

Näköisjulkaisu: Nykysuomen sanakirja. Osa 6: Ts–Ö, 1961.

Kotimaisten kielten keskuksen verkkojulkaisuja 67/6.
URN:ISBN 978-952-7359-09-9. ISSN 2323-3370.

Kotimaisten kielten keskus 2021.

https://www.kotus.fi/nykysuomensanakirja

NYKYSUOMEN SANAKIRJA

VALTION TOIMEKSIANNOSTA TEETTÄNYT

SUOMALAISEN KIRJALLISUUDEN SEURA

KUUDES OSA

Ts — Ö

WERNER SÖDERSTRÖM OSAKEYHTIÖ

PORVOO · HELSINKI

TOIMITUS

Päätoimittaja: dos. MATTI SADENIEMI.
Toimitussihteeri: fil. maist. JOUKO VESIKANSA.
Toimittajat: fil. maist. ARVO KEINONEN, fil. maist. OSMO NIKANNE, fil. kand. LIISA NURMELA, fil. maist. KAARINA ÅSTEDT.

NEUVOTTELUKUNTA

Puheenjohtaja: prof. E. A. SAARIMAA.
Jäsenet: prof. LAURI HAKULINEN, apul.-prof. AIMO TURUNEN.

Tämän osan alkuperäinen käsikirjoitus, joka on vuosilta 1954—60, on seuraavien toimittajien työtä: *Simo Hämäläinen*, *Seppo Kahila*, *Pentti Lyly*, *Tauno Lähteenkorva*, *Osmo Nikanne*, *Liisa Nurmela*, *Taito Piiroinen*, *Paavo Pulkkinen*, *Jouko Vahe* ja *Jorma Vuoriniemi*. Ennen painatusta sen ovat tarkistaneet *Arvo Keinonen*, *Taito Piiroinen*, *Matti Sadeniemi* ja *Jouko Vesikansa*. Asia-artikkelien tarkistuksessa on käytetty erikoisalojen tuntijoita. Hakusanojen lukumäärä on noin 33.000.

Printed in Finland

Werner Söderström Osakeyhtiön kirjapainossa Porvoossa 1961

T

ts- ks. myös tš-.
ts. *lyh.* (myös: t.s.) toisin sanoen.
tsaari[4] *s. hist.* eräiden slaavilaisten monarkkisten valtioiden miespuolisen hallitsijan arvonimi; hallitsija, jolla on tämä arvonimi. | Venäjän, Bulgarian, Serbian t. T. Aleksanteri II. T:n hovi. **-hallitus** *s.* Venäjän t. **-kunta** *s.* monarkkinen valtio, jossa hallitsijana on tsaari.
tsaarilli|nen[63] *a.* **1.** tsaarin asemassa oleva, tsaarille tai hänen perheelleen kuuluva tai ominainen, tsaarin, tsaari-. | Hänen T. Korkeutensa. T. itsevaltius. Kuvernöörin kiertomatka oli järjestetty miltei t:sen loisteliaaksi. T. Venäjä. T. hallitus, armeija, upseeri.
tsaarin|aika *s.* tsaarivallan aika (Venäjän ja Suomen historiassa). **-aikainen** *a.* Venäjän t. politiikka. T. kulttuurielämämme. **-armeija** *s.* **-upseeri** *s.* Hienosti sivistynyt t. **-valta** *s.* tav:mmin tsaarivalta.
tsaaritar[54*] *s.* tsaarin puoliso; naispuolinen tsaari.
tsaari|valta *s.* hallitusjärjestelmä, jossa valtion päämiehenä on tsaari. | Taantumuksellinen t. T:vallan kukistaminen. **-valtakunta** *s.* Venäjän laaja t.
tsaiju[1] *s. kans.* (*rinn.* tsaju[1], saju, saiju) tee. | Juoda t:a, t:t.
tsambo[1] *s.* par. zambo.
tsarismi[4] *s.* tsaarivalta, vars. tsaarin despoottinen vallankäyttö. | T:n historia. Paeta t:n pakkovaltaa.
tsaristinen[63] *a.* tsaarivallan aikainen, tsarismille ominainen, tsaarillinen. | T. Venäjä. T. sensuuritoiminta.
tse *interj.* (myös: tsee, tseh) eläimiä, vars. koiraa kutsuttaessa ja houkuteltaessa. | Vahti, tse, tse-tseh.!
-tse prolatiivin, adverbisen sijamuodon, pääte, joka sija ilmoittaa, mitä tietä tai mitä myöten tekeminen tapahtuu; esim. alitse, ohitse, ylitse; maitse, meritse, rannoitse; kirjeitse, postitse, rautateitse.
tsekiini[5] *s.* = sekiini.
tsetsekärpä|nen *s.* Glossina, afrikkalaisia pistokärpäsiä, joista muutamat lajit toimivat eräiden veriloisten väli-isäntinä. | Unitauti ja karjan naganatauti ovat t:sten levittämiä.
T-side *s. lääk.* T-kirjaimen muotoinen side, jota käytetään kiinnittämään sidosta istuinlihasten ja sukupuolielinten seuduille.
tsto *lyh.*, vars. *sot.* toimisto.
tsuhna[11] *s.* = tšuhna.
tsygootti[6*] *s. biol.* uros- ja naaraspuolisen sukupuolisolun yhtymisen tulos, siinnös. — *Yhd.* hetero-, homot.
tsygospori[4] *s. biol.* yhtymäitiö.
tsymaasi[6] *s.* T:t 'entsyymiryhmä, joka aiheuttaa rypälesokerin hajoamisen alkoholiksi ja hiilidioksidiksi'.
tšasouna[12] *s.* kreikkalaiskatolinen kyläkappeli, rukoushuone. | Raja-Karjalan kauniit t:t.
tšeka[10] *s.* Venäjällä 1918—22 toiminut salainen poliisi.
tšekinkielinen *a.* T. väestö. T. kirjallisuus.
tšekitär[54*] *s.* tšekkiläinen nainen.
tšek|ki[4*] *s.* **1.** T:it 'länsislaavilainen kansa, Tšekkoslovakian pääväestö'. **2.** tšekkien kieli.
tšekkiläi|nen[63] *a.* ja *s.* -syys[65] *omin.* T. väestö. T. sivistys. Böömin t:set.
tšekkoslovakialai|nen[63] *a.* ja *s.* T. kirjailija. T. teollisuus. T:sten poliittis-sotilaallinen urheilujärjestö Sokol.
tšekkoslovak|ki[4*] *s.* T:it, tšekkien ja slovakkien yhteisnimitys.
tšeremissi[4] *s.* **1.** T:t 'Volgan mutkan tienoilla vars. nykyisessä Marin neuvostotasavallassa asuva suomalais-ugrilainen kansa'. — *Yhd.* itä-, niitty-, vuorit. **2.** tšeremissien kieli.
tšeremissiläi|nen[63] *a.* ja *s.* T. kansallispuku. T:sten asuma-alue.
tšerkessi[6] *s.* T:t 'eräs kaukasialainen kansa, sirkassit'.
tšinovnik|ka[10*] *s.*, vars. *halv.* tsaarinaikainen alempi venäläinen virkamies. | Bobrikovin santarmit ja t:at.
tšintšilla[10] *s.* = chinchilla.
tšinuski[6] *s.* = kinuski.
tšuhna[11] *s. halv.* (myös: tsuhna) venäläisten suomalaisista käyttämä nimitys. | Kirottu t.!
tšuktši[4] *s.* T:t 'eräs Tšuktšien niemimaalla Koillis-Siperiassa asuva pieni mongolikansa'.
tšuudi[4] *s.*, tav. *mon.* slaavien vieraista kansoista, vars. venäläisten suomensukuisista käyttämä nimitys. **-lainen**[63] *a.* ja *s.*
tšuvassi[6] *s.* T:t 'Volgan keskijuoksun tienoilla asuva turkkilaissukuinen kansa'.
TT *lyh.* teologian tohtori.
-ttain (etuvok. sanoissa -ttäin) tav. monikkovartaloon liittyvä adverbinjohdin. Esimerkkejä eril. johdannaisista: **1.** distributiivisia: asteittain 'aste kerrallaan, aste asteelta; useita asteita', joukoittain, kaksittain, kasoittain, kiloittain, kourallisittain, kymmenittäin, laseittain, osittain, par(e)ittain, riv(e)ittäin, sadoittain, tukuittain, vaununlasteittain, vähittäin; alueittain, kaistaleittain, kaupungeittain, pitäjittäin,

seuduittain; ajoittain, kierroksittain, puuskittain, sysäyksittäin, vuoroittain, välähdyksittäin; kuukausittain 'kuukausi kerrallaan; joka kuukausi, kerran kuukaudessa; useita kuukausia', päivittäin, tunneittain, vuosittain; lajeittain, numeroittain, väreittäin. **2.** tapaa ilmaisevia: hienoksittain, puolittain; maalaisittain, meikäläisittäin, ranskalaisittain. **3.** asentoa ilmaisevia: kulmittain, lappeittain, limittäin, perättäin, poikittain, rinnattain, sivu(i)ttain, vino(i)ttain. **4.** aikaa ilmaisevia: hiljattain, vanhemmittain, äskettäin. **5.** muita: erittäin, nimittäin, verrattain.

TT-ajot *s. mon.* suljetulla maantieradalla pidettävät moottoripyörien tai autojen nopeuskilpailut.

tuatara[10] *s.* Hatteria punctata, eräs alkukantainen matelija.

tuberkkeli[5] *s. lääk.* tuberkuloosille ominainen kyhmy- l. nystyrämuodostuma. **-bakteeri, -basilli** *s.* tuberkuloosia aiheuttava bakteeri, basilli. **-kyhmy** *s.* **-pesäke** *s.* Märkivä t. **-tauti** *s. harv.* tuberkuloosi.

tuberkuliini[4] *s.* tuberkkelibasilleista tehty valmiste, jota käytetään sekä tuberkuloosin toteamiseen että sen hoitoon. **-hoito** *s.* **-koe** *s.* **-tarkastus** *s.* Karjan t. **-tutkimus** *s.*

tuberkuloosi[4] *s.* tuberkkelibasillin aiheuttama krooninen tartuntatauti; us. keuhkotauti. — *Yhd.* avo-, keuhko-, luu-, nivel-, pesäke-, rauhas-, suoli-, utaret.; nautakarja-, siipikarjat. **-hoitaja(tar)** *s.* Kunnan t. **-hoitolaitos** *s.*

tuberkuloosihuolto *s.* tuberkuloottisiin kohdistuva huolto- ja neuvontatyö. **-piiri** *s.* Tuberkuloosilain mukaan maa on jaettu 19 t:in. **-toimisto** *s.* Piirissä on yksi tai useampi t.

tuberkuloosi|kuolleisuus *s.* **-laki** *s.* **-lääkäri** *s.* **-oppi** *s.* **-parantola** *s.* **-piiri** *s.* Helsingin kaupungin t. **-potilas** *s.* **-sairaala** *s.* **-tapaus** *s.* **-tarkastaja** *s.* Lääkintöhallituksen t. **-tarkastus** *s.* Ylioppilaiden pakollinen t. **-tartunta** *s.* **-toimisto** *s.* Kuntainliiton t. **-työ** *s.* Ehkäisevä t.

tuberkulootti|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* tuberkuloosia sairastava; tuberkuloosille ominainen, sen aiheuttama. | T. potilas. T. keuhko. T. muutos. — *S:sesti.* T:sten huolto.

tuberosaöljy [-ō-] *s.* erään itäintialaisen hyasinttikasvin kukista saatu hyväntuoksuinen öljy.

tubi[1] *s. puhek.* (keuhko)tuberkuloosi.

tubulaarinen[63] *a. anat.* putkimainen. | T. rauhanen.

tudor- [tjūdor] *rak.* **-kaari** *s.* tudortyylille ominainen matala suippokaari. **-tyyli** *s.* Englannin gotiikasta renessanssiin välittävä tyylisuunta.

tue[78*] *s. vanh.* tuki. | Omenapuiden tukeet. Ja pian huomasi hän tarvitsevansa t:tta kulkeissansa KIVI. — *Kuv.* Yhteiskunnan tukeet. - - hän oli löytänyt tämmöisen tieteellisen tukeen omille väitteilleen Johannesta vastaan JÄRN.

tuenta[15*] *teonn.*, vars. *voim.* < tukea. — *Yhd.* käsin-, nilkka-, polvit.

tuet|a[36*] *v. vanh.* tukea. | - - nojasi taaksepäin, t:en toisella kämmenellään lattiaan CANTH. Ne, Herra, tukea, / jotk' ovat vaivassa VK[v]. - - useammat meistä astuvat sun puolellesi, esimiehyyttäsi t:en KIVI.

tuet|on[57] *kar.a.* (< tuki) tukea vailla oleva, tukematon; turvaton, avuton. | T. taimi. T:tomat telineet. Turvaton ja t. Perhe jäi isän kuoltua aivan t:tomaksi.

tuffi[4] *s.* tulivuoren tuhkasta ym. purkautumista koostunut huokoinen ja hauras, harmaa kivi(laji), tuhkakivi. **-kerros** *s.* **-kivi** *s.* Huokoinen t. rakennusaineena.

tuhah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | T. nenäänsä. Isäntä seurasi renkien työntekoa vihaisesti t:dellen. Palkeen t:telu.

tuha|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* < tuhista. | T. sieraimiinsa. Nenän t:us. Lehmän t:hdus. T. halveksivasti, vihaisesti. Ukko vain t:hti vastaukseksi. "Roskaa", t:hti emäntä suutuksissaan. Tuulen t:usta vain ovat ihmislapset VT[v].

tuhan- *harv.* tuhkan-.

tuhannen *perusl. taipum.* = tuhat. | T. markkaa. T. kertaa. T. kiitosta! T. tuhatta muistettavaa. - - metsä kohisi kuin t. koskea KIVI. — T. peeveliä, sarvipäätä!

tuhannenmoi|nen[63] *a. harv.* tavaton, pahuksenmoinen, hitonmoinen. | T. meteli. Jouduimme t:selle rämeelle.

1. **tuhannes**[75] *järjestysl.*, joka vastaa perusl:a tuhat, tuhannen; merkitään 1000:s (1000.). | T. kerta. Sellaista ei satu kuin joka t. vuosi.

2. **tuhanne|s**[64] *s. (perusl.) harv.* = seur. | - - voidakseen ostaa t:ksen laivasta ja sen lastista WALTARI.

tuhannesos|a *s.* (myös ⌒) promille; merkitään 1/1000 tai 0,001. | Gramman t. Hopeapitoisuus ilmoitetaan nykyisin t:ina.

tuhannesosamillimetri *s.* millimetrin tuhannesosa.

tuhannesti *adv.* tuhat kertaa. — Us. ylimalkaisesti: hyvin monta kertaa, lukemattomia kertoja. | Pyydän t. anteeksi. Enkö ole jo t. sanonut, että - -! Ei, t. ei! — T. enemmän, parempi. Hullu, t. hullu minä olin IRIS UURTO.

tuhansittain *adv.* tuhat kerrallaan; tuhansia, monta tuhatta, tuhatmäärin. | Kalat myytiin t. Tauti vaati t. uhreja. T. kaupunkilaisia matkustaa maalle. — Oli t. mahdollisuuksia.

tuhanti|nen[63] **1.** *a.* tuhat tai tuhansia käsittävä, tuhatlukuinen. | T. miesjoukko, armeija, lintuparvi. Pakolaiset vaelsivat t:sina laumoina. — *Yhd.* kaksi-, kolmi-, kymmen-, satat.; monit.; vuosit. **2.** *s.*, vars. *puhek.* tuhat markkaa, tuhatmarkkanen. | - - pitemmittä puheitta oli konsuli merkinnyt [hätäapukomitean listaan] t:sen KOSKENN. Minä kai saan jonkin t:sen hyvittäjäisiksi ANNI SWAN.

tuhantisen *indef.lukus. vaill.* suunnilleen tuhat, tuhatkunta. | T. kiloa, vuotta. T. henkeä käsittävä seurakunta.

tuha|t[76] *perusl.; rinn.* tuhannen. **1.** varsin. lukus:na; merkitään 1000, joskus M. **a.** lukumäärästä. | Viisi, kahdeksantoista t:tta. T. kaksisataa. 1961 [luetaan: tuhat yhdeksänsataa kuusikymmentä yksi]. Useita t:nsia. T. markkaa, metriä. Paino t. kiloa. T:nnen kilometrin etäisyydessä. Monta t:tta miestä. T., t:tta vuotta myöhemmin. T. kertaa niin suuri. — *Ellipt.* Yhdessä ta-

pauksessa t:nnesta. Kultaa on kaksi grammaa t:nnessa. Hinta t:nnelta [kappaleelta] 500 mk. — *Yhd.* vuosit. **b.** s:n tapaan, numerosta ym. | Kymmenet, sadat ja t:nnet. Täydet t:nnet. Määrä nousi kolmannelletoista t:nnelle. Numero 1000. **2. a.** tuhat markkaa, kruunua tms. | Sai palkkaa t:nnen päivässä. Voitko lainata pari t:tta? Vuokra on useita t:nsia. T:nsien arvoinen. **b.** *mon.* tuhannet ihmiset. | Vallankumouksen aikana surmattiin t:nsia. Teet niin kuin t:nnet ennen sinua: nait rikkaan rahojen tähden AHO. **3.** ylimalkaan suurta lukua ilmaisemassa. | T:nsia kertoja. T. kertaa kuultu vitsi. Sai kärsiä t. tuskaa. Särkyä t:nsiksi siruiksi. Suomi, t:nsien järvien maa. T:nnet kiitokset! — *tuhatta* komp:n ohessa 'tuhatta vertaa'. | T:tta kauniimpi, parempi. Sen teen t:tta mieluummin. **4.** (lievähkönä) voimasanana. | T. tulimmaista! T:nnen rakki! Senkin t:nnen vietävä! Älä nyt pidä niin t:nnen kiirettä! Tuhannen t:tta, mimmoinen nylkyri hän on CANTH. - - mikä t. häntä oli johdattanutkin tähän tällaiseen nälkäpesään ALKIO. - - kaikki pianot ja flyygelit pitäisi t:nnen siruiksi paiskata! LEHT.

tuhat- vars. *runok.* eräitä mon. yhd:oja, jotka par. sanaliittoina tm. | Suomi, t:järvien [par. tuhansien järvien, tuhatjärvinen] maa. T:kerroin 'tuhansin kerroin'. T:kielin 'tuhansin kielin'. Hetken työ t:vuosihin [vuosituhansiin] vaikuttaa ERKKO.

tuhat|jalkainen *a.* Valtava [poro]lauma elää ja liikehtii kuin suunnaton satasarvinen, t. tunturitursas PAULAH. — Tav. *s:sesti.* T:jalkaiset 'Myriapoda, niveljalkaisten luokkaan kuuluvia pitkiä, moninivelisiä eläimiä'. Kiven alla vilisi t:jalkaisia. **-järvinen** *a.* T. Suomi. **-karvainen** *a. harv.* hyvin monivärinen, monivivahteinen. | Elämän t. moninaisuus LEINO. **-kauno** *s.* koristekasvina viljeltyjä ojakärsämön muunnoksia; myös kaunokaisesta, satakaunosta. **-kertai|nen** *a.* -sesti *adv.* **1.** tuhat kertaa niin suuri, voimakas tms. kuin se, johon verrataan. | T. paino, ylivoima. T. lisääntyminen, suurennus. Rahan arvo on alentunut t:sesti. Otti t:sen korvauksen menetetyistä iloista. **2.** joka esiintyy, tapahtuu, tekee jtak [tms.] tuhat kertaa. | Laukauksen kaiku kiiri t:sena. Kokemus on t:sesti osoittanut tämän väitteen vääräksi. **-kertaistaa** *v.* tehdä tuhatkertaiseksi. **-kertaistu|a** *pass.v.* < ed. | Rahasumma on t:nut. **-kieli|nen** *a. ylät.* - - tuhansilta oksilta ja ilman korkeuksista livertää t. säestys SILL. **-kun|ta** *indef. lukus.* noin, suunnilleen, likimäärin tuhat, tuhantisen. | T. kiloa, vuotta. T. kierrosta minuutissa. T:nasta näytteestä paras. Juhlassa oli t., t:nan henkeä. **-lappunen** *s. ark.* tuhatmarkkanen. **-lu|ku** *s.* **1.** tuhat (1000) lukuna. | T:vuin sääskiä. Mont' olen syönyt, monta juonut, / tuhonnut t:kuja KAL. **2.** tuhannella jaollinen luku; (vars. vuosia tarkoittava) lukusarja, jossa tuhansia osoittava luku on sama, esim. 1000—1999; vrt. vuosituhat. | Lukumäärä ilmoitetaan pyöreänä t:kuna. Sata- ja t:vut. Maksua peritään 4:- kultakin alkavalta t:vulta. Ajanlaskumme ensimmäinen t. Kolmannella t:vulla eKr. **3.** vuosien 1000—1099 (joskus 1099—1000 eKr.) välisestä ajasta. | T:vun alkupuoli. 1100- ja 1000-luvulla (eKr.). **-lukui|nen** *a.* -sesti *adv.* tuhat tai tuhansia käsittävä, tuhannen, tuhansien suuruinen, tuhantinen, tuhatmääräinen. | T. joukko, yleisö, karjalauma. T. määrä, valikoima. T:seksi haarautunut juuristo. T:set [= tuhannet] saaret. T:set kansalaiset, oppilaat. Muurahaiset hyörivät t:sina. **-markka|nen** *s.* tuhannen markan raha, tuhatlappunen. | Sileä t. Ansaitsi t:sen päivässä. **-miehinen** *a.* T. sotaväenosasto. **-määr|ä** *s.* tuhat käsittävä määrä. | Yleisöä oli t. Luku kasvaa t:iin. — *tuhatmäärin* (adv.) tuhansittain. | T:in heinäsirkkoja. Väkeä tulvi t:in. **-määräi|nen** *a.* tuhatlukuinen. | T. joukko. T:set katsojat.

tuhaton[57] *a. harv.* tuhkaton.

tuhat|päinen *a.* **1.** (tav. elollisten olioiden) lukumäärästä: tuhatlukuinen. | T. joukko, karja. **2.** T. hirviö. **-sivuinen** *a.* T. teos. **-taituri** *s.* hyvin monitaitoinen ihminen. | Taiteen, urheilun t. Kuuluisa t. Leonardo da Vinci. Perheenemäntä, joka on todellinen t. **-tuhatta** *perusl. runok.* (tav. ⁀) miljoona. | Tänä hetkenä sydänyön /- -/ t. elämää niitetään SARKIA. **-tulimmai|nen** *a.* -sesti *adv.* tavaton, pahuksenmoinen, hitonmoinen; myös lievänä kirosanana; vrt. tulimmainen. | T. pölkkypää. T. kiire, vauhti. Suuttua t:sesti. Tuosta nousee meno tuima, / t. rähinä KIVI. — Voi t:sta [tav. ⁀]! Jo riittää, - - jo t. riittääkin! IVALO. Mitä t:sen tekemistä pitää olla toisten ihmisten asioissa! KARHUM. **-vivahteinen** *a.* Elämän t. kauneus. - - latojen heinissä vielä viipyy tuo t. yrttien lemu SILL. **-vuotinen** *a.* **1.** tuhat vuotta kestävä tai kestänyt. | T. ajanjakso. Paavien t. valta. — *Usk.* T. valtakunta 'maan päällä toteutuva Jumalan valtakunta'. **2.** tuhat vuotta vanha. | T. tammi, temppeli. **-värinen** *a.* T. kukkaketo. **-ääninen** *a.* Lintujen t. viserrys.

tuhaus[64] *s.* ks. tuhahtaa.

tuhaut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | T. sieraimiinsa.

tuhaut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < tuhahtaa. | T. sieraimiaan, sieraimiinsa. Härkä t:ti vihaisena turpaansa. T. halveksivasti. Moni t:ti nenäänsä, joku itkikin.

tuh|data[35*] *v. kans.* **1.** puuhata, häärätä. | - - naapuri vielä t:tasi hikisenä säkkeinensä KILPI. [Nainen] näyttää t:taavan johteen kimpussa M.RAPOLA. **2.** kurittaa. | Sillä olenpa, peijakas vie, kovin kiivasta miestä - -. Niin, niin, katsos jos nytkin sinua vähän t:taan KIVI.

tuher|rella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | T. verkon paikkauksessa. T:teli kirjettä. Itkeä t.

tuher|taa[6] *deskr.v.* -rus[64] *teonn.* tuhrata, nuhertaa, nyhertää. **1.** tehdä jtak kömpelösti, hitaasti, töhertää. | Ukko t:si kirvesvartta. T. jäykin sormin. T. puolipimeässä. Eukko asua t:taa yksin mökissään. — *Erik.* piirtämisestä, maalaamisesta, kirjoittamisesta. | Lasten t:tamia kuvia. Tusinataiteilijan t:rus. Mummo t:si kirjettä pojalleen. — *Kuv.* Lyhyt päivä jo tehdä t:si hämärätä AHO. **2.** hiljaisesta itkusta. | Itkeä t. Poika t:si nurkassa itkua.

tuhertaja[16] *tek.* Taitamaton t.

tuhi|sta[41] *onom.v.* -na[14] *teonn.* tav. ilmavirran

synnyttämästä, vars. heikohkosta äänestä; vrt. esim. puhista, suhista, tohista. | Nenä t:see. Tuulen t:na. Hiljainen sateen t:na. — T. sieraimiinsa. T. harmissaan, vihaisena. Hyvärinen t:si vain vasuntekopuuhissaan, ikään kuin ei mitään huomaisikaan LASSILA. — "Oli siinä tulemista!" t:si Pentti KIANTO.

tuhist|aa[2] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < ed. | T. sieraimiaan.

tuhistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | Vihainen nenän t:u.

tuhisutt|aa[2*] *kaus.v.* < tuhista. | Lehmä t:i turpaansa.

tuhka[11(*)] *s.* **1.** elimellisen aineen jauhemainen, tav. vaalean harmaa palamisjäännös. | Puun, tupakan t. Nuotion t. Palaa, polttaa t:ksi, tuhaksi. Ottaa t., t:t uunista. Karistaa t:a savukkeesta. Paistaa nauriita t:ssa. Levittää t:a pellolle lannoitteeksi. T:lla lipeöity kapakala. Maa on kuivaa kuin t. — *Yhd.* eläin-, kasvi-, luu-, puut.; havupuun-, kivihiilen-, koivun-, kuusen-, tupakant.; palamist.; lentot. — *Erik.* **a.** Talo on t:na 'palaneena, poltettuna maan tasalle'. Koko kylä oli t:na. Vihollinen poltti suurimman osan kaupunkia t:ksi. T:asta noussut teollisuuslaitos. - - ryhtyä t:sta uutta kaupunkia kohottamaan WILKUNA. **b.** poltetun ruumiin tuhkasta ja yleisemminkin ruumiista, sen hajoamisjätteistä: tomu. | Kätkeä jkn t. kirkkomaahan. Hänen t:nsa lepopaikkaa ei kukaan tiedä. **c.** *raam.* tuhkasta surun ja katumuksen ilmauksena. | Kääriydy säkkiin, vieriskele tuhassa; pidä itkiäiset, niin kuin ainokaista poikaa itketään VT. Kun Mordokai sai tietää kaiken, mitä oli tapahtunut, repäisi Mordokai vaatteensa, pukeutui säkkiin ja t:an - - ja huuteli kovia ja katkeria valitushuutoja VT. **2.** *kuv.* - - poltti itsensä t:ksi hillittömissä nautinnoissa A.KIVIMAA. - - monet toiveemme ovat t:ksi palaneet AHO. - - kaikki tunteet ovat pian t:a SILJO. Kun hänen kanssaan puhuu, välähtää joskus kuin t:n alta inhimillisen liekin välähdys, mutta se sammuu kohta ALKIO. Mieleeni aina johdata: / vain t:a olen minä VK. — Kadota, hävitä kuin t. tuuleen, tina t:an 'äkkiä jäljettömiin, olemattomiin'. Kuin t. tuuleen oli se suuri rikkaus kadonnut PÄIVÄR. Humala katoo päästäni, haihtuu kuin t. tuulessa KIVI. — Heittää t:a jkn silmille 'pettää, puijata, "sumuttaa" jkta'. - - isävainajaansakin veti nenästä ja t:a silmille heitti KATAJA. — Väkeä on kuin t:a 'paljon'. T. tiheässä, tiheään par. ◡. — *tomu ja tuhka.* Katso, olen rohjennut puhua Herralleni, vaikka olen tomu ja t. VT. - - painoi syntisen alas tomuun ja t:an pyhän ja vanhurskaan Jumalan edessä A.ORAVALA. - - maailma on menevä tuhaksi ja tomuksi kuin kuiva virsu KIVI. — Pukeutua säkkiin ja t:an (vrt. 1.c), ks. pukeutua. **3. a.** tulivuorista purkautuva hieno kiviaines. | Vulkaaninen t. Tulivuoren t:a. **b.** tuhkamaisista metallioksideista: Lyijy-, tinat.

tuhka-|aine *s.*, tav. *mon.* T:aineet 'elimellisessä aineessa olevat palamattomat aineet, jotka palaessa muodostavat tuhkan'. Kasvin kivennäisl. t:aineet. **-aine|s** *s.* Luun t:kset. **-astia** *s.* astia, jossa pidetään tuhkaa; tuhkakuppi. | Pannuhuoneen t:t. — T. oli kukkuroillaan tupakantumppeja.

tuhkainen[63] *poss.a.* T. kaskimaa.

tuhkais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < tuhkia. | Härkä t:ee sieraimiinsa. Äiti t:i vain pilkallisen hymähdyksen AHO.

tuhka|kammio *s.* tuhkapesä. **-kasa** *s.* Talosta oli jäljellä vain t. **-kasvi** *s.* = tuhkaruoho. **-keila** *s.* vars. tulivuoren purkauksessa sataneen tuhkan muodostamasta keilasta. **-kerros** *s.* Laava- ja t:ten alle hautautunut Pompeji. **-kivi** *s.* = tuffi. **-kuiva** *a.* kuiva kuin tuhka. | T. multa, pelto. **-kuppi** *s.* tupakantuhkalle ja -tumpeille tarkoitettu (pieni) astia. | Messinkinen, posliininen t. Kopistaa piippu t:in. **-laatikko** *s.* Lieden arinan alla oleva t. Höyrykoneen t. **-lannoitus** *s. maat.* **-lipeä** *s.* (tav. lehtipuun) tuhkasta valmistettu lipeä. | Puhdistaa kattila t:llä. Liotettu kuivakala pehmitetään t:ssä. **-luukku** *s.* (tuhkapesän) luukku, jonka kautta tuhka voidaan poistaa. **-läj|ä** *s.* Nuohoojan lattialle jättämä t. Kaupunki oli hävitetty sora- ja t:iksi. **-maa** *s.* **1.** tulivuoren tuhkasta koostunut irtain maa. **2.** *harv.* podsoli. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* T. jauhe. T:sesti murentuva savi. **-määrä** *s.* vars. jnk aineen tuhka-ainesten määrä. | Öljyn t. Puun t. on pieni.

tuhkan|harmaa *a.* T. pilvi. Sairaan t:harmaat kasvot. **-hieno** *a.* T:a hiekkaa. **-sininen** *a.* Keltavästäräkin t. pää. **-vaalea** *a.* T. puku. **-värinen** *a.* myös ◠.

tuhka|patja *s. geol.* Laava- ja t:patjojen muodostama ylänkö. **-pensas** *s.* Cotoneaster, ruusukasvien heimoon kuuluvia, us. koristekasvina viljeltyjä pensaita. **-pesä** *s.* Arinan alla oleva t. **-pilvi** *s.* Tulivuoresta kohosi t. **-pisto** *s. harv.* erehdys, vikapisto. | N:n valitseminen virkaan osoittautui t:ksi. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* vars. jnk aineen tuhka-ainepitoisuudesta. | Vehnäjauhojen, koneöljyn t:suus. **-prosentti** *s.* vrt. ed. | Rehujauhojen t. **-puu** *s.* = tuhkapensas. **-pää** *s. kans.* nokitähkä, -pää.

tuhkarokko *s.* tartuntatautina vars. lapsissa esiintyvä äkillinen kuume- ja ihottumatauti, tuhkuri. | Sairastua t:on. **-epidemia** *s.* **-i|nen** *poss.a.* T. lapsi. — *S:sesti.* T:sen hoito. **-potilas** *s.* **-tapaus** *s.* **-tartunta** *s.*

tuhka|ruoho *s.* Senecio cineraria, mykerökukkaisten heimoon kuuluva koristekasvi, tuhkakasvi. **-sade** *s.* T. peitti tulivuoren ympäristön. **-suola** *s. vanh.* potaska. **-säiliö** *s.* Uunin t. Takapihalla on peltinen t. **-tiheä** *a.* **1.** *harv.* hyvin tiheä(än esiintyvä). | Virheiden t. esiintyminen. — Tav. **2.** adverbista käyttöä: *tuhkatiheässä* hyvin tiheässä. | Kukkia kasvaa t:ssä. Kihlakunnanoikeuden pöytäkirjoissa on t:ssä tietoja taikuuden harjoittamisesta. — *tuhkatiheään* hyvin tiheään, tiheästi, usein. | Kävi t:än vieraissa. Ottelussa tehtiin maaleja t:än. T:än sattuvat liikenneonnettomuudet. **-tiili** *s. rak.* kivihiilentuhkasta ja sammutetusta kalkista puristettu tiili.

tuhkaton[57] *kar.a.* (*harv.* tuhaton) vars. tuhka-aineita sisältämätön. | T. hiili. T. rasva.

tuhka|uuni *s. vanh.* tuhkapesä. **-uurna** *s.* uurna,

jossa poltetun ihmisruumiin tuhka haudataan tai jossa sitä säilytetään, hautauurna.
tuhkelo[2] *s.* Lycoperdon, käsnäpintaisia kupusieniä. — *Yhd.* käsnät.
tuhki|a[17] *onom.v.* -na[14] *teonn.* ilmavirran sieraimissa synnyttämästä toistuvasta äänestä; vrt. tuhista. | T:vat sieraimet. Lehmät t:vat heiniä haistellen. Akka lähti t:en kävelemään MERIL.
tuhkimo[2] *s.* (myös: Tuhkimo) vars. saduissa: halpana ja rumana pidetty tyttö (tai poika), joka osoittautuukin kauniiksi ja hyväksi, tuhkimus. | Minä olen aina ollut tämän talon t. -- [Kun muilla on vapaat illat] minun on ruvettava pesemään ja silittämään ja ompelemaan ja parsimaan AK. Kuka T. tulevi / vailla Herran helmilöitä? LEINO.
tuhkimus[64] *s.* = ed.
tuhkulainen[63] *s. kans. harv.* tuhnio.
tuhkuri[5] *s.* **1.** = vesikko. **2.** = tuhkarokko.
tuhlaaja[10] *tek.* < tuhlata. **-laps|i** *s. heng.* vrt. seur. | -- hänen vanhurskautensa tekee repaleisesta t:esta Karitsan häävieraan AK. **-po|ika** *s. heng.* Jeesuksen vertaus t:jasta. — *Kuv.* ed:n perusteella: maailmalla huolettomasti elelevästä nuoresta miehestä (joka katuvana palaa retkiltään). | Perheen t. T:ikana on hän takaisin pahoilta teiltään tullut AHO. Synkeä on sydämeni tila. Mikä olen minä? T. KIVI. **-tyt|är** *s. harv.* vrt. ed. | Hän jättää Jouon ja menee kotiaan, rukoilee isäänsä ottamaan t:tärensä takaisin KATAJA.
tuhlaamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* (< tuhlata) säästäväinen. | T. taloudenpito.
tuhlaantua[1*] *v.* = tuhlautua.
tuhlaavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tav. omaisuutta tuhlaava. | T. ja huvittelunhaluinen nainen. Elää t:sesti. T:sen upeasti sisustettu huone. T. metsänkäyttö. T:suuden vuoksi holhouksen alaiseksi asetettu henkilö. — Luonnon suuri t:suus. -- t:sesti elämästä nauttinut, monien naisten tavoittelema, vaihtelunhaluinen mies KATRI INGMAN.
tuhlailevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tuhlaileva. | T. emäntä. T. taloudenhoito. T:suutensa vuoksi N. oli ainaisessa rahantarpeessa.
tuhlail|la[29] *frekv.v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* < tuhlata. | Mässätä ja t. T:eva päivällinen. Luonto on jakanut t:evasti antimiaan.
tuhlari[5] *s.* tuhlaaja, tuhlailija. | Ajattelematon t.
tuhla|ta[35] *v.* -avasti *adv.* -us[64] *teonn.* haaskata;)(säästää. **1.** kuluttaa rahaa tai jtak hyödykettä liikaa, ylen määrin tai turhaan. | Vaimo, joka ei t:a. T. rahojaan, rahansa, perintönsä. T. ansionsa huvituksiin. Valtion varojen edesvastuuton t:aminen. Propagandaan t:ttiin miljoonia. T. metsiä. Kirveellä kaataminen on puuta t:ava metsänkaatotapa. T. polttoaineita. -- ettei tarvinnut paljon puita uuniin t. JOTUNI. Katariina II t:si suosikeilleen lahjoitusmaita. Työ-, tuotantovoiman t:aminen. Elää t:avasti. Se on kansantaloudellista t:usta. — Lämpöä t:ava avouuni. **2.** tilan tai ajan liiallisesta, turhasta käytöstä. | Artikkeli, jolle ei kannata t. lehdessä kallista palstatilaa. T. aikaansa jonninjoutavaan lörpöttelyyn, kaduilla maleksimiseen. Television katselu on monesta vain ajan t:usta. — T:si nuoruutensa naisseikkailuihin. **3.** *kuv.* käyttää tai antaa liian tai hyvin runsaasti, ylenpalttisesti. | Urheiluselostuksiin jos mihin meillä t:taan painomustetta. Maalari, joka t:amalla t:a värejä. T:avan rikas koristelu. T. jhk voimiaan, ajatuksiaan. A:lle t:ttiin runsaasti suosiota. Äiti t:a lapsille rakkauttaan. -- hyväilyjä, jotka rakastunut mies hänelle t:si TALVIO. Vieraalle olisi hän sydämensä lämmön ollut valmis t:amaan JOTUNI. Eino Leino oli -- joustava seuramies, joka t:amalla t:si henkensä rikkauksia TARK. Ah, onnen ma sain ja ma t:sin sen *SILJO. — Us. puheesta, sanoista. | Asian tähän puoleen ei ole syytä montakaan sanaa t. Katsoja -- [hymyilee] sille silmittömälle ylistykselle, jota kanttori t:a nuoren kimnasistin typerälle saarnalle TARK. -- vanhemman rakkaus, jonka tulkitsemiseen on paljon runoutta t:ttu SILL. — Muista kuin ihmisistä. | Luonto jakaa t:ten aarteitaan. Luonto oli t:nnut hänelle lahjojaan: kauneutta, älykkyyttä, taiteellisuutta. Aurinko säteilee t:avasti lämpöä. -- kuu t:si valoa koko terältään JÄRN.
tuhlautu|a[44] *pass.v.* < ed. | Rahan t:minen. Heiniä t:u eläinten jalkoihin. Ja aika kului, puolet siitä oli jo t:nut AHO.
tuhm|a[11] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** vars. *last.* paha, ilkeä, kuriton, huonotapainen. | T. poika. Kalle on ollut Pekalle t. T. koira puri tyttöä. **2.** (lievähköstI) siveetön, säädytön, sopimaton, rivo. | Käyttäytyä t:asti naisia kohtaan. Kertoa t:ia juttuja. — *S:sesti.* Hän puhuu juovuksissa mielellään t:ia. **3.** vars. *kans.* tyhmä, typerä, yksinkertainen. | T. ja kovapäinen oppilas. T. talonpoika. T. kuin saapas. Osoitti t:uuttaan typerillä kysymyksillä. Käyttäytyä t:an ylpeästi. Lykkäsi kaupantekonsa, t:asti kyllä. T:an eväät ensin syödään SL.
tuhmahko[2] *mod.a.*
tuhmanlainen[63] *a.* tuhmahko.
tuhmanylpeä *a.* = tyhmänylpeä.
tuhmentaa[8] *v.* tehdä tuhmemmaksi.
tuhmentua[1*] *pass.v.* (< ed.) tuhmeta.
tuhme|ta[34] *v.* tulla tuhmemmaksi, tuhmentua. | N. t:ni t:nemistaan, vaikka kävikin koulua.
tuhnaut|taa[2*] *v. kans.* -us[64] *teonn.* päästää tuhnu.
tuhni|a[17] *deskr.v. harv.* tehdä jtak, juosta pientä ääntä, tuhinaa pitäen. | Käpälämäki kelpaa hänelle. Ja toinen t:i vielä perään kuin peijakas KIVI. -- piikapahaiset kai keittiössä t:vat aamukahvia kuohutellen LEHT.
tuhnio[3] *s. kans.* kuivunut kuukunen. — *Kuv. kansanr.* tuluskukkaro.
tuhnu[1] *s. kans.* äänetön pieru. | Päästää t.
tuhnuta[39] *v. kans.* päästellä tuhnuja, haista.
tuho[1] *s.* **1.** vahinko, turmio, hävitys. | Hallan, tulen, tulvan t:t. Myrsky teki paljon, suurta, hirveää t:a. Toukat, bakteerit, taudit tekevät t:aan. Ennen kuin tulen valta saatiin tukahdutetuksi, se oli ehtinyt tuottaa suunnatonta t:a. Sodan aiheuttamat t:t on saatu korjatuksi. Hampaiden suojeleminen t:ilta. Haltiatarten -- rakkaus on aina t:ksi LEHT. [Kiveliö] jossa tukkilaisen kirves ei koskaan ollut t:a tehnyt KATAJA. — *Yhd.*, tav. *mon.* hallan-, hyönteis-,

lumi-, pakkas-, tulent:t; metsä-, taimistot:t. **2.** häviö, perikato, surma. | Rooman valtakunnan lopullinen t. Täydellinen t. Kulkea t:aan kohti. Joutua t:n omaksi. Saarrettu osasto oli t:n oma. Sairas on jo t:on tuomittu. Vainottu luuli t:nsa tulleen. Kranaatit kylvävät t:a vihollisen keskuuteen. - - huono emäntä on miehen t. KIVI. — *Yhd.* joukkot.

tuhoaja[16] *tek.* tav:mmin tuhooja.

tuhoalue *s.* Perunaruton, vahinkohyönteisten t:et. — *Sot.* alue, jolta räjähtävän kranaatin tms. kaasujen paine tuhoaa tai heittää pois kaiken aineen.

tuhoamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < tuhota.

tuhoamis|ammunta *s. sot.* vihollisen elävän voiman ja varustusten tuhoamiseksi suoritettu ammunta. **-keino** *s.* Kuumennus on hyvä bakteerien t. **-strategia** *s. sot.* **-taistelu** *s. sot.* Saartava armeija ryhtyi veriseen t:un.

tuhoatuottava *a.* par. ⌒.

tuho|eläin *s.* tuhoa aiheuttava eläin, vahinkoeläin, tuholainen. | Eräistä t:eläimistä, kuten sudesta ja ahmasta, maksetaan tapporahaa. Männyn, peltokasvien t:eläimet. **-hyöntei|nen** *s.* ihmiselle taloudellista tai muuta vahinkoa aiheuttava hyönteinen, tuholainen. | Viljelyskasvien t:set. Tropiikin hengenvaaralliset t:set.

tuhoi|nen[63] *a.* **1.** *harv.* = tuhoisa. **2.** *kans.* pieni, hento. | Tuuvitan t:sta lasta KANT. Olen muuttunut pieneksi, tuhottoman t:seksi kääpiöksi AHO.

tuhois|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* tuhoa tuottava, erittäin vahingollinen, turmiollinen, katastrofimainen, kohtalokas. | T. maanjäristys, tulipalo. T. taistelu. Kudoksille t. myrkky. Tauti teki t:aa jälkeä. Pakkosäännöstelyn t:uus. Menekkipula on vaikuttanut t:asti teollisuuteen. Tapahtumat saivat äkkiä t:an käänteen.

tuhoisku *s.*, vars. *kuv.* tuhon aiheuttava isku. | Vararikko oli perheelle lopullinen t.

tuhokas[66*] *a. harv.* tuhoisa.

tuhokausi *s.* Hyönteisten, kulkutaudin t.

tuholai|nen[63] *s.* **1.** pieni tuhoeläin, tav. -hyönteinen. | Kaalin, juurikkaiden, marjapensaiden t:set. Taistelu viljelyskasvien t:sia vastaan. — Vuotavikoja aiheuttavat t:set. — *Yhd.* hedelmä-, juuri-, kasvi-, kasvihuone-, metsä-, viljat.; varastot. **2.** vars. Neuvostoliiton ja kansandemokratioiden oloista: tihutyön tekijä, sabotoija, yl. kommunistisen yhteiskuntajärjestelmän vastustaja, ”kansanvallan vihollinen”. | Kolhoosin t:set. Vastavallankumouksellinen t. N. likvidoitiin t:sena. **3.** *harv.* yl. tuhon aiheuttaja, tuhooja. | Keuhkotuberkuloosi on koko ihmiskunnan yhteinen t.

tuholais|laji *s.* Omenapuulle vaarallinen t. **-myrkky** *s.* **-toimin|ta** *s.* Tuomittiin kuolemaan t:nasta syytettynä. **-torjunta** *s.* Puutarhan t.

tuholaisuu|s[65] *s.* vrt. tuholainen 2. | Kansandemokratioiden taistelu t:tta vastaan.

tuhon|alainen *a.* tuhon uhriksi joutunut (tai joutuva). | T:alaiset seudut. T. kasvi. Tunsi äiti tummaisensa, / tunsi jo t:alaisen / syntymässä säikkyneeksi LEINO. **-kestäv|ä** *a.*, vars. *maat.* -yys *omin.* T. kasvilajike. **-tekijä** *s.* Hiiri on kiusallinen t. Joka on veltto toimessansa, se on jo t:n veli VT. **-te|ko** *s.* Olla t:ossa.

tuhooj|a[16] *tek.* < tuhota. | Hyönteiset ja kasvitaudit omenasadon t:ina. Alkoholi on monen perheonnen t. — *Yhd.* kasvin-, metsänt.; puunt.

tuhoontua[1*] *v. harv.* tuhoutua.

tuho|paikka *s.* Poliisi suorittaa t:paikalla tutkimuksia. **-polttaja** *s.* vrt. seur. **-poltto** *s.* tahallinen tulipalon aiheuttaminen, tahallisesti sytytetty tulipalo, murhapoltto. | Riihen palo oli t. Kapinalliset panivat toimeen t:ja. T. luetaan yleistä vaaraa tuottaviin rikoksiin. **-polttoyritys** *s.* **-sien|i** *s.* tuhoa, vars. kasvitauteja aiheuttava sieni. | T:ten metsätaloudelle aiheuttamat vahingot.

tuho|ta[38] *v.* -avasti *adv.* **1.** turmella perin pohjin, tehdä loppu jstak, tehdä tyhjäksi, hävittää. | T. vihollisen varustukset, yhteydet. Tuli t:si suuren osan kaupunkia. Tauti t:aa kudoksia. Myrkky, joka vaikuttaa t:avasti ihoon ja sisäelimiin. Halla t:si viljan. Luonnonmuistomerkkien t:aminen. Ulkomainen trusti yritti t. kotimaisen teollisuuden. Mies on rikoksellaan t:nnut koko loppuelämänsä. **2.** (obj:na yl. useutta ilmaiseva sana) surmata, tappaa. | Myrkky t:aa kaikki syöpäläiset. Vihollisosasto t:ttiin konekivääritulella viimeiseen mieheen. Partio t:si väijyksissä olevan vihollissotamiehen. Taistelukaasut voidaan ryhmittää ärsyttäviin ja t:aviin kaasuihin.

tuhote|ko *s.* tuho-, tihutyö, tuhonteko. | Vihollisten t:ot. Julma, kaamea t.

tuhotin[56*] *s. tekn.* puhallin, lietso. — *Yhd.* hiekka-, pajat.

tuhot|on[57] *a.*, vars. *puhek.* -tomasti *adv.* suunnattoman suuri, tavaton, ”mahdoton”. | T. rahasumma. Nousi t. tuisku. Oli t:tomasti kärpäsiä. Ansaita t:tomasti. Maa antoi ihan t:tomasti perunoita LEHT. — *tuhottoman* suunnattoman, tavattoman, ”mahdottoman”. | T:toman pieni, painava. Pöydässä oli t:toman monta ruokalajia.

tuhotulva *s.* tuhoisa tulva; vedenpaisumus. | T. hukutti kokonaisia kyliä. — *Kuv.* Raakalaisuuden t.

tuhotuttaa[2*] *fakt.v. harv.* < tuhota.

tuhotyö *s.* tuhonteko, vahingonteko, vahinko. | Vihollisen t:t. Hyönteisten, hallan, salaman t:t. Isäntä joutui korvaamaan lehmiensä tekemät t:t. - - synnin ja kuoleman voimat ovat tehneet t:tään sydämessäsi AK.

tuhoutu|a[44] *pass.v.* (*rinn. harv.* tuhoontua) < tuhota. *(1.)* Laiva t:i karikkoon. Purjeet t:ivat myrskyssä. Käsikirjoitukset t:ivat tulipalossa. Vuosien kuluessa nuoruuden haaveet t:ivat. Kulttuurin t:minen liialliseen hienostumiseen. *(2.)* Pakolaiset t:ivat tauteihin ja nälkään. Puolet komppaniasta t:i tykkitulessa.

tuhoutumis|reaktio *s. fys.* kahden vastahiukkasen törmäyksessä tapahtuva aineen tuhoutuminen ja säteilyn syntyminen. **-säteily** *s. fys.* tuhoutumisreaktiossa syntyvä säteily.

tuho|vaikutus *s.* Kranaatin t. **-voima** *s.* Pyörremyrskyn t. Pahuuden t:t.

tuhrail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | T. pikiöljyä naamaansa.

tuhra|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** tahrata, töhrätä, tuhria. | T. kasvonsa mustiksi. Lapset ovat t:nneet kirjan rasvaisilla käsillään. Hyvä hiilipaperi ei paljon t:a. **2.** *deskr.* tehdä jtak kömpelösti, hitaasti, hankalissa oloissa, töhertää, nuhertaa. | T. tulta piippuunsa. Kirjoittaa t. Katri se yhä panna t:si neulan silmään lankaa MERIL. - - sitä viinan myrkkyä keittää t:avat KAUPPISH. Köyhemmät talot - - t:avat - - pitkät puhteensa pärevalkean ääressä AHO. — Itkeä t.

tuhrautu|a[44] *pass.v.* (*rinn.* tuhraantua[1*]) (< ed. 1) tahrautua, töhriytyä, tuhriutua. | T:neet kirjankannet, vaatteet. Epäselväksi t:nut piirros.

tuhri|a[17] *frekv.v.* < tuhrata. *(1.)* T. kasvonsa noella. T. vaatteensa tervaan. Koira on t:nut maton. Rasvan t:ma kirja. Paljon paperia t:nut kynäilijä. Avuttomasti t:ttu [= maalattu] taulu. - - pahoin on hän minua haukkunut, hävyttömästi koettanut kunniaani lokaan t. KIVI. *(2.)* T. nimensä kauppakirjaan. Ethän vielä ole saanut edes tuota ruuhtasikaan valmiiksi, vaikka olet sitä koko kesän t:nut AHO. Pirujako sinä siellä sen kahvin kanssa t:t ALKIO.

tuhrija[14] *tek.* — *Erik. halv.* huonosta taidemaalarista. | T. hän on eikä mikään taiteilija.

tuhriutua[1*] *pass.v.* (*rinn.* tuhriintua[1*]) = tuhrautua.

tuhru[1] *s. harv.* jstak tuhruisesta. | Koko maalaus on pelkkää t:a.

tuhrui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** tuhrautunut, tahrainen, töhryinen, sottainen, suttuinen, likainen, epäsiisti. | T. paperi, paita. T. kirjoitus. T:set lapsenkasvot. Parrakas ja t. ukko. **2.** nuhruinen, hämärä, epäselvä; unenpöpperöinen. | T. sadepäivä. - - hiljaista, t:sta itkua JÄRVENT. — Poika istui t:sena sängyn laidalla. Kirkkoherra on unisen ja t:sen näköinen AK.

tuhrus[64] *deskr.s. harv.* tuhruisesta, siivottomasta tai saamattomasta ihmisestä. | Äijän t.

tuhrusilmäi|nen *a. harv.* unisesta tai itkevästä ihmisestä. | T:sinä, haukotellen ne nousevat HAANPÄÄ. - - t:senä itkusta KALLAS.

tuhrustaa[2] *deskr.v.* tuhrata, tuhertaa. | Asua t. pienessä mökissä. Itkeä t.

tuhrustel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | [Pahaisessa tuvassa] elää t:i tuonoittain Tampereelta lähtenyt Selinin suutari, - - köyhä miesparka PAULAH. Heilukaa, senkin savikuonot savolaiset, älkää t:ko! LEINONEN.

tuhtaus[64] *teonn. harv.* < tuhdata.

tuh|ti[4*] *a. puhek.* -disti *adv.* oiva, kelpo, aimo; tukeva, vankka. | T. mies. Se on t. ihminen, tuo meidän mamma! KARHUM. — T. työpäivä. T. emakko. Siinä on pulskia miehenalkuja ja t. likka A.JÄRVILUOMA.

tuhto[1*] *s.* veneen istuinlauta, teljo. | Istua tuhdolla. Samassa tartutaan - - airojen pyyryihin sellaisella voimalla, että tuhdot notkahtelevat HAARLA. — *Yhd.* keski-, keula-, perät. **-lauta** *s.* **-puu** *s.*, vars. *runok.* Hurtta itse t:lla / puuskuttaa kuin jalopeura LEINO.

tuhusade *s.* tihkusade.

tuhut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | Sataa t:telee. Matti puhaltaa t:teli pieniä savuja pitkän piipunvarren päästä AHO.

tuhut|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* (*rinn.* tuhuuttaa) tihuttaa; tohottaa. | Hiljainen t:tava sade 'tihkusade'. T:ti [= satoi hiljaa] koko päivän. - - alla t:taa [= menee tuhisten] höyrylaivoja AHO. - - alkoi tulla t. vaimonpuolta KALLAS.

tuhuut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* = ed. | Sataa t. Niin oli t:tanut [= hiljaa satanut] senkin päivää IVALO. Itkeä t. Märät puut palaa t:tavat.

tui *interj.* **1.** hyväily-, lepertelysanana pikku lapselle tai rakastetulle puhuttaessa. | T. pikkuista! Äidin kulta, t. t.! T. t., minun tyttini sorja, / tule kukkastarhaani, t.! A.V.KOSKIMIES. **2.** joskus kehotuksena tarkkaamiseen. | T. t., täällä äiti! T., t., t., t., ette tiedä mitä täällä on! TALVIO.

tuija[11] *s.* Thuja, kartiomaisia, litteäoksaisia, meillä vars. hautausmailla kasvatettuja havupuita, joilla on suomumaiset, limittäiset lehdet, elämänpuu.

tuijail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< seur.) lennellä nopeasti ja mutkia tehden. | Tiirat t:ivat vedenpinnan yläpuolella JÄRVENT.

tuija|ta[35] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* tav. linnun lennosta: syöksyä. | Haukka t:si sorsan niskaan. [Pääskynen] tulla t:si päistikkaa alas pappilan nurmipihalle KIANTO. — Mutta Jussin muijassa siinä on muijaa; / sepä kiljahtaa, sepä pystyyn t:a HELLAAKOSKI. Vene tuli näkyviin niemen takaa, t:si sieltä Konstaa kohti keula ylväästi korkealla V.HUOVINEN.

tuijo|tella[28*] *frekv.v.* -ttelu[2] *teonn.* < seur. | T. mietteissään ikkunasta. Lapsi t:tteli silmät pyöreinä vierasta. Liikkumattomina - - he seisoivat, t:itellen suuntaan, jonne Simeonin sormi osoitti KIVI.

tuijot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** katsoa jatkuvasti, hellittämättä, katsettaan siirtämättä, silmiä räpäyttämättä, tiirata, tiirottaa, tihdata, killittää, killistää, toljottaa, töllöttää, töllistää. | T. uteliaana, hajamielisesti, peloissaan, suu auki. Kyräilevä t:us. T. jkta silmiin, ongenkohoa, yhteen kohtaan, lasiinsa, papereihin. T:ti tylsästi maahan. Elli t:ti jäykästi eteensä tyhjälle lautaselle AHO. - - hän t:ti mitään näkemättä ulos NUOLIV. - - hän seisoo siinä ja t:taa kuin naulattuna valkoista lehteä TALVIO. Mitä enemmän t:an kauniita sääriä, sitä vähemmän olen vastuussa itsestäni VALENTIN. — T:tava katse. Silmien ilmeetön t:us. Muorin silmät t:tivat rävähtämättä tulijaan. — *Kuv.* huomion kiinnittämisestä yksipuolisesti jhk, jnk merkityksen, tärkeyden yksipuolisesta, liiallisesta tähdentämisestä. | T. itseensä, menneisiin hyviin aikoihin. Urheilussa t:etaan aivan liiaksi ennätysnumeroihin. Tunnontarkka sääntöihin t:taminen. Ei pidä t. yksinomaan siihen epäkohtaan, että - -. — T. itsensä sokeaksi jhk 'ihailla tai kiinnittää jhk huomiota yksipuolisesti, uskoa jhk sokeasti'. Paavo oli t:tanut itsensä sokeaksi Annin kauneuteen. Emme saa t. itseämme sokeiksi saavuttamaamme vaalivoittoon. Teatterimiesten ei ole t:ettava itseään sokeiksi siihen - - väärään väitteeseen, että elokuva tappaa teatterin AK. **2.** *kuv.* ed:een liittyen muista kuin elollisista olennoista. | Ikkuna

t:taa synkkänä tietä kohti. [Vallit] joista t:tavat ontot mustat ampumareiät AHO. [Pienistä ikkunoista] t:ti yhtämittainen pohjaton yö PAULAH. - - nälkäkuolema t:ti heihin vasten kasvoja E.LAMPÉN. 3. *harv.* heikosta valonlähteestä: tuikuttaa. | Tuli näkyä t:taa mökin ikkunasta. - - pieni kattolamppu palaa t:taa katossa JOTUNI. 4. *deskr.* mennä tasaisesti suoraan, yhteen suuntaan. | Emäntä mennä t:tikin sen enempää virkkamatta asuinrakennukseen KATAJA. Taivaanvuohi kiitelee t:tavaa lentoaan koko iltapäivän H.VÄLISALMI.

tuijottaja[16] *tek.* Naisten säärien t.

tuijottelija[14] *tek.* < tuijotella.

tuiju[1] *s.* pieni, alkeellinen avoliekkinen (öljy)-lamppu, tuikku, kitupiikki. | Peltitölkistä tehty t. Kituva t:n liekki. - - alkoivat pienen, yksitotisen t:n valossa syödä illallista RAILO. — *Yhd.* lamppu-, rasva-, sauna-, öljyt. **-lamppu** *s.* = ed.

tuikah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) tuikkia. | Tähdet t:televat. Silmien iloinen t:telu. Etäältä näkyy nuotion t:telu. — *Kuv.* Hänessä t:telee kaikenlaisia ajatuksia M.MERENMAA.

tuikah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* 1. heikosta valosta tai tulesta, joka äkkiä tulee näkyviin tai on vain hetken, vilaukselta näkyvissä, välähtää, välkähtää, vilkahtaa, pilkahtaa; vrt. hulmahtaa, leimahtaa. | Valo t:taa ikkunaan. Lyhty toisensa jälkeen t:ti palamaan. - - joskus t:taa tulen liekkikin savun seasta AHO. [Pimeä tyrmä] johon vain iltahetkellä pari päivän sädettä pääsi t:tamaan LEHT. Kaukainen valon t:dus. Tähden t:dus. — *Erik.* a. tulen välähtämisestä ennen lopullista sammumista; tulen sammumisesta. | Oli katsonut kuin sammuvaa lamppua: Vielä se yhden kerran t:taa . . . KOJO. Kun kaikki puuaines oli hiiltynyt, t:ti tuli sammuksiin KAUPPISH. - - tulonenki t:tavi / yön pitkän palettuansa KAL. b. silmien välähtämisestä. | Silmien vihainen t:dus. - - silmissä terävästi t:tava katse RAILO. Taas silmihin t:ti tulta / ja mielet jo virkistyi K.LEINO. c. *kuv.* Sielun synkkyyteen t:tava valo. T:da ei toivon tähti LEINO. Toivon, säälin t:dus. - - hänessä t:ti vielä uhmantapaista LEHT. Vielä t:ti ajatus: "Elämä!" JOTUNI. Tuskin oli yksi virsi loppunut, sammunut, kun t:ti uusi, ensin heikkona, yhden ainoan äänen kannattamana AHO. 2. *harv.* puikahtaa, pujahtaa. |[Mulloset] t:tavat esiin heti, kun luulevat vaaran olevan ohi AHO. Saunaan minä [lintu] t:dan, akkunaruudun rakosesta KARHUM. Hänen kielensä pisti kuin suutarin naskali, joka äkkiä t:taa mustan kouran piilosta M.MERENMAA.

tuikais|ta[24] *v. harv.* tuikahtaa (2), tuikata. | [Pääskynen] t:ee oven ohitse L.LESKINEN. — *Yksipers.* Sydämeeni t:i kuin tulisella neulalla KALLAS.

tuik|ata[35*] *v.* -kaus[64] *teonn.* 1. pistää äkkiä, tökätä; pujauttaa, sujauttaa. | T. neulalla sormeensa. T. toista puukolla selkään. T. kirje laatikkoon. T:kasi rahan salavihkaa asiapojan taskuun. Keskushyökkääjä t:kasi pallon maaliin. Kerran [karkaistava auran veitsi] ahjoon heitetään ja pari kertaa vesikaukaloon t:ataan KARHUM. T. kättä toiselle [tervehtiessä]. — *Erik.* a. tulen raapaisemisesta, sytyttämisestä. | T. tuli jhk, jk tuleen. T. tuli pesään, nurkan alle. Ennen perääntymistä koko kylä t:attiin tuleen. b. puhumisesta: tokaista, pistää (väliin) tms. | Hanna sanoa t:kasi jotakin AHO. - - sitä ne sanoivat Petrellin puodissakin, t:kasi postintuoja uunin luota HEPOR. Laivuri aloitti lauseensa - -. Toinen t:kasi väliin KARHUM. 2. *harv.* tuikahtaa (2); tuijata. | Samassa t:kasi ukko esiin suin päin nurkan takaa AHO. Joka kerta kun onki heitettiin veteen, t:kasivat ne [salakat] toistensa kilvalla sitä tavoittaakseen AHO. - - t:aten ja tirskuen [pääskyset] lensivät pihamme nurkasta nurkkaan KOSKENN. 3. *harv.* tuikkaa, tuikkia. | Oi tähtönen tyynesti t:kaava HAAHTI. - - voi yölläkin t. tähtönen vielä, / mut tähteä yhtään ei eloni tiellä K.KRAMSU.

tuika|uttaa[2*] *kaus.v. harv.* (*rinn.* tuikah(d)uttaa[2*]) < tuikahtaa. | Laiva viheltää t:utti lyhyet hyvästinsä KAUPPISH. - - iske tuli t:huta, / päre pihtihin viritä KAL.

tuike[78*] *s.* tuikinta, tuikkina, välke, loiste. | Kynttilän, tähtien t. Kaukaa näkyi kylän valojen t:tta. Silmissä lämmin, ystävällinen t. — *Kuv.* Ei näkynyt vähäisintäkään toivon t:tta. — *Fys.* skintillaatio, tuikkiminen.

tuike|a[21] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* us.: ankara, tuima, kova, luja. 1. voimakas, väkevä. | T. pakkanen. Kuului t. pamaus. T. tappelu. Antaa t:ita iskuja. T. ryyppy. [Olenpa] päättänyt käydä t:aan työhön ja toimeen KIVI. - - t:at latingit pyssyissä KIVI. Kyllikseen siunailtuaan kiehautti isoäiti oikein t:an juhlakahvin H.JARTTI. — *Erik.* vars. Kivellä laajemmin: yl. suuri; tärkeä. | [Muori] imee oikein t:an sarven tämän veli Juhanin ruskeaan reisipakaraan KIVI. — - - mistä syystä olette käynyt meitä tervehtimään? — T:asta syystä KIVI. 2. tiukka, vaativa, jyrkkä, tiuskea, äkäinen. | T. katse. Mittasi tulijaa t:asti silmälasiensa takaa. Otsa t:issa rypyissä. T. ääni. Puhui t:asti mutta hillitysti. Sai t:at nuhteet. Häntä arvosteltiin tavallista t:ammin. Mutta pöydän edessä - - seisoi lukkari, valmiina alkamaan puhettansa, joka ravistelisi selkämunia; ja t. oli hänen muotonsa KIVI. - - jäntevä, t. muori, joka piti miestään ohjaksissaan ALKIO. 3. *harv.* positiivisesti: lujaa järjestystä pitävä, tiukka, tarmokas. | Mutta kiltti kuppari on - - Kaisa, nuuskanaamainen, t. eukko KIVI. Hänellä oli t. vaimo, - - jonka kerrotaan nuorena pystyneen melkein mihin työhön tahansa TARK.

tuikea|katseinen *a.* T. naisihminen. **-sanainen** *a.* T. ja kiivas opettaja.

tuikehti|a[17*] *v.* tuikkaa, tuikkia. | Tähdet t:vat.

tuikelaskuri *s. fys.* skintillaatiossa esiintyvien yksityisten tuikahdusten lukumäärän ilmaiseva laite, skintillaatio-, välkelaskuri.

tuiki *adv.* 1. tav. a:n tai adv:n vahvistussanana: erittäin, ylen, kerrassaan, täysin, tyystin. | T. tavallinen. T. tarpeellinen, tarpeeton. T. tärkeä, välttämätön. T. täsmällinen, säästäväinen. T. kiireellinen asia. T. turmiolliset seuraukset. Ehdoista oli t. vaikeaa sopia. T. vieras, tuntema-

ton. T. erilainen, toisenlainen. Kyseessä oli t. toinen asia. — T. vähän. Käyttäydyit t. sopimattomasti. Hän tuntee asian t. tarkalleen. Lähetyksellä on t. kiire. - - tuost' ei t. mielissänsä LEINO. **2.** *harv.* v:iin liittyen: kokonaan, tykkänään, täysin, tyystin, aivan. | Tapaus sattui t. odottamatta. Tuuli on t. tyyntynyt. Jumala näytti t. unhoittaneen säätyerotuksen KALLAS.

tuikk|aa[2*] *v.* -ina[14] *teonn.* tuikkia, vilkkua. | Kynttilä, tähti t:aa. Ikkunasta t:aa valo. — *Kuv.* Toivo alkaa hänelle t. TALVIO.

tuikkail|la[29] *frekv.v. harv.* -u[2] *teonn.* (< tuikata) tuikkia. **1.** tuikahdella. | Tähdet t:evat. **2.** pistellä, tökkiä. | [Tuulastusmiehet] t:ivat kaloja järven pohjasta KARHUM.

tuik|kia[17*] *frekv.v.* -inta[15*] *teonn.* < tuikata. **1.** voimakkuudeltaan äkillisesti vaihtelevasta, vuoroin kirkastuvasta, vuoroin himmenevästä tai äkillisesti vuoroin syttyvästä, vuoroin sammuvasta valosta, tuikahdella, vilkkua. | Tähdet t:kivat. Taivas t:kii tähdessä. Ikkunoista t:kivat valot. Vilkkumajakan t:inta. - - pöydällä t:kii yksi ainoa räiskyvä talikynttilä AHO. — Lämpimästi t:kiva katse. - - silmät t:kivat tuuheiden kulmakarvojen alta pistävinä kuin kaksi puukonterää LEINO. **2.** pistellä, tökkiä. | T. haarukalla leipiin reikiä. - - vielä parempi, jos pääsisi liki, t:kimaan [vihollista] pistimen nokalla HAANPÄÄ. **3.** ed:een liittyvästi: tuijailla, törmäillä, syöksähdellä. | Kärpäset t:kivat lampun ympärillä. Missä oli vähänkin suvantoa ja tyynempää vettä, siinä t:kivat [kalojen] turvat AHO.

tuik|ku[1*] *s.* **1.** tuiju, kitupiikki. | Pieni kituuttava t. — *Yhd.* lampput.; tali-, öljyt. **2.** heikko liekki tai valo. | Lastussa paloi lepattava t. — Oma kylä nukkui vielä kokonansa; ei valon t:kua eikä savun häivähdystä näkynyt mistään SILL. — *Yhd.* kynttilä-, päret. **3.** *ark.* viinaryyppy, naukku. | Ottaa t. lämpimikseen, murheeseen. Otetaanpa pienet t:ut! — - - sunnuntaina tuli seppä pienessä "t:ussa" [= humalassa] minun tupaani J.SAULI. — *Yhd.* viinat.

tuikkulamppu *s.* = ed. 1.

tuikot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* vars. valosta: näkyä pimeyden keskeltä, jonkin välitse, pilkottaa. | Mäeltä näkyi valon t:us. - - aurinko t:ti mäntyjen välistä TOPPILA.

tuikut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** heikosta, tav. epätasaisesta valosta: lepattaa, tuikkia; tuikottaa. | Kynttilä t:taa. Päre palaa t:taa. Lamppu alkoi t. ja savuta. Pimeydestä t:ti konekiväärin suuliekki. — Kylästä päin t:ti valoja. Tuli tutkijan akkunasta / yö yölt' yhä tyynenä t:taa MANN. - - t:tava valopiste koulupojan yksitoikkoisessa elämässä PAKK. **2.** *onom.* tiukuttaa. | Talitiaisen t:us.

tuim|a[11] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** ankara, kova, voimakas. **a.** vars. vaikutuksen voimaa ajatellen. | T. pakkanen, tuuli, tuisku. Sataa t:asti. T. löyly, selkäsauna. T. tuska. T. talvi. T. sakko KIVI. **b.** vars. suorituksen voimaa ajatellen: raju, hurja, kiivas, kiihkeä, vinha, tulinen. | T. hyökkäys, taistelu. T. hiihto, soutu, loppukiri. Hevonen ravaa t:inta vauhtiaan. Ongessa tuntui t. nykäys. — - - lennätti itsensä t:an porohärän pulkkaan KATAJA. - - hänen rintansa [nähtiin] kiväärin t:an luodin lävistämänä KIVI. **2.** ed:een liittyen. **a.** vihainen, tiukka, armoton, tyly. | Katsoa t:in silmin. T. katse. Otsa t:issa rypyissä. Puhutella jkta t:asti. - - heitti härjät, / t:an teurastajan haltuun heitti KIVI. Mutta en suinkaan minä mene Yliseen, se emäntä on niin t. ALKIO. Mökin mies tuli ensin vähän t:ana ulos, mutta kun - - havaitsi hänen pullonsa, niin oli kaikki hyvin SILL. **b.** *harv.* väkevä, kitkerä, karvas; vrt. seur. | Ja se vanha viina olikin viinaa. Tuli sitä t:emmaksi, mitä kauemmin oli pulloissa PAULAH. - - suussa t. mällitukko *MANN. T:asti pippuroitu liharuoka HAARLA. **3. a.** *kans.* vähäsuolainen, suolaton; laimea, mieto, heikko; vrt. tuimaa. | T. voi. Keitto on jäänyt vähän t:aksi. — Olo tuntuu t:alta 'tekee mieli suolaista syötävää (ja heikottaa)'. [Silli] hävittää t:an tunnun - - sydänalasta AK. — Mutta viini alkoi tuntua t:alta ja niin pieni seura yksitoikkoiselta MERIL. — Myös *yleisk.* alkuperältään tähän merk.-ryhmään kuuluvia kiteytyneitä sanontoja. | Aamut:aan, ks. erikseen. Alku-, ensi t:aan 'ensi alkuun, työksi'. Suomen joukkue teki maalin jo alkut:aan. Kokouksessa pyydettiin heti ensi t:aan kymmenen puheenvuoroa. **b.** *kansanr.* heikko, kurja, raukka. | Sitä itken pieni lintu, / lintu t. tuikuttelen KANT. Minä toukka Tuonelahan, / minä t. turpehesen KANT.

tuima|a[2] *v., 3. pers.,* vars. *kans.* nälän, vars. suolaisen ruoan mieliteon aiheuttamasta kalvavasta tunteesta: hiukaista, hiukoa. | Minua, sydäntä t:a. Ei suola sydäntä tuima, eikä terva mieltä käännä SL. — *Kuv.* Sydäntäni t:a hänen armoton kohtalonsa.

tuimakatseinen *a.* T. soturi.

tuima|ta[35] *v. harv.* = tuimaa. | - - hänen sydäntään omituisesti t:si PAKK.

tuimel|la[28] *frekv.v. harv.* -u[2] *teonn.* < tuimaa. | Sydäntäni t:evi, / päätäni kivistelevi KAL. - - tunsi toivottomuuden rintaansa t:evan E.N.SETÄLÄ.

tuimentaa[8] *v.* tehdä tuimemmaksi. | T. vauhtia. T. ilmettään. - - t. naamaansa ja rypistää kulmiaan AHO.

tuimentua[1*] *pass.v.* (< ed.) = seur.

tuime|ta[34] *v.* tulla tuimemmaksi. | Tuuli, taistelu, tuska t:nee. Katse t:ni. Präntilä t:nee hänelle, haukkuu ihan LEINONEN.

tuimi|a[17] *v. harv.* tuimaa. | Ketä kerran t:vi tunnon syy, / hän synkistyy LEINO.

tuimistaa[2] *v.* ilmeestä: tuimentaa. | T. katsettaan, kulmiaan.

tuimistu|a[1] *pass.v.* (< ed.) tuimeta. | Katse t:u. [Jäyheät kasvot] t:ivat, kulmat vetäytyivät ryppyyn, hymy katosi AK. — Vars. suuttua, vihastua, tiuketa. | Rypistää t:neena silmäkulmiaan. Hän jo hiukan t:i poikiin. Olin oikein t:nut tuollaisesta lörpötyksestä LEINO. "Voi pahalaiset teitä!" t:i nyt akka ihan tykkönään KS.

tuin[56*] *väl. harv.* (< tukea) tuki(puu).

tuip|ata[35*] *v. kans.* nopeasta ojentavasta liikkeestä: tuikata, sujauttaa. | He t:pasivat meille känsäistä kättään KIANTO. Miina t:pasi kourastaan pullon neiti Smarinille PAKK.

tuiret|tu[2*] *a.* ja *s. runok. harv.* = seur. | - - murhe mulla / mielessä on t:ulla LEINO.
tuiretui|nen[63] *a.* ja *s.*, vars. *runok.* **1.** älytön, ymmärtämätön. | Kalervon katala poika, / tuhma poika t. KAL. Haihtui [= eksyi] tieltä t. LEINO. **2.** vars. lapsen hellittelysanana: raukka, ressukka, poloinen; sydänkäpy, kullanmuru. | Voi ainoiseni, Annikkini, lempilapseni, tytär t. AHO. Tuutios lapseni t., / armahuinen, naurusuinen LEINO. Tietysti olen t:sestani valokuvan sieppauttanut KIANTO.
tuiska|a[2] *v. harv.* = tuiskia 1. | - - yöss' orhin harja huiskaa, / tien kivet tulta t:a LEINO.
tuiskah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | *(1.)* Lumi t:telee jaloissa. Viha t:teli tulena hänen - - silmistänsä KIVI. *(2.)* Ovesta t:teli miehiä yhtenään. [Sananlaskut] lentää t:telivat tuvassa - - niin kuin pikku tiaiset metsässä PAULAH. *(3.)* T:televa äkäpussi. Mutta äänetönnä, veistellen istui Lauri, huolimatta vaikka ärhentelikin akka, tuulispäänä t:teli KIVI.
tuiska|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* < tuiskaa. **1.** tuprahtaa, pöllähtää, pelmahtaa. | Lumi t:htaa sommasta. Lintuparvi t:hti lentoon. - - nuolia t:hti sateena LEHT. Tuli t:htaa ilmiliekkiin. — [Kynttilä] oli palanut loppuun ja t:htanut sammuksiin KAUPPISH. **2.** syöksähtää, tuoksahtaa, tupsahtaa, pölähtää; kupsahtaa. | T. ovesta sisään, ulos. Tulla t. — Mereltä t:hti tuuli. Kevät t:hti maille puroineen, rentukkoineen, lintuineen NUOLIV. Ja Seelia kääntyy t:htaa LEHT. T. nurin, nenälleen 'kaatua'. - - lintu t:hti puusta alas PÄIVÄR. **3.** sanoa kiivaasti, tiuskaista, äyskäistä, kivahtaa. | T. vihaisesti, harmissaan, kärsimättömästi. "En sinusta välitä!" t:hti tyttö.
tuiskais|ta[24] *mom.v. harv.* -u[2] *teonn.* < seur. | - - tulen kitaan sen [viulun] t:ee *MANN. — *Erik.* tiuskaista. | "Ulos täältä!" t:i isäntä.
tuiska|ta[35] *v. harv.* -us[64] *teonn.* nopeasta, kiivaasta liikkeestä: viskata, singota; sinkoilla, tuiskia. | T:si vastustajansa kumoon. | Kussas kolme poikalastas? — / Yhen t:sit tulehen KANT. Tulta orhin turpa t:a LEINO. Mutta heittäkäämme jo tällä erällä sikseen - - tuo pedollinen t:us [= tappelu] tiellä KIVI.
tuiskautt|aa[2*] *kaus.v.* (*rinn.* tuiskah(d)uttaa[2*]) < tuiskahtaa. | Poika t:i tappelutoverinsa kenttään. Kirveen isku t:i lunta latvasta. Ampua t. — Sanoa t. äkäpäissään. - - tuima miniä t:aa: "Mitä se äijä siinä joutavia joruaa!" PAULAH.
tuiske[78] *s.* tuiskinta, tuiskahtelu, vilske. | Tulinen t. Vieraiden tulo aiheutti kiirettä ja t:tta. Tappelun t.
tuiskea[21] *a.* = tiuskea. | Eeva on tuittupää, t., näetkös, morakka, tahi niinkuin ruotsalainen sanoo: turski KIVI.
tuiski|a[17] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** tuiskaa, huiskua, huiskia, hulmahdella, sinkoilla. | Hiukset t:vat tuulessa. Tuli t:i palavan talon ikkunoista. [Hameenhelmat] ikään kuin häpäisivät kanttooria siinä hänen edessään t:essaan SILL. — *Tr.* Hevosen kaviot t:vat lunta. Tulta t:vat silmät. — *Kuv.* Kirjoittaa niin että kynä tulta t:i. **2.** nopeasta, kiivaasta, huolimattomasta tekemisestä, häärimisestä: riehua, huiskia. | Emäntä t:i ja kolistelee vihaisena. [Aapon] mielestä tyttö lakaisi vallan t:en ja heittäin tunkiota nurkkiin KIVI. **3.** puhua kiivaasti, tiuskia, äyskiä. | Mies kiroilee ja t:i kiukuissaan. Hän tuiski Miinalle, että tämä muka oli tuonut hänelle kylmää partavettä E.ELENIUS.
tuiskis *interj.* nopeasta liikkeestä, vars. kaatumisesta. | T. vain ja poika lensi hankeen.
tuisku[1] *s.* voimakastuulinen lumisade; voimakas lumihiukkasia maanpinnasta kohottava tuuli; vrt. pyry. | Ankara, kova t. T. peittää jäljet. T. tukki tiet. T. oli kerännyt aidan nurkkaan korkean nietoksen. Suojassa pahimmilta t:ilta. — *Kans.* myös (sakeasta) lumisateesta, pyrystä. | Lumisade oli yltynyt sakeaksi t:ksi. Niin tiheään lappoi taivas suuria lumihiutaleita, että melkein sauvallaan saattoi leikata ilmaa IVALO. Viime talvi oli se suurten t:jen lumitalvi AHO. — *Kuv.* Kokea, nähdä tuulet ja t:t, ks. tuuli. Tykkitulen t. Sotilaat ryntäsivät t:na vihollisen kimppuun. Emäntä tuli t:na tupaan. Hän rientäköön tulena ja t:na! KIVI. - - halveksivia sanoja satoi taas t:na vastaani KIANTO. - - rahaa tuli t:naan KAUPPISH. Kokonaista kolme vuotta kului niin vilkkaasti, että talvet ja kesät menivät yhtenä t:na KAUPPISH. — *Yhd.* hiekka-, lumit.; luoti-, nuolit.
tuiskua[1] *v. harv.* = tuiskuta.
tuiskuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < tuiskuta. | Alkoi hiljakseen t.
tuisku|ilma *s.* Huomiseksi on ennustettu t:ilmaa. **-inen**[63] *poss.a.* T. talvi. **-lumi** *s.* T. tukki tien. **-sää** *s.*
tuisku|ta[39] *v., 3. pers.* **1.** *yksipers.* tuiskuttaa. | T:aa 'on tuisku'. Yöllä t:si tien umpeen. Oven eteen on t:nnut ison kinoksen. **2.** lentää, syöksyä tuiskuna, sakeasti, ryöpytä. | Lumi t:si, niin että latu peittyi näkymättömiin. Jauhoja t:si säkin repeämistä. Vihollisen asemista t:si hirveä tuli. - - sitten alkoi häntä itseään vastaan t. joka taholta pistosanoja AHO. — - - t:avalla vauhdilla, tultat:avalla vauhdilla riennetään suoraan kohden kammarin kaappia taas KIVI.
tuiskutt|aa[2*] *v., 3. pers.* tuiskusta, tuiskuilmasta. | Tuuli, taivas t:aa lunta. Yöllinen lumisade oli t:anut tiet umpeen. - - tarkk'ampujat t:ivat tulta tussareistaan JÄRVENT. — *Yksipers.* T:aa 'on tuisku, tuiskuaa'. Ikkunasta t:i lunta sisään. Umpeen t:anut latu.
tuiskuttu|a[1*] *pass.v.* < ed. | Pahasti t:nut [= tuiskusta umpeutunut] maantie.
tuisku|tuuli *s.* T. vinkui nurkissa. **-yö** *s.* Tuulinen t.
tuiteri|ssa[5] *s. vaill. ark.* lievähkösti juovuksissa, hiprakassa. | Miehet olivat vähän t. Joi itsensä pieneen t:in.
tuit|tu[1*] *a. harv.* tuittupäinen. | - - ankaran näköinen, teräväsilmäinen äijä, jota t:un luontonsa vuoksi porvarien kesken sanottiinkin Kiukku-Nikuksi IVALO.
tuittuil|la[29] *v. harv.* -u[2] *teonn.* äksyillä, kiukutella, oikutella. | Kusto t:i vielä vähän aikaa lapsillensa KAUPPISH.
tuittuinen[63] *a. harv.* = seur.
tuittupäi|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* äksy, pahansisuinen, pikavihainen. | Toraisa ja t. Poh-

jimmaltaan lempeä, vaikka väliin t. Kiven Nummisuutarien t. Martta. [Palvelija] ei kestänyt rouvan t:stä oikuttelua. - - pieni ja kuivettunut äijän käppyrä, mutta t., rätisee kuin palava katajapehko AK.

tuittupää 1. *a.* = ed. | T. tyttö. — Us. *s:sesti.* Piti t:tkin hyvin kurissa. **2.** *tuittupäällä* (adv. harv.) tuittupäisenä, äkeissään. | Mutta Vatanen oli nyt t:llä. Hän äyskäisi: - - LASSILA.

tuiver|rella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Tuuli t:telee puunlatvoja.

tuiver|taa[6] *v.* -rus[64] *teonn.* vars. tuulesta: raastaa, riepottaa, viskoa. | Tuuli t:taa puita. Vanha, tuulten t:tama petäjä. Laiva joutui myrskyn t:rukseen. Tuuli t:si maasta ylös lunta. — T. jkta tukasta. - - savolaiset ja karjalaiset kalavesistä toisiaan t:ti AHO. — *Kuv.* Tuska t:taa mieltä, sydäntä. Tunsi t:rusta noin hän tuskan, vihan *MANN.

tukaani[6] *s.* T:t l. pippurinsyöjät 'Rhamphastidae, eteläamerikkalaisia suurinokkaisia, koreahöyhenyksisiä kiipijälintuja'.

tukaatti[6*] *s.* = dukaatti.

tukahduksi|ssa, -in *adv.* tukahtuneena. | Kuumuus sai miehen aivan t:in.

tukahdut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti, -etusti *adv.* (*rinn.* tuka(h)uttaa[2*]) < tukahtua. *(1.)* Savu, pöly t:taa. T:tavat kaasut. T:tava ilma, helle. Kuuma, t:tava yö. T:tava haju. Oli t. tytön suudelmillaan. Kumitakki aiheuttaa pitäjälleen t:tavan tunteen. Rikkaruohojen t:tamat viljelyskasvit. Naava voi t. havunneulaset ja siten kuivattaa puun. - - osa [siemenistä] putosi orjantappuroihin; ja orjantappurat nousivat ja tukahuttivat sen UT. *(2.)* Tulen valta saatiin pian t:etuksi. — *Kuv.* Vapauden liekkiä ei mikään t:tanut. *(3.)* Koetti t. aivastuksen kädellään. T:ettu huuto. T:ettua kiroilua, nyyhkytystä. Porstuassa hän seisahtui ja rupesi nauramaan, hiukan väkinäisesti ja t:etusti, ettei kuuluisi TALVIO. - - virren äänen t:ti siihen ruotimummon surkea huuto, noituminen ja sylkeminen NUOLIV. — *Kuv.* T. omantuntonsa ääni. *(4.)* T. kapina, vallankumousliike. Ulkomaisen tuonnin t:taminen. Ankara verotus vaikuttaa t:tavasti yrittäjyyteen. T. jk hanke, aloite, harrastukset. Koettaa t. jk aate. Kaikki eriävät mielipiteet t:ettiin. Harhaoppien t:taminen. T. tunteensa, ilonsa, kiukkunsa, kateutensa, uteliaisuutensa. T:ettu rakkaus. Jatkuva puute t:ti kaikki unelmat. T:tava tuska. Poroporvarillinen, t:tava ympäristö. T:tavan vaikeat ulkonaiset olosuhteet. Hänen ympärillään tuntui niin t:tavalta, ettei hän tahtonut saada henkeään vedetyksi TALVIO. On tavallista, että kuoleman ajatus karkotetaan mahdollisimman kauas pois. Se painaa ja se t:taa P.VIRKKUNEN.

tukahduttaja[10] *tek.* Kapinan t.

tukah|taa[2*] *v.* (yl. vain pass. II partis.) tav:mmin tukahduttaa. | T:dettu itku, ääni. T:dettu pienteollisuus. Tahdon kerrankin tyydyttää kaipaukseni, monet t:detut haluni JOTUNI. - - tunnon tuskat t:ti vain viekas vaski LARINK.

tukahtu|a[1*] *v.* -neesti *adv.* tukehtua. **1.** elollisista olennoista ja kasveista: pakahtua, läkähtyä, menehtyä. | T. savuun, veden alla. Aivan minulta t:u henki. Nieleskellä t:maisillaan. Miltei t:neena liikutuksesta. Lapsen koko kehitys t:i. Pienet puuntaimet t:vat rikkaruohoon. **2.** tulesta: sammua hapen puutteeseen. | Liekki t:u. Tuli saatiin pian t:maan. **3.** (ihmis)äänestä: tulla ehkäistyksi, vaimennetuksi. | Sanoa jtak t:neella äänellä. N:n huulilta pääsi t:nut kirous. Kuului t:nut huudahdus. Kuiskata t:neesti. Sanat t:ivat Ailin kurkkuun. - - soittelin vanhalla t:neella klaveerilla M.RAPOLA. **4.** *kuv.* tyrehtyä, raueta, sammua. | Yritys, kaupankäynti t:u. Kapina t:i alkuunsa. Innostus, ilo, suru t:u. Koko ajatus t:i. - - alulle päässyt lukutaito ei ollut päässyt t:maan, vaan oli edelleen kehittynyt AK.

tukal|a[12] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* epämukava, hankala, vaikea, vaivalloinen, kiusallinen. | Tuiki t. T. tehtävä. Veronmaksajien t. asema. Liikenneyhteyksien puolesta t:assa asemassa oleva kylä. Elää, toimia t:issa oloissa. Tunsi olonsa yhä t:ammaksi. Matkalla sattui monenmoisia t:uuksia. Hänestä oli aina t:aa olla vieraiden seurassa. - - käytännöllisestikin on t:aa, kun sattuu olemaan perätysten kolme pyhäpäivää SILL. T., ahdas on se tie, / mi kuolon maasta eloon vie VK. Jo loppui kilvoitukset / ja tuskat t:at VK. On kuin ahdistaisi / pelko t:in HELLAAKOSKI.

tukalli|nen[63] *poss.a.* < tukka. | T:sena syntynyt lapsi.

tukan|hoito *s.* **-juur|i** *s.* Hieroa öljyä t:iin. - - hän oli karahtanut tulipunaiseksi t:een asti LEINO. **-kasvu** *s.* N:llä on hyvä, runsas t. **-kuivaaja** *s.* Sähkökäyttöinen t. **-leikkaaja** *s.* **-leikkaus, -leikkuu** *s.* **-leikkuukone** *s.* **-lähtö** *s.* Voide, joka ehkäisee t:ä. **-pesu** *s.* **-raja** *s.* tukattoman ja tukkaa kasvavan ihoalueen raja, hiusraja. **-sänki** *s.* Lyhyeksi ajeltu t. **-väri** *s.* **-värjäys** *s.*

tukat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* (< tukka) hiukseton, kalju.

tukauttaa[2*] *v.* tav:mmin tukahduttaa.

tuk|e[78*] *s.* jk jolla tukitaan, tukko. | Reiän, aukon t. Kaataa puita tien t:keeksi. Rikkinäisen ikkunan t:keena oli riepu. — *Kuv.* - - sika piti myydä velkojen t:keeksi TOPPILA. — *tuk|keessa,* -keeseen (adv.) tukossa. | Piippu, vesijohto on t:keessa. Letku meni t:keeseen.

tuke|a[13*] *v.* **1.** *tr.* **a.** saattaa pysymään pystyssä, paikoillaan tuen tai tukien avulla, saattaa jnk tuen, kannatuksen varaan; pönkittää. | Altapäin tuetut hyllyt. T. aita, hedelmäpuun oksat seipäillä. Murtunut jalka tuetaan lastalla ja siteillä, lastan ja siteiden avulla. Sairasta täytyy t. tyynyillä. Vasat tuetaan seinään. T. päätään käteensä. Kiivetessään tikka t:e ruumistaan kankeaan pyrstöönsä. T. jk sopivaan asentoon, korkeuteen. **b.** subj:na tukena, kannattimena oleva esine: pitää pystyssä, paikoillaan; kannattaa. | Seipäiden t:ma omenapuu. Siteet, jotka t:vat nilkkoja. Kaivannon reunoja t:va laudoitus. Jouhikangas t:e [= pitää ryhdikkäänä] takin rinnusta. Painopisteestä tuettuna kappale pysyy tasapainossa kaikissa asennoissa. **2.** *intr.* nojata, nojautua, tukeutua, varata, varautua jhk. | Jalka, polvi t:e lattiaan. Hän tuki molemmin käsin kaiteeseen. Istui käsi poskella kyy-

närpäällään ikkunalautaan tukien. Liukukiskon toinen pää t:e seinäpilariin. Pöytä t:e lattiaan vain kolmella jalallaan. 3. *kuv.* yl. 1. ryhmään liittyvää käyttöä. a. obj:na henkilö: antaa jklle (vars. henkistä) tukea, auttaa, hoivata, kannattaa tms. | T. jkta elämässä, jssak työssä, koettelemuksissa. T. lasta hänen pyrkiessään parantamaan tapansa. Sua Luoja t:koon, kuhun kulkus tuo! *MANN. Sinä annat minulle pelastuksen kilven, ja sinun oikea kätesi minua t:e VT. Minäkin tuin häntä tässä aikeessa, ja lämmenneinä kuin pikkupojat me suunnittelimme ja harkitsimme asiaa SILL. — Mun uskoani vahvista / ja tue toivoani VK. — Harv:mpaa käyttöä. | Tärkeää on koettaa saada puhtaisiin kuusikkoihin mäntyjäkin sekaan - -, sillä mänty t:e kuusikkoa suuressa määrin AK. b. antaa apua, kannatusta jssak työssä. | Kotien olisi tuettava koulun kasvatustyötä. Vasemmiston t:ma hallitus. — Erik. *sot.* Tykistö t:e jalkaväkeä taistelussa. Panssarivaunujen, ilmavoimien t:ma hyökkäys. Hyökätä ankaran tykistötulen t:mana. c. ed:een liittyen: auttaa rahallisesti, taloudellisesti, avustaa, kannattaa. | T. rahallisesti. Viennin, asuntotuotannon t:minen. Kulttuuriharrastusten, syöväntorjuntatyön t:minen. T. taiteilijoita ostoillaan. T:kaa invalidien huoltotyötä käyttämällä Sotainvalidien Veljesliiton adresseja. d. esittää jtak jnk väitteen tms. tueksi, perustaksi, perustella; olla jnk väitteen, mielipiteen tms. tukena, perusteena, vahvistaa. | Elävöittää ja t. esitystään kirjallisuusotteilla. - - ne asiakirjat, joilla hän haluaa t. ilmoitustansa LK. — Monien tosiasiain t:ma väite. Tätä mielipidettä, olettamusta t:e se seikka, että - -. On säilynyt muuan kirje, joka t:e tätä käsitystä. — *Harv. intr.* Kirjoittaja t:e [= tukeutuu] siihen seikkaan, että - -. e. laulun tai soiton säestämisestä. | T. säestäjänä laulajaa. Seurakunnan laulua t:e urkusäestys.

tukehdu|s[64] *teonn.* < tukehtua. | Kuolla t:kseen. — *tukehdu|ksissa,* -ksiin (adv.) (puoliksi) tukehtuneena, tukehtumaisillaan, läkähdyksissä, tikahduksissa, pakahduksissa. | Hän oli niin t:ksissa, ettei edes voinut huutaa. Meiltä kun tässä takavuosina kuoli lapsi hänen viereensä vuoteelle, — liekö maannut sen t:ksiin IVALO.

tukehdutt|aa[2*] *kaus.v.* -avasti *adv.* (*rinn.* tuke(h)uttaa[2*]) < tukehtua. (*1.a.*) T. jku kuristamalla, veteen upottamalla. T. lapsensa kuoliaaksi. Hän melkein t:i Annikin syleilyynsä. Typpi t:aa hengitystä. Bentsiinin haju t:aa. Sinappikaasu vaikuttaa t:avasti. T:avan kuuma, raskas ilma. Häntä t:i pieni hotellihuone. — *Yksipers.* Kurkkua t:aa. T:i ja päätä särki. (*b.*) T. rikkaruohot. Lumihomeen t:ama oras. (*2.*) Tulta koetettiin t. märillä kuusenoksilla. (*3.*) T. itkunsa tyynyyn. T. uhrinsa avunhuudot. (*4.*) T. jku paljolla työllä. Monet kauppaa vaikeuttavat ja t:avat esteet. T. halunsa, tunteensa. Isänmaanrakkautta ei voi väkivallalla t. Joas, Joas, tukeuta kiukkusi KIVI.

tukehduttaja[10] *tek.* Voimakasvartista perunaa suositellaan juolavehnän t:ksi.

tukehtu|a[1*] *v.* -neesti *adv.* us. = tukahtua. 1. a. elollisista olennoista: kuolla hengityksen salpauduttua, hapen puutteeseen; kuristua. | T. kurkkuun juuttuneeseen ruokapalaan. Lintu t:u ansaan. T. savuun, ilman puutteeseen. Putosi veteen ja t:i. Oli t., t:maisillaan omiin sanoihinsa. Älä touhuusi tukehdu! SP. Tätä leikkiä en kestä, henkeni t:u! KIVI. — Kala t:u maalle nostettuna. b. ed:een liittyen kasveista; myös laajemmin: yl. menehtyä. | Kasvikin t:u, ellei se saa happea. Rikkaruohojen alla t:vat taimet. Jos siementen peitoksi tulee liian vahva multakerros, ne eivät idä, vaan t:vat. - - niin Herran laiho lakastuu, / sen kasvu kuolee, t:u VK. 2. = tukahtua 2. | Tuli t:u. Liekit t:vat. Tulilangan t:minen. — *Kuv.* Tunteen liekki t:i. 3. = tukahtua 3. | Huuto t:u kurkkuun. Ääni t:i itkuun. Hänen moitteensa t:ivat voimakkaaseen naurunrähäkkään. Kuului t:nut parkaisu, avunhuuto. Kuiskata, nyyhkyttää t:neesti. 4. *kuv.* menehtyä, tyrehtyä, sammua. | Paikkakunta, jossa t:u henkisesti. Olen välistä t. ainaiseen lukemiseen. - - vaeltaessaan t:vat tämän elämän huoliin, rikkauteen ja hekumoihin UT. T:nut kaipuu. - - houreeni t:vat minussa KILPI. Tämä loistava alku t:i kokonaan. 5. *harv.* työkalusta: puuttua, takertua liikkumattomaksi. | Saha t:u liikahtamattomaksi. [Jos äkeen] akselit ovat asettamattomat, siis aina vinossa, niin äes helpommin t:u oikein pahassa turpeikossa AK.

tukehtumis|kohtaus *s.* Hinkuyskäisen t:kohtaukset. **-kuolema** *s.* **-oire** *s.* **-tapaus** *s.* **-vaara** *s.* Hengenahdistuksessa oli t. tarjona.

tukela[12] *a. vanh.* tukala. | Nyt tyyneys ja rauha sodan melskettä on tuhat kertaa t:mpi KIVI. T. on tuletta olla, / vaiva suuri valkeatta KAL.

tukemat|on[57] *kielt.a.* Vartalo t:tomana.

tukemis|politiikka *s.* Maatalouteen kohdistuva t. **-tapa** *s.* **-toimenpi|de** *s.* Viennin keinotekoiset t:teet. **-toiminta** *s.* **-työ** *s.*

tuk|eta[36*] *v.* panna tukkoon, tukkia. | T. reikä umpeen. Tuisku t:kesi tien. Pöly t:keaa huokoset. — *Kuv.* T. jkn suu 'vaientaa jku'. - - hän ei voi enää t. iloisuuttaan, vaan hohottaa ääneen HELLAAKOSKI.

tukeutu|a[44] *refl.v.* (< tukea) tukea (2), nojautua, varata, varautua jhk. | Kulkea toisen käsivarteen t:en. Hevonen t:u kuolaimiin 'säilyttää tuntuman ratsastajan käteen'. Palkin pää t:u seinään. — *Kuv.* Puolustus t:u eri aseiden tuleen ja esteisiin. Keskusvaltoihin t:nut jääkäriliike. Teos t:u miltei kokonaan ennen esitettyihin käsityksiin.

tukev|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* vrt. vankka, tanakka, jyhkeä, jykevä, järeä. 1. paksu, vahva. a. ihmisistä, eläimistä ja niiden osista, kasveista ja yl. pitkänomaisista, tav. liereistä esineistä ja muodostumista: ympärysmitaltaan (suhteellisen) iso; vrt. roteva, pyylevä, pullea. | T. vartaloltaan. T. tyttö, eukko. - - tanakka ja t. äijä vielä, vaikka onkin puolivälissä seitsemättä kymmentään SILL. T:at jalat, käsivarret. Venlan t. povi KIVI. T. petäjä. T:at oksat. T. patukka, puukko, savupiippu. — *Kuv.* Tehdä jtak t:alla kädellä 'vankasti, luotettavasti, solidisti'. b. enemmän tai vähemmän levymäisistä esineistä ja muodostumista: läpimitaltaan (suhteellisen) iso. | T. ovi. T:aa kangasta, pahvia.

Raskaat, t:at uutimet. Pari t:aa voileipää. T. kirja. T. nippu seteleitä. Pukeutui t:asti matkaa varten. — Myös esineistä, joiden seinämät tm. osat ovat paksuja, vahvoja. | T:ia astioita. T:at jalkineet. T. tammikaappi. Aitta on t:aa tekoa. 2. luja, vakaa; vakavasti alallaan, asemallaan pysyvä, kestävä, vankkumaton, horjumaton, hellittämätön, peräänantamaton. | T:at telineet. Ohutjalkainen mutta t. pöytä. - - veistin ankaran venosen, / jok' on tuulessa t. / ja varava vastasäällä KAL. T. alusta, pohja. Koetti saada t:ampaa jalansijaa. T:at askelet. T. asento. T. ote, kiinnitys. Seistä, istua t:asti. Tarttua jhk t:asti. Kiinnittää, kytkeä t:asti. Sauva t:asti kädessä. — *Kuv.* T. yhteiskunnallinen asema. Laskea t. pohja elämälleen, vastaiselle toiminnalleen. Musiikin harrastus on saanut yhä t:amman jalansijan nuorison keskuudessa. T:aan lähdeaineistoon perustuva tutkimus. Luotettavat, t:at tosiasiat. Romaani, joka on todellisen taitajan t:aa työtä. Ylioppilaat muodostivat NMKY:n t:an kantajoukon. Kuinka suloista olisikaan elää vauraana t:ana talollisena SILL. **3. a.** runsas; iso, kookas. | T. ateria, aamiainen. T:at ryypyt. Pojat söivät t:asti ennen lähtöään. Pinnalle ripotellaan t:asti suolaa. T. varasto. Eräänä aamuna ajoivat sitten isä ja poika kaupunkiin ja toivat t:an kuorman kaikenlaista asiaankuuluvaa J.SAULI. **b.** voimakas. | T. nauru. T. isku, kädenpuristus. [Vastatuuli hidasti matkaa järvellä] mutta t:alla soudolla päästiin senkin päähän IVALO. Polkea jtak t:asti.

tukevahko[1] *mod.a.* T. piikatyttö. T. oksa, luukku. T. lounas.

tukevanlainen[63] *a.* = ed.

tukeva|rakenteinen *a.* T. hevonen, kone. **-tekoinen** *a.* T. vene. T. kuulantyöntäjä.

tukholmalainen[63] *a.* ja *s.*

tuk|i[8*] *s.* **1.** esine, joka tukee, pitää pystyssä tai paikoillaan jtak, kannattaa, lujittaa tai vahvistaa jtak; vrt. noja, nyde, pönkkä. **a.** erityisestä, vartavastisesta välineestä tai jnk esineen osasta. | Latuskajalan t. Omenapuun oksien tuet. Köynnöskasville pystytetty t. Kiinteille tuille rakennettu silta. Uivina kenttäsillan t:ina käytetään veneitä, tynnyreitä yms. Merran kehä varustetaan yleensä kahdella tuella. Akselin, terän, jyrsintelin t. Lentokoneen laskutelineen t. Polkupyörässä on haarukkamainen t., joka pitää sitä pystyssä. **b.** muusta, us. satunnaisesta, tilapäisestä esineestä. | Sauva vanhuksen t:ena. Makasi käsivarret päänsä t:ena. Sairaan tueksi asetetut tyynyt. Kivi tai muu vääntökangen t. Korvalehden t:ena oleva joustava rustolevy. Ampua tuelta. **c.** ed:iin liittyvää abstr:sempaa käyttöä. | Köynnöskasvit tarvitsevat t:ea. Luusto antaa t:ea muille ruumiin elimille. Koetti käsin saada t:ea seinästä. Hän asetti - - ystävänsä pään ikkunanpielen t:een TALVIO. **d.** *yhd.* Hirsi-, kivi-, maa-, metalli-, paalu-, pylväs-, teräst.; oksa-, seinät.; hartia-, jalka-, kyynär(pää)-, käsi-, lantio-, leuka-, polvi-, poski-, rinta-, selkät.; etu-, haarukka-, keski-, kulma-, pohja-, pysty-, risti-, sisä-, sivu-, taka-, vino-, väli-, yhdyst.; ampuma-, ohjaus-, seisontat. **2.** *kuv.* **a.** ihmisistä. | Vanhemmat, lasten t. Isäntä on talon t. SL. N. oli vuosikausia seuran, kuoron t:ena. Hänestä tuli kaivosyrityksen tärkein t. Piirit, jotka olivat itsevaltiuden t:ena. Hallitus koetti saada keskustan tuekseen. — Herra, Luoja taivasten, / isä armas ihmisten, / t:emme ja turvamme A.OKSANEN. **b.** esineistä ja asioista. | Karja on talon t. Viipurin linna rakennettiin Ruotsin vallan tueksi. Itsevaltiuden parhaana t:ena oli oikeauskoinen kirkko. Sosialistien N.N:lle suoma t. Tulevaisuutemme t. ja turva. Kaivata, saada t:ea ja lohdutusta. — Erik. *sot.* Tykistön jalkaväelle antama t. — *Yhd.* tuli-, tykistöt. **c.** ed:een liittyen rahallisesta, taloudellisesta avusta: avustus, kannatus. | Aineellinen, taloudellinen t. Taiteiden yksityisiltä henkilöiltä, yhteiskunnalta saama t. Valtion tuen turvin harjoitettu opetustoimi. Tapaturmavakuutuksen onnettomuustapauksissa vakuutetulle antama t. — *Yhd.* vanhuudent. **d.** asiasta (harv. esineestä), joka on lisäperustana, antaa (lisä)-vahvistusta, luotettavuutta, uskottavuutta jllek asialle, vars. väitteelle, mielipiteelle tms., joka vahvistaa jnk todennäköisyyttä, vahvistus, varmistus. | Esittää jtak, vedota jhk väitteensä tueksi. Tutkimus ei anna t:ea tälle olettamukselle. Tapa, joka saa t:ea raamatusta. Tunnenäkökohdat järkisyiden t:ena. Pääkirjan merkintöjen tueksi liitetyt tositteet. Rikoksentekijää älköön luovutettako, ellei luovuttamispyynnön tueksi ole tuotu tuomioistuimen langettavaa päätöstä LK. **e.** laulun tai soiton säestyksestä. | Urkujen käyttö t:ena. **3.** *urh.* = tukimies. | Vasen t. Pelata t:ena. — *Yhd.* keskus-, laita-, sivut.

tukiai|nen[63] *s.* **1.** *kans.* viistoon asetettu aidan tukiseiväs, varaseiväs, nyde. | - - vanha jäkälöitynyt aita, paikoin t:sella tuettu SILL. **2.** *leik.* tukipalkkioista.

tuki|akseli *s.* **-alue** *s.* *sot.* alue, jolla taistelutoiminnan valmistelu, joukkojen ja tarvikkeiden täydennys yms. tapahtuu. | Sotanäyttämö jakautuu sotatoimi- ja t:eseen. Laajat sotaliikkeet vaativat suuren t:en. **-alus** *s.* *sot.* lentokoneiden tai pienten alusten tukikohtana (emälaivana) tai eril. huoltotehtävissä toimiva alus. | Moottoritorpedoveneiden t. **-alusta** *s.* **-ansas** *s.* *rak.* **-arkku** *s.* *rak.* ks. arkku 4. | Puukirkkojen seiniä vahvistettiin t:jen avulla. **-ase** *s.* *sot.* joukkoa tukeva sille kuulumaton ase. **-asema** *s.* *sot.* Laivaston t:na oleva satama. **-elin** *s.* Luuranko, ruumiimme t. Pyrstö on pingviinillä myös t. — *Kuv.* Järjestölle taloudelliseksi turvaksi perustettu t. **-eläke** *s.* vrt. tukiosa. **-epiteeli** *s.* *anat.* **-eristin** *s.* *sähk.* tukirakenteeseen koukun tai tapin avulla kiinnitetty eristin;)(riippueristin. **-haarukka** *s.* Musketin t. **-hyppy** *s.* *voim.* hyppy, joka suoritetaan ottaen telineestä tukea.

tukija[14] *tek.* < tukea. | Suomalaisen sivistystyön suuri t. Alfred Kordelin.

tuki|jalas *s.* **-jalka** *s.* **1.** *voim.* *urh.* ruumiin painoa kannattava jalka. **2.** T:in varassa oleva teline. **-joukko** *s.* Seuran, kapinan kanta- ja t. **-juuri** *s.* *kasv.* pönkkäjuuri. **-järjestelmä** *s.* *rak.* Goottilainen t. **-järjestö** *s.* Nuorisotyön tuki- ja

yhteistoimintajärjestöt. **-kaar|i** *s.* Kanootin t:et. — Vars. *rak.* Gotiikalle ominaiset t:et ja -pilarit. **-kangas** *s.* **-kappale** *s.* Iskurinjousen t. **-kepp|i** *s.* Tomaatit sidotaan t:eihin. **-ketju** *s. urh.* = tukilinja 2. **-kisko** *s. tekn.* — *Raut.* vaihteessa kisko, jota vastaan vaihdekieli painaa. | Johdettaessa vaunu oikeanpuoleiselle raiteelle painetaan vaihdekieli vasenta t:a vastaan. **-koh|ta** *s.* **1. a.** kohta, josta esine on tuettu. | Kiven, keinulaudan t. Poikkiparrun t:dat. **b.** kohta, josta jku, jk saa tukea tai johon jku, jk tukeutuu. | Oksat olivat varmoina t:tina kiipeävälle pojalle. **c.** *kuv.* Tutkimus, joka on jokseenkin harvojen kronologisten t:tien varassa. -- mielikuvituksen leikkiä, jolta puuttuu varsinainen t. maanpäällisessä todellisuudessa TARK. **2.** *sot.* **a.** jhk puolustuslinjaan kuuluva tai puolustusta varten varustettu erillinen maastonkohta. | T:dan eri pesäkkeet. Yhdysvaltain Euroopassa olevat t:dat. Vahva t. Strategisesti tärkeä t. Eteentyönnetty t. Hyökätä vihollisen t:dan kimppuun. Joukkomme vallanneet tärkeän t:dan. — *Yhd.* apu-, pää-, ranta-, siili-, sotilast. **b.** paikka, josta käsin sota-alukset tai -lentokoneet suorittavat taisteluliikkeensä. | Laivaston, lentokoneiden t. Kaikki pommikoneemme palasivat t:tiinsa. — *Yhd.* toimintat.; laivasto-, lento-, sukellusvenet. **3.** ed:een liittyvää käyttöä. | [Saari] on tärkeä valaanpyytäjien t. Tämä paikka oli joitakin vuosia ollut Moskun vakinainen t. syyspyynnissä K.M.WALLENIUS. **-kudo|s** *s. anat.* ruumiille tukea antava kudos. | Luu-, rusto- ja sidekudos ovat t:ksia. **-köy|si** *s.* Takilan t:det. T:sien varassa oleva pylväs. **-laakeri** *s. tekn.* laakeri, jossa tapin paino vaikuttaa akselin suuntaisena, työntölaakeri. **-laippa** *s. tekn.* **-laite** *s.* **-laiva** *s.* = tukialus. **-lanka** *s.* Napinreikää kiertävä t. **-lasta** *s. lääk.* **-lauta** *s.* **-lehti** *s. kasv.* = suojuslehti. **-levy** *s.* **-liivi** *s.*, us. *mon.* Selkävikaisen t:t. **-linja** *s.* **1.** *sot.* päävastarinta-aseman takalinja. | T:an sijoitetut reservit heittivät asemiimme tunkeutuneen vihollisen takaisin. **2.** *urh.* eräissä pallopeleissä hyökkääjien ja puolustajien yhdyssiteenä toimiva kolmen tukimiehen linja, tukimieslinja, tuki(mies)ketju. | Jalka-, jää-, käsipallojoukkueen t. T. epäonnistui syötöissään. **-lista** *s.* Kanootin t:t.

tukillinen[63] *poss.a.* < tukki. | T. ankkuri.

tukimiehistö *s. urh.* tukimiehet.

tukimies *s. urh.* tukilinjan pelaaja, tuki. | Vasen, oikea t. — *Yhd.* keskus-, laita-, sivut. **-ketju, -linja** *s. urh.* tukilinja.

tuki|muoto *s.* Pylväät, holvit ym. t:muodot. **-mutteri** *s. tekn.* **-muuri** *s.* **1.** maan sortumisen estämiseksi leikkauksen tai penkereen syrjään rakennettu seinämä. **2.** *rak.* muuri, jonka varassa ovat holvi- tai kaarirakenteet.

tuk|in[56*] *väl. harv.* < tukkia. | Jospa vain jotain olisi / tuiman suuni t:kimeksi! A.AAVA.

tukin- myös: tukkien ~.

tukin|ajaja *s.* **-ajo** *s.* Talvinen t. T:t ovat alkaneet. Saada lisäansiota t:sta.

tuki|nauha *s.* Puvun vahvikkeet ja t:nauhat. **-naula** *s.*

-tukinen[63] *poss.a.* Kaksi-, kolmit.; kiinteät.

tukin|hakkuu *s.* Olla t:hakkuussa. T:hakkuut sujuvat hyvin. **-kaataja** *s.* **-kaa|to** *s.* Olla t:dossa. **-kuljetus** *s.* **-lasku** *s.* ks. 1. lasku I. 1. **-niputuskone** *s.* **-nostin** *s.* Sahan t. **-nosto** *s.* **-nostokone** *s.* **-nostolaite** *s.* **-osto** *s.* Kierrellä t:ssa. **-pää** *s.*

tukinta[15*] *teonn. harv.* < tukkia. — Šakkipelissä: sellainen siirto jhk ruutuun, että toisen oman nappulan siirto ko. ruutuun estyy.

tukin|uittaja *s.* **-uit|to** *s.* vesistössä tapahtuva tukkien uittokuljetus. | Jokakeväinen t. Olla t:ossa. **-uittoväylä** *s.* **-veto** *s.* Talvinen t.

tuki|osa *s.* — *Erik.* tulottomalle tai pienituloiselle kansaneläkkeen saajalle eläkkeen perusosan lisäksi saajan asuinkunnan kalleuden ja perhesuhteiden mukaan maksettava lisäerä. **-osto** *s. tal.* hinnan tai kurssin vakaana pitämiseksi suoritettu osto. | Valtion tekemät viljan t:t. **-paalu** *s.* **-paik|ka** *s.* **1.** Johtimen t:at. **2.** (ei *sot.*) = tukikohta 2, vars. **b.** | Laivaston t. **3.** ed:een liittyvästi. | Honolulu, Amerikan ja Australian välisen liikenteen t. **-palkki** *s.* **-palkkio** *s.* jnk tuotannonalan kannattavuuden parantamiseksi ja (tai) tuotteen (tuotteiden) hinnan alentamiseksi valtion varoista maksettu avustus, subventio. | T:t ryhmitellään hintat:ihin ja tuotantot:ihin. Maatalouden t:t. **-parru** *s.* **-patsa|s** *s.* Muurin t:at. **-piena** *s.* **-piir|i** *s. sot.* Tukivyöhyke jaetaan t:eihin. **-piiru** *s.* **-pilari** *s.* Sillan, muurin t. Goottilaisen kirkon t:t. **-pinta** *s.* Jalustimen t. Alustaa vasten oleva rakenteen t. — *Fys.* tukipisteiden yhdysjanojen rajoittama kuvio. **-piste** *s.* **1. a.** vars. *fys.* kohta, josta kappale on tuettu. | Jos painopiste on t:en alapuolella, niin kappaleen tasapaino on vakava. Vivun, vaa'an, heilurin t. Rakenteen t:et. **b.** kohta, johon jk on tuettu, johon jku, jk tukeutuu. | Antennin kiristyslankojen t:et. Mylly-Pekka räystään alle tultuaan kopeloi ja tapaili tapailemistaan, mutta ei saanut sopivaa t:ttä PAKK. **c.** *sähk.* = syöttöpiste. **2.** *kuv.* Itämeren saaret merenkulun ja kaupan t:inä. Vallankumouksen t:et. — Suunnan määrittämisen t:et 'kiintopisteet'. **-pohja** *s.* Ortopediset t:t. Kone on vahvalla t:lla. — *Kuv.* -- vasaramiehellä oli [huutokaupassa] sutkauksillensa riittävästi t:a SILL. **-pultti** *s.* **-pu|u** *s.* Halkopinon t:ut. Kodan, laiturin, kaivoksen t:ut. Jännesahan t. Lehmuksen taimet kiinnitetään t:ihin. **-pylk|kä** *s. tekn.* Sorvin t. Työkappale tuetaan t:illä. **-pylvä|s** *s.* Kolonni, pyöreävartinen t. Katon, sillan t:ät. Kaivoskäytävä on vahvistettu t:illä. — *Kuv.* vrt. tuki 2. a ja b. | N. on yhdistyksen t:itä. Nikolai I oli taantumuksen vankka t. Sivistyksen, uskonnon, yhteiskunnan t. Yhteenkuuluvaisuuden tunne on osuustoimintaliikkeen vahvimpia t:itä. **-pyörä** *s.* **-pölkky** *s.*

tuki|rahasto *s.* **-raken|ne** *s.* Holvi t:teena. Puiset t:teet. **-rakennelma** *s.* **-ranka, -ranko** *s.* vars. selkärankaisten luusto (tai rustosto), skeletti; laajemmassa merk:ssä yl. eläinten tukimuodostumista. | Luutunut t. — Hyönteisen kitiininen t. **-raudoitus** *s.* **-rau|ta** *s.* T:doilla vahvistettu betonirakenne. Sähköeristimen t. Selkä-

repun t:dat. **-reaktio** *s. fys. rak.* kappaleesta tukikohtaan suuntautuvien voimien (kappaleeseen vaikuttava) vastavoima, reaktiovoima. **-rengas** *s.* **-rihma** *s.*, vars. *kasv.*, tav. *mon.* itiölavassa olevia tav. paksukettoisia soluja, jotka estävät itiökantoja liiaksi puristumasta toisiaan vastaan, systidi. **-ristikko** *s.* **-rulla** *s.* Panssarivaunun paino kohdistuu t:in välityksellä telaketjuihin. **-runko** *s.* **-ruo|to** *s.* Evän t:dot. **-ruuvi** *s.* **-ryhmä** *s. sot.* taisteluosastoa tukeva patteristoa suurempi tykistöosasto. **-salko** *s.* Humalan t. **-sauva** *s.* **-seinä** *s.* **-seiväs** *s.* Aidan, hedelmäpuun t. **-si|de** *s.* **1.** Reen kaplaan t. Köynnöskasvien kiinnittämiseen käytettävä t. **2.** *anat.* Niveltä vahvistavat t:teet. **3.** *lääk.* par. seur. **-sido|s** *s. lääk.* Ortopedinen t. Murtuneen raajan t. T:ksen lastat ja siteet. **-solu** *s. biol.* vrt. seur. | Luu-, rusto- ja sidekudoksen solut ovat ruumiin t:ja. Kasvin t:t, tav:mmin vahvikesolut. **-solukko** *s.* = tukikudos (eläimillä), vahvikesolukko (kasveilla).

tukist|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** kiskaista ravistaen, ravistaa jkta tukasta (tav. rangaistukseksi), antaa tukkapöllyä, haiventaa. | T. otsatukasta, niskavilloista, ohimolta. Äiti t:i poikaa tottelemattomuudesta. Huonoja lukijoita t:ettiinkin kinkereillä. **2.** *kuv.* löylyttää, kurittaa, ojentaa, nuhdella, torua. | Partio antoi vihollisellle kelpo t:uksen. Pääkirjoituksessa t:ettiin ankarasti maalaisliittoa.

tukistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | Torui ja t:i alinomaa lapsiaan. — *Kuv.* Tuuli t:i pihakoivuja. Pääjohtaja t:i johtokunnan jäseniä välinpitämättömyydestä.

tukit|a[31] *v. vanh.* tukkia. | Sillä se on Jumalan tahto, että te hyvällä työllä t:sette hulluin ja tyhmäin ihmisten suun UT[v].

tuki|tanko *s.* **-tappi** *s.* **-teline** *s.* Betonirakennuksen t:et. **-terä** *s.* Vaa'an selkää tukee keskeltä teräväsärmäinen t. **-toimenpi|de** *s.* Maatalouden kannattavuuden t:teet.

tukiton[57] *kar.a.* < tukki. | T. ankkuri.

tuki|viiva *s. rak.* holvissa tms. pysty- ja vaakasuorien ja vinosuuntaisten voimien rasittamassa rakenteessa se ajateltu taiteviiva tai käyrä, joka saadaan yhdistämällä rakenteen leikkauksissa esiintyvien sisäisten jännitysten resultanttien suunnat ja paikat, puristusviiva. **-voima** *s. tekn.* Nosturin vaakasuorat t:t. **-vyö** *s.* Äitiysliivin t. **-vyöhyke** *s. sot.* sotatoimivyöhykkeen takainen sotanäyttämön alue, jolla päämajan käytössä olevat joukot, kenttävarikot, varastot yms. sijaitsevat.

tuk|ka[11*] *s.* **1.** ihmisen pään ylä- ja takaosan karvapeite, hiukset, hapset. | Harva, tuuhea, hieno, karkea t. Kihara, suora t. Tumma, vaalea t. Keltainen, ruskea, musta, harmaa t. Kuiva, rasvainen t. T. on jakauksella, palmikoilla. T. pörrössä, takussa, silmillä. Harjata, kammata, palmikoida, voidella t:kaansa. Lyhyeksi leikattu t. Käherretty, permanentattu, värjätty t. T:an hoito, leikkuu, pesu. T:assa on hilsettä. T. kasvaa, lähtee. T. hulmuaa, pöllyää tuulessa. T. hapsottaa silmillä. Tarttua, hyökätä jkn t:kaan. Repiä, vetää jkta t:asta. Nainen itki ja raastoi epätoivoissaan t:kaansa. Kummitusjuttu, joka nostattaa t:an pystyyn. T. pois ja linnaan SP. — *Harv. mon.* - - alkoi lyhköisiä t:kiaan kampailla otsalta MERIL. — *Kuv.* **a.** Viina menee, nousee, kihahtaa t:kaan 'juovuttaa'. Juhlamieli kiipesi äijien t:kaan SEPPÄNEN. Olivat aina toistensa t:assa 'riitelivät, moittivat toisiaan'. Johtaja käy konttoristin t:kaan aivan pienistä asioista. Käydä, tarttua työn t:kaan 'ryhtyä työhön'. Kotiin vaan ja lujasti työn t:kaan kiinni SILL. Mutta tässä, jos missään, on tartuttava tilaisuuden t:kaan AK. **b.** Ohran t. 'vihneet, hiukset'. - - heinä on niitettävä silloin, kun niitun t. on paksuinta KILPI. - - kuusi ravisteli t:kaansa KIVI. [Sumu] on notkosta noussut ja kietaissut harsonsa pajupensaiden t:kaan AHO. **2.** *yhd.* ed:een liittyen. **a.** Niska-, otsat.; syntymä-, tekot. **b.** myös tai vain a:sesti. | Hamppu-, harjas-, liina-, pellava-, silkkit.; kelta-, kulta-, musta-, puna-, tumma-, valkot.; kihara-, leikko-, pitkä-, polkka-, pystyt.; pörrö-, takkut. **3.** eläimen, vars. hevosen päälakea ja otsaa peittävä harjan osa, otsaharja. | Taluttaa hevosta t:asta. T. valuu tamman silmille. — Laajemmin. | - - jokien suvannoissa olivat sorsat toistensa t:assa kiinni J.SAULI. — *Yhd.* otsat. **4.** *harv.* Kirveen t. 'kirveen hamarassa oleva kohouma, nakka, talka, talla'.

tukkai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Ihmisen t. pää. — *Yhd.* harva-, karhea-, lyhyt-, pehmeä-, pitkä-, tuuheat.; aalto-, kihara-, suorat.; harmaa-, platina-, puna-, tumma-, vaaleat.; leikko-, otsa-, polkka-, pystyt.

tukka|juhla *s. leik.*, us. *mon.* kinkeri(t), lukuset. | Kolme on vuodessa kovaa päivää: veronmakso, sikolahti ja t:juhlat SP. - - vartoohan meitä vaivaisia tulinen t. KIVI. **-koskelo** *s.* Mergus serrator, koko Suomessa yleinen koskelo, pikkukoskelo. **-lait|e** *s.* hiuslaite, kampaus. | Naisten t:teet. **-muoti** *s.* **-narsku** *s.* = tukkasotka. **-nauha** *s.* hiusnauha. **-neula** *s.* hiusneula. **-nuot|ta** *s. kuv.* Vetää t:taa 'kiskoa toinen toistaan tukasta'. Pojat vetivät t:taa, että hiukset pöllysivät. —Puolueet ovat ankarassa t:an vedossa. **-nuottasill|a** *s. vaill.* Olla t. 'vetää tukkanuottaa'. — Kysymys, joka on johtanut tiedemiehet t:e. **-pä|ä** **1.** *s.*, vars. *kans.* tukkainen pää. | Tarttua jkta t:ästä kiinni. Äiti vähän ravisti poikaa t:ästä. **2.** *a. kansanr. harv.*, myös *s:sesti* tukkapäisestä (naisesta). | Katselevi kassapäitä, / t:itä tunnusteli KAL. **-pölly** *s.* tukistamalla annettu kuritus, tukistus. | Antaa, saada t:ä. Koulumestari piti kuria t:illä ja selkäsaunoilla. — *Kuv.* N. ansaitsee vähän t:ä eilisestä pakinastaan. **-pörrö** *s.* pörröinen tukka, pörrötukka. | Kammata t:ään. **-pöyry** *s. kans.* tukkapölly. **-sotka** *s.* Aythya fuligula, Keski- ja Pohjois-Suomessa yleinen sotka, tukkanarsku, jouhisotka. **-voide** *s.*

tukkea[13*] *v.* → tuketa, tukkia.

tukkeama[13] *s. harv.* tukkeu(tu)ma.

tukkeentua[1*] *v.* = tukkeutua.

tukkees|sa, -een *adv.* ks. tuke.

tukkeilla[28] *frekv.v. harv.* < tuketa. | Yhtenään saa t. aitoja E.ELENIUS.

tukkeuksi|ssa, -in *adv.* tukossa.

tukkeum|a[13] *s.* (*rinn.* tukkeutuma) putkessa, väylällä tms. oleva, nesteen virtausta, liikennettä tms. estävä kasauma, tukkeutunut kohta; *lääk. syn.* okkluusio. | Johdon, letkun t. Ruoste aiheuttaa t:ia putkissa. Salaojaverkossa olevat t:at. Jäiden uittoväylään muodostamat t:at. Paha liikenteen t. Aukaista, purkaa t. — *Lääk.* Suonen, virtsaputken, kyyneltiehyen t. Paksusuoli on altis pahoille t:ille. — *Yhd.* suolit.

tukkeutta|a[2*] *v.* saattaa tukkeutumaan, tukkia. | Noen t:mat huokoset. Peruna voi t. lehmän ruokatorven.

tukkeutu|a[44] *v.; rinn.* tukkeentua. **1.** putkesta, väylästä tms.: mennä jstak esineestä, esineistä tai ainekasaumasta sulkeuksiin, umpeen, mennä tukkoon, tukkeeseen. | Piippu, viemäri, savuhormi t:u. Injektorin putket ovat t:neet limasta tai kattilakivestä. T:neiden ojien avaaminen. T:nut koski, uittoväylä. Tie t:u lumisateella umpeen. — T:nut henkitorvi, valtimo. Hikihuokoset t:vat liasta. — *Kuv.* Häneltä aivan suu t:i kiittelyistä. Tulolähteet t:vat. Perääntymistie uhkasi t. Itä-Euroopan suuret kauppatiet t:ivat vähitellen. Menekin, myynnin t:minen. **2.** jäädä tukkeeksi; iskostua, juuttua. | Sieraimiin t:nut lima. Lastut t:vat terän ja puun väliin. Rattaisto on paljosta pölystä t:nut liikkumattomaksi. Maassa, jossa on turpeita, käyräpiikkinen äes t:u helpommin kuin suorapiikkinen. — Nyyhkytykseen t:va ääni. Hän vapisi, ääni t:i rintaan CANTH. **3.** *kans.* tunkeutua, ahtautua, tuppautua. | Onkos hänen pakko t. joka paikkaan! Lunki oli t:nut peräpenkillä istuvien miesten väliin JÄRVENT. - - susi tukkeusi penkin alle KS. - - köyhyys t:i näkyviin joka nurkasta KATAJA.

tukkeutuma[13] *s.* = tukkeuma.

tukkeutumaton[57] *kielt.a.*

tuk|ki[4*] *s.* **1.** oksittu, yl. vähintään n. 3,5 m:n pituinen ja latvapäästään 15 cm:n vahvuinen puun runko tai rungon osa; vrt. hirsi, pölkky. | Paksu t. 10-tuumainen t. Kuorimaton, kuorittu t. Kuusesta tuli kaksi hyvää t:kia. Kaataa, ajaa, uittaa, lajitella t:keja. T:it sahataan laudoiksi. — *Kuv.* Maata, nukkua kuin t. 'sikeästi'. — *Yhd.* havu(puu)-, lehtipuut.; haapa-, koivu-, kuusi-, mäntyt.; keski-, latva-, tyvit.; saha-, vaneri-, vientit.; ajo-, hukku-, uppot. **2.** eril. jykevähköistä, tav. puisista kappaleista. **a.** lieriömäisistä, us. pyörivistä (puu)kappaleista, vars. eril. laitteiden, koneiden osista; vrt. tela 2. | Jyrän t. eli tela. Kelan t. Mankelin t:it. — Ankkurin t. 'valimen yläpäähän kohtisuorasti liittyvä tanko'. Vaari hakkaili havuja t:kinsa ääressä [ks. hakotukki]. — Vars. *kut.* puulieriö, jonka ympärille loimet tai kangas kiedotaan. | Kangaspuiden, kutomakoneen t:it. T:illa on jo vahvalti kangasta. — *Yhd.* jyrä-, kela-, mankelit.; ankkurin-, hako-, hattu-, havu-, lihat.; kangas-, loimit.; vaivaist. **b.** muunlaisista kappaleista. | Höylän t. 'puinen tai teräksinen runko-osa, jonka keskellä olevaan aukkoon terä on kiinnitetty'. Vesivaa'an rautainen t. — Vars. ampuma-aseiden puuosista; vrt. perä 2.a. | Haulikon, kiväärin, konepistoolin t. — *Yhd.* höylänt.; kiväärin-, pyssynt.; etut. **c.** *kansat.* jalkamyllyn siipirattaallinen jalka, hierin; tuulimyllyä kannattava ja tukeva jalka.

tuk|kia[17*] *v.* **1.** panna, saattaa jk reikä, putki, väylä tms. sulkeuksiin, umpeen, tukkoon, tukkeeseen, tuketa. **a.** tahallisesta, aktiivisesta toiminnasta; subj:na henkilö, harv. eläin. | T. putki puutulpalla, luolan suuaukko kivellä. Oksastushaavat t:itaan vahalla. Rikkinäinen, säkillä t:ittu ikkuna. Kaasuvuodot on viipymättä t:ittava. T. kädellä korvansa, toisen suu. T:ki seipäällä pedon kidan. Kapinalliset t:kivat kadut. Majava t:kii nopeasti patoon tulleet murtumat. — *Mus.* T:itut äänikerrat 'urkujen huuliäänikerrat, joiden pillit ovat yläpäästään umpinaiset'. — *Kuv.* T. korvansa jltak 'olla kuuntelematta, kuulematta jtak, olla huomioon ottamatta, välittämättä jkn puheesta'. T. korvansa vaivaisen huudolta VT. Ei ollut hänkään saattanut korviaan t., kun kuuli työväen puolesta puhuttavan KATAJA. T. suunsa, jkn suu 'vaieta; vaientaa, mykistää jku'. T:i suusi, kitasi, leipäläpesi (ark.) 'ole hiljaa, vaikene'. T. vastustajan, pilkkaajan suu, parjaajilta suu. Eukon nokkela vastaus t:ki hetkeksi suumme. T. suu totuudelta. T:i suusi syntiä puhumasta TALVIO. - - kaiken vääryyden täytyy t. suunsa VT. T. jkn paluu-, pakotie. Häneltä oli t:ittu tie taloudelliseen hyvinvointiin. - - mistä se rahakaan enää tulee, joka heidän tarpeensa t:kii JOTUNI. **b.** tahattomasta toiminnasta; subj:na esine tai vars. ainekasauma: tukkeuttaa. | Hiekka, sakka t:kii johdon. Kumiputkista voi lohkeilla kappaleita, jotka t:kivat jäähdyttimen. Ihohuokosia t:kiva hiki- ja likakerros. Tomu t:ki suut, silmät ja korvat. Lumi, tuisku t:kii tiet. Liian runsas savu t:kii ilmanpääsyn. Yskä t:ki hänen puheensa TALVIO. **2.** vars. *kans.* tunkea. **a.** sulloa, ahtaa. | T. sammalta seinänrakoon. T. rahoja taskuunsa. T:ki nenäliinan uhrinsa suuhun. - - t:imme kamssut kapsäkkiin KIANTO. - - itse kukin alkoi kiireen kynttä t. vaatteita ylleen PÄIVÄR. Jokainen t:ki tuolinsa likelle ALKIO. **b.** tunkeutua, työntyä. | Miehet t:kivat likelle juttelemaan ALKIO. Häntä hävetti ja tympäisi. Kun [tyttö] oikein suuhun t:kii! AK.

tukki|allas *s.* sahan edustalla oleva vesiallas, josta tukit nostetaan sahattavaksi. **-haka** *s.* **1.** tukkien kuormauksessa käytetty työväline, "vänkäri". **2.** keksi, (uitto)haka. **-herra** *s. kans.* puiden ostajista, metsänhoitajista yms.; tukkipomo, metsäherra. **-hevonen** *s.* tukkien ajoon käytetty hevonen. **-huijari** *s.* **-humala** *s.* vahva, tolkuton päihtymys, sika-, umpihumala. | Juoda itsensä, juottaa jku t:an. Olla, maata t:ssa. **-huutokaup|pa** *s.* Valtion t:at.

tukkiintua[1*] *v. harv.* tukkeutua.

tukkija[14] *tek.*

tukki|joki *s.* Olla t:joella 'joella tukinuitossa'. Meni t:joelle töihin. **-junkkari** *s. kans.* tukkijätkä. | - - juo ja lyö korttia kirkonkylässä kauppiasten ja t:en kanssa K.KAJANDER. **-junn|ari**[5], **-junn|i**[4], **-junn|u**[1] *s. kans.* = seur. | Herrat ja t:it. - - vaikka olenkin tällainen t:u ja maailman kiertolainen KARHUM. **-jätkä** *s.* tukkityön tekijä, tukkimies, tukkilainen. | Roteva ja reipas

t. Lapin t:t. **-kasa** *s.* **-kaupp|a** *s.* Tehdä t:oja. **-keksi** *s.* Teräskärkinen t. **-kerros** *s.* Kuorman alin t. **-kiramo** *s.* **-kuorma** *s.* **-kämppä** *s.* metsätyömaalle rakennettu (tilapäinen) asumus. **-kärsäkäs** *s.* Hylobius, kärsäkkäiden heimoon kuuluvia hyönteisiä. | Tavallisin t:ten laji on tukkimiehen täi.

tukkilai|nen[63] *s.* tukki-, vars. uittotyön tekijä, tukki-, uittomies. | Pieksujalkainen t. Talossa majaili joukko t:sia.

tukkilais|elämä *s.* Ikänsä t:elämää viettänyt jätkä. **-joukko** *s.* **-kilpailut, -kisat** *s. mon.* uitto-, tukkimiesten taitavuuskilpailut, joissa kilpailulajeina on puomijuoksu, sestominen yms. **-kämppä** *s.* **-vala** *s.* tukkilaiskisojen seremonia, jossa sen suorittaja mm. kyykistyy kelluvan tukin päähän juomaan vettä.

tukki|lanssi *s. metsät.* väliaikainen tukkien varastointipaikka, tukkitelama. **-lautta** *s.* Hinata t:a. **-laveri** *s. kans.* aluspuille us. poikkiteloja käyttäen ladottu tukkikasa. **-liik|e** *s.* **1.** tukkikauppa, tukkityöt. | T. on parantanut huomattavasti maaseudun toimeentuloa. Nuottaniemessä liikkui joka päivä ihmisiä, joilla kaikilla oli tekemistä t:keen kanssa KATAJA. **2.** *harv.* tukkikauppaa harjoittava liikeyritys. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Paksut, t:set jalat.

tukkimaton[57] *kielt.a.* T. vuotokohta.

tukki|metsä *s.* tukkipuita kasvava metsä; metsä, josta hakataan tukkeja. | Komea t. T:metsästä saadut tulot. — Olla t:metsässä 'metsässä tukkityössä'. **-mie|s** *s.* = tukkilainen. | T. keksi kädessään. T:hen täi, ks. täi. **-mitta** *s. metsät.* tukinmittausväline.

-tukkinen[63] *poss.a.* < tukki 2. | Yksi-, kaksit.

tukki|nippu *s. metsät.* T:niput sidotaan lautoiksi. **-pihdit** *s. mon. metsät.* = tukkisakset 1. **-pino** *s.* **-poika** *s.* (nuori) tukinuittaja, tukkilainen. **-pomo** *s. kans.* **-ponttoni** *s. metsät.* puiden lauttausta varten rakennettu ponttoni. **-ponttoo, -ponttuu** *s. kans.* = ed. **-pu|u** *s.* tukiksi kelpaava puu; *metsät.* pystypuu, josta saadaan vähintään yksi tukki. | Terve, hakkuukelpoinen t. T:iden leimaaminen. **-puulaaki** *s. kans.* tukkiyhtiö. **-puunharsinta** *s. metsät.* (metsänhoitonäkökohtia huomioon ottamatta tapahtuva) määrämitan täyttävien tukkipuiden hakkaus, hirrenharsinta. **-puunluku** *s.* tukkipuiden yksittäin laskeminen. **-päällikkö** *s. kans.* puutavarayhtiöiden piirimiehistä yms. **-rata** *s. metsät.* uitettavien puiden vesistöstä toiseen siirtämiseen käytetty kuljetusrata. **-reki** *s.* tukinajoon käytetty (pari)reki. | Hämäläinen t. **-ruuhi** *s.* **1.** vars. *kansat.* yhdestä tai useammasta tukista tehty ruuhi; ks. ruuhi 1. **2.** uittoruuhi. **-ruuhka** *s.* Koskeen syntynyt t. **-ränni** *s.*, vars. *ark.* uittoruuhi. **-saha** *s.* tukkien kaatoon ja katkontaan käytetty leveäteräinen kahden miehen saha, justeeri(saha), hirsisaha. **-sakset** *s. mon.* **1.** *metsät.* tukkien nostoon käytetyt pihdit, tukkipihdit, sakset. **2.** *tekn.* metallilevyn leikkaamiseen käytetyt sakset, joiden toinen terä kiinnitetään alustaan (tukkiin). **-satama** *s. metsät.* puomeilla aidattu vesialue, missä tukkeja säilytetään. **-savot|ta** *s. kans.* Oli talven t:assa. **-sinistymä** *s. puut.* **-suma** *s.* **-telama** *s. metsät.* = tukkilanssi. **-tie** *s.* tukinajoon käytetty tie; myös tukkiradasta. | Jäädytetty t. — T. Näsijärvestä Pyhäjärveen. **-|työ** *s.*, us. *mon.* tukkien kaadosta, ajosta, uitosta yms. töistä. | Olla t:työssä, t:töissä. Mennä Lappiin t:töihin. **-työläinen** *s.* tukkimies, -jätkä, tukkilainen. **-työmaa** *s.* **-uistin** *s. metsät.* uppopuiden nostamiseen käytetty väline, jonka muodostaa pitkin pohjaa vedettävä teräsköysi ja siihen kiinnitetyt kaarevat, väkäselliset teräsleuat. **-varasto** *s.* **-vaunu** *s.* tukkia konesahassa sahattaessa kannattava, kiskoilla liikkuva vaunu. **-vene** *s.* uittovene. **-veturi** *s. metsät. puut.* eril. tukinsiirtolaitteista. **-yhtiö** *s.*, vars. *kans.* puutavarayhtiö. | T:n herrat. Olla t:n hommissa.

tuk|ko[1*] *s.* **1.** epämääräinen pienehkö kasauma, kouraus tms. karvoja, heiniä, jtak kuituista ainetta tms., tuppo, tuppu, tukku; joskus myös isommasta erästä, esim. sylyksestä; vrt. kimppu, vihko, nippu yms. | T. karvoja, höyheniä. Kammassa on t. hiuksia. T. ruohoja. Veräjän pieleen on tarttunut t. heiniä, olkia. Heitti hevosen eteen t:on heinää. Auran veitseen kerääntynyt t. Suuri t. haavavanua. Tahra poistetaan bentsiiniin kastetulla t:olla. — *Kuv.* Lyödä, panna tuumansa t:koon, ks. 2. tuuma. — *Yhd.* heinä-, hius-, höyhen-, karva-, lanka-, olki-, pumpuli-, puuvilla-, rohdin-, ruoho-, sammal-, teräsvilla-, trasseli-, untuva-, vanu-, villat.; bentsiini-, tervat.; kiillotus-, pesu-, puhdistust. **2.** jk joka tukkii tai jolla tukitaan jtak, tuke. | Lakeisen t. Säkki särkyneen ikkunan t:kona. Jos korvasta vuotaa verta, korvakäytävään pannaan t. Liete on muodostanut putkeen t:koja. Vaurioitunut auto jäi tien t:oksi. — Erik. **a.** *lääk.* trombi, veritukko. **b.** vars. *ark.* (ei *lääk.*) haavasidos, vars. tuppelo. | Panna sormi t:koon. T. varpaassa. **c.** *kuv.* Sensuurin suuhun panema t. **d.** *yhd.* Harso-, pumpuli-, vahat.; verit. **3.** ed:een liittyen *tuk|ossa*, -koon (adv.) aukosta, putkesta, väylästä tms.: jnk esineen, ainekasauman sulkemana, tukittuna, tukkeutuneena, tukkeessa, ummessa. | Piippu, savuhormi, venttiili on t:ossa. Oja on aivan t:ossa. Nenä nuhan vuoksi t:ossa. On tuiskuttanut tien t:koon. — *Kuv.* Suu t:koon [= suu kiinni, hiljaa]! Tytöltä meni suu hämmästyksestä t:koon. - - koeta panna korvasi ja sydämesi t:koon niiltä [rivoilta] lauluilta AK. - - ajatus oli t:ossa LASSILA. Kauppatie on t:ossa. **4.** par. tukku (1). | T. seteleitä, sanomalehtiä.

tukkoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* tukossa oleva, tukkeutunut. | T. oja, tie. Nenän t:suus.

tukko|nen[63] *dem.s.* Iho pyyhitään haaleaan veteen kastetulla t:sella.

tukkoutua[44] *v.* tav:mmin tukkeutua.

tuk|ku[1*] *s.* **1.** tukko (1), kimppu, vihko, nippu, pinkka, pakka. | T. hiuksia, heiniä, trasselia. Karva lähtee isoina t:kuina. Taittoi t:un lehdeksiä. T. oravannahkoja. — T. seteleitä, kirjeitä, sanomalehtiä. Korkkilevyt sidotaan t:uiksi, t:kuihin. — *Kuv.* Lyödä, panna tuumansa t:kuun, ks. 2. tuuma. — *Yhd.* havu-, heinä-, hius-, olki-, puuvilla-, villat.; kultalehti-, paperi-, setelit. **2.** laajemmin yl. isosta paljoudesta. | Tytöllä oli t. sulhasia. T. tosiasioita. T.

on mulla tuomisia, / kuulumisia kotoa KANT. — *tukkunaan* (adv. kans.) - - vieras kadotti aivan t:kunaan [= kokonaan] - - puhekykynsä MERIL. Pursi on t:kunaan [= aivan, täpösen] täynnä väkeä RAILO. 3. vars. *liik.* tukkukaupasta, -tavaroista. | Myydä, ostaa t:ussa;)(vähittäin. — *Kuv.* T:ussa [= kokonaisuudessaan yhdellä päätöksellä] valittu johtokunta. Tuomioita annettiin t:ussa 'yksityistapauksia punnitsematta, summakaupalla'.

tukku- vars. *liik.*; us.)(vähittäis-. **-alennus** *s.* tukkuostosta annettu hinnanalennus; vrt. paljousalennus. | 15 %:n t. **-hinnasto** *s.* vrt. seur. **-hinta** *s.* tukkukaupassa suoritettu hinta, tukkukauppahinta. **-hintaindeksi** *s. tal.* (tärkeimpien tarvikkeiden) tukkuhintojen muutoksia osoittava indeksi. | T. on noussut viisi pistettä. **-hintataso** *s.* **-huutokauppa** *s.* **-kaup|pa** *s.* **1.** tavaroiden osto ja (tai) myynti suurina erinä tai muille kuin lopullisille kuluttajille, paljoittaiskauppa. | Harjoittaa t:paa. T:paa käydään yleensä joko tuottajan ja kauppiaan tai kauppiaiden kesken. **2.** tukkuliike. | T:an johtaja. **3.** *tukkukaupalla* (adv.) useita tukkuja, tukkuina, tukuittain, hyvin runsaasti. | Saatiin t:alla neuvoja. **-kauppahinta** *s.* = tukkuhinta. **-kauppias** *s.* **-liike** *s.* tukkukauppaa harjoittava liike. | Vaatetustavaroiden, paperialan t. **-markkin|at** *s. mon.* vrt. markkinat 2. | Hinnat ovat t:oilla hiukan laskeneet. **-myyjä** *s.* Toimia t:nä. — Liike, joka on alansa huomattavin t. **-myynti** *s.* vrt. tukkukauppa. | Väkirehujen ja lannoitteiden t. **-osasto** *s.* Tavaratalon t. **-ostaja** *s.* T:n saama alennus. **-osto** *s.* vrt. tukkukauppa. **-tavara** *s.* tukkukaupassa myytävä tavara. **-tilaus** *s.* **-varasto** *s.*

tukos[64] *s. lääk.* veritukon muodostuminen verisuoneen, tromboosi.

tuk|ota[38*] *v.* tav:mmin tuketa. | T. vuotokohta. Lumi t:kosi tien.

-tuksin (etuvok. sanoissa -tyksin) adverbinjohdin, melko *harv.* = -tusten; esim. perätyksin, rinnatuksin, sylityksin, vastatuksin, vieretyksin.

tuksutta|a[2*] *onom.v.* puksuttaa, sykyttää, sätkättää, tukuttaa. | Moottoriveneet t:vat järvellä.

tuku *interj.* (tav. toistettuna) lampaankutsusanana. | T. t. lampaitani, / päkä päkä pässiäni KL.

tukuittain *adv.* **1.** tukkuina, useita tukkuja; ks. tukku 1. | Hiukset, karvat lähtevät t. T. turkiksia. N:llä oli piironginlaatikossa t. seteleitä. **2.** *liik.* suurin erin, määrin (tavaraa), suurina erinä, paljoittain;)(vähittäin. | Myydä, ostaa t. Nahka- ja jalkinetarvikkeita t. **3.** laajemmin: yl. suurin määrin, (hyvin) runsaasti, kosolti, viljalti, tukkukaupalla. | Lähetti t. kerjuukirjeitä. Ennätyksiä saavutettiin t. Ajattelepas viisasta Salomoa, kuinka silläkin oli akkoja t. NUOLIV.

tukulta *adv.*, vars. *vanh.* runsaasti, kosolti. | - - tuolla syrjäkylässä oli t. sitomistyötä PÄIVÄR.

tukuttaa[2*] *onom.v.* = tuksuttaa.

tukuttain *adv. liik.* par. tukuittain.

tuleennut|taa[2*] *kaus.v.* < seur. | Siemen on hyvin t:ettava. [Valo] t:taa tundran heikot kukkaset PÄLSI.

tuleentu|a[1*] *v.* vars. (vilja)kasveista ja siemenistä: valmistua, kypsyä, joutua. | Ruis, ohra, vilja t:u. T:nutta ruista. Pellava on t:nut kellanvihreäksi. Suomessa ei maissi tuleennu. T:nut tupakka. T:neet itiöt, männynsiemenet. — Vehnäsarka on jätetty vielä t:maan. Täysin t:nut viljapelto. — *Harv.* Varhain t:vat omenat, ns. kesäomenat. Kesän kylmyyden ja sateisuuden vuoksi peruna ei ehdi t. Kala, jolla on munasarjoissa pitkälle t:nutta mätiä.

tuleentumaton[57] *kielt.a.* T. tähkä, palko. T:ta viljaa. T. pelto.

tuleentumis|aika *s.* **-aste** *s.* Jyvä on t:ella.

tulehduksellinen[63] *a. lääk.* tulehduksena ilmenevä, tulehduksesta johtuva, tulehdusperäinen, tulehdus-; katarraalinen. | T. sairaus, tauti, turvotus.

tulehdukset|on[57] *kar.a. lääk.* < seur. | Luunsiirto edellyttää, että kudokset ovat täysin t:tomia.

tulehdu|s[64] *s.*, vars. *lääk.* elävän kudoksen reaktio jnk vahingollisen vaikutuksen johdosta, inflammaatio. | Bakteerien aiheuttama t. T:ksen oireita ovat punoitus, kuumotus, turvotus ja kipu. Aivokalvon, keuhkopussin, nielurisojen, umpilisäkkeen, vatsakalvon, välikorvan t. Akuutti, krooninen t. — *tulehduksissa* (adv.) tulehtuneena. | Haava, nivel, ranne on t:ksissa. — *Yhd.* keuhkopussin-, luun-, suunt.; aivo-, hermo-, iho-, jänne-, kavio-, keuhko-, korva-, kurkku-, laskimo-, lihas-, maksa-, munuais-, nielu-, nivel-, rakko-, silmä-, suoli-, sydän-, utaret.; haavat.

tulehdus|erite *s. lääk.* = tulehdusneste. **-ilmiö** *s. lääk.* **-muuto|s** *s. lääk.* Kuumereuman sidekudoksessa aiheuttamat t:kset. **-neste** *s. lääk.* tulehtuneesta kudoksesta erittyvä neste, tulehduserite. | Herainen, märkäinen t. **-oire** *s. lääk.* Kolibakteerin virtsateissä aiheuttamat t:et. **-peräinen** *a. lääk.* = tulehduksellinen. | T. tauti. **-pesäke** *s. lääk.* **-prosessi** *s. lääk.* **-tau|ti** *s. lääk.* Suoliston t:dit. **-tila** *s. lääk.*

tulehdutta|a[2*] *kaus.v.* < seur. *(1.)* Bakteerien t:ma haava. Viima t:a silmät. *(2.)* Käynti noiden kahden asianajajan puheilla oli hiukan t:nut hänen poskiaan SILL.

tulehtu|a[1*] *v.* **1.** vars. *lääk.* tulehduksen syntymisestä, sen aiheuttamasta punoittumisesta ja turvottumisesta: ärtyä, vihoittua. | Haava, kalvo, kudos t:u. Punaisiksi t:neet silmät. Venähtäneen nivelen t:minen. **2.** *harv.* punehtua, tulistua. | - - nyrkki puristettuna ja kasvot punaisiksi t:neina JOTUNI. T:nut mieleni kuohahtaa SILL.

tulehtum|a[13] *s. lääk.* tulehtunut kohta. | Kutiava t. T:ien hoito.

tulem|a[13] *s.* **1.** tuleminen, tulo, saapuminen. | - - valmiina seisoo nyt harjallinen hääpöytä vieraitten t:aksi KIVI. Ja huone [oli] tyttöjen t:aan koristettu kuin parhaaseen juhlaan ikään CANTH. Kevät on aina jokaiselta t:altaan uusi SILL. — *terve tulemasta, tulemaan* (jälkimmäinen myös ⌣) tervehdyssanana: tervetuloa. | - - terve t:astas, vanha ystävä! JÄRN. Hyvää iltaa ja terve t:aasi pitkistä ajoista J.HAHL.

2. = tulemus 2. | Jos minulle täällä tulee jokin t., niin mikä nuo taitamattomat silloin perii? SILL. - - Nestori ränstyi ja työmailla tuppasi tulemaan noloja t:ia SILL. 3. *mat.* tulos. | Erotus, vähennyslaskun t.

tulemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* (< tulla) joka ei ole tullut tai ei tule. | Perille t. kirje. Takaisin t:tomat onnen päivät. - - kaivata olematonta ja t:onta AHO.

tulemi|nen[63] *teonn.* ks. tulla. — *Usk.* = seur. 1. | Kristuksen toinen t. 'tuleminen jälleen maan päälle viimeiselle tuomiolle'. Auta kristittyjäsi tarkkaamaan t:sesi merkkejä AK. — Laajentuneesti, us. *leik.* | Olympiasankarimme Hannes Kolehmaisen toinen t. 'maratonvoitto Antverpenin kisoissa v. 1920'. Sähkön kolmas t., lämpösähkö.

tulemu|s[64] *s.* **1.** vars. *raam. usk.* tulo, tuleminen. | Kristuksen, Ihmisen Pojan t. Niin olkaa kärsivällisiä, veljet, Herran t:kseen asti UT. Kristityn toivo liikkuu - - Kristuksen toisessa t:uksessa G.JOHANSSON. — Laajentuneesti, us. *leik.* | Näyttelijätär N.N:n t. - - kuun enteellisen kalvas lamppu palaa / kuin tuhon t:sta uhoten H.ASUNTA. **2.** sattumus, (yllättävä) tapahtuma, vahinko, tulema. | Kaikkia mahdollisia tauteja ja t:ksia vastaan käytetty rohto. | [Karhu oli repinyt miestä.] — Ohoh! Vai sattui sellainen t. AK.

tulen|anto *s. sot.* Konekiväärin tehokas t. **-ar|ka** *a.* -kuus *omin.* **1.** herkästi syttyvä, tulenvaarallinen. | T. puurakennus, pärekatto. T:kaa kangasmaata. Bentsiini ym. t:at nesteet. **2.** *kuv.* helposti sotaisia levottomuuksia, riitaa tai suuttumusta herättävä, arkaluonteinen. | Elsass on ollut Euroopan t:impia alueita. T. keskustelun aihe. T. kysymys, josta ei sovi kirjoittaa. **-avau|s** *s. sot.* tulituksen aloittaminen. | T:ksessa pyritään yllätykseen. **-haltija** *s. myt.* **-hehku** *s.*, tav. ⌒. **-hohde** *s.*, tav. ⌒. **-jako** *s. sot.* maalien jako eri tulielimille. **-johtaja** *s. sot.* tulenjohtoelimen päällikkö.

tulenjohto *s. sot.* vars. epäsuorasti ampuvien aseiden tulen ohjaaminen. | Tykistön, kranaatinheitinten t. Lentokoneesta tapahtuva t. **-asema** *s.* **-elin** *s.* **-keskus** *s.* **1.** Sota-aluksen t. **2.** tulenjohtoa palveleva puhelinkeskus. **-korsu** *s.* **-kortti** *s.* kortti, jollaista tulenjohtaja ennen käytti ampuma-arvojen määrittämiseksi. **-laite** *s.*, tav. *mon.* **-lento** *s.* tulen tähystämistä ja johtamista varten suoritettu lento; *syn. vanh.* tykistölento. **-lentäjä** *s.* vrt. ed.; *syn. vanh.* tykistölentäjä. **-paikka** *s.* **-por|ras** *s.* vrt. tuliporras. | Tulenjohtoelimet muodostavat t:taan.

tulen|johtue *s. sot.* tulenjohtajan sekä tarpeellisen apu- ja viestihenkilöstön käsittävä tulenjohtoelin. | T:johtueen viestimiehet. — Tykistörykmentin t. **-jumala** *s.* Roomalaisten t. Vulcanus. **-kajo** *s.* Puiden välistä vilahtava t. **-kantaja** *s.*, tav. *mon.* 1920- ja -30-luvulla esiintyneestä nuorten kirjailijoiden ryhmästä, joka mm. eräitä silloisia ulkomaisia kirjallis-taiteellisia virtauksia esikuvana pitäen pyrki uudistamaan suomalaista kirjallisuutta ja ohjaamaan sen "moderneihin" kansainvälisiin uomiin. | T:t keikailivat hieman turmeltuneisuudella, ylimaallisella haavemielellä, tekniikan voittokulun ylistyslauluilla, vapaalla runomitalla ja lyhytlauseisella romaanityylillä R.KOSKIMIES. **-karvai|nen** *a.* tulen värinen. | T:set syksyn lehdet. Kirkkojen kullatut kupolit kimaltelivat päivänpaisteessa t:sina meren tummaa selkää vasten IVALO. **-keltainen** *a.* T. aurinko. **-keskitys** *s. sot.* **-kestämät|ön** *a.* T:tömät rakennusaineet. **-kestäv|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* tulta, korkeita lämpötiloja hyvin kestävä, palamaton. | T. savi, laasti, tiili. T. paistovuoka, kassakaappi. T:ästi rakennettu arkistohuone. Vuolukivi on t:yydeltäänkin hyvä uunikivi. **-kielek|e** *s.* Savun keskeltä esiin pistävät t:keet. **-kiel|i** *s.* = ed. | T:et nuoleksivat taloa. **-kipinä, -kipuna** *s.* tulikipinä, -kipuna. **-kuuma** *a.* tav:mmin tulikuuma. **-kuvaaja** *s. sot.* vrt. seur. **-kuvaus** *s. sot.* taisteluharjoituksissa maalialueeseen kohdistuvan tulen esittäminen esim. paukkupommeilla, äänimerkeillä tai lipuilla. **-käsittely** *s.* Palo aiheutui huolimattomasta t:stä. **-käyttö** *s.* **-lautta** *s.* = 2. lautta. **-leima(hd)us** *s.* **-lento** *s.* Filago, matalia kapealehtisiä mykerökukkaiskasveja, tuulenlento. **-liek|ki** *s.* Roihuavat t:it. — *Kuv.* Valtiollisen vapaustaistelun ensimmäinen t. oli leimahtanut Suomessa KIANTO. **-lieska** *s.* **-loimo, -loimu** *s.* Lämmitellä t:ssa. **-loiste** *s.* **-nielijä** *s.* Sirkuksen t.

tulenno|s[64] *s.*, vars. *kans.* **1.** = tuli 1.a. | Takassa palaa iloinen t. Teimme kannon juureen t:ksen kahvinkeittoa varten. - - tuijotti kankeasti hehkuvaan t:kseen AHO. **2.** tulipesällinen puita. | Savutuvassahan oli vain tarvis polttaa aamupäivällä t. halkoja L.KUUSANMÄKI.

tulen|näyttäjä *s.* entisajan oloista: henkilö, joka näyttää toiselle päre- tms. valoa tämän tehdessä työtä. | Suutarit ja räätälit tarvitsivat usein lapsia t:näyttäjiksi. — *Kuv.* N. on ollut t:näyttäjänä nuorisolle. **-osoittaja** *s. sot.* tulenkuvaaja. **-palav|a** *a.*, vars. *kirjall.* -asti *adv.* **1.** *konkr. harv.* tulinen, hehkuva. | - - syvä t. pätsi, joka ahmi kitaansa röykkiöittäin sysiä ja malmia PAULAH. Aurinko t:ana vaipui meren helmoihin KIANTO. **2.** *kuv.* kiihkeä, tulinen. | T. rakkaus, viha. T. kiire. Ei semmoisia t:ia sytytyspuheita ennen oltu Moukkalassa kuultu KIANTO. - - vaikka hän ei niin t:asti sitä [rahaa] tarvitsisikaan KARHUM. **-palvoja** *s.* T:in temppeli. **-palvonta** *s.* tulen uskonnollinen palvonta. **-patsa|s** *s.* tulipatsas. | - - sinä kuljet heidän edellänsä pilvenpatsaassa päivin ja t:assa öin VT. — Vars. *runok.* - - arvojen arvo, jonka runoilija korottaa kuin t:aksi pimeyteen VILJANEN. **-pitely** *s.* Varomaton t. **-pi|to** *s.* Rannalla näkyi t:don merkkejä. **-polttav|a** *a.*, vars. *kirjall.* -asti *adv.* hyvin kuuma, polttava. | [Kasken rovitseminen] oli nokista ja t:aa työtä PAULAH. — *Kuv.* - - he syöksyvät vastatusten / t:in syleilyin KAILAS. Nyt se oli se punaisen viivan t. päivä! KIANTO **-punainen** *a.* = tulipunainen. **-ruo|ka** *s.* (tav. ⌒) jstak palavasta tai poltettavasta. | Kuiva puu on hyvää t:kaa. T:aksi joutavat vanhat huonekalut. — - - se t. [= Kullervo] ei paikastakaan liikahtanut [vaikka sudet raatelivat karjaa] KIVI. **-sammutin** *s.* Lentokoneen ohjaamossa on t. ohjaajan ulottuvilla. **-sammuttaja** *s.*

tulensammutus *s.* Hosuu kuin tulensammutuksessa. **-aine** *s.* Hiekka t:ena. **-koje** *s.* **-laite** *s.* **-väline** *s.*
tulen|siirto *s. sot.* tulen siirto uuteen maaliin edellisen maalin ampuma-arvojen perusteella. **-sija** *s.* tulisija. **-suoja** *s.* Lehtipuuistutukset olivat tehokas t. varsinkin lämpimänä vuodenaikana. — *Sot.* tav:mmin tulisuoja.
tulen|ta[15*] *teonn. harv.* (< tulla) tuleminen, tulo, tulema. | Mistäs tunnet Klaus Kurjen? / T:nasta tuiman tunnen, / jalon jalan heitännästä KANT. - - mitähän tuo menikään tuon jäljestä rantaan? — Äitiä pakoon juoksi, kun se sitä heti t:naltaan haukkui AHO.
tulen|tekijä *s.* **-te|ko** T:ossa tarvittavat sytykkeet. Äiti nousi varhain t:koon.
tulento[2*] *s.* **1.** *harv.* = tulenta. | - - taudin t. oli ollut kova KATAJA. **2.** *kiel.* = translatiivi. — *Yhd.* sisä-, ulkot.
tulen|torjunta *s.* Asutuskeskusten järjestetty t. **-tuho** *s.* **-vaara** *s.* T:lle alttiit puurakennukset. **-vaaralli|nen** *a.* -suus *omin.* tulenarka. | T:sia aineita ei pidä säilyttää asuinhuoneissa. Pärekattojen t:suus. **-vaarat|on** *a.* -tomuus *omin.* T. lamppu, kattoterva. **-vaikutus** *s. sot.* **-valo** *s.* tulen (liekin) antama valo; yl. keinotekoinen valaistus;)(päivänvalo. | Bentsiiniä ei saa käsitellä t:ssa. Kankaat näyttävät päivänvalossa usein aivan toisenvärisiltä kuin t:ssa. **-varm|a** *a.* -uus *omin.* → tulenvaaraton, tulenkestävä. **-vih|at** *s. mon. kans.* palovammasta. | T:oja paineltiin raudalla. **-väki** *s. myt.* tulessa kansanuskon mukaan oleva maaginen voima.
tuleskel|la[28] *frekv.v. harv.* < tulla. | Jo t:ee ukkomiehiäkin, isäntiä ja mökinmiehiä ALKIO.
tulet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < tuli. | T. liesi. - - mennään vain [purjehtimaan], mutta ei pimeään asti, että osataan tulla t:tomaan satamaan takaisin E.ELENIUS.
tulet|taa[2*] *kaus.v. harv.* < tulla. | - - ei se rahaa t:a, jos joskus voinaulan kirnuaa ja sen juoksuttaa kauppapuotiin A.JÄRVILUOMA.
tulev|a[13] **1.** *partis.* ks. tulla. **2.** *a.* ajallisesti. **a.** ensi (II), seuraava. | T:ana vuonna. T:an toukokuun 1. päivä. T:alla kerralla. **b.** tulevaisuudessa, vastaisuudessa, vastedes oleva tai tapahtuva, vastainen. | Nykyinen, mennyt ja t. aika. T:at tapahtumat. Ennustaa t:ia asioita. Merkit, joiden perusteella tehtiin päätelmiä t:asta säästä. T. tutkimus on näyttävä, miten - -. Keskusteltiin t:ista kilpailuista. — T:at polvet. T. koulurakennus. — T. opettaja, lääkäri 'henkilö, esim. opiskelija, josta tulee opettaja, lääkäri'. T. mieheni. Jo raskaana ollessaan t:an äidin on huolehdittava siitä, että - -. — *Erik.* T. elämä, maailma 'kuoleman jälkeinen elämä, maailma'. - - ei armoa heille, ei tässä eikä t:assa elämässä! TALVIO. — *S:sesti.* Saada opastusta t:an varalle. Pohtia t:ia. - - he ovat jättäneet jotain taaksensa ja käyvät kohti jotain t:aa SILL.
tulevai|nen[63] *a.,* vars. *vanh.* tuleva (2.b). | T:set sukupolvet. Synnyinmaamme t:set vaiheet SILL. T. elämä, maailma. - - ei enkelit eikä henkivallat, ei nykyiset eikä t:set UT. Te kyykäärmeitten sikiöt, kuka on neuvonut teitä pakenemaan t:sta vihaa? UT. — *S:sesti.* Tarinoida t:sista. - - t:set hän teille julistaa UT.
tulevaisuuden|kuva *s.* Hahmotella seuran t:kuvia. Synkkä t. **-kuvitelma** *s.* **-luottamus** *s.* luottamus tulevaisuuteen. **-lupau|s** *s.* T:ksia antava esikoisteos. **-mahdollisuu|s** *s.* Tehtaan t:det näyttävät erinomaisilta. **-näky** *s.* Runoilijan uljas t. **-suunnitelma** *s.* Nuoren ihmisen t:t. **-toive** *s.* Kauniit t:et raukenivat. **-toivo** *s.* Kristityn t. **-unelma** *s.* Ruusunhohteiset t:t. **-usko** *s.* Kansan itseluottamus ja t.
tulevaisuu|s[65] *s.* **1.** yl. tuleva aika tai elämä kaikkine ilmiöineen ja tapahtumineen, vastaisuus; jkn tai jnk tulevat vaiheet, kohtalot, jnk tuleva asema, käyttö, merkitys yms.; vrt. menneisyys, nykyisyys. | Kaukainen, hämärä t. Lapsen, nuorisomme t. Isänmaan t. Taiteiden, lentoliikenteen, markan t. T:den auto 'auto tulevaisuudessa'. T:den suunnitelmat. T:tta ajatellen, silmällä pitäen. Uneksia t:desta. Kiinnittää toivonsa t:teen. Katsoa valoisin mielin t:teen. Ennustaa t:tta. Kohottaa t:den verhoa, esirippua. T. on hämärän, sumun peitossa. T:den taivas alkoi peittyä synkkiin pilviin. T:den näköalat, perspektiivit. Joskus t:dessa. Ehkä jo läheisessäkin t:dessa. Asia jäi, lykkääntyi epämääräiseen t:teen. — *Yhd.* lähit. **2.** ed:een liittyen nimenomaan menestyksellisestä, suotuisasta tulevaisuudesta, vastaisesta menestyksestä, edullisesta kehityksestä tms. | Nuorukainen, laulajatar, teollisuudenhaara, jolla on t., t:tta. T:den mies, keksintö. Opinhaluinen poika saa liikkeessämme t:den paikan [ilm.]. Luoda omin käsin t:tensa. Menetti naisen takia t:tensa. Ennustaa jklle suurta t:tta. - - kiivaile aina Jumalan pelon puolesta, niin sinulla totisesti on t., ja toivosi ei mene turhaan VT.
tul|i[32] *s.* **1.** palamisesta, so. palavan aineen ja hapen yhtymisestä, syntyvä valo- ja lämpöilmiö, palo, valkea; liekki, liekit; vrt. lieska, leimu, loimo, loimu, roihu, hehku, nuotio, rovio, kokko. | Avoin t. Sytyttää, virittää t. Raapaista (tuli)tikulla t., t:ta, (tuli)tikkuun t. Raapaista t., t:ta. Iskeä (tuluksilla, tupakansytyttimeen) t., t:ta. Tehdä t. Puhalsi hiillokseen uuden t:en. Otti takasta t:en piippuunsa. Annas t:ta (tupakkaani). Vahtia t:ta. Sammuttaa t. Hevosen kaviot iskevät t:ta. T:ta syöksevä lohikäärme, tulivuori. T. syttyy, tuikahtaa, kytee, palaa, leimuaa, loimuaa, roihuaa, hulmuaa. T:en liekki, liekit, loimu, kajastus. T. räiskii, risahtelee pihkaisissa puissa. T. nuoleskelee halkoja. T. leviää. T. sammuu, tukahtuu. Syttyä t:een. Kuivat lastut ottavat herkästi t:en. T:en ruokaa '(helposti) palavaa ainetta'. Polttaa, hävittää, puhdistaa t:ella. T:en keksiminen, synty. T:en jumala, väki, ks. ⌣. — *Erik.* **a.** erityisesti ruoan tai juoman valmistusta tai lämmitystä varten sytytetystä tulesta; tulennos. | Tehdä t. lieteen, takkaan, kivenkoloon. Tuvassa tehtiin t. Lisääpäs vähän halkoja t:een! Kohentaa t:ta. Panna kahvipannu, kattila, perunat t:elle. Puuro on t:ella. Keittää, paistaa jtak hiljaisella t:ella. Hernekeitto saa kiehua heikolla t:ella, kunnes her-

neet menevät rikki. Ottaa, nostaa pannu t:elta. Lämmitellä t:en ääressä. Paikka, jossa kalastajat ovat pitäneet t:ta. — Us. *mon.* ulkosalla poltetusta tulesta. | Tehdä t:et kahvinkeittoa varten. Olla t:illa yötä. Samoille t:ille nousee usein monta nuottuetta U.T.SIRELIUS. **b.** hävittävästä, tuhoavasta tulesta, tulipalosta. | Pistää t. (jkn talon) nurkan alle. T. pääsee valloilleen, karkuun, ryöstäytyy metsään. T. on irti! T. leviää leviämistään. T:en hävitystyöt. T. tuhosi rakennuksen täydellisesti, perustuksiaan myöten. Koko kylä joutui t:en saaliiksi. T:en valta saatiin rajoitetuksi, tukahdutetuksi. T:en vaara. **c.** *tul|essa,* -een (adv.) Talo, metsä on t:essa 'palaa'. Kaupunki oli, leimusi t:essa. Leimahtaa, tuprahtaa t:een. Pistää, tuikata riihi, lautatarha t:een. T:een ammuttu lentokone. **d.** Kreikkalainen t. 'keskiajan alkupuolella keksitty ruudin kaltainen, vedessäkin palava seos'. Pakanatemppelin pyhä t. Tuntemattoman sotilaan haudalla Pariisissa palaa ikuinen t. **e.** *yhd.* Hiili-, honka-, juurakko-, kokko-, rovio-, tervast.; nuotio-, takkat.; kahvi-, keitto-, lehmä-, leiri-, lämmitys-, puhdistus-, sääski-, tuulas-, uhri-, yöt.; helka-, juhannus-, laskiaist.; olympiat.; latva-, maat.; aarni-, avo-, bengaali-, ilmi-, kitka-, vastat.; putki-, suut.

2. ed:een liittyvää kuv. käyttöä. **a.** Kuuma asfaltti polttaa kuin t. paljasta jalkaa. Kirje hänen povitaskussaan poltti kuin t. Huulet hehkuivat kuin t. [Piiskan] iskut tuntuivat kirpaisevan kuin t. NUOLIV. Juoksee kuin t. hännässä, hännän alla. Hosuu kuin t. olisi nurkassa. Vapauden aate levisi t:en lailla ympäri maata. Nuhtelu vaikutti poikaan kuin t. tappuroihin. **b.** Menee niin [nopeaan] että t. kipinöi, t. suksista suihkaa. T:ta piian pohkehissa, kypeniä kantapäissä [= piialla on kova kiire] SL. Saada t:ta ahjoonsa 'yllykettä'. Ei ota t:ta [= ei miellytä] se homma, en päätänikään käännä sille tuumalle MERIL. Kipinästä t. syttyy [= pienestä alusta kehittyy iso asia tms.] SL. T. on hyvä renki, mutta huono isäntä SL. Totuus ei pala t:essakaan SL. - - Herra, sinun Jumalasi, on kuluttava t., kiivas Jumala VT. Voiko kukaan kuljettaa t:ta helmassaan, puvun häneltä palamatta? VT. Sinä t:en ruoka [= pahus, ryökäle, vietävä], vieläkös kysyt? KIVI. — *lainata tulta* (tav. kuv.) pistäytyä, käväistä jssak vierailulla pikipäin, sivumennen. | T:tako te vain tulittekin lainaamaan! — *leikkiä tulella* menetellä kevytmielisesti vakavassa, arkaluonteisessa asiassa, josta voi koitua asianomaiselle itselleen vahinkoa; vars. rakkausasioista puhuen. | Älä leiki t:ella, voit vielä katkerasti katua! — *jklla on monta rautaa tulessa* monta työtä yhtaikaa tehtävänä, monta yritystä tai suunnitelmaa vireillä. | Tarmokas liikemies, jolla on aina monta rautaa t:essa. - - Mussolini, jolla on Abessiniassa omat rautansa t:essa AK. — *istua toisen housuilla, housuissa tuleen* toimia (rohkeasti) riskin ollessa toisen kannettavana, selvitä pulmasta, pinteestä toisen kustannuksella. | Hyvä on toisen housuilla t:een istua. **c.** rinnasteisesti. | Nopea kuin t. ja leimaus. Hän rientäköön t:ena ja tuiskuna! KIVI. Hän oli t:ta ja tappuroita. T:ta ja tulikiveä käryävä kirje. Minun nuorta sieluani keitettiin kuin t:essa ja tervassa KIANTO. Silloin hävisi meiltä muukin eläminen t:een ja tuhkaan KS. — *tuli ja miekka* hyökkäys-, valloitussodasta ja hävityksestä. | Vihollisen t. ja miekka tekivät selvää jälkeä. Espanjalaiset tuhosivat t:ella ja miekalla Filippiinien vuosisataisten sivistyspyrintöjen tulokset. Kristinuskon levittäminen t:ella ja miekalla. **d.** helvetistä, kadotuksesta. | Helvetin t. Menkää pois minun tyköäni, te kirotut, siihen iankaikkiseen t:een, joka on valmistettu perkeleelle ja hänen enkeleillensä UT. — *Yhd.* kiirast.

3. tulen synnyttämästä ja laajemmin muustakin valosta: valo, valkea; vrt. hehku, hohde, hohto, leimu, loimu, loiste, säihke, läike, välke. | Kaukainen majakan t. Hämärässä näkyvät talojen t:et. Kaupungin t:et. Ikkunoista loistavat, tuikkivat t:et. - - lamppujen t:et läpättävät LEHT. Sytyttää, vääntää t. (lamppuun). Panehan t:ta! Nousi, otti t:en ja rupesi työhön. Kiertää t. sammuksiin. Ei näe enää ilman t:ta. Näyttää jklle t:ta 'päre- tms. valoa [tämän tehdessä työtä]'. T:ta pidettiin läpi yön. Usein yölläkin raapaisen t:en puikkoon ja kurkistan lämpömittariin KIANTO. Samassa kun päivä pimeni, syttyi t:ia taloissa, rannoilla ja metsissä AHO. — Tähtien t:et. Syyskesän taivaalla välkkyvät t:et. - - myrsky käy ja metsä pauhaa, / t:ta iskee pitkäinen KIVI. Läntinen taivas liekehtii laskevan auringon t:essa. - - partaiset kuuset vuoren harjulla hymyilivät suloisesti kuin aamuruskon t:essa KIVI. — *Erik.* **a.** punaisesta väristä. | T:taan suitsuttivat asterit / kukkamaassa L.POHJANPÄÄ. **b.** silmien välkkeestä, tuikkeesta. | Silmissä levoton, vihainen t. Kiihtyi niin, että silmät iskivät t:ta. - - taas silmihin tuikahti t:ta ja mielet jo virkistyi K.LEINO. Shemeikan silmä syttyi t:een, veret kiehahtivat AHO. **c.** kiiltävän, vahvasti valoa taittavan jalokiven kimmellyksestä. | Hiotun timantin välkähtelevä t. johtuu siitä, että siihen lankeava valo heijastuu usein lähes kokonaan kiven sisästä takaisin eri väreihin hajaantuneena A.LAITAKARI. **d.** *yhd.* Ankkuri-, bengaali-, merkki-, päre-, sähkö-, vilkkut.; kalevan-, revon-, ukon-, virvat.

4. *kuv.* ryhmään 1. liittyen. **a.** voimakkaista tunteista, intohimoista, haluista, kiihkosta yms.: hehku, palo. | Rinnassa palava, sydämen t. Sisäinen t. Nuoruuden t. Elämän pyhä t., rakkaus. Rakkauden, intohimon, suuttumuksen, koston t. Hänessä syttyi, paloi vihan t. Isänmaanrakkauden t. Ensi innostuksen, harrastuksen t. Hänessä oli t:ta ja voimaa. Pianisti, jonka sielussa ja soitossa on t:ta. Kansanrunouden kielellinen kauneus - - oli välähdyttänyt t:en herkimpiin mieliin M.RAPOLA. Eukko syttyi t:een kuin kuiva katajapensas 'kiihtyi, tulistui'. Lapsellisen epämääräisestä haaveilusta oli se [rakkaus] alkanut ja kehittynyt - - liekehtiväksi t:eksi JOTUNI. - - luettelemainsa tapahtumain johdosta on lehti laatinut erikoisen t:ta tuiskuvan artikkelin hallitusta vastaan AHO. — Kuulkaa, jos lie järjen t:ta / teis-

sä kipunainenkaan V.JUVA. — *Yhd.* lemment. **b.** muuta käyttöä. | Vapauden t. Aatteen, taiteen t. Se hengen t., joka on yhteinen yliopistolle ja sen oppilaille. Elämän t. hänessä oli sammumaisillaan. Ruoki minua henkesi t:ella, Elämä KAILAS. — *Heng.* Herran t. Hengen t. - - mut taivahista t:ta / sinulta rukoilen VK. Armos t:ta sydämiin / anna virvoitukseksemme VK. **c.** erik. sodasta, riidasta; vrt. seur. | Ennen pitkää melkein koko Eurooppa oli täydessä t:essa. Kielitaistelu leimahti t:een.

5. etup. *sot.* tulitus, ammunta; us. erik. sen vaikutuksesta, lentävistä luodeista ja ammuksista. | T. ja liike ovat taistelutoiminnan perustekijät. Häiritsevä, tuhoava t. Jalkaväen, konekiväärin, kranaatinheittimen t. Vihollisen murhaava t. Avata, lopettaa t. Johtaa t:ta. Huonosti suunnattu t. Tykistö syytää, syöksee t:ta. Paikka, josta voi t:ella hallita koko etumaastoa. Partio karkotettiin t:ella. Suojautua t:elta. Vastata t:een. T:ta! — *tul|essa,* -een. a) Komppania oli ensi kertaa t:essa. Joutua tykistön t:een. Viimeisetkin reservit heitettiin t:een. b) *kuv.* Jääkiekkoilijamme t:essa 'ottelussa'. HT oli pannut t:een kolme varamiestä. Kansallisteatterissa ovat t:essa [= esiintyjinä] sen parhaat voimat. Nuorisoseuroissa ovat tavallisesti samat henkilöt aina t:essa. — *kahden tulen välissä,* väliin. a) Oli tarkoitus saartaa hyökkäävä vihollinen - - kahden t:en väliin, sulkea siltä paluutie ja hävittää se IVALO. b) *kuv.* kahtaalta ahdistettuna, kahden vastakkaisen vaatimuksen edessä; tilanteessa, jossa on valittava toinen kahdesta pahasta. | Hallitus oli ammattiyhdistysten ja työnantajain eturistiriidan vuoksi joutunut kahden t:en väliin. Hän on kahden t:en välissä: ollako rikkomatta kohteliaisuussääntöjä vai omaa raittiuslupaustaan? AK. — *Yhd.* kivääri-, konekivääri-, kranaatti-, tykkit.; jalkaväki-, vihollist.; osasto-, yksittäist.; häirintä-, ilmatorjunta-, sulku-, takaa-ajo-, torjunta-, tuhoamist.; kaari-, kauko-, kerta-, kesto-, kylvö-, laaka-, leveys-, massa-, niitto-, pika-, piste-, risti-, rumpu-, sivusta-, syvyys-, tuisku-, vuorot.

6. voimasanan tapaista käyttöä; vrt. tulimmainen. | T. ja leimaus! Nyt en takaa, mitä veitsi tekee KIVI. Käypä se viimein sydämelle. Kirkas t. ja leimaus! KIVI. T. ja leimaus, nyt ovat hyvät neuvot tarpeen LARINK. — Siellä on niin t:en s:nasti rottia LEHT. - - löin niin maan t:en penteleesti kirveeni kiveen! TIITUS.

tuliai|set[63] *s. mon.* **1.** matkalta tai vieraaksi tulijan tuomista lahjoista: tuomiset. | Täti antoi lapsille runsaat t. Toi leivoksia t:siksi. Ulkomaan t. Laittaa, ostaa kotiväelle t:sia. Silloin toi isä nuo teekupit - - t:sia PAKK. — Harv. *yks.* Nukke oli tytölle mieluinen t:nen. — *Yhd.* kaupungin-, markkina-, matkat. **2.** tuliaisjuhla, -pidot; tulijalle heti annettavasta kestityksestä. | Sulhasen kotona vietettiin morsiamen t:sia. Uuden isäntäväen t. SILL. — Vieras sai kahvit t:sikseen. — *Yhd.* kotiin-, tupaant.

tuliais|juhla *s.,* us. *mon.* jkn tulon kunniaksi toimeenpantu juhla, tulojuhla, tuliaiset. | Jukolassa vietetty veljesten t. Pidettiin komeat t:juhlat. - - uusi insinööri järjesti t:juhlan PEKKANEN. **-kahvi** *s.,* tav. *mon.* Ilmoittautumisen jälkeen kaupunki tarjosi kokouksen osanottajille t:t **-kesti** *s.,* tav. *mon.* Uusien asukkaiden t:t. **-lahja** *s.* **-malja** *s.* Juotiin t:t. **-pidot** *s. mon.* Sulhasen kotona morsiamelle järjestetyt t. **-puhe** *s.* **-ryyp|py** *s.* Isäntä tarjosi vieraille omassa huoneessaan t:yn.

tuli|alue *s. sot.* se osa ampuma-alaa, jolla olevia maaleja ase on määrätty tulittamaan. | Konekiväärin t. **-annos** *s. sot.* laskelmia ja käskynantoa yksinkertaistava ampumatarvikkeiden mittayksikkö. | Yhden päivän t. **-ase** *s.* ruutikaasun paineella toimiva ampuma-ase. — *Yhd.* kone-, käsit. **-asema** *s. sot.* Avoin, peitteinen t. Eri aseiden t:t. Konekivääri t:ssa. **-aukko** *s.* Miilun t. **-elin** *s. sot.* tulittava elin, esim. konekivääripesäke. **-este** *s. sot.* eräs tykistön tulimuoto. **-harja** vars. *ylät.* **1.** *s.* tulinen harja. | Ratsu hulmauttaa t:ansa. **2.** *a.* = seur. **-harjainen** *a.,* vars. *ylät.* T. leijona. **-hepo, -hevonen** *s. kuv.* veturi, juna. | T. porhaltaa, saapuu asemalle. **-hiil|i** *s. harv.* hehkuva hiili. | - - ruskeat silmät kiiluivat kuin pienet t:et KIANTO. **--ilmiö** *s.* Sähkölaitteissa esiintyvät t:t. **--isku** *s. sot.* pienelle (n. 1 ha:n) alueelle ammuttava lyhyt (1 min:n) tykistökeskitys.

tulij|a[14] *tek.* < tulla. | T:at ja menijät. Kaupungista, ulkomailta, kirkosta, työstä t. Mennä t:oita vastaan asemalle. — *Yhd.* kotiin-, sisään-, vastaant.

tuli|jaos *s. sot.* tulipatterin jaos. **-juoma** *s. kuv.* väkijuomasta. | - - tuo helvetin t., joka järjen mieheltä vei CANTH. **-juova** *s.* Meteori piirtää t:n taivaalle. Luotien t:t. **-järv|i** *s.* helvetissä olevaksi kuviteltu tulinen järvi. | Ja perkele, heidän villitsijänsä, heitetään tuli- ja tulikivijärveen UT. **-kaasu** *s.* tav:mmin palamis-, palokaasu. **-kanava** *s.* Lieden t. Leivinuunissa kiertävät t:t. **-kanta** *s. sot. vanh.* tulitukiporras. **-kaste** *s. kuv.* sotilaan ensimmäisestä tulessa olosta. | Taistelu, jossa moni nuorukainen sai t:ensa. — Laajemmin. | T:eni puhujana. Näytelmä sai t:ensa Työväenteatterissa. **-katve** *s. sot.* tulelta suojassa oleva maaston kohta tai alue. **-kekäle** *s.* palava, hehkuva kekäle. — *Kuv.* Hyvä vain, että päästiin siitä Annastiinasta, t:estä, ja sen pojasta KAUPPISH. **-kerä** *s. kuv.* Auringon t. **-keskitys** *s. sot.* usean aseen yhtaikainen vaikutus samaan maaliin. **-kielek|e** *s.* = tulenkieleke. | Palavasta talosta nousevat t:keet. **-kieli** *s.* = ed. **-kipin|ä** *s.* Nuotiosta sinkoilee t:öitä. - - laivat lähtevät kuin t:ät kiitämään keskipisteestään eri haaroille AHO. **-kipuna** *s.* = ed. **-kirjai|n** *s.,* tav. *mon.* Mainosvalojen t:met. — Vars. *kuv.* Sanat syöpyivät t:min [= lähtemättömästi] mieleeni. Runojen nuorekkaat, intomieliset säkeet painuvat t:min ihmisten sydämiin L.ONERVA. **-kirnu** *s. kuv.* tykistä. | Suuret t:t ammottavat sen [linnan] muureilta HAARLA. **-kita** *s. kuv.* Höyrykoneen t. Vesuviuksen t. **-kiukkuinen** *a. harv.* erittäin, ylen kiukkuinen. | - - jumalattoman t. musta koira, jonka niskavillat vääntyivät suorastaan eteen päin SILL. **-kivenkatkui|nen** *a.,* vars. *kuv.* tav. ⁀. | T. sanaharkka. T:sia kirouksia. **-kiv|i** *s.* (ei var-

sin. terminä) kiinteä rikki; vrt. tulikukka 2. | T:en katku, käry. Ja Herra antoi sataa Sodoman ja Gomorran päälle t:eä ja tulta VT. — *Kuv.* Ilmassa oli t:en käryä. Tulta ja t:eä suitsuava katse ALKIO. - - rovasti jo on kirjoittanut pojalleen tulta ja t:eä käryävän kirjeen E.JAAKKOLA. **-kivijauhe** *s.* tulikukka (2). **-kivinen** *a.* Helvetin t. järvi. **-ko|e** *s.* **1.** *hist.* keskiaikainen jumalantuomio, jonka mukaan syytetty oli syytön, jos tuli ei häntä vahingoittanut; vrt. vesikoe, raudankannanta. **2.** *kuv.* ratkaisevasta pystyvyys-, kelpoisuuskokeesta, -näytteestä tms. | [Urheilija] selvisi hyvin kansainvälisestä t:keestaan. Osa on nuoren näyttelijän t. Teoria ei läpäissyt arvostelun t:etta. **-koetus** *s. vanh.* = ed. **-komento** *s. sot.* tulitoimintaa varten annettu komento. **-korsu** *s. sot.* ampuma-aukollinen korsu. **-kosketu|s** *s. sot.* Risteilijä joutui t:kseen vihollisalusten kanssa.

tuli|kruunu *s.* Lantana camara, koristekasvina käytetty monimuotoinen Verbenaceae-heimoon kuuluva länsi-intialainen kasvi. **-kuk|ka** *s.* **1.** Verbascum, naamakukkaisten heimoon kuuluvia korkeita, karvaisia, tav. keltakukkaisia ruohoja. | Ukon t. **2.** rikkihärme. | T:an käyttö lääkinnässä. **3.** *kuv. harv.* - - elon t. poskipäillä palaa LEINO. **-kukko** *s. harv.* tulipalon symbolina; tav:mmin punainen kukko. | Tuli paistaa pappilasta, / t. kirkon päältä! LEINO. **-kultaus** *s.* eräs kultausmenetelmä. **-kuolema** *s.* palamalla kuoleminen. | T:an tuomittu marttyyri Johannes Hus. **-kuri** *s. sot.* tulitoimintaa koskevien määräysten noudattaminen. **-kuul|a** *s. sotahist.* tykin paloammus. | Piirittäjät ampuivat t:ia kaupunkiin. **-kuuma** *a.* -sti *adv.* kuuma kuin tuli, palava. | T. uuni. T:a kahvia. Sairaan otsa tuntui t:lta. Sauna on t. Aurinko paistoi t:sti. **-kynnys** *s.* tulipesissä liekkiä suuntaava, vetoa parantava ja tuhkan savukanavaan pääsyä ehkäisevä kynnysmäinen koroke. **-kärpänen** *s.* Pyrophorus, troopillisessa Amerikassa eläviä kovakuoriaisia, joista pimeässä loistaa valoa. **-käsky** *s. sot.* käsky, jolla tulisuunnitelma ilmoitetaan alaisille. **-käärme** *s. kuv.* tulenkielekkeestä. | T:itä hehkui lies KAILAS. **-laji** *s. sot.* aseen tai aseiden teknillisistä ominaisuuksista ja ammunnan tarkoituksesta johtuva ampumistapa; vrt. tulimuoto. | Tykistön t:t ovat kertatuli, vuorotuli, yhteislaukaus ja pikatuli. **-lanka** *s.* räjähdysaineiden sytyttämiseen käytetty palava lanka, sytytys-, stubiinilanka. | Tavallinen t. on ruudilla täytettyä pyöreää tekstiilipunosta, joka palaa 1 cm/s. Räjähtävä t. — *Yhd.* aikat. **-latva** *s.* Kalanchoe, ulkomaisia maksaruohoja, vars. meilläkin koristekasvina viljelty punakukkainen K. Blossfeldiana. **-lie|mi** *s. kuv.* väkijuomista: tulijuoma, -vesi. | Otti lämpimikseen tilkan t:ntä. "T:men tuttavana", Jack Londonin muistelmateos. — *Harv.* muuta käyttöä. | Monessa t:messä olet keitetty, armas Aleksis Kivi KIANTO. **-linj|a** *s. sot.* etumaisista rintamalinjoista; etulinja. | Lähellä vihollisen t:aa. Taistella t:oilla. — *Kuv.* Vetäytyi syrjään urheilun t:oilta. Toisella puolen t:aa työtaistelussa seisoi tehtaan johto, toisella puolen työntekijät. **-loma** *s. sot. vanh.* tulitauko. **-luik|ku** *s.* = luikku 2. | Sotilaiden t:ut. Kaksipiippuinen t. - - koirat reuhtoilivat, t:ut paukahtelivat KIVI. **-luontoinen** *a.* jolla on tulinen luonto; ks. tulinen 3. | Linnankoski oli t. aatteen mies. **-majakka** *s.* kiinteävaloinen majakka. **-mer|i** *s. kuv.* Kaupunki oli t:enä 'paloi kauttaaltaan'. Koko taivaanranta on kuin roihuava t. TOPPILA. **-merk|ki** *s.* Viestien lähettäminen savu- ja t:ein.

tulimmai|nen[63] *a.* tavaton, valtava, hitonmoinen; myös lievänä kirosanana. | T. hälinä, kiire. Olla t:sessa tuskassa. - - suolissa t. nälkä KILPI. — Tuhat t:sta! Mitä t:sta te oikeastaan tahdotte?

tuli|multa *s. kans.* tuhkansekainen multa (kaskimaalla). **-muo|to** *s. sot.* tulen maalissa peittämän alan ja jakaantumisen mukaan nimitetty aseen tai aseiden ampumistapa; vrt. tulilaji. | Tykistön tavallisimmat t:dot: tuli-isku ja -peite.

tuli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* us. = palava; hehkuva. **1.** varsin. merk.: tulessa oleva, liekehtivä, leimuava. | T. kekäle, hiillos. T:sia tappuroita. Profeetta Elia nousi taivaaseen t:sissa vaunuissa. T. pätsi. Maan t:set uumenet. T. helvetti. T. järvi, ks. tulijärvi. - - joka ei ollut elämän kirjaan kirjoitettu, se heitettiin t:seen järveen UT. — *Kuv.* Olla, hääriä kuin t:silla hiilillä, koota t:sia hiiliä jkn pään päälle, ks. hiili 1. Kaupunki oli yhtenä t:sena merenä 'paloi kauttaaltaan'. Ne sanat on kirjoitettu sieluuni t:silla kirjaimilla. **2.** tuli-, polttavan kuuma, hyvin kuuma, polttava. | T:seksi kuumennettu liesi, leivinuuni. T. rauta. T. pesuvesi, terva. T:sta kahvia. Sairaan otsa on aivan t. Otti t:set löylyt. T. heinäkuun päivä. Mitä t:sin pouta. Aurinko paistaa t:sesti. On hiostavan t. olo. — *Kuv.* Puutuneita jalkoja pisteli kuin t:silla neuloilla. - - loukkaus, joka on kerran t:sena rautana polttanut sydäntämme KOJO. **3.** tulen lailla valoa säteilevä, hohtava, loistava, välkkyvä. | T:sesti tuikkivat tähdet. Puiden latvoissa oli t. punerrus HELVI HÄMÄLÄINEN. - - tornikellon t:set viisarit ja taulunumerot KIANTO. — T. puna kohosi Vennun kasvoille ALKIO. — *Erik.* **a.** silmistä. | Silmissä t. loiste. Katsella jtak silmät t:sina. **b.** vrt. tuli 3.c. | Jalokiven kauneus riippuu - - sen t:sesta loisteesta tai himmeän pehmeästä kiillosta A.LAITAKARI. **4.** *kuv.* **a.** voimakastunteinen, kiihkeä, kiivas, intohimoinen, kuumaverinen, kuuma. | T. pohjalainen, unkarilainen, etelämaalainen. T. nuorukainen, tyttö. Tumma ja t. Luonteeltaan t. T. luonto, luonne, temperamentti. T. mustalaisveri. Vihassaan t. T:set tunteet, intohimot. T. halu matkustamaan. T. kaipuu, rakkaus, viha. T:sesti rakastunut. T. innoitus tempasi runoilijan mukaansa KOSKENN. Straussin valsseille ominainen t. syke. T. suudelma, syleily. Heidän suhteensa kehittyi yhä t:semmaksi. T. rakkaudentunnustus. Kirjoittaa t:sia sonetteja. **b.** ed:een liittyen: innokas, into-, kiihkomielinen; fanaattinen. | T. aatteenmies, patriootti, raittiuden ystävä. Kansallisen yksimielisyyden t. julistaja. Hengen t:suus. Innostua t:sesti. T. puhe, saarna. T:sella kaunopuheisuudellaan hän lumosi kuulijansa. Kir-

joitti t:sesti eläinrääkkäystä vastaan. N. valoi nuorten joukkoon t:sen maanpuolustushengen. **c.** nopea ja tav. samalla voimakas, ripeä, riuska, kiivas, raju. | T. lylynlykkääjä, ratsu. T. vauhti, juoksu, laukka. T. loppukiri. Pojat saivat hernemaalta t:sen lähdön. T. valssi, polkka. T. aherrus. Kesken t:sia siivoustöitä. - - juoksi t:sessa touhussa edestakaisin IVALO. Oli mitä t:sin kiire. Siltaa ryhdyttiin korjaamaan t:sella kiireellä. - - t:sesti lennähtivät veljekset sen [aidan] yli KIVI. — T. virta, koski. **d.** katkera, ankara, kova, tuima. | T. tuska. T. jano, nälkä. T. kilpailu. T. tappelu, kahakka, käsirysy. Taistelun ollessa t:simmillaan. Meille tulee varmasti t:set oltavat. Syntyi t. riita. **5.** juomista, vars. alkoholista, ja mausteista: tulen lailla vaikuttava, polttava, väkevä; kirpaiseva. | T:sta viiniä. Oikea skottilainen viski se vasta on t. juoma. Muskottipähkinän t. maku. **6.** *harv.* lievän voimasanan tapaisesti. | Se on t. valhe! KALLAS. Voi sen t:set minkä tekivät! MERIL.

tuli|neuvot *s. mon.* tulensytytysvälineet. **-nopeus** *s. sot.* Konekiväärin t. on 400—600 laukausta minuutissa. **-nuija** *s. kans.* Mutta t:a paukutteli Tuomas: sylki maakivelle vahtoisen syljen, asetti siihen tulisen hiilen, ja tämän päälle viskasi hän kaikin voimin toisen kiven, ja jyske, usein tuima kuin tavallinen kiväärin paukaus, kajahti ympärille KIVI. **-nuol|i** *s.* **1.** nuoli, johon on kiinnitetty palavaa ainetta. | Hirsilinnoitus sytytettiin t:illa. **2.** *kuv.* Ukkosen t:et. Oi loimu kauneuden auringon, / mi t:in sydämeeni ammut SARKIA. **-pallo** *s.* Auringon t. T:na hehkuva meteori.

tulipalo *s.* irti riistäytynyt, tav. suurta vahinkoa aiheuttava tuli, tuli valtoimena, tuhoa tuottavana, palo. | Varomattomasta tulen käsittelystä aiheutunut t. Pyromaanin sytyttämä t. Tuhoisa t. T:n sammutus. T:ssa tuhoutui perheen koko omaisuus. — *Kuv.* Hosua, häärätä kuin t:ssa. - - lopuksi tarvittiin vain pieni kipinä t:n [= sodan] sytyttämiseen A.KORHONEN. — *Yhd.* jättiläist. **-hälytys** *s.* **-kiire** *s. kuv.* tulinen, kova kiire. | Suurkaupungin ainainen t. **-n|alku** *s.* **-n|vaara** *s.* **--onnettomuus** *s.* **-paikka** *s.* **-pakka|nen** *s.* kova pakkanen. | Helmikuinen t. Suomen talvisota käytiin suureksi osaksi t:sessa. **-vaara** *s.* = tulipalonvaara.

tuli|patsas *s.* Torni paloi korkeana t:patsaana. - - kohisevat t:patsaat, jotka hillittömässä raivossa riehuen syöksyilivät siintävään korkeuteen MERIL. **-patteri** *s. sot.* = patteri 1.b. | T:in kuuluu kaksi 2-tykkistä jaosta. **-peite** *s. sot.* laajahkolle alueelle porrastaen ammuttu lyhytaikainen tykkituli. **-peräi|nen** *a.* -syys *omin.* **1.** maansisuksen purkautumisen synnyttämä tai muodostama, vulkaaninen. | T. maanjäristys. Synnyltään t. saari. T:set kivilajit. **2.** seudusta, jolla edelleen sattuu vulkaanisia purkauksia. | Jaavan saari on maapallon t:simpiä alueita. **-pesä** *s.* liedessä, höyrykattilassa tm. tila, jossa polttoaine palaa. | Puulieden, höyrykattilan t. Tulenkestävistä tiilistä muurattu t. T:n luukku, arina. **-pesäk|e** *s.* Palokuntalaiset repivät kattoa päästäkseen t:keisiin käsiksi. **-piiri** *s. sot.* tuliaseen kantaman säteinen alue. | Vihollisen tykistön t. Laiva joutui linnakkeen t:in. **-pinta** *s. tekn.* tulen tai palamiskaasujen koskettama höyrykattilan pinta. | Tuliputket muodostavat suurimman osan t:a. **-pintainen** *a.* 100 m²:n t. höyrykattila. **-piste** *s.* Kylästä näkyy joitakin t:itä. **-pommi** *s.* vanhassa sodankäynnissä käytetyistä paloammuksista, -pommeista. | T:en sytyttämät tulipalot. **-porras** *s. sot.* tulipattereiden muodostama tykistön osa; vrt. tulenjohtoporras. — *Vanh.* iskuporras. **-puna** *s. harv.* Iltavalo; puoli taivasta huikaisevaa t:a ja purppuraa LEHT. **-punai|nen** *a.* -suus *omin.* punainen kuin tuli, tulenpunainen. | T. ruusu. T:set huulet. T:sena hehkuva rauta. Kasvot vihasta, häpeästä t:sina. Karahtaa, sävähtää t:seksi. — *Kuv.* T. kommunisti. **-putk|i** *s.* **1.** *tekn.*, tav. *mon.* höyrykattilassa tulipinnan suurentamiseksi käytettyjä (ohuita) putkia, joiden läpi palamiskaasut kulkevat, tuubi; vrt. tulitorvi. **2.** *kuv.* pitkäputkisesta ampuma-aseesta. | T:et suunnataan vihollista kohti. T:ien ulvonta. [Varis] oli huomannut, - - että se [ihminen] kantoi vaarallista vehjettä, t:ea kädessään M.MERENMAA. **-putkikattila** *s. tekn.* höyrykattila, jossa on tuliputkia, putkikattila. **-pu|u** *s.* nuotiossa poltettava puu. | Kaadoimme yhden [kelohongan] t:iksi ja sijoituimme yöksi K.M.WALLENIUS. **-päre** *s.* = polttopäre. | Pikku Miina etsi niitä [rukkasia] t:ellä uuninkin päältä J.REIJONEN. **-pätsi** *s.* - - pakanat ja epäjumalain palvelijat hän [Jumala] syöksee - - palavaan helvetin t:in AHO. **-rakko** *s.* Noctiluca miliaris, valtamerien pintakerroksissa elävä pallomainen, n. 1 mm:n mittainen siimaeläin, joka suurin joukoin esiintyen joskus aiheuttaa meren pinnalla välkehtivän ”noidantulen”. **-rauta** *s.* = tulusrauta. **-rintama** *s.* **1.** T:lla taistelevat sotilaat. **2.** Kuivassa metsässä etenee t. nopeasti. **-roihu** *s.*

tulirokko *s.* us. kulkutautina vars. lapsissa esiintyvä ankara kuume- ja ihottumatauti. | Sairastua t:on. Tulirokon jälkitaudit. **-epidemia** *s.* **-ihottuma** *s.* **-i|nen** *poss.a.* T. lapsi. — *S:sesti.* T:sten eristäminen. **-potilas** *s.* **-tapau|s** *s.* T:kset ovat vähenemään päin.

tuli|rovio *s.* Hulmuava t. **-ryöp|py** *s. sot.* lyhyt, mahdollisimman voimakas tuli. | Konepistoolin t:yt. **-sa|de** *s. kuv.* Raketit hajosivat värikkääksi t:teeksi. — Komppania joutui ankaraan t:teeseen. **-sarja** *s.* Konekiväärin nopea t. **-sektori** *s.* ampumasektori. **-sielu** *kuv.* **1.** *s.* tulinen sielu. | Björnsonin herkkään t:un Suomea kohdannut väkivalta oli tehnyt järkyttävän vaikutuksen. **2.** *a.* = seur. — Tav. *s:sesti* tulisieluisesta ihmisestä. | Hän oli rousseaulainen t. - - väkevä, itsetietoinen ja ylpeä t., jota riivaa yli-ihmis-intohimo ja toiminnanhalu TARK. **-sieluinen** *a.* jolla on tulinen sielu: voimakastunteinen, kuuma(verinen); vars. innokas, intomielinen, omaksumaansa aatetta innokkaasti, us. fanaattisesti ajava. | T. espanjatar. T. saarnamies, totuudenetsijä. T. Herran palvelija. T. isänmaan ystävä ja rohkea taistelija. **-sija** *s.* (tav. kivistä kyhätty tai muurattu) rakennelma, jossa pidetään tulta ruoanvalmistusta tai lämmitystä varten; vrt. tulipesä. | Alkeellinen avonainen t.

Keittiössä on t:na liesi. Talo, jossa on 20 t:a. **-sijallinen** *poss.a.* T. rakennus. **-sijaton** *kar.a.* T. varastohuone. **-silmä** *kuv.* **1.** *s.* Auton t:t. - - sähkölamppujen pistävät t:t syttyivät kaupunkiin A.KIVIMAA. **2.** *a.* = seur. | T. neito. **-silmäi|nen** *a. kuv.* **1.** - - postiautot, nuo pilkkopimeiden öiden t:set, keltakarvaiset rumilaat KIANTO. **2.** jolla on tuliset, kiihkeät silmät, hehkuva-, palava-, leimuavasilmäinen. | T. italialainen. - - kettu, pensaston t. heilahäntä KIVI. **-sirkka** *s.* = palosirkka. **-soih|tu** *s.* Entisajan linnansalia valaisivat t:dut. Talo roihusi mahtavana t:tuna. — *Kuv.* Tieteen t. [Iskulause] joka aikojen halki valaisee t:tuna Suomen kansan tietä AK. **-soit|to** *s.* **1.** *vanh.* = ed. | T., joka yön pimeässä johtaa matkustajaa M.ROSENDAL. — *Kuv.* Filosofian t. KIVI. **2.** *kuv.* - - täysin yllättäen aloittaa puolustaja helvetillisen t:on ja samassa alkavat rantaan sijoitetut polkumiinat räjähdellä J.O.HANNULA. **-sola** *s. tekn.* Uunin t. **-soro|nen** *s. kansanr.* tulikipinä. | - - tapasi t:sen, / jok' oli tullut taivosesta, / puhki pilvien pu'onnut KAL.

tulist|aa[2] *v.* tehdä (tuli)kuumaksi, kuumentaa. **1.** Hehkuvaksi t:ettu rauta. Kuparin pehmittäminen t:amalla. Tuttiin tehdään reikä t:etulla neulalla. Saunan t:ama ruumis. — Vars. *tekn.* T. höyryä 'kuumentaa vesihöyryä niin, että sen lämpötila tulee kyllästeisen höyryn lämpötilaa korkeammaksi'. Ennen sylinteriin joutumista höyry yleensä t:etaan. **2.** *kuv.* kiihottaa, sytyttää, hehkuttaa. | Vastarinta oli t:anut mielet IVALO. - - tarvittiin runoutta siivittämään ajatuksia, kohottamaan henkeä, t:amaan tunteita E.N.SETÄLÄ.

tulistaja[10] *s.* — *Tekn.* = tulistin. **-putki** *s. tekn.* tulistusputki.

tulisti|n[33] *s. tekn.* höyrykattiloissa laite, joka tulistaa höyryn. | T:men putki 'tulistusputki'. — *Yhd.* höyrynt.

tulistu|a[1] *pass.v.* (< tulistaa) tulla tulise(mma)ksi, kuumentua, kuumeta. **1.** Uuni on t:nut liiaksi. Höyryn t:minen. - - on lyötävä kovasti vihdalla, että ne [pakarat] jälleen t:vat LEHT. Aliinan kasvot t:ivat, ja hän ihan sähähti vihasta KAUPPISH. — Hänen nuori verensä t:i IVALO. — Lähinnä väristä. | Ja puitten latvoissa iltakajo yhä t:i SILL. **2.** suuttua, tuohtua, kiivastua, kiihtyä, äityä. | T. silmittömästi. Helposti t:va väittelijä. En voinut t:matta kuunnella solvauksia. - - suutuin mieheeni, t:in aivan hirveästi IRIS UURTO. Erkki t:i puhumaan kuin loukatun totuuden puolesta TALVIO. Aikakauden t:nut elämänsyke KOSKENN. — Pakkanen t:u KIVI. Ostohalu t:u K.KAJANDER.

tulistus[64] *teonn.* < tulistaa. | Kovaakin t:ta kestävät betonirakenteet. Höyryn t. **-aste** *s.* **-lämpötila** *s. tekn.* **-putki** *s.* T:ssa kuumentunut höyry.

tulistutt|aa[2*] *kaus.v.* (< tulistua) = tulistaa 2. | T. tunteita. Mi heidät sammutti, mun t:i *CAJ.

tuli|suihku *s.* Liekinheittimen t. Rakettien t:suihkut. — Konekiväärin t. kaatoi vihollisia kuin heinää. **-sulku** *s. sot.* ks. sulku II.1.b. | T. tykistön ammuntalajina. **-suoja** *s. sot.* Maaston antama t. **-suunnitelma** *s. sot.* **-sä|en, -sä|kene** *s.* T:kenet sinkoilevat alasimelta. **-taistelu** *s.* tuliasein käyty taistelu. | Ryhmä joutui t:un vihollisosaston kanssa. Kaatui kiivaassa t:ssa. Vihollinen vetäytyi antautumatta t:un. Rikolliset ja poliisi t:ssa. **-tak|ka** *s.* = 1. takka. | - - rauhassa makasi hän tapansa mukaan t:an kivellä KIVI. **-tauko** *s. sot.* **-teho** *s. sot.* Ampuma-aseen t.

tulit|ella[28*] *v. kans. harv.* -telu[2] *teonn.* tav. käsitellä, "pyyhkiä" tulella. | Kasken t:telu 'poltto'. Ruumiinpesijä senkin [pirtin] pesi ja vielä katajoilla savusti, ja t:teli kuolinsijan PAULAH.

tuliterä **1. a.** *a.* (aivan) uusi, "tuliterässä" oleva; joskus taipum. attr:na ja tällöin us. ⌣. | T. takki. Ompelukone on ihan t. Pani t:(t) kengät (t:kengät) jalkaan. - - työkalut olivat tuliteriä — kirvesvarret olivat puunvalkoisia ja vuolinraudat sekä kirveet teräsuusia ja hiomattomia SEPPÄNEN. **b.** *s.*, vars. *urh.* erittäin hyvä kunto, huippukunto. | N. on menettänyt keväällisen t:nsä. — Tav. *tuliterässä(än)* (adv.) Jalkapalloilijamme eivät olleet t:ssään. Kilpailuihin mennessä tuskin ehdin oikeaan t:än(i). **2.** *a. kansanr.* välkkyväteräisestä aseesta. | Otti miekkansa omansa, / tempasi t:nsä, / jok' oli Hiiessä hiottu KAL. Tappoi naisen naurusuisen / miekalla t:llä LEINO. **-i|nen** *poss.a.* vrt. ed. 2. | Otti miekan, riisui rauan, / tempasi t:sen KAL. Tappara t., / kalpa kaiken kunnollinen A.OKSANEN. **-kun|to** *s.* T:nossa oleva pikajuoksija.

tuli|tiedotus *s.* tulimerkeillä annettu tiedotus. | T:tiedotuksin levitettiin muinoin tietoa vihollisen tulosta. **-tiheys** *s. sot.* tulen tiheys, laukausten luku tav. maalin hehtaaria kohti aikayksikössä. **-tiili** *s.* tulenkestävä tiili. **-tik|ku** *s.* tulen sytyttämiseen käytetty toisesta päästään sytytysmassalla päällystetty puu- tai pahvitikku. | Hehkumattomat t:ut. Rasia t:kuja. Raapaista t. Olen unohtanut ottaa t:ut mukaan. Tulipalon aiheutti lasten leikittely t:uilla. Säästää t:kuja ja juo samppanjaa SP. — *Yhd.* fosfori-, varmuust.

tulitikku|etiketti *s.* tulitikkurasian etiketti. | T:etikettien keräily. **-haapa** *s.* tulitikkujen valmistamiseen käytetty haapa. **-kone** *s.* **-laatikko** *s.* = tulitikkurasia. **-markkin|at** *s. mon.* Suomalainen tulitikku maailman t:oilla. **-monopoli** *s.* **-paketti** *s.* **-puntti** *s. ark.* 10 rasian tulitikkupaketti. **-puu** *s. puut.* T:ksi käytetään yksinomaan tervettä, oksatonta, suoraa haapaa. **-rasia** *s.* tulitikkulaatikko. | T:ssa on tavallisesti n. 50 tikkua. **-säle** *s. puut.* Haapavaneri hakataan t:iksi. **-tehdas** *s.* **-tehtailija** *s.* **-tehtävä** *s.* askartelutehtävä, jossa käytetään tulitikkuja. **-teollisuus** *s.* **-trusti** *s.* **-vero** *s.* tulitikuista kannettu valmistevero.

tuli|toiminta *s. sot.* **-torni** *s. kuv.* majakasta. **-torv|i** *s.* **1.** *tekn.* höyrykattilassa tulipinnan suurentamiseksi käytetty väljä torvi; vrt. tuliputki. | Kattila, jossa on kaksi t:ea. **2.** *harv.* tulikanava. | Uunien t:et ja savupiiput tulee voida helposti puhdistaa. **-torvikattila** *s. tekn.* höyrykattila, jossa on tulitorvi(a).

tulit|taa[2*] *v.* **1.** *sot.* jatkuvasti ampua vihollista, pitää tulen alaisena, ahdistaa tulella. | Tykistö t:taa vihollisasemia. Hyökkääjiä t:etaan kaikilla aseilla. **2.** *vanh. harv.* varustaa tulilla, va-

laista. | Rautatientori oli ympäriinsä t:ettu. -- rakennuksissa oli ikkuna ikkunan vieressä valaistuna AHO.

tulittaja[16] *tek. sot.*

tuli|tuki *s. sot.* liikettä, tav. hyökkäystä tukeva (raskaiden aseiden) tulitoiminta. | Pyytää tykistön t:tukea. Hyökkäävät kiväärimiehet saavat t:tukea konekivääreiltä. **-tukiporras** *s. sot.* liikettä tukeva raskaiden aseiden muodostama joukkojen osa.

tulitu|s[64] *teonn.* < tulittaa. *(1.)* Kaupungin t. Suojautua vihollisen t:kselta. *(2. harv.)* Hulmahti taas etäältä vieras liekki, täältä vastattiin sinisellä katajasavulla, jossain muualla koetettiin yhä ylittää toisten t:kset PÄLSI. — *Yhd.* ilot.

tuliuhri *s.* polttouhri. | Israelin lasten t:t VT[V].

tulium[7] *s.* eräs harvinainen maametalli.

tuli|unikko *s.* Eschscholtzia californica, unikkojen heimoon kuuluva keltakukkainen koristekasvi. **-vaikutu|s** *s. sot.* tulen vaikutus. | Ase, jonka tehokas t. ulottuu n. 700 m:n etäisyydelle. Joutua vihollisen t:ksen alaiseksi. **-valmistelu** *s. sot.* hyökkäystä edeltävä ja sitä alkuvaiheessa tukeva raskaiden aseiden tuli. | Ankaran t:n jälkeen vihollinen ryhtyi hyökkäämään. **-vaunu|t** *s. mon. harv.* **1.** tuliset vaunut. | Profeetta Elia nousi t:issa taivaaseen. **2.** Kivellä: junasta. | T:jen vihellys. **-verho** *s. sot.* puolustustaistelussa käytetty konekiväärien ampumatapa. **-verk|ko** *s. sot.* puolustuslinjan tai tukikohdan eteen etupäässä sivusta- ja ristitulella muodostettu tulijärjestelmä. | T:on runkona ovat konekiväärit. **-ve|si** *s. kuv.* = tuliliemi. | Valkoiset opettivat intiaaneille "t:den" käytön. **-viiru** *s.* Lentotähden t. **-virta** *s. kuv.* T:na räiskyen vuoti / sula metalli muottihin WALTARI. Sillä silmiis jos minä katsahdankaan, / -- / kieli kangistuu, t. vieno / kautta suonten soutavi kaikkianne *MANN. **-viuhka** *s. sot.* patterin tykkien ampumasuuntien yhdistelmä. | Yhdensuuntainen, suppeneva, hajaantuva t. **-voima** *s. sot.* Jalkaväen t:a lisäävät konetuliaseet. **-voima|nen** *a. sot.* -suus *omin.* T. osasto. **-vuorenpurkaus** *s.* **-vuor|i** *s.* paikka, jossa maapallon sisustan hehkuvan sula aines purkautuu maan pinnalle, vulkaani. | Sammunut, toimiva t. Tunnetut t:et Etna ja Vesuvius. T:en keila, kraatteri. T:en purkaus. T:en laava, tuhka, heitteleet. — *Kuv.* Elettiin kuin t:en reunalla 'oltiin vaarallisessa asemassa, uhan alaisina'. Siinä seisotte te -- suruttomina t:en juurella ettekä ajattele, että Hän voi tulla tuomiolle AHO. [Suurlakko oli] mielten t:en kauan kytenyt purkaus V.VOIONMAA. -- joskus kuohui viha komppaniassa ikään kuin syvällä t:en uumenissa A.SOMERSALO.

tulivuori|alue *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Luonteeltaan intohimoinen ja t:sen raju. **-peräinen** *a. vanh.* tuliperäinen (1). | T. tuffi. **-saari** *s.* tuliperäinen saari.

tuli|vyöhyke *s. sot.* tulen peittämä vyöhyke puolustusaseman edessä. **-vyöry** *s. sot.* vyöryn tavoin hyökkääjien edellä etenevä voimakas tykistötuli. **-yksikkö** *s. sot.* pienin määrä tulielimiä, joka tavallisesti toimii yhdessä. | Kenttätykistön t. on yleensä patteristo, jalkaväen ryhmä. **-ylivoima** *s. sot.* **-ylläk|kö** *s. sot.* yllättävä tulen avaaminen. | Osasto joutui kätkeytyneen vihollisen t:ön uhriksi. **-yllätys** *s.* par. ed.

tuljut|taa[2*] *v.* ravistella. | Hän töni ja t:ti Hietasta pitkän aikaa, kunnes sai tämän nousemaan istuvilleen V.LINNA.

tulkinnalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* tulkintaa koskeva. | Runouden t:set vaikeudet. Laulajattaren niin teknillisesti kuin t:sestikin hallittu esitys.

tulkinnan|alainen *a.* yl. par. seur. — *Lak.* tulkittavana oleva. **-varai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (myös ⌒) eri tavoilla tulkittavissa oleva, tulkinta-, selitystavoista riippuva, moniselitteinen, kiistan-, riidanalainen, epäselvä, hämärä. | Teoria, joka perustuu hyvin t:siin todisteisiin. Lakitekstissä ei saisi olla t:sia kohtia. VPS sai maalin hieman t:sesta tilanteesta.

tulkin|ta[15*] *teonn.* < tulkita. *(1.a.)* Kirjallisuuden t. vierailla kielillä. Mannisen suorittamat Runebergin runoelmien t:nat. *(b.)* Lain, sopimuksen t. Unien t. Hypyn hyväksyminen jäi tuomareiden t:nan varaan. — *Yhd.* laint. *(2.)* Tunteiden t. Runouden suullinen t. [Laulajatar] onnistui etenkin Sibeliuksen laulujen t:noissaan.

-tulkintainen[63] *a.* Kaksi-, monit.; vaikeat.

tulkinta|kysymys *s.* tulkinnanvarainen kysymys. | Sääntöjä koskevat t:kysymykset. On t., kumpi viran hakijoista on pätevämpi. **-riita** *s.* **-taito** *s.* Laulajan t. **-tapa** *s.* **-tyyli** *s.* Konsertinpitäjän hillitty t. **-vaikeu|s** *s.* Asetus on aiheuttanut eräitä t:ksia. **-yritys** *s.*

tulki|ta[31] *v.* **1. a.** kääntää vars. jakso jaksolta (puhuttua) kieltä, toimia tulkkina; vrt. kääntää 2.c. | Esitelmä t:taan suomeksi. N. kykenee t:tsemaan saksaa ja venäjää. — Manninen on t:nnut suomeksi joukon Petőfin runoja. Kalevalaa on t:ttu useilla kielillä. Lyriikkaa ei voi sana sanalta t. toisella kielellä. Mutta Elymas, noita — sillä niin t:taan hänen nimensä — vastusti heitä UT. **b.** saada selville, ymmärtää (omalla tavallaan) tai selittää jnk vaikeatajuisen, eri tavoilla selitettävän, ymmärrettävän asian (tav. kirjoituksen tai puheen) merkitys tai tarkoitus. | T. salakirjoitusta. Vaikeasti t:ttavia savitaulukirjoituksia. Asetusta voidaan t. eri tavoin. Lakia t:ttiin kantajan eduksi. T. filosofin ajatuksia. Älä t:tse väärin sanojani! T:tsi viattoman sukkeluuden ilkeämieliseksi pilkaksi. -- kilpalaulantaruno olisi niin ollen t:ttava kesän ja talven taistelua kuvastavaksi luonnontaruksi TARK. — Puhujan on osattava t. yleisönsä ilmeitä. Usein täydennämme ja t:tsemme havaintojamme väärin. **2.** esittää, ilmentää. **a.** »Saiturin» hahmo Uuno Laakson t:tsemana. Mitkään sanat eivät riitä t:tsemaan onneani. Puheenjohtaja t:tsi N.N:lle lämpimin sanoin seuran kiitollisuuden. Hän oli kuullut Jussin uhkaukset ja Kirmasen palattua ne heti ensi sanoikseen tälle t:nnut KOJO. — T. tunteitaan säkeillä, runossa, sävelillä. Ihmisen ja luonnon yhteenkuuluvuutta t:tseva kirjailija. Pianisti, joka t:tsee erinomaisesti Bachia. **b.** subj:na muu kuin ihminen. | Kukat t:tsevat tunteitamme. Iloa t:tsevat liikkeet ja hypyt.

tulkitsemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* jota ei ole tulkittu tai vars. jota ei voi tulkita. | Hienoimmat, t:tomat tunteet. - - sydämeni t. kaipaus SILL.
tulkitsij|a[14] *tek.* < tulkita. | Papyruskirjoitusten t. Lain t. Goethen ajatusten t:ana ansioitunut tutkija. Teatterin tytönosien t. Etevä Beethovenin t.
tulkka[11*] *s. tekn.* tav. metallinen putkimainen (tiivistysholkeissa, silmälaakereissa, kärrynpyörissä ym. käytetty) täytekappale, jonka uusimisella päästään koko koneenosan uusimisesta.
1. **tulk|ki**[4*] *s.* **1.** henkilö, joka (jakso jaksolta) kääntää toistensa kieltä ymmärtämättömien keskustelijoiden tai vieraskielisen esitelmöitsijän tm. puhetta. | Neuvotella, pitää puhe t:in välityksellä. Toimia matkaseurueen t:kina. **2.** laajemmin: tulkitsija, esittäjä, ilmentäjä. | Minna Canth, aikansa aatteiden innokas t. Uskon puhuvani enemmistön mielipiteen t:kina. [Runoilija] on hienostunut luonnontunnelmien t. Suu on sydämen t. SL. [Ilo ja leikki ovat nuoruuden] ehtymättömän energian ja pulppuavan elämänilon t:keja AK.
2. **tulkki**[4*] *s. tekn.* (sarjavalmisteita tarkastettaessa käytetty) mittausväline, jossa ei ole siirreltäviä osia, vaan mittaus toimitetaan sovittamalla tulkki mitattavaan kohtaan tai tämä tulkkiin; vrt. työntötulkki. — *Yhd.* lanka-, levy-, raja-, rako-, reikä-, ruuvit.
tulkki(sana)kirja *s.* puhekielen keskeisimpiä sanoja ja sanontoja sisältävä tav. aihepiireittäinen sanakirja, parlööri. | Nelikielinen t. Tehdä ostoksia t:n avulla.
tulkkitappi *s. met.* = reikätulkki.
1. **tulla**[11] *s.* = 1. tullo. | Veneen t:t.
2. **tul|la**[25] *v.; tuleva* ks. myös erikseen.
A. monipersoonaista käyttöä.
I. saapumisesta jhk (tav. tulo- tai erosijassa olevan adverbiaalin yhteydessä);)(mennä. **1.** elollisesta subj:sta. | T. kotiin, sisään. T:en Helsinkiin. T:e tänne, luokseni! T. esiin, näkyviin. Vieraita t:ee. T:it kuin käskettynä. Yleisöä t:i juhlaan salin täysi. Karhu t:ee raadolle. T. tupsahtaa. Pojat t. kolistelivat tupaan. Myllymiehiä t:ee ja menee. Kutsumatta t:in, käskemättä lähden. Tyttö sai mennä ja t. [us. = asua, elää tms.] mielensä mukaan. — T. pihalta, ulkoa. Vaari t:i järveltä. T. kalasta, marjasta. Lapset t:ivat mäenlaskusta. — T. vastakkain jkn kanssa. - - muuan naisihminen t. tuijasi viistoon ja vinhasti ukkoa kohti KIANTO. Äijä t:i yhtä monta askelta [lähemmäksi] KARHUM. — *mennen tullen* (adv.) mennessä ja tullessa. | Kaupassa käydessäni juoksin mennen t:len. — *Erik.* **a.** saapumisesta jtak tekemään. | V. 1922 N.N. t:i Vaasan lääninhallitukseen. T. jllek asialle, jtak kaupalle. T. jklle tai jkn palvelukseen, apulaiseksi. T. jklle apuun, avuksi. T. vävyksi taloon. — T:kaa syömään! T:en hakemaan tavarat ensi viikolla. Nyt, Herra, sanaas kuulemaan, / - - / taas yhteen t:leet olemme VK. **b.** tervehdyksissä. | Terve t:emaan, Selma! Hyvää iltaa ja terve t:emaasi. Jumalan terveeksi - - ja terve t:emasta AK. **c.** Lapsi t:ee maailmaan 'syntyy'. Porsaita t:i yhdeksän. **d.** *tulla jkn päälle, silmille, nenälle* (vars. ark.) käydä jkn kimppuun tms. | Yritti t. puukko kourassa päälleni. - - te t:ette silmille kuin ampiaiset R.RAUANHEIMO. Ei kukaan oppipoika t:e minun silmilleni K.LEHTIMÄKI. - - hänen nenällensä ei tarvitse t., ei minkäänlaiselle toimitukselle SILL. **e.** *tulla ja - -.* Ruotsin joukkue t:i ja löylytti suomalaiset. T:e ja katso VT. | Herra t:e ja siunaa! Kaikkea minun pitää kuullakin CANTH. T:e ja sano, sanoi Taavi, naiset ovat niin omituisia TOPPILA. **f.** T. [= joutua] tekemisiin jkn kanssa. Viikingit t:ivat kosketukseen arabialaistenkin kanssa. - - amerikkalaiset, joiden kanssa Soldan t:i asioihin AHO. **g.** *mer.* T:tu matka 'matka, jonka alus on siirtynyt vedenpohjan suhteen'; vrt. purjehdittu matka. T:tu suunta 'aluksen vedenpohjan suhteen kulkema suunta'; vrt. purjehdittu suunta.

2. esine- tai asiasubj:sta. | Vene t:i rantaan. Juna t:ee klo 18.45. Laiva t:i tykkien kantomatkalle. Autoja t:ee vastaan yhtä mittaa. Kelkka t. huristaa mäkeä alas. Pommi t:i [= putosi] ihan viereeni. Kaikki, mitä hän söi, t:i kohta ylen. Naula t:i seinän läpi. Minulle t:i kirje. Tavara ei t:lut perille. T:ee kaukopuhelu. — Kuumia, vasta uunista t:leita leipiä. Verta t:i kuin härän kurkusta. Saunan ovesta t:ee höyryä. Vettä t:i [= satoi] kuin saavista kaataen. - - vasta t:lut lumi peittää vuoret ja laaksot KIVI. Ikkunasta t:ee valoa huoneeseen. Ääni t:i kuin maan alta. — *Kuv.* [Larin-Kyöstin runoista] t:evat onnistuneimmat sangen lähelle yksinkertaisia kansanlauluja TARK. Virsi, joka on t:lut hyvin lähelle seurakuntaa 'seurakunnalle rakkaaksi'. — *Erik.* **a.** A:lle t:ee Uusi Suomi 'A. on Uuden Suomen tilaaja'. **b.** puheesta ym. | Vastaus t:i itkunsekaisella äänellä. [Virttä] t. höllötti säkeistö toisensa perästä KAUPPISH. Sanaakaan ei hänen suustaan t:lut. — Abl:n ohessa; vrt. A.II.2.b. | - - Siljalta hankki t. itku SILL. Potilaalta ei ollut t:lut ulostetta kolmeen päivään.

3. a. jnk liikkeen maisemassa tm. aiheuttamasta näennäisestä liikkeestä. | Tien mutkan takaa t:ee näkyviin kyläaukea. Suon ylitettyämme t:i vastaan laaja korpi. - - täältä pitäisi t. talo eteen SILL. — Kun oli kaivettu puoli metriä, t:i vastaan kallio. - - niin pian kuin s t:i [lapsen] eteen, hän hölmistyi ANNI SWAN. — *Kuv.* Neuvotteluissa t:i heti seinä eteen. Ei tarvinnut sentään nousta sukujohtoja ylöspäin kuin polvi tai pari, niin jo t:i porvari ja talonpoika vastaan G.SUOLAHTI. **b.** vars. tiestä. | Pääportaikon eteen t:eva [= johtava] lehtikuja. Kaupungista t:eva maantie. — Järvi t:ee [= ulottuu] vallan ikkunoiden alle TALVIO.

4. abstr:mpaa käyttöä. **a.** Kauppaan, markkinoille t:lut uutuusartikkeli. T. käyttöön, käytäntöön. T. esiin, ilmi, julki. Asia t:i julkisuuteen, päivänvaloon. Kaikki t:ee lopulta selville. Juttu t:i jokaisen tietoon, tiedoksi. Jk t:ee puheeksi, jstak t:ee puhetta. T. jkn korviin 'tietoon'. T:i [= pälkähti] mieleeni, että - -. Mikä nyt t:ee neuvoksi? N:n osaksi t:i asiatonta arvostelua. — T. maineeseen, huonoon huutoon.

Älä salli minun ikinä häpeään t. VT. — Ammattitaito t:i [= oli] hyvään tarpeeseen. **b.** eräitä kiinteitä yhteyksiä, ks. ao. s:n kohdalta. | T. aikaan, aikoihin, juttuun, toimeen. T. kuuloon, kyseeseen, kysymykseen. T. voimaan. **c.** etup. *kirjall.* Lisäksi t:ee, että [= Sitä paitsi] - -. | Hintoihin vaikutti korottavasti raaka-ainepula. Lisäksi t:i, että [= Tämän lisäksi] palkkakustannukset kasvoivat.

II. ed:een liittyvää laajempaa ja erikoiskäyttöä. **1. a.** Poika t:i [= ehti] miehen ikään. — Kevättalveen t:taessa rehut olivat vähissä. [Suomenkielinen kirjallisuus] oli mainittuun vuoteen t:taessa jo noin parisataa vuotta siitä [ruotsinkielisestä] jäljessä TARK. — Vasta t:tuaan ohjelman loppunumeroihin esiintyjä vapautui jännityksestään. Ei ole vielä t:tu niin pitkälle, että minä annan tyttäreni maankiertäjälle! TALVIO. **b.** T. [= päätyä] jhk johtopäätökseen, käsitykseen. T:i tutkimuksissaan siihen tulokseen, että - -.

2. ajasta, tilasta tms. | Joulu, kevät t:ee. Antaa päivän mennä, toisen t. Luuli viimeisen hetkensä t:leen. Oli t:lut aika maan itsenäistämiseksi. Viime syksynä t:i hyvä perunavuosi. — T:ee pakkanen, pimeä. Iltapäivällä t:i pyry. | Ja Jumala sanoi: "T:koon valkeus". Ja valkeus t:i VT. Tänä syksynä näytti pehmeillekin maille t:evan luja pohja KATAJA. — Rauha t:i maaliskuun 13. p:nä. Voimat heikkenevät, vanhuus t:ee. Pelkäsin, että t:ee maailmanloppu. Potilas on niin huono, että loppu voi t. milloin hyvänsä. - - kun t:i olkien pudistaminen [riihellä oltaessa], niin ei viitsinyt kumartua KATAJA. — *Erik.* tav. datiiviadverbiaalin ohessa vars. ruumiin- tai sieluntilasta. **a.** datiivigen:n ohessa. | Jkn t:ee nälkä, vilu. Jkn t:ee ikävä, hätä, kiire. Minun ei tahtonut t. uni. Äidin t:ee sääli sairasta lastaan. Hänen t:i paha olla. Mikähän tuon Laurin on t:lut, kun se on noin alakuloinen AK. **b.** all:n ohessa. | Jklle t:ee jano, nälkä, vilu, ikävä. Kaikille t:i hätä käteen. Hänelle t:i villi halu lähestyä Eilaa. No mikä sille likalle nyt taas t:i? SILL. - - ihan minulle taas surku sitä herraa t:i JOTUNI. — Pojille t:i puutarhasta äkkilähtö. Naurulle ei tuntunut loppua t:evankaan. **c.** *ellipt.* Matkalla t:i kylmä. T:i ikävä kotia.

3. a. Kaloja t:i vähän [saaliiksi]. Heiniä t:ee tänä kesänä hyvin. Rahaa t:i keräyksellä toista miljoonaa. Urhoollisuuden palkkana t:i kunniamerkki. Yrityksestä ei t:lut munia eikä poikasia 'mitään tulosta'. - - aluksi on onnellista, lapsiakin t:ee TOPPILA. Talo ja tavara peritään isiltä, mutta toimellinen vaimo t:ee Herralta VT. **b.** syntyä, muodostua. | Seinään t:i lumipalloista valkoisia täpliä. Tervaa t:ee [= voi valmistaa] katajastakin. Haulikilosta t:ee runsaasti 30 patruunaa. Kyllä rouva ymmärtää, ettei tästä nyt t:e kauppoja TALVIO. **c.** olla seurauksena, aiheutua, koitua, sukeutua; vrt. A.IV. 1.a. | Lääkkeestä tuntui t:evan lievitystä. Kaupasta t:i voittoa, melkoinen tappio. Pikku juttu, josta ei paljon rangaistusta t:e. Jos talousrakennukset ovat kaukana, t:ee paljon turhaa juoksemista. — Jstak t:ee kinaa. Milloin omaisuudesta t:ee riita - - LK. Asiasta t:i ikäviä jälkipuheita. **d.** johtua. | Lyhennys "ula" t:ee sanasta ultralyhytaalto. — † Mutta mistä t:i tämä saamattomuus KATAJA. Että voi olla onnellinen kuullessaan toisen purkavan surujaan, se t:i hänen rakkaudestaan IRIS UURTO.

4. siirtymisestä jkn omistukseen, saajan kannalta katsottuna. | Rauhoitusaikana kuolleena tavattu otus t:koon valtiolle. Viranomaiselle t:evat toimitusmaksut. Kartano t:i K:n suvun omistukseen jo 1700-luvulla. — Kun ostos maksaa 178 mk, paljonko t:ee takaisin 500 mk:sta? — *Erik.* naisesta: suostua aviopuolisoksi. | T:etko vaimokseni? - - t:isikohan tuo nainen minunlaiselleni miehelle? AK.

5. sattua, tapahtua, ilmestyä, syntyä tms. | Maalit t:ivat jo ensi puoliajalla. Paukku t:ee! [räjäytystöissä]. Taudinkohtaukset t:ivat usein öisin. Vahinko ei t:e kello kaulassa SL. - - voi t. tulipaloja ja takausten maksuja SILL. Kirjanpitäjälle on t:lut erehdys. Aseeseen t:i lataushäiriö. Alkoi t. puutetta elintarvikkeista. Maitoon on t:lut sivumakua. Sormeen t:i haava. Kurkkumätä voi t. kaikenikäisiin. Uni ei ota t:lakseen. Tytön kasvoihin t:i eloa. Huoneessa t:i syvä hiljaisuus. — Taistelemme loppuun saakka, t:i mitä t:i. No — asialle ei nyt enää mitään voi, t:lut mikä t:lut NUOLIV. Odotin jännittyneenä, mitä t:eman piti. — *tarpeen, toden* [jne.] *tullen.* Puhuu tarpeen t:len [= tarvittaessa] vähän espanjaakin. Osoittautui toden t:len [= tosi paikassa] rohkeaksi mieheksi. Eukko perui tiukan (paikan) t:len kaikki puheensa. Asiasta on muistutettu aina tilaisuuden t:len 'jokaisessa mahdollisessa tilaisuudessa'. — *jos* (tai *kun*) *niiksi, niikseen, siksi, sikseen tulee* jos (kun) siitä tulee kysymys, jos (kun) on tarpeen, tarpeen tullen. | Tappelen kahdenkin edestä, jos niikseen t:ee. Jos sikseen t:ee, voin olla syömättäkin. Hän sanoo suorat sanat, kun siksi t:ee. Hän oli valmis, jos niiksi t:i, tunnustamaan tytön lapsen omakseen TALVIO.

6. tav. esinesubj:n yhteydessä esiintyvää erikoiskäyttöä. **a.** Taikina t:i [= satuttiin, erehdyttiin panemaan tms.] uuniin liian aikaisin. T:iko [= huomasitko, muistitko panna tms.] voita reppuun? Harmi, ettei t:lut [= tullut otetuksi, sattunut] pyssyä mukaan. **b.** Pylvään maan sisään t:eva [= pantava(ksi tarkoitettu)] pää. Rahat t:evat [= käytetään] hyvään tarkoitukseen. Kolmanteen sarakkeeseen t:evat [= merkittävät] tiedot. — Johtokuntaan t:ivat [= valittiin] seuraavat henkilöt: - -. — Siemeneksi t:eva [= tarkoitettu] vilja kuivattiin riihessä.

7. hinnan, luvun, määrän tms. muodostumisesta, määräytymisestä. **a.** Kun 1 kg maksaa 156 mk, paljonko t:ee 6 kg:n hinnaksi? Kyllä turkille hintaa t:ee noin kalliista nahoista. Täältä t:ee [= kertyy] kirkolle kaksi peninkulmaa. He päättävät hiihtää tunturin kautta, vaikka sieltä t:ee paljon mutkaa KARHUM. — Osamääräksi t:i 13. Espanjassa t:i yksi pappi 20 asukasta kohti. **b.** Elämä t:ee Helsingissä kalliiksi [suunnilleen: 'on kallista']. Sementti-

tiilet t:evat suhteellisen halvoiksi. — Auto ja purjevene t:evat jokseenkin samoihin hintoihin. Tavaraa, joka vielä t:ee hintoihinsa.

8. vieraanvoittoisesti. **a.** *harv.* Johtokunta heräsi huomaamaan, mitä sen rauhaan t:i [tav:mmin kuului, sopi; ks. rauha II.1]. -- muista mikä rauhaas t:ee KIVI. **b.** *mitä jhk tulee.* Mitä asuntopulaan t:ee, se [= Asuntopula (taas)] näyttää vain pahenneen. Mitä t:ee raidallisiin kankaisiin, [= Raidallisista kankaista] ovat lihavalle suositeltavimpia pystyjuovaiset. Talvi on ollut tavallista ankarampi, varsinkin mitä t:ee Etelä-Suomeen, par. varsinkin Etelä-Suomessa.

III. eräiden v:nmuotojen yhteydessä; liikkumisen merk. häipynyt. **1.** III inf:n ill:n ohessa. **a.** futuurisesti. | T:et näkemään [= olet näkevä, saat nähdä], että puheissani on perää. Teos t:ee epäilemättä täyttämään suuren aukon kirjallisuudessamme. Ostettua tilaa t:laan käyttämään koetilana. — Taistelulla t:i olemaan tärkeä merkitys sodan kululle. — Us. tarpeettomasti. | T:en pian [kohta, huomenna, myöhemmin, edempänä jne.] palaamaan asiaan, par. palaan pian [jne.] asiaan. **b.** Korjaus t:ee, t:i maksamaan paljon. -- miten en liene ennen t:lut [= joutunut] miestä tuntemaan KAUPPISH. Paitsi naiskasvatuksen pintapuolisuuden t:i Minna Canth avioliittoaikanansa vähitellen näkemään myös -- TARK. Siellä sitä t:i [= pääsi] yhtä ja toista tietämään, kun piti silmänsä ja korvansa auki SILL.

2. partis:n ohessa. **a.** pass. I partis:n transl. predikatiiviadverbiaalina. | Jk t:ee tehtäväksi 'jk joudutaan tekemään, on tehtävä, tehdään'. Kohta t:ee ratkaistavaksi, mihin menemme kesäksi. Talo t:ee myytäväksi pakkohuutokaupalla. — Suurin työ t:i minun hoidettavakseni. Uuden talokkaan maksettaviksi t:ivat ne mittarit ja erottelemiset ja huudattelemiset KARHUM. **b.** II partis:n transl. predikatiiviadverbiaalina. | T:i tehneeksi [= teki sattumalta (vahingossa tms.), sattui tekemään] virheen. T:i paljastaneeksi salaisuutensa. Isäntä t:i ostaneeksi loppuun ajetun ruunan. T:in panneeksi merkille, että hän oli tavallista levottomampi. — Oli t:lut istutuksi liikaa ravintoloissa. T:i vähän hutiloiduksi. — Vars. *puhek.* pers. ilmaistu gen:llä tai abl:lla. | Ei hänen t:e lähdetyksi. T:eeko sinulta koskaan sitä pyörää siivotuksikaan? ALKIO. — Joskus vailla satunnaisuuden merk:tä. | Tänä syksynä N.N. t:ee työskennelleeksi yhtiössämme 40 vuotta. Otetaan mukaan kaksi leipää, kyllä ne syödyksi t:evat. — *Ellipt.* -- ylihuomenaamuna t:ee lähdöstä [kuluneeksi] viikko SILL. **c.** *ark. kans.* pass. II partis:n partit. predikatiivina; merk. = ed. ryhmässä. | Ei t:lut pantua [= pannuksi] kaikkea mieleen. Kun t:i vanhoilla päivillä tehtyä sellainen synti, että t:i otettua se nuori vaimo TALVIO.

IV. olotilan muuttumisesta. **1.** loogillinen subj. ilmaistu elat:lla; vrt. A.IV.2 ja V.1. **a.** muutoksen tulosta ilmaisemassa s. | Pojasta on t:lut mies 'poika on tullut mieheksi'. Suurta taiteilijaa hänestä ei t:e koskaan. Voittuneesta jalasta ei t:lut enää kalua. Retkestä t:i pannukakku 'retki epäonnistui'. Tuleeko siitä tolkkua? Työnteosta ei t:lut sateella mitään. Mitä tästä elämästä nyt t:ee? Mutta syksy t:i siitäkin keväästä SILL. — Kalastuksesta on hänelle t:lut intohimo. — *jstak tulee loppu* jk loppuu. | Syksy-yö, josta ei tahdo loppua t. Tuommoisesta temppuilusta pitää vihdoinkin t. loppu! **b.** muutoksen tulosta ilmaisemassa a. | Lapsesta t:i oikein kiltti. Vellistä t:i liian paksua. Työstä ei t:lut kunnollista. Asiasta t:i lopultakin selvä. Lähdöstä ei ruvennut t:emaan valmista. Odotahan, kyllä tästä hyvä t:ee. — *jstak tulee tosi* jk toteutuu. | Suunnitelmasta t:ee lopultakin tosi.

2. transl:ssa olevan predikatiiviadverbiaalin ohessa; vrt. ed. **a.** predikatiiviadverbiaalina s. | Pojat t:ivat hyviksi ystäviksi. A. t:i ylioppilaaksi v. 1932. — T. intohimoksi, tavaksi. Tupakointi t:ee helposti himoksi. Hänelle t:i tavaksi käydä joka viikko elokuvissa. Suomessa on t:lut ihan säännöksi, että vieraalle tarjotaan kahvia. — Liikkeen toimipaikaksi t:i myöhemmin Helsinki. — T. sinäksi, sinuiksi jkn kanssa. **b.** predikatiiviadverbiaalina a.; us. = käydä (A.X.1.a). | T. kipeäksi, iloiseksi, alakuloiseksi, vanhaksi. Vaimo t:i raskaaksi. Kuuluisaksi t:lut taiteilija. T:kaa, yksinkertaiset, mieleviksi; t:kaa järkeviksi, te tyhmät VT. Lapsen mieli t:ee vähästä tyytyväiseksi. — Iho t:i karheaksi. Leipä t:i kuivuessaan kivikovaksi. Vaatteet t:ivat märiksi (tai märäksi). Työ t:i valmiiksi. Koulunkäynti on t:lut kaikille mahdolliseksi. Asia t:i yleisesti tunnetuksi. Lapsille t:i aika pitkäksi 'lapset pitkästyivät'. — *Erik.* Merisulka t:ee [= voi kasvaa] jopa 20 m:n pituiseksi.

3. ill.- tai all.-määräyksen ohessa. **a.** Kengät t:ivat kuraan 'kuraantuivat'. Veitsi on t:lut vereen. Sormet t:ivat musteeseen. Kun myllyssä ollaan, niin tomuun t:laan [= tomuunnutaan] SL. Sienet t:ivat toukkiin 'toukkaisiksi'. — Sääri t:i vereslihalle. Haava t:ee ruvelle. Kirnuus t:ee voille 'voiksi'. Joka hakkaa poikki seipäitä, niin että aita siitä t:ee vialle -- LK. Heidän välinsä eivät t:leet enää entiselleen. — Astia t:ee täyteen. Vakka t:i kaloja puolilleen. T. kaupoissa omilleen. **b.** fysiologisesta tilasta. | T. hikeen 'hiota'. T. humalaan, juovuksiin, päihinsä 'humaltua, juopua, päihtyä'. T. kiimoilleen. Lapsi t:i ripulille. T. tajuihinsa. Sairas alkoi t. voimiinsa. -- yöllä oli muori t:lut tuskaan KIANTO. — Ruis t:ee oraalle, tähkälle. Kylvös on t:lut idulle, taimelle. Koivunlehdet t:evat hiirenkorvalle. Puut t:evat lehteen. **c.** psyykkisestä tilasta. | T. raivoon 'raivostua', haltioihinsa 'haltioitua'. T. epätoivoon, synnintuntoon, uskoon. T. järkiinsä. T. hämilleen, ihmeisiinsä. T. apealle mielelle. T. katumapäälle. T. hyvälle, huonolle päälle, tuulelle. T. hyvilleen, pahoilleen. T. päästään vialle. -- lopuksi t:i hänkin sille mielelle, että heilläkin joutaisi olla koira ALKIO.

V. 1. predikatiivin ohessa; vrt. A.IV.1 ja 2. | Takki t:i [valmistettaessa] ahdas; vrt.: takki t:i [= kutistui tms.] ahtaaksi. Aisat t:ivat

liian lyhyet. Käsiala t:i kaunista ja selvää. Ommel t:ee kireää. - - ajatukset kevensivät jalkani, pitkiä t:ivat askeleet MERIL. Jolla ei ole taitoa, niin jälki t:ee [maalatessa] kuin lehmän nuolema KAUPPISH. 2. adverbiaalin ohessa; vrt. A.II.6.b. | Siemenet ovat t:leet [= siemenet on (erehdyksessä tm.) kylvetty] liian tiheään. Puut kaadettiin niin, että tyvet t:ivat vetotien suuntaan. Luvut t:ivat [= merkittiin] alakkain. Seuran asiat ovat N:n aikana t:leet hyvään järjestykseen. 3. Poika on t:lut isäänsä 'pojasta on tullut isänsä näköinen, luonteinen tms.'. Auma t:ee antajaansa, pieles päälläolijaansa SL. **VI.** *kans.* Jk t:ee [= haisee, haiskahtaa, tuoksuu, lemuaa] jltak, jllek. Pirtin pahalta t:eva ilma. - - heidän henkensä t:ee viinalta TALVIO. - - kalastaja, jonka pyhävaatteetkin t:ivat suolalle ja kalalle AK.

B. *yksipers.* **I.** pitää, täytyy. **1.** on pakko, velvollisuus, välttämätöntä (tehdä jtak, olla jotenkin). | Työnjohtajan t:ee huolehtia siitä, että - -. Meidän t:ee peljätä ja rakastaa Jumalaa KATEK. Ruuna ymmärsi, että nyt t:i mennä KATAJA. Työn t:ee olla valmiina huomenna. — *Ellipt.* Kaikki on niin kuin t:eekin [olla]. 2. on syytä, aiheellista, tarpeellista (tehdä jtak, olla jotenkin). | Sinun t:isi ottaa asioistasi selvää. Jokaisen suomalaisen t:isi tuntea Aleksis Kiven pääteokset. Päänalusen t:ee olla verrattain matala. — Kielt. varoituksissa, neuvoissa yms. | Polkupyörää ei t:e jättää lukitsematta kadulle. Sodanvaaraa ei t:e liioitella. - - askeleen otan, jota ei nauraa t:e KIVI. **II.** *vanh.* Mutta he sanoivat: mitä meidän siihen t:ee? [nyk. Mitä se meihin koskee] UT[v]. - - asia on hänen ja Santran, eikä siihen t:e muiden mitään ALKIO.

tullaaja[10] *amm.* maahantuojan puolesta tullaukseen osallistuva henkilö. | Kahviliikkeen t.

tullaamaton[57] *kielt.a.* < tullata. | T. tavara.

tullari[5] *s. ark.* tullimies, -virkamies, -vartija.

tulla|ta[35] *v.* tarkastaa tavara tullin määräämistä varten, suorittaa tullikäsittely. | T. saapunut tavara. Ilmoittaa lähetys t:ttavaksi. Jalkineiden saumatut päälliset t:taan jalkineina. — *Kuv. leik.* - - omenoita ei saa t. [= ottaa omin luvin, varastaa] puutarhoista, ei ainakaan liian paljon WALTARI. Kun kalaparvet pyrkivät vuonoihin tai vuonoista pois, niin valas t:a ne [= saalistaa niistä osan] mennen tullen I.TURJA.

tullaus[64] *teonn.* < ed. | Tuontitavaroiden t. **-aika** *s.* **-arvo** *s.* Tavaran t. **-avustaja** *s.* tulliselvityksen alaisen tavaran punnituksen tai mittauksen suorittava tullimies. **-ohje** *s.* **-peruste** *s.* **-päivä** *s.* **-satama** *s.* **-tapa** *s.* **-tilaisuus** *s.* **-todistus** *s.* **-toimisto** *s.*

tullauttaa[2*] *fakt.v.* < tullata. | T. matkatavaransa.

1. **tulli**[4] *s.* **1.** tavaroista niitä maahan tuotaessa, maasta vietäessä tai maan läpi kuljetettaessa maksettava välillinen vero; ennen pienempienkin hallintoalueiden kantamasta vastaavasta verosta. | Vehnän, sokerin, alkoholijuomien, autojen t. Alhainen, korkea t. Maksaa, kantaa, periä t:a. Tuoda tavaraa t:tta. T:en tarkoituksena on usein kotimaisen tuotannon suojelu ulkomaiselta kilpailulta. Kaupunkeihin tuoduista tavaroista kannettiin ennen t:a. — *Yhd.* auto-, jalkine-, kahvi-, sokeri-, tupakka-, vehnä-, vilja-, voi-, väkirehut.; maataloust.; kauttakulku-, tuonti-, vientit.; maa-, merit.; arvo-, erikois-, paino-, yksikköt.; ehkäisy-, finanssi-, sakko-, suojelu-, taistelu-, verot.; differentiaali-, erotus-, sopimust. **2.** tullilaitos. | Olla t:n palveluksessa. T:n nimikirjaan tehty merkintä. Suomella oli Venäjän vallan aikanakin oma t. **3.** vars. *puhek.* tullilaitoksen toimipaikka. | Missä täällä on t.? Lentokentän t. — *Erik.* maantiellä kaupungin laidassa olleista maatullinmaksupaikoista. | Aninkaisten, Töölön t. Ajoimme t:sta sisään. Seisoimme kaupungin t:ssa ja heitimme hyvästiä koulutovereillemme PAKK. **4.** *kans. harv.* tullimiehistä. | T:n ilmaantumisesta lahdelle ei ollut mitään lukua, sillä aluksessa ei ollut tällä kertaa kieltotavaraa E.ELENIUS. Sohautin puukolla t:a käsivarteen AK. **5.** Myllyn t. 'jauhatuspalkkioksi otettu vilja- (tai raha)erä'.

2. **tulli**[4] *s. murt.* = 1. tullo.

tulli- us. *liik.* **-aita** *s.* Kaupunkeja ympäröi ennen t. — *Kuv.* tav:mmin tullimuuri. | Maiden välillä on korkea t. **-alennus** *s.* tullinalennus. **-alue** *s.* alue, jota sama tullilainsäädäntö koskee. | Saksan t. **-alus** *s.* tullivartion alus. | T. yllätti salakuljettajat. **-asema** *s.* (pieni) tullitoimipaikka. | T. on tullikamarin tai -toimiston alainen. [Jeesus] näki t:lla istumassa publikaanin UT. **-asetus** *s.* **-asioimisto** *s.* **-ekspeditööri** *s.* **-etu** *s.* **-etuu|s** *s.* Valtiot ovat myöntäneet toisilteen t:ksia. **-hallinnollinen** *a.* **-hallinto** *s.* **-hallitus** *s.* tullihallinnollinen keskusvirasto. **-helpotu|s** *s.* Eräille tuontitavaroille myönnetyt t:kset. **-herra** *s. kans.* tullivirkailijoista. | - - t. kysyi, oliko mitään tullattavaa AHO. **-huojennus** *s.* **-huone** *s.* rakennus tai huone(isto), jossa tulli toimii. **-hurtt|a** *s. kans. halv.* tullimiehistä. | Salakuljettajien ja "t:ien" väliset kamppailut KATAJA. **-huutokauppa** *s.* tullilaitoksen järjestämä huutokauppa, jossa myydään takavarikoitua, tulliselvityksettä jäänyttä tai kuljetuksen aikana turmeltunutta tavaraa. **--ilmoitus** *s.* Maasta vietävästä tavarasta tehty t. **--ilmoituskirja** *s.* saapuneesta tavarasta tulliviranomaiselle annettava vahvistetun kaavan mukainen ilmoituskirja. **-juttu** *s. lak.* tullia, tullausta koskeva oikeusjuttu. **-järjestelmä** *s.* **-kamari** *s.* virasto, joka tav. huolehtii tullipiirin hallinnasta. **-kamarikaupunki** *s.* **-kartelli** *s.* valtioiden salakuljetuksen ehkäisemiseksi tekemä liittoutuma. **-kavallus** *s.* tullimaksua koskeva kavallus. **-kavaltaja** *s.* vrt. ed. **-kemisti** *s.* **-kiintiö** *s.* kiintiö, josta peritään erikoisen alhainen tai normaali tulli, mutta jonka ylittävältä määrältä sitä on maksettava enemmän. **-kirjuri** *s.* T. suorittaa tullitarkastajan tarkastusmerkintöjen perusteella tulli-ilmoituskirjat veloituskuntoon. **-kontrolli** *s.* T:lla koetetaan antaa valtiolle mahdollisimman suuri vakuus tullimaksujen suorittamisesta AK. **-käsitellä** *v.* → tullata. **-käsittely** *s.* tullaus. | Tuontitavaran t. Matkustajain t. oli suurpiirteistä. **-laboratorio** *s.* **-lainsäädäntö** *s.* **-laito|s** *s.* tullinkantoa, tullivalvontaa ja -vartiointia hoitava sekä tullimääräysten noudattamista valvova valtion laitos. | T:ksen keskuseli-

menä on tullihallitus. **-laiva** *s.* tullialus. **-laki** *s.* Vuoden 1939 t. **-lasku** *s.* **-lehti** *s.* **-leima** *s.* tullin asiapaperiin (tai tullinalaiseen tavaraan) lyömä leima. **-lentopaikka** *s.* **-liitto** *s.* yhteiseksi tullialueeksi liittyneiden valtioiden liitto, tulliunioni. | Belgian, Alankomaiden ja Luxemburgin v. 1949 muodostama t. Benelux. **-lippu** *s.* tullilaitoksen käyttämä erityisillä merkeillä varustettu kauppalippu. **-luettelo** *s.* luettelo ulkomaille vietävistä tai sieltä tuotavista tullattavista tavaroista. **-luk|ko** *s.* Tullaamatonta tavaraa säilytetään t:olla suljetussa huoneessa. **-luotto** *s.* tullimaksun suorittamisen lykkäys. **-makasiini** *s.* vrt. tullivarasto. **-maksu** *s.* T:jen alentaminen. **-mie|s** *s.* (alempi) tullivirkamies. | T:het tarkastivat tavaramme. T:sten pidättämä salakuljetusalus. **-miesliitto** *s.* **-muodollisuu|s** *s.*, us. *mon.* Passi- ja t:ksien jälkeen lähdimme katselemaan kaupunkia. **-museo** *s.* **-muuri** *s.* *kuv.* tuonnin estämisestä korkeilla (suojelu)tulleilla. | Kansainvälistä kauppaa haittaavat t:t **-mylly** *s.* asiakkaiden viljaa jauhava mylly; vrt. kauppamylly. | Paikallistarvetta tyydyttävät pienet t:t. **-määrä** *s.* maksettavaksi pantu tulli. **-määräys** *s.* **-n|alainen** *a.* -alaisuus *omin.* (myös ⌒) josta lain mukaan on maksettava tullia. | T:alaiset tavarat. **-n|alennus** *s.* **-neuvos** *s.* tullihallituksen osastopäällikkö. **-n|hoitaja** *s.* tullikamarin esimies. **-nimik|e** *s.* = nimike 1. | Tullitariffi on jaettu t:keisiin. T:keeseen 39. 07. 230 kuuluvat tavarat. **-nimikkeistö** *s.*
tullin|kanto *s.* T. valtion tulolähteenä. **-korotus** *s.* **-muutos** *s.* **-palautus, -peruutus** *s.* maksetun tullin palautus. **-sidonta** *s.* sitoumus siitä, että sovittua tullia ei koroteta.
tulli|nuuskija *s.* *halv.* tullimiehistä. **-oikeu|s** *s.* **1.** tullinkanto-oikeus. | Osavaltioilla ei ole t:tta. **2.** tullialaa koskevien lainsäädösten kokonaisuus. **3.** tuomioistuin, joka aikaisemmin ensimmäisenä oikeusasteena käsitteli tulliasioita. **-olot** *s.* *mon.* Maan verotus- ja t. **-paikka** *s.* tullitoimipaikka. **-palautus** *s.* par. tullinpalautus. **-palvelija** *s.* *vanh.* alemmista tullivirkamiehistä. | Tullauksen toimitti tullivirkamies t:n avustamana. **-paperi** *s.*, tav. *mon.* Laivan t:t ja rahtikirjat. **-passi** *s.* tullin ulkomaanmatkalle lähtevälle alukselle antama todistus, joka osoittaa, että alus on asianmukaisesti selvitetty. **-paviljonki** *s.* rakennus, jossa matkustajien tullitarkastus suoritetaan. **-peruutus** *s.* par. tullinperuutus. **-petos** *s.* **-piir|i** *s.* Tullivyöhyke on jaettu paikallista tullihallintoa varten t:eihin. **-poliitti|nen** *a.* -sesti *adv.* Suomen t. asema. **-politiik|ka** *s.* Vapaa, kireä t. T:assa on otettava huomioon kotimaisen tuotannon edut. **-portti** *s.* kaupungin portti, jonka luona kaupunkiin tuoduista tavaroista ennen maksettiin maatullia. **-puomi** *s.* vrt. ed. | Helsinki loppui Pitkäänsiltaan, jossa oli t. **-päällikkö** *s.* tullinhoitajasta. **-päällysmies** *s.* tullivartijain esimies. **-raj|a** *s.* raja, jonka yli tuotavasta tai vietävästä tavarasta on maksettava tullia. | Valtakunnanrajat ovat yleensä myös t:oja. **-rajatarkastaja** *s.* **-rajavartiosto** *s.* **-rajavyöhyke** *s.* = tullivyöhyke. **-rajoitus** *s.* tullin kaupalle aiheuttama rajoitus. **-rakennus** *s.* **-rasitus** *s.* Kansainvälisen kaupan vilkastuttamiseksi olisi t:ta vähennettävä. **-rekisteröinti** *s.* **-rikkomus** *s.* **-riko|s** *s.* T:ksia ovat salakuljetus, tullipetos, niiden avulla maahan tuodun tavaran hankkiminen, kätkeminen ja kuljetus sekä tullilain rikkominen. **-saatava** *s.* **-satama** *s.* **-selvittely** *s.* = seur. **-selvitys** *s.* tullisäännön määräämät toimenpiteet, joihin kulkuneuvoja tai tavaraa koskevien tullisäännösten noudattamiseksi on ryhdyttävä. **-sidonta** *s.* par. tullinsidonta. **-sinetti** *s.* tullilaitoksen tullaamattoman tavarapakkauksen, lastiruuman tm. sulkemiseen käyttämä sinetti. **-sisämaa** *s.* tullialueen sisäosa; vrt. tullivyöhyke. **-sopimus** *s.* Italian ja Ranskan t. **-sota** *s.* *tal.* molemminpuolinen kohtuuton, us. kauppasuhteiden katkeamiseen johtava taistelutullien käyttö. **-suh|de** *s.*, tav. *mon.* Suomen ja Ruotsin väliset t:teet. Tuotannon turvaaminen t:teiden järjestelyllä. **-suoja** *s.* tuontitullien kotimaiselle tuotannolle antama suoja. | Maataloustuotteiden t. T:n turvin toimiva teollisuuden haara. **-suojelu** *s.* *tal.* kotimaista tuotantoa tukeva suojelutullien käyttö. **-suojelupolitiikka** *s.* **-suosituimmuu|s** *s.* *tal.* Suomi ja Brasilia sopivat keskinäisestä t:desta. **-syyttäjä** *s.* **-säännös** *s.* **-sääntö** *s.* tullilain nojalla tavarain tullauksesta ym. annetut yksityiskohtaiset määräykset. **-taara** *s.* tullattavan tavaran bruttopainosta suoritettava päällyksen painoa vastaava vähennys. **-takavarikko** *s.* *lak.* tulliviranomaisten suorittama tullinalaisen tavaran takavarikko. **-taksa** *s.* = seur. **-tariffi** *s.* tavaralajeittain nimikkeisiin jaettu, voimassa olevat tullit ja tullausperusteet sisältävä luettelo, tullitaksa. **-tariffilaki** *s.* **-tariffinimike** *s.* **-tariffointi** *s.* tullausperusteiden määrääminen. **-tarkastaja** *s.* tullitariffoinnin suorittava tullitoimipaikan virkamies. **-tarkastus** *s.* tullausta varten suoritettu tarkastus. | Laivan t. Matkustajien passin- ja t. **-tavara** *s.* tullivalvonnan alainen tavara. **-|tie** *s.* T:teitä ovat kulkuväylät satamiin, rautatiet, tullirajan yli johtavat yleiset tiet ja valvotut ilmareitit. **-tilasto** *s.* Ulkomaan kaupan kehitys näkyy t:sta. **-toimipaikka** *s.* **-toimisto** *s.*
tullit|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* josta ei tarvitse maksaa tullia; harvemmin: tullilta salaa maahan tuotu, salakuljetettu tms. | T. tavara. T. tuonti, vienti. Viljaa tuotiin t:tomasti. Kauttakulkuliikenteen t:tomuus.
tulli|tulo *s.*, tav. *mon.* Valtion t:tulot. **-tuloutus** *s.* **-unioni** *s.* tulliliitto. **-vahti** *s.* *vanh.* tullivartija. **-vahtimestari** *s.* *vanh.* tullipäällysmies. **-vakuus** *s.* myöhemmin perittävien tullimaksujen vakuudeksi suoritettava rahatalletus tai takaus tavaran saamiseksi tullista. **-valitus** *s.* tullihallitukselle tullitariffinimikkeen väärästä soveltamisesta tehty valitus. **-valvon|ta** *s.* Tullimakasiinissa oleva tavara on t:nan alaista. **-vapaa** *a.* → tulli(maksu)ton. **-vapaasti** *adv.* → tullittomasti, tullitta. **-vapaus** *s.* **1.** tullittomuus. **2.** = seur. **-vapautu|s** *s.* Myönnetyt t:kset. **-varasto** *s.* julkinen tai tullivalvonnan alainen yksityinen varasto, jossa tuontitavaraa voidaan säilyttää tullaamattomana. **-vartija** *s.* vartiointipalveluksesta ja tullivarmuustoimenpiteistä huolehtiva tullivirkamies. **-vartio** *s.* vrt. ed. |

Tullikamareita avustavat liikenteen valvonnassa t:t, joita on kaikkien tärkeimpien merenrannikkoreittien varsilla. **-vartioasema** *s.* **-vartiointi** *s.* T:a suorittavat alukset. **-vartiosto** *s.* **-vartiotarkastaja** *s.* **-veloitus** *s.* **-vene** *s.* **-vero** *s.* = 1. tulli 1. | Valtio ottaa t:na 20 % tavaran arvosta. **-verotus** *s.* tullin muodossa tapahtuva verotus. **-viranomainen** *s.* **-virasto** *s.* **-virkailija** *s.* **-virkamies** *s.* **-virkamiesliitto** *s.* **-virkamiespuku** *s.* **-virkamiestutkinto** *s.* **-viskaali** *s.* tullilaitoksen rajavartioston virkamies. **-vyöhyk|e** *s.* tullialueen rajavyöhyke. | Tullialue jakautuu t:keeseen ja tullisisämaahan. **-ylitarkastaja** *s.* tullitariffoinnin yhdenmukaisuutta valvova tullaustoimiston päällikkö.

1. **tullo**[1] *s.* (*rinn.* tulla, tulli) hanka(in), hankatappi. | Veneen t:t. Elli sitoi kokan pitimiksi kaislasolmun t:on AHO.

2. **tullo**[1] *s. harv.* tuppo, tukko, tamponi. | Kiillottaa huonekaluja öljyisellä t:lla.

tulo[1] *teonn.* < tulla. **1.** tuleminen, saapuminen. **a.** varsinaista, paikallista käyttöä. | Kaupunkiin, kotiin t. Vieraiden t. T:si sattui hyvään aikaan. Muuttolintujen t. Suomeen. Odotimme karhun t:a haaskalle. Postin t. on tänään myöhässä. Kylästä t. Ulkomailta t:stani en osaa vielä antaa varmaa tietoa. [Mummu] teki t:a pihasta päin SILL. — Kuv:mmin. | Käytäntöön t. Uusien automallien kauppaan t. Moottorijunien t. liikenteeseen. Hänen t:nsa uudeksi johtajaksi oli liikkeelle suuri onni. Toivottiin sinun t:asi yhdistyksen jäseneksi. Vahingon t:lle ei mitään mahda. — *Yhd.* (myös ⌒) kotiin-, maahan-, maailmaant.; mukaan-, perille-, sisään-, ulos-, vastaant.; ulkoat.; apuun-, väliint.; kauppaan-, käytäntöön-, valtaan-, voimaant.; esiin-, ilmi-, julkit.; aikaan-, toimeent. **b.** ajasta. | Kesän t. Talven t. ei ole enää kaukana. Hämärän, päivän t. Uuden ajan t:a ennakoivat edistysaskeleet. Eläkeikään t. Kevät alkaa tehdä t:aan. — *Yhd.* kevään-, talvent. **2. a.** putoaminen, valuminen, juoksu tms. | Lumen t. - - pieni öinen veden t. ei vaikuta heinäntekoon SILL. Veren t. saatiin kiristyssiteellä lakkaamaan. — *Yhd.* alas-, maahant.; lumen-, vedent. **b.** elinkeinojen tuotosta: saanti, saalis, sato. | Kalojen, silakan t. Heinän t. oli tänä kesänä huono. - - hyvää t:a on, jos saamme tynnyrin miestä kohden eloa LINN. Ja hän antaa sateen siemenellesi, jolla peltosi kylvät, ja pellon t:sta leipää VTV. Halla turmeli vuoden t:n. — *Yhd.* kalan-, maidon-, voint.; vuodent. **c.** us. *mon.* ansiona, palkkana, voittona tm. saadusta rahasta. | Tehdas antaa monille työtä ja t:a. T:a tuottava laitos, pääoma. Puhdas, veronalainen t. Lapsilisät ovat verotonta t:a. Valtion verotuksella koottavat t:t. Hänellä on virastaan suuret t:t. Päästä hyville t:ille. Ei suurilla t:illa rikastuta, vaan pienillä menoilla SL. — *Yhd.* ansio-, kassa-, kiinteistö-, korko-, metsä-, myynti-, palkka-, pääsymaksu-, tulli-, vero-, vuokrat(:t); kuukausi-, päivä-, vuosit(:t); kokonais-, lisä-, pää-, sivut(:t); luontois-, rahat(:t); brutto-, nettot(:t); kansant. **3.** tilan muutoksesta. | Maidon t. voiksi. Lapsen t. täysikasvuiseksi. Hulluksi t. Juhlimme ylioppilaaksi t:amme. — Järkiin(sä), tajuihin(sa) t. Juovuksiin t. näkyy eri ihmisissä eri tavoin. Herätykseen t:stani on kulunut kaksi vuotta. — Rukiin tähkälle t. Taimelle, kukalle t. **4.** *olla tulossa* (ryhmiin 1 ja 3 liittyen): olla tulemassa. | Laiva on t:ssa satamaan. Apujoukot ovat lähellä t:ssa. Mistä päin olet t:ssa? Elokuva on t:ssa ohjelmistoomme. On t:ssa huomattava juhlatilaisuus. Ilta, joulu, syksy on t:ssa. On t:ssa pimeä. Uskonpuhdistuksen aika oli t:ssa. — Viini on t:ssa etikaksi. Tyttö on jo t:ssa äidiksi. Uudistukset ovat t:ssa välttämättömiksi. Tuomi on t:ssa kukalle. **5.** *mat. fys.* kertolaskun tulos. | T:n tekijät ovat kertoja ja kerrottava. Voima on yhtä kuin massan ja kiihtyvyyden t.

tulo|aika *s.* Junien lähtö- ja t:ajat. **-arvio** *s.* ennakolta laadittu arviolaskelma jnk julkisen tai yksityisen talouden tuloista tiettynä ajanjaksona. | Kunnan, seuran t. Ensi vuoden t. Ehdotus valtion v:n 1961 tulo- ja menoarvioksi. **-arvioehdotus** *s.* Valtion tulo- ja menoarvioehdotus.

tuloatuottava *a.* par. ⌒.

tulo|aukko *s.*, us. *tekn.* Bentsiinin, ilman t. Luodin t. on yleensä menoaukkoa pienempi. **-erä** *s.* Kuukauden tulo- ja menoerät. Kunnallisverotus tuottaa kunnalle suurimman t:n. **-hetki** *s.* Lähtö- ja t. Junan t. **-höyry** *s. tekn.* Höyrykoneen tulo- ja poistohöyry. **-ilma** *s. tekn.* **-ilmoitu|s** *s.* **1.** *harv.* Laivan t. **2.** kirjallinen ilmoitus, joka verovelvollisen ennen oli tehtävä verovuoden tuloista erikseen kunnallisveron määräämistä varten; vrt. veroilmoitus. **-ilmoituslomake** *s.* **-ilta** *s.*

-tuloinen[63] *poss.a.* < tulo 2.c. | Huono-, hyvä-, pieni-, suuri-, vähät.

tuloisa[13] *a. harv.* hyvin tuloa tuottava, hyvätuloinen, tuottoisa, tulokas. | T. papinvirka. Kalanpyynti on ollut t:a.

tulo|johto *s. tekn.* Vesisäiliön t. **-juhla** *s.* tuliaisjuhla. **-jälki** *s.*, tav. *mon.* Palasi t:ään. **-kahvi** *s.*, us. *mon.* tuliaiskahvi. **-kanava** *s. tekn.* Höyryn t. — *Erik.* vesivoimalaitoksen voima-asemalle johtava kanava, yläkanava.

tulok|as[60*] **1.** *s.* joka on äskettäin tullut (tai on tulossa) jhk. | T. jäi seisomaan ovensuuhun. Koira meni nuuskimaan t:asta. T:kaat saapuivat maahan rauhallisina uudisasukkaina. Tyttö ei ollut perheeseen yhtä mieluisa t. kuin poika. Rusakko on Keski-Suomessa verraten nuori t. Perunaan, uuteen t:kaaseen, suhtauduttiin epäilevästi. Uuden t:kaan ilmestyminen markkinoille. Aittatyyppi, jota meillä pidetään läntisenä t:kaana. Mambo ja samba [tansseja] ovat viime vuosien t:kaita. **2.** *a. harv.* = tuloisa. | Omille miehille varattiin t:kaimmat virat.

tulo|katselmus *s.*, vars. *lak.* ks. lähtökatselmus. | Pappilan lähtö- ja t. **-kohta** *s.* Joen sivuhaaran t.

tuloksek|as[60*] *a.* -kaasti *adv.* = seur. | T. työpäivä, liikematka. Ilmatorjunta oli t:asta. Yhdistys toimii t:kaasti.

tulokselli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hyviä tuloksia, tulosta tuottava, runsastuloksinen, tuloksekas, hedelmällinen. | T:sta työtä,

kalastusta. T. palkkataistelu. T. keino. Keski-iän t:set työvuodet. Liiketoimintaa on hoidettu t:sesti. Harrastanut t:sesti hevosjalostusta. Seuran työn t:suus riippuu jäsenten innosta.
tulokset|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* josta ei ole (toivottuja, sanottavia) tuloksia, tulosta, tulosta tuottamaton, hyödytön, turha. | T. valtausyritys. T:onta vaivannäköä. Kadonneen etsiskelyt jäivät t:tomiksi. Neuvotteluja käytiin t:tomasti.
-tuloksinen[63] *poss.a.* < tulos 1, 2. | Huono-, hyvä-, niukka-, runsast.
tulo|kulma *s.* **1.** *fys.* pintaa kohtaavan kappaleen tulosuunnan tai säteen ja pinnan normaalin välinen kulma; vrt. taitekulma. | Heijastuskulma on yhtä suuri kuin t. **2. a.** ballistiikassa: lentoradan tulosuunnan ja vaakatason välinen kulma. **b.** lentokoneen tason ja siihen kohdistuvan ilmavirran suunnan välinen kulma. **-kynnys** *s. sot.* vesistön yli menevien joukkojen liikenteen säännöstelemiseksi vastarannalta määrätty maaston kohta tai linja. **-laji** *s. tal.* **-leima** *s.* Postilähetykset leimataan niiden perille saapuessa t:lla. **-luok|ka** *s.* **1.** Kunnan tuloarvion eri t:at. **2.** Ylemmässä t:assa vero on suhteellisestikin suurempi. **-läh|de** *s.* Verotus on valtion tärkein t. Marjojen keruu pieneläjien t:teenä. **-malja** *s.* tuliaismalja. **-marssi** *s.* Olympiaurheilijoiden t. **-matka** *s.*)(meno-, paluumatka. | Pitkästä t:sta väsynyt. Sujuisipa paluumatka yhtä hyvin kuin t:kin! **-määrä** *s.* Koko vuoden t.
tulo|nen[63] *dem.s.* < tuli. | - - t:nenki tuikahtavi / yön pitkän palettuansa KAL. - - kääntelimme itsiämme ja vääntelimme tuossa t:sen herttaisessa hauteessa KIVI.
tulon|jako *s. tal.* kansantulon jakautuminen. | Vapaan t:jaon oikeutusta on usein epäilty. **-lisä** *s.* **-lisäys** *s.* **-lähde** *s.* = tulolähde. **-muodostus** *s. tal.* Teollisuuden kehittyminen on lisännyt t:ta.
tulonopeus *s.* Ammuksen t. Turbiiniin virtaavan veden t.
tulon|siirto *s. tal.* (julkisen talouden välityksellä tapahtuva) vastikkeeton tulon siirtyminen yhteiskunta- tai tulonsaajaryhmältä toiselle. **-vähennys** *s.*
tulo|paikka *s.* Hiihtäjien t. Aluksen t. **-piste** *s.* **1.** ballistiikassa: piste, jossa lentorata toisen kerran leikkaa lähtöpisteen kautta kulkevan vaakatason. **2.** tulokohta. **-puoli** *s.* **1.** Veden tulo- ja menopuoli vesivoimalaitoksessa. **2.** Talousarvion t. Liikkeen t. [= tulomäärä] jää alle 20 milj. markan. **-putki** *s. tekn.* Höyryn t. [höyrykoneessa]. Turbiinin t. **-päivä** *s.* Kesävieraiden, laivan t. T. merkitään passiin. - - sopii sinun nyt hyvin tehdä vertailu t:si ja lähtöpäiväsi välillä... SILL. **-rai|de** *s. raut.* Kaukojunien t:teet. **-ryhmä** *s.* Erilaiset verot muodostavat valtiontalouden tärkeimmän t:n. **-ryyppy** *s.* tuliaisryyppy.
tulo|s[64] *s.* se mikä jllak teolla tai menettelyllä, työllä tai toiminnalla saadaan aikaan, saavutetaan tai mikä on sen seurauksena; us. nimenomaan tarkoitetusta, suotuisasta seurauksesta; resultaatti, aikaansaannos, saavutus, hedelmä.
1. Teon, toiminnan t., t:kset. Työn näkyvät t:kset. Hedelmöityksen, kasvatuksen, ponnistelujen, taistelun t. Ojituksen taloudellinen t. Hyvä, huono, kohtalainen, keskinkertaista parempi, laiha t. Taito, joka on väsymättömän harjoituksen t. Epäonnistuminen on kokonaan sinun itsepäisyytesi t:sta. Suomänty ei ole erityinen laji, vaan ulkonaisten olosuhteiden t. Kuolema on välttämätön t. elämästä JOTUNI. Sotatoimien t:ksena oli Saksan täydellinen häviö. Siitä oli se t., oli t:ksena, että - -. Saavuttaa, saada (jk) t., (hyviä tms.) t:ksia. Sädehoidolla on saatu erinomaisia t:ksia. On päästy hyviin t:ksiin. Välikysymys ei johtanut toivottuun t:kseen. Kaikki t:kseen vaikuttavat tekijät. Ponnisti kaikin voimin sillä t:ksella, että - -. Yritti uudestaan, mutta yhtä huonoin t:ksin. T:kset näyttäytyivät vasta myöhemmin. Oli tyytyväinen työn, matkansa t:ksiin. Nauttia työnsä t:ksista. Toimi oman mielensä mukaan, t:ksista välittämättä.
2. *erik.* **a.** tarkemmin määrittämättömänäkin nimenomaan tarkoitetusta, toivotusta, suotuisasta, edullisesta tuloksesta. | Menetelmä, jolla parhaiten päästään, joka johtaa t:kseen, t:ksiin. Hiukan muutettuna ehdotus veikin t:kseen. 1220-luvulla näyttää paavinkirkko tässä hiljaisessa käännytystyössä päässeen t:ksiin Hämeessä E.JUTIKKALA. Vapaapotku ei tuottanut [tai tuonut] t:sta. - - Nevan retki raukesikin kokonaan tyhjiin eikä siitä ollut mitään t:ksia AK. **b.** ajattelun, tutkimuksen, kokeiden tms. perusteella tehdyistä päätelmistä tai saaduista tiedoista. | Ajattelun, pohdinnan t. Päätökseni on pitkän harkinnan t. Laskelmien t. Tutkimustyön, tieteen suuret, merkittävimmät, viimeiset t:kset. Kokeen, kokeilun t:kset. Lääketieteellisen kokeen t. on negatiivinen, kun merkkejä ko. taudista ei havaita. Tiedusteluretken t:kset. A. ja B. ovat tulleet tutkimuksissaan samaan t:kseen. — Neuvottelun t., t:kset. Keskustelun t:kset jäivät varsin laihoiksi. **c.** taloudellisen toiminnan tuloksesta: taloudellinen, rahallinen hyöty, tulot, voitto. | Liikkeen tuottama t. Iltamien, kirkkojuhlan rahallinen t. Yrittää saada metsästään mahdollisimman suuri rahallinen t. Menetelmä, jolla päästään parhaimpaan taloudelliseen t:kseen. Kolehdinkannosta oli laiha t. **d.** vars. *urh.* kilpailussa, urheilun alalla saavutetusta tuloksesta, us. nimenomaan sijoitusta (järjestystä) tai tulosta osoittavaa lukua ajatellen: saavutus, suoritus. | Kirjoitus-, arkkitehtuurikilpailun t:kset. Kyntökilpailun t:kset. Maaottelun, alkuerien, loppukilpailun, kuulantyönnön, mäenlaskun t:kset. Jalkapallo-ottelun t. oli 5—2 (ensimmäinen puoliaika 2—1). Kuuden parhaan t. 1500 metrillä. A:n t. korkeushypyssä oli 195. Tehdä loistava t. Stadionilla tehtiin eilen [hyviä, erinomaisia] t:ksia. Juoksi elämänsä parhaan t:ksen. T. oli uusi Suomen ennätys. [Hyppääjä] aloitti liian korkealta ja jäi ilman t:sta. Ampumakilpailun t:sten näyttäjä. **e.** vars. *mat.* laskutoimituksesta, joskus mittauksesta tms. saatu tulos (luku tai määrä). | Yhteenlaskun t. on summa, vähennyslaskun t. on erotus. Laskusta

saadaan t:kseksi 5 m 20 cm. Mittauksen, punnituksen t. **f.** jnk menettelyn, toiminnan konkr. tuloksena olevasta esineestä tai aineesta. | Ryijy, suuren vaivannäön t. Kalastajien ensimmäisen päivän t. 'saalis'. Teräs on raudan ja hiilen yhdistämisen t. Volframin ja hiilen lisäys antoi t:kseksi kimmoisamman aineen. Tioindigoa, punaista väriainetta, valmistetaan siten, että tiosalisyylihappoa ja kloorietikkahappoa kondensoidaan ja t. sulatetaan alkalin kanssa, kuumennetaan ja hapetetaan.
3. *yhd.* Havainto-, jalostus-, koe-, kokeilu-, käyttö-, leikkaus-, liike-, mittaus-, myynti-, punnitus-, pyynti-, sahaus-, sato-, tarkastus-, tuotanto-, tutkimus-, työ-, vaali-, viljelys-, äänestyst.; hajautumis-, hapettumis-, kehitys-, muuttumis-, palamis-, rapautumis-, yhtymist.; jauho-, rasva-, sokeri-, taikinat.; keski-, kokonais-, loppu-, pää-, sivu-, väli-, yhteist.; päivä-, vuosit.; harjoitus-, kilpailu-, ottelu-, urheilut.; heitto-, hiihto-, juoksu-, keihäs-, kolmiloikka-, kuula-, maratont.; ennätys-, huippu-, ihme-, kärki-, maali-, piste-, tasa-, voitto-, yllätyst.; ikämies-, joukkuet.

tulo|saarna *s.* ensimmäinen saarna, jonka uusi pappi pitää seurakunnalleen. **-satama** *s.* Tavaran hinta t:ssa. **-selvitys** *s.* laivan satamaan tuloon tarpeelliset tulli- yms. toimenpiteet. **-sija** *s. kiel.* paikallissija, joka ilmaisee tuloa jhk (vastaa kysymykseen "mihin"), esim. illatiivi, allatiivi; vrt. olo-, erosija.

tulos|kirja *s.* vars. laskuoppiin liittyvä tehtäväin tulosten luettelo. **-kuuluttaja, -kuulutus** *s.* par. tulosten kuuluttaja, kuulutus. **-laskelma** *s. liik.* Liikkeen kuukautinen t. **-laskenta** *s. liik.* tuloksen laskenta. | Liikeyrityksen t. Metsän tuottoa selvittävä t. **-luettelo** *s.*, vars. *urh.* Kilpailujen t. Jäädä t:n loppupäähän. **-numero** *s.* Juoksun komeat t:t. Saksa voitti ottelun t:in 3—1.

tulosola *s. tekn.* Höyrysylinterin t.

tulos|palvelu *s. urh.* tulosten tiedottamisesta huolehtiva palvelu. | Urheilukilpailujen, olympiakisojen t. **-raja** *s. urh.* Keihäänheiton loppukilpailuun pääsevät vain 68 m:n t:n saavuttaneet. **-rikas** *a.* → runsastuloksinen, tuloksellinen, tuloksekas. **-sarja** *s.* Kuulantyöntäjän, ampujan t. **-tase** *s. liik.* liikkeen tms. toiminnasta tilikauden lopussa laadittu yleiskatsauksellinen yhdistelmä, jossa on esitettynä kulut ja tuotot. | Vuoden 1959 t. T. osoittaa voittoa. **-taso** *s.* Kilpailun t. **-taulu** *s. urh.* T:n numerot osoittavat tasapeliä. **-taulukko** *s.* Kymmenottelun t. Mittausten t. **-tehtailij|a** *s. urh. leik.* ehtimiseen hyviä tuloksia saavuttavasta urheilijasta. | Emil Zatopek oli aikansa kuuluisimpia t:oita. **-tehtailu** *s. urh. leik.* vrt. ed. | Maaottelussa nähtiin todellista t:a. **-tiedotus** *s. urh.* par. tulosten tiedotus. **-tie|to** *s.* Kilpailuista annetut t:dot. **-tilasto** *s.*, vars. *urh.* Yleisurheilun t. **-tili** *s. liik.* liikkeen tms. taloudellista tulosta selvitteleviä tilejä.

tulo|suhde *s.*, tav. *mon.* Maataloudesta elävien yrittäjien t:suhteet. **-suostun|ta** *s.* tuloihin kohdistunut suostuntavero. | V:n 1863 valtiopäivät panivat toimeen t:nan. **-suunta** *s.* Valon t. Asutuksen t.

tulos|vaatimus *s.*, vars. *urh.* I luokan urheilumerkin t:vaatimukset. **-vihko** *s.* vrt. tuloskirja. | Laskuopin t. **-voima** *s. fys.* resultantti.

tulo|säde *s. fys.* T. ja taittunut säde. **-säteily** *s.* Musta, kostea pelto pidättää n. 90 % t:stä. **-talou|s** *s.* talouden tulopuoli; *tal.* ansio-, tuotantotalous; vrt. meno-, kulutustalous. | Perheen tulo- ja menotalous. Valtion t:den kehittäminen. **-taso** *s.* — *Tal.* tulojen keskimääräinen korkeus koko kansantaloudessa (yleinen t.) tai jssak sen osassa. **-tie** *s.* Kaupungin t:t. **-tili** *s. liik.* Tulo- ja menotili.

tuloton[57] *kar.a.* jolla ei ole ollenkaan (ansio-, palkka)tuloa, -tuloja. | Vähätuloinen tai aivan t. henkilö.

tulo|torvi *s.* tuloputki. | Ilmanvaihtojärjestelmän t:torvet. **-tosite** *s. liik.*

tulout|taa[2*] *v.*, tav. *tal.* -us[64] *teonn.* merkitä tuotto lopullisena tulona määrätilille tms. | Tullilaitoksen t:tamat valtion tulot. Perityt erät t:etaan maankäyttörahastoon.

tulo|vajaus *s.* **-vakuutus** *s.* henkivakuutus(muoto), jossa vakuutussumma maksetaan jälkeenjääville vähitellen pitkähkön ajan kuluessa. **-venttiili** *s. tekn.* Kaasuttimen, sylinterin t. **-vero** *s.* Tulo- ja omaisuusvero 'valtiolle tulojen ja omaisuuden perusteella maksettu vero'. **-verotus** *s.* **-vähennys** *s.* par. tulonvähennys. **-väylä** *s.* Sataman t. **-ylijäämä** *s.* Tilinpäätös osoittaa t:ä 912.000 mk.

tulpaani[6] *s.* → tulppaani.

tulpallinen[63] *poss.a.* < tulppa. | T. amme, pullo.

tulpata[35*] *v.* = tulpita 1.

tulpaton[57] *kar.a.* < tulppa. | T. pullo, tynnyri.

tulpit|a[31] *v.* **1.** sulkea tulpalla (tulpilla), tulpata, tulpittaa. | Mehupullot on huolellisesti t:tava. Tynnyrien t:seminen. **2.** vahvistaa naulan tai ruuvin kiinnityskohta tulpalla, "propata".

tulpittaa[2*] *v.* = ed.

tulp|pa[11*] *s.* **1. a.** reiän tukkeena käytetty irrotettava, avattava kappale. | Pullon, pesualtaan t. Kaljatynnyrin t:pana oli puutappi. Kierrettävä t. — *Yhd.* korkki-, kumi-, lasi-, muovi-, puut.; kierret. **b.** naulan tai ruuvin kiinnittämiseksi muurattuun seinään tms. upotettava vahvistava puutappi tms., "proppu". — *Yhd.* puut. **c.** tukko, tukkeuma. | Vesijohdon taipeeseen muodostunut t. — *Kasv.* tylppysolun putkiloon muodostama rakkomainen pullistuma. — *Yhd.* ilma-, verit. **2.** *sähk.* **a.** = pistotulppa, pistike. **b.** = sytytystulppa. | Moottori sammui t:an kärkien nokeutumisen vuoksi. **c.** *harv.* sulaketulppa.

tulppaani[6] *s.* Tulipa, liljakasveihin kuuluvia koristekasveina yleisiä sipulikasveja. | Yksinkertainen, kerrottu t. Punainen, keltainen, valkoinen t. T:n sipuli. Keväällä, t:en kukkiessa. T:en suurviljelyä harjoitetaan etenkin Hollannissa. — *Yhd.* darwin-, joulu-, papukaijat. **-kori** *s.* T. joulupöydän koristeena. **-n|sipuli** *s.* **-puu** *s.* Liriodendron tulipifera, pohjoisamerikkalainen, Keski-Euroopassa koristepuuna viljelty puu, jolla on keltaiset tulppaanimaiset kukat. **-ryijy** *s.* ryijy, jonka koristeaiheena on tulppaani.

tulppa|hana *s. tekn.* (vesijohdoissa yleinen) hana, jonka auki ollessa aine kulkee pyöreässä tulppatapissa olevan reiän läpi. **-massa** *s.* tul-

pitsemiseen käytettävä massa. **-sulake** *s. sähk.* ks. sulaketulppa. **-sytytys** *s.* sytytystulpan tai -tulppien avulla tapahtuva polttomoottorin sytytys, jossa virran katkaisu tapahtuu sylinterin tai sylinterien ulkopuolelta.

tulppautu|a[44] *v. lääk.* veritulpan muodostumisesta. **-ma**[13] *s. lääk.* veritulpan aiheuttama tila.

tulppavaroke *s. sähk.* varoke, jossa olennaisimpana osana on sulaketulppa.

tulta|suitseva, -syöksevä *a.* par. ⌒.

tulukset[64] *s. mon.* tulensytytysvälineet, vars. sellaiset, joissa raudalla piikivestä isketty kipinä panee taulan kytemään. | Tulitikku syrjäytti t. käytöstä. Piilukkoisen pyssyn t. Pneumaattiset t.

tulus|kivi *s.* tulusten (pii)kivi. **-kukkaro** *s.* kukkaro, jossa tuluksia pidetään. | Vyöllä riippui t. **-maaru** *s. murt.* = ed. | Nysä taskussa ja t. KIVI. **-pussi** *s.* vrt. tuluskukkaro. **-rauta** *s.* tulusten kipinäniskemisrauta, tulirauta.

tulv|a[11] *s.* **1.** joen tai järven veden nousu (tavallisten äyräiden yli ja leviäminen ranta-alueille), tulviva vesi. | Kaatosateiden, lumen sulamisen aiheuttama t. Kokemäenjoen, Niilin t:at. Tuhoisa t. T. nousee, paisuu paisumistaan, laskee. T. kesti kuusi vuorokautta. Pellot ovat t:an vallassa, alla. Kylä jäi t:an alle. Heinälatoja ui t:an mukana. [Sauna] oli puolitiestä t:assa KATAJA. — Merissä syntyy t:ia, kun meren pohja liikkuu maanjäristyksen tai rannalla tapahtuvan tulivuorenpurkauksen johdosta. — Väkijoukko paisui kuin t. [Intohimo] ryntäsi kuin t. ja tempasi mukaansa LEINONEN. Kiukku on julma, viha on niin kuin t. VT. — *Yhd.* veden-, vesit.; kevät-, myrsky-, sade-, syyst.; tuhot. **2.** *kuv.* tulvan tavoin jatkuvasta, keskeytyksettömästä paljoudesta, ylenpalttisesta määrästä; vrt. virta. **a.** *konkr.* Kyynelten t. - - t:ana virtasi hiki heidän kasvoiltansa KIVI. Väen, siirtolaisten, onnittelijoiden t. Sarjakuvalehtien, patenttilääkkeiden t. Valon t. tää / miten maan yli kirmaa! KAILAS. - - tummain hiusten t. hänen harteillansa ELINA VAARA. — *Yhd.* kyynelt.; kirja-, matkailija-, oppilas-, pakolais-, siirtolais-, turisti-, ylioppilast. **b.** *abstr.* Onnittelujen, valitusten, moitteiden t. Ylitsevuotavan runsas ylistysten t. Kokonainen t. karkeita kirouksia. Tunteiden t. Hänen ohitsensa virtasi koko tuo ilon ja riemun t. JÄRN. Yksi ainoa silmäys toi mieleen t:an muistoja ja tapahtumia, jotka olivat jo aikoja sitten unohtuneet LINN. — *Yhd.* häväistys-, kirous-, kysymys-, nuhde-, puhe-, sanat.; tunnet. **3.** *tulvanaan* (adv.) Satoi t:anaan. - - kujat ja torit vilisivät t:anaan markkinaväkeä LEHT. — *tulv|illaan,* -illeen (adv.) Joki, koski on t:illaan. Niityt ovat vettä t:illaan. Silmät tulivat t:illeen kyyneleitä. Sali on valoa t:illaan. Kadut ovat t:illaan kansaa. Lutherin teokset ovat t:illaan sananlaskuja ja kansanomaisia käänteitä. Sydän tuskaa t:illaan.

tulva-|aalto *s.* Pyörremyrskyn nostama t. Pato murtui ja t. alkoi vyöryä pitkin laaksoa. **-aika** *s.* **-alue** *s.* Saraa kasvava t. joen suussa. — Satoja ihmisiä hukkunut t:ella. **-aukko** *s.* patoaukko, josta voidaan laskea vettä tulvan aikana.

tulvah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < tulvahtaa. | - - kuinka kuumana ja sakeana se [veri] t:telee Juhanin päähän TARK. Koululaisia t:telee aamuin ja illoin suurissa joukoissa häntä vastaan KARHUM.

tulvahieta *s. maant.* tulvamaalle tulva-aikana laskeutuva hieta, alluviaalihieta.

tulvah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < tulvata. | Veneeseen t:taa vettä. Kyynelet t:tavat silmiin. Silmät t:tavat kyyneliin, kyyneliä täyteen. Kadulla t:ti vastaan raikas tuuli. Huoneeseen t:taa valoa, koivujen tuoksua. Äkkiä t:taa joukko poikia pihalle. Tori t:ti täyteen väkeä. — *Kuv.* Mieleen t:tavat muistot. Ilon tunne t:ti mieleen. - - syyllisyyden tunto t:ti läpi hänen olemuksensa PEKKANEN. Lapsen mieleen t:ti hätä SILL. - - vapauden aatteet t:tivat kaikella tuoreudellaan vastaan AHO.

tulvail|la[29] *frekv.v.* < tulvata. | - - eivät suuretkaan vedet t:lessaan ulotu heihin VTᵛ. — Tav. *kuv.* Pato on murrettu ja hänen himojensa virta voi nyt t. vapaasti *SILJO. Väkeä t:i juhannuskokolle. Kserkseen armeija t:i nyt solan läpi etelää kohti H.NURMIO. Viihdyttävä onnellisuuden tunne t:i läpi hänen sielunsa AHO.

tulvainen[63] *poss.a.* T. joki. T. syksy.

tulva|järvi *s.* tulvaveden muodostama "järvi". | Viljelykset peittävä t. **-kansi** *s.* matala patoaukko, joka päästää tulvaveden menemään ja jota (yl.) ei voi sulkea. **-kausi** *s.* Keväinen t. **-kevä|t** *s.* T:inä niitty jää veden alle. **-korkeus** *s.* tulvaveden korkeus (normaaliin vedenkorkeuteen verrattuna). | Lena-joen t. on tavallisesti 9—10 m. **-liete** *s.* tulvan kuljettama liete. **-luukku** *s.* Padon t. **-ma|a** *s. maant.* **1.** tulvaveden kuljettamat maa-ainekset, niiden muodostama maa, alluviaalimaa. | Jokilaakso on hedelmällistä t:ata. **2.** tulvan aikana veden alle joutuva maa. | Joen t:illa metsät ovat melko matalat. **-maakasvi** *s.* **-n|alainen** *a.* (ajoittain) tulvan alla oleva. | T. rantaniitty. T:alaisilla mailla viihtyvä kasvi. **-nev|a** *s. maant.* tulvanalainen rantaneva, maaduntaneva. | T:oilla kasvaa runsaasti heiniä ja ruohoja, mutta vähän sammalta. **-niit|ty** *s.* tulvanalainen niitty; vrt. nurmi-, turveniitty. | Jokivarren rehevät t:yt. **-n|raja** *s.* **-onnettomuus** *s.* **-penger** *s. maant.* suuren alankojoen varrelle tulvamaasta muodostunut valli. **-ranta** *s.* tulvanalainen ranta(-alue). **-rantaniitty** *s.* **-saari** *s. maant.* tulvamaan (jokeen) muodostama saari. **-savi** *s. maant.* tulvan kuljettama savi. **-seutu** *s.*

tulva|ta[35] *v.* tav:mmin tulvia (2). | Kellariin t:a vettä. - - joen koko vesimäärä t:si aukon kautta lakeudelle I.K.INHA. — *Kuv.* Kyynelet t:avat hänen silmistänsä. Raikasta yöilmaa t:si huone täyteen. Väkeä t:si saarnaa kuulemaan. - - kansankieliseen opistoon tuli nyt oppilaita t:amalla PAKK. Markkinoillemme on t:nnut halpaa ulkomaista rihkamaa.

tulva|tasanko *s. maant.* tulvamaan muodostama tasanko. **-tilanne** *s.* Uhkaava t. **-ton**[57] *kar.a.* T. kevät. **-vahinko** *s.* tulvan aiheuttama vahinko. **-vakuutus** *s.* tulvavahinkojen varalta otettu vakuutus. **-vaurio** *s.* vrt. tulvavahinko. **-ve|si** *s.* tulviva vesi. | Pato varastoi t:ttä. Laajat alueet

ovat t:den alla. Kalanpyynti t:den aikana. Joki, jossa t:den ja matalan veden ero yleensä on melko vähäinen. **-vesimäärä** *s.* **-vuoksi** *s.* auringon ja kuun vetovoiman yhdessä aiheuttama tavallista voimakkaampi vuoksi. | T. esiintyy uuden- ja täydenkuun aikana.

tulveht|ia[17*] *v.* tulvia, tulvailla, tulvata. | Valtoimenaan t:iva joki. - - huhtikuussa, vainioitten t:iessa päivin vettä, joka öisin jäätyi iljanteeksi KALLAS. — *Kuv.* Hatun alta t:ivat kiharat. Ikkunasta t:ii valoa. Vanhat muistot t:ivat mieleen. Häntä vastaan oikein t:imalla t:i syytöksiä. - - Jumalan elävän läheisyyden tuntoa, jota mystiikan rukouskirjallisuus t:ii E.SORMUNEN.

tulv|ia[17] *v.* **1.** joen tai järven vedestä: nousta tavallista korkeammalle, äyräiden yli (ja levitä ranta-alueille), olla tavallista korkeammalla, olla tulvillaan, tulvehtia. | T. yli äyräiden. Joki, järvi t:ii. Pajukot olivat t:ivien purojen vallassa. Veden t:imisen aiheuttamat vahingot. — T:ivat rantaniityt. — *Kuv.* Karoliinan silmät t:ivat kyyneleitä AHO. T:iva onnentunne. Minun sydämeni t:ii ihania sanoja VT. **2.** tulla, levitä tulvana, tulvan lailla, suurena määränä, viljalti, runsaasti, virrata, tulvata. | Rikkoutuneesta johdosta t:ii vettä lattialle. Haavasta t:i verta. Kyynelet t:ivat silmiin. — Muusta kuin nesteestä, us. *kuv.* | Oksien välistä t:iva auringonvalo. Keittiöstä t:ivat tuoksut. Yleisöä t:i juhlapaikalle. Taloon t:i pitkin päivää sähkösanomia ja kukkia. Voittoja tuli t:imalla. Tehtaalle t:ii tilauksia. Mieleeni alkoi t. epäilyksiä. Uudet aatteet, joita t:imalla t:i maahamme.

tulvit|taa[2*] *v. harv.* **-us**[64] *teonn.* saattaa tulvan alle. | Heinänkasvua edistettiin maita t:tamalla.

tuma[11] *s. biol.* solussa kelmun ympäröimä pallomainen tai munamainen osa, joka sisältää mm. kromosomit. | Solun jakautuminen alkaa t:n jakautumisella. — *Yhd.* solut. **-inen**[63] *a.* — *Yhd.* liuska-, sauvat. **-jyvä|nen** *s.* Tumassa on yksi tai useampia pallomaisia t:siä.

tumake[78*] *s. (lääk.)* = tuma.

tuma|kelmu *s.* tumaa ympäröivä kelmu. **-ketto** *s.* = ed. **-limaeläin** *s.* = ameeba.

tumallinen[63] *poss.a.* T. solu.

tuma|neste *s.* Tuman täyttää t. **-rihma** *s.* kromosomi.

tumaton[57] *kar.a.* T. solu.

tumm|a[11] *a.* **-asti** *adv.* **-uus**[65] *omin.* **1.** väristä, joka heijastaa suhteellisen vähän valoa, enemmän tai vähemmän mustaan vivahtava;)(vaalea, kirkas. | T:at ja vaaleat värit. T. puna, vihreä. T:an harmaa, punainen, vihreä, sinipunainen, punaruskea, oliivinvihreä. T:at silmät, hiukset. T:at juovat silmien alla. T:asti punoittavat posket. T. iho. T. ja tulinen italialainen. T:aa kangasta. T. takki, hattu, kävelyasu. T. huonekalusto. Sävyltään hillityn t. maalaus. T. kuusikko, metsä. Uhkaavia t:ia pilviä. T. varjo. Erottua t:ana vaalealta pohjalta. Rakennukset kohoavat t:ina illan taivasta vasten. T:aksi poltetut tiilet. Kalaa ei saa paistaa kuivaksi eikä liian t:aksi. — *Yhd.* hiilen-, tervant. **2.** ed:een liittyen attr:na termin luonteisissa ilmauksissa. | T. puku, tav. 'miesten tummakankainen vierailu- ja juhlapuku ynnä valkoinen paita'. T. leipä 'kokojyväjauhoista tehty leipä, vars. ruisleipä'. T. [= tummiksi kuivatuista maltaista valmistettu] olut. T:at [= rautaa ja tav. myös magnesiumia sisältävät] mineraalit. T. kiille. — Eräiden eläinten ja kasvien nimissä. | T. viljaseppä, kirjosiipi [perhonen]. T. horsma, lahnaruoho. **3.** vars. *kirjall.* niukkavaloinen, hämärä, synkkä. | T. hämärä, yö. Ääriviivat sulautuivat illan t:uuteen. - - kolkon sateisen päivän t. ilta I.K.INHA. Saat jo tulla t. syksy, / taivas pilvihin pimetä A.AAVA. - - liekki, / mi t:asti jo liehkuu lampussansa KIVI. **4.** *kuv.* 1. ja 3. ryhmään liittyvää käyttöä. **a.** apea, ankea, surullinen, raskas, lohduton, melankolinen, pessimistinen. | Sydän täynnä t:aa murhetta. Sopraano ja tenori kuvastavat parhaiten valoisia, altto ja basso t:empia tunnelmia. [Vaimo itkee] viattoman lapsensa t:aa tulevaisuutta, joka nuorelle äidille häämöttää alituisen rahanpuutteen takaa KIANTO. — Vars. esteettisessä kielenkäytössä. | [Mannisen runokokoelman] t. ja hillitty tunnepohja, jossa tosin näkyy valoisiakin juovia TARK. Sama tunne toistuu hillityn, t:an katkeruuden värittämänä [Koskenniemen] runossa "Yksin" VILJANEN. — Joskus: intohimoinen, himokas, hillitön. | T. rakkaus KILPI. Sielun syvissä, t:issa hetteissä alkoivat pohjavedet kuohua ... A.SOMERSALO. **b.** kuoleman, tuonelan attribuuttina. | Kuoleman t:at siivet. Manalan t:at alanteet. Kuolema liittää salaa elämän värikkääseen kudelmaan t:at lankansa HOLLO. **5.** pehmeästä, vaimeasta (matalasta) äänestä: täyteläinen, syvä;)(heleä, kirkas, terävä. | Sellon t. ääni. Englannintorvi - - [on] soinniltaan oboeta pehmeämpi ja t:empi sekä kvinttiä matalampi IT. T. altto. Mies puhui t:alla, hillityllä äänellä. Koski - - kumajaa t:aa, syvää säveltään AHO. - - metsän t., salaperäinen kohina TALVIO. — *Fon.* T:ia vokaaleja ovat a, o ja u, heleitä ä, ö, y, e ja i.

tumma|hapsi *a. runok.* tummatukkainen. | Israelin nuori lapsi, / mustasilmä, t. HAAHTI. **-hipiäinen** *a.* T. etelämaalainen.

tummahko[2] *mod.a.* T:t silmät. T. talvipuku. T:n vihreä. — Laulajan pehmeä, t. ääni.

tummahtava[13] *a. (partis.)* tummasävyinen, tummahko. | T:t hiukset. Tiheät verhot tekevät huoneen t:ksi. — Matalammasta säveltasosta johtuva t. väritys I.KROHN.

tummaihoinen *a.* T. mustalainen. T. Välimeren rotu.

tummai|nen[63] *a. runok.* ja *ylät.* tumma. | Vedä suruharso t:sille kasvoillesi, pyhä isänmaa! LEHT. - - isäni tuvassa t:sessa LEINO. — Myös *s:sesti.* Tuuti, tuuti t:stani KANT.

tumma|juovainen *a.* T. perhonen, vanginpuku. **-kiharainen** *a.* T. tyttö. **-kulma** *a.* = seur. | Kirsikkani t., / olen vankis, neito julma *MANN. **-kulmainen** *a.* jolla on tummat kulmakarvat. | T. espanjatar. **-kutrinen** *a.* T. kaunotar. **-kärkinen** *a.* Kottaraisella on keltainen, t. nokka. **-laikkuinen** *a.* T. koira. **-lihainen** *a.* T. lintu.

tumman- runsaasti väriä merkitseviä yhdysa:e-

ja, esim. t:harmaa, -keltainen, -punainen, -rautias, -ruskea, -sininen, -vihreä; tav. par. ⌒.
tumman|puhuva *a.* tummaan vivahtava, tumma(hko). | T. daalia, kuusimetsä. T. suuttumuksen puna kasvoilla. T. ukkospilvi. **-punahehku** *s. met.* punahehkun esiaste. **-punakuuma** *a.* vrt. ed.
tumma|pilkkuinen *a.* T. linnunmuna. **-pintainen** *a.* T. järvi. — Vars. tummaihoinen. | Pieni t. ranskalainen. **-pohjainen** *a.* T., kirjavakukkainen kangas. — *Kuv.* - - vaipua t:siin tunnelmiin AHO. **-pukui|nen** *a.* T. mies. T:sta hautajaisväkeä. **-raitainen** *a.* T. huivi. **-reunai|nen** *a.* Perhosen t:set siivet. **-silmä** *a.* = seur. | T. tyttö. — *S:sesti.* Rakas t:ni. **-silmäinen** *a.* T. filmitähti. **-suoni|nen** *a.* Orasperhosen t:set takasiivet. T. teriö. **-sävyinen** *a.* T. maalaus. T. talviasu. **-tukka** *a.* = seur. | - - tyttö t. / impynen ihanasilmä LEINO. — *S:sesti.* Mirja, pieni t. **-tukkai|nen** *a.* Suomalaisissa on t:sia miehiä enemmän kuin naisia. **-täpläinen** *a.* T. hyönteinen, kivi. **-varjoinen** *a.* T. maalaustapa. **-verikkö** *s.* tummaverinen nainen. **-verinen** *a.* tummaihoinen. | T. lappalainen. **-vetinen** *a.* T. suolampi. **-viiksinen** *a.* **-viirui|nen** *a.* Perhosen ruskeat, t:set etusiivet. **-värinen** *a.* T. öljymaalaus.
tummen|taa[8] *v.* -nus[64] *teonn.* tehdä tumm(emm)aksi. | Mustalla t:nettu väri. Karttaan viivauksella t:netut kohdat. Lahovian t:tama puu. Savu on t:tanut katon. — *Kuv.* Pula-aika t:si tulevaisuuden näköaloja.
tummen|to[2*] *s. harv.* hämärä paikka, pimento. | - - käy t:nosta soutaen kuu HAAHTI. - - hän soittaa kirkkaan, livertävän sävelen kuin lahorastas metsäin t:nossa LEHT.
tummentu|a[1*] *pass.v.* (< tummentaa) tummua. | T:nut tukka. Varjot t:vat. T:va iltataivas. Ilta t:u yöksi. Lehti on t:nut yön mukana SILL. — *Kuv.* Jo t:neet muistot.
tummentumaton[57] *kielt.a.* Kirveen jälki oli vielä t.
tumme|ta[34] *v.* = seur. *(1.)* Ulkoilmassa helposti t:neva maali. Varjot alkoivat t. Auringon hohde t:nee t:nemistaan. Hänen silmänsä olivat raivosta t:nneet. *(2.)* Hämy, ilta t:nee. Me käymme vierahina vaan, / tie usein t:neepi HLV. — [Marmorikuvat] Capitoliumin katoilla t:nivat [= häipyivät] öiseen pimeyteen LEHT.
tummu|a[1] *pass.v.* tulla tumm(emm)aksi, tummeta, tummentua. **1.** väristä. | Valossa t:va väri. T:neet hopea-, kupariesineet. Kaarna t:u korkeimmalle puun pohjoispuolella. Kuoritut perunat pannaan heti kylmään veteen, etteivät ne t:isi. T:va hiillos. Taivas t:u auringon painuessa. — *Kuv.* - - se kaunis ihanteellinen kuva, jonka hän oli luonut itselleen vallankumouksesta, oli alkanut t. AHO. **2.** hämärtyä, pimetä. | Ilta, yö t:u. Valkea hiipuu, pirtti t:u. - - maat t:i, t:i vetten vyö, / kuin hauta hiljainen ol' yö *MANN.
tummui|nen[63] *a. harv.* Eri t:sia [= eri tummuusastetta olevia] sinivärejä.
tummumat|on[57] *kielt.a.* Kirjan kansikoristeet on painettu t:tomalla kullalla.
tummuusaste *s.* Värin t.
tumpea[21] *a. murt.* tympeä. | T., monen vuoden vanha jauhonhaju SILL.
tumpeli[5] *s. kans.* kulkunen. | Reki naukui, t:n laulu soi H.ASUNTA.
tumpp|i[4*] *s. ark.* savukkeen pätkä, natsa. | Tupakan t. Tuhkakuppi täynnä t:eja. — *Kuv.* Matala miehen t. — *Yhd.* sikarin-, tupakant.
tump|pu[1*] *s. kans.* lapanen. | Villaiset t:ut kädessä. Neuloa t:pua.
tumpuloi|da[30] *deskr.v.* - - nojatuolissa kyykötti jokin valtavan suureen, ruskeaan tupakkatakkiin t:tu [= kääritty] olio J.SAULI. - - se tarvitsisi korvilleen, joka sen teki! Ja minä sen miehen vielä t:nkin TALVIO.
tumpura[14], **tumpurainen**[63], **tumpuri**[5] *a. kans.* tumman ruskea. | Tumpura, tumpuri tukka KIVI. - - silmä kirkas, tumpurainen KIVI.
tumööri[6] *s.* par. tuumori.
tunari[5] *s. ark.* taitamattomasta työn suorittajasta: poropeukalo, patus, tuhertaja. | Semmoinen t., että viipyy päivän kirvesvarren teossa.
tunaro|ida[30] *v. ark.* -inti[4*] *teonn.* tehdä jtak taitamattomasti, tunata, toheloida. | Keskushyökkääjä t:i avoimessa maalitilanteessa.
tunat|a[35] *v.* = ed. | Sanakirjan avulla väkisin t:tu käännös.
tundra[11(10)] *s.*, vars. *maant.* pohjoisen metsänrajan pohjoispuolella oleva puuton alue. | Siperian t:t. T:lla kasvaa pääasiallisesti varpuja, jäkäliä ja sammalia. — *Yhd.* jäkälät. **--alue** *s.* **-ilmasto** *s.* **-kasvi** *s.* **-kasvillisuus** *s.* **-seu|tu** *s.* Pohjois-Venäjän t:dut. **-vyöhyk|e** *s.* Lapin pohjoisosa kuuluu t:keeseen.
tungeks|ia[17] *frekv.v.* (< tunkea) väki-, ajoneuvotms. joukosta: liikehtiä ahtaassa tilassa, tungoksessa, toisiaan työntäen, tyrkkien, tungeskella, tunkeilla, parveilla, kuhista. | T:iva väkijoukko. Kansaa t:ii torilla, ravintolassa, lippuluukulla. T. jkn ympärillä, ilmoitustaulun ääressä. Kaikki t:ivat yhdessä mylläkässä portista sisään. Joku valokuvaaja t:i keskelle juhlakulkuetta. Autoja t:ii kaduilla.
tungeksij|a[14] *tek.* Poliisit koettivat työntää t:oita takaisin jalkakäytävälle.
tungeskelija[14] *tek.* (< seur.) = ed.
tungeskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< tunkea) = tungeksia. | T:evat katselijat. Ihmisiä t:ee kaduilla. Kauppiaan ympärillä t:eva ostajaparvi. Väen seassa t:evat jäätelönmyyjät. T:evat väen läpi ison uunin viereen LEHT. Jekaterina t:i kannella kylpyvierasten tiheässä joukossa E.LAMPÉN. — - - kirkkotarhan sivuilla t:i talonpoikaistaloja ja hökkeleitä G.SUOLAHTI. - - yhä tiheämmin t:i leukojen väliin haikea haukotus AHO.
tunge|ta[38*] *v. murt.* tunkea. | Isän pingottunut ääni oli t:nnut pojan sydämeen ALKIO.
tunget|ella[28*] *v.* -televasti *adv.* -telu[2] *teonn.* **1.** työnnellä; tyrkyttää, tupata. | - - sika t:teli kärsäänsä veräjän rakoihin V.KOLKKALA. — T. apuaan. Kuitenkaan ei teos pyri saarnaamaan eikä t:tele elämän oppiansa missään kohdassa tendenssimäisesti TARK. - - niin kuin minä hänelle olisin rakkauttani t:ellut! LEHT. **2.** *intr.* tyrkyttäytyä, tuppautua, tunkeilla. | T:televia arabialaisoppaita. Käyttäytyä t:televasti naisia kohtaan. - - se ei t:ellut toisten asioihin, kuunteli vain ja jutteli JOTUNI. - - t:ellen tuli sisään tarjoamaan palveluksiaan TALVIO.

tungettelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tungetteleva; ks. tungetella 2. | Myyjä ei saa olla t. Pyytää anteeksi t:suuttaan, t:sta uteliaisuuttaan. Esiintyä naisseurassa t:sesti. — Sääsket kävivät illalla t:siksi.
tungettelija[14] *tek.* < tungetella (2). | Häiritsevät t:t. [Tyttö] työnsi raivostuneella liikkeellä t:n menemään SILL.
tungo|s[64] *s.* taaja, tungeksiva (ihmis)joukko, -massa; ahdinko. | Suuri, tavaton t. ihmisiä ja ajoneuvoja. Juhlavieraiden t. Torilla oli suunnaton t. Jouduimme urheilukentän portilla pahimpaan t:kseen, keskelle pahinta t:sta. Tyttö eksyi t:ksessa äidistään. — Junassa oli t:sta. Myymälä oli t:kseen asti täynnä väkeä. Sanankuulijoita kertyi t:kseen saakka. — Ulkomaisten tavarain t. markkinoillamme. — *Yhd.* ihmis-, oppilas-, väent.; joulu-, syyst.; verent.
tungosaika *s.* Pahimpana t:na myymälät ovat tupaten täynnä työstä palaavia ihmisiä.
tunguusi[6] *s.* T:t 'Itä-Siperiassa asuvia altailaisiin kansoihin kuuluvia pieniä heimoja'.
tunika[15] *s.* vars. roomalaisten käyttämä paidan tapainen alusmekko.
tun|kea[13*] *v.* **1.** työntää jk, jtak jhk ahtaaseen paikkaan, ahtaa, sulloa. | T. kello liivintaskuun. T. jalkansa liian pieniin kenkiin. T. kiviä jhk täytteeksi. Vangit t:gettiin härkävaunuihin. Pojat t:kivat itsensä luukusta ulos. Mänty t:kee juurensa kallionrakoon. [Isäntien] leukapielet karvaa t:kee / niin kuin niintä kellanruskeaa LEHT. — T. liian pienet kengät jalkaansa. Ja sitten hän t:ki päälleni - - kaikki vaatteet, jotka oli jo pantu kesäkorjuuseen *TARK. — *Refl. taiv.* T:geikse tupahan vieras LEINO. Ahtaimpaan paikkaan tautikin t:geksen SL. - - katseesta t:kihe kimmeltävän ilon alta jotain toivotonta anelemista HAARLA. **2.** työntää, sysätä pois, tieltään. | Hyökkäävä vihollinen t:gettiin takaisin. Lappalaiset on t:gettu syrjäisimmille perukoille. Kuusi t:kee männyn tieltään. — *Kuv.* Paperiraha t:ki metallirahan pois liikkeestä. Koneiden käyttöön tulo t:kee käsityön syrjään. **3.** *intr.* tunkeutua, työntyä. | Päälle t:keva vihollinen. Ovesta t:kee yhtenään väkeä. Vaunuun t:ki lihava rouva. Keihäs t:ki kilven läpi. Kyllästysaine, joka t:kee syvälle puuhun. Kyynelet t:kevat väkisin silmiin. Tuuli t:kee luihin ja ytimiin. — *Kuv.* Hammasten välistä t:ki vihaista mutinaa. - - äänes t:kee syvälle mun rintaani KIVI. Hänen katseensa tuntui t:kevan lävitseni. Ikävä, pelko t:kee mieleen. Vieras vaikutus ei kyennyt t:kemaan kuorta syvemmälle. - - hänen syvälle t:keva karakterisointinsa ja terävä älyllisyytensä on tehnyt hänestä mestarin muotokuvaajana IT. — *Yhd.* läpit.
tunkeentua[1*] *v.* par. tunkeutua.
tunkeilevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tunkeileva, ks. tunkeilla 2. | T., joka paikkaan nenänsä pistävä mies. Tehdä t:sia kysymyksiä. Oikea ystävällisyys ei ole t:suutta.
tunkeilij|a[14] *tek.* < seur. (2). | Käännyttää t:at ovelta takaisin. Lähetyssaarnaajia pidettiin ulkomaisina t:oina.
tunkeil|la[28] *frekv.v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* < tunkea (3). **1.** tungeksia, tungeskella. | Katselijoita t:ee katujen vierillä. Parit t:evat täpötäydellä tanssilattialla. Kansaa t:i hänen luokseen. Kansaa t:i ovesta sisään ja ulos. Satamassa t:evat laivat. Ja kaiken muun [työn ja vaivan] lisäksi jokapäiväistä t:ua luonani, huolta kaikista seurakunnista UT. **2.** työntyillä; vars. tungetella, tuppautua. | Muutamia kirkkaita valojuovia t:i sisään harsouutimien välistä PEKKANEN. — En halua t. seuraanne. Hänen myötätuntonsa tuntui hiukan t:evalta. Käyttäytyä, esiintyä t:evasti. Suojella kotimaisia yrittäjiä ulkomaisten kilpailijoiden t:ulta. Hätistää kasvoiltaan t:evia sääskiä.
tunkelia|s[66] *a. harv.* tungetteleva. | - - taikinasaaviin t:at [russakat] tuppasivat KIANTO.
tunkematon[57] *kielt.a.* — *Yhd.* läpit.
tunkeuma[13] *s. fys. tekn.* matka, jonka hiukkanen kulkee jssak aineessa, kantama; aineen pehmeysastetta osoittava luku, penetraatio.
tunkeu|tua[44] *refl.v.* (< tunkea 1,2) työntyä jhk ahtaaseen paikkaan tai ahtaan paikan läpi, työntyä jnk sisään, ahtautua, sulloutua, tuppautua, pakkautua. **1.** ihmisistä, varsin. merk:ssä myös eläimistä. | T. askel askelelta eteenpäin. T. esteiden läpi. T:tui väkijoukon halki. T:tui ulos kellarinluukusta. Vaunuun t:tui yhä lisää ihmisiä. Uudisasukkaat olivat t:tuneet syvälle koskemattomaan korpeen. Porsas yritti t. aidan raosta. Ahtaasta nielusta mertaan t:tunut hauki. — *Erik.* **a.** hyökkäävästä sotajoukosta. | V. 1198 venäläiset t:tuivat Turkuun saakka. Vihollliskiila t:tui asemiimme. Lentokoneet eivät kyenneet t:tumaan sulkutulen lävitse. **b.** luvattomasti, lainvastaisesti tunkeutua jhk; työntyä jkn seuraan vastoin tämän tahtoa, sotkeutua tarpeettomasti, sopimattomasti jkn asioihin, tuppautua; tunkeilla, tungetella. | T. toisen asuntoon, kaupan varastoon. T. ventovieraan naisen makuuhuoneeseen. T. outojen ihmisten seuraan, jkn tuttavuuteen. Kutsumatta t:si hän heidän piiriinsä, katsomatta sitä, oliko hän tervetullut vai ei PÄIVÄR. Älä t:du toisten asioihin! - - Nevalainen - - t:tui antamaan kovin paljon neuvoja KAUPPISH. - - teki väärin t:tuessaan tyttärensä suhteisiin KIANTO. **2.** esineistä ja aineista. | Luoti t:tui aivoihin. Oli kuin veitsi olisi t:tunut lävitseni. Syvälle maahan t:tuvat juuret. Vesi t:tuu veneeseen, kellariin. Kuumana terva t:tuu hyvin puuhun. Viima ei t:du nahkatakin läpi. Kylmä t:tui läpi luiden ja ytimien. Paha haju t:tuu huoneeseen. — *Erik.* sijainnista. | Kauas sisämaahan t:tuva lahti. Näköhermo t:tuu silmän takaosasta uloimpien kalvojen läpi. [Äiti katseli] Hermannia, jonka jalat t:sivat pitkälle housunlahkeista ja kädet nutunhihoista ALKIO. **3.** *kuv.* Hän t:tuu ennakkoluulottomasti epäkohtiin. Terävä äly, joka pystyy t:tumaan mitä erilaisimpiin kysymyksiin. Mieleen t:tuvat ajatukset, muistot. Hirveä alakuloisuus t:tuu sieluun KIANTO. Vihollisen propaganda t:tuu kaikkialle. Rikkauden mukana t:tui luostareihin ylellinen elämä. Kun sivistys kymmenissä sukupolvissa sekä isän että äidin puolella on t:tunut joka soluun - - SILL.

tunkeutuja[16] *tek.* Vieraat maahan t:t.
tunkeutumiskyky *s.*, vars. *sot.* Ammuksen t.
tunkija[14] *tek.* < tunkea.
tunkio[3] *s.* ulkona oleva kasa, johon talous- ym. jätteet kootaan, komposti, rikka-, roskakasa; (vars. pellolle ajettu) lantakasa, lantapatteri. | Viedä rikat t:lle. Navetan kupeella on korkea t. T:iden kääntäminen ja levittäminen. Lantaa ja mutaa ajetaan pellolle monikerroksisiksi t:iksi. — *Harv.* muusta kasasta. | - - korkea t. kyynärän pituisia päretikkuja AK. — *Kuv.* T:lle joutava [= mitään tekemättömäksi tullut, mitätön] kapine. Heitä t:lle koko kellorämäsi! - - joka painin riidaksi kääntää, hänen heitämme ulos t:lle KIVI. Olla kukkona t:lla 'jssak ensimmäisenä, tärkeimpänä, parhaana tms.'. Norjan luistelijat häärivät kilpailuissa kukkoina t:lla. Vain tuvan ja t:n väliä kulkenut maalaispoika. — *Yhd.* lanta-, rikkat.; peltot.; ateriat.
tunkioi|da[18] *v. maat.* -nti[4*] *teonn.* koota tai ajaa tunkio(i)ksi. | Lannan t:minen. Lannansekaista t:tua mutaa.
tunkio|kasa *s.* **-lanta** *s.* Mudansekaista t:a. **-neuvos** *s. leik.* maanviljelijästä. | Talonpoika, - - t., kaikkien virkamiesten palkanmaksaja ALKIO.
tunk|ka[11*] **1.** *s.* tympeän hajuinen, ummehtunut ilma. | - - kiiruhti pirtin rukiisesta t:asta kesäaamun ulkotuoksuun SILL. [Laivan] kannen alla oli sellainen t. ja tungos, että suorastaan ellotti KIANTO. — Jauhoissa tuntuu t:an maku. **2.** *a. harv.* tunkkainen. | Vankityrmän t. ilma.
tunkkaantu|a[1*] *v.* (*rinn.* tunkkautua[44]) käydä tunkkaiseksi, ummehtua. | Kellarin t:nut ilma. Kostea vilja t:u nopeasti. — *Kuv.* Pikkukaupungin t:nut ilmapiiri.
tunkkai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* (ilmanvaihdon puutteen vuoksi) tympeän hajuisesta: ummehtunut, tunkkaantunut, raskas. | T. makuuhuoneen ilma. Kosteiden olkien t. haju. T:set jauhot. T. perunakuoppa, sikala. Olenko minä piirtoposkinen metsäsika, jonka asunto on vuoren t. luola? KIVI. - - kesän t:set helteet ja hautovat ukkossäät V.HUOVINEN. — *Kuv.* Vanheneva hiukan t. äijänsielu SILL.
tunkki[4*] *s. puhek.* = seur.
tunkrafti[4] *s. tekn.* väkiruuvi, -vipu.
tun|ne[78*] *s.* **1. a.** tuntoaistin tai (vars.) ruumiin sisäisten aistien ärsytyksen aiheuttama aistimus. | Kuuman, kylmän, tuskan t. (myös ◡). Hekuman, huimauksen, janon, kylläisyyden, nälän, pahoinvoinnin t. Kutittava, tukehduttava t. kurkussa. Aistimuksellinen t. Heräsin yöllä ankaraan vilun t:teeseen. Kovan työn aiheuttama uupumuksen t. Saunan jälkeinen hyvän olon t. T:teet erinomaiset - - pitkin ruumistani käyvät KIVI. Kipeä tyhjyyden t. pusersi rintaa SILL. — *Yhd.* (us. ◠) kivun-, lämpimänt.; heikkouden-, pahanolon-, väsymyksent.; aistimust. **b.** *vanh. harv.* tuntoaisti. | [Sokea veisteli] t:teensa viittauksen mukaan kauhoja KIVI.
2. ed:een liittyen henkisemmin: (vaistonomainen) taju, tunto, tieto(isuus). | Olemassaolon t. Varma t. tekonsa, menettelynsä oikeutuksesta. Äidillä oli t., että poika palaisi pian kotiin. - - vahva t. siitä, että Salmelus [= talo] on jotain ikuisesti pysyväistä SILL. — *Yhd.* (us. yhteenkuuluvuudesta) heimo(us)-, isänmaan-, kansallis(uus)-, perhe-, rotu-, suku-, sukulais(uus)-, toveruust.; elämän-, kohtalon-, luonnont.; hävyn-, oikeuden-, vastuun-, velvollisuudent.; kieli-, muotot.
3. jnk sielullisen tapahtuman elämyksellinen kokeminen (mieluisan tai epämieluisan sävyisenä). | Epämääräinen, heikko, kiihkeä, syvä, voimakas t. Alakuloisuuden, alemmuuden, katumuksen, kiintymyksen, luottamuksen, orpouden, pelon, riemun, syyllisyyden, tyytyväisyyden, välinpitämättömyyden t. Eetilliset, eroottiset, esteettiset, henkiset, sosiaaliset, uskonnolliset, älylliset t:teet. Sellaiset vietteihin pohjautuvat t:teet kuin ahdistus, pelko ja mustasukkaisuus. Ilmaista, purkaa, hillitä t:teitaan. Tukahduttaa t:teensa. T:teiden patoutuminen. Eritellä t:teitaan. T. kasvoi ylivoimaiseksi ja tyttö purskahti itkuun. Puhuja tulkitsi oppilaiden kiitolliset t:teet. Ajattelen häntä aina lämpimin t:tein. Epäonnistumisen aiheuttama pettymyksen t. Kunnioituksen t:teita herättävä persoonallisuus. Tyttö ei kyennyt vapautumaan sisäisen epävarmuuden t:teestaan. Tapaukseen suhtauduttiin ristiriitaisin, sekavin t:tein. Ottaa toiminnassaan huomioon toisten t:teet. Loukata lähimmäisensä t:teita. N. loukkasi puheellaan monien uskonnollista t:netta. Siveellistä t:netta loukkaava teko. Miehittäjät syyllistyivät asukkaiden pyhimpien t:teiden polkemiseen. — *Erik.* rakkauden tunteista. | Nuorten heräävät t:teet. Tunnustaa rakastetulle t:teensa. Pojan t:teiden viehkeä kohde. - - tyttö vastasi hänen t:teisiinsa lukemattomilla viattomilla suosionosoituksilla *HOLLO. — Kissojen maaliskuiset t:teet. — *Yhd.* (us. ◠) hyvän-, häpeän-, koston-, lemmen-, onnen-, pelon-, rakkauden-, syyllisyyden-, säälin-, turvallisuuden-, vapauden-, varmuuden-, vastuun-, velvollisuuden-, yhteenkuuluvuuden-, yksinäisyydent.; isän-, veljen-, äidint.; sukupuolit.; joukko-, kevätt.
4. tunteiden varainen suhtautumistapa; us.)(järki. | Sielun kolme elementtiä: järki, t. ja tahto. Kylmä, asiallinen liikemies, joka ei anna t:teelle valtaa. "T." on romantiikan tärkein iskusana. [Näytelmä] vetoaa ennen kaikkea katsojain t:teeseen. Hän taistelee t:teen puolesta kuolettavaa älyllistymistä vastaan WALTARI.
5. par. tuntu. | Maalauksessa on herkkä ilmavuuden t. [Pirtistä] on hävinnyt ahtauden t., kun ovi on auki SILL.
tunne|aalto *s. kuv.* Tuo näky sai hellän ja lämpöisen t:aallon läikähtämään hänen povessaan JÄRVENT. **-aine|s** *s.* Vietteihin liittyvät t:kset. Runon vavahduttava t. **-al|a** *s.* Naisen t:ojen vaihtelevuus. **-apelli** *s. liik.* ks. apelli 3. **-arvo** *s.* Muistoesineen t. Käännös, joka ei tee oikeutta runon t:ille. Nisu-sanan t. on toinen kuin vehnän. **-asia** *s.* Vanhan rakennuksen säilyttäminen on pelkkä t. **-asteikko** *s.* Näyttelijän t. Runokokoelman t. **--elämys** *s.* Taideteos on taiteilijan omien t:ten havainnollinen ilmaus. **--elämä** *s.* Lapsen, nuorten t. Herkkä, rikas, kuohuva, voimakas t. - - järki pelaa kuivaa numeropeliä, mutta t. on tukahdutettu KIANTO.

Vähämielisyyteen liittyy verraten usein häiriöitä tunne- ja tahtoelämän aloilla M.KAILA. **-hartaus** *s.* Ajan oloon tämä [romantiikan] runollinen t. ei kyennyt tyydyttämään - - uskonnollista kaipuuta I.SALOMIES. **-hehku** *s. kuv.* Nuorekas t. **-herkkyys** *s.* tunteiden herkkyys, herkkätunteisuus. | Naisten t. **-herkkä** *a.* → herkkätunteinen.

tunnehti|a[17*] *v. harv.* tunteilla. | Madetojan musiikki ei koskaan vaivu hentomieliseen t:miseen AK.

tunne|hymistys *s.* Sentimentaalinen t. Puhe oli äitelää t:hymistystä. **-ihmi|nen** *s.* herkkä-, voimakastunteinen ihminen; vrt. mielikuvitus-, tahtoihminen;)(järki-ihminen. | Herkkä mielikuvitus- ja t. Arkisielut ja t:set. **-ilmaisu** *s.* tunteen ilmaisu. | Taide on pohjaltaan t:a. **-ilmau|s** *s.* tunteen ilmaus. | T:ksissaan pidättyväinen. **-ilmiö** *s.*

tunneittain *adv.* **1.** joka tunti, kerran tunnissa; tuntien mukaan. | Yövartija käy kierroksella t. Palkat lasketaan t. **2.** useita tunteja, tuntikausia. | Ahersi t. auton kimpussa.

tunne|kiihotus *s.* Väittelyn aiheuttama t. **-korosteinen** *a.* vrt. seur. | Murillon t. realismi AK. **-korostu|s** *s.* Voimakkaita t:ksia käyttävä puhuja. Runon romanttiset t:kset. **-kristillisyys** *s.* Heränneiden t. **-kuohu** *s. kuv.* Hetken t:n vallassa. **-kylläi|nen** *a.* -syys *omin.* T. rakkausruno. Melodian t:syys. **-kysymys** *s.* tunneasia. **-laatu** *s.* tunteen, tunne-elämän laatu. | Runoilijan herkkä t.

tunnel|i[5] *s.* **1.** umpinainen, us. maanalainen, vars. liikennettä varten rakennettu käytävä. | Maan-, vedenalainen t. Vuoren läpi louhittu t. Rautatien alitse johtava t. Simplonin, Pönttövuoren t. Kaivoksen t:it. Kaksi rakennusta yhdistävä t. T:in sortuminen. Viemäri kulkee kadunalaisessa t:issa. Posliinin polttouunit ovat pitkiä t:eita. Myyrän, kaniinin t. Lapset kaivoivat lumihankeen t:eita. — Kuusikko on sakea ja vankkaoksainen, ja tie menee sinne kuin t:iin KATAJA. — *Yhd.* holvi-, kaivos-, katu-, rautatie-, uitto-, viemärit.; akselit.; ilmat. **2.** *ark.* Juoda itsensä t:iin 'tolkuttomaan humalaan, tukki-, umpihumalaan'. Mies oli ihan (umpi)t:issa.

tunneli|aukko *s.* Juna katosi t:aukkoon. **-holvi** *s.* **-humala** *s. harv.* vrt. tunneli 2.

tunne|liikahdus *s.* **-liik|e** *s.* Runo ilmentää tekijänsä t:keitä. **-liikutu|s** *s.* Saarnan aikaansaamat t:kset.

tunneli|-ilmiö *s. fys.* kvanttiteorian osoittama ilmiö, johon perustuu mm. radioaktiivisuus. **-kuivuri** *s.* **-käytävä** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* Linnaan vie t. porttikäytävä. **-n|louhinta, -n|rakennus** *s.* **-rakenne** *s.* **-ra|ta** *s.* Suurkaupungin t:dat, metrot. **-rautatie** *s.* **-tauti** *s.* töpisuolinkaisen aiheuttama, vars. troopillisissa ja subtrooppisissa maissa kansanvitsauksena esiintyvä tauti. **-työ** *s.* **-uun|i** *s.* pitkä uuni, jossa tavara vaunuissa kiskoja pitkin tm. joutuu kuumennuskäsittelyyn. | Tiilien poltto tapahtuu nykyään usein t:eissa. Suurleipomon t. **-voimalaitos** *s.* Kemijoen Pirttikosken t.

tun|nella[28*] *frekv.v. kans. harv.* (< tuntea) tunnustella. | Emäntä t:teli erästä myttyä, vaan isäntä työnsi hänen kätensä pois ALKIO. [Lähtevät tiedustelumatkalle] tutkailemaan ja t:telemaan, mitä sielläpäin haudotaan LEINONEN.

tunnelm|a[13] *s.* henkilökohtainen tai ryhmän tajuntaa hallitseva, tav. jatkuva (epämääräinen) tunnetila, mieliala; ilmapiiri, atmosfääri. **1.** Kestävä, vaihteleva t. Ehyt, harras, kevyt, lämmin, raskas, reipas, synkkä t. Hetken t. Kevään t:ia. Eron haikea t. Itämaisen torin mystillinen t. T. nousee, laskee. T. on korkealla, matalalla. Herättää, virittää t. Värikkäät lyhdyt luovat salaperäistä t:aa. Kihlausuutinen nosti t:an kattoon. Pikku kahvila, jossa vallitsee kodikas t. Rikkoa t. Välikohtaus särki koko herkän t:an. Näissä t:issa, näiden t:ien vallassa hän lähti matkaan. Olin hennon ja hereän t:an vallassa, niin kuin ihminen aina on kaikkinaisen purkauksen jälkeen SILL. Pienemmät tappelunnujakat - - kuuluvat oikeastaan t:aan, jonka puuttuessa markkinat eivät olisikaan oikeat markkinat KARHUM. T:at, jotka voivat olla voimakkaan mielenliikutuksen jälkimaininkeja, ovat yleensä - - heikonpuoleisia tunteita. Ne riippuvat myös suuressa määrin ruumiintiloista, ruoansulatuksesta, verenkierrosta ym. IT. — *Yhd.* alkajais-, hartaus-, hautajais-, hämy-, ikuisuus-, juhla-, kauneus-, kirkko-, korpi-, koti-, lähtö-, markkina-, meri-, olympialais-, salo-, satu-, sauna-, vallankumous-, vastaanotto-, yksinäisyys- jne. t.; aamu-, arki-, ilta-, joulu-, kevät-, sunnuntai-, syys-, vapput.; elämän-, luonnont.; kauhu-, painajaist.; jälkit. **2.** *erik.* **a.** kodikkaasta, lämpimästä, aidosta tms. tunnelmasta. | Onnistuneet värit luovat kotiin t:aa. Kolkko ravintolasali, josta t. tyyten puuttuu. Runo, sävellys, jossa on t:aa. **b.** alkoholin aiheuttamasta hilpeydestä, (lievästä) päihtymyksestä. | Otetaanpa pienet [ryypyt], että päästään t:aan! Tuttavukset ovat hienosti nousevassa t:assa H.VÄLISALMI.

tunnelma|-arvo *s.* Kynttilävalaistuksen t. Mielikuvilla on aina oma t:-arvonsa. **-ihminen** *s.* tunneihminen.

-tunnelmainen[63] *poss.a.* Ehyt-, harras-, herkkä-, raskas-, synkkä-, voimakast.

tunnelma|kuva *s.* Maalata lyyrillisiä t:kuvia. — Kirjailijan herkät t:kuvat. Pianolle sävelletty t. **-kuvau|s** *s.* Juhani Ahon t:kset "Lastut". **-kylläinen** *a.* T. runo.

tunnelmalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* joka herättää miellyttävän (rauhallisen) tunnelman, herkkä-, harrastunnelmainen. | T. juhla. T. pikku ravintola. Luonnon t. rauha. T. valaistus, hämärä. T. kertomus, serenadi.

tunnelma|lyriikka *s.* **-maalau|s** *s.* Impressionistien t. — "Lea" on onnistunein Kiven lyyrillisistä t:ksista. **-maisema** *s.* tunnelmallisesta maisemamaalauksesta. **-pala|(nen)** *s.* Kirjoittaa pieniä t:sia. Orkesteri soitti pari t:sta. **-pitoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* T. joulukertomus. **-pohja** *s.* Maamme-laulun isänmaallinen t. **-rikas** *a.* → tunnelmallinen, herkkä-, harrastunnelmainen. **-runo** *s.* lyyrillinen runo; vrt. seur. **-runous** *s.* tunnelmia kuvaava runous, lyriikka. | Kantelettaren t. **-sisällys** *s.* Näytelmän t:tä seu-

raava taustamusiikki. **-sävy** *s.* Operetin valoisa t. **-taide** *s.* **-tausta** *s.* Balladin t.

tunnelmaton[57] *kar.a. harv.* vrt. tunnelmallinen. | T. juhlatilaisuus.

tunnelma|vaikutus *s.* Näytelmäesityksen t. **-valaistus** *s.* Värillinen t.

tunnelmikas[66*] *a. harv.* tunnelmallinen. | T. tähti-ilta A.V.KOSKIMIES.

tunnelmoi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* olla tunnelmissaan, oleilla tunnelmien vallassa, tunteilla. | T. takkavalkean ääressä. Rantapenkillä t:va pariskunta. Hentomielistä t:ntia. Makeaäänisen laulajan t:va esitystapa. T:vaa lyriikkaa. Uskonnollinen t:nti.

tunneloi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tiestä: rakentaa tunneliin. | [Kaupunki]radat on t:tava ja asemat rakennettava maan alle AK.

tunne|lyriikka *s.* Lyriikka jakaantuu kahteen päälajiin: t:lyriikkaan ja mietelyriikkaan. **-lyyrikko** *s.* Eino Leino on luontainen laulaja, välitön t. **-maailma** *s.* Naisen t. Romantiikan t. **-momentti** *s.* vrt. momentti 1. **-moraali** *s.* siveysopissa: mielipide, että siveelliset periaatteet johtuvat tunteesta;)(järkimoraali. **-patou(tu)ma** *s.* Hillittömänä itkuna purkautuva t. **-peräi|nen** *a.* -sesti *adv.* tunteeseen perustuva, tunteen ohjaama. | Moraalin selittäminen t:seksi. Vahvasti t. kannanotto. T. kirjailijaluonne. **-piiri** *s.* Taiteilija, jonka t. on raukean surunvoittoinen. **-pitoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* T:sta runoutta. Hyväilynimien t:suus. Suhtautua jhk asiaan t:sesti. **-pohja** *s.* Topelius oli t:ltaan lyyrillinen romantikko TARK. Rakkausruno, joka tapasi nuoressa lukijassa sopivan t:n. **-pohjainen** *a.* [Goethen] herkkä ja voimakkaasti t. luonne KOSKENN. **-puoli** *s.* Sielunelämän t. **-purkaus** *s.* = tunteenpurkaus. | Hysteerikon raju t. **-reaktio** *s.* **-rikas** *a.* → tunteikas, tunteellinen. **-runo** *s.* **-runou|s** *s.* Suomalainen kansanrunous on suureksi osaksi t:tta. **-seik|ka** *s.* T:at pyrkivät usein vaikuttamaan arvosteluihin. **-si|de** *s.* Vanhempien ja lasten välisissä suhteissa vaikuttavat t:teet. **-sisällys** *s.* Sävellyksen t. Sanojen t. **-sisältö** *s.* = ed.

tunnestautua[44] *v.* estetiikassa: heijastaa (tav. tiedottomasti) tunteitaan, mielialojaan ym. mielenliikkeitään esineisiin ja elää ne niihin kuuluvina uudelleen.

tunne|suhtautuminen *s.* tunteisiin pohjautuva suhtautuminen. | Esteettinen suhtautuminen on - - pyyteetöntä ja välitöntä t:suhtautumista AK. **-suunta** *s.* **-sy|y** *s.* Puolustella, selitellä tekoaan t:illä. Kannatti t:istä vanhojen tapojen noudattamista. **-sävy** *s.* Novellin idyllinen, lyyrillinen t. Sävelmän t. Mielikuva, johon liittyy voimakas t. **-sävyi|nen** *a.* -syys *omin.* T. huudahdus. T:set mielikuvat. **-teho** *s.* Sanan, ilmauksen t. **-tekij|ä** *s.* Arvostelussa on koetettava vapautua subjektiivisista t:öistä. **-til|a** *s.* T:ojen ailahtelut, vaihtelut. Antaa hetkellisten t:ojen vaikuttaa ratkaisuihinsa. N. on nyt siinä t:assa, että hän voi tehdä mitä hyvänsä. Ragnar ei ollut milloinkaan eläissään kokenut semmoista t:aa kuin nyt tällä paluumatkalla SILL.

tunnet|tu[2*] *a. (partis.)* -usti *adv.* joka tunnetaan, tiedetään (hyvin, yleisesti), on (yleisesti) tiedossa, tuttu, tietty; us. *erik.* huomattu, huomattava, kuulu(isa), maineikas, nimekäs. | T., yleisesti t. asia, totuus. T:tuahan on, että - -. Kuten t:tua Suomi sai oman rahayksikön v. 1860. T. koristekasvi, talo, keksintö, puhdistusmenetelmä. Silloinen t. maailma. Historiallisesti t:tuina aikoina. Jos tulo ja toinen tulontekijä tunnetaan, niin toinen saadaan jakamalla tulo t:ulla tekijällä. Esitti laulua t:ulla taidollaan. - - t. oli hänen suora ja vilpitön, ehkä hieman jyrkkä mielensä KIVI. T. poliitikko, taiteilija, filmitähti. Paavo Nurmi, t:uin suomalainen kilpaurheilija. Kansainvälisesti t. nimi. Väinö Linnan t. teos "Tuntematon sotilas". Suomen t:uimmat matkailukeskukset. T:usti etevä, hyvä. Myymme vain t:usti ensiluokkaista tavaraa. T:usti viljavaa seutua. T:usti [= tiettävästi] maailman suurin. Tehdä itsensä, nimensä t:uksi. Tuotteen, liikkeen, aatteen t:uksi tekeminen. Summan nimi tuli talvisodan aikana t:uksi. Rauta tuli t:uksi [= opittiin tuntemaan, keksittiin, rautaa opittiin käyttämään hyödyksi] jo tuhansia vuosia sitten. — *jstak tunnettu.* Kauneudestaan, rohkeudestaan, terävistä havainnoistaan t. Tuntureistaan ja kesäyön auringostaan t. Lappi. Hyvästä ruoasta t. ravintola. Piparjuuri on t. pistävän voimakkaasta maustaan. Caligula tuli t:uksi petomaisesta julmuudestaan. Useita erillisiä tiloja sisältävän rakennuksen ilmastointimenetelmä, t. siitä, että ensiöilmakeskuksesta johdetaan ensiöilmaa - - [patenttivaatimuksessa] AK. — *jonkinlaiseksi, jksik tunnettu.* Eteväksi t. historioitsija. Hyväksi t. omenalajike, tuote, liike. Viinan käyttäjäksi t. isäntä. - - molemmat olivat myös t:ut väittelijöiksi ja jarruttajiksi kaikissa kokouksissa KATAJA.

tunne|tulva *s. kuv.* Ilon nostattama t. **-vaikutelma** *s.* Kuoleman meissä herättämät t:t. **-vaikutu|s** *s.* Esteettisten muotojen, musiikin herättämä t. T:ksille herkässä mielentilassa. **-valtai|nen** *a.* -suus *omin.* Naisen rakkauselämän t:suus. **-vire** *s.* Sävelmän haikea, alakuloinen t. - - runoelma kasvaa sisäiseltä t:eltänsä loppuun päin yhä syvemmäksi ja täyteläisemmäksi TARK. **-virity|s** *s.* Varsinainen laulu on rauhallisen t:ksen ilmaus IT. **-vivahde** *s.* - - mitä pienempi on intervalli, sitä yksilöllisempi on sen vaikuttama t. I.KROHN. **-vivahdus** *s.* Kasvot t:ten kuvastajina. **-voima** *s.* Taiteilijan t. **-voimainen** *a.* Tiivis ja t. runo. **-voittoinen** *a.* Puhujan vahvasti t. esitys. **-väri** *s.* Asiatyylin sana, johon ei liity minkäänlaista t:ä. **-väritys** *s.* Mielikuvien t.

tunnin|juoksu *s. urh.* T:juoksun maailmanennätys on noin 20 km. **-lyömä** *s.* täyttä tuntia osoittava kellonlyömä. | Säännöllisesti joka t:llä. Etukäteen sovitulla t:llä.

tunnist|aa[2] *v.* tuntea samaksi tai jksik, identifioida. | Todistaja t:i pahoinpitelijän. T. ruumis. Löytötavaran t:aminen. — *Psyk.* kokea mieleen palautetun tai havaitun tuttuuden vaikutelma.

tunnittain *adv.* = tunneittain.

tunnok|as[66*] *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* (< tunto) jossa on (herkkä) tunto, herkkätuntoinen. | Mateen alaleuassa on t. viiksisäie.

Verinahka on hyvin t. - - mutta isä ei ollut niin herkkä eikä t. [= tunteellinen] PÄIVÄR.

tunnolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* joka tekee kaiken parhaan kykynsä mukaan ja ehdottoman rehellisesti, tarkasti määräyksiä, ohjeita tms. noudattaen tinkimättä mistään omaksi edukseen, (oman)tunnontarkka, luotettava, uuttera ja huolellinen, säntillinen, täsmällinen. | T. virkamies, tarkastaja, kassanhoitaja. T. opettaja, esimies. T. oppilas. Tehdä t:sta työtä. Täyttää t:sesti velvollisuutensa. Noudattaa t:sesti ohjeita, sääntöjä. Kävi t:sesti luennoilla ja harjoituksissa. Tehtävä, joka edellyttää mitä suurinta t:suutta.

tunnon|arka *a.* arkatuntoinen. **-herkkä** *a.* herkkätunteinen. **-rauha** *s.* omantunnon-, mielenrauha. | Menettää, kadottaa t:nsa. En saa ikinä t:a, jos sen teen. T:n saavuttaakseen Luther meni luostariin. **-tark|ka** *s.* -asti *adv.* -kuus *omin.* (hyvin) tunnollinen, omantunnontarkka. | T. oppilas, lääkäri, työntekijä. Kyvykkäänä ja t:kana miehenä N. sai hoidettavakseen lukuisia luottamustoimia. Huolehti t:asti tehtävistään, perheestään. Syventyi t:asti pienimpiinkin yksityiskohtiin. **-tusk|a** *s.* omantunnontuska, -vaiva. | Tulla t:iin. - - kärsi t:ia ilkeän lankeemuksensa takia WALTARI. **-vaiv|a** *s.* = ed. | Tuntematta pienintäkään t:aa. Olla t:oissa jkn, jnk tähden. T:oihin tullut rikollinen. - - melkein tunsi hentoa t:aa, kun oli niin unohtanut yksinkertaiset maalaissukulaisensa SILL.

tunnot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** josta puuttuu tunto(aisti), joka ei tunne, aisti kosketusta, kipua, lämpötilanmuutoksia tms., turta, puutunut. | T. kohta ihossa. Paleltunut sormi oli t. Käsi puutui t:tomaksi. Kiskoa hevosen suupielet t:tomiksi. Leikkausta varten aikaansaatu paikallinen t:tomuus. Anestesia l. t:tomuus. — Neulanpistoille t. iho. Toispuolisessa sokeudessa verkkokalvon toinen puolisko on valolle t. — *Kuv.* Sysäyksille t. [= sysäyksiä kestävä] räjähdysaine. Panssarivaunut ovat jalkaväen tulelle t:tomia. Ken tuo mies on miekoille t.? LEINO. — *Erik.* **a.** johon mikään ei vaikuta, joka ei reagoi mihinkään. | Veri kaikille myrkyille altis jo on, / koko sielu turta ja t.! SILJO. Koko tämän ajan seisoi sulhanen t:toman näköisenä, niin kuin kuvapatsas PÄIVÄR. Aili puhui tyynellä, kovalla äänellä, ikään kuin t:onna kaikelle TALVIO. **b.** tiedoton, tajuton. | Makasi t:tomana maassa. Olla t:tomassa tilassa. Vaipua t:tomuuteen. T:tomaksi päihtynyt. T:tomassa humalassa. **2.** joka ei tunne myötätuntoa tai osanottoa, kylmä, kovasydäminen, sydämetön, säälimätön, julma, raaka, paatunut. | T. koronkiskuri, petkuttaja, keinottelija, väkivallantekijä. T. tyranni. T. toisten kärsimyksille. Kovettaa itsensä t:tomaksi. Jklla on t. sydän. Heikompien t. sorto. T. piittaamattomuus. T. metsien haaskaus. Käyttää t:tomasti toisen kokemattomuutta hyväkseen. Paatunut t:tomuus. — *Kuv.* Mut taivaan kans' on t. ja kylmä KIVI.

tunnuke[78]* *s. kirj.* kirjakkeessa oleva lovi, uurros, joka helpottaa kirjakkeen asettamista oikeaan suuntaan ja estää saman kirjakeasteen eri lajeja sekoittumasta toisiinsa, signatuuri.

tunnukselli|nen[63] *a.* **1.** *poss.* < tunnus. **2.** tav:mmin tunnus-, luonteenomainen, ominainen. | Myöhemmän rautakauden t:set koristukset. Hyljeveneille on t:sta korkea, jyrkkä perä ja matala, loiva keula AK. **3.** *harv.* tunnustuksellinen. | T. luterilaisuus.

tunnukseton[57] *kar.a.*

tunnu|s[64] *s.* **1.** tunto-, tunnusmerkki. | Sokeain t., keltainen käsivarsinauha. Aluksen kansallisuuden osoittaa sen t:ksena oleva lippu. Kutsumerkki on radio- tai lennätinaseman t:ksena käytetty kirjainyhdistelmä. — Käenkaali on hyväkasvuisen metsämaan t. — *Yhd.* rotut. **2.** *kiel.* sanavartaloon liittyvä taivutusmerkki. | Sanassa *kaloina* on *i* monikon t. Passiivin, potentiaalin, imperfektin t. **3.** jnk abstr. asian (konkr.) vertaus-, tunnuskuva, symboli. | Risti on kristillisen kirkon t. Voiton, vapauden t. Morsiusseppele oli neitsyyden t. Poliittiset t:kset. Kruunu ja valtikka, hallitsijanvallan t:kset. Apostolien kuvaamataiteelliset t:kset l. attribuutit. **4.** tunnuslause, -sana. | "Irti Roomasta!" oli taistelun t. Ajan t. oli yhdenvertaisuus. Puoluepoliittiset t:kset. — *Yhd.* luokka-, puolue-, taistelu-, vaalit.

tunnus|huuto *s.* tunnuksena, tuntomerkkinä käytetty huuto; *vanh.* taistelutunnus. **-kasv|i** *s.* kasvupaikkavaatimuksiltaan spesifinen kasvi, jota voidaan käyttää kasvupaikalla vallitsevien olosuhteiden indikaattorina, opaskasvi. | T:eilla on merkitystä mm. maan viljavuutta ja viljelykelpoisuutta määritettäessä. **-kilpi** *s.* vars. moottoriajoneuvon rekisterinumeron sisältävä kilpi, tunnusmerkki, rekisterikilpi. **-kirja** *s.* tav:mmin tunnustuskirja. **-kirjaimet** *s. mon.* kirjainyhdistelmiä, joilla vesi- ja ilma-alukset yksilöidään; *syn.* signaalikirjaimet. | Laivojen t. ovat neljän kirjaimen yhdistelmiä. **-kuva** *s.* tunnus (3), vertauskuva, symboli. | Karitsa Kristuksen t:na. Valkoinen lilja, viattomuuden t. Vaakunan kilpeen sijoitettu t. **-kuvalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vertauskuvallinen, symbolinen. | Kirkon pyhien toimitusten t. merkitys. Tulkita jk tapahtuma t:sesti. **-laulu** *s.* Jääkärien sytyttävä t. "Jääkärimarssi". **-lause** *s.* lause, sanat, joilla jku henkilö (esim. aatelinen vaakunassaan) tai yhteisö ytimekkäästi ilmaisee periaatteensa tai päämääränsä, vaali-, valtio-, mielilause, tunnussana, deviisi. | Mannerheimin suvun t.: "Candida pro causa ense candido" (puhtain asein puhtaan asian puolesta). Englannin t. on "Jumala ja oikeuteni". Sokrateen t:ena oli "Tunne itsesi!" Poliittiset t:et ja iskusanat. **-lippu** *s.* tunnuksena, tuntomerkkinä käytetty lippu. **-luku** *s.* jtak edustamaan, jnk tunnuksena käytetty luku; *mat.* todennäköisyyslaskussa jakautuman keskiarvo.

tunnus|majakka *s. mer.* merenkulkijoiden päivämerkiksi rakennettu valaisematon majakka. **-merkilli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* jnk tunnusmerkkinä oleva, jllek luonteenomainen, tunnusomainen, leimaa antava, kuvaava, ominainen, erikoinen, karakteristinen, tyypillinen. | T:set piirteet, ominaisuudet. Lentotaito on lin-

nun t:sin kyky. Kasvojen värin muuttuminen on monissa taudeissa t:stä. N:n toiminnalle oli t:stä varovaisuus. **-merkistö**[2] *koll.s. lak.* jnk käsitteen, esim. tietyn rikoksen, kaikki vakinaiset tai olennaiset, relevantit tuntomerkit; vrt. seikasto. **-merk|ki** *s.* **1.** = tuntomerkki 1. | Kokardi, päähineessä pidettävä t. Ritarin t:kinä oli keihääseen kiinnitetty pieni lippu. — *Erik.* = tunnuskilpi. **2.** = tuntomerkki 2. | Eri kasvilajien t:it. Pehmeät huulet, tärkeä nisäkkäiden t. Taudin oireet eli t:it. Käsitteen olennaiset ja epäolennaiset t:it. — *Yhd.* rotut. **3.** *vanh.* vertaus-, tunnuskuva. | Aura talonpojan t:kinä. [Ovat] painaneet päähänsä laakeriseppeleen, tuon t:in aseveljeydestä taistelussa aatteiden - - puolesta AHO. - - ehkä välisti vähän haastelemmekin esikuvain ja t:kein kautta KIVI. **-muoto** *s. kiel.* = merkkimuoto. **-omai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = tunnusmerkillinen. | T:set luonteenpiirteet. Suomalaiselle t. suhtautumistapa. N:n toiminnalle oli ennen kaikkea t:sta täsmällisyys. T:sesti romanttinen kirja. **-san|a** *s.* **1.** *sot.* vartiopalveluksessa vain niiden tiedossa oleva sana, joilla on oikeus päästä vartioituun paikkaan; sodassa salainen sana, josta samaan joukkoon kuuluvat sotilaat voivat tuntea toisensa; vrt. vartiosana. | T. on tavallisesti kaksiosainen, jolloin kysyjä käyttää jälkimmäistä osaa vastauksenaan. Tiedustella, kysyä, vaatia t:aa. **2.** *kuv.* tunnus-, mielilause; iskusana. | "Ei sanoja, vaan tekoja!" olkoon t:amme. "Tunne" oli romantiikan toinen t. Ajan t:oja olivat kehitys ja edistys. Aatteelliset, poliittiset, uskonnolliset t:at. — *Erik. usk.* Päivän t. 'tietyn päivän tekstiksi valittu raamatunlause; niiden kokoelma (kirjana)'. **-signaali** *s.* tunnusmerkiksi annettu signaali. | Sotalaivan t:t.

tunnust|aa[2] *v.* -avasti *adv.* **I.** myöntää; sanoa oikeaksi, todeksi, pitää oikeana, totena, pätevänä, laillisena, asiaankuuluvana;)(kieltää, kiistää; salata. **1.** "Minä sen rikoin", t:i poika. Nyt sinä valehtelet, t:a pois! T:at siis erehtyneesi. T:i olevansa väärässä, menetelleensä tyhmästi. T:an avoimesti, että - -. On tosiaan t:ettava, että asiassa on jotakin outoa. Toden t:aakseni olen samaa mieltä. Mutta kas jos totuuden t:an, niin Laurin aikeessa on salaista vetoa KIVI. T. rikoksensa, syntinsä. T. itsensä syylliseksi, olevansa syyllinen jhk. Poliisikuulustelussa syytetty t:i kaiken. T:ettu asia on todistetun veroinen. — T. väite, moite, syyte oikeaksi. T. jkn sanat tosiksi. T. jk tarpeelliseksi, tavoittelemisen arvoiseksi. T. jkn ansiot, työn merkitys. T. jku vertaisekseen, sukulaisekseen. Vasemmiston t:ettu johtaja. T. jku voittajakseen, etevämmäkseen. T. jku oppi-isäkseen. T. jkn kyvykkyys, etevämmyys. T. kykenemättömyytensä, voimattomuutensa. T. jkn oikeus jhk. En t:a sille mitään arvoa. Egypti t:i silloin Englannin yliherruutta. **2.** hyväksyä, vahvistaa. | T. lapsi (omakseen) 'myöntää, selittää olevansa lapsen isä (ja ottaa lapsi nimiinsä)'. T. jk esine omakseen. T. nimikirjoituksensa (oikeaksi, omakseen). T. velkasitoumus, velkansa. N.N:ltä t:an saaneeni lainaksi 20 000 mk. Saat rahat, jos t:at [= annat, kirjoitat] velkakirjan. T. [= hyväksyä, akseptata] vekseli. — T. keisari yliherrakseen. Trajanus t:ettiin keisariksi. Säädyt t:ivat Sten Sturen valtionhoitajaksi. — Kantajalle tuomiolla t:ettu oikeus. Koko valtakunnassa t:ettiin [= saatettiin voimaan] uskonvapaus. Uuden valtion tosiasiallinen, oikeudellinen t:aminen. T. jnk valtion itsenäisyys. **3. a.** ilmaista, kertoa. | T. syntinsä (Jumalalle, rippi-isälleen) ja tehdä parannus. — T. rohkeasti uskonsa. T:akaamme yhteinen kristillinen uskomme - -. — T. jklle rakkautensa 'ilmoittaa jklle olevansa häneen rakastunut'. **b.** *usk.* avoimesti, julkisesti antaa tiedoksi, ilmaista uskonsa jkhun tai jhk, ilmaista olevansa (tai myös vain: olla) jkn (jumalan) tai jnk (uskonnon, opin) kannattaja. | T. kristinuskoa, protestanttista oppia. Älä kysy ihmisiltä, mitä jumalia he t:avat, vaan katso, mitä he palvelevat AK. - - jokaisen, joka t:aa minut ihmisten edessä, minäkin t:an Isäni edessä UT. Minulle anna voimaa / sua aina t. VK. **4.** *tunnustaa maata, väriä* korttipelissä: lyödä vaadittua maata. — *Kuv.* avoimesti ilmaista, tehdä tiettäväksi mielipiteensä, kantansa. | Tiukan tullen N. ei uskaltanutkaan t. väriänsä. **5.** pitää arvossa, antaa jklle, jllek arvoa, tunnustusta, kiittää, lausua jksta, jstak kiittäviä sanoja tms. | Myymme vain t:ettujen taiteilijoiden tauluja. Tunnettu ja t:ettu runoilija. Puhua t:avasti jkn harrastuksista ja saavutuksista. — *tunnustetusti* (adv.) T:etusti etevä taiteilija.

II. *kans.* **1.** tunnustella. | T. kourin, käsin. - - Mikko, t:as tuota käsivartta KIVI. Melkein t:an päätäni, eikö siinä olekin nuoruuden päivien Apollon lakki SILL. **2.** tuntua. | T:aa vähän siltä, kuin hän aikoisi luopua koko yrityksestä. - - niin sotamieheksi tulo ei luullakseni t:aisi meistä ensinkään haikealta KIANTO. Mutta ei vikaa t:a [olevan] sielussa eikä ruumiissa SILL.

tunnustaja[16] *tek.* Totuuden t. Kristinuskon, islamin t. — *Liik.* hyväksyjä, akseptaaja, akseptantti. | Vekselin t.

tunnustamaton[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Mitään uskontoa t. henkilö. **2.** *pass.* T. rikos, synti. T. vekseli.

tunnustautu|a[44] *refl.v.* **1.** pitää tai sanoa pitävänsä itseään jhk kuuluvana, jnak, lukeutua jhk, jksik. | T. kristinuskoon, herännäisyyteen. T. kristityksi, jkn kannattajaksi, oppilaaksi, ystäväksi. T:i niihin, jotka ovat sitä mieltä, että - -. [Valhetieto] johon t:en muutamat ovat uskosta hairahtuneet UT. **2.** tunnustaa itsensä jksik. | T. kirjan tekijäksi. T. jhk syypääksi.

tunnuste[78] *s. liik.* tunnustettu 1. hyväksytty vekseli, aksepti. — *Yhd.* pankki-, vekselit.

tunnuste|ko *s. usk.* jumalallinen ihme, ihmeteko; *erik.* Jeesuksen ihmeteoista, jotka olivat merkkinä hänen messiaanisuudestaan. | Profeettain t:ot. Paljon muitakin t:koja - - Jeesus teki opetuslastensa nähden UT.

tunnustelija[14] *tek.* — *Erik. sot.* etenevän joukon (yllätysten estämiseksi) eteensä näkötuntumalle asettama mies. | T:n päätehtävänä on hälyttäminen.

tunnustel|la[28] *frekv.v.* < tunnustaa II.1. **1.** tutkia jtak, ottaa selvää jstak tuntoaistinsa avulla, (kädellä, jalalla, kepillä tms.) koskettelemalla,

painelemalla, puristelemalla tms.; myös: kopeloida, sormeilla. | Sokea voi t:emalla aistia esineiden muodon. T:in taskujani, mutta en löytänyt kolikkoakaan. Pimeässä metsässä oli edettävä käsillä ja jaloilla t:len. T. sairaan otsaa. Lääkäri tutki potilasta t:len ja koputellen. T. haarukalla, ovatko perunat kypsiä. T. jalallaan jään kantavuutta. Hyönteinen t:ee tuntosarvillaan. Umpitiellä on hevosen annettava t. kulkutiensä. — T. sairaan suonta, valtimoa. Tämän me löysimme; t:e, onko tämä poikasi ihokas vai eikö? VTV. [Tullimies ei] saa mennä t:emaan [salakuljetuksesta epäilemänsä] naisihmisen povea KATAJA. — Käydä ulkona ilmaa t:emassa 'ilmasta selvää ottamassa'. - - t:len viileähköä ilmaa sieraimillamme kuin vainuava koira saalista KIANTO. 2. ed:een liittyen *kuv.* | Mutta oletkos t:lut [= tutkiskellut] oman sydämesi kovuutta? KATAJA. Miltäs tuntuu isännän virka? — Eipä häntä paljon jouda t:emaan KARHUM. - - tarkastelee uutta asumusta rakennusmestarin silmillä t:len KARHUM. 3. alustavasti, varovaisesti (ja kuin kautta rantain) tiedustella, ottaa selvää jstak tai tutkia jtak. | Asiasta ei ole puhuttu suoraan eikä t:len. Koetin varovaisesti t. hänen mielipidettään. T. lainansaantimahdollisuuksia. T. rauhaa. Keskustelu sujui kuitenkin yhä edelleen vaikeasti, arastelevana ja t:evana PEKKANEN. — Vihollinen lähestyi asemia hitaasti ja t:len. T:eva hyökkäys. Painiottelun ensimmäinen erä oli varovaisen t:eva. 4. a. katsella, tarkastella tunteakseen (jtak, joka tuntuu tutulta). | Silloin jo oli hän poikaa t:lut tunteakseen ja nyt näöstä muisteli hänet Vimparin Villeksi PAKK. "Rovastin poikia olla taijat, pirhana vieköön?" t:i isäntä KIANTO. — T. jtak jksik. Vaivoin hän löytää polun pään, t:ee oikeaksi ja alkaa juosta vilistää - - kotiin päin KARHUM. Ladon takana on alaston pensasmainen puu, jota maisteri Saha t:ee joko raidaksi taikka pihlajaksi H.JARTTI. b. tehdä tuttavuutta jkn, jnk kanssa, tutustella. | [Poika] astelee hänkin vierasta t:emaan KARHUM. - - kaksi koiraa, jotka toinen toiselta puolen kynnyksen t:ivat toisiaan, valmiina käymään hammaskähmään AHO.

tunnustelu[2] *teonn.* < ed. | Suonen t. Maaperän t. Suorittaa t:ja yrityksen onnistumisesta. — *Yhd.* rauhant.

tunnusteluotto *s. liik.* luotto, jonka vakuutena on ostajan tunnuste tai oma vekseli.

tunnusti|n[56] *väl.* < tunnustaa. 1. tunnusteluun käytetty elin tai väline. | Sukahäntäisten t:mina toimivat tuntosarvet ja häntäsuat. — *Kut.* Kiintokaiteisessa kutomakoneessa on t., joka pysäyttää koneen heti, jollei se tunne syöstävän ajoissa tulleen laatikkoon. 2. *kem.* reagenssi, näytin.

tunnustodiste *s. lak.* ase, pyydys, vene tms., jonka maan- taikka metsästys- tai kalastusoikeuden omistaja ottaa luvattomasti metsästävältä tai kalastavalta rikkomuksen todistamiseksi, todistuskeino.

tunnustukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tunnustusta koskeva, jnk tunnustuksen mukainen, tunnustus-. | T:set erimielisyydet. Kirkkokunnan t. kanta. T:set ryhmittymät. Kristikunta on t:sesti hyvin hajanainen. — T. [= tunnustava, persoonallinen] aines kirjailijan tuotannossa. T. runo. Suurelle osalle Goethen runoutta on ominaista t:suus.

tunnustukset|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* vars. sellainen, joka ei ole yhteydessä mihinkään uskontunnustukseen. | T. uskonnonopetus. — T:onta lyriikkaa.

tunnustu|s[64] *s.* 1. tunnustaminen. | Teon, erehdyksen, rikkomuksen t. Syntien t. rippi-isälle. Vapaaehtoinen, avoin, rehellinen t. Rikollinen teki täydellisen t:ksen. Syytetty pakotettiin kiduttamalla t:kseen. 2. se mitä jku, jk tunnustaa. | Suullinen, kirjallinen t. Kiristää jklta t. Syytetyn t. sisälsi yllättäviä yksityiskohtia. Kuiskailla naisen korvaan kuumia t:ksia. Tämä oli selvä heikkouden t. Antaa t:ksensa jllek väitteelle 'myöntää oikeaksi'. Kuitti on kirjallinen t. maksun vastaanottamisesta. — Hallitus, joka ei ole saanut oikeudellista tai tosiasiallista t:sta. Valtion itsenäisyyden, riippumattomuuden t. 'selitys, jolla jk valtio tunnustaa uuden valtion täysivaltaiseksi ja haluaa sen kanssa säännöllisiin diplomaattisiin suhteisiin'. Espanja antoi t:ksensa Meksikon itsenäisyydelle v. 1836. — *Erik.* uskontunnustus. | Kristillinen, katolinen, luterilainen t. Kirkon virallinen t. Athanasiuksen, Augsburgin t. T:kseltaan [= uskonnoltaan] roomalaiskatolinen. — *Yhd.* itset.; lemmen-, rakkaudent.; uskont. 3. sen ilmaus, että antaa arvoa jkn, jnk työlle, aikaansaannoksille, toiminnalle, kiitos, kiittävä lausunto tms. | Antaa t. jkn kekseliäisyydelle. Saada t:sta jstak teostaan, toiminnastaan. Pelastusmiehistö ansaitsee toiminnastaan varauksettoman t:ksen. T:sta ansaitseva teko, työ. Kansainvälistä t:sta saavuttanut taiteilija. Asiantuntijain yksimielisen t:ksen saanut työmenetelmä. Lausua jklle t:ksen sanoja.

tunnustus|kirja *s.* 1. yksityisten kristillisten uskontokuntain opin ohjeellisista muodostelmista, symbolisista kirjoista. | Augsburgin tunnustus on luterilaisen kirkon t:kirjoja. 2. laajemmin. a. Poliittiset, marxilaiset t:kirjat. b. tunnustusteos. **-maininta** *s.* **-palkin|to** *s.* ansiokkaasta toiminnasta tms. tunnustukseksi annettu palkinto; myös jssak kilpailussa varsinaisten palkintojen lisäksi annetuista ylimääräisistä palkinnoista. | Oppilaiden saamat t:not. Näyttelyn keskustoimikunnan antama t. **-runo** *s.* vrt. tunnustusteos. **-runous** *s.* Persoonallinen tilitys- ja t. **-teos** *s.* Arvid Järnefeltin "Heräämiseni", suomalaisen kirjallisuuden t.

tunnus|tähti *s.*, tav. *mon.* tunnus(merkki), (ennus)merkki, vertauskuva. | Tutkia ennusmerkkejä ja t:tähtiä. Jk, jtak tapahtuu joidenkin t:tähtien alla 'jnk merkeissä'. - - Kiven kirjallinen kasvu ja kehitys alkoi - - romantiikan t:tähtien alla TARK. - - loppu on käsissä, — kaikki t:tähdet ja merkit siihen viittaavat ALKIO. **-vaate** *s. sot.* määrämuotoinen ja -kokoinen maahan levitettävä vaate, jolla esikunta ilmoittaa olinpaikkansa omille lentokoneille. **-valaistu|s** *s.* Omnibusauton t:ksena on kaksi sinistä valoa näyttävää lamppua auton etuosassa si-

vuilla katonrajassa. **-valo** *s.* vrt. ed. | Linja-auton t:t. **-viiri** *s.* Purjehdusseuran t. **-väri** *s.* tunnuksena käytetty väri. | Puolueiden t:t. Lentokoneen t.

tunnut|taa[2*] *v. maat.* lihottaa, hoitaa (lehmä) hyvään kuntoon ennen poikimista. | Hyvin t:ettu lehmä.

tunnutus[64] *teonn.* < ed. | Lypsykarjan t. **-aika** *s.* **-rehu** *s.* **-ruokinta** *s.*

tun|tea[14] *v.;* tunnettu ks. erikseen. **I.** aistimusten, tunteiden, vaikutelmien vastaanottamisesta, kokemisesta. **1.** tuntoaistilla aistia, vastaanottaa kosketuksen, kivun, lämpötilan tms. aistimus, aistimuksia. | T. jkn kosketus, kädenpuristus. T:si nykäisyn takinliepeessään, takinlievettään nykäistävän. T:sin voimakkaan käden laskeutuvan olkapäälleni. T:tee pojan suudelman otsallaan. T. kova maa jalkainsa alla. Yhtäkkiä t:sin jään pettävän. Sormin t:nettava nystyrä. Sulloja t:tee käteensä, milloin muotti on sopivan tiivis. T. pisto, pistos selässään. T. kipuja, kolotusta hampaassaan, jäsenissään. T:si rajun iskun. Ilmaa emme näe, mutta t:nemme. T. lämmintä, vilua. T. auringon hyväilevän kasvojaan. T:si veren nousevan poskipäilleen. Hän suorastaan t:si isän katseen [kuumoituksena tms.] niskassaan. — Halvaantunut jäsen ei t:ne mitään. Kasvitkin t:tevat, mistä päin auringonvalo tulee. — *Erik.* **a.** *kuv.* Sen saat vielä nahoissasi t. 'saat siitä selkääsi, kuritusta, rangaistuksen tms., saat vastata seurauksista'. - - niitten pitää kuolevassa ruumiissaan t. mitä koiruus maksaa MERIL. - - saammepa silloin tällöin - - t. tämän [äitini] pampun pienempää päätä KIVI. Tuntea orjan ies niskassaan. T. maan polttavan jalkainsa alla. Muutos, jonka voi aivan kourin t.; ks. kouraantuntuva. T:si epärehellisyytensä vuoksi piston sydämessään. - - t:si ilkeän liikahduksen jossain mielensä kulmassa SILL. **b.** *kiert. vanh.* Ja Aadam t:si vaimonsa Eevan [uusi käännös: mies yhtyi vaimoonsa Eevaan], ja hän tuli raskaaksi VT[V]. Tuhat t:si morsianta, / sa'an leskiä lepäsi KAL.

2. haju-, makuaistilla aistimisesta: haistaa, maistaa. | T. (sieraimissaan, sieraimiinsa) ruoan haju, hajua. T. palaneen käryä (myös kuv.). Juoma, josta selvästi t:ee kanelin maun.

3. elollisaistimuksista. | T. nälkää, janoa. T. väsymystä. T. huimausta, kuvotusta, pahoinvointia. T. itsensä nälkäiseksi, väsyneeksi, uniseksi, hyvin levänneeksi, pahoinvoivaksi. T:sin pääni raskaaksi. T:netko jo olevasi terve?

4. varsinaisista tunteista, so. sielullisten tapahtumien elämyksellisestä (mieluisan tai epämieluisan sävyisestä) kokemisesta. | T. iloa, mielihyvää, tyydytystä, surua, myötätuntoa, sympatiaa, vastenmielisyyttä, vihaa, kateutta, vahingoniloa. T:si suuren riemun. Ei t:ne häpeää, katumusta. T:ematta ensinkään sääliä. T. (rakkauden, pettymyksen) tuskaa, kipuja. T. rakastavansa, vihaavansa, olevansa hylätty. T. syvästi, väkevästi. T:si syvällä sydämessään pelkoa, lämpimän ailahduksen. Tietäisitpä, mitä silloin t:sin! En t:tenut mitään, katselin vain välinpitämättömästi. Hän tiesi ja t:si, että oli tehnyt suuren erehdyksen. Runous, joka on enemmän harkittua kuin t:nettua.

5. ed:een liittyen vaistomaisesta epämääräisestä tunnusta, vaikutelmasta tai kokemisesta, johon paitsi tunnetta sisältyy tietoa (ja tahtoa), elämyksestä. | T. tarvetta jhk, tehdä jtak, harrastusta, kiinnostusta jhk. T. vetoa jkn puoleen, maatyöhön. T. houkutusta jhk. T. huolta, levottomuutta jstak. T:si raskaana vastuun. T. kunnioitusta. T. heikkoutensa, syyllisyytensä, riippuvaisuutensa. T:simme vavahtaen noiden sanojen sisältämän totuuden. Lapset t:tevat katkerasti heitä kohdanneen vääryyden. T:sivat sortoajan painon. T:si olonsa turvalliseksi, ikäväksi, itsensä loukatuksi. Aloin jo t. Kuuselan kodikseni. T:nen velvollisuudekseni pyytää anteeksi. T:si tehneensä väärin. T:nettiin selvästi, että loppu oli lähellä. Kipeämmin kuin koskaan Lauri t:si nyt, kuinka kauas hän oli loitonnut vanhemmistaan. [Kesällä moni tytöistä] oli jo saapa t., mitä varten oli naiseksi syntynyt SILL.

II. tietää (ks. tietää I.1), olla tietoinen, olla selvillä, perillä jksta, jstak, jnk olemuksesta, laadusta tai ominaisuuksista, siitä millainen jku, jk on. | T. luontoa, ihmisen anatomiaa. Sieniryhmä, jota t:netaan vain vaillinaisesti. T:tee seudun kasviston, tien, kaikki karit. T:si Lapin savotat kuin viisi sormeaan. T. laki, lakia, säännöt. Ei t:ne kielioppia. T. menetelmä, keinot. T. moottorin toiminta. Kehyssahan teränopeuden laskemiseksi on t:nettava iskun pituus ja kierrosluku. T. toisten asiat, asioita. Asioita t:tevalla taholla. Salaisuus, jota ei kukaan t:ne. T. kirjaimet, numerot, nuotit. Ei t:ne vielä A:takaan. Jos t:netaan vähennettävä ja erotus, miten saadaan vähentäjä? Parasta, kauneinta, mitä t:nen. Kuten yleisesti t:netaan. Oppia t:temaan. Ja tulkoot t:temaan, että sinun ainoan nimi on Herra VT. — *Yhd.* asian-, laint:teva.

— *Erik.* **1.** ihmisistä puhuen. **a.** identtisyyttä, henkilöyttä koskevasta, ylimalkaisesta tietämisestä. | Kaikki t:tevat Hannes Kolehmaisen. N.N. t:netaan hyvin liikemiespiireissä. Hänet t:netaan poliitikkona, terävänä kriitikkona, monista keksinnöistään. Aune Antissa opimme t:temaan oivallisen suomalaisen laulajattaren AK. En tunne toista miestä, joka - -. — Us. esittäytymistä, kanssakäymistä tms. edellyttävästä suhteesta toiseen ihmiseen. | Matkalla, opiskeluaikoina tulin t:temaan N.N:n. Hän t:tee useita vaikutusvaltaisia henkilöitä. | T:netko Pekka Saarisen? — En t:ne, mutta tiedän hyvin hänet [tiedän kuka hän on]. **b.** persoonallisuutta, yksilöllistä olemusta koskevasta, perusteellisemmasta, perinpohjaisesta, läpikotaisesta selvillä, perillä olemisesta. | Kyllä äiti tyttärensä t:tee. T:nen sinut pienintä piirtoa myöten. Sen verran häntä t:nen, etten suoralta kädeltä usko hänen lupauksiinsa. T:ne itsesi! T. pappenheimilaisensa 'väkensä, alaisensa, kannattajansa'. | Herra, sinä tutkit minua ja t:net minut. Istunpa minä tahi nousen, sinä sen tiedät; sinä ymmärrät minun ajatukseni kaukaa VT. **2.** *tuntea jku, jk jonkinlaiseksi, jksik* kokemuksen

perusteella pitää jkta, jtak jonkinlaisena, jnak. | T. jk hyväksi, huonoksi. Kateaine, joka t:netaan laatutuotteeksi. Opettajana hänet t:nettiin runsastietoiseksi, innostavaksi mieheksi. Maalaisväestö t:si ruotusotamiehet omikseen, sillä sotilastorpissaan he viljelivät maata sekä olivat - - talonpoikain apuna maanviljelystehtävissä AK. **3.** ymmärtää, tajuta jnk merkitys, arvo, osata arvostaa jtak. | Arvonsa t:teva nainen, taiteilija. T:tee työnsä, rahan arvon. Kyllä hän rahan t:tee 'osaa vaatia, hankkia rahaa, on itara [tms.]'. — *Yhd.* rahant:teva. **4.** obj:na I inf.: osata, ymmärtää. | Veistä pilkut pitkin maita, /- -/ jotta t:nen, tuhma, käyä, / äkkiouto, tien osoan KAL. Ohoh sinua, ukko utra, / vähämieli Väinämöinen, / kun et t:tenut piteä / Vellamon vetistä neittä KAL. **5.** olla selvillä, perillä jnk hyväksikäytöstä, (tietää) käyttää jtak (kasvia, luonnontuotetta, keksintöä, työvälinettä tai -menetelmää tms.) hyödyksi, hyväksi; hallita, taitaa. | Kantasuomalaisten t:temat viljalajit. Indoeurooppalainen alkukansa t:si useita metalleja. Maanviljelystä ja karjanhoitoa ei vielä t:nettu. V. 751 tuotiin Samarkandiin sotavankeja, jotka t:sivat paperinvalmistustaidon. T. tekniikkaa hyvin, huonosti. Reikäeristimiä ei nykyinen puhelintekniikka t:ne. **6.** olemassa olemista ilmaisevissa yhteyksissä. | Eskimot eivät t:ne hammassärkyä lainkaan 'eskimoilla ei ole koskaan hammassärkyä'. Määräys, jollaisen Suomen lakikin t:tee 'jollainen on myös Suomen laissa'. Verisin sota, mitä historia t:tee. Viha, kostonhimo ei t:ne rajoja 'on rajaton, sammumaton'. Etäisyyttä tuskin enää t:netaan. Kiireimpänä elonkorjuuaikana ei lepoa t:nettu 'ei ehditty lepäämään'.

III. todeta jku tai jk jkksi tai jksik, samaksi, määrittää kuka jku on tai mikä jk on, tunnistaa, identifioida. | T:si joukosta veljensä. T:sin sinut heti ensi silmäyksellä, pitkän matkan päähän. Tuijottaa jkta t:teakseen. Enpä ollut t. sinua, niin olet muuttunut. Eläin t:tee hoitajansa. Ei t:ne edes harakkaa. T:sin heti askelesi. Käenpiian helposti t:nettava ääni. Helposti t:nettava pohjalainen talttatyyppi. Hunajassa olevat siitepölyhiukkaset voi hyvin t. mikroskoopilla. On tärkeätä, että lavantauti helpoissakin tapauksissa t:nettaisiin mahdollisimman ajoissa. Entinen järjestelmä, jonka jäljet ovat t:nettavissa vielä nykyisessäkin yhteiskunnassa. Siitä lieto Lemminkäinen, / päästyä kotiperille, / t:si maat on, t:si rannat, / sekä saaret jotta salmet, / t:si vanhat valkamansa, / entiset elosijansa; / mäet t:si mäntyinensä KAL. — *tuntea jku, jk jstak.* T. jku kasvonpiirteistä, ryhdistä, kävelytavasta. Puvusta mies t:netaan. Korvamerkit, joista lappalainen t:tee omat poronsa. Hiirihaukka on helppo t. lennosta. Muurahaiset t:tevat hajusta pesätoverinsa. Hedelmästä puu t:netaan UT. Tiilisavi t:netaan punertavan harmaasta, ruskeasta tai kellertävästä väristään. B:n menettelytapa t:netaan siitä, että - -. T:sin jo äänestä, että te olitte tulossa. — *tuntea jku jkksi, jk jksik.* T:sin hänet heti serkukseni Kustaaksi. T:si auton tunnuskilvestä N:n omaksi. Sudenkorentoa ja sen toukkaa ei ole t. samaksi lajiksi. T:si pianokappaleen Sibeliuksen "Kuuseksi". — *tuntea jku, jk jllak nimellä.* Jaakko Stenius vanhempi t:netaan historiassa Korpi-Jaakon nimellä. Elokuun 24. päivän vastaisena yönä 1572 Pariisissa tapahtunut hugenottien joukkomurha t:netaan Pärttylinyön ja Pariisin verihäiden nimellä. Kansainvaelluksen nimellä t:nettu kansojen siirtyminen uusille asuinpaikoille.

IV. *runok.* tunnustella, ottaa selville. | - - kävi tuulta t:temassa, / ilmoja ihailemassa AK. - - läksit tietä t:temahan / perille pimitetyille LEINO. Läksi tuota t:temahan / Mannun mahtia syvintä LEINO.

tunteelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** par. tunne-. | T:set seikat 'tunneseikat'. T. kriisi 'tunnekriisi'. **2.** jolla on herkät, voimakkaat tunteet (ks. tunne 3), tunne-elämältään herkkä, herkkä-, hellätunteinen, tunteikas; myös: hentomielinen, haaveellinen, sentimentaalinen. | Hellä ja t. neitonen. T. runoilija, uneksija. T. sydän, sielu. T. laulu, soitto. Laulaa vienon t:sesti. Hempeämielinen t:suus. **3.** herkkiä, voimakkaita tunteita ilmaiseva, tunteita herättävä tai niihin vetoava, tunteelliseksi tekevä, tunnelmallinen. | T:set silmät. T. runo, maalaus. Liian t. lemmenluritus. T. valaistus. T. elokuun kuutamo.

tunteen|ilmaisu, -ilmaus *s.* myös ⌒. | Vilpitön, lämmin, kiihkeä t. **-omai|nen** *a.* -sesti *adv.* tunteeseen pohjautuva, tunnepohjainen, tunne-, tunteellinen, tunteikas. | T. elämys. Suhtautua jhk t:sesti. **-palo** *s. kuv.* Kirjailija, jolle on ominaista hehkuva t. ja hillitön mielikuvitus. **-purkau|s** *s.* Hillitön, kiihkeä, raju t. Aito naisellinen t. Joutua jkn t:ksen kohteeksi. Hän oli jo tottunut vaimonsa äkillisiin t:ksiin. **-siirto** *s. psyk.* tunteen kohteen vaihtaminen. | Freudin analyysissa kiinnitetään erityistä huomiota t:on, jossa analysoitavan aikaisemmin kokemat konfliktit ja tunnereaktiot kuvastuvat analyytikkoon kohdistuvina aktuaalisina elämyksinä.

tunteet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** joka suhtautuu jhk tai yl. asioihin tunteitta (tai heikoin tuntein), joka ei reagoi tunteilla, välinpitämätön, kylmä, turta, indolentti; sydämetön, kovasydäminen, tunnoton, raaka. | Seurasin tilannetta sivusta aivan t:tomana. Vastaanotto oli virallisen kylmä ja t. Poikien lähentelyistä huolimatta Maija pysyi t:tomana. Sukupuolinen t:tomuus. — Kovat ja t:tomat kasvot. T. kostaja. T. juonittelija. Häikäilemätön ja t. kiristäjä. **2.** jossa ei ole tai joka ei herätä tunnetta, tunteita. | Meri laulaa laivan ympärillä yksitoikkoista, t:onta lauluaan KOSKENN. **3.** tav. par. tunnoton. | Jllek, jnk vaikutuksille t. Iskuille ja tärinälle t.

tuntehikas[66]* *a.* tav:mmin seur.

tunteik|as[66]* *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* (*rinn.* tuntehikas) jolla on herkkä, voimakas tunne-elämä, herkästi tunteva, herkkä(tunteinen), vastaanottavainen, tunteellinen; myös: joka osoittaa tai ilmaisee (syviä, lämpimiä) tunteita, jossa on (paljon) tunnetta. | T. haaveilija. Hellä ja t. vaimo. T. sydän. Äänessä äitelän t. sointi.

Hentomielinen t:kuus. Laulaa, puhua t:kaasti. T. lausuntaesitys. T. runo, laulu. T. kesäilta.

tunteil|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* olla tunteiden, tunnelmien vallassa, antaa tunteiden johtaa mielenliikkeitään, tunnelmoida, hempeillä. | Kyynelehtivä t:eminen. T:eva kaunosielu, haaveksija. Kaupankäynnissä ei saa t. T:eva kuvaus-, maalaustapa. Kaikkea t:ua vierova realisti. Arki-ihminen halveksii esteettistä "t:ua".

-tuntei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Harras-, hellä-, herkkä-, hieno-, lämmin-, puhdas-, syvä-, voimakast.

tuntematapa *s.* Kirjailijan humoristinen t. TARK.

tuntemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *akt.* Asioita, olosuhteita, lakia t. henkilö. Onnettomuus johtui liikennesääntöjen t:tomuudesta. Toimintaa vaikeutti paikallisten olojen t:tomuus. — *Yhd.* asiant. **2.** *pass.* **a.** jota ei tunneta, ei ole tunnettu. | T. lahjoittaja, hyväntekijä, ihailija. T:toman taiteilijan maalaama taulu. T:toman sotilaan hauta. Matkustaa t:tomana 'valepuvussa, salaa, inkognito'. Meillä, Suomessa t. viljelyskasvi. Ennen t. virustyyppi. Höyrykone oli vielä t. Paketin sisällys t. Osoite t. T:onta kansallisuutta oleva alus. Kuoli t:tomaan tautiin. T. suure, tulontekijä. Toistaiseksi t:tomasta syystä. Häipyä, kadota teille t:tomille. On t:onta, miten tässä vielä käy. Kohotti valtakuntansa ennen t:tomaan mahtavuuteen. N. oli siihen aikaan vielä t. suuruus. — *S:sesti.* Terveiset tutuille ja t:tomille! Kaikki t. houkuttelee. Kadota, häipyä t:tomuuteen 'tuntemattomiin, tietymättömiin'. Kunpa voisi olla muistamatta omaisiaan siellä kaukana t:tomuuksissa KIANTO. — Jkta odottaa suuri t. 'kuolema'. Jku astuu, siirtyy, jklle tulee lähtö suureen t:tomaan 'kuolee'. — *Mat.* yhtälöön tai lausekkeeseen sisältyvä suure, joka tutkimuksen kuluessa voi saada eri arvoja; yhtälöstä ratkaistava suure. | Yhden t:toman yhtälöt. Yhtälön juuri on jokainen t:toman arvo, jolla yhtälö toteutuu. Ratkaista probleema kahdella t:tomalla. — *Yhd.* puolit. **b.** jota ei voi tuntea (entiseksi, samaksi). | Laihtua, ruhjoutua, muuttua t:tomaksi. Muokata, muuttaa jk t:tomaksi. Tykkituli myllersi maaston t:tomaksi. Ääni käheyttään t:tomana. — *Harv.* T:tomiin asti tyylitellyt eläimenkuvat. Häipyä t:tomiin 'tuntumattomiin'.

tuntemis|merkki *s. harv.* (sovittu) tunnusmerkki. **-oppi** *s.* Rohdosten t. eli farmakognosia. **-tapa** *s.* tapa tuntea. | Naisellinen, lyyrillinen t. Kristillinen ajatus- ja t.

tuntemu|s[64] *s.* **1.** tunne; vaikutelma, tuntu. | Kivun t:ksia rinnassa. Miellyttäviä t:ksia synnyttävät huumausaineet. — Minulla oli sellainen t., että joku varjosti meitä. Sielun ja ruumiin t:ksia säestivät luonnon olot SILL. Ihmiset tuntevat aivan oikein, kun vain uskaltavat elää t:ksensa mukaan: olla suurissa asioissa pikkumaisia, pieniä mitata virsumitalla LEHT. Harvoin saa kokea yhtä mieluista t:sta kuin laivan luisuessa karilta PÄLSI. — *Yhd.* tuskant. **2.** jltak määräalalta omaksutut, hankitut tiedot ja kokemukset, tietämys, perehtyneisyys, kokeneisuus. | Lain ja asetusten t. Historian, kielten, paikallisten olojen, liikennesääntöjen t. Renessanssiajan taiteen t. Sotataidon teoreettinen ja käytännöllinen t. Saavuttaa perusteellinen olojen t. - - puhui suurella t:ksella vallitsevista oloista SILL. — *Yhd.* henkilö-, ihmis-, itset.; alan-, asian-, kielen-, lain-, luonnon-, maan-, maastont.; erikois-, paikallist.

tun|ti[4*] *s.* **1.** (*lyh.* t, *tekn.* h) aikamitta: $^1/_{24}$ vuorokautta, = 60 minuuttia. | Täysi, vajaa t. 2 t 15 min. Kokous kestää toista t:tia, useita t:teja. T:nin tauko, marssilepo. Parin t:nin matka. 8 t:nin työpäivä. Auton nopeus oli 70 km t:nissa. Joka täyden, puolen t:nin kuluttua. Pikku t:neilla 'aamuyöstä'. Saatiin odottaa t:nista t:tiin. Tilanne huononi t. t:nilta. — *Yhd.* aamu-, ilta-, iltapäivä-, päivä-, yöt.; neljännest.; ajo-, harjoitus-, työt. **2.** määrätarkoitukseen käytetystä (likimäärin) tunnin pituisesta tai lyhyemmästäkin ajasta. **a.** vars. opetus-, oppi-, koulutunti. | 45 minuutin t. Lehtori A:n t. Matematiikan, historian t. T:nilla on istuttava hiljaa. T:nilla kirjoitettu aine. Kiiruhtaa t:nille. Kello soi t:nille. Seuraavaksi t:niksi annettu läksy. — Äidinkielelle on varattu liian vähän t:teja viikossa. Opettaja, jolla on paljon t:teja. — Yksityistunneista. | Antaa ehtolaisille t:teja. Haluta, saada, ottaa jklta t:teja jssak aineessa. — *Yhd.* harjoitus-, keskustelu-, korjaus-, koulu-, kuuntelu-, näyte-, opetus-, oppi-, valvontat.; kaksois-, lisä-, viikko-, yksityis-, ylit.; askartelu-, kieli-, kirjoitus-, käsityö-, laskento-, laulu-, lento-, luento-, luku-, piano-, ratsastus-, soitto-, tennis-, urheilu-, uskonto-, veisto-, viulu-, voimistelut.; historian-, latinan-, suoment. **b.** muusta määrämittaisesta tai pituudeltaan määrittämättömästä ajasta, tuokio, hetki. — *Yhd.* aamiais-, kahvi-, päivällis-, ruoka-, ruokailu-, tupakkat.; välit.; lasten-, raamattut. **c.** työyksiköstä. — *Yhd.* ampeeri-, hevos-, hevostyö-, hevosvoima-, kilowatti-, wattit. **3.** hetki, aika. | Haikea eron t. HEPOR. - - luulin jo viimeisen t:tini tulleen KALLAS. Kääntyi kuu ja tuli uhrin t. LEINO. **4.** kulman mittana; ks. tuntijako 2.

tuntiansio *s.* Sekatyömiehen keskimääräinen t.

tuntija[14] *tek.* < tuntea. | Paikallisten olojen t. Lakiasiain, raamatun t. Hän puhuu taiteesta kuin t. ainakin. Mies tarkasteli autoja t:n silmin. — *Yhd.* asian-, kirjallisuuden-, lain-, musiikin-, taiteent.; ihmist.; erikoist.

tunti|jako *s.* **1.** tuntien jakautuminen eri aineiden osalle koulun lukusuunnitelmassa. **2.** kulmamittauksen järjestelmä, jossa täysi ympyrä on 24 tuntia, 1 t = 60 min ja 1 min = 60 s. **-kaupalla** *adv.* useita tunteja, tuntimäärin. | Jouduimme odottelemaan t. **-kau|si** *s.* Ajo, neuvottelu kesti t:sia. Olen istunut tässä lähes t:den. **-kilometri** *s.* nopeuden yksikkönä: 1 km tunnissa. | Ajoimme 90 t:n nopeudella. **-kirja** *s.* vihko, johon työtunnit merkitään. **-kirjuri** *s.* henkilö, joka pitää kirjaa tehtaan työntekijöiden työtunneista. **-kortti** *s.* aikakortti (2); vrt. tuntikirja. **-kulma** *s.* tähden ja taivaannapojen kautta asetetun tason ja meridiaanitason välinen etelästä myötäpäivään laskettu kulma. **-lasi** *s.* hiekkakello, tiimalasi. | Saarnastuolin kaiteella oleva t. — *Kuv.* Hänen t:ssaan on

hiekka juoksemaisillaan loppuun 'hän kuolee pian'. **-lasku** *s.* Palkka maksettiin t:n mukaan. **-luku** *s.* tuntien luku. | Äidinkielen opetuksen t. **-maksu** *s.* maksu tunnilta. | Tenniskentän t. **-mies** *s.* tuntipalkkalainen;)(urakkamies. **-määr|ä** *s.* Käsitöiden opetukselle varattu t. Kävelimme kaupungilla t:iä.

tuntinen[63] **1.** *a.* **a.** tuntia kohti oleva tai tuleva, tunnin. | Koneen t. työkyky, työsaavutus. Sorvin t. lastutulos. **b.** *poss.* Yksi-, viisi-, kahdeksan-, kymmen-, 24--, monit. **2.** *s.* (noin) tunnin pituinen aika. | Siinä rupatellessa kului t. aivan huomaamatta. — *Yhd.* puolit.

tunti|nopeus *s.* nopeus tunnissa. | Auton, lentokoneen t. Junan t. oli 60 km. Painokoneen t. **-ohjelma** *s.* opetus-, harjoitus- tms. tunnin ohjelma. **-opettaja** *s.* koulun vakinaiseen opettajakuntaan kuulumaton opettaja, joka hoitaa jnk aineen (tai useampien aineiden) opetusta yhdellä tai useammalla luokalla. **-opetus** *s.* tunneilla tapahtuva opetus; jkn tuntiopettajana antama, hoitama opetus. **-osoitin** *s.* Kellon t. **-palk|ka** *s.* työtunnilta, -tunneittain maksettava palkka. | Tehdä jtak t:alla. Olla työssä t:alla. Saada t:kaa. **-palkkalainen** *s.* tuntipalkkaa nauttiva henkilö. **-palkkio** *s.* vrt. tuntipalkka. | Tuntiopettajan t. **-tehtävä** *s.* koulussa tunnilla suoritettava tehtävä;)(kotitehtävä. **-työ** *s.* tuntipalkalla suoritettava työ; vrt. urakkatyö. | Teettää jtak t:nä. **-vauhti** *s.* vauhti tunnissa. | Käveltiin 5 kilometrin t:a. **-viisari** *s.* tuntiosoitin. **-ympyrä** *s.* *täht.* taivaanpallolla napojen kautta kulkeva ympyrä, deklinaatioympyrä.

tun|to[1*] *s.* **1.** tuntoaisti. | Ihmisen viisi aistia ovat näkö, kuulo, t., haju ja maku. Sormenpäissä on herkkä t. Tarkka t. T. palaa turtuneeseen jäseneen. — *Yhd.* iho-, lihast.; kipu-, kosketus-, lämpötila-, paikallist. **2.** *tunnossa(an* (adv:n tavoin) tajuissaan. | Kuoleva oli loppuun saakka (täydessä) t:nossaan. Loukkaantunut kuoli t:toihinsa tulematta. — *Harv.* tolkussaan. | Sen tehdessään A. ei ole ollut t:nossaan, vaan ilmeisesti juovuksissa. **3.** *abstr.* ja *kuv.* **a.** tunne, tuntemus; lähinnä tunteeseen pohjautuva tietoisuus, varmuus jstak. | Mielihyvän, pahanolon t. Tulkita runoissa subjektiivisia t:tojaan. | Mielessä ailahti lämmin t. Hän muisti odottavansa sisartansa ja hänen miestänsä JOTUNI. -- kaikki näyt ja t:not sulivat suureksi, huimaavaksi elämykseksi SEPPÄNEN. — Minulla on se t., että jotakin on hullusti. T. elämän pohjattomasta lohduttomuudesta. Orpouden, turvattomuuden, oman kurjuuden, syyllisyyden t. Vahvistaa yhteenkuuluvaisuuden t:toa. Herätä kansallisen itsenäisyyden t:toon. Menestymisen mukana kasvava oman arvon ja voiman t. Voimansa t:nossa vihollinen hyökkäili liian varomattomasti. Hänellä oli aavistuksensa, oli kuin t. luissaan, että vielä -- IVALO. — *Yhd.* myötät.; elämänt.; alemmuuden-, häpeän-, kunnian-, oikeuden-, omanarvon-, synnin-, syyllisyyden-, vastuun-, velvollisuuden-, voiman-, yhteenkuuluv(ais)uudent.; itse-, kansallis-, yhteist. **b.** sisin, mieli; halu. | Jk käy jkn t:nolle 'pahoittaa mieltä'. Olla t:nossaan varma, levoton jstak. T:nossaan hän kyllä tiesi, minkä tähden häntä otti niin oudosti rinnasta TALVIO. Tuopa tuopi tuiman t:non, / tuo ainakin mustan mielen A.OKSANEN. -- tuollapa syämykseni, / tuolla t:toni makaapi / noissa Pohjan neitosissa KAL. **c.** omatunto. | Siinä asiassa on t:toni puhdas. Jk painaa, vaivaa, kalvaa jkn t:toa. Jkn t:nolla on rikos. Hänellä on t:nollaan yhtä ja toista. T:non rauha. Tee niin kuin t:tosi käskee. -- kohoo jo verinen veitsi, / käsi käskee, t. kieltää LEINO. — *Yhd.* omat.

tunto|aisti *s.* ryhmä toisistaan riippumattomia aisteja, joiden aistinelimet ovat vars. ihossa (paino- l. kosketusaisti, värähdysaisti, kipuaisti, lämpötila-aisti), nyk. terminä par. ihon aistit. **-aistimus** *s.* **-aisti|n** *s.* T:mena toimivat mm. tuntohermojen ihossa olevat kerämäiset päät, tuntokeräset. **-elin** *s.* tuntoaistin. **-harha** *s.* *psyk.* tuntoaistin alalla esiintyvä harha-aistimus. **-herkkä** *a.* par. herkkätuntoinen. **-hermo** *s.* keskihakuinen hermo, joka välittää tuntoaistimuksia keskushermostoon; vrt. liikehermo. **-häiriö** *s.* Hermotulehduksen aiheuttamat t:t.

tuntoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* On sen t:sta [= tuntuista], että kohta alkaa jälleen leijailla ilmassa lumia A.E.JÄRVINEN. -- kansat ja maat tulivat t:siksi ja tietoisiksi omasta arvostaan V.VOIONMAA. — Yl. vain *yhd.* Arka-, herkkä-, hieno-, syvät.; kunnian-, oikeuden-, omanarvon-, vastuun-, velvollisuudent.

tunto|juuri *s.* *anat.* tuntohermo. | Selkäydinhermo alkaa kahdella juurella, joista etumainen on liikejuuri, takimmainen t. **-karva** *s.* karva, joka välittää ärsytyksiä tuntosoluihin. | Nisäkkäiden t:t. **-kasvi** *s.* = mimoosa. **-kerä** *s.* tuntokeränen. **-keränen** *s.* *anat.* ihossa olevia, tuntoärsytyksiä vastaanottavia tuntohermojen pääte-elimiä. **-keskus** *s.* *fysiol.* aivokuoren alue, johon tuntoaistien johtoradat päättyvät. **-ky|ky** *s.* Alkoholi lamauttaa k:vyn. **-levy** *s.* numeroitu kahtia murrettava metallilevy, jollaista sotilas pitää sodassa nyöristä kaulassaan henkilöllisyyden toteamiseksi kaatumistapauksessa. **-lonkero** *s.* tuntoelimenä toimiva lonkero. | Meritähden t:iksi muuttuneet imujalat. **-merk|ki** *s.* tunnus, tunnusmerkki. **1.** merkki, jolla jk, jku tuntemista varten varustetaan. | Laivan t:kinä on sen kotimaan lippu. Moottoriajoneuvon t:it. Taisteluharjoituksissa oli vihreiden t:kinä lakkiin kiinnitetty havunoksa. **2.** ominaisuus, seikka, josta jku, jk voidaan tuntea, identifioida, tunnistaa; jllek erityisesti luonteenomainen piirre, ominaisuus. | Kadonneen koiran, rikollisen t:it. Valkoisen rodun t:it. Ominaisuus, jota pidetään kunnon miehen t:kinä. Varma, luotettava, pettämätön t. Kiinteistökaupan t:it. — *Yhd.* heimo-, laji-, rotut.; erikois-, lisä-, päät. **-merkkioppi** *s.* oppi niistä ihmisen näkyvistä ominaisuuksista, joiden avulla hänet voidaan erottaa toisista yksilöistä. **-merkkitoimisto** *s.* Rikostutkimuskeskuksen t. **-nysty(rä)** *s.* tuntokeränen. **-piiri** *s.* *anat.* ihon alue, jolla kaksi erillistä ihoärsykettä tuntuu yhdeltä. **-piste** *s.* *anat.* tuntokeräsen kohta ihossa. **-rata** *s.* *fysiol.* hermorata, jota pitkin tuntoärsytys tulee tuntokeskukseen. **-rihma** *s.* tuntoelimenä toimiva rihma. | Ankeriaan

suun ympärillä olevat t:t. **-sarv|i** *s.* T:et 'niveljalkaisten päässä olevat vars. tunto- ja hajuaistimina toimivat lisäkkeet, antennit'. Hyönteisen, perhosen, ravun t:et. Muurahainen tunnustelee herkillä t:illaan. — *Kuv.* Merivartioelimet mantereella toimivien sotavoimien t:ina. N:llä on oikeat tiedemiehen t:et. Nyt minä vaistoan erinäisiä asioita, joihin jokapäiväisessä elämässä t:eni eivät ulotu KIANTO. | Teillä on hyvät t:et, herra henkikirjuri. Te tiedätte, milloin on erottava LEINO. **-suka|nen** *s.* aistinelimenä toimiva sukanen. | Kärpäsloukun t:set. **-syy, -säie** *s. fysiol.* keskushermostoon ärsytystä johtava hermosyy, sensiibeli hermosyy. **-ärsyke** *s.* **-ärsytys** *s.*

tuntu[1*] *s.* **1. a.** pinnan sileydestä, pehmeydestä tms. kosketusaistin välityksellä saatu vaikutelma. | Kankaan, nahan pehmeä, kalsea, miellyttävä, karhea t. **b.** tuntuma, kosketus. | - - askeleen pari astuttuaan hän [= sokea] sai kepillään t:a tuvan rappusista ja meni tupaan AHO. — *Abstr.* Sodasta saatiin pääkaupungissakin heti t:a lentopommituksina. **2.** ilmauksissa, jotka merkitsevät, että jk tuntuu, vaikuttaa jltak; us.: tunne, tunnelma, vaikutelma. | Pastillin suuhun antama raikas t. Talvipuutarhassa on tropiikin t:a. Maaliskuun ilmassa on jo kevään t:a. Ahtauden, väljyyden, kasarmin t. [Palmusunnuntaina] ilma tuoksahtaa niin puhtahalta, / mut kylmä t. on sen tuoksullai — / on vielä talvi LEINO. [Leivästä] tuoksahtaa pellon, riihen ja honkaisen leipomapöydän t. KARHUM. — Kuvaus, jossa on elävän elämän, eletyn ja koetun t:a. Taisteluharjoituksiin saatiin runsaasti toden t:a. Välikohtaus antoi matkallemme seikkailun t:a. Kuusi ja kynttilät antavat joulun ja juhlan t:a. Ilmassa oli vaaran ja odotuksen t:a. Aurinko nousee ja levittää kaikkialle tuota aivan erikoista nuoren puhtauden t:a SILL. — Hänellä oli se t. [= tunne, tunto], että vielä sitä sittenkin jotain tapahtuu IVALO. Vain painostava väsymys ja raukeus uppousi aivoihin, muuttuen vähitellen omituisen hiukaisevaksi tyhjyyden ja yhtäkaikkisuuden tunnuksi LEINONEN. — *Yhd.* juhlat.; elämän-, kohtalon-, luonnont.

tun|tua[1*] *v.;* tuntuva ks. myös erikseen. **I.** fyysillisistä aistimuksista, aistihavainnoista. **1.** olla aistittavissa, havaittavissa, tunnettavissa tai tulla aistituksi (vars. tunto-, elollis- tai haju- tai maku-, melko harv. kuulo-, yl. ei näköaistin välityksellä). | Ihonalainen kasvain, joka t:tuu käsin tunnusteltaessa. Paise näkyy ja t:tuu kohoamana. Kuolevan suonensykintä ei enää t:tunut. Vihdoin t:tui pohja jalkojeni alla. Ruoskan jäljet t:tuvat vielä selässä. — Tuskin t:tuva kosketus, kipu. Sydänalassa t:tuu pistosta. Särky, joka t:tuu pahimmin öisin. Kipu, joka t:tuu yhtämittaisena jomotuksena. Puudutus oli niin hyvä, että hampaanotto ei t:tunut lainkaan. Selkäsauna t:tui pakaroissa vielä seuraavana päivänä. Monituntinen kävely t:tui jaloissa. Sydän hakkasi niin että ohimoissa t:tui. Niin tyyntä, ettei t:tunut tuulenhenkäystäkään. Lämmin huone, jossa ei pakkanen t:nu. Väsymys, nälkä, jano alkaa t. Nenään t:tui miellyttävä ruoan haju. Huoneessa t:tui selvä palaneen käry. Voissa t:tuu hiukan eltaantuneen makua. Äänessä t:tui yskän aiheuttama käheys. Ilmassa t:tui ukkosta. Jos aseen lukkoa avattaessa t:tuu vastusta, ei lukkoa saa avata väkivalloin. — *Erik. maat.* kantavasta eläimestä, jonka sikiön voi käsin tunnustelemalla tuntea. | Lehmä, sika t:tuu. Myi t:tuvan lehmän. **2.** aiheuttaa tietynlainen subjektiivinen aistimus, aistivaikutelma, fyysillinen tuntumus; v:iin liittyy aistimuksen laatua ilmaiseva tav. abl:ssa, harvemmin all:ssa oleva adverbiaali, sivulause tai partis.-rakenne. | Jk t:tuu käteen karkealta, liukkaalta, kostealta, tahmealta, kuumalta tai karkealle [jne.]. Ilma, vesi t:tuu kylmältä. Villapaita, joka sekä näyttää että t:tuu lämpimältä. Kieleen karvaalta t:tuva aine. Iho t:tuu kuivalta, hikiseltä, aralta. Tahmealle t:tuva kieli. Pää t:tuu kipeältä, raskaalta. Painavalta t:tuva esine. Jalat t:tuivat lyijyltä. Kostealta ja kylmältä t:tuva huone. Housut eivät saa t. liian kireiltä. Huonoilmaisessa huoneessa oleskelu t:tuu väsyttävältä. Olo t:tuu ilkeältä, vaikealta, helpolta, kevyeltä. Joko jalkasi t:tuu terveeltä? Vointini t:tui paremmalta. Äänesi t:tuu käheältä. Liian kirkas valo t:tuu silmiin ilkeältä. — T:tuu kuin pian tulisi sade. T:tuu siltä, että käteni on poikki. Säikähdin niin, että sydän t:tui pysähtyvän. Koko laiva t:tui hajoavan alta. Työnsin ovea ja vihdoin se t:tui liikkuvan. Naula t:tui pistävän luuhun saakka. Pakkasta t:tuu olevan ainakin 20 astetta. Terveyteni t:tuu parantuneen. Ääni t:tui loittonevan. — *Vanh.* transl:n ohella. | - - pidä häntäsi kaivossa, niin kauan kuin raskaaksi t:tuu [= kunnes se alkaa tuntua raskaalta] KS. — Henkilösubj:n ohella †. | - - väsyneeksi t:nun [= tunnen itseni] ja uni silmäkansiani painaa KIVI. Nyt t:nun aika pirteältä [→ tunnen olevani aika pirteä, tunnen itseni aika pirteäksi] KATAJA.

II. tunne- ja ajatusvaikutelmista: saada aikaan, aiheuttaa jk vaikutelma, tunne, tehdä tietynlainen vaikutus, vaikuttaa jksta jltak, olla jkn mielestä jnklainen; näyttää jltak; v:iin liittyy vaikutelman laatua ilmaiseva abl:ssa, harvemmin all:ssa oleva adverbiaali, sivulause tai partis.-rakenne. | Saarna t:tui minusta kuivalta, kuivalle. Turvalliselta t:tuva pakopaikka. Odotus t:tui pitkältä kuin iäisyys. Ero t:tui haikealta. Miltähän mahtaisi t., jos voittaisi raha-arpajaisten päävoiton. Hinta t:tuu varsin kohtuulliselta. Uskomattomalta t:tuva uutinen. Jk t:tuu luonnolliselta, selvältä, oudolta, epäilyttävältä. Tuomio t:tuu liian ankaralta. Hän t:tuu järkevältä mieheltä. Oi, pyhälle t:tuu ilma, jota hengitän KIVI. - - mille t:tuu murhamiehenä olla? KIVI. T:tuu lohdulliselta tietää, että - -. T:tui nololta lähteä hyvästiä sanomatta. Minusta t:tuu siltä, että nyt on parasta häipyä. En ole varma, mutta minusta t:tuu, että - -. Hetken t:tui siltä, kuin yritys epäonnistuisi, mutta - -. T:tuu kuin kaikki olisi vain unta. — Seurue t:tuu olevan juhlatuulella. Isäntä t:tuu olevan maalaisliittolaisia. Seinän takana t:tuu olevan juhlat. N:n t:tuu olleen

pakko myydä talonsa. Hänet t:tuu erotetun virastaan. Et t:nu tietävänkään [= minusta tuntuu, ettet tiedä], että - -. T:nun olevan [= minusta tuntuu, että olen] ainoa, joka - -. T:nutte suututtaneen hänet leikinlaskullanne. - - t:numme loukkaavan täällä jotain hienoa ja pyhää AHO. — *Vanh.* transl:n ohella. | - - Venlakin t:tui Juhanille rakkaammaksi kuin ennen KIVI. Kaikki t:tui heistä kamalaksi uneksi KIVI.

III. I.1-kohtaan liittyen. **1.** yl. olla havaittavissa, tunnettavissa, erottua, näkyä. | Huonosti t:tuva talvitien pohja. - - ei kenenkään edeltämenneen jälki siinä [tiessä] t:nu SILL. Taitotyötä, jossa eivät pihtien pitämät t:nu. — Oli vielä niin aikaista, ettei lähestyvä aamu t:tunut. | Päivä ei t:tunut juuri ollenkaan. Hämärä antoi hämärälle kättä KOJO. — Kyllä se oras t:tuu, josta touko tulee SL. T:tuu tuomi muista puista, appi muista ukkoloista SL. - - mutta koko käytöksessään hän antoi t. että tämä lapsukainen - - häntä erityisesti kiusasi KIANTO. — Seutua, jossa vanhan kulttuurin leima t:tuu kaikkialla. Vieraan vaikutuksen t:tuminen kielessä ja tavoissa. Sodan vaikutus t:tui kaikilla aloilla. Pahimmin pula t:tui liike-elämässä. Tapahtuma, jonka seuraukset t:tuivat vielä vuosien kuluttua. **2.** ed:een liittyen läheten merk:tä vaikuttaa, tehota, tepsiä. | Iskeä, lyödä, puristaa niin että t:tuu. Ei noin pieni ryyppy miehessä t:nu! 60-vuotiaassa alkaa ikäkin jo t. Ojituksen vaikutus ei t:nu niin syvällä maassa. Routiminen t:tuu pahimmin paljaalla maalla. Noin mitätön summa ei t:nu valtion kukkarossa.

IV. *tun|tuvissa,* -tuviin (adv.) tunnettavissa, erotettavissa, havaittavissa. | Selvästi t:tuvissa oleva kyhmy. Runoteos, jossa Eliotin vaikutus on t:tuvissa.

tuntui|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* gen:n määrittämänä: jltak tuntuva, vaikuttava; kirjoitetaan us. ◡ lyhyen, attr:ttoman määräyksensä kanssa. | Sileän, pehmeän, kostean, kevyen t. Kolkon t. asunto. Avaran t. huone. Tuoreen t:sta voita. Miellyttävän t:sta kangasta. Raukean t. olo. Kirpeän t. arvostelu. Otteissaan varman t. nuorukainen. Herrasmiehen t. mies. — *Yhd.* juhla-, maalais-, todellisuust.; avaran-, kalsean-, kostean-, kovan-, kylmän-, lämpimän-, miellyttävän-, pehmeän-, puhtaan-, täydent.; saman-, toisent.; kohtalon-, maan-, todent.

tuntuma[13] *s.* **1.** *sot. voim.* kahden vierekkäisen tai peräkkäisen miehen tai joukon keskinäisestä yhteydestä kulloisenkin välin tai etäisyyden kannalta; us. = kyynärtuntuma. | Järjestyä t:lle. T:lle ojennus! Kaarrossa on t. säilytettävä koko ajan. — *Yhd.* kuulo-, kyynär(pää)-, käsivarsi-, näkö-, sompat. **2.** laajemmin ja *kuv.* kosketuksissa, yhteydessä, lähe(ttyvi)llä olosta. | Säilyttää t. edellä kulkevaan. N. juoksi koko ajan tiiviissä t:ssa etujoukkoon. Seuraava juoksija tuli parin metrin t:ssa. — Meren t:ssa. Aitolahti on Tampereen t:ssa. — Vähitellen joukkue sai t:n vastustajan peliin 'pääsi perille vastustajan pelitavasta'. Säilytti t:n englannin kieleen koulusta päästyäänkin. — *Yhd.* ohjas-, sormit.; maant.

tuntumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* Kipu häipyy väliin aivan t:tomaksi. Haava parani miltei jäljen t:tomaksi. Valtion menoissa t. menoerä. — *tuntumat|tomissa,* -tomiin (adv.) Olla t:tomissa. Häipyä, hälvetä t:tomiin. Tuisku peitti aukean yli vievän polun t:tomiin.

tuntumu|s[64] *s.* tunne, tuntemus. | Säveltaiteen synnyttämät t:kset. Hämärät, tiedottomat t:kset. - - kävi selville - - niistä ajatuksista ja t:ksista, joita Joosefin mielessä virisi hänen saadessaan tietää nyt olevansa matkansa päässä AK.

tuntur|i[5] *s.* **1.** puurajan yläpuolelle kohoava pyöreälakinen vuori mannerjään aikoinaan peittämällä alueella, vars. Fennoskandiassa; vrt. vaara. | Paljaslakinen t. T:in laki, juuri, rinteet. Kiivetä t:ille, t:iin. Asua Lapin t:eilla. Lähtee pääsiäislomaksi t:eille hiihtämään. **2.** lähekkäisten tuntureiden (1) muodostama ylänköalue, tunturialue, tunturisto. | - - uskoi saavuttavansa suden, ennen kuin se ehtisi t:iin JÄRVENT.

tunturi|alue *s.* Metsätön t. **-eläimistö** *s.* **-eläin** *s.* **-elämä** *s.* Lappalaisten t. **-haukka** *s.* Falco rusticolus, Lapin tuntureilla pesivä, talvisin Etelä-Suomeen asti vaeltava jalohaukka(laji), jonka ruskean harmaassa selkäpuolessa on vaaleita poikkijuovia ja täpliä ja valkeassa vatsapuolessa tummia täpliä; *syn.* jahtihaukka. **-hiih|to** *s.* Pallastunturi, Suomen t:don keskuspaikka. **-hiihtokeskus** *s.* **-hiihtokurssit** *s. mon.* **-hiihtäjä** *s.* tunturihiihdon harrastaja. **-hilpi** *s.* Phippsia algida, tuntureilla kasvava mätästävä heinäkasvi. **-hotelli** *s.* Pallastunturin t. **-huippu** *s.* Korkea, lumipeitteinen t. **-jakso** *s.* **-joki** *s.* **-jono** *s.* **-järvi** *s.* Kirkasvetinen t. **-jää** *s.* **-jäätikkö** *s.* **-kasvi** *s.* vrt. seur. **-kasvillisuus** *s.* tuntureilla ja muuallakin vuoristoseuduissa metsärajan yläpuolella olevia vuorten ylä- ja lakiosia verhoava kasvillisuus, paljakkakasvillisuus. **-kasvisto** *s.* **-kero** *s.* **-keto** *s.* **-kihu** *s.* Stercorarius longicaudus, tunturivesien rannoilla elävä kihu, tunturiräiskä. **-kiuru** *s.* = lapinkiuru. **-koivu** *s.* Betula tortuosa, vaaroilla ja tunturien rinteillä kasvava matala, käyrärunkoinen koivu. **-kurmitsa** *s.* = kapustarinta. **-kuru** *s.* **-laakso** *s.* **-laidun** *s.*

tunturilainen[63] *s.* tunturien asukas, vars. tunturilappalainen.

tunturi|lakeus *s.* **-laki** *s.* tunturinlaki. **-lampi** *s.* **-lappalainen** *s.* tuntureilla asuva pääasiallisesti poronhoidolla elävä lappalainen, tunturilainen, porolappalainen; vrt. kalastajalappalainen. **-lap|pi** *s.* tunturilappalaisten murre; erik. Ruijassa ja Suomen Lapissa laajimmalle levinnyt (ruijan)lapin murre (us. erotukseksi inarinja koltanlapista). | Suomen t:in kirjakieli. **-leivonen** *s.* = lapinkiuru. **-lintu** *s.* tuntureilla pesivä lintu. **-luon|to** *s.* Lapin t:non salaperäinen viehätysvoima. **-lähde** *s.* Kirkas ja syvä t. **-maa** *s.* Puuttomat t:t. Jylhän t:n kasvatti. — *Erik.* T:n pojat 'norjalaiset'. **-maailma** *s.* Lapin t. **-maasto** *s.*

tunturimai|nen[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* Korkea, t. vaara.

tunturi|maisema *s.* **-maja** *s.* **-metsä** *s.* **-mittari** *s.* Larentia autumnata, eräs mittariperhonen.

tunturin|harja *s.* **-huippu** *s.*

tunturiniitty *s.*
tunturin|laki *s.* Lumipeitteinen, puuton t. **-rinne** *s.*
tunturi|nurmikka *s.* Poa alpina, tuntureilla kasvava nurmikka. **-orho** *s.* Chamaeorchis alpina, tuntureilla kasvava kämmekkäkasvi. **-paju** *s.* Salix polaris, tuntureilla pitkin maata suikertavana varpuna kasvava paju. **-paljakka** *s.* **-polku** *s.* **-poro** *s.* tunturiseuduissa elävä poro, joka vain talvisin laskeutuu alempiin metsäseutuihin. **-puro** *s.* Kirkasvetinen t. **-pää** *s. maant.* nunatakki. **-pöllö** *s.* Nyctea scandiaca, aivan valkoinen tai musta- ja ruskeatäpläinen, mm. Suomen Lapissa tunturien rinteillä pesivä, etup. pikkujyrsijöitä syövä pöllö. **-retkeily** *s.* **-retki** *s.* **-riekko** *s.* = kiiruna. **-rin|ne** *s.* Lapin t:teiden kasvit. **-rotu** *s.* Pohjois-Ruotsissa kehitetty valkoinen nupo karjarotu. **-ruoho** *s.* **-räiskä** *s.* = tunturikihu. **-seinä** *s.* **-seinämä** *s.* **-selänne** *s.* **-seu|tu** *s.* Lapin t. käsittää Suomen pohjoisimman osan. Metsättömät t:dut. **-sopuli** *s.* Lemmus lemmus, Skandinavian, Suomen ja Kuolan niemimaan tunturiseuduissa elävä sopuli. **-sotka** *s.* = lapasotka.
tunturisto[1] *koll.s.* tunturialue. | Inarin Lapin t:t.
tunturi|susi *s.* Canis alpinus, Itä- ja Keski-Aasian vuoristoseuduissa elävä hyvin tuuheahäntäinen susi(laji), jonka selkäpuoli ja häntä ovat punaharmaat, vatsapuoli kellanharmaa, punasusi. **-tupa** *s.* **-tuuli** *s.* Raikas, jäinen t. **-var|pu** *s.* Vaivaispaju, kurjenkanerva ym. t:vut. **-vesi** *s.*, tav. *mon.* Lapin t:ssä pesivät linnut. **-vuori** *s.* tunturi. **-vuoristo** *s.* **-vyö** *s.* **-vyöhyke** *s.* Puuton tundra- ja t. **-ylän|kö** *s.* Skandinavian niemimaan korkeat t:göt.
tuntuv|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* (selvästi verbaalisesta käytöstä ks. tuntua) selvästi havaittava; huomion arvoinen, aikamoinen, melkoinen. | Hänen poismenonsa on jättänyt jälkeensä t:an tyhjän tilan. Jllak on t. vaikutus jhk. T. lisäys, rajoitus. Verot nielevät t:an osan tuloista. Avustuksiin on käytetty varsin t:ia summia. Jk tuottaa t:aa haittaa, vahinkoa. Vihollinen kärsi t:an tappion. Varojen puute kävi yhä t:ammaksi. Valtion menoja olisi t:asti supistettava.
tuntuvai|nen[63] *a. harv.* = ed. | Vaiti tuvast' astui, vaiti korven / polkutietä tuskin t:sta *MANN.
tuo s:nen ja a:nen *demonstr.pron.* Yks. nom. ja päätteetön akk. murt. ja puhek. myös *toi* (ks. sitä erikseen), muissa sijamuodoissa vartalona *tuo-*. Mon. nom. ja akk. *nuo* (vanh. ja murt. myös *nuot,* murt. ja puhek. *noi*), muissa sijamuodoissa vartalona *noi-* (murt. myös *nui-*). — Ks. erikseen adv:eina käytettyjä tuokseen, tuolla, tuollaan, tuolleen, tuoltaan, tuonaan, tuossa (tuosta, tuohon), tuostaan. — Sijamuodoista on joskus vaikea ratkaista, onko kysymyksessä pron. vai adv. — Vrt. tämä, se.

A. viittaamassa jhk puhujan ja puhuteltava(i)n välittömästi havaitsemaan tai ajattelemaan, puhujasta (ainakin) jonkin matkan päässä, (suhteellisen) loitolla olevaan, jota puhuja esim. voi osoittaa kädellään: se jonka tuossa tai tuolla näet(te) [tms.].

I. *s:sesti.* Kuka t. on? Aina t:nkin pitää olla häiritsemässä! T. tuossa on mikrofoni. Tämä on meidän talomme ja t. tuolla kauempana on pappila. Eikö sinulla ole muuta takkia kuin t.? T:n nimeä en muista. Vai t:n näköinen sinun uusi pukusi on. Mistä sait kaiken t:n? Mitäs melua t. on? T:n verranko sinä vain söit? T:n korkuinen, pituinen. T:ta [vars. kans. = noin] pitkä, paksu. — Eräissä kiteytyneissä yhtymissä: *tuota tuonnempana, tuonnemmaksi* ks. tuonnempana. — *tuon* (tai harv. *tämän*) *tuosta(kin)* vähän väliä, tämän tästä(kin), usein. | Taso-ylikäytäväonnettomuuksia sattuu t:n t:sta. Hän pistäytyy meillä t:n t:stakin. T:n t:stakin on korjausta vaadittu, mutta turhaan. — *tuon taivaallista* ks. taivaallinen 3.c.

II. *a:sesti* toisaalta ainakin jossain määrin painollisena rajoittavana attr:na (Ei tämä, vaan t. laatikko), toisaalta tav. suhteellisen painottomana selittävänä attr:na (Ota t. toinenkin laatikko). | Kuka on t. ikkunan vieressä istuva nainen? Toisitko minulle t:n tuolin. Tekö olette t:n auton omistaja? Noilla jalkineilla et voi lähteä metsään. T:hon käteen [kädenlyönnistä lupauksen, sopimuksen tms. vakuudeksi]! | "Suostutko?" — "T:hon käteen!" Katsos t:takin keikaria! T:ssa kohden on tahra. Nosta aivan hitaasti, t:lla tavalla. Kuinka te t:lla tapaa kompuroitte. Enpä ole häntä ennen t:ssa kunnossa nähnyt. T:ta menoa olet pian konkurssissa. Ei häntä kannata vastustaa, kun hän t:lla päällä on. Pitäisi sinun t:ssa iässä sellaiset asiat jo tietää. — Kuka on rikkonut t:n ikkunan? Maistapas noita punaisiakin omenia. | "Kumpi teistä on vanhempi?" — "T. Tauno." | T. Seppo se minut tänne neuvoi. Aiotko kuljettaa kaikki nuo rojut mukanasi? Mistä t. synkkä ilme? Lopettakaa jo t. kamala huuto ja hoilaus! — *Erik.* **1.** painollisena puhuttaessa sellaisesta, jolla on kaksi puolta: puhujan kannalta kaukaisempi, toinen;)(tämä. | Kadun, virran t. puoli. Joen t:lla rannalla. Aidan t:lla puolella, puolen. Pöydän t:lla reunalla. Savu nousee kaupungin t:lta puolelta 'takaa'. Huoneesi on käytävän t:ssa päässä. Pohjanlahden t:lla puolen, tav. 'Ruotsissa'. Napapiirin t:lla puolen. Pilvien t:lle puolen 'taakse, yläpuolelle'. Tähtien t:lla puolen (kuv.) 'taivaassa'. — Siirtyä haudan t:lle puolen (kuv.) 'kuolla'. Vielä haudan t:lla puolenkin 'kuolemanjälkeisessä elämässä'. Tapa, jonka juuret juontavat Kristuksen syntymän t:lta puolen 'Kristuksen syntymää aikaisemmalta ajalta'. Kokous siirtynee vuodenvaihteen t:lle puolen 'vuodenvaihteen jälkeen pidettäväksi'. - - puoliyön t:lle puolelle [= ohi, yli puoliyön] istutaan AHO. Hinta nousee jo t:lle puolen [= yli] tuhannen markan. **2.** painottomana ihmettelevissä, ihastelevissa, paheksuvissa yms. ilmauksissa. | On sitä t:ta lunta tänä talvena! T:ta väenpaljoutta! T. Antti se osaa! Voi voi t:ta äitiä, mitä se taas on saanut päähänsä! Aijai noita lapsia, miten ovat itsensä ryvettäneet. **3.** eräissä kiteytyneissä yhtymissä. — *tuossa paikassa, tuokiossa* (yms.) heti (paikalla), aivan kohta, aivan pian, nopeasti, kohtsiltään. | Vieraat tulevat t:ssa paikassa. Odottakaa hetkinen, kahvi joutuu ihan t:ssa paikassa. - - t:hon paikkaan minä sen tapan! LEHT. Olin valmis t:ssa tuokiossa. Talo oli t:ssa tuokiossa ilmi

liekeissä. Parastahan siis tehdä t:ssa tiimassa se merkillinen temppu KIVI. Riihimiehet tulevat t:ssa hetkessä päivälliselle, eikä minulla ole edes perunat kaivettuina KARHUM. — *tuota pikaa* ks. pikaa 1. — *tuota päätä* (harv.) suoraa päätä, saman tien. | Tulin niin sairaaksi, että luulin t:ta päätä kuolevani. — *tuon tien* (harv.) suoraan, sen tien. | Nyt saat laittaa tavarasi kuntoon ja t:n tien lähteä kotiisi TALVIO.

B. I. viittaamassa jhk edellä mainittuun, puheena olleeseen: mainittu, se, tämä. **1.** *s:sesti.* "Missä isä on?" — "Eikö t. liene pirtissä." | "Tuleekohan Jussikin?" — "Johan t. näkyi olevan tulossa." | "Kutsutaan lääkäri." — "Mahtaisiko t:sta olla apua." | Onhan meidän talon herralla oma rouvansa, mutta eihän t. [herra] siitä välitä tuon taivaallista J.FINNE. - - koppoi neien korjahansa, / t:n asetti taljallensa KAL. Vaka vanha Väinämöinen, / t. tuosta pahoin pahastui KAL. — T. on niitä hänen tavallisia verukkeitaan. T:tako sinä vain tulit minulle kertomaan? Mitä sinä t:lla [= sanomallasi] tarkoitat? Kaiken t:n olen tiennyt jo pitkän aikaa. Vai niin — t. oli minulle aivan uutta. Ikäviähän sellaiset asiat kyllä ovat, mutta mitäpä noista. | "N. on myynyt talonsa." — "No t:ta en olisi uskonut hänen tekevän." | T:ta en ole tullut ajatelleeksikaan. Sano pois vain, mitä t:sta ujostelet. Vastaus oli töykeä, mutta mies ei ollut t:sta millänsäkään. Ihan pyrki vilu tulemaan, mutta ihmekös t., kun oli vain ohut takki yllä. | "Se maksaa viisisataa markkaa." — "Mitäs t. nyt sitten on sinun rahoissasi." — *Erik.* **a.** *tuo — tämä* vieraanvoittoisesti: edellinen — jälkimmäinen. | Kauppias ja kerjäläinen, t. rikas, tämä köyhä. Nuo [kreikkalaiset tarusankarit] valloittivat kaupungin ja hävittivät sen, nämä [Kalevalan sankarit] vapauttivat valon Pohjolan kivimäestä AHO. [Pilvenpatsas] tuli egyptiläisten joukon ja Israelin joukon väliin; ja pilvi oli pimeä noille ja valaisi yön näille VT. **b.** painottomana vailla varsin. viittauksellisuutta ja tav. täytesanan tavoin välittömästi vars. subj:na olevan nominin jäljessä sitä tähdentämässä; vrt. C.III. | Nälkäkin t. jo on. Vilupa t. tuntuu tulevan. Isä t. tietänee sen asian tarkemmin. Lapsia noita vain näkyy lisää tulevan. Perunaa t:ta on tässä istutettu. Kaikkeenpa t:hon näkyy tottuvan. Päivää, vaikka iltapa t. taitaa ollakin LEINO. Keskitalon Hermanni t. nyt yrittelee KATAJA. **c.** myönnyttävissä, samantekevyyttä ilmaisevissa yhteyksissä. | Sama t., lähdetään vain. | "Tuletko mukaan?" — "Samapa t:lla."

2. *a:sesti.* Oli kerran mökki ja t:ssa mökissä akka. Jos sopimukseen liittyy ehtoja, nuo ehdot on mainittava myös sopimuskirjassa. T. kertomasi tarina tuntuu aika epäilyttävältä. En usko koko t:ta juttua. Mitä nuo hänen suunnittelemansa parannukset sitten ovat? Palatakseni vielä t:hon äskeiseen mainitsen, että - -. Muistui mieleeni t. taannoinen tapaus. T. ihmehän olisi meidänkin nähtävä. Ei noilla keinoin mihinkään tulokseen päästä. T:na samana yönä tapahtui muutakin outoa. Eräs t:n ajan johtava valtiomies on sanonut: - -. Niin oli silloin, mutta noista päivin on maailma paljon muuttunut. T:lla välin olimme ehtineet jo perille. Vasta t:lla hetkellä hän ymmärsi jääneensä aivan yksin. | "Kuulepas, miksi et sinä mene naimisiin?" — "Eihän t:lla asialla niin kiirettä liene" LEINO. Jonkin janan pituus ei ole sama asia kuin itse t. [= kysymyksessä oleva] jana.

II. viittaamassa jhk jäljessä mainittuun. **1.** *s:sesti.* - - t:ta toivoin tuon ikäni, / - - / sukuhuni suurta miestä KAL. T:sta tunsin tänne tulla: - - LEINO. — *Erik.* ennakolta viittaamassa jäljempänä seuraavaan nominiin, joka tarkemmin ilmaisee, mistä on kysymys. | T:ta minä tarkoitin naapurin poikaa. Jokohan t. taas tulee rähisemään, se suutarin muija. Mahtaisiko t. osata mitään lääkärikään tässä asiassa. Tuollahan nuo jo näkyvät tulevan toisetkin. Noitahan minä olen täytellyt verolomakkeita. Tullee t. vielä meidänkin vuoromme. Ketäpä t. ei harmittaisi sellainen kohtelu. Kelvannee t. paremman puutteessa tämäkin. Eiköhän t. riittäisi vähempikin. Jos t. nyt meneekin mustalaisen henki AHO. Laihapa t. on vielä naamasi KAUPPISH. **2.** *a:sesti.* Sanovi sanalla t:lla, / lausui t:lla lausehella: / - - KAL.

III. viittaamassa jhk yleisesti tunnettuun (tai puhujan tunnetuksi edellyttämään) tai puheyhteydestä tai itsestään selvään. **1.** *s:sesti mon.*, vars. *puhek.* ihmisistä yleensä; vrt. 1. se A.I.2.b. | "Hän kuuluu olevan rikas mies." — "Niinhän nuo sanovat." | Autollahan melkein kaikki nykyään ajavat, vaikka vielä nuo näkyvät kävelevänkin. **2.** *a:sesti.* T. vähittäiskaupassa kovin tavallinen tinkiminen. T. muinoin niin mahtava Rooman valtakunta. Noina talvisotamme raskaina kuukausina. Hänen vakioasunsa: t. musta takki ja nuo harmaat housut. Churchill suupielessään t. monista kuvista tuttu sikari. - - itserakas hymy, t. aina myönnyttelevä "jopajoo — jopajoo" AHO. - - hän oli taas t. sama tasainen Juha LINN. — Tahtoo t. terveyskin hiukan reistailla. Se on hauskaa puuhaa t. kalastus. On se sentään viisas mies t. Englannin pääministeri. Kyllä nuo ihmiset [= ihmiset yleensä] saattavat olla julmia. Kukapa noita naisia aina ymmärtää. | "Ne on raskaat nyt nuo verot." — "On ne" AK. Itsensä elättävässä naisessa on kyllä jossakin alitajunnassa sellainenkin ajatuksenpoikanen, että kai sitä joskus olisi t. mieskin otettava AGAPETUS. — *Erik.* vars. retorisesti pääsanan jäljessä olevaa s.-attr:a määrittäen. | Kettu, t. monista kepposistaan tuttu veijari. Cicero, t. kuuluisa puhuja. Matkusti Pariisiin, t:hon valon ja ilon kaupunkiin.

C. melkein tai kokonaan vailla viittauksellisuutta.

I. indef. toiseen demonstr. (tav. tämä-) pron:iin rinnastettuna epämääräisyyttä, sattumanvaraisuutta ilmaisevissa yhteyksissä. — *tämä — tuo,* harvemmin *tuo — tuo* joku (jokin) — joku (jokin) toinen, muu; yksi — toinen; toinen — toinen. | Tämä riitelee akkansa kanssa, t. on ilkeä lapsilleen. Puuhaili milloin tätä, milloin t:ta. Tänään oli vastuksena tämä vaiva, huomenna t. Keskustelussa t. arveli t:ta, tämä tätä. Kuka teki ansiokseen mitäkin: t. kutoi kankai-

ta, t. kasvatti kanoja, t. taas kalasteli. Asiaa ei vähääkään auta se, poistetaanko t. epäkohta ja tehdäänkö t. uudistus. — *tämä tai tuo,* harv. *tuo tai tuo* a) joku, jokin. | Pyritään noudattamaan tämän tai t:n suunnan aatteita. - - t. tai tämä korkea esimies, jonka tulee - - AHO. b) kuka (mikä) tahansa. | Tämä tai t., välipä sillä. On aivan sama, menetelläänkö t:lla vai t:lla tavalla. — *tätä (ja) tuota, tätä jos tuota(kin)* sitä (ja) tätä, kaikenlaista, mitä milloinkin, mitä sattuu. | Puhua, lörpötellä tätä t:ta. Rupateltiin tätä jos t:takin. Sitten alkavat he yhtäkkiä puhella, mitä vain, t:ta ja tätä LEINONEN. — *ei tätä ei(kä) tuota* ei mitään. | Siihen asiaan en sano tätä enkä t:ta. Koko puuhasta ei tullut t:ta eikä tätä. — *sen sitä, tuon tätä* minkä mitäkin, mitä sattuu. | Höpöttää sen sitä, t:n tätä. — *sen sikäli, tuon täkäli* ks. täkäli.

II. vars. *puhek.* jonkinlaisena muodollisena subj:na, joka useimmiten voidaan jättää poiskin; vrt. 1. se A.I.4.c. | Jokohan t. tekee talven näin aikaisin. Pakastavanhan t. vain näyttää. Hullusti t. taisi käydä hänellekin. Niinhän t. kävi, että tappio tuli. Parempihan t. olisikin, että - -. | "Mitäs kuuluu?" — "Siinähän t. menee." | "Joko väsyttää?" — "Ei t. vielä pahasti." | "Onnistuitko?" — "Huonoapa t. oli." | Tänä aamuna t. vähän sataa ramautti karjankynteen AHO.

III. painottomana täytesanana. | Oli t. jo aikakin tulla. Poishan t. äiti käski meidän lähteä. — Vars. *tuota* a) vrt. 1. se A.I.4.d. | "Mitä kuuluu?" — "Eipä t:ta ihmeitä." | Ehtinee t:ta siihen mennessä. Eikö t:ta jotenkin tultane toimeen. Mitäpä t:ta turhia kiistelemään. Jo t:ta lienet sinäkin kuullut, että - -. Jos t:ta sitten kerran lähdettäisiin. Olisihan t:ta mukava nähdä teitäkin pöntössä! PAKK. Mene tiedä, jos t:ta kuollet tuonne vielä JOTUNI. b) sanoja tapailevassa puheessa ilmaisemassa epätietoisuutta, harkintaa, arvelua, hämillään oloa tms. | T:ta, enpä nyt oikein tiedä. T:ta — mitenkähän olisi, jos - -. T:ta t:ta, mitäs minun pitikään sanoa. T:ta noin, kuulepas, voisitko lainata minulle tuhat markkaa. Niin, t:ta, minun piti vain pyytää isäntää meille kahville. Tänään, t:ta [= piti sanomani, tarkoitan] — huomenna. Älä sinä, kuule, aina lennä muiden suuhun, t:ta ALKIO.

D. determinatiivista käyttöä; samalla pron. itse sisältää viittauksen jhk välittömästi havaittuun (vrt. A), aikaisemmin mainittuun tai muuten tunnettuun (vrt. B).

I. rel.-lauseen yhteydessä. **1.** *s:sesti.* Kuka on t., joka katselee ikkunasta? Haluaisin t:n [ruusun], joka on juuri aukeamaisillaan. Päätellen t:sta, mitä juuri kerroit, on - -. Arvaahan t:n, mitä sellaisesta seuraa. **2.** *a:sesti.* Siellä oli t. poika, josta sinulle eilen mainitsin. Yksi noita harvoja onnellisia, jotka - -. Hän on noita passiivisia, heikkotahtoisia ihmisiä, joita - -. Ilmestyskirja, t. merkillinen teos, joka - -.

II. viittaamassa muuhun sivulauseeseen. **1.** *s:sesti.* Hyvähän t. on, ettei sentään sada. Ihmekös t., ettei - -. Jo t., että hän salasi asian, oli rumaa. Välipä t:lla, onko - -. Enkä nyt t:ta tieäkänä, / miten olla, kuin eleä KAL. — Mitäs t:sta, vaikka vähän koskeekin. Paljonkohan t:hon menisi rahaa, jos rakentaisi oman talon. Olisiko t. pahaksi, jos papin kastaa antaisi? AHO. **2.** *a:sesti.* Minua kummastuttaa t. väite, että - -. Keskustelu kääntyi t:hon vanhaan kiistakysymykseen, onko - -. T:hon tapaan, kuin nyt näemme tehtävän. T. aika, jolloin - -.

tuo|da[21] *v.*)(viedä. **I. 1.** kuljettaa jklle tai jhk paikkaan jstak kyseisen tilanteen kannalta kaukaisemmasta, ulkopuolisesta paikasta. | T. tullessaan, mukanaan. T. kädessään, kantamalla, rattailla, hevosella, veneellä. T:pas se tuoli tänne. Toisitko minulle lasillisen vettä. Liemi t:daan pöytään kulhossa. Käytetyt lautaset viedään pöydästä pois ja tilalle t:daan puhtaat. Vieraat toivat talon emännälle kukkia. Joulupukin t:mat lahjat. Kuka meidän postin toi? Jos käyt kaupassa, tuo minulle tupakkaa. Toi lainaamansa kirjan takaisin. Pestävät vaatteet noudetaan ja t:daan liikkeen puolesta. Metsämiehet toivat runsaan saaliin. Urheilijamme toivat kisoista kultaa ja kunniaa. Koira tuo ammutun otuksen isännälleen. — T. jk nähtäväksi, tarkastettavaksi. T. jtak tarjolle, kaupaksi, myytäväksi. Näyttelyyn t:dut eläimet. Maito t:daan Helsinkiin maaseudulta. Puutavara t:daan metsästä hevos- ja autokuljetuksina. — Poliisit toivat syytetyn oikeuspaikalle. Partio oli t:nut pari vankia. Tuo palatessasi lapset leikkikentältä. Pekka toi [= saattoi] minut aivan portillenne asti. Isä ilmoitti t:vansa mukanaan pari päivällisvierasta. Hevonen toi meidät ihan portaiden eteen. Linja-autot toivat juhlapaikalle yhä lisää väkeä. "Gripsholm" toi eilen vanhaan kotimaahan 300 amerikansuomalaista. — Haikara toi meille pojan. Poika toi taloon miniän 'meni naimisiin (ja toi vaimonsa taloon asumaan)'. — T. tieto, sanoma, uutinen. T. jklle terveisiä jklta, jstak. Seuran tervehdyksen juhlaan toi lehtori N.N. Kirje toi tervehdyksen Lapista. Pelastusretkikunta toi apua lumivyöryn uhreille. Joukkueen ensimmäisen juoksun [pesäpallossa] toi A. — Turistien maahan t:ma ulkomaan valuutta. Vaimon pesään t:ma [= vaimon omaisuutena pesään tullut] omaisuus. — Kristinuskon toivat maahamme ruotsalaiset. Uusien asukkaiden mukanaan t:mat uudet tavat. Muoti-ilmiö, joka lienee t:tu meille lännestä. Englannista t:tu lehmärotu. — Pojat toivat jalkineissaan [= poikien jalkineissa kulkeutui] sisälle kuraa. Naapurin lapset toivat taudin meillekin. — Veden (mukanaan) t:ma ajopuu. Tuuli toi sateen. Ilmestyi paikalle kuin tuulen t:mana 'odottamatta, yllättäen'. Puhua, lasketella tuulen t:mia (kuv.) 'perättömiä'. Puhua mitä sylki suuhun tuo (kuv.) 'mitä sattuu'. — Askeleeni olivat t:neet minut järven rantaan. — Vars. *ark.* Varo t:masta naamaasi [= tulemasta] näkyviini. Älä tuo [= työnnä, siirrä, pane tms.] sormeasi tielle.

2. ed:een liittyvää erikoistunutta, laajentunutta ja kuv. käyttöä. **a.** vars. *liik.* tuontikaupasta: tuoda tai tuottaa omaan maahan vieraista maista, importoida. | T. (maahan) konei-

ta, viinejä. Viime vuonna Neuvostoliitosta t:dut viljaerät. Tullitta t:dut tavarat. Suomi vie varsinkin puutavaraa ja tuo viljaa, metalleja, tekstiilitavaroita ym. Liike, joka tuo etenkin kankaita. **b.** Käsivarret nostetaan pystyyn ja t:daan [= lasketaan] suorinta tietä alas. **c.** obj:na johtoa tms. merkitsevä sana: johtaa, "vetää" kulkemaan jhk. | Sähkölinja t:tiin kylään suoraan metsien halki. Johto t:tiin sisään päätyseinästä. **d.** subj:na johtoa, tietä, kulkuväylää tms. merkitsevä sana: johtaa, johdattaa. | Altaaseen vettä t:va johto. Kainalovaltimot t:vat verta käsivarsiin. T:vat eli keskihakuiset [= tietoja aistimista keskushermostoon välittävät] hermot. Linja, joka tuo sähkövirtaa satojen kilometrien päästä. — Tie toi meidät aivan väärään paikkaan. Polku toi takaisin lähtökohtaan. Rakennuksen itäsivulta tuo ovi pitkään käytävään. Ylisille t:vissa rappusissa kuului askelia AHO. **e.** yl. toimittaa, saattaa jhk. | Lämpöpatteriin on t:tava lämpöä sitä mukaa kuin sitä säteilee pois. Ruumiiseen ruoan mukana t:dut vitamiinit. — Näytelmä, joka ei sopine näyttämölle t:tavaksi 'näyttämöllä esitettäväksi'. Kansanteatteri toi eilen parrasvaloihin [= esitti ensimmäisen kerran] uuden musiikkikomedian. Suunnitelma, jota ei olisi lainkaan pitänyt t. julkisuuteen. N:n tehtaan äskettäin markkinoille t:ma [= laskema, lähettämä] pesukonetyyppi. Teoksessaan A. on t:nut paljon uutta kielentutkimukseen. Käsite, jonka teologiaan on t:nut [= ottanut teologiassa käyttöön] Tuomas Akvinolainen. Uuden elokuvan muotiin t:ma iskelmä. — Kaivausten päivänvaloon t:mat [= paljastamat] muinaisesineet. Tutkimus on t:nut päivänvaloon yllättäviä seikkoja. — *Erik.* eräissä kiteytyneissä yhteyksissä: *tuoda esiin, esille, ilmi, julki* us. par. esittää, ilmaista, paljastaa. | T. esiin jk ajatus, mielipide. Jo aikaisemmin esiin t:dut todisteet. Julkisuudessa usein esille t:tu väite. T. mielipiteensä ilmi. T. ilmi iloaan. T. julki tyytyväisyytensä, suuttumuksensa. Tarkastuksen esiin t:mat epäkohdat. Keskustelu ei t:nut esiin mitään uutta. Tutkimus on t:nut ilmi hämmästyttäviä tosiasioita. T. salat julki. Kirjoitus, jossa liiaksikin on t:tu esiin [= tähdennetty, korostettu] A:n ansioita. T. ilmoille [= esittää, julistaa] uusia totuuksia.

3. us. *kuv.* ilmaisemassa, että jnk tuloon, ilmestymiseen tms. liittyy jtak, että jnk mukana seuraa tai tapahtuu jtak, että jstak aiheutuu jtak; ero II ja III kohdasta ei aina selvä. | Emme tiedä, mitä tulevaisuus tuo (tullessaan, mukanaan) 'mitä tulevaisuudessa tapahtuu'. Jokainen päivä toi mukanaan uusia suurtapahtumia. Tuli talvi ja toi mukanaan pakkaset. Kesä toi (mukanaan) paarmat ja kärpäset. Syys pimeät toi päivät / ja myrskyt pauhuisat AK. Äsken huntu huolta t:pi, / palttina pahoa mieltä [neidon naimisiin menemisestä] KAL. Kehityksen mukanaan t:mat uudistukset. Vaalien tulos toi päiväjärjestykseen myös uuden hallituksen muodostamisen. Sodan mukanaan t:ma hätä ja kurjuus. Väsymys toi vihdoin unenkin. Vasta kuolema toi levon hänen rauhattomalle sielulleen. Yrityksen mukanaan t:ma [= yritykseen liittyvä] riski. Iän mukanaan t:ma kokemus. Harjoituksen (mukanaan) t:ma taito.

II. aiheuttaa jnk tuleminen jhk, saattaa tulemaan jhk. | Mikä tuo sinut [= mikä on syynä että tulet] tänne näin epätavalliseen aikaan? A:n takakenttälyönti [pesäpallossa] toi H:n kotiin. Markkinat toivat paikkakunnalle paljon vierasta väkeä. Juhlien kaupunkiin t:ma yleisömäärä. Kun rauta Manalle saisi, / teräs toisi Tuonelahan KAL. — Kiikari, joka tuo kaukaisetkin esineet aivan lähelle 'saattaa näkymään kuin lähellä olevina'. — Näky, joka toi kyynelet silmiini. Tapaus, joka elävästi tuo mieleen menneen ajan. - - jokin tiedoton puolustusvaisto oli t:nut hänen huulilleen tuon muuten mahdottoman vihjauksen SILL.

III. us. *kuv.* I kohtaan liittyen. **1.** saada aikaan, aiheuttaa, tuottaa; ero I.3-kohdasta ei aina selvä. | Onnea t:va taikakalu. T. vaihtelua, jännitystä jhk. Suihkukaivo, joka tuo viileyttä huoneeseen. Lukuisat puistot t:vat kaupunkikuvaan vihreyttä. Näytelmään väriä t:va henkilöhahmo. Tämäkään tapaus ei t:nut tilanteeseen parannusta. Uusi lääke toi avun moniin ennen parantumattomiin tauteihin. Yritys ei t:nut mitään tulosta. Päälliköiden sotataito toi voiton kreikkalaisille. Lisätutkimusten odotetaan t:van lopullisen selvyyden asiaan. Sen tehdä hedelmää sä suo, / se että kauniin kasvun tuo VK. Mua rikokseni vaivaa, / - - / ne tunnon tuskan toi VK. **2.** tuottaa taloudellisena hyötynä, voittona. | Talous vei sen minkä toikin. Tuloa t:va omaisuus. Hyvän koron t:va sijoitus. Hevonen, joka on t:nut omistajalleen miljoonia. Kortti tuo, kortti vie, mutta maankyntö on onnessa SL.

tuohahta|a[2*] *mom.v.* < tuohtua. | Sai kiusoittelullaan miehen t:maan.

tuohduksi|ssa, -in *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) tuohtuneena. | Mistä sinä noin t:ssasi olet?

tuohen|hilse *s.* **-kiskoja** *s.* **-kiskonta** *s.* **-läh|tö** *s.* T:dön aikaan kesällä. **-terva** *s.* = tuohiterva.

tuohestaja[16] *tek.*

tuohestaa,[2] **tuoheta**[36] *v.* tuohia.

tuoheton[57] *kar.a.* T. koivupölkky.

tuoheva[13] *a.* runsas-, hyvätuohinen. | T:t koivuhalot.

tuoh|i[32] *s.* **1.** koivun kuoren uloin, ohut ja sitkeä, valkoinen kerros. | Kuiva t. on hyvää sytykettä. Kiskoa t:ta. T:esta tehty kontti. T. irtoaa parhaiten rukiin heilimöidessä. — Ei minunkaan suuni ole t:esta 'kyllä minullekin hyvä ruoka ja juoma kelpaa'. Sen pojan pää ei ole t:esta 'se poika ei ole tyhmä tai arka'. Ei tule t:esta takkia eikä vanhasta pappia SL. - - tuli t:ta tai malkaa [= mitä hyvänsä] KAUPPISH. — Lähteä t:een [= ottamaan tuohta kasvavista puista], olla t:essa. — *Kuv.* No siinä on t:ta 'setelirahaa'. **2.** kappale tuohta, tuohilevy, -käpry tms. | T:illa katettu aitta. Kerätä t:ia sytykkeiksi. **3.** *yhd.* Katto-, levyt.

tuohia[17] *v.* kiskoa, irrottaa koivusta tuohta, tuohestaa, tuoheta.

tuohi|astia *s.* **-esine** *s.* **-hattu** *s.* **-hihna** *s.* **-huilu**

s. **-huosiain** *s.* **-jalkine** *s.* Virsut, lötöt ym. t:et. **-kaistale** *s.*

tuohikas^{66*} *s.* tuohivirsu.

tuohi|katto *s.* **-kattoinen** *a.* T. savupirtti. **-kenkä** *s.* **-kerros** *s.* **-kerä** *s.* tuohinauhasta tehty kerä. **-kontti** *s.* **-koppa** *s.* **-kopsa** *s.* **-koriste** *s.* **-kota** *s.* **-kotelo** *s.* **-kulttuuri** *s.* tuohen käyttö erilaisiin aineellisen kulttuurin tarkoituksiin; vars. *halv.* vanhasta kansanomaisesta kulttuurista. | Aikansa elänyt t. **-käppyrä** *s.* **-käpry** *s.* **-käärö** *s.* **-köysi** *s.* tuohinauhoista punottu köysi. | T:ä käytettiin nuottaköysinä. **-lakki** *s.* **-laudus** *s.* **-levy** *s.* **-lippi** *s.* **-liuha** *s. kans.* **-liuska** *s.* **-luik|ku** *s.* Soittaa luritella t:ulla. **-mestari** *s.* tuohitöiden tekijä. **-metsä** *s.* Lähteä t:än 'metsään tuohenkiskontaan, tuoheen'. **-nauha** *s.*

tuohi|nen^{63} **1.** *a.* **a.** *ain.* T. astia, esine. T. sormus. T:set virsut. **b.** *poss.* T:sia koivuhalkoja. — *Yhd.* ohut-, paksu-, sileät. **2.** *s.* tuokkonen, rove. — *Yhd.* marja-, mato-, mämmit.

tuohi|päinen *a.* T. puukko. **-pää** *a.* = ed. | T. veitsi, puukko. — *S:sesti kuv.* tyhmyri, pölkky-, taulapää. **-päällys** *s.* Verkon kiveksen, pullon t. **-pönttö** *s.* **-rasia** *s.* **-ren|gas** *s.* Koivupölkky, jonka päihin on jätetty kapeat t:kaat. **-ropponen, -rove** *s.* **-saapas** *s.* varrellinen tuohijalkine, pollo.

tuohisellinen^{63} *s.* tuohisen täysi, ropeellinen, tuokkosellinen. | T. karpaloita, jauhoja, mämmiä.

tuohi|siisna *s.* **-soihtu** *s.; syn.* tuohus. **-sormus** *s.* **-suikale** *s.* **-suppilo** *s.* **-teollisuus** *s.* **-teo|s** *s.* Virsut, kontit, kopat ja muut t:kset. **-terva** *s.* koivuterva, tökötti. **-tiiviste** *s.* **-torv|i** *s.* tuohinauhasta ruuvimaisesti kiertämällä tai puutorvea sisuksena käyttäen tehty torvisoitin, tanotorvi. | Soittaa t:ea, t:ella. Puhaltaa t:een. T:en toitotukset. **-tupp|i** *s.* Tuohipääpuukko t:een pistettynä. T., nahkanappi, se tapa ei taloa hävitä SL. **-|työ** *s.* Tehdä t:töitä. Tuohirasiat, virsut ym. t:työt. **-tötterö** *s.* **-vakka** *s.* **-vanne** *s.* **-vene** *s.* Intiaanien t:et. **-vero** *s.* muinoin tuohiliuskoina maksettu vero. **-virsu** *s.* **-vyö** *s.*

tuohkeissa *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) tuohtuneena, tohkeissa. | Olla jstak t:an. Touhuta t:an jtak.

tuohon *adv.* ks. tuossa.

tuoh|tua^{1*} *v.* intoutua, kiihtyä; vars. kiivastua, tulistua, suuttua. | Poika tuli kotiin innosta hehkuen ja kertoi t:tuneena - -. T:tuneessa mielentilassa. T. jkn sanoista. Isä t:tui niin, että ajoi miehen ulos. Kyllähän meillä leikataan, jahkahan t:dutaan [= päästään vauhtiin, lämmetään] SP.

tuohus^{64} *s.* **1.** tuohi- tai päresoihtu. | Tervaksista tehty t. paloi tuulastajan veneen kokassa. Metsästystä ei saa harjoittaa käyttämällä t:ta tai muuta valaistusta LK. **2.** kreikkalaiskatolisessa kirkossa käytetty vahakynttilä. | Jumalankuvan edessä palava t. — *Yhd.* vahat.

tuohust|aa^{2} *v.* -us^{64} *teonn.* **1.** tuulastaa. | T. haukia, lohia. **2.** sytyttää soihdulla. | [Kapinassa] taloja t:etaan tuleen HAANPÄÄ.

tuohustuli *s.* Syysöinä näkyi vesillä t:a.

tuoj|a^{11} *tek.* < tuoda. | Postin, sanoman, viestin t. — Tullin [maahan]t:ille asettamat rajoitukset. Liike, joka on maamme suurin sähkölaitteiden t. — Taikakalu onnen ja rikkauden t:ana. Surun, onnettomuuden t. Henki, armon t., / lohdutuksen suoja VK. — *Yhd.* postin-, sanan-, viestint.; hiilen-, viljan-, öljynt.; maahant.; onnent.

tuokem|pana, -maksi *adv. kans.* tuonnempana.

tuokio^{3} *s.* **1.** kestoltaan epätäsmällinen, tav. lyhyt aika, hetki, tovi, kotva. | Odota vielä t.! Sade kesti vain t:n. Levähdetään tässä t. Jää vielä t:ksi! T:n perästä, t:ta myöhemmin. Muutamaan t:on ei kuulunut yhtään mitään. Lyhyitä onnen t:ita. Sain odotella hyvän t:n. Kului pitkä t., ennen kuin hän vastasi. Kaikki kävi yhdessä t:ssa. Ja siinä t:ssa tuli kaupat. Ruoka valmistuu tuossa t:ssa 'aivan heti, aivan pian, tuossa paikassa'. Olemme perillä tuossa t:ssa. Kesä tulee tuossa t:ssa. - - hän asui Telirannasta t:n matkan päässä SILL. — *Yhd.* lepo-, rupattelut. **2.** tietty ajankohta, hetki. | Elämäni onnellisin t. Suotuisa, otollinen t. Sen t:n muistan loppuikäni. - - mutt' eiköhän kerran mun kostoni t. tulle! *MANN. **-hetki** *s.* tuokio.

tuokioi|nen^{63} *dem.s.* < tuokio. | T:sen kuluttua. Se kestää vain t:sen.

tuokioittain *adv. harv.* hetkittäin. | Taistelu oli t. kiivastakin.

tuokiokuv|a *s.* **1.** lyhyen tuokion, hetken tilannetta esittävä kuva tai kuvaus; jhk tuokioon liittyvä mielikuva; tilannekuva. | Partioleiriltä näpättyjä t:ia. Naturalistisia t:ia köyhälistön elämästä. Lyyrillinen, runollinen t. Ahon lastut ovat pieniä tunnelmapalasia ja t:ia. **2.** *valok.* silmänräpäyskuva.

tuokiolli|nen^{63} *a. harv.* -sesti *adv.* -suus^{65} *omin.* tuokion kestävä, silmänräpäyksellinen, hetkellinen. | Taikka on sillä [elämällä] joka tuokiossa oma t. tarkoituksensa LEINO. Se onni, vaikkapa vain t., minkä esim. runoilija tuntee luomisenhetkellään TARK.

tuokio|tila *s.* jnak tuokiona, jllak hetkellä vallitseva tila, tilanne, situaatio. | Eläytyä vaihteleviin t:tiloihin. - - koko hänen sielunsa t. heijastui ympäröivän pienoismaailman esineistä takaisin hänen tajuttavakseen SILL. Hänen jo sangen kehittyneestä elämänkokemuksestaan huolimatta oli t. outo hänelle eikä hän tuntenut sitä täysin vallitsevansa LEINO. **-tunnelma** *s.* **-valotus** *s. valok.* yl. lyhyempi kuin $^{1}/_{20}$ sekunnin valotus;)(aikavalotus.

tuokko^{1*} *s. harv.* = seur.

tuokko|nen^{63} *s.* tuohesta tehty pienehkö nelikulmainen, tasapohjainen astia, tuohinen, rove. | T. täynnä marjoja. T:sessa paistettu mämmi. — *Yhd.* marja-, mämmit.; pahvit.

tuokkosellinen^{63} *s.* tuokkosen täysi, tuohisellinen, ropeellinen. | T. mansikoita.

tuoksah|della^{28*} *frekv.v.* -telu^{2} *teonn.* < seur. | Ilma t:telee jo keväälle. Ruusujen suloinen t:telu. — Silloin nousi usein tuima taistelo, lumi t:teli kauas ympärille KIVI. Tupakan savu t:teli rovastin huulilta ALKIO.

tuoksah|taa^{2*} *mom.v.* -dus^{64} *teonn.* < tuoksua. **1.** tuoksua lievästi; hajahtaa, haiskahtaa, löyhähtää, lemahtaa. | T. hyvältä tai hyvälle, pahalta tai pahalle. Kirje t:ti hajuvedelle. Nafta-

liinilta t:tava puku. Jkn henki t:taa tupakalle. Huoneiston ilma t:ti ummehtuneelta. Nenääni t:ti viinan haju. Ilmassa t:ti kevät. Huoneessa t:ti savulta. Raikas, kirpeä t:dus. Ilmassa oli jo kevään t:dus. — *Kuv.* tuntua tai vaikuttaa jltak, näyttää, kuulostaa, haiskahtaa, hajahtaa. | Koko juttu t:taa keksityltä. Tuo juhlallinen sana, joka t:ti käräjähuoneelta ja lakikirjalta SEPPÄNEN. Ankara tuomitsevainen moraali "t:taa julmuudelta" EINO KAILA. 2. äkillisestä liikkeestä: leyhähtää, pölähtää, tupsahtaa, tuprahtaa, pyrähtää, syöksähtää. | Ovesta t:ti vastaan vahva mädänneen löyhkä. Lensi pitkälleen niin että lumi t:ti. Kauas t:tivat sammaleet, koska heidän kouransa kaappasivat kiven kulmista kiinni KIVI. Lämmin t:taa [saunan ovesta] valkoisena pilvenä vastaan TALVIO. — Aseman odotussaliin t:ti joukko mustalaisia. Pihaan tulla t:ti auto. - - kun silta täyteen ryssiä samassa t:taa *CAJ. - - Maijaliisa t:ti ottamaan koria pöydältä CANTH. Emäntä t:ti tupaan vinhaa vauhtia NUOLIV. — *Harv.* 300—400 m:n t:duksia [= juoksupyrähdyksiä] M.JUKOLA.

tuokse[75] *s.* tuoksina. | Taistelun, kamppailun t. Sota ja tappelun t. Oli siinä tulista kiirettä ja t:tta.

tuoksina[14] *s.* hyörinä, huiske, tuokse, tiimellys. | Koko päivän on ollut kiirettä ja t:a. Paeta elämän t:sta yksinäisyyden rauhaan. Syöksyä taistelun t:an. Ottelun t:ssa unohdin koko asian.

tuoksu[1] *s.* **1.** vars. miellyttävä haju. | Kukkien, ruusun, tuomen, heinän t. Hajuveden, puuterin t. Hiusten, puhtaan ihon t. Keittiön t:t. Hyvän ruoan t. lisää ruokahalua. Kahvin, konjakin, viinan, tupakan, tervan, bentsiinin t. Tuoreen kalan t. Apteekin, lihakaupan t. Tomun t. Kevään, meren t. Ilmassa oli raitis talvinen t. Heikko, väkevä t. Hyvä, miellyttävä, vieno, raikas, kirpeä, huumaava, vastenmielinen, äitelä t. Synnyttää, levittää t:a. Kukista levisi voimakas t. Ilma on täynnä t:ja. Vetää henkeensä metsän ja kevään t:ja. — *Yhd.* kahvin-, konjakin-, pihkan-, ruusun-, tuomen- jne. t.; kevät-, kukkast.; sulot. **2.** *kuv. kirjall.* tuntu, vaikutelma. | - - siinä sanassa oli hölmöyteen asti naivin puolisivistyksen t. SILL. - - sellainen puhtaan idyllin t:a uhoava ehyt taideteos kuin [Kiven] Oravan laulu J.V.LEHTONEN. Tämä tietynlainen tyylien sekoitus - - antaa kirjalle sen olennaisen viehätyksen, tuon erityisen taiteellisen t:n R.KOSKIMIES. - - vanhan loistavan kauppakaupungin tunnelma, jossa on perikadon ja rappion t:a T.VAASKIVI.

tuoksu|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.; rinn.* tuoksuta. **1.** levittää tuoksua ympärilleen, hajuta; vrt. haista, lemuta, löyhkätä. | Kukat, ruusut, heinät t:vat. Jk t:u kuin yrttitarha. Jkn henki t:u alkoholilta, tupakalta. T. hajuvedelle. Vahvasti t:vaa hiusvettä. T. hyvältä, hyvälle. Huone t:i puhtautta. Ilmassa t:i kevät. Sitten päästään kotiin pirtin tutulta t:vaan lämpöön SILL. Käytävä t:i silakalta ja vanhentuneelta lihalta HELVI HÄMÄLÄINEN. — *Kuv.* tuntua tai vaikuttaa jltak, haiskahtaa, tuoksahtaa. | Sehän t:u jo vallankumoukselta. Sen tähden hänen kielensä t:ukin viehkeän kotoiselta AK. **2.** *vanh.* pölistä, pöllytä, tupruta. | Rattaat jyriseevät ja tomu t:u kierteisellä tiellä KIVI. - - vaan alkoivat laasta risteyksissä, jotta pöly sakeana t:i heidän ympärillään CANTH. Amalia lakaisi, niin että rikat t:ivat kattoa myöden ALKIO. Koska rikkaat riitelevät, silloin köyhän tukka t:u SL.

tuoksu|aine *s.* Kukkien t:aineet. Myskiä käytetään t:aineena hajuvesiä valmistettaessa. **-aineteollisuus** *s.* **-heinä** *s.* = hajuheinä. **-herne** *s.* Lathyrus odoratus, koristekasvina viljelty hyvänhajuinen nätkelmä, hajuherne.

tuoksuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < tuoksua.

tuoksui|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.*; kirjoitetaan us. yhteen lyhyen, attr:ttoman määräyksensä kanssa. | Neilikan, orvokin, ruusun, pihkan, vaniljan (myös ◡) t. Hyvän, miellyttävän, raikkaan (myös ◡) t. — *Yhd.* edellä mainittujen lisäksi: hieno-, hyvä-, jalo-, sulo-, vahva-, voimakas-, väkevät.

tuoksukas[66*] *poss.a.* tuoksuva. | T. kukka, kasvi.

tuoksukasvi *s.* Koriste- ja t.

tuoksuk|e[78*] *s.* tuoksuaine, hajuste. | Myski on voimakkaimpia t:keita.

tuoksukki[5*] *s.* Ambrosia, meillä satunnaiskasveina lastaus- yms. paikoilla kasvavia mykerökukkaiskasveja.

tuoksukuusama *s.* Lonicera caprifolium, köynnöstävä kuusama, jonka kukat tuoksuvat voimakkaasti, aito köynnöskuusama.

tuoksumaton[57] *kielt.a.* T. kukka, kasvi. T:ta hiusvettä.

tuoksuna[14] *s. vanh.* tuoksunta. | T:ssa vihdan liepeen lehden, / kultakirkkaan uunin leimues KIVI. Mutta minulla oli tuolla salvoksella, tuoreen pihkan hajun t:ssa, niin hyvä ja helppo olla! AHO.

tuoksu|orvokki *s.* Viola odorata, sinikukkainen, viljelty orvokki. **-simake** *s.* Anthoxanthum odoratum, pehmeä, hyvänhajuinen heinäkasvi, simake, (kans.) hajuheinä.

tuoksuta[39] *v.* tuoksua.

tuoksut|ella[28*] *frekv.v. harv.* < tuoksuttaa. | Etelän vaisu tuuli t:teli niukkaa savua nuotion riutuneista kekäleistä vasten majan suuta MERIL.

tuoksut|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* T. kukka, kasvi, aine, öljy.

tuoksut|taa[2*] *v.* **1.** *kaus.* < tuoksua. **a.** - - vaunuissa - - istuu tyttöjä - - t:taen kauas ympärillensä sakean hajun kalleista öljyistä ja rasvoista KIVI. - - avonaisesta ikkunasta puutarhan koivut t:tivat lehtiensä lemua PAKK. **b.** *vanh.* [Vesisateessa] tuliset kekäleet suhisivat t:taen valkeata höyryä ilmaan MERIL. Emäntäkin suuttuu, kun t:at tomun liikkeelle koko tuvassa! KILPI. **2.** tehdä tuoksuvaksi, hajustaa. | T:ettua kauneussaippuaa.

tuoksutupakka *s.* = kukkatupakka.

tuoksuvainen[63] *a.* tuoksuva.

tuoksu|vatukka *s.* Rubus odoratus, koristekasvina viljelty isolehtinen ja puna- tai valkokukkainen vatukka. **-vesi** *s.* hajuvesi.

tuoli[4] *s.* **1. a.** yhden henkilön istuttava jalallinen, tav. selkä-, us. myös käsinojallinen istuin; vrt. jakkara, penkki, palli, sohva. | T:n selkä, käsinojat, jalat. Pehmustettu t. Kokoon pantava t. Hammaslääkärin, parturin t. Ota t. ja istu! Is-

tua t:lla, [noja- tms.] t:ssa. Istuutua t:lle, [noja-tms.] t:in. — *Kuv. koul.* nelonen todistuksessa. — *Yhd.* karmi-, keinu-, kierre-, kierto-, kiikku-, kori-, läpi-, noja-, pinna-, puola-, reikä-, rulla-, säle-, teräsputkit.; kansi-, keittiö-, kenttä-, konttori-, kuori-, lepo-, piano-, puutarha-, teatteri-, teltta-, toimisto-, työt.; barokki-, biedermeier-, chippendale-, funkis-, kustavilais-, rokokoot.; lapsent.; parturint.; kanto-, kultat.; sähköt. **b.** virkaistuin, -asema, virka. | Havitella pääministerin t:a. — *Yhd.* hallitus-, oppi-, virkat.; ministerint. **2.** muista kuin istumiseen käytettävistä esineistä. **a.** Rippi-, saarna(s)t.; kangas-, kutomat.; kattot. **b.** *raut.* ratapölkkyyn kiinnitettävä teräsalusta, johon kisko (ns. tuolikisko) kiinnitetään kiiloilla.

tuoli|huopa *s.* tuolin kovan istuimen pehmusteena käytetty huopapala. **-kisko** *s. raut.* vrt. tuoli 2.b. | T:ja käytetään mm. Englannin rautateillä.

tuolin|istuin *s.* Vanerinen, pehmustettu t. **-jalka** *s.* **-karmi** *s.* Heittää takkinsa t:lle. **-noja** *s.* Seisoi käsi t:lla. **-pohja** *s.* tuolin istuinlevy. **-päällinen** *s.* verhoillun tuolin päällinen. **-runko** *s.* **-selkä, -selkämys, -selusta** *s.* tuolin selkänoja.

tuoli|rivi *s.* Istua teatterissa ensimmäisessä t:rivissä. Kolmannen t:rivin paikka n:o 6. **-sänky** *s.* T. voidaan vetää auki vuoteen pohjaksi. **-teollisuus** *s.* **-tikkaat** *s. mon.* erikoisrakenteiset (talous)tikkaat, jotka voi kääntää tuoliksi.

tuolit|taa[2*] *v. raut.* -us[64] *teonn.* kiinnittää (ratakisko) tuoleilla (2.b) ratapölkkyihin.

tuol|la, -ta *demonstr.adv.;* vastaavana tulosijana käyt. adv:a tuonne; vrt. tuossa, jonka merk. on rajoittavampi ja täsmällisempi. **1.** viittaamassa puhujan ja kuulijan havaintopiirissä olevaan (esim. kädellä osoitettavaan) tai puhujan ja kuulijan muuten tietämään, heistä molemmista (ainakin suhteellisen) loitolla olevaan paikkaan. | Katso, t. näkyy koulu! Kirkkoherra asuu t. Kukas t:ta tulee? — *Erik.* **a.** adv:iin liittyy sen jäljessä oleva paikan tarkemmin määrittävä ilmaus. | Odota t. viereisessä huoneessa. Puukko on t. seinänraossa. Ojennapas hohtimet t:ta kaapin päältä. Ei täällä, vaan t. kadun toisella puolella. T. aukion keskellä, järven takana, matkan päässä. T. hyvin kaukana. T. alhaalla, syvällä. T. ylhäällä (myös: 'taivaassa'). **b.** vars. *puhek.* kädellä tms. jhk viitattaessa noin-sanan vahvistamana. | Hän asuu t. noin. **c.** vars. *puhek.* attr:n tavoin tuo-pron:iin tai sen määrittämään nominiin liittyen. | Kukas tuo t. on? Tuo suuri mänty t. ahon laidassa. **2. a.** viittaamassa puheyhteydestä ilmenevään, edellä mainittuun, puheena olleeseen, aikaisemmin tunnetuksi tulleeseen tai (heti) jäljessä mainittavaan, puheeksi tulevaan paikkaan. | Oliko saunassa löylyä? — Tuntuihan t. olevan. | Mitäs uutta teiltä päin? — Eipä t:ta kummia. | Niin tulet tupahan t:ta, / astut aitasta sisälle KAL. T:tapa aina armot käyvät, / - - / ylähältä taivahasta KAL. **b.** lieventävänä lisänä likimääräisilmauksissa. | T. puoliyön paikkeilla. T. kolmen aikoihin aamulla. Hinnat ovat liikkuneet t. kahden ja kolmen tuhannen välillä. **3.** eräiden toisten adv:ien ohella indef. — *tuolla (ja) täällä* siellä täällä. | T. täällä näkyi valoja ikkunoissa. T:ta ja täältä on kuulunut vihjauksia, että - -. — *ei tuolla eikä täällä* ei missään. | Ei häntä näy t. eikä täällä. En takerru asiaan, en t:ta enkä täältä KIVI. — *tuolla tai täällä* missä tahansa. | Sama se, olipa t. tai täällä. — *tuolla — täällä, siellä — tuolla* (harv.) siellä — täällä, yhtäällä — toisaalla. | T. joku kitukasvuinen puu, täällä joku matala pensas. - - siellä jokin talo, t. jokin huvila AHO.

tuollaan *adv.* tuossa tilassa, tuollaisena(an); vrt. myös tuoltaan, tuolleen. | Olkoon t. vielä jonkin aikaa. Kyllä se t. pysyy vielä kauan.

tuollai|nen[63] pronominaalinen, merk:ltään demonstr. *a.*: tuommoinen, tuonkaltainen, -laatuinen. **1.** viittaamassa jhk puhujan välittömästi havaitsemaan: sellainen kuin tuo, jonka (tuossa, tuolla) näen (näemme, näet, näette) tms. | Mitä arvelisit t:sesta hatusta [kuin tuo, jonka näemme tuossa]? Mistä olet saanut t:sen kellon? Saisinpa minäkin t:sen auton! T:nenko siitä talosta sitten tuli? T. väri ei sovi sinulle. Kuinka sinä tulet sisään t:sessa siivossa! T:sta ilmiötä en ole täällä ennen nähnyt. Ja Martista on kasvanut t. pitkä nuorukainen! T. renttu, hyi! T:sta musiikkia en ole ennen kuullut. — *S:sesti.* Mistä t:sia saa ostaa? Kuka nyt t:sta pelkäisi! Ja t:senko kanssa se Alma aikoo naimisiin! T:sta näkee vain näyttämöllä. **2.** viittaamassa edellä puheena olleeseen, aikaisemmin tunnetuksi tulleeseen tai (heti) jäljessä mainittavaan, puheeksi tulevaan; us. = sellainen. | Elintaso oli varsin alhainen, ja t:sissa oloissa tauditkin pääsivät helposti leviämään. | Asuintontilla ei saa olla palovaarallisia laitoksia. T:sia laitoksia ovat - -. | T:set huhut on parasta jättää omaan arvoonsa. T. puhe ei täällä käy, muista se! | Vai niin! Ja t:sta hölynpölyä sinä uskot! | Etkö tahtoisi olla minun lapsilleni äitipuolena? kysyi sairas. — Älä kysele t:sta, kielteli Kustaava KAUPPISH. T:set puheet kuin tuo äskeinen ovat ajattelemattomia. **3.** vars. *puhek.* painottomana (us. selittävästi) viittaamassa jhk, joka edellytetään yleisesti tunnetuksi; us. = sellainen. | Kalle oli t. hiukan hidas maalaispoika. Kysymyksessä oli t. tavanmukainen kohteliaisuuskäynti. Ollapa oma auto, t. viiden hengen virtaviivainen! Tavallisesti hänen puheensakin oli t:sta niin kuin puoliksi tarkoituksetonta V.LINNA.

tuolla|lailla *adv.* par. ⌒. **-puolen,** tuoltapuolen, tuollepuolen *adv.* par. ⌒.

tuollapäin, tuoltapäin *adv.* Asun t.

tuollatavoin *adv.* par. ⌒.

tuolle|en *adv.* **1.** *jättää, heittää* (tms.) tai *jäädä tuolleen* tuollaiseksi, tuollaisekseen. | T:enko aiot työsi jättää? Jääköön t., t:nsa huomiseen asti. **2.** *kans.* tuolla tavalla, noin. | T. käy, kun on varomaton. Kuinka sinä t. teet, aikuinen ihminen!

tuolloin *adv.* **1.** tuona aikana, tuohon aikaan, noihin aikoihin. | T. ei vielä tiedetty, miten sota päättyisi. T. uskottiin vielä, että - -. Jättäytyi muista jälkeen ja joutui t. [= silloin, tuossa tilanteessa] eksyksiin. **2.** *tuolloin tällöin* silloin tällöin. | Rintamalta kuului laukaus t. tällöin. T. tällöin on pitänyt tehdä velkaakin. —

tuolloin — tällöin silloin — tällöin. | Sanoi sanan t., toisen tällöin.
tuolloi|nen[63] *a.* tuolloin (olemassa) ollut tai oleva, vallinnut tai vallitseva, tapahtunut tai tapahtuva, tuonaikainen. | Suomen t. pääministeri. T:sissa oloissa suunnitelma oli suorastaan utopistinen.
tuolta *adv.* ks. tuolla.
tuoltaan *adv.* tuollaisena(an), tuollaan. | Ostan takin ihan t.
tuomaanristi *s.* (myös: Tuomaan risti) jouluna pöytä- tm. koristeena käytetty kahdesta toisiinsa poikittain kiinnitetystä puulistasta sisäkkäin kiertyviksi lastuiksi vuoltu risti.
tuomari[5] *s.* **1. a.** henkilö, jolle oikeudessa tai muussa viranomaisessa kuuluu vireille pantujen oikeusjuttujen tutkiminen ja ratkaiseminen; yleisen tuomioistuimen lainoppinut jäsen. | Alioikeuden, tuomiokunnan t. T. ja lautamiehet. Istuva t., vrt. istua 1.c. Oikeamielinen, lahjomaton t. Kuningas oli valtakunnan ylin t. — *Yhd.* ali-, ylit.; kihlakunnant.; sota-, sovinto-, tutkinta-, välityst.; rauhant. **b.** vars. *puhek.* tittelinä: tuomarin virkaan oikeuttavan tutkinnon (meillä tav. ylemmän oikeustutkinnon, lainopin kandidaatin tutkinnon) suorittanut henkilö. | T. N.N. Lukea t:ksi. — *Yhd.* varat. **2.** us. *kuv.* Jumalasta tai Kristuksesta jumalallisen oikeuden harjoittajana. | Taivaan, iäisyyden t. 'Jumala'. Ja hän [Kristus] käski meidän saarnata kansalle ja todistaa, että hän on se, jonka Jumala on asettanut elävien ja kuolleitten t:ksi UT. Mutta Herra Sebaot on vanhurskas t., joka tutkii munaskuut ja sydämen VT. **3.** vars. *raam.* Israelin heimojen johtajina Joosuan ja kuningasvallan perustamisen välisenä aikana toimineista henkilöistä. | Gideon, Simson ym. Israelin t:t. Ja Jefta oli t:na Israelissa kuusi vuotta VT. T:en kirja 'Vanhan testamentin kirja, joka kertoo tuomarien elämästä ja sankariteoista'. **4.** laajentuneessa merk:ssä. **a.** henkilö, joka toimii ratkaisijana tai arvostelijana jssak riitakysymyksessä, kiistassa, kilpailussa tms., ero-, arvostelutuomari. | Olla t:na vedonlyönnissä, tietokilpailussa. Kauneuskilpailun, koiranäyttelyn t:t. — *Erik. urh.* henkilö, joka johtaa ottelua, peliä tai leikkiä ja valvoo, että sääntöjä noudatetaan. | Toimia ottelun t:na. — *Yhd.* arvostelu-, erot.; este-, heitto-, kehä-, kenttä-, kilpailu-, linja-, maali-, matto-, mäki-, nyrkkeily-, ottelu-, paini-, palkinto-, peli-, pesä-, piste-, raja-, rata-, syöttö-, voimistelut. **b.** tav. *kuv.* ratkaisija, arvon määrääjä, arvostelija. | Esiintyä t:na taideasioissa. Taiteen, maun t. Tapojen t. Monessa asiassa on aika lopullinen t. Asettaa järki kaikissa asioissa ylimmäksi t:ksi. — *Yhd.* makut.; tapaint.
tuomari|häviö *s. urh.* väärästä tuomiosta johtuva häviö. | Kärsiä t. paini-, nyrkkeilyottelussa. **-kunta** *s.* tuomaristo. **-kurssit** *s. mon. urh.*
tuomarin|este *s. lak.* seikka, joka estää henkilön toimimasta tuomarina tietyssä asiassa, tuomarinjäävi. **-istuin** *s.* **-jäävi** *s. lak.* = tuomarineste. **-kaapu** *s.* tuomarin virka-asuun kuuluva kaapu. **-kivi** *s.* vrt. käräjäkivi, tuomarinympyrä.
tuomarinna[10] *s. ark.* tuomarin rouva.
tuomarin|ohje *s.* T:ohjeet 'mm. suomalaiseen lakiteokseen liitetty kokoelma osaksi mietelmän, osaksi selvittelyn muotoon laadittuja oikeusperiaatteita'. Tällaisissa tapauksissa t:ohjeena käytetty periaate. **-pöytä** *s.* pöytä, jonka ääressä tuomari oikeudessa istuu. **-rouva** *s.* **-sijainen** *s.* tuomarin estyneenä ollessa hänen virkaansa tai tehtäviään hoitava henkilö. **-tehtävä** *s.* **-toi|mi** *s.* Harjoittaa t:nta. — T:miin perehtynyt lakimies. **-tutkinto** *s.* **-vala** *s.* vala, joka tuomarin on vannottava, ennen kuin hän ryhtyy toimeensa. **-vastuu** *s.* Arviolautakunta toimii t:lla. **-vero** *s. hist.* Ruotsissa ja Suomessa vanha henkilökohtainen vero, joka johtui velvollisuudesta ylläpitää kihlakunnantuomaria. **-viit|ta** *s.* tuomarin virka-asuun kuuluva viitta. | Englantilainen tuomari peruukissaan ja t:assaan. **-virka** *s.* **-ympyrä** *s.* kivilatomuksista, joissa on suurehkoja kiviä (käräjäkiviä) kehässä ikään kuin istumasijoina. | T:t ovat esihistoriallisia käräjäpaikkoja. **-ääni** *s. urh.* tuomarin antama ääni, tuomaripiste. | Hävitä, voittaa kaikilla t:llä.
tuomari|pallo *s. urh.* tuomarin pelin keskeytyksen jälkeen peliin heittämä pallo. **-piste** *s. urh.* tuomarin antama piste, tuomarinääni. | N. voitti ottelun kaikilla t:illä. **-pöytä** *s.* **1.** tuomarinpöytä. **2.** *urh.* tuomarien pöytä. **-pöytäkirja** *s. urh.* tuomarin pöytäkirja.
tuomarismies *s. puhek.* tuomari. | Sulhanen kuuluu olevan t.
tuomaristo[1] *koll.s.*, vars. *urh.* tuomarit, tuomarikunta. | Kilpailun, kisojen t.
tuomari|tappio *s. urh.* tuomarihäviö. **-vala** *s.* tuomarinvala. **-virhe** *s. urh.* tuomarin tekemä virhe. | N. hävisi ottelun t:en takia.
tuomaro|ida[30] *v. ark.* toimia tai esiintyä tuomarina, tuomita, arvostella. | Alantuntijat ainetta t:i, / ken virheitä keksi, ken kiitosta soi *MANN. Meillä ei ole halua ruveta tässä t:imaan puoleen taikka toiseen TIITUS.
tuomas[66] *s.* **1.** *kans.* (tav.: Tuomas) Tuomaan päivästä, joulukuun 21:nnestä. | Hyvä T. joulun tuopi, paha Nuutti poies viepi SL. T. tuoppi kainalossa SL. — Tuomaan risti, ks. tuomaanristi. **2.** epäilijä, epäuskoinen ihminen. | Epäilevä, epäuskoinen t. On aina tuomaita, jotka - -. Emäntä oli yleensä ollut T. aina, kun kuuli puhuttavan niistä nykyaikana niin ylistetyistä viljelystavoista ALKIO. **-fosfaatti** *s.* (*rinn.* thomasfosfaatti) = seur. **-kuona** *s.* vars. lannoitteena käytetty kalkki- ja fosforipitoinen kuona, jota saadaan sivutuotteena thomasterästä valmistettaessa, tuomas-, thomasfosfaatti. **-rauta, -teräs** *s.* tav:mmin thomasrauta, -teräs.
tuomen|kukka *s.* **-marja** *s.* **-oksa** *s.* **-terttu** *s.*
tuomi[36] *s.* Prunus, ruusukasveihin kuuluvia pensaita ja puita, joilla on tav. valkoiset kukat ja hedelmänä luumarja; vars. maassamme villinä ja pihapuuna yleinen P. padus, tavallinen tuomi, jolla on hyväntuoksuiset, riippuvissa tertuissa sijaitsevat kukat ja kypsinä mustat marjat. | Kaunis kuin kukkiva t. T:en voimakas tuoksu. Tuomesta tehty luokki. — *Yhd.* orat.; piha-, rantat. **-kirva** *s.* Rhopalosiphon padi, lehtikirva, jonka syys- ja kevätsukupolvet elävät tuomessa.

tuomikko[2*] *s.* tuomimetsikkö, -metsä, tuomisto. **tuomi|koi** *s.* tuomen kehrääjäkoi. **-kuja** *s.* **-lehto** *s.* **-mittari** *s.* Lygris prunata, valkokirjainen mittariperhonen.

1. **tuominen**[63] *a.* 1. *ain.* tuomipuinen. | T. luokki, keppi. 2. *poss.* T. [= tuomia kasvava] rinne.

2. **tuomi|nen**[63] *s.*, tav. *mon.* jkn mukanaan (tav. tuliaisiksi, lahjaksi) tuomasta tavarasta. | Lapset kyselivät isältä t:sia. Toi kaupungista t:sina leivoksia. Kopissa oli t:sia häätaloon, kaikenlaisia suuria juustoja, nisuleipiä ja kyläkakkuja TALVIO. — *Yhd.* markkinat:set.

tuomio[3] *s.* **I.** tuomioistuimen päätös, jolla jk oikeusasia (lopullisesti) ratkaistaan; *lak.* vars. hovioikeuden tai korkeimman oikeuden antama riitajutun pääasiaa koskeva päätös, joissakin tapauksissa myös alioikeuden päätös (esim. yksipuolinen tuomio, konkurssituomio). | Oikeuden t. Lain-, oikeusvoimainen t. Ankara, lievä, viisas, oikeamielinen, väärä t. Langettava, vapauttava, ehdollinen t. Elinkautinen, viiden vuoden t. 'jolla tuomitaan elinkautiseen, viiden vuoden rangaistukseen'. T., jolla A. velvoitetaan maksamaan vaimolleen ja lapsilleen elatusapua. Antaa, langettaa, julistaa, lukea t. Vahvistaa, pysyttää alemman oikeuden t. Panna t. täytäntöön. Purkaa lainvoiman saanut t. Vedota, valittaa t:sta. Vahvistaa saatavansa t:ksi 'tuomion perusteella perittäväksi'. — Synkkä kuin t. Odottaa jtak kuin t:taan. — *Erik.* 1. tuomio, jolla jku tuomitaan syylliseksi, rangaistukseen. | Sai t:n, vaikka oli syytön. 2. Salomo(ni)n t. (myös: salomo(ni)ntuomio) (kuv.) 'viisas, oikeamielinen tuomio tai ratkaisu'. 3. tuomion sisältävä asiakirja. | Lunastaa t. 4. *yhd.* Ero-, hylkäys-, häätö-, karkotus-, konkurssi-, kuritushuone-, linna-, noita-, rangaistus-, sakko-, tappo-, vankeus-, vankilat.; sovinto-, välityst.; kuolemant.; kuninkaant.

II. ed:een liittyvää avarampaa, kuv. ja erikoistunutta käyttöä. 1. tuomiosta Jumalan antamana; ks. myös III.2. | Jumalan t. kohtaa jokaista hänen tekojensa mukaan. Vai luuletko - - että sinä vältät Jumalan t:n? UT. - - hänen t:nsa käyvät yli kaiken maan VT. — *Erik.* vars. *raam.* ja *heng.* Jumalan tuomion toteutuminen, rangaistus, kuritus. | Voi, voi sinua, Babylon - - sillä sinun t:si tuli yhdessä hetkessä! UT. Tule, minä näytän sinulle sen suuren porton t:n, joka istuu paljojen vetten päällä UT. — *Yhd.* jumalant.; kadotust. 2. vars. *urh.* kilpailutuomarin ratkaisu, päätös. | Oikea, väärä, puolueeton, puolueellinen t. Yleisö vihelsi erotuomarin t:lle. Kärsi häviön väärän t:n vuoksi. — *Yhd.* häviö-, voittot.; työt.; makut. 3. a. *kuv.* yl. jnk luvattoman, kielletyn, rangaistavan menettelyn johdosta annettu rangaistuksen, kiellon tms. sisältävä päätös. | Opettajakunnan yksimielinen t. oli, että rikollinen on erotettava koulusta. Pojille luettiin ankara t., etteivät he enää saa mennä jäälle. "Paikalla pois minun talostani", luki hän t:n Erkki rengille KATAJA. Tällä teollaan hän on allekirjoittanut oman t:nsa. — Omantunnon t. Ken poistaa tunnon t:n, / ken turva kuolemassa on? VK. b. tav. *kuv.* (tuomitseva, hylkäävä, ankara, epäedullinen) arvostelu, lausunto; tuomitseva suhtautuminen. | Näytelmä sai arvostelijoilta yksimielisen t:n. Kirjoitus, jossa hallituksen talouspolitiikasta annetaan ankara t. Rovasti jyristeli t:itaan nykyajan kevytmielisyydestä. Aikalaisten, jälkimaailman t. Historian t. A:sta on ollut toinen kuin hänen oman aikansa. — Odottaa lääkärin t:ta 'lausuntoa, diagnoosia'. "Ei sinusta ole opettajaksi", kuului tätini t. — Profeetan kansalleen julistama t. Saarnata t:ta ja kirousta. T:n hengessä pidetty puhe. 4. *harv.* tuomiovalta. | Sillä Isä - - on antanut kaiken t:n Pojalle UT.

III. tuomittavana olemisesta; tuomitsemisesta, oikeudenkäynnistä. 1. Joutua, vaatia jku t:lle [= tuomittavaksi] jstak. Seisoa, olla t:lla [= tuomittavana] jstak. Seisoi totisena kuin t:lla. — Älä käy t:lle palvelijasi kanssa [= älä ryhdy tuomitsemaan palvelijaasi] VT. Oikeus istui t:lle [= päättämään tuomiosta, käymään oikeutta], ja kirjat avattiin VT. - - kun minun käteni ryhtyy t:ta pitämään VT. — *Kuv.* Käydä itsensä kanssa tilille ja t:lle. Hän kävi t:ta nyt itsensä kanssa J.FINNE. 2. vars. *raam.* ja *heng.* aikojen lopussa pidettävä yleinen tuomitsemistilaisuus, jolloin Kristus tuomitsee kaikki ihmiset heidän tekojensa mukaan: viimeinen tuomio. | T:n päivä, hetki. T:n kellot, pasuuna, torvi. T:n enkeli. Viimeisellä t:lla Kristus on erottava hyvät pahoista. Mutta Tyyron ja Siidonin on oleva t:lla helpompi kuin teidän UT. Ja kirotut joutuu vaivaan / ja tulehen t:n VK.

tuomio|ala *s.* Kirkon t:alaan kuuluva asia. **-herra** *s.* katolisen tuomiokapitulin jäsen, kaniikki, kanunki.

tuomioistui|n *s.* valtiovallan toimielin, jonka päätehtävänä on varsinainen lainkäyttö l. tuomiovallan käyttö, so. riita- ja rikosasiain sekä hallinto-oikeudellisten valitusasiain käsitteleminen ja ratkaiseminen, oikeus(istuin). | Yleisiä t:mia oikeusasioissa ovat kihlakunnanoikeudet, raastuvanoikeudet, hovioikeudet ja korkein oikeus. Lakimääräinen, sovittu t. Laillinen, puolueeton t. Maallinen, hengellinen t. Hallinnollinen t. Hallinto-, oikeusasiain t. Kansainvälinen t. Jättää asia t:men ratkaistavaksi. Joutua t:men eteen 'vastaamaan jstak asiasta oikeudessa, käräjille, raastupaan'. T:men pöytäkirjat. — *Kuv.* Astua Jumalan t:men eteen. Vastata teoistaan historian t:men edessä. — *Yhd.* ammatti-, erikois-, kunnia-, konkurssi-, nuoriso(n)-, sota-, työt.; muutoksenhaku-, sovinto-, välityst.

tuomioistuin|asia *s.* tuomioistuimen ratkaistaviin kuuluva asia, oikeusasia. **-käsittely** *s.* Rikosasioissa toimitetaan usein ennen t:ä valmistava tutkinta. **-laki** *s.* tuomioistuinten järjestysmuodon määräävä laki. **-menettely** *s.*

tuomio|kapituli *s.* hiippakunnan korkeimpana hallintoelimenä oleva kolleginen viranomainen. | T:kapitulin puheenjohtajana on piispa, varapuheenjohtajana tuomiorovasti ja jäseninä kolme asessoria. Turun, Oulun t. **-kello** *s.* (kuvitellusta) viimeistä tuomiota julistavasta kellosta, tuomion kellosta. | Vapisee kuin soidessa t:n KIVI. Äiti kuollut! Hän ei ollut sitä kuullut ja nuo sanat kajahtivat hänelle kuin t. WILKU-

NA. **-kirja** *s.* alioikeuden yleinen asiapöytäkirja riita- ja rikosasioissa sekä sellaisissa hakemusasioissa, joista ei laadita erityistä pöytäkirjaa. | T:t historiantutkimuksen lähteenä.

tuomiokirkko *s.* hiippakunnan piispan asuinpaikkakunnan (pää)kirkko; katedraali, doomi. | Turun, Kölnin t. **-koulu** *s.* = katedraalikoulu. **-museo** *s.* **-rakennus** *s.* **-seurakunta** *s.* (kaupunki)seurakunta, jonka (pää)kirkkona on tuomiokirkko ja kirkkoherrana tuomiorovasti. | Tampereen t.

tuomio|koulu *s.* = katedraalikoulu. **-kunta** *s.* kihlakunnantuomarin virkatoimialue. **-lauselma** *s.* *lak.* tuomion loppulauselma. **-luettelo** *s.* vahvistetun kaavan mukaan pidettävä, tuomiokirjaan liitettävä luettelo alioikeuksissa käsitellyistä asioista.

tuomion|alainen *a.* -alaisuus *omin.* myös ⌒. | Kaikki ihmiset ovat syntisiä ja t:alaisia. **-moite** *s.* **-peruste** *s.* **-purku** *s.* lainvoimaisen tuomion kumoaminen. **-päivä** *s.* = tuomiopäivä. **-san|a** *s.* Lausua jstak ankaria t:oja. **-voipa** *a.* tuomioistuimesta: jäsentensä lukumäärän puolesta tuomion antamiseen pätevä. | Kihlakunnanoikeus on t. oikeuden puheenjohtajan ja vähintään viiden lautamiehen saapuvilla ollessa. **-voipaisuus** *s.* vrt. ed.

tuomio|-oikeus *s.* oikeus tuomita, tuomiovalta. | Lääninherralla oli läänissään t. **-paikka** *s.* oikeuspaikka. **-pasuuna** *s.* pasuuna, jonka kuvitellaan kutsuvan ihmiset viimeiselle tuomiolle. | - - soikoon vaskitorvi kummeasti kuin t. KIVI. - - pauhasi rovasti kuin t. E.JAAKKOLA. — *Kuv.* - - kirkkoherra jyrisytti - - t:a [= saarnasi kadotusta ja tuomiota] KARHUM. **-piiri** *s.* tuomioistuimen toimipiiri. | Kihlakunnanoikeuden t. on käräjäkunta. **-päivä** *s.* *usk.* päivä, jona Jumala (Kristus) tulee tuomitsemaan kaikki ihmiset, viimeinen päivä. | - - jokaisesta turhasta sanasta, minkä ihmiset puhuvat, pitää heidän tekemän tili t:nä UT. — Sitä saat odottaa t:än asti 'ikuisesti'. Olkoon siellä vaikka t:än saakka! — *Kuv.* - - onhan meillä tässä aina varrottavana - - t.: lukukinkeri-päivä KIVI. **-päätös** *s.* tuomio, päätös. **-pöytä** *s.* tuomarin pöytä oikeudessa. | Tämähän on lakitupa - - tuossa t. ja Raamattu L.POHJANPÄÄ. **-rovasti** *s.* tuomiokirkkoseurakunnan kirkkoherra; *hist.* ja vieraista oloista: tuomiokapitulin esimies. | T. on tuomiokapitulin varaesimies. **-rovastikunta** *s.* rovastikunta, jonka esimies on tuomiorovasti. **-sali** *s.* tuomioistuimen istuntosali, oikeussali. **-sunnuntai** *s.* kirkkovuoden viimeinen sunnuntai. **-toimi** *s.* Vanhurskauttaminen on Jumalan t., jossa hän hyväksyy ihmisen soveliaaksi taivaaseensa AK. **-torv|i** *s.* vrt. tuomiopasuuna. | Fransiskuksen ääni oli kaikunut läpi ilmojen kuin t:en ääni AK. — *Kuv.* - - kypsänä kostoon, valmiina t:en kajahdukseen! *SILJO. **-vallankäyttö** *s.* **-val|ta** *s.* valta tuomita, jakaa oikeutta, lain-, oikeudenkäyttövalta; vrt. lainsäädäntö-, toimeenpanovalta. | Lainsäädäntö-, hallitus- ja t. Valtion, kirkon t. Tuomioistuimen, tuomiokapitulin t. Maallinen, hengellinen, sotilaallinen t. Jklla on t. jllak alueella, jssak asiassa, jhk. Käyttää ylintä t:taa. Olla jkn t:lan alainen. Korkeimman hallinto-oikeuden t:taan kuuluvat asiat. **-virhe** *s.* oikeudenkäynnissä tapahtunut virhe, jonka perusteella lainvoiman saavuttaneeseen päätökseen voidaan hakea muutosta.

tuomi|pihlaja *s.* Amelanchier, ruusukasvien heimoon kuuluvia pensaita ja puita, joista Suomessa viljellään koristepensaana A. spicataa, pienikukkaista tuomipihlajaa. **-puinen** *a.* T. luokki. **-puu** *s.* Kukkiva t. **-ruoste** *s.* Kuusen t. 'Pucciniastrum padi, kuusen käpyjä hävittävä ruostesieni'.

tuomisto[2] *s.* tuomikko.

tuomi|ta[31] *v.* **I.** tuomioistuimesta, tuomarista: tehdä oikeudenkäynnin kohteena olevaa henkilöä tai asiaa koskeva (lopullinen) ratkaisu, päätös; antaa, langettaa, julistaa tuomio. | T. lain ja oikeuden mukaan. T. väärin. N. hirtettiin tutkimatta ja t:tsematta. T. jku murhasta, varkaudesta, petoksesta, kavalluksesta. T. syylliseksi, syyttömäksi. T. jku rangaistukseen, sakkoihin, raippoihin, linnaan, maanpakoon, kuolemaan. T. viralta (pantavaksi), virantoimituksesta erotettavaksi. T. jku suorittamaan korvausta, menettämään kansalaisluottamuksensa. — A:lle, A:n maksettavaksi t:ttiin 50 000 markan sakko. — T. avioliitto purkautuneeksi. Maksettavaksi t:ttu saatava. Valtiolle t:ttu omaisuus. — T:tkaa oikea tuomio VT. — *Erik.* **1.** tuomita syylliseksi, rangaistukseen;)(vapauttaa (syytteestä). | Vaikka syytetty kielsi syyllisyytensä, niin oikeus t:tsi hänet. Ketään ei t:ta tutkimatta. **2.** käyttää tuomiovaltaa. | Tuomioistuin, jolla ei ole oikeutta t. tämänlaatuisissa asioissa. **3.** Jumalasta, Kristuksesta ihmisten tuomarina. | [Kristus] astui ylös taivaisiin - - ja on sieltä tuleva t:tsemaan eläviä ja kuolleita KATEK. Herra t:tkoon meidän välillämme, minun ja sinun VT. Iankaikkiseen kadotukseen t:ttu sielu. Me t:tut ja kadotetut syntiset.

II. ed:een liittyvää avarampaa ja kuv. käyttöä. **1.** *urh.* kilpailu-, pelituomarin ratkaisuista; kilpailu-, pelituomarina toimimisesta. | T. jku voittajaksi, hävinneeksi. Tuomari t:tsi [jalkapallo-ottelussa] vapaapotkun. — T. ottelu, kilpailu. **2.** *kuv.* jnk epäedullisen alaiseksi määräämisestä tai saattamisesta. | Purettavaksi t:ttu rakennus. Kohtalo oli minut t:nnut viettämään kesän alkupuoliskon paikkakunnalla, jossa ei ollut vettä eikä metsää, ei aina ilmaakaan KIANTO. — *Erik.* pass. II partis:ssa jstak, joka itsestään, luonnostaan on väistämätöntä, jota ei voi välttää, johon on pakko. | Invalidi, joka on t:ttu istumaan loppuikänsä rullatuolissa. Jku, jk on t:ttu tuhoon, unohdukseen. Perikatoon t:ttu kansansirpale. Jo etukäteen epäonnistumaan t:ttu yritys. **3. a.** -tsevasti *adv.* esittää hylkäävä, jyrkän paheksuva, ankara, epäedullinen lausunto tai arvostelu jstak; suhtautua jhk hylkäävästi, jyrkän paheksuvasti; pitää jtak hylättävänä, kelvottomana, sopimattomana, vääränä. | Älkää t:tko, ettei teitä t:ttaisi UT. Mikä minä olen häntä t:tsemaan? On väärin t. ketään huhupuheiden perusteella. T. jkn menettely, jk teko, ajatus, mielipide. Yleisen mielipiteen t:tsema tapa. Moraalisesti t:ttava menettely. Kokous t:tsi ankarin sanoin viimeaikaiset

väkivallanteot. - - samalta kannalta, jolta pietisti t:tsee maallisia huvituksia AHO. Ja jos hän on hiljaa, kuka häntä siitä t:tsee? VT. T. jk kelvottomaksi, sopimattomaksi, vääräksi. Kirkon harhaopiksi t:tsema käsitys. T:tseva puhe, lausunto. Suhtautua jhk t:tsevasti. T:tsevassa hengessä pidetty puhe. Tyly t:tseminen on yhtä väärä asenne kuin tylsä suvaitseminen HOLLO. **b.** *harv.* yl. arvostelemisesta. | T. jkta väärin. - - antaa ilmaisumuotoja kaikille puolilleen, t:ttiin ne sitten hyviksi tai pahoiksi, kauniiksi tai rumiksi L.ONERVA.

tuomitsematon[57] *kielt.a.* T. rikos.

tuomitsemis|halu *s.* Suvaitsemattomuus ja t. **-järjestys, -menettely** *s. lak.* **-oikeus, -valta** *s.* tuomiovalta.

tuomitseva|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* tuomitseva. | Suvaitsematon ja t. lahkolaisuus.

tuomitsija[14] *tek.* < tuomita.

tuomitutt|aa[2*] *fakt.v.* < tuomita. | Tyranni t:i vastustajansa kuolemaan.

tuommoi|nen[63] pronominaalinen, merk:ltään demonstr. *a.* = tuollainen; ks. sitä ja sen jaotusta. *(1.)* Osta t. sininen puku! Ollapa meilläkin t. uljas ratsu! T:sessa kunnossa en ole sinua ennen nähnyt. Ja sinusta on sen jälkeen soljahtanut t. suuri tyttö! LINN. T. häpeämätön lurjus! T:sia sulhasia on joka sormelle! — *S:sesti.* Oletko ennen nähnyt t:sta? Ja t:sta sinä pidät kunnon miehenä! *(2.)* Tuuli ja satoi — kuka t:seen ilmaan olisi lähtenyt. T:sille aikeille on paras viitata kintaalla. T. menettely kuin juuri ehdotettu ei täällä vetele. T:set iskusanat kuin vapaus, veljeys ja demokratia. *(3.)* T. ihan tavallinen hämäläispoika. Silloin oli t. keskikesän yötön yö. Otettiin vain t. muutaman ryypyn hutikka.

tuonaamui|nen *a.* T:set tapahtumat. T:set vieraamme.

tuonaan *adv.* **1.** *ei ole tuonaankaan* ei ole millänsäkään, ei piittaa vähääkään. | Mies ei ollut uhkauksista t:kaan. Hevonen ei ollut ruoskimisesta t:kaan. **2.** tuonnoin. | Vielä t. hän oli asiaa vastaan. Tässä t. kuulin kerrottavan, että - -. Kertoivat kulkiessaan sitä t. meilläkin IVALO.

tuonaikai|nen *a.* (myös ⌒) tuolloinen. | T:sen historiallisen käsityksen mukaan.

tuonain *adv. kans.* tuonnoin.

tuonela[14] *s.*, vars. *ylät.* (myös: Tuonela) kuolleiden olinpaikka, manala. | T:n valtakunta. Kristuksen t:an astuminen. - - minulla on kuoleman ja t:n avaimet UT. - - mi sinun Manalle saattoi, / työnti T:n jokehen? KAL. — Jkn henki siirtyy t:an. Siirtyä, muuttaa t:n tuville, astua läpi t:n portin 'kuolla'. Että juuri T:n portilla taidammekin elämöitä näin, me täyskarvaiset pakanat! KIVI.

tuonelai|nen[63] *s.*, vars. *myt.* tuonelan asukas, vainaja, vainajan henki, manalainen, kalmalainen. | Pöytä on katettu jouluyöksi - - milloin tontuille, milloin taas t:sille AK.

tuonen|kielo *s.* Aspidistra, liljakasveja, vars. huonekasvina viljelty A. elatior, "issikka", jonka paksusta juurakosta nousee suuria leveän suikeita, tumman vihreitä lehtiä. **-kurki** *s.* haikara. | Valkoinen t. 'kattohaikara'. Musta t. **-toukka** *s.*, vars. *myt.* - - nyt hän makaa tuossa matojen ja tuonen-toukkain saaliina [= kuolleena] KIVI. **-tu|pa** *s. ylät.* myös ⌒. | Hän on jo t:villa 'haudassa, kuolleena'.

tuonetar[54*] *s. ylät.* (myös: Tuonetar) naispuolinen tuonelainen, tuonelan haltijatar, tuonen tyttö. | T., hyvä emäntä, / Manalatar, vaimo vanha KAL. Luo t:ten käyn häitä varten JYLHÄ.

tuonhetkinen *a.* myös ⌒. | Sodan t. tilanne näkyy kartasta.

tuon|i[8] *s.*, vars. *kansanr.* ja *ylät.* (myös: Tuoni); merk.-ryhmien raja ei aina selvä. **1.** kuolema (tav. personoituna), mana. | Naapurissa vieraili t. Ei t. torvella toitota SL. - - mutta t:en kylmä käsi vei senkin pois PÄIVÄR. T. minun tänne tuotti, / Mana mailtani veteli KAL. **2.** kuolleiden olinpaikka, tuonela, manala. | T:en virta. T:en tyttö, tytär, neiti. Tuo venettä, T:en tytti, / lauttoa, Manalan lapsi KAL. Siell' on lapsen lysti olla, / T:en herran vainiolla / kaitsea Tuonelan karjaa KIVI. Tuli T:elle väkevä, / matkasi manalle mahti KAILAS. T:en tummilla vesillä LINN. **3.** *ylät.* yl. kuolemista, kuolemaa tarkoittavissa sanonnoissa. | Muuttaa, mennä, siirtyä t:en tuville, maille. Astua t:en purteen. T:en viikate, viikatemies. Vaipua t:en lepoon. Ruton levitessä kasvoi t:en saalis nopeasti. T:en satoa yhdistyksemme jäsenten keskuudessa. T. tempaa jkn. Ken t:en valtaa karttaa voi? / Se kaikki kerran kohtaa VK.

tuon|ikäinen *a.* myös ⌒. **-ilmai|nen** *a. kans.* tuonpuoleiseen, taivaalliseen, tulevaan, henkimaailmaan kuuluva. | Muutti t:sille olosijoille. **-iltai|nen** *a.* T. myrsky. T:set vieraamme. **-jälkei|nen** *a.* myös ⌒. | T:set tapahtumat. **-kaltainen** *a.* myös ⌒. **-kertainen** *a.* T. kaupunkimatka. **-kesäi|nen** *a.* T:set kokemukseni. **-keväinen** *a.* **-kokoinen** *a.* myös ⌒. **-laatuinen** *a.* (myös ⌒) tuollainen. **-lainen**[63] *a.* → tuollainen. **-luonteinen** *a.* myös ⌒. **-luontoinen** *a.* myös ⌒. **-mallinen** *a.* myös ⌒. **-mittainen** *a.* myös ⌒. **-muotoinen** *a.* myös ⌒.

tuonne *demonstr. adv.;* vastaavina olo- ja erosijoina käyt. adv:eja tuolla ja tuolta; vrt. tuohon, jonka merk. on rajoittavampi ja täsmällisempi. **1.** viittaamassa puhujan ja kuulijan havaintopiirissä olevaan (esim. kädellä osoitettavaan) tai puhujan ja kuulijan muuten tietämään, heistä molemmista (ainakin suhteellisen) loitolla olevaan paikkaan. | Katsohan t.! Isä meni t. — *Erik.* **a.** adv:iin liittyy sen jäljessä oleva paikan tarkemmin määrittävä ilmaus. | Pane se kirja t. pöydälle! Vie pyöräsi t. vajan seinustalle! Meidän on vielä kiivettävä t. ylös. **b.** vars. *puhek.* kädellä tms. jhk viitattaessa noin-sanan vahvistamana. | Pane lakkisi t. noin. | Minne päin hän lähti? — T. noin. **2. a.** viittaamassa puheyhteydestä ilmenevään, edellä mainittuun, puheena olleeseen, aikaisemmasta tunnetuksi tulleeseen tai (heti) jäljessä mainittavaan paikkaan. | Mitäs kaupunkiin kuuluu? — Eipä t. sen kummempia. | Läksi siitä Pohjolahan; / sanoi t. tultuansa: / - - KAL. **b.** lieventävänä lisänä likimääräisilmauksissa. | Hän voi viipyä t. juhannuksen maihin asti. Hinnat ovat nousseet t. 10 000 markan paikkeille. **3.** eräiden toisten ad-

v:ien ohella indef. — *tuonne tänne* sinne tänne. | Hätääntyneet lampaat poukkoilivat t. tänne. Silloin tuumiskeli isäntäinen / t. tänne KIVI. — *tuonne — tänne* yhtäänne — toisaanne, sinne — tänne. | Hajaantuivat yksi t., toinen tänne. Nyt t. — hetken päästä tänne LINN.

tuonnem|pana, -paa, -maksi, -ma(s) *komp.adv.*)(tännempänä. **1.** paikasta: kauempana, loitompana (tuollapäin). | T. on varmaan vielä tilaa. Siirryhän hiukan t:maksi. En ole käynyt Rovaniemeä t. - - mutta t. vielä, ihan ilman reunalla, haamotti Arabian hietainen, kellahtava maa KIVI. Mene, portto, poikemmaksi, / tulen lautta, t:maksi KAL. — Tästä asiasta t. [= edempänä kirjassa] lisää. — *tuota tuonnempana* (vars. puhek.) kaukana (poissa), loitolla. | Poliisin ehtiessä paikalle varas oli jo tuota t. Potkaisi kenkänsä tuota t:maksi. Pian sitä oli silloin [porokyydissä] tuota t. AK. **2.** ajasta: myöhäisempänä ajankohtana, myöhemmin. | Palaan tähän asiaan hiukan t. Siirtää, lykätä, jättää jk asia t:maksi. Matka oli lykättävä t:ma. - - lähetteli rahojakin - - ja lupasi aina t. isompiakin summia ALKIO. — *tuota tuonnempana* (vars. puhek.) ajallisesti kaukana (menneisyydessä tai tulevaisuudessa). | Juhannus oli jo tuota t. Matka täytyy lykätä tuota t:maksi 'epämääräiseen tulevaisuuteen'. Ajat eellehen menevät, / vuoet tuota t:maksi KAL.

tuonnepäin *adv.* Auto lähti t.

tuonniminen *a.* myös ⌒.

tuonnimmai|nen[63] *sup.a.* kauimpana tai (kahdesta:) kauempana (tuolla suunnalla) oleva, kaukaisin, kauimmainen;)(tännimmäinen. | Tuon t:sen talon takana on pieni lampi. Käytävän t:sessa päässä.

tuonnin|harjoittaja *s. liik.* **-kielto** *s. liik.* tav:mmin tuontikielto. **-rajoitus** *s. liik.* tuontirajoitus. **-säännöstely** *s.*

tuonnoin *adv.* (*rinn.* tuonoin) taannoin. **1.** vähän aikaa sitten, hiljakkoin, hiljan, äskettäin. | Vielä t. Tapasin hänet t. kaupungissa käydessäni. Sanomalehdissä kerrottiin tässä t., että - -. **2.** aikaisemmin, ennen, entisinä aikoina. | T., vuosisatoja sitten. T. niin kuin nykyisinkin. Asiasta on ollut puhetta t:kin.

tuonnoi|nen[63] *a.* (*rinn.* tuonoinen) tuonnoin ollut, esiintynyt, tapahtunut tms., taannoinen. **1.** äskeinen, äskettäinen. | Tulee mieleen eräs t. tapaus, jossa - -. Sattui tässä t:sena talvena, että - -. T:sella [= viime] viikolla. Pankin t:sesta tilannekatsauksesta ilmenee, että - -. **2.** aikaisempi, entinen, mennyt, muinainen. | T:sina suurina nälkävuosina. Tarina t:selta ajalta. T:sina vuosisatoina käytettiin päreitä valonlähteenä kirkoissakin. Iho on saanut takaisin t:sen raikkaan värinsä.

tuonnoittain *adv.* (*rinn.* tuonoittain) tuonnoin, hiljan, äskettäin. | Kuulin tässä t. sattumalta, että - -.

tuonno|s[64] *s. kans.* se mitä tuodaan, tuotu esine, tavara(erä) tms., tuominen. | Pöydälle laskivat ne t:ksensa [= poimimansa marjat] MERIL.

tuonnottain *adv.* = tuonnoittain.

tuonnäköinen *a.* myös ⌒.

tuonoin *adv.* = tuonnoin.

tuonoinen[63] *a.* = tuonnoinen.

tuono(i)ttain *adv.* = tuonno(i)ttain.

tuon|puoleinen *a.* myös ⌒. | Tunturin t. rinne. Joen t:puoleisella rannalla oleva talo. T. [*hist.* = Alppien pohjoispuolinen] Gallia. — Haudan t. elämä. — *Erik.* kuolemanjälkeinen, haudan-, kuolemantakainen. | T. maailma, elämä. Miettiä t:puoleisia asioita. T:puoleisten voimien vaikutus ihmisten elämään. — *S:sesti.* - - jo melkein t:puoleisessa elävä vanha herra L.ONERVA. **-päiväi|nen** *a.* **1.** T:set tapahtumat muistan vieläkin. **2.** *kans.* pahainen. | Kuinkaspa ennen t:senä paitaressuna aattelin ukkosesta minä? KIVI. **-tapai|nen** *a.* myös ⌒. | T:sia mielenilmaisuja on kartettava. Jotakin t:sta olen nähnyt ennenkin.

tuon|ti[4*] *s.*)(vienti. **1.** tuominen. | Tavaroiden t. asemalta kotiin. Vainajan t. hautauskappeliin. Kirjeen, sanan, ilmoituksen, maksun t. **2.** *erik. liik.* **a.** tuontikauppa, importti. | T. ja vienti. Raaka-aineiden, hedelmien, koneiden, kivihiilen, sokerin, tupakan, lääkkeiden t. Harjoittaa autojen t:tia. T:nin rajoitukset. — *Yhd.* maahant. **b.** (tiettynä aikana) maahan tuodut tavarat (vars. niiden määrää ajatellen). | Suomen t. käsittää viljaa, koneita, autoja, kemikaaleja, puuvillaa ym. T:nin arvo oli viime vuonna tuhat miljoonaa markkaa. **c.** *yhd.* Hedelmän-, hiilen-, kahvin-, kalan-, paperin-, puutavaran-, selluloosan-, teen-, tupakan-, viljant.; pääomant.

tuonti- tav. *liik.*)(vienti-. **-agentti** *s.* tuontiasiamies, -edustaja. **-agentuuri** *s.* **-agentuuriliike** *s.* **-alue** *s.* vrt. tuontimaa. **-artikkel|i** *s.* vrt. artikkeli 3. | Puuvilla on maamme tärkeimpiä t:eita. **-arvo** *s.* tuodun tai tuotavan tavaran arvo. **-asiamies, -edustaja** *s.* **-enemmyys** *s.* se määrä, minkä verran tuonti on arvoltaan vientiä suurempi, tuontiylijäämä. **-erä** *s.* **-esine** *s.* **-este** *s.* tuontia rajoittava este. | Tullit ym. t:et. **-hedelmä** *s.*, tav. *mon.* **-helpotu|s** *s.* Myöntää t:ksia jllek tavaralle. **-hinta** *s.* Kivihiilen, rukiin t. **-hintaindeksi** *s.* **--ilmoitus** *s.* **-järjestelmä** *s.* tuontikauppaa koskeva järjestelmä. **-järjestely** *s.* Uusia t:jä useissa maissa. **-järjestö** *s.* **-kauppa** *s.* kauppa, jossa tavaroita tuodaan tai tuotetaan maahan, tuonti, importti. **-kauppias** *s.* tuontikaupan harjoittaja. **-kaupunki** *s.* Turku on tärkeä tuonti- ja vientikaupunki. **-keskus** *s.* vrt. ed. **-kiel|to** *s.* Pelikorttien t. T:lon alainen tavara. **-kiintiö** *s.* Omenien t. Juustolle myönnetty t. **-komitea** *s.* Valuutta- ja t. **-kontrolli** *s.* **-kuljetus** *s.* Tuonti- ja vientikuljetusten järjestely. **-liha** *s.* T:n tarkastamista koskevat erikoissäännökset. **-liike** *s.* **-lisenssi** *s.* tuontilupa. | Myöntää t. jllek tavaralle. **-lisenssimaksu** *s.* **-luettelo** *s.* tuontitavaroiden luettelo. **-lu|ku** *s.* tuonnin määrää tai arvoa osoittava luku. | Kahvin ja tupakan t:vut nousseet.

tuontilupa *s.* tuontikiellon tai kiintiöinnin alaisen tavaran tuontiin annettu lupa, tuontilisenssi. | Antaa, myöntää, saada t. jllek tavaralle. **--anomus** *s.* **-järjestelmä** *s.* **-maksu** *s.* **-todistus** *s.*

tuonti|maa *s.* maa, josta tavara tuodaan, ostomaa. **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* **-maksu** *s.* tavaran maahantuojan (ostajan) esim. clearing-kaup-

pojen yhteydessä myyjä(maa)n tilille tav. keskuspankkiin suorittamista (ennakko)maksuista. **-margariini** *s.* **-markkinat** *s. mon.* **-monopoli** *s.* **-muodollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* Ranskassa voimassa olevat t:det. **-määr|ä** *s.* tuotujen tai tuotavien tavaroiden määrä. | Kiintiösopimuksessa vahvistetut t:ät. Viljan t:ien kasvu. **-määräys** *s.* **-numero** *s.* vrt. tuontiluku. | Silavan tuonnin kehitystä valaisevat viralliset t:t. T:iden valtava kasvu. **-omena** *s.*, tav. *mon.* **-paikka, -paikkakunta** *s.* vrt. tuontikaupunki. **-paljous** *s.* tuontimäärä. **-palkkio** *s.* **-piirit** *s. mon.* Tuonti- ja vientipiirien suhteet. **-politiikka** *s.* Harjoittaa vapaamielistä t:a. **-rahti** *s.* **-rajoitus** *s.* tuonninrajoitus. **-remburssi** *s.* **-ruis** *s.* **-satama** *s.* vrt. tuontikaupunki. **-sitoumus** *s.* **-sokeri** *s.* **-sopimus** *s.* **-suunnitelma** *s.* **-säännö|s** *s.* Valuutta- ja t:kset. **-säännöstely** *s.* tuontia koskeva säännöstely. | Tiukentaa t:ä. T:n alaiset tavarat. **-tariffi** *s.* **-tarkastus** *s.* erinäisten maahan tuotujen tavarain tarkastus. | Vuotien, lihan t. **-tar|ve** *s.* Sokerin t:peen tyydyttäminen.

tuontitavara *s.* Kahvi, tee, lääkeaineet ym. t:t. — *Kuv.* Aate, joka meillä on vierasta t:a. **-luettelo** *s.* **-ryhmä** *s.* **-varasto** *s.*

tuonti|teollisuus *s. harv.* ulkomaisista raaka-aineista tavaroita kotimaan kulutukseen tuottava teollisuus. **-teräs** *s.* **-tilasto** *s.* **-tukkukauppa** *s.* **-tukkuliike** *s.*

tuontitulli *s.* maahan tuoduista tavaroista peritty tulli. **-komitea** *s.* **-tariffi** *s.* **-tulot** *s. mon.*

tuonti|vaikeus *s.*, tav. *mon.* Autojen t:vaikeudet kasvavat. **-vehnä** *s.* **-vero** *s.* maahan tuodusta tavarasta peritty vero. **-vilja** *s.* Tärkein t:mme on vehnä. **-voittoi|nen** *a.* -suus *omin.* Kauppatase on t., jos tuonti on vientiä suurempi. **-ylijäämä** *s.* tuontienemmyys.

tuontuosta(kin) *adv.* par. ⁀; ks. tuo A.I.

tuonvertainen *a.* myös ⁀.

tuopeittain *adv.* useita tuoppeja. | T. sahtia.

tuopillinen[63] *s.* tuopin täysi. | T. olutta, maitoa.

tuoppi[4*] *s.* **1.** poikkileikkaukseltaan pyöreä, tasapohjainen, tav. kädensijallinen (juoma-)astia, haarikka, sarkka. | Puinen, peltinen, posliininen t. Korvallinen, kaksikorvainen t. — Myös: tuopin täysi, tuopillinen. | T. olutta, maitoa. — *Yhd.* hopea-, läkki-, pelti-, posliini-, puu-, tinat.; huoment.; kalja-, maito-, olut-, viinat. **2.** vanha tilavuusmitta: 1/2 kannua = 1,31 l.

tuore[79] *a.* -esti *adv.* -us[65] *omin.*; us. *syn.* veres.

I. aivan äsken syntynyt, tehty, saatu, tapahtunut tms., vielä vanhentumaton, aivan uusi;)(vanha. **1.** elintarvikkeista yms.; vrt. II.1. | T:ita, aivan tänäpäiväisiä kananmunia. T. [= vasta lypsetty] maito. T. [= vasta kirnuttu] voi, kirnupiimä. T:tta [= juuri paistettua] leipää. Kalan t:uden näkee mm. kidusten helakasta väristä. **2.** T:et jalanjäljet. Koira pääsi t:ille ketun jäljille. T. nuotion paikka, teeren rypykuoppa. T. hautakumpu. - - pihkaisen t. piiriaita SILL. T., vielä avonainen haava. T., toimiva tuberkkelipesäke. T. leikkaus-, murtopinta. Natriumin t. leikkauspinta on hopeanhohtoinen. T:uttaan vielä kostea painoteksti. Satoi pari senttiä t:tta [= uutta] lunta. - - t:ita, höyryäviä hevosen palleroita SILL. — T:in saatavissa oleva sanomalehti oli kahden päivän vanha. Kirje oli ihan t., posti oli äsken juuri sen tuonut SILL. Päivän t:immat uutiset. T:ita tietoja lakkorintamalta. Uusi, t:immilla asiatiedoilla täydennetty painos. T. taudin tapaus, tartunta. Tapaus on niin t., ettei sitä vielä ole ehditty kommentoida sanomalehdissä. T:in esimerkki, vastoinkäyminen. — *Erik.* ihmisistä: jssak asemassa, virassa uusi, vasta tullut; joskus: kokematon, "vihreä". | Nyrkkeilykehien t:immat tulokkaat. Maailmanennätysmiehenä aivan t. N.N. Hänhän on vielä ihan t.

II. joka ei (vielä) ole menettänyt alkuperäisiä ominaisuuksiaan, alkuperäiseltä laadultaan (vielä) muuttumaton, uuden veroinen. **1.** vars. elintarvikkeista; vrt. I.1. **a.** Pakkaus, jossa leipä säilyy t:ena viikkokausia. Kesällä lihaa on vaikea saada pysymään t:ena. Maito ei maistunut enää aivan t:elta. T:en makuista, pilaantumatonta voita. **b.** jota ei ole suolattu, savustettu, kuivattu, keitetty tms.; raaka. | T., savustettu ja suolakala. T:esta sianlihasta tehty kastike. T:tta ja suolakurkkua. T:ina [= raakoina] säilötyt vihannekset. T:ita ja konservoituja vuotia. **2.** vars. kasveista ja kasvinosista: vielä kuihtumaton, lakastumaton, kuivettumaton, mehuinen; joskus myös: kasvava, elävä, elinvoimainen. | Niin kauan kuin ruoho on syksyllä t:tta. T:en heinän raikas tuoksu. Vedessä kukat säilyvät t:ina. T. saunavihta. Tuoda t:ita havuja portaiden eteen. [Laivan] kantta reunustavat t:et juhannuskoivut AHO. - - älköön syökö t:ita älköönkä kuivia rypäleitä VT. T. rehu on paljon huvempaa kuin kuivat heinät. T:en mäntylastun tuoksu. Kesäkuisen luonnon t. vihreys. T:et ja pystyyn kuivuneet puut. Jos tämä tapahtuu t:essa puussa, mitä sitten kuivassa? [tav. kuv.; alk. UT[v]]. **3.** joka vaikuttaa ruumiillisesti ja henkisesti hyvässä, täydessä kunnossa olevalta, elinvoimaiselta, terveeltä; vars. ulkonäöstä: kukoistava, nuortea, raikas, verevä. | T. ja kimmoisa iho. Kasvojen verevä t:us. Nuoruutensa t:immassa kukoistuksessa oleva neitonen. Parhaan t:utensa jo menettänyt keimailijatar. - - huulet t:et kuin aukeavan ruusun terät LEHT. Tyttö oli terve ja t. kuin kevätkesän aamu LEINONEN. A:n ääni tuntuu viime aikoina pahasti menettäneen t:uttaan. **4. a.** teholtaan, voimaltaan heikentymätön, täysissä voimissa oleva; vielä käyttämätön, levännyt; ero I kohdasta ei aivan selvä. | T:essa kunnossa oleva urheilija. Saapui maaliin t:issa voimissa. Siirtää rintamalle t:ita joukkoja, divisioonia. T:in voimin suoritettu hyökkäys. — T:en [= käyttämättömän, uuden] höyryn virtaaminen sylinteriin. **b.** avarammin ja *kuv.*: heikentymätön, täysivoimainen, elävä, eloisa, selvä, kirkas. | T:et ja selvät muistikuvat. Lapsuusajan t:immat muistot. Jk säilyy muistissa t:ena, t:essa muistissa 'muistetaan elävästi ja selvästi'. T:essa muistissa on vielä viimesyksyinen hallituspula. Kuivuneista lähteistä kumpuili jo täyteläisiä t:ita tunteita AHO. **5.** alkuperäisyydellään, omaperäisyydellään tms. miellyttävän virkistävältä vaikuttava, kaavamaisuudesta, teennäisyydestä tms. vapaa, alkuperäinen, väljähty-

mätön, välitön, eloisa, elävä. | T. tyyli, sanonta. Käyttää kansanomaisen t:tta kieltä. Ihastuttavan t. luonnonkuvaus. Kansankielen t:et kielikuvat. N:n uusimman romaanin juoni ei ole juuri t:inta lajia. Esittää, kuvata jtak t:esti. T:en välittömästi maalattu henkilökuva. T:ita ajatuksia sisältävä teos. Vanha elokuva, joka tekniikaltaan vaikuttaa vielä tänäkin päivänä t:elta ja nykyaikaiselta. Vanhat sadut säilyttävät aina t:utensa. Matkakirja, josta jää kaipaamaan elävän elämän t:ita vaikutelmia. -- sydän oli täynnä puhdasta ja t:tta riemua SILL. — Syreeni nuokkuvine, raskaine terttuineen... Se on ilahduttavan t. näky hänen vanhalle silmälleen AK.

III. kostea; maaperästä: hikevä. | T:et halot palavat huonosti. Puun paino t:ena. Liian t:ina kootut heinät ummehtuvat helposti. Lakanat tuntuivat hiukan t:ilta. Lumen juuri sulettua pellot ovat liian t:ita muokattavaksi. Vielä t:tta betonia. T:iden tiilien kuljetus kuivaamoon. T. tuuli jo tuntui, ja vettäkin jo vihmoi KATAJA. -- t:et, raskaina riippuvat pilvet matelevat alhaalla LEINONEN. — T:illa mailla menestyvä puulaji. Kuivat ja t:et kangasmetsät.

IV. *yhd.* Aamu(n)-, kasteen-, luonnont.

tuoreehko[2] *mod.a.* T:ja halkoja. T:illa kangasmailla viihtyvä kasvi.

tuoreelta|an *adv.* **1.** heti kun jk on syntynyt, tehty, tapahtunut, saatu, nähty, kuultu tms., verekseltään. | Ammuttu hirvi nyljettiin t. Sitoa haava t. Rasvatahra on poistettava t:nsa. Varkaat saatiin kiinni t. 'itse teosta'. T. paljastettu aviorikos. Varkaudesta on t. ilmoitettava poliisille. Anomus tuli virastoon aamulla ja joutui heti t. käsiteltäväksi. Vastata t. jkn väitteisiin. Käytän tilaisuutta hyväkseni ja esitän huomautukseni t. **2.** tuoreena, sellaisenaan. | Teurastusjätteet käytetään usein t. Osa marjoista syötiin t., osa säilöttiin. T. [= keittämättä tms.] suolatut sienet. Viheriänmusta laitamaali välkkyi t. kuin pehmoinen sametti AHO.

tuoreikkokasvi *s. kasv.* kasvi, joka karttaa vesiperäisiä, hyvin kuivia ja suolaisia kasvupaikkoja, mesofyytti; vrt. kosteikko-, kuivakko-, suolakkokasvi.

tuoremehu[83] *s. ruok.* marjoista, hedelmistä tai vihanneksista keittämättä puristettu tai lingottu mehu, puristemehu. **-kone** *s.* **-linko** *s.* **-puserrin** *s.* **-teollisuus** *s.*

tuorent|aa[8] *v.* tuoreuttaa. | Sateen t:ama pelto. **-ua**[1*] *pass.v.* (< ed.) tuoreutua.

tuore|paino[83] *s.* jnk aineen tai tavaran paino kosteana. | Rehun, vuotien t. **-peräinen** *a.* T. maa, pelto. **-pohjai|nen** *a.* T:set metsämaat. **-rehu**[83] *s. maat.* enemmän vettä kuin kuiva-ainetta sisältävä rehu. | T:ja ovat laidunruoho, vihantarehu, painorehu, juuri- ja mukulakasvit naatteineen sekä tuoreet teollisuusjätteet. Väkevät, täyttävät t:t. **-ruokinta**[83] *s. maat.* ruokinta, johon käytetään tuorerehuja.

tuores[67] *a.*, vars. *kans.* tuore.

tuore|salaatti[83], **-sose**[83] *s. ruok.* vrt. tuoremehu.

tuorestaa[2] *v. harv.* tuoreuttaa.

tuoreste[78] *s. valok.* aine, jota lisäämällä käytetty neste (kehite) saadaan jälleen yhtä tehokkaaksi kuin tuore.

tuoresuolai|nen *a.* tuoreena suolattu. | T:sta kalaa.

tuoreut|taa[2*] *v.* tehdä tuoree(mma)ksi, tuorentaa. | T. reunoiltaan kuivunut juusto maidossa. Ah t:a kuiva maa, / suo pilveis vettä vuodattaa VK[V]. — Kerrontaa t:tava tyylikeino.

tuoreutua[44] *v.* tulla tuoree(mma)ksi, tuorentua.

tuorstai[27] *s. murt.* torstai.

tuortu|a[1*] *v. harv.* tuoreutua. | -- ja aatevilja versoo / ja t:u taasen maa A.V.KOSKIMIES.

tuo|ssa, **-sta**, **-hon** *demonstr.adv.* (iness., elat. ja ill. < tuo). On merk:ltään rajoittavampi ja täsmällisempi kuin tuolla (tuolta, tuonne).

I. paikasta. **1.** viittaamassa puhujan ja kuulijan havaintopiirissä olevaan (esim. kädellä osoitettavaan) tai puhujan ja kuulijan muuten tietämään, heitä molempia (ainakin suhteellisen) lähellä olevaan paikkaan: tuossa paikassa, kohdassa. | Istu t.! T. ovat kenkäsi. T. tulee isäni. Kirkkoherra asuu t. ja kappalainen tuolla hiukan kauempana. Vie kirjasi t:sta pois. Hän on paennut t:sta 'tuota tietä, tuon kautta'. T:honko aiot jättää suksesi? Kirjoita nimesi t:hon. — *Erik.* **a.** adv:iin liittyy sen jäljessä oleva paikan tarkemmin määrittävä ilmaus. | Lakkisi on t. hyllyllä. Hän asuu t. aivan vieressä. T:ssahan viivoitin on nenäsi edessä. T:hon ihan lähelle. **b.** vars. *puhek.* kädellä tms. jhk viitattaessa noin-sanan vahvistamana. | T. noin, näetkö! Pane takkisi t:hon noin! **c.** vars. *puhek.* jtak tarjottaessa. | T. on sinullekin omena! T., Tuomas, ryyppäise ja anna käydä KIVI. T:sta saat vähän juomarahaa! **d.** vars. *puhek.* attr:n tavoin tuo-pron:iin tai sen määrittämään nominiin liittyen. | Kukas tuo t. on? Tuo suuri kivi t. pihan keskellä. **2.** viittaamassa puheyhteydestä ilmenevään, edellä mainittuun, puheena olleeseen, aikaisemmin tunnetuksi tulleeseen tai (heti) jäljessä mainittavaan, puheeksi tulevaan paikkaan. | Olivat saapuneet pihaan ja astuivat t:sta tupaan. T:hon hän oli ajatellut kukat istuttaa portaiden viereen.

II. paikallisuuden merk. hämärtynyt tai puuttuu kokonaan. **1.** Mitä t. arkailet, lähde pois vain! Ole t. kujeilematta! Menehän t:sta jo töihisi! — On t:ssakin neropatti! **2.** viittaamassa äskeiseen tai puheyhteydestä ilmenevään tilanteeseen, asioiden tilaan, tapahtumien vaiheeseen tms. | Sattui t. äsken juolahtamaan mieleen, että --. T. kävellessämme olimme saapuneet kirkon luo. — *tuosta* vars. kerrottaessa. | Kulkivat t:sta edelleen, niin --. Kun kävi aikani pitkäksi, lähdin t:sta katsomaan, miten --. Vaan poika kun näki oudoksi sellaisen menon, sanoi t:sta hiirelle: -- KS. **3.** viittaamassa juuri lausutun sisällykseen. | T. [= tuossa suhteessa] olet aivan oikeassa. T. teit oikein. **4. a.** myönnytyksen tai yhdentekevyyttä ilmaisevissa yhteyksissä. | "Tuletko sinä?" — "Mikäpäs t." | Mikäpäs t., ostetaan pois. | "Kuinkas tentti sujui?" — "T:ssahan tuo meni." **b.** juuri nähtyyn, kuultuun, koettuun, tapahtuneeseen viittaamassa ilmauksissa, joissa todetaan käyneen niin kuin on ennustettu, on ollut odotettavaa, todennäköistä tms. | T. nyt näet,

miten käy, kun on varomaton. T. sen kuulit, enkös sitä jo sanonut. **5.** lieventävänä lisänä likimääräisilmauksissa. | Väkeä oli t. viiden sadan paikkeilla. T. kello seitsemän aikoihin. T. hiukan ennen aamiaista. Tapahtuipa siis kerran, t. perunanistutuksen aikaan SILL. **6.** *ei tuosta* (tai *tästä*) *tuohon* ei mihinkään, ei vähääkään eteenpäin. | On yritetty ja yritetty, mutta ei ole t:sta t:hon päästy.

tuosta|an *demonstr.adv.*, vars. *kans.* **1.** tuosta tilastaan, kunnostaan, laajuudestaan tms. | Jos tuuli t. vielä yltyy, käy huonosti. Pidä huoli, ettei tuli enää t:nsa leviä. Päivän olen uurastanut eikä työni ole t. edistynyt. Mutta vaikka siinä kuinka vaivasi päätään, ei asia t. [= siitään] somennut NUOLIV. **2.** *niin (noin) tuostaan* (kans.) ilman muuta, noin vain. | Ei sinne niin t. vain mennä. Mutta tyttöpä ei ollutkaan noin t. kopattavissa.

tuotannolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tuotannon alaan kuuluva, sitä koskeva, palveleva; tuottava, tuotanto-. | Varsinaiset t:set elinkeinot: maanviljelys, karjanhoito, metsätalous, teollisuus ym. T. [= tuotanto]laitos. T. elämä. T. työ, toiminta. T:siin tarkoituksiin käytetyt raaka-aineet. Parhaan t:sen tuloksen saavuttamiseksi. T:sesti tärkeiden seutujen lentopommitus.

tuotannon|ala *s.* Maatalous, teollisuus ym. t:alat. Työttömyys on lisääntynyt useilla t:aloilla. **-haara** *s.* **-harjoittaja** *s.* tuottaja. **-lisäys** *s.* **-rajoitus** *s. tal.* **-tekij|ä** *s. tal.* myös ⁀. | Työ ja luonto t:öinä. **-väline** *s. tal.* tuotantoväline.

tuotanta[15*] *teonn. harv.* < tuottaa.

tuotan|to[2*] *s.* **1.** tuottaminen, tuottava toiminta, produktio. **a.** vars. *tal.* se ihmisten toiminta, jolla tuotannontekijöitä yhdistämällä valmistetaan hyödykkeitä tai suoritetaan palveluksia ja siten välillisesti edistetään tarpeiden tyydyttämistä;)(kulutus. | T. voi olla pelkkää hyödykkeiden anastusta (metsästys, kalastus, vuorityö), mutta tavallisesti sillä ymmärretään vain luonnonvoimien ja -aineiden suunnitelmallista käyttämistä hyödykkeiden aikaansaamiseksi, raaka-aineiden jalostamista kulutusesineiksi, jakelutoimintaa ja vakuutustointa. Taloudellista t. on vain silloin, kun valmiilla tuotteella on suurempi arvo kuin niillä hyödykkeillä, joista se on valmistettu. Tehdasmainen t. Viljan, maidon, lihan, munien, puutavaran, teräksen, asuntojen, autojen, ylellisyystavaroiden, kirjojen, elokuvien, sähkön t. T. ei pystynyt vastaamaan kysyntää. Harjoittaa jnk hyödykkeen t:toa. Tehdas aikoo laajentaa t:toaan. Menekkivaikeuksien takia on t:toa supistettava. T:non tekijät ovat työ, luonto ja pääoma. Maa t:non tekijänä, välineenä. **b.** kirjallisuus-, taide- yms. tuotteiden aikaansaamisesta, luomisesta. | Kirjailija, jonka t. on hedelmällisenä jatkunut kahden vuosikymmenen ajan. [Säveltäjän] t. alkaa osoittaa ehtymisen merkkejä. **c.** laajemmin. | Insinöörien t:toa [= valmistusta, koulutusta] olisi lisättävä. Nykyinen hammaslääkärien t. ei vastaa lisääntyvää tarvetta. — Rauhasen t:toa [= eritystoimintaa] kiihottava aine. **2.** kaikki se, mitä jk tuottaa tai tuotetaan, tuotteet. **a.** tuotetuista hyödykkeistä, tavaroista (us. niiden määrää ajatellen); vrt. tuotos, tuotto. | Tehdas, jonka t. käsittää erilaisia muoviesineitä. Sähköliesi, A:n tehtaan t:toa. Suomi-Filmin t:toa oleva elokuva. Ennen aikaan talo saattoi tulla toimeen omalla t:nollaan 'tuottamillaan hyödykkeillä'. Öljynpuhdistamo, jonka t:nosta puolet myydään ulkomaille. **b.** kirjailijan, taiteilijan tms. tuotteista, teoksista, luomuksista. | Kirjailijan koko t:non sisältävä koottujen teosten sarja. Goethen proosamuotoinen t. A:n tieteellinen t. Säveltäjä, jonka t. on tavattoman laaja. **c.** laajemmin. | Taulukko, josta näkyy lehmän päivittäinen [maidon, rasvan] t. Viljelysmaan t. [= sato, tuotos] hehtaaria kohti. Kalastuksen t:nosta riitti osa vientiinkin. **3.** *yhd.* Asunnon-, hiilen-, juuston-, kahvin-, kullan-, kuparin-, leipäviljan-, lihan-, munan-, paperin-, perunan-, raudan-, rehun-, rukiin-, selluloosan-, sokerin-, teräksen-, työn-, viljan-, villan-, öljynt.; (vars. 2-kohtaan liittyen:) auto-, elintarvike-, elokuva-, huonekalu-, kangas-, kirja-, makeis-, siemen-, sotatarvike-, teräs-, turkist.; laulu-, maalaus-, novelli-, näytelmä-, ooppera-, proosa-, romaani-, runo-, sävellyst.; kaivos-, maatalous-, meijeri-, rakennus-, työ-, viljelyst.; kotitarve-, myynti-, tuonti-, vientit.; koti-, tehdas-, teollisuust.; kausi-, kuukausi-, päivä-, viikko-, vuosit.; kesä-, talvit.; joukko-, kappale-, kilo-, massa-, pien-, sarja-, seka-, suur-, tukku-, valiot.; ali-, alku-, ennätys-, huippu-, keski-, kokonais-, liika-, normaali-, vajaa-, ylit.

tuotanto|ala *s.* tuotannon ala. | Metsätalous, vuoriteollisuus ym. t:alat. Maatalouden eri t:alat. **-alue** *s.* Viinin, vehnän t. Maapallon tärkeimmät kahvin t:et. **-arvo** *s. tal.* **1.** tuotannon, tuotettujen hyödykkeiden arvo. | Tehdas, jonka t. viime vuonna oli 210 milj. mk. Teollisuuden t:jen kohoaminen. **2.** = tuottoarvo. | Metsämaan t. on sen koron pääoma-arvo, joka maan kokonaistuotosta jää jäljelle, kun siitä vähennetään kaikki hoito- ym. kustannukset. Karjan t. **3.** *maat.* Heinäsadon, turnipsin t. 'arvo tuotantorehuna'. **-edellyty|s** *s.*, tav. *mon.* Maatalouden t:kset. **-eläin** *s. maat.* vrt. siitos-, teuraseläin. | Elovasikoiksi jätetään parhaiden t:ten jälkeläisiä. **-elämä** *s.* Suomen t:ä esittävä näyttely. **-haara** *s.* tuotannon haara. **-hinta** *s. liik.* tavaran tuotanto- (vars. valmistus)kustannusten summa; valmistushinta. | Tavaran tuotanto- ja markkinahinta. Porsaiden, sähkövoiman t. **-hyödyk|e** *s. tal.* hyödyke, jonka avulla tuotetaan kulutushyödykkeitä, tuotantoväline, -tarvike. | Raaka-aineet, polttoaineet, koneet ym. t:keet. **-indeksi** *s. tal.* tuotannon kehityssuuntaa osoittava indeksi. | Teollisuuden t.

tuotantoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* gen:n määrittämänä tai yhd:n jälkiosana: tuotannoltaan sellainen kuin määräys(osa) ilmaisee. | 20 000 tonnin t. vaneritehdas. — *Yhd.* ali-, huono-, hyvä-, liika-, pieni-, suuri-, vajaat.

tuotanto|jakso *s.* Metsätalouden t:jaksot. **-jalostus** *s. maat.* karjanjalostus, jossa päähuomio kiinnitetään eläinten tuotanto-ominaisuuksiin. **-järjestelmä** *s.* Kapitalistinen, sosialistinen t.

-kana *s. maat.* vrt. siitos-, teuraskana. **-kanala** *s.* vrt. ed. **-kapasiteetti** *s. tal.* tuotantokyky. **-kartelli** *s. tal.* **-kau|si** *s.* Kanalan t. Tiilitehtaan t. oli jo lopullaan. — Vanha taiteilija eli virkeätä t:tta 'luomiskautta'. Aleksis Kiven koko t. kesti n. 10 vuotta. **-keskus** *s.* **-kilpailu** *s.* **-komitea** *s.* suurehkoissa teollisuuslaitoksissa toimiva elin, johon kuuluu työntekijäin, toimihenkilöiden ja työnantajan edustajia ja jonka tarkoituksena on toimia mm. työn tehostamiseksi ja rationalisoimiseksi ja työväen sosiaalisten olojen parantamiseksi. **-kone** *s.* **-koneisto** *s.* Tehtaan t. — Vars. *kuv.* Sota pani maan t:n kovalle koetukselle. **-kriisi** *s.* **-kulut** *s. mon.* **-kustannu|kset** *s. mon.* Tavaran t. Viljan, kotimaisen sokerin t. Teollisuuden, maatalouden t. T:sten nousun takia kannattamattomaksi käynyt yritys. Myydä tavaraa alle t:sten. **-kustannushinta** *s. tal.* hinta, joka saadaan vähentämällä markkinahinnasta välilliset verot ja lisäämällä hintatukipalkkiot. **-kustannuslaskelma** *s.* **-kustannusteoria** *s. tal.* **-kyky** *s.* Tehtaan, koneen, teollisuuden t. Öljynjalostamo, jonka t. on 30 000 tynnyriä päivässä. Karjan t. Maan, metsän t. Suomen t. Kehittää, parantaa t:ä. **-kyky|nen** *a.* -syys *omin.* Hyvin t. teollisuus. Alansa t:sin tehdas. Kanat ovat t:siä jo 6 kk:n ikäisinä. T:syyden parantaminen. **-kyvyt|ön** *a.* -tömyys *omin.* T. teollisuudenhaara. **-käyrä** *s. tal.* tuotannon kehitystä kuvaava käyrä. **-laito|s** *s.* Tehtaat, kaivokset ym. t:kset. Yhtiöllä on t:ksia eri puolilla maata. **-liike** *s.* Jalostustuotannon alalla toimiva t. **-luku** *s.* tuotannon määrää tai arvoa osoittava luku. | Liikeyrityksen tuotanto- ja myyntiluvut. **-luokka** *s.* Tuotannon perusteella kanat on jaettu 4 t:an. **-luotto** *s. tal.* tuotantotarkoituksiin käytettävä luotto; vrt. kulutusluotto. **-läh|de** *s.* Maa, metsät, kosket, malmivarat ym. t:teet. Maan t:teiden tarkoituksenmukainen käyttö. **-maa** *s. tal.* maasta jnk luonnon- tai teollisuustuotteen tuottajana; *erik.* ulkomaankaupassa: maa, josta luonnontuote on peräisin tai jossa teollisuustuote on jalostettu siihen muotoon, joka sillä on maahan tuotaessa, alkuperämaa; vrt. kulutusmaa. | Tärkeimmät puuvillan tuotanto- ja vientimaat. **-mahdollisuus** *s.*, tav. *mon.* **-menetelmä** *s.* **-monopoli** *s.* **-muoto** *s.* Kaskiviljelys, kotiteollisuus t:na. **-määr|ä** *s.* Tehtaan t:ien kasvu. **-nopeus** *s.* **-normi** *s.* Kollektiivitiloille asetetut t:t. **-numero** *s.* vrt. tuotantoluku. **--ohjelma** *s.* **--olot** *s. mon.* **--ominaisuu|s** *s.* Pyrkiä karjanjalostuksessa etupäässä eläinten t:ksien kehittämiseen. **--osuus** *s.* osuus tuotannosta. **--osuuskunta** *s.* tuotanto-osuustoimintaa harjoittava osuuskunta. **--osuustoiminta** *s.* osuustoiminta, jonka tarkoituksena on tuottaa ja myydä hyödykkeitä ansaitsemistarkoituksessa.

tuotanto|paikka *s.* Tavaran kuljettaminen t:paikoilta kulutuspaikoille. **-paikkakunta** *s.* **-palkkio** *s.* = tuotantotukipalkkio. **-panos** *s.* Tehtaan t. **-politiikka** *s.* Suomen kauppa- ja t. **-prosessi** *s.* **-pula** *s. tal.* Täysin kehittynyt liikepula esiintyy t:na. **-puol|i** *s.* Maatalouden t:en suhde kulutuspuoleen. **-päällikkö** *s.* Filmiyhtiön t. **-pääoma** *s. tal.* tuotantovälineinä käytetyt tuotetut hyödykkeet. **-rajoitus** *s. tal.* tuotannonrajoitus. **-rakennu|s** *s.* tuotantoa palveleva rakennus. | Tehtaat, työpajat, riihet, navetat ym. t:kset. **-rehu** *s. maat.* se osa eläimelle annettua rehua, joka elatusrehun tarpeen tultua tyydytetyksi koituu eläimen tuotannon hyväksi. | Lypsylehmän, työhevosen t:n tarve. **-rikas** *a.* → tuottoisa, tuottelias. **-seutu** *s.* **-sopimus** *s.* **-suhteet** *s. mon.* Tuotanto- ja markkinasuhteiden muutokset. **-suunnitelma** *s.* **-suunta** *s.* Rehun viljelyyn perustuva t. maataloudessa. **-taipumu|s** *s.* Kehittää jalostettavan karjan t:ksia. **-talous** *s. tal.* talous, jossa menot käytetään uuden tuottamiseen ja sillä ansaitsemiseen, ansio-, tulotalous;)(kulutus-, menotalous. **-tap|a** *s.* Sarja- ja kappaletyö t:oina. Kapitalistinen, sosialistinen t. **-tarkkailu** *s.* → tuotannon tarkkailu. **-tarkoitu|s** *s.* T:ksiin käytetyt pääomat. **-tarvike** *s. tal.* = tuotantohyödyke. **-taso** *s.* Lypsykarjan t:n kohottaminen. **-taulukko** *s.* Lehmän, kanan t. **-tavara** *s. tal.* vrt. tuotantohyödyke. **-tavoite** *s.* **-teho** *s.* Tehtaan, maatalouden t. **-tekniikka** *s.* **-teknilli|nen** *a.* -sesti *adv.* T:set seikat, näkökohdat. T:sesti edullinen ratkaisu. **-tie|to** *s.*, tav. *mon.* tuotantoa koskeva tieto. | Karjaa, tehdasta koskevat t:dot. **-tilasto** *s.* **-toimi, -toiminta** *s.* **-tu|ki** *s. tal.* vrt. seur. | Maatalouden t:en piiriin kuuluvat määrärahat. **-tukipalkkio** *s. tal.* ensisijaisesti jnk tuotannonalan tai tuottajaryhmän hyväksi maksettu tukipalkkio. | Maataloudelle, vientiteollisuudelle, asunnonrakennustoiminnalle maksetut t:t. **-tulos** *s.* **-työ** *s.* **-vaatimu|s** *s.* Hyvän lypsykarjan alimmat t:kset. **-vaihe** *s.* **-vero** *s.* = valmistevero. **-voim|a** *s.*, tav. *mon.* Maan kaikkien t:ien mobilisoiminen työhön. **-voitto** *s. liik.* **-volyymi** *s. liik.* **-vuo|si** *s.* Lypsylehmän parhaat t:det. Edellisen t:den tulos. **-vyöhyke** *s.* **-väline** *s.* Maa, tehtaat, koneet, raaka-aineet ym. t:et. T:iden sosialisoiminen. **-yhtymä** *s. liik.* **-yksik|kö** *s.* Kartano alustalaisineen muodosti aikoinaan oman t:ön. **-yritys** *s.* tuotantoa harjoittava yritys.

tuotapikaa *adv.* tav. ⌒.

tuotattaa[2*] *fakt.v.* par. tuottaa.

tuot|e[78*] *s.* **1.** ihmistyön (viljelyn, jalostuksen, teollisuustoiminnan tms.) avulla tuotettu tai (ei tal.) luonnon tuottama hyödyke (esine, aine, tavara), tuotantotoiminnan tulos, valmiste. | Maatalouden, karjanhoidon, teollisuuden, kaivostoiminnan, kalanjalostuksen t:teet. Keraamiset eli savesta valmistetut t:teet. Kotimaiset, ulkomaiset t:teet. Luonnon t:teet. Eläin-, kasvikunnan t:teet. Vilja ym. maan t:teet. Puu, marjat, sienet ym. metsiemme t:teet. Maito, liha ja vuodat ovat tärkeimpiä karjan t:teita. — *Yhd.* karjan-, luonnon-, metsän-, pellont.; työnt.; eläin-, kasvit.; luontois-, maalais-, tekot.; kangas-, lasi-, leikkele-, liha-, maito-, makeis-, makkara-, mallas-, metalli-, muovi-, nahka-, paperi-, pellava-, posliini-, pumpuli-, sementti-, silkki-, tekstiili-, trikoo-, tupakka-, turkis-, viljat.; karjatalous-, maatalous-, meijeri-, mylly-, tehdast.; kutoma-, neulomat.; jalostus-, kudonta-, punonta-, sahaus-, sorvaus-, teurastus-, valut.; kulutus-, myynti-, vientit.; alkuperäis-, erikois-, ylellisyyst.; jälki-, jäte-,

puoli-, raaka-, sekat.; laatu-, tusina-, vakio-, valiot. 2. taiteellisen, kirjallisen toiminnan tulos, luomus, teos. | Taiteellinen, tieteellinen, kirjallinen t. Kirjailijan, taiteilijan, säveltäjän parhaat t:teet. Henkisen t:teen omistusoikeus eli tekijänoikeus. Kiven hengen mahtavin t. on "Seitsemän veljestä". N:n runojen arvo lyyrillisinä t:teina. Elättää itseään kynänsä, siveltimensä t:teilla. — *Yhd.* hengen-, kynän-, neron-, älynt.; novelli-, näytelmä-, runot.; kertoma-, kirjallisuust.; paino-, taidet. 3. kemiallisen, fysikaalisen tai fysiologisen prosessin tuloksena syntynyt aine tms. | Palamisen, tislauksen t. Rapautumisen t:teena syntyneet maalajit. Rauhastoiminnan t:teina syntyvät aineet. — *Yhd.* eritys-, hajaantumis-, palamis-, purkautumis-, rapautumis-, yhteyttämist. 4. yl. jnk toiminnan, prosessin, kehityksen, tiettyjen tekijäin, seikkojen, olosuhteiden tms. tulos, aikaansaannos, seuraus, "hedelmä". | Oppi, jonka mukaan ihminen on kokonaan ympäristönsä ja kasvatuksen t. Pitkäaikaisen kehityksen t. - - olen mitä tyypillisin kotiseutuni t. JÄRVENT. Koko juttu on mielikuvituksen t:etta. Sairaalloisten aivojen t:teena syntynyt suunnitelma. 5. *yhd.* (ed:iin liittyen) Loppu-, pää-, sivu-, välit.

tuote|kauppa *s. liik.* maataloustuotteiden kauppa. **-laatu** *s.* **-laji** *s.*

tuotella[28*] *frekv.v.* < tuottaa.

tuote|määrä *s.* **-näyttely** *s.* **-plakaatti** *s. hist.* Ruotsi-Suomessa 1724 julkaistu merkantiilijärjestelmän periaatteita noudattava kauppasääntö, jossa ulkomaisia laivoja kiellettiin tuomasta maahan muita kuin oman maansa tuotteita. **-pörssi** *s. liik.* tavarapörssi, jossa myydään erityisesti maataloustuotteita. **-yksikkö** *s. tal.* Tuotantokustannukset t:ä kohti.

tuotos[64] *s. tal.* fysikaalisina yksikköinä ilmaistu tuottamistoiminnan tulos, tuotannon määrä (tav. jtak aikayksikköä kohti laskettuna); vrt. tuotto. | Rehun-, hedelmänviljelyn t. Kanatalouden t. Metsätalouden t. — *Yhd.* kansant.

tuot|taa[2*] *v.* **A.** *fakt.* < tuoda. | T:ti kaupunkimiehillä itselleen viinaa. Tavarat t:ettiin asemalta autolla. T. syytetty oikeuteen. Käykäämme juoneen, t:takaamme itsellemme aapiskirjat Hämeenlinnasta KIVI. - - Joojada lähetti hakemaan - - sadanpäämiehiä ja t:ti heidät luoksensa Herran temppeliin VT. — *Erik.* tuottaa (hankkia, välittää) ulkomailta omaan maahan; tuontikaupan harjoittamisesta par. tuoda. | Hallituksen on ollut pakko t. leipäviljaa Venäjältä. Ruotsiin on t:ettu paljon ulkomaista työvoimaa. Ulkomailta t:etut sirkustaiteilijat. Amerikkalainen elokuva, jonka pääosassa on Ranskasta t:ettu tähti N.N. Englannista t:ettu koirarotu. — Liike, joka t:taa [par. tuo] Italiasta tekstiilejä.

B. *harv.* aiheuttaa jnk tuleminen, saapuminen jhk, tuoda, saattaa. | Tuoni minun tänne t:ti, / Mana mailtani veteli KAL. [Teos, joka on] myöhimmällekin jälkimaailmalle t:tava sanoman siitä kansasta, joka nyt asuu Suomen maaperällä AK. Kun seitsemänkymmentä vuotta on kulunut täyteen Baabelissa - - toteutan teissä hyvän sanani, t:taen teidät tähän paikkaan VT[V].

C. I. produsoida. **1.** luonnosta, maaperästä, kasveista, eläimistä yms.: kasvaa, synnyttää, kehittää, antaa vars. ihmisen tarpeita varten, käytettäväksi. | Luonto t:taa mitä moninaisimpia hyödykkeitä. Maa t:ti asukkaille viljaa, metsät puuta ja meri kalaa. Vuoriseutua, joka t:taa [= josta saadaan] monenlaisia metalleja. Pelto t:ti perunoita vain omaa tarvetta varten. Puutarha t:taa marjoja, hedelmiä ja vihanneksia. Runsaasti omenia t:tava puu. [Ohralajike] t:taa jopa 50-kertaisen sadon. Karja t:taa maitoa ja lihaa. Lehmä, joka t:taa 180 kiloa rasvaa vuodessa. — Ja Jumala sanoi: "T:takoon maa elävät olennot, kunkin lajinsa mukaan" VT. **2.** ihmisten toiminnasta, jolla saadaan aikaan, valmistetaan tai enennetään ihmisen tarvitsemia hyödykkeitä. **a.** taloudellisten, aineellisten hyödykkeiden tuottamisesta. | T. viljaa, kankaita, koneita, aseita, asuntoja. T. elokuvia. T. jtak omaan tarpeeseen, kaupaksi, myytäväksi, markkinoille, yleiseen kulutukseen. Maatila, jolla t:etaan varsinkin vehnää ja kananmunia. Silkkikankaita, valokuvaustarvikkeita t:tava tehdas. Teollisuuden t:tamat tavarat. Maatalous t:taa etupäässä elintarvikkeita. Maamme vuorityö t:taa varsinkin kuparia, rautaa ja nikkeliä. Kalastamo, joka t:taa runsaasti lohta. Brasilia t:taa yli puolet maailman kahvista. Harjoittaa t:tavaa toimintaa. Tehdä t:tavaa työtä. Anastava, t:tava ja kuluttava talous. **b.** luovasta henkisestä toiminnasta. | Kirjailija, joka ei vuosikausiin ole t:tanut mitään. A. on tiheässä tahdissa t:tanut iskelmiä. T:tava [tav:mmin luova] kirjailija, taiteilija. - - tyhjäpäisten kirjailijain t:tamaa markkinatavaraa TARK. — T:tava [= mielikuvia toisiksi, uusiksi muodostava] mielikuvitus eli fantasia.

II. 1. jstak koituvaa taloudellista, vars. rahallista hyötyä ajatellen. **a.** antaa (rahallisesti arvioitavana) tulona, taloudellisena hyötynä, voittona. | Maanviljelys ei nykyisin t:a paljoakaan. Liikeyritys, joka tuskin t:taa ylläpitokustannuksiaan. Työkalu, joka lyhyessä ajassa t:taa hintansa. Tällainen keinottelu on t:tanut harjoittajalleen kokonaisia omaisuuksia. T. rahaa, voittoa. Virka, joka t:taa suuret tulot. Sivutoimi t:ti N:lle sievoiset rahat. Yritys on tähän mennessä t:tanut pelkkää tappiota. Tuloa t:tava omaisuus. Paljonko korkoa t:taa 100 000 markkaa 5 %:n mukaan kahdessa vuodessa? **b.** olla taloudellisesti edullinen, tuottaa voittoa, kannattaa. | Ei kannata pitää maatilaa, joka ei t:a. Puutarhatuotteiden hinnat ovat nousseet, niin että puutarhanhoito t:taa jälleen. Hyvin, huonosti t:tava yritys, virka. — *tuot|tava* (a.) -tavasti (adv.) (tuottavuus ks. erikseen) taloudellisesti edullinen, kannattava, tuottoisa. | T:tava liike, yritys. T:tava virka, sivutoimi. Kalastus oli siihen aikaan vielä t:tavaa. Sahateollisuus oli silloin t:tavimmillaan. Sijoittaa pääomansa t:tavasti. 2. avarammin yl. jnk toiminnan tai toimenpiteen tuloksia ajatellen. | Kutsunnat t:tivat odotettua vähemmän sotaväkeä. Uroteko, joka t:ti hänelle kunniamerkin.

III. 1. saada aikaan, synnyttää. | Sähkösoittimilla t:etut äänet. Kieli on järjestelmä inhimillisillä puhe-elimillä t:ettuja kuuluvia merkkejä, joilla joku henkilö ilmaisee ajatuksensa E.N.SETÄLÄ. Monistamiseksi katsotaan jokainen menettely, jolla teoksesta t:etaan useampia kuin yksi jäljennös LK. 2. tuoda mukanaan, saada aikaan, aiheuttaa. | T. jk tulos. Kohtalokkaita seurauksia t:tanut erehdys. T. hyötyä, onnea, menestystä, iloa, huvia, nautintoa, tyydytystä. T. vahinkoa, onnettomuutta, huolta, murhetta, kipua, tuskaa. T. hävitystä, tuhoa. T. haittaa, hankaluutta, ikävyyksiä. T. isänmaalleen kunniaa, häpeää. Meritaistelu, joka t:ti englantilaisille loistavan voiton. Pommitus t:ti vihollisele raskaita menetyksiä. Matka t:ti vain lisää menoja. Joukkueemme t:ti eilen iloisen yllätyksen. Kirja, joka t:taa lukijalle pahan pettymyksen. Onnettomuus, joka t:ti kuoleman kymmenille ihmisille. Paljon päänvaivaa t:tanut ongelma. Asia, joka on t:tanut minulle harmaita hiuksia. Sadetta t:tava taikakalu. Tutkinto, joka t:taa kelpoisuuden opettajanvirkoihin. Laki, joka t:taa oikeuden harjoittaa kotitarvekalastusta.

tuottaja[16] *tek.* < ed. **1.** Maahan t., us. par. tuoja; vrt. tuottaa A, erik. **2.** Viljan, villan, koneiden t. Nauta lihan t:na. Elokuvan t. T:t ja kuluttajat. — *Yhd.* maataloust.; kahvin-, lihan-, maidon-, viljan-, voint.; hopean-, kullan-, kuparin-, sinkin-, teräksent.; pien-, suurt. **3.** Vahingon, ilon, surun t. Tuhon, tappion t. **-hinta** *s.* (vars. maatalous)tuottajan tuotteistaan saama hinta;)(kuluttajahinta. | Maidon, viljan t. **-järjestö** *s.* **-maa** *s.* Puutavaran t:t. **-piiri** *s.* Valvoa t:en etuja. **-yhtymä** *s.*

tuottamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < tuottaa, vars. C.I—II. | T. työ. T. yhteisön jäsen. Omaisuuteni ei jouda olemaan t:tomana. Tuloa t. pääoma, sijoitus, yritys. T:tomiksi hakatut metsämaat. T. maa l. joutomaa. — Vahinkoa t. toiminta.

tuottamo[2] *s.* vars. elokuvayhtiöistä, -valmistamoista. | T:t ja vuokraamot. — *Yhd.* elokuvat.; suurt.

tuottamukselli|nen[63] *a. lak.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. seur.;)(tahallinen. | T. teko. T. kuoleman aiheuttaminen, varastetun tavaran salaaminen. T:sesti aiheutettu oikeudenloukkaus.

tuottamu|s[64] *s. lak.* oikeudenloukkauksen aiheuttaminen tekijän sitä tarkoittamatta ja edeltäkäsin arvaamatta; sellaisesta johtuva syyllisyys;)(tahallisuus. | Lievä, törkeä t. T:ksesta tehty teko. Pikemmin tapaturmasta kuin t:ksesta johtunut vahinko. T:ksen yksityisoikeudellinen seuraamus on vahingonkorvausvelvollisuus. Olla vastuussa tahallisuudesta ja t:ksesta. Holhoojan huolimattomuudellaan tai muulla sellaisella t:ksellaan holhokilleen aiheuttama vahinko. Kuoleman, ruumiinvamman t. — *Yhd.* kuoleman-, vahingont.

tuottamus|periaate *s. lak.* **-tappo** *s.* kuolemantuottamus.

tuottavaisuus[65] *s.* = seur.

tuottavuus[65] *s.*, vars. *tal.* tuoto(kse)n suhde tuotantopääomaan tai työvoimaan; kannattavuus. | Maan, metsän, karjan, teollisuuden t. Työn tuottavuuden parantaminen. **-indeksi** *s. tal.* tuottavuuden kehitystä osoittava indeksi. **-teoria** *s. tal.* teoria, jonka mukaan pääomankorko johtuu pääoman ominaisuudesta tuottaa lisää hyödykkeitä.

-tuotteinen[63] *a.* Runsas-, vähät.

tuottelia|s[66] *a.* -isuus[65] *omin.* tav. vain ihmisistä: runsaasti tuottava, runsastuotantoinen, produktiivinen. | T. kirjailija, kynänkäyttäjä, tiedemies, taiteilija, maalari. Kirjailijan t:in kausi. Kirjallinen t:isuus. — *Harv.* T. [= runsastuotantoinen] teollisuusalue. T. [par. tuottoisa] ammatti.

tuot|to[1*] *s.* **1.** tuottaminen. | Tavarain t. asemalta. — Tuhon t. **2.** *tal.* tuotannon taloudellinen, rahallinen tulos, tiettynä tuotantokautena tuotettujen hyödykkeiden ja palvelusten arvo; vrt. tuotos. | Vähentämällä kokonaist:osta tuotantokustannukset saadaan puhdas t. Omaisuuden, pääoman, sijoitusten, maatilan, kiinteistön, pellon, puutarhan, karjan t. Perunan-, rehunviljelyn t. Sikatalouden, metsätalouden t. Liikeyrityksen puhdas t. eli liikevoitto. Arpajaisten, raha-automaattien t. Liikevaihtoveron t. v. 1954. — *Yhd.* kokonais-, netto-, pää-, yleist.; korko-, luontois-, rahat.; maataloust.; vuosit.

tuotto|arvo *s.* tuottokyvyn, tuottavuuden perusteella laskettu arvo. | Maatilan, kiinteistön t. **-hakkuu** *s. metsät.* hakkuu(määrä), joka vastaa suunniteltua jatkuvaa puuntuottoa.

tuottoi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** *harv.* tuottoisa. — Tav. **2.** *poss.* yhdysa:n jälkiosana: Heikko-, huono-, hyvä-, runsas-, vajaat.

tuottois|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* runsastuottoinen, -tuotantoinen, tuottava. | T. tulolähde, verotuskohde. T. ammatti. T:at kalavedet. T. [= satoisa] perunalajike. T:asti sijoitetut pääomat. T:uudestaan kuuluisa karjarotu.

tuotto|karja *s. maat.*)(joutokarja. **-kun|to** *s.* T:nossa oleva metsämaa. Saattaa pellot hyvään t:toon. **-kuutiometri** *s.* metsäverotuksessa: metsän vuotuisen tuoton yksikkönä käytetty kiintokuutiometri. **-kyky** *s.* tuottavuus. | Metsämaan, pellon t. Maatilan, tehtaan t. Työn t. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* **-laskelma** *s.* Tuotto- ja tulolaskelmat. **-luku** *s.* tuottoa osoittava luku; vrt. tuotantoluku. **-luokka** *s.* Metsämaat jaetaan kuuteen t:an. **-maa** *s.* tuotantomaa. **-taulu(kko)** *s. metsät.*, tav. *mon.* metsän tuottoa osoittava taulu(kko), kasvutaulukko. **-teho** *s.* **-vero** *s.* veroja, jotka määrätään verovelvollisen jokaisesta tulolähteestä saaman erikoistulon mukaan, esim. maa-, rakennus-, elinkeinovero. | Suomessa ei ole erityisiä t:ja, vaan ainoastaan yleinen tulovero. **-verotus** *s.* vrt. ed. **-voima** *s.* Maan, pellon t. **-yksikkö** *s.* tuotantoyksikkö.

tupa[11*] *s.* **1.** maalaistalossa. **a.** perheen ja palvelusväen yleinen (tav. kookas) oleskelu- ja työhuone, pirtti; vrt. kamari, sali, keittiö. | Talonpoikaistalon, pappilan t. Avara, suuri t. Tuvan leivinuuni, orret. Palvelusväki syö ja nukkuu tuvassa. Talossa voi olla porstuan erottamina kaksikin t:a. Suutarin mökissä oli t. ja pieni kamari. — *Yhd.* haiku-, savut.; esi-, eteis-,

etut.; maalaist.; arki-, asuin-, keittot.; perheent. **b.** palvelusväen, vars. miesten (*kans.* leivinuuniton, joskus pihanpäärakennuksessa sijaitseva) oleskelu-, työ- ja nukkumahuone, pirtti (1.b), väentupa. | Palvelusväen t. Linnan t. — *Yhd.* herras-, renkit.; linnant. **c.** pakari(tupa). — *Yhd.* leipomo-, leivint. **d.** *kans.* suurin kamari, vierashuone, sali. — *Yhd.* salit. **2.** yleisemmin. **a.** *sot.* miehistön asuinhuone kasarmissa. | Miehistön tuvat. T. numero 5. Tuvan esimies. **b.** Käydäänhän t:an [= sisään huoneeseen]! Väkeä oli tuvan [= huoneen, salin] täydeltä. **3.** vars. yhd:ojen jälkiosana. **a.** yksihuoneinen hirsinen asuin- tai oleskelurakennus, pirtti, mökki, maja. | Kalastajan, miilunpolttajan t. — *Yhd.* kala-, karja-, leikki-, tunturit.; mäkit. **b.** huone, sali, rakennus, talo. — *Yhd.* holli-, hää-, kirkko-, käräjä-, laki-, luku-, mylly-, olut-, pesu-, pyykki-, saarna-, sairas-, seura-, tanssi-, työ-, vaivais-, vartio-, vieras-, viinit.; kunnan-, pitäjänt. **4.** eril. sanontatapoja ja kuv. käyttöä. | Oma t., oma lupa SL. Muuttaa, siirtyä tuonen tuville 'kuolla'. Rakennella tuulen tupia 'haaveilla, unelmoida, haihatella'. -- haihtuivat ilmahan tuulien tuvat, / lempeät haaveet, kaunihit kuvat LEINO. Taas rakennan toivon t:a, / unet vanhat heräävät KOSKENN. — *Yhd.* tuulent.

tupaan|tuliaiset *s. mon.* uuteen rakennukseen tai asuntoon muuttamisen kunniaksi pidettävä juhlatilaisuus. **-tuliaisjuhla** *s.*

tupa|-askare *s.* Naisväen t:-askareet. **-elämä** *s.* Vasta illalla t. kodikkaalta tuntuu AK. **-ilmoitus** *s. sot.* miehistötupaan tulevalle esimiehelle tehtävä tuvan numeroa, miehistöä, esimiestä yms. koskeva ilmoitus. **-il|ta** *s.* jnk järjestön tms. jnk yhteisön (esim. kyläkunnan) piirissä esitelmä-, neuvottelu-, keskustelu- tms. tarkoituksessa järjestämistä iltatilaisuuksista. | Osuustoimintaväen, maalaisliiton paikallisyhdistyksen t:lat. **-jumi** *s.* Anobium striatum, puunkaivajien alalahkoon kuuluva 3—4 mm:n pituinen, huonekaluja, puuastioita, ikkunalautoja yms. turmeleva kovakuoriainen. **-jysky** *s. sot. alat.* tupapalvelija. **-järjesty|s** *s. sot.* Yksityiskohtaisen t:ksen määrää komppanian päällikkö. **-järjestyssääntö** *s. sot.* T. sisältää tupajärjestystä koskevat määräykset. **-jäärä** *s.* Hylotrupes bajulus, pitkäsarvisten heimoon kuuluva 1—2 cm:n pituinen mustan ruskea kovakuoriainen, jonka toukat tekevät tuhoa kaivamalla käytäviään rakennusten puuosiin.

tupakaiset[63] *s. mon. kans.* naimiskaupan hierontaan ja morsiamen rahontaan liittyvä tilaisuus, jossa poltettiin kosiomiesten tarjoamaa tupakkaa; joskus: kihlajaiset.

tupakamari *s.* kamari, johon menee ovi asuintuvasta.

tupakan|himo *s.* **-kulutus** *s.* **-käry** *s.* **-käyttö** *s.* **-lehti** *s.* **-natsa** *s. puhek.* poltettu savukkeen pätkä. **-nälkä** *s.* Tupakkalakossa olevan t. **-polttaja** *s.* Kova, intohimoinen t. **-polt|to** *s.* T. kielletty. Lopetti koko t:on. **-polttokielto** *s.* **-poro** *s.* tupakan tuhka. **-pätkä** *s.* (poltettu) savukkeen pätkä. **-sauhu** *s.* **-savu** *s.* Vetää t. henkeensä. Huone oli täynnä t:a. **-savuinen** *a.* Huoneessa oli ummehtunut, t. ilma. **-sytytin** *s.* Bentsiinillä toimiva t. **-taimi** *s.* **-tuhka** *s.* Karistella t:a lattialle. **-tumppi** *s.* poltettu tupakan pätkä, natsa. **-tuska** *s.* Oli niin kova t., että tuli poltetuksi sammaltakin. Keräili natsoja t:ssaan. **-valmistus** *s.* **-varsi** *s.* **-viljelijä** *s.* **-viljely** *s.*

tupakaton[57] *kar.a.* T. päivä on himopolttajalle kauhistus.

tupakeittiö *s.* maalaisasunnon (suhteellisen kookas) huone, jota käytetään tuvan tavoin sekä olo- ja työhuoneena että keittiönä; vrt. asuinkeittiö.

tupak|ka[15*] *s.* **1.** Nicotiana, koisokasvien heimoon kuuluvia tav. yksivuotisia kookkaita, isolehtisiä ruohoja, joista eräitä lajeja viljellään nautintoaineeksi valmistettavien lehtiensä vuoksi, eräitä koristekasveina. | Yleisin t:an lajeista on Virginian t., Nicotiana tabacum. T:an varsi, lehdet, kukat. Viljellä t:kaa. — *Yhd.* kessu-, koriste-, kukka-, palturi-, tuoksut. **2. a.** eräiden tupakan (1) lajien lehdistä valmistettu nautintoaine, jota nautitaan tav. (savukkeina, sikareina tai piipussa) polttamalla, harvemmin nuuskaamalla tai pureksimalla. | Vaikuttavana aineena t:assa on nikotiini. Väkevää, vahvaa, mietoa t:kaa. T:an tuotanto. T:an kulutus henkeä kohti. Ostaa t:kaa. Hakata, leikata t:kaa, t:oita. Käyttää, polttaa, purra t:kaa. Pitää suussaan t:kaa. Tarjota jklle t:kaa. T:at ovat lopussa. T:an tuhka. Huone on täynnä t:an savua. Tuoksua t:alle. Tarjota jklle tulta t:kaan [tav. savukkeeseen]. Panna, pistää t:aksi 'ruveta tupakoimaan, sytyttää itselleen savuke tai piippu'. Panna t. 'sytyttää itselleen savuke, harv. piippu'. Panin odotellessani t:an. Olla t:alla 'tupakoimassa'. Meni ulos t:alle. — Suuttui kuin t. 'äkkiä ja kovasti'. — *Yhd.* lehti-, varsit.; mälli-, nuuska-, piippu-, pikanelli-, poltto-, purut.; kessu-, palturit.; muona-, ostot.; raakat.; rullat. **b.** savuke. | Laatikossani on vain pari t:kaa. T. hampaissa, suupielessä. T:an natsa, pätkä. — *Yhd.* holkki-, pillit.

tupakka|hakkuri *s.* hakkuri, jossa kotikasvuista tupakkaa hakataan rouheiksi. **-hammas** *s. kuv. leik.* T:ta pakottaa, kolottaa 'tekee mieli tupakkaa'. **-hetki** *s.* tupakoimishetki. **-huone** *s.* erityinen huone tupakoimista varten. | Viraston, aluksen t. **-hytti** *s.* vrt. ed. | Aluksen, linja-auton t.

tupakkainen[63] *poss.a.* Mällinpurijan t. suu.

tupakka|istutus *s.* **-juttu** *s.* vrt. tupakkapuhe. **-kalusto** *s.* Savukerasian, tuhkakupin, tulitikkurasian ja alustan käsittävä hopeinen t. **-kasvi** *s.* **-kaup|pa** *s.* T:an omistaja. Harjoittaa t:paa. **-kauppias** *s.* **-kioski** *s.* Kadun kulmassa oleva virvoitusjuoma- ja t. **-komppania** *s.* vrt. komppania 3. **-kotelo** *s.* Tarjosi savukkeen hopeisesta t:staan. **-kukkaro** *s.; syn.* tupakkamassi, -pussi. | Nahkainen, sianrakosta tehty t. **-laatikko** *s.* tav. savukelaatikko. **-laatu** *s.* **-laji** *s.* **-lak|ko** *s.* tupakoimislakko. | Tehdä t. Olla t:ossa. **-liuo|s** *s.* nikotiiniliuos. | Lehtikirvoja hävitetään mm. t:ksella. **-maa** *s.* **1.** maa, pelto, jossa kasvatetaan tupakkaa. **2.** tupakkaa tuottava maa. | Etu-Aasian t:t. **-massi** *s.* = tupakkakukkaro. **-merkki** *s.* vrt. merkki I.2.c. **-mie|s** *s.* tupakan-

polttaja (vars. mies), tupakoija. | Kova, intohimoinen t. T:hen yskä. **-monopoli** *s.* tupakkatavarain valmistamista, joskus myös tupakan viljelemistä ja kauppaa koskeva monopoli. | Valtion t. Ruotsissa. **-myrkky** *s.* nikotiini myrkkynä. **-myrkytys** *s.* (liiasta) tupakan nauttimisesta johtuva myrkytys, nikotiinimyrkytys. **-myymälä** *s.* **-mälli** *s.* Pitää t:ä suussaan. **-nainen** *s.* tupakoiva nainen. **-neuvot** *s. mon.* tupakoimisvälineet. **-nälkä** *s.*→ tupakannälkä. **-osasto** *s.* rautatievaunun tms. osasto, jossa tupakointi on sallittua. **-paali** *s.* **-pakina** *s.* vrt. tupakkapuhe. | Kuulin sen t:na. **-pelto** *s.* **-pilvi** *s.* tupakansavupilvi. **-plantaasi** *s.* **-puhe** *s.* tupakoitaessa käydystä keskustelusta, tarinoinnista. | T:ena kuuli siihen aikaan kerrottavan, että --. **-pula** *s.* **-puru** *s.* mälli. | T:n kellastuttamat hampaat. **-pussi** *s.* = tupakkakukkaro. **-pöly** *s.* vars. tupakkateollisuudessa jätteenä syntynyt tupakan pöly. **-pöy|tä** *s.* (pieni) pöytä, jolla pidetään tupakkaa ja tupakoimisvälineitä. | Sytytti t:dältä itselleen sikarin.

tupakka|raha *s.*, tav. *mon.* Sellaiset ansiot eivät riittäneet edes t:rahoiksi. **-rait|is** *a. vanh.* -tius *omin.* tupakoimaton. **-rasia** *s.* tav. savukerasia. **-rulla** *s.* rulla lehtitupakkaa. **-sali** *s.* vrt. tupakkahuone. | Turistiluokan t. matkustajalaivassa. **-salon|ki** *s.* vrt. tupakkahuone. | Valtamerilaivojen t:git. **-sato** *s.* **-sekoitus** *s.* Savukkeen t. **-syl|ki** *s.* mällin pureskelijan sylki. | Roiskauttaa lattialle ruskean t:jen. **-sylky** *s.* = ed. **-takki** *s.* kotioloissa pidettävä mukava, pehmeäkankainen miehen takki, kotitakki. **-tauko** *s.* tupakoimistauko. | Marssin aikana pidettiin vain pari t:a. **-tavara** *s.* tupakkavalmiste. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-teos** *s.* tupakkavalmiste. **-terva** *s.* tupakan palaessa syntyvä tervamainen tai öljymäinen aine. | Keuhkosyövän aiheuttajaksi on arveltu mm. t:a. **-trusti** *s.* **-tulli** *s.* **-tunti** *s.* tupakoimistauko, tupakkahetki. **-tuote** *s.* **-turin|a** *s. puhek.* tupakkapuhe, -pakina. | Mitäs niistä, t:oista! **-uut|e** *s.* T:teiden käyttö tuholaisten torjuntaan. **-uutos** *s.* = ed. **-valmiste** *s.* **-valmistevero** *s.* ansiotarkoituksessa tehdyistä tai maahan tuoduista tupakkavalmisteista maksettava vero. **-vaunu** *s.* rautatievaunu tai vaunun osasto, jossa tupakointi on sallittua. **-vehkeet** *s. mon.* tupakoimisvälineet. **-vero** *s.* tupakkavalmistevero. **-verotus** *s.* tupakkavalmisteveron periminen. **-vesi** *s.* **1.** tupakkaliuos, -uute. **2.** esim. piipun koppaan tupakoitaessa kehittyvästä nesteestä. **-viljelmä** *s.* **-viljely|s** *s.* Laajat t:kset. **-yskä** *s.* tupakoimisen aiheuttama yskä. | Kuiva t.

tupakki[5*] *s. vanh.* tupakka.

tupakoi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* nauttia tupakkaa polttamalla, polttaa (tupakkaa). | Oppia, tottua t:maan. Salaa t:via pojanvintiöitä. Istua t:den ja tarinoiden. T:nti ankarasti kielletty.

tupakoija[11] *tek.* tupakoitsija.

tupakoimat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* T. mies saa huoneen [ilm.]. T:tomien vaunu, osasto.

tupakoimis|hetki *s.* **-kielto** *s.* **-lakko** *s.* vrt. lakko 3. **-lupa** *s.* **-tauko** *s.* **-välineet** *s. mon.*

tupakoitsematon[57] *kielt.a.* tupakoimaton.

tupakoitsij|a[14] *tek.* tupakoija.

tupanen[63] *dem.s.* **1.** pieni tupa. **2.** *kans.* karjalaistaloissa: eteistupa.

tupa|palvelija *s. sot.* tuvan puhtaanapidosta huolehtimaan määrätty sotamies, "tupajysky". **-palvelus** *s. sot.* tuvan puhtaanapidosta huolehtiminen. **-palvelusvuoro** *s. sot.* **-rakennus** *s.* Talon, torpan t.

tup|as[66*] *s.* ryhmä kimppuna kasvavia heiniä, sammalia tms., typäs. | Mätäsmäinen t. Isoina t:paina kasvava sara. — *Yhd.* heinä-, kasvi-, lehti-, ruoho-, sarat.

tupasta|a[2] *v.* kasvaa tuppaina. — Vars. *kasv.* T:va [= jyrkkäseinäisinä mättäinä kasvava, typästävä] kasvi. T:va luikka.

tupasvilla *s.*, vars. *maant.* = suovilla. **-neva** *s. maant.* tupasvillaa kasvava neva, nuijaneva. **-räme, -suo** *s. maant.* vrt. ed.

tup|ata[35*] *v. ark.* **1.** *tr.* **a.** tunkea, ahtaa, sulloa, pakata. | T. kori evästä täyteen. Pojat t:paavat taskunsa täyteen kaikenlaista kamaa. T. ruokaa suuhunsa. T:pasi setelit lompakkoonsa. Kirja, jonka sivut on t:attu liian täyteen kuvia. — Sali on t:aten [= aivan] täynnä koululaisia. Rysä oli ahtautunut t:aten täyteen kaloja. **b.** työntää, pistää, tökätä. | Pienokainen t:pasi kätensä kiehuvaan vesipataan. Silloin oli Karuliina t:annut kätensä hänen kainaloonsa HEPOR. Älä t:paa nenääsi joka asiaan! Ruoste se näet t:paa itsensä joka paikkaan E.ELENIUS. — T. [= antaa, pistää] jklle kättä. T:attiin kättä [= käteltiin] puolin ja toisin. T:pasi [= antoi, pisti] kouraani tuhatlappusen. **c.** antaa tai tarjota väkisin tyrkyttää, työntää. | T:pasi minulle sadetakkinsa lainaksi kotimatkaa varten. T. asiakkailleen tavaraa. T. jklle lainaa, apuaan. Koetti t. sepustuksiaan paikkakunnan lehteen. Hän ei t:paa itseään mihinkään luottamustehtäviin. Enkä minä riidalla ostanut, itse tuli t:paamaan ALKIO. **d.** *yksipers.* Kiukutti niin, että itkua t:pasi 'pyrki itkettämään'. Pojille t:pasi kovan kiireen 'tuli kova kiire'. **2.** *intr.* **a.** väkisin tunkeutua tai pyrkiä jhk, pakata, pakkautua, tuppautua. | T. täyteen raitiovaunuun. Väkeä t:pasi oven täydeltä. Älä nyt suuhun t:paa! Mitä sinä tänne t:paat, pysy kotonasi. Viholliset t:pasivat ihan silmille 'kävivät häikäilemättömän rohkeiksi'. T. jkn mukaan, seuraksi, avuksi. Rusakot t:paavat omenapuiden kimppuun. Pienokainen t:pasi alituiseen pahantekoon. -- sanotaan vielä, että minä t:paan sinne emännäksi SILL. — Mieleen t:pasi epäilys, että --. Nauru t:pasi [= pyrki naurattamaan] ihan väkisin. Kyyneleet t:pasivat silmäkulmaan. Riikan ihan hiki t:pasi kainalokuoppiin KIANTO. **b.** III inf:n ill:n ohella: olla taipuvainen tai herkkä tekemään jtak, tehdä mielellään tai helposti jtak, pyrkiä, "pakata" tekemään, tahtoa tehdä jtak. | Naapurit t:pasivat tekemään hänestä pilaa. Leena t:paa olemaan liiankin avomielinen. Hän t:paa aina hätäilemään. Lehdet t:paavat aina suurentelemaan asioita. Moottori t:pasi sammumaan vähän väliä. N:n keihäs t:pasi lentämään liian ylös. Painoni t:paa vain nousemaan. Asunto t:paa käymään ahtaaksi. Aika t:pasi käymään pitkäksi. Uni t:pasi tulemaan väkisinkin. Odotus t:pasi käymään hermoille. Nurk-

kiin t:paa kertymään kaikenlaista kamaa. — *Yksipers.* T:pasi hiukan naurattamaan. Ihan t:paa hävettämään. **c.** muuta käyttöä. | Mieli t:pasi [= oli tulla, tuli väkisinkin] apeaksi. Ihan sääliksi t:paa [= pyrkii säälittämään] tuollainen. - - ihan itkuksi t:pasi vanhan miehen E.ELENIUS.

tupa|tarkastus *s. sot.* Komppaniassa pidetään tupa-, kaappi- ja pukutarkastus. **-tonttu** *s. leik.* sisällä oleksijasta. **-|työ** *s.* tuvassa tehtävä työ. | Talven t:työt. Kutoi verkkoa, teki astioita ym. t:töitä. Emäntä häärii t:töissä.

tupehtu|a[1*] *v. kans.* tukehtua, tikahtua. | - - seisoi pitkän aikaa kuin olisi t:nut PAKK. Luullaan ukoilla olleen viinaa ja että vaari olisi humalapäissään t:nut TOPPILA.

tupellinen[63] **1.** *poss.a.* < tuppi. | T. puukko, vyö. Kasvin t. lehti. T. savottalaisen keksi. **2.** *s.* tupen täysi. | Uudisasukas, jolla oli mukanaan vain kirves, jousi ja t. rukiin jyviä.

tupenrapina *s.,* tav. *mon.; harv.* myös ⌢. | Nyt tuli t:t 'asiat ovat hullusti, uhkaa tulla tiukat paikat'. Emme [myönnä mitään], vaikka tulisi t:t [= tappelu]! LINN. "Kyllä minä näytän niille t:t!" uhkasi hän itsekseen TIITUS.

tuperruksi|ssa, -in *adv.* = tuuperruksissa.

tuperruttaa[2*] *kaus.v.* (< seur.) = tuuperruttaa.

tupertua[1*] *v.* = tuupertua.

tupeton[57] *kar.a.* < tuppi. | T. puukko, miekka. Kärpässienen kanta on t.

tupferi[5] *s. puhek.* esim. haavojen puhdistamiseen käytettävä harsotukko.

tupi *vahv.adv.* T. [= aivan, hyvin] tuttu, tuntematon. T. tarkka mies.

tupis|ta[24] *deskr.v. kans.* mutista, supista. | Valvoo yökaudet ja t:ee itsekseen. "Hyi! Mutta tyhjä ei paukahda!" hän t:i ääneensä HAANPÄÄ.

tupla[11] *ark.* **1.** *a. taipum.* attr:na: kaksinkertainen; tav. ⌣. | T. annos, hinta. T. tienesti AHO. **2.** *s. mon.* **a.** sisäikkunat. | Panna t:t syksyllä paikoilleen. **b.** kenkien puolipohjat. | Kenkiin on pantava t:t. **--annos** *s. ark.* **-hinta** *s. ark.* **-maksu** *s. ark.* **-raamit** *s. mon. kans.* ikkunan sisäkehykset.

tupla|ta[35] *v. ark.* **1.** panna kenkiin puolipohjat, tuplat. | Kenkäni ovat suutarissa t:ttavina. **2.** tehdä jtak toiseen tai kahteen kertaan; kaksinkertaistaa. | Hyvin tehtyä työtä ei tarvitse t. — *Erik.* **a.** *koul.* käydä kaksi (tai toista) vuotta samaa luokkaa. | Pekka t:si toisen luokan. **b.** *tuplaten* (adv.) toiseen tai kahteen kertaan; kaksinkertaisesti. | Maksaa t:ten. Hänellä on juhlapukujakin t:ten.

tuplatäkki *s. kans.* täkänä.

-tuppainen[63] *poss.a.* < tupas. | Iso-, rehevä-, tiheät.

tuppau|tua[44] *refl.v.* (*rinn.* tuppaantua[1*]) < tupata. **1.** väkisin tunkeutua, työn(täy)tyä, ahtautua, pakkautua jhk. | T. täpötäyteen linja-autoon. T:tui ahtaimpaan nurkkaan. Väkeä oli torilla tiiviiseen t:tuneena. Merta oli t:tunut särkiä täyteen. — Tav. **2.** väkisin, vastoin toisten tahtoa, tunkeilevasti tulla, mennä, pyrkiä, sekaantua [tms.] jhk, pakata, pakkautua, tupata. | T. jkn viereen, syliin. Älä t:du liian lähelle! T. jkn seuraan, mukaan, puheille. En halua t., ellei minua tarvita. Koettaa t. jkn suosioon. T. jkn apulaiseksi, toveriksi, ystäväksi. T:tui alituiseen häiritsemään. T:tui lähentelemään naisia. Hän t:tuu aina neuvomaan. **3.** tav:mmin tupata (2.b). | Oikein t:tuu ajatuksenjuoksu käymään juhlalliseksi AK.

tuppelo[2] *s.* tuppimainen suojus, vars. sormeen tai varpaaseen kääritty side. | T. sormessa.

tuppeu(tu)ma[13] *s. lääk.* Suoleen syntyy t., kun suolenmutka kääntyy nurin ja työntyy toisen sisään.

tup|pi[8*] *s.* jnk ympärillä vars. suojuksena käytettävä tai suojana oleva putkimainen, tav. toisesta päästään umpinainen esine tai muodostuma; vrt. holkki, hylsy. **1. a.** eril. esineiden suojuksesta. | Nahkainen, tuohinen, luinen, kankainen t. Metallilevystä juotettu t. Puukon, miekan, pistimen t. Pistää puukko t:peen. Sateenvarjo kääritään kokoon ja työnnetään t:peensa. Sormen suojaksi asetettu kuminen t. — *Erik.* eräissä puukon tuppeen liittyvissä sanonnoissa. | Jkn puukko on löyhästi t:essa 'jku on herkkä tarttumaan puukkoon lyödäkseen'. Tehdä työtä vain sen verran, että t. heiluu 'nimeksi, näön vuoksi'. T:en rapinat, ks. ⌣. **b.** Kirveen, keksin terän t. 'holkki, johon varsi kiinnitetään'. **c.** *yhd.* Miekan-, pistimen-, puukont.; suojust.; kangas-, kumi-, luu-, metalli-, muovi-, nahka-, pahvi-, pelti-, puu-, tuohit. **2.** vars. *anat. el. kasv.* suojaavista muodostumista. | Märehtijöiden sarvessa on sisinnä luutappi, tohlo, jota sarveisaineinen t. ympäröi. Jänteiden suojana oleva sidekudost. Ihokarvan juurta ympäröi kaksi t:pea, sisempi ja ulompi. Eräiden helttasienten ulkoverho jää repeydyttyään kannan alaosan ympärille t:eksi. Lehden t. 'heinä- ja putkikasvien vartta ympäröivä lehden kanta'. Ohra, kaisla on t:ella 'tähkä alkaa kehittyä suojaavien varsilehtien muodostamassa tupessa'. — *Yhd.* sarveis-, sidekudost.; hermo-, juuri-, jänne-, karva-, korvake-, lehti-, neulast. **3.** ed:iin liittyen. | Nahanluonnin aikana käärmeen nahka irtoaa yhtenäisenä t:pena. Nylkeä orava, jänis t:peen 'vetämällä nahka halkaisematta nurin'. Kiskoa tuohi, irrottaa pajun kuori t:peen 'halkaisematta'. — Panna suunsa t:peen (ark.) 'vaieta'. Pojalta meni suu t:peen. Pidän suuni visusti t:essa 'pysyn vaiti'.

tuppi|avain *s. tekn.* par. hylsyavain. **-halla** *s. kans.* **1.** kääpiöohrakärpäsen tupella olevassa ohrassa aiheuttama vioitus, jonka vaikutuksesta ohra ei tee tähkää, vaan kehittyy lyhyeksi, paksutyviseksi ja lehdekkääksi. **2. a.** viljan tupella ollessa sattuva halla. **b.** halla, joka jäädyttää ilman kosteuden tähkän ympärille tuppimaiseksi kuoreksi. **-hauki** *s. kans.* pieni hauki. **-hoito** *s. kans.* puukko tuppineen, tuppiroska, -rustinki. **-juhla** *s.* vielä 1800-luvun alkupuolella eräillä Etelä-Karjalan seuduilla noudatettuihin kosimatapoihin liittynyt juhlapyhä, jolloin tytöt kulkivat kirkolla vyöllään tyhjä puukontuppi, johon tyttöön mielistynyt poika pisti puukon. **-keksi** *s.* keksi, jossa on tuppi varren kiinnitystä varten.

tuppilo[2] *s.* **1.** tuppimainen suojus, pidike tms. | Kuminen t. mehupullon sulkimena. Vinokaita-

leesta ommeltu t. Merikompassin levyn t. — *Yhd.* kumi-, paperi-, posliinit.; kiristys-, liitos-, syöttöt. **2.** *kasv.* yhdestä emilehdestä syntynyt yksilokeroinen kuivaseinäinen hedelmä, joka aukeaa emilehden laitojen liitesaumaa pitkin. | Rentukan t.

-tuppiloinen^{63} *poss.a.* Kolmi-, kuusit.

tuppimai|nen^{63} *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus^{65} *omin.* T. suojus, tulppa. T:set lehdet.

-tuppinen^{63} *poss.a.* Nahka-, tuohit.; ahdas-, lyhyt-, ohut-, pitkät.

tuppi|puukko *s.* tupessa pidettävä, tupellinen puukko. | T. vyössä. **-roska, -rustinki** *s. kans.* = tuppihoito. **-sieni** *s.* Volvariella, helttasieniä, joiden kannan tyvessä on matala tai epäselvä risalaitainen tuppi. **-siika** *s. kans.* pieni siika. **-sui|nen** *a.* -suus *omin.* = seur. | T. matkatoveri. **-suu** *a.* puhumaton, vaiti oleva. | Mököttää, murjotella t:na. Kuunnella t:na toisten keskustelua. **-veitsi** *s.* tuppipuukko. **-vyö** *s.* vyö, jossa on tuppipuukko; nyk. myös pelkkä (miehen) vyö. | Kiinnittää t:tään.

tup|po^{1*} *s.* = tukko 1. | Hangata tahraa bentsiiniin kastetulla t:olla. Antaa lampaalle t. heiniä. — *Yhd.* heinä-, kangas-, karva-, lanka-, olki-, pumpuli-, ruoho-, sammal-, vanu-, villat.; pesu-, saunat.

tuppu^{1*} *s.* = ed.

tuppura^{15} *deskr.s.* sekaisesta, pörröisestä, takkuisesta kimpusta. | Hiukset otsalla yhtenä t:na. Lyhytkasvuinen, tiheä männyn t. — *Halv.* ihmisestä. | Mikähän se tuokin t. lienee miehiään KIANTO.

tuprah|della^{28*} *frekv.v.* -telu^{2} *teonn.* < tuprahtaa. | Palavan talon ovista ja ikkunoista t:teli savua. Hiihti että lumi t:teli. Utuisena höyrynä t:teli heidän hengityksensä WILKUNA.

tuprahdut- = tupraut-.

tupra|htaa^{2*} *mom.v.* -(hd)us^{64} *teonn.* < tupruta. **1.** Savu, pöly t:htaa. Saunan ovesta t:hti talviilmaan höyrypilvi. Hevosen sieraimista t:htaa huurua. Maantiellä t:htavat pölypilvet osoittivat kranaattien putoilevan sinne. Savun, pölyn t:hdukset. **2.** tulla äkkiä, pöl(l)ähtää, pelmahtaa, tupsahtaa. | Tulla t:hti odottamatta kotiin. Outoja miehiä t:htaa pirtti täyteen SILL. Automobiili seisahtui, t:hti lammen rannalle LEHT. **3.** leimahtaa tuleen; palaa nopeasti. | Kuiva heinäkasa t:hti hetkessä tuleen. -- kuni kytevä tuli kuiviin risuihin päästyään t:htaa ilmiliekiksi MERIL. Pirtti t:hti savuna taivaalle. — *Kuv.* suuttua. | Isä t:htaa herkästi, mutta leppyy pian.

tuprahut- = tupraut-.

tuprak|ka^{15*} *s. kans.* kova lumipyry, -tuisku, -myrsky. | Ulkona on aika t. — *Kuv.* Olla t:assa 'juovuksissa, hutikassa'.

tupraut|ella^{28*} *frekv.v.* -telu^{2} *teonn.* < seur. | Kamiina t:telee savua telttaan. T. savupilviä piipustaan.

tupraut|taa^{2*} *kaus.v.* (*rinn.* tuprah(d)uttaa^{2*}) < tuprahtaa. | T. tupakansavu suustaan. Pieni kranaatti vain t:ti lunta ilmaan. Vihollisen partio t:ti [= poltti] varaston.

tupru^{1} *s.* jstak pöllähtelevistä savu-, höyry- tms. pilvistä tai hattaroista. | Ukko puhalteli piipustaan mahtavia t:ja. Veturin savutorvesta pöllähteli mustia t:ja. — *Yhd.* hiekka-, lumi-, pöly-, savut.

tuprua^{1} *v. harv.* tupruta.

tupruil|la^{29} *frekv.v.* < seur. | Tehtaan piipuista t:ee savua. Lumi t:i tuulenpyörteen lennättämänä. Pöly t:i ratsujen kavioissa.

tupru|ta^{39} *v.* savusta, höyrystä, pölystä, lumesta yms.: purkautua, lentää, ryöpytä, pöllytä, pöllähdellä; pyrytä, tuiskuta. | Talon piipusta t:aa savua. Siellä tuli, kussa t:aa SL. Puhalsi hiillokseen, niin että tuhka t:si silmille. Maantieltä t:aa ilmaan tomua ja hiekkaa. Lumi t:si pyrynä hiihtäjien ympärillä. Kun katajan kukista t:aa runsaasti siitepölyä, niin katajan sanotaan savuavan. — Johtajan suupielessä t:aa sikari. Märät puut paloivat sakeasti t:ten. — Höyrylaiva t:aa [= tulee savua tupruttaen] satamaan. — Savua ja tuhkaa t:ava tulivuori. [Polun] t:aa [= pyryttää] joka päivä umpeen AHO. T:ten sakeaa mustaa savua laski suuri höyrylaiva ulapalle PAKK.

tuprut|ella^{28*} *frekv.v.* -telu^{2} *teonn.* < seur. | Tuuli t:telee pölyä ilmaan. T. tupakkaa, piippua, haikuja. Saako täällä t. [= tupakoida]?

tuprut|taa^{2*} *kaus.v.* -us^{64} *teonn.* < tupruta. | Nuotio t:ti savua. Sisään t:tava savupirtin kiuas. T. sauhuja 'polttaa tupakkaa'. T. kasvimaalle hyönteismyrkkyä. T. tomua, lunta jkn silmille. Tuisku t:ti kulkijan jäljet umpeen. Tulivuori t:taa tuhkaa ja valaa laavaansa. — *Yksipers.* Ulkona t:taa lunta 'sataa lunta, pyryttää'. Lunta on tulla t:tanut koko päivän.

tupsah|della^{28*} *frekv.v.* -telu^{2} *teonn.* < tupsahtaa. | Pojat t:telivat orrelta pehkuihin. Luodit t:telivat lumivalliin. Laivan savutorvesta t:teli savua.

tupsahdut- = tupsaut-.

tupsa|htaa^{2*} *deskr.v.* -(hd)us^{64} *teonn.* **1.** pehmeän, vaimean äänen synnyttävästä liikkeestä: tussahtaa. | Pudota t:hdin heinäkasaan. Ammuttu lintu t:hti maahan. Tykin ammus t:hti suohon. T. [= kaatua] maahan, hankeen. Humalainen t:hti suulleen tiepuoleen. Lumen t:hdus alas oksalta. Yläilmoista iskevä ukkonen musertaa pirstaleiksi korpikuusen, mutta katajikkoon se t:htaa voimatonna AHO. Joka askeleella ne [tuohivirsut] hauskasti t:htivat NUOLIV. Lyhty, soihtu, nuotio t:htaa sammuksiin. Tuli sammua t:hti. **2.** tuprahtaa. | Saunan savutorvesta t:hti musta savu. Kostea tulitikku vain hiukan t:hti, mutta ei syttynyt. Kuului laukaus ja näkyi savun t:hdus. **3.** äkillisestä, vars. odottamattomasta, yllätyksellisestä liikkeestä, tapahtumisesta. | Illansuussa tulla t:hti vieraita. Pihalle t:hti joukko miehiä. Olimme vähällä t. vihollisen syliin. Tupa t:hti täyteen väkeä. Kesä tulla t:hti tuossa paikassa. Sillä yhtäkkiä t:htaa vaunu pilkkoisen pimeäksi, kun juna räsähtäen puskee mustaan tunneliin AHO. Velikulta Nissisestä näet tulla t:hti uskovainen sielu KIANTO. — Suuttua t. 'suutahtaa'. T. [= suuttua] jstak.

tupsahut- = tupsaut-.

tupsautella^{28*} *frekv.v.* < seur.

tupsautt|aa^{2*} *kaus.v.* (*rinn.* tupsah(d)uttaa^{2*}) <

tupsahtaa. | Kamiina t:i savua telttaan. T. lamppu sammuksiin.
tupsis *interj.* äkillisestä, pehmeästä liikkeestä, putoamisesta tms. | - - t.! taas olin harpannut tien syrjään E.ELENIUS.
tupsluikkari[5] *s. ark.* ryyppy, naukku, tuikku. | Ottaa hyvä t.
tupsu[1] *s.* toisesta päästään sidottu kimppu lankoja, nahkanauhoja tms.; sellaista muistuttavasta karva-, heinä- ym. kimpusta. | Teekkarinlakin musta t. Rekivaate, jonka reunassa on koristeena t:ja. Lapasten, villamyssyn, vyön t:t. Miekan t. Nahkatöppösen t:t. — T:ksi purettu nyörin pää. Petäjän oksat voivat olla latvassa yhtenä t:na. Leuassa pieni t. partaa. Tukka t:na otsalla. Niittokoneen jäljiltä pystyyn jääneet t:t. Tiheinä t:ina kasvavat taimet. — *Yhd.* heinä-, hius-, jouhi-, karva-, lanka-, nukka-, silkki-, villat.; häntä-, korva-, latva-, leuka-, niska-, parta-, tähkä-, vuohist. **-häntä 1.** *s.* tupsumainen häntä. **2.** *a.* = seur. — *S:sesti* vars. oravasta. **-häntäinen** *a.* T. kuin lehmä.
tupsuinen[63] *poss.a.* T. niittyvilla. — *Yhd.* korea-, puna-, valkot.
tupsuistukka *s. el.* märehtijöiden istukka, jossa suonikalvon lisäkkeet muodostavat isoja tupsukimppuja.
tupsukas[66*] *poss.a.* T. villamyssy, tonttulakki.
tupsu|kasvain *s. lääk.* syylä, papillooma. **-kiduksi|nen** *a.* — Tav. *s:sesti.* T:set 'Lophobranchii, luukaloja, joilla on tupsumaiset kidukset'. **-kimppu** *s.*
tupsukki[5*] *s.* Haemanthus, narsissikasvien heimoon kuuluvia eteläafrikkalaisia sipulikasveja, joista eräitä lajeja viljellään huonekasveina. — *Yhd.* valkot.
tupsu|koriste *s.* **-korva 1.** *s.* Ilveksen t:t. **2.** *a.* = seur. — *S:sesti* ilveksestä, oravasta tms. | Seurata t:n jälkiä. **-korvainen** *a.* T. kuin ilves. **-lakki 1.** *s.* Tonttujen t. **2.** *a.* = seur. **-lakki|nen** *a.* T:set tontut. **-latva 1.** *s.* Palmun t. **2.** *a.* = seur. | T. mänty. **-latvainen** *a.* T. puu.
tupsulli|nen[63] *poss.a.* T. myssy, lakki. T:set suitset.
tupsu|luoti *s.* Ilmakiväärin t. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* T. karvakimppu. T:set kulmakarvat. Puun t. latvus. T:sesti haaraiset kidukset. **-päinen** *a.* Leijonan t. häntä. T. punos. **-pää 1.** *s.* Nyörin t. **2.** *a.* tupsupäinen. | T. nyöri.
tupsu|ta[39] *v.* tupruta, pöllytä. | Hiihti että lumi t:si.
tupsut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < 1. tupsuttaa. | T. tupakastaan savua. | Satoi lunta. Ei tuiskuttanut, vaan seuloa t:teli AHO.
tupsuton[57] *kar.a.* T. meriviitta.
tupsutoukkakehrääjä *s.* Orgyia antiqua, villakehrääjien heimoon kuuluva perhonen, jonka toukalla on tiheitä karvatupsuja.
1. **tupsut|taa**[2*] *v.* -us[64] *teonn.* tupruttaa, pöllyttää. | Polttaa t:ti pillitupakkaa. T. puuteria nenäänsä. Älä t:a tomua ilmaan!
2. **tupsut|taa**[2*] *v.* -us[64] *teonn.* tehdä, kiinnittää jhk tupsuja. | Patja t:etaan, jotta täyte pysyy paikallaan. Sidelankojen t:etut päät.
tupsu|tukkainen *a.* T. tytön tyllerö. **-viitta** *s. mer.* viitta, jonka päässä on tupsu. **-vyö** *s.* Sitoi turkkinsa punaisella t:llä.
tupu[1] *s.* **1.** *kans.* kananpoika. **2.** hyväilysanana pienokaisesta, rakastetusta tms. | Rakas pikku t:ni! *MANN.
tupukka[15*] *s.* **1.** hyväilysanana pienokaisesta, rakastetusta tms. | Liisa-t:ni! Onkos pikku t. pahalla tuulella! Pai, pai paitaressu, /- -/ tukku tuutussa t.! J.MUSTAKALLIO. **2.** *halv.* tytöistä, naisista. | Tytön, piian t. Talonpoikainen, yksinkertainen t.
tupulitäkki *s. kans.* täkänä.
tupunen[63] *dem.s.* tupu.
tupuri[5] *s. kans. kal.* koho, kuvas.
turaanilai|nen[63] *a. kiel.* T:set [= uralaltailaiset] kielet. Suomalaisetkin kuuluvat t:siin kansoihin.
turah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur.
turah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < turista. | Ukko vain t:ti jotakin vastaukseksi.
turas[66] *s. kans.* turo.
turata[35] *deskr.v. kans.* tehdä jtak kömpelösti, hitaasti, tuhrata, tuhertaa, nuhertaa. | Alkoi t. tulta kahvipannun alle.
turaut|taa[2*] *kaus.v.* (*rinn.* turah(d)uttaa[2*]) < turahtaa. | (Niistää) t. nenäänsä. Sanoa t:ti jotakin ja meni menojaan.
turbaani[6] *s.* muhamettilaisten, hindujen ym. aasialaisten miesten päähine: 5—6 m pitkä valkoinen (šeriffeillä vihreä) kangaskaistale, joka kääritään useaan kertaan alla olevan lakin tai vain pään ympäri; sellaista muistuttava naisten päähine. **-mainen**[63] *kalt.a.* T. päähine. **-päinen** *a.* T. intialainen, beduiini.
turbiini[6] *s.* (*rinn.* turpiini) voimakone, jossa virtaava höyry, kaasu tai vesi panee koneen akseliin kiinnitetyn juoksupyörän akseleineen pyörimään. — *Yhd.* höyry-, kaasu-, vesit.; aktio-, paine-, reaktio-, suihku-, ylipainet.; aksiaali-, radiaali-, tangentiaalit.; kaksoist. **-akseli** *s.* turbiinin akseli. **-alus** *s.* alus, jonka voimakoneena on höyryturbiini. **-hevosvoima** *s.* turbiini(e)n kehittämä hevosvoima. | Koski, jonka rakennettu teho on 40 000 t:a. **-kammio** *s.* Höyrylaivan, voimalaitoksen t. **-kanuuna** *s. sot.* kanuuna, jossa kaasujen liike-energiaa käytetään hyväksi samaan tapaan kuin höyryturbiinissa. **-koneisto** *s.* **-käyttöinen** *a.* T. voimalaitos. **-laitos** *s.* **-laiva** *s.* vrt. turbiinialus. **-meijeri** *s.* meijeri, jonka koneisto saa käyttövoiman höyryturbiinista. **-pyörä** *s.* turbiinin juoksupyörä. **-rakenne** *s.* **-teho** *s.* turbiini(e)n kehittämä teho. | Voimalaitos, jonka t. on 100 000 hv. **-tyyppi** *s.* **-veturi** *s.* vrt. turbiinialus.
turbo|generaattori *s.* koneisto, jossa höyryturbiini primäärisenä voimakoneena käyttää tav. välittömästi samalle akselille sovitettua, sekundäärisenä voimakoneena toimivaa sähkögeneraattoria. **-kompressori** *s.* kompressori, jossa samalla akselilla on yksi tai useampia keskipakopuhaltimia. **-puristin, -puristuskone** *s.* = ed.
turbulenssi[4] *s.* pyörre(virtaus).
turbulentti[4*], **-nen**[63] *a. fys.* pyörteinen; vrt. laminaarinen. | T. tuuli.
tureik|ko[2*] *s.* tiheä, sekava, vaikeakulkuinen metsä tai pensaikko, ryteikkö. | Tiheä t. Läpipääse-

mättömäksi t:oksi kasvanut näreikkö, pajukko. Piiloutua t:koon. — *Yhd.* kuusi-, näret.
tureissa (an *adv. ark.* hiukan suutuksissaan, huonolla tuulella ja puhumattomana, nureissaan. | Poika on t., kun ei päässyt elokuviin.
turgori[5] *s.* nestejännitys.
turh|a[11] *a.* **1.** joka ei johda tulokseen, tulokseton, hyödytön, hukkaan mennyt. | Tehdä t:aa työtä. T. yritys, matka. T. vaiva! Säästää jkta t:ilta jalkavaivoilta. Enempi yrittäminen on t:aa. Täältä häntä on t. etsiä. Uhrimme eivät olleet t:ia. Sairas oli jo niin heikko, että ihmisapu oli t. Vastarinta osoittautui t:aksi. T. sinun on minulle kiukutella, oma oli syysi. T. on potkia tutkainta vastaan SL. Näin ollen neuvotteluja on t:aa jatkaa. Koko puuha oli vain t:aa ajanhukkaa. — Tehdä t:aksi 'tehdä tyhjäksi, estää toteutumasta, tapahtumasta, saattaa raukeamaan'. Tehdä t:aksi jkn hankkeet, vehkeet, juonet. Myrsky teki t:aksi koko matkasuunnitelman. **2.** ed:een liittyen. **a.** hyödytön, tarpeeton, joutava, liika(nainen), asiaton. | Matkasta aiheutuu vain t:ia kuluja. Latinankielisten kasvinnimien t. päähän pänttääminen. Tässä tapauksessa lisätodistukset ovat t:ia. Välttää t:aa lavertelua. T:at virat olisi lakkautettava. Nurkat ovat täynnä t:aa rojua. Jssak on paljon t:aa tilaa. Käsiala, jossa on t:ia koukeroita. Jk on t:aa ylellisyyttä, koreilua, komeilua. T. tapa, seremonia. Takertua t:iin muodollisuuksiin. — No häntä se ei t. kainous vaivaa! Ei sinua ainakaan t:asta kohteliaisuudesta voi moittia. — *S:sesti.* Kuluttaa aikansa, tuhlata rahansa t:aan. Viranomaisia ei pitäisi t:an takia [= tarpeettomasti, turhaan] vaivata. T:an päiten, ks. ⌣. — Toisen väitettä, ehdotusta, kiitosta tms. torjuttaessa. | Älä nyt t:ia! Mitäs t:ia! — *turhan* (adv.) T:an suuri määrä. T:an ylellinen, komeileva. T:an paljon ja kallista tavaraa. T:an kauan, kauas. Suhtautua jhk t:an vakavasti. T:an tarkka, ks. ⌣. **b.** jolla ei ole todellista arvoa, merkityksetön, arvoton, joutava, mitätön, vähäpätöinen, tyhjänpäiväinen. | Ei viitsitä riidellä niin t:asta asiasta! T. sivuseikka. Tämän maailman t:at huvitukset. T:an kunnian tavoittelu. Maailman t:an kunniasta / ei huoli lapsi Jumalan VK. Älkää poiketko seuraamaan t:ia jumalia, joista ei ole hyötyä eikä apua VT. - - tahdotko tietää, sinä t. ihminen, että usko ilman tekoja on voimaton? UT. — *S:sesti.* Ei kiistellä t:ista! Älä nyt t:asta suutu! Ei meillä t:ia surra. En minä t:ista yöuntani menetä. Juoksuttivat vanhaa ihmistä aivan t:an tähden. **3.** aiheeton, perusteeton, perätön; luuloteltu, kuviteltu. | Tuo on t:aa puhetta. Osoittaa jkn epäilykset, epäluulot t:iksi. T. luulo, pelko. Keksiä t:ia verukkeita. Ottaa jklta t:at luulot pois. — *Erik.* toivosta, toiveesta tms.: johon ei voi luottaa, joka ei voi toteutua. | T. toivo. Toivomme oli t. Elätellä mielessään t:ia toiveita. T:ia haaveita! — *S:sesti.* Höpistä t:ia. Pelätä t:ia. Toivoa, haaveilla t:ia.
turhaan *adv.* **1.** hukkaan, tyhjiin. | Koko päivä meni t. Työ, opetus menee t. Yritys raukesi t. **2.** tuloksettomasti. | T. olen häntä neuvonut. Koetti t. vapautua vastustajansa otteesta. Odotin t. pari tuntia. Näitä tietoja saa kirjasta t. hakea. T. tehty yritys, matka. Jos Herra ei kaupunkia varjele, niin t. vartija valvoo VT. **3.** tarpeettomasti, turhan takia, aiheetta, suotta. | Pelkäät aivan t. Älä t. ujostele! Vanha koira ei hauku t. Silloin nähtiin, ettei hevosta ollut t. kehuttu. Esivalta ei miekkaa t. kanna. Älä t. lausu Herran, sinun Jumalasi, nimeä VT.
turhaanlausua *v.*, vars. *heng.* par. lausua turhaan.
turhamai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ihmisestä: oman itsensä (ulkonaiseen) edustavuuteen, toisiin tekemäänsä vaikutukseen liiallista huomiota kiinnittävä, itserakas, omahyväinen; *erik.* ulkonäköönsä, vaatteisiinsa, koruihinsa yms. liian paljon huomiota kiinnittävä, koreilunhaluinen. | Kaunis mutta t. nainen. Ruotsin t. kuningas Kustaa III. T:sen äidin pyntätty tytär. Pukeutua, käyttäytyä t:sesti. Tyydyttää, loukata jkn t:suutta. Imartelu, joka hiveli hänen t:suuttaan. Käytti puheessaan pelkästä t:suudesta vieraskielisiä sanoja. Kirjallinen, taiteellinen t:suus. **2.** esineistä tms.: turhamaisuutta ilmaiseva. | Otsalla pieni t. hiuskiehkura. Kaunotar, jonka yllä upeatkaan korut eivät vaikuta t:silta.
turhamieli|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* = ed. | T. kerskuri. T. kunnian ja maineen tavoittelu. Naisellisen t:syyden ilmaus.
turhan|aikainen *a.* turhanpäiväinen, joutava. | Jankuttaa t:aikaisista asioista. Pitää jtak t:aikaisena puuhana. Sotilaskomennossa on paljon t:aikaista teatteria. **-päin** *adv. kans.* = seur. | Mutta sinä kun t. niin hätäännyit, että - - CANTH. **-päiten** *adv.* tarpeettomasti, turhan takia, turhaan, suotta, tyhjänpäiten. | En minä t. viitsi sinne lähteä. Älä käytä konetta t.! — No älä nyt t. suutu! **-päiväi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** turha, joutava, tyhjänpäiväinen. | Välttää t:siä menoja. T. matkustelu. T. rihkama. Vaivata jkta t:sillä asioilla. T. äkseeraus. Riita syntyi parista t:sestä sanasta. T:set kohteliaisuudet. Nuo olivat vain t:siä sanoja, joihin ei kannata suhtautua vakavasti. Ihmistyön t:syys ikuisuuden rinnalla. **2.** *harv.* turhamainen, turhamielinen. | Ylpeä ja t. mies. T. koreilu. **-tark|ka** *a.* -asti *adv.* -kuus *omin.* tarpeettoman, liian, pikkumaisen tarkka, pikkumainen, saivarteleva, pedanttinen. | T. järjestys, säännöstely, kuri. T. hovietiketti. Antaa t:koja määräyksiä. Pikkumainen ja t. opettaja. Hän ei ole t. omantunnonasioissa, keinoja valitessaan. Pedantti on henkilö, joka t:asti pitää kiinni epäolennaisista seikoista ja muodollisuuksista. T:kuudella ei saavuteta mitään. **-tärke|ä** *a.* -ästi *adv.* -ys *omin.* käytöksellään tms. omaa tärkeyttään tähdentävä, tärkeilevä, mahtaileva, pikkutärkeä. | T. esimies, valvoja. Esiintyä t:ästi. Pikkuvirkamiesten naurettava t:ys. **-ylpe|ä** *a.* -ästi *adv.* -ys *omin.* tärkeilevän ylpeä, pikkutärkeä. | T. nousukas.
turhau(tu)ma[13] *s. psyk.* tiettyyn päämäärään suuntautuvan pyrkimyksen tai toiminnan keskeytyminen tai estyminen; tämän vaikutus tarpeisiin ja tunteisiin; epäonnistumisen elämys; *syn.* frustraatio.

turhentaa[8] *v. harv.* tehdä turhaksi, tehottomaksi. | Mikään ei voi t. Kristuksen pelastustyötä.
turhimus[64] *s.* turhantarkka ihminen, pedantti, saivartelija.
turhistu|a[1] *v. harv.* muuttua turhuutta harrastavaksi. | - - eivät ole häntä Jumalana kunnioittaneet eivätkä kiittäneet, vaan ovat ajatuksiltansa t:neet, ja heidän ymmärtämätön sydämensä on pimentynyt UT.
turhuu|s[65] *omin.* < turha. | Maailman, ihmiselon t. Ihmisviisauden ja -työn t. Pitää jtak maailmallisena t:tena. Kuluttaa aikansa, rahansa t:teen. Minulla ei ole varaa t:ksiin 'turhiin ostoksiin tms.'. Kaikki on t:ksien t. (alk. VT). - - parhaimmillaankin ne [elinpäivämme] ovat vaiva ja t. VT. Vaeltaa t:den turulla, markkinoilla 'elää maailmallisesti'.
turikka[15]* *deskr.s.* turjake, turilas. | Vanha ukon t.
turilaantoukk|a *s.* T:ien viljelyksille aiheuttamat tuhot.
turila|s[66] *s.* **1.** lehtisarvisiin kuuluvia 20—30 mm:n pituisia, paksuja ja kömpelön näköisiä, tav. ruskeita, kuperaselkäisiä kovakuoriaisia. | T:at ovat paikoin pahoja tuhohyönteisiä. Vihollisia levisi kuin t:ita joka taloon IVALO. — *Yhd.* juhannus-, kastanja-, rusko-, tarhat.; japanin-, saksant. **2.** *deskr. halv.* turjake, turikka, turjus. | T. mieheksi. Ukon, äijän t. Tuo t., Räikkö räähkä LEINO. — *Yhd.* karva-, partat.
turilasvuosi *s.* Kastanjaturilaat esiintyvät tavallista runsaslukuisempina ns. t:na, joita Suomessa sattuu suunnilleen joka viides vuosi.
turin|a[14] *teonn.* < turista. **1.** *ark.* jutustelu, tarinointi. | Iloinen puheen t. Kuunnella ukkojen t:oita. T:aa ja tarinaa. — *Yhd.* radio-, tupakkat. **2.** *onom.* Kuului taasen itkua ja nenien t:aa LEINONEN. - - öljyisen piipunvarren hiljainen t. PAULAH.
turinatun|ti *s.* Siitä riitti puheen aihetta moneksi t:niksi.
turinoida[30] *v. ark. harv.* jutustella, tarinoida, turista.
turisija[14] *tek.* < turista. | Komenna ne t:t maata JÄRVENT.
turismi[4] *s.* matkailu, matkailun harrastus.
turis|ta[41] *v.* **1.** *ark.* jutella, jutustella, tarinoida; puhua vastustellen tai hiljaa (itsekseen), purista. | Istuttiin ja t:tiin päivän asioista. Ukot t:ivat hyvästä vuodentulosta. — Pese korvasikin äläkä t:e! KARHUM. **2.** *onom.* nesteestä: korista, purista, porista. | Nenä vuoti ja t:i. Kahvipannu t:ee liedellä. Vesi t:i rikkinäisissä kengissä. Hampaissa t:i piippu.
turist|aa[2] *kaus.v.* (< ed. 2) vars. (äänekkäästä) nenän niistämisestä. | T. nenäänsä.
turistell|a[28] *frekv.v.* < ed. | T. piippuaan. Ja silläpä tuo on Ihalainenkin omalla nokallaan vaan t:ut LASSILA.
turist|i[6] *s.* **1.** matkailija. | Suomalaisia, amerikkalaisia t:eja. Matkamuistoja t:eille. T:ien maahan tuomat rahat. **2.** liikennevälineiden aikatauluja sisältävä julkaisu. — *Yhd.* kesä-, talvit.
turisti- = matkailu-. **-aika** *s.* Kesä on tärkeintä t:a. **-alus** *s.* **-asema** *s.* **-auto** *s.* **-bussi** *s.* seuruematkailuun tarkoitettu (erikoisrakenteinen) linja-auto. **-hotelli** *s.* **-kausi** *s.* **-kesku|s** *s.* Keski-Euroopan t:kset. **-kurssi** *s.* matkailijoille valuuttaa vaihdettaessa käytetty virallisesta kurssista poikkeava (maahan saapuvalle matkailijalle edullisempi) kurssi. **-laiv|a** *s.* Komeita t:oja vieraili pääkaupungissa. **-lentokone** *s.* **-liikenne** *s.* **-luok|ka** *s.* matkustaja-aluksen tai -lentokoneen huokeahintainen matkustajaosasto. | I ja t:an matkustajat. Siistit ja valoisat hytit t:assakin. **-maja** *s.* **-matka** *s.* **-nähtävyy|s** *s.* Maakunnan parhaat t:det. **-paikka** *s.* Koli on suosittu t. **-palvelu** *s.* **-reitti** *s.* **-tulva** *s.* Aavasaksalle suuntautuva t.
turja[11] *s. harv.* ruijalainen; tietäjä, poppamies, noita. | - - t:t tunkivat tupahan, / rutjalaiset, norjalaiset LEHT. — Suuri tietäjä eli t. T:ssa [= poppamiehen luona] käynti.
turjaiitti[4]* *s. geol.* eräs Turjan niemellä Kuolan etelärannikolla tavattava alkalikivilaji.
turjak|e[78]* *deskr.s.* partaisesta, takkuisesta tms. siivottoman näköisestä oliosta: turilas, turikka, turjus. | Äijän, tytön t. Takkukarvainen koiran t.
turjalainen[63] *s. harv.* **1.** ruijalainen, turja. | Siellä lappi laulanevi, / tunkenevi t. KAL. **2.** Semmoista unta, jotta tuli t. pirttiin, koirankuontolainen kuvatus KIANTO.
turjanlappi *s.* Kuolan koillisosassa asuvien lappalaisten murre.
turjott|aa[2]* *deskr.v.* olla synkän, vihaisen näköinen, murjottaa. | Mies istua t:aa äreänä nurkassa. Puolialaston lapsi t:i lattialla. — Tukka t:aa silmillä.
turju|s[64] *deskr.s.* turjake.
turjutta|a[2]* *v. harv.* ravistaa, tuivertaa, tutjuttaa. | T. jkta tukasta. Siellä tuuli t:isi, / siellä viskaisi vihuri KAL.
turka|nen[63] *s.* lievähkö kiro- ja voimasana: hitto, hemmetti, peeveli, pentele, peijakas, pahus. | T. sentään! No voi sun t.! Tännekö se t. tuleekin? T:sen ämmä! Tuli t:sen kiire. T:stako täällä teet!
turkasenmoinen[63] *a. ark.* hitonmoinen, peijakkaanmoinen. | T. miehen kuvatus. T. saalis.
turkasesti *adv.* turkasen kovasti, paljon tms., penteleesti, peijakkaasti. | Jäseniä kolottaa niin t. Teki t. mieli tupakkaa.
turk|ata[35]* *v. kans.* tyrkätä. | Pura t:kaa kädellään Hulin kylkeen HEPOR.
turkin|helma *s.* **-hiha** *s.* — (Vettä, puhetta [tms.]) tulee kuin t:sta, tav. ⌒; ks. 1. turkki 2.
turkinhunaja *s.* = halva.
turkinkaulu|s *s.* Karhunnahkainen t. Nostaa t:kset pystyyn.
turkin|kieli *s.* tav. ⌒. **-kielinen** *a.* T. kirjallisuus. **-lanka** *s. kans.* turkinpunalla värjätty puuvillalanka. | Ja sinun muotos on punainen kuin t. KIVI. **-papu** *s.* = salkopapu. **-pippuri** *s.* Capsicum annuum, troopillisesta Amerikasta kotoisin oleva yksivuotinen maustekasvi; vars. sen mausteena käytetty kypsänä punainen, kirpeän makuinen marjahedelmä; *syn.* espanjanpippuri, paprika. | Punoittaa kuin t. — Lievänä voimasanana tms. | Voi t.! T., että oli huono ohjelma! Isä suuttui kuin t.
turkinpuna *s.* kirkkaan punainen värilakka, jonka alitsariini synnyttää puuvillakuidulle. **-i|nen**

1. *a.* turkinpunan värinen, kirkkaan punainen. | Hyvä krappi on väriltään t:sta. Karahtaa t:-seksi. Siinä Timo, tukka hirveässä pörrössä, ja t. kasvoiltansa, haasteli äkeälle naiselle KIVI. 2. *s.* = turkinpuna. **-väri** *s.* **-värjäys** *s.* turkinpunalla tapahtuva värjäys. | T. tuli 1700-luvun puolimaissa Kreikasta Ranskaan. **-öljy** *s.* kutomatehtaissa eri tarkoituksiin käytetty sulfonoitu risiiniöljy.

turkinpyy *s.* = peltopyy.

turkin|päällinen *s.* **-rinnus** *s.*

turkinsatula *s. anat.* kitaluun rungon satulamainen yläpinta.

turkinselkä(mys) *s.*

turkinsukui|nen *a.* turkin kielelle sukua oleva tai sellaista kieltä puhuva; us. = turkkilais-tataarilainen. | T:sten kansojen kehto on sijainnut jossakin Altain tienoilla.

turkintiheä *a. harv.* hyvin tiheä. | T:tä laidunnurmea.

turkinusko *s. vanh.* islaminusko. | Kääntyä t:on.

turkin|vuori *s.* **-vyö** *s.*

turki|s[64] *s.*, tav. *mon.* T:kset 'pukimiksi tai somisteiksi käytetyt ja sitä varten muokatut eläinten nahat'. Kärpännahkaa on aina pidetty jaloimpana t:ksena. Harvinaiset ja kallisarvoiset t:kset. T:ksien ostaja. Seurapiirirouvia t:ksissaan 'turkeissaan, turkispukimissaan'. — *Yhd.* jalo-, raaka-, ylellisyyst.; luonnont.

turkis|ala *s.* Toimia t:alalla. T:alalla on odotettavissa laskukausi. **-alue** *s.* Kanadan rikkaat t:et. **-eläin** *s.* eläin, jota pyydetään tai kasvatetaan turkkinsa takia. | Metsästys elinkeinona rajoittuu nykyään tavallisesti t:ten pyyntiin. Suomen t:ten kasvattajat.

turkiseläin|farmi *s.* = turkis(eläin)tarha. **-kanta** *s.* Metsästys on huomattavasti vähentänyt t:amme. **-näyttely** *s.* **-talous** *s.* Maamme t. edustaa varsin huomattavia pääomia. **-tarha** *s.* = turkistarha.

turkis|farmi *s.* = turkis(eläin)tarha. **-hattu** *s.* **-huutokaup|pa** *s.* Minkinnahat nousivat t:assa huippuhintoihin. **-hylje** *s.* Arctocephalus, korvahylkeisiin kuuluvia hylje-eläimiä. **-kaniin|i** *s.* Tärkeimpiä t:eja ovat angora- ja chinchillakaniini. **-kappa** *s.* naisten turkki. **-karva** *s.* **-kauluksinen** *a.* T. päällystakki. **-kaulus** *s.* **-kauppa** *s.* Edullisella paikalla sijaitseva t. — Harjoittaa t:a. **-kauppias** *s.* **-kausi** *s.* 1. vuodenajasta, jolloin käytetään turkispukimia. | T. lähenee. 2. *hist.* talouskaudesta, jolloin turkiksilla vars. kauppavälineenä oli tärkeä merkitys. | Suomessa vallitsi uuden ajan alkuun saakka t. **-kesku|s** *s.* Euroopan suuret t:kset. **-koi** *s.* Tinea pellionella, turkis- ja villatavaroita turmeleva koiperhonen. **-kone** *s.* turkisten ompeluun käytettävä ompelukone. **-kulttuuri** *s. hist.* Viikinkiajan, permalainen t. **-kuoriainen** *s.* Attagenus pellio, 4—5 mm pitkä kovakuoriainen, jonka toukat tuhoavat turkkeja, karvalankamattoja ym. **-kymmenykset** *s. mon. hist.* Kirkolle oli suoritettava t. **-lakki** *s.* karvalakki. | Lampaannahasta valmistettu t. Kenraalien valkoinen t. **-lammas** *s.* turkiseläimenä kasvatettu lammas. **-liik|e** *s.* Suuren t:keen johtaja. Hattu- ja t. **-markkin|at** *s. mon.* Hinnat nousevat maailman t:oilla. Leipzigin t. **-metsästäjä** *s.* Lapin, Pohjois-Amerikan t:t. **-muokkaamo** *s.* **-muoti** *s.* Pariisin t. **-nah|ka** *s.* parkitsematon tai parkittu turkiseläimen nahka, jossa karvapeite on jäljellä. | Raa'at, muokatut t:at. **-neulomo** *s.* **-näyttely** *s.* Kansainvälinen t. **-ompelija** *s.* **-osasto** *s.* Pukimon t. **-peite** *s.* 1. karvapeite. 2. turkiksista valmistettu peite. **-pel(l)eriini** *s.* **-puin** *s.*, tav. *mon.* **-raha** *s. hist.* turkikset maksu- ja vaihtovälineenä. **-retk|i** *s. hist.* Pirkkalaisten t:et. **-reunainen, -reunuksinen** *a.* T. lakki, päällystakki. **-reunus, -reunuste** *s.* **-reunusteinen** *a.* T. viitta. **-riista** *s.* T:n pyynti. **-rikkau|s** *s.* Siperian t:det. **-saalis** *s.* **-sisuste** *s.* **-sisusteinen** *a.* T. talvitakki. **-somiste** *s.* **-somisteinen** *a.* **-stola** *s.* **-takki** *s.* **-talous** *s.* Maamme t. Karjalaisten t. oli ryöstötaloutta. **-tarha** *s.* tarha, jossa kasvatetaan turkiseläimiä, turkis(eläin)farmi, turkiseläintarha. **-tarhaaja** *s.* vrt. seur. **-tarhaus** *s.* turkistarhan pito, tarhaus.

turkistavara *s.* Nimitystä t. käytetään sekä muokatuista turkiseläinten nahoista että niistä valmistetuista pukimista. Saukon nahka on oivallista t:a. Markkinoilla esiintyvät t:t. T:in huutokauppa. **-kauppa** *s.* **-liike** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

turkistehdas *s.* Lakki- ja t.

turkisten|ostaja *s.* **-pyytäjä** *s.*

turkis|teollisuus *s.* **-tuotanto** *s.* **-tuottaja** *s.* **-vaippa** *s.* **-vero** *s. hist.* vero, joka maksettiin turkiksina. **-vienti** *s.* **-viitta** *s.* **-viittainen** *a.* **-villa** *s.* **-vuori** *s.* Viitta, jossa on t. **-värjäämö** *s.* **-yhtiö** *s.*

turkitar[54*] *s.* turkkilaisnainen.

turkiton[57] *kar.a.* < 1. turkki.

turkka[11*] *s. kansanr.* raukka, parka. | Lehti puuhun, ruoho maahan, / minä marras maan rakohon, / minä t. turpehesen KR.

1. **turk|ki**[4*] *s.* 1. (turkis)eläimen tav. tuuhea, pehmeä karvapeite. | Karhun, ketun, oravan, saukon t. Silittää kissan t:kia. Märkää t:kiaan pudisteleva koira. — Moni kettu on saanut maksaa kolttosensa t:illaan 'nahallaan'. — *Kuv.* Tiheänä t:kina kasvavaa rikkaruohoa. 2. turkiksista valmistettu hihallinen päällyspukine. | Lammasnahkainen, minkinnahkainen t. Pukea t. ylleen. — *Mon. kans.* Nimismies paksuissa t:eissaan 'turkissaan'. — Jtak tulee kuin t:in hihasta (myös ◡) [= virtanaan, paljon, runsaasti] SP. Vettä, miehiä, puhetta tulee kuin t:in hihasta. — *Kuv.* Kääntää t:kia tuulen mukaan, ks. kääntää 1.d. Paikata t:kia, ks. paikata, kuv. — *Yhd.* lammas-, minkki-, nertsi-, orava-, supit.; astrakaani-, krimi-, kriminkoipit.; selkäpiisami-, vatsapiisamit.; sähkökani(ini)t.; hylkeennahka-, lammasnahka-, oravannahka-, sudennahkat.; nailonkrimi-, tekokrimit.; kirkko-, matka-, sotilas-, vartiot.; kelsi-, koko-, puoli-, sisät.; talvit. 3. *kuv.* ed:iin liittyen. | Metsän naavainen t. Kuusi puisteli vaan kuin ilkkuen t:kiaan AHO. — *Yhd.* naavat.

2. **turk|ki**[4*] *s.* 1. turkin kieli. 2. *vanh.* turkkilainen. | T:it ja pakanat. Me niitä [aarteita] kauppamiehen kanssa toimme t:kien maalta asti TALVIO. Mutta olipa se t:in marssia! KIVI.

turkkilai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* T:set painijat. T. sohva 'divaani, ottomaani'. T. [= rooma-

lainen; ks. sitä] sauna, kylpy. T. [= palturi]-tupakka. T. kahvi 'kahvi, joka on keitetty pölynhienoista jauhoista ja johon keitettäessä on lisätty sokeri'. T. [*kut.* = froteekudontainen] pyyheliina(kangas). Hirveä, pakanallinen ja t. on tämä meteli KIVI. — T:sen käyrä sapeli. Kirota kuin t. [= kovasti] SP. Valmis kuin t. sotaan SP. — Lievänä voimasanana. | Voi t.! Vie sun tulipunainen t.!

turkkilais|heimo *s.* **-kans|a** *s.* Kiinan alueelle on ajoittain hyökännyt paimentelevia t:oja. **-kiel|i** *s.* Altailaiset t:et. **-mallinen** *a.* **-nainen** *s.* **-perä|nen** *a.* T. heimo. Unkarin kielen t:set sanat. **-sota** *s.* **-sukuinen** *a.* turkinsukuinen.

turkkilaistaa[2] *v.* tehdä turkkilaiseksi.

turkkilais-tataarilai|nen *a.* T:set kielet.

turkkilaistu|a[1] *pass.v.* < turkkilaistaa. | T:neita unkarilaisheimoja.

turkkilaisval|ta *s.* Kreikka oli t:lan aikana jaettuna paššakuntiin.

turkkilevy *s. tekn.* konehuoneiden permantoihin yms. käytetty teräslevy, jonka pinta on valssattu ristikon muotoisille kohokkeille, rihlalevy.

turkkiliivi *s.*, tav. *mon.* tav. lampaannahasta valmistettu päällisetön liivi.

turkkilo[2] *s.* Necrophorus vespillo, 2—3 cm:n pituinen mustan ja keltaisen kirjava kovakuoriainen, joka hautaa maahan pienten nisäkkäiden, lintujen ja sammakkojen raatoja toukkiensa ravinnoksi, haudankaivaja.

-turkkinen[63] *poss.a.* Musta-, paksu-, pehmeä-, ruskea-, tumma-, tuuhea-, vaaleat.; krimi-, lampaannahka-, minkki-, nertsi-, oravannahkat.

turkki|niekka *a.* ja *s.* turkkiin pukeutuneesta ihmisestä; turkiseläimestä. | T. herra. — T. [= kettu] oli tarttunut rautoihin. **-pukui|nen** *a.* T:set eskimot. **-takki** *s.* **-täi** *s.* = väive. **-viitta** *s.* turkisviitta.

turkkuri[5] *s.* turkistavaroiden valmistaja (ja kauppaaja). **-mestari** *s.* **-n|liike** *s.*

turkmeeni[6] *s.* T:t 'Länsi-Turkestanissa ja siihen rajoittuvissa Persian, Afganistanin ja Syyrian osissa asuva turkkilais-tataarilainen kansa, turkomaanit'.

turko|logi[4] *s.* turkologian harrastaja tai tutkija. **-logia**[15] *s.* tiede, jonka tutkimusalana ovat turkkilais-tataarilaiset kielet ja kulttuurit. **-loginen**[63] *a.* T. tutkimus.

turkomaani[4] *s.* = turkmeeni.

turkoosi[6] *s.* koostumukseltaan vesipitoista aluminiumfosfaattia oleva taivaansininen tai vihreä, läpinäkymätön jalokivi.

turkoosin|sini *s.* **-sini|nen** *a.* T:set silmät. Välimeri hehkui t:senä.

tur|ku[1*] *s.*, vars. *ylät.* ja *runok.* (vain heikkoasteisia muotoja; yks. nom. ei yleisnimenä) tori, markkinapaikka. | Kansaa kokoontui t:ulle. Neitonen t:ulla istui, / Turun kosken korvasella KANT. Sano, mistä sa saitkaan loistosi / noin hiekalla tomuisen t:un? KOSKENN. — *Kuv.* Lääkäri ei saa tuoda potilaan henkilökohtaisia salaisuuksia julkisuuden t:ulle. Hänen elämänsä oli kulunut turhuuden t:uilla. Tämän maailman t:ulla. Miks maailman käy t:ulla / niin monet joutilaina VK. Saarnata t:uilla ja teillä, t:uilla ja toreilla.

turkutta|a[2*] *v. kans.* tyrkyttää. | Siitä alkoi uusi parkuminen ja maidon t:minen SILL.

turma[11] *s.*, vars. *ylät.* tuho, turmio. | Ruumiin ja sielun t. Joutua t:n omaksi. T. tapasi miehen kotiportilla. Noin ennustelet t:a, / lähetti jumalten JYLHÄ. - - tullut t:n on ja taudin aika LEINO. - - jo syksy, hävitys / tekevät t:n työtä P.MUSTAPÄÄ. — *Yhd.* tapat.

turmaliini[4] *s. geol.* T:t 'erivärisiä kivennäisiä, kemialliselta koostumukseltaan aluminium- ja booripitoisia silikaatteja, joista eräitä käytetään jalokivinä'. **-kivi** *s. geol.* kivilaji, jonka aineksina ovat turmaliini ja kvartsi.

turman|enkeli *s. kuv.* **-en|ne** *s.* Tapausta pidettiin t:teenä. **-lintu** *s.* tuhoa, onnettomuutta ennustava lintu. **-loukku** *s. kuv.* Maantiemme ovat monin paikoin suoranaisia t:ja. **-paikka** *s.* **-työ** *s.* Mustasukkaisuus ajoi naisen t:hön. **-tähti** *s. kuv.* **-viesti** *s.* T. yllätti kaupungin asukkaat.

turmariipunta *s. voim.* riipunta vartalo pystysuorassa pää alaspäin. | T. renkailla. Etuheilahdus t:an. — *Yhd.* päin-, selint.

turmelemat|on[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Nuorisoa t. kirjallisuus. **2.** *pass.* Alueen t. ja puhdas suomen kieli. - - t:toman miehuuden ja voiman hyveet KOSKENN.

turmelij|a[14] *tek.* < seur. | Tehdaslaitokset kalavesien t:oina. Kullervon nimi on Vienan-Karjalan runostossa siirtynyt sisaren t:alle.

turmel|la[28] *v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* pilata, vahingoittaa, tärvellä. | Sateen t:ema heinäsato. Sammutusvesi t:i lattiatäytteet. Home oli t:lut arvokkaat maalaukset. Koin t:emat vaatteet. Sai vankeutta asiakirjan t:emisesta. — Epäsäännöllinen elämä t:i hänen terveytensä. Makeiset t:evat ruokahalun. Viina t:ee usein perheonnen. Huomautus, joka t:i hilpeän tunnelman. — *Erik.* **1.** naisen raiskaamisesta. | [Sotamiehet] t:ivat yhden lapsen, torpparin kaksitoistavuotiaan tyttölapsen TALVIO. **2.** siveellisen turmeluksen aiheuttamisesta: demoralisoida. | Huonon seuran t:eva vaikutus. Ala-arvoisen kirjallisuuden ja elokuvien t:ema nuoriso. T:tu [→ turmeltunut] ihmisluonto.

turmeltu|a[1*] *pass.v.* < ed. | Huonekalut t:ivat sateessa. Kangaspakat olivat savussa t:neet käyttökelvottomiksi. Helposti t:vaa tavaraa. Syntiinlankeemuksessa Jumalan kuva ihmisessä t:i. Latinan kielen t:minen. — *turmeltu|nut* (a.) -neisuus[65] (omin.) T:neet seinämaalaukset. T:nut maku. Nykyisenä t:neena aikakautena. Rooman valtiollinen ja siveellinen t:neisuus. Kahvipöydässä keskusteltiin nykyajan nuorison t:neisuudesta. Kielen t:neisuus.

turmeltuma[13] *s.* turmeltunut kohta, muoto, esiintymä tms. | Laudassa oleva t. Kansanrunon t.

turmeltumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* Paikkakunnan asukkaat ovat t:tomia luonnonlapsia. On nautinto kuunnella aitoa, t:onta murretta.

turmeltumisvaara *s.* Puutteellisessa varastossa tavaroita uhkaa t.

turmeltumus[64] *s. harv.* turmeltuminen, turmeltuneisuus, turmelus. | Yhteiskunnallinen t.

turmelu|s[64] *s.* **1.** *harv.* yl. turmeleminen, turmeltuminen. | Koit olivat tehneet vaatekomerossa t:staan. Lahon aikaansaama t. leviää laudasta toiseen. — Tav. **2. a.** siveellinen turmeltuminen tai turmeltuneisuus, rappio, demoralisaatio, korruptio. | Sielun, tapojen t. Joutua synnin ja t:ksen tielle. T. oli levinnyt laajalle kansan keskuuteen. Ihmissuvun peritty t. Joka lihaansa kylvää, se lihasta t:ksen niittää UT. - - synnin synkän vanki oon / ja orja t:ksen VK. — *Yhd.* tapaint.; syntit. **b.** *kans. leik.* kiukku, suuttumus, sisu, "luonto". | Väistykää kauniisti pois, miehet, ennen kuin minulla t. nousee! JÄRVENT. Mustin kömpelyys kävi niin isännän t:kselle, että olisi lyönyt pyssyllä, vaan ei osannut KAUPPISH.

turmio[3] *s.* tuho, turma, häviö, perikato. | Aiheuttaa, tuottaa t(:ta). Syöstä, joutua t:on. Venekunta pelastui varmasta t:sta. Äkillinen rikastuminen koitui miehelle t:ksi. Huuhkajan ääni kaikui yössä t:ta ennustavana. - - tämä hurja elämä ei käy päisin, vaan on sen loppu viimein hävitys ja t. KIVI. — *turmio|lla,* -lle (adv. harv.) pilalla. | Paras leninkisi, ihan t:lla CANTH.

turmiok|as[66]* *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* = seur. | Kähein äänin / jo raakkuu korppikin, jok' ilmoittaa / kuninkaan t:kaan tulon tänne *JYLHÄ.

turmiolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* turmiota tuottava, erittäin vahingollinen, tuhoisa, turmiokas. | T. onnettomuus, laiminlyönti. Lääkkeen t:set sivuvaikutukset. Huono seura vaikuttaa t:sesti [= turmelevasti] nuoreen ihmiseen. Huumausaineiden t:suus. T. torkahdus, jossa ei hengenlähtö ole kaukana SILL.

turmiovalt|a *s.,* vars. *usk.* Synti, liha, kuolema ja perkele ovat t:oja. Kristus oli t:ojen voittaja.

turnaaja[10] *tek.* (< turnata) turnari. | T:t ratsastivat pareittain areenalle. Peitsi ojossa hyökkäävä t.

turnail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < turnata. | Kukkopoikien t:ut.

turnajais|et[63] *s. mon.* **1.** *hist.* juhlava kilpailutilaisuus, jossa keskiajan ritarit ja ratsumiehet ratsain, tylppä peitsi aseena, kävivät toistensa kimppuun ja yrittivät suistaa toisensa satulasta. | T:iin osallistuvilla ritareilla oli upeat puvut ja loistavat varusteet. Suuret t. vaativat joskus kymmeniäkin kuolonuhreja. **2. a.** šakkiturnaustilaisuus (vrt. turnaus 2.a); *harv.* useita otteluita käsittävistä urheilukilpailuista. | T:iin osallistuvat maailman parhaat šakinpelaajat. Suurmestarien keskiset t. — Miten jalkapalloilijamme selviävät edessä olevista t:ista? — *Yhd.* šakkit.; jalkapallo-, tennis-, verkkopallo-, vesipallot. **b.** laajentunutta ja kuv. käyttöä. | Kurkiurosten keväiset t. Eduskunnassa on pian odotettavissa tavallista mielenkiintoisemmat t. 'esillä asia, jonka käsittelyn odotetaan tulevan tavallista mielenkiintoisemmaksi'. [Diplomaatit niittivät] voiton toisen jälkeen suurpolitiikan t:issa PEKK.

turnajais|kenttä *s.* **-leikki** *s.* **-pei|tsi** *s.* työntöpeitsi, jossa on suppilomainen kädensuojus. | Varsinais-Suomen vaakunassa on kuvattuna kaksi t:stä. **-peli** *s.* šakkiturnajaisissa pelattava peli. **-ritari** *s.*

turnari[5] *s.* turnaaja.

turna|ta[35] *v. harv.* kilpailla, otella; vrt. seur. | Šakkimestarit t:avat.

turnau|s[64] *s.* vrt. turnajaiset. **1.** *hist.* turnajaisissa kahden tai useamman ratsumiehen keskinen ottelu. | T:sta pidettiin ritarin taidoista tärkeimpänä. Kymmeniä ratsuja käsittänyt t. saattoi kestää monta tuntia. — *Yhd.* joukkot. **2. a.** šakkikilpailu, jossa useat pelaajat vuorollaan ottelevat toisiaan vastaan. | T. alkaa kohta ryhmittämisen ja arvonnan tapahduttua. T:ksessa päättyi kuusi peliä tasan. — *Yhd.* mestaruus-, suur-, šakkit. **b.** laajemmin ja kuv.: ottelu, kilpailu, kiista. | Kanervainen männikkö oli kuin luotu poikien t:ksia varten. Nämä pienet poliittiset t:kset olivat sinänsä tietysti turhanpäiväisiä suunpieksiäisiä PÄLSI.

turnee[20] *s.* useita esiintymisiä (eri paikkakunnilla) käsittävä taiteilija(i)n, urheilija(i)n tms. matka; vrt. kiertue. | Kansallisteatterin näyttelijöitä t:lle Pohjois-Suomeen. Juoksijamme palanneet Amerikan-t:ltaan. Turun Kaupunginteatteri on kotiutunut Helsinkiin tekemältään t:lta. — *Yhd.* jalkapallo-, kilpailu-, konserttit.; kesä-, maaseutu-, pikat.

turnes[64] *s. kans.* = seur. | Pää kuin t. ja karvainen syylä takaraivossa TOPPILA.

turnipsi[6] *s.* nauriin isojuurinen muunnos, jota viljellään rehukasvina, rehunauris; tämän kasvin juuri. | T:n viljely aloitettiin meillä viime vuosisadalla. Maidon rasvaprosentin kohottaminen syöttämällä karjalle t:a. **-auma** *s. maat.* **-lajike** *s.* **-maa** *s.* Harventaa, kitkeä t:ta.

turnipsin|kylvökone *s. maat.* **-lehti** *s.* **-siemen** *s.* **-viljely(s)** *s.*

turnipsi|pelto *s.* **-sato** *s.* **-viljely|s** *s.* Sinappikuoriainen aiheuttanut suuria tuhoja t:ksillä.

turnis[64], **turniska**[15] *s. kans.* turnipsi.

turnyyri[6] *s.* naisten puvussa vars. 1880-luvulla käytetty, taakse vyötärön alapuolelle sovitettu tyynymäinen täytekappale. **-hame** *s.*

turo[1] *s. kal.* kalojen kutu- tai oleskelupaikaksi veteen upotettu (vars. kuusen- tai katajan)-havuista, harvemmin lehvistä tms. tehty asetelma, risu. | Onkia ahvenia t:lta. T:on asetettu merta. — *Yhd.* havu-, kehä-, seiväst; kutut.

1. **tur|pa**[11]* *s.* **1.** useiden (vars. nisäkäs)eläinten kuono; kärsä. | Hevosen, naudan, lampaan, koiran t. Virtahevon, hylkeen, majavan, suden, karhun t. Mateen, lahnan, krokotiilin t. Leveä, paksu, pyöreä t. Karvainen, kostea, niljakas t. Pehmoinen kuin jäniksen t. Silittää hevosen t:-paa. Terveen nautaeläimen t. on viileän kostea. Ruma kuin buldogin t. Kivennuoliaisen t:vassa on viiksisäikeitä. Tulta tuiski orhin t., / valoi silmät valkeata LEINO. — *Yhd.* (a:eja) karva-, rengas-, risti-, samettit. **2.** *alat.,* us. *halv.* ihmisen suusta, kasvoista: kuono, lärvi, pläsi, pärstä. | Partainen, pöhöttynyt, verinen t. Lyödä, iskeä jkta t:paan, vasten t:paa. Tukkia jkn t. T. kiinni [= suu kiinni, vaiti]! — *tur|valla(an,* -valle(en (adv.) suullaan. | Maata t:vallaan. Heittäytyä t:valleen. Tuossa on yksi musta

mökki ihan t:valleen tuuskahtamaisillaan LEHT. — *Yhd.* (a:eja) mälli-, tupakkat.

2. **tur|pa**[11*] *s.* Leuciscus cephalus, säynään näköinen, isosuomuinen särjen sukuinen kala; *syn. vanh.* toutain. | T:van liha on huononlaista.

-turpainen[63] *poss.a.* Leveä-, lyhyt-, musta-, pehmeä-, pitkä-, sileät.

turpa|jouhi *s.*, tav. *mon.* Hylkeen t:jouhet. Ei parta pahoille kasva, t:jouhet joutaville SL. **-karva** *s.*, tav. *mon.* Hiiren, oravan t:t. Sisään työntyi äijäpaha t:t [= parta] huurteessa. **-pihdit** *s. mon.* vrt. turparengas 2. **-rengas** *s.* 1. *kansat.* kaadetun karhun turvasta leikattu rengas. | Kun t. oli leikattu, ei sivullisilla ollut oikeutta päästä kaadetusta karhusta osallisiksi. 2. *maat.* sonnin sieraimiin käsittelyn helpottamiseksi kiinnitetty metallirengas. **-rustinki** *s. alat.* naama (rustinki).

turp|as[66*] *s. murt.* turve, turvas. | Kuokkia, ajaa t:paita.

turpatauti *s. eläinlääk. vanh.* Turpa- ja sorkkatauti 'suu- ja sorkkatauti'.

turpe|a[21] *a.* -us[65] *omin.* turvonnut, pöhöttynyt, täyteläinen, paksu, lihava. | Maksaruohon t:at lehdet. Porkkanan t. juuri. Lahnan t. yläleuka. T. kämmen, nenä, huuli. Sairauden runtelemat, t:at nivelet. Mies oli t. kuin tynnyri. Tunge t. kätesi, / paina paksu peukalosi KAL. [Venla] sallii kuitenkin kätensä viipyä Juhanin t:assa kourassa KIVI. - - t:asta parrasta ei ollut jäljellä kuin lyhyet sutiviikset HEPOR.

turpeahko[1] *mod.a.* T:t posket. Lyhyenläntä, t. maalaisisäntä.

turpea|juurinen *a.* Nauris on peltokaalin t. muunnos. **-kasvoinen** *a.* Ikkunaan ilmestyi vanhahko, t. naisihminen.

turpeennosto *s.* turvekappaleiden suosta nostaminen, kaivaminen. | Koneellinen, lapiolla suoritettava t. **-kone** *s.*

turpeen|otto *s.* vrt. turpeennosto. **-puskija** *s. leik.* maanviljelijästä, maamiehestä. | Sinnikäs, vanttera t. Matti oli vain tavallinen t. ja metsänkävijä TOPPILA. **-repijä** *s. tekn.* piikkitelainen kone, joka repii turpeen turvepehkuksi, turvepehkunrepijä. **-sekai|nen** *a.* myös ⌒. | T:sta kivennäismaata.

turpeentu|a[1*] *v. harv.* = 1. turpeutua. | - - asun iso-isämme t:neessa sysikoijussa KIVI.

turpeessa *adv. kans.* turvoksissa.

turpeikko[2*] *s.* turpeinen, turvetta sisältävä paikka tai alue. | Siperian tundroilla saattaa tavata uskomattoman suuria t:ja.

turpei|nen[63] *poss.* ja *ain.a.* -suus[65] *omin.* < turve. | Maa on kauttaaltaan t:sta. T. katto. Tämä oli tarina kalveasta immestä, jonka Aapo kertoi veljillensä t:sessa koijussa KIVI. — *Yhd.* laiha-, löyhä-, matala-, ohut-, paksu-, raaka-, tiivis-, vahvat.

1. **turpeutu|a**[44] *v.* (*rinn. harv.* turpeentua) turvettua. | Lahdelman rannat t:vat. Rahkasammalet kasvavat rajattomasti pituutta sitä mukaa kuin alaosat t:vat.

2. **turpeutu|a**[44] *v.* tulla turpea(mma)ksi. | Hän oli kuin kasvanut, solakoitunut, kun muut keskiiällä t:vat [= lihovat] HEPOR.

turpiini[6] *s. tekn.* = turbiini.

turpoama[13] *s.* turvonnut kohta, turvottuma, ajettuma. | Nyrjähtämisen, verenvuodon aikaansaama t. Ihossa oleva itsepintainen t. saattaa johtua syövästä. — *Yhd.* imusolmuket.

turpoamaton[57] *kielt.a.* < turvota. | Nitroselluloosa on täysin t:ta. Rapsi on nauriin näköinen, mutta sen juuri on t.

turpoamis|ilmiö *s.* **-kyky** *s.* Suurimoiden t. **-kykyinen** *a.* **-paine** *s. kem.* paine, jonka umpitilassa oleva aine, esim. puu, kosteuden vaikutuksesta turvotessaan kohdistaa ympäristöönsä.

turpoav(ais)uus[65] *s.* Puun, mannasuurimoiden t.

turpout|taa[2*] *kaus.v.* (< turvota) saattaa turpoamaan, turvottaa. | Vedessä t:etut herneet.

turpoutu|a[44] *v.* turvota. | Jalat, sormet t:vat. Sairaan kasvot olivat pahasti t:neet.

tur|pua[1*] *v. kans.* turvota. | T:pumassa oleva puusaavi. Mies oli iän mukana huomattavasti t:punut 'lihonut'. - - vielä t:vut tuskihisi, / paisut pakkopäivihisi KAL. - - kovin olivat t:puneet Aapon huulet KIVI.

1. **turra|ta**[35] *v. kans.* tehdä tyhjäksi, pilata lupaavalta näyttävä aie tai yritys. | T. koppi 'estää pallopelissä kopin saaminen'. T:si toisen hyvät kaupat. Monta muuten juhlallista puhetta oli Saarni häneltä t:nnut, katkeroittanut monta kaunista iltahetkeä LEINO.

2. **turra|ta**[35] *onom.v.* turista, pörrätä, surista. | [Herrat] joivat punssia ja t:sivat JÄRVENT. - - kimalainen t:si, koski hymisi ja kohahteli HAANPÄÄ.

turri[4] *deskr.s.* karvaisesta, pörröisestä oliosta. | Pieni, takkukarvainen koiran t. — *Yhd.* karvat.

turrikka[15*] *deskr.s.* turri, turjake. | Partainen ukon t.

turrott|aa[2*] *deskr.v.* murjottaa, turjottaa. | Otsa rypyssä, huulet pullollaan hän uhkaavana t:i äitiin CANTH.

turruksi|ssa, -in *adv.* turtana, puuduksissa. | Maata kätensä t:in. Olla henkisesti täysin t.

turrut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* (< turtua) tehdä turraksi, tunnottomaksi, puuduttaa. | Iskun t:tama käsi. Pakkasen t:tama kärpänen. Kolea ilma t:ti juoksijan lihakset. — Kärsimykset olivat t:taneet hänen mielensä. Huono kirjallisuus vaikuttaa t:tavasti ihmisen kielitajuun. — *Erik. lääk.* puuduttaa. | T:tava lääke. Antaa sairaalle t:tava pistos. Hampaan poisto ilman t:usta.

tursake[78*] *deskr.s.* turjake, turjus, törselö. | Partainen ja likanaamainen ukon t.

tursa|s[66] *s.* 1. *el.* = meritursas. 2. *myt.* merihirviö, turso. | Tuhatpäinen t. - - kuvittelee näkevänsä virrasta nousevan ahnaan vedenjättiläisen, t:an LEHT.

tursistu|a[1] *v. kans.* turvota, ajettua, pöhöttyä. | T:neet kasvot. Vanha t:nut herra.

turska[11] *s.* Gadus callarias, turskakalojen heimoon kuuluva, pohjoisen pallonpuoliskon merissä elävä petokala. | Valtamerissä t. saattaa kasvaa jopa 2 m:n pituiseksi. Maailman kalantuotannossa t:lla on sillin jälkeen tärkein asema. Lipeäkala on tavallisesti valmistettu t:sta. T:n maksasta saadaan kalanmaksaöljyä. —

Ruok. Keitettyä t:a. — *Yhd.* kapa-, suolat.; valkot.

tursk|aa[2] *onom.v.* turskua. | Vettä t:avat saappaat. — *Kuv.* Tyttö itkeä t:i.

turskah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Lapset pidättivät itkuansa, t:telivat nyrkkiinsä PAKK.

turska|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* < turskaa, turskua. | Vesi t:hti kengän raoista joka askelella. Miehen nenä t:hti pahaenteisesti. — [Hanna] t:hti hyväksyvästi AHO.

turska|kala *s.* T:kalat 'Gadidae, pehmeäeväisiä merikaloja, joilla on yl. kolme selkä- ja kaksi peräevää sekä alaleuassa lyhyt viiksisäie'. Madetta lukuun ottamatta t:kalat elävät meressä. **-laji** *s.*

turskan|kalastus *s.* **-maksaöljy** *s.* = kalanmaksaöljy. **-pyynti** *s.* **-pyytäjä** *s.* **-traani** *s.*

turska|parvi *s.* **-saalis** *s.* **-siima** *s. kal.*

turske[78] *onom.s.* turskahtelu, tyrske, hyrske. | Vuotavan nenän t. Itkun t.

turski[4] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* karski, tyly, töykeä, tuikea; reima, rohkea. | T. ihminen, luonne. Älä Herran tähden rupea praakailemaan hänen kanssansa niin t:sti KIVI. — - - kaikki kehuivat [Esaa] pelkäämättömäksi, t:ksi ALKIO.

tursku|a[1] *deskr.v.* nesteestä: purskua, purskahdella, turskahdella, turskaa. | Veri t:u haavasta. Vesi t:i veneen kokassa. Nuhainen, t:va nenä. — Joku itkee, nyyhkii, t:u, uikuttaa ja vaikertelee kuten kuoleva lapsi HAANPÄÄ.

turskut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < ed. | Itkeä t.

turso[1] *s. kansanr.* = tursas 2.

tursuil|la[29] *frekv.v.* < seur. | Vesi t:i kengistä.

tursu|ta[39] *v.* (*rinn.* tursua[1]) pursu(t)a, tirsu(t)a. | Kengistä t:ava vesi. Räkää t:ava nenä. Vaahto t:si hevosen sieraimista.

tur|ta[11*] *a.* kuoleutunut, lamaantunut, puutunut, tunnoton, turtunut. | Jalka, käsi on t:tana. Nukkua itsensä t:raksi. Varpaat paleltuivat t:riksi. — Pää unilääkkeestä t:tana. — *Kuv.* Koettelemukset saattoivat hänen sydämensä t:raksi 'tunteettomaksi'. Ajatus harhailee t:tana. On t. heimosi tunto MANN. Olen ollut kuukausimääriä omituisen t. kaikelle, mitä ympärilläni todella tapahtuu M.RAPOLA.

turta|a[2*] *v. harv.* turruttaa. | Käsivarsi hervahti alas iskun t:mana. T:va tuska. Sä, jonka tunteen t:neet / on melskeet maailmassa A.OKSANEN.

turtautu|a[44] *pass.v.* (< ed.) turtua. | Kylmästä t:neet raajat. - - sydämeni on t:nut PAKKALA.

turto[1*] *a. murt.* turta. | On, kuin toinen puoli hänen olentoaan olisi t. ja tunteeton AHO.

turtu|a[1*] *v.* -neisuus[65] *omin.* tulla tunnottomaksi, kuoleutua, lamaantua, puutua. | Ojennella t:neita raajojaan. Tunto alkoi palata t:neisiin jäseniin. Hermojen, aistien t:minen. — *Kuv.* Tunto, mieli t:u. Ajatukset t:ivat. T:neista aivoista lähtenyt ajatus. Omantunnon t:minen ja paatuminen. Toivottomuus ja t:neisuus olivat hävityn sodan seurauksia. Yön äänet hukkuu, / t:vat tuskat jo ihmisienki LEINO. — Pitkät t:neet talvet ja paisteiset kesät SILL.

turtumus[64] *s.* turtuminen, turtuneisuus, turruksissa olo. | Henkisten kykyjen t. T. ja uneliaisuus antoivat leimansa kaupungin henkiselle elämälle. - - talven raskas t. on poissa H.ASUNTA.

turturikyyhky(nen) *s.* Streptopelia turtur, kyyhkysten heimoon kuuluva suhteellisen pieni, punertavarintainen lintu.

turunkiesit *s. mon. kans.* kaksipyöräiset ja -istuimiset ajelurattaat. | Jo näkyy valkoinen hevonen, keltaiset t. KIANTO.

turv|a[11] *s.* vrt. suoja. **1.** se mikä turvaa, varjelee, mihin jku tai jk turvautuu tai voi tarvittaessa turvautua. | Vahva linnoitus oli koko rannikon t. Sotalaivat kauppa-alusten t:ana. Matkalaisille annettiin aseellinen saattomies t:aksi. Isän kuoltua perhe jäi vaille t:aa. Lapset vanhempiensa tulevaisuuden t:ana. Jumala ompi linnamme / ja vahva t. aivan VK. Tule, Luoja, t:akseni, / avukseni, armollinen KAL. Laki kansalaisten t:ana. Otti perheensä t:aksi henkivakuutuksen. Hengen ja omaisuuden t. Säästöt pahojen päivien t:ana. Snellman on sanonut: "Sivistys on pienen kansan ainoa t." — Puhujalla oli t:anaan vain muistiinpanoliuska. — *tuki ja turva.* Poika oli äitinsä ainoa tuki ja t. — *turvan takana* (vars. kans.) turvassa. | Vasta kotona tyttö tunsi olevansa t:an takana. [Ryhdyttiin] siirtämään kallisarvoista kansilastia t:an taakse TALVIO. — *panna turvansa jhk* (vars. ylät.) turvautua, turvata jhk. | Pani kaiken t:ansa Jumalaan. Autuas se mies, joka panee t:ansa Herraan VT. — *ottaa turvansa jhk* → panna turvansa, turvautua, turvata jhk.

2. turvallisesta olotilasta, turvattuna olemisesta; vrt. hoiva, suoja. | Etsiä, antaa, tarjota, saada t:aa jkta, jtak vastaan, jklta, jltak. Hirmumyrskyn sattuessa alukset etsivät t:aa satamasta, sataman t:aa. Hakea t:aa vihollisilta, vainoojiltaan. Luostari, joka sodan aikana soi t:an sadoille pakolaisille. Lain kaikille kansalaisille takaama samanlainen t. — Yks. sisäpaikallissijoissa (us. adv:n, harvemmin postp:n tavoin): turvallisessa paikassa tai tilassa, turvattuna. | Piilopirtti, jossa väki oli hyvässä t:assa vainolaiselta. Taisteluhaudassa joukot ovat t:assa vihollisen tulelta. Kirjasto siirrettiin t:aan maaseudulle. Viime hetkessä pääsimme t:aan sateelta. Mikään pikkulintu ei ole t:assa nuolihaukalta. Kuiva metsä ei ole koskaan täysin t:assa kulonvaaralta. [Veljekset] pakenivat jälleen metsien t:aan KIVI. — *turv|issa,* -ista, -iin. a) *harv.* adv:n tavoin: turvassa. | Hiiri oli t:issa kivenkolossa. Lattian alle t:iin pujahtanut kissa. - - on viisainta vetää sormensa t:iin KILPI. b) postp:n tavoin: jkn tai jnk turvaamana, suojaamana. | Kaupungin muurien t:issa. Väestö kiiruhti linnan t:iin. Kun lapsi joutuu kodin t:ista maailmalle. Eli vielä vanhempiensa t:issa. Sytytti tupakan pystyyn nostetun kauluksen t:issa. Jalkaväki eteni tykistötulen t:issa. Teollisuus edistyi suojelutullien t:issa. Pakeni maailman levottomuutta mystiikan t:iin. Voimme hiljaa siinä junan kolinan t:issa vähän laulaakin SILL. Ei sinun olisi pitänyt täältä maan t:ista ahtautua kaupunkipaikkoihin JOTUNI. — *jnk turvin* (postp:n tavoin) jnk turvassa, turvaamana; jnk tukemana, avulla. | Pystyy liikkumaan kainalosauvojen t:in. Maihin-

nousu onnistui laivaston tulen t:in. Pimeyden t:in varkaat pääsivät pakoon. Metsien liikahakkaus on estetty lain t:in. Opiskella apurahan t:in. Opetteli uuden ammatin, jonka t:in pystyi hankkimaan elatuksensa. Tukipalkkioiden t:in maatalous on pysynyt kannattavana. Hillottu kurpitsa säilyy puolukan t:in. Siitä saatiin sitten karhu ja hevosentappaja kiinni ketun t:in [= avulla] KS.
3. *yhd.* Oikeus-, sairaus-, sosiaali-, vakuutust.

turvaaj|a[10] *tek.* < turvata. **1.** Vahvistetut poliisiosastot toimivat käräjärauhan t:ina. Vientiteollisuus maksutaseen t:ana. Jeesus, iankaikkisen elämän t. Sä olet minun toivoni / ja ainut t:ani VK. **2.** *harv.* Jumalan armoon t:at.

turvaamat|on[57] *kielt.a.* Sodan syttyessä maan rajat olivat vielä aivan t:tomat.

turvaamis|toimenpide *s.* — *Lak.* vakuustoimenpide (esim. takavarikko, matkustuskielto), jonka tarkoituksena on täytäntöönpanon turvaaminen. **-työ** *s.*

turvaantua[1*] *v.* = turvautua.

turvaavai|nen[63] *a. heng. harv.* Sä olet murheellisille / ja armoos t:sille / luvannut lohdutuksen VK.

turvail|la[29] *frekv.v.* < turvata. | T. toisten leipään, apuun. Ma sanon piltti raukaks sen, / ken talvet tutisee / ja tuulahduksen tuntien / jo turkkiin t:ee AK.

turvai|nen[63] *a.,* vars. *heng.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* turvallinen, turvaisa. | Hän sulle myöskin saattaa / tien tehdä t:sen SIIONIN KANNEL. Maata panna t:sesti / suo mun tässä uskossa VK.

turvais|a[13] *a.,* vars. *ylät.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* turvallinen, suojainen, suojaisa. | Äidin t. syli. T. valkama. Saariston suojassa kulkeva t. rannikkoreitti. Kodin t. rauha. Tulevaisuus tuntui t:alta. Niin t:aa on, Herra, / sun rauhaas nukahtaa VK.

turva|joukko *s.,* us. *mon.* suojajoukko. | Matkustajien t:joukoksi määrätty sotilasosasto. Itä-Afrikkaan lähetetty uusia brittiläisiä t:joukkoja. **-kaupun|ki** *s.* **1.** *raam.* Israelissa kaupunki, jossa tietämättään tai tahtomattaan tappoon syyllistynyt oli turvassa verikostajilta. | [Määrätkää] t:git, - - että niihin voisi paeta tappaja, joka tapaturmaisesti, tahtomattaan, on jonkun surmannut VT. **2.** *hist.* kaupunki, josta vieraaseen uskontokuntaan kuuluvat kansalaiset saivat turvapaikan. | Richelieu riisti hugenoteilta heidän t:kinsa. **-keino** *s.* Potilaan eristäminen on ensimmäinen t. lavantaudin leviämisen ehkäisemiseksi. **-kirja** *s. hist.* asiakirja, joka takasi haltijansa henkilökohtaisen turvallisuuden hänen oleskellessaan tai matkustaessaan jnk maan alueella, suoja-, suojeluskirja, -kirje. | Martti Luther saapui Wormsin valtiopäiville Kaarle V:n antaman t:n suojassa. **-kirje** *s.* = ed.

turvak|ko[2*] *s. kans.* karvakinnas. | - - Lapissa tarvitaan... t:oita ja kallokkaita JÄRVENT. Tuli turva t:koihin, vara vanhoihin rasuihin SL.

turva|koti *s.* **1.** *vanh.* = koulukoti 2. **2.** apua ja tukea tarvitsevien ihmisten (vars. lasten) huoltokoti. | Turussa sijaitseva pelastusarmeijan t. Yksinäisille äideille tarkoitettu t. **-köy|si** *s.,* vars. *mer.* Meren huuhtoessa aluksen kannen yli miehet pitävät kiinni kannelle pingotetusta t:destä. **-lait|e** *s.* turvallisuus-, suojalaite. | Tasoristeyksien, elokuvateatterin konehuoneen t:teet. **-laito|s** *s.* Spitaalisten t. Seilissä ja Kruunupyyssä olivat maamme ensimmäiset mielisairaiden t:kset. **-lamppu** *s.* kaivos-, varmuuslamppu. **-linna** *s.* Muinaislinnat olivat väestön turva- ja pakolinnoja. — *Kuv.* Sä olet t:na, / oi uskollinen Jumala VK.

turvalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** suojainen, vaaraton, varma. | T. paikka, saaristoreitti, liikenne. Tuntea elämänsä, olonsa t:seksi. Tulipalon varalta rakennukset sijaitsevat toisistaan t:sen välimatkan päässä. Pimeän tultua satamakorttelissa ei ollut t:sta liikkua. Laivasaattue pääsi hävittäjäalusten suojaamana t:sesti perille. Ah, Jeesus linna vahva on, / suojamme t. VK. **2.** turvallisuuden tunteen aiheuttava, luottamusta herättävä. | Avoin, t. ihminen. Hänen olemuksessaan ja äänessään oli jotain t:sta IRIS UURTO. Talvi-illan sakea hämy, jonka tunnelman päävalööri on t. kodikkuus SILL. **3.** levollinen, luottavainen. | T. luottamus. Poikani, ole t:sella mielellä UT. Autuas se aika anna, / - - / jolloin voisin sinuun panna / t:sen toivoni VK. Minä hyökkään suojattomaan maahan, karkaan rauhallisten ihmisten kimppuun, jotka asuvat t:sina — asuvat muuria vailla kaikki tyynni VT.

turvallista|a[2] *v.* tehdä turvallise(mma)ksi. | Liikenteen t:minen.

turvallisuudentunne *s.* Rahanarvon jatkuva aleneminen ei ole omiaan lisäämään säästäjien t:tta.

turvallisuu|s[65] *omin.* < turvallinen. | Jalankulkijan, työntekijän t. Ampumaradan tulee täyttää yleisen t:den asettamat vaatimukset. Valtakunnan sisäinen ja ulkonainen t. YK:n perustarkoituksena on kollektiivinen t. — - - jokin leveä t. olemuksessa IRIS UURTO. — *Yhd.* ajo-, henkilö-, juna-, liikenne-, palo-, työt.

turvallisuus|järjestelmä *s.* vars. järjestelmästä, joka pyrkii takaamaan kansainvälisen turvallisuuden. | Kansainvälisenä t:järjestelmänä Kansainliitto tuotti pettymyksen. Toisen maailmansodan jälkeen turvauduttiin jälleen kollektiiviseen t:järjestelmään. **-kysymy|s** *s.* Länsi-Euroopan, Kaakkois-Aasian t:kset. **-lait|e** *s.* turva-, suojalaite. | Rautateiden, hitsaamon, lentokoneen t:teet. **-määräy|s** *s.* Elokuvateattereista annetut t:kset. Tulipalon syynä oli t:sten laiminlyönti. **-neuvosto** *s.* (*lyh.* TN) Yhdistyneet Kansakunnat -järjestön elin, jolla on päävastuu kansainvälisen rauhan ja turvallisuuden säilymisestä. | Viisi vakinaista ja kuusi kahdeksi vuodeksi kerrallaan valittavaa Yhdistyneiden Kansakuntien jäsenvaltiota muodostaa t:n. **-näkökoht|a** *s.* Liikenneviikolla kiinnitetään tavallista suurempaa huomiota t:iin. **-palvelu** *s.* vrt. seur. | T:n joukot. **-poliisi** *s.* useissa valtioissa poliisielin, jonka tehtävänä on huolehtia valtakunnan turvallisuudesta; vrt. suojelupoliisi. **-sopimus** *s.* valtioiden välinen sopimus, joka tähtää allekirjoittajien turvallisuuden lisäämiseen. **-sy|yt** *s. mon.* T:istä alus oli pimennettynä. **-tae** *s.,* tav. *mon.* jllek valtiolle annettu

vakuus siitä, että sitä ei uhkaa hyökkäys. **-toimenpide** *s.* **-vaatimus** *s.* **-vyö** *s.* = turvavyö.
turva|lupa *s.* henkilökohtaisen koskemattomuuden tai kulkuneuvon esteettömän matkan turvaamisesta annettu vakuus; vrt. turvakirja. **-metsä** *s. metsät.* asutuksen ja viljelyksen turvana oleva metsä; vrt. suojametsä. **-paik|ka** *s.* Luostarit olivat rauhattomina aikoina matkustajien t:koina. Aleksis Kivi löysi viimeisen t:kansa Tuusulasta veljensä luota. Ja nämä kaupungit olkoot - - t:koina verenkostajalta, niin ettei tappajan tarvitse kuolla [vrt. turvakaupunki 1] VT. Puunkolot lintujen t:koina. — *Erik.* valtiollisista syistä vainotulle vieraan maan alueelta myönnetty suojapaikka; vrt. asyyli. | Hakea t:kaa vieraan valtion lähetystöstä. Luther sai t:an Wartburgista. **-paikkaoikeu|s** *s. lak.* suoja, jonka valtio myöntää sen alueelle paenneille vieraan valtion kansalaisille, esim. kieltäytymällä luovuttamasta valtiollista rikollista toiselle valtiolle, asyylioikeus. | Pyytää poliittista t:tta. Myöntää, evätä t. **-puu** *s. kans. kuv.* suoja, tuki, turva. | - - lopussa odotti kurjuus, vaivaistalo ainoana t:na HAANPÄÄ. **-raide** *s. raut.* kulkutien turvaamiseksi erikoisesti rakennettu, puskuriin päättyvä raide, jossa ei saa pitää vaunuja.
turvas[66*] *s. murt.* turve, turpas.
turva|saattue *s.* **-satama** *s.* **-säilö** *s. lak.* epävapauden tila (tai laitos), johon esim. poliittisesti vaarallinen henkilö voidaan yleisen turvallisuuden vuoksi määrätä. | T:ksi sanotaan joskus myös pakkolaitosta.
turva|ta[35] *v.* **1.** *tr.* **a.** antaa turvaa jkta, jtak vastaan, jklta, jltak, suojata, suojella, varjella. | Poliisi t:a kansalaisia rikollisilta, väkivallanteoilta. Vuokralaisen t:aminen häädöltä. Maan rajat on t:ttava! Metsän t:aminen vahingonteolta. C-vitamiini t:a terveytemme keripukkia vastaan. Sotasalaisuuksien t:aminen lainsäädäntötoimenpiteillä. — Elää t:tussa [→ turvallisessa] ympäristössä. Viettää t:ttua [→ turvallista] elämää. Tulevaisuus tuntuu entistä t:tummalta → turvallisemmalta. **b.** varmistaa, varmentaa, taata; raja ed. ryhmään ei aina selvä. | Perääntymistien, paon t:aminen. Saavutetun menestyksen t:aminen ja edelleen kehittäminen. Toimenpide, jonka tarkoituksena on t. saariston sairaskuljetukset myös kelirikon aikana. Tieteenharjoittajien jälkikasvun t:aminen. Kansaneläkkeen saanti on t:ttu kansaneläkelailla. Virka, joka t:a ainakin siedettävän toimeentulon. Täystyöllisyyden t:aminen. Laki t:a kansalaisten henkilökohtaisen vapauden. Sopimus, joka t:a Englannin ja Ranskan ystävyyden. — Riittävien sateiden vuoksi vuoden perunasato näyttää t:tulta → varmalta. **2.** *intr.* turvautua. | T. Jumalaan, Raamatun sanaan, Herran armoon. T:a Herraan kaikesta sydämestäsi VT. Suo, että aina sinuun luotamme, / sun hyvyyteesi, Isä, t:amme VK. T. vanhempiinsa, naapureihin. Vanhuksen oli pakko t. sauvaan. Puolustajat t:sivat lopulta käsiaseisiin. T. jalkoihinsa, nyrkkeihin, puukkoon. Rahattomana piti välistä t. panttilaitokseen. Joutui t:amaan armoleipään. Vieraan apuun t:aminen ei ole hauskaa. Pois mielestämme verinen kosto, ja t:tkaamme lakiin KIVI. Mihinkä t:jaisin, / kun synti ahdistaapi VK[V].
turvat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* turvaa, suojaa vailla oleva; vrt. suojaton. | T:tomat lapset, lesket, vanhukset. Tuntea olonsa t:tomaksi. Jänis on hyvin t. eläin. Vihollisen ilmaherruuden vuoksi jalkaväki oli avomaastossa täysin t. Avoin ja t. raja. Alituinen häätöuhka teki vuokralaisten elämän t:tomaksi. Hänet valtasi epämääräinen t:tomuuden tunne. Sosiaalinen t:tomuus. Tältä t:tomalta tytöltä koetettiin juonilla monikoukkuisilla oikeutensa kietoa pois KIVI.
turvat|ti[6*] *s.* suojatti, alumni, klientti. | Orvoksi jäätyään poika oli tätinsä t:tina. Koiraemo otti ketunpoikaset t:ikseen.
turvattomuudentunne *s.* Levottomuus ja t. valtasi mielet.
turvau|tua[44] *v.* pitää jkta, jtak turvanaan, etsiä apua, tukea jklta, jstak, käyttää avukseen, hyväkseen; nojautua, turvata. | T. Jumalaan, Herran armoon. Lapsi t:tuu äitiinsä. Sairauden sattuessa on parasta t. lääkäriin. T. jkn apuun. T. aseisiin, nyrkkeihinsä. Ahdistettuna rotta t:si hampaisiinsa. Junan jo mentyä oli t:duttava linja-autoon. Saimme t. apostolinkyytiin. Soittaa ulkoa, nuotteihin t:tumatta. Huonosti kieltä taitavana hänen oli pakko t. sanakirjaan. Kadon vuoksi oli t:duttava pettuunkin. T. petokseen, valheeseen. T. muistiinsa. Tilanne, jossa on paras t. vain omaan järkeensä. Keino, johon t:dutaan vain äärimmäisessä tapauksessa. Kysymys, jota selvitettäessä ei enää tarvitse t. pelkkiin olettamuksiin.
turva|vaihde *s. raut.* vaihde, joka käännettynä määräasentoon estää muilta raiteilta pääsyn turvattavalle kulkutielle. **-vaunu** *s. raut.* veturin ja matkustajavaunun tai vaarallisia aineita kuljettavan vaunun ja muun junan välissä suojana oleva vaunu; vrt. suojavaunu. **-vyö** *s.* vyö, jolla auton tai lentokoneen matkustaja turvallisuuden lisäämiseksi voi kiinnittäytyä istuimeensa, turvallisuus-, varmuusvyö.
tur|ve[78*] *s.* **I.** huokoinen, kevyt, enemmän tai vähemmän tumma maalaji, joka on viimeisenä geologisena ajanjaksona muodostunut etupäässä epätäydellisesti hajaantuneista suokasvien jäännöksistä. | Hyvin lahonnutta t:vetta. Nostaa t:vetta koneella. T:peen käyttäminen kuivikkeena, maanparannukseen, polttoaineeksi. Maanviljelykseen sopii parhaiten keskinkertaisesti maatunut t. — *Yhd.* korpi-, korte-, metsä-, mutasuo-, rahka-, ruoko-, sara-, suot.; pintat.; raakat.; kone-, lapio-, pistot.; kuivike-, polttot. **II. 1.** maatumattomien kasvinosien muodostama tai sitoma ohuehko, kivennäismaan päällä oleva kerros tai sen kappale; mätäs. | Irrottaa t:vetta kuokalla, lapiolla. T. kääntyi auran tieltä tasaisena viiluna. Nurmikosta leikattu t. T:peilla katettu maja. Taisteluhaudan reunat naamioitiin t:peilla. — Kallioilla kasvoi muutama t. ruoholaukkaa. Suuri ruohoinen t. peitti kiven. - - kukkuupa viimein lähellä hautaamme kiviaidan t:peella kunnian käki KIVI. - - tunge pääsi t:pehesen, / mätä mättähän si-

sähän [käärmeenluvussa] KAL. — *Yhd.* keto-, mätäs-, nurmi-, oja-, piennart.; irto-, kuokka-, viillost.; ruohosipuli-, sammalt. **2.** *kuv.* ed:een liittyen. **a.** jkn viljelemästä maasta, kotikonnusta tai pysyväisestä asuinpaikasta. | Puskea omaa, vieraan t:vetta 'viljellä maata'. Siitä lähtien torpparit saivat puskea t:vetta oman peltonsa saroilla. Pysyä kiinni t:peessaan 'kotitilassaan'. Samalla t:peella he olivat eläneet sukupolvesta toiseen. Puolueen ohjelmavaatimuksena oli: oma t. joka perheelle. On minulla - - majani ympärillä pieni t., jota kätteni väellä viljelen KIVI. — Olla t:peeseen kiinnitetty, sidottu 'vailla oikeutta muuttaa tilalta'. T:peeseen sidottu lampuoti, maaorja. — *Yhd.* kotit. **b.** vars. *ylät.* eräissä ilmauksissa vainajan viimeisestä lepopaikasta, haudasta. | T:peen alle vaipuneet esivanhempamme. Hän oli levännyt t:peen alla jo toistakymmentä vuotta. Isännän jouduttua t:peeseen talo rappeutui. Jo on turva t:pehessa, / armo kirkon aidan alla, / toivo Tuonelan tuvissa KR. Haastavi tumman / Tuonelan herra, / t:pehen alta / ankara mies LEINO. Tulee mies Turun takainen, vaan ei t:pehen alainen SL.

turve|aine, -aines *s.* **-alue** *s.* Konnunsuon t. **-alusta** *s.* T:lle syntynyt saraniitty. Useimmat suokasviston lehtisammalista kasvavat t:lla. **-auma** *s.* **-bentsiini** *s.* turpeesta synteettisesti valmistettu bentsiini. **-briketti** *s.* **-geologia** *s.* turvekerrostumien levinneisyyttä, rakennetta, syntyä ja käytännöllistä merkitystä tutkiva geologian haara. **-geologinen** *a.* Suosta löydetyn suksen t. iänmääritys. **-hauta** *s.* turpeennostossa suohon tehty hauta. **-hiili** *s.* turpeen hiillossa syntynyt kiinteä tulos.

turveh|tia[17*] *v.* -dus[64] *teonn.* päällystää turpeilla. | T:dittu tien luiska, ratapenkere. T:timiseen käytetään lujaa ja sitkeää niittyturvetta.

turve|jauhe *s.* hienoksi jauhettu kuivattu turve. | T. veturien polttoaineena. **-kaasu** *s.* turpeesta saatu polttokaasu. **-kaira** *s.* turvekerrostuman tutkimiseen käytetty kaira. **-kappale** *s.* **-katto** *s.* katto, jossa päällimmäisenä katteena on turpeita. | Kellarin t. Päivänkakkaroita kasvava t. **-kattoinen** *a.* T. savupirtti, sauna. **-kerros** *s.* **-kerrostuma** *s.* **-koksi** *s.* turvehiili. **-kota** *s.* Lappalaisen t. **-kuitu** *s.* turpeessa lahoamatta säilynyt kasvin (tav. niittyvillan) kuitu. **-kuokka** *s.* vrt. turvelapio. **-laji** *s.* **-lapio** *s.* turpeen kaivamiseen ja nostamiseen tarkoitettu lapio. **-levy** *s.*

turvelo[2] *deskr.s.* pitkä-, takkukarvaisesta oliosta. | Laiha lehmän t. Parrakas miehen t. Lammasnahkainen lakin t.

turve|lämmitys *s.* **-|maa** *s.* vrt. turve I. | T:maita on Suomessa n. 1/3 maan pinta-alasta. Kuivatettu suomaa on tiiviimpää kuin luonnontilassa oleva t. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* Vuosisatojen aikana t:seksi maatunut puu. Kivennäismaaperää peittävä t. mullaskerros. **-maja** *s.* **-massa** *s.* Suossa oleva t. sisältää enimmäkseen vettä. T:n kuivaaminen ja valmistaminen briketeiksi. **-multa** *s. maat. vanh.* hyvänlaatuisesta turpeesta ja kivennäismaasta valmistettu multa. **-muodostuma** *s.* **-murska** *s.* **-muta** *s.* vrt. muta 2. **-mät|äs** *s.* Kuopan täyttäminen t:täillä. Palsa on 2—4 m:n korkuinen t. **-navetta** *s.* turpeista tehty karjasuoja. **-niitty** *s.* turveperäinen niitty; vrt. nurmi-, tulvaniitty. **-näyte** *s.* Suosta kairattu t. **-paakku** *s.* **-pala(nen)** *s.*

turvepehku *s.* kuivattua ja hienoksi revittyä rahkaturvetta, jota käytetään etup. kuivike- ja lannansekoitusaineena sekä eristys- ja täytetarkoituksiin, sammalkuivike. **-lanta** *s. maat.* lanta, jonka seassa on kuivikkeena käytettyä turvepehkua; vrt. olkilanta. **-n|repijä** *s. tekn.* = turpeenrepijä. **-osuuskunta** *s.* **-paali** *s.* **-suo** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

turve|peite *s.* Suon t. Korsun katto oli naamioitu t:peitteellä. **-peittei|nen** *a.* T. karjakota. Hautausmaan kiviaita oli käynyt t:seksi. **-penkki** *s.* turpeista tehty penkki. | T. majan edessä. **-peräinen** *a.* T. niitty. **-seinämä** *s.* **-|suo** *s.* turvekerrostumia sisältävä suo. | T:soita on lauhkean vyöhykkeen pohjoisosissa ja arktisen vyöhykkeen eteläosissa. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-terva** *s.* turvetta kuivatislaamalla saatu paksu, pahanhajuinen aine. **-tiili** *s.* tiilen muotoon leikattu turve.

turvetta|a[2*] *v.* **1.** muuttaa turpeeksi. | Maatumisen t:ma kasvipeite. **2.** *harv.* peittää turpeilla, turvehtia. | Katon, ratapenkereen t:minen.

turvettu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) turpeutua, turpeentua. *(1.)* Suon t:minen. Polttoturve on muodostunut t:neista sammal- ym. suokasveista. *(2.)* Polun, pihan t:minen. - - t:maan olivat jo päässeet poltettujen talojen pihamaatkin IVALO.

turve|varasto *s.* Tehtaan t. Maapallon t:varastot. **-varat** *s. mon.* Suomen t.

turvikko[4*] *deskr.s.* Kivellä. | - - se t. ja peukalo, se pikkunappula Eero.

turvitell|a[28*] *frekv.v. harv.* turvautua. | - - eikä ole vielä tähän päivään mennessä t:ut yhteiskuntaan HAANPÄÄ.

turvo|s[64] *s.* turvotus, turpoama, turvottuma. | Rauhasiin muodostunut t. T:ksia kasvoissa. — Vars. *turvo|ksissa,* -ksiin (adv.) turvonneena, paisuksissa. | Jalat, kädet ovat t:ksissa. Itkeä silmänsä t:ksiin.

turvo|ta[38*] *v.* **1.** aineista, esineistä: laajeta, paisua imeytyvän nesteen vaikutuksesta. | Puu, selluloosa turpoaa vedessä. Kiinni t:nnut ovi. Panna ravistunut saavi, vene turpoamaan 'tiivistymään turpoamisen vaikutuksesta'. Umpeen t:nnut sauma. — Ennen keittämistä herneet pannaan joksikin aikaa veteen turpoamaan ja pehmenemään. Hyvin turpoavia suurimoita. **2.** kasvavista kasvinosista yms.: tulla, kasvaa pulleaksi, turpeaksi. | Silmun turpoaminen. Lantun t:nnut juuri. Ruusun kiulukka on t:nnut kukkapohjus. **3.** ruumiin osista tai kudoksista: laajeta nesteen keräytymisen, tulehtumisen tms. johdosta, pöhöttyä, ajettua, turvottua. | Iskusta, hampaan tulehtumisesta t:nnut poski. Umpeen t:nnut silmä. Silmät itkusta t:nneina. Muodottomaksi t:nnut sormi. Nyrjähtänyt nilkka useimmiten turpoaa. T:nnut vatsa. Imusolmukkeiden turpoaminen. — *Leik.* lihomisesta. | Iän mukana t:nnut emäntä.

turvotta|a[2*] *kaus.v.* < ed. | T. puuastioita. Tyn-

nyrin, veneen t:minen. — Janon t:ma kieli. Käärmeen pureman t:ma jalkaterä.
turvottu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) turvota (3). | Nivelen, säären t:minen. Käsivarsi on pahasti t:nut.
turvottuma[13] *s. lääk.* turpoama, ajettuma, pöhöttymä. | Nyrjähdyksestä johtuva t. Ruusun aiheuttama tulipunainen t.
turvotus[64] *s.* **1.** turvottaminen. | Ruiskujen t. — Tav. **2.** turpoaminen, turvonneisuus, turvoksissa olo, pöhö; vrt. turvota **3.** | Ihon t. Lyönnistä johtunut t. Munuaistauti aiheuttaa silmäluomien t:ta. Parantaa t:ta lyijyvesikääreellä. T:ta sairastavan eläimen liha ei kelpaa syötäväksi. — *Yhd.* imusolmuke-, kudos-, nivelt.
tus *lyh.* tusina.
tusculum[7] (myös: Tusculum) *s. kuv.* rauhaisasta maapaikasta, jonne kaupunkilainen (oppinut) vetäytyy. | Kotavuori, Otto Mannisen t.
tusina[14] *s.* (*lyh.* tus) kappalemittana: 12 kappaletta. | T. kahvikuppeja, lautasia, nappeja, nenäliinoja. Puoli t:a hopealusikoita. Puolentoista t:n astiasto. Lapsia täysi t. Sellaisia menee kolmetoista (tai viisitoista) t:an [halv. jstak mitättömästä] SP. Pirun t. '13'. — Myös perusl:n tapaan. | Pari t:a ylioppilasta G.SUOLAHTI. — *Yhd.* kuppi-, kynä-, lautas-, lusikka-, nappi-, sukkat.
tusina- yhd:oissa tav. *halv.* jstak yksilöllisyyttä vailla olevasta, keskinkertaisesta. **-huonekalu** *s.* Halpoja t:ja. **-ihmi|nen** *s.* tavallinen, keskinkertainen ihminen. | T:sen ajatukset, mielipiteet. On sanottu, että elämme t:sen aikakautta.
tusinainen[63] **1.** *s.* tusina, tusinan verta. | T. nappeja, juoksijoita. - - t. nahkoja lampaan *MANN. **2.** *a.* tusinan käsittävä, tusinan suuruinen. | T. joukko.
tusina|kaupalla *adv.* tusinoittain. | Myydä, ostaa jtak t. — Painovirheitä oli t. [= paljon] jo ensimmäisellä sivulla. **-kirjailija** *s.* **-määrin** *adv.* tusinoittain. **-romaani** *s.* Huonosti suomennettu t. **-runoilija** *s.* **-sielu** *s.* vrt. tusinaihminen. **-taide** *s.* **-taiteilija** *s.* **-tavara** *s.* **-tuote** *s.* Elokuva oli tavallista t:tta. **-työ** *s.* Halpaa t:tä oleva rannekello. **-urheilija** *s.*
tusinoittain *adv.* tusina kerrallaan; monta tusinaa; laajentuneessa merk:ssä: suurin määrin, paljon. | Lyhyttavaroita myydään kappaleittain tai t. Lyijykynät oli pakattu t. — Vihollisia kaatui t. T. haikaloja parveili lautan ympärillä. - - t. hän pilkkahistorjia peräänsä jättää KIVI.
tusk|a[11] *s.;* tuskin ks. erikseen; vrt. kipu, vaiva. **1.** ruumiillinen kipu, särky, polte, poltto. | Jäytävä, polttava, raateleva, vihlova t. Haavoittuneen, sairaan, synnyttäjän t:at. Sijoiltaan menon aiheuttamat t:at. Helvetin t:at. T. kasvaa, yltyy, hellittää, häviää, taukoaa. Kärsiä, sietää t:aa, kovia t:ia. Haavoittunut kuoli kovat t:at kärsittyään. Menehtyä t:iin. T:an vääristämät kasvot. T:an hiki otsalla. — Nyrjähtänyt nilkka on (kovilla) t:illa (kans.) 'nilkkaa pakottaa, särkee (kovasti)'. — *tuskissa(an* (adv.) Olla, hourailla, huutaa, kiemurrella t:issaan. T:issaan vaikeroiva potilas. **2.** sielullinen kärsimys, vaiva, hätä, ahdistus, kidutus, piina. | Omantunnon, sydämen t:at. Kärsiä, potea eron, lemmen, rakkauden t:ia. Tantaloksen t:at 'tyydytämättömän halun aiheuttamat kärsimykset'. T:aa tuottava ratkaisu. Tunnon t:issa kamppaileva kristitty. Leikki se on leivän loppu, se t. tupakan loppu SL. - - tietämisen t:ast pois KIVI. — *Kuv.* - - kello kilkatti kuin t:assa KATAJA. — *Harv.* komparoituna. | - - t. kuolla, t:empi tok' elää AK. **3.** vars. eräissä sanapareissa: harmi, kiusa, vaiva, vastus. | Jk aiheuttaa, jstak on työtä ja t:aa, t:aa ja vaivaa. Auto saatiin ojasta työllä ja t:alla. Hänestä koitui pelkkää huolta ja t:aa. Jk on t:an takana 'aiheuttaa vaivaa, kysyy ponnistuksia'. Monen t:an takana se ylioppilaslakki oli. - - ja kuin se [elinaikamme] paras on ollut, niin on se t. ja työ ollut VTV. Kenellä oli t:aa piioistaan, kuka taas valitti tyttärensä kohtaloa ALKIO. **4.** *yhd.* Luomis-, synnytyst.; eron-, kuoleman-, kuolon-, lemmen-, sydämen-, tupakant.; omantunnon-, sielun-, tunnont.; maailmant.; helvetint.
tuskaannutta|a[2*] *kaus.v.* (< seur.) tuskastuttaa. | Kuuma ilma t:a lasta.
tuskaantu|a[1*] (*rinn.* tuskautua) tuskastua. | T. odottamiseen. T. alituisista sateista. Helposti t:va lapsi. Opettaja oli vähällä t. Olet kenties jo t:nut minuun KIVI.
tuskail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* ilmaista (sanoin, liikkein tms.) kiusaantumistaan, ärtymistään tms., tuskitella, harmitella. | T. kotilaskujen, verolomakkeen kimpussa. Isäntä t:i huonojen korjuuilmojen vuoksi. Ei noin vähästä kannata t. ja voivotella. "Pahuksen pahus!" t:i renki. Märät polttopuut panivat monta kertaa t:emaan. - - kuumissaan ja kärpäsissään t:evat hevoset SEPPÄNEN.
tuskai|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tuskallinen, tuskaisa. **1. a.** tuskassa oleva. | T. potilas. Sairas oli koko viime yön hyvin t. **b.** tuskaa ilmaiseva, sisältävä tai aiheuttava. | T. ilme. T:set kasvot, silmät. Kasvoilla häivähti t. hymy. Hengittää t:sesti. [Silmät] tuijottivat tummina, t:sina J.SAULI. Unkka katsahti serkkuunsa ja hänen suupielessään nykähti t:sesti JÄRVENT. Äiti väänsi t:sesti yhteenpuristettuja käsiään LINN. — Uneton, t. yö. Viikko kului t:sessa odotuksessa. T. levottomuus. Ei jäähdy koskaan polte suonieni: / niiss' aina tulvii tuli t.! T.LYY. **2.** malttamaton, hätäilevä. | T. kiire. - - mihin lempoon niin t. hätä H.LOUNAJA.
tuskais|a[13] *poss.a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* = ed. | T. sairaus. T. hymy, ilme. Runon t. pohjavire. - - silmät olivat tuijottavat, suuret ja t:at JOTUNI. — T. odotus.
tuskakohtau|s *s.* Sappikivitautisen, mielisairaan t:kset.
tuskalli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ruumiillista tuskaa aiheuttava, sisältävä tai ilmaiseva, tuskainen, kivullinen, kipeä. | T. leikkaus, rangaistus. T. myrkytystila, kuolema. T:set kuukautiset. Hengittää t:sesti. Yö oli sairaalle t. Hampaan poisto ilman puudutusainetta on t:sta. T. nautinto. — T. ilme. - - pimeämmiksi sammuvat t:sina tuijottavat silmät KILPI. **2. a.** sielullista tuskaa aiheuttava tai ilmaiseva, tuskainen. | T. ahdistus, olo. Ero oli t. Tunsi t:sesti rumuutensa. Esa oli t:sessa sieluntilassa ALKIO. Synnintunnon t. hekuma J.HOLLO. Lähin

aika ennen synnytystä on mökin miehelle aina jännittävää, melkeinpä t:sta elettävää SILL. **b.** harmia, kiusaa, ärtymystä aiheuttava, tuskastuttava, ahdistava, kiusallinen, ärsyttävä. | T:sen pikkutarkka ihminen. Asunto oli t:sen ahdas. T:sen yksitoikkoinen maisema. Hänen pukunsa on t:sen uusi ja muotilehden mukainen TALVIO.

tuskalloi|nen[63] *a. harv.* tuskallinen, vaivalloinen. | T. sairaus. Elämä oli t:sta. - - mut eikö mikään polku muu kuin nuo, / niin t:set, kuolemaan vie meitä *JYLHÄ.

tuskaneuroosi *s. lääk.* vegetatiivisiin neurooseihin kuuluva toiminnallinen hermotauti, jolle ovat ominaisia äkillisesti kehittyvät, kohteettomat tuskaiset ahdistukset.

tuskan|hiki *s.* Otsalla helmeilevä t. Yli koko ruumiin kihosi kylmä t. **-huu|to** *s.* Haavoittuneen t. Kadotettujen t:dot. — Suomen köyhälistön sielusta henkivä t. AHO. **-tunne** *s.* Myrkytyksen aikaansaama t. **-täy|si** *a. kirjall.* Sydän oli t. Ympärilleen loi / hän katseen kauhistuneen, t:den *JYLHÄ. **-täytei|nen** *a.*, vars. *kirjall.* T:set kasvot, silmät. T. elämä.

tuskapä|ä *runok. harv.* **1.** *s.* aika ajoin toistuva tuska. | Niin ukko kipuja kiisti, / työnti tuosta t:itä / keskelle Kipumäkeä KAL. **2.** *a.* tuskainen, tuskaisa. | Poiss' oli tunteet t:ät ja sydän, mi pahaksi paatui LEINO.

tuskastella[28] *v.* tuskailla, tuskitella. | T. lakkoilevan venemoottorin kimpussa.

tuskastu|a[1] *v.* tulla kärsimättömäksi, ärtyneeksi, työlästyä, kiusaantua, pitkästyä, ikävystyä, kyllästyä, tuskaantua. | T. jhk, jstak. T. puutteeseen, odottamiseen. T:i toisen jaaritteluun. Kärsimätön, vähästä t:va ihminen. - - ouosteli aikojansa, / t:i elämätänsä KAL. — *tuskastu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) Katsella kelloaan t:neena. Kuunteli t:neesti puhetta.

tuskastutt|aa[2*] *kaus.v.* < ed. | Pitkä odotusaika t:i lasta. Tämä heikkouteni minua t:aa AHO. — *tuskastutt|ava* (a.) -avasti (adv.) T:avan kuuma ilma.

tuskatila *s.* — *Lääk.* tuskaneuroosi.

tuskat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* tuskaa aiheuttamaton, kivuton. | T. kuolema, loppu. Eläin on teurastettava t:tomasti. Eromme oli t. Toivoni ainoo: t. tuokio pieni LEINO. — *Kuv.* vaivaton, helppo. | Asia ratkaistiin t:tomasti. — Mukava ja t. mies AGAPETUS.

tuskautua[44] *v.* = tuskaantua.

tuskin *adv.* vain muodoltaan myönt. yhteyksissä. **1.** yksityistä ilmausta rajoittavasti määrittävänä: ei kunnolla, ei juuri (edes), ei oikein (edes). | Heikko, t. kuuluva huokaus. Niin pieni, että t. näkyy. Hän t. jaksoi enää seistä. Välikkö, jossa t. mahtuu kääntymään. Poika oli t. kymmenvuotias, mutta terhakka ja yritteliäs. T. kolmannes sadosta on käyttökelpoista. Joessa oli vettä t. nimeksikään. **2.** koko lauseeseen liittyvänä. **a.** epäilevää oletusta tai varovaista kieltoa ilmaisemassa: ei uskottavasti, varmaan ei. | T:pa hän on oikeassa. T. he siihen suostuvat. Asiaa t. käy salaaminen. Keksinnöllä t. on käytännöllistä merkitystä. T. tarvinnee huomauttaa, että - -. Ruoka t. riittää huomiseksi. T:pa siitä mitään tulee. | "Olet erehtynyt." — "T:pa!" **b.** tempor.-lausetta edeltävässä hallitsevassa lauseessa ilmaisemassa, että jtak on tapahtunut juuri ennen kuin tapahtuu jtak muuta. | T. oli toinen lopettanut, kun toinen jo aloitti. - - mutta t. ehdit [= saavutit] miekkain vinkunan ennenkuin kaaduit KIVI. **3.** *hädin tuskin, töin tuskin* vaivoin, nipin napin, juuri ja juuri. | Miehet pelastuivat hädin t. Hädin t. vene pääsi rantaan. Omaisuus riitti töin t. velkoihin. Hämärä oli niin sakea, että töin t. näki lukea.

tuskit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* tuskailla. | Huonot työvälineet saivat miehen t:telemaan. Hampaita saava lapsi t:telee. T. huonoa onneaan. Peeveli! useinpa tässä kyllä uhkaillaan, mutta harvoin paukkuu, ja siitäpä t:telee paksu sydämmein KIVI.

tussah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < tussahtaa. | Puuropata t:telee. Märät puut t:telivat pesässä. Veneen moottori yski ja t:teli.

tussah|perhonen *s.* Anheraea mylitta, intialainen silkkiperhonen. **-silkki** *s. kut.*

tussah|taa[2*] *onom.v.* -dus[64] *omin.* äkillisen ilmavirran, pehmeän putoamisen tms. synnyttämästä vaimeasta, suhahtavasta äänestä: pussahtaa. | Liekki t:ti sammuksiin. Tuli syttyi t:taen. Pamauksen sijasta kuuluikin vain heikko t:dus. Mies t:ti istualleen hankeen. — *Kuv.* mennä myttyyn, raueta, tyssätä. | Asia t:ti siihen.

tussar|i[5] *s.* **1.** vanhanaikainen isokaliberinen, lyhyt sotilaskivääri; lyhyt metsästysluodikko. | Ruotsin armeijassa t:eita käytettiin ensi kerran Pommerin sodassa. Kaksipiippuinen t. **2.** *leik.* yl. (huonosta) tuliaseesta; vars. poikien omatekoisista tuliaseista. | Jynssätä t:iaan. T. räjähti pojan kädessä.

tussa|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* (*rinn.* tuššata) piirtää, merkitä tms. tussilla. | T:ttu kuvio.

tussi[4] *s.* (*rinn.* tušši) hienojakoista nokea oleva musta väriaine, jota nesteeseen sekoitettuna käytetään piirustuksessa; tällainen sekoite. **-kynä** *s.* **-laveeraus** *s.* **-maalaus** *s.* **-piirrin** *s.* **-piirros** *s.* **-piirustus** *s.* **-pullo** *s.*

tussokheinä *s.* Poa flabellata, antarktisilla saarilla kasvava, jopa 2 m:n korkuisia mättäitä muodostava heinä.

-tusten (etuvok. sanoissa -tysten) johdin, jolla muodostetaan kahden tai useamman olion tai asian paikallista tai ajallista suhdetta ilmaisevia adv:eja; vrt. -kkain, -ttain, -tuksin; esim. jalatusten 'jalkapohjat vastakkain', kaulatusten 'kädet toistensa kaulassa', käsitysten 'käsi kädessä', limitysten, lomitusten, nokitusten, perätysten, pääksytysten, päälletysten, rajatusten, seinätysten, selitysten, silmätysten, vastatusten.

tušeera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn. lääk.* suorittaa palpaatio naisen sisäsynnytinten tutkimiseksi.

tušša|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* = tussata.

tušši[4] *s.* = tussi.

tut|a[45] *v. vanh.* ja *ylät.* (tuttu, tuttava ks. erikseen). Kons.-vartaloinen asu v:ä tuntea; käyt. vain I inf:ssä, pass. ind. prees:ssä ja harv. II inf:n instr:ssa. **1.** ks. tuntea I. | Tämän saat vielä t. nahoissasi. [Oli] alkanut t. raiskan kaivavan silmäänsä PAKK. Siinä lähellä toinnutellaan miestä, jonka tulee t. vielä seitsemän kir-

velevän piiskaparin iskut - - ihossaan TOPPILA. - - taivas on etäinen, se sallii itseään t. vain yhdellä aistilla SILL. — Ilma oli täällä niin tukehduttava, että alkoi t. pahoinvointia PAKK. — *Erik.* tulla tuntemaan, kokea. | On saanut elämänsä aikana t. monenlaista. Olemme katkerasti saaneet t. sodan kovuuden. Saat vielä t., ettei taudin kanssa pidä leikitellä. - - ne [äitiys, toveruus ja heräävä rakkaus] t:aan parhaiten nuoruudessa SILL. - - jos itsekin silloin sammun, / t. saanhan vapauden JYLHÄ. - - ilo täyttää sydämen, / kun saimme t. Jeesuksen VK. Kas, siellä luona Kristuksen /- -/ saan t. taivaan rauhaa VK. **2.** ks. tuntea II. | Oisi aikoa iässä, valitenkin vaimo naida, t:en neiti tunnustella SL. Olikin se emäntä puhunut kovin t:en [= tuttavallisesti] ja ystävällisesti ALKIO. Ellen siihen [aikaan] tieten t:en puutu - - M.RAPOLA. **3.** ks. tuntea III. | Hädässä ystävä t:aan SL. Orahasta touko t:aan SL. Helppo sun on t. tuo punaposki ja muhkea varsi *MANN [Hän ei ottanut] sinua t:akseen KIANTO. - - olivat kuolleen kuolleeksi ja ruumiin ruumiiksi saaneet t. LEINONEN. **4.** ks. tuntea IV. | Eipä sillä ja sen vuoksi, vaan katselen t:akseni [oletko nauttinut viinaa] PAKK.

tutent|ti^{6*} *s. kans.* ylioppilas. | - - nytkö ne herrat t:it jo menevät —! KIANTO.

tut|ia^{17} *v. last.* maata, nukkua. | Pikku Jorma t:ii. T:i vielä!

tutisevainen^{63} *a.* tutiseva. | T. vanhus.

tuti|sta^{41} *v.* -na^{14} *teonn.* vapista, täristä, väristä, hytistä. | Lusikka t:see kädessä. Ahven sai ongenvavan t:semaan. Mänty t:si kirveeniskuista. Räjähdys pani koko rakennuksen t:semaan. Autorämä t:si huonolla tiellä. Parta tutajaa. Katsos, kuinka tämä halko t:see KIVI. — Pää, leuka t:see itkusta. Jalkojen, käsien t:seminen. Hartiat t:sivat naurusta. Heikkouttaan t:seva vanhus. — Polvet, housut t:sevat (pelosta). - - papin pöksyt t:sivat ankarasti KIANTO.

tutisutta|a^{2*} *kaus.v.* < ed. | Myrsky t:a talon nurkkia. T:va vilu, pakkanen.

tutjah|della^{28*} *frekv.v.* -telu^{2} *teonn.* vrt. seur. | Tukka t:teli pojan juostessa. - - suuret puut t:televat hänen iskujensa voimasta LEINONEN.

tutju|a^{1} *v. harv.* tutista, huojua, keinua. | - - vaarin parta t:i LARINK. [Tytön] täyteläinen varsi t:i notkeasti laulun tahdissa LEINONEN.

tutjut|ella^{28*} *frekv.v.* < seur. | Tuuli t:telee ruokoja, puita.

tutjutt|aa^{2*} *kaus.v.* < tutjua. | Myrsky t:aa puuta, venettä. Olen laulellut silloin ma keväitä, / kun syystuulet t:i mua LEINO.

tutka^{11} *s.* **1.** *rad.* radiolaite (ja -järjestelmä), jolla jnk kohteen etäisyys ja suunta voidaan määrittää kohteeseen suunnattujen ja siitä takaisin heijastuneiden hyvin lyhyiden radioaaltojen avulla, radar, radiotutka. | Vihollislentokoneen havaitseminen, silliparvien etsiminen t:n avulla. **2.** *kans.* kärki, tutkain. | Ruohon hilkkuva t. KILPI.

tutkaaja^{10} *tek. sot.* (< tutkata) tutkalla mittaaja.

tutkaamis|etäisyys *s. sot.* suurin etäisyys, jonka tutkalaite pystyy tutkaamaan. **-horisontti** *s. sot.* se maapallon pinnan viiva, jonka takana oleva alue jää tutkattaessa katveeseen.

tutka-asema *s.,* vars. *sot.* Ilmavalvontaa varten perustetut t:t.

tutkail|la^{29} *frekv.v.* -u^{2} *teonn.* < tutkata 1. | T. vastaantulevilta oikeaa tietä. Poliisit t:ivat varkaalta hänen rikostoveriaan. Kullervon kuolemanvalmistelusta eivät puutu teologisetkaan t:ut KOSKENN.

tutkai|n^{56} *s.* **1.** (vars. terävä) kärki. | Keihään, miekan, puukon t. Aidanseipään t. Ruohon t. Niemen, vuoren t. Otuksen pituus kuonosta hännän t:meen. Tuuli airon t:messa, lämmin ahkion lävessä SL. Savu saarella palavi, / tuli niemen t:mella KAL. - - noista heinän helpehistä, / tuhatlatvan t:mista KAL. Korkealle koivu t:mensa [= latvansa] nostaa KIVI. Puiden oksien t:mista tipahtelee välkkyviä pisaroita M.RAPOLA. — *Erik.* **a.** *raam.* teräväkärkinen keppi, jota käytettiin ruoskan sijasta vetojuhdan ajamiseen. — *Kuv.* Potkia t:nta vastaan 'vastustella turhaan'. Työläs on sinun potkia t:nta vastaan UT. Vanhasta käytännöstä kiinni pitäminen olisi potkimista t:nta vastaan. **b.** *sot.* maamiinojen paikantamiseen käytettävä ohueen teräskärkeen päättyvä puutanko, sondi. **c.** *kuv.* Vornanen tunsi sanojensa t:men pistävän itseään KOJO. Kipeään kohtaan osasi majuri kyselynsä t:men työntää LEINONEN. - - kiihkon t:men myrkkyinen kärki SARKIA. — Oli (aivan) t:mella [= vähällä], ettei poika hukkunut. **d.** *yhd.* Keihään-, miekan-, neulant. **2.** *kirj.* painokoneen kehilökehykseen tai alistuspöydän alla olevaan tankoon kiinnitettävien kärjellisten nastojen muodostama laite, jonka tehtävänä on arkin kummallekin puolen painettavan tekstin kohdistaminen. | Kohdistaa t:mella. **3.** *mon. kut.* (us. kutomisen päätyttyä irti leikatut) loimien loppupohjukat; vrt. kata. | Alkusolmujen ja t:nten vuoksi on loimien pituutta lisättävä lähes metrillä. Sen t:met, kenen loimet SL. — *Kuv.* Jklla on t:met kourassa, pivossa 'jk on lopussa, väistämättömästi edessä'. | Kyllä Karhun Esankin nyt ovat pian t:met piossa. Saviojan Ville on jo pannut saatavansa kuvernööriin ALKIO. — Paluumatkan viimeisillä t:milla [= osuuksilla, hetkillä] SILL. Ja pyhäinen päivä aleni huomaamatta viimeisille t:millensa SEPPÄNEN.

tutkainlan|ka *s. kut.,* tav. *mon.* T:goista tehdyt niidet.

tutkais|ta^{24} *mom.v.* -u^{2} *teonn.* < tutkata 1. | Matkustajalta t:tiin, mistä hän oli kotoisin.

tutka|laite *s.* = tutka 1. **-mittaus** *s. sot.* maalin sivu- ja korkeuskulman sekä etäisyyden mittaaminen tutkalla. **-suuntima** *s.* tutkalla saatu suuntima. **-sytytin** *s. sot.* tutkalaitteen sisältävä sytytin.

tutka|ta^{35} *v.* **1.** kysyä, tiedustella, tiukata, tivata. | T. jklta tietä, ikää. "Koska?" t:si toinen. | "Kenen keisari sinä olet? Onko sinulla valtakunta ja sotaväkeä?" oli taas t:nnut KAUPPISH. **2.** *sot.* määrittää maali tm. kohde tutkalla.

tutka|tekniikka *s.* **-tiedustelu** *s. sot.* tutkalla suoritettava tiedustelu. | T:n merkitys on suuri varsinkin huonon näkyvyyden vallitessa. **-toiminta** *s.* T. ilmailuviestipalvelun apuna.

tutkaus^{64} *teonn.* < tutkata. **-katve** *s. sot.* tutkan toimintapiirissä oleva alue, jota maastoesteen

tai maapallon pinnan kaarevuuden vuoksi ei voi tutkata; vrt. tutkaamishorisontti.

tutkelm|a[10] *s. kansanr.* runon, virren pätkä. | Jo nyt sain sa'an sanoja, / tuhansia t:oita KAL. Tuhat noista t:ata kertoella voinen LEINO.

tutkelmus[64] *s. kansanr.* = ed. | Saat tuolta sata sanoa, / tuhat virren t:ta KAL.

tutk|ia[17] *v.* -ivasti *adv.* yrittää selvittää, minkälainen jk on, koettaa päästä selville, ottaa selvää jnk laadusta, olemuksesta, sisällyksestä tms.; tarkastaa, tarkastella, tutkiskella. | T. kaivon paikkaa, rakennuksen perustusta. T. postia, tilejä. T. kirjeenvaihtoilmoituksia, horoskooppiaan. T. jnk laatua, painoa, lujuutta, sisällystä. T. jtak katselemalla, tarkastelemalla, koettelemalla, haistamalla. T. jtak suurennuslasilla. T. maaperää kangella. Lentokoneen moottori t:ittiin tarkoin vian löytämiseksi. Koetin t., oliko kaivossa vielä vettä. Näyttelijä t:ii osaansa. Kuvanveistäjä t:ii malliaan. Mainiosti t:ittu [= mallia harkitsevasti tutkien maalattu] asetelma. [Näyttelijä] A:n esittämä pastori oli perin pohjin t:ittu tyyppi. T. potilas(ta) 'ottaa selvä(ä) potilaan tilasta'. Tähtitaivaan t:iminen viehättää maallikkoakin. Partio kävi t:imassa joenylitysmahdollisuuksia. Karhu oli käynyt t:imassa haaskaa. Varikset t:ivat tunkiota. Sillä sinä, joka t:it sydämet ja munaskuut, olet vanhurskas Jumala VT. Herra, sinä t:it minua ja tunnet minut VT. — Asia annettiin erityisen komitean t:ittavaksi. Eläkekysymyksen t:ii ja ratkaisee kouluhallitus. Hovioikeus on t:inut tämän asian ja päättänyt, että - -. Ensin asia t:itaan, sitten miestä hutkitaan SL. — T. [= lukea mietiskellen, syventyen] Raamattua, sanaa, kirjoituksia. Isäntä t:i pöydän päässä Raamattua. Äitivanha istuu kamarinsa ikkunassa - - ja t:ii sanaa AK. — T:iva katse, ilme. Tarkastella jkta t:ivasti.

— *Erik.* **1.** tutkia jtak (ennen tuntematonta) tieteellisessä tarkoituksessa, harjoittaa tieteellistä tutkimusta, tutkimustyötä. | T. eläimiä, kasveja. Syvänmeren t:iminen. T. kivikauden löytöjä. T. arkistoja, asia-, lähdekirjoja. N.N. on erikoistunut keskiajan historian t:imiseen. T. jtak kieltä, murretta. T. jnk aineen kemiallista koostumusta. Koe, jolla t:itaan mahalaukun happoisuutta. Suon viljelykelpoisuuden t:iminen. Kelirikkoalus "Aranda" t:imassa Itämeren suolapitoisuutta. T:iva henki, mieli. **2.** (koettaa) ottaa selvää kyselemällä: kuulustella. **a.** yl. kyselemisestä, tiedustelemisesta. | T. markkinakuulumisia. Miehet t:ivat Matilta nyt tarkemmin asiain menoa ALKIO. Hän t:i vielä mistä olin kotoisin SILL. **b.** ottaa selvää jkn tiedoista ja taidoista suullisesti kuulustelemalla, kirjallisessa kokeessa tms.; tenttiä. | Pappi t:ii seurakuntalaistensa lukutaitoa. T:ikaat häntä, kanttoori, koettakaat pistää häntä pussiin kysymyksillä ja solmusanoilla KIVI. Professori t:i ryhmää kolmatta tuntia. **c.** vars. poliisi- tai oikeusviranomaisten suorittamasta rikolliseksi, syylliseksi epäillyn tm. kuulustelusta. | Mies joutui poliisin t:ittavaksi. Syytetyn ja todistajien t:iminen vastatusten. **3.** *lak. harv.* tutkinnan perusteella harkita tai todeta. | - - jos se [perunkirjoituksen] laiminlyöminen t:itaan jälkeenjääneen puolison tahi perillisen viaksi LK. Katselmus on toimitettava kantajan kustannuksella, mutta on lopullisesti sen vastattava, jonka tuomari - - siihen velkapääksi t:ii LK.

tutkiella[28] *frekv.v.*, vars. *ylät.* (< ed.) tutkiskella, tutkistella. | T. luonnonilmiöitä. Armotöitäs t. / en mä tarkoin taidakaan SIIONIN KANNEL.

tutkielma[13] *s.* **1.** jstak määräaiheesta laadittu suppeahko kirjallinen tutkimus, essee, kirjoitelma. | Fr. Cygnaeuksen Kullervoa käsittelevä t. Oppilaat saivat tehtäväkseen kirjoittaa t:n suomalaisen sotilaan ominaisuuksista. — *Yhd.* erikois-, paikannimit. **2.** aiheeseen syventyen ja sitä tutkien tehdystä valmiista tai luonnosmaisesta (vars. kuva)taideteoksesta; vrt. harjoitelma, luonnos, skitsi. | Alastoman naisvartalon t. Ilmari Kaijalan torieukkoja esittävät t:t. — Minna Canthin Sylvi on loistava tytön luonteen t. — *Yhd.* luonne-, tyyppi-, valo-, värit.

tutkij|a[14] *tek.* — Vars. **1.** tieteellisen tutkimustyön harjoittajista. | Kysymyksen viimeaikaisista t:oista mainittakoon - -. Suomen kielen t:at koolla. — *Erik.* (ilman objektiivista gen.-attr:a) tiedemies. | Etevä, kuuluisa t. T:at eivät ole päässeet kysymyksestä yksimielisyyteen. Suomalaisen t:an klassillinen teos. — *Yhd.* erikois-, hyönteis-, sukut.; atomin-, fysiikan-, historian-, kansanrunouden-, kemian-, kirjallisuuden-, luonnon-, meren-, murteen-, musiikin-, raamatun-, runouden-, syövän-, sään-, taiteent. **2.** ylioppilaan tms. tietojen kuulustelija, tentaattori. | Ankara t. Viralliselle t:alle suoritettu tutkinto.

tutkija|henki *s.* A. on totuuteen pyrkivä t. **-insinööri** *s.* **-jäsen** *s.* Tieteellisen seuran tutkija- ja kannattajajäsenet. **-kunta** *s.* Yhtiön taloudellista tilaa tarkastamaan, sotavahinkoja arvioimaan asetettu t. **-lautakunta** *s.* — *Erik.* aik. kunnallinen lautakunta, joka tutki taksoituslautakunnan suorittamaa taksoitusta vastaan tehtyjä muistutuksia; nyk. valtion veroviranomainen, jossa voidaan hakea muutoksia verolautakunnan päätöksiin; vrt. tarkastuslautakunta. **-luonne** *s.* Taiteilijanakin A. on todellinen t.

tutkijan|henki *s.* Teoksissaan A. osoittaa ennakkoluulotonta t:henkeä. **-ilo** *s.* **-into** *s.* **-kammio** *s.* **-katse** *s.* **-maine** *s.* **-mieli** *s.* **-silmä** *s.* Tiedemiehen terävä t. **-toiminta** *s.* **-työ** *s.* **-ura** *s.* Antautua t:lle. **-virka** *s.*

tutkija|persoonallisuus *s.* **-piiri** *s.* Englanninkielisenä käännöksenä teos saavutti laajat t:t. **-polv|i** *s.* Mennyt, nykyinen t. Kokonaisen t:en kasvattanut tiedemies. **-ryhmä** *s.* **-toveri** *s.* **-voim|a** *s.*, us. *mon.* Keskusrikospoliisi lähetti lisää t:aa. Vuosikymmen merkitsi uusien t:ien esiinmarssia.

tutkimat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* jota ei ole tutkittu, jota ei voi tutkia. | T. vuoristo. Uuden Guinean t:tomat sisäosat. Valtameren t. syvyys. T. kysymys. Jumalan tiet ovat t:tomat. [Kasvot] olivat kalpeat ja t:tomat SEPPÄNEN. Sinäkö käsittäisit Jumalan t:tomuuden VT.

tutkimis|halu *s.* **-into** *s.* Jo poikasena T. A. Edi-

son osoitti sammumatonta t:a. **-menetelmä** *s.* tutkimusmenetelmä. **-tapa** *s.* **-työ** *s.* **-väline** *s.*
tutkimu|s[64] *s.* vrt. tutkinta, tutkinto. **1.** *abstr.* (vars. järjestelmällinen, suunnitelmallinen) tutkiminen, tutkimistoiminta; us. *mon.* jnk tutkimiseksi suoritettu toimenpide tai sarja toimenpiteitä. | Kemiallisen yhdisteen kvalitatiivinen t. Kudosnäytteen mikroskooppinen t. Maaston silmämääräinen t. Kansankulttuuri tieteellisen t:ksen kohteena. — Rikoksen selvittämiseksi toimeenpantu t. Ketään ei tuomita ilman edellä käypää t:sta. Hallitus aikoo suorituttaa perusteellisen t:ksen maatalouden kannattavuudesta. — Sairauden laadun selvittämiseksi suoritettavat kokeet ja t:kset. Maapallon metsävarojen arvioimiseksi suoritetut t:kset. T:kset uuden tien suunnan määrittämiseksi. T:kset onnettomuuden syiden selville saamiseksi jatkuvat. Poliisin rikospaikalla suorittamat t:kset. T:sten mukaan tulipalon syynä olivat vialliset sähköjohdot. Kavallukseen liittyvissä t:ksissa on käynyt ilmi hämmästyttäviä seikkoja. — *Erik.* tieteellisestä tutkimuksesta. **a.** Monivuotisen t:ksen tuloksena ilmestynyt teos. Eri kielten vertaileva t. Tiedemiesten t:kset. Laboratoriossaan t:ksia suorittava kemisti. Atomin rakenteesta uusimpien t:sten perusteella saatu käsitys. Syvänmeren eläimiä koskevat t:kset. A. julkaisi t:stensa tulokset kolmena laajana nidoksena. **b.** yl. tieteellisestä tutkimustyöstä, tieteen harjoittamisesta, tieteestä. | T:ksen uusimmat saavutukset. Kansallisen t:ksemme tärkeimmät tehtävät. Maamme teknillisen t:ksen edistäminen. T:ksen ala laajenee alati. T:ksen hyväksi myönnetyt määrärahat. Harjoittaa t:sta. Teologisen t:ksen harjoittajat. **2.** *konkr.* kirjallinen tuote (teos, julkaisu, kirjoitus), jossa tieteellisesti käsitellään, tutkitaan jtak aihetta; vrt. tutkielma. | Väitöskirjat ym. t:kset. Laaja, moniosainen, suppea t. A. on julkaissut useita t:ksia romaanisen filologian alalta. **3.** *yhd.* (lähinnä 1. kohtaan liittyviä:) Atomin-, kansanrunouden-, kielen-, kirjallisuuden-, kotiseudun-, kulttuurin-, käsialan-, laadun-, luonnon-, maan-, maaston-, meren-, murteen-, musiikin-, napaseudun-, painon-, persoonallisuuden-, raamatun-, runon-, sadun-, solun-, suon-, taiteen-, tyylin-, työnt.; biologian-, fysiikan-, historian-, kemiant.; (vars. 2., mutta us. myös 1. kohtaan liittyviä:) elintarvike-, hinta-, järvi-, kansanrunous-, kide-, kulttuuri-, malmi-, markkina-, mielipide-, murre-, musiikki-, myynti-, napa-, nimi-, paikannimi-, polio-, rikos-, rotu-, sana-, suhdanne-, suku-, syöpä-, säe-, tyylit.; (sekä 1. että 2. kohtaan liittyviä:) elinkustannus-, happamuus-, itävyys-, kaksos-, kalastus-, kalleus-, kannattavuus-, kestävyys-, kirjallisuus-, kosteus-, kovuus-, kulutus-, lujuus-, perinnöllisyys-, satoisuus-, älykkyyst.; detalji-, lähdet.; arkisto-, kenttä-, laboratorio-, maastot.; röntgent.; tilastot.; veri-, ysköst.; erikois-, esi-, joukko-, jälki-, koe-, lisä-, osa-, perust.; lääkärint.
tutkimus|aihe *s.* **-aine** *s.* Fysiikka opetus- ja t:aineena. **-aineisto** *s.* Kerätä t:a. Laajaan t:on perustuva väitöskirja. T:n muokkaaminen. **-aines** *s.* **-ala** *s.* Valita ydinfysiikka t:kseen. Fonetiikan t:na on kielen ääntämys. **-alue** *s.* T:ella suoritetaan koeporauksia. **-apuraha** *s.* Nuorten tieteenharjoittajain t:t. **-asema** *s.* Biologinen, kasvitieteellinen t. **-assistentti** *s.* **-esine** *s.* tutkimuskohde. **-haar|a** *s.* Kielimaantiede on verraten nuori t. Sielutiede jakautuu useihin t:oihin. **-halu** *s.* tutkimishalu. **-harrastus** *s.* **-huone** *s.* **-instituutti** *s.* tutkimuslaitos. **-into** *s.* tutkimisinto. **-kaava** *s. el. kasv.* kaava, jonka avulla voidaan määrittää, mihin heimoon, sukuun ja lajiin tutkittava eläin- tai kasviyksilö kuuluu. | Kasvin elintapoihin ja yleisiin muoto-opillisiin seikkoihin perustuva t. **-keino** *s.* Verenlaskeutumiskoe on luotettava t. infektion toteamiseksi. **-kent|tä** *s.* Syöpää vastaan käytävä taistelu tarjoaa yhä vielä tiedemiehille laajan t:än. **-keskus** *s.* **-koe** *s.* **1.** jnk tutkimiseksi tehty koe. **2.** vars. *vanh.* (kokeeksi laadittu) tutkimus; ks. tutkimus 2. | Väitöskirja, joka on ensimmäinen kielemme painotusoppia käsittelevä t. **-koh|de** *s.* Ballistiikan t:teena ovat varsinkin ammusten ja luotien liikkeet ja radat. **-koje** *s.* **-komissio** *s.* **-komitea** *s.* **-laboratorio** *s.* **-laitos** *s.* Kielitieteellinen, taloustieteellinen t. Ydinfysiikan t. **-lautakunta** *s.* **-materiaali** *s.* **-matka** *s.* Maantieteellinen, arkeologinen t. Marco Polon t:t. Tri N. on palannut Amerikan museoihin tekemältään opinto- ja t:lta. **-matkailija** *s.* henkilö, joka tekee matkoja ennestään tuntemattomille tai vähän tunnetuille seuduille tutkiakseen niiden luontoa, asukkaita, kulttuuria tms., tutkimusretkeilijä. | H. M. Stanley, maailmankuulu t. **-menetelm|ä** *s.* Lääketieteen, biologian, kielitieteen t:ät. Vertaileva, induktiivinen, progressiivinen t. Kromatografia, eräs kemiallisten yhdisteiden määrittämiseen käytettävä t. T:ien kehittäminen. **-metodi** *s.* = ed. **-objekti** *s.* tutkimuskohde. **-ohjelma** *s.* **-osasto** *s.* **-paikka** *s.* **-piiri** *s.* 1. tutkimusala. 2. vrt. piiri IV.2. | Opintokerhon luonnontieteellisen t:n kokous. **-pöy|tä** *s. lääk.* T:dällä makaava potilas. **-pöytäkirja** *s.* **-reaktori** *s.* Atomintutkimuskeskuksen t. **-retkeilijä** *s.* tutkimusmatkailija. **-retki** *s.* tutkimusmatka. **-retkikun|ta** *s.* Luonnontieteellinen t. Amundsenin t. Englanti lähetti alueelle sotilaallisen t:nan. **-saavutus** *s.* **-sarja** *s.* Poliorokotteen keksimiseksi suoritettu t. H. G. Porthanin t. "De poësi Fennica". **-selostus** *s.* **-stipendi** *s.* **-suunnitelma** *s.* Apurahan hakijan on esitettävä tarkka t. **-suun|ta** *s.* Vallalla oleva t. Kansanrunouden tutkijana Kaarle Krohn oli historiallis-maantieteellisen t:nan perustaja. **-säätiö** *s.* **-tapa** *s.* **-tarkoitu|s** *s.* Matkustaa t:ksessa. T:ksiin myönnetyt määrärahat. **-tehtävä** *s.* **-toiminta** *s.* **-toimisto** *s.* Sosiaaliministeriön sosiaalinen t. **-tulos** *s.*, us. *mon.* **-|työ** *s.* Laboratoriossa suoritettava t. Kaivosalueella jatketaan t:töitä. **-vankeus, -vanki, -vankila** *s. vanh.* tutkintavankeus, -vanki, -vankila. **-vapaus** *s.* **-väline** *s.* Stetoskooppi on lääkärille välttämätön t.
tutkinnanvarainen *a. lak.* inkvisitorinen.
tutkinta[15*] *s.* tutkiminen, tutkimus. | Potilaan t. ennen leikkausta. Oppilaan tietojen t. | Ja sitten alkoi t. — Vieras kyseli ja kyseli E.ELENIUS. - - vapaat olkoon t. ja tieteen lähteet LARINK. —

Erik. *lak.* Oikeusasian, rikolliseksi epäillyn t. Virallisen syyttäjän on toimitettava t., onko pidätettäessä menetelty laillisesti. Valmistava, alustava t. 'rikosasioissa ennen varsinaista oikeudenkäyntiä toimitettava tutkinta, jonka tarkoituksena on saada selville, onko riittävää aihetta syyttää jkta henkilöä tuomioistuimessa, ja valmistaa asia oikeuden käsittelyä varten kokoamalla saatavissa oleva todistusaineisto'. Sitä, joka on vangittuna t:a varten - - älköön vihittäkö avioliittoon LK. — *Yhd.* poliisit.

tutkinta|-asiakirjat *s. mon. lak.* **-elin** *s.* Sisäasiainministeriön t. **-komissio** *s.* — *Erik.* kansainvälinen komissio, jolle valtiot uskovat jnk riitaisuutensa selvittämisen. **-käräjät** *s. mon. hist.* etsikkokäräjät. | Tutkinta- ja oikaisukäräjät. **-lautakunta** *s.* **-menetelmä** *s. lak.* vrt. seur. **-menettely** *s. lak.* oikeudenkäyntimenettely, jonka mukaan oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen on tuomioistuimen asiana;)(käsittelymenettely. **-pöytäkirja** *s. lak.* Poliisiviranomaisten laatimat t:t. **-tuomari** *s. lak.* tuomari, jonka tehtävänä on toimittaa rikoksesta epäillyn henkilön valmistava kuulustelu, tutkintotuomari. **-vankeu|s** *s. lak.* vankeus, jonka tarkoituksena on helpottaa rikoksen selvittämistä, estää todisteiden hävittäminen ja rikoksesta epäillyn pakeneminen, tutkintovankeus; vrt. rangaistusvankeus. | Syytetyn katsottiin kärsineen ansaitsemansa vapausrangaistuksen sillä, että häntä oli kauan pidetty t:dessa. **-vanki** *s. lak.* henkilö, jota pidetään tutkintavankeudessa, tutkintovanki; vrt. rangaistusvanki. **-vankila** *s. lak.* vankila, jossa tutkintavankeja säilytetään, tutkintovankila; vrt. rangaistusvankila.

tutkin|to[2*] *s.* **1.** kuulustelu(je)n, koke(id)en tms. muodossa tapahtuva jnk oppiarvon, virka- tai ammattipätevyyden tms. saavuttamiseksi vaadittujen tietojen ja taitojen osoittaminen, niiden edellyttämien oppikurssien ja opinnäytteiden suorittaminen; myös yksityisestä kuulustelusta, tentistä, kokeesta; tilaisuudesta, jossa sellainen suoritus tapahtuu. | Yliopistossa suoritettavat opinnäytteet ja t:not. Filosofian kandidaatin, diplomi-insinöörin, eläinlääkärin, kosmetologin t. Kasvatusopin t. T:non suorittanut laivuri. Suoritti yksityisesti keskikoulun t:non. Suullinen, kirjallinen t. Vaikea, helppo t. Pitää, panna toimeen t. Valmistautua t:toon. Selviytyä t:noistaan ennätysajassa. Saada t:nossa reput. — *Yhd.* agronomin-, apteekkarin-, arkkitehdin-, eläinlääkärin-, farmaseutin-, insinöörin-, kandidaatin-, kisällin-, konemestarin-, laivurin-, lentäjän-, lisensiaatin-, lääkärin-, maisterin-, merikapteenin-, mestarin-, papin-, perämiehen-, proviisorin-, sairaanhoitajan-, tuomarin-, upseerint.; hallinto-, kameraali-, kunnallis-, metsänhoito-, pastoraali-, raittius-, saarnalupa-, sanomalehti-, virka-, ylioppilast.; keskikoulu-, korkeakoulu-, yliopistot.; alku-, diplomi-, erikois-, ero-, loppu-, osa-, päästö-, pääsyt. **2.** *vanh.* tutkinta, tutkimus. | - - olkoon, sitten kun konkurssi näin on rauennut, erinäisen t:non varassa, kenen tulee kulut asiassa kärsiä LK. Miksi vierasmiehet, vaikeat t:not ja lainoppineitten koukut? KIVI. — *Yhd.* poliisit.

tutkinto|aika *s.* Ylioppilaskirjoitusten t. **-aine** *s.* T:essa hyväksytyt osittaistutkinnot. **-järjestys** *s.* **-lautakun|ta** *s.* T:nalle suoritettu kielikoe. Ylioppilastutkinnon kirjoituskokeet arvostelee t. **-lu|vut** *s. mon.* opinnot tutkintoa varten. | Turkuun palattuansa Runeberg ryhtyi innokkaasti t:kuihinsa TARK. **-maksu** *s.* **-päivä** *s.* **-pöytäkirja** *s.* = tutkintapöytäkirja. **-tilaisuus** *s.* **-todistus** *s.* tutkinnosta annettu todistus. **-tuomari** *s.* = tutkintatuomari. **-vaatimu|s** *s.*, tav. *mon.* Ylioppilaskirjoitusten, yliopiston t:kset. Englantilaisen filologian laudatur-arvosanan t:kset. **-vankeus** *s.* = tutkintavankeus. **-vanki** *s.* = tutkintavanki. **-vankila** *s.* = tutkintavankila.

tutkiskelija[14] *tek.* < seur.

tutkiskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< tutkia) tutkistella, tutkiella. | T. pöytälaatikkoa. T. kirjaa. [Herodes] t:i heiltä tarkoin, mihin aikaan tähti oli ilmestynyt UT. - - t:koon tuomari, missä kohdin heidän kertomuksensa pitävät yhtä ja missä eriävät LK.

tutkistelemu|s[64] *s. harv.* tutkistelu; tutkimus, tutkielma. | Harrastaa Shakespearen draamojen t:sta. — Erityistieteiden syvimmät t:kset saavat puoleksi filosofisen luonteen A.GROTENFELT.

tutkistelija[14] *tek.* < seur. | Ahkera jumalansanan t.

tutkistel|la[28] *frekv.v.* (< tutkia) tutkiskella, tutkiella, tarkastaa. | T. Raamattua. Siinä istui hän kauan, harkiten ja t:len sekä tuulenpesää että pahkaa KIVI. — Mutta Maria kätki kaikki nämä sanat ja t:i niitä sydämessänsä UT. — [Hän] on tullut t:emaan kasvistoa meidän ihanaan Arnolaaksoon KIVI. — "Hanna kulta, sano, mitä me nyt teemme?" t:i Olga CANTH.

tutkistelm|a[13] *s. harv.* tutkistelun tulos, tutkistelemus. | Kotihartaudessa käytettäväksi sopivia lyhyitä Jumalan sanan t:ia. Solmu Sortimo lähetti itse t:ansa ystävälleen KIANTO.

tutkistelu[2] *teonn.* (< tutkistella) tutkiminen; mietiskely, pohdiskelu, meditaatio. | Eivät olisi sietäneet läheskään kaikkien edusmiesten valtakirjat tarkkaa t:a AK. — Lyhyitä t:ja sisältävä mietekirja. — *Yhd.* raamatunt.; itset.

tutkit|taa[2*] *fakt.v.* (< tutkia) tutkituttaa. | T. lapsi lääkärillä. Liha t:ettiin laboratoriossa.

tutkitutt|aa[2*] *v.* = ed. | Hallitus t:i uuden radan suunnan.

tutkivai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* tutkiva. | T. katse. T:set silmät.

tuttav|a[13] (*partis.* < tuta) = tuttu; tuttavuus ks. erikseen. **1.** *a.* -asti *adv.* tav:mmin tuttu. | T. mies, naapuri. T. perhe, talo. Autossa sattui olemaan t. kuljettaja. Hevonen hörähti t:an äänen kuultuaan. - - tupaa t:ampi on nyt hauta *MANN. - - öisin ylläs tähdet valvoo, / t:asti tuikuttaa ANTTI RYTKÖNEN. **2.** *s.* Omaiset ja t:at. Muuan t:ani. Hyvänpäivän t. Tilapäinen t. Meistä tuli hyvät t:at 'tuttavukset'. Käydä t:issa. Mennä t:iin. T:an kauppa, ks. ◡. - - kipujen mies ja sairauden t. VT. Olivatpa veljekset myös kylmän t:ia KIVI. — *Yhd.* lapsuudent.; kauppa-, liike-, matka-, perhet.; herra-, mies-, nais-, tyttöt.

tuttavai|nen[63] *a. runok.* tuttava, tuttu. | - - en nähnyt kellään muotoa ma t:sta tuota *MANN.

tuttavalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* tuttavan tavoin suhtautuva; tuttavuussuhteelle ominainen; läheinen, likeinen, tutunomainen, familiääri(nen). | Hän pyrkii olemaan liiankin t. T., melkein toverillinen suhde. T. kädenpuristus. T. tervehdys, sanonta, silmänisku, seurustelu. T. kirje. Nyökätä t:sesti vastaantulevalle. Taputti t:sesti olalle. Miehen käytöksestä oli t:suus kaukana. Raha-asioissa päättyy t:suus. [Savupiipusta tuprusi] melkein aina t. savukiehkura SILL.

tuttavankauppa *s.* (myös ⌒) tutunkauppa. | Ostin häneltä piipun t:a.

tuttava|perhe *s.* Lähtijä oli jo suorittanut jäähyväiskäynnit t:perheissä KOSKENN. **-piiri** *s.* T:ini kuuluva henkilö. Vainajaa jäi omaisten lisäksi kaipaamaan laaja t.

tuttavoi|da[30] *v. harv.* seurustella tuttavallisesti, veljeillä. | [Kierikan isäntä] oli jonkin verran t:nut punaisten kanssa SILL.

tuttavukset[64] *s. mon.* tutut, tuttavat suhteessa toisiinsa. | Hyvät, vanhat t.

tuttavuu|s[65] *s.* **1.** *harv.* tuttuus. | Siinä taasen paikan t. matkamiestä pysähdytti ALKIO. **2. a.** se että jkt ovat keskenään tuttavia, tuttavukset, tuttavien suhde. | T:temme on peräisin sodan ajalta. Pyrkiä, päästä jkn t:teen 'tuttavaksi'. Ehdottaa, esittää lähempää t:tta 'sinuttelua'. Hieroa t:tta jkn kanssa. Sanoa t. irti. Hankkia, saada, solmia uusia t:ksia. Sai viran vaikutusvaltaisten t:ksien avulla. Ylvästellä hienoilla t:ksillaan. — T:den kauppaa 'tutunkauppaa'. — *tehdä tuttavuutta jkn, jnk kanssa* (koettaa) tutustua jkhun, jhk. | Emäntä tuli viereeni t:tta tekemään. Menin tekemään t:tta talon koiran kanssa. Teos, jossa lukija saa tehdä t:tta tieteen uusimpien saavutusten kanssa. Saatiin tehdä t:tta nälänkin kanssa 'nähdä nälkääkin'. Pojat saivat tehdä t:tta vitsan kanssa 'saivat vitsaa'. Korpi, joka ei ole milloinkaan joutunut tekemään t:tta kirveen kanssa. **b.** henkilöstä, oliosta, asiasta, johon jku on tutustunut. | Hän on hyvin mielenkiintoinen t. Muistin eilisen t:teni, maisteri N.N:n 'johon olin eilen tutustunut'. Elokuva, joka on varsin miellyttävä t. Minulla on t:ksieni joukossa puoli tusinaa enkelimäisiä tyttöjä KOSKENN. **c.** *yhd.* Mies-, nais-, poika-, tyttöt.; kirje-, liiket.

tuttavuussuh|de *s.* Läheinen t. Solmia uusia t:teita. Paikka järjestyi t:teiden perusteella.

1. **tut|ti**[4*] *s.* **1.** (maito)pullon suulle kiinnitettävä kumi-imuke, jolla lapsi voi imeä maitoa tms.; sen tapainen (vastalevyllinen ja renkaallinen) imuke, jota lapsi imee viihdytyksekseen. — *Yhd.* huvi-, imu-, kumit. **2.** kuontalo. | - - näyttää siltä kuin aivina itsestään valuisi t:ista hänen käsiinsä SILL. — *Yhd.* pellava-, rohdint.

2. **tutti**[4*] *s. mus.* **1.** koko orkesterin yhteissoitto. — *Yhd.* orkesterit. **2.** urkujensoitossa kaikkien äänikertojen täysi voima. — *Yhd.* urkut.

tuttipullo *s.* Lapsi lakkasi itkemästä saatuaan t:nsa.

tut|tu[1*] (*partis.* < tuta) tuttava. **1.** *a.* -usti *adv.* -tuus[65] *omin.* jonka jku hyvin tuntee;)(outo, tuntematon, vieras. | T. henkilö. Olemme lähemmin t:ut, t:tuja, tav. 'sinut'. Hän on t. kaikkien kyläläisten kanssa. Kasvot vaikuttivat t:uilta. Monista elokuvista t:uksi tullut näyttelijä. T. talo, tie, ympäristö. T. tarina. Jo lapsuudesta t. virsi. Kaikille hyvin t. sävelmä. Äidin t. ääni. Pihalta kuuluivat t:ut askelet. Maisema alkoi tuntua t:ulta. Nimi kuulosti jollakin lailla t:ulta. Monista teoksista t. väite. T:usti mutkitteleva polku. Poskien monen monet rypyt olivat t:usti ristikkäin SILL. - - niin moni tähti tuikettaan / t:usti sieltä valaa *MANN. Paikkakunnan t:tuus. — *Yhd.* puolit. **2.** *s.* Terveiset t:uille ja tuntemattomille! Hyvät t:ut 'tuttavukset'. Hyvänpäivän t. Näin t:tujen kesken ei tarvitse ujostella. Koira saattaa tuntea vanhan t:tunsa vielä vuosien kuluttua. Nälän, pakkasten, kaikkien tuulien t. 'nälän [jne.] kokenut'. Tuli ei polta t:tuansa, / herjaele heimoansa KAL. Jos mun t:tuni tulisi, / ennen nähtyni näkyisi KR. Ruohon halki kulki kaitainen polku, kaikkien käyttäjiensä t. SILL. — T:un kauppa, ks. ⌣. — *Yhd.* liike-, perhet.; lapsuuden-, nuoruudent.

tuttupiirtei|nen *a.* T:set kasvot.

tutu|a[1] *v. last.* (vain vahva-asteisia muotoja) nukkua, tuutua. | Pannaanpas pikku Leena t:maan.

tutun|kauppa *s.* (myös ⌒) tuttujen välinen, sopuehdoin tehty kauppa, tuttavankauppa. | Koko kaupanteko oli sellaista t:kauppaa. — Vars. *tutun|kaupalla, -kauppaa* (adv.) Sain kellon Kallelta t:kaupalla. Myyn sen sinulle t:kauppaa puoleen hintaan. **-näköinen** *a.* tav. ⌒. | T. mies. Laiva oli uudelleen maalattunakin t. **-omai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* tutulta näyttävä tai tuntuva; tuttavallinen. | T. viljelysaukeama. Muukalaisen puheessa oli t. korostus. T:seksi käynyt tapa. Aiheen t:suus. — Tyttö tarttui poikaa t:sesti käsivarresta. **-sävyinen** *a.* tav. ⌒. **-tyyppinen** *a.* tav. ⌒.

tutusta|a[2] *v.* tutustuttaa. | Sain tilaisuuden t. hänet uuteen ystävääni. T. oppilas kotiseutuunsa. Varsan t:minen valjaisiin. Lähetyssaarnaajat koettivat t. alkuasukkaita kristilliseen moraaliin.

tutustel|la[28] *v.* koettaa tutustua, tehdä tuttavuutta; totutella. | T. paikkakunnan asukkaisiin. Kierteli uudessa talossa paikkoihin t:len. Esiteltiin ja t:tiin KARHUM. Siihen ajatukseen täytyi vähän t. HAANPÄÄ.

tutustu|a[1] *v.* tulla tutuksi jkn kanssa, tulla (omakohtaisesti) tuntemaan jku tai jk; saada jnk tuntemusta, perehtyä jhk. | T. naapuriinsa. Matkoillaan hän on t:nut erilaisiin ihmisiin. Hauska(a) t.! Nuorten ensi t:minen. Enemmän t:ttuamme havaitsin hänet varsin miellyttäväksi ihmiseksi. Äreäluonteinen koira, joka ei helposti tutustu vieraisiin. — Läksimme t:maan paikkakunnan nähtävyyksiin. T:misen [= katsomisen] arvoinen elokuva. Opintoretkeläisiä maaseudun elämään t:massa. Vieraan kielen opetuksen yhteydessä oppilaat saavat t. myös kyseisen maan kulttuuriin. Ranskan kielen alkeisiin t:minen. T. moderniin lyriikkaan. Asia, johon olen t:nut vain sanomalehtien palstoilta.

tutustumaton[57] *kielt.a.* Asiaan t. henkilö.
tutustumis|illanvietto *s.* **-kierro|s** *s.* 15 km:n hiihtäjät t:ksella Holmenkollenin maastossa. **-käynti** *s.* **-matka** *s.* Englannin suurlähettiläs t:lla Sisä-Suomessa. **-retki** *s.* **-tilaisuus** *s.*
tutustutt|aa[2*] *kaus.v.* (< tutustua) tutustaa. | Esittelyn tarkoituksena on t. (toisiinsa) keskenään ennestään tuntemattomia henkilöitä. Opas t:i matkailijoita Olavinlinnaan. Viehättävällä tavalla kirja t:aa lukijansa syvän meren ihmeisiin.
tuu *interj.* tav. toistettuna. **1.** kehtolauluissa viihdyttelysanana. | T. t. tupakkirulla, / mistäs tiesit tänne tulla? KR. **2.** *onom.* torven äänestä. | Ja tanotorveen Erkki / tu-tuu-tuu — toitottaa LARINK.
tuuba[11] *s. mus.* matalaääninen vaskipuhallin.
tuubi[4] *s.* **1.** metallista puristamalla valmistettu ahdassuinen, kokoon puristettava putki, jollaisissa myydään liimaa, värejä, hammas- ja parranajotahnaa, ihovoiteita, erilaisia säilykkeitä yms., purso; metallista, lasista tm. jäykästä aineesta valmistettu tasapaksu, sylinterin muotoinen lääkepakkaus, putki, putkilo. — *Yhd.* alumiini-, lyijy-, tinat.; hammastahna-, liima-, värit. **2.** *tekn.* = tuliputki. — *Yhd.* teräst. **-kattila** *s. tekn.* = tuliputkikattila. **-vär|i** *s.* tuubiin pakattu väri. | Veteen liukenevia t:ejä.
tuudinta[15*] *teonn.* < tuutia. | Pienokainen nukahti kehdon t:an.
tuudit|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. **1.** *tr.* T. lasta polvella. Aallot t:telivat purjehtijan uneen. **2.** *intr.* tuutia (2), soutaa, liekkua. | Keinutuolissa t:televa isäntä. Siell' on lapsen lysti olla, / illan tullen t. / helmassa Tuonelan immen KIVI.
tuuditt|aa[2*] *kaus.v.* (< tuutia 2) keinuttaa nukutettavaa tai nukkuvaa lasta sylissä, kätkyessä tms. (laulaen tai hyräillen); yl. nukuttaa sylilasta; liekuttaa, kiikuttaa, heijata, lullata, soutaa, soudattaa, sylkyttää, tuutia. | Äiti t:aa lasta. Vuoron perään sisarukset t:ivat itkevää pikkuveljeään. T. pienokainen laulamalla uneen. — Laineiden liplatus t:i purjehtijan uneen. — *Kuv.* Metsän puita tuuli t:aa KL. Tuuli tuuitti venoista KAL. Olin jo t:anut itseni siihen uskoon, että - -. Tehty sopimus t:i kansan väärän turvallisuuden tunteen valtaan. T. levotonta omaatuntoaan raamatunlauseita lukemalla.
tuudittaja[10] *tek.*
tuudittau|tua[44] *refl.v.* < tuudittaa. — Tav. *kuv.* T. hyväuskoisuuteen, väärien kuvitelmien valtaan. T:tui siihen luuloon, että - -. Maa oli t:tunut siihen huolettomaan varmuuteen, ettei sen kimppuun hyökätä. Niin olen t:nut sateen ääntä kuuntelemaan PÄLSI.
tuuditttu|a[1*] *pass.v.* < tuudittaa. | T. uneen. — *Kuv.* Hän melkein t:i sovintotunnelmaan HEPOR.
tuuditus[64] *teonn.* < tuudittaa. | [Veden kohina] on kuin kehtolaulun t:ta AHO. **-laulu** *s.* Lapsi nukkui t:un.
tuuhah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Tukka t:telee tuulessa. - - savu alkoi t. PAULAH.
tuuhaht|aa[2*] *deskr.v.* lennähtää, leyhähtää. | Poika tulla t:i sisään. Teltta t:i savua täyteen.
tuuhe|a[21] *a.* -us[65] *omin.* vars. karvapeitteestä, lehvistöstä yms.: tiheä, sankka, paksu, pörheä, lehtevä. | T. parta, tukka. Mies katsahti t:iden kulmakarvojensa alta. Karhun t. turkki. Ketun t. häntä. Talitiaisen t. höyhenpeite. - - itken kassan kauneutta, / tukan nuoren t:utta KAL. T. kataja, kuusi. T. oksisto, puistikko. T. sammalmätäs. - - tie toi t:aan lepikkoon AHO. — *Kuv.* Kansan tapojen - - kuvauksena se [Seitsemän veljestä] oli t:ampaa [= rehevämpää] ja realistisempaa, - - kuin mihin oli totuttu TARK. Miehen puhe oli mitä t:inta savolaismurretta.
tuuheaharjainen *a.* T. ori.
tuuheahko[1] *mod.a.* Kauran t. röyhy.
tuuhea|häntäinen *a.* T. kettu, orava. **-höyheninen** *a.* **-karvainen** *a.* T. karhukoira. **-kulmainen** *a.* jolla on tuuheat kulmakarvat. | Pitkäpartainen, t. ukko. **-latvainen** *a.* T. mänty, palmu. **-latvuksinen** *a.* **-lehtinen** *a.* T. vaahtera. **-lehväinen** *a.* **-oksai|nen** *a.* Pitää sadetta t:sen kuusen alla. **-partai|nen** *a.* Jumala kuvataan tavallisesti t:seksi mieheksi. **-röyhyinen** *a.* T. heinäkasvi. **-tukkainen** *a.* T. pojan vesseli. **-turkkinen** *a.* T. karhu. — *Kuv.* T. honka, sammalmätäs. **-villainen** *a.* T. lammasrotu.
tuuhent|aa[8] *v.* tehdä tuuhea(mma)ksi. | Pensasaitaa voidaan t. leikkaamalla. **-ua**[1*] *pass.v.* (< ed.) = seur.
tuuhe|ta[34] *v.* tulla tuuhea(mma)ksi, tuuhentua, tuuhettua, tuuheutua, tuuhistua;)(harveta. | Tukka t:ni sairauden jälkeen. Leikkaaminen edistää kasvin t:nemista.
tuuhettu|a[1*] *v.* = ed. | Jo Karjalan kunnailla lehtii puu, / jo Karjalan koivikot t:u V.JUVA.
tuuheutua[44] *v.* = tuuheta.
tuuhistu|a[1] *v.* = tuuheta. | Tukka, turkki t:u. — T:nut hän tietysti on lihavassa maaperässään [hyvässä virassaan] AHO.
tuuhku[1] *s. kans.* haju, tuoksu. | Tupakan, tervan t. - - jottei henki haisahtele, / tuuhahtele karjan t. KAL. - - pihkan t. lainehtii vain yli koko kylän KOJO.
tuuhot|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* kyyhöttää, kyhjöttää, nyhjöttää. | Metsä t:taa peltoaukeaman takana. Ukko istua t:taa portailla. Niin siinä [häätuvassa papin puhuessa] hetkinen t:etaan kuin kirkossa minävaivaisen aikaan TOPPILA.
tuuka|ta[35(*)] *v. ark.* -us[64] *teonn.* kattaa (3). | T. kahvipöytä.
tuuki[4] *s.* **1.** *ark.* pöytäliina. | Levitti uuden t:n pöydälle. — *Yhd.* pöytät. **2.** *tekn.* = tasotuuki.
tuulaaki[4] *s.* kaupunkien hyväksi kannettu tullilisämaksu, satamatulli. **-maksu** *s.*
tuulah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < tuulahtaa. | Hiljainen, lämmin t:telu. — Vapauden hengen t:telu. Teoksesta t:telee vastaan aito kansanelämä.
tuulahdu|s[64] *teonn.* < seur. | Ilmassa tuntui keväinen t. 'tuulenhenkäys'. Ikkunasta leyhähti kesän tuoksujen t. — *Kuv.* Jotka hankkivat aarteita petollisin kielin, ovat haihtuva t. VT. Vapaammat t:kset pääsivät puhaltamaan elämän kaikilla aloilla. T. suuresta maailmasta, menneiltä ajoilta. Pariisista tulevat muodin uusimmat t:kset. Uusia t:ksia kielten opetuksen alalla. Teos, joka tuo virkistävän t:ksen mu-

siikkielämäämme. Se romanttinen t., joka 1890-luvulla kulki läpi Suomen kirjallis-taiteellisen elämän TARK. — *Yhd.* kevätt.

tuulaht|aa[2*] *mom.v.* (< tuulla) ilmavirrasta, tuoksusta yms.: leyhähtää. | Ovesta vastaan t:ava ilma. Yökylmä t:aa vasten kasvoja. Vastaan t:i kukkien tuoksua. - - pakarin piipusta t:ava savu SILL. — *Kuv.* Teos, jonka sivuilta t:aa entisten huolettomien aikojen henki. Häntä vastaan t:i muistoja ylioppilasajoilta AHO.

tuula|s[66] *s. kal.* ahrain. | Iskeä kalaa t:alla. — Olla t:alla 'tuulastamassa'. Niin t:alleko lähdette? LEHT.

tuulas|kala *s.* tuulastamalla pyydystettävä tai pyydystetty kala. **-koura** *s. kal.* veneen kokkaan kiinnitettävä kouramainen rautateline, jossa tuulastettaessa poltetaan tervaksia, tuohuksia tms., parila(s)kopra. **-mies** *s.* tuulastaja.

tuulast|aa[2] *v. kal.* -us[64] *teonn.* pyydystää kaloja ahraimella vars. pimeän aikana tulen valossa, tuohustaa. | Siian t:aminen kysyy taitoa.

tuulastaja[10] *tek.*

tuulastul|i *s. kal.* tuulastustuli. | Järveltä näkyvät t:et.

tuulautta|a[2*] *v.* tuulettaa nopeasti. | T. huone. — *Kuv.* Lähde nyt meidän kanssa markkinoille sappeasi t:maan! NUOLIV.

tuuleentu|a[1*] *v.* **1.** (*rinn.* tuuleutua) tuulettua, tuultua. | Huone sai t. toista tuntia. Vaatteet ovat t:massa parvekkeella. — *Kuv.* Lähti kaupunkiin t:maan 'hakemaan vaihtelua, virkistymään'. **2.** *kans.* tuleentua. | Miksis et leikkaa t:nutta viljaa - -? KALLAS.

tuulelm|a[13] *s. harv.* tuulahdus. | - - ruisvainiot karehtivat vienoissa t:issa KIANTO.

tuulemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* joka tai jossa ei tuule, tuuleton. | Mutta sehän se onkin kärpäsille mieleen, se t. ilma AHO.

tuulen|alainen *a.* **1.** tuulen alapuolella oleva; suojanpuoleinen. | Aukean t. laita. **2.** tuulelle altis, tuulen käytävä. **-ark|a** *a.* -uus *omin.* tuulelle arka. | T. kasvi, paikka. **-halkaisija** *s.* Auton etuosaan kiinnitettävä t. Kurkiaurassa on aina yksi lintu vuorollaan t:na. 3 000 m:n kohdalla N.N. siirtyi t:ksi 'juoksijajonon kärkeen'. — *Leik.* Hänelläpäs on komea t. [= nenä]! **-haltija** *s. myt.* **-henki** *s.* Hiljainen, lämmin, vieno t. T. hyväilee kasvoja. T. kahisi kellastuneissa koiruohoissa TALVIO. **-henkäys** *s.* Ei käynyt t:täkään. T. sai järven pinnan väreilemään. **-humina** *s.* Savupiipusta kuuluva t. **-jumala** *s. myt.* **-kaa|to** *s.* tuulen kaatama puu. | Rinne oli täynnä t:toja. Sammaltuneet t:dot ojentelivat kämpyräisiä juuriaan K.M.WALLENIUS. **-kala** *s.* Ammodytes, meressä eläviä pitkiä ja soukkia petokaloja. **-koura** *s. kans.* **1.** tuulenpesä. | Tukka kuin t. AHO. **2.** = seur. | T:t peittivät aamuöisen taivaan HEPOR. **-kyn|si** *s. kans.* korkealla taivaalla oleva ohut hattarainen pilvijuova, jonka uskotaan osoittavan seuraavan päivän tuulen suuntaa. | Ei näkynyt yhtään pilveä, ei pienintäkään t:ttä PAKK. **-lento** *s.* = tulenlento. **-leyhkä** *s.* Etelästä puhaltava hiljainen, lämmin t. **-mittari** *s.* = tuulimittari. **-mittaus** *s.* **-nenä** *s. kans.* **1.** tuulispää. **2.** tuulen aiheuttama tartunnainen. **-nopeus** *s.* tav. ⁀. | T. oli 5 m sekunnissa. **-nuoliainen** *s. kans.* veden pinnalla äkkikääntein nopeasti liikkuva tuulenviri. **-paine** *s.* (tav. ⁀) voima, jolla tuuli painaa rakennus- ym. pintoja. **-pesä** *s.* vars. puissa esiintyvä luonnottoman tiheä versosto. | Havupuiden t:t ovat silmumutantteja ja siis periytyviä. Koivujen t:t aiheuttaa tavallisesti muuan paljaskoteloinen sieni. - - ja muistutti heidän tukkansa t:ä koivussa KIVI. **-pieks|entä,** -äntä *s. kuv.* turhasta, hyödyttömästä, tarkoituksettomasta puhumisesta tai toiminnasta. | Talouspoliittinen t. Koko yritys on pelkkää t:äntää. **-pieks|ijä,** -äjä *s. kuv.* vrt. ed. | Poliittinen haihattelija ja t. **-pitäv|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* T. kangas. **-puoleinen** *a.*, vars. *mer.* tuulen puolella oleva;)(suojanpuoleinen. | T. jalus. T. rannikko, rinne. **-puol|i** *s.*, vars. *mer.* ylähanka, ylähangan puoli, luuvartti;)(suojanpuoli, lee. | Vetää purjetta t:elle. — [Oli] katsottava, ettei [tervahaudan] t. päässyt palamaan hopummasti kuin alainenkaan puoli PAULAH. T:ella mäkeä. **-puuska** *s.* vihuri, tuulispää. | Voimakas t. kaatoi veneen. — *Kuv.* Pauhulla ja töminällä riensivät he porstuvasta tupaan ja siitä t:na tulisijan hilistöön KIVI. **-puuskaus** *s.* **-pyörre** *s.* T. nostaa pölyä ilmaan. Tulipalon synnyttämä t. **-päällinen** *a.* tuulen päällä oleva. | T. ranta. **-silmä** *s. mer.* (myös ⁀) se näköpiirin kohta, josta tuuli näyttää puhaltavan. **-suoja** *s.* suoja tuulta vastaan, tuulelta suojassa oleva paikka. | Istuttaa kuusia puutarhan t:ksi. Etsiä, hakea t:a. Olla t:ssa. Mentiin saaren kupeelle t:an. — *Erik.* = 2. lakka 1.a. | Kyhätä havuista t. — *Leik.* [Keitto ja tee] joutuvat sukkelasti suun kautta t:an PÄLSI. **-suojai|nen** *a.* tuulelta suojassa oleva. | T. laakso, lahti. Tomaatit on istutettava t:seen paikkaan. **-suoju|s** *s.* esine, rakennelma tms., jonka tarkoituksena on suojata tuulelta. | T:ksella varustettu lyhty. **-suosij|a** *s. kasv.* kasvi, jonka pölytys tapahtuu tuulen avulla. | Melkein kaikki heinäkasvit ovat t:oita. **-suun|ta** *s.* tav. ⁀. | T. oli myötälaitainen. T:nan määrittäminen. **-tu|pa** *s. kuv.* perusteeton haave, haaveellinen suunnitelma tai ajatusrakennelma, ilma-, pilvilinna. | Rakennella t:pia. T:vat sortuvat, särkyvät. **-vihuri** *s.* T. ryöpyttää lunta. **-viima** *s.* Kylmä, pureva t. T. vinkuu nurkissa. **-vinkka** *s. kans.* - - oli äkeä pakkanen ja ytimiin tunkeva t. HAANPÄÄ. **-vire** *s.* = seur. | Ilmassa ei tuntunut t:ttäkään. **-viri** *s.* heikko tuulenhenki. | Pienenpieni t. liikkui sen [järven] pintaa pitkin JÄRVENT. **-voima** *s.* tav. ⁀. **-väre** *s.* tuulenviri.

tuuleskell|a[28] *frekv.v.* < tuulla. | On t:ut jo viikon päivät.

tuulet|ella[29*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < tuulettaa. **1.** *tr.* T. vuodevaatteita. **2.** *intr.* olla jssak, liikkua tms. tuulettuakseen. | Läksi hiukan t:telemaan ulkomaille.

tuuletin[56*] *väl.* (< tuulettaa) kone, jolla painetaan tai imetään ilmaa joko tuulettamiseksi tai savun, tomun, lastujen tms. poistamiseksi, ventilaattori; vrt. lietsoin, puhallin, tuhotin. — *Yhd.* imu-, keskipako-, roottori-, siipi-, siivikko-, sähköt.; pöytä-, seinät.

tuulet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* (< tuuli) tyyni. | T. ilma, sää. Päivä oli pilvinen, mutta t. Sääs-

ket viihtyvät kosteilla ja t:tomilla paikoilla. - - täydellinen t:tomuus esti pursia pääsemästä satamasta J.FINNE.

tuulet|taa[2*] *v.* tuuleuttaa, tuulluttaa. **1.** päästää tai johtaa raikasta (ulko)ilmaa vars. (asuin)-huoneeseen ilman puhdistamiseksi, savun tms. poistamiseksi tms., ventiloida; vrt. ilmastoida. | T. keittiö. Makuuhuone jäi aamulla t:tamatta. Ummehtunut, huonosti t:ettu kellari. T. tupakansavu pois olohuoneesta. — T. kasvilavoja. **2.** pitää esineitä, vars. vaatteita raikkaassa ilmassa tuultumassa. | T. vuodevaatteita parvekkeella. Kastuneet purjeet on kuivattava ja t:ettava. T. lipaston laatikoita, vanhoja kirjoja. — *Erik.* tuultaa. | T. jyviä. Malisen Pekka kun toi t:tamatta ja selvittämättä [myllyyn] nuo ryyniotrat LASSILA. **3.** *kuv.* Mennä t:tamaan [= ulkoiluttamaan] koiraansa. Käydä t:tamassa itseään [= hakemassa vaihtelua, virkistymässä] kaupungissa. Taide-elämämme kaipaisi perusteellista t:tamista. Ja sappeaan t:taakseen Tervola astui kerjäläisiä säikyttelemään NUOLIV.

tuulettaja[16] *tek.* — Tuuletuslaitteista par. tuuletin.

tuulettamaton[57] *kielt.a.* T. huone. [Makuukomeroissa] oli aina t. umpinainen haju KALLAS.

tuulettamis- = tuuletus-.

tuulettautu|a[44] *refl.v.* < tuulettaa. | Läksin iltakävelylle hiukan t:maan.

tuulettu|a[1*] *pass.v.* (< tuulettaa) tuuleutua, tuultua. | Huoneen annettiin t. toista tuntia. Vaatteet ovat t:massa parvekkeella. Kalliolla oli rysiä t:massa. — *Kuv.* Lähti kaupunkiin t:maan.

tuuletus[64] *teonn.* < tuulettaa. | Huoneiden t. eli ilmanvaihto, ventilaatio. Vaatteiden t. Tehokas, puutteellinen t. Kasvilavan t. — Keuhkojen t. raikasta ilmaa hengittämällä. — *Kuv.* Tulenkantajien toimeenpanema kirjallisen elämämme t. — *Yhd.* ikkuna-, imu-, lämminilma-, paine-, risti-, roottori-, sähköt. **-aukko** *s.* Seinässä oleva t. Korsun, kellarin, vilja-aitan t. **-ikkuna** *s.* **-ilma** *s.* Huoneeseen ikkunasta tuleva t. **-järjestelmä** *s.* Sairaalan, tehdashallin t. **-kanava** *s.* Seinissä kulkevat t:t. **-kone** *s.* **-lait|e** *s.* Navetan t:teet. **-luukku** *s.* Kellarin t. **-parvek|e** *s.* Vaatteiden tuulettaminen on sallittua vain t:keilla. **-putk|i** *s.* Rakennuksen t:et. **-roottori** *s.* Katolla pyörivä t. **-teline** *s.* Vuodevaatteiden t. **-torni** *s.*

tuuletuttaa[2*] *v.* **1.** *kaus.* (< tuulettua) tuulettaa. | T. huonetta. T. vaatteita. **2.** *fakt.* < tuulettaa.

tuuleut|taa[2*] *v.* tuulettaa. | Asunnon t:taminen. Kellari on kesän mittaan t:ettava.

tuuleutu|a[44] *v.* = tuuleentua 1. | Huoneiden t:minen. Vuodeverhot estävät vuodetta t:masta.

tuul|i[32] *s.* **I.** (tav. ilmakehän alimmissa kerroksissa) maanpinnan suuntaan tapahtuva ilman virtaus; vrt. tuulahdus, henkäys, puuska, vihuri, viima, myrsky. | Heikko, kohtalainen, navakka, voimakas, kova, raju, myrskyinen t. 4 boforin t. Tasainen, puuskainen t. Lämmin, leuto, viileä, kylmä, raaka, pureva, jäinen t. Kostea, kuiva t. Myötäinen, vastainen, suunnaltaan vaihteleva t. Eteläinen, läntinen [= etelästä, lännestä puhaltava] t. T. puhaltaa, tohisee, humisee, ulvoo. Yhtäkkiä nousi kova t. T. kiihtyy, yltyy, heikkenee, vaimenee, tyyntyy. Aurinko nousi ja t. heräsi 'alkoi puhaltaa'. T. vinkui nurkissa. T. ryöpyttää lunta. T. kiidättää lehtiä pitkin maata. T. nosti leijan ilmaan. T:en tuivertama puu. T. vei hatun päästä. T. tuntui tunkeutuvan luihin ja ytimiin. Ponnistella vasten t:ta. Kääntyä selin t:een. T:en puolella saarta. Lippu hulmuaa t:essa. T:essa aaltoileva viljapelto. Puut taipuivat t:en kourissa, kynsissä. T:en suunta, voima(kkuus), nopeus. T. on pohjoisessa, kaakossa 'puhaltaa pohjoisesta, kaakosta'. T. kääntyi länteen 'puhaltamaan lännestä'. T. on pysynyt lounaassa monta päivää. T. menee etelään ja kiertää pohjoiseen VT.

— *Erik.* **1. a.** säästä tuulisuhteita ajatellen. | Tällaisella, näin kovalla t:ella ei ole hyvä lähteä vesille. On joutunut purjehtimaan t:ella ja tyynellä. Joka tyynen makaa, se t:en soutaa SL. Pitää t:ta 'odottaa jssak suojaisessa paikassa tuulen heikkenemistä tai lakkaamista'. Lauttamiehet - - olivat menneet t:ta makaamaan karjalatoon KATAJA. **b.** vars. *mer.* ajatellen suuntaa, josta tuuli puhaltaa. | Kääntää alus, veneen kokka t:een, vasten, päin t:ta 'vastatuuleen'. Ohjata laiva lähelle, liki t:ta 'mahdollisimman paljon vastatuuleen'. Alus alkoi nousta t:een. Purjealus kulkee t:een luoviessaan hankavastaista mahdollisimman lähelle t:ta. - - suunta otettiin niin ylös t:een kuin suinkin sieti WILKUNA. Avointa [= avo]t:ta purjehtiva alus. — Kääntää mylly t:een 'siten että tuuli osuu siipiin'. — T:en alapuoli, alus 'suunta, jonne päin tuuli jstak katsoen puhaltaa';)(t:en yläpuoli. Olla t:en alapuolella, alla. Otusta on pyrittävä lähestymään t:en alapuolelta, alta. Sytyttää kaski t:en alta. Sattui surma kuulemahan, / alla t:en seisomahan KANT. Hetken kuluttua kuului soutua ja puhetta t:en päältä AHO. T:en perä [= se osa taivasta, josta päin tuulee] alkaa kirkastua. T:en silmä, ks. ⌣. **c.** *sot.* Ballistinen t. 'niiden ilmakerrosten vallitsevia tuulisuhteita vastaava keskimääräinen tuuli, joiden läpi ammus lentää'.

2. *harv.* ilmansuunnista. | - - minä olen hajottanut teidät neljään taivaan t:een VT. - - ympärkäy / käsky sulohinen kaikkeen neljään t:een KIVI. Neljän t:en lakki (myös ⌣ ⌣), ks. lakki 1.

3. eril. tav. kuv. sanonnoissa. | Mistäs nyt t. puhaltaa [= mitä on tekeillä, mikä on syynä tms.], kun sinä tänne tulet? Mikähän t. hänet tänne lennätti? — Kulkea, lentää, kiitää, tulla [tms.] t:ena, kuin tuuli, t:en nopeudella, vauhdilla, siivillä 'erittäin nopeasti'. Pojat ryntäsivät t:ena sisälle. Huhu kulkee t:en nopeudella. Tapahtumat seurasivat toisiaan t:en vauhdilla. | Silläkö niitä heiniä on! Hae nyt kuin t:essa! PAKK. Mutta Mattolan ja Välitaipaleen sivu tultiin kuin t:en siivillä TOPPILA. Kulkea, kiitää [tms.] t:(t)en teitä 'ilman halki, ilmassa, lentämällä'. T:issa ja pilvissä, ks. pilvi 1.b. — Hävitä, kadota [tms.] taivaan, (kaiken) maailman t:iin 'tietymättömiin, jäljettömiin'. Pellit olivat jääneet auki ja lämpö haihtunut taivaan t:iin 'ilmaan'. Minne lienevät ystävät häipyneet maailman t:iin 'maailmalle, tietymättömiin'. Koko omaisuus oli huvennut taivaan

t:iin. Hävitä, kadota kuin tuhka t:een, ks. tuhka 2. Hajota kuin höyhenet, akanat t:een. — T:een [= turhaan] on tehty työtä MERIL. Tehän puhutte silloin t:een [kun teitä ei ymmärretä] UT. - - min nainen miehelle lemmessä vannoo, / kirjoita t:ehen tuo, juoksevahan vetehen *KOSKENN. — Saada, antaa [tms.] (uutta) t:ta purjeisiin, ks. purje 1.a. Saada t:ta siipiinsä, ks. siipi B.II.3.a. Olla t:ta tuleen (harv.) 'antaa lisää yllykettä, kiihdyttää'. — Olla t:essa (leik.) 'humalassa'. Sameli oli hiukan t:essa LEINONEN. Hän oli vähän "t:essa", kuten pyhäisin KARHUM. — Tavoitella t:ta 'saavuttamatonta, turhaa'. Minä katselin kaikkia tekoja, mitä tehdään auringon alla, ja katso, se on kaikki turhuutta ja t:en tavoittelua VT. Kylvää t:ta ja niittää (tai leikata) myrskyä, ks. myrsky 2. — Kokea, nähdä [tms.] tyyntä ja t:ta, tyynet ja t:et 'myötä- ja vastoinkäymisiä, monenmoista'. Monet tyvenet ja t:et kokenut poliitikko. Kokea, nähdä [tms.] t:ta ja tuiskua, tuulet ja tuiskut 'monenlaisia hankaluuksia'. T:et ja tuiskut kestänyt veteraani. — Jutella, lasketella [tms.] t:en tuomia 'perättömiä, joutavia, puuta heinää'. T:esta temmattu [= perätön, paikkansapitämätön, pohjaa vailla oleva, sepitetty] juttu, uutinen. Koko teoria tuntuu t:esta temmatulta. — Kääntää takkia (tai turkkia) t:en mukaan, ks. kääntää I.d. — Halkaista t:ta 'lentää, juosta [tms.] joukon ensimmäisenä, kärjessä'. Kurkiauran kärjessä t:ta halkaisemassa lentävä lintu. 5000 metrin juoksijoista ei kukaan aluksi halunnut lähteä t:ta halkaisemaan. — Haistella t:ta 'tunnustella (tulevaa) säätä tai (kuv.) tapahtumien, mielialojen tms. kehitystä'. Pistäytyi ulos t:ta haistelemaan. Kokeneena puoluemiehenä N. oli osannut haistella t:et oikein. — Piestä, pieksää t:ta 'puhua, jaaritella joutavia; yrittää, touhuta turhaan'. Vastaako viisas t:ta pieksämällä VT. Koko puuha oli joutavaa t:en pieksemistä. - - olemme sentään olleet lapsellisia ... ja vakavan työn sijasta pieksäneet t:ta WILKUNA.

4. *kuv.* ajatus- tai mielipidesuunnista, henkisistä virtauksista, mielialoista (vars. niiden vaihtelevuutta ajatellen). | Politiikan, talouselämän t:et. Muuttuneet valtiolliset t:et. Totuus, jota ajan t:et eivät voi horjuttaa. Äidinkielen opetuksessa ovat alkaneet puhaltaa uudet, vapaammat t:et. Ensimmäisen innostuksen t:en haihduttua. Kaikkien t:ten heiteltävä [= epävakainen] luonne. Esko ei olekaan joka t:en ajeltavana, ei omista kohta kaikenlaisia uusia aatteita ALKIO. Kateuden ja itsekkyyden t:et alkoivat puhaltaa puolueen keskuudessa. Jumalan hengen t:et puhalsivat siihen aikaan voimakkaina.

5. *harv.* keinotekoisesti aikaansaadusta ilmavirrasta. | Putoamismatkalla puhaltaa lietson synnyttämä t. pahnat pois AK.

6. *yhd.* Etelä-, itä-, kaakko(is)-, koillis-, louna(is)-, luode-, luoteis-, länsi-, pohja-, pohjoist.; avo-, hanka-, laita-, myötä-, sivu-, vastat.; myrsky-, puuska-, pyry-, raju-, tuiskut.; maa-, merit.; aavikko-, aro-, laakso-, manner-, vuori-, vuoristot.; aamu-, ehtoo-, ilta-, kesä-, kevät-, suvi-, syys-, talvi-, yöt.; föhn-, mistraali-, monsuuni-, pasaatit.; ala-, ylät:essa.

II. mieli, mieliala, mielenvire. | Iloinen, huono, paha t. Hyvä t:eni tärveltyi. - - hymyyn pyrki mennä huuli, — / omituisen oiva t. MANN. — Vars. yks. adess:ssa ja allat:ssa. | Olla hilpeällä, riehakkaalla, happamella, synkällä t:ella. En ole nyt sillä t:ella, että lähtisin elokuviin. Tulla hyvälle, huonolle t:elle. Heikkoussoisimmat alkavat käydä Tuomaan t:elle KARHUM. — *Yhd.* juhla-, juoksu-, juopottelu-, juttelu-, kirjoitus-, laulu-, meno-, nauru-, peli-, puhe-, taistelu-, tappelu-, työt(:ella).

tuuliainen[63] *s.* **1.** tuulispää. | - - t. tulee näkymättä, / lentäin nuolena, ja lampeen iskee *CAJ. **2.** tuulilauta.

tuuliaispää *s.*, vars *kans.* tuulispää. | T. riepotti heinät hajalleen. Tulla, riehua kuin t. — *Kuv.* T:nä jo oven suuhun vastaan lennätetään [se mitä vieraalle tarjotaan] AHO.

tuuliajo *s.* **1.** tuulen (vars. veden pinnalla) mukanaan kuljettamista esineistä. | T:na rantaan ajautunut lankku. [Kuollut kuikka] paiskattiin t:ksi järveen KIANTO. — Vars. **2.** *tuuliajo|lla*, -lta, -lle (adv.) vedessä ohjauskyvyttömänä, haltijattomana, avuttomana, tuulen kuljetettavana. | T:lla oleva vene. T:lle jätetty laivanhylky. T:lta talteen otetut tukit. Veneen moottori pysähtyi ja jouduimme t:lle. Useita kalastajia t:lla Pohjanlahdella. — *Kuv.* Isän kuoltua perhe oli taloudellisesti t:lla. Elämässään t:lle [= hunningolle, rappiolle] joutunut ihminen. Ei Jussi uittokauden loputtuakaan t:lle joutunut SILL. Koko suunnitelma on jätetty t:lle. **-ankkuri** *s. mer.* = ajoankkuri.

tuuli|ankkuri *s. sot.* ankkuri, jolla ponttonisilta kiinnitetään tuulen vaikutusta vastaan. **-asteikko** *s.* Beaufortin t. **-aukko** *s. puut.* ristitapulin joidenkin kerrosten väliin jätetty vaakasuora kuivatusaukko. **-erottelu** *s. metsät.* erottelu, jossa tuuli työntää puut erottelulaitoksen läpi. **-haka** *s. rak.* haka, joka pitää ikkunan paikallaan sen auki ollessa. **-harppu** *s.* = tuulikannel. **-hattu** *s.* **1.** *rak.* savupiipun tai ilmanvaihtokanavan päässä pystysuoran akselin varassa kääntyvä peltihattu, joka edistää vetoa kanavassa, savuhattu. — *Kuv.* epävakaisesta henkilöstä, vars. ajattelemattomasta, huolettomasta tytöstä tai nuoresta naisesta. | Poliittisilta mielipiteiltään hän oli täysi t. Olipa se tyttö aika t.! **2.** *ruok.* keitetystä ja sen jälkeen munilla kuohkeutetusta vesi-, voi- ja vehnäjauhoseoksesta paistettu ilmava leivos, koholeivos. **-haukka** *s.* Falco tinnunculus, Etelä- ja Keski-Suomessa yleinen keskikokoinen jalohaukka, jonka pyrstön kärkipuolella on leveä musta poikkijuova, tornihaukka. **-kaappi** *s. rak.* ulko- ja sisäoven välikkö, jonka tarkoituksena on suojata kylmältä. **-kanava** *s.* aerodynaamisiin tutkimuksiin käytetty tunnelimainen rakennelma, jossa ilma voimakkailla moottoreilla saatetaan virtaamaan ilmassa liikkuvan lentokoneen nopeuksilla, tuulitunneli, ilmatunneli. **-kangas** *s. kut.* tiivis, tav. kaksiniitinen, us. vedenpitäväksi kyllästetty puuvillakangas, jota enimmäkseen käytetään hiihto- ja ulkoilupuseroihin. **-kan-**

kainen *a.* T. pusero. **-kannel** *s.* ikivanha (ulos ripustettava) kielisoitin, jossa pitkän kaikupohjan yli on kiinnitetty samaan sävelkorkeuteen viritettyjä suolikieliä, jotka tuuli saa väräjämään, tuuliharppu. — *Kuv.* Mun syömeni t. on, / sen kielissä laulu on lakkaamaton LEINO. **-korjaus** *s. sot.* tuulen vaikutuksen huomioon ottamisesta aiheutuva ammuksen lentoradan korjaus. **-kuiva** *a.* tuulen kuivaama. | T:a heinää, kalaa. **-lasi** *s.* moottoriajoneuvoissa, vars. autoissa, us. myös moottoriveneissä etulasi, joka suojaa vastaan puhaltavalta ilmavirralta. | T:n pyyhkimet. Tieltä lentänyt kivi särki t:n. **-lauta** *s. rak.* (puu)rakennusten päädyssä vesikaton lappeen reunaa suojaava lauta, tuuliainen. | T. on saanut keskiajan paanukattoisissa kirkoissamme ja Itä-Karjalan taloissa varsin koristeellisen muodon. **-mittari** *s.* tuulen voiman tai nopeuden mittaamiseen käytetty koje, tuulenmittari, anemometri. **-moottori** *s.* voimakone, jonka liikevoimana on lukuisiin säteittäisiin siipiin puhaltava tuuli. | T:a käytetään enimmäkseen maataloudessa veden nostamiseen ja tuulimyllyissä. **-mylly** *s.* mylly, jonka liikevoimana on tuuli. | Hollannin t:t. T:n siivet. — *Kuv.* Taistella t:jä vastaan [jnk asian mielettömäksi katsottavasta vastustamisesta]. Heittää, pyöriä t:ä 'rattaanpyörää'. **-myllylyhty** *s. raut.* vaihdelyhty, jonka kummallakin puolella on opasteina neljä säteittäistä nuolikuviota, joista samanaikaisesti vain kaksi on näkyvissä. **-myllynsiipi** *s.*

tuuli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* **1.** < tuuli I. | T. päivä, sää. Syksy, t. ja sateinen vuodenaika. T. aukea, paikka. Malta on varsin t. saari. - - siinto vaaran t:sen, mi nukkuu LEINO. — *Yhd.* heikko-, kova-, lauha-, navakka-, raju-, vähät.; myrskyt. **2.** < tuuli II; vain yhd:ojen jälkiosana. | Hilpeä-, huono-, hyvä(n)-, paha(n)t.

tuuli|olot *s. mon.* tuulisuhteet. **-ovi** *s.* = heiluriovi. **-patsa|s** *s.* Maalla riehuessaan pyörremyrsky nostaa irtomaata ilmaan t:aksi. **-poikkeama** *s. sot.* tuulen aiheuttama ammuksen lentoradan poikkeama. **-pusero** *s. vaat.* tuulikankainen pusero. **-pussi** *s.* purjelaivan maston huipussa tai lentokentällä tangon nenässä oleva pitkähkö, suippopäinen kangaspussi, joka osoittaa tuulen suuntaa ja voimaa. **-puu** *s.* = malka 1. **-pyörä** *s.* tuulen pyörittämä pyörä. | Pojat leikkasivat pahvista t:n, jota tuuli kiidätti pitkin maantietä. **-roottori** *s.* = roottori 3. **-ruusu** *s. metrl.* graafinen kuvio, joka kuvaa jnk seudun eri tuulten ominaisuuksia. **-side** *s. rak.* tuulta vastaan jäykistävä ristikon tai muun rakenteen sauva.

tuulispää *s.* äkillinen tuulenpuuska, puuskaus, vihuri, tuuliaispää, tuuliainen. | T. kaatoi veneen. Herra vastasi Jobille t:stä VT. — *Kuv.* Rientää t:nä. Kovaa kyytiä mentiin, t:nä vain TALVIO.

tuuli|suhteet *s. mon.* Maapallon t. **-sää** *s.* Avuton kuin harakka t:llä. T:llä veneestä ei ollut mihinkään. **-takki** *s. vaat.* tuulikankainen takki. **-tunneli** *s.* = tuulikanava. **-viiri** *s.* tangon päässä pystyakselin varassa kääntyvä, tav. metallinen tuulen suuntaa osoittava viiri. | Kirkontorniin, rakennuksen päätyyn kiinnitetty t. Kyläsepän takoma t. T. kieppuu, kitisee. — *Kuv.* Hän on täysi t. koko mies 'periaatteeton, mielipiteitään yhtä mittaa vaihtava tms.'. **-voima** *s.* Tuulimyllyt käyvät t:lla. **-voimakone** *s.* Roottori on t. **-vyöhyk|e** *s. maant.* Pohjoisen pallonpuoliskon t:keet. **-väkkärä** *s.* = väkkärä.

tuul|la[25] *v., 3. pers.,* tav. *yksipers.* tuulesta, tuulen liikkeistä; vrt. puhaltaa, myrskytä. | Tänään t:ee. T:ee kohtalaisesti, kovasti, navakasti. T:ee etelästä, pohjoisesta. T:i vasten kasvoja. Mentävä oli, satoi taikka t:i. — Kyllä tuokin pilvi vielä t:ee 'aiheuttaa tuulta'. Ei heitä itä t:emasta ennen kuin sataa eikä paha akka torumasta ennen kuin itkee SL. Kovin silloin tuulet t:i, / aallot hakkasi alusta KAL. — *Kuv.* Mistäs nyt t:ee [= mikä nyt on kysymyksessä tms.], kun sinäkin tänne tulet? Panna t:emaan 'ryhtyä ripeästi jhk, tehdä selvää jälkeä tms.'. Hänellä taisi ruveta t:emaan housuihin 'hän alkoi pelätä, jänistää'.

tuulluttaa[2*] *kaus.v. harv.* (< tuultua) tuulettaa.

tuulonen[63] *dem.s.,* vars. *runok.* < tuuli. | Vähitellen alkaa käydä leppoisa t. yli peltojen ja pihamaan AHO. Yön t. hiljaa tuudittaa / lepän lehviä uinuvia LEINO.

tuulot|ella[28*] *frekv.v. harv.* -telu[2] *teonn.* < tuulottaa. | T. vaatteita. - - lähdin hieman ulos t:telemaan TOPPILA.

tuulotin[56*] *s. vanh.* tuuletin.

tuulotta|a[2*] *v. harv.* **1.** tuulettaa. **2.** *deskr.* kuumottaa, siintää, puuntaa. | Tupa tuolla t:vi, / nälkäraunio näkyvi KAL.

tuulottua[1*] *v. harv.* tuulettua.

tuult|aa[5] *v.* -o[1*] *teonn.* puhdistaa jyvät ilmavirran avulla akanoista ym. roskista, tuulettaa; vrt. pohtaa 1. | Jyvien t:aminen. Rukiin t:o ja lajittelu.

tuultu|a[1*] *v.* tuulettua, tuuleutua. | Huoneen annettiin t. toista tuntia. Kuolleen vuodevaatteet vietiin pihalle t:maan. - - ulkonakin suuri läjä t:maan tuotua kullankeltaista viljaa TOPPILA.

1. **tuuma**[11] *s.* useassa maassa aikaisemmin, anglosaksisissa maissa vielä nykyisinkin käytetty pituusmitta, yl. = 1/12 jalkaa; merkitään ″. | Suomessa ja Ruotsissa vanha t. oli 1/12 jalkaa = 2,47 cm, uusi eli kymmenyst. 1/10 jalkaa = 2,97 cm. Englannin t. on 2,54 cm. Kolmen t:n rautanaula, lauta. Kuuden t:n haupitsi, ammus. Oli niin pimeä, ettei nähnyt t:akaan eteensä. Vihollinen pääsi etenemään vain t. t:lta. - - matka ei enää edistänyt vähääkään — t. ja tiima KIANTO. — *Yhd.* kymmenys-, neljännest.; neliöt.

2. **tuum|a**[11] *s.* aie, aikomus, suunnitelma; ajatus, miete. | Nerokas, sukkela t. Sepä oiva t.! Mistä hänen päähänsä moinen t. on juolahtanut? Kyllä hänellä vakaa t. oli sinne lähteä. Onpa miehellä rohkeat t:at! T:asta tuli, tehtiin tosi. T:asta toimeen SP. Hän taisi luopua siitä t:asta. Viisaat t:at raukesivat. Suostutko t:aan? Lyödä t:at tukkoon, tukkuun 'ruveta yhteistyöhön'. Ne ovat panneet t:ansa tukkoon, äiti ja poika! CANTH. Juohtui juoni mielehensä, / t. aivohon osasi KAL. Murha on vakain t:in tapahtunut

toisen henkilön surmaaminen. Suunnitella, tehdä jtak yksissä t:in. Pitää t:aa 'pitää neuvoa, neuvotella, pohtia'. Miehet pitivät keskenään t:aa, mistä saisivat ruokaa. Koira piti t:aa kissalle, jotta: "Ota sinä nyt" KS. — *Yhd.* kosto-, naima-, tulevaisuudent.; yhteist.

tuumail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < tuumata. | Lähdössä ei kauan t:tu. Olen t:lut muuttaa maaseudulle. Niin t:en ja kerran teen KIVI. Miesten kesken oli pitkiä puheita ja t:uja siitä, kenelle äänet annettaisiin AHO. "Ei asia siitä parane", t:i kauppias.

1. **tuumai|nen**[63] *a.* tuuman mittainen, paksuinen, levyinen tms. | T:sta lautaa. — Vars. *yhd.* yksi-, kaksi-, kolmi-, seitsent.

2. **-tuumai|nen**[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* < 2. tuuma. | Hidas-, ripeä-, rohkea-, selvät.; yksit.

tuuma|jako, -jaotus *s.* Mittanauha, jossa on sekä senttimetri- että t. **-järjestelmä** *s.* Englannissa käytetty t. **-luku** *s.* **-mit|ta** *s.* **1.** tuumajaotuksella varustettu mittatanko, -nauha tms. **2.** tuuma (osineen ja kerrannaisineen) mittana. | Veistetyn puutavaran paksuus mitataan t:oin.

tuumastuk|ki *s. kans.* = ed. 1. | Kukapa se nyt t:illa joka sinttiä mittaamaan, joka järvestä nousi JÄRVENT.

tuuma|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* tuumia. *(1.)* Mitä olet asiasta t:nnut? T:si asiaa pitkään. [Juhani pyytää] lopulta muorilta hetken t:uksen aikaa KIVI. *(2.)* T:sin jo luopua koko puuhasta. Vai t:at sinä taloa? ALKIO. Paulikin oli myötään yhä vaan t:nnut Minnan kanssa yhdessä ruveta tekemään sitä taloa MERIL. *(3.)* "Onpa komeaa ruista!" t:si isäntä. - - sinun ei tarvitse muuta kuin itse vähän t:at Liisalle noin sinne päin AHO. "Taisipa olla vedenhaltija itse", t:si ukko KS.

tuumen[55] *s. kans.* naudan utareet.

tuum|ia[17] *v.* -inta[15*] *teonn.* tuumata, tuumailla, tuumiskella, tuumitella. **1.** ajatella, miettiä, pohtia, aprikoida, harkita. | Mitä sinä oikein t:it? Lupasin t. ehdotusta. Tiesuunnitelmaa t:ittiin monessa kokouksessa. Teki päätöksensä turhia t:imatta. Ei se asia t:imisesta parane. Seisoi t:ivan näköisenä. Parempi päivä t. kuin viikkokausi hukkatyötä tehdä SL. **2.** aikoa, suunnitella, ajatella. | Niin olen t:inut tehdä. T:in jo lähteä pakoon. Lopulta t:ittiin kääntyä viranomaisten puoleen. Ja hän t:i ampua, ja nosti pyssyn poskelleen KS. Hän t:i perustaakseen pumpulitehtaan AHO. **3.** sanoa (arvellen), lausua, lausahtaa. | "Taitaa hankkia sadetta", t:i mies yksikantaan. | "Tuletko mukaan?" tiukkasi Ville. — "Enpä taida viitsiä", t:i toinen.

tuumin|ki[6*] *s. kans.* tuumailu, meininki. | Nestori tuntee tuollaiset t:git tällä hetkellä varsin sopimattomiksi KARHUM.

tuumiskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < tuumia. | T:in asiaa sinne ja tänne. Ilta kului hedelmättömässä t:ussa. Tulevaisuuden t:uja. Näinpä olen itsekseni t:lut KIVI.

tuumit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* tuumia, tuumiskella; keskustella, neuvotella. | - - ajatellen astuminen, / t:ellen toimiminen KAL. - - puhelu on puoliäänistä t:telua AHO. Tulin tänne t:telemaan, mitenkä Martti saataisiin erillensä tuosta Kolkin heittiöstä PÄIVÄR.

tuumittain *adv.* tuuma kerrallaan, tuumina; monta tuumaa. | Silkkinauha, jota myytiin t.

tuumivai|nen[63] *a.* tuumiva. | Istui t:sen näköisenä.

tuumori[5] *s. lääk.* kasvain.

tuupah|taa[2*] *deskr.v.* -dus[64] *teonn.* tupsahtaa. | [Koiranpentu] kiipee, kynsii, äyhkii, nilkkuu, / alas takasinpa t:taa KIVI. Polulla tulla t:ti vastaan jänis.

tuup|ata[35*] *v. ark.* -paus[64] *teonn.* työntää, tyrkätä, pu(u)kata, töykätä, tönä(is)tä. | Ei saa t.! T:pasi, kelvoton, toisen nurin! T:pasi poikaa niskasta menemään. Sain kylkeeni lujan t:pauksen. - - t:pasi vihaisesti nyrkillänsä KIVI.

tuuperruksi|ssa, -in *adv.* (*rinn.* tuperruksissa) tuupertuneena, tainnoksissa, pyörryksissä. | Makasi väsymyksestä t. Lyödä jku t:in.

tuuperrutt|aa[2*] *kaus.v.* < tuupertua. | Hirvittävä oikea t:i A:n kanveesiin. Kova helle t:i lähes puolet juoksijoista. Häkäkaasun t:ama mies.

tuuper|taa[6] *deskr.v.* hoiperrella, taapertaa. | Kävellä, mennä, tulla t. Kuin tajuton luukasa t:si ruuna töhmeröistä lumitietään TOPPILA. — Suutari, se entinen Ruuhelan isäntä asua t:ti [= elää kituutti] torpassa edelleen TOPPILA.

tuupertu|a[1*] *v.* (*rinn.* tupertua) vaipua maahan, menettää tajuntansa, kuolla tms. iskun, väsymyksen, kivun tms. vaikutuksesta, kepertyä, käpertyä, kellahtaa, kuukahtaa, lyyhistyä. | T. iskusta, väsymyksestä. Sai iskun päähänsä ja t:i maahan. Otti itsestään kaiken irti ja t:i tiedottomana maaliviivalle. Oli juovuspäissään t:nut ojaan. Vankikolonnasta t:i yksi ja toinen tielle. T:i voimattomana vuoteeseen. Oli tuskaansa t. Iskin otusta kunnes se t:i. Murhaavassa konekivääritulessa miestä t:i kuin heinää. Myrkystä t:neet kärpäset.

tuupiskel|la[28*] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < tuuppia.

tuuppari[5] *tek.* < tuupata. — *Mon. kans.* rekirattaat. — *Yhd.* perä-, takat.

tuup|pia[17*] *frekv.v.* (< tuupata) tyrkkiä, pu(u)kkia, töykkiä, töniä. | T:ittiin ja tyrkittiin. Kuka siellä t:pii? Pojan tanssi oli pelkkää toisten t:pimista. "Älä t:i, kun et ruoki!" sanoi kerjuupoika SP.

tuura[11] *s.* **1.** jään sytemiseen käytetty talttamaisella tai tikarimaisella terästerällä varustettu puuvartinen väline. | Talvikalastajan t. T:lla sydetty avanto. — *Yhd.* jäät. **2.** *arkeol.* iso suippoteräinen kivikirves. | T:n pääasiallisin levinneisyysalue on ollut Pohjois-Pohjanmaa.

tuura|kulttuuri *s. arkeol.* **-mainen**[63] *kalt.a.* T. hakkuuase.

1. **tuurata**[35] *v. harv.* syteä tuuralla jäätä. | T. ja sahata jäätä.

2. **tuura|ta**[35] *v. ark.* **1.** *yksipers.* onnistaa, luonnistaa, lykästää. | Kyllä sitä poikaa t:a. | Vai sait sen paikan. Kyllä sinua t:si! | Pelasin minäkin, mutta ei minua t:nnut. T:si niin mukavasti, että auto lähti heti. **2.** suorittaa työvuoro jkn toisen puolesta; vrt. tuuri 2.a. | Voitko t. minua huomenillalla?

tuuri[4] *s. ark.* **1.** onni, "viuhka", "säkä". | Hyvä,

huono t. Minulla sitten ei ole t:a. Se oli tavanmukaista juopon t:a. Sinullapa kävi t.! Voitti enemmän t:llaan kuin taidollaan. Jklla on moukan t. 'odottamattoman hyvä onni'. 2. a. vuoro. | Kenen t. mennä vartioon? — Ranseessissa on niin monta t:a, että saa olla hyvämuistinen mies, joka sen jeksulleen taitaa HILJA VALTONEN. b. Sellaisella t:lla [= päällä] ollessaan odottaa se [Juutas] Putkinotkoon Rosinan veljeä LEHT. Tavallisesti sellainen t. [= juopottelukausi] rajoittui kuitenkin yhteen ja kahteen päivään ALKIO.

tuurijuoppo *s. ark.* kausijuoppo.

tuurit|ella[28*] *v. kansanr.* **1.** kelata, keriä. | Kehräsi sataisen nuotan, / tuhantisen t:teli KAL. **2.** ajaa kevyesti hypitellen. | Ajoi matkoa vähäisen, / t:teli tunturia KAL.

tuurityö *s. ark.* vuorotyö.

tuurna[11] *s.*, vars. *met.* merasin, kara, tamppi. — *Yhd.* jyrsint.

tuusa[11] *s. kans.* (*rinn.* toosa) rasia. | Kahviakin t:n täysi KIANTO. — *Yhd.* kahvi-, nuuskat.

tuusan *adv. ark.* tav. ilmauksessa *tuusan nuuskana,* nuuskakaksi 'aivan murskana, mäsänä, sirpaleina'. | Räiskis, maljakko oli t. nuuskana! Kananmunat olivat kassissa menneet t. nuuskaksi. — Huomenna makaa t. käkenä [tolkuttomassa humalassa] KARHUM.

tuuskah|taa[2*] *deskr.v.* -dus[64] *teonn.* kaatua äkkiä, kupsahtaa, kuukahtaa, tuupertua. | T. nenälleen, vatsalleen. T:ti hankeen, niin ettei näkynyt kuin vähän jalkoja. [Jänis] t:ti turvalleen lumeen AHO.

tuusti[4] *s. harv.* isku, lyönti, puusti. | - - maahan Braskin t:sta kellahtaa *CAJ.

tuut *onom.interj.* esim. moottoriajoneuvon äänimerkistä ja automaattipuhelimen varattuna olon merkistä. | "T. t.", tuuttasi auto. Puhelimesta kuului jatkuvasti "t. t.".

tuut|ata[35*] *onom.v.* -taus[64] *teonn.* vrt. ed. | Mäen takaa kuului auton t:taus. "Tuut tuut", t:tasi puhelin. Isä t:taa jo sisällä torvellaan HELLAAKOSKI.

tuuteri[5] *s. vaill. ark.* Olla t:ssa 'humalassa, päissään, pätkässä, hiprakassa'. Mieshän näkyy olevan täydessä t:ssa. | Oli ne pirskeet! Minäkin tulin kotiin aika t:ssa.

tuuti *interj.* vars. kehtolauluissa tuudittamissanana. | T. lasta, t. pientä, / t. lasta nukkumahan! KANT. Aa t. lullaa, / ei saa kissa tulla KR. Emo lauloi: "T. t." / Hiljaa komsa [= komsio] liikkui LARINK.

tuut|ia[17*] *v.* **1.** *tr.* tuudittaa. | T. lastaan. Maija nousee - - t:imaan pientä Jussia SILL. **2.** *intr.* keinua kehdossa, liekkua, soutaa; myös laajemmin yl. lapsen nukkumisesta. | Lapsi t:ii kehdossa. Tupa t:i, latva liikkui, mies t:i tuvan sisässä [= oravan pesä] ARV.

tuutilaulu *s.* kehto-, tuutulaulu. | Äidin t. — *Kuv.* - - korvesta kuuluu kumea kohina, metsän surullinen t. TALVIO.

tuutilulla(a) *interj.* kehtolauluissa. | Aa t.

tuutin|ki[6*] *s. puhek.* toti. | Otimme pienet t:git joka mies. — *Yhd.* rommit.

tuut|ti[4*] *s. kans.* suppilo, tötterö, (t)ruutti. | Kauppias pani karamellit kääräisemäänsä t:tiin. — *Erik.* myllyssä suppilo, joka johtaa viljan jauhinkiviin. | - - rukiit painuivat t:tiin ja soluivat jauhoina alakerrassa olevaan säkkiin HAANPÄÄ. — *Kuv.* Jklla on viimeiset t:issa 'jklta on jk loppumaisillaan'. Hän tiesi, että Lohikoskella oli viimeiset t:issa [= taloudellinen romahdus uhkaamassa] LEINONEN. Manata jku hornan t:tiin. Mene, painu hornan t:tiin! Kattila räjähti ja lensi hiiden t:tiin. — *Yhd.* paperit.; jyvä-, myllynt.; hornant.

tuu|tu[1(*)] *s.*, vars. *runok.* kehto, kätkyt. | Keinuttaa t:tua. Lapsi nukkuu t:tussaan. T. tehty, käätty kätky, / vaku vaivainen rakettu KANT. — *Kuv.* [Kuusi] tuulten t:dussa päivät leikki LEINO. Monta on murheitten tuutimaa, / riemut on t:tuna harvain JYLHÄ.

tuutu|a[1*] *v.* lapsista: tuutia (2), nukkua, tutua. | Panna pienokainen kehtoon t:maan. Pikku Heikki t:u.

tuutulaulu *s.* kehtolaulu. | Äiti hyräilee lapselleen t:a. — *Kuv.* Yllä männynlatvain huojuvain / huokaa tuulen t. syvä VILJANEN.

tuutu|nen[63] *dem.s.* T:sessa tummemmin / keinuu leino lapsi J.MUSTAKALLIO.

tuutut|taa[2*] *onom.v.* -us[64] *teonn.* vrt. tuutata. | Puhelin t:ti lakkaamatta. T. merkkitorvea. Tieltä kuului auton t:usta.

tuvalli|nen[63] **1.** *poss.a.* T. talo. **2.** *s.* tuvan täysi. | Minä olen elättänyt t:sen kersoja KARHUM.

tuvan|ikkuna *s.* **-nurkka** *s.* **-ovi** *s.* **-uuni** *s.* Takallinen t.

tuvat|on[57] *kar.a.* < tupa. | Eipä piikasta pitäisi t:toman tunnustella SL.

tv, TV *lyh.* televisio.

tv. *lyh.* (myös: t.v.) tänä vuonna.

tweed[7] [twīd] *s. kut.* karkeahko ja paksu(hko) toimikkainen villakangas, jota käytetään vars. urheilumallisiin pukuihin, päällystakkeihin ym. **-hame** *s.* **-puku** *s.*

tvilli[4] *s. kut.* neliniitinen toimikkainen puuvillakangas, jota on kaupan eripaksuisena ja -värisenä.

tydytellä[28*] *frekv.v. murt.* < seur.

tydyt|tää[2*] *v. murt.* -ys[64] *teonn.* **1.** tyydyttää. **2.** tyrehdyttää, pysäyttää, seisauttaa, asettaa. | Mutta t:änpä tämän ohranesteen tulvan KIVI. — *Kuv.* - - t:tihän kohtalo kova eloni virran KIVI.

tyfoidi,[4] **-kuume** *s. lääk.* lavantaudin tapainen kuumetauti; lavantauti.

tyhjen|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < tyhjentää. | Siksipä Kuikka t:teli kupposiaan myös kirkonkylän herrasväen keittiöissä KARHUM.

tyhjennys[64] *teonn.* < tyhjentää. | Kanavan sulkukammion täyttö ja t. Mahalaukun t. letkulla. **-aika** *s.* Sulun t. on n. 270 s. **-aukko** *s.* Kylpyammeen pohjassa oleva t. **-hana** *s.* Höyrykattilan t. **-johto** *s.* **-kanava** *s.* **-laite** *s.* **-letku** *s.* **-luuk|ku** *s.* Ruoppausproomun pohjassa olevat t:ut. **-myyn|ti** *s.* Saadakseen tilaa uusille tavaroille liikkeemme panee toimeen suuren t:nin. **-paikka** *s.* **-pump|pu** *s.* Kaivoksissa käytettävät t:ut. Laivan t:ut. **-putki** *s.* **-reikä** *s.* **-torvi** *s.* **-tulppa** *s.* **-venttiili** *s.*

tyhjennyttä|ä[2*] *fakt.v.* < tyhjentää. | T. likakai-

vo. Käydä pankissa säästölippaansa t:mässä. Tuomarin oli pakko t. oikeussali.

tyhjentymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* Poudillakaan t. kaivo. T. kultakaivos. T:tömät varastot, luonnonrikkaudet. Siperian t:tömät metsävarat. Nainen, t. keskustelunaihe. N:n kaskuvarastot olivat t:tömät. Kansanrunouden t:tömät aarteet. Jumalan armon t:tömyys.

tyhjenty|ä[1*] *pass.v.* (< tyhjentää) tyhjetä. | Vuodon takia t:nyt amme. Tuli yö ja kadut t:ivät ihmisistä. Poliisin ilmestyessä huone t:i tuossa tuokiossa. Varastot t:ivät nopeasti. Lasketaan, että kaivos on t:nyt (malmista) kymmenen vuoden kuluttua. T:neen akun uudelleen lataaminen. — Voimani ovat kokonaan t:neet 'loppuneet'. — *Harv.* Saimaa t:y [= laskee] Vuoksen kautta Laatokkaan.

tyhjentäjä[16] *tek.* Likakaivon t. Poliisi sai tämän tästä toimia peliluolan t:nä.

tyhjentämis- = tyhjennys-.

tyhjentävä[13] *a. (partis.)* -sti *adv.* suullisesta tai kirjallisesta esityksestä, tiedoista yms.: perinpohjainen, täydellinen; vrt. tyhjentää 1.e. | T. vastaus, luettelo, määritelmä. Aiheen t. käsittely. Jklla on t:t tiedot. Selostus oli mahdollisimman t. Siihen kysymykseen on vaikea vastata t:sti.

tyhjen|tää[8] *v.* poistaa jstak sisällys(tä) niin että se tulee tyhj(emm)äksi;)(täyttää. **1.** obj:na tila (astia, säiliö, alue tms.), josta jtak poistetaan, otetaan (tms.). | T. vesisaavi, allas, säkki, laukku, laatikko. T:si likasangon tunkiolle. Likakaivon t:täminen ammentamalla, pumpulla. Postilaatikot t:netään kolme kertaa päivässä. Pienet marja-astiat t:netään suurempiin. T:si käsilaukkunsa pöydälle. T. vene vedestä. Laiva t:nettiin lastista. Virtsarakon t:täminen katetrilla. Makkarankuoriksi aiotut suolet t:netään ja pestään. T. suolensa 'ulostaa'. T:si pistoolinsa [= ampui patruunalippaan tyhjäksi] kohti vainoojiaan. — *Erik.* **a.** astian sisällyksen juomisesta tai syömisestä (loppuun, tyhjiin). | T:si lasinsa yhdellä siemauksella. T. malja pohjaan saakka. Miehet t:sivät oluthaarikan toisensa jälkeen. Puolilleen t:netty vellikuppi. T:si koko lautasensa parissa minuutissa. **b.** saattaa vapaaksi, puhtaaksi jstak; puhdistaa, raivata. | T. komerot turhasta rojusta. Lintu kynitään ja t:netään sisälmyksistä. T. pöytä ruoka-astioista. Lattia t:nettiin tuoleista ja tanssi alkoi. — Tuomari antoi t. käräjäsalin (yleisöstä). Poliisi t:si epäilyttävät huvipaikat. — Vars. *sot.* siirtää pois joukko(ja)nsa tai siviiliväestö(ä) jstak paikasta, evakuoida. | Vihollisen oli pakko t. sillanpääasemansa. Kaupunki t:nettiin siviiliväestöstä. **c.** käyttää, kuluttaa, hävittää (tms.) tyhjäksi, loppuun. | Liian runsas louhinta t:si kaivoksen. Kulutus t:si varastot muutamassa kuukaudessa. Ostopaniikki melkein t:si myymälät. Palkankorotukset uhkaavat t. valtion kassan. Ryöstökalastuksen (kaloista) t:tämä vesistö. Rutto oli t:tänyt kalavedet. Kuivuuden t:tämä kaivo. — *Kuv.* Eukko t:si koko haukkumasanavarastonsa. Maan kasvuvoima oli t:netty. Kirjallinen aihe, jonka mahdollisuudet on loppuun asti t:netty. **d.** vars. *puhek.* ryöstää, varastaa tms. (tyhjäksi, puhtaaksi). | Murtovarkaat t:täneet liikkeen kassan. Varas t:si tungoksessa taskuni. Harakan t:tämä peipposen pesä. Maa t:tämällä t:netään ja ryöstämällä ryöstetään VT. — Korttihuijarit t:sivät miehen putipuhtaaksi (rahoista). **e.** vars. *kirjall.* ilmaista täydellisesti, tyhjentävästi jnk sisällys; vrt. tyhjentävä. | Käsite, jota mikään sana ei voi täysin t. Elämässä on niin lukemattomia eri tendenssejä -- etteivät sanat ja käsitteet voi niitä mitenkään t. eivätkä täysin ilmaista E.AHLMAN. **f.** *kuv.* T. [= purkaa] sydäntään jklle. Jokainen sai t. sydämensä aina viimeiseen pisaraan AHO. T:si kirjeeseen koko sielunsa. — [Kristus] t:si itsensä [= luopui jumalallisesta luonnostaan] ja otti orjan muodon UT.

2. obj:na se, mitä jstak poistetaan, otetaan (tms.). | T. vesi veneestä. T. tuhka uunista. Säkeistä jyvät t:nettiin laareihin. Nesteen t:täminen keuhkopussista. Aluksen lasti t:nettiin laiturille. T:nettyään pommikuormansa koneet kääntyivät tukikohtaansa. — Kymijoki t:tää [= laskee] vetensä Suomenlahteen. — *Erik.* **a.** vrt. 1.a. | T:si lasin sisällyksen kurkkuunsa. T:si lautasellisen puuroa. **b.** vrt. 1.b. | T. liiat tavarat laatikoista, taskustaan. **c.** vrt. 1.c. | Järjettömät hakkuut t:sivät seudun metsävarat. Patteri oli t:tänyt ammuksensa loppuun. -- koska se [ruumiin ikivoima] t:netty on, katkee elämän lanka KIVI. -- kansallisromanttinen nousukausi oli t:tänyt väkevimmän luovan voimansa TARK. **d.** vrt. 1.d. | Pojat t:sivät munat lokin pesästä. **e.** *kuv.* vrt. 1.f. | T:si kiukkunsa viattomaan luontokappaleeseen. -- t:tänyt niihin [teoksiin] silloisen mielenpalonsa TARK.

tyhje|tä[34] *v.* tulla tyhj(emm)äksi, tyhjentyä. | Kaivo, joka ei t:ne pitkilläkään poudilla. Puurolautanen t:ni parissa minuutissa. Talo t:ni vieraista. Kokoussali t:ni vähitellen yleisöstä. Rahapulan vuoksi teatterit t:nevät t:nemistään. Ammusvarastot alkoivat pahasti t. — *Harv.* Suoraan likakaivoon t:nevä [= johtava, laskeva] viemäri.

tyhjiin *adv.* ks. tyhjä III.

tyhjil|lään, -tään, -leen *adv.* ks. tyhjä III.

tyhjiö[3] *s. fys.* (*rinn.* vars. *tekn.* tyhjö) varsin. merk:ssä: tila, jossa ei ole lainkaan ilmaa (eikä muitakaan aineita); laajemmassa merk:ssä: tila, jossa paine on huomattavasti pienempi kuin ilmakehä; *syn.* vakuumi. | Sähkölampun, elektroniputken sisällä oleva t. Polttomoottorin sylinteriin imutahdin aikana syntyvä t. Lääkeruiskuun syntyy männän imun johdosta t. Uutteen haihduttaminen t:ssä. — *Kuv.* Toisen maailmansodan jälkeen Saksasta tuli sotilaallinen t. Elää henkisessä t:ssä. — *Yhd.* ilmat.

tyhjiö-alkuisista tekn. yhd:oista ks. tyhjö-alkuisia.

tyhjyydentunne *s.* tav. ⌒. | Mielen valtasi t.

tyhjyy|s[65] *s.* < seur. *(I.)* Putken t. Kukkaron t. T:ttään kuriseva vatsa. Huoneet kajahtelivat t:ttään. — Mies tuijotti jonnekin t:teen. Puiset portaat kiertävät ylöspäin pikimustaan t:-

teen AK. T:den [= tyhjän tilan; ks. tyhjä I.1] kammo. — Vainajan jälkeensä jättämä t. Sydämen t. -- kaik' äänetön t. olkoon KIVI. *(II.)* Seurapiirielämän t. Taidesuunta, jolle on ominaista akateeminen pintapuolisuus ja t. Aate, joka kaatuu omaan sisäiseen t:teensä. Kipeä t:den tunne pusersi rintaa SILL.

tyhj|ä[11] *a.;* tyhjyys ks. erikseen;) (täysi. **I.** *konkr.* perusmerk.: (tavallista, luonnollista, asiaan kuuluvaa, mahdollista tms.) sisällystä vailla oleva, mitään sisältämätön; se, mitä jssak ei ole, ilmaistaan elat:lla.

1. astioista, säiliöistä yms. | T. pullo, juomalasi, sanko, tynnyri. T. laatikko, hinkalo. T. säkki. T. patruunahylsy, silmälasikotelo. T. jääkaappi, lastiruuma. T:änä ammottava hauta. T. [= vedetön, kuiva] kaivo. Kaataa, ammentaa saavi t:äksi. T:äksi juotu kahvipannu. Söi lautasensa t:äksi. T:äksi purkautunut ilmapallo. Ampui pistoolin lippaan t:äksi. T. [= panostamaton] haulikko. Ampua t:illä [= ruudittomilla ja nallittomilla] panoksilla, (puhek. s:sesti:) t:illä. Kopisti piippunsa peristä t:äksi. T. siemenkota, herneenpalko. — T:änä [= ilman kuormaa, kyydittäviä] ajava auto. Alus lähti satamasta t:änä 'ilman lastia'. — Invalidin toinen hiha riippui t:änä. Taskut rahasta t:änä, t:inä. Aloittaa elämänsä, jk yritys taskut t:änä, t:in taskuin (kuv.) 'rahattomana, varattomana, omaisuudetta'. T. [tav. = rahaton] kukkaro. Valtion kassa on tällä hetkellä melkein t. T:äksi [= malmittomaksi, loppuun] louhittu kaivos. — Pääkallon t:ät silmäkuopat. T. mahalaukku. Lääke, jota ei saa nauttia t:ään vatsaan. T:ät suolet kurisevat. Niellä suunsa t:äksi. Vieraat saivat istua t:in suin 'suuhunpantavaa saamatta'. Lypsää utareet t:iksi. — Palasi torilta kädet t:änä, t:in käsin 'mitään mukanaan tuomatta, ostamatta'. Koskaan ei avunpyytäjän tarvitse siitä talosta t:in käsin [= mitään saamatta] lähteä. Aloitti uransa t:in käsin [kuv. = rahattomana, köyhänä] ja on nyt monimiljonääri. — Laatikkoon jäi runsaasti t:ää tilaa. T:än tilan kammo [vanhemmassa luonnontieteessä siitä, että absoluuttisen tyhjää tilaa ei luonnossa ole olemassa]. — Elomme murheen laaksossa / on vain kuin t. varjo VK. — *Kuv.* Pää tuntuu t:ältä 'ajatuksia vailla olevalta, ajattelemaan kykenemättömältä'. T:iltä aivoilta ei voi paljon odottaakaan. Ihmisen tajunta olisi t., ellei hänellä olisi muistia. Olemme puhuneet asiat t:iksi 'loppuun'.

2. yl. jstak, jonka yhteydestä puuttuu jtak olennaista tai sellaista, jota siinä tavallisesti on, voi olla, jota odotetaan olevan tms. | T. hylly, naulakko. Ruokapöytä seisoi t:änä 'kattamattomana'. T. leipävarras, heinäseiväs. T. lankarulla. T. [= ottamaton, käyttämätön] filmirulla. T. [= tauluton, verhoton tms., paljas] seinä. T. napinreikä. T:ät [= lasittomat] ikkunan kehykset, silmälasien sangat. Ampumaaukot ammottivat t:inä. — T. [= kalaton] kalanpyydys. Nuottamiehet vetivät t:än apajan. Karhunkierros osoittautui t:äksi. T. [= varaukseton] akku, paristo. T. [= talletuksia sisältämätön] pankkikirja. T. [= voittoon oikeuttamaton] arpalippu. Sanomalehdet ovat kesäisin uutisista t:iä. Laivoista t. satama. Autoasema oli melkein t. Kaupungin t:ät [= rakentamattomat] tontit. T:iksi [= puuttomiksi, loppuun] hakatut metsät. Peltoon kylvettäessä jäänyt t. laikku. Järvi on kaloista t. T:äksi poimittu marjapensas. T:äksi syöty laidun. Koivut seisoivat t:inä 'lehdettöminä, paljaina'. -- seitsemän t:ää [= jyvätöntä], itätuulen polttamaa tähkäpäätä VT. T. ja autio aavikko. Ympärillä oli hiljainen ja t. yö. Avaruus ei suinkaan ole t. Ja maa oli autio ja t. VT. — *Mus.* T. [= avosävyinen] intervalli. T. kvintti, oktaavi. — *Erik.* **a.** jossa ei ole kirjoitusta, tekstiä, kuvia, merkintöjä tms., kirjoittamaton, painamaton, merkitsemätön tms. | T. sivu, aukeama. Vihkon ensimmäinen lehti jätetään t:äksi. T. kirjoitustaulu. T. rivi, sarake. Lomakkeeseen nimeä varten jätetty t. tila. Sanojen väliin jätetään t. tila. **b.** jossa ei ole ihmisiä tm. elollisia olentoja; *syn.* eri tapauksissa: vapaa, varaamaton, miehittämätön, asumaton, autio. | T. tuoli, penkki. Ravintolassa ei ollut yhtään t:ää pöytää. Hevonen tuli kotiin satula t:änä. Astuin huoneeseen, mutta se oli t. Pitkän aikaa t:änä ollut asunto. Koko perhe oli matkoilla ja talo t:änä. Talo oli pian t. vieraista. Äidin kuoltua tuntui kotona t:ältä. T. katsomo, näyttämö. Sai esiintyä melkein t:älle salille. T:ät tuolirivit tervehtivät puhujaa. Puhua, saarnata t:ille seinille 'ilman kuulijakuntaa, vähälukuiselle kuulijakunnalle'. Oli kuin olisi puhunut t:ille seinille. Bussi oli miltei t. Oppituoli on ollut t:änä [= vailla viranhaltijaa, avoinna] jo toista vuotta. Pakolaisten t:äksi jättämä kylä. Ruton t:iksi tuhoamat alueet. — T. karsina, parsi. Kesällä navetta on lehmistä t. — *Kuv.* Vainaja jätti jälkeensä t:än tilan.

3. a. koneista: kuormittamaton, työtä tekemätön. | T:änä [= ilman jauhettavaa] käyvä mylly. Kone käy t:änä. Polkea ompelukonetta t:änä. Vivun, luistin t. liike. — *S:sesti.* Myllyn kivet pyörivät t:ää. Pumputa t:ää 'niin että vettä tms. ei tule'. Moottori käy, pyörii t:ää. Keulapurjeet eivät saaneet tuulta mistään ja löivät t:ää E.ELENIUS. -- tanssivat, antamatta pelin soida t:ää PÄLSI. **b.** *mus. harv.* kielisoittimen kielestä: vapaa (II.2.c).

4. *kuv.* ihmisistä: mitään omistamaton, varaton, rahaton, köyhä. | T:iä ovat molemmat, mutta naimisiin vain aikovat. Tytär sai lähteä kotoa aivan t:änä. Se on iso saatava t:ästä talosta puristettavaksi. Millä sinä, t. mies, semmoisen tytön ostat? AHO. Rikkaana minä lähdin, mutta t:änä Herra antaa minun palata VT. — Talo, josta pyytäjän ei tarvitse t:änä [= mitään saamatta] lähteä. Korttihuijarit kynivät miehen ihan t:äksi. Harvoin minä ihan t. [= ilman viinaa] olen ALKIO.

5. *tyhjä ilma* a) vrt. ilma IV. | Leija katosi t:ään ilmaan 'ilmaan'. Häilyä t:ässä ilmassa. Tuijottaa t:ään ilmaan. Koko toimenpide oli kuin huitaisu t:ään ilmaan. b) vrt. ilma I.2.b. | Se ei merkitse enempää kuin t. ilma. Kulki ohi kuin olisin ollut t:ää ilmaa 'tervehtimättä, huomiota kiinnittämättä [tms.]'. Hän on minulle t:ää ilmaa.

6. ajasta: toimeton, joutilas, vapaa. | Mooseksen päivän jälkeen seurasi maatöissä t:ää aikaa mikkeliin saakka. Ei ole jäänyt edes niin paljon t:ää väliä, että olisin ehtinyt käymään parturissa. Päivät kuluivat t:ässä [= toimettomassa] odotuksessa.

7. s:sta käyttöä. a. tyhjästä tilasta. | Laatikossa oli vielä t:ääkin. Huoneeseen jäi paljon t:ää. Laudat asetetaan niin vierekkäin, että väliin ei jää yhtään t:ää. Sivun laitaan jätetään pari senttimetriä t:ää. — Tavoitteli jaloillaan maata, mutta tapasi vain t:än. Astui t:än päälle ja horjahti kumoon. Kädet tavoittelivat t:ää. Naula upposi lahoon puuhun kuin t:ään. Koko toimenpide oli kuin huitaisu t:ään. Tuijottaa hajamielisesti t:ään 'katseen kohdistumatta mihinkään (konkreettiseen, näkyvään)'. Juhalla on mielensä edessä kuin ammottava t. AHO. — Olla t:än täytteenä (kuv.) 'varsinaisesti mitään hyödyttämättä, vain ollakseen'. b. sellaisesta, mitä ei (konkreettisesti) ole olemassa, olemattomasta. | Ei t. maksa Turussakaan SL. Kaikki kansakunnat ovat niin kuin ei mitään hänen edessään, ne ovat hänelle kuin olematon ja t. VT. T:ää täynnä ja paljasta puolillaan [leik. = aivan tyhjä] SP. Nieleskellä t:ää. Tavoitella, ajaa takaa t:ää. - - t:än tavoittelija on mieltä vailla VT. Vanhus oli niin höperö, että alkoi nähdä t:iä 'olemattomia'. Ei tuli t:ää polta SL. - - tuulta ja t:ää ovat heidän valetut kuvansa VT. [Nuottamiehet] saavat mikä enemmän, mikä vähemmän, mikä t:ää KIANTO. [Hevonen] pyyhki kuin t:ää kaikkien muiden ohi ALKIO. Jk on yhtä t:än kanssa. T:än sellaisesta saa palkakseen. T:än saa pyytämättäkin SL. En minäkään t:ällä elä. Ei t:ästä voi tehdä mitään. Armeija oli muutamassa viikossa luotava t:ästä. Kärpäsiä tuntuu sikiävän ihan t:ästä. [Maailma on] luotu saven palasta, vaan ei t:ästä KIVI. T:ästä on paha nyhjäistä [ks. nyhjäistä] SP. Hän on aloittanut aivan t:ästä [= varattomana] ja on nyt maan rikkaimpia miehiä. T:ästä temmattu ajatus. T:ästä keksitty juttu. Myi tilansa ihan t:ästä 'hyvin halvalla'. Pelataanko rahasta vai t:ästä? — Olla t:än panttina (kuv.) 'hyödyttömänä, tarpeettomana, joutilaana'. [Hevonen] seisoo tallissa melkein t:än panttina HAANPÄÄ.

II. *abstr.*, us. *kuv.* 1. katseesta, ilmeestä: mitään ilmaisematon, ilmeetön, jäykkä, tylsä, kuollut. | Tylsämielisen t., ilmeetön katse. Kuolleen silmien t. tuijotus. Kasvoilla t., poissa oleva ilme.

2. sanoista, ajatuksista yms. a. sisällyksetön, merkityksetön, mitäänsanomaton, tyhjänpäiväinen, joutava, hengetön. | T. sana, fraasi. Kirjoitus vilisi t:iä korulauseita. T:ää, onttoa paatosta. Koko puhe oli vain t:ää sanahelinää. - - ja köyhän ihmisoikeuskin / ompi t. lause tuo AK. — Oppi, joka on jäänyt t:äksi teoriaksi. Uskonlahko, joka pitää kastetta t:änä muotona. Seuraelämän pinnalliset ja t:ät muodollisuudet. b. perusteeton, perätön, aiheeton, turha, löyhä. | Sellainen on t:ää huhua. Se on vain t. veruke. On t:ää puhetta väittää, ettei kehitys olisi mennyt eteenpäin. Asukkaat eivät tyytyneet vain t:iin lupauksiin. Koko ajatus oli vain t. haave.

3. hengentuotteista yms.: sisällyksetön, sisäiseltä anniltaan heikko, tyhjänpäiväinen, pinnallinen, köykäinen, ontto. | Loistelias, mutta sisäisesti t. romaani. N:n maalaukset ovat akateemisen siloisia ja t:iä. - - sävelmä tuntuu t:ältä ja laimealta I.KROHN.

4. elämästä, elämäntavoista: merkittävää, arvokasta sisällystä vailla oleva, sisällyksetön, köyhä, turhan-, tyhjänpäiväinen, pintapuolinen. | Ilman lapsia olisi Leenan elämä ollut t:ää. Viettää henkisesti t:ää elämää. Aateliston pintapuolinen ja t. elämäntapa. Kuluttaa aikansa t:issä huvituksissa. - - jottei koko ilta menisi t:ässä leikinlaskussa ALKIO. Maailman t:ät ilot. T. ja tarkoitukseton joutilaisuus. T:ää ulkonaista loistoa rakastava ihminen.

5. *harv.* ihmisistä: tyhjänpäiväinen, joutava. | - - he pitivät häntä t:änä haaveksijana ja hourailijana PÄIVÄR.

6. a. tulokseton, hyödytön, turha, joutava. | Koko yritys oli t:ää touhua. - - t:ät jalkavaivat säästyisivät toiseen kertaan JOTUNI. Egyptin apu on turha ja t. VT. — T. protesti (liik.) 'vekseliprotesti, joka tapahtuu, kun sitä, jota vastaan protesti on tehtävä, ei määräpäivänä tavata'. — *tyhjin toimin* ks. toimi III. b. *tehdä* tai (harv.) *saattaa tyhjäksi* a) tehdä mitättömäksi, tehottomaksi, tuloksettomaksi, saattaa raukeamaan. | Tehdä jk aie, hanke, suunnitelma t:äksi. Tehdä t:äksi jkn vaivat, ponnistelut. Oppositio teki t:äksi hallituksen vakauttamisyritykset. Yksi hallayö saattaa tehdä t:iksi maamiehen toiveet. Laki, joka teki t:äksi [= kumosi] aateliston etuoikeudet. Arvaamaton tulehdus teki t:äksi kirurgin työn. Tätä tosiasiaa ei tee t:äksi se, että - -. b) *kans.* väittää perättömäksi, kieltää, kiistää. | Tehdä t:äksi sanansa, puheensa, lupauksensa. Yritätkö tehdä t:äksi, että olit humalassa? Mutta minulle hän on sen aina t:äksi tehnyt JÄRVENT.

7. ed:iin liittyvää s:sta käyttöä. | Höpistä, laverrella t:ää, t:iä 'joutavaa, tyhjänpäiväistä'. Älä t:ää kysele! Ja kun rukoilette, niin älkää t:iä hokeko niin kuin pakanat UT. Mies tulee räkänokastakin, vaan ei t:än naurajasta SL. Pelätä, surra t:ää 'olematonta, turhaa, aiheetta'. Innostua, suuttua t:ästä 'mitättömästä, olemattomasta asiasta, aiheetta'. Olla t:ästä hyvillään. Paljon melua t:ästä SP. Ei t:ästä kannata tehdä numeroa. Heidän välinsä menivät rikki t:ästä JOTUNI. Vallan t:ästä oli alkanut riita, jonninjoutavasta! LEHT. — T:än takia, tähden, vuoksi. T:än päiten, tav. ⌣. En aio vaivautua t:än takia. Olet huolissasi aivan t:än tähden. | "Suuret kiitokset!" — "Mitäs t:ää [= ei kestä kiittää, joutavia]"! | Mitäs t:ää [= ei kannata] ruveta surkeilemaan mennyttä. Luulin voittavani, mutta mitäs t:ää [= kaikkea vielä]!

III. ed. ryhmiin liittyviä adv:sia käyttötapoja. — *tyhjään* a) turhaan. | Odotin ihan t:ään. Mylly kävi t:ään. T:ään sinä häneltä apua toivot. Ja sinäkin piekset suutasi siinä t:ään CANTH.

b) hukkaan. | T:ään mennyt työ. Kaikki oli t:ään mennyttä touhua. Kaikki kolme [kokousta] ovat menneet t:ään R.RAUANHEIMO. c) *harv.* tyhjiin, olemattomiin. | Raueta, mennä t:ään. T:ään rauennut suunnitelma. - - jos tämä hanke - - on ihmisistä, niin se t:ään raukeaa UT. — *tyhjiin* a) astioista yms.: tyhjäksi; astian tms. sisällyksestä: loppuun. | T:iin juotu kahvipannu. T:iin puserrettu sitruuna. Vuotaa, haihtua, kuivua t:iin. Vesi oli kiehunut t:iin. — Rutto tappoi kokonaisia maakuntia t:iin. — *Kuv.* Imeä jku t:iin rahoista, omaisuudesta. Matka, joka imi miehet t:iin 'näännytti loppuun'. Oli raatanut itsensä t:iin. N:n luultiin jo kirjoittaneen itsensä t:iin. b) olemattomiin. | Raueta, mennä t:iin. Säästöt hupenivat t:iin 'loppuun'. Koko omaisuus oli haihtunut t:iin. Toiveet, unelmat, suunnitelmat raukeavat t:iin. Kaikki yritykset menivät t:iin. - - Raamattu ei voi raueta t:iin UT. - - t:iin häviävät sinun töittesi tyhjät jäljet JOTUNI. - - ja tyhmäin työt / sä t:iin lyöt HLV. — *tyhj|illä(än,* -ille(en (harv. ilman poss.-suff:a) tyhjänä. | T:illään oleva saavi. T:illeen ammennettu säiliö. - - juoksutti tupaan t:ille kaadetun kannunsa KILPI. T:illään ajava kuorma-auto. T:illään [= asumattomana] oleva huoneisto, talo. Kokonaisia kyläkuntia oli jätetty t:illeen. T:illään oleva lastausraide. — *tyhjiltä(än,* (harvemmin) *tyhjältä(än* tyhjänä. | Kattila oli unohtunut tulelle t:iltään, t:ältään. Paluumatkan auto sai tulla t:iltään. Vei perunat kellariin ja tuli t:iltään [= mitään mukanaan tuomatta] takaisin. - - toiset [veneet] läksivät melkein t:iltään rannasta IVALO. Polkea ompelukonetta t:iltään 'ilman ommeltavaa'. T:iltään pyörivä potkuri. — *tyhjää* (kans.) suotta, aiheetta, turhaan, tyhjänpäiten. | Älähän t:ää hoppuile! - - ei t:ää koreile eikä kopeile AHO. T:ää ne siinä kävelevät keskitietä AHO. Niin että t:ää hän äsken Eveliinaa loukkasi JOTUNI. "Niin sanotaan kuitenkin." — "T:ää sanotaan" AK.

tyhjäkäti|nen *a.* Palasi ostoksilta t:senä. — Vars. *kuv.* varaton, köyhä. | Lapset saivat lähteä t:sinä maailmalle. He olivat vain kaksi t:stä, renki ja piika AHO.

tyhjäkäynti[83] *s. tekn.* koneen käynti kuormittamattomana, joutokäynti;)(työkäynti. **-häviö** *s. sähk.* **-jännite** *s. sähk.* **-virta** *s. sähk.*

tyhjän|aikainen *a. harv.* turhanaikainen, tyhjänpäiväinen. **-päiten** *adv.* turhanpäiten. | Haastaa riitaa t. Kuka sinne t. lähtee. Kyllä nyt suutuit ihan t. **-päiväi|nen** *a.* -syys *omin.* mitätön, merkityksetön, joutava, turhanpäiväinen. | T. ihminen. T. elokuva, kirja. Riita syntyi aivan t:sestä asiasta. Viettää t:stä elämää. Hänen puheensa oli t:stä kerskailua. Jokseenkin t:sen näköinen nainen. - - juttelivat tahallaan t:syyksiä KOJO. **-toimittaja** *s.* henkilö, joka (enimmäkseen) elää jouten ryhtymättä kunnon työntekoon, laiskimus, lortti, lorvi, vetelys, vätys. | Joutava, vetelehtivä t. Senkin t.! Viettää t:n elämää. Kierrellä t:na paikasta toiseen. Koroillaan elävä t. - - tuossakin on yksi t., tämän maailman vetelys, joka äitinsä kotona loikoilee eikä tee mitään IVALO. **-toimittaminen, -toimitus** *s.* toimettomana, jouten, laiskana olo, toimettomuus, joutenolo, laiskottelu.

tyhjänäkäynti *s. tekn.*, vars. *vanh.* (myös ⌒) = tyhjäkäynti.

tyhjä|paino[83] *s.* jnk paino tyhjänä. | Lentokoneen, tenderin t. **-päi|nen** *a.* T. ohrantähkä. — *Kuv.* - - keskinkertaisten tai suorastaan t:sten kirjailijain tuottamaa markkinatavaraa TARK. **-suoli**[85] *s. anat.* ohutsuolen yläosa. **-tasku** *a.* = seur. | T. kerjäläinen. — Vars. *s:sesti.* Kuka mokomalle t:lle menisi! **-taskui|nen** *a.* — Tav. *kuv.* rahaton, varaton, köyhä. | T:sena uransa aloittanut suurliikemies.

tyhjät|ä[35] *v. murt.* tyhjentää. | Nyt on Suomi t:tävä vieraasta sotaväestä ALKIO.

tyhjään *adv.* ks. tyhjä III.

tyhjö[1] *s. fys. tekn.* tyhjiö. **-jarru** *s.* tyhjön avulla toimiva jarru. **-kattila** *s.* alipainekattila. **-lamppu** *s. sähk.* hehkulamppu, josta ilma on ohennettu. **-mittari** *s.* mittari, jolla mitataan tyhjössä vallitsevaa painetta, vakumetri. **-pumppu** *s.* pumppu, jolla umpitilassa oleva ilma ohennetaan. **-putki** *s. rad.* elektroniputki. **-säiliö** *s.* laite, joka imun avulla nostaa esim. auton polttoaineen säiliöstä kaasuttimeen. **-tekniikka** *s.* **-tislaus** *s.* alhaisessa paineessa tapahtuva tislaus. **-varoke** *s. sähk.* ylijännitesuojana toimiva varoke, jossa elektrodit on suljettu ilmattomaan lasiputkeen.

tyhmeliini[4] *s.* tomppeli, tyhmyri. | Senkin t.! Kuinka sinä sellainen t. olit!

tyhmentyä[1*] *pass.v.* (< seur.) tyhmetä.

tyhmentä|ä[8] *v.* tehdä tyhm(emm)äksi, tyhmistää. | - - hänen kannattamansa lehdet ovat vaarallisia siinä, että ne ihmisiä t:vät CANTH.

tyhme|tä[34] *v.* tulla tyhm(emm)äksi, tyhmentyä, tyhmistyä. | Poika ei tuntunut vähääkään viisastuvan, vaan pikemminkin t:nevän.

tyhmistel|lä[28] *v. harv.* -y[2] *teonn.* **1.** *intr.* käyttäytyä tyhmästi. | Eivät olleet kirkonkylän herrat osanneet käyttäytyä niin vähän vähää. T:leet olivat kaikki JÄRVENT. **2.** *tr.* hölmistellä.

tyhmistyksi|ssä, -in *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) tyhmistyneenä, hämmennyksissä. | Seisoi vähän aikaa aivan t:ssään.

tyhmistytt|ää[2*] *kaus.v.* < seur. *(1.)* Yllättävä tapaus, joka t:i kaikki. *(2.)* Typerää seuraa, joka ei piristä, vaan t:ää.

tyhmisty|ä[1] *v.* **1.** hölmistyä, hämmentyä, hämääntyä, ällistyä, tyrmistyä, typertyä. | T:i toisen odottamattomasta tulosta. Lehmä pysähtyy keskelle rataa - - t:y, ei osaa eteen eikä taakse AHO. Katsoa t:neenä. Jaakko seisoi silmänräpäyksen ajan t:neenä PAKK. **2.** *harv.* tyhmetä. | Sinun tähtesi tylsyn ja t:n KIANTO.

tyhmist|ää[2] *v.* tyhmentää. | - - tällainen jatkuva laiskuus t:ää ja sammuttaa minut U.KOSKELA.

tyhmyri[5] *s.* tyhmä ihminen, tyhmeliini, typerys, tylsimys, tomppeli, tollo, pölkkypää. | Hän on täysi t., jos ei sitä tiedä.

tyhmyy|s[65] *omin.* < seur. **1.** Aasin t. T:destä ei pidä rangaista. Älä minua syytä, vaan omaa t:ttäsi! Joukkue hävisi ottelun t:ttään. Työläiset eivät olleetkaan "uskollisia t:teen saakka", vaan ajattelivat omilla aivoillaan. T:delle minä olen vihainen ja äreä kuin rakkikoira KIVI.

Pieni t. painaa enemmän kuin viisaus ja kunnia VT. — *tyhmyyksissä* (adv., tav. poss.-suff:llisena). Maksoin autosta t:ksissäni liikaa. T:ksissään mies kirjoitti nimensä alle. **2.** tyhmä, ajattelematon, harkitsematon teko, puhe tms. | Tehdä t:ksiä. Teet suuren t:den, ellet päätä kauppaa heti. Puhua juovuspäissään t:ksiä.

tyhm|ä[11] *a.* -ästi *adv.; tyhmyys* ks. erikseen;)(viisas. **1.** ihmisistä, eläimistä. **a.** käsitys-, ajatuskyvyltään, älyltään heikko, yksinkertainen, heikkoälyinen, -järkinen, huonolahjainen, kova-, huonopäinen, typerä, hassu, hullu, hupsu, houkka, hölmö;)(älykäs, järkevä. | T. ihminen, oppilas. Oppimaton, mutta ei t. Viisaat ja t:ät neitsyet. Aasia pidetään t:änä eläimenä. Auttamattoman t. tollo. Seisoi t:än näköisenä. T. kuin aasi, pässi, hanhi, kana, saapas. T:ään päähäni ei mahdu [= en ymmärrä], että --. Tylsä veitsi t:än miehen SL. — *S:sesti.* Yksi t. kysyy enemmän kuin kymmenen viisasta ehtii vastata SL. -- missä on paljon sanoja, siinä on t. äänessä VT. **b.** tietomäärältään heikko, vähätietoinen, tietämätön, oppimaton, valistumaton. | T., oppimaton maalainen. Anteeksi, mutta olen niin t., etten tiedä missä täällä on kaupungintalo. Sanomalehdet ovat koettaneet valistaa meitä puolueasioissa ylen t:iä äänestäjiä. **2.** ajatuksista, puheista, teoista yms.: tyhmyyttä osoittava, epäviisas, harkitsematon, lyhytnäköinen. | T. ajatus, huomautus, vastaus, neuvo. Tuollainen on t:ää puhetta. T. toimenpide, suunnitelma. T. rotuviha. On t:ää väittää, että --. Olisi t:ää lähteä tällaisella myrskyllä merelle. Menetellä t:ästi. Se oli t:ästi tehty. — *S:sesti.* Puhua t:iä.

tyhmähkö[2] *mod.a.* -sti *adv.* T. liikemies. T. koirarotu. T. suunnitelma.

tyhmän|näköinen *a.* -näköisesti *adv.* tav. ⌒. **-puoleinen** *a.* tyhmähkö. | T. oppilas. **-rohke|a** *a.* -asti *adv.* -us *omin.* T. sotilas, teko. Menetellä t:asti. On t:ata nostaa päätään tykistökeskityksessä. **-sekainen** *a.* T. mutta hyväntahtoinen rouva. **-ylpeä** *a.* -sti *adv.* Kopeileva, t. kaunotar. Käyttäytyä t:sti.

tyhmäpäinen *a.* typerä, tyhmä, huono-, kovapäinen.

tyij|ää[2] *v. kans.* riittää. | Se [rangaistus] ei t:ä KIVI.

tyk. *lyh. sot.* tykistö.

tykeittäin *adv.* tykki kerrallaan, tykkien mukaan. | Tulenjohto t.

tykevä[13] *a. murt.* -sti *adv.* tukeva. | [Härkäniemi] ei uumapaikoilta ollut yhtä t. kuin Alastalo KILPI.

tykin|ammus *s.* Kuuden tuuman t. Räjähtämätön t. **-johtaja** *s. sot.* tykistössä jalkaväen ryhmänjohtajaa vastaava johtaja. **-jyske** *s.* Rintamalta kantautuva t. **-kantama** *s.* matka, jonka tykki kantaa. | Alus ei tullut t:n päähän. Kaupunki on t:n päässä rajalta. **-kuula** *s.* vars. vanhoista pyöreistä tykin ammuksista. | Valurautainen t. 18-naulainen t. **-laukau|s** *s.* Vihollinen karkotettiin muutamalla t:ksella. Vierasta tervehdittiin 21 t:ksella. **-lavet|ti** *s.* Marsalkan arkku vietiin t:illa kirkosta hautausmaalle. **-luoti** *s. puhek.* tykinammus, -kuula. **-piippu** *s. puhek.* = seur. **-putki** *s.* **-pyörä** *s.* **-ruo|ka** *s. kuv.* elävästä materiaalista, joka joutuu tykistötulen tuhottavaksi, kanuunanruoka. | Joukko-osasto toisensa jälkeen heitettiin t:aksi. Sadattuhannet sotilaat joutuivat Verdunissä t:aksi.

tykintä[15*] *teonn.* < tykkiä. | Sydämen, valtimon t. — *Kuv.* Kaupungin kuumeisen elämän t. — *Yhd.* suonen-, sydäment.

tykistö[2] *s.* **1.** tykit aseistuksena. | Alus, jonka t:nä oli 18 neljän tuuman tykkiä. Linnoituksen t. saatiin pommituksella vaikenemaan. Vihollinen menetti taistelussa koko t:nsä. Raskas, kevyt t. Järeään t:ön luetaan kaikki kaliberiltaan 24 cm:ä suuremmat tykit. **2.** (*lyh.* tyk.) aselaji, jonka pääaseistuksena ovat tykit; us. suppeammassa merk:ssä = kenttätykistö. | Jalkaväki, t., panssarijoukot ym. maavoimien aselajit. Ratsastava, moottoroitu t. Palvella t:ssä. **3.** *kuv.* ed:iin liittyvästi. | Käyttää puheessa, kirjoituksessa raskasta t:ä 'voimakkaita, tehokkaita ilmauksia, todisteita tms.'. Puhuja turvautui raskaimpaan t:önsä. Siirto avasi [šakkipelissä] tien mustan raskaalle t:lle 'kuningattarelle ja torneille'. **4.** *yhd.* Ilmatorjunta-, juna-, kenttä-, laiva-, linnoitus-, maa-, meri-, rannikko-, rautatiet.; hyökkäys-, kauko-, piiritys-, puolustus-, saattot.; vihollist.; divisioonan-, jalkaväen-, rykmentint.

tykistö- *sot.* **-akatemia** *s.* Pietarin t. **-ala** *s.* T:n valinnut upseeri. **-alus** *s.* taistelualus, jonka pääaseistuksena on laivatykkejä; vrt. miina-, torpedoalus. **-ammunta** *s.* **-aseistus** *s.* **-asem|a** *s.* Lentokoneet suorittivat hyökkäyksiä vihollisen t:ia vastaan. **-harjoitus** *s.*, us. *mon.* **-hyökkäys** *s.* **-joukko** *s.* Suurin suomalainen t. on tykistörykmentti. **-kartta** *s.* koordinaattiviivainen ilmakuvakartta. **-keskity|s** *s.* keskitetty tykistötuli. | Jalkaväen hyökkäystä edeltävä t. Joutua t:kseen. **-komentaja** *s.* Armeijan, armeijakunnan, divisioonan t. **-koulu** *s.* **-koulutu|s** *s.* T:ksen saanut aliupseeri. **-leiri** *s.* Rovajärven t. **-lento** *s. vanh.* tulenjohtolento. **-lentäjä** *s. vanh.* tulenjohtolentäjä.

tykistölli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* tykistöä koskeva, tykistöön liittyvä, tykistölle ominainen; us. par. tykistön, tykistö-. | T. ylivoima. Kranaatinheittimien toiminnan järjestäminen t:semmäksi.

tykistö|mies *s.* tykistökoulutuksen saanut sotilas arvosta riippumatta; vrt. tykkimies. **-n|kenraali** *s.* meillä arvoltaan sotamarsalkan ja kenraaliluutnantin välillä oleva tykistön upseeri. **-osasto** *s.* Moottoroitu t. **-patteri** *s.* **-reservi** *s.* **-ryhmä** *s.* tilapäisesti muodostettu, yhden tai useamman patteriston käsittävä ryhmä. **-rykmentti** *s.* **-taistelu** *s.* Hyökkäyksen tyrehdyttyä taistelu muuttui pelkäksi t:ksi. **-tiedustelu** *s.* tykistön tarpeita varten suoritettava tiedustelu. **-toiminta** *s.* Rintamilla on ollut vain t:a. **-tuki** *s.* tykistön antama tulituki. **-tul|i** *s.* tykkituli. | Hyökkäys torjuttiin t:ella. **-upseeri** *s.* tykistökoulutuksen saanut upseeri. **-valmistelu** *s.* tykistön suorittama tulivalmistelu. | Venäläisten hyökkäystä edelsi voimakas t.

tyk|ki[4*] *s.* **1.** *sot.* laaka- tai kaaritulta ampuva nyk. takaa ladattava tuliase, jonka kaliberi on

vähintään 20 mm. | T:it luokitellaan kanuunoihin, haupitseihin ja mörssäreihin. Kaliberin perusteella erotetaan kevyet (20—100 mm), raskaat (100—200 mm) ja järeät (200—400 mm) t:it. 75 mm:n t. T:in putki, lavetti. T:in ammus. T:kien jyske. Laukaista t. Patteriin kuuluu neljä t:kiä. T:it ajettiin asemiin. — *Kuv.* Ovi lensi auki kuin t:illä ammuttuna. — *Yhd.* laiva-, lentokone-, panssarivaunut.; kenttä-, rannikko-, rautatie-, vuoristot.; kauko-, linnoitus-, piiritys-, rynnäkkö-, saattot.; ilmatorjunta-, panssarintorjuntat.; kone-, pikat.; keula-, perät.; nahkat.; perust.; jalkaväen-, rykmentint.; atomit. **2.** tykkimyssyä edestä reunustava pitsi.

tykki|asema *s.* Pääpuolustuslinjan t:asemat. **-auk|ko** *s.* ampuma-aukko tykkiä varten. | Linnan, sotalaivan t:ot. **-hevonen** *s.* tykin vetäjänä käytetty hevonen. **-jaos** *s.* **-julli** *s. ark.* tykistömiehistä, vars. tykkimiehistä. | Mosatrampparit ja t:t. **-junkkari** *s. hist.* tykistön korkein aliupseeri Ruotsi-Suomessa 1600—1700-luvulla. **-malli** *s.* Haaralavettinen t. **-mestari** *s.* tykistöalalle erikoistunut sotilasmestari. **-mies** *s.* **1.** *sot.* tykistön sotamies. **2.** *harv.* = tykistömies. **-myssy** *s.* vanha kansanomainen naisten päähine, jonka muodosti (us. kirjotulla silkki)kankaalla verhottu kurenauhallinen kova paperikoppa ja sitä edestä reunustava pitsi, pinnimyssy.

-tykkinen[63] *poss.a.* Neli-, 12--, monit.

tykki|patteri *s.* **-portti** *s. hist.* sota-aluksen kyljessä oleva luukullinen tykkiaukko. **-pronssi** *s. met.* 91 % kuparia ja 9 % tinaa sisältävä metalliseos. **-pursi** *s. vanh.* tykkivene. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* Neuvostoliiton t. **-teräs** *s.* **-torni** *s.* Panssarivaunun t. Taistelulaivan pyörivät t:t. **-tul|i** *s.* tykkien ampuma tuli, tykistötuli. | T:en tuhoama kaupunki. **-valimo** *s.* **-valjaat** *s. mon.* tykkien vedossa tykkihevosilla käytetyt erikoisvaljaat. **-valjakko** *s.* tykkiä vetävä valjakko. **-vene** *s.* pääasiassa tykeillä aseistettu pienehkö sota-alus. **-vä|ki** *s. vanh.* tykistö (aselajina). | Linnoitukseen saapui lisää t:keä. Palvella t:essä.

tyk|kiä[17*] *v.* sykkiä. | Sydän t:kii säännöllisesti, epäsäännöllisesti. Terveen täysikasvuisen ihmisen valtimo t:kii 70—80 kertaa minuutissa. — - - olut t:ki tynnyrissä, / kalja keikkui kellarissa KAL. — *Sähk.* T:kivä [tav:mmin sykkivä; ks. sykkiä 1] tasavirta. — *Kuv.* Kansainvälinen maailmanliikenne t:ki siinä [rautatiellä] kuin veri valtasuonessa AHO.

tykky[1*] *s. metsät.* puun latvukseen kasaantunut lumimuodostuma, jollaiset vars. Pohjois-Suomessa aiheuttavat suuria lumituhoja. | Yhdessä puussa voi t:ä olla tuhansia kiloja. — - - koko t. [= tukku] tyttölöitä, / virvikko Viron kanoja KANT.

tykkänään *adv.* kokonaan, kerrassaan, tyystin, täysin, kerta kaikkiaan, aivan. | T. toinen mies. T. uusi asia. Muuttaa t. toiselle paikkakunnalle. Olla t. eri mieltä. Sairaus kaatoi miehen t. tautivuoteelle. Vanhus pelkäsi t. eksyvänsä. Ilves on t. hävinnyt Etelä-Suomesta. Jättää tupakanpoltto t. Tavaran saanti loppui t. Papit ovat t. [= poikkeuksetta, pelkästään] miehiä. — *Ark.* Top t.!

tykkönään *adv. murt.* = ed. | - - herkesi t. juopoksi JÄRN.

-tyksin ks. -tuksin.

tykytin[56*] *s. maat.* lypsykoneen osa, joka aiheuttaa tykytyksen ja imun, pulsaattori.

tykyttäjä[10] *s. fys.* höyrystymislämpöä, kiehumispisteen riippuvuutta paineesta yms. havainnollistava koje, vesivasara.

tykytt|ää[2*] *v.* vars. sydämestä: sykkiä, tykkiä (us. normaalia kiihkeämmin). | Sydän t:ää pakahtuakseen. Epäsäännöllisesti t:ävä valtimo. Poika avasi käärön ilosta t:ävin sydämin. Kuume t:i suonissa. — Tasaisesti t:ävä laivan kone. Olemuksen pohjalla t:i vaisto SILL. — *Sähk.* T:ävä [tav:mmin sykkivä; ks. sykkiä 1] tasavirta. — *Yksipers.* Korvissa humisi ja ohimoissa t:i.

tykyty|s[64] *teonn.* < ed. | Kuunnella oman sydämensä t:stä. - - suonieni kuuma t. KILPI. — - - kuulen sen [aluksen] koneen t:ksenkin AHO. — *Yhd.* suonen-, sydäment.

tykäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Sydämen t:tely. — *Kuv.* Silmänräpäykset lentävät t:televän nopeina LEINONEN.

tykäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < tykkiä. | - - sydämeni viimeiseen t:dykseen asti KILPI.

tyk|ätä[35*] *v. ark.* **1.** tuntea mieltymystä jkta tai jtak kohtaan, olla mieltynyt jkhun tai jhk, pitää jksta tai jstak. | T. jksta, jstak. Pojat eivät t:änneet uudesta opettajastaan. Kuinka voit t. livekalasta! Näyttelijät olivat hyviä, mutta kappaleesta en t:ännyt. Sellaisesta menettelystä en t:kää. Yksi t:kää tyttärestä, toinen tyttären äidistä SL. — Obj:na I inf. | Maija niin t:kää käydä [= käy mielellään] tansseissa. **2.** olla jtak mieltä jstak, arvella, tuumia, pitää. | Mitä t:käät uudesta puvustani? Mitäs t:käät suunnitelmasta? Mitäs mamma nyt t:kää minusta? KIVI. — T. hyvää jstak 'olla hyvillään jstak; hyväksyä jk'. T. pahaa jstak 'pahastua, olla pahastunut jstak; olla hyväksymättä jtak'. Et kai vaan pahaa t:ännyt? Ei hän siitä taida hyvää t. T. huonoa, matalaa (alat.) 'pahastua, panna pahakseen'. **3.** läheten merk:tä haluta, tahtoa. | Minä teen mitä t:kään. Olen täällä niin kauan kuin t:kään. Saa kai olla yksinkin, jos t:kää W.KOLKKALA. Aisoiss' Kaisa nuuskanaama / itse olla t:kää KIVI.

tykö [tav. -kö'] vars. *kans.* ja *ylät.;* vrt. tykönä, tyköä. **1.** *postp.*, harv. *prep.* (gen:n tai poss.-suff:n ohella). **a.** luo, luokse. | Pienokainen juoksi isän t. Mene, laiska, muurahaisen t. VT. Sallikaa lasten tulla minun t:ni UT. - - luoksi armahan emonsa, / t. valtavanhempansa KAL. — Muutti asumaan poikansa t. Lähteä papin t., us. 'kuulutuksille, vihille'. Tulla kootuksi, mennä, siirtyä [tms.] isäinsä t. (raam.) 'kuolla'. Sitten Daavid meni lepoon isiensä t. VT. **b.** vars. *raam.* puoleen. | Huutaa Herran t. Kääntykää minun t:ni - - niin minä käännyn teidän t:nne VT. Onko tämä rukousta taivaan Herran t.? KIVI. **c.** *vanh.* Sun t:s [= sinuun] tahdon turvata VK[v]. **2.** *adv.* **a.** luo, luokse. | Koira, joka ei helposti päästä t. Kussa pelko lakkaa, köyhyys

t. pakkaa SL. b. *vanh.* ja † muukalaisvoittoista käyttöä. | Lykkyä t. [ark. = onnea]! Jos haluatte vielä jotakin, sanokaa vain t. 'sanokaa'. Jos konduktööri on hyvä ja sanoo t. [= ilmoittaa] sitten AHO. Tehdä itse(ä)nsä t. 'tuoda itseänsä (liikaa) esille, teeskentelevästi mielistellä, tavoitella suosiota'. Pannaan siihen vielä kolmesataa markkaa t. 'lisäksi, lisää'. Valaisin, johon kuuluu varjostin t. 'mukaan'.

tyköistuva *a. ark.* vaatetuksesta: vartalon myötäinen. | T. takki, hame.

tykönä vars. *kans.* ja *ylät.*; vrt. tykö, tyköä. **1.** *postp.*, harv. (etup. runok.) *prep.* (gen:n tai poss.-suff:n ohella). **a.** luona. | Seisoi ikkunan t. Onnettomuus oli sattunut sillan t. - - istui [veneen] perässä isänsä t. PAKK. — Hän oli yön meidän t:mme. Sukulaiset vierailivat toistensa t. Kävitkö lääkärin t. [tutkittavana]? Antaa pojan kasvaa siellä muorinsa t. SILL. - - että luopuisimme syntisestä elämästämme ja saisimme hänen t:nsä iankaikkisen elämän KIRKKOKÄSIKIRJA. - - kamarin avain oli minun ehdottomasti pidettävä aina t:ni [= mukanani] SILL. **b.** *(itse) tykönä(nsä* (vanh., nyk. us. leik.) mielessään. | Niin olen itse t:ni sen asian ajatellut. Sen olen nyt vahvasti t:ni päättänyt KIVI. Emäntä tunsi t:nsä, että isännän heikontunut taju sen kyllä ymmärsi SILL. **2.** *adv. harv.* luona, mukana. | T. koiran purimet SL.

tykötarpe|et *s. mon. ark.* tarvikkeet, varusteet, ainekset. | Haarukat, veitset ja muut ruokailussa välttämättömät t. Pukukangas t:ineen.

tyköä vars. *kans.* ja *ylät.* luota; vrt. tykö, tykönä. **1.** *postp.*, harv. (etup. runok.) *prep.* (gen:n tai poss.-suff:n ohella). | Jänis lähti pensaan t. Riihen t. nousi savua. Pois sieltä hellan t.! - - hän löysi ne ihan myllynsä t. SILL. — Kenen t. sinä tulet? Tulemme papin t. 'vihiltä tms.'. Heidän oli pakko muuttaa pois sukulaistensa t. Mies ajoi vaimonsa t:än. **2.** *adv. harv.* Tuli ihan t. [= läheltä] katsomaan.

tyller|tää[6] *deskr.v.* lyllertää. | Kävellä, juosta t. Pienokainen t:si äidin luo.

tyllerö[2] *deskr.s.* vars. (tyttö)lapsesta: lyllerö, pallero, pallukka, pullukka, typykkä. | Tytön t. Piika oli lyhyt ja lihava t.

tylleröinen[63] palleroinen. **1.** *dem.s.* Lyhyt tytön t. **2.** *a.* lylleröinen. | T. pikkutyttö. Tellervo, Tapion neiti, / metsän tyttö t. KAL.

1. **tylli**[4] *s.* Charadrius hiaticula, Suomessa tavattavista kurmitsoista yleisin, tyllikurmitsa. — *Yhd.* pikkut.

2. **tylli**[4] *s.* verkko- tai pitsimäinen kudos, jossa on pieniä reikiä. | Ikkunaverhot valkoista t:ä. T:stä valmistettu morsiushuntu. **-harso** *s.* **-huntu** *s.* **-kangas** *s.*

tyllikurmitsa *s.* = 1. tylli.

tylli|pitsi *s.* **-puku** *s.* tyllistä tehty naisten juhlapuku. **-unelma** *s.* tyllipuvusta. | Vasta valittu Miss Suomi t:ssaan. **-upotu|s** *s.* T:ksin somistettuja alusvaatteita. **-verho** *s.*

tyllykkä[15*] *deskr.s.* tyllerö. | Tytön t.

tylpentyä[1*] *pass.v.* (< seur.) tylpetä.

tylpentää[8] *v.* tylpistää.

tylpetä[34*] *v.* tulla tylp(emm)äksi, tylpentyä, tylpistyä.

tylpistyä[1] *pass.v.* (< seur.) = ed.

tylpistää[2] *v.* tehdä tylp(emm)äksi, tylpentää. | T. naula, neulankärki.

tylppy[1*] *s. kasv.* tylppysolukko. — *Yhd.* nila-, puut.; pylväs-, valet. **-solu** *s. kasv.* ohutkettoinen, tav. protoplasmaa sisältävä pallomainen tai lyhyt ja paksu solu;)(suippusolu. **-solukko** *s. kasv.* tylppysolujen muodostama solukko, tylppy, parenkyymi.

tylp|pä[11*] *a.* -ästi *adv.* -pyys[65] *omin.* esineestä, kärjestä tms. kärjen, pään muotoa, ääriviivoja ajatellen: pyöreä-, kaareva-, tasapäinen, -kärkinen; vrt. tylsä;)(terävä, suippo. | T. nuolenkärki, keihäs. Uhria oli lyöty päähän jollakin t:ällä esineellä. Notre Damen kaksi t:pää tornia. Kirjoituksen jälki on sitä paksumpaa, mitä t:empi kynä on. Teräaseen t:pyys. Kananmunan t:empi pää. T:ästi päättyvä hammas. Lyhyet ja t:ät sormet. Sammakon, buldogin t. kuono. T:än [lääk. = tylpän esineen aiheuttaman] väkivallan tuottama vamma. — *Mat.* T. [= suoraa kulmaa suurempi ja oikokulmaa pienempi] kulma.

tylppä|hampainen *a.* **-keulainen** *a.* T. ja tasaperäinen vene. **-kulmai|nen** *a.* -sesti *adv.* T. kolmio 'jonka kulmista yksi on tylppä'. T:sesti yhtyvät särmät. **-kuonoinen** *a.* T. koira. Sarvivalaan t. pää. **-kuoriai|nen**[83] *s.* T:set 'Histeridae, kovakuoriaisheimo'. **-kärki|nen** *a.* T. nuoli. T. voiveitsi. T:set kengät. Suohaukan t:set siivet. **-lehtinen** *a.* T. kasvi. **-liuskainen** *a.* T. orapihlaja. **-nenäinen** *a.* **-päi|nen** *a.* T. taltta, kanavaneula. Vasama on t. nuoli. Merasin, t. teräspuikko. Rapsikuoriaisen t:set peitinsiivet. **-särmäinen** *a.* Niityn kurjenpolven t. varsi. **-tyvinen** *a. kasv.* T. lehti.

tylp|pö[1*] **1.** *a. harv.* tylppä. | T:öt kengänkärjet. **2.** *s. el.* jälkiosana eräiden tylppäkuoriaisten nimissä: Arpi-, laakat.

tylpähkö[2] *mod.a.* < tylppä. | T. vuorenhuippu.

tylsentyä[1*] *pass.v.* (< seur.) tylsyä, tylsistyä.

tylsen|tää[8] *v.* tylsistää. | Kivet t:sivät viikatetta. — Alkoholin kohtuuton käyttö t:tää ajatus- ja huomiokykyä.

tylse|tä[34] *v.* tylsyä, tylsistyä. | Kirves t:nee käytettäessä. — Ajatuskyvyn t:neminen.

tylsimy|s[64] *s. halv.* tyhmyri, typerys. | Hän on täysi t. Senkin t.! | Minäkö panisin rahojani sellaiseen yritykseen? Älä kuvittele minua t:kseksi!

tylsistymätön[57] *kielt.a.* Tarkka, t. kielikorva.

tylsistyttä|ä[2*] *kaus.v.* -västi *adv.* (< seur.) = tylsistää.

tylsisty|ä[1] *pass.v.* (< seur.) tylsyä, tylsetä, tylsentyä. **1.** *konkr.* Käytössä t:nyt puukko. Vantaan terävä kärki pyrkii pyöristymään ja t:mään. — Vars. **2.** *abstr.* ja *kuv.* menettää (henkinen) vireytensä, tehonsa. | Ajatus, huomiokyky, tunne, omatunto t:y. Henkinen t:minen. Ihmisen hajuaisti on suuresti t:nyt. Kielikorvan t:minen. Kuppataudin aiheuttama halvaava t:minen. Hän oli ollut kone, puutunut, t:nyt työjuhta KOJO. - - heidän kummankaan sielu ei ollut maailman markkinoilla t:nyt SILL.

tylsistä|ä[2] *v.* -västi *adv.* tylsyttää, tylsentää, tylsistyttää. **1.** *konkr.* Ruosteen t:mä puukko. Liian

nopea pyöriminen t:ä helposti sorvin terän. — Vars. 2. *abstr.* ja *kuv.* tehdä henkisesti tylsäksi, heikentää henkistä vireyttä. | Sotilaat olivat nälän ja valvomisen t:miä. Aivosairaus, joka t:ä ajatus- ja tunne-elämän. Oli t:vää kuunnella aina yhtä ja samaa.

tylstytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* (< seur.) tylsyttää. | Kivet t:ivät viikatteen. — Kuurous oli ihmeellisesti t:änyt Martin vaistoja SILL.

tylsty|ä[1] *v.* tyls(ist)yä. | Sakset t:ivät ruohonleikkuussa. Oli miekka vanha mun taatollain, / vain t:nyt virkakalpa LEINO. — Ajatus, mieli, tunne t:y.

tylsymätön[57] *kielt.a.* Hyvä, vähästä t. kirveenterä. — Terve, t. kielitaju.

tylsytt|ää[2*] *kaus.v.* (< tylsyä) tylsistää, tylsentää. **1.** *konkr.* Hiekkaiset tukit t:ävät pian sahan terän. **2.** *abstr.* ja *kuv.* tav:mmin tylsistää. | Unitaudin t:ämät ihmiset. Alkoholin t:ämät aivot. Yksitoikkoinen työ vaikuttaa t:ävästi. Mikä t:i tunteet hältä K.LEINO.

tylsyydentila *s.* Jakomielitauti saattaa johtaa lopuksi täydelliseen t:an.

tylsy|ä[1] *v.* tulla tyls(emm)äksi, tylsistyä, tylstyä, tylsentyä. **1.** *konkr.* T:nyt parranajokoneen terä. Kissan suojassa olevat kynnet eivät pääse t:mään. **2.** *abstr.* ja *kuv.* tav:mmin tylsistyä. | Arvostelukyvyn t:minen. Sairaus, joka aiheuttaa tunne-elämän heikkenemisen ja t:misen. Hän [juomari] t:i vähitellen JOTUNI.

tyls|ä[11] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** *konkr.*)(terävä. **a.** teräaseesta tms. leikkaavuutta, pystyvyyttä ajatellen: huonosti leikkaava tai pystyvä. | T. kirves, sirppi, saha. T:äksi ruostunut viikate. Ei näin t:ällä puukolla ahvenia perata. T. neula, kynänterä. T:ät hokit. Miestä oli lyöty päähän jollakin t:ällä esineellä. **b.** *harv.* tylppä. | T:ään kärkeen suippeneva rintakäänne. T. kulma. **2.** *abstr.* ja *kuv.* **a.** aistimista, aisteista, henkisistä kyvyistä: huonosti vastaanottava, heikko, huono, turtunut, turta;)(tarkka, herkkä, terävä. | Hajuaisti on ihmisen aisteista t:in. T. huomiokyky. Krapulaisen t:ät aivot. T:ille aisteille sitä [kauneutta] ei ole missään HOLLO. Paheisiin vajonneen ihmisen omatunto on t. **b.** ihmisestä (harv. eläimestä), jonka henkiset kyvyt ovat (pysyvästi tai tilapäisesti) lamassa: ajatus- tai tuntemiskyvytön, tahdoton, henkisesti turta, apaattinen, välinpitämätön, eloton;)(vireä, virkeä, eloisa. | Mielisairas, joka on täysin t. Jakomielitauti johtaa täydelliseen t:yyteen. Miksi meitä pidetään elukkain veroisina, olemmeko teidän silmissänne t:ät? VT. Pöhkötautiin sairastunut hevonen muuttuu t:äksi. Yön valvottuani olin tentissä ihan t. Hän oli tyyni ja t., ajatukseton, tunteeton TALVIO. Istua t:änä eteensä tuijottaen. T. katse, hymy. T. toivottomuus, toimettomuus. Vaipua t:ään välinpitämättömyyteen. **c.** ikävystyttävä, ikävä, mielenkiinnoton, yksitoikkoinen; typerä, idioottimainen, ääliömäinen. | T. kirja, näytelmä, elokuva, iskelmä, ohjelma. Koulunkäynti on t:ää. Elämä tuntuu joskus tavattoman t:ältä. T:ää, hengetöntä päähän pänttäämistä. | "Minkälaista juhlassa oli?" — "T:ää!" | Kertoa t:iä vitsejä. On t:ää väittää tuollaista. Älä viitsi olla t.! T. ajatus, ehdotus.

tylsähkö[2] *mod.a.* T. puukko, keihäänkärki. — Katse tuijottava, t.

tylsä|järkinen *a.* tyhmä, typerä, hidasjärkinen. **-kulmainen** *a.* tylppäkulmainen. **-kärkinen** *a.* T. neula, naskali. **-mieli|nen** *a. psyk.* -syys *omin.* vajaamielinen, jonka älykkyystaso täysikasvuisena ei nouse 6-vuotiaan älykkyystasoa korkeammalle. | T. lapsi. — *S:sesti* idiootti. | T:sten hoitolaitos. **-n|lainen**[63], **-n|puoleinen** *a.* tylsähkö. **-päi|nen** *a.* -syys *omin.* T. nuoli, rautaesine. — Ei menestynyt t:syytensä vuoksi koulussa. **-teräinen** *a.* T. puukko, kirves.

tylt|ty[1*] *s. kans.* pönkkä. | -- korjasin tuon aidan, panin t:yn, olivat senkin särkeneet L.VIITA. — *Yhd.* puut.

tyly[1] *a.* -sti *adv.* -ys[65] *omin.* epäystävällinen, töykeä, ynseä. | T. ihminen. T. katse, vastaus. T. ääni. T. kohtelu, arvostelu. Saada t. vastaanotto. Vieras vaikutti umpimieliseltä ja t:ltä. Vastata t:sti. Isäntä kohteli palvelijoitaan t:sti. Työnsi toisen t:sti syrjään. Olet ehkä t:ydelläsi karkottanut huonetoverisi SILL. — *Kuv.* Uudisraivaajan taistelu t:ä luontoa vastaan. Porttikin on t:sti lukossa AHO. -- suomalaista talvisen t:ä erämaata, lumen peittämiä metsiä ja nevoja HAANPÄÄ.

tylyhkö[2] *mod.a.* -sti *adv.* T. myyjä. T. kohtelu.

tyly|luonteinen, -luontoinen *a.*

tymoli[6] *s. farm.* vars. timjamiöljyssä esiintyvä valkokiteinen, voimakastuoksuinen aine, jota käytetään mm. suuvesien valmistukseen ja matolääkkeenä. **-sprii** *s.*

tympanon[7] *s. rak.* antiikin rakennusten, vars. temppeleiden päätykolmio; yl. rakennuksissa ulko-oven yläpuolella oleva (tav. puoliympyrän muotoinen) ala.

tympeytt|ää[2*] *v.* saada tympeytymään. | Seura, joka t:ää. T:i toiset itsensä kehumisella.

tympey|tyä[44] *v.* (*rinn.* tympeentyä[1*], tympääntyä) kyllästyä tyyten, perinpohjaisesti jhk. | T. matkatovereihinsa. Kalaruokaan t:tyy pian. Katsella t:tyneenä. T:tynyt mieliala. Hänen kasvoistaan kuvastui selvä t:tyminen. T:tyi toisen imarteluun. Mutta minä t:sin siihen touhuun, kun aina piti istua kokoelmahuoneessa ja kirjastossa V.HUOVINEN.

tympe|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** tympäisevä, etova, inhottava, luotaantyöntävä. | T. maku. T:än äitelä tuoksu. Sulfaattitehtaan t. katku. T:än hajuinen, makuinen. T:än näköiset kasvot. Tapauksesta jäi t. maku suuhun. Elämä tuntuu joskus t:ältä. — Laskimoissa virtaava t. [= hapeton, kuona-aineita sisältävä] veri. **2.** tympeytynyt, kyllästynyt. | Mieli t:änä käännyttiin takaisin. Hirvittävä t:ys kouristi hänen koko olemustaan SILL.

tympeähkö[2] *mod.a.* -sti *adv.* T. haju, maku.

tympäis|tä[24] *v., 3.pers.* herättää vastenmielisyyttä, etoa, ellottaa, inhottaa, kyllästyttää. | Ruoka, haju t:ee. Puheen imelä sävy t:i. Tyttäriä t:ee äitinsä ikuinen valitusvirsi KIANTO. — *tympäis|evä* (a.) -evästi (adv.) T:evä haju, maku. T:evä tunne. Ruoka maistui t:evältä. Se oli t:evää kuultavaa. Lakeijamainen liehakointi vaikutti

t:evästi. — *Yksipers.* T:i, kun vain ajattelikin asiaa. Mutta yhtäkkiä Söderlingiä t:i AHO.

tympäännyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) tympeyttää.

tympäänty|ä[1*] *v.* (*rinn.* tympäytyä[44]) = tympeytyä. | T. kehnoon ravintolaruokaan. T:i maaseudun yksitoikkoiseen elämään. T:neen ja haluttoman näköinen.

tympönen[63] *s.* Hebeloma, keskikokoisia, ruskean kellertäviä helttasieniä.

tymä[11] *s. kans.* liima.

tynk|i[8*] *s. murt.* tynkä; pönkkä. | Luudan t. — Ollaan vuosi vankinakin, aika aidan t:enäkin SL.

tynkkä[11*] *s. murt.* = seur. | [Veljekset] luulivat jo polkevansa viimeistä t:ä elämänsä tiestä KIVI.

tyn|kä[11*] *s.* katkaistun, katkenneen tai kulumalla typistyneen pitkänomaisen esineen tai muodostuman jäljellä oleva lyhyt (tyvi)osa; myös luonnostaan lyhyistä esineistä: pätkä, nysä, typpy. | Varren, oksan t. Kynän, kamman, luudan t. Seiväs katkesi ja käteen jäi vain lyhyt t. Jalkaproteesin sovitus t:kään. Sisiliskon katkaistun hännän t. kasvaa uudeksi hännäksi. Myrskyn mentyä mastoista oli jäljellä vain lyhyet t:gät. — Jäniksen hännän t. Pingviinin siivet ovat surkastuneet lyhyiksi t:giksi. Oikea jalka / oli kuihtunut t. vain KAILAS. Pojan, tytön t. — *Kuv.* Puhe, jossa ei ole ajatuksen, järjen t:kääkään. Jokin totuuden t. [pakinanikkarin] sepustuksessa sentään on. Artikkelin t:gäksi [= aiheeksi, lähtökohdaksi] lehti oli ottanut seuraavan lauseen: - - — *Yhd.* kynän-, luudan-, oksant.; hännän-, jalan-, siivent.; ajatuksen-, asian-, totuudent.

tynkä|eduskunta *s.* vars. vuosina 1918—19 koontuneesta Suomen eduskunnasta käytetty nimitys, joka johtuu siitä, ettei siinä ollut kuin 1—2 sosiaalidemokraattia. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* Lyhyet, t:set siivet. **-parlamentti** *s. hist.* Englannin parlamentin alahuone, sitten kun Cromwell v. 1648 oli siitä karkottanut presbyteerit jättäen 80 independenttiä jäljelle.

tynkö[1*] *s. murt.* tynkä; pönkkä. | Suru pannaan säkkiin, säkki lättiin ja iso t. oven päälle KIVI.

tynnyreittäin *adv.* tynnyri kerrallaan; useita tynnyreitä, tynnyrimäärin. | Moottoripetrolin hinta t. ostettaessa. Kalaa suolattiin talveksi t.

tynnyri[5] *s.* **1.** kooltaan erilaisia, sylinterimäisiä, us. molempiin päihin jonkin verran suippenevia, puusta tai metallista valmistettuja (vanteilla ympäröityjä) astioita, joissa säilytetään nesteitä ja kuivia aineita; vrt. ankkuri, nassakka, nelikko, dritteli. | Puinen, peltinen t. Avonainen, umpinainen t. 80 litran, hehdon, viiden litran t. T:n kimmet, vanteet, kansi, tappi. T:n muotoinen. T. on tervaa puolillaan. Kerätä sadevettä t:in. Virtsa levitetään pellolle erityisestä t:stä. - - olut tykki t:ssä, / kalja keikkui kellarissa KAL. — Myös: tynnyrin täysi, tynnyrillinen. | T. olutta, viiniä. Kymmenen t:ä bentsiiniä. Sillisaaliin määrä oli runsaat 3000 t:ä. Ei pariskunta toisiaan tunne, ennen kuin t:n suoloja yhdessä syö SL. — *Kuv.* Mies on pyöreä kuin t. Ääni kuului kuin t:stä. — *Yhd.* pelti-, puu-, tammit.; bentsiini-, kalja-, kaura-, ohra-, olut-, ruis-, ruuti-, silakka-, silli-, terva-, vehnä-, vesi-, viini-, vilja-, virtsa-, voi-, öljyt.; piikkit. **2.** vanha vetomitta: kuivan tavaran mittana: 30 kappaa = 1,649 hl; nesteiden mittana: 48 kannua = 1,256 hl.

tynnyri|holvi *s. rak.* poikkileikkaukseltaan puoliympyrän, segmentin tai suippokaaren muotoinen holvi. **-kalja** *s. ruok.* vrt. pullokalja. **-kotelo** *s. el.* kotelo, jonka pinnassa täysin kehittyneen hyönteisen suuosien, tuntosarvien, siipien ja raajojen aiheet eivät näy, koska viimeinen kovettunut toukannahka on jäänyt kotelon suojaksi; vrt. muumiokotelo. **-lauta** *s.* **-lautta** *s.* **1.** *metsät.* tynnyrin muotoinen (tukki)lautta. **2.** tynnyreiden varassa kelluva ponttonilautta. **-lintu** *s.* = tiltaltti.

tynnyrilli|nen[63] *s.* tynnyrin täysi. | T. kauroja, viiniä. Tervaa tuli kymmenen t:stä.

tynnyri|mäinen[63] *kalt.a.* -mäisesti *adv.* Hevosen t. vatsa. **-määr|ä** *s.* — Vars. *tynnyrimäärin* (adv.) T:in olutta, viljaa.

tynnyrin|ala *s.* vanha maa-alan pintamitta: 32 kapanalaa = 4936,4 m². | 5 t:alaa peltoa. Juhalla oli viljelyksessä hyvinkin toista t:alaa maata SILL. **-hana** *s.* **-kimpi** *s.* **-maa** *s. harv.* = tynnyrinala. **-muotoinen** *a.* tav. ⌒. **-pohja** *s.* **-tappi** *s.* **-tekijä** *s.* T:in ammattikunta. **-teko** *s.* **-vanne** *s.* Katajainen t.

tynnyri|olut *s.* **-poiju** *s. mer.* tynnyristä tehty tai tynnyriä muistuttava poiju. **-solmu** *s.* astioiden nostamiseen yms. käytetty kytky. **-tavara** *s.* tavara, jota säilytetään, kuljetetaan tms. tynnyreissä. **-tehdas** *s.*

tynnyrittäin *adv.* par. tynnyreittäin.

tynnyröi|dä[30] *v.* panna (säilöä, pakata tms.) tynnyriin tai tynnyreihin. | T. kaljaa, olutta. T:tyä silakkaa.

tynnöri[5] *s. murt.* tynnyri. | Käyppäs, Eero-poika, nuorimmakses laskemaan t:stä olutta KIVI.

tynsä[11] *a. murt.* -sti *adv.* tylsä. | - - hänen katsantonsa jo tuijoitteli t:sti kohden puitten latvoja KIVI.

typek|äs[60*] *poss.a.* -kyys[65] *omin.* (< typpi) typellinen; runsastyppinen.

typelli|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* < typpi. | Kaikki valkuaisaineet ovat t:siä aineita. T:set uuteaineet, kaasut. Maan t:syys.

typen|kerääjä *s. maat.* kasvi, joka lisää maan typpipitoisuutta;)(typenkuluttaja. | Hernekasvit ovat t:kerääjiä. **-kuluttaj|a** *s. maat.* vrt. ed. | Viljakasvit ovat t:ia. **-kulutus** *s.* Maataloutemme t. **-tarve** *s.* Kasvien t. Pellon, maapallon t.

typerry|s[64] *teonn.* typertyminen, typertyneisyys. | Ensi t:ksestä selvittyäni havaitsin, että - -. — *typerry|ksissä,* -ksistä, -ksiin (adv., us. poss.-suff:llisena) typertyneenä. | Kaikki olivat uutisesta t:ksissä(än).

typerrytt|ää[2*] *kaus.v.* < seur. | Tapaus t:i hänet kokonaan. Kaikkia t:ää Aadun rohkeus KALLAS.

typerty|ä[1*] *v.* **1.** mennä päästään pyörälle, sekaisin, joutua neuvottomaksi, ymmälle, häkeltyä. | T. säikähdyksestä, surusta, hämmästyksestä. Seisoi sanattomaksi t:neenä. - - näytti olevan aivan t:nyt tästä suunnattomasta suosiosta IVALO. Tahvo aivan t:i suruunsa JOTUNI. **2.** *harv.* tuupertua. | Hän kirkaisee ja t:y permannolle TALVIO.

typery|s[64] *s. halv.* tyhmyri, tylsimys. | Uskotko tuollaista, t.! Sitä häneltä saattoi odottaakin, mokomalta t:kseltä!

typer|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* tyhmä, yksinkertainen, houkka, hölmö. | T. ihminen, oppilas. T. kuin hanhi, kana. Olla t:än näköinen. Mies teki hiukan t:än vaikutuksen. T. hymy, ilme. T. ajatus, suunnitelma, teko. T. väite, vastaus. Tuohan on t:ää puhetta. T. taikausko elää vielä paikkakunnalla. On t:ää väittää, että - -. Menetellä, toimia t:ästi. Vaimo päivitteli miehensä t:yyttä.

typerähkö[2] *mod.a.* -sti *adv.*

typet|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *met.* karkaista teräksen pinta typpiyhdisteitä käyttämällä, nitrata. **2.** *lääk. vanh.* täyttää keuhkopussi ilmalla (aikoinaan typpikaasulla); vrt. ilmarinta.

typet|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < typpi. | T. yhdiste, uuteaine. Maan t:tömyys.

typi|häntä töpöhäntä. **1.** *s.* Karhun t. **2.** *a.* = seur. | T. koira. **-häntäinen** *a.* töpöhäntäinen.

typistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < typistää. | T. puita, pensaita. Lounaismurteille on ominaista sanojen t:y.

typistelmä[13] *s.* supistelma, lyhennelmä. | Kalevalasta laadittu t.

typistymätön[57] *kielt.a.* T. sananvartalo.

typisty|ä[1] *pass.v.* < typistää. | Rauhanteossa valtakunnan alue t:i lähes puoleen. Vuosisatojen kuluessa sanat voivat huomattavasti t.

typistämät|ön[57] *kielt.a.* Bokseri, jolla on t:tömät korvat.

typist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* katkomalla, leikkaamalla tm. pienentää (vars. lyhentää) jtak, supistaa, lyhentää. | Koiran hännän, korvien t:äminen. Taimien latvat t:etään eli pinseerataan viimeisen kukinnon yläpuolelta. Verenpisaraa on silloin tällöin t:ettävä, jotta se saisi kauniin, pensasmaisen muodon. Sähkösanomatyyliseksi t:etty teksti. Teos ilmestyi sensuurin t:ämänä.

typo|grafi[4] *s.* kirjaltaja, kirjatyöntekijä. **-grafia**[15] *s.* kirjapainotaito. **-grafi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* typografiaan kuuluva, kirjapainollinen, (kirja)paino-. | Kirjan t. asu. Kirjasinlaji, jonka suuruus on 4 t:sta pistettä. T:sesti kaunis julkaisu. **-logia**[15] *s.* tyyppeihin perustuva teoria, tyyppioppi. — *Erik.* **1.** *psyk.* oppi ihmisten jakautumisesta erilaisiin ryhmiin yhteisten tai samankaltaisten ominaisuuksien perusteella. | Ernst Kretschmerin t. — *Yhd.* luonnet. **2.** *usk.* selitysopillinen menetelmä, jonka avulla Vanhan testamentin henkilöt, tapahtumat ja laitokset esitetään uustestamentillisen täyttymyksen esikuvina. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* typologiaan perustuva. | Arkeologiassa t. tutkimus perustuu esineiden asteittaisten kehitysmuotojen vertailuun. T:sesti samaan sarjaan kuuluvat esineet. **-metri**[4] *s. kirj.* koje, jolla määritetään kirjakkeen keili.

typpi[8*] *s.* eräs alkuaine, joka tavallisessa lämpötilassa on kaasuna. | Typpeä on 4/5 ilmakehästä. T. on eläin- ja kasviruumiin perusaineita. — *Yhd.* kalkkit.; jäännöst. **-atomi** *s.* **-bakteeri** *s.* **1.** vapaata typpeä yhteyttävä bakteeri. **2.** nitrifikaatiobakteeri. **-dioksidi** *s.* **-hapoke** *s.* vain kylmissä, laimeissa vesiliuoksissa pysyvä typen happo, salpietarihapoke. **-happo** *s.* vedyn, typen ja hapen yhdiste, salpietarihappo, "sievesi", "lusikkavesi". | Puhdas t. on vahvasti syövyttävä väritön neste. **-happoinen** *a.* T. elohopea, ammoniakki.

typpihäntä *s.* ja *a.* Kivellä: töpöhäntä. | Kiialan ha'asta on karannut yksi vanha ruuna - - lyhytläntä, t.

typpi|-ioni *s.* **-kaasu** *s.* **-köyhä** *a.* par. niukka-, vähätyppinen. **-lannoite** *s.* **-lannoitus** *s.* **-molekyyli** *s.*

-typpinen[63] *poss.a.* Niukka-, runsas-, vähät.

typpi|oksidi *s.* **-oksiduuli** *s.* ilokaasu, naurukaasu. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Lannoitteen t:suus. **-ravinto** *s.* Kasvin tarvitsema t. **-rikas** *a.* par. runsastyppinen, typekäs. **-tasapaino** *s.* Elimistön t. 'typen ja muiden aineiden, elimistön saaman ja siitä poistuvan typen oikea, normaali suhde'. **-tase** *s.*, vars. *maat.* elimistön saaman ja siitä poistuvan typen suhde. | Positiivinen, negatiivinen t. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-vapaa** *a.* → typetön. **-varasto** *s.* **-varat** *s. mon.* Maaperän t. **-ydin** *s.* **-yhdiste** *s.*

typpy[1*] *s.* typykkä, töpö. | Pieni hännän t.

typykkä[15*] **1.** *deskr.s.* hellittelysanana pienestä lapsesta, vars. tytöstä; myös pienestä nenästä, eläimen lyhyestä hännästä tms. | Äidin oma t. Pieni pojan, tytön t. No, mitäs se t. siellä itkee - -? LEHT. — Karhun häntä on vain lyhyt t. — *Yhd.* pojan-, tytönt.; hännän-, siivent. **2.** *a. harv.* typäkkä. | T. nenä.

typytellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Kävellä t.

typyttä|ä[2*] *deskr.v.* kulkea lyhyin askelin, tepsuttaa, teputtaa, töpöttää. | Tyttö tuli t:en lyhyillä jaloillaan.

typäkkä[15*] *a.* päästä tasainen, tylppä. | Lehti, jonka kärki on t. Kaskelotin t. pää. **-päinen** *a.* T. lehdykkä, litu.

typ|äs[66*] *s.* = tupas. | Suurina t:päinä kasvava sara. - - apilaorelvan punaiset t:päät M.RAPOLA. — *Yhd.* heinä-, ruohot.

typö *vahv.adv.* T. tyhjä (tav. ◡). T. tykkänään.

typösen *vahv.adv.* T. tyhjä.

typötyhjä *a.* (myös ⌒) aivan tyhjä. | Talo oli [asukkaista] t. Siemaisi lasin t:ksi. T. [= aivan köyhä], turvaton orpotyttö *MANN.

tyramiini[4] *s. lääk.* mm. härkäjyvän aineosana oleva tyrosiinista syntynyt amiini.

tyranni[6] *s.* **1.** *hist.* henkilö, joka antiikin kreikkalaisissa kaupunkivaltioissa käydyissä puoluetaisteluissa anasti kansan avulla vallan. **2.** kansaa sortava itsevaltainen hallitsija, hirmuvaltias, sortaja, despootti, diktaattori. | Kristian II sai julmuutensa vuoksi liikanimen T. — Laajemmin: ympäristöään tyrannisoiva ihminen. | Mies oli vaimoaan kohtaan täysi t. Hemmottelu teki lapsesta koko kodin t:n. — *Yhd.* kotit. **3.** T:t 'Tyrannidae, eräs uuden maailman lintuheimo'.

tyrannia[15] *s.* tyrannius. | Kansan taistelu t:a vastaan. — *Kuv.* - - ystäväni mukautui naisellisten seuralaistensa t:an KOSKENN.

tyrannilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = seur. | T. hallitsija. — Miehen t. esiintyminen.

tyrannimai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* T. yksinvaltias. Hallita t:sesti. — T. isä. T.

luonne. Kohteli alaisiaan t:sesti. T:sen käskyn edessä hän tyrmistyi KIANTO.

tyranniso|ida[18] *v.* -inti[4*] *teonn.* (*rinn.* tyrannoida) kohdella alaisiaan tms. tyrannimaisesti, julmasti, häikäilemättömästi, terrorisoida, sortaa. | Diktaattori, joka t:i kansaansa. - - demokratian voitto sitä t:ineesta imperialismista AHO. — *Kuv.* Pelokas, miehensä t:ima vaimo. Lapsi, joka t:i vanhempiaan. Muu poikajoukko ei alistunut Erkin t:intiin.

tyranniu|s[65] *s.* sortovalta, hirmuvalta, tyrannia, despotismi, diktatuuri; terrori. | Harjoittaa t:tta. Englannin taistelu Napoleonin t:tta vastaan. Sorretun väestön nousu t:tta vastaan. Mutkikas valtiokoneisto paljasti kohta ne, jotka t:tta tavoittelivat LEHT. — Vaimo syytti miestään t:desta.

tyrannival|ta *s.* Kreikan t. T:lan kukistuminen. — Anopin t.

tyrannoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* = tyrannisoida.

tyrannosaurus[64] *s.* Pohjois-Amerikassa liitukaudella elänyt hirmulisko.

tyratroni[4] *s.*, vars. *rad.* sekä vahva- että heikkovirtatekniikassa käytetty kaasutäytteinen ohjaushilalla varustettu elektroniputki.

tyrehdyksi|ssä, -in *adv.* tyrehtyneenä. | Verenvuoto on t. — Tuonti, vienti on t.

tyrehdyt|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* < seur. *(1.)* Verenvuoto t:ettiin tiukalla siteellä. *(2.)* Tykistötuli t:ti hyökkäyksen. V:n 1850 sensuuriasetus oli t. suomenkielisen kirjallisuuden kehityksen. Kylmyys t:tää bakteerien lisääntymismahdollisuudet. Maailmansota vaikutti t:tävästi ulkomaankauppaamme. Talon arkielämä kyllä vaikeuksillansa pian t:ti aviopuolisoiden lyhyen jälkilemmen SILL.

tyreh|tyä[1*] *v.* **1.** nesteen tulemisen vähenemisestä tai loppumisesta: ehtyä, heiketä, hiljetä, vähetä; lakata, loppua, pysähtyä. | Veri, verenvuoto t:tyy. Vedenjuoksu purossa t:tyi. Tervantulon t:dyttyä tuli sammutetaan [tervahaudasta]. Sadekuurot t:tyivät VT. **2.** *kuv.* ja *abstr.* Runosuoni t:tyy. Keskustelun t:tyminen. Itku, nauru t:tyy. Yritti puhua, mutta sanat t:tyivät huulille. Vastahyökkäys t:tyi voimakkaaseen tykistötuleen. Laivaliikenne oli t:tymässä. Sodan johdosta ulkomaankauppa t:tyi miltei kokonaan. Tavaran menekki t:tyy. Innostus t:tyi heti alkuunsa. Näytelmäharrastus näyttää paikkakunnalla t:tyvän.

tyreoidiini[4] *s. lääk.* eräs kilpirauhasvalmiste.

tyreo|toksikoosi[4] *s. lääk.* kilpirauhasen liikatoiminnoista johtuva sairaalloinen tila, Basedowin tauti. **-trooppinen**[63] *a. lääk.* vrt. seur. | T. hormoni. **-tropiini**[6] *s. lääk.* kilpirauhasen toimintaa kiihottava aivolisäkkeen etulohkon erittämä hormoni.

tyri|ä[17] *v.* vars. sotilasslangissa: tehdä munauksia, munia. | Oli upseerikoulussa t:nyt pahasti.

tyrk|kiä[17*] *frekv.v.* -intä[15*] *teonn.* < tyrkätä. | T:ki röyhkeästi kaikki muut ostajat tieltään. Jalankulkijat t:kivät toisiaan. Toisten juoksijoiden t:kiminen on kiellettyä. Päivystäjä t:ki seuraavaa vartiomiestä hereille. Muurille päässeet viholliset t:ittiin armotta alas. Rannalle ajautuneet tukit t:ittiin takaisin virtaan. Toinen souti, toinen t:ki seipäällä pohjasta. — Kylmä t:ki harteita ja hakkasi leukoja edestakaisin SEPPÄNEN. — *Erik.* töykeästä, yliolkaisesta kohtelusta. | - - mihin tahansa hän menikin, sysittiin, t:ittiin ja pilkattiin häntä ALKIO. [Köyhäinhuoneessa] hän saisi kitua ikänsä ja aikansa, armottomain ihmisten t:ittävänä CANTH.

tyrkyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < tyrkyttää. | T. viinaryyppyä. T. jklle mielipiteitään. Turhaan meille uusia jumaliasi ja heidän oppejaan t:telet AHO.

tyrkyttäjä[10] *tek.* Myyjä oli liian innokas tavaroittensa t.

tyrkyttäytyä[44] *refl.v.* < seur. | Humalainen yritti puoliväkisin t. naisen seuraan.

tyrkyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* tarjota innokkaasti, itsepäisesti jklle jtak. | Hyvää tavaraa ei tarvitse ostajalle t. Henkivakuutusta t:tävä asiamies. "Ota, ota!" t:ti toinen. Mustalainen t:tämällä t:ti hevostaan ostettavaksi. Häntä tympäisi se, että nainen suorastaan t:ti itseään. T. mielipiteitään. Opettaja, joka t:tää oppilaille omaa maailmankatsomustaan. Mainostus ei saa olla t:ystä. Pitäkööt oppinsa - -, mutta älkööt t:täkö muille! LEHT. Vierasuskolaiselle älköön pappi t:täkö virkapalvelustansa LK.

tyrk|ätä[35*] *v.* -käys[64] *teonn.* **1.** työntäistä, työnnältää, sysätä, töytäistä, tönäistä, töykätä, tuupata, pu(u)kata, survaista, lykätä. | T. pöytälaatikko kiinni. T. ikkuna, ovi auki. Saavi t:ättiin nurkkaan. T. vene vesille. T. jku, jk kumoon. "Äiti! Jaakko t:käsi minut ojaan!" T:käys oli niin ankara, että lensin selälleni. Syytetty oli aikaisemmin yrittänyt t. vaimonsa alas tallin ylisiltä. T:käsi kyynärpäällään toisen hereille. T. jkta kylkeen. [Jalkapallojoukkueen] puolustajaa t:ättiin törkeästi takaapäin. Granruuska t:kää messinkisankaiset silmälasinsa nenän päästä otsalle HJ.NORTAMO. **2.** ed:een liittyvää erikoistunutta ja kuv. käyttöä. **a.** antaa, ojentaa jtak nopeasti; panna jtak äkkiä jhk. | T. leipäpala jkn kouraan. T:käsi portieerille viisikymppisen. Vartija t:käsi leijonalle lihapalan. Isäntä t:käsi kättä vieraille 'tervehti'. — Uuniin t:ättiin muutama halko lisää. T:käsi tutin lapsen suuhun. Mies oli t:ännyt tulen talonsa nurkan alle. **b.** *kuv.* Ihminen, joka t:kää nenänsä joka paikkaan. Kiireessä t:käsin [= kirjoitin] nimeni väärään kohtaan. "En", t:käsi mies tylyn vastauksen. Hän t:käsi esiin muutamia rukouksia HEPOR. - - armollinen esivalta t:käsi hänet hellävaroen pois [= siirsi eläkkeelle] KIANTO. Ei rovastivainaa sentään kaikkia taivaaseen t:ännyt! KARHUM. **3.** *ark.* työntää jatkuvasti, lykätä. | T. potkukelkkaa, lastenvaunuja. Koskapa siinä juoksentelet, niin t:kää samalla tätä ruohonleikkuukonetta! Pienintä t:ättiin vaunuissa TALVIO.

tyrmetyksi|ssä, -in *adv. kans.* (us. poss.-suff:llisena) tyrmistyksissä. | Mutta pastori seisoi siinä ihan t:ssään AHO.

tyrme|ä[21] *a. harv.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* kankea; hidas(liikkeinen). | T. pensas.

tyrmistel|lä[28] *v. harv.* -y[2] *teonn.* olla, katsella (tms.) tyrmistyksissään. | Ei auta poikain yrmistely, / ei tyttöin pelko, t:y *MANN.

tyrmisty|s[64] *s.* tyrmistyminen, tyrmistyneisyys. | Mielen valtasi t. Tapaus herätti yleistä t:stä. Selvitä t:ksestä. — *tyrmisty|ksissä,* -ksistä, -ksiin (adv., tav. poss.-suff:llisena) tyrmistyksen vallassa, tyrmistyneenä. | Poika oli aivan t:ksissään. Tyttö selviää t:ksistään LEINONEN.

tyrmistytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* (< seur.) tyrmistää. | Tapaus, joka t:i koko paikkakunnan asukkaita. Esiintymisellään hän t:i jopa kannattajansa. T:ävä sanoma, uutinen. Elämys oli kerrassaan t:ävä. On t:ävää todeta, että - -. Tieto vaikutti minuun t:ävästi.

tyrmisty|ä[1] *v.* järkyttyä syvästi, perinpohjaisesti jstak odottamattomasta, arvaamattomasta vastoinkäymisestä, epäedullisesta, mielipahaa aiheuttavasta asiasta tms., kauhistua, masentua, mykistyä. | T. säikähdyksestä, hämmästyksestä. T. sanattomaksi, toimintakyvyttömäksi. Äiti t:i pojan jumalattomista sanoista. Päästyäni kirjeen puoliväliin t:in. Asukkaat t:ivät nähtyään hallan tuhot. Hämmästykää tästä, te taivaat, kauhistukaa, peräti t:kää, sanoo Herra VT. [Vihollinen] ensiksi t:i arvaamatonta hyökkäystä IVALO. T:neen näköinen. Seisoi sanattomaksi t:neenä.

tyrmistä|ä[2] *v.* -västi *adv.* = tyrmistyttää. | T:vä tapaus, uutinen. Kulovalkeana levisi t:vä tieto: vihollinen on marssimassa pääkaupunkiin.

tyrmä[11] *s.*, vars. *ylät.* vankikoppi, vankila. | Kostea, pimeä t. Heittää, raahata, sulkea t:än. Virua t:ssä. — *Kuv.* Esteri kitui yksinäisyyden t:ssä PAKK. — *Yhd.* vankit.

tyrmä|tä[35] *v. urh.* nyrkkeilyssä: lyödä vastustaja puolustuskyvyttömäksi (vars. lattiaan), niin ettei hän erotuomarin kymmeneen laskiessa kykene jatkamaan ottelua, "knokata". | T:si vastustajansa jo ensimmäisessä erässä. — *Kuv.* Kanada t:si jääkiekkojoukkueemme 12—0. Lakiesitys, joka t:ttiin jo ensimmäisessä käsittelyssä. Tuntui miltei kuin jokin yllättävä tapahtuma olisi hetkeksi kokonaan t:nnyt heidän ajattelukykynsä PEKKANEN.

tyrmäy|s[64] *teonn. urh.* < ed. | Voittaa, hävitä t:ksellä. Kolmas erä päättyi t:kseen. Teknillinen t., ks. teknillinen I.1, urh. — *Kuv.* - - kauhun t. esti minua niitä [sanoja] tajuamasta SILL.

tyrmäys|häviö *s.* **-isku** *s.* **-voitto** *s.*

tyrmääjä[16] *tek.* < tyrmätä.

tyrni[4], **-pensas** *s.* Hippophaë rhamnoides, Ahvenanmaalla ja Pohjanlahden rannoilla kasvava orainen pensas, jolla on tasasoukat, hopeanhohtoiset lehdet, pienet keltaiset kukat ja isot marjamaiset epähedelmät.

tyrnä[11] *a. kans.* tukeva, vankka. **-pensas** *s.* Ligustrum, valko- tai kellertäväkukkaisia Oleaceae-heimoon kuuluvia pensaita ja puita, likusteri.

tyroksiini[4] *s. fysiol.* kilpirauhasen erittämä jodipitoinen hormoni.

tyrolilai|nen[63] *a.* ja *s.* T. kansanlaulu. T. alppimaisema. — T:set ovat hyviä vuoristokiipeilijöitä.

tyrolilaishattu *s.* vihreä, kapealierinen huopahattu, jonka toisella sivulla on koristeena sulka tai tupsu.

tyrosiini[4] *s. kem.* aminohappo, jota on aineosana valkuaisaineissa.

tyrotrisiini[4] *s. lääk.* eräs maabakteereista valmistettu antibioottinen aine.

tyrske[78] *s.* tyrskintä. | Aaltojen t. Ärjyvän kosken t. — Itkun t. Isien kauhu kuolon-omain /- -/ ja t. kurjain tytärten *SILJO.

tyrsk|iä[17] *v.* -inä[14], -intä[15*] *teonn.* **1.** tyrskytä, hyrskytä, ryöpytä, pärskyä, kuohua, hyökyä. | Aallot t:ivät vasten kallioita. Raivoavan meren t:intä. - - lainehet t:ivät, / vaahtovat, hyrskivät HAAHTI. **2.** pyrskähtelevästä itkusta tai naurusta: pyrskiä. | Itkeä t:ien. Nyyhkyttää ja t. Itkun t:inä täytti koko seuratuvan. - - impyet enemmän itki, / tytöt t:i Karjalassa LEINO. — Tytöt nauraa tirskuivat ja t:ivät keskenään.

tyrsky[1] *s.* rantaa tai karia vasten vaahdoten murtuva laine, hyrsky, hyöky, kuohu, pärsky. | Kohiseva, vaahtoava t. Koralliriutan t:t. Imatran t:t. — *Koll.* tyrskyaallokko. | Rannikolla käy kova t. T:n hioma kallio. — *Kuv.* Puoluevihan t:t. - - soi itkun ja tuskan t. LEINO. — *Yhd.* rantat. **-aallokko** *s.* **-aalto** *s.*

tyrskyil|lä[29] *frekv.v.* < tyrskytä. | T:evä meri.

tyrskyinen[63] *poss.a.* T. riutta, rannikko.

tyrsky|lauta *s. urh.* tyrskyratsastuksessa käytetty lauta. **-ratsastus** *s. urh.* Polynesian saarilta lähtöisin oleva vesiurheilumuoto, jossa pysytellään seisomassa hyökyaallon kuljettamalla tai moottoriveneen vetämällä leveällä laudalla; vrt. vesihiihto.

tyrsky|tä[39] *v.* aalloista: kuohua rajusti, vars. iskeytyä vaahdoten rantakallioita tai kareja vasten, tyrskiä, hyrskytä, ryöpytä, pärskyä, hyökyä. | T:ävä aallokko. Meri t:si riutan ympärillä kuin hornan kattila. Kap Hornin kallioorannoilla aallot t:ävät jopa 60 m:n korkeuteen. — *Kuv.* Kyllikki tunsi veren ja lämmön palaavan t:ten ruumiiseensa LINN.

tyrskyvyöhyke *s.* Rannikon t.

tyrsky|ä[1] *v.* **1.** vars. *runok.* = tyrskytä. | Aallot t:vät vaahtopäinä. T:vät laineet. - - kaikki, mikä äsken - - tuulen alla t:i ja vaahtosi AHO. — *Kuv.* Vereni mun t:i ihan S.NUORMAA. **2.** tyrskivästä itkusta tai naurusta. | [Vaimo] t:i itkien PAKK.

tyrskäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. *(1.)* Laineet t:televät. Veden t:tely veneen laitoja vasten. *(2.)* Lapset tirskuivat ja t:telivät. Mataleena itki karsinassa sängyssään, ihan ääneensä siellä t:teli TOPPILA.

tyrskä|htää[2*] *mom.v.* -(hd)ys[64] *teonn.* < tyrskyä. *(1.)* Aalto t:htää korkealle. T:hti veno vetehen KAL. Meri keinuvin t:hdyksin / vei kauas sun, Kretan taa VILJANEN. *(2.)* T. [= purskahtaa] itkuun, nauruun. Sanat tulivat katkonaisina, itkun sekaisina t:hdyksinä. Liikutus t:hti hänen rintaansa TALVIO.

tyrtymys[64] *s.* kyllästy(my)s. | T. elämään.

tyrty|ä[1*] *v.* kyllästyä perinpohjaisesti, tympeytyä. | T:i ainaiseen riitelyyn. - - mieli t:y, jää kuin vaivaan V.JUVA.

tyrä[11] *s.* = kohju. — *Yhd.* napa-, nivus-, palleat.

tyräkki[6*] *s.* Euphorbia, Euphorbiaceae-heimoon kuuluvia maitiaisnesteisiä ruohoja, joista useita

käytetään lääkkeiden valmistukseen. — *Yhd.* pikku-, suo-, tarhat.

tyräruoho *s.* Herniaria, enimmäkseen Välimeren maissa kasvavia matalia, rentoja ruohoja.

tyrävyö *s. lääk.* = kohjuvyö.

tyssä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** vars. *met.* lyödä kokoon, takoa lyhyemmäksi, lysmistää. | T. rautapultti. — [Kuikka-Matin vartalossa] oli mutkia joka puolelle, ikään kuin alkuaines olisi ollut liian pitkä ja t:äminen jollakin tavoin epäonnistunut KARHUM. **2.** *ark.* **a.** *intr.* ponnahtaa takaisin, pompata. | Pallo t:ä seinästä. Luoti t:si kivestä ilmaan. — *Kuv.* vars. sotilasslangissa. | Loma t:si 'loma-anomusta ei hyväksytty'. **b.** *tr.* työntää (takaisin). | Pari kommunistia vain t:ttiin niskasta ulos eduskunnasta LEHT. — *Kuv.* vars. sotilasslangissa. | T. [= evätä] loma.

tyst *interj.* hillitsevänä, hiljaisuuteen kehottavana: hiljaa, hys(t), hst, ss. | T., isä voi kuulla!

-tysten ks. -tusten.

tyti|stä[41] *v.* -nä[14] *teonn.* tav:mmin tutista. | Hartiat t:sevät. T:sevää lihahyytelöä.

tytk|iä[17], **tytk|yä**[1] *v. harv.* sykkiä, tykkiä. | Sydän, valtimo t:ii, t:yy. Levottomasti t:yi immen sydän KIVI. Tanssin t:ivä jytinä KIANTO.

tytti[1*] *s.* vars. hyväilevästi: tyttönen, tyttö. | "Kenen t. pikku Liisa on?" — "Äidin t." | Näkisitpä vain, miten ukki t:ä hypittelee! KIANTO. Annikki hyvänimiinen, / yön t., hämärän neiti KAL.

tyttärellinen[63] *a. harv.* tyttärelle ominainen tai kuuluva, tyttären. | T. rakkaus, kuuliaisuus.

tyttären|poika *s.* T:poikani [= tyttäreni poika] Pentti. **-tytär** *s.*

tyttäretön[57] *kar.a.* < tytär. | T. talo.

tyt|tö[1*] *s.* tav.)(poika. **I.** naispuolinen henkilö, joka ei vielä ole saavuttanut sukupuolikypsyyttä; myös: nuori naimaton nainen, neitonen; *syn. ark.* ja *kans.* likka. | Puolivuotias, 12-vuotias, puberteetti-ikäinen, 18-vuotias t. Pieni punakolttuinen t. Aunestahan on kasvanut jo iso t. Nuori [= aikuiseksi tulossa oleva] t. Viaton kuin nuori t. Solakka, sorea t. T:ön tyllerö, pullukka, heilakka, hupakko. Meidän pitäjän t:öt. Meidän t:tömme voittivat viestinhiihdon olympialaisissa. — *Yhd.* pikkut.; juutalais-, mustalais-, neekeri-, suomalaist.; kaupunkilais-, maalaist.; herras-, huutolais-, kerjäläis-, porvaris-, säätyläis-, talonpoikais-, työläist.; kerho-, koulu-, partio-, rippikoulut.; asia-, baletti-, eteis-, hissi-, juoksu-, kahvila-, karja-, konttori-, laiva-, messi-, navetta-, paimen-, palvelus-, parturi-, piika-, puhelin-, tanssit.; tehtaant.; lapsent.; kummi-, morsiust.; hulivili-, ihanne-, perhet.; hupi-, ilo-, katut.; orpot. — *Erik.* **1. a.** ajatellen lähinnä sukupuolta;)(poika. | Poikia syntyy hiukan enemmän kuin t:töjä. Perheessä on kaksi poikaa ja kolme t:töä. Luokan t:öt ja pojat. Poikahan on ihan t:ön näköinen. Vain t:öt leikkivät nukeilla. Sellainen on niin t:töjen tapaista. T:töjen ammattikoulu. Poika on jo kahdenkymmenen eikä vielä välitä t:öistä. Juoksennella t:töjen perässä. **b.** ajatellen lähinnä ikää;)(nainen, neitonen. | Leenahan on vielä kehittymätön t. T:ön varttuminen neitoseksi ja naiseksi. Aikuisten ja t:töjen polkupyörät. Jo t:tönä hän harrasti runoutta. **2.** ajatellen naimattomuutta; myös aikuisesta naisesta. | Kaksosista toinen oli naimisissa, toinen vielä t:tönä. Pysyi t:tönä koko ikänsä. Ennen, t:tönä ollessaan, oli rouva N:kin haaveillut elokuvasankareista. **3.** tytöstä, neitosesta rakastettuna, seurustelutoverina: mielitietty, heila. | Merimiehillä on t. joka satamassa. Puistossa t:töineen käveleviä nuorukaisia. Pentillä ei vielä ole vakinaista t:töä. Oma t:töni! **4.** toverillisena, tuttavallisena nimityksenä (esim. entisten luokkatovereiden kesken) naisesta ikään katsomatta. | Lehtori N. ja muut retkeilykerhomme t:öt. **5.** vars. *leik.* naisen itsestään käyttämänä nimityksenä. | Tämä t. ei [= minä en] ainakaan aio lähteä. **6.** *puhek.* naaraspuolisesta (vars. koti)eläimen poikasesta tai (nuoresta) eläimestä. | Kissanpentue, jossa on neljä t:töä. **II.** syntyperää ajatellen = **tytär.** | **Perheen ainoa t.** Talon vanhempi t. Varakkaan talon t. Naapurin t. Aviottoman äidin t. Poikani tuli takaisin, / eipä t. tullekana KAL.

tyttö|aika *s.* T:ajan ilot ja surut. T:aikoinaan, ennen naimisiin menoaan, Leena oli ollut solakka. **-aikai|nen** *a.* T:set haaveet. **-asi|at** *s. mon.* Pojan sekavat t. Miesten kesken syntyi riita t:oista. **-heilakka** *s.* **-hempukka** *s.* **-huitukka** *s.* **-hupakko** *s.* **-ihmi|nen** *s. ark.* ja *kans.* neitosesta, naimattomasta naisesta. | 20-vuotias t. Pysyi ikänsä t:senä. Sanoi ruustinnan luulleen häntä t:seksi vielä silloin kun hänellä jo oli 7 lasta KIANTO. **-|ikä** *s.* tytön ikä n. ikävuosien 7—13 välillä (maitohampaiden vaihtumisen alusta murrosvuosiin saakka). | T:iässä oleva koululainen. T:iän haaveet, ilot, muistot, surut. **-joukko** *s.* **-joukkue** *s.* **-kerho** *s.* **-kerholainen** *s.* tyttökerhon jäsen; jhk kerhoon kuuluva tyttö. **-kirja** *s.* tyttöjen luettavaksi tarkoitettu tai sopiva kirja. | Anni Swanin t:t. **-kissa** *s. puhek.* naaraskissa. **-koren|to** *s.* T:not 'Agrionidae, pieniä, siroja sudenkorentoja'. **-koti** *s.* vrt. koti 2.a. | Seurakunnan t. Mikkelin maalaiskunnassa sijaitseva Airolan t. **-koulu** *s.* koulu, jonka oppilaina on yksinomaan tyttöjä; erik. kuusiluokkainen tyttöjen keskikoulu. **-koululainen** *s.* tyttökoulun oppilas. **-kuoro** *s.* **-laps|i** *s.* Synnyttää t. Kuukauden ikäinen terve t. — Vars. *puhek.* nuoresta tytöstä, neitosesta. | Sievä, hemaiseva t. Komea mies, jonka perässä t:et juoksevat. **-lauma** *s.* Kikatteleva t. **-leiri** *s.* Maatalouskerholaisten t. **-letuk|ka** *s. halv.* Nenäkäs t. Jätti vaimonsa mokoman t:an takia! **-lukio** *s.* tyttö- (tai yl. keski)koulun pohjalle rakentuva kolmiluokkainen yliopistoon johtava tyttöjen oppikoulu. **-lunttu** *s. halv.* **-luok|ka** *s.* Kansakoulun t:at. **-lyseo** *s.* T:t ovat 9-luokkaisia. **-maailma** *s.* T:n sankari. Saavuttaa menestystä t:ssa.

tyttömäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Keski-ikäisenäkin t. nainen. T:sen hento vartalo.

tyttö|nen[63] *dem.s.* pieni tyttö; myös yleisemmin tytöstä ja (kehittymättömästä, kokemattomasta) nuoresta neitosesta. | Pieni rusettipäinen t. 5-, 14-vuotias t. T:sten leikit. Talon pikkupiika, ihan t. vielä. - - poikasilla ja t:sillä ei ollut

niihin [tanssipaikkoihin] lupaa mennä PÄIVÄR. — Hellitellen rakastetusta. | Oma, rakas t:seni!
tyttö|nimi *s.* naimisissa olevan naisen ennen naimisiin menoaan käyttämä sukunimi. | Rva Makkonen, t:nimeltään [= omaa sukua] Kankkunen. Pitää t:nimensä. Otti erottuaan t:nimensä. **-normaalilyseo** *s.* **-nukke** *s.* **-oppilaitos** *s.* **-oppila|s** *s.* T:at eivät tavallisesti ole kiinnostuneita matematiikasta. Yläluokkien t:at. **-osasto** *s.* Voimisteluseuran t. **-paik|ka** *s. puhek.* bordelli, ilotalo. | Laitakaupungin pahamaineiset t:at. **-par|ka** *s.* myös ⁀. | T. oli pelosta puolikuollut. T:alla taitavat asiat olla hullusti. **-parvi** *s.* **-perho|nen** *s.* T:set 'Brephidae, mittariperhosten sukuisia suurperhosia'. **-poloinen** *s.* myös ⁀. **-raasu** *s.* myös ⁀. **-raiska** *s.* myös ⁀. | Orpo t. T:lla ei ollut edes kunnon jalkineita. **-raukka** *s.* myös ⁀. | Köyhä t. Voi sinuakin t:a! **-rie|pu** *s.* myös ⁀. | Sääliksi kävi t:pua. T:vulta ovat molemmat vanhemmat kuolleet. **-romaani** *s.* vrt. tyttökirja. | Louisa M. Alcottin maailmankuulu t. "Tytöistä parhain". **-rukka** *s.* myös ⁀. | Voi t:a! **-seikkailu** *s.* vrt. naisseikkailu. **-seura** *s.* Hakea t:a 'tyttöjä seurakseen'. Olla t:n puutteessa. **-talo** *s.* bordelli, ilotalo. **-toveri** *s.* **-tuttava** *s.* **-tuttavuus** *s.* **-tyyp|pi** *s.* Kirjailijan kuvaamat t:it. **-työ** *s.* vrt. nuorisotyö. | Kristillinen t. **-vauva** *s.* **-vuosi** *s.*, tav. *mon.* T:en muistot, tapahtumat. Vaatteet, jotka morsian oli valmistanut t:naan.
tyttöy|s[65] *s.* tyttönä olo. | T:den aika. Säppäli, päässä t:den merkkinä pidettävä tinanastoilla koristettu verkanauha.
tyttöystävä *s.* Mukaan tulee pari t:äni.
tytyä[1*] *v. murt.* tyytyä. | - - Mare ei ottanut osaansa t:ksensä KALLAS.
tyt|är[54*] *s.* vrt. tyttö. **1.** naispuolinen henkilö, ikään katsomatta, suhteessa vanhempiinsa (isään, äitiin) tai synnyinkotiinsa. | Isä, äiti, poika ja t. Pentin ja Helenan t. Perhe, jossa on kolme t:ärtä. Tilallisen, kauppiaan, lääkärin, miljonäärin t. Köyhien vanhempien t. Perheen ainoa t. Talon, torpan t. Laillinen, avioton t. Saada, synnyttää t. — Olla isänsä, äitinsä t. 'olla luonteeltaan, mielipiteiltään tms. isänsä, äitinsä kaltainen'. Siinä suhteessa Sirkka on aito äitinsä t. — *Erik.* **a.** etup. *vanh.* naimattoman naisen nimessä isän (tai aviottoman äidin) etunimen ilmaisemiseksi. | Kustaava Jaakont. Taivassalosta. Helena Paavont. Heiskanen. Johanna Wilhelmiina Liisant. Porista. **b.** Eevan t. [us. *leik.* naisesta vars. ajatellen hänen turhamaisuuttaan, keimailunhaluaan, uteliaisuuttaan yms. naisille ominaisina pidettyjä ominaisuuksia]. Mukana oli myös pari Eevan t:ärtä. Eevan t:tärien uusi kevätmuoti. **c.** *yhd.* Kuninkaan-, papin-, suutarin-, talollisen-, tilallisent.; talon-, torpant.; pojan-, sisaren-, tyttären-, veljent.; kasvatti-, ottot. **2.** ed:een liittyvää laajentunutta ja kuv. käyttöä. **a.** vars. *raam.* ja *heng.* vanhemman, esimiesasemassa olevan tms. henkilön itseään nuoremmasta tai alaisestaan naisesta käyttämänä puhuttelusanana. | Silloin Jeesus kääntyi, näki hänet [naisen joka oli koskettanut hänen viittaansa] ja sanoi: "T:täreni, ole turvallisella mielellä" UT. "T:täreni, olet rikkonut pahasti", sanoi abbedissa. **b.** naisesta ajatellen hänen synnyin- tai kotiseutuaan, elämänympäristöään: jnk lapsi, kasvatti, asukas, asujain. | Satakunnan, Perä-Pohjolan t. Afrikan tummat t:täret. Tulinen pustan t. Oman maan, oman pitäjän t. T:täremme menestyivät olympiakisoissa odotettua heikommin. Amerikkalaiset sotilaat kihlasivat morsiamia Euroopan t:täristä. Kansan syvien rivien t. Olympon jumalat rakastuivat usein kuolevaisiin maan t:täriin. Hän on siinä suhteessa tyypillinen aikansa t. Minä vannotan teitä, te Jerusalemin t:täret VT. — Pyhä Birgitta oli kirkon kuuliainen t. 'jäsen'. **c.** vars. *raam.* yhdessä personoidun paikan nimen kanssa ko. paikan asukkaista. | Sanokaa t. Siionille: Katso, sinun pelastuksesi tulee VT. T. Baabel, sinä häviön oma VT. **d.** *kuv.*, vars. *ylät.* Nykyisyyttä sanotaan usein menneisyyden t:täreksi. Riemu rauhan t. SL. **e.** eläinten naaraspuolisista ensi polven jälkeläisistä. | Sonni, jonka t:täret ovat kaikki kantakirjassa. Ajokoiranarttu Hela, kuuluisan Hulin t. **3.** *kans.* yl. tytöstä. | Mitäs ne t:täret nyt noin toimessaan ovat? CANTH.
tytär- alkuiset paikkaa, yhdyskuntaa, laitosta, muodostumaa tms. merkitsevät yhd:t tarkoittavat jtak, joka on syntyisin, peräisin, alkuisin (jne.) jstak vanhemmasta tai suuremmasta;)(emä-. **-järjestö** *s.* **-kasvai|n** *s.* Syövän t:met eli metastaasit. **-kaupunki** *s.* Nizza on alkuaan Marseillen t. **-kiel|i** *s.* Kantakieli ja t:et. Italia, espanja ja ranska ovat latinan t:iä. **-kirkko** *s.* **-kromosomi** *s.* vrt. tytärsolu. **-kyl|ä** *s.* Emäkylät synnyttivät läheisyyteensä t:iä. **-liike** *s.* **-luostari** *s.* **-pankki** *s.* **-pesäke** *s.* haarapesäke. **-puoli** *s.* tytär suhteessa isä- tai äitipuoleensa, so. äitinsä tai isänsä uuteen puolisoon. **-seurakunta** *s.* **-solu** *s.*)(emosolu. **-talo** *s.* **-tila** *s.* Emätilasta erotetut t:t. **-yhdistys** *s.* **-yhtiö** *s.* vrt. sisaryhtiö.
tytön|heilakka *s.* tav. ⁀. | Ajattelematon, vallaton t. **-huiskale** *s.* tav. ⁀. | Pitkäsäärinen t. **-huitukka** *s.* tav. ⁀. **-kasvot** *s. mon.* Puhdaspiirteiset, viattomat t. **-kuva** *s.* **-letukka** *s.* tav. ⁀. **-nimi** *s.* Maija on yleinen t. **-pallero** *s.* tav. ⁀. **-puku** *s.* **-pää** *s.* Ikkunasta kurkisti vaaleakiharainen t. Marmoriin hakattu t. **-silmä** *s.* Veitikkamaiset t:t. **-sydän** *s.* 17-vuotiaan t. **-tyllerö** *s.* tav. ⁀. | Ensi askeleitaan opetteleva t. **-tyllykkä** *s.* tav. ⁀. | Lihava t. **-tynkä** *s.* tav. ⁀. | - - tolppasäärinen, möllöhuulinen t. ALKIO. **-typykkä** *s.* tav. ⁀. | Nelivuotias t. **-ääni** *s.* myös ⁀. | Heleä, kimakka t.
tyvek|äs[66*] *poss.a. metsät.* -kyys[65] *omin.* (< tyvi) paksutyvinen, katolatvainen. | T. puu, runko. Lyhytkasvuista, t:ästä metsää.
tyvem|pänä, -pää, -mäksi, -mä(s) *adv.* lähempänä tyveä. | T. runko paksunee.
tyven[55] *a.*, vars. *ylät.* -esti *adv.* -yys[65] *omin.* tyyni. **1.** T. sää, pakkanen. T. ilta, yö. T. järvi, meri. Lahden t. pinta. T. valkama. Virrassa oleva t. kohta. Mä t:eks aallot ja tuulet saan SIIONIN KANNEL. Hämärää sateli t:estä yöstä LEINONEN. - - kamarissa vallitsi t. hiljaisuus ALKIO. — *S:sesti.* T:essä kuteva kala. Kesäillan t:essä kaikuva laulu. Tuulen vaimennuttua val-

litsi t. T:een joutunut purjealus. — *Kuv.* Kokea tuulta ja t:tä, ks. tuuli I.3. - - juhlat ja arjet, t:et ja tuulet SILL. — *Yhd.* peilit. **2.** Rauhaisan, t:en onnen hetket. Rinnassa t. rauha. Luonteeltaan t. mies. T. otsa, katse. - - tunsin jälleen matkalle lähtiessäni itseni t:eksi ja vahvaksi SILL. Härkäniemen t. silmä tarkasteli jo piippua KILPI.

tyventy|ä[1*] *v.* tyyntyä. *(1.)* Järvi, meri t:y. Aallot t:vät. Tuuli, ilma t:y. Kirkonkellot kajahtelivat t:neessä illassa. Veet viihtyy, tyrskyt t:y MANN. — *Yksipers.* Oli t:nyt peilityyneksi. *(2.)* Mieli t:y. - - tuomarin tutun, maailmassa t:neen hahmon ohi hän sisäisillä silmillään näkee jotakin SILL.

tyven|tö[2*] *s.* tuuleton kohta tai alue; suvanto. | Saaren katveessa oleva t. T:töön joutunut purjelaiva. — Virran t. Kalastaa t:nöstä.

tyventövyöhyke *s. maat.* kalmvyöhyke.

1. **tyve|tä**[34] *v.* tyyntyä, tyventyä. | Järvi, meri t:nee. Tuuli t:nee. — *Yksipers.* Illaksi t:ni sopivasti.

2. **tyve|tä**[36*] *v. metsät.* katkaista tukkipuun tyvipäästä viallinen osa pois; vrt. seur. | T:äminen on suoritettava niin, ettei tervettä puuta turhaan haaskaudu.

tyveys[64] *s. metsät.* se osa tukkipuunrungon tyvipäästä, joka jnk vian takia tyvetään erilleen.

tyv|i[8] *s.* **1.** kasvin varren, vars. puun rungon alin osa;)(latva. | Kuusen, männyn t. Rungon paksuus t:en kohdalta. T:essä oleva pahka. Pelargonin varsi oli taittunut t:estä. Tukin t:ellä istuva ajomies. — Tuolin edessä [yhdestä hongasta halkaistun] pöydän t:ellä on paksu raamattu AHO. — *Kuv.* T:estä puuhun noustaan (ks. puu I, kuv.) SL. Ei ole päästy asiassa t:een eikä latvaan [= ei mihinkään tulokseen, puusta pitkään] HAARLA. Tämän talven t:eä ei ollut enää paljon jälellä PAKK. — *Yhd.* koivun-, kuusen-, männyn-, puunt. **2.** yl. jnk pitkänomaisen esineen tai muodostuman se osa, josta se on jssak kiinni; juuri, kanta;)(latva, kärki, huippu, nenä, pää yms. | Maston t. Hännän, siiven, pyrstön t. Reiden, sormen t. Kielen t. Nenän, nokan t. Hampaan t. Tuntosarven t. Lehtiruodin, oksan, kävyn t. Päärynä suippenee t:eä kohti. Niemen, vuoren t. Hihan t. — Luudan, lyhteen, vihdan t. 'sidottu pää'. Lähinnä kädensuojusta on miekan terässä t. [Puukko] oli t:eään myöten uponnut hänen rintaansa SILL. Sidottuaan vispilän valmiiksi veisteli hän t:en ympyriäiseksi ALKIO. — *Yhd.* hihan-, hännän-, maston-, nenän-, niemen-, nokan-, siiven-, vuorent.; airon-, luudan-, vastan-, vihdant.

tyvi|hakuinen *a. kasv.* -hakuisesti *adv.* -hakuisuus *omin.* kasvin varren tai juuren elinten kehitysjärjestyksestä: sellainen, missä nuorin elin on lähinnä tyveä, basipetaalinen;)(kärkihakuinen. **-kalvo** *s. anat.* epiteelin ja sidekudoksen välinen kalvo. **-kappale** *s.* **-kenttä** *s.* heraldiikassa: tyviö. **-laajenema** *s. metsät.* puun rungon alaosan laajenema, tyvipaksunema. **-laho** *s. metsät.* eräs puiden, vars. kuusen tyvessä esiintyvä sienitauti. | T:n vioittamat kuuset tunnetaan usein luonnottomasti turvonneesta tyviosastaan. **-laikku** *s. maat.* tyvitauti, jossa korren tyvessä on tumman reunuksen ympäröimiä vaalean harmaita laikkuja. | Vehnän, ohran t. **-leikkaus** *s. metsät.* puun tyven katkaisukohta tai -pinta. **-liuska** *s.* Lehden t:t. **-(läpi)mitta** *s. metsät.* puun läpimitta tyven kohdalta. | Mammuttipetäjän t. on 6—7 m.

tyvimmäinen[63] *sup.a.* lähimpänä tyveä oleva. | Tuntosarven t. nivel.

-tyvinen[63] *poss.a.* Kapea-, leveä-, litteä-, paksu-, puikea-, tasa-, terävä-, vinot.

tyvi|nivel *s.* Sormen, varpaan t. Tuntosarven t. **-osa** *s.* Puun, rungon, tukin t. Kasvupiste, joka sijaitsee t:ssa. Jyllannin niemimaan t:n poikki kulkeva Kielin kanava. **-paksunema** *s. metsät.* = tyvilaajenema. **-paksuus** *s. metsät.* Tukin t. **-pikikärsäkäs** *s.* Pissodes pini, pikikärsäkäs, jonka toukka elää pääasiassa männyn tyviosassa paksun kaarnan alla. **-puoli** *s.* Kuusen, heinän t. Rungon, varren, tukin, oksan t. Hännän, pyrstön, sormen t. Luudan t. **-puu** *s.* Tiivistä ja pihkaista t:ta. T:sta tehdyt jalakset. **-pää** *s.* Hirren, rungon t. Lyhentää luutaa t:stä. Olkilyhteiden t:t tasataan. **-pölkky** *s.* Kuusesta katkaistu t. **-ren|gas** *s.* Matarakiitäjän takaruumiin kahdessa t:kaassa on mustat ja valkoiset sivujuovat. **-suomu** *s.* Pistiäinen, jonka etusiipien tyveä peittää kannen tapainen t. **-tauti** *s. maat.* eri sienilajien heinäkasvien tyvessä aiheuttamia tauteja. **-tuk|ki** *s. metsät.* Puusta saadut latvaja t:it. **-vesa** *s.* tyvestä kasvava vesa. | Lehmuksen runsaat t:t.

tyviö[3] *s.* heraldiikassa: vaakunan matala alakenttä, tyvikenttä; vrt. lakio.

tyydyk|e[78*] *s.* **1.** se millä jk (halu, tarve tms.) tyydytetään, tyydytin. | Antoi itkevälle lapselle t:keeksi lelun. Söi marjoja nälkänsä t:keeksi. Kaikki maat pyrkivät itse tuottamaan mahdollisimman paljon taloudellisten tarpeittensa t:keitä. Turhamaisen kunnianhimon t:keet. **2.** tyydytys. | Sielut saavat elon puusta / täyden, täyden t:keen HLV.

tyydyt|ellä[28*] *frekv.v.* < tyydyttää. | - - t:teli sitä kateuden säkkiä, jota hän kutsui sydämekseen KILPI. Se ajatus tuntui t:televän kunnianhimoakin ALKIO.

tyydytin[56*] *s.* = tyydyke 1.

tyydyttymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* — *Kem.* T:tömät yhdisteet 'sellaiset orgaaniset yhdisteet, joiden molekyyleissa hiiliatomien kesken esiintyy kaksois- tai kolmoissidoksia'. T. happo, hiilivety, alkoholi.

tyydytty|ä[1*] *pass.v.* < tyydyttää. | Leikissä yksi ihmisen perustarpeista t:y. Sukupuolikiihotuksen laukeaminen t:miseen. — *Kem.* T:neet yhdisteet 'sellaiset orgaaniset yhdisteet, joissa hiiliatomien kesken esiintyy vain yksinkertaisia sidoksia ja joissa hiili siis on sitonut mahdollisimman suuren luvun muita atomeja'. T:nyt happo, hiilivety.

tyydyttäjä[16] *tek.* Maito elimistön valkuaistarpeen t:nä. Oma maataloustuotantomme kulutuksen t:nä.

tyydyttämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* **1.** *akt.* Puolinainen, ketään t. ratkaisu. **2.** *pass.* T. halu, himo, kaipuu, tiedonjano, tarve. Nainen, jonka

rakkaudennälkä on t. Miestä kannusti eteenpäin t. kunnianhimo. T:tömyyden tunne. — *Kem.* tav. → tyydyttymätön.

tyydyttävä[13] *a. (partis.)* -sti *adv.* johon voi olla tyytyväinen; kohtalainen, keskinkertainen, laatuunkäypä, mukiinmenevä; us. arvosanana. | Ei osannut antaa t:ä selitystä poissaololleen. T. kielitaito. T. tulos. Laadultaan t:ä maitoa. Sato on varsin t., paikoin jopa hyvä. Osaa t:sti englantia. Elintarvikkeita on ollut t:sti saatavana. Jarrut eivät toimineet aivan t:sti. — Arvostelussa käytetyt arvosanat ovat: heikko (1—4), välttävä (5—6), t. (7—8) ja hyvä (9—10). T. todistus. — *Yhd.* epät.

tyydyt|tää[2*] *kaus.v.* < tyytyä; tyydyttävä, tyydytys ks. erikseen. **1.** vars. henkilöobj:n ohella. **a.** saattaa tyytymään, tyytyväiseksi, olla jkn mielestä riittävän hyvä, suuri, runsas tms., vastata jkn toiveita tai vaatimuksia, saada jkn hyväksyminen. | Kotiapulainen, joka ei t:ä rouvaa. Tarjous ei t:tänyt myyjää. Romaani, joka t:tänee vaativintakin lukijaa. Kompromissi, joka ei täysin t:ä ketään. Nykyinen toimeni ei minua t:ä. Vaikeasti t:ettävä arvostelija. — Asiakas, jonka mieltä on vaikea t. Mies ei pystynyt [sukupuolisesti] t:tämään vaimoaan. — Vars. *lak.* jkn taloudellisten vaatimusten täyttämisestä. | Velallinen, joka ei kykene t:tämään velkojiaan, on maksukyvytön. Myi lehmänsä saamamiesten t:tämiseksi. **b.** *kans.* tyynnyttää. | Hän t:tää hevosensa kävelemään KATAJA. **2.** asiaobj:n ohella. **a.** täyttää jk tarve, halu, vaatimus tms.; olla riittävän suuri, runsas, hyvä tms. vastaamaan tarvetta, vaatimuksia tms. | T. janonsa, nälkänsä. T. himojaan, halujaan, mielitekojaan. Sukupuolivietin t:täminen. T. tiedonhaluaan, uteliaisuuttaan. Kunnianhimon, kostonhalun t:täminen. Hyvä otsikko herättää lukijan uteliaisuuden, mutta ei sitä t:ä. Vanhentunut laki, joka ei t:ä nykyajan vaatimuksia. Luotontarpeen, yleisön ostohalun t:täminen. Valtion rahantarvetta ei voitane t. ilman verojen korotuksia. Mylly, joka hyvin t:tää paikallisen tarpeen. Varastot eivät pystyneet t:tämään lisääntynyttä kysyntää. **b.** *kem.* T:etty [tav. → tyydyttynyt] yhdiste, happo. — T:etty [par. kyllästetty, väkevöity] liuos. **c.** *mat. vanh.* toteuttaa. | Yhtälön juuri t:tää yhtälön.

tyydyty|s[64] *s.* **1.** tyydyttäminen; tyydyttyminen. | Nälän, janon t. Tarpeiden t. Sukupuolivietin t. T:stä vaille jäänyt halu. Saada kaipuulleen t. Etsiä t:stä uskonnollisille tarpeilleen. **2.** jnk herättämä tyytyväisyyden tunne, mielihyvä. | Kokea, tuntea t:stä. Hyvin suoritetun työn tuottama t. Huvitukset eivät antaneet hänelle t:stä. Yleistä t:stä herättänyt toimenpide. Aloitetta tervehdittiin t:ksellä, par. tyytyväisinä. On t:ksellä [par. tyytyväisenä] pantava merkille, että - -. T:ksekseni huomaan, että - -. Kaikkien yhteiseksi t:kseksi. **3.** *yhd.* Sukupuolit.; itset.

tyyfus[64] *s. lääk.* lavantauti. — *Yhd.* parat.; suolit. **-basilli** *s.*

tyyki[4] *s. kans.* (vars. osto-, tehdas)kangas.

tyyli[4] *s.* **I. 1.** vars. estetiikassa: taidetuotteen tai taiteellisen esityksen yhtenäisenä erikoisleimaisuutena ilmenevä tekijälle tai esittäjälle ominainen tai jnk koulukunnan, ajan, kansallisuuden tms. kulloistakin taidekäsitystä, makusuuntaa tms. vastaava ilmaisu-, esitystapa; (sellaiseen perustuva) taidetuotteen tai taiteellisen esityksen yhtenäinen erikoisleimaisuus; myös sellaisena ilmenevä makusuunta, tyylilaji, -suunta. | Kirjoittajan, kirjailijan, maalarin, arkkitehdin, säveltäjän, tanssitaiteilijan t. Taidetuotteen, kirjoituksen, romaanin, maalauksen, rakennuksen, balettiesityksen t. Huono, hyvä, kehittynyt, alkeellinen t. Elävä, puhdas, yksinkertainen, akateeminen, kuiva, puiseva, raskas t. Persoonallinen, yksilöllinen, maneerimainen, epäyksilöllinen t. Kehittää, hioa t:ään. — *Erik.* **a.** sanataiteessa. | Sujuva, räiskähtelevä t. Retorinen, pakinoiva, raamatullinen, hengellinen t. Loistavalla tekniikalla ja t:llä kirjoitettu novelli. Arkaistiseen t:in kirjoitettu romaani. Rakenteeltaan ja t:ltään kiinteä näytelmä. Ns. korkeaan t:in kuuluva ilmaus. Teos, jossa kirjailija tuntuu löytäneen oman t:nsä. T:stä poikkeava, t:ä rikkova sanonta. Lausuntaesitys, joka ei vastaa esitettävän t:ä. Papilliseen t:in pidetty puhe. — *Yhd.* kertoma-, kirjoitus-, puhet.; asiakirja-, kirje-, novelli-, pakina-, proosa-, romaani-, runo-, saarna-, sanomalehti-, satut.; juristi-, kanslia-, virastot.; ala-, arki-, asia-, juhla-, normaali-, ylät. **b.** musiikissa. | Mozartin, Chopinin t. Sinfoninen, liturginen t. Homofoninen, polyfoninen t. Tarkka t., ks. tarkka III.2.c. 1700-luvun t:in sävelletty sarja. Gavotti vanhaan t:in. Sävellyksen t:ä vastaava esitystapa. — *Yhd.* laulu-, musiikki-, sävellyst.; kamarimusiikki-, koraali-, ooppera-, orkesteri-, resitatiivit. **c.** kuva- ja koristetaiteissa. | Rubensin rehevä t. Doorilainen, joonialainen, korinttilainen t. Bysanttilainen, goottilainen, romaaninen, maurilainen, kustavilainen t. Geometrinen t. koristetaiteessa. Ludvig XV:n t. eli ranskalainen rokokoo. Uusklassilliseen t:in rakennettu kirkko. Huone, jonka sisustus on kuningatar Viktorian t:ä. T:ltään puhdas talonpoikaisrakennus. Rakennus, johon on liitetty sen t:lle vieras lisä. Englantilaista t:ä oleva puutarha. Ankaran suoraviivaiseen t:in suunniteltu puisto. Huonekalu, joka ei sovi muun kaluston t:in. Ikkunaverhot rikkoivat huoneen t:n. — *Yhd.* taidet.; huonekalu-, kirjonta-, koriste-, maalaus-, rakennus-, sisustus-, tekstaust.; huvila-, kirkko-, linnat.; maisema-, puutarhat.; kivi-, puut.; barokki-, biedermeier-, empire-, funkis-, jugend-, renessanssi-, rokokoot.; keisari-, koloniaali-, porvari-, siirtomaa-, talonpoikaist.; pyörökaari-, suippokaarit.; koru-, monumentaalit.

2. arvostavasti. **a.** asianmukainen, oikea, hyvä tyyli; myös laajentuneessa merk:ssä = tyylikkyys. | Kirjailija, jonka käsialoissa on aina t:ä. Laulajattaren esityksistä puuttui kokonaan t. Elokuva, jossa ei ole t:ä. Luokaa kauniilla tekstiileillä t:ä kotiinne! — Auto, jossa on kauneutta ja t:ä. Siinä tytössä on t:ä! **b.** Suuren t:n [= mahtava, komea, loistelias tms.] ooppera, draama. Hän on suuren t:n kertoja eikä mikään näpertelijä. Suuren t:n laulajatar. - -

Aleksis Kivi [on] objektiivinen ihmiskuvaaja suurta t:ä KOSKENN.

II. laajentuneessa merk:ssä. **1.** kuosi, muoti, malli. | Puvun t. Tämänkeväinen naisten hattujen t. Vaan nyt ei ole ollut mitään yleistä t:ä housuilla KAUPPISH. "Vähän siihen t:in kuin lapukkalaisten markkinareet..." ajatteli Topi [äänestyskojuista] KIANTO. **2.** vars. *puhek.* tapa. **a.** Siinä talossa on sellainen t. Kenraali N:n t. maan rauhoittamisessa johti laajojen alueiden autioittamiseen. Vappua vietti kukin t:llään. Kukin taaplaa t:llään [alat. = elää, toimii tapojensa, taipumustensa mukaan tms.] SP. — *(jnk, jhk) tyyliin* tapaan, malliin. | Entisajan, vanhan kansan t:in. Joulua vietettiin aitoon suomalaiseen t:in. Nukuttiin tukkilaisten t:in rakovalkealla. Elää kituuttaa mökinmiehen t:in. Jatkakaa vain samaan t:in! Tähän t:in puheli kapteeni I.TURJA. — *Yhd.* elämänt.; keskustelu-, kävely-, puhet. **b.** *urh.* suoritustapa. | Korkeushyppääjän, luistelijan t. Hiihtää, juosta, ponnistaa hyvällä t:llä. Sisäjalan, ulkojalan t. — Arvostavasti: asianmukainen, oikea tyyli. | Mäkihyppy, jossa on sekä pituutta että t:ä. A:n nyrkkeilyssä on enemmän voimaa kuin t:ä. — *Yhd.* hiihto-, hyppy-, juoksu-, nyrkkeily-, uintit.; ottelu-, peli-, suoritust.; perhos-, sluggerit.; pyörähdys-, saksit.

tyyli|aines *s.* Rakennus, jossa yhtyvät erilaiset t:ainekset. **-aisti** *s.* Kirjailijan t. on paikoin pahasti pettänyt. Hienoa t:a todistava juhlapuku. Kehittää t:aan. **-analyysi** *s.* Äidinkielen tunnilla suoritettava kirjallisuuden t. **-arvo** *s.* Sanoilla 'lapsi' ja 'kakara' on aivan erilainen t. **-asu** *s.* Alkuperäiseen t:unsa restauroitu kirkko. **-ero** *s.* Ilmaisuilla 'herrain herra' ja 'herrojen herra' on selvä t. **-harjoittelu** *s.* Korkeushyppääjän t. **-harjoitu|s** *s.* Äidinkielen tunti käytettiin t:ksiin. **-historia** *s.* (taide)tyyliä ja sen kehitystä käsittelevä historia. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* T:sesti mielenkiintoinen taideteos. **-huonekalu** *s.* jtak vanhaa tyylimuotoa oleva huonekalu. **--ihan|ne** *s.* Taidesuunta, jonka t:teena on muodon yksinkertaisuus. **-kalusto** *s.* vrt. tyylihuonekalu. **-kau|si** *s.* Rokokoo oli t:tena lyhytikäinen. **-kehitys** *s.* Taiteilijan t. **-keino** *s.* Säveltäjän käyttämä t. Toisto t:na. Alku- ja loppusointu ovat tavalliset t:t Kalevalassa. **-kokeilu** *s.* **-kompastus** *s.* [Oppilaan] aineessa oli monta t:ta. **-kukka|nen** *s.* (us. naurettava) tyylikompastus, -virhe. | Teoksesta voidaan poimia seuraavanlaisia t:sia: - -.

tyylik|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* tyylin mukainen, kaunis-, puhdastyylinen, aistikas, hieno, elegantti. | Vanha mutta t. rakennus. T. huonekalusto. T. iltapuku. T. mies, nainen. Mäkihyppääjän t. ilmalento. T:käästi sisustettu huone. Käyttäytyä, pukeutua t:käästi. Vieraan esiintymisessä oli maailmanmiehen t:kyyttä.

tyyli|laji *s.* Sanataide voidaan jakaa eri t:lajeihin. Raamatulliseen t:lajiin kirjoitettu näytelmä. Mustalaismusiikki omana t:lajinaan. **-leima** *s.* Rakennus, jossa on barokkia muistuttava t.

tyylilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* tyyliä koskeva, tyyliin kuuluva, tyylin, tyyli-, stilistinen. | Romaanin t:set ansiot. T. omituisuus, kömmähdys. T:sessä suhteessa merkittävä teos. T:sesti onnistunut rakennus. T:sesti kirjava kokonaisuus. T:sesti hallittu mäkihyppy.

tyyli|mestari *s.* mestarillinen tyylintaitaja. | T. F. E. Sillanpää. **-muoto** *s.* Klassillista t:a edustava rakennus. Parnassolainen t. runoudessa.

tyyli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* gen:n tai poss.-suff:n määrittämänä tai yhd:n jälkiosana: tyyliltään sellainen kuin määräys(osa) ilmaisee; mallinen, tyyppinen, muotoinen, kaltainen; kirjoitetaan myös ◡ lyhyen attr:ttoman määräyksensä kanssa. | Ludvig XVI:n t. nojatuoli. Renessanssin t:siä seinämaalauksia. 1600-luvun t. portti. Keskiajan t. kirkko. Kalevalan t:stä proosaa. Kaiken t:siä (tav. ◡) hattuja. Oli miestä jos jonkin t:stä 'jos jonkinlaista'. Hän ei ole lainkaan sinun t:sesi. Uuden, vanhan t. (tav. ◡). — *Yhd.* barokki-, biedermeier-, jugend-, renessanssi-, rokokoot.; bysanttilais-, doorilais-, düsseldorfilais-, goottilais-, klassillist.; amerikkalais-, espanjalais-, eurooppalais-, maurilais-, pariisilais-, suomalaist.; kaupunkilais-, talonpoikaist.; arki-, juhlat.; huono-, hyvä-, kaunis-, loistava-, puhdas-, raskast.; eri-, kaiken-, monen-, saman-, tämänt.

tyyli|niekka *s.* etevä tyylintaitaja, stilisti. | Sujuvakynäinen t. Luther oli huomattava t. — Korkeushyppääjistä A. oli oikea t. **-niksi** *s.*, vars. *urh.*

tyylin|kehitys *s.* **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* myös ⌒. | T. kampaus. **-taitaja** *s.* **-tutkija** *s.* **-tutkimus** *s.* Runousoppi on estetiikkaa ja t:ta.

tyyli|näkökohta *s.* **-näyt|e** *s.* Teoksesta on poimittu seuraavanlaisia t:teitä. N:n esitys rekillä oli loistava t. **-ominaisuu|s** *s.* Kalevalan t:ksien tutkiminen. Mozartin musiikin t:det. **-opilli|nen** *a.* -sesti *adv.* tyylioppiin kuuluva, sitä koskeva, stilistinen. | T. tutkimus. T:sesti erittäin antoisa teos. **-op|pi** *s.* oppi taiteellisesta, vars. kirjallisesta tyylistä, stilistiikka. | Suomen kielen t. Huonekalukauppiaille tarkoitetut t:in kurssit. **-periaate** *s.* **-piir|re** *s.* Kansanrunoillemme yhteiset t:teet. **-piste** *s.* *urh.* suoritustyylistä annettu piste. | Mäenlaskijoiden t:et. **-puhdas** *a.* → puhdastyylinen. **-pu|ku** *s.* **1.** *vaat.* naisen puku, jossa on tiukka miehusta ja vyötäröstä lähtien suhteellisen laaja runsaasti poimutettu hame. **2.** *kuv.* tyyliasu. | Uuden t:vun saanut sali. **-pyrkimy|s** *s.* Kuvanveistotaiteessa todettavat uudet t:kset. **-rikko** *s.* tyylin rikkoutuminen; tyyliä rikkova seikka tms. | A:n [mäki]hypyssä oli kyllä pituutta, mutta t. vei mahdollisuudet sijoittua kärkipäähän. "Kiva"-sana juhlatyylin puheessa on paha t. **-seikk|a** *s.* Kiinnittää huomiota t:oihin. **-sekoitus** *s.* Rakennus, joka on vanhan ja uuden t. **-suun|ta** *s.* Engel oli uusklassillisen t:nan nerokkaimpia edustajia. Atonaalinen t. musiikissa. **-sy|y** *s.* Ilmaus, joka ei t:istä sovi juhlapuheeseen. **-sävy** *s.* Teoksen kansanomainen t. Esityksen t. **-sääntö** *s.* tyyliä koskeva sääntö. **-taide** *s.* Novelli, joka on loistavaa t:tta. **-taiteilija** *s.* Novellistina N. on ennen kaikkea t. **-tai|to** *s.* Puhe oli akateemisen t:don mestarinäyte. Loistavalla t:dolla luotu romaani. **-taituri** *s.* A. on älykäs pakinoitsija ja loistava t. Aitajuoksijana N. on todellinen t.

-taituruus *s.* **-taju** *s.* Heikkoa t:a osoittava huoneensisustus. Kohta, jossa kirjoittajan t. on pahasti pettänyt. T:n kehittäminen.

tyylit|ellä[28*] *v.* -televästi, -ellysti *adv.* -tely[2] *teonn.* stilisoida. **1.** kuvata, esittää, käsitellä jtak niin, että (epäolennaiset) yksilölliset piirteet tai yksityiskohdat kokonaisvaikutusta silmällä pitäen saatetaan taiteellisten näkökohtien mukaan pelkistetyn tyypilliseen tai koristeelliseen muotoon. | T:elty lehtiaihe, lilja, kirjontamalli, nimikoimiskirjain. Geometriseksi ornamentiksi t:elty eläinaihe. Heraldiikassa kotka kuvataan aina t:eltynä. Ryijyn kuviot eivät tavallisesti ole luonnonmukaisia, vaan t:eltyjä. T:televä maalaustekniikka. Myöhemmässä tuotannossaan Helene Schjerfbeck tavoitteli ankaraa t:telyä. Niukka, vahvasti t:elty lavastus. T:elty teatteriesitys. Näyttelijä oli vahvasti t:ellyt roolinsa. T:elty kampaus. T:ellyn yksinkertainen iltapuku. T:televä sävellystekniikka. Kansansatua muistuttavan naiiviksi t:elty kertomus. Novelli, jossa tekijä on erehtynyt liian pitkälle vietyyn t:telyyn. **2.** *harv.* yl. saattaa tiettyyn, harkittuun tyyliasuun, antaa jllek jk tyylileima, muotoilla. | Maalaisoloihin sopivaksi t:elty olohuoneen kalusto. Kirjoittajan pyrkimys t. sanottavansa sujuvaan muotoon.

tyylitelmä[13] *s.* tyylittelyn tulos, tyylitelty tuote tai luomus. | Eläinaiheen t. Koraalisävelmään perustuva vapaa t.

tyylitty|ä[1*] *pass.v.* < seur. | Ryijy, jossa on kaksi pitkälle t:nyttä tulppaaninkukkaa.

tyylit|tää[2*] *v. harv.* tyylitellä. | [Runon] kolmiosaiseksi t:etty rakenne TARK. Liljaa t:etään monella eri tavalla.

tyyli|tunne *s.* T:tunnetta loukkaava sanonta. **-tutkielma** *s.* **-tutkimus** *s.*

tyylit|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* jossa ei ole tyyliä; huonoa tyylitajua, aistia, arvostelukykyä osoittava, huonotyylinen, epäaistikas, mauton, tökerö. | T. rakennus, julkisivu, sali. T:tömästi kalustettu huone. T. puku, hattu. Kaunis mutta t. nainen. Epäsuomalaista ja t:öntä sanontaa. Puhuja eksyi paikoin karkeaan t:tömyyteen. Elokuva, joka vilisee t:tömyyksiä 'tyylittömiä kohtia'.

tyyli|vaatimus *s.*, tav. *mon.* Ajan t:vaatimuksia vastaava rakennus. **-vaihe** *s.* Teos edustaa uutta t:tta säveltäjän tuotannossa. Kampakeraamiseen t:eseen kuuluva löytö. **-vaihtelu** *s.* Muodin t:t. **-vaikut|e** *s.* Uuno Klami on saanut t:teita mm. Stravinskin musiikista. **-vaikutus** *s.* Ase, jonka koristelussa on todettavissa idästä tullutta t:ta. **-vaisto** *s.* vaistonomainen, luontainen tyylitaju. | Hyvä, huono t. Hyvä persoonallinen tyyli edellyttää t:a. Hienolla t:lla ohjattu näytelmä. **-varma** *a.* → varmatyylinen. **-virhe** *s.* tyyliä loukkaava, tyylin kanssa ristiriidassa oleva suoritus tai teko. | Oppilaiden kirjoittamissa aineissa oli monia t:itä. [Keihäänheittäjä] A:lla on selvä t. Oli suoranainen t. menetellä niin. **-virtau|s** *s.*, tav. *mon.* Musiikin uusimmat t:kset. T:sten leviäminen, vaihtuminen. **-vivahde, -vivahdus** *s.*

tyyne[78] *a. murt. vanh.* -esti *adv.* = tyyni. | Riehui tänäkin kesänä monasti tuima pohjonen, saattaen viimein koljon ja t:en yön KIVI. - - saattoiko toinen sen [kuorman] t:esti kantaa CANTH.

tyynehkö[2] *mod.a.* -sti *adv.* < tyyni. | Oli t. elokuun ilta.

tyynen|lainen[63] *a.* = ed. **-puoleinen** *a.* **1.** tyynehkö. **2.** tyynen puolella oleva, suojanpuoleinen;)(tuulenpuoleinen. | T. rinne. **-puoli** *s.* suojanpuoli;)(tuulenpuoli.

tyyney|s[65] *omin.* < seur. | Kesäillan t. — Mielen t. Koko olemuksen täytti t. ja rauha. Suhtautui tappioonsa filosofin t:dellä. — *Yhd.* mielent.

1. **tyyn|i**[38] *a.* -esti *adv.* tyven.

I. 1. a. ilmasta, säästä: tuuleton. | T. ilma, sää. T. aamu, yö. T. elokuun ilta. Oli niin t., ettei lehtikään liikahtanut. Tuuli lakkasi ja tuli aivan t. Hiljainen t. pouta SILL. Uneksuvan levollinen ja t. oli hämyinen elokuun taivas KATAJA. — *S:sesti.* T:ellä [= tyynellä säällä] purjevene ei liiku. On joutunut purjehtimaan t:ellä ja tuulella. Saattaa tehdä t:en moneksi päiväksi AHO. - - nyt taas paistoi lämmittävä aurinko iltapäivän t:essä KARHUM. Joka t:en makaa, se tuulen soutaa SL. Kokea, nähdä t:tä ja tuulta, t:et ja tuulet (kuv.), ks. tuuli I.3. T:tä myrskyn edellä (tav. kuv.). **b.** paikasta: jossa tai johon ei tuule. | Päiväntasaajalla oleva t. vyöhyke. T. ja suojainen etelänpuoleinen rinne. Päästiin niemen t:een poukamaan. — *S:sesti.* T:en [)(tuulen] puolella saarta. T:een joutunut purjevene. **2.** merestä, järvestä: tuulettomuuden takia levossa oleva, lainehtimaton, aalloton, väreetön, liikkumaton. | T. meri, järvi, metsälampi. Lahden pinta oli aivan t. T:enä päilyvä ulappa. Merikin - - kohotteli rintaansa t:enä maininkina AHO. T:essä vedessä suuret kalat kutevat (ks. kutea) SL. — *S:sesti.* En lahden t:tä soutamaan / mä ainiaaksi luotu K.LEINO. — *Yhd.* peili-, rasvat. **3.** virtaavasta vedestä: hitaasti tai tasaisesti virtaava, hiljainen;)(kiivas, ryöppyävä, pyörteinen yms. | Koskipaikat ja t:et suvannot. Rannikkoa kohti joki tulee t:emmäksi. T:esti virtaava kymi.

II. ed:een liittyen: levollinen, rauhallinen, tasainen, vakaa. **1. a.** tulesta, valosta: lepattamaton. | T:esti palava kynttilä. T. spriiliekki. Jupiter loistaa t:ellä valkoisella valolla. **b.** Sävellyksen t:esti soljuva andante-osa. **2. a.** ihmisen luonteesta, olemuksesta, mielialasta, käyttäytymisestä yms.: häilähtelemätön, järkkymätön, hermostumaton, hätäilemätön, maltillinen. | Tasainen ja t. mies. T. luonteenlaatu, mieli. Pysyä t:enä kaikissa tilanteissa. Kestivät t:esti kovan kohtalonsa. Suhtautua t:in mielin vastoinkäymisiin. Otti ulkonaisesti t:enä vastaan tiedon onnettomuudesta. T. katse, ääni. Hän antoi heidän hölpöttää ja t:nä tuumi - - *CAJ. — Mielen täytti t. rauha. T. ilo, riemu. Vanhuksen t. arvokkuus. Vanhuuden t. viisaus. - - silmästä hehkuu hiljaisen toivon t. sävy ALKIO. — T., rauhallinen uni. - - seinän takaa alkoi kuulua tasaista t:tä hengitystä AHO. **b.** kiihkoton, intohimoton, maltillinen, objektiivinen. | T. ja tasapuolinen tarkkailija. Kysymyksen t. tarkastelu. T. harkinta. Esityksen t. objektiivisuus. Minna Canth - - kääntyi katselemaan

oloja ja ihmisiä t:emmin TARK. **c.** oloista, olosuhteista: hiljainen, häiriötön. | Viettää t:tä perhe-elämää. Elämämme kääntyi taas t:empiin uomiin. **3.** vars. esteettisessä kielenkäytössä: vaikutukseltaan rauhallinen, sopusuhtainen, tasapainoinen. | Klassillisen pylväikön t. arvokkuus. Sisustuksen t:en hillityt värit. Kivikirkkojemme t. rauha.

2. **tyyni** *adv. murt.* tyynni.

tyyni|juoksuinen *a.* T. joki. — *Kuv.* - - t:juoksuisimmasta epiikasta suppeimpaan ja täsmällisimpään sananlaskulauselmaan LEINO. **-luonteinen, -luontoinen** *a.* Nöyrä ja t. **-mieli|nen** *a.* - - pinnalta nähden t:set kansanmiehet RAILO.

tyynni *adv.* tarkkaan, perin pohjin, kokonaan, tyyten, tyystin. | Tukka leikattiin aivan t. Koski oli kuivunut niin t., että uomassa saattoi kävellä. Hullu virren t. lauloi, mieletön pani lopulle SL. — Vars. *kaikki tyynni* aivan kaikki, ihan kaikki, järjestään kaikki. | Tunsin heidät kaikki t. Rahat menivät kaikki t. viinaan. Valhetta kaikki t.! Mun saastani ja syntini / pois pyyhi kaikki t. VK.

tyynnyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | T. lasta. Omantunnon t:tely.

tyynnyt|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* -ys[64] *teonn.* (< seur.) hillitä, rauhoittaa, vaimentaa, hiljentää. | Jeesus t:ti meren. Tuntehes jäähdytä jääksi ja t:ä mielesi myrskyt KOSKENN. — Kapinan t:täminen. Myönnytyksetkään eivät kansan raivoa t:täneet. Ja viimeisellä lausunnollaan hän t:ti muiden uteliaisuuden NUOLIV. Minä t:än sydäntäni ja sanon, että tämähän on unta vain JOTUNI. Maito t:tää lasta hiukan SILL. Kun Ulrikki vihdoin t:ti Alarikin [= hevosen] kävelemään, ei toisista kuulunut mitään KATAJA.

tyynty|ä[1*] *v.* tulla tyyne(mmä)ksi, rauhoittua, talttua, asettua, vaimentua, heiketä, hiljetä. **1.** Meri t:y. Myrsky t:y. Ilma alkaa t. Tuuli oli t:mään päin. — *Yksipers.* Illalla t:i. Tulee halla, jos yöksi t:y. **2.** Heimokiistojen t:minen. Mieli t:y. T. itkemästä, nauramasta. - - Aliinan itku t:i tasaiseksi JOTUNI. Vasta toisessa kaupunginosassa hänen askeleensa t:ivät IRIS UURTO.

tyyntä|ä[8] *v.* **1.** vars. *runok.* tyynnyttää. | Hän myrskyn tuiman t:ä VK. - - neien silmänluonti syvä / t:ä miehen myrskysäätä LEINO. **2.** *sähk. rad.* = suodattaa 2.

tyyny[1] *s.* **1.** vars. (vuoteessa) päänalusena tai (sohvassa) istujan tukena käytetty pienehkö, tav. nelikulmainen umpinainen (kangas)pussi, joka on täytetty höyhenillä, flokilla, jouhilla tms., pielus. | Kankaasta, nahasta, kumista tehty t. Pehmeä, pöyheä t. Vaahtokumitäytteinen t. Kohentaa, pöyhiä t:ä. T:n päällinen. Nukkua avain t:n alla. Kääräisi takkinsa t:ksi. — *Yhd.* heinä-, höyhen-, ilma-, kapokki-, korkki-, untuva-, vaahtokumit.; kumi-, nahka-, samettit.; lämpö-, sähköt.; korva-, olka-, polvit.; lattia-, sohvat.; matkat. **2.** avarammin tyynyä muistuttavista käyttöesineistä tai varusteista. | Pitsinnyplääjän t. Kultaajan t. Länkien ja selustimien alla olevat t:t. — *Met.* stanssauksen, niittauksen tms. vastakappale. — *Yhd.* leimasin-, neula-, nypläys-, värit.

tyyny|liina *s.* tav. lakanakankaasta valmistettu irrotettava vuodetyynyn suojus. | Pellavainen t. Vaihtaa t:liinat. **-n|päällinen** *s.* tyynyn päällimmäinen osa, vars. tyynyliina. **-n|päällys** *s.* = ed. **-n|vaaru** *s. kans.* ja *vanh.* tyynyliina. **-pussi** *s.* tyynyssä täytettä ympäröivä pussi (vars. tyhjänä).

tyypilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* jkn tai jnk yleistä luonnetta edustava, luonteenomainen, edus-, perikuvallinen. | T. englantilainen. Aikakautensa t. edustaja. T. porvariskoti. Bagdad on t. itämainen kaupunki. Limingan niittyalue on t:stä tasankoa. Tanska on t. maatalousmaa. Sisä-Venäjällä on t. mannerilmasto. Sairaus oli t:stä influenssaa. 1500 m oli t. taktiikkajuoksu. Sillanpäälle t. ilmaus. Se on hyvin t:stä hänelle! Hänessä on jotain t:sesti suomalaista.

tyypillist|ää[2] *v.* tehdä tyypilliseksi, tyypin mukaiseksi. | Romaanin henkilöt on liiaksi t:etty.

tyypit|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur.

tyypit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* järjestää tyyppien mukaan, tyyppeihin; luokitella tyypeiksi. | Sanojen t:täminen varustamalla ne tyyppiä osoittavalla numerolla. — Rakennusten t:tämisellä päästään alhaisempaan vuokratasoon. T:etty joukkotuotanto.

tyypitön[57] *kar.a.* < seur.

tyyp|pi[4*] *s.* **1.** tiettyjen ominaisuuksien, tunnusmerkkien kokonaisuudesta, jotka ovat olennaisia, karakteristisia jnk ryhmän kaikille jäsenille; tällaisesta ryhmästä tai myös sen (edustavasta) jäsenestä. **a.** esineistä tai asioista vars. muotoa tai mallia ajatellen. | T:iltään venäläiset vankkurit. Yleisestä t:istä poikkeava kellotapuli. Eri t:piä olevat maljakot. Aivan toista t:piä oleva auto. Typologia pyrkii esineiden muotojen eli t:pien kehitysilmiöitä tutkimalla selvittämään esinehistoriaa. Muutamat tavarat luokitellaan malleihin eli t:peihin. [Katsastuskirjassa on mainittava] moottoriajoneuvon valmistaja, t. (merkki tai valmiste) ja moottorin numero LK. — T:iltään lause eroaa selvästi edellisestä. **b.** ihmisistä ruumiinrakennetta, sielullisia ominaisuuksia ajatellen. | Germaaninen t. eroaa anglosaksisesta. Junassa oli hyvä tilaisuus tutkia eri t:pejä. T:iltään 800 m:lle sopiva juoksija. Näytelmän henkilöt jäävät pelkiksi t:eiksi [= eivät kohoa eläviksi, yksilöllisiksi luonteiksi]. — Hän ei ole minun t:piäni [tav. vain vastakkaisesta sukupuolesta: minun makuuni tms.]. — Atleettinen, leptosominen t. Pyknistä t:piä oleva mies. Olen lähinnä auditiivinen t. — *Ark. halv.* yl. ihmisyksilöstä. | Oletpa kumma t., kun tuollaista väität! Nyt se t. on taas täällä. **c.** (koti)eläimistä, (hyöty)kasveista, maalajeista yms. | Tavallista suomalaista t:piä oleva hevonen. Suomen karja jakautuu kolmeen alarotuun eli t:piin. Puita voi erottaa seuraavat t:it eli runkoluokat: - -. Metsämaan t:it. T:iltään hyvää kangasmaata. **2.** *kirj.* kirjake; kirjasinmuoto. **3.** *yhd.* Erikois-, esi-, ihanne-, kanta-, normaali-, perus-, proto-, pää-, valta-, yleist.; aitta-, asunto-, esine-, kirkko-, kylä-, laiva-, lentokone-, suksi-, takki-, vaunu-, venet.; kirjain-, lause-, nimi-, sana-, taivutus-, verbit.; henkilö-, ihmist.; gentlemanni-, madonna-, runoili-

ja-, sotilas-, taiteilija-, virkamies-, ylimyst.; hämäläis-, pohjalais-, savolaist.; kansant.; kuulo-, muisti-, näköt.; karja-, maatiaist.; metsä-, niitty-, suot.; jäkälä-, kanerva-, käenkaali-, puolukka-, saniaist.; maisemat.; feno-, genot.; pääkallo-, silmät.

tyyppi|aines *s.* Näytelmän t. **-arvo** *s. mat.* satunnaissuureen todennäköisyysjakautuman frekvenssifunktion maksimikohta; *syn.* moodi. **-eläi|n** *s.* jllek alueelle tyypillinen eläin. | Abessinian t:miä ovat leopardi, hyeena ja sakaali. **-esimerkki** *s.* tyypillinen esimerkki. **-huonekalu** *s.* tiettyä tyyppiä oleva sarjatuotantona valmistettu huonekalu. | Moderni t. **-jako** *s.* Metsämaiden luokituksessa käytetty t. **-kasvi** *s.* = leimakasvi. **-katsastu|s** *s.* Uusien autojen t. T:ksessa todetaan auton merkki, mallimerkintä yms. seikat. **-kirjaimisto** *s.* Kaunokirjoituksessa käytetty t. **-kokoelma** *s.* Näytelmän, romaanin t. Kirjailija on romaanissaan luonut mitä monipuolisimman t:n. **-kuvau|s** *s.* T:kseltaan ansiokas teos. **-muoto** *s.*

tyyppi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* gen:n tai poss.-suff:n määrittämänä tai yhd:n jälkiosana: tyypiltään sellainen kuin määräys(osa) ilmaisee; mallinen, muotoinen, tyylinen, kaltainen, lainen; kirjoitetaan myös ‿ lyhyen attr:ttoman määräyssanansa kanssa. | Napoleonin t. mies. Oudon, tavallisen, tutun t. Uuden, vanhan t. Kaiken t:siä esineitä. Sen, tämän t. Sopivan t. lapio. — *Yhd.* kevyt-, normaali-, raskas-, roteva-, standardi-, vakiot.; erikoist.; ayrshiret.; englantilais-, hämäläis-, karjalais-, suomalais-, virolaist.

tyyppi|näyte *s.* Kahvierästä otettu t. **-ominaisuu|s** *s.*, tav. *mon.* Eläimen t:det. **-oppi** *s.* typologia. **-piirustu|s** *s.* **1.** piirustus, jossa vain suurin piirtein luonnehditaan kuvattavaa. | Käyttää opetuksessa t:sta. **2.** *mon.* standardityyppisistä (rakennus)piirustuksista. | Omakotitalojen t:ksia. **-ryhmä** *s.* T., johon kuuluu kymmenkunta esinettä. **-sarja** *s.* Huonekalujen t:t. **-teoria** *s. kem.* teorioita, joilla yhdisteiden koostumukset koetettiin johtaa eräistä yksinkertaisista tyypeistä.

tyyri[4] *s. kans.* **1.** peräsin. | -- lautamies airon tyvessä ja Härkäniemi t:ssä KILPI. **2.** perämies. | Riuskempaa t:ä ei Siwiässä minun aikanani ole ollut kuin Janne viime suvena! KILPI.

tyyri|s[68] *a. kans.* -isti *adv.* **1.** kallis (1). | T. kello. Viinirypäleet ovat t:stä tavaraa. T. lääkäri. Se oli t:stä lystiä. Kaupunginmatka tuli t:iksi. **2.** "tärkeä", pöyhkeä. | Poika istui t:inä kuljettajan vierellä. Torjui tarjouksen t:inä.

tyyr|manni[4] *s. kans.* perämies. **-puuri**[1] *s. mer.* (tav. vain gen.) aluksen oikea puoli perästä keulaan katsottaessa, styyrpuuri;)(paapuuri. | Vihreä valo loisti t:n puolelta.

tyyräil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | Kepeästi se tyttö tanssikin, t:i takapuoltaan kuin varttuneempi piikatyttö TOPPILA. -- aallot rannalle ajeli, / tyrsky maalle tyyräeli KAL.

tyyrä|tä[35] *v. kans.* -ys[64] *teonn.* ohjata. | T. vene laituriin. T:si suoraan kivelle. Ensiksipä t:tään tie kohden kaappia, ja siellä on tapahtuva pieni konsti, pieni keikaushunööri KIVI. — T:ys [= lasten ojentaminen] saattoi tapahtua monella muotoa: tukistamalla, käsivarresta tempaisten, kepillä, vyöhihnalla, tallukalla hakkaamalla SILL.

tyyssij|a *s.* **1.** (suojainen, rauhallinen) asuinpaikka, -sija, koti-, olin-, sijaintipaikka. | Pirkkalaisten t:at Näsijärven ja Pyhäjärven rannoilla. Pariisi on aina ollut taiteilijain t. Helsinki ei ole minulle mikään tilapäinen t. LEINO. — Helvetti kadotettujen t:ana. — Yliopisto tieteen t:ana. Köyhäkin koti voi olla viihtyisyyden t. Teollisuudesta oli noin 53 %:lla t:ansa kaupungeissa. **2.** jstak epämieluisasta, pahasta, vastenmielisestä: pesä(paikka). | Paheiden, synnin t. Kaupunginosasta oli muodostunut rikollisten t. Tauti löytää t:ansa helpoimmin heikosta ihmisestä. Askeettinen elämänkäsitys pitää ihmisruumista pahan t:ana.

tyysten *adv. kans.* tyystin.

tyystin *adv.* **1.** tarkasti, tarkalleen, perusteellisesti. | Asiaa on t. harkittava. Vielä tyystemmin. Isäntä ja Poika-Jussi tulivat saattamaan vierasta pihaan tutkien t., kuinka tämä poronsa valjasti KIANTO. **2.** tyyten. | Hävitä, kadota t. Tauteja ei saada t. häviämään. Kirjoitus oli t. hankautunut pois. Terva oli t. imeytynyt puuhun. Juomavesi oli t. lopussa. Maa oli t. raiskattu. Välikohtaus pilasi t. tunnelman.

tyystä[11] *a. kans.* -sti *adv.* kitsas, saita, tarkka. | Turhaa olen koko ikäni t. ollut ja taloja lapsilleni koonnut NUOLIV.

tyyt *onom.interj.* torven äänestä. | T. t.! kuului auton varoittava ääni.

tyyten *adv.* kokonaan, täysin, täydelleen, tykkänään, tyystin. | Voi hävisi kaupoista ihan t. Mökki oli melkein t. kinosten peitossa. Varat olivat t. lopussa. Siihen häneltä puuttuvat edellytykset t. Oli unohtanut äidinkielensä t. Työ oli t. pilalla. Juoksijan voimat olivat t. lopussa. Ajatuksesta on t. luovuttu.

tyytymy|s[64] *s. vanh.* tyytyväisyys; tyydytys. | -- ihmissydämiin ja syliin / t. ja rauha jää A.KAJANTO. Matkamies on -- löytänyt siitä virvoittavan t:ksen KARHUM. — -- ihanteellinen kohtaloonsa t. [= tyytyminen] KIANTO.

tyytymättömyydenilmoitus *s. lak.* asianosaisen oikeudelle määräajassa tekemä ilmoitus siitä, että hän aikoo hakea muutosta oikeuden päätökseen.

tyytymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.*)(seur. | T. apulaiseensa, palkkaan, asioiden leväperäiseen hoitoon. T. ihminen. Lähti t:tömänä pois. T. ilme, katse. Puhua t:tömällä äänellä. Katsomosta kuului t:öntä murinaa. Lietsoa t:tömyyttä. Purkaa t:tömyyttään jhk. T:tömyys oli yleistä kansan keskuudessa. T:tömyys päätökseen on ilmoitettava kahdeksan päivän kuluessa.

tyytyväi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* jota jk tyydyttää, joka tyytyy jhk;)(ed. | Olla t. työhön, työntekijöihin. T. oloihin. T:senä menestyksestään. Näyttää t:seltä. Hymyillä t:sesti. T:senä röhkivä porsas. "Minä olin maahan ja maa minuun hyvin t." (Pietari Brahe). T. murahdus. Kasvot loistivat t:syydestä. — *vähään tyytyväinen* vähään tyytyvä. | Rikkaruohot ovat vä-

hempään t:siä kuin viljelyskasvit. Kustaava oli vähään t., ahkera ja palvelevainen KAUPPISH. — *Yhd.* itset.

tyy|tyä[1*] *v.* **1.** pitää jtak riittävänä (tarpeensa kannalta); olla haluamatta, vaatimatta enempää (kuin saa, on saanut tms.), pitää tarpeettomana tehdä enempää, rajoittua jhk. | Minä t:dyn puuroon. T. armopaloihin. Lammas on vähään t:tyvä eläin. Muratti t:tyy vähäiseen valomäärään. Laskelmassa on t:dytty likiarvoihin. Pikku Pirjeri yksin oli tervehkö ja t:tyi, kun vain sai maitoa, leipäpurua ja kuivaa ryysyä allensa KIANTO. — T:dyn vain huomauttamaan, että --. Lehti t:tyi vain mainitsemaan asiasta. **2.** alistua jhk välttämättömään, mukautua, taipua. | T. kohtaloonsa. Vangit saivat t. veteen ja leipään. Poissa olevat saavat t. läsnä olevien päätöksiin. Demokratia merkitsee kompromisseihin t:tymistä. -- mutta Hurtan huovan päällä / tyttö kohtaloonsa t:tyi LEINO. **3.** *kansanr.* T:'y [= lakkaa] nyt, tyyris, tippumasta KAL. — Marjatta, korea kuopus, / tuosta t:tyi [= paisui], tuosta täytyi KAL.

tyyt|ätä[35*] *onom.v.* -täys[64] *teonn.* tuutata. | Palotorvi alkoi t. Auton t:täyksiä kuului mäen takaa.

tyyven[55] *a.* Kivellä: tyven.

1. **työ**[30] *s.* Merk.-ryhmien rajat epämääräiset.

I. tietoisesti jnk tehtävän suorittamiseen tähtäävästä inhimillisen energian käytöstä; vrt. leikki; lepo.

1. työnteko, työskentely, toiminta. | Päivä on t:tä, yö lepoa varten. Lapsille on leikki t:tä ja t. leikkiä. Ihmisen elämä on t:tä ja toimintaa. Toivottaa merkkipäivänsä viettäjälle jatkuvia t:n ja toiminnan vuosia. Tehdä t:tä 'työskennellä'. Olla t:n touhussa, t:ssä. Hänellä ei ole muuta intohimoa kuin t. T:n intensiivisyys. T:n tulos, hedelmät. T:n (tuottama) ilo. T:n evankeliumi. T:n psykologia 'sovelletun psykologian haara, joka työntutkimuksen aputieteenä tutkii yksilön käyttäytymistä työtapahtuman aikana'. T:tä pelkäämätön ihminen. T:hön kykenevä henkilö. Uuvuttaa itsensä t:llä. Maksaa jk t:llään. T. ei oikein luista. T. pääsi hyvään alkuun. — Henkinen, ruumiillinen t. Kevyttä, raskasta t:tä. Rehellisellä t:llä ansaittu omaisuus. Ei ollut koskaan tehnyt kunnon t:tä. Tehdä palkatonta, epäitsekästä, uhrautuvaa, turhaa t:tä. Tehdä t:tä käskettyä. Kirkon sosiaalinen t. Koululääkärin t:n merkitys. Uranuurtajan t. — T:n alla → tekeillä. T:n alaisena oleva piirustus. — Eril. sanonnoissa. | T. miehen kunnia. Lepo on t:n äiti. Ei t. hartioita riko. Ei t. tehden lopu. Jos t. herkkua olisi, niin herrat olisivat jo aikoja sitten sen tehneet. — *Mon.*, vars. *ark.* Puskea, paiskia [= tehdä] töitä. Ruvetaanpas töihin! — *Erik.* **a.** *tal.* T. tuotannon tekijänä. **b.** *urh.* painissa. | Voittaa vastustajansa t:llä 'saada työvoitto'.

2. ed:een liittyen: voimia kysyvä, kova, ankara työ, ponnistus, urakka tai uurastus, aherrus, raadanta; vaiva, vaivannäkö. | Voitto oli (kovan, suuren) t:n takana. Oli t. päästä kaupustelijasta eroon. Kyllä se t:stä kävi [= oli varsin raskasta]! Minulla on täysi t. omienkin asioideni hoitamisessa. Matilla oli ollut aika t. hänestä, ennen kuin sai hänet kotiin TALVIO. T:llä ja tuskalla raivattu pelto. Oli t. ja tuska saada kaikki ajoissa kuntoon. En t:llä enkä tuskalla saanut häntä ymmärtämään asiaa. -- ja kuin se [elämä] paras on ollut, niin on se tuska ja t. ollut VT[V]. — *töin tuskin* hädin tuskin, vaivoin, nipin napin. | Töin tuskin pelastui hukkumasta. Oli töin tuskin päässyt lailliseen naimaikään, kun jo meni miehelään. — Vrt. seur. | Värit saa ostaa valmiiksi sekoitettuna, joten jäljelle jää vain liuottamisen t.

3. tietystä, kerrallisesta tms. toiminnasta: tehtävä, toimi, askare, puuha, homma. | Helppo, vaikea t. Sai t:n tehdäkseen. T., joka kannattaa tehdä, kannattaa tehdä hyvin. Urakalla tehtävä t. T. tuli valmiiksi. T., jossa vaaditaan nopeutta. Arkiset, kotoiset t:t. Opiskelija, joka jo on suorittanut kemian t:t. Eläintieteen opiskelijoilta vaadittavat käytännölliset t:t. Pengerrykseen liittyvät t:t. Sekalaiset t:t. Maataloudessa esiintyvät t:t. Viinamäen t:t (leik.) 'juopottelu, viinankeitto tms.'. Naisten, miesten t:t. Peltisepän, suutarin töissä käytetyt välineet. Suoritamme kaikkia puusepän töitä. Kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriö. T:hönsä erikoisesti koulutettu henkilö. Halkojen pilkkominen oli hänen jokapäiväisenä t:nään ennen kouluun menoa. Isäntä lähti töilleen. Mene vain töihisi, kyllä minä jo yksinkin selviän. Ei poistunut hetkeksikään t:nsä äärestä. Lähti pois kesken töitään. Ei joutanut töiltään. Hutiloida t:ssään. Töissään huolellinen. Aloittaa, lopettaa jk t. Panna t. alulle, käyntiin. Suorittaa t. loppuun. Puolet t:stä on jo tehty. Toimitella pikku töitä. Tehdä jtak muiden töiden lomassa. Töitä oli vähän. Monet Suomen retket kulki, / t:nä ryöstö, tappaminen LEINO. Ja palkkaa on monta sataa kuukaudessa ... eikä muuta t:tä kuin viheltää KATAJA. T. tekijäänsä neuvoo SL. — *työnä(än, työkse(en, töikse(en.* Henkilö, joka t:nään, t:kseen [= varsinaisena tehtävänään, ammatikseen] joutuu pitämään puheita. Kävi ihan t:kseen [= varta vasten] ottamassa selvää tilanteesta. Muistutti asiasta aivan töikseen (hiukan ark.) 'alati, hyvin usein'.

4. vars. kodin ulkopuolella ammattina tai yl. taloudelliseksi ansioksi tapahtuva työnteko, ansiotyö, toimi; toimi-, työpaikka. | Valmiiden tavaroiden tuonti ei anna sanottavasti t:tä, so. ansiota maan väestölle. Ammattitaitoiset ompelijat saavat t:tä pukutehtaassamme. Tehdas tarjoaa t:tä n. 200 hengelle 'sen työntekijäin luku on n. 200'. Ottaa jku t:hön luoksensa. Ravintola-alalla ollut tyttö haluaa t:tä mitä vain [ilm.]. Olla t:n haussa. Käydä kysymässä tehtaasta t:tä. Olla tilapäisesti ilman t:tä 'työttömänä'. A. on t:ssä tehtaan konttorissa. Sekä isä että äiti käyvät t:ssä. T:ssä sattunut tapaturma. -- oli saapunut kotiin kaupungista, missä hänellä lakimiehenä oli t. ja toimi AK. — *Mon.*, vars. *ark.* Pääsi töihin tehtaaseen. Olen sairas enkä voi olla töissä. Myöhästyi töistä puoli tuntia.

II. 1. a. työmäärä, joka on käytetty tai tarpeen jnk tekemiseen. | Rationalisoimalla saa-

daan t:n menekki vähenemään. Menetelmä, joka säästää t:tä. Laskuun oli merkitty eri menoerinä raaka-aineet ja t. eli työkustannukset. On jäljellä enää parin päivän t., sitten on kaikki valmista. On pannut paljon t:tä ja rahaa suunnitelmansa toteuttamiseen. — Korttipelissä: korttien sekoitus ja jako, jonka kukin pelaaja tekee vuorollaan. | Tee t. ja opi pelaamaan! SP. **b.** tekotavasta. | Puku, jonka kangas ja t. ovat ensiluokkaisia. T:n kunnollisuus taataan. Erinomaista, kehnoa t:tä oleva huonekalu. **c.** tekijästä; tekopaikasta. | Patsas on W. Aaltosen t:tä 'käsialaa'. Flanderilaista t:tä oleva maalaus. Kotimaista t:tä [= tekoa, valmistetta] oleva perämoottori. **2.** us. *konkr.* työnteon kohde, tekeillä, valmisteilla oleva esine tms. | Puolivalmis t. Muurausvaiheessa oleva t. Pingottaa t. ompelukehykseen. T:n silotteluun käytettävä santapaperi. Suutari pani t:nsä pois ja alkoi jutella. Usein häneltä vaipui t. helmaan, ja hän tuijotti mitään näkemättä ulos NUOLIV. Hätäinen pilaa aina t:nsä SL. **3.** myös *konkr.* työnteon tulos, se mikä on tehty, aikaansaatu (tai tehdään, aikaansaadaan) työskentelemällä, teko, aikaansaannos. | Tehdä rakkauden, laupeuden, pimeyden töitä. Teki miehen t:n. Hyvät t:t, lain t:t 'kristityn siveellinen toiminta'. Jumalalle otollinen t. Lähteä pahoja töitään pakoon. Tehdä tiliä töistään. Rakentaa edeltäjänsä t:lle. Luojan ihmeelliset t:t. Oppilaiden kirjallisten töiden tarkastus. - - kahden viikon t:nä makasi kahden tynnyrinalainen aukea MERIL. Viel elää Ilkan t:t, kenties / kauanki, kansan suussa KRAMSU. - - häväisevin sanoin ja töin tehdyt loukkaukset LK. Minä olen - - ajatuksilla, sanoilla ja töillä, rikkonut sinua - - vastaan KATEK. T. tekijäänsä kiittää SL. Ei hyvää t:tä parsia tarvitse SL. — A. on julkaissut lukuisia töitä [= teoksia] lääketieteen alalta. Lauri Leppäsen kuuluisin t. on Eino Leinon pronssinen patsas.

III. *yhd.* **1.** vars. kohtaan I liittyen. | Kaivos-, kanslia-, keittiö-, kenttä-, koti-, maa(n)-, metsä-, navetta-, pelto-, puutarha-, tehdas-, toimisto-, vuorit.; sisä-, ulkot.; kotiseutu-, kuorolotta-, neuvola-, nuoriso-, poika-, raittius-, seurakunta-, taloust.; herätys-, hinnoittelu-, huolto-, hävitys-, järjestely-, kasvatus-, korjaus-, kyntö-, laajennus-, lastaus-, linnoitus-, lähetys-, maanviljelys-, muokkaus-, neuvonta-, opetus-, pelastus-, puhdistus-, rakennus-, sisustus-, suomennos-, suunnittelu-, sävellys-, toimitus-, tutkimus-, uitto-, uusimis-, valistus-, valmistelu-, viimeistelyt.; aamu-, arki-, ilta-, kevät-, lauantai-, osapäivä-, päivä-, sunnuntai-, syys-, talvi-, tunti-, urakka-, vuoro-, yöt.; ammatti-, ansio-, kutsumus-, leipä-, palkkat.; istuma-, seisomat.; alku-, apu-, detalji-, erikois-, esi-, hukka-, jouto-, jälki-, liika-, lisä-, loppu-, mieli-, osa-, pakko-, perus-, sesonki-, sivu-, tilapäis-, työllisyys-, työttömyys-, täyte-, vara-, väli-, ylit.; ryhmä-, yhteist. **2.** kohtiin I ja II liittyen. | Ihmist.; orjan-, runoilijan-, sepän-, suutarin-, tutkijant.; konnan-, myyrän-, roistont.; koulu-, kulttuurit.; kokeilu-, luomis-, maalaus-, muuraust.; kudonta-, käsi-, neule-, ompelu-, puhde-, revintä-, valu-, virkkuut.; kappale-, liuku-, sarjat.; ihme-, laupeuden-, maine-, tihu-, tuho-, turman-, uro-, veri-, väkivallant.; jättiläis-, suurt.; hopea-, kipsi-, kori-, kulta-, metalli-, olki-, pahvi-, puu-, rauta-, savi-, tuohi-, turkist.; vesivärit. **3.** vars. kohtaan II liittyen. | Diplomi-, harjoitus-, kilpailu-, mittatilaus-, näyte-, oppilas-, tilaus-, vanhuudent.; amatööri-, atelieeri-, harrastus-, laatu-, mestari-, taito-, tarkkuus-, tusinat.

IV. muiden kuin ihmisten suorittamasta työstä. **1.** suoranaisesti kohtiin I—II liittyvää käyttöä. **a.** Vetoeläinten tekemä t. Hevosella oli täysi t. kuormaa kiskoessaan. Koiran t:n seuraaminen on tärkeä osa metsästyksen tarjoamasta nautinnosta. — Jalkojen ja käsien t. uinnissa. Elää kättensä t:llä 'omalla työllään'. Ihailla kättensä töitä 'aikaansaannoksiaan'. - - peltoaukeita, jotka ovat juuri tällaisten äijien käsien ja selkien t:llä raivattuja SILL. — Tapaus antoi ajatuksille paljon t:tä. Koko juttu on pelkkää mielikuvituksen t:tä. **b.** Koneen tekemän t:n kontrollointi. Kaikki purjeet olivat t:ssä. - - nähkää giljotiinit t:ssä LEINO. **c.** Juoksevan veden t. eli eroosio. Hallan t:t. Rapurutto on tehnyt t:tään useassa vesistössä. Tekee t:nsä [= saa sudet karkkoamaan] moinen huuto KIVI. **d.** *yhd.* Eläin-, hevos-, jalka-, juhta-, kone-, käsi-, käsivarsi-, lihast. **2.** *fys.* suure, joka ilmaisee, kuinka paljon energiaa muuttuu muodosta toiseen tai siirtyy kappaleesta toiseen, vars. voiman voittaessa vastusta; vrt. energia, teho. | Jos voiman vaikutuspiste liikkuu, voima tekee siirto- eli mekaanista t:tä, joka on suoraan verrannollinen voimaan ja sen vaikutuspisteen voiman suuntaan kulkemaan matkaan. Muuttaa lämpöenergiaa mekaaniseksi t:ksi. Kun kappaletta nostetaan, tekee nostovoima t:tä painovoiman voittamiseksi. T:n yksikkönä on tieteellisessä järjestelmässä ergi ja teknillisessä kilogrammametri; muita t:n mittoja ovat mm. hevosvoimatunti, kalori ja kilowattitunti. — *Yhd.* irrotus-, kitka-, muutos-, siirtot.

2. **työ** *pron. murt.* (taivutusvartalo *tei-*) te.

työ|ahjo *s.*, vars. *kuv.* Valtionarkisto, historiantutkimuksen keskeinen t. **-aika** *s.* **1.** aika, jonka jku käyttää työntekoon, työhönsä. | Kesä on maanviljelijän kiireisintä t:a. Aamutunnit ovat yleensä tuottavinta t:a. — Lakkoaikaa ei lueta työajaksi. — *Erik.* (päivittäinen) määräaika, joka työntekijän on oltava työssä (työpaikallaan) tai jona jssak työpaikassa ollaan työssä; vrt. työpäivä. | Kahdeksantuntinen t. Juopottelu on t:na kiellettyä. Virastojen t. alkaa tavallisesti klo 8.30 ja päättyy klo 16. Työajan jälkeen voidaan vikailmoitus tehdä n:oon 4321. — *Yhd.* normaali-, yli-, yöt. **2.** jnk määrätyön suorittamiseen, jnk tuotteen valmistamiseen tms. käytetty, tarvittava tai varattu aika. | Konekiväāriasema, jonka rakentamiseen tarvittava t. on 300 miestuntia. Metsänarvioimiseen käytetty t. — Varsinainen t. jaetaan teholliseen t:an ja tehottomaan t:an (työtauot). Valmistava t. — *Yhd.* nettot. **3.** aika, jona jk työ on suoritusvaiheessaan, työn aika, tekoaika. | Työajaksi [= puolipohjien ompeluajaksi] nahka

kiinnitetään pohjaan parilla naulalla. **4.** jnk ajankohdan työllisyyssuhteista. | 1930-luvun alku oli huonoa t:a. Vaikeina työaikoina ei juuri esiinny lakkoja.

työaika|kello *s.* suurissa työpaikoissa käytetty tarkkailukello, joka merkitsee työntekijän aikakorttiin saapumis- ja poistumisajan. **-lainsäädäntö** *s.* **-laki** *s.* **-lautakunta** *s.* sosiaaliministeriöön asetettu lautakunta, jonka varsinaisena tehtävänä on valmistavasti käsitellä kahdeksan tunnin työaikalain määräyksistä sallittavia poikkeuksia. **-määräys** *s.* työaikaa koskeva määräys. **-suojelu** *s.*

työ|aine *s.* Työnantaja antaa työntekijälle työaseet ja -aineet. Rauta on t:aineena tärkein kaikista metalleista. **-aine|s** *s.* = ed. | T:kseksi kelpaamatonta tuohta. **-ajo** *s.* Reki, jota käytetään t:on. Nuoren hevosen sopivuus t:on. **-ajokalu** *s.* **-ala** *s.* **1.** *harv.* työalue. | Suomen lähetysseuran t. Ambomaalla. **2.** toiminta-ala, -piiri, tehtävä. | Köyhäinhoito ja siitä eri t:ksi haarautunut lastensuojelu. Maanviljelysseurojen t:an kuuluu kaikkien maatalouden eri haarojen kohottaminen. Kotiseuduntutkimuksella on edessään laaja t. — Oja-auran varsinaisena t:na on vanhojen sarkaojien uusiminen. **3.** ammattiala. | Antautua jllek t:lle. Vaihtaa t:a. Naisten siirtyminen sellaisille työaloille, jotka aikaisemmin ovat kuuluneet yksinomaan miehille. **4.** *harv.* suoritetusta työstä, aikaansaannoksesta: tulos, jälki, käsiala. | [Rakennukselle kahvia tuova nainen] viipyi ja ihasteli työaloja AHO. **-alue** *s.* työskentely-, toiminta-alue. | Aidattu t. Arkeologi, jonka t:ena kesän kaivauksissa oli Halikko. Nosturi, jolla on laaja t. T:en merkitseminen työkappaleeseen. **-alusta** *s.*

työansio *s.* **1.** työllä hankittu ansio. | Miehen t:t eivät riittäneet suuren perheen elatukseen. Jkn vuotuinen t. Inflaation vaikutuksesta ovat t:t markkamääräisesti nousseet. **2.** tuloja tuottava, ansaitsemistarkoituksessa tehty työ, ansiotyö. | Lastenseimet huolehtivat lapsista äitien ollessa t:ssa. Pikkutilallisten on talvisin käytävä t:illa. Tyttö on vielä niin hento, ettei häntä hennottu lähettää t:on. **-kyky** *s.* Kivulloisen henkilön t. **-mahdollisuus** *s.* **-tulo** *s.*

työ|apu *s.* Talkoot, suomalaiselle kyläyhteisölle ominainen tapa antaa vapaaehtoista t:apua. **-apulai|nen** *s.* Kotiteollisuudeksi luetaan tuotanto, joka tapahtuu ilman muita t:sia kuin aviopuoliso ja omat lapset. **-arvo** *s.* Lämpöyksikön t. eli mekaaninen ekvivalentti. **-arvoteoria** *s. tal.* Marxin t:n mukaan hyödykkeen arvo riippuu siihen pannun työn määrästä. **-ase** *s.* työkalu, -väline. | Höylä, saha, vasara ym. puusepän t:et. Hammaslääkärin t:et. — Kirja ja kynä ovat hengen t:ita. Kirjapainosta tuli uskonpuhdistuksen t. Kolumbus piti itseään Jumalan valitsemana t:ena. **-asen|to** *s.* Valita itselleen sopiva t. — T:nossa oleva hevosharava. **-asi|a** *s.* Keskustella t:oista. **-asiainlautakunta** *s.* Työvoima-asiain paikallishallintoa varten on jokaisessa kunnassa t. **-asiainosasto** *s.* Sosiaaliministeriön t. **-asiamies** *s.* työvoimapiirin alainen työvoima-asiain paikallishallinnosta huolehtiva henkilö, joka hoitaa mm. työnvälitystä niissä kunnissa, joissa ei ole työnvälitystoimistoa tai työnvälitysasiamiestä. **-aste** *s.* Kenttätyöt jakautuvat kahteen toisistaan erilliseen t:eseen: jalkaväen töihin ja pioneerien töihin. Työkappale, joka siirretään hihnan avulla t:esta toiseen. **-asu** *s.* Tarjoilijan t:un kuuluva päähine. **-auk|ko** *s.* Sulatusuunin etupuolella olevat luukulliset t:ot, joiden kautta sulatettavat aineet pannaan lieteen, tarkastetaan prosessin kulkua jne. **-diagrammi** *s.* koneissa tapahtuvia höyryn, kaasujen tms. olotilanmuutoksia esittävä diagrammi, työpiirros.

työehto *s.* Tavallisimmin työriidat koskevat työpalkkaa, ylityökorvausta, loma-aikoja yms. tärkeimpiä t:ja. **-riita** *s.* **-sopimus** *s.* kirjallinen sopimus, jonka yksi tai useampi työnantaja tai rekisteröity työnantajain yhdistys tekee yhden tai useamman rekisteröidyn työntekijäin yhdistyksen kanssa ehdoista, joita asianosaisten välisissä työsopimuksissa tai työsuhteessa muuten on noudatettava, joukko(työ)sopimus; vrt. työsopimus. **-sopimuslaki** *s.*

työ|elin *s.* Taajaväkisissä asutuskeskuksissa harjoitettavaa uskonnollis-sosiaalista toimintaa varten perustettiin v. 1918 oma t., Teollisuusseutujen Evankelioimisseura. **-eläi|n** *s.* Liha-, maito- ja t:met. **-elämä** *s.* Nykyaikaiselle t:lle on ominaista tavaton kiire. **-ennäty|s** *s.* Tuntipalkkalaisen t:kset ovat pienemmät kuin urakkapalkkalaisen. **-erä** *s.* **-esine** *s.* **1.** työkalu. | Esihistorialliset t:et ja aseet ovat usein mestarillisesti tehtyjä. **2.** tav:mmin työkappale (1). | Pora, joka alkaa toimia automaattisesti sitä t:ttä vasten painettaessa. **-este** *s.* A. ei t:en takia voinut ottaa osaa kilpailuun. **-fysiologia** *s.* **-haara** *s.* Pyhäkoulutoiminta on tärkeä seurakunnallisen elämän t. **-hakemu|s** *s.* Työnvälitystoimistoon jätetyt t:kset. **-halli** *s.* Tehtaan t. **-halu** *s.* Pursua t:a. **-haluinen** *a.* tav:mmin työnhaluinen. **-halut|on** *a.* -tomuus *omin.* — *S:sesti.* T:tomat puolustelevat joutilaisuuttaan usein sillä, ettei ole työtä saatavissa. **-harjoittelu** *s.* **-harjoitus** *s.* **-hevo|nen** *s.* Ratsu- ja t:set. Vahvarakenteinen, sitkeä t.

työhevos|kantakirja *s.* **-rotu** *s.*

työ|hoitaja *s.* = työterapeutti. **-hoito** *s.* = työterapia. **-hoitola** *s.* Tuberkuloosista toipuvien varattomien naisten t. **-hoito-osasto** *s.* Keuhkotautiparantolan t. **-homm|a** *s. ark.* Olla t:issa. **-hopea** *s.* hopeasepän töissä käytetty hopean ja jnk muun metallin, tav. kuparin, seos. **-housut** *s. mon.* **-hukka** *s.* = työhäviö 1. **-hullu** *a.* ja *s. ark.* intohimoisesta, kovasta työntekijästä. | Oikea t. hän on, ei osaa olla hetkeäkään ilman tekemistä. **-huoli** *s.* T:en harmentama mies. **-huolto** *s.* Sotaorvoille ja -leskille annettava t. **-huone** *s.* Eteisestä vasemmalla isännän t. Ateljee, kuvaamataiteilijan t. — *Erik.* yhden tai useamman huoneen sisältävä työpaikka mahdollisine varasto-, pukeutumis-, ruokailu- ym. tiloineen, työpaja, verstas. | Maalarinliikkeen t. T:en esimies. Huonekaluja myytävänä halvalla suoraan t:esta. — *Vanh.* eräänlaisista työlaitoksista. | Naisten työ- ja kehruuhuoneet. T. ja siihen liitetty kasvatuslaitos. **-huoneisto** *s.* **-huonekunta** *s.* ammattiosaston alaisena toimi-

va yhden työpaikan työntekijäin sisäinen toimintaelin. **-hygienia** *s.* **-hypoteesi** *s.* hypoteesi, jota ei koeteta todistaa, vaan jota käytetään siksi, että se hyödyttää tutkimusta; vrt. fiktio. **-häiriö** *s.* Lakot ym. t:t. **-häviö** *s.* vrt. työhukka. **1.** T:tä syntyy, kun joudutaan odottelemaan esim. työvälineiden korjausta. T:n osuus kokonaistyöajasta on koetettava saada mahdollisimman pieneksi. — *Fys.* kitkan voittamiseksi suoritettu työ. **2.** *urh.*)(työvoitto. | Painija, joka kilpailuissa on saanut tililleen yhden selkävoiton ja kaksi t:tä.

työhön|lähtö *s.* **-pääsy** *s.* Alin t:n ikäraja oli 14 v.

työ|ihminen *s.* työntekijä. | Hyvä, riuska, kova t. - - äidin käsi oli t:ihmisen kova ja nahkea käsi WALTARI. **-|ikä** *s.* Parhaassa t:iässä oleva mies. **-ilo** *s.* = työnilo. **-il|ta** *s.* Sairaanhoitajien vapaaillat ja t:lat. — Yhdistyksen keskustelu- ja t:lat. **-intensiteetti** *s.* **-in|to** *s.* Ryhtyä tehtävään täynnä t:toa. Vastoinkäymiset veivät t:non. T:non kannustaminen. **-intoinen** *a.* **-isku** *s.* *tekn.* isku, jonka aikana kone suorittaa työtä; tav. polttomoottoreista: vaihe, jolloin sylinteriin saatetun polttoaineseoksen räjähdyspaine työntää mäntää, työtahti. | Kaksitahtimoottorissa tapahtuu yksi t. ja yksi puristusisku joka kierroksella. — Höyry-, sähkövasaran, pistohöylän t. **-jakso** *s.* Polttoturpeen valmistus jakautuu kahteen t:on: turpeen nostamiseen ja kuivaamiseen. **-jalkine** *s.*, tav. *mon.* Meijerityö vaatii omat erikoiset t:ensa. **-jaosto** *s.* Komitean t. **-johto** *s.* *sähk.* **1.** käyttövirtaa syöttävä johto. | Sähköradan t. kulkee ilmassa radan suuntaisena ja paluujohtona toimivat kiskot. **2.** (enemmän tai vähemmän tilapäinen) sähköjohto, joka antaa virtaa jllek työskentelypaikalle. **-joukko** *s.* Kymmenen miehen t. — *Sot. mon. vanh.* rakentajajoukot. **-joukkue** *s.* Yhdeksänmiehinen t. **-juht|a** *s.* Härän käyttö t:ana. — *Kuv.*, us. *leik.* ahkerasta, uupumattomasta, raskasta työtä tekevästä ihmisestä; ihmisestä, jolla ei ole muuta elämänsisältöä kuin työnteko. | Kohteli alaisiaan vain pelkkinä t:ina. [Jalkapallojoukkueen] t:ana hääri vasen puolustaja N.N. En minä t:aa tahtonutkaan naida, vaan kukkasen peltoni laitaan NUOLIV. **-juna** *s.* *raut.* soran ja lumen kuljetukseen, ratatarvikkeiden jakamiseen tai keräämiseen yms. rautatien omiin töihin käytetty juna; vrt. työläisjuna. **-jännite** *s.* *sähk.* Tasavirtahitsauksessa käytetään muuttajaa, jonka sytytysjännite on 60—70 volttia ja t. 20—30 volttia. **-jännity|s** *s.* Karstan piikit taipuvat t:ksen vaikutuksesta taaksepäin. **-järjestelmä** *s.* T., jonka avulla työn tulokset paranevat. **-järjestys** *s.* **1.** jhk kokonaisuuteen kuuluvien (osa)töiden suoritusjärjestys. | Jäykän kesantomaan muokkauksessa käytetty t. on seuraava: kyntäminen, jyrääminen, äestys, toinen jyrääminen ja äestys. **2.** noudatettavaksi määrätty tai hyväksytty järjestys, jonka mukaan työnteko jssak laitoksessa tms. tapahtuu; vrt. työsääntö. | Eduskunnan, hovioikeuden, koulun, kokouksen t. Navetan päivittäinen t. Kaupunginviskaalille vahvistettu t. **-järjestö** *s.* Heräävä lähetysharrastus loi itselleen uuden t:n, lähetysseuran. Kansainvälinen t. 'valtioiden muodostama, aik. Kansainliiton yhteydessä toiminut, nyk. YK:n erikoisjärjestö, jonka tehtävänä on työn ja työntekijöiden olojen tutkiminen, parantaminen ja yhdenmukaistaminen sekä sosiaalisten parannusten aiheuttamien kustannusten tasoittaminen kansainvälisellä järjestelyllä'. **-jäsen** *s.* jnk (vars. tieteellisen) seuran jäsen, jollaiseksi kutsutaan tiedemies, taiteilija tm., joka on ansiokkaasti toiminut seuran edustamalla alalla. | Suomen Historiallisen Seuran, Kalevalaseuran t.

työkalu *s.* vars. käsityötä tehtäessä käsivoimalla käytettävä (ei mekaanisesti toimiva) väline, työväline, -ase, -kapine, -neuvo, käsityökalu; vrt. instrumentti, koje, (työ)kone, työkalu-, työstökone. | Saha, höylä, vasara, hohtimet ym. puusepän t:t. Muurarin, puutarhurin t:t. Kirurgin t:t. T:jen teroittaminen, kunnostus. Raskas jyrä on suonviljelyksessä tärkeä t. Sorvin teräkelkkaan kiinnitettävä t. eli terä. — *Kuv.* [Henkilö, josta] voi valmistaa t:n isänmaan tavallisia tarpeita varten AHO. — *Yhd.* istutus-, kengitys-, maanviljelys-, puu-, puutarhat.; ammattit.; paineilmat.; tako-, tarkkuust. **-ajoneuvo** *s.* *sot.* työkaluja kuljettava hevosajoneuvo. **-huone** *s.* **-kaappi** *s.* **-kauppa** *s.* **-kone** *s.* = työstökone. **-kotelo** *s.* **-laatikko** *s.* **-laukku** *s.* **-n|varsi** *s.* **-oppi** *s.* oppiaine, joka käsittelee eri aloilla kysymykseen tulevia työkaluja ja niiden käyttöä. **-osasto** *s.* Konepajan t. **-sarja** *s.* **-seppä** *s.*

työkalusto *koll.s.* Suutarin t.

työkalu|tasku *s.* Pikakiväärin t. **-tehdas** *s.* **-teräksinen** *a.* **-teräs** *s.* karkeneva taottava teräs, jota käytetään vars. teräkalujen valmistukseen. **-vaja** *s.* **-varasto** *s.* **-viilari** *s.*

työ|kamari *s.* **1.** Kirkkoherra istui t:kamarissaan kirjoituspöytänsä ääressä. **2.** eräissä maissa työnantajain ja -tekijäin edustajista kokoonpantu neuvosto, jonka tehtävänä on tehdä työoloja koskevia ehdotuksia, sovitella työriitoja jne. **-kammio** *s.* **1.** Tutkijan hiljainen t. **2.** *tekn.* Vesistöjen alitse johtavia tunneleita rakennettaessa käytetään erityistä terästorvea, jonka etuosa on väliseinällä erotettu t:ksi, missä työskennellen voidaan irrottaa torven edessä olevaa maata. **-kansa** *s.* us. poliittissävyisesti porvariston vastakohtana: työtätekevät, työväestö, työläiskansa. **-kapine** *s.* työkalu. **-kappale** *s.* **1.** *tekn.* työstettäväksi varattu, työstettävänä oleva kappale (esine). | T:en lohkaiseminen kalliosta. Ainespuusta otettu t. Nelikulmaiseksi taottu t. Sorvissa pyörivää t:tta lastutaan teräaseella. **2.** käyttöön tarkoitettu kappale kirjaa, asiakirjaa tms.;)(esim. arkistokappale. | Alkuperäistä asemakaavaa säilytetään lukkojen takana ja t:ena käytetään jäljennöstä. **-kara** *s.* *tekn.* Jyrsimen t. **-kartt|a** *s.* **1.** työkappaleena käytetty kartta. | Isoissa maanjakotoimituksissa laaditaan erityinen t., joka on tarkka jäljennös toimituskartasta. **2.** vrt. työkirja 4. | Koulujen maantiedonopetukseen sopivia halpoja t:oja. **-kasvatus** *s.* (käytännöllisen) työskentelyn tai askartelun muodossa tapahtuva kasvatus. **-kau|si** *s.* Eduskunnan t. Koulun t:den päättäjäiset. Työsopimus lakkaa, kun sovittu t. on päättynyt. — *Yhd.* kevät-, talvit. **-kaveri** *s.* *ark.* työto-

veri. **-kello** *s.* **1.** maataloissa käytetty, aitan tm. katolle tehtyyn telineeseen ripustettu kello, jota soittamalla työläisille ilmoitettiin työajan alkamisesta ja päättymisestä; vrt. ruoka-, vellikello. **2.** työssä mukana pidettävä tasku- tai rannekello. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* Kaikki t:set miehet komennettiin palopaikalle. Hevosten t:suuden parantaminen. **-kenkä** *s.* Tavallinen kävelykenkä on käytännöllinen myös t:nä esimerkiksi virastoissa. **-kent|tä** *s.* **1. a.** Tunturipuroista ja rantajängistä johdettiin [kultaa huuhdottaessa] t:än yli pitkiä puurännejä PAULAH. **b.** *sot.* lentokenttä, josta osaston lentotoiminta suoritetaan. — Tav. **2.** *kuv.* työ-, toiminta-alue, -ala, työvainio. | Lähetyssaarnaajat Afrikan t:illä. Yhdistys, jonka t:tänä on koko Suomi. — Pankkialasta tuli A:n varsinainen t. **-kerro|s** *s.* Malmiesiintymä jaetaan vaakasuoriin, 30—60 m korkeihin t:ksiin, ja louhinta aloitetaan ylimmästä t:ksesta. **-ker|ta** *s.* Työvälineet on puhdistettava joka t:ran jälkeen. **-kertomus** *s.* Kun työ on saatu suoritetuksi, on työtä valvoneen johtajan tehtävä käskyn antaneelle johtajalle t. **-kesku|s** *s.* paikka, laitos tms., johon jk työ, toiminta on keskitetty tai keskittynyt. | Lieden seutu on emännän tärkein t. Suursavotta, joka käsitti kolme suurta t:sta. — *Erik.* setlementeistä. | Kalliolan kristillis-yhteiskunnallinen t.

työkeskus|aate *s.* setlementtiaate. **-liike** *s.* kristillis-yhteiskunnallinen liike, jonka pyrkimyksenä on saattaa eri yhteiskuntaryhmien ihmisiä henkilökohtaiseen vuorovaikutukseen ja yhteistyöhön, setlementtiliike. **-liitto** *s.* Kristillis-yhteiskunnallinen t. **-työ** *s.* setlementtityö.

työ|kiire *s.,* tav. *mon.* Kahvinjuonti suo pienen lepohetken kesken t:kiireiden. **-kilpailu** *s.* Ojankaivajille järjestetty t. Hevosten t. **-kimalainen** *s.* vrt. työläinen, el. **-kin|nas** *s.* Lujat t:taat. **-kirja** *s.* **1.** valtion työssä olevalle työntekijälle, joka siitä saa pääasiallisen toimeentulonsa, annettava asiakirja, johon tehdyt merkinnät ovat eläkkeen määräämisen perustana. **2.** *vanh.* poliisiviranomaisen kotikuntansa ulkopuolelle työnhakuun lähtevälle pyynnöstä antama todistus. **3.** työkirjanpitoon käytetty kirja, vihko tms. | Heti kun työ on tehty, se on merkittävä t:an. Kansimestarin tulee pitää t:a kunakin päivänä suoritetuista yleisistä töistä. **4.** oppilaiden omatoimisuuteen pyrkivässä opetuksessa käytetty kirja tai tav. vihko, joihin oppilaat kokoavat jtak kouluainetta valaisevaa aineistoa, kuten omia havaintojaan, piirroksia, leikekuvia jne.; työvihko. | Maantiedon, historian t. **-kirjanpito** *s.* **-kirves** *s.*

työkkyri[6] *a.* ja *s.* *kans.* (*rinn.* työkyri) työteliäs; (ahkera, kova, hyvä) työntekijä, työmies; työtyri. | - - pöljä se onkin - -, vaan t. hirmuinen, raataja ropakka kerrassaan KIANTO.

työ|koe *s.* Uudella auramallilla suoritetut t:kokeet. **-koh|de** *s.* Työttömyyden lieventämiseksi järjestettyjä t:teita 'työmaita, työpaikkoja'. **-kohtainen** *a.* T. palkkausjärjestelmä. **-kokemus** *s.* Runsasta t:ta vaativa ammatti. Hankkia lisää t:ta. **-komennu|s** *s.* Lähettää jku t:kselle. **-komennuskunta** *s.* Asevelvollisista muodostettu t. **-kone** *s.* koneita, joihin käyttövoima saadaan tav. voimakoneesta ja jotka auttavat jnk työn suorittamista; vrt. työkalu, työkalu-, työstökone. | T:ita ovat mm. väkipyörät, vintturit, hissit, ruoppaajat, pumput, palkeet, myllyt sekä ompelu-, kutoma- ja kirjoituskoneet. — *Kuv.* Ihminen ei saa olla pelkästään t. — *Yhd.* puusepän-, sähköt. **-koneisto** *s.* vrt. ed. **-konferenssi** *s.* Kansainvälisen työjärjestön elimenä toimiva kansainvälinen t. **-korkeu|s** *s.* Irrallisen sähköuunin voi keittiössä sijoittaa sopivalle t:delle. **-kortti** *s.* **1.** kortti, johon merkitään työntekijän tekemät työt ja hänen niihin käyttämänsä aika. **2.** kello-, aikakortti. **-koti** *s.* laitos, jossa työttömillä tai vapailla työmarkkinoilla itseään elättämään kykenemättömillä on tilaisuus elää ja tehdä ansiotyötä. | Vajaamielisten, invalidien t. **-koukku** *s.* Käsiproteesiin ruuvattava t. **-koulu** *s.* **1.** uuden kasvatusopillisen virtauksen, ns. työkoululiikkeen, mukainen koulu, jonka kasvatus- ja opetustyössä annetaan ensiarvoinen sija oppilaiden oma-aloitteiselle ja itsenäiselle työskentelylle, "uusi koulu". | T:n periaatteet. **2.** koulu, jossa (yleissivistävien aineiden ohella) annetaan opetusta erilaisissa (vars. käsityöläis)ammateissa. | Raajarikkoisten, sokeain miesten t. — Fredrika Wetterhoffin t.

työkoulu|aate *s.* **-liike** *s.* **-periaate** *s.*

työ|kulta *s.* kultasepäntöissä yms. käytetty kuparin tai hopean sekainen kulta. **-kumppani** *s.* = työtoveri. **-kunt|a** *s.* jtak työtä yhdessä tekevien muodostama ryhmä. | Viiden miehen t. Eri t:ien välinen kilpailu parhaasta työtuloksesta. — *Yhd.* rappaust. **-kun|to** *s.* Huolehtia työmiesten terveydestä ja t:nosta. T:nossa oleva sorvi. Asettaa kone t:toon. **-kuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* T. väestönosa. Vanhus, joka on säilyttänyt t:suutensa. Lihasten t:suus. — *S:sesti.* Kaikki t:set komennettiin pelastustöihin. **-kuntoisuusikä** *s.* **-kuormitus** *s.* Vaijerin t. **-kuri** *s.* T:n huonontuminen. **-kurssi** *s.* **1.** Vaattureille järjestetty t. **2.** vars. *kans.* työjärjestys, -komento, -tahti. | Tehtaassa oli hyvä t. Maataloutemme tulevaisuus on työnteossa, siinä, jaksammeko säilyttää t:mme vai saako meissä vallan helpon elämän ja mukavuuksien tavoittelu. **-kustannu|s** *s.,* tav. *mon.* Asiakkaalle lähetettävään laskuun merkitään kaksi menoerää: raaka-aineet ja työ eli t:kset, johon sisältyvät palkat, yleiskustannukset ja voitto. T:sten pienentäminen. **-kuukau|si** *s.* Kaksi ensimmäistä t:tta olivat koeaikaa. **-kuva** *s.* Pitsinnypläystä esittävä t. **-kyky** *s.* **1.** kyky tehdä työtä, työntekokyky. | Tapaturmassa t:nsä menettänyt invalidi. Tehtaan t. Auran t. **2.** *fys. tekn. harv.* jssak aikayksikössä (tav. sekunnissa) suoritetusta työmäärästä: (työ)teho. | Koneen, vesiputouksen t. hevosvoimina. Ihmisen t. arvioidaan n. 0,1 hevosvoimaksi. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* T. henkilö, väestönosa. Hallituksella oli takanaan t. eduskuntaenemmistö. Sähkönosturin t:syys on suurempi kuin käsivintturin. — *S:sesti.* Jokaisen t:sen on tehtävä jotakin hyödyllistä työtä.

työkyri[5] *a.* ja *s.* *kans.* = työkkyri.

työkyvyttömyys *s.* kyvyttömyys, kykenemättömyys tehdä (vars. ansio)työtä(än); tav.: vam-

man tai sairauden aiheuttama invaliditeetti. | Sairaudesta johtuva t. Vanhuuden aiheuttama t. Täydellinen, osittainen t. Pysyvä, tilapäinen t. 50 %:n t. Vakuuttaa itsensä työkyvyttömyyden varalta. **-aste** *s.* Sotainvalidi, jolle suoritetaan elinkorkoa 70 %:n t:en mukaan. **-avustus** *s.* meillä kansaneläkelainsäädännön ulkopuolelle jääneille työkyvyttömille maksettava eläke. **-avustuslaki** *s.* **-eläke** *s.* (ennenaikaisen ja tav. pysyvän) työkyvyttömyyden johdosta maksettava eläke. | Vanhuus- ja t. **-eläkevakuutus** *s.* **-korvaus** *s.* Jos vakuutettu tulee työkyvyttömäksi, hän saa aluksi vuoden ajalta t:ta ja sitten työkyvyttömyyseläkettä. **-lisävakuutus** *s.* Henkivakuutukseen liitetty t. **-prosentti** *s.* Invalidin t. **-päivä** *s.* **-rahasto** *s.* **-tapau|s** *s.* Lyhytaikaisessa t:ksessa tapaturmavakuutettu saa sovitun päivärahan. **-turva** *s.* **-vakuutus** *s.* vakuutus, jonka tarkoituksena on turvata vakuutetun toimeentulo pysyvän, joko täydellisen tai osittaisen työkyvyttömyyden varalta.

työ|kyvytön *a.* vamman tai sairauden johdosta työkykynsä menettänyt; vrt. invalidi. | Täysin, osaksi t. henkilö. T. nivel. — *S:sesti.* T:kyvyttömien toimeentulon turvaaminen. **-kärry** *s.*, tav. *mon.* **-käsine** *s.* Rukkaset ym. t:et.

työkätä[35*] *v. kans.* töykätä, tyrkätä. | T. jkta selkään. T. ovi selälleen.

työ|käynti *s. tekn.*)(tyhjä-, joutokäynti. **-lainsäädäntö** *s.* työoloja koskeva lainsäädäntö, työväenlainsäädäntö. **-laitos** *s.* sosiaaliministeriön alainen laitos, johon voidaan määrätä työhön henkilö, jolta ei muulla tavoin saada takaisin hänelle itselleen tai hänen perheelleen maksettua huoltoapua tai joka on laiminlyönyt avioliitossa tai sen ulkopuolella syntyneen lapsensa elatusavun, sekä irtolainen, jota ei valvonnan avulla saada palautetuksi kunnialliseen elämäntapaan tai joka on vaaraksi turvallisuudelle tai häiriöksi yleiselle järjestykselle ja siveellisyydelle; vrt. työsiirtola. | Kunnallinen t. — Työ- ja ojennuslaitos (vanh.) 'miehille tarkoitettu, osaksi työlaitosta, osaksi vankilaa muistuttava ojennuslaitos'; vrt. kehruuhuone. — *Yhd.* pakkot. **-lakko** *s.* = lakko 1. **-lamppu** *s.* Kirjoituspöytää valaiseva taivutettava t. **-laukku** *s.* **-laulu** *s.* ponnistusten keventämiseksi tai yhteisen toiminnan vaatimien työliikkeiden johtamiseksi laulettu tav. rytmikäs ja kertautuva (kansan)laulu. **-leiri** *s.* Sodasta kärsimään joutuneiden auttamiseksi järjestetyt kansainväliset t:t. Työpalvelusta suorittavien t:t. T:ltä karannut pakkotyövanki. — *Erik.* leiri, johon voidaan ehdonalaiseen vapauteen päästää osan rangaistustaan kärsinyt vanki, jonka menestyminen ehdonalaisessa vapaudessa ei muuten ole varmaa. — *Yhd.* metsät. **-leveys** *s.* jllak koneella, laitteella tms. työskenneltäessä aikaansaadun tuotteen, jäljen tms. leveys. | Kutomakoneen t. eli kudottavan kankaan leveys on n. 10 cm pienempi kuin kaideleveys. Aura, jonka t. on 20 tuumaa. **-levyinen** *a.* vrt. ed. | 2 m:n t. hara. **-liik|e** *s.* **1.** työssä tehtävä, työhön kuuluva liike. | Ryhmänä työskentelijät saattavat t:keillään häiritä toisiaan. Jyrsimen pyörivä t. — Terän sitä liikettä, jonka aikana se tekee työkappaleeseen jälkeä, sanotaan t:keeksi; sitä liikettä, joka palauttaa terän alkuasentoonsa, sanotaan paluuliikkeeksi. **2.** Tulot vankiloiden t:keestä kuten puusepäntöistä yms. **-linja** *s.* Turpeennostokone, jolle sopivin t:n leveys on 500 m. **-lista** *s.* Kokouksen t:lla olevat asiat.

työllistä|ä[2] *v.* työvoiman sijoittamisesta tuotantoprosessiin. | Kotityö, ratkaisu monen vaikeavammaisen t:miseksi.

työllisyys[65] *s.* tuotannontekijäin, vars. työvoiman mukanaolo tuotantoprosessissa. | Henkisen työvoiman kysyntä on vilkastunut työllisyyden lisääntyessä. Työllisyyden painopisteen jatkuva siirtyminen maataloudesta muihin elinkeinoihin. — *Yhd.* täys-, vajaa-, ylit. **-aste** *s.* työssä olevien määrän suhde työvoiman koko määrään. **-kysymys** *s.* **-määräraha** *s.* työllisyyden ylläpitämiseen tarkoitettu määräraha. | Valtion tulo- ja menoarvioon otetut t:t. **-politiik|ka** *s.* T:assa olisi pyrittävä mukauttamaan työvoiman tarjonta sen kysyntään. **-tilanne** *s.* Maamme t. on talvisin huonoimmillaan. **-työ** *s.* työllisyyden ylläpitämiseksi järjestetty työ.

työ|loma *s.* Armeijasta kiireimpänä sadonkorjuuaikana t:lomalle päästetyt sotilaat. **-luettelo** *s.* **-lupa** *s.* ulkomaalaiselle työansion hankkimiseen maassa tav. määräajaksi annettava lupa. **-luuk|ku** *s.* vrt. työaukko. | Sulatusuunin t:ut. **-lyijy** *s.* teknillisiin tarkoituksiin käytetty epäpuhdas lyijy.

työläi|nen[63] *s.* ansiotyökseen ruumiillista työtä, vars. käsi- tai tehdastyötä, vieraalle tekevä, työnantajaansa palvelussopimussuhteessa oleva henkilö; vrt. työmies, työntekijä; tav. *mon.* vars. poliittisessa kielenkäytössä työväenluokkaan kuuluvista tai lukeutuvista henkilöistä. | Tehtaan virkailijat ja t:set. Tupakkatehtaan t. T. Anni Valkonen. Ammatillisesti järjestäytynyt, luokkatietoinen t. — T:set ja herrat. T:set ja talonpojat, kaksi suurta yhteiskuntaluokkaa. — *El.* myrkkypistiäis- ja termiittiyksilöistä (tav. naaraita), joiden sukupuolielimet ovat surkastuneet ja jotka tekevät ao. hyönteisyhteiskunnan työt; työkimalainen, -mehiläinen, -muurahainen tms.; vrt. kuningatar, kuhnuri, sotilas. — *Yhd.* kirjapaino-, koti-, lastaus-, leipomo-, liike-, maa-, maatalous-, makkara-, metalli-, metsä-, puisto-, rakennus-, saha-, satama-, sisä-, tehdas-, teollisuus-, ulkot.; ammatti-, apu-, käsi-, mies-, nais-, palkka-, päivä-, seka-, sesonki-, tunti-, urakka-, varat.

työläis|aines *s.* Kunnollinen t. pysyi erossa korpilakoista. **-armeij|a** *s.* Punainen työläis- ja talonpoikaisarmeija. — Suurtehtaat antavat toimeentulon kokonaisille t:oille. **-asumus** *s.* **-asunto** *s.* **-asutus** *s.* **-edustaja** *s.* Sovittelulautakunnan t. **-elämä** *s.* T:ä kuvaava romaani. **-johtaja** *s.* työväenjohtaja. **-joukko** *s.* **-juna** *s. raut.* paikallisjuna, joka kuljettaa työläisiä heidän kotipaikoiltaan työpaikoille ja päinvastoin. **-järjestö** *s.* työväenjärjestö. **-kansa** *s.* työläiset, työkansa. **-kasarmi** *s.* työväenkasarmi. **-kaupunginosa** *s.* **-kaupunki** *s.* **-kirjailija** *s.* työläispiireistä lähtenyt, tav. korkeampaa koulusivistystä saamaton kirjailija, jonka kuvausten kohteena on tav. työläisympäristö; vrt. kansankir-

jailija. | Toivo Pekkanen, Aku Rautala ym. t:mme. **-kortteli** *s.* T:en asukkaat. **-ko|ti** *s.* Lakkoaikana vallitsi puute monessa t:dissa. **-lapsi** *s.* **-lippu** *s. raut.* työläisjunissa matkustaville alennettuun hintaan myytävä matkalippu. **-luokka** *s.* työläisten muodostama yhteiskuntaluokka, työväenluokka. **-miliisi** *s.* työläisistä kokoonpantu miliisi. **-nainen** *s.* naistyöläinen; työväenluokkaan kuuluva nainen. **-naisliitto** *s.* Sosiaalidemokraattinen t. **-neitonen** *s.* vrt. työläisnainen. **-neuvosto** *s.* Venäjän vallankumouksen aikaiset työläis- ja sotamiesneuvostot. **-nuori** *s.* nuori työläinen; työväenluokkaan kuuluva nuori henkilö. **-nuoriso** *s.* vrt. ed. **-nuorisoliitto** *s.* Sosiaalidemokraattinen t. **-nuorukainen** *s.* nuorukainen, joka on työläinen; työväenluokkaan kuuluva nuorukainen. **-olo|t** *s. mon.* T:issa kasvanut henkilö. **-olympialaiset** *s. mon.* työväen olympiakisat. **-opiskelija** *s.* työväenluokkaan kuuluva, työväenluokasta lähtöisin oleva opiskelija. **-perhe** *s.* työväenluokkaan kuuluva perhe. **-piir|it** *s. mon.* T:ien sivistyspyrkimykset. T:eissä vallitsevat käsitykset. **-poika** *s.* työväenluokkaan kuuluva poika. **-runoilija** *s.* vrt. työläiskirjailija. **-ryhmä** *s.* **-siirtola** *s.* **-tarkastaja** *s.* ammattientarkastajaa avustava, työväensuojelusäännösten noudattamista valvova työntekijäin keskuudesta asetettu viranomainen. **-toveri** *s.* **-tyttö** *s.* vrt. työläispoika. **-urheilija** *s.* **-urheilu** *s.* työläisten harrastama urheilutoiminta. **-vaimo** *s.* työväenluokkaan kuuluva vaimo. **-vaunu** *s. raut.* työläisjunan matkustajavaunu. **-väestö** *s.* **-väki** *s.* **-yhteiskunta** *s.* **-äiti** *s.* työläisperheen äiti.

työlä|s[66] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* hankala, paha, vaikea, tukala. **1.** työtä antava, vaivalloinen. | Riepumatto on t:ämpi kutoa kuin karvalankamatto. Tahra, joka on t. lähtemään pois. -- joka askel on t. KILPI. Vanhan maalin poistaminen on t. tehtävä, t:stä puuhaa. Meni niin kovaa kyytiä, että muiden oli t. pysyä mukana. T. on sinun potkia tutkainta vastaan UT. Kirjoitus oli t:ästi luettavissa. **2.** kiusallinen, vastuksellinen, ikävä, epämukava, epämiellyttävä. | Juolavehnä on t. rikkaruoho pelloilla. Sen on t. työtä tehdä, ken on ennen jouten ollut SL. -- päivälliset olivat ylenpalttisen komeat, vielä herättyäni tunsin t:än jälkimaun suussani... M.RAPOLA.

työlästytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* < seur. | Ankarat parannussaarnat t:ivät niitä, jotka jo olivat lohdun löytäneet. Puhelin on soinut aivan t:ävästi. — Kelirikko t:i matkantekoa.

työlästy|ä[1] *v.* **1.** tuskastua, kyllästyä, väsyä, tympeytyä jhk. | Liikarasittunut äiti saattaa t. kurittomiin lapsiinsa. Murjotti itseensä ja koko maailmaan t:neenä. T. odottamiseen. **2.** *harv.* tulla työlää(mmä)ksi, vaikeutua, hankaloitua. | Perustuksen kaivaminen t:i, sillä maa muuttui kiviseksi.

työlääketiede *s.* ammattitauteja ja työoloja tutkiva lääketieteen haara.

työmа|a *s.* **1. a.** rakennus-, metsä- tai yl. ruumiillisen työn tekopaikka (ei virasto, liikelaitos tms.), vars. jllak tavoin järjestetyksi, tav. useita työläisiä käsittäväksi ajateltuna. | T:iden ruokailu- ja pukeutumissuojat. Metsätyöt ovat parhaassa vauhdissa, ja uusia t:ita avataan jatkuvasti. T:ata usein vaihtava työmies. T:alla sattunut tapaturma. Lakonalainen t. T:illa kiertelevä agitaattori. — *Yhd.* kivi-, laituri-, metsä-, rakennus-, tiet.; räjäytys-, uittot.; siirto-, varat. **b.** alue, missä työskentely tapahtuu. | Pietarin ja Paavalin t., Vähä-Aasia. Tavaratalot ovat otollisia taskuvarkaiden t:ita. **2.** *kuv.* **a.** työ-, toiminta-, harrastusala, -piiri. | Vankilapapin raskas t. Muinaistutkimuksen t:alta. Kansansivistystyöllä oli laaja t. edessään. **b.** us. *leik.* yksityisestä työstä, tehtävästä. | Siinä olikin t., ennen kuin sain pojat hereille!

työmaa|insinööri *s.* **-luottamusmies** *s.* **-mestari** *s.* **-ruokala** *s.* **-terrori** *s.* työntekijäin joihinkin työtovereihinsa tai työnantajan joihinkin työntekijöihin kohdistama, us. poliittisista syistä johtuva sorto.

työ|mahdollisuus *s.*, tav. *mon.* mahdollisuus työntekoon, työnteko-, työskentelymahdollisuus, -tilaisuus. | Stipendi takasi tutkijalle hyvät t:mahdollisuudet. — Tav. *erik.* mahdollisuus ansiotyöhön. | Ylioppilaiden, sotainvalidien t:mahdollisuudet. Kansakunnan työvoimalle on pyrittävä hankkimaan t:mahdollisuuksia. Tehdas, joka valmistuttuaan antaa t:mahdollisuuden sadoille ihmisille. **-mall|i** *s.* Neulepuseroiden t:eja sisältävä naistenlehti. **-markkinajärjestö** *s.* työnantaja- ja työntekijäjärjestöistä käytetty nimitys. **-markkinapolitiikka** *s.* valtion, työmarkkinajärjestöjen ja eri etupiirien työrauhan ylläpitämiseen tähtäävä toiminta; laajemmassa merk:ssä myös työvoiman kysynnän ja tarjonnan välisen suhteen järjestely yhteiskunnan sosiaalisen ja taloudellisen tasapainotilan edellyttämällä tavalla. **-markkinat** *s. mon.* vapaan ihmistyövoiman kysynnän ja tarjonnan välinen suhde. **-markkinatilanne** *s.* **-markkinatilasto** *s.* **-matka** *s.* Työssä tai t:lla sattunut tapaturma. **-mehiläi|nen** *s.* vrt. työläinen, el. | Kuhnurit ja t:set. **-mekko** *s.* Myyjillä on erikoinen työtakki tai -mekko. **-menetelm|ä** *s.* Sopiva, käytännöllinen t. T:ien kehittäminen. Kansanomaisen reikäompelun t. **-mestari** *s.* Rakennuspaikalla töitä johtava t. Vankilan vartijat ja t:t. **-mestaruuskilpailu** *s.*, tav. *mon.* **-metodi** *s.* **-mie|s** *s.* (miespuolinen) työläinen. | Talon, tehtaan vanha t. Hyvä, kova, laiska t. Rasvanahkainen t. A. on vain tavallinen t. Känsäiset t:hen kädet. T. Jalmari Routa. T. on palkkansa ansainnut SL (alk. UT). — Nykyisin on Suomessa hallitusvalta talonpojalla ja t:hellä. — Avarammin: työntekijä. | Suomen merimieslähetysseuran asemien vakinaiset t:het. Mä kutsun sain, mä vihittiin / t:heks' Jeesuksen S.KORPELA. — *Yhd.* kirjapaino-, maa-, metalli-, metsä-, rakennus-, sementti-, sähkö-, tehtaan-, tie-, varastot.; seka-, sesonki-, siviilit.

työmies|joukko *s.* **-neuvosto** *s.* työläisneuvosto. **-perhe** *s.* työläisperhe.

työ|ministeri *s.* eräissä maissa hallituksen jäsen, jonka toimialaan kuuluvat yleiset työt, työllisyysasiat yms. **-ministeriö** *s.* vrt. ed. **-mit|ta** *s.* mittaustyössä käytetty mitta. | Maanmittauksessa käytettyjä t:toja on aika ajoin verratta-

va hyvin vaattuihin normaalimittoihin. **-muodostelma** *s. sot.* Aseettomista tai siviilihenkilöistä kokoonpannut t:t suorittavat kuormaus-, varastoimis-, tienrakennus-, varustus- ym. töitä. **-muo|to** *s.* Yhdistys, jolla on vakiintuneet t:dot. Urakka on rakennustöissä suosittu t. Liukutyö joukkotuotannon t:tona. **-muurahainen** *s.* vrt. työläinen, el. | Siivetön t. — *Kuv.* = seur. **-myyrä** *s. kuv.* uutterasta työntekijästä. | Oikea t. Aku Ramberg oli hiljainen t., nukkavieruksi kulunut pulpettirotta E.KIVIJÄRVI. **-määrä** *s.* Apulaisjohtajan viran perustamisella haluttiin keventää johtajan t:ä. Jnk hyödykkeen valmistamiseen tarvittava t. Metsätalouden käyttämä t. Teho on se t., jonka tietty voima suorittaa aikayksikössä. — *Yhd.* kokonaist. **-määräraha** *s.* **-määräys** *s.* Työvelvolliselle annettu t. **-n|aikainen** *a.* T:aikaisen lämpötilan vaikutus sementin sitoutumisaikaan. **-nai|nen** *s.*, us. *leik.* vars. työmies-sanan yhteydessä naispuolisesta työläisestä. | - - herrat tälläkin paikkakunnalla pilkkaavat köyhää työmiestä ja t:sta KIANTO.

työnalai|nen *a.* (us. ⁀) tekeillä oleva. | T. tie. T:sena oleva tutkimus.

työnantaja *s.* jokainen fyysillinen tai juridinen henkilö, joka käyttää korvausta vastaan palveluksessaan vierasta työvoimaa; vrt. työnteettäjä, isäntä;)(työntekijä. — *Yhd.* liike-, maataloust.; yksityist. **-järjestö** *s.* työnantajain ammatillisia etuja valvova järjestö. **-jäsen** *s.* Vakuutusneuvoston t:et. **-liitto** *s.* Suomen metalliteollisuuden t. **-puol|i** *s.* T:en selostus lakkoon johtaneista syistä. **-yhdistys** *s.* Rekisteröity t.

työn|antajisto *s.* **-anto** *s.* **-etsijä** *s.* **-etsintä** *s.*

työneuvo *s.* työkalu, -väline. | Kirves ja saha, metsätyöläisen t:t.

työn|hakemus *s.* = työhakemus. **-hakija** *s.* **-haku** *s.* Kaupunkiin t:un saapunut maalaistyttö. **-hakumatka** *s.* **-halu** *s.* **-halui|nen** *a.* T. tyttö. — *S:sesti.* T:set ja lakon puoltajat. **-hankinta** *s.* **-hukka** *s.* **-ilo** *s.* työn(teon) tuottama ilo. | Tuntea t:a.

työnimi *s.* nimi, jota kirjasta, elokuvasta tms. käytetään sen suunnittelu- ja valmistusvaiheen aikana, jos lopullista nimeä ei vielä ole annettu.

työn|jako *s.* sellainen työn tai tehtävien jako eri tekijöiden tai tekijäryhmien kesken, että kukin suorittaa (jatkuvasti) tiettyä osaa työstä tai tehtävistä; vrt. työnosittelu. | Eri säätyluokkien syntyminen perustuu yhteiskunnalliseen t:jakoon. Ammatillinen t. ilmenee eri ammattien ja liikehaarain sekä itsenäisten liikeyritysten muodossa, teknillinen t. siinä, että samassa liikkeessä tuotantoprosessi jakautuu yksityisiin itsenäisiin osaprosesseihin. T. lisää työn tuottavuutta, mutta pitkälle kehitettynä tekee työn hengettömäksi ja tylsistyttäväksi. — Avarammin. | Ruumiin elinten välinen t. **-jakoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Pitkälle kehittynyt t. teollisuus. Yhteiskunnallisen tuotannon t:suus. **-johdolli|nen** *a.* us. par. työnjohto-, työnjohdon. | Rakennusmestareille kuuluu lähinnä t:sten tehtävien hoitaminen. **-johtaja** *s.* työn suoritusta työnantajansa edustajana omakohtaisesti valvova ja ohjaava toimihenkilö; vrt. etumies, kymppi, pomo. | Rakennustyömaan vastaava t., rakennusmestari N.N. — Metsätöitä valvovat metsäteknikot ja t:t. — *Yhd.* metsä-, uitto-, valimot.; ali-, apulais-, ylit. **-johtajakurssi** *s.*, tav. *mon.* **-johtajisto** *s.* **-joh|to** *s.* **1.** teollisuuden, rakennustoiminnan sekä metsä- ja maanviljelystöiden yms. ruumiillista joukkotyöskentelyä käyttävillä aloilla: työn järjestelmälliseen suoritukseen tähtäävä (etup. itse työmaalla tapahtuva välitön) toiminta, johon kuuluu työn jakaminen tekijöille, työn suorituksen ja tulosten valvonta jne. | Rakennustöiden johto ja valvonta jakautuu t:toon, teknilliseen valvontaan sekä arkkitehdin valvontaan. T:toon perehtynyt henkilö. **2.** työnjohtoa suorittavista henkilöistä (kokonaisuutena). | T:don ja työntekijäin välillä syntyneet erimielisyydet. T:don toimenpiteet tapaturmien ehkäisemiseksi.

työnjohto|kustannukset *s. mon.* **--ohje** *s.* **--opisto** *s.* Teollisuuden t. **--oppi** *s.* **-tehtävä** *s.*

työn|juhla *s.* Kamppiaiset ym. kansanomaiset t:juhlat. **-jäl|ki** *s.* Esihistoriallisissa esineissä olevat t:jet antavat usein tärkeitä viitteitä käytetystä tekniikasta. **-järjestely** *s.* Tilapäiset t:t. **-keskeytys** *s.* **-kulku** *s.* tav. ⁀. **-kysyjä** *s.* vrt. työnhakija. **-käyttö** *s.* T. pientiloilla. **-laatu** *s.* tav. ⁀. **-lisä(ys)** *s.* **-menekki** *s.* tav. ⁀.

työn|nellä[28]* *frekv.v.* < työntää. | T. uteliaita lapsia pois kulkutieltä. T:teli ja nyhjytti, kunnes veräjä kaatui. — Suolamuikkuja, piimää, leipää t:telin nälän silmään MERIL. — *Erik.* veneellä, suksilla tms. liikuttaessa liikkeen aikaansaamiseksi suoritetusta (maahan, pohjaan) työntelystä; avarammin yl. (ed:stä muistuttavasta) liikkumisesta. | Kuljettaa ruuhta sauvoimella t:nellen. Mutta Erkki t:teli [= hiihti, lykki] kuin olisi kuolema kiikkunut kannaksilla LEINONEN. Astua t. — *Refl. taiv.* - - itse laululle rupesi, / töille virtten t:telihe KAL.

työnnin[56]* *väl.* < työntää.

työnnyt|ellä[28]* *frekv.v.* < seur. | Tuuli maalle t:teli, / aalto rannallen ajeli KAL.

työnnyt|tää[2]* *kaus.v. harv.* < työntyä. | T:ä [= lähetä] tulinen nuoli, / ammu vaskinen vasama KAL.

työnnäh|tää[2]* *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < työntyä. | T:ti pöytänsä äärestä taapäin sellaisella voimalla, että tuoli oli kaatua. Mieleen t:ti kaipauksen tunne. Ääni syntyy ilman periodisista t:dyksistä. - - joka t:dyksellä nousee luukku aina hiukan ylemmä AHO. — *Yksipers.* - - taas t:ti sydämessä, että koko ruumiiseen koski... AHO.

työnnäis|tä[24] *v.* tav:mmin työntäistä. | Aita, jonka juhta t:i vaan kortena tieltänsä pois! KIVI.

työnnäl|tää[5] *mom.v.* -lys[64] *teonn.* < työntää. | T. vene vesille. Liu'uimme pitkin, voimakkain t:lyksin LINN. — *Intr.* Kylmä t:si [= työnnähti] avoimesta ovesta sisään.

työnnätt|ää[2]* *fakt.v.* < työntää. | T:i pojilla autoaan saadakseen sen käyntiin.

työnopettaja *s.* ammattikoulussa: ammattiin kuuluvan käytännöllisen työn opettaja.

työ|nopeus *s.* Koneen t. **-normi** *s.* normina käytetty työsaavutus. | Ylittää t:nsa.

työn|osa *s.* Aika, joka tarvitaan kunkin t:osan

suorittamiseen. **-osittelu** *s.* tehdasteollisuudessa käytetty työnjako, jossa eri työntekijät suorittavat kukin yhtä osatehtävää työprosessista. **-paljous** *s.* **-puute** *s.* **-saanti** *s.* Runsas siirtolaisuus saattaa helpottaa maahan jäävien t:a. **-saantimahdollisuus** *s.* **-seisaus** *s.* Tukkien ruuhkautumisen uitossa aiheuttama t. — *Erik.* lakon ja työnsulun yhteisnimitys. **-sulku** *s.* työnantajan toimeenpanema töiden lopettaminen, tarkoituksena pakottaa työväki suostumaan työnantajan tarjoamiin työehtoihin; vrt. (työ)-lakko. **-suorittaja** *s.* **-suoritu|s** *s.* Sopiva työnjako on taloudellisen t:ksen perusedellytyksiä. **-suunnittelu** *s.* **-säästö** *s.* Kun kylvökone suorittaa samalla myös multauksen, on t. käsinkylvöön verrattuna melkoinen. **-tahti** *s.* = työtahti 1. **-tarjonta** *s.* **-tarkkailija** *s.* **-tarkkailu** *s.* **-teettäj|ä** *s.* **1.** työnantaja. | Työn ja pääoman, so. työntekijäin ja t:äin, välinen taloudellinen taistelu. **2.** *harv.* työnjohtaja tms. | Sitten annettiin punnitut rahat t:ille, jotka oli pantu valvomaan töitä Herran temppelissä VT. **-teho** *s.* työn tehokkuus; tav:mmin työteho. **-tekij|ä** *s.* **1.** Ahkera, kova, laiska t. Innokas t. raittiusliikkeessämme. T:öitä nuo hämäläiset ovat, sen he myönsivät LINN. — *Erik.* **2.** se, joka palkkaa vastaan tekee työtä toiselle tämän johdon ja valvonnan alaisena; us. = työläinen. | SAK ja SAJ ovat t:äin ammatillisia keskusjärjestöjä. Lasten, nuorten t:äin ja naisten käytöstä eräissä töissä annetut määräykset. Ompeluliikkeen t:ät. Käsityöläinen, jolla ei ole palveluksessaan t:öitä. **3.** *yhd.* Maa-, maalaus-, makkara-, talous-, ulko-, varastot.; nuoriso-, seurakuntat.; vuosit.

työntekijä|joukko *s.* **-järjestö** *s.* työntekijäin ammatillisia etuja valvova järjestö. **-jäsen** *s.* Työtuomioistuimen t:et. **-kunta** *s.* Liikkeen johtaja ja t. **-lu|ku** *s.* Tehtaan t:vussa tapahtuneet muutokset. **-luokka** *s.* työntekijäin yhteiskuntaluokka. **-määrä** *s.* **-piiri** *s.* **-ryhmä** *s.*

työntekijätär *s.* naispuolinen työntekijä.

työntekijäväestö *s.*

työnteko *s.* työn tekeminen, työskentely. | Olla työnteossa. Lopettaa t. Ihmiselle t. on vaivannäköä. **-halu** *s.* **-velvollisuus** *s.* **-väline** *s.*

työntely[2] *teonn.* < työnnellä.

työn|ti[4*] *s.* *harv.* työntö, sysäys. | - - Kyyro seljässänsä tunsi t:nin LARINK. — *Erik.* miekkailussa: vastustajan miekan painaminen pois syöksytasosta ja oman miekan liu'uttaminen pitkin vastustajan miekkaa sen latvasta tyveen.

työn|touhu *s.* Olla täydessä t:touhussa. Kuumeisen t:touhun uuvuttama ihminen. **-tulos** *s.* = työtulos. **-tuote** *s.* **-tuotto** *s.* **-tuottovero** *s.* verovelvollisen työstä saamaan tuloon kohdistuva vero, palkkavero. **-tutkija** *s.*, myös *amm.* (määräkoulutuksen saanut) käytännöllistä työntutkimusta suorittava henkilö. **-tutkimus** *s.* työn rationalisoimisen perustana oleva tarkka, tieteellisellä pohjalla tehty työn suoritustavan tutkiminen, jonka päämääränä on tarpeettoman työn ja hukka-ajan poistaminen sekä parhaan menettelytavan, edullisimpien aineiden, sopivimpien välineiden ja olosuhteiden löytäminen tai työhön kuluvan ajan mittaaminen tietyn normisuorituksen perusteella.

työntymä[13] *s.* työntymisen tulos. | Vihollisen puolustuslinjaan saama t. Taivutusjännityksen aiheuttama t.

työntymätön[57] *kielt.a.*

työn|tyä[1*] *refl.* ja *pass.v.* < työntää; vrt. työntäytyä. **I.** liikkeestä. **1.** *refl.* **a.** vastusta voittaen tunkeutua jhk, pakkautua, tuppautua. | Punaisten joukot t:tyivät kiilana Vilppulaa kohden. Koetti kyynärpäitään käyttäen t. väkijoukon läpi. T. väkisin sisään. — Työttömiä maalaisia t:tyi jo ennestään liikaa kansoitettuihin kaupunkeihin. **b.** us. *kans.* ilman (selvää) tunkeutumisen merk:tä: "painua", lähteä. | T. taipaleelle, matkalle. T. töilleen. Hyvästeli ja t:tyi pimeälle kadulle. — *Kuv.* Kah, jospa t:nynkin kotoväyksi Vuojolaan HAARLA. — Äiti t:tyi [= tuli] sairaammaksi SELMA ANTTILA. **2.** *pass.* Siemenestä esiin t:tyvä itu. Huulet t:tyivät eteenpäin torvelle. Pistin t:tyi kyljestä sisään. Räppänästä ulos t:tyvä savu. Ovi t:tyi auki, ja vieras astui sisään. — *Kuv.* Elämän kehittyessä t:tyy esiin uusia tarpeita. Virran korkeitten rantojen latvustot olivat jo t:tyneet pimeyteen SEPPÄNEN. **II.** sijainnista: pistää, ulota, tunkeutua. | Lahti t:tyy syvälle sisämaahan. Orangin huulet ovat isot ja eteenpäin t:tyvät.

työntäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* < työntää. | T. ovi kiinni. - - Viertolan herra t:ee viinapullon ilmaiseksi poveemme KIVI. — *Kuv.* - - saatuaan hiukan haukatuksi henkeä t:ee hyvätpäivät LEINONEN.

työntäjä[16] *tek.* Käsikärryjen t.

työn|täysi, -täyteinen *a. kirjall.* työtä täynnä oleva, työteliäs. | T. vuosi, elämä.

työntäy|tyä[44] *v.*, tav. *refl.* työntyä; ks. sen ryhmittelyä. **I. 1.** *refl.* **a.** T. väkijoukon läpi. Kissa ei t:dy niin ahtaaseen aukkoon, että tarttuisi siihen kiinni. — *Kuv.* Valtio pyrkii tarpeettomastikin t:tymään yksityisyritysten kilpailijaksi. Älä sinä t:dy minun asioihini, ukko! KOJO. **b.** T:tyi muiden mukana ulos. Sen enempää selittelemättä t:si hän pihalle WILKUNA. **2.** *pass.* Ovi t:tyi auki. **II.** Puoliväliin järveä t:tyvä niemi.

työn|tää[8] *v.* **1.** (koettaa) liikuttaa, siirtää jtak (jatkuvasti) edellään tai yl. poispäin itsestään: lykätä, tuupata;)(vetää, kiskoa. | T. kelkkaa, lastenvaunuja. Polkupyörää oli ylämäessä t:nettävä. Junaa t:tävä apuveturi. T:tävä tai vetävä potkuri. T:si ovea minkä jaksoi, mutta se ei auennut.

2. ed:een liittyen. **a.** kestoltaan lyhye(hkö)llä työnnöllä, (äkki)sysäyksellä (koettaa) panna jk liikkumaan tai siirtymään jhk: työntäistä, tyrkätä, töykätä, sysätä, pukata. | T. vene vesille. T. ovi auki, pellit kiinni. T. jk kumoon, tieltään. T. kuulaa (urh.), ks. kuulantyöntö. T:nettävä väliovi. Sivuun t:nettävät verhot. Takaraivolle t:netty lakki. — Hiihtämisestä ym. sauvomalla liikkumisesta. | Hän t:täisi vieläkin, - - hiihtäisi suoraa Moinakiveliötä kohden... KATAJA. Ja osasinhan minäkin jo kulkea veneellä sekä - - soutaen että pohjasta t:täen AHO. **b.** tunkea, pistää, sulloa. | T. tikari rintaansa. T. tiivisteitä ikkunanrakoihin. T. puita uuniin. T:-

si tavarat sikin sokin laatikkoon. T. kädet taskuun. T. kieli suustaan, huulensa torvelle. Sieltä hän sankain yli katseensa t:ti AHO. Uuni ei vetänyt, vaan t:si savun sisään. — T. kiila vihollisen rintamaan. Hyökkäävä vihollinen t:nettiin verissä päin takaisin. Eteen t:netty tukikohta (sot.) 'pääpuolustuslinjan eteen, välitöntä etumaastoa hallitsevaan paikkaan sijoitettu tukikohta'. Venäjä t:si rajansa Kymijoelle. c. *refl. taiv.* työnt(äyt)yä. | Äijä kompuroi porstuassa ja t:sihe tupaan AHO. - - tuossapa jo tullaankin taloon, - - likainen, harmaja kartano t:näksen eteemme KIANTO.

3. ed:iin, vars. kohtaan 2 liittyvää paikallisluonteista abstr. käyttöä. | T. [= vierittää] syy jkn niskoille. Politiikka, joka t:tää työväestöä kommunistien leiriin. T. kilpailijat markkinoilta pudottamalla hintoja. Linja-autoliikenne on t:tänyt syrjään sisävesien matkustajalaivat. Uutinen, joka t:si tieltään muut päivän tapahtumat. Jumala ei t:nä katuvaa syntistä luotaan. Luotaan t:tävä käytös. Ei lisä luotaan t:nä [= ole pahitteeksi, haitaksi] SL. Poika oli laiskimus, jota vanhemmat ovat saaneet t. eteenpäin elämässä.

4. väljempää käyttöä. **a.** tav. *kans.* lähettää, panna (menemään), toimittaa. | Yhä uusia joukkoja t:nettiin taisteluun. Pertta, villitty, jätti miehensä ja t:si lapset vaivaistaloon LEHT. Annalle t:nettiin [= tyrkytettiin] puolisoksi rikasta leskeä. — Yrjö oli varmuuden vuoksi t:tänyt Helsinkiin tiedustelukortin RAILO. [Herroille] terveisiä mukanani t:si... KIANTO. — - - talot tuleen t:si [= pisti palamaan, sytytti], elot ryösti AK. **b.** *ark.* ja *kans.* pistää kouraan, antaa. | T:si viisikymppisen ovenvartijalle. - - oli t. papille todistus kouraan että oli kastettu vainaja LEINONEN. Sille t:nän tyttäreni, / sille lapseni lupoan, / joka Sampuen takovi KAL.

5. *kuv.*, vars. *ark.* kasv(att)aa, tuottaa (voimaperäisesti, runsaasti), lykätä, puskea. | Kasvi t:tää vartta. Hoidotta jääneet ojat alkoivat t. pajukkoa. Parransänkeä t:tävä leuka. Otsa t:si hikeä virtanaan. Koulut t:tävät joka vuosi tuhansittain uusia ylioppilaita. — T:si [= laskettī, päästi, suolti] puhetta, kirjoitusta kuin köyttä. Jyri huomasi kurkkunsa liikkumisesta t:tävänsä äänekästä naurunröhötystä HEPOR. Tamma t:ti - - laukkaa, ylä- ja alamäet yhtä kyytiä AHO.

työn|tö[1*] *teonn.* < ed. **1.** Lastauspaikoilla tapahtuu rautatievaunujen t. usein ihmisvoimin. Lasi, joka kestää t:töä ja iskuja. Potkurin t. Kattorakenteen aiheuttama, ulkoseiniin kohdistuva t. — Sysäsi veneen niin voimakkaasti vesille, että kaatui t:tönsä vauhdista. Sahattaessa vuorottelevat t. ja veto. Selvitti tukkiruuhkan yhdellä keksin t:nöllä. — Hiihti tuimin t:nöin latua pitkin. — *Voim.* Käsien t. [= ojentaminen työntöasennosta suoraksi] eteen, sivulle, ylös, alas. — *Urh.* **a.** Kuulant:nön voimme jakaa kolmeen osaan: lähtöliikkeisiin, vauhtihyppyyn ja itse t:töön. Kuula lensi ensimmäisellä t:nöllä kokonaista 15,45. **b.** painonnostossa: työntönosto. | Tempaus, punnerrus ja t. Kahden, yhden käden t. **2.** *yhd.*, tav. *urh.* Kuulant.; kilpailu-, voittot.; ponnahdus-, vauhtit.; sivu-, tasa-, vuorot.

työntö|asento *s.* Viilaa ei saa vetää takaisin pitkin viilattavaa pintaa, vaan työase on nostamalla siirrettävä t:asentoon. Kuulantyönnön vauhtihypyn päätarkoituksena on, että saavutetaan edullinen t. — *Voim.* Kädet t:asennossa 'käsivarret sivuilla olkavarsien ulkopuolelle koukistettuina, sormet nyrkissä ja olkapäitä koskettaen tai ranteet suorina'. **-hyppäys** *s. voim.* käsillä alkusysäyksen antaen telineiltä alas suoritettu hyppäys. **-ikkuna** *s.* saranaton, tasossaan uurteissa liukuva ikkuna. | Rautatievaunun t:t. **-jousi** *s.* **1.** Pistoolin lippaan t. **2.** *mus.* jousen kuljettaminen jousisoittimen kielillä kärjestä kantaan päin;)(vetojousi. **-jännitys** *s. fys.* = leikkausjännitys. **-kansi** *s.* Maitopystön t. **-keihäs** *s.*)(heittokeihäs. | Hopliittien pääaseena oli kahden metrin pituinen t. **-kelkka** *s.* **-kuula** *s. urh.* kuula. **-kärry** *s.*, tav. *mon.* työntörattaat. | Yksipyöräiset t:t eli kottikärryt. **-laakeri** *s. tekn.* par. painelaakeri. **-laite** *s.* **-liike** *s.* **-lujuus** *s. fys.* = leikkauslujuus. **-luuk|ku** *s.* vrt. työntöikkuna. | T:ulla suljettava aukko. **-mitta** *s. tekn.* jakoavainta muistuttava mittain, jossa kiinteä leuka on sovitettu mm-asteikkoiseen varteen, jota pitkin toinen, nooniolla varustettu leuka liikkuu, työntötulkki. **-nosto** *s. urh.* painonnostossa: nosto(tapa), jossa paino ensin nostetaan väliasentoon rinnalle ja siitä myös vartalon ja jalkojen liikkeitä hyväksi käyttäen työnnetään valinnaisella nopeudella pään yläpuolelle, työntö. | Tempaus-, punnerrus- ja t. Yhden, kahden käden t. **-ovi** *s.* saranaton, kiskoa, uraa tms. pitkin työnnettävä ovi, liukuovi. **-pohja** *s.* Pistoolin lippaan liikkuva t., joka työntöjousen avulla painaa patruunat tiukasti lippaan yläosaan. **-poltot** *s. mon.* tav:mmin ponnistuspoltot. **-portti** *s.* sivullepäin työntämällä avattava sulkuportti. | Kanavan t. **-potkuri** *s.* moottorin taakse sijoitettu lentokoneen potkuri;)(vetopotkuri. **-rasitu|s** *s.* Rautatievaunujen tulee kestää veto- ja t:ksia. **-rattaat** *s. mon.* työntökärryt. | Kevyet t. **-saha** *s.* = käsisaha 2, pistosaha 1. **-salpa** *s.* Ohjauslistojen välissä liukuva t. **-silta** *s.* vaakasuoraan suuntaan työntämällä siirrettävä liikkuva silta; vrt. kääntö-, läppä-, nostosilta. **-suunta** *s.* **-tanko** *s.*, vars. *tekn.* **-tiukkuus** *s. tekn.* Laakerit sovitetaan liukutiukkuudelle; t. taas sopii osille, jotka käsin työntämällä saadaan paikoilleen. **-tulkki** *s. tekn.* = työntömitta. **-tuoli** *s.* = rullatuoli 1. **-varsi** *s. tekn.; kut.* = käpälä 3. **-vauhti** *s.* Liiallinen kuulan työntely voi helposti hidastuttaa t:a. **-vaunu** *s.* **-veräjä** *s.* vrt. työntöovi. | Hissin t. **-voima** *s.* Potkurin t. Suihkumoottorin t. **-ympyrä** *s. urh.* Kuulantyönnössä käytetty t. eli kuularengas.

työ|numero *s.* vars. tehtaassa valmistettavalle työlle annettu numero. **-nurkkaus** *s.* Koululapsilla pitäisi olla edes oma t., ellei ole antaa omaa huonetta.

työn|vaihe *s.* = työvaihe. **-valvoja** *s.* **-valvonta** *s.* **-vapau|s** *s.* tav. ⌒. | T:den periaate. **-välittäjä** *s.* vrt. seur.

työnvälitys *s.* toiminta, jonka tarkoituksena on

avustaa työtä vailla olevia tai paikan vaihtoa haluavia työntekijöitä saamaan sopivaa työtä ja työnantajia saamaan kulloinkin tarvitsemaansa työvoimaa. **-asiamie|s** *s.* vrt. työasiamies. | Kunta on tarpeen vaatiessa velvollinen perustamaan työnvälitystoimiston tai asettamaan yhden tai useamman t:hen. **-hallinto** *s.* **-laki** *s.* työnvälitystä järjestävä laki. **-lautakunta** *s.* kunnan työnvälitystoimiston ohjausta varten asetettu lautakunta. **-liike** *s.* **-tarkastaja** *s.* **-toiminta** *s.* **-toimisto** *s.* Kunnan t.

työ|näyte *s.* Suoritettuaan t:näytteen oppipojasta tuli kisälli. **-näyttely** *s.* Käsityökurssien päättäjäisiksi järjestetty t. **-ohje** *s.* **-ohjelma** *s.* Kokouksen t. **-oikeudellinen** *a.* vrt. seur. | T. tutkimus. **-oikeus** *s.* **1.** työtä koskevien oikeussäännösten järjestelmä; sitä tutkiva oikeustieteen haara. **2.** = työtuomioistuin. **-olosuhteet** *s. mon.* **-olo|t** *s. mon.* Hyvät t. Kotiapulaisten t:jen parantuminen. Siirtolaisuus johtuu suurelta osalta maan t:ista. **-opetus** *s.* **1.** vrt. työkasvatus. | T. on nykyajan iskusana kouluelämässä. **2.** opetus jhk työhön. | Raajarikkoisille lapsille annettu t. **-orj|a** *s.* Neekereitä tuotiin Amerikkaan t:iksi. Mutta israelilaisista Salomo ei tehnyt ketään t:akseen VT. — *Kuv.* Tuhansien ja taas tuhansien t:ien raadannasta ovat riistäjät rikastuneet AK. **-orjuus** *s.* **-osa** *s.* Karstakoneiden t:t eli karstaavat osat. — Kukin suorittaa vain oman t:nsa. **-osasto** *s.* **-osuu|s** *s.* Suorittaa oma t:tensa. **-osuuskun|ta** *s.* Työläisten esim. satama-, kivi- ja maalaustöitä varten perustamat t:nat. **-osuusraha** *s.* hyvin käyttäytyneen vangin tilille kuukausittain merkittävä, hänen työnsä laadun tai tulosten mukaan määräytyvä rahaerä. | Vangin säästö- ja t:t. **-ote** *s.* **1.** työntutkimuksessa = ote 1.a, erik. **2.** *harv.* ote tai suhtautuminen jhk työhön. | Hyvältä myyjältä vaaditaan yksilöllisyyden leimaamaa t:tta ja harrastusta asiaan. **-paik|ka** *s.* **1. a.** tehdas, virasto, työmaa tms. (vars. ansio)työn suorituspaikkana. | Tehtaat ja tehdasmaiset t:at. T:an työntekijöiden valitsema luottamusmies. Puuputket valmistetaan tavallisesti itse t:alla. T:alle jääneet rakennusjätteet. Rakennustyöläiset joutuvat usein vaihtamaan t:kaa. Asua kaukana t:astaan. **b.** kodin ulkopuolella ja tav. vieraan palveluksessa suoritettavasta ansiotyöstä; vrt. työ (I.4), toimi(paikka), virka. | Vakituinen, tilapäinen t. Etsiä t:kaa. Tarjota jklle t:kaa konttorissaan. Toimittaa, järjestää jklle t. Sai t:an muotiliikkeestä. Ottaa t. A:lla on t. hotellissa. Menettää t:kansa. Jätti t:kansa mennessään naimisiin. **2.** yksityisen työntekijän työskentelypaikka. | Laboratorio, jossa on 41 t:kaa. Keittiöön olisi hyvä asentaa paikallisvalaisin lieden, pesupöydän ym. t:kojen kohdalle. **3.** *abstr. harv. leik.* yksityisestä työstä, tehtävästä: työ(maa), urakka. | - - siinäpä hänellä t. saada seppä vyörytetyksi huurteisen veneen pohjalle KIANTO.

työpaikka|henki *s.* Hyvä, huono t. **-huolto** *s.* Työhygienian ja työmaaruokalan valvonta ym. t. **-ilmoitu|s** *s.* Sanomalehtien t:kset. **-kokous** *s.* jnk laitoksen tms. työntekijöiden työpaikalla pitämä kokous. | Kommunistien järjestämä t.

työpaikkakunta *s.* Vaihtaa toimialaa ja t:a.

työpaikka|luottamusmies *s.* **-lääkäri** *s.* **-neuvosto** *s.* eräissä maissa: jnk työpaikan työntekijöistä muodostettu neuvosto, jonka tehtävänä on toisaalta työntekijäin etujen valvonta, toisaalta työntekijäin saattaminen läheiseen yhteistoimintaan työnantajan kanssa itse tuotannon ja molempien asiapuolten eduksi, liikeneuvosto, työväenneuvosto; vrt. tuotantokomitea. **-valaisin** *s.* vrt. seur. **-valaistus** *s.* Keittiössä pitäisi olla yleisvalaistuksen lisäksi määräalalle kohdistettu paikallis- eli ns. t.

työ|paine *s. tekn.* Höyrykattilan t. 'varsinaisessa työkäytössä käytetty kattilan (suurin sallittu) paine'; vrt. koepaine. Suurin sallittu t. Täysi t. **-paino** *s.* Veturi, jonka t. [= veturin oma paino lisättynä käytössä tarvittavien lisälaitteiden ja höyrykattilan veden yms. painolla] on 20 tonnia. **-paita** *s.* työnteossa käytetty, sellaista tarkoitusta varten valmistettu paita.

työpaja *s.* yksi- tai useampihuoneinen työpaikka, jossa harjoitetaan yl. käsityötä, koneiden kokoonpanoa, korjauksia ym., verstas, työhuone, paja. | Kultasepän, hienomekaanikon, taidevalajan, korintekijän, kirjanpainajan, käsityöläisen t. Ortopedinen, sähkömekaaninen t. — Naisten kehruupaikkana ja muuna t:na oli aina pirtti. — *Kuv.* Tutkijan, kirjailijan, taiteilijan t. Tieteen t:t. Luonnon suuri t. — *Yhd.* metalli-, radio-, vesijohtot.; hitsaus-, korjaust.; suurt. **-huoneisto** *s.* **-insinööri** *s.* **-johdin** *s. sähk.* mekaanista rasitusta kestävä taipuisa, esim. siirrettävien sähkökojeiden liitinjohdoiksi käytetty kaapeli. **-rakennus** *s.* **-tekniikka** *s.* **-työ** *s.*

työ|pakko *s.* vrt. työvelvollisuus, (pakollinen) työpalvelus. | Vaatimuksena oli tuotantovälineiden kansallistaminen ja yleinen t. — *Erik.* vangin velvollisuus tehdä työtä rangaistuslaitoksessa; vrt. pakkotyö. **-paljous** *s. fys. tekn.* työmäärä. | Akselista voidaan siirtää tietty t. toiseen akseliin. **-palk|ka** *s.* **1.** yl. kielenkäytössä tav. vain ruumiillisesta työstä: työnantajan työsopimuksen perusteella työntekijälle työnteosta maksama raha- tai luontoiskorvaus (palkka tai palkkio); vars. avarammin: työstä saatu tulo. | T:kojen säännöstely. T:kojen nousu rakennusalalla. Nuorisosiirtolassa maksetaan t:kana vapaa majoitus, ravinto ja työvaatetus sekä rahakorvausta. — Maan osalle tulevaa päätulolajia sanotaan maankoroksi, pääoman osalle tulevaa pääomakoroksi ja työn osalle suoritettavaa t:aksi. Työteorian mukaan korko on pääomanomistajan t. **2.** jnk tuotteen tekemisestä maksettu palkka, tekopalkka. | Vaatturi ottaa puvusta jo pelkkää t:kaa 15 000 mk. Puupermannon t. neliömetriltä.

työpalkka|hinnoittelu *s.* **-komitea** *s.* **-kustannukset** *s. mon.* **-markkinat** *s. mon.* **-menot** *s. mon.* **-politiikka** *s.* **-taso** *s.* **-teoria** *s.* Karl Marxin t. **-tilasto** *s.*

työ|palvelu *s.* vrt. seur. **-palvelu|s** *s.* **1.** työnä suoritettu tai suoritettava palvelus yleensä. | Torpparit joutuivat suorittamaan t:sta taloihin. Maksut suoritettiin entisaikaan yleisesti luonnontuotteina sekä t:ksina. — *Sot.* T:ksessa on aina käytettävä työpukua. Vääpelin tehtävänä

on palvelusvuorojen ja t:sten järjestäminen. 2. vars. erityisissä sotilaalliseen tapaan järjestetyissä työmuodostelmissa kansalaisvelvollisuutena tai pakollisena työvelvollisuutena suoritetusta työstä. | Nuorison t. Naisten vapaaehtoinen t. sodan aikana. Pakollinen t. Asevelvollisuuden suorittaminen t:ksella. Natsi-Saksan t:ksen päätarkoituksena oli nuorison kasvattaminen kansallissosialistiseen maailmankatsomukseen ja yhteiskuntajärjestykseen sekä kunnioittamaan ruumiillista työtä. — Vastaavasta järjestöstä. | Heti taistelumuodostelmien perästä saapui t:ksen joukkoja. **-palvelusvelvollinen** *s. sot.* henkilö, joka on velvollinen suorittamaan asevelvollisuutensa työpalveluksena. **-passi** *s. kans.* = työkirja 2. **-pato** *s. rak.* väliaikainen pato, jonka avulla veteen tehtävän rakenteen perusta, uomanperkaustyömaa tms. kuivatetaan työn suorittamista varten. **-penkki** *s.* Tukkiin tai t:in kiinnitettävä viilapenkki. **-periaat|e** *s.* **1.** jkn tai jnk työnteossaan noudattama periaate, toimintaperiaate. | Huolellisuus t:teenamme. Saman t:teen mukaan toimivat koneet. **2.** kasvatusopissa: työkasvatuksen periaate. | T:teen soveltaminen luonnonopin opetukseen. **-piiri** *s.* Maanmittausinsinöörin t. Miesten t:in kuuluvat tehtävät. **-piirros** *s.* = työdiagrammi. **-piirustu|s** *s. tekn.*, tav. *mon.* (pääpiirustusten perusteella) työn varsin. suoritusta varten tehty us. suurimittakaavainen piirustus. | Tarkat t:kset. Rakennuksen t:kset. Koneen, silityslaudan, ryijyn t:kset. **-pinta** *s. tekn.* **1.** = työstöpinta. **2.** työkalun tms. työtä tekevä pinta. | Oja-auran t. Vasaran lyönti- eli t. — Takoalasimen t. **-piste** *s.* Rautatienrakennuksen erilliset t:et. **-pituus** *s.* vrt. työleveys. | Syöttövalssin t.

työ|profiili *s.* vars. rautatien tai maantien rakentamista varten laadittu pituusleikkauspiirros, johon on merkitty suoritettavat pengerrys- ja leikkaustyöt. **-prosessi** *s.* **-psykologia** *s.* sovelletun psykologian haara, joka tutkii työntekijän käyttäytymistä työssä, työn psykologia. **-pukeet** *s. mon.* vrt. seur. **-puku** *s.* työssä käytetty (erikois)puku. | Meijerikön, sairaanhoitajan t. **-pukuinen** *a.* T. mies. **-pukukangas** *s.* **-puolue** *s.* eräiden ulkomaiden puolueiden nimenä. | Unkarin kansallinen t. **-pusero** *s.* vrt. työpuku. **-pyörä** *s. tekn.* suhteellisen nopeakäyntinen hammaspyörä, jonka käyttö on jatkuvaa;)(voimapyörä. **-päivä** *s.* päivä, jolloin tehdään työtä; arkipäivä; (päivittäinen) työaika. | Viikossa on 6 t:ä. Kansakoulussa on määrätty, montako t:ä ja -viikkoa lukuvuoden tulee vähintään kestää. Olisi edes t., saisi aikansa kulumaan ALKIO. — 6½ tunnin, 8-tuntinen t. Lauantaisin on tavallista lyhyempi t. Pidentää, lyhentää t:ä. Kesällä tahtoo maanviljelijän t. venyä pitkäksi. — *Kuv.* Juhani Ahon neljä vuosikymmentä kestänyt kirjallinen t. A. on suorittanut pitkän ja ansiokkaan t:n kansanopettajana. — *Yhd.* hevos-, miest.; metsä-, kuljetust.; maksimi-, normaalit. **-päiväkirja** *s.* T:n avulla voidaan päivästä toiseen seurata töiden kulkua, niiden vaatimaa työmäärää jne. **-pää** *s. tekn.* Pakotustaltan t. 'työstävä pää'. **-päällikkö** *s.* Siltatyömaan, rakennusliikkeen t. **-pörssi** *s.* = työväenpörssi. **-pöy|tä** *s.* **1.** vars. tietyissä käsitöissä, kirjoitettaessa tms. työskentelyalustana käytetty pöytä. | Kellosepän, räätälin t. Keittiön pesupöytä ja t. Ministerin t:dälle kertynyt asiakirjapino. T:tänsä ääressä harmaantunut virkamies. Teos, joka ei saisi puuttua yhdenkään suomen kielen harrastajan t:dältä. **2.** *tekn.* työstökoneen pöytämäinen osa, johon työkappale kiinnitetään. | Höyläkoneen t. eli taso.

työ|raide *s.* vrt. työrata. | Rautatieleikkaukselta kuljetettiin maa t:raiteita pitkin kaatovaunuissa. **-rasitu|s** *s.* **1.** Liiallista t:sta vastustaakseen työläiset vaativat 8-tuntista työpäivää. **2.** vars. *hist.* Torpparin t. Kruunulle suoritetut t:kset. **-rata** *s.* väliaikainen rautatierata, jollaisia suurehkoilla rakennuspaikoilla käytetään rakennustarvikkeiden kuljettamiseen. **-rattaat** *s. mon.*)(ajelurattaat. **-rauha** *s.* Taata jklle t. Koululaisten kotona tehtäviensä suorittamiseen tarvitsema t. Kadun melu ja alituiset puhelinsoitot häiritsivät t:a. — *Erik.* työnteon vapaus ja rauhalliset työsuhteet. | Laki t:n suojelemisesta. Sopimus, jolla on turvattu t. rakennusalalla. **-rauhavelvoite, -rauhavelvoitus** *s.* vrt. ed. **-reki** *s.*)(ajelureki. **-rettelö** *s.* **-riit|a** *s.* työnantaja(i)n ja työntekijä(i)n välinen tav. työehtoja koskeva riita, työriitaisuus. | T:ojen sovittelusta annettu laki. T:ojen sovittelija. Ellei sovintoa saada, t. johtaa työtaisteluun. — *Yhd.* joukkot. **-riitaisuus** *s.* = ed. **-rukkanen** *s.*, tav. *mon.* **-rupeama** *s.* **-ruuhka** *s.* **-ryhmä** *s.* Kolmimiehinen t. **-rytmi** *s.* Jokaisella yksilöllä on hänelle ominainen henkilökohtainen t. **-saap|as** *s.*, tav. *mon.* Rasvanahkaiset t:paat. **-saarto** *s.* Työpaikan saarto eli t. on boikottia, jossa vieraat työntekijät työlakon alaisen työpaikan työläisten tai työlakon johdon kehotuksesta välttävät tarjoamasta työvoimaansa työnantajalle, joka ei ole suostunut työntekijöidensä vaatimuksiin. **-saavutu|s** *s.* Arkkitehti, jonka kuuluisin t. on N:n kirkko. — Kannustaa työläisiä parempiin t:ksiin. T:sten pieneneminen. Kahden hevosen niittokoneen t. on noin 30 a tunnissa. **-sakki** *s. ark.* **-sali** *s.* Tehtaan suuret t:t. **-sarja** *s.* Samaan t:an kuuluvat työt. **-sar|ka** *s. kuv.* työala. | Opettajan vaativa t. Kansatieteen t:alla ansioitunut tutkija. **-saum|a** *s.* Betonoimistyö tulisi tehdä keskeytyksettä, jotta ei syntyisi t:oja. **-seisaus** *s.* = työnseisaus. **-selitys** *s.*, vars. *rak.* tav. työpiirustuksia täydentävä yksityiskohtainen selitys, jossa annetaan ohjeet työhön käytettävistä tarvikkeista ja työn suorittamisesta. **-selkkaus** *s.* T. rakennusalalla vältettiin, kun työnantajat suostuivat työntekijäin vaatimuksiin. **-selostus** *s.* Stipendiaatin jättämä t. **-seura** *s.* Ompelu- yms. t:t. **-siirtola** *s.* **1.** valtion laitos sellaisia lyhytaikaiseen vankeusrangaistukseen tai sakkoon tuomittuja varten, jotka erityissäännösten nojalla määrätään suorittamaan rangaistuksensa työnä vankilan ulkopuolella; vrt. työlaitos. **2.** yksityisten tai valtion työttömiä tms. varten perustama työntekolaitos. | Kaupunkilähetyksen t. Metsähallituksen t. nuorille työttömille.

työsiö[3] *s. kans.* kasvava kaski, halme.

työskel|lä[28] *v. vanh.* -y[2] *teonn.* = seur. | - - olemme huonot holhojat, / jos yksin t:emme VKV.
työsken|nellä[28*] *v.* **1.** tehdä työtä, olla työssä, työnteossa, toimia. **a.** henkilösubj:n ohella; vrt. esim. askarrella, puuhata, ahertaa, uurastaa, rehkiä, raataa. | T. ahkerasti. T. kirveellä, lapiolla, mikroskoopilla. T. koulutehtävien kimpussa. T. sisällä, ulkona. Veden alla t:televä sukeltaja. T:teli melkein vuorokauden ympäriinsä. — T. tehtaassa, sanomalehden toimituksessa. Laitos, jossa t:telee pelkästään naisia. A. on t:nellyt kultaseppänä etupäässä Turussa. — Uimarin pitää osata t. kunnollisesti jaloillaan 'käyttää uidessaan kunnollisesti jalkojaan'. - - jos hän [Topias] leikin otti todeksi ja sen mukaan on nyt t:nellyt [= toiminut], niin - - KIVI. **b.** muun subj:n ohella. | Vain puolella teholla t:televä kone. Veturin t:nellessä tarvittava höyrynpaine. Saksassa t:telee [tav:mmin toimii] useita suolakaivoksia. Nukkuessamme sydän t:telee paljon heikommin kuin valveilla ollessamme. Ajatukset t:telivät melkein tiedottomasti. Keskiajan taide t:teli lähinnä kirkollisten tehtävien parissa. Aika t:teli Rooman puolesta ja Hannibalia vastaan. **2.** tav. *rak.* puusta, rakennuslevyistä jne.: kutistua tai turvota ja siten liikkua kosteussuhteiden tai lämpötilan vaihtelujen johdosta, elää. | Puu t:telee eniten rungon sivuajan suuntaan, vähiten päittäissuuntaan. Vaneria tehtäessä asetetaan viilujen syyt ristitysten, jolloin viilut t:televät vastakkaisiin suuntiin.
työskentelemätön[57] *kielt.a.* < ed.
työskentelijä[14] *tek.* < työskennellä.
työskentely[2] *teonn.* < työskennellä. *(1.)* Käytännöllinen, tieteellinen t. Väsymätön t. jnk asian hyväksi. Pareina t. on rattoisampaa kuin yksin t. — Juoksija, jonka t. [= juoksutyyli, -tapa] on tehokasta. — Leikkurin terän t. Sydänäänien voimakkuudesta voi päätellä sydämen t:n voiman. Yhdistyksen t. tarkoituksensa toteuttamiseksi. — *Yhd.* kerho-, laboratorio-, tehdast.; ryhmä-, yhteist.; ilta-, ulkoilmat.; lihast. *(2.)* Kutistumisen ja turpoamisen vaikuttamia puun muodonmuutoksia sanotaan puun t:ksi. **-aal|to** *s. rad.* Kuunteluaallolla tulleen ensimmäisen vastauksen jälkeen radiosähkötyksessä siirrytään t:lolle. **-aika** *s.* **-ala** *s.* **-alue** *s.* **-asento** *s.* **-huone** *s.* **-into** *s.* **-kausi** *s.* **-mahdollisuus** *s.* **-muoto** *s.* Yhdistys, jolla on jo vakiintuneet t:nsa. **-nopeus** *s.* **-ohje** *s.* **-paikka** *s.* **-syvyys** *s.* Auran t. **-tapa** *s.* **-tila** *s.*
työskentelyttä|ä[2*] *kaus.v.* < työskennellä. | Useita tutkijoita t:nyt probleemi.
työskentelyväline *s.*
työsopimus *s.* yksityisoikeudellinen sopimus, jossa toinen sopimuskumppani, työntekijä, sitoutuu tekemään toiselle, työnantajalle, korvausta vastaan työtä tämän johdon ja valvonnan alaisena, työvälipuhe; vrt. työehtosopimus. — *Yhd.* joukkot. **-aika** *s.* aika, joksi työsopimus on tehty. **-lainsäädäntö** *s.* **-laki** *s.* **-neuvottelu** *s.* **-oikeus** *s.* **-riita** *s.* **-suh|de** *s.* T:teen päättyminen. **-vapaus** *s.*
työsopp|i *s.* Talon rouvalla oli oma t:ensa makuuhuoneessa.
työssä|käypä, -käyvä *a. (partis.)* par. ~. | T. nainen saa asunnon toverina [ilm.]. **-oloaika** *s.* Lomaan oikeuttava t.
työstipendi *s.*
työstämätön[57] *kielt.a.*
työst|ää[2] *v. tekn.* muokata työkappaletta joko käsin jtak työkalua käyttäen tai työstökoneella; vrt. koneistaa (2). | T:ettävä kappale. T:etty pinta. Rakennuslevy, jota on helppo t. T. lastuamalla, höyläämällä.
työstö[1] *teonn. tekn.* < ed. | Valaessa jätetään jonkin verran ylimääräistä ainetta t:ä varten. — *Yhd.* puunt.; jälki-, viimeistelyt. **-häviö** *s.* työstettäessä tapahtuva aineen häviö. **-kone** *s.* **-pinta** *s.* työstettävä pinta. **-viiv|a** *s.* T:ojen merkitseminen työstettävään kappaleeseen.
työ|suhde *s.* työntekijän ja työnantajan välinen työsopimukseen perustuva, työhön ryhtymisestä alkava, sopimuskaudesta toiseen jatkuva pysyvä oikeussuhde. | Päivätyöläisen t. Kiinteä, jatkuva, tilapäinen t. T:suhteen alkaminen, keskeytyminen, katkeaminen, päättyminen. T:suhteen jatkuminen yli sovitun ajan. Olla t:suhteessa jkhun. **-sulku** *s.* par. työnsulku. **-suoj|a** *s.* T:ien terveellisyys. **-suojelu** *s.* toimenpiteet työpaikkojen terveys- ja turvallisuusolojen kehittämiseksi; vrt. työväensuojelu. | Naisten t. Tehostaa t:a. **-suojelulainsäädäntö** *s.* **-suoritu|s** *s.* Torppareilta vaaditut t:kset. T:sten vertailu on tehokas toimenpide saavutusten parantamiseksi. Harjoittelijalle voidaan t:sten perusteella suorittaa lisäpalkkiota. — Koneen t:ksien tarkkaaminen. **-suunnitelma** *s.* Koulun t:n laatiminen. **-suunta** *s.* Koneen t. **-sylinteri** *s. tekn.* Kaksitahtinen polttomoottori, jossa on kaksi sylinteriä: t., jossa työvaihe tapahtuu, sekä pumppusylinteri, joka hankkii uuden kaasuvarauksen t:iin. **-syvyy|s** *s.*, vars. *maat.* Oja-aura, jonka t:ttä voi säätää.
työsääntö *s.*, tav. *mon.* työnantajan laatimia ja viranomaisten vahvistamia yksityiskohtaisia määräyksiä työhön otossa ja työssä noudatettavista menettelytavoista; vrt. työsopimus, -järjestys (2). **-ehdotus** *s.* **-laki** *s.*
työ|taakka *s. kuv.* Helpottaa jkn t:taakkaa. T:taakkansa alle nääntyvä virkamies. **-tahti** *s.* **1.** nopeudesta, jolla jk työ suoritetaan. | Tavallinen, nopea, vireä, kiihkeä t. Parantaa, lisätä t:a. Sai itse määrätä t:nsa. Kiinalaisilla oli oma t:nsa, jota ei mikään voima voinut saada nopeammaksi. **2.** *tekn.* polttomoottorin työisku. **-taistelu** *s.* tahallinen (tuotanto)toiminnan keskeytys (lakko, saarto tai työnsulku), jonka toimeenpannen työntekijät tai työnantaja koettavat saada työehdot itselleen edullisemmiksi. | Avoin t. Lähdettiin t:n tielle. **-tai|to** *s.* T:doltaan parhaimpien veroinen ammattimies. T:don parantaminen. **-taitoi|nen** *a.* T:sta ammattiväkeä. **-takki** *s.* vrt. työpuku. | Lääkärin valkoinen t. **-taksa** *s.* Usein on mahdotonta ennakolta arvioida, millainen t:n tulisi olla, jotta päiväansio olisi kohtuullinen. **-talo** *s.* **1.** talo, jonka työssä jku on. | - - metsästä palatessamme näimme pinkan rakkaita Päivälehtiämme ilmaantuneen t:omme KATAJA. **2.** *harv.* vrt. työlaitos, -siirtola, -tupa. | Francken kuollessa hä-

nen t:nsa täyttivät melkein kokonaisen kaupunginkorttelin. **-tamineet** *s. mon.* vrt. työpuku. **-ta|pa** *s.* T:pojen kehitys. Käyttää ennen koeteltuja t:poja. Metallinpakotus on ikivanhoista ajoista saakka tunnettu t. Työurakassa saa urakoitsija itse määrätä työajan, t:van jne. — Kunnanvaltuuston t. Kirkon vakiintuneet t:vat. — Sydämen t. Kaivukoneen, kaksitahtimoottorin t. **-tapaturma** *s.* Vakuuttaa työntekijä t:n varalta. **-tarkkuus** *s.* Koneen t. **-tarmo** *s.* Hellittämätön t. Henkinen t. Uhkua t:a. Suunnata t:nsa jhk. **-tarmoi|nen** *a.* -suus *omin.* T. henkilö. **-tarmot|on** *a.* -tomuus *omin.* Sukupuolirauhasten eritystoiminnan keskeytyminen aiheuttaa sairaalloisen t:tomuuden. **-tarvikke|et** *s. mon.* Ryijyn t. Kirjansitomon t:ita, kuten kansipapereita, klootteja ja nahkoja. Pöytäliinan t.: kaksi kerää virkkuulankaa ja virkkuukoukku. **-tau|ko** *s.* Kahvinjuontia varten pidetty t. — Tehollinen työaika ja tehoton työaika eli t:ot. **-teho** *s.* työnteon tehokkuus; *fys. tekn.* = teho, työkyky. | Palkalla on usein melkoinen vaikutus t:on. Työttömyystöissä on t. usein varsin huono. Maatalouden t:n edistäminen. — T:ltaan höyrykeitin on monta vertaa parempi kuin muuripadat. Ruoppauskoneen teoreettinen t. Voimakoneiden t. ilmaistaan tavallisesti hevosvoimina. **-tehoi|nen** *a.* -suus *omin.* Koneen t:suus. **-teholli|nen** *a.* us. par. työteho- tms. | T:sten kysymysten huomioonotto. **-tehontutkimu|s** *s.* Kokeelliset t:kset. **-tehtävä** *s.* Jtak t:ä suorittamaan määrätty komennuskunta. **-tekniikka** *s.* Huippuunsa kehitetty t. **-teknilli|nen** *a.* -sesti *adv.*

työteliä|s[66] *a.* -ästi *adv.* -isyys[65] *omin.* **1.** työssään ahkera, uuras, uuttera, toimelias. **a.** ihmisestä. | T. ihminen. Saksalaiset ovat t:stä kansaa. Kasvattaa lapsensa t:iksi. Isä oli kelpo työmies, mutta mitäpä t:isyyskään auttoi, kun ei ollut mitä tehdä. **b.** T. talo, maa. **2.** ajasta, jona tehdään paljon työtä. | T., tieteelle omistettu elämä. T:iden päivien ja viikkojen vaivannäön tulos.

työ|tempo *s.* työnopeus, -vauhti. | Nopea t. **-terapeutti** *s.* vrt. seur. **-terapia** *s. lääk.* sairaan ruumiillinen, sielullinen ja sosiaalinen kuntouttaminen sopivan työn avulla, työhoito. **-terveys** *s.* Työlääketieteen tutkimusalana ovat työn ja terveyden suhteet eli t. **-tiede** *s.* oppi työn rationalisoinnista. **-tilaisuu|s** *s.*, us. *mon.* Järjestää t:ksia työttömiksi joutuneille. Metsäteollisuus tarjoaa työ- ja ansiotilaisuuksia laajoille kansankerroksille. Noususuhdanteiden aikana t:det lisääntyvät. T:ksia oli riittämiin, liian vähän. **-tilan|ne** *s.* Suhdanteiden suotuisa kehitys kuvastuu selvästi t:teesta. **-tilasto** *s.* **-tilastollinen** *a.* T. tutkimus. **-tili** *s.* Käsityöläisliikkeen t. vastaa kauppaliikkeen tavaratiliä. **-todistus** *s.* työnantajan työntekijälle (työsuhteen päättyessä) työsuhteesta antama kirjallinen todistus. **-toimi** *s.* - - pitää yhtiön vastata jokaisen osamiehen t:sta LK. **-toimin|ta** *s.* Opintokerholaisten t. ja huvitilaisuudet. Vankilan t:nan suunnittelu. **-toimisto** *s.* Kansainvälinen t. 'kansainvälisen työjärjestön toimisto'. — Teollisuusliikkeen neljä pääosaa ovat teknillinen toimisto, valmistamo, kaupallinen toimisto ja t. **-touhu** *s.* = työntouhu. | Talonväki oli t:ssaan pellolla. **-tover|i** *s.* Lutherin t. Melanchton. Paavali tuntee itsensä jopa Jumalan t:iksi. Olla huonoissa väleissä t:eidensa kanssa. **-toverukset** *s. mon.* vrt. ed. **-toveruu|s** *s.* Heidän tuttavuutensa ei ollut kehittynyt t:tta pitemmälle.

työttömyy|s[65] *s.* vars. säännöllistä palkkatyötä tekevien työkykyisten ja työnhaluisten henkilöiden työnpuute. | Yleinen, tilapäinen t. Rakenteellinen [= rakenne]t. Teknillinen t. Toimenpiteet uhkaavan t:den torjumiseksi. T:den peikko. T. on talvisin suurimmillaan. — Avarammin. | Mutta pikkupojan koira oivaltaa, että kyökissä tapahtuu jotain. T:den suru on hetkessä haihtunut SILL. [Lanttujen listimiseen] käytettäväksi siinä [kuorimaraudassa] tosin on toinen kahva liikaa, mutta ei kai se t:ttään itke KARHUM. — *Yhd.* nais-, nuorisot.; kausi-, rakenne-, suhdanne-, talvit.; joukko-, osa-, suurt.

työttömyys|aika *s.* **-apu** *s.* T:a nauttiva henkilö. **-apukassa** *s.* = työttömyyskassa. **-apuraha** *s.* **-avustus** *s.* **-avustusrahasto** *s.* **-hallinto** *s.* **-huolto** *s.* **-ilmiö** *s.* Kulkuriliike t:nä. **-kassa** *s.* työntekijäin keskinäinen apukassa, joka valtionavun ja jäsenmaksujen turvin myöntää osakkailleen avustusta työttömyyden kohdatessa, työttömyysapukassa. **-kassalaki** *s.* **-kausi** *s.* **-kortisto** *s.* kunnan työasiainlautakunnan työttömistä pitämä kortisto. | Paikkakunta, jolla ei vielä ole avattu t:a. T:on otettu henkilö. Työmaa, johon otetaan vain t:ssa olevia työttömiä. **-kortti** *s.* Kerran viikossa hän kävi työnvälitystoimistossa leimauttamassa t:nsa muka siltä varalta, että töitä ilmestyisi PEKKANEN. **-kysymy|s** *s.* Suunnitelmat t:ksen ratkaisemiseksi. **-laina** *s.* työttömyyden torjumiseen tarkoitettu laina. | Kuntien valtiolta saamat t:t. **-lautakunt|a** *s. vanh.* T:ien tehtävät ovat siirtyneet kuntien työasiainlautakunnille. **-lu|ku** *s.* T:vut osoittivat vähenemistä. **-meno** *s.*, tav. *mon.* Kunnan t:t. **-määräraha** *s.* Valtion t:t. **-numero** *s.* T:t ovat ilahduttavasti pienentyneet. **-ohjelma** *s.* työttömyyden varalta, sen torjumiseksi laadittu ohjelma. | Valtion t. ja sen rahoittaminen. **-ongelma** *s.* **-politiik|ka** *s.* Valtion t. Käytännöllisen t:an tehtävät voidaan jakaa työttömyyttä ehkäiseviin, työttömyyttä poistaviin ja työttömyyden seurauksia lieventäviin toimenpiteisiin. **-probleemi** *s.* Vaikeasti ratkaistavissa oleva t. **-prosentti** *s.* **-pula** *s.* Pulakausi, jolla on enemmän finanssipulan kuin t:n luonne. **-rahasto** *s.* **-tilanne** *s.* **-tilasto** *s.* **-turva** *s.* T:a koskeva työttömyysvakuutuslaki. **-|työ** *s.* työttömille järjestetty yleinen työ. | Olla t:töissä. **-vaara** *s.* **-vakuutus** *s.* työväenvakuutus, jolla pyritään lieventämään työttömäksi joutuneen vakuutetun taloudellisia vaikeuksia. **-var|at** *s. mon.* T:oilla rakennettu maantie.

työ|tulo *s.* työstä saatu tulo; vrt. esim. korko-, pääoma-, eläketulo. | Pääomasta saatua tuloa verotetaan raskaammin kuin t:tuloa. **-tulo|s** *s.* työnteon tulos, työsaavutus, työntulos. | Hyvään t:kseen päässyt työntekijä. Laskea palkka t:ksen perusteella. Lisälaite, jonka avulla koneen t. kaksinkertaistuu. **-tun|ti** *s.* Aikapalkat

lasketaan tehdyn työajan, tavallisesti tehtyjen t:tien mukaan. Talo, jonka rakentamiseen on käytetty 50 000 t:tia. Tavalliset t:nit ja ylitunnit. Koneen yhdessä t:nissa käyttämä energiamäärä. — *Yhd.* ihmis-, hevost. **-tuoli** *s.* Keittiön erikoisvalmisteinen t. **-tuomio** *s.* **1.** työlaitokseen tuomitsemisesta. | Ja jos tekee itsensä tyhjäksi, niin voidaan vaatia ensin konkurssivalalle ja sitten t:lle SILL. **2.** *urh.* painissa; vrt. työvoitto. | Selätyksiä oli [painikilpailuissa] vähän, t:ita sen enemmän. **-tuomioistuin** *s.* työsuhteesta johtuvien, yl. työnantajien ja työntekijäin välillä syntyneiden riitaisuuksien ratkaisemista varten asetettu erityinen tuomioistuin. **-tuotanto** *s.* Hevosen t. lasketaan tonnikilometreinä. **-tu|pa** *s.* **1.** T:pana käytetty pirtti. **2.** *erik* **a.** tav. kunnallinen ja valtionapua nauttiva laitos, jossa työttömät, vars. naiset, saavat (kutoma-, ompelu- tms.) työtä. | Helsingin kaupungin t:vat. Pelastusarmeijan t. **b.** aikaisemmin: päiväkoti, johon työssä käyvät vanhemmat saivat lähettää lapsensa; myös eräistä oppilasasuntoloista. | Ruotsin Länsipohjan suomalaisseutujen oppilasasuntolat eli t:vat. **-turkki** *s.* Lyhyt t.

työturvallisuus *s.* Suojalaitteet työturvallisuuden lisääjinä. **-laite** *s.* **-laki** *s.* **-määräys** *s.* **-suojelu** *s.*

työtuul|i *s.* En ole tänään t:ella 'en ole (erityisen) halukas tekemään työtä, työ ei maita minulle'.

työtyri[5] *a.* ja *s.* *kans.* = työkkyri. | T:mpi on kuin minun poikani ja käsistään tekevä KATAJA.

työtä|pelkäämätön, -säästävä, -tekemätön *a.* par. ⌒. **-tekev|ä** *a.* *(partis.)* **1.** T:ät [par. ⌒] mielisairaalan potilaat. A. on tavattoman ahkera ja t. [= työteliäs] mies. — Äkeen t:ät [par. ⌒] osat, so. piikit, lapiot tai lautaset. **2.** us. poliittisväritteisesti ruumiillisen (vars. palkka)työn tekijöistä; us. = työläis-. | T:än kansan sortajat. Vaalioikeus oli vain t:ällä luokalla. — *S:sesti.* T:ien valta. **-tekeväi|nen** *a.*, yl. *vanh.* = ed. 1. — *S:sesti.* Tulkaa minun tyköni, kaikki t:set ja raskautetut, niin minä annan teille levon UT.

työt|ön[57] *kar.a.* **1.** ihmisistä, joskus eläimistä ja esineistä. **a.** työkykyisestä ja työnhaluisesta, normaalisti palkkatyöllään itsensä (pääasiallisesti) elättävästä ihmisestä, joka on työnpuutteen takia (tilapäisesti) vailla (vakinaista) ansiotyötä; vrt. työttömyys. | T. satamatyöläinen, metsänhoitaja. Joutua tilapäisesti t:tömäksi. — *S:sesti.* Rakennusalan t:tömät. T:tömien lauma. T:tömien lukumäärä on lisääntynyt. **b.** (parhaillaan) työssä olematon, joutilas, toimeton; käyttämättömänä oleva. | T:tömiä miehiä istui taikka loikoi pirtinpenkillä PAULAH. — T:tömän hevosen ruoantarve on pienempi kuin raskaassa työssä olevan. T:tömänä seisova kone. **c.** *kans.* joka ei halua tai osaa tehdä työtä, työtä vieroksuva, laiska. | Leipä ei kasva t:tömälle PÄIVÄR. [Kansanopistossa] se [Hilma] t:tömäksi oppi ja koreilemaan, ettei pysty enää mihinkään työhön! KATAJA. Ei kolka kosijan kengät - - tytön t:tömän tykönä SL. **2.** vars. asioista. **a.** elämästä, ajasta tms., jolloin ei ole työtä, työkiireitä, joutilas, toimeton, vapaa. | Elää t:öntä laiskurinelämää. Touon ja heinänteon välillä on maanviljelijällä suhteellisen t. kausi. Ei ole koskaan viettänyt t:öntä päivää. **b.** *harv.* jstak, jonka saavuttamiseksi ei tarvitse, ole tarvinnut tehdä työtä tai nähdä vaivaa. | Osakeyhtiöt ovat erittäin paljon laajentaneet niiden piiriä, jotka nauttivat t:öntä tuloa. | "- - ei minulla ollut siinä suurta työtä." Mutta mummo vain väittää: "Ei t:öntä ole mikään. Mitä anot palkaksesi?" KS.

työurakka *s.* **1.** työ, jonka jku on ottanut urakalle, so. itsenäisenä yrittäjänä sovittua korvausta vastaan määräaikana tehdäkseen tai teettääkseen; tällaisesta työstä tehty sopimus; vrt. urakkatyö. | Työurakassa, kuten esim. talon rakentamisessa, urakoitsija saa itse määrätä työajan, työtavan jne., kunhan vain työn tulos vastaa sopimusta. **2.** laajemmin raskaasta, vaivalloisesta, pitkäaikaisesta työstä. | Joulumarkkinat merkitsevät liikkeille vuoden hikisintä t:a. **-sopimus** *s.* työurakasta tehty yksityisoikeudellinen sopimus. **-välipuhe** *s.*

työ|vaate *s.*, tav. *mon.* Kävi vaihtamassa t:vaatteet juhlapukuun. Rohdinmekko on säilynyt t:vaatteena eräin paikoin viime aikoihin asti. **-vaatetus** *s.* **-vaihe** *s.* Vesivoimalaitostyömaan ensimmäinen t. — Kengän valmistuksessa on 220 t:tta. — *Tekn.* Nelitahtimoottorissa on t. joka toisella kierroksella. **-vainio** *s.* *kuv.*, vars. *ylät.* työala, -kenttä, -sarka. | Jumalan valtakunnan t. **-vaiva** *s.* Korvata auttajansa t:t. **-valaisin** *s.* **-valaistus** *s.* T. ja tunnelmavalaistus. **-valiokunta** *s.* Komitean keskuudestaan valitsema t. Keskuskauppakamarin, liiton t. Hallintoneuvoston toimeenpanoelimenä oleva t. **-valjaat** *s.* *mon.* **-valmius** *s.* Dieselmoottorin t. alkaa varsin alhaisesta kierrosluvusta. **-valssi** *s.* *tekn.* Karstakoneen t:t ja kääntövalssit. **-vankeus** *s.* *vanh.* vrt. seur. **-vanki** *s.* *vanh.* yleiseen työhön määrätty, työvankilassa oleva vanki. **-vankila** *s.* *vanh.* vankeinhoitohallinnon alainen vankila, jossa pidettiin työvankeja. | Nykyisin t:a vastaavat työlaitos ja pakkotyölaitos. **-vankkurit** *s.* *mon.* **-vapau|s** *s.* Kansalaisten työrauhan ja t:den turvaaminen. **-vara** *s.* työstämistä tms. varten jätettävä, työkappaleen tms. tarkan mitan yli oleva vara. | Työkappaleeseen jätettävä t. eli lisä, joka kappaleesta työstettäessä poistetaan. Mittoihin lisättävät t:t. Kattolevyjä hankittaessa on laskettava t:a 10 % katon alasta. **-varusteet** *s.* *mon.* Metsätyömiehen t. **-vauhti** *s.* Metsänkaatajien ripeä t.

työ|velvollinen *s.* **1.** henkilö, joka sotatilan vallitessa työvelvollisuuslain nojalla on määrätty tai määrättävissä maanpuolustukselle, väestön toimeentulolle tärkeihin tai maan talouselämän ylläpitämiseksi välttämättömiin töihin. **2.** *sot.* = työpalvelusvelvollinen. **3.** huoltolain mukaisesti tai rangaistukseksi työlaitokseen tms. määrätty henkilö. **-velvollisuu|s** *s.* Talonpoikia rasittaneet lukuisat verot ja t:det. Opettajalle t:den yli menevistä tunneista maksettava palkkio. — *Erik.* vrt. työvelvollinen. | Yleinen t. sodan aikana. T. lakkaa vasta huoltovelan tultua maksetuksi. **-velvollisuuslaki** *s.* **-vero** *s.* työnä maksettu vero. **-verstas** *s.* **-vihko** *s.* vrt. työkirja 4. | Piirrä t:osi värikynällä porkkana ja

punajuuri! **-viikko** *s.* vrt. työpäivä. | 5-päiväinen t. 46 tunnin t. Sunnuntai on lopussa ja uusi t. alkaa. **-vimma** *s.* Pojalla oli oikea t. **-viranomainen** *s.* **-virasto** *s.* työasioita käsittelevä virasto. | T:t lähettävät ilmoituksensa kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriöön. **-vire** *s.* Olla hyvässä t:essä. Klion katse oli - - sotkenut sisäisen t:emme ilkeään epäsointuun SILL. **-vireinen** *a.* T. mies. **-vireys** *s.* **-virhe** *s.* **-virta** *s.* *sähk.* virta, joka kytketään toimintahetkellä viesti- ja sähköohjauslaitteissa välittämään merkinantoa tai antamaan herätteitä toisiin virtapiireihin; vrt. käyttövirta, lepovirta. **-voim|a** *s.* **1.** työntekijän voimavaroista, työkykyisyydestä tms. | Kansalaisten t. on valtakunnan erikoisessa suojeluksessa. Työntekijät myyvät t:ansa työnantajalle. Tuhlata t:ansa jonninjoutavaan näpertelyyn. Nuori mies, jolla on sekä t:aa että -taitoa. Olla täysissä t:issa. **2.** konkr:mmin työntekijöistä. | T:an tarjonta, kysyntä. T:an tarve. T:an pako maaseudulta. Eri tuotannonalojen kilpailu t:asta. Halpaa, liian kallista t:aa. Ala, jolla on puutetta pätevästä t:asta. Liike, jonka palveluksessa ei ole palkattua t:aa. Lakkovahdit koettavat estää vieraan t:an saapumisen työpaikalle. Tehdas joutui vähentämään t:aansa. Virasto, jonka t:at ovat riittämättömät. — *Yhd.* hevos-, ihmis-, lääkäri-, mies-, nais-, neekeri-, orja-, vankit.; rakennust.; lisä-, talkoo-, tilapäist.

työvoima|-asiat *s. mon.* T:-asiain hallinto. T:-asiain ylitarkastaja. **-neuvosto** *s.* kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriössä työvoima-asioissa neuvoa antavana elimenä toimiva neuvosto. **-piir|i** *s.* Työvoima-asiain hallintoa varten maa on jaettu t:eihin, joiden piiritoimistot johtavat ja valvovat työvoiman ja -välineiden käyttöä, työnvälitystä ja työttömyyden torjuntaa sekä seuraavat työmarkkinain kehitystä. **-pula** *s.* **-viranomainen** *s.*

työ|voitto *s.* **1.** painissa: ottelussa, joka ei pääty selkävoittoon, tuomarien tehokkaammin painineelle paremman "työn" ansiosta antama voitto, pistevoitto; vrt. työhäviö. | Sai t:voiton 3-0. **2.** *harv.* työnsäästöstä. | Menetelmä, jota käyttäen työ- ja aikavoitto on melkoinen. **-vouti** *s.* **-vuokra** *s.* työnä maksettu vuokra. **-vuoro** *s.* **1.** 8 tunnin t. T:jen pituus. T:n päättyminen, vaihtuminen. — *Erik.* henkilöt, jotka työskentelevät samassa työvuorossa. | Koko t. joutui sammuttamaan tulipaloa. **2.** korttipelissä. | Kukin joutuu t:llaan sekoittamaan ja jakamaan kortit. **-vuo|si** *s.* Koulun t. alkaa 1. p:nä syyskuuta. Siirtyi eläkkeelle 35 raskaan t:den jälkeen. A. on uurastanut parhaat t:tensa koulumiehenä.

työväen|aate *s.* vrt. työväenkysymys. | T:aatteen esitaistelija. — *Leik.* Sinä et ymmärrä yhtään t:aatetta [= mikä tässä on tarkoituksena, meidän näkökantaamme tms.]! **-apukassa** *s.* Huoltotoimintaa vähäväkisten auttamiseksi harjoittavat mm. köyhäinhoito, sairauskassa sekä monet t:apukassat. **-asia** *s.* T:n tulinen esitaistelija. **-asiainvaliokunta** *s.* Eduskunnan t. 'työväensuojelua, työaikaa yms. koskevia asioita käsittelevä valiokunta'. **-asunto** *s.* työläisasunto, vars. työnantajan työväelleen rakennuttama asunto. **-asuntoalue** *s.* **-hallitus** *s.* hallitus, jonka jäsenet (pääosaltaan) kuuluvat työväkeä edustaviin puolueisiin. **-huolto** *s.* työväkeen kohdistuva (vapaaehtoinen) sosiaalinen huolto. **-internationaali** *s.* **-johtaja** *s.* työväenjärjestöjen johtohenkilöistä. **-joukko** *s.*, tav. *mon.* Suurten t:jen kerääntyminen teollisuuskeskuksiin. **-järjestö** *s.* työväen poliittinen, ammatillinen tms. järjestö. **-kasarmi** *s.* työläiskasarmi. | Tehdaskaupunkien yksitoikkoiset t:t. **-kaupunginosa** *s.* **-kokous** *s.* **-kongressi** *s.* Kansainvälinen t. **-kortteli** *s.* Tehdaskaupunkien t:t. **-kysymys** *s.* kysymys työväen yhteiskunnallisen, taloudellisen ja valtiollisen aseman parantamisesta. **-lainsäädäntö** *s.* työlainsäädäntö. **-lehti** *s.* **-liike** *s.* Ammatillinen, poliittinen, sosiaalidemokraattinen t. **-liitto** *s.* Kansainvälinen, kristillinen t. **-luokka** *s.* työväestö yhteiskuntaluokkana. **-neuvosto** *s.* **1.** = työpaikkaneuvosto. **2.** työväen vallankumoustms. neuvosto. | Pietarin t. **-näyttämö** *s.* Paikkakunnan t:n ensi-ilta. **-opisto** *s.* varttuneiden opiskelijain oppilaitos, jossa vars. työväestöön lukeutuvat kansalaiset vapaa-aikoinaan, tav. iltaisin, hankkivat itselleen kansalaiselämässä tarpeellisia tietoja ja taitoja; vrt. kansalais-, vapaaopisto. **-opistolainen** *s.* työväenopistoa käyvä henkilö. **-piiri** *s.* T:en sivistysharrastukset. **-poliitikko** *s.* **-puolue** *s.* työväestön etuja ajava, tav. sosialistinen puolue. | Sosialistinen, kristillinen t. **-puute** *s.* **-pörssi** *s.* eräissä maissa työväen ammattiyhdistysten valtuutettujen hoitama toimisto, jonka tehtävänä on työnvälitys ja tilastojen laatiminen työmarkkinoista, työpörssi. **-ryhm|ä** *s.* Maan eri t:ien yhteistoiminta. **-sihteeristö** *s.* eräissä maissa työväenjärjestöjen perustama elin, joka antaa varattomille, erityisesti työväelle, maksutonta selvitystä oikeus- ja ammattiasioissa.

työväensuojelu *s.* avarammassa merk:ssä kaikki ne pääasiassa lainsäädäntöteitse järjestetyt toimenpiteet, joilla pyritään torjumaan työntekijälle työsuhteesta koituvia vaaroja ja haittoja sekä varaamaan hänelle mahdollisuuksia ruumiillisten ja henkisten voimiensa säilyttämiseen ja kehittämiseen; ahtaammassa merk:ssä = työsuojelu. **-lainsäädäntö** *s.* **-laki** *s.* **-näyttely** *s.* Työväensuojelu- ja huoltonäyttely.

työväen|talo *s.* työväenyhdistyksen omistama talo, jossa on toimisto-, kokous- ja juhlahuoneita ja us. myös ravintola. **-tapaturmavakuutus** *s.* tav. ⌒. **-teatteri** *s.* Tampereen, Turun t.

työväenvakuutus *s.* työväkeen kohdistuva sosiaalivakuutus. **-lainsäädäntö** *s.* **-laitos** *s.*

työväenyhdisty|s *s.* työväen nyk. vars. poliittinen yhdistys. | Porin t. T:ksen talo.

työ|väestö *s.* = seur. 2. — *Yhd.* tehdast. **-vä|ki** *s.* **1.** (jnk talon, laitoksen tms. palveluksessa olevat) työntekijät. | Käyttää palveluksessaan vierasta, tilapäistä t:keä. Isäntäväki söi yhdessä t:kensä kanssa. Tehdas, jossa on paljon t:keä. **2.** yhteiskuntaluokasta: vapaan työsopimuksen varassa olevat palkkatyöläiset tai heihin rinnastettavat, työväestö; joskus vain tehdastyöväestöä tarkoittaen. | Nykyisessä yhteiskunnassa ovat vastakkain "omistava luokka" eli por-

varisto ja t. T:en sanomalehdistö. T:en sivistysliitto 'työväen keskusjärjestöjen muodostama sivistysjärjestö'. T:en urheiluliitto 'Suomen työläisurheiluseurojen keskusjärjestö'. **3.** *yhd.* Kaivos-, leipomo-, maatalous-, metalli-, metsä-, puu-, tehdast.; rakennust.; ammatti-, palkkat. **-väline** *s.* työnteossa käytetty väline, työkalu, -ase. | Puusepän t:et. Hammaslääkärin tärkein t. on pora. Paperoimisessa tarvittavat t:et. — Jyrsinkoneissa käytettävä jakopää on varsin monipuolinen t. — *Kuv.* Työntekijä ei ole pelkkä työnantajan t. Tärkeimpänä t:enä lähetystoiminta käyttää sananjulistusta. — *Yhd.* puutarhat.; yleist. **-välineistö** *s.* Kirurgin t. **-välinevarasto** *s.* **-välipuhe** *s.* = työsopimus. **-väsymys** *s.* **-yhteisö** *s.* Vapaiden tutkijoiden muodostama hedelmällinen t. **-yhteys** *s.* Kristittyjen rukous- ja t. **-yhtiö** *s.* Kalastuksessa t:itä esiintyi eritoten yhteisnuottien käytössä. **-yksik|kö** *s.* **1.** *fys. tekn.* työn mittayksikkö. | T:köjä ovat mm. ergi sekä hevosvoima- ja kilowattitunti. T:ön lämpöarvo eli työn lämpöekvivalentti. **2.** *harv.* **a.** yksikkönä pidetty työsaavutus. | Miehen puku on pukutehtaassa t:-könä. Raaka-aineen menekki t:köä kohti tuotelajeittain laskettuna. **b.** työntekijöiden tms. muodostama yksikkö. | Pioneerijoukkojen t:könä pidetään 3—4 ryhmän vahvuista joukkuetta. **-ympäristö** *s.* **-yritys** *s.* yritys, jonka hoito vaatii ensisijaisesti työntekoa. | Metsätalous on pääomayritys, maatalous sen sijaan t.

tädilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* tätimäinen. | Vanhan neidin t. käytös. Antaa t:siä ohjeita. Neuvoi poikia t:sesti.

tädit|ellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* kutsua tädiksi. | Lapset t:televät vieraita naisia.

tädyke[78*] *s.* Veronica, tav. matalia tai matalahkoja naamakukkaisia ruohoja, joiden teriö on melkein säteittäinen, tätyruoho. | Orvon, pohjan t. — *Yhd.* keto-, kevät-, luhta-, nurmi-, oja-, pelto-, ranta-, rohto-, tunturi-, tähkät.

täh|de[78*] *s.*, us. *mon.* jäte, jäännös. **1.** käytetystä erästä jäljelle jäänyt (pieni) osa; raaka-aineen muokkauksessa tms. syntynyt vähäarvoinen tuote; *harv.* teollisuuden jätteistä. | Aterian, ruoan t:teet. Kynttilän t. Viinankeiton t:teet. Metsänhakkuussa syntyneet t:teet. T:teeksi jäänyt puuro. T:teeksi jääneet kangastilkut. Kiinteiden t:teiden säiliö. Sillä ei kyllä, kulla ei t:dettä SL. Rahasta jäi ostoksien jälkeen t:-dettäkin. Aikaa jäi vielä t:teeksikin. — *Erik.*, vars. *ruok.* jäljelle jääneestä käyttökelpoisesta erästä;)((käyttökelvoton) jäte. | Paistin t:teistä valmistettu keitto. — *Kuv.* jkn hylkäämästä morsiamesta tms. | En huoli toisen t:teestä. Lempo leskelle menevi, / Tuoni toisen t:tehille KANT. — *Yhd.* aterian-, happo-, kala(n)-, kasvis-, langan-, liha(n)-, nahan-, puun-, ruoan-t:teet; hakkuu-, palamis-, perkaamist:teet; teollisuust:teet. **2.** (turmeltunut tai vähäinen eheä) osa, joka jstak hävinneestä tai hävitetystä on jäänyt jäljelle. | Colosseumin t:teet. Jääkauden aikaisen ihmisen t:teitä löydetty. Nuotion t:teet. Likaisia lumen t:teitä tien vierillä. — Vihollislaivaston t:teet. Espanjan siirtomaiden t:teet. Baskit, iberiläisten kansojen pieni t. — *täh|teellä*, -teelle (adv. vanh. kans.) jäljellä, tallella. | Pienen pieniä rippeitä on tästä savolaisesta siirtokunnasta - - t:teellä L.KETTUNEN. - - nuori viini lasketaan uusiin leileihin, ja niin he molemmat t:teellä ovat UT[V]. — *Yhd.* kasvin-, lument:teet.

tähdekeitto *s. ruok.*

tähdekäs[66*] *poss.a.* (< tähti) tähtinen, tähdikäs. | T. taivas. T. ilta.

tähdeliha *s. ruok.*

tähdelle *adv.* — *panna tähdelle* panna merkille, huomata. | Palkolliset panivat t. isännässä tapahtuneen muutoksen. Tämän neuvon pani harakka t. [= otti varteen] KS. — *tähdelle pantava* merkille pantava. | T. pantava seikka. On t. pantavaa, että - -. **-panna** *v.* par. panna tähdelle. **-pano** *s.* merkillepano, huomaaminen, varteenotto.

tähdelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** *poss. harv.* < tähti. | Sanan t. [= tähdellä merkitty] kantamuoto. **2.** tärkeä, tarpeellinen, tähdelle pantava. | T. asia, kysymys, seikka, tehtävä. T:siä tietoja. T:sesti suoritettavat työt. Ilman t:stä syytä. Lapsen edun kannalta t:set toimenpiteet. Kansalle t:set asiat. Runouden tutkimukselle t. teos. Suomen kirjallisuuden t:simmät tuotteet. Maan t:simmät kaupungit. Asian tekee vielä t:semmäksi se, että - -.

tähden *postp.* (gen:n tai poss.-suff:n ohella) jk syynä, aiheena, aiheuttajana, vaikuttimena; *syn.* vuoksi, takia, johdosta. | Muiden, virkansa, työn paljouden, laiskuuden t. Uhrautui puhtaan rakkauden t. Menetti omaisuutensa huolimattomuuden t. Isä oli huolissaan poikansa sairauden t. Voi maailmaa pahennusten t. UT[V]. Matkusti kaupunkiin asioittensa t. Ikkunaa pidettiin kiinni kärpästen t. Häpeän veljeni t. [Egyptin] oli vallannut pelko heidän [israelilaisten] tähtensä VT. — Sen, tämän t. Minkä t.? Poika oli riidellyt isänsä kanssa ja lähti sen t. pois kotoaan. Hänen äänensä värisi sen t., että hänen oli kerrottava koko totuus. Sen t. että joukko-osastossa havaittiin kurin höltymisen merkkejä, julistettiin lomakielto. — *Erik.* **1.** lisämerk.: jk tarkoituksena, päämääränä. | Naida jku rahojen t. Olen kertonut totuuden sieluni rauhan t. Harrastaa kävelyä terveytensä t. **2.** jnk ansiosta. | Laite, joka on suosittu yksinkertaisuutensa t. Maapähkinät ovat ravitsevia rasvarunsautensa t. **3.** jnk hyväksi, eduksi, puolustukseksi tms.: puolesta. | Uhrautua lasten, aatteen t. Pakeni henkensä t. Tein sen sinun tähtesi. **4.** *turhan, tyhjän tähden* turhaan, aiheettomasti, suotta. | Teki pitkän matkan aivan turhan t. Joutui tyhjän t. epäillyksi. **5.** *herran, jumalan* tms. *tähden* huudahduksena, päivittelynä, siunailuna tms. | Älkää herran t. tehkö sitä! Älä herran t. lähde jäätä myöten! | Herran t.! Minun kelloni on varastettu. | Jumalan t., hiljaa! Menkää taivaan t. naimisiin ja asukaa vaikka kymmentä taloa TALVIO. Taivaan t., siellä on joku oven takana CANTH. Älä ihmeen t., Selma! KIVI.

tähden|lento *s. täht.* pienen kappaleen tunkeutuminen suurella nopeudella avaruudesta ilmakehään; vars. tämän aiheuttama juovamainen

valoilmiö; itse tällainen kappale; vrt. lentotähti. | T:lennot näkyvät yleensä 150—60 km:n korkeudessa. T:lentona näyttäytynyt meteoriitti. — Tulikärpäset sujahtelivat kuin t:lennot. Hänen julkinen toimintansa oli lyhyt kuin t. — *Kuv.* lyhytaikaisesta kuuluisuudesta tms. | Päättää t:lentonsa. Mario Lanza, t. musiikin taivaalla. Kulttuurilehdet ovat usein t:lentoja. **-lentoparv|i** *s. täht.* T:et 'jaksollisesti toistuvia samasta säteilypisteestä lähtöisin olevia parvina esiintyviä tähdenlentoja'. **-muotoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* tav. ⌒. | T. aukio. T. kipinä. T:sia pikkuleipiä. T. ratas. Poikkileikkaukseltaan t. mäntä. **-nimi** *s.* **-peitto** *s. täht.* = okkultaatio.

tähden|tää[8] *v.* -nys[64] *teonn.* korostaa. **1.** panna paino(a) jhk, painottaa. **a.** esityksessään kiinnittää (muiden) huomio jhk esityskohtaan, esittää tähdelliseksi. | T. jtak asiaa. T. jnk merkitystä, tärkeyttä. Puhuja, kokous t:si sitä, että - -. Erityisesti on syytä t., että - -. Lausunnossa t:nettiin opetuslaitoksen uudistamisen välttämättömyyttä. Uusi testamentti t:tää henkisen köyhyyden aatetta. T. tärkeitä sanoja harvennuksella. **b.** ed:een liittyen: kiinnittää huomionsa, kohdistaa harrastuksensa jhk, pitää tärkeänä, olennaisena. | Eräät kasvatusopilliset virtaukset t:tävät oppilaiden omatoimisuutta. **2.** olemassaolollaan tehdä selvästi huomattavaksi, lisätä jnk tehoa. | Käsialan alaspäin suuntautuvat kaaret t:tävät menneisyyteen kääntyviä ominaisuuksia.

tähdenväl|i *s.* tähdellä tai tähdillä erotettu kappale jtak sanoma- tai aikakauslehtiartikkelia. | T:ejä urheilumaailmasta [otsikkona].

tähderuoka *s.*

tähdet|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < tähti. | T. taivas. T. ilta. Tullitariffin t:tömät [= tähdellä merkitsemättömät] nimikkeet. — *Kuv.* T. epätoivo LEINO.

tähdik|äs[66*] *poss.a.* (< tähti) tähtinen, tähdekäs. | Linnunradan t:käimmät kohdat.

tähdistä|ennustaja *s.; syn.* astrologi. **-ennustamisoppi, -ennustamistaito** *s.* luuloteltu taito tähtien liikkeistä ja asennoista ennustaa tulevia tapahtumia ja ihmisten kohtaloita, astrologia. **-ennustus** *s.* **-lukija** *s.* tähdistäennustaja.

tähdistö[2] *koll.s.* < tähti. **1. a.** tähdet. | Maa ja taivaan t. KIVI. — *Kuv.* Elokuvataivaan kirkkainta t:ä. **b.** *täht.* = tähtikuvio. | Kalojen, Otavan t. **2.** nykyajan ritarikunnista käytetty nimitys. | Vaasan t. Sukkanauharitarikunta, Englannin korkein t.

tähditty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) käydä tähteen, tulla tähtiseksi. | Yötaivas t:y.

tähdit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* varustaa tähdellä tai tähdillä. | Kansantarujen mukainen taivaan t:ys. Nykysuomen sanakirjan t:etyissä hakusanoissa esiintyy astevaihtelu. | Tuli rauha. Rintapieli / täytyi joskus t. [kunniamerkillä] *MANN. — *Kuv.* Kukkien t:tämä nurmi. Ilonpilkkeet t:tivät vain harvoin hänen raskasta elämäänsä. Te olette t:täneet tietämme 'pitäneet yllä toivoamme tms.'.

täh|dyt[73*] *dem.s.*, vars. *runok.* < tähti. | Taivahan t:tyet K.LEINO.

täh|dätä[35*] *v.* **1.** *konkr.* T. jk jhk. T. jllak jtak. **a.** suunnata katseensa tai vars. (us. vain toisella silmällä tarkaten) jk esine määräkohteeseen, -pisteeseen, us. jhk siihen kohdistuvaan toimintaan valmistautuen. | T. silmänsä, katseensa maahan. T. kiikari, kamera jhk, jhk suuntaan. T. kamerallaan maisemaa. Karttaan merkittävään pisteeseen t:dättiin kahdesta tunnetusta maastonpisteestä. Maanmittari t:täsi suoran linjan. Sähköjohtojen riippuma määritetään t:täämällä pylväästä toiseen. Höylän terä näkyy ohuena viivana t:dättäessä höylän etupäästä pitkin pohjaa. Taittoriipunnassa jalat t:dätään melkein taaksepäin. Lehmä t:täsi sarvensa koiraa kohti. Hyvin t:dätty [heitto]kivi, isku, pisto. T:täsi kivellä toveriaan. Isännän t:täämä puukko lensi ovipieleen. — *Erik.* ampuma-aseen (sot. käsituliaseen) suuntaamisesta. | T. ja laukaista. T. (aseella) lintua, vihollista. T:täsi metsoa rintaan. T. (aseensa) maaliin. Tarkasti t:dätty laukaus, nuoli. **b.** avarammin: katsoa tai suunnata katseensa kiinteästi jhk. | T:täsi (silmillään) tulijaa. T. ovea kohti. Isäntä t:täsi kyntäessään kiinteästi vaon päähän. Silmät t:täsivät katonlakeen. - - t:täsi Ulrikkia silmiin ikään kuin Ulrikki olisi syyllinen KATAJA. — Jkn katse t:tää jkhun, jkta. **c.** ed:een liittyen: tähytä, tähystää. | T. meren ulapalle. T:täsi ikkunasta yli niittyjen ja peltojen. Isäntä kävi joka aamu kujalla t:täämässä, näkyisikö matkalaisia. **d.** sijainnista: olla suuntautuneena jhk, osoittaa jhk suuntaan. | Merta, jonka nielut t:täävät toisiaan kohti. Naarashirven kavioiden jäljet t:täävät suoraan eteenpäin. Omenapuun sisäänpäin ja ristiin t:täävät oksat. Pyssynpiippu t:täsi suoraan häntä kohti. [Miehen] alaleuka aina t:täsi toista olkapäätä kohden IVALO.

2. *abstr.* ja *kuv.* T. jk jhk, jtak vastaan. T. jhk, jnnek. **a.** henkilösubj:n ohella: suunnata toimintansa jhk, jtak varten tai vastaan, toimia jtak silmällä pitäen, pyrkiä jhk, jnk tilan saavuttamiseen, pitää jtak tavoitteenaan, tarkoituksenaan, päämääränään. | T. ivansa jkhun. Taikauskoa vastaan t:dätty näytelmä. Ruotsi-Suomea vastaan t:dätty liitto. T:täsikö hän (vihjauksellaan) minuun? — T. elämässään korkealle. Päämäärä, johon jku t:tää. Ymmärtänet jo, mihin olen (puheellani) t:dännyt! Urheilijamme t:täävät (harjoittelussaan) mestaruuskilpailuihin. — T. tuotantokustannusten alentamiseen. Maan itsenäistämiseen t:täävä liike. Lain tarkistamisella t:dättiin siihen, että - -. **b.** asiasubj:n ohella: suuntautua jhk, jtak vastaan, pitää jtak silmällä tai tarkoituksenaan, päämääränään. | Matkani t:tää Pariisiin. Letkaus, joka t:täsi erääseen sattuneeseen välikohtaukseen. Sotataktiikka, joka t:tää vihollisen moraaliin. Jeesukseen t:täävä profeetallinen ennustus. — Kauas tulevaisuuteen t:täävä työ. Opetus, joka t:tää käytännön toimialoille. Kauas t:täävä ajatus. Pitkälle t:täävät uudistussuunnitelmat. — Pysyvään rauhaan t:täävät pyrkimykset. Vähävaraisten verotaakan keventämiseen t:täävät ehdotukset. Yhdistyksen politiikka t:täsi siihen, että - -.

tähkistö[2] *koll.s.* < tähkä. | Piirtoheinän t.
tähki|ä[17] *v.* tehdä tähkää; olla tähkällä. | Ohra, vehnä t:i. T:vä laiho.
tähkiö[3] *s.* Phleum, heinäkasveja, joiden yksikukkaiset tähkylät ovat liereänä, karkeana kerrannaisena valetähkänä. — *Yhd.* nurmi-, tunturit.
tähkyl|ä[15] *s. kasv.* heinä- ja sarakasveista: pieni tähkä. | Heinäkasveilla on t:än tyvessä kaleet ja joka kukan tyvessä helpeet. Kaksikukkainen t. Röyhyssä olevat t:ät. Ohran tähkät ovat muodostuneet yksikukkaisista t:öistä.
-tähkyläinen[63] *poss.a.* Kaksi-, kolmi-, 10-t.; harva-, moni-, runsas-, tiheät.; litteä-, pienit.
tähkylä|perä *s. kasv.* vrt. kukka-, tähkäperä. | T:perillä lapakossa kiinni olevat tähkylät. **-rivi** *s. kasv.* Nelitahkoisen ohran t:t.
tähk|ä[11(*)] *s.* kukinto, jossa on pitkä kukkalapakko ja perättömät kukat. | Pajun, saran t:ät. Emikukkia sisältävä t. Puikelo ja norkko ovat t:än erikoismuotoja. Kerrannainen t. 'tähkämäinen tähkylöiden muodostama kukinto'; vrt. röyhy. — *Erik.* eräiden viljakasvien kerrannaisista tähkistä, myös jyviä sisältävinä (ja korresta irrallaan olevina). | Ohran, rukiin, vehnän, maissin t. Ruis tekee t:ää. Kevätvilja teki jo t:ää. Vehnä tulee t:älle. Ohra on t:ällä. T:ien kokoaminen pellolta viljanleikkuun jälkeen. Ei siitä rikastu, että t:iä noukkii, eikä siitä köyhdy, että vieraan ruokkii SP. — *Yhd.* ohran-, ruis-, rukiin-, vehnänt.; emi-, hedet.; latvat.; noki-, valkot.
tähkäidäntä *s. maat.* tähkässä olevien jyvien itäminen.
-tähkäi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Harva-, himmeä-, kalju-, karhea-, liereä-, paksu-, pitkä-, puna-, raskas-, sileä-, tiheä-, valko-, vihreät.; yksi-, monit.; erit.
tähkä|jauhot *s. mon.* puiduista tähkistä jauhetut hätäleipäjauhot. **-kuu** *s.* muinaisheprealaisesta aabib-kuukaudesta käytetty nimitys. | Ota vaari abib- eli t:sta, että pidät Herralle, sinun Jumalallesi, pääsiäistä VT[V]. **-lahna** *s. kal.* = kesä-, lehtilahna. **-lapakko** *s. kasv.* tähkän lapakko, josta perättömät kukat tai tähkylät lähtevät.
tähkälletulo *s.* Viljan t.
tähkällinen[63] *poss.a.* Peltokortteen t. ja tähkätön varsi. T. korsi.
tähkä|lude *s.* Miris dolabratus, eräs viljan tuholainen. **-meri** *s. kuv.* tähkällä olevasta viljasta. | Kullankeltainen t. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* T. kukinto. Ukontattaren tiheä t. terttu. Rantakauran t. röyhy. T:sesti ryhmittyneet tähkylät. **-n|nostin** *s. maat.* lakoviljaa koneella leikattaessa käytettyjä laitteita, jotka kohottavat viljaa niin paljon, että terä voi leikata sen katkomatta tähkiä ja tukkeutumatta. **-perä** *s. kasv.* vrt. kukka-, tähkyläperä. | Hennon niittyvillan t:t. **-päinen** *a.* T. olki, vilja. **-pä|ä** *s.* vars. jyvällä oleva viljan tähkä. | Ruis varisi t:istä peltoon. Halla tuhosi t:ät. - - hänen [Jeesuksen] opetuslapsensa katkoivat t:itä, hiersivät niitä käsissään ja söivät UT. Poimia pudonneita t:itä. Pelloilla töröttävät kuhilaat täysine, kypsyneine t:ineen KATAJA. Korea kotoinen leipä, jos on täynnä [jyvättömiä] t:itä SL. **-suomu** *s. kasv.* sarakasvien tähkän tai tähkylän yksityisen kukan suojussuomu; vrt. helve. **-sääski** *s.* Clinodiplosis aurantiaca, eräs viljan tuholainen.
tähkätön[57] *kar.a.* Peltokortteen t. ja tähkällinen varsi. Ei t:tä helluntaita eikä jyvätöntä juhannusta SP.
tähkä-ärviä *s.* Myriophyllum spicatum, ärviä, jonka kukat muodostavat pitkän tähkämäisen kukinnon.
täh|ti[8*] *s.* **I. 1.** taivaankappale, joka silmään näyttää loistavalta pisteeltä (kiintotähti, kiertotähti, pyrstötähti); myös vastaavista näkymättömistä taivaankappaleista. | Muuttuvat t:det 'tähdet, joiden valovoima vaihtelee'. Uudet t:det l. novat. Sirkumpolaariset t:det. Sammuneet t:det. 8. suuruusluokkaa oleva t. T:den rata. Otavan seitsemän t:teä. Betlehemin t. 'joulutähti'. T:det loistavat, tuikkivat, kiiluvat, kimmeltävät, välkkyvät. T:det syttyvät (illan tullen). T:det sammuvat, kalpenevat, vaalenevat, himmenevät (päivän valjetessa). T:tien tuike, välke, valo. Kirkas, vilkkuva, väräjävä t. Illan, yön t:det. Taivas käy, menee t:teen 'taivaalle syttyy tähtiä'. Taivas on t:dessä. Taivas tuikkii t:dessä. T. lentää [meteorista]. Katsella t:tiä, t:tiin. Purjehtia t:tien mukaan. T:tien palvonta uskontomuotona. T:distä ennustaminen. Lukea t:distä [= ennustaa tähtien asennoista] ihmiskohtaloita. — Tällä t:dellä 'maapallolla'. Päivän t. 'aurinko'. — *Yhd.* aamu-, ilta-, joulu-, koin-, pakkas-, syys-, talvit.; (täht.) kaksois-, kierto-, kiinto-, lento-, pyrstö-, päät.; kohtalon-, syntymät.

2. vertauksissa ja kuv. sanonnoissa. **a.** tähden kirkkautta ja valaisukykyä tai -tapaa ajatellen. | Jääkiteet hohtavat kuin t:det. Kaukaiset katulamput vilkuttivat kuin t:det. Silmät loistivat kuin t:det. T:tinä säteilevät silmät. [Tyttö] jonka otsalla loisti totuuden t. AHO. Hän, vaaroissamme kirkkain toivon t. *CAJ. - - t:teä yhtään ei eloni tiellä KRAMSU. Pienikin t. pimeässä paistaa SL. **b.** paitsi tähden valoa, kirkkautta sen näennäistä taivaalla tapahtuvaa kiertoliikettä ajatellen jkn maineesta, elämänurasta tms. | Napoleonin t:den noustessa. Runebergin t:den ollessa kirkkaimmillaan. V. 1851 Lamartinen valtiollinen t. laski lopullisesti. **c.** astrologisiin käsityksiin perustuen. | Jk on kirjoitettu t:tiin '(ennalta) määrätty tapahtuvaksi'. Näin odotettiin käyvän, mutta toisin oli t:tiin kirjoitettu. Jku on syntynyt onnettomien t:tien alla 'koviin kohtaloihin'. Työ saatiin suorittaa onnellisten t:tien alla 'suotuisissa olosuhteissa, onnellisissa merkeissä'. Naturalismin t:tien alla [= merkeissä, vallitessa] syntyneet teokset. — *Yhd.* kohtalon-, syntymät. **d.** tähtien korkeutta, etäisyyttä ajatellen. | Pyrkiä t:tiin. Tavoitella t:tiä 'asettaa tavoitteensa saavuttamattoman korkealle'. Yhtä hyvin voisit toivoa taivaan t:teä kuin sitä tyttöä. Ei tavoitella t:tiä, / niit' ihaellaan vain *MANN. Runoilija, joka kulki pää t:tien tasalla. **e.** tähtien suurta lukumäärää ajatellen. | - - niin suuri paljous [ihmisiä], kuin on t:tiä taivaalla UT. **f.** ajatellen tähteä, joka johdatti Itämaan viisaat Kristuksen seimelle, tai yl. tähtiä tienviittoina. | Vapaus ihmisyyden johtavana t:tenä. Hän seurasi kahta

t:teä: tiedettä ja isänmaata. — *Yhd.* johto-, tunnust. **g.** ihmisen alkuperää ja kuolemanjälkeistä elämää koskeviin kuvitteluihin ja uskomuksiin liittyen. | Oi, vieraita oomme me ihmiset / kuin eri t:dillä syntynehet LEINO. - - t:tein tuolla puolen / toisen kodon saamme J.GRANLUND. Vanha nuorimies viettää häänsä jälkeen kuoleman t:tien tanssissa KIVI. **h.** paikallisuutta ilmaisten. | Italian t:tien alla 'Italiassa'. Täällä, Pohjan t:den alla, / on nyt kotomaamme J.GRANLUND.

3. *kuv.* jnk alan etevimmistä edustajista, vars. tunnetuista esiintyvistä taiteilijoista, urheilijoista, kaunottarista tms.; jnk teatterin, yhtyeen kannattavista voimista, näytelmän pääosien esittäjistä; *erik.* kuuluisista elokuvanäyttelijöistä. | Ihailtu t. Nouseva t. 'henkilö, jonka merkitys tai maine on kasvamassa'. Politiikan t:det. Taiteen t:det. Teatterin t:det. Oopperan loistavin t. Shakespeare-näytäntöjen t:det. Ida Händel, viulunsoiton kirkkaita t:tiä. Elokuvataivaan, Hollywoodin t:det. Helsingin Voimistelijain uusi t. T:det kotioloissaan. T:tien nimikirjoitusten keräily. — Tanssisalin, juhlan t. — *Harv.* muista kuin ihmisistä. | Koirakanta, josta voidaan kehittää t:tiäkin. — *Yhd.* elokuva-, filmi-, laulu-, maraton-, näyttämö-, ooppera-, radio-, revyy-, televisio-, tennis-, urheilu-, varieteet.; (pika)juoksija-, (puoli)maileri-, urheilijat.; lapsi-, mies-, naist.; loisto-, suurt.

4. tuikkivaa tähteä muistuttavista säteittäisistä kappaleista tai kuvioista, joissa on vähintään kolme (keskipisteeseen päin levenevää) sakaraa. | T:det, pyörylät ym. koristekuviot. Vaakunan kolme kultaista t:teä. Tanhuajien muodostama t. Leikata paperista t:tiä. Joulukuusen [latvaan asetettava] t. Daavidin t. 'kuusikanta juutalaisten ja Israelin valtion tunnuksena'. Punainen t. 'kansainvälinen liitto, jonka tarkoituksena on eläinten hoitaminen sodassa'. Engelmannin t. ja muut kaunoluistelukuviot. — *Yhd.* jää-, kaari-, lumi-, paperit.; kulta-, punat.; joulut.; neuvostot. — *Erik.* **a.** typografisena merkkinä (*) osoittamassa mm.: a) että tekstin ko. kohtaan liittyy jk huomautus, b) syntymäaikaa sitä numeroin ilmaistaessa, c) *kiel.* että sanan muoto on teoreettisesti konstruoitu; *syn.* asteriski. | Ne laskutehtävät, jotka on tarkoitettu lukioluokkalaisille, on merkitty t:dellä. *25. 3. 1933. Äänteenmuutos *mendäk > mennä. T:den käyttö kirjoitelman eri osien välillä. **b.** eräiden väkijuomien (pullon etiketissä olevana) laadun merkkinä. | Kolmen t:den konjakkia. Yhden t:den jaloviinaa. **c.** upseerien kauluslaatoissa olevista arvonmerkeistä, meillä vars. heraldisista ruusukkeista. | Vänrikin t:det. Kaksi suurta t:teä kummassakin kauluslaatassa. **d.** (vars. tähden muotoisista) kunniamerkeistä. | Kaularistit, t:det ja suurristien olkanauhat. | Tuli rauha. Täytyi t. / rintaan panna toisinaan *CAJ. — *Yhd.* rintat. **e.** *ruok.* vars. eräistä pikkuleivistä. | Muoteilla valmistetut t:det ja puolikuut. — *Yhd.* kerma-, mauste-, voit. **f.** eräiden työvälineiden osien nimenä. | Niittyäes, jossa on nelikärkiset terät, t:det. — *Yhd.* terät. **g.** *sähk.* Kytkeä t:teen, vrt. tähtikytkentä. Vaihtovirtamuuntajan t:teen kytketyt sekundäärikäämitykset. Hehkulamppujen kytkeminen t:teen. **h.** eräiden kasvien ja eläinten nimissä. | Talven t. 'Eranthis hiemalis, Keski-Euroopan vuoristoissa kasvava pieni vanakasvi'. — *Yhd.* alppi-, metsä-, vesit.; käärme-, merit. **i.** kipinöistä tms. valoilmiöistä; myös (ilotulitus)pakkauksista ja aineista, jotka sytytettyinä alkavat säkenöidä. | Ahjon kuuma rauta heitti hehkuvia t:tiä ympärilleen. T:tien valmistamisessa käytetty salpietarijauhe. — *Kuv.* Nähdä, laskea t:tiä [silmän tienoille sattuneen iskun vuoksi].

II. täplä, pilkku, merkki. **1.** eläimen, vars. hevosen otsakarvoissa oleva valkoinen täplä; vrt. laukki, läsi, piirto, pilkku. | Kapea, pieni t. T:den aihe 'pieni, epäselvästi ympäristöstä erottuva tähti'. — *Yhd.* otsat. **2.** 8—14-vuotiaiden hevosten etuhampaisiin jyväkuopan kohdalle syntynyt ruskehtava tai keltainen pilkku. **3.** *kal.* nuotan yläpauloihin ja köysiin asetettuja merkkejä, joiden tarkoituksena on tasaisen vedon aikaansaaminen. | Kapeiden tuohilevyjen käyttö t:tinä.

tähti|aika *s.* maan pyörimisestä kiintotähtien (oik. kevätpäiväntasauspisteen) suhteen laskettu aika; vrt. aurinko-, keski-, kelloaika. | Münchenin t. T:aikaa näyttävä kello. **-anis** *s.* Illicium, Itä-Aasiassa ja Pohjois-Amerikassa kasvavia puu- ja pensasmaisia kasveja, vars. I. verum, Kiinassa viljelty pensas, jonka kahdeksansäteisen tähden muotoisia palkohedelmiä käytetään mausteena; tällainen hedelmä; siitä saatu mauste. **-anisöljy** *s.* **-asem|a** *s. täht.* tähden (tähtien) sijainti taivaanpallolla tai avaruudessa. | 7500 t:aa käsittävä luettelo. Absoluuttisten t:ien määritys. **-asutuslaji, -asutustyyppi** *s. täht.* = populaatio 4. **-aukio** *s.* aukio, jolta kadut lähtevät säteittäisesti. | Place de l'Étoile, Pariisin kuuluisa t. **-avaruu|s** *s.* T:dessa vallitsevat luonnonlait. **-ennustus** *s.* tähdistäennustus; horoskooppi. **-en|tutkija** *s.* tähtitieteilijä. | T. Kopernikus. **-fysiikka** *s.* = astrofysiikka. **-holvi** *s.* **1.** *rak.* goottilainen holvi, jossa ruoteet muodostavat tähtimäisen kuvion; vrt. ristiholvi. | Kirkon t:t. **2.** *kuv.* tähtitaivaasta. | T:n alla. **--il|ta** *s.* tähtinen ilta. | Talven kirkkaat t:lat. **-joukko** *s.* **1.** *täht.* lähellä toisiaan olevien lukuisten ja fysikaalisesti yhteen kuuluvien kiintotähtien muodostamia joukkoja, tähtiryhmä; vrt. tähtisumu. | Pallonmuotoinen t. Kravun tähtikuvion keskellä oleva t. **2.** yl. tähdistä. | Taivaan t. KIVI. **-jumala** *s. myt.* tähti palvottuna jumaluutena. | Assyyrialais-babylonialaiset t:t. Auringonhaltija ym. t:t. **-järjestelmä** *s.* **1.** Kirjaluettelossa noudatettu t. Italian näyttämötaiteessa vallinnut t. — Vars. **2.** *täht.* = tähtikunta.

tähti|kartta *s.* tähtitaivasta esittävä kuva, taivaankartta. | Nykyisin t:kartat valmistetaan valokuvausmenetelmällä. **-karv|a** *s. kasv.* yl. lyhytvartisia karvoja, joiden latva on tähtimäisesti haarainen, suomukarva. | Harmia, t:oista harmaa ruoho. **-karvai|nen** *a. kasv.* vrt. ed. | T. varsi. T:set lehdet. **-kat|to** *s. kuv.* tähtitaivaasta. | Yöpyä t:on alla. **-kaukoputki** *s.* **-kiikari** *s.* teodoliitti. **-kirjaaja** *s.* Pityogenes, kaarnakuoriaisia, joiden syömäkuviot ovat tähtimäisiä. |

Kuusen t. Nelihampainen t. **-kirk|as** *a.* pilvettömästä tummasta ilta- tai yötaivaasta (jolla tähdet näkyvät selvästi). — *Harv.* tähtimäisen kirkas. | T:kaat silmät. **-kolmiokytkin** *s. sähk.* sähkövirtakytkin, joka kytkee käämityksen käynnistettäessä tähteen ja käytössä kolmioon. **-kukka** *s.* kasveista, joiden kukka tai kukinto muistuttaa muodoltaan tähteä, vars. metsätähdestä ja asterista. **-kunta** *s. täht.* tähti-, linnunratajärjestelmä. | Andromedan kierteissumu on meidän Linnunratamme kaltainen t. **-kupu** *s. kuv.* tähtitaivaasta. | T. kaartui syvän sinisenä. **-kuva** *s. harv.* = seur. **-kuvio** *s.* **1.** *täht.* toisiinsa liittyviksi ajateltujen tähtien muodostama kuvio, tähdistö, konstellaatio. | Leijona, Orion ym. t:t. Kassiopeia, eräs Linnunradan t. Markab, toisen suuruusluokan tähti Pegasuksen t:ssa. **2.** tähden (ks. tähti I.4) muotoinen tai sitä muistuttava kuvio. | 5-kärkinen t. T:t pöytäliinan koristeina. Tähtikirjaajat kaivavat t:nsa kaarnan alle. **-kytken|tä** *s. sähk.* kolmivaiheisten vaihtovirtageneraattorien, -moottorien yms. kojeiden kytkentä, jossa kytkentäkuvio on (3-sakaraisen) tähden muotoinen. | Suorittaa t. T:nässä oleva generaattori. Käynnistimen kytkeminen t:tään. **-köyhä** *a.* → vähätähtinen. | T:t avaruuden osat. **-lip|pu** *s.* Yhdysvaltain lipusta käytetty nimitys. — *Kuv.* T:un edustajain saavuttamat olympiavoitot. **-loisto** *s.* **-luettelo** *s. täht.* kiintotähtien luettelo, josta ilmenee niiden asema taivaanpallolla sekä suuruus ja spektriluokka. **-luok|ka** *s.* vrt. tähti I.3. | T:an laulajatar, voimistelija. T:kaan kuuluva lattiamaali. **-löytö** *s.* Heidi Krohn, kotimaisen elokuvan uusi t. **-maailma** *s.,* vars. *ylät.* tähtikunta; tav. *mon.* maailmankaikkeudesta. | T:mme on kuin pisara äärettömyyden rannattomassa tyhjyydessä. — Avaruuden t:t. **-makaroni** *s.* tähdiksi (ks. tähti I.4) tehtaassa valmistettu makaroni(laatu). **-mannekiini** *s.* vrt. tähti I.3. | Diorin t:t. **-ma|to** *s.* T:dot 'Gephyrei, meressä eläviä, sukamatoja muistuttavia matoja'. **-meri** *s. kuv.* Taivaan t. **-merkki** *s.* T. eli asteriski. **-mittaus** *s. sot.* tykistössä: napapohjoisen määritys jnk tähden avulla. **-moottori** *s. tekn.* polttomoottori, jossa sylinterit ovat säteittäin samassa tasossa saman akselikammen ympärillä; vrt. rivi-, V-moottori. | Lentokoneen ilmajäähdytteinen t. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* T. kukka, teriö, sammal. T:set solut. Tähtikirjaajan t:set syömäkuviot. T. rakennus. T:set valoilmiöt. T:sesti pykälälaitainen luotti. Kukinnon t:sesti sijaitsevat suojuslehdet.

tähtimö[2] *s.* Stellaria, kohokkikasveihin kuuluvia pienehköjä valkokukkaisia ruohoja. | Pohjan t. — *Yhd.* heinä-, kevät-, lehto-, luhta-, metsä-, pihat.

tähtinen[63] *poss.a.* T. taivas. T. yö. — *Yhd.* puna-, vaaleat.; neli-, seitsen-, 3-t.

tähti|nimike *s.* tullitariffissa tähdellä varustettu nimike, johon kuuluvista tavaroista suoritetaan korotettu tai alennettu yksikkötulli; vrt. tähtitulli. **-ohra** *s.* kuusitahkoinen ohra. **-otsa** vrt. tähti II.1. **1.** *s.* Hevosen t. **2.** *a.* = seur. | T. lehmä. — *S:sesti.* Käännä orhiltani, / t:ltani, / taapäin kengät *MANN. **-otsainen** *a.* T. hevonen. **-parallaksi** *s. täht.* ks. parallaksi 1. **-pari** *s.* Silmien t. KIVI. Audrey Hepburn ja Gregory Peck Loma Roomassa -filmin t:na. **-pelaaja** *s.* Unkarin jalkapallomaajoukkueen t:t. **-pilvi** *s.* Linnunradan tähdet ovat paikoin niin tiheässä, että ne näyttävät paljaalle silmälle t:ltä. **-piste** *s. sähk.* = nollapiste 4. **-po|ika** *s.,* tav. *mon.* Jeesuksen syntymään liittyvää mysteerinäytelmää joulun aikaan esittäviä poikia, joilla on mukanaan kynttilällä valaistu joulutähti; *syn.* tiernapoika. | Esiintyä t:ikana koulun juhlassa. T:jat vaelsivat ennen talosta taloon ja keräsivät rahaa esityksestään. **-pyörä** *s. tekn.* **1.** tähden muotoinen pyörä. **2.** planeettapyörä. **-raketti** *s.* tähtiä säkenöivä raketti (ilotulitus- tai merkinantovälineenä). **-rikas** *a.* → (moni-, runsas)tähtinen, tähdekäs. **-rintai|nen** *a.* T. virkamies; vrt. tähti I.4.d. T. urheilija 'jonka paidassa on tähti seuransa merkkinä'. — *S:sesti.* T:set [= Helsingin IFK:laiset] saavuttivat TPS:sta ylivoimaisen voiton. **-ruusuruoho** *s. vanh.* törmäkukka. **-ryhmä** *s.* **1.** *täht.* = tähtijoukko 1. | Seulasten t. **2.** lähekkäin näkyvistä tähdistä käytetty nimitys. | Otavan t. **-sade** *s.* Suurista tähdenlentoparvista syntynyt t. Raketin aiheuttama t. — Itsenäisyyspäivän t. 'runsas kunniamerkkien jako'. **-sikermä** *s.* tähtijoukko. | Pallonmuotoinen t. **-silmä** **1.** *s.* Tytön siniset t:t. Atsalea avasi t:nsä. **2.** *a.* = seur. | T. lapsi. — *S:sesti.* Elokuvan t:t. **-silmäi|nen** *a.* T:set balettitytöt. **-sipuli** *s.* = mehitähti. **-spektri** *s. täht.* **-sumu** *s. täht.* himmeävaloisia, tav. vain kaukoputkella näkyviä pilvimäisiä muodostumia tähtitaivaalla, nebuloosa. | Galaktiset [= Linnunradan järjestelmään kuuluvat] t:t. Lyyran, Orionin t. **-systeemi** *s. täht.* = tähtijärjestelmä.

tähti|taivas *s.* tähtinen taivas. | Talvinen t. Eteläinen t. 'tähtitaivaan eteläinen puolisko; eteläinen taivaanpallonpuolisko'. T:taivaan ihmeet. Kartta t:taivaasta. — *Kuv.* Uusia tähtiä urheilun t:taivaalla. **-talvikki** *s.* Pyrola uniflora, talvikki, jolla on vanan latvassa yksinäinen kukka. **-tarh|a** *s. ylät.,* tav. *mon.* taivaan tähdet (tähtikuvioiden muodostamana kokonaisuutena). | Taivaan t. - - kun hän kohotti katseensa ylös t:oihin, vilkuttivat sieltä tuhannet taivaankynttilät WILKUNA. Säveltaide yksilön rajoja ratkovana, t:oja syleilevänä LEINO. Tähtäävät katseensa t:ojen taa, kohti aatteiden avaruuksia AHO. Ah, sinne t:ain taa [= taivaaseen] / pois murheen maasta muuttaa saa! SIIONIN KANNEL. **-telt|ta** *s. kuv.* tähtitaivaasta. | T:an korkeen alla KIVI. **-tiede** *s.* taivaankappaleiden fysikaalisia ja kemiallisia ominaisuuksia, niiden todellisia ja näennäisiä liikkeitä ja näiden lakeja tutkiva tiede, astronomia. **-tieteelli|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed.; *syn.* astronominen. | T:set havainnot, tutkimukset. Herschelin t:set löydöt. Määrittää t:sesti jnk paikan maantieteellinen pituus. T. [= taivaankappaleiden liikkeisiin ja sijaintiin perustuva] merenkulkuoppi. T. [= tähtitieteellisissä tutkimuksissa käytetty tav. tähtiaikaa tai keskiaurinkoaikaa osoittava] kello. T. kartta, kaukoputki, observatorio. — *Kuv.* suuruutta, vars. suurta lukumäärää tarkoittavissa ilmauksissa. | Kustannusarvio, sotakorvaus nousi t:siin lukui-

hin, summiin. T:siin mittoihin kohotetut ponnistukset. **-tieteilijä** *s.* tähtitieteen tutkija tai harrastaja, astronomi. **-tiheys** *s. täht.* kiintotähtien lukumäärä avaruusyksikössä. **-torni** *s.* tähtitieteellinen observatorio. | Greenwichin t. **-tulli** *s.* tähtinimikettä koskeva tulli, jota valtioneuvostolla on oikeus korottaa tai alentaa määrärajaan saakka. | Kiinteät tullit ja t:t. Perunajauhon t. **-urheilija** *s.* huippu-urheilija. **-urheilu** *s.* huippu-urheilu. **-valo** *s.* Kulkea t:ssa. Taivaan katto säihkyvine t:ineen. — *Raut.* takavalona siipiopastimissa käytetty pienestä pyöreästä aukosta näkyvä väritön valo. **-valokuva** *s. täht.* tähdistä kaukoputkea apuna käyttäen otettu valokuva. **-valokuvaus** *s. täht.* **-vene** *s.* eräs kilpapurjevene(tyyppi). **-virkkau|s** *s. käs.* tähtikuvioiden virkkaus; virkatut tähtikuviot. | T:ksella valmistettu sängynpeite. **-vuorokausi** *s.* aika, jossa Maa tekee täyden kierroksen akselinsa ympäri; vrt. aurinkovuorokausi. | T. on 23 t 56 min 4 s keskiaurinkoaikaa. **-vuosi** *s.* auringon näennäinen kiertoaika maan ympäri kiertotähtien suhteen; vrt. aurinko-, kuuvuosi. | T. on 365 vrk 6 t 9 min 9 s. **-vyö** *s. kuv.*, vars. *runok.* linnunrata; us. yl. tähdistä. | Linnunradan t. Taivahalla kirkkahasti kimaltelee t., / yli Suomen lepää synkkä Nuijasodan hallayö KRAMSU. Lupausten t. / loistaa, vaikk' on synkkä yö AK. **-väli** *s.* — *Täht.* matka, jonka päästä Maan radan keskisäde näkyy 1 kaarisekunnin kulmassa, parsek. **-yö** *s.* Haaveilla, vaeltaa t:ssä. T:n valo, välke. **-öinen** *a.* T. erämaa, maisema.

tähtäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < tähdätä. *(1.a.)* Maanmittari t:i linjaa suoraksi. T. haulikollaan jtak. *(b.)* Silmät t:ivät uteliaina eteenpäin. - - istui Aapo, tuolloin, tällöin t:len tarkasti erästä - - tyttöä KIVI. *(c.)* T. taivasta. T. metsän taakse. *(d.)* Uimakopit t:ivät merelle. *(2.a.)* Virka, johon hän t:ee. Mihin oikein puheellasi t:et? *(b.)* Tähtitullien poistamiseen t:evä toiminta. T:eviä ja kaksimielisiä sanoja.

tähtäimetön[57] *kar.a.* < tähtäin. | T. ase.

-tähtäiminen[63] *poss.a.* < tähtäin. | Avo-, reikät.

tähtäi|n[56] *väl.* < tähdätä. **1.** T:mellä varustettu kompassi. Maanmittarin maastoon asettamat t:met. Valokuvauskoneen t. eli etsijä. Valokuvaaja sai t:meensä kiintoisan kohteen. — *Erik.* ampuma-aseen piipun peräpäässä oleva laite, jonka hahlo tähdättäessä saatetaan jyvän ja maalipisteen määrittämään linjaan. | Tavallisen t:men osat: tähtäinjalka, tähtäinkehys ja asetin. Siirrettävä t. Kiväärin, konekiväärin, pistoolin t. T. ja jyvä. Asettaa t. määrämatkalle. Määräetäisyyttä vastaava t. 'tähtäimen asento'. Ampua eri etäisyyksiltä samalla t:mellä. T:men [= tähtäimen asennon] vaihto. Ottaa tarkka t. maaliin. Maali on t:messä. Jänis oli t:messä. Sai metson t:meensä. — *Yhd.* avo-, diopteri-, kehä-, kiikari-, läpi-, peili-, reikä-, tanko-, yleist. **2.** *kuv.* **a.** *olla* jkn, jnk, jklla, jllak *tähtäimessä* a) olla jkn, jnk tarkoituksena, päämääränä. | Yhtiön perustaminen oli hänen t:messään. Urheilija, jolla on t:messä mestaruuskilpailut. Hänellä on jotakin erityistä t:messä. Nurmi asetti t:meensä mailin ennätyksen. b) olla jkn, jnk hyökkäyksen kohteena, maalina. | Juomingit, korttipeli ja tanssit maailmanparantajan t:messä. Tyrannia oli vapausliikkeen t:messä. **b.** muuta käyttöä. | Pitkällä t:mellä 'pitkäaikaisen kehityksen huomioon ottaen, kauas tähdäten, kauaskantoisesti'. Pitkällä t:mellä tapahtuva talouselämän suunnittelu. Pitkällä t:mellä edullinen. Toimia pitkällä t:mellä. Pitkän t:men ohjelma. — Yritä katsella asioita vastustajasi t:mestä!

tähtäin|jalka *s.* ampuma-aseen tähtäimen osa, johon tähtäinkehys on saranoitu ja jossa on asetinta varten portaita eri etäisyyksiltä ampumiseksi. **-kehys** *s.* ampuma-aseen tähtäimen osa, jossa asetin liikkuu. **-laite** *s.* ampuma-aseen tähtäimen ja jyvän yhteisnimitys. **-tanko** *s.* tankomainen tähtäinkehys.

tähtäy|s[64] *teonn.* < tähdätä, vars. 1.a. | Suorittaa t. jstak pisteestä. T:ksiä varten rakennettu torni. Suorassa kulmassa keskenään olevat t:kset 'tähtäyslinjat'. Pisteen koordinaattien määritys siitä kolmeen tunnettuun pisteeseen tehtyjen t:ksien avulla. Kameran t. Varpunen otti t:ksen räystäälle. — Ottaa tarkka t. jhk. T:stä vaikeuttava piipun kuumeneminen. Harjoitella t:stä. Saada tarkka t. — *Yhd.* (maanm.) eteenpäin-, taaksepäint.

tähtäys|asento *s.* T. makuulta ammuttaessa. Kamera t:asennossa. — *Voim.* T:asennossa [= silmän korkeudella vaakasuoraan eteen suunnattuna] oleva sauva. **-aukko** *s.* aukko, jonka kautta tähtäyslinja suunnataan. **-jana** *s.* ampuma-aseen jyvän ja hahlon välinen etäisyys. **-järjestelmä** *s.* Kameran t. **-kiikari** *s.* **-koje** *s.* Diopteri t:ena. **-kompassi** *s.* = bussoli. **-kulma** *s.* **-laite** *s.* **-linja** *s.* Kiikarin t. 'tähtäysviiva'. Maastoon merkitty t. **-piste** *s.* tähtäyksen kohteena oleva (maaston)piste. | Vihollispesäke, torni t:enä. Edullisia t:itä tarjoava maasto. Asemapisteen ja t:en välinen korkeusero. Määrittää t. — *Kuv.* Vanha kastekaava oli hyvä t. niille, jotka hyökkäsivät lapsikastetta vastaan. **-rako** *s.* **-suunta** *s.* **-säde** *s.* tähtäimen ja jyvän kautta kulkeva suora. **-taso** *s.* tähtäyssäteen kautta kulkeva pystytaso. **-taulu** *s. maanm.* **-viiv|a** *s.* tähtäysvälineen ja tähtäyspisteen kautta kulkeva suora. | Kaukoputken t. Hiusristikko, mikroskoopin ja kaukoputken laite t:an tarkan suunnan määrittämistä varten. T:an kohdalle riukuun tehty merkki. Kaksi suorassa kulmassa olevaa t:aa. Kahdesta eri havaintopaikasta aurinkoon suunnattujen t:ojen välinen kulma. **-viivoitin** *s. tekn.* kulmanmittaukseen ja tähtäykseen käytetty viivoitinmainen laite, jonka kummassakin päässä on diopteritähtäin. **-virhe** *s.* Ampujan t:et. Auringon aiheuttamat t:et. Karkea jyvä ym. t:et. Tähtäysjanan pituuden vaikutus t:isiin. **-väline** *s.*

tähtäyty|ä[44] *pass.v.* < tähdätä. | Opettajan läpitunkevat silmät t:ivät Eeroon. Hänen katseensa oli t:nyt ohikulkijoihin. Kauas t:nyt katse. — Nautakannan parantamiseen t:vä karjatalous-työ. Huomista päivää pitemmälle t:vä rakennussuunnitelma.

tähtääjä[16] *tek.* < tähdätä.

tähtö|nen[63] *dem.s.* < tähti. | Taivaan t:set. - - t:set vaeltavat rataansa PÄLSI. Sä t. tuikkiva Betlehemin S.KORPELA. Lotan silmä, kuin lempein t. *CAJ. Onnen t:set KIANTO. - - emäntäni, t:seni *MANN. — Hollywoodin t:siä 'nuoria näyttelijättäriä'. — *Yhd.* jää-, kidet.
tähyilijä[14] *tek.* < seur.
tähyil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < tähytä; ks. tähystää-sanan ryhmiä. *(1.)* T. merelle. T. kaukoputkella ympäristöä. T. ikkunasta tienmutkaa kohti. T. pensaikosta vihollista. *(2.)* Tuulastaja t:i vedestä kaloja. - - t:en sitä [lehtokurppaa], mutta en näe AK. — *Kuv.* [Mannekiini] silmäilee miehiä pukunäytöksissä ja t:ee alituiseen mahdollisuuksia AK. - - antikristuksen t:eminen [= etsiminen, vainuaminen] eri tahoilta A.J.PIETILÄ. *(3.)* T:i kiinteästi puhekumppaniinsa.
tähys[64] *s.* kolmiomittauksessa tähtäyspisteenä käytetty merkki, tähysmerkki. **-kuva** *s. valok.* vrt. seur. | Peilikameran peili heijastaa t:n tähyslasille. **-lasi, -levy** *s. valok.* eräissä kameroissa kuvatasolle sijoitettu himmeälasi, jonka avulla tähtäys ja tarkennus suoritetaan. **-merkki** *s.* = tähys.
tähystelijä[14] *tek.* < seur. | Vihollisen t:t.
tähystel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < tähystää. *(1.)* T. kiikarilla. T. näkötornista maisemia. T. ikkunasta tielle. T. ikkunaverhon takaa kadun liikennettä. T. ikkunasta sisään. T. pilviä. T:i ympärilleen, minne päin lähtisi. *(2.)* Sisar t:i veljeään, mutta tätä ei näkynyt missään. *(3.)* T. jkta silmiin. Eevaa hän t:i koko päivän ja nautti äärettömästi tämän kauneudesta ALKIO.
tähysti|n[56] *väl.* < tähystää. | Kiertokaukoputken t. Diopteri, kiikari t:menä. Katsoa t:meen, t:mellä. — *Lääk.* putkimainen väline, jonka avulla voidaan sisältäpäin tarkastella esim. nenää, korvaa, rakkoa, peräsuolta, emätintä tai kohtua. — *Yhd.* reikä-, sivut.; teatterit.; (lääk.) peräsuolen-, rakont.
tähystorni *s. maanm.* kolmiomittaustorni.
tähystys[64] *teonn.* < tähystää. | Tähystyksen alainen maastonkohta. Tulen t. 'tulitukseen liittyvien ja maalialueeseen kohdistuvien havaintojen teko'. Laivasta pidettiin tarkkaa t:tä rannalle. Veturinkuljettajan suorittama t. — *Yhd.* kiikari-, kuulo-, näkö-, silmät.; ilma-, lento-, maat.; maalin-, palo(n)t.; taistelut.; vihollist. **-asema** *s. sot.* koulutettujen tähystäjien miehittämä ja tehokkailla tähystysvälineillä ja viestiyhteyksillä varustettu, useita tähystyspaikkoja käsittävä maastonkohta. **-auk|ko** *s.* Linnan tornin t:ot. Panssarivaunun t:ot. Valotusmittarin t. **-elin** *s. sot.* Komppanian t. **-etäisyys** *s.* **-kori** *s. mer.* Purjelaivan t. **-korsu** *s. sot.* **-laite** *s.* **-lava** *s.* Puussa oleva t. **-mahdollisuus** *s.*, tav. *mon.* **-miina** *s. sot.* sähköllä tähystyksen perusteella laukaistava miina. **-paik|ka** *s.* Torni t:kana. T. puussa. Tulenjohto- ja t:at. Olla t:allaan (myös kuv.). **-pallo** *s. sot.* maahan kiinnitetty tähystykseen käytetty ilmapallo, kiintopallo. | Johtaa tulta t:sta. **-peili** *s. sot.* ampumahaudasta tai muuten kätköstä tapahtuvaan tähystykseen käytetty peililaite. **-piste** *s.* tähystyksen kohteena oleva piste. **-potero** *s. sot.* **-reikä** *s.* Esiripun t. **-suunta** *s.* **-taso** *s.*, vars. *sot.* tähystysviivan kautta kulkeva pystytaso. **-torni** *s.* **-vartio** *s. sot.* **-viiva** *s.*, vars. *sot.* tähystyspaikan ja tähystyspisteen kautta kulkeva suora. **-väline** *s.* Kiikari ym. t:et.
tähystyttää[2*] *fakt.v.* < tähystää. | T. vihollismaastoa.
tähystäjä[10] *tek.* Lentokoneen ohjaaja ja t. Eri aselajien asettamat t:t. Konekiväärirvhmän t. Laivan mastossa oleva t. — *Yhd.* apu-, lento-, tulent.
tähystämätön[57] *kielt.a.* Tähystetty ja t. ammunta. T. osuma.
tähystämö[2] *s.* se lentokoneen osa, jossa tähystäjä toimii. — *Yhd.* keulat.
tähyst|ää[2] *v.* vrt. tähytä. **1.** katsetta terästäen tai optisin välinein pitää silmällä tai tarkata jtak tav. etäistä tai muuten huonosti näkyvää kohdetta tai samalla tavoin suunnata katseensa jhk (us. jstak kätköpaikasta käsin). | Varjosti kädellä silmiään ja alkoi t. T. kiikarilla. T. maisemaa, merta, aurinkoa, taivasta. T. meren pohjaa. T. tielle, rannalle. Vaimo t:i järven selälle, eikö venettä jo näkyisi. T. tornista alas laaksoon. T. ikkunan läpi hämärään huoneeseen. — *Erik.* **a.** *sot.* T. vihollismaastoa. T. maalia, maaliin. Helposti t:ettävät räjähdyspilvet. Luotisuihkun t:ämistä helpottavat valojuovaluodit. T:etty ja tähystämätön ammunta. Laukauksista t:ettiin kaksi täysosumiksi. **b.** *lääk.* T. silmänpohjaa tähystimellä. **c.** *raut.* veturimiehistä: junan kulkiessa tarkkailla opastimia, kulkuväylää ja ympäristöä. **2.** ed:een liittyen: tähystäen etsiä jtak. | T. laivasta kareja, merimerkkejä. Sisar t:i veljeään, mutta ei löytänyt tätä mistään. **3.** katsoa kiinteästi jhk, tutkia jtak silmillään, tuijottaa, tähdätä. | T. tuikeasti jkhun, jkta silmiin. Silmät t:ivät kiinteästi puhetoveria. T. katon lakeen.
tähy|tä[39] *v.* = (ei kuit. terminä) ed. *(1.)* T. merelle, vuorille. T. veden pohjaan. T. taivasta, ulappaa. Kauas t:ävä katse. — *Kuv.* Menneisyyteen t:ävä romantiikka. *(2.)* Kalastaja t:si satamasta veneelleen tilaa. *(3.)* Potilas t:si levottomana lääkärin kasvoihin. Äiti t:si tarkasti morsiamen vaatetuksen jokaista kohtaa erikseen. - - yhä omaa hän [Narkissos] kuvaansa t:ää KOSKENN. - - muut siitä [kellosta] aikaansa t:ävät LEHT.
tähän *adv.* ks. tässä. **-asti|nen** *a.* tähän asti tai mennessä vallinnut, käytetty, saavutettu tai jnak ollut, toistainen; vrt. siihenastinen. | Hänen t. elämänsä. T. historiantutkimus. Vaimon t:set lapset. T. kotini. T:set kaurajalosteet. T. oppositiopuolue. Seuran t. puheenjohtaja. **-kuuluva** *a.* par. ~.
tähätön[57] *kar.a.* (< tähkä) tähkätön.
täi[27] *s.* pieniä siivettömiä loishyönteisiä, jotka imevät ihmisen ja muiden nisäkkäiden verta, vars. päätäi (Pediculus humanus) ja vaatetäi (P. corporis); vrt. satiainen. | Lahko t:t, Anoplura. T:n munat l. saivaret. Tappoi t:tä päästään. Kerjäläisen ryysyissä vilisi t:tä. Lampaan, lehmän, sian t. T. miehessä, kirppu koirassa SL. Siinä mies missä toinenkin, sanoi t. löylyssä SP. Kulkea, liikkua kuin t. tervassa

'erittäin hitaasti'. — Myös eräiden muiden pienten hyönteisten, vars. kirvojen nimissä. | Tukkimiehen t. 'Hylobius abietis, männyn ja kuusen kuorta syövä, n. 1,5 cm:n pituinen kärsäkäs'. — *Yhd.* havu-, hius-, kaarna-, kala-, kana-, kirja-, lehti-, lintu-, mehiläis-, puu-, pää-, vaatet.; kilpit. **-etikka** *s. farm.* jauhettua sabadillinsiementä spriipitoiseen etikkaan uuttamalla saatu kellanruskea, etikan hajuinen neste, jota käytetään vars. päätäin hävittämiseen, sabadillietikka. **-harava** *s. leik.* kampa. **-jahti** *s. ark.* Ryhtyä t:in. **-kaappi** *s.* kaappi, jossa kuumuus tappaa vaatteista täit. **-kärpä|nen** *s.* T:set 'Pupipara, loisina erilaisten eläinten pinnalla eläviä hyönteisiä'. Hevoskärpänen kuuluu t:siin.

täi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* T:set hiukset. T. lapsi. T:syys tautina.

täintarha *s. kans.* erään silsasienen aiheuttama rengasmainen ihottuma.

täi|salva *s.* laimea elohopeasalva, harmaasalva. **-sauna** *s.* täiden hävittämiseen käytetty sauna, jonka yhteydessä on tav. täikaappi; saunominen täiden hävittämiseksi. | Käydä t:ssa. **-tarkastus** *s.*, vars. *sot.*

täit|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* T:tömät vaatteet.

täkin|tikkaaja *s.* Tottunut t. saa paikan [ilm.]. **-tikkaus** *s.*

1. **täk|ki**[4*] *s.* vanulla tms. täytetty vuodepeitto; *kans.* myös muista peittona käytetyistä kudonnaisista. | T. ja lakanat. Poika kömpi väsyneenä t:in alle. — *Yhd.* puuvilla-, satiini-, silkkit.; tilkku-, toppat.; (kansat.) kuva-, tuplat.

2. **täkki**[4*] *s. kans.* laivan (ylä)kansi.

täkkilan|ka *s.* paksu 4-, 6- tai 10-säikeinen puuvillalanka. | T:kaa käytetään laivan kannen puulaudoituksen tiivistämiseen. T:gasta valmistettu matto.

täkkipookat *s. mon. kans.* jalalliset puitteet, joihin täkki pingotetaan sitä tikattaessa.

täkkä[11*] *s. kans.* metsälinnun rintaliha. | Metson, teeren t. Panna metson täkät suolaan. Paistaa, paloitella t:ä. — *Yhd.* linnun-, metsont. **-liha|s** *s. kans.* vrt. ed. | Minä heti arvasin nämä [linnut] yliluonnollisiksi eläjiksi ja laskin hauliparvet t:ksiin V.HUOVINEN.

täksti[4] *s. murt.* teksti. | - - siitäkö t:stä sinä saarnasit? AHO.

täky[1*] *s.* koukkukalastuksessa käytetty syötti, tav:immin pikkukala; *harv.* muiden eläinten pyydystämiseksi käytetyistä syöteistä. | Talviongen t. Hauen t. Kala, mato, perhonen, toukka t:nä. Elävä t. Panna t. koukkuun. — Pihlajanmarjat lintujen t:inä. — *Kuv.* Käytti keskustelussaan kaskuja t:inä. Ja liekö sen papinkaan t:ihin tarttumista? HAARLA. — *Yhd.* kala-, lyijy-, mato-, metalli-, salakka-, tinat. **-haavi** *s.* täkykalojen pyydystämiseen käytetty tiheäsilmäinen haavi.

-täkyinen[63] *poss.a.* Kala-, perhost.

täky|kala *s.* Kuore t:kalana. Pyydystää t:kaloja. **-koukku** *s.* **-nuotta** *s.* vrt. täkyhaavi. **-onki** *s.* onki, jossa täkynä on jokin muu kuin mato. **-sanko** *s.* täkykalojen elävinä säilyttämiseen tarkoitettu vesisanko. **-uistin** *s.* uistin(tyyppi), johon kiinnitetään täkykala. **-verkko** *s.* vrt. täkyhaavi.

täkäli *adv. harv.* täten, tällä tavoin, tässä suhteessa. | T. olivat siis varusteet valmiita [suksiin oli tehty mäystimet ja pälkäät], mutta entä sauvat? RAILO. — Vars. *sen sikäli, tuon täkäli* a) epävarmuutta, varausta ilmaisemassa: riippuu olosuhteista, kenties, "sikäli mikäli". | - - aion vielä kirjoittaa, no, sen sikäli, tuon t., haha LEHT. [Suomessa] kukin arvon ansaitsemme sen sikäli, tuon t. TIITUS. b) Panen semmoiset urohot / sen sikäli, tuon t. [= minkä minnekin] KAL.

täkäläi|nen[63] *a.* täällä oleva, tänne tai tähän kuuluva, täältä peräisin tai kotoisin oleva. | T. nuorisoseura, sanomalehti. T:set olosuhteet. T:set papit. — *S:sesti.* Ette olekaan t:siä!

täkänä[18] *s. käs.* vars. seinävaatteena tai peitteenä käytetty, kuvioidusta ontelokankaasta valmistettu kansanomainen kudonnainen, "tuplatäkki"; tähän käytetty ontelokangas.

tällai|nen[63] pronominaalinen, merk:ltään demonstr. *a.*: tämänlaatuinen, tämänkaltainen, tämmöinen; vrt. sellainen, tuollainen. **1.** viittaamassa jhk välittömästi läsnä olevaan: sitä laatua tai lajia oleva kuin tämä tässä, kuin se jonka tässä näet(te). | Haluaisin ostaa t:sen kakun, takin. T:sista kukistako pidät? T. työskentelytapa ei ole esimiehille mieleen. Mitä tämä t. peli oikein on? Silloin oli elämä sellaista, nyt se on t:sta. Kyllä tyttö t. / sulhasia saisi AK. — Tämä ei vielä t:senaan kelpaa käytettäväksi. **2.** viittaamassa jhk juuri edellä puheena olleeseen tai tapahtuneeseen tai jhk heti puheeksi tulevaan. | Jos kuolleen oksan tynkään on tullut lahoa ja t. oksa on jäänyt puuhun, siitä jää sahatavaraan rumentava merkki. T:siin viljelyyn vähemmän sopiviin soihin kuuluvat mm. syvämutaiset rahkasuot, joiden pinnassa on kerros lahoamatonta rahkasammalta. | Niin saattavat lyyrikon säkeet - - antaa meidän aavistaa sen virran syvyyttä ja suuntaa, joka mahtavilla aalloillaan kuljettaa meidän tietoisuutemme kevyttä purtta. Nietzschellä on eräitä t:sia suuria, sykähdyttäviä säkeitä KOSKENN. — Tapahtumien kulku oli t. [= seuraava]: - -. - - heidän naamansa on t.: ylähuuli yhtyy sieraimiin maalattuna ja latuskana kuin kärsä LEHT. — *sellainen ja tällainen* ks. sellainen 3.

tälle|en *adv.* **1.** *jättää, heittää* (tms.), *jäädä tälleen* tällaiseksi, tällaisekseen; vrt. tällään. | En jätä asiaa t., t:nsä. T. ei virsi kuitenkaan jäänyt Lönnrotin kädestä, vaan hän paranteli sitä TARK. **2.** *kans.* tällä tavalla, näin. | Tee t., kuten minäkin. T. se tapahtui. Elämäni ei voi jatkua t. Isä tuumasi t.: - -.

tälli[4] *s. ark.* isku, lyönti. | Antaa jklle voimakas t. Sai lujan t:n kalloonsa. — Laiva sai t:n [= osuman kranaatista].

tällin|ki[5*] *s. kans.* **1.** tav. *mon.* (*rinn.* tellingit) teline(et). | Sisäkaton maalauksessa käytetyt t:git. Pystyttää t:kiä. **2.** *tällingissä* tällissä. | - - vedin [saappaan]varret housujen päälle, ja tässä t:gissä lähdin koulun avajaisiin TATU VALKONEN.

tälli|ssä[4] *s. vaill. kans.* kunnossa, järjestyksessä. | Tytön huoneessa oli kaikki t. Eiväthän täällä

olleet t. [= juhla-asussa] muut kuin Bastmanin setä ja - - lukkari Leippari, jolla oli iänikuinen sortuuttinsa JÄRVENT. — Isäntä oli (pikku) t. 'humalassa'. — *Yhd.* juhlat.

tällä|haavaa *adv.* par ⌒.

tälläillä[29] *frekv.v.* < tällätä. | T. lakkia päähänsä.

tälläinen[63] *a.* → tällainen.

tällä|lailla *adv.* par. ⌒. **-puolen,** tältäpuolen, tällepuolen *adv.* par. ⌒.

tälläri[5] *s. kans.* sahanasettaja.

tällätavoin *adv.* par. ⌒.

tällä|tä[35] *v. kans.* = tellätä. *(1.)* T. astia hyllylle. T. taulua seinälle. T. vesi kiehumaan. *(2.)* T. [= pukea (hienosti)] itseään. T. sanansa oikein. T. asiat järjestykseen.

tällävälin *adv.* par. ⌒.

tälläytyä[44] *refl.v.* < tällätä. | T. istumaan. T. veneeseen.

täl|lään, -tään *adv.* tällaisena(an), näin; vrt. tälleen. | Jos terveyteni säilyy t. - -. Söisin kyllä, joisin kyllä, täytyy olla t:länsäkin SP. Ota minut kokonaan, ota t:tään! *SILJO. Kelpaa tämä talo t:täänkin. - - älä minua t:tään syö KS.

tällöin *adv.* **1.** temporaalisesti, viittaamassa juuri edellä mainittuun tai jnk kanssa samanaikaiseen ajankohtaan: tänä aikana, ajanjaksona, tämän aikana, näinä aikoina, näihin aikoihin, tänä hetkenä, tällä hetkellä, tällä kertaa; samalla kertaa, samanaikaisesti. | N.N. erosi liikkeen johtajan toimesta v. 1958 ja myi t. osakkeensa yhtiötoverilleen. | Budha jätti perheensä ja rupesi erakoksi. T. hän oli 29-vuotias. | 1830-luvulta on tietoja, että kahvi jo t. tunnettiin talonpoikaisväestön juomana. Uusi voimalaitos tulee antamaan sähköä N:n tehtaalle, joka t. saavuttaa täyden tuotantotehonsa. — Rautatieläiset ovat kääntyneet hallituksen puoleen ja t. ehdottaneet seuraavaa. **2.** ed:een liittyen: tässä tapauksessa, näin menetellen, näin ollen. | Yhdistyksen voi perustaa kolme henkilöä, ja t. perustamista koskevan sopimuskirjan voivat allekirjoittaa puheenjohtaja, sihteeri ja sopimuskirjan tarkastaja. Avo-ojituksella on se etu, että t. viljelykset eivät helposti joudu kärsimään keväisistä pintavesistä. | Semmoisetkin kalat, joilta sokkelorakko on poistettu, säikkyvät aivan samalla tavalla kuin normaalit. T:hän ei siis voi puhua kuulemisesta sanan tavallisessa merkityksessä. **3.** *silloin tällöin* ks. silloin. — *tuolloin tällöin* ks. tuolloin.

tällöi|nen[63] *a.* tällöin vallinnut tai vallitseva. | T. asutuskulttuuri. T:set olosuhteet. Upsalan t. arkkipiispa.

tämmin|ki[5*] *s. kans.* **1.** vire, viritys. | Se [kurkku] on jo täydessä t:gissä KIVI. **2.** (käräjä)haaste.

tämmirauta *s. kans.* (*rinn.* temmirauta) taltta (1).

tämmä|tä[35] *v. kans.* **1. a.** virittää. | T. viulu. **b.** täsmätä. | Kassa t:si markalleen. **2.** haastaa (oikeuteen). | Minä t:än teidät käräjiin KIANTO.

tämmöi|nen[63] pronominaalinen, merk:ltään demonstr. *a.* = tällainen. *(1.)* T. kuulas kesäilta. Me, t:set vanhat toverukset. Nauti lääke t:senään, sekoittamatta veteen. | Minä otan tärkeän askeleen, pappa. - - En tarkoita t:stä konkari-askelta jaloillani KIVI. *(2.)* Fariseuksilla oli myös t. [ulkokultainen] uskonto. Lehtori piti itseään liian vanhana t:seen [kujeiluun]. — Uhrirukous oli t.: - -. — Yleisö oli vähän semmoista ja t:stä. Jutteli ilmoista ja tämän t:sistä.

tämä s:nen ja a:nen *demonstr.pron.* Yks. nom. ja päätteetön akk. murt. ja puhek. myös *tää* (ks. sitä erikseen), yks. gen., päätteellinen akk. ja instr. *tämän,* muissa sijamuodoissa vartalona *tä-*. Mon. nom. ja akk. *nämä,* vanh. ja kans. myös *nämät,* murt. ja puhek. myös *nää* (ks. sitä erikseen), muissa sijamuodoissa vartalona *näi-*. — Ks. erikseen adv:eina käytettyjä tälleen, tällään (tältään), tässä (tästä, tähän). — Sijamuodoista on joskus vaikea ratkaista, onko kysymyksessä pron. vai adv. — Vrt. se, tuo.

A. viittaamassa jhk puhujan (ja puhuteltava(i)n) välittömästi havaitsemaan (tai ajattelemaan), läsnä tai aivan lähellä, käsillä olevaan, sanomishetkellä, parhaillaan, nykyisin olevaan tai vallitsevaan tms.

I. *s:sesti.* T. on veljeni ja tuo tuolla kauempana seisova serkkuni. T:n [kalan] sain uistimella, tuon toisen ongella. T. tässä on sinun vuoteesi. Ota t.! T:n saat minulta muistoksi. Minulla ei ole muita kenkiä kuin nämä. T:n pituinen, levyinen, värinen. Tätä [vars. puhek. = näin] pitkä, paksu. Tätä kirjoitettaessa palkkaneuvottelut ovat vielä kesken. T:n kirjoittaja [tav. kirjoittajan kirjoituksessaan itsestään käyttämänä]. Mennään t:n kautta. Tähän asti, mutta ei edemmäksi. Tätä [= nykyistä] edellinen hallitus. T:pä on tukala tilanne. T. siitä tuli, kun ei uskottu viisaampia. T. [= parhaillaan vallitseva asiain tila, nykyinen menettely tms.] ei saa jatkua. Mitä t. oikein tarkoittaa? On hiukan paha olla, mutta kyllä t. tästä menee ohi. T. on jo toinen kerta, kun joudut valheesta kiinni. Mikä hän on ollut tätä ennen? Tähän asti on onni ollut myötämme. Tästä lähtien aion olla varovaisempi. T:n jälkeen seuraa laulua. Näihin asti käytössä ollut tapa. Tästä, näistä puoleen, puolin. — Eräissä kiteytyneissä yhtymissä: *tämän tästä(kin),* (harv.) *tämän tuosta(kin)* vähän väliä, tuon tuosta(kin), usein. | Vaihtoi asuntoa t:n tästä. Purskahti nauruun t:n tästäkin. Autokilpailuissa sattuu onnettomuuksia aivan t:n tuostakin. — *tämän tämmöistä, tämmöisiä, tätä* sitä ja tätä, minkä mitäkin. | Jutteli t:n tämmöisiä. — *tämän taivaallista* ks. taivaallinen 3.c.

II. *a:sesti* toisaalta ainakin jossain määrin painollisena rajoittavasti (T. puu on kovempaa kuin tuo), toisaalta tav. suhteellisen painottomana selittävästi (T. minun takkini on lyhyempi kuin sinun). | T. leipä on kotona leivottua, tuo ostettua. T. puoli ylöspäin [käsittelyohjeena esim. kuljetuslaatikon kyljessä]. Maistapas näitäkin pikkuleipiä. Kyllähän sinä jo tämän talon tunnet. Tähän käteen [kädenlyönnistä lupauksen tms. vakuudeksi]! | "Lupaatko?" — "Tähän käteen!" | En voi lähteä teatteriin tässä puvussa. Oletko jo kauan ollut työssä tässä paikassa? Tätä tietä, olkaa hyvä! Mennään tätä kautta. T:n pitäjän papisto. Tässä maassa sellainen ei olisi mahdollista. Silloin kun esi-isämme tähän maahan tulivat. Pekka on taas ilmes-

tynyt näille maille. Näillä seuduin on tapana, että - -. T:n maailman valtiaat. [Ei] Mettälä enää tarvinnut t:n maailman lääkäriä SILL. Minun kuninkuuteni ei ole tästä maailmasta UT. Pääsi pois t:n maailman vaivoista 'kuoli'. Kun minä näille ilmoille [= (tähän) maailmaan] synnyin. Tässä [= maallisessa] ja tulevassa elämässä. Lähteä, erota tästä elämästä 'kuolla'. Tätä tilaisuutta olen jo kauan odottanut. Tulen hulluksi, jos tätä menoa jatkuu. Mitä t. melu oikein on? — Suhteellisen painottomana selittävästi. | T. Aarne se aikoo lääkäriksi. T. meidän poika sai eilen ongella hauen. Onko t. lapsi ennenkin sairastellut? Tässä Penttilän talossa ei kitsastella. Voi on hyvää, mutta t. leipä maistuu hiukan homeelta. Hyvinhän t. moottori toimii. Tässä ovat nämä sinun rahasi. Seuraava kokous on kuukauden kuluttua tässä samassa paikassa. Lausun kaikki läsnä olevat tervetulleiksi tähän juhlaamme. Mitä menoa t. tällainen on? | "Mikä sinusta täällä on kauneinta?" — "T. niitty." | Myöhäänpä meni t. töihin lähtö. Mitäs näistä maallisista! Olen minä jo tätä maailmaa tarpeekseni nähnyt. En tässä maailmassa [= ikinä] olisi uskonut, että - -. Kun t. maallinen vaelluksemme päättyy.

— *Erik.* **1.** ajasta, olosuhteista tms. puhuttaessa viittaamassa parhaillaan kulumassa olevaan tai juuri menneeseen tai heti tulevaan aikaan, parhaillaan vallitsevaan tilaan tms. | Tällä hetkellä 'parhaillaan, nyt'. Suomen tällä hetkellä [= nykyään] nimekkäin arkkitehti. Koulu loppuu tänä [= parhaillaan kulumassa olevana] päivänä. Patsas on paikoillaan vielä tänäkin päivänä 'nykyäänkin'. T:n päivän [= nykyhetken] merkillisimmät saavutukset. Tänä [= parhaillaan kulumassa olevana tai tämän päivän] aamuna, iltana. Tänä [= parhaillaan kulumassa olevana, iltarukouksessa tms. myös ensi] yönä. Tänä [= kuluvana] keväänä, kesänä. Tällä viikolla. T:n kuun [*lyh.* tk.] viidentenä päivänä. T:n vuoden helmikuussa. T:n vuosisadan alussa. Mitä olet oikein hommaillut näinä [= viime] vuosina? Satama suljetaan aivan näinä päivinä 'aivan lähiaikoina, kohdakkoin'. Juna saapuu ihan näillä minuuteilla. Näihin aikoihin hänen pitäisi tulla. Me t:n ajan ihmiset. — Tällä kerralla, kertaa en ehdi. Tällä erää asia saa jäädä. Korjausvälineitä ei tähän hätään saa mistään. Tätä nykyä 'nykyään'. Tällä haavaa hän on hiukan sairaana. Näissä oloissa asialle ei voi mitään. Tässä yhteydessä haluan kiittää kaikkia, jotka - -. **2.** painollisena puhuttaessa sellaisesta, jolla on kaksi puolta: puhujan kannalta läheisempi;)(tuo, toinen. | Kadun, joen t. puoli. Polku kulkee aidan tätä puolta. Harjun tällä rinteellä on hyppyrimäki. Tällä puolen Pohjanlahden, tav. 'Suomessa'. Napapiirin tällä puolen. Tapaus, jonka vaikutus ulottuu kauas Kristuksen syntymän tälle puolen 'Kristuksen syntymän jälkeiseen aikaan'. **3.** painollisena (huudahduksissa, kehuskeluissa yms.) puhujasta itsestään tai (mon.) ryhmästä, johon puhuja kuuluu. | Ei t. poika pelkää! Nyt nämä tytöt lähtevät kotiin. **4.** *tässä paikassa, tähän paikkaan* heti, kohta, aivan pian, tuossa paikassa. | Odota hiukan, kahvi joutuu ihan tässä paikassa. Minä lopetan tupakanpolton tähän paikkaan.

B. I. viittaamassa jhk (juuri) edellä mainittuun, puheena olleeseen tai parhaillaan puheena, kyseessä olevaan: mainittu, se.

1. *s:sesti.* Pyysin Pekkaakin tulemaan, mutta t. kieltäytyi. Oli hallitsijan lähimpiä miehiä t:n kuolemaan asti. Tavoitin vieraat näiden ollessa jo pois lähdössä. Valittiin kaksi pöytäkirjan tarkistajaa ja näille varamiehet. Jakolautakuntaan valitsee kumpikin asianosainen yhden jäsenen ja nämä kolmannen. Läimäytti hevostaan, jotta t. alkaisi juosta. Kiveä yritettiin nostaa, mutta t. ei liikahtanutkaan. Voiteluun saa käyttää vain erikoisöljyä ja tätäkin varovasti. N.N. toimi teollisuusliitossa ja useissa t:n erikoisvaliokunnissa. — Oli rikas ja t:n lisäksi viisaskin. Laite ei ole suinkaan moitteeton, mutta tällä en halua sanoa, ettei se kelpaa. Tästä et saa hiiskua muille pojille sanaakaan. Kortistoa säilytetään tätä varten tarkoitetussa kaapissa. Oli toiminut yliopistossa ja tätä ennen oppikoulualalla. Sillä aikaa, kun t. tapahtui, oli - -. | Säät ovat olleet epäedulliset. T:n vuoksi ei ole kumma, jos - -. | Tässä tapauksessa oli kysymys aivan muusta kuin tuberkuloosista. | Oppilaat saavat taululta opetella laulun sanat. Kun t. on tehty, ryhdytään laulamaan. | Tähän saakka he olivat saaneet menetellä oman päänsä mukaan. | Tuotanto oli vain 80 % sotaa aikaisemmasta. T. [= näin oli] siitä huolimatta, että työläisten määrä oli kasvanut. — *Erik.* viittaamassa kahdesta tai useammasta mahdollisesta nimenomaan jälkimmäiseen (viimeiseen), milloin se- tai hän-pron:n käyttö saattaisi aiheuttaa epäselvyyttä. | Mies, hänen vaimonsa ja t:n sisar. Myyjä oli koettanut pettää ostajaa, mutta t. huomasi yrityksen. Naapuri tapasi Peltolan isännän, juuri kun t. oli kylvämässä. Konekiväärin tehokkuus riippuu itse aseesta, sen miehistöstä ja t:n hengestä. Elämä kuluttaa organismia, ja lopulta t. kuolee. Isäntä erotti jäämistöä jakaessaan veljelleen kuuluvat tavarat omistaan ja näistä taas myytäväksi aikomansa. — *tuo — tämä* vieraanvoittoisesti: edellinen — jälkimmäinen; ks. tuo B.I.1.a.

2. *a:sesti.* Liuos voidaan puhdistaa myös antamalla sen seistä, mutta t. menetelmä ei ole luotettava. Sanaston keruu oli usein epäkriitillistä, ja tätä tietä joukkoon tuli epäluotettavaa ainesta. Oli hankintamatkoilla ja liikkui näissä asioissa ympäri maata. Poika otti varteen nämä neuvot. Näillä [juuri lausumillani] sanoilla toivotan kaikki tervetulleiksi. Näissä merkeissä julistan kokouksen alkaneeksi. Vilautin vartijalle tuhatlappusta, ja t. naula veti. Saattoi tulla sade, ja tältä varalta otin mukaan sateenvarjon. Sellainen ilmiö oli varsin outo tähän vuodenaikaan. Maamme väkiluku oli näihin aikoihin noin 500 000. Tällä hetkelläkään ei vielä tiedetty, oliko - -. Tällä välin oli tullut pimeä. Tällä kertaa asiaan ei voitu enempää puuttua. Tässä yhteydessä sovittiin myös siitä, että - -. Talo vaati niin suuria korjauksia, ettei

niihin tähän hätään voitu ryhtyä. Tällä tavoin asia vain paheni. Tässä suhteessa pitäisi kaikkien tehdä velvollisuutensa. — Oli kerran kuningas ja tällä kuninkaalla kaunis tytär. Joku oli varastanut veneeni, ja koetin ottaa selville, kuka t. joku oli. T. Falstaff on Shakespearen tunnetuimpia koomisia hahmoja. Kävi koulunsa Turussa ja toimi myöhemmin opettajana tässä samassa kaupungissa. Tänä mainittuna päivänä tapahtui muutakin kummallista. Runo ei ole lyyrillinen t:n sanan varsinaisessa merkityksessä. — *näin muodoin* ks. muoto 7.

II. viittaamassa jhk (heti) jäljessä mainittavaan; us.: seuraava. **1.** *s:sesti.* Viimeinen tahtoni on t.: - -. Saamamme käsky oli t.: - -. T. on tarina hurskaasta miehestä - - KIVI. T. on Aabrahamin elinvuosien luku: sata seitsemänkymmentä viisi vuotta VT. — *Erik.* ennakolta viittaamassa jäljempänä seuraavaan nominiin. | Mitäs t. nyt on sinun rahoissasi pari kolme tuhatta. **2.** *a:sesti.* Tauluun oli kirjoitettu nämä sanat: - -. Menettele tällä tavalla: - -. Masennuksen hetkellä turvaudu tähän ajatukseen: tämä päivä oli paha, huominen ei voi olla enää pahempi.

III. *a:sesti* selittävästi viittaamassa jhk puhujan ja puhuteltava(i)n hyvin tuntemaan (tai puhujan sellaiseksi edellyttämään) tai puheyhteydestä tai itsestään selvään; tav:mmin tuo. | Se on kaikille kallis asia t. terveys. On se kummallista t. elämä. Minä sen perkkiön kyllä olisin aikaa myöten ojittanut loppuun asti, - - jos ei vienyt tätä näköä AHO. — *Erik.* pääsanansa jäljessä olevaa s.-attr:a määrittämässä. | Hirvi, t. metsiemme uljain eläin. Eino, t. huimapää, oli ottanut isänsä auton. Siinä se polkupyörä nyt oli, t. kauan toivottu kapine. Kutusov - - t. sotapäällikkö-fatalisti KOSKENN.

C. indef. rinnastettuna se- tai tuo-pron:iin; ks. 1. se A.I.4.a, tuo C.I.

D. determinatiivista käyttöä; paitsi jäljessä seuraavaan sivulauseeseen pron. tav. samalla viittaa jhk välittömästi havaittuun (vrt. A) tai aikaisemmin mainittuun, puheena olevaan tai muuten tunnettuun (vrt. B). **I.** rel.-lauseen yhteydessä. **1.** *s:sesti.* Kuka on t., joka istuu oikealla? T., mistä kerroin, jääköön salaisuudeksi. **2.** *a:sesti.* T. herra, joka juuri tuli sisään, on pitäjän nimismies. Minulle on aivan uusi t. näkökohta, jota puhuja tähdensi. **II.** muun sivulauseen yhteydessä. **1.** *s:sesti.* Asian laita on t., että - -. Olipa t. ikävää, ettet voi viipyä pitempään. Mitäs t. nyt on, jos hiukan tuuleekin. **2.** *a:sesti.* T. seikka, että hinnat ovat nousseet, muuttaa suunnitelmia huomattavasti. En voi suostua tähän ehdotukseen, että - -.

tämän- us. myös ⌒. **-aamuinen** *a.* tänä aamuna esiintynyt tai esiintyvä, vallinnut tai vallitseva, tapahtunut tai tapahtuva; vrt. eilis-, huomisaamuinen. | T. vieraamme. T. Tukholman vuorolaiva. T:aamuiset sanomalehdet. T. sade. T. kokous. T:aamuiset tapahtumat. **-aihei|nen** *a.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura on avustanut kansanrunouden tutkimusta mm. kustantamalla t:sia teoksia. **-aikai|nen** *a.* tänä (ks. vars. tämä A.II) aikana esiintyvä tai esiintynyt, vallitseva tai vallinnut, tapahtuva tai tapahtunut. | Juhani Ahon t:set [= nuoruuden] teokset. — Etsin ainoastaan t:sia ystäviäni, nykyisiä hengenheimolaisiani ALKIO. **-aikuinen** *a.* tav:mmin ed. **-henkinen** *a.* **-hetkinen** *a.* vrt. tämänaikainen. | Teollisuutemme t. tila. T. hallituksemme. **-ikäinen** *a.* näin vanha. **-ilmainen** *a.* *kans.* tässä maailmassa oleva, maanpäällinen. | [Koti] t. aherruspaikka ja leposija PAULAH. **-iltai|nen** *a.* vrt. tämänaamuinen. | T. hartaustilaisuus. - - muisti hän t:set rosvotarinat AHO. **-jälkei|nen** *a.* tämän jälkeen esiintyvä tai esiintynyt, vallitseva tai vallinnut, tapahtuva tai tapahtunut. | Suomen kirkollisten keskusarkistojen tuhoutuminen v. 1318 ja niitä kohdanneet t:set onnettomuudet. **-kaltai|nen** *a.* T:sella säällä on parasta pysytellä sisällä. **-kertai|nen** *a.* vrt. tämänaikainen. | Lehden t. kansikuva. T. tehtävämme. T:set opintoretkeläiset. **-kesäi|nen** *a.* tänä kesänä esiintyvä tai esiintynyt, vallitseva tai vallinnut, tapahtuva tai tapahtunut; vrt. viime-, ensikesäinen. | T:set sateet. T:stä hunajaa. T:siä kananpoikia. Poikien t:set pyöräretket. **-keväi|nen** *a.* vrt. ed. | T:set messut. T. ylioppilas. **-kielinen** *a.* **-kokoinen** *a.* **-laatuinen** *a.* **-lainen**[63] *a.* tav:mmin tällainen. **-lajinen** *a.* **-luonteinen** *a.* **-luontoinen** *a.* **-mallinen** *a.* **-mittainen** *a.* **-moinen**[63] *a.* tav:mmin tämmöinen. **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* Probleeminasettelu oli liian yksinkertainen ja tulokset t:set. **-muotoinen** *a.* **-niminen** *a.* **-näköinen** *a.* **-paksuinen** *a.* **-pituinen** *a.* **-puoleinen** *a.* Joen t. ranta. Tämän- ja tuonpuoleinen elämä. **-päiväi|nen** *a.* vrt. tämänaamuinen. | T. lumipyry, sää. Maakansan t. pääkirjoitus. T. posti. Tasavallan presidentti on t:sessä esittelyssä nimittänyt - -. — Avarammin: nykyinen, nykyhetkinen, tämänhetkinen. | T:set totuudet. - - ettei huomispäivän ihminen ole sen parempi kuin t:nenkään *K.M.WALLENIUS. **-rakenteinen** *a.* **-sisältöinen** *a.* **-suuntainen** *a.* **-suuruinen** *a.* **-suvinen** *a.* tämänkesäinen. **-syksyi|nen** *a.* vrt. tämänkesäinen. | Valtion t:set puuhuutokaupat. **-sävyinen** *a.* **-talvi|nen** *a.* vrt. tämänkesäinen. | T:set hiihtoretkemme. **-tapainen** *a.* **-tyylinen** *a.* **-tyyppinen** *a.* **-tästä** *adv.* par. ⌒; ks. tämä A.I. **-viikkoinen** *a.* tällä viikolla esiintyvä tai esiintynyt, vallitseva tai vallinnut, tapahtuva tai tapahtunut. | Bio-Bion t. ohjelma. **-vuoksi** *adv.* par. ⌒. **-vuotinen** *a.* vrt. tämänviikkoinen. | Vuosikirjan t. nide. **-öinen** *a.* vrt. tämänaamuinen. | T. kalansaalis.

tän- yhd:ojen alkuosana *vanh.* ja *kans.* tämän-. **-lai|nen**[63] *a.* tällainen. | Ei myöhästymisestä puhettakaan t:sena kesänä CANTH.

tänne *adv.* vrt. täällä, täältä; us. epämääräisempi ja väljempi kuin tähän: tähän paikkaan, kohtaan. | Tule t.! T., pojat! Teillä ei ole mitään asiaa t. Anna kynä t. [us. = minulle]! Kirves t.! Lähetä huonekalut t. rautateitse. Katsokaa t.! Näytä t., mitä sinulla on siinä! Mutta t. [maailmaan] hän kuitenkin kerran jättäisi niin rahan kuin tavarat KARHUM. — Par. tähän (ks. tässä II.1). | Se asia ei kuulu t. T. [= koukkupyydyksiin] kuuluu mm. launi. — *Erik.* **1.** adverbiaalin yhteydessä. | T. kesähuvilalle olisi

saatava sähkö. **2.** determinatiivisena. | T., missä metsä alkaa harveta, pystytämme teltan. **3.** *sinne (ja, tai) tänne, tuonne (ja, tai) tänne* ks. sinne 3, tuonne 3.

tännem|pänä, -pää, -mäksi, -mä(s) *komp.adv.* (*sup.* tännimpänä) vastaten positiivisia adv:eja täällä, tässä: lähempänä minua, meitä;)(sinnempänä, tuonnempana. | Tuo iso talo on yhteiskoulu, ja siitä t. on pappila. Tule t:mäs! Talvitie rantamaille ei kulje Mukkajupukan kautta, vaan nousee paljon t:pää kahden vaaran väliselle suolle KATAJA. — Ajassa t. meitä kohtaavat samanlaiset ilmiöt.

tänne|päin *adv.* Ikkunasta näin, että olit tulossa t. Nyt tuulee mereltä t. **-tulo** *s.* Minulle ei ole kerrottu teidän t:stanne.

tännimmäi|nen[63] *sup.a.* tännimpänä oleva, tämänpuoleisin. | Järven t. ranta. Pyramidin t. sivu. — *Harv.* ajasta. | - - totesimme jo useimpien tyyppien kronologisen aseman tai ainakin niiden t:sen ajoitusrajan AK.

tännim|pänä, -pää, -mäksi, -mä(s) *sup.adv.* ks. tännempänä.

tänttärö|idä[30] *deskr.v. kans.* hermostuneena, tuohtuneena edestakaisin liikuskelemisesta. | [Poika] t:i isänsä jalkojen välissä suu ammollaan parkuen eikä lyönneistä muuttunut L.LESKINEN.

tänäi|nen[63] *a.* tämänpäiväinen. | T. Uusi Suomi. Sinun t. kavaljeerisi. Tämä t. päivä. — - - menneitä muisteli ja tulevia tutki, mutta heimon t:set asiat menivät menojaan AHO.

tänällään *adv. kans.* tällaisenaan. | Matti piti pukua hyvänä aivan t:kin.

tänä|pän *adv. murt.* tänään. | Tässä tapahtuu t. kihlaus KIVI. **-pänä** *adv. vanh.* ja *kans.* tänään. | T. annettu armollinen asetus LK. - - t. on tapahtunut Sakeuksen huoneelle autuus KIVI. - - t. suojelit / ja vaaroista mun varjelit VK[V].

tänään *adv.* tänä päivänä. **1.** parhaillaan kuluvana päivänä. | T. työt lopetetaan klo 15. T. saimme maalta vieraita. **2.** nykyisin, nykyään, tällä hetkellä. | Ilmiöt, jotka syntyvät t. ja katoavat huomenna 'ovat lyhytikäisiä, tilapäisiä'. — Us. vieraanvoittoisesti. | Vielä t:kin persialaisia pidetään itämaiden parhaimpina kaunokirjoittajina.

täpe[78*] *s.,* tav. *mon.* pellava-, hamppu- tms. tavaroista puretut tai rohtimista valmistetut tilkitsemiseen käytetyt kuidut, rive, tilke. | Tervaamattomia täppeitä. — *Harv.* lyhyestä, kuivasta, käpertyneestä heinästä. | - - kuloutuivat viimeisetkin vihannammat nurmen täppeet laidunmailta AK. **-heinä** *s.* T. ym. jouhenvastikkeet.

täper|ä[12] *a. kans.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* täpärä. | - - aika on t., sotajoukon täytyy välttämättä palata ennen kuin vedet aukeavat IVALO. Hän ei vääntänyt niitä [muttereita] ihan irti, vaan jätti ne t:älleen akseliin kiinni SILL. No osasipas häjy [naula] t:ältä katketa J.REIJONEN.

täpitäysi *a.* tav:mmin täpötäysi.

täplik|äs[66*] *poss.a.* -kyys[65] *omin.* (< täplä) laikullinen, pilkullinen, kirjava. | Linnun t:käät munat. Juovaiset ja t:käät kivilajit. Perhosen siipien t:kyys. Hiirihaukan ruskean t. vatsapuoli. Lajiteltaessa erotettiin pois virheelliset ja t:käät herneet. Jos villat kehrätään lajittelematta, tulee lanka värjättäessä t:kääksi. — T. väri suojavärinä. T:ästä tekotapaa käyttäen maalattu taulu. — Eläinten ja kasvien nimissä. | T. hyeena, kilpikuoriainen. T. häränsilmä, katko. — *Yhd.* harmaan-, kirjavan-, mustan-, ruskeant.

täplitty|ä[1*] *pass.v.* < täplittää. | Tupakan t:vät lehdet.

täplittäin *adv.* täplinä. | T. esiintyvä ihottuma.

täplit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* tehdä täpläiseksi. | T. seinää siveltimellä. Kirjavat rantapyjamat ja avoselkäiset uimapuvut t:tävät - - saaren rannikon SERP.

täplityssivellin *s. maal.* pyöreä, suippokärkinen ja hienokarvainen täplitykseen käytetty sivellin.

täpl|ä[11] *s.* pieni tai pienehkö ympäristöstään värin (joskus jnk muun ominaisuuden) puolesta erottuva pinnan kohta, laikku, läikkä, läiskä, pilkku, lautuma, pälvi. | Seinään maalattu keltainen t. Vedestä korkkimattoon syntyneet t:ät. Linnunmunien t:ät. Tummia t:iä hevosen lautasilla. Perhosen siipien t:ät. Kärpässienen punaisessa lakissa olevat valkoiset t:ät. Tuhkarokkopotilaan suun limakalvossa olevat pienet valkoiset t:ät. Ihossa oleva karvainen t. Kesakot ovat epäsäännöllisen muotoisia ruskeita t:iä. Lamppu kuumotti varjostimen läpi kirkkaana t:änä. — T. sulaa maata. [Lehtipuiden latvat] loistivat kirkkaina keltaisina t:inä tumman vihreässä metsämeressä *A.SIMOJOKI. - - tytöt loistivat vaaleina t:inä tummaa petäjikköä vastaan HEPOR. — Kartassa on tällä kohdalla valkoinen t. 'alue on kartoittamaton'. — *Anat.* Keltainen t., ks. keltatäplä. Sokea t., ks. sokea I, anat. — *Yhd.* ihottuma-, karva-, maksa-, märkä-, rasva-, ruohikko-, ruoste-, vaahto-, veri-, värit.; kolmio-, kuu-, pitkittäis-, silmät.; hopea-, kelta-, valkot.; niska-, reuna-, siipi-, sivu-, tyvit.; kuoleman-, kuumet.; mongolint.

täpläanalyysi *s. kem.* analyysimenetelmä, jossa tutkittavaa liuosta ja reagenssiliuosta tiputetaan päällekkäin suodatinpaperille ja reaktiossa syntyneestä väritäplästä päätellään tutkittavan aineen laatu.

täpläi|nen[63] *poss.a.* -syys[66] *omin.* täplikäs. | T. sammakko. Lapintiaisen t:set munat. T. ihottuma. Pahasti t:siä kurkkuja. T:stä leninkikangasta. — *Yhd.* musta-, ruskea-, tumma-, vaalea-, valkot.; pieni-, tiheät.; kaksi-, nelit.

täplä|kuume *s. eläinlääk.* äkillinen tauti, jonka tunnusmerkkeinä ovat turvottumat ja vertymät ihossa, ihonalaisissa kudoksissa, limakalvoissa, sisäelimissä jne. **-maalau|s** *s.* neoimpressionistien 1880-luvulla kehittämä optis-fyysisiin teorioihin pohjautuva maalaustapa; sitä edustava suunta; *syn.* pistemaalaus, pointillismi. | T:ksessa asetetaan kunkin halutun värin muodostavat spektrivärit kankaalle pieninä täplinä; värien sekoittuminen tapahtuu optisesti katsojan silmässä. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Kasvien terälehdissä tavattavat t:set kuviot. Ison nokkosperhosen takasiipien tyvi on etureunastaan t:sesti musta. **-silli** *s.* Clupea finta, silli, jonka ruumiin sivuilla on rivi tum-

mia täpliä. **-tauti** *s.* kasvitauteja, jotka aiheuttavat hedelmien ja lehtien pintaan täpliä. | Herneen, pavun, tomaatin t. **-tekniikka** *s.* vrt. täplämaalaus.

täplät|ön[57] *kar.a.* Nokiperhonen, jonka takasiivet ovat t:tömät.

täppiä[17*] *frekv.v.* < täpätä, vars. 1. | T. ikkunat. T. sammalia hirsien rakoon. T. kukkaruukkuun multaa.

täppäin[56] *väl. hammaslääk.* < täpätä.

täpär|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** joka minä hetkenä tahansa voi kaatua, pudota tai joutua tai johtaa tuhoon tms., vaaranalainen, arveluttava, huolestuttava, kriitillinen, vaikea, vakava, tukala, tiukka, jännittävä. | Kiven t. asento. T. tilanne. Menetti malttinsa t:immällä hetkellä. Johtaja N:n aseman t:yys. Koskenlasku on t:ää ja vaarallista. Komppania joutui taistelussa t:impään paikkaan. Tämä oli t. paikka peränpitäjälle KILPI. **2.** vaivoin, juuri ja juuri riittävä t. onnistunut, hädin tuskin jkn osaksi tullut, niukka. | T. äänten enemmistö. Ajan t:yyden vuoksi asia jäi kokouksessa käsittelemättä. T. pelastus. [Juoksijan] t. voitto. Voittaa jku, hävitä jklle t:ästi. Vanhus tuli t:ästi toimeen eläkkeensä turvin. - - hänen hahmonsa saattoi vasta aivan lähelle tullessa t:ästi nähdä häämöttämässä sieltä [pimeästä] *E.TIKKANEN. **3.** ed:iin liittyen: *täpär|ällä,* -ältä, -älle (adv.) niin että on vähällä pudota, tuhoutua (tms.), olla riittämättä, jäädä onnistumatta; niin ja näin, "tipalla", "hilkulla", hiuskarvan varassa. | - - istuen [rattailla] niin t:ällä, että on joka kadunkulmassa huiskahtaa ulos AHO. [Parsinlankoja ei saa] pujottaa kovin t:älle, lähelle reiän reunaa AK. Henkeni on monesti ollut t:ällä. Asiat olivat niin t:ällä, että jokainen varomaton teko olisi saanut maljan vuotamaan yli reunojensa. Sodan syttyminen oli t:ällä 'hyvin lähellä'. — Aika on t:ällä 'aikaa on niukasti käytettävissä'. - - käyttövarat [olivat] aina olleet vähän t:ällä KIANTO. Voittomme oli t:ällä. Tehtaan kannattavuus oli t:ällä. Oli t:ällä, että ennätimme ajoissa asemalle. Oli t:ällä, ennättäisinkö valmistua kevääksi. Oli t:ällä kumpi joukkue voittaisi. Otti t:älle, että selvisimme seikkailusta ehjin nahoin.

täp|ätä[35*] *v.* -päys[64] *teonn.* täyttää. **1.** tunkea tiiviisti rakoon tai koloon, tilkitä. | Hirsirakennuksen t:päys. — Vars. **2. a.** täyttää jk jllak pehmusteella, "topata". | Villalla t:ätty makuupussi. Ajoneuvojen istuintyynyjä t:päävä satulaseppä. **b.** *hammaslääk.* hampaaseen syntyneen tai poratun kolon täyttämisestä. | Hampaan t:päys. Täyte t:ätään tiiviisti koloon.

täpö *vahv.adv.* ks. täpötäysi.

täpösen *vahv.adv.* ilmauksissa *täpösen täysi, täynnä, täyteen* täpötäysi jne. | Kaupunki oli t. täynnä vihollisen sotaväkeä.

täpö|täynnä *adv.* aivan täynnä, pakaten, tupaten täynnä. | Sali oli t. yleisöä. T:täynnä(än) hopeaesineitä oleva arkku. Huoneet olivat t. [ihmisiä]. **-täysi** *a.* aivan, pakaten, tupaten täysi. | T. pikari. T. kirkko. **-täyteen** *adv.* aivan täyteen. | Kuvia t. liimattu seinä. Talo kerääntyi väkeä t.

-tär ks. -tar.

tärinä[14] *teonn.* < täristä. | Tykinlaukausten aiheuttama kalliopohjan t. Koneen voimakas t. Käden t. Kielenkärjen värähdellessä syntyvä t. **-aal|to** *s.* Räjähdyksen avulla synnytetyn t:lon etenemisnopeus riippuu lähinnä kivilajin kimmoisuudesta. **-alue** *s. sot.* ammuksen räjähtäessä alue, missä räjähdys aiheuttaa tärähtelyä, joka rikkoo maaperää ja sillä olevia rakenteita.

tärinät|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* Vaunun tasainen, t. kulku. T:tömästi toimiva kone.

tärisemätön[57] *kielt.a.* < täristä. | Koneen t. käynti.

täristel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < täristää. | Ahven t:i eviään veneen pohjalla. Ruumiin t:y hierontakeinona.

täristin[56] *väl. tekn.* < täristää.

täristys[64] *teonn.* < täristää. | Seulan t. Vartalon sively, taputus ja t. hierontatapoina. | [Vilunpuistatukset] voivat olla niinkin ankaria, että sairaan koko ruumis - - tärisee. Kun t. on ohitse - - AK. **-hieronta** *s.* **-seula** *s.* T:lla varustettu perunanlajittelukoje.

täris|tä[41] *v.* **1.** olla pienessä edestakaisessa värähdysmäisessä liikkeessä; us. myös sen synnyttämää ääntä ajatellen. | Koko rakennus t:i katuliikenteestä. Tehdassali t:i koneiden jyminästä. T:evät rattaat. Koneen t:evä käynti. Ovi paiskautui kiinni, että seinät t:ivät. Iski kätensä pöytään, että ikkunat t:ivät. Karjaisi niin, että kalliot t:ivät. — Hampaat t:ivät vastatusten. Konsonantti, jota äännettäessä kielen kärki täräjää. **2.** vars. ihmisistä: vapista, väristä. | Vanhuksen pää t:i. Poika t:i kylmästä. Ukko, ukon ruumis t:i kiukusta. Kynä t:i kädessäni, niin hermostunut olin. Hän t:i kuin haavan lehti. **3.** 1. kohtaan liittyen pelkistä äänistä. | Ilma t:i tykkien tulisesta ärjynnästä. T:eviä suomalaisia kirouksia. Vanhus lauloi virttä t:evällä äänellä. - - kummallinen t:evä ääni, ikään kuin tuo koko mökki olisi hänelle vihoissaan mörissyt J.REIJONEN.

tärist|ää[2] *kaus.v.* = tärisyttää 1. | Myrsky t:i ikkunaruutuja. Jos pyörä on epäkeskisesti akselissa, niin se pyrkii ulospäin ja t:ää akselia. — Ajaa t. T:ettiin rattailla kaupunkiin. Huoneessa t:ettiin ja kolistettiin. — *Tekn.* Viljanlajittelijan seulaa t:ävä vasaralaite. T:etty [= täristämällä valmistettu] betonilaatta. — *Yksipers.* Minua t:ää.

tärisyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur.

tärisyt|tää[2*] *kaus.v.* < täristä. **1.** *konkr.* Rattaat tärisivät ja t:tivät matka-arkkuja. Moottori t:ti vaunua. Valtava räjähdys t:ti laivan runkoa. Kiroili ja t:ti pöytää nyrkiniskuillaan. — Yskä t:ti tytön hentoa ruumista. Hampaita t:tävä pakkanen. — *Erik.* **a.** tietoisesta, tarkoituksellisesta tärisyttämisestä; *tekn.* tav:mmin täristää, täryttää. | Rumpua t:tävä noita. T:täminen hierontana. Betoni saadaan painumaan mahdollisimman tiheään t:tämällä muotteja. **b.** Ajaa t. [= köröttää] rattailla. **c.** *yksipers.* Minua t:tää näin kovassa pakkasessa. **2.** *kuv.* ja hyperbolista käyttöä. **a.** vaikuttaa syvästi, us. vavahduttavasti, järkyttävästi jkn tunteisiin,

mielialaan tai olemukseen. | Saarna, joka t:ti ihmisten omaatuntoa. Puhe hirmuteosta t:ti jokaisen mieltä. Oudot mielihyväntunteet t:tivät katsojia. [Ihminen ei] milloinkaan ole niin elämän t:tämä kuin niinä aikoina, jolloin nuoruus herää AK. — *Yksipers.* Oikein t:ti, kun näki hänen intensiivisen eläytymisensä rooliin. **b.** horjuttaa. | Argentiinaa t:täneet vallankumoukset. [Tolstoi on] t:tänyt venäläisen yhteiskunnan perustuksia KOSKENN. **c.** ed:iin liittyen: *tärisyt|tävä* (a.) -tävästi (adv.) a) äänestä: voimakas. | T:tävä eläköönhuuto. T:tävä nauru. T:tävän kimakka veisuu. b) vavahduttava, syvällinen. | Sanoma ystävän äkillisestä kuolemasta teki häneen t:tävän vaikutuksen. T:tävästi kuvattu onnettomuustapaus.

täritellä[28*] *frekv.v. harv.* < seur. | - - tahdon koettaa parastani t. [= tärisytellä, hellytellä] Toukolaisten sydämiä, ja Herran ja oman puheeni voimalla taivuttaa heitä veljelliseen sovintoon KIVI.

täritt|ää[2*] *v. harv.* täris(yt)tää. | Jo mennä t:i mukulakivikatua SILL.

tärkeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* esiintyä turhan tärkeänä. | Nykyaikaisen tieteen monet t:evät hiuksenhalkomispyrkimykset. Aseveli henki on hävittänyt turhan t:yn ja liiallisen omanarvontunteen AK.

tärkeys *omin.* ks. tärkeä. **-järjesty|s** *s.* Esittää asiat t:ksessä. Uudistusten t. on seuraava: - -. Teiden t:kseen perustuva luokittelu. Seuraavana t:ksessä on - -.

tärke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[64] *omin.* **1.** tarpeellisuutensa, arvokkuutensa, yleisyytensä tms. puolesta merkityksellinen, merkittävä, huomattava, tähdellinen. **a.** asioista, esineistä. | T:ät yhteiskunnalliset kysymykset. Taloudellisesti t. ongelma. Ratkaisevan t:itä tietoja. Valanteon t:ys. Itseluottamuksen t:ys. Jllak on t. merkitys jklle. Jk on jklle t:ää. Pitää jtak t:änä. Asian t:yden oivaltaen. Asian t:yteen katsoen. Ongelma, joka t:ältä osaltaan on kansainvälinen. On minulla t:ämpääkin tekemistä kuin kuunnella juttujasi. On t:ätä, että tuomio tulee oikeudenmukainen. Lienen jo esittänyt t:immän sanottavani. Tarvitsen t:ästi lisätietoja. Minä otan t:än askeleen [= menen avioliittoon] KIVI. Hattu ei - - näyttele yhtä t:ää osaa kuin ennen BAGHEERA. - - seikka, jota ei kyllin t:ästi voi nuorten mieliin teroittaa KIANTO. — Teknillisesti t:ät raaka-aineet. Suomen t:immät puulajit. Vehnä maan t:impänä viljalajina. Tekstiilit t:änä kauppatavarana. Taiteilijan kehitykselle t:ät ulkomaanmatkat. Kaupungin t:immät kadut. Gibraltarin t:ys Englannille. T. rautateiden risteysasema. Savuke on monelle ruokaakin t:ämpi. Kirveen t:ys aiheutti sen jatkuvan täydellistämisen A.M.TALLGREN. — *Yhd.* elin-, kuoleman-, nyky-, päivänt. **b.** ihmisistä. | T:immät kansanrunouden kerääjät. Johtajalleen t. apulainen. N.N. on ammattiyhdistysliikkeen t. johtohenkilö. — Vrt. 2. | Hysteerinen t:ältä näyttämisen tarve K.MARJANEN. **2.** ihmisistä: itseään tärkeänä pitävä, omahyväinen, koppava. | Olla t:än näköinen, t:ätä poikaa. Otsa t:ässä rypyssä. "Olen saanut ylennyksen", hän kehaisi t:ästi. He ovat kovin t:än ja painavan näköisiä kaikki, sillä jokainen luulee, että juuri hänestä riippuu koko kokouksen menestys K.KAJANDER. - - ihan nenänpää t:yttään punoitti NUOLIV. - - heidän ääneensä on tullut t:yttä, joka kertoo heidän ihailevan itseään VALENTIN. - - ettei kannata suhtautua omaan itseensä lainkaan t:ästi A.KIVIMAA. — *Yhd.* itse-, pikku-, turhan-, virant. **3.** *kans.* taipuvainen, perso, hanakka. | Olin vähän liian t. naisten perään KARHUM. Hän oli näet t. viinaan AK.

tärkeäarvoi|nen *a.* T. teos. Merenkululle t:set merivirrat. Maan puolustusvalmiuden kannalta t. teollisuus.

tärkeähkö[1] *mod.a.* T. asia. — T. esimies.

tärkeä|merkityksinen *a.* Kaupallisesti t. maakunta. **-n|lainen**[63] *a.* T. näkökohta on se, että - -. **-n|näköinen** *a.* (tav. ⌒) vrt. vars. tärkeä 2. | T:näköisiä virkamiehiä salkku kainalossa. **-n|puoleinen** *a.* **-sisältöinen** *a.* T. asiakirja.

tärkkelykset|ön[57] *kar.a.* < tärkkelys. | Perunan t:tömät kerrokset.

tärkkelyksinen[63] *poss.a.* < seur. | T. kasvinosa. — *Yhd.* Runsas-, vähät.

tärkkely|s[64] *s.* **1. a.** useimmissa vihreissä kasveissa jyväsinä esiintyvä, yhteyttämisen (fotosynteesin) tuloksena syntynyt polysakkaridi. | Perunan mukuloiden t. **b.** tärkkelyksestä ravintotm. tarkoituksiin valmistettu valkoinen, hajuton ja mauton kide- tai jauhemainen aine; vrt. perunajauho, saago. | Palmun t:ksestä valmistetut ryynit. Puuterin valmistukseen käytetty t. **c.** *yhd.* Eläin-, kasvit.; maissi-, maksa-, palmu-, peruna-, riisi-, vehnät.; (biol.) kulku-, varasto-, yhteyttämist. **2.** tärkki(vesi). | Kauluksen kasteleminen t:ksessä.

tärkkelys|aine *s.* vars. määrätarkoitukseen valmistettu tärkkelys. | Kankaan pinnalla oleva t. **-arvo** *s. maat.* rehun ravintoarvo verrattuna samanpainoisen tärkkelysmäärän ravintoarvoon. **-arvoyksikkö** *s. maat.* rehun ravintoarvon mitta. **-hiukka|nen** *s.* Tärkkelys esiintyy kasveissa pieninä t:sina. **-jauhe** *s.* tav:mmin seur. **-jauho** *s.*, tav. *mon.* T:sta valmistetut saagoryynit. Perunajauho, maisena ym. t:t. — Tehdä liisteriä t:ista. **-jyvä|(nen)** *s.* Herneen sirkkalehtien soluissa olevat t:set. Perunan mukulan solu on täpötäynnään t:siä. **-kapseli** *s. farm.* vehnätärkkelyksestä tai vehnätärkkelyksen ja -jauhojen seoksesta valmistettu lääkekapselin kuori. **-kumi** *s.* = dekstriini. **-laji** *s.* **-liemi** *s.* = tärkkivesi. **-liima** *s.* dekstriini(liima). **-liisteri** *s.* tärkkelystä vedessä keittämällä tai kemikaaleilla käsittelemällä saatu liisteri; dekstriini(liisteri). **-liuos** *s.*, vars. *farm.* tärkkelyksen vesiliuos. **-maito** *s.* perunatärkkelyksen valmistusasteena: vettä perunamassaan ruiskuttamalla aikaansaatu seos. **-massa** *s.* T:sta valmistetut kapselit. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* T:set kasvit, aineet. Herkkuperunoiden t:suus. **-prosentti** *s.* Perunalajike, jonka t. on 11,8. **-rikas** *a.* par. (hyvin) tärkkelyspitoinen. **-sato** *s. maat.* Perunan mukula- ja t. **-side** *s. lääk.* tärkkelysliisterillä kyllästetty harsoside. **-siirappi** *s.* tärkkelystä eräissä hapoissa kuumentamalla saatu siirappi. **-sokeri** *s.* vrt. ed. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tuote** *s.*

tärk|ki[4*] *s.* tärkkelys kankaiden kovitusaineena; myös tärkkivedestä. | T:in käyttö kaulusten kovittamisessa. — Upottaa silkkilangat t:kiin. — *tärkissä* tärkättynä. | Paita on (hyvässä) t:issä.

tärkki|kalvosimet, -kaulukset *s. mon.* tärkätyt tai tärkättävät kalvosimet, kaulukset. **-liuos** *s.* = tärkkivesi. **-paita** *s.* etumuksesta ja kalvosimista tärkätty tai tärkättävä paita, tav. = frakkipaita. **-vesi** *s.* tärkin ja veden liuos, tärkkiliuos, tärkkelysliemi.

tärkkäämätön[57] *kielt.a.* < seur. | T. paita.

tärk|ätä[35*] *v.* -käys[64] *teonn.* kankaista, vaatekappaleista tms.: kostuttaa tärkkivedessä ja tav. myös silittää ryhdin, jäykkyyden, sileyden ja kiillon aikaansaamiseksi, kovittaa. | T. paita, pöytäliina. T. kangasta. T:ätty nenäliina, alushame. (Puoli)kovaksi t:ätty kaulus. Jäykiksi t:ätyt pitsiverhot. — Kankaat, jotka t:ätään ja silitetään ennen pakoiksi käärimistä.

tärppi|ä[17*] *frekv.v.* < tärpätä. | Särki t:i äkillisillä nykäyksillä. Jo rupeaa nykimään, jo t:i aika lailla V.KOLKKALA.

tärpätti[6*] *s.* pihkasta saatu pääasiallisesti terpeenejä sisältävä kellertävä tai väritön neste, tärpättiöljy. | T:ä käytetään mm. lakkojen, lakkavernissojen ja öljyvärien valmistukseen sekä liuottimena. Puhdistettu, raaka t. Ranskalainen t. 'tärpättipalsami'. Venetsialainen t. 'lehtikuusesta valmistettu hieno tärpättipalsami'. Kiukkuinen kuin tärpätin kauppias SP. — *Yhd.* pineeni-, puu-, sulfaatti-, terva-, venetsiant. **-höyry** *s.* **1.** *tekn.* puun kuivatislauksessa l. tervanpoltossa sivutuotteena saatu kaasumainen tärpätti. **2.** *lääk. eläinlääk.* eräiden hengityselinsairauksien parantamiseen käytetty kiehuvasta vedestä ja siihen sekoitetusta tärpätistä kohoava höyry. **-lakka** *s. maal.* lakkoina käytettyjä hartsien tärpättiliuoksia. **-liuos** *s.* jk aine tärpättiin liuotettuna. | Hartsin, rikin, vahan t. **-palsam|i** *s.* pihka; vrt. palsami 1. | Kanadanpalsami ym. t:it. T:eja käytetään tärpättiöljyn, hartsin ja vernissojen valmistukseen sekä lääkeaineena. **-pihka** *s.* = ed. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* **-salva** *s. lääk.* reumaattisissa kivuissa ihoon hierottava tärpättipitoinen salva. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-öljy** *s.* = tärpätti.

tärp|ätä[35*] *v.* -päys[64] *teonn.* kalan tarttumisesta onkeen, uistimeen tms., napata; vrt. nypätä, näykätä. | Ahven t:pää koukkuun, onkeen. Kala ei t:ännyt. — *Yksipers.* Heitin ongen veteen, ja heti t:päsi. Heikin [onkeen] t:päsi KARHUM. — *Kuv. ark.* Haki useita virkoja, ja lopulta t:päsi 'onnisti, luonnisti'.

tärske[78] *s. harv.* tärskyntä, tärskähtely.

tärski|ä[17] *v.* antaa tärskyjä, tärskyttää. | T:i pistoolillaan mihin sattuu. Kukapa olisikaan tullut t:mään jalatonta miestä KARHUM.

tärsky[1] *s.* **1.** tärskähtävä isku. | Sai t:n leukaansa. Pässi antoi Kallelle aika t:n. - - sellainen t., että haudassakin jomottaisi KOJO. Pari sotamiestä oli ilmestynyt tutkimaan t:n [= lentopommin räjähdyksen] jälkiä K.VÄÄNÄNEN. — *Kuv.* Ei tiennyt, minkä t:n [= kolauksen, vastoinkäymisen] antoi seuraava päivä HEPOR. **2.** *ark. leik.* viinaryyppystä. | Otetaanpas pieni t.!

tärskyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < seur. | T. jkta nyrkillään. T. konekivääri(ll)ään. T:tävä maantie. — Ajaa t:ti kivikkoista tietä.

tärsky|ä[1] *v.* -nä[14], -ntä[15*] *teonn.* = seur. | Kärryt t:ivät ja keikkuivat. Koski pauhasi ja vene t:i.

tärskäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < tärskähtää. | Rattaat alkoivat t. kivikkoisella tiellä. Tyrskyt t:telivät laivan keulaa vasten.

tärskähdy- = tärskäy-.

tärskäht|ää[2*] *deskr.* ja *onom.v.* nopeasti etenevän esineen yhtäkkisestä törmäämisestä tai iskeytymisestä jhk esteeseen ja tällöin ilmenevästä tärinästä, ao. esineen hypähdyksestä, räjähtämisestä tms.; us. myös tällöin syntynyttä ääntä ajatellen. | Reki t:ää kiveen. Vene t:i kallioon. Potkaisi niin, että jalka t:i kivensyrjään. T:i istualleen. Kranaatti t:i maahan. [Aluksen] perävannas t:i korkealle, putosi alas HAARLA. - - pölkky puskee kuohujen salakiveen ja ammahtaa t:äen takaisin LINN. — Antoi aivastuksen t. Pojalta t:i nauru. — *Kuv.* - - tuntuu kuin ajatukseni olisi ajanut t:äen kantoon SEPPÄNEN.

tärskäy|s[64] *s.* tärskähtäminen; tärsky. | Kuoppaisen tien aiheuttamat t:kset. Sai nyrkistä t:ksen leukaansa. — Jakeli aika t:ksiä poliittisille vastustajilleen. — Otetaanpas pullosta pienet t:kset!

tärskäyt|tää[2*] *kaus.v.* < tärskähtää. | T:imme [veneemme] kariin. T. jkta leukaan. T:ti nimensä paperiin. — Vars. ampumisesta. | Panosti luodikon ja t:ti karhua kylkeen.

tärvelijä[14] *tek.* < seur.

tärvel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* saattaa tärviölle, tehdä (käyttö)kelvottomaksi, turmella, pilata; vrt. tärvätä. | Taitamaton räätäli t:i hyvän pukukankaan. Pohjaan palaminen t:ee usein koko ruoan. Liialla hemmottelulla t:ty lapsi. Hermonsa t:lyt rouva. T. mahdollisuutensa. Kiusallinen yskä t:i yöunen. Roskalukemistot t:evät lapsen puhtaan mielikuvituksen. Muukalaisuuksien t:emä kieli.

tärvelty|ä[1*] *pass.v.* < ed. | Rankkasateessa t:nyt puku. Silmät t:vät huonossa valossa lukemisesta. Älä anna hyvän tuulesi t. mokoman jutun vuoksi!

tärviö[3] *s.* tärveltyminen, tärveltyneisyys. | Kaatumisesta oli seurauksena housujen t. ja likaantuminen. — Vars. *tärviö|llä*, -lle, harv. *tärviö|ssä*, -ön (adv.) pilalla, turmiolla, hukassa. | Koko hermosto on t:llä. Nuori nainen, jonka elämä on mennyt suurkaupungissa t:lle. - - noin ampuu aivan t:lle takin *MANN.

tärvä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** tärvellä. | Väkevän hapon polttama ja t:ämä puku. T. terveytensä juopottelulla. Hallat t:sivät koko viljasadon. | Semmoinen heittiö. Kun t:si koko ilomme CANTH. **2.** tuhlata, kuluttaa turhuuteen. | T. rahojaan, aikaansa turhanpäiväiseen. - - eikä hän viinaan t:nnyt, kun pennin sai CANTH.

tärväänty|ä[1*] *pass.v.* (*rinn.* tärväytyä[44]) < ed. *(1.)* tärveltyä. | Tulipalossa t:neet huonekalut. *(2.)* Vieraiden takia t:i hyvä heinäpäivä. Pojan rahat t:ivät markkinarihkamaan. — Ohuita leipiä t:i kappale mieheen, mutta paksuja ruispullia riitti yksi kolmelle, neljälle haukkaajalle PAULAH.

täry[1] *s.* tärinä. | T:ltään tavallista heikompi r-äänne. **-betoni** *s. tekn.* täristämällä tiivistetty betoni. **-kalvo** *s.* **1.** *anat.* ulko- ja välikorvan rajalla oleva, suurimman osan täryontelon ulkoseinämästä muodostava sidekudoksinen kalvo, rumpu-, kuulokalvo. **2.** yl. tärisevästä kalvosta. | Kuulotorven, rummun t. **-kuljetin** *s. tekn.* vrt. seur. **-kuljetus** *s. tekn.* kuljetus(tapa), jossa käytetään hyväksi kuljetusalustan edestakaista värähtelyliikettä. **-levy** *s.* Kuulokkeen t. **-miina** *s. sot.* tärinän vaikutuksesta räjähtävä miina. **-ontelo** *s. anat.* välikorvan pääosan muodostava kapea ontelo. **-pöyt|ä** *s. tekn.* T:ien avulla tapahtuva rikastus. **-seula** *s. tekn.* Sepelin tms. lajitteluun käytettävä t. **-tiili** *s. rak.* betoninen reikätiili, jonka valmistuksessa käytetään tärytysmenetelmää.

täryt|in[56*] *väl. tekn.* < täryttää. | T:timien käyttö betonin valmistuksessa. — *Yhd.* muotti-, pinta-, sauvat.

täryt|tää[2*] *v. tekn.* -ys[64] *teonn.* täristää, tärisyttää. | Betonin lujittaminen t:tämällä.

tärytön[57] *kar.a.* T. hankausäänne.

täryyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Ajaa t:eltiin autorämällä kuoppaista tietä.

täryyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* täris(yt)tää. | Ikkunoita t:tävä räjähdys. — Ajaa t. rattailla. — *Tekn.* tav:mmin täryttää.

täryäänne *s. fon.* = tremulantti.

täräh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < tärähtää. | Ovi t:teli nyrkiniskuista. Maa t:teli kuin maanjäristyksessä. Puhuessa hauskasti t:televä parta. Laskettaa t:televiä kirouksia. Puhujan ääni t:teli liikutuksesta.

tärähdy|s[64] *teonn.* < tärähtää; vrt. täräys. | Ilmapuntaria on suojeltava heilahduksilta ja t:ksiltä. Auton jousitus lieventää tien epätasaisuuden aiheuttamia t:ksiä. Päätä kohdanneesta väkivallasta voi olla seurauksena aivojen t. — *Kuv.* Mikähän t. siitä syntyisi, kun hän asian ilmoittaisi? JÄRVENT. — Tav:mmin täräys. | - - sai leukaansa sellaisen t:ksen, että lensi keskilattialle pää kolmantena jalkana EINARI VUORELA. — *Yhd.* aivo-, hermot.; maant.

tärähdyt- = täräyt-.

täräht|ää[2*] *mom.v.* < täristä. **1.** vrt. täristä 1. | Ukkonen jyrähti niin että talo t:i. Kamera ei saa laukaisuhetkellä t. T:änyt valokuva. Kaatuessa pää t:i lattiaan. — *Erik.* törmäämisestä, iskeytymisestä tms., joka aiheuttaa (voimakkaan) tärähdyksen. | Laiva t:i kovalla ryskeellä karille. Nyrkki t:i pöytään. Lähde laputtamaan, tai muuten t:ää leukaasi [nyrkin isku]! — *Kuv.* Pääsi taitaa olla hieman t:änyt (ark.) 'taidat olla hieman päästäsi vialla, hassahtanut'. - - joutunut päästään pyörälle siinä määrin, ettei enää tiedä, onko hän itse jollakin tavoin t:änyt vai ovatko muut tulleet sekapäisiksi AK. **2.** vrt. täristä 3. | Tykistä t:i uusi laukaus. - - "perkele" t:i hänen kirisevästä hammastarhastansa ulos KIVI. - - ainoastaan hieman ja juuri viattomasti t:i Juhanin ääni KIVI. — T. remakkaan nauruun. — *Kuv.* Vastaus t:i kuin pyssyn suusta. Myi talonsa ensimmäiselle halukkaalle että t:i.

tärähyt- tav:mmin täräyt-.

täräy|s[64] *teonn.* < tärähtää. **1.** tärähdys. | Maata vapisuttava t. T:ksiä kestävä sähkölamppu. Moukarin isku antaa helposti varren välityksellä t:ksen lyöjän käteen. — Kuului kova t., kun ukkonen iski taloon. — *Erik.* **2.** *ark.* **a.** voimakas isku, töyttäys tms., tärsky, tälli. | [Nyrkkeilijä] antoi kovan t:ksen [vastustajansa] leukaan. **b.** *kuv.* Olisi se tosiaan aika t. [= yllätys, ällistyttävä tapaus, "paukku"], jos ryssiltä Lyyssinän linnan sieppaisimme AK. Väärennetty tavara antoi vallan saman t:ksen [= vaikutuksen, "kajauksen", säväyksen] kuin oikeakin, jollei petosta huomattu AK. **c.** (väkevä) viinaryyppy, tärsky. | - - katsoi vanhankansan miehenä tarvitsevansa kolminkertaiset t:kset, nimittäin läksiäis-, lohdutus- ja lämmitysryypyt TIITUS. **d.** tav. *mon.* kohtaus, "treffi". | Kallella oli Liisan kanssa t:kset asemalla.

täräyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Tykinlaukaukset t:telivät ikkunaruutuja. Kirota t. T. voimasanoja.

täräyt|tää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* täräh(d)yttää[2*]) < tärähtää. | Räjähdys t:ti koko kaupunkia. Kakku irtoaa vuoasta, kun vuokaa hiukan t:etään. Kuvaa otettaessa on varottava t:tämästä kameraa. Isku, joka t:ti koko vartaloa. Kaatui ja t:ti pahasti päänsä. — *Erik.*, vars. *ark.* **1.** voimakkaasta iskemisestä, kolhaisemisesta, töytäisemisestä yms. | Lyödä, iskeä t. T:ti naapuriaan puntarilla päähän. T. jkta leukaan. T:ti polvensa vahingossa kiveen. Ukkonen oli iskeä t:tänyt korkeimpaan kuuseen. Ajaa t:ettiin moottorilla suoraan karille. **2.** ampumisesta. | Ampua t. T. haulikolla jänistä. T:ti sorsan lennosta. Sai t. monta kertaa, ennen kuin sai osumaan. **3.** äänekkäästä, äkillisestä, yllättävästä tms. sanomisesta. | T:ti suustaan kirouksen. Sanoa, kirota t. Ilmoittaa t:ti menneensä kihloihin. "Suu kiinni!" t:ti toinen. **4.** *kuv.* yllättävästä, ripeästä, railakkaasta tekemisestä, toimenpiteestä. | Työntää t:ti kuulaa 17,80. Keittää t:ti kahvit. Ostaa t:ti komean maatilan. Tehdä t:ti uuden loistavan maailmanennätyksen.

täsmen|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < täsmentää.

täsmentymätön[57] *kielt.a.* < seur. | Toistaiseksi t. käsite.

täsmenty|ä[1*] *pass.v.* tulla, muuttua täsmällise(mmä)ksi, täsmällistyä. | Sanan merkityksen t:minen.

täsmentämätön[57] *kielt.a.* < seur. | Ylimalkainen, t. väite.

täsmen|tää[8] *v.* -nys[64] *teonn.* tehdä täsmällise(mmä)ksi, tarkentaa, täsmällistää. | Muodoltaan t:netty tahko. Porattujen reikien t:nys. Pyrkimykset sanojen merkityksen t:tämiseksi. T. ehdotustansa, vaatimuksensa. Lakia on eräissä kohdin entisestä t:netty.

täsmä- vars. *tekn.* yhd:ojen alkuosana: tarkkuus-, tarkka. **-harppi** *s.*

täsmäinen[63] *a. vanh.* täsmällinen.

täsmälleen *adv.* tarkasti, tarkkaan, tarkalleen, tasan, säntilleen, pilkulleen, "prikulleen", "jämtisti"; aivan, juuri, ihan, täysin, kokonaan, vallan. | T. kello 8. T. viisikymmentä vuotta sitten. Oppilaita oli kolmisensataa, t. sanottuna 298. T. samankokoiset. T. oikea värivivahde.

Tein t. neuvosi mukaan. Asia on t. päinvastoin. Ja meistä on t. samantekevää, oliko Antin housujen - - paikka polven vai takapuolen kohdalla WALTARI. En sitä t. uskonut PÄLSI.

täsmälli|nen[38] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* tarkka, "jämtti". **1. a.** kellosta, vaa'asta ym. mittareista: ehdottoman oikein, tarkasti käyvä, näyttävä tms. | T. kello, vaaka. Kaikki sujui kellon t:-syydellä. **b.** henkilöistä, työskentelystä jne.: hyvin tarkka tai huolellinen, säntillinen; us.: joka tekee jtak, saapuu [tms.] tarkalleen määräaikana. | Äärimmäisen t. henkilö. T. virantoimituksessaan. Liikkeemme takaa tavaroiden t:sen toimituksen. Täyttää sitoumuksensa t:sesti. Sotilaallinen t:syys. T:syyden hyve. Minuutilleen t. mies. Vieraat saapuivat aivan t:sesti. **2.** täysin, aivan, yksityiskohtaisen tarkka, ehdottoman tai tarkoin oikea, eksakti, adekvaatti; us.)(likimääräinen, summittainen. | T. neliö. Tarkistaa reiän t:syys. T. rivi. Selvä ja t. käsiala. — T. raja. T. hinta. Omaisuuden t. arvo. Sopia t. kohtausaika. Junan t. tuloaika on 10.46. Jnk sanan t. vieraskielinen vastine. — T. määritelmä. Muokata ehdotuksensa t:seen muotoon. Tieteellisen, matemaattisen t. T:set tiedot jstak asiasta. Selvä ja t. käsky. Vastata lyhyesti ja t:sesti. - - ensimmäinen t. muistoni tästä maailmasta SILL. **3.** *yhd.* Epät.

täsmällisent|yä,[1*] -ää[8] *v.* tav:mmin täsmällistyä, täsmentyä, täsmällistää, täsmentää.

täsmällistyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) tav:mmin täsmällistää.

täsmällisty|ä[1*] *pass.v.* (< täsmällistää) tulla, muuttua täsmällise(mmä)ksi, täsmentyä. | Tarkistuksessa t:neet ennakkotiedot. Sanojen merkityksen, käsitteiden t:minen.

täsmällistäjä[16] *tek.* Otto Manninen runokielemme kehittäjänä ja t:nä.

täsmällistä|ä[2] *v.* tehdä täsmällise(mmä)ksi, täsmentää; tarkentaa. | Työpintojen t:minen tarkkuushionnan avulla. Menetelmän kehittäminen ja t:minen. T. sanontaansa.

täsmä|mittainen *a.* (ehdottoman) tarkkamittainen. **-mittaus** *s.* tarkkuusmittaus. **-paino, -punnus** *s.* täsmävaa'an punnus.

täsmä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *tr.* **a.** *kirj.* täsmentää, tarkentaa. | Latomakoneen t:ys. Koneladelman t:äminen käsiladelman kanssa samanvahvuiseksi. **b.** *valok.* säätää laukaisukojeisto sellaiseksi, että valotus ja salamavalon välähdys tapahtuvat samanaikaisesti. **2.** *intr.* vars. laskutoimituksista tms.: käydä yksiin, olla yhtäpitävä. | Saatko kassan t:ämään [= tulojen ja menojen erotuksen yhtä suureksi kuin kassassa oleva rahamäärä]? Tulot ja menot t:sivät keskenään.

täsmä|vaaka *s.* erittäin suuret tarkkuusvaatimukset täyttävä (tasavarsi)vaaka, tarkkuusvaaka. **-väline** *s.* erittäin suuret tarkkuusvaatimukset täyttävä (mittaus-, punnitsemis-, havainto- tms.) väline.

täsmäyslait|e *s. valok.* vrt. täsmätä 1.b. | Kameran t:teet.

tässä, tästä, tähän *demonstr.adv.* (iness., elat. ja ill. < tämä). On merk:ltään rajoittavampi ja täsmällisempi kuin täällä (täältä, tänne). **I.** paikasta. **1.** viittaamassa paikkaan, jossa puhuja itse on tai jota hän esim. voi koskettaa kädellään: tässä paikassa, kohdassa. | T. olen ja tähän aion jäädä. Odota t., kunnes palaamme. T. lepää N.N. [aikaisemmin hautakirjoituksissa]. Vie tavarasi tästä pois. Katselepas tästä tuonne järven suuntaan. Tästä [= tätä tietä, tämän kautta] ne ovat tulleet ja tuosta menneet. Lyödäänpäs naula vaikka tähän. Kirjoita nimesi tähän. Turha on riidellä, onko rajan kuljettava tästä vai tuosta 'mistä rajan on kuljettava'. — *Erik.* **a.** adv:iin liittyy sen jäljessä oleva paikan tarkemmin määrittävä ilmaus. | T. pöydällä on kaikki epäjärjestyksessä. T. pianon vieressä. T. aivan edessäni. Hän muutti asumaan tähän ihan lähelle. **b.** vars. *puhek.* näinsanan vahvistamana. | Pannaanpas pöytä tähän näin. Onnettomuus sattui t. näin. **c.** esiteltäessä, jtak annettaessa, tarjottaessa tms. | T. on serkkuni Eemeli. T. olisi sinulle pieni lahja. T., ota! T. käteni! | "Saisinko hiukan suolaa?" — "Kas t., ole hyvä!" | Tästä saat rahaa, mene elokuviin! **d.** vars. *puhek.* attr:n tavoin tämä-pron:iin tai sen määrittämään nominiin liittyen. | Tämä t. on mikroskooppi. Kukas tämä tyttö t. on? Tämä pieni pilkku t. oikealla. **2.** viittaamassa puheyhteydestä ilmenevään, edellä mainittuun, puheena olleeseen paikkaan; us. = siinä. | Taikina levitetään pellille ja saa t. kohota. Tullaan ensin kuistille ja tästä tupaan.

II. paikallisuuden merk. hämärtynyt tai puuttuu kokonaan. **1.** viittaamassa (us. samalla kertaa paikkaan ja) vallitsevaan, tämänhetkiseen, kyseessä olevaan tilanteeseen, asioiden tilaan, vaiheisiin tms. | Ei sinua t. kaivata, mene matkoihisi! Pappia t. tarvittaisiin eikä lääkäriä. T. ei nyt lempeys auta. Ei t. vielä pahaa hätää ole. T. näyttääkin olevan tosi kyseessä. Rahat ovat t. kokonaan sivuseikka. Anteeksi, t. on sattunut erehdys. T. näemme hyvän esimerkin siitä, mihin kateus johtaa. T. on kysymyksessä ilmeisesti keuhkokuume. Olet t. aivan oikeassa. T. on huomautettava, että - -. T:kin pätevät sanat: - -. T. [esim. kertomuksen, kuvauksen kohdassa] ollaan hyvin kaukana idealismista. Se asia ei kuulu tähän. — Laiskottelun pitää loppua tähän [paikkaan, hetkeen]. — Kuinkas voit? — Mikäpäs t. — *Erik.* **a.** juuri nähtyyn, kuultuun, koettuun, tapahtuneeseen viittaavissa ilmauksissa, joissa todetaan käyneen niin kuin on ennustettu, on ollut odotettavaa, todennäköistä tms. | T. näet, miten käy, kun ei tottele isää. Johan minä aavistin — ja t. sitä nyt ollaan! **b.** kehuvissa, pilkallisissa, väheksyvissä yms. yhteyksissä. | T. onkin [= minä olenkin] sellainen poika, että - -. T. on sellainen hevonen, ettei parempaa löydy. On t:kin sankari! **2.** lieventävänä lisänä (vars. mennyttä) lähiaikaa tarkoittavan tav. epätäsmällisen ilmauksen yhteydessä. | T. äskettäin, eräänä päivänä. T. vajaa viikko sitten. T. sodan jälkeen. T. takavuosina, menneenä talvena, kevättalvella. T. joulun alla meillä vasta kiirettä oli. Aion tulla käymään t. aivan lähiaikoina. **3.** us. painottoman täytesanan tavoin yhteyksissä, joiden ilmaisemassa tilanteessa, toiminnassa tms. puhuja ainakin jllak tavalla on mukana. | Olen t. it-

sekseni mietiskellyt, että --. Olemme t. kävellessämme ajatelleet sitäkin mahdollisuutta. Jokos t. ollaan perillä? Minä t. taidan olla sen verran vanhempi, että --. On t. muutakin tekemistä kuin isojen ihmisten paimentaminen! T. täytyy naisen kaikki työt tehdä, vaikka on miehiä talossa. Ei tullut t. keitetyksi kahviakaan. Tuli t. hiukan juhlituksi. Naapurin poikien kanssa t. vähän tapeltiin. Onhan t. koetettu töitä puskea. Kunhan t. ehditään, niin lähdetään. Suotta te t. emäntää soimailette. Tosi t. taitaa olla kysymyksessä. Saa t. koettaa vaikka mitä keinoa hengissä pysyäkseen. Tuokaa parasta mitä on, ei t. nuukailla! Ihmisiä t. kaikki ollaan. Ei t. olla [= en minäkään, emme mekään ole] Pekkaa pahempia. — *Erik.* **a.** yhteyksissä, joissa on kysymys jstak suunnitellusta, kohdakkoin toteutettavasta, tapahtuvasta tms. | Nukkumaan t. pitää mennä. Ehkä t. vielä siihenkin keino keksitään. Aiomme t. ryhtyä liikemiehiksi. Pitänee tästä jo lähteä. Lähden tästä huvikseni kävelemään. Pian tästä saadaan rekikeli. Kunhan tästä ilmat paranevat. **b.** väheksyvissä tai pilkallisissa yhteyksissä. | Vielä t. elokuviin! Rengilläkö t. nyt on varaa vaatteilla koreilla! Kaikkia se isäntä t. lupaileekin! Emännän epatto rupesi t. isännöimään! NUOLIV. **4.** *tästä tuohon* ks. tuossa II.6.

tästedes *adv.* (myös: täst'edes) tästä (ajankohdasta) eteenpäin, tästä lähtien tai lukien, aina tämän (ajankohdan) jälkeen; vastedes. | T. voimassa olevat määräykset. En ole tähän mennessä katunut päätöstäni enkä tulle sitä t:kään tekemään. -- mene, äläkä t. enää syntiä tee UT. -- t. minä en juo tätä viinipuun antia, ennen kuin sinä päivänä, jona -- UT.

tästä|lähin *adv.* par. ⌒; ks. 2. lähin. **-lähtien** *adv.* par. ⌒; ks. lähteä 5. **-puoleen, -puoliin, -puolin** *adv.* par. ⌒; ks. puoli B.III.3.

täten *adv.* viittaamassa välittömästi (lähellä, samanaikaisesti, juuri edellä, heti myöhemmin) havaittuun tai havaittavaan, mainittuun tms. asiaan, tapaan, tilaan, olosuhteisiin. **1.** tällä tavalla, tällä tavoin, tällä lailla, tällä keinoin, tällä muotoa, näin; tässä tilassa, tällä kannalla, tällään, tälleen. | Tee t. [sillä tavalla kuin puhuja parhaillaan tekee, on juuri tehnyt tai sanonut, tulee juuri tekemään tai sanomaan]. Pyöritteli silmiään, t. [sillä tavalla kuin puhuja näyttää]. Kyseinen Raamatun kohta kuuluu t. [= seuraavalla tavalla]: --. — Elämämme ei enää voi jatkua t. 'tällä tavalla, tällään, nykyisellään'. — Saapunut tavaraerä on hyvä tarkastaa; t. (menetellen) vältytään monilta ikävyyksiltä. Takki pestään saippualla, mutta jos tahra ei t:kään lähde, voidaan käyttää bentsiiniä. Kaikenlaisia avustuksia melkein tyrkytetään ja t. totutetaan ihmisiä elämään yhteiskunnan kustannuksella. — *Erik.* vars. virallisluonteisissa yhteyksissä viittaamassa lausutun tai kirjoitetun sisällykseen: näillä sanoilla, tällä asiakirjalla, sopimuksella, julistuksella, asetuksella tms. | T. ilmoitamme, että --. T. julistan näyttelyn avatuksi. T. valtuutan vaimoni N.N:n nostamaan ja kuittaamaan --. T. [= tällä kauppakirjalla] myyn minä allekirjoittanut N.N. --. Hänen Majesteettinsa tekee t. tiettäväksi, että --. **2.** toteavasti tai johtopäätöstä ilmaisevasti: tämän nojalla, perusteella, tämän takia, johdosta, näin ollen. | T. on siis teoreeman jälkimmäinenkin osa todistettu. T. on vain luonnollista, että --. T. ei voi olla oikein, että --. Edellä esitetystä seuraa t., että --. Myyrä tuhoaa kasvien juuristoa ja on t. vahinkoeläin. Valtiopäivillä sosialistit ja kommunistit istuvat puhemiehestä katsoen vasemmalla, ja t. heitä sanotaan vasemmistopuolueiksi. | Valtion omaisuutta ei saa ottaa yksityiskäyttöön. T. [= niinpä] on esim. virka-auton käyttö yksityisajoon kiellettyä.

täti[4*] *s.* **1.** isän tai äidin sisar; vrt. setä, eno. | T. ja veljenpoika. T:ni Hanna. **2.** *last.* yl. aikuisen naishenkilön nimityksenä ja puhuttelusanana. | Vieras t. Alli-t. Sano päivää tädille! Virtasen t. lähetti terveisiä. — Maija-tädin kirjelaatikko [sanomalehden lastenosastossa]. Lastentarhan tädit holhokkeineen. — *Yhd.* kummit.; puisto-, pyhäkoulu-, terveyst. **3.** yl. puhuttelusanana, jota käyt. paljon vanhemmasta naishenkilöstä, jonka kanssa ollaan lähemmät tuttavat. | Sinä saat sanoa minua tädiksi. Sedän muija, Eveliina — jota minä nimitän tavallisesti tädiksi, vaikka hän ei olekaan sukulainen AK. — *Ark.* yl. (vars. vanha(hko)sta) naishenkilöstä: tantti. | Tämän kylän tädit eivät vielä jaksa käsittää, että opettajatarkin voi olla nuori ja iloinen HILJA VALTONEN. -- junia vastaanottamassa ja lähettämässä esiintyy silloin tällöin topakan näköisiä, punalakkisia tätejä AGAPETUS. — *Yhd.* kahvi-, ompeluseurat.; räpät.

tätilä[14] *s.* tädin koti. | Mennä t:än vieraisille.

tätimäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* us. väheksyvästi: tätiä muistuttava, tädin kaltainen; epämiehekäs, naismainen, akkamainen; naiivin ihanteellinen, hentomielinen. | -- nuo hänen hiukan t:set vanhemmat sisarensa SILL. Pehmeäluonteinen, t. mies. T:sen tunteellinen moralisti. T:set säädyllisyysvaatimukset. Tolstoi ei liioin putoa t:seen, hentomieliseen deklamoimiseen K.S.LAURILA.

tätivä|ki *s. ark. halv.* nais-, akkaväki. | -- helvettiin sellainen t:en omatunto! H.JARTTI.

tätti[4*] *s. tekn.* suutin (1).

tätyruoho *s.* = tädyke.

täydelleen *adv.* täydellisesti, täysin. | Parantua taudista t. Yritys meni t. myttyyn. Mies oli t. menettänyt työkykynsä. Kärsiä rangaistus t. Ymmärrän t., mitä tarkoitat. Hallitsi kielen t. — A:n ja adv:n ohella tav:mmin täysin. | T. uusi. Olen asiasta t. tietämätön. T. erillään muista.

täydelli|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* (täydellisesti ks. erikseen) joka sisältää kaiken asiaan kuuluvan, ajateltavissa olevan, vaadittavan tms., josta ei puutu mitään;)(vaillinainen, puutteellinen, osittainen. **1.** vars. lukumäärää, paljoutta, yksityiskohtaisuutta ajatellen. | T. teekalusto. T. postimerkkisarja, vuosikerta. T. kokoelma. T., yliopistoon johtava oppikoulu. Suorittanut kauppakoulun t:sen kurssin. T:seen ritarivarustukseen kuului --. Mikään sa-

nakirja ei voi olla t. T. nimi ja osoite. T. lause (kiel.), ks. lause 2. Hyönteisen muodonvaihdosta, jossa toukka-asteen jälkeen on kotelovaihe, sanotaan t:seksi muodonvaihdokseksi. T:set anniskeluoikeudet. Raamattu on t. ilmoitus Jumalan pelastussuunnitelmasta. Raportti olisi voinut olla t:sempi. T:syyden vuoksi mainittakoon vielä --. — *Liik.* Vekselin t. eli nimellinen siirto 'siirto jklle nimetylle henkilölle tai hänen määräämälleen'. **2.** ominaisuuksiltaan kaikin puolin ko. käsitettä vastaava, sellainen kuin vaaditaan tms. | Maapallo ei ole t. pallo. T. tyhjiö. Lannoitusaineet voidaan jakaa t:siin ja vaillinaisiin. Saksalaiset kehittivät panssariaseen lähelle t:syyttä. Antiikin veistotaide saavutti t:syytensä persialaissotien jälkeen. T:set synonyymit. A. on t. gentlemanni. Hänhän on t. hölmö! — *Mat.* T. toisen asteen yhtälö 'yhtälö, jossa mikään koeffisienteista ei ole nollan arvoinen'. T. induktio 'eräs matemaattinen päättelytapa'. — *Iron.* Hänen kotinsa on t. museo. **3.** ed:een liittyen: ehdottoman virheetön, moitteeton, ihanteellinen. | T. naisvartalo. T. taideteos. Hänen ranskansa on kaukana t:sestä. A:n suoritus rekillä oli lähes t. T. rikos 'niin taitavasti tehty, ettei sitä t. tekijää saada ilmi'. — Vars. *usk.* moraalisilta ominaisuuksiltaan ihannetta vastaava. | Immanuel Kant vaati, että ihmisen tulee tavoitella omaa t:syyttään ja toisten onnellisuutta. Kukaan ihminen ei ole t. Jumalan edessä. Jeesus siveellisen t:syyden ihanteena. Olkaa siis te t:set, niin kuin teidän taivaallinen Isänne t. on UT. **4.** perinpohjainen, perusteellinen, kertakaikkinen, ehdoton, kiistaton, totaalinen. | T. sijoiltaanmeno. T. palaminen, auringonpimennys. T. häviö, tappio. T. työkyvyttömyys, omavaraisuus. T. tai osittainen hallintaoikeus. Elää t:sessä eristyneisyydessä. Potilas määrättiin t:seen lepoon. Ajattelutavassa oli tapahtunut t. muutos. Käsitys osoittautui t:seksi erehdykseksi. Hän on sisarensa t. vastakohta. Atomivoima tulee aiheuttamaan voimataloudessa t:sen mullistuksen. Kokous päättyi t:seen sekamelskaan. Kato oli t. Aluksen tulotarkastus on joko alustava tai t. Länsivallat saavuttivat t:sen ilmaherruuden. Puolue sai t:sen enemmistön parlamenttiin. T:sen puhdas keittiö. **5.** *yhd.* Epät.

täydellisent|yä[1*], **-ää**[8] *v.* tav:mmin täydellistyä, täydellistää.

täydellisesti *adv.* kokonaan, tykkänään, perin pohjin, aivan, täydelleen, täysin. | T. kypsynyt hedelmä. T. rapautunut kivi. Neste oli t. haihtunut. Rikos on t. selvitetty. Käsitän sinut t. Se riittää t. -- etkö sinä voikaan rakastaa minua t. ja kokonaisesti LINN. -- Matti osasi selittää asiansa sillä tavalla, että t. näytti kuin Santra olisi jostain todellisesta kidutuspenkistä pelastettu ALKIO.

täydellistymä[13] *s.* täydellistymisen tulos. | Vastaanotin, joka on radiotekniikan t.

täydellistyttä|ä[2*] *kaus.v.* (< seur.) tav:mmin täydellistää. | Keksintö, jota ei voi enää t.

täydellisty|ä[1*] *pass.v.* < täydellistää. | Autot ovat jatkuvasti t:neet. Koneiden t:essä ihmisen työtaakka vähenee. Sinfonian rakenne t:i Beethovenin tuotannossa. Kielen kehittyminen ja t:minen.

täydellistäjä[16] *tek.*

täydellist|ää[2] *v.* tehdä jk laadultaan, ominaisuuksiltaan, toiminnaltaan tms. täydellise(mmä)ksi; vrt. täydentää. | Laitetta on entisestään yksinkertaistettu ja t:etty. Maan ulaverkon t:äminen. Huippuunsa t:etty tekniikka. Lakia on tässä kohden syytä t. Järjestelmän t:äminen.

täyden|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < täydentää. | T. postimerkkikokoelmaansa. Kirjailija t:telee käsikirjoitustaan. T:teli opintojaan ulkomailla.

täydenny|s[64] *s.* **1.** täydentäminen. | Aluksen polttoainevaraston t. Huolehtia tehtaan koneiden uusimisesta ja t:ksestä. Perheen puvuston t. talvikautta varten. — *Sot.* joukkojen varustaminen tappioita ja kulutusta vastaavalla henkilöstöllä ja varusteilla. **2.** se millä jtak täydennetään tai mikä täydentää jtak, täydentävä lisä. | Hankkia muonavarastoon t:stä. Taisteluissa huvennut joukko-osasto sai kipeästi kaipaamaansa t:stä. Sanakirjan t:kseksi ilmestynyt liite. Hartialiina iltapuvun t:ksenä. Jäähdytyshuone, jonka t:ksenä on kaksi ventilaattoria. Valtiosopimuksen t:kseksi solmittu kauppasopimus. Röntgentutkimus liittyy usein välttämättömänä t:ksenä moniin kliinisiin tutkimuksiin. — *Mus.* Toistensa käännöksiksi eli t:ksiksi nimitetään kahta intervallia, jotka yhtyneinä muodostavat oktaavin. **3.** *yhd.* Ammus-, elintarvike-, henkilö-, hevos-, kalusto-, miehistö-, muona-, patruuna-, polttoaine-, varust.

täydennys|aineisto *s.* **-erä** *s.* **-hankinta** *s.* **-henkilöstö** *s.*, vars. *sot.* **-hevonen** *s.*, vars. *sot.* **-istutus** *s.* Taimiston t. **-jako** *s. lak. vanh.* aikaisemmassa maanjaossa jakamatta jätetyn tiluksen jakaminen. **-joukko** *s. sot.*, tav. *mon.* tappioiden korvaamista ja uusien joukkojen perustamista varten varattu joukko. | T:ja matkalla rintamalle. **-keruu** *s.* Ylioppilaat suorittamassa murresanaston t:ta. **-keräys** *s.* **-keskus** *s.*, vars. *sot.* Divisioonan t. — *Yhd.* henkilöt. **-koulutus** *s.* Upseerien t. Konelatojille järjestetty t. **-kuljetus** *s.*, vars. *sot.* **-kurssi** *s.*, us. *mon.* Urheiluvalmentajien t:t. T:lta valmistuneet sairaanhoitajat. **-leht|i** *s.* Teoksen mukana seurasi pari edelliseen osaan kuuluvaa t:eä. **-luettelo** *s.* Kirjaston t. **-lähetys** *s.* **-miehistö** *s.*, vars. *sot.* **-mie|s** *s.*, vars. *sot.* Rintamalle saapui t:hiä. **-muodostelm|a** *s. sot.* Nostomiehistä perustettiin t:ia. **-osa** *s.* **1.** jnk teoksen täydennykseksi tehty osa, suplementti. | Tietosanakirjan t. **2.** *harv.* Hyllykkö, johon liittyy kätevä t. **-osasto** *s.*, vars *sot.* Rykmentin t. **-paikka** *s.*, vars. *sot.* Ampuma-, elintarvikkeiden t. **-tarve** *s.* Komppanian t. Tykkien, elävän voiman t. **-työ** *s.* Tieverkon parannus- ja t:t. **-vaal|i** *s.* vaalikauden kestäessä vapautuneen edustajanpaikan täyttämiseksi tai valituksen johdosta kumotun valtuutetunvaalin takia toimitettava vaali, täytevaali. | Konservatiivit me-

nettäneet paikkoja Englannin t:eissa. Johtokunnan jäsenen kuoleman jälkeen toimitettu t. Vuoden 1953 kunnallisvaalilain määräykset t:in toimittamisesta. **-väri** *s.* komplementtiväri. | Punaisen t. on vihreä.

täydennyttää[2*] *fakt.v.* < täydentää.

täydenty|ä[1*] *pass.v.* < täydentää. | Syyskesällä ruokavalio t:y huomattavasti. Ateneumin taidekokoelmat ovat t:neet uusien hankintojen johdosta. Sanavaraston t:minen.

täydentäj|ä[16] *tek.* Ylioppilaat kerätyn sanaston t:inä. Retkeily, tärkeä luokkaopetuksen t. Hattu asun t:änä.

täyden|tää[8] *v.* -tävästi *adv.* lisätä jhk jtak puuttuvaa tai yl. jtak, joka tekee sen täydellise(mmä)ksi, tehdä jk (vars. määrältään, sisällykseltään) täydellise(mmä)ksi, kompletoida; vrt. täydellistää. | T. varastoa, kokoelmaa. Alus poikkesi Raumalle lastiaan t:tämään. Armeijaa t:nettiin värväämällä vapaaehtoisia. Johtokuntaa t:nettiin uusilla jäsenillä. Täysilukuiseksi t:netty lautakunta. Henkikirjoitusluettelon t:täminen. Uusi, t:netty painos. Teos, jota t:tää mainio hakemisto. T. esitystään havaintovälineillä. Lakia t:tävä asetus. Tapauksesta on nyt saatu t:täviä tietoja. T. opintojaan, tietojaan, pätevyyttään. Rynnäkön tehtävänä on voiton t:täminen. Maan rautatieverkkoa t:tävät lukuisat maantiet. Kastikkeita käytetään mm. t:tämään ruokien makua. [Naisen] eleganssin t:si tyylikäs hattu. Maisema, jossa luonto ja kulttuuri t:tävät toisiaan. Vastakohdat t:tävät toisiaan SL.

täydesti *adv.* < täysi. **1.** Elää rikkaasti ja t. **2.** täydellisesti, täysin. | Hallitsi kielen t. Käsivarret t. ojennettuina. Omaksui t. kristillisen ajatustavan. Lain Kristus jo t. täyttänyt on SIIONIN KANNEL. Vasta "Nummisuutareissa" Kivi seisoo ensi kerran t. omalla alallaan TARK.

täy|detä[34*] *v. harv.* tulla täyde(mmä)ksi. | Jo t:teni tähkä, jo elokuu ehti AK.

täynnä *adv.* **1. a.** täytenä, jnk täyttämänä. | Saavi on vettä t. Säkki t. perunoita. Kauppa oli väkeä t. Teltta oli sotilaita t:än. Kadut tupaten t. ihmisiä. Huone oli t. kuin nuijalla lyöty. Katsomo oli t. viimeistä sijaa myöten. Koura täpösen t. marjoja. Istui kylläisenä, vatsa t. Puhua polotti suu t. ruokaa. Silmät t. kyyneleitä. — *Kuv.* Kädet t. työtä. Pää t. uusia suunnitelmia. Sydän tuskaa, pelkoa, riemua t. Mieli oli toivoa t. Jeesus oli rakkautta t. Hän on t. kunnianhimoa. Koko joukko oli t. innostusta. Myrkkyä ja sappea t. koko akka. Pekka on t. koirankujeita. Olla itseään t. 'itserakas, omahyväinen'. Koko viikko on ollut aivan t.: velvollisuuksia ja erilaisia tilaisuuksia joka hetki. — *Erik.* juovuksissa, humalassa olosta. | Palasi juhlista pää t. Mies oli t. kuin taivaan käki. Tyhjä on kukkaro, mutta t. on pää KIVI. **b.** lieventyneessä merk:ssä jstak, jossa on hyvin paljon jtak. | Taivas on tähtiä t. Ilma on t. hyönteisiä, tuoksua. Metsät olivat t. riistaa. Kreikka on t. historiallisia muistoja. Hänenlaisiaan on maailma t. Kasvot, jotka ovat t. ryppyjä. Kirja on t. virheitä. Kirjoitus oli t. hävyttömyyksiä. Romaani, jonka juoni on t. jännittäviä tapahtumia. Nykyinen aika on t. kiirettä ja levottomuutta. **2.** määrästä. | Keräystä on jatkettava, kunnes määrä on t. **3.** *yhd.* Täpöt.

täys- yhd:ojen alkuosana = täysi-. **-aikai|nen** *a.* täysiaikainen. | T. synnytys. — Lapset ovat jo t:sia 'täysi-ikäisiä, aikuisia'. **-arvoi|nen** *a.* täysiarvoinen. | T:sta rahaa. ["Lean"] tuskaton ylevyys asettuu t:sena "Nummisuutarien" ja "Kihlauksen" tuskattoman, vapautuneen huumorin rinnalle KOSKENN. **-automaatti** *s.* täysautomaattinen koje, kone tms.; *sot.* aseista nyk. tav:mmin sarja-automaatti. **-automaatti|nen** *a.* -sesti *adv.* täysin automaattisesti toimiva. | T. konepistooli. T. pakkauskone. **-barokki** *s.* barokin keskivaihe. **-gotiikka** *s.* gotiikan keskivaihe. **-hoito** *s.* täysihoito. **-hoitola** *s.* täysihoitola. **-hopeinen** *a.* täysihopeinen. **-hullu** *a.* ja *s.* täysin hullu, pähkähullu. | T. koko mies!

täy|si[41] *a.;* täydelleen, täydesti, täynnä, täysin, täysiään, täyteen, täyteys ks. erikseen.

I. jossa on jtak niin paljon kuin siihen mahtuu, täysinäinen;)(tyhjä, vajaa. **1.** astioista, säiliöistä, säilytys-, oleskelu- tms. tiloista. | T. tynnyri, sanko, juomalasi, pullo. Appelsiineja t. laatikko. T:deksi sullottu säkki. T. lautanen. T. laukku. Taskut t:sinä kaikenlaista rojua. Lompakko seteleitä t:tenään. T. hinkalo, ruokakomero, heinälato, aitta. T:deksi puhallettu ilmapallo. T:deksi pumputtu autonrengas. — T. vatsa. T:det, pullottavat utareet. — Kirkkovene t:tenään väkeä. Jouduin aivan t:teen junanvaunuun. Bussit menivät t:sinä ja palasivat tyhjinä. Sali oli aivan t. yleisöä. Tungokseen asti t. kahvila. Katsomo oli tupaten t. Yleisöä oli t. huone. Näytelmää esitettiin toista kuukautta t:sille huoneille 'täysilukuiselle katsomolle'. — T. käsi [korttipeliterminä], ks. käsi A.I.5.f. — T. [= täydessä latauksessa oleva] akku. — Eril. us. kiteytyneissä, tav. kuv. yhteyksissä. | Jakaa, antaa jtak t:sin käsin 'anteliaasti, auliisti, runsaasti'. Puhaltaa t:sin keuhkoin 'voimakkaasti'. Tuuli puhalsi t:sin palkein 'voimakkaasti, kovasti'. Huutaa, hoilata, parkua, nauraa, hohottaa t:ttä kurkkua 'hyvin äänekkäästi, pidättelemättä'. -- kiljaisi t:destä kurkusta KILPI. -- naurettiin yhteisille hauskoille muistoille t:ttä suuta NUOLIV. Laulaa t:sin rinnoin 'täydellä äänellä ja sydämensä pohjasta'. Nauttia jstak t:sin rinnoin 'sydämensä pohjasta'. Jkn sydän, rinta, mieli on t. 'jku on kokonaan jnk tunteen tai ajatuksen vallassa'. Mieleni on t. uusista vaikutelmista. Hänen päänsä oli t. uusia aatteita. -- emännän mieli oli niin t. siitä ilosta, jonka hän oli löytänyt kirkkoherran lohdutuksesta ALKIO. Sydämeni on niin t., etten löydä sanoja tunteideni tulkitsemiseksi. Povi tuntui pakahduttavan t:deltä. Tehdä jtak t:destä sydämestä(än) 'vilpittömästi, koko sydämestään'. Suon sen hänelle t:destä sydämestäni. Jkn sappi on t. 'jku on perin pohjin suutuksissaan, kiukuissaan, harmissaan'. -- sinä perkeleen poika, t. kaikkea vilppiä ja petosta UTV. — *Erik.* juovuksissa, humalassa oloa merkitsevissä yhteyksissä. | Juoda päänsä t:deksi 'itsensä aivan juovuksiin, tukkihumalaan'. Pää oli t. ja kukkaro tyhjä. Isäntä oli t. kuin kaljapullo.

2. pinnoista, alustoista yms. | T. hylly, vaatenaulakko. T. varasto-, leirialue. Kaikki pysäköintipaikat olivat t:siä. Jouduin aivan t:teen ruokapöytään 'jossa ei ollut yhtään vapaata istuinta'. Ahdetulta ja t:deltä vaikuttava näyteikkuna. Liian t:deksi ladottu kirjansivu. T. sarake, rivi. Heinäseipäitä ei pidä lyödä liian t:siksi. T., aloittamaton lankarulla. T. [= kuvia täyteen otettu] filmirulla. T. [= täyteläinen, paksu, runsasjyväinen] tähkä. Marjoja t. kirsikkapuu. -- pellot t:tenä tähkäpäitä E.EEROLA. Ruumiita t. taistelukenttä *SILJO. — Alus käänsi t:den laitansa [= kaikki saman laidan tykkinsä] kohti vihollista ja aloitti taistelun. Ampua t:deltä laidalta 'kaikilla saman laidan tykeillään'.

II. *harv.* **1.** massaltaan umpinainen, aukoton, täyteinen;)(ontto, rei'ikäs. | T:det ja ontot tiilet. Sillan ristikko- ja t:det rakenteet. **2.** kauttaaltaan sama-aineinen; vrt. III.3.a. | T:ttä [= kokonaan] mahonkia oleva [)(mahonkiviilulla päällystetty] pöytä. **3.** pinnoista, viivoista: yhtenäinen, ehyt. | Oksanreiät lasketaan t:deksi pinnaksi. T., aukoton tuolin selusta. Valtakunnan raja on merkitty t:dellä viivalla, läänien rajat katkoviivalla.

III. 1. jnk sisällyksestä: jnk kokonaan täyttävä, niin suuri, runsas kuin jhk (säiliöön, tilaan) mahtuu;)(vajaa; raja seur. ryhmään ei aina selvä. | T. lasillinen maitoa. Söi t:den lautasellisen puuroa. T. kourallinen. T. kuorma halkoja. T:dessä lastissa purjehtiva alus. Viljavarastot ovat syksyisin t:simmillään.

2. jnk kokoa, määrää, arvoa ajatellen: josta ei puutu mitään, täysikokoinen, -mittainen, -pituinen, -painoinen, -määräinen, -lukuinen tms., kokonainen, koko, täydellinen;)(vajaa, osittainen. | T. sateenkaari. Juoksijoilla oli vielä kolme t:ttä kierrosta jäljellä. Maantie tekee melkein t:den ympyrän. Valokuvaaminen objektiivin t:dellä aukolla 'aukko kokonaan auki, suurimmillaan'. T:delle [= koko] arkille kirjoitettu asiakirja. T:dellä leveydellään alustansa varassa oleva laatta. T. [*mat.* = säteen samassa tasossa täyden kierroksen pyörähtäessä syntyvä, 360°:n] kulma (myös ⌣). T. voltti ja puolivoltti. Hänen t. [= täydellinen] nimensä oli Otto Eemeli Lahtinen. Tehdä t. työpäivä. -- hänellä itsellään oli vielä aivan t. [= harvenematon] vankka tukka LINN. — Puolet t:destä määrästä. Kouluun ei ole saatu t:ttä määrää päteviä opettajia. Laiva, jossa on t. miehistö. Keskushyökkääjän loukkaantumisen vuoksi HPS ei voinut pelata t:dellä joukkueella. T. [= täydellinen, täysilukuinen] sarja Punaisen Ristin postimerkkejä. T. aikakauslehden vuosikerta. Lapsia t. tusina. Ottaa t. luku [*urh.* puolustuskyvyttömäksi lyödystä nyrkkeilijästä, joka ei tuomarin laskiessa kymmeneen kykene jatkamaan ottelua]. Kaikenlaisia mattoja t. valikoima. Tilauksia on tullut niin paljon, että määrä on t. Kananmunien vientikiintiö on jo t. -- kauan kestäisi, ennen kuin olisi vähin määrä [säästöjä] t. AHO. Kolme robberttia on bridgessä t. peli. Kuivuus esti saamasta pellosta t:ttä [= normaalia, parasta mahdollista] satoa. — Kasvi, joka saavuttaa t:den [= suurimman normaalin] kokonsa vain kuumissa maissa. T:teen [= luonnolliseen, normaaliin, pienentämättömään] kokoonsa piirretty koneen osa. Ojentautua t:teen [= koko] pituuteensa. Vasta jälkipolvi on ymmärtänyt hänen työnsä t:den merkityksen.

— *Erik.* **a.** T. kuu (myös ⌣), ks. 1. kuu 1. Kuu paistoi t:tenä ja pyöreänä. T:den kuun aika. Nyt on kuu t:dellä SILL. Kuun ollessa t:simmillään. **b.** rahamääristä, -summista, -suorituksista (palkoista, korvauksista, maksuista yms.): sovittua, laillista tms. määrää tai arvoa, tavaran arvoa, tehtyä työtä, kärsittyä vahinkoa tms. täysin vastaava. | Sai sairausajaltaan t:den [= vähentämättömän] palkan. Hoitaa viransijaisuutta t:sin palkkaeduin. T. [= suurin mahdollinen] eläke on kaksi kolmannesta peruspalkasta. Maksaa, saada t. korvaus jstak. T. ja alennettu hinta. Olen maksanut kellosta t:den hinnan. Sai rahoilleen t:den koron. Olet saanut vaivoistasi t:den korvauksen. **c.** rahoista: merkitystä tai määrätystä arvosta käypä, täysiarvoinen. | Pahoin rikkoutuneita seteleitä ei tarvitse ottaa vastaan t:destä. Vanhemmanmallisetkin rahat kävivät vielä t:destä. — Vars. *kuv.* Käy t:destä kuin väärä raha SP. Ala-arvoinen tavara ei voi mennä t:destä. Vanha ulsterini käy vielä t:destä 'kelpaa hyvin käyttöön, menee hyvin pukimena'. Virheellinen vastaus, joka meni t:destä 'hyväksyttiin oikeana [tms.]'. Hänen lupauksiaan ei kannata ottaa aivan t:destä 'pitää täysin luotettavina, varmoina'. Otti t:destä [= uskoi] kaiken, mitä toinen sanoi. Johannesta ei ollut koskaan otettu t:destä PEKKANEN. **d.** T:destä [= vähentämättömästä, todellisesta] arvostaan vakuutettu rakennus. Verotuksessa t:teen arvoonsa arvioitu omaisuus. Obligaatiot lunastetaan t:destä arvostaan, t:teen arvoonsa. Menetelmä, jolla on t. arvonsa vielä nykyisinkin. Ilmoitus, jolle ei voida antaa t:ttä [= täysin pätevää, ehdotonta] todistusarvoa. **e.** luvuista, mittayksiköistä: kokonainen. | T:det [tav:mmin: kokonais-] ja murtoluvut. T:det [= kokonaiset, tasaiset] sataluvut, tuhannet. T:siksi sadoiksi pyöristetty summa. Jos verotettava tulo nousee yli t:sien tuhansien markkojen -- jätetään yli menevä osa lukuun ottamatta LK. Mittauksessa otetaan huomioon vain t:det kilogrammat. T:sille tuumille mitoitettu sahatavara. Lautta lähtee joka t:den ja puolen tunnin kuluttua, joka t. ja puoli tunti. T:det, puoli- ja neljännestunnit lyövä kello. — Ampui t:det 100 pistettä. Sai kokeesta t:den kympin. Olen asunut täällä t:det viisi vuotta 'viisi vuotta täyteen'. Koko juhla ei kestänyt t:ttä kahta tuntia. — Luku, johon 5 sisältyy t:siä kertoja 'tasan'. **f.** *harv.* mittavälineistä: suuruudeltaan oikea, tarkka, laillinen. | Olkoon sinulla t:det ja oikeat punnukset VT. **g.** ajasta sen kulumista ajatellen: loppuun, täyteen, umpeen kulunut. | Vahtivuoroni alkoi olla t. Kun aika oli t., hän synnytti pojan. **h.** raja III.5-kohtaan ei aina selvä. | T:sissä purjeissa, t:sin purjein [= kaikki purjeet levällään] kulkeva laiva. T:dessä takilassa oleva alus. Olla t:sissä pukimissa, pukeissa, varusteissa. T:dessä virkapuvussa oleva

poliisi. Paavi t:dessä juhlakomeudessaan. Auto ajaa t:sillä [= kauko]valoilla. T:dellä koneella, t:sin konein [= kone(id)en koko teholla] kulkeva laiva. T:dellä [= suurimmalla] kierrosluvulla, t:sillä kierroksilla käyvä moottori. T:dellä höyryllä, t:ttä höyryä [= höyryn paine suurimmillaan, koneiden koko teholla] kulkeva höyryalus. T:dellä kaasulla ajava auto. [Autonkuljettaja] pani suorilla t:den kaasun päälle (ark.). — *Kuv.* Tehdä jtak t:dellä höyryllä 'täydellä teholla'. Tehtaat toimivat t:dellä höyryllä. Mennä, työskennellä t:dellä höyryllä. Opiskelussa pantiin t. höyry päälle (ark.). Loppusuoran [juoksija] A. lasketteli t:dellä kaasulla. Olla t:dessä seilissä (ark.) 'kovasti juovuksissa'. **i.** T. [= kaikki soitinlajit käsittävä; koko voimallaan soittava] orkesteri. Soittaa t:sillä uruilla 'yhtaikaa kaikilla äänikerroilla, urkujen koko voimalla'.

3. a. aineista: puhdas, sekoittamaton. | T:destä [= kuorimattomasta, koko, täys]maidosta tehty viili. Malja oli t:ttä [= puhdasta] hopeaa. T:ttä pellavaa oleva liina. Pusero on t:ttä villaa. — - - niitä miehiä, jotka ovat t:ttä rotua maasta alkaen ALKIO. Koko kirjoitus oli t:ttä [= täysipainoista, puhdasta] asiaa. **b.** Keskenään t:ttä sukua [ks. täysisuku] olevat henkilöt. T. sisar, veli (myös ◡); vrt. täyssisarukset. T. [] (pikku]serkku. - - toinen asiallinen on hänen t. orpanansa SILL. **c.** kehittyneisyyttä, kehitysastetta ajatellen: täysin kehittynyt. | Lapset ja t:det [= aika]ihmiset. Pekka on jo t. mies eikä mikään poikanen. Maijasta oli sitten viime näkemän tullut t. nainen. Ensi kertaa hän katsoi t:tenä naisena tuota rantaa SEPPÄNEN. T:siä [= aikuisia] olivat jo lapset KATAJA. - - kuusi t:ttä hirveä ja kaksi vasikkaa KATAJA. **d.** arvo- tai pätevyysastetta ajatellen. | Mikko ei olekaan mikään kippari, vaan t. merikapteeni. Kenraalimajuri, kenraaliluutnantti ja t. kenraali. — Hän on t. [= täysin pätevä] ammattimies alallaan. Esiintyjät olivat kaikki t:siä taiteilijoita. Politiikan alalla hän on t. tekijä. Iästään huolimatta vielä t. [= miehen mitan täyttävä] mies. **e.** laadultaan, ominaisuuksiltaan täydellisesti, kauttaaltaan, sanan täydessä merkityksessä jk; joka suhteessa tiettyä käsitettä tai nimitystä vastaava; täydellinen, todellinen, aito, oikea. | Hän on t. herrasmies. Leenasta on tullut t. helsinkiläinen. Vielä t. lapsi. Seutua, jonka asukkaat ovat t:siä pakanoita. Minna Canth oli ensimmäinen t. realisti suomalaisessa kirjallisuudessa. Hänhän on t. idiootti! T:siä hulttioita koko joukko! Olla t:tenä käkenä (ark.) 'tukki-, sikahumalassa'. Juhana-herttua piti Turun linnassa t:ttä hovia. Mynämäki on nykyisin t. sisämaan pitäjä. Tuohan on t:ttä [= selvää, suoraa] hulluutta! T:ttä humpuukia koko yritys. Koko puhe oli t:ttä kommunismia. Siinä suhteessa vallitsee käsityksissä vielä t. keskiaika. Ulkona vallitsi t. myrsky. — Kyntäminen on t:ttä [= tosi] työtä. Mäen nouseminen kävi t:destä työstä.

4. a. rajoittamaton, rajaton, vähentämätön, jakamaton, varaukseton, ehdoton, täydellinen. | T. vapaus, itsenäisyys. Ravintola, jolla on t:det anniskeluoikeudet. T. omistusoikeus, määräämisvalta. T:det valtuudet. Saat t:den luvan menetellä mielesi mukaan. Minulla on t. valta tehdä mitä haluan. T. omavaraisuus. Noudattaa t:ttä puolueettomuutta. T:den [= kokonaan] köyhäinhoidon varassa oleva henkilö. T. rälssi (hist.), ks. rälssi 3. T. luottamus. Hän ansaitsee kaikkien t:den kunnioituksen. Kone toimi t:deksi tyydytykseksi. Sanan t:dessä merkityksessä kunnon mies. Kuvaus, joka ei tee t:ttä oikeutta kuvattavalle. Kokous päättyi t:den yksimielisyyden vallitessa. Salissa ei syntynyt t:ttä juhlatunnelmaa. Elettiin t:dessä sovussa. Kaikkialla vallitsi t. rauha. Joukot perääntyivät t:dessä järjestyksessä. T. antautuminen Jumalan johdettavaksi. **b.** perinpohjainen, perusteellinen, kertakaikkinen, täydellinen, totaalinen. | T. sokeus. Vehnästä tuli tänä vuonna t. kato. T. pysähdys. T. voitto, tappio. T. asiantuntemus. Saada t. selvyys, selko jstak. Asiasta ei saatu t:ttä varmuutta milloinkaan. Kuva, joka antaa mikroskoopista t:den käsityksen. Tämä seikka saa t:demmän selvityksen tuonnempana. On t. erehdys luulla, että - -. Uskon ja tiedon t. erillään pitäminen ei aina ole mahdollista. T. piittaamattomuus yhteiskunnallisista kysymyksistä. [Tuomarin pitää] tehdä erotus soimaussanan ja t:den herjauksen välillä LK. Sanat, jotka ovat t:siä synonyymeja. T. kesanto (maat.), ks. täyskesanto. Huoneessa vallitsi t. sekamelska. — On t. [= täysin riittävä, perusteltu] syy ryhtyä pikaisiin toimiin. On t. syy [= täysin aiheellista, paikallaan] uskoa, että - -. T:dellä syyllä [= täysin aiheellisesti] voidaan sanoa, että - -. — T. [lak. = täysin riittävä] todistus. Kaksi todistajaa on t. todiste, sikäli kuin he pitävät yhtä LK. — Koko kertomus on t:ttä [= ehdottoman, aivan] totta. Tarkoitan sanoillani t:ttä totta. Ottaa jkn sanat t:destä todesta. Tässä on kysymyksessä t. tosi. Ryhtyä jhk t:dellä todella. Tappelu alkoi t:dellä todella. Oletko t:sissä [= täysin, aivan] tosissasi? — Oli t. työ [= varsin vaivalloista] saada vene vesille. Ruoankin hankkimisessa oli t. tekeminen. Oli siinä t. tietäminen, ennen kuin kuorma oli jälleen pystyssä.

5. raja III.2.h-kohtaan ei aina selvä. **a.** jssak suhteessa (voimaltaan, teholtaan, intensiteetiltään tms.) suurimmassa (mahdollisessa tai normaalissa) asteessaan, suurimmillaan oleva, vähentymätön, heikentymätön. | T:teen vetoonsa vedetty kello. T:dessä varauksessa oleva paristo. Huutaa t:dellä äänellä, t:teen ääneen. T:sin äänin veisaava seurakunta. Nauttia jstak t:sin siemauksin. [Tanssi] kasvaa vähitellen t:deksi humuksi SILL. Koivut olivat jo t:dessä lehdessä. T:dessä kukoistuksessa upeileva kesäinen luonto. - - nuoren, t:teen kukoistukseen ehtineen vartalon muodot SILL. Virastokankeus t:dessä loistossaan! Aurinko paistoi t:deltä terältään. Palokunnan saapuessa paikalle rakennus roihusi jo t:sissä liekeissä. [Talo] paloi t:dessä tulessa IVALO. T:dessä kunnossa oleva auto. Vielä t:sissä ruumiin ja hengen voimissa oleva vanhus. T:sintä miehuuttaan elävä taiteilija. T:teen ikään [= täysi-ikäiseksi] ehtinyt nuorukainen. T:dessä tuotantoiässä oleva lehmä. Olla t:dessä ta-

jussaan, tolkussaan. Herätä t:teen tajuntaan. Olla t:dessä järjessään, t:sissä järjissään. Syytetyn katsottiin olevan t:ttä ymmärrystä vailla. Pian olin t:dessä unessa. T:dessä raivossa riehuva mielipuoli. Vilustuin ja olin kohta t:dessä kuumeessa. Joi itsensä t:teen humalaan. Tuuli puhalsi yhä t:dellä voimallaan. Tehdä työtä t:dellä tehollaan. Kulkea t:dellä vauhdilla, t:ttä vauhtia. Auto törmäsi t:dessä vauhdissa puuhun. Mennä t:ttä juoksua, laukkaa, neliä, ravia. T:ttä lentoa kiitävä ratsujoukko. Lähti t:ttä karkua pakoon. Mennä t:ttä häkää (ark.). Oltiin t:ttä päätä menossa kohti inflaatiota. - - t:ttä jalkaa / pihamaalle matkan alkaa *MANN. [Soitti] t:sin käsin [= voimakkaasti] pianolla jotakin SILL. Koko armeija kääntyi t:teen pakoon. Pojat olivat t:dessä työn touhussa. Hakkuut eivät vielä ole päässeet t:teen käyntiin. Tehdas on jo t:dessä toiminnassa. Keskustelu oli pian t:dessä käynnissä. Kuopiossa kohisivat markkinat t:simmillään AHO. **b.** Oli jo t. [= selvä, kirkas] päivä, kun heräsin. Jalokivi, joka t:dessä päivänvalossa hohtaa sinertävältä. Ilta pimeni t:deksi yöksi. Ympärillä vallitsi t. pimeys. T. kesä saatiin jo toukokuussa. Vielä huhtikuussa vallitsi t. talvi. Ilma lauhtui ja tuli t. suoja. Jo syyskuussa olivat järvet t:dessä jäässä. Kun tuohon nyt vähän heittäisi lunta, niin nyt olisi t. rekikeli ALKIO.

IV. ed:iin liittyvää s:sta käyttöä. **1.** erästä tai määrästä, joka kokonaan täyttää jnk astian, säiliön tm. tilan; kirjoitetaan us. ◡ lyhyen määräyksensä kanssa. | Kiulun t. maitoa. Perunoita tuli viisi säkin t:ttä. Piipun t. tupakkaa. Kapioita kirstun t:det. Tavaraa oli myymälän t. Astia t:sineen 'koko sisällyksineen'. Riihi paloi t:sineen 'koko sisällyksineen, viljoineen'. Kuulijoita oli salin t. Pihaan ajoi kaksi reen t:ttä mustalaisia. Kouran t. rahoja. Ammensi vettä kahmalon t:den. Toi halkoja sylin t:den. Söi vatsan t:den puuroa. En ole nukkunut silmän t:ttä koko yönä. — Runoja oli kertynyt vihkon t. Kenen pellot joka vuosi pettämättä t:tensä antavat? KOJO. Vain vetiset rantaniityt työntävät t:tensä tänä kesänä LEINONEN. Veisatkaa Herralle uusi virsi - - te merenkulkijat ja meri t:sinensä VT. — *jnk täydeltä* niin paljon kuin jhk tai jstak mahtuu. | Marjoja kopan t:deltä. Sylin t:deltä kukkia. Haukkasi oikein suun t:deltä. Huutaa keuhkojen t:deltä. Ei makeaa mahan t:deltä SP. Väkeä oli tuvan t:deltä. Valoa tulvi huoneeseen ikkunan t:deltä. [Sauna] työntää savua oven ja luukkujen t:deltä LEINONEN. Ääntä tuli kurkun t:deltä. Satoi taivaan t:deltä. Ihmisiä tulee tien t:deltä. Laiva ampui laidan t:deltä. — *Yhd.* kipon-, kouran-, pesän-, salin-, silmän-, suun-, tuvant. **2.** Jklla on t:det käsissä 'tarpeeksi saakka, yllin kyllin tekemistä, täysi tekeminen'. Ehkä on tässä t:det käsissä; sillä hänellä on tällä hetkellä paljon surua KIVI. **3.** us. *ellipt.* Ajaa, mennä t:ttä 'täyttä vauhtia'. T:dellä [= täysin konein, täyttä vauhtia] kulkeva alus. Komentosillalta kuului käsky: "T:dellä takaisin!" Körnig veti t:ttä [= juoksi täyttä vauhtia, voimiensa takaa] ja tuli kuin lentäen suoralle M.JUKOLA. Meikäläiset eivät yrittäneet t:ttään 'kaikkeaan'. T:ttään pannen A. olisi voinut parantaa tulosta pari sekuntia. Hän oli se mies, joka tahtoi käydä t:dellä loppuun saakka M.MERENMAA.

V. *yhd.* Täpöt.; (vars. kirjall.:) onnen-, riemun-, toivon-, tuskan-, työn-, valon-, voimant. **täysi**-alkuisten yhd:ojen rinnalla on us. (tavallisempanakin) täys-alkuinen.

täysi|aikainen *a.* -aikaisuus *omin.* T. [= täyden normaalimittaisen raskausajan jälkeen syntynyt] lapsi, vastasyntynyt. T. synnytys. — Onhan siinä aivan t:aikaiset [= täysi-ikäiset, aikuiset] miehet ALKIO. **-arvoi|nen** *a.* -suus *omin.* täyttä arvoa vastaava; täysipainoinen, -pitoinen. | T. raha. T. teuraseläin. Sinistynyttä puutavaraa ei voida ottaa vastaan t:sena. Saada rahoilleen t. vastine. Nainen on saavuttanut t:sen aseman miehen rinnalla. Orjia ei pidetty t:sina ihmisinä. **-automaatti**[33] *s.* täysautomaatti. **-automaatti|nen** *a.* -sesti *adv.* täysautomaattinen. **-hoi|to**[33] *s.* asumisesta, jossa henkilö (maksusta) saa asunnon lisäksi ruoan, vuodevaatteet ym. | Kotiapulainen saa palveluspaikassaan tavallisesti t:don. Asua, olla vuokralaisena jkn t:dossa. Pitää t:dossa. Kesävieraita otetaan t:toon [ilm.]. T:toa tarjotaan [ilm.]. **-hoitola**[33] *s.* paikka tai laitos, joka maksusta pitää vieraita, vuokralaisia täysihoidossa, pensionaatti. | Oleskella, viettää kesälomansa t:ssa. **-hoitolai|nen**[33] *s.* täysihoidossa oleva henkilö. | Vietti lomansa t:sena maalaistalossa. Rouva N:n t:set. **-hopeinen** *a.* täyttä hopeaa oleva. | T. tarjotin. **-hullu**[33] *a.* ja *s.* täyshullu. **--ikäi|nen** *a.* -syys *omin.* aikuinen, täysikasvuinen; vars. *lak.* ikänsä puolesta oikeudellisesti pätevällä tavalla toimimaan kykenevä (Suomen lain mukaan tav. 21 vuotta täyttänyt);)(alaikäinen. | T. mies, nainen. T:seksi ehtinyt nuorukainen. Vainajaa jäivät suremaan puoliso ja kaksi t:stä lasta. Julistaa jku t:seksi. Saavuttaa t:syys. — T. nauta, emakko. T. metsikkö. — *S:sesti.* Lapset ja t:set. Vain t:sille tarkoitettu esitys. — *Kuv.* T:syyden saavuttanut kansakunta. Heinäkuun aamussa oli asiallinen t:syyden leima SILL. **--istunto**[33] *s.* täysistunto. **-jännittei|nen** *a. fon. mus.* -sesti *adv.* täysivärähteinen. **-järki|nen** *a.* -syys *omin.* täydessä järjessä oleva, täysjärkinen. | Hän ei ole ihan t. — *S:sesti.* Teko, joka ei voi olla t:sen suorittama. **-kannellinen** *a. mer.* = kokokannellinen. **-kansi**[33] *s. mer.* = kokokansi. **-karvainen** *a.* T. oravan turkki. — *Kuv.* Täysikarvanen [= täysi] rosmo KIVI. **-kasvanut** *a.* → täysin kasvanut, täysikasvuinen. **-kasvui|nen** *a.* -suus *omin.* täysin kasvanut; aikuinen, täysi-ikäinen. | T:sen ihmisen ruumiinrakenne. Kaaliperhosen toukat ovat t:sina 30—40 mm:n pituisia. T:sta heinää. Saavuttaa t:suus. **-kavio**[33] *s. eläinlääk.* = latuskakavio. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* täysin kelpaava, kunnollinen. | Klientit eivät olleet yhteiskunnan t:sia jäseniä. Lääke ei ollut enää t:sta. Tavaralaadun t:suus. **-kesanto**[33] *s. maat.* täyskesanto. **-kielto**[33] *s.* täyskielto. **-kokoinen** *a.* täyden koon saavuttanut, täyttä kokoa oleva. | T. koivunlehti, siemen. T. painoarkki. **-korjaus**[33] *s.* täyskorjaus. **-kulma**[55] *s. mat.* myös ⌒; ks. täysi III.2. **-kuminen** *a.* täyskuminen. **-kuntoinen** *a.*

täydessä kunnossa oleva. | T. auto. Terve, t. hevonen. **-kuu**[55] *s.* myös ⌒; ks. 1. kuu 1. | Täydenkuun (tai t:n) aika. Kasvot pyöreinä kuin t. — *Kuv.* Päälaelta loisti jo t. 'kalju'. **-kyps|ä** *a.* -yys *omin.* täysin kypsä. | T. hedelmä. - - olet nainen t. ja itsetietoinen L.ONERVA.

täysikäinen *a.* täysi-ikäinen.

täysi|lannoite[33] *s.* täyslannoite. **-levyinen** *a.* T. kangas, loimi. T. tai halkaistu tapettivuota. **-loinen**[38] *s. el. kasv.* loiseläin tai -kasvi, joka ottaa kaiken ravintonsa isäntäeläimestä tai -kasvista. **-lukui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* lukumäärältään täysi (vaaditun, normaalin tms. suuruinen). | T. katsomo, jalkapallojoukkue. Eduskunta oli koolla t:sena. Diplomaattikunta oli t:sesti läsnä. Kihlakunnanoikeus on t., kun siinä puheenjohtajan lisäksi on ainakin viisi lautakunnan jäsentä. T. hampaisto. **-luokkainen** *a.* T. [= yliopistoon johtava] oppikoulu. **-maito**[32] *s.* täysmaito. **-mittai|nen** *a.* -suus *omin.* mitaltaan tai mitoiltaan täysi (vaaditun, normaalin tms. suuruinen). | T. tukkipuu. Toukka, joka t:sena on 40 mm:n pituinen. T. laivankansi. T. pesäpallokenttä. T. [= normaalikokoinen, koko]-viulu. — *Kuv.* T. taiteilija. **-muotoi|nen** *a.* vars. eläimistä, joilla on muodonvaihdos: täysin kehittynyt. | Toukan kehitys t:seksi hyönteiseksi. T. sammakko. — T. [= kaikki osat sisältävä] sinfonia. **-musta** *a.* aivan musta. | T. neekeri. **-määräi|nen** *a.* Velka on maksettava takaisin t:senä. Lisäeläke maksetaan t:senä.

täysin *adv.* aivan, ihan, vallan, kokonaan, täydellisesti, tykkänään. **1.** a:n ja adv:n ohella. | T. puhdas, tasainen, varma, kuiva, terve. Happi on t. hajuton kaasu. T. pätevä ammattimies. Vastaus oli t. kielteinen. Asia on minulle t. yhdentekevä. T. oikea ratkaisu. Luuletko minua t. älyttömäksi? T. toimeentuleva pienyrittäjä. T. erillään, yksinään. T. valveilla, tajuissaan. T. varmasti. Laite, joka toimii t. automaattisesti. Anomukseen suhtauduttiin t. torjuvasti. Maaliin saavuttiin t. samanaikaisesti. **2.** v:n ohella. | Ymmärtää, unohtaa t. Velka on t. maksettu. Kasvi, joka menestyy t. Pohjois-Suomessakin. Hallitsi t. suomen kielen. Rikosta ei ole vielä t. selvitetty. Se ei t. vastaa tarkoitustaan. Luotan häneen t.

täysin|kehittynyt *a. (partis.)* tav. ⌒. | T. perhosen toukka. **-oppinut** *a. (partis.)* myös ⌒. | T. ammattimies. Ylioppilas uskoi olevansa hyvinkin t. **-palvell|ut** *a. (partis.)* (myös ⌒) vars. virkamiehestä, joka on palvellut säädetyn ajan voidakseen erotessaan saada täyden eläkkeen. | T. professori N.N. Erota t:eena. — T. autorämä. **-valtuutet|tu** *a. vanh.* = täysivaltainen 1.a. | Tämän vakuudeksi yllämainitut t:ut ovat allekirjoittaneet tämän sopimuksen LK.

täysinäi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* **1.** = täysi I. | T. tynnyri, saavi, lautanen. T. jyväkoppa. T. lato. Emännän ylpeys oli t. liinavaatekaappi. T. vatsa. — T. lankarulla. T. tähkäpää. **2.** = täysi II. **a.** täyteinen;)(ontto. | T. teräskuula, pylväs. T:seksi muurattu seinä. **b.** viivoista: yhtenäinen, ehyt;)(katkonainen. | T:sellä viivalla piirretty raja. **3.** *harv.* **a.** = täysi III.1. | T. lautasellinen puuroa. T. kuorma. **b.** = täysi III.2. | T. sarja, vuosikerta. — - - kuu paistoi t:senä PAKK. **4.** täyteläinen. | Leveää, t:stä käsialaa. Syvät, t:set värit. - - todellisten olojen ja elävien ihmisluonteiden esittäminen kukkuraisessa t:syydessä TARK.

täysi|oppinut *a.* par. täysinoppinut. **-osuma**[33] *s.* täysosuma. **-paineinen** *a.* T. autonrengas. **-painoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* painoltaan täysi (vaaditun, normaalin tms. suuruinen). | T:sena syntynyt lapsi. T. kilpailukeihäs. — Vars. *kuv.* täysiarvoinen, -kelpoinen. | T:sta tavaraa. Kirjan sisältö on t:sta. Taiteellisesti t. esitys. Ohjelman t:suus. **-parta**[33] *s.* posket, leuan ja ylähuulen peittävä parta, kokoparta. **-pellavainen** *a.* täyspellavainen. **-pitkä** *a.* täysipituinen. | T. elokuva. T. maraton on 42 194 m. T. geminaatta. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* täyden (vaaditun, normaalin tms.) määrän jtak ainetta sisältävä. | T. hopearaha. Leima, joka osoittaa kultaesineen t:suuden. — Vars. *kuv.* täysiarvoinen, -painoinen. | Valmistaa t:sta tavaraa. T. elokuva, taideteos, ohjelma. Esitelmän tieteellinen t:suus. **-pitui|nen** *a.* pituudeltaan täysimittainen, täys(i)pitkä, kokopitkä. | T. ladelma, juoksurata. T. askel. **-polvinen** *a. run.* säkeestä, jonka kaikki runojalat eli -polvet ovat täydelliset; *syn.* akatalektinen. **-puhdas** *a.*, vars. *puut.* T:ta [= täysin kuorittua] paperipuuta. **-päinen** *a. harv.* täysijärkinen. | Ei tuo ole t., ajattelee talonväki HAANPÄÄ. **-pätöi|nen** *a.* täysin pätevä, täysipainoinen. | T. työ. T:stä taidetta. **-rasvainen** *a.* T. juustolaji. **-rälssi**[5] *s. hist.* tav. ⌒; ks. rälssi 3. **-sisar**[33] *s.* vrt. seur. **-sisarukset**[33] *s. mon.* sisaruksista, joilla on sekä äiti että isä yhteinen. **-sointui|nen** *a.* Runebergin "Joutsenta" on kutsuttu Suomen suvisen luonnon t:seksi hymniksi.

täysistunto *s.* eduskunnan tai muun edustajiston tai kollegisen viranomaisen kokous, jossa kaikilla sen jäsenillä on oikeus, usein myös, jollei erityistä estettä ole, velvollisuus olla saapuvilla sekä ottaa osaa asioiden käsittelyyn ja ratkaisuun.

täysi|suku[33] *s. lak.* kokosuku. **1.** sukulaiset, jotka polveutuvat samasta yhteisestä (esi-)isästä ja (esi)äidistä. **2.** täysisukulaisuus. | Keskenään t:-sukua olevat henkilöt. **-sukui|nen** *a. lak.* -suus *omin.* täysisukua oleva. **-sukulainen**[38] *s. lak.* täysisukua olevista henkilöistä. **-sukulaisuus**[40] *s. lak.* T. on olemassa henkilöiden välillä, joilla on yhteinen isä tai esi-isä ja äiti tai esi-äiti. **-suoja**[33] *s.* (tav. ⌒) täyssuoja. **-särmäinen** *a. puut.*)(vajaasärmäinen. | T. lauta, parru. **-takeinen** *a.* täystakeinen. **-tehoi|nen** *a.* Eräät lääkkeet tulevat t:siksi vasta määräpituisen säilytysajan kuluttua. **-tiheä** *a.* täysin tiheä. | T. metsikkö. T. turkki. **-tun|ti**[55] *s.* myös ⌒. | Laiva lähtee joka t. Kello, joka lyö jokaisen t:nin kuluttua. **-turbiini**[34] *s. tekn.* turbiini, jossa vesi johdetaan juoksupyörän koko kehälle. **-vahvuinen** *a.* T. metallilevy. — T. komppania. **-valkoinen** *a.* täysin valkoinen, koko-, vitivalkoinen. | T. paperi. **-valmis** *a.* täysin valmis. | Taiteellisesti t. teos. **-valmiste**[34] *s.* = täysvalmiste. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* suvereeni(nen). **1.** ihmisistä. **a.** jolle on määrätarkoitukseen myönnetty täysi

valta päättää jstak. | T. hallitsija. Erikoislähettiläs ja t. ministeri N.N. Asia on alistettava molempien valtioiden t:sten valtioelinten hyväksyttäväksi. **b.** vars. *lak.* jonka oikeutta hallita ja hoitaa omaisuuttaan ja asioitaan ei ole lain mukaan tai asianomaisen viranomaisen määräyksen perusteella supistettu; us. = täysi-ikäinen;)(vajaavaltainen. | T. ja kansalaisluottamusta nauttiva kansalainen. T. on esim. se, joka on täyttänyt 21 vuotta eikä ole holhottava tai mielenvikainen. Tulla t:seksi. Saavuttaa t:suus. Päättää t:sesti asioistaan. — [Runo] on t:sella näkemysvoimalla luotu SILJO. **2.** valtiosta, jolla on täydellinen itsemääräämisoikeus, täysin itsenäinen, riippumaton. | Hallitusmuodon mukaan Suomi on t. tasavalta. **-varai|nen** *a. lak.* joka pystyy varojen puolesta vastaamaan joko sitoumuksista yleensä tai jstak määräsitoumuksesta tai tietyssä oikeussuhteessa syntyvistä varallisuusvaateista. | T. henkilö, takaus. Joka panttia tarjoo, olkoon - - velvollinen panemaan pantin talteen t:sen miehen taakse LK.

täysivaraisuus *s. lak.* vrt. ed. **-todistus** *s. lak.* Julkisen notaarin antama t.

täysi|varjo[83] *s. fys.*)(puolivarjo. | Maan t. kuunpimennyksessä. **-veli**[83] *s.* vrt. täysisisarukset. **-verihevonen** *s.* täysiverinen hevonen. **-veri|nen** *a.* puhdasrotuinen, -verinen. **1.** jalorotuisesta (vars. englantilaisesta tai arabialaisesta) hevosesta. | T. englantilainen ratsu. — *S:sesti.* Ratsastaa t:sellä. **2.** ihmisestä. **a.** T. intiaani, neekeri. Alkuaan ei makedonialaisia pidetty t:sinä helleeneinä. — Vars. **b.** laajentuneesti ja kuv. ilmaisemassa, että jku sanan täydessä merkityksessä on jk: aito, todellinen, tyypillinen. | Mies oli t. konna. Kaarlo Sarkia, t. lyyrikko. Jaakko Juteini oli valistusajan t. edustaja. Minä suren yhdessä pirtin kanssa — ja nimenomaan yhtä t:stä pirtin asukasta SILL. **-veriro|tu** *s.* Lämminveristen tyypillisimpiä edustajia ovat arabialaiset ja englantilaiset t:dut. **-villai|nen** *a.* kokonaan villaa oleva, kokovillainen. | T:sta kangasta, lankaa. T:set uimahousut. **-vino** *a. käs.* -sti *adv.* joka puolittaa kankaassa loimija kudelankojen muodostaman suoran kulman. | T:on, t:sti leikattu kangas. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* Urkujen ääni paisui t:seksi. He olivat silloin vielä t. onnellinen aviopari SILL. **-värähtei|nen** *a. fon. mus.* -sesti *adv.; syn.* täysijännitteinen. | T. ääni 'jossa äänihuulet värähtelevät koko paksuudeltaan';)(ohenneääni. T. laulutapa. **-ylöspito**[83] *s.* → täysihoito.

täysiään *adv. puhek.* täysin.

täysiääni|nen *a.* -sesti *adv.* T. laulu, soitto. T:sesti laulava seurakunta.

täys|jännitteinen *a.* täysijännitteinen. **-järkinen** *a.* täysijärkinen. **-kaarto** *s. sot.* 180°:n kaarto. **-karvai|nen** *a.* täysikarvainen. | T. turkis. — - - me t:set pakanat! KIVI. **-kasvuinen** *a.* täysikasvuinen. **-katsastus** *s.* perusteellinen katsastus. | Höyrykattilan t. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* täysikelpoinen. **-kesanto** *s. maat.* koko kasvukauden kesantona hoidettava pelto. | T:on kylvetty ruis. **-kielto** *s.* tav. alkoholijuomien myyntiä koskeva täydellinen kielto. **-kierro|s** *s.* kokokierros. | Akseli pyörähtää t:ksen. **-kiilto** *s.* = puoleeraus 2; vrt. puolikiilto. **-korjaus** *s.* perusteellinen korjaus. | Auton moottorin t. **-kumi** *s.* umpikumi. **-kuminen** *a.* T. [= umpikuminen] pallo, autonrengas. T. sadetakki. **-kumirengas** *s.* umpikumirengas. **-kuntoinen** *a.* täysikuntoinen. **-kuormitus** *s.* Moottorin t. **-kuu** *s.* tav:mmin täysikuu. | [Eeva] punottaa kuin t. pouta-iltana KIVI. **-kyps|ä** *a.* -yys *omin.* täysikypsä. **-käännö|s** *s.*, vars. *voim. sot.* 180°:n käännös. | T. juoksussa, käynnissä. T. rekillä. T. oikonojaan. Auto, laiva teki t:ksen. — *Kuv.* Teki elämässään t:ksen 'muutti kokonaan elämäntapansa'. Poliittinen t. **-kääntyä** *v.* → tehdä täyskäännös. **-lannoite** *s. maat.* yleislannoite. **-levyinen** *a.* täysilevyinen. **-loinen** *s.* täysiloinen. **-lukuinen** *a.* täysilukuinen. **-mai|to** *s.* kuorimaton maito. | T:dosta valmistettua piimää. **-mittainen** *a.* täysimittainen. **-muotoinen** *a.* täysimuotoinen. **-musta** *a.* täysimusta. **-oppinut** *a.* par. täysinoppinut. **-osuma** *s.* täydellinen osuma; *sot. vanh.* osuma. | Alus sai t:n. Korsuun oli tullut t. — [Nyrkkeilijä] N. sai t:n vastustajan leukaan. — *Kuv.* Kameramiehen t. Viimeisellä heitollaan N. sai odotetun t:n 'mainion tuloksen'. Veikata t. '12 oikein'. [Näyttelijän] suoritus oli t. Elokuva, joka on todellinen t. **-painoinen** *a.* täysipainoinen. **-parta** *s.* täysiparta. **-pellava** *s.* T:a oleva [= täyspellavainen] lakana, pyyheliina. **-pellavai|nen** *a.* kokonaan pellavasta oleva. | T:sta lakanakangasta. T:set pyyhkeet. **-pilvinen** *a.* täysin pilvinen. | T. taivas, sää. **-pimeä** *a.* ja *s.* aivan pimeä, pilkkopimeä. | T. yö. Lentäminen t:ssä. **-pitkä 1.** *a.* täysipitkä. **2.** *s. mus.* = täyssupiste. **-pitoinen** *a.* täysipitoinen. **-pituinen** *a.* täysipituinen. **-puhdas** *a.* täysipuhdas. **-puu** *s. puut.* samaa yhtenäistä puuta olevasta puutavarasta; vrt. vaneri. | Vaneria käytetään, milloin t. tulisi liian kalliiksi. **-pyöreä** *a.* täysin pyöreä. | T. hirsi. **-päinen** *a.* täysipäinen. **-pätevä** *a.* täysin pätevä. | T. opettaja. **-pätöinen** *a.* täysipätöinen.

täys|ranskalainen *a. kirj.* T. [= kokoranskalainen] sidos. **-rasvainen** *a.* täysirasvainen. **-remontti** *s. ark.* täyskorjaus. **-renessanssi** *s.* renessanssin keskivaihe. | Michelangelo on t:n suurin mestari. **-serkku** *s.* vrt. pikkuserkku. **-sisarukset** *s. mon.* täysisisarukset. **-suoja** *s.* Keskityksen alkaessa miehistö meni t:an. **-supiste** *s. mus.* tasajakoinen iskuala, jonka täyttää yksi ainoa sävel, täyspitkä. **-synteetti|nen** *a.* Puoli- ja t:set muovit. **-säilyk|e** *s.* ilmanpitävästi suljettu ja steriloitu säilyke. | Silakoista ja kilohaileista valmistetut t:keet. **-särmäinen** *a.* täysisärmäinen. **-takei|nen** *a.*, vars. *kirjall.* -suus *omin.* täysiarvoinen, -kelpoinen, -painoinen. | T. romaani, runo. Näytelmä, jossa on taiteellisen t:suuden leima. **-talollinen** *s. hist.* talonpoika, joka omisti niin paljon maata, että se täysin riitti hänen ja hänen perheensä toimeentuloon sekä veroihin ym. suorituksiin. **-tauko** *s. mus.* koko iskualan täyttävä tauko. **-tehoinen** *a.* täysitehoinen. **-tiheä** *a.* täysitiheä. **-työllisyy|s** *s. tal.* työllisyysaste, jonka vallitessa kaikille yhteiskunnan työkykyisille ja -haluisille jäsenille voidaan järjestää työtä. | Hallitus pyrkii ylläpitämään t:ttä. **-työllisyyspolitiikka** *s.*

täystää[2] *v. kal.* syöttää (koukkuja) täyillä, täyttää; vrt. madottaa. | T. pitkäsiima madoilla, pikkukaloilla.

täys|vaippaluoti *s.* luoti, joka on kokonaan (nikkeli)vaipan peittämä. | Hirven metsästyksessä älköön käytettäkö t:vaippaluoteja LK. **-vakuutus** *s. puhek.* tav. yhdistetystä autoja koskevasta vaunuvahinko- ja palovakuutuksesta. **-valaisu** *s. valok.* kuvattavan kohteen syvimpiinkin varjoihin ulottuva valaisu. **-valkoinen** *a.* täysivalkoinen. **-valmiste** *s.* täysin valmiiksi jalostettu teollisuustuote, kokovalmiste; vrt. puolivalmiste. | T:iden vienti lisääntynyt. Raaka-aineiden jalostaminen t:iksi. **-valtainen** *a.* täysivaltainen. **-verinen** *a.* täysiverinen. **-villainen** *a.* täysivillainen. **-väri** *s.* valkoisesta ja mustasta vapaa väri. **-ylöspito** *s.* → täysihoito. **-ääninen** *a.* täysiääninen.

täyt|e[78*] *s.* **1.** aine, jota käytetään jnk tilan tms. täyttämiseen, "fylli". | Lattian, seinän, välikaton t. Raon t:teeksi lyödään tilkettä. Patjan t. Kapokki tyynyn t:teenä. T:että pursui ulos sohvan rikkoutuneesta selkänojasta. Vanu takin olkapäiden t:teenä. Heinien käyttäminen keittolaatikon t:teenä. Palo oli saanut alkunsa välikaton t:teistä. — Munakas, jossa on t:teenä pinaattia. Perunasose piiraan t:teenä. — Söi marjoja vatsansa t:teeksi. — *Yhd.* lattia(n)-, seinä(n)-, ullakko-, välikattot.; olkat.; pohja-, välit.; patjan-, tyynynt.; hammas-, hampaan-, juuren-, juurit.; (geol.) ontelon-, raont.; makkaran-, tortunt.; vatsant.; palstant.; pengert.; ovit.; flokki-, höyhen-, jouhi-, kapokki-, olki-, untuva-, vanut.; hiekka-, kivi-, korkki-, kumi-, lastu-, lyijy-, maa-, paperi-, pehku-, piki-, puu-, sahanpuru-, sorat.; ananas-, hillo-, liha-, luumu-, mansikka-, manteli-, mustikka-, omena-, peruna-, pinaatti-, ryyni-, sienit. **2.** ed:een liittyen: jstak, jota käytetään jnk toisen lisänä, täydennyksenä. | Kivilohkareet betonin t:teenä. Kuorman t:teeksi otettiin pari jyväsäkkiä. Kahvi aterian t:teenä. Liitti kultia lisäksi, / hope'ita t:teheksi KAL. — [He olivat] toinen toisensa t:teenä PÄIVÄR. — Palstan t:teenä oleva vitsi. Ohjelman t:teeksi soitamme äänilevyn. "Niin olen ajatellut", lisäsi toinen puheensa t:teeksi. — *Lak.* [Jos joku perillisistä] vaatii t:että, pyytäköön hän tasausta tahi t:että siellä, missä perittiin LK. **3.** *kiel.* = täytemääräys.

täyte|aine *s.* Välikattoon pantiin sahanpurua t:aineeksi. Tappurat rakojen t:aineena. Helium ilmapallon t:aineena. — Kaoliinia käytetään t:aineena paperin ja kartongin valmistuksessa. — [Ylioppilas] valitsi sosiologian t:aineekseen. **-aines** *s.* Kirjailija on pannut romaaniinsa turhaa t:ta.

täyte-elokuva *s.* elokuvanäytännössä varsinaisen pääelokuvan lisänä esitettävä elokuva, täytekuva, lisä-, lyhyt(elo)kuva.

täyteen *adv.* täydeksi, niin että jstak tulee täysi. **1.** astioista ym. tiloista. | Kaataa saavi, lasi t. T. pakattu matkalaukku. Katiska oli ahtautunut t. ahvenia. T. lastattu vene. Väkeä tuli sali t. Huone tulvahti t. auringonvaloa. Sai suunsa t. hiekkaa. Syödä vatsansa, itsensä t. Veti keuhkonsa ilmaa t. Silmät tulvahtivat t. kyyneleitä. — T. kirjoitettu arkki, rivi. Kuvioita t. kirjottu liina. T. rakennettu kortteli. Heinäseipäitä ei pidä lyödä liian t. T. puolattu lankapuola. Orsi tuli t. leipiä. Erään murhatun ruumis oli sohittu t. pistimen haavoja AHO. — *Kuv.* Haukkua jkta suut silmät t. Tulla kiukkua t. — *Erik.* juovuksiin, humalaan tulosta. | Juoda päänsä, itsensä t. Juottaa jku t. **2.** määristä. | Saada summa, määrä t. Obligaatiolaina on jo t. [= kokonaan] merkitty. Keräystavoite on saatu t. Kaksi vuotta tulee t. [= kuluu umpeen] ensi keväänä. — *Erik.* Matkaa ei ole t. [= kokonaista, täyttä] kilometriäkään. Kolmesataa miestä, tuskin t. sitäkään. Olen asunut täällä t. viisi vuotta. **3.** *yhd.* Täpöt.

täyteen- alkuiset v:t nominaalimuotoineen (esim. t:ahdettu, -kirjoitettu, -rakentaminen) par. ⁀.

täytei|nen[63] **I.** *a.* -syys[65] *omin.* **1.** gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä (us. ◡). **a.** jnk täyttävä. | Reiän t. tulppa. Pyssynpiipun t:seksi valettu kuula. Suun t. pala leipää. Veneen t. lasti. Salin t. yleisö. Väki vyöryi eteenpäin tien t:senä massana. - - kylpenyt on Matti ja syönyt t:sensä aterian AHO. — Samalla syöksyi oven t:seltä sisään lunta ja vettä E.ELENIUS. — *Yhd.* kirkon-, kouran-, oven-, salin-, suun-, sylin-, tuvant. **b.** *kirjall.* etup. yhd:ojen jälkiosana: jtak täynnä oleva. | Elämän-, ilon-, onnen-, tuskan-, työnt. — † nom:alkuisten yhd:ojen (esim. jännitys-, kärsimys-, odotus-, tunnelmat.) jälkiosana. **2. a.** massaltaan umpinainen, massiivinen, täyteläinen, kompakti;)(ontto. | Sokeriruo'on t. varsi. T. sienen kanta. Lentokyvyttömien lintujen luut ovat t:set. T. teräs, lieriö. Panssariammus, t. tykin ammus. **b.** par. täysi(näinen). | - - t:set lasit helmeilivät LINN. - - t. suu jäi puoleksi auki JÄRVENT. **II.** *s.* tav:mmin täytinen. | Voi sen t:sen Kenonen! Luut minä sinulta vielä survon poroksi! LASSILA.

täyteissarvi|nen *a.* — *S:sesti.* T:set 'hirvieläimet'.

täyte|jouhi *s.* Patjan t:jouhet. **-kaasu** *s.* Vety ilmapallon t:na. **-kakku** *s.* tav. kookas ja pinnalta koristeltu kakku, jossa tav. kerroksittain on täytteenä hilloa, kermaa tms. | Kuorrutettu, hedelmillä koristettu t. **-kappale** *s.* Kiilamainen t. Männän ja jousirenkaan väliin asetettu t. **-karamelli** *s.* (esim. marmelaati)täytteinen karamelli. **-karsina** *s. maat.* sikalan karsina, joka tyhjennetään lannasta ja kuivikkeista vain muutama kerta talvessa tai vasta keväällä. **-kerros** *s.* Välikaton, permannon t. **-kiila** *s.* Luonnonkivimuurin t:t. **-kilpailu** *s. urh.* vrt. täytelaji. **-kitti** *s.* = silote. **-kiv|i** *s.* Säästöbetonin seassa käytetyt t:et. **-kude** *s. kut.* vrt. täytelanka. **-kuva** *s.* **1.** = täyte-elokuva. **2.** *kuvat.* staffaasi. **-kuvio** *s.* Ryijyn pääaihe ja t:t. **-kynä** *s.* mustekynä, jonka varressa olevasta mustesäiliöstä muste automaattisesti valuu sitä mukaa kuin sitä kirjoittamiseen kuluu, säiliökynä. | Kultateräinen t. — *Yhd.* lyijyt. **-kynämuste** *s.* **-laina** *s.* tuotanto-osuuskunnan jäseniltään (tilityksien yhteydessä) ottama laina. | T. on tavallisesti 50 % osuusmaksua suurempi. **-laj|i** *s. urh.* kilpailuissa varsinaisen ohjelman täytteenä oleva urheilulaji. | Kilpailuissa oli t:eina pari nuorten ja luokattomien juoksua. **-lanka** *s. kut.*

kankaan vahvikkeena käytettyjä varsinaisten loimi- ja kudelankojen sisään peittyviä lankoja. **-lankasidos** *s. kut.* vrt. ed. | T:ta käytetään huonekalu- ja mattokankaissa. **-levy** *s.*

täyteliä|s[66] *a. harv.* -ästi *adv.* -isyys[65] *omin.* täyteläinen.

1. **täyt|ellä**[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < 1. täyttää. | T. laseja. Ukot t:telivät piippujaan.

2. **täyt|ellä**[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < 2. täyttää. | T. pitkääsiimaa.

täyte|loimi *s. kut.* vrt. täytelanka. **-luo|ti** *s. sot.* Srapnellin t:dit.

täyteläi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* täyteläs. **1.** lähinnä muotoa ajatellen. **a.** vartalosta, ruumiinosista yms.: muodoiltaan (hyvinvoivan, terveen, uhkean) pyöreä(hkö), lihavahko, pulleahko, pyylevähkö, turpeahko. | T., mutta ei lihava naisvartalo. Vanhetessaan rouva N. on käynyt t:semmäksi. T. povi, käsivarsi. T:set posket, huulet. - - kaksikymmentäkuusivuotias, hyvin t., tumma kaunotar SILL. Suurikukkaiseen sohvaan vajoutuneena istui itse ruustinna t:senä ja arvokkaana ANNI SWAN. Hiukan liian t:seksi lihotettu ajokoira. **b.** esineistä: (us. kehittyneisyyttään) pyöreämuotoinen, pullea(hko), paksu(hko). | T:seksi kypsynyt marja, herneenpalko, jyvä. T. retiisilajike. T:seksi paisunut heinänkorsi. — T:senä [= täytenä, pyöreänä] paistava kuu. T:sen pyöreäksi pakattu selkäreppu. **2.** määrää, runsautta ajatellen. **a.** määrältään, sisällykseltään runsas, täyden tuntuinen. | T. [= runsasjyväinen ja kypsä] tähkäpää. Raskaana ja t:senä riippuva kukka-, marjaterttu. T. [= runsashiuksinen, paksu] palmikko. - - sukien peilin edessä vielä t:stä [= tiheää, paksua] tukkaansa SILL. - - pian kunniatohtorin miekan sais, / tukun t:sen rahaa KAILAS. T:senä aaltoileva viljavainio. - - ruis oli kaunista ja t:stä SILL. T:senä punoittava marjamätäs. Veti sikaristaan t:siä sauhuja. Ja raskaana painui tuoksuista t. ilma pitkin kaareilevaa maanpovea JOTUNI. — T. [= voimakas] suonensykintä. - - veret sykkivät t:sin suonin SILL. — T:syyden [= kylläisyyden] tunne vatsassa. — *Kuv.* - - sydämeni on yhä vieläkin t:sempi kuin tavallisesti AHO. **b.** *kuv.* ed:een liittyen vars. esteettisessä kielenkäytössä: runsauden, monipuolisuuden vaikutelman aiheuttava, runsassisältöinen, monipuolinen, voimakas, mehevä, verevä tms.;)(niukka, köyhä, kuiva, puiseva, ohut jne. | T. kuvaus pakanuuden ajan elämästä. Romaanin henkilöhahmojen t:syys. T. kuvaus-, esitystyyli. Maalaus, jonka värit ovat syvät ja t:set. T:sen sininen meri. Sellon ääni on tummempi ja t:sempi kuin viulun. Laulajattaren mehevän t. mezzosopraano. Kuoro, jonka sointi on pyöreän t. Voimakas, t. maku. — T. onnentunne. Rikkaasti ja t:sesti eletty elämä. Oli t. elokuinen kesäpäivä SILL. **3.** tav:mmin täyteinen (2.a). | T. sauva. Poron sarvet ovat t:set, lehmän ontot. - - mies itse on tiivis ja t. kuin tervashonka AHO.

täyteläist|yä[1] *pass.v.* (< seur.) tulla täyteläise(mmä)ksi. | [Romaani, jossa] piirteet ovat tihentyneet, luonteet t:yneet ja syventyneet TARK. **-ä|ä**[2] *v.* tehdä täyteläise(mmä)ksi. | [Lönnrot on] t:nyt [Sampo-tarinan] kuvausta eepillisissä kuvauksissa tavallisilla toistoilla E.N.SETÄLÄ.

täyteläisyys|aste, -kerroin *s. mer.* luku, joka antaa käsityksen laivan rungon muodosta ja sen merikelpoisuus- yms. ominaisuuksista.

täytel|äs[66] *a.* -äästi *adv.* -yys[65] *omin.* täyteläinen. | Valkoinen, hyvin t. käsi KALLAS. — T:äitä rypäleitä. Ja valtimot niin t:äästi lyö MANN. — T. aromi. Kolmisoinnun t:yys. - - suomalainen kansanrunous eli rahvaan huulilla rikkaana ja t:äänä vielä 19:nnellä vuosisadalla TARK.

täyte|maa *s.* Kuopat tasoitettiin t:maalla. T:maalle rakennettu laivalaituri. **-maali** *s. maal.* = silote. **-massa** *s.* Kipsistä tehty t. **-muuraus** *s. rak.* vrt. seur. **-muuri** *s. rak.* kivillä tms. täytetty, vain pinnoiltaan säännöllinen muuri. **-määräys** *s. kiel.* verbin välityksellä subjektille tai objektille omistettu määräys: predikatiivi tai predikatiiviadverbiaali. **-numero** *s.* Konsertin ohjelmaan t:na kuuluva esitys. **-ohjelma** *s.* Päänumeroiden lomassa esitetty t. **-osa** *s.* **-ottelu** *s. urh.* Pääottelun lisäksi [ammattinyrkkeilykilpailuissa] suoritettiin eräitä t:ita. **-pala(nen)** *s.* **-permanto** *s. rak.* koholle maasta rakennettu täytepohjainen permanto; *syn. kans.* rossipermanto. **-pin|ta** *s.* Seinän kantavat pilarit ja niiden väliset t:nat. **-pisto** *s. käs.* jnk pinnan tai kuvion täyttämiseen käytettävä pisto. | Laakapistot t:ina. **-pohja** *s. rak.* permannon täytettä kannattava (lauta- tai betoni)pohja; *syn. kans.* rossipohja. **-rehu** *s. maat.* sulavia ravintoaineita vähän, mutta kasvisyitä runsaasti sisältävä rehu (esim. oljet). | T. edistää etenkin märehtijöiden ruoansulatusta. **-salama** *s. valok.* salamavalo täytevalona. **-san|a** *s.* Useita lyhyitä adverbeja käytetään puheessa merkityksettöminä t:oina. **-seinä** *s. rak.* (esim. sahajauho)täytteinen seinä. **-solukko** *s. anat. el. kasv.* **-takaaja** *s. lak.* vrt. seur. **-takaus** *s. lak.* sitoumus vastata siitä velan osasta, jota ehkä ei saada velan vakuudeksi pantatun tai kiinnitetyn omaisuuden arvosta. **-tasanko** *s. maant.* irtainten maalajien tasaiseksi täyttämä alue. **-tavu** *s.* Joiun merkityksettömät t:t. **-|työ** *s. harv.* **1.** välityö. | Nopeimmat oppilaat saavat suorittaakseen pieniä t:töitä. **2.** par. täyttötyö. **-vaali** *s.* = täydennysvaali. **-vala** *s. lak. vanh.* vala, jolla asianomainen vahvistaa tosiasian, jonka hän on velvollinen todistamaan. **-valo** *s. valok.* varjo-osien valaisemiseen tarkoitettu päävaloa heikompi valo(nlähde). **-vanu** *s.* **-väli** *s.* Seinään jätetään n. 7 cm:n t. **-väline** *s. kirj.* kirjakkeita matalampia ladelman osia, joilla täytetään sanojen ja rivien välit. | Sulukkeet, välikkeet, loitot ym. t:et. **-väri** *s.* **1.** *harv.* täydennysväri. **2.** *maal.* täytemaali.

täytey|s[65] *omin.*, vars. *heng.* < täysi. | Elämän, onnen t. [Virsi] joka juuri siinä silmänräpäyksessä oli syntynyt hänen sydämensä t:destä A.VOIPIO. Sillä hänessä [Kristuksessa] asuu jumaluuden koko t. ruumiillisesti UT.

täyte|ääni *s. mus.* moniäänisessä sävellyksessä tilapäisiä sävelyhtymiä, joiden tarkoituksena on vain soinnullisen ja soinnillisen kokonaisvaikutuksen rikastuttaminen. **-äänikerta** *s. mus.* toisten äänikertojen yläsävelistöä vahvistava urkujen äänikerta.

täyti|nen[63] *s.*, vars. *kans.* lievänä voimasanana. | Voi t.! T:stäkö sinä kuhnustelet! Mikä t. tätä moottoria oikein riivaa! Senkö t:stä te sitä [laatikkoa] pyörittelette! TIITUS. Mutta eihän niiden t:sten kuularuiskutulessa kestänyt SASU PUNANEN.

täytteinen[63] *poss.a.* < täyte. | T. lautaseinä, permanto. — *Yhd.* höyhen-, ilma-, kaasu-, kivi-, olki-, sahajauho-, untuva-, vanut.; hillo-, kala-, liha-, likööri-, luumu-, marmelaati-, omena-, ryyni-, suklaat.

täyttymy|s[64] *s.*, vars. *ylät.* **1.** täyttyminen, toteutuminen; täyttymisen, toteutumisen tulos, täyttymä, toteutuma. | Toiveen, odotuksen, unelmien t. T:stään odottava kaipaus. Itsenäisyyden saavuttaminen oli kansan hartaimpien toiveiden t. Oma koti oli kaiken sen t., mistä hän oli haaveillut. Messiaan syntymä ennustusten t:ksenä. - - lähellä on - - kaikkien näkyjen t. VT. - - kun heissä rakkaus kasvoi ja lemmen t:ksen piti tulla LEHT. Kuolema on ikään kuin elämän summa, elämän t., korkein muoto elämää KOSKENN. [Runebergissä] saavuttaa Porthanin ja Franzénin ajan uushumanismi ja isänmaallinen kulttuuritraditio kauneimman t:ksensä TARK. **2.** *harv.* ajasta: täyttyminen, päättyminen, loppu, päätös. | Kun t:stä ajan / soi taivaan pasuuna VK.

täyttymä[13] *s. harv.* toteutuma, täyttymys.

täyttymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Pojan vatsa on kerrassaan t. — T:öntä tekemistä ilmaiseva verbi. — T. toive, haave, kaipaus. - - t:tömän unelman viehätys SILL. T. ehto.

täytty|ä[1*] *pass.v.* < 1. täyttää. **1.** tiloista (astioista, säiliöistä, huoneista, alueista, alustoista yms.): tulla täyteen, täyde(mmä)ksi. | Kori t:i puolukoista. Vene t:i vedellä. Laarit t:vät syksyllä jyvistä, jyvillä. Poikimisen lähestyessä utareet t:vät. Keuhkojen t:minen ilmalla. Liiaksi t:nyt virtsarakko. Lietteellä t:nyt oja. Lattianraot t:ivät liasta. Tapin on oltava niin iso, että reikä t:y kokonaan. Silmät t:ivät kyynelistä. Huone t:i savulla. Kirkko t:i ääriään myöten kirkkokansasta. Lattia t:i tanssipareista. Aukot olivat t:neet uudella taimistolla. - - pirtin akkunat olivat tuokiossa t:neet lasten naamoilla KIANTO. Runoista t:i kokonainen vihko. Puolaamista jatketaan, kunnes puola t:y. - - päät tähkäin t:y LEINO. Kuu taivahalla syntyypi / ja kasvaa, kunnes t:ypi VK[V]. — Purjeet t:vät [= pullistuvat] tuulesta. — *Metrl.* Matalapaine siirtyy itään päin ja t:y. — *Kuv.* Ilma t:i lokkien kirkunasta. Jkn sydän t:y riemulla, riemusta, surulla. Mieleni t:i vihasta. Turha on ihminen: / hänen päivänsä t:vät paljosta askaresta VILJANEN. **2.** virasta, työpaikasta; vrt. 1. täyttää A.III.1.a. | Virkapaikat t:ivät ruotsinkielisillä. **3.** mitoista, määristä: tulla täyteen, täysimääräiseksi. | Keräyksen tavoitteena oleva määrä on t:mäisillään. T:nyt vientikiintiö. — *Kuv.* - - runoilija [antaa] Faustin ja Gretchenin syyllisyyden mitan t. KOSKENN. **4.** ajasta: kulua umpeen, päättyä, loppua. | Ukolla on seitsemäs vuosikymmen t:mässä. Kun aika oli t:nyt, Jumala lähetti poikansa maailman vapahtajaksi. - - virka-aika [= virassaoloaika] oli t:mässä AHO. Mutta tuskin oli hänen aikansa t:nyt, ja lapsi syntynyt KALLAS. - - kun heidän puhdistuspäivänsä - - olivat t:neet UT. **5.** tapahtumisesta, kehityksestä yms.: päättyä (jhk tulokseen), toteutua, tulla valmiiksi, täydelliseksi. | T:vää tekemistä ilmaiseva verbi. Tuomion t:minen. T:nyt oikeus, esim. käteiskauppa. - - hänen miehuutensa t:misen [= aikamieheksi tulemisensa] aikoina SILL. Siinä kalliin kylvyn t:mistä [= parhaaseen vaiheeseen tulemista] odoteltaessa uusi vihta kehittää sulotuoksunsa parhaimmilleen PÄLSI. - - niissä [seitsemässä vitsauksessa] Jumalan viha t:y UT. Odottaa kohtalonsa t:mistä 'kuolemaansa'. Hänen kohtalonsa t:i mestauslavalla. **6.** jstak toivotusta, odotetusta: muuttua todeksi, toteutua. | Haave, toivomus, odotus t:y. T:nyt ennustus, rukous. Jumalan armolupausten t:minen Kristuksessa. - - kostaa tahdoin ja pianpa toivoni t:i myös KIVI. - - t:y täällä kaikki, / mitä mieli halaa LEINO. Sopimuksen oikeusvaikutus tulee voimaan vasta kun ehto on t:nyt 'toteutunut'.

täyttäjä[16] *tek.* Eläinten t. — Tinkimätön velvollisuuksiensa t. Kristus Jumalan lunastustyön t:nä.

täyttämis- ks. myös täyttö-. **-aika** *s.* Velkasitoumuksen t. **-aukko** *s.* **-järjestys** *s.* Papinvirkojen t. **-kone** *s.* **-laite** *s.* **-ohje** *s.* Verolomakkeen t:et. **-paikka** *s.* Sopimuksen t. **-työ** *s.* Kadunrakennuksessa kysymykseen tulevat tasoitus- ja t:t.

täyttämys[64] *s. heng.* täyttäminen. | Sen tähden on rakkaus lain t. UT.

täyttämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* **1.** *akt.* Vatsaa t:öntä ruokaa. — Kelpoisuusvaatimukset t. viranhakija. **2.** *pass.* T. ilmapallo. T. lomake. Lupaus jäi t:tömäksi.

1. **täyt|tää**[2*] *v.* **A.** *tr.* **I.** panna tai saattaa jhk jtak niin, että se tulee täyde(mmä)ksi, panna tai saattaa jk täyteen jtak;)(tyhjentää. **1.** obj:na tila (astia, säiliö, ontelo, huone, aukko, alue, alusta tms.), johon jtak pannaan tai saatetaan. | T. malja ääriään myöten, piripintaan. Puolilleen t:etty juomalasi. T. mustekynän säiliö. Hinkalo, joka on helppo t. ja tyhjentää. T. pullo vedellä, lamppu öljyllä. Oljilla t:etty patja. Kaasulla t:etty ilmapallo. T. uuninpesä haloilla. Kivillä t:etty silta-arkku. T. piippunsa. T. [= ahtaa] riihi. Tupakkamiehet t:tivät koko huoneen savulla. Pikkupoikien taipumus t. taskunsa kaikenlaisella kamalla. T. vatsansa jllak 'syödä vatsansa täyteen jtak'. Hyökyaalto t:ti veneen vedellä. — T. tiessä oleva kuoppa. Kivillä ja mullalla t:etty painanne. Saippuamassalla t:etty reikä. Raot t:etään kitillä. Ennen maalausta pinta t:etään eli silotetaan 'tasoitetaan täyttämällä kuopat ym. epätasaisuudet'. - - seinään hakattu ikkuna-aukko oli vain päreillä t:etty [= tukittu, peitetty] SILL. — Seinät t:ettiin maalauksilla. Tyhjät pinnat t:ettiin koristekuvioilla. T:ti koko arkin säännöllisellä käsialallaan. Lukijoiden kirjoituksilla t:ettiin monta palstaa. Marssirivistöön syntyneiden välien t:täminen. T:täkää rivit tihentämällä välejä! Rintamaan syntyneet aukot t:ettiin uusilla miehillä. — Konekiväärin vyön, lankapuolan t:täminen. — *Kuv.* T. kukkaronsa väärin hanki-

tuilla rikkauksilla. Linnut t:tivät ilman viserryksellään. Tykit t:tivät koko seudun jyrinällään. Uutinen, joka t:tää mielen ilolla. Tapaus t:ti kaikkien sydämet kauhulla ja levottomuudella. Näky, joka t:tää jokaisen säälillä. - - toivon Jumala t:täköön teidät kaikella ilolla ja rauhalla UT. - - ja minä olen t:tänyt hänet Jumalan hengellä VT. — Ed:een liittyvää erikoiskäyttöä. **a.** konservoida eläimiä luonnollisen näköisiksi panemalla nyljetyn nahan sisään poistettujen elinten ja kudosten tilalle ruumiin ja jäsenten muotoiseksi muovattua täytettä, "topata". | Eläinten t:täminen. T:etty pöllö, karhu. **b.** ommella jnk vaatetusesineen, peitteen tms. päällisen ja vuorin väliin täytteeksi vanua tms., "topata". | T:etyt [takin] olkapäät. Vanulla t:etty peite. **c.** täytettä käyttäen pehmustaa huonekaluja, "topata". | T:ettyjen huonekalujen tomuttaminen. Sohva, jossa on t:etty selkänoja. **d.** *ruok.* panna jnk ruokalajin sisälle täytteeksi jtak muuta ainetta. | Luumuilla t:etty hauki. T:etty porsas. Murekkeella t:etyt tomaatit. Likööriliä t:etyt suklaamakeiset. **e.** *hammaslääk.* panna hampaaseen syntyneeseen tai porattuun koloon täytteeksi hammassementtiä, metallia tms., paikata, plombittaa. | Hampaan t:täminen. **f.** *käs.* kirjonnassa: peittää jk pinta vieri viereen ommelluin pistoin. | Laakapistoin t:etty pohja. T:etty lehtikuvio. **g.** lomakkeista yms.: kirjoittaa tarpeelliset tiedot niitä varten avoimiksi jätettyihin kohtiin. | T. lomake, tilauskuponki. Rahtikirjan t:täminen. **2.** *harv.* obj:na se, mitä jhk pannaan, millä jk tila täytetään. | Vilja t:etään kuivuriin ylhäältäpäin. Makkaramassan t:täminen suoliin.

II. subj:na se, jolla jk täyttyy, joka tekee jnk täyde(mmä)ksi, jota jk on täynnä. | Kansa t:ti kadut ja kujat. Yleisö t:ti teatterin viimeistä sijaa myöten. Ravintolayleisö oli t:tänyt kaikki pöydät. Olkaa hedelmälliset ja lisääntykää ja t:täkää maa VT. Tulvavesi t:ti kellarikerroksen. Liete oli t:tänyt ojat. Marjat t:tivät pian koko astian. Ruokaa, joka kyllä t:tää [= tekee kylläiseksi], mutta ei ravitse. Tappi, joka tarkoin t:tää reiän. Aukon t:tävä [= kokonaan tukkiva] luukku. Uudet miehet t:tivät riveistä kaatuneiden paikat 'tulivat kaatuneiden paikalle'. Ilman t:tämä [= ilmaa täynnä oleva] pallo. Savun t:tämä tupa. Huoneen t:ti inhottava löyhkä. Äkämät kasvoivat nopeasti ja t:tivät pian koko lehden pinnan. Maa, jonka länsiosan t:tää jylhä vuoristo. Oliivilehtojen t:tämä laakso. Mustat pilvet t:tivät [= peittivät kokonaan] taivaan. Tuuli t:tää [= pullistaa] purjeet. — *täyt|tävä* (a.) -tävyys[65] (omin.) vars. ruoasta. | Rasvaista, t:tävää ruokaa. Rehun t:tävyys. T:tävä tunne sydänalassa. — *Erik.* **1. a.** jnk viemää tilaa, jnk laajuutta, määrää ajatellen. | Emännän mahtava ruho t:ti koko keinutuolin. Sohvarumilus tuntui t:tävän puoli huonetta. Fresko, joka t:tää koko seinäpinnan 'on koko seinäpinnan laajuinen'. Suot t:tävät runsaan kolmanneksen maamme pinta-alasta. Koko etusivun t:tävä uutinen. Kirjoitus, joka t:tää kolme palstaa 'on kolmen palstan mittainen'. Perunat t:tivät [= perunoita oli] viisi säkkiä. **b.** T. mitta 'olla mitan täyteinen, suuruinen'. Lohi, joka ei t:ä laissa määrättyä alinta mittaa. Kaikki 10 tuumaa t:tävät puut kaadettiin. — *Kuv.* T. miehen mitta 'käydä miehestä, olla miehen veroinen'. Mitan t:tävä [= pätevä, taitava] valtiomies, näyttelijä. Vaativatkin mitat t:tävä esitys. **c.** *kuv.* Sota-aikana saivat naiset monissa ammateissa t. miesten paikan 'hoitaa miesten tehtäviä, olla miesten tilalla'. Teos, joka t:tää sähköalan kirjallisuudessa tähän asti olleen tyhjän sijan. Aukusti oli nyt ensi kertaa miehen sijaa t:tämässä [= miehen tehtävissä] KATAJA. Kyllä se [Mikko] nuorempana hyvinkin miehen reiän t:ti TOPPILA. [Noitarumpu] t:ti [lappalaisten keskuudessa] monta vertaa tärkeämmän sijan kuin millään muulla kansalla E.N.SETÄLÄ. — T. paikkansa 'sopia hyvin, olla pätevä tehtäväänsä, tarkoitukseensa'. Virkamies, joka hyvin t:tää paikkansa. Paikkansa mainiosti t:tävä käsikirja. **2.** *kuv.* **a.** äänistä, tuoksuista yms. | Urkujen mahtava pauhu t:ti koko avaran kirkon. Oudot äänet t:tivät metsän. Ilman t:ti lintujen viserrys. Jyly, joka tuntui t:tävän koko avaruuden. Kuivuneen heinän tuoksu t:ti ilman. Hiljainen elokuun yö t:ti tienoon. **b.** tunteista, ajatuksista yms. | Ilo, suru, tuska, hätä, pelko t:tää jkn sydämen, mielen. Mieleni t:ti syvä kiitollisuus. Villi riemu t:ti hänen rintansa. Yksi ainoa ajatus t:ti koko sieluni. Uudet vaikutelmat t:tivät tajunnan. Synkkien aavistusten t:tämänä [= vallassa] lähdin matkaan. - - tehtävän tärkeys t:ti hänet kokonaan TALVIO. Jalot pyrinnöt t:täkööt elämäsi! Harrastus, joka t:ti kaikki hänen vapaat aikansa. Työn t:tämä elämä. Noina surun ja levottomuuden t:täminä sotavuosina.

III. eräitä ed:iin liittyviä abstr:mpia käyttötapoja. **1. a.** virkaan, työpaikkaan tms. valitsemisesta, ottamisesta. | Avoimen viran t:täminen. Toimi t:ettiin väliaikaisesti. Oppituoli, joka on ollut t:tämättä monta vuotta. Paikka oli t:ettävä epäpätevällä hakijalla. **b.** *harv.* viran haltijana, työpaikassa tms. olemisesta. | Aatelisto t:ti kaikki virkapaikat. **2. a.** määrältään täyde(llise)ksi saattamisesta. | Keräystä jatkettiin, kunnes määrä saatiin t:etyksi. **b.** T. [= korvata, peittää] vajaus. Puuttuva määrä oli pakko t. omasta kukkarosta. [Voitolla] t:täisi kaikki viimetalviset tappiot KATAJA. **3. a.** saavuttaa jk tav. täysinä vuosina tai kuukausina laskettava ikä. | T. 12, 50 vuotta. 60 vuotta t:tää tänään kauppias N.N. Pienokainen on juuri t:tänyt kaksi kuukautta. 17 vuotta t:tänyt [= 17-vuotias] nuorukainen. — T. vuosia (puhek.) 'täyttää jk merkkivuosi, esim. 50 tai 75 vuotta'. **b.** *heng.*, vars. *vanh.* passiivimuodoissa jnk ajan umpeen, loppuun kulumisesta, päättymisestä, täyttymisestä. | - - kun aika oli t:etty, lähetti Jumala Poikansa UT. Niin tapahtui heidän siellä ollessansa, että hänen [Marian] synnyttämisensä päivät tulivat t:etyksi UT[V]. - - hoiteli lasta, joka heidän majaansa ilmestyi kohta kun aika siinä suhteessa t:etty oli HELLAAKOSKI.

IV. 1. saattaa päätökseen, täytäntöön, val-

miiksi. | T. aloittamansa työ. - - että täällä aikaisin / mieltäs myöten taitaisin / elinvuodet kaikki käyttää, / autuaasti juoksun t. [= elää elämäni loppuun] VK. Jo kaikki olet t:tänyt, / lunastustyösi päättänyt VK. Älkää luulko, että minä olen tullut lakia tai profeettoja kumoamaan; en minä ole tullut kumoamaan, vaan t:tämään UT. - - kun synti on t:etty, synnyttää se kuoleman UT. **2.** toteuttaa, suorittaa, panna täytäntöön (jtak vaadittua, toivottua, lupaamaansa, velvollisuutena olevaa tms.). | T. jkn pyyntö, toivomus, vaatimus, käsky. T:ti uskollisesti saamansa määräykset. Poika t:ti kaikessa äitinsä tahdon 'noudatti äitinsä tahtoa'. Kantakaa toistenne kuormia, ja niin te t:ätte Kristuksen lain UT. Hän on maksanut heille palkan ja t:tänyt heitä kohtaan kaiken vanhurskauden AHO. T. velvollisuutensa, tehtävänsä. T. kansalaisvelvollisuutensa [vars. äänestämisestä valtiollisissa tai kunnallisvaaleissa]. Ruokasali sai t. vierashuoneenkin tehtävän 'olla vierashuoneenakin'. — T. lupauksensa, sitoumuksensa. Ei kyennyt uhkauksiaan t:tämään. He t:tivät myös päätöksensä KIVI. — T. [= toimittaa] tilaus. Urakka on vielä t:tämättä. Ohjelma on vasta puoliksi t:etty. T. [= toimittaa, hoitaa] virkansa moitteettomasti. - - maltillisesti ja järkevästi toimensa t:tävät AHO. — *Lak.* T:etty [= suoritettu, toteutettu] rikos. Murtoyritys voi käsittää t:etyn vahingonteon. **3. a.** olla vaatimuksien, ehtojen tms. mukainen, vastata jtak. | Kaikki kelpoisuusehdot t:tävä hakija. Valmiste, joka t:tää laissa säädetyt vaatimukset. Käännös, joka t:tää ankarimmatkin vaatimukset. Nuorukainen t:ti loistavasti vanhempiensa odotukset. Kaikki toiveet t:tävä lahja. T. tarkoituksensa. Vanhat maanmuokkausmenetelmät eivät aina t:täneet tarkoitustaan. **b.** Kotimainen teollisuus ei kyennyt t:tämään [= vastaamaan, tyydyttämään] kysyntää. Vehnäsato ei riitä t:tämään omaakaan tarvetta. Sanakirja, joka t:tää jo kauan tunnetun tarpeen.

B. *intr.*, vars. *kans.* itsepintaisesti pyrkiä jhk, pakkautua, pakata, tuppautua, tupata; rynnätä, töydätä jhk. | Kärpäset t:tävät sateen edellä suuhun ja silmiin. T. jkn kimppuun. - - ryssä t:ti päälle hirveästi kiljuen JÄRVENT. Kuutamossa kuohut ryntää, / utu t:tää taivahalle LEINO. Kyynelet t:tivät tulemaan AHO. Ilolla Vellamon neitonen / sen vastahan uida t:tää A.OKSANEN. - - täytyi t. pakosalle *CAJ.

2. **täyttä|ä**[2*] *v. kal.* varustaa täyillä, täystää, syötittää. | Pitkänsiiman t:minen.

täyt|tö[1*] *teonn.* < 1. täyttää. | Valumuottien t. Säkkien, autonrenkaiden t. Kalkkiuunin t. ja tyhjennys. Sulkukammion t. Kahdella pesän t:öllä lämpiävä sauna. — Viran t.

täyttö|aukko *s.* Säiliön, tulipesän t. **-johto** *s.* Öljysäiliön t. **-kone** *s.* T., joka automaattisesti täyttää savukehylsyt. Tulitikkutehtaan t:et. **-laite** *s.* **-luukku** *s.* Hiiltouunin t. **-paikka** *s. käs.* tarkalleen reiän kokoinen paikka; vrt. peittopaikka. **-putki** *s.* Kaasukellon t. **-reikä** *s.* **-suppilo** *s.* **-venttiili** *s.* **-vesi** *s.* Sulkukammioon laskettava t.

täytymy|s[64] *s. vanh.* pakko, välttämättömyys. | Jkn on t. [= täytyy] tehdä jtak. - - se t:kseen tyytyminen, jolla hän [Kauppis-Heikki] suhtautuu kohtaloonsa AHO. - - t:ksen tähti tyyni / yöhön käyvän tietä ohjaa MANN.

täyty|ä[1*] *v.* **I.** vrt. pitää B, 2. tulla B. **1.** *yksipers.* yl. vain myönt. yhteyksissä. Pers. (loogillinen subj.) ilmaistaan tav. gen:llä, (kieliopillisena) subj:na on inf.; milloin subj:na oleva inf. merkitsee olemassa olemista, olemaan tulemista tai olemasta lakkaamista ja spesies on indef., pers:a ilmaiseva nomini on kuit. nom:ssa tai partit:ssa, useimmiten pred:n jäljessä (vrt. lauseita: Isännän t:y pysyä kotonaan — Joka talossa t:isi olla isäntä; Ratkaisun t:y tulla pian — Asiassa t:y tulla ratkaisu; Työn t:y tapahtua nopeasti — Jotakin t:y tapahtua). Subj:n paikalla voi vars. *kans.* olla, milloin pers:na on 1. tai 2. pers., I inf:n pitempi (suff:llinen) muoto, jolloin pers.-pron. tav. jää ilmi panematta (T:y tästä jo lähteäkseni). **a.** ilmaisemassa, että (jkn tai jnk) on pakko, velvollisuus, välttämätöntä tehdä jtak. | Kaikkien t:y tehdä työtä. Elääksemme meidän t:y syödä. T:i pulassa turvautua toisten apuun. On ikävää, että minun taas t:y vaivata sinua. T:ykö sinun tosiaankin jo lähteä? Semmoinen akka, jota miehen t:y totella. Sinun t:y vastedes olla huolellisempi. Rakennuksen pohjan t:y olla vankka. Eikö meidän t:isi jo lähteä? | Sinun t:y tulla mukaan. — Ei täydy. | Ei kenenkään täydy [par. tarvitse, ole pakko] toimia vastoin omaa vakaumustaan. — Pelissä t:y noudattaa pelin sääntöjä. — Jokaisella retkeläisellä t:y olla mukanaan reppu. Lain mukaan t:y joka talossa olla kunnolliset sammutusvälineet. — Luulin meidän jo t:vän lähteä pakoon. Sanoitko t:väsi [→ että sinun täytyy] muuttaa? — Vieraanvoittoista ellipt. käyttöä. | - - sinun t:y [käydä] esiin KIVI. Isä, t:ykö minun [mennä] tuonne sisälle? LEINO. Antin t:y [lähteä] täältä pois A.JÄRVILUOMA. **b.** ilmaisemassa, että (jkn tai jnk) on syytä, aihetta, tarkoituksenmukaista, tarpeellista, sopivaa tehdä jtak. | Ellet ole terve, sinun t:y pysyä vuoteessa. T:ypä painaa asia mieleen. T:nee tästä jo lähteä. En oikein tiedä, mitä tässä t:isi tehdä. Joka talossa t:isi olla kunnollinen kaivo. - - t:y siinä korjatakseni säkkiä paremmin selkään AHO. **c.** ilmaisemassa, että jku ei voi estää jtak psyykkillistä reaktiota tai jstak sisäisestä pakosta ei voi olla tekemättä jtak. | Hammasta pakotti niin, että pojan t:i ihan itkeä. T:i oikein pysähtyä aamun kauneutta ihailemaan. T:y suorastaan ihmetellä, ettei pahemmin käynyt. T:y vain toivoa, että paranet pian. Tässä yhteydessä minun t:y huomauttaa, että - -. T:y sanoa, että asiat saattaisivat olla huonomminkin. T:nee myöntää, että olet oikeassa. T:y tunnustaakseni, etten ole ihan viaton minäkään. T:ikö sinun taas liata vaatteesi! **d.** ilmaisemassa, että jk on odotettavissa, loogillisesti pääteltävissä tai perusteltavissa, ilmeistä. | Suunnitelman t:y onnistua, kun oikein yritämme. Hänen on t:nyt ennestään olla selvillä asiasta. Todistuksien perusteella t:nee herra N:n tulla valituksi. Virheen on t:nyt syntyä erehdyksestä. Tässä t:y olla kysymyksessä

jokin väärinkäsitys. 2. † monipersoonaisesti. | Me täydymme [→ meidän täytyy] kärsiä häntä KIVI. Täydyttiin [→ täytyi] turvautua ulkomaisiin asiantuntijoihin. **II. 1.** *murt.* = täyttyä. | -- ei t:nyt, kuoma, minunkaan vatsani KS. Ja torit t:y, kadut kaikuu A.OKSANEN. -- esiliina t:neen vartensa yllä HEPOR. **2.** *vanh. harv.* riittää. | Ei täydy sianpäätä vaivaisen kaaliin SL. -- leivät eivät t:isi heille, että kukin heistä vähänkin saisi UT[v].

täytäntä[15*] *teonn. harv.* < 1. täyttää. | -- punamansikkain poimintaan, / tyhjän astian t:än *MANN. — Kauppasopimuksen t.

täytän|tö[2*] *teonn.*, vars. *lak.* < 1. täyttää. | Velvoitteen t. Jos täytäntöönpanossa -- tehdään vastarintaa taikka jos t:töä muuten estetään LK. -- täyden tunnustuksen velvollisuuden t:nöstä ja neuvokkuudesta saavat myöskin veljekset Ramsay J.R.DANIELSON-KALMARI. — Tav. *täytäntöön* adv:n tavoin eräissä yhteyksissä. | Panna, saattaa t:töön 'panna toimeen, saattaa voimaan, toteuttaa'. Panna rangaistus, tuomio, käsky, määräys t:töön. Kunnanhallitus panee t:töön valtuuston päätökset. Asetusta ei ehditty panna t:töön. Lahjoitus on pantu t:töön, kun lahjakirja on toimitettu lahjan saajalle ja hän on sen vastaanottanut. Päätös -- menköön heti t:töön LK. Panna, saattaa aikeensa, suunnitelmansa, uhkauksensa t:töön. Ennustus meni pian t:töön 'toteutui'. -- eikä kukaan voinut mennä sisälle temppeliin, ennen kuin niiden seitsemän enkelin seitsemän vitsausta oli käynyt t:töön UT.

täytäntöön|paneva *a.* myös ⌒. | T. viranomainen. **-panija** *s.* Kuolemantuomion, käskyn, testamentin t. **-panna** *v.* tav:mmin panna täytäntöön.

täytäntöönpano *s.* täytäntöön paneminen, toimeenpano. | Käskyn, sopimuksen t. — Vars. *lak.* Rangaistusten, tuomion t. Siviiliprosessuaalinen t. eli ulosotto. **-asetus** *s.* jnk lain täytäntöönpanoa koskeva asetus, toimeenpanoasetus. | Oppivelvollisuuslain t. **-asia** *s. lak.* **-kelpoi|nen** *a. lak.* -suus *omin.* T. tuomio, saatava. **-kulut** *s. mon.* **-määräys** *s.* **-toimenpide** *s.* **-toimi** *s.* Ryhtyä t:in. **-valta** *s. lak. hall.* Tuomio- ja t. Lainsäädäntö- ja t. **-viranomai|nen** *s.* Nimismies toimii piirissään poliisiviranomaisena, virallisena syyttäjänä ja t:sena. **-voimai|nen** *a. lak.* -suus *omin.* täytäntöönpanokelpoinen.

täytätt|ää[2*] *fakt.v.* < 1. täyttää. | Viranomaiset t:ivät vaarallisen lammikon.

täytös[64] *s. tekn.* **1.** yhdellä täyttökerralla käsiteltävä erä, panos. | Masuuni, jossa voidaan sulattaa monta t:tä yhteen mittaan. Myllyssä kokeiltiin 200 kg:n t:tä. **2.** höyrykoneopissa: se iskun osa, jonka aikana höyry virtaa sylinteriin; sylinterin täyttävä höyrymäärä. | Tuloventtiili sulkeutuu täytöksen päätyttyä. **-jakso** *s. tekn.* vrt. ed. 2. **-määrä** *s. tekn.* **1.** Pesukone, jonka t. on 60 kg. **2.** Höyrykoneen t:n säätäminen.

tää *pron. murt.* ja *runok.* tämä. Gen. ja päätteellinen akk. *tään* tai *tän,* muut sijat tämä-pron:n paradigman mukaiset. | T. kello ei käy. T. meidän poika aikoo insinööriksi. T. on naapurin emäntä. Mullasta on ruumis t. VK. Ilo hetkessä häipyvi maailman t:n VK. Mutta kyllä mar te tän talon paikat tunnette SILL.

tääl|lä, -tä *demonstr.adv.;* vastaavana tulosijana käyt. adv:a tänne; vrt. tässä, jonka merk. on rajoittavampi ja täsmällisempi. **1.** viittaamassa (alaltaan suhteellisen väljärajaiseen) paikkaan, jossa puhuja itse on. | Viivymme t. [= tällä paikkakunnalla, seudulla] viikon. Eihän t. [esim. tässä huoneessa] ole ketään. Olen tavattavissa t. [= tässä työpaikassa, virastossa, huoneistossa tms.] joka päivä. Onpas t. kuuma! T. on eräs vieras, joka kysyy isäntää. Mene tiehesi t:tä! T:tä etelään päin. T:tä on kaupunkiin 30 km. T. puhuu rouva N. [puhelinkeskustelua aloitettaessa]. Huomio, huomio, t. Lahden hiihtostadion [radiolähetystä aloitettaessa]. — *Erik.* **a.** adv:iin liittyy sen jäljessä oleva paikan tarkemmin määrittävä ilmaus. | T. kotona on sentään viihtyisää. T. Helsingissä, Suomessa. Amerikassa asiat ovat toisin kuin t. Euroopassa. Ollaan t. kiven takana, niin eivät huomaa. Mitä sinä t. ulkona teet, mene sisään! T. lähistöllä. T. saaren suojassa on tyyntä. **b.** vars. *puhek.* näin-sanan vahvistamana. | Hattusi on t. näin. Kierretäänpäs t:tä näin. **c.** vars. *puhek.* attr:n tavoin tämä-pron:iin tai sen määrittämään nominiin liittyen. | Kukas tämä t. on? Tämä suuri sininen läiskä t. vasemmalla tarkoittaa järveä. **d.** maanpäällisestä, ajallisesta elämästä. | Jo t. ajassa ja sitten siellä iankaikkisuudessa. Jumalan kädessä t. on ihmisen elämä. Mä että t:tä erkanen, / sen katson voitokseni VK. Ah autuas, ken aikanaan / valmistuu t:tä muuttamaan VK. **2.** viittaamassa puheyhteydestä ilmenevään, edellä mainittuun, aikaisemmin tunnetuksi tulleeseen paikkaan; tav. = siellä. | Muutti Turkuun ja toimi t. postilaitoksen palveluksessa. Virtsa kerääntyy virtsarakkoon ja poistuu t:tä virtsaputkea myöten. **3.** eräiden toisten adv:ien ohella indef. — *siellä (ja) täällä, siellä — täällä, siellä tai täällä* ks. siellä 3. — *tuolla (ja) täällä, tuolla — täällä, tuolla tai täällä, ei tuolla eikä täällä* ks. tuolla 3.

täällä|olo *s.* T:oloni aikana olen tutustunut seudun nähtävyyksiin. **-päin,** täältäpäin *adv.* Kunnallisneuvos N:n tuntevat t. kaikki. Hän ei ole alkuaan täältäpäin kotoisin.

tääp|äs[66*] *s. kans. harv.* rievusta tehty jalkine; tallukka, töppönen. | -- jalkojen raahustaessa ylämäkeä säkkikankaisissa t:päissä HAARLA.

täärä|tä[35] *v. kans. harv.* nauttia ruokaa tai juomaa; kuluttaa syömällä tai juomalla. | -- en oo t:nnyt kuin kolme pulloa [olutta] ALKIO. — -- ajattelen, että mies tienaa ja mies t:ä ALKIO.

töher|rellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < töhertää. | Lapset olivat t:relleet piirustuksiaan seiniin.

töherry|s[64] *s.* **1.** töhertäminen. | Ei tuo ole piirtämistä, vaan t:stä. **2.** töhertämällä tehty työ. | Lähetti t:ksensä sanomalehden yleisönosastoon. Seinällä riippui tauluja halvoista t:ksistä todellisiin taideteoksiin asti.

töhertäjä[16] *tek.* T. hän on eikä kunnon taidemaalari.

töher|tää[6] *v.* **1. a.** kirjoittaa, piirtää, maalata tuhruisesti, kehnosti, hutiloiden tms. | T:si joitakin harakanvarpaita muistikirjaansa. Aloitte-

lijan t:tämä taulu. b. sotkea, töhriä, tuhria. | Lapset ovat t:täneet seinät likaisiksi. - - hiiret syksyllä kovin t:sivät ja sotkivat elokokoja PAULAH. 2. *deskr.* tuhertaa, tuhrata. | Koetti silittää t. paitaa. — Mitä se maksaa, että keskellä päivää nukkua t:tää KATAJA.

töherö[2] *a.* ja *s. kans.* tollo, tomppeli, tyhmyri. | - - jänis, joka menee mielellään lankaan, jos se on etevästi laitettu, vaan ei t:n käsialaa V.HUOVINEN.

töhis|tä[41] *onom.v.* vrt. tuhista, tohista. | T:evä hengitys. - - Hesen hengittäessä t:evin rinnoin HAANPÄÄ.

töhkerö[2] *kans.* töhmerö. **1.** *a.* olosta: sekainen, epäselvän, turran tuntuinen, pöpperöinen. | En ole sairas, mutta on hieman t. olo. Pää juopottelusta t:nä. **2.** *s.* sekaisen, epäselvän tuntuinen, pöpperöinen olotila. | - - raitistuivat vanhuksieni silmät unen t:stä MERIL.

töhkä[11] *s.* moska, roska, roina, ryönä, tauhka, törky, töskä. | Kun perkaa sienet jo metsässä, säästyy turhan t:n kotiin kantamisesta. Lattia oli paksunaan kaikenlaista t:ä. Nälkäkuoleman partaalla olevat koettivat löytää edes jonkinlaista t:ä henkensä pitimiksi. — - - maa [oli] tunkenut t:ä povestaan, ruohoa ja muuta t:ä TOPPILA.

töhkäinen[63] *poss.a.* T. lattia, juomalasi.

töhmerö[2] *kans.* **1.** *a.* **a.** töhkerö. | Pää pitkästä valvomisesta t:nä. Huomisen koko päivän oli mieli t. ja raskas MERIL. **b.** kelistä: tohmeroinen. | Nuoskealuminen, t. keli. **2.** *s.* töhkerö. | Silmät vielä unen t:ssä.

töhmeröi|nen[63] *a. kans.* -sesti *adv.* = ed. 1. | - - seisoa tökötti lattialla unen t:senä horjahdellen MERIL. — T:stä lunta. Tie oli hieman t.

töhrijä[14] *tek.*

töhriytyä[1*] *v.* = töhräytyä.

töhr|iä[17] *frekv.v.* (< töhrätä) tuhria. *(1.)* T. kasvonsa nokeen. Maalilla rumasti t:itty seinä. Lapset ovat t:ineet pöydälleen ruokaa. Niinhän ne syövät ja t:ivät kuin siat. — Paljon hyvää paperia t:inyt kynäilijä. *(2.)* Hullusti kävi, kun lähti mies t:imään nimensä hovin papereihin IVALO. Hermanni leipoa t:i pöydän kulmalla TALVIO.

töhryi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* likainen, suttuinen, sottainen, tuhruinen, töhröinen, epäsiisti. | T. paperi, leninki. T. piirustus, muistivihko. T. postileima. T:sen näköinen lapsi.

töhrys[64] *deskr.s. harv.* = tuhrus. | [Vääpeli] leventeli hänen entisen pöytänsä ääressä, t., kämmenet ja naamakin kopiopaperien ja aniliinikynien värjäämänä HAANPÄÄ.

töhräil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | Tervata t:i venettään.

töhrä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* tuhrata, tuhria, töhriä, tohrata. **1.** tahrata, liata, sotata. | T. kasvonsa mustikoilla. Väri, joka on pahaa t:ämään. **2.** *deskr.* tuhertaa, töhertää. | Kirjoittaa t. nimensä paperiin. Humalaisena t:tessä tulivat asiat huonosti hoidetuksi. — Poissa ollessani kaivoi hän käsiinsä kaikki minun t:ykseni [= kirjoitelmani, kyhäykseni] PÄIVÄR.

töhräyty|ä[44] *pass.v.* (*rinn.* töhrääntyä[1*]) (< ed. 1) töhriytyä. | Tervaisessa veneessä t:nyt puku.

töhrääjä[10] *tek.* < töhrätä. | - - kasvatukseksi pani pahimmat t:t korjaamaan omat jälkensä KIANTO.

töhröi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = töhryinen. | Siistiin kauppaan menee asioimaan mieluummin kuin t:seen. Postileiman t:syys alentaa postimerkin arvoa filatelistien silmissä.

töihin|lähtö *s.* **-meno** *s.* **-paluu** *s.* T. lakon jälkeen.

-töi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* < työ. | Helppo-, iso-, kallis-, paljo-, runsas-, suuri-, vaikea-, vähät.; kaikki-, monit.

töintuskin *adv.* par. ⌒; ks. 1. työ I.2.

töker|rellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | [Voimistelija] t:teli pahoin, putosipa kerran telineeltäkin.

töker|tää[6] *v.* -rys[64] *teonn.* tehdä jtak tökerösti, taitamattomasti, typerästi. | Vuolla t. tylsällä puukolla. Puhuu kuin puuta heinää, t:tää tökerö JOTUNI. - - kehua t:tää huonosaattoisella puhelahjallaan L.LESKINEN.

töker|ö[2] *a.* -östi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** ihmisistä. **a.** (jssak työssä tai yl. töissään, toimissaan) taitamaton, taidoton, huonotaitoinen, kömpelö. | T. ompelija, niittomies. Mutta vaikka Juho olikin näin t. käsityön tekijä, raatoi hän isoa työtä kahden edestä PÄIVÄR. T:östi tehty esine, korjaus. Menetellä, käyttäytyä t:östi. Pilasi t:yydellään koko teelmän. — *S:sesti.* Ei kannata mennä t:ön töitä oikomaan. **b.** typerä, tomppelimainen, yksinkertainen. | Muutoin oli hän vähän hidas ja t. ajatuksiltaan PAKK. Siinä sen kuulette muutkin, kuinka t. voi olla Jumalan luoma ihminen IVALO. T. ajatustapa. **2.** esineistä, asioista. **a.** työn tuloksista, aikaansaannoksista: taitamattomasti, kehnosti, typerästi tehty, tökerö-, huono-, rumatekoinen, kömpelö, ruma, muodoton. | T. kirvesvarsi. T:ön näköinen kellotapuli. Ojasta tuli mutkaista ja t:öä. Rumia, t:öitä naamoja perunanenineen ja tihrusilmineen JÄRVENT. — T. sepustus, selitysyritys. T:öllä tekniikalla kirjoitettu romaani. Julisteen t. ja avuton sanamuoto. T:öä pilaa. On t:öä väittää, että - -. **b.** työkaluista yms.: hankalakäyttöinen, kehno, huono, kömpelö. | T., tylsä kuokka. — *S:sesti.* Ei tällaisella puukon t:öllä kunnon jälkeä saa.

tökeröi|nen[63] *a. kans.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = ed. | T:siä tulivat ansat ja tökerösti kävi pyytäminenkin PÄIVÄR.

tökerötekoinen *a.* T. esine, rakennus.

tökitt|ää[2*] *v.* = tökkiä. | Olli istui ja t:i kepillä maata KAUPPISH.

tökkeli[5] *s. metsät.* = lippa 5.

tökki|ä[17*] *frekv.v.* < tökätä. | T. kepillä multaa. T. jkta kyynärpäällä kylkeen. — *Kuv.* - - hän tosin piti tapanaan syödä kylläisekseen, mutta ei siinä ole mitään t:mistä [= pistelemistä, piikittelemistä] ja vertailemista KOJO.

tökkäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < tökätä. — *Deskr.* Kävellä t. - - topakkana t:i hän pirtissä TOPPILA.

tökkäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* < tökätä. | Sormi t:i vahingossa poikaa silmään. — T. [= antaa, pistää (kädestä tervehdittäessä)] kättä.

töksis *interj.* töksähtämisestä. | T.! Veneemme karahti kivelle.

töksäh|dellä[28]* *frekv.v.* -televästi *adv.* -tely[2] *teonn.* < töksähtää. | Tukit t:telivät virran kiviin. Reki vaappui ja t:teli sivuutettaviin puihin. — Kulkea lyhyin, t:televin askelin. T:televä [= katkonainen] hengitys, sydämen lyönti. Kone alkoi lakkoilla, t. kesken käyntiään. Puhua vuolaasti ja t:telemättä. T:televä esitystapa. — Ärtyisä ja t:televä luonne. Vanhassa Porvoossa t:telee historiaan joka askelella.

töksä|htää[2]* *v.* -(hd)ys[64] *teonn.* **1.** jstak vauhdissa olevasta esineestä tms.: (suhteellisen kevyesti) törmätä, osua jhk vastassa olevaan esteeseen (niin että liike äkkiä loppuu). | Kelkka t:hti kantoon ja pysähtyi. Jalka t:hti vähän väliä polun kiviin. Vene t:hti rantaan. Nuoli lensi harhaan ja t:hti puuhun. — *Kuv.* Lukeminen t:hti outoon sanaan. Uran alussa tahtoo itse kullekin tulla t:hdyksiä. **2.** laajemmin. **a.** äkkiä loppuvasta liikkeestä, vars. putoamisesta; vrt. tupsahtaa, muksahtaa, hupsahtaa. | Pudota t:hti maahan. Siihen minä istahdin, t:hdin käskemättä ensimmäiselle tuolille AHO. **b.** äkkipysähdyksestä, joka ei ainakaan selvästi johdu ulkopuoliseen esteeseen törmäämisestä. | Auto pysähtyi t:htäen. Kävelijä t:hti seisomaan äänen kuullessaan. Lause, ajatus t:hti kuin seinään. Puhe loppui hieman t:htäen. Runo, jonka loppu vaikuttaa t:htävältä. **c.** äkillisestä, vars. yllättävästä tulosta jhk, jkn tai jnk luo, jkn tai jnk kohtaamisesta: tupsahtaa. | A. t:hti vastaani tiellä. Matti ja Maija t:htivät yllättäen vieraisille. Juoksi ja juoksi, kunnes t:hti seinä eteen. Odottamattoman pian tulla t:hdettiin pääteasemalle. — Mieleen t:htänyt ajatus.

töksäyt|ellä[28]* *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Puhua t:teli harvakseen.

töksäytt|ää[2]* *kaus.v.* (*rinn.* töksäh(d)yttää[2]*) < töksähtää. | T. keppi mättääseen. — Istua t:i penkille. Niiata t. Sanoa, kysyä t.

töksöttä|ä[2]* *onom.v. harv.* moottorin tms. äänestä: tuksuttaa. | Portaiden edessä lähtövalmiina t:vä auto. Järven selällä mennä t:vä moottorivene.

tök|ätä[35]* *v.* vrt. töykätä. **1.** nopealla liikkeellä pistää, tuikata, tokata, sohaista. | T. seiväs maahan pystyyn. T. puukko rakoon. — Varo ettet t:kää haarukalla huuleesi! T:käsi kolikon kerjäläisen käteen. T. kättä (kans.) 'antaa, pistää kättä (tervehdittäessä)'. — *Kuv.* "Mahtaako tätä tietä pitkälle riittää tännepäin?" tiedusteli Janne. — "Mahtaa!" t:käsi [= tokaisi] vaari yhdellä sanalla KARHUM. **2.** töytäistä, pukata, tönätä. | T. kyynärpäällä jkta kylkeen. T. vene vesille, pallo maaliin. **3.** *harv.* törmätä (1). | Kelkka t:käsi kovassa vauhdissa puuhun ja pysähtyi.

tökött|i[6]* *s.* **1.** koivu-, tuohiterva. **2.** *ark.* laajemmin tav. paksusta ja tummasta, yl. epämääräisestä rasvasta, nesteestä tms. | Emännän keittämä kahvi oli väkevää ja katkeranmakuista t:iä. Etelämaalaiset käyttävät ruokiinsa kasvisöljyjä ja muita t:ejä.

tököt|tää[2]* *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* olla liikkumatta, jäykkänä ja tav. suorana paikallaan, töröttää, tönöttää, kököttää, nököttää, jököttää. | Seisoa t. Istua t. paikallaan. Rukiin tähkät t:tivät pystyssä. Tuvan nurkassa t:tävä rukki.

tölhömäi|nen[63] *a.* pölhömäinen, tyhmänpuoleinen. | - - tuntui hän [Kurkelan Juho] mielestäni aina vähän t:seksi KIVI.

tölkillinen[63] *s.* tölkin täysi. | T. kahvia.

tölkit|tää[2]* *v.* -ys[64] *teonn.* pakata tölkkeihin. | T:ettyä maitojauhetta.

tölk|ki[4]* *s.* **1.** yl. pienehkö, muodoltaan vaihteleva (us. sylinterimäinen ja korkea, joskus kulmikas) laajasuinen, tav. kannellinen (pelti-, lasi-, pahvi-, puu- tms.) säiliö tai astia, purkki, purnukka; vrt. pullo. | Peltinen, lasinen t. Vahatusta pahvista tehty t. Kannellinen, avaamaton t. Puolen, viiden litran t. T:keihin säilöttyä hilloa. Pikku t:eissä myytävä pullohartsi. — *Erik.* tölkin sisällystä ajatellen. | T. ananasta, hilloa. $^1/_2$ kg:n t. maalia. — *Yhd.* ananas-, hillo-, hunaja-, kaakao-, karamelli-, maali-, maito-, piimä-, silakka-, sinappi-, suola-, säilyke-, viilit.; lasi-, metalli-, muovi-, pahvi-, pelti-, puut.; hilloamis-, säilömis-, umpio(imis)t.; keittiöt. **2.** *harv.* survin, petkel; tölkkä. | Hiekka survotaan tiukkaan t:illä. — Yksi halont. oli pinon päällä tojollaan [= sojollaan] kuin pää ikään TOPPILA.

tölkkä[11]* *s. kans. puhek.* klossi, pölkky. — *Yhd.* puut.

töllerö[2] *deskr.s.* yksinkertaisesta, tyhmästä ihmisestä: tollo, tollikko, tollisko, tollero, töllikkö, pölhö. | Et sinä, muori t., alaluokan ahväärejä ymmärrä! KIANTO.

tölli[4] *s.* pieni, vaatimaton, us. vanha ja ränsistynyt, tav. hirsinen tai lautainen ihmisasumus (siihen kuuluvine ulkorakennuksineen, tontteineen yms.), mökki, tönö; hökkeli; vrt. mäkitupa, torppa. | Pieni t. Saloseudun t. T:n asukkaat. T:n akka. Rikkaaksi ja mahtavaksi voi nousta myös t:stä eikä vain palatsista. - - jos ei tilaa t:ssämme, niin onpa väljyyttä nummella tässä KIVI. - - t. on t. ja t:nä pysyy, vaikka viidesti taloksi pyykitettäisiin KARHUM. — *Yhd.* korpi-, salot.; koti-, naapurit.; hirsit.; syntymät.

töllikkö[2]* *deskr.s.* tollo, tollikko, töllerö, pölhö. | Tyhmä t.

töllikulma *s.* Köyhyyttä, alakuloista t:a pienen kylän takamaalla SILL.

tölliläinen[63] *s.* töllin asukas.

töllin|tyttö *s.* **-väki** *s.* **-äijä** *s.*

töllipaha(nen) *s.* pieni, huonokuntoinen tölli.

töllistelij|ä[14] *tek.* < seur. | Onnettomuuspaikalle kertyi pian uteliaita t:öitä.

töllistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | T. ihmeissään, suu auki jtak. Katsoa t. Seisoi ja t:i meitä kuin mitäkin ulkomaan eläviä. On piinallista joutua väkijoukon t:täväksi. Lehmät pysähtyivät t:emään autoa.

töllist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* katsoa tyhmän(näköisen)ä, tyhmän uteliaana, ihmetellen tms., toljottaa, tollistella, tollottaa, töllöttää. | T. jkta suu auki. T. jtak kuin lehmä uutta konttia. Seisoa t. Elä minuun t:ä, vaan katso tuonne PAKK.

töllit|ellä[28]* *deskr.v. harv.* hiljalleen, välillä pysähtyen ja töllistellen kulkemisesta: töllötellä

(2). | [Jäniksenpoika] taaputteli, t:teli pitkin ahoa KIVI.

töllail|lä[29] *v.* -y[2] *teonn.* = töllistellä. | T. hölmistyneenä, suu ammollaan jtak. Joope t:i ikkunasta kylän tielle päin TOPPILA.

töllö[1] *a.* ja *s.* = tollo. | Olet aivan t., kun uskot kaikkien puheita.

töllöt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* **1.** < töllöttää. | Mitä siinä t:telet, etkö ole ennen ihmisiä nähnyt? Lehmät t:telivät paimentaan tyhmin silmin. **2.** *harv.* = töllitellä. | Niin hän lausuili, kävellen t:ellen pyhäpäivinä virsikirja kourassa KIVI.

töllöt|tää[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* tollottaa. **1.** toljottaa, töllistää. | Katsoa t:ti kuin älytön vasikka. Ulkomaalaisia t:etään usein kuin ihmeolioita. **2.** liikkumatta paikoillaan olemisesta: kököttää, nököttää, jököttää, tököttää. | - - siinä särkän kyljessä t:tää se noita-akan pesä KIANTO. — Että saman ihmisen äly sitten seista t:tää liikkumatta paikoillaan kymmenen vuotta TIITUS.

töllötä[38] *v. kans.* menehtyä, kuolla. | - - oli siihen pölyn paljouteen ihan läkähtyä ja t. LASSILA.

tölm|iä[17] *frekv.v.* (< tölmätä 2) tyrkkiä, tuuppia, töniä, sysiä. | Raivasi kyynärpäillään t:ien tietä tungoksessa. Kuin hurja hän pyöritti tyttöään, töni ja t:i muita LEINONEN.

tölmä[11] *s. murt.* törmä.

tölmäht|ää[2*] *mom.v.* (< tölmätä 1) syöksähtää, pelmahtaa, tölmäistä. | Ovi remahti auki, ja riehakas lapsilauma t:i sisälle. Ovesta t:i vastaan tunkkainen ilma.

tölmäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* < tölmätä. *(1.a.)* Pojat t:ivät innoissaan ulos. — Syksy oli t:syt kesän rinnalle niin tökeröin askelin M.RAPOLA. *(b.)* T:i hämärässä vasten portinpieltä. *(2.)* T. jku kumoon. T:i oven auki ja syöksyi sisälle. Sai kovan t:yn rintaansa.

tölmälli|nen[63] *a. murt.* törmäinen. | Kuljeskelin, laulelin ja tallustelin pitkin t:stä tietä KIVI.

tölmä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *intr.* **a.** = törmätä 2. | Pojat t:sivät suin päin ulos. Koirat t:sivät haukkuen tulijaa vastaan. Inhottava löyhkä t:si vastaan heti oven auettua. **b.** = törmätä 1. | T. yhteen vastaantulijan kanssa. T. pimeässä kaappia vasten, kaappiin. Vene t:si kivelle ja kaatui. **2.** *tr.* tyrkätä, töytäistä, pukata, tönätä. | T. jku kumoon. T. jkta nyrkillä selkään.

tölppänä[15] *a.* ja *s. kans.* tolvana, tollo, tölppö. | T. miehekseen kyllä ja sen riivattu hölmöilijä KIANTO.

tölp|pö[1*] *a.* ja *s. kans.* = ed. | Hänestä tuntui Aapon puhe tyhmälle ja t:ölle PAKK.

tölväis|tä[24] *mom.v. ark.* -y[2] *teonn.* < tölvätä. | T:i puheessaan poliittisia vastustajiaan. Lehden opetusministeriin kohdistamat t:yt.

tölvänä[15] *s. kans.* = tolvana.

tölvätä[35] *v. ark.* esittää jksta puheessaan tai kirjoituksessaan pahansuopa, ilkeämielinen, loukkaava huomautus tai lausuma, letkauttaa; vrt. solvata, pilkata, ivata. | Häväistyslehti, jonka päämääränä on t. tiettyjä julkisuuden henkilöitä.

tömistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < tömistää. | Yleisö taputti käsiään ja t:i jalkojaan [suosionosoitukseksi]. Ori t:i kärsimättömänä pilttuussaan. T. lumet jaloistaan.

tömi|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* voimakkaan astunnan tms. synnyttämästä kumeahkosta äänestä; vrt. kumista, jymistä. | Juostiin niin, että tanner t:si. Eteinen t:si tulijain askelista. — Tömisevän äänen aiheuttamisesta. | Jalat t:sivät kiviseen lattiaan. Pojat tulla t:sivät portaita ylös. Metsot lähtivät t:sten lentoon. T:sevä polska. Askelten, tanssin, kavioiden t:nä. Joku juoksi t:sten ikkunan alatse AHO.

tömist|ää[2] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < ed. | Kaviot t:ivät maata hevosten laukatessa. — Hevonen t:i malttamattomana jalkojaan. Tulla, juosta t. kovalla kiireellä. Tanssia t. T:i karkuun täyttä ravia. T. lunta saappaistaan. Raivokkaat kättentaputukset ja jalkojen t:ykset osoittivat, että yleisö oli tyytyväinen esitykseen.

tömisytellä[28*] *frekv.v.* (< seur.) tav:mmin tömistellä.

tömisyttää[2*] *kaus.v.* (< tömistä) tav:mmin tömistää.

tömitell|ä[28*] *v. harv.* tömistellä. | - - juosta tapsutteli kuin keri, t:en maata KIVI.

tömpät|ä[35*] *v. kans.* polkea, tömistää. | T. jalkaa vihoissaan. [Tanssijat] pyörivät ympäri pirtinlattiaa t:en, niin että lattiaparret paukkuivat PAULAH.

tömäh|dellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Tanner t:teli kavioiden alla.

tömä|htää[2*] *mom.v.* -(hd)ys[64] *teonn.* < tömistä. | Polkaisi että maa t:hti. Katolta putoavan lumen kumea t:hdys. - - kuuluu astunnan t:yksiä LEINONEN. — T:hti istualleen maahan. Pelästynyt metso t:hti lentoon. — Laajemmin. | Taloon t:hti [= tulla tupsahti] yllättäen vieraita. No Jukkakos [sen on tehnyt]? t:hti [= vihaisesti tokaisi, ärähti] isäntä AK.

tömäytt|ää[2*] *kaus.v.* (*rinn. harv.* tömäh(d)yttää[2*]) < tömähtää. | T:i säkin selästään maahan. — Kysyä, sanoa t. jtak.

-tön ks. -ton.

töniskel|lä[28] *frekv.v. ark.* -y[2] *teonn.* < seur.

tön|iä[17] *frekv.v. ark.* < tönätä. | Pojat tuuppivat ja t:ivät toisiaan. Älä t:i! T. rantaan takertuneita tukkeja takaisin virtaan.

tönkeil|lä[28] *v. harv.* tönkiä, tonkia. | - - mies taitaa aatella - - itsensä koko maailman herraksi tai t:eväksi sontiaiseksi KIVI.

tönkeä[21] *a.* -sti *adv.* = tönkkö. | T. jalka. Hyvin t:sti ojenti [tervehtiessä] kätensäkin KAUPPISH.

tönkisty|ä[1] *v.* tulla tönköksi, jäykistyä, kangistua. | Verrytellä istuessaan t:neitä jalkojaan.

tönki|ä[17*] *v.* = tonkia. | Aitauksessaan t:vä sika.

tönk|ki[4*] *s.* tönkkö esine, möhkäle, harkko, tönkkä. | Kovaksi t:iksi jäätynyt ruumis. Parin kilon t. voita. — *Yhd.* jää-, lumi-, lyijy-, rauta-, vahat.

tönk|kä[11*] **1.** *a.* tönkkö, tönkeä. | T. esine. Oli paleltua aivan t:äksi. Vaatteet olivat t:känä liasta. **2.** *s.* **a.** = tönkki. | Pakkasessa oli pysyttävä aina liikkeessä, että ei kaatuisi tunnottomana t:känä hangelle. Taivaalla purjehtiva pilven t. — *Yhd.* jää-, liha-, rautat. **b.** *harv.* pönk(k)ä, tönkä. | Oven eteen pantu t. Jarrut-

toman rautatievaunun pyörien eteen kiskoille asetettavat lovetut t:ät. — *Yhd.* jarrut.

tönk|kö[1*] *a.* kankea, jäykkä, tankea, tönkkä, tönkeä. | T. keppi. Olla t:könä vilusta. Selkä oli kankea ja jäsenet t:öt.

tönkyr|ä[14] *s. kans.* pieni kohouma, kumpare, töppänä, töpäs. | Hietikko, jossa on metrin korkuisia t:öitä siellä täällä. — *Yhd.* lumi-, vallit.; pilvent.

tönkä[11*] *s. harv.* **1.** pönk(k)ä, tönkkä. **2.** tönkyrä.

tönkö[1*] *s. murt.* = ed. 1.

tönttö[1*] *s. kans.* **1.** tönö, mökki. | Sinä tiedät, ettei minulla ole taloa, ei t:ä ei tönöä K.HALME. **2.** pönttö, tölkki. | Hän hakata nalkutteli vaan tupakkansa loppuun, pakkasi ne t:ihin PÄIVÄR. — *Yhd.* tuohit.

tönäis|tä[24] *mom.v. ark.* -y[2] *teonn.* < seur. | T. jkta kylkeen. Tunsi polvessaan koiran kuonon t:yn. Aita on niin huono, ettei tarvitse kuin t., niin se kaatuu. T:i vahingossa maljakon lattialle. — *Kuv.* T. puheessaan poliittista vastustajaansa.

tönä|tä[35] *v. ark.* -ys[64] *teonn.* nopealla käden tms. liikkeellä tyrkätä, töykätä, töytätä, tuupata, pu(u)kata, sysätä. | T. jkta kyynärpäällä kylkeen. T. jku nurin. Jalkapalloilija saa tottua t:yksiin ja kolhaisuihin.

tönö[1] *s.* pieni, kehno, tav. puinen (vars. asuin)-rakennus, tölli, mökki; hökkeli. | Pieni, kallellaan oleva t. Pikku t. vain eikä mikään talo. Minä olen kysynyt torpanmaan, ja ennen syksyä on t. pystyssä KOJO. [Sauna] oli ihan kuutionmuotoinen musta t.... KATAJA. — *Yhd.* esikaupunki-, syntymä-, uudist.

tönött|ää[2*] *deskr.v.* tököttää, könöttää. | Seisoa t. liikkumatta. Silinterihattu t:i jäykkänä miehen päässä. Maantien varressa t:ävä mökkirähjä.

töpeht|iä[17*] *v. kans.* syljeksiä (vars. lyhyitä sylkyjä tai tupakan tms. roskia suustaan), topehtia, töpeksiä. | T. hiekkaa pois suustaan. T:i hiukan nenäliinan nurkkaan ja pyyhki sillä suupielensä puhtaaksi. Myntin ukko puree sikaarin päätä, t:ii ja puree TOPPILA.

töpeksiä[17] *v. kans.* = ed. | T. lyhyitä sylkyjä.

töperryksi|ssä, -stä, -in *adv. harv.* pökerryksissä. | Juopunut makasi ojassa aivan t. Toipua t:stään.

töpertyä[1*] *v. harv.* pökertyä.

töpinä[14] *s.* **1.** *onom. harv.* töminä, kopina. | Koskei t:ä enää kuulu silloilta, niin mitäs tässä enää odotellaan KILPI. **2.** kova puuhailu, touhu. | On ollut touhua ja t:ä niin, ettei ole ehtinyt syömäänkään. — *Ark.* Panna, pistää t:ksi 'toimeksi, touhuksi, "tuulemaan" '. Jos pistät t:ksi, niin ehdit vielä matkaamme. T:ksi, pojat! **3.** sotilasslangissa: vars. komppanian tai vastaavan huoltojoukkue majoitus- tms. paikkoineen. | T:n miehet. Lähteä käymään linjasta t:ssä.

töpisuolinkainen *s.* Ancylostoma duodenale, ihmisen suolen loisena elävä 10—18 mm:n pituinen sukkulamato.

töpit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *deskr.* kulkea lyhyin, kankein askelin, köpittää, töpöttää, töpsöttää. | Kävellä t. Juoksuaskelien tulee olla luistavia, mieluummin pitkiä kuin t:tävän lyhyitä. **2.** *maal.* = töpätä 2. | Maalata t:tämällä.

töpperössä *s. vaill. kans.* päästään pyörällä, sekaisin (vars. unen jäljeltä), pöpperössä, töhkerössä, töhmerössä. | Olla unen t.

töppäin[56] *väl. maal.* (< töpätä) töppäämällä maalattaessa käytetty muodoltaan ja tekotavaltaan vaihteleva, tav. harjamainen maalarin erikoistyöväline, töppäri. — *Yhd.* harjas-, kalkki-, kuviot.

töppänä[15] *s. kans.* **1.** pieni kohouma tms., kumpare, tönkyrä, töpäs. | Mäen t:llä oleva talo. **2.** *deskr.* lyhyestä, pyöreähköstä ihmisestä tm. olennosta; vrt. tyllerö, lyllerö. | Tytön t.

töppäri[5] *s. maal.* = töppäin.

töppäys[64] *s. maal.* **1.** töppääminen. | Töppäyksessä käytetään työvälineinä sivellintä, sientä, ja harjaa. — *Yhd.* harja-, sivellint. **2.** töppäämisen jälki, töpätty pinta. | Kahdesti töpätty pinta, jossa alimmainen t. kuultaa lävitse. **-harja** *s.*

töppö|häntä *s.* ja *a.* tav:mmin töpöhäntä. **-jal|ka** *s. el.* jalka, jonka astumapinta on tasainen, varpaat yhteen kasvaneet sekä yhteisen ihopeitteen verhoamat. | Norsun, maakilpikonnan t:at. **-jalkainen** *a.* T. eläin.

töppö|nen[63] *s.* **1. a.** pehmeä, tav. huovasta, kankaasta, neulomalla tms. tehty suhteellisen lyhytvartinen tai varreton (sisä)jalkine; vrt. tohveli, tossu, tallukka, tallus. | Vauvan virkatut t:set. Vasemman jalan t. Ei ole t:sen sääryksestä, kunhan terä on hyvä SL. — *Yhd.* huopa-, kangas-, karvat.; voimistelut. **b.** tav. *leik.* yl. jalkineesta. | Hypätkää nyt pian t:siinne, että pääsemme lähtemään! **2.** tav. *leik.* jalasta. | Mies kellellään t:set taivasta kohden. Kaatui, mutta nousi pian taas t:silleen. Kissa putoaa aina t:silleen. Ei ryysyä päässä eikä kenkärajaa t:sissä KIVI. — *Leik.* jalkaisin liikkumisesta. | - - sai Erkki siirrellä t:sensä niine hyvineen kotitanhuville takaisin LEINONEN. — *Yhd.* takat.

töppösil|lään, -tään, -leen *adv.* **1.** töppöset jalassa. | Riisui kotiin tultua kengät jalasta ja oli koko illan t. **2.** *leik.* jaloillaan. | Oli makuulla, mutta pääsi heti t:leen, kun kuuli ulko-oven käyvän. - - sai kiittää hyvää lykkyänsä, ettei kolissut päistikkaa penkiltä, vaan löysi itsensä t:tään permannolta! KILPI.

töpsy[1] *s. harv.* tupsu. | - - suutarin pää oli kuin huonosti keritty lampaan kankku, t. tuolla, toinen täällä, välillä paljaana paistavia laikkuja KOJO. — *Yhd.* heinä-, hiust.

töpsä[11] *deskr.s.* lyhytkasvuisesta, pienikokoisesta ihmisestä tai oliosta. | [Timon vaimo oli] tukevarintainen, keikkanokkainen ja ruskeanahkainen t. KIVI. - - toinen [sonni] oli iso ja ruskean kirjava, - - mutta toinen oli pieni, matalajalkainen ja valkoinen t. KATAJA.

töpsäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Kulki tietä t:televin askelin. Veltosti t:televät tuohivirsut hänen jaloistaan oli vaihdettu äänettömiin nahkalipposiin NUOLIV.

töpsäht|ää[2*] *mom.v.* = töksähtää. *(1.)* Vene t:i karille. *(2.)* Pudota t:i tuolilta lattialle. — Taloon tulla t:i yllätysvieraita.

töpsäytt|ää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* töpsäh(d)yttää[2*]) < ed. | Hypätä t. Pässi oli vihaisen näköinen ja aina tuon tuostakin t:i jalkaansa.

töpsöt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Kävellä t:teli tuohivirsuissa.

töpsöttää[2*] *deskr.v.* lyhyin, töpsähtelevin askelin liikkumisesta: töpöttää. | Kävellä, mennä t.

töp|äs[66*] *s. kans.* maastossa ympäristöään hieman korkeammalle kohoavasta pienehköstä alasta: mätäs, tupas, typäs, metsäsaareke, -kumpare tms., tönkyrä, töppänä. | Se oli epätoivoista, yhtäkaikkista menoa metsiköstä metsikköön, t:päästä toiseen J.SAULI. — *Yhd.* sarat.

töp|ätä[35*] *v.* **1.** tökätä. | Jänis neuvoo repoa sitomaan makaavan hevosen hännän kaulaansa ja käpälällä t:päämään lautaseen KS. **2.** *maal.* maalatun pinnan viimeistelykäsittelystä, jossa uutta maalia siveltimellä, sienellä tms. painellen tai tökkien pinta saadaan elävämmän näköiseksi, töpittää. | Ohuella maalilla t:ättäessä pinnasta tulee kevyt ja läpikuultava. — Laajemmin. | Posliinia maalattaessa pohjaväri t:ätään ohueen kankaaseen pannulla vanulla.

töpö[1] **1.** *a.* **a.** vars. hännästä: lyhyt, tupsumainen. | T. häntä. **b.** *kuv.* avuton, taitamaton, tyhmä. | T. linnunpoika. — *S:sesti.* Me tomppelit ja t:t! KIVI. **2.** *s.* lyhyt, tupsumainen esine tms.; vars. lyhyestä hännästä. | Karhun häntä on lyhyt t. T:ään heiluttava terrieri. Lyhyeksi t:ksi kulunut luuta. Puu karsittiin niin, että vain latvaan jäi oksia t:ksi. **-hänt|ä 1.** *s.* Jäniksellä on t. **2.** *a.* = seur. | T. koira. — *S:sesti.* Ja silloinkos minä kannan niitä t:iä [= jäniksiä] riipittäin kotiin WILKUNA. **-häntäinen** *a.* T. kissa. **-jalkainen** *a.* töppöjalkainen. | T. elefantti. **-mäinen**[63] *kalt.a.* T. häntä.

töpöstel|lä[28] *deskr.v.* = seur. | Kävellä t:ee kuin ankka.

töpöt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. 1. | Tohveleissaan t:televä vanhus. T:televät askelet.

töpöt|tää[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* **1.** kulkemisesta: köpittää, töpittää, töpsöttää. | Kävellä, juosta t. **2.** liikkumatta, hiljaa paikallaan olemisesta: nököttää, jököttää, tököttää. | Istua t. totisena. Pystyssä t:tävä saparo. Jaloissa valkeasääryksisten sukkain päällä t:tivät ruskeat paulakengät MERIL. Koppa on saanut sammua — kunhan siinä t:tää, piippu, sormikoukussa L.LESKINEN.

töriläs[66] *deskr.s. kans.* epäsiisti, huonopukeinen tms. ihminen, turjake, tursake, turjus, törselö. | Likainen ja rääsyinen ukon t.

töri|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* **1.** möreän rämeätä torvenääntä muistuttavasta ääntelystä; vrt. möristä, päristä, pöristä, turista. | Tuuli vinkui, pärisi ja t:si senkin seitsemällä äänellä. Auton merkkitorven t:nä. **2.** *ark.*, tav. *halv.* puhumisesta: turista, pöristä. | Älä t:se turhia!

töristää[2] *kaus.v.* < ed. | T. torvea.

törkeil|lä[28] *v. harv.* -y[2] *teonn.* puhua törkeyksiä, käyttäytyä törkeästi. | T:y, jonka kohteeksi hallitus on joutunut eräissä äärimmäisyyslehdissä.

törke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** vars. jstak tuomittavasta: karkea, raaka, paha. | T. rikos, petos, varkaus, ryöstö, murha. T. yliajo. T. valhe, synti. T:ätä huolimattomuutta. Laki tekee eron t:än ja lievän tuottamuksen välillä. Rikkoa kieltoa t:ällä tavalla. Loukata jkta t:ästi. Pahoinpitelyt jaetaan t:ytensä mukaan eri ryhmiin. — T:ätä taikauskoa. T. kielivirhe. - - antoi partansa kasvaa hyvin t:älle sängelle SILL. — *Harv.* ihmisistä. | T. rikoksentekijä. Ei t:in syntinenkään, / - - / ole joutuva tuomiohon S.KORPELA. **2.** *kans.* moraalisesti, esteettisesti, sivistyksellisesti tms. karkea, hiomaton, raaka. | - - katsonpa sen [rangaistuksen] veljesten keskenä liian t:äksi, pedolliseksi KIVI. Sillä tavoin rupesi karkea sarkanuttu tuntumaan hänestä liian t:ältä ja epäkäytännölliseltä hänen arvoonsa ja varoihinsa katsoen PÄIVÄR. - - Tommola, jonka nenäkin oli Laurista ylen t., porvarin nenä LEHT. T:än likainen lattia. — *S:sesti.* T:äkin työn tekeepi, rupirikko ruoan syöpi SL. **3.** (ed:een liittyen) siveellisesti tuomittavasta: rivo, siivoton, säädytön, karkea, sopimaton. | Sisällykseltään erittäin t. roskalehti. T. vitsi, sutkaus. T. juttu paljastunut N:n pitäjässä. Saattoi puhua naistenkin kuullen iljettäviä t:yksiä. **4.** *ark.* yl. karkea, ruma, sopimaton. | Ampui t:ästi maalin ohi. Siellä näkyi kypärä, mutta se oli niin t:än ylhäällä, ettei se varmaan ollut kuin syötti V.LINNA.

törkeähkö[1] *mod.a.* T. rikos, laiminlyönti.

törkeänlaatuinen *a.* T. rikos.

törkeä|sanainen *a.* T. haukkumakirje, laulu. **-suinen** *a.* T. huligaani.

törkimys[64] *s.* käyttäytymisessään, pukeutumisessaan tms. törkeä, siivoton, karkea ihminen. | Mies oli t. ja juoppo. — Sellaista t:tä kuin sikaa ei suvaittu mailla halmeilla SEPPÄNEN.

törkki|ä[17*] *frekv.v. kans.* < törkätä. **1.** sohia, tökkiä, tyrkkiä. | T. jtak kepillä. — *Kuv.* - - pannut ärisevän vastalauseensa, jos ne [romaanit] sopimattomasti ovat t:neet hänen tunneja makuhermojaan KARHUM. **2.** *deskr.* kävellä jäykin askelin, toikkaroida. | Kävellä t.

törkkäillä[29] *frekv.v.* = ed. | Kävellä t.

törkkäistä[24] *mom.v.* < törkätä. | T. jkta sormella.

tör|ky[1*] *s.* **1.** roju, roska, roina, ryönä. | Lattialla oli tupakan tumppeja ja muuta t:kyä. Ullakolle kertyy usein tarpeetonta kamaa ja t:kyä. Nurmikko oli vielä talvella kertyneen t:yn peitossa. Kesantopelto oli keltapillikettä ja muuta kesän työntämää t:kyä täynnä. — Avarammin ja *kuv.* | Tauluja ostava yleisö haalii kotiinsa usein t:kyä, vaikka hyvääkin taidetta olisi kohtuulliseen hintaan saatavissa. Kirjan sisällys oli alusta loppuun pelkkää t:kyä. — *Yhd.* paperi-, ruoant. **2.** *kans.*, us. *mon.* vars. (kylvö)heinää huonompi karjanrehu, kuten lehdekset, ruo'ot, piennarheinät yms. | Kerätä t:kyä eläimille talvirehuksi. T:kyjen teko oli usein naisten huolena. — *Yhd.* karjant.; keruut.

törkyi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* < ed. 1. | T. lattia, kattila. T. parta. Huoneen t:syys aivan pöyristytti. — *Kuv.* T:set ajatukset.

törky|kasa *s.* **-läjä** *s.* **-pesä** *s.* törkyinen paikka. | Mökki oli oikea t. **-tunkio** *s.*

törkätä[35*] *v. kans.* tyrkätä, sohaista. | T. keppi ampiaispesään.

törköt|ellä[28*] *deskr.v. kans.* - - kärpänen t:teli pistääksensä KAUPPISH. - - jokainen t:teli [= tyrkytteli] sitä viinaansa KAUPPISH. — Järven yli mennessään kuului sulaan t:elleen [= tallustelleen] L.LESKINEN.

törmyri[5] *s. mer.* puusta, köydestä tms. tehty lai-

te, joka ripustetaan aluksen laidan ulkopuolelle estämään hankaantumista tms., suojuri, viilari.

törmä[11] *s.* tav. jyrkkä rantapenger tai -äyräs, mäen rinne tms., törmänne, töyräs, töyry, ahde. | Joen kummallakin puolen kohoavat korkeat t:t. Virran t:lle rakennettu talo. Harjun jyrkkä t. Jyrkkänä t:nä putoava laakion reuna. - - sillan yli ajettiin aina täyttä karkua sen korvassa olevan jyrkän t:n antamasta vauhdista AHO. — *Yhd.* joki-, mäki-, rantat.; joen-, järven-, kalliont.; kirkko-, koti-, saunat.; abraasio-, eroosio-, kulumis-, siirros-, vyöryt.

törmäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < törmätä. *(1.)* Tukit t:ivät uittoruuhen reunoihin. — T:i vastaantulijoita kumoon [= törmäili vastaantulijoihin, niin että näitä kaatui] rynnätessään junaan. — *Kuv.* Tavallinen kansalainen ei joudu jokapäiväisessä elämässään t:emään historiaan muuten kuin koulunpenkillä. *(2.)* Pakokauhuinen väkijoukko t:i päättömänä sinne tänne. — *Ark.* humalaisen tms. järjettömästä menettelystä, "tonttuilemisesta". | Oli taas t:lyt humalapäissään, joutunut putkaankin. — *Kuv.* Sielullisesti sairaan mielikuvat t:evät esiin mielivaltaisesti ilman järkeä ja järjestystä.

törmäi|nen[63] *poss.a.* T:stä rannikkoa. — *Yhd.* jyrkkät.

törmäis|tä[24] *mom.v.* < törmätä. | T. jkn kanssa yhteen. — T:i suin päin ulos.

törmäkukka *s.* Scabiosa, Dipsacaceae-heimoon kuuluvia keskikokoisia tai kookkaita ruohoja tai varpuja, joista pari lajia on tavattu meillä satunnaiskasvina ja eräitä viljellään koristekasveina; *syn. vanh.* tähtiruusuruoho.

törmän|ne[78*] *s.* (matalahko, loivahko) törmä, törmäs. | Joen jyrkät kalliorannat alkoivat mataloitua vihertäviksi t:teiksi. Mäen t. — *Yhd.* rantat.; hiekkat.

törmä|pääsky(nen) *s.* Riparia riparia, ranta- tm. törmään kaivamansa umpikäytävän perukkaan pesivä pääsky, jonka selkäpuoli on harmaan ruskea, siivet ja pyrstö mustan ruskeat, vatsapuoli valkoinen, rinnassa leveä harmaan ruskea vyö. **-rannikko** *s. maant.* rannikko, jossa ranta on loiva ja sen takana rannikkomaahan kuuluva törmä. | Pohjois-Viron t. **-ranta** *s.*

törmäs[66] *s. harv.* törmänne. — *Yhd.* rantat.; hiekkat.

törmäsanainen *a.* Kivellä: Oli hän [Kolistimen ukko] vakaa, jyrkeämielinen ja t. [= jyrkkä-, töykeäsanainen] ukko.

törmä|tä[35] *v.* vrt. tölmätä, töydätä, töytätä. **1.** liikkeessä ollen (tav. tarkoittamatta, vahingossa) osua jhk vastassa olevaan tav. niin voimakkaasti, että liike äkkiä loppuu; vrt. töksähtää. | T. jhk, jtak vasten. T. yhteen, vastakkain jnk kanssa. T:si ovessa vastaantulijaan. Auto suistui tieltä ja t:si sähköpylvääseen. Vene t:si karille. Laivat t:sivät yhteen sumussa. Neutronin t:äminen atomin ytimeen. - - Juhani aivan tahallaan t:si pöydän kulmaan, jotta sai kolahduksen kaikumaan SEPPÄNEN. — Laajentunutta ja kuv. käyttöä. | Partio t:si odottamatta vihollisen varmistusosastoon. Teos, jossa lukija tuon tuostakin t:ä pahoihin tyylivirheisiin. Alue, jolla suurvaltojen edut t:ävät vastakkain. Mielipiteet t:sivät jyrkästi vastakkain. **2.** rynnätä, syöksyä, hyökätä, sännätä, tormata, töydätä. | Pelästyneet ihmiset t:sivät ulos palavasta talosta. Väkeä t:si vaunuun oven täydeltä. - - käveli hän nopeasti sänkynsä vieressä, äkkinäisesti, t:si viisi askelta ja taas käännähti IRIS UURTO. — Ja kansa t:si kansaa vastaan ja kaupunki kaupunkia vastaan VT.

törmäy|s[64] *teonn.* < ed. | T:ksen voimasta veturi suistui kiskoilta. — *Yhd.* yhteent.; ydint.

törmäys|laipio *s. mer.* teräsaluksessa poikittaislaipio, joka erottaa keulasopen keulalastisuojasta ja estää veden pääsyn lastisuojaan, jos keula vioittuu. **-luku** *s. fys. kem.* molekyylien välisten yhteentörmäysten luku aika- ja tilavuusyksikköä kohti, kollisioluku, -frekvenssi. **-teoria** *s. fys.* vars. nopeiden hiukkasten (hiukkassäteilyn) ja ydinten törmäyksiä koskeva teoria. **-voima** *s. fys.* törmäyksessä esiintyvä voima. **-väli** *s. fys.* matka, jonka hiukkanen (esim. kaasun molekyyli) keskimäärin kulkee kahden törmäyksen välillä.

törppö[1*] *s. kans.* erilaisista pienehköistä astioista: tölkki, purkki, tuoppi, pullo tms. | Litran vetoinen peltinen t. — *Yhd.* lasi-, peltit.; liisteri-, maali-, olut-, säilyket.

törrö[1] *deskr.s.* jäykähköstä, törröttävästä, us. torvimaisesta esineestä tms.: törö. | - - pää ja vartalo suoran kankeana t:nä SILL. - - suu puristui pienelle t:lle IRIS UURTO. — *törrö|llään*, *-lleen* (adv.) törröttävänä, sojottavana, harittavana, törössä, töröllään, siirallaan; torvella. | Villisian t:llään olevat kulmahampaat. Tukka t:llään niin kuin piikkisian harjakset. Työntää huulensa t:lleen. Katseli vihaisesti ympärilleen, huulet tylysti t:llään ja otsa kurtussa.

törröt|tää[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* pistää suorana, jäykkänä ulos jstak, olla (liikkumatta, suorana, jäykkänä) pystyssä, sojottaa, harittaa, harottaa, siirottaa; *harv.* töröttää, jököttää. | Talon raunioilla pystyssä t:tävä savupiippu. Seinässä t:tävä naula. Aavikkoa, jossa siellä täällä t:tää yksinäinen puu. Vanhus, jonka suussa t:ti enää vain yksi hammas. Ahven selkäruodot pystyssä t:täen. Harjasmaisena pystyssä t:tävä tukka. Jäykkä, t:tävä palmikko. Torvella t:tävät huulet. — Seisoa t. paikallaan. — *Kuv.* [Vepsä] on kuin mitäkin ikivanhaa alkusuomea, jossa kaikki muinaiset kerakkeet t:tävät paikoillaan L.KETTUNEN.

törselö[2] *deskr.s. kans.* töriläs, turjake, tursake. | Siivoton ukon t. Saapihan t:kin komeaa katsoa SL.

törsä|tä[35] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *kans.* syödä siivottomasti, epäsiististi. | Syödä t:ä kuin sika. **2.** *kans.* syödä tai vars. juoda ylenpalttisesti, ylellisesti, mässätä, nautiskella. | Herrat pitivät kestejä pappiloissa ... joivat punssia ja turrasivat. He ruunan kanssa olivat t:nneet tallissa ... pitäneet omaa juhlaansa JÄRVENT. **3.** *ark.* tuhlata rahaa turhuuteen, arvottomiin huvituksiin tms. | T:si kaikki rahansa markkinoilla.

tört|tö[1*] *s. kans.* tötterö. | Suipisti huulensa t:öksi ja vihelsi.

töryytt|ää[2*] *v.* = töristää. | Auto t:i pitkään merkkitorveaan. - - jahtitorvi, jota saan t. AHO.

töräh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < törähtää. | Torvien t:tely.

törähdys[64] *teonn.* (*rinn.* töräys[64]) < törähtää. | Sumusireenin, auton merkkitorven t. — *Yhd.* torvent.

töräh|tää[2*] *mom.v.* < töristä. | Auton torvi t:ti varoittavasti. — Sitäpä ei huolita, t:ti [= ärähti, mörähti] Hemmo KAUPPISH.

töräyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Paimen t:teli kokoon lehmiään.

töräytt|ää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* töräh(d)yttää[2*]) < törähtää. | Laiva t:i satamaan saapuessaan. Autonkuljettaja t:i torveaan. — Älä uskokaan! t:i mies vastaan.

törö[1] *s.* **1.** *deskr. kans.* = törrö. | Ei näkynyt muuta kuin lappalaiskotien t:jä. — *törö|ssä*, -ön, -llään, -lleen (adv.) Mutistaa huulensa t:ön. Koiran korvat nousivat t:lleen. **2.** Gobio fluviatilis, Suomen merenrantavesissä Vaasan korkeudella saakka tavattava 13—18 cm:n pituinen särkikala, rantatörö.

törökki[5*] *s.* **1.** *deskr.* paikallaan liikkumatta, kankeana törröttävästä esineestä tms.; ihmisestä: jörökki. | Vanha savupiippu, musta t. — Heikki on sellainen totinen t. **2.** Beckmannia, heinäkasveja, joista Suomessa kasvaa vain B. eruciformis, etelän törökki.

töröt|tää[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* **1.** jäykkänä, liikkumatta paikallaan olemisesta: jököttää, jurottaa, kököttää, nököttää, toköttää; myös: törröttää. | Seistä, istua t. Pellolla t:tävä linnunpelätin. Maantien poskessa t:tävä mökki. Rannassa t:ti kumollaan pyykkipata. — Pystyssä t:tävä tukka. Pojan huulet t:tivät kuin virtahevosella. **2.** totisena, vakaana kulkemisesta. | [Unilukkari] vakavin askelin tulla t:ti paikalle MERIL.

tösk|ä[11] *s.* töhkä, tauhka, roina. | - - saha paloi kaikkine t:ineen, mitä sen ympärille oli kasvanut, niin kuin sitä romua ja roskaa aina sahan ympärille kasvaa TIITUS.

tössytellä[28*] *deskr.v.* tassutella, köpitellä. | Kävellä t.

tössäh|dellä[28*] *frekv.v.* < seur. | Jalat t:telivät lumisohjoon.

tössä|htää[2*] *v.* -(hd)ys[64] *teonn.* törmätä jhk pehmeähköön esteeseen; vrt. töksähtää, tupsahtaa. | Vene t:hti rantamättääseen.

tössäytt|ää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* tössäh(d)yttää[2*]) < ed. | Pudottaa t:i jauhosäkin penkille.

tötterö[2] *s.* **1.** (us. paperista tav. kiertämällä valmistettu) suppilo, jota käytetään pikku tavaraerien pakkauksena, tilapäispursottimena tms., (t)ruutti, tuutti. | Kauppias kääräisi t:n ja pani naulat siihen. Ruuti kaadetaan poranreikään käyttämällä t:ä. Voileivät koristellaan puristamalla pergamiinista tehdyn t:n läpi majoneesikastiketta. T:ksi kierretty lautasliina. — *Erik.* tötterön sisällystä ajatellen. | T. makeisia, sikuria. Osti kaksi t:ä [= vohvelitötteröihin pantua annosta] jäätelöä. Täytetyt t:t (ruok.). — *Yhd.* kangas-, paperi-, tuohit.; jäätelö-, kahvi-, kukka-, lääke-, makeis-, nekku-, rusinat. **2.** *deskr.* **a.** vars. sylinterimäisistä esineistä. | Savupiipun, tornin t. Korkea hatun t. päässä. **b.** *kans.* pienehköstä, yksinkertaisesta, vaatimattomasta henkilöstä tai esineestä. | Tytön t. Kamarin t. - - pikkuinen kylä, vaatimattomia harmaita pöksiä ja t:itä PAULAH. **-kasvi** *s.* T:t 'Sarracenia, Pohjois-Amerikan itäosien soissa kasvavia, myös kasvihuoneissa viljeltyjä ruohokasveja, joiden tötterömäiset ja kannelliset lehdet toimivat hyönteistenpyydystyseliminä'.

tötteröllinen[63] *s.* tötterön täysi. | T. jäätelöä.

tötterömäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* T. hattu.

töy|dätä[35*] *v.* tölmätä; vrt. törmätä. **1.** rynnätä, syöksyä, hyökätä, sännätä. | Matkustajat t:täsivät junaan. T. pakoon. Lähetti t:täsi hengästyneenä sisälle. Haavoittunut karhu t:täsi karjuen ahdistajansa kimppuun. — - - jopa t:tää näkysälle [= tulee äkkiä näkyviin] nuottatalas veneineen T.LEISTELÄ. **2.** *harv.* = törmätä 1. | Vene t:täsi karille.

töyhdöllinen[63] *poss.a.* < töyhtö. | T. hattu.

töyhdöt|ön[57] *kar.a.* < seur. | T. pöllö.

töyh|tö[1*] *s.* muutamien lintujen päälaesta ulkoneva tai päähineessä huiskumaisena somisteena käytetty höyhen-, jouhi- tms. tupsu. | Tilhen t. Punakottaraisen pitkät niskahöyhenet muodostavat ison, riippuvan t:dön. T. kypärän, turbaanin koristeena. Hiustupsu törrötti kuin mikäkin t. — Laajemmin: tupsu. | T:tönä leviävä palmun latvus. Kallion huipulla kasvoi muutamia t:töjä ruohoa. — *Yhd.* hius-, höyhen-, jouhi-, karva-, sulka-, untuvat.; hattu-, hatun-, kypärä(n)t.; korva-, niskat.; latvus-, ruohot.

töyhtö|angervo *s.* Aruncus silvester, meillä koristekasvina viljelty n. metrin korkuinen ruusukasveihin kuuluva monivuotinen kasvi, jolla on komeat valkoiset kukinnot. **-hattu** *s.* **-hyyppä** *s.* Vanellus vanellus, 30—40 cm pitkä, selkäpuolelta tumman vihreä, vatsapuolelta valkoinen kahlaajalintu, jonka päälaella on pitkä, taakse- ja ylöspäin suuntautuva musta töyhtö. **-höyhen** *s.*

töyhtöi|nen[63] *poss.a.* Kamoittavana haamuna, - - tukka ilmassa t:senä, istui hän [Simeoni] tuuhean kuusen juurella KIVI. — Tav. *yhd.* kaunis-, musta-, pitkä-, valkot.; sulkat.

töyhtö|kiuru *s.* Galerida cristata, meillä harvinainen kiuru, jonka päässä on suippokärkinen töyhtö. **-kypärä** *s.* **-lakki** *s.* **-lakkinen** *a.* T. santarmi. **-leivonen** *s.* = töyhtökiuru. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* T. tupsu. **-päinen** *a.* T. lintu. T. ritari. **-sulka** *s.* Hattua koristava t. **-tiainen** *s.* Parus cristatus, tiainen; jonka päälaella on mustan ja valkoisen kirjava töyhtö.

töykeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* esiintyä, käyttäytyä tai puhua töykeästi. | Mahtava ja t:evä nousukas.

töyke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** ihmisistä: (karkean, röyhkeän, luotaantyöntävän) epäystävällinen tai epäkohtelias, tyly, ynseä. | T. virkamies, tarjoilija. Olla t. jkta kohtaan, jklle. Alaisilleen t. — Aluksi t:ät kasvot muuttuivat hellän ystävällisiksi. T. ilme, katse. T. käytös, kohtelu. Vieraat saivat kylmän ja t:än vastaanoton. Vastasi kohteliaaseen kysymykseeni t:ästi. Kauppias, joka t:ytensä vuoksi menetti asiakkaansa. **2.** *harv.*, vars. *kans.* esineistä ja asioista. **a.** raaka, ankara, kova, katkera, synkkä. | Ja paistoi silloin Aapelin pääkallo niskasta aina otsaan asti - -. Juhanin koura oli tehnyt tämän t:än raivaustyön KIVI. - - oli tä-

hän asti pitänyt moista jonkinlaisena kirjallisena romantiikkana eikä "elämänä", t:änä totuutena LEHT. Aamulla mulkoilivat miehet toisilleen istuskellessaan penkillä t:ässä kohmelossa EINARI VUORELA. **b.** jyrkkä, äkki-. | - - koillisessa longoittaa Impivaaran t. vuori KIVI. Elomme tie on tänäpänä tehnyt t:än käännöksen KIVI.

töykki|ä^{17*} *frekv.v.* < töykätä. | Pakokauhun vallassa olevat ihmiset tyrkkivät ja t:vät toisiaan. T. jkta kyynärpäällä kylkeen. T. nukkuja hereille. Ne [aallot] t:vät sitä [venettä] kokkaan, ropsivat kylkiin PAKK. — *Kuv.* - - Euroopassa jokainen kansa meitä [juutalaisia] t:i HAAHTI.

töykkäil|lä^{29} *frekv.v. harv.* -y^{2} *teonn.* = ed.

töykkäis|tä^{24} *mom.v.* -y^{2} *teonn.* < seur. | T. jkta kylkeen.

töyk|ätä^{35*} *v.* -käys^{64} *teonn.* vrt. tökätä. **1.** *tr.* **a.** tyrkätä, töytätä, sysätä, pu(u)kata, tuupata, tönätä. | T. jku kumoon. T. ovi jalallaan auki. Koira t:käsi kuonollaan isäntäänsä polveen. Työnsi veneen yhdellä t:käyksellä vesille. **b.** pistää, tuikata. | T. päänsä ulos ikkunasta. T. kättä (kans.) 'antaa, pistää kättä (tervehdittäessä)'. **2.** *intr. harv.* = törmätä 1. | Lautta t:käsi saareen ja tukit alkoivat hajota PAKK.

töyry^{1} *s.* töyräs, töyrämä, töyränne. **1.** kumpu, kumpare, kunnas. | Pikku notkot ja t:t antoivat eloa muuten tasaiselle maisemalle. Mäen t:llä kyhjöttävä mökki. — *Yhd.* mäen-, mäkit.; koivikkot.; hiekka-, lumit. **2.** (pienehkö) törmä. | Puron t. — *Yhd.* rantat.

töyryinen^{63} *poss.a.* Mutkikas ja t. tie.

töyrä^{11} *s. murt.* töyry.

-töyräinen^{63} *poss.a.* < töyräs. | Jyrkkät.; hiekkat.

töyrämä^{13} *s.* töyräs, töyry. | Joen, mäen t. — *Yhd.* rantat.

töyränne^{78*} *s.* = seur.

töyrä|s^{66} *s.* töyry, töyrämä, töyränne. **1.** (pienehkö) törmä. | Joen t:ille raivatut pellot. — *Yhd.* rantat. **2.** kumpu, kumpare, kunnas. | Peltojen keskellä oleva kivinen t. — *Yhd.* mäen-, mäkit.; hiekka-, kalliot.; niittyt.

töyssy^{1} *s. ark.* ja *kans.* **1.** (pieni) hyppyri (1); tiessä oleva epätasainen kohta (kohoama tai kuoppa). | Poikien kuusenhavuista ja lumesta mäkeen tekemä t. [Autonkuljettaja] ajoi varovasti, tunsi edeltäkäsin jokaisen pahimman t:n WALTARI. **2.** töyssähdys. | Nykyaikaisen auton hyvä jousitus vaimentaa t:jä.

töyssyt|tää^{2*} *kaus.v. ark.* ja *kans.* -ys^{64} *teonn.* < seur. **1.** Lapsena oli kehdossa keinutettu vähän liikaa — t:etty M.MERENMAA. — *Yksipers.* Huonolla tiellä t:ti niin, ettei haluttanut istua rattaissa. **2.** *deskr.* hytkyvästä, notkuvasta, töyssähtelevästä kulkemisesta. | Kävellä t. - - Plyymin rouva tällöin menee edellä ja äijä t:tää perässä SILL.

töyssy|ä^{1} *v. ark.* ja *kans.* vars. kulkuneuvosta: (tien tms. epätasaisuuden johdosta) hyppelehtiä, heittelehtiä, pomppia, töyssähdellä. | Kuoppaisella tiellä rattaat t:ivät pahasti. Vene t:i hurjasti vastatuuleen soudettaessa.

töyssäh|dellä^{28*} *frekv.v. ark.* ja *kans.* -tely^{2} *teonn.* < seur. | Reen t:tely kuoppaisella tiellä.

töyssä|htää^{2*} *mom.v. ark.* ja *kans.* -(hd)ys^{64} *teonn.* < töyssyä. | Auto t:hti pahasti painanteessa.

töytti|ä^{17*} *frekv.v.* < töytätä (1). | Tappelijat t:vät ja potkivat toisiaan. - - samassa meni hän hinkalolta hinkalolle, t:en sauvallansa niihin PÄIVÄR.

töyttäil|lä^{29} *frekv.v.* -y^{2} *teonn.* < töytätä. | Laiva laski laituriin aivan tasaisesti ja t:emättä. Kuorma t:i juurien esteisiin SEPPÄNEN.

töyttäis|tä^{24} *mom.v.* -y^{2} *teonn.* < töytätä. | T. vene vesille.

töytyil|lä^{29} *v. kans.* -y^{2} *teonn.* töytäillä. | Suomalaisen sotamiehen isänmaallisuus ei ole tulenpalavana liekehtivää eikä t:evää AK.

töytyytt|ää^{2*} *kaus.v.* (< töydätä) nopeasti, kiireen vilkkaa viedä, tuoda, noutaa, toimittaa tms., lennättää. | T. kahvipannu tulelle. T:i vieraille syömistä. Otti räyhääjää niskasta ja t:i pihalle. Tuoda t. — Tulla t:i juosten sisälle.

töytäht|ää^{2*} *mom.v.* < töytätä. | Kala t:i ylös vedestä perhoa tavoittamaan.

töytäil|lä^{29} *frekv.v.* -y^{2} *teonn.* < töydätä. | Peloissaan sinne tänne t:evä häkkieläin. T:i pimeässä huonekaluihin.

töytäis|tä^{24} *mom.v.* -y^{2} *teonn.* **1.** *tr.* tyrkätä, pu(u)kata, töyttäistä, töykkäistä, töytätä, töykätä. | T. jkta kylkeen. Sattui t:emään kyynärpäänsä kaapin kulmaan. T. jku kumoon. T:i päällään pallon maaliin. T:i pojan hereille. Hiihti voimakkain t:yin. Haurasta tavaraa, joka ei kestä t:yjä. Kiväärin lauetessaan antama t:y. — *Kuv.* Elämässä saadut kolhut ja t:yt. **2.** *intr.* < töydätä. | Lapset t:ivät juoksujalkaa isää vastaan. Heräsi hälinään ja t:i vuoteeltaan ikkunaan. — Vene t:i kiveen.

töyt|ätä^{35*} *v.* -täys^{64} *teonn.* **1.** *tr.* töykätä, tyrkätä, pu(u)kata, sysätä, survaista. | T. kädellä jkta selkään. T. jku hereille. Sonni t:täsi veräjän kumoon. Järjestysmies t:täsi humalaisen ovesta pihalle. Sai niin pahan t:täyksen, että lyyhistyi maahan. **2.** *intr.* **a.** törmätä (1). | Matalikolle t:ännyt laiva. Reki t:täsi portin pieleen. T:täsivät vastakkain ovessa. **b.** töydätä, rynnätä, syöksyä. | Onnettomuuspaikalle t:täsi joukko uteliaita. Haavoittunut peto t:täsi ahdistajansa kimppuun.

töytäy|s^{64} *s.* **1.** töytäisy, töykkäys, tyrkkäys, pukkaus. | Antaa jklle t. kylkeen. Sekstanttia on suojeltava t:ksiltä. Hento alus rusahteli aaltojen t:ksistä. **2.** *harv.* töytääminen, ryntäys, törmäys. | Koululaisten vallaton t. pihalle välitunnin alussa. — Vesimolekyylien t:kset toisiinsa.

tööt *onom.interj.* vars. auton merkkitorven äänestä. | "T. t.", kuului takaamme.

tööt|ätä^{35*} *onom.v.* vars. auton merkkitorven äänestä: tuutata. | Auto t:tää. Kuljettaja t:täsi pyöräilijälle.

töötött|ää^{2*} *onom.v.* (pitkään ja toistuvasti) töötätä, tuututtaa. | Sairaalaan kiitävä ambulanssiauto t:i yhtenään.

U

u [ū] **1.** kirjain, *u*-äänteen merkki. | U:n muotoinen putki. **2.** eräs kielen äänne: takavokaali, jota äännettäessä suuväylä ja huuliaukko ovat suppeat.
udar *s.* ks. utare.
udella[28*] *v.* kysellä, tiedustella jtak (uteliaasti), koettaa houkutella jklta tieto(ja) jstak. | U. toisten asioita, salaisuuksia. Sain utelemalla tietää, että - -. En viitsinyt u. hänen kuulumisiaan, kun ei itse kertonut. Älä suotta utele, en kuitenkaan kerro! "Vaan te ette varmaan luota Jumalaan", alkoi rouva u. PAKK.
udometri[4] *s.* sademittari.
ugrilai|nen[63] **1.** *a.* **a.** U:set kansat 'unkarilaiset, vogulit ja ostjakit'. U:set kielet 'unkari, voguli ja ostjakki'. — *Yhd.* obin-, suomalais-u. **b.** *harv.* suomalais-ugrilainen. **2.** *s.* U:set 'ugrilaiset kansat'.
ugristi[6] *s.* ugrilaisten kansojen kielten t. kulttuurin tutkija. — *Yhd.* fennou.
uh *interj.* vastenmielisyyden, pelon tms. tunteen ilmauksena: huh. | U., kun tämä vesi on kylmää! Mikä haju, u.! | Kyllä minä pelästyin, u.! Vieläkin värisyttää. | U., häntä inhotti tuo mies, hän halveksi hänen - - tekopyhyyttään AK.
uhalli|nen[63] *poss.a. kans.* -sesti *adv.* (< uhka) uhkaava, uhitteleva. | U. ääni, ilme. Hänen silmänsä leimahtivat u:sesti.
uhanalai|nen *a.* uhattu, uhatussa asemassa oleva. | Saattaa henkensä, terveytensä u:seksi. Tulipalon kiihtyessä u:set naapuritalot tyhjennettiin. Linnoituksia rakennetaan pitkin u:sia rajoja.
uha|ta[35*] *v.* **1.** ilmaista sanoilla t. eleillä aikomuksensa tehdä (jklle t. jllek) jtak pahaa, epämieluista, vastenmielistä t. tuottaa toiselle ikävyyksiä, vahinkoa tms. | U. jkta nyrkillä, kepillä, pyssyllä. U. selkäsaunalla, rangaistuksella, arestilla, kostolla, oikeudenkäynnillä, avioerolla. U. kuolemalla, Jumalan tuomiolla. U. jkn henkeä, turvallisuutta. Heristää u:ten nyrkkiään. U. tappaa, ampua jku. Uhkasi ilmoittaa asian poliisille. Uhkasi periä saatavansa heti. Vaimo oli u:nnut ottaa avioeron. — Laajentuneesti. | Sai kutsun ja uhkasi tulla 'ilmoitti tulevansa'. **2.** antaa (jklle t. jllek) aihetta pelkoon, pelontunteisiin, antaa aihetta siihen, että ao. tuntee olevansa vaarassa; saattaa (jku t. jk) vaaraan, olla vaarana, uhkana (jklle t. jllek); tav. asiasubj:n ohella; onnettomuudesta, vaarasta, jstak pahasta myös absol. ja silloin us. läheten merk:tä: olla tarjona. | Vihollinen uhkasi linnoitusta maalta ja mereltä. Vihollisen panssarijoukot uhkasivat puolustajan selustayhteyksiä. Vaaran, sodan u:tessa. Koko valtakuntaa uhkasi perikato. Jkta uhkaa selkäsauna, vankeus, viraltapano, vankila, hirsipuu. Sairaus uhkaa potilaan henkeä. Hallan pahimmin uhkaamat seudut. Sähkövirta katkaistiin ukkosen u:tessa. U:ttu kaupunki, rintamanosa. Tuntea asemansa u:tuksi. Sadon heikkous uhkaa saattaa maan nälänhätään. — - - sillä laivan lähtöhetki uhkasi [= lähestyi] nopeammin kuin he olivat laskeneet SILL. — *Erik.* I inf:ssä olevan obj:n määrittämänä. **a.** jstak joka tapahtuu pian, on lähellä, tulossa, joka lupaa jtak, antaa toiveita jhk. | - - nyt oli heinäkuu jo lopullaan ja uhkasi tulla elokuu LEHT. [Tupakkaviljelys] uhkasi antaa komean sadon E.JAAKKOLA. **b.** jstak epäedullisesta, haitallisesta, vahingollisesta tms., joka on tapahtumaisillaan, on vähällä tapahtua. | Lampusta uhkaa loppua öljy. Laiva sai vuodon ja uhkasi upota. Poika uhkasi jäädä luokalleen. Päivä uhkasi päättyä surullisesti. Kiireessä uhkasi koko asia unohtua. Sateiden takia viljat uhkasivat jäädä korjaamatta. — I inf. subj:na. | Uhkaa tulla sade, ukonilma.
uhemmin *komp.adv.* vars. ilmauksessa *yhä (kahta) uhemmin* yhä (kahta) enemmän, kovemmin tms. | Alkoi tuulla yhä u. Kiellosta huolimatta lapsi huusi kahta u. Lauri löi vain yhä u. AHO. Koetan parhaani, mutta kuta u. yritän, sitä huonompaa tulee jälki AK.
uhhuh *interj.* **1.** uh, huh. | Täälläpä on kylmä, u.! U., vieläkin pöyristyttää CANTH. **2.** ilmaisemassa väsymystä, tyytyväisyyttä yms. | Onpa mukava oikaista pitkäkseen, u.! Huokaisi tyytyväisenä: U.!
uhit|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* **1.** uhkailla. | "Kyllä minä teille näytän!" u:teli mies. U:telee kostavansa. U:telivat tässä lehmän ostavansa JOTUNI. Pappi u:teli vielä lyödä, mutta - - ALKIO. Ihminen on pieni ja avuton - - kun kuoleman viikate häntä u:telee KIANTO. **2.** uhmailla. | U. vaaraa, kuolemaa. Ajattelematon vaaran u:telu. "Tule, jos uskallat!" u:teli Olli Jormaa. Nosti u:ellen päänsä taisteluhaudasta ja sai kuulan otsaansa. — *uhit|televa* (a.) -televasti (adv.) -televuus[65] (omin.) U:televa käytös, asenne. Vastata u:televalla äänellä. Julistaa u:televasti aatteitaan. Katsoa jkta u:televasti silmiin.
uhit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* ajaa uhaten, uhitella. | - - ajoi alta peittehensä, / ulos sängystä u:ti KANT.
uhittelija[14] *tek.* < uhitella.
uhka[11(*)] **I.** *s.* **1.** jkn, jnk edessä, pelättävissä ole-

va vaara, pelättävä, mahdollisesti toteutuva paha t. epäedullinen, vahingollinen seikka; vaara t. paha, joka uhkaa t. jonka voi kuvitella uhkaavan jkta, jtak. | Tulipalon, sateen, tulvan, hallan u. Lakon, hallituspulan, hyökkäyksen, ilmapommituksen u. Tappion, rangaistuksen, viraltapanon u. Ruokatarvikkeiden loppumisen u. Sodan u. Japanin ja Neuvostoliiton välillä. Aseellinen u. Suezin kanavaan kohdistuva u. Juomaveden loppuminen oli ainaisena u:na. Jk on u:na jkn menestykselle, turvallisuudelle, vapaudelle. Elateian anastus oli Teeballe vielä suurempi u. kuin Ateenalle. Se u. on olemassa, että - -. Olla uhan, u:n alainen. Taipua uhan edessä. Sääli jäädä, u. [= uhanalaista, uhkarohkeaa] lähteä! IVALO. — *Yhd.* hengen-, kadon-, kapinan-, kuoleman-, lakon-, sateen-, sodan-, tappion-, vaaranu.; saarrostus-, upotus-, vankeusu.; selusta-, sivustau.

2. vastuu, riski. | Todellinen hyöty ei vastannut yritykseen liittyvää u:a. Lähti matkaan omalla uhallaan. Jos huudettua irtainta omaisuutta ei heti makseta eikä ulosottomies omalla uhallansa tahdo suoda odotusaikaa - - LK. Hän oli vielä täksi syksyksi omin uhin kutsunut valtakunnan säädyt kokoon IVALO.

3. uhma, uhmamieli. | Tehdä jtak u. mielessä. - - hänessä alkoi nousta u. AHO. - - iva ja u. väikehti hänen suupielissään LINN. Jo hän teki uhissaan senkin yrityksen K.KAJANDER.

4. *uhalla*. **a.** merk:ltään ryhmään I.1 liittyen: jnk uhalla 'jk seuraus, seuraamus uhkana, niin että asianomaista hänen jtak tehdessään kohtaa t. saattaa kohdata jk epäedullinen, vahingollinen seikka'. | Päällystön on edesvastuun uhalla valvottava, että - -. Kieltää jk rangaistuksen, sakon uhalla. Kaiken vastaisen puhevallan menettämisen uhalla LK. Toimintaa päätettiin jatkaa tappion uhallakin. Tehdä jtak henkensä, kuoleman uhalla 'henkensä menettämisen uhalla, vaarantaen henkensä'. Sillä uhalla, että - -. Kiinnitys on uudistettava viiden vuoden kuluessa, uhalla että panttioikeus lakkaa. On puhuttava totta, kaiken uhalla 'kaikesta huolimatta, seurauksista välittämättä'. [Poika] oli punaposkinen ja terve ja syysmyrskyn uhallakin [= syysmyrskystä huolimatta] loi suvensuloista paistetta ympärilleen KIANTO. **b.** tahallisesti toista, toisia kiusatakseen, ärsyttääkseen, jkn kiusaksi, kiusalla; uhmaten, seurauksista, muista, mistään välittämättä. | [Huutokaupassa ostajat] nostivat sille [talolle] hintaa toistensa uhalla KAUPPISH. Isä oli nainut sen koko maailman uhalla TALVIO. — Ärsytin häntä oikein uhalla. Vastasi katseeseen pitkään, kuin uhalla. Minä juon, juon uhallakin! Kerron uhallakin. Uhallakin hän ajoi liian kovaa tällä kapealla tiellä WALTARI. - - uhallakaan ei Arthur enää pyytänyt Elliä kelkkaansa, vaan sen sijaan muita tyttöjä AHO. **c.** Tekivät töitä ihan uhalla 'parhaansa yrittäen, olan takaa'. | Tästä alkoi taipale - -. Sitä sai pistellä oikein uhalla, mutta suota ja maata vaan piisasi AK. **d.** *kans.* adj:a määrittävänä: oikein, erityisen, kerrassaan. | Uhalla komea talo. Oli uhalla kova pakkanen. - - oikein uhalla hyviä lehmiä KAUPPISH.

5. *uhasta* (adv.) uhalla (b). | - - ikävän talven jälkeen oli siellä oikein uhasta huviteltu IVALO. - - otettiin oikein uhasta tuliset löylyt TOPPILA.

II. *harv.* **1.** *adv.* aivan, ihka, upo. | U. tiheä taimisto. Talo oli u. uusi, vielä oli puolivalmiitakin huoneita KIANTO. **2.** *a.* uhkea, komea, suuri tms. | - - uros u., muoto musta *A.O.VÄISÄNEN. Nyt hän nousee ylös, / kakskymment' u. verihaavaa päässä *CAJ.

uhkaaja[16] *tek.* < uhata.

uhkaamaton[57] *kielt.a.* < uhata. | A:n voitto oli u.

uhkaav|a[13] *a.* *(partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* U. kilpailija. U. tulipalon alku. Torjua u. vaara. U:an näköinen tilanne. U. asenne. Esiintyä, liikehtiä u:asti. Heiluttaa u:asti keppiään. Potilaan voimat heikkenevät u:asti.

uhkaavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed.

uhkailija[14] *tek.* < seur.

uhkail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < uhata. | U. jkta, jkn henkeä. U. tekevänsä jtak. U:u ei meitä säikytä.

uhka|keino *s.* Pelotus- ja u:keinoja käyttävä kasvattaja. **-mieli** *s.* uhmamieli. | Nuorekas u. Tehdä jtak u:n. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* U. nuorukainen. Olla u. vanhemmilleen. Nosti u:senä päätään. Rohkea ja u. ajatus. Katsoa jkta, käyttäytyä u:sesti. **-määräys** *s.*, vars. *lak.* määräys, jonka noudattamatta jättäminen, rikkominen aiheuttaa tietyn seuraamuksen. **-pelaaja** *s.* uhkapelin pelaaja. **-peli** *s.* peli, jonka tulos perustuu osaksi t. kokonaan sattumaan eikä pelaajan t. pelaajien laskelmointiin t. taitavuuteen; vars. rahapeli, jossa mahdollinen voitto t. tappio on epäsuhteessa pelaajan t. pelaajien varallisuuteen, suurin panoksin pelattu rahapeli, hasardi(peli);)(seura-, taitopeli. | Viimeiset sisävuorot N:n [pesäpallo]joukkue pelasi u:ä. — Korteilla, nopalla pelattava u. Menettää rahansa u:ssä. Joka pitää huonetta u:n harjoittamista varten - -, rangaistakoon sakolla LK. — *Kuv.* onnenkauppa; uhkarohkea yritys. | Yritys oli u:ä, jossa panoksena oli elämä. Valuuttakeinottelu on vaarallista u:ä. **-peluri** *s.* uhkapelin pelaaja. | Luotti u:n tavoin onneensa. **-puhe** *s.* uhkauspuhe. **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* uhka-, uhmamielinen, uhkarohkea, uhkapää. | U. katse. **-pää** *a.* = ed. | - - tää aron poika u. [= Kulnev] *MANN. — *S:sesti.* Olipa joku u. kiivennyt näkötornin katolle. **-rohke|a** *a.* -asti *adv.* -us *omin.* varomattoman, uhmaavan rohkea, uskalias, huima-, kylmäpäinen, liian t. tyhmänrohkea, vaarallinen. | Varomaton ja u. U. sotilas. U. yritys, teko. Järvelle lähtö tällaisessa myrskyssä on u:ata. U:uteen asti urhoollinen.

uhkasakko *s. lak.* yksityistapauksessa välillisenä pakkokeinona t. rangaistuksen luonteisena seuraamuksena käytetty sakko. | Määrätä, panna jklle u. Tuomita jku u:on. **-kielto, -määräys** *s.* uhkasakon uhalla annettu kielto, määräys.

uhka|sana *s.* uhkaussana. | - - kuului synkeitä kirouksia ja u:sanoja KIANTO. **-teko** *s.* uhkarohkea teko.

uhkau|s[64] *teonn.* < uhata. | Ankara, hirveä u. Kieltää jkta kurituksen u:ksella. Syytää u:ksia.

Panna u:ksensa täytäntöön. — *Lak.* rikoslain mukaan keino, jolla toista pakotetaan tekemään, sietämään t. tekemättä jättämään jtak. — *Yhd.* erottamis-, rangaistusu.; kuolemanu.

uhkaus|huuto *s.* Kuului vihaisia u:huutoja. **-kirje** *s.* Nimetön u. **-sana** *s.*

uhka|vaatimus *s.* vaatimus, jonka noudattamatta jättäminen aiheuttaa tietyn seuraamuksen, ultimaatumi. | SAK esitti hallitukselle u:vaatimuksen palkkojen korottamisesta. — *Erik.* valtion toiselle valtiolle esittämä vaatimus, josta valtio ei aio peräytyä; vars. vaatimus, johon sisältyy sodan uhka; vrt. sodanjulistus. **-ylpe|ä** *a.* -ys *omin.* uhma-, ylimielisen ylpeä. | [Eino Leinon Ylermi ja Ukri] nuo sankarillisen u:yden ja jumalankieltämyksen vertauskuvat TARK. **-yrity|s** *s.* uhkarohkea, uskalias, vaarallinen yritys. | Pakoretki oli selvä u. Surullisesti päättynyt u. En sijoita rahojani u:ksiin.

uhke|a[21] -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** muhkea, kookas, täyteläinen, pulska, iso, komea, uljas, upea, suurenmoinen, loistava. | U. mies, uros. U. kaunotar. U:at rinnat. U:at hiukset. U. ruusukimppu. U. kimpale hirvenlihaa. Jopa on u. karhuntalja! U. kivinavetta. Kylän u:in talo. Jälleen rakennettu kaupunki on entistä u:ampi. Söimme u:an päivällisen. Miehen sait mitä jaloimman, / urohia u:'imman KAL. — Ruusut helottivat u:ina. U:immassa kasvukunnossa oleva pelto. Lehtokasvillisuuden hämmästyttävä u:us. Aroniittu kasvaa sitä u:ammin tulevana kesänä KIVI. — Väljentyneessä merk:ssä. | Mutta lähetinpä lukkarille vallan u:ita terveisiä sappeni lievitteeksi KIVI. Hieman vielä kärsimystä, ja paistimme maistuu yhä u:ammin KIVI. **2.** ed:een liittyen: loistava, loistelias, ylellinen; suurellinen, komeileva, korskea. | U:at juhlat, pidot. Herttua piti linnassa u:ata hovia. | Oli silloin u. elämänmuoto Niinilinnan kartanossa. Kullalle portinkaaret paistoivat, upeilla vaunuilla ajeltiin ja parihevosilla KIANTO. Mitkäs häät ne muuten olisivat, vastasi Risto u:asti KAUPPISH.

uhkea|povinen, -rintainen *a.* U. nainen. **-tukkainen** *a.* **-vartaloinen** *a.* U. urheilija.

uhku[1] *s.* **1.** jäälle nousseen veden lumen kanssa muodostama hyhmäkerros, jääsohjo. **2.** maan pinnasta talvella tihkuva vesi, joka pakkasen vaikutuksesta muodostaa (joskus melko paksunkin) jääkerroksen.

uhku|a[1] *v.* **1.** runsaasti tihkua, kihota, hersyä t. vuotaa. | Otsalle u:i tuskanhiki. Silmistä u:ivat viljavat vedet. - - ja silmä, harvoin vettynyt, / se u:i virtanaan *MANN. U:uko lähde samasta silmästä makeaa ja karvasta vettä? UT. Suojasäällä jäälle u:nut vesi. **2.** olla täynnä, pakahtumaisillaan jstak. | U:vat rinnat. - - josta karja vettä joisi, / - - / utarihin u:vihin, / nisihin pakottavihin KAL. **3.** ed:iin liittyen vars. *abstr.* ja *kuv.* huokua, henkiä; olla tulvillaan, pursua. | Takka u:i suloista lämpöä. Suo u:u kylmyyttä. Miehen äänestä u:i jäätävä kylmyys. N:n olemus oikein u:i terveyttä. Laiha, mutta voimaa u:va vartalo. Neitosen kypsyyttä u:va olemus. U. iloa, riemua, taisteluintoa. Kostoa u:vat sanat. Rakkautta u:va kirje. Runo, joka u:u aitoa tunnetta. Sitä joukkoa Anni iloa u:valla mielellä katseli IVALO. [Rinkelinippuja nostettiin] kaupan jo ennestään tavaran paljoutta u:ville orsille SEPPÄNEN. — *uhku|va* (a.) -vasti (adv.) uhkea, kukoistava, rehevä. | U:va kasvillisuus, luonto. U:vat, verevät huulet. - - te, jotka sipsutatte suorina ja siroina ja u:vin uumin LEHT. - - hänen silmänsä hehkui u:vaa nuoruutta IVALO.

uhkuavanto *s. kans.* avanto, joka syntyy jäähän veden sitä altapäin kuluttaessa t. hautoessa sen puhki ja josta vettä pursuaa jäälle, uveavanto.

uhkuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* U. intoa, elinvoimaa. - - oikoi jäseniään, u:i ja puhkuili AHO.

uhkuinen[63] *poss.a.* sohjoinen. | U. jää.

uhkujää *s.* jäällä oleva veden t. vetisen lumen jääkuori, kohva, kohvajää.

uhku|ta[39] *v.* uhkua. | - - kun ruusut poskiin puhkeaa, / ja jänteet voimaa u:aa SIIONIN KANNEL.

uhkuvesi *s.* jäälle uhkunut vesi.

uhm|a[11] *s.* itsepintainen vastustushalu, haluttomuus noudattaa toisen tahtoa, mikä ilmenee (avoimesti) eleistä, sanoista, toiminnasta. | Ylpeä, titaaninen u. U:an henki. Tehdä jtak u. mielessä. Jkn äänessä, sanoissa on u:aa. Mielessä alkoi nousta u. Silmissä leimahtaa u. Hänen hyräilynsä ilmaisi u:aa. U:issaan hän sen teki. Murtaa jkn u.

uhmaaja[16] *tek.* < uhmata. | Käskyjen, määräysten u.

uhma|-asenne *s.* Lapsen u. **-henki** *s.* uhman henki. **-henki|nen** *a.* -syys *omin.* U. kirjailija, nuoriso. **-ikä** *s.* lapsen ikäkausi, jolle uhma on luonteenomainen asenne.

uhmailija[14] *tek.* < seur.

uhmail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < uhmata. | U. jkta, jkn määräyksiä. — *Kuv.* Rikkaruohot nostivat u:len päätään. — *uhmail|eva* (a.) -evasti (adv.) U:eva katse. Vastata, esiintyä u:evasti.

uhmainen[63] *poss.a.* = uhmakas. | U. päänkeikautus.

uhmaisa[13] *poss.a.* = seur. | Ylimielinen ja u. nuorukainen.

uhmak|as[66*] *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* uhmaava, uhmaileva, uhmainen, uhmaisa. | U. ja kapinallinen lapsi. U. haaste. Taistella u:kaasti sortoa vastaan. - - hänen u:kuutensa oli lauhtunut SEPPÄNEN.

uhma|mieli *s.* Katkera, rikollinen u. Kuritus herätti hänessä vain u:mieltä. Nuoruuden u:mielen sijaan tullut kypsä harkinta. — *uhmamielin* (adv.) uhmaten, uhmaavasti. | Tehdä jtak u:mielin. Tyttö nakkeli u:mielin niskojaan. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* U. nuorukainen, titaani. Puhua u:sesti. Kapinoimisen ja u:syyden henki. **-n|henki** *s.* Jk herättää jkssa u:henkeä. **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Heittäytyi u:sesti vaaraan. - - hän uhosi u:stä varmuutta M.MERENMAA.

uhma|ta[35] *v.* -avasti *adv.* vastustaa, olla tottelematta, noudattamatta jtak, halveksia jtak, olla välittämättä jstak. | U. jkta, jkn käskyjä, valtaa. U. vaaraa, kuolemaa, kohtaloaan. U. yleistä mielipidettä. Lähti u:ten merelle. Katsoa, keikauttaa päätään u:avasti. - - u:si lähteä laskemaan - - alas kuohuvaa Ämmää [koskea] KIAN-

TO. — *Kuv.* Aikaa u:nneet [= kauan aikaa, vuosisatoja säilyneet] ritarilinnat. Parhaita erikoiskranaattejakin u:ava [= kestävä] panssarisuojus. Ihminen pyrkii jo u:amaan yleisiä luonnonlakeja. Sellaiset fantasialuomukset kuin sampo ja iso tammi ovat vuosisadan ajan u:nneet tutkijain selitysyrityksiä.

uho[1] *s.* **1.** vars. jstak ahtaasta aukosta (raosta, reiästä) käyvä ilmavirta, henki, veto. | Lattianraoista, ikkunasta käy u. Kylmän, pakkasen u. Jäämeren u. Kylmä, jäinen, jäätävä, läpi tunkeva u. **2.** jtak esinettä, ainetta, ilmiötä tms. ympäröivä, sen luoma ilmapiiri, henki, tuoksu, tuntu. | Kostean mullan, suomudan u. - - rämeikköranta huokui yön raakaa u:a KIANTO. Jksta käy lämmin, pois työntävä u. Mikä turvan ja turvallisuuden u. isässä olikaan? KILPI. - - hänen mielestään se u., mikä papista kävi, oli epäkristillisyyden u:a, häijyjen henkien suvaitsemista vastoin parempaa tietoaan KIANTO. Romaani, jolle on ominaista voimakas elämän u. **3. a.** kiireinen touhu, kova puuha. | Olla kovassa u:ssa. Tehdä jtak kovalla u:lla. Siinä oli sellainen hätä ja u., että oikein piti ihmetellä J.FINNE. Kas nyt tuli ikään kuin pysähtyy itsekin katselemaan sammuttajiensa tuskaista u:a SILL. **b.** tekeminen, puuhaaminen, asia. | Sen u:n päälle juodaan kahvit! - - mutta kukapa olisi hennonut vaivata jotakin niistä [hevosista] kirkolle saakka näin mitättömän u:n [= kätilön noutamisen] vuoksi H.JARTTI. - - sälleillä oli niin paljon muuta u:a, johon ei Martti kyennyt SILL. **c.** into, kiihko. | Hän hikoili, puuskutti ja u:sta ja vimmasta tuijoittelivat ristiin hänen harreat silmänsä KIVI. Hän kertoi sitten suurella u:lla voitostaan TALVIO. **d.** *uho(i)ssaan* (adv.) touhuissaan, toimessaan, innoissaan. | Olla u:ssaan. Selittää jtak u:issaan. Ryntäsi u:ssaan tupaan.

uho|a[1] *v.* = uhota. *(1.)* Suo u:o hallaa. Kiviseinistä u:va kostea viileys. - - nyt kun viima hänen käännyttyään u:i vasten kasvoja LINN. — Hänen sanoistaan u:o ylpeä itsetietoisuus. N:n hyväntuulisuutta u:va olemus. *(2.)* Minä toimitan herra sinatöörille sieltä talon vaikka huomispäivänä, u:o Jussila K.KAJANDER.

uhoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | - - heidän sieraimiinsa u:i keväisen maan tuores tuoksu KIANTO. — Mitä tuossa suotta u:et! No, enkös ole aina sanonut, että musta kissa tietää hirveitä? u:i Tollo AK.

uho|ta[38] *v.* **1.** henkiä, huokua, uhkua. **a.** *tr.* Kiuas, takka u:aa lämmintä. Kellari u:aa viileyttä. Kosteutta u:ava tuuli. — Hän u:aa terveyttä, voimaa. Jkn silmät u:avat raivoa. Jkn sanat u:avat viisautta, hellyyttä, vihaa, ylenkatsetta, anteeksiantoa. Kramsun balladi Ilkka u:aa veristä ivaa. Koko tupa u:si lämmintä kodikkuutta. — Torppa alkoi pestä silmiään ja pellot u. [= työntää, puskea] viljaa HEPOR. **b.** *intr.* Uunista u:si suloinen lämmin. Miehestä u:si voimakas metsän ja pihkan tuoksu. Jkn silmistä u:aa viha, kateus. Äidin sanoista u:si ymmärtämystä ja elämänviisautta. Jussia hurmaa Kustaasta u:ova vapauden henki SILL. Kunkin käynnistä u:si erilainen mieliala SILL. **2.** puhua innoissaan, touhuissaan, ylvästellen, uhmaillen. | U. jklle jtak, jstak. Humalaiset u:sivat toisilleen sotaseikkailujaan. - - mutta oikeata u:ovaa pakisijaansa ei se juttu enää saa SILL. U:ten hän alkoi selitellä sitten kunniakkaan kolkkamatkansa vaiheita KARHUM. — Tehdä jtak u:ten. Kylpemättä Taavetiltakin säärilöylyt jäivät, vaikka niitä u:ten pyysi KARHUM. Nyt u:avat ruveta tanssimaan, vaikka kello ei ole kuuttakaan, ja pappi voi nostaa tormin HEPOR.

uhot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* uhmailla, uhitella, uhkailla. | Kuului u:televia huudahduksia. U:teli lähteä ja lähtikin. "Sitä miestä ei tule, joka minun ulos voipi panna", u:teli Matti PÄIVÄR. Minun on kullat kuun-ikuiset, /- -/ käeten soasta käymät, / u:ellen tappelosta KAL.

uhraaja[16] *tek.* < uhrata.

uhraantu- = uhrautu-.

uhraavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* uhrautuva(inen). | Auttavainen ja u. Yksityiseen u:suuteen perustuva avustustoiminta.

uhrailla[29] *frekv.v.* < seur.

uhra|ta[35] *v.* **1.** varsin. merk. **a.** antaa, tuoda uhrina jumalalle, jumaluudelle, yliluonnolliselle olennolle, vainajalle t. pyhälle paikalle; myös uskonnollisena toimituksena tapahtuvasta teurastamisesta, polttamisesta, nauttimisesta; nyk. vain ei-kristillisistä oloista. | U. uhri. U. jk t. jku jklle, jllek. U. jumalalle, haltijalle, vainajan hengelle. U. auringolle, pyhille lähteille. U. lähteeseen. U. vuorella, temppelissä, alttarilla. Juutalaiset u:sivat kiitos- ja polttouhreja Jahvelle. Vainajille u:ttiin ravintoaineita, vaatteita ja tarve-esineitä. Aabraham oli valmis u:amaan poikansa polttouhrina. Kain u:si Herralle maan hedelmiä. Älä u:a - - raavasta tai lammasta, jossa on joku vamma VT. **b.** toimittaa uhrimenot, uhraus, uhri. | Uhripappi u:si koko kansan puolesta. - - kansa u:si uhrikukkuloilla, koska niihin aikoihin ei vielä oltu rakennettu temppeliä Herran nimelle VT. **c.** *kuv.*, vars. *kirjall.* U. Neptunukselle, ahvenille 'oksentaa merisairaana'. U. tulelle 'polttaa'. Ei hennonut u. kirjettä tulelle. — *uhrata jtak jnk alttarille.* U. henkensä vallankumouksen alttarille. U. ihmisyyden, turhamaisuuden alttarille. **d.** *raam. heng. kuv.* U:a Jumalalle kiitos ja täytä lupauksesi Korkeimmalle VT. — *Erik.* Kristuksen sovituskuolemasta. | [Kristus] u:si itsensä viattomana Jumalalle UT.

2. avarampaa ja kuv. käyttöä. **a.** Ei u:nnut tytölle enää ajatustakaan 'ei ajatellut lainkaan tyttöä'. Ei u:nnut epäonnistumisen mahdollisuudelle ainoatakaan ajatusta 'ei ottanut epäonnistumisen mahdollisuutta huomioonkaan'. **b.** *uhrata jllek* (kirjall.) par. osoittaa taipumusta, mieltymystä jhk, noudattaa jtak tms. | U. muodin oikuille. Viimeisissä teoksissaan kirjailija on u:nnut entistä enemmän ajan hengelle. U. halpahintaisille teatteritempuille. **c.** luopua vapaaehtoisesti jstak (jkn, jnk hyväksi), luovuttaa jtak. | U. henkensä, elämänsä jkn, jnk asian puolesta, hyväksi. U. itsensä isänmaalleen. Pääjoukon pelastamiseksi oli pakko u. koko jälkijoukko. Täitartunnan leviämisen estämiseksi u:ttiin lasten hiukset. Sen asian hyväksi kan-

nattaa u. vähän mukavuudestaan. N.N. u:si avio-onnensa antautuakseen kokonaan aatteensa ajamiseen. Ei halunnut u. vapauttaan [menemällä naimisiin]. U. neitsyytensä. Itsensä u:ava [= epäitsekäs, altis] ystävä, rakkaus, aseveljeys. [Taidat] u. - - perinnön onneksi köyhälle tytölle KIVI. — *Erik.* šakkipelissä: tarjota jk nappula vastapelaajan lyötäväksi joko täysin vastikkeetta tai vähäarvoisempaa nappulaa vastaan. | Musta u:si lähettinsä. **d.** käyttää, kuluttaa, hukata, tuhlata; sijoittaa, kiinnittää. | U. kaikki voimansa isänmaan palvelukseen. En voi u. matkaan niin paljon aikaa. Voitko u. hetken vanhalle ystävällesi? U. vapaa-aikansa urheiluun, valokuvaukseen. U. rahaa huvituksiin, koruihin. U:si viimeiset säästörahansa opintomatkaan. Työkoneisiin u:tut varat antavat hyvän koron. Maanviljelijät u:avat vuosittain suuria summia apulantoihin.

uhrauksellinen[63] *a.* uhrautuva. | U., jalo teko.

uhrau|s[64] *s.* **1.** uhraaminen. | Karitsan, nautojen u. Toimittaa u. — *Kuv.* Suurten summien u. aivan toisarvoisiin tarkoituksiin. Suomalaisten kärsimykset ja u:kset toisessa maailmansodassa. **2.** se, mikä uhrataan, uhri; kustannus, meno. | Karjalasta luopuminen oli Suomelle raskas u. Onnettomuuden uhrien hyväksi tehdyt u:kset. Suurin u:ksin saavutettu voitto. Yritykseen ryhdyttiin u:ksia pelkäämättä. Taloudelliset, rahalliset u:kset. Kunta ei suostunut u:ksiin koulun hyväksi. — *Yhd.* lisä-, miljoonau.

uhraus- tav. = uhri-. **-paikka** *s.* **-tapa** *s.*

uhrautu|a[44] *refl.v.* (*rinn.* uhraantua[1*]) < uhrata. | U. toisen puolesta. U:i pelastaakseen lastensa hengen. U:va toveri, luonne. Äidin u:va rakkaus. Teki u:vasti työtä kovaosaisten hyväksi.

uhrautuvai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* uhrautuva. | U. toveri, auttaja. U. rakkaus. Käytti u:sesti aikaansa seuramme hyväksi. Yksityisen u:suuden varassa toimiva hyväntekeväisyyslaitos.

uhr|i[4] *s.* **1.** varsin. merk. **a.** uhrattava t. uhrattu anti, so. lahja t. tietty osuus saaliista, sadosta, ruokatarvikkeista tms., joka annetaan jumalalle, jumaluudelle, yliluonnolliselle olennolle, vainajalle yhteyden saamiseksi, kunnioituksen t. kiitollisuuden osoitukseksi, suosion saavuttamiseksi, vihan lepyttämiseksi t. hänelle kuuluvaksi katsottuna; us. nimenomaan tässä tarkoituksessa teurastetusta, poltetusta t. nautitusta annista. | Antaa, uhrata u., u:eja. Antaa, tuoda jtak u:iksi. U:iksi teurastettu karitsa. Polttaa u. alttarilla. - - ovat polttaneet u:eja muille jumalille VT. Herralle otollinen u. Katso, kuuliaisuus on parempi kuin u. VT. — *Yhd.* eläin-, ihmis-, juoma-, ruoka-, viljau.; poltto-, suitsutus-, teuras-, veriu.; kiitos-, lepytys-, puhdistus-, sovintou.; erikois-, messu--, perhe-, suku-u.; pääsiäisu. **b.** uhraaminen, uhraus, uhrimenot. | Toimittaa u., u:eja. U:ien toimittaminen oli erityisten uhripappien huolena. Sisällöltään ei u. ole muuta kuin teon muotoon pukeutunut rukous AK. **c.** *raam. heng. kuv.* Jumalalle kelpaava u. on särjetty henki UT. - - kehotan teitä, veljet, antamaan ruumiinne eläväksi, pyhäksi, Jumalalle otolliseksi u:iksi UT. — *Erik.* Kristuksen sovituskuolemasta. | [Kristus] antoi itsensä meidän edestämme lahjaksi ja u:iksi UT. - - vaan sinut lyötiin ristihin / u:iksi synneistäni VK. — *Yhd.* ristinu.; syntiu. **2.** avartunutta ja kuv. käyttöä. **a.** Antaa henkensä, elämänsä u:iksi isänmaalleen 'antaa henkensä, elämänsä isänmaansa puolesta'. Isänmaan onnen ollessa kysymyksessä ei mikään u. ole liian suuri. **b.** jksta t. jstak, joka ei voi vastustaa, torjua jkta, jtak, on altis jllek (pahalle), on jkn, jnk vahingoittavan, pahaa aiheuttavan toiminnan kohteena, joutuu kärsimään, tuhoon, menettää henkensä jkn, jnk vuoksi, toimesta tms.; myös heikentyneessä merk:ssä ja hiukan leik. | Viettelijän, petturin u. Jkn houkutuksen, viettelysten u. Joutua jkn saaliinhimon u:iksi. Napoleonin vallanhimon u:iksi joutuneet kansat. Vihan, koston u. Petoksen, ryöstön, väkivallan, verityön u. Onnettomuuden u:it. Kuolla tapaturman u:ina. Tulvan u:ien evakuoiminen. Ruton u:it 'ruttoon kuolleet henkilöt'. Syövän u. 'syöpää sairastava, syöpään kuollut henkilö'. Omien halujensa, himojensa, uteliaisuutensa u. Joutua aatteensa u:iksi. — Pilanteon u. Haastattelijan, nimikirjoitusten keräilijän u. — *Erik.* ihmishenkien menetyksistä (aineellisten vahinkojen vastakohtana) onnettomuuksissa, sodassa jne. | Heikot jäät vaatineet jälleen monta u:ia. Lentopommituksen u:ien hautaus. Asemat voitiin pitää vain raskain u:ein. Uhkaavalta näyttäneestä junaonnettomuudesta selvittiin onneksi ilman u:eja. — *Yhd.* kuolonu.

uhri|aitta *s.* uhrimetsikköön jumalankuvien ja uhriesineiden suojaksi rakennettu aitta. **-alttari** *s.* alttari, jolla uhri toimitetaan. | Pakanallinen u. Auringonjumalan u. **-|annin, -|anti** *s.*, tav. *mon.* Lepyttää haltijoita u:antimilla. U:antien säilytystä varten rakennettu uhriaitta. **-arkku** *s.* **1.** reiällinen puusäiliö, johon juutalaiset panivat temppelille annettavat vapaaehtoiset rahalahjat. | - - näki rikkaiden panevan lahjoja u:un UT. **2.** joskus: kirkon kolehtiarkku. **-astia** *s.* uhrattaessa käytetty astia. **-ateria** *s.* uhrimenoihin kuuluva ateria. **-eläin** *s.* eläin, joka uhrataan t. on määrätty uhrattavaksi. | Auguurit tulkitsivat jumalien tahtoa u:ten sisälmyksistä. **-esine** *s.* **-hevonen, -härkä** *s.* vrt. uhrieläin. **-juhla** *s.* Pakanallinen u. Kyläkunnan yhteinen u. **-juoma** *s.* vrt. uhriruoka. **-kakku** *s.* *raam.* vrt. uhriruoka. **-kallio** *s.* uhripaikkana käytetty kallio. **-karitsa** *s.* — *Heng. kuv.* Kristuksesta. | On pyhä u. / maailman sovittanut VK. **-kirkko** *s.* kirkko, jonka hyväksi on toimitettu uhreja. | U:ja, joille taikauskoiset ihmiset ovat merihädässä tai muun onnettomuuden sattuessa uhranneet rahaa, ovat meillä mm. Pyhämaan ja Kuoreveden vanha kirkko. **-kiv|i** *s.* kivi, jolla t. jolle uhrataan. | Lappalaisten u:et, seitakivet. Hartolassa on vanhan maantien varressa kaksi u:eä, joiden pinnassa oleviin pieniin syvennyksiin on ennen pantu uhriksi viljaa, rahoja yms. **-|kukkula, -|kumpu** *s.* vrt. uhrikallio. | Pakanuudenajan u:kummut. **-kuningas** *s. hist.* muinaisessa Rooman tasavallassa korkea papillinen virkamies. **-kuolema** *s.* kuolema uhrina. | Jee-

suksen u. Golgatalla. Valitut kohtaloista korkeimpaan, / eest' ihmisyyden u:an MANN. **-kuusi** *s.* vrt. uhripuu. **-kuva** *s.* [Lappalaisten luonnonhaltijoista] on auringonneito Beive- l. Salaneida tärkein. Sen u. oli skandinaaviseen tapaan renkaanmuotoinen ja sille uhrattiin valkoisia eläimiä U.HARVA. **-lahja** *s.* **1.** lahja, joka annetaan uhrina. | Haltijalle tarkoitetut u:t. - - Kain toi maan hedelmistä u:n Herralle VT. Et u:a vaadi sä, / vaan särjettyä sydäntä VKV. — *Kuv.* [Aleksis Kivi] antoi viimeisenkin [verensä] pisaran u:ksi taiteellensa, isänmaallensa TARK. **2.** kolehti. | Jumalanpalveluksen jälkeen kootaan u. lähetystyölle. **-lam|mas** *s.* vrt. uhrieläin. | Säyseä kuin u. — *Kuv.* Joutua u:paaksi 'syyttömästi toisten puolesta t. takia kärsimään jstak, tuhon omaksi'. [Poika] ei ymmärtänyt olevansa isäin pahojen tekojen u. HAANPÄÄ. Siinä makaa kraatari [maassa pyörtyneenä] niinkuin vihani u. KIVI. — Kristuksesta. | Katso u:masta, Jumalan viatonta karitsaa! AK. **-laulu** *s.* uhrin toimittamiseen kuuluva laulu. **-leh|to** *s.* vrt. uhrimetsikkö. | Muinaissuomalaisten u:dot. **-leipä** *s.* vrt. uhriruoka. **-liekki** *s.* uhritulen liekki. **-liesi** *s.* liesi, jossa uhrataan, pyhä liesi, alttari. **-liha** *s.* uhrieläimen liha. **-lu|ku** *s.* uhria toimitettaessa luetuista luvuista. | Vuoli hopeaa lähteeseen lukien samalla u:vun. **-lupaus** *s.* jumalalle, haltijalle, kirkolle tms. tehty lupaus antaa tälle uhri, jos lupauksen tekijän toivomus t. pyyntö toteutuu. **-lähde** *s.* lähde, johon heitetään rahaa t. muita lahjoja uhrina ja jonka vettä joskus juodaan terveyden palauttamiseksi. **-löytö** *s.* entiseltä uhripaikalta tehty (arkeologinen) löytö.

uhri|malja *s.* vrt. uhriastia. **-menot** *s. mon.* Pakanalliset u. **-metsikkö** *s.* uhripaikkana käytetty, pyhä metsikkö. **-miel|i** *s.* halu uhrautua, uhrautuvaisuus. | Jalo, sankarillinen u. Nuorekkaan innon ja u:en elähdyttämä armeija. Koko kansan altis u. pelasti Suomen talvisodassa. Tarvittiin uskoa ja tahtoa, uskallusta ja u:tä. Yksityisten u:een perustuva hyväntekeväisyys. **-olut** *s.* vrt. uhriruoka. **-paasi** *s.* vrt. uhrikivi. **-paikka** *s.* paikka, jossa toimitetaan uhreja. | Pakanallinen u. U:na käytetty kallio, metsikkö, lehto. **-palvelu|s** *s.* uhraaminen, uhraus, uhri. | Juutalaisten temppeli- ja u. - - jokainen, joka tappaa teitä, luulee tekevänsä u:ksen Jumalalle UT. **-pap|pi** *s.* uhrit toimittava pappi. | Paitsi noitia useilla luonnonkansoilla on erityiset u:it. Vanhojen kelttien u:it eli druidit. **-patsas** *s.* vrt. uhrikivi, -puu. **-pidot** *s. mon.* U., joita pidettiin Ukon kunniaksi. **-poro** *s.* vrt. uhrieläin. | Lappalaisten valkoinen u. **-puu** *s.* puu, jonka juurella uhri toimitetaan t. jonka juurille t. oksille uhriesineet asetetaan. | Pakanuuden aikainen u., komea kuusi. **-päivä** *s.* **1.** päivä, jona uhri toimitetaan. **2.** päivä, jona kirkossa tms. kerätään erityinen kolehti jhk uskonnolliseen t. hyväntekeväisyystarkoitukseen. **-pöytä** *s.* pöytä, jolla uhri toimitetaan t. jolle uhri asetetaan. **-raha** *s.* raha, joka uhrataan. **-rukous** *s.* uhriin liittyvä rukous. **-ruoka** *s.* uhrina jklle t. jllek annettava t. nautittava ruoka. **-sanat** *s. mon.* vrt. uhriluku. **-|sauhu, -|savu** *s.* polttouhrista nouseva savu. | Uhri oli otollinen, jos u. nousi pystysuoraan. — *Kuv.* Nyt nousee kiitokseni u:sauhu L.POHJANPÄÄ. Avunhuudot syntisen / u:savuna tuon sulle VK. **-sääntö** *s.* uhraamista koskeva sääntö. **-tanssi** *s.* uhrimenoihin kuuluva tanssi. **-ta|pa** *s.* Mordvalaisten u:vat. **-temppeli** *s.* Pakanallinen u. **-teuras** *s.* uhrieläin. **-toimitu|s** *s.* uhraaminen, uhraus. | U:ksissa käytetyt välineet. **-tukki** *s.* vaivaisäijä, -tukki. **-tul|i** *s.* uhrin polttamiseen sytytetty tuli; tuli uhrina. | U:en savu. - - paloi sinipunerva rusotus taivaanrannalla kuin mikäkin u. TALVIO. — *Kuv.* Sä alttarillas poltat ain' isänmaan u:ta, / ja öljyks siihen kelpaa vain sydämen puhtain kulta AK. **-vakka** *s.* vrt. uhriastia. **-valkea** *s.* uhrituli. **-valmi|s** *a.* -isti *adv.* -us *omin.* valmis antamaan uhrin, uhreja, valmis uhrautumaan. | Isku- ja u. armeija. Isänmaallinen u:us. **-veitsi** *s.* veitsi, jolla uhrieläin surmataan. **-veri** *s.* teurastetun uhrieläimen veri. **-viikko** *s.* viikosta, jolloin uskonnollinen yhteisö kokoaa lahjoja. | NNKY:n rukous- ja u. 11.—17. marraskuuta. **-vilja** *s.* vilja, joka uhrataan. **-virsi** *s.* vrt. uhrilaulu. **-vuori** *s.* uhripaikkana käytetty vuori.

uhuu *interj.* uh, ui. | U. kun täällä on pimeää! Minä ihan palellun, u.! — Huuhkajan ääntelystä. | - - räpytteli huuhkain siipiään ja huuteli Tanelille: U., - - u.! u.! AK.

ui *interj.*, us. toistettuna *ui ui* (myös: uiui, uijui) kylmyyden, pelon, inhon tms. tunteen (valittavalla äänellä purkautuvana) ilmauksena. | U. kun kylmää! U., en minä uskalla! U.! kuinka hirmuinen ja kiivas mies! KIVI. — U. u., uikutti lintunen.

uida[18] *v.* **1.** liikkua veden t. muun nesteen pinnalla t. itse vedessä, nesteessä; joskus myös pelkästä veden, nesteen pinnalla pysyttelemisestä, olemisesta; vrt. kellua, sukeltaa, kahlata. **a.** ihmisestä ja eläimistä puhuen tietyillä raajojen, ruumiin liikkeillä liikkumisesta. | U. järvessä, uima-altaassa, avannossa. U. alasti, uimapuvussa. U. kyljellään, selällään, kylki-, selkäuintia. U. kroolia l. kroolata, u. perhosuintia l. perhostella. U. koiraa 'koiranuintia', sammakkoa 'sammakonuintia, rintauintia'. Lapset uivat käsipohjaa 'kädet pohjassa'. U. voimakkain vedoin. U. korkkipusseilla, kumirenkaalla. U. polskuttaa. U. rantaan, joen yli. Älä ui niin syvälle! Pelastautua uimalla. En jaksa u. niin pitkää matkaa. Ui 100 m uudessa ennätysajassa. U. ennätys. Ei osaa u. Opetella uimaan. — Käyn kesäisin ainakin kerran päivässä [virkistykseksi, huviksi] uimassa. Lapset lähtivät hiekkarannalle uimaan [myös vedessä oleilemisesta, pulikoimisesta yms.]. — Kalat uivat. Joutsen, sammakko, hylje, koira, hirvi, rotta ui. Saukko ui yhtä taitavasti vatsallaan, kyljellään ja selällään. Maitolasissa ui kärpänen. Ei sorsanpoikaa tarvitse uimaan opettaa SL. Kala tahtoo u. [(suola)kalan jälkeen on otettava ryyppy]. — *Erik.* kalan liikkumisesta, pyydyksiin käymisestä. | Oli päässy mikkelinalusviikkoon. Muikku ui, ahven ui, hauki ui jotenkin ja siikakin kohtalaisesti K.M.WALLENIUS. **b.** vesikulkuneuvoista yms.; ei yl. matkan tekemisestä, purjehtimisesta. | Vene ui [= lipuu, soluu] kevyesti tyyntä

järvenselkää. Laiva ui laituriin. Suurin alus, joka sulusta mahtui uimaan. Alus ui matalassa, syvässä. — *uiva* (a.) vesitse kulkeva. | Uiva linnoitus 'suuri taistelulaiva'. Uiva [= vedessäkin liikkuva] panssarivaunu. Uiva hotelli 'loistoluokan matkustajalaiva'. Uiva [= satamasta toiseen siirtyvä laivaan järjestetty] näyttely. — *Liik.* Uiva [= laivassa kuljetettava] tavara, lasti. **c.** kulkeutua virtaavan veden mukana, ajelehtia. | Jokea pitkin uivat tukit. Kuorimaton puu ui hitaammin ja syvemmässä kuin kuorittu. Uppotukki, joka ui kokonaan veden sisässä. Uiva puutavara 'uittotavara'. Virran mukana ui kaatunut vene. Tulvavedessä ui huonekaluja ja erilaista pikkutavaraa. Joen veden mukana uiva liete. — Ja mustana kuin noki / ui kylän halki joki EINARI VUORELA. **d.** olla t. pysyä vapaasti veden, nesteen pinnalla t. varassa, kellua. | Esine, jonka ominaispaino on pienempi kuin 1, ui veden pinnalla. Järvessä ui vielä jäälauttoja. Uiva jäävuori. Meressä uivat miinat. Saippuaa ei saa jättää pesuveteen uimaan. Kauha ui kattilassa. Keitossa uivat perunat, lihanpalat. Sinkkioksidi ui punahehkuiseksi kuumennetun lyijyn pinnalla. — *Kuv.* Tyynellä ulapalla uivat saaret. — *uiva* (a.) veden varassa oleva, kelluva. | Poijut ym. uivat merimerkit. Uiva silta, telakka, nosturi. Lauttapussit tilapäissiltojen uivina tukina.

2. avartunutta ja kuv. käyttöä. **a.** lumessa (tms.) t. vars. ilmassa liikkumisesta. | Yritti pehmeässä lumessa uimalla lähestyä vihollisasemia. - - vahva oli siellä lumi, uimalla sai kulkea K.M.WALLENIUS. [Taitolentokoneen pitää olla niin vakava] että liikkeiden aikana kone "ui" normaalisti tekemättä mitään epämääräisiä tai luvattomia liikkeitä AK. Pari kotkaa ilmoja ui *MANN. Taivaalla, taivaan sinessä uivat pilvet. - - poutapilvet uivat / maan yllä kuin unelmat EINARI VUORELA. - - keltainen täysikuu ui yli peltojen TALVIO. Niin yö yli Marnen laskeutui / ja laaksossa sakeat usvat ui KOSKENN. Valon aallossa lintujen tavoin / ui katsehet ihmisten KAILAS. **b.** olla yltyleensä jnk (vars. nesteen, kaasun, valon) ympäröimä, peittämä, jssak upoksissa, kylpeä jssak. | Sardiinit uivat öljyssä [säilyketölkissä]. Juuri paistetut perunakuutiot ihan uivat rasvassa. Otsa, koko ruumis ui hiessä. Hänen silmänsä uivat kyynelissä. Koko sali ui valossa. Koin ruskoss' idän kaukovaarat ui *MANN. Kaupunki ui mainosvalojen meressä. - - sellaiset hienot mamsellit, pitsissä uivat LEINONEN. — Tyranni, joka aivan ui veressä 'vuodatti paljon verta'. Miks hurmeissaan koko Pohjola ui [= vuodattaa vertaan]? A.V.KOSKIMIES. **c.** *kuv.* Päivän tapahtumien virrassa uiva poliitikko. Hän - - / ajan tapoja seuraa, ui ihan virran mukaan *MANN. Onnellinen se ihminen, joka jaksaa u. ajan virtaa vastaan havaitessaan sen suunnan vääräksi HOLLO. U. synnissä 'tehdä runsaasti syntiä, elää synnissä'. — - - koko päivän se halu on hänessä uinut [= hänellä ollut, häntä hallinnut], sellainen kaipaus ja kummallinen odotus LEINONEN. - - suuri, salainen kärsimys, jonka pohjalla uivat yhteiskunnan kipeät kysymykset KIANTO.

uih *interj.* ui.

uihka|ta[35] *onom.v.* -us[64] *teonn.* uikuttaa, valittaa. | - - päästi vihlovan huudon, jota ikään kuin kaikuna seurasivat säikähtyneiden sisarten u:ukset WILKUNA.

uija[11] *tek.* Hyvä, taitava u. Poikajoukon nopein u. — *Yhd.* kilpau.

uijatar[54]* *s.* naisuija.

uijui *interj.* (myös: ui ui, uiui) ks. ui. | U., minua pelottaa! U., kun pyörryttää! vikisi emäntä HEPOR.

uikah|taa[2]* *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < seur. | Silloin tällöin sairas u:ti hiljaa. Jäniskoiran kiihkeät u:dukset.

uikata[35]* *onom.v.* uikuttaa.

uiker|taa[6] *onom.v.* -rus[64] *teonn.* uikuttaa, vaikertaa, kujertaa. | - - kuuluu hiljaista itkun u:rusta ALKIO.

uikka|a[2]* *onom.v.* uikuttaa. | - - koiran haukuntaa, u:vata ja kimeätä AHO.

uik|ku[1]* *s.* U:ut 'Podicipidae, peräjalkaisten lahkoon kuuluva vesilintuheimo, jonka lajeilla on liuskajalat ja pyrstönä pieni untuvakimppu'. U:ut ovat erinomaisia sukeltajia. — *Yhd.* silkkiu.

uikkuääni *s. fon.* ääni, jonka korkeus selvästi ja jatkuvasti muuttuu edestakaisin.

uiksennella[28]* *v.* tav:mmin uiskennella.

uikutella[28]* *frekv.v.* < seur.

uikut|taa[2]* *v.* -us[64] *teonn.* äännellä valittavasti, valittaa, voivottaa, voihkia, vaikertaa, uikertaa. **1.** ihmisestä. | Lapsi, sairas u:taa tuskissaan. Itkeä u. U:tava valitus. Sydäntä särkevä, surkea, pelkurimainen u:us. Lopeta jo tuo u:us ja ole mies! Voi, Jumala, Jumala, u:ti Leila E.AUER. — *Erik.* pyytää valittaen, ruikuttaa. | U. jkta avuksi. **2.** eläimistä. | Koiran vikisevä u:us. Linnut u:tivat, kujersivat HEPOR. **3.** laajempaa ja kuv. käyttöä. | Jaksoluvun suuri heilahtelu sähkötyksessä aiheuttaa vastaanottoäänen u:tamisen. - - saksofoni ulisi, kaihoili, u:ti ilveileviä lurituksia LEHT. Tuuli ulvoi ja u:ti. Mylly kolisi ja u:ti jauhaessaan tyhjää TALVIO.

uilot|taa[2]* *deskr.v.* -us[64] *teonn.* muuttumattomana jatkuvasta tekemisestä. | Kala uipi, u:taa / pitkin pitkää Tonavaa *MANN. Toisin ajoin itätuuli tuulla u:ti parisen viikkoa yhtä mittaa PÄIVÄR.

uima- us. myös: uinti-. **--allas** *s.* Maauimalan u. Omakotitalon puutarhaan rakennettu u. **--asento** *s.* **--asu** *s.* Hiekkarannalla u:ssa loikovat kaupunkilaiset. **-eli|n** *s.* Evämäinen, räpylällinen u. Hylkeen raajat ovat kehittyneet u:miksi. **-halli** *s.* rakennus, jossa on uima-allas ja sen yhteydessä tav. sauna t. kylpylä. **-housusill|a(an, -e(en** *adv.* vain uimahousut jalassa. | Olla **u.** **-housut** *s. mon.* vrt. uimapuku. | Ottaa aurinkoa u. jalassa. **-huone** *s.* vars. yksityisellä uimarannalla olevasta riisuutumis- ja pukeutumissuojasta; vrt. uimakoppi. **-hyppy** *s.* erityiseltä telineeltä veteen tehty taitoa vaativa hyppy. | U:jä on ponnahduslauta- ja kerroshyppyjä. **-hyppääjä** *s.* uimahyppyjen tekijä. **-häntä** *s.* Krokotiilin litteä u. **-jal|ka** *s.* = räpyläjalka 1. | Vesilinnun, kilpikonnan u:at. **-kandidaatti** *s.* uimakoulun oppilaalle annettu uimamaisterin arvoa alempi arvo; sen saanut henkilö. **-kau|si** *s.* Uimala on avoinna u:tena klo 10—20. **-kello** *s.* ui-

mapolyyppirunkokuntaa kannattavia meduusoja. **-kelpoinen** *a.* U. vesi. **-kilpailu** *s.* uintikilpailu. **-koju, -koppi** *s.* (yleisen) uimarannan pukeutumiskoppi. **-koulu** *s.* uimaseuran tms. (kesällä) järjestämät kurssit, joilla annetaan lapsille ja nuorisolle uimaopetusta. | U:n opettaja, oppilaat. **-koululainen** *s.* **-kylpy** *s.*

uimala[14] *s.* uimalaitos. — *Yhd.* maau.

uima|laitos *s.* julkinen laitos, jossa on mahdollisuus uida ja jossa on pukeutumiskopit, suuremmissa myös uimaradat, hyppytelineet yms., uimala. | Uimaseuran, kunnan u. Kylpy- ja u. **-laituri** *s.* uimista varten rakennettu laituri. **-lakana** *s.* suurikokoinen lakanamainen uimapyyhe. **-lakki** *s.* Naisten kuminen u. **-leik|ki** *s.* U:eistä yleisin on vesipallopeli. **-liik|e** *s.* Käsillä ja jaloilla tehtävät u:keet. U:keitä haittaavat lihaskouristukset saattavat olla hyvinkin vaarallisia. **-liitto** *s.* uimaseurojen keskusliitto. | Suomen u. perustettiin 1906. Kansainvälinen u. **-maisteri** *s.* erityiset vähimmäisvaatimukset suorittaneelle henkilölle uimakoulun päättäjäisissä annettu arvo; sen saanut henkilö; vrt. uimakandidaatti. **-matk|a** *s.* **1.** matka, joka uidaan. | Lähes kilometrin u. Hukkui liian pitkällä u:alla. **2.** matka, joka tehdään jnnek uimista varten, uimaretki. | Rantatakkia käytetään u:oilla usein pyyhkeenäkin. **-mies** *s.* uija. | Nuolet alkavat kantautua u:ten parveen HAARLA. **-naamari** *s.* Sammakkomiehen u. **-nopeus** *s.* **-näytö|s** *s.* U. uimastadionilla. Eilisen u:ksen vetonumerona olivat kerroshypyt. **-opettaja** *s.* uinnin, uimakoulun opettaja. **-opetus** *s.* uinnin opetus. | Uimakouluissa annettu u. **-paikka** *s.* Yksityinen, yleinen u. Hiekkaranta, verraton u. lapsille. **-polyyp|pi** *s.* U:it 'Siphonophora, vars. lämpimissä merissä eläviä polttiaiseläimiä, joiden meduusoista ja polyypeista muodostuneiden uivien runkokuntien yksilöiden kesken on pitkälle kehittynyt työnjako'. **-promootio** *s.* uimakoulun päättäjäistilaisuus, jossa uimakandidaatit ja -maisterit vihitään. **-puku** *s.* uidessa käytetty vartalonmukainen puku, miehillä tav. vain lyhyet uimahousut, naisilla keskivartalon peittävä, nyk. us. myös kaksiosainen vaatekappale. | Villainen, pumpulitrikoinen u. **-pukui|nen** *a.* Hiekkarantojen u:set päivänpaistattajat. **-pukusill|a(an, -e(en** *adv.* vain uimapuku yllään. | Lapsia rannalla u. Riisuuduimme u:emme. **-pyrstö** *s.* Sammakonpoikasen, krokotiilin u. **-pyyhe** *s.* uinnin jälkeen, uimamatkalla käytetty pyyhe. **-rakko** *s.* kaloilla ominaispainon säätäjänä, joskus hengityselimenäkin toimiva pussimainen kaasun jännittämä elin. **-ran|ta** *s.* vars. vakinaisena (julkisena) uimapaikkana käytetty ranta. | Suurkaupunkien u:nat. Kesäinen u. U:nalla leikkivät lapset. **-ra|ta** *s.* Uima-altaaseen kilpailuja varten merkityt u:dat. **-rengas** *s.* (uimataidotonta, uimista opettelevaa) ihmistä veden pinnalla kannattava ilmatäytteinen kumi- t. muovirengas. **-retki** *s.* vrt. uimamatka 2.

uimari[5] *s.* uija. | Esko on innokas u. Koskelot ovat erinomaisia uimareita ja sukeltajia. Ei opi koira u:ksi ilman hännän kastumatta SL. — *Erik.* kilpauinnin harrastaja, kilpauija. — *Yhd.* mies-, naisu.; kestävyys-, kilpa-, maraton-, pikau.; rinta-, selkäu.; avanto-, halliu. **-poika** *s.* **-tyttö** *s.*

uima|räpylä *s.* **1.** eräiden vesieläinten varpaiden välissä oleva uimista helpottava ihopoimu. **2.** = räpylä 1.b. **-seura** *s.* Lahden u.

uimasil|la(an), -le(en), -ta(an) *adv.* ihmisestä ja eläimistä: vapaasti veden varassa, uimassa. | Olla vedessä u. Heittäytyä u:leen. Veneen kaaduttua miehet joutuivat u:leen. Sukeltaa u:taan. Jekaterina tahtoi minua u:ta poimimaan hänelle lummekukkia E.LAMPÉN. — *Harv.* - - sen jälkeen, kun tilattu laiva oli valmiiksi tehty ja u:leen laskettu LK.

uima|silta *s.* silta, jolta pääsee syvään veteen uimaan. **-stadion** *s.* **-syvyys** *s.* **-sääntö** *s.* *sähk.* Ampéren u. 'sääntö, jonka mukaan sähkövirran luoman magneettisen kentän voimaviivojen suunta voidaan määrittää'. **-taidot|on** *kar.a.* -tomuus *omin.* Hukkui u:tomana. **-taito** *s.* Jokaisen olisi opittava u. **-taitoi|nen** *poss.a.* -suus *omin.* U:set lapset. **-tie** *s.* Hukkua u:llä 'uimamatkalla'. **-tyyny** *s.* uidessa kellukkeena käytetty korkki- t. ilmatäytteinen tyyny. **-urheilu** *s.* U:n harrastus leviää yhä. **-ve|si** *s.* Sopivan lämpöistä u:ttä. **-vyö** *s.* uidessa kellukkeena käytetty korkkitäytteinen vyö; vrt. uimarengas, -tyyny.

uimuri[5] *s.* *tekn.* kevyt kappale t. pieni umpinainen astia, joka erityisessä säiliössä nesteen pinnalla kelluen osoittaa nesteen korkeuden t. säätää sen tulon säiliöön, koho. | Auton kaasuttimen u. Separaattorin u. **-kammio** *s.* säiliö, jossa on uimuri, kohokammio. **-neula** *s.* = seur. **-venttiili** *s.* uimurin kartionmuotoinen säätöventtiili, neulaventtiili, joka uimurin noustessa määräkorkeuteen sulkee nesteen tuloaukon ja uimurin laskiessa avaa sen, kohoventtiili.

uinah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur.

uinah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < uinua. **1.** vaipua uneen, nukahtaa, nukkua. | U. hetkeksi. Olla u:tamaisillaan. Kas kun olin vähällä u. Lapsi u:ti vieraan syliin. — *Kuv.* **a.** kuolla. | U. hiljaa pois. U. iäksi. U:ti Herraansa turvaten. **b.** laajemmin: lakata, loppua, sammua, vaimeta. | Seura u:ti muutama vuosi sitten. - - ja elämäntunto sieluissa uudelleen u:ti ALKIO. **2.** nukkua vähän aikaa. | Taisinpa vähän u. Lyhyt u:dus voi virkistää enemmän kuin monen tunnin lepo. — *Kuv.* Lahti u:ti rasvatyynenä. Luonto u:taa valoisaa kesäuntaan.

uinail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < uinua. **1.** nukkua kevyesti, puolivalveilla. | Lapsi u:ee kehdossaan. Kissa loikoi auringossa silmät raollaan u:len. Viikon, utra, uinaelin, / kauan, malkio, makasin! KAL. — *Kuv.* **a.** - - suomalaisuuden henki u:i täydessä tiedottomuudessaan noiden salojen keskellä TARK. **b.** olla kätkössä, piilossa (käyttämättömänä), jhk kätkeytyneenä. | Sielun pohjalla u:evat intohimot. U:evat kyvyt. [En mene saattamaan] edes Elliä, jonka verevä olemus vaivihkaa u:ee sydämessäni KIANTO. **2.** olla haaveisiinsa vaipuneena, haaveksia, uneksia. | U:eva kaunosielu. U:evat silmät. Vaipua suloiseen u:uun. Ajatukseton u:u. - - maata pantuaan u:i hän kauan mieluisissa mietteissä PAKK. - - koska nään minä saapuvan sankarin sen, / jos-

ta unta mä u:en? LEINO. 3. *kuv.* ed. merk.-ryhmiin liittyen elottomista esineistä. | Puiston siimeksessä u:eva talo. -- yksinäinen iltatähti u:i mustan männikkökummun yläpuolella IRIS UURTO.

uinnin|opettaja *s.* **-opetus** *s.*

uin|ti[4*] *teonn.* < uida. | Harjoitella, opettaa u:tia. U:nin opetus, opettaja. U. urheiluna. 100 metrin u:nin [= uintikilpailun] voittaja. — Kuiva u. 'uimaliikkeiden harjoittelu kuivalla maalla'. — *Yhd.* heitto-, kylki-, rinta-, selkä-, vapaau.; koiran-, perhos-, sammakonu.; joukkue-, kansan-, kilpa-, maraton-, massa-, pika-, pituus-, viestinu.

uinti- us. = uima-; *urh.* kuit. yl. uinti-. **-allas** *s.* tav:mmin uima-allas. **-elin** *s.* **-ennätys** *s.* **-harjoitus** *s.* **-harrastus** *s.* **-hyppy** *s.* tav:mmin uimahyppy. **-joukkue** *s.* Kisoihin osallistuva u:emme. **-kausi** *s.* Varsinainen u. on jo loppunut. **-kilpailu** *s.* **-kurssit** *s. mon.* **-kyky** *s.* Kevättalvella kaadettujen koivujen u. on huono. **-liik|e** *s.* Käsillä tehtävät u:keet. **-maajoukkue** *s.* **-maaottelu** *s.* **-mahdollisuu|s** *s.* Maassamme pidetään u:tta kesänviettopaikan ensimmäisenä ehtona. **-maraton** *s.* vars. epävirallisessa puheessa (hyvin) pitkästä uintimatkasta, -kilpailusta. **-matka** *s.* 100 m:n u. Sai sydänhalvauksen u:lla. — Kesäiset onki- ja u:t. **-merkki** *s.* tietystä uintisuorituksesta annettava rintamerkki. **-mestari** *s.* **-mestaruus** *s.* **-mestaruuskilpailut** *s. mon.*

-uintinen[63] *poss.a.* Kevyt-, raskas-, syväu. 'kevyesti, raskaasti, syvässä uiva'.

uinti|nopeus *s.* Ihmisen, hain u. **-ohjaaja** *s.* uinnin ohjaaja. **-opettaja, -opetus** *s.* uimaopettaja, -opetus. **-paikka** *s.* Lasten kahlaus- ja u. Yksityinen, yleinen u. **-retki** *s.* **-suoritus** *s.* **-taito** *s.* **-tyyli** *s.* **-urheilu** *s.*

uinu|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** olla unessa, nukkua; vars. kevyestä unesta. | Lapsi u:u kehdossaan. Perhe u:i makeinta untaan. Talviuntaan u:va kontio. — Ei äännähdystäkään, koko kylä u:i. — *Kuv.* **a.** kuolleena, haudassa olemisesta. | U. ikuista unta. U. nurmen alla. **b.** elottomana, liikkumatta olemisesta. | Erämaa, meri, luonto u:u. Huurteessa u:va talvinen metsä. Silmuja sanotaan u:viksi l. nukkuviksi, jos ne ovat jääneet pitkiksi ajoiksi kehittymättä ja puhkeavat vasta jostakin erityisestä syystä (puussa esim. latvaosan taituttua). Salaperäisenä -- / talviyössä u:u öinen katu KOSKENN. Illoin tuulten u:essa / nukun vienoon loiskinaas LEINO. **c.** kätkössä, piilossa (us. käyttämättömänä, latenttina, heräämättömänä) olemisesta, piillä. | Muinaiskaupunki, joka nyt u:u sorakumpujen alla. Suomen maaperässä u:vien luonnonrikkauksien paljastaminen. U:va sairaus. Nuoressa sielussa u:vat voimat. Herättää jkssa u:vat haaveet, kyvyt, intohimot. Snellman tahtoi herättää u:van kansallistunnon. | Annetaan sellaisen mahdollisuuden nyt vielä toistaiseksi u. Ei maalata heti kaikkein pahinta seinälle AGAPETUS. **2.** *harv.* vaipua uneen, uinahtaa, nukahtaa, nukkua. | -- u:os äitisi lauleluun, / keinuhun vemmelpuun! LEINO. — U. kuolonuneen.

uinuja[16] *tek.*

uinuksi|ssa, -sta, -in *adv. harv.* uinuvana, unessa, nukuksissa. | Olla u. Unta harva sai, mut Hurtti tässä / varsin vaipui u:in *MANN.

uinu|ta[39] *v. harv.* uinua. | -- puut unelmissa u:aa / ja kukkaset ne tuoksuaa! KIANTO.

uinutta|a[2*] *kaus.v. harv.* -vasti *adv.* **1.** vaivuttaa uneen, nukuttaa. | -- unin tanhu ja laulu sun u:a *MANN. **2.** *3. pers.* unettaa. | [Luennoitsijan ääni] vaikutti Agricolan väsyneihin hermoihin omituisen u:vasti WILKUNA.

uisakka[15*] *s. harv.* iloinen kisailu, temmellys. | -- naisten kanssa tanssittiin ja kaikenlaista u:a lyötiin KIVI.

uisakoi|ta[31] *v. harv.* hyppiä kisaillen, ilakoiden, temmeltää, peuhata. | Varsat u:tsevat. Missä olet u:nnut taas ja kenen kanssa? KIVI.

uisakoit|ella[28*] *frekv.v.* < ed. | Tässäkö vielä u:telisimme kuin vallattomat kakarat? KIVI.

uiskel|la[28] *frekv.v. harv.* -u[2] *teonn.* = seur. | Me u:imme yli tuimain kymein KIVI. Lohi nousi u:len virran uomaa MANN.

uisken|nella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < uida. | U. rauhallisesti rantaa kohti. Sorsapoikue u:telee lahdella. Meressä u:teli torpedoidun laivan jätteitä ja ruumiita. Taivaalla u:telee vaaleita pilvenhattaroita. -- tuomion hetki oli tullut, koska tulessa u:telivat maa ja taivas KIVI. -- päivänpaisteessa u:televa metsä oli täynnä lintujen laulua WILKUNA.

uisko[1] *s. hist. kansat.* suuri (matka- ja sota)-vene. | Pitäjän u. Isoja veneitä, u.-nimisiä, näyttää suomalaisten esi-isillä olleen -- jo Kristuksen syntymän tienoilla U.T.SIRELIUS.

uista|a[2] *v.* -nta[15*] *teonn.* tav:mmin uistella.

uistaja[10] *tek.* uistelija.

uistelija[14] *tek.* < seur.

uistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< uistaa) kalastaa uistimella, vetää uistinta. | Lähtivät illan suussa u:emaan. U. koskesta lohia.

uisti|n[56] *s.* pitkän, us. lyijypainoisen siiman päähän kiinnitettävä yksi- t. useampikoukkuinen viehe, jolla pyydetään petokaloja joko sitä veneen perässä vetämällä tai veteen viskelemällä ja takaisin vetelemällä; tällainen viehe ynnä siihen kuuluva peruke, siima, paino ja kela; vrt. virveli. | U:men viehe, koukut. U:men peruke, siima, kela. Salakoiden käyttö u:men täkynä. Soutaa, vetää u:nta. Heittää u:nta. Kala ei ota u:meen. Sai u:mella kolmen kilon hauen. — *Yhd.* heitto-, vetou.; lehti-, lippa-, lusikka-, peili-, potkuri-, täkyu.; luu--, metalli-, puu-u.; ahven-, hauki-, lohiu.; tukkiu.

uistin|hauki *s.* uistimella pyydetty hauki. **-kala** *s.* Tavallisin u. on hauki. **-kela** *s.* uistimen kela. **-siima** *s.* uistimen siima.

uitatt|aa[2*] *fakt.v.* < uittaa. | U:i puunsa uittoyhtiöllä.

uit|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < uittaa. | Lapset u:televat veneitään. Koetin u:telemalla väsyttää uistimeen tarttuneen hauen vonkaleen. — Istui kivellä jalkojaan vedessä u:ellen. Turhaan sinä siimaasi u:telet, ei nyt kala syö.

uitinavanto *s. kal.* talvinuotan vedossa: laskin- ja nostinavannon välillä oleva avanto, josta nuotan salkoa uitetaan.

uit|taa[2*] *fakt.v.* < uida. **1.** U. lapsia rannalla. U.

hevoset salmen yli. Märkä kuin u:ettu koira, u:ettu rotta. U. sikaa 'melomatta ohjata venettä melalla, uittaa melaa veneen perässä'. Väsyttää uistimeen käynyt kala u:tamalla. Pojat u:tavat lätäköissä tulitikkuja. Puuarkku u:etaan paikoilleen tynnyrien varassa. U. nuottaa jään alla. U. uistintaan joessa. Istui veneen perässä kättään vedessä u:taen. U:ti pesuvaatteita vedessä. — *Erik. metsät.* kuljettaa puutavara(a) antamalla sen uida virtaavan veden mukana irrallisina puina; vrt. lautata. | U. tukit jokea pitkin sahalle. Reitti, joki on vaikea u. **2.** *kuv.* **a.** Kohtalo u:ti minua paraikaa sen verkon lähettyville, jonka silmukoihin olin tulevaisuudessa kietoutuva KIANTO. **b.** Maalissa u:ettu [= kostutettu, maaliin pistetty] sivellin. Koneen osat u:etaan bentsiinissä 'puhdistetaan (paljolla) bentsiinillä, bentsiiniin kastamalla'. - - / itkulla u:an vuoteeni / ja kastan leposijani / kuumilla kyyneleillä VK[v]. — *Erik.* selkään antamisesta, päihittämisestä. | Toisessa ottelussaan A. u:ti itävaltalaisen F:n. Semmoisen puolihupsun kehujan minä kyllä u:an KATAJA. **c.** *ark.* = 1. soluttaa 2, muiluttaa. | U. jk uutinen sanomalehtiin. - - käsitys, joka sitten hiljoilleen on u:ettu maailmaan muka lopullisena totuutena AGAPETUS. - - kaikkia maankiertäjiä u:etaan taloon minun selkäni takana WALTARI.

uittaja[16] *tek.* Hevosen u. — *Erik. metsät.* uittotavaran omistaja; uittoalan ammattimies; vrt. lauttaaja.

uittamaton[57] *kielt.a.* Uitettu ja u. puutavara.

uit|to[1*] *s.* **1.** uittaminen. | Hevosten u. saareen. — Vars. *metsät.* vrt. lauttaus. | Puutavaran, tukkien u. U:ot ovat alkaneet. Olla töissä u:olla 'uittotyömaalla'. N. lähti keväällä u:oille eikä ole vielä palannut. — *Yhd.* tukinu.; joki-, järvi-, kymi-, puro-, virtau.; kevätu.; kiinto-, seka-, yhteisu. **2.** *kal.* talvinuotan vedossa: salko, jolla nuottaa uitetaan avannosta toiseen.

uitto- us. *metsät.* **-|aika** *s.* Sahatukkien uppoamisprosentti riippuu puiden laadusta ja u:ajan pituudesta. **-aukko** *s.* Padon u. **-avan|to** *s. kal.* Talvinuotalla käytetyt u:not ovat salon pituuden päässä toisistaan. **-haka** *s.* keksi. **-hanko** *s. kal.* hanko, jolla talvinuotan uittosalko kuljetetaan jään alitse avannosta toiseen. **-häviö** *s.* puutavaran määrän väheneminen ja laadun huononeminen uitettaessa. **-joki** *s.* **-jätkä** *s.* uitto(työ)mies (Lapissa). **-kalusto** *s.* Uittoyhtiön u. **-kanava** *s.* tav. uittomatkan lyhentämiseksi t. uiton helpottamiseksi rakennettu oikaiseva, avonainen uittoväylä. **-kau|si** *s.* Kesän u:tta varten hankittu puumäärä. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* U. väylä, joki, koski. Vesiväylän u:suuden parantaminen. **-kouru** *s.* = uittoruuhi. **-kuljetus** *s.* Puutavaran u. **-kunto** *s.* Vesiväylän saattaminen u:on. **-kustannukset** *s. mon.* Puutavaran hakkuu-, veto- ja u. **-köysi** *s.* **-lait|e** *s.* vrt. uittorakenteet. | U:teiksi sanotaan väliaikaisia, vain uiton ajaksi uittoväylään tai sen rannoille tehtyjä uittotyötä helpottavia laitteita. **-lanka** *s.* uittorakenteissa yms. käytetty teräslanka. **-luukku** *s.* Padon u. uittokourun alkamiskohdassa. **-maksu** *s.* Uittoyhdistyksen perimät u:t. **-matk|a** *s.* Lyhyillä u:oilla on uittotappio pieni. **-merkki** *s.* uitettaviin puihin lyötävä omistajan ilmaiseva merkki. **-miehistö** *s.* Jokiuitossa u. liikkuu etupäässä veneillä eikä rantoja pitkin kuten purouitossa. **-mie|s** *s.* **1.** *metsät.* uittotyön tekijä, vars. uittotyömies, tukkimies. | Keksi on jokaisen u:hen tärkein työväline. **2.** *kal.* talvinuottaa vedettäessä nuottueen mies, joka uittaa nuottaa jään alitse. **-paik|ka** *s.* Hevosten u. — U:oille ajetut tukit. **-pato** *s.* pato, jonka avulla uitoissa säännöstellään vedenkäyttöä ja kootaan vesi haluttuun väylään. **-piiri** *s.* piireistä, jollaisiin uittoväylät on jaettu uittokustannusten jakamiseksi tasapuolisesti uittotavaran omistajien kesken. **-puro** *s.* **-puu** *s.* uitettava puu. **-päällikkö** *s.* Kajaanin Uittoyhdistyksen u. Pyhäjoen u.

uitto|rakenteet *s. mon.* uittoväylään t. sen rannoille uittotyötä helpottamaan tehdyt pysyväiset rakenteet; vrt. uittolaite. | U:rakenteita ovat säästö- ja uittopadot, uittokourut, pohjalavat, ohjeseinät, uittotavaran siirtolaitteet jne. **-reitti** *s.* Pitkä, koskinen u. **-ruuhi** *s.* vesiväylään rakennettu kouru, jota pitkin puut uitetaan esim. kivikkoisen t. kovin jyrkän kosken kautta t. ohi t. voimalaitoksen sivuitse, uittokouru, -ränni, tukkiruuhi, -ränni. **-ränni** *s.* = ed. **-salko** *s. kal.* salko, jolla nuottaköyttä kuljetetaan jään alitse uittoavannosta toiseen. **-sulku** *s.* Kanavan u. **-sääntö** *s.* säädökset, jotka koskevat uittoa tietyssä vesistössä t. sen osassa sekä uittajien oikeuksia ja velvollisuuksia. **-tavara** *s.* uitettava puutavara. | Niputtamaton ja niputettu u. Suisteet ohjaavat vettä ja u:a tiettyyn suuntaan väylässä. U:n erottelupaikka. **-teitse** *adv.* uittamalla. | U. kuljetettava puutavara. **-tekniikka** *s.* **-teknologia** *s.* **-tilasto** *s.* **-tunneli** *s.* uittoa varten rakennettu tunnelikouru; vrt. uittoruuhi, -kouru. | Näsijärvestä johtaa u. Pispalanharjun läpi Pyhäjärveen. **-|työ** *s.* Metsien hakkuu-, ajoja u:työt. Olla u:töissä. **-työläinen** *s.* uittotyömies. **-työmaa** *s.* Lapin u:t. **-työmies** *s.* **-työnjohtaja** *s.* **-työntekijä** *s.* **-työväki** *s.* Metsä- ja u. **-vene** *s.* uittotöissä käytetty tavallista soutuvenettä vahvempitekoinen vene, tukkivene. **-verkko** *s. kal.* myötävirtaan kulkeutuva verkko, saarua. **-ve|si** *s.* puiden uittoon tarvittava vesi; vesi, jossa puita uitetaan. | Padota järvi u:den kokoamiseksi. **-väline** *s.* U:itä ovat mm. keksi l. uittohaka, erilaiset siteet ja köydet, ankkurit, veneet ja niputuslaitteet. **-väylä** *s.* vrt. lauttausväylä. | U:ksi sopiva puro. Kemijoki on tärkeä u. Ajaa puut u:n varteen. U:n perkaustyöt. **-yhdistys** *s.* yhdistys, jollainen uittotavaran omistajien on v:n 1902 vesioikeuslain mukaan perustettava, milloin uitto on lain mukaan toimitettava yhteisuittona. | Kemijoen u. **-yhtiö** *s.* **-yksik|kö** *s.* uittosäännössä määritetty yksikkö, joiden mukaan uittokustannukset jaetaan yhteisuittoon osallistuneiden puutavaran omistajien kesken. | Kappalemäärään, kuutiomäärään perustuvat u:öt.

uiui *interj.* ks. ui.

uiva[11] *partis.* ks. uida, vars. 1.b ja d. **-telakka**[84] *s.* (tav. ⌒) ks. uida 1.d; vrt. kuivatelakka.

uivelo[2] **1.** *s.* Mergus albellus, koskelon sukuinen mustan ja valkoisen kirjava, jokseenkin lyhyt-

nokkainen, koskeloita pienempi sorsalintu. **2.** *deskr.a. kans.* heiveröinen, hidas ja hiljainen, saamaton, nahjusmainen. | Isäntä on nuori, vaikka harvinaisen u. ja niuhasanainen KIANTO. — *S:sesti.* Tyttö oli pienenä heikko u. Ei semmoisesta miehen u:sta ole rintamalle. - - meitä, mammanpoikia, härnättiin tytöillä, joissa asioissa olimme mahdottomia, u:ita KIANTO.

ujel|taa[5] *onom.v.* -lus[64] *teonn.* vars. jatkuvasta korkeahkosta, valittavasta äänestä, jonka korkeus ja voimakkuuskin epätasaisesti vaihtelevat: viheltää, vinkua, vonkua, ulvoa; voivotella, vaikertaa, valittaa, uikuttaa. | Tuuli u:taa nurkissa, puhelinlangoissa. Luodit ja sirpaleet u:sivat korvissa. Kranaatit u:sivat [= lensivät ujeltaen] ylitsemme. — Ui... juijui! u:taa hän surkealla äänellä LEHT. Tännepäin, tännepäin! u:si Kalle, jonka voimat nyt alkoivat olla tyyten lopussa JÄRVENT.

ujo[1] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** arka esiintymään, josta on kiusallista herättää huomiota, jonka on vieraiden seurassa vaikea esiintyä vapaasti, luontevasti ja joka helposti joutuu hämilleen, tuntee olonsa vaivautuneeksi, (liiaksi) takaalalle vetäytyvä, (liian) häveliäs, kaino, arka ja hiljainen; vrt. vaatimaton. | U. joukossa, tyttöjen seurassa. U. puhumaan, esittämään asiaansa. Liian u. esiintyäkseen yleisön edessä. Vieraiden läsnä ollessa saamattoman u. U. koulupoika, maalaistyttö. U. ja arka oppilas. U. käytös, katse, hymy, kysymys, toivomus. Esiintyä, hymyillä, vastata kysymykseen u:sti. Jäi u:sti ovensuuhun. Häntä vaivaa voittamaton u:us. Voita u:utesi! **2.** joka arasti varoo kaikkea epäkohteliasta ja säädyllisyyttä loukkaavaa, kaino, häveliäs; *ylät.* myös: viaton, puhdas, siveä. | U. ja hurskas kuin nuori nunna. Punastua u:sti. Luoda katseensa u:sti maahan. Pojan aran u:t lähentely-yritykset. U:t rakkaudenhaaveet. - - ja laulaisin lauluni u:immat, / pojan tuntehet punastuvat LEINO. - - uhkeudessaankin niin u:n näköinen povi SILL. [Kiveliö] ikään kuin u:na seisoi nuoressa lehdessään KATAJA. **3.** *kuv.* Maasta pilkottava u. oras. - - siitä jatkuu ainoastaan u. suksen latu AHO. - - vihdoin jo pilkisteli valon säteitä arkoina ja u:ina matalalta taivaanrannalta IVALO. [Taivaalle] oli ilmaantunut ennen pimeän tuloa keväinen u. sinerrys HELVI HÄMÄLÄINEN.

ujoil|la[29] *frekv.v.* ujostella. | U:evat tytöt. Hämillinen, u:eva katse. Sai hiukan u:len sanotuksi asiansa. Kertoi avioelämästään turhia u:ematta.

ujoinen[63] *a. harv.* ujo.

ujokatseinen *a.* U. tyttö.

ujoksua[1] *v.* tav:mmin ujostella.

ujon|lainen[63], **-puoleinen** *a.*

ujost|aa[2] *v. harv.* **1.** ujostella. | Lapsi u:aa vieraita. **2.** *3. pers.* ujostuttaa. | Yksityistä ei u:a, ei arveluta LINN.

ujostelemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* Reipas ja u. poika. U. käytös, vastaus. Kasvoilla u. röyhkeys. Katsella jkta u:tomasti silmiin. Käytöksen u:tomuus.

ujostelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ujosteleva.

ujostel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* käyttäytyä ujosti, kainostella, häpeillä, arastella, kursailla. | Lapsi u:ee, kun on vieraita. Vastasi u:len. Esiintyi anteeksi pyydellen ja u:evana. U. jkta, vieraita. U. puhua vierasta kieltä. Vapaasti ja u:ematta. Käy vain u:ematta pöytään! [Sahti] vapautti pian kaikista turhista u:uista SILL. — *Kuv.* Pureva viima tunkeutui u:ematta monien vaatekertain läpi HAANPÄÄ.

ujostu|a[1] *v.* -s[64] *teonn.* tulla ujo(mma)ksi, joutua hämilleen. | Käänsi u:neena päänsä poispäin. Poskilla u:ksen puna. — *ujostuksissa(an* (adv.) ujostuneena. | Johanna tuli juuri ulkoa punoittaen kiireissään ja u:ksissaan RAILO.

ujostutt|aa[2*] *v., 3. pers.* saattaa ujoksi, kainostuttaa. | Esittely u:i poikia. Minua u:aa sanoa asiaani. — Pyrki hiukan u:amaan ja pelottamaankin.

ujott|aa[2*] *v., 3. pers.* ujostuttaa. | Minua u:aa 'tunnen itseni ujoksi'. Ihan u:i mennä kysymään asiaa.

uju|a[1] *v. kans.* **1.** venyä. | Nahkahihna u:u kosteana vedettäessä. Petäjä u:u [sopimattomalla maalla] hoikaksi ja pitkäkaulaiseksi AHO. Viirisalko piteni [hämärässä] pitenemistään, u:en ylös taivasta kohti RAILO. **2.** uida. | - - tunturien elo [= porolauma] u:u toiselle rannalle PAULAH. [Höyrylaiva] u:u tyventöön I.K.INHA. — [Viittatie] u:u pitkin talvista ja viimaista järvenselkää RAILO. Ne [ajatukset] u:ivat esiin eräistä leikillisiksi tarkoitetuista lausumista HAANPÄÄ. **3.** heiketä, surkastua, huveta. | Jopa olet vähään u:nut! KARHUM. Keskustelu oli u:nut laihaksi ja uhkasi kokonaan katketa AHO.

ujut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | [Loimijoki] u:teli tulvavetensä kohti Kokemäkeä HAARLA.

ujut|taa[2*] *fakt.v.* < ujua. | Lykkäsi sitten leukansa eteenpäin, u:ti niin pitkälle kuin nikamat suinkin sallivat LEINO. - - Kekrinlahti, johon - - huvimatkailijat mielellään veneensä tai laivavähäisensä u:tavat aivan sen viimeisille perille asti AK. — *Kuv.* = uittaa 2.c. | Sai u:etuksi sanomalehtiin harhauttavia tietoja.

ujuttautu|a[44] *refl.v.* < ed. | - - veneet u:ivat selälle päin tyynessä aamussa HAARLA.

ukaas|i[6] *s.* keisarin t. hallitsevan senaatin Venäjällä t. Suomessa keisarivallan aikana antama määräys; nyk. *leik.* yl. määräys, käsky. | Keisarillinen u. Vuoden 1736 u., jolla keisarinna Anna lupasi Viipurille privilegiot. — Jakeli käskyjä ja u:eja kuin mikäkin sotapäällikkö. Isä antoi pojille ankaran u:in, etteivät he saaneet myöhästyä.

uki|sta[41] *onom.v.* -na[14] *teonn.* urista, ökistä, öhkiä. | Unissaan u:seva lapsi.

ukkeli[5] *s.* tuttavallisessa puheessa, joskus hiukan väheksyen, mutta ei varsinaisesti halv. pienestä ukosta; myös yl. miekkonen, mies. | Pieni, harmaapartainen u. Isäntä oli vielä ketterä u. — Iloinen, hilpeä, huoleton u. Hei u:t, lähdetään jo! Määttä-niminen u. se meitä lyseolaisia voimistelutti KIANTO.

ukki[4*] *s. kans.* **1.** ukko. | Joulupukki, joulupukki, / valkoparta, vanha u.! AK. — *Yhd.* isäu. **2.** isoisä. | Äidin, Liisan u. [Hänellä] näkyy olevan

perintöä ukiltaan ulkonaisesti vartalo ja käyntitapa PAKK.

ukko[1*] *s.* **1.** iäkäs, vanha mies, äijä. | 90-vuotias u. Vanha, kumara, valkohapsinen, pitkäpartainen u. Tutiseva, kärisevä u. Ukon käppyrä, turilas. Jäyhä ukon karilas. Sinähän laahustat kuin raihnas u. Mäkelän u. N. oli jo 60-vuotiaana voimaton ja kivulloinen u. Hän ei ole vanha mies, vaikka näyttää jo ukolta. — Vars. *leik.* nimen edessä. | U. Lönnrot, Snellman. U. Nooa. — *Yhd.* karjalais-, lappalais-, maalais-, savolaisu.; kala-, kalastaja-, kerjäläis-, kyyti-, poppa-, ruoti-, rätti-, tietäjä-, verkkou.; kontti-, partau. **2.** laajentunutta käyttöä. **a.** *ark.* isästä. | On kysyttävä ensin ukolta lupa. — *Yhd.* isäu. **b.** *ark.* aviomiehestä: äijä. | Sano ukollesi terveisiä! Mielistelee toisten u:ja. Älä nyt, u. kulta, hermostu! Olipa kerran u. ja akka - -. Olipa köyhästä Lassista tullut nyt rikas mies ja kuninkaan tyttären u. KS. **c.** *kans.* isoisä, ukki. | Paitsi mummoa ja tätiäsi kävivät u. ja setäsi sinua usein katsomassa HEPOR. **d.** vars. *kans.* koiraseläimestä, uroksesta. | Se on teeri ja kaunis u. onkin. Talviunestaan herätetty u. [= uroskarhu] mörähteli vihaisesti pesänsä suulla. **e.** U. kruunu, u. valtio 'valtio (omistajaksi, isännäksi ajateltuna)'. Olla u. kruunun palveluksessa. — Kuun u. 'kuu-ukko'. U. talvi 'talvi (vanhaksi ukoksi kuviteltuna)'. U. Halla. **f.** (tytölle sattunut) kaatuminen t. kuperkeikka hiihtomäessä, tav:mmin akka. | Saada, ottaa mäessä u. **3. a.** vanhaksi mieheksi kuviteltu haltija. | Metsän, mannun, vuoren u. U. Tapio. Ahto, aaltojen kuningas, / ve'en u. ruohoparta KAL. **b.** (pakanuuden aikainen) ylijumala; ukkosen jumala, ukkonen. | Oi U., ylijumala, / pilven-päällinen jumala! KAL. Ylätuvan, yläpihan u. (kans. leik.). Taivaan u., varjele minua! KIVI. — U. jyrisee, käy. Ukon ilma 'ukonilma'. Ukon tuli, valkea 'salama'. - - puut ovat ukon kaatamista hongista pilkotut AHO. — *Erik.* eräiden kasvien nimissä. | Ukon kaura, ruttojuuri, tatar, tulikukka. **4.** vars. *ark.* mies, äijä. | Maan u. 'maalaismies'. Ukot Helsingissä olivat toista mieltä. Ulos joka u.! Kilpailuun otti osaa toista sataa u:a. Siellä oli u:a ja akkaa tuvan täydeltä. Siihen pystyy u. kuin u. 'joka mies, jokainen, kuka hyvänsä'. N. ohitti ukon toisensa jälkeen ja tuli voittajana maaliin. Olkoon vaikka u. mustalainen [= kuka hyvänsä]! [Olin päässyt vieraaksi] perheeseen, johon ei niin vaan joka u:a tuotukaan SILL. Me olemme täällä vain yksinkertaisia korven u:ja, turpeenpuskijoita, poromiehiä KIANTO. Juoppohullu näkee pikku u:ja (tav. ⌣). — *Yhd.* maanu.; puli-, sätky-, vieteriu.; lumi-, olki-, peruna-, piparkakku--, puu--, savi-, vehnäsu.; pikku-u. **5.** *ark.* tuttavallisesti perheen isästä, isännästä, päälliköstä, liikkeen johtajasta, vanhasta opettajasta, rovastista, laivan kapteenista jne. | U. tulee itse mukaan. Jos vain ukon silmä välttää. Siinä tapauksessa, että u. antaa luvan. Vihkimisen toimitti itse u. rovasti. U. vallesmannin luvalla. Suomen Joutsenen u. 'päällikkö'. **6.** avarammin ja *kuv.* **a.** vaaja. | Otavan laskua varten kalastajat löivät rantaan pystyyn ukot. **b.** paaluke, diktaali. | U:ja käytetään syvässä vedessä laiturirakennuksissa, laivojen, tukkilauttojen, loistojen kiinnityspaaluina yms.

ukko|etana *s.* Limax maximus, suurin Suomessa elävä etana. **-hauki** *s.* hyvin iso hauki. | Uistimeen tarttui oikein u., 10-kiloinen peto. **-herra** *s. kans.* tukkisavotan, työmaan esimies, pomo; suuri herra. **-|ikä** *s.;* myös *lääk.* miesten seniilistä iästä. | U:iässä oleva mies. Seitsemäs vuosikymmen ei ollut N:lle suinkaan u:ikää, vaan kypsyyskautta. **-karhu** *s.* iso uroskarhu. **-koti** *s.* miehille tarkoitettu vanhainkoti. **-kruunu** *s.* par. ⌢; ks. ukko 2.e. **-kuus|i** *s.* vanha ja suuri kuusi. | Vanhan u:en juurelle oli kyhätty hätihätää havumaja TOPPILA. **-köntys** *s.* ukon köntys. **-lahna** *s.* hyvin iso lahna. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vanhusmainen, seniili. | N. alkaa tulla u:seksi. **-mansikka** *s.* Fragaria moschata, puutarhoista villiytynyt mansikka(laji), jonka kukat ja hedelmäpohjus ovat isommat kuin ahomansikan; *puhek.* myös hyötymansikasta. **-mauseri** *s. ark.* suurikaliberinen mauseri. **-metso** *s.* urosmetso. | U. ja koppelo. **-mie|s** *s.* **1.** *harv.* vanha mies, ukko. | U:hen ikään ehtinyt. **2.** *leik.* naimisissa oleva mies, akanmies. | Nuori u. U:sten ja poikamiesten välinen köydenvetokilpailu. **-mänty** *s.* vrt. ukkokuusi. | - - u:jen köykkyisillä kämmenillä kököttivät tuiskuilla kasaantuneet lumiläjät TOPPILA.

ukko|nen[63] *s.* **1.** *dem.* mieshenkilöstä, myös ikään katsomatta. | Nuokahtelee siellä täällä jonkun u:sen väsynyt pää AHO. — Vars. *ukkoseni* leik. puhuttelusanana. | Älähän kehu, u:seni. — *Erik.* **a.** aviomiehestä. | U:seni on tavallaan kyllä rehellinen mies *TARK. **b.** *myt.* ukko, ukkosen jumala. | Ukolle eli u:selle uhrattiin talon paras lammas. **2. a.** ilmasähkön purkaus, johon liittyy valoilmiö (salama) ja ääni (jyrinä), pitkäinen. | U. jyrisee, käy. U:sen jyräys, jylinä. U. iskee jhk. U:sen sytyttämä tulipalo. U:sen tappama eläin. U:sen vaaja 'salama'. Zeus oli taivaan ja u:sen jumala. - - rakeita sataa ja u. pauhaa KIVI. — *Kuv.* Jkn ääni jyrisee, jylisee kuin u., u:sena. Kiroili kuin u. Tykkien u. jylisi taukoamatta. Putosi alas kuin u:sen iskemänä. Uutinen iski miesjoukkoon kuin u. 'teki tyrmistyttävän, järkyttävän vaikutuksen'. Taistelun u. lähestyi yhä. **b.** ukonilmaa enteilevästä ilmasähkön runsaudesta. | Ilmassa tuntuu olevan u:sta. — *Kuv.* vrt. sähkö, kuv. | Tilanne oli jännittynyt, ilmassa oli u:sta. Jkn katseessa on u:sta. Isäkin on hyvä sana, / mutta siihen kertyy joskus u:sta KAILAS. **c.** ukonilma. | U. nousee. Tulee, on u. Enimmän on u:sia heinäkuussa. Pelätä u:sta. **d.** *yhd.* Kumpu--, lämpö-, massa-, pyörre-, rintamau.; kevätu.

ukko|paha *s.* myös ⌢. | Tutiseva u. **-parka** *s.* myös ⌢. **-rahjus, -raiska** *s.* myös ⌢. **-rovasti** *s.* ks. ukko 5. | Itse u. toimitti vihkimisen. **-rukka** *s.* myös ⌢. | Ihan tuli sääli u:a. **-rähjä** *s.* Nukkavieru u.

ukkosen|ilma *s.* ukonilma. **-isku** *s.* salamanisku. | Talo syttyi u:sta palamaan. **-johdat|in** *s.* koje, jolla rakennuksia ja muuta omaisuutta pyritään suojaamaan salamaniskuilta, ukonsyötti. | U:-

timena on tavallisesti suojeltavan rakennuksen yläpuolelle kohoava metallikärki, joka on metallijohdinta pitkin johtavassa yhteydessä maahan. **-jumala** *s.* Skandinaavien u. Tor. **-jylinä, -jyly, -jyrinä, -jyry, -jyrähdys** *s.* **-kuuro** *s.* ukkoskuuro. **-nuoli** *s.* ukonnuoli. **-palvonta** *s.* **-tul|i** *s.* salama. | V. 1880 kirkko syttyi u:esta. **-vaaja** *s.* = ukonvaaja.

ukkos|ilma *s.* ukonilma. | Ankara u. **-ilmiö** *s.* U:n tieteellinen selitys. **-johdatin** *s.* par. ukkosenjohdatin. **-jumala** *s.* **-kuuro** *s.* Raju u. U:n mentyä ohi jatkettiin matkaa. **-luontei|nen** *a.* U:sia sateita Etelä-Suomessa. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Kuului u:sen kova ääni. **-myrsky** *s.* Paikkakunnalla riehui ankara u. **-nokka** *s. metrl.* ilmanpainekäyrään ukkossäällä syntyvistä pienistä epäsäännöllisistä nousuista. **-pauhu** *s.* ukkosen pauhu. **-pilv|i** *s.* U:et ovat mahtavia, korkeita pilvivuoria, joissa tavallisesti tapahtuu sähkönpurkauksia. Musta, synkkä, uhkaava u. U:et nousevat vastatuuleen. — *Kuv.* Seisoivat vastakkain uhkaavina kuin u:et. Jku on kuin u. 'vihainen, suuttunut'. N. saapui uhkaavana u:enä. Isän otsalle nousi u. [Eukon silmistä] katsoi häntä vastaan rangaistuksen uhkaava u. KIVI. Idän taivas peittyi syksyllä 1939 uhkaaviin u:iin. **-purkaus** *s.* ukkosen purkaus. **-pyörre** *s.* **-päivä** *s.* Kesän ankarin u. **-rintama** *s. metrl.* U:n laajuus ja etenemisnopeus. **-sa|de** *s.* U:teet raikastavat ilman. **-sarv|i** *s. sähk.* U:et ovat ylijännitevarokkeina käytettyjä laitteita, joista toinen on kytketty suojeltavaan laitteeseen, toinen sopivan tasoitusvastuksen välityksellä maahan. **-suoja(laite)** *s. sähk.* laite, jonka tarkoituksena on johtaa ukkospilven sähkö suojajohtoja myöten maahan. **-sähkö** *s.* **-sää** *s.* Ankara, tuhoisa u.

ukkost|aa[2] *v. yksipers.* Satoi ja u:i 'kävi ukkonen, jyrisi ja salamoi'.

ukkos|vaaja *s.* = ukonvaaja. **-vaara** *s.* ukkosen tuhojen vaara. | U. on pienempi kaupungeissa kuin maalla. **-vaaru** *s. harv.* ukkospilvi. | Hän myös kuormittaa pilvet kosteudella ja hajottaa välähtelevät u:nsa VT. **-varoke** *s.* ukkossuojalaite. **-yö** *s.* **-ään|i** *s. kuv.* Karjaista, komennella u:ellä.

ukko|teeri *s.* urosteeri. **-vaari** *s. kans.* isoisä, ukki, ukko. **-vanhus** *s.* vanha ukko. **-varvas** *s.* isovarvas.

ukon|hattu *s.* Aconitum, leinikkikasvien heimoon kuuluvia kookkaita, isokukkaisia, myrkyllisiä ruohoja, vars. A. napellus, yleinen koristekasvi. **-ilma** *s.* ilma, jolloin käy ukkonen, ukkosilma, ukkonen. | Ankara, raju, öinen u. U:n tuhot. U:a seurannut raesade. — *Kuv.* myrsky. | Nousee vielä ankara u., kunhan isä kuulee asiasta. **-isku** *s.* ukkosen, salaman isku, salama. | -- räikyvät u:t ja sokaisevat salamat PÄLSI. **-jylinä, -jyly, -jyrinä, -jyry** *s.* ukkosen jylinä jne. **-kaura** *s.* Avena strigosa, pelloilla viljan seassa kasvava 0,5—1 m pitkä heinä. **-kivi** *s.* kvartsi, piikivi. **-koira** *s. kans.* kehrääjän toukka, ukonmato. **-koren|to** *s.* U:not 'Aeschna, isoja, komeita korentoja'. **-kuukunen** *s.* Bovista lycoperdon, isokokoinen kuukunen l. maamuna. **-kuuro** *s.* ukkoskuuro. **-lahna** *s.* = hedelmälahna. **-mato** *s. kans.* = ukonkoira. **-nauris** *s.* Erysimum, ristikukkaisiin kuuluvia karvaisia ruohoja t. varpumaisia kasveja. **-nuoli** *s.* = ukonvaaja. | Silloin tällöin lävisti kirkas, sinipunertava u. pimeyttä AK. **-palko** *s.* Bunias orientalis, ristikukkaisiin kuuluva korkeahko keltateriöinen ruoho. **-parta** *s.* Nardus stricta, laihoilla niityillä kasvava matala, monivuotinen heinä, jonka lehdet ovat melkein pistävät, tähkä pysty ja hyvin kapea, takkuheinä, jussinparta, jäkki. **-pilvi** *s.* ukkospilvi. | -- mieleni on kuin u. synkeä ja kamoittava KIVI. **-putki** *s.* Heracleum, putkikasveja, vars. H. sphondylium, pihoilla, teiden varsilla yms. kasvava pitkä, karheakarvainen putki. **-sieni** *s.* Lepiota, syötäviä helttasieniä, joiden heltat ovat valkoiset, kanta renkaallinen. | Korkea u. (Lepiota procera) on komeimpia sieniämme. **-syötti** *s.* ukkosenjohdatin. **-taltta** *s.* = ukonvaaja 1. **-tatar** *s.* Polygonum lapathifolium, pelloilla, asuntojen ympärillä ym. kasvava suikealehtinen tatar. **-tuhnio** *s.* = (ukon)kuukunen. **-tul|i** *s. kans.* salama, ukkostuli. | -- u:et viileksivät maata LEINO. **-vaaja** *s.* **1.** kiviase, vars. kivikirves t. -taltta, joka kansan keskuudessa vallinneen käsityksen mukaan on pudonnut maahan salaman mukana, ukkos(en) vaaja, ukonnuoli, -taltta. | U. oli tärkeä taikakalu. **2.** *ylät.* salama. | Puun pirstaa u. / ja silmät sokaisee JYLHÄ. Välkähtäin kuin u. / iski sanas salamoiva A.KOUTA. **-vakka** *s. myt.* vakka, jossa uhri tuotiin ukolle. **-vasama** *s. ylät.* salama. | Niin kuin u. olisi samana hetkenä piirtänyt hänen selkärankaansa pitkin LINN.

ukraina[15] *s.* ukrainalaisten kieli, vähävenäjä.

ukrainalai|nen[63] *a.* ja *s.* U. nainen, ennustaja. U:set 'Lounais-Venäjällä asuva itäslaavilainen kansa, vähävenäläiset, ruteenit'.

uks|i[50] *s.*, vars. *kans. ylät.* ovi. | Tuvan u. Avata, sulkea u. -- saattoi vanhan Väinämöisen, / -- / oman u:en aukomille, / oman kynnyksen etehen KAL. — *Kuv.* Taivaan, kuolon u:et. Tiedon u:et. -- on suljettu mulle jo taivas tuo / ja kiini on onnen u:et LEINO.

ukulele[9] havaijilainen kitaran tapainen 4-kielinen soitin.

ukuli[5] *s. kans.* pöllö. | -- silmät pystyssä kuin u:n silmät KIVI. — *Kuv.* -- on mulla kaksi poikaa: toinen u:na tässä edessäni töllöttelee KIVI.

ula[11] *s. puhek.* ula-aallot, -alue. | Kuunnella u:a.

--aallot *s. mon.*, vars. *rad.* ultralyhyet radioaallot, metriaallot.

U-laakso *s. maant.* ruuhilaakso.

ula-alue *s. rad.* Radiovastaanottimen u.

ulaani[6] *s.* ratsumies, jonka pääaseena on peitsi. — Sotilasslangissa: ratsuväen sotilas;)(mosuri. **-rykmentti** *s.*

ula-|antenni *s. rad.* ula-aaltoja vastaanottava (us. vastaanottimen sisään rakennettu) antenni. **-asema** *s. rad.* ula-aalloilla toimiva radioasema.

ulah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Susien u:telu. Jää halkeilee pakkasella u:dellen. Saksofonit u:telivat korvia särkevästi.

ulah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < ulista. | Koira u:taa. Kuului surkeita u:duksia. Älä hiidessä! u:taa Lindström TALVIO.

ula|laite *s. rad.* vastaanottimeen liitetty (lisä)-laite, joka tekee mahdolliseksi ulalähetysten

vastaanoton. **-lähety|s** *s. rad.* Yleisradion u:kset. **-ohjelma** *s. rad.*

ulap|pa[15*] *s.* järven t. meren selkä, jonka yli näköala on ainakin yhteen suuntaan rannaton, selkämeri. | Meren, järven u. Aava, avoin, rannaton, myrskyävä u. Laiva halkoo u:paa. Kaukana u:alla. — Avarammin ja *kuv.* | Edessä aukeni jäinen u. Ilman, taivaan, avaruuden u:oilla. - - elämän u:oilla haaksirikkoon joutuneet AHO. [Luovia] hämärän kaipauksen rannattomilla u:oilla LEINONEN.

ulappa|pääskynen *s.* Hydrobates pelagicus, hiukan varpusta pienempi myrskylintu. **-saari** *s.* meren ulapalla oleva yksinäinen saari. **-ve|si** *s.* Syvät u:det. U:den kala.

ularadio *s.* tav. = ulavastaanotin.

U-lasi *s.* ultravioletteja valonsäteitä läpäisevä lasi.

ulavastaanotin *s. rad.* vastaanotin, jossa on ula-alue.

ulet|tua[1*] *v. kans.* ulottua. | Jk u:tuu kattoon asti, seinästä seinään. Käsivarret eivät u:tuneet puun ympäri. Aidan yli u:tui juuri ja juuri kurkistamaan. — *Abstr.* ja *kuv.* Haudan toiselle puolen ei lain koura u:u. Mihinkä tässä yhden miehen voimat u:tuvat? ALKIO. — *ulet|tuvilla, -tuvilta, -tuville* (adv.) ulottuvilla. | Olla käden, pyssyn u:tuvilla. Teräaseita ei saisi jättää lasten u:tuville 'saataviin'.

uli|sta[41] *onom.v.* -na[11] *teonn.* verraten korkean, jatkuvan, vars. valittavan t. vihlovan äänen aikaansaamisesta, valittavalla äänellä itkemisestä: vonkua, vinkua, volista, ujeltaa, uikuttaa, uikertaa, ulvoa, kiljua, vaikertaa. | Koiranpentu u:see oven takana. [Saaliin nähtyään koirat] eivät enää haukkuneet, vaan huutivat, kohti kurkkuaan u:sivat AHO. U. tuskasta, pelosta. Alkoi surkealla äänellä u. Itkeä u:sten. Älä nyt vain rupea u:semaan [= itkemään]! Hiljainen itkun u:na SILL. Katsomo ulvoo, u:see, kiehuu ja kiemurtelee M.JUKOLA. — Saksofoni, sumusireeni u:see. Oven saranat u:sevat. Kranaatit lensivät u:sten ylitsemme. | Äkkiä ilma alkaa u. Keskitys tulee! E.PALOLAMPI. Syystuuli u:see. — *Yksipers.* Ulkona vinkuu ja u:see.

uljail|la[29] *v. harv.* -u[2] *teonn.* uljastella. | "Minä kyllä uskallan", u:i poika. Mäen töyryllä u:i komea talo. Kulki jalopeura taas terveenä ja u:i itsekseen ja tuumi: "Minä - - olen väkevin maailmassa enkä pelkää mitään" KS.

ulj|as[66] *a.* -aasti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** urhea, urhoollinen, peloton, rohkea, sankarillinen. | U. mies, sankari, taistelija. U. vastustaja. U. luonne. U:uudestaan tunnettu päällikkö. Heimon sotainen u:uus. Osoittaa taisteluissa u:uutta. Varuskunta puolustautui u:aasti. **2.** uhkea, upea, komea; ylellinen; suurellinen. | Terve ja u. nuorukainen. U. oli Ollikin katsella TALVIO. Voimistelijan u. vartalo. U. turkki. U. linna, silta. N:n talo on paikkakunnan u:aimpia. U. valtamerilaiva. U. koski, putous. U. maisema, näköala. Keihäs teki u:aan kaaren ja putosi 75 metrin päähän. U:aasti aaltoileva tukka. — U. illallispöytä. U:aat pidot. — U:aat unelmat. Kaikki u:aat suunnitelmat raukenivat tyhjään. U. uhma-asenne. Tuo oli jo u:asta puhetta, totisesti! **3.** ed:iin liittyen: komea ja peloton, ylväs. | U:aan kotkan lailla. Roturatsun u. asento. Käynti u. kuin kuningattarella. U. katse, katsanto. Piti päänsä u:aasti koholla. Ajatuksen vapaa, u. lento.

uljas|liikkeinen *a.* U. juoksijaori. **-luonteinen** *a.* Voimakas, u. nuorukainen. **-ryhtinen** *a.* U. kaunotar, urheilija. U. ratsu.

uljasta|a[2] *v. harv.* Kivellä: rohkaista. | - - u:mme itseämme vihaisella laululla.

uljastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* esiintyä muka uljaasti, ylvästellä, mahtailla, komeilla, levennellä, pöyhistellä. | U. miekka kourassa. Rautahaarniskoissaan u:evat ritarit. Puhua rennon u:evaan sävyyn.

uljastu|a[1] *v. harv.* tulla uljaa(mma)ksi, rohkaistua. | - - tuost' uros u:i, / mies miestyi sorja LEINO.

uljasvartaloinen *a.* Olympiajoukkueen u. lipunkantaja.

ulko 1. *s. vaill.* Koira haisee ulolta 'ulkona olleelta, ulkoilmalta'. **2.** yhd:n alkuosana; us.)(sisä-. Ilmaisee vars.: **a.** ulompaa, ulompana olevaa, tapahtuvaa jne.; esim. u:ikkuna, -korva, -maa, -meri, -nurkka, --osa, -pinta, -puoli, -saaristo, -satama, -vesi; u:kautta, -puolitse, -tietä. **b.** rakennuksen, huoneen ulkopuolella, ulkoilmassa olevaa, tapahtuvaa jne.; esim. u:antenni, -askareet, -johto, -ruokinta, -työ, -valaisin. **c.** maan ulkomaisia suhteita, ulkoasioita koskevaa t. niitä hoitavaa jne.; maan rajojen ulkopuolella tapahtuvaa jne.; esim. u:asiainministeriö, -asiat, -lähetys, -ministeri, -politiikka, -poliittinen.

ulkoa *adv.* vrt. ulkona, ulos. **1.** ulkopuolelta;)(sisältä. **a.** liikkeestä t. muusta toiminnasta, joka ympärillä olevasta tilasta, ympäristöstä suuntautuu (kohdistuu) jhk esineeseen, sen pintaosan sisäpuolelle, ulkoilmasta, taivasalta huoneeseen, rakennukseen tm. sisätilaan. | Tulin juuri u. [nim. sisälle, huoneeseen]. Seurasin u. mitä tuvassa tapahtui. U. kuuluu huutoa. Avata ikkuna u. Oven voi panna takalukkoon sekä sisältä että u. Dynamon kenttämagneetteihin u. johdettu sähkövirta. Kudokseen voi tunkeutua u. vahingollisia aineita. Ahrain, pilkki tai muu kalaa u. haavoittava pyydys. — Jalka viedään eteen u. [= ulkopuolitse, -tietä] kaartaen. **b.** päällys-, ulkopinnalta, päältä. | U. rapattu talo. Seinähirret olivat u. pyöreitä. Varjostin, joka on sisältä valkoinen ja u. musta. Maalata, tervata jk u. Kone puhdistetaan u. bentsiinillä. **2.** ulkomailta, vieraan kansan keskuudesta. | U. tuodut hedelmät, koneet, raaka-aineet. Livekala tuodaan osaksi u., Norjasta. U. saatu aate. Suomen talvisodassa u. saama vähäinen apu. - - sana sata on aikoinaan u. saapunut suomalais-ugrilaiseen kieleen E.N.SETÄLÄ. **3.** laajentunutta käyttöä: jnk kirjallisen esityksen tarkasta, sanasanaisesta muistamisesta t. tajuntaan palauttamisesta, toistamisesta tarvitsematta kirjaa tms. muistin tukena: muistista(an), ulkomuistista; vrt. sisältä II.3. | Osaa läksyn, runon u. Osata jk u. sanasta sanaan, kannesta kanteen. Säännöt on osattava u. kuin vettä. Muisti kaikki hinnat u. Lasketteli u. pit-

kät pätkät Kalevalaa. Soittaa u. Olin käynyt ja osasin u. kaikki väylät ja salmet ja saaret ja maat AHO. — Myös vastaavasta muistiin, mieleen painamisesta. | Opetella, oppia läksy u. Hänessä ei siveellisyys ollut vakaumusta, vaan jotakin u. opittua [= ulkonainen tapa] J.FINNE.

ulko|aiheinen *a. tal.* Sisäaiheiset, itse talousjärjestelmään sisältyvät, ja u:aiheiset suhdannetekijät. **-aitta** *s. harv.* erillisenä rakennuksena oleva yksihuoneinen aitta. **-allas** *s.* Sataman u. **-alue** *s.* jllek talolle vanhastaan kuuluva pieni tiluskappale t. -palstanne, joka on talon t. kylän rajojen ulkopuolella, takamaa-alue; vrt. ulkopalsta.

ulkoaluku *s.* ulkoluku.

ulko|antenni *s.* radio- t. televisiovastaanottimen antenni, joka on kokonaan t. osaksi ulkoilmassa;)(sisäantenni. **-antura** *s.* Kengän u.

ulkoapäin *adv.* Teljetä ovi u. Saumat tilkittiin vain u. Ainakin u. komealta näyttävä talo. U:kin tunnusteltaessa erotettava kasvannainen. Kappaleen lujuus on se voima, jolla kappale vastustaa u. vaikuttavan voiman rasitusta. — Ellei omassa joukossa ole asiantuntijoita, on pyydettävä apua u. Suomen taiteen u. [= ulkomailta] saamat herätteet.

ulko|arkkitehtuuri *s.* U:arkkitehtuuriltaan koruttoman juhlallinen kirkko. **-asennu|s** *s. sähk.*)(sisäasennus. | U:kseen käytetyt sähkötarvikkeet. **-asen|to** *s.* Männän sanotaan olevan u:nossaan, kun se on kauimpana kampiakselista.

ulkoasiain|hallinto *s.* Suomen u. Olla u:hallinnon palveluksessa. **-komissaari** *s.* Neuvostoliiton u. **-komissariaatti** *s.* **-ministeri** *s.* ulkoasiainministeriön päällikkönä oleva ministeri, ulkoministeri. | Suomen u. **-ministeriö** *s.* maan ulkoasioita hoitava ministeriö, ulkoministeriö. **-toimituskunta** *s. hist.* nykyistä ulkoasiainministeriötä vastannut Suomen senaatin talousosaston toimituskunta. **-valiokunta** *s.* eduskunnan lakimääräinen valiokunta, joka valmistelee ne valtiosopimuksia t. valtiosopimuksiin sisältyviä määräyksiä koskevat asiat, jotka hallitusmuodon mukaan on eduskunnan hyväksyttävä, sekä muut ulkoasioita koskevat kysymykset, joista päättämiseen tarvitaan eduskunnan suostumus.

ulko|asiat *s. mon.* maan suhteita ulkovaltoihin koskevat, ulkopoliittiset asiat. | U:asiain hoito. Suomen presidentillä on ratkaisuvalta u:asioissa. **-askar|e(e)t** *s. mon.*)(sisäaskare(e)t. | Talon miesväki oli u:eillaan. **-astia** *s.* Puisen sisäastian ympärillä oleva teräspeltinen u. **-asu** *s.* **1.** ulkonaisesta muodosta, ulkonäöstä. | Kerrostalo, jonka u. tuo mieleen kasarmin. Teos on u:nsakin puolesta huoliteltua työtä. Kuvalehden sisällys ja u. on melkoisesti parantunut. **2.** ihmisestä. **a.** puku, vaatetus, vaatteet. | Herrasmiehen u. Yksinkertainen, mutta siisti u. Huolimaton u. tekee epämiellyttävän vaikutuksen. **b.** ulkona käytettävä asu. | Päällystakki ja hattu u:na. Lapsille kesäaikaan sopiva u. **-asutus** *s.* aik. kylien takamaille syntynyt asutus; nyk. asutuskeskuksen lähiympäristöön levinnyt asutus. **-aukko** *s.* Korvakäytävän, virtsaputken u. **-avaus** *s. urh.* miekkailussa avaus, joka jättää vartalon oikean l. ulkopuolen suojattomaksi, kvartti(avaus). **-ballistiikka** *s.* ballistiikan haara, joka tutkii ammuksen liikettä sen lähdettyä ampuma-aseen putkesta ja siihen liittyviä ilmiöitä;)(sisäballistiikka. **-elin** *s.* Kalan ulko- ja sisäelimet. **-elämä** *s.* ulkoilmaelämä. | Talven raikasta u:ä. **-eritys** *s. fysiol.* rauhasten eritystoiminta, jossa erite poistuu rauhasesta tiehyttä myöten;)(umpieritys. **-eronto** *s. kiel.* = ablatiivi. **-etei|nen** *s.* kahdesta eteisestä ulompi;)(sisäeteinen. | Yläkertaan vievät portaat suoraan u:sestä. **-eurooppalai|nen** *a.* → Euroopan ulkopuolella oleva, Euroopan ulkopuolinen, ei-eurooppalainen. | U:set maat, satamat. U:set lentolinjat. **-filee** *s. ruok.* ruhosta selkärangan yläpuolisista, sen kummallakin puolen olevista lihaksista otettu filee, selkäpaistin lihainen osa, ulkoselkäliha;)(sisäfilee. **-hahmo** *s.* Talon u. on säilytetty entisellään. - - saarien u:t muuten ovat aikain kuluessa muuttuneet V.VOIONMAA. **-halkaisija** *s.*)(sisähalkaisija. | Putken u. on 25 cm ja sisähalkaisija 24 cm. — *Mer.* keulapuomin kärjestä lukien toinen viistopurje isoissa purjealuksissa, joissa keulapuomin ja maston välillä on neljä tällaista purjetta; uloimmainen viistopurjeista, milloin niitä on kolme; ulkohalkaisijapurje. **-halkaisijapurje** *s. mer.* = ed. **-hampainen** *a. tekn.*)(sisähampainen. | U. pyörä 'hammaspyörä, jonka hampaat ovat kehän ulkopuolella'. **-hanka** *s.* kapean kilpasoutuveneen hanka, joka sijaitsee veneen laidan ulkopuolella erityisessä telineessä;)(sisähanka. **-hankainen** *a.* U. kilpasoutuvene. **-hankavene** *s.* **-harjoittelu** *s. urh.* **-harjoitu|s** *s. urh.* Huonot säät haittasivat urheilijoiden u:ksia. Sotilaiden u:kset. **-helve** *s. kasv.* heinäkasvien helpeistä ulompi;)(sisähelve. **-huone** *s.* **1.** ulkorakennus. | Asuinrakennus ja u:et. Rivi punaiseksi maalattuja u:ita. U:iden ympäröimä piha. **2.** erilliseksi rakennettu käymälä, "pikkukamari", "pikkula". | Pihan perällä oleva u. **-huonerakennus** *s.* **-huonerivi** *s.* **-huuli** *s.* Laudat liitetään toisiinsa siten, että ylemmän laudan u. peittää alemman laudan kielen. **-höyty** *s.* Sorsien siipipeilin muodostaa ulommaisten kyynärsulkien u. **-iho** *s. anat. lääk.* iho (limakalvon vastakohtana); orvaskesi. **-ikkuna** *s.*)(sisäikkuna. | Ulospäin avautuva u.

ulkoilija[14] *tek.* < seur. | Suunnistajat ja u:t.

ulkoil|la[29] *v.* oleskella t. liikkua (retkeillä, samoilla) ulkoilmassa huvikseen t. virkistyksekseen, reippailla. | U. terveydekseen. Viedä lapset puistoon u:emaan.

ulkoilma *s.* Päästää huoneeseen raitista u:a. Maali, joka kestää hyvin u:a. Kuivata u:ssa 'ulkona'. Vapaassa u:ssa [= ulkona, taivasalla] annettu näytäntö. **-elämä** *s.* ulkoilmassa eläminen, ulkoelämä. | U:än [= runsaaseen ulkona olemiseen, ulkotöihin tms.] tottunut henkilö. U:stä ihmisasuntojen loisiksi mukautuneet rotat ja hiiret. — *Erik.* ulkoilu. | U:n harrastajat. **-esity|s** *s.* Teatterin kesäiset u:kset. **-harjoitus** *s.* = ulkoharjoitus. **-hoito** *s.* Tuberkuloottisten u. **-ihminen** *s.* ulkoilmaelämään tottunut ihminen, ulkoilun harrastaja. **-johto** *s.* **-juhla** *s.* Ylioppilaiden u. Hengellinen, poliittinen u. **-jumalanpalvelus** *s.* **-kahvila** *s.* **-kilpailu** *s.* **-kokous** *s.*

Pelastusarmeijan u. **-konsertti** *s.* **-kuivatus** *s.* Puutavaran u. **-kuva** *s.* ulkoilmassa tehty piirustus, maalaus, valokuva tms. **-kylpy** *s.* vrt. aurinkokylpy. **-leikki** *s.* **-maalari** *s.* vrt. seur. **-maalaus** *s.* maalaus(tapa), jossa maisemat ja yl. luontoon liittyvät aiheet maalataan suoraan ulkoilmassa; tällä tavalla tehty taulu. **-museo** *s.* = ulkomuseo.

ulkoilmanpaine *s.* Paisuntasylinterissä ilma laajentuu u:tta vastaavaan tilavuuteen.

ulkoilma|näyttämö *s.* ulkoilmateatterin näyttämö. **-näytäntö** *s.* vrt. ulkoilmateatteri. **-peli** *s.* **-ravintola** *s.* **-teatteri** *s.* teatteri, jonka näyttämö t. katsomo t. molemmat on sijoitettu taivasalle. | Vallilan u. **-tilaisuu|s** *s.* Poliittiset u:det. **-toiminta** *s.* Poikakerhojen u. **-urheilu** *s.* **-venttiili** *s.* Ruokakomeron u.

ulkoilu[2] *teonn.* < ulkoilla. | Reipas u. virkistää ruumista ja mieltä. U:un sopivat asusteet. **-alue** *s.* Kaupungin asukkailleen varaamat u:et. **-asu** *s.* **-harrastus** *s.* **-kengät** *s. mon.* **-maja** *s.* Retkeily- ja u:t. **-muoto** *s.* Suunnistaminen on kehittävä u. **-paik|ka** *s.* Kaupunkilaisten u:at. **-puku** *s.* **-pussi** *s.* Pikkulapsen u. **-retki** *s.*

ulkoiluttaa[2*] *kaus.v.* < ulkoilla. | U. lapsia, koiraa.

ulkoiluttaja[16] *tek.* Lasten u.

ulkoilu|varusteet *s. mon.* Lämpimät u. **-väline** *s.* Urheilu- ja u:et.

ulkoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. ulkonainen;)(sisäinen, sisällinen. **1.** jkn t. jnk ulko-osassa, pinnalla t. ulkopuolella oleva, (ulospäin) näkyvä, ulkopuolella t. ulkoapäin tapahtuva t. vaikuttava, ulkopuolinen, ulompi, ulko-. | U:set sukupuolielimet. U. korvakäytävä. U. alkiokerros 'ektodermi'. U. kurkunpääsyöpä alkaa äänihuulten ulkoreunan tienoilta. Tontin u:set rakennusrajat. Voi teitä - - jotka puhdistatte juoma-astian ja ruoka-astian u:selta puolelta [= ulkopuolelta] UT[v]. - - ikkunoista ammotti mustana u. [= ulkona vallitseva] pimeys LEHT. - - heittäkää tuo kelvoton palvelija u:simpaan pimeyteen; siellä on oleva itku ja hammasten kiristys UT[v]. — U. maailma 'ulkomaailma'. U:set kulkuvedet 'ulkomaille johtavat meriyhteydet'. U:silta muodoiltaan [= ulkomuodoltaan, piirteiltään] tyttö muistutti äitiään. — U:sen paineen alaiset kaasut. U:sten voimien vaikutus kappaleen muotoon. — *Erik.* **a.** jnk itsenäisen kokonaisuuden, laitoksen, valtion tms., (rajojen) ulkopuolella käytössä, voimassa oleva t. vaikuttava, sinne- t. sieltäpäin tapahtuva t. vaikuttava, ulospäin näkyvä, ulkonainen. | U:set [= kansainväliset] markkinat. Valtakunnan u:set asiat 'ulkoasiat'. Valtakunnan sisäiset ja u:set viholliset. Varustautua u:sia hyökkäyksiä vastaan. U:sen pakon määräämä menettelytapa. Meijerin u:set [= muilta kuin jäseniltä otetut] velat. U. virastokieli 'se kieli, jolla asiakas toimittaa asiansa virastossa ja jolla toimituskirjat annetaan'. **b.** *kiel.* U:set paikallissijat 'ulkopaikallissijat'. **c.** ulkosyntyinen, eksogeeninen. | Tautien sisäiset ja u:set syyt. Sikiönkehityksen häiriöihin johtavat u:set syyt. Maan pinnanmuotoihin vaikuttaa u:sesti mm. eroosio. **d.** *lääk.* yhd:n jälkiosana. | Kohdun-, solunu. **2.** *kuv.* joka ilmenee ulkonaisena muotona, muodollinen, ulkonainen, näkyvä. | Päätellä jtak pelkästään u:sten seikkojen perusteella. Sekä u:sten että sisäisten todisteiden mukaan kirje on A:n käsialaa. U:sesti terve, moitteeton. Menestyi u:sesti hyvin. — U. havainto. **3.** *s:sesti* tav:mmin ulkopuolinen. | Osuuskunta myy tuotteita myös u:sille. Jäseniltä on toimitusmaksu 200 mk, u:silta 300 mk. U:sille ei asiasta saa virkkaa mitään.

ulkoisalla *adv.* par. ulkosalla.

ulko|istunta *s. voim.* istuma-asento, jossa voimistelijan jalat ovat telineen (esim. nojapuiden) ulkopuolella. — *Yhd.* reisiu. **-itiö** *s. kasv.* ulkosyntyinen itiö;)(sisäitiö. **-jal|ka** *s. urh.*)(sisäjalka. | Tunnetuimmat korkeushyppytyylit ovat ulko- ja sisäjalan tyyli, joissa vauhti otetaan vinosti rimaa kohti ja ponnistus tapahtuu edellisessä rimasta katsoen ulommalla, jälkimmäisessä sisemmällä jalalla. U:an laukkaa ratsastettaessa hevosen molempien jalkaparien radalta ulospäin oleva jalka suorittaa ponnistuksen viimeiseksi. **-johdin** *s. sähk.* ulos asennettava johdin;)(sisäjohdin. **-johto** *s.* ulos asennettu sähkö-, puhelin- tms. johto;)(sisäjohto. **-juhla** *s.* tav:mmin ulkoilmajuhla. **-jäsen** *s.* Luostarin u. 'henkilö, joka lahjoitti omaisuutensa luostarille ja sai vastineeksi vapaan toimeentulon'. Ylioppilasosakunnan u. 'osakunnan jäseneksi hyväksytty ylioppilas, joka ei ole vastaavan korkeakoulun kirjoissa'. Suomalais-ugrilaisen seuran u. 'ulkomainen jäsen'. **-jä|ä** *s.* ulkomeren jää. | Kalastusta u:illä. **-kaari** *s.* **-kaarre** *s.* Tien mutkan u. **-kahvila** *s.* ulkoilmakahvila. **-kaihdin** *s.* = markiisi 2. **-kale** *s. kasv.* heinäkasvien tähkylän kaleista alempi ja useimmiten samalla ulompi;)(sisäkale. **-kalvo** *s.* Sikiön u. Sydämen u. 'sydänlihasta päällystävä ohut kalvo'. Verisuonen sisäseinämän sisä-, keski- ja u. **-kansi** *s.* Laivan u. Pumppukaivon u. — *Erik.* kirjan tms. kannen ulkopuoli. | Kirjan, vihkon u. **-kappale** *s.* Tappisaranan u. **-kar|i** *s.* vrt. ulkosaari. | Meren u:eilla asustavat linnut. **-kartano** *s.* **1.** *kans.* ulkorakennus. **2.** kartanon sivutila. **-katto** *s.* vesikatto;)(sisäkatto. | U:a kannattavat kattotuolit. Päreistä, huovasta, tiilestä tehty u. **-kauste** *s. vaill. kans.* U:ella 'ulkona, ulkoaskareissa'. - - toimekkaina puuhailivat Joope ja Eevastiina - - u:ella, navetassa ja tallissa TOPPILA. Nuori emäntä on mennyt askareilleen ja huutopoikakin on hätistetty johonkin u:elle HAANPÄÄ. **-kautta** *adv.* ulkopuolen kautta, ulkopuolitse, -tietä;)(sisäkautta. | Siirtyi u. talon toiseen päähän. Meidän on kierrettävä u.

ulko|kehräs *s. anat.* pohjeluun alapäässä sivulla oleva paksu kyhmy; vrt. sisäkehräs. **-kehys** *s.* Terveysikkunan u. **-kehä** *s.* Pyörän sisä- ja u. **-kello** *s.* Kellosepänliikkeen u. **-kelmu** *s.* Itiön u. **-ken|kä** *s.* ulkona pidettävä kenkä. | Tukevat u:gät. **-kent|tä** *s. urh.* **1.** ulkona oleva kenttä;)(sisäkenttä. | Tennistä pelataan sisä- ja u:illä. U:ällä juostu ennätys. **2.** pesäpallossa: ulkovuoroa pelaavat miehet kentällä; ulkopelivuoro. | U. pelasi hyvin. U. sujui odotusten mukaisesti. **-kerro|s** *s.* Lehmän sarven u:ksena on ohut sar-

veistuppi. **-ketto** *s.* Ihon ohut u. eli marraskesi. **-kidu|s** *s. el.*)(sisäkidus. | Sammakon toukalla on u:kset. **-kierre** *s. tekn.* vrt. sisäkierre. **-kierteinen** *a.* Jos varvas tai raaja on tuntuvasti u., niin hevosen viedessä esim. oikeaa jalkaansa eteenpäin jalan kavio kulkee kaaressa sisäänpäin liian läheltä vasenta jalkaa AK. **-kiilto** *s.*, vars. *kuv.* Jk on vain pelkkää u:a. **-kohtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* objektiivinen;)(omakohtainen, subjektiivinen. **1.** U. todellisuus. U:set havainnot. Kieliopillisten seikkain u. opettaminen. — *Lääk.* Taudin u:set oireet. **2.** suhtautumisesta, ajatustavasta, esityksestä yms.: asiallinen, puolueeton, tasapuolinen, yleispätevä;)(persoonallinen. | U. arvostelija, arvostelu. U. kannanotto. U. asioiden käsittely. Ajatella asioita u:sesti. Pyrkiä u:suuteen. - - kuvaustavaltaan u:simpia ja havainnollisimpia Mannisen rakkausrunoista TARK. Pintapuoliset ja u:sesti omaksutut käsitykset uskonasioista. Monelle Raamattu pysyy u:sena. Olla jssak yrityksessä mukana u:sesti ja innottomasti. Useimpien ihmisten elämä kuluu kehdosta hautaan saakka u:sen toiminnan, varsinaisen työn merkeissä HOLLO. Rukousten koneellinen ja u. lukeminen mataloittaa käsitystä rukoilemisesta A.LEHTONEN. **-koristelu** *s.* Kirkon sisä- ja u. **-korjau|s** *s.* Talon u:kset. **-korva** *s. anat.* korvan osa, johon luetaan korvalehti ja korvakäytävä; vrt. sisä-, välikorva.

ulko|kuisti *s.* kuisti. **-kuiv|a** *a.* ulkoilmassa kuivatettu t. kuivunut, ilmakuiva; *puut.* lautatarha-, vajaakuiva; vrt. sisäkuiva. | U:at polttopuut. U. sahatavara. U. vilja voidaan puida koneella suoraan pellolta. **-kuiva(t)us** *s.* kuiva(t)us ulkoilmassa, ulkoilmakuivatus. | Viljan, puutavaran u. **-kullail|la**[29] *v. vanh.*, vars. *heng.* -u[2] *teonn.* käyttäytyä, menetellä ulkokultaisesti. | - - kunnianhimoinen, jumalisuudessaankin u:eva ihminen P.VIRKKUNEN. Miksi kuljet siis - - epäuskossa, u:len ja salaten syntisi? AK. **-kullai|nen** *a. vanh.*, vars. *heng.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ulkokultainen. | Pitkät, monisanaiset rukoukset ovat usein u:sia ERKKI KAILA. Niin pankaat pois nyt kaikki pahuus ja kaikki petos, ja u:suus ja kateus UT[V]. **-kullat|tu** *a. (partis.)* -usti *adv.* = ulkokultainen. | U. hurskastelija, liehakoitsija. U. hartaus, teeskentely. Vahinko kyllä, virkahti Soisalo u:usti LEINO. — *S:sesti.* - - kun annat almuja, älä soitata torvea edelläsi, niinkuin u:ut tekevät UT. **-kulma** *s.* Laatikon u:t. Silmän u. Lapaluun u. on sivullepäin. Penkin u:t ovat pyöristetyt. — *Geom.* monikulmiosta: kuvion kulman vieruskulma. **-kultail|la** *v. harv.* ulkokullailla. | Hän ei häpee eikä u:e ALKIO. **-kultai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* teeskentelevä, tekopyhä, ulkokullainen; vars. tekohurskas, -jumalinen. | U. moraalinvartija. U. fariseus. U. tekohurskaus, jumalisuus. Uskonnollinen, hengellinen u:suus. Puhui u:sesti nuorison turmeltuneisuudesta. | - - kavahtakaa fariseusten hapatusta, se on: u:suutta. Ei ole mitään peitettyä, mikä ei tule paljastetuksi, eikä mitään salattua, mikä ei tule tunnetuksi UT. **-kumi** *s.* = ulkorengas 1. | Polkupyörän u. **-kuntalai|nen** *a.* ja *s.* vieraan kunnan asukkaista. | U. vieras. U:sia ei kunnan työttömyystöihin otettu. **-kuor|i** *s.* Kaksikuorisen taskukellon u. Koivun u. eli tuohi. Maapallon jähmettynyt u. Tehdasvalmisteisen lieden u. on yleensä teräspeltiä. — Avarammin ja *kuv.* | Rakennuksen u:en viimeistely. Lämmin sydän karun u:en alla. Oppia näkemään u:ta syvemmälle. N:n sivistys, jumalisuus on pelkkää u:ta. Jumalisuuden u. Sotilaallinen u. Ludvig XV:n hovin loistavan u:en alla piili siveettömyys ja turmelus. Ritariks, hyi, teidät luulin, / niinhän pettää u.! LEINO. **-kurva** *s. ark.* ulkokaarre. **-kuv|a** *s.* jstak ulkoa, ulkoapäin, ulkopuolelta t. -puolesta tehty kuva, jnk ulkoapäin tekemä vaikutelma, ulkonäkö, eksterioori. | U. kirkosta. Kaupungin u. jäi elävästi mieleen. — *Erik.* ulkona otettu valo- t. elokuva. | Näppäillä sisä- ja u:ia. Elokuvan u:at otettiin kesällä Sisä-Suomessa. — *Kuv.* Vastaako tämä edullinen u. täysin valtakunnan sisäistä tilaa, sitähän on vaikea näin kaukaa päätellä KOSKENN. **-kuvaus** *s.* Elokuvan u. **-kyl|ki** *s.* Kiukaan u. Laivan u:jet. **-kyläläinen** *a.* ja *s.* vrt. ulkokuntalainen. **-käytö|s** *s.* ulkonainen käytös. | Heränneet erosivat aina u:ksessään muun maailman ihmisistä AHO. **-köli** *s. mer.* Kanootin u. Sukellusveneen irrotettava u. **-laidoitus** *s. mer.* aluksen kaarien ulkopuolen levytys t. laudoitus.

ulkolai|nen[63] *a.* par. ulkomainen. | U:set matkailijat, ostajat. U:sta rahaa. U:sia hedelmiä. — *S:sesti.* ulkomaalainen. | Uskallatteko ruveta halvan u:sen puolisoksi? IVALO.

ulkolaita *s.* Aluksen, veneen u. eli laidoitus. Perhosen etusiiven u. Kentän ulkolaidalla. Kaupungin ulkolaidoilla on rakentaminen vilkasta. **-moottori** *s.* par. perämoottori.

ulko|laituri *s.* Sataman u. **-lamp|pu** *s.* ulkona oleva lamppu t. valaisin. | Talon oven yläpuolella palava u. Sataman u:ut oli jo sytytetty. **-laudoitus** *s.* Puutalon u. **-lehti** *s. biol.* = ektodermi. **-leikki** *s.* ulkoilmaleikki. **-leveys** *s.* Auton korin u. **-lima** *s. anat.* soluliman perifeerinen osa. **-linj|a** *s.* **1.** *sot.* vrt. ulkolinjaoperaatio. | Aloittaa sotatoimet u:oilla. **2.** *puh.* par. kaukolinja. **-linjaoperaatio** *s. sot.* operaatio, jossa vastustajan voimat ovat omien voimien välissä;)(sisälinjaoperaatio. **-linjapuhelin, -linjapuhelu** *s.* par. kaukopuhelin, -puhelu. **-linnake** *s.* vars. ulkosaarilla oleva rannikkotykistön linnake. **-loi|nen** *s. biol.* isäntäeläimen t. -kasvin pinnalla elävä loinen, päällysloinen;)(sisäloinen. | Ihmisen u:sia ovat kirppu, täi ja lude. **-luiska** *s.* Penkeren u. **-luku** *s.* ulkoa lukeminen;)(sisäluku. | Katekismuksen u. Kinkereillä kuulusteltiin ihmisten sisä- ja u:a. Koneellinen, tolkuton u. **-lukuläksy** *s.* **-lukutaito** *s.* **-luon|to** *s.* ihmisen t. kodin ulkopuolella oleva osa luontoa. | Kodista ja konnusta kauempana, u:nossa, vallitsevat metsänhaltia ja vedenhaltia H.HAAVIO. **-luo|to** *s.* vrt. ulkosaari. | Suomenlahden u:dot. **-luukku** *s.* Tulipesän u. **-lähetys** *s.* kristillinen lähetystyö pakanain keskuudessa, pakanalähetys; vrt. sisälähetys. **-lähetystyö** *s.* **-läksy** *s.* ulkoa luettava läksy. | U:ksi annettu runo. Luettaa jtak u:nä. Lasketteli sanottavansa kuin u:n. **-lämpö** *s.* Talvella, jolloin u. on huomattavasti alhaisempi

kuin sisälämpö. **-lämpötila** *s.* **-läpimitta** *s.* Putken u. Ruuvin u. mitataan kierteen harjalta. **-ma|a** *s.* **1.** tav. *mon.* jnk valtion kannalta vieras valtio;)(kotimaa. | U:iden eläimet, olot, tuotteet. U:iden lainsäädäntö. Koti- ja u:an uutisia. U:an rahaa. U:an passi, tav. ◡. U:an viranomainen, tuomioistuin. U:an elävä (leik.) ulkomaiden eläin, ulkomaalainen. | Katselivat meitä kuin u:an eläviä. Taisi olla u:an elävä. Minua töllisteltiin kuin u:an ihmettä. - - joka eräältä u:an kreiviltä varasti niin monta tuhatta KIVI. Radiovastaanotin, jolla voi kuunnella u:ita. Suomessa ja u:illa. Matkustaa u:ille. Myydä tavaraa u:ille. Tuontimme u:ilta. Ruotsihan on ainoa u., jossa - - AK. **2.** ulkoalue. | - - huittislaisilla on ollut ikivanhoja u:ita (urfjell) nyk. Murron kylän puolella Tammelassa J.JAAKKOLA. **-maailma** *s.* **1.** aistimilla havaittava todellisuus;)(sisäinen maailma. | Objektiivinen u. Illusionismin mukaan koko u. on vain ihmisen kuvitelmaa, illuusiota. U:n esineet ja tapahtumat. Lapsen sopeutuminen u:an. **2.** kaikki se, mikä on ihmisen psykofyysisen minän ulkopuolella. | Eristäytyä u:sta. Rakentaa panssari itsensä ja u:n välille. Ei halua paljastaa tunteitaan u:lle 'toisille'. **3.** omaa pientä, rajallista elämänpiiriä laajempi maailma, olevaisuus, ympäröivä maailma, muu, vieras, suuri maailma. | Kotoiset huolet saivat äidin unohtamaan u:n kokonaan. Vangeilla ei ollut mitään yhteyttä u:an. Linnoituksen yhteydet u:an katkesivat. U:n melu kantautui vain vaimeana metsämajalle. Sotilaalliset tappiot pyrittiin salaamaan u:lta. U:n käsitykset Neuvostoliiton oloista. **-maalai|nen** -suus *omin.* **1.** *s.* vieraan valtion kansalainen, vierasmaalainen. | Maassa matkustelevat u:set. U:selta näyttävä mies. U:suuden ihailu. **2.** *a.* par. ulkomainen. | U. vieras, turisti. U:set raaka-aineet. **-maalau|s** *s.* U:kseen sopivat väriaineet. Sisä- ja u:ksia suorittava ammattimies. **-maalausväri** *s.* **-maali** *s.* Kestävä u. **-maamatka** *s.* tav. par. ulkomaanmatka.

ulkomaan|edustus *s.* maan (diplomaattinen t. konsuli)edustus vieraassa maassa. | Suomen u:edustuksessa tapahtuvat muutokset. **-eläin** *s.* tav. ◠. **-elävä** *s. leik.* tav. ◠.

ulkomaankauppa *s.* ulkomaiden kanssa käyty kauppa;)(kotimaankauppa. | U. käsittää maahantuonnin ja maastaviennin. Suomen u. on huomattavasti vilkastunut. **-järjestö** *s.* **-neuvosto** *s.* Yhdysvaltain u. **-politiikka** *s.* Suomen u. **-tilasto** *s.* Virallinen u.

ulkomaan|kiertue *s.* Orkesterin u. **-kirje** *s.* ulkomaille t. ulkomailta kirjoitettu kirje. **-liiken|ne** *s.* U:teessä käytetty kauppa-alus. **-markkin|at** *s. mon.* Raaka-aineiden hinnoissa u:oilla tapahtunut nousu. **-matk|a** *s.* Kesäinen, pitkä u. Täydensi opintojaan monilla u:oilla. **-osasto** *s.* Sanomalehden u. Akateemisen Kirjakaupan u. **-passi** *s.* ulkomaille matkustamista varten tarvittava viranomaisen antama lupatodistus. **-purjehdu|s** *s.* Pohjanmaan kaupungeilla oli u:ksessa johtoasema. **-raha** *s.* us. ◠. | Suomessa määrää u:n kurssit Suomen Pankki yhdessä suurpankkien kanssa. **-rahamääräi|nen** *a.* U. obligaatio. U:set maksuosoitukset. **-talous** *s.* taloudellinen toiminta ulkomaiden kanssa. **-tavar|a** *s.* Koti- ja u:oita. **-toimisto** *s.* Posti- ja lennätinhallituksen u. **-uuti|nen** *s.* Sanomalehtien u:set. **-valtuuskunta** *s.* Tukholmaan perustettiin v. 1915 Suomen vapausliikkeen u. **-valuutta** *s.* **-vel|ka** *s.* Suomen u:at.

ulkomai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* ulkomailla esiintyvä, tavattava; jnk ulkomaan tuottama, ulkomailta saatava; ulkomailla käytetty, tapahtuva; us. ulkomaan(-);)(kotimainen. | U. tutkija, asiantuntija, kirjeenvaihtaja. U:set eläin- ja kasvilajit. U:set raaka-aineet, tuotteet. U:set satamat. U. vekseli, velka. U. [= ulkomaiden] kilpailu. Solmia u:sia [= ulkomaiden, ulkomaalaisten kanssa] suhteita. U. sota 'sota, jota valtio käy jtak ulkomaata t. ulkomaita vastaan'. U. matka, par. ulkomaanmatka. U. kauppa, par. ulkomaankauppa.

ulko|mainonta *s.* Julisteet, kilvet ja muu u. **-maino|s** *s.* Katukuvaa elävöittävät u:kset. **-majoitus** *s.*, vars. *sot.* joukkojen majoittaminen ulkosalle telttoihin, havumajoihin tm. tilapäisiin rakennelmiin;)(sisämajoitus. **-mer|i** *s.* meren ulappa. | U:elle ankkuroitu alus. Kalastus u:ellä. **-merikalastus** *s.* **-metsä** *s.* Kotimetsät ja u:t eli salot. Niemelän tilan u:t. - - tie rantaan ja toinen metsänrantaan ulkoveräjälle ja siitä suureen u:än AHO. **-mies** *s. urh.* vars. pesäpallossa: ulkovuorossa olevan joukkueen jäsen;)(sisämies. **-ministeri** *s.* ulkoasiainministeri. **-ministerikokous** *s.* **-ministerikonferenssi** *s.* **-ministeriö** *s.* ulkoasiainministeriö. **-mit|ta** *s.*)(sisämitta. | Talon u:at. Kaapin u:at ovat 2 × 1,7 × 0,6 m. U:oiltaan yhtä suuret astiat. **-muisti** *s. vaill.* Esittää runo, soittaa u:sta 'muistista, muistamansa mukaan, ulkoa'. U:sta piirretty kuva. Ukko luki loitsun u:staan. [Laivurit] tunsivat Huippuvuorten rannikon vedet paremmin u:lta kuin merikorttien perustalla AK. Muutamilla olivat virsikirjat avoinna käsissä, toiset näyttivät u:in turvautuvan ALKIO. **-muodolli|nen** *a.* -sesti *adv.* ulkomuotoon kuuluva, ulkomuotoa koskeva. | U:set tuntomerkit, ominaisuudet. **-muo|to** *s.* fyysillisen olion ulkoisten piirteiden kokonaisuus, ulkonäkö, -asu. | Jklla on hauska, miellyttävä, edullinen, epäedullinen u. Tuska ja epätoivo, jotka N:n tyyni u. kätki. Tuntea jku vain u:dolta 'ulkonäöltä'. Kantakirjaan tarjottujen hevosten u:don arvostelu. Laivan u. U:doltaan siro rakennus. Teoksen huoliteltu u., par. ulkoasu. **-muotoarvostelu** *s.* kotieläimen arvostelu ulkomuodon perusteella. **-muoto-oppi** *s.* oppi eläinten muodosta ja siitä, miten eläimen ulkomuodosta voidaan päätellä sen arvo. **-museo** *s.* ryhmä taivasalle luontaiseen ympäristöönsä museoksi siirrettyjä vanhoja rakennuksia kalustoineen ym., ulkoilmamuseo. | Seurasaaren u. **-muuri** *s.* Ritarilinnan u:t. Kivitalon u. 'ulkoseinä'. **-myyjä** *s. liik.* liikkuva (kauppa)edustaja.

ulkona *adv.* ulkoilmassa, taivasalla;)(sisällä, huoneessa. **1.** U. on nyt kylmä. U. sataa. Olla, oleskella u. Isä on jossakin u. Käväistä u. Lapset leikkivät u. Minä odottelen tuolla u. Karja oli vielä syyskuullakin u. — U. pihalla. U. luonnon helmassa vietetty kesäpäivä. — Koiran

kieli riippuu u. suusta. U. päästä [= ulkonevina] mollottavat silmät. - - housujen sekä punaraannollisen liivin välistä molkahteli paita julmasti u. KIVI. - - poika istuu reen laidalla, toinen jalka u. [laidan ulkopuolella] AHO. Suuri koivu kasvoi Kytölän tuvan perässä, pari syltä u. [= parin sylen päässä] seinästä KAUPPISH. 2. laajentunutta käyttöä. | Syödä u. 'ravintolassa'. Asuin boksissa ja söin u. Olimme eilisiltana hiukan u. 'ravintolassa iltaa istumassa, juhlimassa tms.'. — Vieraanvoittoisesti. | U. merellä 'kaukana meren ulapalla, ulkomerellä'. U. suuressa maailmassa. - - tuolla u. [= ulkomailla], oudoissa oloissa, vierasten kansakuntien ja kielten keskuudessa LEINO. - - u. tekee miekka minut lapsettomaksi, kotona surma VT[v]. — Kaikki u. [= pyyntiretkellä] olleet venekunnat ovat palanneet. Pankin hopeavarastojen piti vastata u. [= liikkeellä] olevien setelien määrää. — Eufemistisesti. | Käydä u. 'tarpeellaan, käymälässä'. Käytä sinä tuota koiraa u.!

ulkonai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. ulkoinen. **1.** ulkoinen (1, ei erik. b, c), ulkopuolinen;)(sisäinen. | U. haava, vamma. U:sille ärsytyksille altis iho. Vainajan ruumiissa ei näkynyt u:sen väkivallan merkkejä. U:sesti hyvin säilynyt vanhus. U. [= aistimin havaittava] todellisuus, luonto. U:set eroavuudet. Jokin u. seikka kiinnitti tytön kaiken huomion puoleensa. Kuori suojaa puuta u:silta vaikutuksilta. Lujuus on kappaleen kyky vastustaa u:sen voiman vaikutusta. Kova u. paine. U. lääke. Jodia käytetään miltei vain u:sesti. — U:silta mitoiltaan [par. ulkomitoiltaan] vaatimaton rakennus. U:silta muodoiltaan upea. U:sesti sopusuhtainen kokonaisuus. U. kauneus 'ulkonäön kauneus'. Syvän surun u:set ilmenemismuodot. U. tyyneys peitti sisäisen taistelun. Syytetty kuunteli tuomiotaan u:sesti täysin rauhallisena. Ihmisen u:set ominaisuudet 'ulkonäkö, käytös jms.'. Kuninkuuden u:set arvomerkit: kruunu, valtikka ja valtaomena. — U. [= ulkoinen] pimeys. — *Erik.* jnk itsenäisen kokonaisuuden, valtion, laitoksen tms., (rajojen) ulkopuolella vaikuttava, käytössä t. voimassa oleva, ulkoapäin t. ulospäin vaikuttava, ulkopuolinen. | Maa kaipasi sisäistä järjestystä ja u:sta rauhaa. Valtakunnan sisäiset ja u:set viholliset. U. sekaantuminen maan sisäisiin asioihin. U:sen vaaran uhatessa maan itsenäisyyttä. Tehdä jtak vain u:sesta pakosta, painostuksesta.

2. *kuv.*)(sisäinen, henkinen. **a.** U:set havainnot ja sisäiset kokemukset. Asettaa sisäiset asiat u:sten edelle. Hovin u. loisto ei voinut peittää sisäistä hengettömyyttä. U:sesti sopusuhtainen aviopari. U:sen kurin ja järjestyksen valvominen on poliisin asiana. Kirkonmenojen u:set kehykset. Uskoa Jumalan valtakunnan tulevan u:sestikin 'maallisenakin valtakuntana'. U. [= fyysillinen, aineellinen] voima. **b.** Tavoitella u:sta menestystä: rikkautta, valtaa jms. Sielunpaimen, jonka u. vaellus [= elämä ja toiminta] oli moitteetonta. Elää u:sessa puutteessa 'elää köyhyydessä, kärsiä puutetta'. Kirjailijan elämäntarinan u:set vaiheet. Älä pelkää u:sta köyhyyttä, kun henkesi on vapaa ja omasi! JOTUNI. - - ehkä oli se [= eräs teko] myös hänen u:sen kovan onnensa [= vastoinkäymistensä] alku SILL. — - - vaikka u. ihmisemme menehtyykin, niin sisällinen kuitenkin päivä päivältä uudistuu UT. Myyjän "u:sen ihmisen" tulee ensi kädessä herättää ostajassa luottamusta AK. — Väestön u:set elinehdot. Tehdas aloitti toimintansa epäsuotuisissa u:sissa oloissa. Hänellä on hyvät u:set edellytykset onnistua tehtävässään. **c.** muodollinen, näkyvä, vallitsevan käytännön t. tavan vaatimusten mukainen; pinnallinen, hengetön, koneellinen, tyhjänpäiväinen. | Kiinnittää liiaksi huomiota u:siin seikkoihin. Tyhjät u:set tavat. Paastot, polvirukoukset ym. u:set menot. U:sten muotojen tiukka noudattaminen. A:n hurskaus on vain u:sta kuorta. Enemmän u:sta tehoa kuin sisäistä totuutta tavoitteleva runoilija. N. kuului kirkkoon vain u:sesti 'ei vakaumuksesta, vaan tavan vuoksi'. Perheiden välit olivat u:sestikin rikki.

ulkonaistu|a[1] *v.* tulla ulkonaiseksi, muodolliseksi, hengettömäksi, pinnallistua. | Uskonnon, taiteen u:minen.

ulkona|liikkumiskielto *s.* Kapinahankkeiden vuoksi kaupungissa julistettiin pimeän ajaksi u. **-olija** *s.*)(sisälläolija. **-olo** *s.* myös ⌒. | Lasten päivittäinen u.

ulkonapa|kone, -moottori *s. sähk.* moottori, jossa navat ovat ankkurin ulkopuolella;)(sisänapakone, -moottori.

ulkonee *v.* ks. ulota.

ulkonema[13] *s.* ulkoneva kohta t. osa, ulkouma, uloke; us.)(syvennys, painuma. | Seinän, muurin, muurinharjan u. Uunin rinnassa on kapea hyllymäinen u. Parvekkeen tapainen u. Sileässä kallionseinämässä ei ollut pienintäkään u:a. Korvalehden sisälaidan u., ns. Darwinin nipukka.

ulko|neste *s. anat.* sisäkorvan kalvosokkelon ja luusokkelon välisen tilan täyttävä neste. **-niitty** *s.* vrt. ulkopelto;)(kotiniitty. **-nurk|ka** *s.* Rakennuksen, kiukaan u. Pihamaan u:at. Silmää pyyhitään vanutukolla u:asta sisäänpäin. **-nä|kö** *s.* ulkomuoto, -piirteet, kasvonpiirteet, näkö, fysionomia, ulkokuva. | Edullinen, miellyttävä, ruma u. U:öltään viehättävä tyttö. Vuosien kuluessa N:n u. on paljon muuttunut. Tunnen hänet vain u:öltä. Auton u. Kirkon juhlava u. U:öltään ränsistynyt rakennus. U:ön perusteella pilvet jaetaan sulka-, kasa- ja kerrospilviin. **--olento** *s. kiel.* = adessiivi. **--oppilaitos** *s. harv.*)(sisäoppilaitos. **--oppilas** *s.*)(sisäoppilas. **--os|a** *s.* Kappaleen, esineen, kasvinvarren, hedelmän, ruumiin, ihon u:at. Liekin u. eli huntu. Tulipalo turmeli vain rakennuksen u:ia. Kaupungin u:ien nopea kasvaminen. **--ote** *s. voim.* ote, jossa telineestä pidetään kiinni ulkoapäin, joten kämmenet ovat vastakkain;)(sisäote. | U. nojapuilla. **--otos** *s. valok.* ulkona, taivasalla otettu kuva, ulkokuva. **--otteinen** *a. voim.* ulko-otteella tehty. | U. oikoriipunta. **--ov|i** *s.* rakennuksesta (suoraan) ulos johtava ovi; kahdesta peräkkäisestä ulos johtavasta ovesta ulompi;)(sisäovi. | Huoneiston, porstuan u. Parvekkeen u. ja sisäovi. U:en avain. Pekka saattoi Maijan u:elle saakka.

ulko|paikallissija *s. kiel.* suomen kielen adessiivin, ablatiivin ja allatiivin yhteisnimitys; *syn.* ulkoinen paikallissija. **-paikkakuntalai|nen** *a.* ja *s.* vieras-, toispaikkakuntalainen. | U. työmies. Parhaana u:sena sai kunniapalkinnon N.N. **-paisti** *s. ruok.* (naudan- t. hevosen)paistin ulkopuoli, ulkoreisi;)(sisäpaisti. **-pakkaus** *s.* tavaran päällimmäinen pakkaus (laatikko tms.); vrt. sisäpakkaus. **-palsta** *s.* maakirjaan itsenäiseksi tilaksi merkitty pieni tila, jolla ei ole manttaalia ja jota sen ollessa asumaton tav. viljellään toisessa lohkokunnassa olevan päätalon yhteydessä, ulkotila; yl. talosta suhteellisen etäällä oleva, erityisen palstan muodostava tilus. **-palvelus** *s.*, vars. *sot.* ulkona suoritettava palvelus, vars. ulkoharjoitukset; vrt. kenttä-, sisäpalvelus. **-parlamentaari|nen** *a.* -sesti *adv.* → kansaneduskunnan sivuuttava tms. | Kommunistien käyttämät u:set painostuskeinot. **-parveke** *s.* rakennuksesta ulkoneva us. katokseton parveke. **-pelaaja** *s. urh.* vrt. seur. **-peli** *s. urh.* **1.** ulkona, taivasalla harjoitettu peli. **2.** vars. pesäpallossa: ulkovuoro ja sen pelaaminen. | HPL:n u. repeili pahasti. **-pelto** *s.* yksityisen aikoinaan kylän yhteisestä metsämaasta raivaama ja sarkajaon ulkopuolelle jäänyt pelto, uudispelto;)(koti-, rintapelto. **-piha** *s.* us. = esipiha. | Keskiaikaisen linnan u. Luostarin u. Vanhoissa länsisuomalaisissa maalaistaloissa oli miespihan ja karjapihan lisäksi vielä u., joka sijaitsi miespihan ja uloimpien talousrakennusten (riihen, saunan) välillä. **-piiri** *s.* Pojat seisovat u:ssä, tytöt sisäpiirissä. **-piir|re** *s.*, tav. *mon.* ulkonaisista piirteistä, ulkomuodosta, -näöstä, vars. ääriviivoista. | Kasvojen u:teet. Kirkon u:teitä rikastuttaa keskilaivan korkuinen poikkilaiva. Siluetti esittää tavallisesti mustassa pinnassa vain kuvattavan u:teet. Hämärää taivasta vasten erottuvat raatihuoneen u:teet. U:teiltään rikkinäinen kaupunki. — *Kuv.* Vainajan maallisen elämän u:teet. Ei tunne musiikin historiaa edes u:teiltä. **-pinta** *s.* Putken, savutorven u. Nahan u. Keuhkojen u. Aivojen poimuinen u. — *Kuv.* U. rosoinen, mutta ydin terästä, niin kuin marskissa itsessäänkin IVALO. **-pitäj|ä** *s.* Kiertelee töissä u:issäkin 'vieraissa pitäjissäkin'. **-pitäjäläi|nen** *a* ja *s.* vieraspitäjäläinen. | Läsnä oli myös paljon u:siä.

ulko|pohja *s.* aluksen tm. kaksinkertaisen pohjan ulompi osa; pohjan ulkopinta;)(sisäpohja. | Laivan u:pohjaan tuli repeämä. Keittoastian u. Saappaiden u:pohjat tervataan. **-poliitti|nen** *a.* -sesti *adv.* ulkopolitiikkaan kuuluva, ulkopolitiikkaa koskeva. | U. kysymys. Hallituksen u. ohjelma. Ranskan u:set päämäärät. U. keskustelu eduskunnassa. **-politiikka** *s.* ulkoasioita koskeva politiikka;)(sisäpolitiikka. | Suurvaltojen häikäilemätön u. Noudattaa puolueetonta u:a. **-por|ras** *s.*, us. *mon.* ulkoa rakennukseen johtavat portaat;)(sisäportaat. | Istua talon u:tailla. **-porstua** *s. kans.* maalaistalon kuisti. **-port|ti** *s.* Linnan u:illa oli kaksi vartijaa. **-puit|e** *s.*, tav. *mon.* Ikkunoiden sisä- ja u:teet. **-puku** *s.* ulkona pidettävä puku.

ulkopuol|i *s.* jnk ulkopinta, -osa, päällyspuoli. | Rakennuksen u. Nahan u. 'martiopuoli'. Käden u. eli kädenselkä. Uistimen u. hopeoitu, sisäpuoli kullattu. Kappaleen taipuessa sen kovera l. sisäpuoli lyhenee ja kupera l. u. pitenee. — *ulkopuol|ella*, -elta, -elle (adv. ja postp., harv. prep.) ulkona, ulkopinnalla, -osassa, poissa jnk piiristä, jhk sisältymättömänä, kuulumattomana tms. | Odottelen täällä u:ella. Ikkunat on pestävä myös u:elta. U:elta maalattu laatikko. Tarkastelimme rakennusta vain u:elta. Jättää jku oven u:elle. Aluevesirajojen u:ella. Sataman u:ella lastaava valtamerialus. Kotimaan rajojen u:ellakin tunnettu tiedemies. Pussimme jätämme u:elle muorin mökkiä KIVI. - - ääni tuli jostain kuin u:elta häntä AHO. — Kuulomatkan u:ella 'kuulomatkaa kauempana'. Luodinkantaman u:ella. Naisen toiminta kodin u:ella 'muualla kuin kodissa, so. virassa, yhteiskunnassa yms.'. Koulussa ja koulun u:ella. Palveluksessa ja sen u:ella. Pysytellä puolueryhmittymien u:ella. Asettua järjestyneen yhteiskunnan u:elle. Avioliiton u:ella syntynyt [= avioton] lapsi. — Astevaihtelun u:ella olevat [= astevaihteluttomat] konsonanttiyhtymät. Osallistui juoksuun kilpailun u:ella 'itse kilpailuun osaa ottamatta'. Ohjelman u:ella [= varsinaisen ohjelman lisäksi] tilaisuudessa esiintyi vielä N.N. Teatteri on jäänyt hänen harrastustensa u:elle 'hän ei ole harrastanut teatteria'. Se on mahdollisuuksieni u:ella 'minulla ei ole mahdollisuuksia'. Mennä toimivaltansa u:elle, par. ylittää toimivaltansa. Hän on kaiken epäilyn u:ella 'häntä ei voi ensinkään epäillä'.

ulkopuoli|nen *a.* -sesti *adv.* **1.** ulkopuolella oleva t. tapahtuva, ulkopuolelta tuleva, ulkoinen, ulkonainen. | U:set peräpukamat. Huvilan yläkertaan johtavat u:set portaat. Puserossa on u:set taskut. U:sissa jarruissa jarrukengät ovat jarrurummun ulkopuolella. Ratsastajan u. [= ratsastusradan ulkosivun puoleinen] käsi, jalka, ohjas. Ikkunan u. vuorilauta. Euroopan u:set maat. Kodin u. toiminta. Avioliiton u:set sukupuolisuhteet. U. paine, puristus. U:sesti hammastettu hammaspyörä. Astiat on pestävä u:sestikin. Jos janan jatkeella olevan pisteen etäisyydet janan alku- ja loppupisteestä ovat toisiinsa tietyssä suhteessa, niin tämän pisteen sanotaan jakavan janan u:sesti mainittuun suhteeseen. — Vrt. 2. | U:set tekijät. U:sten voimien vaikutus maan politiikkaan. - - viipymisen täytyi johtua jostain u:sesta [= asianomaisesta riippumattomasta] asiasta SILL. **2.** sivullinen, syrjäinen, vieras. | Johtokunnan u:sena sihteerinä on toiminut N.N. U. asiantuntija, tarkkailija, havaintojen tekijä. Kiireimpänä työaikana tarvittiin u:sta apua. — *S:sesti.* Jäsenille pääsy vapaa, u:silta pääsymaksu 100 mk. U:sille ei asiasta saa hiiskahtaakaan. Se sinun on ratkaistava itse, kukaan u. ei voi sinua neuvoa. **3.** par. ulkonainen. | U:set tavat. Aivan u:sten seikkojen perusteella päätellen. Tunnen hänet vain u:sesti 'ulkonaisten seikkojen osalta, ulkokohtaisesti, nimellisesti, pinnallisesti'. Lisäksi puhuivat he politiikasta ja muista u:sista asioista TALVIO.

ulko|puolitse *adv.* ja *postp.*, harv. *prep.* (gen:n ohella) ulkopuolen kautta. | Laiva kaartaa rei-

marin u. Rakennuksen u. Laivan pituus rankojen u. — *Kuv.* Näin tapahtui vuonna 1725, jolloin Witte u. konsistorin esityksen sai kolmannen teologian professorin paikalle nimitetyksi -- Nils Norrbyn A.R.CEDERBERG. **-putki** *s.* Tykin sisä- ja u. **-pää** *s.* Tynnyrin tapin u. 'ulospäin oleva pää'. Viemäriputken u. Solisluun u:n kiinnityskohta. Suuren aallonmurtajan u. **-päällinen** *s.* Höyhentyynyn sisä- ja u. **-päällys(te)** *s.* Tullattavan tavaran sisä- ja u.

ulko|raja *s.* Viljelmän, ajojään u. Valtion aluevesien u:rajaa sanotaan merirajaksi. **-rakenne** *s.* Hyönteisen ruumiin u. **-rakennu|s** *s.* talousrakennus (talli, navetta, aitta, lato tms.);)(asuinrakennus. | Tilan päärakennus ja u:kset. Karjakartano, sauna ja muut tarpeelliset u:kset. **-rappaus** *s.* Tiiliseinän sisä- ja u. **-rap|pu(nen)** *s. ark.*, us. *mon.* ulkoporras. **-ra|ta** *s. urh.* **1.** urheilukentän, luistin- t. raviradan tms. kentän keskustasta uloinna oleva juoksu- tm. rata. | Juosta u:taa. Kilpailuissa pikaluistelijat lähetetään matkaan kaksittain, ja heidän on luisteltava vuoroin sisä-, vuoroin u:dalla. **2.** ulkona oleva juoksu- tms. rata;)(sisärata. | U:doilla juostut ennätykset. **-rataennätys** *s. urh.* vrt. ed. 2. **-ravintol|a** *s.* vars. kaupungin ulkopuolella t. laitaosissa, veden rannalla, saaressa tms. sijaitseva, tav. vain kesäaikaan auki oleva ravintola. | Kulosaaren kasino on tunnetuimpia Helsingin u:oista. **-reisi** *s. ruok.* = ulkopaisti. **-reitti** *s. mer.* avomerellä, saaristovyöhykkeen ulkoreunaa kauempana kulkeva laivareitti, ulkoväylä; vrt. sisäreitti. **-rengas** *s. tekn.* **1.** ulkokumi. | Auton, polkupyörän u. **2.** Kuulalaakerin sisä- ja u. **-reti** *s. mer.* **-reuna** *s.* Kavion u. Juoksuradan u. **-rivi** *s.* **-runko** *s.* Sukellusveneen u. **-ruokinta** *s. maat.*)(sisäruokinta. | Karjan u. **-ruokintakausi** *s.* **-saarelai|nen** *s.* vrt. seur. | U:set elävät etupäässä kalastuksella. **-saar|i** *s.* kaukana rannikolta, meren ulapalla oleva saari. | Suomenlahden u:et. **-saaristo** *s.* vrt. ed.;)(sisäsaaristo. | Tukholman u. **-saaristolainen** *s.* **-saksalainen** *s.* vrt. ulkosuomalainen.

ulkosal|la, -ta -le *adv.* ulkona, taivasalla. | Hän on jossakin u., ehkä saunalla. Kuivata pyykki u. Kauniilla säällä juhla aiotaan pitää u. Ei ollut menemistä u:le. U:le asetetut rotanmyrkyt. U:ta kuuluva melu. Korttia älköön pelattako u. yleisellä paikalla tai sen välittömässä läheisyydessä LK. -- suust' u. hampaat tuuman verran LEHT.

ulko|satama *s.* varsinaisen satamakaupungin tms. ulkopuolella oleva satama, johon isotkin alukset voivat laskea;)(sisäsatama. | Vaskiluoto, Vaasan u. **-saum|a** *s.* Muurin u:at. Sotilaiden housujen u:oissa kulkevat nauhat. **-sein|ä** *s.* **1.** seinän ulkopuoli. | Tuvan u:ien tilkitseminen. **2.** ulkoilmaa vasten oleva seinä, ulompi t. uloin seinä;)(sisä-, väliseinä. | Lämpöpatterit pyritään sijoittamaan u:ille ikkunoiden alle. — Solun sisä- ja u. **-seinämä** *s.* vrt. ed. **1.** Rintakehän u. Vatsan u:n lihakset. **2.** Tärykalvo, keskikorvan u. **-selkäliha** *s. ruok.* = ulkofilee. **-seurakunta** *s.* samaan kirkkokuntaan (2) kuuluva toinen paikallisseurakunta. **-seurakuntalainen** *s.* vrt. ed. **-sii|pi** *s.*, vars. *sot.*)(sisäsiipi. | Kaarrossa ojennus otetaan u:ven mukaan. **-sivu** *s.* Rakennuksen, aluksen u:t. Reiden u. Hammasrivin u. Käämien u:t. Koralliriutat kasvavat yleensä vain u:iltaan. **-sormi** *s.* Suoraksi ojennetun kämmenen ulko- l. pikkusormi. **-suoja** *s.* ulko-, talousrakennus. | Talli, navetta, aitta, riihi ym. maalaistalon u:t. **-suomalainen** *s.* Suomen ulkopuolella asuva suomalainen. **-suu** *s.* Putken, viemärin u. Kohdun u. **-synnyttimet** *s. mon. anat.* naisen t. (nisäkäs)naaraan ulkoiset sukupuolielimet. **-syntyi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* eksogeeninen, ulkoinen. | U:set sielulliset häiriöt. [Lehdet] muodostuvat aina u:sesti, ts. varren uloimmista solukoista pieninä nystermäisinä kohoumina IT. **-syrj|ä** *s.* Kämmenen u. Ajaa kaarteessa aivan tien u:ää. Kaupungin u:ien asukkaat. **-säde** *s.* Putken ulko- ja sisäsäteen erotus on sen paksuus. **-säiliö** *s.* Vaahtosammuttimen sisä- ja u. **-särmä** *s.* Poran terän u:t. **-taite** *s. rak.* = selkätaite. **-talo** *s.* toiseen taloon, päätaloon, kuuluva, mutta jossain määrin itsenäisesti viljelty talo. **-tasku** *s.* tasku, jonka suu avautuu vaatekappaleen ulkopinnalle; vrt. paikkatasku;)(povitasku. | Piti rahojaan huolimattomasti päällystakin u:ssa. **-tauti** *s. lääk.* ulkonaisista syistä, vars. väkivallasta ruumiin pintaan aiheutuneita sairaalloisia muutoksia (haava, tulehdus tms.). **-teitse** *adv.* ulkotietä. **-terä** *s.* Jalan u. 'jalkaterän ulkosivu'. **-teräpotku** *s. urh.* jalkapallossa: potku jalan ulkoterällä. **-tietä** *adv.* ulkopuolen kautta, ulkopuolitse. | Kiertää rakennuksen toiseen päähän u. Kädet ojennetaan u. ylös. **-tila** *s.* ulkopalsta. **-tilaus** *s.* vars. ravintolasta t. kahvilasta yksityisasuntoon, jhk työpaikkaan tms. toimitettava tilaus. **-tilus** *s.* vrt. ulkopalsta. **-todellisuu|s** *s.* aistein havaittava ulkoinen todellisuus. | Hän ei avaudu rikkaan u:den lukemattomille läheisille vaikutuksille T.VAASKIVI. **-toimi** *s.* Isäntä suorittelee u:aan. **-tulento** *s. kiel.* = allatiivi. **-tul|i** *s.* U:ien pitäminen kielletty. Perunapata kiehuu u:ella kahden kiven välissä KARHUM. **-tulkki** *s. tekn.* ulkomittojen mittaamiseen käytetty tulkki. **-tulli** *s.* ulkomaankaupassa perittävä tulli;)(kotimaan-, sisätulli. **-tunti** *s.* ulkosalla pidetty voimistelu- tm. tunti. **-|työ** *s.* Talon talviset u:työt. Tehnyt koko ikänsä raskaita u:töitä. Miehet olivat u:töissä, naiset navetassa. Vanhasta isännästä ei ollut enää u:töihin. — Maali, joka sopii sekä sisä- että u:töihin. **-työläi|nen** *s.* Kaupungin u:set. **-työmies** *s.* **-työntekijä** *s.* **-työväki** *s.*

ulkouma[13] *s.* (*rinn.* ulkoutuma[13]) tav:mmin ulkonema.

ulkou|tua[44] *v.* siirtyä ulommaksi, kauemmaksi, loitota, etääntyä. | Laiva u:tuu laiturista. Joukosta ei ollut hyvä u. kovin kauas ainakaan yksin. Hän u:si kappaleen matkaa tureikosta WILKUNA.

ulko|uuni *s. kans.* taivasalle rakennettu leivinuuni. **-vaikute** *s.* ulkoapäin saatu vaikute. **-vaikutus** *s.* vrt. ed. **-vaippa** *s.* Kamiinan u. **-valaisin** *s.* rakennuksen ulkopuolella, ulkona käytetty valaisin. **-valaistus** *s.* Kasarmialueen u. Katujen, teiden ja pihojen u. **-valkuainen** *s. kasv.* Eräissä kasviheimoissa on siemenissä sisäval-

kuaisen ohella u., joka on syntynyt siemenaiheen sydämestä. **-valli** *s.* Linnan u. **-valmennus** *s. urh.* Jalkapalloilijain u. **-valmennuskausi** *s. urh.* **-val|ta** *s.* vieras valtio. | Suomen suhteet u:toihin. Kolmen u:lan edustajat. U:tain lähettiläiden esittelijä. **-vara** *s. käs.* päärmeen t. sauman näkyviin jäävä vara. **-varasto** *s.* ulkosalla oleva varasto. **-varastointi** *s.* ulkosalle varastointi. | Puiden u. **-vartija** *s.* ulkovartiomies. **-vartio** *s. sot. vanh.* majoitus- t. asema-alueen ulkopuolella toiminut vartio. | Majoitusalueen u. — Merietuvartio asettaa valvonta-alueelleen vartioasemat ja liikkuvat u:t 'saaristovyöhykkeen ulkopuolella toimivat vartiot'. **-vartiomies** *s.* vrt. ed. **-varustu|s** *s.*, tav. *mon.* Kaupungin u:ksiin kuuluva linnake. Taistelua käytiin linnan u:ksista, vallista ja vallihaudasta. **-varvas** *s.* ulompi t. uloin varvas. | Kalasääsken u. suuntautuu taaksepäin. **-verhiö** *s. kasv.* lisäverhiö. **-verho** *s.* — *Kasv.* umpinainen löyhä kalvo, joka ympäröi eräiden sienten nuorta itiöemää. | Kannan kasvaessa pituutta u. repeää. **-vesi** *s.* **1.** *mon.* meret järvien ja jokien vastakohtana. | U:llä harjoitettu kalastus. **2.** *anat.* ulkoneste. **-vieras** *s.* par. päällyskasvi, epifyytti. **-viisto** *a.* ulospäin viisto;)(sisäviisto. | Alapäästään u. tuki. U:t lehdet. — *ulkoviisto|ssa,* -sta, -on (adv.) Kätten nosto u:on. Lehdet selvästi u:on harittavat. **-virtapiiri** *s. sähk.* **-vuoraus** *s.* seinän tm. ulkopinnan vuoraus. | Rakennuksen u. **-vuorilauta** *s.* **-vuoro** *s. urh.* vars. pesäpallossa: vuoro, jolloin joukkue pelaa ulkokentällä;)(sisävuoro. **-väistö** *s. urh.* miekkailussa: oikean olkapään ja kasvojen suojaamiseksi suoritettu väistö, terssiväistö. **-väylä** *s.* ulkoreitti. **-ympyrä** *s.* Ampumataulun u.

ulku[1*] *s.* kannatusorsi, varras, salko. — *Kal.* nuotta-, verkkovapeista. | Kuivata kalanpyydyksiä uluilla.

ullak|ko[2*] *s.* rakennuksen laipion ja vesikaton välinen tila, vintti, lakka, parvi, ylinen. | Asuintalon, tuvan, navetan, saunan, kirkon u. U:on portaat. Säilyttää jtak u:olla. U. täynnä kaikkea romua. U:olla on tilaa paria lisähuonetta varten. Tuli sai alkunsa talon u:olta. — *Yhd.* kuivausu.

ullakko|huone *s.* Pieni, viistokattoinen, kylmä u. **-ikkuna** *s.* **-kamari** *s.* **-kerros** *s.* Talossa oli kaksi varsinaista kerrosta ja tilava u. **-komero** *s.* **-murto** *s.* ullakolle tehty murto. **-palo** *s.* Uhkaava u. N:n tehdasrakennuksessa. **-tila** *s.* U:n käyttö säilytystarkoituksiin. **-täyt|e** *s.* laipion täyte. | U:teistä alkanut tulipalo. **-varkaus** *s.*

ullakon|ikkuna *s.* **-portaat** *s. mon.*

ulli[1] *s. kans.* nousuvesi, vuoksi.

ulohtaa|lla, -lta, -lle *adv.*, etup. *kans.* etäällä, loitolla, kaukana. | U. rannasta oleva talo. -- olipa äidillä koko työ saadaksensa lapsia pysytetyksi u. niin kauan kuin perunat kypsyivät PÄIVÄR. Se -- näytti u:mmalta katsoen oikein julman näköiseltä KARHUM. -- hänen järeät hämäläiset leukaperänsä pistivät korvien alapuolelta kovin u:lle RAILO. [Se] oli häntä vetänyt yhä u:mmalle äidistä H.LOUNAJA. — [Piti] keskustelun u. siitä, mihin hän halusi kuitenkin joskus päästä PAKK.

ulohtaam|pana, -paa, -ma(ksi) *komp.adv.*, etup. *kans.* = ulohtaammalla. | Liiterin lähettyvillä seisoskeli miessakki ja vähän u. toisista lautamies TOPPILA. Mataleena peräytyi ikkunasta u:ma TOPPILA.

uloimmainen[63] *sup.a.* uloin;)(sisimmäinen. | U. kerros. Rakennuskompleksin u. osa.

uloim|pana, -paa, -maksi, -ma(s) *sup.adv.* ks. ulompana.

uloi|n[59] *sup.a.* uloimpana oleva, uloimmainen;)(sisin. | U. ihokerros. Kaalinkerän u:mmat lehdet. Linnoitusvyöhykkeen u:mmat varustukset. Lännen u. etuvartio idässä. U:mmilla kareilla ja saarilla.

uloinna *sup.adv.* uloimpana. | U. olevat maankuoren kerrostumat. Meressä kohoaa u. alastomia kallioluotoja.

ulok|e[78*] *s.* ympäristöstään ulkoneva kohta, ulkonema, ulkouma; vrt. ulotin. | Kallion u. Muurin u:keet. Saksofonissa on tappimainen u., johon vasemman käden peukalo tuetaan. Konsoli on seinässä oleva, rakennuksen jotakin osaa kannattava u. Parvekkeet ym. u:keet. Uurre ja sitä vastaava u. Sarvia muistuttavat u:keet otsassa. Kasvaessaan pahanlaatuiset kasvaimet yleensä työntävät u:keita joka taholle naapurikudoksiin. Salpausselän u:keet. Matalapaineen keskuksesta pohjoiseen päin pistävä u.

uloke|palkki *s. rak.* palkki, jonka pää ulottuu tuen yli. **-rakenne** *s.* Teräsbetoninen u.

ulokkeellinen[63] *poss.a.* jossa on uloke t. ulokkeita. | U. palkki.

ulokki[6*] *s. tekn.* nostokurjen varsi, josta nostokoukku riippuu, nostovarsi.

ulommainen[63] *a.* → ulompi; uloimmainen.

ulommal|la, -ta, -le *komp.adv.* tav:mmin seur.

ulom|pana, -paa, -maksi, -ma(s) *komp.adv.* (*sup.* uloimpana) etäämpänä, loitompana, kauempana;)(sisempänä. **1.** paikasta. | Pysy u.! U. on laajoja soita. U. rannasta. Omaa pitäjää u. On liikkunut u:panakin kuin vain kotinurkissa. Oli lähdettävä hakemaan u:paa tuottoisampaa työtä. Siirtyä u:maksi, u:mas, uloimmaksi. Kotimaan rajoja u:ma. Kudun päätyttyä turskat palaavat u:mas merelle. Separaattorissa maito sinkoutuu u:maksi ja kevyempi rasva, kerma, jää sisemmäksi. Viljelyksen alaa laajennettiin entistä u:maksi. Yläkerros pistää alakerrosta u:maksi. **2.** muuta käyttöä. | Hän oli u. nyt kuolemasta [jota oli odottanut] PAKK. — Mennä toimivaltaansa u:maksi. [Jos] yhteisen omaisuuden osakas, jonka hallussa omaisuus on, tuntuvasti on mennyt oikeuttansa u:maksi -- LK.

ulom|pi[22] *komp.a.* ulompana oleva;)(sisempi. | U. lonkkavaltimo, reisilihas, korva-aukko. Renkaan u. halkaisija. U. linnanpiha. Tavallisesti Salpausselällä tarkoitetaan eteläistä I. u:paa Salpausselkää. Kaarteessa N:ltä irtosi u:man jalan kenkä.

ulon|taa[8] *v.* -nus[64] *teonn.* ulotuttaa. **1.** saattaa t. tehdä ulommaksi, kaukaisemmaksi, loitontaa, etäännyttää. | U. tukipaaluja. Savupiippu on rakennettu palomuurin kyljestä u:tamalla. Toiset naiset -- sivuuttivat [Antin] aivan läheltä, u:tivat kyynäspäitään, ja Antti kuuli ohi men-

täessä sanottavan: "Iltaa!" AHO. — U:sivat retkensä kirkolle asti. Luostari - - tahtoo u. herruutensa ja kirkollisen isännyytensä, vieraan kielensä ja vieraan uskonnon aina Pohjanlahteen saakka IVALO. 2. laajentaa jnk asian alaa jhk, käsittämään jtak. | Tulon käsite voidaan u. irrationaalilukuihin. Sosiaalinen huolto on u:nettu käsittämään yhä useampia aloja. Diktatuurin u:taminen taiteisiin.

ulontu|a[1*] *refl.* ja *pass.v.* < ed. | - - ennen eivät ryöstäjät toki ole uskaltaneet u. metsätaipaleen taa IVALO. — Takan ylhäältä suuta kohti u:va takanurkka.

ulos *adv.* **1.** paikallisesti: pois jnk sisästä, sisäpuolelta, jstak, jnk ulkopuolelle; elat:ssa olevan s:n t. pron:n yhteydessä us. tarpeeton. | Naulan kärki tuli u. laudan toiselta puolelta. U. vedettävä [ks. ⌣] laatikko, sänky. Aukko, jonka kautta neste kaadetaan sisään ja u. Pullossa on niin väljä korkki, että mehu pursuaa u. Liika neste puristuu hikenä u. Hengittää sisään ja u. U. pullistuvat silmät. Työntää huulensa u. törrölleen. Vatsa sisään ja rinta u. [ryhtiä tarkoittaen]! — Luoti tuli u. selästä. Vetää naula u. seinästä, avain u. lukosta. Laukku, josta kameraa ei tarvitse ottaa u. kuvanottoa varten. Sylkeä ruoka u. suustaan. Puristaa märkä u. paiseesta. Säiliön seinistä tihkuu u. nestettä. Liekit löivät jo u. ovista ja ikkunoista. Jeesus ajoi sairaista u. riivaajia. Airoihinsa tarttuu Kauko ja työntää ne hankavitsoista u. [= hankavitsojen läpi] AHO. — *Erik.* **a.** jltak alueelta, jnk piiristä poistumisesta, pois joutumisesta. | Lähteä u. maasta, kaupungista. Ihminen ajettiin u. paratiisista. Hinaaja auttaa matkustaja-aluksen u. satamasta. Murtautua u. saartorenkaasta. **b.** rakennuksesta, asuinhuoneesta tms. ulkoilmaan, taivasalle t. yl. ulkoilmalta suojaamattomaan paikkaan menemisestä, saattamisesta, kehottamisesta tms. | Hän lähti, meni juuri u. Ihmisiä kulkee ovissa sisään ja u. Mene u.! U. minun talostani! U. luonnon helmaan. Karja lasketaan keväällä u. 'laitumelle, ulkoruokintaan'. Viedä vaatteet u. tuulettumaan. Älä jätä pyörääsi u. sateeseen! **c.** *ark.* kävelylle, ravintolaan, elokuviin tms. lähtemisestä. | Lähdetkö tänään kanssani u.? Olemme aikoneet mennä illalla hiukan u. Menemme u. syömään. **d.** *urh.* vars. pesäpallossa: ulkovuoroon. | Ensimmäisellä pelivuorolla LMP joutui u. — *Puhek.* nyrkkeilyssä. | Laskea ottelija u. [erotuomarista] 'kymmeneen laskemalla todeta ottelijan kärsineen tyrmäyshäviön'.

2. muuta, us. muukalaisperäistä käyttöä, paikan merk. yl. himmentynyt; normaalityylilajeissa tav. † **a.** jnk ottamisesta, antamisesta, luovuttamisesta yms. | Antaa tavaraa u. [→ antaa, luovuttaa, jakaa] varastosta. Tavaraa ei anneta tullista u. [→ anneta tullista], ennen kuin tullimaksu on suoritettu. Viedä tavaraa u. → viedä (maasta, ulkomaille). Ottaa u. [→ nostaa] rahaa tililtään, palkkansa. Mitata u. [= ulosmitata] saatava, tuomio. N:ltä ei saa u. [→ perityksi] edes oikeudenkäyntikuluja, velkasummasta puhumattakaan. Antaa asuntonsa u. → vuokrata, antaa vuokralle. **b.** julkisuuteen, julki tulemisesta, saattamisesta. | Antaa teos u. → julkaista. Teos tulee u. painosta → ilmestyy. - - käsky kävi u. keisarilta Augustukselta UT[v]. Sano u. [→ sano (julki)]! Tapani tosin on puhua aina aatokseni u. KIVI. Ei saanut sanaakaan u. → suustaan. Puristaa jksta u. [→ puristaa jklta] jk tieto, tunnustus. **c.** muuta käyttöä. | Ojentaa kätensä u. 'sivuille päin'. Tyrkätä vene u. [= irti] laiturista. Mietittiin keinoja päästä u. [= selviytyä] kriitillisestä tilanteesta. Ottaa hevosesta u. [→ puristaa] viimeisetkin voimat. — Metsämiesten lähtiessä seuraavan kerran u. 'pyyntiretkelle'. Lähtekäämme panemaan mertojamme u. [= laskemaan], ja huomenna on meillä maistava murkina KIVI.

ulos- vars. vanhemmassa kielessä useiden yhdys-v:ien määräysosana, esim. u:ajaa, -heittää → ajaa, heittää ulos. Vain verbaalis:eissa ja partis:eissa ulos käy edellä; s:t kirjoitetaan us. ⌣, partis:t par. ⌢ (ulos ajanut, heitetty jne.).

ulos|ajaa *v.*, vars. *vanh.* ajaa ulos. | - - kuinka hän kirkastetaan ja u:ajaa perkeleitä UT[v]. **-ajo** *s.* Riivaajan u. **-anta|a** *v. vanh.* antaa ulos; julkaista, päästää markkinoille. | Kun kutsumus on haettu - -, u:koon Oikeus julkisen haaston kaikille velkojille LK. — *Leik.* [Sanomalehti N.] suvaitsi viime lauantaina u. kirjoituksen, jossa - - AK. **-anti** *s. ark.* kyky esittää asioita suullisesti, suullinen esitys. | Jklla on hyvä u. **-anto** *s.* ulos antaminen. | Rautatietavaran u. → luovutus, jakelu. — Jklla on hyvä u. (ark.) 'ulosanti'. **-ha|kea** *v. lak.* periä oikeudenkäyntiteitse; vrt. hakea 6. | Jättää saatava u:ettavaksi. **-haku** *s. lak.* vrt. ed. | Panna saatavansa u:un. **-hakutoimenpi|de** *s.* Ryhtyä u:teisiin. **-heitin** *s. sot.* viskuri. **-heittäjä** *s.* **1.** *ark. leik.* ravintolan ovenvartija, iltamissa järjestystä valvova ovimies. | Kapakan u. **2.** *sot.* par. ulosheitin, viskuri.

uloshengitys *s.*; *syn.* ekspiraatio;)(sisäänhengitys. | Uloshengityksessä keuhkoista poistuva ilma. **-asen|to** *s.* Rintakehä u:nossa. **-ilma** *s.* **-lihas** *s.* **-liike** *s.* **-läppä** *s.* Kaasunaamarin u.

ulosjohto|putki *s.* Pakokaasun u. **-torvi** *s.*

ulos|kantaja *s.* kahvilan t. ruokalan ulkotilausten kantaja, ulosviejä. | Kahvilan u. **-kierto** *s.* Kyynärvarren u. 'kiertoliike, jossa kämmen kiertyy ulospäin niin, että peukalo suuntautuu vartalosta poispäin'. **-kiertäj|ä** *s. anat.* lihaksista, jotka huolehtivat kyynärvarren t. jalkaterän uloskierrosta. | Hauislihas ja kyynärvarren u. ovat voimakkaita u:iä. **-kirjoittaa** *v.* †; vrt. seur. **-kirjoitus** *s. vanh.* (potilaan) poistaminen (sairaalan) kirjanpidosta, kirjoista. **-kulku** *s.* Linja-auto, jossa sisään- ja u. tapahtuu samasta ovesta. **-käsin** *adv. kans.* ulospäin. **-käsky** *s.* Kuului tiukka u.: "Tuosta on viisi hirttä poikki!" **-käynti** *s.* Herra suojelkoon sisällekäyntisi ja u:si nyt ja iankaikkisesti AK. — Elokuvateattereissa on erikseen sisään- ja u. **-käyntiovi** *s.* **-käytävä** *s.* Ketun pesäluolan u. Teatterisalin u. — *Yhd.* varau. **-lasku** *s.* Lehmien u. Höyryn u:un tarkoitetut laitteet. **-lyöntikilpailu** *s.* kilpailu, jossa esim. samaa rataa useita kertoja kierrettäessä kullakin kierroksella viimeiseksi jäänyt joutuu pois kilpailusta. **-läh|tö** *s.* Ankara

sade teki u:dön mahdottomaksi. Laivasto-osaston u. 'merelle lähtö'. **-lämpiävä** *a.* (*partis.*) myös ⌒;)(sisäänlämpiävä. | U. uuni, sauna. U:ksi muutettu savupirtti.

ulosmeno *s.* Ilmoittaa palvelijalle u:staan. Höyryn u. **-aukko** *s.* **-puku** *s. sot.* varusmiehen puku, jota hän käyttää lomalla ollessaan t. vapaa-aikoina kasarmialueen ulkopuolella liikkuessaan;)(palveluspuku. **-putki** *s.* Kaasun u.

ulosmit|ata *v.* -taus *teonn.* erottaa jkn omaisuudesta tietty osa tuomion t. päätöksen täytäntöön panemiseksi, vars. velan maksamiseksi; vrt. ulosottaa, ulosotto. | U. velalliselta irtainta, kiinteää omaisuutta. Toimittaa saamisen maksuksi u:taus. Irtaimiston, kiinteistön u:taus. Panna talo u:taukseen. Nimismies u:tasi torpan ainoan lehmän. Todeta jku u:tauksessa maksukyvyttömäksi.

ulosmittaus|kielto *s.* **-kulut** *s. mon.* **-teitse** *adv.* ulosmittaustietä. | Periä saatavansa u. **-tie** *s.*, vars. *ulosmittaustietä* ulosmittausta käyttämällä, siihen turvautumalla, ulosottoteitse. **-toimitus** *s.* **-yritys** *s.*

ulos|mittauttaa *fakt.v.* < ulosmitata. | U. jkn omaisuus. **-oppin|ut** *a.* (*partis.*) *ark.* perusteellisen opin saanut, täyden ammattitaidon saavuttanut, täysin oppinut. | U. ammattimies, seppä, latoja. Eivätkä sitä aina älyä aikaihmisetkään, eivät u:eet maisteritkaan PÄLSI.

ulosotatta|a *fakt.v.* < ulosottaa. | Jos pantinomistaja ei määräaikana lunasta panttia, on velkoja oikeutettu - - u:maan saatavansa panttiesineen myyntiarvosta AK.

ulosotonhaltija *s.* viranomainen, jolle ulosoton määrääminen kuuluu, maalla maaherra, kaupungissa maistraatti; vrt. ulosottomies.

ulosottaa *v.* suorittaa ulosotto (2). | - - lesken armovuotta ei saa velasta u. LK.

ulosot|to *s.* **1.** yl. ulos ottaminen. | Astiain sisäänpano ja u. [kuivauskaapista]. **2.** siviiliprosessuaalinen täytäntöönpano, jolla jklta pidätetään omaisuutta jnk yksityisoikeudellisen vaatimuksen toteuttamiseen t. turvaamiseen, "ryöstö"; vrt. pakkotäytäntö. | U. voi olla varsinainen täytäntöönpano (lainhaku, tuomion, päätöksen tms. täytäntöönpano tai yleisten maksujen tms. periminen ilman tuomiota ja lainhakua) tai väliaikainen varmuuskeino (takavarikko tms.). Saatavan, verojen u. Uhata velallista u:olla. Panna vekseli u:toon. Veroja on jäänyt u:toon. Omaisuutta, joka siten pidetään takavarikossa, älköön käytettäkö u:toon LK. **3.** *sähk.* → (johdon) pääte.

ulosotto- tav. ed:n 2. ryhmään liittyen. **-apulainen** *s.* ulosottomiehen apulainen. **-asi|a** *s.* U:oista huolehtiva viranomainen. **-huutokauppa** *s.* pakkohuutokauppa, jossa ulosotettu omaisuus muutetaan rahaksi. **-kaari** *s. lak.* v:n 1734 lain 8. kaari, joka sisälsi ulosottoa koskevat säännökset ja jota nykyään vastaa ulosottolaki. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* joka voidaan ulosottaa. | U. omaisuus. Vakuutusmaksu on ilman tuomiota ja päätöstä u. **-kulut** *s. mon.* **-laitos** *s.* **-laki** *s.* laki, joka sisältää ulosottoa koskevat säännökset. | Nykyään on voimassa v. 1895 annettu u. **-menettely** *s.* **-mie|s** *s.* viranomainen, jonka tehtävänä on ulosoton välitön toimeenpaneminen. | Maalla u:henä toimii nimismies, kaupungissa kaupunginvouti tai heidän tilallaan joku muu tehtävään määrätty henkilö. **-määräys** *s.* Ulosotonhaltijan kirjoittama u. **--oikeus** *s.* **-pakko** *s.* **-palkkio** *s.* **-teitse** *adv.* ulosottotietä. **-tie** *s.*, vars. *ulosottotietä* ulosottoa käyttämällä, siihen turvautumalla, ulosottomenettelyllä, ulosottoteitse. | U:tä perityt verot. **-toimi** *s.* Periä veroja u:n. U:n myyty irtaimisto. **-viranomai|nen** *s.* ulosottoasioita hoitava viranomainen. | U:sia ovat ulosotonhaltija ja ulosottomies. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* jonka perusteella ulosotto voidaan toimittaa. | U. asiakirja.

ulospotku *s.* Maalivahdin suorittama u.

ulospuhallus *s.* Palaneiden kaasujen u. **-hana** *s.* Höyrysylinterin u. **-putki** *s.* Höyrykattilan u. **-venttiili** *s.*

ulos|päin *adv.* U. avautuva ovi, ikkuna, läppä. Sammakon u. pullistuvat silmät. Kiertää jakoteriä u. Käsi suun edessä kämmenpuoli u. Kääntää turkin karvapuoli u. — Sekä sisäänettä u. voimakas valtio. U. yksimielinen kansa. Isä edustaa perhettä u. — U. suuntautuva tahtoihminen. Koetti näyttää u. iloiselta ja huolettomalta. **-päi|nen** *a.* ulospäin suuntautuva. | U:set oksat, lehdet, korvat. Verhiön liuskat u:set.

ulospääsy *s.* us. par. pääsy. | Ilman sisäänpääsyä ja kaasujen u:ä säännöstelevät miilun aukot. Pyydykseen joutuneet kalat hakivat levottomina u:ä. Vanki pantiin maanalaiseen tyrmään, josta ei ollut u:ä. Estää, sulkea jklta t. jltak u. jstak. — *Kuv.* vaikean tilanteen ratkaisusta, ratkaisukeinosta, pääsytiestä. | Tilanne oli tukala eikä mitään u:ä näyttänyt olevan. **-mahdollisuus** *s.* **-tie** *s.* Veden u:ksi jätetty reikä. Linnoitus oli piiritetty ja kaikki u:t olivat tukossa. — *Kuv.* Muuta u:tä ei ole kuin tehtaan toiminnan keskeyttäminen toistaiseksi. **-venttiili** *s.*

ulos|pääsö *s. vanh.* ulospääsy. **-savuava** *a.* (*partis.*) uloslämpiävä. | U. uuni, pirtti. **-seteli** *s. vanh.* päästökirja (1). **-syöksy** *s.* Maalivahti teki [jalkapallo-ottelussa] rohkean u:n. **-säteily** *s.* Maankuoren u. 'lämmön säteily maankuoresta avaruuteen'.

ulosta|a[2] *v.* tyhjentää suolensa, tehdä tarpeensa. | U. säännöllisesti. Potilas ei u:nut moneen vuorokauteen. — *ulosta|va* (a.) -vasti (adv.) U:va [= ulostamisen aiheuttava, ulostamista edistävä, purgatiivinen] lääke. U:vasti vaikuttava aine.

ulostamis|lääke *s.* ulostuslääke. **-pakko, -pakotus** *s. lääk.* äkillinen ja us. kivulias alinomainen ulostamistarpeen tunne peräsuolessa, tarvepakko, -pakotus. **-tarve** *s.* Tuntea u:tta.

uloste[78] *s.* peräsuolen kautta poistunut suolen sisällys, ulostus. | Kiinteä, juokseva, kova u. Lapsen, hevosen u. **-kivi** *s. lääk.* = suolikivi.

uloste|ko *s. vanh.* valtiolle t. julkiselle yhdyskunnalle menevä maksu t. vero; ahtaammassa merk:ssä maavero. | Kruunun u:ot. Verot ja muut u:ot. Kiinteistöstä maksettavat u:ot. Suorittaa u:konsa.

ulostenäyte *s.* Laboratoriossa tutkittava u.
ulostu|a[1] *pass.v.* < ulostaa. | - - kaikki, mikä käy suusta sisään, menee vatsaan ja u:u UT.
ulostulo *s.* Viemäriveden tasainen u. **-aukko** *s.* **-putki** *s.* **-reikä** *s.*
ulostu|s[64] *s.* **1.** ulostaminen. | U. epäsäännöllistä. **2.** uloste. | Ruumiista kiinteinä u:ksina tai nestemäisinä eritteinä poistuvat jäteaineet. Ihmisen u:ksista valmistettu lannoite, makkilanta.
ulostus|aine *s.* ulostamista edistävä aine, purgatiivinen aine, laksatiivi. **-kasa** *s.* Hiiren, jäniksen u. **-lääke** *s.* vrt. ulostusaine. **-näyte** *s.* **-pakko, -pakotus** *s. lääk.* = ulostamispakko, -pakotus. **-pilleri, -pulveri** *s.* vrt. ulostusaine. **-tar|ve** *s.* U:peen tiheneminen. U:vetta kiihottava aine. **-vaiv|a** *s.* Peräaukon haavojen aiheuttamia u:oja.
ulostutta|a[2*] *kaus.v., 3. pers.* < ulostaa. | U:vat eli purgatiiviset aineet, lääkkeet.
ulos|vedettävä *a.* (*partis.*) tav. ⌒. | Kaapin u:vedettävät laatikot. **-vedin** *s.* Hylsyn u. **-ve|to** *s.* **1.** ulos vetäminen. | Pullon korkin u. **2.** → ulkonema, uloke. | Rakennuksessa olevat u:dot. **-vetoköysi** *s. mer.* purjealuksen köysi, jolla purje levitetään. **-viejä** *s.* — *Erik.* **1.** uloskantaja. **2.** → maastaviejä. **-vienti** *s.* — *Erik.* → maastavienti, vienti. | Puutavaran, marjojen u. **-virtaus** *s.* Höyryn, nesteen u. **-virtausaukko** *s.* **-virtausnopeus** *s.*
ulota[34*] *v.* **1.** siirtyä ulommaksi, etääntyä, loitota. | Veneet ulkonevat merelle. Köysilukon auetessa siitä ulkonee kaksi hakaa, joista lukko ja siinä kiinni oleva hissi jäävät riippumaan teräslevyn varaan. Sotapursin Pohjan urhot ulkosi ammoin, / verot vei, maat valtasi MANN. - - pysyin hiljaa, ovestani ulkonematta VT. — Vars. **2.** sijainnista: pistää jstak esiin, ulos, työntyä esiin, näkyviin, sojottaa, törröttää. | Kalpeiden kasvojen keskeltä ulkoni terävä nenä. Pinosta ulkonevat halonpäät. Idässä linnasta ulkonee matala siipirakennus. Portaat saavat u. enintään 600 mm tontinrajan ulkopuolelle. — *ulkoneva* (a.) Ulkonevat korvat, poskipäät. Sammakolla on ulkonevat silmät. Akselin ulkoneva pää.
ulote[78*] *s.* ulottuvuus.
ulot|in[56*] *s.* vartalosta ulkoneva jäsen, raaja. | Mustekalan u:timet 'lonkerot'. — Vars. *leik.* ihmisen käsistä ja jaloista. | [Pojat juoksivat] edellä minkä u:timet myönsivät ALKIO. Seuraavana vuonna hän [kymmenottelija] rupesi hiljoikseen koettamaan yläu:timiensa kantavuutta M.JUKOLA.
ulot|taa[2*] *v.* vrt. ulontaa. **1.** paikallista käyttöä. **a.** *harv.* ojentaa, kurkottaa; loitontaa. | [Hän nosti paperin] ylös, samassa u:taen sen vähän ulommaksi PÄIVÄR. [Naiset sekoittivat] siemenen kivien ja kantojen vieruksilta, jonne äes ei voinut u. sorppiaan KUSTAA VILKUNA. — Minun olisi karin nokkaa kiertäessäni pitänyt u. [veneen] perää maasta, samalla kun virta väänsi keulaa I.K.INHA. **b.** saattaa jk ulottumaan jhk t. jnnek asti; ks. ulottua 1.b. | Tappi u:etaan joko puun läpi tai ³/₄:n syvyyteen sen paksuudesta. Sivujohtoja ei saa u. kauemmaksi kuin kymmenen kilometrin päähän keskusasemasta. Seinähirsiä u:tamalla aikaansaadut kannattimet. Aivan naapurin tontin rajaan u:ettu rakennus. 9,5 metrin syvyyteen u:ettu pato. Kasvi, joka u:taa juurensa syvälle maahan. Venäjän hallitsijat pyrkivät u:tamaan valtakuntansa rajat Itämereen saakka. U. katseensa kauemmaksi. **2.** saattaa jk ajallisesti ulottumaan jhk asti; ks. ulottua 2. **a.** tulevasta ajasta. | Työn u:taminen seuraavaan vuoteen. Oppisopimusta, jonka holhooja on tehnyt alaikäisen puolesta, älköön - - u:ettako yli sen ajan, jolloin alaikäinen täyttää kahdeksantoista vuotta LK. **b.** menneestä ajasta. | Ylioppilasosakuntien historia voidaan u. Turun akatemian ensi aikoihin asti. Tapa, joka u:taa juurensa hämärään muinaisuuteen. **3.** muuta, ulottua-v:n 3. merk.-ryhmää vastaavaa käyttöä. **a.** paikan merk. selvä. | U. matkansa, valloitusretkensä jnnek asti. U:ti konserttikiertueensa Kreikkaan ja Turkkiin. Keräys u:ettiin koko maahan. Tykistö u:ti tulensa 40 km:n päähän. **b.** ei paikan merk:tä. | Määräykset u:ettiin matkailijoihinkin, koskemaan matkailijoitakin. Pitkälle u:ettu työnjako. Kieliopinnot u:ettiin italiaan ja espanjaan. Rautaruukkien omistajat eivät u:taneet raudanjalostusta pitemmälle kuin kankirautaan ja karkeihin takeisiin. Antiikista u:ti anakreonttinen ja epigrammirunous - - vaikutuksensa suomalaiseen lyriikkaan TARK.
ulottautu|a[44] *refl.v.* < ulottaa. | Maalivahti u:i vain sormineen palloon. Siellä oli muuan pihlajanhaara u:nut kauas virtaavan vesijuoksun yli ALKIO. — Viljelys on u:nut yhä pohjoisemmaksi.
-ulottei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < ulote. | Kaksi-, kolmi-, moniu.; laajau.
ulot|tua[1*] *v.* (*kans.* ulettua) ylettyä, yltää. **1.** paikallista käyttöä. **a.** pituudeltaan t. täyteen pituuteensa, mahdollisimman pitkälle ojentuneena, ojennettuna pystyä koskettamaan jtak, tarttumaan jhk tms. | Sormenpäät juuri u:tuvat kattoon. Niin syvää, etteivät jalat u:u pohjaan. Vaivoin u:uin pelastusköyden päähän. U. jhk kädellään, sauvallaan. U. luodilla meren pohjaan. U:tui vielä tarttumaan poikaa takinliepeestä. Piiska u:tui hevosta vain hännäntyveen. Kohdat, joihin äkeen piikit eivät u:u. Tänne eivät meren tyrskyt u:tuneet. - - arvasi soutaa kyllin ylös, ettei kosken virta u:tunut puoleensa vetämään KATAJA. — *Kuv.* U. voittoon, mestaruuteen asti. Hän oli jo maailmalla, minne isän käsi ei u:tunut. Lain käsi kyllä u:tuu syyllisiin. [Osa trauman] aikaansaamista muutoksista [on] niin syvällä, ettei sinne kirurgin veitsi vielä u:u AK. [Hankkikaa] aarre taivaisiin, mihin ei varas u:u UT. Taistelun mainingit u:tuivat Itämerellekin. Rauhaisa soppi, johon maailman myrskyt eivät u:u. **b.** olla pituudeltaan, korkeudeltaan (syvyydeltään) t. laajuudeltaan niin suuri, että uloin kohta, piste, reuna t. pinta, sattuu jhk määräkohtaan, rajaan, jatkua jhk t. jnnek asti, rajoittua jhk. | U:tuu isäänsä polviin, kainaloihin asti. Niin matala tupa, että pää u:tuu kattoon. Kuopan pohjaan saakka u:tuvat tikkaat. Polviin, polvien alapuolelle u:tuva takki. Paita u:tui tuskin napaan saakka. Leuan alitse kulkeva parta u:-

tui korvan juuresta korvan juureen. Syvälle u:tuva haava. Pölkyn kylkeen sahataan puolitiehen u:tuva pyällys. Läpi lankun u:tuva rako. Kaarle Suuren valtakunta u:tui Atlantista Oder-virtaan, Tiszaan ja Adrian mereen. Tarkentaa kamera niin, että sen terävyys u:tuu 4,5 metristä äärettömään. **c.** ed:een liittyen yl. paikallisesta eksistenssistä, ulottuvuudesta, suuruudesta, siitä tilasta, jonka jk ottaa pinnasta t. avaruudesta. | Veneestä vaakasuuntaan u:tuvat pyydykset. Puistokäytävä u:tuu etelästä pohjoiseen. Kangasmetsävyöhyke u:tuu leveänä vyönä koko Euraasian poikki. Kolmeen suuntaan u:tuva kappale. - - mittaillen u:tuvilla koivillaan työhuoneensa suuruutta AK.

2. ajallisesta jatkuvuudesta. **a.** tulevasta ajasta. | Teko, jonka vaikutukset u:tuvat kauas tulevaisuuteen. - - pisin aika, joksi vuokra- ja lampuotikontrahteja ansiomaasta saa tehdä, älköön u:tuko yli viidenkymmenen vuoden LK. **b.** menneestä ajasta. | Suvun juuret u:tuvat [= juuret tunnetaan] 1500-luvulle saakka. K:n kaupungin historia u:tuu kauas muinaisuuteen. Niin kaukaisina aikoina, mihin kansan muistitieto vain u:tuu. Katoamispäiväksi katsotaan se päivä, - - johon sitä [laivaa] koskevat viimeiset tiedot u:tuvat LK.

3. jnk liikkeen, tapahtumisen paikallisesta laajuudesta, jnk esiintymis-, vaikutusalasta, vaikutuspiiristä. **a.** paikan merk. selvä. | Karjalaisten lapinretket u:tuivat Jäämerelle saakka. Vakuutuslaitos, jonka toiminta u:tuu koko maahan. Hallitsijan valta ei u:tunut valtakunnan kaikkiin kolkkiin. Tulivaikutus u:tuu yli maalialueen. Tullissa oli alistuttava ruumiiseen u:tuvaan tarkastukseen. Ilman vuorokautiset lämpövaihtelut u:tuvat meikäläisissä kangasmaissa 1 m:n syvyyteen. **b.** ei paikan merk:tä. | Monelle alalle u:tuvat harrastukset. Vaikutuksiltaan laajalle u:tuva käänne. Tapaukset, joihin valtuutus, laki u:tuu. Maalaisoikeuden mukaan vaimo saa $^1/_3$:n siitä omaisuudesta, johon naimaosa u:tuu. Kivennavalla - - u:tuu savakkojen ja äyrämöisten erilaisuus pääasiallisesti vain vaateparteen AK. [Goethen mustasukkaisuus] u:tui niihin ravintolan tilapäisiin vieraihin saakka, joille tyttö joutui tarjoilemaan KOSKENN.

ulottum|a[13] *s.* **1.** Käsivarren u:an päässä [= käsivarren etäisyydellä] jstak. Jk on jnk u:an ulkopuolella 'niin kaukana, ettei jk ulotu siihen, jklta ulottumattomissa'. Pallo lensi u:an ulkopuolelle. — *ulottum|alla,* -alta, -alle, -illa, -ilta, -ille, -issa, -ista, -in 'ulottuvilla, ulottuvissa'. | Pitää ase käden u:alla. Vihollisen tykkien u:illa. Palo huomattiin heti ja lapset pelastettiin tulen u:ilta. Kiusoitteleva kivenmukula oli taas joutunut varpaan u:alle KARHUM. He istuivat rinnan käden u:issa toisistaan WALTARI. — *Yhd.* leveys-, syvyysu.; kädenu. **2.** *erik.* **a.** *raut.* lastausprofiili. **b.** *sot.* ulottuvuus.

ulottumat|on[57] *kielt.a.* Polviin u. hame. — *ulottumat|tomissa,* -tomiin, harvemmin -tomilla, -tomille (adv.) Jk on jkn t. jnk u:tomissa 'jku t. jk ei ulotu, pääse käsiksi jhk'. Vihollisalus oli rannikkopatterien u:tomissa. Ulkopuolisten vaikutusten u:tomissa. Arkisto, joka on tieteellisen tutkimustyön u:tomilla. Joutua jkn t. jnk u:tomiin. [Karkuri oli] jäänyt esivallan käden u:tomiin JÄRVENT.

ulottuvainen[63] *a.* **1.** ulottuva, ekstensiivinen. | U. suure. **2.** yhd:n jälkiosana, par. ulotteinen. — *Yhd.* kaksi-, kolmi-, moniu.

ulottuvaisuus[65] *s.* = ulottuvuus.

ulottuvi|lla, -lta, -lle, harvemmin -ssa, -sta, -in *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) ja *adv.* niin lähellä, että ao. esineeseen t. asiaan ulottuu, kosketettavissa, tartuttavissa, tavoitettavissa, saavutettavissa t. saatavissa, ulottuman päässä, ulottumalla, ulottumilla. **1.** selvästi paikallista käyttöä. | Hänellä on ase aina u:lla(an). Kaikki säätölaitteet ovat ajajan u. Toimittaa tavarat nostokurkien u:lle. Kasvimyrkkyjä ei saa jättää lasten u:in. Rikkoi kaiken, mikä vain u:lle sattui. Olla tykistön, pommituslentokoneiden u. Päästä vihollistulen u:lta. **2.** avartuneesti vars. jkn, jnk toiminta-, vaikutusalasta, -piiristä. | Olla jkn silmän, silmien u. Olla järjestysvallan, vakoojien u. Kun ei enää ole u. äitiä eikä isää. Ei löytynyt u:lta yhtään miestä, joka olisi pystynyt auttamaan. Kaikki radion u. olevat alukset. Saattaa tuotteensa yleisön u:lle. Pitää jk turvassa sivullisten u:lta. Tutkijan u. ollut materiaali. Elämän mukavuudet, jotka nyt ovat u:llamme. - - monet muinaisuuden muistot ovat ihmisten u:lta joutuneet ikuiseen unheeseen E.N.SETÄLÄ. Olla arvostelun u. Sodan vaara ei ole kaukana u:ltamme. **3.** ed:iin käyttöryhmiin liittyen vakiintuneessa ilmauksessa *käden ulottuvilla.* | Haulikko, olutkannu käden u. Nykyaikainen keittiö, jossa kaikki tarvittava on käden u. Vihollinen oli käden u:ssa. Kaunis päämäärämme on jo melkein käden u. Täytyihän tarttua onneensa, silloin kun se tuli käden u:lle WALTARI. Tavallisesti on turvauduttu siihen käden u. olevaan otaksumaan, että - - P.RAVILA.

ulottuvuu|s[65] *s.* **1.** se esineen ominaisuus, että sillä (tasossa t. avaruudessa) on tietty suuruutensa; esineellä tasossa t. avaruudessa jhk suuntaan oleva (suurin) suuruus, so. pituus, leveys t. korkeus (syvyys), esineen vastakkaisten ääripisteiden lyhin etäisyys toisistaan, ulote, dimensio. | Suoralla viivalla on vain yksi u., tasopinnalla kaksi ja kappaleella kolme u:tta. Paikalliset u:det: pituus, leveys ja korkeus. Leveys on esineen u. sivusuuntaan. Geometrisella pisteellä ei ole lainkaan u:tta. Jokaisella luonnonkappaleella on u:tta avaruudessa. Ison talon emäntä, jolla on u:tta (leik.) 'joka on kookas, pyylevä'. Nyrkkeilijä, jolla on suurempi u. [= pitemmät raajat] kuin vastustajalla. — Pöytälevyn, verkon, taistelurintaman u. Mikrometrin u. Nostokurjen u:tta voi säätää ulokin avulla. Monitahokkaan, huoneen u:det. Työkappaleen u. sorvin terän liikesuuntaan. Kasvin juurien u. Rannan u. Saariston pisin u. Maamme suuri u. ja harva asutus. Suomenlahdella olevien aluevesien u. määrättiin 4 meripeninkulmaksi. Pilven pystysuora u. Linnunradan muoto ja u. Suorakulmion kantaa ja korkeutta sanotaan sen u:ksiksi eli dimensioiksi. Kolmen u:den sota. —

Yhd. syvyysu. 2. ed:een liittyen ajasta. | Aika, neljäs u. Ns. neljäs u. on alun perin mat. käsite, johon joudutaan, kun geometrian järjestelmä laajennetaan kolmiulotteisesta avaruusgeometriasta samalla tavalla kuin avaruusgeometria voidaan katsoa tasogeometrian laajennukseksi IT. 3. jnk liikkeen, tapahtumisen paikallisesta laajuudesta, jnk esiintymis-, vaikutusalasta, vaikutuspiiristä. **a.** paikan merk. selvä. | Matkan u. Eri šakkinappuloiden u. 'suurin siirtämisetäisyys'. Tykistön u. 'suurin ampumamatka'. Tulihyökkäyksen u. Voimakkuudeltaan ja u:-deltaan vähäinen maanjäristys. **b.** ei paikan merk:tä. | Sopimuksen u. N:n älyllinen u. Tunne-elämämme pääu.: mielihyvän ja mielipahan vastakkaisuus. Harrastusten u. Sodan vaikutusten u. **4.** *mus.* soittimen, ihmisäänen t. sävelmän matalimman ja korkeimman säveltason väli, sävel-, äänialue. | Fagotti on puupuhallin, u:-deltaan B_1—C^2. Sävelmän, melodian u. Melodisen u:tensa puolesta koko oktaavin mitan täyttävä fuugateema.

ulottuvuus|ala *s.* Käsitteen u. — *Mus.* Naisen lauluäänen u. **-mitta** *s.* Luku-, ulottuvuus- ja painomitat ilmaisevat tarkan paljousmäärän.

ulotut|taa[2*] *kaus.v.* (< ulottua) ulottaa (1.b, 2, 3). | Venäjä tahtoi u. rajansa Pohjanlahteen asti. — Historiateos, joka on u:ettu 19. vuosisadan alkuun. — U:ti matkansa Kreikkaan saakka. Persialaiset u:tivat valtansa Eurooppaan. U. tutkimuksensa pienimpiinkin yksityiskohtiin. [Induktiivisessa päätelmässä] tutkimme useita saman lajin edustajia, ja kun niissä kaikissa tapaamme samoja ominaisuuksia, u:amme ne koko lajiin P.VIRKKUNEN.

ulpu[1*] *s.*, vars. *runok.* = seur. | - - lainehet virran / vienosti laulaa / rantaman u:ja tuudittain LEINO.

ulpuk|ka[15*] *s.* **1.** Nuphar, keltakukkaisia, isolehtisiä lummekasveja, upukka. **2.** lumme, lumpeen kukka. | Valkoinen, puhdas kuin u. [Tyttö] oli kaunis ja kaino kuin yöllä puhjennut u:an kukka KARHUM.

ulseraatio[3] *s. lääk.* haavautuminen, haavau(tu)ma.

ulseroi|da[18] *v. lääk.* muodostaa haavoja, olla haavoilla. | U:va ihottuma.

ulseroitua[1*] *v. lääk.* haavautua.

ulsteri[5] *s.* paksu villakangas; vars. siitä tehty us. väljä, täytteetön päällystakki. | U:a käytetään yleisesti ns. välikausitakkina. — *Yhd.* kevät-, syys-, talviu. **-kangas** *s.*

ultima[15] *s.* monitavuisen sanan viimeinen tavu.

ultimaatumi[6] *s.* uhkavaatimus. | Saksa antoi Puolalle u:n.

ultimo[2] *s. liik.* kuukauden loppu, arvopapereita ostettaessa kuukauden viimeinen arkipäivä. **-kauppa** *s. liik.* arvopaperikauppa, jossa maksun suoritus ja arvopapereiden luovutus tapahtuvat kuukauden viimeisenä arkipäivänä.

ultimus[64] *s.* viimeinen. **1.** luokan viimeinen oppilas. | Luokan priimus ja u. **2.** maisterin- ja tohtorinvihkiäisissä henkilö, jolla on toinen kunniasija; vrt. priimus. | Vihittiin maisteriksi ultimuksena. **-maisteri** *s.* vrt. ed. **-tohtori** *s.*

ultra- sanan alkuosana: äärimmäis-, äärimmäisen; vrt. hyper-. **-kalvo** *s.* hyvin ohut (metalli)-kalvo. | 0,0001 mm:n vahvuinen u. **-kondensori** *s.* valaistuslinssi, jonka keskusta on ontto. **-linko** *s.* = ultrasentrifugi. **-lyhy|t** *a.* radioaalloista, joiden taajuus on 30—300 megahertsiä (aallonpituus 10—1 m). | U:et aallot l. ula-aallot. **-lyhytaaltoasema** *s.* ula-asema.

ultramariini[6] *s.* **1.** Luonnollinen u. 'lasuurikivi'. **2.** tav. sininen väriaine, jota ennen valmistettiin jauhamalla lasuurikiveä, nykyään tav. hehkuttamalla kaoliinin, soodan, rikin, hiilen ym. aineiden seosta. | U:a on myös vihreätä, keltaista, punaista ja sinipunaista. **-kelta(inen)** *s.* vrt. ed. 2. **-n|sininen** *a.* U. ulappa. **-puna(inen), sini(nen), -vihreä** *s.* vrt. ultramariini 2. **-väri** *s.*

ultra|mikroanalyysi *s.* erityisen pieniin ainemääriin soveltuva kemiallinen analyysimenetelmä. **-mikroni** *s.* niin pieni hiukkanen, ettei se näy tavallisella mikroskoopilla. **-mikroskooppi** *s.* äärimmäisen pienten hiukkasten tarkasteluun käytetty mikroskooppi. **-moderni** *a.* mahdollisimman, äärimmäisen moderni, huippu-, hypermoderni. | U. olohuoneen kalusto. **-montaaninen** *a.* ultramontanismia kannattava. | U. puolue. **-montanismi** *s.* roomalaiskatolisessa kirkossa 1800-luvun alussa syntynyt pyrkimys keskittää kirkollinen johto paavin käsiin. **-montanisti**[4] *s.* ultramontanismin kannattaja. **-punai|nen** *a.* infrapunainen. | U. säteily 'spektrin näkyvää punaista osaa pitempiaaltoinen säteily, aallonpituus 0,00075—0,3 mm'. Spektrin u. osa. U:set säteet tunkeutuvat sameiden ilmakerrosten läpi paremmin kuin näkyvä valo. **-punamikroskooppi** *s.* **-punaspektri** *s.* infrapunaspektri, infrapunaisen säteilyn antama spektri. **-punasäteily** *s.* **-sentrifugi** *s.* erittäin nopeasti (yli 75 000 kierrosta min:ssa) pyörivä, mm. kolloidiliuosten tutkimiseen käytetty sentrifugi, jonka sisässä olevaan aineeseen kohdistuva keskipakovoima voidaan saada jopa miljoona kertaa painovoimaa suuremmaksi; ultralinko. **-suodatin** *s.* vain infrapunasäteilyä läpäisevä suodatin. **-suurjaksoinen** *a.* U. värähtelyenergia. **-säteily** *s.* avaruussäteily. **-vaaka** *s.* erityisen herkkä vaaka, jolla voi mitata pieniä painoja n. 1/10 000 mg:n tarkkuudella. **-violet|ti** *a.* ja *s.* näkyvää spektriä lyhytaaltoisemmasta säteilylajista ja vastaavasta valosta. | U:it säteet. U. valo. - - elokuun alkupuolella aurinko oikein taittoi u:tia salmen lipattavien aaltojen särmistä pirtin lasiin M.RAPOLA. **-violettimikroskooppi** *s.* **-violettisä|de** *s.* myös ⌒. | U:teillä on tärkeitä fysiologisia vaikutuksia, ja niitä käytetäänkin myös terapeuttisiin tarkoituksiin. **-violettisäteily** *s.* myös ⌒. **-violettivalo** *s.* myös ⌒. **-ääni** *s.* ihmisen kuulorajan ylittävä ääni. | Lepakot suunnistavat pimeässä u:en avulla tutkan periaatteen mukaisesti. **-ääniaal|to** *s.* Lyhyen aallonpituutensa vuoksi u:lot etenevät täysin suoraviivaisesti. Viime vuosina u:toja on alettu käyttää mm. kirurgisiin leikkauksiin. **-äänihoito** *s.* ultraääniaaltojen käyttö sairaanhoidossa. **-äänilämmitys** *s.* **-äänisekoitus** *s.* taajuudeltaan äänen ylittävällä värähtelyllä aikaansaatu aineiden sekoittuminen. **-äänitutkimus** *s.*

ulttua[1*] *v. murt.* ulottua, ulettua.

ulvah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Koira u:telee. Järven jää u:telee pakkasen yhä kiristyessä. Kranaattien u:telu.

ulvah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* (< ulvoa) ulvaista. | Koira, susi u:taa. Alkoi kuulua jäniskoiran kiihtyviä u:duksia. Haavoittunut u:ti eläimellisesti. Hän sanoi sen itkunsekaisesti u:taen. Pojilta pääsi riemun u:dus. Koko joukko u:ti kaskulle yhdestä suusta. Tuuli u:taa. Auto jarrutti niin että pyörät u:tivat. Kranaatti u:ti [= lensi ulvoen] aivan läheltä.

ulvais|ta[24] *mom.v.* < ulvoa. | Koiranpentu u:ee. Tehtaan pilli u:ee.

ulvo|a[1] *onom.v.* (-na[14],) -nta[15*] *teonn.* huutaa jatkuvasti vars. korkealla, voimakkuudeltaan vuoroin vahvistuvalla, vuoroin heikkenevällä äänellä, ulista, vonkua. **1.** eräistä eläimistä ja ihmisestä. | Koirat, sudet u:vat nälissään. Kiimoissaan u:va koira. Hyeenan u:nta. Hallit loikovat ulkosaariston kareilla aamusta alkaen kaameasti u:en. U. tuskasta, tuskissaan. U:i sydäntä särkevästi, kuin hengenhädässä. — Avartuneesti voimakkaasta itkusta ja naurusta. | Alkoi u. ja pyydellä anteeksi. Ei tuollaisesta pikku jutusta kannata u. U. riemusta. Koko katsomo u:i ja vääntelehti naurusta. — *Kuv.* U. susien mukana 'tehdä jtak (moraalisesti tuomittavaa) muiden esimerkin mukaan, vastoin omaa vakaumustaankin'. - - kun on myrskyssä, niin täytyy taipua myrskyn mukaan, u. sutena seurassa AHO. Käsky sutten joukkoon jääneen / u. on yhteen ääneen *MANN. **2.** muuta käyttöä. | Sumusireeni u:o. Kranaatit u:vat korvissa. Tuuli u:o rakennusten nurkissa, puhelinlangoissa. Meri u:o. Miesjoukko - - häipyi sinne pimeään yöhön u:van myrskyn sekaan IVALO. — *Yksipers.* - - huoneiden nurkissa u:o ja vinkuu KIANTO. Oli pilkkosen pimeä, satoi, vinkui, u:i TALVIO.

ulvott|aa[2*] *kaus.v.* < ed. | Ole u:amatta lasta! [Tuuli] kohisi puutarhan puissa ja u:i tuuliviiriä E.ELENIUS.

umbra[11(10)] *s.* ruskeana maalivärinä käytetty mangaani- ja rautasilikaattipitoinen rautahydroksidi. | Ruskea, vihreä u. **-väri** *s.*

ume[78] *s. kans.* sumu, usva, utu; *metrl.* utu, milloin näkyvyys on 1—2 km.

umea[21] *a.* sumuinen, utuinen, samea. | U. taivas, ilma. Päivä paistaa u:na niiden [pilvenmöhkäleiden] takaa HAARLA.

ummehdutta|a[2*] *kaus.v.* < seur. | Vuoteen ympäristöä ei pidä u. tiiviillä verhoilla AK. - - ulkoilmamaalaus, joka vapautti taiteemme vuosisadan keskivälin u:vasta ateljeerimaalauksesta IT.

ummehtu|a[1*] *v.* -neisuus[65] *omin.* kauan tiiviisti suljetussa tilassa oltuaan alkaa haista (t. maistua) vastenmieliseltä, tunkkaantua. | Huoneen ilma u:u, ellei kyllin usein tuuleteta. Rautatievaunun ovesta löyhähti vastaan raskas, u:nut ilma. U:nut huone, kellari, vaatekomero. U:neet vaatteet. U:neet heinät, jauhot. Kannellisessa astiassa maito u:u nopeasti. U:nut [= seisonut] vesi maistuu pahalle. Punajuuret saavat helposti u:neen maun. — *Kuv.* Vanhoillinen, u:nut pappiskoti. Pikkukaupungin ahtaissa ja u:neissa oloissa. Tätäkin u:nutta laitosta olisi jo aika vähän tuulettaa! Henkinen u:neisuus. U:nut puoluekanta. Hän oli kerran sanonut Helmiä u:neeksi ihmiseksi, joka ei tiennyt mitään tästä ajasta IRIS UURTO.

ummella *adv.* ks. umpi 1.c.

ummelleen *adv.* aikamääristä: täyteen, tarkalleen, täsmälleen. | Siitä on u. vuosi aikaa. Työhön meni melkein u. kuukausi.

ummessa, umpeen *adv.* **1.** aukottomaksi, yhtenäiseksi liittyneenä, kasvaneena t. liitettynä, kiinni;)(auki, puhki, irti, vapaana tms. **a.** aukosta, reiästä, kuopasta yms. | Haava on jo u. Haava, rako, repeämä kasvaa umpeen. Ommella, parsia, paikata reikä umpeen. Muurata ikkuna-aukko umpeen. Luoda hauta umpeen. Tuore liha on kimmoista, niin että siihen sormella painettu jälki menee heti umpeen 'tasoittuu, häviää'. — *Kuv.* Heitä erottanut juopa on kasvanut umpeen. — Vars. *urh.* Juosta, kiriä välimatka, ero, rako umpeen. Vetää piste-ero umpeen 'tasoittaa piste-ero'. **b.** kulkuväylästä yms. | Tie, polku on u., tav. 'lumen tukkima'. Latu on aivan u. Tuuli, pyry tuiskuttaa tien, ladun umpeen. Lakaista jälkensä umpeen, myös kuv. 'peittää, hävittää jälkensä'. Polku on ruohottunut umpeen. Oja, rajalinja kasvaa umpeen. Veneen kaislikkoon avaama ura painui heti veneen jäljessä umpeen. — *Kuv.* Nyt on sekin tie u. 'sitäkään mahdollisuutta ei enää ole'. - - ehkä ei tässä sentään vielä kaikki keinot ole u. IVALO. **c.** esineestä t. rajallisesta tilasta siinä olevaa t. ollutta aukkoa tms. ajatellen. | Juottaa metallirengas umpeen 'päistään yhteen'. Saartorengas ei ole vielä täysin u. [Vihollinen on] saartanut meidät umpeen joka taholta KIANTO. On kuin elämän kehä menisi vanhuudessa umpeen ja ihminen ajatuksineen seisoisi lähinnä omaa kehtoaan KOSKENN. Kierros on u. 'on tultu lähtökohtaan'. — Lampi, järvi on jäätynyt umpeen 'kauttaaltaan'. Umpeen kivetty pihamaa. Katos, jonka puiden umpeen kasvaneet latvukset muodostavat. **d.** Sukeltaa umpeen 'kokonaan veden alle, umpisukkeloon'. Kala nykäisee ongen kohon umpeen.

2. ed:een liittyen aukosta, putkesta tms.: suljettuna, sulkeuksissa, sulkeissa, kiinni, lukossa;)(auki, avoinna. | Kaikki veräjät ovat u. Vetää esirippu umpeen. Sitoa säkin suu umpeen. Umpeen juotettu putken suu, peltitölkki. Lumpeen kukka menee yöksi umpeen. Loikoa silmät u. Sinne osaan vaikka silmät u. Silmät painuvat väsymyksestä umpeen. Korvat menevät räjähdyksestä umpeen 'tukkeutuvat, menevät lumpeen, lukkoon'. — *Erik.* **a.** Lehmä on u. 'ei lypsä'. Lehmä menee umpeen. **b.** *kuv.* Kyllä sen olisit huomannut, ellet olisi aivan silmät u. kulkenut. Tehdä jtak silmät u., u. silmin 'tarkemmin ajattelematta, umpimähkäisesti, toiseen sokeasti luottaen tms.'. U. silmin tehty talonkauppa. Korvani ovat sinua kohtaan u. [= en kuuntele sinua, en välitä sanoistasi], u. hengellisellä tavalla KIVI. Paavo vaikeni ja u. pysyi toistenkin suu IVALO. - - nuori karjapiika, jonka sydän oli vielä u. [= heräämättä], tunne u. J.FINNE. Joka ei ymmärrä vanhaa taidetta, hänelle on taiteen varsinainen olemus u. JOTUNI.

3. (myös: umpeensa) jnk (määrä)ajan loppuun kuluneisuudesta t. kulumisesta, päättymisestä. | Hakuaika on jo u. Määrä-, valitusaika menee, kuluu umpeen. Suruajan umpeen kuluttua. Vuoden 1960 umpeen mennessä. Melkein oli vuosi kulunut umpeensa ennen kuin - - SILL. Täss' istun nyt ja itken, kun päivä umpeen käy *CAJ. Ottelun jos umpeen joku kesti / sortumatta hänen iskuistaan - - JYLHÄ. — Myös luvasta, sopimuksesta yms. niiden voimassaoloaikaa ajatellen. | Lupa menee umpeen ensi kuussa. — Asuu vuoden umpeensa [= koko vuoden] kaupungissa. Valvoi yöt umpeensa 'kaiket yöt, yökaudet'. - - yöt ja päivät umpehensa raadoit KOSKENN.

ummessa|olo *s.* Salaojan u. Lehmän u:olon aikana. **-silmin** *adv.* par. ⌒.

ummeta[36*] *v.* saattaa umpeen. | Tuiskun umpeama tie.

ummetta|a[2*] *v.* aiheuttaa ummetusta. | Runsas juustonsyönti u:a. — *ummetta|va* (a. lääk.) -vasti (adv.) U:vat, u:vasti vaikuttavat lääkkeet, aineet.

ummetus[64] *s.* suolensisällyksen kulun hidastuneisuus suolistossa, vaikka sitä ei siellä kohtaa mikään mekaaninen este, umpi(tauti), obstipaatio. | Pitkällinen u. Rautalääkkeet aiheuttavat helposti ummetuksen. **-tauti** *s.* **-ähky** *s. eläinlääk.*

ummik|as[66*] *s. kans.* suuri ehytharjainen, tyrskytön aalto, maininki; sellaisten aaltojen muodostama aallokko. | [Meri oli] tyyni — suuret, loivat u:kaat vain vyöryivät vastavirtaa E.ELENIUS. Voimakas ja harva u. vei jahtia ylös ja alas E.ELENIUS.

ummikko[2*] *a.* ihmisestä, joka osaa vain omaa kieltään t. joka ei osaa lainkaan maan kieltä. | U. suomalainen, tanskatar. He olivat ruotsinkielisiä, enimmäkseen ummikoita. Mies vähän solkkasi suomea, mutta vaimo oli aivan u. U. herra ärjyi outoja sanoja kuskille AHO. Hän oli vielä niin u. perniöläinen, että kirjakielistä puhetta hänen oli vaikea ymmärtää AK. — *S:sesti.* U., joka ei osaa sanaakaan suomea. **-ruotsalai|nen** *a.* U. rannikkolainen. U:sen kodin lapsi. — *S:sesti.* Saaristossa asuvat u:set. **-suomalai|nen** *a.* U:sta väestöä. U. pitäjä. — *S:sesti.* Pääosa maan asukkaista on u:sia. **-venäläinen** *a.*

ummisken|kä *s. kansanr.* päällisellisistä nahkakengistä (rinnasta avoimien virsujen vastakohtana). | - - saat olutta juoaksesi, / lestyn leivän syöäksesi, / u:gät käyäksesi! KANT.

ummist|aa[2] *v.* panna umpeen, sulkea. | Putki u:etaan kummastakin päästään. U. kalakukko, piirakka [leivottaessa]. U. kuolleen silmät. U:in hetkeksi silmäni päästäkseni näkemästä - -. — *Kuv.* Koko yönä en u:anut silmääni 'en nukkunut yhtään'. U. silmänsä viimeiseen uneen, viimeisen kerran, iäksi 'kuolla'. Sitten kun kuolo u:aa silmämme. U. silmänsä jltak tosiasialta, jkn erehdyksiltä, laiminlyönneiltä 'jättää huomioon ottamatta jk tosiasia [jne.]'. Keneltä minä olen lahjuksia ottanut u:aakseni silmäni hänen hyväksensä? VT. U. korvansa jkn sanoilta 'olla kuuntelematta jkta, olla välittämättä jkn sanoista'.

ummistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Silmät u:vat uneen. Kuulin oven avautuvan ja u:van. — *Fon.* U:va [tav:mmin suppeneva] diftongi.

umpea[21] *a. harv.* ummehtunut, tunkkainen. | U. ilma. Mun kuohuu suonet, on käsi voimakas. / Pois, pois! Kodin laakso u. on! *MANN.

umpeen *adv.* ks. ummessa; v:eihin ja partis:eihin liittyvänä par. ⌒. **-kasvu** *s.* Vesistöjen u. yhtenä soiden syntytapana. Pinnan-, pohjanmyötäinen u. **-meno** *s.* Ennen määräajan u:a. **-menopäivä** *s.*

umpeuma[13] *s.* umpeutumisen tulos, umpeutunut kohta, umpeutuma. | Tiehyen u. — *Fon.* okkluusio (4).

umpeutta|a[2*] *kaus.v.* < seur. | Tuisku on u:nut polun. — *Kuv.* Nuori polvi u:a sodan iskemät haavat AK.

umpeutu|a[44] *pass.v.* (*rinn.* umpeentua[1*]) mennä umpeen. | Haava u:u. U:nut viemäri, vallihauta, uoma. Tie, latu u:u tuiskulla. Matavan kasvutapansa vuoksi herukkapensaikot u:vat helposti. Katseli puolittain u:neiden luomiensa lomitse. — *Kuv.* **a.** Kipeimmät sydänhaavat u:ivat. Ja hänen taakseen u:i se luoksepääsemättömyyden ja salaperäisyyden verho, joka - - LINN. **b.** eristäytyä, sulkeutua kuoreensa; ummehtua. | Elää u:neessa yhteiskunnassa, u:neissa oloissa. [Lönnrot ohjasi] itämurteet hedelmöittämään yksipuolisen länsisuomalaisuuden u:vassa ilmassa kituvaa kirjakieltämme M.RAPOLA.

umpeutuma[13] *s.* umpeuma. | Peräaukon u.

umpeutumat|on[57] *kielt.a.* Hän on saanut koskaan u:tomia sälöjä [= säröjä] henkiseen olemukseensa L.ONERVA.

ump|i[8*]; ks. erikseen ummelleen, ummessa. **1.** *s.* ummessa, tukossa olevasta, täysin suljetusta tms. tilasta. **a.** lumen tukkeamasta tiestä, tiettömästä hangesta. | Tietön, pehmeä u. 30 virstaa u:ea. Se on yhtä u:ea täältä Lappiin AHO. Kahlata, hiihtää u:ea. Aukaista u:ea. Jälki loppui, u. tuli eteen KATAJA. Pikkumökit ovat niin ummen peitossa, että on täytynyt ruveta kaivamaan tunneleita ovien ja ikkunoiden eteen AHO. — *Kuv.* Meille tuli u. [= voittamaton vastus] eteen. Lapsuusvuodet olivat hänen herkälle luonteelleen ilotonta u:ea, painostavaa yksinäisyyttä TARK. Nyt on silläkin alalla jo u. aukaistu. - - kyllä se synnin u. on jokaisen itsemme omalta kohdaltamme puhkaistava AHO. **b.** ed:een liittyen kuv.: *ummet ja lammet.* Puhua, kysellä ummet ja lammet 'kaiken maailman asioita, joutavia, puuta heinää'. Valehteli ummet ja lammet. Mietti ummet ja lammet. Pojanvekarat ennättivät joutohetkinään puuhata vielä ummet ja lammet AK. — *ummet ja pimeät* (kans.) = ed. | - - pian me haastelimme ummet ja pimeät PÄIVÄR. **c.** vars. eläimistä: ummetus. | Ripuli ja u. Satakerran u. on märehtijäin ruoansulatushäiriö, joka ilmenee satakertaan kasaantuneiden ruoka-aineiden kuivumisena. — *ummella,* ummelle (adv.; myös ihmisistä). Vatsa, suoli on ummella. Potilas, lapsi, hevonen on ummella. Tulla ummelle. — *Yhd.* maito-, virtsau. **d.** *harv.* Ummen [= ummehtuneen] haju. Haista ummelle. **2.** *a. harv.* ryhmään 1.a liit-

tyen: ummessa oleva, umpi-. | Kulkea u:ia teitä. Eivät kaikki - - lähteneet hiihtämään ummessa kelissä AHO. **3.** *vahv. adv.* kirjoitetaan tav. ◡ pääsanansa kanssa. | U. kuuro. - - katosi u. pimeään HAARLA.

umpi|aita *s.* alueen joka puolelta ympäröivä aita. | Pellon suojaksi tehty u. U:aidassa oleva vainio. Panna niittylohko u:aitaan. — *Erik.* vars. (metsässä oleva) aidattu viljelysala, metsäviljelys, moisio. **-asento** *s.* **-asumus** *s.* umpikartano. **-auto** *s.* umpikuorinen auto, kupee(auto);)(avoauto. **-erite** *s. fysiol.* umpirauhasen erite, sisäerite, hormoni. **-eritteinen** *a. anat. fysiol.* umpieritettä tuottava, sisäeritteinen, endokriininen. | U. rauhanen l. umpirauhanen. **-eritys** *s. fysiol.* umpirauhasten eritystoiminta, sisäeritys. **-eritysrauhanen** *s. anat.* = umpirauhanen. **-han|ki** *s.* tietön, avaamaton hanki. | Kahlata u:kea, u:gessa. Vajottavassa u:gessa takaa-ajajat jäivät kauas jälkeen. **-hauta** *s.* kattilamainen maastonsyvennys. **-humala** *s.* vahva, tolkuton päihtymys, tukki-, sikahumala. | Olla u:ssa. Juoda itsensä u:an. **-huppu** *s.* Kääriä lapsi u:un 'kokonaan huppuun, hupun sisään'. - - pimeä peitti kaikki samaan u:un TALVIO. **-järvi** *s.* laskujoeton järvi. **-jää** *s.* Järvi on u:ssä 'koko pinnaltaan jäässä'. Joen suu ei mennyt koskaan u:hän. **-kan|si** *s.* U:nella suljettu astia. — *Kuv.* Ja järvi oli u:nessa [= umpijäässä] PÄLSI. Lattia oli u:nessa [= vieri vieressä] oljilla nukkuvia mustalaisia LEINONEN. **-kantinen** *a.* U. astia, likakaivo. **-kartano** *s.*, vars. *kansat.* piha, jota rakennukset ympäröivät umpinaisena kehänä, umpipiha; tällainen rakennusryhmä, umpiasumus. | Länsisuomalainen u. Hirsiaita tai jokin ulkorakennus jakoi u:n kahteen osaan: miespihaan ja karjapihaan. Erityisen luonteenomaisena kuului u:on niin säätyläisten kuin talonpoikainkin taloissa porttirakennus L.KUUSANMÄKI. **-katolinen** *a.* kiihkokatolinen. | U. maa. **-kehä** *s.* umpinainen, aukoton kehä. | Ei pääse irti ajatustensa u:stä. **-keli** *s.* kelistä, jolloin tiet ovat lumen tukkeamat. | Oli kova tuisku ja u. **-kiero** *a. ark.* -sti *adv.* erittäin kiero. | U. huijari. Kuulustelija teki u:ja kysymyksiä. **-koro** *s. puut.* kasvavan puun pinnan vikaantumisesta aiheutunut hieman kohollaan olevan kaarnamuodostuman peittämä laho. **-kortteli** *s.* umpikehäksi rakennettu kortteli. **-korvi|ssa, -in** *adv.* pää kokonaan huivin, peitteen tms. peitossa. | Istuttiin reessä u. Vetäytyi vuoteeseen ihan u:in. **-kuisti** *s.* Kuisti voi olla avokuisti, u. tai lasikuisti. **-kuja** *s.* toisesta päästään umpinainen kuja. | Keskiaikaisen kaupungin ahtaat u:t. — *Kuv.* Olla u:ssa 'tilanteessa, josta ei ole pääsyä eteen- eikä taaksepäin, toivottomassa tilanteessa'. Neuvottelut ajautumassa u:an. - - olemme kaikin tavoin ahdingossa, mutta emme u:ssa, neuvottomat, mutta emme toivottomat UT. **-kulju** *s.* Haava paranee u:un 'niin että se kasvaa pinnalta näennäisesti umpeen, mutta on syvemmältä avoin'. **-kumiren|gas** *s.* yhtenäistä kumimassaa oleva (auton)rengas, täyskumirengas;)(ilmakumirengas. | Autoissa oli aluksi u:kaat. **-kuori** *s.* Taskukellon u. **-kuorinen** *a.* U. taskukello. **-kupu** *s.* umpinainen kupu. | Sähkölampun u. **-kuuro** *a.* täysin kuuro. | Aivan u. eukko. **-käytävä** *s.* umpinainen käytävä. | Kupolihautaan johtaa kivistä tehty u.

umpi|laakso *s. maant.* mihinkään suuntaan avautumaton laakso;)(puhkaisulaakso. | Vuorien, mäkien ympäröimä u. Böömin u. **-lahti** *s.* hyvin ahdassuinen lahti. **-laiska** *a. kans.* erittäin laiska, patalaiska. | Ehtoon edellä laiskat virkoo, u:t lauantaina SL. **-lampi** *s.* laskujoeton (t. -puroton tav. suo)lampi. **-laskeuma** *s. geol. maant.* umpinainen laskeuma, hauta(vajoama), harjukuoppa; vrt. suppilo 2. **-lip|pu** *s.* äänestyslippu, joka suljetaan t. taitetaan niin, ettei sen sisällystä voi nähdä lippua avaamatta;)(avoin lippu. | Vaali toimitettiin u:uin. **-lisäk|e** *s.*, vars. *anat.* umpinainen lisäke. | Luukaloilla on lukuisia u:keitä, ohutsuolen alkupäähän aukeavia putkimaisia elimiä. — *Erik.* umpisuolen matomainen lisäke. | U:keen tulehdus. Leikata u.

umpilo[2] *s.* = ampulli 2.

umpi|lukko *s.* — Vars. sisäpaikallissijoissa. | Ovi on u:lukossa 'avaamattomasti lukossa, reikelissä'. — *Kuv.* - - niin uhkasi hän heidän kielensä kahlehtia ja suunsa u:lukkoon sulkea AHO. Minun maailmani sen sijaan on nyt lukossa, u:lukossa LEINO. **-lu|mi** *s.* vrt. umpihanki. | Kahlata, ajaa u:messa. Hiihtää u:nta. **-luoto** *s.* vedenalainen luoto. **-länget** *s. mon.* umpinaisen kehän muodostavat länget, jotka pujotetaan hevosen kaulaan. **-löydös** *s. arkeol.* löydettäessä koskematon muinaislöytö, joka sisältää samalla kertaa maahan, suohon t. veteen pantuja esineitä. **-maho** *a.* -us *omin.* joka ei enää tule kantavaksi. **-maisema** *s.*)(avomaisema. **-mat|ossa, -toon** *adv.* Lattia on u. 'kokonaan mattojen verhoama'. **-meri** *s.* yhden t. useamman valtion hallintaan kuuluva meri, jota ei pidetä avoimena merenä. | Mustameri on u. **-metsä** *s.* tietön metsä. | Kuljetettiin u:ä. **-miel|i** *harv.* **1.** *s.* vrt. umpimielinen. | Helene vaistosi salaisen pidikkeeni ja u:eni kiusasi häntä M.RAPOLA. **2.** *a.* = seur. | U. poika. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* ajatuksensa, huolensa tms. salaava, itseensä sulkeutunut, eristäytyvä, juro, jörö;)(avomielinen. | Arka ja u. U. ja vaitelias nuorukainen. | Rovasti oli u. luonnoltaan. Hän ei saanut helposti puretuksi sisästänsä, mikä painoi hänen sydäntään KIANTO. **-mutka** *s. harv.* Ahdistaa jku u:an 'umpikujaan'. Hovin herra on mahtava — me olemme hänen käsissään aina kuin u:ssa IVALO. **-muuri** *s. rak.* onteloton, ehjäksi muurattu muuri. **-mähkäi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vrt. seur. | U. vastaus, väite, arvailu. Lääkkeiden u. käyttö on vaarallista. Vihollisen tykistö ampui u:sesti. Syyttää jkta aivan u:sesti. **-mähkään** *adv.* tarkkaan ajattelematta t. tietämättä, suunnittelematta, sattumanvaraisesti, summassa, summamutikassa, onnenkaupalla. | Vaelteli metsässä u. Lentokoneiden u. pudottamat pommit. Vastasin aivan u. myöntävästi. U. singotut syytökset.

umpinai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* varsin. merk.: ummessa oleva, umpeen mennyt t. rakennettu, umpi-;)(avonainen. **1.** vrt. ummessa 1. | U. haava. U. [= umpeen luotu] hauta. U. lava, laudoitus, lattia. Ellipsoidi on u. pinta.

U. [= aukoton] lauta-aita, kivijalka, muuri. — U. rengas, lenkki. Monikulmion piiri on u. murtoviiva. U. piha 'piha, jota rakennukset reunustavat joka puolelta'. 2. vrt. ummessa 2. | U. ontelo, astia, sylinteri. U:seen kammioon asennettu moottori. U. [= umpikuorinen] miesten kello. Keittää jtak u:sessa [= kannella suljetussa] kattilassa. — *Erik.* kulkuneuvoista, rakennuksista. | U. kuomureki. U. auto 'umpi-, kupeeauto'. U. tavaravaunu 'jossa on seinät, ovet ja katto'. Avokatokset ja u:set makasiinit. **3.** jossa ei ole ilmarakoja, -välejä, onteloita tms., yhtenäinen, massiivinen. | U:seksi rakennettu tiili-, sementtiseinä. U. lasitiili. **4.** ryhmiin 1 ja 2 liittyen eräissä erikoisalojen termeissä. — *Lääk.* Yksinkertainen eli u. luunmurtuma 'jossa iho on säilynyt eheänä'. — *Arkeol.* U. hautalöydös, par. umpilöydös. — *Maant.* U. laakso 'umpilaakso'. U. meri 'sisämeri, josta ei ole kulkuyhteyttä avomereen (esim. Kaspianmeri)'. — *Maanm.* U. vesialue, vesistö 'joka on isossajaossa jäänyt yhden tilan rajojen sisälle ja kuuluu sille yksityisesti'. — *Fon.* U. tavu 'umpitavu'. U. [= ahdas, suppea] vokaali. U:set [= i-, u- tai y-vokaaliin päättyvät] diftongit. **5.** ryhmiin 1 ja 2 liittyen. **a.** Tuulettamattoman huoneen u. [= ummehtunut] haju. — *Kuv.* Vanhoillisuus ja u:suus pääsi valtaan: kaikkea uutta pelättiin kuin ruttotautia AK. **b.** *kuv.* umpimielinen. | Ei äitikään puhunut monta sanaa, toimitteli vaan u:sena askareitaan PÄIVÄR. Vaikka hän luonteeltaan oli tullut hiukan u:seksi SILL.

umpineliö *s.* umpinainen neliö. | U:ssä olevat rakennukset.

umpi|nen[63] **1.** *a.* lumen tukkima, ummessa oleva. | Tiet kävivät yhä u:semmiksi. U:sena talviaikana. — *Kuv.* - - muut harhailivat eksyksissään puolueiden u:silla teillä KATAJA. **2.** *s.* umpi (1.a), umpihanki, umpikeli. | Kahlata u:sessa. Kulku oli u:sella raskasta.

umpio[3] *s.* tölkki, johon säilykkeitä umpioidaan. — *Yhd.* lasi-, peltiu.; liha-, sekavihannesu.

umpioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* säilöä elintarvikkeita sulkemalla ne ilmanpitävään tölkkiin ja steriloimalla 100—125° C:n lämpötilassa. | U. marjoja, hedelmiä, herneitä, kukkakaalia, kalaa, lihaa. U:tua lihalientä.

umpioimiskattila *s.*

umpiokeitin *s.*

umpiontelo *s.* Kysta on ruumiiseen muodostunut patologinen, nestettä sisältävä u.

umpio|purnukka *s.* **-säilyke** *s.* **-tölkki** *s.*

umpi|outo *a.* täysin outo, uppo-outo. | Se asia on minulle u. **-peli** *s.* šakkipeli, joka avataan kuningatarsotilasta siirtämällä. **-perä** *s.* umpinainen perä. | Suolesta pullistuva, u:än päättyvä pussimainen sivuhaara. Tie loppui ja tuli vastaan u. 'ei päästy eteenpäin'. Ahdistaa vihollisensa u:än 'sellaiseen tilanteeseen, ettei se enää pääse perääntymään, pakkotilanteeseen'. — *Kuv.* Älkäähän nyt kiivailko. Eihän se asia vielä u:ssä ole KARHUM. Aina uudelleen - - pyöritellessään näitä kysymyksiä tuli hän samaan u:än PAKK. **-piha** *s.* joka puolelta rakennusten ympäröimä piha. **-pilve|ssä**, -en *adv.* kauttaaltaan pilvessä. | Taivas on u., vetäytyy u:en. **-pime|ä** *a.* -ys *omin.* täysin pimeä, pilkko-, säkkipimeä. | Ulkona on u. Porstua oli u., mutta ulkona vihersi taivas tähtien loisteessa SILL. **-pohja** *s.* umpinainen pohja. **-pohjainen** *a.* U. laatikko, kori. U. sylinteri. Seinään kaivettu u. reikä. **-pohjukka** *s.* umpinainen pohjukka. | Umpilisäke on u:an päättyvä umpisuolen lisäke. Nyt olemme joutuneet u:an, nyt emme enää pääse edemmäksi meritse *TARK. **-purkk|i** *s.*, vars. *puhek.* U:eihin säilötyt vihannekset. **-purnuk|ka** *s.*, vars. *ruok.* Säilykkeitä steriloidaan u:oissa keittämällä. **-pussi** *s.* (umpiperäinen) pussi. | Suolen u., ohutsuolen alaosassa usein tavattava epämuodostuma. **-putk|i** *s.* (ainakin) toisesta päästään umpinainen putki. | U. taikavälineenä. Täryontelo syntyy nielusta sisäkorvan ja ihon väliin tunkeutuvasta u:esta. — *Kansanr.* tykki. | - - pani pyssyt pyykämähän, / u:et ulvomahan KANT. **-puu** *s.* **1.** U:sta koverrettu kaukalo. **2.** umpinaisen kehän muodostava puun kasvannainen, jollaista on käytetty taikatarkoituksiin, vars. sairaiden parantamiseen pujottamalla heidät sen läpi. **-pyörä** *s.* = levypyörä. **-päinen** *a.* U. nuotti. U. lasiputki. **-päissä(än** *adv.* umpihumalassa. | Palasi juhlista aivan u. **-pää|ssä**, -hän *adv.* pää kokonaan jnk peitossa, umpihupussa, -korvissa, päätään myöten lumen, veden tms. sisässä, upoksissa, uppeluksissa, umpisukkelossa. | Nukkua u. 'peite pään yli vedettynä'. Istua reessä u. 'kokonaan vällyjen tms. sisässä'. Pudota hupsahti pehmeään lumeen ihan u:hän. Väsynyt uija vajoaa u:hän. Löi kirveen yhdellä iskulla u:hän puun sisään. **-päätteinen** *a.* umpinaisesti päättyvä. | U. tiehyt. **-rakenteinen** *a.* U. [= koteloitu] moottori. **-rauha|nen** *s. anat.* ruumiin sisäisiä rauhasia, joiden eritteet, hormonit, imeytyvät suoraan vereen t. kudosnesteeseen, umpieritys-, sisäeritys-, endokriininen rauhanen. | U:sia ovat mm. aivolisäke, kilpirauhanen, haima, sukupuolirauhaset ja lisämunuaiset. **-ren|gas** *s.* U:kaan muodostava hihna, ns. päätön hihna. Vihollinen saartoi linnakkeen u:kaaseen. — *Erik.* = umpikumirengas. **-ruotsalainen** *a.* ummikkoruotsalainen. | U. asutus, seutu.

umpi|seinä *s.* Pontatuista laudoista tehty u. **-seinäinen** *a.* U. puuvaja. **-siitos** *s.* läheisten sukulaisten kesken tapahtunut siitos. **-siittoi|nen** *a. kasv.* vars. syksyllä t. veden alla esiintyvästä aukeamattomasta kukasta, jossa tapahtuu itsesiitos;)(avosiittoinen. | U:set kukat. **-silm|ä** **1.** *s.* ummessa oleva silmä. | Apsolla [oli] toinen silmä u., toinen - - katkeran karsas HAARLA. — *umpisilmin* (adv.) silmät ummessa. | Osaan tehdä sen u:inkin. — *Kuv.* Elää u:in. Miten sinä niin u:in menit sopimaan asian? **2.** *a.* umpisilmäinen. | - - yhen heitti laulamatta: / karjanpaimenen pahaisen, / ukko vanhan u:än KAL. — *S:sesti.* Märkähattu karjanpaimen, / Untamolan u. KAL. **-silmäinen** *a.* Vielä u. kissanpentu. **-soke|a** *a.* -asti *adv.* -us *omin.* täysin sokea. | Parantumattomasti u. vanhus. Onnettomuuden uhria uhkaa u:us. — *Kuv.* Luottaa jkhun u:asti. - - hän on u. näkemään, mikä on oikeus ja kohtuus KIVI. **-sokkelo** *s.* umpinainen, umpiperään päättyvä sokkelo; sokkelo, josta ei pääse pois. |

Alppimurmelin pitkät käytävät päättyvät u:on. — *Kuv.* Ahdistaa jku u:on. Sotkeutua ristiriitaisten teorioiden u:ihin. Kaikki on niin synkkää — kuin u:ssa —, ei ulospääsyä, ei johtotähtiä *SILJO. **-solmu** *s.* **1.** kahden nuoranpään liittämiseen käytetty luistamaton solmu; vrt. ämmänsolmu, vetosolmu. | Sitoa nuoranpäät u:un. — *Kuv.* Saada jk sopimus u:un 'lopulliseen, peruuttamattomaan päätökseen'. Jk asia menee, johtaa u:un 'umpikujaan, selvittämättömään tilanteeseen'. - - yksimielisyyteen on päästy ja monet u:t ovat avautuneet KARHUM. **2.** köydenpääsolmuna: puolipolvi, jonka läpi nuoran, köyden tms. lyhyt pää pujotetaan. | Kaksinkertaista u:a tehtäessä köydenpää pujotetaan puolipolven läpi kahdesti. **-sui|nen** *a.* -suus *omin.* jonka suu on umpinainen, ummessa. **1.** U. pullo. **2.** *kuv.* puhumaton, harvasanainen, tuppisuinen. | Juro ja u. mies. Istui u:sena. **-sukkelo|ssa,** -sta, -on *adv.* sukkelossa. | Sukeltaa, vajota u:on. **-sukkula|ssa,** -sta, -an *adv.* = ed. **-suojus** *s.* Moottorin u. **-suolenlisäke** *s.* umpilisäke. **-suolentulehdus** *s.* *puhek.* umpilisäkkeen tulehdus. **-suoli** *s.* *anat.* **1.** paksusuolen umpinainen alkuosa, johon ohutsuoli avautuu. **2.** *puhek.* umpilisäke. **-suomalai|nen** *a.* ummikkosuomalainen. | Paikkakunta, jonka väestö on u:sta. — *S:sesti.* U:sen korvassa oudolta kuulostava sana. **-suu** *a.* umpisuinen. | Istua u:na. **-säilyke** *s.* *ruok.* umpioitu säilyke. **-taival** *s.* umpinen taival. | Matkasta oli 5 km tietöntä u:ta. **-tauti** *s.* ummetus, umpi. **-tavu** *s.* *kiel.* konsonanttiin päättyvä tavu, umpinainen tavu;)(avotavu. **-tie** *s.* ummessa oleva, umpinen tie. | Kahlata, tarpoa u:tä. U:tä voi ajaa vain pienellä kuormalla. **-une|ssa,** -en *adv.* täydessä, sikeässä unessa, sikiunessa. | Olla, nukkua u. **-vaunu** *s.* umpinainen, umpikorinen vaunu, vars. auto, kupee;)(avovaunu. | 5 hengen u. Rautateiden avo- ja u:t. U:ssa kuljetettava tavara. Entisaikaisia isoja 4-pyöräisiä u:ja sanotaan karosseiksi. **-venäläinen** *a.* ummikkovenäläinen. **-ve|si** *s.* Pestäviä vaatteita liotettiin u:dessä 'kokonaan veden sisässä'. **-äänne** *s.* *fon.* = klusiili.

ump|u[1*] *s.*, vars. *runok.; rinn.* umppu[1*]. **1.** kukan nuppu; (täyteläinen) silmu. | Kukan, liljan, ulpukan u. Syreenin ummut. Kukka uinuu u:ussaan LEINO. Puut ja pensaat ovat ummulla, u:uilla. - - viiniköynnös versoo ja ummut aukeavat VT. U:puja puhkeaa kiihkeästi piilipuihin LEHT. Hän seurasi jokaisen pienen lehden kehitystä siitä hetkestä, jolloin se tuskin huomattavana u:puna tuli esiin oksasta AK. **2.** *kuv.* Nuoruuden ummut. Kaikki mahdollisuudet ovat hänessä vielä ummullaan, ummussaan. [Koululaisten pienoisyhteiskunnassa] näemme ummullaan kaikki ihmisyhteisöjen ristiriidat AK. On lohdullista nähdä nuoria neitoja ja nuorukaisia sen, joka on väsähtänyt. - - huomaamattaan hän ajattelee rukouksen, että nuo ummut saisivat kukin hetkellään aueta kauniissa auringossa SILL.

umpuil|la[29] *v.* (*rinn.* umppuilla[29]) olla ummu(i)lla, nuppuilla. | - - peipposet visertelivät u:evilla oksilla HAAHTI.

umpu|nen[63] *dem.s.; rinn.* umppunen[63]. — *Kuv.* U:set unelmain LEINO.

undulaatio[3] *s.* *fys.* aaltoliike. **-teoria** *s.* *fys.* aaltoteoria.

unehtu|a[1*] *v.* *murt.* unohtua. | Hilma alkoi u. mielestäni CANTH. - - usein u:i ajan kulku ja työkin KAUPPISH. - - u:i pitkäksi aikaa istumaan kannon nenälle SEPPÄNEN.

uneks|ia[17] *v.* -ivasti *adv.* -inta[10*] *teonn.; rinn.* uneksua. **1.** nähdä unta. | Yöllä u:in, että olin matkalla. Antti oli u:inut äitivainajastaan. Kultaesineistä u:iminen on kuoleman enne. Koira u:ii, on ajavinaan jänistä. — *Kuv.* Korpien keskellä u:iva metsälampi. — Vars. **2.** haaveilla, haaveksia, unelmoida. | U:iva neito. U:iva katse. Vajosi suloiseen u:intaan. U. veikkausvoitosta, sulhasista, onnellisemmasta tulevaisuudesta. Rohkeimmat u:ivat jo kaikkien arabiankielisten maiden yhdistämisestä. U. unelmiaan. - - neiti Elina Fincke u:ii korkeita sulhasia, komeutta ja mainetta IVALO. Petrarca u:i eheän ja voimakkaan Italian syntymistä IT. Minun poikani — syntymätön / ja u:ittu vain KAILAS. — Sellaisesta menestyksestä en voinut u:iakaan. Nykyisin käytettävistä keittiökoneista ei pari vuosikymmentä sitten osattu edes u.

uneksija[14] *tek.* **1.** U. liikahtelee vuoteessaan levottomasti. **2.** Maija on haaveellinen u. Epäkäytännöllinen u. [Aho] oli puhdas taiteilija, lyyrillinen u. ja luonnon palvoja R.KOSKIMIES.

uneksivai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* uneksiva, haaveellinen. | Hiljainen, u. tyttö.

uneksiva|katseinen, -silmäinen *a.* U. neito.

uneksu|a[1] *v.*, vars. *vanh.* -vasti *adv.* -nta[10*] *teonn.* uneksia.

unelia|s[66] *a.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* **1.** tav:mmin uninen (1). | U. lapsi. Silmät u:asti raollaan. Koska ylkä viipyi, tulivat he kaikki u:iksi ja makasivat UT[V]. Peräsängystä kuului kamariin asti äijän hiukan u:sta puheen örinää SILL. — *Kuv.* Joki virtaa verkalleen, u:asti. Ilta oli u., tuoksuva ja lämmin TALVIO. **2.** harrastukseton, innoton, tarmoton, saamaton, veltto, vaimea, torkkuva, untelo;)(elävähenkinen, vireä, pirteä, vilkas, toimelias. | U. pikkukaupunki. U:asti toimiva yhdistys. Hengellisen elämän u:isuus. Näytti u:ille isäntämiehille tietä edistykseen.

unelm|a[16] *s.* **1. a.** haave, utopia, pilvilinna, tuulentupa. | Nuoruuden u:at. Lemmen, onnen, tulevaisuuden u. U. omasta kodista, paremmista päivistä. Jokaisen urheilumetsästäjän u. on saada kerran saaliikseen villihanhi. Hänen u:anaan oli valmistua opettajaksi. Vuosisadan u., Intian meritie. Salainen, kaunis, puhdas, ruusuinen u. Voi lapsi kultaseni, - - ihanaisin u:ani! KIANTO. U., joka ei koskaan toteudu. U. särkyy, raukeaa tyhjiin. U:ien mökki, kesäloma. U:aini sankari. Vaipua u:iin. Olla, istua u:issaan. Pettyä u:issaan. - - sillä on täyttymättömän u:an viehätys SILL. - - pohjolan kesä on lyhyt kuin u. KATAJA. Sun pyhin, armain, uljain u:asi / kuin suven sade maahan katoaa KOSKENN. — *Yhd.* itsenäisyys-, kevät-, kuningas-, lemmen-, nuoruudenu. **b.** *harv.* uni. | Elämä on u. SP. Ne [maailman turhuudet] on kuin öinen u., / kuin vaahto, aallon ajama VK. **2.** Aspara-

gus plumosus, huonekasvina viljelty pystyversoinen parsa. | Jalustalla lähellä ikkunaa oli suuri "u.", jonka oksat riippuivat melkein lattiaan asti AK.

unelmai|nen[63] *a. harv.* unelmanomainen, unelmoiva. | Hänen pukineissaan oli jotakin u:sta, romanttista ja pehmeätä HELVI HÄMÄLÄINEN.

unelma|maailma *s.* unelmien maailma, unelmat. | Lapsuuden u. Todellisuudelle vieras u. **-n|omainen** *a.* - - oman tietoisuuteni ohella oli ainoastaan u. kuva tuosta nuoresta tytöstä SILL.

unelmat|on[57] *kar.a.* Hän oli vielä liian herkkä, liian haaveellinen tähän uuteen, armottomaan, u:tomaan aikakauteen LEINO.

unelmo|ida[30] *v.* -ivasti *adv.* -inti[4*] *teonn.* **1.** olla unelmissaan, unelmien vallassa, haaveilla, haaveksia, uneksia. | U:iva nuorukainen. Katsoa u:ivin silmin. U. jksta t. jkta, vaatteista, tulevaisuudesta t. tulevaisuutta. Työ, jota hän oli u:inut. U:i [päästä] rannattomille ulapoille. - - maat taivaiksi u:in LEINO. - - näytä, mit' täällä pienikin voi, / kun suurta se u:i LEINO. - - hän liittyi niiden u:itujen sankareiden sarjaan, joita hän ennen avioliittoaan oli mielessään sepitellyt PEKKANEN. - - kirouksenani on se, että elän kahta elämää, todellista ja u:itua V.KOJO. Tyvenessä, raskasmielisessä u:innissa runoilijan mieli tuntui päässeen lepoon tietämisen tuskasta VILJANEN. — *Kuv.* Rannalla u:iva riippakoivu. Hiljainen u:iva kirkkopiha SILL. **2.** *harv.* nähdä unta, uneksia. | U. unta.

unen|horre *s.* = seur. **-horro|s** *s.* Vaipui kevyeen u:kseen. Havahtua u:ksesta. **-horto** *s. murt.* = ed. **-houre** *s.* [Kullervo] toimii kuin u:essa, umpimähkään TARK. **-kaltainen** *a.* tav ⌒. | U. horrostila. **-lahja** *s. leik.*, us. *mon.* kyky nukkua paljon t. saada helposti uni. | Hänellä on hyvät, huonot u:t. Sellaiset u:t, että nukkuu vaikka seisaallaan. **-näkijä** *s.* — *Erik.* ennusunien näkijä. | Jos teidän keskuuteenne ilmestyy profeetta tai u. ja lupaa sinulle jonkun tunnusteon tai ihmeen - - VT. **-nä|kö** *s.* uni (2.a). | Yölliset u:öt. U:köjä esiintyy keveästi nukuttaessa. Vainaja ilmestyi hänelle u:össä. - - nukuin ihmeelliseen u:köön, vaikka naukuilikin vatsassani nälkä KIVI. Onnettomuus tuntui jäljestäpäin kauhealta u:öltä. Kaikki kävi nopeasti kuin u:össä. Kuin virta juoksee aikamme, / kuin u. päivämme VK[v]. **-omai|nen** *a.* -sesti *adv.* unelle ominainen, unen kaltainen, unimainen. | U. näky, tunnelma. — *Kuv.* Sumu käärii maiseman pehmeään u:seen verhoon. **-pää** *s. leik.* Saada u:stä kiinni 'päästä uneen'. Sain u:stä kiinni vasta aamuyöllä. **-pöpperöi|nen** *a.* unenpöpperössä oleva, uninen. | Vastasi u:senä puhelimeen. Hieroa u:siä silmiään. **-pöpperös|sä** *s. vaill.* (us. ⌒) unen jälkeen päästään pyörällä, sekaisin, puolinukuksissa, -unessa, unentoreissa, tokkurassa. | Olla u. Erkki ei u:sään tajunnut, mistä oli kysymys. Selvitä u:tään. **-saanti** *s.* uneen pääseminen. | Kuumuus haittaa u:a. **-sekai|nen** *a.* Jaa — joko sinä olet tullut, sanoi vanha mies oudolla u:sella äänellä ja meni makuulle jälleen SILL. **-selittäjä** *s.* Ennustaja ja u. Babylonin kuninkaan u. **-selitys** *s.* **-tapainen** *a.* Hypnoosi on u. tila. **-tar|ve** *s.* Lapsen u. on paljon suurempi kuin aikuisen. Tyydyttää u:peensa. **-toreissa** *s. vaill.* unenpöpperössä. | Tyttö oli u., ei tahtonut herätä HEPOR. **-tulo** *s.* Raskaat huolet viivyttivät u:a.

unessakävijä *s.* tav:mmin unissakävijä.

unet|ar[54*] *s.* unen haltijatar. | [Hän] taitaa vielä olla u:taren helmassa [= taitaa nukkua] KATAJA.

unet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < uni. **1.** joka ei saa t. jonka on vaikea saada unta, nukkumaton, huonosti nukkuva, huonounineen. | Sairas on tullut miltei u:tomaksi. Kärsiä u:tomuudesta. Vietin hänen tähtensä monta u:onta yötä. **2.** *harv.* unia näkemätön. | - - nukahti rauhalliseen u:tomaan uneen KATAJA.

unet|taa[2*] *v., 3. pers.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* nukuttaa, raukaista. | Runsas lukeminen u:ti poikia. Moottorin u:tava hyrinä. Minua u:taa. Tuvan lämmössä alkoi pian u. Laineet liplattivat u:tavasti. Tuuli lauloi niin rauhoittavasti, puitten suhina u:ti TALVIO. - - ainaisen u:uksen painostaessa ajatuksia SEPPÄNEN.

uneuttaa[2*] *v. murt.* unohtaa.

unhe[78] *s. ylät.* = seur.

unho[1] *s. ylät.* unohdus, unhe. | Joutua, jäädä, vaipua u:on 'unohtua'. Esi-isäin työt eivät saa painua u:on. Sääli sitä olisi aivan jättää u:on. Näytelmä pelastettiin u:sta esiin. Muisto on häipynyt u:n yöhön. Te laulut vienot, virran mukaan / jo vierkää u:n merta päin! *MANN.

unhoittaa[2*] *v.*, vars. *ylät.* = unhottaa. | - - ja marjaisia kankaitaan / en u. voi milloinkaan ERKKO.

unhoittua[1*] *pass.v.* (< ed.) unhottua.

unhoittumaton[57] *kielt.a.* unhottumaton.

unhoitus[64] *s.*, vars. *ylät.* = unhotus. | - - tuossa tilassa ja paikassa, jossa lapsen lepo ja miehen u. ovat syvimmillään SILL. Jos laineillas, oi u., / jo soutaisin kuin lastu SARKIA.

unhoksi|ssa, -sta, -in *adv. runok. harv.* unohduksissa, unhossa. | Kenp' ois u:sta ilmi tuonut / teidät [= esikuvat], ehompina entistänne A.OKSANEN. Ja jos veikkoja Svärdin ol' ollut ken, / sepä jäänyt ei u:in *MANN.

unhola[14] *s. ylät.* Joutua u:an 'unohduksiin'. U:sta pelastettua kansantietoutta. Kiitävi aika, / vierähtävät vuodet, / miespolvet vaipuvat u:an HLV.

unhot|taa[2*] *v.*, vars. *vanh.* ja *ylät.* (*rinn.* unhoittaa) unohtaa. | Isäni taloa en saata milloinkaan u. MAAMME KIRJA. Me tahdomme kaiken sen u., / mikä maailmassa on väärää LEINO. Kiitä Herraa, minun sieluni, äläkä u:a, mitä hyvää hän on sinulle tehnyt VT.

unhottavainen[63] *a. vanh.* unohtavainen.

unhottu|a[1*] *pass.v.* (*rinn.* unhoittua) < unhottaa. | - - unelmiinsa u:u / ja silmät kiinni sulkee LEINO.

unhottumat|on[57] *kielt.a.*, vars. *vanh.* ja *ylät.* -tomasti *adv.* (*rinn.* unhoittumaton) unohtumaton. | - - kuink' ompi u. / se uskollisten maa *MANN.

unhotu|s[64] *s. vanh.* ja *ylät.* (*rinn.* unhoitus) unohdus, unho. | Anteeksianto ja u. Joutua, vaipua u:kseen, u:ksiin 'unohtua, unhottua'.

Kirjailija, jonka tuotanto on häipymässä u:ksiin. Kauan u:ksessa olleita muinaismuistoja. - - löysi työstä u:sta ja sai rauhan KATAJA. - - tunnen kätes otsallani, kuolo, syvän u:ksen LEHT.

uni[32] *s.* **1.** fysiologinen lepotila, jonka aikana elimistön tietoinen toiminta on keskeytyksissä ja ainoastaan tahdosta riippumattomat toiminnot (sydämen toiminta, hengitys, ruoansulatus ym.) jatkuvat. | Kevyt, raskas, sikeä, syvä u. Levoton, rauhallinen u. Makea u. Hypnoottinen u. Karhun talvinen u. Unen tarve. Päästä, vaipua uneen. Saada u. Saada unen päästä kiinni 'päästä uneen'. Ei saanut koko yönä unta silmäntäyttäkään. Olla unessa. Nukkua täydessä unessa, täyttä unta. Isäntä ja emäntä nukkuivat vahvaa hyvää unta SILL. Lapsi nukkuu viattomuuden untaan. Nukkua vanhurskaan unta (tav. leik.) 'rauhallisesti, sikeästi'. Riihi oli tulessa, mutta talossa nukuttiin vanhurskaan unta. Vedellä unta, u:a 'nukkua'. Olla unten mailla 'nukkua'. Olla unen ja valveen rajoilla. U. painaa silmäluomia 'unettaa'. Ehdimme ottaa vielä pienet unet. Matkan jälkeen u. maistui hyvältä. Joutui nousemaan kesken un(i)ensa. Ääni kuului korviini unenkin läpi. Leipää u. lapselle SL. Ei u. maaten lopu SL. — *Kuv.* Iski vastustajansa unten maille 'tainnoksiin'. Kuoleman u. Vaipua viimeiseen uneen 'kuolla'. Nukkua synnin unta 'elää synnissä'. Herättää omiatuntoja suruttomuuden unesta. Kansa nukkui tietämättömyyden unessa. Seura nukkuu sikeää unta. Erämaa lepää talvisessa unessaan. — *unissaan* (adv.) unen aikana, nukkuessaan; unisena. | Kävellä, puhua u:ssaan. Potki u:ssaan peitteen lattialle. — Hevonen seisoo u:ssaan, pää riipuksissa. — *Yhd.* horros-, puoliu.; aamu--, ilta-, päivä-, yöu.; päivällis-, ruokau.; talviu.; kauneus-, nokkau.; koiran-, lapsenu.; kuoleman-, synninu. **2. a.** nukkuessa koettu (näkö)hallusinaatio, unennäkö. | Unet aiheutuvat joko nukkuessa tapahtuvista aistinärsytyksistä tai voimakkaasti tunnepitoisten elämysten ja muistojen tai päivällä koettujen tapahtumien pohjalla. Kaunis, paha, pelottava, sekava u. Nähdä u:a. Näin unta sinusta. Näki unta, että oli matkalla. Luusta koira unta näkee SL. Todellisuuden ja unen raja on lapsella hyvin epäselvä. Selittää, tulkita u:a. Uskoi u:in. U. kävi toteen. Koko riitamme oli kuin pahaa unta. Keksintö, josta vielä vuosikymmen sitten ei edes unta nähty. Ei tulisi u:ssakaan mieleeni, että - -. Tapahtumat seurasivat toisiaan nopeasti kuin unessa. Elo täällä kuin unta ja varjoa on, / kuni kuohuva koski se on levoton VK. — *Yhd.* kauhu--, painajais-, toive-, valveu.; ennus-, varoitusu. **b.** valvetilan unenomaisista kuvitelmista, unelmista. | - - u:en maailma, johon hän [= Kivi] runoilijana pakeni TARK. Silja sai siis olla rauhassa, nukkua tuota elämänsä unta, joka päivällä valvoessa saattoi joskus olla syvempää kuin yöllä herätessä SILL.

uniasento *s. kasv.* yöasento.

unieerat|a[35] *v.* U:ut kirkot 'roomalaiskatoliseen kirkkoon yhtyneet, aiemmin itämaisiin kirkkokuntiin t. kreikkalaiskatoliseen kirkkoon kuuluneet kirkkokunnat'. U:ut 'unieerattujen kirkkojen jäsenet'.

unielämä *s.* **1.** Alkukantainen usko u:n todellisuuteen. **2.** haave-elämä, haaveet, unelmat. | Minulla ei ole ollut tahtoa eikä elämänhimoa, ainoastaan ihmeellinen u., josta minut silloin tällöin on yritetty havahduttaa todellisuuteen SEPPÄNEN.

unien|selittäjä, -selitys *s.* tav:mmin unenselittäjä, -selitys.

unifilaari[4], **-nen**[63] *a. fys.* kaksilankainen, -säikeinen. | U. ripustus.

uniikki[6*] *a.* jota on vain yksi kappale, ainoa laatuaan. | U. museoesine. **-kappale** *s.*

uni|jukka *s.* = nukkumatti. **-juom|a** *s.* nukuttamis-, tainnuttamistarkoituksessa nautittu t. vars. toiselle nautittavaksi annettu juoma. | Erilaisia u:ia on käytetty jo kaukaisina aikoina. Peikko nukahti juotuaan Ailin antaman u:an. — *Kuv.* Se unohduksen evankeliumi, jota hän [= Aho] julistaa elämänsä lopulla, on ihmisystävällisessä mielessä tarjottua u:aa sairaille ja kärsiville mielikuvitusihmisille TARK. **-kakkiainen**[63] *s. myt.* olento, jonka kuvitellaan näyttävän unia, unissa ilmoittavan asioita. | Toisinaan taas saapuu u. ilmoittamaan aarteen olemassaolosta M.HAAVIO. Näin unta ja u. sanoi minulle, että te olette tekemässä uuden tyhmyyden JOTUNI. **-keko** *s.* **1.** vars. *leik.* ihminen, joka nukkuu aamulla pitkään t. yl. paljon. | Nouse jo, senkin u.! — *Erik.* **a.** Seitsemän u:a 'seitsemän hurskasta miestä, jotka legendan mukaan kristittyjen vainon aikana v. 251 pakenivat luolaan ja nukkuivat siellä lähes 200 vuotta'. **b.** henkilö, esim. perheen jäsen, joka unikeonpäivänä herää viimeiseksi. **2.** Myoxus glis, Keski- ja Etelä-Euroopassa elävä oravan kaltainen jyrsijä, joka makaa päivät koloissa ja on n. 7 kk talvihorroksessa. **-keonpäivä** *s.* seitsemän unikeon mukaan nimensä saanut päivä, heinäkuun 27:s. **-kirja** *s.* unien selityksiä sisältävä kirja. | Egyptiläis-kaldealainen u.

unik|ko[2*] *s.* Papaver, maitiaisnesteellisiä kaunis-kukkaisia ruohokasveja, joita meillä viljellään koristekasveina, unikukka, valmu. | Ikkunan alla hehkuvan punaiset u:ot. Oikeasta l. oopiumiu:osta valmistetaan oopiumia. — *Yhd.* hieta-, jättiläis-, oopiumi-, silkki-, tulppaaniu.; röyhy-, tuliu.

unikko|kirva *s.* = papukirva. **-öljy** *s.* unikon siemenistä puristettu öljy.

unikonsiemen *s.*

uni|kukka *s.*, ei *kasv.* unikko. **-kulkija** *s. harv.* unissakävijä. | Kuin u. ken vuoteensa jättänyt on KOSKENN. **-kuv|a** *s.* uni. **1.** unennäkö, uninäky. | Yölliset levottomat u:at palasivat päivälläkin mieleen. - - nukkua unhoituksen mereen, johon ei mahtuisi ainoatakaan ajatusta, ei ainoatakaan u:aa WALTARI. **2.** unelma, haave. | Elää omissa ajatuksissaan, u:issa, joista kukaan sivullinen ei tiedä. **-laulu** *s.* nukutus-, kehtolaulu. | Hyräili lapselle u:a. — *Kuv.* tav:mmin univirsi. | Radiosta kuuluva esitelmä oli sopivaa u:a. **-liik|e** *s.* valon t. lämmön vaihtelun eräissä kasveissa aiheuttamia lehtien t. kukkien liikkeitä. | Kaikki tuntevat lumpeen kukan u:keet:

se sulkeutuu yöksi ja avautuu päiväksi. **-lukkari** *s. kans.* kirkonvartija, suntio (jonka tehtäviin aikoinaan kuului kirkossa nukkuvien herättäminen), torkka. **-lääk|e** *s.* unen saamiseksi käytetty rauhoittava t. uuvuttava lääke. | Sellaiset u:keet kuin veronaali, medinaali ja luminaali. U:keet saattavat isot aivot lievään lamaannustilaan. — *Kuv.* Reipas ulkoilu on parasta u:että. **-maailma** *s.* unien maailma, unet; unelmamaailma. | Ajatus, joka täytti hänen u:nsakin. **-matti** *s. harv.* nukkumatti. **-mieli|nen** *a.* unimielissään oleva, uninen, unenpöpperöinen. | Ukko oli jo väsynyt, hän höpisi u:senä TOPPILA. - - propsit nyökkyivät laineilla ikään kuin u:sinä HAANPÄÄ. **-mielissä(än** *adv.* unissaan, unenpöpperössä, unipäissään. | Tyttö käännähti ja puheli jotakin u. KARHUM. U. hän aprikoi, joko lie avattava silmät ja noustava tulentekoon HAARLA.

uni|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** jota nukuttaa, unen tarpeessa oleva, väsynyt. | Lapsi käy u:seksi. U. portieeri tuli avaamaan ovea. Hieroa u:sia silmiään. Toivotti u:sesti hyvää yötä. — *Kuv.* Talven u. aurinko. - - hevosen tiuku soi u:sesti, tien vieri nukkuu AHO. **2.** yhd:ojen jälkiosana. | Aamu--, iltau.; huono-, raskas-, sikeäu.; puoliu. **3.** tav:mmin unelias (2). | U. poroporvarillisuus. [Lapset] toivat u:seen tupaan tuulahduksen verevää, reipasta tapani-iloa ALKIO. — Pitkäveteiset, u:set [= ikävystyttävät, nukuttavat] kirkonmenot.

uni|novelli *s.* vrt. uninäytelmä. | Vertauskuvallinen u. **-nä|ky** *s.* unikuva, uni; haave(kuva). | Sairaan u:yt. — Kiven taivaankuvat ovat - - useimmiten romanttisia u:kyjä TARK. **-näytelmä** *s.* uninäyn omainen näytelmä. | Strindbergin tyylitelty u. "Till Damaskus".

unioni[4] *s.* (valtioiden keskeinen pysyvä) liitto, (valtio)yhtymä. | Etelä-Afrikan u. Pohjoismainen Kalmarin u. v. 1389—1521. — Työväen u. Protestantit solmivat v. 1608 ns. evankelisen u:n. — *Yhd.* personaali-, reaaliu.; merimiesu. **-|aika** *s.* (Pohjoimaissa Kalmarin) unionin aika. | U:ajan puolueriidat. **-kuningas** *s.* unionia hallitseva kuningas. | U. Eerik Pommerilainen (1397—1439). **-politiikka** *s.* **-puolue** *s.* Ruotsin u. halusi säilyttää Kalmarin unionin. **-so|ta** *s.* Ruotsin u:dat.

unionisti[4] *s. hist.* U:t 'Englannissa valtiollinen puolue, joka v. 1883 erosi liberaaleista'.

uni|pulveri *s.* jauhemainen unilääke. **-päissä(än** *adv.* unissaan, unenpöpperössä, unimielissään. | Puhua u. Kaatoi tuolin u. kompuroidessaan. **-pöllöinen, -pörryinen, -pöyryinen** *a.* Kivellä: unenpöpperöinen. **-saarnaaja** *s. harv.* unissasaarnaaja. **-sija** *s. harv.* nukkuma-, makuusija.

unisono[1] [tav. -ī-] *mus.* **1.** *adv.* yksiäänisesti. **2.** *s.* sävellyksessä kohta, jossa eri äänillä on sama sävelkulku (t. ne liikkuvat oktaaveissa).

unissa|kulkija, -kävelijä *s.* = seur. **-kävijä** *s.* somnambuuli; vrt. seur. **-käynti** *s.* syvässä unessa käveleminen, somnambulismi. **-puhuja** *s.* **-puhuminen** *s.* par. ⌒. **-saarnaaja** *s.* ihminen, joka unen kaltaisessa tilassa pitää saarnan tapaisia puheita, horrossaarnaaja. **-saarnaaminen** *s.* par. ⌒.

unitaari[4] *s.* U:t 'Jumalan kolminaisuuden kieltävä protestanttinen uskonlahko'. **-nen**[63] *a.* U. seurakunta.

uni|tabletti *s.* tablettina oleva unilääke. **-tajun|ta** *s.* tajunnan toiminta unen aikana. | Ajankohtaiset sielulliset järkytykset voivat päästä u:nassakin esiin.

unitarismi[4] *s.* **1.** järjestelmä, joka pyrkii liittämään valtakunnan eri osat mahdollisimman yhtenäiseksi kokonaisuudeksi;)(federalismi. **2.** unitaarinen uskonnollinen käsityskanta.

uni|tauti *s.* Eurooppalainen u. 'aikoinaan epideeminen, nykyään yksityistapauksina esiintyvä unihäiriöitä ja lopulta invaliditeetin aiheuttava aivo- ja hermotauti'. Afrikkalainen u. 'erään kärpäslajin troopillisessa Afrikassa levittämä tauti, jossa potilas lopulta vaipuu horrosmaiseen uneen'. **-tautinen** *a.* ja *s.* **-tila** *s.* Aineenvaihdunta hidastuu u:n aikana. **-velk|a** *s. kuv.* liian valvomisen aiheuttamasta väsymyksestä. | Nukkua u:ojaan vähemmiksi. - - köyhä työst' on uupunut, ei siedä u:aa A.V.KOSKIMIES.

universaali[4] *a.* -sti *adv.* = universaalinen.

universaali- yleis-. **-aika** *s.* = maailmanaika 2. **-koje** *s.* vars. korkeuskulmien mittaamiseen käytetty teodoliitin tapainen koje, jossa on tarkka sekä pysty- että vaakasuora ympyräasteikko; vrt. teodoliitti. **-kone** *s.* erilaisista useita töitä suorittavista koneista. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kaikkea käsittävä, yleinen, yleis-, yleismaailmallinen. | U. moottori, jonka voi kytkeä mihin keittiökoneeseen tahansa. Keksintö, sopimus, jolla on u. merkitys. U:sella pohjalla tapahtuva tietojen keräys. Ihmisessä piilee u. tarve pyrkiä jumaluuden yhteyteen. Vasta lähetyskäsky sisältää u:sen uskonnon O.TIILILÄ. Keskiajan sivistys oli laadultaan u:sta eikä tiennyt vielä mitään varsinaisesti kansallisista pyrkimyksistä TARK. **-nero** *s.* Michelangelo, suuri u. **-periaate** *s. lak.* valtion rankaisuoikeuden kaikkialla (oman valtakunnan ulkopuolellakin) tehtyihin rikoksiin ulottuva periaate. **-tie|de** *s.* kaikkia tieteenhaaroja käsittävä ja yhdistävä yleistiede. | Filosofia u:teenä.

universalismi[4] *s.* mielipide, joka asettaa yleisen l. kokonaisuuden yksilön yläpuolelle ja kaikkien pyrkimysten lopputarkoitukseksi.

universalistinen[63] *a.* universalismin mukainen. | Kokonaisuutta silmällä pitävä u. maailmankatsomus.

universumi[6] *s.* maailmankaikkeus. | Maata pidettiin ennen u:n keskuksena.

univir|si *s. kuv.* uneen vaivuttavasta äänestä; uni-, kehtolaulu. | Koski hälle u:ttä veisaa KIVI. - - akan teennäinen toruminen on oleva hänen [= juopuneen äijän] u:tensä SILL.

univormu[1] *s.* jnk ammattikunnan tms. jäsenten käyttämä yhdenmukainen puku, virkapuku. | Sotaväen u. Upseerin, poliisin, vahtimestarin u. Puolueen u. Ylioppilaillakin oli ennen u:nsa. Olla täydessä u:ssa. — *Yhd.* juhla-, paraatiu. **-housut** *s. mon.* **-lakki** *s.* **-n|nappi** *s.* Kultaiset u:napit. **-pukuinen** *a.* U. virkamies, ovenvartija. **-takki** *s.*

unkari[5] *s.* unkarilaisten kieli.

unkarilai|nen[63] *a.* ja *s.* U. musiikki. U:set viinit.

— Heimoveljemme u:set l. madjaarit. **-s|syntyinen** *a*. U. taiteilija.

unkarinkieli *s*. tav. ⌒. **-nen** *a*. U. väestö. U. kirjallisuus.

unkarinnos[64] *s*. unkariksi tehty käännös.

unkarinta|a[8] *v*. kääntää unkariksi. | Kalevalan u:minen.

unkaritar[54*] *s*. unkarilainen nainen. | Kansallispukuinen u.

unnuksissa *adv. harv*. unenpöpperössä, -toreissa. | Raukaisi Elsaa vielä ja mieli oli ihan u. PAKK.

unnutt|aa[2*] *kaus.v. harv*. (< untua) vaivuttaa uneen, turruttaa, herpaista. | [Kevät] u:i järjen ja herätti uinuneet halut TOPPILA.

unohdella[28*] *frekv.v. harv*. < unohtaa.

unohdu|s[64] *s. (rinn. vanh.* ja *ylät*. unho(i)tus) unohtaminen, unohtuminen, unohtuneisuus; vrt. unho, unhe. | Sattuuhan kaikille u:ksia. Valtiomies, teos, jonka kohtalona on ollut nopea u. Etsiä surulleen u:sta alkoholista, työstä. Musiikin tarjoama u. Pelastaa jtak u:kselta. — *Kuv*. Jäädä, peittyä u:ksen yöhön. U:ksen varjo, vaippa. - - mutta aika, tiedän minä, saattaa sen haavan u:ksen rupeen ja nahkaan KIVI. — *unohdu|ksissa*, -ksessa, -ksista, -ksesta, -ksiin, -kseen (adv.) Jäädä, joutua u:ksiin 'unohtua'. Hautautua u:ksiin. Pölyyn ja u:kseen haudatut kirjailijat. Teoria, jonka jälkimaailma on tuominnut u:ksiin, u:kseen. Kauan u:ksissa ollut näytelmä. Kansantietouden pelastaminen u:ksesta.

unohdutta|a[2*] *v. harv*. **1.** *kaus*. Ahkera työ u:a pienet murheet. **2.** par. unohtaa.

unoh|taa[2*] *v.; rinn. vanh.* ja *ylät*. unho(i)ttaa. **1.** kadottaa jtak (asioita, mielteitä, tietoja) muististaan, mielestään, olla muistamatta. **a.** varsin. merk. | U. koulutiedot, työnsä, ikävät asiat. Olen u:tanut hänen nimensä. On miltei tyystin u:tanut äidinkielensä. U:ti mitä kaupasta piti tuoda. Älä u:da lukea läksyjäsi! Olin aivan u., että tänään on nimipäiväsi. — Taide-esitys voi saada ihmisen u:tamaan itsensä. **b.** (tahallaan) jättää huomiotta, lyödä laimin, osoittaa välinpitämättömyyttä jkta, jtak kohtaan. | Kuoli yksinäisenä, lastensa u:tamana. Yhteiskunta u:taa usein vähäosaiset jäsenensä. Pitäjän u:dettu takalisto. Hevosta ei sovi u. hoidotta ajosta tultua. Kanojen ruokkija ei saa u. tuoretta ruohoa. Valansa u:tanutta sotilasta ei kunnioiteta. Martta u:ti arvokkuutensa niin tyystin, että alkoi sättiä miestään vieraiden kuullen. **c.** ed:een liittyen, tav. *leik*. jättää jtak epäedullista t. epämiellyttävää mainitsematta, vaieta jstak. | Kuinka usein u:detaankaan veroilmoituksesta sivutulot. Tutkija näyttää u:taneen kaikki hänen teoriaansa vastustavat seikat. — Omia ansioitaan puhuja ei suinkaan u:tanut mainita. **d.** antaa anteeksi. | Äiti u:taa lapsensa rikkomukset. Hänen hyökkäävät sanansa u:dettiin ja peitettiin hyväntahtoisella ymmärtämyksellä. Lupasi u. antamansa lainan. **2.** unohtamisen vuoksi jättää jk jhk. | U:din rahani kotiin. Minne olet u:tanut käsineesi? Lääkeaineita ei sovi u. lasten saataville.

unohtautu|a[44] *pass.v. harv*. (< ed.) = unohtua 3. | Rovasti oli u:nut katselemaan ajatuksissaan jonnekin ALKIO.

unohtavai|nen[63] *a*. -suus[65] *omin*. (helposti) unohtava, huonomuistinen. | Huolimaton ja u. koulupoika. — Äidin anteeksiantava u:suus.

unoh|tua[1*] *pass.v*. < unohtaa. **1. a.** vrt. unohtaa 1.a. | Asia on minulta u:tunut. Ystävä, jonka muisto ei koskaan u:du mielestä. Esittämätön, täysin u:tunut näytelmä. Ikkuna u:tui auki. Isältä u:tuivat ostokset toimittamatta. - - samassa kun merimies oli u:tunut, oli isoisä muistunut mieleen *TARK. **b.** vrt. unohtaa 1.b. | Vanha isä on lapsilta kerrassaan u:tunut. Koneiden hoito pyrkii nuorelta isännältä u:tumaan. **2.** vrt. unohtaa 2. | Sinulta u:tui kirjasi meille. Matkustajilta junaan u:tuneita tavaroita säilytetään löytötavaratoimistoissa. **3.** jäädä jhk (liian pitkäksi aikaa) unohtaen asiansa, tehtävänsä, antautua jhk tehtävään t. syventyä, vaipua ajatuksiinsa, tunnelmiinsa muut asiat t. kaiken muun unohtaen. | Pekka u:tui pihalle toisten poikien seuraan. U. omiin ajatuksiinsa. U:tui pitkäksi aikaa katselemaan ulos ikkunasta. Hengenvedon ajaksi hän u:tui seuraamaan sydämensä tykytystä SILL.

unohtumat|on[57] *kielt.a*. -tomasti *adv*. -tomuus[65] *omin*. muistissa, mielessä säilyvä, pysyvä. | U. muisto. U. hetki, juhlapäivä. U:tomasti mieleen painunut tapaus.

unohutt|aa[2*] *v. kans.* ja *vanh*. unohtaa. | Eeva u:i surunsa ja ihastui heti laatikkoon PAKK. Taitava Annapa siin' u:anut ei toki jatkaa / jälleen haasteluaan *MANN.

unonen[63] *dem.s*., vars. *runok*. uni (1). | Tule tuutuhun, u., / käy u. kätkyehen KANT. - - on niin autuaallista ottaa pieni, aivan pieni u. sohvan kulmassa lämpöisessä kamarissaan TIITUS.

unsiaali[4] *s*. iso kirjain, jollaisia käytettiin vars. 200—900-luvun käsikirjoituksissa; *kirj*. koristamaton alkukirjain. **-kirjain** *s*. = ed.

unssi[4] *s*. painomitta. **1.** vanha suomalainen ja ruotsalainen painomitta: kullan ja hopean mittana $^1/_{16}$ naulaa = 27,9 g, apteekkimittana $^1/_{12}$ naulaa = 29,69 g. **2.** englantilainen painomitta: yl. = 28,35, kallisarvoisten tavaroiden kaupassa = 31,1 g.

untanäkeväi|nen *a. vanh*. (tav. ⌒) unta näkevä, uneksiva. | Vaan silmät olivat hänellä arat ja vierastelevat, alati u:set KALLAS.

untel|o[2] *a*. -osti *adv*. -uus[65] *omin*. unelias, raukea, veltto, tarmoton, saamaton. | Hän on u. nahjus. Kenties u. kansa vielä itse herää etuaan valvomaan IVALO. Istuttiin sievoisen aikaa u:osti vaiti LEHT. Pois u:uus ja hervakkuus! *A.NOPONEN. Sillä juomari ja syömäri köyhtyy, ja u:uus puettaa ryysyihin VT. Kaupungin sanomalehti on piristynyt entisestä u:uudestaan. — Joki haarautui lukuisiksi u:oiksi putaiksi I.K.INHA.

unteloi|nen[63] *a. harv*. -suus[65] *omin*. untelo. | Siinä ukko u:sena kyykötti TOPPILA.

untu|a[1*] *v*., vars. *runok*. vaipua uneen, raueta. | Miehet olivat jo kaikki u:neet ja kuorsasivat ALKIO. Pirtistä kuuluu - - joku u:neen äännähdys, sitten hiljenee SILL. Impi hiljaa huoahtaa, / suut suuteloihin u:u LEINO. - - oi, salli sielusi

soitantaan / mun iäksi u. uinumaan! A.V.KOSKIMIES.

untuv|a[13] *s.*, us. *mon.* **1.** hieno, pehmeä höyhen, jonka höydyssä ei ole väkäsiä. | U:at muodostavat ikään kuin linnun aluspuvun. Haahkan u:illa täytetty tyyny. Nukkua u:illa 'untuvapatjalla'. Kevyt, pehmeä kuin u. Lumihiutaleet leijailevat kuin valkoiset u:at. Hävisi kuin u. tuuleen. — *Koll.* Kananpoikanen on kauttaaltaan tiheän u:an peittämä. — *Yhd.* haahkan-, joutsenenu. **2.** yl. hieno karva, haiven, haituva, höyty. | Voikukan u:at. Nuorukainen, jonka leuassa on jo vaaleita u:ia. — *Yhd.* kasviu.

untuvai|nen[63] *poss.a.* **1.** U:sia kananpoikia. U. patja, tyyny. — U:set viikset. Naisen u. poski. **2.** *kuv.* **a.** jstak hyvin kevyestä ja pehmeästä. | U:sen pehmeä turkki. U. lumivaippa. — Hieno u. hämärä TOPPILA. Keväisen aamun hellin tuulenhenki / unelmas u:set varjelkoon? K.LEINO. **b.** vasta-alkajasta. | N. on ammattinyrkkeilijänä vielä kovin u. — *S:sesti.* Tyttö, joka ei ole enää kokematon u.

untuva|kangas *s.* patjojen ja tyynyjen sisäpäällisenä käytetty, untuvia läpäisemätön kangas, inletti. **-karva** *s.* vars. eläimen turkin pohjakarvoista, -villasta. **-mainen**[63] *kalt.a.* Angorakaniinin u. villa. **-n|kevyt** *a.* **-n|pehmeä, -n|pehmoinen** *a.* U. villalanka. **-pallo** *s.* Telkän poikaset ovat kuin kirjavia u:ja. **-patja** *s.* untuvatäytteinen patja. **-peite** *s.* **1.** untuvapeitto. **2.** untuvapuku. | Vesilinnun tiheä u. **-peittei|nen** *a.* Kanan poikaset kuoriutuvat u:sinä. **-peitto** *s.* untuvatäytteinen peitto. **-pielus** *s.* untuvatyyny. **-pilvi** *s. metrl.* = höyhenpilvi. **-poika|(nen)** *s.* Äsken kuoriutuneita pöllön u:sia. **-puku** *s.* Linnun pehmeä u., jonka päällä on varsinainen höyhenpuku.

untuvat|on[57] *kar.a.* Varpuslinnuilla on u:tomat poikaset.

untuva|tyyny *s.* untuvatäytteinen tyyny. **-täyte** *s.* Tyynyn u. **-täytteinen** *a.* U. patja, peite. **-vuode** *s.* Upottavan pehmeä u.

untuvikko[2*] *s.*, vars. *maat.* untuvainen linnun, tav. kanan poikanen, untuvapoikanen. | Jalostuskanala myy u:ja ja nuorikkoja.

untuvisto[1] *koll.s. harv.* linnun untuvat, untuvapuku.

uom|a[11] *s.* joen tm. virtaavan veden maaperään kaivama ura (jossa se virtaa); joskus muistakin samantapaisista urista. | Leveä, syvä u. Joen, puron u. Imatran, Kymijoen u. Laakso on kuivunutta joen u:aa. Järvikuivion halkaisee leveäksi kaivettu u. Matalikkojen välissä on syviäkin u:ia. Räjähtämätön kranaatti kynti maahan pitkän u:an. Rattaanpyörät olivat uurtaneet tiehen syvät u:at 'raiteet'. Laiva etenee jäänmurtajan aukaisemaa u:aa pitkin. — *Kuv.* Rauhan tultua elämä alkoi palata entiseen u:aansa. Kehitys murtautui vanhasta u:asta uusille urille. Ylioppilaiden harrastukset oli ohjattava laillisiin u:iin. — *Yhd.* joki-, kanava-, koski-, oja-, purou.; joen-, puronu.; vesiu.; lasku--, valtau.

uopaja[10] *s. kans.* pitkä kapea lahti; *maant.* lahti, jonka pituus on isompi kuin puolet leveyttä.

uotta|a[2*] *v. murt.* (*rinn.* vuottaa) odottaa. | Oi, Suomen immet, u:kaa / te itsellenne miestä, / mi voisi maata vallita / ja pikku riidat piestä LEINO.

upa[11*] *s. geol.* kultaa tm. raskaita mineraaleja huuhdottaessa viimeiseksi jäänyt hiekka, joka sisältää raskaita mineraaleja.

U-palkki *s.* läpileikkaukseltaan U:n muotoinen palkki.

upe|a[21] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** pulska, muhkea, uhkea, komea, loistava, suurenmoinen. | U. kaunotar. U:at naiselliset muodot. U. ruusu, kukkakimppu. U:immillaan rehottava nurmikko. U. täytekakku. U. silkkikangas. Maalauksen värien u:us. Kilpailussa saavutettiin u:ita tuloksia. **2.** ed:een liittyen: suurellinen, ylellinen. | U:at häät, päivälliset. Elää, pukeutua u:asti. U:asti sisustettu huoneisto. Moskeijan u:us on sanoin kuvaamaton. **3.** *kans.* kopea, ylpeä. | - - tuntematon mieronkulkija, entinen u. talollinen ALKIO. - - u:asti vaadit sinä, että kaikkien pitäisi nöyrinä kumarrella sinua J.REIJONEN.

upeil|la[28] *v.* -evasti *adv.* -u[2] *teonn.* **1.** olla upea, komeilla, koreilla. | Univormussaan u:eva marsalkka. Hovin tuhlaavainen, u:eva elämäntapa. Värikkäänä u:eva kukkaketo. - - hyllyillä u:i kokonainen rivi kiiltäviä kupariastioita K.LEHTIMÄKI. **2.** *kans.* mahtailla, kopeilla, ylvästellä. | [Kalle] alkoi - - kertoa u:len maanviljelystouhuistaan ALKIO.

upera[12] *a. kans.* uuttera, innokas. | Saukko on u. kalamies. Talvikaudetkin se uiskentelee virrassaan jääkuoren alla AK.

uperisaatio[3] *s. eläinlääk.* maidon steriloiminen kuumentamalla se 150 asteeseen.

upi|outo *a.* tav:mmin uppo-outo. **-uusi** *a.* tav:mmin upouusi.

upokas[66*] *s.* **1.** vars. *met.* korkean lämpötilan kestävä astia, jossa sulatetaan metallia, lasia tms., sulatin. | Savesta ja grafiitista valmistettu u. — *Yhd.* grafiitti-, posliiniu.; hehkutus-, sulatus-, valu-u. **2.** *kansat.* eräänlainen paulakenkä. **3.** par. kalossi. **-koe** *s. tekn.* jstak aineesta upokkaassa sulattamalla t. polttamalla tehty koe. **-teräs** *s. met.* upokkaissa valmistettu valantateräs, sulatinteräs. **-uuni** *s. met.*

upoksi|ssa, -in *adv.* veteen tms. uponneena, veden alla, sukelluksissa. | Veteen pudonnut oli hetken aivan u. Kivet pitävät astioita u. Sukellusvene kulkee u. Vajota u:in. Vene täyttyi vedellä ja painui u:in. Laiva ammuttiin u:in. Ahven veti ongen kohon u:in. — *Kuv.* - - kulautti lasista pitkän ryypyn kuin huuhtoakseen sillä u:in jonkin epämiellyttävän tunteen R.RAUANHEIMO.

upos|kasvi *s. kasv.* kokonaan veden alla elävä kasvi. **-lehti** *s.* vrt. ed.

upo|ta[38*] *v.* vrt. uppoutua, hukkua. **1.** painua t. työntyä jnk sisään, vajota jhk. **a.** veteen t. yl. nesteeseen uppoamisesta. | U. veteen. Vettyneenä puu uppoaa. Laiva upposi myrskyssä. Hevonen upposi heikkoihin jäihin. Keittoon u:nnut kauha. **b.** muuta konkr. käyttöä. | U. lumeen, hiekkaan. Jalka uppoaa nilkkaa myöten sammalikkoon. Käsi uppoaa taskuun. Upposin syvälle pehmeihin pieluksiin. Uppoaa kuin terva kuivaan puuhun. Naula upposi helposti kuivaan lautaan. Haulit upposivat otuksen rintaan. Har-

vahampainen saha uppoaa puuhun nopeasti. [Tytön] karkea, kylmänkostea käsi uppoaa runoilijan lämpöiseen, pehmoiseen käteen TALVIO. Tunneli seuraa tunnelia, tuskin on yhdestä päästy, niin jo toiseen u:taan AHO. **c.** *kuv.* Aurinko uppoaa punertavaan pilveen. Polku uppoaa synkkään kuusikkoon. Laurin katse upposi tytön silmiin. Kasvaviin poikiin uppoaa arvaamattoman paljon ruokaa. Siltaan on u:nnut paljon rahaa. Hänen perintönsä upposi ylellisiin huvituksiin. Sanat upposivat syvälle sydämeeni. Taiteilijan humoreskit upposivat [= "menivät"] yleisöön herättäen suurta riemua. Selitys ei u:nnut minuun 'en uskonut sitä'. **2.** uppoutua (2). | Tuskin on virastosta tullut, kun jo uppoo kirjoihinsa AHO. Hän upposi niin muistoihinsa ja haaveiluunsa, että - - KATAJA.

upot|e^{78*} *s.* esineen pintaan upotettu koriste, intarsiakoriste; vrt. upotus 2.b. | Luisilla u:teilla koristettu ompelurasia. — *Yhd.* jalokivi-, kulta-, luu-u.

upot|ella^{28*} *frekv.v.* -telu^{2} *teonn.* < seur. | Lentokoneet u:telivat kauppalaivoja. — Hanki u:telee suksien alla.

upot|taa^{2*} *kaus.v.* < upota. **1. a.** U. laiva. U. torpedoimalla. Murhaaja oli u:tanut uhrinsa kivipainoilla lampeen. Helluntailaiset kastavat u:tamalla. — Tulva u:ti alleen laajat alueet. Riisivainio kastellaan u:tamalla se veden alle. **b.** Poika u:ti kätensä housuntaskuihin. U:ti keihäänsä karhun rintaan. Minun vain teki mieleni metsään jyskämään, kirvestä hongan kylkeen u:tamaan AHO. Nuorukainen - - u:ti kasvonsa [tytön] mustiin suortuviin LINN. **c.** *kuv.* Vilho u:ti katseensa tytön sinisiin silmiin. Rakennustyöhön on u:ettu suunnattomat summat rahaa. Mitkä tavattomat määrät lämmintä maitoa tuohon hemmoteltuun pojuun oli u:ettu KIANTO. Yritti u. murheensa viinaan. **2.** *3. pers.* suosta, pehmeästä tiestä tm.: vajottaa, pettää. | Hanki u:taa suksimiestä. Sohjoinen tie u:ti autoa. Sammal u:ti jalkojen alla. Niittokoneella ajettaessa rantaniitty u:taa liiaksi. U:tavan pehmeä nojatuoli. — *Yksipers.* Poroa ei syvässäkään hangessa pahasti u:a. Suolla u:ti niin, että meidän oli käännyttävä takaisin. **3.** vars. *rak.* ja koristetaiteessa: rakentaa t. sijoittaa jk jnk sisään. | Sirpalevaikutuksen estämiseksi teltta voidaan jonkin verran u. maahan SO. Oven sisään u:ettu lukko. Parrunpäät liitetään toisiinsa u:tamalla. Sähköjohdot on viisasta u. seinään. Ruuvien kannat u:etaan. Aseen tukkiin u:etut norsunluukoristeet. Sormukseen on u:ettu viisi briljanttia.

upottautu|a^{44} *refl.v.* < ed. | Reino u:i umpisukkeloon. — *Kuv.* U. kirjojen maailmaan.

-upotteinen^{63} *poss.a.* Hopea-, mahonki-, metalli-, pronssiu.

upotu|s^{64} *teonn.* **1.** < upottaa 1. | Sukellusveneiden suorittamat kauppalaivojen u:kset. Helppo kyllästystapa on esineen u. nesteeseen. **2.** < upottaa 3. **a.** Kellarin u. maan sisään. — U. eli intarsia oli barokin huonekalutaiteessa suosittua. **b.** upotettu rakenne t. koriste, upote. | U:ksilla yhdistetyt tukiparrut. — Jalopuinen, pronssinen u. Mahonkilipasto on koristeltu runsain u:ksin. U:ksilla somistettu pusero. — *Yhd.* jalokivi-, kulta-, luu--, metalliu.; pitsi-, tylliu.

upotus|koristelu *s.* Huonekalujen u. **-liitos** *s. rak.* **-lukko** *s.* oveen upotettu lukko. **-pora** *s. tekn.* ruuvin, pultin tm. kannan upottamiseen käytetty pora. **-so|ta** *s.* Kauppalaivasto kärsi u:dassa raskaita tappioita. **-syvyys** *s.* Puhelinpylväiden u.

upotutt|aa^{2*} *fakt.v.* < upottaa. | Kapteeni ei jättänyt laivaa viholliselle, vaan u:i sen.

upouu|si *a.* aivan uusi, uppouusi. | Kiiltävät, u:det kengät.

uppeluksi|ssa, -in *adv. kans.* uponneena, upoksissa. | Antaisi [kalan] viedä ensin kohon u:in ja siiman suoraksi KARHUM.

uppercut^{7} *s. urh. vanh.* kohokoukku.

uppikiv|i *s. kans.* riippakivi. | [Kalamies] pudottaa u:en pohjaan M.RAPOLA.

uppiniskai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* itsepäinen, -pintainen, härkä-, jääräpäinen, jäykkäniskainen, niskoitteleva. | U. lapsi, palvelija. Jätti u:sesti kotilaskunsa laskematta. U:set pakanat kastettiin väkipakolla. Tämä meidän poikamme on u. ja kovakorvainen VT. Mutta mikä rangaistus määrätään hänelle, joka u:suutta, auttamatonta vastakynttä osoittelee? KIVI. — Aasi on usein kovin u. juhta.

uppis(ta) *interj.* lapsen kaatuessa t. lasta nostettaessa. | U., eikös Maija muistanut kynnystä!

uppo *vahv.adv.* tav. ◡; ks. u:-outo, -rikas, -sokea, -uusi.

uppoama^{13} *s. mer.* aluksen syrjäyttämä(n) vesimäärä(n paino), deplasementti. | Laivan u. on 6000 tn.

uppoamat|on^{57} *kielt.a.* -tomuus^{65} *omin.* < upota. | U:tomaksi rakennettu alus.

uppoamis|hukka, -häviö *s.* uitossa puiden uppoamisesta koituva häviö. **-paikka** *s.* Laivan u. **-prosentti** *s.* Havupuiden u. **-vaara** *s.*

uppoark|ku *s. rak.* kokonaan vedessä oleva arkku; ks. arkku 4. | Laituri on rakennettu kivitäytteisille puisille u:uille.

uppoil|la^{29} *frekv.v.* < upota. | Jalka u:ee kävellessä suohon. - - pulkka pehmeästi u:i lumiin KIANTO.

uppo|kaivo *s. rak.* vesiperäiseen maahan t. vedenpohjaan perustusta kaivettaessa käytetty päältä umpinainen torvi, joka kaivon kehyksen tapaisesti upotetaan maahan, kasuuni. **-kanta** *s. tekn.* tasoon upotettava ruuvin t. niitin kanta. **-kantaruuvi** *s.* **-keitin** *s.* = uppokuumennin. **-keli** *s.* upottava keli. | Pitkät sukset ovat u:llä hyvät. **-kiila** *s. tekn.* esim. akseliin ja voimansiirtopyörään urilla upotettu kiila. **-kuumennin** *s.* keittoastiaan upotettava sähkökuumennin, uppokeitin. **-män|tä** *s. tekn.* nestepumpuissa käytetty tiivistysrenkaaton yksitoiminen mäntä; vrt. laakamäntä. | U:nän tiiviste on sylinterissä. **-mäntäpumppu** *s.*

uppoontua^{1*} *v.* tav:mmin uppoutua.

uppo|-outo *a.* täysin outo, tuntematon, ventovieras. | Perehtyä u:-outoon asiaan. Tekstissä on u:-outoja sanoja. Muuttaa u:-outoon ympäristöön. Vieras oli hänelle u. Keskustelu käy u:-oudossa seurassa kankeasti. **-puu** *s.* uitettaessa pohjaan uponnut puu, hukkupuu. | U., jota

omistaja ei nosta vuoden kuluessa, katsotaan hylätyksi. **-rikas** *a.* erittäin rikas, iso-, suurrikas. | U. kauppias, ruhtinas. U. maa. **-sokea** *a. kans.* umpisokea. | - - vanha u. muori WILKUNA. **-tukk|i** *s.; syn.* hukku-, pohjatukki; vrt. uppopuu. | Nostaa u:eja.

uppouma[13] *s.* par. uppoama.

uppou|tua[44] *refl.* ja *pass.v.* < upota. **1.** U. pehmeään vuoteeseen. Kotkan kynnet u:tuivat jänikseen. — *Kuv.* Katseet u:tuivat toisiinsa. Eräs talon torppari oli u:tunut suuriin velkoihin TOPPILA. **2.** kaikkine ajatuksineen syventyä jhk työhön, harrastukseen tm. | U. tieteelliseen tutkimustyöhön. Hän u:tui kirjaansa niin, ettei huomannut mitä ympärillä tapahtui. Sotamarski istui huoneessa karttoihin u:tuneena JÄRVENT. Tyttö u:si haaveiluihinsa.

uppo|uusi *a.* = upouusi. **-vaaka** *s. fys. tekn.* koje, jolla määritetään nesteiden ja jähmeiden kappaleiden tiheys, areometri.

uppuroida[30] *deskr.v.* syvässä lumessa kahlaamisesta: huppuroida. | U. pitkin tuiskun peittämää polkua.

upseeri[5] *s.* **1.** päällystöön kuuluva sotilas, meidän puolustusvoimissamme arvoltaan vänrikistä (aliluutnantista, kornetista) sotamarsalkkaan (amiraaliin); sellaiseen verrattava toimihenkilö jssak sotilaalliseen tapaan järjestetyssä yhteisössä. | Reservin u. Nuori u. toimii aluksi joukkueenjohtajana. U:en arvoluokat ovat maa- ja ilmavoimissa: kenraalit, esiupseerit, kapteenit ja yliupseerit. — Pelastusarmeijan u. — *Yhd.* aktiivi-, kadetti-, reserviu.; jalkaväen-, lento-, meri-, tykistöu.; ase-, esikunta-, hevos-, huolto-, koulutus-, linnoitus-, lähetti-, talous-, tiedustelu--, toimisto-, urheilu--, valistus-, viesti-, yhdysu.; komppania-, patteristou.; eläinlääkintä-, farmasian-, insinööri-, lääkintä-, musiikkiu.; ali-, esi-, yliu.; yleisesikuntau.; rintamau.; jääkäri-, kaartinu.; kansiu.; neuvosto-, puna-, vihollisu.; poliisi-, suojeluskuntau. **2.** šakkipelissä kuningattaren, tornin, lähetin ja ratsun yhteisnimitys.

upseeri|aines *s.* [Miehet] ovat hyvää u:ainesta. **-kasino** *s.* Illallistanssiaiset u:ssa. **-kerho** *s.* Kuulua varuskunnan u:on. — Käydä u:ssa biljardia pelaamassa. **-kokelas** *s. sot.* reserviupseerikoulun käynyt varusmies. **-koulu** *s.* **-koulutus** *s.* **-kunnia** *s.* par. upseerinkunnia. **-kunta** *s.* upseeristo. **-kurssi** *s.* **-liitto** *s.* **-luettelo** *s.* Vakinaisen väen u. **-messi** *s.* Laivan u.

upseerin|arvo *s.* Korkea u. **-kunnia** *s.* Tahrata pelkuruudella u:nsa. **-lähetti** *s. sot.* sotilaspalvelija, burschi. **-paikka** *s.* **-puku** *s.* **-rouva** *s.* **-tutkinto** *s.* **-ura** *s.* **-virka** *s.*

upseeri|partio *s. sot.* upseerin johtama partio. **-peli** *s.* šakkipelissä: upseereilla pelaaminen. **-piir|i** *s.*, tav. *mon.* Seurustella u:eissä.

upseeristo[1] *koll.s.* upseerit, upseerikunta. | Rykmentin, maan u.

upseeri|suku *s.* Vanha u. **-toveri** *s.* **-vartio** *s. sot.* upseerin johtama vartio.

upuk|ka[15*] *s.* **1.** *met.* kaksiosainen muotti, jonka avulla valmistetaan takomalla t. puristamalla erilaisia metalliesineitä, taivutusmuotti. **2.** *vanh.* ja *kans.* ulpukka.

upukka|-alasin *s. met.* upukan alaosa. **-taonta** *s. met.* = muottitaonta. **-vasara** *s. met.* upukan yläosa.

U-putki *s. tekn.* U:n muotoon taivutettu putki.

ura[11] *s.* **1. a.** liikkuvan esineen t. veden maastoon tekemä pitkänomainen jälki; ihmisten t. eläinten kulkemisesta jäänyt jälki, polku. | Kärrynpyörien u:t tiessä. Kaislikossa näkyi veneen u. Veden uurtama u. — Karjan u. Rantaan johtava kalamiesten u. Metsän halki menee selvä u. Eksyä harvoin käytetyltä u:lta. Karhun ja Mikon jäljet muodostavat valtavan syvän u:n, joka nousee tunturia kohti A.E.JÄRVINEN. Tie eteni painuneena varmana u:na peltoja, hakamaita, metsiä SILL. — *Yhd.* karja-, tienu.; kaviou. **b.** *harv.* kulkutie, reitti. | Taivaankappaleet kulkevat avaruudessa omia uriaan. [Jyrkännettä noustaessa] tulee ratsastaa hitaasti ja mikäli mahdollista murtoviivan muotoista u:a AK. Käy kautta kauhun ja turman / tääll' u. sankarin T.LYY. **2.** uurre, uurros, kuurna. | Suksenpohjan u. Köysipyörän, raitiotiekiskon u. Ponttilaudan u. eli varho. Ruuvin kannassa oleva u. Urissa liukuvat ovet. Vuodet painavat, jättävät uria kasvoihin. — *Yhd.* johtou.; vesi-, ääniu.; kierreu. **3.** *kuv.*, us. *mon.* vars. 1. ryhmään liittyen. | Uusia uria aukova tutkimus. Maan sisäpolitiikka on suuntautunut uusille urille. Käänsin keskustelun vaarattomammille urille. Ajatukset harhautuivat väärälle u:lle. Hänen elämäntapansa noudattavat vanhaa totuttua u:a. — Snellmanin uria uurtava Saimalehti. Joutukaa / kyntäjät vakoja luomaan, / vakoja suoria vapauden, / uria uusia aattehen / halki harmajan suomaan! LEINO. **4.** ihmisen toiminta ja menestyminen jllak alalla, jssak ammatissa, karrieeri; elämäntehtävä, ala, ammatti. | Metsänhoitajan, lääkärin, upseerin u. Akateeminen, papillinen, valtiollinen u. Elämän u:n valinta. Antautua jllek u:lle. Olla väärällä u:lla. Päästä, joutua oikealle u:lleen. Alkoi u:nsa sanomalehtien myyjänä. N. on ylennyt u:llaan nopeasti. Hänellä on takanaan loistava valtiomiehen u. — *Yhd.* elämänu.; diplomaatin-, opettajan-, taiteilijan-, tutkijanu.; liikemies-, pappis-, sotilasu.; kilpailu--, virka-, yliopistou. **5.** *mat.* kuvio, jonka jokainen piste täyttää tietyn ehdon ja jonka ulkopuolella ei ole yhtään tämän ehdon täyttävää pistettä. | Ympyrä on niiden pisteiden u., jotka ovat tasossa määräetäisyydellä eräästä pisteestä (keskipisteestä).

uraalilainen[63] *a.* → uralilainen.

uraani[6] *s.* radioaktiivinen metallinen alkuaine, jota käytetään ydinenergian raaka-aineena. — *Yhd.* aktinou. **-atomi** *s.* **-esiintymä** *s.* **-isotooppi** *s.* U:a ^{235}U on luonnon uraanista 7 %. **-kaivos** *s.* **-löydös** *s.* **-löytö** *s.* **-malmi** *s.* **-miilu** *s.* = uraanireaktori. **-mineraali** *s.* **-oksidi** *s. kem.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* **-reaktori** *s.* ydinreaktori, jossa voima-aineena on uraani. **-rikaste** *s.* **-sarja** *s. fys.* uraanista alkava radioaktiivinen hajaantumissarja. **-varat** *s. mon.* Maapallon u.

ura-aukko *s. tekn.* valssattavaa ainetta esim. kiskoksi muotoileva valssin ura, kaliberi.

uraauurtav|a *a. kuv.* -asti *adv.* (myös ⌒) perustavaa laatua oleva, uusia aloja valtaava, uusia

teitä avaava. | U. tieteellinen työ. Aleksis Kiven u. kirjallinen toiminta. Laboratoriossa suoritettiin u:ia kokeita. N. on vaikuttanut u:asti osuustoimintaliikkeen kehitykseen.

urah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Koira u:telee. Mies vastaili yksikantaan u:dellen.

urah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < urista. | Koira u:ti vieraan huomatessaan. Pekan tervehdys oli vain epäselvä u:dus. "Mene tiehesi!" u:ti ukko vihaisesti.

ura|höylä *s. puut.* = uurrehöylä. **-jyrsin** *s. tekn.* urien jyrsimiseen käytetty jyrsin. **-kantainen** *a.* U. ruuvi.

1. **urak|ka**[15*] *s.* **1.** työ, josta maksettu palkka ei (ensisijaisesti) riipu käytetystä ajasta. **a.** jk (erillinen) työ, jonka työntekijä suorittaa sovittua korvausta vastaan; sellaisesta työstä tehty sopimus. | Antaa, ottaa jk työ u:alla tehtäväksi, u:alle. Muuraus on N:llä u:alla, u:kana. Otti ojankaivusta u:an. [Suon kuivatus] oli jaettu u:oiksi kolmi- ja nelimiehisten joukkojen kesken KOJO. — Saunan rakentamisesta tehtiin kirvesmiehen kanssa u. — *Yhd.* maalaus-, muuraus-, rakennusu.; ryhmä-, yksityisu. **b.** (aikapalkalla työskentelevälle) määräaikana tehtäväksi annettu työ, tinki; myös työstä, jonka jku on päättänyt määräaikana tehdä. | Rengin u:kana oli kolmen saran kyntö päivässä. Pikku poika - - on taitellut u:alla vastoja ja saanut iltapäivänsä vapaaksi KARHUM. — Otin u:akseni lukea kirjan tällä viikolla loppuun. — *Yhd.* aika-, päiväu. **c.** työ, josta maksetaan tehdyn työmäärän (esim. kappaleluvun) perusteella. | Tiilenlyönti on tavallisesti u:kaa. Sorvata pultteja u:alla. U:alla tehdessään ansaitsee paremmin kuin tuntityössä. **2.** avarammin: raskaasta, pitkäaikaisesta työstä. | Kosken sauvonta oli hikinen u. Hevoselle on auran veto kovassa maassa raskasta u:kaa. Olipa siinä u:kaa! Virkasi hoidossa taitaa olla aika tavalla u:kaa. Maratonjuoksijat saapuivat maaliin ankaran u:kansa uuvuttamina. **3.** ed:iin liittyen. **a.** Tehdä työtä kuin u:alla 'ahkerasti, innokkaasti'. Toiset lapset kiusasivat Mikkoa ihan u:alla. - - kuuluu veisanneen virsiä ja rukoilleen kuin u:alla RAILO. **b.** Myydä, ostaa u:assa, u:alla 'summa(kaupa)ssa, umpimähkään'. Metsää myytiin ennen u:assa, puita lukematta. - - parina viime vuonna [oli rippikoulusta] päästetty kaikki u:alla, sekä ne, jotka osasivat, että ne, jotka eivät osanneet TALVIO. **c.** Leipä oli niin kovaa, ettei siitä hampaaton saanut u:kaa 'ei voinut sitä pureskella, syödä'. - - ei hevin saanut hänest' u:kaa, / kysyttiin iskua ja navakkaa *CAJ.

2. **urakka**[15*] *s. kans.* kaksivuotinen urosporo; vrt. vuonelo.

urakka|ehto *s.* Sopia u:ehdoista. **-hinnoittelu** *s.* **-hinta** *s.* urakan hinta; urakkapalkka. | Laivan rakentamisesta vaadittu u. — U. oli ojan kaivusta 30 mk metriltä. **-huutokauppa** *s.* huutokauppa, jossa tarjotaan urakka halvimmalla tekevälle. **-järjestelmä** *s.* **-kaup|pa** *s.* Tehdä työtä u:alla 'urakalla'. **-kau|si** *s.* Tien hoito tarjottiin huutokaupalla maaherran määräämäksi u:deksi.

urakkalai|nen[63] *s.* urakkatyöntekijä. | Työ teetettiin u:silla.

urakka|mies *s.* urakkalainen, urakkatyöntekijä. | U:miehet ja päiväläiset. **-palk|ka** *s.* urakkatyöstä, urakasta maksettava palkka, suorituspalkka; vrt. aika-, palkintopalkka. | Tehdä työtä u:alla. **-sopimus** *s.* **-summa** *s.* U:ksi sovittiin 50 000 mk. **-tarjou|s** *s.* Rakennustyöstä pyydetään u:ksia. **-|työ** *s.* Kirvesmies ottaa suorittaakseen erilaisia u:töitä [ilm.]. — Puutavaran hakkuu suoritetaan u:työnä. **-työläinen** *s.* **-työmies** *s.* **-työntekijä** *s.*

urako|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** tehdä jk työ urakalla. | Putkityöt u:i H:n vesijohtoliike. Pappilan on u:inut rakennusmestari K. Harjoittaa rakennusalan u:intia. **2.** *harv.* ahertaa, uurastaa. | Ihmiset u:ivat heinätöissään.

urakoitsija[14] *amm.* henkilö t. liike, joka tekee (us. rakennusalan) urakkatöitä. | Koulurakennuksen u. Sähkölaitoksen hyväksymä u. — *Yhd.* ala-, pää-, rakennusu.

uralaltailai|nen *a.* U:set kielet 'yhteisnimitys uralilaisille ja altailaisille kielille, joiden on uskottu olevan samaa kielikuntaa'. U:set kansat.

ura|lankku, -lauta *s.* = ponttilankku, -lauta. **-leikkuri** *s.*

uraliitti[4*] *s. min.* uudelleen kiteytynyt augiitti. **-diabaasi** *s.* **-porfyriitti** *s.*

uralilai|nen[63] *a.* U:set kielet 'suomalaisugrilaisten ja samojedilaisten kielten yhteisnimitys'. U:set [= uralilaisia kieliä puhuvat] kansat. U. kantakansa, -kieli, aika.

urallinen[63] *poss.a.* U. hihnapyörä, pinta.

uranaukaisija *s.* = uranuurtaja. | Antti Lizelius toimi suomalaisen sanomalehdistön u:na.

uran|aukoja, -avaaja *s.* = uranuurtaja.

uraniniitti[4*] *s. min.* pikivälke.

urankävijä *s. harv.* = seur. | Uudenaikaisen kirjallisuudenarvostelun u. Sainte-Beuve.

uranuurtaja *s. kuv.* edelläkävijä, tienraivaaja, uranaukaisija, -avaaja, -kävijä, esitaistelija, pioneeri. | Raittiusaatteen, työväenliikkeen u:t. Vuorineuvos N. on alansa suurteollisuuden u. Agricola on u. suomen kielen viljelijänä. **-henki** *s.* **-n|työ** *s.* Prof. N:n u. kemian alalla.

uranuurtava *a.* -sti *adv.* uraauurtava.

ura|pyörä *s. tekn.* urallinen hihna-, kitka- tms. pyörä. **-ruodeliitos** *s. puut.* = ponttiliitos. **-ruuvi** *s.* urakantainen ruuvi. **-seinä** *s. tekn.* ponttilankuista, teräksestä t. teräsbetonista tehty seinärakenne, jolla estetään veden ja maan tunkeutuminen rakennuskuoppaan t. maatäytteen sortuminen esim. kanavarakennuksissa; us. = ponttiseinä.

uraton[57] *kar.a.* U. pinta.

uraus[64] *s.* šakkipelissä: siirto, joka tekee tilaa toiselle samaa linjaa hyväksi käyttävälle nappulalle.

uravalssi *s. met.* valssi, jossa on ura t. uria metallin muotoilua varten, kaliberivalssi.

urbaani[6] *a.* -sti *adv.* = seur.

urbaani|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kaupunkilaistunut, (suur)kaupunkilainen; hienostunut, hienosti sivistynyt. | U. herrasmies. U:set käytöstavat.

urbaanistaa[2] *v.* kaupunkilaistaa.
urbaanistua[1] *pass. v.* (< ed.) kaupunkilaistua.
urbanisaatio[3] *s.* kaupunkilaistuminen.
urbaniteetti[4*] *s.* urbaanisuus. | - - valkopartainen herra, jonka koko olennossa kuvastui sivistynyt, sukupolvien kehittämä u. LEINO.
urdu[1] *s.* Pakistanin pääkieli.
urea[15] *s. kem. lääk.* virtsa-aine.
uremia[15] *s. lääk.* virtsamyrkytys.
urhak|ka[15*] *a. harv.* -asti *adv.* -kuus[65] *omin.* = seur., mutta tav. vailla ihailevaa sävyä. | Rouva Elonen aikoi olla u. ja näyttää miten mato sujahtaa koukkuun KAUPPISH. - - avun tokko ne tuo, pojat onko / päin u:at puskemaan *MANN.
urhe|a[21] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* urhoollinen, urhokas. | U. sotilas. Tehdä u:ata vastarintaa. Taistella u:asti ylivoimaa vastaan. — Pekka söi jäähtyneen kaurapuuron u:asti loppuun.
urheilija[14] *tek.* < urheilla. | Suomalaiset u:t. U:n on noudatettava säännöllisiä elämäntapoja. U:n sydän 'laajentunut sydän'. — *Yhd.* aktiivi-, amatööri-, edustus-, huippu--, kilpa-, mestari-, olympia-, tähtiu.; kenttä-, yleisu.; kesä-, talviu.; koululais-, nais-, poika-, työläisu.; penkkiu. **-joukkue** *s.* Ruotsin u. saapui Turkuun. **-mainen**[63] *kalt.a.* Reipas u. nuorukainen. **-nuorukainen** *s.* **-n|ura** *s.* Aloitti u:uransa palloilijana. **-poika** *s.* **-toveri** *s.* **-tyyppi** *s.* Jäntevä u.
urheil|la[28] *v.* **1.** harrastaa urheilua (1). | U:eva lääkäri, kansa. U. kilpailumielessä, terveydekseen. Pojat u:ivat kentällä juosten ja pituutta hypäten. **2.** tehdä huvikseen t. rohkeutta näyttääkseen jtak vaarallista, leikitellä (vaaralla). | Esko u:i liukkaalla katolla. Älkää u:ko menemällä heikolle jäälle! Sydänvikainen ei saa u. kuumalla löylyllä. — - - nimien selittäminen, jolla harrastelijat kovin mielellään u:evat, useissa tapauksissa on perin vaarallista leikkiä E.N.SETÄLÄ.
urheilu[2] *teonn.* < ed. **1.** ahtaammassa merk:ssä sääntöjenmukaisista ruumiinharjoituksen muodoista, joissa us. pyritään saavuttamaan voitto toisista osanottajista; avarammin myös useista huvin ja virkistyksen vuoksi t. kilpailumielessä harrastetuista (liikunta)suorituksista, joissa mekaanisten laitteiden t. eläinten osuus on merkitsevä (ammunta, moottoriurheilu, hevosurheilu, purjehdus, kalastus, metsästys); vrt. voimistelu. | Tavallisesti u. - - käsitetään laajemmassa mielessä liikuntau:n, u:leikkien ja reippailun yhteisnimeksi (engl. sport), suppeammassa mielessä sillä tarkoitetaan vain ensin mainittua - -, usein jopa pelkkää yleisu:a IT. Harrastaa u:a. Innostua u:un. Seuran toiminta-alaan kuuluu voimistelu ja u. U. on tärkeänä osana liikuntakasvatustyössä. — - - "vetää väkikapulaa" ja "niskanuoraa" sekä harjoittaa muutakin u:a UNO HARVA. — Autoilu u:na. — Lohenonginta on hienoa u:a. — *Yhd.* ampuma-, hevos-, hiihto-, juoksu--, kalastus-, lento-, liikunta-, melonta-, metsästys-, paini-, purjehdus-, pyöräily-, ratsastus-, soutu--, uintiu.; jää-, kenttä-, meri-, rata-, vesiu.; voimau.; yleisu.; auto-, kanootti-, moottoriu.; koirau.; raviu.; kesä-, talviu.; sisä-, ulkoilmau.; joukkueu.; ammatti-, edustus-, ennätys-, kilpa-, kuntou.; amatööri-, huippu--, joukko-, kansan-, koululais-, massa-, nuoriso-, poika-, puulaaki-, sotilas-, tyttö-, työläis-, tähti-, ylioppilasu.; kansallis-, lempi-, mieli-, muotiu.; yleisöu.; penkkiu. **2.** Räjähdysaineilla leikkiminen on vaarallista u:a.
urheilu|aihe *s.* U. kuvataiteessa. **-aiheinen** *a.* U. elokuva, veistos. **-al|a** *s.* U:an kirjallisuus. Eri u:ojen järjestöt. **-ammunta** *s.* **-asiantuntija** *s.* **-auto** *s.* voimakas kahden hengen avoauto. **-elokuva** *s.* urheiluaiheinen elokuva. **-elämä** *s.* Maan u. **-ennäty|s** *s.* U:kset ovat suuresti parantuneet. **-filmi** *s.* urheiluelokuva. **-halli** *s.* Maapohjainen u. **-harjoitu|s** *s.* N:n sydän ei kestä u:ksia. — Seuran u:kset pidetään tiistaina. **-harrastu|s** *s.* U:ksen levittäminen. Nuorison u:kset. **-hen|ki** *s.* Kilpailussa vallitsi oikea u. Ottelu suoritettiin rehdissä u:gessä. **-henkinen** *a.* U. tilaisuus, yleisö. **-hieroja** *s.* vrt. seur. **-hieronta** *s.* urheiluvalmennukseen kuuluva hieronta. **-historia** *s.* urheilun historia. | Paavo Nurmen asema u:ssa. **-historiallinen** *a.* **-housut** *s. mon.* Lyhyet u. **-hullu** *a.* ja *s. leik.* urheiluun hullaantunut. | U:t pikkupojat. — Ottelu oli u:ille oikea makupala. **-hulluus** *s.* vrt. ed. **-innostus** *s.* **-into** *s.* **-jalkine** *s.* **-jaosto** *s.* Raittiusseuran u. **-johtaja** *s.* urheiluelämän johtohenkilö. **-johto** *s.* urheiluelämän johtohenkilöt t. -elimet. | Valtakunnan korkein u. **-joukkue** *s.* **-juhla** *s.* pääasiassa urheilukilpailuja käsittävä juhla; juhlava urheilutilaisuus. | Olympian kisat, antiikin loistava u. Maaottelusta tuli todellinen u. **-järjestö** *s.* **-kalastaja** *s.* urheilukalastuksen harjoittaja, huvikalastaja. | Teno, u:n paratiisi. **-kalastu|s** *s.* urheiluna harjoitettu (koukku)kalastus. | Tärkeimmät u:ksen muodot ovat onginta, uistelu ja virvelöinti. **-kansa** *s.* Norjalaiset ovat u:a. **-kasvatus** *s.* urheilun muodossa tapahtuva kasvatus. | Spartalainen u. **-katsaus** *s.* Radion u. **-kauppa** *s.* urheilutarvikkeita myyvä kauppa. **-kauppias** *s.* **-kenk|ä** *s.* Hiihto-, paini- ym. u:iä. **-kenttä** *s.* vars. yleisurheilua (ja palloilua) varten rakennettu kenttä, jonka keskiosassa tav. ovat heitto- ja hyppypaikat, ympärillä soikea juoksurata (sekä katsomot); vrt. stadion. **-kerho** *s.* **-keskus** *s.* St. Moritz, suosittu matkailu- ja u. **-kiel|i** *s.* Harjoituskävely — u:ellä lenkki. **-kilpailu** *s.*, tav. *mon.* **-kirjailija** *s.* vrt. seur. **-kirjallisuus** *s.* urheilua käsittelevä kirjallisuus (urheiluoppaat yms.). **-kisat** *s. mon.* (suuret) urheilukilpailut. | Kansainväliset u. **-kone** *s.* = urheilulentokone. **-kuningas** *s. kuv.* Paavo Nurmi, aikansa u. **-kunnia** *s.* **-kunto** *s.* Kokeilla u:aan. **-kuntoi|nen** *a.* -suus *omin.* U. nuorukainen. **-kurssi** *s.*, tav. *mon.* kurssit, joilla esim. nuoriso-ohjaajia perehdytetään urheilun opettamiseen. **-kuume** *s. kuv.* voimakas urheiluinnostus. | Pojat valtasi oikea u. **-kynäilijä** *s.* **-kärpä|nen** *s. kuv. leik.* U:sen puremat pikkupojat. **-laito|s** *s.* Uimalat, tennishallit ym. u:kset. **-laji** *s.* Nopeutta kehittävät u:t. **-lakki** *s.* Lipallinen u. **-lautakunta** *s.* Kunnan, valtion u. **-lehdistö** *s.* **-lehti** *s.* urheilualan aikakauslehti. **-leikki** *s.* leikkejä, joihin liittyy ruumiin kykyjen harjoittamista ja kilpailua. **-leiri** *s.* **-lentokone** *s.; syn.* urheilukone. | Yksipaikkainen u. **-lentäjä** *s.* lentourheilun harjoittaja;

vrt. liikenne-, sotilas-, taistelulentäjä. **-liik|e** *s.* **1.** urheilu(väline)kauppa. **2.** urheilu kansanliikkeenä. | U:keen leviäminen. **-liitto** *s.* Suomen voimistelu- ja u. Työväen u.

urheilulli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* urheilulle ominainen, urheilua koskeva. | Kalastuksen u. jännitys. U:sesti onnistuneet kilpailut. — Us. par. urheilu-. | U. saavutus, tilaisuus. U:set harrastukset.

urheilu|loma *s.* tav. = (koululaisten) hiihtoloma. **-lääketiede** *s.* urheilun ja lääketieteen yhteisiä kysymyksiä tutkiva lääketieteen haara. **-lääkäri** *s.* urheilulääketieteeseen perehtynyt lääkäri. **-maa** *s.* Suomi tunnetaan u:na. **-maailma** *s.* Tulos hämmästytti koko u:a. **-maine** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* U. metsästys. **-maja** *s.* Tunturihiihtäjiä varten rakennettu u. **-malli** *s.* Takki, auto on u:a. **-mallinen** *a.* U. paita, moottorivene. **-matka** *s.* Ulkomainen u. **-merkk|i** *s.* **1.** urheilusuorituksista annettu rintamerkki. | I lk:n, poikien u. **2.** urheiluaiheinen postimerkki. | Kerätä u:ejä. **-mestari** *s.* hyvästä urheilijasta. | Koulun u. **-metsästys** *s.* huvin ja virkistyksen vuoksi (meillä ampuma-asein) harjoitettu metsästys, huvimetsästys. | Ansa- ja loukkupyynti eivät ole u:tä. **-metsästäjä** *s.* urheilumetsästyksen harjoittaja, huvimetsästäjä. **-miel|i** *s.* Häviön selittely osoittaa huonoa u:tä. — U:essä, ei ansion vuoksi harjoitettu kalastus. **-mie|s** *s.* urheilun (myös esim. alan järjestötoiminnan) aktiivinen harrastaja. | Palloilijana tunnettu u. Pankinjohtaja N. on kaupungin huomattavin u. **-muoto** *s.* Pyöräily u:na. **-museo** *s.* **-määräraha** *s.* Valtion u:t. **-neekeri** *s. leik.* urheilutoimittaja. **-neuvoja** *s.* Kiertävä u. **-neuvonta** *s.*

urheilun|harrastaja *s.* **-johtaja** *s.* = urheilujohtaja. **-ohjaaja** *s.* = urheiluohjaaja. **-opetus** *s.* Oppikoulujen u.

urheilu|ohjaaja *s.* Kunnan u. **-ohje** *s.* **-ohjelma** *s.* Kesäjuhlien u. Koulun u. **-onginta** *s.* vars. rullavapaa käyttäen tapahtuvasta onginnasta. **-onkija** *s.*, vrt. ed. **-opas** *s.* urheiluohjeita sisältävä kirja. | Poikain u. **-opisto** *s.* laitos, joka toimii urheilijoiden, valmentajien ja urheilujohtajien koulutus-, harjoitus- ja lomanviettopaikkana. | Vierumäen, Pajulahden u. **-osasto** *s.* **1. a.** Sanomalehden toimituksen u. **b.** Monisivuinen u. **2.** urheiluvälineosasto. | Tavaratalon u. **-ottelu** *s.* **-paikk|a** *s.* Kenttien, uimaloiden ym. u:ojen rakentaminen. **-paita** *s.* Hihaton u. **-pakina** *s.* **-pakinoitsija** *s.* **-palatsi** *s.* Kaunoluistelunäytös Berliinin u:ssa. **-palkinto** *s.* **-palsta** *s.* Lehtien u:t. **-pamppu** *s. ark.* **-peli** *s.* **-poika** *s.* urheilijapoika. **-poliklinikka** *s.* Helsingin olympiastadionin u. **-puisto** *s.* puisto, jossa on urheilukentt(i)ä yms. | Turun u. **-pukimet** *s. mon.* **-puku** *s.* **-pukuinen** *a.* **-pusero** *s.* Tuulikankainen u. **-puvusto** *s.* **-pyhättö** *s. kuv.* Stadion, mahtava u. **-pyörä** *s.* vrt. maantiepyörä. **-reportteri** *s.* **-rien|to** *s.*, tav. *mon.* Paikkakunnan u:not. **-saavutus** *s.* A:n paras u. on piirin mestaruus. **-sanasto** *s.* **-sanomalehtimies** *s.* tav:mmin urheilutoimittaja. **-selostaja** *s.* **-selostu|s** *s.* Radion u:kset. **-seura** *s.* Pitäjän u. Tarmo. **-suhteet** *s. mon.* Maamme ulkomaiset u. **-sukellus** *s.* urheiluna harjoitettu sukellus. **-sukeltaja** *s.* urheilusukelluksen harjoittaja. **-sukka** *s.* **-sunnuntai** *s.* Talven ensimmäinen u. **-suoritu|s** *s.* Pystyä u:ksiin. **-takki** *s.* **-tapahtuma** *s.* Sunnuntain u:t. **-tapaus** *s.* Maaottelu, suuri u. **-tarpeet** *s. mon.* par. urheilutarvikkeet. **-tarvik|e** *s.*, tav. *mon.* | Palloja, mailoja ym. u:keita. **-tekniik|ka** *s.* U:an opetus. **-teko** *s.* Maratonjuoksun voitto oli suuri u. **-termi** *s.* **-tilaisuus** *s.* Stadionilla pidettävä u. **-toimikunta** *s.* Osakunnan u. **-toiminta** *s.* **-toimittaja** *s.* Päivälehtien u:t. **-toveri** *s.* **-tulo|s** *s.* Kesän parhaat u:kset. **-tunti** *s.* Luokan u. **-tähti** *s.* kuuluisa urheilija. | U:en palvonta. **--upseeri** *s. sot.* urheilutoimintaa ohjaava upseeri. | Joukko-osaston u. **--ura** *s.* urheilijanura. **--uutinen** *s.* **-valmennus** *s.* **-valmentaja** *s.* **-vamma** *s.* urheilussa saatu vamma. **-varusteet** *s. mon.* **-vaunu** *s.* urheiluauto. **-vene** *s.* Voimakas u:en moottori. **-viera|s** *s.* Ulkomaiset u:at. **-voitto** *s.* **-väki** *s.* Maamme u.

urheiluväline *s.* **-kauppa** *s.* urheilukauppa. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

urheilu|yhdistys *s.* **-yleisö** *s.*

urho[1] *s.*, vars. *ylät.* urhoollinen mies, uros, sankari. | Kalevalan u:t. Astuvat heleän heimon u:t / entis-yöstä esiin LEINO. — *Iron.* Mokomakin u., pienempiään kiusaa! Voi niitä, jotka ovat u:ja viinin juonnissa VT. — *Yhd.* sotau.

urhoi|nen,[63] **-sa**[13] *a. harv.* = seur.

urhok|as[66*] *a.*, vars. *ylät.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* urhoollinen. | Joukko taisteli u:kaasti. - - u:kaita poikia, oikein sankarien alkuja AHO. Pojat kansan u:kaan, / mi Puolan, Lützenin ja Narvan tanterilla verta vuoti *CAJ. Ristin joukko u., / riennä eespäin rohkeasti! HLV.

urhonhyppy *s. voim.* hyppy, jossa käsinseisonnan ja selinkaadon kautta ylitetään teline.

urhoolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* (ihailtavan, sankarillisen) rohkea, peloton, miehuullinen, sankarillinen, urhokas, urhea. | U. sotilas. Taistella u:sesti. U:suudesta myönnetty kunniamerkki. — Minä astun u:sesti isän kantapäillä, vaikka kokkareet ja tunkiohavut pistävät paljaaseen jalkaan AHO.

urhoollisuusmital|i *s.* Sotilaille annettiin u:eita.

urho|teko, -työ *s. vanh.* uroteko, -työ.

urhou|s[65] *omin. harv.* urheus. | Osoittaa u:tta.

uriini[6] *s. lääk.* virtsa. **-happo** *s.* virtsahappo.

urikaasi[4] *s. kem.* virtsahappoa hajottava entsyymi.

urimo|ida[30] *v. harv. kans.* rämpiä, raahustaa. | Karhu u:i paksussa lumessa. - - astuin noin, u:in polopolkuja mieron *MANN.

urinaali[4] *s.* **1.** *lääk.* virtsapullo. **2.** miesten käymälöiden virtsaamisallas.

uri|sta[41] *onom.v.* -na[14] *teonn.* vars. eläimistä ja ihmisistä: äännellä matalasti, murista, äristä, öristä. | Koira u:see vieraille. Sängystä kuului nukkuvan u:naa. "Ei siinä lä-lääkärit auta", u:si Myntin ukko uunin päällä TOPPILA.

urit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* varustaa uralla t. urilla. | U:ettu kädensija.

urje|ta[34*] *v.*, vars. *kirjall.* (heikkoasteiset muodot *harv.*) lähteä, erota, loitota. | Unkarilaiset urkenivat asuinsijoiltaan kauas länteen. - - näkyvät pojatkin täältä u:nneen AHO. Juoneksen tuvalta urkeni sammallaitainen tie metsän

uumeniin SEPPÄNEN. Siitäpä nyt tie menevi, / ura uusi urkenevi KAL.

urk|kia[17*] *v.* -inta[15*] *teonn.* **1.** *kans.* tavoitella saadakseen, poimia tms. | - - lummekukkia, joita pojat koettivat u. KAUPPISH. - - kiehuvasta padasta poronlihaa u:kien KATAJA. **2.** us. *halv.* ottaa selkoa (toisten asioista), tiedustella, udella, nuuskia, penkoa. | U. naapureiden perheasioita. Vaimo kyseli ja u:ki, mutta Matista ei lähtenyt mitään TALVIO. — Myös vakoilusta. | Vihollisen aikeet u:ittiin tietoon. Kansalaisiin kohdistuva valtiollinen u:inta.

urkkija[14] *tek.* Santarmin palkkaama u. Vihollinen lähetti maahan urkkijoita. — *Yhd.* salau. **-verkko** *s.*

urkko[1*] *s. murt.* urakka. | - - kirjallinen u., että se [reki] pitää olla markkinain aattopäivänä valmis MERIL.

urku|fasadi *s.* urkujen julkisivu. **-fuuga** *s.* **-harmoni** *s.* = harmoni. | Säestää veisuuta u:lla.

urkujen|polkija *s.* henkilö, joka polkemalla käyttää urkujen palkeita. **-rakennus** *s.* **-rakentaja** *s.* **-soittaja** *s.* **-soitto** *s.*

urku|kappale *s.* Soittaa u:kappaleita. **-koneisto** *s.* koneisto, joka välittää yhteyden urkujen koskettimista pilleihin. **-konsertti** *s.* **-koraali** *s.* **-lehteri** *s.* = urkuparvi. **-metalli** *s.* urkupilleihin käytetty tinan ja lyijyn seos. **-musiikki** *s.* **-oppi** *s.* urkujen rakennetta ja niiden kehitystä käsittelevä oppi. **-parveke** *s.* = seur. **-parvi** *s.* urkuparveke, -lehteri. | Kirkon u. **-penkki** *s.* urkujensoittajan istuin. **-piippu** *s. vanh.* = seur. **-pilli** *s.* vrt. huuli-, kielipilli. | Metalliset, puiset u:t. **-piste** *s. mus.* us. matala sävel, joka soi muista äänistä riippumatta useiden tahtien ajan. **-posetiivi** *s. hist.* pienet kannettavat urut. **-pyssy** *s.* **1.** *hist.* keski- ja uuden ajan vaihteessa käytetty ampuma-ase, jonka lukuisat piiput voitiin laukaista yhtaikaa. **2.** nyk. myös moniputkisesta rakettitykistä. **-rekisteri** *s.* urkuäänikerta.

urkuri[5] *s.*, vars. *amm.* urkujensoittaja; vrt. kanttori. | Seurakunnan u:n virka. — *Yhd.* kanttori--, lukkari-u. **-koulu** *s.* Lukkari- ja u. (vanh.) 'kirkkomusiikkiopisto'.

urku|solisti *s.* **-soolo** *s.* **-sovitus** *s.* Orkesterikappaleen u. **-säestys** *s.* **-sävelly|s** *s.* Bachin u:kset. **-säveltäjä** *s.* urkumusiikin säveltäjä. **-taiteilija** *s.* **-tehdas** *s.* **-teo|s** *s.* Regerin u:kset. **-torvi** *s. vanh.* urkupilli. **-tyyli** *s.* urkusävellystyyli. **-ääni** *s.* urkujen ääni. — *Kuv.* Humisevien honkien u. **-äänikerta** *s.* rakenteeltaan ja äänensävyltään yhtenäinen urkupilliryhmä, äänikerta, rekisteri. | Klarinetin ääntä muistuttava u.

urmak|ka[15*] *a. harv.* rohkea, reipas, terhakka. | - - intoa — ehken liian u:kaa LINN. Pyyhin silmäni ja yritin näyttää u:alta HEPOR.

uro[1] *s. runok.* uros, urho. | - - on maa u:n hurmetta juonut T.LYY.

urogenitaalielimet *s. mon. anat.* virtsaneritys- ja sukupuolielimet.

uro|logi[4] *s.* urologian erikoislääkäri. **-logia**[15] *s.* virtsaelinten kirurgisia tauteja käsittelevä lääketieteen haara. **-loginen**[63] *a.* vrt. ed.

uro|s *s.* **1.** (taiv.[70], harv. [71]) eläimistä (harvemmin kasveista): yksilö, jossa siittiösolut syntyvät, koiras;)(naaras. | Lintujen u:kset ovat yleensä naaraita komeampia. Metsästysseurueella on lupa kahden [hirvi]u:ksen kaatamiseen. - - hänen atavistinen u:on vaistonsa huusi kostoa AK. — *Yhd.* ajokoira-, hanhiu.; siitosu. **2.** vars. *ylät.* (taiv.[71]; ess. myös urosna) tav. arvostavasti: mies, sankari, urho. | - - uhkeat olivat talon u:otkin KIANTO. - - u:sten tyyntä kuoloon astumista *CAJ. Lapsen tieto, naisen muisti, / ei ole partasuun u:hon KAL. — *Yhd.* sota-, voimau.

uros- ks. myös koiras-.

uros|a[13] *a. kans.* urospuolinen, uros-. | U. kissa, koira. Viisi [porsasta] kuuluu olevan imisää ja loput eikö nuo liene u:ia LASSILA.

uros|ankka *s.* **-eläin** *s.* **-haahka** *s.* **-hanhi** *s.* **-hirvi** *s.* **-kala** *s.* **-karhu** *s.* **-kasvi** *s. kasv.* kaksikotisten kasvien siittiöpesäkkeellinen muoto. **-kettu** *s.* **-kissa** *s.* kolli(kissa). **-koira** *s.* **-lintu** *s.* **-metso** *s.* **-pentu** *s.* Pystykorvan u. **-perhonen** *s.* **-poro** *s.* vrt. hirvas. **-puol|i** *s.* vrt. naaraspuoli. | Lampaan u:ta sanotaan pässiksi. Jos hänen uhrilahjansa on raavaspolttouhri, tuokoon virheettömän u:en VT. **-puoli|nen** *a.* U. yksilö, eläin. U:set sukupuolisolut, -elimet. **-susi** *s.* **-teeri** *s.* **-|teko, -|työ** *s. vanh.* uroteko, -työ. | Siinä mahtailtiin voimista ja kehuskeltiin u:tekoja IVALO. Väinämöisen u:työt I.K.INHA. **-yksilö** *s.*

urote|ko *s.* = urotyö. | Sotilaan u:ot.

urotropiini[4] *s. farm.* virtsateiden sairauksissa käytetty antiseptinen lääkeaine.

urotyö *s.* sankari-, uroteko. | Suurta rohkeutta osoittava u. Sissipartion u:t. Herakleen kaksitoista u:tä.

urpa[11*] *s. kans.* urpu. **-maa** *s.* = seur. **-savi** *s.* kuivuessaan jyväsiksi mureneva liejusavi, ryynisavi.

urpiainen[63] *s.* Carduelis flammea, harmaan ruskea peippolintu, joka pesii Lapissa ja Pohjois-Suomessa, mutta käy talvisin kiertomatkoilla Etelä-Suomessakin.

Urpo[1] *s.* Urpon päivästä, toukok. 25:nnestä. | Kun on U. turkki päällä, niin on kesä paita päällä SL.

urpu[1*] *s.* (*rinn.* urpa) (ei *kasv.*) lehtipuun nupulla oleva t. puhjennut kukinto; vrt. norkko. | Talvella teeret syövät koivun u:ja. Urvulla oleva leppä. - - kun u. ujona pajuihin puhkeaa KATAJA. — *Yhd.* koivun-, lepänu.

urpuinen[63] *poss.a.* U. koivu.

urri|a[17] *deskr.v. kans.* kahlata (suossa, hangessa), rämpiä, tarpoa, urimoida. | U. haarojaan myöten lumessa. Koiranpentu u:i paksussa heinikossa.

urut[1*] *s. mon.* vars. kirkoissa käytetty kosketinsoitin, jossa äänen synnyttää pilleihin virtaava ilma. | Urkujen julkisivu, palkeet, pillit, soittopöytä. 40-äänikertaiset u. Soittaa urkuja. U. soivat, hymisevät, pauhaavat. — *Kuv.* - - ulvovat tuulien u. LEINO. Kesäisen iltapäivän kirkkaassa sinessä soivat pommilaivueiden u. V.LINNA. — *Yhd.* hammond-, kamari-, kirkko-, konserttiu.; sähkö-, vesiu.

urvahtaa[2*] *v. harv.* nukahtaa, uinahtaa. | Taiteltiin havuja alle ja levättiin. Joku taisi u:kin HAANPÄÄ.

us *interj.* eläimiä (vars. koiraa) jhk kehotettaes-

sa t. hätistettäessä. | Us, kiinni! Kissa, pihalle, us us!

usah|taa[2*] *v.* -dus[64] *teonn.* **1.** *onom.* urahtaa, äsähtää. | Koira u:taa. "Ulos täältä!" u:ti Antti vihaisena. **2.** *deskr. kans.* rynnätä, syöksähtää, törmätä. | -- tytöt u:tivat ottamaan halkoja MERIL.

usanssi[6] *s. liik.* kauppatapa. — *Yhd.* kauppau.

use|a[21] *indef.pron.* (useasti, usein, useus ks. erikseen) suhteellisen suuresta määrästä jnk ryhmän edustajia (yl. vähintään kolmesta): moni; vrt. harva, muutama. Yks. ja mon. yl. samanmerkityksiset, ei kuit. yks. ja mon. partit. **1.** *posit.* Yks. akk:n käyttö hyvin suppeata. **a.** *a:sesti.* Sienet huuhdotaan u:assa vedessä. Pakkasta oli u:ana päivänä peräkkäin. Kysymystä käsitellään kirjassa u:assa kohdin. Asia voidaan selittää u:alla tavalla, u:alla tapaa, u:alla tavoin. Näin tapahtui u:aan kertaan, u:an kerran. U:an metrin päässä. Autoja oli u:aa merkkiä. -- kuuli selvään, että u. mies juoksi katukäytävää pitkin KATAJA. — U:at vieraat tulivat jo aamulla. U:ita ihmisiä kuoli. Ostin u:ita metrejä kangasta. U:ita kiloja painava hauki. U:iden tuhansien vahinko. U:issa paikoissa, paikoin, kohdissa, kohdin. U:issa tapauksissa. En ole nähnyt häntä u:ihin vuosiin. — Laitetta on käytetty jo u:ita aikoja 'kauan'. **b.** *s:sesti.* U. muutti kaupunkiin. U:alle heistä työ oli uutta. — U:at olivat eri mieltä. Tunsin näistä lauluista u:ita ennestään. **2.** *komp.* **a.** vertauskohtaa suuremmasta lukumäärästä. | Suureen voi kertoa yhdellä tai u:ammalla luvulla. Ilmestyi u:ammalle kuin viidellesadalle uskovaiselle. Kilpailtiin, kuka u:amman virren osasi. Kuta u:ampi kokki, sen huonompi soppa SL. — Kuumeaaltoja on yksi tai u:ampia. Syntin' on suuret, lukuisat, / u:emmat meren santaa VKV. **b.** vieraanvoittoista käyttöä: yhtä suuremmasta lukumäärästä. | Jos u:ampi joutsenpari [par. eri, useita joutsenpareja] pesii saman järven rannalle -- AK. Disjunktiivisessa arvostelmassa on u:ampia vaihtoehtoisia predikaatteja, par. on vaihtoehtoisia predikaatteja. U:ammalta taholta [→ eri tahoilta, usealta taholta] olen kuullut, että --. Hän yritti u:ampaan [→ pariinkin, useaan] otteeseen. **c.** *kans.* useimmista. | -- kahvia, jota u:ampi [= harva se] aamu juotiin KAUPPISH. -- niistäpä u:ampi [= melkein jokainen] / hyv' ois todistamaan: / "Täss' Savon joukko tappeli / --" A.OKSANEN. **3.** *sup.* suurimmasta lukumäärästä, enimmistä. | Olen nähnyt u:immat maamme kaupungit. Metsä ulottuu u:immin paikoin rantaan saakka AHO. — U:immille meistä kävi samoin. — *Yks. harv.* U:imman hermosairaan kotoinen elämä on ylen raskasta AK.

usea- tav:mmin moni-.

useahko[1] moderatiivinen *indef.pron. harv.* Jalkamatkaa oli u. kilometri. Lohia saatiin u:ja.

useamman- alkuisissa yhd.-a:eissa; ilman varsin. vertailua par. monen-, eri- tms. | U:kertainen, -laatuinen, -lainen.

useampi- vrt. ed. | U:huoneinen, -kerroksinen, -päiväinen.

usean- tav:mmin monen-.

usea|sti *adv.* usein, monesti. | Käyn u. kaupungissa. Pojalle annetaan u. isän nimi. Näin tapahtuu u. päivässä. U:mmasti kuin kerran vuodessa. Arkki taitetaan kerran tai u:mmasti kuoreen sopivaksi.

useimmiten *sup.adv.* useimmissa tapauksissa, tavallisesti, yleensä. | Potilas paranee u. parissa viikossa. Juhlapyhinä saarnaa u. kirkkoherra. Lapset olivat u. koko päivän ulkona.

useimmittain *sup.adv. kans.* = ed. | Vastasi, jos viitsi, u. oli vaiti AHO.

use|in *adv.* lyhyin väliajoin, vähän väliä, tiheästi, monta kertaa, monesti, useasti. | U. toistuvat taudinkohtaukset. U. käyvä vieras. Syö vähän kerrallaan, mutta u. Palvelijat vaihtuvat talossa u. Älykkäitä, u. nerokkaita oivalluksia. Niin u. kuin [= aina kun] vihollinen hävitti kylät, kansa rakensi ne uudelleen. U:ammin kuin kerran viikossa. Junassa ukko ei ollut ajanut u:ammin kuin kerran. Matti oli käynyt Helsingissä kaikkein u:immin. — Rikkaruohojen siemennyskyky on u:immin [→ useimmiten] sangen suuri.

useinmainittu *a.* par. ⌒.

useu|s[65] *omin. harv.* < usea. | Miesten u. ei näyttänyt työtä jouduttavan. *t* ja *i* u:den [= monikollisuuden] merkkinä.

ush = uš.

uskalia|s[66] *a.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* uskallusta osoittava t. vaativa, peloton, (uhka)rohkea; vaarallinen. | U. yrittäjä. Nuoren miehen u:isuus. Partio toimi u:asti vihollisen selustassa. U. teko. Liian u. yritys.

uskalik|ko[2*] *s.* uskalias, uhkarohkea henkilö. | Huimapäinen u. U:ot menivät vielä vappuna jään yli. -- maistraatin sakkotaulu -- niille u:oille, jotka rohkenivat ryhtyä tallaamaan puiston ruohokenttää TIITUS. — *A:sesti.* -- u:ot pyörämiehet -- pujottelevat vastakkain tulevien vaunujen vilinässä AHO.

uskallu|s[64] *s.* vrt. seur. **1.** uskaliaisuus, urhoollisuus, rohkeus, sisu. | Sotilaat osoittivat pelotonta u:sta. U. ei riittänyt avoimen vastarinnan tekemiseen. Vaikeassa tehtävässä onnistuminen lisää itseluottamusta ja u:sta. — *Yhd.* elämänu. **2.** vars. *heng.* luottamus. | -- vahva u. tulevaisen elämän toivosta PÄIVÄR. -- nuoruuden u. / omaan voimaan ja voittoon KAILAS. -- hänen, jonka u. on langan varassa, jonka turvana on hämähäkinverkko VT. U:kseni [= tukeni], turvani, / apuni hamaan loppuuni, / sua ikävöitsen aina VK.

uskal|taa[5] *v.* **1.** olla kyllin rohkea tekemään jtak, rohjeta, tohtia, hirvetä. **a.** inf.-obj:n ohella. | U:si lähteä yksin aavalle merelle. Lapsi ei u:tanut tulla joulupukin luo. U:si esittää mitä hävyttömimpiä väitteitä. Talosta saatiin parempi hinta, kuin u:lettiin toivoakaan. U:lan epäillä hänen tarkoituksensa vilpittömyyttä. **b.** nominiobj:n t. vastaavan ohella us. läheten merk:tä vaarantaa, riskeerata. | -- u:sivat tuon teon, jommoista vielä taanoin ei kukaan olisi rohjennut kuvitellakaan SILL. Joka ei mitään u:la, ei myöskään mitään voita. Paljon u:taneet ja uhranneet vapaustaistelijat. -- u:taa henkensä hyllyvien otvain ja liukkaiden ruuhkapuiden

varaan AHO. — *uskallettu* → uskalias, (uhka)-rohkea. | U:lettu yritys, väite. Kertoi u:lettuja vitsejä. U:letusti uurrettu iltapuku. **c.** paikan adverbiaalin ohella, ilman obj:a: uskaltautua. | Etelämyrskyn aikana ei u:lettu merelle. Rohkeimmat u:sivat jo tanssiparketille. Kun hän ei enää u:tanut sisään joka ilta, hän käveli ulkona PEKKANEN. - - ethän sinä u:la [hyökätä] päälle kuitenkaan R.RAUANHEIMO. **2.** vars. *heng.* luottaa, turvata. | - - Jeesukseeni luotan vaan, / ansioonsa u:lan! SIIONIN KANNEL. - - hänehen turvaa, u:la VK. U:takaa [nyk.: turvatkaa] Herraan iankaikkisesti VT[v]. - - Luojaan u. ja luottaa, / armoon kaiken armahtajan LEINO.

uskaltautu|a[44] *refl.v.* (< ed.) uskaltaa mennä, käydä t. ryhtyä jhk, uskaltaa (1.c). | U:i vesille vuotavalla veneellä. Kylä, johon valkoihoiset harvoin u:vat. Hiiri u:i esille kolostaan. Viikingit u:ivat pitkille ryöstöretkille. Vihollinen ei u:nut ratkaisutaisteluun. Poika u:i laskemaan mäen jyrkimmästä kohdasta. Allikin u:i lopulta sanomaan sanansa. Kirjailija on u:nut käsittelemään vaikeaa aihetta.

usko[1] *s.*, tav. vain *yks.* **1.** tietoon perustumaton käsitys jstak; vrt. luulo, uskomus, vakaumus. | Kansan keskuudessa yleinen u. Äidillä oli u., että poika vielä oli elossa. Olla jssak u:ssa. Tulin siihen u:on, että - -. - - tuomitkoon tuomari sellaisen rehellisten miesten u:n nojalla hänet vapaaksi LK. **2.** ed:een liittyen: luottamus jnk olemassaoloon, tapahtumiseen, apuun, merkitykseen, arvoon tms. **a.** U. loitsuihin, pyhäinjäännöksiin. Järkkymätön u. kasvatuksen mahdollisuuksiin. Sairas on kadottanut u:n paranemiseensa. Jokaisella pitää olla u:a itseensä. Pani u:nsa onnellisempaan tulevaisuuteen. Sotilaat saivat uutta voiton u:a. U. siirtää vuoria SL (alk. UT). — *Puhek.* Meille tuli u:n puute [= menetimme itseluottamuksemme, uskon mahdollisuuksiimme], ja me luovuimme yrityksestä. — *hyvässä uskossa* luottavasti, epäilyksittä, bona fide. | Osti hyvässä u:ssa varastettua tavaraa. — *uskolla, uskosta, uskoon, uskoa* (kans.) tosissaan, uutterasti. | - - tukkilaiset eivät saaneet, vaikka u:sta koettivatkin, - - isoa jääteliä irrotetuksi TOPPILA. — *Erik.* **b.** vars. *usk.* luottamus jnk jumalallisuuteen; vakaumus Jumalan olemassaolosta ja häneen turvautuminen; sisäinen jumalasuhde; (läheten merk:tä) uskonto. | U. Jumalaan, Jeesukseen, Pyhään Henkeen. Kristillinen, pakanallinen u. Heikko, elävä, kuollut, vahva u. Etsivä, isoava u. Lapsen u. Tulla u:on. Olla u:ssa. Vahvistua u:ssaan. Keskusteltiin u:n asioista. U:n kilpi, lamppu, miekka (kuv.). Kristillinen u. on ihmisen sydämellinen turvautuminen Kristukseen ja antautuminen hänelle ERKKI KAILA. Mutta u. on luja luottamus siihen, mitä toivotaan, ojentautuminen sen mukaan, mikä ei näy UT. Vanhurskas on elävä u:sta UT. Tunnustakaamme yhteinen kristillinen u:mme KIRKKOKÄSIKIRJA. — Katoliseen u:on kasvatettu. Luopui vanhempiensa u:sta. Jos velkoja on semmoista u:a, ettei hän voi valaa säädetyllä tavalla tehdä LK. U:llaan kukin tulee autuaaksi [ks. autuas] SL. **c.** *yhd.* Haltija-, ihme-, iäisyys-, jumal(a)-, kaitselmus-, kohtalo-, kuolemattomuus-, noita-, sallimus-, sielu--, taika-, vainaja-, ylösnousemusu.; elämän-, tulevaisuuden-, voitonu.; maau.; kansanu.; kreikan-, kristin-, mooseksen-, paavin-, pakanau.; harha-, järkeis-, lapsen-, luulou.; muinaisu.; epäu. **3.** Koko rakennus korjattiin uuteen u:on 'uusittiin, korjattiin toisenlaiseksi kuin ennen'. Kokoelmat on järjestetty uuteen u:on 'uusien periaatteiden mukaan tms.'. Täällä on kaikki uudessa u:ssa.

usko|a[1] *v.*; uskottava, uskottu, uskova ks. myös erikseen.

1. a. olla jssak uskossa, (varmasti) luulla t. otaksua; katsoa jk jksik; pitää jtak jnak, vars. totena. | U:i sairastavansa syöpää. U:o kaiken tietävänsä. Kirjan u:taan kiinnostavan koko kansaa. U:n lujasti, että - -. U. jstak hyvää, pahaa. Onnettomuuden aiheuttajaksi u:ttiin sumu. Vihollinen u:ttiin heikommaksi kuin se olikaan. — U. todeksi. U. jkn puheita, sanoja. U:i kaiken kuulemansa. En usko ollenkaan hänen juttujaan. U:kaa tai älkää, mutta totta se on! Kyllä paranet vielä, usko pois! Suomalainen ei usko, ennen kuin näkee [t. koettaa] SP. - - tehkää parannus ja u:kaa evankeliumi UT. Minä u:n - - ruumiin ylösnousemisen ja iankaikkisen elämän KATEK. **b.** U. jkta 'pitää jkn puheita totena'. Sinua minä viimeksi u:n. - - kuulusteluissa tulee poliisikonstaapelin tai muun u:ttavan henkilön olla saapuvilla LK. — Ei ollut u. korviaan 'mitä kuuli'. Tuskin u:in silmiäni 'mitä näin'.

2. ed:een liittyen. **a.** suhtautua jhk vakavasti, ottaa jk todesta, totella. | Ruuna ei ottanut u:akseen, että oli mentävä umpihankeen. Minun kanssani ei pullikoida, usko se hyvällä. Pojat eivät u:neet äitiä, mutta isää oli toteltava. Ei usko muuta kuin patukkaa. Kun Akaatta - - pyrkii häntä ojentamaan, ärähtää Mikko niin, että akan on se u:ttava SILL. — *Mets.* Alkusyksyllä linnut parhaiten u:vat koiraa 'pysyvät haukussa t. seisonnassa'. **b.** *kans.* läheten merk:tä lopettaa, jättää. | - - kyllä minä sen nyt u:n tuohon kertaan, enkä virka tuon enempätä siitä asiasta KAUPPISH. Yhdellä päivää ei häitä u:ttu, eipä kahdellakaan PAKK.

3. luottaa jnk (us. yliluonnollisen) olemassaoloon t. tapahtumiseen, merkitykseen, hyvyyteen, apuun tms.; turvautua Jumalaan, elää sisäisessä yhteydessä Jumalan kanssa; vrt. usko 2. | U. haikaraan, joulupukkiin. U. kykyihinsä, itseensä. U. ihmisten rehellisyyteen. U. parempaan tulevaisuuteen. U:i siihen, että oikeus lopulta aina voittaa. En usko hänen lupauksiinsa. Ei u:nut lääkäreihin. Päällikön on u:ttava alijohtajiinsa. Runoilija, joka u:o ihmiseen. Olen u:nut maahan ja sitä kyntänyt. U. Jumalaan, sielun kuolemattomuuteen. U. Jumalan apuun. Ihminen, joka ei usko. U. kohtaloon. U. uniin. Keskiajalla u:ttiin yleisesti noituuteen. — U. kuin kirveen silmään [= lujasti] SP.

4. a. (luottavasti) antaa, luovuttaa jtak jkn t. jnk käyttöön, hoitoon, huoleksi tms. | U. jklle kassakaapin avaimet. Sotamiehen käyttöön u:tut varusesineet. Orpo u:ttiin tätinsä hoiviin. U:i itsensä Jumalan haltuun. U. jklle jk työ,

virka. Apulaisen toimeksi u:ttu tehtävä. Näytelmän pääosa on u:ttu N.N:lle. Pankki ei u:nut yhtiölle uutta velkaa. Eikö minulle enää viinaa u:ta? JÄRVENT. b. paljastaa t. kertoa luottamuksellisesti jklle jtak salaista. | Naiset u:vat usein varsin intiimejäkin asioita ystävättärilleen. Suunnitelma u:ttiin vain kaikkein korkeimpien upseereiden tietoon. Minä tahdon - - hyvin säilyttää minulle u:tut palvelussalaisuudet SOTILASVALA.

5. *harv.* sallia jkn tehdä jtak, päästää jku jhk. | Jos velkojaa - - ei voida u. valaa tekemään LK. [Murhaaja] u:ttiin irti J.RELJONEN. | Pekka onki rannalta. Ei äiti olisi veneeseen u:nut KARHUM.

-uskoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Herkkä-, hyväu.; epäu.; brahman-, budhan-, islamin-, luterin-, mooseksen-, muhametin-, paavinu.; kreikan-, roomanu.; eri-, vierasu.; harha-, oikea-, vääräu.; heikko-, vähäu.

uskoja[16] *tek.* Jumalaan u:t.

uskokunta *s. harv.* uskontokunta.

uskolai|nen[63] *s.* tav. gen:n t. poss.-suff:n ohessa: samaa uskontoa tunnustava henkilö, uskonveli, -sisar. | Kustaa II Aadolf läksi Saksaan u:siaan auttamaan. — *Yhd.* eri-, mooseksenu.

uskolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ks. erikseen. **1.** joka eetillisen tunteen vuoksi (kiintymyksestä, velvollisuudentunnosta) jatkuvasti pysyy jssak määräsuhteessa t. -velvoitteessa ja on siten luotettava;)(petollinen, uskoton. | U. ystävä, kannattaja, liittolainen, alamainen, asiakas. Vanha u. palvelija. U. isäntäväelleen, hallitukselle. U. periaatteilleen, vanhoille tavoilleen. Iäti u. U. hautaan asti. U. kuin koira. Olla u. vähässä (alk. UT). Herra on u. UT. Piti u:sesti lupauksensa. — Koiran u. [= uskollisuutta osoittava] katse, u:set silmät. Pitkä ja u. palvelus. — *Erik.* avio- t. rakkaussuhteesta. | U. aviomies. Tyttö odotti u:sesti sulhastaan. - - hän oli kolmen vuoden kuluessa ollut u. morsiamelleen, kestänyt kuin mies kaikki kiusaukset AHO. **2.** ed:een liittyen: harras, pitkäaikainen, jatkuva. | U. penkkiurheilija. Hänen silmistään putoili kyyneliä vanhaan u:seen nahkakaulukseen SELMA ANTTILA. Kolme viikkoa emo u:sesti hautoo muniansa. Pitäjänkoulumestarin ottamista jämsäläiset vastustivat u:sesti edelleen L.KUUSANMÄKI. **3.** tarkoin esikuvaa noudattava, tarkka, yksityiskohtainen, luotettava. | U. luonnonjäljittely. Kuvaus on hyvin u:sta todellisuudelle. Tapahtumien u. kuva. Kantasuomen äännesuhteiden u:set vastineet. U. seikkaperäisyys. Käännös noudattaa u:sesti alkutekstiä.

uskollisuuden|vakuutus *s.* vrt. seur. **-vala** *s.* (hallitsijalle t. valtiolle annettu) valallinen uskollisuuden lupaus, kuuliaisuudenvala. | Kansalaiseksi otetulta vaaditaan u. tai -vakuutus.

uskollisuu|s[65] *omin.* < uskollinen. | U. esivaltaa kohtaan. Aviollinen u. [Rakastavaiset] vannoivat toisilleen ikuista u:tta. Käännöksen u. — *Yhd.* avio-, ostou.

uskollisuus|suhde *s.* uskollinen suhde. | Isännän ja palkollisen välinen u. **-vala** *s.* = uskollisuudenvala.

uskomat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* **1.** *akt.* joka ei usko. | U:tomat pakanat. — - - harvasanainen ja ajatuksiaan muille u. mies AHO. **2.** *pass.* jota tuskin voi uskoa, tavaton, ihmeellinen. | U. juttu. Kirja on liian u. tehotakseen lukijaan. Osoitti suorastaan u:onta kekseliäisyyttä. U. määrä, paljous. Saalis oli aivan u. Pitäjän varallisuus lisääntyi u:tomasti. U:onta, mutta totta! Miksi on teistä u:onta, että Jumala herättää kuolleet? UT. — *uskomattoman* tavattoman, suunnattoman. | U:toman rikas. Myi u:toman halvalla. Tartunta levisi u:toman nopeasti.

uskomukselli|nen[63] *a.* uskomukseen perustuva, uskomuksiin kuuluva t. niitä koskeva, mytologinen. | Haltijat ym. u:set olennot. Kielen u. sanasto.

uskomu|s[64] *s.* uskoon, luuloon perustuva käsitys jstak (tav. yliluonnollisesta). | Kansan u:kset. Kuolemanjälkeiseen elämään liittyvät u:kset ja kuvitelmat. Yleinen u. perjantaista epäonnen päivänä. Tavat perustuvat usein entisiin u:ksiin. — Puhui naapuristaan kaikenlaisia luulottelujaan ja u:ksiaan. — *Yhd.* kansanu.

uskon|asia *s.* Keskustella u:asioista. Roomalaiskatolilaiset pitävät paavia u:asioissa erehtymättömänä. — On pelkkä u., kumpaa menettelytapaa pitää tehokkaampana. **-elämä** *s.* Syvälliset u:n kokemukset. **-harjoitu|s** *s.* tav. = uskonnonharjoitus. | Katolilaisille luvattiin vapaa u. — Kärsimykset ovat u:ksellemme [= uskonkilvoituksellemme] välttämättömiä. **-hartaus** *s.* [Kertomuksesta] tuulahtaa lukijaa vastaan syvä u. eikä opinkaava TARK. **-hedelmä** *s. kuv. heng.* U:nä saatu sisäinen rauha. **-heimolai|nen** *s.* samaa usko(nsuunta)a tunnustava, uskonveli. | Lahkolaispapin u:set. **-into** *s.* Ristiretkeilijöiden u. **-intoinen** *a.* **-kappale** *s.* **1.** Apostolinen uskontunnustus jakautuu kolmeen ns. u:eseen. **2.** uskonnollinen opinkappale, dogmi. | Katoliset u:et. **3.** *kuv.* - - kun ei uskone, niin olkoon uskomatta ... ei se mikään u. olekaan AHO. — Poliittinen u. Suorastaan u:eksi tullut olettamus. **-kiihko** *s.* Lahkolaisten u. **-kiihkoilija** *s.* **-kiihkoinen** *a.* **-kilvoitus** *s. heng.* **-kokemus** *s.* Vanhuksen kypsynyt u. **-kuuliaisuus** *s.* - - että syntyisi u. hänen nimeänsä kohtaan kaikissa pakanakansoissa UT. **-kyky** *s.* **-käsitys** *s.* Luterilainen u. **-lahko** *s.* Helluntailaisten u. **-lause** *s. harv.* uskonnollinen oppilause. **-luopio** *s.* usko(nno)staan luopunut henkilö. **-luottamus** *s.* Pietismin turvallinen u. **-maailma** *s.* Tutustui islamin u:an. **-mies** *s. harv.* Luja u. on Selkämaan parannussaarnaaja TOPPILA.

uskonnolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** uskonnon piiriin kuuluva, uskontoon perustuva, uskonnolle ominainen, hengellinen. | U. yhdyskunta. U. toimitus, elämä. U. herätys, tunne, vakaumus. U. suvaitsemattomuus, vaino. Pyhäinjäännöksille osoitettu u. kunnioitus. U. [)(maallinen] kirjallisuus, taide. U:sesti välinpitämätön. **2.** (ihmisestä) jolla on myönteinen suhde uskontoon; vrt. hurskas, uskovainen. | Äiti oli syvästi u. U. mieli. U. elämänkäsitys. Elävän u:suuden ilmauksia.

uskonnollis|aiheinen *a.* U. näytelmä, taulu. **-henkinen** *a.* U. kirjallisuus. **-mielinen** *a.* U. ihminen, maailmankatsomus. **-sävyinen** *a.* U. kertomus.

uskonnon|asia *s. harv.* uskonasia. **-filosofi** *s.* **-filosofia** *s.* uskontoa käsittelevä filosofian haara. **-filosofinen** *a.* **-harjoitus** *s.* Kristillinen u. Eriuskoisille myönnettiin vapaa u. **-historia** *s.* uskontojen omalaatuisuutta ja kehitystä käsittelevä uskontotieteen haara, uskontohistoria. **-historiallinen** *a.* U. koulukunta, eräs teologian suunta. **-muoto** *s.* uskontomuoto. **-opettaja** *s.* Lyseon u. **-opetus** *s.* Kansakoulun u. **-perustaja** *s.* Intialainen u. Budha. **-psykologia** *s.* uskonnollista elämää tutkiva psykologian haara, uskontopsykologia, -sielutiede. **-psykologinen** *a.* **-tutkija** *s.* **-tutkimus** *s.* Vertaileva u. **-vapaus** *s.* oikeus tunnustaa ja harjoittaa haluamaansa uskontoa (kumminkaan hyviä tapoja loukkaamatta), uskonvapaus. | U. kuuluu ns. kansalaisvapauksiin. **-vapauslaki** *s.* **-vastainen** *a.* Kommunistien u. kiihotus.

uskonnot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < uskonto. | Pakanatkaan eivät ole u:tomia. U:toman siveysopin opetus.

uskonopilli|nen *a.* -sesti *adv.* vrt. seur. | U. järjestelmä, kiista.

uskon|oppi *s.* dogmatiikka; uskonto. | Origenes kirjoitti ensimmäisen kristillisen u:opin. - - jos häntä [pappia] vapaaehtoisesti pyydetään vieraan u:opin [= uskonnon] tunnustajalle tekemään papillista palvelusta LK. **-puhdistaja** *s.* reformaattori; vrt. seur. | Mikael Agricola, Suomen u. **-puhdistu|s** *s.* vars. 1500-luvulla alkanut uskonnollinen uudistusliike, joka johti protestanttisten kirkkokuntien syntyyn, reformaatio. | U:ksen isä Martti Luther. — *Yhd.* vastau.

uskonpuhdistus|aika *s.* **-juhla** *s.* uskonpuhdistuksen muistoksi vietetty kirkollinen juhla. **-kirk|ko** *s.* protestanttisista kirkkokunnista. | U:on yksinkertaiset palvelusmenot. **-liike** *s.* **-mies** *s.*

uskon|puute *s.* Epätoivo ja u. — Vars. *puhek.* itseluottamuksen puute, epäonnistumisen pelko. | Hyökkääjistöä vaivasi u., eikä palloa saatu maaliin. **-rauha** *s.* vars. uskonpuhdistuksen ajan oloista: uskonnon asioita koskeva sopimus. | Augsburgin u. (1555). **-riita** *s.* uskontoa koskeva riita, oppiriita. **-ritari** *s. ylät.* hengellisiin ritarikuntiin viitaten. | Näin kohoaa D. Quijote hetkittäin silmissämme haltioituneeksi u:ksi TARK. **-rohkeu|s** *s.* U:tta ja -varmuutta uhkuva virsi. **-sankari** *s.* Martti Luther, suuri u. **-silm|ä** *s. kuv.* - - ja u:in tähdätköön / [sydän] ylhäälle taivaaseen! S.KORPELA. **-sisar** *s.* vrt. uskonveli, kristisisar. **-sisällys** *s.* Luterilainen u. **-sota** *s.* uskonnollisesta vainosta t. oppien erävyydestä aiheutuva sota. | 30-vuotinen sota oli ensi sijassa katolisuuden ja protestanttisuuden välistä u:a. **-suhde** *s.* Kristityn u. Jumalaan. **-suunta** *s.* uskonnollinen suunta, virtaus; lahko. | Lestadiolainen u. Eri u:in rukoushuoneet. **-sään|tö** *s.* [Apostolien jälkeisenä aikana] muodostivat kirkonmiehet uskontotuudet lyhyeksi, kiinteäksi u:nöksi ERKKI KAILA. **-taistelija** *s.* Rohkea ja horjumaton u. **-taistelu** *s.* Kristittyjen ja muhamettilaisten u:t. Sisäinen u. **-tietoisuus** *s. usk.* Kristillinen, evankelinen u. **-tila** *s. usk.* - - u. on ymmärrettävä juuri sellaiseksi tilaksi, jossa Jumala saa toteuttaa ihmisessä koko uskollisuutensa A.J.PIETILÄ.

uskon|to[2*] *s.* **1.** ihmisen suhde Jumalaan t. yl. yli-inhimilliseen, mikä ilmenee luottamuksena, kunnioituksena ja palvontana sekä (kehittyneissä muodoissa) myös oppijärjestelminä, usko (2.b). | Moni-, yksijumalainen u. Kristillinen, pakanallinen u. Tunnustaa, harjoittaa jtak u:toa. Alkukantaisille u:noille on ominaista luonnonhenkien ja vainajien palvonta. Kristinoppia on sanottu rakkauden u:noksi. — *Yhd.* hengen-, luonnonu.; pakanau.; valtionu.; ilmoitus-, laki-, lunastusu. **2.** *kuv.* hartaasta, kunnioittavasta suhtautumisesta jhk. | Työn u. Kauneus oli Armaan u., kauneus ja taide TALVIO.

uskonto|historia *s.* tav:mmin uskonnonhistoria. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* U. teos. **-kunnittain** *adv.* uskontokuntien mukaan. | Väestön jakautuminen u. **-kun|ta** *s.* saman uskonnon tunnustajien (suuri) yhteisö; vrt. lahko. | Eri u:nat kuten kristityt, muhamettilaiset, juutalaiset. Eräät protestanttiset u:nat. Mihinkään laillistettuun u:taan kuulumattomista pidetään siviilirekisteriä. **-kysymys** *s.* **-menot** *s. mon.* Pakanaheimon u. **-muo|to** *s.* Yksijumalaiset u:dot. Tähtien palvonta on ikivanha u. **--oppi** *s.* = uskonoppi. **-politiikka** *s.* **-psykologia** *s.* = uskonnonpsykologia. **-psykologinen** *a.* U. tutkimus. **-riita** *s.* **-rikos** *s. lak.* uskonnollista tunnetta t. vapautta loukkaava rikos. **-sielutiede** *s.* = uskonnonpsykologia. **-tiede** *s.* uskonnon olemuksen ja eri muotojen tutkimus. | Itsenäinen, teologiasta riippumaton u. **-tieteelli|nen** *a.* -sesti *adv.* U. kirjallisuus. **-tun|ti** *s.* Alaluokkien u:nit.

uskon|totuus *s.* U:totuuksien julistaminen. **-tunnustaja** *s.* **-tunnustuksellinen** *a.* vrt. seur. | Kirkon u. perusta. **-tunnustu|s** *s.* **1.** jnk uskonto- t. kirkkokunnan opin sisällyksen lyhyesti ja täsmällisesti ilmaiseva virallinen tunnustus(kaava), konfessio; *harv.* uskon tunnustaminen. | Kolme ekumeenista u:sta, apostolinen, nikealais-konstantinopolilainen ja Athanasiuksen u. Luterilainen u. — En saanut oikaista u:stani AHO. **2.** *kuv.* Poliittinen u. Runo, joka sisältää kirjoittajansa esteettisen u:ksen. **-tunnustusvirsi** *s.* **-vaino** *s.* uskonnollisista syistä harjoitettu vaino. | Rooman vallan aikaiset veriset u:t. Hugenotit muuttivat Ranskasta u:ja pakoon. **-vakaumus** *s.* **-vanhurskau|s** *s. usk.* vanhurskaus, jonka ihminen saavuttaa uskomalla Jeesukseen Kristukseen. | Paavalin oppi u:desta. **-vapaus** *s.* = uskonnonvapaus. **-varmuu|s** *s.* Heränneen ihmisen u. Virsi, joka henkii u:tta. **-vel|i** *s.* samaa uskontoa tunnustavista miehistä; vrt. uskonsisar, kristiveli. | Pyysi u:jien esirukouksia matkalleen. Maurit kutsuivat avuksi berberiläissukuisia u:jiään. **-vimma** *s.* **-vimmai|nen** *a.* U:set arabit. **-virsi** *s.* Lutherin u. "Jumala ompi linnamme". **-voima** *s.* Horjumatonta u:a osoittavat teot. **-yhtey|s** *s.* Elää u:dessä Jumalan kanssa. **-ystävä** *s.* vrt. uskonveli. | Körttiläiset u:t.

uskosti *adv. kans. harv.* uutterasti, hartaasti, uskoon. | Kasperi rupesi juoksemaan kylissä pyhät arjet niin u., ettei - - PÄIVÄR.

uskot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* (< uskottaa) luulotella. **1.** jatkuvasti (yrittää) olla jssak todellisuuden vastaisessa käsityksessä, uskossa, elät-

tää mielessään jtak väärää uskoa, vakavissaan kuvitella. | U:teli olevansa vielä nuori. U:teli keksineensä ongelmaan lopullisen selityksen. Moni u:telee itsensä korvaamattomaksi. Valheellinen u:telu ja itsensä pettäminen. Minä u:telin silloin, että ystävä silitti minun päätäni TALVIO. 2. koettaa saada toinen (t. itsensä) vastoin todellisuutta uskomaan jtak, vakuutella. | U. toisille olevansa varakas. Lehti u:telee lukijoilleen, että - -. Lääkäri käyttää usein u:teluakin hoitokeinona. Voihan sitä ajatella, haaveilla, u. itselleen AHO. Toivot on turhia, vaikka ne kuinka / onnea u:elkoot MANN. — Joskus henkilöobj:n ohessa. | U. itseään ja muita. - - [olen] u:ellut häntä että niin pyhästi, niin syvästi häntä rakastan KIANTO.

uskot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1. a.** jolla ei ole (elävää) uskoa Jumalaan tms., pakanallinen;)(uskova(inen). | U:tomat maailman lapset. Syntinen herää u:tomuudestaan. - - kadotuksen kauhuineen / nyt u:tomat kohtaa VK. **b.** vääräuskoinen;)(oikeauskoinen. | U:tomat [= muhamettilaiset] arabit, turkkilaiset. — *S:sesti.* Moskeijaan pääsy on u:tomilta [= muilta kuin muhamettilaisilta] kielletty. Pyhä maa joutui u:tomien valtaan. **2.** joka pettää t. hylkää sen, jolle on velvollinen olemaan uskollinen; petollinen. | Kävi u:tomaksi nuoruutensa aatteille. Isänmaata kohtaan osoitettu u:tomuus. Olin u. kaikelle, mille olin - - lupautunut olemaan uskollinen AHO. — *Erik.* **a.** aviot. rakkaussuhteesta. | U. aviomies. U. morsiamelleen. Avioeron syynä oli vaimon u:tomuus. **b.** *raam.* Älkää olko niin kuin teidän isänne ja veljenne, jotka olivat u:tomat Herralle VT.

uskotta|a[2*] *v. harv.* **1.** *kaus.* = uskotella 2. | - - lähes kaikessa Aasiassa on tämä Paavali u:nut ja kääntänyt pois [= vietellyt] paljon kansaa UTV. - - koetti ruveta u:maan itselleen, että Jori ei rakasta enää PAKK. **2.** *fakt.* - - uskotteko niin kuin kirkko u:a [= määrää uskomaan] KIANTO.

uskottav|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** totuudenmukainen, todentuntuinen, vakuuttava. | U:alta vaikuttava kertomus. Kerjäläinen osasi esittää puutteensa hyvin u:asti. Näyttelijäsuoritusten u:uus. **2.** todennäköinen, luultava, otaksuttava. | Kretschmer saattaa u:aksi, että nerous usein syntyy taistelusta ihmisen sisimmän eri viettymysten välillä. Seudulla oli asutusta u:asti jo kivikaudella. Uudistus on u:asti saava parannusta aikaan.

uskot|tu[2*] *a. (partis.)* **1.** jolle voidaan uskoa tehtäviä, salaisuuksia tm., luotettu. | Talon u. isäntärenki. Vanha u. ystävä. — *S:sesti.* Hallitsijan läheiset u:ut. Iita on nuorten palvelustyttöjen u. SILL. **2.** *uskottu mies* (lak.) **a.** henkilö, joka on määrätty tilapäisesti hoitamaan toisen asioita esim. tämän alaikäisyyden, konkurssin, sairauden t. poissaolon tähden. **b.** perunkirjoitus-, jako-, katselmus- tms. toimitukseen avuksi määrätty t. valittu henkilö.

uskottumies[84] *s.* par. ⌒.

uskoutu|a[44] *refl.v.* **1.** kertoa jklle luottamuksellisesti huoliaan, salaisuuksiaan tms., "purkaa sydäntään". | Anni u:i rakkaushuolissaan Kertulle. Kun saisi hänelle puhua kaikki, u. hänelle kokonaan TALVIO. **2.** *harv.* turvautua. | - - oli u:nut rouva Stormin hoitoon KIANTO.

uskova[13] *a.* ja *s. (partis.)* tav. = seur.

uskovai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* jolla on (elävä) usko Jumalaan tms., uskova, jumalinen, kristitty. **1.** *a.* U. ihminen, koti. **2.** *s.* U:sten seurat. Kirkko on u:sten yhteys. Mekkaan tulvii u:sia kaikkialta muhamettilaisesta maailmasta. Yhteisiä u:sten tavarat SP. Teetin kerran kurilla itselleni u:suuden univormun [= körttipuvun] AHO. - - lähesty u:sias, / virvoita rakkaudellas VK. — - - jolla teorialla on u:sensa vielä tänä päivänä L.HAKULINEN.

usma[11] *s.*, vars. *kans.* ja *runok.* usva. | Kun on u. uunnavuonna, niin on halla heinäkuussa SL. U. väikkyy kesäkuun yönä virran yllä AHO. Seisoi u. niin kuin seinä / Turjan tunturin takana LEINO.

usmainen[63] *poss.a.*

usniinihappo *s.* jäkälästä eristetty antibioottinen aine.

usotaara *s. liik.* kauppatavan l. usanssin mukainen sovittu taara, joka lasketaan prosentteina bruttopainosta.

usuaalinen[63] *a.*, vars. *kiel.* tavallinen, yleinen. | Sanan u. merkitys.

usut|ella[28*] *frek.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | U. koiria. - - et taida enää u. rahvasta Kuitian Klausta vastaan IVALO.

usut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* yllyttää (vars. koiraa jkn kimppuun), kiihottaa jhk. | Koira u:ettiin ketun jäljille. Terrieri menee u:uksesta vaikka hevosen kimppuun. Ne tekevät sinulle ilkeyttä, u:tavat pässin pökkäämään M.MERENMAA. — Työmiehiä yritettiin u. lakkoihin. Isä u:ti poikaa lukemaan. - - huvittelivat pitkät illat u:tamalla poikaraukan tekemään mitä hyvänsä WALTARI.

usva[11] *s.;* vars. *kans.* ja *runok.* usma. **1.** ilmakehän alimmissa kerroksissa esiintyvä tiivistyneen vesihöyryn muodostama samentuma, sumu; vrt. utu, ume, auer, talma. | Sankka, tiheä u. U. leijailee, hälvenee. Soista ja järvistä kohosi valkoista kylmää u:a. Maisemat kääriytyivät hienoon u:an. Niemi häämötti u:n seasta. Venemies kadotti u:ssa suuntansa. Paksua u:a, jota miltei saattoi veitsellä leikata. — *Kuv.* Kasvot näkyivät epäselvinä, kuin u:n keskeltä. Humalan u:t haihtuivat päästä. Tietämättömyyden u. Tuleva realisti haparoi kuitenkin hakien omaa suuntaansa jälkiromantiikan ja kirjallisen sovinnaisuuden usvissa TARK. **2.** muista usvamaisista aineista. | Hyönteismyrkky levitetään hedelmäpuiden oksille hienona u:na. - - kellertävän valkoisena u:na se [taistelukaasu] peittää notkelmat J.O.HANNULA.

usvai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* U. syysaamu. — *Kuv.* - - kaikki on kuin u:sta unennäköä KIANTO.

usvamai|nen[63] *kalt.a.* Hienoa u:sta sadetta.

usva|meri *s. kuv.* Tornit kohosivat u:merestä. **-pilv|i** *s.* U:et häälyivät vesien yllä. **-verho** *s. kuv.* Salo kietoutuu u:on.

uš *interj.* tav. inhon ilmauksena. | Uš, sinähän haiset oluelta!

UT *lyh.* Uusi testamentti.

utais|ta[24] *v. harv.* kysäistä uteliaasti; vrt. udella. |

Mikä Sasu Punainen? u:i mies paljastaen siten ison aukon kirjallisessa sivistyksessään AK.

utak|ka[15*] *kans.* **1.** *a.* -asti *adv.* hanakka, rivakka. | Käydä u:asti työhön käsiksi. [Tytöt] ponnistivat airojensa ponnessa yhä u:ammin AHO. **2.** *s.* metakka, nujakka. | -- ovisuusta kuului äänekkäämpi lasten u. TOPPILA.

utala[12] *a. kans.* rivakka; viekas. | Untamoinen, mies u. KAL.

utam|i[5] *s. kans.* tottumaton, harjaantumaton. | Etelästä [Lappiin] tullut u. E.ILMARI. Me kaksi olimme aivan u:eita talvionginnassa, mutta Matti oli mestari K.M.WALLENIUS.

utare[82], udar[82*] *s.*, tav. *mon.* sukupuolisesti kypsän naaras(koti)eläimen, vars. lehmän nisä(t). | Märehtijöillä ja kavioeläimillä maitorauhaset sijaitsevat u:iksi keskittyneinä takajalkojen välissä. Sian, kissan ja koiran u:et ulottuvat pitkinä, matalina eliminä rintalastan tienoille asti. Lehmän, lampaan, vuohen u:et, u:t. Lehmä palasi laitumelta u:t täynnä maitoa. U. on lypsettävä aivan tyhjäksi. — *Ruok.* Paistetut u:et. — *Yhd.* liha-, maitou. **-kammio** *s.* = maitokammio. **-neljänne|s** *s.* Lehmän utareessa on pareittaisina eliminä neljä maitorauhasta, joista kukin muodostaa oman toiminnallisesti itsenäisen u:ksensä. Konelypsyssä lypsetään kaikki u:kset yhtaikaa. **-puolisko** *s.* vrt. ed. | Sidekudosväliseinä estää paikallisten utaretautien leviämisen toisesta u:sta toiseen. **-rauhanen** *s.* utareen maitorauhanen. **-sairau|s** *s.* U:tta poteva lehmä. **-tuberkuloosi** *s. eläinlääk.* **-tulehdus** *s. eläinlääk.*

utelia|s[66] *a.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* joka (tav. ilman syvällistä tiedon- t. oppimisen halua t. tarvetta) on halukas t. innokas saamaan tietoonsa t. kokemaan jtak uutta; us. hieman tuomitsevasti: jolla on liiallinen, epähieno, hyviin käyttäytymistapoihin kuulumaton halu t. pyrkimys saada tietoonsa t. kokea jtak, mikä ei varsinaisesti kuulu hänelle t. mikä on tarkoitus pitää salaisuutena. | Olen u. kuulemaan, miten asiamme ratkesi. Oli u. tutustumaan uusiin työtovereihinsa. En kysynyt asiaa u:isuudesta, vaan asianharrastuksesta. Ihmisen luontainen älyperäinen u:isuus. — U., joka paikkaan nokkansa pistävä akka. U:isuus herää. Olla pakahtumaisillaan u:isuudesta. Voittaa, hillitä u:isuutensa. — U:ita päitä ilmestyi ikkunaan vieraita kurkkimaan. — *S:sesti.* Vaalipuhujaa kuulemaan oli saapunut vain kourallinen u:ita.

utelija[14] *tek.* < udella.

utelu[2] *teonn.* < udella. | Ei vastannut toisten u:ihin.

utilitaris|mi[4] *s. fil.* hyötymoraali. **-ti**[4] *s.* utilitarismin edustaja t. kannattaja. **-ti|nen**[63] *a.* U. siveysoppi. U:set mielipiteet.

utooppi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* = utopistinen. | U. suunnitelma. U. romaani.

utopi|a[15] *s.* haave(kuva), haaveellinen kuvitelma t. (maailmanparannus)suunnitelma. | Viikonloppumatkat Amerikasta Eurooppaan eivät ole enää u:aa. Henkilö, jolla on taipumusta haihatteluihin ja u:oihin. Aate, jonka toteuttamista on pidettävä u:ana. — *Erisn.* Tahtoessaan yksilöllisyytensä ahtaista rajoista lentää suoraa päätä U:aan, kuviteltuun ihannevaltakuntaan, ihminen -- irtautuu luonnollisesta elämänkehästään HOLLO.

utopist|i[4] *s.* henkilö, joka esittää t. kannattaa mahdottomia utopistisia (maailmanparannus)-suunnitelmia, haaveilija. | -- maailmassa eli ja oli aina elänyt eräitä haaveilijoita, idealisteja ja u:eja, jotka puhuivat ihmiskunnan onnesta, kansojen vapaudesta, totuudesta, veljeydestä ynnä muista yhtä pilventakaisista asioista LEINO.

utopisti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* utopialle ominainen, mielikuvituksellinen, haaveellinen, haaveenomainen, utooppinen. | U. haave, kuvitelma. Lupasi kannattajilleen u:sia etuja. — *Hist.* U. eli haaveellinen sosialismi.

utra[11] *a. kans.* raukka, rukka, vaivainen. | Ohoh sinua, ukko u., / vähämieli Väinämöinen KAL.

utu[1*] *s.* ilmakehän alimmissa kerroksissa esiintyvä erittäin pienten vesipisarain t. -hiukkasten muodostama sumua vähäisempi samentuma; vrt. ume, usva, auer, terhen. | Harmaata, ohutta u:a. Aamun u. U. hälvenee. Yön udut haihtuivat aamun koitteessa. — *Metrl.* Udussa on näkyvyys suurempi kuin 2 km. — Avarammin. | Öljy pakotetaan tulipesään suuttimien läpi hienona u:na. — *Kuv.* Kaura nousi pian hentona vihreänä u:na pellokkeille SEPPÄNEN. Taistelukohtaukset hämmentyvät [sankari]runoissamme miltei aina sadunomaiseen u:un M.HAAVIO. Et sa silloin uskaltanut / unteni u:ihin, tyttö LEINO. **-harso** *s. kuv.* Keveän u:n läpi näkyvä saari. **-huntu** *s. kuv.* U:un herkän hienoon / valjun tienoon / sade salaa kutoo M.KUUSI.

utui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** *poss.* U. ilma. -- nenässä u:sen niemen, / päässä saaren terhenisen KAL. — Viitaten etup. epäselvään näkyvyyteen. | U:sina häämöttävät vuoret. Kesäyön u. hämärä. **2.** *ain. harv.* -- halki salojen sinisten vetelivät he [Mielikin tyttäret] u:set lankansa u:sista kuontaloista AHO. **3.** *kuv.* **a.** utumainen, hienoinen, hauras, aineeton, eteerinen, autereinen. | Rokokoon pitsit olivat kevyitä ja u:sia. [Paholainen] kävi yhä u:semmaksi, kunnes seppä ei enää nähnyt sitä ollenkaan RAILO. Kivi liittää realismiinsa paljon mitä herkintä ja u:sinta romantiikkaa. -- tahdoin päästä pois toimettomuudesta — erilleen turhista haaveiluista, u:sista unelmista KIANTO. **b.** hämärä, sumea. | Kansojen u. muinaisuus. [Myytit] eivät ole muodostuneet eläviksi havainnollisiksi kuviksi, vaan ovat paljoa u:sempia, hämärämpiä E.N.SETÄLÄ. **c.** *kansanr.* onneton, poloinen. | Usein minun poloisen, / usein u:sen lapsen, / sanat päälleni satavi KANT.

utu|karva *s. anat.* = lanugo. **-kuva** *s. kuv.* haave-, unikuva, haaveellinen kuvitelma. | Mielikuvituksen luoma u. Toive, joka osoittautui pelkäksi u:ksi. -- heimoustunne ei ole mikään u., vaan elävä voima L.KETTUNEN. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* U. auer. U:sina häämöttävät vuoret. **-pilvi** *s.* **-sade** *s.* vrt. tihkusade. | Alkoi sataa tihuttaa hienoa u:tta. **-verho** *s. kuv.* Aurinko laski, ja meri peittyi harmaisiin u:ihin.

uu *interj.* huu, uuh.

uudehko[2] *mod.a.* < uusi. | U. kirja, puku, talo.

uudelle|en *adv.* = uudestaan. *(1.)* Tee sama vielä u.! Lapsille on u. ja u. teroitettava siisteyden merkitystä. *(2.)* Kokonaan u. kalustettu liikehuoneisto. Muuttuneet olosuhteet pakottivat arvioimaan u:nsa kaikki entiset käsitykset. Hävitetyn kaupungin u. rakentaminen.

uudelleen|arvioiminen *s.* tav. ⌒. **-arvioin|ti** *s.* Moottoriajoneuvot ovat aiheuttaneet maanteiden merkityksen täydellisen u:nin. **-järjestely** *s.; syn.* reorganisaatio. | Sotajoukkojen u. Liikenteen, kunnallishallinnon u. **-kuormaus** *s.* **-lastau|s** *s.* Kuljetuskustannuksia suuresti lisäävät tavaroiden u:kset. **-runoilija** *s.* Lönnrot, Kalevalan u. **-ryhmitys** *s.* Taistelun kuluessa suoritettu joukkojen u.

uuden|aikainen *a.* -aikaisesti *adv.* -aikaisuus *omin.* ajan uusimpien virtausten mukainen, moderni, nykyaikainen, ajanmukainen. | U. nainen, arkkitehti. U. talo, sairaala, kalusto. U. teollisuus, tekniikka. U. taide. U. menettelytapa. U:aikaisesti rakennettu kaupunki. **-aikaista|a**[2] *v.* tehdä uudenaikaise(mma)ksi, uudenaikaisia vaatimuksia (paremmin) vastaavaksi, modernisoida, nykyaikaistaa. | Vanhan tehtaan u:minen. **-aikaistua**[1] *pass.v.* < ed. **-aikaistuttaa**[2*] *v.* tav:mmin uudenaikaistaa. **-laatuinen** *a.* myös ⌒. **-lai|nen**[63] *a.* **1.** Joutua aivan u:seen ympäristöön. **2.** uudehko, uudenpuoleinen. **-mallinen** *a.* (myös ⌒) uusimallinen. | U. auto. **-muotoinen** *a.* myös ⌒.

uudenno|s[64] *s. harv.* uudentamisen tulos; vrt. uusinto. | Näytelmä esitettiin [kirjailija] N:n u:ksena. Ido on esperanton yksinkertaistettu u.

uudennu|s[64] *s.* **1.** uudentaminen. | Liikkeemme suorittaa ammattitaitoisesti turkisten korjauksia ja u:ksia. Oikeinkirjoituksen u. **2.** uudentuminen. — Vars. *biol.* regeneraatio, korvautuminen; vrt. uudistuskyky.

uuden|puoleinen *a.* uudehko. **-tyyppinen** *a.* myös ⌒.

uudenta|a[8] *v.*, melko *harv.* tehdä uude(mma)ksi, uudenaikaise(mma)ksi, uudenaikaistaa, nykyaikaistaa, modernisoida, uudistaa. | Oppikirjan u:minen.

uudentu|a[1*] *pass.v. harv.* < ed. | Collin kuuluu niihin nykyisen maalaustaiteemme vanhimpiin eturivin miehiin, jotka vanhan perusluonteensa parhaat piirteet säilyttäen pystyvät samalla osoittamaan virkeää u:mista AK.

uudenvuoden|aatto *s.* uudenvuodenpäivän aatto, vuoden viimeinen päivä. **-juhla** *s.* **-kortti** *s.* kortti, jolla toivotetaan hyvää uutta vuotta. **-onnittelu** *s.* **-pyhä** *s.* **-päivä** *s.* porvarillisen vuoden ensimmäinen päivä, tammikuun 1. päivä, uusivuosi, "uusi joulu". **-tanssiaiset** *s. mon.* **-tervehdys** *s.* Lähettää u. **-tin|a** *s.* (lyijynsekainen) tina, jota uudenvuodenyönä t. -aattoiltana sulatetaan ja pudotetaan veteen ja jonka tällöin saamista muodoista (leikillä) ennustetaan valajan kohtaloita tulevana vuonna. | Valaa u:aa, u:oja. **-toivotus** *s.* hyvän uuden vuoden toivotus. **-valvojaiset** *s. mon.* **-yö** *s.* uudenvuodenpäivän vastainen yö.

uudesta *adv. vanh. kans.* = seur. | Maat u. jaetaan! KIANTO.

uudesta|an *adv.* uudelleen. **1.** vielä (kerran), taas, jälleen; us. = toisen kerran, toistamiseen. | U. tinattu pannu. Auto pysähtyi, mutta lähti hetken kuluttua u:nsa liikkeelle. Yritä u.! Voitteko soittaa u. puolen tunnin kuluttua? Johtokunnan erovuoroiset jäsenet valittiin kaikki u. **2.** ilmauksissa, joissa on puhe ennen vallinneen olotilan muuttumisesta uudeksi: uudella tavalla, uuteen uskoon tms. | Esikaupunkiliikenne järjestettiin kokonaan u. maanalaisen avulla. Kaikkien arvojen u. arvioiminen. - - ken syntynyt on u. / hengestä itse Herran VK.

uudestaan- us. tav:mmin uudelleen-. **-järjestely** *s.* **-lastaus** *s.*

uudesti *adv.*, tav. *vanh. kans.* = uudestaan. *(1.)* Ei päässyt ensimmäisellä kerralla, mutta yritti vielä u. Tapasivat u. vasta vuosien kuluttua. *(2.)* - - joka ei synny u., ylhäältä, se ei voi nähdä Jumalan valtakuntaa UT.

uudesti- normaalikielessä us. tav:mmin uudelleen-. **-arviointi** *s.* **-järjestely** *s.* Puolustuslaitoksen u. **-kastaja** *s.* yl. niistä, jotka hylkäävät lapsikasteen, kasteenuudistaja. | U:t, helluntaiseura, olivat saaneet hänet heräämään ja näkemään jumalallisen kirkkauden AK. **-kuormaus** *s.* **-lastaus** *s.* Tavaran u. **-maalaus** *s.* **-rakennus** *s.* **-synnyttä|ä** *v. heng.* Ylistetty olkoon meidän Herramme Jeesuksen Kristuksen Jumala ja Isä, joka suuren laupeutensa mukaan on u:nyt meidät elävään toivoon UT. **-syntymi|nen** *s. usk.* Jumalan luoman uuden kristillisen elämän alku ihmisessä, regeneraatio, uusi syntyminen; vrt. jälleensyntyminen. | [Jumala pelasti meidät] laupeutensa mukaan u:sen peson ja Pyhän Hengen uudistuksen kautta UT. — Avarammin. | Suomen kansallisen u:sen esitaistelijat. — Luonnon keväinen u. **-syntymät|ön** *a. usk.* vrt. ed. | U. ihminen. — *S:sesti.* U:tömät eivät tunne sielunsa tilaa. **-syntyn|yt** *a. usk.* vrt. uudestisyntyminen. | Kasteen kautta u. ihminen. — Avarammin. | Helkavirret ovat u:een kalevalaisen hengen kaunein ilmestys kirjallisuudessamme.

uudin[56*] *s.*, tav. *mon.* **1.** (kankainen) ikkuna- t. oviverho; vrt. kaihdin, kartiini. | Silkkiset, painetusta kankaasta valmistetut uutimet. Keittiön uutimet. Vetää uutimet ikkunan eteen. Siinä [ikkunassa] ei ole kuin toinen u. edessä AHO. Alkovin uutimet. — *Kuv.* Sydäntalven aikaan reunustivat usein revontulten uutimet pohjoista taivasta KOSKENN. — *Yhd.* paperi-, pitsi-, silkki-, tylli-, villau(utimet). **2.** vars. *kans.* vuodeverho; uudinsänky. | Uutimilla varustettu länsisuomalainen kerrossänky. - - poies potki uutimesta, / ulos sängystä uhitti KANT. — *Yhd.* vuodeu(utimet).

uudin|kangas *s.* **-sänky** *s.* sänky, jonka yli on asetettu verho sääskien ja kärpästen estämiseksi, pauluuni. | Kustavilainen u. **-tanko** *s.* verhotanko.

uudis- 1. jstak joka on uusi, vastatehty t. tekeillä; esim. u:asukas, -sana, -viljelys. **2.** par. uutis-; esim. u:leipä.

uudis|arvo *s.* jnk (esineen) arvo uutena; vrt. käyttö-, nykyarvo, uutisarvo. | Koneen u. **-asujaimisto** *s.* **-asukas** *s.* henkilö, joka (uudisraivaajana ja -viljelijänä) asettuu asumaan jllek aikaisemmin asumattomalle ja viljelemättömäl-

le alueelle; uudistilan asukas; vrt. kolonisti. **-asumus** *s.* vrt. uudistalo. **-asutu|s** *s.* ennen viljelemättömälle seudulle syntynyt asutus; kolonia. | Savolaisen u:ksen leviäminen Sisä-Suomeen. — Roomalaiset rakensivat Espanjaan sotilasteitä ja perustivat u:ksia. **-asutusalue** *s.* **-asutustoiminta** *s.* **-hankint|a** *s.* uusien koneiden tms. hankinnasta vanhojen tilalle; vrt. uutishankinta. | Rautateiden on ollut supistettava u:ojaan määrärahojen niukkuuden vuoksi. **-kudos** *s. lääk.* granulaatio(kudos), jyväiskudos, uudissolukko. **-kylä** *s.* vrt. uudisasutus. **-leipä** *s.* par. uutisleipä. **-maa** *s.* U:n raivaus korpeen. **-muodoste** *s.*, vars. *kiel.* Kielellinen u. eli neologismi. **-muodostelma** *s.* rekonstruktio. | Museota varten tehty kivikautisen saviastian u. **-muodostuma** *s. lääk.* Elimistön kudoksen sairaalloinen kiinteä u. eli kasvain. **-muodostu|s** *s.* **1.** Palmujen paksuuskasvu ei johdu solukkojen u:ksesta. **2.** *kiel.* uudismuodoste. **-muoto** *s.* Kielellinen u. **-mökki** *s.* vrt. uudistalo. **-paik|ka** *s.* uudistila, -talo tms. | U:an perustamiseen pitäjän yhteismaille oli haettava kihlakunnanoikeuden lupa. Meistä kolme jääköön tähän [Impivaaraan] u:kaamme hoitamaan, muut kaivelkoot ja kynnelkööt Jukolan pohjalla KIVI. **-pelto** *s.* Korpeen raivattu u. **-pirtti** *s.* vrt. uudistalo. **-puuro** *s.* par. uutispuuro. **-raivaaja** *s.* uudisasukas t. muu henkilö, joka käyttöönsä raivaa uutta peltoa. | U:n lannistumaton sisu ja usko. Suomalainen on luonteeltaan enemmän u. kuin viljelyksen voimaperäistäjä. — *Kuv.* [Ensimmäiset virsiseppämme] suorittivat sangen vaivalloisen ja suuriarvoisen u:n työn TARK. **-raivau|s** *s.* viljelemättömän maan raivaaminen maataloudellisesti käyttökelpoiseksi, vars. pelloksi. | Uusia torppia syntyi etupäässä u:ksen tietä. — Harv. *konkr.* Vuoriniemen talon syntytaru on samanlainen kuin niin monen muun suomalaisen u:ksen T.LEISTELÄ. **-raivauspalkkio** *s.* uudisraivaajalle yleisistä varoista myönnetty palkkio. **-raivaustyö** *s.* **-raivio** *s.* **-rakennu|s** *s.* Tehtaan u:ksen vihkiäiset. **-sana** *s. kiel.* tav. yleis- t. jhk ammattikieleen tarkoitettuna luotu sana, jonka sen muodostaja on yl. tietoisesti tehnyt (ja joka vielä tunnetaan siten syntyneeksi), neologismi. | Lönnrotin sepittämä u. **-solukko** *s. lääk.* = uudiskudos.

uudist|aa[2] *v.* **1.** -avasti *adv.* uusia. **a.** muuttaa uudenlaiseksi, uuteen kuntoon, uuteen uskoon, muodostaa uudelleen, tehdä uudeksi, uudentaa, renovoida, reformoida; us.: korjata, parantaa, kohentaa, uudenaikaistaa. | Vanha, mutta perin pohjin u:ettu rakennus. [Oppikirjan] neljäs, kokonaan u:ettu laitos. Armeijan u:aminen nykyajan vaatimuksia vastaavaksi. Hallinnon, verotuksen u:aminen. Kun Herran Henki sydämen / uskossa u:aapi VK. Tosi kristillisyys vaikuttaa elämää u:avasti. **b.** vaihtaa uuteen, (kokonaan t. osaksi) korvata uudella. | U. männän tiivisteet. Kokemisen yhteydessä u:etaan täyt koukkuihin. Metsän u:aminen; vrt. uudistushakkaus. Maistraatilla oli lupa u. itse itsensä. Luokan ilma pitäisi saada välitunnilla kokonaan u:etuksi. **c.** saattaa uudelleen voimaan; toistaa, tehdä uudelleen. | U:akaa lehtienne tilaukset ajoissa! Lääkärin u:ettava resepti. U. laina, kiinnitys. Kasteenliiton u:aminen eli konfirmaatio. Napoleon III u:i Ranskan keisarivallan. U. kysymyksensä. U. tuttavuus. Muistikuvat ovat u:avan mielikuvitustoiminnan tuotteita. **2.** vars. *kans.* ottaa uutena käyttöön, käyttää ensimmäistä kertaa. | U. puku. Vihittävän lentokentän u:i kutsuvieraita kuljettava kone.

uudistaja[16] *tek.* reformaattori. | Runokielen u. Yhteiskunnan u:t.

uudis|talo *s.* **1.** uudistila. **2.** tav:mmin uudisrakennus. | Koulun valmistumisvaiheessaan oleva u. **-talokas, -talollinen** *s.* vrt. ed. 1.

uudistamaton[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Tilaustaan u. lukija ei saa enää lehden seuraavaa numeroa. **2.** *pass.* Vielä u. puku.

uudistamis|hanke *s.* **-työ** *s.*

uudistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < uudistaa.

uudis|tila *s.* ennen asumattomalle maalle perustettu maanviljelystila, uudistalo; *lak.* kruununtila, jota viljeltiin maanviljelystilana ja jolla raivausaikana oli suurempi t. pienempi verovapaus. **-tilallinen** *s.* **-torppa** *s.* vrt. uudistalo. **-torppari** *s.*

uudistu|a[1] *pass.v.* < uudistaa. *(1.a.)* Palasi seuroista u:nein sydämin. *(b.)* Lehtipuiden suvuton, kanto- ja tyviversojen välityksellä tapahtuva u:minen. *(c.)* tav:mmin uusiutua. | Pohjois- ja Etelä-Amerikan välinen maayhteys katkesi tertiäärikaudella, mutta u:i kvartäärikauden alussa. Päivittäin u:va kysymys. Mielikuvien tajuntaan palaaminen eli u:minen. — Tauti u:u, par. uusiutuu t. uusii. — *uudistuvasti* (adv.) toistuvasti, (yhä) uudelleen. *(2.)* Frakki sai kunnian u. osakunnan vuosijuhlassa.

uudistumaton[57] *kielt.a.* Suruttoman ihmisen u. mieli.

uudistumisaika *s. metsät.* aika, joka kuluu jnk puukannan uudistumiseen.

uudistu|s[64] *s.* **1. a.** uudistaminen. | Kansanedustuslaitoksen u. Verotuksen, kirjakielen u. Yhteiskunnalliset u:kset. U:sten toimeenpano. Kaupungintalon u. uskottiin arkkitehti N:lle. — Vekselin, kiinnityksen u. Hedelmäpuiden ruiskutuksen u:sta ei saa unohtaa. — Kesähameen u. tapahtui juhannustansseissa. — *Yhd.* kielen-, rahanu.; agraari-, koulu--, maa-, valuuttau. **b.** uudistuminen. | Metsän u. saadaan aikaan joko kylvämällä tai istuttamalla. Anna sanastas / uskon u:sta VK. **2.** *harv.* uudistamisen tuloksesta. | Jos vekseli on u., merkitään alkuperäisen vekselin eräpäivä ja määrä. Maanmittauksessa laadittujen kantakarttojen jäljennöksiä eli u:ksia säilytetään maanmittaushallituksessa.

uudistus|ala *s.* Metsän u:alojen rauhoittaminen karjan käynniltä. **-ehdotus** *s.* **-hakkaus, -hakkuu** *s. metsät.* hakkaus, jossa metsästä kaadetaan muut paitsi sen uudistamisen kannalta tarpeelliset puut, loppuhakkaus, päähakkaus. **-halu** *s.* **-haluinen** *a.* **-hanke** *s.* **-harrastus** *s.* **-hen|ki** *s.* U:gen elähdyttämä hallitsija. **-into** *s.* **-intoilija** *s.* **-intoilu** *s.* **-intoi|nen** *a.* -suus *omin.* **-kausi** *s.* **-kyky** *s.* — *Biol.* eliöiden kyky korvata hukkaan mennyt elinryhmä, elin t. sen osa uudella, regeneraatiokyky. | U. on hyvin vaihteleva, suurin yksinkertaisissa eläinmuodoissa ja

varhaisilla sikiöasteilla. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* **-kysymy|s** *s.* Yhteiskunnalliset u:kset. **-liike** *s.* Martti Lutherin aloittama kirkollinen u. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* — *S:sesti.* U:sten ja vanhoillisten välinen vastakohtaisuus. **-mies** *s.* Antti Chydenius oli kaukonäköinen u. **-ohjelma** *s.* Pitkälle menevä yhteiskunnallinen u. **-politiikka** *s.* Aleksanteri II:n harjoittama u. **-puolue** *s.* poliittisia, yhteiskunnallisia, taloudellisia tms. uudistuksia ajava puolue. **-puuha** *s.* **-pyrintö** *s.*, tav. *mon.* **-pyrkimys** *s.*, us. *mon.* **-riento** *s.*, tav. *mon.* **-solukko** *s. kasv.* kasvusolukko, jälsi. **-suunnitelma** *s.* **-suunta** *s.* Kasvatusopillinen u. **-toimenpide** *s.* **-toimi** *s.* Ryhtyä u:in. **-toiminta** *s.* **-työ** *s.* Tehtaan laajennus- ja u:t. Yhteiskunnallinen u. **-vaatimus** *s.* **-vekseli** *s. liik.* vekseli, jolla erääntyvä t. erääntynyt vekseli maksetaan. **-virtau|s** *s.* Pedagogiset u:kset. **-ystävälli|nen** *a.* U. politiikka. — *S:sesti.* U:sten hyökkäys konservatiivista suuntaa vastaan.

uudistutta|a[2*] *fakt.v.* < uudistaa. | Telakalla pohjamaalaustaan u:massa oleva alus.

uudis|viljelijä *s.* uudistilan, uudismaan viljelijä. **-viljelmä** *s.* vrt. uudistila. **-viljely** *s.* uudisraivauksella äskettäin viljelykseen otetun maan viljely. — *Kuv.* Agricolan kirjallinen toiminta oli suurelta osalta u:ä.

uudisviljelypalkkio *s.*

uudisviljely|s *s.* **1.** uudisviljelyyn otettu tilus, lohko t. alue, uudisviljelmä. | U:kselle rakennettu tie. **2.** uudisviljely.

uudisviljely|suunnitelma *s.* **-tapa** *s.* **-työ** *s.*

uuh *interj.* **1.** pelästystä ilmaisevana huudahduksena. | U., kuinka kolkkoa ja pimeää! **2.** kylmän, vilun, harv. kuuman tunnetta ilmaisevana. | U., täällä aivan jäätyy. | U.! Olipa siellä löylyä!

uuh|i[33] *s.* täysikasvuinen naaraslammas. | Lammaskatraassa oli pässi ja viisi u:ta karitsoineen. — *Yhd.* maatiais-, siitosu.

uuhi|karitsa *s.* naaraskaritsa. **-|nen**[63] *a.* lampaista: naaraspuolinen. | U. karitsa.

uukah|taa[2*] *onom.v. kans.* -dus[64] *teonn.* äännähtää uu. | Mutta metsästä kuuluu keväthuuhkajan säännöllinen u:dus kuin sumussa seisovan laivan puhallus AHO.

uukko[1*] *s. kans.* uuhi.

uula[11] *s. kans.* väylä, ura. — *Kuv.* - - elämä jatkui vanhaa u:ansa TOPPILA.

uum|a[11] *s.*, toisinaan hieman *ylät.*, us. *mon.* vyötärö, vyötäiset, miehusta; vrt. nivuset, kuve, lanne. | Hoikka, tukeva u. Tanssia notkuvin u:in. Kietoa käsivartensa neidon u:alle, u:ille. Metsälle lähtiessään erämies sitoi u:illeen nahkavyön. U:alta vyötetty hame.

-uumainen[63] *poss.a.* Hoikka-, kaitau.

uuma|nauha *s.* puvun uumalle sijoitettava t. sijoitettu kure- tms. nauha. **-vyö** *s.*

uumen[55] *s.* **1.** us. (hieman) *ylät.*, tav. *mon.* ja sisäpaikallissijoissa: (maan, vuoren tms.) sisus, sisäosa, "povi", kätkö, syvyys; onkalo; uumento. | Maan u:issa piilevät rikkaudet. Maan u:iin varastoitunut vuoriöljy. Vesi tuli syvältä vuoren u:ista. Metsän u:issa. Laivan u:issa työskentelevät konemiehet. Sielun u:iin tallennetut muistot. - - pyryjen aikana näätä on asustanut kelon u:issa A.E.JÄRVINEN. Kuolon u:ista nosti / minut vielä elohon HLV. - - maan u:etkin aukee, / ja luonto kauhistuu VK. | Taas kohahtaa kiukaan u. Löyly hulmahtaa vastapäiseen loukkoon M.RAPOLA. **2.** → uuma.

uumen|to[2*] *s. ylät.* = ed. 1. | Vuorten u:noista esiin syöksyvä virta.

uumoa[1] *v. harv.* = uumota.

uumoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< seur.) aavistaa, aavistella, ounastella, vaistota. | U. petosta. A:ta u:laan kilpailujen voittajaksi. Jotain erikoista u:tiin olevan tekeillä. Asiassa ei tarvitse u. tapahtuneen mitään salakähmäistä. Toteen käynyt u:u. — Joskus: enteillä. | Sadetta u:evat pilvet.

uumo|ta[38] *v.* -us[64] *teonn.* tav:mmin ed. | U. vaara, kilpailijoita. Yleisö oli u:nnut tulossa olevat hinnankorotukset.

uun|i[4] *s.* **1.** tav. muurattu ja tulipesältään suhteellisen umpinainen, muodoltaan ja tekotavaltaan vaihteleva tulisija, jota kiinteillä, nestemäisillä t. kaasumaisilla polttoaineilla t. sähköllä kuumennettuna käytetään vars. huoneiden lämmittämiseen t. leivonnaisten ym. paistamiseen; vrt. liesi, hella, kamiina; takka, piisi; kiuas, pätsi, muuri; pesä. | Kamarin, tuvan, saunan, riihen u. U:in pankko, reunus, suu, päällys. U:in pesä. U:in pellit. Valkoiseksi kalkittu u. Sisään-, uloslämpiävä u. U., jossa on hyvä, huono veto. U. vetää, savuttaa. U:in lämmitys. Panna u. lämpiämään. Panna puita, hiiliä, tuli, valkea u:iin. U:in sytytys. Kohentaa u:ia 'uunin tulipesässä olevaa hiillosta'. Panna leivät u:iin [paistumaan]. Piirakat vaativat kuuman u:in. Tarjoilla u:issa paistettua haukea. Yhdeksän leivän u. 'leivinuuni, johon mahtuu 9 leipää kerralla paistumaan'. Suu kuin seitsemän leivän uuni [= hyvin iso] SP. Nukkua u:illa 'isokokoisen tuvanuunin päällyställä'. Ukko u:ilta urahti KAL. — Parakissa oli u:ina peltikamiina. **2.** vars. *tekn.* (ed:een liittyen) vaihtelevan muotoisista ja kokoisista laitteista, joiden tarkoituksena on lämmön kehittäminen polttoaineista t. sähköstä ja sen siirtäminen jhk aineeseen jnk fysikaalisen t. kemiallisen muutoksen aikaansaamiseksi. | Kaasulaitoksen, tiilitehtaan u:it. U., jossa kalkkikiveä poltetaan kalkiksi. Metallien sulatukseen käytetty u. Sysien poltto tarkoitusta varten suunnitelluissa u:eissa. — *Erik.* uunin sisällystä ajatellen; vrt. uunillinen. | [Puita hiillettäessä] u:in polttaminen kestää 3 vrk. **3.** *yhd.* Kaakeli-, kamiina-, kiuas-, liesi-, patsas-, takkau.; avo-, holvi-, kehä-, kerros-, kierto-, lieska-, pysty-, pyörö-, tunneliu.; kaasu--, koksi-, sähkö-, öljyu.; riihen-, saunan-, tuvanu.; hellanu.; leipomo-, leipurin-, teollisuusu.; ryhmä-, yksilöu.; kenttäu.; kalkki-, kiisu--, lasi-, posliini-, terva-, tiili-, tärpättiu.; galvanoimis-, hehkutus-, hiilto-, jäähdytys-, karkaisu--, keitto-, kuivatus-, leivin-, lämmitys-, paahto-, paistin-, pasutus-, poltto-, päästö-, savustus-, sulatus-, tislausu.; jälkiu.

uuni|hiili *s.*, us. *mon.* **1. a.** = uunisysi. | Miiluhiilet ovat kiinteämpiä kuin u:hiilet, koska miiluhiillossa loppulämpö on suurempi kuin uunihiillossa. **b.** tavallisessa uunissa puita poltettaessa tuhkan ohella jäljelle jäävä hiili. | - -

tavallista u:hiiltä, josta sormet pahoin nokeutuvat KIANTO. 2. uunissa polttoaineena käytettävä hiili. | Koksi on sopivaa u:hiileksi. **-hiilto** *s.* hiiltouunissa suoritettava puun kuivatislaus. **-juusto** *s. ruok.* ternimaidosta uunin lämmössä hyydytetty ruokalaji, joka nautitaan tav. maidon kera sokerilla ja kanelilla maustettuna. **-kaakeli** *s.* **-kamiina** *s.* kamiinan ja uunin yhdistelmä. | U:n kamiinaosa antaa lämpöä heti lämmitysaikana ja uuniosa varastoi lämpöä tavallisen uunin tapaan. **-kammio** *s. tekn.* Lieskauunin tulipesästä lyö liekki varsinaiseen u:on, jonka pohja on muodostettu laakeaksi altaaksi. **-kanava** *s. tekn.* Kiertouunin u. **-kiv|i** *s.* Vuolukivi on erittäin sopivaa u:eksi. **-kuiva** *a.* uuninlämmössä kuivattu t. kuivunut; vrt. ilma-, ulkokuiva. | U:a sahatavaraa. U:sta mäntypuusta tehty ovi. **-kuivaus** *s.* uuninlämmössä tapahtuva kuivaus. | Puutavaran u. **-lintu** *s.* Phylloscopus trochilus, Suomessa yleinen pieni harmaan vihreä, alta kellertävä kerttujen heimoon kuuluva lintu, joka tekee maahan uunin muotoisen pesän, pajulintu.

uunilli|nen[63] **1.** *s.* uunin täysi. | U. leipiä. Kiuas vaati lämmetäkseen kaksi u:sta halkoja. **2.** *poss.a.* U. varastohuone.

uuni|luuta *s.* vartettu (lehdes)vihta, jota kostutettuna käytetään tuhkan ja hiilien lakaisemiseen puilla lämmitetystä leivinuunista. **-lämmin** **1.** *a.* uunin jäljeltä lämmin, uunilämpöinen. | U:tä leipää, ruokaa. **2.** *s.* uunilämpö. | Oh, mikä jumalanlahja on sentään lämmin, oikea vankka u. AK. **-lämmitteinen** *a.* uunilämmityksellä varustettu. | U. maalaistalo, huoneisto. **-lämmitys** *s.* lämmitys(järjestelmä), jossa kutakin huonetta lämmittää oma uuninsa; vrt. keskuslämmitys. **-lämmityshuoneisto** *s.* **-lämmitystalo** *s.* **-läm|pö** *s.* **1.** uuninlämpö. **a.** lämmitetyn uunin ympäristöönsä säteilemä lämpö. | Kamiinan antama lämpö ei ole u:mön veroista. **b.** lämmitetyn leivin- t. paistinuunin sisällä oleva lämpö. | Mämmi pannaan paistumaan tavalliseen u:pöön. Bakteeri, jonka itiö ei kuole u:mössäkään. **2.** uunilämmitys. | Talo, jossa on u. **-lämpöinen** *a.* uunilämmin. **-mestari** *s.* uunimuurari. **-mies** *s.* Teräsvalimon u. **-munakas** *s. ruok.* **-muurari** *s.* **-muurau|s** *s.* **1.** uunin muuraaminen. | U. suoritetaan tavallisesti savilaastilla. **2.** *konkr.* Eristyskerros, joka estää maakosteuden nousemasta u:kseen.

-uuninen[63] *poss.a.* Neli-, 6-u.

uunin|koukku *s.* koukkumainen (leivin)uunin kohennin. **-kuve** *s.* **-kylki** *s.* **-loukko** *s.* Pimeä u. **-luuk|ku** *s.* **1.** uuninsuun sulkeva metalliluukku, uuninsuuluukku. | Valurautainen u. **2.** *harv.* uunin suuaukko. | - - työnsi itsensä, pieni kun oli, sisään u:usta TALVIO. **-läm|pö** *s.* = uunilämpö 1. | Suojata lähellä olevat huonekalut säteilevältä u:möltä. — Pikkuleivät paistetaan miedossa u:mössä. **-muuri** *s.* U:in varastoituva lämpö. **-nurk|ka** *s.* **1.** uunin ja seinän muodostama nurkka. | U:kaan kasatut halot. **2.** uunissa oleva nurkka. | U:alla palava päresoihtu. **-pankko** *s.* = l. pankko 1. **-patsas** *s.* vars. tuvanuunissa pankon nurkalta kohoava teräksinen t. puinen uunin kupua kannattava patsas. **-pel|ti** *s.* **1.** uunin savupelti. | Jos u:lit suljetaan liian aikaisin, tulee huoneeseen häkää. **2.** levy, jolla esim. leivonnaiset paistinuunissa kypsennetään, leivinpelti. **-piip|pu** *s.* savupiipusta. | [Enkeli] kantoi lapset u:un kautta taivaaseen, silloin kun ne kuolivat KIANTO. **-pohja** *s.* **1.** tulipesän alapinta, arina. | Leivät paistetaan suoraan u:lla ilman peltiä. Paksu tuhkakerros estää u:a kuumenemasta. **2.** uunin perustasta. | Talon u:t valetaan betonista. **-puoleinen** *a.* myös ~. | Tuvan u. peränurkka. **-päällys** *s.* U. oli maalaistaloissa vanhusten suosima makuupaikka. **-reunu|s(ta)** *s.* U:ksella oli valokuvia. **-sola** *s.* uunin ja seinän väliin jäävä tila. **-suu** *s.* tulipesän suu. | U:n edessä ei saisi olla lastuja tai muuta helposti syttyvää tavaraa. — U:hun mietoon lämpöön paistumaan pantu kakku. **-suuluukku** *s.* = uuninluukku. **-tekijä** *s.* U:n oppikirja.

uuninurkka *s.* huoneen tms. nurkka, jossa t. jonka lähellä uuni sijaitsee.

uuninvarjostin *s.* vars. aikaisemmin salin-, kamarin- tms. uunin edessä pidetty us. koristeltu varjostin l. kaihdin.

uuni|paahdin *s.* Irrallisia u:paahtimia, jotka sopivat erilaisten liesien uuneihin. **-paisti** *s. ruok.* uunissa pannussa hauduttamalla kypsennettävä paisti, jonka pinta säilytetään pehmeänä valelemalla sitä pannuun lisätyllä ja paistista kihonneella nesteellä t. peittämällä se alumiinipaperilla. — *Erik.* Karjalan u. 'paisti, jossa kolmea lihalaatua (naudan-, lampaan- ja sianlihaa) haudutetaan runsaassa nesteessä leivinuuniin asetetussa padassa t. saviastiassa, karjalanpaisti'. **-paistos** *s. ruok.* uunissa kypsennetty paistos. **-pannu** *s.* korkeareunainen paistinuunin pelti. | U:ssa hauduttamalla kypsennetty paisti. **-piimä** *s. kans.* piimitetystä maidosta miedossa uunissa kokkeliksi valmistettu maitoruoka, rahka(piimä, -maito), jamakka. **-poltto** *s.* vrt. hautapoltto. | Tervan u. **-pu|u** *s.* U:iden pilkonta. **-puuro** *s. ruok.* uunissa vuoassa hauduttamalla kypsennetty puuro. **-ruoka** *s.* uunissa kypsentämällä valmistettu ruoka. **-seinä** *s.* vrt. ikkunaseinä. **-seppä** *s.* uunintekijä, uunimuurari.

uunisto[2] *koll.s.* Leipätehtaan u. — *Yhd.* leivin-, paistinu.

uuni|sysi *s.*, tav. *mon.* hiiltouunissa hiilletty sysi, uunihiili; vrt. miilusysi. **-terva** *s.* tav. tehdasmaisesti teräsuuneissa poltettu puuterva; vrt. hautaterva. **-tiili** *s. rak.* uunien muuraukseen käytettävä kuumuutta kestävä, kooltaan tavallista seinätiiltä pienempi tiili.

uuniton[57] *kar.a.* U. eteinen, keittiö.

uuni|tyyppi *s.* Valimoissa käytössä olevat u:tyypit. **-työ** *s.* Uuni-, muuraus- ja rappaustöitä suorittava liike.

uuno[1] *a.* ja *s. ark.* tyhmä (ihminen), hölmö, tomppeli, tollo. | Aivan u. mies. Pitää jkta u:na.

uunoilla[28] *v. ark.* puhua t. käyttäytyä tyhmästi.

uupu|a[1*] *v.* **1.** us. *ylät.* **a.** väsyä. | U. paljosta työstä. Palata u:neena matkalta kotiin. Lopen, loppuun u:nut raataja. Saksan voimat u:ivat sodassa. — *Erik.* ikävystyä, pitkästyä. | Eivät u:neet kuuntelemasta ja katselemasta esitystä. Kun hän, u:neena istumaan, lähti säännöllisille aamu- tai iltapäiväkävelyilleen - - AHO.

b. (väsyneenä, voimattomana) vaipua, painua, laantua (lepotilaan). | U. uneen. Tuuli u:i lepoon. Mutta parempihan viimeinkin nousta, kuin ijankaikkiseksi u. viheliäisyytemme ropakkoon KIVI. -- sukukunnat u:vat unheeseen MANN. Ei ennen uhkamme u. voi, / kuin vapaa on Suomen kansa H.NURMIO. **c.** (väsyneenä, voimattomana) nääntyä, menehtyä, voipua. | Talonpoika oli u. verojen ja rasitusten alle. Pieni mierolainen, joka u:u hankeen ja jonka enkeli johdattaa taivaan kynttiläin loistoon LEHT. -- kuivina aikoina joet ovat u:neet hiekkaan I.LEIVISKÄ. **2.** vars. *kans. puhek.* olla vailla t. ilman jtak, puuttua. **a.** subj:na se, joka t. jota jltak puuttuu. | Kädestä u:i sormi. Kirja, joka ei saisi u. yhdestäkään kirjastosta. Keräystavoitteeksi asetetusta määrästä u:u vielä paljon. Nuorten onnesta ei u:nut mitään. Se tässä vielä u:isi, että sinäkin jättäisit meidät! **b.** subj:na se, jolta jk t. jtak puuttuu. | Penkki u:i enää maalausta. A:n tulos u:i vain muutamia senttejä ennätyksestä. Sitä se nyt vielä u:isi, että --. Vielä u:vi vähäisen, / viittä kieltä kanteloinen KAL.

uupumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < ed. 1. | U. aatteenjulistaja. U:toman ahkera. Tehdä työtä u:tomin voimin, u:tomalla tarmolla, u:tomasti.

uupumus[64] *s.* väsymys, uupuminen, uuvuksissa olo. | Raataa uupumukseen asti. Tuntea u:ta jäsenissään. U. tavoitti, yllätti taivaltajan. **-kohtaus** *s.* **-tila** *s.*

uura|s[66] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* hartaan, uupumattoman ahkera t. työteliäs, uuttera, toimelias. | U. tutkija. Konrad Bitz oli u. kirkon etujen ajaja. Lönnrotin pitkä ja u. elämä. Olla u:assa työssä. Työskennellä u:asti.

uurast|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* työskennellä uuraasti, uutterasti, ahertaa, ahkeroida, puurtaa, ponnistella, uurtaa. | U. pellollaan. U. päivänsä raskaassa työssä. U. perheensä hyväksi, leipänsä edestä. U. [= ponnistellen kulkea] rinnettä ylöspäin. U:uksen tulokset. — Harv. *tr.* [Koulussa] hypotenuusia nuuskittiin, uskontoa u:ettiin KIANTO.

uurastaja[10] *tek.* Väsymätön, uskollinen u.

uurastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < uurastaa. | Lasten kesäinen u:u kasvitarhamaalla.

uuri|a[17] *v.*, us. *leik.* -nta[15*] *teonn.* tutkia. | Ei tee muuta kuin päivät pitkät u:i kirjoja. -- tämä oli u:nut asian perin juurin E.ELENIUS.

uurmaakari *s. vanh.* kelloseppä.

uurn|a[11] *s.* **1. a.** us. kivestä, savesta t. metallista valmistettu malja- t. ruukkumainen, vars. koriste-esineenä käytetty astia. | Puutarhan käytävän reunustoja koristavat marmorijalustoille asetetut veistokset ja u:at. — *Erik.* poltetun ruumiin tuhkan säiliö, hauta-, tuhkauurna. — *Yhd.* marmori-, pronssi-, saviu.; puutarhau.; hauta-, tuhkau. **b.** laatikko tms., johon vaaliliput äänestyksessä pannaan, vaaliuurna. | Suomen kansa kokoontuu u:ille valitsemaan uutta eduskuntaa. — Avarammin. | [Heikki] osti kaikki arpanumeronsa Eevan u:asta ALKIO. — *Yhd.* arpa-, vaaliu. **2.** par. ura.

uurna|hauta *s.* vrt. seur. **-lehto** *s.* polttohautauksen saaneiden vainajien tuhkauurnien hautaukseen käytetty alue.

uuro[1] *s. kans.* kapea ja syvä, jyrkkäreunainen notko, ouru.

uur|re[78*] *s.* pituuteensa verrattuna kapeahko, us. vakomainen ura; uurros, uurto; vrt. kuurna, kuurto, kouru, varho. | Kasvojen, otsan rypyt ja u:teet. Aivojen ulkopinnassa näkyvät u:teet. Voilapion u:teet. Vehnänjyvässä oleva syvä pitkittäinen u. Doorilaisen pylvään pystysuorat ja pyöreäpohjaiset u:teet eli kannelit. Ponttilaudan u. 'nuutti, varho';)(kieli, ruode. Mannerjään kallioon piirtämät u:teet. Syville u:teille kulunut maantie. — *Yhd.* aivo-, ihou.; kulma-, reunau.; kiila-, vakou.; vesiu.; pitkittäis-, poikittais-, poikkiu.

uurre|astia *s.* puuastia, jonka pohja on sovitettu sivukimpien alapäähän tehtyyn uurteeseen. | Pytyt, leilit, tuopit ym. u:astiat. **-höylä** *s. puut.* höylä, jolla (pontti)lautaan höylätään uurre, varho-, nuutti-, urahöylä;)(ruodehöylä. **-koriste** *s.* Pylvään pitkittäissuuntaiset u:et. **-levy** *s. tekn.* uurrereunainen t. -pintainen levy. **-liitos** *s. puut.* = ponttiliitos. **-lista** *s.*

1. **uur|rella**[28*] *frekv.v.* < 1. uurtaa. | Voilapion u:reltu sisälape. Sadeveden u:telema törmä. Kärsimyksen ja nälän kasvoihin u:telemat vaot.

2. **uur|rella**[28*] *frekv.v. harv.* < 2. uurtaa. | Keität keitoksesi, nautitset voitoksesi, u:telet [viinankeitto]urakkasi loppuun KIANTO.

uurre|saha *s. puut.* (astiakimpien) uurteiden tekoon käytetty saha. **-tiili** *s. rak.* kattotiili, jonka pitkät sivut on uurrettu siten, että tiilet limittäin asetettuina muodostavat tiiviin liitoksen, falssitiili.

uurrin[56*] *väl.* < uurtaa.

uurro|s[64] *s.* vars. uurtamisen tuloksesta: uurre. | Juoksevan veden pehmeään maahan kuluttama u. Jääkauden aikaiset u:kset kallioissamme. Ponttilaudan u. eli nuutti. Väkipyörän u:ksessa kulkeva ketju. Kengän anturan reunaan ommelta varten leikattu u. — Varsan kavion u:ksiin pakkautuva lika. — *Yhd.* kouru-u.; pitkittäis-, poikittais-, poikkiu.

uurrost|aa[2] *v.*, vars. *tekn.* -us[64] *teonn.* varustaa uurroksella t. uurroksilla, uurtaa. | Ruuvin tapaan u:ettu valssi. — Filateliassa. | U:ettu [= viivamaisella lävistyksellä arkista erotettu, aalto- t. suorareunainen] postimerkki.

1. **uur|taa**[6] *v.* tehdä (kaivertamalla, kovertamalla) uurre t. uurteita, tehdä uurteiseksi, uurrostaa. | Kaivertamalla u:rettu koriste. Pihdin leukojen u:rettu sisäpinta. U:rettu eli kanneloitu pylväs. Porkkanan siemenet kylvetään köydellä tms. u:rettuihin vakoihin. Rattaanpyörien tiehen u:tama raide. Purilaat u:sivat hiekkaiseen maahan kaksi yhdensuuntaista juovaa. Huolten u:tamat kasvot. — Avarammin. | Joen u:tama uoma. Tulvaveden kourulle u:tama joen rantaäyräs. — Lukuisten lahtien u:tama rannikko. Syvään u:rettu [= avokaulainen] iltapuku. — Kaksi rinnakkaista venekuntaa u:taa tyyntä vedenpintaa HAARLA. — *Kuv.* Kysymyksestä syntyi vilkas ja monessa kohden syvälle u:tava keskustelu AHO.

2. **uur|taa**[6] *v. harv.* uurastaa, puurtaa, ahertaa. |

Niilo sen sijaan sai toimen kauppias Laaksolla, u:si ja ahersi, ollen nyt - - ensimmäinen mies isännästään ERKKI ILMARI.

1. **uurtaja**[16] *tek.* < 1. uurtaa. | Astiakimpien u. — *Yhd.* uranu.

2. **uurtaja**[16] *tek. harv.* < 2. uurtaa. | Mies oli ahkera u. ja uurastaja.

uurtautu|a[44] *v.* < uurtaa. **1.** *refl.* uurtaen tunkeutua jnk sisään t. läpi. | Laaksoon u:nut joki. Vesi oli päässyt u:maan harjanteen läpi. — *Kuv.* [Uni] oli niin selvä ja mieleen u:nut, jotta kuvastihe melkein kuin tosi tapaus PAKK. **2.** *pass.* uurtua, syöpyä, kovertua. | Uoman pohjan suojeleminen u:miselta. Tie oli kehno, kinoksiin u:nut kuilu.

uurteellinen[63] *poss.a.* (< uurre) uurteinen. | U. voilapio.

uurteeton[57] *kar.a.* < uurre. | U. pylväs.

uurtei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* (< uurre) uurteellinen. | Säteittäisesti u. pinta. U:set lehdet. Vanhuksen u:set kasvot. U. kallio. U:seksi kulunut tie. Sokeriruo'osta puristetaan mehu u:sten valssien välissä. — *Yhd.* kaksi-, kolmi-, moniu.; harva-, tiheäu.; hieno-, matala-, syväu.; pitkittäis-, poikittais-, poikki-, pysty-, ristiu.

uurteisvala|s *s.* U:at 'selkäevällisiä hetulavalaita, joiden ruumiin vatsapuolella on lukuisia pitkittäisuurteita'.

uurtelu[2] *teonn.* < uurrella.

uur|to[1*] *s.* **1.** uurtaminen. | Kierteiden u. kierresorkalla. **2.** uurre, uurros. | Sienen lakin sisäpinnan u:rot. - - käy kuten juusto se kaavaan u:toja myöten *MANN.

uurtu|a[1*] *pass.v.* (< uurtaa) tulla (kovertua, syöpyä tms.) uurteiseksi, uurtautua (2). | Tasankoon u:nut joenuoma. Runsaasti u:nut rannikkoseutu. Otsa u:i syviin vakoihin. — Harv. *refl.* uurtautua (1). | Vesi u:u salaisiksi puroiksi hiekkaan kostean sammalverhon alle WALTARI.

uus|aikainen *a.* par. uudenaikainen. **-asialli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* nykyaikaisen, modernin asiallinen, tarkoituksenmukainen; rakennus- ja sisustustaiteessa: funktionalistinen. | U. kävelypuku. U. talo, valaisin. U:set huonekalut eroavat täydellisesti vanhoista tyylihuonekaluista. U. rakennustyyli. U:suus taiteessa pyrkii koruttomaan asiallisuuteen ja tarkkaan totuudellisuuteen. **-aste** *s. mat.* kulman ja kaaren mittayksikkö, suoran kulman sadasosa (ᶜ). **-babylonialai|nen** *a.* ja *s. hist.* U. aika. — Ninive joutui u:sten käsiin v. 612 eKr. **-darvinismi** *s. biol.* polveutumisopin suunta, joka kiistää hankittujen ominaisuuksien periytyvyyden, mikäli muutokset eivät ulotu sukupuolisoluihin, ja tähdentää valinnan merkitystä. **-darvinisti** *s.* uusdarvinismin edustaja t. kannattaja. **-darvinistinen** *a.* U. suunta, koulukunta. **-filologi** *s.* ns. uusien kielten ja kirjallisuuksien tutkija t. harrastaja. **-filologinen** *a.* ns. uusien kielten ja kirjallisuuksien tutkimusta koskeva, siihen liittyvä t. sitä harrastava. | U. yhdistys. **-goottilainen** *a.* uusgotiikan mukainen, uusgotiikalle ominainen. | U. rakennus. U. tyyli. **-gotiikka** *s.* 1800-luvun puolivälissä rakennus- ja koristetaiteessa esiintynyt kertaustyyli, joka käytti uudelleen gotiikan muotoja.

uushopea *s.* pääaineosinaan nikkeliä, kuparia ja sinkkiä sisältäviä, us. hopean sijasta käytettyjä metalliseoksia, uusihopea; vrt. alpakka, argentaani, kiinanhopea, alfenidi. **-esine** *s.* **-|inen** *a.* = uushopeinen. **-levy** *s.* **-lusikka** *s.* **-teos** *s.*

uus|hopeinen *ain.a.; rinn.* uushopeainen. | U. maljakko. **-humanismi** *s. hist.* 1700-luvulla syntynyt kasvatusopillinen suunta, joka pyrki latinakoulun uudistamiseen tähdentämällä enemmän sisällystä ja kasvatuksen kehittävyyttä. **-humanisti** *s.* uushumanismin kannattaja t. harrastaja. **-humanistinen** *a.* U. suunta, liike.

uusi *a.;* taiv. yl.[40], ess. (kans. runok.) myös uunna. **A.**)(vanha. Merk:t us. toisiinsa kietoutuneita.

I. absol. iästä. **1.** esineistä t. asioista: joka on äskettäin tehty, syntynyt, ilmestynyt (tms.), jota ei ole ollut kauan olemassa, jota ei ole ennen ollut. | Aivan, ihan, ihka u. Upo u. (tav. ⌣). Uuden uutukainen. Melkein, suhteellisen u. U., vielä maalaamaton talo. U., vasta viime vuonna rakennettu tie. U., kokeiluasteella oleva lääke, jaloste. Joulun uudet kirjat. Niin u. sana, ettei se ole vielä ehtinyt sanakirjoihin. Aivan u. [= veres] tapaus, keksintö. Nuorenparin kodissa oli kaikki uutta ja sievää. Töllistää kuin lehmä uutta konttia SP. — Hänen onnensa oli niin uutta ja tuoretta, että hän tartutti sitä toisiinkin AK. — *Erik.* **a.** kasveista, kasvinosista, luonnontuotteista: kuluvan kasvukauden (varhais)satoa oleva, nuori, tuore, veres. | Uudet perunat. Uudet porkkanat ovat vielä kovin pieniä. — Koettaa pitää karjaa hengissä uuteen ruohoon asti. Helluntaina kylvettiin jo u:lla vihdoilla. — Uuden vihreä kevätnurmikko. **b.** luonnonmuodostumista, jalosteista tms.: äskettäin muodostunut, syntynyt, valmistettu tms.; nuori. | Uutta [= vasta satanutta] lunta hangella. Kaataa, laskea uutta viiniä vanhoihin leileihin [alk. UT], ks. leili. - - pyhkäisivät uutta, keltaruskeata tervaa [haavojen] päälle KIVI. **c.** *täht.* U. tähti 'nova'. **d.** U. kuu, ks. 1. kuu 1 ja 2. Hauki ei ota uistimeen uuden kuun aikaan. — Auringonpimennys voi tapahtua vain uudella kuulla. **e.** vuodesta (tms. säännöllisesti vaihtuvasta ajanjaksosta): joka juuri t. pian alkaa, hiljan on alkanut; vrt. uusivuosi. | Hyvää, onnellista uutta vuotta! Nyt uunna vuonna meitä / sä, Herra, uudista VK. **2.** *kans. harv.* ihmisestä: nuori. | Sellainen se oli Oskari uutena ollessaan KOJO.

II. jkn t. jnk toiminta- t. oloaika jssak asemassa, tehtävässä (varsin., absol. iän asemesta) enemmän t. vähemmän hallitsevana.

1. ilman (varsin.) vertailua t. rinnastusta jhk funktiossa aikaisempaan. **a.** jota ei ole valmistumisen jälkeen käytetty, käyttämätön. | U. eli käyttämätön valuhiekka. Myytävänä vähän käytetty, mutta täysin uuden veroinen polkupyörä. Vuorauksen peittoon jäävään seinään käytettävien lautojen ei tarvitse olla u:a, vaan siihen kelpaavat esimerkiksi betonilaudat. Sukan kannat on hyvä parsia jo uutena 'ennen käyttöön ottoa'. Vähän käytetty on parempi kuin u. SP. — *tehdä* [jne.] *uudesta* (vanh. ja kans.) tehdä [jne.] jtak niin, että koko mate-

riaali tms. on uutta, vasta ensi kertaa käyttöön tulevaa; us.)(korjata; vrt. uudesta, -an (adv.). | Räätäli, joka sekä korjaa vanhoja pukuja että tekee uudesta. Kourukattoa ei enää juuri tehdä uudesta. — Renkejä ja piikoja ovat sen asukkaat ennen olleet, uudesta ovat he torpan metsään raataneet AK. **b.** (suhteellisen) vähän aikaa jssak funktiossa ollut, jhk tehtävään t. asemaan äsken tullut, tuleva t. ajateltu; vrt. "vihreä". | U. ystävä, asiakas. Uuden kuninkaan on annettava hallitsijanvakuutus. U. työmies ei vielä tuntenut talon tapoja. [Lehden] uudet tilaajat saavat joulunumeron ilmaiseksi. Joukkueen uudet, vielä tottumattomat miehet. Uudet kasvot sodanjälkeisessä politiikassa. U. tulokas markkinoilla. U. tapa, tottumus. Uudet luudat lakaisevat hyvin [ks. luuta] SL. **c.** joka (tähän saakka) on ollut tuntematon t. outo, jonka olemassaolosta ei ennen ole ollut tietoa (ja jonka tunnetuksi tulo avartaa tietämystä). | U., ennen tuntematon planeetta, alkuaine, metalli. Ristiretket avasivat länsimaalaisille kokonaan uuden maailman. Koki paljon uutta ja ihmeellistä. Kuulusteluissa ei ilmennyt mitään uutta. Ei ole mitään uutta auringon alla VT. | Vihamiestämme rakastaa! — Se on uutta KIVI. — *Erik.* jtak vars. äskettäin tapahtunutta ja kiinnostavaa asiaa koskevista tiedoista, joiden (mielenkiintoinen) sisällys on ollut tuntematon t. oletettu sellaiseksi; vrt. uutinen. | Kuuluukos jotain uutta? Ei mitään uutta länsirintamalta (Remarque). Tietäkäät, emäntä, mä taidan kertoa u:a KIVI.

2. enemmän tai vähemmän selvästi esillä t. mielessä samanaikaisesti jk toinen vastaavassa tehtävässä jo oleva t. ennen ollut.

a. joka ajallisesti myöhempänä tulee t. on tullut jnk t. joidenkin jo ennestään ja yhä vastaavanlaisessa tehtävässä toimivien t. vaikuttavien lisäksi, rinnalle t. vahvistukseksi, lisä-; joskus vaikea erottaa seur:sta. | Kouluun ei tilanahtauden vuoksi voitu ottaa enää u:a oppilaita. Pietari Brahen perustamat uudet kaupungit. Panna uutta puuta uuniin. Mutta uutta löylyä, Timo KIVI. Juoruilijat saivat tapauksesta uutta vettä myllyynsä. Aate sai uutta tuulta purjeisiinsa. Esittää u:a vaatimuksia entisten lisäksi. U. muistutus kuolevaisuudesta. — U. maailma, manner 'Amerikka'. Yliopiston vanha ja u. puoli. Vanha ja U. testamentti. Tämä malja on u. liitto minun veressäni UT.

b. jtak loppunutta, käyttökelvottomaksi tullutta, hylättyä tms. jssak tehtävässä seuraava t. korvaava, sen tilalle tuleva (mutta ei muuten välttämättä samanlainen); us.: seuraava, toinen, eri; vrt. ed. | Pestata uudet miehet eronneiden tilalle. A:lla oli kainalossaan u. tyttö joka ilta. Vanhan jälkeen nousee aina u. sukupolvi. Ostaa u. hevonen kuolleen tilalle. Ottaa kirjasta u. painos. Kääntää kirjasta u. sivu. U. kappale aloitetaan uudelta riviltä. Ennen uuden ruokalajin tarjoilemista vaihdetaan lautaset. Hakattu palsta otti jo uutta metsää. U. isänmaa. Vihollinen teki uuden valtausyrityksen. Ottaa itselleen u. ammatti. Mennä u:in naimisiin. Kääntyä uuteen uskoon. Siirtyä uuteen kirkkovuoteen. Elämme uuden aikakauden kynnyksellä. Viel' u. päivä kaikki muuttaa voi *CAJ. U. aika, uudet tavat SL. Penisilliinin keksiminen aloitti uuden ajan keuhkokuumeen hoidossa. U. vaihe elämässä. Kehitys lähti u:lle urille. Nähdä asiat uudessa valossa, uudelta kannalta. On helpompaa murskata vanha kuin rakentaa uutta tilalle. — *uuden* t. *uudemman kerran* (ark. kans.) uudestaan, toistamiseen. | Yritti uudemman kerran. — *Erik.* ilmaisemassa jkssa t. jssak itsessään tapahtunutta muutosta t. kehitystä (us. parempaan): toisenlainen (ja parempi) kuin ennen, uudistunut, uudistettu, uudesti syntynyt. | Sotaväki teki A:sta aivan uuden ihmisen, reippaan ja seurallisen. U. Eurooppa. U. Turkki. Laittaa huoneisto uuteen kuntoon, uskoon. Työssä oli aivan u. tahti. Tehdä työtä uudella innolla. Päästä uuden elämän alkuun. U. elämä Kristuksessa. U. syntyminen (usk.) 'uudestisyntyminen'. - - anna minulle u., vahva henki VT. Katso, uudeksi minä teen kaikki UT. U. ihminen (usk.) ks. ihminen III.2.

c. kohtiin a ja b liittyvää erik.-käyttöä. **aa.** sanaliiton muodostavissa erisnimissä ilmaisemassa, että laitos tms. on perustettu myöhemmin kuin toinen (paikkakunnan vastaava laitos tms.), että se on saanut nimensä edeltäjänsä, esikuvansa, kanta-alueensa tms. mukaan. | Helsingin u. yhteiskoulu. U. apteekki. Lakkautetun Suomettaren jälkeen ilmestynyt U. Suometar. U. Englanti. U. Seelanti. U. Guinea. **bb.** joka ominaisuuksiltaan suuresti muistuttaa jtak aikaisempaa (ja on sen vastine, korvike t. jatko); "uudestisyntynyt". | Uneksi nuoruudessaan, että hänestä oli tuleva u. Napoleon. Juoksija, josta voi vielä kehittyä u. Paavo Nurmi. U. Mozart. U. Klondyke. U. hopea (tav. ◡). U. joulu (kans.) 'uudenvuodenpäivä'. **cc.** lisämerk:nä, että uusi on nykyisin (yleisimmin) käytössä t. voimassa, nykyinen, ajanmukainen, uuden-, nykyaikainen, moderni. | Gregoriaaninen eli u. ajanlasku. U. ja vanha peninkulma. U. kappa on 5 l. Uudet kielet 'vars. saksa, ranska, englanti'. Osoitteenmuutoksen yhteydessä on ilmoitettava sekä u. että vanha osoite. U. draama. Uuden taiteen ihailija. "U. koulu" panee painoa oppilaiden omatoimisuudelle. Kätevä ompelija osaa tehdä vanhasta uutta. **dd.** nykyaikaa lähellä t. lähimpänä oleva, viimeaikainen; joka on jnk kehitysjakson tms. viimeinen vaihe; us. sup:ssa: tuorein, vereksin, viimeinen. | Maatalouden u:n kehitys. U:mman tiedon mukaan. U:nta muotia oleva hattu. [Kirjan] u:n tuntemani painos on vuodelta 1912. — *Hist.* U. aika 'aikakausi noin v:sta 1500 nykyaikaan'. Vanha aika, keskiaika ja u. aika. U:n aika 'aikakausi v:sta 1789 nykyaikaan'.

B. *kans.* raaka, epäkypsä. | Leipä on jäänyt aivan uudeksi. Liha(n) u. lihottaa, kala(n) u. kuolettaa SL. [Asiasta] ei tullut uutta ei kystä [= mitään valmista] L.VIITA.

uusi|a[17] *v.* **1.** *tr.* = uudistaa 1; ks. sen ryhmittelyä. **a.** U:tun kirkon vihkiäiset. Viljamakasiini u:ttiin taidehalliksi. Vanhat hattunne u:taan muodinmukaisiksi [ilm.]. Kirjan toinen, u:ttu painos. Ehdotus oppikoululaitoksen u:miseksi. Res-

tauroinnissa pyritään nykyään enemmän säilyttävään kuin u:vaan toimintaan. **b.** Vanhentuneen lääkevaraston u:minen. U. vesi kukkamaljakkoon. Puolipohjat on u:ttava ennen, kuin ne menevät puhki. **c.** U. lehden tilaus. U. jkn toimikausi. U. sopimus. Vekselin u:minen. Rikoksen u:minen eli iteraatio. U. käyntinsä jkn luona. U. tentti. Ruiskutus u:taan kahdesti. HJK uusi mestaruutensa, voittonsa. Ja vuodet u:vat kiertoaan KOSKENN. **2.** *intr. lääk.* uusiutua, toisia. | Huonosti hoidettuna lavantauti u:i helposti.

uusi|aiheinen *a.* U. postimerkki. **-aika**[84] *s.*, vars. *hist.* par. ⌒; ks. uusi A.II.2.dd. **-aikainen** *a.* par. uudenaikainen. **-hopea**[85] *s.* = uushopea. | Uudestahopeasta, u:sta valmistettu lusikka.

uusiintua[1*] *v.* = uusiutua.

uusija[14] *tek.* Oppikirjan u. — *Yhd.* rikoksenu.

uusik|ko[2*] *s.* noviisi, alokas, nahkapoika. | Luostarin u:ot. Totuttaa u:koa talon tavoille. Kouluhuoneest' tulvi lehtiluudan tuoksu, / tulopäivä oli raskas u:oille LARINK.

uusi|kuu[84] tav. ⌒; ks. 1. kuu 1 ja 2. **-malli|nen** *a.* uudenmallinen. | U. auto. U:set setelit.

uusimaton[57] *kielt.a.*

uusimis|kustannukset *s. mon.* **-tuotanto** *s. tal.* tuotanto kuluneen reaalipääoman uusimiseksi. **-työ** *s.* Kirkon korjaus- ja u:t.

uus|impressionismi *s.* = neoimpressionismi. **-impressionisti|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed.

uusi|muotinen *a.* U. puku, kangas. **-muotoinen** *a.* uusmuotoinen; vrt. vanhamuotoinen. | U. oppikoulu 'vars. kansakoulun koko oppimäärälle perustuva oppikoulu'.

uusin|ta[15*] *s.* vrt. uudistus. **1.** uusiminen. | Rakennus, joka on u:noissa menettänyt alkuperäisen tyylinsä. — Vaatetuksen kunnossapito ja u. Astutuksen u. on maksuton. Vasta u. ratkaisi kilpailun voittajan. Haastaa kilpailun voittaja u:taan 'uusintakilpailuun'. — Joutua toistamiseen sairaalaan taudin u:nan vuoksi. **2.** uusimisen tulos, uusinto. | Kansallispuku, joka on muinaiskarjalaisen kansanpuvun u. Kylvös tuhoutui täydellisesti, vieläpä sen u:takin. — U. on yhtä tarttuva kuin alkuperäinenkin tulirokko.

uusinta|ensi-ilta *s.* Hamletin u. **-esitys** *s.* Kuunnelman u. radiossa. **-hyppy** *s. urh.* varsin. kilpailussa selvittämättömäksi jääneen paremmuusjärjestyksen ratkaisemiseksi suoritetussa uusinnassa tehty hyppy. **-investointi** *s. tal.* kuluneen reaalipääoman korvaaminen uudella. **-julkaisu** *s.* Teoksen kriitillinen u. **-katsastu|s** *s.* Moottoriajoneuvo on tuotava vuosittain ennen syyskuun loppua u:kseen. **-kilpailu** *s.* Patsaskilpailun toimeenpanija julisti u:n palkittujen ja lunastettujen ehdotusten tekijäin kesken. **-maalaus** *s.* Lattioiden u. **-ottelu** *s.*, tav. *urh.* [Hävinnyt nyrkkeilijä] haastoi vastaleivotun mestarin u:un. **-painatus** *s.* vrt. seur. **-painos** *s.* jnk painotuotteen muuttamaton uusi painos; vrt. jälkipainos. | Valokuvan tarkka u. Mikael Agricolan teosten u. Kartan, postimerkin u. **-rikollinen** *s.* rikoksenuusija. **-rikollisuus** *s.* **-rikos** *s.* **-rokotus** *s.* **-tarkastus** *s.* **-tutkinto** *s.* **-työ** *s.* Hattujen korjaus- ja u:tä suorittava liike. **-vaali** *s.* enemmistövaaleissa: uusi vaali, joka on toimitettava silloin, kun ei kukaan ehdokkaista ole saanut ehdotonta äänten enemmistöä; tavallisissa vaaleissa: kahden t. useamman saman äänimäärän saaneen ehdokkaan kesken suoritettava uusi vaali; myös: vars. jstak erityisestä syystä ennen normaalia määräaikaa suoritettu uusi vaali.

uusin|to[2*] *s.* = uusinta (2); vrt. uudennos, toisinto. | Hautalöydöistä paljastuneiden puvunjäännösten pohjalla tehty esihistoriallisen puvun u. Vanhasta menestysfilmistä tehty u. -- "kraatari" Eenokki on tavallaan kanttori Sepeteuksen u. O.A.KALLIO. Ohjelma esitettiin vielä seuraavana päivänä u:tona. Teatterikauden useimmat ensi-illat olivat klassillisten näytelmien u:toja eivätkä siis todellisia ensiesityksiä.

uusinvestointi *s. tal.* rahapääoman sijoittaminen reaalipääomaan tuotantokoneiston laajentamiseksi.

uusi|rakenteinen *a.* U. harpikko. **-seelantilainen** *a.* ja *s.* **-syntyminen**[84] *s. usk.* par. uusi syntyminen, uudestisyntyminen. **-testamentilli|nen** *a.* (myös: uustestamentillinen) Uuteen testamenttiin kuuluva t. perustuva, sen mukainen. | U:set kirjeet eli epistolat. U. apokryfikirja. U. kirkko. Kristinuskon u. aines. **-testamentti**[84] *s.* par. Uusi testamentti. | -- jokaisella kädessä nahkakansinen u. KIVI. **-tyyppinen** *a.* U. rakennus, lentokone.

uusiutu|a[1*] *pass.v.* -vasti *adv.* (*rinn.* uusiintua) < uusia; vrt. uudistua. **1.** muuttua uude(nlaise)ksi, muodostua uudelleen, uudentua, korjautua, parantua, kohentua, uudenaikaistua. | Heikentyneen kalakannan u:minen rauhoitustoimien seurauksena. Munkki-ihanne ja munkkielämän ulkonaiset muodot ovat vuosisatojen kuluessa kerta toisensa perästä u:neet. **2.** vaihtua uudeksi, korvautua uudella. | Metsän luontainen u:minen. — Tav. **3.** esiintyä t. ilmaantua uudelleen, toistua. | Määräajoin u:va ilmiö. U:va sävelaihe. Vuodesta toiseen jokseenkin samanlaisina u:vat eli vakinaiset menot. Liikennekurin u:va tähdentäminen on välttämätöntä. Tehdä jtak u:vasti. — Taudista tms., joka samankaltaisena alkaa jkssa t. jssak uudelleen; *syn.* uusia, toisia. | Helposti u:va tauti. Sijoiltaanmeno on hoidettava hyvin, ettei se u:isi. Kiiman u:minen.

uusiutuma[13] *s. lääk.* tauti uusiutuneena, residiivi.

uusiutumis|kyky *s.* Ihon u. **-kykyinen** *a.* **-luku** *s.* kuolleisuus- ja syntyvyyslukuihin perustuva hedelmällisyyden mittaluku. **-taipumus** *s.* Kuumereuman u.

uusivuosi[84] *s.* **1.** uudenvuodenpäivä. | Uudenvuoden aatto. Joulun ja uudenvuoden välipäivät. U. on Japanissa suuri juhlapäivä. Uudenvuoden pakkaset ja loppiaisen pyryt SL. — Niinkuin et olis saanut maistaa vihtaa sitten uuttavuotta KIVI. — Avarammin. | A. ryhtyi hoitamaan virkaa heti uudeltavuodelta 'vuoden alusta'. **2.** seuraavasta, pian alkavasta t. vasta alkaneesta vuodesta par. ⌒.

uusjako *s. maanm.* uusi isojako, jolla korjataan vanhempia monipalstaisia ja us. vaillinaisesti pyykitettyjä isojakoja. | Uusjaossa on jakope-

rusteena vanhan isojaon mukainen nautinta. **-toimitus** *s.*

uus|kantilainen *a.* vrt. seur. | U. filosofi. U. oppisuunta. **-kantilaisuus** *s.* saksalainen filosofinen oppisuunta, joka tutkii filosofian perustavia tieto-opillisia kysymyksiä Immanuel Kantin kriitillisessä hengessä. **-kielinen** *a.* Kaksoislyseo, jossa on sekä klassillinen että u. linja 'linja, jolla opetetaan uusia kieliä'. **-klassikko** *s.* uusklassillisuuden kannattaja t. harrastaja. **-klassillinen** *a.* uusklassillisuuteen kuuluva, sille ominainen, sen mukainen, sen periaatteita kannattava t. noudattava. | U. kausi. U. tyylisuunta. U. koristeaihe, rakennus. U. kuvanveistäjä. **-klassillistyylinen** *a.* U. rakennus. **-klassillisuus** *s.* uusklassisismi. **1.** rokokoota t. myöhäisbarokkia seurannut taiteen ja kirjallisuuden suunta, joka pyrki noudattamaan klassillisia, so. antiikin ihanteita ja harrasti edeltäjänsä vastakohtana ankaran selväpiirteisiä muotoja; vrt. empire, klassisismi. **2.** *mus.* 1900-luvulla syntynyt tyylisuunta, joka esikuvanaan 1600- ja 1700-luvun musiikki pyrkii objektiiviseen asiallisuuteen sekä käyttää arkaistisia muotoja ja polyfoniaa. **-klassisismi** *s.* = ed. **-kreikka** *s.* nykyisten kreikkalaisten puhuma kieli. **-kreikkalai|nen** *a.* ja *s.* U. kirjallisuus. U:set murteet. — Väite, että u:set eivät ole muinaiskreikkalaisten jälkeläisiä. **-lamarckismi** *s.* polveutumisopin suunta, joka antaa päämerkityksen muuttuvien olosuhteiden vaikutukselle sekä elämäntavan muutoksille. **-latinalainen** *a.* renessanssin jälkeinen latinankielinen. | U. kirjallisuus. **-liberalismi** *s.* **-luterilai|nen** *a.* ja *s.* vrt. seur. | U:sten teosofis-mystillinen sakramenttioppi. **-luterilaisuus** *s.* eräs 1800-luvun keskivaiheilla vaikuttanut luterilaisen teologian suunta. **-maalai|nen** *a.* ja *s.* Vanhaa u:sta talonpoikaissukua. Etelähämäläiset eli u:set murteet. — Rannikkoseudun u:set ovat ruotsinkielisiä. **-mallinen** *a.* tav:mmin uusi-, uudenmallinen. **-malthusianismi** *s.* oppisuunta, joka hyväksyen Malthusin väestöteorian pitää liikaväestöä yhteiskunnallisten epäkohtien syynä ja suosittelee väestön liiallisen lisääntymisen estämiseksi syntyvyyden rajoittamista ehkäisyvälineiden tms. avulla. **-malthusianisti** *s.* uusmalthusianismin kannattaja. **-marxilaisuus** *s.* oikeaoppinen, kumouksellisin marxilaisuuden suunta. **-merkantilismi** *s.* nimitys, jota toisinaan käyt. vars. I maailmansodasta lähtien noudatetusta talouspoliittisesta järjestelmästä, joka ilmenee valtion yhä laajenevana puuttumisena taloudelliseen elämään. **-merkantilistinen** *a.* vrt. ed. | U. aika, talouspolitiikka. **-monarkisti** *s.* Ranskan u:t. **-muoti|nen** *a.* -suus *omin.* uutta muotia oleva, uudenaikainen, moderni. | U. hattu. U:set tavat, aatteet. Puvun u:suus. **-muotoinen** *a.* uusimuotoinen. | U. lyseo, keskikoulu. **-pakana** *s.* vrt. seur. **-pakanuus** *s.* eräistä uusimman ajan kristinuskolle vihamielisistä virtauksista. | Saksalainen u.

uuspeili[4] *s. kans.* veijari, velikulta, ilvehtijä, kelmi. | U. koko mies KIVI.

uus|persia *s.* persian kieli uusimpana kautenaan (800-luvulta jKr. alkaen). **-persialainen** *a.* ja *s.* **-platonilai|nen** *a.* ja *s.* vrt. seur. | U. filosofia. — U:sten hyökkäykset kristinuskoa vastaan. **-platonilaisuus** *s.* filosofinen oppisuunta, joka syntyi 200-luvulla jKr. kreikkalaisen filosofian ja itämaisen teosofisen mietiskelyn yhtymisestä, uusplatonismi. **-platoninen** *a.* = uusplatonilainen. **-platonismi** *s.* uusplatonilaisuus. **-pythagoralaisuus** *s.* filosofinen oppisuunta, joka noin v. 100 eKr. — 200 jKr. uudisti vanhojen pythagoralaisten oppeja. **-realismi** *s.* 1900-luvun alussa syntynyt realistinen taidevirtaus. **-realistinen** *a.* vrt. ed. | U. suunta. **-renessanssi** *s.* 1800-luvun jälkipuoliskolla syntynyt taidevirtaus, joka piti renessanssia esikuvanaan. **-romantiikka** *s.* **1.** vars. kirjallisuudessa 1800-luvun lopulla ja 1900-luvun alussa esiintynyt romanttinen suuntaus erotukseksi aikaisemmasta, 1700-luvun lopun ja 1800-luvun alkupuolen romantiikasta. **2.** 1700-luvun lopulla ja 1800-luvun alkupuolella esiintynyt vars. kirjallisuuden romantiikka keskiajan ritariromantiikan vastakohtana. **-romantikko** *s.* vrt. ed. | Volter Kilpi on tunnusomaisimpia suomalaisia u:ja. — Ruotsalainen u. Atterbom. **-romanttinen** *a.* vrt. uusromantiikka. | U. suunta, kirjallisuus. **-ruotsalainen** *a.* U. lainasana. **-ruotsi** *s.* ruotsin kieli uusimpana kautenaan. **-seelantilainen** *a.* ja *s.* = uusiseelantilainen. **-skolastiikka** *s.* 1800-luvulla esiintynyt uudistunut skolastinen suunta. **-testamentillinen** *a.* = uusitestamentillinen.

uutata[35*] *v.* → uuttaa.

uut|e[78*] *s. kem. farm.* uuttamalla (ja *farm.* sen jälkeen haihduttamalla) saatu valmiste, ekstrakti; vrt. uutos. | Ohuet, sakeat, kuivat u:teet. — *Yhd.* alvejuuri-, belladonna-, kaakao-, kahvi-, koivunkuori-, lakritsi-, liha-, maksa-, mallas-, raparperi-, rasva-, senna-, tee-, tupakkau.; parkitus-, väriu.; alkoholi-, eetteri-, neste-, sprii-, vesiu.

uuteaine *s.* uuttamalla erotettavissa oleva aine. | Rehujen typettömät u:et.

uutelia|s[66] *a. murt.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* utelias. | U:asti katseli häntä Aapo KIVI.

uute|maa *s. maat. metsät. geol.* = podsolimaa. **-mehu** *s.* uuttamalla valmistettu mehu.

uutimeton[57] *kar.a.* < uudin. | U. ikkuna.

uutin[56*] *väl.* < uuttaa. **1.** koje t. laite, jolla uuttaminen suoritetaan. **2.** uuttava aine, liuotin.

uuti|nen[63] *s.* **1.** jtak vars. äskettäin tapahtunutta ja (yleisesti) kiinnostavaa asiaa koskeva tieto, tiedotus t. kuvaus (jonka sisällys ei vielä ole ollut tiedossa); vrt. notiisi, kuulumiset. | Päivän tuoreimmat u:set. Sensaatiomainen, yllättävä u. Iloinen, ikävä, vakava u. Perätön u. Suomen Tietotoimiston (STT:n) u:sia. Kulovalkean tavoin levinnyt u. Maaseutulehdissä kierrellyt u. Lehtien u:set Marokon levottomuuksista. U:sia metsästävä reportteri. Kertoa u:sia. Lukea u:sia lehdestä. Kuuntelen radiosta vain u:set 'uutislähetykset'. Tulijalla oli paljon u:sia. Käydä naapurissa u:sia kuulemassa. Läksin tuomaan u:sia KATAJA. Kertoa u:sena vanhaa asiaa. Ei kai sinulle ole mikään u., että olen vaihtanut tointa. | Ville kihloissa! Sepä u.! — *Yhd.* (sanoma)lehti-, sähkösanomau.; ammatti-, kaupunki-, kilpailu--, kokous-, kuolin-, maaseutu--, muoti-, nimitys-, paikallis-, perhe-, pikku--,

rikos-, rintama-, seurapiiri-, sota-, urheilu--, yliopistou.; kotimaan-, ulkomaanu.; ennakko-, erikois-, jymy-, sensaatio-, yllätysu.; aamu--, ilta-, myöhäis-, päivä-, varhaisu:set. 2. tav. vain *yks.* vasta korjattua uuden kasvukauden satoa olevasta viljasta, viljatuotteista, -jalosteista jne.: uutisvilja, -leipä tms. | Rukiin siemeneksi käytetään usein u:sta. Jauhattaa u:sta. Leipoa u:sta. Selvä leipä ei aina riittänyt u:seen asti. — Avarammin. | U:set jyvistäsi, viinistäsi ja öljystäsi ja lammastesi ensimmäiset kerityt villat anna hänelle [papille] VT.

uutis- 1. alkuosa itsenäisenä 'uutinen'; esim. u:-lehti, -toimisto; u:leipä, -vilja. 2. tav:mmin uudis-; esim. u:asukas, -raivaaja.

uutis|aineisto *s.* Suomen Tietotoimiston sanomalehdille toimittama u. **-arvo** *s.* vrt. uudisarvo. | Tapaus, jolla on huomattava u. **-arvoinen** *a.* U. tapahtuma. **-asukas** *s.* tav:mmin uudisasukas. **-asutus** *s.* tav:mmin uudisasutus. **-elokuva** *s.* (lyhyt)elokuva, joka sisältää kuvareportaasin yhdestä t. useammasta uutisarvoisesta tapauksesta, uutisfilmi. **-filmi** *s.* = ed. **-hankinta** *s.* 1. uutisten hankinta. | U:a hoitava sanomalehdentoimittaja. 2. tav:mmin uudishankinta. **-katsau|s** *s.* Elokuvateatterin joka viikko vaihtuvat u:kset. **-kesku|s** *s.* Maailman u:ksissa olevat sanomalehtien kirjeenvaihtajat. **-kuva** *s.* Sanomalehden u:t. — Uutiselokuvasta. | Täytekuvana esitetty Suomi-Filmin valmistama u. **-lehti** *s.* vrt. ajanviete-, ammatti-, muoti-, taidelehti. **-leipä** *s.* uutisviljan jauhoista valmistettu leipä. **-läh|de** *s.* Luotettavasta u:teestä saatu tieto. Kysymys, onko sanomalehden oikeudessa paljastettava u:teensä. **-lähety|s** *s.* Radion u:kset. **-maa** *s.* tav:mmin uudismaa. **-mie|s** *s.* Journalisti, joka on toiminut sekä u:-henä että pakinoitsijana. **-nälkä** *s.* Sanomalehtien u. **-nälkäinen** *a.* U. lehtimies. **-osasto** *s.* Sanomalehden u. **-palvelu** *s.* Kaukokirjoituskoneet nykyaikaisen u:n apuvälineinä. **-pelto** *s.* tav:mmin uudispelto. **-perun|a** *s.* Litra u:oita 'uusia perunoita'. **-puuro** *s.* syksyllä ensimmäisestä ruissadosta (käsikivillä) jauhetuista karkeista jauhoista keitetty puuro, joka syödään tav. voisilmän kanssa. **-raivaaja** *s.* tav:mmin uudisraivaaja. **-raivaus** *s.* tav:mmin uudisraivaus. **-rakennus** *s.* tav:mmin uudisrakennus. **-ru|is** *s.* U:kiilla, siis samana vuonna korjatulla, kylvetään aina vähän myöhemmin kuin ylivuotisella siemenellä. **-sato** *s.* 1. Sanomalehdessä oleva päivän u. 2. U:a oleva vilja. **-sivu** *s.* Lehden uutis- ja ilmoitussivut. **-talo** *s.* tav:mmin uudistalo. **-talokas, -talollinen** *s.* tav:mmin uudistalokas, -talollinen. **-tarve** *s.* Sanomalehtien u.

uutisten|hankinta *s.* Sanomalehtien u. **-hankkija** *s.* reportteri.

uutis|tiedotus *s.* **-toimisto** *s.* vars. sanomalehtien ja radioyhtiöiden uutisaineiston ja artikkelien hankkijana ja levittäjänä toimiva yhtiö, tieto-, sähkösanomatoimisto. **-toimittaja** *s.* Sanomalehden u. **-torppa** *s.* tav:mmin uudistorppa. **-valokuvaaja** *s.* Sanomalehtien u:t. **-vilja** *s.* U:n puinnilla ja jauhatuksella pidettiin kiirettä, että päästiin leipomaan uutisleipää. **-viljelijä** *s.* tav:mmin uudisviljelijä. **-viljely(s)** *s.* tav:mmin uudisviljely(s).

uutos^{64} *s.* 1. yl. = uute; *farm.* uuttamalla saatu haihduttamaton valmiste. 2. *met.* par. hitsaus, hitsi.

uut|taa^{2*} *v. kem. farm.* -to^{1*} *teonn.* 1. erottaa aineseoksen liukoiset osat liukenemattomista liuotteen avulla, ekstrahoida; vrt. maseroida. | U. alkoholilla, höyryssä. — Sateen u:tama maa. — *Kuv.* - - murteet ovat paljon tunnepitoisempia kuin älyllisesti u:ettu kirjakieli *HOLLO. 2. *met.* par. hitsata.

uuttaja^{16} *tek.* — *Met.* par. hitsaaja, hitsari.

uuttamaton^{57} *kielt.a.* Vielä u. maksa asetetaan uuttimeen.

uuttamismenetelmä *s.*

uuttamo^{2} *s.* uuttamislaitos, -osasto.

uutter|a^{12} *a.* -asti *adv.* -uus^{65} *omin.* ahkera, toimelias, työteliäs, uuras. | U. työ-, kalamies. Kissa on u. hiirien hävittäjä. U. aherrus. Olla u:assa työssä. Työskennellä u:asti, u:aan. Osoittaa esimerkillistä u:uutta.

uuttero|ida^{30} *v. harv.* uurastaa, ahkeroida. | - - tuoll' ulkona jo u:i / hän puhkoin puroselle uomaa MANN.

1. **uut|tu**^{1*} *s.* 1. vars. *kansat.* puunkolossa oleva (osaksi ihmisen tekemä) vesilinnun (munitus)pesä t. (tav:mmin) eräille vesilinnuille munittamista varten puuhun tehty pesimispönttö, telkänpönttö; vrt. liukku. | Telkän, sotkan u. — Avarammin. | Tikan u. Kottaraiset vain vihelsivät unelmoivasti parin säilyneen u:un puikolla LEHT. 2. *kans.* luonnonvaraisten kanalintujen, vars. metsojen, pyiden ja teerien talvinen yöpymissyvennys lumessa. | Tohiseva teeriparvi, joka juuri oli kaivautunut u:uistaan kankaan reunassa HAANPÄÄ.

2. **uuttu**^{1*} *s. kans.* uuhi.

uuttu|a^{1*} *pass.v.* < uuttaa 1. | U:nut maakerros. Reiällisessä teekuulassa teelehdet u:vat epätasaisesti.

uuttukyyhky(nen) *s.* Columba oenas, sepelkyyhkyä suuresti muistuttava, sitä pienempi, Etelä-Suomessa elävä puiden koloihin ja pönttöihin pesivä kyyhky, metsäkyyhky(nen).

uutukai|nen^{63} *a.* -suus^{65} *omin.* (aivan, ihan) uusi. | Uuden u. puku. Uuden u:sta mallia. Keikailla u:sessa frakissaan. U:sen puhdas lakana. Auto oli vuosisatamme alussa vielä u. kulkuväline. U., ennen kokematon tapaus. — *S:sesti.* Oli melkein kankeata kävellä tämmöisissä u:sissa KILPI. — *Yhd.* uudenu.

uutuuden|jäykkä *a.* (us. ⌢) uutuuttaan jäykkä. | U. kone. **-kankea** *a.* (us. ⌢) vrt. ed. | U:t kengät. **-viehäty|s** *s.* uutuudesta johtuva viehätys. | Työ muuttui ikäväksi u:ksen kadottua.

uutuu|s^{65} *s.* 1. *omin.* < uusi. | Asia, joka viehättää, herättää huomiota u:dellaan. U:den viehätys oli jo työstä haihtunut. — Huonekalu, jossa vielä on u:den kiilto. Pärekatto hohti u:ttaan. U:ttaan kiiltävät kengät. U:ttaan kahisevat setelit. U:den kankeat saappaat. U:den puhdas huoneisto. Sukan kannat on hyvä parsia jo u:desta 'uutena'. Korkkimatto venyy u:destaan. Sinkkinen astianpesupöydän pinta on u:-deltaan [= uutena, tehtaan jäljeltä tms.] tum-

ma. Kengät on hyvä kiillottaa vahalla heti u:delta. — U:den tavoittelu eli modernismi. 2. *konkr.* se mikä on uusi t. uutta. | Muotimaailman u:ksien esittely. Kauppaan vasta laskettu u. Syksyn kirjamarkkinoiden u:det. Elokuva, joka on tuorein kotimainen u. — *Yhd.* ase-, elokuva-, iskelmä-, kangas-, kappa-, kenkä-, kirja-, kone-, laulu--, levy-, takki-, äänilevyu.; muoti-, tyyliu.; kausi-, kevät-, syys-, talviu.; pariisilaisu.

uutuus|arvo *s.* Asuntokiinteistön u. 'arvo uutena'. **-esine** *s.* **-luettelo** *s.* Kustantajien u:t. **-lähetys** *s.* Muotitaloon suoraan Pariisista saapunut u. **-malli** *s.* Naisten kenkien u:t. **-messut** *s. mon.* messut, joilla esitellään uutuuksia. **-tavara** *s.* **-valikoima** *s.* Kenkäkaupan runsas u.

uuvah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Hänen silmälautansa tahtoivat painua kiinni väkisinkin ja hänen päänsä ruveta omia aikojaan u:telemaan LEINO.

uuvahta|a[2*] *mom.v.* < uupua. | U. kesken työn. - - hän siinä silmät ummessa, puoliuneen u:neena, lepäsi leveässä reessään IVALO. - - satunnainen tuulenhenkäys metsässä, joka liikauttaa vain jotakuta lehteä ja u:a siihen AHO.

uuvana[15] *s.* Diapensia, matalia, nahkealehtisiä puolivarpuja, vars. D. lapponica, Lapin uuvana, Lapissa yleinen tiheitä mättäitä muodostava tunturikasvi, jolla on isot yksittäiset kukat vanan latvassa.

uuvuksi|ssa, -in *adv.* (myös poss.-suff:llisena) uupuneena, väsyksissä. | Olla lopen u. paljosta työstä. Saavuimme u:ssamme perille. Juosta u:in asti. Lapsi itki itsensä u:in. Ajaa hevonen u:in.

uuvut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* < uupua 1. | U. itsensä liialla työllä. Pyytää peuroja hiihtäen u:tamalla. Säyne on minusta melkein hauskempi u. kuin kokoisensa lohi AHO. Ponnistus u:ti vanhuksen voimat. Sodan u:tama maa. Ryöstöviljelyllä u:ettu pelto. U. jku uneen. — *Ark.* Olla onnen u:tama 'hyvin onnellinen, tyytyväinen'. — *3. pers.* Matkamiestä alkoi u., ja hän pysähtyi lepäämään. Kulku oli u:tavan hidasta. - - kaikki tuo vaikutti niin kumman rauhoittavasti ja suloisen u:tavasti KATAJA.

uuvutus[64] *teonn.* < ed. **-ajo** *s. mets.* ajo, jossa riista väsytetään hellittämättömällä takaa-ajolla, minkä jälkeen saavutettu otus joko vangitaan tai lopetetaan. | Ketun, hirven u. **-taistelu** *s.* Sota sai pitkän u:n luonteen. **-taktiikka** *s.*

uve[78*] *kansanr.* ori. | - - ulvosi upehen jouhet, / jouhet ratsun raikkahuivat KAL.

uveavanto *s. kans.* uhkuavanto.

uvepässi *s. kans.* siitospässi.

uvertyyri[4] *s. mus.* (vars. oopperan) alkusoitto. — *Kuv.* - - minä vain jonkinlaiseksi u:ksi haluaisin huomauttaa, että - - SIMO PENTTILÄ. — *Yhd.* juhla-, konsertti-, oopperau. **-muoto** *s.*

uvulaari[4] *s. fon.* äänne, jota muodostettaessa kitakieleke täräjää t. muodostaa kielen keski- t. takaselän kanssa supistuman. **-nen**[63] *a.* U. *r.*

V

v [vē] **1.** kirjain, *v*-äänteen merkki. | Iso, pieni v. V:n muotoinen poikkileikkaus. **2.** eräs kielen äänne: soinnillinen dentilabiaalinen puolivokaali. **3.** *lyh.* mm.: **a.** pisteettömänä: vuosi, vuotta. | 25 v 10 kk 20 p. **b.** pisteellisenä: vuonna, vuosina. | Syntynyt v. 1926. Sotaa käytiin v. 1939—45. **c.** von. | Kenraali v. Döbeln. **d.** (V) voltti(a). **e.** roomalaisena lukumerkkinä (V) = 5.

w [(kaksinkertainen)vē] **1.** muutamissa vierasperäisissä sanoissa: v (1). **2.** *lyh.* (W) watti(a).

VA *lyh.* volttiampeeri(a).

va. *lyh.* väliaikainen. | Unkarin va. asiainhoitaja.

vaa'an|selkä, -varsi *s.* myös ⌒.

vaa'ata[35*] *v.* **1.** *harv.* punnita vaa'alla. | Sitä miettijä mittaa ja vaakaa: / kova ihmisen kohtalonkoulu on MANN. **2.** → vaata.

vaa|de[78*] *s.* vaatimus. | Esittää jklle jk v. - - se on kunniamme v. KIVI. - - hänen oman sydämensä v. L.ONERVA. — *Lak.* valta vaatia toiselta henkilöltä tiettyä tekemistä t. tekemättä jättämistä. | Velkojalla on v. velallista kohtaan. Aineellisoikeudellinen v. Toteuttaa v. — *Yhd.* hyvitys-, oikeus-, rankaisuv.

vaadell|a[28*] *frekv.v. harv.* < vaatia. | Jo edellisvuonna oli rovasti v:ut Katia aloittamaan rippikoulua LEINONEN.

vaadin[56*] *s.* täysikasvuinen naarasporo, porolehmä, vaami. | Lypsää vaatimia. **-poro** *s.*

vaadinta[15*] *teonn.* < vaatia.

vaahder[54*] *s.*, vars. *runok.* vaahtera.

vaahdok|as[66*] *poss.a.* (< vaahto) tav:mmin vaahtoinen, vaahtoisa. | Olen nähnyt koskenne v:kaat A.V.KOSKIMIES.

vaahdoke[78*] *s.* partavaahdoke. — *Yhd.* parranajo-, partav.

vaah|dota[38*] *v.* **1.** nesteistä, juoksevista aineista: muodostaa vaahtoa, muodostua vaahdoksi; liikkua, hyrskytä, kiehua, poreilla (tms.) niin että syntyy vaahtoa; kuohua (vaahtoisena). | Olut v:toaa haarikoissa. Maito v:toaa lypsettäessä kiulussa. Vesi v:toaa veneen kokassa. V:toava oluttuoppi, malja. Ravisteltaessa v:toava liuos. Hyvin v:toavaa saippuaa, parranajojauhetta. — Koski v:toaa. Valkoisena v:toava aallokko, meri. — *Kuv.* Ja kun kukkien runsaudesta jo v:tosi tuomet SARKIA. **2. a.** olla vaahdossa, vaahdon peittämänä, vaahtoisena; pursuta vaahtoa. | Raivota suu v:doten. Ajaa, ratsastaa [hiestä] v:toavalla hevosella, hevonen v:doten. Hän souti niin, että kokka v:tosi AHO. — *Kuv. ark.* Puhua suu v:doten 'suulaasti ja kiihkeästi'. Vaalipuhuja paasasi suu v:doten. **b.** *kuv.* kiihkeästä ja vuolaasta puhumisesta. | V. raivoissaan, vimmoissaan. Sitä samaako hän taas v:tosi? - - vihassa v:tosivat ja pauhasivat molemmat KATAJA.

vaahdote[78*] *s. kem. harv.* emulsio, maidos.

vaahdotin[56*] *väl. tekn.* < vaahdottaa.

vaahdoton[57] *kar.a.* < vaahto. | V. neste, olut.

vaahdotta|a[2*] *v.* **1.** *tekn.* rikastaa malmeja saattamalla hieno malmijauhe vaahtoutumaan veden, ilman ja vähäisen öljymäärän kanssa. | V:malla rikastettu kupari. **2.** *kem. harv.* emulgoida, maidostaa.

vaahdotus[64] *teonn.* < ed. **-aine** *s.* **-laitos** *s.* **-menetelmä** *s.* **-rikastamo** *s.* **-rikastus** *s.*

vaahtera[18] *s.* Acer, lehtipuita t. pensaita, joilla on tav. kourasuoniset, liuskaiset lehdet ja vihreät t. keltaiset kukat; vars. maassamme luonnonvaraisena kasvava ja puistopuuna käytetty A. platanoides, metsävaahtera. — *Yhd.* hopea-, metsä-, pensas-, saarni-, sokeri-, veri-, vuoriv.

vaahterainen[63] *ain.* ja *poss.a.* V. luokki. — V. rinne.

vaahtera|kuja *s.* **-n|lehti** *s.* **-puu** *s.* **-sokeri** *s.* eräiden vaahteralajien (vars. sokerivaahteran) mahlasta valmistettu sokeri.

vaahterikko[2*] *s.* vaahterametsikkö, -metsä, vaahteristo.

vaahterinen[63] *a.* = vaahterainen.

vaahteristo[1] *s.* = vaahterikko.

vaahti[5*] *s. kans. ylät.* vaahto. | Hiki hyvän hevosen, v. varsan kunnia SL. [Tyttö] valkea kuin v. myrskyn jälkeen LEINO.

vaahti|nen[63] *poss.a.* vaahtoinen. | V. meri, koski. - - siemasi v:sen olven *MANN. Sydän on Vellamon neidollai / sen v:sen vaipan alla A.OKSANEN.

vaahtipää *s.* ja *a. kans. ylät.* vaahtopää.

vaah|to[1*] *s.* neste, jossa on runsaasti pieniä kaasukuplia, kuohu, kuoha, vaahti. | Saippuasta pestäessä kehittyvä v. Oluthaarikasta kuohuu v:toa pöydälle. Keiton pinnalle sen kiehuessa kohoava v. Vatkata kerma v:doksi. Hieroa voi v:doksi. Meren, kosken v. Koskesta pärskähtelee valkoista v:toa. Aluksen keulassa kuohui vesi v:tona. Korskuva hevonen pärskyttelee suustaan v:toa. Ratsastaja tuli perille hevonen v:dossa 'vaahtoavassa hiessä'. Raivota, pauhata suu v:dossa (tav. kuv. 'kiihkeästi, raivokkaasti'). — *Kuv.* Hän kiehui v:tonaan kiukkua HEPOR. — *Yhd.* kerma-, muna-, olut-, saippua-, valkuais-, veri-, voiv.; sammutusv.

vaahtoaine *s.* = kelmulima.

vaahtoamaton[57] *kielt.a.* < vaahdota. | V. pesuaine.

vaahtoharja vaahtopää. **1.** *s.* vaahtoinen aallonharja. | Aaltojen v:t. **2.** *a.* = seur. | V. aalto. — *S:sesti* vaahtoharjainen aalto. | Meri kuohui vaahtoharjoina. **-inen** *a.* vaahtopäinen. | V. hyökyaalto.

vaahtoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vaahdota. | V:evat laineet.

vaahtoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* vaahtoisa, vaahdokas. | V. aalto. V. koski, putous. V. olut. V. ratsu.

vaahtois|a[13] *poss.a.* -uus[65] *omin.* = ed. | V. meri, aallonharja.

vaahto|kerros *s.* **-kumi** *s.* vaahtoutetusta kumiliuoksesta hyydytetty, runsaasti pieniä ilmatiloja sisältävä erittäin pehmeä ja joustava kumituote, sienikumi. | V:sta tehty patja. **-kumipatja** *s.* **-kumityyny** *s.* **-kupla** *s.* **-kuu** *s.* *kans.* *(vanh.)* maalis- (t. joskus helmi)kuu. | Hankikuu kurjet hakee, v. varikset tuopi SL. **-laine** *s.* vaahtopäinen laine. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* V. hohkakivi. Sylkikaskas erittää suojakseen v:sta ainetta. **-muov|i** *s.* vrt. vaahtokumi. | V:eja käytetään mm. lämmöneristeenä. **-muovipatja** *s.* **-pallo** *s.* Kosken suvannossa uiskenteli v:ja. **-partainen** *a.* *harv.* valkopartainen. | - - johon oli äsken kuollut vanha ruoti-ukko, v. Honkamäen Iisakki KIVI. **-pesu** *s.* peseminen saippuavaahdolla tm. vaahtomaisella puhdistusaineella. | Tukan, huonekalujen v. **-pumppu** *s.* pumppu, jolla vaahtosammutuksessa käytettävää vaahtoa kehitetään. **-putki** *s.* suihkuputki, jossa vaahtosammutuksessa käytettävää vaahtoa kehitetään vatkaamalla yhteen vettä, vaahtoliuosta ja ilmaa. **-päinen** *a.* vaahtoharjainen. | V. laine, aalto. V. [= vaahtopäinä aaltoava] merenselkä. **-pä|ä** **1.** *s.* vaahtoinen aallonharja. | Aallot kohottelivat v:itään. **2.** *a.* vaahtopäinen. | Tuuli nostaa v:itä laineita. Aaltojen v:ät harjat. — *S:sesti* vaahtopäinen aalto. | Meri käy v:inä. V:issä kohiseva koski. [Tuuli] murtaa tuon tuostakin aallot vihaisiksi v:iksi AHO. — *Kuv.* Viha alkoi ajella ensimmäisiä v:itään isää kohti HEPOR.

vaahtopää|aalto, -laine *s.*

vaahto|ruisku, -sammutin *s.* vaahtosammutuksessa käytetty ruisku, sammutin; vrt. seur. **-sammutus** *s.* vars. tulenaroissa nesteissä sattuvien tulipalojen sammutus(menetelmä), jossa erityisissä laitteissa kehitetään kevyttä ja sitkeää palavaan kohtaan ruiskutettavaa t. johdettavaa vaahtoa. **-suihkuputki** *s.* vrt. vaahtoruisku. **-sui|nen** *a.* -suus *omin.* V. loitsija. V. ratsu. — *Kuv.* V. [= kiihkeäsanainen] palopuhuja. **-suu** *a.* = ed. | V. koiralauma. — *Kuv.* V. agitaattori. — *S:sesti.* Kaiken maailman kiihottajat ja v:t.

vaahtoutu|a[44] *v.* muuttua vaahdoksi, vaahtoiseksi. | Hyvin v:vaa saippuaa. Kerma v:u vatkattaessa.

vaait|a[31] *v.* **1.** *maanm.* mitata korkeussuhteita käyttämällä vesivaa'an ja kaukoputken yhdistelmää ja pystysuorassa asennossa pidettävää mittatankoa, nivelloida, punnita. | V. rautatielinja. Viemärin suunnan, kosken v:seminen. **2.** → vaata.

vaaitsija[14] *tek.* < ed.

vaaitus[64] *teonn.* < vaaita. | Tielinjan, tunnelin, tontin v. — *Yhd.* tarkkav. **-kiintopiste** *s.* **-koje** *s.* **-latta** *s.* **-piste** *s.* **-tanko** *s.*

vaaja[10] *s.* **1.** vars. maahan t. veden pohjaan pystyyn lyöty kiinnityspaalu t. -seiväs; vrt. paalu, pylväs. | Puinen, teräksinen v. Katiskan, rysän v. Sitoa hevonen, vene v:an. Oiva kyyttö kytkyessä, oiva v:ssa vasikka SL. — *Yhd.* puu-, teräsv.; patov.; perä-, rintav.; pystyv.; kiinnitys-, tukiv. **2.** kiila, suude, nalkki. | Puuliitoksen vahvikkeeksi lyöty v. Ukkosen v. 'ukonvaaja'. **-luu** *s.* *anat.* V:t 'jalkaterässä veneluun ja kolmen ensimmäisen jalkapöydänluun välissä olevat kolme pientä luuta'. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* V. kivikirves, taltta. **-solmu** *s.* paalusolmu.

vaajata[35] *v.* kiilata, suutia.

vaajoit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* panna jhk vaaja(t), varustaa vaajalla t. vaajoilla. | Kalapadon v:us.

vaak *onom.interj.* variksen vaakkumisesta. | "V. v.", vaakkui varis.

vaaka[10*] *s.* **1.** väline, jolla mitataan kappaleiden t. aineiden painoa. | Tavallisen vaa'an pääosa, vaa'an selkä l. varsi, on tasavartinen vipu, joka on ns. tukiterän varassa ja jonka päihin on ripustettu vaakakupit. Vaa'an osoitin l. kieli ja asteikko. Tasa-, erivartinen v. Puntari on sauvamainen käsiv. Automaattinen, hydrostaattinen, magneettinen v. Herkkä, tarkka, oikein osoittava v. Väärin osoittava, väärä v. Punnita, mitata vaa'alla. V. on tasapainossa. V. näyttää 5 kiloa. V. kallistuu punnusten puolelle. — *Kuv.* Jk painaa vaa'assa [= merkitsee] paljon. Panna vaikutusvaltansa v:an jnk asian puolesta 'antaa vaikutusvaltansa tuki jllek asialle'. Jk kallistaa vaa'an [= saa asiat, tilanteen, mielipiteet tms. kääntymään] jnk eduksi. Jk saa vaa'an painumaan jkn, jnk puolelle. Heilahtakoon v. kummalle puolelle hyvänsä 'kääntyköön onni kumman puoleen tahansa, käyköön kummalla tavalla hyvänsä'. Kauan taiston v. häilyy, / herra Kurt jo voiton saa *MANN. Olla vaa'an kielenä, ks. kieli 2. Punnita sanansa totuuden vaa'alla. - - tuommoisten herrojen omantunnon v. ei ole kylliksi herkkä sellaisia arvoja merkitsemään AHO. Oikeuden v. horjuu viimeiseen saakka langettavan ja vapauttavan tuomion välillä KOSKENN. - - te hankitsette sydämessänne vääryyttä, teidän kätenne käyttävät maassa väkivallan v:a VT. — *Yhd.* automaatti-, mikro-, tarkkuus-, täsmäv.; kymmenys-, sadannesv.; heiluri-, jousi-, juoksupaino-, punnus-, vieteri-, vipuv.; uppov.; apteekki-, kuorma-, käsi-, pöytä-, talous-, varasto-, vaunuv.; henkilö-, kirje-, lasten-, peruna-, rehu-, ruuti-, viljav.; kultav.; vesiv.; induktio-, kierto-, torsiov. **2.** *voim.* = vaaka-asento. | [Voimistelija] A. moitteettomassa vaa'assa renkailla. — *Yhd.* etu-, sivu-, takav.; kyynär-, selkäv.; noja-, pesäv. **3.** *erisn.* *täht.* eräs eläinradan tähdistö ja merkki, Libra.

vaaka- us. = vaakasuora, horisontaali-;)(pysty-.

vaakaaja[16] *tek.* **1.** < vaa'ata. **2.** → vakaaja.

vaaka|-akseli *s.* vaakasuora akseli. — *Erik.* *mat.* abskissa(-akseli). **--akselinen** *a.* V. turbiini. **--arvo** *s.* *mat.* abskissa (1);)(pystyarvo. **--asen|to** *s.* vaakasuora asento. | V:nossa lentävä lentokone. — *Voim.* telinevoimistelussa: riipunta t. noja vartalo ja jalat (t. toinen jalka) vaakasuo-

raan ojennettuina; permantovoimistelussa (ja vars. *vanh.* nimenomaan) = vaakaseisonta. | Riippua tangossa v:nossa selkä alaspäin. **--asentoinen** *a.* V. höyrykattila. **--asteikko** *s.* vaakasuora asteikko. | Teodoliitin v. **-etäisyys** *s.* etäisyys vaakasuunnassa;)(pystyetäisyys. **-huone** *s.* kunnallinen laitos tavaroiden mittaamista ja punnitsemista varten; sellaisen rakennus t. huoneisto. **-kaarto** *s.* lentokoneen vaakatasossa suorittama kaarto. **-kierre** *s.* taitolentoliike, jossa lentokone pyörähtäen vaakatasossa pituusakselinsa ympäri kääntyy kyljittäin ylösalaisin ja edelleen oikein päin ja jälleen vaakalentoon; vrt. nousu-, pysty-, syöksykierre. **-kulma** *s.* vaakatasossa oleva kulma, horisontaalikulma;)(pystykulma. **-kup|pi** *s.* (tasavartisen) vaa'an selän päissä olevista kupeista, lautasista tm. alustoista, joista toiseen asetetaan punnukset, toiseen mitattava; myös jousi- tms. vaa'an kuppi- t. lautasmainen osa, johon punnittava asetetaan. | Lisätä punnuksia v:piin. — *Kuv.* Jk saa v:in painumaan jkn puolelle 'asian, tilanteen, mielipiteen tms. kääntymään jkn eduksi'. Vastustaja heitti v:piin [= taisteluun] viimeisetkin reservinsä. **-kuva** *s. valok.* leveyttään matalampi valokuva;)(pystykuva. **-lau|ta** *s. kuv.* Jk painaa v:dan [= kallistaa vaa'an, kääntää asian, tilanteen] jkn eduksi. Jkn kohtalo, elämä on v:dalla 'ratkaisuvaiheessa, kysymyksessä, pelissä'. YK:n arvovalta on v:dalla Israelin-kysymyksessä. Panna koko elämänsä v:dalle, v:taan jnk asian puolesta. Vaappui onnen v. MANN. **-lento** *s.* ilma-aluksen lento vaakatasossa. | Oikaista kone syöksyn jälkeen v:on.

vaakalintu *s. myt.* suomalaisissa kansanrunoissa ja saduissa esiintyvä iso tarulintu, joka kuljettaa ihmisiäkin; myös: aarnikotka.

vaaka|mestari *s.* **1.** eräs kaupungin vaakahuoneen (t. vastaava satamalaitoksen) virkamies. **2.** *raut. vanh.* rautatieaseman henkilökuntaan kuuluva viranhaltija, jonka tehtävänä oli lähetettävien tavaroiden vastaanottaminen, punnitseminen yms. **-noja** *s. voim.* asento, johon tullaan oiko- t. vapaanojasta, kun sääret nostetaan taaksepäin ja vartalo kallistetaan eteenpäin suunnilleen vaakasuoraan asentoon. **-nopeus** *s.* nopeus vaakasuunnassa. | Maalin, lentokoneen v. **-nävertäjä** *s.* Blastophagus minor, eräs kaarnakuoriainen. **-pommitus** *s. sot.* vaakalennossa suoritettu pommitus; vrt. syöksypommitus. **-projektio** *s.* projektio vaakatasossa. **-raha** *s. hist.* kaupungin vaa'an käytöstä peritty maksu. **-riipunta** *s. voim.* riipunta vaaka-asennossa. **-rivi** *s.* vaakasuora rivi. | V:ssä olevat numerot. Taulukon v:t. **-seisonta** *s. voim.* seisonta toisella jalalla vartalo vaakasuoraan eteen t. sivulle kallistettuna, toinen jalka vartalon suuntaiseksi taakse t. vastakkaiselle sivulle nostettuna ja tav. kädet ylös t. sivuille (t. sivuvaaassa vain toinen käsi pään suuntaan) ojennettuina.

vaakasuor|a *a.* -asti *adv.* -uus *omin.* esim. liikkumattoman vedenpinnan suuntainen, horisontaalinen;)(pystysuora, vertikaalinen. | V. suunta, asento. V. viiva, pinta, taso. V. akseli. V. laudoitus. V. lattia, katto. V. tunneli. V. [= vaaka]kulma. V. liike, ilmavirtaus. V. [= vaakasuoraan vaikuttava] paine, puristus. Voiman v. komponentti. Kahden pisteen v. [= vaakasuoraan mitattu] etäisyys. V. [= kyljellään, pitkällään oleva, vaaka-asentoinen] höyrykattila. V. höyrykone. V. jyrsinkone 'jossa syöttö tapahtuu vaakasuuntaan'. — Tilikirjan, ristisanatehtävän v:t [= vasemmalta oikealle kulkevat, poikkisuuntaiset] rivit. Graafisen kuvion v. asteikko. — Olla v:assa. Asettaa, panna v:aan. V:aan naulattu laudoitus. — Liikkua v:asti. V:asti rakoileva graniitti. — *Kuv.* Kansanperinteen v. [= alueellinen, maantieteellinen] leviäminen.

vaaka|suunta *s.* vaakasuora suunta. | Liikkua, edetä, levitä v:suuntaan. V:suunnassa mitattu etäisyys. **-suuntainen** *a.* V. liike. **-taso** *s.* vaakasuora taso. | V:ssa oleva asteikko. V:ssa tapahtuva liike. Tähtäysviivan ja v:n välinen kulma. **-tehdas** *s.*

vaakaus[64] *teonn.* < vaa'ata.

vaaka|varsi *s.* vaa'an varsi. **-viiva** *s.* vaakasuora viiva. **-viivoitus** *s.*

vaakit|a[31] *v.* -us[64] *teonn.* → vaaita.

vaakitsija[14] *s.* → vaaitsija.

vaak|kua[1*] *onom.v.* -unta[15*] *teonn.* vars. variksen ääntelystä: raakkua. | Varis v:kuu, korppi koikkuu. — *Kuv.* Mitä se vanha noita-akka taas kävi v:kumassa? | Tuokin turman lintu! - - Tietysti saapuu hän jälleen v:kumaan uusia onnettomuuksia LEINO.

vaaksa[10] *s.* levitetyn kämmenen peukalon ja etu- t. keskisormen päiden väli pituuden mittana. | V:n pituinen, mittainen, levyinen. Mitata v:lla. Parempi virsta väärää kuin v. vaaraa SL. — Hyvin lyhyestä matkasta t. ajasta. | Ei väisty v:akaan paikaltaan. - - saatan sinua v:n matkaa KAILAS. Talv' oli, päivää v. vaan *MANN. - - kyynärän ikä kuluvi, / v:n varsi vanhenevi KAL.

vaaksi[51] *s. vanh.* ja *runok.* vaahto. | - - valkia merellä v., / valkiampi valloissasi KANT.

vaaksiai|nen[63] *s.* V:set 'Tipulidae, sääskiin kuuluvia isoja hyönteisiä, joilla on hyvin pitkät ja hoikat raajat ja joiden pitkät, jalattomat, harmaat toukat tekevät vahinkoa jyrsimällä viljakasvien juuria'. — *Yhd.* kaaliv.

vaakuna[15] *s.* **1.** määräkuvan t. -kuvioita sisältävä kilven (ks. kilpi 1) muotoinen (värillinen) kuvio, jota valtio, maakunta, kaupunki, kunta, hallitsija, (aatelis)suku tm. käyttää pysyvänä tunnuksenaan. | Valtakunnan, kaupungin, kunnan v. (myös ◡). Suomen, Hämeen v. Horn-suvun v. Kreivillinen v. Metallinen, puuhun leikattu, ommeltu v. Suomen valtiolipussa keskellä oleva v. V:n kilpi ja tunnuskuva. — *Yhd.* aatelis-, maakunta-, suku-, valtiov.; leijonav.; hannunv. **2.** *puhek.* **a.** *vanh.* piipputupakasta, jonka pakkauksessa oli vaakunan kuva. | Minulla oli "v:a" / ja piippu merenvahaa *CAJ. Rovasti oli noussut peräsohvalta ja käynyt pistämässä v:a piippuunsa KIANTO. **b.** viinasta, jota myydään pulloissa, joiden etiketissä on Suomen vaakunaleijonan kuva. | Pullo v:a.

vaakuna|eläin *s.* vaakunan tunnuskuvana oleva eläin. | Suomen v. on leijona. **-kil|pi** *s.* **1.** vaa-

kunan kilpi; (vars. puuhun leikattu, metallinen tms.) vaakuna. | V. tunnuskuvineen. Neljään kenttään jaettu v. — Ritarihuoneen ritarisalia koristavat Suomen aatelissukujen v:vet. 2. kilpi (ks. kilpi 1), jossa on vaakuna. | - - ylinnä törmällä - - seisoi v:peensä nojaten voittajain päällikkö IVALO. **-kirja** *s.* **1.** aateliskirja (johon liittyy asianomaisen vaakunan kuva ja selitys); asiakirja, jolla aatelittomalle suotu vaakuna suojataan. **2.** kirjallinen ja kuvallinen esitys jnk maan aatelis- (ja muistakin) vaakunoista. **-kotka** *s.* kotka vaakunaeläimenä. | Puolan v. **-kuva** *s.* vaakunan tunnuskuva. **-kuvio** *s.* **-leijona** *s.* leijona (vars. Suomen) vaakunaeläimenä. | Kultainen v. arvonmerkkinä kenraalien kauluslaatassa. **-lippu** *s.* lippu, jossa on vaakuna. | Suomen valtio- ja sotalippu ovat v:ja. **-merkki** *s.* **1.** Ritarilla oli kilvessään v:nsä. **2.** postimerkki, jossa on vaakunan kuva. **-nap|pi** *s.* nappi, jossa on vaakunan kuva. | Suomalaisen sotilaspuvun v:it. **-n|selitys** *s.* lyhyt sanallinen kuvaus siitä, millainen jk vaakuna on. **-opillinen** *a.* heraldinen. **-oppi** *s.* vaakunatiede. **-sinetti** *s.* sinetti, jossa on vaakunan kuva. **-tiede** *s.* oppi vaakunoista, vaakunaoppi, heraldiikka. **-tieteellinen** *a.* heraldinen.

vaalahtava[13] *a.* *(partis.)* vaaleaan vivahtava, vaaleahko. | V. tukka. Tamman v. harja.

vaalak|ka[15*] *a.* vaaleahko, vaaleaan vivahtava, vaalahtava. | Taivas oli v:assa pilvessä. Sairaan v:at kasvot. V:aksi poltettu tiili.

vaale|a[21] *a.* -us[65] *omin.* **1.** väristä: joka heijastaa suhteellisen paljon valoa; jonka tummuusaste on pieni, enemmän tai vähemmän valkoiseen vivahtava; haalea, haalakka;)(tumma. | V:at ja tummat värit. V. sini, vihreä. V:an harmaa, punainen, ruskea, violetti. V. iho, tukka, paita. V. [= vaaleatukkainen, -ihoinen, -verinen] pohjoismaalainen. V:aa kangasta. V. kesäpuku. V:aksi lakattu pöytä. V:aksi maalattu rakennus. V:aksi ruskistettu kastike. V:iksi poltetut tiilet. Mietoa, v:aa teetä. Keväisen lehtimetsän hennon vihreä v:us. — Attr:na eräissä termin luonteisissa yhteyksissä. | V. [= vaaleiksi kuivatuista maltaista valmistettu ja tav. mieto] olut. V:at [= rautaa sisältämättömät] mineraalit. V. kiille eli muskoviitti. V. [= kelta]okra. — Eräissä eläinten ja kasvien nimissä. | V. keltaperhonen, mäntypistiäinen. V. sara, orakas. **2.** väritön, haalea, kalvakka, kelmeä, valju. | Kuun v:assa valossa. Kasvot pelosta, tuskasta v:ina. V:ana olkivuoteellansa / vaimo kuolon unta uneksuu KIVI. **3.** vars. *kirjall.* valosuhteista: suhteellisen runsasvaloinen, valoisa(hko). | V. kesäyö. Kevätyön v. hämy. Taivaanrannalla näkyi jo v. aamunkajo. **4.** *harv.* äänestä: heleä, kirkas. | Huilun sointi on v:ampi kuin fagotin.

vaalea|hipiäinen *a.* V. kaunotar. **-hiuksinen** *a.*

vaaleahko[1] *mod.a.* V. kesäpuku. V:ksi paahdettu kahvi.

vaalea|ihoinen *a.* V. germaani. V. ihmisrotu. **-juovainen** *a.* V. hyönteinen, puupinta. **-kiharainen** *a.* V. pienokainen. **-kuorinen** *a.* V. hedelmä. **-kutrinen** *a.* V. tytönpää. **-kärkinen** *a.* V. sulka. **-lihainen** *a.* Nuori, v. kana.

vaalean- runsaasti väriä merkitseviä yhdysa:eja, esim. v:harmaa, -keltainen, -punainen, -rautias, -ruskea, -sininen, -vihreä; tav. par. ⌒.

vaalea|partainen *a.* **-pilkkuinen** *a.* V. linnunmuna. **-pohjai|nen** *a.* V:sta, tummakuvioista kangasta. **-pukuinen** *a.* **-raitainen** *a.* V. matto. **-reunai|nen** *a.* Perhosen v:set siivet. **-silmäinen** *a.* **-sävyinen** *a.* V. väri, maalaus. **-tukka** *a.* = seur. | - - soma maalaistyttö - - sinisilmä, v. TALVIO. — *S:sesti.* A. on tyypillinen hämäläinen v. **-tukkainen** *a.* V. ruotsalainen. **-täpläinen** *a.* V. hyönteinen. **-verikkö** *s.* vaaleaverinen nainen, blondiini. **-verinen** *a.* vaaleaihoinen. | V. pohjoismaalainen tummien italialaisten joukossa. **-viiksinen** *a.* **-värinen** *a.*

vaalen|taa[8] *v.* -nus[64] *teonn.* tehdä vaalea(mma)ksi, vaalistaa. | V. maalia lisäämällä valkoista. V:netut hiukset. Auringon v:tama kangas. — Posken vaan ne v:taa, / mut huojenna ei huolta LEINO. — *Kuv.* haalentaa, haalistaa, himmentää. | Vuoskymmenet jo vieri pois / tuon muiston v:tain JÄRVENT.

vaalentua[1*] *pass.v.* (< ed.) = seur. | Viljapellot alkavat v.

vaale|ta[34] muuttua vaalea(mma)ksi, vaalentua, vaalistua. **1.** väreistä. | Väri, joka ei v:ne kuivuessaan. Viljan korren alkaessa v. Iän karttuessa hiukset ovat ruvenneet v:nemaan. Autiomaahan menehtyneistä oli jäljellä vain v:nneet luut. **2.** haalistua, haaltua; kalveta, kelmetä. | Auringonpaisteessa v:nnut liina. — Punastui ja v:ni vuoroin. Miehet seisoivat kauhusta v:nneina. Vainajan v:nneet kasvot. El', armas Annani, v:ne, / jos Pyörtäjäkoski pauhaa A.OKSANEN. — *Kuv.* Tapauksesta oli jäljellä vain v:nnut muisto. **3.** valosuhteista. **a.** tulla valoisammaksi, valostua, valjeta, kirkastua. | Keväinen yö alkoi v. aamuksi. Vähitellen v:neva hämärä. **b.** himmetä, kalveta. | Tähdet v:nevat aamulla.

vaaleva[13] *a. harv.* vaalea. | - - metsänlaitojen harmaudesta saattoi jo erottaa v:t tuomet TALVIO.

vaal|i[4] *s.* **1.** menettely t. toimitus, jolla useamman jhk toimeen, tehtävään t. asemaan ehdolla olevan t. mahdollisen keskuudesta valitaan t. määrätään jku t. jkut; yleisistä, koko maata koskevista vaalitoimituksista tav. *mon.* | Puheenjohtajan, toimihenkilöiden v. Kuninkaan, presidentin v. Valitsijamiesten, kansanedustajien v(:it). Kirkkoherran v. Opettajan, rehtorin v. Kunnalliset, valtiolliset v:it. Välittömät, välilliset v:it. Julkiset, salaiset v:it. Suhteelliset v:it. Presidentti voi hajottaa eduskunnan ja määrätä uudet v:it. Eduskunta valitaan joka neljäs vuosi yleisillä v:eilla. Jättää käyttämättä äänioikeutta v:eissa. V:eissa tappion kärsinyt puolue. Lakiesitys jätettiin lepäämään yli v:ien. Suorittaa, toimittaa v. Saarnata v:ia 'pitää vaalisaarna'. Meidän kanttori oli naapuriseurakunnassa v:ia veisaamassa. Haki virkaa, mutta ei päässyt v:iinkaan (puhek.) 'vaaliehdollekaan, -sijallekaan'. — *Yhd.* edustajan-, kuninkaan-, opettajan-, papin-, piispan-, presidentin-, rehtorinv.; eduskunta-, parlamentti-, valitsijamiesv:it; kunnallis-, valtiopäiväv:it; enemmistöv.; täydennys-, täyte-, uusintav.; listav. **2.** tav:mmin valinta. | Valitsin pitkään, ja lopulta v:ini osui

tumman harmaaseen kankaaseen. Talo oli valmis, ja nyt oli edessä emännän v. Siinä suhteessa jokaisella on vapaa v. 'valta menetellä mielensä mukaan'. Mutta, tyttäreni, onko tämä askel oma, vapaa v:is? KIVI. Tahtosi tee, sun v:in on valta LEINO. Moni tie on jo maali; / ja toisin on viisaan kuin tyhmän v. *MANN.

vaal|ia[17] *v.* -inta[15*] *teonn.* **1.** (huolellisesti, hartaasti, antaumuksellisesti) hoitaa, hoivata, huoltaa. | Äiti v:ii pienokaistaan kuin silmäteräänsä. V. sairasta. Mummo v:ii hellästi kukkiaan. V. tulta. Itse kääntyi kipeäksi, / v:i häntä vaimo arka LEINO. - - tottapahan sitten miero vaivaisensa v:ii IVALO. — Kielen v:inta 'toiminta, jolla pyritään pitämään huolta kielen viljelystä ja puhtaudesta'. **2.** ed:een liittyen abstr:mmin: pitää huolta jnk säilymisestä, pitää arvossa, kunnioittaa, koettaa pitää hengissä, vireillä. | V. sankarivainajien muistoa. V. esi-isien tapoja ja perinteitä. — V. toivoansa 'koettaa olla toiveikas'. V. murhettaan 'tietoisesti pysyttäytyä murheensa vallassa, helliä murhettaan'.

vaali|agitaatio *s.* **-aika** *s.* **-asiamies** *s.* eduskuntavaalien valitsijayhdistyksen valtuuttama henkilö, joka toimii sen puolesta. **-avustaja** *s.* henkilö, joka vaalitoimituksessa avustaa valitsijoita vaaliteknillisiä neuvoja antamalla. **-ehdotus** *s.* ehdokassijalle pano kirkollisissa vaaleissa. | Tuomiokapitulin v. N:n pitäjän kirkkoherran viran täyttämiseksi. **-eh|to** *s.* Olla v:dolla [= jllak vaali-, ehdokassijalla] papin, kanttorin virkaan. Päästä, asettaa v:dolle. **-heimolai|nen** *s. kirjall.* vars. henkilöistä, jotka olemuksensa ja luonteensa samankaltaisuuden vuoksi tuntevat voimakasta keskinäistä henkistä sukulaisuutta ja vetoa toisiinsa. | Goethen romaani "V:set". **-heimolaisuus** *s.* vrt. ed. **-huoneisto** *s.* huoneisto, jossa vaali(t) toimitetaan. **--innostus** *s.*

vaalija[14] *tek.* Oi emoni, kantajani, / vaivan nähnyt v:ni! KAL. Perinteiden v.

vaali|juliste *s.* Maalaisliiton v. Kiinnittää v:julisteita. **-järjestelmä** *s.* Suhteellinen v. V:n uusiminen. **-järjestys** *s.* vaalioikeutta ja vaalitoimitusta järjestävät oikeussäännökset. **-kalastus** *s. ark.* ennen vaaleja harjoitetusta propagandatms. toiminnasta, jolla puolueet, ehdokkaat tms. koettavat hankkia äänestäjiä kannattajikseen. **-kampanja** *s.* **-kamppailu** *s.* **-karja** *s. ark.* äänestäjistä vars. arvostelukyvyttömänä, helposti johdettavana laumana. | Sosialistien yritykset houkutella virkamiehiä v:ansa. **-kau|si** *s.* kausi, jonka vaal(e)issa valittujen edustajien valtuudet ovat voimassa, vaalien välinen aika. | Eduskunnan vaali- l. lainsäädäntökausi on Suomessa neljä vuotta. Kunnallinen v. Kirkkoherra A. on toiminut kaksi v:tta tuomiokapitulin asessorina. Hajottaa eduskunta kesken v:tta. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* joka voidaan asettaa vaal(e)issa ehdokkaaksi. | V. kansanedustajaksi, jhk luottamustoimeen. Olla v:suutta vailla. **-kelpoisuusikä** *s.* **-kelvot|on** *a.* -tomuus *omin.*)(vaalikelpoinen. **-kiihko** *s.* **-kiihottaja** *s.* vrt. seur. **-kiihotus** *s.* vaaleja silmällä pitäen harjoitettu kiihotus. **-kokou|s** *s.* Puolue on pitänyt v:ksia eri puolilla maata. Yhdistyksen eilen pidetyssä v:ksessa valittiin seuraavat toimihenkilöt: - -. **-konsuli** *s.* kunniakonsuli. **-kuningas** *s.* vaaleilla valittu kuningas;)(perintökuningas. **-kuningaskunta** *s.* vrt. ed. **-kuninkuus** *s.* **-kuume** *s. kuv.* vaalien aiheuttama jännittyneisyys, vaalikiihko. **-lahjominen** *s.* lahjusten antaminen ja ottaminen siinä tarkoituksessa, että lahjusten ottaja luopuu oikeudestaan käyttää äänivaltaansa oman mielensä mukaan ja suostuu käyttämään sitä lahjusten antajan haluamalla tavalla. **-lainsäädäntö** *s.* **-lainuudistus** *s.* **-la|ki** *s.* V:it 'ne lait, joiden mukaan vaalit julkisiin tehtäviin toimitetaan'. Kunnallinen v. **-lause** *s.* tunnuslause. **-lautakunta** *s.* elin, jonka tehtävänä on suorittaa vaalia varten tarpeellisia valmistelutöitä sekä huolehtia itse vaalitoimituksen kulusta. | Suomessa on edustajanvaaleja varten asetettava v. maalaiskunnan kuhunkin äänestysalueeseen, kaupungissa v:na on maistraatti, kauppalassa kauppalanhallitus. **-leimasin** *s.* leimasin, jolla vaalin toimittaja merkitsee vaalilipun, ennen kuin valitsija panee sen vaaliuurnaan. **-liit|to** *s.* valtiollisissa t. kunnallisissa vaaleissa saman vaalipiirin kahden t. useamman valitsijayhdistyksen liitto. | Kuopion läänin läntisessä vaalipiirissä olivat kokoomus ja Suomen kansanpuolue v:ossa keskenään. **-lippu** *s.* paperi, johon valitsija yleisissä vaaleissa merkitsee sen t. ne ehdokkaat, joiden hyväksi hän antaa äänensä; vrt. äänestyslippu. **-lista** *s.* ehdokaslista. | Sosialistien v. **-luettelo** *s.* (vars. vaalilautakunnan äänestysalueelta tekemä) luettelo vaaleissa äänivaltaisista henkilöistä. **-matka** *s.* vaaleja silmällä pitäen, äänestäjien hankkimiseksi suoritettu puhuja- t. propagandamatka. | Kansanedustajien v:t. **-menestys** *s.* vaaleissa saavutettu menestys. **-menettely** *s.* **-monarkia** *s.* monarkia (hallitusmuoto t. valtio), jossa hallitsija valitaan vaaleilla. | Kuningaskunta, jossa aikoinaan oli käytännössä v. — 1700-luvun Puola oli v. **-neuvoja** *s.* vaaliavustaja.

vaalintoimittaja *s.* (myös ⁀) vaalitoimitusta johtava henkilö.

vaali|nuotta *s. kuv. ark.* vrt. vaalikalastus. | Potkea v:nuottaa. **-näyte** *s.*, tav. *mon.* ks. vaalisaarna 1. **-ohje** *s.* **-ohjelma** *s.* jnk valitsijaryhmän, vars. poliittisen puolueen, vaaleja silmällä pitäen tavoitteistaan, vastaisesta toiminnastaan yms. esittämä ohjelma, jolla se yrittää saada mahdollisimman paljon kannattajia. **-oikeu|s** *s.* **1.** *lak.* vaaleja koskevat säännökset. **2.** oikeus ottaa osaa vaaliin, äänestys-, äänioikeus, -valta. | Kunnallinen, valtiollinen, kirkollinen v. Vapaan u:den periaate. Käyttää v:ttaan. **-oikeutettu** *a. (partis.)* ja *s.* vaaleissa äänivaltainen. **-ot|e** *s.* ote vaaliluettelosta. | Oman äänestysalueen ulkopuolella voi äänestää v:teella. **-paikka** *s.* paikka, jossa vaali(t) toimitetaan. | Äänestysalueen v. Frankfurt am Main oli Saksan keisarien vakinainen v. **-painostus** *s.* Vallassa olijoiden harjoittama v. **-pakko** *s.* eräissä maissa vaalioikeutetulle laissa säädetty velvollisuus ottaa osaa vaaliin. **-pappi** *s.* papinvaalissa ehdokassijalla oleva pappi. **-petos** *s.* **-piireittäin** *adv.* vaalipiireinä, vaalipiirien mukaan. | Äänestys tapahtuu v. Vaalien tulokset v. esitettyinä.

-piiri *s.* alue, joihin maa on jaettu eräitä vaaleja varten ja joilta on valittava määräluku edustajia. | Valtiollisia vaaleja varten Suomi on jaettu 16 v:in. V. jakaantuu äänestysalueihin. **-piirijako** *s.* **-plakaatti** *s.* vaalijuliste. **-propaganda** *s.* **-puhe** *s.* edustajaehdokkaan, puolueen edustajan tms. vaaleja silmällä pitäen valitsijoille pitämä puhe. **-puhuja** *s.* vaalipuheen pitäjä. | Valehtelee kuin v. **-päivä** *s.* Tilanne ensimmäisen v:n iltana. **-pöytäkirja** *s.* vaalitoimituksesta pidetty pöytäkirja. **-reformi** *s.* vaalijärjestelmän t. -lain uudistus. **-rintama** *s.* V:lta ei kuulu mitään uutta. **-ruhtinas** *s.* saksalaisroomalaisessa valtakunnassa ruhtinas, jolla oli oikeus ottaa osaa kuninkaan (keisarin) vaaliin. | Brandenburgin v. Fredrik Vilhelm. **-ruhtinaskunta** *s.* vrt. ed. **-rumpu** *s. kuv.* Lyödä v:a 'harjoittaa vaalikiihotusta, -propagandaa'. **-saarna** *s.* **1.** avoinna olevaan papinvirkaan vaaliehdolla olevan papin seurakunnan jumalanpalveluksessa vaalinäytteenä pitämä saarna. | Pitää v. **2.** *leik.* vaalipuhe. **-saarnaaja** *s.* vaalisaarnan pitäjä. | Neljäs v. 'vaalisaarnaaja, jonka seurakunta on evankelisluterilaisen seurakunnan papinvaalissa pyytänyt vaaliehdolle asetettujen lisäksi'. **-salaisuus** *s.* valitsijalle laissa turvattu oikeus pitää omana tietonaan, kenelle hän salaisessa äänestyksessä on äänensä antanut. **-sija** *s.* sija, jolle hakija on asetettu vaalin perusteella täytettävän viran ehdollepanossa. | N. on ensimmäisellä v:lla A:n seurakunnan kirkkoherran virkaan. K. ei päässyt edes v:lle.

vaaliskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vaalia. | - - tupakkamaata v:i AHO.

vaalistaa[2] *v. harv.* vaalentaa.

vaalistu|a[1] *pass.v.* (< ed.) vaaleta, vaalentua. | Tulirokon ihottuma v:u sormella painettaessa. V:va viljavainio. — Auringossa helposti v:vaa kangasta. V:neet seinäpaperit. On kaunis muotos muuttunut, / ja kasvos v:nut VK. — Taivas alkoi jo v. aamua enteillen.

vaali|syötti *s. ark.* lupaus tms., jolla jku henkilö, jk puolue tms. ennen vaaleja koettaa houkutella itselleen äänestäjiä. **-taistelu** *s.* eri mielipideryhmien, vars. poliittisten puolueiden, ennen vaaleja äänestäjäjoukoista käymä kilpailu ja siihen liittyvä propagandatoiminta. **-taktiikka** *s.* Äärimmäisyyspuolueiden häikäilemätön v. **-tapa** *s.* menettely, jota vaaleissa ja niiden tuloksen toteamisessa noudatetaan. | Suhteellinen v. 'vaalitapa, jonka mukaan eri äänestäjäryhmät saavat edustajia äänimääriensä keskinäisessä suhteessa'. **-tappio** *s.* vaaleissa kärsitty tappio. **-teknilli|nen** *a.* -sesti *adv.* Puolueen vaaleissa kärsimät menetykset johtuivat osaksi v:sistä [= vaalitavasta, -järjestelmästä aiheutuvista] syistä. **-terrori** *s.* Diktatuurimaissa vaalien tulos saadaan vallanpitäjien mielen mukaiseksi v:n avulla. **-tilaisuu|s** *s.* **1.** tilaisuus, jossa vaalitoimitus tapahtuu, äänestystilaisuus, vaalitoimitus. **2.** vaaleja silmällä pitäen järjestetty puhe-, propaganda- tms. tilaisuus. | Kokoomuspuolueen maaseudulla järjestämät v:det. **-tilasto** *s.* **-toimikunta** *s.* Puolueen v. **-toiminta** *s.* vaalien merkeissä harjoitettu toiminta. **-toimisto** *s.* vaaliasioita hoitava toimisto. | Puolueen v. **-toimitus** *s.* toimitus, jossa vaali t. ainakin sitä varten tarvittava äänestys suoritetaan. **-tulo|s** *s.* vaali(e)n tulos. | Viralliset v:kset. V:sten ilmoittaminen. **-uurn|a** *s.* = uurna 1.b. | Pudottaa äänestyslippunsa v:aan. — Käydä v:illa 'äänestämässä vaaleissa'. **-uuti|nen** *s.* Tuoreimmat v:set. **-valhe** *s.* ennen vaaleja esitetty tahallisesti vääristelty tieto, jolla pyritään vaikuttamaan vaalien tulokseen omaksi eduksi. **-valmistelut** *s. mon.* **-valtakunta, -valtio** *s.* monarkkinen valtakunta, valtio, jonka hallitsija valitaan vaaleilla, vaalimonarkia. **-valtti** *s. kuv.* Yleinen sairausvakuutus vasemmiston v:na. **-vapaus** *s.* valitsijan oikeus käyttää äänivaltaansa vaaleissa vapaasti oman harkintansa mukaan. **-viranomainen** *s.* Valtiollisissa vaaleissa keskuslautakunta on vaalipiirin v. **-voitto** *s.* vaaleissa saavutettu voitto. | Porvarillisten puolueiden v. selvä. **-vuosi** *s.* vuosi, jona vaali(t) toimitetaan.

vaami[4] *s.* = vaadin.

vaan vrt. vain. **I.** adversatiivinen *konj.;* vrt. mutta. **1.** vastakohta suoranainen. **a.** liittämässä kahta rinnasteista lausetta t. lauseenosaa, joista jälkimmäinen vahvistavasti kumoaa jo edellisen kieltämän asian; vrt. mutta A.I.2. | Sade ei suinkaan lakannut, v. päinvastoin kiihtyi. Laiva ei lähestykään, v. loittonee. Ei parantunut, v. kuoli. Ei totellut varoitusta, v. lähti. Tämä menetelmä ei vaadi suuria järjestelyjä, v. sopii käytettäväksi vaatimattomissakin oloissa. Säiliöitä ei saa jättää seisomaan likaisina, v. ne on huolellisesti puhdistettava. Ei lainkaan sairas, v. aivan terve. Ei ollenkaan kaunis, v. suorastaan ruma. Esitykseni tarkoitus ei ole olla täydellinen kertomus, v. lyhyt kuvaus. Ei tänään, v. huomenna. Ei taaksepäin, v. suoraan eteenpäin. Tämä ei ole tuoli, v. penkki. Et sinä, v. veljesi. Ei tänne, v. tuonne. Ei noin, v. päinvastoin. | "Isäkö niin sanoi?" — "Ei, v. äiti." | Lähdin mukaan, en omaksi huvikseni, v. ettei sattuisi mitään onnettomuutta. — *ei ainoastaan — vaan myös* ks. ainoastaan. **b.** vars. *kans.* liittämässä kahta rinnasteista lausetta, joista jälkimmäinen sisältää kaksi edellisen vastaaville osille vastakkaismerkityksistä osaa; *yleisk.* tav:mmin ja par. mutta (ks. mutta A.I.1). | Ennen olin rikas, v. nyt köyhä. Hänellä on hallussapito-, v. ei omistusoikeutta. Sinä lähdet, v. minä jään. **2.** vastakohta ei suoranainen; jälkimmäinen jäsen ilmaisee us. rajoituksen, varauksen, selvennyksen t. muunlaisen lisäyksen; *yleisk.* tav:mmin ja par. mutta (ks. mutta A.II). | Niin luulin, v. erehdyin. Samaa kokoa, v. eri väriä. Kukkaro löytyi, v. ei rahoja. Korttia saa pelata, v. ei rahapeliä. Mene nyt, v. älä viivy kauan. Niinhän sitä sanotaan, v. minä en usko. Luulin jo loppuni olevan lähellä, v. niin hullusti eivät asiat sentään olleet. Olisi se saanut parempikin olla, v. väliäpä tuolla. Ei kaunis, v. ei rumakaan. Viisitoista, v. ei kahdeksaatoista vuotta täyttänyt nuorukainen. - - toivoo eräs, v. ei paras [muistosäkeistön tms. lopussa]. Tämä maailma on aika tunkio-kasa, v. ei muuta KIVI. Lienee niin ollut ennen vanhaan, v. ei nyt ole

kuultu AHO. Sinä tietysti intät vastaan, v. suostut lopulta LINN. - - hän taipuu, v. ei taitu TARK. - - minä etsin häntä, v. häntä ei löytynyt VT. **3.** *kans.* vailla varsin. vastakohtaisuuden merk:tä liittämässä edelliseen ilmausta (tav. itsenäistä lausetta), joka ilmaisee uuden ajatuksen, käänteen, asianhaaran; myös itsenäistä, edelliseen liittymätöntä ilmausta aloittamassa; vrt. mutta A.III. | Tässä se uusi auto nyt on. V. oli sillä hintaakin. | Kyllähän sinä muistat kuinka minä ostin Lumikankaan ja tein siitä talon. V. oli siinä, Karoliina, tekemistäkin LINN. Täällä ollaan. V. mitenkäs täältä pääsee pois? | "Lähde mukaan!" — "V. jos isä sattuu saamaan tietoonsa." | V. sanohan: mistä johtuu, että - -. | "Mistäs sen tiedät?" — "V. minä kun tiedän." | "Ymmärrättekö yskän?" — "V. mehän ymmärrämme!" KIANTO. V. onpas siinä kokoa! V. sattuipas hyvin, kun sinut tapasin! V. se koira ulvahtelikin viime yönä niin kummasti LEINO. V. etkö kuule, ettei tähän rakenneta! KATAJA.

II. *adv. vanh., kans.* ja *puhek. (yleisk. †)* vain; ks. sen merk.-ryhmiä. **1.** vrt. vain I. | Kokonaan tai v. osaksi. | "Kuka siellä?" — "Minä v." | Mietin v., kuka tämän kaiken maksaa. Tein sen v. piloillani. | Mitä etsit sa maailman teillä? / Sinä löydät vieraita v. KOSKENN. — Hän on hyvin sisarensa näköinen, hiukan pitempi v. Olisi mukava tulla mukaan; ikävä v., ettei ole aikaa. Kumma v., ettei pahemmin käynyt. **2. a.** vrt. vain II.1. | Sää v. pahenee. Potilas v. heikkeni päivä päivältä. Kuume ei v. tahdo laskea. Yritettiin, mutta kivi ei v. liikkunut. Aina v. hinnat nousevat. Yhäkö sinä v. istut täällä? — Puhetta tuli kuin torvesta v. Ihmisiä kuoli kuin kärpäsiä v. **b.** vrt. vain II.2. | Nyt mennään, hei v.! Päivää v.! Kiitoksia v. paljon! Katsos v., millainen otus. — Kyllä me v. lähdemme, sanokoon isä mitä tahansa. Kyllä asia v. niin on, usko pois. Lupasi, ettei nauraisi, mutta nauroi v. Niin siinä v. kävi, että retkestä ei tullut mitään. Mutta elipä v. hienon ruohonkin itu SILL. Eikös v. olekin uljas purjevene? Eikös v. pitänyt hänenkin pistää nenänsä tähän asiaan. Eikös siinä v. olekin Seppo! | "Oletko jo terve?" — "Kyllä v." | "Tuletko mukaan?" — "Jo v." | Mene v., jos on kiire. Muistakaahan v. tulla ajoissa. Älä nyt v. suutu. Tulkoonpas v., niin näytetään. Uhkailkoot v., en minä pelkää. — Eiköhän v. tule pakkanen, kun noin kirkastuu. Eiköhän v. olisi viisainta olla lähtemättä. | "Taitaa tulla sade." — "Tuskinpa v." | Tokkohan tästä v. ehjin nahoin selvitään. — Eihän v. koskenut kovin kipeästi? Et kai v. ole sairas? **c.** vrt. vain II.3. | Katsokin, ettei v. ovi jää auki. Varo, ettet v. kaadu. — Ettei tässä v. kävisi huonosti! Ettet v. olisi erehtynyt. — Osaat kyllä, jos v. viitsit. Jos v. hiukan kiirehdimme, joudumme ajoissa. Sanoisin, kun v. tietäisin. — Olisipa v. hiukan enemmän rahaa. Kunpa v. isä pian tulisi. Mutta kun ei tämä v. olisi jotakin petoskauppaa AK. **d.** vrt. vain II.4. | Tulen heti kun v. ehdin. — Vaikka v. niin olisikin, en välitä. | "Mutta tehän jo lupasitte!" — "Vaikka v." — Yritän minkä v. voin. Käveli niin nopeasti kuin v. jaksoi. Kaikkea mitä v. toivoa saattaa. — Tuollaisen nyt tekee kuka v. Saat menetellä miten v. **e.** vrt. vain II.5. | "Mistäs sen tiedät?" — "Tiedänpähän v." | "Kukas tuo oli?" — "Olipahan v."

vaaneks|ia[17] *frekv.v.* < seur. | - - kun v:i viekas kuolo JOTUNI.

vaani|a[17] *v.* -vasti *adv.* -nta[15*] *teonn.* **1.** salaa, huomaamattomissa pysytellen pitää jkta t. jtak silmällä odottaen sopivaa tilaisuutta hyökätäkseen kimppuun, yllättääkseen, jtak paljastaakseen, tuhotakseen, vahingoittaakseen tms., väijyä; epäluuloisesti us. pahansuovassa tarkoituksessa tarkkailla, urkkia, vakoilla, "kytätä" jkta t. jtak. | V. jkta, jkn henkeä. Ryöstömurhaaja uhriaan v:massa. V:i kuin kissa hiirtä. Haukka leijailee ilmassa saalista v:en. Laivasaattueita v:vat sukellusveneet. Tullimiehet salakuljettajia v:massa. V. tilaisuutta kostaa, hyökätä kimppuun. Viidakossa v:i vaara joka askelella. V:va katse, käytös, ilme. Vartijan v:va silmä. Katsella v:vasti ympärilleen. V. jkn askelia, puuhia. V. mihin jku menee. **2.** *harv.* odottaa saadakseen, kärkkyä, "kytätä". | Kissa pyörii emännän jaloissa maitoa v:en. - - laivarannassakin kuuluu joskus käyneen matkustajain kapsäkin kantamista v:massa PAKK. Emäntä leipoi vehnäsiä pöydän takana, lapset v:vat hänen vieressään TALVIO. **3.** vainuta, ounastella. | V. jokaisessa vieraassa vihamiestä. V. kaikkialla vaaraa. V:i moraalittomuutta siinäkin, missä sitä ei ole. [Koira] v:i jotakin... ehkä ahmoja tai susia KATAJA. Sillä Risto, jos kukaan, saattoi v. varkaan jäljet TALVIO.

vaaniskelija[14] *tek.* < seur.

vaaniskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vaania. | Vihollispartiot v:ivat teiden varsilla. Saalista v:eva hämähäkki. — Otto jäi kotiin v:emaan [= pitämään silmällä], ettei kukaan koskettelisi isän tavaroita KAUPPISH.

vaapeli[6] *s. mer.* köysiluuta.

vaaper|taa[8] *deskr.v.* -rus[64] *teonn.* kävellä vaappuvin askelin, taapertaa, hoiperrella. | Huojuen v:tava hanhi. Ankan v:rusta muistuttava kävelytapa.

vaapot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | Impi tulta tuuitteli, / v:teli valkeaista KAL. — Luukas kulkea v:teli vähän lenkosäärisenä JÄRVENT.

vaapotta|a[2*] *deskr.v.* **1.** *tr.* kiikuttaa, liekuttaa, tuudittaa. | - - tulta tuuiteltaessa, / valkeaista v:issa KAL. **2.** *intr.* vaappua, vaapertaa, hoiperrella. | Ja Väikyrä läksi v:maan väärine säärineen rantaa kohden J.FINNE.

vaapper|a[12] *a.* -uus[65] *omin.* vaappuva, kiikkerä. | V. vene. — *Kuv.* epävarma, epävakainen. | V. päätös. V:at olot.

vaappu[1*] *s. kal.* tav. kalan muotoinen uistimen viehe, joka vedessä kulkiessaan tekee sivusuuntaan t. pystyakselin ympäri vaappuvaa liikettä. — *Yhd.* muovi-, puuv.

vaappu|a[1*] *v.* vaapunta[15*] *teonn.* **1.** heilua, huojua, keinua, kallistella, vaarua. | Vene, ruuhi v:u tuulessa. Juna huristi huonoa rataa kolisten ja v:en. Reki v:i umpisella tiellä. Kuorma v:i pelottavasti uhaten kaatua joka hetki. Ankan v:va käynti. Käveltiin v:vaa riippusiltaa pitkin. — Maa tuntui v:van jalkojen alla. Koko maailma v:i silmissä. Suolammen pinnalla v:va

usva. Vaaka v:u puolelle ja toiselle. Humalainen istui tuolilla v:en joka hetki nenälleen tuuskahtamaisillaan. - - kuului äijän v:van parran takaa SILL. 2. kulkea t. liikkua horjuen, hoiperrella, huojua. | Valtavan lihava mummo v:i ovesta ulos. Juopunut käveli puolelta toiselle v:en. Vanhuuttaan v:va hevosluuska. Haudan partaalla v:va vanhus. 3. *kuv.* olla epävakainen, epävarma, horjua, häilyä. | V. kahden vaiheilla. V. toivon ja epätoivon, elämän ja kuoleman välillä. Voitto v:i hiuskarvan varassa. V:va maine. Ja hänen oma ajatuksensa v:i sinne tänne JOTUNI. - - pääarmeija v:i mitä suurimmassa vaarassa JÄRVENT.

vaappuaskel *s. voim.* V:ia otetaan siten, että tav. vasen jalka viedään vasemmalle etuviistoon, oikea sen eteen ja noustaan varpailleen, minkä jälkeen lasketaan kantapäät maahan ja tehdään sama oikealla jalalla aloittaen jne.

vaappuil|la[29] *frekv.v.* < vaappua. | Lentokone keikkui ja v:i.

vaappukäynti *s. voim.* käynti vaappuaskelin.

vaappumaton[57] *kielt.a.* V. alus, lentokone.

vaappuvipu *s. tekn.* = balanssi 2.b.

vaapsahai|nen[63] *s. kans.* (*rinn.* vapsahainen) ampiainen; *el.* Vespa media, eräs suuri mehiläislaji. | V:sen pisto. Kiukkuinen kuin v.

vaapsahaispesä *s.*

vaapsiainen[63] *s. kans.* = vaapsahainen.

vaapua[1*] *v. murt.* vaappua.

vaapukka[15*] *s. kans.* vattu. **-hillo** *s.* **-mehu** *s.* **-pensas** *s.*

vaaput|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | V. ruumistaan. Kävellä v:teli kuin merimies. Vanha Niila nousi ja lähti selkä köykyssä kävellä v:telemaan viereiseen tupaan JÄRVENT.

vaaputta|a[2*] *kaus.v.* < vaappua. | Västäräkki v:a pyrstöään. Varis lentää v:a laiskasti.

1. **vaar|a**[10] *s.* ainakin alkuaan kokonaan metsän peittämä, tav. loivarinteinen, suhteellisen korkea vuori t. mäki aikoinaan mannerjään peittämällä alueella, vars. Fennoskandiassa; vrt. tunturi. | Kuusamon v:at. Koli, kauneudestaan kuuluisa v. Metsäinen, kallioinen v. V:an laella oleva talo. V:ojen rinteille raivatut pellot.

2. **vaar|a**[10] *s.*; merk.-ryhmien raja ei aina selvä. **1.** asema t. tilanne, jossa jkta t. jtak uhkaa onnettomuus, vahinko, menetys tms.; uhanalainen asema t. tilanne. | Olla v:assa. Suurimmassa v:assa oli armeijan vasen sivusta. Sormet tässä työssä ovat pahimmassa v:assa. Monissa v:oissa karaistunut sotilas. Joutua v:aan, v:oihin. Saattaa jku, itsensä, henkensä, maineensa, terveytensä v:aan. Syöstä itsensä v:aan. Antautua v:aan jkn puolesta. Pelastua v:asta. Parempi virsta väärää kuin vaaksa v:aa SL. **2.** onnettomuuden, vahingon tm. epäedullisen mahdollisuus t. todennäköisyys; uhkaamassa oleva onnettomuus, vahinko tms.; uhka; myös *konkr.* vaarallisiksi katsotuista henkilöistä, esineistä t. asioista. | Oli lähellä se v., että koko talo palaisi. On tarjona v., että - -. Tulipalon, sodan, ruton v. Häviön, tappion, vahingon, tapaturman v. Lakon, työttömyyden v. Eksymisen, erehtymisen, epäonnistumisen, myöhästymisen v. Pilaantumisen, syttymisen, vilustumisen, sairastumisen v. Tartunnan v. Keltainen v., ks. keltainen 1.a. Valtakuntaa etelästä uhkaava v. Viidakossa väijyivät v:at joka askelella. Juopottelun, ammatin v:at. Järjestelmä, johon sisältyy varsin arveluttavia taloudellisia v:oja. Tällä menetelmällä on myös v:ansa. Huonojen elokuvien siveelliset v:at. — Räjäytys, josta saattaa aiheutua v:aa lähiympäristölle. Potilaalla ei ole enää mitään v:aa. Hänestä ei ole meille pienintäkään v:aa. Pysyi piilossa, kunnes v. oli ohi. Tällainen leikkaus voidaan v:atta suorittaa paikallispuudutuksessakin. — Seos oli v:assa räjähtää. Koko puolue oli v:assa hajota. Potilas oli v:assa menettää silmänsä. Tauti, jossa potilaan henki voi olla v:assa. Panna jtak, itsensä v:alle alttiiksi. Etsiä, karttaa, varoa, paeta v:aa. Välttää, torjua v. Katsoa v:aa suoraan silmiin. Sä päästä meitä pahasta, / myös veden, tulen v:asta VK. — Rikollinen, joka on v:ana ympäristölleen. Ase, joka saattaa koitua v:aksi koko ihmiskunnalle. Keuhkotauti kotien v:ana. **3.** *yhd.* Hallan-, kulon-, kuoleman-, sodan-, tappion-, tartunnan-, tulen-, tulipalon-, vahingon-, valkeanv.; hengen-, sielunv.; ammattiv.; hyökkäys-, koi-, kulo-, miina-, myrkytys-, palo-, räjähdys-, syöpäläis-, tulehdus-, vakoilu-, vastuu-, väijytys-, yllätysv.; kulttuuriv.; halkeamis-, hukkumis-, jäätymis-, kaatumis-, murtumis-, palamis-, paleltumis-, räjähtämis-, sairastumis-, sekaantumis-, syöpymis-, särkymis-, vilustumisv.; ilma-, kaasuv.

1. **vaara-alue** *s.* vrt. 1. vaara. | Karjalan v.

2. **vaara-alue** *s.* vaarallinen alue. | Asemakaavaan merkityt v:et on tarkoitettu suurjännitejohdoille, ampumaradaksi tai eristysvyöhykkeiksi tulenvaarallisten tms. varastojen tai laitosten ympärille.

vaara-asutus *s.* asutus, jossa talot ovat vaarojen rinteillä t. lailla. | Keski- ja Itä-Suomen v.

vaarain[56] *s. kans.* vattu.

vaarai|nen[63] *poss.a.* < 1. vaara. | Pohjois-Karjalan v:silla mailla.

vaarain|hillo *s.* **-mehu** *s.* **-pensas** *s.*

vaara|jono *s.* vrt. 1. vaara. | Vuokatin, Kivalon v. **-kylä** *s.* vrt. vaara-asutus. | Karjalainen v.

vaaralli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* joka on t. voi olla vaarana jklle t. jllek; joka voi tuottaa onnettomuutta, vahinkoa; jota on syytä pelätä; uhanalainen, uskalias, riskaabeli. | V. vihollinen, vastustaja. V. rikollinen, vankikarkuri. V. [= erittäin varteenotettava, vaikeasti voitettava] kilpailija, kilpahakija. V. peto, hai, myrkkykäärme. Haavoitettu karhu on erittäin v. Maan itsenäisyydelle v. Yleiselle turvallisuudelle v. henkilö. V. myrkky. Raivotautisen koiran purema on v. V. kari, matalikko. V. matka, seutu. Tien v:sin osa. Terveydelle v. ilmasto. V. leikkaus. V. tauti, tartunta. Haavoittua, sairastua v:sesti. V:sen näköinen sirkustemppu. Potilaan tila tuli tunti tunnilta v:semmaksi. Sairaus sai v:sen käänteen. V. työ, ammatti. Koskenlasku oli v. yritys. On terveydelle v:sta kulkea päähineettä pakkasessa. V. tulipalo. Tulva alkoi näyttää v:selta. V. tilanne, asema. Elettiin v:sta aikaa. V. suunnitelma. V. harhaoppi. Levittää v:sia aatteita. V:sen heikko silta. Vihol-

linen pääsi v:sen lähelle. — Neitonen, joka voi käydä monelle miehelle v:seksi 'johon moni mies voi ihastua (tms.)'. V:sessa iässä oleva [= 40—50-vuotias] nainen. — *Yhd.* hengen-, kuoleman-, tulenv.; yleisv.

vaara|maa *s.* vrt. 1. vaara. | Pohjois-Karjalan v:-mailla. **-maisema** *s.* Kuusamolainen v. Jylhä v.

vaaranalai|nen *a.* -suus *omin.* vaaralle altis, uhanalainen, vaarallinen, kriitillinen. | Karille ajaneen laivan asema oli hyvin v. Jkn elämä käy v:seksi. Olla v:sessa asemassa. Panna, saattaa v:seksi 'vaarantaa'. Olla selvillä asemansa v:suudesta.

vaaranlaki *s.* vrt. 1. vaara. | Paljaaksi hakattu v.

vaaran|ne[78*] *s.* (pienehkö) vaara (ks. 1. vaara). | - - korkeiden v:teiden harjanteilla LEHT. - - lähellä on sorainen v., pieni tasainen mäen nyppylä SILL.

vaarannos[64] *s. sot.* miinoilla tms. sulutteilla vaaralliseksi tehty maa- t. vesialue; vrt. este, sulku.

vaaranpaik|ka *s.* vaarallinen paikka t. tilanne. | Kiertää v. kaukaa. V:an tullen.

vaaran|rinne *s.* vrt. 1. vaara. **-selkä** *s.* Metsäinen v.

vaaranta|a[8] *v.* panna t. saattaa vaaralle alttiiksi, uskaltaa, riskeerata. | V. henkensä toista pelastaessaan. V. asemansa, tulevaisuutensa, maineensa, terveytensä. Maan turvallisuutta, yleistä etua v:va toiminta.

vaarantu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) joutua vaaraan, uhanalaiseksi. | Jkn asema v:u. Lakkojen johdosta uhkasi töiden jatkuminen v.

vaaran|tunne *s.* **-uhka** *s.*

vaara|paikka *s.* vaaranpaikka. | V:paikoissa on oltava varovainen. **-raja** *s. liik.* vähimmästä varastossa olevasta tavaramäärästä, joka riittää niin kauan, että uusi lähetys ehditään hankkia nopeinta mahdollista tapaa käyttäen.

vaaraseutu *s.* vrt. 1. vaara. | Karjalan suo- ja v.

vaarat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* josta ei ole vaaraa, joka ei ole vaaraksi, jota ei tarvitse pelätä t. varoa;)(vaarallinen. | Pelottavan näköinen, mutta v. eläin. V. kone, laite. Nalliton kantopommi on v. Tehdä räjähtämätön miina v:tomaksi. Kohtuullisesti nautittuna v. aine. V. haava, tauti. Terveydelle v. työ. V. ammatti. V. keskustelunaihe.

1. **vaaravyöhyke** *s.* vrt. 1. vaara. | Karjalan v.

2. **vaaravyöhyk|e** *s.* vaarallinen vyöhyke t. alue. | Vihollisarmeijoiden edetessä joutui maan pääkaupunkikin v:keeseen. — *Kuv.* Epidemian levitessä nimenomaan koulut ovat v:keessä 'tartunnanvaaralle alttiina'.

1. **vaari**[4] *s.* **1.** isoisä. | Pikku Liisan v. Meidän mummu ja v. — *Yhd.* isov. **2.** vanha mies, ukko. | Kunnalliskodin v:t ja mummot. — *Yhd.* appi-, isäv.; eläke-, loisv. **3.** *kuv.* vars. jstak iäkkäästä t. kookkaasta. | Olikin aika v. se lahna, lähes viisikiloinen. "Sellaisia vaareja [= niin suuria kuusia] ei joka paikassa kasvakaan!" kehaisi Vihtori LINN. Yksi v. [= varis] istui ukkosenjohdattimen kärjessä SILL.

2. **vaari**[4] *s. vaill.,* jota vain määräyhteyksissä käyt. adv:n tavoin joko (myös attr:llisena) obj.-sääntöjen mukaisesti tai muodossa *vaarin* obj.-säännöistä välittämättä. — *ottaa vaari (vaaria, vaarin) jstak* ottaa huomioon, ottaa varteen, opikseen, noudattaa, kuulla, totella. | Ottaa v. (t. v:n) tilaisuudesta, oikeasta hetkestä. Ota varoituksesta v. (t. v:n)! Ottaa v:a jkn neuvoista, opetuksista. Otti tarkan v:n kaikesta, mitä sanottiin. Ei ottanut v:a (t. v:n) varoituksista. Ei aika miehestä v:a ota, ellei mies ajasta SL. Ota v. lepopäivästä, niin että sen pyhität VT. Miten on meneteltävä, kun haasteesta ei oteta v:a LK. — *pitää vaari (vaaria, vaarin) jstak* pitää huolta jstak, valvoa että jk tapahtuu tarkoitetulla tavalla, pitää silmällä jtak. | Pitää v. (t. v:n) virastaan. Isäntä piti v:a siitä, että työt tehtiin ajallaan. Piti tarkkaa v:a tavaroistaan. Pitää v:a jkn puuhista. Pidä v. (t. v:n), etteivät lapset vain vilustu. - - pitäköön tuomari siitä v:n LK. Vesistöistä pitävät v:a - - piiri-insinöörit LK. Mutta pitäkää v. itsestänne [= varokaa], ettei teidän sydämiänne raskauta päihtymys VT.

vaari|nen[63] *dem.s.* puhuttelusanana muodossa *vaariseni* vaari. | Kuulehan, v:seni.

vaarin|kaktus *s.* Cephalocereus, pilarikaktuksia, vars. huonekasvina yleinen C. senilis. **-kalja** *s.* talouskalja. **-kukka** *s.* Vallota speciosa, ritarinkukkaa l. "amaryllista" muistuttava, mutta pienikukkaisempi huonekasvi.

vaarin|ottaa *v.* tav:mmin ottaa vaari(n). **-otto** *s.* **1.** vaarin, huomioon ottaminen. | Eri näkökohtien, jkn neuvojen v. **2.** vars. *vanh.* havainnoiminen, huomioiminen, tarkkailu; havainto, huomio. | Omien sielunliikkeiden v. Luotettavien v:jen mukaan. - - kokeita, - - mittauksia tai muita v:ja EINO KAILA. **-pi|to** *s.* huolenpito, valvonta. | Jk vaatii alituista v:toa. Insinöörin v:-don alainen työmaa.

vaarivaina(j)a *s.* V:n eläessä.

vaarn|a[10] *s.* **1. a.** seinään vaatteiden, valjaiden tms. ripustamiseksi lyöty puutappi t. -naula. | Panna reppunsa, nuttunsa v:aan. **b.** puinen t. metallinen tappi, joka kahteen toisiinsa sivuittain liittyvään puukappaleeseen (seinähirsiin, lattialankkuihin, puuastiain lautoihin) puoliksi upotettuna estää näiden keskistä siirtymistä. | V:oilla jalakseen kiinnitetty antura. — *Yhd.* hammas-, pituus-, poikki-, salav. **c.** *harv.* muista kiinnitys- t. kannatustapeista. | Teltta kiinnitetään maahan lyötyihin v:oihin. — *Yhd.* telttav. **d.** *yhd.* Puu-, teräsv. **2.** *murt.* = vaarnas.

vaarna|kaira *s.* puutöissä käytetty kärjestään ruuvimainen kaira, vaarnapora. **-liitos** *s.* vaarnoilla vahvistettu puuliitos. **-palkki** *s.* kahdesta t. kolmesta puusta yhdistetty palkki, jossa on vaarnat puiden välissä. **-pora** *s.* = vaarnakaira. **-pultti, -ruuvi** *s.* kannaton pultti, jonka molemmissa päissä on kierteet.

vaarnas[66] *s. murt.* (auran) vannas.

vaarna|ta[35] *v.* liittää, kiinnittää vaarnalla t. vaarnoilla, tapittaa. | V. seinähirret. Astiakimmet v:taan yläpäästä toisiinsa. Huonosti v:ttu hirsiseinä. Kiinnittää v:amalla.

vaarnau|s[64] *s.* **1.** vaarnaaminen. **2.** vaarnaamalla tehty puuliitos. | Jäykistysliitoksia ovat hammastukset ja v:kset.

vaarnikka[15*] *s. kans.* sian täi.

vaarta|a[12] *v. kans.* vahingoittaa jkta, tehdä vää-

ryyttä jklle. | V. jkta. Itse v:isin isännät, / v:isin sata urosta KAL. - - parhain päin oli Katri koettanut aina asioita järjestellä ja ketään v:matta KOJO.

1. **vaaru**[1] *s. harv.* sade-, ukkospilvi. | [Ukkonen] painosti ilman hiostavaksi siellä, missä se v:na pään päällä elämöi AK. Syyskesän taivas ajelee v:jansa M.RAPOLA.

2. **vaaru**[1] *s. kans.* tyynyn, patjan, huonekalun tms. päällinen. | Tyynyn v.

vaar|ua[1] *v.* huojua, heilua, keinua, kallistella. | Maa tuntui v:uvan jalkojen alla. Laivan v:uminen aallokossa. | Hattarat haljetkaa! v:u, vapise maa! CAJ.

vaarumaton[57] *kielt.a.* vankkumaton, horjumaton. | Hänen luonaan on kallio v., / miten vaihtuukin aikojen sää HLV.

vaaruvarpainen *a.* ja *s. el.* paritonvarpainen.

vaasalainen[63] *a.* ja *s.* — *Erik.* filateliassa: Vaasassa 1918 painetuista "Valkoisen Suomen" leijonamerkeistä. | 5 pennin ja markan v.

vaasi[4] *s.*, vars. *puhek.* maljakko. | Järjestää kukkia vaaseihin. — *Yhd.* kukkav. **-maalaus** *s.* maljakkomaalaus.

vaassa[10] *s. kans.* kalja, sahti.

vaat|a[35*] *v.* tarkastaa mittaus- t. punnitusväline ja varustaa se leimalla, kruunata. | Mittojen ja painojen vakaaminen. Laillisesti v:tu halkomitta, vaaka.

vaat|e[78*] *s.* **1.** vars *kans.* kangas. | V:teesta tehty suojus, päällinen. Villaista, silkkistä v:etta. Valkoista, kirjavaa v:etta. Takki oli kotikutoista v:etta. **2.** kappale kangasta; vars. yhd:ojen jälkiosana myös määrätarkoitukseen käytetty t. tarkoitettu kangaskappale, -esine t. kudonnainen. | Pyyhkiä lattia kostealla v:teella. Mehu siivilöidään v:teen läpi. Kulkea sokkona v. silmillä. Jk ärsyttää jkta kuin punainen v. härkää. — Lippu on määrämuotoinen, -värinen ja -kuvioinen v. Loimi on hevosen selkään asetettava v. Kirjotuilla v:teilla koristettu seinä. — *Yhd.* alttari-, esi-, penkki-, seinäv.; kapalo-, kääre-, lanne-, paari-, peite-, purje-, siivilä-, suoja-, telttav.; tunnus-, viesti-, viitoitus-, yhteysv.; liina-, makuu-, sänky-, vuodev:teet; lika-, pesu-, pyykkiv:teet. **3.** tav. *mon.* pukimet, pukineet, asusteet, vaatekappaleet. | Niin laihtunut, että v:teet roikkuvat yllä. Siistit, ehyet, kuluneet, risaiset v:teet. Ostaa itselleen uusia v:teita. Valmiiden v:teiden kauppa. Eläinten vuodat v:teina. Vaihtaa toiset, kuivat v:teet ylleen. Riisua v:teet (yltään). Hyvissä v:teissa oleva poika. Seisoskella ulkona vähissä, ohuissa v:teissa. Vähentää v:teita. Lapset ovat jo v:teissa 'pukeutuneina, puettuina'. Nukkua täysissä v:teissa 'täysissä pukeissa, riisuutumatta'. Älä nuku v:teet yllä! Sen verran ansaitsee, että ruoassa ja v:teissa pysyy. — *Harv. yks.* yksityisestä vaatekappaleesta. | Neekeri v:teenaan vain lanneverho. Neulepusero on oikea syysilmojen v. — *Kuv.* Susi lampaan, lammasten v:teissa, ks. lammas 2.a. Repäistä v:teensa, ks. repäistä 1.a. — *Yhd.* alus-, päällysv(:teet); kesä-, talviv:teet; neulev:teet; siviiliv:teet; lainav:teet; arki-, hää-, juhla-, kirkko-, mylly-, pito-, pyhä-, riihi-, ruumis-, työv:teet; kuolin-, vihkiv:teet; lasten-, vanginv:teet; paikkav:teet. **4.** *koll.* **a.** vaatetus, pukimet, pukineet. | Pitäisi saada lapsille uutta v:etta. Oli niin kuuma, että piti ihan vähentää v:etta. Hyppäsin vuoteesta ja saatuani vähän v:etta ylleni juoksin ulos. Pakkasella on lisättävä v:etta. V. varren kaunistaa SL. Olihan se täysijärkinen ihminen, hyvässä v:teessa [= hyvissä pukimissa] ja puhtaan näköinen SILL. — Pitää perheensä ruoassa ja v:teessa 'huolehtia perheensä ruoasta ja vaatetuksesta'. **b.** *kans.* yl. vaatetavarasta. | Talossa oli pukuja, vuodevaatteita ja muuta v:etta aitat täynnä. Ei sillä morsiamella ainakaan v:teen puutetta ole! **5.** *yhd.* Pellava-, puuvilla-, silkki-, villav(:teet); ostov(:teet).

vaate|aitta *s.* **-apu** *s.* Kerätä syrjäseutujen köyhille v:a. **-arkku** *s.* **-avustus** *s.* **-harja** *s.* vaatteiden puhdistamiseen käytetty harja.

vaateht|ia[17*] *v.* pukea, vaatettaa. | [Lasta] ruokkia rintansa maidolla, häntä hoitaa, v. KIVI. — *Refl. taiv.* - - suki suortuvat soreat, / v:ihe, valmistihe *A.O.VÄISÄNEN. — *Kuv.* Vuosikymmen taaksepäin kevään auer siniverhoonsa v:i kaukaiset vuoret MERIL.

vaatehtimo[2] *s.* vaatetusliike, pukimo. | Herrain, miesten v.

vaate|huone *s.* **1.** Huoneisto, johon kuuluu erityinen v. Tehtaan työmiesten pesu- ja v:huoneet. **2.** vaateaitta. **-kaapp|i** *s.* Perheen v. — Tennishallin pukuhuone v:eineen. **-kaistale** *s.* kangaskaistale. **-kammio** *s.* Kuninkaanlinnan v. **-kangas** *s.* → pukukangas. **-kansi** *s.* kangaskansi. | V:in sidottu kirja. **-kappale** *s.* **1.** *harv.* kangaskappale. **2.** vaatetusesine, puin, asuste. | Takki, housut, liivit, paita, sukat, lakki ym. v:et. Riisui yltään v:en toisensa jälkeen. **-kauppa** *s.* kangaskauppa; vaatetusliike. **-kauppias** *s.* vrt. ed. **-kenkä** *s.* kangaskenkä. **-kerta** *s.* sarja yhteen kuuluvia t. samanaikaisesti pidettäviä vaatekappaleita, puku. | Miehen, naisen, nuken v. Sotamiehen v. Vanhanaikainen, talonpoikainen, viimeisen muodin mukainen v. Köyhän ainoa v. A:lla on kaapissaan monta v:a. **-kirstu** *s.* **-koi** *s.* Tineola biselliella, asunnoissa elävä koiperhoslaji, jonka toukat syövät villa- ja höyhentavaroita, turkiksia ym. **-komero** *s.* Makuuhuone, jossa on tilava v. **-konttori** *s.* = ed. **-kori** *s.* Pikkuvauvan vuode tehdään usein v:in. **-koukku** *s.* seinään, vaatetelineeseen tms. vaatteiden ripustamista varten kiinnitetty koukku. **-käärö** *s.* **-lappu** *s.* lappu, jolla säilytettäväksi jätetyt päällysvaatteensa saa periä. | Ravintolan, teatterin v.

vaatelia|s[66] *a.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* vaativa(inen); myös: liikaa vaativa, suurellinen, pöyhkeilevä. | V. esimies, tarkastaja. V. ostaja, asiakas. Vientitavaran laadun suhteen ollaan paljon v:ampia kuin kotimaan kulutukseen tarkoitetun. Kasvupaikan ja maaperän suhteen v. kasvilaji. V. ja turhamainen aatelisherra. Pukeutua v:asti. Esiintyä nousukasmaisen v:asti. Sinä olet liian v., Anna, sinä annat liian paljon palvella itseäsi AHO. — V. tehtävä, virka. Liike, joka pystyy suorittamaan v:itakin maalaustöitä. Sisällys ei vastaa teoksen v:sta nimeä.

[Manninenkaan] ei v:immissa runoissaan laskeudu kehittymättömän lukijan tasolle TARK.

vaate|liima s. **-lipasto** s. **-maja** s. *raam. vanh.* teltta. | Katso, minä asun setripuisessa huoneessa, ja Jumalan arkki asuu v:ssa VT[v]. **-merk|ki** s., vars. *sot.* Viestitykseen käytetyt v:it, kuten tunnus-, viitoitus- ja viestivaatteet. **-mytty** s. Kääräistä v. päänalusekseen. **-naula** s. vrt. vaatekoukku. **-naulakko** s. Eteisen, ravintolan v. **-nyytt|i** s. Sotapakolainen v:eineen. **-or|si** s. Aitan v:ret. Komeron v. **-pakka** s. kangaspakka. **-pala(nen)** s. kangaspala(nen). **-par|si** s. **1.** puku, asu, vaatetus, vars. sen mallia, kuosia ajatellen. | Kansallinen, eurooppalainen v. Vanha, käytännöstä jäänyt v. Körttiläisten erikoinen v. Vierailupuku on juhlapukua yksinkertaisempi v. Kansannaisen vanha v.: suora röijy ja ympäriinsä poimutettu hame. Oudosta v:resta päätellen vieras oli muukalainen. - - vanhus yllään ikikulunut v. SILL. **2.** par. vaatekappale. | Riisui yltään v:ren toisensa jälkeen. Kukin heilutti merkiksi jotakin v:tta. **-peite** s. kangaspeite. **-pinkka** s. **-puol|i** s. Pitää huolta perheen ruoasta ja v:esta 'vaatteista, vaatetuksesta'. **-pussi** s. **1.** kangaspussi. | Mustassa v:ssa - - säilytti hän kahvivaransa KATAJA. **2.** pukupussi. **-puu** s. (puinen) vaateripustin. | Ripusti takkinsa v:hun. **-päällä** *adv.* vaatteet yllä, pukeutuneena, riisuutumatta. | Nukkua v. Heittäytyi v. vuoteelleen. **-raha** s. **1.** teatterissa tms. päällysvaatteiden säilytyksestä suoritettava maksu. **2.** pukuavustus, -raha. | Virkailijoille maksettu v. Kurssilaiset saivat v:a 1000 mk vuodessa. **-repale** s. repaleinen vaatekappale. | Kerjäläisen v:iden alla voi ollakin varakas ihminen. **-riekale** s. vrt. ed. | Räjähdyksen jälkeen miehestä löytyi vain v:ita. Sitoi haavan v:ella. Mies oli alasti, ei v:ttakaan yllä. Likaisiin v:ihin puettu lapsi. **-rie|-pu** s. Puhdistaa jtak kostealla v:vulla. — - - hänen yllänsä oli vanhat, kuluneet v:vut PÄIVÄR. **-ripusti|n** s. puinen, metallinen, muovinen tms. väline, jonka varaan asetettuna puku, päällystakki tms. voidaan ripustaa naulaan t. tankoon, vaatepuu. | Kokoon taivutettava v. Panna puku v:meen. **-risat** s. *mon.* huonot (repaleiset) vaatteet. | Huonot v. päällä. **-räsy** s. V:llä tukittu ikkuna. **-rääsy** s. Villiintynyt metsäläinen, jolla yllä vain likaisia v:jä. **-suikale** s. kangassuikale. **-suoja** s. Vaatehuoneet, -komerot ym. v:t. Teatterin eteisen yhteydessä oleva v. **-säilö** s. V:nä oli jokaisella lukittava kaappi. Ravintolan, teatterin v. **-tan|ko** s. Komeron, naulakon v. V:gossa ei ollut yhtään tyhjää ripustinta. **-tavar|a** s. Kapiot ovat morsiamen myötäjäisinään tuomia v:oita. Nykyään ostetaan melkein kaikki v:at valmiina kaupoista. Komero, jossa säilytetään v:aa. **-tavarakauppa** s. **-tavarateollisuus** s. **-teline** s. Ravintolan, eteisen v. **-teollisuus** s. vaatetus-, vaatetavarateollisuus. **-tilkku** s. kangastilkku.

vaatet|taa[2*] *v.* yl. = pukea. **I.** subj:na henkilö t. siihen verrattava: vaatehtia. **1. a.** verhota pukimiin. | Äiti herätti pienokaisen ja v:ti sen. Ihmeellisiin hepeniin v:ettu tyttönen. Nuken v:taminen. - - v:an itseni [= pukeudun] ja menen ulos SILL. — Kauniisti, hienosti, huonosti v:ettu [→ kauniissa (jne.) vaatteissa oleva, kauniisti pukeutuva, kaunisasuinen, -pukuinen] nainen. Sarkaisiin v:ettu [→ sarkapukuinen] maalaisukko. Lähti ulos liian ohuesti v:ettuna → liian ohuissa, vähissä vaatteissa. — *Refl. taiv.* Siitä seppo Ilmarinen / v:tihe, valmistihe KAL. — *Kuv.* Vanhurskaudella minä v:in itseni, ja se verhosi minut VT. **b.** hankkia jklle vaatteita, varustaa vaatteilla, pitää vaatteissa. | Leskivaimo ei jaksanut yksin ruokkia ja v. lapsijoukkoansa. Armeijan v:taminen tuotti huolta sodanjohdolle. - - olin alaston, ja te v:itte minut UT. — *Kuv.* Jos siis Jumala näin v:taa kedon ruohon - - UT. **2.** *harv.* päällystää, verhota (kankaalla). | Kankaalla v:etut puunapit. [Kätkyt] jonka he ovat talvella tehneet ja somasti v:taneet KARHUM. **II.** *harv.* subj:na vaatekappale t. siihen verrattava. **1.** olla jnk verhona, verhota. | Päätä v:ti kirjava silkkiliina. — *Kuv.* Lehdet, jotka vielä eilen olivat v:taneet metsää, peittivät nyt maan TALVIO. **2.** = pukea II.2. | Sotilaspuku v:taa häntä erinomaisesti. — *Kuv.* [Piippu] v:taa - - maalaispastoreita paremmin kuin maailmanmiehiä AK.

vaatettaja[16] *tek.*

vaatetu|s[64] s. **1.** vaatettaminen. | Kouluikäisten lasten v. tulee nykyään kalliiksi. **2.** kokonaisuutena ne vaatekappaleet, asusteet, joita jku käyttää verhonaan, puku, asu; yksityisistä vaatekappaleista vain milloin ne peittävät suurimman osan vartaloa. | Miehen, naisen, lapsen, sotilaan v. Pyhiinvaeltajan yksinkertainen v. Vain lannevaate v:ksenaan. Ohut, kevyt, tiivis, lämmin v. Kansanomainen, vanhankuosinen v. Keventää v:staan. Asevelvollinen saa armeijassa vapaan v:ksen. Viima tunkee ohuen v:ksen läpi. — *Yhd.* alus-, perus-, päällysv.; juhla-, työv.; kesä-, talviv.

vaatetus|aine s. Villa, pellava ym. v:aineet. Kasvikunnasta saatavat v:aineet. **-ala** s. V:n erikoisliike. Toimia v:lla. **-|apu, -|avustus** s. Varattomille kansakoululapsille annetaan kunnan puolesta ruoka- ja v:apua. **-esine** s. vaatekappale, asuste, pukine. | Sotilaspukuun kuuluvat v:et. **-kasv|i** s. kasveja, joista saadaan vaatetustarvikkeiden valmistukseen käytettäviä kuituja, kehruu-, tekstiilikasvi. | Pellava ja hamppu ovat tärkeitä v:eja. **-kortti** s. säännöstelyaikana kortti, jota vastaan saa ostaa vaatetustarvikkeita; vrt. leipäkortti. **-kustannukset** s. *mon.* Tutkimusretkikunnan v. **-kysymy|s** s. Oikea joka paikan takki, oivallinen ratkaisu poikien v:kessä. **-liike** s. valmiita vaatteita myyvä liike. | Miesten, naisten v. **-menot** s. *mon.* Asunto- ja v. **-myymälä** s. Osuusliikkeen v. **-osasto** s. Tavaratalon v. **-raha** s. pukuraha. **-tarvik|e** s., tav. *mon.* Alusvaatteet, sukat, solmiot, kaulaliinat, käsineet ym. v:keet saa edullisimmin - - [ilm.]. **-tavara** s. V:in kauppa. **-tavaramyymälä** s. Suurliikkeen v. **-tavarateollisuus** s. **-tehdas** s. vaatetustavaroita valmistava tehdas. **-teollisuus** s. vrt. ed. **-tilanne** s. Vuosien 1808—09 sodassa Suomen armeijan v. oli kurja. **-toimisto** s. Pääesikunnan intendentuuriosaston v. **-työläinen** s. **-työntekijä** s. **-varasto** s. Armeijakunnan v. **-varikko** s. puolustusministeriön alainen lai-

tos, jossa varastoidaan puolustuslaitoksen vaatetukseen ja varustukseen kuuluvia esineitä.
vaate|täi *s.* Pediculus corporis, vaatteiden saumoissa ja rypyissä elävä, mutta ihosta ravintonsa imevä, päätäitä kookkaampi täi. **-vakka** *s.* Leikkauksilla koristettu vanha v. **-varasto** *s.* **-varat** *s. mon.* Jklla on runsaat v. **-verho** *s.* kangasverho. | V:lla eristetty makuusoppi.
vaa|tia[17*] *v.;* vaativa ks. myös erikseen. **I.** henkilösubj:n ohella.

1. ilmaista ehdottomasti, velvoittavasti tahtovansa jtak, että jkn on annettava jtak, luovuttava jstak, tehtävä t. oltava tekemättä jtak [tms.]; esittää vaatimus t. vaatimuksia, pitää vaatimuksenaan jtak; vrt. toivoa, pyytää, anoa, rukoilla, kerjätä, kärttää, kehottaa, käskeä, määrätä, velvoittaa. **a.** ilman obj:a t. obj:na se asia, jota vaatimus koskee. | Minä en pyydä, vaan v:din. V. jklta jtak. Vaimoni v:tii uutta turkkia. V. omaansa takaisin. V. perintöosuuttaan, palkkaansa. Kulkuri v:ti röyhkeästi ruokaa ja rahaa. Saksan Puolalta v:timat alueet. V. maksua, vahingonkorvausta. Hopeasta v:dittu tulli. V. lunnaita, pantti. V. lainasta velkakirja. V:tikaa suorituksestanne kuitti. Myyjä v:tii yletöntä hintaa. V. jklta lahjuksia, palveluksia. V:din selvää vastausta. V. tietoja, selvitystä. V. pääsyä jhk. V:din vain oikeutta. V. jklle rangaistusta jstak. V. kostoa. Tutkittavan oikeus v. julkista kuulustelua. Oppositio v:ti avoäänestystä. V. parannuksia, uudistuksia. V. virheellisen uutisen oikaisemista. V. jkn vapauttamista, jku vapautettavaksi vankilasta. V:ti lähdettäväksi matkaan heti. - - että tältä sukukunnalta v:dittaisiin [= tätä sukukuntaa vaadittaisiin sovittamaan] kaikkien profeettain veri UT. — Alaisiltaan ehdotonta kuuliaisuutta v:tiva johtaja. Ylettömiä työsuorituksia v:tiva esimies. Päällikkö v:ti miehiltään paljon, mutta vielä enemmän itseltään. Oppilailta ei pidä v. liikaa. Koneeltakaan ei voi v. mahdottomia. Hänen asemassaan olevalta voidaan toki v. [= edellyttää, odottaa] sen verran tahdikkuutta. — Matkalippu on näytettävä v:dittaessa. Velvollinen antamaan v:dittaessa tietoja. V:dittua vakuutta vastaan. V:dittaessa [= maksettavaksi esitettäessä] maksettava laina, vekseli. V:dittaessa toimitettava tilaus. — Menetellä määräysten v:timalla tavalla. Laki v:tii tässä suhteessa ehdotonta velvollisuuksien täyttämistä. — Obj:na I inf. | V:din saada tietää syyllisen nimen. - - hän v:ti ehdottomasti päästä maihin AK. — Obj:na sivulause t. partis.-rakenne. | V:din jyrkästi, että asia tutkitaan perin pohjin. Ethän voine v., että kuusivuotias ymmärtäisi tällaisen asian. V:ditaan [= asetetaan vaatimus], että O keskipisteenä on piirrettävä ympyrä, jonka säde on AB. Ei voida v. kaikkien osaavan laulaa. — *Kuv.* Vatsa alkoi v. ruokaa. Luonto v:ti vihdoin osansa, ja väsynyt matkamies vaipui uneen. - - olen ottanut heitä [naisia] omakseni silloin, kun on vereni sitä v:tinut J.FINNE. - - [hänen] päästyään lämpimään huoneeseen pehmeälle vuoteelle alkoi hänen nuori ruumiinsa v. oikeuksiaan PEKKANEN. Antakoon kukin, niin kuin hänen sydämensä v:tii UT. Kansan oikeustaju v:tii, että syylliset on saatettava ankarimpaan lain määräämään rangaistukseen. **b.** obj:na se, jolle jk vaatimus esitetään. | V. jkta antamaan, tekemään jtak, tulemaan mukaan, poistumaan, luopumaan jstak. Linnoitusta v:dittiin antautumaan. V. [= haastaa] jku kaksintaisteluun, kilpailuun. V. jku tilille, vastuuseen teoistaan. V. jkta mukaansa, apulaisekseen. Innostunut yleisö v:ti tekijän esiin. Ettehän voi v. häävieraita paastoamaan UT. — *Kuv.* Omatuntomme v:tii meitä hyvittämään, mitä olemme rikkoneet. Velvollisuudentuntoni v:ti minua auttamaan.

2. passiivissa ilmaisemassa, että jk on (ehdottoman) tarpeellista, välttämätöntä, että jk on vaatimuksena, ehtona, edellytyksenä jhk; us. *syn.* kysyä. | Jos v:ditaan [= jos on tarpeen, välttämätöntä], olen valmis vaikka antamaan henkeni. Sanat ovat nyt turhia, v:ditaan tekoja. Jotta yritys onnistuisi, v:ditaan kaikkien hellittämätöntä uurastusta. Suunnitelma, jonka toteuttamiseen v:ditaan kylmäverisyyttä. Pelastusmiehistöltä v:dittiin suurta rohkeutta. Lakiehdotus, jonka hyväksymiseen v:dittiin kahden kolmanneksen enemmistö. Hyvältä moottorilta v:ditaan, että - -. — Jhk v:ditaan viranomaisten lupa. Virka, johon v:ditaan [= on vaatimuksena] filosofian kandidaatin tutkinto. Oppikouluun pyrkijältä v:ditaan kansakoulun neljän alimman luokan oppimäärä. — V:dittiin [par. oli tarpeen, kului] toistakymmentä vuotta, ennen kuin tämä totuus käsitettiin.

II. asiasubj:n ohella. **1.** tarvita (välttämättä) jtak; tehdä jk välttämättömäksi, (ehdottoman) tarpeelliseksi; kaivata; myös eläimistä ja kasveista. | Hevonen v:tii tilavan ja ilmavan tallin. Runsaasti valoa ja lämpöä v:tiva kasvi. Vehnä v:tii voimakkaamman maan kuin ruis. Kaikki koneet v:tivat hoitoa. Suuri rakennus v:tii lujan perustuksen. Uusi puku v:ti täydennykseksi myös uudet kengät. Veistos tuntui suorastaan v:tivan taustakseen tumman verhon. Verbi, joka v:tii määräyksensä illatiiviin. — Kvartsi v:tii sulaakseen kovan kuumuuden. Leikki, joka v:tii vähintään neljä osanottajaa. Pienet oksat katkeavat yhdellä kirveeniskulla, mutta jo muutaman tuuman paksuiset v:tivat monta lyöntiä. — Kokous, joka v:tii kaikkien läsnäoloa. | "Taasko sinä lähdet matkalle?" — — "Liikeasiat v:tivat." | Tulen, jos tarve v:tii 'jos on tarpeellista'. Tosi tarpeen v:tima [= todella tarpeellinen] ammattiteos, toimenpide. Kehityksen v:tima uudistus. Pakko v:tii supistamaan sanottavani mahdollisimman vähiin. Tilanne v:tii pikaista toimintaa. Tämä asia v:tii tarkkaa harkintaa 'tätä asiaa on tarkoin harkittava'. Jo oma etusikin v:tii sinua olemaan vaiti. Asian selvittäminen v:tii vielä lisätutkimuksia. Tarkempaa perustelua v:tiva lausunto. Tottelevainen se [koira] on eikä v:di kovia sanoja [= eikä sitä tarvitse komentaa kovin sanoin] KATAJA.

2. a. tarvita, viedä, ottaa, kuluttaa, kysyä. | Niin suuri kaappi v:tii liiaksi tilaa. Hevoskyydillä matka v:tii 3—4 päivää. Laitos, jonka rakentaminen v:tii vuosia. Suuria pääomia v:tiva

yritys. Pienokainen v:tii osakseen äidin koko huomion. Työ v:ti kaiken tarmoni. Suurta huolellisuutta ja taitoa v:tiva tehtävä. Kaikki harjaantuminen v:tii aikansa. — Ammatti, joka v:tii miehensä kokonaan. b. us. *kuv.* kohtaan I.1 liittyen ilmaisemassa, että jk aiheuttaa jnk menetyksen tms. | Sota v:ti kansalta raskaat uhrit. Junaonnettomuus v:ti useita kuolonuhreja. Ihmishengen v:tinut tapaturma. Vaarallinen ylikäytävä v:tinut jälleen uhrikseen ihmishengen. Rasittava matka oli v:tinut veronsa: kolmannes miehistä oli sortunut tiepuoleen.

3. välttämättä, velvoittavasti edellyttää; velvoittaa jhk. | Oikeudenmukaisuus v:tii, että syytetty saa tilaisuuden puolustautua. Rikos rangaistusta v:tii KIVI. Lahja v:tii vastalahjaa. Tiedät kai, mitä nykyinen asemasi sinulta v:tii. Tervehdimme kuten tapa v:tii. Tee vain niin kuin kohtuus v:tii. Täyttää mitä kristillinen rakkaus v:tii. Kunniani v:ti menettelemään näin. Osaa käyttäytyä tilanteen v:timalla tavalla. Muoti v:tii nyt, että takissa täytyy olla kolme nappia. — Lupauksesi v:tii [= velvoittaa] sinua tulemaan mukaan.

III. *yksipers. kans.* Talon v:tisi [= pitäisi, tarvitsisi] saada uusi katto. Nyt tuotavaani sanomaa / mun hiukan v:tisi valmistaa *MANN.

vaatielma[13] *s. harv.* postulaatti.

vaatija[14] *tek.*

vaatimat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** jolla ei ole (suuria) vaatimuksia jnk suhteen, vähän vaativa, vähään tyytyvä; jolla ei ole suuria luuloja itsestään, joka ei tee numeroa itsestään; koruton, ujo, arka, nöyrä;)(vaatelias, vaativainen, suurellinen, ylellinen, ylvästelevä, mahtaileva, tärkeilevä, itserakas. | Ruoan, vaatetuksen suhteen v. Hiljainen ja v. ahertaja, tiedemies. V. tosi kristitty. Maan laadun suhteen v. viljalaji. Kiitollinen ja v. huonekasvi. Tosi suuruus on v:onta. Esiintyä, pukeutua v:tomasti. Puhua v:tomasti omista ansioistaan. Oksanen vertasi runoiluaan v:tomasti varpusen viserrykseen. Ei häntä ainakaan liika v:tomuus vaivaa. On turhaa v:tomuutta, että kirjoittaja ei ole halunnut paljastaa nimeään. — Professori A. on julkisuudessakin itse v:tomuus. **2.** joka ei täytä t. jota ei ole tarkoitettu täyttämään suuria vaatimuksia; (us. arvostavassa mielessä:) yksinkertainen, koruton, huomiota herättämätön; (us. väheksyvässä mielessä:) vähäinen, vähämerkityksinen, merkityksetön, mitätön, vähäpätöinen, kehittymätön, alkeellinen;)(komea, upea, loistelias, suurellinen, suuri, mahtava yms. | V. ullakkokamari. Vuokra on liian suuri niin v:tomasta huoneistosta. Naaraslintu on tavallisesti väriltään v:tomampi kuin koiras. V:toman näköinen tunturikasvi. V. lahja. V. ateria. Istui v:tomimmalle paikalle pöydän alapäähän. V:tomista maalaisoloista lähtenyt suurmies. N. oli näytellyt varsin v:tomissa osissa. Vähitellen suomen kieli sai v:toman sijan koulujen opetusohjelmissa. Suomen osuus maailmanpolitiikassa on varsin v. V:tomasta alusta suurtehtaaksi laajentunut yritys. Malmin mineraalipitoisuus osoittautui perin v:tomaksi. V. summa, palkka. Tulla toimeen v:tomilla tuloilla. Suurarmeijojen rinnalla varsin v:tomat sotavoimat. Kilpailujen taso jäi odotettua v:tomammaksi. Varsin v. [= merkityksetön, lahjaton] kynäniekka. Taitoni on vielä v. V. näytelmä, runokokoelma. V:tomuudessaankin viehättävä pikkuruno.

vaatimu|s[64] *s.* **1.** ehdoton, tiukka tahtomus, että jkn on annettava jtak, luovuttava jstak, tehtävä t. oltava tekemättä jtak, että jkn on oltava tietynlainen, täytettävä määräehdot [tms.]; vaade; vrt. toivomus, pyyntö, anomus, rukous, kehotus, käsky, määräys. | Venäjän v., että Suomen oli luovuttava Karjalan kannaksesta. V:kseni on, että korvaat minulle aiheuttamasi vahingon. Virkamiesten v:ksena on, että palkkoja on korotettava viisi prosenttia. Kumouksellisten v:ksena oli täydellisen tasa-arvoisuuden saaminen. V:ksenani on uusi puku. Työväestön työajan lyhentämistä koskevat v:kset. V. täyden korvauksen suorittamisesta. Ehdottoman raittiuden, viisipäiväisen työviikon v. Puhtauden suhteen hänellä on suuret v:kset. Ehdoton, tinkimätön, jyrkkä v. Kohtuuton, häpeämätön, julkea, kohtuullinen, lievä v. — Esittää jklle v., v:ksia. Pysyä v:ksessaan, v:ksissaan. Ajaa kaikki v:ksensa läpi. Luopua v:ksestaan, v:ksistaan. Sigismund luopui v:ksistaan Ruotsin kruunuun. Kiristää, tiukentaa, lisätä, lieventää, täsmentää v:ksiaan. Esiintyi suurin v:ksin. Tinkiä v:ksestaan, v:ksistaan. Suostua jkn v:kseen, v:ksiin. Täyttää, tyydyttää jkn v., v:kset. Auto, joka täysin vastaa v:ksiani. Asunto, joka ei vastaa alkeellisimpiakaan v:ksia. Tehdä jtak jkn v:ksesta. Pääministerin v:ksesta asia pidettiin salassa. Torjua jkn v:kset. Ei pidä asettaa v:ksiaan liian korkealle. — *Mat.* probleeman osa, jossa sanotaan, mitä probleeman ratkaisussa on haettava. — *Kuv.* Noudattaa omantuntonsa, sydämensä, järjen, kunnian, ajan, tavan v:ksia. Seuraelämän kaikkien v:sten noudattaminen.

2. seikka, joka jkn t. jnk on täytettävä (t. jonka jkn t. jnk vaaditaan t. edellytetään täyttävän), jonka mukainen jkn t. jnk on oltava ollakseen jssak suhteessa pätevä, tyydyttävä, kelvollinen, tullakseen kysymykseen, selviytyäkseen jstak [tms.]; ehto, edellytys; ei aina selvästi erotettavissa ed. merk.-ryhmästä. | V:ksena virkaan on mm. täydellinen suomen kielen taito. Metsänhoitajan tutkinnon v:kset. Suoritti tutkinnon uusimpien v:sten mukaan. Urheilumerkin v:kset. Viran hakijan on täytettävä seuraavat v:kset: - -. Kaikki v:kset täyttävä kantakirjaeläin. Hyvälle valokuvauskoneelle asetettavat v:kset. Työ, joka asettaa tekijälleen suuret v:kset. Ammatin v:ksia vastaava työpuku. Sanakirja, joka ei enää vastaa ajan v:ksia. Kunnian v:kset oli näin täytetty. Nykyään v:kset kasvavat kaikilla aloilla. Pukeutumisessa on otettava huomioon vuodenajan v:kset. Elimistön mukautuminen ilmaston v:ksiin. Kasvatusopillisia v:ksia vastaava opetusohjelma. Sivistyneen maun v:kset. Vilkastuneen liikenteen v:kset huomioon ottava ajotapa. Sekä kauneuden että mukavuuden v:kset täyttävä huonekalu. Taiteellisen eheyden v. runoudessa. Toimia tilanteen v:sten mukaan 'tilanteen vaatimalla ta-

valla'. Linssin ja kuvatason väliä voidaan muuttaa kulloisenkin etäisyyden v:sten mukaisesti. **3.** *yhd.* Alue-, hinta-, ikä-, itsenäisyys-, kantakirja-, kauneus-, kelpoisuus-, kosteus-, kulttuuri-, kuntoisuus-, kuntoisuusmerkki-, kurssi-, laatu-, lujuus-, luokka-, maku-, marssi-, merkki-, mukavuus-, muoto-, naimattomuus-, nopeus-, palkka-, patentti-, puhtaus-, pätevyys-, rangaistus-, selvyys-, siisteys-, syyte-, tarkkuus-, tasa-arvoisuus-, terveys-, tulos-, tuotanto-, turvallisuus-, tutkinto-, tyyli-, tyyppi-, yleisyysv.; alennus-, alentamis-, antautumis-, armahdus-, aseistariisumis-, avustus-, elatus-, elin-, hyvitys-, kaksintaistelu-, korvaus-, lakkautus-, lannoitus-, lunastus-, luovutus-, maksu-, oikaisu-, opinto-, palkankorotus-, parannus-, pääsy-, supistamis-, taistelu-, täydennys-, uudistusv.; elämänv.; alku-, erikois-, jälki-, kokonais-, maksimi-, minimi-, nyky-, osa-, perus-, pää-, raja-, vähimmäis-, yleisv.; uhkav.

vaatimustaso *s.* V:n kohoaminen. — *Psyk.* tavoite, joka asetetaan edessä olevaa suoritusta varten.

vaatio[3] *s. harv.* vaatimus, postulaatti. | Tässä nyt rakennetaan koko jumalusko sen v:n varaan, että hyveen on saatava asianmukainen palkka A.J.PIETILÄ.

vaativ|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* vaatelias; selvästi verbaalisesta käytöstä ks. vaatia. **1.** ihmisistä: joka vaatii paljon, asettaa suuria vaatimuksia jllek (vars. lähimmäisilleen); vaativainen; tiukka, tarkka, "kranttu", nirso. | V. esimies. Tiukka ja v. opettaja. V. alaisiaan, mutta myös itseään kohtaan. Talon rouva oli v. ja komenteleva. V. asiakas, ostaja. Pukuasioissa v. nainen. Esiintyä v:in elein, v:asti. Ja v. se [rouva] oli Saaralle, joka häntä vähän aikaa joutui passaamaan LEHT. **2.** työstä, tehtävästä, asemasta, työkalusta yms.: suurta taitoa kysyvä, suuria vaatimuksia jkn kyvyille asettava. | V:iinkin tehtäviin pystyvä ammattimies. V:at harjoitustehtävät on merkitty tähdellä. Perheenemännän työ on v:aa ja raskasta. V. toimi, virka, ammatti. V:alla ja vastuunalaisella paikalla yhteiskunnassa toimiva henkilö. Kurssin v:in osa. Lausuja hallitsi v:an ohjelmansa erinomaisesti. V. voimisteluliike. Viulu on arka ja v. soitin. V:aankin ympäristöön sopiva kalusto. Sisällys ei vastaa teoksen v:aa nimeä. Runo, joka on Mannisen v:impia. Huumoria sanan v:immassa mielessä näistä pakinoista hakee turhaan.

vaativai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = ed., vars. 1. | Ankara ja v. isä. Tinkimättömän v. esimies. Maan laadun ja lannoituksen suhteen v. kasvi. V. asiakas. Totuttaa lapsi liian v:seksi. Moittia jkta liiasta v:suudesta.

vaatteen|lieve *s.*, us. *mon.* **-parsi** *s.* tav:mmin vaateparsi. | - - heränneitten miesten v. KIVI.

vaatteeton[57] *kar.a.* < vaate, vars. 3,4. | V. neekeri.

vaattehisto[1] *s.* par. vaatteisto.

vaattei|nen[63] *a.* **1.** *ain. kans.* kankainen. | V:set ohjakset. V. päällys. **2.** poss. yhd:ojen jälkiosana: -pukuinen. | Hieno-, pyhä-, valkov.

vaatteisto[1] *koll.s.* vaatteet, vaatevarasto, puvusto. | Täydentää v:aan.

vaatteu|s[64] *s. vanh.* puku, vaatteet, asu, vaatetus. | Keskiajalla nähtiin henkilön sääty jo v:ksesta. Vanha talonpoikaisnaisen v. Ehyt, siisti v. [Ei] mikään v. sopinut hänelle niin hyvin kuin tuo punaruutuinen aamupuku CANTH. Alastomina he makaavat yön ilman v:sta ja peitotta pakkasessa VT[v].

vaatturi[5] *s.* vars. miesten pukimia valmistava käsityöläinen, räätäli; vrt. ompelija. | V. N.N. V:n ammatti. V:lla teetetty päällystakki. — *Yhd.* takki-, tilausv. **-ammattikoulu** *s.* **-koulu** *s.* **-kunta** *s.* Maamme v. 'vaatturit'. **-mestari** *s.* itsenäisesti vaatturin ammattia harjoittava henkilö.

vaatturin|ammatti *s.* **-apulainen** *s.* **-kisälli** *s.* **-liik|e** *s.* Tilaustyötä tekevä v. V:keen harjoittaja. **-liitu** *s.* talkista tehty, ohueksi levyksi muovailtu t. puuhun kiinnitetty liitu, räätälinliitu. **-op|pi** *s.* Olla v:issa. **-oppilas** *s.* **-sakset** *s. mon.* **-työ** *s.* V:hön tottunut mieshenkilö saa työtä heti [ilm.].

vaava[10] *s. harv.* = vauva.

vadelma[13] *s.* vattu. | Poimia, hillota vadelmia. **-hillo** *s.* Ohukaisia ja v:a. **-hilloke** *s.* **-jäätelö** *s.* **-mehu** *s.*

vadelmanpunainen *a.* V. naisen hattu.

vadelma|pensaikko *s.* **-pensas** *s.* **-siirappi** *s. farm.*

vadelmikko[2*], **vadelmisto**[1] *s.* vatukko.

vad|i[4] *s. maant.* Pohjois-Afrikan, Syyrian ja Arabian aavikkoalueiden kuiva, syvä ja jyrkkärinteinen, yläosastaan us. puoliympyrän muotoinen laakso. | V:eissa on vettä vain sadeaikoina.

vadillinen[63] **1.** *poss.a.* < vati. | V. kahvikuppi. **2.** *s.* vadin täysi. | V. herneitä, puuroa, vettä.

vadoosinen[63] *a. geol.* V. vesi 'se osa pohjavedestä, joka on peräisin maan pinnalta'.

vael|lella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < vaeltaa. | V. metsissä riistaa etsien. V:teli unettomana öisiä katuja. Seudulla v:televat rosvojoukot tekivät elämän turvattomaksi. Mustalaisten v:telu. — *Kuv.* V. synnin poluilla. Mielikuvitus v:teli kaukana kotiseudulla. Vartiomiehen levoton silmä v:teli vastapäisen metsikön reunassa.

vaellu|s[64] *teonn.* < vaeltaa. | Rasittava v. viidakon läpi. Kansojen, heimojen v:kset. Tutkia kalojen v:ksia. V:kselleen lähtenyt sopulilauma. Runojen v:kset lännestä itään. Dyynien v:sten [= siirtymisten] tuhoamat viljelysmaat. — Hapen, hiilen v. 'kiertokulku'. — *Kuv.* vars. ihmiselämästä. | V:ksensa puolimatkaan ehtinyt. N:n ulkonainen v. oli täysin nuhteeton. Ihmisen v. täällä murheen laaksossa. N:n ajallista v:sta seurasi onni ja menestys. Seikkailija, jonka mainen v. päättyi hirsipuussa. Päättää ajallinen, maallinen v:ksensa 'kuolla'. Kristityn ihmisen siveellinen v. Häilyvä on elämämme, / varjo v:ksemme VK. — *Yhd.* joukko-, kansain-, korpi-, pyhiinv.; kutuv.; elämänv.; sielunv.

vaellus|aika *s.* Sopulien v. **-halu** *s.* Mustalaisen, paimentolaisen v. Työnhaku oli vain tekosyy, jolla nuorukainen selitteli synnynnäistä v:aan. **-halui|nen** *a.* Mustalaiset ovat levottoman v:sta väkeä. **-heinäsirkka** *s.* = kulkusirkka. **-historia** *s.* Kansanheimon, suvun v. Kasvien v:n tutkiminen. **-kal|a** *s.* kala, joka siirtyy merestä jokiin t. joista mereen kutemaan. | V:oja ovat mm. lohi, ankerias ja nahkiainen. **-kausi** *s.* **-lau-**

lu *s.* matkalaulu. **-matk|a** *s.* V:oillaan olevat sopulit. Ankeriaat tekevät hyvinkin pitkiä v:oja. Kansanrunojen v:at. **-retk|i** *s.* Poikien v:et. V:iksi sanotaan ruoan puutteesta tai muusta luonnollisesta syystä johtuvia lintujen siirtymisiä, jotka eivät ole säännöllisiä eivätkä tapahdu määräsuuntaan. **-romaani** *s.* vrt. vaellustarina. | Symbolinen v. **-suun|ta** *s.* Kansanrunojen, kasvilajien v:nat. **-tarina** *s.* jkn t. jnk vaellusta koskeva tarina. **-|tie** *s.* Kansojen, kalojen v:teiden tutkiminen. **-vaisto** *s.* Ankeriaan v. **-vietti** *s.* Mustalaisen voittamaton v. Jkn v. herää, kaipaa tyydytystä. **-vuo|si** *s.* Sopulien v:det. Ammattikuntalaitoksen vallitessa kisällien oli v:sinaan oltava eri mestarien opissa eri kaupungeissa ja maissa. Sirkustaiteilijan v:det.

vael|taa[5] *v.* **I.** elollisista olennoista. **1.** ihmisistä. **a.** kulkea vars. jalan ja tav. suhteellisen hitaasti, matkata, taivaltaa. | Maantietä v:tava kerjäläinen. Jouduimme päiväkausia v:tamaan tiettömiä korpia. Tätä ihmettä katsomaan v:si ihmisiä läheltä ja kaukaa. Seurakuntalaisia joulukirkkoon v:tamassa. Kulkue v:si hitaasti hautausmaata kohti. Mihinkäs sinä nyt v:lat [= olet menossa]? Vaimo v:si rauhattomasti ikkunasta ikkunaan. A. on v:tanut Kreikat ja Italiat. V. pyhiin, ks. pyhiinvaellus. Eräs mies v:si Jerusalemista alas Jerikoon UT. **b.** kulkea paikasta paikkaan, kuljeskella, kierrellä, vaellella, samoilla. | Mustalaiset v:tavat alituisesti paikasta paikkaan. Ympäri maata v:tava kulkuri. V:tava saarnaaja, munkki. V:tava ritari, trubaduuri. Entisajan ammattilaiset joutuivat oppiaikanaan olemaan v:tavina kisälleinä eri mestarien opissa useiden vuosien ajan. V:tavaa elämää viettävä kansanheimo. V:tava juutalainen 'Ahasverus, Jerusalemin suutari'; ks. suutari 1.b. **c.** *kuv.*, vars. *ylät.* ihmisen ajallisesta, maallisesta elämästä. | Mutta tällä päällä v:lan halki tämän maailman yhtä kunniallisesti kuin sinäkin KIVI. - - v:si näihin aikoihin siinä lähempänä viittäkymmentä ALKIO. — Vars. *heng.* Elämäntietään v:tava ihminen. V. Herran teitä, synnin poluilla. V. nuhteettomasti, uskossa, Herrassa. Kansa, joka pimeydessä v:taa, näkee suuren valkeuden VT. Mutta jos me valkeudessa v:lamme, niin kuin hän on valkeudessa, niin meillä on yhteys keskenämme UT. Ja israelilaiset v:sivat kaikissa synneissä VT. Mielelläni v:taisin / tahtos mukaan minäkin VK. **2.** eläimistä: kulkea. | Polkuaan v:tava muurahainen. Maassa v:tava mato. Nälkäisiä susia v:si laumoittain pitäjästä toiseen. V:tava lehti, ks. lehti I.7. — *Erik.* ravinnonhaku- tms. syistä us. suurin laumoin tapahtuvasta eläinten vaeltamisesta. | V:tava sopulilauma. Eräät kalalajit v:tavat meristä jokiin kutemaan. V:tava [= vaellus]kala.

II. us. *kuv.* elottomista esineistä t. asioista: kulkea, kulkeutua, siirtyä. | Taivaalla rataansa v:tava [= kiertävä] kuu. Silmäneula voi v. ihmisen lihaksistossa pitkiä matkoja. Solujen v:taminen verivirran mukana. Esine toisensa jälkeen v:si huoneistosta muuttokuormaan. V:tavat hiekkakinokset l. dyynit siirtyvät hitaasti vallitsevan tuulen suuntaan. V:tavat korkeapaineet muodostuvat yksityisten matalapaineiden välille ja kulkevat niiden mukana. Taivaalla v:si valkoisia poutapilviä. Pilvien varjot v:tavat yli seudun. - - lirisevästä ojasta, joka halki niitun v:taa [= virtaa] eteenpäin KIVI. — Intiasta Eurooppaan v:tanut satu. Sanat v:tavat kielestä toiseen. Saman suvun hallussa vuosisadasta toiseen v:tanut perintöesine. — Katse v:si harhaillen esineestä toiseen. Elokuva, jossa maailmansodan tapahtumat mahtavana sarjana v:tavat katsojan silmien editse. Kuolevan katseen editse v:si koko hänen elämänsä. Antaa ajatustensa v. vapaasti. Suloiset tunteet v:tavat selkäpiitäni pitkin AHO. — Aika v:taa loputonta rataansa.

vaeltaj|a[16] *tek.* Vain joskus saattoi yksinäinen v. eksyä tänne salomökille. Myöhäinen, väsynyt v. Elontien v. 'ihminen'. Ravinnonsaannin vuoksi ovat v:ia esim. antiloopit ja seeprat. — *Erik.* 17—25-vuotias partiopoika, joka ei toimi johtajantehtävissä; vrt. eräpoika (täyd.), tarpoja. — *Yhd.* pyhiinv.; yöv.

vaeltajamunkki *s.*

vaeltamis- = vaellus-.

vaeltavai|nen[63] *a.* vaeltava. — Tav. *s:sesti.* - - varkaus on kaikkien v:sten yhteinen perisynti AK. Nuhteettomasti v. saa avun VT.

vagina[14] *s. anat.* emätin.

vaginaalinen[63] *a. lääk.* emättimeen liittyvä, emätin-.

vago|tonia[15] *s. lääk.* parasympaattisen hermoston normaalia herkemmästä ärtyvyydestä johtuvaksi oletettu hermoston jännitystila. **-tonikko**[2*] *s.* vagotoniasta kärsivä henkilö. **-toninen**[63] *a.*

1\. **vah|a**[10] *s.* **1.** rasvojen tapaisia helposti sulavia, (ainakin lämpiminä) plastisia aineita, kemialliselta rakenteeltaan suurimolekyylisten rasvahappojen ja yhden- t. kahdenarvoisten suurimolekyylisten alkoholien estereitä; *yleisk.* vars. mehiläisvahasta ja eril. kiillotusvahoista. | Kiinteä, nestemäinen v. Rasvoista v:at eroavat siinä, että niissä ei ole glyserolia. V:oja käytetään mm. kynttilöiden, nahka- ja suksivoiteiden, lattiavahojen, salvojen, kosmeettisten tuotteiden ja äänilevyjen valmistukseen. Kiillottaa lattia v:alla. Mustikan pintaa peittävä v. — Mieli pehmeänä kuin (sula) v. Jkn sydän sulaa kuin v. — *Yhd.* eläin-, hyönteis-, kasvi-, mehiläis-, montaani-, palmu-, valaanpääv.; luonnon-, tekov.; emulsio-, liuotin-, rasva-, vesiv.; huonekalu-, lanka-, lattia-, parta-, permanto-, sinetti-, viiksiv.; jalostus-, kiillotus-, kultaus-, muovailu-, oksastus-, ymppäysv. **2.** vahamainen aine. | Korvan erittämä v. eli vaikku. — *Yhd.* korvav.; maa-, merenv.; japaninv.

2\. **vaha**[10] *s. kans.* suuri, vars. erillisenä seisova maakivi, siirtokivilohkare tms.

vaha-aine *s.* Luonnosta sellaisinaan saatavat ja keinotekoiset v:et.

vahaaja[16] *tek.* < vahata. | Lattian v.

vahaamaton[57] *kielt.a.* < vahata. | V. lattia.

vahaerite *s.* Kilpikirvojen v.

vahainen[63] *ain.* ja *poss.a.* V. nukke. Liian v. lattia.

vaha|jäljennös *s.* Sinetin v. **-kabinetti** *s.* kokoelma (vars. historiallisia henkilöitä luonnonkoos-

sa ja vaatetettuina esittäviä) vahakuvia. **-kak|ku** *s.* kennokakku. | Hunajan irrottaminen mehiläispesän v:uista.

vahakangas *s.* vernissa- ja lakkakerroksella tav. toispuolisesti päällystetty, taipuisa, vettä pitävä kangas, "vakstuuki"; vrt. terva-, öljykangas. | V:ta käytetään tapeteiksi, päällystakkikankaana, lattian päällystykseen yms. Kuviollisella vahakankaalla peitetty pöytä. **-kan|si** *s.* Vihko, jossa on v:net. **-kantinen** *a.* **-kotelo** *s.* **-liina** *s.* **-päällys** *s.*

vahakankai|nen *ain.a.* V. pöytäliina, mittanauha, pussi. V:set kirjan, vihon suojuskannet.

vaha|kansi *s.* Mehiläisen hunajakennon v. Vihko, jossa on v:kannet 'vahakangaskannet'. **-kansivihko** *s.* vaha(kangas)kantinen vihko. **-kantinen** *poss.a.* V. [= vahakangaskantinen] vihko, muistikirja.

vahakas[66*] *s.* Hygrophorus, pieniä t. pienehköjä kantasieniä, joilla on hauraat, vahamaiset heltat. — *Yhd.* kelta-, tuoksuv.

vaha|kasvot *s. mon.* vahasta muovaillut t. vahamaiset kasvot. | - - espanjalainen madonnankuva, v. ja samettipuku tomun peitossa LEHT. Vainajan kelmeät v. **-kenno** *s.* Mehiläispesän v:t. **-kerro|s** *s.* Roomalaisten käyttämät vahataulut olivat ohuella v:ksella siveltyjä puu- tai norsunluutauluja. Useiden hedelmien kuorta peittää v. **-koi, -koisa** *s.* Galleria mellonella, pieni, leveä koisaperhonen, jonka toukat hävittävät mehiläispesän vahakakkuja, mehiläiskoi. **-kukka** *s.* **1.** vahasta t. vahatusta paperista tehty tekokukka. **2.** *harv.* posliinikukka. **-kuva** *s.* Vahakabinetin v:t. Kasvot jäykät kuin v:lla. Istui kalpeana ja liikkumattomana kuin v. **-kuvakokoelma** *s.* **-kynttilä** *s.* vrt. steariini-, talikynttilä. **-kynä** *s.* puuvarren sisään pantu messinkiputki, jonka sisällä on vahapuikko. | V:ä käytetään esim. batikin vahaamiseen. **-laatta** *s.* **-levy** *s.* **-lieriö** *s.* Fonografin v:ön tallennettu murrenäyte. **-liina** *s.* vahakangasliina. | Levittää pöydälle v. **-luonno|s** *s.* Kuvanveistäjä tekee ensin yleispiirteisen savi- tai v:ksen, jonka perusteella hän laatii lopullisen kokoisen ja muotoisen savimallin. **-maalaus** *s.* antiikin ajan maalaustapa, jossa sulatettua vahaa käytettiin sideaineena.

vahamai|nen[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* Parafiini on väritöntä, v:sta ainetta. Korvakäytävän seinistä erittyy v:sta ainetta l. vaikkua. Tekonahan v. pintakerros. V:sen pehmeä. V:sen kiinteä seos. Kasvojen v. kalpeus. V:suus on hyvän voin tunnusmerkkejä.

vaha|malli *s.* **-muotti** *s.* vahasta tehty valumuotti. **-naamio** *s.* vahasta tehty naamio. | Roomalaisilla oli esi-isiä esittäviä v:ita. **-nahka** *s. el.* petolintujen, papukaijojen ym. lintujen nokan tyven höyhenetön, pehmeä, us. heleän värinen nahka.

vahan|eritysrauhanen *s.* Mehiläisen v:eritysrauhaset. **-kalpea** *a.* V. iho. V:t kasvot. **-keltai|nen** *a.* V. toukka. Sairaan iho muuttui v:seksi. **-kiiltoinen, -kiiltävä** *a.* Turkoosi on taivaansininen, v. jalokivi. **-pehmeä** *a.* Natrium on v:ä metallia. — *Kuv.* Hänen mielensä suli v:ksi. **-puristin** *s.* kattilan muotoinen metallinen koje, jolla voimakasta puristusta ja kuumaa vesihöyryä käyttäen mehiläisvaha voidaan tarkoin erottaa vahakakuista.

vahanuk|ke *s.* Ihmisen muotoinen v. Pukuja esittelevät näyteikkunoiden v:et. — *Kuv.* Tyttö oli vain korea v., ei muuta.

vahanvalkoi|nen *a.* Kasvot v:set kuin kuolleella.

vaha|palmu *s.* palmu, josta saadaan palmuvahaa; vars. Etelä-Amerikassa kasvava Ceroxylon andicola. **-paperi** *s.* **1.** jllak vaha-aineella imeytetty paperi, jota käytetään vars. käärepaperina. **2.** = vahas. **-papu** *s.* salkopapu(lajike), jonka palot ovat vahamaisen keltaisia. **-peite** *s.* Useiden kasvien pinnassa on ohut, tav. sinertävä v. **-peitteinen** *a.* V. marja, hedelmä, lehti. **-pinta** *s.* Antiikin kansat kirjoittivat piirtimellä puulevylle siveltyyn v:an. **-plastiikka** *s.* kuvien muovaileminen t. valaminen vahasta taideteosten luonnoksiksi t. valmiiksi taideteoksiksi. **-pohjuke** *s.* = pohjuke(levy).

vaha|puu *s.* Myrica cerifera, suomyrtin sukuinen Pohjois-Amerikan itäosissa kasvava puu, jonka hedelmien pinnalle erittyy teknillisiin tarkoituksiin kelpaavaa vahaa; myös eräistä Rhussukuun kuuluvista lajeista, joista saadaan japaninvahaa. **-päällysteinen** *a.* V. tela. **-rauha|nen** *s.* Mehiläisen v:set. **-rulla** *s.* Fonografin v.

vahas *s.* kiertokirjeitä tms. erityisellä monistuskojeella, mimeografilla, monistettaessa käytetty ohut vahalla (tms.) päällystetty paperi, vaha-, stensiilipaperi.

vaha|salva *s.* lääkesalva, jonka pohja-aineena on vaha, kaakaorasva, parafiini, öljy t. jk muu rasvalaji t. niiden seos. **-seos** *s.* **-sinet|ti** *s.* V:illä suljettu kirje.

vaha|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* sivellä, päällystää, kiillottaa vahalla; lattioista, huonekaluista yms. *syn. ark.* buunata, puunata. | V. liitoskohdat omenapuita oksastettaessa. V:ttua paperia. V:tut viikset. V. lattia, korkkimatto, parketti. Huonekalujen v:us. — V:us on kulunut lattiasta.

vaha|tafti *s.* vahaseoksella kyllästetty ohut silkkikangas, jota käytetään sairaanhoidossa kääreisiin, pukutarvikkeisiin ym. **-taulu** *s.* ohuella vahakerroksella sivelty puu- t. norsunluutaulu, jollaisiin kreikkalaiset ja roomalaiset kirjoittivat metallipuikolla tilapäisiä muistiinpanoja. **-tela** *s.* Fonografin v. **-(tuli)tikku** *s.* tulitikku, jossa on sulaan vahaan, parafiiniin t. steariiniin kastettu varsi ja syttyvästä seoksesta valmistettu sytytyspää. **-tuohus** *s.*

vahaus|aine *s.* **-harja** *s.* **-seos** *s.* **-vernissa** *s.*

vahavär|i *s.* Puupintojen käsittely v:eillä.

vah|data[35*] *v. ark.* vartioiden, huolehtien, uteliaana, odottaen, varuillaan (tms.) pitää silmällä jtak, vahtia, valvoa, "kytätä", vaania, tarkata. | V. jkta, jkn toimia, liikkeitä. V:taa sinä lasta, ettei se kaadu! Aina oli vartiomies v:taamassa, etten pääsisi karkuun. V. kahvipannua, ettei se pääse kuohumaan. Pojat v:tasivat silmät tapilla sotilaiden puuhia. Kissa hiirtä v:taamassa 'vaanimassa'. Tullimiehet salakuljettajia v:taamassa. V. [= odottaa] maantien varressa autoa. V:tasi vuoroaan. Mitä sinä v:taat siellä ikkunassa alituiseen? CANTH. — V. jkta silmiin. Silmät v:tasivat koko ajan ovelle. [Harakka] ky-

räili vain paikallaan kaula lyhyenä ja v:tasi saunaan päin TOPPILA.

vahdin|muutto *s.* vahdinvaihto. **-pi|to** *s.* vartiotehtävän hoito, vartio(vuoro)ssa, vahdissa olo, vartiointi, vahdinta. | Laivan päällikön antamat v:toa koskevat määräykset. Moniöisestä v:dosta väsyneet miehet. **-pitäjä** *s.* vahti, vartiomies.

vahdinta[15*] *teonn.* < vahtia. | Vankien, portin v. Kulon v.

vahdin|vaihdos *s.* tav:mmin seur. **-vaih|to** *s.* Laivalla oli tulossa v:don aika, kello läheni neljää. — *Kuv.* V. presidentin linnassa 'presidentin vaihtuminen'. Hallituksen eron selitetään merkitsevän vain v:toa, ei poliittisen suunnan muuttumista.

vahdisto[2] *koll.s. vanh.* vartio(sto).

vahdota[38*] *v. murt.* ja *runok.* vaahdota.

vahingoit|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* aiheuttaa t. tehdä vahinkoa jklle t. jllek, vaurioittaa, vioittaa, vikuuttaa, turmella, tärvellä, pilata, runnella. | V. jkta ruumiillisesti, taloudellisesti. V. jkn terveyttä, mainetta, nimeä, taloudellista asemaa. Varo millään tavalla v:tamasta lähimmäisiäsi! Luodin v:tama raaja. Potkuri irrotetaan tiivisteitä v:tamatta. Toukan v:tama omena. Tulipalo ehti pahoin v. rakennuksen kattoa. Ruosteen v:tama metallilevy. Myrsky kaatoi kymmeniä puita ja v:ti satoja. Aallokon v:tama laiva. Taudin v:tama iho. Hallan v:tamaa viljaa. Tällaisten teosten ahmiminen voi vaikuttaa nuorisoon suorastaan v:tavasti.

vahingoittaj|a[10] *tek.* Hyönteiset viljelyskasvien v:ina.

vahingoittamat|on[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Ketään v. toimenpide. **2.** *pass.* Ehjät ja v:tomat tiivisteet.

vahingoittu|a[1*] *pass.v.* loukkaantua, vaurioitua, vioittua, vikuuntua, turmeltua, pilaantua. | Liikenneonnettomuudessa v:neet matkustajat. Silmä v:i niin pahoin, että siitä meni näkö. Perunat säilyivät kellarissa v:matta kovimmillakin pakkasilla. Liikuntakyvyttömäksi v:nut panssarivaunu.

vahingoittuma[13] *s.* vahingoittumisen tulos, vamma, vioittuma, vaurio. | Luunmurtuma tai muu v. Silmän tavallisin v. on se, että siihen menee rikka.

vahingoittumat|on[57] *kielt.a.* Säilyin auto-onnettomuudessa v:tomana. Pommituksissa v:tomaksi jäänyt kaupunginosa.

vahingoittumisvaara *s.* Olla v:lle alttiina.

vahingolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vahinkoa tuottava, vahingoittava, turmiollinen, epäedullinen, haitallinen;)(hyödyllinen, edullinen. | Elimistölle v. aine. V:set hyönteiset eli tuhohyönteiset. Yhteiskunnan kannalta v. toiminta. Terveydelle, maineelle v. Vaikuttaa v:sesti jhk. Lapsen kehitykseen v:sesti vaikuttava ympäristö. Liikalihavuuden v:suus terveydelle on ilmeinen.

vahingon|ilo *s.* tois(t)en vahingosta, epäonnesta, vastoinkäymisestä tunnettu ilo. | Tuntea v:iloa. Osoitti v:ilonsa aivan peittelemättä. Katselijain silmistä kiilui v. **-iloi|nen** *a.* -sesti *adv.* vahingoniloa tunteva t. osoittava. | V. naapuri. V. hymähdys, huomautus. Irvistää jklle v:sesti. Ilkkua, nauraa v:sesti.

vahingonkorvaus *v.* Vaatia jklta, maksaa jklle v:ta jstak. Katoalueen maanviljelijöille suoritettu v. **-asia** *s.* Oikeuden ratkaistavaksi jätetty v. **-hakemus** *s.* Vakuutusyhtiölle tehty v. **-kanne** *s.* **-maksu** *s.* **-vaatimus** *s.* **-velvollinen** *a.* **-velvollisuus** *s.*

vahingon|kärsijä *s.* Vakuutusyhtiö korvaa v:kärsijän menetykset. **-laukau|s** *s.* vahingossa päässyt laukaus, vahinkolaukaus. | Aseen liipaisimen jäykkyys aiheuttaa useasti harhalaukauksia, herkkyys taas v:ksia. Haavoittua, saada surmansa v:ksesta. **-palkkio** *s. vanh.* vahingonkorvaus. **-tekijä** *s.* Koi on vaatesäiliöiden kiusallisin v. Sekin, joka on työssänsä laiska, on v:n veli VT[V]. **-te|ko** *s.* Ajaa lapset pois v:osta. Suojella viljelykset kotieläinten v:olta. Tämä toiminta leimattiin tahalliseksi v:oksi. Terroristiryhmiä, joiden tehtävänä oli v. Hyönteisten, hiirien v. — *Lak.* toisen omaisuuden tahallinen hävittäminen, vahingoittaminen t. omistajan käytettävistä riistäminen. **-tuottamus** *s.* **-uh|ka** *s.*, vars. *liik.* riski, tappionuhka, vahingon vaara. | Liikeyritykseen sisältyy aina v. Tehdä jtak omalla v:allaan. **-vaara** *s.* myös ⌒. | Vakuuttaa omaisuutensa kaikenlaisen v:n varalta. Jhk yritykseen sisältyvä v. Arvioida v:n suuruus etukäteen. **-valkea** *s. kans.* vahingossa syttynyt tulipalo, tulen riistäytyminen valloilleen. | Talon tuhosi v. Sää oli nyt [risunpolttoon] hyvin sopiva, ei tarvinnut pelätä v:ta SILL. **-vastuu** *s. lak.* vahingon tuottamisesta aiheutuva vastuu.

vahingot|on[57] *a.* vahinkoa tuottamaton; vaaraton. | Terveydelle v. aine. Melko v. tuhohyönteinen. Rikollisten v:tomaksi tekeminen.

vahin|ko[2*] *s.* **1. a.** jnk tapahtuman, teon, toiminnan tms. jklle t. jllek aiheuttama menetys, tappio, haitta, vaurio tms. paha;)(etu, hyöty, ansio, voitto. | Rahan hukkaamisesta koitunut v. Tuli suuri v., kun kuoli ainoa lehmä. Pyydysten menetys oli kalastajalle korvaamaton v. Aineellinen, rahallinen, taloudellinen, oikeudellinen v. Suoranainen, välillinen v. Miljoonien markkojen v., v:got. Sillä mitä se hyödyttää ihmistä, vaikka hän voittaisi omaksensa koko maailman, mutta saisi v:gon sielullensa? UT. — Hallan, myrskyn, lumen, tulvan (aiheuttamat) v:got. Toiminta, josta on enemmän v:koa kuin hyötyä. Lääke, joka saattaa olla pikemmin v:goksi kuin eduksi. Toimia jkn v:goksi. Sopimusta muutettiin toisen osapuolen v:goksi. Sai pitää menetyksen v:konaan. Pidä v:konasi, kun et totellut neuvoa. Jstak on, aiheutuu v:koa jkn terveydelle, maineelle. Aiheuttaa, tuottaa, tehdä v:koa. Tahallisesti aiheutettu v. Tulipalon aiheuttama v., aiheuttamat v:got. Karjan viljelyksille tuottama v. Jänisten omenatarhassa tekemät v:got. Pommit räjähtelivät sanottavaa v:koa tekemättä. Myrkyllisen aineen elimistölle tuottama v. Kärsiä v:koa jstak. Korvata aiheuttamansa v., v:got. - - jos jonkun tekemä [rakennus] palaa, joutuu hän v:koon UT. N. hävisi ottelun viime vuonna, mutta otti nyt v:gon takaisin (voittamalla). — Kertaus ei olisi v:goksi [= haitaksi, pahitteeksi] sinulle-

kaan. Ei olisi v:goksi, vaikka tätä asiaa pohdittaisiin julkisestikin. Eihän ole v. harkita asiaa vielä kypsemmäksi KIVI. **b.** ed:een liittyen sellaisesta, mikä puhujan mielestä on valitettavaa, ikävää. | On v., että yritys epäonnistui. Oli todella v., ettei isäsi voinut tulla. Kirjoittajalla on kyllä hyvää pyrkimystä — v. vain, ettei hän ole siinä onnistunut. Näytelmä oli jo joutunut pois ohjelmistosta — v.

2. a. onneton tapahtuma t. sattuma, onnettomuus, tapaturma. | Sattui semmoinen v., että talosta paloi riihi. Älkää leikkikö puukolla, siinä saattaa tulla v. Työssä sattunut v. Joutua v:gon uhriksi. Pojalle sattui mäessä v.: katkesi käsi. Pieni v:kokin tuli matkalla: putosi kukkaro. On maalla viisaita, kun merellä v. sattuu SL. V. ei tule kello kaulassa SL. V:gosta viisastuu, ei rikastu SL. Kaitse karjani pahoista, / varjele v:gon teiltä KAL. — *Erik. kiert.* a) (aviottomasti) tahtomattaan raskaaksi tulemisesta (t. saattamisesta), aviottoman lapsen saannista. | Tytölle oli sattunut v. b) ulosteen t. virtsan menemisestä housuihin, alle tms. | Sattuuhan se v. lapselle. Iso, pieni v. **b.** epähuomiossa, erehdyksessä sattunut tapahtuma t. teko, erehdys, sattuma. | Oli pelkkä v., että jouduimme väärään junaan. On sula v., jos N. saa osumaan maaliin. Ihan v:gon kaupalla osuimme oikeaan taloon. — Vars. *vahingossa* epähuomiossa, erehdyksessä, huomaamatta, tarkoittamatta, sattumalta;)(tahallaan. | Kaasin v:gossa likasangon. Horjahti v:gossa laiturilta veteen. Tulin aivan v:gossa maininneeksi asiasta hänellekin. Hän ei vastaa v:gossakaan oikein. Ei v:gossakaan vilkaissut sivulleen. Tahalliset ja v:gossa tehdyt rikokset. Yritä toki, jos sattuisit v:gossa onnistumaan. Kolumbuksen tarkoituksena oli purjehtia Intiaan, mutta v:gossa hän joutuikin löytämään Amerikan. V:gossa tehty keksintö.

3. *yhd.* Esine-, henkilö-, kasko-, oikeus-, omaisuus-, sato-, varallisuusv.; kuljetus-, liikenne-, meri-, rantav.; halla-, hirvi-, hyönteis-, jää-, laho-, lumi-, myrsky-, pakkas-, palo-, routa-, sieni-, sota-, talvi-, tulva-, vesiv.; hallan-, karjan-, kylmän-, myrskynv.; jäätymis-, routimisv.

vahinko|eläin *s.* ihmiselle t. hänen elinkeinolleen suoranaisesti t. välillisesti vahinkoa t. haittaa tuottava eläin, tuhoeläin;)(hyötyeläin. | Jänis on paitsi riista- myös v. Eräiden v:eläinten, esim. suden ja ahman, tappamisesta maksetaan tapporaha. **-hyönteinen** *s.* tuhohyönteinen. **-kala** *s.* Mädin tuhoajana ja arvokkaampien kalalajien pohjaravinnon vähentäjänä kiiski on v. **-kasvi** *s.* Rikkaruohot ja muut v:t. **-laukaus** *s.* = vahingonlaukaus. **-lintu** *s.* vrt. vahinkoeläin. **-paik|ka** *s.* onnettomuuspaikka. | Poliisi suorittaa tutkimuksia v:alla. **-rahasto** *s.* vakuutusalalla se erä, jonka vakuutuslaitos tilinpäätöstä tehdessään varaa tilivuoden päättyessä tunnettuja, mutta silloin vielä selvittämättömiä vahingonkorvauksia t. vakuutussummia varten. **-sien|i** *s.* Lahosienet ym. metsien v:et. **-tapaus** *s.* V., jossa vakuutusyhtiö on korvausvelvollinen. **-vaara** *s.* = vahingonvaara. **-vakuutu|s** *s.* tav. elottomiin esineisiin vahingon varalta kohdistuva vakuutus, jossa korvataan vain todellinen vahinko; vrt. henki(lö)vakuutus. | V:ksen muotoja ovat mm. kuljetus-, palo- ja murtovakuutus. **-vakuutusyhtiö** *s.*

vahtail|la[29] *frekv.v. ark.* -u[2] *teonn.* < vahdata. | V. jkta, jkn puuhia.

vahtaus[64] *teonn. ark.* < vahdata.

vahtera[18] *s. murt.* vaahtera.

vah|ti[4*] *s.* **1. a.** vars. *puhek.* vartiomies, vartija; *yleisk.* termin luonteisesti eräiden yhd:ojen jälkiosana. | Portilla seisova v. Varaston, kamiinan v. Koira talon v:tina. Se olisi samaa kuin panna kissa makkaran v:diksi. — *Yhd.* kajuutta-, lakko-, maali-, ovi-, pesä-, portti-, rata-, silta-, torni-, tulliv.; portin-, puiston-, talonv.; kunniav.; varav.; yöv. **b.** *vanh. harv.* vartio(miehistö). | Varaston v:diksi jätetty joukkue. — *Yhd.* pääv. **2.** vartio, vartiotehtävä, vartiointi, vahdinta. | Olla v:dissa, pitää v:tia 'olla vartiossa, vartioida'. Salakyttä oli pensaan suojassa v:dissa 'vaanimassa'. Metsästäjät karhua v:dissa. Asettua, jäädä v:tiin. Määrätä, komentaa jku v:tiin. Poliisi piti tarkkaa v:tia [= valvoi tarkasti], ettei kukaan asiaton päässyt alueelle. — *Kuv.* Mut korkealla yli maan / piti tähdet hiljaista v:tiaan KOSKENN. **3.** *mer.* **a.** samanaikaisesti (vars. kansi)palvelusvuorossa oleva miehistön osa. | Jakaa miehistö v:teihin. Vapauttaa ensimmäinen v. Palveluksessa, vapaana oleva v. Paapuurin, tyyrpuurin v. — *Yhd.* kansi-, vapaav.; meri-, satamav.; lasiv.; upseeriv. **b.** määräpituinen (vars. kansi)palveluksen työvuoro. | Vuorokausi jaetaan kuuteen neljän tunnin v:tiin. Ensimmäinen v. oli päättymässä. V:dissa oleva miehistön osa. — *Yhd.* aamu-, ilta-, keski-, koiran-, puoliv. **4.** *harv.* yl. työvuoro vuorotyötä tehtäessä. | Työtä tehtiin kahdessa v:dissa. - - kolmen viikon ajan kahta v:tia ovat roikat heiluneet AK.

vahti- *vanh.* ja *puhek.* = vartio-.

vah|tia[17*] *v.*, vars. *puhek.* vartioida, pitää silmällä, valvoa, vaania, "kytätä", vahdata, odotella. | V. vankeja. V. porttia, ettei kukaan asiaton pääse sisään. Jää sinä v:timaan eväitä siksi aikaa, kun me käymme asioilla. V. jkta valppaasti. V:tii kuin saituri aarrettaan, kuin kissa hiirtä, kuin koira luuta. Santarmit v:tivat miehen jokaista askelta. Istua sysimiilua v:timassa. Ukko on monta yötä v:tinut haaskalla karhua. Metsikön suojassa v:ti vihollinen valmiina avaamaan tulen. — V. kärsimättömänä vuoroaan. Tien varressa linja-autoa v:tiva [= auton tuloa odottava] joukko. Pirtissä oli näet jo tuntikauden v:tinut ylösnousuamme naapurimökin miekkonen KIANTO. — Valvoen, tarkaten katsomisesta, tuijottelemisesta. | V:ti ikkunasta tielle. Hänen silmiinsä v:dittiin, aivan kuin niistä nähdäkseen PAKKALA. - - ja silmää räpäyttämättä veteen v:ti TOPPILA.

vahti|alus *s. vanh.* vartioalus. **-koira** *s.* vartijakoira. | Talon v. Nukkua puolivalveilla kuin v. **-koju, -koppi** *s.*, vars. *puhek.* vartiokoju, -koppi. **-mestari** *s.* **1.** viraston, koulun tms. palveluskuntaan kuuluva henkilö, jonka tehtäviin kuuluu huoneiston siistimisen ja lämmityksen valvonta ynnä muiden palvelustehtävien suori-

tus. | Kouluhallituksen, yliopiston v. — *Yhd.* yliv. — *Erik.* **a.** ravintolan tms. ovenvartija, eteisvartija, portieeri. | Hotellin, ravintolan v. Univormupukuinen, kultapunoksinen v. **b.** suntio. **2.** *sot. vanh.* eskadroonan vääpeli. **-miehistö** *s.*, vars. *puhek.* vartiomiehistö. **-mies** *s.*, vars. *puhek.* vartiomies, vartija, vahti. **-mikko** *s. ark. leik.* vahtimestari. | Hotellin, ravintolan v. **-paikka** *s.* vartio-, passipaikka. **-palvelus** *s.* vartiopalvelus. | Linnan varusväen pienuuden takia v. kävi sotilaille raskaaksi. — *Mer.* vrt. vahti 3.b. | Laivalla suoritettava v. **-paraati** *s.* vartioparaati. **-päällikkö** *s.*, vars. *puhek.* vartiopäällikkö; *mer.* vahdin päällikkö. **-sotamies, -sotilas** *s.*, vars. *puhek.* vartiosotamies, -sotilas. **-torni** *s.*, vars. *puhek.* vartiotorni. | Linnan v. **-tupa** *s.* vartiotupa. **-upseeri** *s. mer.* vahtipäällikön apuna toimiva upseeri. **-vuoro** *s.* vartiovuoro. — *Mer.* palvelus-, työvuoro; vrt. vahti 3. | Laivalla on kunkin vahdin v. tavallisesti 4 tuntia.

vah|to[1*] *s. murt.* ja *runok.* vaahto. | -- minä tahdon seisoa tuulessa / ja nähdä aaltojen v:don LEINO.

vahto|a[1*] *v. murt.* ja *runok.* vaahdota. | Seison v:vassa, jyrisevässä koskessa KIVI.

vahtoi|nen[63] *a. murt.* ja *runok.* vaahtoinen. | -- ja koski / v:sena matkan päässä pauhaa KIVI.

vahv|a[10] *a.* -asti *adv.*; vahvuus ks. erikseen; yl.)(heikko.

I. 1. a. esineistä, aineista: ulkoista rasitusta (kulumista, painetta, iskuja tms.) hyvin kestävä, kulumaton, murtumaton, pitävä tms., luja;)(murtuva, pettävä tms. | V:aa kangasta, nahkaa, paperia, puuta. Ohutta mutta v:aa nailonsiimaa. V:aa ja sitkeää kuitua. V:oja rakennuslevyjä. Kupariastiat ovat v:oja, mutta kalliita. Niin v. jää, että kantaa hevosen. V:alla perustalla oleva rakennus. V:at jalkineet, kengänpohjat. V. luuta. V. rautaristikko. V. aura, moottori. V. ommel, sauma. V:aa tekoa oleva tukkireki. Suomalaisen rukiin olki saisi olla v:empi. V:asti raudoitettu kirstu. V:asti ommellut saappaat. V:asti panssaroitu alus. Vanki sidottiin v:asti köysiin. Roisto on v:asti telkien takana. — V. linnoitus. V:asti varustettu tukikohta. — *Kuv.* Yritys, jonka taloudellinen pohja on v. Sanomalehti, joka on taantumuksen v:impia tukikohtia. **b.** ed:een liittyen abstr:mmista käsitteistä ja suhteista: kestävä, vankka, vakaa, horjumaton, vankkumaton, voimakas, varma;)(epävarma, horjuva. | Sisäisesti ja ulkonaisesti v. valtakunta. Euroopan v:in sotilasvaltio. -- paikkakunnan v:impia [= vauraimpia, vakavaraisimpia] taloja PÄIVÄR. V. hallitus, järjestö, liitto. Hallituksen asema on v. V. taloudellinen asema. Kommunismi on saanut v:an jalansijan Aasiassa. Johtokunta piti ohjat v:asti käsissään. — V. toveruus, yhteisymmärrys. Varsin v:oihin perusteisiin pohjautuva tutkimus. V:oin [= pätevin] todistein voidaan väittää, että --. Laki on v:asti puolellamme KIVI. V:ana totuutena siis pysyy, ettei -- PÄIVÄR. Hän, jost' Abraham sai kerran / v:at lupaukset Herran HLV. Kahden tai kolmen todistajan sanalla on asia v. [= varma] VT. — Olla v:assa turvassa. Jumala ompi linnamme / ja v. turva aivan VK.

2. elävistä olioista. **a.** fyysisesti kestävä, suuriin fyysisiin suorituksiin pystyvä, väkevä, voimakas; elinvoimainen, -kykyinen, vankka, sitkeä;)(voimaton, huono. | V. kuin karhu. Iso ja v. mies. Jättimäisen v. painija. Kivi, jota v:inkaan mies ei jaksaisi nostaa. V. ja terve pienokainen. Potilas ei vielä ole kyllin v. noustakseen jalkeille. V. painijoukkue. V:empi sukupuoli 'miehet'. V. kestämään rasituksia, alkoholia. Roteva ja v. työhevonen. Pienikokoinen mutta v. koirarotu. Biologisesti v:in laji pääsee olemassaolontaistelussa voitolle. — V:at käsivarret, jalat, lihakset. V:at keuhkot, hermot. V. sydän. Potilaan v. elimistö pääsi vihdoin taudista voitolle. Silmäni eivät ole enää yhtä v:at kuin nuorena. — V. ja tanakka taimi. Tervettä, v:aa näreikköä. — Tehdä jtak v:emman oikeudella. — *Yhd.* väkiv. **b.** henkisesti, moraalisesti voimakas, voimakastahtoinen. | V. luonne. Siinä asiassa naiset ovat usein v:empia kuin miehet. Pysyä v:ana uskossaan, vakaumuksessaan. -- joka v:ana pysyy loppuun asti, se pelastuu UT. -- anna minulle uusi, v. henki VT. **c.** kyvykkyyttä, taitoa ajatellen: etevä, kyvykäs, taitava, hyvä, varma. | Joukkueen v:in pelaaja. Urheilulaji, jossa Suomella on monta v:aa edustajaa. Sarjan v:in joukkue. V. kielissä, matematiikassa. Luokan v:immat saksantaitajat. Ei hänkään ollut mikään v. kirjamies, sen näki jo paljaasta kirjanlehtien koskettelemisesta ALKIO. — Puolueen v. mies 'kyvykkäin, vaikutusvaltaisin tms. jäsen'. Churchill, konservatiivien v. mies. **d.** taipumuksia, mieltymyksiä, harrastuksia yms. ajatellen: innokas, ahkera, harras, piintynyt, kova. | V. tupakkamies, viinamäen mies. Villi on v. kuvittelemaan LEHT. — V. suomenmielinen. A. on ikänsä ollut v. maalaisliittolainen. -- "teatterikuningas", jolla nimellä olen kuullut monen v:an ruotsalaisen Kustaa III:tansa nimittävän SILL.

3. ed:iin liittyviä käyttötapoja. **a.** tahdosta, mielipiteestä, vakaumuksesta, mielipiteen ilmauksista yms.: luja, vakaa, horjumaton, järkähtämätön, tinkimätön. | V. tahto, usko, luottamus, vakaumus. Siinä v:assa toivossa, että --. V. aikomus, päätös. Päätin v:asti olla antamatta periksi. Mies väittää v:asti [= itsepintaisesti], että --. Yllättävän v:aksi [= sitkeäksi] osoittautunut huhu. — Tapa, jolla on v:at traditiot. **b.** merkittävyyttä, tärkeyttä, mahdollisuuksia tms. ajatellen: huomion arvoinen, merkittävä, huomattava. | V. ehdokas, hakija. Puolueen v:immat edustajaehdokkaat. A. on v:in ennakkosuosikki huomisissa kilpailuissa. Romaani, jota yleisesti pidetään v:impana palkintoehdokkaana. **c.** saavutuksista yms.: hyvä, kiitettävä, ansiokas, luotettava, vankka, solidi. | A:n romaani on v:aa, luotettavaa työtä. Taideteos, joka lopullisessa asussaan on huomattavasti v:empi kuin luonnoksena. Tekijänsä v:in sävellys. **d.** A. oli kilpailussa v. [= selvä, varma] ykkönen ja B. yhtä v. kakkonen. Joulun menekkikirjoista oli Väinö Linnan uusi romaani v. ykkönen. — Kirjoitti ruotsissa v:an laudaturin. **e.** N.N:n v:in [urheilu]laji [= jossa hän saavuttaa parhaat tulokset] on 800 m:n juoksu.

V:in aineeni on aina ollut matematiikka. Kielitaito ei ollut hänen v:oja puoliaan. Asiallisuus ei milloinkaan ole ollut A:n v:impia ominaisuuksia. Näytelmä, jonka v:in puoli on sen toiminnallisuus. Kotihoidolla on laitoshoitoon verrattuna eräitä v:oja [= hyviä] puolia. **f.** vars. *liik.* taloudelliselta asemaltaan hyvä, vakaa, vankka, luotettava, kiinteä. | Hankki vekseliinsä v:at takaajat. V. [= luotonannon kannalta hyvä, luotettava] nimi. Pankki, jonka maksuvalmius on v. V. [= edullinen] tilinpäätös. Osakkeet ovat pysyneet v:oina 'hyvässä kurssissa, kiinteinä'. Hintataso on pysynyt v:ana 'hyvänä, kiinteänä'. Kansantaloutemme säilyi suhteellisen v:ana yli pula-ajankin AK.

II. voimaltaan, teholtaan, intensiteetiltään, asteeltaan suuri, voimakas. **1. a.** esineistä, laitteista yms.: suuritehoinen, tehokas. | V. [= paljon suurentava] mikroskooppi, suurennuslasi. Minun on hankittava v:emmat silmälasit. V. valonheitin. Uusi automalli, jonka moottori on entistä v:empi. V. magneetti, räjähdyspanos. **b.** tehokas, intensiivinen, kova, luja, ankara. | V. isku, työntö, veto, puristus. V:oilla [= tarmokkailla, voimakkailla] kynänvedoilla piirretty luonnekuva. Lääkkeen vaikutus ei saa olla liian v. Puristaa, painaa v:asti. — Joessa käy v. virta. V. ilma-, sähkövirta. Liian v. [= suuri] jännite. V. tuuli, myrsky. V. korkea-, matalapaineen alue. V. [= voimakassykkeinen] pulssi. V. tärinä, vapina. — V. [= tehokas, hyvä] šakkisiirto. Liian v:ojen voimakeinojen käyttö. Joskus voi merkitsevän hiljainen sanonta olla v:in tehokeino AK. **c.** halusta, taipumuksista, ruumiillisesta t. sielullisesta tilasta, tunteista yms.: voimakas, kova, suuri, ankara. | Tunsin v:aa halua lähteä pakoon. Houkutus oli liian v. V:at taipumukset rikollisuuteen. Ragnar tunsi v:aa kiintymystä tovereihinsa SILL. V. pelko, levottomuus, kiihtymys. V. miehinen onnentunne SILL. V:oja epäilyksiä herättävä suunnitelma. — V. raukeus, uneliaisuus. V. kutiaminen. **d.** tunnelmasta yms.: voimakas, väkevä, tiivis, kiinteä. | Tunnelman ollessa v:immillaan. Tunnelma oli v. ja onnellinen SILL. - - sitä v:aa ja hikistä elämää, jota elettiin työssä, tanssissa ja tanssin jälkeen SILL. - - nukkuivat v:assa [= syvässä] rauhassa HJ.NORTAMO. **e.** ilmauksista: voimakas(sisältöinen), tehokas, väkevä. | Käyttää v:aa kieltä. Liian v:ojen attribuuttien käyttö. | "Konna!" V:at sanat tuottavat helpotusta AK. - - joko sinä otit liikaa olutta, kun noin v:oja [= karkeita, paksuja] valeita tulee? LEINONEN. **f.** äänestä: kuuluva, voimakas, kova, luja;)(heikko, hiljainen, vaimea. | Puhua, huutaa v:alla äänellä. V. paukaus. Huuda häntä korvaan ja v:asti KIVI. — Tavua, jolla on v:in paino, sanotaan pääpainolliseksi. V:asti painollinen sana. V. [= painollinen, iskullinen] runojalan osa. **g.** valosta: kirkas, heleä, räikeä; varjosta: synkkä, syvä, tumma. | Liian v. valo käy silmiin. V:asti valaistu juhlahuoneisto. Maalaus, jossa on v:at [= jyrkät] valot ja varjot. Liian v:assa [= syvässä, pimeässä] varjossa eläneet kasvit jäävät väriltään vaaleiksi. **h.** väreistä yms.: selvästi, jyrkästi erottuva. | V:oja värejä käyttävä maalari. V:alla varjostuksella merkitty alue. V:an keltainen värisävy. V. kiilto. **i.** mausta, hajusta: voimakas, väkevä, selvä. | Paprikan v. maku. V:asti hapan neste. V. haju, löyhkä. V:asti löyhkäävä jätekasa. Ilmassa tuntui v:asti palaneen käryä. **j.** muista ominaisuuksista, sävyistä yms.: voimakas, selvä, jyrkkä;)(heikko, lievä. | V:asti nasaalinen ääntämys. Puheessa v. ruotsalainen korostus. Puhui suomea v:asti murtaen. V:asti vasemmistolaiselta haiskahtava mielipide. Tyyli, jossa tuntuu v. Raamatun vaikutus. V:asti tunnepitoinen ilmaus. Sana, johon liittyy v. halveksiva merkitys.

2. a. nesteistä ja aineista: jossa on jtak olennaista, vaikuttavaa ainetta runsaasti, voimakas, väkevä;)(heikko, mieto, laimea. | Mustaa, v:aa kahvia. V:aa lihalientä. V. liuos, uute. V:at [= väkevät] viinit. V. grogi. V. [= runsaasti nikotiinipitoinen] tupakka, sikari. V. [= voimakkaasti syövyttävä] happo. V. [= voimakkaasti vaikuttava] myrkky, huumausaine. Käyttää liian v:oja lääkkeitä. Keitossa oli liian v. suola 'liian paljon suolaa'. Panna lihat v:aan suolaan. V:asti suolattua kalaa. **b.** ravinnosta: ravitseva, voimakas;)(heikko, laiha. | Hernekeitto on v:aa ruokaa. Pienelle lapselle liian v:aa ravintoa. Kesällä maito on v:empaa kuin talvella. [Emäntä] toi Siljalle janoon juotavaksi oikeata v:aa lehmän maitoa SILL. **c.** viljelysmaasta, maaperästä, lannoitteesta: runsaasti ravinteita sisältävä, voimakas, väkevä, lihava;)(laiha, karu. | V. maa, multa. V:aa lantaa. V:asti lannoitettu maa.

III. määrältään suuri, runsas, kova; ero ed. ja seur. ryhmästä ei aina selvä. **1.** Söin juuri v:an aterian. Syö v:asti, jotta jaksat iltaan asti. Ajettiin v:oilla kuormilla. Seosta vatkataan, kunnes syntyy v. vaahto. Maassa oli aamulla v. kaste. V. lumentulo on haitannut liikennettä. Maanteiden v. pölyäminen. V. hikoileminen. V:asti vaahtoava saippua. Keitossa on liian v:asti suolaa. N:n sanoihin sisältyi v. annos ivaa. A. on antanut v:an panoksen seuran toimintaan. Mies oli v:asti juovuksissa. V:asti liioiteltu tieto. — V:asti tuontivoittoinen kauppatase. V:asti mätästävä heinälaji. Puuston v. harventaminen. Vain v:alla suurennuksella näkyvä pieneliö. V:asti suurentava linssi. V:immin [= vilkkaimmin] liikennöidyt tiet. V:asti [= jyrkästi] viettävä rinne. Poika muistuttaa v:asti [= paljon] isäänsä. — Rannikon v. ruotsalaisasutus. V. [= lukumäärältään suuri ja tav. hyvin aseistettu, tulivoimainen] partio, vihollisosasto, armeija. Vihollinen hyökkäsi v:oin voimin. Puolueella on v. edustus parlamentissa. Ehdotus, jolla on v. kannatus etenkin oikeistopiireissä. — *Mus.* V. [= 8:9-suhteinen] koko(sävel)askel. **2. a.** parrasta, hiuksista, kasvipeitteestä yms.: tiheä, sankka, rehevä, paksu. | V. parta, tukka, kasvipeite. V. parrankasvu. V. taimisto, puusto. Laiho oli v:aa kuin turkki. Perunamaa v:an rikkaruohon vallassa. **b.** savusta, usvasta yms.: tiheä, sankka, paksu;)(ohut, harva. | Palopaikalta nousi vielä v. savu. Pöllytteli piipustaan v:oja savuja. Taivas oli aamulla v:assa pilvessä. V:assa sumussa laiva

ajoi karille. Miksi kaikki verhouu kuin sumupilveen v:aan? LEINO.

IV. 1. läpimitaltaan suuri, paksu, tukeva, vankka;)(ohut. **a.** V. multa-, pölykerros. V:aa kuparilevyä. - - hopearahakin, niin v., että sen ulkokehään sopi kirjoitus SILL. Maa oli v:assa kuurassa. Kahlata v:assa lumessa. V:asti roudassa oleva maa. V:asti maatunut suo. V. maalipeite. V:asti maalatut huulet. V:assa ruosteessa oleva lukko. Liian v:an lastun ottava höylä. V. asiapaperipinkka, vihko. V. ja lämmin sarkatakki. Pukeutua v:asti. — *Absol.* 20 cm v. savikerros. Järvi on puoli metriä v:assa jäässä. **b.** Liian v. tappi. Juuresta v., latvasta ohut häntä. Viila, joka on keskeltä v:empi kuin päistä. — *Absol.* Rinnan korkeudelta 8 tuumaa v. tukkipuu. — *Kans.* naisesta: raskaana oleva, "paksu". | - - tyttö tuli v:aksi RAILO. **c.** V. [= leveä, paksu, selvä] tuššiviiva. Karttaan v:alla [= lihavalla] painettu teksti. **2.** nesteestä, seoksesta: sakea, paksu;)(löysä, ohut. | Jauhoja pannaan niin paljon, että saadaan kohtalaisen v. taikina. V:aa savivelliä. Toiset pitävät v:oista, toiset ohuista kiisseleistä.

V. *kiel.*)(heikko. **1.** V:an asteen vaihtelua heikon asteen kanssa nimitetään astevaihteluksi. *d*:n v. vastine on *t*. V. vartalo. **2.** V:at [= supistuma]diftongit. **3.** Saksassa muodostetaan v:an substantiivin monikko muulla kuin *n*-tunnuksella (esim. *Mann, Männer)*, v:an verbin imperfekti ilman muuta tunnusta kuin vartalonvokaalin erilaisuus (esim. *fangen, fing*). V. deklinaatio, konjugaatio. V. pääte.

vahva|-asteinen *a. kiel.* --asteisuus *omin.* V. vartalo, muoto. Vartalon v:-asteisuus. **-hermoinen** *a.* V. mäenlaskija, kilpaurheilija.

vahvahko[2] *mod.a.* -sti *adv.* V. lumikerros. V:sti suolattu liha.

vahva|hälyinen *a. fon.* V. frikatiivi. **-iskuinen** *a.* V. nyrkkeilijä. — V. sävel. **-jalkainen** *a.* V. hevonen. V. tuoli. **-juurinen** *a.* V. puu, rikkaruoho. **-kasvuinen** *a.* V. nurmi, maa. **-kortinen** *a.* V. heinä, ohra. **-kuorinen** *a.* V. muna, itiö. **-kynti|nen** *a.* Karhun v:set varpaat. **-kätinen** *a.* V. mies. **-leukai|nen** *a.* V. tuhohyönteisen toukka. V:set hohtimet. **-lihaksi|nen** *a.* V. painija. V. hevonen. Jäniksen takajalat ovat pitkät ja v:set.

vahvalta *adv.* tav:mmin seur. | Lunta oli kyynärää v.

vahvalti *adv.* paksulti, kosolti, runsaasti. | Pehmikkeeksi pannaan v. pehkuja. Puissa oli v. lunta. — Turvetta oli suossa puolta metriä v.

vahva|luinen *a.* V. pää, leuka. **-luminen** *a.* V. metsä. V. talvi. **-luonteinen** *a.* voimakasluonteinen. | V. ihminen. **-multainen** *a.* paksu- t. voimakasmultainen. | V. maa, pelto.

vahvanlai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vahvahko. | V. myötätuuli. Keitossa on v. suola. V. valhe. V:sesti humalassa.

vahvanokkainen *a.* V. petolintu.

vahvanpuolei|nen *a.* -sesti *adv.* vahvahko. | V. lauta. V. ateria. V:sta kahvia.

vahva|oksainen *a.* V., tuuhea petäjä. **-olkinen** *a.* V. ruislajike. **-painoinen** *a. fon.* painollinen. | V. tavu, sana. **-piikkinen** *a.* V. ohdake, ruusu. **-rakentei|nen** *a.* -suus *omin.* V. silta, pato, talo. V. polkupyörä, kone. V. hevonen. V. nuorukainen, painija. V. yhteiskunta, valtio. **-runkoinen** *a.* V. puu, kasvi, metsä. V. laiva. V. polkupyörä. **-ruumiinen** *a.* V. työmies, petoeläin. **-seinäinen** *a.* V. putki, terässylinteri, solu. **-tehoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. kone, radioasema. **-tekoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. pato, silta. V. kello. **-tuoksui|nen** *a.* -suus *omin.* V. kukka, saippua. **-vartaloinen** *a. kiel.* V. muoto. **-vartinen** *a.* Pysty ja v. ruoho.

vahvavirta[53] *s. sähk.* vars. yhd:ojen alkuosana: tav. valaistus-, voima- t. lämmitystarkoituksiin käytetty (verraten) suurjännitteinen sähkövirta;)(heikkovirta. **-johdin** *s.* **-johto** *s.* **-kaapeli** *s.* **-lait|e** *s.* Sähkölamput, -liedet, generaattorit ym. v:teet. **-laitos** *s.* = sähkölaitos. **-muuntaja** *s.* **-tekniikka** *s.* se sähkötekniikan osa, joka käsittää sähköenergian kehityksen, siirron ja kulutuksen, joissa on kysymys suhteellisen suurista tehoista. **-teollisuus** *s.* **-verkko** *s.* Valtakunnan puhelin- ja v.

vahva|voimainen *a.* -voimaisuus *omin.* V. ihminen, kone. **-ääni|nen** *a.* -syys *omin.* V. laulaja, soitin.

vahvemmuu|s[65] *komp.omin.* Kerskua v:dellaan. V:teensa luottaen.

vahvenne[78*] *s. valok.* negatiivin t. vedoksen vahventamiseen käytetty liuos, vahviste.

vahvennos[64] *s.* = seur. 3.

vahvennu|s[64] *s.* **1.** vahventaminen. | Tulvien pelosta aloitettiin patojen v. **2.** vahventuminen. | Hyökkäyskiilojen yhtyminen merkitsi vihollisen voimien tuntuvaa v:sta. **3.** vahventamisen t. vahventumisen tulos, vahvennos, vahventuma. | Langassa ei saa olla v:ksia eikä ohennuksia.

vahven|taa[8] *v.* -tavasti *adv.* = vahvistaa I.1-2. *(1.)* V. linnoituksen muureja. Terva v:taa puuta säitä vastaan. *(2.)* Rintamanosaa v:nettiin uusilla reserveillä. Kaikupohja v:taa kielisoitinten ääntä. Sade v:taa kuivuudesta kärsiviä laihoja. Liuoksen v:taminen. Kohtauksen koomillisuutta v:tava taustamusiikki. Pitkää *a*:ta osoitetaan pikakirjoituksessa v:tamalla edellistä konsonanttimerkkiä. — *Valok.* lisätä kemiallisesti negatiivin mustumaa (tiheyttä), us. myös jyrkkyyttä; myös vastaavasta vedoksen käsittelemisestä.

vahventu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) vahveta, vahvistua. | Äänen v:minen. Suon turvekerroksen v:minen 'paksuneminen'.

vahventuma[13] *s.* vahventumisen tulos, vahventunut kohta, vahvennos, vahvennus. | Puun tyven v. 'paksuntuma'.

vahvero[2] *s.* Cantharellus, lakkisieniin kuuluvan Cantharellaceae-heimon sieniä, joiden tärkein laji on keltavahvero eli keltasieni.

vahve|ta[34] *v.* tulla vahv(emm)aksi, vahvistua, vahventua. | Jää v:nee pakkasten vaikutuksesta. — Myrskyn kohina tuntui lähenevän ja v:nevan. Päivä päivältä v:neva mädän haju. Hämy yhä v:ni SILL.

vahvik|e[78*] *s.* se millä jtak vahvistetaan t. mikä vahvistaa jtak, vahviste, vahvistin, lujike, vahvistus, tuki. | Putkien liitoskohdan v. Peltiset matkalaukun kulmien v:keet. Päärme kankaan reunan v:keena. Betonin v:keena käytetään pyöröterästä. Vinotuki sähköpylvään v:keena.

HPS:n joukkueeseen v:keeksi saatu N.N. Kaataa teen sekaan v:keeksi spriitä. Otahan tuosta v:etta! — Lyödä kättä sopimuksen v:keeksi. Kirota sanojensa v:keeksi. Nyökkäsi päätään asian v:keeksi. Adjektiivien v:keena käytetty adverbi. Tieto, joka antoi v:etta epäilyksille. — *Yhd.* kangas-, köysi-, metalli-, muovi-, nahka-, rauta-, teräsv.; rengasv.; kulma-, liite-, nurkka-, väliv.; kannatusv.

vahvike|kaistale *s.* Kankaan reunaan ommeltu v. **-kaitale** *s.* **-kan|gas** *s.* V:kaalla vahvistetut saapashousut. **-kappale** *s.* **-kerros** *s.* Kumiletkun kankainen v. **-köy|si** *s.* V:dellä tuettu puhelinpylväs. **-laatta** *s.* **-levy** *s.* Kattilan v. **-lista** *s.* **-nahka** *s.* **-nasta** *s.* Kengänpohjien v:t, anturanastat. **-nauha** *s.* **-rauta** *s.* **-rengas** *s.* **-sana** *s.* Sangen, varsin ym. v:t. **-solu** *s.* vrt. seur. | Niinisolut ovat eräs laji kasvien v:ja. **-solukko** *s.* *kasv.* lujarakenteinen solukko, jonka tehtävänä on kasvin ja sen eri osien vahvistaminen, tukisolukko. **-tilkku** *s.* **-vuori** *s.* kengän päällisen ja vuorin väliin pantu vahvikekangas.

-vahvikkeinen[63] *poss.a.* < vahvike. | Kangas-, nahka-, rauta-, teräsv.

vahvist|aa[2] *v.* -avasti *adv.* **I.** tehdä vahv(emm)aksi;)(heikentää. **1.** lisätä t. parantaa jnk (t. jkn) lujuutta, kestävyyttä, tehdä kestävämmäksi, lujittaa, lujentaa, vahventaa. | Patoa v:ettiin hiekkasäkeillä. V. rakennuksen perustusta. Sortumisvaaralle alttiin muurin v:aminen. Raudoituksilla v:ettu arkku. Jäykisteillä v:ettu hirsi. Vinotuella v:ettu sähköpylväs. Nahalla v:etut housunpolvet. V:etuilla kankailla tarkoitetaan kankaita, joiden sidoksessa on paitsi tavallista kudetta ja lointa myös erityisiä lisälankajärjestelmiä. Pakkanen v:aa jäätä. Tukisolukon tehtävänä on v. kasvia. — Linnoitusta v:ettiin lisäjoukoilla. — [Jumala on] teitä tukeva, v:ava ja lujittava UT. Mua älä hylkää tuskassa, / vaan v:a ain uskossa VK. — Laki, jonka tarkoituksena oli v. ja lisätä hallitsijan valtaa. Ratsun siirto [šakissa] v:i valkoisen asemaa. Valtion taloutta v:ava toimenpide. Näin he v:ivat Juudan valtakuntaa ja tukivat Rehabeamia VT. — V. jkn uskoa, toivoa, luottamusta. Uusi teos v:aa A:n runoilijanmainetta. Hyvä puku v:aa ja kohottaa itsevarmuuttamme. **2.** lisätä t. parantaa jkn t. jnk voimaa, tehoa, suorituskykyä, vaikutusta, voimistaa. | V. itseään aterialla, ryypyllä. Silloin Herra v:i Eglonin, Mooabin kuninkaan, Israelia väkevämmäksi VT. Vatsalihaksia v:ava voimisteluliike. Syödä v:avaa ruokaa. Sydämen toimintaa v:ava lääke. — Kaiutin v:aa ääntä. Jännitettä v:ava laite. — V. muistiaan kertauksella. Teollisuutemme kilpailukyvyn v:aminen. Kirja v:i haluani lähteä Lappiin. Tapaus, joka vain v:i kansan epäluuloja. — *Erik.* **a.** vahvistaa jtak lisäämällä jnk lukua t. määrää. | Vartioita on v:ettava. Varuskuntaa v:ettiin sadalla miehellä. Erillisillä joukoilla v:ettu divisioona. Englanti v:aa Kaukoidässä olevia ilmavoimiaan. V:ettu kvartetti 'mieskvartetti, jossa kunkin äänen laulajia on useampia kuin yksi'. V:ettu [= lisätty] lautakunta. **b.** enentää jnk nesteen, liuoksen tms. pitoisuutta, väkevöidä, vahventaa;)(laimentaa, miedontaa. | V. liuosta, seosta. Betonia v:etaan lisäämällä sementtiä. **c.** tehdä selvemmäksi tms., selventää, korostaa, tehostaa, vahventaa. | V. väriä. V. viivat tussilla. Piirustuksen varjoja on v:ettu sinipunaisella. Adjektiivin merkitystä v:ava adverbi. Tunnelmaa v:ava valaistus. — *Valok.* = vahventaa. | Negatiivin, vedoksen v:aminen. **3.** parantaa jnk laatua, tasoa;)(huonontaa. | V. taitoaan harjoittelulla. **4.** rahanarvosta, hinnoista yms.: tehdä varmemmaksi, vakaammaksi. | Viimeaikainen kehitys on v:anut markan kurssia. Tuontitullin määrääminen on hiukan v:anut kotimaisten tuotteiden hintoja.
II. 1. tehdä jk uskottava(mma)ksi t. varm(emm)aksi, vakuuttaa t. osoittaa todeksi, oikeaksi, paikkansapitäväksi, todistaa, todentaa; varmistaa, varmentaa. | V. jk tieto, uutinen oikeaksi, todeksi. V. lausuntonsa valalla. "Totta on!" v:i toinen. Uutista ei ole virallisesti v:ettu eikä kumottu. Kahden tai kolmen todistajan sanalla on jokainen asia v:ettava UT. Todistajan lausunto v:i vain sen, mitä asiasta jo tiedettiin. Teoria, jonka koetulokset selvästi v:avat. Käsitys, jonka kokemus v:aa. Poikkeus v:aa säännön SP. — V. kirjelmä nimikirjoituksellaan. Viraston leimalla v:ettu todistus. **2.** (vars. ylemmän arvovallan nojalla, esimiehen asemassa tms.) antaa jllek toimenpiteelle, päätökselle, määräykselle, oikeudelle, asiakirjalle tms. laillinen, täysi, lopullinen pätevyys; sanktioida. | V. kiinnitys. Oikeudessa v:ettu saanto. Presidentti v:aa eduskunnan hyväksymät lait. Laki tulee voimaan heti, kun tasavallan presidentti on sen v:anut. Korkein oikeus v:i hovioikeuden tuomion. Pappi v:aa avioliiton vihkimällä. Tuomarin v:ama avioliitto. Hätäkasteen v:aminen. Kansakoulunopettajan vaalin v:aa tarkastaja. Tilinpäätöksen v:aminen. Kauppa v:ettiin kädenlyönnillä. — *Kuv.* Verellä v:ettu aseveljeys. **3.** virallisesti määrätä t. lopullisesti hyväksyä noudatettavaksi. | V. tutkintovaatimukset, luku-, työsuunnitelma, kurssien ohjelma. Eduskunta v:aa itse työjärjestyksensä. Puolustusvoimain komentajan v:ama ohjesääntö. Yhtiökokouksen v:ama menoarvio. Valtioneuvoston eri tavaroille v:amat ohjehinnat ovat seuraavat: - -. Virallisesti v:etun taksan mukaan. Tehdä jtak v:etusta korvauksesta. V:ettu asemakaava. Laulunopetukselle v:ettu tuntimäärä. Tuotantotavoitteeksi on v:ettu 200 000 tonnia.

vahvistaja[16] *tek.* laitteista par. vahvistin, esineistä ja aineista us. par. vahvike. | Hiekkasäkkivalli padon v:na. — Laulu yhteishengen v:na. — *Yhd.* kaupanv. **-putki** *s.* vahvistusputki.

vahvistamat|on[57] *kielt.a.* V. laki. Toistaiseksi v:tomien tietojen mukaan.

vahvistamis|päätös *s.* **-tap|a** *s.* Erilaisia köydenpään v:oja. Kertaaminen muistin v:ana. **-työ** *s.* **-vuosi** *s.* Asemakaavan v.

vahvistautu|a[44] *refl.v.* < vahvistaa. | [Joosafat] v:i Israelia vastaan VT.

vahviste[78] *s.* vahvike. | Kankaan reunaan ommeltu v. Kehyksen, pylvään v. Mutta antakaas minulle ensin pieni ryyppy sydämeni v:eksi KIVI. — *Valok.* = vahvenne. — *Yhd.* kangas-, metalli-, nahka-, pelti-, teräsv.; kulma-, nurkkav.

-vahvisteinen[63] *poss.a.* Metalli-, pelti-, rauta-, teräsv.

vahvistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vahvistaa. | Sivuansioikseen N. pitää perunkirjoituksia, v:ee kauppoja jms.

vahvisti|n[56] *s.* vahvistuslaite, -väline. | Pönkkä pylvään v:mena. Kaiutin äänen v:mena. Toisten sanojen v:mena käytetty adverbi. — Vars. *sähk. rad.* tav. elektroniputken t. transistorin avulla toimiva laite, jolla sähkön jännitettä ja (t.) virtaa ja tehoa voidaan suurentaa siten, että virran taajuus ja muoto pysyvät samana. — *Yhd.* elektroniputki-, transistoriv.; äänenv.; pientaajuus-, suurtaajuus-, välitaajuusv.; esi-, päätev.

vahvistu|a[1] *pass.v.* (< vahvistaa) tulla vahv(emm)aksi, vahveta, vahventua;)(heiketä, heikentyä. **1.** tulla kestävämmäksi, lujemmaksi, lujittua. | Jää v:u pakkasessa. Puolustajan asemat v:ivat päivä päivältä. - - Jumalan lupausta hän ei epäuskossa epäillyt, vaan v:i uskossa UT. — Italian sotilaallis-poliittinen asema on v:nut. Toimenpide, jonka johdosta kuninkaan valta v:i ja kasvoi. — Jkn usko, luottamus, toivo v:u. Päätökseni on vain v:nut. **2. a.** saada enemmän, lisää voimaa, voimia, tulla voimaltaan, teholtaan, vaikutukseltaan tms. suuremmaksi, voimistua; kasvaa, lisääntyä, suurentua, tehostua. | Lapsi kasvoi ja v:i joka päivä. Potilas alkoi hiljalleen v. Voimani v:ivat nopeasti. Reippaan liikunnan ansiosta sydän ja keuhkot v:vat. — Ääni v:u kaiuttimessa. Huuto v:i v:mistaan. Laite, jossa jännite v:u. Savun haju v:i yhä. Korkeapaineen v:minen. - - etelän taivaalla v:i lyijyn väri SILL. - - aamun v:essa huudeltiin jo iloisesti kuormilla SEPPÄNEN. — Tunne, halu, taipumus v:u. Pimeän tullen petojen rohkeus v:i. Romaanista saatu edullinen vaikutelma vain v:u loppua kohti. — Yleisön ostokyky on v:nut. Kysynnän, menekin v:minen. Voittomahdollisuutemme ovat viime viikkoina v:neet. Yhä v:vat huhut kertovat, että - -. Jalostuksen johdosta v:nut ominaisuus. **b.** tulla määrältään suuremmaksi, lisääntyä, kasvaa. | Juutalainen kansanaines on maahanmuuttojen johdosta tuntuvasti v:nut. Puolueen edustus valtiopäivillä v:i. Kiinnityslainojen osuus on yhä v:nut. Oravakanta on huomattavasti v:nut. **3.** vars. *liik.* rahanarvosta, kursseista, hinnoista yms.: tulla paremmaksi, parantua, nousta t. tulla varmemmaksi, vakaammaksi; kiinnetä. | Frangin kurssi on v:nut. Hintojen v:minen. Osakeindeksi on v:nut 3 pistettä. Obligaatioiden noteeraukset ovat v:massa. Teollisuusosakkeiden v:minen. V:va suunta puuvillamarkkinoilla jatkuu. **4.** tulla varm(emm)aksi, luotettava(mma)ksi. | Asia v:i, kun saatiin tieto, että - -. **5.** ryhmään 1 liittyen: tulla paksummaksi. | Vuosi vuodelta v:va sammalkerros.

vahvistu|s[64] *s.* **1.** vahvistaminen. **a.** vrt. vahvistaa I. | Padon seinien v. hiekkasäkeillä. Vanhan puusillan v. hirsillä. Puolustusasemien v. pantiin heti alulle. — Äänen v. kaiuttimen avulla. — Divisioonan v. erillisillä joukoilla. — Viivan v. tussilla. **b.** vrt. vahvistaa II. | Siihen huhuun ei koskaan saatu v:sta. Tietoon ei tullut virallista v:sta. — Laki jäi ilman v:sta 'vahvistamatta'. Päätökselle oli hankittava kuninkaan v. Yhtiöjärjestykselle on haettava kauppa- ja teollisuusministeriön v. Kaupan v. kädenlyönnillä. Vaalin v. Jaon, sääntöjen, hintojen v. Kasteenliiton v. eli konfirmaatio. **2.** se millä jtak vahvistetaan t. mikä vahvistaa jtak; vahvike, vahviste. | Kaivostunnelin seinien v:ksena käytetyt puupukit. Teräspuomi portin v:ksena. Liima-aine vesimaalin v:ksena. — Niin pitkälle matkalle lähdettäessä on otettava hiukan v:sta 'syötävä hiukan'. Otahan tästä v:sta [= ryyppy]! Sai matkakassaansa v:sta 10 000 markkaa. — Rintamalle v:kseksi siirretty osasto. Vihollinen oli välillä saanut v:ksia. — Etsi Raamatusta v:sta väitteilleen. Sinetti asiakirjan v:ksena. — *Yhd.* lisäv.

vahvistus|aine *s.* **-aste** *s.* Suurtaajuusvahvistin, joka käsittää kaksi v:tta. **-joukko** *s.* Lähettää rintamalle v:ja. **-kanne** *s. lak.* kanne, jossa tuomioistuinta pyydetään selittämään, että jk oikeus t. vaade on t. että sitä ei ole olemassa, toteamiskanne. | V. ei tarkoita vastapuolen velvoittamista mihinkään. **-kappale** *s.* Putkien liitoskohtaan pantu v. **-keino** *s.* **-kerroin** *s. rad.* Elektroniputken v. 'luku, joka ilmaisee, miten monta kertaa hilajännitteen muutosta suurempi anodijännitteen muutoksen tulee olla, jotta ne muuttaisivat anodivirtaa yhtä paljon';)(läpäisyarvo. **-kielto** *s. hall.* valtion päämiehen kielto, jonka antamalla hän kieltäytyy vahvistamasta eduskunnan hyväksymää lakia. **-kirja** *s.* vahvistuksen sisältävä asiakirja. **-kirje** *s.* vrt. ed. **-kyky** *s.* Vahvistimen v. **-köysi** *s.* **-laite** *s.* **-lan|ka** *s.* Kankaan sidokseen lisätyt v:gat. **-levy** *s.* **-oikeus** *s.* Asiakirjojen v. **-ommel** *s.* Kankaan reunan v. **-pano|s** *s.; syn.* detonaattori. | V:ksia käytetään varmentamaan räjähdyspanoksen räjähtäminen, koska nalli yksin ei aina riitä. **-partikkeli** *s. kiel.* vrt. vahvistussana 1. **-putki** *s.* Tykin putkessa erotetaan sisusputki sekä etumainen ja takimmainen v. — *Sähk. rad.* vrt. vahvistin. | Lähettimen, vastaanottimen v. **-päätös** *s. lak.* vahvistuksen sisältävä päätös, vahvistustuomio;)(hylkäyspäätös. **-rau|ta** *s.* Matka-arkun v:dat. **-ren|gas** *s.* Tykin putken v:kaat. **-ripa** *s.* vrt. 2. ripa 1. **-ryyppy** *s. leik.* alkoholiryypystä. **-sana** *s.* **1.** *kiel.* toisen sanan vahvistuksena käytetty sana. | Adjektiivin v:na on adverbi "hyvin" tavallinen, esim. "hyvin kaunis". **2.** Kirkkojärjestyksen mukaiset kasteen v:t. **-sauma** *s.* **-tuomio** *s. lak.* vahvistuskanteen johdosta annettu oikeuden päätös. **-työ** *s.* Rakennuksen perustuksen, taisteluhautojen v.

vahvistuttaa[2*] *fakt.v.* < vahvistaa, vars. II. | V. yhdistyksen säännöt ministeriössä. V. asemakaava, rakennusjärjestys, toimihenkilöiden vaali. V. sopimus tuomarilla.

vahvu|a[1] *v. vanh. kans.* vahveta, vahvistua. | - - oraat varttuvat ja v:u juuret A.V.KOSKIMIES. Rauha se varttuu noin, sopu v:u *MANN.

vahvui|nen[63] *a.* gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä: niin vahva kuin (määräys osoittaa). | Nahan v:sta kangasta. 4 ampeerin v. sähkövirta. 3 %:n v. liuos. Sopivan v. toti. Taikinan v. seos. — Pataljoonan v. [= suuruinen] joukko.

12 000 miehen v. varuskunta. 15 soittajan v. orkesteri. — Puolen metrin v. [= paksuinen] jää. Millimetrin v. peltilevy. Sormen v. keppi, nuora. Ranteen v. köysi. — *Yhd.* kyynärän-, sormenv.; sota-, taisteluv.; eri-, samanv.; keski-, määrä-, normaali-, tasa-, täysi-, vajaav.

vahvuu|s[65] *s.* **A.** *omin.* < vahva. *(I.1.)* Kankaan, siiman, kannattimen, rakenteen v. Kokeilla jään v:tta. Korren v. Linnoituksen, varustuksen v. — Herra henkeni on v., / ketä minä vapisen VK. Se kansa autuas, jonka v. / Herra yksin on SIIONIN KANNEL. *(2.)* Ruumiillinen v. Ei Siljallakaan vielä ollut täyden ihmisen v:tta SILL. Käsien v. Lajin v. ratkaisee sen säilymisen. — Luonteen v:tta kysyvä tehtävä. *(3.)* Tennispelaaja, jonka v:tena on mainio syöttö. Romaani, jonka v. perustuu ennen kaikkea luonnonkuvaukseen. Näytelmän v:tena on sen toiminnan ja useimpien henkilökuvien uskottavuus TARK. *(II.1.)* Silmälasien, linssin, objektiivin v. Tuulen, virran v. Jännitteen v. — Äänen v. Valon, värin v. Tuoksun v. — Omistusoikeuden v. 'pätevyys'. *(2.)* Liuoksen v. 'väkevyys'. Hapon, myrkyn v. Sopivaan v:teen haihdutettu uute. Mausteen määrä riippuu sen v:desta. Ravinnon määrä ja v. Maaperän, lannoitteen v. *(III.)* Suurennuksen v. — *Erik.*, vars. *sot.* jnk joukon lukumääräinen suuruus, lukumäärä. | Joukko, jonka v. on 1000 miestä. Rykmentti, jonka v. oli 1700 miestä, 1100 hevosta ja 18 tykkiä. Joukkueen, partion, pataljoonan, divisioonan v. Armeija supistettiin rauhanaikaiseen v:teen. Komppanian v:desta poistetut miehet. Palokunnan, laivaväen, järjestön v. Orkesterin, kuoron v. Liikennepoliisin v:tta on tuntuvasti lisätty. — *Yhd.* miesv.; hevos-, konekivääriv.; kenttä-, kokonais-, muona-, muonitus-, määrä-, normaali-, palvelus-, perus-, rintama-, sota-, taisteluv. *(IV.)* paksuus. | Laudan, seinän, levyn v. Jään, roudan, multakerroksen v. Ikkunalasin v. on tavallisesti 2—3 cm. Lunta oli metrin v:delta. Tukkipuun v. latvasta. Ompelulangan v. ilmaistaan numerolla. — Laastin v. 'sakeus'.

B. vars. *yläт. heng.* taivaankansi, firmamentti. | Taivaan v. Kas, aamun armas aurinko / käy taivaan v:delle VK. - - korkeuden sinertävä v. KIVI. - - vapisi v. päällä maan ja veen LEINO. - - tähdet loistivat taivaan mustansinisestä v:desta HAANPÄÄ.

vahvuus|aste *s.* Liuoksen, värin v. Puhutun kielen painon v:asteiden tutkiminen. **-ero** *s.* Kirjasinten v:t. **-ilmoitus** *s. sot.* kulloistakin tarkoitusta varten jäsenneltävä ja laadittava joukon henkilöstö-, ase-, hevos- yms. määrää osoittava ilmoitus. | Perusyksikön, prikaatin v. **-kasvu** *s.* paksuuskasvu. **-luokk|a** *s.* paksuusluokka. | Puiden ryhmittely v:iin. **-mitta** *s.* paksuusmitta. **-numero** *s.* Langan v.

1. **vai** [vai', vai] *konj.* **1.** yhdistämässä sellaisia rinnasteisia vaihtoehdon sisältäviä kysymyslauseita t. niiden jäseniä, joiden ilmaisemat vaihtoehdot ovat ainoat mahdolliset; vrt. tai 2.b. | Tuletko v. etkö tule? Onko ikkuna auki v. ei(kö)? Onko laukkusi punainen v. sininen? Otatko tämän v. tuon? Matkustatteko tänään v. huomenna? Joko saan mennä v. onko minun vielä odotettava? Sinä(kö) v. minä? Kukko(ko) v. kana? | "Ostaisin kilon hedelmiä." — "Omenoita(ko) v. appelsiineja?" Lammastako tämä on v. mitä? Kumpi lähtee, Liisa(ko) v. Pekka? En osannut heti päättää paetako v. piiloutua. En oikein erota, mieskö sieltä tulee v. nainen. En tiedä, onko hän kala v. lintu. Siihen katsomatta, onko asia tärkeä v. ei. — Menossa v. tulossako olet? Tampereelle v. Poriinko olette matkalla? — Eilen — v. olisiko ollut toissapäivänä — huomasin kukkaroni olevan kateissa. | Sivulla 62 kirjoittajalle on sattunut paha virhe. V. eikö hän ole huomannut, että - -. | Sellainen olisi mahdotonta. V. onko kukaan kuullut, että - -. — Oletko sairas v:ko muuten [par. v. muuten(ko)] väsynyt? Tuletko heti v:ko [par. vai] myöhemmin? En tiedä, onko kysymyksessä vaaraton vilustuminen v:ko [par. vai] pahempi sairaus. — Lienet kuullut asiasta, v. mitä [= eikö niin]? Kyllä kai hänkin tulee mukaan, v. kuinka? Niinhän asia on, v. mitä? Eiköhän sovita asia, v. mitä? — Ellipt. yhteyksissä. | Pelottaako v.? Et siis aio totella, v.? Pojalla taisi olla jotain asiaakin, v.? Lopetatteko sen kiusanteon, v. [onko minun puututtava asiaan tms.] - -? Menetkö siitä tiehesi, v. - -! **2.** adv:a läheten. **a.** aloittamassa (us. toisen sanomaan liittyvää t. aikaisempaan viittaavaa) toteavaa ilmausta. | "Meille tuli vieraita." — "V. niin." | Et siis aio totella. V. sillä tavalla. | V. sellaisia aikeita heillä on, onpa hyvä tietää. V. et muka suostu — no, sepähän nähdään. V. vielä pitäisi kiittää, mokomastakin! V. minä [= ettäkö minä, minäkö] jättäisin lapseni toisten hoitoon! **b.** torjuvissa, väheksyvissä ilmauksissa. | "Sinua taitaa pelottaa." — "V. pelottaa! Kaikkea vielä." | "Olen aivan viaton." — "V. viaton!" | V. kummituksia — ole höpsimättä. — *vielä vai* vielä mitä, kaikkea vielä, ei lainkaan. | "Mies ehkä osaisi tehdä sen paremmin." — "Vielä v." | Minäkö hänestä välittäisin, vielä v.! Luulin jo reen kaatuvan, mutta vieläkös v.! Ei Aarne ollut häneen rakastunut, vielä v. AK.

2. **vai** *adv. murt.* vaiti. | Ole v., kyllä minä Nokian tunnen SILL. Ei liiku lehdet tuomen, / on lintunenkin v. S.KORPELA.

vai|della[28*] *v. kans.* kaivata, ikävöidä, valittaa. | Karkko [= karitsa] vettä v:teleepi, kaikki karkkoset janoovat SL. Muori sai ihan v:telematta avonaisen tunnustuksen ALKIO. Muistaa vanha vaeltaja suomalaisen sukuperänsä ja v:telee: "Voi, kun mie pääsisin Suomhen - -" PAULAH.

vaien|taa[8] *kaus.v.* -nus[64] *teonn.* (< vaieta) saattaa vaikenemaan, mykistää, hiljentää. | Opettaja v:si tirskujat yhdellä tiukalla katseella. Päähän osunut isku v:si uhrin avunhuudot. V. jkn pilanteko, nauru. — V. omantuntonsa ääni. V. jkn vastaväitteet. V. arvostelu, vastustus voimakeinoin. Katolinen kirkko halusi v. Lutherin. — V. [= saattaa toimintakyvyttömäksi] vihollisen konekiväärit, patterit. — Toimittamalla käräjät itse v:nat herjaajien suut A.POHJANPÄÄ. - - myrskytuulen pauhun se laulu v:taisi KOSKENN. — *Kuv.* Ankara sensuuri v:si lehden toisensa jälkeen. Mutta epäilystäkin oli mahdo-

ton v. KOSKENN. Äidin sydän, jaksatko / tuskan v. HAAHTI.

vaientu|a[1*] *v.* = seur. 1. | Sun huules v:i, hymys haihtui *MANN. - - hillitöntä, kiihkeää itkua, joka koettaa v. LEHT.

vai|eta[34*] *v.* **1.** vaientua. **a.** lakata olemasta äänessä (puhumasta, huutamasta, laulamasta tms.), tulla äänettömäksi, mykistyä, hiljetä. | V:keni äkkiä kesken puheensa. V:keni hetkeksi, mutta jatkoi sitten puhettaan. Koettaa saada itkevä lapsi v:kenemaan. Käskeä jkta v:kenemaan. — Tuli ilta, ja linnut v:kenivat toinen toisensa jälkeen. Kirkonkellot v:kenivat. Äkkiä radioni v:keni. — Tykit v:kenivat [= lakkasivat ampumasta] koko rintamalla. Pommitus sai patterin v:kenemaan. Lakko alkoi, ja koneet v:kenivat [= lakkasivat toimimasta, pysähtyivät] koko maassa. — *Kuv.* Ankara sensuurikaan ei saanut lehdistöä v:kenemaan 'lakkaamaan kirjoittamasta'. Pari runokokoelmaa julkaistuaan A. v:keni [= lakkasi runoilemasta] loppuiäkseen. **b.** äänestä: lakata (kaikumasta, kuulumasta), hiljetä kokonaan, äänettömäksi. | Puhe, laulu, hyräily v:kenee. Avunhuudot heikkenivät ja v:kenivat. Kaiku hiljeni ja v:keni lopulta kokonaan. Kaikki metsän äänet olivat yöksi v:enneet. Liikenteen melu, päivän häly v:kenee. - - aikana, jolloin Snellmanin ääni tuskin oli vielä v:ennut [= toiminta päättynyt] ja jolloin Lönnrot vielä kulki elävien joukossa KOSKENN. — Suomen kieli on melkein kokonaan v:ennut [= suomen kieltä on melkein kokonaan lakattu puhumasta] Skandinavian suomalaismetsissä. Tällaisen todistelun edessä on vastaväitteiden pakko v. — Vihollisen tuli v:keni [= lakkasi] vähitellen. — Avarammin: lakata, vaimeta. | Ilta oli kaunis, tuuli oli v:jennut KIVI. - - aika on v. vainon ja kiistain LEINO. - - että tauti menisi, vaiva v:kenisi [= loppuisi] AK. **2.** par. olla vaiti, ääneti, puhumatta. | Siitä asiasta on parasta v. V:keneminen on myöntymisen merkki. Nainen v:etkoon seurakunnassa SP (alk. UT). Älä pelkää, vaan puhu, äläkä v:kene UT. Huonot rintamatiedot sivuutettiin v:kenemalla. Kaikki senaikaiset asiakirjat v:kenevat [= ovat mainitsematta mitään] tästä asiasta. — V. (kirjallinen tuote, aate tms.) kuoliaaksi → tappaa vaitiololla.

vaihdannainen[63] *a. mat.* Kertolasku on v., so. tulon arvo ei muutu kertojan ja kerrottavan vaihtaessa paikkaa.

vaihdannaistalous *s.* vaihdantatalous.

vaihdannoitu|a[1*] *v. tal.* muuttua vaihdantataloudeksi. | Talouselämä, maatalous v:u rahatalouteen siirryttäessä.

vaihdanta[15*] *teonn.* (< vaihtaa) vaihto. | Mielipiteiden v. — Vars. *tal.* talousyksiköiden kesken tapahtuva hyödykkeiden vaihtaminen. | Kauppa on hyödykkeiden v:a. Suoranaisessa vaihdannassa hyödykkeet vaihdetaan suoraan toisiinsa, välillisessä vaihdannassa käytetään apuna rahaa. Taloustoiminnan neljä päämuotoa ovat tuotanto, v., jakautuminen ja kulutus. **-la|ki** *s. mat.; syn.* kommutaatiolaki. | Kertolaskun v:in mukaan tulon arvo on riippumaton tulon tekijöiden järjestyksestä. Yhteenlaskun v:in mukaan summan arvo pysyy samana, vaikka yhteenlaskettavien järjestys muuttuu. **-pääoma** *s. tal.* vaihdantaan tarkoitettu pääoma. **-talou|s** *s. tal.* vaihdantaan perustuva talous, vaihtotalous. | Siirtyminen omavaraistaloudesta v:teen.

vaihdattaa[2*] *fakt.v.* < vaihtaa.

vaih|de[78*] *s.* **1. a.** ajankohta, jona vuosi, kuukausi (jne.) vaihtuu toiseksi, päivä yöksi tms., taite. | Vuoden, vuosisadan v:teessa. Työtä riittää vuoden v:teeseen asti. Kunhan päästään maalis- ja huhtikuun v:teen ohi. 1600- ja 1700-luvun v:teessa. Keskiajan ja uuden ajan v:teen molemmin puolin. — *Yhd.* kuun-, viikon-, vuoden-, vuosisadanv. **b.** vaihtelu, muute. | Mennään nyt v:teen vuoksi kerran oopperaankin. - - Isältä, jonka tykönä ei ole muutosta, ei v:teen varjoa UT. — Tav. *vaihteeksi,* harvemmin *vaihteesta* (adv.) vaihtelun vuoksi, muutteeksi. | Kyllähän sitä v:teeksi voisi syödä kalaakin. Pelataan v:teeksi jotakin muuta peliä! **c.** → vaihe. | Liike, joka jakautuu neljään v:teeseen. **2.** *konkr.* **a.** kahden kiskoraiteen erikoisrakenteinen yhtymäkohta, jonka liikkuvia osia määrätavalla asettamalla raiteilla kulkevaa kalustoa voidaan ohjata halutulle raiteelle. | Rauta-, raitiotien v. V:teen kielet, risteyskappaleet, siipi-, kärki- ja vastakiskot. Hoitaa v:detta. Asettaa, kääntää v. Väärin asetettu v. suisti vaunut kiskoilta. V:teen lukitseminen. V:teen opaste ilmaisee v:teen asennon. Juna saapuu v:teeseen. — *Yhd.* kaksois-, linja-, risteys-, tulo-, turvav.; laituri-, seisakev. **b.** *tekn.* koneisto, jota käytetään työstökoneissa, autoissa ym. käyttöakselin pyörimisnopeuden (välityssuhteen) muuttamiseksi; myös vaihdelaitteen eri asennoista. | Autoissa on 3-5 v:detta eteenpäin- ja 1 v. taaksepäinkäyntiä varten. V:teilla varustettu polkupyörä. Muuttaa v:detta. Ajaa suurimmalla, pienimmällä v:teella. Panna v. vapaalle. Toinen v. eli kakkonen. — *Kuv. urh.* Juoksija muuttaa v:detta 'kiristää t. hiljentää huomattavasti vauhtiaan'. — *Yhd.* hammas-, kierä-, kiila-, vetokiilav.; lattia-, ohjauspyöräv.; peruutusv.; ohjausv.; ykkös-, kakkos-, kolmos-, nelosv. **c.** = puhelinvaihde. | Puhelin 25911, v. Puhelin 2583 (oma v.).

vaihde|aika *s.* Siluuri- ja devonikauden v. **-haarukka** *s. tekn.* **-hammaspyörä** *s. tekn.* **-järjestelmä** *s. tekn.* Auton v. **-kausi** *s.* **-kieli** *s.* vaihteen (2.a) kieli; ks. kieli 2. **-kisko** *s.* = ed. **-laatik|ko** *s. tekn.* auton vaihdelaite, vaihteisto; myös yl. vaihdepyörästön kotelo. | V:on kotelo, kuori. **-lait|e** *s.* Raitiotieraiteiden sähköistetyt v:teet. Auton v:etta sanotaan vaihdelaatikoksi.

vaih|della[28*] *frekv.v.* -televasti *adv.* < vaihtaa.

I. *tr.* **1.** vrt. vaihtaa I. **a.** V:telee alituiseen korujaan. Tyttö v:teli tavan takaa kavaljeeria. Ei pitäisi alinomaa v. lääkäriä, vaan olisi koetettava turvautua aina samaan. Suuri joukko solmioita tarpeen mukaan v:deltavaksi. Eri värejä v:dellen matto saadaan iloisemman näköiseksi. Karjan ruokinnassa on eduksi, että rehuja v:dellaan. Koulussa voidaan v:dellen käyttää erilaisia opetusmenetelmiä. **b.** muuttaa t. säätää t. valita [jne.] jk eri kerroilla, eri tapauksissa, tilanteissa tms. erilaiseksi, muutella, muunnella, varioida. | V. jnk suuruutta, määrää, pituutta, painoa, muotoa, väriä. Kielen sävelkorkeutta

voidaan v. kieltä kiristämällä tai höllentämällä. Juntan iskun voimakkuutta muutetaan esim. pudotuskorkeutta v:telemalla. Putkesta tulevan veden määrää v:dellaan hanan avulla. Röntgenkone, jonka etäisyyttä tutkittavasta voidaan v. Joukkueen pitää vastustajan mukaan pystyä v:telemaan peliään. Laivasto kulki vihollisen harhauttamiseksi suuntaansa koko ajan v:dellen. Peruslaatan leveyttä v:dellaan [= käytetään erilevyisiä peruslaattoja] rakennuksen eri kohdissa kuorman mukaan. Kameleontti pystyy jonkin verran v:telemaan väriään. **2.** vrt. vaihtaa II. | Miehet v:telivat (keskenään) kelloja. Naiset v:telivat merkitseviä katseita. Syötyään meni Marttikin istumaan sivupenkille, jossa toiset harvakseen ajatuksia v:telivat ALKIO. Pikku lauseita v:deltiin, hiukan tähtäileviä ja kaksimielisiä sanoja sanottiin SILL.

II. *intr.* **1.** siitä, että jnak, jssak paikassa, asemassa, tehtävässä on eri kerroilla, eri tapauksissa tms. eri yksilö. | Asuin monta vuotta samassa paikassa, huonetoverit vain v:telivat. Sai tanssia koko illan, tanssittajat vain v:telivat. Periaate on aina sama, mutta menettelytavat v:televat. **2.** siitä, että jssak paikassa, asemassa, tehtävässä tms. esiintyy vuoroin (toisin paikoin, ajoin tms.) jk, vuoroin jk muu, vuorotella. | Seutua, jossa synkät salot v:televat kylien kanssa 'paikoin on synkkiä saloja, paikoin kyliä'. Maata, jossa hiekka- ja savikerrokset v:televat (keskenään). Katselin, kuinka valot ja varjot v:telivat veden pinnassa. Luode ja vuoksi v:televat säännöllisesti. Ohjelmaa, jossa puhe- ja musiikkiesitykset sopivalla tavalla v:televat. Lämpimät päivät v:telivat koleiden kanssa. Potilas riutui huonojen ja hyvien aikojen v:dellessa. Ilon ja masennuksen hetket v:telivat kuin päivä ja yö. Suomen kansan kohtalot aikojen v:dellessa. Vahvan asteen *kk*, *pp* ja *tt* v:televat heikon asteen *k*:n, *p*:n ja *t*:n kanssa. Murteittain *r* saattaa v. *l*:n kanssa. **3.** olla eri kerroilla, eri aikoina, eri paikoissa, tapauksissa, tilanteissa tms. erilainen; olla muuttuva, muutella, muunnella, varioida. | V. kooltaan, muodoltaan, väriltään, pituudeltaan, painoltaan, lukumäärältään, hinnaltaan. Jnk lämpötila, koko, määrä, muoto v:telee. Ruusun väri saattaa v. valkoisesta tumman punaiseen. Väri v:teli hänen kasvoillaan. - - ylhäällä pilvissä valot ja värit v:telivat IVALO. Yön pituus v:telee eri vuodenaikoina ja eri puolilla maailmaa. Mieliala v:teli valoisimmasta ilosta synkimpään suruun. Ministeriöiden lukumäärä v:telee eri maissa. Komitean jäsenten määrä ei aina ole kiinteä, vaan v:telee kulloisenkin tehtävän mukaan. Potilaiden lukumäärä on v:dellut, ollut v:dellen 100—150 päivässä. Kerholaisten ikä v:teli 8:sta 17 vuoteen, välillä 8—17 vuotta. Hinta v:telee 10 000—25 000 markkaan. Tavaran laatu saa v. vain määrärajoissa. Tuulen voimakkuus v:telee suuresti. — *vaih|televa* (a.) -televuus[65] (omin.) Väriltään v:televa eläinlaji. Suunnaltaan ja voimaltaan v:televa tuuli. Sää oli kovin v:televa. Odotettavissa v:televaa pilvisyyttä ja sadekuuroja. Häilyvä ja v:televa kuin naisen mieli. Lukumäärä voi olla vakiosuuruinen tai v:televa. Seutu, jonka luonto on hyvin v:televaa. V:televassa maastossa kulkeva hiihtolatu. Runsas ja v:televa kokoelma. Monipuolinen ja v:televa ruokavalio. Mielenkiintoista ja v:televaa työtä. V:televa ja reipas ohjelma. V:televat kerroshypyt (urh.). V:televat suhdanteet. V:televan kokoinen, pituinen, värinen, hintainen. V:televasti pidetty esitelmä. Kansansuosion v:televuus ja epävakaisuus.

vaihdelma[13] *s.* šakkipelissä: tehtävän ratkaisu ilman alkusiirtoa. **-tehtävä** *s.*

vaihde|lyhty *s. raut.* vaihteen opastimena oleva lyhty. **-mies** *s. raut.* henkilö, joka hoitaa ratapihan vaihteita. **-pyörä** *s. tekn.* Vaihdelaatikon v:t. **-pyörästö** *s. tekn.* Auton v. **-pöytä** *s. puh.* tav. kaappimainen puhelinkeskuksen pöytä, johon puhelunyhdistyslaitteet on sijoitettu, keskuspöytä. **-ratas** *s. tekn.* vaihdepyörä. **-sointu** *s. mus.* vaihdesäveliä sisältävä sointu. **-sävel** *s. mus.* sävelalassa tilapäisesti esiintyvä toisen sävelalan kantasävel. **-tanko** *s. tekn.* vars. moottoriajoneuvon vaihdelaitteisiin kuuluva tanko, josta vaihdetta muutellaan, vaihdevarsi. | Auton v. on vapaalla. Työntää v. kakkoseen.

vaihdettavuu|s[65] *s.* — *Tal.* vrt. vaihtaa II.1. | Konvertibiliteetti, valuuttojen vapaa v.

vaihde|varsi *s. tekn.* = vaihdetanko. **-vuodenaik|a** *s.* syksystä t. keväästä. | V:ojen räntäsateet. **-vuodet** *s. mon.* se naisen ikäkausi, jolloin munasarjojen toiminta lakkaa, klimakterium.

vaih|din[56*] *väl.* (< vaihtaa) vaihtolaite, -väline. | Kirjoituskoneessa vaihdetaan riviä telan sivussa olevan v:timen avulla. — *Sot.* liipaisukoneiston osa, jolla ase säädetään ampumaan joko kerta- tai sarjatulta. — *Yhd.* ilman-, rivinv.

vaihdok|as[66*] *s.* lapsi, joka heti synnyttyään on vaihtunut toiseen; vars. (entisajan uskomusten mukaan) ihmislapsen sijaan salaa vaihdettu paholaisen (t. peikkojen) lapsi. | Pirun tuoma v. Syntymävikaisia pidettiin usein v:kaina.

vaihdon|johdattaja *s. sot.* henkilö, joka suurehkoissa vartioissa vaihtaa vartiomiehet (vaihdot). **-väline** *s. tal.* Raha on yleinen v.

vaihdo|s[64] *s.* vaihto, vaihtaminen, vaihtuminen. | Omistajan, puheenjohtajan, päällikön, hallituksen v. Kulkusuunnan, nopeuden v. Kulissien v. Kaivata paikan, ilmanalan v:sta. Kuun v:kset. Jyrkät sään v:kset 'muutokset'. Mielialan v:kset 'vaihtelut'. Jos suure vaihdetaan vastasuureeseensa, niin saadaan suure tai sen vastasuure sen mukaan, onko v:sten luku parillinen vai pariton luku. — *Mus.* siirtyminen sävellajista toiseen, sävellajin vaihdos, modulaatio. — *vaihdo|ksissa*, -ksiin (adv.) vaihduksissa. | Kalossimme ovat v:ksissa. Osat ovat nyt kokonaan v:ksissa. Joutua v:ksiin. — *Yhd.* hallituksen-, henkilön-, lähettiläänv.; ilman-, muodon-, paikanv.

vaihdos|jono *s. mus.* vaihdosten yhtämittainen esiintyminen sävellajista toiseen edettäessä. **-oppi** *s. mus.*; *syn.* modulaatio-oppi. **-sävellaji** *s. mus.* sävellaji, johon vaihdoksessa siirrytään.

vaihdostuma[13] *s. mus.* vaihdossävellajin hallitsema tonaalinen ryhmä.

vaihduksi|ssa, -in *adv.* keskenään vaihtuneina,

vaihdoksissa. | Lasten käsineet ovat v. Varokaa, etteivät kalossinne joudu v:in!

vaihdun|ta[15*] *teonn.* < vaihtua. | Asuinhuoneiden ilman v:nasta on pidettävä huolta. — *Yhd.* aineen-, ilmanv.

vaihe[78] *s.* **I. 1.** *vanh.* väli; nyk. yl. vain gen:n ohella postp:n tavoin (tav. mon.) adess:ssa. | Horjua epäilyksen ja uskon v:illa. Häilyi elämän ja kuoleman v:illa. Välittäjä, sillanrakentaja, kultainen rengas taivaan ja maan v:illa! KIANTO. - - kun hän, toivon v:ella ja tuskan, / kerkes asunnolle kirkkoherran *CAJ. Olla kahden v:illa 'horjua kahden mahdollisuuden välillä, epäröidä'. Olin kahden v:illa, suostuako vai ei. Hän on ollut tähän asti kahden v:illa, mutta on nyt tehnyt päätöksensä. **2.** tav. *mon.* läheisyys, lähistö. | Hän rakasti - - metsää, maata ja vetten v:ita KIANTO. — Vars. ulkopaikallissijoissa tav. postp:n tavoin gen:n ohella; myös ajasta, määristä tms. | Odottelen sinua tienhaaran v:illa 'lähistöllä, tienoilla, paikkeilla'. Väkeä oli saapunut Oulun v:ilta [= seudulta, tienoilta] asti. Savuhattarat osoittivat kranaattien räjähtelevän aivan lentokoneen v:illa. Lieden v:illa häärivä emäntä. Miehet kuluttivat iltojaan oluthaarikoiden v:illa 'parissa, olutta juoden'. Mutta koska nyt piippu oli poltettu pohjaan asti, asetti Lauri sen varokkaasti v:illensa [= viereensä, lähelleen] alas laattialle KIVI. Ihmisasumuksia on — vetten v:illa, mäkien syrjissä, peltojen hengessä SILL. - - kukkea neito, jonka v:illa asui - - kirkastuksen pilvi RAILO. Vallan v:illa on aina omat loiseläimensä U.KEKKONEN. Vuoden 1830 v:illa 'aikoihin, paikkeilla, tienoilla'. Heräsin jo kello kolmen v:illa. Ja yhdeksännen hetken v:illa Jeesus huusi suurella äänellä sanoen: - - UT. 60 vuoden iässä tai niillä v:illa. Hinta pyörii siinä tuhannen markan v:illa 'paikkeilla, nurkilla'. Viivymme tunnin tai niille v:ille 'suunnilleen sen verran, niille main'. Kerttu itkee ja toiset ovat jo itkun v:ella [= itkemäisillään] KARHUM. — *Yhd.* keski-, puoli-, rajav:illa.

II. hetki, kausi, kohta, tila, osa jnk jatkuvan, toistuvan t. muuttuvan ilmiön (liikkeen, tapahtumisen, työn, kehityksen tms.) kulussa; *syn.* eri tapauksissa jakso, aste, käänne, faasi, periodi.

1. a. Tauti, jonka kulussa voidaan erottaa kolme selvää v:tta. Maanis-depressiivisen mielitaudin depressiivinen v. Työ jaetaan usein eri henkilöiden peräkkäin suoritettaviin v:isiin. Harmonikan valmistuksessa on pari sataa v:tta. Hyönteisen kehityksen eri v:et: toukka-, kotelo- ja täysimuotoisuusaste. Kansan historiassa alkoi uusi v. Elämässäni on tällä hetkellä sellainen v., että - -. Runoilijan elämän synkin v. Sodan ratkaiseva v. Läpimurto on se taistelun v., jossa - -. Tarttuvassa v:essa oleva tauti. Kirkon rakennushanke on joutunut uuteen v:eseen. Huoneisto on nyt siinä v:essa, että vain sisustustyöt puuttuvat. Presidentinvaalin ensimmäisessä v:essa kukin ryhmä äänesti omaa ehdokastaan. Kilpailun tässä v:essa ei vielä tiedetty, kuka voittaisi. Poliisi ei halua tutkimusten tässä v:essa antaa tarkempia tietoja. - - mutkan jyrkimmässä v:essa AK. **b.** *mon.* elämän, tapahtumien kulku, kohtalot; historia. | Yksilön, suvun, kansan, ihmiskunnan v:et. Casanovan tarunomaiset v:et. Rooman valtakunnan, luterilaisen kirkon, herännäisyyden v:et. Viipurin kaupungin v:et 1809—1940. Tehtaan, kartanon, kellotornin v:et. Kertomus Turun linnan v:ista. Jumala on ollut turvamme kaikissa v:issamme. Talvisota, raskas aika kansamme v:issa. - - v:issa aikain veisatkaa / suuresta armostansa VK. Kertoili nuoruudenaikaisista v:istaan. [Hevonen] jonka senkin ikä ja v:et kyllä tunnettiin SILL. Lentokoneen (kehityksen) v:et. Puutavaran v:et metsästä jalostettuun tuotteeseen asti. Ravinnon v:et elimistössä. Jalkapallo-ottelun jälkimmäisen puoliskon v:et.

2. *erik.* **a.** jaksollisen ilmiön kulussa säännöllisesti toistuva tila, faasi. | Heilahdus-, aaltoliikkeen v:et. Heilurin liike äärimmäisessä v:essaan. — *Sähk.* jaksollisen sähköilmiön, esim. vaihtovirran (t. jännitteen) hetkellisarvo t. suunta jakson kullakin hetkellä. | Kolmivaihejärjestelmän vaihevirtojen v:et sattuvat $^1/_3$ jakson verran eri aikoihin. Kaksi samassa v:essa olevaa vaihtovirtaa. — *Täht.* valosuhteiltaan (ja niiden mukana näennäisesti muodoltaan) jaksollisesti vaihtelevan taivaankappaleen (kuun t. kiertotähden) kunkinhetkinen tila. | Kuun v:et ovat uusikuu, ensimmäinen neljännes, täysikuu ja toinen neljännes. Venuksen v:et. Ennustaa säätä kuun v:ista. **b.** *Fys.* termodynaamisessa järjestelmässä erotettavissa oleva olomuoto. — *Geol.* Maailmankaudet jaetaan kausiin ja nämä v:isiin eli epookkeihin. — *Voim. sot.* moniosaisen liikkeen yksityinen, oman kokonaisuutensa muodostava osa. | Liike, johon kuuluu kolme v:tta. Kiväärin vieminen olalle kahdessa v:essa.

3. *konkr.* **a.** *sähk.* monivaihejärjestelmän eri vaihevirtojen johtimista, käämeistä, liittimistä yms. | V:iden lukumäärän mukaan vaihtovirtakoneet ovat yksi- tai monivaiheisia. Generaattorin v:iden eri kytkemistavat. Yhteen v:eseen tullut vika. **b.** määräajan toimivista ja määrähetkellä irtoavista ohjuksen (avaruusraketin tms.) (peräkkäis)osista. | Ohjus, jossa on kolme v:etta. Raketin toisen v:en irrottua jatkaa kärkikartio matkaansa.

4. *yhd.* Alku-, esi-, huippu-, jälki-, keski-, loppu-, nyky-, primääri-, pää-, sekundääri-, väliv.; ikä-, kulttuuri-, peli-, tyyli-, työv.; ihottuma-, kriisi-, kuume-, latenssi-, lepo-, liike-, murros-, piilevyys-, siirtymäv.; etenemis-, harjoitus-, heräämis-, hyökkäys-, itämis-, keskitys-, kiihotus-, kokeilu-, kokoamis-, laajenemis-, lasku-, muuraus-, märkimis-, nousu-, paranemis-, perustamis-, peräätymis-, poisto-, puhkeamis-, puristus-, rakennus-, ratkaisu-, rynnäkkö-, sulamis-, suunnittelu-, synty-, syntymä-, tartunta-, toipumis-, toteuttamis-, tuotanto-, valmistus-, valtaus-, viimeistely-, värähdysv.; elämän-, onnen-, taudin-, työnv.

III. *kiel.* = sane.

IV. 1. *kans. vanh.* vaihde. | - - tietää olevansa vuoden v:essa vapaa apulaisen toimesta KAUPPISH. - - kuudennen ja seitsemännen vuosisadan

v:essa I.K.INHA. 2. *kans.* vaihtelu, muutos. | -- toivoi, että jokin tapaus -- tuottaisi v:tta hänen iljettävän tasaiseen, tylsään tilaansa JOTUNI.

vaihe|aita *s. vanh.* väliaita, väliseinä. | Sillä hän on meidän rauhamme, joka molemmista on yhden tehnyt ja v:aidan särkenyt UT[v]. **--ero** *s. fys. sähk.* kahden samanmuotoisen jaksollisen suureen vastaavien vaiheiden välinen (tav. kulmana ilmaistu) aikaero. | Kolmivaihejärjestelmän eri virtojen v. on 120°.

vaiheeton[57] *kar.a. harv.* (< vaihe) vaihtelematon, muuttumaton, vakaa. | Sä, Herra, vain oot v., / turvamme vahva armos on HLV.

vaiheik|as[66*] *poss.a.* -kuus[65] *omin.* (< vaihe) monivaiheinen, vaihteleva. | Tämän seikkailijan v. elämä päättyi hirsipuuhun. V. matka, sotaretki. Elettiin jännittäviä ja v:kaita aikoja.

-vaihei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Yksi-, kaksi-, kolmi-, neli-, moniv.

vaiheistaa[2] *v. sähk.* tahdistaa, synkron(is)oida.

vaiheittain *adv.* vaihe kerrallaan, vaihe vaiheelta; vaihe vaiheeseen. | Suorittaa voimisteluliike, työ v. — V. keskenään sarjaan kytketyt käämit.

vaiheittainen[63] *a.* vaiheittain tapahtuva. | V. liikkeiden suoritus.

vaihe|johdin, -|johto *s. sähk.* Kolmivaihejärjestelmässä on kolme v:johdinta ja usein lisäksi nollajohdin. **-jännite** *s. sähk.* vaihejohtimien ja sähköisen nollapisteen, tav. maan t. nollajohtimen, välinen jännite; vrt. pääjännite. **-järjestys** *s.* Kolmivaihejärjestelmän v. **-kausi** *s.* ajanjakso, kausi, vaihe. | Uusromanttinen v. Suomen kirjallisuudessa 1895—1906. Yhdistyksen toiminnassa alkoi uusi v. **-kohta** *s.* Talvisota, tärkeä v. maamme historiassa. **-kulma** *s.* **1.** *fys.* Värähdysliikkeen v. 'kulma, joka ilmaisee värähdysvaiheen'. **2.** *mat.* Kompleksiluvun v. 'kulma, jonka kompleksilukua edustava vektori muodostaa reaaliakselin positiivisen suunnan kanssa ja joka määrää vektorin suunnan'. **-kuormitus** *s. sähk.* kuormitus vaihetta kohti. **-käämi** *s. sähk.* Kolmivaihemoottorin v:t muodostavat sen käämityksen. **-lamppu** *s. sähk.* tahdistuslaitteena käytetty sähkölamppu. **-luku** *s. sähk.* Kolmivaihejärjestelmän v. on kolme. Roottorin v. **-luvunmuuttaja** *s. sähk.* sähkökone t. muuntaja, jolla vaihtovirran vaihelukua voidaan muuttaa. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* mieleltään, luonteeltaan epävakainen, häilyvä(inen),oikukas. | Taiteilijoiden tavoin luonnostaan v. trubaduuri. **-nopeus** *s. fys.* aaltoliikkeen värähtelyvaiheen etenemisnopeus;)(ryhmänopeus. **-rik|as** *a.* -kaus *omin.* par. vaiheikas. **-siirto** *s. fys.* kahden toisiinsa liittyvän samantaajuisen värähdysliikkeen vastinvaiheiden ero esitettynä joko vaihekulmien erotuksena tai aallonpituuden osana; *sähk.* vaihtojännitteen ja vastaavan virran välinen vaihe-ero. | Kolmivaihevirran virtojen välillä on 120°:n v. **-siirtokulma** *s. sähk.* vaihesiirto kulmana ilmaistuna.

vaihet|ella[28*] *frekv.v. vanh.* ja *kans.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) vaihdella. **1.** *tr.* -- rupesitpa viimein nämät kaksi keskenänsä v:telemaan armahimpia silmäniskuja KIVI. **2.** *intr.* Niin toivo, tuska v:ellen / nyt hällä mieltä ahdistaa A.OKSANEN. Rukous voitosta v:televan sodan aikana VT[v].

vaihet|taa[2*] *v. vanh.* ja *kans.* vaihtaa. | Myydä ja v. hevosia. V:tivat keskenään kelloja. -- ja vain joskus sanasen v:tain / he valoivat tinaa vuorottain KOSKENN. En miljooniin nyt v. / vois aarretta mä kallista SIIONIN KANNEL.

vaihettaja[16] *tek.* vaihtaja.

vaihettu|a[1*] *v. vanh.* ja *kans.* vaihtua. | -- ja silloin murhevirsi riemulauluun v:u SIIONIN KANNEL.

vaihetu|s[64] *s. vanh.* ja *kans.* **1.** vaihtaminen, vaihto. | Sovittiin hevosten v:ksesta. -- saisin tilaisuuden muutaman sanan v:kseen hänen kanssaan KIVI. **2.** vaihtelu. | Kaikissa onnen v:ksissa. -- kaikesta siitä, mikä tuottaa v:sta jokapäiväiseen yksitoikkoisuuteen J.FINNE. -- jonka tykönä ei ole muutosta eikä valkeuden ja pimeyden v:sta UT[v].

vaihe|virta *s. sähk.* monivaihejärjestelmän vaihejohtimessa t. -käämissä kulkeva virta. **-vuodet** *s. mon.* par. vaihdevuodet.

vaihka *konj. murt.* vaikka.

vaih|taa[9*] *v.* Obj:na voi olla a) se, joka vaihdettaessa tulee jnk tilalle (V. jalkaansa toiset kengät), b) se, jonka tilalle jk vaihdettaessa tulee (V. kulunut laakeri uuteen), c) käsite, jonka piiriin kuuluvaa yksilöä vaihtaminen koskee (V. pukua, asuinpaikkaa, kyytihevosia).

I. 1. asettaa, panna, siirtää, ottaa, omaksua (tms.) jnk tilalle, sijaan, tehtävään, jtak korvaamaan (tms.) jk muu. | V. ylleen toinen puku, kuivat vaatteet. V:toi jalkaansa paremmat kengät. V. vuoteeseen puhtaat lakanat. V. pienokaiselle puhtaat kapalot. Lehmille v:dettiin kuivat aluset. V. kameraan uusi filmi. V. puhjenneen renkaan tilalle uusi. V. karahviin raitista vettä. — V:toi palaneen sulakkeen ehjään. Talven tullen v:detaan kärryt rekiin. — V. pukua 'riisua yllään oleva puku ja pukea toinen sijaan'. Etkö aio v. solmiota? V. alusvaatteet, alusvaatteita joka viikko. V. [= irrottaa entinen ja panna tilalle uusi] sulake. V:dettava koneenosa. Auton renkaan v:taminen. Käärettä on v:dettava joka kolmen tunnin kuluttua. Lautaset v:detaan joka ruokalajin jälkeen. Ajoi päivän hevosta v:tamatta. Kyytihevoset v:dettiin majataloissa. V. kulisseja. Tuuletin, joka nopeasti v:taa huoneen ilman. — Kaupasta ostetut tavarat saa yleensä v. 8 päivän kuluessa. Etulinjaan v:dettiin levänneet miehet. Vartiomiehet v:detaan joka kahden tunnin kuluttua. Tukikohdan miehistöä ei voitu v. koko taistelun aikana. V. jku vartiosta 'tulla jkn tilalle vartioon'. Ketkä meitä tulevat v:tamaan [= tulevat tilallemme seuraaviksi vartioon]? V. kotiapulaista, palveluskuntaa. V. lääkäriä, räätäliä 'ruveta käyttämään toista lääkäriä, räätäliä kuin ennen'. Tappion jälkeen v:dettiin ylipäällikköä. Tyttö, joka alituiseen v:taa kavaljeeria. Laulajan ei pitäisi tarpeettomasti v. opettajaa. Olisi jo aika v. hallitustuoleille toiset miehet. — V. istuinta, paikkaa, asuntoa 'siirtyä toiselle istuimelle, toiseen paikkaan, asuntoon'. Isäntäkasvia v:tava [= eri aikoina, eri kehitysvaiheissa tms. eri isäntäkas-

veissa elävä] loinen. V. alaa, ammattia 'siirtyä toiselle alalle, toiseen ammattiin'. V. työpaikkaa, koulua, puoluetta 'siirtyä toiseen työpaikkaan [jne.]'. V. uskontoa, uskontunnustusta 'ruveta tunnustamaan toista uskontoa kuin aikaisemmin, kääntyä toiseen uskontoon'. — V. asentoa 'siirtyä, asettua toiseen asentoon'. Nukkuja v:taa kylkeä 'kääntyy kyljeltä toiselle, kääntää kylkeä'. V. kättä 'siirtää kantamus tms. kädestä toiseen; tarttua jhk toisella kädellä kuin millä siitä on pidellyt tms.'. V. myötäote vastaotteeksi. V. otetta [tav. myötäote vastaotteeksi t. päinvastoin]. V. jalkaa 'seistessä siirtää ruumiinpaino jalalta toiselle; tahdissa marssiessaan tms. ruveta astumaan tahdin iskullista osaa vastaava askel toisella jalalla kuin siihen asti'. V:toi hermostuneena tavan takaa jalkaa. V. jalkaa päästäkseen toisten tahtiin. V. polvea 'jalka toisen jalan polvella istuessaan vaihtaa jalkojen asento päinvastaiseksi'. V. vasen laukka oikeaksi, ravi laukkaan, laukaksi. V. [= kääntää päinvastaiseksi] moottorin pyörimissuunta. — V. nimensä 'ottaa ennen käyttämänsä nimen tilalle toinen, muuttaa nimensä'. V. puheenaihetta 'alkaa puhua jstak muusta, kääntää puhe toiseen asiaan'. V. mielipidettään, puoluekantaansa. — V. suure vastasuureeseensa. Potenssin käänteisluku saadaan siten, että kantaluku v:detaan käänteislukuunsa. V. suureen etumerkki. — V. omistajaa 'siirtyä toisen omistukseen, haltuun'. Talo v:toi omistajaa vuosi sitten. Monta kertaa omistajaa v:tanut auto. Paikka, jossa salakuljetetut tavarat v:tavat omistajaa. Annoin tuhatlappusen, ja laukku v:toi omistajaa. Hinnasta sovittiin heti -- puukko v:toi lonkkaa [= siirtyi ostajan vyölle] AK. — *Kuv.* V. miekka auraan 'lopettaa sotiminen ja siirtyä rauhan toimiin; siirtyä sotilasalalta siviilialalle'. A. v:toi taltan siveltimeen 'ryhtyi kuvanveistäjästä maalariksi'.

— *Erik.* **a.** kahden t. useamman toistensa paikalle, tilalle asettamisesta, toistensa asemesta käyttämisestä tms. | Irrotettavat pöydänjalat, jotka voi v. keskenään, toisikseen. Kenenkään näkemättä murhaaja v:toi pikarit. V. kahden lausekkeen etumerkit. **b.** erehdyksessä, epähuomiossa jnk tarkoitetun sijasta ottamisesta tms.; vaihduksiin saattamisesta. | Ethän vain ole v:tanut kalosseja? Pyykkäri näkyy v:taneen kaulukseni. Muista olla lääkettä antaessasi huolellinen, ettet vain v:da pulloja. **c.** kulkuneuvosta toiseen samanlajiseen (vars. toista linjaa liikennöivään) kulkuneuvoon siirtymisestä. | V. junaa, linja-autoa, lentokonetta. — Ilman obj:a. | Pohjanmaan rataa Jyväskylään matkustavien on v:dettava Haapamäellä. Bussi, jolla pääsemme perille v:tamatta. — *Intr.* V. Toijalassa Turun-junaan. **d.** eläinten karvapeitteen, nahan tms. määräaikaisesta uusiutumisesta, vaihtumisesta. | Poro v:taa karvaa kerran vuodessa. Useimmat linnut v:tavat höyhenpeitteensä vuosittain. Käärme v:taa nahkaa eli luo nahkansa. **e.** yhdessä obj:n kanssa ilmaisemassa subj:n muuttumista jnk ominaisuuden puolesta. | V. muotoaan, väriään 'muuttua muodoltaan, väriltään'. V. väriä kuin kameleontti. Puhe v:toi sävyä alinomaa. Muotoa v:tavat [= kehityksessään muodonvaihdoksen alaiset] eläimet, hyönteiset. Vaihtovirta, joka v:taa suuntaa [= jonka suunta vaihtuu, kääntyy] 100 kertaa sekunnissa. Kohta, jossa joki v:taa suuntaa 'joen suunta muuttuu, joki tekee mutkan'. Luonnossa ei mikään kasva, v:taa vain muotoaan. -- syvänsiniset silmät, jotka v:toivat yhtenään väriä ja ilmettä kuin revontulten täyttämä taivas AK. V. puolueväriä 'siirtyä puolueesta toiseen, jnk toisen puolueen kannattajaksi'. **f.** ilman obj:a intr. käyttöä läheten: muuttaa auton tms. vaihdetta. | On opittava v:tamaan joustavasti ja äänettömästi. V. ylämäessä kakkoseen.

2. a. siirtää jhk vaihtoehtoisesti tarjolla, käytettävissä olevaan paikkaan tms. | V. kantamus toiseen käteen. V:toi miekan toiselle kupeelleen. **b.** *raut.* siirtää järjestelytarkoituksessa kalustoa liikennepaikka-alueella toiseen paikkaan, vars. toiselle raiteelle. | V. lastattavat vaunut sivuraiteelle. V:tamassa oleva [= vaihtotyötä suorittava] veturi. **c.** vars. *urh.* V. viesti(ä) 'antaa viestikilpailussa viestikapula seuraavalle joukkueensa jäsenelle; myös vastaavassa tarkoituksessa tapahtuvasta koskettamisesta tms.' Suomen viestinviejät olivat nopeita, mutta v:taminen sujui kömpelösti. Kuvassa Ruotsin edustajat v:tamassa.

3. par. muuttaa, muuntaa. | Sylinterin mäntä v:taa räjähdysvoiman liikkeeksi. V. kuolemanrangaistus elinkautiseksi kuritushuonerangaistukseksi.

II. 1. antaa, luovuttaa jtak (omistamaansa, hallussaan pitämäänsä) ja saada tilalle, korvaukseksi jtak muuta. | V. jtak jhk, jtak vastaan. Miehet v:toivat (keskenään) hevosia. Markkinoilla myydään ja v:detaan hevosia. V:detaanko kelloja? Ostamalla tai v:tamalla hankittu tavara. Alkuaan kauppa oli hyödykkeiden v:tamista. Tiluksia v:tamalla naapurukset saivat rajansa selvemmiksi. V. maatila kaupunkitaloon. Kaupunki ja valtio v:taneet omistamiaan tontteja. Eesau v:toi esikoisoikeutensa hernerokkaan. En v:taisi osaani koko maailman hyvyyksiin. — V. tuotteensa, omaisuutensa rahaksi 'myydä'. V. maksuosoitus, vekseli rahaksi. — V. keskenään postimerkkejä. Kirjastot v:tavat keskenään tieteellisiä julkaisuja. Sodan päätyttyä v:detaan sotavangit. V. sormuksia, kihloja, tav. 'mennä kihloihin'. — V. jkn kanssa istumapaikkaa. Pelaajat v:tavat puolta. Virkojen v:taminen. V. työvuoroa jkn kanssa. — Ladelma, jossa kaksi riviä on v:tanut paikkaa 'joutunut toistensa paikalle'. — *Erik.* **a.** hankkia vaihtamalla. | V. jllak jtak. V:tamalla saatu esine, postimerkki. Pula-aikana kaupunkilaiset v:toivat erilaisilla tavaroilla maalaisilta elintarvikkeita. — A. joutui vangiksi, mutta hänet v:dettiin [= lunastettiin vaihtamalla] vapaaksi. **b.** ulkomaanrahan, valuutan ostamisesta ja myymisestä. | Pankkien oikeus v. vierasta valuuttaa. V. markkansa Ruotsin kruunuiksi, kruunuihin. V. dollareita viralliseen kurssiin. **c.** antaa t. saada setelistä tm. rahasta vastaava määrä pienempiarvoisia rahoja t. päinvastoin. | V. rahansa pienemmäksi. V. tuhatmarkkanen sata-

siksi. Voitteko v. tämän setelin? V:datko nämä kolikot seteliksi. **d.** šakkipelissä molemminpuolisesta samanarvoisten nappuloiden lyömisestä. | Pelaajat v:toivat torneja.

2. yl. vastavuoroisesta keskinäisestä antamisesta ja saamisesta, lähettämisestä ja vastaanottamisesta tms. | Asiasta v:dettiin [= lähetettiin puolin ja toisin] virastojen kesken kirjelmiä. V. jkn kanssa nootteja, tiedonantoja, signaaleja. Ratifioimisasiakirjojen v:taminen. Suomen ja Ruotsin sopimus rikosrekisteriotteiden v:tamisesta. — V. lentosuukkoja jkn kanssa. [Nyrkkeilijät] v:toivat muutaman terävän iskun. V:dettuaan muutaman laukauksen etuvartioiden kanssa vihollisosasto perääntyi. Alukset v:toivat tervehdyksiä 'tervehtivät toisiaan'. V. jkn kanssa merkitseviä silmäyksiä, katseita. V:dettiin [= lausuttiin puolin ja toisin] tavanomaiset kohteliaisuudet. V. sanoja, mielipiteitä, ajatuksia [= keskustella] jkn kanssa. Koko matkan aikana ei v:dettu sanaakaan. Haluaisin v. kanssasi muutaman sanan. Asiasta v:dettiin kiivaita sanoja 'kiisteltiin kiivaasti'. - - paikallismurre sen sijaan v:taa välittömiä vaikutteita vain maantieteellisten lähinaapuriensa kanssa M.RAPOLA.

vaihtaja[16] *tek.* Hevosen, postimerkkien v. — Laitteista tav. par. vaihdin. — *Yhd.* kirjeenv.; rahanv.; levyn-, puolanv.

vaihtamat|on[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Muotoa v:tomat hyönteiset 'joilla ei ole muodonvaihdosta'. **2.** *pass.* Vuoteissa oli vielä v:tomat lakanat.

vaihtamisoikeus *s.* vaihto-oikeus.

vaihteen|asetin *s.*, vars. *raut.* **-asetustanko** *s.*, vars. *raut.* **-kieli** *s.*, vars. *raut.* myös ⌒. **-kääntölaite** *s.*, vars. *raut.*

-vaihteinen[63] *poss.a.* < vaihde. | Yksi-, kaksi-, kolmiv.

vaihteisto[2] *koll.s.* vaihteet, vaihdelaitteisto. | Auton v. Synkronoitu v. — *Yhd.* automaattiv.

vaihtelemat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < vaihdella. | Konsonanttiyhtymä ηk on eräissä murteissa v. Klusiilien v:tomuus tietyissä lainasanoissa.

vaihtelevai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* vaihteleva. | Kooltaan, muodoltaan v. Väriltään v. perhoslaji. V. mielenlaatu. V:set säät. Kosken vesimäärän v:suus. Ihmisonnen v:suus. Nummisuutarit on Kiven rikkain ja v:sin teos TARK.

vaihtelevan|kokoinen, -muotoinen, -näköinen, -värinen *a.* tav. ⌒.

vaihtelu[2] *teonn.* < vaihdella. **1.** vrt. vaihdella I. | Nopeilla suunnan v:illa alus vältti vihollistorpedot. — Hevosten, talojen v. Postimerkkien keräily ja v. — *Erik. mat.* permutaatio. — *Yhd.* kiertov. **2.** vrt. vaihdella II. **a.** Alituinen opettajien v. jarruttaa oppimista. **b.** vuorottelu. | Päivän ja yön, vuodenaikojen v. Luoteen ja vuoksen v. Kuumeisten ja kuumeettomien aikojen v. Vuorien ja laaksojen v. — *kk*:n v. *k*:n kanssa. V. *rk* ~ *rj*. — *Yhd.* astev. **c.** Koon, painon, muodon, värin v. Äkilliset lämmön v:t. Sävelkorkeuden v. Sademäärän vuotuiset v:t. Virran voimakkuuden v:t. Makusuuntien, muodin v:t. Yksilöllisen maun v:iden mukaan. Kulutustarvikkeiden hinnan v:t. Valuuttakurssien v:t. Sotaonnen v:t. Ajan v:issa hyvin kestänyt teoria. — Vihannekset antavat v:a ruokavalioon. Juhlat tuovat v:a arjen yksitoikkoisuuteen. Vain muutama pensas toi v:a aavikon lohduttomaan autiuteen. Naisten puvuissa on yleensä enemmän väriä ja v:a kuin miesten. V. virkistää SP. Lähdin v:n vuoksi maalle. — *Yhd.* hinnan-, ilmaston-, kurssin-, lämmön-, nopeuden-, säänv.; korkeus-, kosteus-, kvantiteetti-, pituus-, äännev.; muoti-, tyyliv.; kausi-, konjunktuuri-, sesonki-, suhdannev.

vaihtelu|ala *s.* Hintojen v. **-alue** *s.* — *Mat.* Vaihteluväliä vastaa usean muuttujan funktioissa v. **-aste** *s. kiel.* Suomen kielen astevaihtelumuodoissa on kaksi v:tta: vahva ja heikko. **-asteikko** *s.* **-ilmiö** *s.* **-käyrä** *s.* vaihtelua osoittava graafinen käyrä. **-laajuus** *s.* Lämpötilan vuotuinen v. **-mahdollisuus** *s.*

vaihtelun|alainen *a.* V. suure, äänne. **-halu** *s.* Seikkailun- ja v:n tyydyttäminen. **-haluinen** *a.* V. nuoriso. **-tarve** *s.*

vaihtelu|raja *s.* Vastasyntyneiden porsaiden painon äärimmäiset v:rajat ovat 0,5 ja 2,5 kg. **-suhde** *s.* V. *kk*:*k* (kukko: kukon).

vaihtelut|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* Yksitoikkoinen, v. puhemelodia.

vaihteluväli *s. mat.* väli, jolla tarkastelun yhteydessä muuttujien arvot saavat t. voivat vaihdella; tilastomatematiikassa havaintomateriaalin suurimman ja pienimmän havainnon erotus.

vaih|to[1*] *s.* **I.** vaihtaminen, vaihdanta. **1.** vrt. vaihtaa I. | Auton renkaan, kirjoituskoneen nauhan, pikakiväärin lippaan, sulakkeen v. Ratapölkkyjen v. ja uusinta. Puvun, alusvaatteiden v. Vartioiden v. — Asennon v. Paikan, ammatin v. Suunnan, nopeuden v. — Jalan v. marssittaessa. Käden, otteen v. — *Erik.* **a.** vrt. vaihtaa I.1, erik.c. | Juna saapuu Pieksämäelle klo 19.20 — v. Jyväskylään ja Joensuuhun matkustaville. V. [= raitiovaunusta t. bussista toisen linjan vaunuun siirtyminen, siirto] maksaa 10 mk. Pyytää [raitiovaunun, bussin] rahastajalta v. — *Yhd.* junanv. **b.** *raut.* vrt. vaihtaa I.2.b. | Vaunujen v. sivuraiteelle. V:toa suorittava veturi. **c.** = viestinvaihto. | Suomen viestijoukkueen v:dot sujuivat huonosti. Pudotti v:dossa kapulan. **d.** *yhd.* Aseman-, hevosen-, ilman-, jalan-, karvan-, laukan-, maalin-, otteen-, paikan-, piipun-, renkaan-, siteen-, suunnan-, teränv. **2.** vrt. vaihtaa II. | Tavaran antaminen tavarasta on v:toa. Osto, myynti ja v. Taskukellon v. rannekelloon. Hevosten v. markkinoilla. Vaihdoimme postimerkkejä ja minä sain v:dossa pari harvinaisuutta. Tilusten, asuntojen v. Kaupungin ja valtion välinen tonttien v. Kirjastojen välinen julkaisujen v. Virkojen v. Suomen ja USA:n stipendiaattien v. Lahjojen, tervehdysten v. Laukausten, iskujen v. Kansainvälinen tietojen v. Ajatusten v. Vilkasta mielipiteiden v:toa [= keskustelua] herättänyt tapaus. — *Erik* **a.** vars. *liik.* kauppa(vaihto), liikevaihto. | Arvopapereiden v. Pörssin v. oli eilen lähes 140 miljoonaa. Pörssi kiinteä, v. kohtalainen. Liikkeen viime vuoden v. oli 20 % suurempi kuin edellisen. Totalisaattorin v. oli eilen ennätysmäinen. — *Yhd.* kauppa-, liike-, pörssi-, tava-

ranv.; kuukausi-, päivä-, vuosiv.; kokonaisv. **b.** šakkipelissä; vrt. vaihtaa II.1, erik. d. | Kuningattarien, sotilaiden v. **c.** *yhd.* Hevosen-, kellonv.; kirjeen-, ohjelman-, puolen-, rahan-, sanan-, vuoronv.; ajatusten-, iskujen-, laukausten-, noottien-, puoltenv.; koululais-, oppilasv.; kulttuuriv.

II. par. vaihtuminen, vaihdunta. | Keuhkoissa tapahtuva kaasujen v. — *Yhd.* aineenv.

III. *konkr.* **1.** *sot.* samalla kertaa vartiopaikoilla olevat (ja samalla kertaa vaihdettavat) vartiomiehet. | Vartio jaetaan v:toihin. Samaan v:toon kuuluvat miehet. Kunkin v:don vartioaika on 2 tuntia. **2.** *tekn.* Väliv.

vaihto|aika *s.* **-ajo** *s. maat.* ajo, jossa hevonen valjaista riisumatta siirretään ajopelien, maatalouskoneen tms. edestä toisen eteen. **-alue** *s. urh.* alue, jolla viestinvaihdon täytyy tapahtua. | Viestinjuoksussa v. on 20 m pitkä. **-arvo** *s.* arvo, joka jllak on jhk muuhun vaihtamisen kannalta. | Taloustieteessä erotetaan hyödykkeen käyttöarvo ja v. Rahan v. on sen arvo muihin hyödykkeisiin verrattuna. Postimerkin v. Maan vaihto- eli myyntiarvo. Jalojen metallien v:t. **-asema** *s.* **1.** asema, jossa esim. junaa on vaihdettava t. jossa kyytihevosia tms. vaihdetaan. | Riihimäki v:na. Entisajan postilinjojen v:t. **2.** *sot.* tilapäistehtävän edellyttämää tulitaistelua varten tuli- t. vara-aseman yhteydessä t. erillään oleva aseen asema. **-askel** *s. voim.* kolmivaiheinen askel, jossa jalka astuu askelen, minkä jälkeen toinen jalka siirretään sen viereen t. taakse ja sitten ensiksi askelen ottanut jalka ottaa uuden askelen. **-askelkäynti** *s. voim.* **-aura** *s. maat.* aura, joka kääntää viilun vuoroin vasemmalle ja oikealle. **-avain** *s. tekn.* jakoavain. **-ehdotus** *s.* vaihtoehdon sisältävä ehdotus. **-eh|to** *s.* **1.** vaihtamisen ehto. | Sopia tilusten v:doista. **2.** mahdollisuus valita toinen kahdesta t. jk useammasta mahdollisuudesta, ehdotuksesta tms.; kukin valittavana oleva mahdollisuus, ehdotus tms., joista yhden valitseminen sulkee pois toiset; alternatiivi. | Jkn harkittavana on kaksi, monta v:toa. Kannatan jälkimmäistä, kolmatta v:toa. On joko lähdettävä tai jäätävä, kolmatta v:toa ei ole. Hänelle ei jäänyt muuta v:toa kuin - -. Tämä v. on jätettävä kokonaan pois laskuista. **-ehtoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jonka voi vaihtaa jhk toiseen tarjolla t. valittavana olevaan, valinnainen, alternatiivinen. | V. oppiaine. Kolme v:sta menettelytapaa. Rakennusaineeksi on suunniteltu v:sesti betonia tai puuta. **-esine** *s.* Kaupassa v:inä käytettyjen turkisten, koristeiden ym. sijaan on tullut raha. **-harppi** *s.* harppi, jonka toiseen haaraan voidaan vaihtaa erilaisia kärkiöitä. **-helake** *s. valok.* helake, jolla objektiivi kiinnitetään kameraan. **-hyppy** *s. urh.* kolmiloikassa: hyppy ponnistavaa jalkaa kesken hypyn vaihtaen. **-ilmoitu|s** *s.* Sanomalehtien osto-, myynti- ja v:kset.

-vaihtoinen[63] *a. mus.* Kolmi-, viisiv.

vaihto|jakoinen *a. mus.* jossa erikestoiset iskualat säännöllisesti vaihtelevat. | V. rytmi, tahtilaji. **-jännite** *s. sähk.* jännite, jonka suuruus jaksoittaisesti vaihtelee positiivisen ja negatiivisen huippuarvonsa välillä. | Sinimuotoinen v. **-jättiläinen** *s. voim.* jättiläinen, jonka aikana vaihdetaan käsiotetta. **-kappale** *s.* jnk kojeen, koneen tms. vaihdettavissa oleva osa; vaihtamalla saatu t. vaihdettavaksi tarkoitettu julkaisu t. muu kokoelmaesine. | Ulkomailta v:ina hankitut tieteelliset sarjateokset ja aikakauslehdet. **-kassa** *s.* vaihtorahan vaihtoon tarkoitettu kassa; vrt. pääkassa. | Suomen Pankin v:t. **-kaup|pa** *s.* kauppa, jossa hyödyke suoraan tav. rahaa käyttämättä vaihdetaan toiseen, vaihto. | Aluksi kaikki kaupanteko oli v:paa. Valtion ja kaupungin välisessä v:assa edellinen sai tontin n:o 18 ja jälkimmäinen viereisellä tontilla olevan kiinteistön. Kahden maan välinen tavarain vaihto- l. kompensaatiokauppa. V:assa halvemman tavaran antaja maksaa väliä. — Hankkia jtak v:alla 'vaihtamalla'. Tehdäänkö v:at! Siinä v:assa me varmasti häviäisimme. — *Kuv.* Puolueiden keskenään harjoittama poliittinen v. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* Keskenään v:set koneenosat. **-kenttä** *s. sähk.* sellainen sähkö-, virtaus- t. magneettikenttä, jonka suunta on aina sama (t. vastakkainen), mutta jonka kentänvoimakkuus vaihtelee jaksoittain positiivisen ja negatiivisen huippuarvonsa välillä. **-keskus** *s. tekn.* se piste, jossa uppoaman painopisteen kautta aluksen ollessa kallistusasennossa vedetty kohtisuora leikkaa aluksen pystyasennossa ollessa vedetyn vastaavan kohtisuoran, kaatopiste, metasentrumi. **-keskuskorkeus** *s. tekn.* vaihtokeskuksen ja aluksen painopisteen väli. **-kirja** *s.* vaihdosta tehty asiakirja, kirjallinen vaihtosopimus. **-kirjallisuus** *s.* Tieteellisen seuran ulkomailta saama v. **-konttori** *s.* V. 1811 perustetun Suomen suuriruhtinaskunnan vaihto-, laina- ja talletuskonttorin nykyinen nimi on Suomen Pankki. **-kosketin** *s. sähk.* releen kosketin, joka releen havahtuessa vaihtaa kytkentää. **-kurssi** *s.* Osakkeiden, valuutan v:t. Virallinen v. **-kylpy** *s. lääk.* kylpy vuorotellen lämpimämmässä ja kylmemmässä vedessä. **-kytkin** *s. sähk.* kytkin, jolla jk virtapiirin osa voidaan vuorotellen kytkeä kahteen t. useampaan muuhun virtapiirin osaan.

vaihto|laatikko *s. kut.* kutomakoneen syöstävälaatikko, joka tekee mahdolliseksi useiden eriväristen ja erilaisten kudelankojen käytön. **-laite** *s. tekn.* vaihdin. **-lasku** *s. mat.* lasku(tapa), jonka avulla voidaan määrittää, kuinka suuri määrä jtak suuretta vastaa tiettyä määrää toista suuretta, kun näiden suureiden keskinäinen vaihtoarvo on ilmoitettu välillisesti muiden suureiden avulla, ketjulasku. **-liik|e** *s.* — *Erik* **1.** *raut.* liikennepaikka-alueella t. välittömästi sen ulkopuolella tapahtuva liike, jolla kalustoa siirretään t. kulkuneuvo siirtyy paikasta toiseen. **2.** *liik.* Nykyisessä v:keessä on raha välttämätön väline. **-loisto** *s. mer.* loisto, joka näyttää vuoroin valkoista ja värillistä valoa välillä pimentymättä. **-luku** *s.* **1.** *liik.* liikevaihtoa osoittava luku. **2.** *tekn.* par. välityssuhde. **3.** *sähk.* → taajuus. **-lämpöi|nen** *a. el.* jonka lämpö vaihtelee ympäristön lämpötilan mukaan, poikilotherminen;)(pysyväis-, tasalämpöinen. | V:siä eläimiä ovat esim. kalat, sammakot, matelijat ja

hyönteiset. — *S:sesti.* Hyönteiset kuuluvat v:-siin. **-mahdollisuus** *s.* **-matti** *s.* šakkipelissä: tehtävän ratkaisussa esim. vaihdelmasta muuttunut mattiasema. **-mie|s** *s. urh.* pelin aikana jkn pelaajan tilalle vaihdettava pelaaja, vaihtopelaaja. | Koripallo-, jääkiekkojoukkueen v:het. **-muunnelma** *s.* vars. šakkipelissä: pelimuunnelma, jossa suoritetaan nappuloiden vaihto. **-näppäin** *s.* Kirjoituskoneen isojen kirjainten v. **--objektiivi** *s. valok.* vaihtohelakkeinen objektiivi. **--oikeus** *s.* Ostetun tavaran v. **--omaisuus** *s. liik.* vaihtuva omaisuus;)(pysyvä omaisuus, käyttöomaisuus. **--oppilas** *s.* tav.: kahden eri maan koululaisista t. opiskelijoista, jotka vastavuoroisesti viettävät lomansa t. osan lomastaan toistensa kodeissa. **-paikka** *s.* Viestinhiihdon v. Kyytihevosten v. **-palvelu|s** *s. raut.* Liikennepaikalla v:ksessa käytettävä veturi. **-pankki** *s.* Sekä laina- että v:na toimiva rahalaitos. **-pelaaja** *s. urh.* vaihtomies. **-pielinen** *a.* = vaihtosyrjäinen. **-puoli** *s.* **1.** vaihdossa osapuolena oleva. **2.** *vanh.* vaihtoehto. **-puoli|nen** *a. vanh.* -sesti *adv.* vaihtoehtoinen. **-pyörä** *s. tekn.* **1.** vaihdettava hammas- tm. pyörä. **2.** vaihdepyörä.

vaihto|raha *s.* kaupassa vaihtoon, takaisin antamiseen varattu pikkuraha; vähempiarvoinen pikkuraha, jota lyödään vars. nikkelistä ja kuparista ja jonka nimellisarvo on tav. suurempi kuin siihen käytetyn metallin arvo; vrt. perus-, pääraha. **-raide** *s. raut.* **-ratas** *s. tekn.* vaihtopyörä. **-reaktio** *s. kem.* reaktio, jossa jk molekyylin atomi vaihtuu jhk toiseen. **-sidos** *s. kut.* sidos, jossa osa loimilangoista sitoutuu kuteen kanssa ja osa muodostaa nurealle puolelle kangasta vahvistavia nastoja. **-sopimus** *s.* vaihtoa koskeva sopimus. | Tontteja koskeva valtion ja kunnan v. **-stipendi** *s.* kahden valtion välistä stipendiaattien vaihtoa koskevan sopimuksen perusteella myönnettävä stipendi. **-stipendiaatti** *s.* vrt. ed. | Oli v:na Unkarissa. **-suh|de** *s.* **1.** *tal.* vienti- ja tuontihintojen välinen suhde. | Ulkomaankaupan v. Tavaroiden hinta- ja v:teet. **2.** *tekn.* välityssuhde. | Hammaspyöräparin v:-teen määrittäminen. **3.** *sähk.* → muuntosuhde. **-summa** *s. liik.* **-suun|nata** *v. sähk.* -taus *teonn.* muuttaa tasavirtaa suoraan vaihtovirraksi. **-suuntaaj|a** *s. sähk.* koje, jolla tasavirtaa suoraan muutetaan vaihtovirraksi; vrt. tasasuuntaaja. | Hilasäätöisiä tasasuuntaajia voidaan käyttää myös v:ina. **-suuntainen** *a. tekn.* V. valssain. **-syrjäinen** *a.* kuvasta tms., jossa vasen ja oikea ovat vaihtaneet paikkaa, käänteinen, peilikuvamainen, vaihtopielinen. | V. kuva, teksti, jäljennös, negatiivi. **-sävel** *s. mus.* sointuun kuulumaton, asteittain sointusäveleen liittyvä sävel, johon tullaan t. josta edetään hyppäyksittäin. **-talous** *s. tal.* vaihdantatalous. **-tanko** *s.* par. vaihdetanko. **-tase** *s. tal.* vuoden aikana vietyjen ja tuotujen tavaroiden ja palveluksien välinen suhde. | Pääoma- ja v. muodostavat maksutaseen. **-tavara** *s.* Turkikset olivat ennen vanhaan v:na rahan sijasta. **-teitse** *adv.* vaihtamalla, vaihdettuna. | V. saatu omaisuus. **-tie** *s.* — Vars. *vaihtotietä* = ed. | Kartuttaa kokoelmia v:tä. **-tilaisuus** *s.* **-työ** *s.*, vars. *raut.* Ratapihalla suoritettavat kuormaus- ja v:t. V:ssä oleva veturi. **-vaatimus** *s.* **-valo** *s. mer.* vaihtoloiston vuoroin valkoinen ja värillinen valo. **-valssi** *s. tekn.* vaihtosuuntainen valssi. **-valssisto** *s. tekn.* vaihtovalssien muodostama valssisto. **-vero** *s.* = liikevaihtovero. **-veturi** *s. raut.* vaihtotyötä suorittava veturi. **-vierailu** *s.* kahden teatterin tms. henkilökuntien vastavuoroinen vierailu. | Kansallisoopperan ja Tukholman Kuninkaallisen oopperan v. **-vir|ta** *s. sähk.* sähkövirta, jonka suunta jaksoittaisesti vaihtelee;)(tasavirta. | Yksi-, kolmi-, monivaiheinen v. Suurtaajuinen, pientaajuinen v. Sinimuotoinen v. V:ralla käyvä kone.

vaihtovirta- *sähk.* vaihtovirralla käyvä, toimiva, vaihtovirralla toimivissa laitteissa käytetty, vaihtovirtaa tuottava tms.;)(tasavirta-. **-dynamo** *s.* **-generaattori** *s.* **-järjestelmä** *s.* **-kello** *s.* **-koje** *s.* **-kone** *s.* **-käämitys** *s.* **-laito|s** *s.* Virtajärjestelmän mukaan sähkölaitokset ovat tasavirta- tai v:ksia. **-lähde** *s.* **-magneetti** *s.* **-moottori** *s.* **-piiri** *s.* **-radio** *s.* vaihtovirtavastaanotin. **-soittokello** *s.* **-teho** *s.* vaihtovirtajärjestelmän keskiteho jakson aikana. **-vastaanotin** *s. rad.* **-vastus** *s.* **-verkko** *s.*

vaihto|voima *s. fys.* voima, joka (kvanttimekaniikan mukaan) johtuu siitä, että kaksi samanlaista hiukkasta voi vaihtaa paikkaa keskenään. **-väline** *s.* Kaupan yleisin v. on nykyään raha. **-yhtey|s** *s.* Kirjastolla on hyvät v:det ulkomaille.

vaihtu|a[1*] *pass.v.* < vaihtaa. **1.** ilmaisemassa, että jnk paikalle, tilalle, sijaan, asemaan, tehtävään, jksik tms. tulee jk toinen, jtak muuta, että jk vaihtaa paikkaa, tehtävää tms. jnk toisen kanssa. | Kalossimme olivat v:neet ravintolassa. Vartiomies v:u klo 16.00. Airoihin v:ivat levänneet miehet. Pääministeri, hallitus v:u. Liikkeen omistaja on v:nut. Junamatka jatkui, ja matkustajat v:ivat alinomaa. Loppusuoralla v:i johtoon N.N. Johtokunnan pysyvät ja v:vat jäsenet. V:va professorinvirka 'jonka haltijoiden oppiala saattaa vaihdella'. Jos murtoluvun osoittaja ja nimittäjä v:vat keskenään, saadaan luvun käänteisluku. Osat olivat v:neet: pilkkaajasta oli tullut pilkattava. Nopeasti v:va varasto. Maitohampaiden v:minen pysyviin. Poron sarvet v:vat joka vuosi. Näytelmä, jossa näyttämö v:u kolme kertaa. Valo-opastimen värin v:minen. Tanssi jatkui, valssi v:i polkaksi. Sinfonian finaalissa rytmi v:u marssiksi. Virsi v:i 'alettiin veisata uutta virttä'. Länteen mennessä vuoristo v:u tasangoksi. Kohta, jossa suo v:u kuivaksi maaksi. Avaa ikkuna, jotta ilma pääsee v:maan. Lätäkkö, jossa vesi ei koskaan vaihdu. Vuosi v:u [= uusi vuosi alkaa] huomenna. Juhla v:i arjeksi. Aika vieri, vuodet v:i, / muuttui maailman menokin LEINO. Kesän riemut v:ivat syksyn riemuiksi SILL. — V:vaa omaisuutta ovat raha, arvopaperit, tavaravarastot yms. V:vaa pääomaa ovat tuotantovälineet, jotka osallistuvat tuotantoon vain kerran. V:vien [= liikkuvien] juhlapäivien päivämäärät. — Kimalaiset v:vat [→ siirtyvät] kukasta kukkaan. **2.** ilmaisemassa, että jk laadultaan, ominaisuuksiltaan muuttuu jksik (kokonaan) toiseksi t. toisenlaiseksi. | Vuoksi v:u luoteeksi.

Hämärän v:minen pimeydeksi. Kesäyön valkeus oli jo v:massa aamuruskon rusotukseksi KIANTO. Suru v:i iloksi. Väri v:i hänen kasvoillaan. Syksyinen sää saattaa v. tuossa tuokiossa. Naisen mieli v:u alituisesti. Koron v:minen 'suureneminen t. pieneneminen'. Sopeuttaa toimintansa v:vien tilanteiden mukaan. Mielipiteet, käsitykset v:vat. Päivät v:ivat viikoiksi, viikot kuukausiksi ja vuosiksi, mutta elämä pysyi samanlaisena.

vaihtuil|la[29] *frekv.v.* < ed. | Talo, jossa palkolliset tuon tuostakin v:evat.

vaihtuma|-aika *s.* **--alue** *s.* Havu- ja lehtimetsän v. **-hetki** *s.* **-kausi** *s.*

vaihtumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* pysyvä. | Sävellyksen alusta loppuun v:tomana pysyvä sävellaji. Astevaihtelun alaisen konsonantin asemesta murteittain esiintyvä v. konsonantti.

vaihtumis|aika *s.* Lapsen hampaiden v. **-nopeus** *s.* Varastojen v. Sumppualtaan veden v.

vaihtuvai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* vaihtuva, vaihteleva. | Käy elon taulut ohi himmeten / kuin iltataivaan varjot v:set LEINO.

vaihtuvakorkoinen *a.*)(kiinteäkorkoinen. | V. laina, obligaatio.

vaijeri[5] *s.* metalli-, vars. teräsköysi. — *Yhd.* rauta-, sinkki-, teräsv.; hinaus-, mitta-, nosto-, vetov.

vaike|a[21] *a.* -asti *adv.;* vaikeus ks. erikseen; yl.)(helppo.

1. työstä, tehtävästä yms.: paljon järkeä, taitoa, työtä, vaivaa tms. vaativa, vaativa, visainen, työläs, vaivalloinen, hankala, tukala, raskas, rasittava, kova, paha, pulmallinen, kiperä;)(vaivaton, kevyt, mukava. | V. työ, tehtävä, urakka. V. läksy, oppiaine. V. koelasku, kysymys, arvoitus. Osaa kääntää v:aakin tekstiä. V. voimisteluliike. V. ja monimutkainen menetelmä. Rytmisesti ja tonaalisesti v. kuorosävellys. Pianokirjallisuuden v:immat teokset. Korkeampi matematiikka on useimmille liian v:aa. Opetuksessa on edettävä helpommasta v:ampaan. Oliko koulussa tänään v:aa? V. esteratsastus. Kelirikon takia matka oli tavattoman v. Pääsy vuorelle oli varsin v:aa. Pehmustettujen huonekalujen puhtaana pitäminen on v:aa. V. ratkaisu, päätös. Luoton saanti on viime aikoina ollut perin v:aa. Raajarikkoisen liikkuminen on v:aa. Oli niin hämärää, että oli v. lukea. Helppo sanoa, mutta v. tehdä. Asia, jota on v. todistaa. On v. ratkaista, kumpi on parempi. Repiminen on helppoa, rakentaminen v:ata. — V:at [par. kovat, raskaat, ankarat] rauhanehdot. — Hän on minulle liian v. [= vaikeasti voitettava, kova, vaarallinen] vastustaja. Pindaros on antiikin v:impia [= vaikeatajuisimpia, vaikeimmin ymmärrettäviä] runoilijoita. — V:asti selvitettävä vyyhti. V:asti opittava temppu. V:asti luettava [= vaikealukuinen] käsiala. V:asti saatavissa oleva harvinaisuus. V:asti tajuttava 'vaikeatajuinen'. Potilas hengitti v:asti 'suurin ponnistuksin, raskaasti'. -- v:asti pihisee henki ahtaassa rinnassa AHO. Tarina luisti v:asti [= huonosti] tänään IVALO. — V:asti [= huonosti, ei hevin] paraneva tauti. V:asti [= huonosti] liukeneva jauhe. V:asti [= huonosti] sulavaa ravintoa. Kosteita, v:asti syttyviä halkoja. V:asti juurtuva pensas. V:asti [par. huonosti] säilyvää ainetta.

2. a. asemasta, tilasta, olosuhteista yms.: vaivaa, hankaluutta, ikävyyksiä, huolta tms. tuottava, hankala, tukala, pulmallinen, kiperä, vaarallinen. | V. asema, tilanne. Yhtiön taloudellinen tila on v. V:at olot, olosuhteet. V:issa taloudellisissa olosuhteissa kasvanut nuorukainen. Jääsuhteet ovat tänä talvena olleet erityisen v:at. V. [= tuskallinen] ristinkuolema. V. synnytys. Potilas on viettänyt v:an yön. Maamme eli historiansa v:inta aikaa. Toimeentulo oli pitkin vuotta ollut kovin v:aa. V:immat pulavuodet olivat silloin jo ohi. Olemme erittäin v:an pulman edessä. Jouduin v:aan [par. kovaan, ankaraan] kiusaukseen. — Jos olosi käy kovin v:aksi, soita lääkärille. Päätä särki ja oli muutenkin v. olla. Turvautui v:ina hetkinään Jumalaan. — Työhön lähtö tuntui kovin v:alta. Minun on v. [= vastenmielistä] pyytää keneltäkään mitään. V:inta oli kertoa onnettomuudesta uhrien omaisille. — Oli v. olla nauramatta. Lapsen on v. pysyä aloillaan niin pitkää aikaa. — *S:sesti.* N:n perheellä on nykyään kovin v:aa. **b.** us.)(lievä. | V. [= ankara, kova, tuhoisa] sairaus, tauti. V. astmakohtaus. V. [tav:mmin paha] vamma, tulehdus. V. ruumiinvamma on: puheen, näön tai kuulon kadottaminen -- LK. — Tav. par. ankara, kova, paha. | V. [par. ankara, paha] myrkytys. V. [→ paha, tuhoisa] junaonnettomuus. V. [par. paha, vaarallinen, ankara] sydänvika. V. [→ ankara, paha] verenvähyys, anemia. V. [→ kova, raskas, ankara] menetys, tappio, isku. V:aa [→ pahaa, suurta] haittaa tuottava este. V:ita [→ pahoja, kohtalokkaita, tuhoisia] seurauksia tuottanut onnettomuus. V. [→ paha, suuri] vika, virhe. V. [→ paha, ankara, jyrkkä, suuri] ristiriita. V. [→ kova, ankara] myrsky haittasi liikennettä. V:asti [→ pahasti, vaarallisesti] sairas. Haavoittui v:asti → pahasti, vaarallisesti. V:asti koeteltu [→ ankaria koettelemuksia kärsinyt] maa. **c.** vars. *vanh.* Ei suru suuri auta meitä, / ei valituskaan v. [= kova, surkea] VK. Valitan v:asti / kuin Daavid kuningas VK.

3. a. välineistä, esineistä: jonka käsittely t. käyttö vaatii paljon taitoa t. vaivaa, hankala, työläs, epämukava. | Viulu on v. ja vaativa soitin. Vihreä on monelle taidemaalarille v. väri. — Villihevonen on v. taltuttaa. **b.** tiestä, maastosta yms.: vaikeakulkuinen, raskas. | V. ja vaarallinen vuoristotie. Portaat tuntuivat tulevan vuosi vuodelta v:ammiksi (kulkea). Matkan v:in osuus. Hiihtoradan v:immat nousut. Tiessä oli v. [= paha] mutka. V. maasto hidasti kulkua. Suo oli v. ylittää. **c.** ihmisistä yms.: jonka kanssa on vaikea tulla toimeen, hankala. | V. esimies, apulainen, asiakas. V. [= probleemi]lapsi. Pekalla on v. luonne. Ei, älkää kirjoittako tai soittako -- hän on v. herra AK. — V:assa iässä oleva lapsi.

vaikeahko[1] *mod.a.* V. tehtävä, kysymys. Olla v:ssa tilanteessa.

vaikea|hoitoinen *a.* -hoitoisuus *omin.* V. kone. V.

potilas, lapsi. **-kulkui|nen** *a.* -suus *omin.* V. vuoriseutu, suo, polku, tie, reitti. Maaston v:suus hidastutti sotajoukon liikkeitä. **-käyttöi|nen** *a.* -syys *omin.* V. sanakirja. Arkistojen v. materiaali. **-laatuinen** *a.* pahanlaatuinen. | V. rikkomus. V. sairaus, epidemia. **-liukoi|nen** *a.*, vars. *kem.* -suus *omin.* huonoliukoinen. | V. suola, pulveri, lannoite. **-lukui|nen** *a.* -suus *omin.* V. käsiala, käsikirjoitus, teksti. V. teos, tutkielma. **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* V. lapsi. — V. kriisi. V. taudintapaus. **-maastoinen** *a.* V. rintamalohko.

vaikean|laatuinen *a.* -laatuisuus *omin.* vaikealaatuinen. **-lai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* vaikeahko. | V. probleemi. V. kriisi. V:sesti sulava aine. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* vaikeahko. | V. laskutehtävä. V:sesti syttyvää ainetta.

vaikea|pääsyinen *a.* -pääsyisyys *omin.* V. vuorenhuippu. Päivän ajaksi luteet piiloutuvat v:pääsyisiin paikkoihin. Matala ja v. satama. **-selittei|nen** *a.* -syys *omin.* vaikeasti selitettävä. | Äänteellisesti v. sanan muoto. **-selkoi|nen** *a.* -suus *omin.* josta on vaikea saada selkoa, vaikeatajuinen. | Tutkielman kieli oli mutkikasta ja v:sta. Mannisen sanontaa on moitittu v:suudesta. **-tajui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vaikeasti tajuttava t. ymmärrettävä, raskastajuinen, vaikeaselkoinen. | V. esitys, esitelmä, runo, määritelmä. Teoksessa on monta v:sta kohtaa. Taiteilijan v. symboliikka. Esittää asiat tieteellisessä ja liian v:sessa muodossa. Luennoida, kirjoittaa v:sesti. Musiikin teorian abstraktisuus ja siitä johtuva v:suus. **-tekoi|nen** *a.* vaikea tehdä. | V:set savikirjakkeet. **-töi|nen** *a.* Teknillisesti v:sten laitteiden rakentaminen. **-vammai|nen** *a.* pahasti vammautunut, invalidisoitunut. | V. invalidi. — *S:sesti* vaikeavammaisista invalideista. | V:sten hoitokoti.

vaikenemismerkki *s.* Antaa jklle v.

vaikenevai|nen[63] *a.* vaikeneva. | Näit heti, kaikkien kuinka nyt aukeni v:set / huulet kiittelemään *MANN.

vaikero|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* surkeasti valittaa, voivotella, vaikertaa; ruikuttaa. | Itkeä ja v. V. käsiään väännellen. V. tuskissaan, epäilystensä raastamana. Mitä sinä v:itset? V. vaivojaan, köyhyyttään, huonoa onneaan. V. lapsensa kuolemaa. Ei tässä v:inti auta. Voi teitä, minkä teitte, v:i piika AHO. — *Kuv.* Tuuli v:i nurkissa.

vaiker|rella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Osattomuuttaan v:televa eukko. Itku ja v:telu. Mitä tuossa lapsekkaita v:telet, koska ei ole tässä yhtään hätää? KIVI. - - nuoren pojan v:teluja koomillisen ensilempensä tuskissa SILL.

vaiker|taa[6] *v.* -rus[64] *teonn.* vaikeroida, välittää, voivottaa, ruikuttaa. | Itkeä ja v. Voihkia ja v. Kärsiä tuskia v:tamatta. Taistelukentältä kuului vain haavoittuneiden ja kuolevien v:rusta. V. onnettomuuttaan, tuskiaan. Ken vaivojansa v:taa, / on vaivojensa vanki KRAMSU. — *Kuv.* Tuulen, myrskyn v:rus.

vaikeu|s[65] *omin.* < vaikea. **1.** Työn, läksyjen v. Syytti epäonnistumisestaan kokeen v:tta. Poliittisen asemamme v. **2.** vars. *mon.* konkr:mmin: se mikä on vaikeaa, tekee jnk vaikeaksi, vaikea seikka, asema, tilanne tms. | Asiassa on se v., ettei ole tarpeeksi työvoimaa. Emaljoidun kuparijohtimen juottamisessa on v:tena emaljin poistaminen. Joen ylitys sujui v:detta 'helposti'. — Suunnitelmaa toteutettaessa ilmaantui odottamattomia v:ksia. Teoria, jonka soveltaminen johtaa mittaamattomiin v:ksiin. Teknilliset, taloudelliset v:det. On yritettävä v:ksia ja vastuksia pelkäämättä. Pystyssä pysyminen tuotti suuria v:ksia 'oli hyvin vaikeaa'. V:det lisääntyvät, kasvavat, kasaantuvat, vähenevät. V:det voitettiin sitkeällä työllä. V:ksissa ponnisteleva teollisuutemme. Ulkomailla saattaa joutua v:ksiin jo kielitaidon puutteellisuudenkin takia. Auto suoriutui maaston tuottamista v:ksista loistavasti. Alus ilmoitti olevansa v:ksissa ahtojäiden puristuksessa. Sain tarvitsemani lainan v:ksitta 'helposti'. Koulunkäynti ei sujunut ihan v:ksitta. — *Yhd.* (tav. *mon.*) hankinta-, hengitys-, huolto-, järjestely-, kasvatus-, kuljetus-, kurinpito-, liikkumis-, luotto-, majoitus-, maksu-, menekki-, muonitus-, nielemis-, rahoitus-, saanti-, sijoitus-, sopeutumis-, säilytys-, toimeentulo-, tulkinta-, valintav(:det); jää-, kieli-, lumi-, maasto-, raha-, valuuttav:det; alku-, lisä-, pääv.

vaikeus|aste *s.* Taitoratsastuskilpailujen koulu- ja esteratsastusta on kolmea neljää v:astetta. Voimisteluliikkeen v:asteen arvostelu. V:asteeltaan samanarvoiset koetehtävät. Taudin hoito määräytyy v:asteen mukaan. **-järjesty|s** *s.* Ratsastaa esteet v:ksessä helpoimmasta alkaen.

vaikeut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* tehdä vaikea(mma)ksi, vaivalloise(mma)ksi, hankaloittaa, haitata, mutkistaa;)(helpottaa, edistää. | Liittolaisten kärsimät tappiot v:tivat Saksan asemaa. Viivyttelyllä vain v:at asiasi ratkaisua. V. jkn toimintaa. Paksu lumi v:ti liikkumista. Vihollisen etenemistä koetettiin v. tuhoamalla siltoja ja teitä. Sairaiden huoltoa v:ti tilan ja lääkkeiden puute. Verenkiertoa v:tava vamma. Koetehtävien asteittainen v:us.

vaikeutu|a[44] *pass.v.* (< ed.) tulla vaikea(mma)ksi, hankaloitua. | Rikoksen selvittäminen v:u. Potilaan hengittäminen v:i uhkaavasti. Tilanne v:u jatkuvasti. Jäiden takia v:nut meriliikenne.

vaikka I. *konsess.konj.;* kieltov:iin liittyneenä us. vars. *puhek.* vaikk|en, -et, -ei jne.; us. -kin (kielt. yhteyksissä -kaan) -liitteen t. kohta- t. vain-adv:n vahvistamana; vrt. jos.

1. a. sivulauseen sisällys todenmukainen: siitä huolimatta että. | Ei antanut, v. oli luvannut. Ei tullut, v. kuinka pyydettiin. Löi vain, v. toinen kielsi. Komeilee, v. ei ole rahaakaan. On ylpeä, v. on vain pikkutalon tytär. V. oli pilkkopimeää, osasin perille. V. kaikki muut itkivät, minua pyrki naurattamaan. V. kuinka yritin, en onnistunut. Ei suostunut puhumaan ruotsia, v. osasikin. Sopimus oli pakko tehdä, v. ehdot olivatkin epäedulliset. V. kohta oli vahva mies, ei yksin jaksanut nostaa kaappia. Toimeen vain tultiin, v. olot olivatkin ylen ankeat. Uskoi, v. ei nähnytkään. Kuusi on lujaa puuta, v. onkin keveää. En ole vielä moista nähnyt, v. ikää onkin 70 vuotta. Vaikkeivät kaikki vielä tunne asiaa, sivuutan sen tässä yhteydessä. Älä itke äitini, / älä äiti kulta, / v. vaan nyt isäni /

on jo musta multa J.JUTEINI. Lyyti, v. oli nuori, oli tottunut herkästi heräämään SILL. "Tuollahan vuori jo näkyy." — "V. niinkin, niin emme ehdi perille ennen pimeän tuloa." | "Mutta sinähän lupasit." — "V. vain." — Vierasvoittoisia rakenteita. | V. [→ vaikka oli(kin)] nuori, osasi hän yhtä ja toista. V. luonnostaan käytännöllinen ja terveesti ajatteleva, oli Lönnrot tässä kohden oman aikansa tasolla A.R.NIEMI. **b.** sivulauseen sisällys ajateltu t. mahdollinen: siinäkin tapauksessa että. | Nyt myöhästyn junasta, v. juoksisin. Matkalle lähdetään, v. olisi millainen pakkanen. En sure, v. häviänkin. En usko, v. kuinka vakuuttaisit. Ei tullut uni, v. kuinka olisi itseään käännellyt. V. kuinkakin [olisi], en luovu kannastani. V. tapahtuisi mitä, pysy rauhallisena. V. kuinka olisi pyristellyt, irti ei päässyt. - - olisi rakastanut häntäkin, v. kuinka vieras ja outo olisi ollut JOTUNI. Yritän, v. henki menisi. Mentävä on, v. puukkoja sataisi. Lääkäri minusta tulee, v. mikä olisi. Perässä v. perhana olis KIVI. Rahaa on, v. seiniä paperoisi. Et löydä, v. ikäsi etsisit. V. tähän paikkaan tapettaisiin, en lähde. — | "Eikö asia ole niin?" — "V. (vain) [olisikin]." — Vars. *kans.* sivulauseen pred. imperat:ssa. | Emäntä hyvä kotona, v. vettä keittäköhön [= keittäisi] SL. Syö v., tingi v. [= vaikka söisit jne.], kesää et näe JOTUNI. Jotakin on tehtävä, v. paha periköön. V. minun isäni ja äitini minut hyljätkööt, niin Herra minut korjaa VT. — *jos vaikka* (vars. kans.) vaikka. | Sitä ei tule tapahtumaan, jos v. ihme olisi. — *Erik.* kieltävää lausetta vahvistavissa painokkaasti kieltävissä ellipt. ilmauksissa. | En lähde, en v. [mikä olisi, mitä tapahtuisi tms.]. Ei olisi voinut katsoa heitä silmiin, ei v.! CANTH. Täällä minä en sinä hetkenä voi olla, en v. mikä [olisi]! LINN. "Minä en matkustaisi v.!" huudahti emäntä korostaen vahvasti viimeistä sanaa E.JAAKKOLA.

2. ilmaisemassa rajoitusta, varausta, selvennystä yms. **a.** myös yksityiseen sanaan liittyen: jos kohta, joskin; us. -kin (kielt. yhteyksissä -kaan) -liitteisenä. | Enimmäkseen olivat niittäjinä miehet, v. niittivät entisaikaan naisetkin. Omeniakin saatiin, v. kohta laatu olikin hiukan huono. Tulen herroiksi päästiin pian, v. jälkisammutus kestikin kauan. Vauhdikasta esitys oli, v. vauhtia olisi saanut paikoin olla enemmänkin. Vaatimus tuntuu kohtuuttomalta, v. tosin onkin myönnettävä, että - -. Ilma oli tavattoman kostea, v. ei suorastaan satanut. Vehnänkin viljelyä harjoitetaan, v. sääsuhteet tekevät sen epävarmaksi. Etsinhän tuota, vaikken löytänyt AHO. — Palkkakin nousi, v. kovin vähän. Työttömyyttäkin on ollut, vaikkei läheskään yhtä paljon kuin edellisenä talvena. Eteenpäin päästiin, v. kohta kovin hitaasti. Kun saisi jostakin lainan, v:pa pienenkin. Kyllä siellä vajassa vielä halkoja on, v. vähänlaisesti. Koeta ottaa siitä valokuva, v:pa kaukaakin. N. esitelmöi kiinnostavasti, v. vähän pitkäveteisesti. Asiasta on kyllä keskusteltu, v. tuloksetta. Vaaraton, v:kin kiusallinen ihottuma. Selvä, v. hiukan yksipuolinen esitys. Vanhat ennakkoluulot elävät yhä, v. uusissa muodoissa. Eräänlainen v. hyvin alkeellinen aura. Tällaistakin tavataan, v. kylläkin harvoin. Tässä seison aseissa, v. vähän matalampi muita KIVI. - - että hänen piti tehdä tämä matka toisen hevosella, v:pa apenkin LINN. - - sinä olet ollut hänen vaimonsa, v. vihkimättä! LINN. He ovat juovuksissa, vaikkeivät viinistä VT. **b.** adv:n tavoin aloittamassa itsenäistä ilmausta, joka sinänsä melko irrallisena varauksena, selvennyksenä, huomautuksena tm. lisäyksenä liittyy edellä sanottuun. | Niin luulisin asian olevan, v. kukapa tuon niin tarkoin tiennee. | Minunko tässä on uhrauduttava? V. samapa tuo. | Ei hän taida oikein rehellinen olla. — V. mikäpä minä olen häntä arvostelemaan. | Vankilaan joutui nuorempi veli. V. samanlainen lurjus se on tämä vanhempikin. | Saahan tänne lääkärin kutsua. V. myöhäistä taitaa lääkärinapu jo olla. | Taitaa tulla lumisade. V. vanhan surmahan se on keväinen uusi lumi. | Selma oli kaunein laivalla ja Marje oli kuin herrasverta, v. mitäpä nämä kalastajat sellaisesta ymmärtävät HEPOR.

3. aloittamassa us. mahdollisuutta ilmaisevaa eksplikat.-luonteista sivulausetta. | Ei ihme, v. hän olisi kuollut. Mitäs siitä, v. sataakin. Eipä tiedä, v. lähtisinkin. Mene tiedä, v. olisivat jo menneet. Käyhän katsomassa, v. olisi tuli irti. Kuka [sen] takaa, v. henki menisi? Ei se mitään haittaa, v. hiukan koskeekin. Ei [sillä] ollut väliä, v. kastuttiinkin. Ei olisi haitaksi, v. poikaa hiukan ojennettaisiin. En voi vannoa, v. niin olisikin. Asiaa ei lainkaan auttaisi se, v. kiellettäisiin sianlihan tuonti. Mitä se sinulle kuuluu, v. tuhlaisin koko omaisuuteni. Sielunvihollisella ei ole mitään sitä vastaan, v. ihminen on vähän jumalinenkin, kunhan hän vain ei luovu synnistä AK. [En] minä sitä ihan varmasti voi sanoa, v. olisi huutanutkin SILL.

II. *adv*:n tapaan ilmaisemassa jtak puhujan kannalta ajateltavissa olevaksi, mahdolliseksi. | "Minkä valitset?" — "V. tämän." | "Koska lähdetään?" — "V. heti." | "Näinkö päin minä tämän asetan?" — "V:pa niin." | Maksan vahingon v. omasta pussistani. Panen v. pääni pantiksi. Olisin voinut v. vannoa, että - -. Pane v. tupakka odotellessasi. Saat v. kaikki. Saat mennä v. iäksi. Voi saada v. sydänhalvauksen, jos kovasti pelästyy. Menen v. kontaten, jos en muuten kykene. Yksi ainoa menetelmä, v:pa kaikkein uudenaikaisin, ei riitä. Osaan sinne v. silmät ummessa. Rahalla saa v. kirkossa tapella SL. Jos sinulla ei ole muuta tekemistä, pese v. nuo astiat. Entäpä jos hän on myöhästynyt junasta tai v. jäänyt junan alle. Jalkaa pakotti; v. lienee ollut poikki. | Tulkoon jos on tullakseen. Tai v. jääköön tulematta. | Kuvitella, että jokainen mies ja nainen — tai v. joka kymmenes tai olkoonpa v. sadaskin — oli runoniekka AHO. Älkää menkö pois, opettaja, jos v. satun kuolemaan! HEPOR. — *Erik.* indef:sesti käytettyjen pron:ien *kuka, mikä* ja niiden johdannaisten ohella ilmaisemassa kaikkea mahdollista, ajateltavissa olevaa: tahansa, hyvänsä, vain. | Olkoon v. kuka. Saattaa tapahtua v. mitä. Suostun v. mihin, jos vain - -. Sellaista saattaa sattua v. kenelle. Haukkui varkaaksi ja v. miksi. Täytyi

päästä v. millä hinnalla. Kukkia oli v. minkä värisiä. V. miten paljon, usein. V. kuinka monta kertaa. — *jos vaikka* (kans.) Eikö tuo Ville liene nytkin saanut kuulla Agaatan suusta jos v. mitä KAUPPISH.

vaikkan|a[15] *s. kans.* varras, johon jtak asetetaan kuivumaan. | Viimeinen leipä v:assa ja hiukan rakkautta ei suinkaan riitä avioliiton perustaksi AK. [Saunavastat] ripustellaan seipäille l. v:oille kuivumaan AHTI RYTKÖNEN. — *Yhd.* leipäv.

vaikku[1*] *s.* korvavaha. | Korvakäytävän rauhaset erittävät v:a. — *Kuv.* voima. | - - tuon herttuan rengin puolisoksi et myöskään joudu, niin kauan kuin minun kädessäni on v:a IVALO. Kyllä hänellä sentään on valtaa ja v:a tuommoinen ipana nitistämään HAANPÄÄ. — *Yhd.* korvav.

vaikut|e[78*] *s.* **1.** *mon.* jkn henkiseen toimintaan t. kehitykseen (tuotantoon, tyyliin, ajatustapaan, tapoihin tms.) virikkeen, herätteen, mallin tms. tavoin vaikuttavista ulkopuolisista tekijöistä (sen kannalta, johon vaikutus kohdistuu). | Kirjalliset v:teet. Saada v:teita jklta, jkn tuotannosta, tyylistä. Leinon Kalevalasta saamat v:teet. Itsenäinen, kaikista v:teista vapaa tyyli. Rakennus, jonka arkkitehtuurissa on v:teita muinaisen Egyptin rakennustaiteesta. Maalaustaiteeseemme kubismista tulleet v:teet. Skandinavian kirjallisuus v:teiden antajana ja välittäjänä. Uskonnollinen aatesuunta, jossa on runsaasti v:teita itämaiden mystiikasta. Juhla, jonka viettoon on liittynyt pakanallisia v:teita. Kaikenlaisille v:teille altis taiteilijatemperamentti. — *Yhd.* sivistys-, taide-, tyyliv. **2.** † **a.** → vaikutus. | Lämpötilan vaihteluiden haitalliset v:teet. Kemiallisille v:teille arka aine. Allergisista v:teista [→ syistä] syntynyt ihottuma. Talouskehitystä johtaneet syyt ja v:teet. **b.** → vaikutin. | Teon, toiminnan v:teet. Tehdä jtak isänmaallisista v:teista. **c.** → vaikutelma, vaikutus. | Kertoili Amerikan-matkansa v:teita. Sävelteoksen kuulijassa herättämät v:teet. - - ensi v:teeltaan outo nimiyhtymä KARHUM.

vaikutelm|a[13] *s.* **1.** se välitön subjektiivinen vaikutus, jonka jk jkn mielessä aiheuttaa; sellaiseen perustuva (tav. vaistomaisen epämääräinen, erittelemätön) tunne, tuntu, summittaiskäsitys jstak. | Jnk näkemisen, kuulemisen jkssa, jkn mielessä herättämä v. Maalauksen näkijässä, sävelteoksen kuulijassa, kirjan lukijassa synnyttämät v:at. Aistiemme ulkomaailmasta välittämät v:at. V., jonka Helsingin tuomiokirkko ensi näkemällä herättää. Saada jstak jk v. Ensimmäinen v:ani kaupungista oli likaisuus. Arvostella jtak ensi v:an perusteella. Kuvailla, koettaa eritellä v:iaan. Sulatella matkan v:ia. Alituiseen uusia v:ia ja elämyksiä etsivä luonne. Impressionismi pyrki ilmaisemaan todellisuuden herättämiä hetkellisiä, välittömiä v:ia, impressioita. — Perspektiivin käyttö saa aikaan kolmiulotteisuuden v:an. Näytelmän luoma todellisuuden v. Luotettavuuden, turhamaisuuden, helppohintaisuuden v. Traagisuuden, koomisuuden v. Valon, punaisen v. Auringon noustua seudun autiuden v. vain vahvistui. Taideteoksen aiheuttama esteettinen v. Edullinen, epäedullinen v. Konsertin jättämä v. oli kauttaaltaan myönteinen. — Sain hänestä sen v:an, että hän on hiukan turhamainen. Herätessäni minulla oli se v., että huoneessa oli joku vieras henkilö. En ole aivan varma, mutta minulla on se v. [= minusta tuntuu, olen siinä käsityksessä], että - -. En pääse siitä v:asta, että onnettomuus aiheutui huolimattomuudesta. Teoksen lukija ei voi välttyä siltä v:alta, että kirjoittaja ei ole tuntenut aihettaan. — *Yhd.* aisti-, haju-, kuulo-, maku-, näkö-, tuntov.; kauneus-, liike-, pinta-, sointi-, sointu-, syvyys-, tila-, todellisuus-, valo-, väri-, ääniv.; matka-, tuokiov.; jälki-, kokonais-, loppu-, yleisv. **2. a.** par. vaikutus. | Runo tekee itsenäisen v:an. **b.** par. vaikute. | Espanjan maalaustaide sai v:ia sekä Italiasta että Alankomaista.

vaikut|in[56*] *s.* **1.** toiminnan, teon sielullinen syy, peruste, motiivi. | Teon v. Toiminnan v:timet. Kateus tekojemme v:timena. Mustasukkaisuus murhan v:timena. Tutkia jkn itsemurhan v:timia. Uskonnolliset, siveelliset, isänmaalliset v:timet. Tehdä jtak epäitsekkäistä v:timista. Toimia jaloista v:timista. Olla vakuuttunut jkn v:timien puhtaudesta. Jos syyllä ei ole oikeudellista merkitystä, se on vain v. eli motiivi IT. — *Yhd.* lisä-, pää-, syrjäv. **2. a.** par. syy, tekijä. | Jostakin synnynnäisestä v:timesta aiheutunut mielitauti. Jatkavaisuuslain mukaan liikkuva kappale ei pysähdy ilman ulkonaista v:inta AK. **b.** par. vaikutus. | Ihmisen kieli on alttiina monenlaisille v:timille. Kemiallisille v:timille arka aine.

vaikut|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* **I.** *intr.* **1.** siitä että jnk voima, teho, toiminta tms. kohdistuu jhk, tav. niin että kohteen tilassa, ominaisuuksissa, toiminnassa, kehityksessä tms. tapahtuu t. pyrkii tapahtumaan jk muutos; siitä että jllak on osuutta, merkitystä, että jk on (osa)tekijänä jssak asiassa, tapahtumassa, toiminnassa, jnk syntymisessä, aiheutumisessa, muuttumisessa tms. | V. jhk. Pisteeseen P v:tava voima, paine, kuormitus, jännitys. Kappaleen pintaan v:tava ilmanpaine. Eri suuntiin v:tavien voimien resultantti. Vauhtipyörän liike v:taa akselin välityksellä potkuriin. Kukin isku sattuu kulmavipuun E, joka v:taa tankoon K. Puudutusaineen annetaan v. riittävän kauan ennen leikkausta. Lääke, joka alkaa v. vasta puolen tunnin kuluttua antamisesta. Unilääkkeen lakattua v:tamasta. Pakkanen ei v:a voin makuun 'aiheuta muutoksia voin maussa'. Ilmaston kosteussuhteisiin v:tavat tekijät. Ihmisen kehitykseen v:tavat perintöaiheet. A:n tyyliin on voimakkaasti v:tanut tutustuminen eurooppalaisiin modernisteihin. Herännäisyyden syntyyn ja leviämiseen v:taneet syyt. Siihen, mikä tapa on kulloinkin sopivin, v:tavat monet seikat. Kertolaskun tulokseen ei toimitusten järjestys v:a. Tämä seikka ei v:a itse pääasiaan. Asiaan ei v:a mitään se, onko potilas nuori vai vanha. — Pelkästään painollaan v:tava massa. Luoti v:taa yksinomaan tunkeutumisellaan. Kolmannessa erässä A:n iskut alkoivat v. täydellä teholla. — V. jkn mielialaan, tunteisiin, käsityksiin, päätökseen. Uutinen v:ti yleisöön pom-

min tavoin. Katse v:ti häneen kuin tulisen raudan kosketus. Kaunotar, joka v:taa miehiin kuin magneetti. Arvosteluun ei saa vähääkään v. se seikka, millaisesta kodista oppilas on. Eduskunnalla ei ollut mitään mahdollisuuksia v. neuvotteluihin. Koettaa v. jkhun rukouksilla, pyynnöillä. Uhkauksilla häneen ei voi v. Hallitus koetti v. kuninkaaseen, että tämä luopuisi sodanjulistuksesta. Avut ovat keinoja, joilla ratsastaja v:taa ratsuun, so. ilmaisee sille tahtonsa ja hallitsee sitä. — V. jhk edullisesti, edistävästi, suotuisasti, epäedullisesti, haitallisesti, häiritsevästi, turmiollisesti. Syövyttävästi v:tava aine. Lamauttavasti v:tava myrkky. Rasva v:taa lihottavasti. Taistelu, joka ratkaisevasti v:ti koko sodan kulkuun. Järkyttävästi v:tanut onnettomuus. Elokuva, joka v:taa katsojaan suorastaan tärisyttävästi. Käsky v:ti pelkästään vastustusta herättävästi.

2. ed:een liittyen: aiheuttaa jk tietty t. tarkoitettu (vars. tehokas) vaikutus, olla tehokas, tehota, tepsiä, pystyä, päteä jhk, tuntua jssak. | Mies, johon pakkanen ei näytä v:tavan. Narkootikkoon eivät pienet myrkkyannokset v:a. Ota semmoinen ryyppy jotta v:taa. Panssarivaunu, johon entiset torjunta-aseet eivät v:a. Antibiooteille resistenteiksi sanotaan bakteereja, joihin nämä aineet eivät v:a. Häneen ei taika v:tanut. Ystävällinen puhe ei heihin v:a ollenkaan. Eikö sana v:a vai oletko kuuro? Näkemys, joka v:taa omintakeisuudellaan. — *vaikut|tava* (a.) -tavuus[65] (omin.) a) tehokas, efektiivinen; harv. tehollinen. | Lääke, jossa v:tavana aineena on salisyylihappo. V:tavien iskujen antaminen viholliselle. Tykistötulen v:tavuus. Akkumulaattorin v:tava kerros. Antennin v:tava eli tehollinen korkeus. b) mielialaan, tunteisiin tms. voimakkaan vaikutuksen tekevä, imponoiva. | V:tava saarna, esitys, elokuva, tyylikeino. Puhujan sanoissa oli v:tavaa mahtipontta. N. lausui runon erittäin v:tavasti. Juhlakomeudessaan hän oli v:tava ilmestys. Eduskuntatalon v:tava fasadi. Arkkitehtonisesti v:tava ratkaisu. Taustan tummuus on v:tavana vastakohtana etualan valoisuudelle. V:tava surujuhla. Koulu vihittiin v:tavin juhlamenoin. - - hän oli ryhdikäs ja ulkomuodoltaan v:tava AHO. c) *vanh.* vaikutusvaltainen. | Puolueen v:tavin valtiopäivämies. Tutustui yliopistoaikanaan maamme v:taviin miehiin. [Porvaristo oli] ottanut haltuunsa v:tavimmat paikat kaupunginvanhinten ja neuvosmiesten joukosta V.VOIONMAA.

3. vars. *vanh.* t. nyk. us. vanhastavasti t. *leik.* harjoittaa jtak toimintaa, toimia, olla toiminnassa. | V. lääkärinä, pappina. Kant v:ti 26 vuotta yliopiston opettajana. Snellman v:ti lyhyen aikaa Kuopiossa. Noilla seuduin v:ti siihen aikaan kaksikin lähetyssaarnaajaa. [Paavali] lähtee, v:ettuaan Kreikassa kolme kuukautta, paluumatkalle UT. A. v:ti pontevasti oman talon hankkimiseksi seuralle. Samoilla aloilla v:tavia kansalaisjärjestöjä. - - siihen aikaan, kun lukiot v:tivat viimeisiä vuosiaan AHO. — *Leik.* Missäpäin maailmaa sinä nykyään elät ja v:at? Olen jokseenkin paljon v:tanut [= ollut asiakkaana, vieraana] ensiluokan ravintoloissa TATU VALKONEN.

4. aiheuttaa jk vaikutelma, olla jkn mielestä jnklainen, tuntua, näyttää jltak, jnklaiselta; v:iin liittyy vaikutelman laatua ilmaiseva abl:ssa, harv. all:ssa oleva adverbiaali t. sivulause. | V. jksta jltak, jnklaiselta. V. tutulta, ulkomaalaiselta. Hiukan töykeältä v:tava myyjä. Mustassa puvussaan hän v:ti aivan papilta. Minusta nämä helmet v:tavat oikeilta. Hoikkuutensa vuoksi Kirsti v:taa todellista pitemmältä. Koko talo v:ti autiolta ja hylätyltä. Kolealta v:tava sää. Sekavalle v:tava suunnitelma. Perin teennäiseltä v:tava käytös. Moinen menettely v:taa kovin rumalta. V:taa siltä, että kyseessä on rikos. Minusta v:taa kuin asiassa olisi jotakin kieroa.

II. *tr.* saada (vaikutuksellaan) aikaan, aiheuttaa. | Mikä tämän ilmiön v:taa, siitä ei olla selvillä. Eräs pikkutapahtuma v:ti sen, että yritys epäonnistui. Natsarenus on siis v:tanut hyvää eikä pahaa KIVI. Ilmassa oli kuin ukkosen sähköä, joka v:ti uteliaisuutta ja mielenjännitystä KIANTO. [Jumala] v:takoon teissä sen, mikä on hänelle otollista UT. - - v:a meissä oikea ja elävä usko, ettemme joutuisi perikatoon AK. Päämiehen kuolema ei v:a prokuuran lakkaamista LK.

vaikuttaj|a[16] *tek.* Hermoratojen pääte-elimet jaetaan vastaanottajiin (reseptoreihin) ja v:iin (efektoreihin). — *Erik.* (jhk vaikuttava) tekijä. | Geologinen v. 'geologisen ilmiön aiheuttaja'. Veden virtaus, rantatyrskyt, tuuli ym. kuluttavat v:at. Kehitystä muuttavat v:at. V:ana tässäkin esiintyvät onnettoman jyrkät puoluesuhteemme ALKIO. — *Yhd.* vastaanv.; vastav.

vaikuttamaton[57] *kielt.a.* Valmisteen laatuun v. lisäaine. Lopputulokseen v. sivuseikka.

vaikuttamis- tav:mmin vaikutus-.

vaikuttavai|nen[63] *a. harv.* -suus[65] *omin.* vaikuttava. | Esityksen, puheen v:suus.

-vaikutteinen[63] *poss.a.* < vaikute. **1.** vaikutukseltaan sellainen kuin alkuosa ilmaisee, -vaikutuksinen. | Kesto-, laaja-, syvä-, voimakasv.; kaksiv. **2.** jstak vaikutteita saanut. | Goottilais-, italialais-, ranskalaisv.

vaikutuksellinen[63] *poss.a.* (< vaikutus) jolla on vaikutusta, vaikuttava, tehokas, tehoava. | V. tykistötuli. Pistoolin pisin v. ampumaetäisyys on 50 m. Oikeudellisesti v. eli relevantti.

vaikutukset|on[57] *kar.a.* (< vaikutus) vaikuttamaton, tehoton, pätemätön, inaktiivinen, neutraali. | Optisesti v. happo. Pastöroimalla tehdään vahingolliset pieneliöt v:tomiksi. Julistaa testamentti v:tomaksi.

-vaikutuksinen[63] *poss.a.* < vaikutus. | Kesto-, laaja-, suuri-, syvä-, voimakasv.

vaikutu|s[64] *s.* **1.** ryhmien raja ei aina täysin selvä. **a.** lähinnä vaikuttamistapahtumaa ajatellen: se että jk vaikuttaa jhk, vaikuttaminen; jhk vaikuttava voima; teho. | Piste, johon voiman v. kohdistuu. Akseli, joka välittää vauhtipyörän v:ksen potkuriin. Poran v. työkappaleeseen on kalvava. Virtaavan veden kuluttava v. Ilmaston v. rapautumiseen. Happojen v:sta kestävä me-

talli. Lääke, jonka v. alkaa puolen tunnin kuluttua sen nauttimisesta. Laki, jonka v. on säädetty taannehtivaksi. Ei liene sitä ihmistä, joka ei koskaan ole kokenut kauneuden lumoavaa v:sta. V:ksen ja vastav:ksen laki. — Jllak on v:sta [= jk vaikuttaa] jhk. Aatesuunta, jolla on ollut v:sta meidänkin oloihimme. Impressionistisen v:ksen aika maalaustaiteessa. Presidentillä on suuri v. valtion asioiden hoidossa. Neuvonantaja, jolla usein oli ratkaiseva v. hallitsijaan. Missä piilee se voima ja v., joka tähtitaivaalla on? SILL. — Olla jnk v:ksen alaisena, alttiina jnk v:kselle. Pakkasen v:kselle arka kasvi. Moottoriajoneuvon ajaminen alkoholin v:ksen alaisena 'alkoholia nauttineena'. — Tehdä jtak jnk vaikutuksesta. Koko talo hajosi räjähdyksen v:ksesta. Lämpimän sateen v:ksesta laihot vahvistuivat nopeasti. Skandinavian ilmasto on Golf-virran v:ksesta suhteellisen lauha. Neuvonantajiensa v:ksesta kuningas päätti hirttää kapinan johtajat. Yksityisten v:ksesta alkunsa saanut yritys. Raamattu on Jumalan sana, jonka pyhät ihmiset ovat kirjoittaneet Pyhän Hengen v:ksesta. - - ei tiennyt, että se mikä enkelin v:ksesta tapahtui, oli totta UT. Teki tekonsa ilman pakkoa tai muuta ulkopuolista v:sta. — Epäedullisessa maastossa panssarivaunut eivät päässeet täyteen v:kseensa 'vaikuttamaan koko tehollaan'. Puoleen v:kseensa [= tehoonsa] vähennetty kattilapaine.

b. lähinnä vaikuttamisen seurausta ajatellen: se mitä jk vaikuttaa, jnk (vaikuttamisen) seuraus t. tulos; aikaansaannos, jälki. | Syy ja v. Iskun, työnnön, puristuksen v. kappaleeseen. Saada aikaan, aiheuttaa jk v. Sairauden elimistössä aiheuttamat v:kset. Tutkimus tupakanpolton turmiollisista v:ksista. Hänen mielensä levottomuus oli kevään v:sta. Ihon suojaaminen auringon v:ksilta. Alue, johon tykistötulella ei saada v:sta 'pystytä vaikuttamaan'. Sopimuksen rekisteröiminen tuottaa saman v:ksen kuin kiinnitys. — Myrkky, jonka v. ilmenee kouristuksina. Sähkö ilmenee energiana, lämpönä tms. aistittavina v:ksina. Rokotus, jonka v. kestää kolmisen vuotta. Puudutuksen v:ksen mentyä ohi. Lääke, jolla on sydämen toimintaa vahvistava v. Tapaus ei jäänyt v:ksitta. Tällä tapahtumalla tuli olemaan varsin laajakantoiset v:kset. Toimenpide, jolla on oleva arvaamattoman suuri v. Kiellolla ei ollut mitään v:sta. Tämän tapahtuman v. on ulottunut varsin syvälle. Devalvoinnilla oli talouselämää elvyttävä v. Sodan v. tuntui kaikilla aloilla. Koko maa saa kärsiä pulan v:ksista. Yhden pikkuvirheen v. tuntuu koko pitkässä laskusarjassa. — Sanat tekivät tarkoitetun v:ksensa 'vaikuttivat tarkoitetulla tavalla'. Nainen koetti tehdä v:ksen [= herättää huomiota, kiinnostusta tms.] keimailemalla vähissä hepenissä. Mainoskeino, joka aina tekee v:ksen 'tehoaa'. Uusi pukusi teki varmasti v:ksen läsnäolijoihin. Näytelmässä on paljon hyvää, mutta myös pintapuolista v:ksen tavoittelua. Onnettomuus teki kaikkiin järkyttävän v:ksen 'vaikutti järkyttävästi'. Saarna teki kuulijoihin voimakkaan v:ksen. Ikävän v:ksen teki se, että muutamat kokouksen jäsenet olivat juovuksissa. Runo teki kauan säilyvän v:ksen. Voileipien koristeeksi asetetut salaatinlehdet tekevät sekä silmää miellyttävän että ruokahalua kiihottavan v:ksen. Hieman likaisen v:ksen tekevä [= likaiselta vaikuttava, tuntuva] väri. Koko yritys teki varsin surkean v:ksen. Mies teki hiukan flegmaattisen v:ksen. Taideteoksen katselijaan tekemä esteettinen v. — Tyylipiirre, joka on selvää v:sta Egyptin taiteesta. Kirjailija, jonka sanonnassa voi havaita Raamatun v:sta.

c. *yhd.* Imu-, isku-, lämpö-, paine-, puristus-, sähkö-, säteily-, tuli-, veto-, voimav.; kauko-, leveys-, lähi-, paikallis-, pinta-, syvyysv.; miina-, sirpale-, räjähdysv.; avaruus-, tila-, todellisuusv.; rytmi-, sointu-, valo-, viiva-, väriv.; lääke-, myrkkyv.; kulttuuri-, sivistysv.; oikeusv.; paukku-, tuho-, yllätys-, ärsytysv.; ohjas-, pohjev.; kesto-, sivuv.; joukko-, massav.; kokonais-, yhteisv.; alku-, jälki-, myötä-, vasta-, vuorov.

2. toiminta; vrt. vaikuttaa I.3. | [Jeesus] oli aloittaessaan v:ksensa noin kolmenkymmenen vuoden vanha UT.

3. vaikute. | Suomalaisen realismin Norjan kirjallisuudesta saamat v:kset. Kirjalliset v:kset. Muhammed sai v:ksia juutalaisuudesta ja kristinuskosta.

4. vaikutelma. | Ensi v. oli yllättävän myönteinen. Tämä oli omiaan hälventämään sitä v:sta, että - -. Mies teki suorastaan vähämielisen v:ksen. Kokoan v:ksia, vaikka muutenkin olen niiden runsauteen pakahtua LEINO.

5. vaikutusvalta. | Yrjö-herralla on epäilemättä vielä koko paljon v:sta isänsä vanhan auktoriteetin nojalla AHO. Vilpulla oli niin suuri v. pitäjässä, että kaikissa asioissa kysyttiin hänen neuvoansa PÄIVÄR.

vaikutus|aika *s.* Voiman, paineen v. Nukutusaineen, rokotuksen v. — Jeesuksen julkinen v. 'toiminta-aika'. **-ala** *s.* Kranaatin v. Lain, sopimuksen v. Haltijan, suojeluspyhimyksen v. Seuran v. on vuosien kuluessa laajentumistaan laajentunut. — Täällä N:lle avautui laaja v. 'toiminta-ala'. Siinä on nyt hänen vastainen v:nsa pellon viljelijänä AHO. **-alue** *s.* Molekyylivoimien v. on perin pieni. Konekiväärin tulen v:en laajuus. Suurvallat sopineet v:idensa rajoista. Muinais-Egyptin kulttuurin v. Hallinnollinen, sivistyksellinen, taloudellinen v. **-ammunta** *s. sot.* ampumatehtävän varsinainen suoritus; vrt. hakuammunta. **-aste** *s. tekn.*, vars. *vanh.* hyötysuhde. | Moottorin, turbiinin v. **-kausi** *s.* **-keino** *s.* tehokeino. | Ulkonaisten v:jen varaan rakentuva näytelmä. **-kohta** *s.* Voiman, iskun v. **-kyky** *s.* Aineen kemiallinen v. **-kykyinen** *a.* V. energia. **-kynnys** *s.* raja, jota suurempina annoksina esim. lääkeaine vaikuttaa. **-matka** *s.* Ampuma-aseen v. **-nopeus** *s.* Lääkkeen, myrkyn v. **-pallo** *s.* Voiman v:lla tarkoitetaan palloa, jonka keskipisteenä on voimakeskus ja säteenä voiman kantama eli suurin etäisyys, jonka päähän voima vielä vaikuttaa. **-piiri** *s.* vaikutusalue. | Pysytellä tykkitulen v:n ulkopuolella. Tampereen taloudelliseen v:in kuuluvat pitäjät. Roomalaiset pyrkivät laajentamaan v:ään län-

teen ja itään. Saksa ja Neuvostoliitto sopivat 1939 v:ensä rajoista. Lasten etäännyttyä kodin v:stä. Savolaismurteiden v:ssä tapahtunut äänteenmuutos. Islamin v:in joutuneet kansat. Lain, sopimuksen v:n laajentaminen. **-pinta** *s.* pinta, johon jk vaikutus kohdistuu t. jolla jk vaikuttaa jhk. | Tuulenpaineen v. **-piste** *s.* kohta, johon voima vaikuttaa t. johon voimien resultantin lasketaan vaikuttavan. | Painovoiman v:enä on painopiste. Voimien resultantin v. purjepinnassa. **-suora** *s. fys.* voiman vaikutuspisteen kautta kulkeva voiman suuntainen suora. **-suunta** *s.* Voiman v. **-säde** *s.* ympyränmuotoisen vaikutusalueen säde, pisin vaikutusmatka. | Tykin, pommituskoneen, atomipommin v. Voiman v. 'kantama'. **-ta|pa** *s.* Veden v:van mukaan vesiturbiinit jaetaan paine- ja ylipaineturbiineihin. Samakaliberisten kranaattien v. riippuu kuoren ja räjähdyspanoksen suhteesta. **-teho** *s.* us. par. teho. | Kemiallinen aktiivisuus eli kemiallinen v. **-tuli** *s. sot.* vrt. vaikutusammunta. **-val|ta** *s.* mahdollisuus (yhteiskunnallisen, poliittisen, taloudellisen) asemansa, suhteidensa, henkilökohtaisten ominaisuuksiensa tms. perusteella vaikuttaa jkhun t. jhk; joskus: arvovalta. | Jklla on v:taa jhkun, jhk, jssak asiassa. Oli saanut melkoisen v:lan tovereihinsa. Presidentin v. maan asioiden hoidossa. Minkään puolueen v. ei saa paisua määräämisvallaksi. Yhteiskunnallinen, poliittinen, taloudellinen v. Englannin v:lan alainen kuningaskunta. Käyttää v:taansa jnk hyväksi. Pani koko v:tansa liikkeelle häväistysjutun välttämiseksi. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jolla on runsaasti vaikutusvaltaa, mahtava. | V. poliitikko, teollisuusmies. Jesuiitat olivat katolisen kirkon v:sin munkkikunta. N:llä oli hovissa v. suojelija. Sai viran v:sten tuttavuuksien avulla. **-viiva** *s.* voimaviiva. **-voima** *s.* teho; viehätysvoima. | V:nsa menettänyt myrkky. Tämäkin oli todisteena N:n persoonallisuuden v:sta. Poika oli täysin tietoinen v:staan tyttöön. Pani liikkeelle koko naisellisen v:nsa saadakseen miehen pauloihinsa. **-voimai|nen** *a.* vaikuttava, tehokas. | V:sena säilynyt hyönteismyrkky. V. taika, loitsu. **-ympyrä** *s.* vaikutuspallon isoympyrä.

vaill|a, -e 1. a. *prep.* ja *postp.* (partit:in ohella) ilman, paitsi. | Olla v. jtak, jtak v. Jäädä, jättää v:e jtak, jtak v:e. Pohjaa v. oleva tynnyri. Olin vieraassa maassa v. rahaa ja tuttavia. Jäädä ruokaa, hoitoa, apua v:e. Täyttä ymmärrystä v. olevan tekemä rikos. Elimme täysin huolta v. Harhaili v. päämäärää. Ei se lapsi ole mitään v. [= ole minkään puutteessa, tarvitse mitään], muuten vain kiukuttelee. Kysymys jäi v:e vastausta. Jutun käsittely ei ole v. huvittaviakaan piirteitä. Merkitystä v. ei liene sekään seikka, että - -. Vertaansa v. oleva [= verraton, erinomainen] radiovastaanotin, kesänviettopaikka. Täyttymystä v:e jäänyt kaipaus. — Mitäs sinä oikein olet v. [= haluat, tarvitset]? **b.** *postp.* (partit:n ohella) ilmaisemassa, että jstak puuttuu (vain, enää) pääsanan ilmaisema määrä, osa tms., jotta se olisi täysi, täydellinen, kokonainen, valmis, riittävä tms.; raja 2.b-kohtaan ei aina selvä. | Paria litraa v:e hehto. Yhtä v:e tusina. Summa on muutamaa sataa v:e 10 000 markkaa. Matka kesti päivää v:e kuukauden. - - annan kalani, muutamia paistinkaloja v:e [= paitsi muutamia paistinkaloja], hänelle AHO. — Kello on neljännestä, muutamaa minuuttia v. (t. v:e) viisi. Tulen (kello) viittä (minuuttia) v. (t. v:e) kuusi. — Vähää v:e täysi. Pikkuista v:e viisikiloinen hauki. Asia on saatu vähää v:e päätökseen. Viimeistä tenttiä v:e valmis insinööri. Keulapurjetta v:e purjehduskuntoinen vene. — Pyykki on enää huuhtelua v. Kankaasta tuli liivejä v:e puku. Tyttöhän kuuluu olevan siipiä v:e enkeli. Häntää v:e kettu koko mies. Hän on virkaa v:e herra. Hehän ovat jo vihkimistä v:e naimisissa. — Olipa vähää v:e (t. v.), etten onnistunut. Oli sitä v:e, ettei lyönyt 'oli vähällä lyödä'. - - nuotta on rannassa sitä v., että lähdetään [= valmiina lähtöön, lähtöä odottamassa] AK. Nainen oli aivan itkua v. 'itkemäisillään'. Olin ihan pyörtymistä v. 'pyörtymäisilläni'. - - vaikka olisi nälkään kuollut... ja sitä v. [= lähellä sitä] se on monesti ollutkin... AHO. — *Puhek.* Oli viittä v. [= läheltä piti], ettet jäänyt auton alle. Viittä v:e [= melkein] maisteri. **2.** *adv.* **a.** ilman, paitsi, osattomana. | Saaliinjaossa v:e jäänyt osakas. **b.** ilmaisemassa, että jstak puuttuu jtak, jotta se olisi täysi, täydellinen, kokonainen, valmis, riittävä tms.: vajaana. | Paljonko astia on vielä v.? Aina v. kuin ahneen säkki SP. Määrä jäi 10 prosenttia v:e. | "Riittääkö maali?" — "Taitaa jäädä hiukan v:e." | Kello on viisi minuuttia v. (t. v:e) seitsemän. Menot olivat vähän v. 800 000 markkaa. Oppilasmäärä on noussut hiukan v:e kuuteensataan. V:e [= alle] 20-vuotias nuorukainen. - - v:e vuoden vanha Junnu-niminen poika KAUPPISH. [Luoti] melkein sattui, eipä paljon v. [= puuttunut] *CAJ. - - onhan hän kolme kyynärää [pitkä] kukaties - - pikemmin kuitenkin v:e kuin päälle KILPI. Se mökki ei ollut enää paljon v. valmiista AK.

vaillinai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* epätäydellinen, puutteellinen, riittämätön, vajaa, vajanainen;)(kokonainen, täydellinen, riittävä. | V. kahvikalusto. V:set työkalut. V:seksi jäänyt tekstirivi. V. lause 'josta puuttuu subjekti t. predikaatti t. molemmat'. V. säe, runojalka. V:set loppusoinnut. V:set ohjeet, neuvot. Voin antaa asiasta vain v:sia tietoja. Opinnot jäivät v:siksi. V:set edellytykset. V. venäjäntaito tuotti vaikeuksia. V. kuunpimennys. V. muodonvaihdos. V:sesti täytetty astia. Tunnen sitä asiaa perin v:sesti. V:sesti tutkittu ala. Häkää syntyy v:sessa palamisessa. Sammakkoeläinten verenkiertoa sanotaan v:seksi, koska siinä laskimo- ja valtimoveri sekaantuvat toisiinsa. V:set lannoitteet eli väkilannoitteet eivät sisällä multaa muodostavia aineita. Täydellinen ja v. toisen asteen yhtälö. Oman kyvyttömyyden ja v:suuden tunto.

vaillinki[6*] *s.*, vars. *liik.* jkn hoitoon uskotuissa rahavaroissa oleva vajaus, balanssi. | Kassassa oli 10 miljoonan markan v. Täyttää v. — *Yhd.* kassav.; jättiläis-, miljoonav. **-asia** *s.* **-juttu** *s.*

vaime|a[21] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* vars. äänestä:

heikohko, hiljainen, vaisu. | V. ääni. Seinän takaa kuului v:aa puhetta. V. huuto. V. askelten töminä, kavionkopse. Sisältä kuului v:ata musiikkia. Olin kuulevinani v:ita laukauksia. — V. tunnelma. [Runoteos] sai ilmestyessään omituisen v:an vastaanoton AK.

vaimenematon[57] *kielt.a.* < vaimeta. | V. eli jatkuva värähtely.

vaimenemis|ilmiö *s. tekn.* kappaleen mekaanisen värähtelyenergian muuttuminen itse kappaleessa muiksi energian muodoiksi (lähinnä lämmöksi) ja tästä johtuva värähtelyliikkeen heikkeneminen; *syn.* vaimeneminen. **-koe** *s. tekn.* **-vakio** *s. tekn.* vaimenemisilmiön nopeutta esittävä suure.

vaimennin[56*] *väl.* < vaimentaa. — *Yhd.* iskun-, äänenv.

vaimennus[64] *teonn.* < vaimentaa. | Äänen, iskun v. — Saada v:ta tuskilleen. — *Sähk.* tav. heikkovirtatekniikassa logaritmisina yksikköinä ilmaistu jännitteen t. tehon heikentymistä ajan t. matkan funktiona osoittava mitta. **-kerroin** *s. tekn.* **-käämitys** *s. sähk.* tahtikoneissa tahdissa pysymistä edistävä ja vastakenttiä vaimentava roottorikäämitys. **-laite** *s.* vaimennin. **-suhde** *s. fys.* vaimenevan heilahdusliikkeen kahden peräkkäisen amplitudin suhde. **-tankki** *s.* valtamerialuksessa heilahdusliikkeiden vaimentimena oleva erikoisrakenteinen tankki. **-vastus** *s. sähk.* tav. sysäysilmiöiden vaimentamiseen käytetty vastus.

vaimen|taa[8] *v.* -tavasti *adv.* tehdä vaimea(mma)ksi, saattaa vaimenemaan, heikentää, hiljentää, hillitä, lieventää, ehkäistä. | Ääntä v:tava eriste. Paksu matto v:si askelten äänen. Uhrin huudot v:nettiin sitomalla vaate suun eteen. — Iskuja ja tärähdyksiä v:tava jousi. Tärinän, värähtelyn v:taminen. Aluksen keinunnan v:tamiseksi käytetyt laitteet. — V. nälkäänsä, janoaan. Tuskia v:tavasti vaikuttava lääke. Koetti v. ikäväänsä alkoholilla. Tapaus, joka pahasti v:si sotaintoa. V. omatuntonsa, omantuntonsa ääni. Tunnelmaa v:si ystävän kuoleman aiheuttama suru. Auringonvaloa v:tava kaihdin. Liian kiihkeitä värisävyjä voidaan v. lisäämällä harmaata. Vastenmielisen hajun v:tamiseksi käytetyt lisäaineet. Kuvaksen herkkyyden v:taminen eli nukutus. — Levottomuuksia koetettiin v. pakkotoimin. Vihollisen konekiväärit v:nettiin tykistötulella. - - sykkivää sydäntä, jonka puukko on v:tanut SILL. - - ruskeista silmistä välkehtinyttä entistä vallattomuutta nyt v:si neitseellinen kainous WILKUNA.

vaimentaja[16] *tek.* Morfiini tuskien v:na. — *Tekn.* laitteista par. vaimennin.

vaimentamaton[57] *kielt.a.* V. moottorin ääni. V. heilahdusliike.

vaimen|tua[1*] *pass.v.* (< vaimentaa) vaimeta. | Ääni v:tui melkein kuulumattomaksi. Kipujen hiukan v:nuttua. Sydän syöksi vähitellen v:tuvina suihkauksina verta pahnoille SILL.

vaimentumaton[57] *kielt.a.* V. värähtely. Mistään v. tuska.

vaime|ta[34] *v.* tulla vaimea(mma)ksi, vaimentua, heiketä, hiljetä, laantua, lieventyä, lientyä. | Ääni tuntui vuoroin voimistuvan ja v:nevan. Tuli ilta ja kadun melu v:ni. Avunhuudot v:nivat ja loppuivat vihdoin kokonaan. Kuului etääntyvää ja hiljalleen v:nevaa soittoa. — V:nevaksi sanotaan värähtelyä, jonka amplitudi värähdys värähdykseltä pienenee. V:neva heilahdusliike. V:nevia aaltoja lähettävä kipinälennätin. V:neminen (tekn.), ks. vaimenemisilmiö. Tuuli alkaa v. — Tuska, kipu v:nee. Into, kiihko v:nee. - - ei kuulu siellä itkua, / jo vaivat v:ni VK. Yleinen tyytymättömyys on jonkin verran v:nnut. Vastaväitteetkin v:nivat pian. — Syksyn v:neva väriloisto.

vaimo[1] *s.* vrt. emäntä, rouva, akka, eukko, muija. **1.** naimisissa oleva nainen suhteessa aviomieheensä, nainen aviopuolisona, aviovaimo; tiettyä henkilöä tarkoittamassa vars. säätyläisiin kuulumattomasta naisesta ja omasta aviopuolisosta, tittelinä vain virallisissa yhteyksissä miehen ammattia osoittavan gen.-attr:n määrittämänä. | Mies ja v. Hänellä on v. ja kaksi lasta. Elävät kuin mies ja v., vaikka eivät ole naimisissa. V:n oikeudellinen asema. Maanviljelijä N.N. v:ineen. Hänen laillinen, vihitty v:nsa. Neekeripäällikkö, jolla on monta v:a. Ottaa v. 'mennä naimisiin'. Pyytää jkta v:kseen. Suostua, mennä jkn, jklle v:ksi. Sai v:kseen ison talon tyttären. Hänen eronnut, entinen v:nsa. Ensimmäisestä v:staan hänellä on kolme lasta. Neljä niitä [lapsia] on sitä entistä v:a [= entisen vaimon synnyttämiä], ja tätä toista on yksi KATAJA. — V:ni ja minä kiitämme kutsusta. Saanko esitellä v:ni. Suutarin, sepän, merimiehen, talonpojan, torpparin, työmiehen v. Ministerin, lehtorin v. (tav:mmin: puoliso, rouva). Tilallisen v. Martta Virtanen. Toimelias, säästäväinen v. Kiukkuinen, toraisa v. — Rakastajattaresta, jalkavaimosta. | Se nainen kuuluu olevan johtaja A:n vihkimätön v. Se on minun v:jani sekin Jutta JOTUNI. — *Yhd.* avio-, jalkav.; lempi-, mieli-, suosikkiv.; lapsiv.; lapsivuodev. **2.** yl. (tav. vähintään keski-ikäinen) naimisissa oleva t. ollut nainen, vaimoihminen;)(tyttö, neito. | Muuan mökin v. Koeta pyytää joku kylän v. avuksesi. Pari vanhaa v:a menossa kirkkoon. - - vilu on vaippa villainenki / v:n vierahan tekemä KANT. Ihminen, v:sta syntynyt, elää vähän aikaa VT. — *Yhd.* karjalais-, lappalais-, neekeri-, savolaisv.; maalais-, työläisv.; leskiv.; apu-, noita-, pesu-, pirttiv. **-ihmi|nen** *s. ark.* ja *kans.* naishenkilö, -eläjä, -ihminen, nainen. | Lihava, topakka ja pystyvä v. Yksinäisen v:sen mökki. V:stä siihenkin talouteen jo tarvittaisiin. V:sen saavuttamaksi hyvä urheilutulos. Mutta emäntä v:sen vaistolla äkkäsi kohta vaaran ALKIO. Maijan edessä oli se yksi ja ainoa, mikä aina on v:selle avoinna: ruveta piiaksi SILL.

vaimoi|nen[63] *a.* **1.** *kans.* naisväkeen kuuluva, nais-. | V. ihminen, väki. V. henki myllyn haltijana. **2.** *poss.* -suus[65] *omin.* yhd:ojen jälkiosana. | Moni-, yksiv.

vaimokorotus *s.* meillä kansaneläkettä saavalle miehelle tietyin edellytyksin maksettava eläkkeen korotus.

vaimola[15] *s.* haaremi.

vaimolli|nen[63] *a.* **1.** *poss.* V. mies. **2.** *kans.* vaimoi-

nen, vaimo-. | Siinä mies varaelihe / v:sesta väestä KAL.

vaimo|nen[63] *dem.s.* Osasi nuo ennen v:set saunan lämmittää! KIANTO. — Vars. *vaimoseni* leik. puhuttelusanana aviovaimosta. | No, v:seni, panepas pöytä koreaksi!

vaimon|osto *s.* vaimon hankkiminen ostamalla. | Alkukantaisissa oloissa v. on vanha ja yleinen tapa. **-puol|i** *s. kans.* vaimo, nainen. | Pari miestä ja puolikymmentä v:ta. Joku v. meihin silloin tällöin huivinsa suojasta salaa katsahti AHO. - - ijällinen mies, joka en koskaan ole v:een kajonnut enkä lihallisen rakkauden riemuista tiedä KALLAS. **-puolinen** *a. kans.* naispuolinen. **-ryöstö** *s.* vaimon hankkiminen ryöstämällä, naisen ryöstö.

vaimo|parka *s.* Sääli v:parkaa! **-raukka** *s.*

vaimot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* V. mies.

vaimo|vainaja *s.* Katseli v:vainajansa kuvaa. **-vä|ki** *s. ark.* ja *kans.* naisväki. | Talon v. Ruoanlaitto on v:en töitä. Kylän v. oli suunniltaan kiukusta.

vain *adv.* vrt. vaan. **I.** ilmaisemassa rajoitusta.

1. ei enempää kuin, ei muu (muut, muuta, muualla, muulloin, muuten tms.) kuin, ainoastaan, pelkästään, yksinomaan, yksistään. | V. yksi, muutama. Kumpaakin pyydettiin, mutta v. toinen tuli. Muutaman kerran v. V. sinä voit sen sanoa. V. se, joka on itse kokenut, tietää. V. Pekka ja eräs toinen ovat asiasta perillä. Korjaus kesti v. pari minuuttia. Hetkinen v., tulen aivan heti. V. osa rakennuksesta säilyi palamasta. Kaupungista oli jäljellä v. soraläjä. Seurasin keskustelua v. puolella korvalla. Se on v. pelkkä oletus. Siitä on v. harmia. Koko yritys jäi v. suunnitelmaksi. Se tapaus on enää muisto v. Viisaan naisen sydän ja rakkaus on pohjaton kuin meri v. NUOLIV. V. kapea kannas yhdistää kaupungin mantereeseen. Hän on v. tavallinen työmies. Sehän on v. Antti, ei hänestä kannata välittää. V. siinä tapauksessa, että - -. V. sillä edellytyksellä, että - -. Siitä v. on kysymys, onko - -. V. paras on kyllin hyvää. Hänestä on v. hyvää sanottavana. Tein sen v. leikilläni. V. harvoin. V. omiksi tarpeiksi. Joen yli pääsi v. uimalla. Hätäjarrua saa käyttää v. todellisen vaaran uhatessa. Tuollainen v. ärsyttää. Ei hän ole tosissaan, kujeilee v. Tarvitsee v. soittaa, ja lähetti tuo tavarat heti. Lauloi v. laulaakseen. Käveli v. jotakin tehdäkseen. Ei ollut muuta tehtävissä kuin katsoa v. Lapsi eli v. keväästä syksyyn. Hän haluaa v. voittaa aikaa. Menette v. suoraan eteenpäin, niin tulette kirkolle. Sellaista voidaan sallia v. milloin on erityisiä syitä. Tämä yritys onnistuu v. jos kaikki tekevät parhaansa. Odota vähän, haen v. käsineeni. Oli mainio purjetuuli, sen kuin v. [= ei tarvinnut muuta kuin] antoi veneen mennä. — *ei vain — vaan myös(kin)* adversatiivisena rinnastuskonj:na: ei ainoastaan — vaan myös(kin). | Hän ei ole v. kaunis, vaan myös rikas. Ei v. luvannut, vaan myös piti sanansa. En toivo sitä v. omasta, vaan sinunkin puolestasi.

2. edellä sanottuun rajoitusta, varausta, poikkeusta tms. ilmaisevissa yhteyksissä: paitsi että; lukuun ottamatta sitä että; erona, poikkeuksena, rajoituksena, varauksena se että; kuitenkin niin että. | Hän on hyvin veljensä näköinen, tukka v. on vaaleampi. Kaikki on täällä samanlaista kuin kotona, v. suurempaa ja komeampaa. Kipu alkoi uudelleen, entistä hiukan heikompana v. Olet ollut - - monessa muodossa, nyt ilmestyit v. lopullisessa AHO. Oli hauska, että tulit; olisit v. voinut ilmoittaa siitä etukäteen. Koko tapaus on jo melkein unohtunut, toisinaan v. hiukan harmittaa. Yritys oli hyvä, ikävä v., että se epäonnistui. Nyt näet; kumma v., ettet ole asiaa aikaisemmin huomannut. Asiassa on v. eräs paha mutta. Tuli vieraita; noloa v., ettei ollut kahvileipää. | Suunnitelma on kyllä kannatettava. Onko v. varmaa, että se onnistuu? | On v. otettava huomioon, että - -. Hän on kyllä varakas; ei v. pidä luulla, että hänenkään rikkautensa olisi pohjaton. — Osaan kyllä, en v. viitsi. | "Mitäs kuuluu?" — "Eipä kummempia. Mitä v. itsellesi?"

II. vahvistussanana. **1. a.** yhteyksissä, joissa jtak todetaan, arvellaan (tms.) odotetun, otaksutun, toivotun, pelätyn tms. vastaiseksi: ei muuta kuin, sen kuin; joskus: päinvastoin. | Odotin sateen lakkaavan, mutta se v. kiihtyi. Pakkanen tuntuu v. kiristyvän. Ajat muuttuvat v. entistä pahemmiksi. Verot v. kasvavat eivätkä vähene. Liisa v. kaunistuu vuosi vuodelta. Menettelylläsi v. pahennat asiaasi. Ei ollut kuulevinaan kehotusta, istui v. Olisi luullut hänen masentuneen, mutta hän v. nauroi. Unilääke teki hänet v. entistä virkeämmäksi. Yhäkö sinä v. suret samaa asiaa? Hänelle on v. käynyt kuten toisillekin. Täälläkö te v. vetelehditte, vaikka toiset ovat jo työssä! Sinäkö v. elelet poikamiehenä edelleen? — Erik. *aina, yhä, vielä* -adv:ien ohella. | Aina v. sataa. Aina v. samaa kurjuutta. Yhä v. tulokset paranevat. Lyhteet putoilivat aina v. ALKIO. Vielä v. näyttää poutia jatkuvan. - - lumottu metsä, jossa aina v. aukee uusia ihanuuksia AHO. **b.** *kuin — vain* kuin — ikään. | Puhetta tuli kuin vettä v. Mentiin kuin lennossa v. - - arkku oli ihkasen täynnä hopeatähtiä — niin kuin taivas v. LINN.

2. a. us. I.1-kohtaan liittyen vahvistamassa interj:ta tms. ilmausta; us.: ei muuta kuin, sen kuin. | Näkemiin v. sitten! Kiitoksia v. paljon! Hei v.! Hei sitten v.! Pois tieltä v.! — Kuulkaapas v., mitä mies juttelee! Katsopas v., onpa poika saanut komean hauen. Kas v., sinäkö sieltä tuletkin. Kas v., onko kello jo noin paljon? — Molskis v. — ja me olimme kaikki vedessä. Vapa katkesi että ritsis v. Menee että humisee v. **b.** tav. v:iin liittyen vahvistamassa vakuutusta, toteamusta, vetoavaa kysymystä tms.; joskus: kaikesta huolimatta, joka tapauksessa, yksinkertaisesti. | Kyllä sinne v. mennään, olkoon sää minkälainen tahansa. Löi v., vaikka toinen kielsi. Tuli v. estelyistä huolimatta. Ukko v. elää, vaikka on jo lähes satavuotias. Näkyypähän v. osaavan, jos viitsii. Tulipas v. pouta, vaikka aamulla näytti niin sateiselta. On se v. kumma, ettei pahemmin käynyt. Usko tai ole uskomatta, niin asia v. on. En tiedä syytä, niin v. on. Ei sille mitään mahda, mutta ikävää se v. on. Niin v. kävi, että - -. Eihän se varmaa ole,

niin v. kerrotaan. Terve, tässä sitä v. ollaan. Saapas v. nähdä, eikö taaskin tule sade. On hän v. sellainen heppu, ettei häneen ole hyvä käydä käsiksi. On siinä v. autoa kerrakseen. Olipa miten tahansa, totta v. on, että postia ei ole tullut. - - saapas se poika v. kaloja ongella, vaikkei ole sen suurempi AHO. — Yritti ja yritti, mutta ei v. saanut ovea auki. Paljon olen asiaa miettinyt, mutta en v. ole päässyt siitä selville. Poikia ei v. kuulu takaisin. Määräaika kului umpeen, mutta asiaa ei v. hoidettu. — En minä v. olisi uskonut, että - -. En minä v. tiedä, kysy isältä. — Eikös v. olekin komea auto? Eikös se v. olekin Osmo! Tulethan mukaan, eikös v. [= eikö niin, vai mitä]? Lupasi pitää asian omana tietonaan, mutta eikös v. mennyt lörpöttelemään siitä toisille. — *kyllä vain.* "Tietääkö hän asiasta?" — "Kyllä v." | "Sopiiko?" — "Kyllä v." — *jo vain(kin)* jo toki. | "Tunnetko hänet?" — "Jo v." | Jo v. sinä sen saat. Tokihan minä tulen mukaan, jo v:kin. **c.** tav. v:iin liittyen vahvistamassa kehotusta, varoitusta, uhkausta, myönnytystä tms. | Lyö v., jos uskallat. Sano pois v., älä ollenkaan ujostele. Myönnä pois v., että olet väärässä. Jatkakaa v.! Ole v. aivan rauhallinen, kyllä asiat selviävät. Lähde v., jos on kiire. | "Saanko jo lähteä?" — "Mene v." | Pastori on nyt v. hyvä ja ottaa kahvia. Älä v. myöhästy. Älkäähän v. pudotko! Varo v., ettei kukaan näe. Älä v. missään nimessä huuda! Uskottele sinä v., kyllä minä tiedän. Muistakin v., että et kylmetä itseäsi. | "Vaihdetaanko kelloja?" — "Vaihdetaan v." | Antaa tulla v.! Antakaa paukkua v.! | "Saanko jo mennä?" — "Sen kuin v. (menet)." | Tulkoonpas v., niin saa nähdä. Odotapas v., kunhan isä tulee. Jätähän v. työsi tekemättä, niin - -. Uskaltakootpa v. häiritä minua! — "Ulkona sataa." — "Satakoon v." | Olkoon v., että muut lähtevät, minä jään. Uhkailkoot v., en minä välitä. **d.** tav. muodoltaan kysyvissä arveluissa t. epäilyissä. | Eiköhän v. tule sade, kun noin pilveilee. Eiköhän v. liene viisainta olla vaiti koko asiasta. Onkohan v. oikein järkevää panna rahojaan tuollaiseen. Niinköhän v. tästä jo tulee kesä. Mikähän v. mahtaa senkin tarkoitus olla. | "Hän on hyvin etevä." — "Onkohan v." | "Taitaa tulla pakkanen." — "Niinköhän v." | Tuskin(pa) v. Tokkopa v. **e.** luonteeltaan kysyvissä kielt. lauseissa, joissa arvellaan, oletetaan, pelätään (tms.) jtak mahdolliseksi: suinkaan. | Ethän v. aio jänistää? Ei kai poika v. ole jäänyt auton alle? Eihän tässä v. ole tarjolla mitään vaaraa? Ei kai v. käynyt hullusti?

3. a. tav. kielt. eksplikat. t. finaalisissa sivulauseissa. | Huolehdi siitä, ettei v. tuli jää palamaan. Katselin vielä ympärilleni varmistuakseni, ettei v. mitään ollut unohtunut. Varo, ettet v. kompastu portaisiin. Kävi tilit huolellisesti läpi, jotta v. kaikki olisi kunnossa. **b.** *ettei vain* aloittamassa itsenäistä epäröivää arvelua t. olettamusta: kunhan ei vain. | Ettei tässä v. ole koira haudattuna. Ettei v. pienokainen sattunut heräämään. Ettei v. kävisi hullusti. Ettei v. olisi niin, että kirjoittaja on erehtynyt. Ettei v. jo nytkin ole liian myöhäistä. **c.** ehtolauseissa. | Osaan kyllä, jos v. tahdon. Jos v. olemme varovaisia, niin kaikki sujuu hyvin. Oksentelu ei ole vaarallista, jos pienokainen v. muuten on terve. Saat lähteä, kunhan v. tulet ajoissa takaisin. Olkoon menneeksi, kun v. - -. Kertoisin, kun v. muistaisin. Vihatkoot, kunhan v. pelkäävät. Kun v. olisi polkupyörä, ei olisi mitään hätää. **d.** kond. toivomuslauseissa. | Olisipa v. vähän enemmän rahaa. Näkisitpä v., miten huonoksi Antti on käynyt. Jospa hän v. olisi ollut rohkeampi. Kunpa v. ei tapahtuisi mitään onnettomuutta. Kunhan et v. katuisi. Kun en v. putoaisi. **e.** tempor. sivulauseissa. | Lähdemme heti, kun v. kaikki ovat saapuneet. Milloin v. ilma oli tarpeeksi lämmin, oltiin ulkosalla. **f.** konsess. sivulauseissa vaikka-konj:ta vahvistamassa. | Vaikka v. [= vaikka kohta] toiset luopuisivat, minä jatkan. | "Mutta sinähän lupasit." — "Vaikka v."

4. a. rel. ja komp. sivulauseissa v:iin liittyvänä: suinkin, vähänkin, ikinä; ylipäänsä, yleensä. | Teen asian hyväksi mitä v. voin. Kaikki, jotka v. haluavat, pääsevät mukaan. Missä Pekka v. näyttäytyi, sieltä ei ilo puuttunut. Kiusaa tehtiin, missä v. vähänkin voitiin. Velkasi voit maksaa milloin v. tahdot. Ota niin monta kuin v. haluat. Tule niin pian kuin v. ehdit. Juoksi niin nopeasti kuin v. jaksoi. Niin hyvä kuin v. toivoa saattaa. **b.** tav. kysyvien pron:ien ja niiden johdannaisten ohella indef.-luonteisissa merk:ltään myönnyttävissä yhteyksissä: tahansa, hyvänsä. | Tuon nyt osaa kuka v. Lintu, jonka pesäksi kelpaa mikä puunkolo v. Saattaa sattua mitä v. Voit tulla milloin v. Sen saat kuulla keneltä v. Olkoon sää millainen v., joka tapauksessa lähdemme. | "Tuletko mukaan?" — "Miten v."

5. antamassa ilmaisulle epämääräisyyden, yhdentekevyyden, välttelevyyden, vaatimattomuuden tms. sävyä. | "Mistäs vieras on kotoisin?" — "Tuolta v." | "Mitäs mietit?" — "Mietinpähän v." | "Mitä sinulla on kädessäsi?" — "Onpahan v." | Ei välittänyt suuresti ympärillään vallitsevasta kohusta, eleli v. entiseen tapaansa. Reino ei pyrkinyt ensimmäisenä pakinoihin, istahtihan v. pieksunvarsiaan oikoen keinutuoliin KIANTO. — *ilman vain* ks. ilman II.2. — *muuten vain* ks. muuten 2.a. — *niin vain* ks. niin A.I.1.b. — *noin vain* ks. noin 1.e.

6. tav. -kin (-kaan) -liitteisenä: todella(kin), tosiaan(kin), vainen(kin). | "Ei se häneen kuulu." — "Ei v:kaan." | Niinpä v:kin, arvaahan sen. | "Sinä heittiö, olet voini syönyt!" — "Enpä v:kaan [= suinkaan]!" KS. - - eihän sinussa ole syöpää, ei muuta sisusvikaa, — ei v:kaan LEHT. Minäkö laiminlöisin hyvät kylvyt! En v.! KATAJA. Eihän niihin kotomiehiin ole luottamista, ei v:kaan M.RAPOLA. | Eikä ole! Tai on v:kin NUOLIV.

III. *kans.* **1.** vaan. | - - et liene sinä saanut vatsaan ruokaa, v. ei täytynyt, kuoma, minunkaan vatsani KS.

2. vai. | - - rauhassako rantakansat / v:ko vainossa elävät KAL.

vainaa *s.* (taiv. yl.[28]; ill.: yks. vainaaseen, mon. myös vainaisiin), vars. *kans.*, *puhek.* ja *runok.* =

seur. | Isä oli silloin jo v. Heikki-v. Katso nyt tuonne nurkkaan, jossa lapsesi v:na makaa! PÄIVÄR. Se on eläissänsä jo puoleksi v., / joka toisilta elämänuskonsa lainaa! KOSKENN. — *Yhd.* isä-, rovasti-, ukko-, vaari-, äitiv.

vainaj|a[16] *s.* kuollut, edesmennyt henkilö. | Äitini on ollut v:ana jo viisi vuotta. Silloin kun Antti-v. vielä eli. Hautajaisiin kutsuttiin v:an lähimmät omaiset. V:an muistoa ovat kunnioittaneet seuraavat henkilöt: - -. Ilman apuanne olisimme nyt kaikki v:ia. Tappelussa oli tulla v:ia 'sattua tappoja'. - - tuntui niin kuin joku v. haudassaan olisi raskaasti kääntynyt JÄRN. Ja minä ylistin v:ia - - onnellisemmiksi kuin eläviä VT. — V:an haamu, henki. V:ain palvonta, ks. ◡. — *Leik.* ja *kuv.* Mummon mirristä tuli v. näin ikävällä tavalla. Siitä tuli nyt v. [= loppu] tuosta kangastuolista KIANTO. Kun kahdeskymmenes vuosisata on saatettu v:ien joukkoon [= päättynyt] VILJANEN. — *Yhd.* emäntä-, isä-, isäntä-, mies-, mummo-, poika-, rovasti-, setä-, sisar-, täti-, vaari-, vaimo-, veli-, äitiv.; sankariv.; Lassila--, Lehtisv.; koira-, pässiv.; kello-, laivav.

vainajain|juhla *s.* vainajain muistoksi vietetty juhla. **-palvelus** *s.* = seur. **-palvonta** *s.* tiettyjä menoja noudattaen vainajille osoitettu uskonnollinen kunnioitus, vainajainpalvelus. | Suomensukuisten kansojen alkuperäinen uskonto on ollut v:a. **-päivä** *s.* vainajain muistolle omistettu päivä, us. = pyhäinpäivä.

vainajausko *s.* vainajainpalvonta.

vaineeseen *adv.* Vaipua v. (ylät. t. leik.) 'kuolla'.

vainen *adv.* vain. **1.** vars. *runok.* ainoastaan, pelkästään. | - - komentonsa se tää oli v.: / "Mars, jäljissäin joka mies" *CAJ. Oi, toivo v., / haavehes jo pirstoiks särkyikin! SIIONIN KANNEL. - - kunnia mainen / turha on v., / luonas jos olla saan HLV. **2.** us. -kin (-kaan) -liitteisenä vahvistussanana: vain; todella(kin), tosiaan(kin), hyvinkin. | Ja eikös v:kin löytynyt uusi ja Katrille ennenkokematon [työ] NUOLIV. On v. minussa puuta / emäksi yhen venosen KAL. Ellös v., poikueni, / menkö Pohjolan pitoihin! KAL. — Kyllä v. Niin v. Ka, mitenkäs muuten, onnellisiapa v:kin, mikäs siinä JOTUNI. Jo v. valehtelitki! / Susi ei syö minun sukua KAL. Jopa v:kin on tuttu tämän suuren talon emäntä KOJO. Ei v:kaan, minä vain narrasin. Ei Salo sitä ollut unohtanut, ei v:kaan KOJO. Jää v:kin isoisäsi luokse *TARK. "Eihän pehtori polta [= tupakoi]." — "Polttaa v. [= niinkin, hyvinkin]!" TALVIO. "Saitteko rahaannekaan häneltä takaisin?" — "Vielä v. [= vielä mitä], hän sai vielä lisää!" PÄIVÄR.

-vainen[63] (etuvok. yhteyksissä -väinen) deverbaalinen johdin, jolla muodostetaan merk:ltään yl. kantav:n akt. I. partis:a vastaavia a:eja: ajattelevainen, auttavainen, erehtyväinen, horjuvainen, häilyväinen, katoavainen, luulevainen, näkyväinen, opettavainen, riippuvainen, suostuvainen, säästäväinen, taipuvainen, tuhlaavainen, tyytyväinen, uhrautuvainen, varovainen, ymmärtäväinen. — Useiden tällaisten a:ien sijasta on vars. lyhyyssyistä alettu käyttää vastaavaa partis:a. Huom. kuit., että a. ilmaisee us. pysyvämpää ominaisuutta kuin partis. (esim. säästäväinen, tyytyväinen, varovainen), että a:lla on us. hieman arkaistinen tyylivivahdus (esim. näkyväinen, tulevainen) ja että a. on joskus joutunut erilaisiin merk.-tehtäviinkin kuin partis. (vrt. huomaavainen ~ huomaava, imettäväinen ~ imettävä, kuolevainen ~ kuoleva).

vainio[3] *s.*, us. hiukan *ylät.* isohko (viljalla tms. oleva) peltoalue. | Talon ympärillä leviävät v:t. Kylän pellot olivat kahtena v:na. Riihi v:n laidassa. Viljava v. Tuleentuva, tähkivä v. Kierrellä metsissä ja v:illa. Talon miesväki palasi juuri v:lta 'peltotöistä'. Oli pellon kynnännässä, / v:n vakoannassa KAL. Kauniina ohrapeltona oli puoli Törmälän v:ta KATAJA. Koko jokirannan v. oli lyöty [= niitetty] - - ja saroilla kohosivat pyöreät heinäseipäät AK. — *Kuv.* Tapion, Tapiolan v. 'metsä'. Sivistyksen, hengenviljelyn v. N:n suuret ansiot kansanopetuksen v:lla. — *Yhd.* koti-, kyläv.; kaura-, ohra-, puuvilla-, riisi-, ruis-, vehnä-, viljav.; työv. **-aita** *s.* vainion aita, pellonaita. **-aitaus** *s.* **-alue** *s.* **-pak|ko** *s. hist.* maankäyttöjärjestelmä, jonka mukaan kylän t. muun yhdyskunnan osakkaiden oli käytettävä peltojaan ja niittyjään samalla tavalla ja suoritettava työt samanaikaisesti. | Sarkajako synnytti v:on. **-tie** *s.* peltotie.

vaino[1] *s.* **1.** vainoaminen. | Poliittinen, uskonnollinen v. Toisin ajattelevien, kerettiläisten v. Kristittyjen, noitien v:t. Viha ja v. Joutua v:n kohteeksi, uhriksi. Kärsiä v:a jkn taholta. | Tuonen viita, rauhan viita! / Kaukana on v., riita KIVI. Ja minä panen v:n sinun [= käärmeen] ja vaimon välille VT. — *Yhd.* juutalais-, kerettiläis-, noita-, veljesv.; uskonv. **2.** sodasta. | V:n aikana kirkonkello upotettiin järveen. - - rauhassako rantakansat / vainko v:ssa elävät KAL. **-aika** *s.* vars. sodan ja rajakahakoiden vuoksi levoton ja turvaton aika. | Isoksivihaksi nimitettyä v:a kesti pari vuosikymmentä.

vainoaja[10] *tek.* tav:mmin vainooja.

vainoamisharha *s.* = seur.

vainoharha *s.* V:t ovat mielisairaan harhaluuloja siitä, että hän on vainon ja vihan kohteena. **-luuloisuus** *s.* mielisairaus, jossa potilaalla on vainoharhoja, harhamielisyys, vainohulluus, paranoia.

vaino|hullu *a.* ja *s.* henkilöstä, jolla on vainoharhoja. | V. kuningas. Sen v:hullun puheista ei kannata välittää. **-hulluus** *s.* vainoharhaluuloisuus. **-joukko** *s.* vainoretkillä oleva joukko, vainolaisjoukko. | Rajan yli tullut vienalainen v. liikkui ryöstäen ja murhaten.

vainokainen[63] *s.* Bracon, loisina eri hyönteisten toukissa eläviä vainopistiäisiä. — *Yhd.* kirva-, parviv.

vainokausi *s.* Kristittyjen ensimmäinen v. Poliittinen v.

vainolai|nen[63] *s.*, tav. hiukan *ylät.* **1.** vieraan kansan, heimon tms. jäsenistä hävitystä ja kuolemaa tuottavina vihollisina; myös *koll.* sellaisesta kansasta, heimosta tms.; vihollinen, vihamies. | Itärajan takaa tulleet v:set riehuivat maassa ryöstäen ja murhaten. V:sten polttama kylä. Torjua v. maasta, rajoilta. Koko kansa nousi v:sta vastaan. - - milloin v. yön aikaan hyökkää nukkuvaan kylään IVALO. Venäläinen,

v., / uhkasi ikänsä kaiken / maita Ruotsin ruoskivansa KANT. 2. *harv.* vainooja. | Haavoittunut karhu kääntyi v:siaan vastaan.
vainolais|joukko *s.* V:joukkojen hävitysretket. **-lauma** *s.* **-parvi** *s.* **-tarina** *s.* sodasta, vainoretkistä tms. kertova tarina.
vainomies *s. harv.* vainolainen, vihollinen, vihamies. | - - vihollinen ja v. hyökkää sisään Jerusalemin porteista VT.
vainon|aika *s.* - - muinaisten v:aikojen marttyyri HAARLA. **-alai|nen** *a.* Elää v:sena.
vainooj|a[16] *tek.* < vainota. | Pakolainen vaipui v:iensa luotien lävistämänä maahan. Karisti v:at kintereiltään. Ahdistettuna susi saattaa kääntyä v:iaan vastaan. Hitler juutalaisten v:ana. Suomen pirtti, Suomen pelto / jää ei valtaan v:ain MANN. — Vallaton meri, vihamies ja ystävä, v. ja kasvattaja LEHT. — *Erik.* sielunvihollisesta. | Se vanha v.
vaino|pistiäinen *s.* V:pistiäiset 'Braconidae, kätköpistiäisten alalahkoon kuuluva pistiäisheimo'. **-pursi** *s. yljät.* (vainolaisen) sotapursi. | - - koko Kaipunselkä parveili v:a täynnä AK. **-retk|i** *s.* vars. vanhemmista oloista: sota-, ryöstö-, hävitysretki. | Rajan taa tehdyt v:et. Hämäläisten ja karjalaisten v:et toistensa alueille. **-sota** *s.* vainoretkiä tekemällä käyty sota. | - - varmaan siitä [Marjan ryöstöstä] v. syttyy AHO.
vaino|ta[38] *v.* (vihamielisessä tarkoituksessa) koettaa saattaa jku t. jk tuhoon, turmioon, onnettomuuteen, tukalaan asemaan, ahdistaa. | Petoeläin, jota kaikkialla säälimättä v:taan. [Ilvestä] v:si koirien kiljuva kiukku ja suksien suhinalla seitsemän miestä KIVI. Piileksi kuin v:ttu pahantekijä. Tyranni, joka v:si vastustajiaan. Muutamat heistä te tapatte ja ristiinnaulitsette, ja toisia heistä te - - v:atte kaupungista kaupunkiin UT. Hitlerin aikana juutalaiset joutuivat Saksassa järjestelmällisen v:amisen kohteeksi. Poliittinen ryhmä, jota syrjitään ja suorastaan v:taan. Vihollisen pommikoneiden erityisesti v:ama rataosa. Rikkaruoho, jota on v:ttava missä se esiintyykin. Kielivirhe, jota äidinkielen opettajan tulee aina v. Uskonnon, sananvapauden, totuuden v:aminen. - - heidän [= nuorten rakastavaisten] liittoansa verisesti v:ttiin KIANTO. — Heikentyneessä merk:ssä. | Haastattelijain joka paikassa v:ama kuuluisuus. Mitä sinä alituiseen v:at minua, anna minun olla rauhassa. — *Kuv.* Jkta v:aa huono onni, kova kohtalo. Tapahtuma, jonka muisto v:si häntä vuosikausia jälkeenpäin.
vaino|tie *s.,* vars. *ylät.* Valmistautua, lähteä v:tielle, v:teille 'sotatielle, -retkelle, sotaan'. - - siitä suorikse sotahan, / v:tielle valmistaikse KAL. **-toimenpi|de** *s.* Lakkovahtien työnhaluisiin kohdistamat v:teet. **-vaatte|et** *s. mon.,* vars. *runok.* sotavaatteet, sotisopa. | Tuo tänne sotisopani, / kanna v:heni! KAL. **-valke|a** *s.,* vars. *ylät.,* tav. *mon.* sodan syttymisen, vainolaisen hyökkäyksen johdosta sytytetyistä merkkitulista; sodan aiheuttamista tulipaloista; sotatuli. | V:at syttyvät 'syttyy sota'. V:at paloivat pitkin rajaa. Nuo onpi soan savuja, / varsin v:ita! KAL. **-vene** *s.,* vars. *ylät.* (vainolaisen) sotavene. **-venäläinen** *s.* - - että oli hölytty jotakin sodasta, että v. taas terotteli tapparoitaan hyökätäkseen Suomeen AK. **-vuosi** *s.* vrt. vainoaika. | V:en piilopirtit. Suomen sodan v:en muistot. Siell' ennen isosi piili / - -/ suurina sotakesinä, / v:na kovina KAL.
vainu[1] *s.* **1.** hajusta, jonka perusteella eläin hajuaistillaan aistii, vainuaa jtak. | Koira sai v:n jäniksestä 'vainusi jäniksen'. Kissan nenään kävi v. ukon kalakontista. Koira vetää v:a 'haistelee tutkivasti (ilmaa)'. — *Kuv.* Kai sinulla hiukan on asiasta v:a 'vihiä, hajua, tietoa, aavistusta'. Totta kai sillä oli joku v. siitä, että hänen henkensä oli hiuksen varassa KOJO. **2.** eräiden nisäkkäiden tavallista herkempi hajuaisti. | Koiran, kissan v. Herkkä, tarkka, pettämätön v. V:nsa avulla koira pystyy seuraamaan isäntänsä tai otuksen jälkiä. — *Kuv.* V:ni sanoo, että tulee myrsky. Kokeneen poliitikon herkkä v. aavisti levottomuuksia. Tutkijan tarkka v. ei ole pettänyt tälläkään kertaa. Hänellä oli v:a, mutta ei ymmärrystä eikä tietoa KOSKENN.
vainuamiskyky *s.* Jäniskoiran erinomainen v.
-vainui|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Herkkä-, huono-, tarkkav.
vainukoira *s.* tarkkavainuinen koira, jonka tehtävänä on haavoittuneen riistan veristen jälkien seuraaminen, mutta ei ajo, vihikoira, verikoira; vrt. ajokoira. | Takaa-ajajat seurasivat jälkiä taitavasti kuin v:t. — *Kuv.* Hallituksen v:t nuuskivat talon läpikotaisin.
vainustel|la[28] *frekv.v.* vainuta. | Ei se [koira] noin ulvomalla hauku ahmoja... kyllä se v:ee ihmisiä KATAJA.
vainu|ta[39] *v.* eläimistä: vainunsa avulla (koettaa) havaita, löytää, seurata tms. | Saalista v:ava peto. Otus v:si metsästäjän ja lähti pakoon. Ajokoira voi keksiä jäniksen jäljet ilmasta v:amalla. Karhu lähestyi haaskaa nuuskien ja jälkiä v:ten. Sieraimet levällään ilmaa v:ava hirvi. Kameli v:aa lähteen pitkien matkojen takaa. — Pitkään v:si [= veti haistellen, tunnustellen] eno ilmaa sieraimiinsa ja sanoi: "Ihmeesti hyvähajuiselta lemuaa tuo - - lehto" KAUPPISH. — *Kuv.* aavistaa, ounastaa, uumoilla, vaistota; epäillä. | V. vaara ajoissa. V. onnettomuutta. A. v:si heti yritykseen kätkeytyvät suuret mahdollisuudet. Hallitus v:si kaikessa valtiollisia salahankkeita. Parantumaton moralisti, joka kaikkialla v:aa siveellisesti sopimatonta. - - kaikki nähtävästi v:sivat vanhuksen jutun takaa jotakin juonta IVALO.
vaipaton[57] *kar.a.* < seur. | V. lyijyluoti.
vaip|pa[10*] *s.* **1. a.** tav. hartioilta riippuva vartalon ympäri kiedottuna pidettävä yhtenäisen kangaskappaleen muodostama pukine, viitta, mantteli; *kansat.* muinaissuomalaiseen (nimenomaan naisen) vaatetukseen kuuluva hartioilta selkäpuolelle riippuva, puvun etumukseen soljella kiinnitettävä vaatekappale. | Sari on intialaisnaisen vaatetuksenaan käyttämä v. Toga, muinaisten roomalaisten taidokkaasti laskostettu v. Beduiineja värikkäissä v:oissaan. Kietoutua, kääriytyä v:paansa. Ja he [sotamiehet] riisuivat hänet [Jeesuksen] ja panivat hänen päällensä tulipunaisen v:an UT. — *Yhd.* aamu-, ilta-,

kylpy-, matka-, sadev.; lumiv.; sametti-, turkis-, villav.; hartiav.; suruv. **b.** kapaloihin kuuluva n. 70 × 70 cm:n suuruinen vaate. | V:paan käärit-ty pienokainen. — *Yhd.* housu-, kapalov.; flanelli-, sideharsov. **c.** *kansat.* vuoteessa alusvaatteena, makuu- t. koristepeitteenä pidetty tav. valko-mustaruutuinen t. -raitainen villainen t. puolivillainen kudonnainen. — *Yhd.* villav. **d.** heraldiikassa: kilpeä ympäröivä laskostettu verho. **e.** *kuv.* Lumi peitti maan valkoiseen v:paansa. Sumu oli kietonut maiseman utuiseen v:paan. Yö verhosi seudun tummaan v:paansa. Verhoutua salaperäisyyden v:paan. Unohduksen v:paan kätkeytynyt tapaus. Kertomus, jossa kaikki on pukeutunut sadun kimmeltävään v:paan. Laulaja [= J. H. Erkko] muuttuu vähitellen mietiskelijäksi, luontainen lyyrikko pukeutuu aaterunoilijan hieman raskaaseen v:paan O.A.KALLIO. — *Yhd.* jää-, lumi-, savu-, sumu-, utuv.

2. jtak peittävästä t. ympäröivästä kerroksesta, suojuksesta, muodostumasta tms. | Monet hyönteislajit koteloituvat kehräämällä ympärilleen suojaavan v:an. Yhtenäiseksi v:aksi [= kerrokseksi, peitoksi] hiekkakivialustalle levinnyt savi. — *Erik.* termin luonteisena. **a.** *el.* nilviäisten ruumista ympäröivä vaippamainen ihomuodostuma; vaippaeläinten ruumista ympäröivä selluloosakerros. | Kotilon, mustekalan v. Simpukan jalka ja v. **b.** *kasv.* = siemenvaippa. **c.** Kynttilän liekissä erotetaan sisinnä oleva sydän, sitä ympäröivä valaiseva osa eli v. ja uloinna oleva huntu. Pyrstötähden sydän, v. ja pyrstö. **d.** *tekn.* eril. esineitä ympäröivä t. peittävä suojaava, eristävä tms. kerros: kuori, päällys, holkki, hylsy, kotelo, koppa. | Liebigin jäähdytin on lasiputki, jonka ympärillä on lasinen tai metallinen v., jossa jäähdytysvesi virtaa. Kamiinan, peltiuunin v. 'kuori'. Höyrykattilan v. 'umpikuori'. Metallisella v:alla päällystetty sähköjohdin. — *Met.* valumuotin ulkokerros. | Muotin v. ja sydän. — *Sot.* Konekiväärin v. 'rungon osa, jonka sisässä piippu on'. Tykin putken v. 'putken tyvipäätä ympäröivä vahvistusputki'. Luodin v.; vrt. vaippaluoti. — *Yhd.* eristys-, jäähdytys-, suojav.; päällys-, sisä-, ulkov.; lyijy-, nikkeli-, pelti-, teräsv.; höyry-, vesiv.; holviv. **e.** *geom.* lieriötä, kartiota tms. kappaletta rajoittava käyrä pinta, vaippapinta. | Kartion v. ja pohja. **f.** ed:een liittyen. | Tynnyrin, maitopystön pohja ja v.

vaippaeläi|n *s.* V:met 'Tunicata, selkärangattomiin kuuluva ryhmä uiskentelevia t. alustaansa kiinnittyneitä, pussin t. tynnyrin muotoisia merieläimiä, joiden ruumista ympäröi hyytelömäinen t. kiinteä selluloosavaippa'.

-vaippainen[63] *poss.a.* Musta-, puna-, valkov.; kaksi-, yksiv.; kupari-, nikkeli-, teräsv.

vaippa|johdin *s. sähk.* metallivaipalla päällystetty johdin, kuhlojohdin. **-lehti** *s. el.* Lonkerojalkaisten kuori on syntynyt kahden ruumista ympäröivän ihopoimun, ns. v:en, eritteestä. **-levy** *s.* Höyrykattilan v. ja päätylevyt. **-luoti** *s.*, vars. *sot.* luoti, jossa lyijystä t. lyijyn ja antimonin seoksesta tehtyä sisusta ympäröi teräs-, kupari-, nikkeli- tm. kuori, vaippa.

vaippamai|nen[63] *kalt.a.* V. peite, suojus, eristyskerros.

vaippa|muuntaja *s. sähk.* muuntaja, jossa rautasydämen ulko-osat vaipan tavoin (osaksi) ympäröivät käämityksiä;)(sydänmuuntaja. **-ontelo** *s. el.* nilviäisten vaipan ja sisälmyspussin välinen ontelo. **-pinta** *s. geom.* = vaippa 2.e. **-putki** *s.* putki, jossa on kaksinkertainen seinämä. **-uuni** *s. tekn.* tiilenpolttouuni, jossa polttokaasut eristetään poltettavista esineistä ohuella seinällä.

vaippu|a[1*] *v. harv.* vaappua, leijua. | - - sumu v:u kytömailla TALVIO.

vai|pua[1*] *v.*, us. hiukan *ylät.* **1.** tav. jnk oman painon aiheuttamasta tahattomasta ja us. hitaasta alaspäin suuntautuvasta liikkeestä. **a.** (asiatyylissä tav:mmin) painua, laskeutua, laskea, vajota. | Aurinko oli v:pumassa taivaanrannan taa. Nousee ja v:puuhan allamme [lattia]palkit KIVI. Missä laiskuus on, siinä vuoliaiset v:puvat VT. Vaan kun ilma raskas on, / niin savu maahan v:puu LEINO. — Iskuun kohotettu käsi v:pui alas. Kädet syliin v:puneina. Neule v:pui helmaan ja hän alkoi tuijottaa eteensä mitään näkemättä. Pää rinnalle v:puneena 'taipuneena, painuneena, kumartuneena'. Tyttö kohotti v:puneen päänsä ja hymyili kyynelten välitse LINN. Katse v:pui häveliäästi maahan. **b.** (myös asiatyylissä) vajota, upota (alaspäin). | V. suohon, veteen, lumeen. Järven pohjaan v:punut uppopuu. Laiva v:pui miehistöineen aaltoihin. Tulepas, hyvä mies, auttamaan, kun olen v:punut tänne rekeen niin syvälle AHO. Olisin halunnut [häpeästä, ujouttani tms.] v. maan alle. — *Kuv.* V. hautaan, nurmen alle 'kuolla'. Aikoja sitten hautaan v:puneet sukupolvet. Vanha vuosi oli juuri hautaan v:pumassa 'päättymässä'. - - tuonelaan v:punut ei sieltä nouse VT.

2. a. vain määräyhteyksissä tahallisesta toiminnasta: laskeutua polvilleen, pitkälleen, istualleen tms., langeta. | Rukoili polvilleen v:puneena. V. jkn jalkojen juureen, jalkoihin [nöyryyden, kunnioituksen tms. osoitukseksi]. — V. jkn syliin, käsivarsille. **b.** kaatua, lysähtää, lyyhistyä, tuupertua, sortua (uupumuksesta, hervottomana tms.). | V. kasaan, kokoon, maahan. V. taakan alle. V:pui uupuneena tiepuoleen. Potilas yritti nousta, mutta v:pui voimattomana takaisin vuoteelle. V:vuin naurusta hervottomana nojatuoliin. Hyökkääjä toisensa jälkeen v:pui verissään hangelle. Luodin tapaama otus v:pui maahan. - - nuoli meni sydämen lävitse, ja hän v:pui vaunuihinsa VT. **c.** ed:een liittyen: uupua, väsyä (perin pohjin), menehtyä, raueta, kuolla. | - - oli niin v:punut, että hänen silmänsäkin olivat raukeat KILPI. Ensimmäisenä v:puu, väsyy, Jussan poro Y.KOKKO. Ei parantunut taudistaan, vaan siihen v:pui 'kuoli'. Jo sisar kotona kuoli, / v:pui lapsi vanhempasi KAL. **d.** *ylät.* luhistua, kukistua, sortua, raueta, sammua, hävitä. | Sun istuimesi vahvana / on v:pumatta seisova VK. Eessäs kerran vallat v:puu VK. Vaikka mailma v:puisi, / raunioiksi raukeisi SIIONIN KANNEL. Mun ruumiini / ja sieluni / jos v:puukin ja raukee VK. V:pui kuolon öinen

haamu, / nousi uusi, kirkas aamu VK. — Jkn voimat v:puvat 'heikkenevät, uupuvat, loppuvat'. - - voimaini v:puessa / mua auta heikkoa VK. Rohkeus, mieli v:puu 'masentuu'. Riemu sen riutunut on, toivo on v:punut myös A.OKSANEN. Kun jo v:pui toivo aivan, / olit väkevyyteni VK. — Ääni v:puu 'tukahtuu, hiljenee, vaimenee, häipyy'. Niin kuin helle pilven varjossa v:puu väkivaltaisten voittolaulu VT. - - sen maine maasta v:pukoon [= hävitköön, unohtukoon], / hän mies on kuoleman LEINO. **e.** menettää mahti(a)nsa, arvovalta(a)nsa. | Ritariston mahti v:pui porvariston merkityksen kasvaessa. Jo minulta valta v:pui, / jo aleni arvioni KAL. Tämän jälkeen alkaa valtakunnan v:puminen AK. Keisariuden arvo v:pui [= aleni, väheni] hänen aikanaan alimmilleen AK. **f.** Päivä v:puu iltaan 'tulee ilta'. Kun päiv' on illaks' v:punut, / yö alkaa maita peittää A.OKSANEN.

3. eril. tav. kiteytyneissä, us. kuv. yhteyksissä. **a.** V. uneen, unen helmaan 'nukahtaa'. V. [= mennä, joutua] horrokseen, hurmoksiin, hypnoosiin. V. nirvanaan. V. kuolonuneen, kuolemaan, vaineeseen 'kuolla'. Koko seutu oli v:punut hiljaisuuteen. - - maailma oli v:punut pimeyteen E.N.SETÄLÄ. — V. [= antautua kokonaan, uppoutua, syventyä] rukoukseen, ajatuksiinsa. Olin niin ajatuksiini v:puneena, etten huomannut tulijaa. Istua unelmiinsa, haaveiluun v:puneena. Seurakunta kuunteli hartauteen v:puneena. V. työhönsä, jtak katselemaan, tutkimaan. Mielonen oli juuri v:punut katsomaan kärrynistuimen rikkoutunutta kohtaa ALKIO. V. sen ajan muistoihin, joka ei koskaan palaja KIANTO. - - hän ei kuitenkaan menneisyyttä uneksivan romantikon tavoin v:vu sen sokeaan ihailuun TARK. **b.** V. [= joutua, jäädä, painua] unhoon, unohdukseen. Kaukainen, hämärään v:punut menneisyys TARK. **c.** jhk asianomaisen kannalta huonoon, epäedulliseen tilaan joutumisesta: vajota, painua, sortua. | V. orjan asemaan, toisen käskyläiseksi. Talonpoikien v:puminen maaorjuuteen. Neljännen luokan valtioksi v:punut entinen suurvalta. — V. himojensa valtaan, orjaksi. V. synkkämielisyyteen. V. suruun, epätoivoon. — Olin nuori: notkui miekka, v:vuin vanhaks: kalkkui sauva SL. Joonas toisinaan raivostui, toisinaan v:pui heikoksi ja epämiehekkääksi AK. **d.** jhk eettilisesti tuomittavaan antautumisesta t. joutumisesta: langeta, luisua, vajota, alentua. | V. toimettomuuteen, laiskuuteen. V:pui toisten taiteen jäljittelijäksi. V. syntiin. Joko hän tosiaan on v:punut niin syvälle! - - papit ovat v:puneet tympeään maallisuuteen KOSKENN. Pian roomalaiset taas v:puivat entistä suurempaan ylellisyyteen AK.

vaipumus[64] *s. harv.* vaipuminen. | - - tuska, vaiva, v. VK[V].

vaisto[1] *s.* **1.** *psyk.* peritystä, tahattomasta, lajille ominaisesta toimintajärjestelmästä, joka virinneen tarpeen t. ärsykkeen vaikutuksesta saa olennon määräoloissa toimimaan (tarkoituksenmukaisella) määrätavalla; vrt. järki, halu, vietti. | Useimmat eläimet toimivat vain v:jensa ja viettiensä varassa, ihminen sekä v:jensa että järkensä ohjaamana. Vastasyntyneen imeminen perustuu v:on. V. saa eläimet liittymään laumoiksi, ohjaa lintuja niiden muuttomatkoilla, panee hyönteiset rakentamaan pesänsä jne. Alkukantaisen ihmisen villit v:t. Ihmisen alhaisimpiin v:ihin vetoava elokuva. Ilmiö, jota vastaan nousevat kansan parhaat v:t. V:jensa ja impulssiensa varassa elävä ihminen. Osuin oikeaan paikkaan pikemminkin v:ni kuin harkintani avulla. V:iltaan metsäläisen asteella oleva henkilö. Ihminen on v:iltaan verenhimoinen ja julma JOTUNI. Ihmisen ensi käden tarkoitus kai on pyrkiä viettien ja v:jen sumusta yhä korkeampaan ja laajempaan tietoiseen hallintaan SILL. Villit v:t ovat pyrkineet hänessä [päihtyneessä Ananiaksessa] iloisesti kuohumaan LEHT. — Veren v. veti nuorukaisen ja neidon yhteen. Vieraskin pienokainen saattaa herättää naisen äidilliset v:t. Heimon sotaiset v:t olivat heränneet. — *Yhd.* itsesäilytys-, järjestys-, liikunta-, paikallis-, suojautumis-, suunta-, tasapainov.; leikkimis-, matkimis-, muutto-, vaellusv.; laumav.; alkuv.; naisen-, äidinv.; metsäläisv. **2.** laajemmin: varsinaisesta harkitsevasta ajattelutoiminnasta riippumaton välitön, vaistomainen (kokemuksenkin kehittämä) tajuamis-, huomaamis-, tuntemis-, aavistamiskyky; tiedoton, hämärä, summittainen, tarkemmin erittelemätön tunne, tuntu, vaikutelma, aavistus jstak; "sisäinen ääni", taju, vainu, intuitio. | V:ni sanoo, että jotakin epäilyttävää on tekeillä. Uhkaavan vaaran v. pani hänet viime hetkessä hypähtämään syrjään. Nyrkkeilijän kouliintunut v. tajuta tilanteen vaihtelut. Neitonen toimi pelkän naisellisen v:nsa perusteella. Lääkäri osuu joskus v:llaankin oikeaan diagnoosiin. [Kirjailija] A:n tyyli perustuu toistaiseksi enemmän v:on kuin keinojen tietoiseen hallintaan. Herkkä, turmeltumaton v. Taiteellisen, esteettisen v:n puute. Kokeneen poliitikon pettämätön v. aavisti vastoinkäymisiä. Osoittaa taloudenpidossaan, pukeutumisessaan tervettä v:a. Kehittynyt musiikillinen v. Pianisti, joka varman v:nsa perusteella osaa antaa tulkinnoilleen asian vaatiman tyylin. V. johdatti [tutkija] A:n heti oikeaan ratkaisuun. - - varma käsi ja suvereeni v., taidollisen mestaruuden oleelliset tekijät SILL. — *Yhd.* kauneus-, kieli-, muoto-, rytmi-, todellisuus-, tyyli-, väriv.; erä-, metsästysv.; eränkävijän-, liikemiehen-, lääkärin-, metsästäjän-, näyttelijän-, ohjaajan-, tutkijanv.; liikemiesv.

vaistoa[1] *v. murt.* vaistota.

vaisto|elämä *s.* Ajatus- ja tahtoelämä tunne- ja v:elämän vastakohtana. **-ihminen** *s.* vaistojensa varassa toimiva ihminen. | Alkukantainen v.

vaistoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vaistota. | V. vaaraa. V:i herkästi esimiehensä mielentilan muutokset.

-vaistoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Herkkä-, tarkka-, terve-, teräväv.

vaistomai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vaiston kaltainen; vaistoon pohjautuva, vaiston ohjaama, vaistonvarainen, tahaton; spontaani. | Kirjekyyhkysen v. suunnistamiskyky. V:set taipumukset. Ohjaako häntä tietoinen harkinta vai v. tunne? V. liike, ele, toiminto. Tehdä, tun-

tea, tajuta jtak v:sesti. Hämmästynyt mies haroi v:sesti tukkaansa. Vilkaisin v:sesti taakseni. Näin edellä kulkevan toverini heittäytyvän pitkälleen ja tein v:sesti samoin. Tuo totunnainen kysymys lipsahti ihan v:sesti naisen huulilta. — V:sen torjuva asenne.

vaistomus[64] *s. harv.* vaistomainen, vaistoon pohjautuva tunne, aavistus, vaikutelma. | Jklla on hämärä v. jstak. Mutta hänellä oli semmoinen v., että hän oli vähän niin kuin liian köyhä täydesti omaksuakseen semmoista parempien kristittyjen kantaa SILL.

vaiston|omainen *a.* -omaisesti *adv.* -omaisuus *omin.* vaistomainen. | V. tunne. Luontainen, v. kielikorva. **-varai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vaistoon pohjautuva, vaistomainen. | V. teko, liike. Pelkästään v:set, tieteellisesti epäilyttävät päätelmät. — A. on pikemminkin v. [= vaistonsa varassa toimiva, välitön] luonnonlyyrikko kuin syvällinen mieterunoilija.

1. **vaisto|ta**[38] *v.* vaistonsa avulla, vaistonvaraisesti tajuta, olla selvillä t. päästä selville; aavistaa, ounastaa, uumoilla. | Mehiläiset v:avat tien takaisin pesäänsä. — Pikemmin v:sin kuin tiesin olevani vaarassa. V. vaara, pahaa. Lääkärin sanoista v:sin tilani toivottomaksi. V. jkn mielentila, tunteet, ajatukset. Poliitikko, joka v:aa mitä ajassa liikkuu. Lausuja oli oikein v:nnut runon syvimmän sanottavan. Kyky v. kielen tyylihienouksia. Hän v:si herkästi eri luonteiden ja tilanteiden laadun TARK.

2. **vaisto|ta**[38] *v. kans.* tuulesta: tyyntyä, asettua. | Tuuli, myrsky v:aa.

vaisto|toiminta *s.* Eläinten v. **-toimin|to** *s. psyk.* V:not ovat viettien virittämiä toimintoja.

vaisu[1] *a.* -sti *adv.* **1.** äänestä: heikko, heikosti kuuluva, hiljainen, vaimea, vieno;)(äänekäs, voimakas, kova, terävä, kirkas. | Kuului v:a ukkosen jyminää. Tarkasti kuunnellen voi erottaa v:a itkua. Kaukaisen kosken v. kohina. Puhua ikäihmisen v:lla äänellä. V:sti vaikeroiva potilas. Sireenit soivat v:sti tiheässä sumussa. **2.** valosta, väreistä: heikkovaloinen, valju, himmeä, hämärä, kalpea, väritön;)(kirkas, heleä. | Joulukuinen aamu valkeni v:na ja koleana. Marraskuun v. aurinko. Tuijulampun v. liekki. Sumun läpi v:sti kajastava valo. Kuun v:sti valaisema tienoo vaikutti aavemaiselta. Myöhäisen syysillan v. ruskotus PAULAH. — Ja v., kalkin valkoiseksi rauennut ukko seisoi portillaan HAANPÄÄ. — *Kuv.* Muistot menneistä, nekin olivat siellä v:t ja haalistuneet HAANPÄÄ. Kun haudan takana [antiikin kreikkalaisten uskomusten mukaan] oli odotettavana ainoastaan varjojen v., kolkko elämä - - A.J.PIETILÄ. **3.** muuta käyttöä. **a.** heikko, voimaton, raukea, voipunut; hienoinen, lievä. | Hän tunsi olevansa niin v., ettei hän enää milloinkaan jaksaisi herätä L.ONERVA. Rakkaus veretön ja v. kuin vesi KIVI. - - loikoillessani siinä kosteassa ja v:ssa [saunan] löylyssä H.JARTTI. - - v. savuntuntu hengähti tuvasta vastaan PAULAH. — Sairaan kasvoille levisi v. hymy. Hymyillä v:sti. V. tyydytyksen tunne kumminkin seurasi syöntiä SILL. - - niin hän nyt ei muuta tunne kuin v:a iloa siitä, ettei mitään tullut tehdyksi KATAJA. **b.** ilmeestä, katseesta tms.: välinpitämätön, kyllästynyt tms.; us.)(terävä, tarmokas, elävä. | V. ilme, katse. V:t silmät. Mieli vento, katse v. LEHT. Siellä hän vasta teki sen v:n havainnon, ettei hänellä ollut minkäänlaista päällysvaatetta mukanaan SILL. Jallu tunsi itsensä päältä nähden masentuneeksi ja v:ksi, sisällä kiehuessa kiukun HAANPÄÄ.

vaitelia|s[66] *a.* -asti *adv.* -isuus[65] *omin.* **1.** vähä-, harvapuheinen, -sanainen, hiljainen, juro, umpimielinen. | Luonteeltaan karun v. mies. Iloisesta ja puheliaasta nuorukaisesta oli tullut synkkä ja v. Istua yrmeän v:ana. **2.** vaiti oleva, äänetön, sanaton, puhumaton. | Puuhaili v:ana askarissaan. Isä vain nyökkäsi v:ana myöntymyksen merkiksi. | Mitä on tapahtunut? Mistä tämä v:isuus? — Siinä asiassa on noudatettava v:isuutta 'siitä asiasta ei saa puhua muille'. Salaseuran jäseniltä vaadittiin ehdotonta v:isuutta. V:isuus liike-, valtiosalaisuuksien suhteen. — *Kuv.* - - tajuta Suomen sisämaan luonnon v:sta ja karua kauneutta TARK.

vaiti *adv.* (vars. *puhek.* kehotuksissa myös: vait) ääneti, puhumatta, hiljaa. | Istua v. Ole v., vait! V., lapset! On v. kuin ahven, kala, muuri. Ei malta olla hetkeäkään v. Kuunteli v. ollen. Hän osaa kyllä olla v. oikealla hetkellä. Ole v., nyt sinä liioittelet. V. äidistäni! NUOLIV. — *Kuv.* Vihollisen tykit olivat v. Tämän jälkeen [kirjailija] oli v. [= julkaisematta mitään] useita vuosia. Keskiaikaiset lähteet ovat tästä v. 'eivät mainitse tästä mitään'. Eloa koskee koston lait, / mut haudalla on vaino vait *MANN.

vaitiolo *s.* vaiti oleminen. | Syntyy hetken hämillinen, kiusallinen v. Vasta pitkän v:n jälkeen kertoja jatkoi. V. on myöntymisen merkki SP. Antaa v:n lupaus 'luvata olla vaiti jstak (kuulemastaan asiasta, salaisuudesta)'. Tappaa ehdotus, uusi teos v:lla 'olla puhumatta siitä, niin että se jää huomiotta'. **-lupaus** *s.* Salaseuran jäsenen antama v. Vaatia v. **-velvollisuu|s** *s.* lääkärin, asianajajan tms. velvollisuus olla paljastamatta seikkoja, joita hän on tointaan hoitaessaan saanut tietoonsa. | Rikkoa lain määräämä v:tensa.

vaitonai|nen[63] *a.* vaitelias. | Aterioivat v:sina. Ukko poltteli v:sena piippuaan.

vaiv|a[10] *s.* **1.** työstä, rasituksesta, vastuksista, hankaluuksista, huolista yms., joita jklla on jnk tehtävän t. askaren suorittamisessa, jksta t. jstak huolehtimisessa tms., vaivannäkö. **a.** Äidin, vanhempien v:at. Matkan, opiskelun, taloudenhoidon v:at. Etsimisen v. Työ ja v. Huolta ja v:aa. Jksta, jstak on jklle v:aa. Jklla on v:aa jksta, jstak. Koko vierailusta oli vain v:aa. Lapsista on huolta ja v:aa, v:aa ja vastusta. Puutarhan hoidossa on paljon työtä ja v:aa. Tehtävä, joka kysyy aikaa ja v:aa. Jk on v:an takana 'edellyttää vaivaa, on työlästä, vaivalloista, vaikeaa'. Nähdä v:aa 'saada osakseen, kokea rasitusta, vastuksia tms. (jtak tehdessään, jhk pyrkiessään); ponnistella, tehdä jtak rasitusta, vastuksia tms. kaihtamatta, vaivautua'. Järjestelyssä nähtiin paljon v:aa. Ei viitsi lainkaan nähdä v:aa. Ei kannata nähdä v:aa moisen pikkuseikan vuoksi. Sai työn valmiiksi suurella v:alla. Työllä ja v:alla koottu omaisuus. Vain tuskalla

ja v:alla [= suurin ponnistuksin, työläästi, hädin tuskin] nuotio saatiin syttymään. Tämän saa korjatuksi melko vähällä v:alla. Vähemmälläkin v:alla siitä olisi selvinnyt. Hyppäsi v:atta [= vaikeuksitta, helposti] 190 cm korkeutta. Selviytyi v:atta voittajaksi. Lainansaanti kävi v:atta. Niin säästyi kirjoittamisen v. A. säästyi näin kirjoittamisen v:alta. Ajan ja v:ojen säästämiseksi. Tehdä jtak v:ojaan säästämättä, v:oistaan välittämättä. Unohdimme marssin v:at. Levätä matkan v:oista. Palkita jkn v:at. Loput rahasta saat pitää v:ojesi palkkana. Saada jtak v:ojensa palkaksi, v:oistaan. Saitko edes kiitosta v:oistasi? Kiitoksia v:oista. — Jku on jkn v:ana, v:oina. Olla jklle v:aksi. En haluaisi viipyä kauemmin v:oinanne [nim. vieraana]. Jätti lähtiessään koiran naapuriensa v:oiksi. - - v:aksi hän [= mummo] on, vanha ja huono, nuoremmille LEHT. — *Yhd.* jalka-, päänv.; lisä-, matkav. **b.** varsin. merk. hälventynyt. | Ottaa jk, jtak v:akseen 'tehdäkseen, huolekseen'. Jos otat v:aksesi kysyä [= vaivaudut kysymään] häneltä, niin - -. Samalla v:alla [= saman tien, yksin tein, samalla] voisit ostaa sokeria, voisimme käväistä Järvisillä. Jk maksaa v:an 'jk on vaivannäön arvoinen, kannattaa, jhk on syytä'. Odotus maksoi kyllä v:an. Maksaakohan v:aa vielä yrittää? Siitä ei maksa v:aa edes puhua. On turha v. [= turhaa] yrittääkään. — *vaivoin* (adv.) työläästi, (hädin) tuskin, nipin napin. | Kykeni v:oin puhumaan. N. ansaitsee v:oin oman elatuksensa. V:oin luettavissa oleva käsikirjoitus. - - käsitys, jota kielteisempää v:oin voisi olla AK. - - jos vanhurskas v:oin pelastuu, niin mihinkä joutuukaan jumalaton ja syntinen UT.

2. a. fyysinen tuska, kipu. | Vatsan v:at. Raskauden v:at. Janon, nälän v. Ruumiilliset v:at. Reumaattiset v:at. V:oja sydänalassa. Päänsärky itsepäisenä v:ana. Kentiesi hän kituu nälän v:assa! KIVI. Ei kivi kipuja itke, / paasi ei v:oja valita KAL. — *Yhd.* vatsanv.; maha-, maksa-, munuais-, silmä-, sydänv.; ilmav. **b.** sielullinen tuska, piina, ahdistus. | Kärsiä sielun, omantunnon v:oja. Kovissa tunnon v:oissa kuoleva tunnusti rikoksen. - - ikään kuin raskaat surut ja v:at eivät koskaan ihmisten mieliä rasittaisi KATAJA. Ahdistukseni on suuri, / v. syvä, vaikea VK. — *Yhd.* omantunnon-, sielun-, tunnonv.

3. sekä 1. että 2. ryhmään liittyvää käyttöä. | Elämä on täynnä v:aa ja tuskaa. Riittää kullekin päivälle oma v:ansa UT. Helvetin, kiirastulen v:at. Päästä tämän maailman v:oista 'kuolla'. Valitella v:ojaan. Ken v:ojansa vaikertaa, / on v:ojensa vanki, / ei oikeutta maassa saa / ken itse sit' ei hanki KRAMSU. - - vilu tääll' on ollakseni, / v. värjätelläkseni, / aalloissa asuakseni KAL. Kerjäläisiä kävi ihan v:aksi asti. Hiiriä ja rottia alkoi olla v:aksi [= kiusaksi] asti. Tukela on tuletta olla, / v. suuri valkeatta KAL. Suru sillä, jolla sulho, / v. sillä, jolla vaimo, / sillä kaksi, jolla lapsi SL. — On armonaika loppunut, / iäinen v. alkanut VK. - - teidät annetaan v:aan, ja teitä tapetaan, ja te joudutte kaikkien kansojen vihattaviksi minun nimeni tähden UT. — *Yhd.* maanv.

vaivaaja[16] *tek.* < vaivata. | - - sillä Herran tuli sääli, kun he voihkivat sortajainsa ja v:insa käsissä VT. — Taikinan, voin v. — *Yhd.* kirnuv.

vaivaan|tua[1*] *v.; rinn.* vaivautua. **1.** rasittua, kiusaantua, tuskastua, työlästyä. | V. kovassa työssä. Lukiessa v:tuneet silmät. Suruissa ja kärsimyksissä v:tunut lähimmäisemme. - - että hän mieluisemmin oleskeli yksikseen ja ikään kuin v:tui niin pian kuin joku huoneeseen tuli CANTH. — *vaivaan|tunut* (a.) -tuneesti (adv.) -tuneisuus[65] (omin.) V. ilme. Tuntea olonsa v:tuneeksi. Liikehtiä paikallaan v:tuneesti. Hymyillä v:tuneesti. **2.** tav:mmin vaivautua (1). **a.** *refl.* V. tekemään jtak. Jos v:tuisit puolestani, olisin kovin kiitollinen. - - minä en tosiaankaan mokoman takia viitsi täältä minnekään v. AK. **b.** *pass.* Hyvin v:tunutta taikinaa.

vaivail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vaivata.

vaivai|nen[63] *a.* ja *s.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** ihmisestä t. eläimestä, jolla on jk (paha) ruumiillinen vaiva t. vamma, jk elin, jäsen viallinen; raajarikko, rampa, ontuva, nilkku; myös pitkällistä tautia sairastavasta, vanhuudenheikosta yms. | Niin v., ettei pysty omin voimin liikkumaan. V. mies, vanhus. V:sena syntynyt lapsi. Palasi sodasta v:sena. Ampua, piestä, ruhjoa jku v:seksi. Tuli auto-onnettomuudessa loppuiäkseen v:seksi. Loukkasin jalkani ja olin koko kesän v. Isä koetti vielä v:senakin hoitaa toimitaan. Kompuroida v:silla jaloillaan. Kävellä v:sesti. [Jänis] v:sena kolmijalkana kulkea remputtaa AHO. — *Kuv.* Mutta silloin hän ei enää ole todellinen, luova kirjailija, vaan henkisesti v., alemmuuskompleksin rasittama narri WALTARI. Jollei hän tule auttamaan lankoansa, pelkään, että hän on v. sekä järjen että urheuden puolesta AK. — *Yhd.* jalka-, käsi-, nilkka-, selkäv. **2.** kooltaan, lukumäärältään hyvin, surkean pieni, vähäpätöinen, mitätön, olematon. | Sai ongella vain v:sia ahvenia. V. männyn käkkyrä. Tunturin rinne kasvoi v:sta varvikkoa. V:sen öljytuijun valossa. V. annos laihaa luukeittoa. — V. muutaman äänen enemmistö. Eroa pari v:sta sekuntia. Täydennystä saatiin lopulta v:set parikymmentä miestä. Mitä yksi v. miljoona näin suurissa asioissa merkitsee. **3.** yl. laadultaan huono, kurja, surkea, viheliäinen. | V. asunto, salotölli. Mökkiläiset elivät v:sta elämäänsä. V. laulunääni. Puhua solkotti v:sta suomeaan. V:sesti palava nuotio. Sateiden takia viljankorjuu kävi v:sesti. — V. nurkkakirjuri. V. patus ja tuhertaja. — *Erik.* **a.** vars. *heng.* Hengessänsä v. 'syntisyytensä, kehnoutensa tunteva ja Jumalan armoon turvautuva'. Astua v:sena syntisenä Herran eteen. Minä v., syntinen ihminen, joka olen syntynyt syntisestä sukukunnasta KIRKKOKÄSIKIRJA. Minä v. oon, mato, matkamies maan, / monet kuljen mä vaikeat retket VK. Ja sinäkin, Poika, olet kuin v. syntinen [= avuttoman ja surkean näköinen] PAKK. Vieressä seisoi Sam v:sena syntisenä [= surkean näköisenä syyllisenä] AK. — Lukea v. syntinen 'synnintunnustus'. **b.** onneton, kovaosainen, poloinen, raukka, rukka. | Kokenut kaikki tietää, v. kaikki kokee SL. Onpa onni orvollakin, v:sellakin Jumala SL. Tiedätkö millä hän

[tyttäresi] kulkee tiellä, / v. mummo kulta? ERKKO. -- petti, v., valansa, / söi kuin koira kunniansa KAL. **c.** köyhä, puutteenalainen, kurja. | Tina köyhällä hopea, vaski kulta v:sella SL. -- mutta Jukola, tämä v:sten pesä, on perin surkeassa tilassa KIVI. Joka v:sta armahtaa, se lainaa Herralle, ja hän maksaa jälleen hänen hyvän tekonsa VT. -- maaksi jälleen tulemme, / rikkaat niin kuin v:set, / ylhäiset kuin alhaiset VK. — Vars. *vanh.* köyhäinapua nauttiva (työkyvytön) henkilö, köyhäinhoitolainen. | Kunnan, seurakunnan v:set. Kunkin paikkakunnan piti elättää v:sensa. -- ennen myö viinaa kuin jättää lapsensa kunnan v:siksi LEHT. Vuokralla — "toisen nurkassa" — asujaa hän myös piti vähän niin kuin v:sena SILL. — *Yhd.* eläke-, ruotiv.; kunnanv. **d.** vars. kielt. yhteyksissä ilmauksessa *olla jnk vaivainen* (ark.) tarvita (välttämättä), haluta, toivoa, tavoitella jtak. | En ole niin pienen rahan v. Emme ole kiitoksen v:sia. Luuletko hänen olevan yhden tytön v.? En ole kirkon kipeä enkä jumalansanan v. SP. Sinä, mene nyt syömään, jos olet ruuan v. LEHT. -- eikä hän ollut enää sen kunnian v., mikä tuosta asemasta koitui PEKKANEN. **4.** yhd:ojen jälkiosana. | Runsas-, vähäv.

vaivaisapu *s. vanh.* köyhäinapu.

vaivaisen|luu *s.* sairaalloisesti muiden varpaiden alle t. päälle kääntyneestä, niitä likistävästä isostavarpaasta. **-varpu** *s. kans.* vaivaiskoivu.

vaivaishiiri *s.* Micromys minutus, Etelä- ja Keski-Suomessa elävä kierteishäntäinen, 6—7 cm pitkä hiiri.

vaivaishoito *s. vanh.* köyhäinhoito. | Yleisestä vaivaishoidosta 1879 annettu asetus. -- enkä ole ikänä saanut penniäkään vaivaishoidosta ALKIO. **-asetus** *s.* vrt. ed. **-hallitus** *s.* entinen kunnallinen elin, jota nykyisin vastaa köyhäinhoitolautakunta. **-lainen** *s. vanh.* köyhäinhoitolainen.

vaivais|huone *s. vanh.* kunnalliskoti. **-kassa** *s. vanh.* köyhäinkassa. **-koivu** *s.* Betula nana, Lapissa ja Pohjois-Suomessa yleinen n. 20—80 cm korkea koivu, jolla on kynnenkokoiset lyhytruotiset lehdet. **-koivupensaikko** *s.* **-maksu** *s.* **1.** *vanh.* vuoden 1879 vaivaishoitoasetuksen nojalla kunnan köyhäinhoitomenoja varten perityistä maksuista. **2.** vaivaisprosentti. **-mänty** *s.* kitukasvuinen mänty, männynkäkkyrä. **-paju** *s.* Salix herbacea, kosteilla tunturinrinteillä kasvava matala paju. **-palmu** *s.* kääpiöpalmu. **-poika** *s.* vrt. vaivaisäijä. **-prosentti** *s.* kuolinpesäprosentti, vaivaismaksu. **-pu|u** *s.* kitukasvuinen puu. | Tunturiseutu, jossa kasvaa vain jäkälää ja v:ita. **-päästäinen** *s.* Sorex minutus, hyvin pienikokoinen päästäinen, paksuhäntäinen päästäinen. **-rahasto** *s. vanh.* köyhäinkassa. **-ruotu** *s. hist.* köyhäinhoitoyhdyskunnan (seurakunnan) osa, jonka huollettavaksi vaivainen annettiin. **-talo** *s. vanh.* kunnalliskoti. | Joutui v:on. **-tukki** *s.* vaivaisäijä. | Kirkon v. Vakava kuin v. **-tupa** *s. hist.* kunnalliskodin varhaisin edeltäjä. | Vuoden 1886 kirkkolaki määräsi, että Ruotsi-Suomen jokaisessa seurakunnassa tuli olla oma v:nsa. **-ukko, -äijä** *s.* kirkon seinään t. aitaan kiinnitetty tav. puinen miestä esittävä veistos, jonka sisässä olevaan säiliöön ihmiset panevat raha-aukosta almuja kirkon välityksellä tarvitseville jaettavaksi, vaivaistukki.

vaivallinen[63] *poss.a. harv.* vaivalloinen. | V. työ.

vaivalloi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** josta on paljon vaivaa, työläs, rasittava, hankala, tukala, vastuksellinen;)(vaivaton, mukava. | V. työ, tehtävä. V. matka erämaan halki. Musta ruusu on v:sen jalostustyön tulos. Lasten pulloruokinnan v:suus. V. tie, vuoripolku, taival. Puutarhan v:sin rikkaruoho. V. potilas, hoidokki, oppilas. V. asiakas, huonetoveri. Jklla on v. luonne. Kävellä, liikkua v:sesti. Haavoittunut puhui ja hengitti v:sesti. Jklta käy jk työ v:sesti. V:sesti [= vaivaisesti] palava öljylamppu. Vitkaan ja v:sesti kevät edistyi KATAJA. **2.** *harv.* kivulias, vaivainen. | -- ja kellä oli vanha ja v. isä tai äiti, tuki häntä KALLAS.

vaivan|alainen *a.* vaivalloinen. | Vähävaraisten v. elämä. Kivenpiirräntä on v:alaista ja aikaa vaativaa työtä. **-nä|kö** *s.* **1.** vaivan näkeminen, uuttera, kova, vaivaa karttamaton, vaivoja säästämätön työ(skentely), aherrus, raataminen. | V:ön tulokset. Ei päässyt nauttimaan v:könsä hedelmiä. Kaikki v. oli turhaa. Uhrata jllek v:könsä 'nähdä vaivaa jnk hyväksi'. Korvata jklle, jkn v:öt 'vaivat'. **2.** vaivannäön tuloksista. | [Halla oli] yhtenä ainoana yönä vienyt kaiken elämisen, kaikki vuoden v:öt AHO. Anastakoon koronkiskuri kaiken hänen omansa, ja riistäkööt vieraat hänen v:könsä VT. **-paikka** *s.* Iäinen v. 'helvetti, kadotus'. **-palkka** *s.* palkkio työstä, vaivannäöstä. | Saada jtak v:na. Ottaa v:a. **-palkkio** *s.* Antaa jklle jtak v:ksi. **-takainen** *a. ark.* mikä on vaivan takana, vaatii vaivannäköä. | V. saalis.

vaiva|ta[35] *v.* **1.** aiheuttaa jklle huolta, lisää t. ylimääräistä tekemistä, ponnistuksia, vaivaa, saattaa jku näkemään vaivaa, häiritä, rasittaa jkta. | Saanko vähän v. sinua? Anteeksi, että v:an [sinua, teitä] näin myöhään. Älä v:a minua turhilla kysymyksillä! En tahdo v. sinua [tulemaan] asemalle. Saanko v. kassaan? Saammeko v. tulemaan huomenna uudestaan? Rouva Forsberg kyllä tarjoaa Paavoa saattamaan, mutta Anni ei tahdo v. TALVIO. V. itseään, päätään, aivojaan jllak asialla, miettimällä jtak. Mokomalla pikku seikalla ei kannata v. itseään. V. silmiään lukemalla heikossa valossa. — V. oppilaitaan kokeilla, runsailla kotitehtävillä. **2.** kiusata, piinata, kiduttaa; olla vaivana, kiusana, vastuksena, harmittaa; häiritä. | Voudit v:sivat kansaa ankarilla veroilla. -- häntä pitää tulella ja tulikivellä v:ttaman UT. Pahan hengen v:amaa ihmistä sanotaan riivatuksi. Täit, syöpäläiset v:avat. Paarmat v:avat hevosta. Homeen v:amat karviaispensaat. Pohjaveden ja kevättulvien v:amilla pelloilla. Päivällä v:si helle ja yöllä kylmyys. Jano, nälkä v:a. Jkta v:a päänsärky, yskä, hengenahdistus, kova vatsa. Reumatismikin on taas alkanut v. Jkta v:a unettomuus, pelko, koti-ikävä, lähtökuume. -- ja aina on kova kohtalo minua v:nnut KATAJA. — Mikä sinua v:a [= mikä sinun on], kun olet aivan kalpea? Ei minua mikään v:a. Tapaus jäi v:amaan mieltäni. Paavon lähentelyt v:sivat Mai-

jaa. Jkta v:a paha omatunto. Sen illan, riitamme muisto v:a minua. [Raamatulla] lohdutetaan sairaat, kuolevat ja tunnossaan v:tut A.J. PIETILÄ. Ah v:tuita armahda, / vahvista ristissämme! VK[v]. — Lieventyneessä merk:ssä. | Jkta v:a kateus 'jku on kateellinen'. Ei häntä ainakaan ujous v:a 'hän ei ainakaan ole (liian) ujo'. Sen miehen sanoja ei liika vaatimattomuus v:a. - - eikä hänen ajatelmiensa lentoa suinkaan ahtaus v:nnut SILL. — No täällä ei tilanahtaus v:a 'tilaa on kyllin'. **3.** olla jssak, jnk vikana, heikkoutena, puutteena. | Mikäs tätä pukua v:a? Jkta v:a ujous, koreilunhalu, monisanaisuus. Esitystapaa v:a hajanaisuus, liika teoreettisuus. Artikkeli, jota v:a tarkkojen lähdeviittausten puute. Kaakku oli mureata ja hyvää eikä vohveleitakaan v:nnut mikään H.ASUNTA. - - kelpo poika, jota ei joutava herruus v:nnut KATAJA. **4.** painelemalla, puristelemalla tms. muokata, hieroa, sotkea, alustaa. | Noussutta taikinaa v:taan pöydällä ennen leipomista. V. voista vesi pois. V. jk seos tasa-aineiseksi. Notkeaksi massaksi v:ttu jauheliha. Taottua eli v:ttua rautaa. Tasoittaa terästä v:amalla. — V. omenasose sihdin läpi. V. taikinaan jauhoja, suolaa ja voita. Väriaineiden v:aminen seokseen.

vaivateräs *s.* vaivattu polttoteräs.

vaivat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* vaivaa, vaikeuksia tuottamaton, helppo, mukava, kevyt, kivuton, sujuva; sulava, luonteva. | V. lentomatka. Matkustaminen on nykyään nopeata ja v:onta. N:n v. yleneminen sotilasuralla oli osaksi syntyperän ansiota. Käsiala, joka on v:onta luettavaa. Työ sujuu v:tomasti. Puhuu v:tomasti useita kieliä. N. voitti kilpailun v:tomasti. Suomessa uskonpuhdistus sujui rauhallisesti ja v:tomasti. Pulma ratkesi lopulta v:tomasti. — V. esiintyminen, seurustelu. Kirjailija, jolla on kyky siirtyä v:tomasti tyylilajista toiseen. N:ltä käy valehteleminenkin aivan v:tomasti.

vaivaus[64] *teonn.* < vaivata 4. | Voin, taikinan v. **-kone** *s.* Voi vaivataan v:essa. Nahkojen v. **-pöytä** *s.* erityinen pöytä, jolla voita vaivataan. **-tela** *s.* kirnutynnyrissä voita vaivattaessa käytetyn lisälaitteen tela.

vaivautu|a[44] *v.; rinn.* vaivaantua. **1. a.** *refl.* tehdä jtak vaivaa, rasitusta, vastuksia tms. kaihtamatta, vaivata itseään, nähdä vaivaa. | V. tekemään jtak, käymään jssak. V. ottamaan asiasta selvä. Ei v:nut edes vastaamaan. Jos viitsit v. niin paljon, että - -. Mokoman asian vuoksi ei kannata v. V. jkn puolesta, hyväksi. En luule hänen v:van [tulemaan] tänne asti, kun ei ole erityistä asiaakaan. **b.** *pass.* vrt. vaivata 4. | Voi v:u rakeiksi. Voihin v:nut vesi. Taottaessa hienokiteiseksi v:va teräs. **2.** *harv.* tav:mmin vaivaantua (1). | Hieroskeli v:neita jalkojaan. — *vaivautu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) Näyttää v:neelta. Tuntea olonsa v:neeksi. Hymyillä v:neesti. Koetti peittää v:neisuuttaan.

vaivero[2] *s.* Chamaedaphne calyculata, vars. Itä- ja Keski-Suomen rämeillä kasvava kanervakasvien heimoon kuuluva varpu.

vaivihkaa *adv.* salavihkaa, salaa. | Katsahtaa, vilkaista v. jkhun, jhk. Koetin v. pitää häntä silmällä. V. kuiskatut sanat. Sujautti rasian v. taskuunsa. - - ikään kuin v. kadehtien huomasin kunnioituksella seuraavani tämän nuoren ihmepojan edesottamuksia KIANTO. V., hienotunteisesti, he tahtoivat totuttaa häntä siihen ajatukseen, että - - RAILO.

vaivihkai|nen[63] *a.* vaivihkaa tapahtunut, salavihkainen, salainen. | Luoda v. katse jkhun. Vaihtoivat v:sen suudelman.

vaivoin *adv.* ks. vaiva 1.b.

vaivuksi|ssa, -in *adv.* vaipuneena. | - - minä olen lyöty ja riutunut ja minun ajatukseni ovat v. KILPI.

vaivut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | - - ei sitä emosen lasta, / kunk' ei vierehen venynyt, / käsivartta v:ellut KAL.

vaivut|taa[2*] *kaus.v.* < vaipua. *(1.)* - - milloin v:ti hän taasen katsantonsa alas KIVI. Nostan ja v:an sinut KAILAS. *(2.)* Isku v:ti vastustajan polvilleen. - - jos ken tulis taisteluss' uuvuksiin, / tai haava jos v:tais *CAJ. - - käsivarsien voimat [kesäauringon] paahde veltoiksi v:taa LEHT. *(3.)* V. lapsi uneen laululla. Hypnotisoinnilla tarkoitetaan hypnoottiseen uneen v:tamista. Meri painaa minuun raukean, suloisen rauhan ja v:taa eläimelliseen välinpitämättömyyteen AHO.

1. **vaja**[10] *s.* us. toisen rakennuksen yhteyteen rakennettu, varastona käytetty ulkosuoja, liiteri. | Säilyttää, kuivata v:ssa. Polttopuut varastoidaan v:an. Ajaa auto v:an. — *Yhd.* auto-, halko-, kalu-, kalusto-, olki-, puu-, rekiv.; kuivaus-, pakkaus-, talous-, varastov.

2. **vaja**[10] *a. vanh.* (myös lukuisien yhd:ojen alkuosana) vajaa.

vaja|a[23] **I.** *a.* joka ei ole täysi, josta puuttuu jtak (vars. jk erä siinä olevia esineitä, tavaraa t. ainetta), joka on jtak vailla, vaillinainen, vajanainen, vajava(inen);)(täysi, kokonainen, täydellinen. **1. a.** konkr. esineistä ja aineista. | V. leipä. V. kantamus, kuorma. V. syrjä, särmä (puut.), ks. ◡. Lapsen saama v. ravinto. — Olio-, esineryhmistä. | V. korttipakka. V. kalusto. V. komppania, divisioona. Tykeissä on v. miehitys. **b.** astioista tms. niiden sisällystä ajatellen, samoin paikallisista tiloista. | V. astia, tynnyri. V. pullo maitoa. V. kahvipaketti. V. korillinen, ruokalusikallinen. V. matkustaja-auto. V. katsomo, huone [yleisöä esim. teatterissa]. Rivistöön syntyneet v:at paikat täytetään. V. pöytä 'jossa on istumapaikkoja vapaina'. **c.** lukumääristä ja mitoista. | V:at 30 '(vähän) vaille, alle 30'. V:at sata miestä. V:an sadan miehen retkikunta. V. neljännes, tuhannesosa. V. metri. V:at 20 cm, 150 km. V:an 12 km:n päässä. V. hehtaari. V:at 70 kiloa, 10 000 std. Kustannukset nousevat v:aseen 90 milj. markkaan. V:assa tunnissa, kolmessa viikossa. V:at kolmekymmentä vuotta vanha. V. 50-vuotias. V:ata viisi vuotta, 20 % (kans.). Etelä-Suomen järvet ovat jäässä v:asti 5 kk. V:asti mitattuna. **d.** muuta abstr. käyttöä. | Ranskan kielen vanhentunut ja muutenkin v. oikeinkirjoitus. - - vaikka on valtamme vieläkin v. LEINO. — *Ark.* vajaa-

mielinen, tyhmä. | Mitäs N:stä, hän on vähän v. Oletko sinä ihan v., kun rahasi noin tuhlaat! 2. tarkemmin määritettynä. a. Pari millimetriä v. Kello on viittä v. [= viittä (minuuttia) vaille] neljä. b. *olla jtak vajaa* jtak vailla, paitsi. | Enk' ole apua v. *MANN. Niin neito ison kotona, / kuin kuningas linnassansa, / yhtä miekkoa vajoa KAL. — Viimeistä kukkaa v. oli puvun helma HEPOR. Asia on päätetty, kuulutusta v. KARHUM. Ei kukaan ole v. hallaa halmeellensa SL. — *jssak vajaa.* Monessahan me olemme v:ita, ei ole ketään täydellistä AK. 3. *vaja|alla,* -alle (adv.) vajaana, vailla. | Viittä on vaivainen v:alla SL. Jos sauman täytös jää vaillinaiseksi, siis v:alle, on - - AK. — *on viittä vajaa, sitä vajaa että* (ark.) on vähällä, vähältä pitää että, on viittä t. sitä vailla että. | Oli viittä v., etten pudonnut. Yöaurinko paistaa kuin päivällä; sitä v. ettei lämmitä AK. II. *s. kans.* puute, vajavuus. | - - sulkee armoihin omatkin erheensä ja elämän v:at KILPI. Taas kiiruhtaa koira Tapion kimppuun puutettaan puhumaan, v:ataan valittamaan KS. Mutta koska täydellinen tulee, sitte v. lakkaa UT[v].

vajaa|-arvoinen *a.* V:-arvoista tavaraa. **-hampai|nen** *a.* ja *s.* V:set 'Edentata, eläinryhmä, joka nyk. yl. jaetaan vyötiäisten, muurahaiskäpyjen ja maasikojen lahkoiksi'. **-hede**[83] *s. kasv.* = joutohede. **-ilmoitus**[83] *s.* par. puuttumisilmoitus. **-kehitys**[83] *s.* **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* vajaakykyinen. | V:sten lasten huoltolaitos. — *S:sesti.* V:sten sterilisoiminen. **-kuiva** *a. puut.* = ulkokuiva, lautatarhakuiva. **-kuntoi|nen** *a.* Ruumiillisesti, henkisesti v. yksilö. Harjoituksen puutteessa v:siksi jääneet lihakset. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* V:set, kuten raajarikot, aistivialliset ja tylsämieliset. Henkisesti, ruumiillisesti v. V:sten lasten koulutus. **-laatu**[83] *s.* kauppatavarasta: vajavainen, (hiukan) viallinen laatu, sekunda(laatu). | Halpaa posliinia, v:a. **-lahjai|nen** *a.* Jossakin suhteessa v:set lapset. **-liikkei|nen** *a.* V:set aivovauriolapset. V:set 'invalidit, joilla on liikkeiden suorituksessa jotakin vajavuutta'. **-lukuinen** *a.* V. komppania, varuskunta. Aluksen miehistö oli v. **-lyhyt** *a. fon.* kestoasteeltaan lyhyen ja ylilyhyen välinen. | V. vokaali. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* sielullisilta, erityisesti älyllisiltä ominaisuuksiltaan heikosti kehittynyt. | V:syys l. oligofrenia 'synnynnäinen t. aivan varhaisessa lapsuudessa aivovioittuman seurauksena syntynyt henkisen toiminnan kehityshäiriö ja vajavuus, joka selvimmin tulee näkyviin älyllisen toiminnan puutteellisuutena'. V:siä erotetaan kolme astetta: heikkomieliset l. debiilit, vähämieliset l. imbesillit ja tylsämieliset l. idiootit. **-mielishoitola** *s.* **-mielishuolto** *s.* **-mielislaitos** *s.* **-mittai|nen** *a.* -suus *omin.* V:sia rapuja. V:sena syntynyt lapsi. Henkisesti v. yksilö. **-painoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. tavaralähetys. **-pitkä** *a. fon.* kestoasteeltaan pitkän ja puolipitkän välinen. | V. vokaali. **-polvinen** *a. run.* = katalektinen. **-ravitsemus**[83] *s.* riittämätön ravitsemus, aliravitsemus. **-sointu**[83] *s. mus.* sointu, josta jk sävel on jätetty pois. **-syrjä**[83] *s.* = vajaasärmä. **-syrjäinen** *a.* V. lankku, lauta. **-särmä**[83] *s. sahat.* veistettyyn t. sahattuun puutavaraan jäänyt pyöreä syrjä. **-särmäi|nen** *a.* -syys *omin.* V. lauta, lankku. V:syyden vuoksi hylyiksi joutuvat laudat. **-tahti**[83] *s. mus.* tauolla alkava säkeen ensimmäinen iskuala. **-toiminta**[83] *s.* Rauhasen v. **-toimintai|nen** *a.* -suus *omin.* Elinten v:suus. **-tuotanto**[83] *s.* **-tuottoi|nen** *a.* -suus *omin.* V:set metsät. **-työkykyi|nen** *a.* -syys *omin.* — *S:sesti* henkilöstä, jonka työkyky ja työmahdollisuudet jnk poikkeavuuden vuoksi ovat häiriintyneet. **-työllisyys**[83] *s.* tilanne, jolloin työvoimaa on tarjolla enemmän kuin työtilaisuuksia, alityöllisyys;)(ylityöllisyys. **-valotus**[83] *s. valok.* riittämätön valotus, alivalotus. **-valtai|nen** *a. lak.* -suus *omin.* henkilöstä, jolla lain t. tuomioistuimen päätöksen mukaan ei ole täydellistä oikeustoimikelpoisuutta. | V. lapsi. **-älyi|nen** *a.* -syys *omin.* vajaamielinen, tylsämielinen; vähä-älyinen, tyhmä. | V. lapsi.

vajall|a, -e *adv. murt. runok.* vailla. | Nousi lieto Lemminkäinen, / - - / haravassa vaskisessa / päälle selvien vesien; / vaan oli pikkuista v.: / yhtä kättä, puolta päätä, / paljo muita muskuloita KAL.

vajanai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vaillinainen, vajaa, epätäydellinen, keskentekoinen, puutteellinen, katkonainen, fragmentaarinen; abstr. yhteyksissä tav:mmin vajavainen. | V. astia. Kirjoitusta oli vain v. arkki. Uudisrakennus jäi v:seksi. Jollakin tavoin v:sena syntynyt lapsi. Umpirauhasten toiminnan v:suus. Ulkonaiset v:suudet. Tapahtuma, josta on säilynyt vain v:sia tietoja. Kuinka täällä maailmassa onkaan kaikki v:sta ja epätäydellistä WILKUNA. Aivan puutteelliseksi, v:seksi ja mitättömäksi tunsi hän nyt sen ilon ja riemun - - jollei äiti olisi mukana PAKK. — *Lak.* V. eli epätäydellinen oikeuslause. V. velvoite 'jolta puuttuu sanktio, esim. vanhentunut velka, kunniavelka'. V. sopimus. V. suoritus.

vajanto[2*] *s. kiel.* abessiivi.

vajarakennus *s.* Laudoista tehty v.

1. **vajau|s**[64] *s.* 1. vars. *liik.* a. määrä, jonka verran kassa, varasto, toimitettu tavaramäärä tms. on liian pieni, so. pienempi kuin kirjanpidon mukainen, tilitettävä määrä; puuttuva määrä, balanssi; vrt. vaillinki. | Kassassa oli 100 000 mk:n v. Varaston v. on noin 20 000 mk. Luovutusmittauksessa pinot todettiin liian pieniksi: v. noin 12 %. — *Yhd.* kassa-, mitta-, painov. b. määrä, jonka verran menot t. velat ovat tuloja t. varoja suuremmat, kirjanpidon näyttämä tappio, alijäämä. — *Yhd.* budjetti-, kassav. 2. muuta käyttöä: vaillinaisuus, vajav(ais)uus; puuttuva erä jtak. | Sydänlihaksen toiminnan v. Valokuvan terävyyden siedettävän v:ksen määritys. Puunkulutuksen ja metsien tuoton välinen v. — *Yhd.* asunto-, massa-, neste(en)-, toiminnan- t. toiminta-, tuotannon- t. tuotanto-, valkuaisv.

2. **vajau|s**[65] *s.*, vars. *vanh.* vajav(ais)uus, epätäydellisyys, puutteellisuus. | Täydellisyys on jo tullut, / poiss' on puutos, v. VK[v]. Mutta jos heidän lankeemuksensa on maailmalle rikkaudeksi ja heidän v:tensa pakanoille rikkaudeksi, kuinka paljon enemmän heidän täyteytensä! UT. Typeryyttä, tyhjä, itken, / v:ttani valitan KAL.

vajav|a[13] *a.* -uus[65] *omin.* vajaa; puutteellinen, epätäydellinen, vajavainen. | V. leipä. V. astia, mitta. Matkaa oli v. virsta. - - eikä markkinoihinkaan enää ollut kuin v. viikko KATAJA. Havaintovälineistön v:uus. V. kielitaito. Jklla on v:at tiedot jstak. Monessakin suhteessa v. esitys. Ruumiillinen, henkinen v:uus. Puhe-elinten v:uuksista johtuvat ääntövirheet. - - sillä miehen on tosin vastattava vaimonsa, sen v:amman astian, hengellisestä tilasta KALLAS. Job vastaten näyttää ystäviensä viisauden varsin v:aksi VT[V]. Täydellisyys on jo tullut, / poissa on jo v:uus VK. Tänne jäävät v:uudet, / synnin arvet, päälle maan HLV.

vajavai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vajanainen, vajava, vajaa. | V:set työvälineet. Ruumiillisesti v. V:sen lihastoiminnan elvyttäminen. V. koulutus. V:set tiedot. Teon vaikuttimien v. tuntemus. Kaikki maallinen tieto on v:sta. Hallita v:sesti jtak kieltä. Lapsi puhui vielä v:sesti. Vain v. ihminen. Jos olen tuomarina v., tulkoon sinusta viisaampi ja täysimittaisempi A.POHJANPÄÄ. Mekin olemme ihmisiä, yhtä v:sia kuin te UT. Tässä v:suuksien maailmassa.

vajavaltainen *a.* tav:mmin vajaavaltainen.

vajavuustila *s.* Vajaamielisyytenä ilmenevä älyllinen v.

vaje[78] *s. liik.* lähetyksestä puuttuva tavaramäärä, manko.

vajen|taa[8] *kaus.v.* -nus[64] *teonn.* < seur. | V. maitokannua, ettei maito läiky. V. lastia. Etsi synnytössijoa / - - / ei siellä sijoa saanut, / v:nusta vatsallensa KAL. — *Erik.* V. metallirahaa 'viilaamalla, leikkaamalla tms. vähentää metallirahan metalliarvoa'.

vaje|ta[34] *v.* tulla vajaa(mma)ksi, vähetä, vajua. | Viljalaari v:nee. Haarikat v:nivat nopeasti. - - viini v:nee vain vitkaan, pää ei juovu *MANN. Jos Tatjanallekin siinä sivussa vähän antoi, ei kassa paljon v:nnut HEPOR. Ei sinun aurinkosi enää laske, eikä sinun kuusi v:ne VT. — *Kuv.* Jollei v:ne vaiva, läävän lämpimässä makaa HAARLA.

vajoama[13] *s.* vajonnut kohta, painuma, painanne, laskeuma. | Katuun syntynyt v. — *Geol.* siirroksien rajoittama ympäristöään alemmaksi painunut maankuoren lohko, syvänne. — *Yhd.* hautav. **-laakso** *s. geol.* **-meri** *s. geol.*

vajoamis|nopeus *s.* Vuotavan aluksen v. Lentokoneen v. **-tila** *s.* Haaksirikkoutunut laiva alkoi olla v:ssa.

vajoneva *s. maant.* vetisiä, upottavia nevoja, joiden yl. verraten tiivis sammalisto käsittää pääasiallisesti Sphagna Cuspidata -ryhmään kuuluvia lajeja.

vajo|ta[38] *v.* **1.** painua (vars. hitaasti, vähitellen) ympäristöään alemmaksi, upota. | Jalka v:aa pehmeään saveen. V. lumeen, suohon. V:si jäihin ja hukkui. Rattaat v:sivat akseleitaan myöten kuraan. Nurkkakivet olivat v:nneet maan sisään. Rakennuksen toinen pää näyttää v:avan. Maan kohoaminen ja v:aminen. Maa tuntui v:avan jalkojeni alta. Olisin halunnut [häpeästä tms.] v. maan alle. Vuodon saanut laiva alkoi hiljalleen v. [veteen]. Puukko v:si lahoon puuhun päätä myöten ALKIO. - - silmät näyttävät v:avan syvemmälle kuoppiinsa KATAJA. Hän näytti kurjalta ja väsyneeltä; kasvot olivat omituisesti v:nneet [= painuneet sisäänpäin] ja vanhettivat hänet SEPPÄNEN. — *Kuv.* V:nnut korvia myöten velkoihin. Maailmaa ken rakastaa, / kadotukseen v:aa VK. **2. a.** tav:mmin vaipua. | V:si syvälle nojatuoliin. Taivaalaiset alkavat v. polvilleen, anella armoa LEHT. - - kädet v:sivat tuon tuostakin alas helmaan ja unohtuivat sinne tuntimääriksi CANTH. Usein kynä v:si hänen kädestään WALTARI. **b.** *harv.* pudota, laskeutua. | Lentokone v:aa 'putoaa vaaka-asennossa, sakkaa'. Kohentelee v:nneita housujaan. **3.** *abstr.* ja *kuv.* us. vaipua. **a.** V. uneen. V. jumaluuteen, jumalan yhteyteen. V. epätoivoon, toivottomuuteen, tylsyyteen, mielipuolisuuteen. V. ajatuksiinsa, syviin mietteisiin. V. [= uppoutua, syventyä] työhönsä, tehtäviinsä. **b.** jkn t. jnk valtaan, alaisuuteen, jhk vähempiarvoiseen, merkityksettömämpään asemaan t. tilaan joutumisesta. | V. toisen käskyläiseksi, orjan asemaan, asteelle. Entinen omistava luokka v:si palkkatyöläisten asemaan. Jonglöörit, jotka alkuaan olivat laulajia ja soittajia, v:sivat myöhemmin temppujentekijöiksi. Espanja v:si toisen luokan valtioksi. Kuninkaan valta v:si aivan mitättömäksi. - - kruunut sortuu, vallat v:o *MANN. Valtakunta v:si sisäisiin riitoihin. Pelkän käsityön asteelle v:nnut taide. **c.** eetilliseltä kannalta ajateltuna: hairahtua, langeta, luisua, sortua. | V. laiskuuteen, toimettomuuteen. V. kaavamaisuuteen, yksipuolisuuteen, tekohurskauteen. V. epäjumalien palvontaan. V. syntiin, paheisiin, juoppouteen. V. alhaiselle tasolle, raakalaisen asteelle. Syvälle v:nnut alamaailman nainen. Paavius v:si niin syvälle, että irstaat naiset panivat suosikkejaan paavin istuimelle. — Lievemmin. | V. hentomieliseen tunteiluun.

vajot|taa[2*] *kaus.v.* < ed. **1.** *3. pers.* kulkutiestä, -alustasta tms.: antaa peräksi, upottaa. | Tie, nietos, suo v:taa. Tie oli vetinen ja v:tava. Hiekka v:ti joka askelella. Hevosia v:tavat suomaat. Hanki v:ti miehiä, mutta ei koiraa. Lumi v:ti puolisääreen, polvia myöten. V:tava tyyny, nojatuoli. Hän istahti möyheälle mättäälle, joka v:ti niin, että mies keikahti puolittain selälleen SILL. — *Yksipers.* Suolla v:taa. Suksetonta kulkijaa v:taa metsässä. **2.** saattaa vaipumaan, painumaan jnk sisään, upottaa; painaa alas. | V. jk maan sisään. Venekulkua varten yksi puomipuu v:etaan virrassa kiviriipoilla veden alle. Valokuvauskoneen runkoon v:ettava objektiiviputki. | Lattialla ristinmerkit teen. Otsani maahan v:an HEPOR. - - v:in silmäni salaperäiseen kirjoitukseen KOSKENN. **3.** *abstr.* ja *kuv.* ed. merk.-ryhmään liittyen. | V. jku kurjuuteen, epätoivoon. - - pimeys ja tietämättömyys v:taa ihmisen raakuuteen PÄIVÄR. [Pimeät iltapuhteet ovat] ikävät, uneliaat ja ikään kuin laiskuuteen v:tavat KIANTO. — Synti meidät kadotti / ja kuolon valtaan v:ti VK. Me tunnemme sen [synnin], kadumme sitä - - emmekä tyydy, ennen kuin uskossa saamme sen v. hautaan AK.

vajous[64] *s. harv.* vajoama.

vajovesi *s.* maan pinnalta pohjavesikerrosta kohti painumassa oleva vesi.
vaju|a[1] *v. harv.* vajeta. | - - kun aina piti antaa vieraalle päältä omasta yhä v:vasta laarista eikä ollut toivoakaan sen täyttymisestä AHO. — *Kuv.* Louhi, Pohjolan emäntä, / - - / katsoi valtansa v:van, / alenevan arvionsa KAL.
vajuut|taa[2*] *v. harv.* vajentaa. | V:ettu pullo. Tahdoin v. vähän kiviä kuormasta AHO.
vaka[10(*)] *a. vanh.* ja *runok.* -sti *adv.* = seur. | V. vanha Väinämöinen KAL. - - v. silmä ja kirkas otsakin on *CAJ. Niin kiitämme me huomenna / sun hyvyyttäsi v:a VK[V].
vaka|a[23] *a.* -asti *adv.* kestävästi, varmasti sillään, ennallaan pysyvä, muuttumaton, puoleen tai toiseen heilahtamaton, heilahtelematon, horjumaton, järkkymätön, konstantti, stabiili; vrt. vakava, vakainen. **I.** *konkr.* V. liekki. — *Fys.* Tasapaino on v., kun kappaleen painopiste on tukipisteen alapuolella. **II.** *abstr.* ja *kuv.* **1.** (olo)tilasta. | V:at olot. Toiminta, yhteiskuntaelämä on v:alla kannalla. Tehtaan saama v. asema. Vuosisadan lopulla maanviljelys saavutti v:amman tason. V. ja vahva pouta SILL. — *Erik.* rahasta, rahamarkkinoista yms. | Rahan arvo on pysynyt v:ana. Dollarin kurssi, osakkeiden kurssit ovat v:at. V:at hinnat. Englannin markkinat ovat nykyisin v:at. — *Lak.* V. hallintaoikeus 'pysyvä, perinnöllinen hallintaoikeus toisen omistamaan kiinteään esineeseen tav. vuotuista maksua vastaan'. V. asukasoikeus. **2. a.** (luonteeltaan, mielenlaadultaan) maltillinen, rauhallinen, tasainen, (yksi)totinen, jäyhä, jämerä. | V. hämäläinen isäntämies, talonpoika. V. ja arvokas. Nuori Iisakki eleli vain isäntänä, v:ana, - - vähäpuheisena HAANPÄÄ. V:at kasvot. Astelee v:asti auransa jäljessä. Hyvä ja v. käytös. N:n olemukselle, käytökselle ominainen v. arvokkuus. — *Yhd.* yksiv. **b.** varma, vankka, luja, ehdottoman johdonmukainen. | Laillisuuden v. kannattaja. V. päätöksessään, uskossaan. V. aikomus, päätös. V. usko oikeuden voittoon. Luottaa v:asti jhk. Toisen v:asta pyynnöstä. V. toivoni on, että - -. V:in tuumin (lak.) 'vakavan, perinpohjaisen harkinnan perusteella, täysin harkitusti'. Murha eroaa taposta siinä, että se tehdään v:in tuumin eikä pikaistuksissa. V:ana Herran teitä / vaella ainian VK. Joka on v. vanhurskaudessa, saa elämän VT. Kirjoita, sillä nämä sanat ovat v:at ja todet UT. **c.** vilpitön, rehellinen, rehti, suora. | - - he pettivät häntä suullaan ja valhettelivat hänelle kielellänsä; sillä heidän sydämensä ei ollut v. häntä kohtaan VT. Haasteletko v:asta mielestä? — En ilkastele suinkaan KIVI. Sano minulle v:asti: käskikö isäs minua Eskon tuliais-pitoihin? KIVI. **3.** tav:mmin vakava. **a.** vakavamielinen, totinen; uskonnollinen. | Lapsiin juurrutettu v. henki. [Silloiset olot olivat] omiaan eksyttämään v:astakin kodista lähtenyttä nuorukaista synnin poluille AK. **b.** tärkeä, totinen. | Keskusteltiin v:ista asioista. - - valan hetki suur' on, v. AK. — Vaara v. **III.** *yhd.* Epäv.
vakaaja[16] *tek.* **1.** (< vaata) kruunaaja. | Kaupungin v. **2.** laitteista tav:mmin vakain.
vakaamaton[57] *kielt.a.* < vaata. | V. mitta.
vakaamieli|nen *a.* -syys *omin.* mieleltään vakaa, maltillinen, vankkumaton tms.; vakavamielinen. | V., leikkiä laskematon. V. päätös. V:set heränneet.
vakaami|nen[63] *teonn.* < vaata. **-s|maksu** *s.* vakaamisesta suoritettava maksu.
vakaannut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* (< vakaantua) stabilisoida; vrt. 1. vakauttaa. **1.** Tasapainon v:taminen. Liitolentokone on v:ettava heti, kun on havaittavissa pieninkin kallistuma. **2.** *abstr.* ja *kuv.* ed:een liittyen. **a.** Rahanarvon v:taminen inflaatiokauden jälkeen. Taloudellisen aseman v:taminen. V. valtansa. **b.** Naimisiinmeno v:taa miehen. Koettaa itsekasvatuksella v. häilähtelevää luonnettaan. **3.** us. tav:mmin vakiinnuttaa. | Pitkäaikaisen kokemuksen v:tama käsitys. Knuut Suuri v:ti kristinuskon Tanskassa. N.N. on v:tanut maineensa suurhiihtäjänä. **4.** par. vakinaistaa. | Jnk viran v:taminen.
vakaannuttaja[16] *tek.* Elias Lönnrot suomen kirjakielen v:na.
vakaannuttamis|rahasto *s.* tav:mmin vakauttamisrahasto. **-yrity|s** *s.* Kirjakielen v:kset.
vakaantu|a[1*] *v.; rinn.* vakautua. **I.** tulla vakaa(mma)ksi. **1.** Kompassineula heilahteli, mutta v:i pian. Pyssy ei v:nut hänen vapisevissa käsissään. Käsi kimpoo lakin reunaan, pysähtyy, v:u AHO. **2.** *abstr.* ja *kuv.* ed:een liittyen. **a.** Rahanarvon v:minen. V:nut hintataso. Valtiolliset olot eivät ole vielä kylliksi v:neet. — *Erik.* säästä tms.: lakata vaihtelemasta, muuttua pysyväksi, "seisovaksi". | Sää on v:nut poutaiseksi. Jo v:neet talvikelit. **b.** vars. ihmisistä ja heidän toiminnoistaan: vakavoitua, tasaantua, miehistyä. | Kyllä se [poika] siitä viisastuu ja v:u, kun vielä vanhenee KATAJA. Viettää v:nutta elämää. Puhui aluksi leikilliseen sävyyn, mutta vähitellen ääni v:i. **3.** us. tav:mmin vakiintua. | V:nut tapa, käsitys, mielipide. Suomessa ei maaorjuus päässyt v:maan. **II.** par. vakuuttua, tulla vakuuttuneeksi, varmistautua jstak. | Halusi v., että kaikki oli kunnossa.
vakaantumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Luonteeltaan, käytökseltään v. henkilö. Vielä osittain v. terminologia. Kielenkäytön v:tomuus.
vakahainen[63] *a.* ja *s. murt.* = 2. vakahinen.
1. **vakahi|nen**[63] *a. harv.*, vars. *runok.* = 1. vakainen. | - - tulet tästä tuntemahan / v:sen Herran voiman AK.
2. **vakahi|nen**[63] *a.* ja *s. murt.* (*rinn.* vaka(ha)inen) pienestä (kehto-, syli)lapsesta; lapsesta, joka ei osaa vielä kävellä. | Nähnyt jonkun joukosta kaatuvan v:sena lapsena, toisen katkeavan miehuutensa parhaina vuosina M.RAPOLA. — Riepuihin käärittynä - - imi siellä pieni v. äidin rintaa SILL.
vakain[56] *s.* lentokoneen pyrstössä korkeus- t. sivuperäsimen kanssa yhteydessä oleva us. kiinteä, lentokonetta määräsuunnassa pitävä johtotaso; myös esim. torpedon vastaavasta laitteesta. — *Yhd.* korkeus-, sivuv.
1. **vakai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **I.** us. heilahtelematon, horjumaton, järkkymätön; vrt. vakaa, vakava. **1.** kestävästi, varmasti paikallaan, suunnassaan pysyvä. | Pohjantähti oli v:-

sin tähti, jonka ympäri kiertyi koko taivaanlaki. Ennen v:set kädet alkoivat vapista. Valtamerilaivan v. kulku. 2. vars. ihmisestä ja hänen toiminnoistaan. a. maltillinen, rauhallinen, tasainen, (yksi)totinen, jäyhä, jämerä. | Vanha ja v. ukko. Poika istui v:sena kuin vanhus. Hidas ja v. liikkeissään. Kasvot kävivät v:sen totisiksi. — *Yhd.* yksiv. b. varma, luja; rehellinen, vilpitön. | Siis uskossa ja toivossa / vaeltaa suo mun v:sna VK[V]. - - varjele, v. Luoja KAL. 3. tärkeä, vakava, totinen, todellinen. | Puhua v:sia asioita. V. lupaus. Sano jo toet totiset, / valehettomat, v:set KAL. 4. *yhd.* Epäv. II. vars. *kans.* kunnon, kelpo. 1. hyvä, mainio, oiva. | Myi v:sen talonsa ja muutti kaupunkiin. Vähätpä muusta, vaan kun v:sen paikkasi jätit JOTUNI. Melloksi alat käydä v. mies HEPOR. — [Lapset] ovat koko v:sen joululoman nuhjustelleet sisällä TIITUS. 2. määrästä: melkoinen, aika(moinen), sievoinen, aimo. | Tuli v. vahinko. Nyt meni v:set rahat leipuriin [kun ei leivottu kotona] CANTH. - - halkoja varustettiin v:set määrät kuistin puulaatikkoihin NUOLIV.

2. **vakai|nen**[63] *a.* ja *s. murt.* = 2. vakahinen. | V. lapsi. - - käy unonen kätkyehen, / lapsen pienen peittehisin, / v:sen vaattehisin KANT.

vakaisa[13] *a.*, vars. *ylät.* vakainen, vakaa. | Ja horjuvainen Israel se hetkeks v:ksi / tul' ontuvassa uskossaan KOSKENN.

vakakuva[53] *s.* elokuvien vastakohtana yksittäinen kuvanheittimellä esitettävä kuva. **-n|heitin** *s.* vakakuvien esittämiseen käytettävä kuvanheitin;)(elokuvakone.

vakakuvaus[83] *s.* vakakuvien ottaminen valokuvauskoneella;)(elokuvaus.

vakalli|nen[63] *s.* vakan täysi. | V. jauhoja. - - he keräsivät [leivän]palaset, kaksitoista täyttä v:sta UT.

vakamieli|nen *a. vanh.* -syys *omin.* vakaamielinen. | V:syys ja totisuus on elon pylväs KIVI.

vakamo|ida[30] *v. runok. vanh.* vakuuttaa, luvata varmasti. | - - kuin vaskikirjoitus se v:i: / viel' uusi päivä kaikki muuttaa voi *CAJ.

vakanss|i[6] *s.* 1. avoinna, vapaana, täyttämättä oleva virka t. toimi, viran t. toimen avoinnaolo. | Kapteenin, nuoremman hallitussihteerin v. 2. par. virka, toimi. | Avoin v. N. hoitaa lehden toimitussihteerin v:ia. — Avarammin. | Kilpailu olympiajoukkueen v:eista. Vasemman laitahyökkääjän v:ia KPT:n joukkueessa hoiti N.N.

vakanssi|luettelo *s.* avoinna olevien virkojen t. toimien luettelo. **-maksu, -vero** *s. hist.* ratsutilojen ja ruotujen korvauksena vapautuksestaan sotapalvelusrasituksesta suorittama vero.

vakaumukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vakaumuksen elähdyttämä t. innoittama, siihen perustuva t. siitä johtuva. | V. kristitty, demokraatti. Parlamentarismin v. kannattaja. V. usko. Tekoihin johtava v:suus. Kieltäytyä jstak v:sista syistä. Puheessa oli v:sta voimaa. Esittää asiansa v:sesti.

vakaumukset|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < seur. | V. kiipijäluonne.

vakaumu|s[64] *s.* sellainen yksilön varma ja vakava usko, jolle hän on pyrkinyt hankkimaan myös asiallisesti, objektiivisesti päteviä perusteita, mutta jonka hän kuitenkin ymmärtää mahdottomaksi todistaa yleispätevästi oikeaksi. | Varma, luja, järkkymätön, vilpitön v. Uskonnollinen, poliittinen, siveellinen v. V:ksen [= vakaumuksellinen] mies, kristitty. Toimia v:ksensa mukaisesti. Olla uskollinen v:kselleen. Tinkiä v:ksestaan. Tulla, päätyä jhk v:kseen. V. lujittuu, voimistuu. Kunnioittaa toisen v:sta. — V:ksensa puolesta kaatuneille [= vuoden 1918 vapaussodassa punaisten puolella kaatuneille] pystytetty muistokivi. — *Yhd.* elämän-, uskonv.; raittiusv.

vakaumussy|y *s.* Kieltäytyä jstak v:istä.

1. **vakaus**[64] *teonn.* (< vaata) kruunaus.

2. **vakau|s**[65] *omin. harv.* < vakaa. | Olojen v. - - surun annan aateluutta, / vaivan kalvavan v:tta LEINO.

vakaus- vrt. 1. vakaus. **-komissioni** *s. vanh.* vakaustoimiston aikaisempi nimi. **-laito|s** *s.* Suomen v:ksen muodostavat vakaustoimisto ja sen alaisena toimiva vakaajakunta. **-leima** *s.* mittaus- t. punnitusvälineeseen vaattaessa painettu leima, jossa on kruunu, vuosiluku ja vakauspiirin järjestysnumero, kruunausleima. **-maksu** *s.* vakaamisesta vakauksen toimittajalle suoritettava maksu. **-piir|i** *s.* Vakaustoimen käytännöllistä suorittamista varten maa on jaettu v:eihin, jotka käsittävät kukin tavallisesti yhden tai kaksi kihlakuntaa. **-toi|mi** *s.* V:nta johtaa ja valvoo vakaustoimisto. **-toimisto** *s.* maanmittaushallituksen yhteydessä toimiva maatalousministeriön alainen toimisto, joka johtaa ja valvoo maan vakaustointa.

1. **vakaut|taa**[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < vakautua; vrt. vakaannuttaa. 1. Hyvä jousitus v:taa vaunun kulkua. — Rintaman v:taminen. Huolellinen hoito v:ti horjuvan terveyden. Demokratian v:taminen. Perustuslain v:tamat muodot. Liikkeen taloudellisen aseman v:taminen. Hintatason, rahanarvon v:taminen. Valuutta, joka on v:ettu 60 %:iin arvostaan. — Puuvillaruutiin lisätään sen v:tamiseksi eli stabilisoimiseksi sellaisia aineita, jotka sitovat vapautuvat typpioksidit. — *Tal. liik.* konsolidoida. | Varsinaiset eli v:etut valtionvelat ovat sellaisia, joiden kuoletuksen ja koron maksu edellytetään vuotuisissa talousarvioissa. V. velka 'muuttaa lyhytaikainen velka pitkäaikaiseksi'. Lainojen v:taminen eli konsolidaatio. — V:ettua eli omaisuudesta johtuvaa tuloa voidaan verottaa ankarammin kuin palkkatuloa. 2. *harv.* turvata, varmistaa. | N.N. on tuloksillaan v:tanut paikkansa maaottelujoukkueessa. Puunjalostusliikkeet voivat metsiään hoitamalla v. raakatavaran saantinsa.

2. **vakaut|taa**[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < vaata. | V. mitta.

1. **vakauttaja**[10] *tek.* < 1. vakauttaa. | Hallitus rahanarvon v:na.

2. **vakauttaja**[10] *tek.* < 2. vakauttaa.

1. **vakauttamaton**[57] *kielt.a.*, vars. *tal. liik.* < 1. vakauttaa. | V. hintataso. — V. velka on maksettava joko vaadittaessa tai lyhyen irtisanomisajan jälkeen taikka se on alun perin otettu lyhyeksi ajaksi. — Vakautettu eli omaisuudesta saatu ja v. eli työstä saatu tulo.

2. vakauttamaton[57] *kielt.a.* < 2. vakauttaa. | V. mitta.

vakauttamis|laina *s. liik.* Valtion vekseliluotto muutettiin v:lainalla pitkäaikaiseksi luotoksi. **-politiikka** *s.* **-rahasto** *s.* Valuutan v.

vakautu|a[44] *v.* = vakaantua. *(I.)* Jännityksestä vapissut käsi v:i. Myrskyinen järven pinta v:i yöksi. — Liike, jonka taloudellinen asema on jo v:nut. Rahanarvon v:minen. Jo v:nut [tav:mmin: vakiintunut] käytäntö, toimintamuoto. V:neen tavan mukaisesti. — Paimentolaisheimo, joka on v:nut viljelemään maata. - - ei häneltä mitään puuttunut, v:mista vain JOTUNI. - - kasvot vakausivat [= vakavoituivat] MERIL. — Suunnitelma, joka v:i päätökseksi. - - olen sittemmin yhä enemmän v:nut siihen käsitykseen, että tämä kanta ei ole oikea E.N.SETÄLÄ. *(II.)* par. vakuuttua, tulla vakuuttuneeksi, varmistautua jstak. | Olla v:nut jnk asian paikkansapitävyydestä.

vakav|a[13] *a.* -asti *adv.* (vakavuus ks. erikseen) vrt. vakaa, vakainen.

I. *konkr.* horjumatta, lujana, varmasti, tukevasti [jne.] paikallaan, asennossaan pysyvä, vankka. | V:at telineet, tikkaat. V. silta, pato. Kukkaruukku on asetettava v:alle jalustalle. V. maa jalkojen alla on varmempi kuin laivan kansi. Lentokoneen tulee olla v., so. sen tulee itsestään palata normaaliin vaakasuoraan lentoon, kun ilmapyörteet tai ohjausliikkeet ovat tilapäisesti häirinneet sen tasapainoa. V:asti uiva alus. Koneen v., tutisematon käynti. Kiinnittää jk v:asti jhk. - - sinullahan [on] v:in käsi ja tarkin silmä KIVI. — *Fys.* stabiili, vakaa. | V. tasapaino.

II. *abstr.* ja *kuv.* ed:een liittyen. **1.** Sydänkesän v:at, poutaiset säät. Tuuli on pysynyt v:asti eteläisenä. Mielipide, joka on saanut v:an jalansijan kansan keskuudessa. - - siin' [Herran sanassa] ompi turva v. VK[V]. — *Erik.* rahasta, kauppamarkkinoista, taloudellisesta asemasta yms. | Rahanarvo on pysynyt v:ana 'vakaana'. V. hintataso. Markkinat ovat v:at 'kysyntä on niin suuri, että tarjotut tavarat saadaan myydyksi päivän hintaan'. Maaomaisuudella oli v., vain hitaasti muuttuva arvo. V:alla kannalla oleva liikeyritys. V. pankkilaitos. Henkilö, jolla on v. toimeentulo.

2. a. (luonteeltaan, mielenlaadultaan) maltillinen, rauhallinen, tasainen, jäyhä, jämerä; vakavamielinen. | V. ja tasainen mies. Luonteeltaan v. V. arvokkuus. Erkki on niin v. poika, ettei hän tytöistä välitä AK. **b.** (ilmeiltään) totinen, vakavailmeinen. | Koetti pysytellä v:ana, vaikka olisi naurattanut. Onnettomuudesta kuullessaan kaikki menivät hyvin v:iksi. V:at kasvot vetäytyivät hymyyn. Lempeän v. katse. — *Yhd.* haudan-, kuolemanv. **c.** horjumaton, järkkymätön, varma, vankka, luja, ehdottoman johdonmukainen, us. tav:mmin vakaa. | V. luottamus jhk. V. pyrkimys jhk päämäärään. Pysyä v:ana päätöksessään. **d.** vilpitön, rehellinen, rehti, suora, tosissaan oleva. | V. kristitty. V:assa mielessä tehty ehdotus. Suunnitelma, johon ei voi suhtautua v:asti. V:asti puhuen. — *vakavissa(an)* (adv.) tosissaan. | Väitätkö v:issa(si), että - -. Taikoihin ei enää v:issaan uskota. Puolittain v:issaan, puolittain leikillään.

3. a. elämän syvällisiin, totisiin t. synkkiin puoliin kuuluva t. niitä koskeva, joka ei ole turhanpäiväistä, pinnallista t. pilailevaa, syvällinen, totinen. | Elämän v:at puolet. V:aa ja kevyttä ohjelmaa. V. komedia. Puhua jklle v:ia sanoja. Puhuttiin leikkiä ja v:aa. Laskea leikkiä v:ista asioista. — Us.: uskonnollinen, jumalinen. | Koti, jossa vallitsee v. henki. Tulla v:iin ajatuksiin. **b.** jolle pannaan t. on pantava painoa t. arvoa, johon suhtaudutaan t. on suhtaudutettava toden kannalta, totinen, tosi, todellinen, todella merkitsevä, kunnon, vaativa, painava. | V:aa työtä eikä vain köykäistä ajankuluketta. V. tieteellinen julkaisu. Goethen Italian-matka oli sivistysmatka sanan v:immassa merkityksessä. On v:aa [= perusteltua] aihetta olettaa, että - -. Ottaa jk asia v:an pohdinnan alaiseksi. Kiinnittää v:aa huomiota jhk. Ottaa jk asia v:alta kannalta 'suhtautua asiaan vakavasti'. Syventyä v:asti jhk asiaan. Varoittaa v:asti jstak. Olla v:asti huolissaan jstak. Pojalla oli edessään v. paikka: oppikouluun pyrkiminen. — Negatiivisista asioista us.: paha, ankara. | V. virhe, epäkohta, erehdys. Antaa jklle v. varoitus, muistutus. V. vastalause. V. vaara, pulma, erimielisyys. V. sodanuhka. V. välikohtaus, ristiriita. A:n käytös herätti v:aa paheksumista.

III. arveluttava, huolestuttava, vaikea, vaarallinen, kriitillinen; tällaista käyttöä on tav:immin vältettävä (jos merk. 'varma, vakaa, luja' tms. on mahdollinen t. tulee häiritsevänä mieleen). | V. sairaus. Sairaan tila on hyvin v. Sairaus on saanut v:an käänteen. Valtiontalouden tila on v., mutta ei lohduton. V., suorastaan uhkaava tilanne. Laiminlyönti, josta voi olla v:ia seurauksia. Laiva sai v:an vuodon. Loukkaantua v:asti. Osakkeet olivat v:asti laskussa.

vakava|-aiheinen *a.* V. näytelmä. **-henkinen** *a.* V. herännäiskoti. V. runo, kirjallisuus. V. juhla. **-ilmei|nen** *a.* V:set kasvot.

vakavai|nen[63] *a. harv. runok.* vakava. | - - ukkitontut v:set / leikkiin käyvät rattoisaan AK.

vakava|kasvoinen *a.* V. vaimo. **-katseinen** *a.* **-kulkuinen** *a.* V. alus. **-laatui|nen** *a.* V. [= huolestuttava, vaarallinen, seurauksiltaan kohtalokas tms.] välikohtaus, onnettomuus, erehdys. V:seksi [= vaikeaksi, pahanlaatuiseksi] kehittynyt sairaus. Taloudellinen tila on v., par. huolestuttava. **-luonteinen** *a.* V. nainen. V. juhla. V. [= huolestuttava tms.] selkkaus. **-luontoinen** *a.* V. maalaispoika. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* Keski-ikäinen, v. naishenkilö hakee työpaikkaa [ilm.]. **-mietteinen** *a.*

vakavan|laatuinen *a.* V. [= huolestuttava, vaarallinen] kapina, onnettomuus. V. [= vaikea, pahanlaatuinen] tauti, oire. **-näköi|nen** *a.* tav. ⌒. | V:set kasvot.

vakava|ohjelmainen *a.* V. illanvietto. **-piirteinen** *a.* **-pohjainen** *a.* V. liikeyritys.

vakavarai|nen *a.* -suus *omin.* jonka taloudellinen asema on vankka, joka (vaikeuksitta) pystyy täsmällisesti vastaamaan taloudellisista sitoumuksistaan, täysivarainen, solidi; vrt. varakas. | V. liikemies, pankki, talo. Ostajan v:suus.

vakavaraistu|a[1] *v.* tulla vakavaraise(mma)ksi. | Liikeyrityksen laajeneminen ja v:minen.
vakava|sanainen *a.* V. varoitus. **-sisältöinen** *a.* V. puhe. **-sävyi|nen** *a.* -syys *omin.* V. novelli.
vakavoit|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* saattaa vakavoitumaan. | Tukipuilla v:ettu pahvirakennelma. Pankin aseman v:taminen. — Sodan v:tamat ihmiset.
vakavoitu|a[1*] *v.* vakaantua, muuttua (vars. ilmeiltään, käytökseltään) vakava(mma)ksi. | Iän karttuessa elämä v:u. — Kasvot v:ivat. Naureskeli, mutta v:i sitten. Hänkin on v:nut ja mennyt naimisiin. — Maailmanpoliittinen tilanne on huolestuttavasti v:nut, par. tullut huolestuttavammaksi, kriitillisemmäksi tms.
vakavuu|s[65] *omin.* < vakava. | Tasapainon v. Lentokoneen, aluksen v. eli stabiliteetti. Uivan kappaleen v:della tarkoitetaan voimaa, jolla tasapainossa oleva kappale vastustaa jokaista kallistusta, tai sitä kykyä, jolla kallistettu kappale pyrkii alkuperäiseen tasapainoasentoonsa. Sillan, telineiden v. — Hintojen, rahanarvon v. Valtiollisten olojen v. edistää yritteliäisyyttä. A:n elämään tuli v:tta, kun hän sai itselleen ammatin. — Kasvoilla pikkuvanha v. Esitelmänpitäjän juhlallinen v. Huvittelun pyörteissä unohtuu helposti elämän v. - - koko hänen [= Jeesuksen] olentonsa hengitti v:tta ja hurskautta KIVI. — Tilanteen v. [par. huolestuttavuus] heijastui hermostuneisuutena. — *Yhd.* alku-, kierto-, lentov.; korkeus-, sivuv.; pitkittäis-, poikittaisv.; kuolemanv.
vakavuus|käyrä *s. tekn.* käyrä, joka ilmaisee aluksen vakavuuden eri kallistumissa. **-laajuus** *s. tekn.* Aluksella, jolla on suuri alkuvakavuus, on pieni v. **-momentti** *s. fys.* niiden voimien momenttien summa, jotka vaikuttavat kappaleen kumoamista vastaan, stabiliteettimomentti.
vakiinnut|taa[2*] *kaus.v.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* (*rinn.* vakiuttaa) < vakiintua. **1.** Kielenkäytön v:taminen. Käytännön v:tama tapa. Viikoittain toistuvat työt oli v:ettu määräpäiviksi. Teos, joka on v:tanut kirjailijan maineen. **2.** us. tav:mmin vakaannuttaa. | Rahanarvon, hintojen v:taminen. Vastuu perheestä on usein omiaan v:tamaan miehen. **3.** par. vakinaistaa. | Kunnanlääkärinvirkojen v:taminen.
vakiinnuttaja[10] *tek.* Oksanen taiderunoutemme v:na.
vakiinnuttamaton[57] *kielt.a.*
vakiintu|a[1*] *v.* -neesti *adv.* -neisuus[65] *omin.* (*rinn.* vakiutua) tulla vakinaise(mma)ksi, pysyvä(mmä)ksi, kiteytyä (määrämuotoon). **1.** V:nut tapa, tottumus, käsitys, käytäntö. V:nut termi. Jumalanpalveluksen v:neet muodot. Maakunnille aikojen kuluessa v:neet rajat. Istuu kirkossa v:neella paikallaan. - - v:neesti tiedoton ja älytön [ihminen] SILL. **2.** us. tav:mmin vakaantua. | V:neet valuuttakurssit. Olot alkoivat v. Paavo on naimisiin mentyään paljon v:nut ja miehistynyt.
vakiintumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* V. järjestelmä. Ei-konstantit, so. perinnöllisesti v:tomat lajit. Käytäntö oli vielä v:onta. Tekniikan sanaston v:tomuus.
vakinai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Merk.-ryhmien raja ei aina selvä. **1.** pysyvä, kiinteä, vakituinen, jatkuva, alituinen, konstantti, vakio(inen);)(tilapäinen, satunnainen, muuttuva, vaihtuva. | Huonekaluilla oli pirtissä v:set paikkansa. V. asuinpaikka. Taiteilijoiden v. kahvila. V. ja kenttäsilta. Järjestää jk laitos, toiminta v:selle kannalle. Yhdistyksen v:set ja vuosijäsenet. V. ja tilapäistyövoima. V. palokunta. Liikkeen v. asiakas. Jormalla oli jo v. heila. Saari, jossa ei ole v:sta asutusta. V. virka, toimi. V. palkka ja tilapäisansiot. Kiinnittää jku v:sesti jnk palvelukseen. Asettua v:sesti asumaan jnnek. — Kompassin v. eli konstantti eksymä. V. hajonta (sot.) 'hajonta, jota ei koskaan voi välttää'. Kestävä voima voi olla joko v. tai muuttuva. V. paine, kierrosnopeus. Veden sulamispisteen v:suus. **2.** varsinainen, säännöllinen, normaali;)(ylimääräinen, lisä-. | V. tulo- ja menoarvio. V:set tulot, menot. V:set työtunnit ja ylitunnit. V:set ja ylimääräiset toimenhaltijat. Raastuvanoikeuden v:set ja ylimääräiset istunnot. V. juna (raut.) 'vahvistetun aikataulun mukaan joka päivä t. määräpäivinä kulkeva juna'. V:sta sotapalvelusta suorittava asevelvollinen. V:sessa palveluksessa oleva upseeri. V. väki (sot.) 'valtakunnan rauhan aikana ylläpitämä sotaväki, kaaderi'. **3.** *yhd.* Puoliv.
vakinais|määrä *s.* **-paineinen** *a.* V. kaasusäiliö.
vakinaista|a[2] *v.* tehdä vakinaiseksi. | Tilapäisen viran, toimen v:minen.
vakinaistu|a[1] *pass.v.* < ed. | V:nut opetus.
vakinaistuttaa[2*] *v.* vakinaistaa.
vakio[3] *a.* ja *s.* konstantti. **1.** *a.* muuttumaton, pysyvä, vakioinen. | Muuttumaton eli v. luku, nopeus. V. suhde. Sähköjohto, jossa kulkee v. virta. Luonnon kokonaisenergia on aina v. Painoni on pysynyt melkein v:na. Taiteilija, jonka ihailijajoukko on pysynyt v:na. **2.** *s. mat.* suure, jolla on tutkimuksen kuluessa kiinteä, muuttumaton arvo, vakiosuure;)(muuttuja. | Kemiallinen, fysikaalinen, tähtitieteellinen v. — *Yhd.* aurinko-, lämpöv.; diffuusio-, gravitaatio-, kierto-, laajenemis-, nopeusv.
vakio- us. = standardi-. **-ark|ki** *s.* V:in suuruus. **-arvo** *s.* **-erä** *s.* Veron v. **-hinta** *s.* **-huonekalu** *s.* V:n tulee olla halpa.
vakioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä vakioksi, yhtenäistää, yhdenmukaistaa, normaalistaa, standard(is)oida. | Tavaran, työmenetelmän v:minen. — Kulutusmaidon v:nti 'maidon rasvapitoisuuden tasoitus tietynsuuruiseksi, jotta kaikki kuluttajat saisivat samanarvoista maitoa'.
vakioi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* tav:mmin vakio (1).
vakio|jännite *s.* **-jännitteinen** *a.* V. tasavirtalähde. **-kalusto** *s.* **-kan|gas** *s.* Muotikankaiden ohella kaupan olevat v:kaat. **-koko** *s.* V:a olevia ikkunankehiä. **-kompassi** *s.* tav:mmin normaalikompassi. **-korkeu|s** *s.* Vedenpinnan pysyttäminen v:della. **-laatu** *s.* **-laatui|nen** *a.* V:set tuotteet. **-luku** *s.* **-lämpö** *s.* **-lämpöinen** *a.* **-mai|to** *s.* vakioitu maito. | V:don rasvaprosentti on 3,5. **-malli** *s.* **-mallinen** *a.* V. kirjahylly, pesupöytä. **-mitta** *s.* **-mittai|nen** *a.* V:set parkettilaatat. **-nopeus** *s.* **--os|a** *s.* V:ista koottu puurakennus. **-paine** *s.* **-pituus** *s.* **-suhde** *s.* **-suure** *s. mat.* = vakio 2. **-suuruinen** *a.* V. voima. Jos sähkövirran

aiheuttava jännite on v., sanotaan sen johtimessa synnyttämää virtaa tasavirraksi. **-tanss|i** *s.* seuratanssi, jonka askelet ja asennot ovat vakioidut. | V:eja ovat hidas valssi, wieninvalssi, hidas fokstrotti, quickstep ja tango. **-teho** *s.* **-termi** *s. mat.* muuttujasta riippumaton sarjan termi. **-tilavuus** *s.* **-tuot|e** *s.* Sisustusalan v:teita. **-tyyppi** *s.* **-tyyppi|nen** *a.* V:set huonekalut. **-valmiste** *s.* V:tta oleva tuoli. **-varuste** *s.* Jääkaappi kuuluu nykyaikaisen keittiön v:isiin. **-vaunu** *s.* vars. autokilpailuihin osallistuvista tavallisista henkilöautoista;)(kilpavaunu. **-veikkaus** *s.* veikkaus, joka suoritetaan merkitsemällä sarakkeen ruutuihin ottelun voittaja t. mahdollinen tasapeli; vrt. ristiveikkaus (täyd.). **-voima** *s.*

vakitui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* = vakinainen 1. | V. asuinpaikka. Istua v:sella paikallaan pöydän päässä. Hotellihuone, jossa on kaksi v:sta ja yksi varavuode. V. asiakas. Laivan v:set kulkuvuorot. Ukon v:sena työnä oli puiden pilkonta. Kompassin v. eli konstantti eksymä. Staattinen eli v. paine. Suomessa v:sesti pesivät linnut. — Tav:mmin vakinainen. | Seuran vuosi- ja v:set jäsenet. V. professorinvirka. Ompelija saa v:sen paikan liikkeessämme [ilm.].

vakiutta|a[2*] *v. harv.* vakiinnuttaa. | A. on v:nut asemansa näytelmäkirjailijana.

vakiuttaja[10] *tek. harv.* vakiinnuttaja.

vakiutu|a[1*] *v.* = vakiintua. *(1.)* V:nut tapa. Vuorenvarmaksi v:nut päätös. Suomenkielisen musiikkisanaston v:minen. *(2.)* us. tav:mmin vakaantua. | Levottomana liikehtinyt koira v:i viimein uunin nurkkaan makuulle. - - hänen kasvojensa veltostuneet juonteet alkoivat vähitellen v. ja paikoilleen syvetä AHO. Rimppi antoi hengityksensä tasautua ja kätensä v. ennen kuin ampui HAANPÄÄ.

vakivarma *a. harv.* aivan varma. | V. tieto.

vak|ka[10*] *s.* **1.** puupohjainen, us. kannellinen säilytys- tm. astia, jonka soikea t. pyöreä kehä on tehty puuliisteestä t. ohuesta laudasta, tuohesta, tiiviistä juuripunoksesta tms.; vrt. kori, kopsa, lipas, rasia. | Tuohilevyistä tehdyt v:at ja rasiat. Kylväjän v. — V., v:an täysi jauhoja. — *Kuv.* vars. eräissä sanonnoissa. | Panna kynttilänsä v:an alle (alk. UT) 'salata, olla käyttämättä tietojaan, taitojaan'. V. kantensa valitsee [= kukin valitsee kaltaisensa, itselleen sopivan puolison, seurustelutoverin tms.] SL. Vanha v., uusi kansi [= järvi ja sen jääpeite] ARV. — *Yhd.* päre-, tuohiv.; eväs-, jauho-, kapio-, kaura-, siemen-, tilkku-, vaate-, vilja-, villa-, voiv.; kylvin-, kylvö-, matka-, morsiusv. **2.** *vanh.* suuruudeltaan vaihteleva vanha viljamitta, tav. 1—5 kappaa. | Olenpa Nummisuutarin poika ja kannan tynnörin ja kakskymmentä v:kaa rukiita KIVI. **3.** vars. *hist.* ja *vanh.* ed:een liittyen. **a.** eräillä maamme seuduilla käytettynä verotusterminä, esim. (vakalla mitattu) viljavero, tällaisen veron keruumatka; verokunta; tietty veroluku ja talon suuruuden mitta. | Papin, lukkarin, nimismiehen, voudin, tuomarin v:at. V:an talo. **b.** Ukon palvontaan liittynyt uhripito, vakkajuhla; myös yl. pidot, juomingit. | Viettää, juoda Ukon v:koja. En kulu minä kutsuissa, / enkä vanhene v:oissa KANT. — *Yhd.* kesä-, paasto-, syysv.; uhriv.

vakkajuhla *s. hist.* = vakka 3.b.

vakkanen[63] *dem.s.*

vakka|suomalainen *a.* ja *s.* V:suomalaiset 'nykyisen Vehmaan kihlakunnan, Vakka-Suomen, asukkaat'. **-uhri** *s. hist.* **-vero** *s. hist.* V. oli etupäässä kestitysvero.

vakkuri[5] *s. kans.* vakkojen tekijä.

vako[1*] *s.* **1.** auralla, sahroilla, haralla tms. työvälineellä viljelysmaan multaan vars. muokattaessa t. istutusta varten tehty, poikkileikkaukseltaan tav. V-kirjaimen muotoinen uurros. | Matala, syvä v. Suora v. Tiheät, harvat [= tiheässä, harvassa olevat] vaot. Perunapenkkien välinen v. Vaon pohja. Kyntää v:ja. Siemenperunat istutetaan sahroilla avattuihin v:ihin. Käskeä hevonen vaolle 'kulkemaan (kynnettäessä) vakoa pitkin'. Perunaa ei ollut kasvussa kuin kaksi v:a. | Vaan eipä tullut pojasta kotipellon kyntäjää. Kun vaolle juuri ja juuri olisi kyennyt, niin pois lähti TOPPILA. — *Yhd.* harja-, kyntöv.; peruna-, raja-, siemen-, vesiv.; istutus-, kastelu-, kylvöv. **2.** avarammin muunkinlaisista uurroksista, uurteista, uomista tms. | Reen perässä laahaava tukki kynti lumeen syvää v:a. Pommin kyntämä v. Syvälle vaolle painunut tienpohja. Ankerias nyljetään ja selkään viilletään syvä v. sisälmyksien poistoa varten. Rypyt kulkivat kahtena v:na poikki otsan. Vaoille uurtuneet kasvot. Lampaan kuonon päässä oleva pystysuora v. Sametti, jonka pinnassa on yhdensuuntaisia v:ja. — Laite, joka aluksen keulaan kiinnitettynä raivaa miinakenttään turvallisen vaon. — *Yhd.* iho-, kylkiluuv. **3.** *kuv.* Goethe on kyntänyt syvän vaon Euroopan hengenelämään. Toiset näkyivät tarkoin tuntevan oman alansa tuolla työsaralla; - - [minä] poloinen en aluksi tietänyt v:ni alkuakaan SILL. - - ajatus vierähti äskeiseen v:onsa HEPOR.

vako|a[1*] *v. murt.* urkkia, vakoilla. | Olimme pitkän aikaa pimeässä tallinporstuassa kuunnellen ja v:en vielä ... KATAJA.

vakoaja[16] *tek.* < 1. vaota. | - - miehen kyntäjän kylelle, / v:n vaipan alle KAL.

vakoalasin *s. tekn.* alasin, jonka tasossa on useita erimuotoisia poikittaisvakoja ja jolla tehdään vakoja ohuihin (pelti)levyihin.

vakoaminen[63] *teonn.* ks. vaota.

vakoan|ta[15*] *s. murt.* = ed. | Oli pellon kynnännässä, / vainion v:nassa KAL.

vako|aura *s. maat.* aura, jota käytetään muokatussa maassa vakojen kyntämiseen ja peittämiseen, multaus-, peruna-, seka-aura. **-harj|a** *s. maat.* perunamaahan tms. vakoauralla tehty multapenkki; harjavako. | Perunan istutusmultauksessa muodostuva v. Lanttua viljellään sekä v:oissa että tasamaalla. Perunasatoa korjattaessa v:at avataan aatralla. — Juuririkkaruohojen hävittämiseksi kesantomaa kynnetään syksyllä v:oille ja seuraavana kesänä harjat halkaistaan kyntämällä. **-harjakesanto** *s. maat.* **-harju** *s.* par. vakoharja.

vakoilija[14] *tek.* vieraan valtion hyväksi vakoilua suorittava (palkattu) salainen asiamies, vakoo-

ja, spioni, tiedustelija; urkkija. — *Yhd.* kauppa-, teollisuusv.; naisv. **-ryhmä** *s.* **-tar**[54*] *s.* naisvakoilija. **-verkko** *s.*

1. **vakoil|la**[29] *v.* -evasti *adv.* **1.** harjoittaa vakoilua, suorittaa vakoilutehtäviä vieraan valtion hyväksi. | V:emisesta voi olla seurauksena kuolemanrangaistus. — Lähetä miehiä v:emaan Kanaanin maata, jonka minä annan israelilaisille VT. **2.** yleisemmin: (salaa) yrittää saada tietoonsa (toisten asioita), urkkia, vaania, kyttäillä, nuuskia. | V. salaa jkn toimia. V:i kiikarillaan vastapäisen rannan elämää. Katsella v:evasti. - - he v:evat minun askeleitani, sillä he tavoittavat minun henkeäni VT. | Joka kuorman tullimiehet penkoivat, mutta turhaan. He eivät silti lakanneet v:emasta loitompaa. Kaikki lähitienoon heinäladot ja riihet he tarkastivat KATAJA.

2. **vakoil|la**[29] *frekv.v. kans.* (< 1. vaota) tehdä vakoja, kyntää. | Senpä Hiisi ennen kynti, / Lempo varsinki v:i / - - / auralla tuliterällä KAL. — *Kuv.* Vuosien v:emat kasvot.

vakoilu[2] *teonn.* (< 1. vakoilla) salaisten asiamiesten (vakoilijoiden) avulla suoritettava tiedustelutoiminta, jonka tarkoituksena on salassa pidettävien, vars. sotilaallisten tietojen hankkiminen vieraan valtion käyttöön. | Sotilaallinen v. Teollisuuteen, maatalouteen kohdistuva v. Rauhan-, sodanaikainen v. Harjoittaa v:a. Tuomittiin v:sta kuritushuoneeseen. — *Yhd.* laivasto-, rintama-, sotilas-, teollisuus-, vastav. **-elokuva** *s.* elokuva, jossa kuvataan vakoilua. **-joukkue** *s.* Vihollisen v. **-jut|tu** *s.* Suuri v. paljastunut. Uusia pidätyksiä v:ussa. **-järjestelmä** *s.* **-järjestö** *s.* **-kesku|s** *s.* Kansainvälisen v:ksen päämaja. **-palvelu** *s.* Tietojen hankkiminen vieraan vallan v:lle. **-tehtävä** *s.* **-toiminta** *s.*

vakoilutt|aa[2*] *fakt.v. harv.* < vakoilla. | Ja Joosefin heimo v:i Beeteliä VT.

vakoilu|vaara *s.* **-verkko** *s.* Vihollisen v.

vakoi|nen[63] *poss.a.* V:set kasvot. — *Yhd.* poikki-, syvä-, tiheäv.; 3-, moniv.

vakoittain *adv.* vakka t. vakallinen kerrallaan, monta vakallista, vakkakaupalla, -määrin. | Kaloja tuli apajasta aivan v.

vako|kastelu *s. maat.* vakoihin kasteleminen. **-kuok|ka** *s. maat. metsät.* Siemeniä varten penkkiin v:alla vedetyt vaot. **-kylvö** *s. maat.* ja vars. *metsät.* vakoihin kylväminen, rivikylvö; vrt. harja-, ryhmä-, ruutukylvö. | Metsää kylvettäessä v:ä käytetään etupäässä sileillä, jokseenkin kivettömillä kangasmailla. **-kyntö** *s. maat.* avo-ojitetulla maalla saran reunoilta aloitettu kyntö, jossa kyntöviilut käännetään ojaan päin, joten saran keskelle muodostuu vesivako;)(harjakyntö. **-laakso** *s. maant.* laakso, jonka poikkileikkaus on vakomainen, so. V:n muotoinen. **-lapio** *s. metsät.* metsän vakoruutukylvössä kylvövaon tekoon käytetty lyhyt, alapäästään hiukan vinoon kiinnitetyllä kulmaraudalla varustettu puulapio. **-levy** *s.* levy, jossa on vakomaisia poimuja. | V:stä tehty katto. **-mainen**[63] *kalt.a.* V. kouru. **-mit|ta** *s.* = stadion 2. | [Kylä], joka on kuudenkymmenen v:an päässä Jerusalemista UT.

vakonen[63] *dem.s.*

1. **vakooja**[16] *tek.* (< 2. vaota) = vakoilija. — *Yhd.* naisv.

2. **vakooja**[16] *tek. harv.* (< 1. vaota) vakojen tekijä, kyntäjä.

vakoojatar[54*] *s.* naisvakooja, vakoilijatar.

vako|pyörä *s. maat.* pyörällisissä auroissa pyörä, joka kulkee vakoa pitkin. **-rau|ta** *s. metsät.* Metsää kylvettäessä kylvövako avataan vakolapiolla tai vakokuokkaan kiinnitetyllä v:dalla. **-ruutukylvö** *s. metsät.* metsänkylvö ruutuihin, joihin mineraalimaan paljastamisen jälkeen on lyöty kylvövako. **-sametti** *s.* puuvillainen kudesametti, jossa nukkasolmut ovat loimilangoissa kiinni siten, että kankaaseen syntyy nukan muodostamia harjanteita ja niiden väliin jääviä nukattomia vakoja. **-sidos** *s. kut.* sidos, jossa kankaan pintaan muodostuu rinnakkaisia vakoja ja kohopaikkoja. **-siimai|nen** *a. el.* — *S:sesti.* V:set 'Peridineae l. Dinoflagellatae, siimaeliöihin luettuja alkueliöitä'.

vakous[64] *teonn. harv.* < 1. vaota.

vakoutu|a[44] *pass.v.* < 1. vaota. | Tasasuhtaisesti v:nut harjumaasto. Munasolun jakautuminen on ulkonaisesti havaittavissa munan pinnalla muodostuvina vakomaisina uurteina, jonka vuoksi munasolun jakautumista sanotaankin v:miseksi.

vako|vasara *s. tekn.* vasara, jonka järkäleen kumpikin pää on talttamainen ja jolla sopivan vaon päällä taotaan vakoja ohuihin (pelti)levyihin. **-vesitys** *s. maat.* valutuskastelu, jossa vesi johdetaan kastelualueelle sopivasti viettäviä vakoja myöten. **-väli** *s.* Perunamaa, jonka v:t ovat 60 cm.

1. **vaksi**[4] *s. vanh. kans.* vaha.

2. **vaksi**[4] *s. ark.*, vars. *koul.* (koulun) vahtimestari.

vaksiini[6] *s. lääk.* rokote. **-hoito** *s.* aktiivisen immunisoimisen käyttö jo puhjenneen taudin hoidossa.

vaksinaatio[3] *s. lääk.* rokotus.

vaksinoida[18] *v. lääk.* rokottaa.

vakstuuki[4] *s. puhek.* vahakangas.

vaku[1(*)] *s. kans.* kehto, kätkyt. | - - siit' on mulle tuutu tehty, / tuutu tehty, käätty kätky, / v. vaivainen rakettu KANT. - - kaksikymmentäyksi vuotta - - miehen ikä v:sta aviosänkyyn KILPI.

vakumetri[4] *s. tekn.* tyhjömittari.

vakuoli[4] *s. biol.* kasvien ja eläinten solulimassa tavattava, nesteen ym. täyttämä rakkomainen ontelo.

vakuudelli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < vakuus. | Katteellinen eli v. luotto.

vakuudet|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < vakuus.

vakuumi[6] *s. fys. tekn.* tyhj(i)ö.

vakuumi- *fys. tekn.* = tyhjö-. **-jarru** *s.* **-kattila** *s.* **-keitin** *s.* **-pumppu** *s.* **-tislaus** *s.*

vakuu|s[65] *s.* **1.** jstak, joka olemassaolollaan varmistaa, takaa jnk (tulevan) seikan, tae. a. us. *konkr.* jnk seikan takeena oleva pantti, takuu, lupaus tms.; *liik.* = kautio. | V. tarkoittaa varmuuden tuottamista ao. henkilölle tietystä, tav. taloudellisesta etuudesta. V:den mukaan luotto on joko henkilö- tai esineluottoa. Velan v:tena

oleva omaisuus. Lainan v:deksi asetettu takaus. Voidakseen lunastaa setelit täydestä arvosta pankilla pitää olla riittävästi varoja setelien v:deksi eli katteeksi. Laskea syytetty vapaalle jalalle v:tta vastaan. Omistusoikeuden v:deksi on hankittava lainhuuto. Antaa sanansa uskollisuutensa v:deksi. Viapori oli Suomenlahden yliherruuden varmin v. Viitat seisoivat vielä pystyssä niin kuin v:tena siitä, että tietä sopi kulkea SILL. [Herra] on sinun aikojesi v. VT. — *Yhd.* arvopaperi-, henkilö-, kiinnitys-, personaali-, reaali-, tavarav.; ennakkov. **b.** *abstr.* varmuus jnk seikan paikkansapitävyydestä. | Kuluneet vuodet ovat antaneet täyden v:den siitä, että ratkaisumme oli oikea. Sai epäilyksiinsä varman v:den. — Oli tuntevinaan kysyjän jo äänestä, mutta v:deksi tiedusti vielä nimeä. Pani ilmoituksen varmemmaksi v:deksi kahteen lehteen. Lukitsi laatikon ja paremmaksi v:deksi vielä piilotti avaimen. — *vakuudeksi* pöytäkirjan, asiakirjan jäljennöksen tms. lopussa ennen varmentaja(i)n allekirjoitusta; in fidem. | [Pöytäkirjan] v:deksi N.N., sihteeri. **2.** yleiskielestä poikkeavaa käyttöä. **a.** par. vakavuus, varmuus. | Sosiaaliset uudistukset ovat antaneet vähäväkisillekin v:den ja turvallisuuden tunteen. - - mahtia, v:tta oli hänen olentonsa täynnä KIVI. - - syvä tyyneys ja v. asui hänen otsallansa KIVI. **b.** par. vakaumus. | Toimi siinä varmassa v:dessa, että asia oli oikea.

vakuus|kirja *s.* **1.** *hist.* ks. yhdistyskirja. **2.** *harv.* jnk seikan vakuutena oleva arvopaperi tms. | [Työttömyyskassan säännöissä on mainittava] millä tavalla kassan v:kirjat säilytetään LK. **-luotto** *s. liik.* luotto, joka perustuu pääasiallisesti luotonsaajan tarjoamaan vakuuteen. **-luovutus** *s. lak.* panttaustarkoituksessa tapahtunut omistusoikeuden näennäinen luovutus. **-muoto** *s.* Takaus on yleisin v. **-oikeus** *s. lak.* esineoikeus, jonka tarkoituksena on jnk muun oikeuden turvaaminen, vars. pantti- ja pidätysoikeus. **-rahasto** *s.* Säästöpankkien v. 'säästöpankkien vakavaraisuuden ja säästöönpanijain saamisten turvaamiseksi perustettu rahasto'. **-sitoumus** *s.* **-todistus** *s.* Siementen itävyydestä ja puhtaudesta ostajalle annettu v. **-toimenpi|de** *s. lak.* oikeuden säännöstelemä toimenpide, jolla estetään velallista ryhtymästä tiettyihin velan perimismahdollisuuksia heikentäviin tekoihin. | V:teitä ovat myymis- ja hukkaamiskielto, takavarikko ja matkustamiskielto.

vakuut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* **1.** < vakuuttaa 1. | V. viattomuuttaan. V:teli osaavansa tehdä mitä vain. Rauhantahdon toistuva v:telu. En usko noita ainaisia v:telujasi. **2.** *harv.* < vakuuttaa 3. | "Tästä nikarasta kun vain päästään, niin ei ole mitään hätää", selitti emäntä toimessaan ja v:ellen muka Nikkilää PAKK. — "Nuku nyt, hyvä lapsi", koetti äiti v. hänelle R.RAUANHEIMO.

vakuut|taa[2*] *v.* **1.** asian uskottavuutta korostaakseen painokkaasti, tähdentäen, juhlallisesti tms. tavalla esittää jtak, selittää, ilmoittaa olevansa jtak mieltä, antavansa sanansa jnk paikkansapitävyydestä tms.; vrt. vannoa. | V:ti olevansa tyytyväinen, syytön. V:tivat tekevänsä parhaansa. Voin v., ettet kadu päätöstäsi. V. rakkauttaan, luotettavuuttaan, syyttömyyttään. Säädyt v:tivat kuninkaalle uskollisuuttaan. Edellä antamani tiedot v:an oikeiksi. Valaa ei otettu, riitti kun todistaja v:ti puhuvansa totta. Laittamattomasti haasteltu ja viisaasti, sen taidan v. KIVI.

2. (juhlallisesti, sitovasti, lailla, sopimuksella tms.) taata, vahvistaa, turvata, luvata jklle t. jllek jk oikeus, asema tms. | Perustuslain kansalaisille v:tamat oikeudet. Oikeusjärjestyksessä ulkoapäin tulevia loukkauksia vastaan v:ettu suoja. Kauppaedustajalle v:ettu minimipalkka. Normandialle v:ettiin oma oikeudenkäyttö ja oikeusjärjestys.

3. (esityksellään, olemuksellaan, todistusvoimallaan tms.) saattaa jku varmuuteen, vakaumukseen jnk uskottavuudesta, aitoudesta tms. | Todistusaineisto, joka ei v:a ketään. N:n asiallinen esitys v:ti kriitillisenkin lukijan siitä, että - -. "Kovan onnen lapsien" Topra-Heikki ei henkilönä v:a, vaan on hyvin teennäinen. Murillo taiteessaan viehättää enemmän kuin v:taa. - - mielellään antoi Antero v. itseään, kävi jo itsekin muiden mukana kumoamaan omia epäilyksiään ... AHO. — *vakuut|tava* (a.) -tavasti (adv.) -tavuus[65] (omin.) V:tavalta tuntuva selitys. Esittää asiansa v:tavalla ja vaikuttavalla tavalla. Asian tueksi ei ole esitetty mitään v:tavaa. Aleksis Kiven patsas on Wäinö Aaltosen v:tavimpia luomuksia. V:tava ylivoima. Saada v:tava etumatka kilpailijoistaan. Voitti kilpailun v:tavasti. Perustella kantaansa v:tavasti. Teorian v:tavuus. — *vakuut|ettu* par. vakuuttunut, varma. | Olla v:ettu, tulla v:etuksi jstak. Saada jku v:etuksi [par. vakuuttuneeksi, vakuuttumaan] jstak.

4. ottaa t. antaa (myöntää) vakuutus (merk:ssä 2), panna vakuutukseen, tehdä vakuutussopimus. | V. itsensä 'ottaa itselleen henki- (t. tapaturma-, sairaus- tms.) vakuutus'. V. irtaimisto, metsä. V:ti matkatavaransa 10 000 markasta. Täydestä arvostaan v:ettu talo. Työnantajan on v:ettava henkilökuntansa tapaturman varalta. V. urheilukilpailut sateen varalta. Tämän työmaan on v:tanut vakuutusyhtiö A. V:etun omaisuuden arvo. V:etusta ja postilaitoksen huostasta hukkaan joutuneesta kirjeestä maksetaan lähettäjälle kirjeen vakuutusmäärää vastaava vahingonkorvaus. V:ettava henkilö. V:ettu henkilö 'vakuutushenkilö, vakuutettu'. — *vakuut|ettu* (s:sesti) vakuutettu henkilö, vakuutushenkilö. | V:ettujen kuolemansyistä laadittu tilasto. — *vakuut|ettava* (s:sesti) vakuutettava henkilö. | Lainmukaisesti v:ettaviin kuuluva työntekijä. — *Kans.* avarammin. | Ja vielä seuraavana päivänä muori v:ti asentopaikkansa käärmettä vastaan kiertäen rautakangella koko mökkivainionsa PAULAH.

5. *kans.* tehdä vakaa(mma)ksi, tukea, hillitä. | Koettaa v. vapisevia käsiään. Paalut v:etaan toisiinsa. [Itkevä] Kerttu v:ti kaikin voimin itseään MERIL.

vakuuttaja[16] *tek.* — Vars. *tal. vanh.* vakuutuksenantaja (t. -ottaja). — *Yhd.* jälleenv.

vakuuttamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *pass.*

V. omaisuus. 2. *akt.* V. saarna. Teorian v:tomuus.

vakuuttamisvelvolli|nen *a.* -suus *omin.* = vakuutusvelvollinen.

vakuuttau|tua[44] *refl.v.* < vakuuttaa 3. **1.** aktiivisesta toiminnasta: hankkia varmuus jstak, (omakohtaisesti) varmistautua jstak. | Asia, jonka todenperäisyydestä jokaisen on helppo v. Hallitus halusi ennen lakiehdotuksen tekoa v. eduskunnan kannatuksesta. Junanlähettäjän on henkilökohtaisesti v:duttava, että juna on lähetyskunnossa. Pyysi toistamaan v:tuakseen, ettei ollut kuullut väärin. 2. par. seur. | Ei ollut v:tunut asian kiireellisyydestä, vaan epäröi jatkuvasti. - - tämä mies ei ollut niitä, jotka v:tuivat ensi hetkessä! AK.

vakuuttu|a[1*] *v.* **1.** tulla (täysin) varmaksi jstak t. varmaan vakaumukseen, että jk on niin ja niin. | V. asian paikkansapitävyydestä. Saada jku v:maan, v:neeksi jstak. [Kirjaa] ei tarvitse lukea pitkällekään v:akseen siitä, että se on todellinen taideteos. Tutkiessaan samojedikieliä Castrén tuli v:neeksi näiden ja suomalais-ugrilaisten kielten alkusukulaisuudesta. Olla varmasti v:nut jstak. Olen v:nut [= varma], että tehtäväsi ei ole helppo. 2. par. vakuuttautua, varmistautua. | Ostajan on syytä v., että hänen saamansa tavara on kunnollista.

vakuutuksen|antaja *s. lak.* se, joka vakuutussopimuksessa on sitoutunut vakuutustapahtuman sattuessa suorittamaan korvausta vahingosta t., kun sopimus koskee henki- t. muuta henkilövakuutusta, sovitun vakuutusmäärän. **-hakija** *s.* **-ottaja** *s. lak.* se, joka vakuutuksenantajan kanssa on tehnyt vakuutussopimuksen; vrt. seur. **-saaja** *s. lak.* se, jonka etuus on vakuutettu vahingon tms. varalta; us.: vakuutushenkilö, vakuutettu; vrt. ed.

vakuutu|s[64] *s.* **1.** lausuma, vars. julkinen, virallinen ilmoitus t. selitys, jolla jku, jk vakaasti lupaa jtak t. vakuuttaa oikeaksi sanomansa; vrt. vakuuttaa 1—2. | Pojan v., ettei hän enää polta tupakkaa. En usko ainaisiin v:ksiisi. Suggeroitaessa poistetaan vaivoja toistamalla v:sta, että potilas päivä päivältä voi paremmin. — Hallituksen v. korkokannan säilyttämisestä. Yhdistysja vakuuskirjassa annettiin talonpoikaissäädylle v., että maaveroja ei enää koskaan lisättäisi. - - heille lupaukses annoit, / v:ksen armostas VK. Suvaitkaa vastaanottaa, herra ministeri, syvimmän kunnioitukseni v. [diplomaattisessa kielenkäytössä]. — Lähtiessä antoivat katseet molemmin puolin hartaan v:ksen SILL. Korallimerellä virta kantoi lakkaamatta lounaaseen vastoin kaikkia karttojen v:ksia AK. — *Erik.* (valaa vastaavasta) tav. oikeudelle t. muulle viranomaiselle annetusta suullisesta t. kirjallisesta, us. määrämuotoisesta juhlallisesta vakuutuksesta. | Puhemies ja varapuhemiehet antavat kokoontuneen eduskunnan edessä säädetyn juhlallisen v:ksen. Ennen kuin kuulutus annetaan, on kumpaisenkin kihlakumppanin annettava - - kirjallinen v. siitä, että eräitä avioesteitä ei ole LK. Joka ei kuulu mihinkään uskontokuntaan tai jota uskontokuntansa oppi estää tekemästä valaa, antakoon v:ksen kunnian ja omantunnon kautta LK. Sotilasvala tai sitä vastaava juhlallinen v. — *Yhd.* hallitsijan-, kuninkaan-, lääkärinv.; suojeluskuntav.; lemmen-, uskollisuudenv. 2. vrt. vakuuttaa 4. **a.** sopimus, jolla toinen sopimuskumppani sitoutuu määrämaksusta suorittamaan toiselle sopimuskumppanille t. hänen määräämälleen henkilölle tietyn, tulevaisuudessa mahdollisen t. varman tapahtuman (tapaturman, kuoleman, taloudellisen vahingon tm.) sattuessa korvausta tietyn määrän, vakuutussopimus. | Ainainen, määrä-, lyhytaikainen v. Yhdistetty v. Pakollinen, vapaaehtoinen v. Kuoleman varalta otettu v. V:sten hankinta. Myöntää, ottaa, päättää, tehdä v. — Avarammin. | Olla v:ksessa 'vakuutettuna'. Panna omaisuutensa v:kseen. Omaisuutta ei oteta v:kseen todellista arvoa suuremmasta summasta. — V:ksen [= vakuutussumman] saa henkivakuutetun kuoltua nostaa oikeudenomistaja. — *Yhd.* auto-, eläin-, esine-, henki-, henkilö-, irtaimisto-, kiinteistö-, lasi-, luotto-, matkatavara-, metsä-, takuu-, vastuuv.; joukko-, kansan-, koululais-, lapsen-, nuoriso-, ryhmä-, sosiaali-, työväen-, yksityisv.; halla-, hautaus-, huolto-, kasvatus-, keskeytys-, kuljetus-, kuolemanvara-, lakko-, lento-, leski-, liikenne-, meri-, murto-, myötäjäis-, opinto-, orpo-, palo-, sade-, sairaus-, sota-, tapaturma-, tulva-, työkyvyttömyys-, työttömyys-, vahinko-, vanhuus-, äitiysv.; siviili-, tehdas-, varastov.; elinkorko-, eläke-, pääomav.; kertamaksuv.; ainais-, vuotuisv.; erikois-, jälleen-, lisä-, moni-, pakko-, sivuv. **b.** vakuuttaminen. | Työntekijäin v. tapaturman varalta on pakollista. Harjoittaa v:sta. — Pankkitoimen, v:ksen [= vakuutustoimen] ja liikenteen alalla toimivat yhtiöt. — *Yhd.* itse-, jälleenv. 3. *vanh.* par. vakaumus, varmuus. | Päästä v:kseen jstak asiasta. "Tee talonpojalle oikein, vaan älä hyvin", se on v:kseni alamaisiani kohdellessa KIVI. Viimein vakaantui tämä tieto Juhossa syväksi uskonnolliseksi v:kseksi PÄIVÄR.

vakuutus- tav. vakuutus-sanan 2. merk:een liittyen. **-aika** *s.* aika, jonka vakuutussopimus on voimassa. **-ala** *s.* V:lla toimiva henkilö. Merivakuutus on kansainvälinen v. **-arvo** *s.* se arvo, josta etuus voidaan vakuuttaa; vrt. vakuutussumma. **-asi|a** *s.* V:oihin perehtynyt. **-asiainosasto** *s.* Sosiaaliministeriön v. **-asiamies** *s.* **-asioimisto** *s.* **-ehto** *s.*, tav. *mon.* **-esine** *s.* vakuutuksen kohde. | V:en arvo. Raesadevakuutuksessa on v:enä tavallisesti viljellyn maan kasvu. — Kiinteistövakuutuksessa on v:enä kiinteistöä kohdannut vahinkotapaus. **-haara** *s.* Palovakuutus on Pohjoismaiden vanhin v. **-hakemus** *s.* **-henkilö** *s.* vakuutuksensaajana oleva henkilö, vakuutettu. **-johtaja** *s.* vakuutuslaitoksen johtaja. **-järjestelmä** *s.* **-järjestö** *s.* **-kanta** *s.* vakuutuslaitosten jnak määrähetkenä voimassa olevien vakuutussitoumusten vakuutussummien yhteenlaskettu määrä. **-kausi** *s.* vrt. vakuutusaika. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* Olkikattoinen viljankuivaamo ei ole v. **-kelvoton** *a.* V. rakennus. **-kirja** *s.* **1.** asiakirja, joka sisältää vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välisen vakuutussopimuksen, poliisi. **2.** Porvoon valtiopäivillä keisari vahvisti erityisellä v:lla maamme lait,

uskonnon ja säätyjen etuoikeudet. Yhdistys- ja v. (hist.), tav:mmin yhdistys- ja vakuuskirja. **-kirjalaina** *s.* laina, jonka vakuutena on (henki)vakuutuskirja. **-kirje** *s.* = vakuutuskirja 2. **-konserni** *s.* **-korvaus** *s.* Tapaturmasta, tulipalosta suoritettu v. **-kulut** *s. mon.* Tavaran rahti- ja v. **-kustannus** *s.*, tav. *mon.* **-lainsäädäntö** *s.* vakuutustoimintaa koskeva lainsäädäntö. **-laitos** *s.* vakuutustoimintaa harjoittava laitos. **-laji** *s.* Henkilövakuutus käsittää kaikki ne v:t, joissa ihminen on vakuutuksen kohteena. **-lakimies** *s.* Suomen v:ten yhdistys. **-liik|e** *s.* Kotimaiset v:keet. Yhtiö, joka harjoittaa v:että. V:että [= vakuutustoimintaa] koskevat yleiset säännökset. **-luok|ka** *s.* Kovakattoinen rakennus on halvimmassa v:assa. **-lääketiede** *s.* henkilövakuutustoimintaa palveleva lääketieteen haara. **-lääkäri** *s.* henkilövakuutusliikkeen palveluksessa oleva vakuutuslääketieteeseen perehtynyt lääkäri.

vakuutusmaksu *s.* rahasumma, jonka vakuutuksenottaja on sitoutunut maksamaan vakuutuksenantajalle ottamastaan vakuutuksesta, preemio. **-erä** *s.* **-laina** *s.* **-rahasto** *s.* se vakuutusrahaston osa, jonka tulee vastata tilivuoden päättyessä voimassa olevien vakuutusten aiheuttaman vastuun pääoma-arvoa. **-saatava** *s.* **-siirto** *s.* Vakuutusmaksurahastoon suoritettu v. **-siirtorahasto** *s.* **-tulo** *s.*, tav. *mon.* Vakuutusyhtiön v:t.

vakuutus|matemaatikko *s.* vrt. vakuutusmatematiikka. **-matemaattinen** *a.* vrt. seur. **-matematiikka** *s.* matematiikan haara, joka käsittelee vakuutustoiminnassa esiintyviä matemaattisia kysymyksiä. **-menetelmä** *s.* **-meno** *s.*, tav. *mon.* Auton, kiinteistön v:t. **-merkk|i** *s.* vrt. posti-, leima-, veromerkki. | Ainoastaan kirjoihin merkitty matkatavara vakuutetaan kuljetusajaksi v:ejä käyttämällä AK. **-mies** *s.* vakuutusalalla toimiva henkilö. **-muo|to** *s.* Sairausvakuutus on v:doista vanhimpia. **-määrä** *s.* vakuutussumma. **-neuvos** *s.* valtiovallan vakuutusalalla ansioituneelle henkilölle antama arvonimi, sen saanut henkilö. **-neuvosto** *s. vanh.* vakuutusoikeus (2). **-oikeudellinen** *a.* vrt. seur. **-oikeus** *s. lak.* **1.** vakuutusta koskevat oikeussäännöt; niitä tutkiva lakitieteen haara. **2.** tapaturmakorvausasioita käsittelevä tuomioistuin. **-oppi** *s.* oppi vakuutuksen perusteista, vakuutustaloudesta, vakuutuksen historiasta, lainsäädännöstä ja tekniikasta sekä siihen liittyvistä seikoista, vakuutustiede; sitä käsittelevä oppiaine t. -kirja. **-osake** *s.* vakuutusosakeyhtiön osake. **-osakeyhtiö** *s.* vakuutusliikettä harjoittava osakeyhtiö. **-osuuskunta** *s.* vrt. ed. **-pakko** *s.* V. tulee Suomessa kysymykseen vanhuus- ja työkyvyttömyysvakuutuksessa, lain säätämässä tapaturmavakuutuksessa ja liikennevakuutuksessa. **-palkkio** *s. harv.* vakuutusmaksusta. | Matkatavarasta suoritettava v. **-periaat|e** *s.* V:teen mukaan järjestetty äitiyshuolto. **-petos** *s.* rikos, jonka tekee se, joka hankkiakseen itselleen t. toiselle laitonta aineellista etua aiheuttaa vakuutustapahtuman, esim. sytyttämällä tuleen palovakuutettua omaisuutta. **-piiri** *s.* Kansaneläkelaitoksen v:t. **-poliisi** *s.* vakuutuskirja, poliisi. **-pörssi** *s. liik.* pörssi, jossa kaupataan vakuutussopimuksia. | Englantilainen Lloyd on maailman tärkein meriv. **-rahasto** *s.* tav. vakuutuslaitoksen rahasto, jonka muodostavat vakuutusmaksurahasto ja korvausrahasto ja joka on yhtä suuri kuin vakuutuslaitoksen velka vakuutuksenottajille ja edunsaajille; vrt. varmuusrahasto. **-sitoumus** *s.* **-sopimus** *s.* vakuutuksenantajan ja vakuutuksenottajan välinen sopimus vakuutuksesta, vakuutus (2.a), vakuutusvälipuhe. **-sopimuslaki** *s.* vakuutussopimuksia koskeva laki. **-summa** *s.* se rahamäärä, josta jk etuus on vakuutettu, vakuutusmäärä; vrt. vakuutusarvo.

vakuutus|talous *s.* **-tapa** *s.* Ryhmävakuutuksen nimisenä tunnettu v. **-tapahtuma, -tapaus** *s.* vakuutussopimuksessa edellytetty tapahtuma (kuolema, tapaturma, taloudellinen vahinko tm.), joka velvoittaa vakuutuksenantajan suorittamaan korvausta. **-tarkastaja** *s.* **1.** vakuutuslaitoksen palveluksessa oleva tarkastaja. **2.** sosiaaliministeriön vakuutusasiainosaston virkamiehenä toimiva vakuutuslaitosten tarkastaja. **-tarkastus** *s.* valtion puolelta tapahtuva vakuutuslaitosten toiminnan valvonta ja tarkastus. **-tarve** *s.* Perheen huoltajan v. pienenee sitä mukaa kuin lapset kasvavat. **-tekniikka** *s.* **-teknil|li|nen** *a.* -sesti *adv.* V:set laskelmat ja selvitykset. **-teoria** *s. kansantal.* veron oikeutusta selittävä teoria, jonka mukaan vero olisi yksilön valtiolle tältä saamastaan turvallisuudesta suoritettama vakuutusmaksu. **-tiede** *s.* = vakuutusoppi. **-tieteilijä** *s.* vrt. ed. **-tilasto** *s.* **-todistus** *s.* **1.** V. tavaran vakuuttamisesta merivahingon varalta. **2.** par. vakuustodistus. | Liikkeen myymiensä väkirehujen laadusta antama v. **-toimi** *s.* = seur. **-toiminta** *s.* V:a harjoittava yhtiö. **-toimisto** *s.* **-tuomari** *s.* vakuutusoikeuden lakimiesjäsen. **-turva** *s.* Perheenhuoltovakuutuksen tuottama v. Yhtiömme tarjoaa Teille v:a palo- ja murtovahingon varalta [ilm.]. **-vastuu** *s.* vakuutuksenantajan vakuutussopimuksessa itselleen ottama vastuu. **-velvollinen** *a.* vakuuttamisvelvollinen. | V. työnantaja. — V., työnantajan palveluksessa oleva työntekijä. **-velvollisuus** *s.* Laissa säädetty v. eli vakuutuspakko. **-virkailija** *s.* **-vuosi** *s.* V. alkaa vakuutuksen astuessa vakuutussopimuksen mukaisesti voimaan ja päättyy vuoden kuluttua. Ensimmäinen, toinen v. **-välipuhe** *s.* vakuutussopimus. **-yhdistys** *s.* **1.** vakuutusalalla toimivien henkilöiden keskinen yhdistys, jonka tarkoituksena on vakuutustointa koskevien kysymysten käsitteleminen ja kehittäminen. **2.** *vanh.* vakuutusyhtiö. **-yhtiö** *s.* vakuutusliikettä harjoittava yhtiö. | Keskinäinen v. — *Yhd.* henki-, jälleen-, meri-, palo- jne. v. **-yhtiölaki** *s.* vakuutusyhtiöitä koskeva laki. **-ylitarkastaja** *s.* sosiaaliministeriön vakuutusasiainosaston osastopäällikkö.

vala[10] *s.* korkeimpaan olentoon vedoten us. oikeuden t. muun viranomaisen edessä annettu, tav. määräkaavan mukainen juhlallinen vakuutus; avarammin yl. lupauksen t. lausuman luotettavuutta korostava juhlallinen vakuutus. | V. tehdään käsi Raamatulla tai lakikirjalla. V:n saa vannoa vain henkilö, joka nauttii kansalaisluottamusta, joka on 15 vuotta täyttänyt ja joka on terveessä mielentilassa. Joka ei kuulu

mihinkään uskontokuntaan tai jota uskontokuntansa oppi estää tekemästä v:a, antakoon vakuutuksen kunnian ja omantunnon kautta LK. Oikeudellisessa menettelyssä vannottu v. Todistajan v. Velallisen, velkojan v. Asianosaisen v. on korvattu asianosaisen kuulustelulla totuusvakuutuksen nojalla. Tarjottu v., ks. tarjota I.1. Väärä v. 'rikos, johon se on syypää, joka tahallaan, vastoin parempaa tietoaan oikeuden t. muun viranomaisen edessä valansa nojalla antaa t. valallaan vahvistaa perättömän lausuman t. valallisesti kuulusteltaessa salaa jotakin, joka hänen tietensä voisi asiaa valaista'. V:n kaava. V:n velvoitus, pyhyys. V:n velvoituksella tehty ilmoitus. Antaa v. Ottaa jklta v. Vaatia jku v:lle. Vahvistaa jk asia v:llaan. Vakuuttaa v:lla uskollisuuttaan, puhuvansa totta. Sitoutua v:lla tekemään jtak. Pitää, rikkoa v:nsa. Vapauttaa jku v:staan. Kuulustella jkta ilman v:a. Menen asiasta vaikka v:lle. Pysyn sanassani, vaikka v:lle vietäisiin. - - kukaan todistaja ei sentään uskaltanut ottaa asiaa v:lleen SILL. - - puhunut v:nsa päälle oikeuden edessä vähemmän kuin tiesi AHO. Tuomarin, lääkärin v. Kuuliaisuuden, uskollisuuden v. Kuninkaalle tehty v. — Vannoa rakkauden v. Vannoi hirmuisen koston v:n. - - teit itkien tuolla alttarin luona v:n Herralle W.MALMIVAARA. — *Erik.* **1.** *valan tehnyt* (myös ◡) säädetyn valan vannonut; tav. henkilöstä, joka on tehnyt virkavalan t. vars. toimimiehenä (olematta julkisessa virassa) valallisesti sitoutunut täyttämään asemansa asettamat velvoitukset t. tehtävät parhaan kykynsä mukaan. | V:n tehnyt kielenkääntäjä, tilintarkastaja. — V:n tehnyt tuomari, metsänvartija. **2.** sanonnoissa. | Variksen v. 'vala, jota ei ole tarkoituskaan pitää, harhauttamistarkoituksessa tehty väärä vala'. Ne ovat jäniksen valoja, mitä riiatessa tehdään SL. **3.** *yhd.* Kuninkaan-, kätilön-, lääkärin-, merimies-, porvarin-, ritari(n)-, sotilas-, todistajan-, tuomarin-, upseerin-, vasalli(n)-, velallisenv.; lippu-, olympia-, suojeluskunta-, toimi-, vihki-, virkav.; ilmoitus-, täytev.; koston-, kuuliaisuuden-, lemmen-, puhdistus-, rakkauden-, rauhan-, uskollisuuden-, uskollisuusv.

val|aa[9] *v.* -ettavuus[65] *omin.;* valanta ks. erikseen. **1.** nesteestä (t. hienojakoisesta aineesta): kaataa, vuodattaa, valuttaa t. juoksuttaa (runsaasti); holvata. **a.** obj:na aine, jota jhk valutetaan. | V. vettä lattialle. Linnan puolustajat v:oivat tulikuumaa vettä ja pikeä hyökkääjien niskaan. Tölkkiin pannun hillon pinnalle v:etaan parafiinia. Sade v:oi v:amalla vettä niskaamme. Kannuista v:ettiin laseihin tulista teetä SEPPÄNEN. Atanasiuksen tunnustuskin menee kuin vettä v:aen KAUPPISH. — Mylläri v:oi jyviä tuuttiin. — *Yksipers.* Viikkokauden oli v:anut vettä taivaan täydeltä. — *Kuv.* Kuu v:aa valoaan hangelle. Aurinko v:aa lämpöään. - - tulta tuiski orhin turpa, / v:oi silmät valkeata LEINO. V. intoa tovereihinsa. Menestys v:oi joukkoihin uutta luottamusta. **b.** obj:na se, jota jllak aineella valetaan. | V. silmiään vedellä. Lintupaisti v:etaan kermalla. Sade v:oi kulkijan märäksi. - - veellä v:ettiin nyt selkävamman vaivat LARINK. - - ruusun hehkuvimmankin / syys kyynelillään v:aa *JYLHÄ. — *Kuv.* [Aurinko] v:oi viimeisillä säteillään metsikköä AHO. **2.** toiminnasta, jolla juoksevaan t. yl. muovautuvaan muotoon (sulattamalla, veteen sekoittamalla tms.) saatettu, jäätyessään t. kuivuessaan jähmettyvä aine (kuten metalli, vaha, kipsi, sementti) tav. muottiin kaatamalla saadaan kovettumaan halutun muotoiseksi tuotteeksi. **a.** obj:na käytetty raaka-aine. | V. kuparia, lyijyä. Metallien luonnolliset muokkaamistavat ovat v:aminen ja taonta. Betonin v:aminen. Tangoiksi v:ettu rikki. Levyiksi v:ettu suklaa. Tinan v:ettavuus paranee, jos siihen sekoitetaan lyijyä. Reiän täytteeksi v:ettu lyijy. V. tinaa, ks. tina. — *Kuv.* [Runoilija] v:oi oppimansa persoonalliseksi tyyliksi. **b.** obj:na valmistettava tuote. | V. tykkejä, kirkonkelloja. V. sementtitiiliä, saviastioita. Lasiesineitä valmistetaan joko puhaltamalla tai v:amalla. V:ettu koneenosa. V:ettu myllynkivi, talikynttilä. V:ettu kipsi. Betonista v:ettu seinä. Massalattia on v:ettua lattiapäällystettä. Veistos v:etaan pronssiin. — Vertauksellista ja kuv. käyttöä. | Kasvot kuin lyijyyn v:etut. Valmis kuin v:ettu, tehty kuin mahdettu SP. Puku sopii kuin v:ettu 'oikein hyvin'. - - puvun täytyi olla kuin päälle v:ettu WILKUNA. - - sinäpä juuri oletkin tähän toimeen niinkuin v:ettu KIVI. V. ajatuksensa elävään muotoon. Juristien kielenkäytössä on melkoinen määrä valmiiksi v:ettuja lauseparsia. — V. kannuja, ks. kannu 1. **3.** (ed:een liittyen) kiinnittää, yhdistää [jne.] siten, että sitovana aineena käytetään juoksevaan t. muovautuvaan muotoon saatettua, jäähtyessään t. kuivuessaan kovettuvaa ainetta. | Tapit v:etaan kiveen hakattuihin reikiin joko lyijyllä tai sementillä. Putket v:etaan betoniin, joka lujittaa ne yhtenäiseksi putkirummuksi. Betonin vahvistamiseksi sen sisään v:etaan teräslankoja ja -kankia. — Hevonen ja mies kuin yhteen v:etut.

valaan|hetula *s.* **-lihajauhe** *s.* V. väkirehuna. **-luinen** *a.* **-lu|u** *s.* Eskimoiden talviasunnot ovat kivestä, puusta tai v:ista tehtyjä pieniä kojuja tai lumimajoja.

valaanpyynti *s.* Harjoittaa v:ä. **-alus** *s.* **-asema** *s.* **-laiva** *s.* **-retk|i** *s.* Jäämerelle tehdyt v:et. **-yhtiö** *s.*

valaanpyytäjä *s.* Norjalaiset v:t.

valaanpää|rasva, -rasve, -vaha *s.* = valaanrasve.

valaan|rasva *s.* valaan ihrasta, lihasta t. luista saatu rasva, valaantraani. | V. margariinin raaka-aineena. **-rasve** *s.* kaskelotin pään onteloissa ja muissakin ruumiinosissa olevasta öljymäisestä nesteestä puhdistettu rasvamainen jähmeä aine, jota käytetään kynttiläin ja vars. kosmeettisten voiteiden valmistukseen, valaanpäärasva, -rasve, valaan(pää)vaha, spermaseetti. **-traani** *s.* valaanrasva. **-vaha** *s.* valaanrasve. **-öljy** *s.* vrt. valaanrasve.

valaehtoi|nen *a.* -sesti *adv.* vakuutuksesta, todistuksesta tms., jonka antaja on valmis valallaan vahvistamaan, valallinen. | V. todistus, vakuutus. V. luettelo veloista. Todistaa, vakuuttaa v:sesti.

valahdell|a[28*] *frekv.v.* < valahtaa. | Vettä oli v:ut sangosta lattiallekin.
valahdut- tav:mmin valaut-.
valah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < valua 1—2. *(1.a.)* hulahtaa, holahtaa, hulvahtaa, läiskähtää, vierähtää. | Kiposta v:ti vettä lattialle. Poskelle v:tanut kyynel. Vesi v:ti kielelle. Kynästä v:taneesta musteesta tuhriutunut paperi. — Säkin suu aukeni ja jauhoja v:ti maahan. *(b, c.)* Ikkunasta sisään v:tanut päivänpaiste. Kesän ihanin aika v:ti ohitse. Raukeus v:ti yli ruumiin. Mieleen v:tanut [= pälkähtänyt] tuuma. - - v:ti suustansa lause, jonka seuraus oli viimein kova onni KIVI. Kas, kuinka voima v:ti polvistani! KALLAS. — *Harv.* Ylös v:ti mustanpunainen liekki KIVI. *(d.)* Vesimärät vaatteet saavat nuoralla v. vähän kuivemmiksi. — *Kuv.* us. vaaleammaksi, kalpeammaksi, verettömämmäksi muuttumisesta. | Huulet v:tivat verettömiksi. Kasvot v:tivat kalpeiksi. Elottomaksi v:tanut ilme. V:ti toivottoman väsyneeksi. Etäinen tulipalo alkaa häihtyä, koko taulu [= näkymä] hiukan v:taa SILL. — *Harv.* [Aili] oli v:tanut tulipunaiseksi TALVIO. *(2.)* pudota, tipahtaa, solahtaa; lysähtää, retkahtaa. | Housut v:tivat kinttuihin. Niskaan v:tanut huivi. Silmille v:tanut tukka. Nosti v:taneen peiton nukkujan ylle. Kirves v:ti kädestä. Pää v:ti hervottomana rintaa vasten. - - kämmenillensä v:ti [ammuttu] kontio alas kuin viikatteen edestä heinä KIVI. - - ennemmin v:ti kuin tahallaan istui rahille ALKIO.
valahtu|a[1*] *v. harv.* = ed. | Otsalle v:nut tukka.
valahut- tav:mmin valaut-.
valaisemat|on[57] *kielt.a.* < valaista. **1.** *akt.* Alkoholi palaa v:tomalla liekillä. **2.** *pass.* V. sali, laivaväylä. — Par. valkaisematon. | V. kangas.
valaisij|a[14] *tek.* < valaista. | Kuu, yön v. — *Kuv.* Uno Harva, henkisen kansankulttuurimme v. Kansantavat esihistorian v:oina.
valaisi|n[56] *väl.* (< valaista) valaistustarkoitukseen käytetty laite kokonaisuutena, valaisinlaite. | Kattokruunu, pöytälamppu ym. v:met. Pöydällä pidettävä, kiinteä v. Suora [= joka antaa valon suoraan], epäsuora v. Nykyaikainen metallivarjostiminen v. Polkupyörän v. Rasvalamppu tuvan v:mena. — *Harv.* Kaasulampuissa on v:mena hehkusukka. — *Yhd.* eteis-, katu-, keittiö-, myymälä-, puutarha-, sairaala-, sisä-, teollisuus-, ulkov.; katto-, lattia-, paikallis-, pöytä-, seinä-, työpaikka-, yleisv.; hyöty-, koristev.; kristalli-, messinki-, muovi-, posliini-, pronssiv.; riippuv.; erikois-, päivänvalo-, varav.; nestekaasu-, sähkö-, öljyv.
valaisin|kaluste *s.* huoneessa tms. käytetty sähkövalaisin (vars. ilman lamppu(j)a), valaistuskaluste; armatuuri. **-laite** *s.* valaisin. **-malli** *s.*
valais|ta[24] *v.* **I.** -evasti *adv.* -evuus[65] *omin.* **1.** jstak valolähteestä, sen lähettämistä valonsäteistä t. sen avulla suoritettavasta toiminnasta: säteillä, luovuttaa t. antaa valoa, tehdä t. saattaa valoise(mma)ksi. | Palaa v:evalla liekillä. Pimeät ja v:evat lämpösäteet. V:evat auringonsäteet. Lamppu v:ee hyvin, huonosti. Hehkulamppu v:ee ja lämmittää, so. luovuttaa valoa ja lämpöä. Kellon itsev:evat [= omavaloiset, fosforoidut] numerot. — V. maali valonheittimellä. V. jkta lampulla vasten kasvoja 'suunnata t. pitää suunnattuna valo jkn kasvoihin'. Yöllinen salama v:i koko tienoon. Huonetta v:eva lamppu. Kattoikkunan v:ema ullakkohuone. V:tu katu. Satama-alueen valopoijut ja v:tut linjamerkit. Kauniisti v:tu näyteikkuna. Juhlallisesti v:tu salonki. Juhlav:tu [par. juhlavalaistuksessa oleva] rakennus. [Kuu] ei tähän aikaan v:e, se näkyy vain SILL. Ja Herra kulki heidän edellänsä - - yöllä tulenpatsaassa v:taksensa heidän kulkunsa VT. — *Yhd.* läpiv. (us. ⌒). **2.** *kuv.* **a.** kirkastaa, tehdä aurinkoisemmaksi, iloisemmaksi tms. | Kasvoja v:eva hymy. Elämän arkea v:evat onnen hetket. - - ruskeat silmät v:ivat koko hänen olentonsa hillityn iloiseksi NUOLIV. **b.** vars. henkilöobj:n ohella: tehdä selväksi, selvittää jklle jtak, saattaa jku tajuamaan jtak, opastaa, ohjata, opettaa, valistaa. | Selitykseni ei v:sut häntä lainkaan. Nuorison v:eminen sukupuoliasioissa. Ihmiskuntaa on v:tava tajuamaan sodan kauheus. Instruktiivinen, v:eva kirjoitus. Me rukoilemme Sinua: v:e ja hallitse meitä Pyhällä Hengelläsi AK. V:e mieleni, / mua itse opeta VK. Hullu minä olen ollut, mutta nyt on sana v:sut järkeni E.JAAKKOLA. — *Puhek.* Mikä meidät v:ee [= pelastaa]? Ajattele, se sama herra, jonka alueella me olimme, istuu tuolla sisällä AK. **c.** asiaobj:n ohella: tehdä jk selväksi, selvemmäksi, (helpommin) tajuttavaksi, havainnollise(mma)ksi, havainnollistaa, valottaa, antaa t. tuottaa selvyyttä, valoa jhk. | V. esitystään piirroksin. V. asiaa esimerkillä. V:i puheessaan poliittista tilannetta. Monelta puolelta v:tu kysymys. Seikka, joka on omiaan v:emaan tapahtumaa. Keskiajan historiaa v:eva asiakirjakokoelma. V:eva esimerkki, selitys, tieto. Kasku, josta asian laita käy v:evasti selville. V:evasti kuvitettu kirja. Esimerkin v:evuus. Kyllä minä kylässä v:en, millä tavalla se iso Mielosen lautamies kulkee, toimitan jumaliste jokaiselle! ALKIO. — Oi Herra, siunaa, varjele. / Sun kasvos meille v:e VK. **II.** par. valkaista. | Kalkkivellillä v:tu seinä.
valaistu|a[1] *pass.v.* < ed. | Sali v:i ja pimeni vuorotellen. — *Kuv.* Kasvot v:ivat iloisiksi.
valaistu|s[64] *s.* vrt. valo, valaisu. **I. 1.** (yhden t. useamman joko luonnollisen tai vars. keinotekoisen) valonlähteen jssak avaruustilassa, pinnassa tms. aikaansaama valoisuus; valo. | Luokkahuoneen, keittiön, tehtaan v. Heikko, voimakas v. Kirkas, himmeä, häikäisevä v. Suorassa v:ksessa lampun koko valovirta ohjataan heijastimien avulla suoraan valaistavaan kohteeseen. Epäsuora eli varjoton v. Puolisuora v. Luonnollinen, keinotekoinen v. Pintayksikköä kohti tuleva valomäärä eli v:ksen voimakkuus. V:ksen käyttö mainonnassa. Kesäyön lempeässä v:ksessa kylpevä maisema. — *Fys.* fotometriassa: pintaan osuva valovirta jaettuna pinnan alalla. — *Valok.* siinä avaruustilassa vallitseva valo, missä kuvattava sijaitsee; vrt. valaisu. — *Yhd.* kaasu-, karbidi-, kynttilä-, soihtu-, sähkö-, öljyv.; aamu-, ilta-, joulu-, päivä-, yöv.; hyöty-, juhla-, tunnelmav.; vilkku-, väriv.; ikkuna-, katu-, näyttämö-, piha-, porras-, tehdas-, ul-

lakkov.; katto-, majakka-, seinä-, sisä-, tausta-, ulkov.; erikois-, lisä-, paikallis-, seka-, teko-, vara-, yleisv. **2.** *harv.* valaistusvälineistä t. -laitteista. | Kaivoksissa käytetään nykyisin enimmäkseen kiinteää v:sta. Metsästystä ei saa harjoittaa käyttämällä tuohusta tai muuta v:sta LK. **II.** *kuv.* **1.** - - synkille kasvoille levisi v. [= valo, kirkkaus, loiste] kuin marraskuinen aurinko olisi siinä hymyillyt ALKIO. - - sielullisen havaintokykymme täysi v. [kohdistui] vain tähän yhteen ainoaan sankariin J.V.LEHTONEN. **2. a.** selko, selvyys, selvitys t. (lisä)tieto jnk todellisesta laadusta. | Tieto, joka antaa, tuo v:sta tapahtumain kulkuun. Seikka, joka voi olla asialle v:kseksi. Sai asiaan monipuolista v:sta. — *Yhd.* lisäv. **b.** siitä kuvasta t. sävystä, värityksestä, jonka jk saa, kun sitä katsotaan jstak tietystä näkökulmasta, jnk näkemyksen valossa t. tiettyjen asioiden yhteydessä: valo (2.b). | Tarkastella jtak kysymystä kulttuurihistorian v:kessa. Juttu joutuu aivan uuteen v:kseen, kun sitä katsotaan syytetyn kannalta. Asettaa jk asia oikeaan v:kseensa. Esittää asia räikeässä v:ksessa. Nähdä tapahtuma koomillisessa v:kessa.

valaistus|aika *s.* V:aikana verkkoon kytketty sähkölämmitin voi aiheuttaa liikakuormitusta. **-aine** *s.* Poltto- ja v:et. **-häiriö** *s.* **-johto** *s. sähk.* vrt. voimajohto. **-järjestelmä** *s.* **-järjestely** *s.* Senaatintorin v. **-kaluste** *s.* = valaisinkaluste. | Kattokruunut, seinä- ja jalkalamput ym. v:et. **-keino** *s.* Sähkö v:na. **-keskus** *s.* Lentokentän, kaupungin v. **-koje** *s.* Valonheitin ym. v:et. **-kone** *s.* Aluksen v:et. **-koneisto** *s.* Majakan v. **-kulut** *s. mon.* **-kuormitus** *s. sähk.* valaistuslaitteiden aiheuttama sähkökuormitus. **-kustannus** *s.*, tav. *mon.* **-käyttö** *s.* Voima- ja v:ön tarkoitettu muuntaja. **-lait|e** *s.* Lentokentän v:teet. **-laitos** *s.* **-lamppu** *s.* **-lasi** *s.* valaisimiin käytetty lasi. **-linssi** *s.* Valonheittimen v. **-menot** *s. mon.* **-mestari** *s.* Teatterin v. **-neuvo** *s.* Öljytuiju oli ainoana v:namme. **-petroli** *s.* valopetroli. **-suhteet** *s. mon.* **-suunnitelma** *s.* **-ta|pa** *s.* Suorassa v:vassa lampun koko valovirta ohjataan suoraan valaistavaan kohteeseen. **-tariffi** *s.* valaistusvirran hinnoituksessa käytetty tariffi; vrt. voimatariffi. **-tarkoitu|s** *s.* V:ksiin käytetty kaasu. **-tarve** *s.* Koulun v. **-teho** *s.* **-tekniikka** *s.* **-teknikko** *s.* V:jen ponnistelut päivänvalolampun aikaansaamiseksi. **-teknilli|nen** *a.* -sesti *adv.* V:-sesti moitteeton valaisin. **-teollisuus** *s.* Teollisuustilastossa luetaan valaistus-, voimansiirto- ja vesijohtoteollisuuteen kaasulaitokset, sähkövalaistus- ja sähkövoimansiirtolaitokset sekä vesijohtolaitokset. **-vaatimus** *s.* Asuntojen valaistus- ym. terveydelliset vaatimukset. **-vaihtelu** *s.* Vuorokautiset v:t. **-vaikutu|s** *s.* Taidemaalari, joka on töissään käsitellyt varsinkin v:ksia. **-varuste** *s.* Lamput, lampunpitimet, sähkökruunut ym. v:et. **-verkko** *s. sähk.* valaistustarkoituksiin käytetty sähköverkko. | V:on kytketty sähkömoottori. **-virta** *s. sähk.* etupäässä valaistukseen käytetty pienjännitteinen sähkövirta; vrt. talous-, voimavirta. **-voima** *s.* vrt. valovoima. **-voimakkuus** *s.* **-vyöhyk|e** *s. maant.* Maapallon lämpövyöhykkeinä käytetään usein v:keitä, joiden rajapiireinä ovat kääntöpiirit ja napapiirit. **-väline** *s.* **-yksikkö** *s.* valaistusvoimakkuuden yksikkö. **-öljy** *s.*

valaisu[2] *teonn.* < valaista. | Maaston v. valonheittimellä. Kirkon v:un käytetyt kattokruunut ja kynttiliköt. — *Valok.* nimenomaan kuvattavaan kohdistettu, suunniteltu valo. | Valokuvattavan esineen v. — *Kuv.* Yrittää saada v:a jhk kysymykseen. Asian esimerkeillä v. — *Yhd.* lisä-, läpiv. **-ammus** *s. sot.* maaston, maalin tms. valaisemiseen käytetty kirkkaasti palavan valaisupanoksen sisältävä erikoisammus. **-etäisyys** *s.* Majakan v. **-ikkuna** *s. valok.* kojeessa oleva aukko, josta asteikko tms. valaistuu. **-järjestelmä** *s. valok.* **-laite** *s.* **-linssi** *s.* kondensori (2), kokoojalinssi. **-panos** *s.*, vars. *sot.* panos, joka synnyttää voimakkaan valonleimahduksen t. laskuvarjon varassa palaen valaisee alla olevaa maastoa. **-patruuna** *s.*, vars. *sot.* vrt. ed. | Valopistoolilla ammuttava v. **-piste** *s.*, vars. *sot.* valonheittimen vaaka-akselin kautta kulkevan vaakatason ja pystyakselin leikkauspiste. **-pommi** *s.*, vars. *sot.* maaston valaisuun käytettävä, valaisupanoksen sisältävä lentopommi. **-taso** *s.*, vars. *sot.* valaisuviivan kautta käyvä pystytaso. **-teho** *s.* Valonheittimen v. **-vastakohdat** *s. mon. valok.* **-viiva** *s.*, vars. *sot.* valonheittimen keilan akseli. **-väline** *s.*

valaja[16] *tek.* **1.** *harv.* Veden v. — Tav. **2.** myös *amm.* (< valaa 2) valuri. | V:n muotti, työkalut. Kirjasinten v. — *Erik.* savenvalajasta. | V:n savea muotoillessaan käyttämä pyörivä työlauta. - - me olemme savi, ja sinä [Jumala] olet meidän v:mme VT. — *Yhd.* posliinin-, pronssin-, saven-, sementin-, tinan-, vaskenv.; kannun-, kellon-, tiilenv.; ammattiv.

1. **valakka**[15*] *s.* ruuna, salvio.

2. **valakka**[15*] *a. kans.* vaalea. | V. tamma.

1. **valakki**[6*] *s.* Valakiassa asuva romanialainen.

2. **valakki**[5*] *s. kans.* valkoinen hevonen.

valaliitto *s.* valalla vahvistettu liitto. | Te seisotte - - [Herran edessä käydäksenne] siihen v:on, jonka Herra, sinun Jumalasi, tänä päivänä tekee sinun kanssasi VT. — *Erik.* Sveitsin v. 'niiden kantonien yhtymä, jotka muodostavat Sveitsin liittotasavallan'.

valaliittolainen *s.* se, joka on tehnyt (jkn kanssa) valalla vahvistetun liiton; (tav. Sveitsin) valaliiton jäsen.

valalli|nen[63] *a.* **1.** valalla vahvistettu, valan nojalla t. velvoituksella annettu. | V. sopimus. Sitoutua jhk v:sesti. Kuulla todistajaa v:sesti. Jos sekä kantaja että vastaaja luopuu vaatimasta todistajalta valaa, niin olkoon valattomalla todistuksella sama voima kuin v:sellakin LK. — *Harv. s:sesti.* Minäpä mennyt puolisosi, / vaimosi, v:sesi *MANN. **2.** = valaehtoinen. | Perunkirjoituksen pitäjän tulee perukirjaan kirjoittaa v. vakuutus, ettei mitään ole tahallisesti salattu eikä pois jätetty.

valama|rauta *s. vanh.* valurauta. **-teräs** *s. vanh.* valuteräs.

valamat|on[57] *kielt.a.* Patsas oli kauan pronssiin v:tomana.

valamiehistö *s.* valamiesoikeuden maallikkojäsenet, jotka kollektiivisesti ratkaisevat todistus- t.

(rikosjutuissa) syyllisyyskysymyksen, mutta eivät osallistu oikeuskysymyksen käsittelyyn; jury.
valamies *s.* valamiehistön jäsen; vrt. lautamies. **-laitos** *s.* Englannin v. **-oikeus** *s.* tuomioistuin, jossa paitsi lainoppineita tuomareita on maallikoista valittu valamiehistö, valaoikeus.
valamis|lämpötila *s.* Metallin v. **-menetelmä** *s.* **-taito** *s.*
valankaava *s.* kaava, jota käyttäen vala vannotaan.
valannainen[63] *s.* valettu, valamalla tehty esine, valannos; vrt. valanne, valos.
valan|ne[78*] *s.* **1.** *met.* teräksen valmistuksessa (bessemer-, martin-, upokas- t. sähkö)mellotusuunista kokilleihin valamalla aikaansaatu tav. nelikulmainen, pyöreäsärmäinen, hieman kartiomainen harkko, valu-, valanne-, valantaharkko; vrt. sulain. | V:teista taotaan, valssataan tai puristetaan teelmiä. — Avarammin. | [Betoniseinämän] v:teen kovetuttua poistetaan laudoitus. — *Yhd.* kipsi-, nikkeli-, teräsv. **2.** *maant. geol.* pohjapiirrokseltaan pitkänomainen maanpinnan kohouma, jonka rinteet ovat loivat (kaltevuus vähemmän kuin 10 %) ja laki rajatta niihin liittyvä. **3.** *kansanr.* valettava, valutettava aine. | - - tuo simoa siivessäsi, / - - / kipehille voitehiksi, / vammoille v:tehiksi! KAL.
valanne|harkko *s. met.* = ed. 1. **-vika** *s. met.*
valannos[64] *s.* valannainen. | Kun v. on kovettunut, irrotetaan muotti.
valan|ottaja *s.* henkilö, jonka edessä vala vannotaan. **-rikkoja** *s.* vrt. valapatto. — *A:sesti.* - - sen viimeisen v. tsaarin K.S.LAURILA.
valan|ta[15*] *teonn.* < valaa. *(1.)* - - tuntui todellakin siltä kuin aurinko olisi pilkistänyt sisään, vaikka vanha pärekatto romisikin raskaasta v:nasta KIANTO. — Tav. *(2.)* Pronssin, saven v. Kirkonkellojen, kirjasinten, kynttiläin v. Valukone, joka yhdellä v:nalla valmistaa tuhat kynttilää. — *Harv.* valannan tuloksesta, valannaisesta. | Valettiin tinaa ja v:nan varjokuvasta arvailtiin tulevaisuutta. — *Kuv.* - - v:naltaan ehyt ja itsenäinen runo TARK. — *Yhd.* kipsin-, kynttilän-, metallin-, pronssin-, saven-, sementin-, tinanv.; kannunv.; käsin-, taidev.
valanta|harkko *s. met.* = valanne 1. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* Tina lisää kuparin v:suutta. **-rauta** *s. met.* valantateräs. **-teräksinen** *a.* **-teräs** *s. met.* bessemer-, martin-, upokas- t. sähkömellotusmenetelmällä sulattaen valmistettu sitkeä, kuonaton teräs; vrt. keittoteräs. **-työ** *s.* Patsaan v.
valan|tehnyt *a.* myös ⌒; ks. vala 1. **-tekijä** *s.*
valanteko *s.* **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* **--oikeus** *s.* **-päätös** *s. lak. vanh.* tuomioistuimen päätös, jolla asianomainen oikeutettiin t. velvoitettiin vannomaan vala. **-tilaisuus** *s.* Varusmiesten v. **-velvolli|nen** *a.* -suus *omin.*
valantovaski *s. raam. vanh.* valettu t. valettava vaski. | Ovatpa ne [paleltuneet jalat] juuri "valanto-vasken kaltaiset", niinkuin seisoo raamatussa KIVI.
valan|vahvistaja *s. hist.* henkilö, joka vahvisti jkn vannoman valan. **-vannoja** *s.* **-vannomistilaisuus** *s.* **-vannonta** *s.* **-vannontatilaisuus** *s.*
vala|oikeus *s.* = valamiesoikeus. **-patto** *a.* ja *s.* väärän valan tehnyt; valanrikkoja. **-pattoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vrt. ed. — *S:sesti.* - - lakia ei ole pantu vanhurskaalle, vaan - - valhettelijoille, v:sille UT. **-pattous** *s.* valapattoisuus. **-rik|ko** *s.* valan rikkominen. | V:on viiva 'tulvaveden helmikuun julistuskirjan antovuonna 1899 sisävesiemme rantakallioihin jättämä rajaviiva'. V:on vuosi 'vuosi 1899'. — *Harv.* valanrikkoja. | - - sotaraati, / v:on riettaan tuomiolle vaati *MANN.
vala|s[60] *s.* **1.** V:at 'Cetacea, isoja vesielämään mukautuneita nisäkkäitä, joiden ruumis on muuten kalan muotoinen, paitsi että pyrstöevä on vaakasuorassa asennossa'. Grönlannin v. 'Balaena mysticetus, Pohjoisessa jäämeressä elävä, nyk. melkein sukupuuttoon hävitetty isokokoinen hetulavalas'. — *Yhd.* hammas-, jättiläis-, kääpiö-, maito-, miekka-, nokka-, pallopää-, potti-, ryhä-, sarvi-, silli-, sini-, uurteisv. **2.** *erisn. täht.* suuri tähdistö Oinaasta etelään.
valas|kala *s. puhek.* valas. **-vene** *s.* valaiden pyynnissä käytetty soudettava pyyntivene; *mer.* laivastossa käytössä oleva kapeahko, pitkä, neljän miehen soudettava vene, jonka keula ja perä ovat suipot. **-öljy** *s.* valaanöljy.
valatilaisuus *s.* valantekotilaisuus.
valaton[57] *kar.a.* V. todistus.
valattaa[2*] *fakt.v.* < valaa. | V. tykkejä, kynttilöitä.
valatu|pa *s. kans.* huone, jossa vala tehdään; käräjätupa. | Ylinnä huoran pää kirkossa, varkahan v:vassa SL.
valaus[64] *s.* par. valu, valanta.
valautt|aa[2*] *kaus.v.* < valahtaa. | Eeva istahti tuolille - - ja v:i pääliinan hartioilleen KARHUM. - - sylkäisi uudestaan - - mutta ei ruikkaamalla, vaan valauttamalla LASSILA.
valautu|a[44] *v.* **1.** *pass.* **a.** (< valaa 1) valua. | - - taivaan vesisäiliöt v:vat tulvimalla maata kohti TALVIO. — *Kuv.* Valo v:u maahan AHO. Sydämeen v:nut rauha. **b.** < valaa 2. | Pronssi v:u helposti muotteihin. Matriisirivin mukaisesti v:va painorivi. — *Kuv.* Kiinteään kaavaan v:nut tapa. Sujuvaan mitalliseen muotoon v:nut runo. **2.** *refl.* < valaa 1. | Kylpijät peseytyivät ja lopuksi v:ivat vedellä.
valdolai|nen[63] *a.* ja *s. hist.* -suus[65] *omin.* V:set 'Pietari Valdesin 1100-luvulla perustama katolinen uskonlahko, joka myöhemmin liittyi uskonpuhdistukseen ja sai uskonvapauden vuonna 1848'.
vale[78] *s.*, vars. *kans.* valhe.
vale- us. teko-, näkö-, näennäinen, teeskennelty, jäljitelty, simuloitu, uskoteltu, pseudo-;)(oikea, aito. **-akaasia** *s.* Robinia pseudacacia, kaunis, 15—25 m korkea puu, jonka monet muunnokset ovat suosittuja kujanne- ja puistopuita. **-asema** *s. sot.* vihollisen harhauttamiseksi rakennettu varsinaisen tuliaseman näköinen asema. **-asiakirja** *s. lak.* asiakirja, jonka sisältö ei ole tarkoitettu sananmukaisesti noudatettavaksi, näön vuoksi tehty asiakirja. **--elämä** *s.* - - hänen elämänsä [ei] koskaan tulisi olemaan täydellistä, ehyttä ja tervettä elämää - - vaan tuommoista särkynyttä v:ä KATAJA. **-hauta** *s.* **1.** väliaikainen hauta. | Ruumis pantiin kesällä

v:an ja vasta talvikelillä saatettiin kirkkomaahan. 2. Taisteluhaudan jatkoksi kaivettu v.
valeh|della[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* **1.** harhauttamistarkoituksessa, vilpillisesti esittää (sanoa, kertoa, kirjoittaa) jtak, joka ei ole totta, puhua perättömiä, valheita; erisävyisiä syn:n luonteisia ilmauksia: puhua pötyä, palturia, laskea luikuria, syöttää pajuköyttä, vetää huulesta, sahata silmään, "runoilla"; vrt. narrata. | V. jklle, jksta jtak. V. jklle vasten kasvoja, silmiä. V. häpeämättömästi, avoimesti. Patologinen v:teleminen. Älä v:tele! V:teli kuin tekijä ainakin. V. ikänsä. V:teli tulleensa vasta eilen. V:teli, ettei tiennyt mitään asiasta. Sain uistimella ihan v:telematta kolmikiloisen hauen. Mutta Ojalainen tiesi taas paljon enemmän kuin muut ja v:teli omasta mielikuvituksestaan lisää KATAJA. Kun kolmasti valehtelee, niin itsekin uskoo SL. — *Leik.* Mitäs minun pitikään sanoa eikä v.? **2.** avarammin ja *kuv.*, subj:na muu kuin henkilö: antaa totuutta vastaamaton, väärä, vääristynyt kuva t. käsitys jstak. | Väsyneet silmät alkoivat v. Soiko ovikello vai v:telivatko korvani? Kamera ei v:tele. Peili v:telee suunnat.
valehelmi *s.* tav:mmin tekohelmi.
valehtelemat|on[57] *kielt.a.* < valehdella. | Tarkastella tilannetta tosiasiain kylmässä, v:tomassa valossa.
valehtelija[14] *tek.* < valehdella. | Suuri v. V., jonka puheissa ei ole alunkaan perää. Seitsemän on v:n määrä. — *Yhd.* ammatti-, mestari-, suurv.
vale|hyökkäys *s.* vastustajan harhauttamiseksi suoritettu hyökkäys. | Vihollisen v. — Miekkailijan, nyrkkeilijän, jalkapalloilijan suorittama v. **-ikkuna** *s. ark.* arkkitehtonisista t. koristeellisista syistä maalaamalla t. muuten tehty todellista ikkunaa jäljittelevä umpi-ikkuna, sokea ikkuna. **-isku** *s.* vars. nyrkkeilyssä, miekkailussa tms.: todellista iskua edeltävä liikesarja, jonka tarkoituksena on houkutella jk vastustajan kohta suojattomaksi. **-istutus** *s.* siirreistutus. **-jalka** *s. biol.* tilapäisesti muodostuva alkulimalisäke, jollaisten avulla juurijalkaiset liikkuvat ja ottavat ravintoa, pseudopodi. **-jalokivi** *s.* tav:mmin tekojalokivi. **-jasmiini** *s.* = pihajasmiini. **-jälkimunuainen** *s. el.* sammakkoeläimillä ja korkeammilla kaloilla jälkimunuaisen kaltainen esimunuaisen pidentynyt takaosa. **-kaksineuvoi|nen** *a. biol.* -suus *omin.* vars. ihmisestä: jonka sukupuolirauhaset ovat joko koiras- tai naaraspuolisia, mutta muissa sukupuolielimissä ja toisasteisissa sukupuolituntomerkeissä on päinvastaiseen sukupuoleen t. yhtaikaa kahteen sukupuoleen viittaavia ominaisuuksia. **-kauppa** *s.* sopimus, joka on muodoltaan, mutta ei sisällöltään kauppa, näennäinen kauppa. **-kavennus** *s. käs.* Sukkien v. **-kidus** *s. el.* kaloilla us. ruiskureiässä sijaitseva surkastunut kidus. **-kiehkura** *s. kasv.* kukintoryhmä, joka syntyy, kun vastakkaisten lehtien hangoissa olevien kukintojen lapakot ja kukkaperät ovat niin lyhyet, että kukat ovat nivelessä ikään kuin säteittäisessä asennossa; myös vastaavasti näennäisestä oksakiehkurasta. **-kierre** *s. kut.* pysymätön kierre, joka muodostuu, kun kuitukimppua (lankaa) pidetään molemmista päistä kiinni ja kierretään keskeltä. **-kristillisyys** *s.* näennäinen kristillisyys;)(tosikristillisyys. **-kristitty** *s.* vrt. ed. **-kul|ta** *s.* tekokulta. | V:lalla silatut koristeet. — *Kuv.* Rakkauden v. Sä koruks sonettia sanot vain, / mi täys on v:taa kimaltavaa *JYLHÄ. **-kuolema** *s.* sellainen tajuttomuuteen liittyvä ruumiin elintoiminnan alentuneisuus, että sydämen toimintaa ja hengitystä ei voi tavallisin keinoin todeta. | Vastasyntyneen v. 'tav. vaikeasta synnytyksestä aiheutuva hengittämättömyys'. **-kuoll|ut** *a.* ja *s.* vrt. ed. | V:eena syntynyt lapsi. V:eelle annettava tekohengitys. **-kuristustauti** *s. lääk.* tav. äkillisen kurkunpäänkatarrin muoto, jossa kurkunpään ahtaimman kohdan limakalvo turpoaa aiheuttaen hengenahdistuksen, käheyden ja äänekkään yskän. **-kuva** *s.* optiikassa: peilin t. linssin avulla silmään näkyvä kuva, jota ei voi saada kuvatasolle;)(todellinen, tosikuva. **-kylkiluu** *s. anat.* kylkiluu, joka ei kiinnity (suoraan) rintalastaan. **-laite** *s. sot.* vihollisen harhauttamiseen käytetty jtak todellista laitetta muistuttava laite. **-lehtihopea** *s.* **-lehtikulta** *s.* **-liike** *s.* Vastustajan harhauttamiseksi suoritettu v.
valel|la[28] *frekv.v.* < valaa 1. | V. vettä jhk. Paistinlientä v:laan kääryleiden päälle. Paistia v:laan liemellä. V. päänsä kylmällä vedellä. Sade v:i kulkijan kasvoja. Kyynelet v:ivat poskia. Pestä jk vedellä v:len. — *Kuv.* Kuu v:i salaperäistä hohdettaan. Auringon rusko v:i tyyntä avaruutta. - - v:ee soimausten tulva hänen päätään TALVIO.
valelma[13] *s.* valettu t. valautunut esine, vars. jnk jäljennös, valos. | Vainajan kasvoista tehty v., kuolinnaamio. Fossiili, jonka muodostaa kuorellisen eläimen onteloon kivennäis- ja lieteaineista kivettynyt v. — *Yhd.* kipsiv.
valelu[2] *teonn.* < valella. | Ihon v. kylmällä vedellä karkaisukeinona. — *Yhd.* emulsio-, vesiv. -vesi *s.*
vale|maitohappobakteeri *s.* bakteeri, joka hajottaa maidon eri sokerilajeja maitohapoksi ja moniksi muiksi hapoiksi. | V. on maitotalouden pahimpia vihollisia. **-merkki** *s.* V:en antaminen vihollisen harhauttamiseksi. **-myynti** *s.* vrt. valekauppa. **-nim|i** *s.* harhauttamistarkoituksessa käytetty väärä nimi. | V:eä käyttävä rikollinen. **-nisä** *s.* Karjun v:t. **-nivel** *s. lääk.* luonnottomaan paikkaan luustoa muodostunut nivelen tapainen liikkuva kohta. | V. syntyy tavallisesti luunmurtuman jäädessä parantumatta.
valenssi[6] *s. kem.* (atomi)arvo, arvoisuus. | Hiilen v. on 4. **-elektroni** *s.* atomin kemialliset ominaisuudet määräävistä uloimmista elektroneista käytetty nimitys. **-luku** *s.* Jos metalli muodostaa useita sulfideja, niin sitä, missä metallin v. on pienin, sanotaan sulfuriksi. **-sidos** *s.*
-valenssinen[63] *poss.a.* Yksi-, 4-v.
valenssivoima *s. kem.,* tav. *mon.* voimia, jotka saavat aikaan atomien yhtymisen molekyyleiksi.
valentiniitti[4*] *s. min.* rombisesti kiteytyvä keltainen t. harmaa antimonioksidi.
vale|oikeustoimi *s. lak.* näennäinen, pätemätön oikeustoimi. **-ostaja** *s.* näennäinen ostaja. | Tiluksen v. **-ovi** *s.* ovea jäljittelevä, kehystetty t.

kehystämätön seinäsyvennys. **-parta** *s.* tekoparta. **-perinnöllisyys** *s. biol.* näennäinen perinnöllisyys. **-pisto** *s.* miekkailussa: vastustajan harhauttamiseksi suoritettu pisto. **-pohja** *s.* Matkalaukun v:n alle kätketty salakuljetustavara. **-polttopiste** *s. fys.* näennäinen polttopiste, valesyttiö. | Kuperan peilin v. on peilipallon keskipisteen ja itse peilin keskipisteen puolivälissä. **-profeetta** *s.* Antikristillinen v. **-pu|ku** *s.* jkn tuntemattomana esiintyäkseen, tuntemattomana pysyäkseen käyttämä, asianomaisen normaalista asusta poikkeava puku, salapuku, valevaatteet. | V:vussa esiintyvä ja tekopartaa käyttävä salapoliisi. Satu kerjäläisen v:vussa kiertävästä kuninkaasta. Sotilashenkilöitä, jotka ilman v:kua ovat tunkeutuneet vihollisen armeijan toiminta-alueelle, ei pidetä vakoilijoina. — *Kuv.* [Hänen] välinpitämättömyytensä Gretaa kohtaan oli ollut v., jonka taakse oli kätkeytynyt aivan toisenlaisia tunteita *A.SIMOJOKI. **-pukuinen** *a.* V. prinssi.

valeriaana[10] *s.* = valeriaanatinktuura. **-hap|po** *s.* V:ot ovat veteen huonosti liukenevia, ilkeän hajuisia isomeerisia rasvahappoja. **-n|juuri** *s.* virmajuuri. **-tinktuura** *s. farm.* virmajuuren juurakosta valmistettu tinktuura, jota käytetään hermostoa rauhoittavana lääkkeenä, valeriaana, valeriaanatipat. **-tipat** *s. mon.* = ed.

valeruumi|s *s.* Uskonlahko, joka kielsi Kristuksen ihmisyyden ja väitti hänen esiintyneen v:issa maan päällä.

wales[7] [ueils] *s.* W:in kieli 'kymrin kieli'.

vale|sauma *s.* Sukka, jossa on v. **-seinä** *s.* — *Kasv.* sikiäimeen myöhemmin varsinaisten emilehtien muodostamien väliseinien lisäksi muodostuva väliseinä. **-siirto** *s.* — *Lak.* omaisuuden luovuttaminen simuloidulla oikeustoimella toiselle kolmannen henkilön etujen vastaisesti.

walesilai|nen[63] [ueils-] *a.* ja *s.* W:set 'Walesin asukkaat'; us. = kymri(läise)t.

vale|skorpioni *s.* V:skorpionit 'Pseudoscorpionida, nivelhämähäkkeihin kuuluvia pieniä skorpionia muistuttavia eläimiä, joilta kuitenkin puuttuu häntä myrkkypistimineen'. **-sopimus** *s. lak.* näennäinen, simuloitu sopimus. **-syttiö** *s. fys.* valepolttopiste. **-säkki** *s. ark. harv.* valehtelija. | Voi, sen juuttaan v., / kuinka loruta se jaksaa! *MANN.

valeta[34*] *v.* → valjeta.

vale|taistelu *s.* Alkukantaisiin häätapoihin kuului usein v. sulhasen tai hänen seurueensa ja morsiamen perheen välillä. **-tasku** *s.* taskua jäljittelevä puvun koriste. **-timant|ti** *s.* teko-, similitimantti. | Lasinpalasista tehdyt v:it. **-todistelu** *s.* Näennäisperusteihin nojautuva v. eli sofistiikka. **-todistus** *s.* Väärän väitteen v. eli sofismi. **-tsaari** *s. hist.* **-tuberkuloosi** *s. eläinlääk.* = pseudotuberkuloosi. **-tukka** *s.* teko-, irtotukka, peruukki. **-turkki** *s.* (miesten) turkkimainen päällystakki, jossa ei ole turkisvuoria, vaan ainoastaan turkiskaulus. **-tylppy** *s. kasv.* sienien punoutuneista ja toisiinsa kiinni kasvaneista sienirihmoista muodostunut, korkeampien kasvien tylppysolukkoja muistuttava solukko, valetylppysolukko. **-tylppysolukko** *s. kasv.* = ed. **-vaatteet** *s. mon.* vrt. valepuku. **-vastapisto** *s.* vrt. valepisto. **-verho** *s. ylät.* vrt. valepuku. | V:ssa saatana ilkkui SIIONIN KANNEL. — [Huumori] riistää v:n juhlallistenkin sovinnaisuuksien yltä TARK.

valhe[78] *s.* **1.** tahallisesti, vars. harhauttamistarkoituksessa, vilpillisesti esitetty totuudenvastainen, perätön, väärä väittämä t. tieto; juttu, loru, "satu". | Päätön, pikku, suuri, paksu, karkea, katala v. Se on pitkä v.! V:en puhuja. Levittää v:ita jksta. Saada jku kiinni v:esta. Joutua kiinni v:esta. Karttaa v:tta. Älä päästä v:tta huulillesi! - - päätän asian puhtaaksi v:eksi KIVI. Mikä oli totta tänään, oli v:tta huomenna JOTUNI. — Eril. sanonnoissa, us. personoituna. | Kutoa v:en verkkoa. V. virittää verkkojaan. Syöttää jklle v:ita. - - vaienna v:en huulet VK. - - v. joskus on laupiaampi kuin totuus KALLAS. Luulo on v:en naapuri SL. V:ella on lyhyet jäljet SL. V:en isä (vars. raam.) 'perkele'. — Avarammin. | V:tta on kaikki sellainen puhe, vaikeneminen tahi teeskentely, jonka tarkoituksena on johtamalla lähimmäinen harhaan tuottaa hänelle vahinkoa ERKKI KAILA. — *Yhd.* kala-, merimies-, metsästysv. **2.** enemmän tai vähemmän *kuv.* jstak, joka ei ole aitoa, todellista, todella olemassa olevaa; näennäinen, epätodellinen. | A:n elämä perustui alusta loppuun v:elle. Koko elämä oli suurta v:tta. [Tieto] ihanteet vain v:iks paljastaa K.LEINO. Rakkautesi oli pelkkää v:tta. - - oli otettava rakkaus vastaan — vaikka v:enakin LEMPI JÄÄSKELÄINEN. — *Ark.* vastustettaessa jkn käskyä tms. | "Riisu yltäsi tuo kävelypuku!" komensi hän. — "Se on sitten v. [= Sitä en tee]!" huusi tyttö kimakasti AK.

valhe- merk:issä teko-, simuloitu, pseudo- jne.: normaalityylissä us. tav:mmin vale-.

valheelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** asioista: joka on valhetta, epätosi. **a.** puheesta, tiedoista tms.: totuudesta poikkeava, totuuden vastainen, väärä, perätön, keksitty;)(tosi. | V. tieto, ilmoitus. Levittää v:sia juttuja. V:set puheet. Ilmoittaa jtak v:sesti. Tieto, jonka v:suus on ilmeinen. **b.** joka ei ole todellinen t. aito t. oikea, teeskennelty, vilpillinen, petollinen, vale-. | V. lupaus. Tämän maailman rakkaus ja ilo ovat v:sia. Noita-akka turvautui v:seen kauneuteensa. Kun henkilön tunteet toista kohtaan ovat kokonaan päinvastaiset kuin hänen käyttämänsä kohteliaisuudet, ei ole enää kyse muodollisesta, vaan v:sesta kohteliaisuudesta. Maallisen onnen v:suus. Ikävä kyllä ovat miehet saaneet sellaisen kasvatuksen - - että he tietävät, milloin pyörtyminen on oikea, milloin v. J.FINNE. **2.** henkilöistä: joka valehtelee, jolla on tapana valehdella. | A. ei ollut ainakaan v., kun kertoi peittelemättömän totuuden. Ihmisten epärehellisyys ja v:suus. Rangaista jkta v:suuden vuoksi.

valheenpuhuja *s.* (tav. ⌒) valehtelija.

val|heeton[57] *kar.a. harv.* -heettomuus[65] *omin.* Sano jo toet totiset, / v:ehettomat, vakaiset KAL.

valhe|propaganda *s.* valheita levittävä propaganda. | Vihollisen v. **-puhe** *s.* valheellinen, perätön puhe. | Vanhurskas vihaa v:tta VT.

valhet- normaalityylissä tav:mmin valehd-, valeht-.

valhevehnä *s. raam. vanh.* luste. | Mutta ihmis-

ten nukkuessa hänen vihollisensa tuli ja kylvi v:ä vehnän sekaan UT^v^.
validiteetti[4*] *s.* (oikeus)pätevyys, (laillinen) voimassaolo.
valiini[6] *s.* eräs aminohappo.
valiko|ida[30] *v.* -ivasti, -idusti *adv.* -inti[4*] *teonn.* **1.** valita useasta eriarvoisesta määrätarkoitukseen sopiva(t) t. sopivin (sopivimmat), "valkata"; vrt. lajitella, seuloa. | V. maljasta kaunein omena. Siemenperunat on v:itava hyvin. Ostoksissaan v:iva nainen. Kaupassa ei ollut v:imiseen varaa. Työntekijäin v:inti jhk tehtävään. Matokin osaa v. ruoka-aineitaan. — Istukan pintasolukko osaksi v:i, osaksi muuntaa sikiölle tulevia aineita. Naisen sukupuolivaisto on yleensä v:ivampi kuin miehen. Nuotta ei v:i kaloja, vaan ottaa kaiken eteen tulevan. — Puhuja v:i sanansa kuulijakunnan mukaan. Lukea kirjallisuutta v:iden. V:iva, v:itseva lukutapa. Taiteilija v:i ja tehostaa mallinsa eräitä ominaisuuksia muiden kustannuksella. Eklektinen eli v:iva taide. V:ivasti artistinen runoilija. Leino käsittelee kalevalanmittaa tiivistetyn v:idusti. — "Sylva" on hienostuneen ja v:ivan naisen hajuvesi. Lähetti ystävättärelleen pullon v:itua [= erittäin hyvää, hienostuneella maulla valittua] hajuvettä. A:n vaatetus on v:itua laatutavaraa. — V:itu [→ hienostunut] maku. **2.** kahdesta t. samanlaisista valitsemisesta par. valita. | Mielivaltaisesti v:itu piste A. | Pihamaalle päästyään hän tuumi vielä kerran mitä tekisi: asettuisiko aittaan makaamaan vai lähtisikö kylälle? Hän v:i edellisen E.ELENIUS.
valikoija[11] *tek.*
valikoima[11] *s.* **1.** määräperusteen mukaan jstak suuremmasta paljoudesta valikoitu joukko t. kokoelma. | Hedelmät lajitellaan siten, että ensimmäiseen v:an erotetaan vain täysin ensiluokkaiset, toiseen v:an --. Näytteillä oli v. parhaita oppilastöitä. V. Eino Leinon runoja. Kirkkokäsikirjaan otettu v. raamatunkohtia. — [Laivan] miehistönä oli korea v. vintiöitä monesta Euroopan kansakunnasta AK. **2.** määrätarkoitukseen valittavissa olevien keskenään us. enemmän tai vähemmän erilaisten esineiden (esineryhmien), laatujen tms. joukko t. kokoelma. | Kangaskaupan runsas ja monipuolinen v. Liike, joka pitää v:nsa aina ajan tasalla. Myymälässämme on suuri v. radioita ja levysoittimia. **3.** *yhd.* Kangas-, kenkä-, kirja-, laji-, lamppu-, malli-, näyte-, ruoka-, sointu-, suomennos-, tavara-, tyyppi-, väri-, äänilevyv.; erikois-, jättiläisv.
-valikoimainen[63] *poss.a.* Niukka-, runsasv.
valikoimat|on[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Keinojaan, sanojaan v. **2.** *pass.* V:tomat hedelmät, päreet. Käyttää v:tomia sanoja.
valikoimistyö *s.*
valimo[2] *s.* metallien, sementin, kipsin tm. valettavien aineiden valamiseen käytetty työpaja. — *Yhd.* kipsi-, kupari-, metalli-, pronssi-, saven-, sementti-, sinkki-, teräsv.; kirjasin-, putki-, taide-, tykkiv.; puristusv. **-hiekka** *s.* tav:mmin valuhiekka. **-koksi** *s.* = kaivoskoksi. **-kone** *s.* **-liike** *s.* **-mestari** *s.* **-nosturi** *s.* valimoissa käytetty kiertyväpylväinen nosturi, jonka vaakasuorien yläpalkkien päällä on juoksuvaunu, joten nosturi voi hallita koko ympyrän alan. **-tekniikka** *s.* **-teknillinen** *a.* **-teollisuus** *s.* **-tuote** *s.* **-työ** *s.* **-upokas** *s.* valu-upokas.
1. **vali|n**[56] *s.* nyk. tav. metallista tehty kestävä valumuotti; vrt. kokilli. | Esihistoriallisista haudoista löydetyt pronssikirveiden v:met. Luodikon luotien v. — *Yhd.* kivi-, metalliv.; luoti-, vahav.
2. **valin**[56] *s.* eräiden laitteiden varsinaisista osista. | Ankkurin v. eli varsi. Kehäauran vetovarsi eli v. Verkonkävyn keskiosa eli v.
valin- us. = valu-. **-astia** *s.* Sula metalli lasketaan uunista v:an ja kaadetaan siitä valinmuottiin. **-kaava** *s.* par. valin-, valumuotti. **-kauha** *s.* pieniä määriä steariinia, tinaa, lyijyä tm. helposti sulavia aineita sulatettaessa käytetty (teräs)kauha. | Sulattaa uudenvuodentinaa v:ssa. — *Kuv.* uudenlaiseksi muotoutumisen prosessista tms. | Oppilaat koulun v:ssa. Saksa v:ssa. **-kehys** *s.* **-kone** *s.* Kirjapainon v:et. **-laite** *s.* **-lista** *s. kirj.* luettelo, joka määrää kirjasimia valettaessa käytettävän lukumääräisen suhteen. **-muotti** *s.* = valumuotti.
valinnai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* eri vaihtoehdoista (vapaasti) valittavissa oleva, vaihtoehtoinen; fakultatiivinen; vrt. vapaavalintainen; us.)(pakollinen. | Voimistelukilpailujen pakolliset ja v:set liikkeet. Ranskassa siviiliavioliitto on pakollinen, meillä v. Saksa ja englanti ovat [koulussa] v:sia aineita, ranska vapaaehtoinen. Keskikoulun oppiaineisiin kuuluu yksi pakollinen vieras kieli, v:sesti englanti, saksa tai venäjä.
valinnan|vapaus *s.* tav:mmin ⌢. **-vara** *s.* Myymälässämme on v:a vaativimmallekin ostajalle. Hyökkäyksen tapahduttua ei ollut muuta v:a kuin joko puolustautua tai antautua. **-varai|nen** *a.* valinnainen. | V:set aineet [koulussa].
valin|pyörä *s. kirj.* linotyyppikoneen pyörämäinen osa, jossa olevaan valinmuottiin ladottu matriisirivi kulkeutuu rivin valautumista varten. **-reikä** *s.* Muotin v. **-sauma** *s.* Muotin puolikkaiden välisen raon valettavaan esineeseen muodostama v. **-suu** *kirj.* valinkoneessa oleva aukko, josta sula kirjasinmetalli puristuu matriisia vasten.
valin|ta[15*] *teonn.* < valita. | Kokouksen puheenjohtajan v. Aviopuolison v. Rakennuksen paikan v. Solmion v. vierailupukuun. Elämänuran v. Puhujan harrastama tietoinen sanojen v. Kylvötavan v. Aiheen v. V:nan mahdollisuutta ei ollut. V:nan perusteena olleet näkökohdat. Tehdä, suorittaa v. Jättää jk asianomaisen vapaan v:nan varaan. Saat tehdä oman v:tasi mukaan, joko lähteä tai jäädä. Kaupoissa on v:nan varaa yllin kyllin. Ilmakehä pidättää toisia säteitä enemmän kuin toisia suorittaen siten eräänlaista v:taa. — Siitoskarjan, nuorikkojen v. — *Erik. biol.* eläinten ja kasvien jalostuksessa. | Luonnollinen v. 'luonnon ns. olemassaolotaistelun muodossa suorittama heikkojen ja olosuhteisiin mukautumattomien yksilöjen t. lajien tuhoaminen, joka johtaa eliömaailman yhä suurempaan tarkoituksenmukaisuuteen ja täydellisyyteen'. Keinotekoinen v. 'ihmisen suorittama määrätietoisesti valikoiva rodunjalostustoimin-

ta'. Jalostustyössä käytettyjen menettelytapojen kolme toisistaan olennaisesti eroavaa linjaa: suora v., joka perustuu luonnossa sellaisenaan tapahtuvaan vaihteluun, risteytys sekä ns. kromosomijalostus. V:taan perustuva karjan- ja kasvinjalostus. — *Urh.*, tav. *mon.* valintakilpailu. | Olympiahiihtäjien v:tojen voittaja. — *Yhd.* ammatin-, henkilön-, lahjan-, oppilas-, poikas-, ravinnon-, sanan-, tekstin-, värien-, värinv.; jalostus-, siitosv.; maaottelu-, nyrkkeily-, olympiav(:nat); joukko-, linja-, yksilöv.; ennakko-, jatko-, loppuv.; kaukov.

valinta|-arkki *s.* filateliassa: (irto)arkki, johon on kiinnitetty myytäväksi t. vaihdettavaksi tarjottavia postimerkkejä hinta- ym. tietoineen. **-hiih|to** *s. urh.*, tav. *mon.* vrt. valintakilpailu. | Olympiakisoja silmällä pitäen järjestetyt v:dot. **-valintai|nen**[63] *poss.a.* -sesti *adv.* Oma-, vapaav.

valinta|kilpailu *s. urh.*, tav. *mon.* vars. jnk edustusjoukkueen valitsemiseksi järjestetty kilpailu; vrt. karsintakilpailu. | Olympiajoukkueen v:kilpailut. **-levy** *s.* automaattipuhelimen numerolevy. **-lähetys** *s.* filateliassa; vrt. valinta-arkki. **-mahdollisuus** *s.* **-myymälä** *s.* itsepalvelumyymälä. **-oikeus** *s.* vrt. optio-oikeus. | V. perinnönjaossa. **-oppi** *s.* **1.** *biol.* valintateoria, selektioteoria. **2.** *usk.* Ortodoksian valinta- ja vanhurskauttamisoppi. **-ottelu** *s. urh.* vrt. valintakilpailu. **-periaate** *s.* **-peruste** *s.* **-sääntö** *s. fys.* kvanttiteoriassa käytetty sääntö, joka rajoittaa mahdollisten energianmuutosten lukua. **-tarkkuus** *s.* Radiovastaanottimen v. eli selektiivisyys. **-teoria** *s. biol.* Charles Darwinin lajien muuttumisen selitykseksi esittämä teoria luonnollisesta valinnasta, valintaoppi, selektioteoria. **-vapaa** *a.* -sti *adv.* par. vapaavalintainen. **-vapau|s** *s.* V. adiafora-asioissa. Menettelytapojen suhteen oli täydellinen v. Minulla ei ollut v:tta. **-vihko** *s.* filateliassa; vrt. valinta-arkki.

valinteos *s.* valamalla tehty teos, valuteos, valannainen. | Valuraudasta tehty v.

valio[3] **1. a.** *s.* ryhmänsä, lajinsa tms. paras, oivallisin t. vars. parhaisiin, oivallisimpiin kuuluva yksilö, valioyksilö; vrt. championi. | Kansan, yhteiskunnan, maan v:t. Joukkonsa v. Urheiluelämämme nimekkäimmät v:t. Satakieli, laululintujemme v. Metsikön v:t jätetään siemenpuiksi. Jalostuksessa kasviyksilöistä otetaan lisättäväksi v:t. Lepaan v. 'eräs karviaislajike'. — Koirista: championi. | Pystykorvauros, v. Kaiun Viku. — *Yhd.* ampuja-, eläin-, hiihtäjä-, pellava-, sanav.; muoto-, urheiluv. **b.** *a.*, vars. *runok.* vrt. ed. | Vadelma, metsiemme v:in herkku. Ottavi hyvän orosen, / valjasti v:n varsan KAL. Jos v:immat aarteet omistaisin *KAILAS. -- sanankääntein noin kovin siroin ja v:in! *MANN. **2.** *s.* jtak määrätarkoitusta varten t. silmällä pitäen valittu, valikoitu henkilö, esine tms. | Hän tavoitteli v:nsa [= valittunsa, rakastettunsa] katsetta, mutta neito istui kuin verhotuin silmin KIANTO. — Tav. *yhd.* ruokav.

valio- tav:immin ed:n 1. merk.-ryhmään liittyen. **-aine|s** *s.* V:ksista koottu joukko-osasto. **-ampuja** *s.* **-armeija** *s.* **-jouk|ko** *s.* Armeijan v:ot. **-joukkue** *s.* Voimistelijain v. **-kaarti** *s.* **-kappale** *s.* **-karja** *s.* **-kirjallisuus** *s.* **-koira** *s.* **-kokoelma** *s.* **-kunnittain** *adv.* valiokuntina, valiokuntien mukaan. | Eduskunnan valiokuntien käsiteltämät asiat v. jaoteltuina. **-kun|ta** *s.* monijäseninen elin, jonka jk edustajisto, järjestö t. virasto asettaa keskuudestaan jnk t. joidenkin asioiden valmistelua varten; vrt. komitea, toimi-, lautakunta. | Eduskunnan täysi-istunnoissa käsiteltäviä asioita valmistellaan v:nissa, jotka ovat joko lakimääräisiä tai ylimääräisiä. Eduskunnan suuri v. 'vähintään 45-jäseninen lakimääräinen valiokunta, jonka tehtävänä on lainsäädäntäasiain valmistava käsittely'. V:nan puheenjohtaja, sihteeri, jäsen. Kuulua jhk v:taan. — Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran kielitieteen, kansanperinteen v. — *Hist.* Salainen v. 'sekreettivaliokunta'. Tammikuun v., ks. tammikuu. Yhteishyvän v. 'Ranskan kansalliskonventin 1793 asettama, 1795 lakkautettu tav. 9-miehinen valiokunta, jolle keskittyi maan korkein hallitusvalta'. — *Yhd.* diakonia-, hoito-, kieli-, kirjasto-, laki-, pankki-, perustuslaki-, raha-, sekreetti-, talous-, tarkastus-, toimisto-, toimitus-, työ-, ulkoasiain-, vaali-, valmistelu-, valtiovarainv.; asiantuntija-, ministeriv.; ala-, erikois-, yhteis-, yleisv.

valiokunta|-aste *s.* Lakiehdotus, joka on vasta v:-asteella. **-käsittely** *s.* Aloitteen v. **-päivät** *s. mon. hist.* Ruotsi-Suomessa 1600-luvun alkupuolella tavallinen kansan edustuskokous, johon kutsuttiin edustajia kolmesta ylimmästä säädystä valtiopäivien sijasta neuvottelemaan ja päättämään asioista, milloin varsinaisia valtiopäiviä ei voitu kutsua koolle, valiokuntavaltiopäivät; vrt. maakuntakokous. **-työ** *s.* **-valmistelu** *s.* Asioiden v. **-valtiopäivät** *s. mon. hist.* = valiokuntapäivät.

valio|kuoro *s.* **-laatu** *s.* V:a olevia tuotteita. **-laatui|nen** *a.* V:sta tavaraa. **-lause** *s.* tunnus-, vaalilause. | Hänen v:enaan oli: Läpi harmaan kiven! — Heraldiikassa: kilpeen kuulumattomassa nauhassa oleva teksti. **-luettelo** *s.* V:on merkitty kantakirjalehmä. **-luok|ka** *s.* V:an urheilija. V:kaa oleva saavutus. **-miehistö** *s.* **-mie|s** *s.* V:histä kokoonpantu iskuryhmä. **-nuorukainen** *s.* **--orkesteri** *s.* **-pelaaja** *s.* **-pu|u** *s.* Vain v:ita käsittävä metsikkö. **-ruo|ka** *s.* **1.** erinomainen, oivallinen ruoka. | Ravintola, joka on kuuluisa v:istaan. **2.** *harv.* dieettiruoka. | Yksitoikkoinen v. **-rykmentti** *s.* Valiomiehistä kokoonpantu v. **-siemen** *s.* — *Maat.* virallisesti lyijytetty, valtion siementarkastuslaitoksen laatimilla vakuustodistuksilla varustettu määrälajiketta oleva kylvösiemen. **-soturi** *s.*

valiosto[1] *koll.s.* Säätynsä v:on kuuluva mies.

valio|tasoinen *a.* V. urheilusuoritus. **-tavara** *s.* Myymme vain v:a. **-teo|s** *s.* Kaunokirjallisuutemme v:ksia. **-tuote** *s.* **-urheilij|a** *s.* Olympiakisat, maailman v:oiden suuri voimainmittely. **-valmiste** *s.* **-voimistelija** *s.* **-väk|i** *s.* Alansa v:eä. **-yksilö** *s.* Siitokseen olisi valittava lajinsa v:itä. **-yleisö** *s.* Suuren oopperan v.

valist|aa[2] *v.* **1.** *vanh.* ja *runok.* valaista, paistaa, loistaa. | Olen sanonut kuulle: v:a! P.MUSTAPÄÄ. [Jokainen taitava tehköön] kynttiläjalan kaluinensa v:amaan VTV. **2.** avarammin ja *kuv.* **a.** -- rukous v:i hänen valkoisia kasvojaan niin kuin

kynttilä valaisee lumilyhtyä TALVIO. — *Heng.* Suo sanas valon v. / - - / myös sanas saarnaajia VK. Lähetä valkeutesi v:amaan pimeyttäni AK. Herra v:akoon kasvonsa meille ja olkoon meille armollinen KATEK. — *Leik.* Silloin neitsyt hiukan havahtui, v:i [= käänsi] kasvonsa vieraitten päälle ja salli huultensa liikahtaa L.VIITA. — Tav. **b.** saattaa jku tietoiseksi jstak, valaista, neuvoa, opastaa, ohjata, opettaa, sivistää. | V. jkta jllak tiedolla. Sorolaisen järkiperäinen ja v:ava saarnatyyli. V:avaa luettavaa. Ei se ole kello, vaan ilmapuntari, v:i joku tietävämpi. Otti elämäntehtäväkseen kansan v:amisen. - - Pyhä Henki on - - v:anut minua lahjoillaan KATEK. — *Sot.* joukkojen tietämyksen kohottamiseksi sekä vihollisen propagandan, sisäisen kiihotustyön ja vahingollisten huhujen torjumiseksi harjoitettavasta toiminnasta.

valistaja[16] *tek.* Rahvaan neuvoja ja v. — *Yhd.* kansanv.

valist|ua[1] *pass.v.* < valistaa. *(1.)* - - ja maa v:ui hänen [= enkelin] kirkkaudestansa UT[V]. *(2.a.)* V:u hänen päällensä, taivaan armo KIVI. *(b.)* Henkilö, joka itse haluaa v., antaa sen vuoksi mielellään itseään valistaa. V:unut henkilö. Koko v:unut maailma. Tuo saarna nyt ei maksanut mitään, siitä ei v:unut kukaan PÄIVÄR. — *Hist.* V:unut itsevaltius, yksinvalta '1700-luvun loppupuolella useissa Euroopan maissa sovellettu hallitustapa, joka pyrki yksinvaltaisia hallitusperiaatteita noudattaen valtioelämässä toteuttamaan valistusfilosofian ihanteita'. V:unut itsevaltias.

valistukselli|nen[63] *a.* valistukseen kuuluva t. sitä koskeva, sivistyksellinen; us. par. valistus-, sivistys- t. muuten. | Kansalaisten v. taso. V:set ja ammatilliset riennot. V. raittiustyö. Liitto, jonka toiminta on v:sta.

valistumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* V. rahvas. V:tomissa oloissa.

valistuneisuu|s[65] *omin.* < valistunut. | Suomen kansan v. Missä on v:tta, siellä on avarakatseisuutta.

valistu|s[64] *s.* **1.** vrt. edistys, kasvatus, sivistys. **a.** valistaminen, valistuminen (2.b). | "Yhteisen kansan" v. oli ennen kirkon huolena. Tiedon vaikutus ulottuu myös tunne- ja tahtoelämään, joten v:skin on tavallaan kasvatusta. - - kyllä v:ksen halua on kansassa, kun vaan lie silmäinavaajia KIANTO. **b.** (vars. perustietoja koskeva) sivistys t. tietous, valistuneisuus. | V:kseltaan alhaisella tasolla oleva kansa. Levittää v:sta. Kansakoulut v:ksen jakajina. Kylvää v:ksen siemeniä. V. ei välttämättä ole samalla sivistystä. — *Hist.* vars. 1700-luvun jälkipuoliskolla esiintynyt sivistysvirtaus, jonka tarkoituksena oli vapauttaa ihmishenki ennakkoluuloista ja perustaa elämä asioista saadulle rationaaliselle tiedolle. | V:ksen aika 'valistusaika'. **2.** valaisu, selvyys, selvitys, "valo"; vrt. valistaa ja valistua 2.a. | Toivottiin, että Nyrkki-Sakari - - tietäisi asiaan v:sta antaa KATAJA. Etsi v:sta itsellesi ylhäältä, ja Herra on sinua armoittava J.FINNE. **3.** *yhd.* Liikenne-, säästäväisyysv.; kansanv.

valistus|aate *s.* V:aatteiden innoittama kansakoulunopettaja. — Tav. *hist.* ns. valistusajan aatteista. | V:aatteiden voimaanpääsy lopetti noitavainot. Porthan pyrki toiminnassaan toteuttamaan v:aatteita. -|**aika** *s. hist.* valistuksen (merk:ssä 1.b) aatteiden vallallaoloaika 1700-luvulla, valistuksen aika, valistuskausi. | V:ajan kirjailija, filosofia, aatteet. **-aikainen** *a.* V. rationalismi. **-elokuva** *s.* tav:mmin opetuselokuva. **-filosofi** *s.* vrt. seur. | Ranskan suuret v:t Montesquieu, Voltaire ja Rousseau. **-filosofia** *s.* valistusajalle ominainen filosofia. | Ranskan v. **-harrastus** *s.* Pietari Päivärinnan lämmin v. **-hen|ki** *s.* Romantiikka syntyi vastapainoksi järkivoittoiselle v:gelle. **-henkinen** *a.* V. filantropia. **-juhla** *s.* Osuusliikkeiden järjestämät v:t. **-järjestö** *s.* Maan sivistys- ja v:t. V:jen opintotoimikunta. **-kau|si** *s.* — *Hist.* = valistusaika. | N.N. oli kuivassa rationalismissaan tyypillinen v:den kasvatti. **-keskus** *s.* Koulutalo ei saa olla vain lapsia varten, vaan kylän v. AK. **-kirjailija** *s.* valistusaatteita ajava, valistusajan kirjailija. **-kirjallisuu|s** *s.* Maanviljelijöille jaettu väkilannoitusta koskeva v. — Ranskan v:den vaikutus valtiollisiin mielipiteisiin. **-laitos** *s.* Kansanopistojen rinnalle kehittynyt toinen v., kansalaisopisto. **-lehti** *s.* Maataloudellisen osuustoimintaliikkeen v. "Pellervo". **-liik|e** *s.* Kansanopistoym. v:keet. **-mies** *s.* Porthan, vakavahenkinen v. **-ohjaaja** *s.* Suojeluskuntapiireissä toimineet v:t. Rajaseututyössä oleva Suomen sotilaskotiliiton v. **-op|pi** *s.* Länsi-Euroopassa alkoivat v:it päästä valtaan 1700-luvun puolivälissä. **-osasto** *s.* Kulutusosuuskuntien keskusliiton v. **-pyrin|tö** *s.*, us. *mon.* Työväen v:nöt. **-päivä** *s.*, tav. *mon.* Liiton luento- ja v:t. **-riento** *s.*, tav. *mon.* Ottaa osaa pitäjän v:ihin. **-suun|ta** *s.*, vars. *hist.* valistusaatteita ajaneesta suunnasta. | Jesuiitat karkotettiin useasta maasta v:nan vaikutuksesta. **-talo** *s.* Kemin Pirtti, kaupungin seurojen yhteinen v. **-tarkoitu|s** *s.* Sivistys- ja v:ksiin käytetyt varat. **-taso** *s.* Kansan v:n kohottaminen. **-tilaisuus** *s.* Osuustoiminnallinen juhla- ja v. **-toim|i** *s.* Opetus- ja v:esta kunnille aiheutuvat menot. **-toiminta** *s.* Puolueiden harjoittama valtiollinen v. **-toimisto** *s.* Metsätaloudellinen v. **-työ** *s.* Maataloudellisten järjestöjen ammatillinen neuvonta- ja v. Koulujen suorittama v. **-työntekijä** *s.* **-upseeri** *s. sot.* joukko-osaston tms. tiedotus-, valistus- yms. toiminnasta huolehtiva upseeri. **-uskonnollisuus** *s. usk. harv.* valistushenkinen uskonnollisuus. **-viik|ko** *s.* Järjestön tavanmukaisen v:on tilaisuudet. **-väline** *s.* Radio v:enä.

vali|ta[31] *v.* **1.** (tarkoitukseen sopivuuden tms. perusteella) ottaa, erottaa käyttöön [tms.] jk t. joitakin tarjolla, ehdolla olevien joukosta; tehdä ratkaisu kahden t. useamman mahdollisuuden, vaihtoehdon välillä hyväksymällä jk niistä; vrt. valikoida. | V. useasta mahdollisuudesta, usean mahdollisuuden välillä. V. sopiva solmio pukuunsa. Kokeili kaikkia ja v:tsi parhaan. Hyvällä maulla v:tut ikkunaverhot. Otti v:tsematta ensimmäisen. Opettajanpaikkoja oli vaikka v. V:tse pari riuskaa miestä mukaasi! Näädän uhrikseen v:tsema orava. Jumala oli v:nnut Eliaan profeetakseen. V. itselleen vaimo. V. seuransa. V. tarkoin sanansa. Hyvin v:ttu hyökkäyshetki.

Kaukopuhelua tilattaessa v:taan [= otetaan, kierretään automaattipuhelimen numerolevystä] numero 09. Itse v:tseva puhelinkeskus. Pyrkiä jhk päämäärään keinoja v:tsematta 'keinolla millä tahansa'. Kävi kalalla ilmoja v:tsematta 'ilmoista välittämättä, joka säällä'. Maria on v:nnut hyvän osan, jota ei häneltä oteta pois UT. Sillä monet ovat kutsutut, mutta harvat v:tut UT. Vakka kantensa v:tsee [ks. vakka 1] SL. — *Erik.* **a.** etsiä tarjolla olevien joukosta sopivaa ottaakseen, ostaakseen tms. | Ostaja v:tsi ja v:tsi, mutta ei löytänyt mieleistään. **b.** ottaa jk eroon, erotella. | Pilaantuneet perunat on v:ttava pois hyvien joukosta. - - pahat paina kalliohon, / vaivat vuorehen v:tse KAL. **c.** olla tarkka, vaativainen jnk suhteen, panna painoa jllek t. jhk. | Pihlaja ei suuresti v:tse kasvupaikkaansa, mutta menestyy parhaiten hyvämultaisessa lehtomaassa. **d.** *valittu* (a.) us.: lajinsa tms. parhaimmistoon kuuluva, valikoitu, valio, sopiva; hyvin, tarkoin, huolellisesti valittu; käyttö us. vierassävyistä. | V:tuille vieraille järjestetyt kutsut. Esitti suunnitelmansa pienelle v:tulle piirille. V:ttu kansa 'juutalaiset'. Kiitti huomaavaisuudesta muutamin v:tuin sanoin. Kirjailijan v:tut teokset; vrt. kootut teokset. Prof. N. luennoi v:ttuja kohtia fysiologian alalta. Vanhurskaan kieli on v:tuin hopea, jumalattomien äly on tyhjän veroinen VT. — *S:sesti.* A. kuuluu runoilijoiden v:ttuihin. Vain harvat ja v:tut (t. harvat v:tut) saivat asiasta tiedon. - - Karitsata kiittävät / v:ttuin seurassa VK. — Sulhanen ja hänen v:ttunsa 'morsiamensa'. Sydämeni v:ttu 'rakastettuni'. **2.** (ed:een liittyen) ottaa, kutsua useiden henkilöiden joukosta jku jhk virkaan, toimeen tms. | Virkaan v:ttiin viidestä hakijasta N.N. Tasavallan presidentti v:tsee ja määrää yhden ehdotetuista piispaksi. Koevuosille v:ttu opettaja. Konsulit ovat joko lähetettyjä eli ammattikonsuleita tai v:ttuja eli kunniakonsuleita. Arvostelulautakunnalla on oikeus v. keskuudestaan sihteeri. — *S:sesti.* V:tun kieltäytymisen vuoksi uudelleen haettavaksi julistettu virka. — *Erik.* äänestyksen t. vaalin avulla ratkaista, että jku tulee jhk (vars. luottamus)toimeen. | Presidentti v:taan kuudeksi vuodeksi. Kansanedustajat v:taan välittömillä vaaleilla.

valit|ella[28*] *frekv.v.* < valittaa. *(1.)* Potilas v:teli tuskissaan. Voihki ja v:teli hiljaa. — *Kuv.* Pakkaslumi v:telee reen jalasten alla. *(2.)* V:teli olevansa kipeä. V. korvaansa, päätään. V. vilua. V. kovaa kohtaloaan, hintojen kalleutta. — V:teli moneen kertaan, ettei voinut saapua juhlaan.

valitsemat|on[57] *kielt.a.* < valita. **1.** *akt. harv.* - - kehitysmuoto, joka ilmenee ihmisen sokeassa ja v:tomassa hävittämisessä SILL. **2.** *pass.* V:tomia perunoita ei pitäisi käyttää siemeneksi.

valitsemis|komitea *s.* Palloliiton v:komitean nimeämät maaottelupelaajat. **-oikeus** *s.*

valitsemus[64] *s. vanh.* valinta. | Jumalan v. ei - - ole mielivaltainen AK.

valitsij|a[14] *tek.* < valita. **1.** Kauppa oli täynnä joululahjojen v:oita. Tarkka sanojensa punnitsija ja v. — *Yhd.* ammatinv. **2.** *erik.* **a.** henkilö, joka on oikeutettu äänestämään jssak vaalissa, äänestäjä. | V:an, joka haluaa käyttää vaalioikeuttaan, tulee ilmoittautua vaalilautakunnalle saadakseen vaalilipun. Eduskunnan hajottamisella varataan v:oille mahdollisuus lausua mielipiteensä esille tulleista kysymyksistä. — *Yhd.* kaupunkilais-, maalais-, naisv. **b.** *tekn.* itsetoimivasti valitseva laite, tav. automaattipuhelinkeskuksen laite, joka valitsee tilaajan haluaman puhelinjohdon. — *Yhd.* johdon-, ryhmänv.; kierto-, koordinaatti-, moottoriv.; esiv.

valitsija|joukko *s.* [Puolue] oli saanut vaaleissa liikkeelle koko v:joukkonsa. **-kun|ta** *s.* Suhteellisilla vaaleilla pyritään siihen, että eduskunta olisi v:nan pienoiskuva. — Välillisissä vaaleissa äänioikeutetut valitsevat jäsenet erityiseen v:taan, joka vuorostaan toimittaa varsinaisen vaalin. **-mie|s** *s.* välillisissä vaaleissa henkilö, joka on valittu lopullisen vaalin toimittavaan valitsijakuntaan. | Tasavallan presidentin vaalin toimittavat v:het, joiden lukumäärä on 300. V:sten vaali.

valitsijamies|ehdokas *s.* **-vaali** *s.* valitsijamiesten vaali.

valitsija|teline *s. tekn.* automaattipuhelinkeskuksessa olevien valitsijoiden sijoitusteline. **-yhdistys** *s.* suhteellisia vaaleja varten perustettu valitsijain, vaalioikeutettujen, yhtymä, jolla on oma ehdokaslistansa.

valitsin[56] *väl.* < valita. | Aaltoalueen v. [radiovastaanottimessa]. — *Yhd.* koe-, sarakkeenv.

valit|taa[2*] *v.* **1.** *intr.* **a.** -tavasti *adv.* jatkuvasti äännellä tuskasta, kivusta tms., ääneen (sanoin t. sanoitta) ilmaista tuntemaansa kipua, tuskaa tms., vaikertaa, voivottaa, voihkia, oihkia, uikuttaa; ulista, ulvoa, kiljua, kirkua, huutaa, ruikuttaa, rääkyä. | V. tuskissaan, kivusta. V. janosta. V. sydäntä särkevästi. Tuskissaan houraileva ja v:tava potilas. Kärsi v:tamatta kidutuksen. — V:tava ääni. Itkeä v:tavasti. — *Kuv.* Mustalaisen viulu itki ja v:ti. Nurkissa v:tava tuuli. Vanhat portaat v:tivat joka askelella. Rautaovi vingahti v:tavasti. - - laivan pilli tuon tuostakin huuteli v:tavia, pelonsekaisia säveliä AHO. — *Yksipers.* - - akkunoissa vinkuu ja v:taa [myrskytessä] KIANTO. **b.** ilmoittaa, kannella (jllek valvovalle viranomaiselle tms.) kärsimästään vääryydestä saadakseen asian korjatuksi. | Alustalaiset v:tivat kartanonherraansa vastaan. — *Hall.* tyytymättömänä asianosaisena hakea hallintoviranomaisen päätökseen t. muuhun toimenpiteeseen muutosta tav. ylemmältä hallinnolliselta viranomaiselta. | V. ehdollepanosta. Säännökset siitä, miten ulosottomiehen menettelystä v:etaan. — *Lak.* määrätapauksissa riitajuttujen ja säännönmukaisena muutoksenhakukeinona rikosjuttujen oikeudenkäynnissä: tyytymättömänä asianosaisena hakea muutosta ali- t. hovioikeuden antamaan ratkaisuun; vrt. vedota, nostaa, kannella, alistaa. | V. hovioikeuteen, korkeimpaan oikeuteen. Työtuomioistuimen päätös on lopullinen, joten siitä ei voi v. **2.** *tr.* **a.** (tuskastuneena, pahoitellen tms.) ilmaista sanoin kärsivänsä, olevansa närkästynyt, pahoillaan jstak, ilmaista tyytymättömyytensä jnk epäkohdan vuoksi (vars. saadakseen muu-

toksen, korjauksen asiantilaan). | Kuumesairas v:ti janoa. Potilas v:ti lääkärille unettomuuttaan, jalkaansa. Vanhat v:tavat usein, että nuoriso on liian kevytmielistä. V. rahapulaansa. Talon ruoissa ei ollut v:tamista 'moittimista'. **b.** (us. pelkästään muodon vuoksi, kohteliaisuudesta) sanoa olevansa pahoillaan jstak. | V. aiheuttamaansa häiriötä. V:an syvästi, etten voi olla sinulle avuksi. | Ei siitä suunnitelmastani tullutkaan mitään. — V:an. — *valit|ettava* (a.) -ettavasti (adv.) -ettavuus[40] (omin.) V:ettava [= ikävä] erehdys, onnettomuus. On v:ettavaa, ettet voi saapua. Laiminlyöntejä tapahtui v:ettavan usein. Koe onnistui v:ettavan huonosti. Johtaja ei v:ettavasti [= ikävä kyllä] ole tavattavissa. V:ettavasti kyllä mun se täytyy uskoa KIVI. — *Erik.* esittää osanottonsa toisen suruun. | Käydä [surutalossa] surua v:tamassa. Surua v:tavat vieraatkin olivat jo pois menneet TOPPILA.

valittaja[10] *tek.* Ainainen v., oikea kverulantti. Se v., joka ei määräajan kuluessa - - tuo hovioikeuteen aikeessa olevaa muutoksenhakuansa - - LK.

valittajaiset[63] *s. mon.*, vars. *raam.* etenkin vainajan muistoksi vietetty surutilaisuus, jossa esitetään valitusvirsiä tms.; itkiäiset. | - - miehet hautasivat Stefanuksen ja pitivät hänelle suuret v. UT.

valittamaton[57] *kielt.a.* Vaivojaan v. mies.

valittelija[14] *tek.* < valitella.

valittelu[2] *teonn.* < valitella. | Sairaan käheä v. V:ja nykyisen romaanikirjallisuutemme kehnoudesta täytyy pitää liioiteltuina. — *Yhd.* surunv.

valituksen|alainen *a. lak. hall.* valituksen kohteena oleva. | V. päätös, hallintotoimi. **-teko** *s. lak. hall.*

valitu|s[64] *teonn.* < valittaa. | Huuto muuttui sydäntä särkeväksi v:kseksi. Kuikan haikea v. Itku köyhän ikkunalla, v. veräjän suulla SL. — Tehdä v. ruoasta, huonosta kohtelusta. A:n viranhoidosta alkoi kuulua v:ksia. — *Lak. hall.* vrt. valittaa 1.b. | Tehdä v. ehdollepanosta. Hakea muutosta v:ksella. Hylätä v. — *Yhd.* kuolon-, tuskanv.; valtiopäiväv.; peruste-, verov.

valitus|aika *s.* aika, jonka kuluessa valituskirja on annettava ylemmälle tuomioistuimelle t. hallinnolliselle viranomaiselle. **-asia** *s.* asia, josta voidaan tehdä t. on tehty valitus. **-huu|to** *s.* Haavoittuneen v:dot. Kuului itkua ja v:toja. **-juttu** *s. lak.* vrt. valitusasia. **-kirja** *s.* Talonpoikien kuninkaalle lähettämä v. — Tav. *lak. hall.* valittajan asianomaiseen paikkaan jätettävä valituksen sisältävä asiakirja. **-kirje** *s.* Karjalaisten v. kuningatar Kristiinalle. **-kirjelmä** *s.* Valtiopäivämiesten v. — Korkeimmalle oikeudelle jätetty v., jossa haetaan muutosta hovioikeuden päätökseen. **-laulu** *s.* Vainajan kuoleman johdosta laulettu v. — *Kuv.* Opettajien v:t laiskoista oppilaista. **-luettelo** *s. hist.* Jaakko Teitin v. Suomen aatelistoa vastaan 'J. T:n 1555—57 toimittamansa tutkimuksen perusteella aatelistomme väärinkäytöksistä laatima syytöskirja'. **-menettely** *s.* V. valtionverotuksessa. **-oikeus** *s.* asianosaiselle määrätapauksissa kuuluva oikeus saattaa asiansa valitusteitse tav. ylemmän viranomaisen t. tuomioistuimen harkittavaksi. **-osoitus** *s.* tav. päätökseen tms. liitettävät ohjeet, jotka tuomioistuin t. hallinnollinen viranomainen määrätapauksissa on velvollinen antamaan valitusajasta ja siitä, miten annetusta päätöksestä voidaan valittaa. **-paperi** *s.* Jättää v:t hovioikeuteen. **-peruste** *s.* **-runo** *s.* V. Kustaa Vaasan kuoleman johdosta. — Elegia eli v. on mietelyriikan laji. **-teitse** *adv.* valitusmenettelyllä, valituksella, valitustietä. | V. hovioikeuteen tullut juttu. **-tie** *s.* vrt. ed. | Saattaa asia v:tä ylempiasteisen viranomaisen tarkastettavaksi. **-valiokunta** *s. hist.* ylimääräinen valiokunta, jonka säätyvaltiopäivien aikana jokainen sääty erikseen ja vielä vuoden 1906 valtiopäiväjärjestyksen aikana eduskuntakin voi asettaa ns. anomus- ja valitusasiain valmistelua varten, anomusvaliokunta. **-vir|si** *s.* V. lapsen kuoltua. — *Erik.* V:ret 'vuonna 586 eKr. tapahtuneen Jerusalemin hävityksen aiheuttamaa kurjuutta kuvaava Vanhan testamentin kirja, jota aikoinaan väärin luultiin Jeremian kirjoittamaksi'. — *Kuv.* **1.** Tuuli soitti v:siään laivan köysissä. **2.** ruikutus, litania, jeremiadi, valitus. | Alituiset v:ret maanviljelyksen kannattamattomuudesta. **-ään|i** *s.* Jo vaietkoon v:et, / ei itkunne, ystävät, auta VK[V].

valitutt|aa[2*] *fakt.v.* < valita. | Napoleon v:i itsensä vuonna 1799 tasavallan ensimmäiseksi konsuliksi.

valja|at[66] *s. mon.* ne laitteet, jotka ovat tarpeen hevosen t. muun vetojuhdan kiinnittämiseksi ajo- t. työneuvon eteen vetämään ja joihin laajemmassa merk:ssä toisinaan luetaan myös suitset, ohjakset, päitset ja marhaminta; *harv.* myös ratsastamiseen käytetyistä satulasta ja suitsista ohjaksineen. | Hevosen, poron, vetokoiran v. Nahkaiset, luokittomat v. Panna hevonen v:isiin 'valjastaa hevonen'. Päästellä, riisua, ottaa v:ista. Tamma oli jo v:issa. Reki oli valmiina pihassa ja hevosella v. selässä. — Avarammin. | Pikkulapsen taluttamiseen käytetyt v. Laskuvarjon v., joilla varjo kiinnitetään lentäjän ympärille. — *Kuv.* Pienessä talossa on koko perheen oltava v:issa 'työssä mukana'. Runo-Matti on jälleen v:issansa [= työssään palovartijana] KIANTO. No enpä välittäisi olla sen kakaran v:issa [= sijassa, "housuissa"] NUOLIV. — *Yhd.* aasin-, hevosen-, poronv.; nahkav.; tiukuv.; ajelu-, hiihtoratsastus-, tykki-, työ-, vaunu-, vetov.; kesä-, talviv.; yleisv.

valjaikko[2*] *s.* tav:mmin valjakko.

-valjainen[63] *poss.a.* < valjaat. | Yksi-, kaksi-, neliv.

valjak|ko[2*] *s.* juhta t. (tav.) juhdat ajo- t. työneuvon eteen valjastettuna; valjastetuista juhdista ajo- t. työneuvoineen. | Tykkiä vetävä v. Seitsemän koiran v. Vaihtaa hevosten paikkaa v:ossa. — Ajaa v:koa. Matkustaa v:olla. — *Kuv.* Mutta aukeilla ajelivat talven valkoiset v:ot [= tuiskulla lentävät lumipilvet] KARHUM. — *Yhd.* hevos-, härkä-, koira-, muuli-, porov.; posti-, tykki-, vaunu-, vetov.; kaksi-, pari-, parittais-, kolmi-, neli-, kuusi-, kahdeksan-, moniv.

valjakkokoira *s.*

valjas|eläin *s.* vetoeläin. | Koira v:eläimenä. **-hihna** *s.* **-huone** *s.* Talli, jossa on erillinen v. **-kauppa** *s.* Nahka- ja v. **-nahka** *s.* **-rasva** *s.* valjaiden nahkaosien voiteluun käytetty rasva.
valjast|aa[2] *v.* kiinnittää juhta ajo- t. työneuvon eteen valjaiden avulla, panna valjaisiin, aisoihin. | V. hevonen ja lähteä ajelulle. V. hevonen kärryjen, poro pulkan, koirat reen eteen. Parihevosista toinen oli v:ettu sila-, toinen luokkivaljaisiin. Peltotöissä hevoset v:etaan mahdollisimman vapaiksi. — *Harv.* Ajoneuvojen v:aminen. Ajava eli v:ettu ja moottoroitu kenttätykistö. — *Kuv.* Talouselämä oli v:ettava sotavankkurien eteen. - - v:i eukko jalat alleen ja lensi edellämme AHO. - - vanha postitäti, silmälasit v:ettuina sinertävälle nenälle KIANTO. — Koskien v:aminen tuotantoelämän palvelukseen. Ihminen on jo ammoin v:anut tulen palvelemaan tarkoituksiaan. Vaatimus, että nuori ihminen on v:ettava ammattiin niin pian kuin mahdollista.
valjastaja[16] *tek.*
valjastamaton[57] *kielt.a.* Kuormattu, mutta v. ajoneuvo.
valjastarvik|e *s.* Liike, joka myy valjaita ja v:keita.
valjastautu|a[44] *refl.v.* < valjastaa. | Hevosta leikkivät poikaset v:ivat rattaiden eteen.
valjas|tavara *s.* Nahka- ja v:tavaroiden tukkukauppa. **-tehdas** *s.*
valjastella[28] *frekv.v.* < valjastaa. | V. hevosta.
valjasteo|s *s.* Rahkeita, länkiä ym. v:ksia.
valjastin[56] *väl.* (< valjastaa) valjastuslaite. | Suomalainen luokki on joustavasta puusta kaareksi painettu v.
valjastus[64] *teonn.* < valjastaa. | Hevosen v. — *Yhd.* karttu-, luokki-, peräkkäis-, rinnakkais-, tandemv. **-laite** *s.* valjastin. | Ies, vetohärkien v.
valjastutt|aa[2*] *fakt.v.* < valjastaa. | V. hevonen. — Joosef v:i vaununsa ja meni isäänsä vastaan.
val|jeta[34*] *v.* **1.** muuttua valkoise(mma)ksi, vaaleta, valkaistua. | Hangelle v:kenemaan levitetty kangas. Kuolleen eläimen v:jenneet luut. Illan pimetessä kuun väri v:keni v:kenemistaan. - - katselkaa vainioita, kuinka ne ovat v:jenneet leikattaviksi UT. Koskas korppi v:kenevi, / poikani poloinen? KANT. **2.** vars. päivän koitteessa tapahtuvasta valoisuuden lisääntymisestä: muuttua valoisa(mma)ksi, kirkastua, koittaa, sarastaa. | Yö v:kenee päiväksi. Yö on jo paljon v:jennut. Päivä ei ollut vielä täysin v:jennut. Pohjolan talvipäivä sammuu heti v:jettuaan. Aamu, päivä v:keni kirkkaana, sumuisena. Jouluaatto v:keni kylmänä ja lumettomana. Jo v:kenee kaukanen ranta / ja koillisest' aurinko nousee KIVI. — *Yksipers.* Heräsivät ennen kuin vielä oli v:jennut. - - useinhan sairaat kuolevat aamuyöllä, kun eivät ole enää v:kenemiseen asti jaksaneet SILL. — *Kuv.* **a.** tav:mmin koittaa. | Kuoleva aavisti viimeisen päivänsä v:jenneen. He soisivat miehen sovinnon päivän v:kenevan KIVI. Vapaus v:kenee. **b.** kirkastua, tulla valoisa(mma)ksi, tulla paremmaksi, kostua. | Miehen murheellinen muoto ei ottanut v:jetakseen. A:n elämä on alkanut monien vaikeuksien jälkeen v. Kansainvälinen rahatilanne on v:kenemassa. | Kyllä siellä kotona on kurjaa, se pitää sanoa. Kun saisi v:kenemaan joten kuten heidän kohdaltansa JOTUNI. — Tärähdyksen saaneen potilaan muisti ei ole vielä v:jennut. | "- - Jos tämä kulaassi saa livistää, niin sitten minä menen maaherroihin." - - "Ja mitä sinä siellä v:kenisit?" ALKIO. **c.** ymmärtämisestä, käsittämisestä, älyämisestä: tulla jklle selväksi, selvitä, seljetä, kirkastua. | Rousseaulle v:keni hänen luonnonevankeliuminsa äkillisenä välähdyksenä. Asia v:keni vasta pitkän mietiskelyn perästä. Silloin minulle v:keni, mistä oikein on kysymys.
valju[1] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** nyk. us. *ylät.* etup. kasvoista ja valosta: kalpea, kalvakka, kelmeä, väritön; kalsea-, himmeävaloinen. | V:t kasvot, posket. Työn uuvuttama, v. vaimo. Valahtaa kasvoiltaan v:ksi. V:na pelosta, kuumeen jäljiltä. V. kuin palttina, haamu. Kasvojen v:us. — V. valo. V:t revontulet. V. myöhäissyksyn aurinko. V. kuutamo. Kevätkesän v. yö. Kuu paistoi v:sti. — *Kuv.* väritön, veretön, väriltään heikko, haalea, laimea, hämärä. | V:n haaleat silmät. Hymyillä v:sti. Puhua v:lla äänellä. Näytelmän pääosa jäi N:n esittämänä kovin v:ksi ja verettömäksi. V:ksi käynyt muisto. Keskieurooppalainen graniitti on väriltään v:a. Kaupunkilaissaunat, nuo oikean saunan v:t kuvastelut SILL. **2.** kolkko, kalsea, tyly. | Ah, seimen pahnain päällä, / vajassa v:ssa, / on Jumalamme täällä VK. Kylmä ryysyjä kysyypi, vilu v. vaattehia SL. Joka on julma juhdallensa, se on v. vaimollensa SL.
valkaisematon[57] *kielt.a.* < valkaista. | V:ta palttinaa. V. kuitu, selluloosa, vaseliini.
valkaisija[14] *tek.* < valkaista. | Klooriliuoksen valmistukseen tottunut v. saa toimen selluloosatehtaassamme [ilm.].
valkaisimo[2] *s.* tehtaan osasto tms., jossa jtak valkaistaan. | Selluloosatehtaan v.
valkais|ta[24] *v.* -evasti *adv.* **1.** tehdä valkoise(mma)ksi; vrt. vaalentaa. **a.** valkoisella maalitms. aineella tehdä jk pinnaltaan valkoise(mma)ksi. | V. navetta kalkitsemalla. Liituvärillä v:tu uuni. Klovni oli v:sut kasvonsa. — Huurteen v:ema puunrunko. **b.** joko fysikaalisin tai kemiallisin keinoin hävittää t. poistaa käsiteltävästä esineestä t. aineesta (sitä vahingoittamatta) väriaineet t. -aineita; vrt. kauhduttaa, haalistaa. | Kemiallisessa v:emisessa käytetään joko hapettavia tai pelkistäviä aineita, fysikaalisessa esim. adsorboimista. Vaatteet voidaan pesun jälkeen v. tai sinistää. V:tua, puoliv:tua palttinaa. V:tu selluloosa, vernissa. Rikkidioksidilla v:tu liimauute. V:eva pesuaine, hammastahna. Kloori vaikuttaa v:evasti. **c.** puutarhanhoidossa: auringonvalosta eristämällä saattaa kasvi t. sen osa lehtivihreättömäksi (ja samalla mureaksi ja maukkaaksi). | V:emalla keltaiseksi ja mureaksi tehty lehtisalaatti. Lehtiselleri voidaan v. esim. siten, että kasviyksilö sovitetaan salaojaputken sisään. **d.** Tummuneiden tuvanseinien v:eminen hirsiä veistämällä. [Oli] harjoittanut pyykkärin ammattia - - ja siinä ominaisuudessaan v:sut [= pessyt] monta likaista myttyä ja v:i edelleen KARHUM. [Maitoa

ei riittänyt] sen vertaa, että kahvikupin v:emiseen K.VÄÄNÄNEN. — *Kans.* nylkeä. | - - kontio havuille laskettuna nyljettiin, v:tiin PAULAH. **2. a.** *vanh.* valaista (I.1). | Loimottava päre v:i huonetta KIVI. **b.** *kuv.* kirkastaa, selvittää; saattaa jk tietoiseksi jstak; us. tav:mmin valaista, valistaa. | - - kaikkeuden Herra v:i tämän vaimoihmisen järjen KIANTO. — Kukaan ei pystynyt v:emaan minulle, mistä oikein oli kysymys. Karsintakilpailu ei v:sut juuri muuta kuin urheilijoidemme heikon tason. Tuulensuun Ellu v:i vaivojaan Pakrolle LEINONEN. — *Puhek.* Mikähän tässä lopulta v:ee [= pelastaa], kun lainaa ei saa mistään.

valkaistu|a[1] *pass.v.* (< ed.) valjeta (1). | Ripustaa pestyt lakanat aurinkoon v:maan.

valkaisu[2] *teonn.* < valkaista (1). | Navetan seinien v:ssa voidaan käyttää joko sivellin- tai ruiskumaalausta. — Kankaiden ja lankojen v. auringossa. Selluloosan, hartsin v. Kampaamoissa suoritetaan myös hiusten värjäystä ja v:a. Hapoilla v. — Lehtiselleri on ilman v:a kitkeränmakuista. — *Yhd.* elektrolyytti-, ilma-, kalkki-, kloori-, sähköv.; keto-, torniv. **-aine** *s.* Kemialliset v:et. **-aste** *s.* **-holanteri** *s. tekn.* **-kalkki** *s.* kloorikalkki. **-laitos** *s.* Selluloosan, tekstiilien v. **-liuos** *s.* **-maa** *s.* luonnossa sellaisenaan esiintyvä t. kemiallisesti, esim. hapoilla käsitelty maa(laji), jota suuren huokoisuutensa ja siitä johtuvan adsorptiokykynsä takia käytetään rasvojen, öljyjen ym. aineiden värittömäksi tekemiseen. **-menetelmä** *s.* Kemialliset v:t. Valokuvan heikennys tai vahvistus v:llä. **-neste** *s.* Selluloosatehtaan v. **-ve|si** *s.* valkaisuun käytetty kloorikalkin ja soodan vesiliuos, Javellin liuos. | Tahrojen poistaminen v:dellä.

valkama[10] *s.* vars. veneiden tm. pienehköjen alusten vesillelähtö-, maihinlasku- ja säilytyspaikkana (vakinaisesti) käytetty, tarvittaessa us. jonkin verran tasoitettu ja raivattu ranta mahdollisine laitureineen, teloineen tms.; vrt. satama. | Kotirannan v. Purjeveneiden suojaisa v. V:ssa oleva vene. Soutaa v:an. — *Kuv.*, vars. *ylät.* Rauhan, pelastuksen v. Mä matkani suunnan ja v:n tiedän K.LEINO. Suo meidän päästä satamaan / ja kerran taivaan v:an VK. Jeesus, rauhan v. SIIONIN KANNEL. — *Yhd.* kanootti-, laiva-, venev.; kala-, kotiv.

1. **valk|ata**[35*] *v. kans.* valikoida. | Otti v:kaamatta yhden joukosta.

2. **valk|ata**[35*] *v. kans.* vanuttaa, vatvoa. | Nahan v:kaaminen parkitusliuoksessa.

valke|a[21] **I.** *a.* ja *s.* (valkeus ks. erikseen) = valkoinen, joka us. normaalityylisempi; ryhmittelyä ja yhd:oja ks. sen kohdalta. *(1.)* Hohtavan, puhtaan, likaisen v. Maidon, marmorin v. V. kuin lumi, lilja. V. väri. V. lakana. V:at hampaat. V:at, verettömät huulet. Maalata v:aksi. Veistää pirtin mustuneet seinät v:iksi. Kalveta kalman v:aksi. Helsinki, Pohjolan v. kaupunki. V. eli väritön päivänvalo. Pohjolan v:at kesäyöt. - - makasi siinä v:aan päivään asti VT[V]. — V. rotu, mies. V. leipä, portviini, pellava, fosfori. V. lakki, tav:mmin valkoinen, valkolakki. V. rutto. — *valkeana(an* (adv.) Tuomi oli v:anaan kukassa. *(2.)* Jos öljyväri on liian tummaa, siihen lisätään v:aa. V:ihin pukeutunut morsian. — Šakkipelissä: pelaajasta, jolla on valkoiset pelinappulat. | V. suorittaa ensimmäisen siirron. V. mursi mustan puolustuksen. — Pelata v:illa. *(3.)* V. sunnuntai 'pääsiäisen jälkeinen sunnuntai'. Koskivoimamme, v. kivihiili. Äsken oot porossa polvin, / kun on vaimos v:ana [= kuolleena] LEINO. Tämä lause selkeni Joonaalle miettimisen kautta v:aksi [= selväksi] ALKIO. V. [tav:mmin valkoinen] armeija, hirmuvalta. — - - voit pikemmin syyttää minua muiden edessä liian mustana esiintyneeni kuin liian v:ana ja synnittömänä LEINO. — [Et] sinä ilmoisna ikänä, / kuuna kullan v:ana [= ikinä, koskaan, kuuna päivänä] / astu Väinölän ahoja KAL. **II.** *s.*, tav. *kans.*, *vanh.* ja *ylät.* tuli. | Virittää, sytyttää, tehdä v. Panna v. padan alle. Roihuava, loimottava, räiskyvä, kytevä v. Talo oli aivan ilmi v:assa. Näytähän vähän v:ata, että näen. — *Kuv.* - - uskommekin kirkastuu / vain vaivain v:assa VK. — *Yhd.* hiili-, honka-, risuv.; kokko-, nuotio-, takka-, uuniv.; pysty-, rako-, ristikkov.; pärev.; hela-, hätä-, ilta-, kahvi-, keitto-, leiri-, merkki-, pyykki-, tuulas-, vainov.; kulo-, kytöv.; ilmi-, roihuv.; kitkav.

valkea- us. = (eläimen-, kasvin- yms. nimissä par.) valko-. **-hampainen** *a.* **-hapsinen** *a.*

valkeahko[1] *mod.a.* V. kukka. Siivissä v:ja täpliä.

valkeai|nen[63] **1.** vars. *runok.* valkea. **a.** *a.* - - mutta rannan hietikolla heiluu / tuulessa nyt v. vaate A.OKSANEN. Puhas on neiti puolellasi, / - - / v. vallassasi KAL. **b.** *s.* Tulta iski ilman lintu, / valahutti v:sta KAL. **2.** *s. murt.* (silmän) valkuainen. | [Tajuttoman vaimon] kalman verhoomat v:set vaan näkyivät luomien välistä MERIL.

valkea|juovainen *a.* Siivet mustat, v:juovaiset. **-jyväinen** *a.* V. kaura. **-karvainen** *a.* **-kukkainen** *a.* V. kasvi. **-kärkinen** *a.* Kirjokertun harmaa, v. pyrstö. **-liinainen** *a.* V. nainen. V. pöytä.

valkean- alkuiset väriä merkitsevät yhd:t = valkoisen- ja kirjoitetaan tav. ⌒. **-vaara** *s.*, vars. *kans.* ja *vanh.* tulen-, tulipalovaara.

valkea|pilkkuinen *a.* Ruskea, v. höyhenys. **-pohjainen** *a.* Pilkukas, v. kangas. **-pukuinen** *a.* **-päinen** *a.* V. vanhus. **-raitainen** *a.* **-reunainen** *a.* **-rintainen** *a.* V. lokki. **-siipinen** *a.* V. enkeli. **-tukkainen** *a.* **-täpläinen** *a.* **-valoinen** *a.* V. lyhty. **-vanukkei|nen** *a.*, vars. *kasv.* Saksanpihlajan lehdet ovat alta v:set. **-vartinen** *a.* V. koivu. **-verinen** *a.* tav:mmin vaaleaverinen. | V. nainen. **-viivainen** *a.* **-villainen** *a.*

valke|inen[63] *murt.* **1.** *a.* tulinen. | - - tulinen kokko, / vaakalintu v:'inen KAL. **2.** *s.* (silmän) valkuainen. | - - silmissä v:iset volahtivat ympäri teräsistä näkyviin MERIL.

valkeui|nen[63] *a. runok. harv.* valkoinen. | Jo näen vävyni silmät: / - - / meren on vaahen v:set KAL.

valkeu|s[65] *omin.* < valkea. **1.** normaalityylissä tav:mmin valkoisuus. | Lumen, kukkivan tuomen v. Talven kimalteleva v. — *Yhd.* liljan-, lumiv. **2.** us. *vanh.* ja *ylät.* valoisuus, valo. | Pohjolan kesäyön v. Silmät sokaistuvat, kun yhtäkkiä siirtyy pimeästä päivän v:teen. [Hämärissä lapset] tillastelivat kiivaasti valoa ja v:tta

sedältänsä KIVI. | Ja Jumala sanoi: "Tulkoon v." Ja v. tuli. - - Ja Jumala kutsui v:den päiväksi, ja pimeyden hän kutsui yöksi VT. — V. nauraa pimeyden töitä t. töille [leik. sanontana, kun päivänvalossa tarkastellaan pimeällä ja sen vuoksi huonosti tehtyä työtä]. **3.** *kuv.*, tav. *ylät.* ed:een liittyen. **a.** vars. *heng.* taivaasta, kristinuskon sanomasta, kristittyjen elämästä tms. | Armon ja v:den Herra. V:den enkeli. - - jokainen täydellinen lahja tulee ylhäältä, v:ksien Isältä UT. Taivaallinen v. Löytää iäinen v. Vaeltaa v:den lapsena. Johdattaa v:den tielle. Pakanat vaeltavat ilman evankeliumin v:tta. - - osallisena siitä perinnöstä, mikä pyhillä on v:dessa KIRKKOKÄSIKIRJA. **b.** selvyys, tieto; valistus. | Asiaan ei tutkimuksista huolimatta saatu täyttä v:tta. V:den levittäminen rahvaalle. - - aatokseni v. / muuttui sumuhäiriöksi himmeäksi KIVI. Sä, Jeesus, mielen v., / sydänten ilo, kirkkaus VK. **c.** hyvän, onnen tms. symbolina. | - - uskoa, että vapaus koittaa, / toivoa, että v. voittaa LEINO. - - ja valtaa V:den ja Pimeyden / ja Hyvyyden ja Pahan voimien / ei sovittaa voi mainen tomu mikään KOSKENN.

valkeutua[44] *v.* tav:mmin valjeta.

1. **valkkaus**[64] *teonn. kans.* < 1. valkata.

2. **valkkaus**[64] *teonn. kans.* < 2. valkata.

1. **valkki**[4*] *s.* **1.** naisten hiuslaitteessaan täytteenä käyttämä hiuksista tms. tehty pehmeä makkara t. tyyny. **2.** *kans.* länkipatja.

2. **valkki**[4*] *s.* **1.** *kans.* ja *vanh.* tamppi(mylly). | Mylly, jossa oli v. ja rataslaitos. — Manufaktuuriajan verkatamppi eli v. — *Yhd.* vasara-, verkav. **2.** *kal.* salko, jolla rahenuotalla oltaessa nuotan köydet uitetaan avannosta toiseen.

valkko[1*] *a.* ja *s. murt.* valko. | V. poro, vasa. — [Pistä] v. valjahisin, / tuo neittä ison kotihin KAL.

valkku[1*] *s.* Cephalanthera, kämmekkäkasvien heimoon kuuluvia kalkkiperäisellä maalla kasvavia, Suomessa harvinaisia isokukkaisia ruohoja.

valko[1] *a.* ja *s.* valkoisesta eläimestä, vars. hevosesta. | Mistäs tulet, kustas tulet, / hanhi, hanhi v.? KR. — Kolme ruskeaa hevosta ja yksi v.

valko- valkoinen.

valko|apila *s.* Trifolium repens, maata pitkin suikertava ja juurehtiva, valkokukkainen apila. **-arpi** *s. lääk.* = leukooma. **-esiliinainen** *a.* V. tarjoilijatar. **-hampainen** *a.* V. neekerityttö. **-hanki** *s.*, tav. *mon.*, us. *ylät.* Suomi, sinijärvien ja v:en maa. **-hapsi** *a.* = seur. | V. vanhus. — *S:sesti* valkohapsisesta ihmisestä. | Arvokas v. **-hapsinen** *a.* V. rovasti. **-harjai|nen** *a.* V:set aallot. **-harmaa** *a.* valkoisen harmaa. | Maatiaislampaan v. villa. **-hehku** *s.* — Vars. *tekn.* aineen kuumennustila, jossa se hehkuu valkoista väriä. | V:un kuumennettu rauta. V:ssa sulava aine. **-hehkui|nen** *a.* vrt. ed. | V. taivaankappale. — V. teräs. Kvartsi sulaa kirkkaan v:sena. **-hehkuva** *a.* = ed. **-herukka** *s.* punaherukan kellanvalkomarjainen muunnos, valkoinen viinimarja(pensas). **-hiekka** *s.* — Maaperäopissa: turvekerroksen alla ensimmäisenä kivennäiskerroksena oleva uuttunut, väriltään vaalean harmaa hiekka. **-hiekkainen** *a.* V. uimaranta. **-hiukkanen** *s. kasv.* väritön värihiukkanen, leukoplasti. **-hiuksinen** *a.* V. vanhus. **-hohtoi|nen** *a.* V:set lumihanget. **-housui|nen** *a.* V:sia verkkopalloilijoita. **-häntäpeura** *s.* Odocoileus virginianus, metsäkauristа muistuttava pohjoisamerikkalainen hirvieläin, joita siirrettyinä elää nykyisin myös Etelä-Suomessa pieni kanta, virginian-, Laukon peura. **-härmä** *s.* Klinkkerin pinnalle ei muodostu v:ä. **-härmäinen** *a.* **-ihoi|nen** *a.* -suus *omin.* tav. ihmiskunnan vaaleaihoiseen roturyhmään kuuluvista ihmisistä; *syn.* valkoinen. | V. rotu. Siirtomaassa palveleva v. lääkäri. — *S:sesti.* Neekerit ja v:set.

valkoi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** valkea. **a.** väristä, joka heijastaa täydellisesti kaikki valonsäteet; lumen, suolan, maidon tms. värinen; jokapäiväisessä kielenkäytössä myös sitä lähenevästä hyvin vaaleasta väristä; myös: väritön; valaistussuhteista: hyvin valoisa. | Absoluuttisen, täysin v. Hohtavan, häikäisevän, huikaisevan, kirkkaan, loistavan v. (myös ◡). Harmaan, sinisen, kellertävän, ruskean v. (myös ◡). Puhtaan, likaisen v. (myös ◡). V:sen harmaa, kirjava (myös ◡). V. kuin lumi, lakana, kuolema. V. väri. V. hevonen, kukka, morsiuspuku. V:set hampaat, hanget. Marmorin v:suus. Maalata v:seksi. Luonto oli v:sen vaipan [= lumen] peitossa, v:sena lumesta. Kaakelit lasitetaan joko v:siksi tai värillisiksi. — V:set [= aivan vaaleat t. harmaat] hiukset. V:set ja mustat šakkinappulat. V:set ja pehmeät kädet. Nenänpää pelosta v:sena. Koivu on v:suutensa vuoksi suosittua puusepänteollisuudessa. — Väritön, ns. v. šellakka. V. auringonvalo. Aivan v:siksi eli värittömiksi jäävät painolaatan kohdat. — Oli jo v. päivä CANTH. V. kuutamo. V., kirkas aamu. — Avarammin. | Jonon lähestyessä alkoi kuulua v:sten [= valkopukuisten] poikain lauluja JÄRN. — V. [= valkoista väriä säteilevä] raketti. — *valkoisena(an* (adv.) Niitty oli aivan v:senaan päivänkakkaroita. V:senaan vaahtoava meri. **b.** ed:een liittyvissä, us. termin luonteisiksi vakiintuneissa ilmauksissa. | V. rotu 'valkoihoinen ihmisrotu'. V. [= valkoihoinen] mies. Mulatin suonissa virtaa v:sta verta. Neekerien asuma-alueelle muodostunut v. asutus. V. orjakauppa, ks. orjakauppa. V. orjakauppias 'valkoisen orjakaupan harjoittaja'. — V. tuonenkurki 'kattohaikara'. V. sarvikuono, elefantti. V. muurahainen (puhek.) 'termiitti'. V. eli puutarhaherne. V. viinimarja 'valkoherukka'. V. kuulas 'eräs omenalajike'. V. päivänkukka. V. verisolu 'valkosolu'. V. leipä 'vehnäleipä'. V:sta lihaa 'kalan, linnun t. vasikan lihaa'. V:sta viiniä 'valkoviiniä'. V. pellava, vaha. V. marmori. V. savi, ks. savi. V. jodi, saippua. V. eli sinkkivihtrilli. V. harkkorauta. V. lakki 'valko-, ylioppilaslakki'. V. kangas, nyk. tav:mmin valkokangas. V. meri 'Vienan meri'. V:set kääpiöt 'pienikokoisia tähtiä, joiden tiheys on jopa miljoona kertaa veden tiheys'. V. talo (erisn.) 'Yhdysvaltain presidentin virka-asuntona oleva talo Washingtonissa'. V. lippu, antautumisen tai rauhanneuvottelijan merkkilippu. V. yö 'vuodenaikaan nähden poikkeuksellisen valoisa yö, joka johtuu hyvin korkealla liikkuvista ns. loistavista yöpilvistä'.

c. *yhd.* Alabasterin-, helmen-, hopean-, kellan-, kerman-, kuoleman-, liidun-, liljan-, lumen-, luun-, maidon-, marmorin-, palttinan-, puunv.; vitiv.; puna-, siniv.; koko-, puoli-, täysiv.

2. ed:een liittyvää s:sta käyttöä. **a.** valkoinen väri. | V. on kiinalaisilla surun väri. Rusakolla on vatsapuolella v:sta enemmän talvella kuin kesällä. — Asiasta ei ole mustaa v:sella 'mitään kirjoitettuna t. painettuna, kirjallisesti sovittuna tms., paperilla'. — *Yhd.* indigo-, lyijy-, sinkki-, titaaniv.; kremsin-, venetsianv. **b.** valkoihoinen. | Mulatti on v:sen ja neekerin jälkeläinen. V:sten ja värillisten ristiriidat. **c.** šakkipelissä, ks. valkea (I.2). **d.** valkoisista vaatteista. | Pukeutua v:siin. Morsian on vihittäessä v:sissa. Pestiin sekä v:set että kirjavat [vaatteet]. **e.** *harv.* - - miksi et ole käynyt Lahtimäessä sitten viime v:sen [= talven] H.JARTTI.

3. *abstr.* ja *kuv.* V. kirja 'vars. jtak kansainvälistä kiistakysymystä koskeva, tav. julkaisijan kantaa tukeva t. selittävä diplomaattinen asiakirjajulkaisu (jonka kannet ovat valkoiset)'. V. urheilu 'tennis'. V. rutto 'tuberkuloosi'. V. (kivi)hiili 'koskivoima'. Suomen V:sen Ruusun ritarimerkki. Suomen v. kaarti. — V. tsaari (hist.) 'Venäjän tsaari'. V. Kristus, vars. skandinaavien pakanuuden aikana Kristuksesta käyttämä nimitys. — Marttakin haukkua nalkutti - - ikään kuin elämä siten sen v:semmaksi [= paremmaksi] tulisi AK. — *Erik.* **a.** poliittisessa mielessä: oikeistoon, porvareihin lukeutuva, oikeistolainen, kansallinen; meikäläisistä oloista vars. 1910—30-luvun kielenkäytössä ja nimenomaan vapaussodan aikaisista oloista. | Mielipiteiltään v. henkilö. Mannerheim, v. kenraali. V. rintamamies, armeija. Vaasaan siirtynyt v. hallitus. V. ja punainen Suomi. Bolševistinen ja v. Venäjä. V:suudestaan ylpeilevä poliitikko. V. hirmuvalta (hist.) 'vaino, joka Bourbonien palattua Ranskaan 1814 kohtasi Napoleonin puoluelaisia'. — *S:sesti.* V:sten suorittama Tampereen valloitus. **b.** viattomuuden, eetillisen puhtauden t. tahrattomuuden symbolina. | V. enkeli. Viattomuuden v. asu. Puhtaana ja v:sena säilynyt muisto. Laskea suustaan v. [= viaton, pikku] valhe. Ei mahtane olla herran v:simpia tämä tukkukauppiaskaan KARHUM. — *S:sesti.* Asianajaja osaa tehdä mustan v:seksi ja v:sen mustaksi. - - miksi sivellä v:sella kaikkea, mitä omalla puolella tapahtuu! KIANTO.

valkoisen- alkuiset väriä merkitsevät yhdysa:t (v:harmaa, -hohtava, -kirjava, -ruskea jne.) tav. ⌒.

valko|joutsen *s.*, tav. *runok.* Kun vaipuu v. virran sineen A.KIVIMAA. **-juovai|nen** *a.* Vihreätä, v:sta kangasta. **-juuri** *s. kans.* juolavehnä.

valkojuurikas *s.* Beta vulgaris crassa, juurikkaan muunnos, jonka eri viljelymuunnoksilla (sokerijuurikkaalla, rehusokerijuurikkaalla ja rehujuurikkaalla) on valkoinen, turpea ja mehevä pääjuuri; us. = sokerijuurikas. **-melassi** *s.* **-sokeri** *s.*

valko|kaali *s.* valkokupuinen keräkaali(lajike). **-kaarti** *s. hist.* vapaussodan aikana suojeluskunnista ja hallituksen joukoista sekä niiden yksiköistä käytetty nimitys. **-kaartilainen** *s. hist.* vrt. ed. **-kan|gas** *s.* Reikäompelu on etupäässä v:kaiden koristelua. — Tav. *erik.* kuvanheitossa ja elokuvateatterissa katsojien edessä oleva valkoinen pinta (alk. pingotettu kangas), jolle kuvat projisioidaan, säteitystaso; myös avarammin ja *kuv.* yl. elokuvista t. elokuvataiteesta. | Heittää kuva v:kaalle. — V:kaan suosikkitähti. "David Copperfield" esitettiin v:kaalla jo mykän elokuvan aikana. **-karvai|nen** *a.* Koiruohon v:set lehdet. **-kastike** *s. ruok.* ruskistamatta valmistettu vaalea suurustettu kastike. **-kauluksinen** *a.* V. leninki. **-kavio** *s.* hevosen kavio, jonka sarveisaine on väritön. **-kehnäinen** *a.* V. perhosen siipi. **-keitto** *s. tekn.* ohuessa hopeoinnissa käytetty menetelmä, jossa hopeoitavaa esinettä kiehutetaan hopeakloridia, viinikiveä ja ruokasuolaa sisältävässä vedessä. **-kettu** *s. harv.* naali. **-kirjailu** *s. käs.* = valkokirjonta. **-kirjava** *a.* valkoisen kirjava. **-kirjonta** *s. käs.* valkoisella langalla valkoiseen (puuvilla- t. pellava)kankaaseen tehty kirjonta. **-koivu** *s.*, tav. *runok.* valkotuohisesta koivusta. **-kukka** *s.*, us. *runok.* **-kukkai|nen** *a.* V:sia syreenejä. **-kulta** *s.* kulta, johon on sekoitettu platinaa ja terästä. **-kuorinen** *a.* V. perunalajike. **-kuuma** *a. met.* metallin kuumennustilasta, jossa se on valkohehkuista. | V. teräs. **-kuusi** *s.* Picea alba l. canadensis, Pohjois-Amerikassa kasvava kuusi(laji), Kanadan kuusi. **-kylkinen** *a.* V. laiva. **-kämmekkä** *s.* Leucorchis albida, tuntureilla kasvava kämmekkäkasvi. **-kärki|nen** *a.* V:set sulat. **-laho** *s.*, vars. *metsät.* pökkelökäävän aiheuttama vaalea laho (koivussa). **-laikkui|nen** *a.* -suus *omin.* V:set lehdet. Geenimutaatioista aiheutuva v:suus.

valkolainen[63] *s. kans.* vars. mustalaisten vastakohtana: valkoihoinen. | Miksi ei v. tai tällainen puolimustalainen voisi yhtä mukulaa kuljettaa? KARHUM.

valko|lakki 1. *s.* tav., vars. *ylät.* ylioppilaslakki. | V. päässä. — Us. symbolisissa, ylioppilaaksi tuloa t. ylioppilaana oloa tarkoittavissa ilmauksissa. | Päämääränään v. Sai painaa päähänsä hyvin ansaitun, tahrattoman v:lakin. **2.** *a.* = seur. | Metsätietä - - / poika uljas, v., astui LEINO. — *S:sesti.* Nuorten v:lakkien [= ylioppilaiden] juhlapäivä. **-lakki|nen** *a.* V:sia ylioppilaita. — V. sieni. — *S:sesti.* - - vanha rovasti [tuli] käymään Vuorelan v:sta nähdäkseen JÄRN. **-leppä** *s.* harmaaleppä. **-lihai|nen** *a.* V:sta kalkkunaa. — V. nauris. **-liina** *s.*, vars. *runok.* - - pesi kasvot, / kuivasi ne v:lla *MANN. **-liinainen** *a.* V. ruokapöytä. **-lilja** *s.* - - kuin v. on sielusi puhdas ja sorja *MANN. — *Kasv.* Lilium candidum, korkea lilja, jonka kukat ovat erittäin isot, puhtaan valkoiset ja hyväntuoksuiset, Maarian lilja. **-lin|tu** *s.*, vars. *runok.* - - havisten / käy suuret v:nut liintämään A.KIVIMAA. **-lipeä** *s. tekn.* = keittolipeä. **-lokki** *s.* — *El.* Pagophila eburnea, Jäämerellä tavattava puhtaan valkoinen lokki. **-lu|mi** *s.*, vars. *runok.* — *Kuv.* Varistaa kukat v:ntaan A.KOUTA. **-lumme** *s.* **-maa** *s. geol. maat. metsät.* podsolimaan uuttunut kerros, uute-, tuhkamaa. **-maakerros** *s.* **-maltoinen** *a.* V. perunalajike. **-mekkoinen** *a.* V. tyttö. **-messinki** *s.* väriltään vaalea, yli 50 % sinkkiä sisältävä messinki. **-metalli** *s.* laakeri-

metallina käytettyjä tinan, antimonin ja kuparin seoksia. **-metallilaakeri** *s.* **-metallinen** *a.* V. laakeri. **-muunnos** *s.* albiino. **-naama** *s.* vars. intiaaniromaaneissa yms. intiaanien valkoihoisista käyttämänä nimityksenä. **-naamainen** *a.* **-nahk|a** *s.* **1.** *hist.* kärpän ja näädän nahoista käytetty nimitys. | Piispanveron maksu v:oina. **2.** *harv.* valkoihoisesta; vrt. punanahka. | Punaja v:ojen välinen taistelu. **-nauhai|nen** *a.* us. henkilöstä, jolla on käsivarressa valkoinen tunnusnauha. | V. järjestysmies. — *S:sesti.* V:set [= valkokaartilaiset] liikkuivat vaarallisilla kaduilla niin kuin konsaan rauhan aikana AHO.

valkonauha|järjestö *s.* kansainvälinen naisten kristillinen raittiusjärjestö. **-liike** *s.* **-liitto** *s.* Suomen v. **-yhdistys** *s.*

valkonen[63] *a.* (ja *s.*) → valkoinen.

valko|niskamustalintu *s.* Oidemia perspicillata, mustalinnun sukuun kuuluva musta t. mustan ruskea, valkoniskainen vesilintu. **--ompelu** *s. käs.* valkokirjonta. **-pai|ta** **1.** *s.* Urheilijoita v:doissaan. **2.** *a.* = seur. | - - niittopoikia v:toja *MANN. — *S:sesti.* V:tojen [= valkopaitaisten pelaajien] voittoon päättynyt jalkapallo-ottelu. **-paitainen** *a.* **-parkitus** *s. nahk.* parkitus, jota käyttäen saadaan valkoiseksi parkkiutunutta nahkaa; tav. = alunaparkitus. **-parta** **1.** *s.*, vars. *runok.* **2.** *a.* = seur. | V. vanhus. **-partainen** *a.* V. joulupukki. **-peippi** *s.* Lamium album, valkokukkainen peippi. **-pelti** *s.* läkkipelti. **-pesu** *s.* valkoisten vaatteiden pesu. **-pihlaja** *s.* Sorbus aria, pihlaja, jonka lehdet ovat alta valkovanukkeisia, Saksan pihlaja. **-pilkkuinen** *a.* V. sieni. **-pilv|i** *s.*, vars. *runok.* - - v:et vaeltavat / suven taivahalla LEINO. **-pippuri** *s.* pippuriköynnöksen mausteena käytetyt kypsät, kuorittuina kuivatut marjahedelmät. **-pohjai|nen** *a.* V:sta, sinikuvioista kangasta. **-poskihanhi** *s.* Branta leucopsis, mustakaulainen sepelhanhi, jonka otsa, posket ja leuanalus ovat valkoiset. **-pronssi** *s.* vars. laakereissa käytetty sinkin, tinan, lyijyn ja kuparin seos. **-pukui|nen** *a.* V. morsian, sairaanhoitaja. — *Kuv.* - - pihlajat rannalla lemusivat v:sina [= täynnä valkoisia kukkia] IVALO. **-punainen** *a.* valkoinen ja punainen. | Puolan v. lippu. **-purje** *s.*, vars. *runok.* Purteni v. **-purjeinen** *a.* V. huvipursi. **-pyykki** *s.* Pestävät lakanat, tyynyliinat ym. v. **-pyökki** *s.* Carpinus betulus, us. matala, pensasmainen, sileä- ja vaaleanharmaakuorinen, lehtien puhjetessa kukkiva puu; sen puuaines. **-päinen** *a.* V. kiljumerikotka. V. laine. — Us. = valkotukkainen. | V. vanhus. **-pä|ä** **1.** *s.*, vars. *runok.* valkoinen (vars. valkotukkainen) pää. | Vanhuksen v. **2.** *a.* valkopäinen. | V:itä [= valkolakkisia] ylioppilaita. — *S:sesti.* Vaunussaan nukkuva pieni v. **-raitainen** *a.* V. kangas. **-rasvai|nen** *a.* V:sta lihaa. **-reunai|nen** *a.* V:set sulat. **-rinta** **1.** *s.*, vars. *runok.* valkoinen rinta. | Sun v:as suutelen *JYLHÄ. **2.** *a.* = seur. | V. lokki. V. koivikko. **-rintainen** *a.* V. helmikana. **-ripsi|nen** *a.* V:set silmät. **-runkoinen** *a.* V. koivu. **-ruusu** *s.*, vars. *runok.* **-sammal** *s.* = rahkasammal. **-selkätikka** *s.* Dendrocopos leucotos, tikka, jolle on tunnusomaista valkoinen takaselkä. **-sementti** *s.* marmorisementti. **-siemeninen** *a.* V. papu. **-sii|pi** vars. *runok.* **1.** *s.* Enkelin v:vet. Siunaus kuin v. / kaartuu kodin katon yllä E.EEROLA. **2.** *a.* = seur. | V. lintu. **-siipinen** *a.* V. perhonen. **-sinappi** *s.* Sinapis alba, nopeakasvuinen sinappi, jota viljellään paitsi öljykasvina myös sinappikuoriaisen pyyntikasvina. **-sininen** *a.* valkoinen ja sininen. **-sipuli** *s.* = kynsilaukka. **-sokeri** *s.* puhdistettu, väriltään valkoinen sokeri. **-solu** *s.* *anat.* valkoinen verisolu, leukosyytti. **-takkinen** *a.* V. lääkäri. **-tavara** *s.* liina(vaate)tavara. | Lakanoita, pöytäliinoja ym. v:a. **-teriöinen** *a.* V. kukka. **-tukka** **1.** *s.*, vars. *runok.* valkoinen tukka. **2.** *a.* = seur. | V., hento neitonen. — *S:sesti.* Kärtin töllin v:a / vaarin tytön lasta KL. **-tukkainen** *a.* V. poika, vanhus. **-turska** *s.* Gadus merlangus, Pohjanmeressä sekä Ison-Britannian länsi- ja lounaispuolella esiintyvä pienehkö turska(laji). **-tähkä** *s.* vrt. seur. **-tähkäisyys** *s.* viljalajeissa ja muissa heinäkasveissa yleinen, esim. pakkasen t. tuhohyönteisten aiheuttama tauti-ilmiö, jolle on ominaista, että tähkä (t. röyhy) kesken kasvuaan kokonaan t. osittain kellastuu ja kuihtuu.

valkotähkä|koi *s.* Ochsenheimeria taurella, koiperhonen, jonka toukka elää rukiinkorsissa aiheuttaen valkotähkäisyyttä. **-punkki** *s.* Pediculopsis graminum, pienikokoinen, valkotähkäisyyttä aiheuttava punkki. **-yökkönen** *s.* Hadena secalis, ruskea yökkönen, jonka toukka, ns. solmumato, elää rukiinkorsissa aiheuttaen valkotähkäisyyttä.

valko|täpläinen *a.* V. lintu. Punalakkinen ja v. kärpässieni. **-vaahto** *s.*, vars. *runok.* Koskessa hyrskähtelevä v. **-vaahtoi|nen** *a.* V:set aallot. **-vaat|e** *s.*, us. *mon.* V:teiden [= valkotavaran] pesu. — Vars. *heng.*, us. *kuv.* viattomuuden symbolina, autuaitten vaatetuksesta ym. | Vanhurskauden v:teet. Soi Herran armo mulle v:teet AK. — Ylennä ristin lippu korkealle, / se v., vereen kastettu! SIIONIN KANNEL. **-vaattei|nen** *a.* V. sairaanhoitaja. — Vars. *heng.* vrt. ed. | Ah, joukko v. / on eessä Karitsan VK. — *S:sesti.* - - kanssa v:sten / kanneltan ma soittelen SIIONIN KANNEL. **-vaip|pa** *s.*, vars. *runok.* — Tav. *kuv.* lumipeitteestä. | V:an alla nukkuva luonto. **-vaippainen** *a.* — *Kuv.* V. talvinen metsä. **-valtainen** *a.* valtaosaltaan valkoinen. | V. lehmärotu. **-vanukkei|nen** *a.* Alta v:set lehdet. **-var|si** **1.** *s.*, vars. *runok.* Koivun v. **2.** *a.* = seur. | V. koivu. **-vartinen** *a.* **-vaseliini** *s.* valkoinen vaseliini. **-vatsainen** *a.* V. gaselli. **-vatsuri** *s.* siipikarjan parantumaton tartuntatauti, jonka oireisiin kuuluvat mm. ripuli ja vaalean harmaat, välistä valkoisetkin ulosteet. **-venäjä** *s.* valkovenäläisten puhuma kieli. **-venäläi|nen** *a.* ja *s.* V:set 'Länsi-Venäjällä asuva itäslaavilaiseen kieliryhmään kuuluva kansa'. — V. kirjallisuus. **-verinen** *a.* tav:mmin vaaleaverinen. **-verisyys**, **-veritauti** *s.* *lääk.* = leukemia. **-viini** *s.* tav. mieto väritön t. vaalea (pöytä)viini. **-viinilasi** *s.* **-viirui|nen** *a.* V:sta kangasta. **-viittainen** *a.* V. munkki. **-viiva** *s.* hevosen sarveiskavion seinämän ja anturan välillä oleva sarveissäleiden muodostama vaaleahko juova. **-viklo** *s.* Tringa nebularia, Pohjois-Suomessa elävä siro, korkeakoipinen viklo. **-villainen** *a.* V. lammas. **-vuokko**

s. Anemone nemorosa, vuokko, jonka kukat ovat valkoiset t. heikosti punertavat ja kaljut. **-vuoto** *s. lääk.* monien erilaisten tautien oireena esiintyvä limainen t. märkäinen emättimen vuoto. **-väri** *s.* **-öljy** *s.* melkein väritön, tarkoin puhdistettu voiteluöljy.

valkuai|nen[63] *s.* **1. a.** raakana väritön, kypsennettynä valkoinen valkuaisainetta sisältävä ravintoaine, joka lintujen munassa ympäröi ruskuaista, munanvalkuainen. **b.** valkuaisaine, proteiini. — *Yhd.* eläin-, kasvis-, kudos-, lihas-, rehu-, siemenv.; raakav.; elatus-, tuotantov. **2.** silmän valkoinen kovakalvo, skleera. | Silmät niin levällään, että v:set paistavat. — *Yhd.* silmänv.

valkuaisaine *s.* V:et 'us. valkoisia t. kellertäviä typpipitoisia orgaanisia aineita, joita syntyy elävissä kasveissa ja varastoituu etupäässä niiden siemeniin ja jotka ovat pääosana myös eläinkudoksen ainemassassa, proteiinit, munanvalkuaisaineet'. Maidon, jyvien v:et. Yksinkertaisia eli luonnollisia v:ita ovat albumiinit, globuliinit, gluteliinit, prolamiinit, protamiinit, histonit ja skleroproteiinit. Yhdistettyjen v:iden l. proteidien ryhmään kuuluvat mm. hemoglobiini ja kaseiini. — *Yhd.* eläin-, kasvi-, tukiv(:et). **-inen** *a.* V. liima. **-jyvänen** *s.* valkuaishiukkanen. **-määrä** *s.* Aikuisen päivässä tarvitsema v. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. ravinto.

valkuaishiukkanen *s.* siementen vararavintosolukkojen soluissa tavattavia mikroskooppisen pieniä valkuaisainetta sisältäviä hiukkasia, valkuaisainejyvänen, proteiinihiukkanen, -jyvänen.

-valkuaisinen[63] *poss.a.* Niukka-, runsasv.

valkuais|jyvänen *s.* valkuaishiukkanen. **-kerros** *s.* Ruskuaista ympäröi v. **-köyhä** *a.* par. vähän valkuaista sisältävä, niukkavalkuaisinen. **-molekyyli** *s.* **-määrä** *s.* Rehujen sisältämä v. **-nuora** *s.* linnun munassa olevia kierteisiä valkuaissäikeitä, jotka yhdistävät ruskuaisen kuorenpäihin niin, että ruskuainen kelluu valkuaisessa nuorien varassa oikeassa asennossaan. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Ravinnon v:suus. **-rauhanen** *s.* lintujen munanjohtimessa oleva valkuaisainetta erittävä rauhanen. **-rehu** *s.* **-rikas** *a.* par. hyvin valkuaispitoinen, runsaasti valkuaista sisältävä. **-tarve** *s.* Elimistön v. **-virtsaisuus** *s. lääk.* us. sairaalloinen valkuaisaineiden esiintyminen virtsassa, albuminuria.

valkyyria[15] *s.* muinaisskandinaavisessa mytologiassa yliluonnollisen kaunis "taistelun neito", joka vie taistelussa kaatuneet Valhallaan.

vallall|a(an), -e(en) *adv.* ks. valta A.I.4.

vallan *adv.* aivan, ihan. **I.** peräti, perin. **1.** painollisena: täysin, kokonaan, kerrassaan; kielteisissä t. ehdollisissa ilmauksissa: varsin, hyvin. **a.** a:a t. partis:a (joskus s:a) määrittämässä. | V. uusi, musta, yleinen. Olet v. kalpea. V. turhaa vaivaa. V. mahdoton ajatus, mitätön juttu. Lähti v. väärään suuntaan. V. jäähtynyttä ruokaa. Luulin häntä v. toisenlaiseksi. — V. hyvä tähän tarkoitukseen. On v. mahdollista, että - -. Ei v. suuri, jos ei v. pienikään. — Olit silloin vielä v. lapsi. **b.** adv:a t. v:ä määrittämässä. | V. turhaan, väärin. Eleli v. yksin mökissään. Asia on v. päinvastoin. Laiva oli v. hajota myrskyssä. Kyllä sen vähäksi aikaa saatte, kun ette v. vie SILL. — Ei v. kaukana täältä. Eivät asiat vallan huonosti ole. — *vallan (niin) kuin.* [Lapset] vakavina seisovat / v. niin kuin vanhemmat AK. **2.** painottomana: suorastaan, kerrassaan. | Liekö ylioppilas vai v. maisteri. Maksoi v. 3000 markkaa. Jäi kilpailuissa v. neljänneksi. Suostun v. mielelläni. V. hämmästyttävää tietämättömyyttä. V. olennainen ero. Pelkäsi v. kamalasti. **II. 1.** vahvistavana vastauksena. | "Aiotko todella vaihtaa alaa?" — "Vallan [va·lla·n]." | "Hieman vielä kärsimystä, ja paistimme maistuu yhä uhkeammin." — "Niin v." KIVI. **2.** *harv.* pelkästään, yksinomaan. | Elää v. lääkkeiden varassa.

vallan|alainen *a.* -alaisuus *omin.* Suvereenisuutta vailla oleva eli v. valtio. Laatokan puoleinen Karjala jäi Novgorodin v:alaisuuteen. Se taloudellinen v:alaisuus, jossa työmies oli. **-anastaja** *s.* **-anastus** *s.* Kapinallisten suorittama v. **-anastusyritys** *s.* **-halu** *s.* Puoluejohtajien v. **-himo** *s.* **-himoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* V. tyranni. V:set suunnitelmat.

vallanjako *s.* Julianus ehdotti Konstantinukselle v:a. Hallituksen ja eduskunnan välinen v. **--oppi, -teoria** *s.* oppi valtiovallan jakautumisesta kolmeen osaan, lainsäädäntö-, toimeenpano- ja tuomiovaltaan.

vallan|jano *s.* vallanhalu, -himo. **-kaappaaja** *s.* vrt. seur.

vallankaappaus *s.* väkivaltainen hallitusmuodon muutos, jolla hallitusvallan haltija laajentaa valtuuksiaan, valtiokaappaus; vrt. vallankumous. | Kustaa III:n toimeenpanema v. — Yleiskielessä myös avarammin: vallankumous. | Vähemmistön yrittämä v. **-hanke** *s.* **-suunnitelma** *s.* **-yritys** *s.*

vallan|keikaus *s.*, vars. *ark.* vallankaappaus t. vallankumous. **-keskitys** *s.*

vallan|kin (kielt. yhteyksissä -kaan) *adv.* varsinkin, etenkin, erittäinkin, erityisesti, semminkin, ennen kaikkea, nimenomaan. | V. Kalle. Kaikki ystäväni, v. Liisa. V. kaupungeissa tarvittaisiin lisää asuntoja. N:n kirjastossa oli v. elämäkertateoksia. V. lavantauti leviää juomaveden välityksellä. V. meikäläisiin oloihin sopiva auto. V. siinä tapauksessa, että - -. V:kaan kosteita vaatteita ei pitäisi jättää naulakkoon ilman ripustinta. Tukki, josta ei ole seinähirreksi, kurkihirreksi v:kaan.

vallankumoukselli|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vallankumoukseen ryhtynyt, sitä suunnitteleva t. kannattava, siihen tähtäävä, vallankumousta merkitsevä, kumouksellinen. | V:set joukot. V. järjestö, liike. V. Ranska. V. sosialismi, aate. V. kiihotus, toiminta. — *S:sesti.* Venäjän v:set. Taistella v:sten riveissä. — *Kuv.* innokkaan uudistushaluinen, mullistava, käänteentekevä. | Nuoriso on aina v:sta. V. keksintö. V. ehdotus liikenteen uudelleen järjestämiseksi. V. muutos naisten muodeissa.

vallankumou|s *s.* voimassa olevan valtiojärjestyksen väkivaltainen t. muuten oikeusjärjestyksen vastainen kumoaminen t. muuttaminen, revoluutio. | V:ksen tyypillisin muoto on, että jokin kansanluokka tai kansalaisryhmä pyrkii

väkivaltaisesti kukistamaan hallitsijan tai hallituksen sekä asettamaan sen sijalle uuden hallituksen ja luomaan uuden valtiosäännön. Erityisiä v:ksen muotoja ovat sotilaskapina, vallankaappaus ja palatsiv. Ranskan (suuri) v. 'Ranskassa 1789 puhjennut, historian kulkuun syvästi vaikuttanut vallankumous'. Helmikuun v. 'Pariisissa helmikuussa 1848 puhjennut kapina, joka johti ns. toisen tasavallan perustamiseen'. Maaliskuun v. 'sekä helmikuun vallankumouksen vaikutuksesta Saksassa 1848 puhjenneista vallankumousliikkeistä että Venäjällä maaliskuussa 1917 tapahtunut, Nikolai II:n vallasta luopumiseen johtanut vallankumous'. Lokakuun, marraskuun, Venäjän v. 'vuoden 1917 bolševikkikumous Venäjällä'. V:ksen melskeet, myrskyt. V:ksesta juopunut rahvas. V:ksen punainen lippu. — *Kuv.* äkillinen ja perinpohjainen, käänteentekevä muutos, mullistus, käänne, kumous. | Teollisuuden v., ks. teollisuus. Laivanrakennuksessa tapahtunut täydellinen v. Autot ovat aikaansaaneet v:ksen liikenneoloissa. V. kieltenopetuksessa. — *Yhd.* bolševikki-, kommunistiv.; palatsiv.; maailmanv.; hinta-, muotiv.

vallankumous|aate *s.* **-aika** *s.* **-armeija** *s.* Ranskan v. **-hallitus** *s.* Venäjän v. **-hanke** *s.* **-henki** *s.* **-huuma(us)** *s.* **-johtaja** *s.* **-jouk|ko** *s.* Hillittömät v:ot. **-kalenteri** *s. hist.* Ranskassa suuren vallankumouksen aikana 1793—1805 käytössä ollut ajanlasku. **-kevät** *s.* V. 1917. **-laulu** *s.* Tunnettu v. "Marseljeesi". **-liik|e** *s.* Venäjän v. Yritykset v:keen tyrehdyttämiseksi. **-mie|s** *s.* Robespierre ym. v:het. Kiihkeä v. **-oikeus** *s.* vallankumouksen aikana vallankumouksen vastustajien tutkimiseksi ja tuomitsemiseksi perustettu erikoistuomioistuin, vallankumoustuomioistuin. **-sankari** *s.* **-sota** *s.* vars. Ranskan suuren vallankumouksen aikana käymistä sodista. **-taistelu** *s.* **-tribunaali** *s. hist.* Ranskan suuren vallankumouksen aikana toiminut, 1793 perustettu vallankumousoikeus. **-tuomioistuin** *s.* vallankumousoikeus. **-vuosi** *s.* V. 1917. **-yritys** *s.* Kommunistien epäonnistunut v.

vallan|käyttö *s.* Avoin valtakirja oikeuttaa jatkuvaan v:käyttöön esim. oikeudessa ja virastossa. — *Erik.* viranomaiselle tms. kuuluva julkisen vallan käyttö. | Napoleonin häikäilemätön v. Sijaishallitsija hoiti v:käyttöä kuninkaan nimissä. **-merk|ki** *s.* valtio- t. hallitsijan vallan symbolinen ulkonainen merkki; vrt. 2. regaali 2. | Valtakunnan vaakuna ja muut v:it. Kuninkaalliset v:it. V:eillä kirjailtu viitta. **-ohjat** *s. mon. kuv.* Ottaa v. käsiinsä. **-perijä** *s.* Augustus, Caesarin v. **-perillinen** *s.* vallanperijä.

vallanperimys *s.* = kruununperimys. **-järjestys** *s.* kruununperimysjärjestys. **-laki** *s.* **-riita** *s.* **-sota** *s.* **-sääntö** *s.*

vallan|pito *s.* Patriisien v:pitoon kyllästyneet plebeijit. **-pitäj|ä** *s.* henkilö (viranomainen tms.), jolla on (hallitus)valta(a), vallassaolija, mahtimies, potentaatti. | Kiinan nykyiset v:ät. Joutua v:ien epäsuosioon. Palatsivallankumouksen panee toimeen v:än lähin ympäristö. Vapautua vieraiden v:ien ikeestä. Eduskunta maan tärkeimpänä v:änä. Paavi ja muut kirkolliset v:ät. **-pyy|de** *s.* tav:mmin valtapyyde. | Paavin kohtuuttomat v:teet. **-siirto** *s.* Poikkeuksellisissa oloissa tapahtuu helposti v:a eduskunnalta hallitukselle. **-tahto** *s.* vallanhalu. | Diktaattorin pohjaton v. **-tavoittaja** *s.* tav:mmin seur. **-tavoittelij|a** *s.* henkilö, joka (koettaen syrjäyttää vallassaolijan t. kilpailijansa) pyrkii valtaan. | V:oiden kesken syntynyt perimyssota. **-tavoittelu** *s.* Poliittiselle elämälle ominainen v. **-tie** *s. kans.* valtatie. | V:n varressa oleva talo. **-tun|to** *s.* V:nossaan laittomiakin keinoja käyttävä hallituspuolue. **-täydellisyys** *s.* = seur. **-täytey|s** *s.* Keskiajan paavien hengellinen ja maallinen v. Perustuslaki kuninkaan v:den rajoittajana.

vallas|eläin *s. el.* V:eläimet 'kädelliset, esimyseläimet'. **-henkilö** *s.* vallassäätyyn kuuluva mahtihenkilö, säätyläishenkilö, säätyläinen. **-luokka** *s.* vallassääty. | Suomen v. ja sivistyneistö olivat ruotsinkielisiä. **-nainen** *s.* vallassäätyyn kuuluva nainen, säätyläis-, herrasnainen. | - - ajaa kenottaa parivaljakolla / kuin v. ainakin vaunuissaan *MANN. **-neiti** *s.* vrt. ed. **-piiri** *s.*, tav. *mon.* vrt. vallassääty. | V:ssä käytössä ollut tapa. **-rouva** *s.* vrt. vallasnainen.

val|lassa, -lasta, -taan ks. valta A.I.1—3.

vallassa|oleva *a. (partis.)* tav. ⌒. **-olij|a** *s.* vallanpitäjä. | Vallankumouksia syntyy vain v:oita vastaan. V:at pyrkivät yleensä asettamaan verovelvollisuuden omalta kohdaltaan mahdollisimman lieväksi. **-olo** *s.* Hitlerin v:n aika. **-oloaika** *s.*

vallas|sääty *s.* vars. aikaisemmista oloista: vallassa olevat, yhteiskunnan yläluokan muodostavat säätyläiset, vallasluokka. | Suomen ruotsalainen tai ruotsalaistunut v. ja suomenkielinen rahvas. **-säätyi|nen** *a.* vallassäätyyn kuuluva. | V. henkilö. — *S:sesti* = seur. | V:sten ja kansan välinen juopa. **-säätyläinen** *s.* vallassäätyyn kuuluva henkilö. **-väki** *s.* säätyläisväki, säätyläiset. | Pitäjän v.

val|lata[35*] *v.* (valtaava ks. erikseen) ottaa t. saattaa (vars. väkivalloin, väkisin, vastustuksesta, vaikeuksista tms. huolimatta ja us. tois(t)en vahingoksi t. tois(t)en kustannuksella) valtaansa, haltuunsa, hallintaansa, käyttöönsä; *lak.* ottaa haltuunsa aikaisemmin kenellekään kuulumaton alue t. esine; vrt. valloittaa, anastaa, riistää, viedä. | V. itselleen alaa, tilaa, paikka, luja jalansija. Suurvaltojen kilpailu asuttamattomien napa-alueiden v:taamisesta. Hollantilaisten patoamalla mereltä v:taamat alueet. Soiden v:taaminen viljelykselle. Uudisasukkaat tunkeutuivat yhä lännemmäs ja v:tasivat intiaaniheimoilta uutta asuintilaa. Kommunismi näyttää jatkuvasti v:taavan alaa [= leviävän] Aasiassa. Uusien markkina-alueiden v:taaminen. — Ensiksi tulleet v:tasivat [= ottivat käyttöönsä] ravintolan parhaat pöydät. Sain v:latuksi istuinpaikan täpötäydestä bussista. Missäs olette itse nukkunut, kun me olemme v:lanneet teidän aittanne? AHO. — Hallituspuolue pyrkii v:taamaan [= täyttämään jäsenillään] kaikki tärkeimmät virat. Porvarit v:tasivat vaaleissa vasemmistolta kolme paikkaa. Suomalaiset hiihtäjät v:tasivat pikamatkalla kaksi ensimmäistä sijaa. — Varpusen v:taama pääskynpesä. Hiiret

pyrkivät v:taamaan kaikki ruokakomerot. Naurulokki näyttää v:taavan vuosi vuodelta laajenevan elintilan. — Kevyt musiikki on v:lannut [= saanut] radion ohjelmassa liian suuren tilan. Muoti-ilmiö, joka ei ainakaan toistaiseksi ole v:lannut sanottavaa jalansijaa meillä. Ulkomaiset pesukoneet olivat vähällä v. kaikki kotimaan markkinat. Puolikenkä on v:lannut varsikengän aseman arkikäytössäkin. Sensaatiouutinen, joka v:tasi lehtien etusivut. — Ihmismielen pyrkimys yhä uusien tiedonalojen v:taamiseen. Empirismi v:tasi vähitellen koko luonnontieteen 'pääsi vallitsevaksi koko luonnontieteen alalla'. — V:tasi [= houkutteli mielitietykseen, toverikseen, seurakseen tms., vei] toisen morsiamen. Talon rouva oli v:lannut kavaljeerikseen illallisten hauskimman miehen. Sinä v:tasit minun mieheni JOTUNI. — Tuli yö, ja pimeys v:tasi [= täytti, peitti] koko tienoon. — Uuni v:tasi [= täytti, vei] lähes puolet lattia-alasta.

— *Erik.* **1.** asevoimin, väkivalloin ottaa t. alistaa valtaansa, haltuunsa viholliselta, vastustajalta jk paikka (tukikohta, maastonkohta tm.), alue tms., okkupoida; vrt. miehittää. | V. vihollisen konekivääripesäke, tukikohta, linnoitus, lentokenttä, asevarikko. Kukkula v:lattiin rynnäköllä. Kaupunki v:lattiin kiivaiden taistelujen jälkeen. Takaisin v:lattu alue. Viholliselta v:lattu alus, panssarivaunu, tykki. — *Kuv.* Suomalaisuus v:tasi ruotsalaisuudelta aseman toisensa jälkeen. **2.** perustavasta toimenpiteestä, jolla jku (us. löytäjä) varaa t. hankkii itselleen oikeuden malmi-, öljy- tms. löydöksen (t. sellaiseksi otaksutun) käyttöön t. omistukseen. | Öljy-, timanttikentän v:taaminen. Paaluttamalla v:lattu malmiesiintymä. **3. a.** *kuv.* saavuttaa täydellisesti jkn suosio, mieltymys, mielenkiinto tms., saada valtoihinsa. | Suurenmoinen näyttely v:tasi kaikki katsojat. Kertomus, joka vastustamattomasti v:taa lukijan. Laulu v:tasi kauneudellaan kuulijat. **b.** jnk psyykkisen t. fyysisen tilan valtaan joutumisesta. | Jkn v:taa ilo, epätoivo, innostus, liikutus, hämmästys, uteliaisuus. Seisoi kauhun v:taamana. Pelko v:tasi mieleni. Hänet v:tasi armoton ikävä. Koko olemuksen v:taava tunne. Asia, joka kokonaan v:tasi ajatukseni. Mieleni oli v:lannut yksi ainoa ajatus. Kevät oli v. Joopen, oli viedä miehen TOPPILA. Aate, joka v:tasi kaikki kansalaispiirit. — Vanhuksen v:tasi herpaiseva väsymys. Raukeus v:tasi jäseneni.

vallat|ar[54*] *s. harv. runok.* valtiatar. | Ja suurta suutelemaan morsiantaan, / yön v:arta, Jupiter nyt käy LEINO. — Vallasnaisesta. | - - vallat [lähtivät] tupakoimaan isännän huoneeseen ja v:taret erääseen kammariin emännän ympäri E.ELENIUS.

vallat|on[57] *a.* -tomasti *adv.;* vallattomuus ks. erikseen. **1.** raisu, riehakka, villi; tottelematon, kuriton. | V. lapsi, poikalauma. Kuriton ja v. koululuokka. Olla v:tomalla tuulella. Käyttäytyä v:tomasti. V. varsa. V:onta hevosta on käsiteltävä rauhallisesti. — Kuningas alkoi pitää kurissa v:onta aatelistoa. — V. leikki, tanssi. V:onta ilonpitoa. V. nauru. V:toman iloinen laulu. Lemminkäisen v. huimapäisyys. V. mielikuvitus. — *Kuv.* V. kevätpuro. Kosken v. pauhu. V. tuulenpuuska tempaisi lakin päästäni. Kammata v:tomia kiharoitaan. - - v:toman liinan alle leukans solmee KIVI. - - lyö valtimoissa veri v. H.ASUNTA. **2.** *harv.* jolla ei ole valtaa. | Naiset olivat yhteiskuntaelämässä kauan v:tomia. — *S:sesti.* Ei v:toman vihoista eikä hampaattoman kiroista SL.

vallattomuu|s[65] *omin.* < ed. *(1.)* riehakkuus, raisuus, villeys; kurittomuus, holtittomuus; ilkivalta, pahanteko. | Koulupoikien v. Lasten v:ksissaan tekemä kepponen. — Demokraattinen vapaus ei ole samaa kuin v. — Palkkasoturit rosvosivat ja harjoittivat muutakin v:tta. - - jos lauttausmiehistöstä joku tekee siellä [rannalla] vahinkoa tai v:tta, rangaistakoon syyllinen - - LK. Tällaisista v:ksista on tehtävä loppu. — *Yhd.* lakko-, ylioppilasv. *(2.) harv.* Nykyajan kuninkaiden melkein täydellinen v.

vallesmanni[4] *s. kans. vanh.* (*rinn. murt.* valtesmanni) nimismies.

1. **valli**[4] *s.* **1.** maasta, kivestä, puusta tms. vars. entisajan linnoituksen, kaupungin tm. ympärille rakennettu harjumainen suojavarustus, johon tav. sijoitettiin taisteluasemat yms., vallitus. | Linnan, linnoituksen, kaupungin v. Suomenlinnan v:t. Roomalaisten sotaleirin ympärille kaivettiin ensin hauta ja sen sisäpuolelle luotiin v., jota vielä korotettiin rintavarustuksilla. — *Yhd.* linnan-, linnoitusv.; roomalaisv. **2.** avarammin. **a.** vallimaisista padoista, penkereistä yms. | Tulvien estämiseksi, lahden kuivattamiseksi tehty v. Aurattu lumi kohosi korkeina valleina kahden puolen tietä. — Biljardipöydän reuna ympäröi koholla olevana v:na pöytälevyä. — *Yhd.* pato-, ratav. **b.** vallia muistuttavista luonnonmuodostumista. | Harju jatkuu matalahkona v:na itään päin. Hämeenkankaan v:t. Jään puristuksen järvien rannoille synnyttämä v. eli palle. Ahtojäistä muodostunut v. Valleiksi kasaantunut lentohiekka. — *Yhd.* harjuv.; rantav.; dyyni-, hiekka-, jää-, lumiv. **c.** *anat.* vallimainen kohouma. | Hammaskaari reunustaa v:na kitalaen etureunaa. Terskan takaosa muodostaa rengasmaisen v:n. — *Yhd.* hammas-, kynsiv. **3.** *yhd.* Suojav.; betoni-, hirsi-, kivi-, maa-, multa-, sorav.; ala-, etu-, poikki-, pää-, sivu-, väliv.

2. **valli**[4] *s. mer.* nostin.

valli|hauta *s.* keskiajan ja uuden ajan alkupuolen linnojen ja linnoitusten suojamuuria ympäröivä us. veden täyttämä hautaeste. | V:haudan yli ritarilinnaan johtava laskusilta. — *Kuv.* Ruotsinkielinen kulttuurimme linnoittautuu omiin asemiinsa, syventäen v:hautoja itsensä ja suomalaisen sivistyneistön välillä KOSKENN. **-kaivanto** *s.* kaivamalla tehty vallihauta. **-kori** *s. sot.* vitsoista tehty korimainen laite, jota maalla täytettynä käytetään taisteluhautojen yms. lujittamiseen. **-käytävä** *s.* Linnoitusvallin rintavarustuksen takana kiertävä v. -|**linna,** -|**linnoitus** *s.,* vars. *arkeol.* Tanskan v:linnoissa oli pyöreä tai nelikulmainen linnataso erotettu yhden tai kahden kaivannon avulla jostakin ylävästä maaharjanteesta. **-mainen**[63] *kalt.a.* V. selänne.

-vallinen[63] *poss.a.* Korkea-, lujav.; maa-, multav.
vallinsarvi *s.* bastioni.
vallinta[15*] *teonn.* < vallita. | [Yhteiskuntaa] ei mikään niin höllennä eikä järkytä kuin aistillisen intohimon hillitön v. *U.T.SIRELIUS. — *Lak.* myös toiselle siirtämisen ja panttaamisen oikeuden sisältävä hallinta. | Oman omaisuuden v. Puolison vallinnassa oleva omaisuus. — *Biol.* dominanssi. **-oikeus** *s.*, vars. *lak.*
valli|nysty *s. anat.* kielen tyviosassa olevia nystyjä. **-riutta** *s. maant.* rannikkoa jonkin matkan päässä reunustava koralliriutta; vrt. kehä-, palleriutta.
valli|ta[31] *v.* -tsevasti *adv.* -tsevuus[65] *omin.* vrt. hallita.

I. subj:na tav. henkilö; yl. tav:mmin hallita. **1.** tav:mmin hallita (1). | - - kun kolmas Kustavi Ruotsin mait' / oli noussut v:tsemaan *MANN. - - minä olen valinnut Daavidin v:tsemaan kansaani Israelia VT. — Ilman obj:a. | Minun avullani päämiehet v:tsevat VT. — Avarammin. | Neekerivaltio, jossa v:tsevana [= vallassa olevana] luokkana on valkoihoinen vähemmistö. Keittiössä hallitsi ja v:tsi perheen pitkäaikainen kotiapulainen. - - vaimonsapa tässä [Topiaksen talossa] v:tsee KIVI. - - sinä isäntänä Koutinkorvessa v:tset KIVI. - - en salli, että vaimo v:tsee miestänsä UT. Ah sielu, v. suo Herran VK. — *Kuv.* Ja vedet v:tsivat maan päällä sata viisikymmentä päivää VT. **2.** (*lak.* joskus erik.: myös siirtämis- ja panttaamisoikeuksin) pitää hallussaan, hallinnassaan, omistaa, hallita (2). | Rannanomistajat v:tsevat rantavettä. Perillisten ennen ositusta yhteisesti v:tsema omaisuus. Aviovaimon oikeus v. kiinteää omaisuutta. - - sikäli kuin hän on oikeutettu v:tsemaan keksintöä LK. **3.** pitää tahtonsa alaisena, kurissa, vallassaan, olla jnk herrana, hallita (3). | Käskijäluonne, joka täysin v:tsee ympäristöään. Primitiivinen usko, että joka tuntee ihmisen nimen, v:tsee häntä. Kykenemätön v:tsemaan intohimojaan. Luonnonvoimien v:tseminen. — Tykistö v:tsi koko taistelukenttää. Antaa aistillisuuden v. itseään. Maailmankaikkeutta v:tsevat lait. Tulipalopakkanen v:tsi Pietaria AK. — *Harv.* totaalisen obj:n yhteydessä. | Tehkää se [maa] itsellenne alamaiseksi; ja v:tkaa meren kalat ja taivaan linnut VT. - - valitti, että Kasperi v:tsee kaikki hänenkin leikkikalunsa PÄIVÄR. **4.** tav:mmin hallita (4.) | Runomuotoa - - hän [Molière] v:tsi harvinaisella taituruudella IT. - - opettajan ja kasvattajan tulee v. omaa alaansa ja ainettansa niin hyvin, että hän siinä todella elää HOLLO.

II. subj:na esine t. asia. **1.** olla määräävänä, voimakkaimpana, leimaa t. suuntaa antavana, hallitsevana, hallita (5). | Koko ajatustapaa v:tseva katsantokanta. - - koko olentoa v:tsi syvä, sisällinen rauha ALKIO. Havupuiden v:tsema [= havupuuvaltainen] metsikkö. Näköalaa v:tseva kukkula. Kirkontorni, joka v:tsee koko kaupunkikuvaa. Sävellystä v:tseva johtomotiivi. — Ilman obj:a. | Ryijy, jossa punainen väri v:tsee. — *Erik.* **a.** *biol.* peruasultaan erilaisten vanhempien ominaisuuksista niiden periytyvyyttä ajatellen: ilmetä jälkeläisissä voimakkaampana t. useammin kuin jk toinen (us. vastakkainen) ominaisuus, dominoida;)(väistyä. | Viljelykokeissa havaittiin vihreäsiemenisyyden v:tsevan keltasiemenisyyttä. Silmien värin periytyvyydessä v:tsee ruskeasilmäisyys. V:tseva eli dominoiva ominaisuus. Ominaisuuden v:tsevuus eli dominanssi. **b.** *metsät.* puista: olla kasvultaan ikäisiään saman lajin puita voimakkaampi, kookkaampi. | V:tsevat eli valtapuut. V:tsevat ja v:tut latvuskerrokset. **c.** *vallitseva* (a.) yleisin, (ylivoimaisesti) tavallisin, vallalla oleva, dominoiva. | Kaskenviljely pysyi kauan v:tsevana talousmuotona. V:tsevan käsityksen, tavan, maun mukaan. Metsiemme v:tsevin puulaji on mänty. Seutu, jossa v:tseva tuulensuunta on itäinen. Maalaus, jossa v:tsevana värinä on sinivihreä. Englanti v:tsevana maailmankielenä. **2.** *intr.* ilmiöistä, tilasta yms.: olla (parhaillaan) olemassa, vaikuttamassa, voimassa, käytössä tms. | Huoneessa v:tsi hiljaisuus. Maassa v:tsi täysi anarkia. Kotona v:tsi suuri ilo. V:tsi odotus niin kuin rajuilman edellä TALVIO. Aterioitiin painostavan mielialan v:tessa. Hovissa v:tsi ankara etiketti. Romaanissa v:tseva tunnelma. Täysi yksimielisyys v:nnee siitä, että - -. Luonnossa v:tsevat lait. Silloin, kun jääkausi v:tsi maapallolla. Jo pari päivää v:nnut sumu. Pakkassään v:tessa 'pakkassäällä'. Rauhan, sodan v:tessa 'aikana'. Vapaan kilpailun, säännöstelyn v:tessa. Raskauttavien asianhaarojen v:tessa tehty rikos. Näiden edellytysten v:tessa. Oletamme, että x:n ja y:n välillä v:tsee yhtälö $x + 2y = 6$. Puolueiden kesken v:tsevat voimasuhteet. Solujen kesken v:tseva työnjako. Eri kansanluokkien välillä v:tsevat vastakohtaisuudet. Pinnan eri kohdissa v:tseva paine. — V:tseva [= käytössä oleva, käypä, nykyinen] korkokanta. Tyytymättömyys v:tsevia [= olevia, nykyisiä] oloja kohtaan. V:tsevissa oloissa tähän uudistukseen ei näytä olevan mahdollisuuksia.
vallitsija[14] *tek.* < ed. | Ihminen luonnonvoimien v:na.
vallit|taa[2*] *v.* rakentaa valleja jnk suojaksi, suojata jk valleilla. | Linnan, kaupungin v:taminen.
vallitus[64] *s.* = 1. valli 1. | Linnaa ympäröivät vesihaudat ja korkeat vallitukset. **-työ** *s.* Rintaman v:t. **-väline** *s. sot. vanh.* sotilaan henkilökohtaisiin varusteisiin kenttälinnoitustöitä varten kuuluva väline. | V:et ovat lapio, kirves, hakku ja piikkilankasakset.
valli|työ *s. vanh.* kenttälinnoitus-, patterityö. | Venäläisten 1. maailmansodan aikana Suomessa teettämät v:työt. **-|työläinen, -|työmies** *s.* vrt. ed. | Punakaartiin kuului alussa työväestön kaikkein huonointa ainesta, kuten entisiä v:työläisiä, irtolaisia ja sakilaisia.
valloill|a (an, -e(en *adv.* ks. valta A.I.4.
valloillinen[63] *a. harv.* valloillaan, valtoimenaan, vapaana oleva, sitomaton tms., valtoin. | Tytön v. tukka.
valloit|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Seikkaileva ritari, joka v:teli seudun neitoja.
valloit|taa[2*] *v.* vrt. vallata. **1.** asevoimin, sotilaallisin keinoin saattaa valtaansa, haltuunsa jk

alue, (suuri) paikkakunta tms. | V:ettu maakunta. Roomalaiset v:tivat ja liittivät valtakuntaansa yhä uusia alueita. Englannin Ranskalta v:tamat siirtomaa-alueet. Napoleon v:ti Venäjää Moskovaan saakka. Ristiretkeilijäin moneen kertaan v:tama ja menettämä kaupunki. Linna v:ettiin väkirynnäköllä. 2. ed:een liittyen *kuv.* | Jokainen peltotilkku oli v:ettava luonnolta ankaralla työllä. V. ojittamalla uutta maata metsänkasvulle. — Seurue oli v:tanut [= vallannut] käyttöönsä koko hotellin. - - pihalla tallin luona olivat varpuset v:taneet pälvipaikat... KATAJA. Kukat olivat v:taneet [= täyttäneet näyttelyn ajaksi] koko Messuhallin. Sensaatiouutinen, joka v:ti lehtien koko etusivun 'julkaistiin etusivun laajuisena'. — Vuorenhuipun v:taminen '(ensimmäisenä) kiipeäminen huipulle'. Eräät Himalajan huiput ovat vielä v:tamatta. — Onnensoturi lähdössä maailmaa v:tamaan. Lähti kaukomaille onneaan v:tamaan. — Saksa yritti v. Englannin kauppamarkkinat. Uusi, mullistava pesujauhekeksintö, joka on v:tanut pesuainemarkkinat kaikkialla. Keksintö, jonka avulla lääketieteelle on v:ettu uusia aloja. — *Erik.* **a.** kokonaan jnk psyykkisen t. fyysisen tilan valtaan joutumisesta; tav:mmin vallata. | Riemu, epätoivo v:taa jkn mielen. - - koko talon oli raskas suru v:tanut KATAJA. Uni v:ti väsyneen pienokaisen. **b.** -tavasti *adv.* saavuttaa täydellisesti jkn suosio, mieltymys, ihastus, saada jku täydellisesti puolelleen, ihailijakseen, kannattajakseen tms. | Ylioppilaskunnan Laulajat laulullaan Amerikkaa v:tamassa. Laulajatar, joka on v:tanut maailman suurimmatkin konserttisalit. Koko kaupungin v:tanut elokuva. Vallankumousaatteet v:tivat lyhyessä ajassa koko Euroopan. Esitys, joka täydellisesti v:ti yleisön. Menestysromaani, joka on v:tanut koko kansan. V:ti itselleen ystäviä missä liikkuikin. Ystävällisyydellään tulokkaat v:tivat alkuasukkaiden mielen. Kertomus, jossa sydämiä v:tavasti tulkitaan tunteellisen sielun kärsimystä. V. jkn suosio, mieltymys. Pölynimuri, joka on v:tanut perheenemäntien suosion. — *valloit|tava* (a.) -tavuus[65] (omin.) (vastustamattomasti) mieltymystä, ihastusta herättävä, kiehtova, lumoava. | Hieno ja v:tava seuramies. Hänen olemuksessaan on jotakin v:tavaa. V:tava hymy. V:tavan herttainen lapsi. V:tavan riemukas huvinäytelmä. Hymyillä v:tavasti. — *Erik.* jkn eroottisen kiintymyksen t. suosion, rakkauden saavuttamisesta, rakastetukseen, mielitietykseen, puolisokseen tms. saamisesta. | Hurmuri, joka on v:tanut monta naista. V:ti itselleen miehen. Naisen sydämen v:taminen. [Mies] jolta hän oli aikonut v. vaimon PEKKANEN.

valloittaja[16] *tek.* Maahan tunkeutuneet vieraat v:t. Scipio nuorempi, Karthagon v. Vilhelm V. — Edmund Hillary, Himalajan v. Naissydänten v. — *Yhd.* maailmanv. **-heimo** *s.* **-joukko** *s.* **-kansa** *s.* Hunnit, Eurooppaa vapisuttanut v. **-keisari** *s.* **-kuningas** *s.* Aleksanteri Suuri, kuuluisa v. **-maa** *s.* Porvoon valtiopäivillä määritettiin Suomen ja v:n suhteet.

valloittamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Hyökkääjien v:tomana selkänsä taakse jättämä vihollislinnake. Viljelykselle vielä v. erämaa. — Keskiaikaisin asein v. linna. Ranskalaiset pitivät Maginot'n linjaa v:tomana.

valloittamisyritys *s.*

valloitu|s[64] *s.* **1.** valloittaminen. | Suomen, Jerusalemin v. Tampereen v:kseen osaa ottaneet joukot. — Napamaiden v:ksen vaatimat uhrit. Korpien v. viljelykselle. Avaruuden v. uusien rakettikojeiden avulla. — Hurmuri, joka on naismaailmassa tehnyt lukuisia v:ksia. V:ksillaan kerskuva naissankari. — *Yhd.* avaruuden-, maailmanv. **2.** valloittamisen tulos; valloittamalla saatu alue tms. | Valtakunnan yhteyteen provinssina liitetty v. Portugali on joutunut luopumaan merentakaisista v:ksistaan. — Yli kahdeksantoista aaria oli uusi v. [= kuokos] KARHUM. — Insinööri N.N., Eeva-neidin uusin v. — *Yhd.* siirtomaav.; naisv.

valloitus- us. = valtaus-. **-aie** *s.*, tav. *mon.* **-aika** *s.* **-alue** *s.* valloitettu t. valloitettava alue. | V:en hallinto. Amerikan löytö avasi espanjalaisille uusia v:ita. **-halu** *s.* **-haluinen** *a.* **-hank|e** *s.* V:keiden epäonnistuminen. **-himo** *s.* Italian rikkaus ja valtiollinen hajanaisuus kiihottivat vierasten v:a. **-joukko** *s.* **-kausi** *s.* Islamin v. 600-luvulla. **-politiik|ka** *s.* Hadrianus luopui edeltäjänsä v:asta. **-pyrkimy|s** *s.*, tav. *mon.* Saksan v:kset. **-päivä** *s.* **-retk|i** *s.* Viikinkien sota- ja v:et. — *Kuv.* Ylioppilaslaulajat v:ellä Amerikassa. Uusi suurelokuva jatkaa v:eään maailman elokuvateattereissa. **-so|ta** *s.* sota, jonka tarkoituksena on jnk maan, alueen tms. valloittaminen; vrt. puolustus-, vapaussota. | Aleksanteri Suuren, roomalaisten v:dat. Imperialistinen v. Henrik Leijona kävi v:taa vendejä vastaan. — *Kuv.* - - Kristus vielä tänä päivänä käy v:taa ahdistaen pimeyden valtaa armonsa ja totuutensa voimalla AK. **-suunnitelm|a** *s.* Aleksanteri Suuri kuoli kesken uusia v:ia. **-työ** *s.* Valkoisen rodun Afrikassa suorittama v. — *Kuv.* Jeesus tekee v:tänsä ihmisten sydämessä. **-yritys** *s.*

valloitutt|aa[2*] *fakt.v.* < valloittaa. | Eerik XIV v:i Turun linnan ja vangitutti veljensä Juhanan.

valloni[5] *s.* V:t 'pääasiallisesti Belgian eteläosassa asuva, germaaneihin sekoittuneista kelttiläisistä belgialaisista polveutuva, ranskan kielen murretta puhuva väestö'.

vallonilainen[63] *a.* vrt. ed. | Belgian flaamilainen ja v. väestö.

vallonimellotus *s. met.* eräs (vanhentunut) raudan ahjomellotus.

valmennu|s[64] *teonn.; urh. syn.* treenaus. **1.** valmentaminen. | Ammattimiesten huolena oleva edustusurheilijoiden v. kilpailuja varten. Ehtolaiselle halutaan pätevää v:sta ruotsin kielessä [ilm.]. **2.** valmentautuminen. | Varsinaisesta v:ksesta voidaan puhua vasta silloin, kun urheilija ryhtyy kilpailumielessä kohottamaan ruumiinsa kuntoa ja tulostasoa. **3.** *yhd.* Ammatti-, kilpailu-, olympia(lais)-, urheiluv.; sotilasv.; kevät-, talviv.; sisä-, ulkov.; alkeis-, alku-, ennakko-, erikois-, esi-, loppu-, perus-, pohja-, yleisv.

valmennus|aika *s.* **-järjestelmä** *s.* **-kausi** *s.* Kilpailukautta edeltävä v. **-keino** *s.* **-keskus** *s.*

Eerikkilän urheiluopisto, jalkapalloilijain v. **-komitea** *s.* Suomen Painiliiton v. **-kurssi** *s.*, us. *mon.* V:t oppikouluun pyrkiville. **-leiri** *s.* Edustusurheilijoiden v. **-menetelmä** *s.* **-ohje** *s.* **-ohjelma** *s.* Urheilija, jonka v:an kuului mm. hiihto ja voimistelu. **-op|as** *s.* Kenttäurheilijoiden v:paaksi tarkoitettu kirjanen. **-tapa** *s.* **-työ** *s.*

valmen|taa[8] *v.*, vars. *urh.* harjoittaa t. opettaa kykenevä(mmä)ksi, pystyvä(mmä)ksi, sopiva(mma)ksi jhk tulevaan määrätehtävään t. -suoritukseen, ohjata jkn harjoittelua, treenata; vrt. trimmata. | V. urheilijoita kilpailua varten. Huippukuntoon v:nettu pelijoukkue. Kilpailun edellä hevonen on v:nettava. — V. jkta oppikoulun pääsytutkintoon. Erikoistehtäviin v:nettu sotilas.

valmentaja[10] *tek.*, vars. *urh.* treenari. | Urheilijain v. — *Yhd.* hiihto-, jalkapallo-, nyrkkeily-, paini-, tennis-, urheilu-, verkkopallov.; olympia(lais)-, piiri-, yliv.; amatööri-, ammattilaisv.

valmentautu|a[44] *refl.v.*, vars. *urh.* (< valmentaa) valmentua, treenata. | Kilpailuihin v:va urheilija. Varjonyrkkeilyn avulla v:va nyrkkeilijä. — V. jhk tehtävään, ammattiin.

valmentautumat|on[57] *kielt.a.*, vars. *urh.* -tomuus[65] *omin.* Joukkue aloitti pelikauden v:tomana.

valmentua[1*] *v.* tav:mmin valmentautua.

valme|ta[34] *v. harv.* valmistua. | Kun tuosta tuki tulisi, / vara suuri v:neisi KANT.

valmeus[65] *s.* tav:mmin valmius.

valmi[4] *s. rak.* auma- l. valmikaton kolmikulmainen päätylape. **-katto** *s. rak.* aumakatto.

valmi|s[69] *a.* -isti *adv.*; valmius ks. erikseen. Merk.-ryhmien rajat eivät aina selviä.

I. 1. joka on saatettu t. kehittynyt lopulliseen, täydelliseen (aiottuun) tilaansa, asuunsa, muotoonsa, kuntoonsa, asteeseensa tms.; jonka valmistamis- t. valmistumisprosessi on saatettu t. päässyt loppuun;)(keskeneräinen. | V:it tuotteet ja puolivalmisteet. Uusi omakotialue, jossa on muutamia v:ita ja useita keskentekoisia taloja. Raakapellavasta saadaan n. 60 % v:ita kuituja. Täysin, aivan, kokonaan v. Melkein, vähää vaille v. Tuoli oli maalaamista vaille v. Niin v:sta ruokaa, ettei tarvitse kuin lämmittää. Tehdä, saada jk v:iksi. Räätäli ei saanut pukua määräpäivään v:iksi. Työ tuli v:iksi viidessä minuutissa. V:ina sanakirja käsittää kuusi osaa. Odota hiukan, päivällinen on v. tuossa tuokiossa. Perunat pannaan kiehumaan, ja kun ne ovat v:it [= kypsyneet], kaadetaan keitinvesi pois. V:iksi [= esityskuntoiseksi] harjoitettu näytelmä. Valiokunta on saanut lakiehdotuksen v:iksi. Juttu oli v. päätettäväksi. — Ohran jyvä oli jo aivan v:sta 'tuleentunutta, kypsää'. Ruis alkaa olla v:sta leikattavaksi. Synnyin maailmaan minä vuokkojen kukkimisaikaan, / orvokit v:hit ei, kun mun jo kuolema vei KOSKENN. — *S:sesti.* Sai paljon v:sta [us. = aikaan] lyhyessä ajassa. Kunhan päästään kunnolla työn alkuun, alkaa tulla v:stakin. Kyllä miesten kelpaa, kun heidän ei tarvitse huolehtia ruoanlaitosta, sen kuin tulevat v:ille. — *Erik.* **a.** ihmisistä: jnk (täyden, asianmukaisen, vaaditun) ammatti- tms. taidon t. pätevyyden saavuttanut, "ulosoppinut"; us. vars. jnk loppu- t. virkatutkinnon suorittaneesta. | V. lääkäri. Pari tutkintoa enää, niin hän on v. pappi. Meni naimisiin vasta v:ina miehenä, vaikka kihlautui jo opiskeluaikanaan. Kirjailija, joka on jo v. mestari. A. astui julkisuuteen joka suhteessa v:ina runoilijana. Ei kukaan tosi taiteilija voi väittää olevansa aivan v. — Koiranpennun kouluttaminen v:iksi metsästyskoiraksi. **b.** jstak, jota ei ainakaan aina hankita t. saada lopullisena valmisteena: valmiiksi tehty, sellaisenaan käytettäväksi kelpaava. | Ostaa vaatteensa kaupasta v:ina. V:ina ostettu puku on paljon halvempi kuin räätälillä teetetty. V:iden vaatteiden kauppa. Haulikon patruunat voi täyttää itse tai ostaa v:ina. Myytävänä ongen tarvikkeita ja v:ita onkia. Useita ruokalajeja saa kaupasta v:ina. Kahvi ostetaan nykyään tavallisesti v:iksi paahdettuna ja jauhettuna. Vannerautaa nippuina tai v:iksi pätkittynä. Voileivät on tapana tarjoilla v:ina. Herrasmies ei käytä v:iksi solmittua solmiota, vaan solmii sen aina itse. Porrasaskelmat tuotiin v:ina kappaleina rakennuspaikalle. — Pääsi v:iseen taloon emännäksi. — Hyvähän sinun on, kun aina v:iseen pöytään pääset 'ei tarvitse huolehtia ruoa(nlaito)stasi'. — Opetuksessa pitäisi pyrkiä vetoamaan oppilaiden omaan harrastukseen eikä tarjota heille kaikkea tietoa v:ina. — *S:sesti.* Oli vaiti ja kuunteli vain v:sta 'muiden esitystä t. puhetta'. Ei omaksunut mitään ennestään v:sta, vaan muodosti itsenäisen mielipiteensä. **c.** mielipiteistä, olosuhteista tms.: lopullisen muotonsa saanut, kehityksensä loppupisteeseen päässyt; us. moittivasti: ehdoton, kertakaikkinen, varma. | V., ehdottomana totuutena pidetty tieto. "V:sta" tiedettä, jonka totuudet olivat järkähtämättömiä. Ei tämä maailma vielä niin v. ole, ettei olisi jotakin parannettavaa. — A:lla on perin v:it mielipiteet joka asiasta. Näytelmä, jonka ihmiset ovat liian v:ita, liian siloisia. **d.** vars. esteettisessä kielenkäytössä tyylistä, rakenteesta, esityksestä tms.: täydellinen, kypsä, hioutunut, moitteeton. | Kirjailija, jolla on v. tyyli. Rakenteeltaan mitä v:inta työtä oleva romaani. Täysin v:isti esitetty runo.

2. us. *ark.* **a.** loppuun asti käsitelty, ratkaistu tms., selvä. | Jo aivan v:iksi sovittu asia. Siinä illan mittaan puhuttiin sekin juttu v:iksi. Katri puhui kuin v:ista [= sovitusta, selvästä] kylänvälisestä asiasta NUOLIV. **b.** jnk toteuttamisesta, tapahtumisesta. | Lähdöstä ei tahtonut tulla v:sta 'totta, tolkkua, mitään'. Asiasta on kyllä puhuttu, mutta siitä ei ole tullut sen v:impaa 'asia ei ole edistynyt sen pitemmälle, ei ole toteutunut'. — Harkitsematon sana on pian sanottu, ja riita on heti v. 'on syntynyt riita'. Pieni varomaton liike — ja onnettomuus on v. 'tapahtuu onnettomuus; onnettomuus on tapahtunut tosiasia'. Syöttäjä ei saanut palloa kiinni, ja juoksu oli v. **c.** us. *iron.* ilmetty, selvä, täydellinen. | Ei muuta kuin monokkeli silmään, niin olet v. keikari. Mieshän on jo nytkin v. huijari. Jos vielä menee tämäkin omaisuus, olen v. kerjäläinen. Santra on jo kohta v. vanhapiika KARHUM. **d.** Juomaveikot alkoivat olla v:ita [=

"sammuneita", "pehmeitä"] miehiä. [Juopunut] oli melkein v., hän tolkutti jotain ikihämärää alutonta ja loputonta SILL. "V. [= kuollut] on", sanoi lukkari, "viekää ruumis alas" TOPPILA. e. Nenäliinani alkaa olla v. [= riittävän likainen] pyykkiin. Tuollainen romu on v. [= joutaa] roskatunkiolle heitettäväksi.

3. vars. *puhek.* joka on saanut päätökseen jnk työn t. tehtävän, jstak loppuun suoriutunut. | Minä olin jo v., mutta Kalle ahersi yhä urakkansa parissa. Kokeen kirjoittajat poistuivat sitä mukaa kuin pääsivät v:iksi.

II. 1. ihmisistä. **a.** (jtak varten, jnk varalta, jhk) valmistautunut t. varautunut t. kunnossa oleva (vars. ajatellen että tarpeelliset valmistelut on suoritettu). | Lähtöön, taisteluun v. Joukot olivat v:ina vastaanottamaan vihollisen hyökkäyksen. Partiolaisten tunnuslause: Ole v.! Kun lähettäjä [pikajuoksussa] komentaa "V:it!", kohottautuu juoksija lähtöasentoon. Saalista vaaniva peto v:ina käymään uhrinsa kimppuun. — Meidän on oltava v:ina pahimmankin varalta. Vanhus tunsi olevansa v. kuolemaan. Ah auta, Jeesus, valvomaan, / suo v:ina mun olla, / kun mua etees kutsutaan HLV. — Sormi v:ina liipaisimella. **b.** taipuvainen, suostuvainen, myöntyväinen, halukas, kärkäs, altis. | Luopui jyrkästä kannastaan ja oli nyt v. sovitteluihin. Olen v. myöntämään erehdykseni. On rahasta v. tekemään mitä tahansa. Sotilaat olivat v:it vaikka kuolemaan päällikkönsä puolesta. Auttamaan v. — Olemme liian v:ita arvostelemaan lähimmäistemme vikoja. Sinä peijooni! aina v. koiran-elkiin KIVI. On henki tosin altis, / vaan liha synnin viettelyksiin v. VK. - - olisi ollut v. lyömään tuskasta päätänsä seinään JÄRN.

2. a. tulevaa t. mahdollista käyttöä t. tarvetta varten varustettu, kunnostettu tms. (ajatellen, että tarpeelliset valmistelut on suoritettu). | Juna oli v:ina lähtöön. Jäänmurtajamme v:ina aloittamaan liikenteen avustamisen. Hevonen ja reki odottivat v:ina portaiden edessä. Sauna on v. [kylpyä varten]. Tulkaa syömään, päivällinen on v. Kamera laukaisuun v:iksi viritettynä. Piti reppunsa aina v:iksi pakattuna. Paisti tuodaan pöytään tavallisesti v:iksi leikattuna. - - kotimaassa oli hirttonuora v:ina [= odottamassa], paluutie oli poikki J.O.HANNULA. **b.** vars. *puhek.* yl. jstak, joka (varalta, etukäteen, ennakolta) on olemassa jtak varten. | Tarveaineet olivat jo v:ina paikalla. Hänellä on vastaus v:ina joka asiaan. - - onhan sinulla v. hellu ja varma tulevaisuus KIANTO. — Vars. *valmiiksi* (adv:n tavoin) jnk varalta, etukäteen, ennakolta. | Käsi taskussa v:iksi nyrkissä. Linnunpojat odottavat ruokaa suu v:iksi ammollaan. Tilasi tavaran ja jätti rahatkin v:iksi. Emäntäkin oli taloon jo v:iksi katsottuna. Auto oli v:iksi tilattuna. - - hän kylvää siihen vakoon, jonka toinen jo on v:iksi kyntänyt AHO. Ryypyt ovat otetut jo v:iksi TALVIO. Hän silmää lautamiehiin voitonvarmana ja nostaa jo rintaansakin v:iksi KATAJA. Sanon jo v:iksi: Tervetuloa, kuolemani! IRIS UURTO. — *Iron.* Mieshän näkyy olevan jo v:iksi päissäänkin. V:iksi ruosteessa oleva veneenpohja.

III. *yhd.* **1.** Puoli-, täysiv.; epäv. **2.** epäsuomalaisesti muodostettuja. **a.** yleisyytensä vuoksi hyväksyttäviä. | Hälytys-, isku-, käyttö-, laivaus-, laukaisu-, lähtö-, matka-, paino-, palvelu-, taistelu-, taitto-, teuras-, toiminta-, uhriv.; sanav. **b.** harvinaisehkojen yhd:ojen asemesta par. muuten. | Ampumav., par. esim. v. ampumaan t. ammuntaan; hyökkäysv., par. v. hyökkäämään; pakov., par. pakoon v., v. pakenemaan; vastaanottov., par. v. vastaanottamaan t. vastaanotettavaksi; havainto-, heitto-, itämis-, jakelu-, kauppa-, kuljetus-, luovutus-, lyönti-, ottelu-, peli-, puolustus-, purjehdus-, räjähdys-, soitto-, sota-, startti-, sukellus-, syöksy-, tuli-, valu-, yllätysv.; muoto-, tyyliv., par. muodoltaan, tyyliltään v., v:muotoinen, -tyylinen.

valmis|matka[53] *s.* yksityiskohdittain suunniteltu turisti- tms. matka, johon kuuluvat matkaliput, majoitus, ateriat, kiertoajelut, palvelurahat yms. on ennakolta maksettu järjestävälle matkatoimistolle. **-muotoinen** *a.* muodoltaan valmis.

valmist|aa[2] *v.* **I.** jnk tuotteen tms. tarkoituksellisesta aikaansaamisesta. **1.** obj:na se, mitä jstak tehdään: tehdä (jtak uutta, ennestään olematonta), laatia, laittaa; teollisuuslaitoksista yms.: tuottaa. | V. sukset, jousipyssy, puku, paperia, koneita, lääkkeitä. Ongen voi ostaa kaupasta tai v. itse. V. jtak käsin, koneella, tehdasmaisesti. Puusta v:etaan monenlaisia käyttöesineitä. Hopeasta v:ettu rasia. Virkkaamalla v:ettu sängynpeite. V. [= saattaa keittämällä, paistamalla tms. syömäkelpoiseksi] ruokaa. Maukasta, hyvin v:ettua paistia. Hedelmistä v:ettu salaatti. Emäntä oli v:anut hienon päivällisen. V. olutta, kaljaa, viiniä. Kotona v:ettua [= leivottua] leipää. V. maidosta juustoa. Myytäväksi v:ettuja käsitöitä. Joukkotuotantona v:etut huonekalut. Urakkana oli v. kenkäpari päivässä. Synteettisesti v:ettu aine. Kotimaassa v:ettu veturi. Sähkölamppuja v:ava tehdas. Koontataloja v:ava yhtiö. Teollisuuden v:amat tuotteet. Kone, joka v:aa tupakkarasioita. — Öljylämmitykselle [par. esim. öljylämmitteiseksi] v:ettu uuni. Kaivospölkyt v:etaan Englannin tuumille, par. esim. mitoitetaan englannintuumaisiksi. — Menestysromaanin pohjalta v:ettu elokuva. V. [= laatia] suunnitelma. Komitean v:ama ehdotus. V. [= laatia, sepittää, kirjoittaa] puhe, esitelmä. Rovasti istui saarnaansa v:amassa. — Useat linnut osaavat v. [= rakentaa] taidokkaita pesiä. Silkkiäistoukan suojakseen v:ama [= kehräämä] kotelo. — *Erik.* **a.** *harv.* työn loppuun saattamista ajatellen: tehdä valmiiksi. | Hän koetti aikansa kuluksi v. pärekoria, joka pitkän aikaa oli ollut keskentekoisena KATAJA. **b.** oppilaitoksista: kouluttaa jksik. | Ylioppilaita, teknikkoja, sairaanhoitajia v:ava oppilaitos. Korkeakoulu, joka v:aa eläinlääkäreitä. Lääkäreiden v:amista olisi lisättävä. **c.** Jumalasta tav:mmin luoda, tehdä. | Kun hän taivaat v:i, olin minä [viisaus] siinä VT. Sinun kätesi ovat minut tehneet ja v:neet VT. Jo ennen kuin minä v:in sinut äidin kohdussa, minä sinut tunsin VT. **d.** luonnosta par. luoda, muodostaa, muovata, rakentaa tms. | Luonnon v:ama [par. luonnon muodostama, luonnon]luola. **e.** *harv.* kasveista:

tuottaa, tehdä (siemeniä, hedelmiä tms.). | Rikkaruoho, joka jo on ehtinyt v. siemeniä. Suurihedelmäisten melonilajikkeiden annetaan v. vain kolme melonia tainta kohti.

2. obj:na se, mistä jtak tehdään: muuttaa jllak tavalla käsittelemällä, muokata [tms.] jksik, jhk tarkoitukseen sopivaksi. | Liha voidaan v. ruoaksi monella tavalla. Aamiaiseksi v:ettiin poikien saama hauki. Pöydässä oli runsaasti kalaa eri tavoin v:ettuna. Maidon v:aminen juustoksi. Pohjanahaksi v:ettava vuota. Menkää ja v:akaa meille pääsiäislammas syödäksemme UT.

II. raja ed. ja seur. ryhmään ei aina selvä; käyttö joskus muukalaistuntuista. **1.** (etukäteen, jnk varalta) panna kuntoon, kunnostaa, järjestää, varustaa tms. | Vieraalle v:ettiin [= sijattiin] vuode peräkamariin. Sinulle on v:ettu yliskamari, jossa saat elää ihan valtoinesi AHO. Simo oli v:anut kaikki lähtökuntoon KATAJA. Sinä v:at minulle pöydän minun vihollisteni silmien eteen VT. Minä olen v:anut tilaa talossa ja sijaa kameleille VT. Ja pyhän kaupungin, uuden Jerusalemin, minä näin laskeutuvan alas taivaasta Jumalan tyköä, v:ettuna niin kuin morsian, miehellensä kaunistettu UT. Matkalaisille oli v:ettu makoisat löylyt. V:ettiin komeat pidot. Häät ovat v:etut, mutta kutsutut eivät olleet arvollisia UT. — *Kuv.* V. tietä aatteille. Tapahtuma, joka v:i tietä uskonpuhdistukselle. Kun sydän haluinen / Herraansa odottaapi, / se tietä v:aapi / tulolle Jeesuksen VK.

2. järjestää, varata, tuottaa (jklle jtak). | V. jklle tilaisuus, mahdollisuus tehdä jtak. A:lle v:ettiin tilaisuus korjata erehdyksensä. Hyökkääjille oli v:ettu vihainen vastaanotto. Lapset olivat v:aneet äidille juhlapäiväksi iloisen yllätyksen. Kapinan johtajille oli v:ettu kaamea kohtalo. - - keihäälläni kerkesin v. hänelle saman kohtalon kuin toisellekin WILKUNA. [Rahat] joilla piti huvitella ja v. huvia naapurillekin V.KOLKKALA. — Kirja, joka v:aa [→ tuottaa] lukijalle miellyttävän yllätyksen. Metsästys v:aa [→ tuottaa, suo] harrastajalleen monia juhlahetkiä.

III. -avasti *adv.* alustavasti, ennakolta käsitellä määrätarkoitusta varten, tehdä alustavat esityöt, ennakkovalmistelut jtak varten, edeltäpäin kunnostaa, järjestää, harjoittaa tms.; preparoida; valmentaa. | V. potilas leikkaukseen. Pelto v:etaan kylvöä varten muokkaamalla ja lannoittamalla. Kulottamalla siemennykseen v:ettu hakkausala. - - alkoi laukkuansa v. markkinamatkaa varten KATAJA. Näytelmän v:aminen esityskuntoon. V:amatta, ex tempore, pidetty puhe. Vanhan läksyn kuulustelu ja uuden v:aminen. — Asiaa v:amaan [= valmistelemaan] asetettu komitea. — V. [= harjoittaa, opettaa, valmentaa]' jkta jtak tehtävää, koetta varten. Oppilaiden v:aminen ylioppilastutkintoon. Rippilasten v:aminen konfirmaatioon. Opetuksen tehtävänä on v. oppilaita myös käytännöllistä elämää varten. Vankia, joka on tuomittu kuolemaan ja jonka on kärsittävä rangaistuksensa, pitää papin siihen kristillisesti v. KIRKKOLAKI. - - vähän aikaa kärsittyänne, hän [Jumala] on teidät v:ava, teitä tukeva, vahvistava ja lujittava UT. — *Refl. taiv.* - - siitä suorikse sotahan, / vainotielle v:aikse KAL. — *Kuv.* V. maaperää uusille aatteille.

— *Erik.* **1.** *valmistava* (a.) alustava, pohjustava, edeltävä. | V:avat toimenpiteet. Kankaan kutomista edeltävät v:avat työt. Asiaa on jo v:avasti käsitelty. Hyökkäystä edeltävä v:ava sotaliike. V:ava käsky. V:ava tutkinta (lak.) 'rikosasioissa ennen varsinaista oikeudenkäyntiä toimitettava tutkinta, jonka tarkoituksena on saada selville, onko riittävää aihetta syyttää jkta henkilöä tuomioistuimessa rikoksesta, ja valmistella asiaa oikeuden käsittelyä varten kokoamalla saatavissa oleva todistusaineisto'. — Ennen varsinaisia ylioppilaskirjoituksia pidettävät v:avat kirjoitukset eli preliminäärit. Tehtävän ilmoitus ja v:ava keskustelu [kouluopetuksessa]. Propedeuttinen eli v:ava tieteellinen opetus. — V:ava koulu 'yksityiskoulu, jonka tarkoituksena on valmistaa oppilaita oppikouluun'. V:ava ammattikoulu. — *S:sesti puhek.* valmistavasta koulusta. | Käydä v:avaa. **2.** (us. varovasti, kautta rantain tapahtuvasta) mielialan muokkaamisesta jnk tulevan t. mahdollisen (vars. epäedullisen) varalta. | V. jkta epämiellyttävän yllätyksen varalta. Potilasta oli varovasti v:ettu siihen, ettei hän enää parane. Joukkoja oli etukäteen v:ettu mahdolliseen vaalitappioonkin. **3.** *mus.* Riitasointua voidaan v. siten, että jokin tai jotkin sen sävelistä esiintyvät edeltävässä soinnussa.

valmistaj|a[16] *tek. (I.)* Emäntä oli koko kylän paras leipän v. Tavaran siirtyminen v:alta kuluttajalle. Koneen v:an antama takuutodistus. — *Yhd.* hiokkeen-, jäätelön-, paperin-, ruoan-, sementin-, tiilenv.; tukku-, yksinv. *(II.)* Pitojen v. Johannes Kastaja, tien v. Kristukselle. — Metsät ovat maan suurimpia työtilaisuuksien v:ia, par. antajia, järjestäjiä tms.

valmistaja|liike *s.* Lähettää laite v:liikkeeseen korjattavaksi. **-maa** *s.* Suomi paperin v:na. **-teh|das** *s.* V:taan antamat koneen hoito-ohjeet.

valmistamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* V., raaka vuota. V:onta [= raaka]tupakkaa. V:toman [= jalostamattoman, muokkaamattoman] graniitin vienti. — V:toman maan pinnalle suoritettava kylvö. V. läksy. Näytelmä, jonka loppuratkaisu tulee liian v:tomana.

valmistamis- us. tav:mmin valmistus-. **-kustannukset** *s. mon.* **-laitos** *s.* **-menetelmä** *s.* **-taito** *s.* **-tapa** *s.* **-työ** *s.*

valmistamo[2] *s.* valmistuslaitos t. -osasto. | Moottorien v. ja korjaamo. Elokuvien v:t. — *Yhd.* elokuva-, huonekalu-, kaapeli-, peili-, turkisv.; hiekan-, spriinv.; pien-, suurv.

valmistau|tua[44] *refl.v.* (< valmistaa III) saattaa itsensä valmiiksi, kuntoon jtak varten, tehdä valmisteluja (jnk omakohtaisen varalta), valmistua (II); varustautua, hankkiutua, laittautua, sonnustautua; valmentautua, kouluttautua; varautua. | V. lähtöön, lähtemään. V. matkaan, retkelle, kilpailuun. Miehet alkoivat v. markkinoille. Päivystäjä käskee tuvissa vähintään 15 minuuttia ennen järjestäytymistä: V:tukaa (oppitunnille, ulkoharjoituksiin tms.)!

Joukkue v:si hyökkäykseen. Maa v:tui pitkäaikaiseen sotaan. Koko maailma v:tui joulun viettoon. Talo v:tui vieraita vastaanottamaan. — Kristityn v:tuminen kuolemaan. — Lentoon v:tuva kotka. Aurinko v:tui laskemaan SILL. — V. tutkintoon. Kokeeseen huolellisesti v:tunut oppilas. Ei hän ollut tietäjäksi v:tunut, ei hänestä ollut loihtijaksi kaiken kansan AHO. — V. [= varautua] yllätyksen varalle. Olin v:tunut lähtemään vaikka yksin. Hallitus ei ollut v:tunut opposition hyökkäykseen.

valmistautumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Sotaan v. kansa. Tehtäväänsä aivan v. henkilö. - - huomasi yhtäkkiä olevansa aivan v. ja tietämätön siitä, mitä olisi sopiva sanoa ja millä puheen aloittaa tällaisessa tapauksessa ALKIO.

valmistavara[83] *s.* par. täys-, kokovalmiste(et).

valmiste[78] *s.* **1.** vars. teollisen toiminnan avulla valmistettu, aikaansaatu valmis tuote. | Raaka-aineet, puolituotteet ja v:et. Lääkkeinä käytetyt aineet ja v:et. Viljasta tehdyt v:et. Lihaa makkaroina ym. v:ina. Teollisuuden v:et. Korituoleja, harjoja ym. sokeain v:ita myyvä liike. Koti-, ulkomainen, saksalainen v. Hienomekaaninen, kosmeettinen v. Kemiallinen v. '(teknillisin) kemiallisin keinoin valmistettu yhdiste t. seos, kemiallinen preparaatti'. — *Erik.* tutkimista varten valmiiksi käsitelty, leikelty tms. eläin- t. kasvikudoksen osa, preparaatti. | Anatominen v. Värjäämätön mikroskooppinen v. — *Yhd.* (ks. myös 3) alumiini-, arsenikki-, hedelmä-, hunaja-, kala-, kumi-, kupari-, lasi-, liha-, makaroni-, makeis-, makkara-, margariini-, metalli-, muovi-, paperi-, pellava-, puu-, puuvilla-, saippua-, trikoo-, tupakkav.; hormoni-, lääke-, maksa-, rauhas-, ravinto-, vitamiiniv.; apteekki-, puusepänv.; huippu-, koko-, korvike-, puoli-, täys(i)-, vientiv. **2. a.** partit:ssa a.-attr:n t. gen.-attr:n määrittämänä ilmaisemassa kenen, minkä valmistama, tekoa jk on, missä jk on valmistettu t. millainen jk on valmistus-, tekotavaltaan, miten jk on valmistettu. | Saksalaista, englantilaista, kotimaista v:tta oleva kone. Huonoa, hyvää v:tta oleva tuote. Laite, joka on eri, samaa v:tta kuin edellinen. **b.** *valmiste|illa,* -ille (adv.) valmistettavana, työn alaisena, tekeillä. | V:illa oleva rakennus, puku, ruoka. Kirja, josta on v:illa uusi painos. V:illa oleva laki, reformi. Panna jk työ v:ille. **3.** *yhd.* 1- ja 2.a-kohtaan liittyen. | Amatööri-, erikois-, joukko-, laatu-, sarja-, standardi-, tarkkuus-, tehdas-, tyyppi-, vakio-, valiov.

valmistehakemisto *s.* V., jossa on lueteltu eri tavaroiden valmistajat tai maahantuottajat.

valmisteill|a, -e *adv.* ks. valmiste 2.b.

-valmisteinen[63] *poss.a.* (< valmiste 2.a) -tekoinen. | Koti-, oma-, saksalais-, tehdasv.; erikois-, hankala-, helppo-, hieno-, kallisv.; sarjav.

valmistelaji *s.* Kenkätehtaan eri v:t.

valmistelematon[57] *kielt.a.* < valmistella. | V. hyökkäys.

valmistelija[14] *tek.* < seur.

valmistel|la[28] *frekv.v.* < valmistaa. **I.** *tr.* **1. a.** vrt. valmistaa I. | V:ee sivutöinään leikkikaluja. Luusta v:tiin monenlaisia käyttöesineitä. **b.** koettaa tehdä t. saada valmiiksi (jtak tekeillä, työn kohteena olevaa), työskennellä jtak valmistaakseen, jnk kuntoon saamiseksi. | On iltatöinään v:lut omakotitaloaan. Vuonna 1890 Minna Canth v:i Papin perhe -näytelmäänsä. Pastori istui saarnaansa v:emassa. V:ee kesken jääneitä töitään. — Salia v:tiin [= varustettiin, järjestettiin] juhlakuntoon. Mä matkalle itseän' v:en S.KORPELA. - - isäntä v:i Waltterille poroa valjaisiin KATAJA. — Tav. **2.** -evasti *adv.* tehdä alustavia töitä, suorittaa ennakkotoimenpiteitä jtak (tulevaa, mahdollista) varten, jnk varalta; hankkia. | V. lähtöä, ulkomaanmatkaa. V. näyttelyä, hautajaisia. Juhlaa v:emaan asetettu toimikunta. Kaupungissa v:tiin mielenosoitusta. Asiaa v:eva valiokunta. V. sotaa, liikekannallepanoa. Hyökkäystä v:tiin rumputulella. Huolellisesti v:tu kaappausyritys. Tehdä v:evia töitä. Ryhtyä v:eviin toimiin. Kysymystä on käsitelty vasta v:evasti. — *Refl. taiv.* - - varislauma v:eikse lähtemään liikkeelle AHO. **II.** *intr. kans.* valmistautua. | Aamulla varhain - - v:in minä jo taipaleelle KATAJA. - - iankaikkisuutta varten v:emaan ALKIO. Puistojen puut v:ivat lehtien tekoon AK.

valmistelu[2] *teonn.* **1.** vrt. valmistella I.1. | Aloitti joululahjojen v:n hyvissä ajoin. Viimeistä v:a vaille jäänyt veistos. — Tav. **2.** vrt. valmistella I.2. | Ennen sulattoon menoa malmi joutuu valmistavan käsittelyn alaiseksi, jota sanotaan v:ksi. Kotimatkan v:t. V:t sotaa varten. Hyökkäyksen v. oli onnistuttu salaamaan. Ammunnan v. käsittää topografisen, ballistisen ja kaluston v:n. Valtiopetoksen v:sta säädetty rangaistus. Asian v. virastossa ennen sen joutumista ratkaisevaan käsittelyyn. — *Yhd.* hyökkäys-, hää-, joulu-, juhla-, kapina(n)-, kokous-, lähtö-, matka-, puolustus-, sodan-, sota-, vaaliv.; tuli-, tykistöv.; alku-, ennakko-, esi-, loppu-, vastav.

valmistelu|aika *s.* Messujen lyhyestä v:ajasta huolimatta näytteillepanijoita oli runsaasti. **-ammunta** *s. sot.* **-aste** *s.* Vasta v:ella [= hankkeilla, suunnitteilla] oleva työ. **-komitea** *s.* **-kunta** *s.* asioita valmistelemaan asetettu toimikunta. — *Yhd.* lainv. **-tapa** *s.* **-tehtävä** *s.* **-toimenpide** *s.* **-toimi** *s.* **-työ** *s.* V:t sodan varalta. Juhlan v:t. **-vaihe** *s.* Hyökkäyksen v. **-valiokunta** *s.* Asiaa valmistelemaan asetettu v.

valmiste|neula *s.* preparoimisneula. **-numero** *s.* Ajoneuvon v. **-teollisuu|s** *s.* Valmistusasteen mukaan teollisuus jakautuu puolituote- ja v:teen. **-varasto** *s.* **-vero** *s.* välillinen vero, jota valmistajan on suoritettava valtiolle tietystä valmisteesta silloin, kun se lähetetään kauppaan, aksiisi, tuotanto-, valmistusvero. | V:a kannetaan meillä tupakasta, makeisista, kahvista, virvoitusjuomista, tulitikuista ja autonrenkaista. Ulkomailta tuoduista tavaroista v. suoritetaan tullitoimipaikkaan. — *Yhd.* makeisv. **-verokonttori** *s.* valtiovarainministeriön alainen virasto, joka valvoo valmisteveroista annettujen lakien noudattamista ja huolehtii valmisteveroista valtiolle kertyvien tulojen tilittämisestä. **-verotus** *s.* vrt. valmistevero. **-yksikkö** *s.* V:ä kohti tulevat kustannukset.

valmistu|a[1] *v.* **I.** *pass.* **1.** tulla valmii(mma)ksi; vrt. valmis I.1. | Rakennus v:i ennätysajassa. Hiljattain v:nut rautatie. Vesikattoon v:nut uudistalo. Sanakirja käsittää v:ttuaan n. 200 000 hakusanaa. Tehtaassa v:u [= tehdään, valmistetaan] vuosittain n. 20 veturia. Kattilassa oli v:massa hernekeitto. Helppotekoista, nopeasti v:vaa ruokaa. Odota hiukan, päivällinen v:u aivan pian. Työ aloitetaan heti kun suunnitelmat ovat v:neet. Työ, joka ei koskaan v:nut. Tänä vuonna on uutta peltoa v:nut [= raivattu] 6000 ha. Kannot ja kivet kohoovat, peltotilkku toisensa viereen v:u AHO. — *Erik.* **a.** ihmisistä: opiskelemalla ja määrävaatimukset suorittamalla saavuttaa jk oppiarvo, pätevyys (jhk virkaan, tehtävään) tms. | V. kansakoulunopettajaksi, filosofian kandidaatiksi, lääkäriksi. Vasta v:nut sairaanhoitaja. A. v:i arkkitehdiksi Teknillisestä korkeakoulusta. Suomenkielisistä kouluista tänä vuonna v:neet ylioppilaat. Sai viran heti v:ttuaan. Meni naimisiin ennen v:mistaan. **b.** kasveista, eläimistä t. niiden elimistä, osista tms.: kehittyä valmiiksi; kypsyä, joutua. | Ohra v:u Lapissakin. V:va jyvä, siemen. Heinä v:i niitettäväksi. Kukkaa, jonka heteet v:vat ennen emiä, sanotaan aikaisheteiseksi. — Munista v:neet toukat. Kotelosta juuri v:nut perhonen. — Punasoluja v:u luuytimessä. — Hän näkee lapsen elävänä ja ihmiseksi v:vana SILL. **2.** *harv.* ihmisistä: saada jk työ valmiiksi, suoriutua jstak työstä; vrt. valmis I.3. | - - nuotanparsijat, joiden eilen olisi pitänyt v., vielä olivat työssä TALVIO. **II.** *refl.* valmistautua. | Laivue v:i lähtöön. Hyppyyn v:va tiikeri. Virta v:i murtamaan jääpeitteensä. — V. huolellisesti tehtäväänsä. V. Herran ehtoolliselle. Ah autuas, ken aikanaan / v:u täältä muuttamaan [= kuolemaan] VK. - - että Jumalan ihminen olisi täydellinen, kaikkiin hyviin tekoihin v:nut UT. — V:in [= varauduin] pitkää odotusta varten, mutta jo neljäntenä päivänä tuli puhelinkutsu AK.

valmistumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* *(I.)* Vielä v. talo. — Koskaan v. ylioppilas. — V:onta viljaa. V:tomat siemenet, jyvät. *(II.)* Lähtöön, matkalle v. Joutui pitämään puheen aivan v:tomana. Tehtäväänsä v. henkilö. Sotaan täysin v. kansa. Suomen v:tomuus talvisodan puhjetessa. Kuolemaan v. Varo, ettei kuolema kohtaa sinua v:tomana!

valmistumis|aika *s.* Rukiin v. sattuu tavallisesti heinä- ja elokuun vaihteeseen. Teos, jonka v:aikaa ei tarkoin tiedetä. — Ohran v. on paljon lyhyempi kuin vehnän. **-vuosi** *s.* Kirjan painopaikka ja v.

valmistuneisuus[65] *omin.* < valmistunut. | Äidinkielen opettajalta vaadittava kielitieteellinen v.

valmistu|s[64] *s.* **I. 1.** valmistaminen. **a.** vrt. valmistaa I. | Tuotteiden, tavaroiden v. Lasin, paperin, sokerin, polttoöljyjen v. Ruoan, hapankaalin, kaljan, kotiviinin v. Selluloosan v:ksessa tarvittavat raaka-aineet. Pesukoneiden v:sta harjoittava tehdas. Tehdasmainen, kemiallinen v. Kumin synteettinen v. — Opettajiksi aikovien v. seminaareissa. Agronomien v. siirrettiin 1907 Mustialasta Helsingin yliopistoon. — Puu, jonka siementen v. on erittäin runsasta. — Maidon v. juustoksi. Kansakoulunopettajain v. oppikoulunopettajiksi. — *Yhd.* juuston-, lasin-, leivän-, makkaran-, margariinin-, nahan-, oluen-, paperin-, posliinin-, raudan-, ruoan-, sementin-, teräksen-, viinin-, voinv.; opettajainv.; ammattiv.; kone-, koti-, käsin-, tehdasv.; joukko-, liika-, massa-, sarja-, suur-, yhteis-, yksittäisv. **b.** vrt. valmistaa II—III. | Häiden, pitojen v. — Potilaan v. leikkaukseen. Lähetyssaarnaajan v. tulevaan tehtäväänsä. Kylvöpaikan v. muokkaamalla. Vanhan läksyn kuulustelu ja uuden v. Rippikoulu v:ksena ripillepääsyyn. Trillissä on kolme osaa: v., varsinainen liverrys ja päätös. — Tehtiin v:ksia [= valmisteluja] matkaa varten. Ryhdyttiin juhlan v:ksiin. Kävi pitemmittä v:ksitta suoraan asiaan. — *Yhd.* (tav. *mon.*) hää-, joulu-, juhla-, kilpailu-, lähtö-, matkav:kset. **c.** *yhd.* ed:iin liittyen: Alku-, erikois-, esiv. **2.** *harv.* **a.** valmistamisen tulos, aikaansaannos, tuote. | Kaikki v:kset onnistuivat erinomaisen hyvin, vehnäpullat kohosivat kuin ruisleivät *TARK. — *Koll.* tuotannosta määrän kannalta. | Tiilitehdas, jonka v. on 800 000 tiiltä vuodessa. — *Yhd.* päivittäis-, tunti-, viikko-, vuosiv. **b.** Kaikki koneet ovat uusinta keksintöä, vereksintä v:sta [tav:mmin valmistetta] AHO.

II. *harv.* valmis(tau)tuminen. | Koko ihmiselämän pitäisi olla v:sta iankaikkisuutta varten. - - syksyhän on sille [talvelle] v:ksen aika K.LEINO.

valmistus|aika *s.* **1.** Rahan v:aikaa osoittava vuosiluku. Kun kappale keskeytymättä siirtyy työvaiheesta toiseen, v. lyhenee huomattavasti. **2.** Hyökkäys oli niin yllättävä, että viholliselle ei jäänyt v:aikaa. Lapsuus ja nuoruus ovat v:aikaa elämää varten. Adventtiaika, joulua edeltävä v. **-aine** *s.* aine, josta jk valmistetaan t. on valmistettu, aines, materiaali. | Teräs ruokailuvälineiden v:ena. **-arvo** *s.* Tavaran hankinta- tai v. Raaka-aineen osuus tuotteen v:sta. Tehdas, jonka vuotuinen v. [= tuotannon arvo] on 100 milj. mk. **-aste** *s.* Puukon eri v:et. Vasta v:ella oleva suunnitelma. Lapsuus v:ena täysi-ikäisyyteen. **-erä** *s.* Samaa v:ä olevat tavarat. **-hakkaus, -hakkuu** *s.* *metsät.* uudistushakkauksen ensimmäinen vaihe; vars. siemenpuuhakkauksen ensimmäisestä vaiheesta, jossa metsikköä harvennetaan hyvien siemenpuiden kehittymistä silmällä pitäen. **-hinta** *s.* Tavaran tuotanto- eli v. ja markkinahinta. **-huone** *s.* Ravintolan kylmien ruokien v. Sauna maltaiden v:ena. **-huoneisto** *s.* **-jäte** *s.* Sokerin v., melassi. **-kau|si** *s.* Tuotannon volyymia muutettiin kesken v:tta. — Vallankumousta edeltänyt pitkä v. **-keino** *s.* **-kesku|s** *s.* Tuotteiden kuljetus v:ksista kulutusalueille. **-kielto** *s.* Fosforitikkujen valmistus- ja myyntikielto. **-kirja** *s.* Kotiseutuopin v. opettajille. **-koje** *s.* **-kokemus** *s.* **-komento** *s.* *sot.* V. määrää, mitä on tehtävä, suorituskomento hetken, jolloin tehtävä on suoritettava. **-kone** *s.* **-koneisto** *s.* **-koulu** *s.* Kotitalousopettajain v. **-kulut** *s.* *mon.* **-kurssi** *s.*, us. *mon.* Kalaruokien, tekokukkien v(:t). Kiertokoulunopettajien v(:t). — Oppikouluun pyrkijöille toi-

meenpantu v. 'valmennuskurssi'. — *Yhd.* pikav. **-kustannus** *s.*, tav. *mon.* **-kyky** *s.* Tehtaan v. Paperikone, jonka v. on 1000 kg vuorokaudessa. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* Maan suurin ja v:sin autonkoritehdas. **-käsittely** *s.* **-laite** *s.* **-laito|s** *s.* Luujauhojen v. — Kansakoulunopettajien v:kset. — Historiallisesti katsoen oppikoulu on v. yliopistoon ja muihin korkeakouluihin. **-leima** *s.* Kultateosten kontrolli- ja v. **-lisenssi** *s.* Yksinvalmistajan toiselle tuottajalle antama v. **-lupa** *s.* **-maa** *s.* Tavaran valmistus- tai alkuperämaa. Tunnetuin kelloalan v. on Sveitsi. **-mahdollisuus** *s.* **-menetelmä** *s.* Selluloosan v:t. Uudelle v:lle myönnetty patentti. **-monopoli** *s.* **-määrä** *s.* V:ltään maan suurin paperitehdas. **-määräys** *s.* **-nopeus** *s.* **-numero** *s.* Koneeseen kiinnitettyyn kilpeen on merkitty mm. tehtaan nimi, teho sekä v. ja -vuosi.

valmistus|ohje *s.* Leijan, piparkakkujen v:ohjeet. **-ohjelma** *s.* Tehtaan v:an kuuluvat tuotteet. **-oikeus** *s.* Ostaa patentoidun tuotteen v. **-osa** *s.* *sot.* komennon osa, joka ilmaisee, mitä on tehtävä; vrt. suoritusosa. **-osasto** *s.* Sulfiittiselluloosatehtaan keittohapon v. — Taideteollisessa oppilaitoksessa oleva kuvaamataidonopettajain v. **-paik|ka** *s.* Tavaran hinta v:alla. — Maailma on tarkoitettu ihmiselle v:aksi taivaalliseen iloon. **-paikkakunta** *s.* **-palkkio** *s.* **-prosessi** *s.* **-puoli** *s.* Tehtaan v., lähetysosasto ja konttori. — Läksyn syventävä käsittely voidaan suorittaa joko valmistus- tai kuulustelupuolella. **-puuha** *s.*, tav. *mon.* Pitojen v:t. **-päivä** *s.* **1.** Aineenkoetuslaitokselle lähetettävään koekappaleeseen on merkittävä v. ja tuntomerkki. **2.** juutalaisilla: sapatin aattopäivä. | Sapattilevon turvaamiseksi ruokien valmistus, pöydän kattaminen ym. oli tapahtuva jo perjantaina, v:nä. **-päivämäärä** *s.* **-resepti** *s.* **-siirto** *s.* šakkipelissä: jtak siirtoa edeltävä valmisteleva siirto. **-soit|to** *s.* *sot.* Iltasoitto suoritetaan siten, että 15 min ennen varuskunnan iltahuutoa torvensoittaja puhaltaa v:on ja iltahuudon kellonlyömällä iltasoiton. **-suunnitelma** *s.* **-taito** *s.* **-ta|pa** *s.* tekotapa. | Kankaan, paperin v:vat. Koneellinen, patentoitu v. Uusien v:pojen käytäntöönotto. **-tehdas** *s.* Sähköjohtimien ja kaapelien v. **-teho** *s.* Tehtaan, koneen v. **-tekniikka** *s.* **-teknilli|nen** *a.* Metallien v:set eli teknologiset ominaisuudet. **-toim|i** *s.* [Kiveniskentä] on jakaantunut kahteen v:een, raaka-aineen esivalmistukseen ja viimeistelyyn PÄLSI. — Ryhtyä vaalien v:iin. **-toiminta** *s.* Tehtaan valmistus- ja myyntitoiminnan kontrollointi. — Jääkäriliikkeen isänmaallinen v. **-työ** *s.* Rakennuksen valmistus- ja sisustustyöt. Suksien v. suoritetaan seuraavasti: - -. — Sodan edellyttämät v:t on suoritettava jo rauhan aikana. Juhlan v:t. **-vaihe** *s.* Hevosenkengän, kuvalaattojen eri v:et. Ajoradan tulee v:essaan saada asetusten mukainen harjavuus. **-vaikeus** *s.*, us. *mon.* **-valiokunta** *s.* asioita valmistelemaan asetettu valiokunta. **-vero** *s.* = valmistevero. **-vika** *s.* tekovika. **-virhe** *s.* **-vuosi** *s.* Koneen merkki, malli ja v. **-vuosittain** *adv.* Lajitella tavarat lajeittain ja v. **-väline** *s.* **-yksikkö** *s.* Kustannukset v:ä kohti.

valmistutta|a[2*] *fakt.v.* < valmistaa. | Harrastelijat v:vat usein valokuvansa alan liikkeessä. Hallituksen v:ma lakiehdotus. Joka luvattomasti valmistaa tai v:a väkijuomia - - LK. [Aabraham] otti voita ja maitoa sekä vasikan, jonka hän oli v:nut [ruoaksi] VT.

valmisvaate|kauppa *s.* **-liike** *s.* **-myymälä** *s.* **-myynti** *s.* par. valmiiden vaatteiden myynti. **-teollisuus** *s.*

valmiu|s[65] *omin.* (*rinn. harv.* valmeus) < valmis. **1.** vrt. valmis I.1. | Kuivarehun etuja ovat mm. sen v. ja helppo käsittely. Ovet, ikkunat ym. elementit on nykyisessä rakennustekniikassa kehitetty v:dessa hyvin pitkälle. — Menetelmä, joka on kehittynyt lopulliseen v:teensa. Ammatillisen v:den saavuttaminen. Nyrkkeilijälle tärkeä teknillinen v. Taiteellista, kielellistä, muodon v:tta osoittava novelli. Puhetaidollinen harjaantuneisuus ja v. "Kunto" ei tietenkään merkitse ainoastaan ruumiillista v:tta, kelpoisuutta, kykyä ponnistuksiin, kätevyyttä jne. HOLLO. — *Yhd.* ammatti-, muodon-, muoto-, tyyliv. **2.** vrt. valmis II. | Eskaaderi oli neljän tunnin v:dessa 'niin varautunut, että oli neljässä tunnissa käskyn annosta valmis lähtöön, taisteluun tms.'. Aluksen apukoneiden v:tta koskevat määräykset. Koomillinen vaikutelma aiheutuu - - siitä, että odotetun suuren t. tärkeän vastaanottoon varattu sielullinen voimamäärä ("v.") jää suurelta osalta käyttämättä, ja tämä ylijäämä purkautuu nauruna IT. — Urhoollisuus ilmenee mm. v:tena kärsimään totuuden puolesta. Saksa ei osoittanut v:tta rauhantekoon. A:n v. leikinlaskuun. — *Yhd.* ampuma-, hyökkäys-, hälytys-, isku-, käyttö-, lento-, lähtö-, maksu-, marssi-, pako-, peli-, puolustus-, sota-, taistelu-, teuras-, toiminta-, tuliv.; aloite-, auttamis-, sana-, uhriv.; täysv.

valmius|asema *s.* *sot.* asema, jossa joukot odottavat toimintahetkeä ja suorittavat viimeiset valmistelunsa, odotusasema. | Vihollisosasto lyötiin takaisin jo v:asemissaan. — Avarammin. | [Jalkapallojoukkueen] hyökkäysketju v:asemissa odottamassa hyökkäyksensä alkamista. **-asen|to** *s.* V. polvelta ammuttaessa. Kivääri, kaasunaamari, kamera v:nossa. **-aste** *s.* Sotajoukkojen v. vihollisuuksien alkaessa. Puolustusaseman rakennusteknillinen v. **-laukku** *s.* laukku, josta kojetta (esim. kameraa) ei tarvitse poistaa käytettäessä. **-merkki** *s.* Pelituomarin jalkapallojoukkueille viheltämä v. — Viestiliikenteessä: merkki, jolla vastaanottaja ilmoittaa olevansa valmis vastaanottamaan viestin. **-määräys** *s.* Joukoille annettu v. **-ryhmitys** *s.* *sot.* **-tila** *s.* V:ssa oleva lento-osasto.

valmu[1] *s.* = unikko.

valmuska[15] *s.* Tricholoma, suurehkoja t. keskikokoisia syötäviä helttasieniä. — *Yhd.* kelta-, siniv.

1. **valo**[1] *s.* **I.** sähkömagneettinen aaltoliike, joka aiheuttaa (ja tekee mahdolliseksi) näköaistimuksen; *fys.* myös näköaistimuksia aiheuttamattomasta vastaavanlaisesta aaltoliikkeestä (esim. ultravioletista valosta); vrt. valkeus, valoisuus, kirkkaus, hohde, loiste.

1. valosta lähinnä fysikaalisena ilmiönä. | V:a säteilevät hehkuvassa tilassa olevat tai-

vaankappaleet, palavat esineet tai aineet tms., ja v:n heijastuminen muista esineistä tekee ne näkyviksi. Teoriat v:n olemuksesta ovat eri aikoina vaihdelleet. Infrapunainen, ultravioletti v. V:n nopeus on n. 300 000 km sekunnissa. V:n suunta, voimakkuus. V:n taittuminen, taipuminen, polarisaatio. V:a heijastava, imevä pinta. V:a taittava, läpäisevä aine.

2. valosta jokapäiväisenä ilmiönä. | V. ja pimeys. V. on elämän perusedellytys. Runsaasti v:a tarvitseva kasvi. V:lta suojassa säilytettävä aine. Keväinen ilma oli v:a tulvillaan. Huoneessa oli liian niukasti v:a. Väänsin sähkönappulaa, ja koko sali kylpi v:ssa. Ikkunoista sisään virtaava v. Viistosti, sivulta tuleva v. Sali, joka saa v:nsa katosta. Koko talo oli pimeänä, vain keittiöstä näkyi v:a. Ovenraosta pilkottaa v:a. — Auringon, tulen, salaman, nuotion, lyhdyn, kynttilän, tulitikun, sähkölampun, liikenneopastimen, majakan v. Kuun v. on kuun heijastamaa auringon v:a. Päivän [= auringon] v. Valaisin, jonka v. jakautuu tasaisesti huoneeseen. Elävä [= tulen, kynttilän, öljylampun tms. liekin synnyttämä;)(esim. sähkö]v. Taivaanrannalle alkoi levitä koittavan aamun v. — Kirkas, voimakas, häikäisevä, räikeä, heikko, himmeä v. Marraskuisen päivän valju v. Keltainen, punainen, valkoinen, vihreä v. Tasainen, lepattava, vilkkuva v. — V. säteilee, loistaa, hohtaa. Säteillä, levittää ympärilleen, hohtaa, loistaa v:a. V:n kimallus veden pinnalla. Tähti, joka loistaa vihertävää v:a, vihertävällä v:lla. Omalla v:llaan loistava [= omavaloinen] taivaankappale. Tasaisen v:n antava lamppu. Oranssinvärisellä v:lla palava aine. — Älä seiso v:n edessä 'estämässä valoa pääsemästä jhk'. Kananmunat tarkastetaan v:a vasten katsomalla 'pitämällä valon tulosuuntaa vasten'. Kirkontorni piirtyi selvänä v:a vasten. Näyttää jklle v:a 'pitää valonlähdettä niin, että jku näkee sen valossa tehdä jtak'. Tehdä jtak päivän v:lla 'päivän valon aikana, valoisana aikana'. — *Erik.* **a.** jnk valaistus- t. valolaitteen liekistä, hehkusta (ja sen synnyttämästä valosta); joskus konkr:mmin valaistus- t. valolaitteesta. | Kaukana tuikkii heikko v. Majakan huipussa paloi v. Kaikki rakennuksen v:t paloivat. Jätti, unohti lähtiessään v:n palamaan. V. syttyy, sammuu. Sytyttää, panna, sammuttaa v. Teki tullessaan v:t (kans.) huoneeseen. Otahan hiukan v:a, että näen paremmin. Puhalsi öljylampun v:n sammuksiin. Tuli ilta ja kaupungin tuhannet v:t syttyivät. Pimeydestä sukelsivat esiin auton v:t. Aluksessa pimeän aikana pidettävät v:t. Pyörällä ajo pimeän aikana ilman v:ja on kiellettyä. Himmennetyin v:in ajava auto. Liikennettä ohjaavat vihreät ja punaiset v:t. **b.** vars. *ylät.* Taivaan v:t 'aurinko, kuu ja tähdet'. Jumala teki kaksi suurta v:a, suuremman v:n hallitsemaan päivää ja pienemmän v:n hallitsemaan yötä, sekä tähdet VT. **c.** jnk valonlähteen valaisemasta, valoisasta tilasta t. paikasta. | Kasvit elävät vain v:ssa. V:ssa [= valon vaikutuksen alaisena] nopeasti haalistuva väri. Kasvi pyrkii kohti v:a. Huoneen valaistus oli järjestetty niin, että vain keskus oli v:ssa [= valaistuna, valoisana], muu osa jäi hämärään. Lukea päivän, lampun v:ssa. Entisaikaan oli työskenneltävä päreen niukassa v:ssa. Tunturien huiput hohtivat ilta-auringon v:ssa 'valaisemina'. — V:n ja varjon vastakohta. V:jen [= valoisten kohtien] ja varjojen vaihtelu. Valokuvattavan kohteen v:t ja varjot. Maalauksen v:t [= valoisat kohdat] ja varjot. **d.** asunnon tms. valaisemiseen tarvittavasta keinovalosta, valaistuksesta. | Maksaa v:sta ja lämmöstä. V. [= valaistusmenot] ei sisälly vuokraan. **e.** *usk.* Jumalaa, taivaallista olentoa ympäröiväksi, taivaassa vallitsevaksi ajatellusta valoisuudesta, valkeudesta, kirkkaudesta. | Taivaallinen v. Päästä ikuisen v:n asuntoihin. **f.** *yhd.* Auringon-, kuun-, kynttilän-, lampun-, lyhdyn-, päivän-, päreen-, salaman-, tulenv.; kaasu-, magnesium-, neon-, päre-, sähkö-, öljyv.; bengaaliv.; keino-, tekov.; hehku-, kaariv.; salamav.; haja-, heijastus-, kiilto-, puoli-, vilkku-, väriv.; vastav.; aamu-, ilta-, kevätv.; joulu-, juhlav.; este-, liikenne-, mainos-, merkki-, opaste-, suuntav.; katu-, porras-, portaikkov.; majakka-, masto-, parras-, perä-, ramppiv.; etu-, sisä-, sivu-, taka-, ulkov.; kattov.; kauko-, lähiv.; jarru-, peruutus-, pysäköinti-, seisontav.

II. eril. kuv. käyttöä. **1. a.** syntymistä, julkisuuteen, ilmi tulemista t. saattamista yms. ilmaisevissa yhteyksissä. | A. näki päivän v:n [= syntyi] 11. 9. 1861. Suunniteltu teos, joka ei koskaan nähnyt päivän v:a 'jota ei julkaistu, joka ei ilmestynyt'. Raakaöljy saadaan päivän v:on [= maan pinnalle] pumppuamalla. Salaiset rikokset vedettiin päivän v:on 'paljastettiin'. Häväistysjuttu, joka ei siedä v:a 'julkisuutta'. Maanpettureiden v:a kaihtava [= salainen, hämäräperäinen] toiminta. Koko asia tuotiin julkisuuden v:on. [Herra] on saattava v:on pimeyden kätköt ja tuova ilmi sydänten aivoitukset UT. **b.** yhteyksissä, jotka ilmaisevat jnk asian tms. tunnetu(mma)ksi, selv(emm)äksi tekemistä t. tulemista. | Luoda v:a jhk asiaan 'selvittää, valaista jtak asiaa'. Muinaislöydöt luovat v:a menneen ajan elämään 'antavat tietoa menneen ajan elämästä'. Tutkimukset ovat luoneet uutta v:a tähän salaperäiseen rikokseen. Paljastus, joka loi räikeätä v:a A:n yksityiselämään. **c.** yhteyksissä, jotka ilmaisevat jnk asian tms. ilmenemistä, näyttäytymistä, esiintymistä jklle jnklaisena, jnk käsittämistä (jnk perusteella) t. esittämistä jnklaisena tms. | Nähdä asiat oikeassa v:ssa. Koko juttu näyttäytyy nyt uudessa v:ssa 'toisenlaisena, muuttuneena'. Kertoa, esittää jtak oikeassa, väärässä v:ssa 'oikein, vääristellen'. Vastapuolen suunnitelmat esitettiin mahdollisimman huonossa v:ssa. Näytelmän henkilöt on esitetty koomisessa v:ssa 'koomisiksi tehtyinä'. Saattaa jku, jk huonoon, epäedulliseen v:on. Tieto, joka asettaa hallituksen toimet omituiseen v:on. Tapaus, joka saattoi koko hankkeen naurettavaan v:on. — Väestönkasvu tilastojen v:ssa 'tilastojen valaisemana, mukaan, perusteella'. Edellä esittämieni numeroiden v:ssa [= perusteella] on todettava, että - -. Nykyolojen v:ssa [= perusteella] näyttää siltä, että - -. Topelius aikalaistensa kertoman v:ssa. Sen

v:ssa, mitä asiasta tähän asti tiedetään, on todennäköistä, että - -.

2. *ylät.* **a.** *silmien valo* näkö(kyky). | Jkn silmien v. himmenee, sammuu. — Avartuneessa merk:ssä jstak jklle hyvin rakkaasta, arvokkaasta. | [Tytär] oli heidän ainoa ilonsa, heidän silmiensä v. TALVIO. - - pyysi häntä armollisesti toimittamaan hyvää hoitoa harmolle, koska tämä oli hänen silmiensä v. *HOLLO. **b.** Järjen, ymmärryksen v. 'järki, ymmärrys'. Jkn järjen v. sammuu, pimenee 'jku tulee mielisairaaksi, menettää järkensä'. Kadotti järkensä v:n. Tapaus, joka riisti häneltä järjen v:n. Järjen v:a vailla oleva olento. **c.** jstak, joka ohjaa jkn elämää, toimintaa. | Jumala johdattaa ihmisiä totuutensa v:lla. Herran sana v:na tiellämme. - - käsky on lamppu, opetus on v. VT.

3. *ylät.* **a.** siveellisesti arvokkaan, jalon, hyvän symbolina. | V:n ja pimeyden voimien ikuinen taistelu. V:n ruhtinas, enkeli. Vaeltakaamme v:n lapsina. **b.** onnen, ilon, toivon, toiveikkuuden yms. symbolina. | Levittää v:a ja iloa ympärilleen. Pienokainen tuntui tuovan v:a koko taloon. Tapaus, joka toi hiukan v:a ankean ajan synkkyyteen. Nämä kirjeet antoivat Katrin päiviin v:a NUOLIV. **c.** tiedon, valistuksen, sivistyksen yms. symbolina. | Tiedon v:n leviäminen. Tieteen, tutkimuksen v. V:n viholliset. Sivistystyön tekijät, v:n vartijat. Evankeliumin v. Sanas v:n anna paistaa / yli kaikkein kansojen VK.

2. **valo**[1] *s. kans.* valelu, valuminen; valuva vesi tms.

valo|aalto *s.* **1.** *fys.* V:aallot ovat sähkömagneettisia aaltoja. V:aallon pituus, heijastuminen. **2.** *kuv.* V:aallossa käytte. Minä multaan jäin SAIMA HARMAJA. **-aika** *s. täht.* se aika (498,7 s), jonka valo tarvitsee suorittaakseen matkan, jonka pituus on maan keskietäisyys auringosta. **-aine** *s.* **1.** valoa synnyttävä aine. | Petroli lyhdyn v:ena. **2.** *fys.* Vanha teoria, jonka mukaan valo olisi erityistä v:tta. **-aisti** *s.* **-aistimus** *s.* **-aisti|n** *s.* Suikulaisen v:mina ovat väripisteet.

valoa|kestävä, -läpäisemätön, -läpäisevä *a.* par. ⌒.

valo|ammus *s. sot. vanh.* valaisuammus. **-arkku** *s. mer.* arkun muotoinen rakennelma, josta valo kannelta pääsee sen alla oleviin tiloihin, vars. konehuoneeseen, kansi-ikkuna. **-arvo** *s.* **1.** Valokuvattavan maiseman yksityiskohtien v:t. — Maalauksen väri- ja v:t. **2.** *valok.* kuvattavan kohteen yleisvalaistuksen intensiteetin mitta. **-arvoasteikko** *s. valok.* kamerassa asteikko, jossa valotuksen mittana on aukon suuruuden ja valotuksen pituuden tulo ja jonka ansiosta valotuksen säätö tapahtuu yhdellä liikkeellä (kahden sijaan).

valoataittava *a.* par. ⌒.

valoauk|ko *s.* Kellarin, kirkon v:ot. Silmän v. eli mustuainen. Kameran v. Pientä v:koa käyttäen otettu valokuva.

valoavaativa *a.* par. ⌒.

valo|bakteeri *s. biol.* V:bakteerit 'valoa synnyttäviä bakteereja'. **-eetteri** *s. fys.* = eetteri 1. **-efekti** *s.* V:en käyttäminen näyttämöllä. **-elin** *s. el.* (eräiden hyönteisten ja syvän meren kalojen) valaiseva elin. | Lyhtykalan v. **-energia** *s. fys.* valon muodossa oleva energia, valo energiana. | Sähköenergian muuttaminen v:ksi. **-hakui|nen** *a. kasv.* -sesti *adv.* -suus *omin.* valoon päin hakeutuva;)(valopakoinen. | V:set kasvinosat. **-heijastus** *s.* valonheijastus. **-heikko** *a.* → heikkovaloinen. **-herkk|ä** *a.* -yys *omin.* tav:mmin valonherkkä. **-hiukkanen** *s. fys.* fotoni, valokvantti. **-hohde** *s.* valonhohde. **-hoito** *s. lääk.* valonsäteiden (auringonvalon t. vars. vastaavan tekovalon) käyttö hoitotarkoituksiin, valoterapia. | Ultraviolettilampulla annettu v. **-huntu** *s. valok.* huntu (ks. huntu 2.e), joka johtuu valonherkän aineksen saamasta harhavalosta. **-hämy** *s.* Kesäyön haaveellinen v. — *Erik.* maalaustaiteessa: valojen ja varjojen liian voimakkaiden vastakohtien yhteen sulattaminen. | Rembrandtin kuuluisa v. Maalauksen rauhallinen v. **-hämyinen** *a.* V. metsä, ilta. — V. madonnan kuva. **-häviö** *s.* valonhäviö. **-ilmiö** *s.* Palamisen aiheuttama v. Ilmakehän v:t.

valoi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** *harv.* valoisa. | - - jos synkk' on yö tai päivä v. *CAJ. **2.** *yhd.* Heikko-, kirkas-, niukka-, runsas-, voimakasv.; omav.

valois|a[13] *poss.a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1. a.** jossa on runsaasti t. tarpeeksi valoa;)(pimeä, hämärä. | V. aamu. Oli jo v. päivä, kun heräsin. Vuorokauden, vuoden v:in aika. Kesän v:immillaan ollessa. Pohjolan kesäöiden v:uus. Torni, josta v:alla säällä näkee kauas. V. aho, mäntymetsä. V:assa paikassa säilytettävä aine. V. aurinkoinen sali. V:assa yksinäishuoneessa suoritettava aresti. — Oli v:aa kuin päivällä. — *Fys.* V:at [= näkyvät] lämpösäteet. — *S:sesti.* a) valoisasta tilasta. | Kasvi, joka viihtyy vain v:assa. Kanat munivat parhaiten v:assa. b) valoisa (vuorokauden) aika. | Perille ehdittiin v:an aikana. Työtä tehtiin sekä v:alla että pimeällä. **b.** väreistä: vaalea, heleä, kirkas;)(tumma, samea, synkkä. | Impressionismi suosi v:ia värejä. Taulun v. keskiosa. **c.** äänestä: heleä, kirkas;)(tumma. | Huilun sointi on v:ampi kuin oboen. **2.** *kuv.*)(synkkä. **a.** luonteesta, mielialasta, tunnelmasta yms.: iloinen, onnellinen, tyytyväinen, toiveikas, optimistinen. | V. luonne. A:n aina v. olemus. Matkaan lähdettiin v:in mielin. V. katse. Hymyillä v:asti. V. maailmankatsomus, usko. Nuoruuden v. luottamus. V. kristillisyys, optimismi. Mitä v:impia toiveita herättävä tieto. Vainaja jätti jälkeensä v:an muiston. Perussävyltään v. kertomus, sävellys. Duurin sävy on v:ampi kuin mollin. — *S:sesti.* Hänen olemuksessaan on jotakin v:aa. **b.** olosuhteista, asioista: onnellinen, ilahduttava, myönteinen. | V. lapsuus. Maalle koitti v. ja onnellinen aika. V:amman tulevaisuuden toivo. Elämän v:at puolet. Asialla on v:atkin puolensa. — Mielisairaan v:at [= selväjärkisyyden] hetket.

valoisahko[1] *mod.a.* -sti *adv.* V. päivä, huoneisto.

valoisuus|arvo *s.* **-aste** *s.* **-ero** *s.*

valoit- → valot-.

valo|jaksollisuus *s. biol.* se useiden kasvien ominaisuus, että niiden kehitys riippuu paitsi niiden saamasta valomäärästä myös vuorokautisen valaistusajan pituudesta. **-johto** *s. puhek.* valaistusjohto. **-johtoverkko** *s. puhek.*

valojuova *s.* Oven raosta näkyvä v. Luodit piirtelivät valojuovia taivaalle. Meteorin v. — *Sot. puhek.* valojuova-ammuksista. | Ampua valojuovia, valojuovilla. **--ammus** *s. sot.* (vars. ilmataistelussa ja -torjunnassa käytetty) lentoradalleen valojuovan jättävä ammus. **-luoti** *s. sot.* vrt. ed.

valojäljennös *s.* piirustuksesta, tekstistä tm. tasoesineestä valonherkälle paperille pinta pintaa vasten puristamalla otettu jäljennös, valokopio; vrt. valokuvajäljennös. | Rakennuspiirustusten, kartan v. **-paperi** *s.*

valokaari *s.* **1.** *sähk.* lampun hiilikärkien tm. välillä purkautuvan sähkön synnyttämä valaiseva kaari. | Hitsata valokaaren avulla. Soiva v., ks. soida 1, fys. **2.** *harv.* Syyspimeään ovesta tulvi / v. säihkyen *KAILAS. **-hitsaus** *s. met.; syn.* kaarihitsaus. **-uuni** *s. met.* valokaarella kuumennettava sulatusuuni.

valokaasu *s.* nyk. vars. kaupunkien kaasulaitosten kivihiilestä kuivatislaamalla valmistama valaistukseen ym. käytettävä kaasu; vrt. lämmitys-, poltto-, voimakaasu. **-laitos** *s.* **-liekki** *s.* **-lämmitys** *s.* **-moottori** *s.* **-myrkytys** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

valokartio *s.* valokeila. | Pöytälampun, valonheittimen v.

valokas[66*] *a. harv.* valoisa.

valo|kasvi *s. kasv.* runsaasti valoa tarvitseva kasvi; vrt. varjokasvi. **-kehä** *s.* **1.** = valopiiri. | Lampun v. Hauki näkyi tuulastulen v:ssä. **2.** kehämäinen valo(ilmiö). | Sumussa katulyhdyn ympärillä näkyvä v. Kuun kehä on kuuta toisinaan ympäröivä värillinen v. — V. [= sädekehä] pyhimyksen pään ympärillä. **-keila** *s.* keilamaisesti leviävä valo, valokartio. | Valonheittimien v:t halkoivat taivasta. — *Kuv.* Joutua julkisuuden v:an. **-kemia** *s.* fysikaalisen kemian osa, joka käsittelee valon kemiallista vaikutusta, fotokemia. **-kemialli|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. **-kenno** *s.* valosähköinen laite, jota käytetään mm. valonmittauksessa ja releissä, fotokenno, sähkösilmä. **-kennomittari** *s. valok.* valotusmittari, joka perustuu valokennon toimintaan. **-kiila** *s.* kiilamaisesti leviävä valo; valokeila. | Auton v. — *Kuv.* Tutkimuksen v. **-kilpi** *s.* **1.** valaistu mainoskilpi. **2.** *harv.* lampetin kilpi. **-kimppu** *s.* valonsädekimppu. | Ikkunasta, pilvenraosta tuleva v. **-kirjain** *s.* valaiseva kirjain. | V:ten käyttö mainonnassa.

valokki[5*] *s. kans.* suomuurain.

valokoh|ta *s.* valoisa kohta. | Metsän v:dat. Maalauksen valo- ja varjokohdat. — *Kuv.* tav:mmin valopilkku. | Lomat ovat koululaiselämän v:tia.

valokopio *s.* = valojäljennös. **-laitos** *s.* **-menetelmä** *s.* **-paperi** *s.*

valo|kuilu *s.* **1.** *rak.* suppea valopiha (1). **2.** *valok.* peilikamerassa tähyskuvaa sivuvalolta suojeleva nelisärmäinen pystyasentoinen varjostin. **-kupu** *s.* Suurennuskojeen, kuvanheittimen v. **-kustannu|s** *s.*, tav. *mon.* valaistuskustannus. | Perheen lämpö- ja v:kset. **-kuv|a** *s.* valokemiallisin menetelmin valmistettu objektiivin luoma kuva. | Veljeäni esittävä, veljeni v. V. Olavinlinnasta. V:ia matkaltamme. Mustavalkoinen, värillinen v. Taiteellinen v. Suurennettu v. Ottaa, näpätä [kameralla] v. Näppäili huvikseen v:ia. V:an positiivi, negatiivi. V:an kehittäminen. — Käydä v:assa 'otattamassa itsestään valokuva'. — *Yhd.* amatööri-, mikro-, pika-, taide-, väriv.; ilma-, lentov.; luokka-, perhe-, ryhmäv.

valokuvaaja *tek.* < valokuvata, us. *amm.* valokuvien ottaja. | Lehtimiehet ja v:t piirittivät kuuluisia vieraita. — *Yhd.* amatööri-, sanomalehti-, taidev.

valokuva-albumi *s.*

valokuvaamo *s.* valokuvausta harjoittava liike, valokuvaajan kuvanottohuone.

valokuvail|la *frekv.v.* -u *teonn.* (< valokuvata) yl. vain amatöörivalokuvauksesta. | Harrastaa v:ua.

valokuva|jäljennös *s.* kameralla tehty jäljennös; vrt. valojäljennös. | Käsikirjoituksen, taulun v. **-kansio** *s.* Nahkakantinen v. **-kehys** *s.* par. valokuvankehys. **-kokoelma** *s.* **-kopio** *s.* valokuvajäljennös. **-levy** *s.* = valokuvauslevy. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Taide ei ole v:sen tarkkaa todellisuuden jäljentämistä. **-mittaus** *s.* (ilma)valokuvien perusteella suoritettu mittaus (ja karttojen valmistus), fotogrammetria. **-negatiivi** *s.*

valokuvan|kehys *s.*, us. *mon.* Puiset, hopeiset v:kehykset. **-tarkka** *s.* tarkka kuin valokuva; erittäin tarkka. | V. jäljennös, maalaus. —*Kuv.* V:a todellisuudenkuvausta.

valokuva|näyttely *s.* **-painos** *s.* valokuvaamalla otettu kirjan tms. painos. **-paperi** *s.* = valokuvauspaperi. **-postikortti** *s.* **-sarja** *s.* Kaskenpolttoa esittävä v. -|**suurennos**, -|**suurennus** *s.* Peräseinällä isovanhempien v:suurennokset.

valokuva|ta *v.* ottaa valokuv(i)a. | V. ihmisiä, luontoa. Maaston v:aminen lentokoneesta. Kauniisti v:ttu elokuva. — *Kuv.* Realistista, arkielämää v:avaa proosaa. -- eihän minulla ole kykyä eikä rohkeutta v:amaan sisällistä itseäni LEINO.

valokuvateline *s.* Pöydällä pidettävä v.

valokuvaukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** valokuvaamalla tapahtuva, valokuvaukseen perustuva. | V:set jäljentämismenetelmät. Karttojen valmistaminen v:sesti. **2.** valokuvaukseen liittyvä, valokuvausta koskeva. | Elokuvan v:set ansiot, puutteet. **3.** valokuvattavaksi sopiva. | Suorastaan v:sen kaunis nainen. Maiseman v:suus.

valokuvaus *s.* valokuvaaminen, fotografia. | V. perustuu hopeasuolojen tummenemiseen valossa. V. harrastuksena. — *Yhd.* ilma-, kauko-, lento-, makro-, mikro-, väriv.; amatööri-, mainos-, taidev. **-ala** *s.* V:n liike. Toimia v:lla. **-apulainen** *s.* valokuvausliikkeen apulainen. **-filmi** *s.* **-kamera** *s.* **-kehite** *s.* **-kilpailu** *s.* **-koje, -kone** *s.* valokuvaukseen käytettävä koje: valonpitävä kammio, jonka etuosassa olevan optisen laitteen (objektiivin) avulla saadaan syntymään kuva takaseinälle sijoitettuun valonherkkään kuvakseen; *syn.* kamera. **-kurssi** *s.*, us. *mon.* Harrastelijoiden v:t. **-lento** *s.* **-levy** *s.* kuvaksena käytetty (lasi- t. selluloidi)levy. **-liike** *s.* valokuvaustarvikkeiden kauppaa, valokuvien valmistusta ja us. myös valokuvausta harjoittava liike. **-menetelmä** *s.* Nuottien monistaminen v:llä. **-objektiivi** *s.* **-paperi** *s.* kuvaksena käytetty paperi, valokuvapaperi. **-taide** *s.* **-taito** *s.* **-tar-**

vike *s.*, tav. *mon.* **-tekniikka** *s.* **-tiedustelu** *s. sot.* **-|työ** *s.* Liikkeemme suorittaa kaikkia v:töitä [ilm.].
valokuvautt|aa *fakt.v.* V:i itsensä asepuvussa. Asiakirjojen v:aminen.
valokuvautu|a *pass.v. harv.* — *Kuv.* Mieleen v:-nut muistikuva.
valo|kuvio *s.* Ikkunan v. lattiassa. **-kvantti** *s. fys.* valohiukkanen, fotoni. **-kylpy** *s.* oleskelu alastomana auringon tm. valossa terveydenhoitotarkoituksessa. **-laatikko** *s.* läpivalaisuun ja vedostukseen käytettävä lasikantinen laatikko, jossa on sähkölamppu(ja). **-lait|e** *s.* Majakan v:teet. **-lanka** *s. sähk. vanh.* hehkulanka. **-latomakone** *s. kirj.* latomakone, jossa saadaan ladotusta tekstistä valokuvausfilmiin diapositiivi. **-leikki** *s. kuv.* Auringonsäteiden v. vedenkalvossa. **-liekki** *s.* valaiseva liekki. **-litografia** *s. kirj.* painomenetelmä, jossa valokuvauksen avulla valmistetaan painokelpoinen kuva laakapainokiveen t. metallilevyyn, fotolitografia. **-lähde** *s.* = valonlähde. **-läikkä, -läiskä** *s.* Peilin heijastama v. **-maalaus** *s.* valoisia ja puhtaita värejä käyttävä maalaustyyli; sellaiseen tyyliin tehty maalaus. | Impressionistinen v. **-mainonta** *s.* valomainoksilla suoritettu mainonta. **-maino|s** *s.* mainoksista, joiden teho perustuu (tav. sähkö)valaistuskeinojen (neonputkien, valokirjainten ja -kuvioiden yms.) käyttöön. | Suurkaupungin värikkäät v:kset. **-majak|ka** *s.* Radio- ja v:at. **-menot** *s. mon.* valaistusmenot. **-mer|i** *s. kuv.* Luonto kylpi kesäaamun v:essä. Juhlahuoneisto oli yhtenä v:enä. **-merk|ki** *s.* Liikenteen ohjaus v:eillä. **-merkkilait|e** *s.* Ratapihan v:teet. **-mittari** *s. fys.* valon voimakkuuden mittari, fotometri. **-mittaus** *s.* **1.** valon avulla suoritettu mittaus. — *Erik. sot.* maalin paikan määrittäminen siitä näkyvien valoilmiöiden perusteella. **2.** → valonmittaus. **-mylly** *s. fys.* = radiometri. **-määrä** *s.*, vars. *fys.* valo(energia)n määrä. | 60 W:n sähkölampun kahdessa tunnissa antama v.
valon|ahjo *s. kuv.* Kansakoulut, korpipitäjien v:-ahjot. **-antaja** *s.* Kynttilä v:na. **-ar|ka** *a.* -kuus *omin.* **1.** valolle arka, valoa sietämätön. **a.** valoa kaihtava t. pelkäävä. | Lude on v. eläin. — Vars. *kuv.* julkisuutta kaihtava t. sietämätön, hämäräperäinen, pimeä, epäilyttävä, rikollinen. | Lutherin taistelu v:kaa munkkilaitosta vastaan. Väärää nimeä käyttävät v:at ainekset. Salaliittolaisten v:at puuhat. Hallituksen v:kuus viljatulliasioissa. **b.** Tulehtuneet, v:at silmät. V:kaa ainetta. Helposti haalistuvaa, v:kaa väriä, kangasta. **2.** positiivisessa merk:ssä tav:mmin valonherkkä. | Filmi on valokuvaukseen käytettävä v. levy. Kuvaksen v:kuus.
valonea[15] *s. nahk.* eräiden tammilajien terhojen parkitusaineena käytetyt kehdot.
valo|neliö *s.* Ikkunan v. lattiassa. **-neuvo** *s.* Öljylamput ja muut v:t.
valon|heijastaja *s.* **-heijastin** *s.* **-heijastus** *s.* **-heit|in** *s.* voimakkaan valokartion lähettävä valaisulaite. | Auton v:timet. V:timen häikäisevä valokiila. V:timet etsivät taivaalta vihollisen lentokoneita. **-heittäjä** *s.* par. ed. **-herk|kä** *a.* -kyys *omin.* valon vaikutukselle altis, valolle herkkä. | Valokuvauksessa käytetyt v:ät hopeasuolat. Silmän verkkokalvon v:kyys. **-hohde** *s.* **-hukka** *s.* Silkkivarjostimen aiheuttama v. **-häive, -häivähdys** *s.* **-häviö** *s.* **-juhla** *s.* Juhannus, keskikesän v. **-jumala** *s.* **-kajastus, -kaje, -kajo** *s.* **-kestäv|ä** *a.* -yys *omin.* V:ät väriaineet. Haalistumatonta, v:ää kangasta. **-kipinä** *s. kuv.* - - saa v:n sydämeensä, tiedonhalun ja kaipuun ALKIO. **-leima(hd)us** *s.* **-loiste, -loisto** *s.* **-läh|de** *s.* Aurinko, ehtymätön lämmön- ja v. Kynttilä, sähkölamppu v:teenä. **-läpäisykyky** *s.* Värisuodattimien v. **-mittari** *s.* = valomittari. **-mittaus** *s.* **1.** *fys.* valon voimakkuuden mittaus. **2.** *sot.* → valomittaus. **-pilkahdu|s** *s.* Pimeydestä näkyvä v. — *Kuv.* vrt. valopilkku (2). | Näkee v:ksia ankeimpinakin aikoina. 200 m:n juoksu oli kilpailujen ainoa v. **-pilke** *s.* **-pitävä** *a.* Kameran v. laatikko. **-puute** *s.* **-saanti** *s.* Kasvien v. **-suodatin** *s.*, vars. *valok.* **-sä|de** *s.* Uutimien raosta huoneeseen tunkeutunut v. Luola, johon ei ainoakaan v. pääse. V:teiden leikki veden kalvossa. — *Fys.* V:teet ovat sähkömagneettisia säteitä. Punaiset, keltaiset, ultravioletit v:teet. V:teen taittuminen, taipuminen, polarisoituminen. — *Kuv.* Pienokainen kodin v:teenä. Kristinuskon v. pakanoiden keskuudessa. **-sädekimppu** *s.* **-säteily** *s.* **-säätösuodatin** *s. valok.* suodatin, jolla valo voidaan muuttaa vastaamaan sitä valoa, jolle värifilmi on tasapainotettu. **-taittokyky** *s.* Linssin, jalokiven v. **-tarve** *s.* Koivun, luokkahuoneen v. **-tuikahdus** *s.* valonpilkahdus. **-tuike** *s.* **-tuoj|a** *s.* Aurinko, v. — *Kuv.* Lähetyssaarnaajat pakanamaailman v:ina. **-vaihtelu** *s.* **-voimakkuus** *s.* tav. ⌒. **-välke** *s.* **-väl(k)ähdys** *s.*
valo|-olento *s.* olemukseltaan valoksi kuviteltu olento. | Gnostilaisuudessa aionit ovat jumalasta virtaavia v:-olentoja. **--opaste** *s. raut.* valomerkillä annettu opaste. **--opastin** *s. raut.* **--opilli|nen** *a.* -sesti *adv.*; *syn.* optinen. | V. koje, lennätin. V. tutkimus. Kiteiden v:set ominaisuudet. Linssin v. akseli. V:sesti tiheä aine. **--oppi** *s.* valoilmiöitä käsittelevä fysiikan osa, optiikka. **-paikka** *s.* valokohta. | Maalauksen valo- ja varjopaikat. **-painanta** *s. kirj.* valopainoa käyttäen suoritettu painanta, valopaino(menetelmä). **-paino** *s. kirj.* kuvien painantaan käytetty laakapainomenetelmä, jossa painolaattana on valokemiallisin keinoin käsitellyllä kromiliiivatekerroksella päällystetty lasilevy, valopainanta; sellaista käyttävä painolaitos. **-pakoi|nen** *a. kasv.* -sesti *adv.* -suus *omin.* valosta poispäin hakeutuva;)(valohakuinen. | V. kasvinosa. **-pallo** *s.* Pallosalama on kirkas v. **-panos, -patruuna** *s. sot. vanh.* valaisupanos, -patruuna. **-patsas** *s.* **-perspektiivi** *s.* se ilmiö, että eri etäisyyksillä olevat maiseman osat siintävät erivärisinä; vrt. ilmaperspektiivi. **-petroli** *s.* lampuissa yms. polttoaineena käytetty petroli, valaistuspetroli. **-piha** *s.* **1.** *rak.* (suuren) rakennuksen sisälle valon ja ilman saantia varten jätetty pieni pääpihamaasta erillinen piha t. kuilu, valokuilu. | Toisen kerroksen tasalla oleva v. **2.** *valok.* kirkkaan esineen ympärille kuvaan muodostunut vaalea kehä. **-pihaton** *a. valok.* V. levy, filmi 'erikoislevy, -filmi, johon ei muodostu valopihaa'. **-piiri** *s.* valonlähteestä säteilevän

valon valaisema alue. | Lampun, nuotion v. Merikorttiin merkitään majakoiden v:t. — *Kuv.* Tajunnan v. **-pilkku** *s.* **1.** Pimeydestä tuikkiva v. - - v. toisensa perään syttyi työmiesten asuntojen akkunoihin KIANTO. — Vars. **2.** *kuv.* iloa t. toivoa herättävä seikka, valonpilkahdus. | V. elämän arkisessa harmaudessa. Tulevaisuudesta ei näy yhtään v:a. — Keskushyökkääjä oli joukkueensa ainoa v. **-pinta** *s.* Ikkunoiden yhteenlaskettu v. **-piste** *s.* **1.** Tähtitaivaan tuhannet v:et. Ruohikossa v:enä loistava kiiltomato. **2.** vars. *sähk.* valonlähteenä oleva lamppu t. valaisin t. kohta, josta sellainen voidaan liittää verkkoon. | Kattokruunu, jossa on kolme v:ttä. V:et on sijoitettava työskentelypaikkojen lähelle. Seinässä jalkalamppua varten oleva v. **-pistooli** *s. sot.* pistooli, jolla ammutaan valaisupatruunoita. **-poiju** *s. mer.* valolaitteella varustettu poiju. **-pommi** *s. sot. vanh.* valaisupommi. **-puol|i** *s.* **1.** *harv.* valon puoli;)(varjonpuoli. | Tuuheimmaksi kehittyy puun v. Valkopeskeissänsä hurskaat käyvät / Luosmavaaran loivaa v:ta V.E.TÖRMÄNEN. — Tav. **2.** *kuv.* myönteinen ominaisuus, etu(puoli), ansio;)(varjopuoli, haitta. | Menetelmän v:et. Lääkärinuran valo- ja varjopuolet. Puhdasoppisuuden v:ia olivat selkeys ja järjestelmällisyys. **-putki** *s. sähk.* putkimainen purkauslamppu. | V:en käyttö ulkomainonnassa. **-pu|u** *s. metsät.* (runsaasti) valoa vaativa puu(laji). | Koivu ja mänty ovat v:ita. **-pä|ä** *s. leik. harv.* älypää, neropatti. | - - sukumme jäsenet eivät tosin ole pelkkiä neroja ja v:itä LEINO. **-pöytä** *s.* **1.** mm. jäljentämisessä käytetty, alta päin valaistu lasilevyinen pöytä. **2.** läpivalaisuun käytetty pöytä. **-raketti** *s. sot. mer.* valaisu- ja merkinantovälineenä käytetty raketti. **-reik|ä** *s.* Kaksi pientä ikkunaa v:inä.

valorisaatio[3] *s. liik.* valorisointi.

valorisoi|da[18] *v. liik.* -nti[4*] *teonn.* rajoittaa tarjontaa tavaran markkinahinnan ennallaan pysyttämiseksi t. kohottamiseksi, arvouttaa.

valorivi *s.* Ikkunat loistivat pitkänä v:nä.

valo|s[64] *s. met.* valamisen tulos, valutuote; vrt. valanne. | Pronssinen v. V:ksen irrotus muotista. — *Yhd.* kipsi-, metalli-, pronssi-, tinav.

valo|sektori *s.* Majakan v. **-signaali** *s.* valomerkki; *raut.* valo-opaste, -opastin. **-silmä** *s. kuv.* Auton v. **-soihtu** *s.* V:na palava päre.

valosta|a[2] *v. harv.* valaista, loistaa. | Kuu jo v:a LINN. - - nyt v:a ihana rusko sisään salin akkunoista KIANTO.

valostu|a[1] *pass.v.* (< ed.) valjeta, kirkastua. | Taivaanranta alkaa v. Huone v:i HEPOR. — *Kuv.* - - kun he saivat perillisiä, alkoi hänenkin elämänsä v. PÄIVÄR. V:ville toiveille oli 1860-luvun alkuvuosina sitäkin enemmän tilaa R.KOSKIMIES.

valostus[64] *teonn.* < valostaa. — *Fys.* luminisenssi.

valo|suhteet *s. mon.* Tehdashallin v. **-suihku** *s.* Revontulten v:t. **-suure** *s.* valoon liittyvä fysikaalinen suure. **-säde** *s.* tav:mmin valonsäde. | Auringon valo- ja lämpösäteet. **-sädekimppu** *s.* **-sähkö** *s. fys. sähk.* valonsäteilyn vaikutuksesta eräissä metalleissa (esim. seleenissä) syntyvä sähkö, fotosähkö. **-sähköilmiö** *s.* **-sähköi|nen** *a.* -sesti *adv.* valosähköön perustuva. | V. kenno, rele. **-sähkökenno, -sähköpari** *s.* valokenno. **-säteily** *s. fys.* = valonsäteily. **-sävy** *s.* Maiseman väri- ja v:t. **-teho, -tehokkuus** *s.* Hehkulampun v. **-tehoste** *s.* Elokuvan valo- ja äänitehosteet. **-tekniikka** *s.* valaistustekniikka. **-teknilli|nen** *a.* -sesti *adv.* Valaisimen v:set ominaisuudet. **-teoria** *s. fys.* valoa koskeva teoria. | Newtonin v. Sähkömagneettinen v. **-terapia** *s. lääk.* = valohoito. **-tiheys** *s. fys.* valaisevan pinnan valovoimakkuus alan yksikköä kohti, luminanssi. **-tiivis** *a.* → valonpitävä.

valotin[56*] *väl. valok.* (< valottaa) valotusajan säätävä kellolaite, suljin.

valot|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* **1.** jossa ei ole (paljon) valoa, pimeä, hämärä. | V. kellari, kivitalokortteli. Synkkä, v. korpi. V. syysyö. Lapin sydäntalven v:tomuus. Sinertävä, v. liekki. — V:tomana [= ilman valoja] purjehtiva alus. — *Harv.* silmistä: näkemätön, sokea. | - - nuorempi sokea on painanut vanhemman v:tomat silmät viimeisen kerran umpeen PÄIVÄR. **2.** *kuv.* synkkä, ikävä, iloton, toivoton. | V. lapsuus. Sairaan elämä oli kolkkoa ja v:onta. - - aivan avuton / on kylmä sydämeni, / ja tyhjä, v. HLV.

valotorni *s. mer. vanh.* (valo)majakka.

valot|taa[2*] *v.* **I.** *tr.* **1.** antaa valon vaikuttaa jhk. **a.** *valok.* Liiaksi v:ettaessa filmi menee mustaksi. Oikein, liian vähän v:ettu valokuva. **b.** Ihon v:taminen kvartsilampulla. **2.** *harv.* antaa t. luoda valoa, valaista. | Aurinko v:taa katuja KOJO. - - näkyy kuu pikkuaitan takaa, mutta ei se juuri vielä v:a TOPPILA. **3.** *kuv.* valaista, selvittää. | Kansamme vaiheita monipuolisesti v:tava teos. Tolstoi on mestarillisesti v:tanut venäläistä kansanluonnetta. Ihmissielun syvänteitä v:tava tutkimus. **II.** *intr. harv.* näkyä, paistaa. | - - harvassa v:taa harmaja kylä salojen keskellä I.K.INHA.

valottamaton[57] *kielt.a.*, vars. *valok.* V. kuvas.

valottu|a[1*] *pass.v.* < valottaa. **1.** vrt. valottaa I.1. | Kuvaksen v:minen. Filmin annetaan v. $^1/_{50}$ sekuntia. — Kvartsilampusta liiaksi v:nut iho. **2.** *kuv.* vrt. valottaa I.3. | Kuvaus, josta A:n persoonallisuus runsaasti v:u.

valottumat|on[57] *kielt.a.*, vars. *valok.* Kuvaksen v:tomat osat.

valotus[64] *teonn.*, vars. *valok.* < valottaa. | Kuvaksen, filmin v. $^1/_{25}$ sekunnin valotuksella [= $^1/_{25}$ sekuntia valottamalla] otettu valokuva. — Ihottuman v. kvartsilampulla. — *Yhd.* ali-, liika-, vajaa-, yliv.; aika-, pikav. **-aika** *s.*, vars. *valok.* **-kello** *s. valok.* valotusajan säätökoje. **-kerroin** *s. valok.* luku, jolla normaali valotusaika on kerrottava, jotta saadaan lähiotokseen riittävä valotus. **-mittari** *s. valok.* mittari, jolla määritetään kulloinkin sopiva valotus. **-taulukko** *s. valok.* taulukko, joka osoittaa valotusajan riippuvuuden valoisuuteen vaikuttavien tekijäin funktiona. **-vara** *s. valok.* valotusvirheen suuruus, josta kuvaus ei vielä epäonnistu; tätä ilmaiseva kertaluku. **-virhe** *s. valok.*

valo|täplä *s.* Peilistä heijastuva v. **-vaatimu|s** *s.*, tav. *mon.* Puulajin v:kset. **-vaikutelm|a** *s.* V:ien esittäminen maalaustaiteessa. **-vaikutu|s** *s.* Säteilyn lämpö- ja v. Voimakkaaseen v:kseen pyrkivä maalaustyyli. **-verho** *s.* koko ikkunan peittävä ohut, valoa läpäisevä verho. **-verkko** *s.*

puhek. valaistusverkko. **-viiru** *s.* Seinänraoista näkyvät v:t. **-viiva** *s.* Salaman mutkainen v. **-vir|ta** *s.* **1.** Ikkunasta huoneeseen tulviva v. **2.** *fys.* valonlähteestä aikayksikössä lähtevä t. jhk pintaan aikayksikössä osuva valomäärä. | V:ran yksikkö on lumen. **3.** *puhek.* valaistusvirta. **-virtaverkko** *s. puhek.* **-viuhk|a** *s. kuv.* [Risteilijät] lakaisevat v:oillaan merta AHO. **-|vivahde, -|vivahdus** *s.* Taulun väri- ja v:vivahteet. **-voima** *s.* **1.** valon voimakkuus. | Kynttilän v. [Pitsiverhot] eivät aamun v:a paljonkaan heikennä SILL. — Oranssin v. [= heleys, valoisuus, valööri] on suurempi kuin sinisen. — *Kuv.* Taiteilijanero, jonka v. [= kuuluisuus] on edelleen himmenemätön. [Kirja]uutuudet olivat henkiseltä v:ltaan melkoisen heikkoja T.VAASKIVI. **2.** optisen kojeen valonkäyttökyky; *valok.* myös: objektiivin valoaukon suuruuden ja polttovälin suhde. | Linssin, kiikarin v. — Kamera, jonka v. on 1:4,5. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* V. tähti. 100 kynttilän v. lamppu. — Puhtaat, v:set värit. — V. objektiivi. — *Kuv.* Laulajattaren ääni soi varsinkin ylärekisterissä erittäin v:sena 'voimakkaan, loistokkaan heleänä'. V:sena loistava [= kuuluisa] kirjailijan nimi. **-voimakas** *a.* → ed. **-voimakkuus** *s.* valovoima(isuus). | Tähden, sähkölampun v. — Kameran v. **-vuo** *s.* **1.** *runok. harv.* valovirta (1). | Taivas, suo / v., / jota lehdet vienot juo! *V.JUVA. **2.** *fys.* = valovirta 2. **-vuosi** *s. täht.* valon vuodessa kulkema matka (n. 9,5 biljoonaa km). | Maasta satojen v:en päässä oleva kiintotähti. **-vyö** *s. kuv. harv.* Linnunrata, heikkovaloisten tähtien muodostama v. - - astui yli permannon, jolla kuutamon v:t lepäsivät TALVIO. **-väri** *s.* = loistoväri. **-värähtely** *s. fys.* Sähkövärähtelyn muuntaminen v:ksi. **-yksikkö** *s. fys.* valovoimakkuuden, -määrän tm. valosuureen yksikkö. **-ärsyk|e** *s.* Silmä aistii v:keitä. **-ärsytys** *s.* V:tä lieventävät tummat silmälasit. **-öljy** *s.* valaisimissa polttoaineena käytetty öljy, vars. valopetroli.

valp|as[66*] *a.* -paasti *adv.* -paus[65] *omin.* vireä, virkeä, tarkka, huomiokykyinen, älykäs, avokatseinen, "hoksaava". | V. vartiomies. Hanhi on arka ja v. lintu. Pälyili v:pain silmin ympärilleen. V. katse, huomiokyky. Eukko nukkui v:asta aamu-unta. V:paimmat isännät alkoivat tilata sanomalehteä. Tohtori N.N. seuraa v:paasti alansa kehitystä. Tullimiesten v:paus johti suureen takavarikkoon. Suo, että aina v:paina / varromme tuloasi VK.

valpastu|a[1] *v.* tulla valppaa(mma)ksi. | Koira v:i ja alkoi kuunnella korvat pystyssä. Kerran v:ttuani en saanut enää nukutuksi. Mutta pakottaessaan silmiään umpeen ja ajatuksiaan yhteen kohtaan hän vain v:i AHO. - - kun lahkolaisuus rupee liikkumaan, v:vat ihmiset tutkimaan omaa tilaansa PÄIVÄR.

valpastutt|aa[2*] *kaus.v.* < ed. | Rasahdus v:i vartiomiehen.

1. **valssaaja**[16] *tek.* (< 1. valssata) valssaimen hoitaja.

2. **valssaaja**[16] *tek. puhek.* (< 2. valssata) valssin tanssija. | Tanssiaisten paras v.

valssaamo[2] *s. met.* valssilaitos.

valssain[56] *s. tekn.* kone, jossa aineita muokataan t. muotoillaan valssien avulla, valssi-, valssauskone. — *Yhd.* harkko-, murskaus-, putki-, venytysv.; kaksoispari-, kolmi-, neli-, pariv.

1. **valssa|ta**[35] *v.*, vars. *met.* -us[64] *teonn.* muovata metallia (tm.) valssien välissä puristamalla, telata; vrt. pakottaa, takoa. | Levy- ja muototeräs valmistetaan v:amalla. Ohuiksi lehdiksi v:ttua kultaa.

2. **valssa|ta**[35] *v. puhek.* -us[64] *teonn.* tanssia valssia. | V:si edestakaisin kuin vanhassa franseesissa HEPOR.

valssaus- vars. *met.* **-kone** *s.* = valssain. **-laitos** *s.* valssilaitos. **-menetelmä** *s.* **-tekniikka** *s.* **-tuot|e** *s.* V:teiden kauppa.

valssautu|a[44] *pass.v.* < 1. valssata. | Helposti, vaikeasti v:vaa ainetta. Ohueksi v:nut metallilevy.

1. **valssi**[4] *s. tekn.* **1.** pituusakselinsa ympäri pyörivä umpisylinteri, tela. | Metallin muovaaminen v:en välissä puristamalla. Myllyn, painokoneen v:t. Padon v. — *Yhd.* kumi-, metalli-, teräsv.; harkko-, kiillotus-, murskaus-, ohjaus-, paino-, pato-, puristus-, sekoitus-, syöttö-, työ-, venytysv.; kalanteriv.; housuv:t; piikki-, urav.; ala-, yläv. **2.** = valssain.

2. **valssi**[4] *s.* alkuaan eteläsaksalainen, tahtilajiltaan kolmijakoinen ($^3/_4$) seuratanssi; sen tahtiin sävelletty musiikki. | Hidas, nopea v. Tanssia, soittaa v:a. [Tanssiaisten] ensimmäinen, viimeinen v. Vei daaminsa v:iin. Chopinin v:t. — *Yhd.* konsertti-, laulu-, merimiesv.; boston-, wiener-, wieniläisv. **-askel** *s.*, vars. *voim.*

valssi|hilse *s. met.* raudasta valssattaessa kariseva hehkutushilse. **-karsta** *s. kut.* karstakankaalla päällystetty valssi. **-kone** *s. tekn.* = valssain.

valssikuningas *s.* etevästä valssien säveltäjästä, vars. Johann Strauss nuoremmasta.

valssi|laite *s. tekn.* **-laitos** *s. met.* valssauslaitos, valssaamo. | Terästehtaan v. **-lanka** *s. met.* valssaamalla valmistettu lanka.

valssilaulu *s.* valssintahtinen laulu.

valssi|loukku *s. kut.* **-massa** *s. kirj.* = telahyty. **-murskain** *s. tekn.* murskain, jossa murskauksen suorittavat valssit. **-mylly** *s.* mylly, jossa jauhimina on valssit, telamylly; vrt. kivi-, vasaramylly.

-valssinen[63] *poss.a.* < 1. valssi. | Yksi-, kaksi-, kolmiv.

valssi|paja *s. vanh.* valssilaitos. **-par|i** *s.* Kone, jossa on useita peräkkäisiä v:eja. **-pato** *s. tekn.* = lieriöpato. **-rauta** *s. met.* = valssiteräs. **-rulla** *s.*

valssi|rytmi *s.* **-sävellys** *s.* **-sävelmä** *s.* **-säveltäjä** *s.* valssien säveltäjä.

valssi|tela *s.* **-teline** *s. tekn.*, tav. *mon.* teline, johon valssikoneen tms. valssit on laakeroitu. **-teräs** *s. met.* valssaamalla valmistettu levy- t. muototeräs. **-tuoli** *s. tekn.* (vars. valssimyllyn) valssiteline. **-tuote** *s.* valssaustuote. **-vanutuskone** *s. kut.*

val|ta[10*] **A.** *s.* vrt. mahti.

I. 1. se että jklla t. jllak lakisääteisen oikeuden t. poliittisten, taloudellisten tm. ulkonaisten seikkojen perusteella on mahdollisuus hallita, toteuttaa tahtoaan, määrätä t. päättää jstak yms.; herruus, valtius. **a.** Julkinen v. Hallitsijan,

eduskunnan v. Paavin maallinen ja hengellinen v. Valtion päämies on maan korkeimman v:lan haltija. Diktaattorina A:lla oli laaja v. Tyranni, jonka v. perustuu väkivaltaan. Ruotsin Itämeren-v. Venäjän v:lan aika Suomessa. Aateliston v:lan heikkeneminen. Isällä oli muinoin perheessään rajaton v. Pekalla on merkillinen v. tovereihinsa 'kyky johtaa t. saada menettelemään haluamallaan tavalla'. Neuvonantajilla oli suuri [vaikutus]v. kuninkaaseen. Tieto on v:taa SP. — Minulle [Kristukselle] on annettu kaikki v. taivaassa ja maan päällä UT. Saada, anastaa v. (käsiinsä). Onnistuneet sodat toivat keisarille lisää v:taa. Lujittaa, laajentaa, levittää v:taansa. Venäjä ulotti v:tansa Tyyneen mereen asti. Maassa piti v:taa vieras kansa. Käyttää, harjoittaa v:taa. Käyttää v:taansa väärin. Rajoittaa, supistaa jkn v:taa. Kiistellä, taistella v:lasta. Menettää v:tansa. — V:lassa oleva [= hallitseva, valtaa hallussaan pitävä] kuningas, hallitus. Kauan v:lassa pysynyt puolue. Päästä v:taan. Luopua v:lasta. Kukistaa, syöstä jku v:lasta. — Vieraanvoittoisia sanontoja. | Jklla on v., jku saa v:lan jkn, jnk yli → jkhun, jhk. Olla jkn, jnk v:lan alla, par. vallassa, (vallan) alaisuudessa. Laskea jk v:tansa alle, par. valtaansa. Olla v:lan päällä → olla vallassa, vallalla, vallita. **b.** ed:een liittyvää kuv. ja avartunutta käyttöä. | Pakkasen, luonnonvoimien v. Huhtikuu mursi lopullisesti talven v:lan. Taudin v. hellitti vähitellen. Valon, pimeyden v. Hyvän, pahuuden v. Kristus on voittanut synnin ja kuoleman v:lan. Orjuuden v:lasta vapautetut kansat. Tulen v. onnistuttiin tukahduttamaan. — Pelto, jossa rikkaruohot ovat saaneet v:lan 'tulleet ylen runsaiksi'. Tulipalo oli saanut niin suuren v:lan [= päässyt, yltynyt niin voimakkaaksi], että palokunnan ponnistelut olivat turhia. Rikollisuus oli saanut pelottavan v:lan 'tullut pelottavan yleiseksi'. Missä taikausko saa v:lan, siinä ei järki auta. Uni sai v:lan ja pienokainen nukahti. Puhui minkä itkultaan sai v:lan 'kykeni, voi'. Tyttö antoi v:lan kyynelilleen 'puhkesi kyyneliin'. Antaa v. himoilleen, haluilleen 'jättäytyä himojensa, halujensa ohjattavaksi'. Älä anna v:taa laiskuudelle 'älä jättäydy laiskaksi'.

2. a. sisäpaikallissijoissa (us. postp:n tavoin) gen:n t. poss.-suff:n ohella ilmaisemassa jkn t. jnk vallan t. tahdon alaisena, hallittavana, hallussa, omistuksessa tms. olemista, sellaiseen tilaan saattamista, joutumista t. sellaisesta tilasta päästämistä t. pääsemistä yms. **aa.** Espanjan v:lassa olleet siirtomaat. Alamaisten henki ja omaisuus olivat faaraon v:lassa. [Se] jonka hoidossa ja v:loissa lapsi on LK. Piti kiristyksellä uhrinsa v:lassaan. Saattaa, alistaa, pakottaa jku, jk v:taansa. Rooma oli laskenut v:taansa koko tunnetun maailman. Joutua, antautua jkn v:taan. Intian jouduttua Englannin v:taan. Vainoojiensa v:taan joutunut karkuri. Joukot ottivat kukkulan v:taansa, (harv.) v:toihinsa 'valtasivat kukkulan'. Joka väkivallalla, uhkauksella taikka kavaluudella ottaa toisen v:taansa - - LK. — Noidalla oli yliluonnolliset voimat v:lassaan. Mies, jolla on sana v:lassaan 'joka on mainio puhuja, kirjoittaja'. Viulutaiteilija ei ole todella suuri, ellei hänellä ole tekniikka täydellisesti v:lassaan 'ellei hän täysin hallitse tekniikkaa'. **bb.** avartunutta käyttöä. | Virta sieppasi veneen v:taansa, v:toihinsa 'mukaansa, viedäkseen'. Vene kaatui ja ihmiset joutuivat veden v:taan 'veden varaan, veteen'. Jätti purjeveneen tuulen v:taan 'vietäväksi'. — Koko asunto oli torakoiden v:lassa 'täynnä torakoita'. Kirppujen v:lassa oleva koira. Hoidoton, rikkaruohojen v:taan joutunut puutarha. Roskien v:lassa oleva [= roskainen] lattia. Kasvot lian v:lassa 'likaisina, liassa'. Koko ruumis kylmän hien v:lassa 'kylmässä hiessä'. Vaatteet yltä päältä veren v:lassa 'verisinä'. Rakennus oli liekkien v:lassa 'liekeissä'. Veden v:lassa [= peittämänä, alla] oleva maa. Tulvan v:taan joutuneet alueet. Tiet jäivät lumen v:taan 'peittoon, alle'. — Himojensa v:lassa [= ohjaamana] elävä ihminen. Väsymys otti pojan v:taansa 'poika väsyi'. Olla levottomuuden, jännityksen v:lassa 'levoton, jännittynyt'. Joutua epätoivon, vihan, surun v:taan 'tulla epätoivoiseksi, vihaiseksi, surulliseksi'. Antautua tunteidensa v:taan. Koko kansa joutui isänmaallisen innostuksen v:taan. Katselin tapahtumaa kauhun v:lassa 'kauhistuneena'. Elää kuvittelujen v:lassa. Ymmärtämättömyyden v:lassa [= ymmärtämättömyyksissä] tehty rikos. Kaikki olivat hartaan tunnelman v:lassa. — Hurmuri, joka helposti saa naiset v:toihinsa 'viehätysvoimansa alaisiksi, ihastumaan, lumoihinsa'. Kirja, joka ottaa lukijan kokonaan v:toihinsa 'saa lukijan mielenkiinnon täydellisesti mukaansa, lumoaa, tempaa mukaansa lukijan'. Kilpailu tempasi v:toihinsa koko yleisön. Penttilän Maija oli edelleen kuohuvan ilakoimisen v:loissa ALKIO. **b.** yks. iness:ssä ja ill:ssa t. adess:ssa ja all:ssa adv:n tavoin ilmaisemassa, että jk on vallitsevana, yleisenä, tavallisena tms. t. tulee vallitsevaksi jne. | Joukoissa pääsi v:taan, v:lalle [= joukkoihin levisi, joukot valtasi] kapinahenki. — V:lalla, (harvemmin) v:lassa oleva [= vallitseva] oppisuunta, mielipide. Tästä asiasta on v:lalla paljon harhakäsityksiä. V:lalla oleva järjestelmä, yhteiskuntajärjestys. V:lalla olevan [= vallitsevan, yleisen] tavan mukaan. Vuosisadan alussa v:lalla ollut rakennustyyli. Lintujen maailmassa on v:lalla sääntö, että uros on komeampi kuin naaras. Leipäviljana on yhä enemmän päässyt v:taan, v:lalle [= yhä yleistynyt] vehnä. Kasvistossa v:lalla olevat [= vallitsevat, yleisimmät] lajit. Etelässä metsät ovat lehtimetsiä, pohjoisempana ovat v:lalla havupuut.

3. läheisesti 1-kohtaan liittyen: oikeus, lupa, valtuudet, vapaus, mahdollisuus. | Minulla on v. menetellä mieleni mukaan. Perillisillä on v. jakaa pesä tai elää yhteisessä pesässä. Verovelvollisen v. valittaa verolautakunnan päätöksestä. Sinulla on täysi v. jäädä tai lähteä. Tavaraa on niin monenlaista, että jokaisella on v. valita mieleistään. Vapaa v. ahvenella: ottaa onkeen jos tahtoo SL. — On omassa v:lassani [= saan itse päättää], tulenko vai en. Presidentin v:lassa on [= presidentillä on oikeus, mahdolli-

suus] hajottaa eduskunta. Konfirmaatioon osallistuminen on rippikoululaisen vapaassa v:lassa. Jos olisi minun v:lassani, purattaisin koko rakennuksen. Teen kaiken, mikä on v:lassani 'minkä (suinkin) voin, kykenen; mikä on minulle mahdollista'. Töiden järjestely jätettiin urakoitsijan v:taan. [Ei] ihmisen tie ole hänen v:lassansa, eikä miehen v:lassa, kuinka hän vaeltaa VT.

4. eräitä adverbiaalisia käyttötapoja. — *omin valloin, (omin) valtoineen,* (kans.) *omin valtoin(sa* (oman) mielensä mukaan, omin päin, itsekseen. | Lapsi sai kasvaa aivan omin v:loin, (omin) v:toineen 'omissa hoteissaan'. Hevoset olivat omin v:loin tiellä joutuneet tappelukentän piiriin ALKIO. Älköön kukaan omin v:loin ottako takaisin sitä, minkä tuntee omaksensa LK. Sinulle on valmistettu yliskamari, jossa saat elää ihan v:toinesi AHO. - - isäntä antoi hevosensa kävellä omin v:toinsa SILL. - - antoi kyynelten vuotaa omin v:toinsa PAKK. — *omissa valloissa(an, (omiin) valtoihinsa* a) omissa hoteissaan. | Ukko eleli salolla yksin ja omissa v:loissaan. - - ajatukset jo karkutiellä, omissa v:loissaan PAKK. Karja jätettiin paimenetta omiin v:toihinsa. - - jätimme sen [laivan] v:toihinsa ja jouduimme tuuliajolle UT. b) Täällä kuusikon kätkössä eivät paarmatkaan päässeet oikein v:toihinsa [= mielin määrin kiusaamaan] JÄRVENT. Älä päästä tulta v:toihinsa [= valloilleen] KARHUM. — *val|loillaan,* -loilleen, (harv.) *val|lallaan,* -lalleen 'valtoi(me)naan, vapaana, irrallaan'. | Sonni oli päässyt v:loilleen. V:loillaan hulmuavat hiukset. V:loillaan riehuva tuli. V:loilleen päässeet luonnonvoimat. V:loilleen riistäytynyt mielikuvitus. Ei päästänyt luontoaan v:loilleen, vaan hillitsi suuttumuksensa. - - hänen kielensä side pääsi v:lallensa UTV. — *vallalta(an* (harv.) valtoi(me)naan. | - - ilo, nalja virtasi v:laltaan LEINO. — *jättää, heittää jk valtaan(sa)* (kans.) jättää jk silleen, sikseen; luopua jstak. | - - hän tuntee, että tässä on vielä tutkimaton syvyys, mutta heittää v:taansa *L. HIRVENSALO. - - yhtä myötään heitti airotkin v:taansa [= hellitti kätensä airoista, jätti airot irti omiin oloihinsa] NUOLIV.

5. *yhd.* Aatelis-, akka-, enemmistö-, herra-, isäntä-, keisari-, kommunisti-, kuningas-, muukalais-, neuvosto-, oikeisto-, pappis-, poliisi-, puolue-, ritari-, roomalais-, ruotsalais-, siviili-, sotilas-, työläis-, vasemmisto-, venäläisv.; hallitsijan-, harvain-, isän-, kansan-, paavinv.; yksinv.; valtiov.; hallinta-, hallinto-, hallitus-, harkinta-, holhous-, johto-, kanne-, kauppa-, komento-, kurinpito-, käsky-, käyttö-, lainsäädäntä-, määräys-, määräämis-, päätös-, rankaisu-, ratkaisu-, toimeenpano-, toimi-, tuomiov.; puhe-, sanan-, ääniv.; arvo-, mahti-, raha-, vaikutus-, virkav.; hirmu-, mieli-, pakko-, sorto-, väkiv.; kaikki-, keskus-, maailman-, siirtomaa-, yliv.; avainv.; ehdonv.; (kansanr.) miniä-, neitiv.

II. 1. valtakunta, valtio. | Euroopan v:lat. Kolmen v:lan sopimus. Vakoilu vieraan v:lan hyväksi. - - riideltiin, kun ei v:tain välillä ollut selvää rajaviivaa PAULAH. — *Mon. puhek.* ellipt. erisn:nä vars. sisäpaikallissijoissa Pohjois-Amerikan Yhdysvalloista. | V:loissa rikastunut mies. Matkusti siirtolaiseksi V:toihin. On kierrellyt V:toja ristiin rastiin. — *Yhd.* maa-, meri-, saariv.; kauppa-, siirtomaa-, sotilasv.; liitto-, liittolais-, naapuri-, ulkov.; maailman-, pikku-, suurv.; keskus-, länsi-, ympärysv:lat; hallitsija-, keisari-, kuningas-, tsaariv.; tasav.; neuvostov.

2. *koll.* julkisen vallan käyttäjistä, viranomaisista tms. julkisen vallan edustajina. | Verot ovat julkisen v:lan asettamia maksuja. Maallisen v:lan kirkolle myöntämät etuoikeudet. Ei lapset lakia tunne, vaimot v:lan tuomioita SL. — *Yhd.* esi-, hallitus-, järjestys-, poliisi-, valtio-, virkav.

3. a. tav. *mon.* yliluonnollisista olennoista, henkivoimista: valtias, mahti, voima. | Taivaan, helvetin, pimeyden v:lat. Noitien uskottiin olevan liitossa näkymättömien v:tojen kanssa. Mut päältä pilvein / Olympon v:lat jo katsoo miestä LEINO. Jumalat, ah, aavan taivaan / v:lat suuret *MANN. Kerubit, serafit / ja v:lat taivahan / kiitosta lausuvat VK. — Voi taiva(h)an v:lat millainen myrsky! — *Yhd.* henkiv. **b.** etup. *vanh.* mahtavista, arvokkaista, vallasväkeen kuuluvista henkilöistä: mahtihenkilö, -mies, vallashenkilö, herra. | - - kuninkaalle kuuliainen, / vaan ei v:tain eessä köyrä LEINO. - - kun v:lat yrittävät, niin talonpojan on myöskin yritettävä! E.ELENIUS. Emme tunkeneet sinne missä v:lat istuivat SILL.

B. *a. kans.* yhd:ojen jälkiosana = -valtainen (ks. valtainen 2.b). | Punav:taa kangasta. Valko- tai ruskov:toja lehmiä.

valta- yhd:ojen alkuosana us. = tärkein, vallitseva, johto-, pää-; esim. v:-akseli, -katu, -osa, -suoni, -tie.

valta-|aate *s.* johto-, pääaate. | Teoksen v. **-aihe** *s.* johto-, pääaihe. | Seinäkoristeiden v:et. — Vars. *mus.* = teema. **-aika** *s.* vallassa-, vallallaoloaika. | Fascismin, katolisuuden, renessanssin v. - - aamulla kellon viittä lähestyessä, auringon ja pääskysten v:na SILL. **-aine|s** *s.* vallitseva, pääaines. | Afrikan väestössä ovat neekerit v:ksena. Romaani, jonka v:ksena ovat rakkausseikkailut.

valtaaj|a[16] *tek.* < vallata. | Väestö juhli kaupungin v:ia. Hämeen erämaiden v:at. Malmialueen v.

valta-|akseli *s. tekn.* akseli, joka siirtää voiman voimakoneesta työstö- t. työkoneisiin. | Sorvaamon v. **-alue** *s.* Kuningas laajensi v:ttaan. Muhamettilaisuuden, teollisuuden v:et. Männyn v:ita ovat kankaat ja rämeet. Kasviston puolesta maapallo jaetaan kuuteen v:eseen.

valtaamat|on[57] *kielt.a.* < vallata. | Toistaiseksi v. alue. Linnoitus, jota on pidetty v:tomana.

valta-amiraali *s. hist.* = valtakunnanamiraali.

valtaan|nousu *s.* Hitlerin v. **-pääsy** *s.* Bolševikkien v. Uuden ajattelutavan v. **-tulo** *s.* Napoleonin v:n jälkeen.

valta-|arvo *s. mat.* todennäköisyyslaskussa: havaintomateriaalissa useimmin esiintyvä arvo; vrt. tyyppiarvo. **-asema** *s.* asema, jossa jklla t. jllak on valta(a); vallitseva asema; herruus; vrt. mahtiasema. | Poliittinen, taloudellinen, yh-

teiskunnallinen v. Keisarin, aateliston, kirkon v. Englannin v. merellä. — Perunan v. ruokataloudessamme. Dieselmoottori on päässyt v:an linja-autojen käyttövoimana. **-asu** *s.* vallitseva, yleisin asu.

valtaav|a[13] *a.* *(partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* **1.** *harv.* valloittava, tenhoava, vaikuttava, imponoiva. | V. puhuja, persoonallisuus. | Minulla on se juhlamarssi jo valmiina. Kerrassaan komea, v. J.FINNE. **2.** par. valtava. | Mittasuhteiltaan v. rakennus. V. ihmisjoukko. - - taloilla oli v:at nuotat I.K.INHA. Kehitys on ollut v:an nopeaa.

valta|elinkeino *s.* pääelinkeino. | Maatalous, Suomen v. **-eläi|n** *s.* eläimistön vallitseva eläin(laji). | Mesotsooisen ajan v:miä olivat matelijat. **-enemmistö** *s.* valtava, suuri enemmistö. **-haara** *s.* tärkein, päähaara. | Puuvillateollisuus on kutomateollisuutemme v. **-herr|a** *s.*, vars. *vanh.* mahtiasemassa oleva, mahtava mies. | Kaupungin v:at ja suurporvarit. Monet piispoista ja muista v:oista WILKUNA. Sinä, Herra Seebaot, / pyhä pyhäin v. S.KORPELA. **-hihna** *s.* *tekn.* hihna, joka siirtää voiman voimakoneesta valta-akseliin t. työstö- t. työkoneeseen. | Puimakoneen v.

valtai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1. a.** valtaisa. | V. honka, tunturi, korpi, ulappa. V. joukko, määrä, summa. - - suuri on hänen voimansa ja v. hänen väkensä VT. V:sesti nousi korkeuteen liekki, kaikkialle kajasti väikkyvä valkeus KIVI. **b.** *harv.* jolla on valtaa, mahtava. | - - minä olen korkeaa ritarisukua ja v:sin kaikista sotaherroista L.ONERVA. **2.** yhd:ojen jälkiosana. **a.** Suuri-, täysi-, vajaav.; omav. **b.** vars. terminluonteisissa yhd:oissa: jossa määräysosan ilmaisema käsite, ominaisuus tms. on vallitsevana; -voittoinen. | Apila-, hiekka-, kaura-, koivu-, kuusi-, mänty-, nais-, ohra-, ruis-, saviv.; karja-, maatalous-, teollisuusv.; kelta-, puna-, sini-, valkov.; (kut.) kude-, loimi-, tasa-, toisv.; (kasv.) kaksi-, neliv.

valtais|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* hyvin suuri, suunnaton, valtainen, valtava. | V. norsu, rakennus. V. lauma, röykkiö, kokoelma. V. enemmistö. Nosturin v:at voimat.

valtaistuimellenousu *s.* myös: valtaistuimelle nousu. | Aleksanteri II:n v.

valtaistui|n *s.* **1.** hallitsijan juhlalliseen käyttöön tarkoitettu loistoistuin. | Valtaistuinsali, jonka peräseinällä on korokkeella kunniakatoksellinen v. Itämaisten ruhtinaiden jalokivin koristetut v:met. Vielä kuningas teetti suuren norsunluisen v:men VT. — *Kuv.* Perheenpää istui v:mellaan pöydän päässä. Kumartua rukouksessa Jumalan v:men eteen. **2.** *kuv.* **a.** hallitsijan vallasta, asemasta. | Nousta v:melle 'tulla hallitsijaksi, ottaa hallitsijan valta käsiinsä'. Ruotsin v:melle nousi Kaarle XI:n jälkeen hänen poikansa Kaarle XII. Bourbonien paluu Ranskan v:melle. V:melle korotettu nousukas. Syöstä jku v:melta. Euroopan kruunupäiden v:met alkoivat horjua. **b.** yl. vallasta, valta-asemasta. | Jumala, sinun v:mesi pysyy aina ja iankaikkisesti VT. - - sääty-ylpeys istuu siellä [pikkukaupungissa] vankasti v:mellaan LEINO. Hänen oli luovutettava sprintterikuninkaan v. Tolanille M.JUKOLA.

valtaistuin|katos *s.* **-puhe** *s.* hallitsijan puhe, jonka hän itse pitää t. hänen edustajansa lukee kansaneduskunnan istuntokauden avajais- t. päättäjäistilaisuudessa. **-rii|ta** *s.* hallitsijanvallasta käyty riita. | Maassa riehuivat puoluetaistelut ja v:dat. **-sali** *s.* virallisiin tilaisuuksiin yms. käytetty sali, jossa valtaistuin sijaitsee.

valta|johto *s.* *tekn.* *sähk.* Voimalaitos, josta energian kaukosiirto tapahtuu kahta v:johtoa myöten. **-joki** *s.* Kokemäenjoki, Satakunnan v. **-juur|i** *s.* suuri, tärkeä juuri. | Paksut v:et. — *Kuv.* Suomenkielinen lyriikka juontaa yhden v:ensa kansanrunoudesta IT. **-kala** *s.* vrt. valtaeläin. | Muikku on sisävesien v. **-kamppailu** *s.* kamppailu vallasta. | Idän ja lännen välinen v. **-kansleri** *s.* *hist.* valtakunnankansleri. **-kasvi** *s.*, vars. *maant.* enemmistönä, vallitsevana oleva kasvi(laji); vrt. leimakasvi. | Kangas, jonka v:na on kanerva. **-kasvillisuus** *s.* vrt. ed. **-ka|tu** *s.* tärkeä, vilkasliikenteinen katu. | Kaupungin leveät v:dut ja kapeat syrjäkujat. **-kaupunki** *s.* mahtavasta kaupungista. | Karthago, roomalaisten pelkäämä v. **-kausi** *s.* vrt. valta-aika. | Mussolinin v. Katolisen kirkon v. Paavo Nurmen v. [kilpajuoksijana]. Purjelaivojen v. Realismin v. kirjallisuudessa. **-keino** *s.* valtaan perustuva keino, mahtikeino. | Yhteiskunta pitää järjestystä yllä oikeuslaitokseen nojautuvilla v:illa. **-kieli** *s.* enemmistön puhuma kieli. | Englanti on Pohjois-Amerikan v. **-kilpailu** *s.* kilpailu vallasta. | Euroopan kansojen keskinen v. **-kirja** *s.* **1.** asiakirja, jolla jku valtuuttaa toisen itseään oikeudellisesti sitovalla tavalla toimimaan puolestaan. | Avoin v., ks. avoin 11.a. V. palkannostoa varten. V., joka oikeuttaa yhdistyksen edustajan käyttämään liittokokouksessa puheja äänivaltaa. **2.** asiakirja, jolla jku nimitetään määrävirkaan. | Nimittämiskirja voi olla avoin kirje, v. tai toimikirja. Saada v. vanhemman lehtorin, kansakoulunopettajan, kirkkoherran, kanttorin, urkurin virkaan. — *Kuv.* - - ei mikään mestariteos, mutta taidonnäytteenä ensiluokkainen v. runoilijain ammattikuntaan KOSKENN. - - ruotsinkielen taito oli ensimmäisenä v:na sivistykseen ja kaikkiin virka- ja valta-asemiin TARK. **-kunnalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* valtakunnalle ominainen, (koko) valtakuntaa koskeva. | Kansan v. vapaus. V. rakennustyö, uudistustoiminta. V:sen ajattelutavan kehittäminen. Paikalliset edut eivät saa olla ristiriidassa v:sten etujen kanssa. V. liputuspäivä, suurjuhla. — *Yhd.* yleisv.

valtakunnan|amiraali *s.* *hist.* 1500- ja 1600-luvulla Ruotsin ylimpiä virkamiehiä, valta-amiraali. **-arkisto** *s.* valtionarkisto. **-duuma** *s.* Venäjän v. **-hallitus** *s.* **-hoitaja** *s.* tav. = valtionhoitaja. **-johtaja** *s.* kansallissosialistisen Saksan eräiden toimialojen (esim. lehdistön ja propagandan) ylimmistä valvojista käytetty nimitys. **-kansleri** *s.* lähinnä pääministeriä vastaava virkamies Ruotsissa vuoteen 1680 ja Saksassa vuodesta 1871. **-kanslia** *s.* **-kaupunki** *s.* *hist.* Saksan oloista: kaupunki, joka oli suoraan keisarin ja valtakunnan alainen ja jolla oli alueellaan suvereniteetti. **-kiel|i** *s.* valtakunnassa käytetty virallinen kieli. | Suomen v:enä oli 1800-luvulla venäjä. **-kirkko** *s.* = valtionkirkko. **-kirous** *s.* =

valtionkirous. **-kokou|s** *s. hist.* Ruotsi-Suomessa valtiopäiviä edeltänyt kansan (vars. sen ylimpien luokkien) edustajien kokous; vrt. herrainpäivät. | Kaarle Knuutinpoika Bonde valittiin v:ksessa 1438 valtionhoitajaksi. **-kollegio** *s. hist.* ks. kollegio 2. **-komissaari** *s.* kansallissosialistisen Saksan eril. korkeista, vars. vallattujen alueiden hallintoa johtavista hallintoviranomaisista käytetty nimitys. **-kreivi** *s. hist.* vrt. valtakunnanruhtinas. **-lainsäädäntö** *s.* (liittovaltioissa) koko valtakuntaa koskeva lainsäädäntö. **-laki** *s.* vrt. ed. **-liitto** *s.* valtakunnallinen liitto. | Urheilujärjestöjen v. **-lippu** *s.* vrt. valtiolippu. **-maa** *s. hist.* vuoteen 1806 kaikesta Saksan valtakuntaan kuuluneesta alueesta, myöh. (1871—1919) Elsass-Lothringenista. **-marsalk|ka** *s.* **1.** Ruotsissa hovin ylin virkamies, valtamarsalkka. **2.** ylimmän arvoasteen upseeri kansallissosialistisessa Saksassa. | Göring sai 1940 v:an arvon. **-marski** *s. hist.* Ruotsissa korkea, mm. sotakollegiota johtanut virkamies, valtamarski. **-ministeri** *s.* kansallissosialistisen Saksan ministereistä käytetty nimitys. **-neuvos** *s.* = valtaneuvos. **-neuvosto** *s.* eri maiden eril. korkeiden valtionelinten nimityksenä, valtaneuvosto. | Entisessä Itävallassa v. tarkoitti valtakunnan yhteistä eduskuntaa, Venäjällä muiden maiden parlamentin ylähuonetta vastaavaa lainsäädäntöelintä. **-oikeus** *s.* Suomessa erikoistuomioistuin, joka käsittelee valtioneuvoston jäsentä, korkeimman oikeuden t. korkeimman hallinto-oikeuden presidenttiä, jäsentä t. oikeuskansleria vastaan nostettuja virkasyytteitä. **-pankki** *s.* valtionpankki. **-panna** *s.* = valtionkirous. **-piispa** *s.* kansallissosialistisessa Saksassa arkkipiispaa vastannut kirkonmies. **-rahasto** *s.* valtio(n)rahasto. **-raja** *s.* **-ruhtinas** *s. hist.* saksalais-roomalaisessa keisarikunnassa alk. keisarin välittömistä vasalleista, joilla oli edustusoikeus valtiopäivillä; myöh. pelkkänä keisarin myöntämänä arvonimenä. **-suunnittelu** *s.* tutkimus- ja suunnittelutoiminta, joka tähtää valtakunnan alueen kansantaloudellisesti edullisimman käytön järjestämiseen ja kehittämiseen pitäen silmällä maassa asuvan väestön erilaisia tarpeita ja viihtyvyyttä. **-sääty** *s. hist.* maallisista t. hengellisistä ylimyksistä t. yhteisöistä (esim. valtakunnankaupungeista), joilla entisessä Saksan valtakunnassa oli istunto- ja äänioikeus valtiopäivillä; vrt. valtiosääty. **-vaakuna** *s.* Suomen v.

valtakun|ta *s.* **1.** valtiollisesti itsenäinen alue; itsenäinen valtio vars. poliittisena, alueellisena kokonaisuutena; valtio, maa. | Suomen v. Ennen itsenäisyyttä Suomi kuului autonomisena valtiona Venäjän v:taan. Muinainen Rooman v. Euroopan v:nat. Kaarle Suuren, frankkien v. V:nan alue, rajat. V:nan päämies, hallitus, sotavoimat, lippu. On katsottava koko v:nan etua. N. sai prinsessan ja puolet v:taa [sadussa]. — Kolmas v. 'kansallissosialistinen Saksa'. Taivaan v. 'Kiina'. — *Yhd.* jättiläis-, maailman-, naapuri-, saariv. **2.** avartunutta ja kuv. käyttöä. **a.** vars. *usk.* Jumalan, taivaan, taivasten v. '(us. maallisen vallan ja ajallisen elämän vastakohtana) täydellisyyden tila, jossa Jumala hallitsee ja joka on vaikuttamassa jo ajallisessa elämässä, mutta saavuttaa täydellisyytensä aikojen päätyttyä'. Tuhatvuotinen v., ks. tuhatvuotinen l. Kristuksen v. ei ole tästä maailmasta. Tulkoon sinun [Jumalan] v:tasi KATEK. - - sinun [Jumalan] on v. ja voima ja kunnia iankaikkisesti KATEK. Tehkää parannus, sillä taivasten v. on tullut lähelle UT. - - etsikää ensin Jumalan v:taa UT. Jeesus, muista minua, kun tulet v:taasi UT. **b.** *kuv.* Emäntä hääri v:nassaan [= keittiössä] ruoanlaittopuuhissa. Ruohikkoiset rannat ovat sorsien v:taa. Ahdin, ahventen v. 'järvi tms.'. Pulskahti veneestä ahventen v:taan 'veteen'. Kirja, joka vie lukijan luonnon suureen v:taan. Kauneuden, runouden, taiteen, tieteen v. Hengen v. Pimeyden, pahuuden, synnin v. Unen, sadun v. Kuoleman, tuonen, kuolleiden v. 'tuonela, manala'. **c.** *puhek.* Kaupassa ei ollut minkään v:nan [= mitään, minkäänlaisia] saranoita. Sinulla ei ole minkään v:nan oikeutta pakottaa minua.

valta|kylä *s. kans.* mahtavasta, suuresta kylästä. | Jokivarren v:kylät. **-kysymys** *s.* Palkkariidasta tuli järjestöjen välinen v. **-laji** *s.* enemmistönä, vallitsevana oleva laji. | Seudun kasviston v:t. **-laki** *s.* **1.** vuosina 1941—1955 voimassa ollut laki talouselämän säännöstelystä poikkeuksellisissa oloissa. | Taloudellinen v. **2.** epävirallisesti laista, jolla eduskunta vuonna 1917 otti hallitusvallan käsiinsä. **-lehti** *s.* [sanoma]lehdestä, jolla jllak alueella, joissakin piireissä tms. on suurin levikki. **-linja** *s.* päälinja. | Sähköverkon v:t. — Kehityksen v:t. **-linna** *s.*, vars. *vanh.* jkn vallan tukena oleva linna. | Kuusisto, Turun piispan v. — *Kuv.* Kuopio, Snellmanin kaupunki, suomalaisuuden vanha v. LEINO. **-luok|ka** *s.* **1.** hallitseva luokka. | [Pojan piti] kohota oppineiden v:kaan WALTARI. **2.** enemmistönä oleva t. lukumääräisesti suuri luokka. | Väestö, jossa v:kana olivat käsityöläiset. Ihmisiä näyttää todellakin olevan kaksi v:kaa: herroja ja orjia KIANTO. — Metsikön v:an [= valtapuiden] ikä. **-maa** *s.* jkn t. jnk valtaan kuuluvasta maasta. | Pirkkalaisten vanhat v:t. — Pohjanmaa on herännäisyyden v:ta. **-maantie** *s.* vrt. valtatie. | Kestopäällysteinen, leveä, vilkasliikenteinen v. Turun-Helsingin v. Asua v:n varressa. **-marsalkka** *s.* = valtakunnanmarsalkka 1. **-marski** *s. hist.* = valtakunnanmarski. **-merellinen** *a.* valtamereen kuuluva t. liittyvä, valtamerelle ominainen, oseaaninen. | V. ilmasto.

valtameren|kyntäjä *s. kuv.* vrt. merenkyntäjä. **-saari** *s.*, vars. *geol.* kaukana mantereista sijaitseva, tav. syvien vesien niistä erottama saari;)(mannersaari. **-takai|nen** *a.; syn.* transoseaaninen. | V:set maat. V. kauppa, siirtolaisuus. **-tutkija** *s.* **-tutkimus** *s.*

valtameri *s.* mannerten rajoittama laaja merialue, oseaani. | Atlantin, Intian v. Tyyni eli Iso v. — *Kuv.* Avaruuden ääretön v. Slaavilaisten kansojen v. Elämän kuohuva v. **-alus** *s.* valtamerillä liikennöivä (suuri) alus, valtamerilaiva; vrt. rannikkoalus. **-höyry(laiva)** *s.* vrt. ed. **-jättiläinen** *s.* suuresta valtamerialuksesta. | Englantilainen v. "Queen Elisabeth". **-kalastus** *s.* **-laiva** *s.* valtamerialus. **-lento** *s.* lento valtame-

ren yli. **-liikenne** *s.* **-linja** *s.* V:n päätesatamat. **-matka** *s.* **-purjehdus** *s.* **-satama** *s.* **-tiede** *s.* valtamerien tutkimus, oseanografia.
valta|merkki *s.* par. vallanmerkki. **-mie|s** *s. vanh.* **1.** vars. *raam.* hallitus-, mahtimies. | Minun kauttani hallitsevat hallitsijat, v:het ja kaikki maan tuomarit VT[v]. - - hän oli oleva yksi valtakunnan kolmesta v:hestä VT. **2.** *lak.* asiamies. **-muoto** *s.* vallitseva, yleisin muoto. | Sanan v. Seutu, jonka kasvillisuuden v:na ovat mäntykankaat. **-murre** *s.* vallitseva, suurin, yleisin murre. **-neuvos** *s.* valta(kunnan)neuvoston jäsen, valtakunnanneuvos. **-neuvoskunta, -neuvosto** *s.* valtakunnanneuvosto; vars. *hist.* Pohjoismaissa keskiajalla ja uuden ajan alkupuolella kuninkaan apuna toiminut neuvosto. **-oikeu|s** *s.* julkisen vallan käytön oikeus. | Kaupunkien perustaminen oli hallitsijain v:tena. **-oja** *s.* suuri oja, joka kokoaa ja johtaa pois kuivatusalueen muiden ojien veden, pääoja, (valta)viemäri. **-ojitus** *s.* vrt. ed. **-omena** *s.* ks. omena 1.d. **-ominaisuus** *s.* vallitseva, huomattavin, yleisin ominaisuus. **-osa** *s.* suurin, pääosa. | Saaren asukkaiden v. elää kalastuksella. V. vientiämme on puujalosteita. — *valtaosalta(an), valtaosaksi* (adv.) suurimmaksi osaksi, pääosalta(an), etupäässä. | Maan väestö on v:ltaan varatonta. Vanhin kirjallisuutemme on v:lta uskonnollista. Koulun opetus oli v:ksi ruotsinkielistä. **-ov|i** *s. harv.* pääovi. | - - huvilan v:en kahden puolen kaksi terastista valettua goottilaista paholaista LEHT. **-paik|ka** *s.* **1.** (vaikutus)valtaa tuottava virka- tms. paikka. | Hyvätuloiset v:at. Kilpailu yhteiskunnan v:oista. **2.** tärkeä, huomattava, suuri paikka(kunta). | Eli syrjässä maailman v:oista. Lääkäri on kirkolla järven takana, kätilö asuu samassa v:assa KARHUM. **3.** paikka(kunta), jossa jllak on vallitseva, huomattava asema, suuri merkitys; pääpaikka. | Lestadiolaisuuden v:oilla Tornionjokilaaksossa. **-palkki** *s. rak.* = pääpalkki. **-piiri** *s.* Brittiläisen imperiumin v. Rooman v:n laajeneminen. Suomen joutuminen roomalaiskatolisen kirkon v:in. Länsimaisen kulttuurin v. — Eduskunnan v:in kuuluvat asiat. Ihmisen henkinen v. **-piir|re** *s.* vallitseva, tärkein, pääpiirre. | Luonteen selvimmät v:teet. **-pituus** *s. metsät.* metsikön valtapuiden keskipituus. **-politiikka** *s.* vallan lisäämiseen pyrkivä politiikka. | Häikälemätön v. **-puolue** *s.* jnk maan suurin (ja vallassa oleva) t. suurimpiin kuuluva puolue. | Englannin v:et ovat konservatiivit ja työväenpuolue. **-putki** *s. tekn.* suuri(n), pääputki. **-puu** *s.* **1.** vallitseva puu(laji). | Tammi ja pyökki ovat Länsi-Euroopan v:t. — - - koivu kohosi vähitellen kartanoa hallitsevaksi v:ksi PAULAH. **2.** *metsät.* metsikön ylimpään latvuskerrokseen kuuluva puu. | V:t ja syrjäytetyt puut. — *Yhd.* lisä-, pääv. **-pyrkimy|s** *s.*, tav. *mon.* = seur. | Paavin maalliset v:kset. **-pyy|de** *s.*, tav. *mon.* valtaan kohdistuva pyyde. | Suurmaiden imperialistiset v:teet. Puoluemiesten itsekkäät v:teet.
valta|raja *s.*, vars. *hist.* etu-, valtapiirien raja, intressiraja. | Hämeen ja Karjalan välinen vanha v. — *Harv.* Kuvernööri oli ylittänyt v:rajansa. **-ravinto** *s.* pääravinto. **-reit|ti** *s.* tärkein t. tärkeimpiin kuuluva reitti, päăreitti. | Liikenteen v:it. **-rii|ta** *s.* riita vallasta. | Puolueiden v:dat. **-rotu** *s.* vallitseva, enemmistönä oleva rotu, päärotu. | Afrikan v:na ovat neekerit. **-rouva** *s. harv.* vrt. valtaherra. | Korkia v. KALLAS. **-ryhmittymä** *s.* valtasuhteisiin perustuva ryhmittymä. | Euroopan nykyiset v:t. **-ryhmitys** *s.* **1.** valtasuhteisiin perustuva ryhmittyminen. | Keski-idän valtioiden uusi v. **2.** valtaryhmittymä, -ryhmä. **-ryhmä** *s.* **1.** valtaryhmittymä. **2.** pääryhmä. | Sanan merkitysten v:t. **-sali** *s.* tav. valtaistuinsalista. | Majesteetti suokohon / mennä v:in vastaan *V.JUVA. **-sauva** *s. harv.* valtikka. | Ei valtikkaa oteta Saulilta eikä v:a hänen jälkeläisiltänsä JOTUNI. **-sija** *s.* merkittävin t. erittäin merkittävä sija. | Uskonnolla on v. hänen elämässään. **-suh|de** *s.*, tav. *mon.* Hallitsijan ja eduskunnan väliset v:teet. Eri yhteiskuntaluokkien, puolueiden voima- ja v:teet. Ruotsin ja Novgorodin v:teiden järjestely. Poliittiset, taloudelliset v:teet. — *Lak.* Hallinnaksi nimitetään henkilön tosiasiallista v:detta esineeseen. **-suon|i** *s.* **1.** = valtimo. | Eläin teurastetaan tainnuttamalla ja avaamalla v:et. **2.** suuri, tärkeä suoni. | Aortta, ruumiimme v. Reisivaltimo, jalan v. — Vars. *kuv.* Joen haarat yhtyvät leveäksi v:eksi. Suezin kanava oli brittiläisen imperiumin tärkeä v. Maantieverkon vilkasliikenteiset v:et. Aleksanterinkatu, Helsingin liike-elämän v. - - foinikialaisten rannikkokaupunkien valtaaminen merkitsi iskua Persian laivaston v:een J.O.HANNULA. - - painaa hän korvansa elämän v:een, siihen, joka sykkii yhtä hyvin ruohossa ja metsän puissa kuin ihmisessäkin PEKKANEN. **-suun|ta** *s.* vallitseva, pääsuunta(us). | Maan poliittinen v. Realismi oli 1890-luvun kirjallisuuden v. Intian uskonnollisen ajattelun v:nat. **-suuruu|s** *s. raam. heng.* Jumalan majesteettisesta suuruudesta, vallasta. | Koko luonto julistaa Jumalan v:tta. - - hänen v:tensa ulottuu yli maan ja taivaan VT. Minun sieluni ylistää nimeäsi ja tekojasi ja v:ttasi, jota mainitsemaan ihmiskieli on mahdoton A.ORAVALA.
valtata[35*] *v. puhek.* korttipelissä: lyödä valttia.
valta|taistelu *s.* taistelu vallasta. | Kruununtavoittelijoiden, puolueiden väliset v:taistelut. Protestanttisuuden ja katolisuuden v. Poliittinen, taloudellinen v. **-tekijä** *s.* voima-, mahtitekijä. | Maailmanpolitiikan v:t. Hallituksen toiminta eduskunnasta erillisenä v:nä. Yleisradio on kehittynyt sivistystyön alalla tärkeäksi v:ksi. Herännäisyys hengellisenä v:nä. **-|tie** *s.* **1.** leveä vilkasliikenteinen tie; tav. = valtamaantie. | Sisä-Suomen v:tiet. Asfalttipäällysteinen v. Korvessa, kaukana v:teistä. — *Erik.* **a.** terminä: kaukoliikennettä välittävä (kantatietä suurempi) maantie, runkotie. **b.** *metsät.* hakkuualueen päätienä oleva tukkitie, johon sivutiet yhtyvät, varsitie. **c.** *kuv.* Elämän v. **2.** *harv.* yl. päätie, -reitti. | Vesistöt olivat asutuksen leviämisen v:teitä. **-tieverkko** *s.* **-tyyp|pi** *s.* päätyyppi. | Kretschmerin määrittelemät ihmisten v:it. **-uoma** *s.* suurin, pääuoma. | Joen v. — *Kuv.* - - ajanvirta on kääntymässä - - varsinaisen realismin v:sta TARK.

valtau|s[64] *s.* okkupaatio. **1.** valtaaminen. | Tukikohdan, maaston, vihollisaluksen v. Erämaiden v. asutukselle. Uusien markkinoiden v. — Malmilöydöksen v. — *Kuv.* Lukutaidon oppiminen on suuri henkinen v. Romaani, joka merkitsee uuden aihepiirin v:sta. — *Yhd.* alueenv.; takaisinv. **2.** valtaamisen tulos, vars. vallattu malmitms. alue. | Paaluttamalla merkitty v. Kullankaivajia v:ksillaan ahertamassa. — *Yhd.* malmi-, öljy-, uraaniv.

valtaus|aie *s.*, tav. *mon.* **-alue** *s.* vallattu alue. | Divisioona laajensi v:ttaan. — V:esta ja kaivospiiristä on maksettava vuotuinen puolustusmaksu. **-armeija** *s.* V:n eteneminen. **-haka** *s.* = iskuhaka. **-hakemus** *s.* Malmilöydöstä koskeva v. on jätettävä kauppa- ja teollisuusministeriöön. **-hanke** *s.*, tav. *mon.* **-joukko** *s.* V:jen maihinnousu. **-kirja** *s.* asiakirja, jolla jklle myönnetään valtausoikeus malmi- tm. löydökseen. **-kohde** *s.*

valtauskonto *s.* vallitseva, pääuskonto. | Intian v. on hindulaisuus.

valtaus|miehistö *s. sot.* vallattuun alukseen asetettu valvontamiehistö. **-oikeus** *s.* Hankkia v. malmilöytöön. **-politiikka** *s.* **-pyrkimys** *s.* **-retki** *s.* **-suunnitelma** *s.* **-sääntö** *s. lak. vanh.* Valtaus- ja kaivossääntö 'nykyistä kaivoslakia vuodesta 1883 edeltäneet säännökset'. **-yrity|s** *s.* Vihollistukikohdan v. epäonnistui. Ulkomaisen teollisuuden tekemät v:kset.

valtautu|a[44] *v. harv.* päästä valtaan, valloilleen. | Rikkaruohot olivat v:neet peltoon. - - härkä porhalsi eteenpäin kuin v:nut vene koskessa KS.

valtav|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* tavattoman suuri, voimakas tms., mahtava, tavaton, suunnaton, huikea, huimaava, valtaisa. | V. kauppahalli. V:ia honkia. V. alue. V. määrä, joukko, enemmistö. V:aksi osaksi. V:asti suurin osa. Tuotanto on noussut v:asti. V. kehitys. V. ääni, huuto. V. nopeus. V. voima, vaikutus. V:at suosionosoitukset. V. menestys. V. innostus. Filosofin näkemyksen syvyys ja v:uus. Laiva keinui v:asti. V. liikutus käy [seuroissa] miestenkin puolella KATAJA. — V:an kokoinen, pitkä, suuri, voimakas. - - v:an kirkas ja puhdas auringon valo SILL.

valtavaatimu|s *s.* valtaan kohdistuva vaatimus. | Paavien maalliset v:kset.

valtavamittainen *a.* V. rakennus. V. persoonallisuus.

valta|vanhempi *s. kansanr.* (kunnioittavasti) isästä t. äidistä. | - - luoksi ehtoisen emoni, / tykö v:vanhempani KAL. **-vesi** *s. harv.* suuri vesialue. | Sinun tuulesi puhalsi, ja meri peitti heidät; he upposivat v:in niin kuin lyijy VT. - - raahelaiset kiertelivät maailman v:ä merimiehinä PAULAH. **-viemäri** *s.* suurin, pääviemäri. | Suoalueen v. **-vilja** *s.* päävilja. **-virta** *s.* suuri(n), päävirta. | Kemijoki, Pohjois-Suomen v. **-virtau|s** *s.*, tav. *kuv.* päävirtaus. | Kirjallisuuden v:kset. **-voim|a** *s.* tärkein, suurin t. tärkeimpiin kuuluva voima. | Mielikuvitus on lapsen sielunelämän v:ia. Rakkauden v. **-vuo** *s. ylät.* valtavirta. | - - Satakunnan v. vierittää tasankojen halki mahtavia vesivyöryjään E.LINKOMIES. **-väestö** *s.* vallitseva, enemmistönä oleva väestö. | Pitäjän suomenkielinen v. **-väri** *s.* vallitseva, huomattavin väri. | Keltainen ja punainen, syksyn v:t. **-väyl|ä** *s.* **1.** suuri(n) t. suurimpiin kuuluva väylä, pääväylä. | Joki virtaa leveänä v:änä. Maantieliikenteen v:ät. Hämeenkatu, Tampereen v. — *Kuv.* Kertomus poikkeaa tavan takaa v:ästään. [Kiven elämäntyö] on avannut uusia v:iä luonnon ja kansansielun näkemykseen TARK. **2.** *lak.* joissa ja väyläsalmissa veden juoksua, liikennettä, lauttausta ja kalankulkua varten auki pidettävä väylä.

valtesmanni[4] *s. murt.* vallesmanni.

valtia|s[66] *s.* vallitsija, herra, isäntä. | Maan, linnan v. Maailman v:at. Keisari oli alamaistensa hengen ja omaisuuden v. Patruuna N.N., koko pitäjän v. Englanti merien v:ana. Oi kuningasten Kuningas, / sä maan ja taivaan v. VK. — *Kuv.* Ihminen luonnonvoimien v:ana. Ei ole ihminen tuulen v. VT. Sydämeni v. 'rakastettuni, rakkaani, mielitiettyni'. Kotka, ilmojen v. Oma tykistömme pääsi taistelukentän v:aksi. Vahva linnoitus, koko seudun v. — *Vanh. harv.* a:sesti. | - - säteilivät heidän silmänsä kohden linnan v:sta isäntää KIVI. — *Yhd.* yksinv.; kaikki-, maailmanv.; hirmu-, sortov.; rahav.

valtias|asema *s.* Rahan v. nykyisessä yhteiskunnassa. **-kansa** *s.* Roomalaiset maailman v:na. **-suku** *s.* Bakkhiadit, Korintissa muinoin hallinnut v.

valtiat|ar[54*] *s.* naispuolinen valtias, herratar. | Linnan, kartanon v. Orja ja hänen v:tarensa. — *Kuv.* Ritari ja hänen sydämensä v. Venus, rakkauden v. — *Erik.* talon- tms. emännästä, rouvasta. | Talon v. otti vieraat salissa vastaan. Tasavallan päämiehen asunnon nykyinen v.

valtija[14] *s.* par. valtias.

valtik|ka[15*] *s.* **1.** hallitsijan vallan merkkeihin kuuluva tav. jalometallinen koristeltu sauva. | Kuninkuuden arvonmerkit kruunu, v. ja omena. Kultainen v. — *Kuv.* (hallitsijan) vallasta. | Ruhtinaskunnat yhdistettiin saman v:an alaisiksi. Siihen aikaan, kun Suomi vielä oli Ruotsin v:an alla. Tyranni, joka hallitsi rautaisella v:alla. - - mun v:kaani kumartaa / koko Idän vanha ihmemaa KOSKENN. Uuden johtajan v:an alla teatterin talous kohentui nopeasti. Talo, jossa mies on vaimonsa v:an alla. Suomalaiset ovat joutuneet luovuttamaan pitkien matkojen [juoksun] v:an vieraille. Lujan, armottoman v:kansa alle oli talvi jo kietonut pellot ja niityt TOPPILA. — *Yhd.* naisv. **2.** *kasv.* Kaarlen v. 'Pedicularis sceptrum-carolinum, komea keltakukkainen kuusio'.

valtiko|ida[30] *v.*, vars. *ylät.* -inti[4*] *teonn.* hallita, vallita, isännöidä. | - - voudit v:i nyt täällä LEINO. Noinko sinä annat piian talossasi v.? WILKUNA. - - vaikkei hän [= Kiven äiti] suinkaan pyrkinyt v:imaan tervapampun voimalla TARK.

valtimo[2] *s. anat.* verisuoni, jota myöten veri virtaa sydämestä poispäin, valtasuoni. | Raajojen v:t. Nimetön v., ks. nimetön 1. Terveen ihmisen v. sykähtää n. 70 kertaa minuutissa. — Valtimon sykinnästä, pulssista. | Säännöllinen, tiheä, nopea, hidas, voimakas, heikko v. Kuolevan v. tuskin enää tuntui. Tunnustella jkn v:a.

— *Kuv.* Rein, Saksan v. Sali se oli pappilan keskus ja v. KIANTO. Aikamme v:n kiihkeä sykintä. Suurkaupunki, jossa liike-elämän v. sykkii kuumeisesti. — *Yhd.* aivo-, kainalo-, kaula-, keuhko-, kyynär-, lanne-, leuka-, lonkka-, maksa-, munuais-, naama-, napa-, nikama-, ohimo-, olka-, pohje-, reisi-, sepel-, silmä-, sisus-, solis-, sääri-, värttinäv.; päänv. **-keko** *s. el.* eräillä alemmilla eläimillä erityinen sydämen osasto.

valtimon|haara *s.* **-laajentuma** *s.* **1.** *el.* Luukalojen kidusaortta alkaa v:na. **2.** *lääk.* Sairaalloinen v. **-lyön|ti** *s.* V:nit puristavat raikasta verta elimiin. — Epäsäännöllinen, nopea, hidas v. 'pulssi'. — *Kuv.* Suurkaupungin v:nit eivät yölläkään lakkaa. **-syke, -sykintä** *s.* — *Kuv.* Aikamme kiihkeä v. **-tulehdus** *s. lääk.* **-tykintä, -tykytys** *s.*

valtimo|runko *s. anat.* Käsivarren ja pään v., josta eroaa kaksi haaraa. **-suoni** *s. anat.* valtimo. **-verenkier|to** *s.* verenkierto valtimoissa. | Alaraajojen v:ron heikkeneminen. **-veri** *s.* valtimoissa virtaava veri. | Helakan punainen v. **-vuoto** *s. lääk.* verenvuoto valtimosta.

valtio[3] *s.* ihmisten muodostama yhdyskunta, joka määräalueella harjoittaa omintakeista ja pysyvää valtaa. **1.** tav. *konkr.* poliittisena, alueellisena kokonaisuutena; us. *syn.* valtakunta, maa. | Euroopan, Aasian v:t. Suomen, Italian v. Suvereeninen, autonominen v. Monarkkinen, tasavaltainen, totalitaarinen v. Suuri, pieni, luja, heikko v. Sotaa käyvä, puolueeton v. Vakoilu vieraan v:n hyväksi. Viiden v:n muodostama sotilasliitto. V:iden väliset sopimukset. V:n alue, rajat. V:n päämies, hallitus. V:n asukkaat, kansalaiset. — *Erik.* joskus liittovaltion osavaltioista. | Yhdysvaltain v:t. — *Yhd.* manner-, meri-, rannikko-, saariv.; kaupunki-v.; maailmanv.; pikku-, suurv.; alkuasukas-, neekeriv.; kansallisv.; kulttuuri-, oikeus-, sivistysv.; kauppa-, maatalous-, teollisuusv.; diktatuuri-, neuvosto-, pappis-, poliisi-, sotilasv.; liitto-, osav.; mandaatti-, suojelu-, vapaa-, vasalliv.; jäsen-, naapuri-, sopimus-, vihollisv.; puskuri-, satelliittiv.; reunav.; etelä-, pohjois-v:t. **2.** us. *abstr.* oikeudellisena, hallinnollisena ja (t.) taloudellisena subjektina; *syn.* vars. *vanh.* kruunu. | Kansalaisen suhde v:on. V. ja kirkko. V. ja kunnat. V:n liika sekaantuminen yksityisen kansalaisen elämään. V:n virkamiehet. V:n laitokset, virastot. V:n omaisuus, maa, metsät. V:n talous, liiketoiminta. V:n talousarvio, menot. V:lle maksettavat verot. V:n kassa on tällä hetkellä melkein tyhjä. Saada avustusta v:lta. V:ta edusti juhlassa ministeri N.N. Siirtyä yksityisen palveluksesta v:n palvelukseen. Joutua v:n leipiin (leik.) 'vankilaan'. — Järjestö, josta on tullut eräänlainen v. v:ssa. — *Puhek.* valtionpuhelimesta. | V. keskeyttää [puhelun]. **-aat|e** *s.* Kansallisen v:teen herääminen. **-alue** *s.* Maa, joka on oma itsenäinen v:ensa. **-apu** *s.* par. valtionapu. **-arkisto** *s.* par. valtionarkisto. **-avustus** *s.* par. valtionavustus. **-eli|n** *s.* Eduskunta maan korkeimpana v:menä. Lakiasäätävät, toimeenpanevat v:met. **-elämä** *s.* valtiollinen, poliittinen elämä. | V:mme perustuu kansanvallan periaatteelle. V:n elpyminen Aleksanteri II:n aikana. Osallistua v:än. **-enemmistöinen** *a.* = valtionenemmistöinen. **-hallinto** *s.* par. valtionhallinto. **-historia** *s.* valtiollinen, poliittinen historia.

valtioi|da[30] *v. harv.* hallita, vallita. | Tämä risti oli v:nut seutua satoja vuosia HEPOR. [Suku] oli tottunut aina merellä v:maan AK.

valtioidenvälinen *a.* V. sopimus.

valtioihanne *s.* Platonin esittämä v.

valtioistaa[2], **valtioistuttaa**[2*] *v. vanh.* valtiollistaa.

valtioittain *adv.* valtioiden mukaan. | V. järjestetty rahakokoelma.

valtio|johtoinen *a.* = valtionjohtoinen. **-järjestelmä** *s.* Kansanvaltainen v. Venäjän entinen v. **-järjesty|s** *s.* Parlamentaarinen v. Yhteiskunta- ja v:ksen turvaaminen. V:ksen peruskohdat määrää valtiosääntö. **-kaappaus** *s.* = vallankaappaus. **-kalenteri** *s.* käsikirja, joka kalenteriosaston lisäksi sisältää järjestelmällisen luettelon valtion virastoista, laitoksista, virkamiehistä, kaupunkien ja kauppaloiden virkamiehistä ym. **-kamarioikeus** *s. hist.* ennen Saksan ylin tuomioistuin. **-kansleri** *s.* = valtakunnankansleri. **-kapitalismi** *s.* yhteiskuntapoliittinen suunta ja talousjärjestelmä, jossa valtio omistaa tuotantovälineet ja hoitaa niitä kapitalismin perinteiden mukaisesti. **-kassa** *s.* par. valtionkassa. **-keikau|s** *s.* äkillinen (pienehkö) vallankumous, vallankaappaus. | Etelä-Amerikan v:kset. **-kirkko** *s.* = valtionkirkko. **-kirous** *s.* par. valtionkirous. **-koneisto** *s. kuv.* Virkamies v:n osana. **-konttori** *s.* valtiovarainministeriön alainen valtion raha-asioita hoitava keskusvirasto. **-käsitys** *s.* Demokraattinen v. **-laina** *s.* par. valtionlaina. **-laito|s** *s.* **1.** valtiojärjestelmä, valtio. | Germaaneilla ei ollut järjestettyä v:sta. **2.** par. valtionlaitos. **-laiva** *s. kuv.* valtiosta. | V:mme purjehtii vaarallisessa karikossa. Nuori kuningas v:n peräsimessä. **-liitto** *s.* suvereenisten valtioiden yhteistä puolustusta tm. yhteisiä etuja varten muodostama yhtymä, konfederaatio; vrt. liittovaltio. | Balkanin v. **-lip|pu** *s.* eräiden valtion laitosten käyttämä määrämuotoinen valtakunnan lippu. | Suomen v:ussa on kruunuton Suomen vaakuna ristin keskessä.

valtiolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* valtiolle ominainen, valtiota t. valtioita koskeva tms., valtion; poliittinen. | V. itsenäisyys, vapaus. Suomen v. ero Ruotsista. V:set vaalit. V:set ja kunnalliset viranomaiset. V. poliisi 'poliisin haara, jonka tehtävänä on valtiota ja yhteiskuntajärjestystä uhkaavien vaarojen torjuminen'. Keski-Euroopan v. kartta. V. raja. Uusi Guinea jakautuu v:sesti kolmeen osaan. — Maamme v. erikoisasema. V. elämä, toiminta. V:set vastustajat. Machiavelli v:sena kirjailijana. V. rikos, vanki. V:sesti epäluotettavat henkilöt.

valtiollista|a[2] *v.* ottaa valtion haltuun, kansallistaa, yhteiskunnallistaa, sosialisoida. | Teollisuuden v:minen.

valtiollistuttaa[2*] *v.* tav:mmin ed.

valtiomah|ti *s.* **1.** vars. valtioelimistä mahtitekijänä. | Lakiasäätävä v., eduskunta, ja toimeenpaneva v., hallitus. Senaatista tuli tärkein v. —

Sanomalehdistöä nimitetään usein kolmanneksi v:diksi. 2. valtiovalta. | Ranskan v:din harjoittama tullipolitiikka.

valtiomies *s.* (tav. arvostavasti: taitavasta) valtiollisesta johtomiehestä. | Suomen suurin v. J. V. Snellman. Kustaa II Aadolf valtiomiehenä ja sotilaana. Poliitikkoja meillä on, valtiomiehiä puuttuu. **-kyky** *s.* Winston Churchillin v. — Akseli Oxenstierna oli harvinainen v. **-taito** *s.* **-teko** *s.* Rohkea v. Vanhan Suomen liittäminen muuhun Suomeen oli mitä merkityksellisin v. **-ura** *s.*

valtio|ministeri *s.* vars. aikaisemmissa oloissa eräiden maiden pääministeristä t. häntä vastaavasta. **-muodostum|a** *s.* Antiikin kaupunkivaltiot ovat pienimpiä tunnettuja v:ia. **-muodostus** *s.* 1. tav:mmin ed. 2. par. valtionmuodostus. **-muoto** *s.* valtion yleinen rakenne, hallitusmuoto, valtiosääntö. | Suomen v. on perustuslaillinen tasavalta. Monarkkinen v.

valtion|agronomi *s.* lääninagronomia edeltänyt valtion virkamies. **-apu** *s.* valtion antama (raha-)apu, valtionavustus. | Kansakoulujen v. V:a nauttiva yhdistys. Teatterille on myönnetty 2 miljoonan markan v. **-apuraha** *s.* Urheiluseurojen v:t. **-arkeologi** *s.* maan muinaismuistojen ylimpänä valvojana toimiva virkamies. **-arkisto** *s.* julkisten arkistojen keskusvirasto, jonka tehtävänä on säilyttää ja järjestää maan hallinnon ja historian kannalta pysyväarvoisia asiakirjoja. **-arkistonhoitaja** *s.* valtionarkiston johtaja. **-asia** *s.*, tav. *mon.* V:in hoito. **-asiamie|s** *s. lak.* V:hen on verolautakunnan jäsenenä valvottava valtion etua. **-avustu|s** *s.* valtionapu. | Opintokerhojen v:kset. **-eläke** *s.* valtion maksama eläke. **-enemmistöinen** *a.* V. osakeyhtiö 'jossa valtiolla on osake-enemmistö'.

valtio|neuvos *s.* 1. meillä (ja eräissä muissa maissa) valtioelämässä erityisesti ansioituneelle henkilölle myönnetty arvonimi; sen saanut henkilö. | V. Juho Kusti Paasikivi. Todellinen v., ks. todellinen 2.a. 2. Ruotsissa valtioneuvoston jäsen, ministeri. **-neuvosto** *s.* Pohjoismaissa valtion korkein hallitus- ja hallintovirasto; ahtaammassa merk:ssä: hallitus, ministeristö. | Suomen v:ssa on nykyisin 10 ministeriötä. V:n kanslia. — V:n jäseniä sanotaan ministereiksi.

valtion|finanssit *s. mon.* **-geodeetti** *s.* geodeettisen laitoksen vakinainen virkamies. **-geologi** *s.* valtion geologisen tutkimuslaitoksen ylemmän tutkijanviran hoitaja. **-hallin|to** *s.* valtion (harjoittama) hallinto; vrt. itsehallinto. | Maan v:non keskus on pääkaupunki. Lääninhallinto on osa v:toa. **-hoitaja** *s.* henkilö, joka maan ollessa ilman varsinaista hallitsijaa t. tämän sairauden t. alaikäisyyden aikana hoitaa hallitsijan tehtäviä, protektori. | Mannerheimin toiminta v:na. **-hoitoi|nen** *a.* -suus *omin.* valtion hoitama. | V. työnvälitys. **-hotelli** *s.* Imatran v. **-johtoi|nen** *a.* -suus *omin.* valtion johtama. | V. talouselämä, teollisuuspolitiikka. **-kassa** *s.* valtion rahavaroista. | V:sta maksettavat avustukset. **-kavallus, -kavaltaja** *s.* tav:mmin maankavallus, -kavaltaja. **-kirjasto** *s.* **-kirkko** *s.* kirkkokunta, joka hallinnollisesti ja taloudellisesti on valtiosta riippuvainen, valtakunnankirkko, valtiokirkko;)(vapaakirkko. | Englannin anglikaaninen v. **-kirkollinen** *a.* valtionkirkkoon kuuluva t. liittyvä, sitä koskeva. | V. seurakunta. V. suunta, oppi. **-kirou|s** *s. hist.* rangaistus, jolla hallitsija keskiajalla saattoi harhaoppisen lainsuojattomaksi, valtakunnankirous, -panna. | Luther julistettiin Wormsin valtiopäivillä v:kseen. **-komitea** *s.* **-koulu** *s.* valtion omistama (oppi)koulu. | Yksityis- ja v:t. **-laina** *s.* 1. valtion myöntämä laina. | Maalaiskuntien saamat v:t. 2. valtion ottama laina. | Sodankäyntiä varten otettu v. **-laito|s** *s.* Posti, rautatiet ym. v:kset. V:ksena toimiva koulu. **-ma|a** *s.* valtion omistama maa, kruununmaa. | V:iden käyttö asutustarkoitukseen. **-meno|t** *s. mon.* V:jen kasvu. **-metsä** *s.* valtion omistama metsä, kruununmetsä. **-metsätorppa** *s.* valtion metsämaasta vuokrattu pieni tilus, kruununmetsätorppa. **-monopoli** *s.* **-muodostus** *s.* Kielen pohjalla tapahtuva v. **-museo** *s.* Ruotsin v.

valtion|obligaatio *s.* valtion liikkeelle laskema obligaatio. **-ooppera** *s.* Berliinin v. **-palkin|to** *s.* Kirjailijoille annettavat v:not. **-pankki** *s.* **-paperi** *s.* valtion arvopaperi. **-poliisi** *s.* valtiollinen poliisi. **-puhelin** *s.* valtion omistama ja hoitama puhelinlaitos. **-puisto** *s.* valtion metsämaasta erotettu alue, jota käytetään valtion metsätalouteen, kruununpuisto. **-päämie|s** *s.* Suomen v:henä on tasavallan presidentti. **-rahasto** *s.* tav. = valtionkassa; vrt. valtiorahasto. **-raja** *s.* **-rata** *s.* vrt. seur. **-rauta|tie** *s.* valtion omistama rautatie; *mon.* valtion rautatielaitos. | V:teiden hallinto, henkilökunta. **-sairaala** *s.* valtion omistama sairaala. **-sisäi|nen** *a.* Julkinen oikeus on joko v:stä tai kansainvälistä. **-stipendi** *s.* valtion myöntämä stipendi. **-syyttäjä** *s. lak.* hovioikeuspiirissä aik. toiminut virallinen syyttäjä, jonka tehtävänä oli vars. törkeiden rikosten syytteeseen pano ja niissä syyttäjänä toimiminen. **-takuu** *s.* Lainalle myönnetty v. **-taloudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* valtion taloutta koskeva. | Tullien v. merkitys. **-talous** *s.* valtion harjoittama talous. | Viime vuosina v. on tavattomasti paisunut. V. saataneen tasapainoon vain veroja korottamalla. **-tarkastus** *s.* Pankkilaitosten v. **-teatteri** *s.* **-tila** *s.* valtion omistama maatila, domeeni. **-tilintarkastaja** *s.* Eduskunta valitsee vuodeksi kerrallaan viisi v:a valvomaan tulo- ja menoarvion noudattamista ja valtiontalouden hoitoa. **-tulo|t** *s. mon.* V:jen vähentyminen. **-uskonto** *s.* vrt. valtionkirkko. | Evankelis-luterilainen oppi Ruotsi-Suomen v:na. **-vararikko** *s. tal.* valtionvelkain t. niiden korkojen maksamisen osittainen t. täydellinen lakkauttaminen. **-var|at** *s. mon.* V:oista myönnetty avustus. V:ain hoito. **-vastainen** *a.* V. kiihotus, myyräntyö. **-velka** *s.* Suomen v. Koti-, ulkomainen v. Vakauttamaton, vakautettu v. **-vero** *s.* valtiolle suoritettava vero. **-verotus** *s.* **-virasto** *s.* **-virka** *s.* Nimittää jku vakinaiseen v:an. **-virkailija** *s.* **-virkamies** *s.* **-yliopisto** *s.*

valtio|-obligaatio *s.* par. valtionobligaatio. **--oikeudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. seur. | Suomen v. erikoisasema Venäjän suuriruhtinaskuntana. **--oikeus** *s.* valtiovallan käyttöä koskevat oikeus-

säännöt. --**opillinen** *a.* vrt. seur. | V. tutkimus. --**oppi** *s.* tiede, joka tutkii valtiota inhimillisenä yhteiskuntana, valtion olemusta, syntyä, kehitystä, eri muotoja yms.; vrt. valtiotiede. -**pankki** *s.* par. valtionpankki. -**paperi** *s.* par. valtionpaperi. -**petoksellinen** *a.* vrt. seur. | V. salahanke. -**petos** *s. lak.* valtion oikeudellista rakennetta, sen sisäistä turvallisuutta loukkaava rikos; vrt. maanpetos. -**poliitti|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. seur. | V. kysymys. -**politiikka** *s.* valtio(i)ta koskeva politiikka.

valtiopäivä|aloite *s.* valtiopäivillä tehty aloite. -**asiakirja** *s.* -**edustaja** *s.* valtiopäivämies. -**edustus** *s.* -**jumalanpalvelus** *s.* valtiopäivien avajaisten t. päättäjäisten yhteydessä pidetty jumalanpalvelus. -**järjestys** *s. hall.* perustuslaki, joka sisältää säännökset kansaneduskunnasta. -**kausi** *s.* -**kertomu|s** *s.* **1.** *hist.* maaherran, viraston tm. valtiopäiville toiminnastaan yms. antama kertomus. | Sotakollegion v. **2.** valtiopäivien toimintaa koskeva selonteko. | Suomettaren v:kset. -**keskustelu** *s.* valtiopäivillä käyty keskustelu. -**kustannukset** *s. mon.* -**kutsu** *s. hist.* valtiosäädyille annettu kokoontumiskutsu. -**kutsumus** *s. vanh.* = ed. -**laitos** *s.* Kansanvaltaiselle pohjalle rakentuva v.

valtiopäivämies *s.* (meillä sääty) valtiopäivien jäsen. | V. Pietari Päivärinta. -**ehdokas** *s.* -**toim|i** *s.* V:een soveliaat ehdokkaat. -**vaalit** *s. mon.* valtiopäivämiesten vaalit.

valtiopäivä|puhe *s.* -**päätös** *s.* **1.** *hall.* asiakirja, jossa on lueteltu valtiopäivillä tehdyt päätökset. | V. on kaikkien edustajien allekirjoittamana annettava valtiopäivien päättyessä tasavallan presidentille. **2.** valtiopäivien tekemä päätös. -**ryhmä** *s.* Nuorsuomalaisten v. -**saarna** *s.* valtiopäiväjumalanpalveluksen saarna.

valtiopäiv|ät *s. mon.* kokous, jossa kansan edustajat valtiosäännön määräämällä tavalla päättävät valtion asioista, eduskunta, parlamentti. | Varsinaiset, ylimääräiset v. Porvoon v. vuonna 1809. V. kutsuttiin koolle. V:ien avajaiset. Eduskunta kokoontuu v:ille. V:ien myöntämä määräraha.

valtiopäivä|talo *s.* Tukholman v. -**tanssiaiset** *s. mon.* valtiopäivien yhteydessä järjestetyt juhlatanssiaiset. -**toiminta** *s.* Antti Chydeniuksen v. -**työ** *s.* Valiokuntien osuus v:ssä. -**vaalit** *s. mon.* valtiopäivämiesvaalit.

valtio|rahasto *s.* **1.** *hist.* tsaarinvallan aikana rahasto, johon valtion vakinaiset tulot kerättiin ja josta enimmät valtion menot suoritettiin. **2.** par. valtionrahasto. -**rahastovekseli** *s. tal.* valtion antama vekselin muotoon laadittu velkasitoumus. -**rakenne** *s.* valtion rakenne. | Demokraattinen v. -**rakennelma** *s.* Rooman v:n romahtaminen. -**rakennu|s** *s. kuv.* Perustuslait ovat v:ksen kulmakivet. -**riko|s** *s. lak.* valtioon kohdistuva, valtiollinen, poliittinen rikos. | V:ksia ovat valtiopetos, maanpetos, rikokset ystävyydessä olevaa valtiota vastaan ja maan eduskuntaan sekä kansalaisten vaali- ja äänioikeuteen kohdistuvat rikokset. -**rikosoikeus** *s.* erikoistuomioistuimia, joiden tehtävänä oli tutkia ja tuomita vuoden 1918 kansalaissotaan voitettujen puolella osaa ottaneita. -**romaani** *s.* kuvitellun ihanneyhteiskunnan romaanimainen esitys. | Thomas Moren v. "Utopia". -**ruumi|s** *s. kuv.* Suomen irtautuminen Venäjän v:ista. Pääkaupunki, v:in sydän. -**ryhmä** *s.* -**salaisuu|s** *s.* valtion turvallisuuden t. edun vuoksi salassa pidettävä asia. | V:ksien ilmaiseminen on rangaistavaa. -**sali** *s.* eräiden valtion rakennusten juhlasalien nimenä. | Eduskuntatalon v. Presidentin linnan suuri v. Upsalan linnan v. -**sihteeri** *s.* eri maissa eräiden korkeiden hallintovirkamiesten (esim. Englannissa ja Pohjois-Amerikan Yhdysvalloissa eräiden hallituksen jäsenten) nimityksenä; meillä nyk. ulkoasiainministeriön kansliapäällikkö. — *Yhd.* ali-, ministeriv. -**sihteerinvirasto** *s. hist.* Pietarissa ollut ministerivaltiosihteerin alainen virasto. -**sopimus** *s.* **1.** valtioiden välinen sopimus, konventio. **2.** *harv.* = yhteiskuntasopimus. -**sosialismi** *s.* yhteiskuntapoliittinen suunta ja talousjärjestelmä, joka pyrkii siirtämään tärkeimmät tuotantovälineet ja liikealat valtion ja kuntien haltuun. -**sosialistinen** *a.* vrt. ed. | V. koulukunta. -**sähkösanoma** *s.* eräiden valtion viranomaisten t. vieraan valtion edustajain virka-asiassa lähettämiä t. saamia sähkösanomia.

valtiosääntö *s.* perustuslaki, joka sisältää valtion rakenteen perusteita, erityisesti valtiomuotoa, valtion pääelinten järjestysmuotoa, toimivaltaa ja toimintaa, valtion aluetta, kansalaisuutta ja kansalaisten yleisiä oikeuksia koskevat oikeussäännökset, hallitus-, valtiomuoto, konstituutio. | Suomen v. -**inen** *a.* V. [= perustuslaillinen] monarkia. -**oikeus** *s.* valtiosääntöön kuuluvat oikeussäännökset; tätä oikeusalaa käsittelevä tiede.

valtio|sääty *s. hist.* sääty, jolla oli oikeus osallistua valtiopäiviin; sellaisen edustajien ryhmä valtiopäivillä; *mon.* valtiosäätyjen edustajistojen kokous, säädyt. | Neljäs v., talonpojat. V:säädyt kutsuttiin koolle. V:säätyjen tekemä päätös. -**taito** *s.* taito johtaa valtiota, politiikka. | Roomalaisten, Bismarckin v. -**taloudellinen** *a.* par. valtiontaloudellinen. -**talous** *s.* par. valtiontalous. -**teko** *s.* Suomen julistaminen itsenäiseksi oli rohkea v. -**teoria** *s.* valtion syntyä ja olemusta koskeva teoria. | Montesquieun v. -**tie|de** *s.* tieteistä, joiden kohteena on valtio t. sen eri puolet. | Meillä v:teisiin luetaan mm. valtio-oppi, hallinto-oikeus, poliittinen historia, tilastotiede, kansantaloustiede, finanssioppi ja sosiologia. V:teen kandidaatti, lisensiaatti 'henkilö, joka on yliopiston valtiotieteellisessä tiedekunnassa suorittanut kandidaatin, lisensiaatin tutkinnon'. -**tieteellinen** *a.* vrt. ed. | V. tiedekunta. V. tutkimus. -**toim|i** *s.* valtiollinen tehtävä, hallitustoimi. | Snellmanin v:et. Vetäytyi v:ista syrjään. -**toiminta** *s.* Nykyaikainen v. vaatii laajan virkakoneiston.

valtioton[57] *kar.a.* joka ei ole minkään valtion kansalainen.

valtio|uskonto *s.* par. valtionuskonto. -**vaakuna** *s.* valtakunnan vaakuna. -**valiokunta** *s. hist.* säätyvaltiopäivillä nykyistä valtiovarainvaliokuntaa vastannut valiokunta. -**val|ta** *s.* **1.** valtiolle kuuluva julkinen valta. | V. Suomessa kuuluu kansalle, jota edustaa valtiopäiville kokoontu-

nut eduskunta HALLITUSMUOTO. Harjoittaa, käyttää v:taa. 2. valtiosta valtansa käyttäjänä; valtiovaltaa käyttävistä elimistä, viranomaisista yms. kokonaisuutena. | Nousta laillista v:taa vastaan. V:lan määräykset, toimenpiteet. V:lan liiallinen sekaantuminen yksityisten asioihin. Vajaamielisten huollon järjestäminen on v:lan asia.

valtiovarain|hallinto *s. hall.* **-ministeri** *s.* valtiovarainministeriön päällikkö, finanssi-, rahaministeri. **-ministeriö** *s.* valtion raha-asioita hoitava ministeriö, finanssiministeriö. **-toimituskunta** *s. hist.* Suomen senaatin talousosastoon kuulunut toimituskunta, joka hoiti valtion raha-asioita. **-valiokunta** *s. hall.* valtiopäivien lakimääräinen valiokunta, jonka tehtävänä on valmistella raha-asioita koskevia kysymyksiä.

valtio|varasto *s. vanh.* valtionvarat, valtionrahasto. **-varat** *s. mon.* = valtionvarat. **-velka** *s. par.* valtionvelka. **-vierailu** *s.* valtakunnan johtomiehen t. -miesten, vars. valtion päämiehen virallinen vierailu toisessa valtakunnassa. | Tanskan kuninkaan ja pääministerin Suomeen tekemä v. **-viisa|s** *a.* -asti *adv.* -us *omin.* valtionasioissa viisas; yl. viisas, taitava, ovela, diplomaattinen. | V. hallitsija. Roomalaisten v:us. — V. aviovaimo. Arkaluontoiset asiat hän sivuutti v:asti vaikenemalla. **-yhdistys** *s. vanh.* valtioyhtymä. **-yhteiskunta** *s.* valtioksi järjestynyt yhteiskunta. **-yhtey|s** *s.* maiden valtiollinen yhteenkuuluvuus. | Unkarin ja Itävallan v. Suomen vapautuminen Venäjän v:destä. **-yhtymä** *s.* Brittiläinen v. Sellaista v:ä kuin Yhdysvallat sanotaan liittovaltioksi.

valtiu|s[65] *s.* valtiaana olo, herruus, ylivalta. | Emämaan v. siirtomaissaan. Taistelu merien, ilman v:desta. Ruumiin alistaminen hengen v:teen. — *Yhd.* kaikki-, maailmanv.; yksinv.

valtoi|n[50] *a.* -mesti *adv.* valloillaan oleva, irrallinen, irtain. | V:mina tai alustaan kiinnittyneinä eläviä leviä. Äiti kokosi v:met hiuksensa sykerölle. V:mena tai lauttoina uitettu puutavara. - - v:nta verta valui revenneistä suonista aivoihin SILL. Juuda juoksee yhä v:mena, välittämättä Jumalasta VT. — *valtoimena(an* (adv.) vapaana, irrallaan, omin valtoineen, valtoinaan. | V:menaan ajelehtiva vene. Kaatuneiden hevosia juoksenteli v:menaan pitkin taistelukenttää. Hiukset liehuivat v:menaan. V:menaan mellastava mielikuvitus. Rikkaruohot saivat rehottaa v:menaan.

valtoinaan *adv.* valtoimenaan. | Hevonen sai kävellä v. Kyyneleet valuivat v. pitkin poskia. Siinä auringon hellittävässä lämmössä kellottelivat he rentoina, ruumis v. maata pitkin JOTUNI.

valtoineen *adv.* ks. valta A.I.4.

valtonai|nen[63] *a. kans.* -sesti *adv.* valtoin. | V. äänekäs itku ALKIO.

valttari[5] *s. kans. vanh.* tilan-, sahan- tms. hoitaja. | Ja Matille [patruuna] lupasi v:n viran LEHT.

valtti[4*] *s.* korttipelissä maa, jonka kortit arvostaan riippumatta ovat muita kortteja korkeammat; sellaista maata oleva kortti. | Padasta tehtiin v. Hertta on v:a. Lyödä v:a. Kolme v:a kädessään. — *Kuv.* jstak ratkaisevasti, tehokkaimmin vaikuttavasta yms. | KuPS:n [jalkapallojoukkueen] v:na oli teknillinen näppäryys. Puhujan on lyötävä paras v:nsa pöytään viimeiseksi. Mäenlaskun voitti Norjan v. Birger Ruud. Hyvä kielitaito on aina v:a. Kellä on maltti, sillä on v. SL. — *Yhd.* vaaliv. **-kuningas** *s.* **-peli** *s.* eräissä korttipeleissä pelierä, jossa määrätään valtti. **-rouva** *s.* **-ässä** *s.* — *Kuv.* Saksan ja Amerikan v:t [= parhaat juoksijat] M.JUKOLA.

valtuu|s[65] *s.*, tav. *mon.* jklle myönnetty t. lain, sääntöjen tms. mukaan kuuluva oikeus tehdä jtak, oikeutus, lupa, valta. | Hallitsijan, eduskunnan, rauhanneuvottelijain, poliisin, yhdistyksen sihteerin, opettajan v:det. Holhoojan velvollisuudet ja v:det. Prokuristin v. liikkeen nimen kirjoittamiseen. Laajat, rajattomat, täydet v:det. Antaa, myöntää jklle v:det. Asiamiehelle valtakirjalla annetut v:det. Lisätä, rajoittaa jkn v:ksia. Käskynhaltijan v:ksin toimiva viranomainen. - - hänellä on ylipapeilta v. vangita kaikki, jotka sinun nimeäsi avuksi huutavat UT. — *Yhd.* prokuurav.; diktaattorin-, poliisiv:det; säännöstelyv:det; erikoisv:det.

valtuus|kirja *s.* 1. diplomaattiedustajan virkavaltakirja, krediitiivi(kirja), akkreditiivi. | Ranskan Suomeen nimitetty uusi suurlähettiläs jätti eilen juhlallisessa audienssissa v:kirjansa tasavallan presidentille. 2. *vanh.* yl. valtakirja. **-kunta** *s.* vars. tilapäistehtävään valtuutettu edustajisto, delegaatio. | Kauppaneuvotteluihin valittu v. Konferenssiin saapuu v. noin 20 maasta. — Tieteellisten seurojen v. Yhteiskunnallisen korkeakoulun v. huolehtii rehtorin ja hallituksen kanssa koulun hallinnosta. — *Yhd.* kauppa-, rauhanv.; kansanv. **-lainsäädän|tö** *s.* V:nöllä l. delegaatiolla siirretään lainsäädäntövalta kansanedustuslaitokselta jollekin muulle valtion toimielimelle tai viranomaiselle tai valtiokoneiston ulkopuolisille yhteisöille, esim. kunnille. **-laki** *s.* hallituksen hallinnollista ja lainsäädännöllistä toimivaltaa poikkeustilanteissa laajentava laki. **-mie|s** *s.* = valtuutettu. | Esiintyä oikeudessa v:hen edustamana. Kunnan, elinkeinoyhdistyksen v:het. — *Yhd.* kaupungin-, kunnanv.; kirkko-, pankkiv.

valtuusto[2] *s.* edustajisto, joka tav. käyttää jssak yhteisössä päätösvaltaa; *erik.* = kunnallisvaltuusto. | Kauppakamarit ovat liikemiesten v:ja, joiden tehtävänä on elinkeinoelämän edistäminen. — N. on kuulunut [kaupungin]v:on jo 20 vuotta. V:n kokous. — *Yhd.* kauppalan-, kaupungin-, kunnanv.; kauppav.; liittov. **-ryhmä** *s.* Kokoomuksen v.

valtuutet|tu[2*] *s. (partis.)* asiamies, edustaja; valtuuston jäsen; *syn.* valtuusmies. | Puita luettaessa olkoon myyjä tai hänen v:tunsa läsnä. Kongressiin osallistuvat Suomen v:ut. — Kunnan v:ut. — *Yhd.* kaupungin-, kunnanv.

valtuut|taa[2*] *v.* oikeuttaa jku toimimaan oikeudellisesti sitovalla tavalla puolestaan; antaa jklle valtuudet jhk. | V. jku äänestämään puolestaan. V:ettu asiamies. Englannin Suomeen v:tama eli akkreditoima lähettiläs. — Tuomiokapituli on nimittänyt ja v:tanut [= antanut

valtakirjan] P:n seurakunnan kirkkoherran virkaan rovasti N:n.

valtuuttaja[16] *tek.*

valtuutus[64] *teonn.* < valtuuttaa. | Valtakirja on kirjallinen v. Toimia jkn valtuutuksen perusteella, valtuutuksella. Valtuutuksen antaja. Ja sillä valtuutuksella, jonka Jumalan seurakunta - - on minulle tässä asiassa uskonut, annan minä teille papinviran KIRKKOKÄSIKIRJA. — *Yhd.* prokuurav. **-laki** *s. harv.* blankettilaki (2).

valu[1] *s.* **1.** valaminen, valanta. | Betonin, raudan v. Tinasotilaiden, kynttilöiden v. Puumuotit kelpaavat yleensä vain yhteen v:un. — *Yhd.* betonin-, saven-, tinanv. **2.** tav. *koll.* valutuotteista, -tavarasta. | Kovaa v:a. Kaikenlaisia v:ja valmistava teräsvalimo. **3.** *yhd.* Betoni-, messinki-, metalli-, rauta-, teräsv.; hiekka-, hieno-, kokilli-, liuku-, paine-, taide-, tarkkuusv.; rakennusv.

valu|a[1] *v.* **I.** nesteiden t. hienojakoisten aineiden alaspäin, viettävää pintaa pitkin tms. painovoiman vaikutuksesta tapahtuvasta us. suhteellisen hitaasta liikkeestä.

1. subj:na aine, joka (jstak) valuu: vuotaa, virrata, juosta, solua. **a.** Räystäältä v:u vettä. Maito v:i maahan. Märistä kengistä lattialle v:nut vesi. Hiki v:i noroina pitkin selkää. Silmistä v:vat kyyneleet. Koiran suusta v:i kinaa. Antoi juoman v. alas nielustaan. Litroittain mehua v:i alas janoisten matkamiesten kurkusta. Haava sidottiin, ettei veri pääsisi v:maan kuiviin. Musteen tulee v. tasaisesti kynästä paperille. Ojien vedet v:vat viemäriin. Joki v:u mahtavana kymenä kohti merta. Sade v:i virtanaan. — Juhla, jossa viini v:i virtanaan 'viiniä juotiin runsaasti'. — Kylmä ilma v:u alas laaksoihin. — Tiinun laitojen yli v:nut taikina. Seosta vatkataan, kunnes se on notkeaa, mutta ei valu. Jyvät v:vat myllynkiven silmään. Tiimalasissa hitaasti v:va hiekka. Rouhittu malmi saa omalla painollaan v. vaunuihin. **b.** avartunutta ja kuv. käyttöä. | - - näyttää siltä kuin aivina itsestään v:isi tutista [= kuontalosta] hänen [kehrääjän] käsiinsä SILL. — Teatterista v:va ihmisvirta. Tupaan alkoi v. talkoomiehiä. Armeija v:i loputtomina jonoina pitkin maantietä. - - tienhaarasta verkalleen v:u valtatielle hautaussaatto TALVIO. — Provinsseista v:i Roomaan suunnattomia rikkauksia. — Kirjoitusta v:i paperille keskeytymättömänä virtana. Juttua v:i kuin köyttä. Sanat v:vat vuolaasti puhujan huulilta. Runoilija, jolta säkeitä v:u solkenaan. - - valitukseni v:u kuin vesi VT. — Ikkunasta huoneeseen v:va päivänvalo. - - vinosti v:u [auringon] valo maahan AHO. Helenan kasvoille v:i puna TALVIO. - - sinisenä v:u koivun varjo heleille hangille LEHT. - - hämärä v:u huoneeseen U.KOSKELA. — Raskas väsymys v:i hänen jäseniinsä kuin lyijy. Hiljainen kyllästyminen alkoi v. mieleen. - - tunnen vanhenevani ja aika v:u käsistäni AHO. - - voima v:i tyystin ytimistä LEINONEN. — Koko yritys on v:nut hiekkaan 'mennyt hukkaan'.

2. subj:na se, mistä t. mitä pitkin jtak valuu. **a.** vuotaa. | Pojan nenä v:u. — Kah, [jauho]-säkki v:u, minun täytyy viedä se aittaan AHO. — Läpimärkänä, vaatteet vettä v:en. Tuli sisään verta v:vana. Miehet uurastivat hikeä v:en. - - vuoret v:vat heidän vertansa VT. **b.** Pestyjen astioiden annetaan ennen kuivausta v. 'seistä, jotta vesi valuisi niistä pois'. Vihannekset huuhdotaan ja kaadetaan lävikköön v:maan.

II. kankaasta, hiuksista yms. **1.** solua, liukua, luisua (alas). | Sukat pyrkivät v:maan nilkkoihin. Niskaan v:nut huivi. Kohotteli v:neita housujaan. Tukka pyrki v:maan lakin alta esiin. Peite oli v:nut lapsen päältä syrjään. — - - sileää myötävirtaa v:essa, venheen perässä selkä kenossa istuen AHO. **2.** *harv.* riippua, laskeutua. | Tytön hiukset v:vat olkapäille. - - toga v:u toiselta olaltaan KILPI. Puku v:u höllänä SILJO. - - valkeat parrat alas ryntäille v:en... LEHT.

valu|asfaltti *s. tekn.* valettu asfaltti. **-aukko** *s. met.* valumuotin aukko, josta sula metalli kaadetaan sen sisään, valureikä. **-betoni** *s. tekn.* valettu betoni. **-esine** *s.* valettu esine. **-harkko** *s. met.* valettu harkko. **-hiekka** *s. met.* hiekka, johon muotti tehdään, kaavaus-, muottihiekka. **-jännity|s** *s. met.* Epätasainen jäähtyminen aiheuttaa valukappaleessa v:ksiä. **-kaasu** *s. met.* valettaessa kehittyviä kaasuja. **-kappale** *s.* valettu kappale. | V:iden puhdistus. Yhtä v:tta oleva koneenosa. **-kehys, -kehä** *s. met.* puu- t. metallikehys, jonka sisään valumuotti kaavataan. **-koksi** *s. met.* valutöissä metallin sulatukseen käytetty koksi. **-kone** *s. tekn.* Kirjakkeita valmistava v. **-kuoppa** *s. met.* vars. suurten kappaleiden valamista varten valimon lattiassa tms. oleva kuoppa. **-kuor|i** *s. met.* valukappaleen jäähtyessä sen pintaan muodostuva ohut, kova hapettuma. | V:en poistaminen. **-lämpötila** *s. met.*

valuma[13] *s.* jltak alueelta ojissa, vesistöissä tms. aikayksikössä (tav. sekunnissa) valuvan (sade)-veden määrä (tav. litroina) pinta-alayksikköä (tav. neliökilometriä t. hehtaaria) kohti, valumiskerroin.

valu|malli *s. met.* malli, jonka avulla valumuotti kaavataan. | Kipsinen, puinen v. **-massa** *s.* valettava massa.

valumat|on[57] *kielt.a.* Sitkeää, v:onta maalia. — Kireät, v:tomat sukat.

valu|menetelmä *s.* **-messinki** *s. met.* valuun käytetty messinki, keltametalli. **-metalli** *s. met.* valuun käytetty metalli.

valumis|aukko *s. mer.* = nieluaukko. **-kerroin** *s.* = valuma.

valu|muotti *s. tekn.* jtak valettaessa käytetty muotti; vrt. kokilli. | Lautainen, kipsinen v. Hiekkaan kaavattu v. **-muuri** *s.* kivimuuri, jossa kivien välit on valettu täyteen laastia, säästöbetonimuuri. **-napa** *s. met.* = valutappi. **-ontelo** *s. met.* valukappaleen sisään aineen kutistuessa muodostunut ontelo. **-osa** *s.* valettu osa. | Koneen v:t. **-pinta** *s. met.* valamisen jäljeltä oleva pinta. | Karkea, silottamaton v. **-purse** *s. met.* = valusauma. **-pää** *s. met.* = painukupu.

valurauta *s.* yli 1,7 % hiiltä sisältävä valuun käytettävä rauta; vrt. takorauta. | Murtopinnan mukaan v. on joko harmaata tai valkoista. V:a sanotaan seostetuksi, jos se sisältää hiilen li-

säksi piitä, mangaania, fosforia tai rikkiä enemmän kuin 3 % tai muita aineita enemmän kuin n. 0,5 %. **-esine** *s.* **-inen** *ain.a.* V. pata, liesi, upokas. **-kappale** *s.* **-kuula** *s.* **-laakeri** *s.* **-laatta** *s.* **-levy** *s.* **-putki** *s.* **-pylväs** *s.* **-pyörä** *s.* **-radiaattori** *s.* **-rengas** *s.* **-romu** *s.* **-runko** *s.* **-teos** *s.*

valureikä *s. met.* = valuaukko.

valuri[5] *amm.* valaja.

valu|sanko *s. met.* astia, josta sula metalli kaadetaan valumuotteihin. **-sauma** *s. met.* valukappaleeseen muotin sauman kohtaan syntynyt purse, valupurse, -särmä. **-savi** *s. met.* = kaavaussavi. **-seos, -seoste** *s. met.* **-suppilo** *s. met.* vrt. valuaukko. **-sydän** *s. met.* muottiin sovitettava kappale, jonka avulla valukappaleeseen muodostetaan ontelo. **-särmä** *s. met.* = valusauma. **-tappi** *s. met.* muotin valu- t. nousuaukkoon jähmettyneestä metallista muodostunut tappi, valunapa. **-tavara** *s.* V:a valmistava tehdas. **-tekniikka** *s.*

valutella[28*] *frekv.v.* < valuttaa. | V. maitoa kurkkuunsa.

valu|teollisuus *s.* **-teos** *s.* **-teräksinen** *ain.a.* vrt. seur. | V. tykinputki.

valuteräs *s. met.* valuun käytettävä runsashiilinen teräs. **-kappale** *s.* **-lanka** *s.* **-runko** *s.*

valut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < valua. *(I.1.)* V. vettä hanasta. Mehu v:etaan harsokankaan läpi pulloihin. Enin vesi v:etaan vaatteista puristamalla. V. mahlaa koivuista. Ukko v:ti viinaa suuhunsa. V. hiekkaa sormiensa läpi. Koiraskalat v:tavat maitinsa mädin joukkoon. Räystäät v:tivat vesiään kadulla kulkijain niskaan. - - männyt v:tivat pihkaa LEHT. — Aurinko vain v:ti hehkuaan kuumemmin kuin koskaan LEINONEN. - - tunsi joutuneensa taikapiiriin, joka v:ti kumman onnentunteen koko olemukseen H.JALKANEN. *(I.2.b.)* Keitetyt makaronit v:etaan lävikössä. *(II.1.)* Sade v:ti katoilta tuohia ja turpeita TALVIO. Suuren takkinsa alta v:taa [= soluttaa, sujuttaa] hän varovasti esiin isonpuoleisen käärön LEINONEN.

valutuot|e *s.* Padat ym. v:teet.

valutus|kastelu, -vesitys *s. maat.* viljelysmaiden kastelu, jossa vesi johdetaan ylävämmältä alueelta kastelualueelle.

valu|työ *s.* Kaikenlaista v:työtä suorittava valimo. — Valurautaliedet ym. v:työt. **--upokas** *s.*

valuutan|myynti *s.* V. turisteille. **-osto** *s.* **-ostolupa** *s.* **-saanti** *s.* V:a rajoittavat määräykset. **-säännöstely** *s.* = valuuttasäännöstely. **-tasausrahasto** *s.* rahasto, jonka avulla keskuspankki estää kurssien heilahtelut ostamalla ja myymällä valuuttaa melko kiinteihin kursseihin.

valuut|ta[15*] *s.* **1.** vars. *tal.* jnk maan raha. | Englannin v. V:an arvon vaihtelu. Pankit ostavat ja myyvät ulkomaiden v:taa. Maksu suoritetaan Hollannin v:tana. Turistien maahan tuoma v. Manipuloitu v. Vapaa, sidottu v. — *Yhd.* dollari-, punta-, ruplav.; kulta-, paperiv.; ulkomaanv.; vientiv.; matkav. **2.** *ark.* vieraanvoittoisesti: vastine, korvaus. | Yleisö sai kilpailuissa pääsylipuilleen täyden v:an. Mutta kaikesta hurskaudestasi tahdot vastineeksi täyden v:an, ikuisen ilon ja harpun LEINONEN.

valuutta|-anomus *s.* **--asia** *s.* **-clearing** *s.* maksumenettely, jossa ulkomaan valuutan käyttö korvataan kotimaan rahana tehdyillä suorituksilla. **-dumping** *s.* kansainvälisessä kaupassa: devalvaation avulla järjestetty dumping. **-ilmoitus** *s.* Turisteilta tullissa vaadittu v.

-valuuttainen[63] *poss.a.* Huono-, kiinteä-, kallisv.

valuutta|järjestelmä *s.* **-kauppa** *s.* kauppa, jota käydään ulkomaan rahalla ja ulkomaan rahan määräisillä muilla maksuvälineillä; kotimaan rahan myynti ulkomaille sekä sellaisen kaupan ja myynnin välittäminen. | Pankkien harjoittama v. **-keinottelu** *s.* **-keskus** *s.* eri maiden valuuttavirastoista. **-kiintiö** *s.* **-kontrolli** *s.* Valtiovallan harjoittama v. **-konttori** *s.* vrt. valuuttavirasto. **-kurssi** *s.* ulkomaan rahan sekä ulkomaan rahan määräisten pankkimaksuvälineiden ja vekselien hinta kotimaan rahana; *syn. vanh.* vekselikurssi. | V:en vaihtelu. **-laina** *s.* ulkomainen laina, joka käytetään joko kotimaan rahan kurssin tukemiseen tai ulkomaan rahan määräisten sitoumusten suorittamiseen. **-laki** *s.* **-lisenssi** *s.* = seur. **-lupa** *s.* valuutan ostoon oikeuttava lupa. **-markkinat** *s. mon.* **-määrä** *s.* **-määräy|s** *s.* Tuontikauppaa, ulkomaanmatkoja koskevat v:kset. **-noteeraus** *s.* **-osasto** *s.* Pankin v. **-pankki** *s.* pankki, jolla on oikeus käydä valuuttakauppaa. **-petos** *s.* **-poliittinen** *a.* **-politiikka** *s.* Keskuspankin harjoittama v. **-pula** *s.* **-pörssi** *s.* **-rahasto** *s.* Kansainvälinen v. 'YK:n erikoisjärjestö, joka myöntää jäsenmailleen lyhytaikaisia luottoja näiden maksutasevajausten tasoittamiseksi'. **-rajoitu|s** *s.* Kauppaa kahlitsevat v:kset. **-reservi** *s.* Pankin v:t. **-saatava** *s.* Maan ulkomaiset v:t. **-sopimus** *s.* **-suhte|et** *s. mon.* valuuttojen arvosuhteet. | V:iden muutokset. **-säännöstely** *s.* valtion harjoittama valuutan käytön säännöstely. **-talous** *s.* Valtion v. **-tappio** *s.* valuuttakurssien muuttumisesta aiheutunut tappio. **-tilan|ne** *s.* Kansainvälisen v:teen epävarmuus. **-toimi** *s.* Pankit suorittavat erilaisia v:a. **-vaikeu|s** *s.*, tav. *mon.* Kaupankäyntiä haittaavat v:det. **-varanto** *s.* Suomen pankin v. lisääntynyt. **-varasto** *s.*, tav. *vanh.* = ed. **-viranomainen** *s.* **-virasto** *s.* Valtion v:n antama tuontilupa.

valu|vesi *s. kans.* jstak valunut t. valuva vesi. | - - leuka ja ryntäät olivat jo v:vedestä märät SEPPÄNEN. **-vik|a** *s.* valettaessa syntynyt vika. | Sekundatavarassa on usein pieniä v:oja.

valvaht|aa[2*], **-ua**[1*] *v. harv.* herätä, havahtua. | Joka varhain v:i, / se varhain maata menee LEINO. - - v:ui / jo vanhus, katsoi, kummeksui *MANN.

valva|ta[35] *v. kans.* -us[64] *teonn.* = 1. holvata. | V:amalla tehty kiuas.

valvat|ella[28*] *v. kansanr.* katsoa, pitää silmällä, hoitaa. | Moni katsoi muotoani, / vartaloa v:teli KANT. - - monet yöt tässä jo on vapriikkia [= viinatehdasta] v:eltukin, esitöitä ja eksperimenttejä tehty KIANTO.

valvat|ti[5*] *s.* **1.** Sonchus, mykerökukkaisiin kuuluvia isohkoja, keltakukkaisia ruohoja; *syn.* maito-ohdake. — *Yhd.* kaali-, ota-, peltov. **2.** melko *harv.* holhotti, suojatti. | Jo on valmis v:tisi, / valmis valvateltavasi! KAL. [Neiti Hermelin] oli ottanut tohtori Törsön täällä melkein v:ikseen,

kuten Pariisissa paljon oleskelleen velvollisuus viatonta tulokasta kohtaan on LEHT. Oi vapaus, v:timme, / kukka kaiken kunniamme A.V.KOSKIMIES.

valve[78] *s. vaill.* valvominen, hereilläolo. | Unen ja v:en raja on usein epäselvä. Ja me vaiheilla unen ja v:en / ulos katsomme ihanaan talveen ELINA VAARA. — Tav. *valve|illa,* -ille, (harvemmin) -ella, -elle (adv., joskus poss.-suff:llisena) valvomassa, valvovana, hereillä. | Olla v:illa, v:ella 'valvoa'. Pysyä v:illa. Talon väki on jo v:illa. Vieläkö olet v:illa(si)? Tyttö säpsähti v:ille(en). [Naiset] kiskoivat v:elle miesväenkin KAUPPISH. — *Kuv.* V:illa oleva [= valpas] äly. Kaikki aistit v:illa. [Arwidsson] oli huomannut kansojen muualla Euroopassa olevan jo v:illa, mutta Suomessa nukuttavan TARK. Rukoilkaa ja olkaa v:illa!

valveillaolo *s.* myös ⌒.

valvei|nen[63] *a. harv.* valveilla oleva. | - - vieraat olivat vielä liian tietoisia, liian v:sia KERSTI BERGROTH.

valve|näky *s.* valveilla nähty näky. **-tila** *s.* Siirtyminen unesta v:an. **-uneksinta** *s.* vrt. seur. **-un|i** *s.* valveilla koettu unenomainen elämys, haave, unelma, unelmointi, päiväuni. | Koko ajatus oli ollut vain kaunista v:ta. V:issaan Ritva oli maailmankuulu elokuvatähti.

valveutt|aa[2*] *v.* -avasti *adv.* saattaa valveille, herättää, havahduttaa. | Oven narahdus v:i nukkujat. — *Kuv.* vrt. seur. 2. | Snellman v:i suomalaisten kansallistunteen. Sivistysjärjestöjen työ on vaikuttanut v:avasti kansaan.

valveutu|a[1*] *v.* herätä, havahtua. **1.** Paljon ennen päivää hän jo kokonaan v:i MERIL. Vasta kun leijona v:u, / loppuvi kärsimys Suomen A.JÄNNES. — Vars. **2.** *kuv.* henkisen t. aatteellisen passiivisuuden, välinpitämättömyyden, tietämättömyyden tms. tilasta aktiivisuuteen, henkiseen vireyteen, yritteliäisyyteen, tietoisuuteen tms. siirtymisestä. | V. henkisesti, yhteiskunnallisesti. Kansan valtiollinen v:minen. Työväenluokka v:i taistelemaan oikeuksiensa puolesta. — *valveutu|nut* (a.) -neesti (adv.) -neisuus[65] (omin.) Valtiollisesti ja yhteiskunnallisesti v:neet kansalaiset. V:nut, yleisistä asioista perillä oleva talonpoika. V:neet seurakuntalaiset papiston apuna. Isänmaallinen v:neisuus.

valveutumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < ed., vars. 2. | Takapajuista, täysin v:onta rahvasta. Kansallinen v:tomuus.

valvi[4] *s. kans.* holvi.

valviaiset[63] *s. mon. murt.* valvojaiset.

valvo|a[1] *v.* **1.** *intr.* olla hereillä, valveilla;)(nukkua. | V:i myöhään iltaan, koko yön. Aamulla, kun kaikki jo v:ivat. Sotilaat joutuivat v:maan vuorokausimääriä. — *Kuv.* Hengellinen v:minen. Ah auta, Jeesus, v:maan, / suo valmiina mun olla VK. Herkkä, v:va omatunto LINN. - - kuulo v:o herkkänä A.E.JÄRVINEN. — Hankien keskellä v:va lähteen silmä. **2.** *tr.* pitää silmällä, tarkastaa, tarkkailla, kontrolloida, pitää huolta t. huolehtia jstak, hoitaa, katsoa. | Joka rovastikuntaa v:o lääninrovasti. Vääpeli v:o komppanian sisäpalvelusta. Rakennustyötä v:va insinööri. V. määräysten noudattamista. Ylin lainkäyttöä v:va viranomainen. Palopaikalla oli poliiseja järjestystä v:massa 'järjestyksestä huolehtimassa'. Valvo, ettei kahvipannu pääse kuohumaan yli. Omatunto v:o mielialaamme KATEK. — V. etujaan, oikeuksiaan. Valtion etua v:va virkamies. Holhooja v:koon aina suojattinsa parasta. — *Erik. lak.* ryhtyä asianmukaisiin toimenpiteisiin säilyttääkseen eräissä tapauksissa lailliset oikeutensa. | V. testamentti, ks. testamentinvalvonta. Konkurssipesän velkojien on v:ttava saatavansa.

valvoja[10] *tek.* **1.** *harv.* Tavallaanhan valvominen nytkin oli suloista, vaikkakin v:n päänalainen hiukan kostui SILL. — *Yhd.* yöv. **2.** Kirjallisten koesuoritusten v:t. Pankin Nokian-konttorin v. Lehtori A. on koulun tyttöoppilaiden v. Komppanian v:na on tiistaina kersantti K. Työmaan v:na toimiva rakennusmestari. Urheilukilpailujen tuomarit ja v:t. — *Yhd.* lasten-, luokan-, riistanv.; suojeluv.; järjestyksen-, lain-, luonnonsuojelun-, metsästyksen-, oikeuden-, työnv.; (urh.) pesän-, syötönv.; aluev.

valvojais|et[63] *s. mon.* tilaisuudesta, jossa valvotaan myöhään. | Mallassaunan v. Uudenvuoden v. Juhannusaaton v:issa tanssittiin aamuun asti. — Vainajan ääressä vietettiin v:ia hautausta edeltänyt yö.

valvok|ki[5*] *s. kans.* valvominen. | Matkan vaivat, matkan v:it LEINO.

valvoksia[17] *frekv.v.*, vars. *kans.* (< valvoa) valvoskella.

valvomat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *akt.* Seurakunnan suruttomat ja v:tomat jäsenet. **2.** *pass.* V. testamentti.

valvomis- = valvonta-.

valvonnanalai|nen *a.* myös ⌒. | Karjanhoitokouluun pyrkijältä vaaditaan vuoden pituinen v. harjoittelu. — Vars. *sot.* V:set asevelvolliset.

valvon|ta[15*] *teonn.* **1.** Oli yön v:nasta lopen väsynyt. — *Yhd.* ilta-, yöv. **2.** Valtakunnan rajojen v. Työn, lämmityksen v. Lakien noudattamisen v. Järjestyksen v. Asevelvollisten v:nasta huolehtivat sotilaspiirit ja niiden alaiset aluevalvojat. Potilas on lääkärin v:nassa. Kyläteiden siirtyminen valtion v:taan. Lehdistö saatettiin sensuurin v:nan alaiseksi. Omien etujen v. — *Lak.* Testamentin, saamisen v. — *Yhd.* välituntiv.; ilma-, konkurssi-, tulliv.; poliisiv.; irtolais-, raittius-, suojeluv.; testamentinv.

valvonta|-aika *s.* Nukkuma- ja v. — Testamentin v. kestää kuusi kuukautta. **--alue** *s.* V:ina [asevelvollisten valvonnassa] ovat yleensä nimismiespiirit ja kaupungit. **-eli|n** *s.* Hallintoneuvosto toimii pankin toimeenpano- ja v:menä. **-joukot** *s. mon.* YK:n v., ensimmäinen kansainvälinen sotavoima. **-järjestelmä** *s.* **-keino** *s.* **-kirja** *s. lak.* **1.** oikeudelle annettu kirjelmä, jolla asianosainen valvoo saatavansa konkurssissa. **2.** kirja, johon valvoja tekee ehdonalaisessa vapaudessa olevasta henkilöstä valvontaa koskevat merkinnät. **-kokous** *s. sot.* sotilaspiirin järjestämä reserviin kuuluvien asevelvollisten yleinen tarkastustilaisuus. **-komissio** *s.* vars. liittoutuneiden komissio, joka Suomessa 1944—47 valvoi Moskovan välirauhansopimuksen noudattamista. **-lento** *s. sot.* omien joukkojen valvo-

miseksi suoritettava lento. **-lentäjä** *s. sot.* vrt. ed. **-linja** *s. sot. vanh.* etumaisten vartioelinten muodostama linja. **-oikeus** *s.* tarkastusoikeus. | Valtiolla on v. säästöpankkien toimintaan. **-osasto** *s.* Mielisairaalan v:lla potilaat ovat jatkuvan silmälläpidon alaisina. **-paikka** *s.* — *Raut.* junanlähetysasemien välillä oleva opasteenantopaikka. **-piiri** *s.* Suomen ortodoksinen kirkkokunta jakautuu kuuteen v:in. — Sisäasiainministeriön v:in kuuluvat asiat. **-päivä** *s. lak.* = paikalletulopäivä. | Konkurssin v. **-tehtävä** *s.* **-toimenpi|de** *s.* Viranomaisten v:teet. **-toimi** *s.* **-toiminta** *s.* **-toimisto** *s.* **-valta** *s.* **-velvollisuu|s** *s.* Laivan päällikön v:det. **-viranomainen** *s.* **-vuoro** *s.* Sairaanhoitajien v:t.

valvoskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < valvoa. | V:i unta odotellen vuoteessaan. Vaeltajat tulivat Mikkolaan, jossa vielä v:tiin SILL.

valvott|aa[2*] *kaus.v.* < valvoa. | Sairas lapsi v:i äitiään koko yön. Vieras v:i talonväkeä myöhään iltaan. Kauppiasta v:avat liikkeen huonot raha-asiat. — *Yksipers.* Iltaisin minua v:aa ja mietityttää.

valvovai|nen[63] *a.*, vars. *heng.* -suus[65] *omin.* valvova, valpas. | Oi, Herra v:sna meit' pidä matkalla AK.

valöör|i[6] *s.*, vars. *kuvat.* värin valosta riippuva erikoissävy, värin voimakkuusarvo, -aste, väriaste, siinto. | Sinisen, punaisen eri v:it. Maalauksen valot, varjot ja v:it. Jää sitten seisomaan ja havainnoimaan kuunvalon v:ejä satakuntalaisen kotimaisemansa eri kohdissa SILL. — Avarammin ja *kuv.* sävy, vivahde. | Orkesterin soinnin eri v:it. V:eja taitavasti käyttävä pianisti. Sanojen tunne- ja tyyliv:it. Sanoilla sinänsä on oma tunnesisältönsä, v:insä SILL.

valööri|maalaus *s.* maalaus(tapa), jossa tärkeimpänä on valon ja ilman herkkä ilmentäminen. | Impressionistien v. **-piirustus** *s.* vrt. ed.

vamm|a[10] *s.* (vars. ulkoisesta syystä tapahtuneen) vahingoittumisen aiheuttama ruumiillinen vika, vahingoittuma, vioittuma, (lääk.) leesio, trauma; vrt. epämuodostuma, sairaus, tauti. | Haava, murtuma, ruhjoutuma, sijoiltaanmeno tm. v. Auto-onnettomuus, jossa kolme henkilöä sai pahoja v:oja. Tulirokosta sydämeen jäänyt v. Polion jättämä v. Sisäinen v. Hengenvaarallinen, parantumaton v. Kuurous on hänellä synnynnäinen v. Potea, parannella v:aansa. Toipua v:oistaan. — Sielullinen v. Lapsi sai rakkaudettomasta kohtelusta v:an sieluunsa. — *Kuv.* Maa alkoi toipua sodan v:oista. Taideteos, jossa ei ole v:aa 'vikaa, virhettä'. — *Yhd.* aivo-, iho-, jalka-, kasvo-, keuhko-, käsi-, luu-, nivel-, polvi-, selkä-, silmäv.; paleltumis-, palo-, ruhjev.; sota-, työ-, urheiluv.; sielunv.

vammai|nen[63] **1.** *poss.a.* -suus[65] *omin.* A. juoksi lievästi v:sena ja jäikin kilpailussa viimeiseksi. **2.** *s.* vamman johdosta osittain t. kokonaan työkyvytön henkilö, invalidi. | V:sten ammattiopetus. **3.** *yhd.* Aivo-, jalka-, käsi-, raajav.; näköv.; sotav.

vammaisuusaste *s.* Aivoinvalidin v.

vamma|ta[35] *v. harv.* tehdä vammaiseksi, vahingoittaa. | - - päällimmäist' ihokertaa v:si vaski *MANN.

vammat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* **1.** Palasi sodasta v:tomana. **2.** *kuv.* vars. taideteoksesta: virheetön, rikkeetön, ehyt. | V., täysin valmiiksi hiottu novelli.

vammautu|a[44] *v.* saada vamma, vahingoittua, loukkaantua. | V:nut polvi.

vampa|ta[35*] *v. alat.* naisesta: houkutella t. saada jku mies viettelemällä "saaliikseen"; vrt. seur. | Elokuvakaunotar, joka on v:nnut öljymagnaatin.

vamp|pi[4*] *s.*, vars. *puhek.* (vars. miesten taloudellista asemaa hyväkseen käyttävä) viettelijätär, vampyyri. | Raukeakatseinen, räikeästi maalattu v. Hollywoodin v:it. — *Yhd.* elokuvav.

vampyyri[6] *s.* **1.** Etelä- ja Keski-Amerikassa eläviä lepakoita, joiden eräät lajit imevät verta. **2. a.** eräiden kansojen uskomuksissa aaveolento, joka öisin imee ihmisistä verta. **b.** *kuv.* = vamppi.

van|a[10] *s.* **1.** aluksen tm. jälkeensä veden pintaan jättämä jälki. | Laivan, veneen, vesilinnun v. Kalojen selkäevät piirtelivät v:oja järven pintaan. Vesi aaltosi raskaasti aluksen v:assa. Moottorivene seurasi laivan v:assa. — *Kuv.* - - mun eelläin lennä johtaen, / minä v:assas varjona seuraan! AK. **2.** avarampaa käyttöä. **a.** yl. (jnk jälkeensä jättämä) ura, tie. | Saukko tekee hankeen syvän v:an. Hevosen ja reen jättämä v. - - mestari muodon ja sanain, / kyntäjä valtaisten v:ain LEINO. Ristian haki leveän lumilapion ja puhkoi v:an kellarille SEPPÄNEN. - - kuin kurkiparven v. veis / lävitse sinen, kullan JYLHÄ. **b.** juova, juomu, viiva. | Kuun v. järven selällä. Maantiekin poimutteli ihan auringon v:assa pitkän taipaleen AK. [Hiki] piirteli valkeita v:oja hänen nokiseen naamaansa J.SAULI. Musta lukematon v. [= jono] miestä hiihtää - - rantajäätä pitkin HAARLA. **c.** *anat.* eräistä hermosyykimpuista. | Näköjuosteen v. **3.** *kasv.* pitkä lehdetön ja niveletön kukkavarsi. | Voikukan, sinivuokon v. — *Yhd.* kukkav.

vanadiini[4] *s.* erittäin kova, teräksenharmaa metallinen alkuaine, vanadium. | V:a käytetään katalysaattorina väriaine- ja rikkihappoteollisuudessa sekä erikoisteräksen valmistukseen. **-malmi** *s.* **-rikaste** *s.* **-teräs** *s.* **-yhdiste** *s.*

vanadium[7] *s.* = vanadiini.

vana|kasvi *s.* kasvi, jonka kukka t. kukinto on vanassa. | Ratamot ovat enimmäkseen v:kasveja. **-mainen**[63] *kalt.a.* V. kukkavarsi.

vanamo[2] *s.* Linnaea borealis, kuusamakasvien heimoon kuuluva suikertava, hento puolivarpu, jolla on melkein pyöreät talvehtivat lehdet ja vanoissa tav. pareittain sijaitsevat kellomaiset, punertavat, hienotuoksuiset kukat, pohjolan vanamo.

vanave|si *s.* vrt. vana 1; *syn.* kölivesi. | Laivan v. V:den poreilu ja aaltoilu. Proomut uivat hinaajan v:dessä '(aivan) jäljessä'. — *Kuv.* Kulkea, seurata [tms.] jkn, jnk v:dessä 'kulkea, seurata (aivan) jäljessä; epäitsenäisesti noudattaa jkn, jnk esimerkkiä, jäljitellä tms.'. Kurjet lentävät edellä kulkevan v:dessä. Lapset marssimassa isänsä v:dessä. [Juoksija] H. pysytteli koko matkan T:n v:dessä. Epäitsenäinen, toisten v:dessä kulkeva ihminen. Italia oli joutunut Sak-

san politiikan v:teen. - - suomenkielinen isänmaallinen runous kulki ruotsinkielisen runouden v:ttä LEINO. - - sitä on jo neljäkymmentä ja... kahdeksan vuotta jäänyt v:teen [= olen 48-vuotias]... KOJO.

vanavesijono *s. mer. sot.* Laivasto järjestäytyi v:on.

vandaali[6] *s.* **1.** *hist.* V:t 'alkuaan Veikselin ja Oderin välillä asunut germaanikansa, joka 400-luvulla Pohjois-Afrikkaan muutettuaan teki ryöstöretkiä mm. Roomaan'. **2.** *kuv.* raa'asta, hävitysvimmaisesta ihmisestä. | Vaan äkkiä hyökkäsi vandaaleja [= vallattomia poikia] tähän rauhalliseen yhteiskuntaan [= tyttöjen leikkiin] PAKK. **-mainen**[63] *kalt.a.* V. hävitysvimma, teko. **-teko** *s.* vandalismia osoittava teko.

vandalismi[4] *s.* raaka, vars. kulttuurielämän tuotteisiin (taideteoksiin ym.) kohdistuva hävitysvimma; vrt. vandaali.

vandalisoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* harjoittaa vandalismia (jtak kohtaan). | Pahasti v:tu historiallinen rakennus.

vaneri[5] *s.; rinn.* faneeri. **1. a.** ristikkäin liimattu monikerroksinen puulevy. **b.** par. viilu (1, erik.). **c.** *yhd.* Jalava-, koivu-, leppä-, mahonki-, tammi-, teak-, visav.; laatikko-, lentokone-, venev.; kimpiv. **2.** sotilasslangissa: näkkileipä. **-aski** *s. ark.* vars. vanerinen matkalaukku. **-kanootti** *s.* **-koivu** *s.* Suoria, oksattomia v:ja. **-kone** *s.* vanerin valmistukseen käytettävä kone. **-laatikko** *s.* us. = vanerinen matkalaukku. **-laatta** *s.* **-levy** *s.* **-liima** *s.*

vanerinen[63] *ain.a.* V. istuin, kanootti, leikkuulauta.

vanerin|tuotanto *s.* **-valmistus** *s.* **-vienti** *s.*

vaneri|ovi *s.* **-puristin** *s.* vaneria liimattaessa käytettävä puristin. **-puu** *s.* **-saha** *s.* **-sorvi** *s.* **-tehdas** *s.* **-teknik|ko** *s.* Kotkan sahateollisuuskoulussa suoritettava v:on kurssi. **-teollisuus** *s.* **-tukki** *s.* **-vasara** *s.* vasara, jonka toinen pää on leveä ja litteä. **-veisto|s** *s.* Tapio Wirkkalan v:kset. **-viilu** *s.*

vaneroi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* päällystää vanerilla, faneerata, viiluttaa. | Mahongilla v:tu lipasto.

vangin|kuljettaja *s.* vankien kuljetusta (sivutoimenaan) hoitava henkilö. **-kuljetus** *s.* vankien vartioituna kuljettaminen. **-pu|ku** *s.* Raidallinen v. Syytetty tuotiin oikeuteen v:vussa. **-vaatteet** *s. mon.* **-vartija** *s.* vankien välittömästä vartioinnista huolehtiva henkilö. | Vanhempi, nuorempi v.

vangi|ta[31] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1. a.** riistää (viranomaisen päätöksellä rikoksen tutkimista t. rangaistuksen täytäntöönpanoa varten) jklta henkilökohtainen vapaus, ottaa vangiksi; vrt. pidättää. | Poliisi v:tsi miehen murhasta epäiltynä. Syytettyjen oli v:tsemisen uhalla tultava oikeuteen. Pidätetty julistettiin v:tuksi ja passitettiin lääninvankilaan. Laiton v:tseminen on rikos. — Häkkiin v:ttu [= teljetty] lintu. — *Kuv.* V:ttu [= padottu, rakennettu] koski. - - hän v:tsee halunsa, hänen heikon lihansa täytyy nyt totella sielun käskyjä KATAJA. - - sateisina päivinä v:tsee ankeus mielen KARHUM. **b.** avartuneessa merk:ssä: ottaa kiinni, siepata, kaapata, saattaa sidoksiin tms. | A. laukaisi suoraan kohti maalia, mutta maalivahti v:tsi pallon. V:tsi vastustajan käden rautaiseen otteeseensa. Verkon v:tsemat kalat. Pyydyksen v:tseva osa. — *Kuv.* Koetti silmillään v. pojan katseen. Korva v:tsi kaukaisia ääniä. **2.** *kuv.* **a.** Valokuva, johon taitavasti on v:ttu [= saatu kuvatuksi, ikuistettu] veden kimallus. Esitys v:ttiin [= otettiin, tallennettiin] äänilevyyn. Kirjailija, joka osaa mestarillisesti v. [= sanoilla kuvata] hetken tunnelmia. - - maailma ja elämä alkavat näkyä monivivahteisempina, vaikeammin ehdottomiin kaavoihin v:ttavina HOLLO. **b.** jstak mieleen voimakkaasti vaikuttavasta: (us. par.) vetää t. kiinnittää puoleensa, saada valtoihinsa, vallata, kiehtoa, lumota tms. | Rakennus, joka ehdottomasti v:tsee ohikulkijain huomion. Romaani, joka v:tsee lukijan mielenkiinnon täydellisesti. Älköön sydämesi himoitko hänen kauneuttaan, älköönkä hän sinua katseillaan v:tko VT. Hilja jäi kuin lumottuna kynnykselle. Voimakas mielikuva v:tsi hänet TALVIO.

vangitsemis|käsky *s.* Kuninkaan antama v. **-määräys** *s.* **-oikeus** *s.* Viranomaiset, joilla on v.

vangitsija[14] *tek.* < vangita.

vangitutt|aa[2*] *fakt.v.* < vangita. | Keisari v:i kapinoitsijat.

vanh. *lyh.* vanhempi. | Vanh. lehtori, oikeussihteeri. Nieminen vanh.

vanh|a[10] *a.;* vanhallaan, vanhaltaan, vanhastaan, vanhempi, vanhin, vanhoillaan, vanhuus ks. myös erikseen. Merk.-ryhmien rajat eivät aina selvät.

I. jolla on paljon ikää, kauan elänyt t. olemassa ollut, kauan sitten syntynyt t. tehty, iäkäs;)(nuori.

1. ihmisistä. **a.** V. ja harmaantunut. V. ja raihnainen. V. ja viisas. V. kuin taivas 'hyvin vanha'. V. vuosiltaan, mutta nuori mieleltään. V. mummo, ukko, vaari. Muuan v. herra. V. ja kokenut lääkäri. V:an ihmisen ryppyiset kasvot. Ikäisekseen v:an näköinen. Kovin virkeä niin v:aksi mieheksi. Elää v:aksi. Alkoi v:empana sairastella. Pysyi voimissaan v:aksi asti. Minkä nuorena oppii, sen v:ana taitaa SL. — V. polvi 'vanhat ihmiset'. Talon nuoriso ja v. väki. — Paavo on minua vuoden, vuotta v:empi. V:empi sisareni. Noudatti v:empien toveriensa esimerkkiä. Perheen v:in poika. Kahdeksaatoista (vuotta) v:emmat 'yli 18-vuotiaat'. — *Kirjall.* V. Snellman 'Snellman vanhana'. — *Kiert.* paholaisen nimityksissä. | V. kehno. V. Erkki. Itse v. sarvipää. — *vanhemmakse(en* (adv.) siitä syystä t. sen perusteella, että on vanhempi, vanhemmuuttaan, vanhempana. | Mene sinä v:emmaksesi ensin. — *vanhempi* (komp., lyh. us. vanh.) henkilönnimen jäljessä isästä puhuttaessa erotukseksi (samannimisestä) pojasta: senior. | Mattila v:empi. Sakari Topelius v:empi. — *Yhd.* pikku-, varhaisv. — *S:sesti.* a) *tav. mon.* Sekä nuorille että v:oille sopiva elokuva. V:ojen tanssit. Talon v:at 'vanha väki'. Seurakunnan v:oille järjestetty huviretki. V:at kertovat, että - -. Ei nouse v:an jalka niin kuin nuoren. Neuvona v. veneessä SL. Ei tule tuohesta takkia eikä v:asta pappia SL. Perheen v:immatkin ottivat osaa ilonpitoon. **b)**

yhd:ojen jälkiosana. | Isä-, äitiv. **b.** ed:een liittyen. | V:at, kuihtuneet kasvot. Ukko kompuroi perässä niin hyvin kuin v:oilla jaloillaan pääsi. Eukon v., raihnainen ruumis. Tirkisteli v:oilla, huononäköisillä silmillään. Isännyys on nykyään liian v:oissa käsissä. — V:alla iällä, v:oilla päivillään 'vanhana'. V:emmalla puolen ikäänsä. Vietti v:oja päiviään [= vanhuuttaan] kunnalliskodissa. Säästää v:an päivän, v:ojen päivien varaa.

2. a. eläimistä. | V. lehmä, koni. Karjui kuin v. leijona. Liian v:at kanat on kannattamattomina tapettava. V:empana äreäksi tuleva koira. **b.** kasveista, kasvinosista. | V. tammi, kelohonka. V:at lehdet leikataan pois. Taimet istutetaan paikoilleen, kun ne ovat tulleet tarpeeksi v:oiksi. Nurmi on päässyt liian v:aksi. V:aa metsää.

3. esineistä, aineista, muodostumista, ilmiöistä, asioista. | V. poimuvuoristo. V. kivikirkko, kartano. Päällystakkini alkaa olla jo v. V., arvossa pidetty liike. V:at asiakirjat kertovat, että - -. Kaataa, laskea uutta viiniä v:oihin leileihin (kuv.), ks. 1. viini 1. Konjakki on sitä parempaa, mitä v:empaa se on. V:an taiteen keräilijä. V:aa kovettunutta lunta. Tuoreen tahran poistaminen on helpompaa kuin v:an. — Ottelun käydessä v:emmaksi [→ kestäessä, jatkuessa] Helsingin IFK joutui yhä pahemmin alakynteen. — *Erik.* lisämerk:nä: **a.** liian vanha, vanhuuttaan huono, käyttökelvoton, pilalla oleva, vanhentunut. | Ei kannata säilyttää tuollaista v:aa kamaa. V:oja, pilaantuneita kananmunia. Voissa on hiukan v:an makua. V:aa, kuivunutta laastia. V:aksi päässyt taikina ei nouse. — Lehdillä oli kerrottavanaan vain v:oja uutisia. — *Urh.* V. [tenniksessä = useammin kuin kerran maata koskettanut] pallo. **b.** vanhuutensa takia arvokas, arvossa pidetty, hieno. | V:aa aatelissukua. V:aa, jaloa viiniä, konjakkia. V:aa kiinalaista posliinia. V:aa, arvokasta hopeaa. **c.** kauan sitten alkunsa saanut, (kaukaa) menneisyydestä juontuva. | V. talonpoikaissuku. V. kalevalainen runomitta. Suomen valtion maaomaisuus on v:aa juurta. Heidän välillään on v:aa vihaa, kaunaa. V:at velat. Maksaa v:oja kalavelkojaan. Astiassa lienee ollut v. vika, koska se särkyi niin helposti. Lasketteli runon ulkoa v:alta muistilta. Minulla on asiasta jo v:aa kokemusta. V:an ystävyyden nimessä. V. hapatus, ks. hapatus 2. Ei v. rakkaus ruostu SL. V. suola janottaa [ks. suola 1.b] SL. **d.** jo kauan tunnettu, aikoja sitten tutuksi tullut, kuultu, opittu, käyttöön otettu tms. | Verkko on hyvin v. kalanpyydys. Englannin v. lammaskoira. Vesi v:in voitehista SL. V. totuus. Elleivät v:at merkit petä, tulee aikainen kesä. V:at totutut työtavat. V. hyvä tapa. Juhla, jolla on v:at perinteet. Meni v:aa tuttua polkua. Eikäpä sitä minullekaan kuulu muuta kuin se v. rauha LASSILA. Kertoi v:oja, tuhannesti kuultuja juttujaan. Jälleen v. tuttu juttu: palkat seuraavat hintoja. Tuo on v. vitsi. N. veisaa aina v:aa virttään 'puhuu samasta asiasta'. — *Leik.* Pilvien välistä näkyy kaistale v:aa [= sinistä, pilvetöntä] taivasta.

4. gen:ssä olevan aikaa ilmaisevan nominin määrittämänä: ikäinen. | Kahden päivän, kuukauden, vuoden v. Poika on kymmenen (vuoden) v. Kesän v. vasikka. Viikon v. [= viikko sitten ilmestynyt] sanomalehti. — *Harv.* Mutta kun kesäkuu tuli viikon v:aksi [= kun kesäkuusta oli kulunut viikko] ALKIO.

5. *yhd.* Iki-, periv.

II. tav. ikää ajattelematta; us.)(uusi. **1.** ilman (varsin.) vertailua t. rinnastusta jhk muuhun: kauan jnak, jssak asemassa, tehtävässä, ammatissa tms. ollut. **a.** ihmisistä. | V. ja kokenut ammattimies. V. asiakas, ystävä. A. on jo v. helsinkiläinen. Tehtaan v:at työmiehet. Esiintyi kuin v. puhuja konsanaan. Työ kävi kuin v:alta tekijältä. Hän on v. tekijä näissä puuhissa. N. on poliisin hyvin tuntema v. rikollinen. Mitä kuuluu, v. veikko? Eemeli, se v. veijari. Johtokunnan v:at parrat 'kauan mukana olleet jäsenet'. — *Erik.* **aa.** virkaikää, -asemaa, arvoastetta ajatellen. | Linnakkeen, aluksen v:in upseeri. Upseerikokelas on reservikersanttia v:empi. — *vanhempi* (komp.; lyh. us. vanh.) erik. ylempään palkkausluokkaan kuuluva. | V:empi hallitussihteeri, vanginvartija. V:emman lehtorin virka. **bb.** *sot. puhek.* V:at miehet 'vanhempi palveluksessa oleva (varusmiesten) ikäluokka'. — *Ark.* V. masi, ks. masi. — *S:sesti.* V. lähtee siviiliin. **cc.** halv. s:eja vahvistamassa. | Johtaja A. on v. kettu. Se v. kelmi. Mokomakin v. huora. **b.** esineistä: (jo) käytössä ollut, käytetty. | V:ain tavarain kauppa. Nuorempi tytär sai käyttää sisarensa v:oja vaatteita.

2. (ainakin ajatuksissa) jkhun t. jhk muuhun rinnastettuna: aikaisemmin kuin jku t. jk muu jssak asemassa, tehtävässä, ammatissa ollut t. siihen tullut; jonka tilalle t. rinnalle (myöhemmin) tulee t. on tullut jku t. jk toinen t. jtak muuta. | Viran v. ja uusi haltija. Koulun v:at ja uudet oppilaat. Seudun v:at asukkaat ja uudet tulokkaat. Lakkolaiset otettiin takaisin työhön ns. v:oina työntekijöinä. V. [= vuoronsa loppuun päivystänyt] päivystäjä luovuttaa tehtävät seuraajalleen. Ei hankita uutta niin kauan kuin v. on käyttökelpoinen. Ennen maalausta on v. maali poistettava. V:an sulakkeen tilalle vaihdettu uusi. V. konsti on parempi kuin pussillinen uusia SL. Uusi lumi on v:an surma SL. Talon v. ja uusi puoli. | "Eikö ole entistä [riihtä]?" — "Niiltä paloi Jaakon päivänä v." AHO. V. [= mennyt, viime] vuosi. Vuosi v. vaipui hautaan / riemuineen ja murheineen HLV. — V:empi [= varhaisempi] herännäisyys. — *S:sesti.* On helpompi repiä v:aa kuin rakentaa uutta. Uusi ja v., realismi ja romantiikka törmäsivät yhteen kirjallisuudessamme TARK. — *Erik.* **a.** Ruokailuvälineet v:aa [= aitoa] hopeaa. — V. maailma, manner 'Eurooppa, Aasia ja Afrikka'. V. Suomi (vars. hist.) 'Uudenkaupungin ja Turun rauhassa 1721 ja 1743 Venäjään yhdistetty ja vuoteen 1812 siihen kuulunut Suomen kaakkoisosa'. V. ja Uusi testamentti, ks. testamentti 2.b. V. liitto (usk.), ks. liitto 1, erik. c. — V. ihminen (usk.), ks. ihminen III.2. V. Aatami, ks. Aatami 3. **b.** V:an Hännisen kuoltua hänen poikansa otti ohjat kä-

siinsä. Eivät olleet olot tällaiset v:an [= edellisen, entisen] pehtorin aikana. V. emäntä, isäntä, ks. ◡. **c.** sanaliiton muodostavissa laitosten yms. nimissä ilmaisemassa, että ko. laitos on aikaisemmin perustettu, vanhempi kuin toinen (t. toiset) vastaava(t) saman paikkakunnan laitos (laitokset). | V. ja uusi apteekki. V. suomalainen yhteiskoulu. Helsingin V. kirkko. **d.** maataloustuotteista yms.: edellisen t. jnk aikaisemman vuoden satoa oleva. | Heinäkuu syötiin vielä v:oja perunoita. V:oja rukiita oli runsaasti laarissa vielä uutiseen päästäessä. **e.** varhemmin käytössä, voimassa tms. ollut; käytöstä (jnk uudemman tultua tilalle) pois jätetty t. jäänyt, uudemman tieltä syrjäytynyt, vanhentunut; us.)(nykyinen. | V. raamatunsuomennos. V:an virsikirjan virsi 428. V. [= vuoden 1835] Kalevala. Juliaaninen ajanlasku eli v. luku. V. oppikoulu, kasvatusoppi. A. on harvoja enää eläviä v:an pianokoulun edustajia. Ihan v:at [= entisajan, vanhanaikaiset] kunnon varsikengät. V:at mitat. Ns. v. kappa oli 4,58 l. V. kyynärä, peninkulma, leiviskä. 200 v:aa kultamarkkaa. Ottaa v:at tavat uudelleen käyttöön. V:empi historiantutkimus ei kiinnittänyt tähän seikkaan huomiota.

III. entinen; us.)(nykyinen. **1.** aikoinaan jnak, jssak asemassa, tehtävässä, ammatissa tms. (mutta sen jälkeen (myös) jnak muuna jne.) ollut. | Pentti on v. koulutoverini. V. opiskeluaikainen asuintoverini N.N. Leena on Yrjön v:oja heiloja. He ovat v:oja sotakavereita. Taidatte olla v:at [= jo ennestään] tuttavat? Pankinjohtaja P. on v. upseeri. V., pois muuttanut naapurimme. Amerikansuomalaisia käynnillä v:assa kotimaassaan. Palasi v:aan työpaikkaansa. — V., hylätty linnunpesä, kaivos. Niitty on v:aa järvenpohjaa. Olot palautuivat v:oihin uomiinsa.

2. a. aikoinaan, menneisyydessä ollut t. tapahtunut, menneisyyteen kuuluva. | V., jo unohtunut tapaus. V:an haavoittumisen jäljiltä jäänyt arpi. V:an, parantuneeksi luullun taudin uusiutuminen. Erimielisyydet raastoivat v:oja haavoja uudelleen auki. — *S:sesti.* Muistella v:oja 'menneitä, entisiä asioita'. Joka v:oja [= jo anteeksi annettuja, välillä unohdettuja rikkeitä, riitoja tms.] muistaa, sitä tikulla silmään SL. **b.** muinainen, entisaikainen, ammoinen. | V:at kreikkalaiset, egyptiläiset. V:assa Rooman valtakunnassa. V:at [tav. = klassilliset] kielet. V:ojen kulttuurien tutkiminen. V:at esi-isämme. Äijä oli oikea v:an kansan (myös ◡) tervaskanto. V:an kansan merkkipäivät. V:aa Keski-Helsinkiä esittävä piirros. V:aa Korpilahtea kuvina ja kertomuksina. V. [= alku]kirkko. — Jo v:oina aikoina. V:aan hyvään aikaan oli v:an ajan miehiä. — *Hist.* V. aika 'kansainvaellusten alkuun ulottunut historiallinen ajanjakso'. V:empi [= varhempi, paleoliittinen] kivikausi. — *ennen vanhaan* entisinä aikoina, ennen aikaan, (ennen) muinoin, ennen. | Ennen v:aan sisävesiliikenteen valtakautena. Ei ennen v:aan sähkövalosta eikä radiosta mitään tiedetty.

vanha|-aika[84] *s.*, vars. *hist.* par. ⌒. **-emäntä**[84] *s.* (myös ⌒) miniänsä t. naimisissa olevan tyttärensä kanssa emännyyttä hoitava t. talossaan eläkkeellä oleva emäntä;)(nuoriemäntä. | Mattilan v. V. Amalia Järvinen. **-herra**[84] *s.* tav. ⌒. | Hänen lyhyet vanhanherran askeleensa KOSKENN.

vanhahko[2] *mod.a.* V. leskirouva. V. rakennus, käsikirjoitus.

vanhahtav|a[13] *a.* (*partis.*) vanhalta tuntuva, vanhan vaikutuksen tekevä; vrt. vanhastava. | Romaani, joka tuntuu jo hieman v:alta. Käyttää tyylisyistä v:ia sanoja. -- Taatila, hiukan v. mies SILL.

vanhain|huolto *s.* Yhteiskunnallinen v. **-koti** *s.* kunnalliskotia vastaava kunnallinen t. seurakunnan tms. yhteisön t. yksityisen ylläpitämä (maksullinen) vanhusten huoltolaitos. | Kunnan, seurakunnan, pelastusarmeijan v. Yksityinen v.

vanha|isäntä[84] *s.* (myös ⌒) poikansa t. vävynsä kanssa isännyyttä hoitava t. talossaan eläkkeellä oleva isäntä;)(nuori-isäntä. | Pekkalan v. V. Eemeli Pitkänen. **-kansa**[84] *s.* (tav. ⌒) yl. vain yks. nom:ssa ja gen:ssä vanhoista t. entisajan ihmisistä. | V. osasi vielä vanhoja runojakin. Oikea vanhankansan [= entisajan, vanhanaikainen, aito] savusauna. Isäni on vanhankansan mies eikä ymmärrä modernia yövisiittiä TALVIO. **-kantai|nen** *a.* vanhaa alkuperää oleva, varhaiskantainen. | V. kansanpuku. V:set elinkeinot kalastus ja metsästys. **-katolilainen**[63] *s.* vrt. seur. **-katolinen** *a.* V. kirkko '1870-luvulla syntynyt paavin erehtymättömyyden kieltävä katolinen kirkkokunta'. **-kaupunki**[84] *s.* (myös ⌒) monien kaupunkien vanh(imm)asta osasta. | Toulousen sokkeloinen v. **-kirkollinen** *a.* vanhan ajan (katoliselle) kirkolle ominainen. | V., yleisissä kirkolliskokouksissa ja tunnustuksissa määritelty oppi J.GUMMERUS. **-klassillinen** *a.* *mus.* klassillisen musiikin varhaisvaiheeseen kuuluva, sille ominainen. | Bachin ja Händelin v. musiikki. **-kuosinen** *a.* = vanhankuosinen. | V. puku.

vanhall|a(an, -e(en *adv. harv.* vanhassa tilassa, ennallaan, entisellään, vanhoillaan. | Kartano on kokonaan mullistettu, ainoastaan sikolätti ja sauna ovat v. ALKIO.

vanhalta(an *adv. harv.* entiseltään, vanhastaan. | Varsinkin Lohjalan metsä oli v. pahassa maineessa E.JAAKKOLA.

vanha|luterilainen *a.* **1.** alkuajan luterilaisuuteen kuuluva, sille ominainen. | V. kirkkojärjestys. **2.** V. kirkko 'Preussissa 1830-luvulla valtionkirkosta eronnut luterilainen kirkkokunta'. **-mallinen** *a.* = vanhanmallinen. | V. auto. **-|mies**[84] *s.* (tav. ⌒) vain attr:na yks. gen:ssä. | Hänen vanhanmiehen kasvonsa, joista suuaukko on sangen syvälle painunut SILL. **-muotoinen** *a.* vrt. uusimuotoinen. | V. oppikoulu 'kansakoulun neljän ensimmäisen luokan oppimäärälle rakentuva oppikoulu'.

vanhanaikai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* entisinä aikoina esiintynyt t. käytetty, entisaikaan kuuluva, entisajalle ominainen, entisajan tapoja, käsityksiä, vaatimuksia tms. noudattava, niiden mukainen, vanhan ajan, antiikkinen; us. arvostelevassa merk:ssä: epäajanmukainen, van-

hentunut;)(nyky-, uudenaikainen. | Tätini on niin v., ettei hyväksy avioeroa. V. isäntä, joka ei ymmärrä uudistusten arvoa. On v:sta käyttää monokkelia. V:sen kohtelias herrasmies. V. puku, hattu. Aito v. kaappikello. V. asunto, sairaala. V., epäkäytännöllinen keittiö. V:sesti rakennettu kaupunki. A:lla on perin v:set käsitykset sopivaisuudesta. V:set viljelytavat. — Joskus arvostavasti: kelpo, kunnon, aito, rehellinen. | Oikea v. lumisade. Pojat saivat v:sen kunnon selkäsaunan.

vanhan|aikaistua[1] *pass.v. harv.* tulla vanhanaikaiseksi, vanhentua. | Teollisuuslaitoksen v:aikaistuminen. **-aikuinen** *a.* tav:mmin vanhanaikainen. **-kuosinen** *a.* V. takki. **-lainen**[63] *a.* vanhahko. | V. radio. **-mallinen** *a.* V. auto, hattu. **-näköinen** *a.* tav:mmin ~. **-piianvero, -pojanvero** *s. puhek.* veromäärä, jonka verovelvollinen joutuu maksamaan sen johdosta, ettei hänellä ole perhettä, vaimoa t. lapsia huollettavana. **-puoleinen** *a.* vanhahko. | V. ihminen, rakennus. **-tyylinen** *a.* V. kirkko.

vanha|piika[84] **1.** us. *halv.* tavanomaisen naimaiän sivuuttanut naimaton nainen, ikäneito. | Viidettäkymmentä käyvä v. Miehenkipeä v. Jäädä vanhaksipiiaksi. [Opettajatar] oli elähtänyt v., pitkä ja luiseva, kasvot kuin kivestä ja kädet pitkät ja jäntevät KATAJA. **2.** *kans.* isokukkainen hortensia. **3.** *kans.* taivaanvuohi. **-poika**[84] *s.* **1.** tavanomaisen naimaiän sivuuttanut naimaton mies, poikamies. | Vakaa, piintynyt v. Vanhanpojan talous. **2.** *kans.* eräistä siilikaktuksista.

vanhastaan *adv.* vanhoista ajoista saakka, entisestään, ennestään. | Meissenin posliini on v. kuulua. Tunsin tien jo v.

vanhastav|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* vanhanaikaissävyinen, vanhanaikaista sävyä tavoitteleva, arkaistinen; vrt. vanhahtava. | V. sana. V:aa kronikkatyyliä. [Sammatin kirkko] on samalla sekä idyllisen kodikas että v:an juhlallinen A.ANTTILA.

vanha|suomalainen *a.* V. puolue 'suomalaisesta puolueesta nuorsuomalaisen puolueen eroamisen jälkeen käytetty (epävirallinen) nimitys'. — *S:sesti* (vanha)suomalaisen puolueen jäsen, kannattaja. **-suomalaisuus** *s.* vrt. ed. **-testamentillinen** *a.* Vanhaan testamenttiin kuuluva t. perustuva, sen mukainen. | Sunnuntain v. teksti. Aiheeltaan v. näytelmä. V. "silmä silmästä, hammas hampaasta"-periaate. **-testamentti**[84] *s.* par. Vanha testamentti. **-tyylinen** *a.* vanhantyylinen. | V. rakennus. **-uskoinen** *a.* ja *s.* vars. Venäjän kirkossa 1667 toimeenpannun liturgianuudistuksen vastustajista. **-uskolainen**[63] *s.* vrt. ed.

vanhemman|valta *s.* valta, joka vanhemmalla on lapseensa. **-velvollisuu|s** *s.* Isä, joka on lyönyt laimin v:tensa.

vanhemmiten *adv.* **1.** vanhemmalla iällä, vanhempana. | Rupesi v. lihomaan. Kesy karhu käy v. kiukkuiseksi. V. viulun ääni paranee. **2.** *vanh. harv.* aikaisemmin, ennen (vanhaan), muinoin. | Lammasnahkaturkit - - tehtiin v. päällystämättömät U.T.SIRELIUS.

vanhemmittain *adv.* tav:mmin ed.

vanhemmuu|s[65] *s.* **1.** *komp.omin.* < vanhempi. | Seuralaiseni v. pakotti minut olemaan kohtelias. Runotoisintojen v:den määrittäminen. — *vanhemmuutta(an* (adv.) siitä syystä t. sen perusteella, että on vanhempi, vanhemmakseen, vanhempana. | Istu sinä v:ttasi, kyllä minä jaksan seistä. — *vanhemmuuteen* (adv. kans.) vanhemmiten. | - - jospa se [isäntä] v:teen korjautuu, onhan tuo jo viime aikoina paljon hillinnytkin itseänsä KAUPPISH. **2.** vanhempana olo, vanhemman suhde lapseensa t. lapsiinsa; vrt. isyys, äitiys. | V:teen liittyvät kasvatustehtävät.

vanhempainneuvosto *s.* kunnallisvaltuuston kutakin oppikoulua varten lähinnä oppilaiden vanhemmista valitsema elin, joka mm. antaa kouluhallitukselle lausuntoja ao. koulua koskevista asioista.

vanhem|pi[22] *s.*, tav. *mon.*; a:sesta käytöstä ks. vanha. **1.** isä t. äiti suhteessa lapseensa t. lapsiinsa. | V:mat lastensa kasvattajina. Molemmat v:pani ovat jo kuolleet. Jokaisen v:man pitäisi ajatella lapsensa parasta. Rikkaista v:mista syntynyt poika. Jäi v:mistaan [orvoksi] jo pienenä. V:pien kunnioittaminen. Hyvä on lapsen lasna olla, hyvän v:man varassa SL. — *Yhd.* porvaris-, työläisv:mat. **2.** eläin-, harv. kasviyksilöistä suhteessa välittömiin jälkeläisiinsä. | Linnunpojat seuraavat vielä lentokykyisinäkin v:piaan. Puhdasrotuisista v:mista syntyneitä pystykorvan penikoita. — Kaurajaloste, jossa toisena v:pana on eräs maatiaiskauralinja. **3.** *yhd.* Esi-, iso-, kantav:mat.

vanhempienrakkaus *s.* vanhempien rakkaus lapseensa t. lapsiinsa.

vanhenta|a[8] *v.* -vasti *adv.* tehdä vanh(emm)aksi, vanh(emm)an näköiseksi. | Huolien ja kovan työn v:ma mies. Vuosi vanhan v:a, kaksi lapsen kasvattaa SL. Tukan harmaantuminen vaikuttaa v:vasti.

vanhen|tua[1*] *pass.v.* (< ed.) vanheta, vanhettua. **1.** tulla vanh(emm)aksi, vanh(emm)an näköiseksi. | Raadannan ja puutteen takia pikkutalojen emännät usein v:tuivat ennenaikaisesti. Hänen kasvonsa ovat viime näkemästä paljon v:tuneet. Mutta aika kului rukkasia jaellessa, niin että Maarja jo rupesi v:tumaan TALVIO. Piimä väkevöityy v:tuessaan. — *Leik.* Siinä hommassapa ei kauan v:nuttu 'viivytty'. Hilta oli hulluimmillansa, - - tytönhuiskale, joka ei siihenastisissakaan palveluspaikoissaan ollut v:tunut SILL. **2.** tulla vanhanaikaiseksi, jäädä ajastaan jälkeen. | Hetkessä v:tuva iskelmämusiikki. Kovin erikoisen malliset puvut v:tuvat nopeasti. — *vanhen|tunut* (a.) -tuneisuus[65] (omin.) V:tuneita, vain runokielen käyttämiä sanoja. Uusimman tutkimuksen valossa täysin v:tunut käsitys. V:tuneen lainsäädännön uudistaminen. V:tuneisuutensa vuoksi epätyydyttävä oppikirja. **3.** tulla määräajan loppuun kulumisen vuoksi pätemättömäksi. | Kuukaudessa v:tuva matkalippu. — *Lak.* V:tuminen 'lainmukaisen määräajan laiminlyömisestä johtuva oikeuden menetys, preskriptio'. Syyteoikeuden v:tuminen. Vekselisaaminen v:tuu kolmen vuoden kuluttua vekselin erääntymispäivästä.

vanhentumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* Nuo-

rekas, v:tomana säilynyt rouva. Taiteen pysyväarvoiset, v:tomat saavutukset. V. saatava.

vanhentumis|aika *s.*, vars. *lak.* Syyteoikeuden v. riippuu rikoksen törkeydestä. **-ilmiö** *s.*

vanhe|ta[34] *v.* = vanhentua. *(1.)* Pääset kaupunkiin, kunhan hiukan v:net ja vartut. Mustalaisnaiset v:nevat nopeasti. Leivät v:nivat ja kuivuivat. Sitä mukaa kuin peli v:ni [→ jatkui], HPS:n ylivoima kävi yhä selvemmäksi. — Jos Leena-vainaja olisi elossa, eivät olisi ne herrat Romakkaniemessä v:nneet KATAJA. *(2.)* Vaatetavara v:nee helposti liikkeen varastoon. Satuja, jotka eivät koskaan v:ne. *(3.)* Passin v:neminen. Velka v:nee yleensä kymmenessä vuodessa.

vanhettu|a[1*] *v.*, vars. *vanh.* = vanhentua. *(1.)* Isä alkoi v. ja käydä kumaraiseksi. V:nutta nurmea, leipää. *(2.)* Kenkämallien v:minen. V:neet yhteiskuntaolot. Talon viljelymenetelmät ovat peräti v:neella kannalla.

vanhimmai|nen[63] *sup.a. harv.* vanhin. | Perheen v. poika.

vanhi|n[59] *s.*; a:sesta käytöstä ks. vanha. **1.** joidenkin yhteisöjen arvokkaimmista ja vaikutusvaltaisimmista jäsenistä (us. varsinaista ikää ajattelematta): esimies, päämies, johtomies. | Heimon, kaupungin, seurakunnan v., v:mmat. Ammattikunnan v. eli oltermanni. - - Gileadin v:mmat lähtivät noutamaan Jeftaa Toobin maasta VT. — *Yhd.* ammatin-, kaupungin-, kylänv.; luotsiv. **2.** *kans. vanh.*, tav. *mon.* vanhemmista. | Ei sua uhkaa viha v:mpais KIVI. Ei v. vastaa lapsestaan LINN.

vanhoilla|(an *adv.* **1.** vanhana, vanhoilla päivillään. | Teki ulkomaanmatkoja vielä v:ankin. Tääll' elä v:s hoputonna ja huoleti, veikko *MANN. Tamma oli v:ankin hyvä menemään. **2.** vanhassa tilassaan, ennallaan, entisellään. | Pysyä, säilyä v. V. pysyttelevä syrjäkylä. Konservatiivinen v. olija.

vanhoillaolija *s.* vanhoillaan olija, vanhoillinen. | V:t ja uudistusmieliset.

vanhoilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* konservatiivinen. **1.** ihmisestä: joka tahtoo säilyttää olevat olot, vanhalla kannalla pysyvä, uudistuksia vierova;)(uudistus-, edistysmielinen. | V. pappismies, porvari. Maalaisväestön juureva v:suus. V:suudestaan tunnettu poliitikko. Kalamies on usein v. eikä helposti luovu pyydyksestä, johon hän on tottunut AHO. Nämä radikaalit kirjalliset kreivit muuttuivat ajan mittaan varsin v:siksi KOSKENN. — V:set oikeistopuolueet. — *S:sesti.* V:set kärsivät vaaleissa tappion. **2.** asioista, oloista tms.: sitkeästi muuttumattomana pysyvä. | Kansantapojen v:suus. Suomen kieli on luonteeltaan v. Englanti on erittäin v. maa.

vanhurska|s[66] *a. usk.* -asti *adv.* Jumalasta: ehdottoman oikeamielinen, pyhyydessään täydellinen; ihmisistä: Jumalalle kelvollinen; vrt. hurskas. | Pyhä ja v. Jumala. - - Herra Sebaot on v. tuomari VT. Jumalan v:at teot. - - tuomiosi ovat v:at VT. Aiotko siis hukuttaa v:an yhdessä jumalattoman kanssa? VT. Sillä ei ole maan päällä ihmistä niin v:sta, että hän tekisi vain hyvää eikä tekisi syntiä VT. [Jumala] antaa sataa niin väärille kuin v:illekin UT. - - ettei ihminen tule v:aksi lain teoista, vaan uskon kautta Jeesukseen Kristukseen UT. — Hiukan *leik.* Nukkua v:an unta 'sikeästi ja levollisesti'. - - asiasta tietämättöminä siellä vain nukutaan v:an unta AK.

vanhurskau|s[65] *omin. usk.* < ed. | Jumalan v. V. ja oikeus on sinun valtaistuimesi perustus VT. Herra tekee v:den - - kaikille sorretuille VT. Harrastaa v:tta. Kavahtakaa, ettette harjoita v:ttanne ihmisten nähden UT. Kristus on - - v:deksi jokaiselle, joka uskoo UT. — Täyttää (kaikki) v. (puhek.) 'tehdä (kaikki) mikä oikeuden, kohtuuden tms. mukaan on välttämätöntä (mutta ei enempää)'. Hän [isäntä] on maksanut heille [alustalaisilleen] palkan ja täyttänyt heitä kohtaan kaiken v:den AHO. — *Yhd.* laki-, oma-, uskonv.

vanhurskaut|taa[2*] *v. usk.* -us[65] *teonn.* tehdä vanhurskaaksi. | Sovitus on seuraus syntien anteeksi antamisesta eli v:tamisesta A.J.PIETILÄ. - - että me v:ettuina hänen armonsa kautta tulisimme iankaikkisen elämän perillisiksi UT. On autuus suuri v:etulla S.KORPELA.

vanhurskauttamisoppi *s. usk.* Luterilaisen kirkon v.

vanhurskautua[44] *pass.v. harv.* (< vanhurskauttaa) tulla vanhurskaaksi. | V. uskosta.

vanhu|s[64] *s.* **1. a.** (hyvin) vanha ihminen; vrt. vauva, lapsi, poika, tyttö, nuorukainen, neito(nen), aikuinen, ukko, äijä, eukko, akka, muija, muori, mummo, ämmä. | 70-vuotias v. Harmaapäinen, raihnainen v. Talon, seurakunnan v:kset. V:ksen ryppyinen iho. Vielä v:ksenakin pirteä koulumies. — Sibelius, Suomen musiikin suuri v. 'grand old man'. — *Yhd.* kerjäläis-, piispa-, rovasti-, runoilija-, sotilasv.; isä-, äitiv.; eläke-, kunnia-, sotav. **b.** *harv.* ed:een liittyen eläimistä. | Ei jaksanut Polle enää vetää, raihnaiseksi oli käynyt v. — *Yhd.* hevos-, koirav. **c.** *kuv.* puista, rakennuksista yms. | Ikihongat, salon v:kset. Seurakunnan 400-vuotias kirkko, kunnianarvoisa v. — *Yhd.* kirkko-, linna-, puu-, talo-, tammiv. **2.** *kans.*, tav. *mon.* vanhemmista. | Kysyä lupaa v:ksiltaan. Nälkäpöhö se vei tämän Vesi-Maijan v:ksetkin, — ensin meni äiti, sitten meni isä TOPPILA.

vanhusmai|nen[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* vanhuudenheikko, seniili.

vanhuuden|eläke *s.* = vanhuuseläke. **-heikko** *a.* -us *omin.* vanhuuttaan heikko. | V. ihminen. Kuoli v:uteen. **-höper|ö** *a.* -yys *omin.* vanhuuttaan höperö. | V. mummo. **-ko|ti** *s.* Osti pienen mökin v:dikseen. **-oire** *s.* Verisuonten kalkkiutuminen ym. v:et. **-päiv|ä** *s.*, tav. *mon.* Viettää v:iään. V:ien varalta tehdyt säästöt. **-tauti** *s. lääk.* vanhuusiälle ominainen tauti. **-teo|s** *s.* Kirjailijan, säveltäjän v:kset. **-tuki** *s.* meillä 60—64 vuoden ikäisille vähätuloisille yksinäisille, työkyvyttömyyseläkettä saamattomille naisille kansaneläkkeenä maksettava eläke. **-turva** *s.* Eläke v:na. **-työ** *s.* Taiteilijan v:t. **-vakuutus** *s.* = vanhuusvakuutus.

vanhuu|s[65] *s.*)(nuoruus. **1.** *omin.* < vanha. | V:den heikentämä. V:ttaan nariseva tuoli. Lounais-Suomen asutuksen v. — *Yhd.* ikiv. **2.** keski-ikää seuraava ikäkausi. | Nuoruus, keski-ikä

ja v. V:den heikkous, kaljupäisyys. Poika v:den turvana. Nauttia v:den lepoa. Nuoruus ja hulluus, v. ja viisaus SL. Kuten useimmat mummut joutui Mäkelän mummukin v:dessaan kaikkinaiseen kurjuuteen SILL. **3.** *vanhuudesta(an)* (adv. kans.) vanhoista, entisistä ajoista saakka, vanhastaan. | Sinä olet suuri petturi v:desta ollut KS. Valtion viranomaisille tarkoitettujen johtosääntöjen vahvistaminen on Ruotsissa ja Suomessa v:destaan kuulunut valtionpäämiehelle IT.

vanhuus|avustus, -eläke *s.* henkilölle vanhuuden perusteella annettu (lakisääteinen) avustus, eläke. **-huolto** *s.* par. vanhainhuolto. **-ikä** *s.*

vanhuusvakuutus *s.* (sosiaali)vakuutus, jonka tarkoituksena on turvata vakuutettu vanhuuden ajaksi. **-laki** *s.* **-rahasto** *s.*

vanhuus|vuosi *s.*, tav. *mon.* Elämän v:vuodet. **-vähennys** *s.* verotuksessa: veronalaisista tuloista verovelvollisen vanhuuden perusteella laskettu vähennys.

vanilja[15] *s.* Vanilla, kämmekkäkasveihin kuuluvia kasveja, vars. V. planifolia; erik. tämän mausteena käytetyt hedelmät t. niistä t. keinotekoisesta vanilliinista valmistettu mauste. | V. on kaupan ns. vaniljatankoina. V:lla maustettu jälkiruoka. **-jäätelö** *s.* vaniljalla t. vanilliinilla maustettu jäätelö. **-kastike** *s. ruok.* vaniljalla t. vanilliinilla maustettu jälkiruokien tms. kastike. **-kasvi** *s.* **-sokeri** *s.* vaniljalla t. vanilliinilla maustettu sokeri. **-tanko** *s.* vaniljan litumainen hedelmä (mausteena). **-tipat** *s. mon.* keinotekoisesti valmistettua vanilliinia.

vanilliini[4] *s.* aromaattinen aldehydi, jota on mm. vaniljan hedelmässä. | Keinotekoinen v.

vanja[10] *s. leik. halv.* venäläisestä: ryssä, iivana.

vankahko[2] *mod.a.* < vankka. | V. mies.

vankan|lainen[63], **-puoleinen** *a.* = ed. | V. tamma.

vank|ata[35*] *v. kans.* riittää. | - - v:kaahan täällä, Jumalan kiitos, aina sentähden vähän työtä ja tointa KIVI. - - rahavarat eivät tahdo v. HAANPÄÄ.

vankeinhoidontarkastaja *s.*

vankeinhoito *s.* V:on kuuluu vankien säilyttäminen, huoltaminen, opettaminen, työskentelyttäminen yms. **-laitos** *s.* vankien käsittelystä huolehtivien laitosten ja virastojen kokonaisuus. **-mies** *s.* V:ten neuvottelupäivät. **--osasto** *s.* Oikeusministeriön v. **-työ** *s.*

vankenta|a[8] *v. harv.* vankistaa. | Yhtiön taloudellisen aseman v:minen.

vankentu|a[1*] *pass.v.* (< ed.) vankistua. | Poika varttui ja v:i. Keisarin asema v:i.

vanketa[34*] *v.* = vankistua.

vankeu|s[65] *s.* **1.** vangittuna, vankina olo. | Olla v:dessa. Heittää jku v:teen 'vankilaan, tyrmään'. Juutalaiset Baabelin v:dessa. Paavien Baabelin v. (hist.) 'aika 1309—77, jolloin paavit asuivat Avignonissa'. — Eläin, joka ei sikiä v:dessa. — *Yhd.* sota-, velkav. **2.** vankeusrangaistus. | Rangaista jkta v:della. Tuomita jku v:teen. Sai 8 kk v:tta. Sovittaa sakkonsa v:della.

vankeus|aika *s.* **-kirje** *s. usk.* apostoli Paavalin vankeudessa (efesolaisille, filippiläisille, kolossalaisille ja Filemonille) kirjoittamista kirjeistä. **-laitos** *s. vanh.* vankila(laitos). **-rangaistus** *s.* vapausrangaistuksen lievempi muoto; vrt. kuritushuonerangaistus. **-vanki** *s.* vankeusrangaistusta kärsivä vanki. **-yhdistys** *s.* vankilasta vapautuvien, heidän perheidensä ja ehdollisesti tuomittujen nuorten rikoksentekijöiden huoltoa harjoittava yhdistys. | Suomen v.

1. **van|ki**[4*] *s.* henkilö, jolta on riistetty henkilökohtainen vapaus. **1.** henkilö, jota rangaistuksen täytäntöönpanoa t. rikoksen tutkimista varten pidetään vapaudettomuuden tilassa (vankilassa tms.). | Elinkautinen v. Valtiollinen v. V:keja karkuteillä. Vapautettu v. — *Yhd.* rangaistus-, rikos-, sakko-, tutkinta-, velkav.; kaleeri-, kuritushuone-, pakkotyö-, vankeusv.; mies-, naisv. **2.** vihollisen haltuun joutunut tms. henkilö. | Joutua vihollisen v:giksi. Ottaa, kaapata jku v:giksi. V:giksi saatiin kokonainen vihollliskomppania. **3.** *kuv.* V:kina oleva [häkki]lintu. Rysään v:giksi joutuneet kalat. Olimme v:keina tulvan saartamassa talossa. - - on ollut tässä saaressa lokakuun pimeiden myrskyjen v:kina KIANTO. Omien ajatustensa v. Ken vaivojansa vaikertaa, / on vaivojensa v. KRAMSU. Ne, jotka kuolon varjossa / on olleet synnin v:keina VK. — *Yhd.* kaleeri-, pantti-, sotav.

2. **vanki**[8*] *s. kansat.* (kaksijatkoinen) härkäparin vetoaisa, välikkö.

vanki|asema *s.* valtion ylläpitämä kuljetettavien vankien majoituspaikka; vrt. vankipysäkki. **-holvi** *s.* Linnan v. **-huone** *s.*, vars. *vanh.* vankikoppi; vankila. | Eerik XIV:n v. Turun linnassa. Kussakin käräjäpaikassa pitää myös olla v. LK. — Pitäjän v. 'poliisivankila'. - - kävivät käsiksi apostoleihin ja panivat heidät yleiseen v:eseen UT. - - lääninvankilassa, taikka muussa - - v:essa LK. **-jono** *s.* **-joukko** *s.* **-karkuri** *s.* karannut vanki. | V:n takaa-ajo. **-komero** *s.* pieni vankikoppi. | Maanalainen v. **-kop|pi** *s.* vangin t. vankien säilytykseen käytetty koppi, (vanki)selli, (vanki)tyrmä, vankikomero. | V:in ristikkoikkuna ja raudoitettu ovi. V:piin teljetty rikollinen. **-kyy|ti** *s.* vangin kyyditseminen. | Santeria oltiin v:dillä tuomassa välikäräjiin KATAJA.

vankila[14] *s.* laitos, jossa vapausrangaistus pannaan täytäntöön t. jossa säilytetään muuten vangittuja henkilöitä. | V:n kalterit, muurit, sellit. Joutua v:an. Panna, sulkea jku v:an. Kuningas heitätti kapinan johtajat v:an. Istua v:ssa. — *Kuv.* Kananpoika murtautui v:staan [= munasta] ulos. Kukat vielä on uinumassa, / aalto jäisessä v:ssa HAAHTI. - - ja kuoloon uskossa nukkuneille / on hauta v. hetken vaan VK. — *Yhd.* keskus-, läänin-, varav.; nais-, nuoriso-, sotilasv.; rangaistus-, tutkintav.; poliisiv. **--alue** *s.* **-elämä** *s.* V:n yksitoikkoisuus. **-järjestelmä** *s.* **-järjestys** *s.* **-kapina** *s.* **-laito|s** *s.* Maan v:ksen uudistaminen. **-mainen**[63] *kalt.a.* Synkkä, v. rakennus.

vankilan|johtaja *s.* **-kirkko** *s.* **-lääkäri** *s.* **-pappi** *s.* **-saarnaaja** *s.*

vankila|oikeus *s.* rikosprosessuaalinen erikoistuomioistuin, joka mm. päättää vangin pakkolaitokseen määräämisestä. **-olot** *s. mon.* Maan v. **-psykiatri** *s.* vankeinhoitolaitoksen psykiatri.

-rakennus *s.* **-toveri** *s.* **-viranomainen** *s.* **-virkailija** *s.*

vanki|leiri *s.* sotavankien vakinainen säilytyspaikka, sotavankileiri. | V:leirin piikkilanka-aitaus. **-luola** *s.* maanalaisesta vankikopista. | - - kammottavat Dogien palatsin kellarikerroksessa olevat v:t AK. **-mielisairaala** *s.* laitos, jossa hoidetaan mielisairaita vankeja. | Turun v. **-passi** *s.* vangin kuljettamisesta määräävän viranomaisen laatima asiakirja, joka sisältää vankia ja hänen säilyttämistään ja kuljettamistaan koskevia määräyksiä. **-pysäkki** *s.* vanginkuljettajan ylläpitämä kuljetettavien vankien majoituspaikka; vrt. vankiasema. **-raukka** *s.* Seinään kahlehdittu v. **-saattue** *s.* **-selli** *s.* vankikoppi. **-siirtola** *s.* **1.** rangaistussiirtola. | Siperian v:t. **2.** = työsiirtola 1.

vankistaa[2] *v.* tehdä vank(emm)aksi, vankentaa.

vankistu|a[1] *pass.v.* (< ed.) tulla vank(emm)aksi, vankentua, vanketa. | Varsa v:i nopeasti. - - suku leviää ja v:u JOTUNI.

vanki|torni *s.* vankien säilytykseen käytetty (linnan) torni. | Kuningas heitätti neuvonantajansa v:torniin. **-toveri** *s.* **-tyrmä** *s.* Ahdas ja pimeä v. V:ssä viruva kapinallinen. **-työ** *s.* vankien tekemä työ. | V:llä raivattua suota. **-työvoima** *s.* **-vaunu** *s.* *raut.* vankien kuljetukseen tarkoitettu, erityisillä turvalaitteilla varustettu rautatievaunu. **-voim|a** *s.* vankityövoima. | V:in rakennettu tie. **-vyöräri**[5] *s.* *kans.* vanginkuljettaja. | Niitä oli kolmekin sälliä samassa reessä, kun v. ja poliisi ajelivat kirkolle päin SILL.

vank|ka[10*] *a.* -asti *adv.* -kuus[65] *omin.* tav. = vahva.

1. esineistä. **a.** lähinnä kestävyyttä ajatellen: (paksu ja) luja, tukeva, tanakka. | V. kanki. V. petäjä. V:at oksat, juuret. V. penkki, tammipöytä. V:an muurin ympäröimä linna. V. kassakaappi, lukko. V:kaa tekoa. V:asti raudoitettu kirstu. V:asti rakennettu silta. V:asti juurtunut taimi. Koneiston v:kuus. **b.** lähinnä muotoa, rakennetta tms. ajatellen: paksu, tukeva. | Teosta on ilmestynyt jo kaksi v:kaa nidosta. V. hiuspalmikko. Vaaksan verran tavallista olvitynnyriä v:empi! KALLAS. V:at talvitamineet. V. kerros savea. Taivas on v:assa pilvessä. Levitti v:asti [= paksulti, runsaasti] voita leivälleen.

2. ruumiinrakenteesta, fyysisestä kestävyydestä: voimakas, vanttera; joskus: roteva. | Iso ja v. mies. Pieni mutta v. hevonen. Ruumiin v:kuus. V:at käsivarret, lihakset. Painijan v. niska. Hevosen v:at raajat. Buldogin v:at leuat. V:assa kunnossa oleva hevonen. On se äijä vielä aika v., vaikk' on pieni AHO. - - jo miehuuden v:immassa iässä äitini isä kadotti näkönsä LEHT.

3. kasvi- t. karvapeitteestä tms.: tiheä, sankka (ja voimakaskasvuinen). | V. heinikko, kaislikko. V:kaa metsää. — V. tukka, karvapeite.

4. ravinnosta: voimakas, ravitseva, tukeva; ateriasta tav. lisäksi: runsas. | Kalakukko on v:kaa, täyttävää ruokaa. V. ateria. Liian v. illallinen saattaa haitata yöunta. Syödä v:asti 'voimakasta ruokaa ja paljon'. V:kaa [= paksua] piimää. - - vaahtoavaa, v:kaa juomaa [= olutta] IVALO. - - liotti [särjen] v:kaan [= voimakkaaseen, väkevään] suolaveteen SEPPÄNEN.

5. suuri, runsas, kova. | V. kuorma heiniä. V. kantamus. - - v. pino kuivia halkoja pirtin päässä KATAJA. Maassa oli v. kaste. Koko seutu oli v:an [= tiheän, paksun] sumun peitossa. V. riistakanta. Saunaa lämmitettiin v:asti 'runsaasti, kovasti'. Otettiin v:at [= voimakkaat, kovat] lähtöryypyt. Niin Vilhon venhe nyt kiiruhtaa / kuin Pohjolan v:in myrsky A.OKSANEN. — *Kans.* - - uutta peltoa olemme tehneet v:ankin [= runsaastikin] puolen tynnyrin alan KATAJA.

6. *abstr.* kestävä, luja, varma, vakaa, voimakas, luotettava, solidi. | V. terveys. V. usko. V. taloudellinen, poliittinen asema. Japani sai v:an jalansijan maailmanmarkkinoilla. Opettaja T. laski v:an pohjan paikkakunnan näytelmäharrastuksille. V:kaan aineistoon perustuva väitöskirja. V., tieteellisen kritiikin kestävä tutkimus. Kauttaaltaan v:kaa työtä oleva näytelmä. Esitti väitteidensä tueksi v:koja todisteita. Asiassa on v. perä. Tällaiseen menettelyyn on v:at syyt. Hallituksella on v. kannatus. V. enemmistö. Yhdistyksen v:in kantajoukko. — V. [= vauras, vakavarainen, hyvin toimeentuleva] talo. V., velaton tila. Pitäjän v:immat [= vauraimmat, suurimmat] kylät. V. maanviljelyspitäjä. [Uudistalossa] elettiin jo v:kaa talonpojan elämää PÄIVÄR. — V. porvari, suomenmielinen, raittiusmies. Kirjailijana A. on v. realisti. V:asti maan pinnalla pysyttelevä reaalipoliitikko. V:asti hämäläinen suku. On ollut näkijät v:at, / tähdet katsoi, kuuhut kuuli LEINO. - - Laurentius Petri osoittautuu v:aksi raamatuntaitajaksi TARK. — Jo lokakuun lopussa oli v. talvi. Vallitsi v. pouta. Kesän v:immillaan ollessa. V. ja verkkainen arkipäivä oli tullut - - talonisännän mukana tähän huoneeseen SILL. — *Yhd.* vuorenv.

vankka|harteinen, -hartiainen *a.* V. turpeenpuskija. **-juurinen** *a.* V. petäjä. **-kortinen** *a.* V. ohralajike. **-kätinen** *a.* **-lihaksinen** *a.* V. mies, hevonen. **-luinen** *a.* **-luustoinen** *a.* **-oksainen** *a.* V. kuusi. **-raajainen** *a.* V. ajokoira. **-rakenteinen** *a.* V. laiva, äes, sepelimylly. V. poika, lehmä. V. painija. **-ruumiinen** *a.* V. piikatyttö. **-tekoi|nen** *a.* V. pöytä, vene. V:set jalkineet. V. nuorukainen, työhevonen. **-vartaloinen** *a.* **-vartinen** *a.* V. pensas.

vankku|a[1*] *v.* järkkyä, horjua. **1.** *ylät.* - - vuoret v:in vongahtaa *V.JUVA. **2.** *yleisk.*, vars. *kuv.* vain *vankkumatta.* V:matta myrskyssäkin seisova puu. Rintama kesti v:matta vihollisen hyökkäykset. Puolusti v:matta laillista oikeusjärjestystä. - - ja hengen maailmassa Reinin vahti / on vielä v:matta paikallaan KOSKENN.

vankkumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* V. perusta. V. turva. V. kuin kallio. — *Kuv.* järkkymätön, vankka, vakaa, luja, varma, tinkimätön, ehdoton. | V. isänmaan ystävä. V. vakaumus. Uskoa v:tomasti jhk. Sotilaiden voitontahdon v:tomuus.

vankkur|it[5] *s. mon.* vedettävät, yl. nelipyöräiset (raskaat) ajo- t. kuljetusneuvot; vrt. rattaat, vaunut. | Härkäparin vetämät v. Ajaa v:eilla. V:eissa matkaava uudisasukasperhe. - - kolmea

nuorempata [lasta] kuljetetaan isän ja äitin kuormana v:eissa KIVI. — *Harv. yks.* - - olivat kahden astuneet alas talonpojan kitisevästä v:ista KIANTO. — *Kuv.* - - ajan raskaat v. vyörivät tuonkin idyllin yli SILL. — *Yhd.* härkäv.

vanko[1*] *s. kans.* pitkään puuvarteen kiinnitetty rautakoukku, jolla kaskea vierretään. — *Yhd.* palov.

vanku|a[1*] *onom.v.*, melko *harv.* vonkua. | Kiipeää hän tapulihin, / kohta v:u kirkon vaski LEINO. Yön vallat uhkaa, v:vi vainotorvet MANN.

vanna[10] *s. ark.* kylpyamme. | Sinkkinen lapsen v. Olla v:ssa 'ammekylvyssä'.

van|nas[66*] *s.* **1.** auran terän tav. kiilamainen kärkiosa, joka leikkaa maan vaakasuorassa suunnassa; myös kylvökoneen tm. vastaavantapaisista osista. | Auran v., veitsi ja siipi. Veitsi viiltää maahan pystysuoran leikkauksen, v. vaakasuoran. Niin he takovat miekkansa v:taiksi ja keihäänsä vesureiksi VT. — *Yhd.* kylvö-, multausv.; kiekkov. **2.** *mer.* aluksen kölin ylöspäin kääntyvä jatko keulassa ja perässä, ranka. — *Yhd.* keula-, peräv.

vannas|luu *s. anat.* nenän väliseinämän takaosana oleva pariton luulevy. **-rivi** *s.* Kylvökoneen v:t. **-ter|ä** *s. maat.* V:illä varustettu äes.

vanna|ta[35] *v. ark.* kylvettää ammeessa. | Pienokaisen v:aminen.

van|ne[78*] *s.* jtak ympäröivä, koossa t. kireällä pitävä (suurehko) rengas. | Saavin, tynnyrin v:teet. Merran, rysän v:teet. Haavin v. Krinoliinin v:teet. Kärrynpyörän kehää ympäröivä rautainen v. Autonpyörän v., johon ilma- ja ulkorengas kiinnitetään. Kultainen v. otsakoristeena. Poika juoksee v:netta edellään pyörittäen. — *Kuv.* Kylkiluut kuulsivat v:teina konin nahan alta. - - oikea kätensä v:teena hänen vyötäisissään AHO. Saartavien joukkojen v. — *Yhd.* kataja-, paju-, rauta-, teräsv.; pyörän-, rysän-, tynnyrinv.; nielu-, suuv.; otsav.; jarruv.

vannehame *s.* vanteilla leveäksi pönkitetty hame, krinoliini. | V. tuli muotiin 1850-luvulla.

vanneht|ia[17*] *v.* **1.** varustaa (vars. puuastia) vanteilla, panna vanteisiin. | Saavin v:iminen. - - oli talvella korjannut ja v:inut lehmäin juoma-astioita KATAJA. Antti - - ryhtyi v:imaan laudoiksi potkaisemaansa tervatölkkiä LASSILA. — Rysän v:iminen. **2.** ympäröidä vanteen tavoin. | Kultasormusten v:ima sormi. - - kaupunki korkean muurinsa v:imana AK. — *Kuv. kans.* Pojan antama arvoitus v:i [= vaivasi, askarrutti] aika tavalla Sikke-muorin päätä J.REIJONEN. Hänen päätänsä v:ivat vain nuo uudet aatokset JOTUNI.

vanne|jarru *s. tekn.* jarru, jossa jarruttimena on jarrupyörää t. -rumpua vasten ulkopuolitse kiristyvä vanne. **-lakki** *s.* entisaikainen lippalakki, jonka yläosa pingotettiin pahvivanteella suoraksi ja ympyriäiseksi. | - - entisen provastimme isolippainen v. KIVI. **-leveys** *s.* vanteen leveys. | Rattaiden v. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* **-puu** *s.* Näre sopii v:ksi. **-rauta** *s.* = vanneteräs. **-saha** *s. puut.* konesaha, jossa päätön hammastettu t. hampaaton terä kiertää kahden pyörän ympäri. **-terä** *s. tekn.* vrt. ed. **-teräs** *s.* mm. vanteina ja pakkausten siteinä käytetty nauhamainen teräs. | Kylmänä valssattua v:tä. **-voimistelu** *s.* (naisten) voimistelu, jossa käytetään kädessä pidettäviä suurikokoisia kevyitä vanteita. **-väli** *s.* kahden vanteen väli. | Rysä, jossa on 5 v:ä.

vannike[78*] *s. ruok.* renkaan muotoinen pikkuleipä; *harv.* rinkilästä. — *Yhd.* manteli-, vanilja-, voiv.

vannikko[2*] *s. rak.* pylvään jalkaa vahvistava renkaan tapainen osa.

vanni|ta[31] *v. kans.* vannehtia. | V. astioita. — *Kuv.* Sitä ovat ne kaikenlaiset ajatukset päätä v:nneet JOTUNI.

vanno|a *v.* -nta[15*] *teonn.* vakuuttaa, luvata [tms.] valallaan; avartuneessa (us. liioittelevassa) merk:ssä: varmasti, ehdottomasti, lujasti, painokkaasti, pyhästi vakuuttaa, luvata tms. | V. Jumalan nimeen. V. kaksi sormea Raamatulla. - - nosti oikean ja vasemman kätensä taivasta kohti ja v:i hänen kauttansa, joka elää iankaikkisesti: - - VT. V. väärin. — V. [= tehdä] vala. Sotilasvalan v:nta. — V. jtak valallaan. Velallinen v:i pesäluettelon oikeaksi. V. jklle uskollisuutta, kuuliaisuutta. V. kostoa jklle. V:ivat rakastavansa toisiaan kuolemaan asti. V:i mielessään kostavansa vääryyden. Sen lupaan ja pyhästi v:n KIVI. V:matta paras SP. V. jkn sanoihin, ks. 1. sana I.2. — V:i, ettei tuntenut koko miestä. Voisin vaikka v., että näkemäni otus oli ilves. | "Oletko asiasta ihan varma?" — "Enpä mene v:maan." | En voi v., ettei niinkin saattaisi olla.

vannoskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | V:i mielessään lähtevänsä vaikka väkisin.

vannot|taa[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < vannoa. | Isä v:ti alttarin luona Hannibalia aina vihaamaan roomalaisia. - - minä v:in heitä Jumalan kautta: "Älkää antako tyttäriänne heidän pojillensa" VT. Tuomari v:taa todistajat. - - pastori rupesi vihittäviä v:tamaan PÄIVÄR. - - enon metsäviskaalikseni v:an KIVI. — V. jklla [= ottaa jklta] vala. — V:in veljeäni kirjoittamaan minulle usein. Vornanen - - v:ti moneen kertaan, ettei Pettersson ostaisi Siiran metsää KOJO. | Ei hengelläkään saa hiiskua! Muistakaa se! v:ti Liisa vielä AK.

vannou|tua[44] *refl.v.* (< vannoa) valallaan lupautua, sitoutua jhk. | V. isänmaan palvelukseen. V. jkn palvelijaksi, kannattajaksi. - - v:dun orjaksenne, armollinen neiti SIMO PENTTILÄ. Israel oli v:tunut Herralle ERKKI KAILA. — Vars. *vannoutunut* (a.) järkähtämätön, innokas, intohimoinen, kiihkeä, kiivas, piintynyt. | V:tunut ihailija, kannattaja. V:tunut vastustaja, vihamies. Terrieri on rottien v:tunut vihollinen.

-vantainen[63] *poss.a.* < vannas. | Yksi-, kaksi-, neli-, 13-v.

vanteellinen[63] *poss.a.* < vanne. | V. puuastia, pyydys.

vanteeton[57] *kar.a.* < vanne. | V. astia.

-vanteinen[63] *poss.a.* < vanne. | Kapea-, leveäv.; kaksi-, kolmi-, viisiv.

vanti|a[17*] *deskr.v.* kulkea (vars. astella) hitaasti, vaivalloisesti, kömpelösti. | Kävellä v. V:i kuin täi.

vanti|s[64] *s. kans.* jalaksen pää, kantaosa. | [Kun]

ne kaksi [ovat] istuneet reen perään, hypähtää hän v:ksille SILL. — V:ksesta hän liikutti kätkyttä CANTH.

vanttera[12] *a.* tav. ihmisestä: tukeva, tanakka, vankka, jäntterä. | V. mies. Lyhyen v. Poika varttui v:ksi ja voimakkaaksi nuorukaiseksi. — V., vahvaoksainen mänty.

vantti[1*] *s. mer.* mastoa sivusuunnassa tukeva köysi, joka kulkee mastosta aluksen laitaan.

vanttimies *s. vanh.* reen kannoilla t. vaunuissa takana seisova lakeija. | Kuski piti ohjista, ja kansaa ärjyi v. *CAJ.

vanttiruuvi *s. mer.* vanttien kiristämiseen käytetty ruuvilaite.

vanttu[1*] *s.*, melko *harv.* = seur. | [Kädessä] oli onnettoman näköiseksi jäätynyt v. PAKK.

vant|us *s. kans.* (vartalo tav. vanttuu- (vanttuhu-), mon. vanttui- (vanttuhi-); yks. partit. myös vantusta, mon. gen. myös vantusten) lapanen, tumppu. | Villaiset v:tuut kädessä. Kutoa, neuloa, parsia v:tuuta. — *Yhd.* villav.

vantut *s. kans.* (taiv.-muodot yhtyvät ed:n vok.-vartaloisiin muotoihin paitsi yks. partit. vantutta) = ed. | Käsi paleltuu... Eikö ole v:ta? PAULAH.

vanu[1] *s.* puuvillasta, villasta, silkistä, puuselluloosasta tm. valmistettu löyhä hahtuvainen aine, jonka kuidut ovat toisiinsa takertuneina. | Puhdistettu v. haavojen sidonta-aineena. V:lla täytetty peite. Siivilöidä maito v:n läpi. — *Yhd.* puu-, puuvilla-, selluloosav.; haava-, side-, siiviläv.; kivi-, vuoriv.

vanu|a[1] *v.* **1.** kuitujen toisiinsa takertumisen (vars. villa)vaatteissa tms. aiheuttamasta tiivistymisestä: huopua, huopaantua, vanuttua, vanuuntua. | Pesussa villaiset vaatteet helposti v:vat. Vanhat v:neet sukat. V:vaa lankaa. — Lammas, jonka turkki on v:nut 'takkuuntunut'. V:neita takkupäitä vilisi -- tuvassa puolisen tusinaa LASSILA. — *Kuv.* Asian ratkaisu on venynyt ja v:nut 'viipymistään viipynyt'. **2.** *kans.* tarttua, tarrautua. | Pienimmät heistä v:ivat ehtimiseen äitinsä hameeseen kiinni PÄIVÄR. -- eikös vain [mies] ala v. kurkkuun kiinni SEPPÄNEN.

vanukas[66*] *s. ruok.* eril. aineksista kannellisessa vuoassa vesihauteessa hyydyttämällä valmistettu ruoka; myös monista ilman kantta paistetuista (imelistä) vuokaruoista; *syn. ark.* putinki. — *Yhd.* hapanleipä-, hedelmä-, korppu-, luumu-, maissi-, mannaryyni-, manteli-, omena-, pinaatti-, porkkana-, riisi-, sitruuna-, suklaa-, vanilja-, veriv.; jälkiruokav.; paahtov. **-vuoka** *s.*

vanuk|e[78*] *s.* **1.** melko *harv.* takku, suorruke, "imeke". | Pellavan kuidut olivat sotkuisena v:keena. Tukka oli pitkä ja paksuissa v:keissa ALKIO. **2.** *tekn.* = puuvanuke. — *Yhd.* paperiv.

vanukekarvainen *a. kasv.* vanukkeinen. | Alta v. lehti.

vanuke|massa *s. tekn.* puumassa, -vanuke. **-turve** *s.* = koneturve.

vanukkei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* vanukkeissa oleva, takkuinen. | Hoitamaton, v. tukka. -- naava riippui sakeana, v:sena partana LEHT. — *Kasv.* tiheän nukkamaisen karvan peittämä, vanukekarvainen. | V. lehti. — *Yhd.* harmaa-, valkov.

vanumainen[63] *kalt.a.*

vanumaton[57] *kielt.a.* V:ta kangasta.

vanunki[6*] *s.* metallilanka.

vanu|peite, -peitto *s.* vanutäytteinen vuodepeitto, täkki. **-siivilä** *s.* Maito lasketaan heti lypsyn jälkeen v:n läpi. **-sisusteinen** *a.* V. lakki. **-suodatin** *s.* **-tehdas** *s.*

vanut|ella[28*] *frekv.v.* < vanuttaa. **1.** Huopajalkine v:ellaan moninkertaisesta villaharsosta. **2.** -- rupesi ajatuksissaan v:telemaan sitä [leipäpalaa] sormiensa välissä TALVIO. **3.** -- poliisit hieman v:telivat Bongmania LEHT.

vanutin[56*] *väl. kut.* < seur. — *Yhd.* vasarav.

vanut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < vanua. **1.** *kut.* muokata villoja t. karvoja siten, että ne vanuvat huovaksi; käsitellä (villa)kangasta siten, että se vanuu; huovuttaa, tampata. | Villojen v:taminen huovaksi. Naudankarvoista v:ettua huopaa. V:tamalla tehty [huopa]syylinki. — Kangas, joka on v:ettu niin, etteivät loimi ja kude erotu toisistaan. Flanelli on hiukan v:ettua, nukkapintaista kangasta. V:uksessa sarka kutistuu, tihenee ja paksunee. **2. a.** taikinasta tms. seoksesta: vaivata, vatkata, hieroa. | Kohonnut taikina v:etaan ja leivotaan leiviksi. Savi ja vesi v:etaan sitkeäksi tahtaaksi. **b.** *harv.* vuodista: muokata. | Vuodan v:taminen. **3.** us. *kuv.* yl. (vars. kovakouraisesta) käsittelystä. | V. [= kiskoa, tuivertaa tms.] jkta tukasta. Tukkaan he iskivät ja v:tivat sitä aika lailla KIVI. Koiranpentu v:ti rukkasta hampaissaan. Alituiseen lasten v:ettavana ollut kissanpentu. -- v:tivat [= pureskelivat] leuoissaan tupakkamällejä TALVIO. -- työkalut koskettavat perin pohjin kuivattuja ja v:ettuja puukappaleita SILL.

vanuttaja[16] *amm.* Kutojat ja v:t.

vanuttamaton[57] *kielt.a.* V:ta kangasta.

vanuttamo[2] *s. kut.* vanutuslaitos.

vanuttu|a[1*] *pass.v.* (< vanuttaa) vanua. | Villavaatteiden v:minen. -- imekkeiksi v:nut ruskeankellertävä tukka MERIL.

vanu|tukko, -|tuppo *s.* Haavan puhdistaminen v:tupolla.

vanutus|kone *s.* **-laitos** *s. kut.* vanuttamo. | Villakankaiden v. **-mylly** *s. kut. vanh.* = ed. **-valssi** *s. tekn.*

vanu|täyte *s.* Peiton v. **-täytteinen** *a.*

vanuuntua[1*] *pass.v. harv.* vanuttua, vanua.

vanuvai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* vanuva.

vanuvuota *s. kut.* = laappi.

vanuvuus[65] *omin.* < vanuva. | Merinovillan v.

vaollinen[63] *poss.a.* < vako. | V. sametti.

1. **vaota**[38*] *v.* tehdä vakoja, kyntää. | Perunamaan vakoaminen. Ainako kyntäjä vain kyntää -- ainako vakoaa ja äestää maatansa? VT.

2. **vaota**[38*] *v. harv.* = 1. vakoilla. | Pentti oli erkaantunut pääjoukostaan ja lähtenyt vakoamaan vihollisten vehkeitä ja aikeita PÄIVÄR.

vaot|taa[2*] *v.*, melko *harv.* -us[64] *teonn.* tehdä vaolliseksi, uurrostaa, uurtaa. | V:ettu metallilevy.

vaotuskone *s. met.* = huulloskone.

vapa[10*] *s.* tav. suhteellisen pitkä, ohut ja joustava esim. puun vesasta karsimalla (ja kuorimalla)

saatu varpa t. salko, pahla; vrt. keppi, seiväs, riuku, salko. | Pihlajan vesasta katkaistu v. Vavan päähän kiinnitetty merkkilippu. Unilukkari kulki v. kädessä herättämässä nukkuvia. — *Erik.* **1.** *kal.* (suhteellisen lyhytkin ja myös muuta ainetta kuin puuta oleva) ongen t. heittouistimen osa, johon siima t. kela on kiinnitetty ja jonka avulla siima heitetään veteen ja nostetaan vedestä. | Pihlajainen, ruokoinen, teräksinen ongen v. Talviongen notkeakärkinen v. Lasikuituinen heittouistimen v. Rulla vinkui ja v. taipui luokiksi lohen tempoillessa uistimessa. — *Yhd.* heitto-, ongen-, onki-, virveliv.; bambu-, lasikuitu-, pihlaja-, ruoko-, teräsv.; hauki-, lohiv.; perho-, rullav. **2.** *puhek.* keihäästä; ks. keihäs 2. | Voimakas vetäisy — ja v. lensi 75 metrin paremmalle puolelle.

vapa|a[23] *a.* -asti *adv.* **I. 1.** ihmisestä. **a.** jolla on täydelliset ihmiselle t. kansalaiselle kuuluvat oikeudet, perusoikeuksiensa puolesta riippumaton. | V. kansalainen;)(orja, maaorja. Suomen talonpoika on aina ollut v. Muinaisen Rooman v:at säädyt. V:alle miehelle kuuluvat oikeudet. V:aksi ostettu orja. — *Kuv.* - - te tulette tuntemaan totuuden, ja totuus on tekevä teidät v:iksi UT. — *S:sesti.* - - Aabrahamilla oli kaksi poikaa, toinen orjattaresta, toinen v:asta UT. **b.** *harv.* vapaalle kansalaiselle kuuluva t. sopiva. | V:at taiteet, seitsemän v:ata taidetta, ks. taide 2.b (vrt. myös vapaa III.3.a).

2. a. kansasta, valtiosta, alueesta: joka ei ole toisen kansan t. valtion vallan alainen; itsenäinen, riippumaton, suvereeni(nen). | V. kansa. V:at germaaniheimot. Afrikan v:at valtiot ja siirtomaa-alueet. Taistelu v:an Suomen luomiseksi. **b.** *harv.* kansainvälisestä merialueesta: kaikkien vapaasti purjehdittava, avoin; vrt. merien vapaus, ks. vapaus I.1.b. | Aluevesirajan ulkopuolella oleva meri on v.

3. a. valtiosta tm. julkisesta, virallisesta tms. yhteisöstä t. järjestelmästä riippumaton; joskus: yksityinen; vapaaehtoinen. | Viralliset laitokset ja v:at kansalaisjärjestöt. V:at [= jhk kirkko- tms. kuntaan kuulumattomat] uskonnolliset yhdyskunnat. V. lehdistö. V:at [= virallisiin järjestöihin kuulumattomat] ylioppilasyhdistykset. V. [= virallisten laitosten ulkopuolella harjoitettu, vapaaehtoisuuteen perustuva] kansansivistys-, maanpuolustustyö. Miehiä siirtyi työllisyystöistä v:ille työmarkkinoille. **b.** ammatinharjoittajasta, ammatista yms.: (vakinaisesta) työnantajasta riippumaton, itsenäisenä yrittäjänä toimiva, itsenäinen. | V:at ammatinharjoittajat. V. taiteilija. Luopui porvarillisesta ammatistaan ja elätti itseään v:ana kirjailijana. Antautui v:aksi sanomalehtimieheksi. — V:ita ammatteja ovat esim. asianajajan, kauppiaan ja lääkärin ammatti. **c.** ed:iin liittyvää avarampaa käyttöä; us.)(virallinen, pakollinen. | Partiotyö ym. koululaisten v:at [= varsinaiseen koulutyöhön liittymättömät, vapaaehtoiset] harrastukset. Siirtyi koulunpenkiltä yliopiston v:ampiin [= enemmän omaan harrastukseen perustuviin] opintoihin. Virallisen jumalanpalveluksen lisäksi pidetään kotiseuroja ja muita v:ita hartaustilaisuuksia. — Ohjelman jälkeen ilta jatkui v:ana seurusteluna. Virallisen ohjelman päätyttyä on v:an sanan [ks. sana II] vuoro. Pörssiä jatketaan julkihuudon jälkeen v:ana kauppana. V:ina päätetyt [pörssi]kaupat.

4. yhteiskuntajärjestyksestä, valtiollisista t. yhteiskunnallisista oloista: jossa hallitusvalta ei mielivaltaisesti t. liiallisesti rajoita kansalaisten oikeuksia, toimintaa tms.; yksilön vapautta kunnioittava; joskus: demokraattinen. | V:at demokratiat ja totalitaarisesti hallitut valtiot. Elämme onneksi itsenäisessä maassa ja v:assa yhteiskunnassa. V. maailma, nimitys, jota käytetään länsimaiden demokratioista kansandemokratioiden vastakohtana. Länsimaiset v:at olot. Amerikka v:ana rajattomien mahdollisuuksien maana. Tsaarinajan Venäjälle yritettiin saada v:ampaa valtiolaitosta. Sensuurista huolimatta paino-olot olivat suhteellisen v:at. Tyrannin kuoltua maassa koitti v:ampi ja valoisampi aika. — V:at vaalit 'joihin kaikki puolueet saavat asettaa ehdokkaita ja joissa kaikki täysivaltaiset kansalaiset saavat äänestää'. — V. sana [vrt. sananvapaus] vaiennettiin koko maassa. — *Kuv.* Sodan jälkeen talouselämä taas hengitti v:ammin.

II. 1. joka ei ole kahleissa, vankilassa, vangittuna, pidätettynä tms.; joka saa liikkua missä haluaa. | Päästää vanki v:aksi. A. joutui sotavangiksi, mutta hänet vaihdettiin v:aksi. Pienet varkaat hirtetään, mutta suuret saavat kulkea v:ina. V:ana liikkuva vankikarkuri. Kanavan rakentamiseen käytettiin sekä vanki- että v:ata työvoimaa. V:aksi päästetty häkkilintu. — Syytetty laskettiin v:alle jalalle 'vapaaksi'. — Rauhoitusaikana koiria ei saa pitää v:ina. Karja sai käydä v:ana laitumella. — *Kuv.* Kuusamon vielä v:ina [= rakentamattomina, "kahlitsemattomina"] kuohuvat kosket.

2. joka ei ole sidottuna, sidoksissa, kiinni, sulkeuksissa tms.; irrallaan, valloillaan oleva. | Riistäytyi pidättäjiensä käsistä v:aksi. — Köyden kiinni oleva ja v. pää. Hiukset hulmusivat v:ina. V:asti uiskentelevat ja pohjaan kiinnittyneet piileväyhdyskunnat. V:assa [tav:mmin irto]uitossa tukkeja ei sidota lautoiksi tai nipuiksi. V:asti laskoksilla riippuva verho. Jousi palaa v:aksi laskettuna alkuperäiseen asentoonsa. Toinen käsi toverin kädessä, toinen v:ana sivulla. Tuoli, joka suo selälle mahdollisimman v:an ja mukavan asennon. — Antaa jklle, saada [yms.] v:at kädet (kuv.), ks. käsi A.I.5.a. Antaa jklle, jllek v:at ohjat (kuv.), ks. ohja. — *Erik.* **a.** *fys. kem.* Atomit eivät yleensä esiinny v:ina, vaan molekyyleiksi ryhmittyneinä. V:at [= toiseen aineeseen t. toisiin aineisiin yhdistymättöminä, sitoutumattomina olevat;)(sitoutuneet] hapot, radikaalit. V:ana [= puhtaana, pelkkänä] sinkkiä on luonnossa hyvin vähän. V. ja hygroskooppisesti sitoutunut vesi. Suon v. ja turpeeseen sitoutunut vesi. V. [)(sitoutunut] lämpö, energia. **b.** [Auton] vaihde on v:ana, v:alla 'asetettuna siten, ettei moottori ole voimansiirtimiin kytkettynä'. Panna vaihde v:aksi, v:alle. — *S:sesti.* Ajaa v:alla 'vaihde vapaana'. **c.** *mus.* kielisoittimen kielestä

silloin kun sitä ei sillä soitettaessa paineta sormella; *syn.* tyhjä. | V:ana soiva viulun, kitaran kieli. Viulusävellys, jossa joudutaan paljon käyttämään v:ita kieliä. **d.** *fys.* V. akseli 'pyörimisakseli, jonka ympäri pyöriessään kappale keskipakovoimien vaikutuksesta on tasapainossa'.

III. jota eivät estä, sido, rajoita, koske [jne.] (toisten t. mitkään) määräykset, kiellot, säännöt, velvoitukset tms.

1. jonka ei tarvitse ottaa huomioon (toisten t. yleisiä) määräyksiä, vaatimuksia, velvoituksia, mielipiteitä tms.; jonka toimintaa t. elämää eivät rajoita määräykset, kiellot tms.; joka voi menetellä oman tahtonsa, mielensä, harkintansa mukaan; toiminnassaan (muista t. mistään) riippumaton; esteetön. **a.** On v. tekemään mitä haluaa. Naimaton on v. kuin taivaan lintu. Avioliittoon v. — Jos henki on v., riippumaton, miksi se ei pysy vireessään ruumiin sortumisesta huolimatta? AHO. - - v. ei voi olla yksilö, jonka mielessä risteilevät satunnaiset, ohjaamattomat vietit ja pyyteet HOLLO. **b.** Puku v. [kutsukortissa tms.: puku kutsun saajan harkinnasta riippuva; mikä puku tahansa kelpaa]. **c.** harkinnasta, tahdosta. | Ratkaisu on hänen v:assa harkinnassaan. V. valta ahvenella: ottaa onkeen jos tahtoo SL. Lähteminen tai jääminen on v:assa vallassasi. Tehdä jtak (omasta) v:asta tahdostaan. — Filosofinen kysymys siitä, onko ihmisen tahto v.

2. toiminnasta, elämästä, tapahtumisesta tms. **a.** kenenkään t. minkään estämätön t. rajoittamaton; (vain) omasta tahdosta, harkinnasta riippuva, esteetön; joskus: sallittu, luvallinen. | Luento, jota kuulemaan sivullisillakin on v. pääsy. Yleinen puisto, jonne kaikilla on v. pääsy. Antautuneen linnoituksen miehistölle taattiin v. lähtö. Oikeus v:aseen uskonnonharjoitukseen. Marjastaminen on yleensä kaikkialla v:ata. V:an taloudellisen kilpailun periaate. Torppien perustaminen tuli v:aksi. Koko talo oli retkeläisten v:asti käytettävissä. V:asti kaikkien käytettävissä olevat hyödykkeet. Ennen sai kuka tahansa v:asti metsästää. Vuokralaisella on oikeus v:asti käyttää puhelinta. Syö v:asti kaikista muista paratiisin puista, mutta hyvän- ja pahantiedon puusta älä syö VT. — V:at kehitysmahdollisuudet. Saaren jäniskanta on saanut v:asti lisääntyä. Pelto, jossa rikkaruohot ovat saaneet täysin v:asti rehottaa. — *Erik.* säännöstelemätön. | V. kauppa, alkoholinmyynti. V:assa kaupassa myytävät tavarat. Tavara, jota on v:ilta markkinoilta mahdoton saada. V:at ja ohjehinnat. V:at [= ilman erikoislupaa harjoitettavat] ja ohjesääntöiset elinkeinot. - - viinaa on aina v:asti niin paljon kuin tarvitset KATAJA. — *Puhek.* Kahvi tuli v:aksi 'vapautui säännöstelystä'. Vuokrat v:iksi! **b.** *tal. liik.* V. valuutta 'ulkomaan valuutta, jota rajoituksitta voi vaihtaa muihinkin kuin määrämaan valuuttaan'. V. [= paperi]rahakanta. **c.** oloista, olosuhteista: liikkumis-, toiminta- tms. vapautta, mukavuutta antava. | Maalla elämä on paljon v:ampaa kuin kaupungissa. - - kaikki ei ollut yhtä väljää ja v:ata kuin vaarin luona R.RAUANHEIMO. — V. [= mahdollisimman vähän pakkoa käyttävä] kasvatus. **d.** rakkaus-, sukupuolisuhteista: jota ei ole laillistettu avioliitolla. | V:at (sukupuoli)suhteet. V. rakkaus.

3. käytetystä menettelytavasta, metodista tms.: joka ei (orjallisesti) noudata (vastaavissa tapauksissa yleensä noudatettuja) määräsääntöjä, normeja, suunnitelmaa, ohjelmaa, kaavaa tms.; joskus)(säännöllinen, kaavamainen, sovinnainen, formalistinen. | Symmetrinen tai v. sommittelu. V., luonnonmukainen puutarhatyyli. V:ita [= säännöttömästi sijaitsevia] kuusiryhmiä kirkon ympärillä. V:asti nurmikolle istutettuja tulppaaneja. V:an rohkeasti sommiteltu julkisivu. Romaanin rakenne on tullut entistä v:ammaksi. Fresko, jonka kompositio on kovin v., suorastaan löysä. Akateeminen ja v. maalaustyyli. Rakennustaiteessa gotiikan jälkeen vallalle päässyt v:ampi suuntaus. Koottu ja v. laukka. V:asti [= säännöttömästi] suoninen lehti. — *Erik.* **a.** V:at [= (jnk oppilaitoksen tms.) määräkurssiin liittymättömät] opinnot. Harjoitti v:ita taideopintoja Pariisissa. — V:at [= kuva(ama)]taiteet (harv.); vrt. I.1.b. V:iden taiteiden akatemia. **b.** *kiel.* V. [= tarkoin säännöstelemätön, määräsääntöjä noudattamaton] sanajärjestys. Suomen sanajärjestys on jokseenkin v. V. eli liikkuva [= määrätavuun sitoutumaton] paino. **c.** *run.* V. [= määräkaavaa noudattamaton;)(sidonnainen] (runo)mitta. V:alla mitalla kirjoitettua runoutta. **d.** *maat.* Säännöllisen viljelykierron asemesta voidaan käyttää v:ata viljelyä, jossa kasvien vuorottelussa ei noudateta määräjärjestystä. **e.** *mer.* V. [= haku-;)(linja-, vuoro]liikenne.

4. a. käännöksestä, mukaelmasta yms.: joka ei tarkoin, orjallisesti noudata t. vastaa esikuvaa, originaalia; mukaileva. | V. [)(tarkka, sananmukainen] suomennos. Virsi, joka on v. mukaelma eräästä psalmista. Kääntää, mukailla, jäljitellä v:asti. Liiankin v:asti käännetty lause. "Eräälle nerolle", v:asti Goethen mukaan (runoillut) N.N. Oppilaat saavat v:asti omin sanoin kertoa läksyn sisällyksen. — V. kansansävelmän sovitelma. V:asti improvisoituja muunnelmia eräästä Rossinin teemasta. V. [)(ankara, tarkka] jäljittely (mus.) — V:asti tyyliteltyjä kukkaornamentteja. **b.** puheesta, (suullisesta) esityksestä: etukäteen tehtyä konseptia t. suunnitelmaa (tarkoin) noudattamaton; valmistamaton, improvisoitu. | Puhua v:asti 'valmistamatta t. (tav.) ilman paperia'. Pastori kyllä kirjoitti aina saarnansa, mutta esitti ne kuitenkin v:asti. Oppilaiden v:at, omavalintaisista aiheista pitämät esitykset. Käännöskielessä tavallinen kömpelyys, jota v:assa puheessa harvoin esiintyy. — Mustalaisorkesteri soittaa v:asti 'ilman nuotteja ja enemmän tai vähemmän improvisoiden'. **c.** mielikuvituksesta, mielikuvituksen tuotteista: todellisuutta (tarkoin) vastaamaton. | Koko juttu on v:an mielikuvituksen tuotetta. Goethen Ahasverus on v., täysin epähistoriallinen kuvitelma KOSKENN. Romaani, jossa historiallisia tapahtumia on

käsitelty kovin v:asti. — Sanomalehtiuutinen, jossa tosiasioita käsitellään lievimmin sanoen v:asti 'väärin, virheellisesti, vääristelevästi'.

5. ajattelusta, ajatuksista, mielipiteistä, käsityksistä: perinnäisestä, virallisesti t. yleisesti hyväksytystä t. omaksutusta poikkeava t. välittämätön; ennakkoluuloton, vapaamielinen, avarahenkinen, -katseinen. | V:an ajattelun taistelu dogmatismia vastaan. Sokrates, yksi v:an ajattelemisen marttyyreista. V:ista aatteistaan tunnettu kirkonmies. Esitti kovin v:ita mielipiteitä talouspolitiikasta. Itsenäinen, v:asti ajatteleva uudistushenki. Moraalisääntöihin suhtauduttiin liiankin v:asti. Opetuksenkin alalla ovat alkaneet päästä vallalle v:ammat periaatteet. — *Kuv.* Kasvatuksen alalla viime aikoina puhaltaneet v:ammat tuulet.

6. käytöksestä, esiintymisestä, tavoista, puheesta. **a.** arvostavasti: luonteva, pakoton, pingottumaton, arastelematon, ujostelematon, välitön, estymistä tms. vapaa. | V., luonteva käytös. Vaatimaton, mutta miellyttävän v. esiintyminen. Itseluottamus tekee olon v:ammaksi. Reippaasti ja v:asti puhuva nuorukainen. - - näki nuoren emännän tulevan v:ana ja rauhallisena ilman pelkoa tai teeskentelyä LINN. — Kukaan ei kuule, niin että voit puhua aivan v:asti 'arkailematta, avomielisesti'. Illanvietossa vallitsi v. ja välitön tunnelma. Nousuhumalan v. huolettomuus. **b.** arvostelevasti: käyttäytymis-, sopivaisuus-, moraalisäännöistä (liiaksi) poikkeava t. välittämätön; liian estoton, sopimaton, julkea, röyhkeä. | Nykynuorison liian v:aksi moitittu käytös. [Naisylioppilaat] käyttäytyivät kovin v:asti, jopa polttivat savukkeitakin WALTARI. V:illa elämäntavoillaan pahennusta herättänyt boheemi. Ompeluseuratätien mielestä Airi oli aina pyrkinyt elämään hiukan v:asti. Herttuan demokraattiset tavat ja hänen v. moraalinsa loukkasivat herttuatarta KOSKENN.

IV. 1. liikkumisesta, kulkemisesta yms.: esteetön. | Liikenteessä on hautajaissaatolle annettava v. kulku. Saksan sodanjohto vaati joukoilleen v:ata läpikulkua. — Silta, jonka alitse korkeatkin ajoneuvot pääsevät v:asti kulkemaan. Luola, jossa täysikasvuinen mies sopii v:asti seisomaan. Veden v:ata virtausta estävä pato. Tuuli pääsi v:asti puhaltamaan pitkin lakeutta. Vaara, jolta katse v:asti kantaa peninkulmien päähän. V:ata näkyvyyttä rajoittava mutka. — Väljä puku, joka sallii liikehtiä v:asti. V. ja irtonainen juoksutyyli. Antaa käsiensä v:asti heilua kävellessä. V:asti heilahteleva heiluri. — A. puhuu v:asti [= vaivattomasti, sujuvasti] useita kieliä. — *Fys.* V:asti putoava kappale. V. putousliike.

2. kulkutiestä yms.: esteetön, selvä. | Tarkasta, onko pakotie v.! Ajotie on pidettävä v:ana kulkuetta varten. Opastin osoitti ratavälin olevan v. Taistelu, joka raivasi tien v:aksi hyökkääjille. Valkoisen siirto [šakissa] jätti v:aksi linjan a3—e7. Mahdollista perääntymistä varten armeija piti selustansa v:ana. — V. näkö-, ampuma-ala. — *Fys.* V. putousmatka. — *Kuv.* Asia, josta on tullut poliittisten intohimojen v. temmellyskenttä. — *Erik.* **a.** vedestä, vesistöstä vars. purjehdittavuutta ajatellen: kariton, jäätön tms.; us.: avoin, selvä. | V:ata ulappaa oli niin pitkälle kuin silmä kantoi. Alus pääsi rannikon jäävyöhykkeestä v:aseen veteen. Pujoteltiin saariston kapeikoista v:ille vesille. - - onpa karikko miltei tyyni, vaikka v. meri myllää HEPOR. **b.** kulkuaukon suuruudesta: esteettömän kulun salliva. | Silta, jonka v. korkeus korkean veden aikana on 8 m 'jonka alitse enintään 8 m:n korkuinen alus sopii kulkemaan'. Tunnelin v. leveys. Korkeita ajoneuvoja varten alikäytävän v:ata korkeutta oli lisättävä. Bussin oven v:an aukon tulee olla vähintään 60 cm:n levyinen.

V. tuen varassa olematon, tukematon. **1.** Pistoolilla ammutaan käsi koholla kyynärpää v:ana 'kyynärpäätä vartaloon tm. tukematta'. Ampua v:alta kädeltä 'asetta ja kyynärpäätä maahan tm. tukematta, käsivaralta'. Piirtää v:alla kädellä, v:alta kädeltä 'ilman viivoitinta, harppia tms., käsivaralta'.

2. *voim.* V:at [)(noja]hypyt. V. polvi-, niskariipunta 'riipunta kädet irti telineestä'.

3. *tekn.* Silta, jonka v. jänneväli on 40 m. Katon v. jänneväli. Riippusillan v:asti riippuva osa.

VI. 1. a. peittämätön, verhoamaton, avoin, paljas. | Sipulin kärki on istutettaessa jätettävä v:aksi maan pinnalle. Huntu, joka jättää vain otsan ja silmät v:iksi. Puut ladotaan niin, että pinnat ovat mahdollisimman v:at. **b.** tyhjän tilan ympäristöstään erottama, mihinkään koskettamaton. | V:at pylväät ja pilasterit. V:asti keskellä kuoria oleva alttari. Sydän ei ole v:asti rintaontelossa, vaan sydänpussin sisässä. V:asti seisovat tai seinään kiinnitetyt hyllyt. — Uunin seinään päin oleva ja v. sivu. Takan v. [= lattianpuoleinen] nurkka. — Uunin lämmitysteho riippuu myös sen v:an pinnan suuruudesta. Höyrykattilan v. arinapinta 'arinan ilma-aukkojen yhteinen pinta-ala'. Astiassa, altaassa olevan nesteen v. [= ylä]pinta. Veden v. pinta on painovoiman vaikutuksesta hiukan kaareva.

2. paikasta, tilasta: runsaasti (olo-, liikkuma-, kasvu- tms.) tilaa suova; rajoittamaton, avoin; us.)(umpinainen. **a.** Myös v:assa tilassa käytettynä tehokas räjähdysaine. Tungos helpotti sen verran, että sain hiukan v:amman tilan. V:assa asemassa [)(esim. tiheikössä] kasvava puu. Juurijalkaiset lisääntyvät v:assa tilassa tai koteloituneina. Taimien kasvattaminen lavassa tai v:asti avomaalla. Moukarinheitto häkistä tai v:alta vauhtialueelta. V:assa ulkoilmassa [)(sisällä] vietetty juhla. Kasvijäännösten mätäneminen v:assa ilmassa. V:an taivaan alla 'ulkosalla, ulkona, ulkoilmassa'. Valokuvaaminen v:assa luonnossa;)(sisällä. V:an ilmakehän tutkiminen. — V:assa vedessä [)(pohja- t. rantavedessä] uiskentelevat kalat, kuten salakka, kuore, muikku ja silakka AK. **b.** joskus: avara, väljä, aukea, aava. | - - päästäksemme viimein kovan onnen rykelmäisestä korvesta lakealle, v:alle aholle KIVI. - - tulivat ulos linnasta v:alle kukkaniitylle AK. Saimaa, joskus muualla leveä ja v., supistuu siellä ahtaiden

maisemien väliin LEHT. Väljä, v. ja avara maailma! LEINONEN.

VII. joka ei ole (kenenkään) käytössä t. jota ei ole varattu jhk, varaamaton, joutilas, tyhjä.

1. a. istuin-, makuu-, oleskelu- tms. paikasta, asunnosta tms. | Istuutui ainoalle v:alle tuolille. Penkin päätä on vielä hiukan v:ana. Koko vaunussa ei ollut yhtään v:ata istumapaikkaa. Ripusti hattunsa viimeiseen v:aseen koukkuun. V. pöytä [ravintolassa]. Hotelleissa oli runsaasti huoneita v:ina. V:ana ollut huoneisto on jo vuokrattu. Vielä v. [= myymätön t. rakentamaton] kaupunkitontti. **b.** V. vuokra-auto. Kaikki v:ana oleva tykistö siirrettiin kiireesti uhanalaiselle rintamanosalle. Vaunut siirrettiin v:alle raiteelle. V. puhelinlinja. Yritin soittaa tuttavalleni, mutta numero ei ollut v. 'numeroon puhuttiin'. V. kylpyvuoro, tennistunti. Toistaiseksi v:ana oleva [radio]aallonpituus. — Toisessa kädessä kantamus, toinen v:ana. Hoiteli toisella kädellä ohjauspyörää ja kietoi v:an kätensä tytön olkapäiden ympäri.

2. virasta, toimesta, työpaikasta: vailla haltijaa, hoitajaa oleva, avoin, täyttämätön. | V:na oleva virka l. vakanssi. V:an viran täyttäminen. Kirjanpitäjän paikka tuli v:aksi. V:ita työpaikkoja oli tarjolla perin niukasti.

3. V:at [= sijoittamattomat (ja heti sijoitettavissa olevat), joutilaat] pääomat.

4. ajasta: jota ei ole varattu muuhun tehtävään t. tarkoitukseen; vrt. IX.1.b. | Tänään menen teatteriin, mutta huomisilta on v. [jhk muuhun tarkoitukseen]. Poika kysyi, oliko tytön lauantai-ilta v.

5. ihmisistä; vrt. IX.1.a. | Hälyttävän influenssatilanteen takia lääkintöhallitus kehottaa kaikkia v:ita sairaanhoitajia ilmoittautumaan vapaaehtoisiksi. Koetin tilata liikkeestä putkimiestä, mutta ainoatakaan ei ollut v:ana. — *Erik.* joka ei ole naimisissa t. kihloissa (t. vakinaisessa seurustelusuhteessa). | Pitäjän v:at nuoret miehet. V:ita miehiä alkaa avioliittomarkkinoilla olla yhä niukemmin. -- hänen ihastuksensa esine ei ollutkaan enää v., vaan lähetystösihteeri Kestnerin morsian KOSKENN. — *Kuv.* Neidon sydän ei enää ollut v., vaan toiselle luvattu.

6. tyhjästä pinnasta, alasta (vars. jhk tarkoitukseen käytettäväksi ajateltuna). | Taulujen välissä oli v:ata seinäpintaa tuskin lainkaan. Keskilattia raivattiin tanssia varten v:aksi. Paperin reunaan jätettiin pari senttiä v:ata tilaa. Koneen ympärille on jätettävä runsaasti v:ata tilaa huolto- ja korjaustoimia varten. Keppi-Saara ryömi nyt pöydän alatse ja pääsi v:alle lattialle TALVIO.

VIII. maksuton, ilmainen. **1.** vars. palkkaukseen (rahapalkan lisäksi) korvauksetta kuuluvista eduista. | Toimi, jossa palkkaetuihin kuuluu v. asunto, valo ja lämpö. Saa 30 000 mk kuussa ja v:an täysihoidon. — Kurssilaiset saavat v:an majoituksen ja ruoan.

2. V. pääsy [juhlaan tms.]. V. kyyti. Lehti lähetetään v:asti [par. maksutta, ilmaiseksi] kaikille nimensä ja osoitteensa ilmoittaneille. — *Tal.* V:ita l. ilmaisia hyödykkeitä on yllin kyllin suhteessa tarpeisiin. V:isiin hyödykkeisiin luetaan mm. ilma ja usein myös vesi. — *Liik.* V:asti vaunussa [toimitustavasta, jossa myyjä lastaa tavaran ilman erityistä korvausta rautatievaunuun ja ostaja maksaa rahdin]. V:asti laivassa, ks. fob. V:asti laiturilla, ks. laituri 1.a. V:asti toimitettuna, ks. franko 2.

IX. tav. (jtak rasitusta, vikaa tms. ilmaisevan) elat.-määräyksen ohella.

1. ilmaisemassa, että jkn ei tarvitse olla (tavanomaisessa, säännöllisessä) työssä(än), että jku saa olla poissa työstä(än); us.: joutilas. **a.** ihmisistä; vrt. VII.5. | Sunnuntaisin useimmat ovat v:ana työstään. Läksyt luetaan heti koulusta tultua, jotta illaksi päästäisiin v:aksi. Stipendi, jonka tarkoituksena on suoda mahdollisuus muista töistä v:ana antautua tieteelliseen tutkimustyöhön. V:ana ja vahdissa oleva laivamiehistö. Ensi kuun alusta lähtien olette palveluksestamme v. 'palvelussuhteemme on päättynyt'. Olla virasta v:ana 'pitää virkavapautta'. **b.** ajasta: jolloin jku on vapaana työstään. | Viisipäiväinen työviikko, jolloin lauantai on v. Käytti v:an [= vapaa-, jouto]aikansa lennokkien rakentamiseen. Rentoutumiseen ei jäänyt montakaan v:ata hetkeä. — *S:sesti.* Sai (työstään) iltapäivän v:ata. Pitää v:ata. Papilla on kuusi päivää v:ata ja seitsemäs lepopäivä SL.

2. ilmaisemassa, että jkta t. jtak ei rasita jk oikeudellinen, taloudellinen tms. rasitus. **a.** Päästä v:aksi [= irti, eroon] sitoumuksistaan, veloistaan, velvollisuuksistaan. Vastuusta v. Vihdoinkin olin v. lupauksestani. Ostaa itsensä v:aksi verorasituksesta. Kiinnityksestä v. [= kiinnittämätön] tila. -- kysyi, eikö hän voisi päästä edes yhdestä [velka]paperista v:aksi ALKIO. **b.** -- härän omistaja olkoon v. rangaistuksesta [= härän omistajaa älköön rangaistako] VT. Sairaus-, eläke- ja työttömyysapukassoista -- suoritettavat apumaksut olkoot ulosmittauksesta v:ita LK. — V. laiva — v. tavara 'kansainvälisessä oikeudessa periaate, jonka mukaan puolueettomalla aluksella vihollismaahan kuljetettavaa (muuta kuin sotakielto)tavaraa ei saa takavarikoida'.

3. tav. positiivisessa merk:ssä yhdessä määräyksensä kanssa suunnilleen kar.a:a vastaamassa. | Mädästä, homeesta ja toukansyömästä v:ata puuta. Vioista v:ata [= virheetöntä] tavaraa. Tartunnasta v. karja. Kellari on pidettävä mahdollisimman v:ana kosteudesta. — Ennakkoluuloista v. 'ennakkoluuloton'. Ahdasmielisyydestä, kunnianhimosta, suvaitsemattomuudesta v. Puhdas minä olen, rikoksesta v. VT. -- poista meidän kuolemamme, / synnistä tee v:iksi VK.

4. † yhd:ojen jälkiosana; yhd. korvattavissa tav. alkuosasta johdetulla kar.- t. kielt.a:lla. | Virkav. par. virasta v. Tulliv:asti par. tullitta. Postiv:asti par. postimaksutta. — Bakteeri-, happo-, home-, häiriö-, noki-, pöly-, tauti-, verov. → bakteeriton, hapoton jne. Häikäisyv. → häikäisemätön.

vapaa|-aika[33] *s.* aika, jolloin jku on vapaana työstään, joutoaika. | Työpäivän lyhentyminen on lisännyt ihmisten v:-aikaa. Virkamiehen vapaa-

ja loma-ajat. Käytti kaiken v:-aikansa opiskeluun. Harrasti v:-aikoinaan valokuvausta. **--aine**[33] *s.* lähinnä mielikuvituksen varassa kirjoitettu aine; *syn. vanh.* virtusaine;)(asia-aine. **--ajattelija**[33] *s.* henkilö, joka tav. uskonnon kysymyksissä ajattelee perinnäisistä opeista poikkeavasti, vapaauskoinen. | V:t ja jumalankieltäjät. **--ajattelu**[33] *s.* vrt. ed. | V:n ja epäkirkollisuuden leviäminen. **--alue**[33] *s.* vrt. vapaakaupunki, -satama. **-ehtoi|nen** *a.* **1.** -sesti *adv.* -suus *omin.* toiminnasta yms.: omasta tahdosta riippuva, omasta tahdosta, ilman (ulkopuolista) pakkoa tapahtuva, omaehtoinen, -tahtoinen;)(pakollinen. | V. avustustoiminta. Osallistuminen kuorotyöhön on täysin v:sta. V. [)(pakko]huutokauppa. V. vakuutus. V. pääsymaksu. - - he toivat hänelle vielä joka aamu v:sia lahjoja VT. Kouluissa saattaa pakollisten ja valinnaisten oppiaineiden lisäksi olla myös v:sia. Tehdä jtak v:sesti. Alistua, suostua jhk v:sesti. Puolustuslinja, josta ei v:sesti luovuta. Erosi elämästä v:sesti 'teki itsemurhan'. V:suuteen perustuva sosiaalinen huoltotyö. **2.** ihmisistä: joka omasta tahdostaan, kenenkään t. minkään pakottamatta t. velvoittamatta tekee jtak, ryhtyy jhk. | V:set verenluovuttajat. V. maanpuolustusjärjestö. V. [= vapaa]palokunta. — *S:sesti.* Partiotehtävään ilmoittautuneet v:set. — *Erik.*, tav. *s:sesti* henkilöstä, joka omasta tahdostaan, olematta velvollinen ryhtyy asepalvelukseen. | Asevelvollinen voi pyrkiä v:sena palvelukseen täytettyään 17 vuotta. Lähti sotaan v:sena. Ulkomaisista v:sista koottu joukko-osasto. **-ehtoisjoukko** *s.* Ruotsista Suomen talvisotaan osallistunut v.

vapaa|heitto[33] *s. urh.* käsi- ja vesipallossa: vrt. vapaapotku; koripallossa: rangaistusheitto. **-henkinen** *a. harv.* vapaamielinen. **-herra**[33] *s.* arvoltaan kreiviä lähinnä alempi aatelismies, paroni. — *Leik.* Elellä v:na 'joutilaana'. Opettaja saa olla v:na koko kesän. **-herrainen** *a.* tav:mmin vapaaherrallinen. **-herrakunta** *s. hist.* vapaaherralle läänityksenä annettu alue. | Kajaanin v. **-herralli|nen** *a.* vapaaherran arvoon liittyvä, vapaaherralle kuuluva; us. par. vapaaherran, vapaaherra-. | V. suku. Korottaa jku v:seen säätyyn. **-herranarvo** *s.* **-herrasuku** *s.* **-herrasääty** *s.* **-herratar**[33] *s.* vapaaherran puoliso t. (naimisissa oleva) tytär. **-hetk|i**[33] *s.* joutohetki. | V:ien harrastukset. Viettää v:ensä luonnon parissa. **-ilta**[33] *s.* vrt. vapaapäivä. | Kotiapulaisen, sairaanhoitajan v. **-joukko**[33] *s. sot.* vapaaehtoisista muodostettu joukko(-osasto). | Sissisotaa käyvä v. **-jäsen**[33] *s.* seuran tms. jäsenmaksusta vapautettu jäsen. **-kantoinen** *a. rak.* tueton. | V. palkki. **-kappale**[33] *s.* ilmaiseksi annettava painotuotekappale. | Kirjastoille jaettavat v:et. — *Erik.* tekijänkappale. | - - esikoisteokseni, "Väärällä uralla", ilmestyi. V:et tulivat Porvoon laivassa KIANTO. **-kappaleoikeus** *s.* Tieteellisten kirjastojen nauttima v. **-kaupalli|nen** *a.* vrt. seur. | V:set virtaukset.

vapaakauppa[33] *s. tal.* sellainen kansainvälinen kauppajärjestelmä, jota eivät rajoita tuonti- ja vientikiellot, suojelutullit tms. valtion toimenpiteet;)(protektionismi. **--alue** *s.* EFTA-maiden muodostama v. **-järjestelmä** *s.* **-maa** *s.* vapaakauppaa suosiva maa. **-oppi** *s.* **-periaate** *s.* **-politiikka** *s.* **-suunta** *s.* **-teoria** *s.*

vapaa|kaupunginoikeudet *s. mon.* Tampere sai v. vuonna 1821. **-kaupunki**[33] *s.* laajaa itsehallintoa t. vero- ja tullivapautta nauttiva kaupunki. | Lyypekin v. **-kieppi**[33] *s. voim.* kieppi, jota suoritettaessa vartalo ei kosketa tankoa. **-kirj|a**[33] *s.* **1.** pienennetty maksuton henkivakuutus, joksi tavallinen henkivakuutus voidaan muuttaa. **2.** *vanh. harv.* omistus-, lupakirja. | Mies sai v:an torppaansa AK. - - v:oja manufaktuurien eli työhuoneiden perustamiseen AK. **-kirje**[33] *s.* kirje, jonka posti kuljettaa maksutta. **-kirjeoikeus** *s.* virastolle, laitokselle t. viranomaiselle postilähetysten sekä kuljetus- että kirjaamis- ja vakuutusmaksuista myönnetty vapaus; vrt. postirahavapaus. **-kirk|ko**[33] *s.* **1.** hallinnossaan ja taloudessaan valtiosta riippumaton kirkko;)(valtionkirkko. | Yhdysvalloissa ja Ranskassa ovat kaikki kirkot v:koja. **2.** vars. Ruotsissa ja jossakin määrin myös Suomessa esiintyvästä monessa suhteessa reformoitua kirkkoa muistuttavasta uskonnollisesta liikkeestä, joka mm. vastustaa kirkon yhteyttä valtioon; vapaakirkollinen liike, vapaakirkollisuus; vapaakirkolliset. | V:on seurakunnilla on saarnaajia, mutta periaatteessa sekä sanan julistaminen että kaste ja ehtoollisen jakaminen ovat kaikkien seurakunnan jäsenten oikeutena. Suomen v. V:on pappi. **-kirkkoseurakunta** *s.* Kuopion v. **-kirkolli|nen** *a.* vapaakirkkoon (vars. merk:ssä 2) kuuluva t. liittyvä, vapaakirkon. | V. saarnamies. V. liike 'vapaakirkko (2)'. — *S:sesti* vapaakirkkoon kuuluvasta henkilöstä. | V:sten harjoittama lähetystyö. **-kirkollisuus**[33] *s.* vapaakirkollinen liike. **-kivääri**[33] *s. urh.* vrt. seur. | N. ampui v:llä maailmanennätyksen. **-kivääriammunta, -kiväärikilpailu** *s. urh.* ammunta, kilpailu, jossa ampujat saavat käyttää haluamansa tyyppistä kivääriä.

vapaaksi|osto *s.* myös ⌒. | Orjan v. — *Erik.* ns. epävapaan l. ehdollisen tontin lunastus omaksi. **-pääsy** *s.* myös ⌒. | Vankien v.

vapaa|kyyti[33] *s.* (myös ⌒) ilmainen kyyti. | Aateliset vaativat talonpojilta v:kyytejä. — Imukala, joka kulkee v:kyydillä hain mukana. **-kä|si**[35] *s. urh. vanh.* Ampua v:den asennosta 'pystystä'. **-käynti**[33] *s. tekn.* moottorin käynti voimansiirtimistä irrotettuna. **-käytöksinen** *a.* vrt. vapaa III.6. | V. ja luonteva herrasmies. — Monien mielestä huolestuttavan v. nykynuoriso. **-liike**[33] *s. voim.* vrt. vapaavoimistelu 1. **-liikkei|nen** *a.* vapaasti liikkuva. | V. magneettineula. — Rytmiltään v:stä musiikkia. **-lip|pu**[33] *s.* ilmainen pääsy-, matka- tm. lippu. | Saada v. konserttiin, teatteriin. Matkustaa v:ulla. Ateriaan oikeuttava v. **-lippulai|nen**[33] *s.* vapaalippua käyttävä henkilö. | Maksava yleisö ja v:set. **-lista**[33] *s. liik.* valuuttaviranomaisten pitämä luettelo, johon merkittyjä tavaroita saa esteettä tuoda maahan. **-luistelu**[33] *s. urh.* vapaavalintaisia liikkeitä käsittävä kaunoluistelu. | Pakolliset kuviot ja v. **-lyönti**[33] *s. urh.* jääpallossa; vrt. vapaapotku. **-markkinakurssi** *s. liik.*)(virallinen (valuutta)kurssi. **-markkinat**[33] *s. mon. hist*

markkinat, joilla kaikkien kaupunkien porvarit saivat käydä kauppaa. **-matka**[53] *s. harv.* = vapaakyyti. **-matkustaja**[53] *s.* ilman matkalippua matkustava, "jänis". | Ruumaan piiloutunut v. — *Leik.* Istui v:na [= soutamatta] keskituhdolla. **-mestari**[53] *s. hist.* ammattikuntaan kuulumaton henkilö, jolla oli mestarin oikeudet. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* suvaitsevainen, ennakkoluuloton, avarakatseinen, vapaahenkinen, liberaali(nen). | Uskonnollisilta, poliittisilta käsityksiltään v. V. ja aikaansa ymmärtävä pappismies. V:sen puolueen uudistusinto. V. sanomalehti. V. lainsäädäntö, politiikka, tullijärjestelmä. Aleksanteri II:n v:set uudistukset. Kansanvaltaisuuden ja valtiollisen v:syyden esitaistelija. Kansantaloustieteen v. eli klassillinen koulukunta. — Siveyskäsityksiltään v:set [us. = kevytmieliset] ranskalaiset. Kalle Kannas mittasi kahvia tavallista v:semmin [= reilummin], antoipa vielä kourallisen keksejäkin kaupantekiäisiksi TIITUS. — *S:sesti* vars. vapaamielisen puolueen kannattajista. | V:set ja konservatiivit. **-mies**[53] *s. hist.* = rälssimies. **-miessuku** *s. hist.* = rälssisuku. **-mittai|nen** *a. run.* runoudesta, jonka rytmi ei noudata määräkaavaa. | V:sen runon ja rytmisen proosan ero on häilyvä. **-muotoinen** *a.*)(määrämuotoinen. | Improvisaation luonteinen, v. sävellys. — Vars. *lak.* V. oikeustoimi, sopimus.

vapaamuurari[53] *s.* vapaamuurarijärjestön jäsen. **-järjestö** *s.* keskinäisen veljeyden aatetta ajava ja hyväntekeväisyyttä harjoittava kansainvälinen salainen järjestö. **-liike** *s.* **-looši** *s.*

vapaamuurariu|s[65] *s.* vapaamuurariliike; vapaamuurarina olo. | V:den leviäminen. — *Kuv.* - - vankka toveruus, joka liikuttavana v:tena säilyy läpi elämän AGAPETUS.

vapaa|napa[53] *s. tekn.* = vapaarumpu. **-noja**[53] *s. voim.* oikonoja reisiin nojautumatta.

vapaantua[1*] *v.* tav:mmin vapautua.

vapaa|opisto[53] *s.* eräistä kansalais- ja työväenopistoista käytetty nimitys. | Kalliolan v. **-oppilas**[53] *s.* lukukausimaksusta vapautettu oppilas. **-osak|e**[53] *s.* ilmainen osake. | Osakepääomaa lisättiin osaksi v:keita antamalla. **-ottelu**[53] *s. hist.* pankration. **-paik|ka**[53] *s.* maksuton oppilas- t. potilaspaikka. | Koulun, sairaalan v:at. **-paini**[53] *s. urh.* painin laji, jossa päinvastoin kuin kreikkalais-roomalaisessa painissa saa tarttua vastustajan jalkoihinkin. **-painija**[53] *s. urh.* vrt. ed. **-palokunta**[53] *s.* vapaaehtoinen palokunta. **-palokuntalainen**[53] *s.* vapaapalokunnan jäsen. **-peninkulma**[53] *s. hist.* säterikartanon ympärillä oleva peninkulman säteinen alue, jolla asuvat aatelin talonpojat oli vapautettu mm. kyyditysestä ja sotaväenotosta. **-pistooli**[53] *s. urh.* vrt. seur. | A. ampui v:lla uuden ennätyksen. **-pistooliammunta, -pistoolikilpailu** *s. urh.* vrt. vapaakivääriammunta, -kilpailu. **-potku**[53] *s. urh.* jalkapallossa: rikkomuspaikalta suoritettava potku, jota syyllistynyt puolue ei saa häiritä. **-pyörä**[53] *s. tekn.* vrt. vapaarumpu. **-pyörähdys**[53] *s. voim.* oikopyörähdys rekillä taaksepäin vartalon rekkiin koskematta. **-päivä**[53] *s.* päivä, jona jku on vapaana työstään. | Yksi v. viikossa. Itsenäisyyspäivän viettäminen yleisenä juhla- ja v:nä. **-rumpu**[53] *s. tekn.* tav. polkupyörän rumpu, joka irrottuu voimansiirtimistä, kun polkeminen lopetetaan, vapaanapa. **-rytmi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* jonka rytmi ei noudata määräkaavaa. | V. [= vapaamittainen] runo. Intialaisen musiikin v:syys. **-satama**[53] *s.* tarkoin rajoitettu ja valvottu satama(n osa), jossa ulkomailta tuotuja tavaroita voidaan tullikäsittelyttä varastoida, pakata jne. | Hampurin, Kööpenhaminan v. **-seurakunta**[53] *s.* vapaakirkollinen seurakunta. | Tampereen v. **-sija**[53] *s. harv.* vapaapaikka. **-sotilas**[53] *s.* šakkipelissä sotilas, jonka edessä omalla t. viereisellä linjalla ei ole vihollissotilasta. **-suku**[53] *s. harv.* aatelissuku. | Kurkien v. **-sukui|nen** *a.* -suus *omin.* aateli(ssukui)nen. | V. mies, neito. — *S:sesti.* V:sten rälssitilat. **-syntyi|nen** *a.* -syys *omin.* syntyperältään vapaa; myös = ed. | V:set helleenit ja orjat. — *S:sesti.* V:set ja talonpojat. **-sääty**[53] *s.* aateli(sto), aatelissääty; *harv.* (vanhoissa oloissa) myös papistosta. **-säätyi|nen** *a.* -syys *omin.* tav. aatelissäätyinen; vrt. ed. | V. nuorukainen. — *S:sesti.* V:sten etuoikeudet. **-tahtoi|nen** *a. harv.* **1.** tahtonsa puolesta vapaa. | - - ihminen on v. olento, joka itse ratkaisee, tahtooko vai eikö AK. **2.** vapaaehtoinen. | Kauppa on tehtävä - - myyjän ja ostajan v:sella suostumuksella LK. **-taival**[53] *s. urh.* pesäpallossa: oikeus vapaasti edetä seuraavalle pesälle. | Kahdesta väärästä syötöstä seuraa v. **-tila**[53] *s.* = rälssitila.

vapaa|uinti[53] *s. urh.* uinti(kilpailu), jossa kilpailijat saavat käyttää haluamaansa tyyliä. | 400 m:n v. **-urheilu**[53] *s. vanh.* yleisurheilu. **-uskoinen** *a.* ja *s.* vapaa-ajattelijasta. **-uskoisuus**[53] *s.* vrt. ed. **-uskoja**[53] *s. harv.* vapaa-ajattelija. **-vah|ti**[53] *s. mer.*)(kansivahti. **1.** lepovuoro. | Nukkui koko v:din ajan. **2.** lepovuorossa oleva osa laivaväkeä. **-vaihtoinen** *a. mus.* V. tahtilaji 'jossa tahtilajiltaan erilaiset iskualat vuorottelevat'. **-valintai|nen** *a.* -sesti *adv.* vapaasti valittavissa oleva; vrt. valinnainen. | Palkintoina 10 v:sta rengasmatkaa. Pakolliset ja v:set kaunoluisteluliikkeet. **-valtio**[53] *s.* eräistä suhteellisen riippumattomista osavaltioista yms. | Irlannin tasavalta oli vuoteen 1949 Irlannin v. -niminen brittiläinen dominio. Kansainliiton valvonnan alainen Danzigin v. **-varasto**[53] *s.* vapaasatamaan rinnastettava alue, johon ei kuulu satamaa. **-viikko**[53] *s.* vrt. vapaapäivä. — *Erik.* pyhäinpäivästä palvelusväelle annettu vuotuinen lomaviikko, itse-, kissa-, runtu-, römppäviikko. **-viljely**[53] *s. maat.* (myös ⌒) säännöllistä kiertoa noudattamaton viljely. **-voimistelu**[53] *s.* **1.** permannolla t. tasaisella maalla ilman välineitä suoritettava voimistelu. | Telinevoimistelu on vaativampaa kuin v. **2.** Tunnin loppu oli v:a, jolloin oppilaat saivat voimistella mielensä mukaan. **-vuoro**[53] *s.*)(työvuoro. | Merimiehen vahti- ja v:t. V:ssa oleva junamiehistö. **-vuo|si**[53] *s.* vuosi, jonka aikana jku on vapaa vuokrasta, verosta tms. | Autiotilaa viljelevä lampuoti saattoi aluksi saada v:sia. Asutustilalliselle, tehdasyritykselle myönnetyt v:det.

vapaehtoinen *a.* → vapaaehtoinen.

vapahdu|s[64] *teonn.*, vars. *usk. heng.* vapautus. | V. synnin orjuudesta. Kuolema toi hänelle v:ksen maallisen elämän vaivoista. Lapsi kiemurtelee kuumeessa ja odottaa v:sta tuskistaan R.RAUANHEIMO.

vapah|taa[2*] *v.*, vars. *usk. heng.* vapauttaa, pelastaa. | - - niin Herra vei teidät pois väkevällä kädellä ja v:ti sinut orjuuden pesästä VT. - - Kristys synnin alta / nyt meidät v:taa VK. Hän maksoi kaikki velkani, / näin meidät kaikki v:ti SIIONIN KANNEL. — - - armollinen uni hänet vihdoin niistä [ajatuksista] v:ti PEKKANEN.

vapahtaja[10] *tek.* Kuolema v:na. — *Erik. usk.* (tav.: Vapahtaja) Kristuksesta ihmisten synnistä vapauttajana: pelastaja, lunastaja. | Maailman v. V:mme sovituskuolema. Rakkaamme N.N. kuoli uskossa V:ansa - - [kuolinilm.]. **-n|tehtävä** *s.* **-n|työ** *s.* Jeesuksen v.

vapahtu|a[1*] *pass.v. harv.* (< vapahtaa) vapautua. | - - vankilasta v:vat sulhot *MANN. Hänen oma tuskan alta v:nut henkensä on niin irtoimen kevyt KARHUM.

-vapainen[63] *poss.a.* Lyhyt-, pitkäv.

vapa|kela *s. kal.* heitto-ongen t. -uistimen kela, virvelikela.

vapakko[2*] *s. kal.* koukkupyydys, jonka siima on rantaan kiinnitetyn vavan varassa.

vapa|rengas *s. kal.* Heittouistimen siima juoksee v:renkaiden läpi. **-rulla** *s. kal.* vapakela.

vapauden|aate *s.* vapausaate. **-aika** *s. hist.* tav. ⌒; ks. vapaus I.1.c. **-aikainen** *a. hist.* vapauden aikaan kuuluva, vapauden ajan. | V. hallitusmuoto, valtiomies. **-halu** *s.* Kansan, nuorison v. **-kaipuu** *s.* Orjuutetun kansan v. Vangin valtasi voimakas v. **-mitali** *s.* vrt. vapaudenristi. | 1., 2. lk:n v. **-patsas** *s.* vapautta symbolisoivasta kuvapatsaasta. | Lahden v. **-rakkaus** *s.* Kansaa elähdyttävä v. **-rist|i** *s.* eräitä ritarimerkkejä. | V:ejä ja -mitaleja jakaa nykyään V:in ritarikunnan suurmestari. 4. lk:n v. **-sankari** *s.* tav:mmin vapaussankari. **-taistelu** *s.* par. vapaustaistelu. **-tunne** *s.* Loma alkoi, v. täytti mielen. **-ystävä** *s.* Tyrannian kukistamista suunnittelevat v:t.

vapaudet|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* (< seur.) vapautta vailla oleva, epävapaa. | Valtiollinen v:tomuus.

vapau|s[65] *s.* **I.** se ominaisuus t. se (olosuhteisiin perustuva) asiaintila, että jku t. jk on vapaa.

1. a. vrt. vapaa I.1. | V. ja orjuus. V:tensa saanut, v:teen päästetty orja. — *Kuv.* Kristityn pääseminen synnin orjuudesta Jumalan lasten v:teen. - - missä Herran Henki on, siinä on v. UT. **b.** vrt. vapaa I.2. | Valtiollinen v. Verellä lunastettu v:temme. Kansa nousi puolustamaan v:ttaan. Maan v:tta uhkaava valloittaja. V:tta rakastava kansa. V:temme aamunkoitossa. Täydellisessä v:dessa elävä kansa. — Merien v. 'periaate, että aluevesiä ja umpimeriä lukuun ottamatta merillä saa vapaasti kulkea ja kalastaa vain kotivaltion vallan alaisena'. **c.** vrt. vapaa I.4. | Demokratiassa vallitseva poliittinen v. Kansalaisten v:tta rajoittava poikkeuslaki. Valtiollisten olojemme v. V., veljeys ja tasa-arvoisuus [Ranskan suuren vallankumouksen tunnuksina]. — *Hist.* V:den aika 'Ruotsissa vuodet 1718—72, Suomessa 1721—72, jolloin säädyillä oli suurin valta, säätyvallan aika'.

2. a. vrt. vapaa II.1. | V. ja vankeus. Henkilökohtaiseen v:teen kohdistuvat rangaistukset. V:tensa menettäneeksi tuomittu rikollinen. Ehdonalaiseen v:teen päästetty vanki. — Koulu päättyi, alkoi loma ja v. — Kesäiseen v:teen päästetty karja. V:dessa [= luonnonvaraisena] elävät eläimet. Kotelostaan v:teen päässyt hyönteinen. Toukka syö itsensä kaarnan läpi v:teen. — *Kuv.* Vielä v:dessaan kohiseva koski. — *Yhd.* koev. **b.** *harv.* vrt. vapaa II.2. | V:teen [= irti, vapaaksi] päästettynä jousi palaa alkuasentoonsa. V:teensa [= valloilleen] riistäytyneet hiukset. - - pyrki nauru, vaikka ei sitä rohjennutkaan v:teen laskea ALKIO.

3. a. vrt. vapaa III.1. | Ammatinharjoittajan v:tta rajoittavat määräykset. Taiteilijan v. Akateeminen v. Nuoruuden kultainen v. ja huolettomuus. — Lapsi sai leikkiä omassa v:dessaan 'omin päinsä, omissa oloissaan, mielensä mukaan'. Ratsastaja antoi hevoselleen täyden v:den. — Filosofinen kiista tahdon v:desta. **b.** vrt. vapaa III.2. | Täydelliseen elinkeinoelämän v:teen perustuva talousjärjestelmä. Kaupan v:den periaate. Hintojen v. — Maalaiselämän väljyys ja v. **c.** vrt. vapaa III.3. | Ryijy, jossa herättää huomiota sommittelun v. Liiallisesta rakenteen v:desta moitittu romaani. — Suomen sanajärjestyksen suhteellisen suuri v. Modernin runouden mitallinen v. Runon v. 'runoudessa luvalliseksi katsottu tavallisesta kielenkäytöstä ja asiallisuudesta poikkeaminen'. **d.** vrt. vapaa III.4. | Suomennos, jonka v. suorastaan vääristää asioita. — Mielikuvituksen rajaton v. Historiallinen elokuva, jossa taiteellinen v. on viety kovin pitkälle. **e.** vrt. vapaa III.5. | Ihmisen henkinen v. Ajattelun, tutkimuksen v. Puolustaa tieteen v:tta. **f.** vrt. vapaa III.6. | Maailmanmiehen käytöksen luonteva v. Seurustelun v:tta rajoittava etiketti. — Taiteilija, jonka elämäntapojen v. herätti pahennusta vanhoillisissa piireissä. Eräiden primitiivisten kansojen sukupuolimoraalin hämmästyttävä v.

4. vrt. vapaa IV.1. | Näkyvyyden v:tta haittaava mutka. — A:n juoksutyylin v. ja irtonaisuus.

5. vrt. vapaa IX. | Otti parin viikon v:den [= loman] työstään. — V. tullimaksujen suorittamisesta. — *Yhd.* virkav.; postiraha-, tulli-, verov.; tili-, vastuuv.; rälssi-, säteriv.

II. myös *mon.* **1.** oikeus, valta, lupa, mahdollisuus vapaasti, esteettä tehdä jtak. | Kaikille on suotava yrittämisen v. Harkinnan, valinnan v. Täysi v. hylätä tai hyväksyä. Saat v:den menetellä mielesi mukaan. Pidätämme itsellemme v:den ohjelmanmuutoksiin. Vuoden 1734 laki jätti tuomioistuimille tässä suhteessa suuren v:den. Seurakunnilla oli melkoinen v. köyhäinhoidon järjestämisessä. Asetus v:desta perustaa myllyjä LK. Otti v:den jättää [= omavaltaisesti jätti] asianmukaiset ilmoitukset tekemättä. — Nykyinen koulu antaa oppilaille suurempia v:ksia kuin vanha. Rajoittaa jkn v:ksia. Rangaistuslaitos, jossa vangeille ei suotu pienimpiäkään

v:ksia. Runon tekijä on mitan suhteen ottanut suuria v:ksia 'käsitellyt mittaa hyvin vapaasti'. Kalevalanmitta sallii ensimmäisessä runojalassa melkoisia v:ksia. Siveä neito, joka ei sallinut ihailijoilleen liikoja v:ksia. — *Erik.* kohteliaassa puheessa. | Otan v:den ehdottaa, että - -.

2. konkr:mmin jstak vapaasti, omavaltaisesti, todellisuudesta, totutusta tms. poikkeavasti käsitellystä tms. | Käännöksen murteellisuudet ja muut v:det. Uuden elokuvan taiteelliset v:det eivät miellyttäneet kaikkia arvostelijoita.

III. *yhd.* Kansanv.; kansalaisv.; ajatuksen-, omantunnon-, sanan-, usko(nno)nv.; elinkeino-, kauppa-, painov.; arvostelu-, kokoontumis-, lausunto-, liikkumis-, liikunta-, liittoutumis-, puhe-, purjehdus-, sopimus-, toiminta-, valinta-, yhdistymis-, yrittämisv.

vapaus|aate *s.* Liberalistiset v:aatteet. [Taistelu] katolista kirkkoauktoriteettia ja ehdotonta kuninkuutta vastaan päättyi v:aatteiden voittoon A.GROTENFELT. **-ajatu|s** *s.* Venäjän vallankumous teki maassamme mahdolliseksi v:ksen toteuttamisen. **-armeija** *s.* Kenraali Mannerheim, vuoden 1918 v:n ylipäällikkö. **-aste** *s. fys. kem.* Pistemäisellä hiukkasella, joka voi liikkua vapaasti kaikkiin kolmeen avaruuden suuntaan, on kolme v:tta. **-kirja** *s.* vars. keskiaikaisista asiakirjoista, joilla hallitsijat myönsivät kansalle valtiollisia oikeuksia ja erilaisille yhdyskunnille taloudellisia t. oikeudellisia etuja. | Magna charta, Englannin kuuluisa v. **-kirje** *s.* = ed. **-laulu** *s.* vapautta ylistävä laulu. | Vapaus- ja taistelulaulut. **-liike** *s.* vapauden saamiseen t. säilyttämiseen tähtäävä liike, vars. itsenäisyysliike. | Irlannin v. **-passi** *s.* rangaistuslaitoksen johtajan ehdonalaiseen vapauteen päästettävälle antama asiakirja, joka sisältää ehdonalaisuudessa noudatettavia määräyksiä. **-periaate** *s.* **-pyrintö** *s.* = seur. **-pyrkimy|s** *s.* Sorrettujen kansojen v:kset. **-rangaistu|s** *s.* rangaistavan vapauteen kohdistuva rangaistus. | V:ksia ovat kuritushuone- ja vankeusrangaistus. **-sankar|i** *s.* henkilö, joka sankarillisesti taistelee maan vapauden puolesta. | Wilhelm Tell, Sveitsin tarunomainen v. - - v:eita, jotka ovat tarttuneet aseisiin suojellakseen kotejaan AHO. **-so|ta** *s.* sota, jota jk kansa käy vapautuakseen toisen kansan ylivallasta; vars. Suomessa vuonna 1918 käydystä sodasta. | Alankomaiden v. — Hallituksen joukkojen runkona olivat v:dassa suojeluskunnat. **-soturi** *s.* vapaussodan soturi. **-taistelija** *s.* **-taistelu** *s.* taistelu vapauden puolesta. | Suomen v. **-vaatimu|s** *s.* Alusmaiden v:kset. **-vuosi** *s.* = vapaavuosi.

vapaut|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* saattaa t. päästää vapaaksi. **1. a.** vrt. vapaa I.1. | V:ettu orja. Maaorjien v:taminen. — Naisen emansipaatio eli v:taminen epäitsenäisestä asemastaan. — Vapauteen Kristus v:ti meidät UT. — *vapaut|ettu* (s:sesti harv.) vapautetusta orjasta. | Vapaasyntyisten ja v:ettujen avioliitot. **b.** vrt. vapaa I.2. | Isänmaan v:taminen vieraan vallasta. Ristiretkien tarkoituksena oli Jerusalemin v:taminen muhamettilaisten käsistä.

2. a. vrt. vapaa II.1. | Vankien v:taminen. — V:ettu häkkilintu. **b.** vrt. vapaa II.2. | V. jku kahleista. V. lapsi kapaloista. V:ti kätensä vastustajan otteesta. Sai jalkansa v:etuksi kivien puristuksesta. Mutkalle kiertyneen suolen v:taminen. V. jku pinteestä, tukalasta asemasta. Isku, joka v:ti oman keskustan vihollisen puristuksesta. Alas painuessaan pidäke v:taa iskurin. Joni saa kirjan ja v:taa [= purkaa, irrottaa] sen kääreestä ALKIO. — Tutustuminen impressionismiin v:ti maalaustaiteessamme uusia voimia. — *Fys. kem.* Kloorin v:taminen kloridelsta sähkövirran avulla. Reaktio, joka v:taa vedestä hiilihappoa. Atomienergian v:taminen ja hyväksikäyttö.

3. a. vrt. vapaa III.2. | Hintojen ja palkkojen v:taminen säännöstelystä. Elokuvasensuurin esityskiellosta v:tama elokuva. - - 1775 viljakauppa v:ettiin ja 1868 kaikenlainen maakauppa tehtiin luvalliseksi E.JUTIKKALA. **b.** vrt. vapaa III.3. | Runouden v:taminen runomitan sidonnaisuudesta. Perinnäisistä rakennekaavoista v:ettu moderni romaani. **c.** vrt. vapaa III.5. | Luther v:ti uskonnollisen ajattelun katolisen kirkon dogmeista. **d.** vrt. vapaa III.6. | V. jku jännityksestä, ujoudesta. Kireä tunnelma laukesi v:tavaan nauruun. Huumorin v:tava vaikutus. Helpottava ja v:tava itku. Lomallepääsyn v:tava riemu. Oli niin painostavan yksitoikkoista, että vieraan tulo tuntui oikein v:tavalta. [Sahti] v:ti pian kaikista turhista ujosteluista SILL. Mariasta tuntui siltä kuin hänen ystävyytensä ja vierailunsa olisivat vaikuttaneet v:tavasti Riittaan WALTARI.

4. vrt. vapaa IV.2. | Hyökkäys v:ti armeijan perääntymistien. Mustan siirto v:ti [šakissa] linjan b2—g7.

5. vrt. vapaa VII. | Seurueen lähtö v:ti pöydän uusille vieraille. Hyökkäyksen tulos v:ti joukkoja muualla käytettäväksi. Siirtämällä tavarajuna kakkosraiteelle v:ettiin pääraide pikajunan tuloa varten.

6. a. vrt. vapaa IX.1. | Palvelusajan päätyttyä asevelvollinen v:etaan palveluksesta. Uusi vartiomies v:taa edellisen vartiopaikalta. Tri N. v:ettiin omasta pyynnöstään komitean jäsenyydestä. — *Erik.* virasta, toimesta, tehtävästä erottamisesta (*lak.* nimenomaan sellaisesta, johon ei liity samoja epäedullisia seuraamuksia kuin viraltapanoon). | V. jku virasta. Tappion jälkeen ylipäällikkö v:ettiin tehtävistään. **b.** vrt. vapaa IX.2. | V. jku sitoumuksistaan, valastaan. Tällä lausumallaan A. v:ti itsensä kaikesta vastuusta. Suomen Pankki v:ettiin velvollisuudesta lunastaa setelinsä kullalla. Pysyvän vian takia asevelvollisuuden suorittamisesta kokonaan v:ettu mies. Aateliset v:ettiin veroista. Lukukausimaksusta v:etut oppilaat eli vapaaoppilaat. — V. jku syytteestä. V:tava [= syyttömäksi julistava] päätös. Presidentti voi toisinaan v. tuomitun rangaistuksesta. **c.** vrt. vapaa IX.3. | Tie v:ettiin [= raivattiin puhtaaksi] lumesta auraamalla. Ennen maalaamista pinta on v:ettava [= puhdistettava] rasvasta. Valukappaleen v:taminen kuonasta. Kennot v:etaan hunajasta [= kennoista poistetaan, erotetaan hunaja] linkoamalla. Kosken perkaus v:ti laajat ranta-alueet jokavuotisista kevättulvista. Res-

tauroinnin yhteydessä kirkkosali v:ettiin tyylinvastaisesta koristelustaan. — Poliisin ilmestyminen paikalle v:ti neitosen epämiellyttävästä tunkeilijasta. Maailman v:taminen tyranneista. Vihdoin kuolema v:ti hänet tämän maailman vaivoista.

vapauttaja[16] *tek.* Kansa otti maan v:t riemuiten vastaan. Sairas odotti kuolemaa v:kseen. **-tsaari** *s.* Aleksanteri II:sta vars. sen vuoksi käytetty nimitys, että hän lopetti Venäjällä maaorjuuden.

vapauttamat|on[57] *kielt.a.* Sortajien vallasta vielä v:tomat alueet.

vapauttamis- = vapautus-.

vapau|tua[44] *v.* (*rinn. harv.* vapaantua) tulla t. päästä vapaaksi.

1. a. vrt. vapaa I.1. | V. orjuudesta. Isännän kuoltua v:tunut orja. — *Kuv.* Synnin orjuudesta v:tuminen. **b.** vrt. vapaa I.2. | Suomen valtiollinen v:tuminen. Afrikan äskettäin v:tuneet uudet valtiot. Maan v:tuminen vieraasta herruudesta.

2. a. vrt. vapaa II.1. | V. vankilasta. Sotavankeudesta v:tuneet sotilaat. — Häkistään v:tunut eläin. **b.** vrt. vapaa II.2. | V. kahleista. Raudoista v:tunut kettu. Onnistui v:tumaan pidättäjiensä käsistä. Perhonen v:tuu kotelostaan. Juuri munasta v:tunut kananpoikanen. Vieraat olivat jo v:tuneet [= riisuutuneet] paksuista turkeistaan. Koetti turhaan v. raskaasta taakastaan. Kävyistä v:tuneet siemenet. Jääpeitteestään v:tunut järvi. Köyden pää oli päässyt v:tumaan siteestä. Iskurin v:tuessa kivääri laukeaa. Automaattisesti v:tuva [= avautuva, irrottuva] haka. Aurinko on v:tunut [= tullut näkyviin] pilven takaa KARHUM. — *Fys. kem.;* us.)(sitoutua. | Kappaleen jäähtyessä siitä v:tuu lämpöä. Atomin ytimen haljetessa v:tuneet neutronit. Energian v:tuminen uraanista. Radiumista sädetyksessä v:tuva radioaktiivisuus. Puun palaessa v:tuu mm. hiilidioksidia. Rikkihappoliuoksesta sähkövirran vaikutuksesta v:tuva vety.

3. a. vrt. vapaa III.2. | Elintarvikkeiden v:tuminen säännöstelystä. Talouselämän pitäisi päästä v:tumaan valtion holhouksesta. **b.** vrt. vapaa III.3. | Tyylin v:tuminen aikaisemmista esikuvista. Runoilija, joka on onnistunut v:tumaan totunnaisista ilmaisumuodoista. Pyrkimys kaavamaisuudesta v:tumiseen. **c.** vrt. vapaa III.4. | Puhujan olisi v:duttava konsepteista. Opetella soittaessaan v:tumaan nuoteista 'soittamaan ilman nuotteja'. **d.** vrt. vapaa III.5. | Ihmisen henkinen v:tuminen. Moraalikäsityksissä vallalle päässyt v:tuneempi ja suvaitsevampi ajattelutapa. **e.** vrt. vapaa III.6. | V. jännityksestä, jäykkyydestään. Lausuja ei päässyt koko esityksen aikana oikein v:tumaan. Iloisessa seurassa jurokin v:tuu. Tunnelma v:tui ja yleinen hilpeys valtasi koko seurueen. — *vapau|tunut* (a.) -tuneesti (adv.) -tuneisuus[65] (omin.) V:tunut, luonteva esitys. Puhui eloisasti ja v:tuneesti. V:tunut, välitön tunnelma. HPS:n [jalkapallojoukkueen] peli luisti kitkattomasti ja v:tuneesti. Laulajan äänenmuodostuksen v:tuneisuus.

4. a. vrt. vapaa IV.1. | A:n juoksutyyli on viime näkemästä v:tunut ja tullut irtonaiseksi. **b.** vrt. vapaa IV.2. | Voitto, jonka ansiosta valloittajille v:tui tie maan sisäosiin.

5. vrt. vapaa VII. | Juuri v:tunut ravintolapöytä. Lepokodissa v:tuu pian muutamia huoneita. Puhelu yhdistetään heti kun linja v:tuu. Peruutuksen vuoksi v:tunut saunavuoro. Venäjän kieli poistettiin lukusuunnitelmasta, ja sen johdosta v:tuneita tunteja sai mm. historia. Telineitä voitiin v:duttuaan käyttää toisilla rakennuksilla. Vihollisen hyökkäyssuunnan muuttumisen johdosta v:tuneet joukot siirrettiin toiselle rintamanosalle. — V:tuneet pääomat sijoitettiin uusiin teollisuusyrityksiin. — Virasta, toimesta, työpaikasta: tulla t. joutua avoimeksi. | V:tuva toimi on jo julistettu haettavaksi. A:n kuoleman johdosta v:tunut johtokunnan jäsenyys.

6. a. vrt. vapaa IX.1. | V:dun työstä klo 16. Vuoroltaan v:tuva vanha ja tilalle tuleva uusi vartiomies. Sotapalveluksesta äskettäin v:tunut nuorukainen. — Koneiden tultua käyttöön ihmiselle on v:tunut enemmän aikaa omiin harrastuksiin. **b.** vrt. vapaa IX.2. | V. veloistaan, sitoumuksistaan, velvollisuuksistaan. Vihdoinkin olen v:tunut lupauksestani. Kiinnityksestä v:tunut kiinteistö. - - tilat eivät - - v:du sanotun lain alaisuudesta, ennen kuin - - LK. **c.** vrt. vapaa IX.3. | Pyrki pakenemalla v:tumaan [= pääsemään eroon] ahdistajistaan. Liike koetti v. vanhoista työntekijöistään. Kuuluisa vieras oli vihdoinkin v:tunut innokkaista lehtihaastattelijoista. Koira koetti raapimalla v. syöpäläisistään. Taudeista yritettiin v. myös taikakeinoilla. V:tukaa järkiperäisellä syömisellä liioista kiloistanne. Yritti alkoholin avulla v. suruistaan. En ole voinut v. siitä ajatuksesta, että --. Pyrkiä v:tumaan vioistaan. Synneistä v:tuminen ja puhdistuminen. Suurten vientipalkkioiden maksamisesta pitäisi vähitellen v. Menetelmä, jonka avulla v:dutaan turhista kustannuksista. V. syytteestä.

vapautumat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* Pingottuneelta ja v:tomalta tuntuva lausuntaesitys.

vapautumis|hetki *s.* **-keino** *s.* **-pyrkimys** *s.* **-yritys** *s.*

vapautu|s[64] *s.* vapauttaminen, vapautuminen. | Neekeriorjien v. Torpparien v. eli torppien pakkolunastus itsenäisiksi tiloiksi. Maan v. vieraan vallasta. V:staan odottava vanki. Sotavangeille koitti vihdoin v:ksen päivä. Kristus on tuonut meille v:ksen synnin ja kuoleman vallasta. — Tentistä pääsyn aiheuttama v:ksen ja helpotuksen tunne. — Sokerin, voin v. säännöstelystä. — Saada v. tehtävistään, toimestaan. Pyysi osittaista v:sta virkansa hoitamisesta. — V. asevelvollisuuden, oppivelvollisuuden suorittamisesta. Oppilaan v. lukukausimaksusta. — *Yhd.* eriv.

vapautus|armeija *s.* **-liik|e** *s.* Italian v. Naisasialiikkeen kehittyminen suureksi yhteiskunnalliseksi v:keeksi. **-määräys** *s.* Pidätettyjä koskeva v. **-pyyntö** *s.* **-päätös** *s.* **-sota** *s.* us. = vapaussota. | Kreikan v. **-taistelu** *s.* us. = vapaustais-

telu. | Kustaa Vaasan Tanskaa vastaan käymä v. **-työ** *s.* Vallankumouksen v. **-yritys** *s.* V:en vuonna 1935 toimeenpanema vallankaappausyritys.

vape|et[78*] *s. mon.* maahan pystytettyjä riukuja, joiden varassa verkkoja (tm. pyydyksiä) kuivatetaan. | Verkot ovat v:illa.

vapisemat|on[57] *kielt.a.* < seur. | V:tomat kädet.

vapi|sta[41] *v.* -na[14] *teonn.; rinn.* vavista. **1.** ihmisistä, eläimistä. **a.** tutista, täristä, väristä, hytistä. | Kädet, polvet, huulet v:sevat. Sairaan ruumis v:si. Avasi paketin v:sevin sormin. V:seva vanhus. V. heikkouttaan, jännityksestä, pelosta, suuttumuksesta. Kiihtymyksen aiheuttama v:na. V:si kuin horkassa. V. kuin haavanlehti. Vilusta v:seva koira. Vaasan veri ei v:se [ks. veri II.3.c] KL. Isäni, pyhä aavistus panee sydämeni v:semaan KIVI. — Kulkea v:sevin askelin. V:seva käsiala. **b.** myös *tr.* avartuneessa merk:ssä: (vapisten) pelätä. | -- hän v:si noita ihmisiä, joiden silmissä oli niin kumma kiilto AHO. -- v:set alati, kaiket päivät, sortajan vihaa VT. Jokainen maan asukas on v:seva, sillä Herran päivä tulee VT. **2.** ed:een liittyen ihmisen äänestä: täristä, väristä. | Hänen äänensä v:si kiukusta. V:sevalla äänellä veisaava vanhus. **3.** esineistä: tutista, täristä. | Koneet jyskyttivät, laiva v:si. Maa v:si kranaattien räjähdellessä. [Ongenvapa] vipajaa ja vapajaa AHO.

vapistus[64] *s. vanh.* = vavistus. | -- v. ja suuri hämmästys oli heidän päällensä tullut UT[v]. Nyt ei auta pelko eikä v., vaan täytyy hänen käydä uuteen kilvoitukseen KIVI.

vapisutt|aa[2*] *kaus.v.* < vapista. *(1.a.)* Itku v:i lapsen hartioita. Jännitys, vilu v:aa hänen ruumistaan. Väkevä saarna, joka v:i kuulijoita. — *Yksipers.* Pelotti niin että polvia v:i. Paleltaa, v:aa kuin horkassa. *(b.)* Hunnit v:ivat koko Eurooppaa. *(2.)* Mielenliikutus v:i hänen ääntään. *(3.)* Aallokko v:i laivan runkoa. Ukkosen jyrähdykset v:avat maata. -- huonetta oli v:anut moniääninen huuto SEPPÄNEN.

vapiti[6] *s.* Cervus canadensis, Pohjois-Amerikassa ja Aasian sisäosissa elävä hirvieläin, kanadanhirvi.

vaporimetri[4] *s.* laite, jolla nesteen alkoholipitoisuus määritetään mittaamalla sen höyrynpaine.

vappu[1*] *s.* toukokuun 1., Vapun päivä. | V., työväen ja ylioppilaiden keväinen juhlapäivä. Mikä Maariana malolla, se v:na vaolla [lunta] SL. **-aamu** *s.* **-aatto** *s.* = vapunaatto. **-huiska** *s.* vappuna kädessä pidettävä tav. värikäs paperihuiska. **-humu** *s.* Ylioppilastalon meluisa v. **-ilo** *s.* **-juhla** *s.* Sosiaalidemokraattien v. Mäntymäellä. **-kukka** *s.* vappuna (Maitopisara-yhdistyksen hyväksi) myytävä tekokukkanen. **-kulkue** *s.* Ylioppilaiden, työväen v. **-matinea** *s.* Helsingin kaupunginorkesterin perinteellinen v. **-mielenosoitus** *s.* Työväestön v. **-paraati** *s.* V. Moskovan Punaisella torilla. **-riemu** *s.* **-sima** *s.* **-tunnelma** *s.* Riemuisa v. **-viuhka** *s.* vappuhuiska. **-yö** *s.* vapun vastainen yö.

vapriik|i[5], **-ki**[5*] *s. kans. vanh.* tehdas. | -- heleätä v:in paloviinaa KIVI.

vaprikööri[4] *s. kans. vanh.* tehtailija.

vapsa(ha)inen[63] *s. kans.* vaapsahainen.

vapsi[4] *s.* Viron rintamamiesliiton jäsenistä. |

vapun|aatto *s.* **-päivä** *s.* **-vastaanottajaiset** *s. mon.* Savolaisen osakunnan v. **-vietto** *s.* V. alkaa aattoiltana.

var|a[10] *s.;* varaksi, varalla, varalta, varassa, varoiksi, varoilla ks. myös erikseen. Merk.-ryhmien rajat us. epäselvät.

1. *harv.*, tav. abstr. suhteista: tuki, turva; vrt. varassa. | Vanhassa [aviopuolisona] v. parempi SL. Mies luotu akan v:aksi, akka lasten paimeneksi SL. -- suova oisit vanhan v:an, / käyvä turvaks äitiparan *MANN. -- Herra Sebaot ottaa pois Jerusalemilta ja Juudalta v:an ja turvan VT. -- toisilla [rannikkokaupungeilla oli] v:anaan laajempia ja varakkaampia, toisilla vähäpätöisempiä kauppapiirejä ja "taloudellisia taustamaita" V.VOIONMAA. — *omin varoin(sa),* (harv.) *omissa varoissa(an.* Lapsi kävelee jo omin v:oin 'ilman tukea'. Sinä seisoit jo silmänräpäyksen omissa v:oissasi ja kävelit pari askelta puuta myöten HEPOR. Tulla toimeen omin v:oin 'omin voimin, neuvoin, omin apuinsa'. Eikä hän [Jumala] jätäkään omiin v:oihinsa niitä, jotka häntä etsivät AK.

2. jstak, joka (tarkoitettuna, varattuna tms.) on vastaista t. mahdollista tarvetta varten, johon tarvittaessa voidaan turvautua, reservi. | Kalastajilla oli kaksi suurta venettä ja v:ana yksi pienempi. Vakinaisen palokunnan v:ana oleva vapaapalokunta. Mäyrän rasvakerros on hyvä v. talviunen aikana. Muonaa oli enää kahden päivän v. Koota itselleen vanhuuden v:aa. Rakensi mökin vanhan päivän v:akseen. Vieraan v:ana pidetty kamari. Säilöä sieniä talven v:aksi. Karhu hautasi lehmänruhon vastaisen v:aksi. Säästää jtak vastaisen v:aksi. Vastaisen tutkimuksen v:aksi koottua aineistoa. -- vähemmin kuin koskaan ennen ehtivät nyt veljekset hankkia v:oja talveksi KIVI. -- säilytettiin sitä [viinaa] aitan jyvähinkalossa kesänkin v:oiksi PAULAH. -- saatoin tulla toimeen niitä [säästöjä] v:ana käyttäen KATRI INGMAN. — *Yhd.* talven-, vieraanv.; hätäv.

3. tav. *mon.* resurssit. **a.** (raha)omaisuus, raha(t). | V:at ja velat. Pankin omat v:at. Rahaston v:ojen karttuminen. Julkisista v:oista maksettu korvaus. Sovittaa sakkorangaistus v:ojen puutteessa vankeudella. V:ani eivät salli sellaista ylellisyyttä. Elää v:ojensa mukaan, yli v:ojensa. Pikku vahinko, joka ei hänen v:oissaan tunnu. Olla v:oissaan, hyvissä v:oissa. Isä oli sen verran v:oissaan, että poika pääsi kouluun. On pikkuhiljaa päässyt v:oihinsa. — Hänellä ei ole v:aa käydä teatterissa. Oli v:aa pitää autoakin. — *Yhd.* kassa-, käteisv:at; kulta-, rahav:at; lahja-, lahjoitus-, laina-, perintö-, säästö-, talletus-, testamentti-, vero-, voittov:at; edistämis-, käyttö-, matka-, opinto-, opiskelu-, työllisyys-, työttömyysv:at; valtio(n)v:at. **b.** (etup. yhd:oissa) käytettävissä olevista tavaramääristä, varastoista, luonnonrikkauksista yms. | Sulttaanilla oli määrättömät v:at kultaa ja jalokiviä. — Vanhurskaan vähä v. on parempi kuin monen jumalattoman tavarain paljous VT. — *omasta varasta* (kans.) omasta ta-

kaa. | Teillä on omasta v:asta riski työväki PÄIVÄR. — *Yhd.* ampuma-, eväs-, halko-, heinä-, jalkine-, rehu-, ruoka-, vaatev:at; kivihiili-, malmi-, metsä-, raaka-aine-, ravinne-, typpi-, vesivoima-, voimav:at; luonnonv:at. **c.** (etup. yhd:oissa) kielen t. jkn esittäjän ilmaisumahdollisuuksista. | Kielen v:at 'ilmaisukeinot'. — *Yhd.* ilmaisu-, keino-, kieli-, sana-, ääniv:at.

4. a. ylimääräisestä mitasta, tilasta, hinnasta tms., joka kutistumista, laajentumista tm. varten otetaan huomioon jtak mitoitettaessa, hinnoitettaessa tms. | Halkopino, jossa on 10 % kuivumisen v:aa. Tukkipuuta mitattaessa huomioon otettava kuoren v. Pukua leikattaessa pitää muistaa ompeleiden v:at. Pinnassa on pari millimetriä silottamisen v:aa. Lujuuslaskelmassa ainevikojen vuoksi huomioon otettu v. Hinnassa on vähän tinkimisen v:aa. Vaatimuksiin jätettiin hiukan v:aa alentaa. — Lasten vaatteisiin täytyy jättää kasvun v:aa. Ratakiskojen välissä oleva laajenemisen v. Vilua v. vanttuissa, lämmintä kuppa kengässä SL. — Portti oli ahdas, vain muutama senttimetri oli v:aa [= rakoa, tilaa] auton kummallakin puolella. — *Yhd.* kuivumis-, kulumis-, kutistumis-, liikunta-, painumis-, tasaus-, turpoamisv.; kasvunv.; laskos-, sauma(n)-, työv.; maav.; sisä-, ulkov.; peliv. **b.** Ampujat joutuivat ottamaan tuulen v:aa 'siirtämään tähtäyspistettä tuulen vaikutusta silmällä pitäen'. Laitatuulessa soudettaessa on pidettävä tuulen v:aa.

5. ed:stä avartunutta abstr:mpaa käyttöä. **a.** Tie oli niin kapea, ettei ollut v:aa [= tilaa, mahdollisuutta] poiketa sivulle tuumaakaan. Ei ollut v:aa [= mahdollisuutta] valita, oli otettava minkä sai. Malleissa oli miltei rajaton valinnan v. Lakipykälä, jossa ei ole tulkinnan v:aa. Mutta onkos v:aa parantaa [= tempaista kovemmin]? KIVI. Jumalan tuomio oli langennut eikä ollut v:aa vedota W.MALMIVAARA. — Niin edullista tilaisuutta meillä ei ole v:aa jättää käyttämättä. Englannin arvovallalla ei ole enää v:aa kärsiä uusia kolauksia. — Vars. *kans.* Jää on niin heikkoa, ettei sinne ole v. [= ei ole hyvä, ei uskalla] mennä. Emännälle ei ollut v. sanoa vastaan. **b.** Kirjoituksessa on lyhentämisen v:aa 'kirjoitusta voisi t. pitäisi lyhentää'. Palkoissa olisi kohentamisen v:aa. Tuloksissa on vielä parantamisen v:aa. Esityksessä oli paljon muistuttamisen v:aa. Jk jättää [par. jssak on] toivomisen v:aa. A:n työssä ei ollut korjaamisen v:aa.

6. vain eräissä kiteytyneissä sanonnoissa varovaisuudesta, varuillaanolosta. | Ei v. venettä kaada SL. Parempi v. kuin vahinko SL. — *pitää varansa* tarkata tilannetta (ja toimia sen mukaan), olla varuillaan. | Vihollinen yritti yllättää, mutta me pidimme v:amme. Pidä v:asi, ettet vain putoa. Ellei pitänyt v:aansa, saattoi jäädä ilman. — Sen v:an(i) olen aina pitänyt [= siitä olen aina pitänyt huolen], etten ole ihan pennittömäksi jäänyt. Pidän nyt kuitenkin sen v:ani, että otan haavilla kalan, ennen kuin se ehtii ottaa minut ... AHO.

7. *ellipt.* **a.** *urh.* pesäpallossa kakkos- ja kolmosvahdin takana toimivista ulkomiehistä, varavahti. | Pelata v:ana. — *Yhd.* kakkos-, kolmosv. **b.** = seinävara.

vara-alkuiset yhd:t ilmaisevat yl. jtak varalla olevaa; esim. varajohtaja, -mies, -osa, -rengas.

varaaja[16] *s.* jtak varastoivasta laitteesta. | Sähkölämmitteinen kuuman veden v. Sähkön v. (tav. ⌣) 'kondensaattori'. — *Yhd.* lämmön-, sähkönv.

vara-|alue *s.* — *Erik. urh.* pesäpallossa kuhunkin pesään liittyvä määräalue, jolla juoksija on turvassa. **-amiraali** *s. sot.* kenraaliluutnanttia vastaava merivoimien upseeri.

varaani[6] *s.* Varanus, Afrikassa, Etelä-Aasiassa ja Tyynen meren saaristoissa eläviä kookkaita liskoja. — *Yhd.* juovav.

varaantua[1*] *v.* tav:mmin varautua.

vara|-asema *s. sot.* Patterin v. **--auto** *s.* Ruuhka-aikoina asetetaan liikenteeseen v:ja. **--avain** *s.* **-edustaja** *s.* **-ehdokas** *s.* **-esimies** *s.* Seuran v. **-hevonen** *s.*

varahin *adv. runok.* varhain. | Ajoivat aamulla v. / hämäräisen metsän halki LEINO.

varahta|a[2*] *mom.v. harv.* < varista. | - - hangelle v:a joukko kuivia neulasia KARHUM.

varahuone *s.* **1.** *vanh.* varastohuone, aitta. | - - v. heidän ruoka-aineitansa varten KIVI. **2.** Majatalon kylmillään oleva v.

varail|la[29] *frekv.v.* < varata. | Täytyy v. ympärilleen sitä enemmän vaatetta KOJO. — - - keväisin se v:ee [= varustelee] keveät veneensä kuntoon LEHT.

1. **varai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** *poss.* yhd:ojen jälkiosana. | Hyvä-, vaka-, vähäv.; koto-, omav.; vieraanv.; hätäv. **2.** jnk varassa oleva. | Harkinnan, tulkinnan v. (tav. ⌣). Yhden ilmoituksen v. tieto J.JAAKKOLA. — *Yhd.* käsi-, silmäv.; luonnon-, muistin-, sattuman-, toisen-, vaistonv.

2. **varainen**[63] *a. murt.* varhainen.

varain|hoitaja *s.* rahavarojen hoitaja. | Seuran v. **-hoito** *s.* rahavarojen hoito. **-hoitokausi** *s.* aika, joksi vars. valtion tm. julkisoikeudellisen yhdyskunnan tulo- ja menoarvio kerrallaan päätetään, budjettikausi. **-hoitovuosi** *s.* vrt. ed. **-siir|to** *s.* rahavarojen siirto. | Postisiirtotilillä tapahtuvat v:rot.

vara|istuin *s.* **-jalka** *s. kans.* kuhilas. **-johtaja** *s.* **-jouk|ko** *s. sot.* reservi (1.b). | V:ot heitettiin tuleen. **-jäsen** *s.* Johtokunnan v. **-kappale** *s.* **1.** us. = varaosa. | Särkymisen varalta pidetyt v:et. **2.** *sähk. vanh.* varoke.

varak|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* hyvissä varoissa oleva, (melko) rikas, vauras, hyvinvoipa. | V. kauppias, tilanomistaja. Komea, v:kaan näköinen talo. V. liike. V:kaat kansanluokat. V:kaasti sisustettu koti. Opiskelu ei enää edellytä sanottavaa v:kuutta. — *Yhd.* keski-, pikkuv.

varakkaahko[1] *mod.a.* < ed. | V. keskiluokka.

varakkaan|lainen[63], **-puoleinen** *a.* = ed. | V. liikkeenharjoittaja, talo.

varakoitu|a[1*] *v. harv.* tulla varakkaa(mma)ksi, vaurastua, rikastua. | - - Vienan kaupalla v:neita miehiä S.ERONEN.

vara|kone *s.* **-koneisto** *s.* Voima-aseman v. **-konsulaatti** *s.* varakonsulinvirasto. **-konsuli** *s.* (meil-

lä) alimman asteen konsuliedustaja. **-konsulinvirasto** *s.; syn.* varakonsulaatti. **-kreivi** *s.* eräissä maissa kreiviä alempi, vapaaherraa ylempi aatelismies. **-kreivitär** *s.* varakreivin puoliso t. (naimisissa oleva) tytär.

varaksi *adv. harv.* varalta. | Otettiin matkalle mukaan v. sadetakit. ”Älkää puhuko”, kuiskasi pappi uudestaan, v. ALKIO.

vara|kumi *s. puhek.* vararengas. **-kuningas** *s.* yhteisen hallitsijan sijainen jhk valtioon osana kuuluvassa maassa. | Intian, Egyptin v. [Englannin vallan aikana]. **-kuningaskunta** *s.* vrt. ed. | Peru oli muinoin Espanjan v. **-kuvernööri** *s.* **-käytävä** *s.* Majavat rakentavat pesäänsä varsinaisen käytävän lisäksi v:n. **-lait|a** *s.* **1.** veneeseen varsinaisen laidan yläpuolelle kiinnitettävä irtolaita, lisä-, varpelaita. | - - kolme tavattoman pitkää tervavenettä, jotka v:ojaan myöten ovat tervatynnyrilastissa KIANTO. **2.** *mer.* lastiviivan ja kansiviivan (t. kannettoman aluksen lastivesiviivan ja partaan) etäisyys, kuivakylki. **-lait|e** *s.* **1.** varalla oleva laite. | Mekaaniset tähtäimet ovat jääneet tykeissä vain v:teiksi. **2.** par. varolaite.

varall|a, -e; varalta ks. erikseen. **1.** *adv.* **a.** mahdollista tarvetta varten (us. jnk lisäksi) varattuna. | V. oleva ylimääräinen kappale. Taisteluvahvuus oli kaksi rykmenttiä sekä v. [= reservinä] yksi erillinen pataljoona. Lääke, jota aina pitää olla v. tällaisia tapauksia varten. Hänellä oli aina ase v. Kulkutautitapausten hoitamiseksi v. pidetyt potilaspaikat. Lapsia varten oli v. iloinen yllätys. Tuulastaja seisoo kokassa ahrain v. 'valmiina iskuun'. — Sihteeriksi valittiin hra N., v:e [= varamieheksi] hra K. **b.** *pitää varalla* (kans.) pitää silmällä, varoa, pitää varalta. | Ettei hän vain pääse karkuun käsistänne. Pitäkää v. CANTH. - - sopi pitää v. naapurin hevosia, joista yksi oli - - potkiva, vihainen LEHT. **2.** *postp.* (tav. varalle) gen:n t. poss.-suff:n ohella. **a.** varten, varalta. | Kirkon eteisessä on virsikirjoja kirkossa kävijöiden v. Ruokaa oli viiden miehen v:e. Pesäpönttöjä pikkulintujen v:e. Lasten v:e talletettu omaisuus. Vieraiden v:e siistitty kamari. Hänellä oli aina ystävällinen sana surevien v:e. Minkä [niityn] toinen oli v:een pilkoittanut, siihen ei tavallisesti toinen enää yritellyt PAULAH. Eikö sinulla ole mitään siunausta minun v:eni? VT. Otin omalle v:eni kylän suurimman venheen AK. — Karhun v:e [= pyydystämiseksi] viritettiin pyssyjä haaskalle. Neitoset virittelevät ansojaan nuorten miesten v:e. - - jou'utti tulisen jousen / - - / pään v:e Väinämöisen, / surmaksi suvantolaisen KAL. — *Erik.* jtak tulevaa, odotettavissa t. pelättävissä olevaa, mahdollista tms. silmällä pitäen. | Viimeiset rahat olkoot tarpeen v. MERIL. Varkaiden v:e asennetut hälytyslaitteet. Sateen v:e pystytetty katos. Kautta vuoden oli pidettävä runsaahkosti työväkeä kiireisten aikojen v:e. Tallettaa rahaa vanhuuden v:e. Varustautua pahan päivän v:e. Kerättiin varastoja talven, sodan v:e. Kasvun v:e otettu lisämitta. Pani asian mieleen vastaisen v:e. Valitun kieltäytymisen v:e nimettiin N.N. **b.** *harv.* vrt. 1.a. | Pääjohtajan v:e [= varamieheksi] nimetty osastopäällikkö hoitaa tarvittaessa tämän tehtäviä.

varalli|nen[63] *a.*, vars. *vanh.* varakas. | Yksi heistä pysyi aina v:sena miehenä, mutta toinen heistä kävi yhä köyhemmäksi KIVI. - - raskas ja iloton saattoi olla v:senkin ihmisen kohtalo WALTARI. — *S:sesti.* Junnukka voi nyt puhua lehmästä ja lukeutua v:sten joukkoon KAUPPISH.

varallisuuden|lisäys *s.* Perintö tai muu veronalainen v. **-siirtovero** *s.* niistä veroista, joita kannetaan varallisuuden, sen osien ja varallisuusoikeuksien toiselta toiselle siirtyessä. | Lahjavero on v.

varallisuu|s[65] *s.* **1.** varakkuus, vauraus. | - - talon rakennukset osoittivat v:tta PÄIVÄR. - - oli köyhästä miehestä kohonnut v:teen ja hyvinvointiin KATAJA. **2.** *konkr.* omaisuus, varat; *lak.* kaikkien yksilölle kuuluvien rahanarvoisten oikeuksien ja velvollisuuksien kokonaisuus. | Kokosi liiketoimillaan huomattavan v:den. - - sievä v. — eritoten vaatetta oli oikein paljokin SILL. — *Yhd.* kansallisv.

varallisuus|arvo *s.* Esine, jolla ei ole v:arvoa. V:arvojen siirtäminen toiselle henkilölle. **-asema** *s.* Kohtelee ihmisiä heidän arvo- ja v:ansa ajattelematta. **-aste** *s.* Papinvaalissa määräsi äänestäjän äänimäärän hänen v:ensa. **-esine** *s.* *lak.* omaisuusesine. | V:en luovuttaminen lahjana. Kiinteä v., esim. maatila. **-luokka** *s.* Ateenan väestön neljä v:a. **-oikeudelli|nen** *a. lak.* vrt. seur. | Laki v:sista oikeustoimista l. sopimuslaki. **-oikeu|s** *s. lak.* **1.** varallisuuteen kohdistuva oikeus. | V:ksia ovat mm. omistus- ja saamisoikeus. **2.** yksityisoikeuden osa, jonka kohteena on varallisuus. **-olot** *s. mon.* Väestön v. **-rikos** *s. lak.* = omaisuusrikos. **-suhte|et** *s. mon.* Liikkeen v. Kansan v:iden tasoittaminen verotuksen avulla. **-taso** *s.* Työväestön v. **-tila** *s.* Liikeyrityksen v. **-todistus** *s. lak.* = täysivaraisuustodistus. **-vero** *s.* varallisuuden perusteella määrätty vero.

varalta 1. *adv.* **a.** mahdollista tarvetta varten. | Pitää asetta v. mukanaan. Ikkunat suljettiin v. [= varovaisuuden vuoksi] ukonilman lähestyessä. Vilkaisi v. taakseen, ettei vain kukaan seurannut. Ottakaa nyt kahdeksankymmentä markkaa v., että pääsisitte tuosta kitupiikistä erillenne PÄIVÄR. Vaikka arvasikin, niin kysyä piti v. KIANTO. — Edustajaksi valittiin N.N., v. [= varamieheksi] O.P. — S:n tavoin yhteydessä *siltä varalta (että)* sen (seikan) varalta (että). | Saattoi tulla sade, ja siltä v. otin sateenvarjon. Kirjelmää näytettiin johtajalle siltä v., että hän haluaisi tehdä siihen muutoksia. | ”Mitenkähän mahdan tarjeta?” — ”Siltä v:han sinulla on turkki.” | Siltä v. [= siinä tarkoituksessa] olen työni tehnyt, että voisin päästä illalla vapaaksi. Siltä v. [= niin lujia] olen reet tehnyt, että ne kestävät KATAJA. **b.** *pitää varalta* (kans.) pitää silmällä, varoa, pitää varalla. | Piti v., ettei kahvi pääsisi kuohumaan yli. **c.** *kans.* runsaasti. | Viljaa [= marjoja] oli niin v., ettei hänelle kelvannut kuin kaikkein suurimmat PÄIVÄR. **2.** *postp.* gen:n t. (harv.) poss.-suff:n ohella: silmällä pitäen, varten. | Piti ruoan tulijoiden v. lämpimänä. Lasten v. talletettu omai-

suus. Ori oli v:mme valjaissa. — *Erik.* jtak tulevaa, odotettavissa t. pelättävissä olevaa, mahdollista tms. silmällä pitäen. | Varkaiden v. ovet pidettiin lukossa. Silmä kovana yllätyksen v. Vakuuttaa omaisuutensa tulipalon v. Takki mukana sateen v. Sen v., että sattuisi onnettomuus. Laissa ei ole erikoismääräyksiä tällaisen tapauksen v. Odottamattomien tapausten v. Särkymisen v. lujasti raudoitettu arkku. Pane tämä mieleesi vastaisen v. Kaikkien mahdollisuuksien v. Kaiken v. [= varmuuden vuoksi] lähdettiin jo aikaisin.

vara|lukko *s.* Konekiväärin v. **-miehi|nen** *a.* jossa on varamiehiä. | HPS voitti v:sen Susien joukkueen. **-miehistö** *s.* vrt. seur. | Jalkapallojoukkueen v. **-mie|s** *s.* virkailijan, luottamushenkilön tm. sijaisena tarvittaessa toimiva henkilö. | Pääjohtajan v. Lastenvalvojan v. Tilintarkastajain v:het. — *Urh.* Jalkapallojoukkueen mukana matkusti viisi v:stä. — *Hist.* Ruotujen oli pidettävä kahta ruotusotamiestä kohti yhtä v:stä. **-mieslaitos** *s. hist.* vrt. ed. | Ruotuväen reservinä oli v. **-notaari** *s.* **1.** Tuomiokapitulin v. — Nyk. vars. **2.** alemman oikeustutkinnon suorittaneelle henkilölle määräehdoin myönnettävä arvonimi; sen saanut henkilö.

varanto[2*] *s. tal. liik.* reservi. | Suomen Pankin ulkomaisten saatavien v. — *Yhd.* kulta-, valuuttav.; kassav.; tilausv.

vara|osa *s.* Rikkoutunut osa korvataan v:osalla. Automerkki, johon helposti saa v:osia. **-osahuolto** *s.* **-osavarasto** *s.* **-ovi** *s.* **-pastori** *s.* arvonimi, joka aikoinaan annettiin ansioituneelle kappalaiselle; sen saanut henkilö. **-pormestari** *s.* **-presidentti** *s.* Yhdysvaltain v. Hovioikeuden v. **-puheenjohtaja** *s.* Yhdistyksen v. **-puhemies** *s.* Eduskunnan ensimmäinen v. **-purje** *s.* **-pyörä** *s.* Auton v. **-päällikkö** *s.* Komppanian v. **-pääministeri** *s.* **-rahasto** *s.* osakeyhtiön, osuuskunnan, yhdistyksen tm. mahdollisten tappioiden varalta t. muuten toimintansa turvaamiseksi varaama rahasto. | Säästöpankin puhdas voitto on siirrettävä v:on. **-ravin|to** *s.* se otetun ravinnon osa, jota eliö ei heti käytä elintoimintoihinsa. | V:noksi keräytynyt rasva. Runsaasti v:toa sisältävä juurakko, mukula, sipuli. **-ravintoaine** *s.* Tärkkelys on kasvien yleisin v. **-rehtori** *s.* Lyseon v. **-rengas** *s.* Auton v. **-reservi** *s. sot.* varsinaisesta tehtävästään tarvittaessa reserviksi irrotettava joukon osa.

vararik|ko *s.* laillisesti järjestetty menettely, jolla velallisen omaisuus yhdellä kertaa luovutetaan hänen kaikkien velkojiensa tyydyttämiseksi lain määräämässä järjestyksessä, konkurssi. | Tehdä v. Joutua v:koon. Tehdas on v:on partaalla. — *Kuv.* Aatteellinen, henkinen v. Yhteiskuntajärjestyksen v. Kauniit unelmani ovat kärsineet v:on.

vararikko|hakemus, -hallinto, -huutokauppa *s.* konkurssihakemus, -hallinto, -huutokauppa.

vararikkoinen *a. harv.* vararikon tehnyt. | V. liikemies. — *Kuv.* Henkisesti v.

vararikko|pesä, -tila *s.* konkurssipesä, -tila.

vararikkoutu|a *v. harv.* tehdä vararikko. | V:nut kauppias.

var|as[66*] *s* **1.** joka varastaa; vrt. voro, rosvo. | V:kaan saaliiksi joutunut omaisuus. Omenatarhan suojelu v:kailta. Hiipiä kuin v. Tilaisuus tekee v:kaan SL. — *Kuv.* Huonot lehmät ovat talon v:kaita. — *Yhd.* hevos-, jalokivi-, nauris-, omena-, postiv.; auto(n)-, kana(n)-, karja(n)-, poro(n)v.; hotelli-, huvila-, juna-, myymälä-, taskuv.; kirkonv.; ammatti-, murtov. **2.** *leik.* tav. tomaatin t. tupakan lehtikantaan kasvavasta sivuversosta. | Tupakasta on poistettava kukat ja v:kaat.

varaseiväs *s.* pisteaidan vinoasentoinen tukiseiväs, nyde.

varashyppy *s. voim.* nojahyppy jalat edellä poikittaisen arkun t. hevosen yli.

varasihteeri *s.* Seuran v.

varas|joukkue *s.* **-kopla** *s.* **-lähtö** *s. urh.* ennen määrähetkeä tapahtunut lähtö, vilppilähtö; vrt. aavistuslähtö.

vara|ssa, -sta, -an *postp.* gen:n t. poss.-suff:n ohella. **1.** jnk kannattamana, tukemana, jnk nojassa. | Nurkkakivien, betonipilareiden v. oleva rakennus. Veden v. kelluva laituri. Istua pää käsien v. Seistä yhden jalan v. Riippua käsiensä v. Ovi retkotti yhden saranan v. Hyppäsi seipään v. 4 m:n korkeudesta. Ponttonien v:an rakennettu silta. Kohottautua makuulta kyynärpäidensä v:an. Lintu heittäytyi siipiensä v:an. Joutua veden v:an 'uimasilleen'. Ampua tuen v:sta 'tuelta'. Irene riippui hänen [= pojan] v:ssaan WALTARI. — Pelastuminen oli hiuskarvan v. (kuv.) 'täpärällä'. **2.** abstr:mmin ilmaisemassa, että jk perustuu jhk, että jk riippuu jstak, että jk tapahtuu jnk avulla, ohjaamana tms. | Elää maanviljelyksen, tilapäisansioiden v. Olla köyhäinhoidon, almujen v. Maamme oli suureksi osaksi ulkomaisen viljan v. Luonnon v. kasvavat hedelmäpuut. Yhden ainoan tapauksen v:an rakentuva kertomus. Päähenkilönsä v. elävä näytelmä. Teoria, joka on luotu yksinomaan arvelun v. Päätöksenteko on vapaan harkinnan v. Muistin v. säilynyt tieto. Vähemmän tärkeät asiat on jätetty vain maininnan v:an. Kalansaalis oli sattuman v. Panna kaikki yhden kortin v:an (kuv., ks. kortti 1). Heittäytyi huolettomasti sen v:an, että omaisuus oli vakuutettu. Hajuaistin v. liikkuva hyönteinen. Vaistojensa v. elävä ihminen. - - kehittyä vapaasti sisäisten edellytystensä v. KOSKENN. — Ei uskonut hän sitä [paimentamista] naisten eikä pikkupoikain v:an [= tehtäväksi] AHO. Jätätkö asian minun v:ani, niin minä hommaan? AHO. — S:n tavoin. | Omaan v:ansa [= omiin hoteisiinsa, yksikseen] jätetty pienokainen.

varast|aa[2] *v.* **1.** ottaa luvattomasti itselleen toisen omaisuutta; vrt. anastaa, kähveltää, näpistää, pihistää, puhaltaa, rosvota, ryöstää, vohkia. | V. jklta jtak. V. rahaa, omenoita, auto. Perheen poissa ollessa oli kaikki arvoesineet v:ettu. Mehiläinen, joka v:aa hunajaa vieraasta pesästä. Menetti omat ja v:etut (ark.) 'kaiken omaisuutensa'. Joka v:aa neulan, se v:aa naulankin SL. Oma löytty, vieras v:ettu SL. — Kirjallisen aiheen v:aminen. — *Harv.* Huhutaanpa pehtorin älyävän taloa v:aakin LEHT. **2.** eril. kuv. ja erik.-käyttöä. | Paksu, valoa v:ava [= ehkäisevä] ikkunaverho. Leveä vuode v:aa paljon tilaa.

Ottaa perunoita maasta v:amalla 'irrottamatta varsia'. Sivuosan esittäjä, joka v:i koko elokuvan 'kohosi esityksellään elokuvan merkittävimmäksi näyttelijäksi'. Hän v:i aina silloin tällöin hetken tullakseen morsiantaan tervehtimään TALVIO. - - emäntäkin taas luo häneen v:avan [= salavihkaisen] syrjäsilmäyksen ALKIO. — *Refl. taiv. harv.* - - kysymys se ihan huomaamatta / v:ihe kurjen kielen alta L.POHJANPÄÄ. — *Erik.* (termin luonteisesti) eril. vilpillisistä t. virheellisistä suorituksista. **a.** *urh.* lähteä juoksuun tms. ennen määrähetkeä, ottaa varaslähtö. | Lähdössä A. v:i, ja lähettäjän piti kutsua kaikki juoksijat takaisin. **b.** kilpahevosesta: rikkoa ravi. | [Ori] v:i pikkuisen takasillaan J.REIJONEN. **c.** - - uskaliaimmat nuorukaiset hyppäsivät liekin [= juhannuskokon] läpi, ja aina valmiit pojannaskalit loikkivat v:aen vierestä niin läheltä kuin rohkenivat PÄLSI.

varastaja[16] *tek. harv.* varas.

varastautu|a[44] *refl.v.* (< varastaa) salavihkaa livahtaa, karata, ryöstäytyä. | En malttanut olla [toisten nukkuessa] v:matta kurkistamaan verkkoja K.M.WALLENIUS. Hän v:i irti isän tahdosta, joka oli talon lakina H.VÄLISALMI. — Oven raosta huoneeseen v:nut valonsäde. Pojan katse v:i tyttöön. Ajatukset v:ivat syrjäpoluille. Asessorin suupieleen v:i siinä harvoin nähty hymy AGAPETUS.

varastelija[14] *tek.* < seur.

varastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < varastaa. | V. kaloja toisten pyydyksistä.

varasto[2] *s.* **1.** tavarat t. tarvikkeet, jotka (tav. samaan paikkaan koottuina) on tarkoitettu tarvittaessa käytettäväksi t. jotka liikkeellä tms. on myyntiä varten. | Talo, jossa on runsaat v:t elintarvikkeita. Alue, jolla on puutavarayhtiön v. Retkikunnan v:t alkoivat olla vähissä. Alus poikkesi satamaan v:jaan täydentämään. Perunaa lienee koko maassa enää parin viikon v:t. Ojamyyrä kerää pesäänsä suuria v:ja. Liike, jossa on monipuolinen v. auton varaosia. Myymme suoraan v:sta tai lyhyellä toimitusajalla. — Panna jtak v:on, us. 'tallettaa t. kerätä vastaisuudessa käytettäväksi'. Brasilian hallitus osti kahvia v:on, ettei hinta laskisi. Kaapissa oli v:ssa pari viinipulloa. Ruokaa valmistettiin v:onkin seuraavia päiviä varten. — *Kuv.* Loputon v. kaskuja. Murteemme ovat ehtymätön tuoreiden ilmausten v. Hänen v:staan puuttui eräitä äänteitä, ainakin s SILL. — *Yhd.* (ks. myös 3) aihe-, energia-, ilmaisu-, kokemus-, sana-, satu-, tieto-, voimav.; happi-, valkuais-, vitamiiniv. **2.** rakennus, huone tms. paikka, jossa tavaraa säilytetään, makasiini. | Lämmitettävä v. Parakki, jota käytetään armeijan v:na. Kauppias pistäytyi v:n puolelle. Työskennellä liikkeen v:ssa. **3.** *yhd.* Alkoholi-, ase-, bentsiini-, elintarvike-, halko-, hedelmä-, hiili-, julkaisu-, jää-, kangas-, kirja-, lauta-, liha-, liinavaate-, lääke-, malli-, muona-, nuotti-, paperi-, peruna-, puku-, puu-, ravinto-, rehu-, romu-, ruoka-, sokeri-, sotatarvike-, työkalu-, vaate-, varus-, vesi-, viini-, vilja-, äänilevy-, öljyv.; kenttä-, keskus-, käsiv.; myynti-, säilytysv.; talletusv.; tukkuv.; talviv.

varasto|aitta *s.* Kauppiaan v:aitat. — - - kuva erämaasta eräänlaisena suurena rintamaan v:aittana J.JAAKKOLA. **-al|las** *s.* Järvet toimivat veden säännöstelylle tarpeellisina v:taina. **-alue** *s.* Sataman v:et. **-alus** *s.* varastona käytettävä alus. **-apulainen** *s.* Liikkeen v. **-esimies** *s.* Tavaratalon v. **-huone** *s.* Pohjakerroksessa on v:ita. Maalaistalon v:et l. aitat. **-huoneisto** *s.* **-hylly** *s.*

varasto|ida[18] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** panna varastoon, kerätä varasto(i)ksi. | V. viljaa siiloihin. V. ampumatarvikkeita sotaa varten. Liikatuotannon v:iminen. Jään v:inti kesäkaudeksi. Tavaran v:inti talletusvarastoon. Mehiläiset v:ivat hunajaa talveksi. — Pato, joka v:i vettä kuivuuden ajaksi. Avotakka v:i lämpöä huonosti. **2.** tav:mmin pitää varastossa. | 25 vuotta v:itua konjakkia.

varastoimis|aika *s.* V:aikana juusto vielä kypsyy. **-alue** *s.* **-huone** *s.* **-kestävyys** *s.* Räjähdysaineiden v. **-kustannukset** *s. mon.* Tavaran kuljetus- ja v. **-kyky** *s.* Järvialtaan v. **-menetelmä** *s.* **-paikka** *s.* Puutavaran v. järven rannassa. **-tapa** *s.*

varastoitu|a[1*] *pass.v.* (< varastoida) kertyä varastoksi, varastoutua. | Rasvan v:minen kudoksiin. Lämpöä v:u lämmitettäessä uuniin. Maahan v:nut kosteus.

varasto|jakso *s. raut.* Valtionrautatiet jaetaan tarveaineiden hankintaa ja hoitoa varten v:jaksoihin. **-kammio** *s.* **-kellari** *s.* Juustolan, panimon v. Sekä talous- että v. tehtiin asuinrakennuksen alle. **-kirja** *s. liik.* Varastonhoitaja pitää varastossa olevista tavaroista v:a. **-kirjanpito** *s. liik.* varastoa koskeva kirjanpito. **-kirjanpitäjä** *s. liik.* vrt. ed. **-kirjuri** *s.* **-koko** *s.* Muita kuin tavanomaisia v:ja valmistetaan erikoistilauksesta. **-konttori** *s.* Tehtaan v. **-kortti** *s. liik.* kaavan mukainen kortti, joka sisältää tietoja jstak varastossa säilytettävästä tavarasta. **-kuiv|a** *a.* vars. varastopinoissa kuivatusta puutavarasta; vrt. ilma-, sisä-, ulko-, vajaakuiva. | V:at halot. — V:ia rakennuslevyjä. **-kustannukset** *s. mon.* varastoimiskustannukset. **-laho** *s. puut.* varastoituun puutavaraan kehittynyt laho. **-laikku** *s.* eräs varastoituja hedelmiä turmeleva sienitauti. **-lannoitus** *s. maat.* = peruslannoitus. **-liik|e** *s.* Laki kauppa-, konttori- ja v:keiden työoloista. **-liuos** *s.* väkevä liuos, josta sopivissa suhteissa sekoittamalla voidaan valmistaa kulloinkin tarvittava laimeampi liuos. **-luettelo** *s.* varastosta laadittu luettelo, inventaari. **-makasiini** *s.* **-maksu** *s.* Tullivarastoon pantavasta tavarasta on suoritettava v:a 1 % vahvistetusta tullista. **-mestari** *s.* Suurliikkeen v. **-mies** *s.* varastotyömies. **-mitt|a** *s.* vrt. varastokoko. | Vanerilevyjä v:oina tai ostajan haluamiin mittoihin [ilm.]. **-määrä** *s.* varastossa oleva määrä. | Puhdistamattoman sokerin v. on lisääntynyt. **-n|hoitaja** *s.* Osuusliikkeen v. **-n|hoito** *s.* **--olut** *s.* varastoitava ilman humaloita valmistettu (väkevä) olut(laatu).

varastoon|osto *s.* **-pano** *s.*

varasto|-osasto *s.* Rautatiehallituksen, suurliikkeen v. **-paikka** *s.* Puutavaran v. Kalojen maksa on rasvan ja vitamiinien v. **-pino** *s.* vrt. metsäpino. **-puku** *s.* standardimittojen mukaan

(tehtaassa) valmistettu puku;)(tilauspuku. **-päällikkö** *s.* Tehtaan v. **-pääoma** *s. liik.* varastossa kiinni oleva pääoma. **-rakennus** *s.* **-solukko** *s. kasv.* ravintoaineiden varastointiin erikoistunut solukko.

varastossapito *s.* Alkoholin myynti ja v.

varasto|suoja *s.* varasto(rakennus, -huone), makasiini. | Lautarakenteinen v. Matkustajalaivan v:suojat. **-säiliö** *s.* **-talletus** *s.* — *Liik.* tavaran jättäminen säilytettäväksi talletusvarastoon. **-tappio** *s. liik.*, us. *mon.* tavaran varastoinnin aiheuttama tappio. **-tau|ti** *s.* Perunan v:dit. **-tavara** *s.* **-tila** *s.* Ullakko, jossa on runsaasti v:a. Tehtaan, liikkeen v:t. **-tili** *s. liik.* **-todistus** *s.* **-tontti** *s.* **-tuholainen** *s.* Jauhopunkki on vaarallinen v. -|**työ** *s.* V:töihin tottunut mies. **-työläinen** *s.* **-työmies** *s.* **-työntekijä** *s.*

varastoutu|a[44] *v.* = varastoitua. | Keittolevyyn v:nut lämpö.

varasto|vaja *s.* **-vakuutus** *s.* varastoa koskeva vakuutus.

varastus[64] *teonn. harv.* < varastaa. | -- yhäkö se pitää tapanaan sitä v:ta MERIL.

varasäiliö *s.*

vara|ta[40] *v.* **I.** *intr.* tukeutua, nojata jhk. | Keppiinsä v:ava vanhus. V. kyynärpäillään polviinsa. Jalka oli niin kipeä, ettei siihen voinut v. — *Kuv.* Ei siinä ole v:amista äidin ansioon ALKIO.

II. *tr.* **1.** *harv.* tukea, nojata. | -- v:si kyynäspäänsä akkunan kamaraan MERIL. [Kynnettäessä] hevoset jännittyvät etunojoon -- maaemon avautuvaan poveen lujasti jalkansa v:ten LINN.

2. a. (vastaista t. mahdollista tarvetta, suunniteltua käyttöä tms. varten etukäteen) hankkia, toimittaa, järjestää, varustaa jtak. | V. karjalle talvirehua. Matkaevääksi v:ttu ruoka. V. sadevettä kukkien kastelua varten. Rakennustarpeet v:ttiin paikalle talvikelin aikana. Isä v:si kalanpyydykset valmiiksi veneeseen. — Vieraan käyttöön v:ttu kamari. Ohjelmaa oli v:ttu riittämiin. — V:si [= otti (varalta)] paljon rahaa mukaansa. Seinälevyjen väliin on v:ttava [= jätettävä (varalta)] 1 cm:n liikkumistila. Pituutta on v:ttava saumoja varten runsaanlaisesti. — Vieraille on v:ttu mahdollisuus saunomiseen. Liike v:a henkilökunnalleen tilaisuuden osallistua kurssitoimintaan. **b.** määrätä jhk tarkoitukseen (vastedes) käytettäväksi. | Kunnanvaltuusto päätti v. nuorisotoimintaan 500 000 mk. Juurikasveille v:ttu pellon nurkka. Asemakaavassa puistoksi v:ttu alue. Voimistelulle v:ttiin kaksi tuntia viikossa. **c.** (tav. ei henkilöobj:n yhteydessä) tilata. | V. pöytä ravintolasta. Makuupaikat on syytä v. ajoissa. V:tut liput on lunastettava viimeistään klo 19. V. aika lääkärin vastaanotolta. Koiranpennuista on enää yksi v:amatta. **d.** *varattu* (a.) käytössä oleva;)(vapaa. | Kylpyhuone, WC on v:ttu. Puhelinlinja oli koko illan v:ttuna. Aikani on nykyään niin v:ttu, että tuskin ehdin sanomalehteä vilkaista. **e.** jnk oikeuden pidättämisestä. | Syytetylle v:ttu valitusoikeus. Oikeus hintojen muutoksiin v:taan. Kaupunkien porvarit v:sivat kaupankäynnin etuoikeudekseen. **f.** *liik.* Melkoinen osa yrityksen voitosta v:ttiin 'siirrettiin vararahastoon'.

3. *fys. tekn.* kerätä energiaa, akkumuloida; erik. *sähk.* kerätä sähköä, tehdä sähköiseksi, ladata. | Pariston, kondensaattorin v:aminen. Negatiivisella sähköllä v:ttu [→ varautunut] hiukkanen. — Runsaasti lämpöä v:ava kappale.

4. *harv.* varustaa. | [Noita] v:a itsensä lustopaitaan ja rautavarustukseen M.HAAVIO. Parasta oli veisata virsiä ja v. sielunsa ja ruumiinsa valmiiksi J.SAULI. — † Ikkunalla v:ttu huone.

5. *kans.* suojata jku t. jk taikakeinoilla. | Siksi emännän piti monin tavoin v. karjansakin metsää ja sen tuhoa vastaan PAULAH.

6. *kans.* varoa, pelätä. | V:ja kiviä koskissa AHO. Hevoskaupoissakin v:sivat savolaiset Tornion äijiä PAULAH. Huora toista luulee, varas toista v:jaa SL. -- minä [koivu] vaivainen varoan / — kuoreni kolottavaksi, / lehtivarvat vietäväksi! KAL.

7. *kans. vanh.* varoittaa. | Tosin vanhempani v:sivat aina minua, kun näkivät, kaikesta pahasta PÄIVÄR. Älä sinä vain mene väärään junaan, oli iso v:nnut hänen lähtiessään JÄRVENT.

8. *rak.* merkitä seinävaralla (ja sitten veistää pois) (seinä)hirren tms. varaus. | Permannon tulee näet [riihessä] olla täysin tiivis, mistä syystä palkit tavallisesti v:taan samalla tavalla kuin seinäkin U.T.SIRELIUS.

varatili *s. liik.* varoja koskeva tili. | Vara- ja velkatili.

vara|tilintarkastaja *s.* Yhdistyksen varsinaiset ja v:tilintarkastajat. **-toimenpide** *s.*

varat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* **1.** köyhä, vähävarainen. | V. mökkiläinen, ylioppilas. V:tomille opiskelijoille myönnettävät apurahat. — *S:sesti.* Kaupunki kustantaa v:tomien oikeusavun. **2.** *kans.* -tomasti *adv.* rento, hervoton, holtiton. | -- saappaat heiluivat alhaalla v:tomina kuin kellon heiluri ALKIO. Äiti otti v:onna retkottavan Kaisun syliinsä MERIL. Pyörtyi ja kaatui v:tomasti lattialle. -- tuli tuhmalta putosi, / valkea v:tomalta KAL.

varattomuustodistus *s.* kunnan viranomaisen ao. henkilön varattomuudesta antama todistus; *syn. vanh.* köyhän-, köyhyydentodistus. | Vapaaoppilaiksi haluavien on liitettävä hakemukseensa v.

vara|tuomari *s.* hovioikeuden auskultantille määräehdoin annettava arvonimi; sen saanut henkilö. | V. N.N. **-työ** *s.* yleishyödyllinen, mutta ei kiireellinen työ, joka työttömyyden uhatessa otetaan tehtäväksi; us. = työllisyys-, työttömyystyö. | V:nä tehty tie. — *Yhd.* virastov. **-työläinen** *s.* varatyössä oleva henkilö. **-työmaa** *s.* vrt. varatyö.

varaukselli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.*)(varaukseton (1). | V. kiitos, tunnustus.

varaukset|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < varaus. **1.** ehdoton, täydellinen, pidäkkeetön. | V. kiitos, tunnustus. Arvostelijat kiittelivät esitystä v:tomasti. **2.** Neutroni, [sähkö]v. atomin osanen.

-varauksi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < varaus 2.c. | Negatiivis-, positiivisv.; miinus-, plusv.; lämpöv.

varauloskäytävä *s.* Elokuvateatterin v.
varauma[13] *s.* (*rinn.* varautuma) varautumisen tulos, varaus; *erik.* (kansainväliseen sopimukseen tehty) varaus (2.a); lain poikkeussäännös.
varau|s[64] *s.* **1.** varaaminen. **a.** vrt. varata II.2. | Tarvikkeiden v. rakennuspaikalle. — Makuuvaunupaikan v. Pöydän v. ravintolasta. **b.** vrt. varata II.3. | Paristo, jonka v. voidaan suorittaa valovirtaverkosta. **c.** vrt. varata II.5. | Karjan v. silmänteitä vastaan. Missä v:ksessa se auttaa tuo loihtu? AHO. **d.** vrt. varata II.8. | Seinähirsien v. kirveellä. **2.** konkr:mmin. **a.** ehto t. rajoitus, jonka huomioon ottaminen asetetaan hyväksymisen, sopimuksen tms. edellytykseksi, reservaatio. | Sopimukseen liittyy rahan arvon muuttumista koskeva v. Puhuja asettui, vain pieniä v:ksia tehtyään, kannattamaan edellistä puhujaa. Suostun sillä v:ksella, että - -. V:ksena huomautettakoon, että - -. Hyväksyä jk, suhtautua jhk v:ksin. Teoria, joka on v:ksetta, v:ksitta [= täydellisesti] hyväksytty. Sympatiani ovat v:ksitta [= täydellisesti, kokonaan] hänen puolellaan. **b.** *liik.* vararahastoon siirretty erä. | Vakuutustapahtumain aiheuttamat suoritukset ja v:kset ovat lähes 700 milj. markkaa. — *Yhd.* verov. **c.** *fys. tekn.* jhk kappaleeseen varautunut energia- (vars. sähkö)määrä. | V:kseltaan positiivinen hiukkanen. Pariston v. on kulunut loppuun. Kondensaattorin v:ksen purkautuminen. — *Yhd.* lämpö-, sähköv.; alkeis-, ydinv. **d.** *kans.* varattaessa (ks. varata II.5) käytetty taikakeino, loitsu tms. | Häämenojen yhteydessä tehdyt taiat ja v:kset. Loitsujen ja v:sten lukeminen. **e.** *rak.* seinähirren alapintaan veistetty pitkittäisuurre, joka sopii alemman hirren kuperaan yläpintaan, seinävaraus, varo. | Veistää v. V:ksen riveäminen sammalilla.
varaus|alkio *s. fys.* oletettavasti pienin mahdollinen sähkövaraus. **-keino** *s.* V. pahaa silmää vastaan. **-kirja** *s. lak.* asiakirja, jolla alioikeuden päätökseen tyytymätön pyytää puhevaltansa säilyttääkseen hovioikeudelta muutoksenhakuajan pidennystä. **-merk|ki** *s. kans.* vrt. varaus 2.d. | Esineihin kaiverretut taika- ja v:it. **-sanat** *s. mon. kans.* vrt. varaus 2.d. | Hääparia suojelevat v. **-todistus** *s. lak.* varauskirjaan liitettävä alituomarin todistus siitä, että ao. ei ehdi määräaikana hakea hovioikeudelta muutosta. **-virta** *s. sähk.* kondensaattorin tms. varaamiseen käytettävä virta. **-yksikkö** *s. fys.* Käytännöllisen mittajärjestelmän v. on 1 coulombi.
varau|tua[44] *refl.* ja *pass.v.* (*rinn. harv.* varaantua) < varata. **1.** nojautua, tukeutua, varata jhk. | Kävellä keppiinsä v:tuen. Ratsastaja v:tuu jalustimiin. — *Kuv.* Esitelmöitsijä v:tui eräihin ulkomaisiin tutkimuksiin. Todelliseen elämään v:tuva kaunokirjallinen kuvaus. **2. a.** valmistautua, varustautua jnk varalta. | V. yllätyksiin. Suurkaupunkien on syytä v. atomipommihyökkäyksiin. Työttömyyteen ei ollut v:duttu ajoissa. Rahastoimalla v:duttiin lamakauden varalle. — *Harv.* valmistautua jhk. | - - kyyrysillään hän odotteli kuin hyppyyn v:tuva ilves KARHUM. — *Erik. kans.* suojautua taikakeinoilla. | V. sairauksia vastaan. - - ei tehdä taikoja metsään mennessä - - vaan huolettomasti ja v:tumatta röyhkeästi metsään mennään AHO. **b.** hankkiutua (2). | Koira v:tui aina isäntänsä mukaan työmatkalle. Helluntaipyhiksi v:tui hän tönölle tuliaisten kanssa KARHUM. - - Juttilan Matti v:tui tien poskeen huomenta huutamaan KOJO. **c.** *harv.* mahdollisuudesta, tilaisuudesta yms.: tulla mahdolliseksi, järjestyä, tarjoutua jtak varten. | Tulen heti kun minulle v:tuu mahdollisuus. Täten opettajalle v:tuu enemmän aikaa uuden tehtävän valmistamiseen. - - milloinkapa siihen olisi v:tunut parempi tilaisuus KARHUM. **3.** *fys. tekn.* esineiden itseensä varaamasta energiasta tms.: akkumuloitua, latautua; vrt. varata II.3. **a.** subj:na varautuva esine. | Uunin v:tuminen lämmöllä. Hapella v:tunut veri. — Vars. *sähk.* Kondensaattorin v:tuminen sähköllä. Elektroni on negatiivisesti v:tunut hiukkanen. — *Kuv.* Voimakkaalla tunnepitoisuudella v:tunut sana. **b.** subj:na energia tms.: kertyä, varastoitua. | Kamiinaan v:tunut lämpö. — Vars. *sähk.* Sähkön v:tuminen kondensaattoriin. — *Kuv.* Tytön nuoren sielun uumenissa oli jo runsaasti v:tuneena sellaista elettyä, joka - - SILL.
varautuma[13] *s.* = varauma.
varautumaton[57] *kielt.a.* Vihollisen hyökkäykseen v. maa. — Tyhjä, v. paristo.
varautumiskyky, varautuv(ais)uus[65] *s. sähk.* = kapasitanssi. | Kondensaattorin v.
varava[13] *a. kans.* **1.** tav. veneestä: tilava (ja tukeva). | - - v:lla nelilaitaisella veneellä läksin kyntämään Tuoppajärven aaltoja KIANTO. **2.** *harv.* varakas. | Mutta v:mmat [viinan]polttajat ovat jo käräjiin mennessään varustautuneet paksulla lompakolla KIANTO.
vara|vahti *s. urh.* (kakkos-, kolmos)vara; ks. vara 7.a. **-valaistus** *s.* Sähkövirran saannista riippumaton v. **-vankil|a** *s.* V:oita pidetään lähinnä raivaustöitä varten. **-vaunu** *s.* Rikkoutuneen linja-auton tilalle asetettu v. **-venttiili** *s.* par. varoventtiili. **-voim|a** *s.* Apumoottori purjeveneen v:ana. — Kokonainen rykmentti v:ia **-vuo|de** *s.* Pukkisänky sopii v:teeksi. **-väkevä** *a. kansanr. harv.* varauksiensa (ks. varaus 2.d) puolesta voimakas. | Itse virsikäs Vipunen, / mies vanha v. KAL. Oletko oppinut sanat salaiset, v:t? LEINO. **-väki** *s. sot. vanh.* reservi. | Ruotujakoinen v. — V:kin lähetettiin rynnäkköön.
vare[78] *s.*, vars. *kans.* hautaraunio, hiidenkiuas. — *Yhd.* hiidenv.
varemmin *komp. adv.* par. varhemmin.
varempi[22] *komp. a.* par. varhempi.
vares[64] *s. murt.* varis.
varfariini[4] *s.* hajuton ja mauton kumarolin johdannainen, jota sisäisiä verenvuotoja aiheuttavan ominaisuutensa takia käytetään rotanmyrkkynä.
varhaimmin *sup.adv.* varhimmin.
varhain *adv.* aikaisin, aikaiseen;)(myöhään. | V. aamulla, keväällä. Ani v., ennen auringon nousua. Talvi tuli harvinaisen v. V. pakanuuden aikana. V. joutuva viljalajike. Kuolla v. 'nuorena'.
varhai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* aikainen;)(myö-

häinen. **1. a.** varhain tapahtuva, ilmenevä, tuleva tms. | V. kevät. Tavallista v:sempi ensi lumi. V. ja nopea kehittyminen. Pojan v. miehistyminen. V. [= varhain kypsyvä] vehnälajike. — Sortui v:seen hautaan parhaassa iässään. **b.** vars. *komp:ssa* ja *sup:ssa* aiempi, edellinen, entinen, vanha. | V:semmat kehitysasteet. V:sempi herännäisyys. Kirjailijan v:sempi tuotanto. V:simmat asiaa koskevat tiedot. — V:set lapsuusmuistot. — V:sina aikoina. V:sessa muinaisuudessa. **2.** ajasta tms.: joka ei ole vielä kulunut pitkälle. | V:sesta aamusta myöhäiseen iltaan. Ani v. aamuhetki. - - ilta oli vielä v., niin ettei tarvinnut epäillä talossa nukuttavan SILL. — V:sempi ja myöhempi lapsuusikä. Syöpä voidaan v:sella asteella usein leikata. — On vielä liian v:sta antaa asiasta lopullista lausuntoa. — *Harv. s:sesti.* [Joulu]aattoaamun v:sella SILL. **3. a.** aamuvarhainen, varhain aamulla tapahtuva tms. | V. herätys. V. aamuateria. Oli liian v:sta häiritä hänen untaan. **b.** aamuvirkku. | - - joku v. kukko veteli jossakin aamuvirsiään AK.

varhais- varhainen.

varhais|aamu *s.* Keväinen v. **-aik|a** *s.* V:ojen kulttuuri. **-aste** *s.* Sikiön v:et. V:ellaan todettu tuberkuloosi. **-barokki** *s.* barokin alkuvaihe.

varhaisehko[1] *mod.a.* < varhainen. | Kevät on tänä vuonna v.

varhaisemmin *komp.adv.* varhemmin. | Kylvötyöt aloitettiin tavallista v.

varhais|goottilainen *a.* vrt. seur. | V. kirkko. **-gotiik|ka** *s.* gotiikan alkuvaihe. | Pariisin Notre Dame, v:an ylevä luomus. **-historia** *s.* Suomen v. Seudun asutuksen v. **-historialli|nen** *a.* V. aika. Esi- ja v:sia muinaismuistoja. **-|ikä** *s.* V:iän elämykset.

varhaisintaan *sup.adv.* ei varhaisemmin, aikaisintaan;)(myöhäisintään, viimeistään. | Käsikirjoitus, joka on laadittu v. keskiajan lopulla.

varhais|kantainen *a.* -kantaisuus *omin.* varhaista kantaa edustava, alkukantainen. | V. lappalainen kulttuuri. V. rakennustekniikka. V. tapa, uskomus. V:kantaiselle asteelle jäänyt luonnonkansa. **-kantasuomalainen** *a. kiel.* **-kantasuomi** *s. kiel.* kantasuomi alkuvaiheessaan. **-kau|si** *s.* Osuustoimintaliikkeen v. Runoilijan v:den tuotanto. **-keski|aika** *s.* keskiajan alkukausi. | V:ajan levottomat olot. **-keskiaikainen** *a.* V. kirkko, asiakirja. **-kesä** *s.* alkukesä. **-kevä|t** *s.* alkukevät. | Kirkas ja raikas v:än aamu. **-kevätruiskutus** *s.* Omenapuiden v. **-kivikausi** *s.* kivikauden alkuaika. **-kivikautinen** *a.* V. löydös. **-konsertti** *s.* varhain aamulla (radiossa) esitettävästä musiikkiohjelmasta. | Sunnuntaiaamun v. **-kristilli|nen** *a.* kristinuskon varhaiskauteen kuuluva t. sille ominainen, alkukristillinen. | V. kirkko, kirjallisuus. V:senä aikana. **-kristillisyys** *s.* kristinuskon varhaisvaihe, alkukristillisyys. **-kulttuuri** *s.* Suomalais-ugrilaisten kansojen v. **-kuolleisuus** *s. lääk.* 29:ää päivää nuorempien lasten kuolleisuus. **-kvartääriaika** *s. geol.* **-kvartäärinen** *a. geol.* **-kyps|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* tavallista varhemmin kehittynyt, "kypsynyt". | Sukupuolisesti v. V. kukkopoika. — Vars. henkisestä kehittyneisyydestä. | V. 10-vuotias. V. ihmelapsi. Harvinaista v:yyttä osoittava esikoisteos. **-lapsuus** *s.* lapsuuden varhaiskausi. **-nuor|i** *s.*, tav. *mon.* vrt. varhaisnuoruus. | Seurakunnan v:ten kerho. **-nuoriso** *s.* Kansalaiskoulu v:n kouluna. **-nuoruus** *s.* nuoruuden varhaiskausi. **-oire** *s.* Taudin v:et. **-peruna** *s.* varhain valmistuva peruna. | V:in avaushinta. **-renessanssi** *s.* renessanssin varhaisvaihe. | Italian v. V:n kuvanveistotaide. Siirtyminen v:sta täysrenessanssiin. **-romantiikka** *s.* = esiromantiikka. **-romantikko** *s.* = esiromantikko. **-räjähdys** *s. sot.* liian varhainen kranaatin tm. räjähdys. **-syksy** *s.* alkusyksy. **-sytytys** *s. tekn.* ennakkosytytys. **-tertiääriaika** *s. geol.* **-tertiäärinen** *a. geol.* V. kivettymä. **-tuotanto** *s.* Eino Leinon v. **-uutiset** *s. mon.* Radion v. luetaan klo 6.30. **-vaihe** *s.* Taudin v. Rokokoon v. **-vanh|a** *a.* -asti *adv.* -uus *omin.* lapsista ja nuorista ihmisistä: ikäisekseen liian vanhalta vaikuttava; us. = pikkuvanha. | V. poika. Kalpeat v:at kasvot. Puhua v:asti. - - vanhin, Beata Maria, holhosi v:an tärkeydellä molempia pienempiä TALVIO. Nuoren miehen v. elämänviisaus. **-vihannekset** *s. mon.* varhain valmistuvat vihannekset. **-viljely** *s.* varhaisvihannesten, -perunan tms. viljely. **-vuosi** *s.* Vanhus muisteli v:aan.

varhemmin *komp.adv.* aikaisemmin, ennemmin, varhaisemmin; vrt. varhain. | Heräsi v. kuin toiset. Lopetin työni tavallista v. Parantuminen on sitä varmempaa, mitä v. tauti havaitaan. V. käytetty nimitys. Jo v. [= edellä teoksessa] mainittujen seikkojen kertaaminen. — Viikkoa v.

varhem|pi[22] *komp.a.* -muus[65] *omin.* varhaisempi, ai(kais)empi, edellinen, entinen. | V. kehitysvaihe. Professori N:n v:mat tutkimukset. V:pina aikoina.

varhen|taa[8] *v.* -nus[64] *teonn.* päivätä aikaisemmaksi, antedateerata.

varhimmin *sup.adv.* aikaisimmin. | Sana, joka esiintyy v. Agricolalla.

varhin[59] *sup.a. harv.* varhaisin. | Kansanrunon v. muoto.

varho[1] *s.*, vars. *puut.* uurre, kuurna, ura, nuutti. **-höylä** *s. puut.* uurre-, nuuttihöylä.

varhota[38] *v. puut.* uurtaa (varhoa).

vari[4] *a. kans.* kuuma. **1.** V:a vettä. Pitää kahvipannua v:na. Lämmitti saunan liian v:ksi. **2.** *s:sesti.* Tuvassa on v. — Minulla, minun on v. Hänen tulee v., joten pitää potkia peitto päältä KATAJA.

variaabeli[5] *a.* vaihteleva, muuttuva.

variaatio[3] *s.* muuntelu; muunnelma. | Aihe, jota puolueen lehdet ovat vähäisin v:in käsitelleet. Sanasta vadelma esiintyy murteissa monia v:ita. — *Erik.* **1.** *biol.* muunnos. **2.** *mat.* annettujen elementtien ryhmittäminen *k* eri elementtiä sisältäviksi ryhmiksi, joissa suoritetaan kaikki *k*:n elementin permutaatiot; täten syntyneistä eri järjestyksessä olevista elementtien yhdelmistä; *syn.* muuntelu. **3.** *mus.* muunnelma. | Teema v:ineen. **4.** *täht.* kuun liikkeen kolmesta suuresta häiriöstä toiseksi suurin, auringon aiheuttama.

variaatiolaskenta *s. mat.* korkeamman analyysin ala, joka käsittelee yleisiä ääriarvotehtäviä,

erik. sellaisia, joissa on haettava tietylle lausekkeelle (mm. integraalille) ääriarvon antavaa funktiota.

variabiliteetti[1*] *s.* vaihtelevuus, muuntelevuus. — Vars. *biol.* saman lajin yksilöitä toisiinsa verrattaessa ilmenevä yksityiskohtien erilaisuus; *syn.* muuntelu.

variant|ti[1*] *s.* muunnelma, muunnos, toisinto. | Sananlaskun, kansanrunon v:it. *r*:n yksitäryinen v. Kuningatargambiitin v. — *Biol.* muuntelija.

varietee[26] *s.* näyttämö, jolla esitetään kevyttä laulu-, tanssi- ym. ohjelmaa. **--esitys** *s.* **-laulajatar** *s.* **-näyttämö** *s.* **-taiteilija** *s.* **-teatteri** *s.*

varijalka *s. kans.* kuhilas, varajalka.

varike[78*] *s. harv.*, tav. *mon.* variste.

1\. **varikko**[2*] *s.* **1.** *sot.* taisteluvälineiden, elintarvikkeiden tm. huoltamis- ja säilytyspaikka, josta tarvikkeita tarpeen tullen luovutetaan joukoille. — *Yhd.* ase-, hevos-, muona-, vaatetusv.; lento-, lääkintä-, pioneeri-, viestiv.; kenttä-, keskusv. **2.** *raut.* laitos, jossa vetureita ja vaunuja huolletaan ja jossa veturit säilytetään liikenteeseen lähettämistä varten. | Pasilan v. — *Yhd.* lähtö-, päätev.

2\. **varikko**[2*] *s. kans.* **1.** = varikoinen. **2.** *harv.* kahvista. | Ja minun on keitettävä v:a. - - Ilman kahvia minä en rupea olemaan LEHT.

varikko|hevonen *s. sot.* varikossa oleva täydennyshevonen. **-jakso** *s. raut.* valtionrautateiden koneosaston alaisia jaksoja, joille kuuluu vetovoiman saatavana pitäminen ja liikkuvan kaluston kunnossapidon valvonta, nyk. konejakso; vrt. liikenne-, rata-, varastojakso. **-joukkue** *s. sot.*

varikoi|nen[63] *s.* hapanimelä leipä, "setsuuri"; *kans.* makeaksi imelletystä ruisjauhotaikinasta leivottu paksu juhlaleipä, varileipä, -limppu, varikko. | - - jouluksi leivottua v:sta HAARLA.

varikon|esimies *s. raut.* I lk:n v. **-päällikkö** *s. sot.*

variksen|jalka *s.* — *Kuv. harv.* = variksenvarvas 1. | - - jos kuolen ilman muuta synninmerkkiä kirjassani, niin eihän tuo pieni variksen-jalka minua juuri estäisi pääsemästä vähän parempaan elämään KIVI. **-krassi** *s.* Coronopus, ristikukkaiskasvien heimoon kuuluvia pienikukkaisia satunnaiskasveja. **-marja** *s.* Empetrum, pienehköjä, rentoja varpukasveja, joilla on neulamaiset lehdet; niiden kypsänä mustista marjoista; *syn.* sianmustikka. **-marja-mustikkatyyppi** *s. metsät.* metsätyyppi, jossa hallitsevana aluskasvillisuutena ovat variksenmarjan ja mustikan varvut. **-pelät|in** *s.* vrt. linnunpelätin. | Pellolla seisoi miehen näköinen v. — *Kuv.* Naisten päässään pitämät v:timet 'oudon näköiset hatut'. Enhän ole ollut ihan v. milloinkaan, se on totta JOTUNI. **-pelätti** *s.* = ed. | - - kenraalitar, se v. KIANTO. **-pesä** *s.* — *Kuv.* hatarasta, kehnosta, kurjasta huoneesta t. rakennuksesta. | Mokomassa v:ssä ihmisten pitää asua! **-poika-(nen)** *s.* **-saappa|at** *s. mon. kuv.* (lasten) ahavoituneista sääristä. | Ulkona oli vielä viileätä, v:ita kirveli ELVI SINERVO. **-varpu** *s.* variksenmarjan varpu. **-var|vas** *s.* harakanvarvas. **1.** *kuv.* koukero, vars. kömpelö kirjain tms. | Riipustella sotkuisia v:paita. - - pisti puumerkkinsä eli paremminkin v:paansa kirjalliseen sopimukseen LEHT. **2.** *kans.* katinlieko.

vari|kuuma *a. kans.* hyvin kuuma. | Alastomina ja v:kuumina he astuivat saunasta tupaan KIVI. **-leipä**[53], **-limppu**[53] *s. kans.* = varikoinen.

vario|ida[15] *v.* -inti[4*] *teonn.* vaihdella, muunnella. **1.** *tr.* V. loputtomiin samaa sävelmää. Koeolosuhteiden v:inti. **2.** *intr.* Teema v:i. Väriltään hyvin v:iva perhoslaji.

variometri[4] *s.* maamagnetismin tutkimisessa käytetty koje; lentokoneen lentokorkeuden muutosten (nousemisen t. laskemisen) nopeuden ilmaiseva laite; *metrl.* ilmanpaineen muutokset merkitsevä koje; *sähk.* induktiivisessa kytkennässä käytetty laite, jossa kelojen välistä induktiokerrointa voidaan vaihdella.

vari|s[64] *s.* Corvus corone, mustan harmaa varislintu; *mon. el.* varislinnut. | V. raakkuu, vaakkuu. Lauma v:ksia. V. tekee vahinkoa syömällä kylvösiemeniä ja tuleentumatonta viljaa sekä ryöstämällä muiden lintujen munia ja poikasia. Ei v:ksesta vuoden merkkiä SL. V:ksen vala (kuv.) 'väärä vala'. — *Halv.* ihmisestä. | Pidä kitasi sinä, v. KIVI. — *Yhd.* musta-, peltov.; lakov.

varisemat|on[57] *kielt.a.* < varista. | Humalan emikukkien v:tomat suojussuomut.

variskilai|nen[63] *a. geol.* V:set vuorijonot 'etup. kivihiili- ja permikaudella muodostuneita vuorijonoja, joiden jäännöksiä on mm. Keski-Euroopassa'.

varis|lauma *s.* **-lin|tu** *s. el.* V:nut 'Corvidae, kookkaita, vahvanokkaisia ja -jalkaisia, kaikkiruokaisia lintuja käsittävä varpuslintuheimo'. **-lisäke** *s. anat.* kyynärluussa yläpään etupuolella oleva lisäke. **-parvi** *s.*

varis|ta[24] *v.* vars. pienten (us. kuivuuttaan, kypsyyttään tm. helposti irtautuvien) kappaleiden putoilemisesta: karista, rapista, tippua. | Jyvät, neulaset v:evat. Kellastuneet lehdet v:evat puista. Maahan v:seita omenia. Ohra alkoi v. Herkästi v:eva [= terälehtensä pudottava] kukka. Karstaa v:ee laesta. Maali v:i seinistä. Oksilta v:i lunta. Sateen jälkeen v:ee puista vettä. [Heinäseiväs] josta tapit olivat v:seet pois SILL. - - porraspuut ovat jo vanhuuttaan maahan v:seet LEINO. — *Kuv.* Entinen korskeus oli v:sut hänestä. Muistoistakin v:ee aikojen kuluessa jotakin pois KOJO.

1\. **varist|aa**[2] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < ed. | Puu v:aa lehtensä, kukkansa. V. multa juurikkaista. V. tuhkaa sikaristaan. V:i ylisiltä heiniä syöttöhäkkiin. — *Kuv.* [Vuodet] olivat v:aneet hopeaa hänen tukkaansa IVALO.

2\. **varist|aa**[2] *v. kans.* -us[64] *teonn.* kuumentaa. | V. vettä, kattilaa. | Kyllä oli tuo kahvi poikaa. Se kiersi ja v:i niin sydänalaa JOTUNI. — *Yksipers.* Mutta v. häntä alkoi siellä peitteen sisässä CANTH. Ei v:a, ei palele AHO.

variste[78] *s.*, tav. *mon.* (rehusta) kariseva t. karissut rikka, kariste, karike, varike. | Pehkun v:et. - - mummu yritti tavanmukaisesti vielä raapaista siitä [heinätaakasta] v:itakin SILL.

varistel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < 1. varistaa. | V. tupakantuhkaa lattialle. Mänty v:i neulasiaan. Tuuli v:i vesipisaroita oksista.

varistori[5] *s. sähk.* vastus, jonka johtavuus riippuu jännitteestä.

varistu|a[1] *pass.v. kans.* < 2. varistaa. | Panepas tuo vellikattila tuohon liedelle v:maan LASSILA.

varjagi[6] *s. hist.* keskiajan venäläisten kronikoiden mukaisesti Itä-Euroopassa liikkuneista viikingeistä käytetty nimitys. **-aika** *s.* **-päällikkö** *s.*

varjelija[14] *tek.* < seur.

varjel|la[28] *v.* -evasti *adv.* **1.** turvata vahingolta t. vaaralta, pitää huolta jkn t. jnk vahingoittumattomuudesta, suojella. **a.** Jumala sinua v:koon. Sotilaat isänmaataan v:emassa. V. henkeään. V. jtak kuin silmäteräänsä. Palokunta sai palavan talon ulkorakennukset v:luksi. Käveli varovasti, vaaleita kenkiään v:len. V. onnettomuuksilta. V. jtak kosteudelta, valolta. Pieles v:tiin eläimiltä aitaamalla. V. perunoita jäätymiseltä. Yritti v. kuormaa kaatumasta. Taivas v:koon meitä joutumasta sotaan. Herra v:ee sinut kaikesta pahasta VT. Mua lankeemasta v:e, / hengelläs holhoo, hallitse VK. — V:e aina sydämemme puhtaana AK. — Päivittelyissä, huudahduksissa ym. lievähkön voimasanan tavoin; vrt. siunata II.4.a. | Luoja v:koon, mitä sinulle on tapahtunut? Johan sinä, herra v:koon, puhut ihan päättömiä! Herra v:e sitä sappea [= sisua]! KIVI. - - muutenkin oli koko meininki omituista, ota ja v:e TOPPILA. Jos valehtelet, niin — herra v:koon! V:koon, jos sattuisi kaatamaan tädin fiikuksen! | ”Tiina on mennyt kihloihin.” — ”V:koon!” | V:koon, millainen sää! Siunaa ja v:e sitä huutoa! Sellainen varsa että v:e pois! LEINONEN. **b.** esine- t. asiasubj:n ohella: olla suojana, antaa suojaa, suojata. | Suojalevy, joka v:ee lukkoa vahingoittumiselta. Suojaväri ei v:e jänistä vähääkään ajokoiran vainulta. **2.** *harv.* Jokainen, joka pitää kotieläimiä, olkoon velvollinen niitä v:emaan [= pitämään huolta, kaitsemaan], etteivät ne pääse toisen tiluksille LK. Hän ristinpuussa surmattiin, / kalliohautaan laskettiin, / vahvasti hauta v:tiin [= vartioitiin] SIIONIN KANNEL.

varjeltu|a[1*] *pass.v.* < ed. | V. taudeilta, onnettomuuksilta. V. lankeemuksista. Hallalta v:nut pelto.

varjelu[2] *teonn.* < varjella. | Jumalan ihmeellinen v. — *Yhd.* ennakko-, hätäv.; itsev.

varjelu|s[64] *s.*, vars. *heng.* varjelu, suojelu(s), suoja, turva. | Luottaa Jumalan v:kseen. Suo meidän pysyä v:ksessasi, Sinä Korkein, ja suojassasi, Kaikkivaltias AK. Sä olet v:kseni, / mun turvani ja linnani VK. — *Yhd.* hätäv.; itsev.

varjo[1] *s.* Merk.-ryhmät eivät aina tarkkarajaisia.

I. paikka, alue t. tila, johon valon suora säteily ei pääse tunkeutumaan ja joka siksi on valaistukseltaan ympäristöään tummempi, hämärämpi. **1.** (yhdeltä suunnalta) valaistun (suhteellisen) läpinäkymättömän esineen taakse jllek pinnalle muodostuva, esineen muotoa mukaileva ympäristöään valaistukseltaan tummempi alue (kuviona): kuvajainen, kuvain, varjokuva. | Ihmisen, rakennuksen luoma v. Pilvenhattaroiden sinertävät v:t lumihangella. Mitä korkeammalla on aurinko, sitä lyhyemmät ovat v:t. Ilta saapuu ja v:t pitenevät. Vauhko hevonen pelkää omaa v:aan. Maan v. kuun pinnalla. Oksien v:t häälyivät rakennuksen seinällä. — Seurata jkn kintereillä kuin v. Hiipiä, kulkea [äänettömästi] kuin v. **2.** paikasta t. tilasta, johon vars. auringon (us. häikäisevä t. polttava) säteily ei pääse tunkeutumaan: katve, siimes; pimento. | Tuuhean puun, rakennuksen antama v. Etsiä v:a auringonpaisteelta. Istua puun v:ssa. Makasi viileässä v:ssa rakennuksen seinustalla. Lämmintä 28 astetta v:ssa. — V:a sietävä kasvi. V:ssa kituva taimi. — *Ylät.* yl. hämäryyttä, pimeyttä ajatellen. | Illan, yön v:t. Ja v:t ne väistyi ja valkeni maa HAAHTI. - - jotka asuvat kuoleman v:n maassa, niille loistaa valkeus VT. **3.** (suhteellisen) läpinäkymättömän esineen valaistukseltaan hämärämmistä, tummemmista puolista, joihin valo ei kohdistu suoraan. | Seisoi selkä valoon päin, joten kasvot olivat v:ssa. V:n puolella oleva ikkuna, huone. Esineen oma v. ja heittov. — *Kuvat.* Maalauksen valot ja v:t. **4.** *yhd.* Puoli-, sydänv.; heittov.

II. kohtaan I liittyvää avartunutta ja kuv. käyttöä. **1.** vrt. I.1. **a.** jstak laadultaan kehnosta, mitättömästä, joka vain kalpeasti muistuttaa entistä olomuotoaan, normaalina pidettyä tm. vertailukohdettaan. | Rotevasta miehestä oli [sairauden jälkeen] vain v. jäljellä. Aikamiehen kuvia ja v:ja te olette AK. [Tyttö] oli niin kuin enkelin v. ja kanssa heikko voimiltaan SILL. Talo on rappeutunut, vain entisensä v. — *Heng.* Elo täällä kuin unta ja v:a on VK. Päiväni rientää kohti loppuaan, / on ilo maallinen kuin v. vaan VK. **b.** jkn mukana, kintereillä (us. enemmän tai vähemmän huomaamattomissa) pysyttelevästä seuralaisesta. | Henkivartijat seurasivat häntä v:na kaikkialle. Aelius Sejanus kiipeää hitaasti valtaan keisarin v:ksi ja kuiskaajaksi T.VAASKIVI. **c.** epäselvästi, hämärästi näkyvästä ihmisen tm. hahmosta: haamu (2). | Jokin epämääräinen v. lähestyi pimeydestä. Savun takaa häämöttävä miehen v. Tumma v. livahti portista ulos. **d.** ihmisen kuvitellusta kuolemanjälkeisestä olomuodosta: haamu (1); *myt.* varjosielu. | V:jen maa ’tuonela’. Sankari tunkeutui manalaan ja puhutteli siellä isänsä v:a. **e.** ilmaistaessa, että jk joutuu jnk seikan vuoksi vaikeuksiin, uhanalaiseksi, epäedulliseen valoon, epäilyksenalaiseksi tms. | Sota heitti v:nsa Euroopan ylle. Nuoruuden hairahdus loi tumman v:n koko hänen elämäänsä. Syyn, epäilyksen v. lankesi hänen päälleen. Jkn maineen ylle laskeutunut v. - - puhtaus, jota ei entisyyden likainen muisto v:llaan himmentänyt KIANTO. Nuoruushaaveiden arka sulous, johon katoavaisuus ei heitä mitään v:a VILJANEN. **2.** vrt. I.2. **a.** suojaavaa t. muuten edullista varjoa ajatellen. | Joka Korkeimman suojassa istuu ja Kaikkivaltiaan v:ssa yöpyy, se sanoo: ”Herra on minun turvani ja linnani - -” VT. - - viisauden v:ssa on kuin rahan v:ssa, mutta tieto on hyödyllisempi VT. Metsästysaseiden kehitys on tapahtunut sota-aseiden kehityksen v:ssa ’mukana, rinnalla’. - - jonkun toverini v:ssa pääsin jonkun nykerönenän Ainon tai länkisäären Ellin puolittaiseen tuttavuuteen SILL. **b.** pimentävää tms. epäedullista varjoa ajatellen. | Vasco da Gama

jäi suuremman löytöretkeilijän Kolumbuksen v:on. Teos, jonka v:on kirjailijan muu tuotanto on joutunut. Saavutus, joka saattaa v:on kaikki tähänastiset. Suurvaltojen v:ssa elävät pikkumaat. — Joutua unohduksen v:on. **3.** vrt. I.3. **a.** *harv.* varjostuma, tummentuma. | Keuhkoista otetussa röntgenkuvassa oli paha v. Silmien alla oli sinertävät v:t. Ruskeakehnäinen v. perhosen siivissä. — Kauppiaan tyttären maineessa oli - - kevyttä v:a ALKIO. **b.** huolestuneesta t. synkästä ilmeestä. | Levottomuuden, surumielisyyden v. kasvoilla. Isä vihastui, synkkä v. nousi hänen otsalleen. **c.** häive, häivähdys. | Kasvoilla vilahti hymyn v. — *ei varjoakaan* ei häivettäkään, ei hiukkaakaan. | Minulla ei ollut hankkeesta aavistuksen v:akaan. Ryntäsi päin ilman pelon v:akaan. - - ei pahaa sanaa, tuskin väärinymmärryksen v:a TALVIO. **d.** Aina v:n puolella [= kovaosaisena, kurjuudessa tms.] elänyt ihminen.

III. us. postp:n t. adv:n tapaan käytettynä tav. varsinaista, valaistussuhteista riippuvaa varjoa ajattelematta. **1.** sisäpaikallissijoissa: kätkössä, piilossa, peitossa, suojassa. | Kuljettaa jtak salaa viittansa v:ssa. Haukotella kämmenensä v:ssa. Suu melkein viiksien ja parran v:ssa. Päästiin aukealta metsän v:on. Purjehtia suojaavan saariston v:ssa. Sä vaaroissamme meitä / sun siipeis v:on peitä VK. — Koetti pysytellä v:ssa [= näkymättömissä] toisten takana. — *Kuv.* Kätkeytyä salanimen v:on. **2.** tav. vain adess:ssa jnk näennäisen, teko-, nimellisen syyn t. perusteen nojalla tapahtuvasta toiminnasta. | Tehdä jtak jnk v:lla. Keinotella tekosyiden v:lla itsensä vapaaksi velvollisuuksista. Palkkakysymyksen v:lla aloitettu lakkoliikehdintä. Oleili pääkaupungissa opiskelun v:lla. Anastaa lain, oikeuden v:lla toisen omaisuutta. Uskonnon v:lla [= nimissä] harjoitettu julmuus. Opettaa pikkulapsia leikin v:lla. Tehdä jtak jnk v:n alla, par. v:lla. — Vrt. II.3.c. | - - oli häntäkin vetänyt pikku kyläilyille; oli ollut jotain asian v:a [= tapaista, tynkää] Heinoselle SILL.

IV. etup. yhd:oissa esineestä, joka antaa varjoa t. suojaa: (auringon-, sateen-, näkö- tms.) suoja, suojus, varjostin; katos. | Levitti [sateen]v:nsa auki. Torimyyjien kankaiset v:t. Hylkeenpyytäjien käyttämä ampumareiällä varustettu valkokankainen v. | Purjeista laitettiin v. keulapuolelle. Sen alla oli hyvä nukkua, vaikka sadekin olisi sattunut E.ELENIUS. — *Kuv.* Herra on sinun varjelijasi, Herra on suojaava v:si sinun oikealla puolellasi. Ei polta sinua aurinko päivällä eikä kuu yöllä VT. — No, sinulla on kaikessa toiminnassasi ollut puolellasi voima ja väkevyys ja oikeuden vahva v.! HAANPÄÄ. — *Yhd.* auringon-, päivän-, sateenv.; laskuv.

varjo|a[1] *v. runok. vanh.* -nta[15*] *teonn.* varjota. | Taas näen sun, mökin tyynen tuon, kukat, v:vat pensaat CAJ. - - lohdutit, kun v:i murheen yöt A.V.KOSKIMIES.

varjo|aine *s. lääk.* röntgensäteitä hyvin imeviä aineita, joiden avulla muuten heikosti näkyvien elinten ääriviivat saadaan näkymään selvästi röntgenkuvassa t. läpivalaisussa. **-elämä** *s.* vars. todellista elämänsisältöä vailla olevasta elämästä; us. vainajien kuvitellusta haudantakaisesta elämästä. | Hänen elämänsä on yksinäistä, tyhjää, veretöntä v:ä. Se, jolla ei ole intohimoja mihinkään, ei voi sanoa elävänsä kuin v:ä JOTUNI. Maailmallinen v. G.JOHANSSON. Mielisairaan v. — Vainajien uskottiin viettävän maan alla ilotonta v:ä. - - koulun historia [oli] minulle pääasiassa vain manalaisten kalpeaa v:ä KOSKENN. **-hallitu|s** *s.* vars. Englannin oloista: etenkin mahdollisen valtaanpääsyn varalta ministeristön tapaan järjestetystä oppositiopuolueen johtajistosta. | V:ksen ulkoministeri.

varjoil|la[20] *frekv.v. harv.* -u[2] *teonn.* < varjota. **1.** luoda varjoja. | Yö v:ee jo pellot hiljaa *VILJANEN. Kun minä kotoani läksin, / niin pilvet ne v:i KL. **2.** olla, oleskella varjossa, pimennossa. | Tummana v:eva vuoren rinne. Harakatkin missä lienevät v:leet metsässä, kun eivät tapansa mukaan työntyneet räkättämään pihalle AK.

varjoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* jossa on varjoa, joka antaa varjoa, varjoisa, katveinen, siimeinen. | V. lehto, rotko. V:sessa paikassa viihtyvä kasvi. Istua v:sen koivun alla. — *Yhd.* puoli-, runsas-, tummav.

varjois|a[13] *a.* -uus[65] *omin.* = ed. | V. puisto, metsäpolku. V. tammi.

varjok|as[66*] *a.* -kuus[65] *omin.* = varjoinen. | V. lehmuskuja.

varjokasvi *s. kasv.* varjossa viihtyvä kasvi; vrt. valokasvi.

varjok|ko[2*] *s. harv.* varjosto, pimento. | - - pimeän porraskäytävän v:oissa L.ONERVA.

varjo|kohta *s.* V:kohdat näkyvät valokuvan negatiivissa vaaleina, valokohdat tummina. **-konstruktio** *s.* konstruktio, jossa piirrosta havainnollistetaan piirtämällä siihen ajatellusta valonlähteestä tulevan valon aiheuttama varjo. **-kuv|a** *s.* **1.** varjo kuviona. | Seinällä häälyviä ihmisten v:ia. Uutenavuotena ennustetaan valettujen tinakappaleiden v:ista. — *Kuv.* [Romaanin henkilöt] ovat perin epämääräisesti hahmoteltuja v:ia. **2.** siluetti. **a.** paperista leikattu (tav. ihmisen) ääriviivoja esittävä kuva, siluettikuva. | Emil Cedercreutzin leikkaama v. **b.** siluettikuvan tapaan näkyvistä ääriviivoista. | Taivaanrannassa häämöttävä laivan v. Iltataivasta vasten piirtyvä kirkontornin v. **3.** vars. *vanh.* (yksivärinen) heittokuva. | Näyttää, esittää v:ia. V:in havainnollistettu esitelmä.

varjokuva|esitys *s.* vrt. ed. 3. | V. Ambomaan lähetystyöstä. **-kone** *s.*, vars. *vanh.* varjokuvien esittämiseen käytetty kuvanheitin.

varjo|köynnös *s.* Cissus, kauniiden lehtiensä vuoksi huonekasvina pidettyjä köynnöskasveja. **-leikki** *s.* varjojen häilynnästä. | Oksien v. syyspäivänä. — *Kuv.* Ihmiselämän v. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Vainajien luultiin oleilevan manalassa v:sina haamuina. — Näytelmän henkilöiden v:suus. **-morelli** *s.* eräs kirsikkalajike.

varjon|muodostus *s.* Valaisin, jonka v. on häiritsevä. **-puoli** *s.* (myös ⁀) = varjopuoli 1. | Rakennuksen, kadun v.

varjo|nyrkkeily *s. urh.* ilman vastustajaa, hiekkasäkkiä, nyrkkeilypalloa tms. tapahtuva har-

joitusnyrkkeily. **--olen|to** *s.* Manalan v:not. — Novelli, jonka henkilöt ovat epämääräisiä v:-toja. **-paik|ka** *s.* V:oissa viihtyvä kasvi. — *Kuv.* [Runebergin runouden] harvinaiset v:at vain kohottavat kirkasta ja ihanteista yleisvaikutusta TARK. **-puol|i** *s.*)(valopuoli. **1.** varjossa oleva, varjoinen, varjon puoli. | Talon v. V:elta harvaoksainen puu. Kulkea v:ella katua. — *Kuv.* V:ella elävät [= kovaosaiset] yhteiskunnan jäsenet. **2.** *kuv.* epäkohta, haitta(puoli). | Kaupunkilaiselämän, kapitalismin v:et. Uittokuljetuksen valo- ja v:et. Raudan v:ena on ruostuvuus. Kone, jonka ainoa v. on kalleus. **-puu** *s.* **1.** *metsät.* puu(laji), joka ei kaipaa paljoa valoa;)(valopuu. | Kuusi on v. — *Yhd.* puoliv. **2.** varjostava puu. | Puutarhan koristepensaat ja v:t. **-rinne** *s.* varjon puoleinen rinne. **-ruoho** *s. metsät.* varjossa viihtyvä ruoho(kasvi). **-sielu** *s. myt.* = haamusielu.

varjost|aa[2] *v.* **1.** estää valon (suoraa) säteilyä pääsemästä jhk, varjella jtak valon (suoralta) säteilyltä, varjota, kaihtaa, peittää. **a.** henkilösubj:n ohella. | V. kädellä silmiään. Istutuksen jälkeen on arkoja kukantaimia syytä v. auringolta. — Lamppu on v:ettava siten, ettei valo suuntaudu silmiin. **b.** esinesubj:n ohella. | Pihamaata v:ava koivu. Taimia v:ava rikkaruoho. Lehmusten v:ama kuja. Tuuheiden kulmakarvojen v:amat silmät. **2.** *kuv.* **a.** Kotiolojen nurjuus v:i pojan lapsuutta. Vuosisatamme alkua v:aneet sortovuodet. Kasvoja v:i huolestuneisuus. — Arvostelullani en tahdo v. [= saattaa varjoon, himmentää] teoksen kiistattomia ansioita. Liian vahva, muut äänet v:ava sopraano H.KLEMETTI. **b.** seurata salaa jkta (tav. epäilyksenalaista) henkilöä hänen puuhiensa selville saamiseksi. | Poliisi rupesi v:amaan vakoilusta epäiltyä ulkomaalaista. **c.** *urh.* = vartioida 2.c. **3.** tummentaa (määräkohdilta) piirrosta tms. esimerkiksi viivoituksella. | Asemakaavoitettu alue on v:ettu vinoviivoituksella. Ääriviivapiirrosta voidaan selventää v:amalla. Yläluomen v:aminen tummalla värillä. Mustan juovan v:ama perhosen siipi. **4.** *harv.* avarammin muiden kuin valonsäteiden läpipääsyn estämistä ajatellen. | Saksittaessa pituussuuntaiset purjeet jalustetaan eri puolille alusta niin, että ne eivät v:a toisiaan 'estä tuulen pääsyä toisiin purjeisiin'.

varjostaja[10] *tek.* Rikollinen eksytti v:n jäljiltään.

varjostamaton[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Harva, toisia v. puu. **2.** *pass.* V. lamppu.

varjostimellinen[63] *poss.a.* < varjostin.

varjostimeton[57] *kar.a.* < varjostin. | V. sähkölamppu.

-varjostiminen[63] *poss.a.* < seur. | Muovi-, silkkiv.; vihreäv.

varjosti|n[56] *väl.* < varjostaa. **1.** lampun tms. häikäisyä estävä t. valoa määräsuuntaan ohjaava suojus; auringonpaisteelta varjeleva kaihdin t. suoja. | Lasinen, silkkinen pöytälampun v. Kartiomainen v., joka suuntaa valon tehokkaasti työpöytään. — Näyteikkunaa suojaava v. eli markiisi. — *Yhd.* kynttilän-, lampunv.; lasi-, metalli-, muovi-, pergamenttiv.; auringon-, päivänv. **2.** avarammin eräistä muistakin suoja- t. suuntauslaitteista. | Pyörivän smirgelilevyn suojustimena käytetty v. — *Erik.* tav. kokoon pantava kaihdin, jolla esim. jk huoneen osa voidaan eristää, "sermi". | Pukeutua v:men suojassa. — *Yhd.* uuniv. **3.** *lääk. tekn.* eräissä sädekuvauslaitteissa levy, johon kuva syntyy. | Röntgenkuvaa tarkkaillaan läpivalaistaessa fluoresoivalta v:melta. Katodisädeoskillografin fluoresoiva v. — *Yhd.* röntgenv.

varjosto[2] *s.* varjoisa paikka, varjokko, siimes. | Lehdon viileä v. Vaellella metsän v:ssa.

varjostu|a[1] *pass.v.* < varjostaa. | Hangen pintaan v:va puu.

varjostuma[13] *s.* varjostunut kohta. — *Erik. lääk.* kudostiivistymän röntgenkuvassa aiheuttama varjostunut kohta. | Oikeassa keuhkossa paha v.

varjostu|s[64] *s.* **1.** varjostaminen. | Vapauttaa taimisto lehtipuiden v:ksesta. Kuusi sietää v:sta paremmin kuin mänty. — Poliisin suorittama rikoksesta epäillyn v. — Vain rajaviivoin, ilman v:sta piirretty kuva. **2.** varjostettu (tm. ympäristöään tummempi) kohta. | Musta v. osoittaa [kartassa] ruotsinkielistä asutusta. Lyijykynällä tehdyt v:kset. Linnun höyhenpeitteessä tummia v:ksia. **3.** *yhd.* Lyijykynä-, viivav.

varjostus|viiva *s.* Korkeussuhteiden merkitseminen karttaan v:viivoin. **-väri** *s.* Sininen yläluomien v:nä.

varjo|ta[38] *v.*, us. *ylät.* **1.** tav. esine- t. asiasubj:n ohella. **a.** = varjostaa 1—2. | Hauta, jota syreeni v:aa. Vaahteroiden v:ama tie. — *Harv.* Huikaistuna taideniekka silmiänsä v:o LEINO. — *Kuv.* Mieltä v:ava alakuloisuus. Lahjakas oppilas, joka on v:nnut [= saattanut varjoon, himmentänyt] opettajansa maineen. **b.** ed:een liittyen: peittää näkymästä. | Oksat v:sivat näköalaa. - - kuu paistaa, sen pilvi taas v:o LEHT. - - akkunat ovat tarkasti olleet v:ttuna [= peitettynä] KIVI. — *Kuv.* Keksintö, jota v:aa suuri salaperäisyys. **2.** *heng.* ja *vanh.* varjella, suojella. | Ne annan, Herra, huomaas, / ne v:o vaaroissa VK. Isäin maata siunaa, v:o, / Herra kaikkivaltias VK[v]. - - lähin mies se luodilta hänt' aina v:aa *CAJ.

varjoton[57] *kar.a.* V. aro, tasanko. V. valaistus. Jäätyneistä ikkunoista kuumottaa hovin talliin himmeä, v. valo AHO. — *Kuv.* V. hyväntuulisuus, ilo. V. onnen hetki.

varjo|vaikutus *s.* Voimakkaihin valo- ja v:vaikutuksiin pyrkivä maalaustyyli. **-viiva** *s.* **1.** viivamainen varjo. **2.** vars. entisaikaisessa kaunokirjoituksessa: paksu viiva;)(hiusviiva.

varkain *adv.* **1.** melko *harv.* varastamalla. | Ottaa v. kaloja toisen pyydyksestä. V., ryöväten hän tämän rikkauden itsellensä käsittänyt on KIVI. — Vars. **2.** avarammin: (toisten) huomaamatta t. tietämättä, luvatta, salaa, salavihkaa, vaivihkaa. | Naukkailla v. taskumatistaan. Livahti v. ulos. Poika vilkuili v. tyttöä. Ilkeys lipsahti kuin v. hänen huuliltaan. Mieleen tuli v. häiritseviä sivuajatuksia. — *Harv.* abl.-määräyksen ohella. | - - supistiin mukamas v. Terva-Kustilta TOPPILA.

varkaisil|la, -ta, -le *adv. harv.* = seur.

varkai|ssa, -sta, -siin (-hin) *adv.* varastamassa. | Käydä v. naapurin naurismaalla. Mennä v:siin

Yllättää jku v:sta. Pojat olivat omenoita v., omenav. Vieläkö Hirvasjärven Kiureli kulki porov.? K.M.WALLENIUS. Korpit, riettalinnut, saattavat käydä munien ja poikasten v. pienissä lintukylissä PAULAH. — *Yhd.* herne-, nauris-, omenav.

varkau|s[65] *s.* varastaminen; *lak.* toisen omistaman ja hänen hallinnassaan olevan esineen luvaton ottaminen omaksi t. toisen hyödyksi; vrt. anastus, näpistys, ryöstö, kavallus. | Törkeä, ryöstöntapainen v. Suorittaa v. Harjoittaa v:tta. Tuomita jku, rangaista jkta v:desta. — Kirjallinen v. 'plagiaatti'. — *Yhd.* auto-, hevos-, jalokivi-, kello-, käsilaukku-, polkupyörä-, porov.; hotelli-, juna-, kellari-, parveke-, tasku-, ullakkov.; murtov.; hevosen-, karjan-, kellon-, nauriinv.

varkaus|juttu *s.* V:jutun selvittely. **-rikos** *s.* **-vakuutus** *s.* varkauden varalta otettu vakuutus.

varm|a[10] *a.;* varmaan, varmasti, varmuus ks. erikseen. Merk.-ryhmät eivät aina tarkkarajaisia.

1. vakaa, vankka, luotettava, pettämätön, turvallinen. | V. kallioperusta. Kunnan talous on v:alla pohjalla. Saavuttaa v. jalansija jssak. V. eli stabiili tasapaino. V. yhteiskunnallinen asema. V. toimeentulo, leipä. V:at tulot. V. kannattajajoukko. V:at liikenneyhteydet. Säilyttää asiapapereita v:assa lukitussa säilössä. Panna jtak v:aan talteen, turvaan. - - meni pihalle uhkaavasti katselemaan vasta sitten, kun sällit olivat jo v:an matkan päässä SILL. — Talossa oli kuusi v:aa hevosta PÄIVÄR. - - kun saa [aviopuolisokseen] vielä sellaisen v:an ihmisen, joka ei tee mitään hämmennöksiä hänen elämässään JOTUNI. - - vankassa ja v:assa viljelyksessä oleva talo AHO. Tie eteni painuneena v:ana urana SILL. — Huomautti asiasta v:emmaksi vakuudeksi uudelleen. Puutarha aidattiin ja v:emmaksi vakuudeksi hankittiin vielä vahtikoira. — V:inta on turvautua asiantuntijan apuun. - - selvintä ja v:inta olisi hänen itsensä antaa rahat suoraan Vuorenmaalle SILL. — *Erik.* **a.** taloudellisesti luotettava. | V. arvopaperi. V. vakuus. V. sijoitus. V:at saatavat. V. liikeyritys, pankki. V. takaaja. V:alle ostajalle myönnettiin maksuaikaa. Asunto vuokrataan v:oille vuokralaisille. **b.** joka (yleensä) antaa hyvän tuloksen, menestyy, onnistuu hyvin. | V. vehnälajike. Riihitetystä viljasta saadaan v:aa siementä. Kalastus on usein v:empaa kuin metsästys. V. keino, menetelmä. Miltei sataprosenttisen v. rokotus. **c.** toiminnaltaan, vaikutukseltaan luotettava. | V. koneisto. Ehdottoman v. kranaatin sytytin. V:at ehkäisyvälineet. V. tahranpoistoaine. — V. muisti. **d.** haparoimaton, epäröimätön. | Ampujalta vaaditaan v:aa, vapisematonta kättä. Piirtää v:alla kädellä. Viran hoito oli v:oissa käsissä. Työskennellä v:oin, riuskoin ottein. Rohkein, v:oin vedoin tehty maalaus. Tehtävien v. ja ripeä suoritus. V. työmenetelmien hallinta. V:aksi kiinteytynyt terminologia. Teoksen henkilökuvat on jätetty v:oja, älyn tiivistämiä ääriviivoja vaille, jonkinlaiseen lyyrilliseen tunneusvaan TARK. **e.** V. [= hyvin osaava, kokenut] mäenlaskija, uimari. Poika on jo v. lukija. - - varsin taitava ja v. laittamaan kansilastin varppeita M.MERENMAA. — Eivät vanhat ja kokeneet nahkamiehetkään ole v:oja vastustamaan soopelin hurmausta, vaan viehättyvät joskus maksamaan liikaa PÄLSI. **f.** V., mauttomuuksiin hairahtumaton taiteellinen aisti. V. maku, värisilmä. Kirjailija, jolla on v. psykologinen vaisto. **g.** *urh.* [Juoksija] oli saanut v:an johdon. Mäki saapui v:ana [= selvänä] voittajana maaliin. — N. osoitti v:aa kuntoa voittamalla kolme lajia.

2. a. jonka paikkansapitävyyttä ei ole syytä epäillä, epäämätön, luotettava, kiistaton. | Sodassa kadonneesta ei saatu mitään v:aa tietoa. Kansantapa, josta on v:oja tietoja. Vain v:at tapaukset on tilastoitu. V:alta tuntuvia tutkimustuloksia. V. kevään merkki. V. tosiasia. On jokseenkin v:aa, että - -. Ei ole v:aa edes, onko hän enää elossakaan. V:aksi tiedettiin, että - - KATAJA. — V. tietolähde. V:alta taholta on kuultu, että - -. — *S:sesti.* Asiasta ei tiedetä mitään v:aa. **b.** jonka toteutumista, saavuttamista tms. ei ole syytä epäillä. | Hyppy katolta merkitsi v:aa kuolemaa. Heidän naimisiin menoaan pidettiin v:ana. Voitto tuntui etukäteen täysin v:alta. Laulajaa odotti kaikkialla v. menestys. — Pidin lintua jo v:ana saaliinani. Kranaatteja riitti vain v:impiin maaleihin. V:in [= todennäköisimmin valittava] ehdokas lienee N.N. Toisella tehtaantytöllä oli v. sulhanen SILL. - - katseissa vilahti v:aa toivoa KATAJA. Joko teillä oli miten v:at puheet Katin kanssa kaupoistanne? LEINONEN. — *S:sesti.* Mitään v:aa [= lopullista, sitovaa] ei vielä päätetty.

3. ihmisestä, hänen käyttäytymisestään tms.: epäröimätön, empimätön. **a.** Ei tuntenut oudossa ympäristössä itseään v:aksi. Liikkuu ihmisten parissa v:ana ja arvokkaana. - - hän tuli, hiukan kainona, mutta kumminkin aivan v:ana ja vanhaa Marttaa vähääkään säikkymättä SILL. — V. käsityksessään, päätöksessään, uskossaan. — Käveli v:oin, miehekkäin askelin. Ääni oli päättäväinen ja v. V. katse. V. käytös. V. usko, vakaumus. Talonpoikaisten sivu menivät he sitten arvokkaina, siinä v:assa luulossa, että ovat herrasväkeä! PAKK. Hänellä on kaikesta v:at mielipiteet. **b.** elat.-määräyksen ohella: jhk täysin luottava, jtak lainkaan epäilemätön. | V. itsestään, kyvyistään. V. voitostaan. Myyjä oli v. tavaransa hyvyydestä. Olen v. siitä, että - -. Mies puhui innokkaasti, asiastaan v:ana. Sodassa ei voi koskaan olla v. hengestään 'hengissä pysymisestään'. - - olin täysin v. hänen tunteistaan SILL. - - samassa hetkessä, jolloin hän huomasi olevansa v. minusta, jolloin hän ymmärsi pitävänsä minun elämääni ja kuolemaani käsissään ELSA SOINI. — *Yhd.* itse-, voitonv.

4. *yhd.* Vuorenv.; epäv. — † Vieraanvoittoisesti. | Käynti-, käyttö-, muoto-, tyyliv. → varmakäyntinen, -käyttöinen, -muotoinen, -tyylinen. Kaasuv. → kaasunpitävä. Pommiv. → pomminkestävä. Tulenv. → tulenvaaraton, -kestävä.

varmaan *adv.* varmasti. **1.** tav. vain aivan- t. ihan-adv:n määrittämänä: epäilyksettä. | Tiedän sen aivan v. Oi, vanhuus! sä äänetönnä, mutta v. meitä jokaista lähestyt KIVI. "Ja tunsit v., että oli Saalkreeni?" — "No aivan v."

KATAJA. — Tav. 2. us. -kin (kielt. yhteyksissä -kaan) -liitepart:lla vahvistettuna: kai, luultavasti, arvatenkin. | Sade loppuu v. pian. Olet v:kin jo kuullut asiasta. Ei ole v:kaan ketään häntä tyytyväisempää.

varmahko[2] *mod.a.* -sti *adv.* V. toimeentulo. — V. esiintyjä.

varma|iskuinen *a.* V. nyrkkeilijä. **-kuntoinen** *a.* V. juoksija. **-käti|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* V. ampuja. Kirjailija, joka on v. luonnonkuvaaja. **-käynti|nen** *a.* -syys *omin.* Muuliaasi on v. V. moottori. — V. [= tarkka] luodikko. **-käyttöi|nen** *a.* -syys *omin.* V. moottori. **-käytöksinen** *a.* V. mies. **-muotoinen** *a.* V. veistokuva. **-ottei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* V. maalivahti. Toimia ripeästi ja v:sesti. **-piirteinen** *a.* V. ulkopolitiikka. **-potkuinen** *a.* *urh.* V. puolustaja. **-ryhtinen** *a.* V. upseeri. **-sanai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* V. puhuja. Liian v. mielipiteen ilmaus.

varmasti *adv.* **1.** vrt. varma-a:n ryhmitystä. | Tukevasti ja v. kiinnitetty nastahammas. Työ edistyy hitaasti mutta v. Lentokone vie mukavasti ja v. perille. Erehtymättömän v. toimiva laskukone. Suorittaa tehtävänsä tottuneesti ja v. — Tietää jk v. Osata läksynsä v. Muistat kaikki varmemmin kuin minä. Uskoa v. jhk, jk asia. Varas odotti, kunnes kaikki v. nukkuivat. Köysi, joka v. kestää. Luvata v. Onko ovi v. kiinni? V. riittävä määrä. A. on varmimmin tavattavissa klo 16—18. — Käyttäytyä v. Esiintyä v. ja itsetietoisesti. — *Yhd.* vuorenv.; itsev.; epäv. **2.** us. -kin (kielt. yhteyksissä -kaan) -liitepart:lla vahvistettuna = varmaan 2. | Hän on v. sairas, koska ei ole tullut. Olet v:kin jo kuullut tästä? Isää emme v:kaan saa suostumaan.

varma|tekoinen *a.* -tekoisesti *adv.* -tekoisuus *omin.* V. elokuva. **-tyylinen** *a.* V. novelli. V. korkeushyppääjä. **-vaistoinen** *a.* V. poliitikko, sielunelämän kuvaaja.

varmennus[64] *s.* **1.** varmentaminen. **2.** *konkr.* varmentava nimikirjoitus tm. merkintä, vars. asiakirjassa varsinaisen allekirjoituksen ohella oleva esittelijän t. muun virkamiehen allekirjoitus. | Komentajan nimikirjoituksen alla oleva adjutantin v.

varmen|taa[8] *v.* tehdä varm(emm)aksi. **1.** vahvistaa nimikirjoituksellaan; *erik.* kontrasignoida. | Tarkastajan on v:nettava tarkastusmerkintänsä nimikirjoituksellaan. — Velkakirja on rahan saajan allekirjoittama ja kahden todistajan v:tama tunnustus. Laki on presidentin allekirjoitettava ja asianomaisen ministerin v:nettava. V:nettu šekki 'šekki, johon tehdyllä merkinnällä maksava pankki sitoutuu sen (määräajan kuluessa) lunastamaan'. **2.** verifioida. **a.** osoittaa paikkansapitäväksi, todentaa. | Koetulokset v:nettiin lisäkokeilla. Teoria, jota ei mitenkään ole voitu v. **b.** tosittaa. | Kirjanpito on hoidettu asianmukaisesti ja menoerät tilitodisteilla v:nettu. **3.** tav:mmin varmistaa. | Liimausta on v:nettu nauloilla. Tehtaan toiminnan jatkuvuuden v:taminen. Lisälaite, joka v:taa sekoituksen tasaisuuden. — V. tietojaan, kielitaitoaan.

varmentaja[16] *tek.* Toimituskirjan v.

varmentamaton[57] *kielt.a.* V. asiakirja, šekki.

varmentau|tua[44] *refl.v.* (< varmentaa) tav:mmin varmistautua. | Uusilla porauksilla v:duttiin malmiesiintymän runsaudesta.

varmen|tua[1*] *pass.v.* (< varmentaa) tulla varm(emm)aksi, varmeta, varmistua. | Suotuisan hintojen kehityksen ansiosta teollisuuden asema on v:tunut. Hänen tietonsa ja käsityksensä ovat v:tuneet ja selkeytyneet. Opetuslasten ylösnousemususkon v:tuminen. — Ennen radan ylitystä on v:nuttava [= varmistauduttava] siitä, ettei junaa ole tulossa.

varme|ta[34] *v.* = ed. | Käsityksien v:neminen. V. uskossaan.

varmist|aa[2] *v.* vrt. varmentaa. **1.** tehdä varm(emm)aksi, us.: vahvistaa. **a.** Pultilla v:ettu liitos. Sokalla v:ettu mutteri. Hän v:i tynnyrin tapit SILL. — Valtion ulkopoliittisen aseman v:aminen. Viestiyhteydet v:etaan läheteillä. Tyranni v:i valtansa teloituksilla. Myyjä voi vaatia ennakkomaksua kaupan v:amiseksi. — *Erik.* (varmistimen avulla) saattaa viritetty ase sellaiseksi, ettei se liipaisinta painettaessa laukea. | Konepistooli v:etaan painamalla varmistinta taaksepäin. Lataa ja v:a! **b.** Epävirallinen tieto, joka kaipaa vielä v:amista. Ruumiinavaus v:i kuolemansyyn myrkytykseksi. — HPS v:i voittonsa kolmannella maalillaan. Hän nousi kuolleista v:aakseen meidän lunastuksemme J.GUMMERUS. **c.** *harv.* Nuorukainen - - koetti tyynnyttää ja v. mielensä IVALO. **2. a.** *sot.* suojata joukkojen toiminta(a) vihollisen yllätyksiltä. | Marssiva osasto v:etaan etujoukolla ja sivustapartioilla. Majoituksen, huoltotien v:aminen. Pommitusmuodostelmaa v:ava hävittäjälaivue. 1. komppania sai tehtäväkseen v. koilliseen. **b.** *urh.* Maalivahti sieppasi pallon ja puolustaja v:i tilanteen pitämällä vastustajan hyökkääjän loitolla. — Takakentältä ykköspesälle tulevat heitot v:aa lukkari.

varmistaja[16] *tek.* Tutka lentoturvallisuuden v:na.

varmistamaton[57] *kielt.a.* V. pistooli.

varmistau|tua[44] *refl.v.* (< varmistaa) hankkia varmuus jstak, varmentautua, vakuuttautua. | V. kuulopuheiden paikkansapitävyydestä. Ennen räjäytystä on v:duttava siitä, ettei lähistöllä ole sivullisia.

varmiste[78] *s. harv.* varmistava kappale tm. | Mutterin v:ena oleva sokka.

varmistin[56] *väl.* (< varmistaa) tav. aseen t. sytyttimen osa, jonka tehtävänä on estää ennenaikainen laukeaminen. | Kiväärin v. Poistaa v. **-jousi** *s.* varmistimen jousi. **-vipu** *s.*

varmistu|a[1] *pass.v.* (< varmistaa) tulla varm(emm)aksi, varmeta, varmentua. **1.** Yrityksen taloudellinen asema on v:nut. Pelaajien kunto on keväisestään v:nut. Tutkimusmetodien v:minen. — Haulikko, joka panostettaessa v:u itsestään. **2.** Arvelut, huhut v:ivat. Hänessä v:i käsitys, usko, että - -. — Hinnat romahtivat, kun uuden sadon runsaus lopullisesti v:i. **3.** Hän aloitti sen [virren] ensin hiukan epävarmalla ja värähtelevällä äänellä, mutta v:i pian, kun Reitakin siihen yhtyi AHO. Sotaväessä pojan käytös v:i. - - henkistä voimaa ja rohkeutta hänen yhä v:viin kirjallisiin pyrkimyksiinsä

TARK. V. käsityksissään, uskossaan. — Piti nimenhuudon v:akseen [= varmistautuakseen] siitä, että kaikki olivat läsnä.

varmistu|s[64] *s.* **1.** varmistaminen. | Lentoliikenteen v. radioyhteydellä. Poistaa aseesta v., päästää ase v:ksesta 'irrottaa varmistin'. — Tietoon ei vielä ole saatu v:sta. — V:sta suorittava partio. **2.** *konkr.* se mikä varmistaa jtak. | V:ksena oleva saattue. Vihollinen murtautui v:ksiemme [= varmistuselintemme] läpi. **3.** *yhd.* Jälki-, sivustav.; kauko-, lähiv.; (vanh.) lepo-, marssiv.

varmistus|asento *s.*, vars. *sot.* **1.** (käsi)aseen asento sitä varmistettaessa. **2.** Varmistaminen suoritetaan asettamalla varmistin v:asentoon. **-elin** *s. sot.* **-etäisyys** *s. sot.* etäisyys varmistettavasta joukosta sen asettamaan varmistusosastoon. **-joukko** *s. sot.* **-lait|e** *s.* Haulikon v:teet. **-merkin|tä** *s.* Pankin šekeissä käyttämät v:nät. **-osasto** *s. sot.* **-palvelus** *s. sot.* **-partio** *s. sot.* **-tehtäv|ä** *s.* V:iä suorittava komppania. **-toimenpide** *s.* **-toimi** *s.*

varmuudentunne *s.* Menestyksen antama v.

varmuu|s[65] *omin.* < varma. *(1.)* Kellosepältä vaaditaan käden v:tta. Taloudellisen aseman v. Kirjailijan tyylin v. Eristyksen, koneen käynnin v. — Pani v:den vuoksi oven lukkoon. — Maalivahti oli itse v. — *Tekn.* lujuusopissa: lujuuden ja sallitun jännityksen suhde(luku), varmuusaste. | Antennin kiinnitysköysillä tulee olla suurimmalla kuormituksella vähintään kolminkertainen v. — *Yhd.* ajo-, käsittely-, käynti-, lyönti-, osumis-, toimintav.; käyttöv. *(2.)* Ehdoton, sataprosenttinen v. Asiasta ei ole täyttä v:tta. Päästä jstak v:teen. Lopullinen v. vioittuman laadusta saatiin röntgenkuvauksella. | Ei ollut rauhaa tehdä työtä. Selvyys ja v. piti saada! KATAJA. — Tiesi jo, mutta v:den vuoksi vielä kysyi. V:den välttämiseksi (leik.) 'varmuuden vuoksi'. Pyytäisin herroja kaikeksi v:deksi esittelemään itsensä uudestaan KIANTO. — Sanan alkuperää ei v:della [→ varmasti] tunneta. *(3.)* Esiintymään tottuneen ihmisen ulkonainen v. Käytöksen v. [Tytön] olemuksessa oli samalla kertaa lapsenomaista suloa ja maailmannaisen v:tta KOSKENN. — *Yhd.* itsev.; esiintymisv.; pelastus-, voitonv.; uskonv.

varmuus|aste *s.* Olettamuksen, arvostelman v. Sijoituksen v. — *Tekn.* vrt. varmuus(kerroin). **-esine** *s.* hedelmöitymisen (t. sukupuolitaudin tartunnan) ehkäisyväline, vars. kondomi. **-etäisyys** *s. sot.* etäisyys, jota lähemmäksi omien joukkojen eteen ei voi tappionvaaratta ampua; *syn. vanh.* sirpaleraja. **-kerroin** *s. tekn.* luku, joka ilmaisee, kuinka suuri osa jnk kappaleen murtokuormituksesta siihen vaikuttava voima t. jännitys on, varmuusluku. **-ketju** *s.* tav. ketju, jonka toinen pää kiinnitetään oveen, toinen ovenpieleen ja jonka kiinni ollessa oven voi avata vain hieman raolleen. **-korkeus** *s. sot.* joukkojen yli ammuttaessa luotisuihkusta joukkoon korkeussuunnassa pidettävä väli. **-köysi** *s.* Katonkorjaaja v. vyötäröllään. **-lait|e** *s.* varolaite. | Hissin, kutomakoneen v:teet. Hälytyslaitteita käytetään mm. v:teina murtovarkauksien varalta. **-lamppu** *s.* = kaivoslamppu. | Davyn v. **-lasi** *s.* erikoisen luja, "särkymätön" lasi. **-lukko** *s.* eräistä vaikeasti tiirikoitavista lukkotyypeistä, patenttilukko. | Tavallisin v. on ns. abloylukko. Erikoisrakenteinen kassakaapin v. **-luku** *s. tekn.* = varmuuskerroin. **-määräy|s** *s.* Sähkölaitteita koskevat v:kset. **-neula** *s.* par. haka-, lukkoneula. **-rahasto** *s.* laissa eräille vakuutusyhtiöille määrätty, vuosittain tietyllä määrällä kartutettava rahasto, jota saa valvontaviranomaisten suostumuksetta käyttää vain tappion peittämiseen. | Henkivakuutusyhtiön v. **-raja** *s. mat.* raja, jonka alapuolella satunnaissuureen arvo tietyllä todennäköisyydellä on; vrt. varmuusväli. **-räjähdysaine** *s.* herkästi räjähtämätön, käsiteltäessä turvallinen räjähdysaine. **-selli** *s.* Vaarallisten vankien v:t. **-sy|y** *s.* V:istä vedenpitävästi osiin jaettu laiva. **-tikku** *s.* = varmuustulitikku. **-toimenpi|de** *s.* Sotilaalliset v:teet. **-toimi** *s.* **-tulitikku** *s.* myrkytön ja liian herkästi syttymätön tulitikku, varmuustikku. | Fosforiton v. **-vaatimus** *s.* **-venttiili** *s.* = varoventtiili. **-vyö** *s.* = turva(llisuus)vyö. **-väli** *s.* **1.** *mat.* väli, jolla satunnaissuureen todellinen arvo tietyllä todennäköisyydellä sijaitsee, kun määritys suoritetaan näytteestä saatujen tietojen perusteella. **2.** *sot.* luotisuihkusta joukon sivustaan pidettävä väli.

varo[1] *s.* = varaus 2.e.

var|oa[1] *v.*; varova ks. myös erikseen. **1.** koettaa välttyä joutumasta t. saattamasta jtak jnk vaarallisen, epäedullisen tms. kohteeksi; (koettaa) suhtautua jhk niin t. huolehtia siitä, ettei itselle t. jllek aiheudu vahinkoa; us.: kaihtaa, karttaa, välttää. **a.** obj:na se, jonka taholta vaara t. vahinko voi uhata. | V. junaa, autoja. Pimeässä en osannut v. kynnystä ja kompastuin. Sormensa polttanut lapsi v:oo tulta. V. vaaraa. V:okaa heikkoja jäitä! V:okaa vihaista koiraa! — Jyrkällä tiellä sai v. jokaista askeltaan. — Uhkauksissa. | V:o sanojasi [= sanomasta mitään loukkaavaa, sopimatonta tms.]! V:o kieltäsi, roisto! KARHUM. — Ilman obj:a. | Auto tulee — v:okaa! V:o, jää voi pettää! **b.** obj:na se, jonka vahingoittumista koetetaan välttää; joskus: varjella. | V. päätään kolauksilta. Potilasta kannettaessa täytyy v. loukkaantunutta ruumiinosaa. Herkkää koneistoa on v:ottava tärähdyksiltä. - - v:on itseni pahoista teoista VT. — Jos petät, niin v:o nahkaasi! Hänen kätensä puristuvat nyrkkiin: v:okoon Petrus Leskinen leukaansa, kunhan tunti loppuu KIANTO. — Ilman obj:a. | Lasia täytyy käsitellä v:oen. **c.** obj:na kielt. että-lause. | V:o, ettei työ mene pilalle. On v:ottava, etteivät tiedot pääse sivullisten korviin. Niin v:okaa, ettette unhota Herran, teidän Jumalanne, liittoa VT. **d.** *intr.* III inf:n elat:n ohella. | V:o tulemasta milloinkaan näkyviini. V:oi liikahtamastakaan. V. tekemästä hätiköityjä päätöksiä. Sairaan olisi v:ottava levittämästä tartuntaa. V:oi visusti ryhtymästä mihinkään kunnon työhön. **2.** vars. *kans.* epäillä, pelätä, luulla. | - - milloin on syytä v., että rikoksentekijä jatkaa rikollista toimintaansa LK. Vaikka v:ottiin, ettei hankalan kuljetuksen vuoksi viljaa saataisi Turkuun ja Tampereelle - - V.VOIONMAA. - - v:onpa, että tytöllä on joku rikostoveri CANTH. Pane

heitä [jauhoja] niin paljon kuin v:ot puntarin kannattavan KAUPPISH.

varoasento *s. urh.* miekkailussa perusasento, josta sekä hyökkäys- että torjumisliikkeet aloitetaan.

varoiksi *adv.* varalta, varmuuden vuoksi. | Rokotutti itsensä v. uudelleen. Ikkunat on v. suojattu puuluukuilla.

varoil|la, -ta *adv. harv.* = varalla. | -- aina jokin vastaväite v. *TARK. -- repussamme oli meillä v:ta hiukan omia ruokia LINN. Äiti pani v:ta kääreet ja antoi rauhoittavia tippoja HEPOR.

varoill|a(an, -e(en *adv.* tav:mmin varuillaan. | Pahoissa paikoissa ajajan oli oltava v. V:ani tahdon toki olla ja joka käännöstänsä tarkalla silmällä seurata KIVI.

varoit|e78* *s.* Kivellä: varoitus. | Nytpä tahdon koettaa kertoa mitä olen nähnyt ja kuullut, kertoa v:teeksi meille kaikille.

varoit|ella28* *frekv.v.* -telu2 *teonn.* **1.** < varoittaa. | V. poikia pahanteosta. Pudistaa v:ellen sormeaan. Äiti v:teli, etteivät lapset saaneet mennä ulos vähissä vaatteissa. — *Kans.* "Keitäpä oikein jätkän kahvia", v:teli häntä Junnon-Iikka KATAJA. Neiti hiipii varpaillaan lasta ottamaan ja v:telee hiljaisuuteen sormi poikittain suulla KARHUM. **2.** → varotella.

varoit|taa2* *v.* -tavasti *adv.* **1.** kehottaa karttamaan, varomaan jtak t. olemaan varuillaan jnk suhteen, neuvoa jkta olemaan tekemättä jtak (vaarallista) t. luottamatta jhk (epäilyttävään), tiedottaa jklle jstak uhkaavasta asiasta. | Äiti v:ti poikaa lähtemästä uimaan. Lääkärit v:tavat käyttämästä lääkkeitä tarpeettomasti. Miestä v:ettiin, ettei hän ryhtyisi hämäriin puuhiin. Omantunnon v:tava ääni. V:tava esimerkki. Heristää v:tavasti sormeaan. "Älä koskaan valehtele!" v:ti opettaja lasta. V. uskomasta juoruihin. Kirkko v:ti jäseniään harhaopeista ja kerettiläisistä. V. vapaata maailmaa kommunismista. Kuningasta v:ettiin salaliiton taholta uhkaavasta vaarasta. Huomattuaan haukan kukko heti v:ti kanoja. Syksyinen jää ritisee v:tavasti ennen kuin pettää. **2.** *kans.* (painokkaasti) kehottaa, neuvoa tekemään jtak. | -- v:etaan, että pitää puhua lähimmäisensä kanssa totuutta KAUPPISH. [Rovasti] v:ti toisia luettajia tarkasti tutkimaan seurakuntalaisten lukutaitoa E.JAAKKOLA.

varoittaja16 *tek.*

varoitu|s64 *s.* **1.** varoittaminen, huomautus jstak varottavasta asiasta; seikka, joka varoittaa jstak. | Vanhempien neuvot ja v:kset. Antaa, saada v. V:ksesta huolimatta poika meni jäälle. Tämä on viimeinen v.; jos vielä rikotte kieltoa, seuraa rangaistus. Esko, kuule v:kseni: anna miehen olla! KIVI. -- karjapiika sai vakavia v:ksia tulta hoitamaan varovasti KAUPPISH. — Pommitus oli vakava v. vihollisen iskukyvystä. Tämä [tapaus] olkoon teille v:kseksi karttamaan kirous-syntiä KIVI. — *Sot.* käsky t. (valo-, ääni)merkki joukon saattamiseksi valmiustilaan taistelua t. suojautumista varten. — *Yhd.* ilmav.; myrskyv. **2.** rikkomuksen, laiminlyönnin tms. johdosta rangaistukseksi annettu nuhde; *erik.* tuomioistuimen t. hallintoviranomaisen virkamiehelle virkavirheestä rangaistuksena antama julkinen nuhde; vrt. muistutus, ojennus. | Oppilas sai v:ksen luokan edessä. V. on lievin virkavirheestä annettava rangaistus. — *Urh.* erotuomarin kilpailijalle sääntöjen rikkomisesta antama huomautus. | Nyrkkeilijä suljetaan kolmannen v:ksen jälkeen kilpailusta. [Painija] sai v:ksen passiivisuudesta.

varoitus|huuto *s.* Lintuemon v. **-kirje** *s.* **-laukaus** *s.* esim. pakenevan pysäyttämiseksi ilmaan ammuttu laukaus; vrt. pelotuslaukaus. | Ennen kuin vartiomies käyttää asettaan, hänen tulee, ellei uhkaava vaara tee sitä mahdottomaksi, huutaa kahdesti "Seis!" sekä ampua v. **-merk|ki** *s.* Eräs laji liikennemerkkejä ovat v:it, jotka ovat yleensä tasasivuisen kolmion muotoisia. Tasoristeyksien v:it. — Sovitulla v:illä ilmoitettiin vihollisen olevan tulossa. Laiva antoi v:kejä sumun keskellä. Verensyöksy oli vakava v. terveyden heikkenemisestä. **-puhe** *s.* **-sana** *s.* Vanhempien v:t. — Vaaran uhatessa lähetettiin v. naapurikylään. **-signaali** *s.* **-taulu** *s.* Risteyspaikkoihin asetetut v:t. Suurjännitelaitteet on varustettava v:lla. **-väri** *s.* Hyönteisen v. on helposti tunnettava syötäväksi kelpaamattomuuden tai vaarallisuuden merkki. **-ääni** *s.* Kottaraisen, hirven v.

varok|as66* *a.* -kaasti *adv.* Kivellä: varovainen. | Nytpä muistan kertomuksen, jonka kuulin jo isämme-isältä, siltä aina viisaalta, v:kaalta ja eteenpäin katsovalta mieheltä.

varoke78* *s. sähk.* laite, jonka tarkoitus on oikosulun, ylikuormituksen, ylijännitteen tms. sattuessa katkaista t. maattaa virtapiiri ja siten estää suuremmat vahingot. | Tavallisin v. on sulake. — *Yhd.* putki-, tulppav.; hiili-, tyhjöv.; pylväsv.; pää-, ryhmäv.

varokeino *s.* vahinkojen tms. ehkäisemiseksi käytetty keino. | V. tuhohyönteisiä vastaan. V:t, joilla jumalia pidettiin suopeamielisinä. Tapaturmien varalta oli ryhdytty v:ihin. Paras v. tartuntatauteja vastaan on siisteys.

varoke|ryhmä *s. sähk.* saman varokkeen virtapiiriin kuuluvat sähkölaitteet. **-taulu** *s. sähk.* taulu, jossa varoke t. varokkeet sijaitsevat. **-tulppa** *s. sähk.* = sulaketulppa.

varolait|e *s.* hengen ja terveyden suojaamista t. vahinkojen estämistä tarkoittava laite, suoja-, varmuuslaite. | Vaaralliset koneet, voimansiirtimet ym. on suojattava v:teilla. Silppukoneen v:teet. Sähköteknilliset v:teet. Tasoristeyksiin asetettavat v:teet. V., joka estää auran terää särkymästä.

varolla *adv.* Kivellä: varuilla. | Olkaat v., nyt isken.

varomat|on57 *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus65 *omin.* joka toimii (kylliksi) jtak varomatta, harkitsematon, ajattelematon, kevytmielinen, uhkarohkea tms.;)(varova(inen). | Huolimaton ja v. ihminen. V. tulen, ampuma-aseen käsittely. Jalkaväki paljasti v:tomasti liikkuessaan asemansa. Suusta livahti v., toisia loukkaava sana. Astui v:tomasti ja kompastui. V:tomuudesta aiheutunut onnettomuus. -- jonakin v:tomana hetkenä totuus kuitenkin pilkistäisi esiin PEKKANEN.

varomussanat *s. mon.* = varaussanat.
varoskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < varoa. | Hiipiä hiljaa ja v:len. Suomen aateliset lausuivat v:len arvostelujaan hetken tapahtumista, joista he eivät niin tarkoin tunteneet toistensa mieltä IVALO. — [Riika] takaapäin hajareisin v:i saavia, Topin kiskoessa jäätyneestä puuköysijutkosta KIANTO.
varot|a[38] *v. murt. harv.* = varoa. | Mutta vasta hetken mentyä, ja silloinkin v:en, rohkenivat veljekset lähestyä Valkoansa KIVI.
varot|ella[28*] *v. kans.* -telu[2] *teonn.* varoskella, varoa. | - - kulje, vaimoseni, porrasta myöten hiljaa ja v:ellen äläkä hypi ja keiku tullessasi KS. Porot nulkkasivat v:ellen, sillä lumen kuori leikkasi niiden jalkoja JÄRVENT.
varo|toimenpide, -|toimi *s.* vrt. varokeino. | Ryhtyä v:toimiin tulipalojen, tartunnan ehkäisemiseksi.
varottaa[2*] *v.* par. varoittaa.
varov|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* (a:na tav:mmin) = seur. | Kovin v. suhtautuminen. Varsin v:alla kädellä tehdyt korjaukset. Lasia on käsiteltävä v:asti. Liiallinen v:uus saattaa pilata hyvänkin yrityksen.
varovai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* joka (koettaa) välttää vaaraa t. vahinkoa, joka toimii varoen, varova, harkitseva(inen); joka tehdään t. on tehty varoen. | Arka ja v. lintu. V. ja harkitsevainen mies. Puheissaan v. Tuntemattomien kanssa asioitaessa pitää olla v. V., ratkaisua välttelevä sodankäyntitapa. Hiipiä v:sesti kuin hiiri. Räjäytystöissä on noudatettava suurta v:suutta. Helposti rikkoutuvaa tavaraa on käsiteltävä v:sesti. V. päätelmä, arvio. V:stenkin laskelmien mukaan vahingot ylittävät miljoonan.
varovaisuus|keino *s.* = varokeino. **-ohje** *s.* Sähkölaitteiden käyttöä koskevat v:et. **-sy|y** *s.* V:istä sienet kiehautettiin ennen ruoaksi käyttöä. **-sääntö** *s.* **-|toimenpide, -|toimi** *s.* varotoimenpide, -toimi. | V:toimenpiteistä huolimatta sattui onnettomuuksia.
varoventtiili *s. tekn.* höyrykattiloissa ym. painesäiliöissä tms. käytetty varolaite, joka paineen noustessa sallitun määrän yli laskee liikapaineen pois siten estäen räjähdyksen. — *Kuv.* Voimistelu on v., jonka kautta hänen liika energiansa purkautuu.
var|pa[10*] *s.* **1.** vars. *kans.* ohuehko (puu)keppi, -tanko, -puola t. -liiste. | V., jolla rysä painetaan pohjaan. Liistereen, heinähäkin v. Pajunv. ongenvapana. - - rappusyvennyksen peräkulmassa oli aina puinen v., joka piteli matonkin siellä... SILL. **2.** *erik.* ed:een liittyen. **a.** *kut.* keppi t. lista, johon loimet t. niidet kiinnitetään; säle, jonka avulla loimet saadaan kulkemaan ristiin ja pysymään järjestyksessä; *syn.* pälkki. — *Yhd.* kuvio-, niisi-, tiuhtav. **b.** *mer.* = prii. **3.** *harv.* = 1. varpu 1.a. | Joku kuori hampaillansa koivunv:voista vispilän v:poja LASSILA. - - lehvät päältä leikkelevät, / v:vat vastoiksi sitovat KAL.
varpaallinen[63] **1.** *s.* suksen hihna, johon jalkineen kärki sovitetaan, mäystin. **2.** *poss.a. harv.* V. raaja.
varpaallis|hihna, -remmi *s.* = ed. 1.
varpaan|kynsi *s.* **-kär|ki** *s.* Säpsähdys, joka tuntui v:jissä asti. **-nenä** *s.* = ed. **-väli** *s.* varpaiden väli, varvasväli. | Likaiset v:t.
varpaat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < varvas. | V:tomaksi amputoitu jalka.
varpahaiset[63] *s. mon. kans.* = varpaiset.
varpailla|käynti *s. voim.*)(peruskäynti. **-olo** *s.* **-seisonta** *s.*
varpaillenousu *s.*, tav. *voim.*
1. **varpai|nen**[63] **1.** *poss.a.* -suus[65] *omin.* (< varvas) yhd:ojen jälkiosana. | Kolmi-, viisiv.; haja-, suppuv.; pari-, vaaruv. **2.** *s. mon. kans.* Mennä v:siin 'vastasyntynyttä lasta katsomaan (lahjoja vieden), varpahaisiin, varpajaisiin, "lapsisaunoihin"'. - - kiroten mennessään "mokomia v:sia, joissa ei mitään suun kostuketta annettu" J.REIJONEN.
2. **varpai|nen**[63] *poss.a.* < varpa. | - - laajat lattiat lakaisi / vastasella v:sella, / luutasella lehtisellä KAL.
varpaisil|la(an, -ta(an, -le(en *adv.* varpaillaan. | Hiipiä v. Kurkotella v:taan. Kohottautua v:leen. — *Kuv.* Ähä, onpa tuo kahvi nyt v., kun yli meinasi... KOJO.
varpajaiset[63] *s. mon. kans.* = varpaiset.
varpaluuta *s.*, vars. *kans.* = varpuluuta.
varpanen[63] *dem.s. kans.*
varp|ata[35*] *v.* hinata (puutavaralauttaa) kelaamalla. | Hinaajan avulla on edullisinta v. siten, että laiva v:paa itsensä ja itseensä kiinnitetyn lautan eteenpäin viemänsä ankkurin luo.
varp|e[78*] *s.* **1.** = varpelaita. | Vahvat v:peet vielä vitsastettiin ja tilkittiin [veneen] laitojen korokkeiksi PAULAH. - - hyrsky löi jo yli laivan ja repi sen v:etta E.ELENIUS. **2.** *rak. harv.* = ruode 1.
varpe|kansi *s. mer.* aluksen kansitasoon kantta vahvemmista lankuista tehty reunus. | Laiva oli kuormattu v:kanttaan myöten katukivillä E.ELENIUS. **-laide, -laita** *s.* veneen reunan yläpuolelle kiinnitettävä lisälaita, varalaita, varpe.
varpio[3] *s.* Cassiope, kanervakasveihin kuuluvia tunturikasveja, joilla on neulasmaiset lehdet ja kellomaiset kukat. — *Yhd.* lieko-, sammalv.
varppaaja[10] *tek.* < varpata. — Tav. *erik.* = varppausalus.
varppaus[64] *teonn.* < varpata. | Tukkilautan v. hevosponttonilla. **-alus** *s.* **-ankkuri** *s.* **-köysi** *s.* **-vintturi** *s.*
varppeilla(an *adv. kans.* varuillaan, valppaana. | Lintu istui v., kaulaansa kurkotellen.
varppi[1*] *s.* **1.** tav. puutavaralauttojen hinauksessa käytetty paksu köysi t. vaijeri. **2.** kaivoksen viereen keräytynyt hylkykivi.
varppi- tav. = varppaus-.
1. **var|pu**[1*] *s.* vrt. varpa, virpi, vitsa. **1. a.** hento oksa t. vesa, vars. irrallinen (ja us. riivitty). | Luudan v. Kakun kypsyyttä koetellaan vispilän v:vulla. Kuusen v:vuista tehty merta. Maljakossa muutama kukkiva pajun v. — Koivun v:vulla kiikkuva käpylintu KARHUM. — *Yhd.* kanerva(n)-, kataja(n)-, koivu(n)-, lepän- t. leppä-, mustikan- t. mustikka-, paju(n)v.; luudan-, vispilänv.; pääsiäis-, taikav. **b.** *kans.* = varpa 1. **2.** pieni puuvartinen kasvi, varpukasvi; vrt. ruoho, pensas. | Kanerva, karpalo, mustik-

ka, puolukka, variksenmarja, vaivaiskoivu ym. v:vut. Matalaa v:pua kasvava suo. — *Yhd.* ruoho-, räme-, tunturiv.
2. **varpu**[1*] *s. runok.* varpunen.
1. **varpui|nen**[63] *s. vanh.* varpunen. | Eikö kaksi v:sta yhteen ropoon myydä? UT[v].
2. **varpui|nen**[63] *poss.a.* < 1. varpu. | V:sia rahkasoita. V:set rämeet. — *Yhd.* iso-, runsasv.; koivun-, mustikanv.
varpu|kangas *s.* varpukasveja kasvava kangasmaa. | Sammal- ja jäkälävaltainen v. **-kasvi** *s.* = 1. varpu 2. | Kanerva ym. v:t. **-kasvillisuus** *s.* **-kasvisto** *s.* **-luuta** *s.* riivityistä (koivun)varvuista tehty luuta. | Varrellinen v. **-mainen**[63] *kalt.a.* Matala, monivuotinen v. ruoho. **-merta** *s. kal.* vitsa-, risumerta.
varpu|nen[63] *s.* **1.** Passer, peipposlintujen heimoon kuuluvia lintuja; tav. P. domesticus, kotivarpunen. | Parvi v:sia. V:sten iloinen tirskunta. V:set - - tosin eivät mitään sille voi, että ovat luodut lintumaailman hulikaaneiksi SILL. Ei tästä niin lähdetä kuin v. ohran päästä SP. — *Kuv.* avuttomasta, heikosta, vähäpätöisestä ihmisestä. | Olen Luojani pikku v., / joka päivä hän antavi einehen HAAHTI. Töp — töp, nyt äiti viepi v:sen kylpyyn KIANTO. — *Yhd.* hamppu-, koti-, metsä-, nokka-, pikku-, puna-, viherv. **2.** *leik. vanh.* viinaryyppy; neljänneslitran spriikanisteri. | Otti pienen v:sen. Poikettiin tuttuun paikkaan ja ostettiin v. evääksi KARHUM.
varpurehu *s.* Korsirehujen keväällä loppuessa on joskus käytetty täyterehuna kanervia ja v:a, lehtipuiden hienoksi silputtuja oksia.
varpus|haukka *s.* Accipiter nisus, kanahaukkaa muistuttava, sitä pienempi haukka. **-lin|tu** *s.* V:nut 'Passeres, lintulahko, jonka tunnusmerkillisin ominaisuus ovat istumajalat'. Suomen linnuista kuuluvat v:tuihin mm. varikset, kottaraiset, leivoset, västäräkit, tiaiset, kertut, rastaat ja pääskyt. **-papukaija** *s.* Psittacula, keski- ja eteläamerikkalaisia papukaijoja. **-parvi** *s.* V. pyrähtää lentoon. He ilmestyivät tienristeykseen kuin v., niin pian kuin kuulivat vaunujen töminän KALLAS. **-pöllö** *s.* Glaucidium passerinum, pieni, 16—20 cm:n pituinen pöllö.
varpu|talvikki *s.* = sarjatalvikki (täyd.). **-vispilä** *s.* kuorituista koivun varvuista tehty vispilä.
varrantti[6*] *s. liik.* **1.** yleisen talletusvaraston antama talletustodistukseen liittyvä asiakirja, joka tuottaa haltijalleen panttioikeuden talletettuun tavaraan, taltioin. **2.** *puhek.* = seur. **-makasiini** *s.* = talletusvarasto, -makasiini.
var|ras[66] *s.* vars. jnk ripustamiseen t. lävistämiseen käytetty puikko, keppi t. riuku. | Lihan ripustamista varten sijoitetut v:taat. Savustuskehys v:taineen. — *Erik.* **1.** riuku, johon pujotettuina reikäleivät riippuvat orsilla. | Leipä riippuu v:taassa, otetaan v:taasta. V:taissa kuivattu reikäleipä. Mutta katso: päivän laskiessa on hänellä [= emännällä] leivät katossa, v. ladottuna v:taaseen KIVI. — *Yhd.* leipäv. **2.** teräväpäinen puikko t. tanko, jossa kalaa, lihaa tm. paahdetaan. | Paahtaa kalaa koivunoksasta vuolaistussa v:taassa. V:taassa paistettu lintu. Kokonaisia härkiä paistettiin v:taassa avoimessa liedessä. Paisti pistetään v:taaseen. — Perämies paistoi v:taan toisensa jälkeen E.ELENIUS. — *Leik.* - - jokainen ratsumies oli oikeutettu ja halukas pistämään v:taaseen [= keihästämään] salakulkijan IVALO. — *Yhd.* kala-, paistinv. **3.** vars. *kans.* kudin-, sukkapuikko. | - - sai pudottaa [näkemänsä] mielestään kuin katosilmän v:taan kärjestä KILPI. — *Yhd.* kudin-, sukkav. **4.** heraldiikassa: kilven yli keskeltä vaakasuoraan kulkeva kapeahko nauha, joka on erivärinen kuin muu kilpi.
varras|lakki *s. kans.* neulemyssy. **-paah|din** *s.* V:timessa paistettu lintu. **-paisti** *s.* vartaassa kypsennetty paisti.
varrast|aa[2] *v.* pistää vartaaseen. | Retkeläiset v:ivat ja paistoivat kalansa. — *Leik.* keihästää, seivästää. | Hän läheni pöytää ja yritti yhtäkkiä v:aa minut raudalla seinään kiinni WILKUNA. - - neljä keihästä v:i hänet yhtaikaa HAANPÄÄ.
varrastaja[16] *tek.* Savustettavien kalojen v.
varrehti|a[17*] *v.* varustaa varrella, varttaa. | Luudan v:minen.
varrekas[66*] **1.** *poss.a.* (< varsi) varrellinen. | V. haavi. **2.** *s.* varsikenkä.
varrel|la, -ta, -le *postp.* ks. varsi II.
varrelli|nen[63] *poss.a.* < varsi. | V. harja, luuta, kirves, suurennuslasi. V:set jalkineet. V:set evät. Muurahaisen v. takaruumis.
varrenmyötäi|nen *a. kasv.* -sesti *adv.* Tamariskin v:set lehdet.
varrennos[64] *s.* = vartos.
varren|taa[8] *v.* -nus[64] *teonn.* = varttaa 2.
var|ressa, -resta, -teen *postp.* ks. varsi II.1.
varreton[57] *kar.a.* < varsi. | V. luuta. V. kenkä.
varroskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | Miehet v:ivat junaa.
var|rota[38*] *v.* -ronta[15*] *teonn.* harv. asiatyylissä: odottaa; ks. myös vartoa. | Ei ole aikaa v. V. jkta tulevaksi. Hän voi tyynin mielin v. tulevia päiviä. Meitä v:tosi vielä moni seikkailu. - - tyhjä, murrettu astia vaan, / pantu Mestarin jalkain juureen, / korjaustansa v:toamaan AK. Kypsymistään v:too, huokaa viljavainiot AK.
varsa[10] *s.* hevosen t. hevosen sukuisen eläimen poikanen; ajoon opettamaton t. juuri opetettu nuori hevonen; joskus myös kamelin t. kirahvin poikasesta (vasikasta). | Vastasyntynyt v. Keväällinen v. Yksitalvinen v. Virma, vikuroiva v. Aasin, seepran v. V:n kasvatus. Totuttaa ajoon v:sta lähtien. Ajaa v:lla. Kauniken ometastani saatte ja tallistani kakstalvias v:n KIVI. Pani v:n valjahisin KAL. Sen käsi alinna, jonka v. suossa SL. — Hyppii kuin v. Villi kuin nuori v. - - mietteet kirmaisivat kuin vallattomat v:t avatusta - - portista KARHUM. — *Leik.* Runon v. 'runoratsu, Pegasos'. — *Yhd.* hiirakko-, liinakko-, maito-, ori-, tamma-, vikuri-, villiv. **-halvaus** *s. eläinlääk.* vastasyntyneissä varsoissa esiintyviä yleistartunnasta aiheutuvia tauteja. **-hevonen** *s.* nuori hevonen. **-ikä** *s.* Hevosen v. kestää, kunnes eläin on opetettu ajoon. **-laidun** *s.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* V. juoksu. Hillitä nuorekkaan v:sta joukkoa.
varsan|alainen *a.* V. tamma 'tamma, jolla on imetettävä varsa'. **-kello** *s.* Campanula trachelium, kellokasvi, jonka vaalean sinipunaiset kukat muodostavat katkonaisen latvatertun.

-nah|ka *s.* V:asta valmistettu pergamentti. Turkki, joka on v:kaa. **-nahkainen** *a.* V. laukku. **-nahkaturkki** *s.*

varsa|näyttely *s.* Tamma- ja v. **-tamma** *s.* kantava t. imettävä tamma.

var|si[12] *s.*; varteen ks. myös erikseen. **I. 1.** lehtiä kannattava korkeampien kasvien muoto-opillinen peruselin; vrt. runko, korsi, vana. | Juuri, v. ja lehdet. Herneen rönsyilevä v. Heinän v. on ontto ja nivelikäs. Korkea, matala v. Jäykkä, hento, kiipivä v. Perunan v. on maanpäälliseltä osaltaan ruohomainen, mukula on maanalaisen v:ren paksuntuma. Peruna kasvaa kaunista v:tta. Kun sokeri[juurikas] pääsee tuohon v:teen [= mittaan] - - KARHUM. — *Kuv. kans.* Työ on vahvassa v:ressa 'hyvässä menossa'. — *Yhd.* herneen-, humalan-, kanervan-, pavun-, puolukanv.; putki-, puu-, ruohov.; sekov.; ilma-, maav.; pää-, sivuv.; kukka-, lehti-, tähkäv.

2. (ei *anat.* eikä asiatyylissä) ihmisen vartalo (tav. jalat mukan luettuna). | Jklla on pitkä, lyhyt, solakka, tukeva v. A:n komea v. erottui muiden joukosta. Vanhuksen koukkuinen v. Tytön sorja v. notkui kävelyn tahdissa. Viitta v:ren verhona. Jku on pitkä, lyhyt, hoikka, notkea, pyylevä v:reltaan. Käydä kumaraksi v:reltaan. Hän on v:reltaan varttunut. Pojalla oli voimaa v:ressaan. [Sakeus] koetti saada nähdä Jeesusta, kuka hän oli, mutta ei voinut kansalta, kun oli v:reltansa vähäinen UT. - - muoto muualle menevi, / koko v. vanhenevi KAL. Vaate v:ren kaunistaa SL.

3. esineen runkona oleva, joskus muita osia ohuempi (keski)osa. | Nenän v. Katsoa pitkin nenän v:tta, tav. kuv. 'halveksivasti, nuivasti'. Pylvään osat ovat jalusta, v. ja pylväänpää. V:reltaan tasapaksu torni. Pöytälampun jalka ja v. Kynttilänjalan v. Avaimen pääosat ovat lehti, v. ja pää. Niitin pää ja v. Ruuvin kanta, v. ja kierteet. Ongenkoukun suora osa eli v. Jalkajousen v. eli jalka. — *Anat.* Pitkissä luissa on liereä, ontto v. ja sen kummassakin päässä paksumpi luunpää. — *Raut.* Kiskon kanta, v. ja selkä. — *Yhd.* jalka-, kaula(n)-, kyynär-, käsi-, nenä(n)-, olka-, reisi-, sääriv.; luunv.

4. jalkineessa t. sukassa terän yläpuolella oleva, nilkkaa ja säärtä verhoava osa. | Kengät, joissa on korkeat v:ret. Kaksin kerroin käännetty lapikkaan v. Puukko oli kätkössä saappaan v:ressa. Vanhoihin v:siin teritetyt sukat. — *Yhd.* kengän-, lapikkaan- t. lapikas-, saappaan- t. saapas-, sukanv.; kangas-, nahkav.

5. työvälineen, teräaseen, astian tms. terän, kopan tm. pääosan jatkona oleva, vars. kädensijana toimiva t. sellaiseen päättyvä, tav. ohuempi, tankomainen osa; vrt. kahva, ripa. | Keihään v. ja kärki. Haravan, kuokan, harjan, luudan, varstan v. Vasaran, moukarin v. Kauhan, lusikan, paistinpannun v. Melan, airon, peräsimen v. Pumpun v. Piipun koppa ja v. Sateenvarjon v. Ruoskan v. ja siima. Iskeä kirves kantoon v:tta myöten. Nojata lapion v:teen. Heilua viikatteen v:ressa [(uutterasta) niittämisestä]. Tarttua kynän v:teen, tav. 'ruveta kirjoittamaan'. Kiinnittää, panna kirves, luuta, viikate v:teen. — *Yhd.* keihään- t. keihäs-, kirveen- t. kirves-, kynän-, luudanv.; luu-, metalli-, muovi-, puuv.; letku-, vääräv.; heittov.

6. ed. ryhmiin liittyen: jtak jhk yhdistävä, jtak kannattava t. joskus jstak ulkoneva pitkänomainen osa, *tekn.* us. (ohjaava) tanko, kara. | **a.** Koneen männän, luistin, venttiilin v. Rautatievaunun vetojousi, jonka läpi vetokoukun v., vetotanko, kulkee. Kirjoituskoneen näppäimien ja kirjasimien v:ret. Latomakoneessa matriisirenkaita kuljettavat v:ret. Epäkeskorengas, johon on kiinnitetty epäkeskon v. Puntarin v. eli asteikkotanko. Vaa'anselän v:ret. — Nosturin kääntyvä v. eli ulokki. Laastinsekoituskoneen akselista lähtevät v:ret eli siivet sekoittavat kalkin, hiekan ja veden laastiksi. Ristin v:ret 'sakarat, haarat'. — Pyörän v:ret (harv.) 'puolat'. — Ravun silmä on liikkuvan v:ren päässä. Ohuella v:rella kudoksessa kiinni oleva kasvain. **b.** *erik.* — *El.* Hyönteisten takaruumis on usein hoikalla v:rella kiinni keskiruumiissa. Tuntosarven pitkä tyvinivel eli v. — *Kasv.* Siitepölyhiukkasen v. — *Fys.* Tukipisteen ja voimien vaikutuspisteiden välisiä vivun osia sanotaan vivun v:siksi, joista voiman puoleinen on voiman ja kuorman puoleinen kuorman v. Voima kerrottuna voiman v:rella on yhtä suuri kuin kuorma kerrottuna kuorman v:rella. Vaa'an v. Heilurin v. 'tuki- ja painopisteen väli'. — *Rak.* Kääntösillan v. 'akselin ja kääntyvän osan pään välinen osa'. Kaksivartinen kääntösilta, jonka v:sien pituus on 40 ja 30 m. Tasanteet jakavat portaikon v:siin eli syöksyihin. — *Kut.* = niisivarsi. | Kutoa neljällä v:rella. — *Mus.* Nuotin v. 'nuottimerkin pystysuora osa, kaula'. **c.** *yhd.* Jarru(n)-, nosto-, ohjaus-, säätö-, vaihde-, veto-, vääntöv.; kuorma(n)-, viput. vivun-, voima(n)v.; etu-, kuvio-, pohja-, takav.; kehräv.; porrasv.; laituriv.; riimunv.

II. 1. (vars. pitkänomaisten) maisemamuotojen sivu, vierus, vieri; yks. paikallissijoissa gen:n ohella us. postp:n tapaan. | Tien, polun, vesistön v. Kukat reunustivat ojan v:tta. Kulkea radan v:tta. Kävellä pitkin ahon v:tta. Katujen v:ret olivat täynnä ihmisiä. Ostaja saa uittaa vesistön v:silla olevat puutavaransa. Tien v:ressa on useita kyliä. Poimia marjoja polun v:resta. Asutus levisi vesistön v:teen. Kosken v:rella oleva kaupunki. Kylä on syrjässä valtaväylän v:relta. Joukkoa kerääntyi kadun v:relle. — *Yhd.* aito-, joen- t. joki-, kadun- t. katu-, puro(n)-, seinä-, tie(n)v.

2. ed:een liittyen ajasta; tav. vain gen:n ohella postp:n tapaan yks. ulkopaikallissijoissa: aikana, kuluessa, ohella, lomassa. | Matkan v:rella oli tilaisuus luonnon ihailuun. Oppia elämän v:rella. Vuosien v:rella. Viikon v:rella. Aikojen v:relta mieleen jääneet muistot. Kerätä kokemuksia elämän v:relle. Virkistäytyä raskaan työn v:rella. — - - muu vuosi, varsinkin syksyn v. ja talven umpi - - saattoi joskus tuntua työläältäkin KILPI.

varsi|eväinen *a. el.* — *S:sesti.* V:eväiset 'Crossopterygia, vars. kivihiilikaudella eläneitä, nyk. harvinaisuuksina tavattuja kaloja, joilla on suomuvartiset, vartaloon niveltyvät evät ja hei-

kosti muodostuneet kiduskannet'. **-harja** *s.* (siivouksessa käytetty) pitkävartinen harja. **-harppi** *s.* = tankoharppi. **-home** *s.* varsimätä, jossa sienirihmat peittävät seittinä sairaat ja kuolleet kasvinosat. **-jatkoi|nen** *a. kasv.* -sesti *adv.* Sellainen haarautuminen, jossa alkuperäinen kasvupiste toimii jatkuvasti entiseen suuntaan, on v:sta. Havupuilla on säännöllisesti v:sesti kasvava varsi. **-jousi** *s.* = jalkajousi. **-jyrsin** *s. tekn.* varrellinen jyrsin. **-kaulain** *s. metsät.* varrellinen, vars. tukkipuiden paksuusmittauksessa käytetty kaulain, latvakaulain. **-keltti** *s. arkeol.* keltti, joka on vartettu halkaistun puunvarren rakoon yläpäästään sitomalla. **-kenkä** *s.* kenkä, jossa on vähintään nilkan yli ulottuva varsi; *syn.* varrekas; vrt. puolikenkä.

varsik|ko[2*] *koll.s.* (vars. ruoho- t. varpu)kasvin varsisto; ruohojen t. varpujen muodostama kasvusto. | Kanervan, perunan v. Joulukaktuksen kukat puhkeavat v:on päihin. — [Saari kasvaa] sakeata metsää ja marjan v:koa AHO. - - hypähtää [lanttumaan] vihreään v:koon KARHUM. — *Yhd.* alkeis-, jäkälä-, sammal-, saniaisv.; kanervan-, perunan-, puolukanv.

varsi|kone *s. kut.* niisivarsia liikutteleva kutomakoneen lisälaite. **-käsikranaatti** *s. sot.* varrellinen, tav. painevaikutteinen käsikranaatti; vrt. munakäsikranaatti. **-lehti** *s. kasv.* varresta lähtevä lehti; vrt. alus-, haara-, kasvu-, kukka-, sirkkalehti. **-luku** *s.*, vars. *kut.* niisivarsien lukumäärä. **-luuta** *s.* pitkävartinen (varpu)luuta. **-mainen**[63] *kalt.a.* Sekovarren v. ja lehtimäinen osa. Tuntosarven v. tyvinivel. **-mukula** *s.* kasvin varren (maanalaisen osan) paksuntuma, joka toimii tav. vararavintosäiliönä; vrt. juurimukula. | Perunan maanalainen v. **-mätä** *s.* bakteerien ja sienien aiheuttamia kasvitauteja, jotka tuhoavat nuorten kasvien (vars. itujen) varsia; vrt. varsihome. | Perunan v. eli perunakolera.

varsin *adv.*; varsinkin ks. erikseen. **1. a.** perusasteisen a:n (partis:n), indef.-pron:n t. adv:n ohella; merk. lievästi vahvistava (painollisena), joskus moderatiivista lähenevä (painottomana); vrt. sangen. | Jos porolauma on v. [= hyvin] suuri, on lypsyä vaikea toimittaa T.I.ITKONEN. [On] v. [= melko] yhdentekevää, missä yksityiskohdissa hänen kotityranniutensa esiintyi KOSKENN. V. pieni, viisas, tavallinen, tavaton, mahdollinen, tarpeellinen, erilainen, mitätön. V. toistensa kaltaiset. Esimerkkejä ei ole v. [= kovin] monta. V. joutava, tuntuva. V. tottunut, harjaantunut, tottumaton, harjaantumaton. V. siedettävä. Se on v. uskottavaa. — V. vähän, paljon. V. pian, tarkoin. V. helposti, kovasti, viisaasti, tuntuvasti. V. kaukana, lähellä. V. mielissään, väsyksissä. — *Harv.* muuhun adverbiaali-ilmaukseen liittyen. | Olisi väärin väittää, että Mussolinin valloitussodan puuha olisi ollut - - v. kansan suosiossa V.J.VATANEN. **b.** harvemmin verbin ohella: kovin, kovasti, vahvasti. | Hyvin hoidit, v. vaalit, / onnen teitä ohjaelit AHO. Viikon v. vaivaeli / päätänsä Perm poloinen LEHT. **2.** tav. painottomana: aivan, vallan, ihan. **a.** myönt. yhteyksissä: suorastaan, peräti. | [Suomen kieli] leviää leviämistään ja v. karkottaa - - norjan kielen V.SALMINEN. Juuri palkkatyöväen luonnoton alipalkkaus, jopa v. vaivaispalkkaus on tehnyt välittömimmin tuhoisaa jälkeä AK. Sen v. valehtelitki! KAL. — Vars. *runok.* vain vahvistavana täytesanana. | - - kankahias kultamaina / v. lemmimme AK. Akka v. vastoavi, / anoppi sanan sanovi / - - KAL. - - kävi tuota katsomahan / kyntöänsä, kylvöänsä, / v. vaivansa näköä KAL. — Tav. **b.** kielt. yhteyksissä, us.: juuri, suorastaan, varsinaisesti. | En tarkoittanut v. sitä. Ei se v. niin ole. Hän ei halunnut v. sellaista löylyä. — En v. vanno, kuinka on. Luoti ei v. sattunut. — Ei olla v. tietäjiä. — Kello ei ollut vielä v. yhdeksää. **3.** *kans.* tahallaan, varta vasten, vasiten. | Ihan v:ko sinä sen teit? - - Martha v. tekee minulle kiusaa, etten saisi nukkua CANTH. Kävin kylässä v. häntä nähdäkseni. - - pisti päähän lähteä v. katsomaan oliko siellä ketään PAKK. | Tiettyähän se on. V. [= ilman aikojani, muuten vain] minä tässä kiusalla hounailen TOPPILA. — Vain verbiä vahvistavana kehotuksissa. | "Tulepa v.!" yllytteli Kalle Ullaa PAKK. Luepa v. ääneen! KIANTO.

varsinahka *s.* lapikkaiden ja saappaiden varsiksi käytetty taipuisa nahka.

varsinai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* olennaisesti jhk kuuluva, pääasiallinen, primäärinen, pää-; oikea, aito, todellinen, tosiasiallinen; säännönmukainen;)(sekundäärinen, sivu-, vara-, apu-; nimellinen, näennäinen, muodollinen; tilapäinen. | Työn valmisteleva ja v. vaihe. V. kauppasopimus ja lisäsopimukset. V:sen sateenkaaren ulkopuolella on joskus toinen, valoltaan heikompi sateenkaari. V. kansakin tajusi Snellmanin herätyshuudon. V:set jalokivet ja puolijalokivet. V:set vertaukset ja muut kuvakieliset sanonnat. V. murtoluku 'jonka arvo on nollan ja yhden välillä'; vrt. sekaluku. Rikosprosessi on v:sta tai kurinpidollista. Johtokunnan v:set jäsenet ja varajäsenet. Yliopiston v:set ja ylimääräiset professorit. V:set [= säännönmukaiset;)(ylimääräiset] valtiopäivät, käräjät. V. yhtiökokous. V. konekivääri ja jalusta. — *(sanan) varsinaisessa mielessä* t. *merkityksessä.* Tutkinto ei ollut sanan v:sessa mielessä virkatutkinto. Esteettisiä tuotteita sanan v:sessa, ei vain ulkonaisessa ja tekotaidollisessa merkityksessä. — *varsinaisesti* us.: etenkin, ennen muuta; oikeastaan, todellisesti. | Kylän yhteiset laidunhaat ovat olleet käytännössä v:sesti maan lounaisosissa. Mikkonen ilmoitti, ettei hän juuri minnekään ole v:sesti menossa ALKIO. Liike aloitti toimintansa v:sesti vasta seuraavana vuonna. En ole v:sesti sairas, vain nuhainen.

varsinaissuomalai|nen *a.* ja *s.* -suus *omin.* Varsinais-Suomesta kotoisin oleva, siellä tavattava t. siihen liittyvä. | V. talonpoikaissuku. V:set kartanot. V. maisema. V. murre. Puheen v:suudet. — V:sia nimitettiin ennen vain suomalaisiksi.

varsinen[63] *a.* tav:mmin vartinen.

varsin|kin *adv.* (kielt. yhteyksissä -kaan) etenkin, vallankin, semminkin, nimenomaan, eritoten. | Kaikki kyläläiset, v. Matti. Merirahdit ovat huokeita, pitkillä matkoilla v. On v. otet-

tava huomioon, mihin tyyppiin asiakkaat kuuluvat. Seidan lähellä ei sopinut puhua kovaa, v:kaan öiseen aikaan. Paikannimet antavat johtoa kielihistorialle, v. jos tavataan vanhoja muotoja. Esinettä oli vaikea nähdä, v. kun vesi oli sameaa. — *Kans.* Päivä on paistanut jo viikon ajan v. [= ainakin] AHO.

varsi|oja *s. kans.* valtaoja. **-osa** *s.* Kasvin juurija v. Kengän v. Taltan terä- ja v. **-pieksu** *s.* V:t jalassa. **-pihdit** *s. mon.* **-pisto** *s. käs.* eräs laji koristepistoja. | V:t ommellaan viivaa pitkin itsestä poispäin. **-pora** *s. tekn.* pora, jossa on poranvarteen kiinnitettävät irtoterät. **-puoli** *s.* Kalakoukun, sukan, luudan v. **-putkellinen** *a.* V. tuura. **-putki** *s.* aseessa t. työkalussa varttamista varten oleva putki; vrt. varsireikä, -ruoto. | Keksin, haavin, tuuran, harppuunan v. **-puu** *s.* varreksi sopiva puu; puuvarsi. **-pyörä** *s. tekn. harv.* puolapyörä. **-pää** *s.* Tuuran, poran v. **-päätteinen** *a. kasv.* kukasta t. kukinnosta: varren latvassa oleva. **-reikä** *s.* työkalussa t. aseessa varttamista varten oleva reikä; vrt. varsiputki, -ruoto. | Kirveen, kuokan, nuijan v. **-reikäkirves** *s.*, vars. *arkeol.* = reikäkirves. **-reiällinen** *a.* V. kirves. **-risti(kko)** *s. tekn.* Pyörän varsien muodostama v. **-ruoto** *s.* aseessa t. työkalussa varttamista varten oleva ruoto; vrt. varsiputki, -reikä. | Viilan v. **-saapas** *s.* pitkävartinen saapas; vrt. puolisaapas, saapikas. **-sato** *s.* Pellavan, herneen v.

varsisto[2] *koll.s.* Perunan, herneen v.

varsi|taltta *s. tekn.* = lohkotaltta. **-tie** *s. kans.* ja *metsät.* valtatie. **-työ** *s.*, vars. *kans.* (maatalous)töistä, joita tehdään varrellisilla työkaluilla, kuten lapiolla, kuokalla, viikatteella t. kirveellä. | - - hyväluontoinen ja hauska naapuri oli, pystyvä yhteen ja toiseen muuhunkin puuhaan kuin v:hön LEINONEN. **-yökkönen** *s.* Hydroecia micacea, yöperhonen, jonka toukka tuhoaa perunan ym. viljelyskasvien varsia syömällä ne ontoiksi.

varso|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* tammasta: synnyttää. | Kahdesti v:nut tamma. Tamma v:i orivarsan.

varsomaton[57] *kielt.a.* Kertaakaan v. tamma.

varsomisaika *s.*

varsot|taa[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < varsoa. | Hyviä siitostammoja on v:ettava usein.

varst|a[10] *s.* **1.** (*murt.* vartta) varrellinen puinen puintiväline, jolla riihessä kuivattuja eloja lyödään jyvien irrottamiseksi tähkästä. | Kaksiosainen v. eli riusa. V:an varsi ja siihen nivelletty nuija. Yksipuinen v. Puida v:alla. V:ojen tahdikas kolke. — *Yhd.* hihna-, linkku-, oksav. **2.** *maat.* teräslistoista ja -tangoista, jotka varstapuimakoneessa irrottavat jyvät. **3.** *tekn.* eräiden rouhimien vasaroista.

varsta|kela *s. maat.* Puimakoneen v. **-kone** *s. maat.* = varstapuimakone.

varstallinen[63] *poss.a.* V. puimakoneen kela.

varsta|puimakone *s. maat.* puimakone, jonka kelassa ja sillassa on varstat; vrt. nasta(puima)kone. **-puinti** *s. maat.*)(konepuinti. **-rouhin** *s. tekn.* **-sammal** *s.* Pohlia, Bryaceae-heimoon kuuluvia lehtisammalia. **-silta** *s. maat.* puimakoneen kelaa ympäröivä varstallinen vaippa; vrt. nastasilta.

vartaalli|nen[63] *s.* leipä- t. paistinvartaan täysi. | V. leipiä. Paistoi v:sen silakoita.

vartalo[2] *s.* **1.** vrt. runko, ruumis, varsi, "kroppa". **a.** se ihmisruumiin osa, johon pää, kaula ja raajat liittyvät. | Pitkä, hoikka, tukeva v. V:n muodot. Sovittaa kaavoja v:lle. Koukku(lyönti) vastustajan v:on. — *Voim.* V:n kallistus, kierto, nytkytys, ojennus, pyöritys, taivutus. — Myös koko ruumista tarkoittaen. | Kuvapatsas on koko v:a esittävä kuvanveistos. — Sellainen [työ tms.] ei sovi minun v:lleni (leik.) 'pidän itseäni liian hyvänä (tms.) sellaiseen (työhön tms.)'. — *Yhd.* jättiläis-, nuorukais-, pojan-, tytön-, urheilijanv. **b.** vastaava osa eläintä; vrt. ruho. | V:n voimme jakaa etu-, keski- ja takaruumiiseen. Hyttysen hento v. **c.** *kasv.* Emin sikiäin, v. ja luotti. Lidun siemenetön latva eli v. **d.** *harv.* [Verkonkutojan] kävyn lapa eli v. **2.** *kiel.* se osa sanaa, joka jää jäljelle, kun erotetaan taivutuspääte (t. tunnus, pääte ja liite). | Vahva, heikko v. Monikon v. — *Yhd.* nomini-, pronomini-, sana(n)-, verbiv.; modus-, monikko-, preesens-, taivutus-, tempus-, yksikköv.; konsonantti-, vokaaliv.; a--, e--, i-v.

vartaloaines *s. kiel.* Kaikille sanan muodoille yhteinen v.

-vartaloi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Hento-, lyhyt-, normaali-, tanakka-, upea-, vahvav.; (kasv.) moni-, yksi-, 5-v.; (kiel.) dentaali-, konsonantti-, nasaali-, vokaaliv.; a--, e--, i--, u-v.; heikko-, sama-, vahvav.; yksi-, kaksiv.

vartaloisku *s. urh.* nyrkkeilyssä: vartaloon suunnattu isku.

vartalokas[66*] *a. harv.* ihmisestä: kookas, varteva.

vartalo|konsonantti *s. kiel.* sanan vartalossa oleva konsonantti. **-kuv|a** *s.* (pään ja) vartalon, us. myös raajat esittävä kuva (vars. veistos); vrt. rintakuva. | Marmorinen v. Mannekiinilla tarkoitettiin v:ia, joille ompelijattaret sovittivat pukuja. Ammunnassa oli maalina miehen v. — *Yhd.* koko-, puoliv. **-kääre** *s. lääk.* koko vartalolle t. vartalon keskiosille asetettu kääre; vrt. rintakääre. **-liha|s** *s.* Eturaajan yläosaan kiinnittyy vahvoja v:ksia. **-liik|e** *s.* Vartalon taivutukset, kierrot ym. v:keet. **-muoto** *s.* Sanan vahva- ja heikkoasteinen v.

vartalon|hallinta *s. urh. voim.* Mäkikilpailussa v. vaatii suurta taitoa. **-heilautus** *s. voim.* V. eteen — alas. **-heitto** *s.* pikakirjoituksessa. | V. on sanan merkitsemistä vain sen päätteellä, tunnuksella tai johtimella (tai lopetteella). **-kallistus** *s.*, vars. *voim.* vartalon kallistaminen niin, että ruumis taipuu vain lantiosta. **-kierto** *s. voim.* V. oikeaan, vasempaan. **-liik|e** *s.* Palauttaa tasapaino pienillä v:keillä. **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (myös ⌒) = seur. | V. puku, liivi. V. leikkaus. **-myötäi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* (myös ⌒) pukimista: tiiviisti vartalon muotoa myötäilevä, vartalonmukainen. | V. silkkipuku. **-ojennus** *s. voim.* **-taitto** *s. urh. voim.* ks. taitto. **-taivutus** *s.*, vars. *urh. voim.* **-verho** *s.* Peski, porontaljainen v. Miehen v:na oli paita.

vartalo|-osa *s.* Kalan selkärangassa erotetaan v. ja pyrstöosa. — Sanan kaikille taivutusmuodoil-

le yhteisen sanakirjallisen merkityksen kannattajana on sanan v. **-tavu** *s. kiel.* sanan vartalossa oleva tavu.

vartaloton[57] *kar.a.* V. emiö.

vartalo|tyyppi *s.* Korsetti tanakkaa v:tyyppiä varten. — Sanan v. **-vokaali** *s. kiel.* sanan vartalossa oleva vokaali.

varta vasten *adv.* nimenomaan jtak tarkoitusta varten, vasiten. | Lähteä v. v. tuttavia tapaamaan. Auto seisoi kuin v. v. heitä odottaen. V. v. virastoksi rakennettu talo.

vartavasti|nen[63] *a.* varta vasten oleva, tehty tms., nimenomainen; *syn. kans.* vasituinen. | V. tutkimuslaitos, työväenasunto. V. kiertokysely asian selvittämiseksi. Hän näytti ottaneen v:seksi tehtäväkseen ihmisten kiusaamisen.

varte[78*] *s.* = vartos.

varteen *adv.* yhteydessä *ottaa varteen* ottaa vaarin, opiksi, huomioon. | Ottaa v. opetus, huomautus, toivomus, käsky. Ottaa neuvo, neuvosta v. On otettava tarkasti v. kunkin työn omat vaatimukset. Erittäin v. otettava näkökohta. Paljon sinä olet nähnyt, mutta et ole ottanut v. VT. **-otettava** *a.* tav:mmin ⌒. **-ot|to** *s.* varteen ottaminen, huomioonotto, tarkkaaminen. | Vetoomus, joka ansaitsee kaikkien kansalaispiirien v:on ja tunnustuksen. Eri tekijäin sopusuhtainen v. ja niiden perusteella tehdyt päätelmät. Lukukappaleiden valinnan on määrännyt asiasisällys, äidinkielenopetuksen reaaliaineksen v.

varten *postp.*, harv. *prep.* (partit:n ohella) (jnk) hyväksi, varalle, (jtak) silmällä pitäen; tähden, vuoksi. | Jumala on asettanut ehtoollisen omiaan v. Murteentutkimus ei ole yksin itseään v., vaan sen tulee olla valmis tarjoamaan muillekin aloille apuaan. Kuoroa v. sepitetty laulu. Myyntiä v. viljellyt kasvit. Raamattujen levittämistä v. perustettu seura. Opiskelemme elämää, emme koulua v. Hän suoritti kokeet latinan ja suomen kielen kollegan virkoja v. Uistin on hyvä olemassa haukia v. Joukko järjestäytyi paraatia v. Juhlaa v. koristettu sali. Kelkassa jukkoa v. oleva koukku. Ottaa tuohta vihdaksia v. kaadetuista koivuista. Monta sanaa he eivät vaihtaneet, mutta pettyneensä he tunsivat ja hioivat kynsiään Pirtu-Santeria v. KATAJA. — Ja olutta oli tynnöri täynnä, tehtyä juuri v. tuliaisjuhlaa Jukolassa KIVI. — Määräraha työtä v. rajaseudulla → rajaseudulla tehtävää työtä varten t. rajaseudulla tehtävään, rajaseututyöhön. Kuoro kokoontuu käyntiä v. Runebergin patsaalla → käydäksen R. p. Pääsemistä v. virkaan vaaditaan - - → virkaan pääsemiseksi vaaditaan - -. — *mitä, sitä varten* (vars. puhek.) us.: mistä, siitä syystä. | Mitä v. sinä niin sanoit? Minut käskettiin tänne, ja sitä v. tulin.

vartesmanni[4] *s. kans. harv.* metsä- ja uittotöiden työnjohtaja.

vartev|a[10] *a.* -uus[65] *omin.* (varreltaan) pitkä, kookas. | V. tukkipuu. V:at rikkaruohot. V:aa metsää, männikköä. — V. nuorukainen. — Kädessä oli v. keksi.

vartij|a[14] *s.* vartioija, vahti, vartiomies; kaitsija, valvoja. | Vankilan vartioesimiehet ja v:at. Kirkon, metsän, miilun, päällysvaatteiden v. Koira, talon uskollinen v. Englannin laivasto oli Välimeren v:ana. Turun piispat olivat keskiajalla kansamme etujen parhaita v:oita. Puhdasoppisuuden innokas v. Ankara moraalin v. - - olenko minä veljeni v.? VT. Ja nuo muut ihmiset - - jäävät vähitellen runoilijan tajunnasta loitommalle, ikään kuin itsetiedottomiksi tunnelman v:oiksi SILL. Panna pukki kaalimaan v:aksi [ks. pukki I.1.a] SP. — *Kut.* eräistä kutomakoneen varmuuslaitteista. | Kuteen tai syöstävän v. pysäyttää koneen heti, milloin kude puuttuu tai on katkennut taikka syöstävä ei toimi oikein. — *Yhd.* mies-, nais-, sotilasv.; päivä-, yöv.; eteis-, henki-, meri-, palo-, raja-, rata-, tulliv.; kirkon-, lain-, majakan-, metsän-, moraalin-, oven-, portin-, riistan-, vanginv.; kuteen-, loimen-, sukkulan-, syöstävänv.

vartija|joukko *s.* Linnan, kaupungin v. **-koira** *s.* vahtikoira. **-mekanismi** *s. kut.* Kutomakoneen v:t.

vartijasto[1] *koll.s.* vartijoiden joukko, vartiosto. | Aseellinen v. Jalkapallomaalin edessä oli voimakas v.

vartijat|on[57] *kar.a.* V:tomaksi jäänyt rakennus.

vartijaväk|i *s.* Niin Pilatus sanoi heille: "Tuossa on v:eä, menkää, vartioikaa niin hyvin kuin taidatte" UT.

varti|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** gen:n ohella: varrella oleva; ks. varsi II.1. | Valtatien v. kylä. Runsaiden vesien v:set luonnonniityt. — *Yhd.* joen-, kadun-, radanv. **2.** *poss.* yhd:n jälkiosana. | Jäykkä-, kaareva-, korkea-, käyrä-, lyhyt-, ohut-, paksu-, pitkä-, pysty-, rehevä-, rento-, solakka-, suora-, tanakka-, valko-, vihreä-, vääräv.; hopea-, luu-, puuv.; korsi-, ruohov.; kaksi-, neliv.; moniv.; eri-, tasav.

vartio[3] *s.* **1.** vartioimaan asetettu, vartioimista suorittava ryhmä, harvemmin vain yksi henkilö; pienehkö (sotilas)joukko, jonka jäsenet vuorotellen hoitavat vartioimistehtäviä; joskus: vartion sijoituspaikka. | Kaksimiehinen v. Joukkueen vahvuinen v. Aseistettu v. Asettaa v. Hälyttää v. V:n vaihto. Nimismies N. järjesti haaskan läheisyyteen v:n. Armeija, maamme vankkumaton v. — Varuskunnan tärkeintä v:ta, jossa on huoneet myös pidätettyjen ja arestilaisten säilyttämistä varten, sanotaan päävartioksi. Kiinteä v., jossa on vartiokoju. — *Erik.* partiolippukunnan pienin osasto. — *Yhd.* poliisi-, sotilasv.; päivä-, yöv.; henki-, ilma-, kasarmi-, lakko-, leiri-, lippu-, silta-, talliv.; meri-, raja-, tulliv.; etu-, kulku-, kunnia-, kuulo-, lähi-, puhelin-, saatto-, ulkov.; kenttä-, pääv.; aliupseeri-, upseeriv.; pariv. **2.** vartioinnista, vartioimistehtävissä olosta. | Pitää v:ta. Olla, seistä v:ssa. Kadulla v:ssa kävelevä poliisi. Miehet asettuivat v:on oven eteen. **3.** antiikin oloista: yövartio. | Roomalaiset jakoivat yön neljään v:on. - - hetkenä puol'yön v:n / yhä itkevät tyttäret Siionin HAAHTI.

vartio|aliupseeri *s. sot.* upseerivartiossa päällikön apuna oleva aliupseeri. **-alue** *s.* vartioitavana oleva alue. | Yövartijan v. Rannikko on merivartiointia varten jaettu v:isiin. **-alus** *s.* vartiointia suorittava alus. | Puolustusvoimien, me-

rivartiolaitoksen v. **-asem|a** *s.* Meri- ja ilmavalvontaa suorittava v. Luotsiaseman uloimmainen v. Helsingin poliisilaitoksen Lauttasaaren v. — Miehet asettuivat v:iin pitkin kosken rantaa. — *Yhd.* poliisiv. **-aula** *s. sot.* aitauksella ympäröity alue vartiorakennuksen edessä. **-esimies** *s.* vankilan toimenhaltija, jonka tehtävänä on vartioinnin valvonta; vrt. vartiopäällikkö. **-huone** *s.* vartiomiesten huone. | Vartiorakennuksen, linnan v.

vartio|ida[30] *v.* vahtia. **1.** läsnä ollen pitää silmällä, valvoa jtak voidakseen heti tarvittaessa puuttua asioiden kulkuun tms. | V. miilua. V. paikkaa tulipalon jälkeen, kunnes vaara on ohitse. Kotiapulainen v:i lasten aterioimista. — *Vanh.* ja *kans.* pelkästään kiinteästä silmin tarkkailemisesta. | Kaikkien silmät v:itsevat sinua [= Jumalaa] VT. - - kaikkien silmät v:itsivat häntä kiireestä kantapäähän NUOLIV. — *Erik.* **2. a.** silmälläpidosta, jonka tarkoituksena on suojaaminen, puolustaminen t. varoittaminen (yllättävältä hyökkäykseltä), kaita, varjella. | V. aarretta, taloa, porttia. Paimen v:i laumaansa. Linnoitukset v:ivat Liivinmaan etelärajaa. Koira v:i taloa varkailta. Tarkasti v:itu talo. V:itse meitä Herra, rakas taivaallinen Isä, ja varjele meitä kavalalta kiusaajalta KATEK. — *Kuv.* - - yksinäisyys v:i muistojani HELMI KROHN. **b.** pitää silmällä pakenemisen estämiseksi. | V. pidätettyä. Vankia v:itiin ankarasti. **c.** *urh.* jalkapallossa tms. peleissä: pysytellä jkn vastapelaajan lähettyvillä, jotta voitaisiin estää häntä saamasta palloa t. voitaisiin ryöstää se häneltä pois, varjostaa, markeerata.

vartioija[11] *tek.*

vartioilmoitus *s. sot.* vartion nimen, vartioajan, tarkastusmerkinnät yms. sisältävä ilmoitus.

vartioimaton[57] *kielt.a.* V. rautatien tasoristeys.

vartioimistoimisto *s.* toimisto, joka hoitaa ammattimaisesti rakennusten tms. vartiointia.

vartioin|ti[4*] *teonn.* < vartioida. *(1.)* Palopaikan v. Hän ei ollut koskaan uskaltanut antautua leikkiin kokonaan - - ilman sisässään valvovan silmän ankaraa v:tia PEKKANEN. — *Yhd.* kulonv.; palo-, tulliv. *(2.)* Omaisuuden v. Rajakomppania suoritti v:nin partioilla. — Vangin v. — Jalkapallossa kuuluu järjestelmälliseen ryöstöpeliin myös huolellinen v. eli varjostaminen. — *Yhd.* ilma-, meri-, rajav.; poliisi-, sotilasv.

vartioitt|aa[2*] *fakt.v.* < vartioida. | Kuningas v:i vankiaan ankarasti.

vartio|joukko *s.* vartiotehtävissä toimiva (sotilas)joukko. | Koulupojatkin liittyivät viranomaisten v:joukkoihin estämään rauhan häiritsemisiä. Leiriin jätettiin kolmimiehinen v. **-ketju** *s.* vartiomiesten tms. muodostama ketju. | Yhtenäistä v:a ei etuvartioinnissa yleensä tarvita. Hiipiä v:n läpi. Sukellusveneiden muodostama v. **-kierro|s** *s.* V:ksellaan kulkeva yövartija. **-koira** *s.* vartiointiin koulutettu (sota- t. poliisi)koira. **-koju** *s. sot.* vartiopaikalla oleva koju (jossa säilytetään sadetakkia, vartioturkkia tms.). **-konstaapeli** *s.* **-laiva** *s.* vrt. vartioalus. **-laivue** *s. sot.* vartioaluksista muodostettu laivue. **-linja** *s.* etumaisten vartioiden, vartiomiesten t. -alusten muodostama linja. **-miehistö** *s.* Päävartion v. Monissa kaupungeissa oli ennen palkatut v:t. **-mie|s** *s.*, vars. *sot.* vartiointia suorittava mies. | Aseellinen v. Vartiot asettavat keskuudestaan v:hiä. Vaihtaa v:hiä. — *Yhd.* aula-, saatto-, sisä-, ulkov.; kunniav.; pariv. **-moottorivene** *s.* vrt. vartiovene. | Merivartiolaitoksen v.

vartion|johtaja *s.* partiolippukunnassa vartion johtaja. **-vaihto** *s.*, vars. *sot.* V. tapahtui 2 tunnin väliajoin.

vartiopaik|ka *s.* **1.** *sot.* vartiomiehen t. -miesten sijoituspaikka. | Ottaa vastaan, luovuttaa v. Seistä v:alla. Tarkastaa v:at. **2.** yleisemmin: paikka, jossa pidetään vartiota. | V:allaan seisova poliisi. Meripelastusveneet valmiina v:oillaan. Olavinlinna kohosi tärkeäksi v:aksi idän hyökkäyksiä vastaan. — *Kuv.* N. kaatui Syvärillä v:allaan 'maata puolustaessaan'. Me kaikki voimme tehdä voitavamme omalla v:allamme 'elämäntehtävässämme'. Totisten kristittyjen on kestettävä kunkin v:allaan.

vartio|palvelus *s.* Varuskunnan v. Suorittaa v:-palvelusta. Lentokoneita ja sotalaivoja on määrätty v:palvelukseen. - - meillä on siinä suhteessa [länsimaisen kulttuurin vartijoina] yleiseurooppalainen v. suoritettavana AHO. **-paraati** *s. sot.* varuskunnan päävartion vartiomiehistön vaihdon yhteydessä pidetty jokapäiväinen paraati, vahtiparaati. **-pataljoona** *s. sot.* **-piir|i** *s.* Poliisipiiri on jaettu v:eihin. Metsänhoitoalue jakautuu metsänvartijan hoitamiin v:eihin. **-päällikkö** *s.* **1.** vankilan virkamies, joka johtajan alaisena huolehtii vankilan järjestyksestä ja kurinpidosta; vrt. vartioesimies. **2.** *sot.* vartion päällikkö. **-rakennus** *s.* vartiomiehistön sijoituspaikkana oleva rakennus. **-sotamies** *s.* **-sotilas** *s.* Rakennuksen edessä seisova v.

vartiosto[1] *s.* vartijoiden joukko; vartiojoukko, vartio. | Pysyvällä v:lla varustettu majakka. Karavaani tarvitsi vahvan v:n suojakseen. — *Yhd.* poliisi-, sotilasv.; henki-, lippu-, meri-, raja-, rannikkov.; kunniav.

vartio|tehtävä *s.* V:tehtävää suorittamaan asetettu joukko. V:tehtäviin koulutettu koira. **-toim|i** *s.* Merimiehen työaika v:essa voidaan sijoittaa klo 18:n ja 6:n väliseen aikaan. **-torni** *s.* torni, jossa pidetään vartiota. | Linnoituksen v. Palovartiointia varten rakennettu v. **-tuli** *s.* vartion nuotiotuli; *hist.* nuotio, joita sytytettiin (vartiovuorelle) merkiksi vihollisen lähestymisestä. **-tupa** *s.* pienehkö vartiorakennus; vartiomiesten oleskeluhuone. **-turkki** *s. sot.* vartiomiehen käytettäväksi asetettu turkki. **-vene** *s.* vartio-, varmistus- ja tiedustelutehtäviin käytetty (nopea moottori)vene. | Puolustuslaitoksen, tullilaitoksen v. **-vuori** *s. hist.* vartiopaikkana käytetty korkea mäki. **-vuoro** *s.* Kaksituntinen v. klo 1:stä 3:een. Järjestää v:t. Säännöllisellä v:llaan oleva poliisi. Lähteä v:lle. — Hän on tänään v:ssa. **-väki** *s.* jtak paikkaa, henkilöä tms. vartioimaan määrätty (sotilas)joukko. | Linnoituksen v. Kaupunkiin asetettiin venäläinen v.

var|toa[1*] *v.* = varrota. | V:rohan, v:tokaas vähän! V:ron kiihkeästi kirjettäsi. Hän v:too jo pahinta. Ihmiset - - eivät taida meistä v. enää

juuri mitään kunnollista KIVI. Aaro isäntä oli saanut vielä velkamiehensä v:tomaan ja talonmyyntikuulutus oli peruutettu KATAJA. - - heitäkin v:toi helmaansa kodin lämpö IVALO. Katso, peltomies odottaa maan kallista hedelmää, kärsivällisesti sitä v:toen UT.

vartoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | Ihmiset seisoskelivat ja v:ivat junaa.

vartomu|s[64] *s. vanh.* odotus. | Laskekaa vielä lisäksi kaikki v:ksen ja muiston armaat päivät KIVI.

vartonai|nen[63] *a. kans.* varsinainen, vakituinen. | Vaan kunhan se Hyvärisen tyttö tähän v:seksi talon akaksi tulee LASSILA.

vartos[64] *s.* varttamisen tuloksena syntynyt puu t. taimi, jonka juuristo ja tyvi ovat peräisin perusrungosta ja runko ja latva varttamisoksasta, varrennos, varte.

vartta[10*] *s. murt.* varsta.

vart|taa[11*] *v.* **1.** kiinnittää varteen. | V. kirves, viikate. **2.** vars. puutarhanhoidossa yhteisesti oksastamisesta ja silmikoimisesta; *syn.* varrentaa, ympätä, transplantoida; vrt. jalostaa. | Perusrunkoon v:ettu oksa, silmu. Omenapuiden monistaminen v:tamalla. Viiniköynnöksen siemenistä kasvatetut taimet yleensä v:etaan jalo-oksilla.

varttamis|kohta *s.* Vartoksen v. **-oksa** *s.* **-tapa** *s.* Sirpin v. — Oksastaminen on eräs v. **-vaha** *s.* Varttamiskohta suojataan v:lla. **-veitsi** *s.* kasvin varttamisessa käytetty ohutteräinen veitsi, oksastusveitsi.

vart|ti[1*] *s. ark.* (*rinn.* kvartti) neljännes. | Kolmen v:in [= $^3/_4$ tuuman] lauta. — Kello on v:tia vaille kolme. Akateeminen v.

varttoa[1*] *v. murt.* vartoa. | - - täytyy vielä vähän v. PÄIVÄR.

1. **varttu|a**[1*] *v.* kehittyä suuremmaksi, täydellisemmäksi; us.: kasvaa, suurentua, vahvistua. **1.** elollisten olentojen kasvamisesta. | Kasvi v:u täyteen mittaansa. Metsä rupeaa taitavan harvennuksen jälkeen nopeammin v:maan. Kaniinin poikaset v:vat nopeasti teurastuskuntoisiksi. Poika v:u mieheksi. Tytön vartalo oli v:nut entisestä hentoudestaan. Kasvaa ja v. V. ja vahvistua. V:va, v:nut nuoriso. V:nut väki 'täysikasvuiset ihmiset'. V:neessa iässä. **2.** avarammin ja *kuv.* elottomista ja abstr. subjekteista; us.: karttua, lisääntyä. | Nopeasti v:nut kaupunki. Paikoin Hämettä asutus näyttää v:neen kaskenpolton varassa. Fennofiilisyyden ilmaukset eivät olleet v:neet sivistyneistöä velvoittaviksi vaatimuksiksi. Kamarimusiikin harrastus v:i. Auringon voima yhä v:i, ihan välittömiä säteitä singahti jo suurelle ruokapöydälle SILL. **3.** *kuv.* henkisestä kasvusta: edistyä, kehittyä. | Tunnemme v:vamme ja rikastuvamme hyvän kirjan parissa. - - elämä on voimainkoetusta; kuta enemmän sinua koetellaan, sitä v:neemmaksi on sinulla tilaisuus tulla JOTUNI. Erkko v:i - - sivistyspyrkimyksen, yksilöllisen vapauden ja kansallisen yhteishengen tulkiksi TARK. - - Jeesus v:i viisaudessa ja iässä ja armossa Jumalan ja ihmisten edessä UT.

2. **varttu|a**[1*] *v. murt.* vartoa. | - - v:kaapa puolta yötä! H.LOUNAJA.

vartutta|a[2*] *kaus.v.* < 1. varttua. | Maito v:a lapsen. Hän [Luoja] säät ja ilmat säätää / - - / ja viljan v:a VK. — *Kuv.* - - saat v. itseäsi näihin tämän ajan viljelystapoihin ALKIO.

varuill|a, -e *adv.* jnk varalta valmiina; tav. poss.-suff:llisena: valppaana, varoillaan, jhk (äkilliseen, uhkaavaan) valmistautuneena. | Kalamies piti v. haavia, jotta lohi ei pääsisi karkuun. — Olla v:aan. Väijytyksen uhka pakotti meidät olemaan v:amme. En osannut olla v:ani ja kaaduin. Jokaisen pitäisi olla kiusauksia vastaan v:aan. Nainen katsoi häneen epäluuloisesti, kuin v:een kavahtaen WALTARI.

varuillaanolo *s.* Hyökkäyksen uhka vaati alituista v:a.

varulta *adv. kans.* varalta. | - - onki ja siima vain v. alimmaisena [laukussa] roskan alla TOPPILA.

varu|s[64] *s.* **1.** suojus(muuri, -seinämä), varustus. | Aivokopan luut ympäröivät v:ksena aivoja. — - - kaupunki ja linnan muuri, / v. Kainuun uusi, vankka LEINO. — *Yhd.* suojav.; lantiov. **2.** tav. *mon.*, vars. *vanh.* sotilaan tm. varusteet. | Ritarin v:kset. Aseet ja muut v:kset. Tietäjän v:kset. Kapinallisten piti v:ksien puutteessa turvautua viikatteisiin, hankoihin ja kirveisiin. — *Kuv.* Pankaamme sen tähden pois pimeyden teot ja pukeutukaamme valkeuden v:ksiin UT. — *Yhd.* sotav:kset. **3.** *mon.* heraldiikassa: kieli, kynnet, hampaat, evät tms. heraldisen eläimen osat, jotka tav. kuvataan huomiota herättävän suuriksi ja erivärisiksi kuin itse eläin.

varus|esine *s. sot.* sotilaan varustukseen kuuluva esine. | - - miehistö säilyttää ja hoitaa sille jaettuja aseita, vaatetus- ja v:esineitä määräysten mukaisesti SO. **-huone** *s.* vars. vanhoissa linnoissa kokoelman sota-aseita ja -varusteita sisältävä huone, varuskamari. **-joukko** *s.* linnoituksen tms. aseellisista joukoista. **-kamari** *s.* = varushuone. **-kirjanpito** *s. sot.* **-kun|ta** *s. sot.* asutulle paikkakunnalle, leirille tms. sijoitettu sotaväki, us. myös itse paikkakunta; *syn. vanh.* garnisoni. | Helsingin v. V:nan päällikkö, komendantti.

varuskunta|-alue *s. sot.* V:-alueen rajat. **-joukko** *s.*, tav. *mon.* **-kaupunki** *s.* kaupunki, jossa on varuskunta, sotilaskaupunki. **-ohjesääntö** *s. sot.* V. sisältää varuskunnan vartiotoimintaa koskevat määräykset ja ohjeet. **-paikka** *s.* Kaupunki oli tärkeä v. Pataljoona marssilla kohti uutta v:ansa. **-palvelu|s** *s. sot.* vrt. kenttä-, sisä-, ulkopalvelus. | Varuskunnan päälliköllä on tehtävänään mm. vartioinnin ym. v:ksen järjestäminen varuskunnan alueella.

varus|luettelo *s. sot.* Sotilaan ase- ja v. **-menot** *s. mon.* Puolustuslaitoksen muonitus- ja v. **-mestari** *s.* **1.** *hist.* Valtakunnan v. 'Ruotsi-Suomessa 1500-luvulta lähtien sotilashallinnon alalla toiminut korkea virkamies'. **2.** *sot.* varusvarastoa hoitava aliupseeri. **-mies** *s. sot.* vakinaisessa väessä asevelvollisena palveleva sotilas; vrt. asevelvollinen. **-miesaika** *s.* **-miesaliupseeri** *s.* varusmiehenä palveleva aliupseeri (erotukseksi reserviin kuuluvasta t. kanta-aliupseerista). **-numero** *s. sot.* Varusmies saa palvelukseen astuessaan v:n, joka on ommeltava varusteisiin

niiden haltijan tuntomerkiksi. **-paik|ka** *s. harv.* Linnoitus, joka oli Saksan lujimpia v:koja. — Calvin teki Genèvestä reformoidun opin lujan ja pysyvän v:an. **-puku** *s.* Ritarin v. **-pääoma** *s. maat.* Viljelmän v. 'perusparannukset, rakennukset ja irtaimisto';)(maapääoma.

varust|aa[2] *v.* **1.** huolehtia, että jk tulee käyttö- t. toimintakuntoise(mma)ksi jhk tarkoitukseen (hankkimalla, täydentämällä [tms.] varusteita); vrt. kunnostaa, sonnustaa. | V. jku matkalle. Äiti v:i aamuisin lapset kouluun. Asunto oli pieni ja huonosti v:ettu. Maamme asukkaat ovat tottuneet v:amaan kotinsa kylmän talven varalle. Tätä pahvia myyvät kirjansitomoja v:avat liikkeet. Saatavissa kaikista hyvin v:etuista kangaskaupoista. Kiuas v:ettiin leivinuuniksi. Lautta v:ettiin kestämään kosken kuohut. Käykäämme sitten itsiämme v:amaan [heinäntekoon] KIVI. — *Refl. taiv.* varustautua, laittautua, sonnustautua. | Niin, hän voi siellä nyt salaisuudessa v:aida matkalleen IVALO. Perheenmies v:ihe viettämään tyttärensä häitä KOJO. — *Erik.* **a.** V. häitä 'suorittaa valmisteluja, hankintoja tms. häitä varten'. Länsimaat alkoivat v. ristiretkeä. **b.** sotilaan, sotajoukon, aluksen tms. (hankkimisesta ja) käyttö- t. toimintakuntoiseksi saattamisesta. | Rustholli v:i ratsumiehen ruotuarmeijaan. Kroisos aloitti Kyyrosta vastaan sodan ja v:i suuren armeijan. Englanti ryhtyi v:amaan tutkimusretkikuntaa. V. alus purjehduskuntoon. Siirtokunnat v:ivat laivoja ja luovuttivat laivastolle tottuneita merimiehiä. Kauppias v:i oman laivan ulkomaille. **c.** linnoittaa. | Kaupunki v:ettiin linnoitukseksi. Sotajoukko oli v:etussa leirissä. Puolustusasemien v:aminen. **2.** kohtaan 1 liittyen adess:ssa (t. instr:ssa) olevan adverbiaalin määrittämänä; us.: lisätä, liittää jhk jtak. | V. jku eväillä, rahoilla, asein. Laiva v:etaan tutkalla. Kaupunki v:ettiin muureilla. [Pojat ovat] v:aneet pöytänsä viinillä ja rasvalla ja älynsä maailman viisaudella ALKIO. — V. asiakirja leimalla. Pullo v:ettiin nimilapulla. Lause on v:ettu kysymysmerkillä. — *varustettu* us. par. muuten. | Kirjan uusi, selityksillä v:ttu painos. Puulattialla v:ettu [= puulattiainen] huone. Hännällä v:ettu [→ hännällinen] apinalaji. Miellyttävällä ulkomuodolla v:ettu [→ ulkomuodoltaan miellyttävä] henkilö. Tapaus oli vaikuttanut pahasti heikolla ajatuskyvyllä v:ettuihin [→ ajatuskyvyltään heikkoihin] mieliin. **3.** varata; hankkia, valmistaa t. ottaa (käytettäväksi) jhk tarkoitukseen. | Emäntä oli v:anut matkaan runsaat eväät. Isäntä v:i itselleen apulantoja tarvittaessa käytettäväksi. Paistinuuniin v:etaan paistinpelti ja pannu. Jokainen oli v:anut poveensa nauriita. Tiettiin tulevan, vaan ei ole kuivaa kannikkata pöytään v:ettu, saati kalaa paistettu AHO. Onko sinulla jo v:ettu se viinapullo? KS. - - jousen vaarnalta v:i, / savuna pihalle saapi LEINO.

varustaj|a[10] *tek.* us. = laivanvarustaja. | Laivoja rakennettiin suomalaisten v:ien laskuun.

varustamaton[57] *kielt.a.* jota ei ole varustettu; tav.: linnoittamaton, aseistamaton, varusteeton. | Pakkasta vastaan v. huone. Leimalla v. asiakirja. Vain asuttavaksi tarkoitettu, v. linna. Sotajoukko oli melkein v.

varustamo[2] *s.* tav. = laivanvarustamo.

varustarkastus *s. sot.* Ase- ja v.

varustau|tua[44] *refl.v.* (< varustaa) us.: valmistautua, sonnustautua, varautua, varustella. | V. matkalle, lähtöön, pakkasta vastaan. V. sotaan. V. eväillä, matkarahoilla. — Kauppias tuli sisään linkkuveitsi kädessä ja v:tui vetämään auki pulloa TALVIO. Koko ympäristö v:si pukeutumaan kesään LEHT. — *Erik.* **1.** aseistautua. | Sotilaallinen v:tuminen. Valtakunnat v:tuvat yhä. **2.** Moraalinen v:tuminen (*lyh.* MRA) 'oxfordilaisuuden vaikutuksesta syntynyt uskonnollis-ihanteellinen liike, joka pyrkii lähentämään eri etupiirejä ja kansoja toisiinsa'.

varustautumat|on[57] *kielt.a.* Lähteä v:tomana matkalle. Sotaan v. maa.

varustautumis|kilpailu *s.* Suurvaltojen välinen v. **-menot** *s. mon.* Valtion v. **-ohjelma** *s.* **-suunnitelma** *s.* Hallitus on laatinut viisivuotisen v:n.

varuste[78] *s.,* tav. *mon.* vrt. varus, varustus. **1.** (henkilön) asuun kuuluvista esineistä; myös työkaluista, aseista tms.; tamineet, kamppeet. | Sotilaan v:isiin luetaan sekä vaatetus- että varusesineet. Marssiharjoitus täysissä v:issa. Aseet ja v:et. Ritarin kullatut v:et. Piikkikengät, köysi ym. vuorikiipeilijän v:et. Lapsen kapaloasuun kuuluvat v:et. Siperialaisen šamaanin v:et. Vainaja sai hautaan v:ikseen jousen ja nuolia. Poika lähti rantaan onki v:enaan. Mehiläisnaaraan takaraajoissa on erityiset v:et siitepölyn kuljettamiseksi. - - autuuden v:et: uskon kilpi, toivon ankkuri, vanhurskauden vaatteet ja autuuden rautalakki TOPPILA. — *Yhd.* hiihto-, jalkapallo-, kenttä-, matka-, retkeily-, sota-, työ-, urheiluv(:et); siviili-, sotilasv(:et); kesä-, talviv(:et); rauta-, vaskiv(:et). **2.** muista välineistä, kalustosta, koneista tms. | Tehtaan teknilliset v:et. Sairaalan, kauneudenhoitolaitoksen v:et. Uuteen kotiin on välttämätöntä hankkia v:ita. Kahdeksan pulloa whiskyä, puoli laatikollista tomaatteja ja pauna suolaa - - siinä juhlan v:et R.RAUANHEIMO. — *Kuv.* Suuret herätysliikkeet alkavat usein mitättömin opillisin v:in V.HAVAS. — *Yhd.* keittiö-, sairaala-, vuodev(:et). **3.** ed:een liittyen: kiinteä t. irrallinen lisälaite, kaluste, armatuuri, varustin. | Viuluja täydellisine v:ineen. Höyrykattilan käyttäminen ja hoito vaatii monenlaisia laitteita, joita yhteisellä nimellä sanotaan kattilan v:iksi. Kiväärin v:isiin luetaan puhdistuspuikko ja muut puhdistusvälineet, kantohihna ym. — *Yhd.* lisä-, vakiov(:et); koneen-, laivanv(:et); suurjännite-, sähkö-, valaistusv(:et).

varusteeton[57] *kar.a.* < ed. | Huonosti aseistettu ja v. sissijoukko.

-varustei|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Kevyt-, raskas-, täysiv.; kenttäv.; rauta-, vaskiv.

varustel|la[28] *frekv.v.* < varustaa. **1.** *tr.* us.: valmistella, hankkia. | V. jkta matkalle. Miehet v:ivat laivojaan lähtökuntoon. V. sotaa, matkaa, lähtöä. Rämä-Heikki seurasi perässä, v:len laukkuaan olkapäille KATAJA. — *Refl. taiv.* Heitämme nämä [otukset] ja lähdemme toisten tappoon v:eimaan AHO. Herttua v:eikse Ruot-

sissa valloitusretkelle Suomeen IVALO. 2. *intr.* varustautua, hankkiutua. | - - monta muuta, jotka v:ivat markkinoille KATAJA.

varustelu[2] *teonn.* < ed. | Juhlan, matkan v. — *Erik.* aseistautuminen, varustautuminen. | Sodanvaaran aiheuttama v:n kiihtyminen. Serbian v:t Itävaltaa vastaan. — *Yhd.* lähtö-, matkav.; ilma-, meri-, sotav.; kilpav. **-into** *s.* Yleispoliittisen tilanteen kärjistymisestä johtunut v. **-kiihko** *s.* **-kilpailu** *s.* kilpavarustelu. **-menot** *s. mon.* Valtion lisääntyneet v. **-teollisuus** *s.* sota(tarvike)teollisuus.

varustilanne *s.* Armeijan v.

varusti|n[56] *s.*, tav. *mon.* armatuuri, kaluste, varuste, tarvike. | Höyrykattilan v:met. Uima-allas, jonka v:miin kuuluu mm. hyppyteline.

varustu|s[64] *s.* vrt. varuste. **1.** varustaminen, varustelu. | Tehdä v:ksia joulua varten. V:sten rajoittaminen. — *Yhd.* laivanv. **2. a.** linnoitus; vars. yhd:oissa myös linnoitusta ympäröivistä suojarakennelmista. | Muurien ympäröimät rakennukset olivat tavallaan pieniä v:ksia. Jumala ompi linnamme, / v. vahva aivan VKV. — *Yhd.* hirsi-, kivi-, maa-, paalu-, puuv.; etu-, pää-, raja-, ulkov.; rintav.; suojav. **b.** varusteet kokonaisuutena, vars. sotilaalle t. joukolle kuuluvat tarvikkeet ja välineet. | Jalkaväkimiehen v. Rajavartio-oppilas saa vapaan v:ksen, asunnon ja muonan. Joukon v. oli puutteellinen. — Laivan tarvekalut ja v. Höyrykattilan v. — *Yhd.* kenttä-, perus-, sotav.; suojav.; kesä-, talviv. **c.** *mon.* par. varusteet. | Asunto ja siihen kuuluvat v:kset. Hallitus oli sopinut koneiden ym. v:sten tilaamisesta.

varustus- vrt. varustautumis-, varustelu-. **-menot** *s. mon.* Armeijan muonitus- ja v. Englannin v., par. varustautumis-, varustelumenot. **-ohjelma** *s.* par. varustautumisohjelma. **-teollisuus** *s.* par. varusteluteollisuus. **-työ** *s.* tav. = linnoitustyö.

varustutt|aa[2*] *fakt.v.* < varustaa. | Maunu Tavast v:i Pyhän Henrikin muistoarkun kuparilaatoilla.

varus|täydennys *s.* Sotilasosasto sai v:täydennystä. **-varasto** *s. sot.* Komppanian v:lla jaettiin varusteita. **-väki** *s.* linnoituksen puolustusjoukko. | Kajaanin linnassa oli 150-miehinen v.

varvari[5] *s. kans.* (*rinn.* varvali[5]) sorvari.

var|vas[66*] *s.* **1.** varsin. merk.: maaselkärankaisen jalan pääte-elin; hevoseläinten, märehtijöiden ja sikojen vast. elimistä tav. vain *anat.*; vrt. sormi. | Ihmisen, apinan, lepakon, maamyyrän sormet ja v:paat. Koiran, linnun v:paat. Kissan etujalkojen v:paat. Hevosen keskimmäinen v. on kehittynyt vahvaksi, muut ovat surkastuneet. V:paiden nivelet, kynnet. Hiekkaa v:paiden välissä. V:paita palelee. V. pilkisti rikkinäisestä sukasta. Harakan, variksen v., ks. ◡. — Astua, polkea jkn t. jkta v:paille, us. kuv. 'loukata jkn oikeuksia, etuja, ylpeyttä, kunniaa'. Ei ole hyvä polkea mahtavien herrojen v:paille. Osuuskassat astuvat puolella ja toisella säästöpankkien v:paille. — *var|pailla,* -paille (tav. poss.-suff:llisena) varpaiden (ja päkiän) varassa kantapää maasta koholla, varpaisillaan; (kuv.) varuillaan, jännittyneenä. | Hiipiä v:paillа(an). Nousta v:paille(en). Koko Suomen urheileva kansa on ollut v:paillaan ja odottanut tietoja maaottelun tuloksista. Isäntä oli ankara patriarkka, jonka edessä koko talon väki sai olla v:paillaan. — *Yhd.* iso-, peukalo-, pikku-, ukkov.; etu-, keski-, reuna-, sivu-, takav.; liikav.; harakan-, variksenv. **2.** avarampaa käyttöä. **a.** hevosen kavion t. kengän etuosasta. | Kenkä kuluu v:paalta. **b.** eräiden rakennelmien alaosia tukevista t. kannattavista puista t. raudoista. | Myllyn, aitan v:paat. Riippuansaan vinotuki nojaa v:paallaan ansaaseen. **c.** *kans.* tunturin juuresta t. rinteen tasanteesta. | - - mennä hivuttelee pystyn pahdan kapeaa v:vasta pesältä pesälle PAULAH.

varvas|asento *s.* **1.** (hevosen) varpaiden asento. | Säännöllinen, virheellinen v. **2.** *voim.* asento, jossa toinen jalka sivulle, eteen t. taakse suoraksi ojennettuna koskettaa varpailla maata ja ruumiinpaino on toisen jalan varassa;)(kanta-asento. **-askel** *s.* **1.** askel, jossa vain varpaat ja päkiä koskettavat maata. | Juosta joustavin v:in. **2.** *voim.* vrt. varvasasento. | Käyntiä kanta- ja v:illa. **-astuj|a** *s. el.* nisäkäs, jolla käydessä vain varpaat koskettavat maahan; vrt. kanta-, kärkiastuja. | V:ia ovat esim. koira ja kissa. **-hokki** *s.* hevosenkengän etuosan hokki. **-hyppely** *s. voim.* **-kenkä** *s.* pieni, vain kavion etuosaan kiinnitettävä hevosenkenkä. **-kouk|ku** *s.* Kilpapyörä, jonka polkimissa on v:ut. **-käynti** *s. voim.* varpaillakäynti. **-käänne** *s.* hevosenkengän etuosassa oleva, kavion eteen käännettävä kieleke. **-lauta** *s. rak.* puisen porrasaskelman pystysuoran etuosan muodostava lauta. **-luu** *s. anat.* Ihmisen jalassa on neljätoista v:ta. **-mylly** *s.* tuulimylly, jossa on yksi ainoa, alapäästä hirsillä t. hirsirakennelmalla l. varpailla tuetun napatukin varassa kääntyvä huone; vrt. harakkamylly. **-naula** *s.* hevosenkengän etuosan nauloista. **-nivel** *s.* **-osa** *s.* vrt. varvas 2.a. | Hevosen kengän, kavion v. **-pinta** *s. rak.* vrt. varvaslauta. **-puoli** *s.* Jalan, sukanterän v. **-pää** *s.* vrt. ed. **-riipunta** *s. voim.* riipunta joko käsien ja varpaiden tai vain varpaiden varassa. **-seinämä** *s.* hevosen kavion etusyrjä. **-seisonta** *s. voim.* varpaillaseisonta.

varvast|aa[2] *v. harv.* -us[64] *teonn.* kävellä t. juosta varpaillaan. | Ja Hessa astui yli kynnyksen niin varovasti v:aen LEINONEN. — Itse v:a joka työssä, vaali lehmät, syötä porsaat, pyykit pese ja lapset kasvata KOJO.

varvas|tanssi *s.* varpaankärkien varassa suoritettu (taide)tanssi. **-tanssija** *s.* vrt. ed.

varvastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < varvastaa. | - - nopeasti [lehmät] parhaallaan maata v:evat KIVI.

varvas|tila *s.* lattiaan asti umpinaisen (keittiö)kaapin t. työpöydän alareunaan tehty syvennys. **-väli** *s.* varpaanväli.

varva|ta[35] *v. kans.* -us[64] *teonn.* sorvata.

varve|ta[34] *v. kans.* heiketä; himmetä. | - - eikä näytä - - että talven valta vähäistäkään v:nisi J.REIJONEN. - - hiillos v:ni tuhkan peittoon MERIL.

1. **varvi**[4] *s. kans.* ja *vanh.* telakka, laivanveistämö. | Närpiön v:ssa Villen laiva rakennettiin

KILPI. Jos [laivan] vastaanottaja ei tule syyniin -- kutsukoon v:n omistaja -- kolme jäävitöntä ja asian ymmärtävää miestä LK. — *Yhd.* laivav.

2. **varvi**[4] *s. kans.* kerros, vars. hirsikerta. | Kivijalan päälle veistettiin ensimmäinen v. -- hän kääräisi sen [köyden] varmuuden vuoksi kolmeenkin v:in uumilleen KILPI. — *Yhd.* hirsi-, kiviv.; alus-, pohjav.

3. **varvi**[4] *s. kans.* sorvi.

varvikko[2*] *s.* varpuja kasvava maa-ala; kasvavat varvut; varvisto, varvukko, varvusto. | Matala, tiheä v. V:a kasvava suo. — -- vanhat hautausmaan puut, silloin vielä lehdettöminä, niin että kajastus kuulsi niiden v:jen läpi SILL. — *Yhd.* marja(n)-, mustikan- t. mustikka-, vaivaiskoivu-, vattuv. **-neva** *s.* **-räme** *s.* **-suo** *s.*

varvisto[2], **varvukko**[2*], **varvusto**[2] *s.* = varvikko.

varvuttua[1*] *v.* tulla varpuiseksi. | Ojituksen jälkeen suo alkaa v.

vas. *lyh.* vasemmalla.

1. **vas|a**[10] *s.* poron vasikka ensimmäisellä vuodellaan; myös muiden hirvieläinten, harv. lehmän vasikasta. | Poron v. seuraa emäänsä noin kymmenen kuukauden ajan. V:ojen merkitseminen. V:at roukuvat. — -- yheksällä härkäsellä, / yhen lehmäsen v:oilla KAL. — *Yhd.* hirven-, peuran-, poronv.; syysv.

2. **vas|a**[10] *s.* **1.** *puut.* nelisärmäiseksi veistetty mänty- t. kuusipuu, jonka mitat ovat 6″ × 8 — 12″. **2.** *rak.* (us. edellä mainitun paksuinen) vaakasuora lattian t. laipion kannatinpuu; sellaisen tavoin käytetty muu vaakasuora kannatin; niska, vuoliainen. | Lattialaudat naulataan v:ojen päälle. Teräksisiä rakennuksissa käytettyjä v:oja. Lauteita kannattavat v:at. Kutomakoneen reisiä sitovat toisiinsa pitkittäiset v:at. — *Yhd.* katto-, laipio-, lattiav.; poikkiv.; kannatusv.; betoni-, puu-, teräsv.

vasall|i[5] *s.* **1.** *hist.* läänityksen haltija suhteessa lääniherraansa, läänitysmies. | V:in tuli tehdä lääniherralleen uskollisuudenvala. Hallitsijan välittömien v:ien alapuolella oli suuri joukko heistä riippuvia välillisiä v:eja ja näiden v:eja. — *Yhd.* ala-, kruunun-, suurv. **2.** us. *halv.* (ed:een liittyen) toiseen riippuvaisuussuhteessa oleva henkilö t. valtio. | Venäjältä oli kaikunut ääniä, että Englanti v:eineen valmistelee hyökkäystä. — Puhe ei ole kirjoituksen v. K.MARJANEN.

vasalli|maa *s.* = vasallivaltio. **-n|vala** *s. hist.* vasallin uskollisuudenvala. **-puu** *s. metsät.* lisävaltapuu, toveripuu. **-ruhtinas** *s.* riippuvaisuussuhteessa oleva ruhtinas. | Espanjaa hallitsi Napoleonin v. **-suhde** *s.*

vasalliu|s[65] *s.* vasallina olo, vasallisuhde. | Ruotsi alkoi taistelun Tanskaa vastaan vapautuakseen sen v:desta. Läänityslaitoksen aikainen sotalaitos perustui v:teen.

vasallivaltio *s.* toiseen valtioon riippuvaisuussuhteessa oleva (muodollisesti itsenäinen) valtio; vrt. satelliitti-, seurailijavaltio. | Paavilla oli kuusi v:ta. Japani valtasi Mantšurian ja muodosti siitä Mantšukuon v:n.

vasam|a[10] *s.* tylppäpäinen nuoli, kolkka; joskus myös teräväkärkisestä nuolesta. | Oravien ja muiden pienten turkiseläinten ampumiseen käytettiin v:ia, jotta turkki ei rikkoutuisi. -- Unnon miehen kohtasin ja paikalla v:ani läpi selkänsä ammuin KIVI. — Maasta löydettyjä kivikautisia aseita kansa nimitti ukkosen tai Ukon v:iksi. -- lyököön muinaisen Ukko Jumalan kirkas salama, vaskinen v. minut kuoliaaksi KIANTO. — *Kuv.* Nopea kuin v. Kiitää v:an vauhdilla, v:ana. Vihan, ivan v. -- kuin myrkylliset v:at, niin lentelit lauseet ja kiukkuiset kompasanat KIVI. Vielä kerran lensivät kielien v:at AHO. Mikä suuntaa salliman v:at aina juuri ihmisen valkeaan mielialaan? LEINO. — *Yhd.* ukonv.

vasara[15] *s.* vrt. nuija, moukari. **1.** iskuvälineenä käytetty (tavallisessa kielenkäytössä yhden käden pienehkö ja kevyehkö) käsityökalu, jonka muodostavat (us. teräksinen) pitkänomainen, tav. ainakin toisesta päästään tylppä, raskas järkäle ja sen kanssa poikittainen (puu)varsi; joskus vain järkäleestä. | Moukari on kaksin käsin pidettävä raskas v. — Teräksinen, puinen v. Puusepän, suutarin, sepän v. V:n pää, järkäle, varsi. V:n iskupää ja hamara 1. harja. Kaakelien reunojen tasoittamiseen käytetään molemmista päistä talttamaista v:a. Lyödä nauloja v:lla. — N.N. heilutteli kokouksessa puheenjohtajan v:a 'nuijaa, so. toimi puheenjohtajana'. Joutua v:n alle 'pakkohuutokaupalla myytäväksi'. Pitäjällä alkoivat v:t paukkua 'alettiin pitää pakkohuutokauppoja'. — Sirppi ja v., ks. sirppi. — *Kuv.* Omantunnon, lain, tuomion v. Olla v:n ja alasimen välissä 'kahden mahtavamman puristuksessa'. — *Yhd.* kumi-, kupari-, lyijy-, puu-, teräsv.; kuula-, pallo-, risti-, sorkka-, taso-, vako-, vinov.; kaakeli-, vaneriv.; muurarin-, sepän-, suutarin-, verhoilijanv.; kengitys-, koputus-, niittaus-, pakotus-, tasoitus-, venytysv.; käsi-, väkiv.; huutokauppa-, sotav.; juottov. **2.** muodoltaan t. käytöltään ed:n kaltaisista esineistä. | Symbaalia soitetaan lyömällä kieliä v:lla. Pianon v:t lyövät kieliin. Soittokellon v. värähtelee kellon kupua vasten. Virrankatkojan v:t 'vasaran muotoiset päät'. — *Anat.* eräs kuuloluu. **3.** konevasarasta, takomakoneesta; koneen osana olevasta vasaran päätä vastaavasta järkäleestä. | Pneumaattinen v. Voimansiirtoakselista käyttövoimansa saava v. Kivenporauskoneen sylinterissä oleva mäntä eli v. toimii samalla luistina. — *Yhd.* konev.; höyry-, ilma-, moottori-, sähkö-, vesiv.; hihna(kitka)-, jousi-, pudotus-, suuntaisv.; paalutusv.

vasarahai *s.* Zygaena malleus, Atlantissa ja Välimeressä elävä 3—4 m pitkä hai, jonka sivuille leveä pää on vasaran muotoinen.

-vasarainen[63] *poss.a.* Kaksiv.

vasara|jako *s. hist.* = hamarjako. **-juotin** *s.* = juottovasara.

vasarakirves *s. arkeol.* kivikirves, jonka hamara muistuttaa vasaran iskupäätä. | Veneen muotoinen, varsireiällinen v. **-kulttuuri** *s. arkeol.* myöhäiskivikautinen kulttuurimuoto, jolle oli ominaista vasarakirveiden käyttö. | V. levisi kivikauden loppupuolella Keski-Euroopasta Suomen lounaisosiin.

vasara|kone *s. harv.* konevasara, takomakone.

-koneisto *s.* Pianon v. **-laite** *s.* Virrankatkojan, soittokellon v. **-laitos** *s.*, vars. *hist.* pajalaitos, jossa vars. takkirauta mellotettiin ja taottiin (vesivoimakäyttöisillä konevasaroilla) kankiraudaksi, vasarapaja. | Rautaruukin yhteydessä ollut v. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* Noitarummun v. päristin. **-markkinat** *s. mon. leik.* (pakko)huutokaupasta. | Pankki sanoi lainan irti, ja niin olivat v. ovella. **-mies** *s.* tav. huutokaupan toimitusmies, meklari. **-murskain** *s. tekn.* **-mylly** *s.* mylly, jossa murskaamisen toimittaa vasaralaite.

vasaran|isku *s.* Huutokaupassa tarjous vahvistetaan v:iskulla. V:iskut kajahtelivat pajasta. - - sanat kuin v:iskut naulankantaan PAKK. **-jälki** *s.* **-lyönti** *s.* **-pää** *s.* **-varsi** *s.*

vasara|paja *s.* = vasaralaitos. **-porakone** *s. tekn.* kiven poraukseen käytetty porakone, jonka toiminta perustuu poran kantaan tiheästi kohdistuviin porauksen suuntaisiin iskuihin. **-pää** *s.* Juottimen, vasarakirveen v. **-tae** *s. met.* = mustatae. **-vanut|in** *s.* Huopia ja sarkoja vanutetaan usein v:timilla. **-vanuttamo** *s.* vrt. ed. **-vero** *s. hist.* vasaralaitoksen suorittama vero. | Suomessa v. lakkautettiin vuodesta 1870.

vasaroi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* takoa vasaralla, vasartaa. | V. terästä, nahkaa. V. kovaksi, pehmeäksi, tasaiseksi. Kovapintainen, v:tu paperi. Venyttää v:malla. — Eduskunnassa v:tiin [leik. = päätettiin lähettää] valiokuntiin muutamia asioita. - - Siiran tarpeeksi velkaannuttua on kontu pantava v:tavaksi [= huutokaupattavaksi] KOJO. — *Kuv.* Hänen [A.Oksasen] runonsa ovat - - harkiten tehtyjä ja tiiviisti v:tuja TARK. - - eräät [Koskenniemen "Snellman"-runon] trokeesäkeet v:vat mieleemme suuren taistelijan kuvan VILJANEN.

vasar|taa[9] *v.* -rus[64] *teonn.* = ed. | Värijauheen v:taminen metallin pintaan. Pitkäaikainen v:rus tekee pronssin kovaksi. Hänellä oli - - sepän pajalla viikate v:rettavana KAUPPISH. — *Kuv.* - - v:sivat [= ponnekkaasti muistuttivat yhtenään], että piti pysähdyttää siellä ja siellä HAANPÄÄ.

V-ase *s.* saksalaisten 2. maailmansodan loppuvaiheessa käyttöön ottamista ohjuksista.

vasektomia[15] *s. lääk.* siemenjohtimen katkaiseminen.

vaseliini[4] *s.* kiviöljyn tislauksessa saatu puolijähmeä hiilivetyseos. | Valkoinen, keltainen v. V:a käytetään koneiden voiteluun, nahkateollisuudessa, salvoihin ym. Voidella haavaa v:lla. — *Yhd.* konev.; boori-, kamferiv. **-kuppi** *s. tekn.* vaseliinilla täytettävä kiinteä voitelukuppi. **-öljy** *s.* = parafiiniöljy.

vasemmai|nen[63] *a. harv.* = vasen. | [Linnakallio] kosken keskijuoksun kahtia jakaa, v:set vaahdot suoraan myllynuomaan LINN.

vasemman|puoleinen *a.* harv. ⌒;)(oikeanpuoleinen. | V. korva, valtimo. V. reuna, nurkka, sarake. V. liikenne. — *Mat.* V. derivaatta. **-puolimmainen** *a.* = ed.

vasemmisto[1] *s.*)(oikeisto; nyk. tav. sosialistisista puolueista; vrt. keskusta. | Eduskuntamme v:na olevat sosiaalidemokraatit ja kansandemokraatit. Valtiollinen v. Maltillinen, äärimmäinen v. — Hegelin koulukunnan v. — *Yhd.* kulttuuriv.; laita-, ääriv. **-aines** *s.* **-diktatuuri** *s.* **-hallitus** *s.* **-johtaja** *s.*

vasemmistolai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* vasemmistoon kuuluva (henkilö); vasemmistolle ominainen. | V. puolue, järjestö. V. ajattelutapa. — V:sten vaatimukset.

vasemmistolaistu|a[1] *v.* tulla vasemmistolaise(mma)ksi. | V:nut sanomalehti.

vasemmisto|lehdistö *s.* **-lehti** *s.* **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* **-piiri** *s.*, tav. *mon.* **-politiikka** *s.* **-puolue** *s.* **-radikaali** *s.* **-radikaali|nen** *a.* Kommunistit ja muut v:set ainekset. **-ryhmä** *s.* **-siipi** *s.* Työväenpuolueen v. **-sosialisti** *s.* vars. 1. maailmansodan ja sen jälkivuosien aikaisista sosiaalidemokraattisten puolueiden radikaalisimmista ryhmistä käytetty nimitys. | Spartakistien, Saksan v:en, 1919 tekemä kapina. **-sosialistinen** *a.* **-suunta** *s.* **-suuntainen** *a.* **-suuntaus** *s.* **-taho** *s.*

vasemmu|s[64] *s. kans.* vasen käsi t. jalka. | - - v:kseni ontuu AHO.

vasempi[22] *a. kans.* = seur. | Näkyi viimein enään v. takajalkansa KIVI.

vase|n[60] *a.*)(oikea. **1.** joka sijaitsee samalla t. vastaavalla puolella kuin normaalitapauksessa vähemmän käytössä oleva käsi, so. samalla puolella vartalon keskiviivaa kuin sydän, vasemmanpuoleinen. | V. silmä, korva, käsi, jalka, keuhko, munuainen. Sydämen v. kammio. V. keuhkovaltimo, solislaskimo. Kaatua v:mmalle kyljelle. V. [= vasemman jalan] kenkä. V. [= vasemman käden] kinnas. V. hiha. V. puoli, sivu. Aluksen v. [= perästä keulaan katsoen vasemmalla oleva] sivu. Auton [perästä katsoen] v. etupyörä. Rivin, rintaman [rintamasuuntaan katsoen] v. siipi. Vaakunakilven v. [= oletetusta kantajasta katsoen vasen] sivu. Yhtälön v. [= katsojan vasemman käden puoleinen] ja oikea puoli. Tien v:mmalla puolen kasvoi vattuja. Sivuuttaa jku v:mmalta puolelta. Kaupunki oli v:mmalla kädellä 'vasemmalla (puolen)'. Kiertää ruuvia v:mpaan käteen 'vastapäivään'. Ja hän [Kristus] asettaa lampaat oikealle puolelleen, mutta vuohet v:mmalle UT. — *Sähk.* V:mman käden (sormi)sääntö 'muistisääntö, jolla määritetään magneettisen kentän vaikutussuunta sähköjohtoon'. — *Urh.* **a.** nyrkkeilyssä. | V. [= vasemmalla kädellä lyöty] koukku, suora. **b.** hevosurheilussa; vrt. oikea I.1.b. | V. laukka, ravi. **2.** *kuv.* ks. oikea 2.b—c. **3.** puoluesuhteita ajatellen: vasemmistoon kuuluva, vasemmistolainen; vrt. oikea 3. | Puolueen äärimmäinen v. siipi. **4.** *s:sesti* ellipt. ilmauksissa: vasen käsi, jalka, puoli tms. | Kihlasormus kiilteli hänen v:mmassaan. Hän löi lujaa v:mmallaan. **5.** *vase|mmalla,* -mmalta, -mmalle, -mpaan (adv.) vasemmalla puolella t. sivulla. | Äärimmäisenä v:mmalla. V:mmalta viidentenä oleva mies. Näyttämöllä oli v:mmalla tulisija. Lukea v:mmalta oikealle. Ohittaa v:mmalta. Kääntyi tien haarasta v:mmalle, v:mpaan. Komento ruorimiehelle: "Tiukasti v:mpaan!" Kiertää ruuvia v:mmalle 'vastapäivään'. Heraldiikassa "v:malla" tarkoittaa päinvastaista kuin yleisessä kielenkäytössä. V:mmalle kiertävä tär-

pättiöljy. — *Erik.* **a.** *sot. voim.* komentokielessä. | Täyskäännös v:mpaan — päin! Kaarto v:mpaan — mars! **b.** *oikealla ja vasemmalla* ks. oikea I.5.b. **c.** vrt. oikea I.5.c. | Poliittinen suunta on kääntymässä v:mmalle, marxilaisten viitoittamille poluille. **d.** *yhd.* Etu-, takav:mmalla.

vasen|kierteinen *a.*)(oikeakierteinen. | V. ruuvi, lanka. **-kiertoinen** *a. kem.* vasemmalle kiertävä. **-käti|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1. a.** työskentelyssä tavallisesti vasenta kättä käyttävä, "kurittu", "vasuri";)(oikeakätinen. | V. ihminen. V:syys on haitaksi työskenneltäessä oikeakätisille tarkoitetuilla työkaluilla. — *S:sesti.* V:stä varten tehty perunankuorimisveitsi. **b.** *kuv. kans.* ja *leik.* nurinkurinen, omituinen. | En minä noin v:stä selitystä ymmärrä PÄIVÄR. — Panna, pistää sekaan v:stä 'omiaan, valhetta'. **2.** V. [= vasenkierteinen] ruuvi. V. kierre. V. ovi 'ovi, jonka saranat ovat vasemmalla katsottaessa siltä puolelta, jonne ovi aukenee'. V. [= vasenkätisen oven tms.] lukko, sarana. V. [puhek. = vasemmanpuoleinen] liikenne.

vasensuorajärjestelmä *s.* se järjestelmä, että (konekirjoitus)tekstissä kappaleen joka rivi aloitetaan samalta pystyviivalta, ilman sisennyksiä.

vaseti *adv. kans.* varta vasten, vasiten.

vasikan|aivot *s. mon.,* vars. *ruok.* Keitetyt v. **-boksi** *s. nahk.* **-kyljys, -leike** *s. ruok.* **-liha** *s.* vars. 3 kk:n ikäisen t. nuoremman vasikan liha. | Paistettua v:a. **-nah|ka** *s.* vars. muutaman päivän ikäisen pikkuvasikan nahka. | Kuivumassa riippuva v. V:asta valmistettu pergamentti. — *Mon. kans.* Sillä taitaa purra sydäntä, kun morsian eilen työnsi v:at kouraan [= antoi rukkaset] IVALO. **-nahkainen** *a.* V. kirjankansi, lompakko. **-nahkaturkki** *s.* **-naudikas** *s. nahk.* **-paisti** *s. ruok.* **-rinta** *s. ruok.* Pariloitua v:a. **-rokko** *s.* = lehmänrokko. **-viillokki** *s. ruok.* **-vuota** *s.*

vasikat|on[57] *kar.a.* < vasikka. | On nähty paljon v:tomia hirvinaaraita.

vasik|ka[15*] *s.* **1.** vrt. hieho, mullikka, sänkiäinen. **a.** ensimmäisellä vuodella oleva nauta; myös hirvieläimen poikasesta (vasasta) ja kamelin varsasta. | Lehmän v. Hirven, metsäkauriin, poron v. V. ynisee. Vetohärän kasvatus aloitettiin v:asta. **b.** lehmän vasikan lihasta t. nahasta. | Paistettua v:kaa. Turkki on v:kaa. **c.** *yhd.* Härkä-, lehmä-, mulli-, sonniv.; elo-, elätti-, lihotus-, pito-, teurasv.; juotto-, maito-, pikku-, ruohov.; kevät-, syysv.; hirven-, poronv.; (hirven tm.) naaras-, urosv. **2.** vertauksissa ja tav. kuv. sanonnoissa. | Vallaton kuin v. Iloinen kuin laitumelle laskettu v. Ei v:oiden kanssa kannata kilpaa juosta. Hullun kanssa puhuminen on kuin v:oiden kanssa kilpaa juoksisi. Palvella kultaista v:kaa, ks. kultainen 1. Kyntää jkn v:alla, ks. kyntää 1. Meillä käytettiin kommunismin vastustamista "v:kana" [= keppihevosena] muita tarkoitusperiä varten SASU PUNANEN. **3.** *kuv.* ihmisestä. **a.** vars. keskenkasvuisesta, hontelosta pojasta. | Tuommoinen v.! Ole vaiti, v., kun vanhemmat ihmiset puhuvat! **b.** *halv.* vars. henkilöstä, joka toimii poliisin palveluksessa ilmiantajana. | Valpon v.

vasikka|boksi *s. nahk.* vasikanboksi. **-haka** *s.* Heti lehmihaan vieressä oli v. **-hyytelö** *s. ruok.* **-karsina** *s.* **-kääryle** *s. ruok.* vasikanlihasta tehty kääryle. **-laidun** *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* Hontelo, vielä v. poikanallikka. V. yninä. **-naudikas** *s. nahk.* vasikannaudikas. **-navetta** *s.* **-paisti** *s. ruok.* vasikanpaisti. **-pyy** *s. ruok.* vars. persiljalla maustetuista vasikkakääryleistä. **-ripuli** *s. eläinlääk.* vasikoissa esiintyvistä ripulitaudeista. **-tau|ti** *s.* Tarttuvat v:dit. **-turkki** *s.*

vasiko|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* vars. naudasta, myös hirvieläimistä ja kamelista: poikia; vrt. vasoa. | Syksyllä v:iva lehmä. Lehmä on v:inut kaksoset. Hirvi v:i touko-kesäkuussa.

vasikoimisaika *s.*

vasite *adv. murt.* = seur.

vasiten *adv.* varta vasten. | Lähti ihan v. kuulemaan, mitä tapahtui. V. lompakkoa varten tehty takatasku. Enhän minä v. [= tahallani] kiroa, mutta joskus tulee ettei huomaakaan LEINONEN. — *vasitenkin* (kans.) etenkin, semminkin, varsinkin. | Että pitää tulla se rähinä! Nyt v:kin, kun hän juuri oli rupeamaisillaan suosiolla taas töihinkin LEHT. Ei ollut puhelias koskaan eikä v:kaan tässä seurassa.

vasittu[2*] *a. kans.* = seur.

vasitui|nen[63] *a.,* us. *kans.* -sesti *adv.* vartavastinen, erityinen, varsinainen. | V. varastosuoja, kauppapaikka. Vene vedettiin v:sille teloilleen. V:sesti lippokalastusta varten rakennettu pato.

vaska[10] *s. murt.* vasikka. | - - kuin kuollut olis ainoa v:nsa KIVI.

vaskain[56] *väl. nahk.* < seur. 2.

vaska|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** *kans.* ja *puhek.* huuhtoa (kultaa). **2.** *nahk.* mekaanisin keinoin poistaa kypsennetyistä vuodista ja nahoista liika vesi ja muut liiat aineet sekä tasoittaa pintarypyt.

vasken|hohtoinen *a.* V. kovakuoriainen. **-karvai|nen** *a.* vasken-, kuparinvärinen. | V:seksi päivettynyt iho. **-kiiltoi|nen** *a.* Sisiliskon v:set suomut. **-pal|a(nen)** *s.* Lähteelle uhrattiin v:oja. **-piirtäjä** *s.* = kuparinpiirtäjä. **-punai|nen** *a.* Taivaanrannalle v:sena kohoava täysikuu. **-ruoste** *s. vanh.* = kuparinhome. **-ruskea** *a.* **-valaja** *s.* Kuparisepät, v:t ym. käsityöläiset. **-vihreä** *a. harv.* = kuparinvihreä. **-värinen** *a.* myös ⌒. | V. torakka.

vask|i[8] *s.,* vars. *vanh.* ja *ylät.* **1.** kupari; joskus myös kuparia sisältävistä metalliseoksista, vars. pronssista. | Kattila oli v:ea. Takoa v:ea. Valaa v:esta. Veistos valettiin v:een 'pronssiin'. - - ei kupari kelpaa lainkaan [uistimeen], vaan sitä vastoin ehdottomasti v. [= messinki] AHO. — Vertauksissa ja tav. kuv. sanonnoissa. | Iltarusko hehkui kuin sula v. Kasvot olivat kuin v:een valetut 'kiinteäilmeiset, järkähtämättömät'. Persoonallinen, kuin v:een valettu [= karun iskevä, jäntevä tms.] runo. A. on elämäntyöllään pystyttänyt itselleen v:eakin kestävämmän muistomerkin. Onko minun voimani vahva kuin kivi, onko minun ruumiini v:ea? VT. **2.** *harv.* vaskiesineistä. | Kirkon v. 'kirkonkello'. - - vaikenee jo surun v. [= kanteleen vaskikielet] LEINO. Päin, päin, päin! soi v. [= torvi] *MANN. Vaikka minä puhuisin ihmisten ja enkelien

kielillä, mutta minulla ei olisi rakkautta, olisin minä vain helisevä v. tai kilisevä kulkunen UT.

vaski|astia *s.* **-esine** *s.* **-haka|nen** *s.* Aukaista iso Raamattu v:sistaan. **-hela** *s.* Puukon, piipun, arkun v:t. **-helainen** *a.* **-hely** *s.* Noitarummusta riippui v:jä. **-här|kä** *s.* vaskinen härän kuva. | Salomon temppelissä oli kahdentoista v:än varassa lepäävä vesiastia. — *Kuv.* - - nuijin tuhanteen myttyyn tuon pahalaisen v:jän, tuon kirotun viinapannun KIVI. **-kaivos** *s. vanh.* kuparikaivos. **-kala** *s.* Spinachia vulgaris, eräs rautakalojen heimoon kuuluva kala. **-kannel, -kantele** *s.* maassamme ennen käytetty vaskikielinen kantele. **-kattila** *s.* **-kausi** *s.* = kuparikausi. **-kello** *s.* Lehmän kaulassa kalkattava v. Vanhat v:t soivat kellotapulissa. **-kiel|i** *s.* Vanhan kanteleen v:et. **-kielinen** *a.* **-kirja** vrt. kirja 8. **1.** *s.* Viitan v:t. **2.** *a.* vaskella kirjottu. | - - alla vaipan v:n KAL. **-koriste** *s.* **-koristeinen** *a.* V. rautakauden miekka. **-käärme** *s.* **1.** vaskitsa. **2.** Raamatussa: vaskesta tehty käärmeen kuva. **-lanka** *s.* **-lantti** *s.* **-levy** *s.* V:stä taottu kattila.

vaski|nen[63] *ain.a.* **1.** varsin. merk. | V. viisipenninen, kattila. **2.** ed:een liittyvää avartunutta käyttöä. | - - aisakellojen v:sta helinää LEHT. **3.** *kuv.* vasken kestävyyttä ajatellen. | Kohtalon v:set lait. Niin vaatii v. välttämättömyys LEINO. - - ylläs on ankarat lait valtojen v:sien *MANN.

vaski|pasuuna *s.* **-patsas** *s.* **-piirros** *s.* = kuparipiirros. **-puhal|lin** *s. mus.* metallista (messingistä) tehty puhallussoitin. | Esim. torvet, pasuunat ja saksofoni ovat v:timia. **-raha** *s.* **-rengas** *s.* **-rum|pu** *s.* vaskikehyksisestä rummusta (vars. *raam.* tamburiinista). | Vahtipaikalla kun v:mut soivat *MANN. - - en saanut saattaa sinua matkalle iloiten ja laulaen, v:muin ja kantelein VT. **-seppä** *s.* Vaski- ja levyseppä. **-soitin** *s.* tav. = vaskipuhallin. **-taulu** *s.* Roomalaisten kahdentoista taulun lait oli kaiverrettu 12 v:un. **-torvi** *s.*

vaskitsa[15] *s.* Anguis fragilis, sisiliskoihin kuuluva käärmeen muotoinen, päältä ja sivuilta kuparinkiiltoinen, raajaton matelija, vaskikäärme.

vaskit|taa[2*] *v. harv.* -us[64] *teonn.* peittää, vahvistaa t. koristella vaskella. | Koristeellinen, v:ettu vyö. Laivan v:ettu pohja.

vaskooli[5] *s. kans.* ja *puhek.* kullan huuhtomiseen käytetty astia.

vaskuu[25] *teonn. kans.* < vaskata 1.

vaso|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* vars. porosta: vasikoida. | Vaatimet v:vat keväällä. Porot ovat v:neet kauniskarvaisia vasoja.

vasoittaa[2*] *v.* varustaa vasoilla; ks. 2. vasa 2.

vaso|motorinen[63] *a. fysiol.* verenkiertoa säätelevä t. koskeva, verenkierrollinen. | Verisuonien toimintaa säätelevät, v:motoriset hermot. V. [= verenkiertohäiriöitä aiheuttava] neuroosi. **-pressiini**[6] *s. lääk.* aivolisäkkeen takalohkon erittämä verenpainetta kohottava ja virtsaneritystä vähentävä hormoni.

vasot|taa[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < vasoa. | V. vaatimia.

vast. *lyh.* vastaava(sti); vastaus.

1. **vast|a**[10] *s.* = vihta. | Tehdä, sitoa v:oja. Taittaa v:oja koivikosta. Hautoa v:aa. Kylpeä v:alla. V:an läiske, ropse. — *Yhd.* kylpy-, saunav.; kataja-, koivu-, leppäv.

2. **vasta** *adv.* **1.** vain myönt. yhteyksissä, us. painottomana;)(jo. **a.** ilmaisee ajankohdan tavallista t. odotettua myöhäisemmäksi; aikajärjestyksestä: ei ennen, ei aikaisempi kuin. | V. nyt hän on tullut. V. viime viikolla hän sai työnsä valmiiksi. V. huomenna, ensi vuonna. V:ko sitten? V. kun uudisasutus oli vakiintunut, siitä voitiin saada luotettavia tietoja. Ota ensin asioista selvää ja puhu sitten v.! — Konstantinus otti kasteen v. kuolinvuoteellaan. V. haudassa saamme levon. V. portilla tavoitin hänet. V. Kaarle IX pystyi luomaan järjestystä valtakunnan levottomiin oloihin. V. nykyaika on käsittänyt hänen työnsä arvon. **b.** ajan kestosta, tilasta, kehitysasteesta t. -vaiheesta: ei enempää kuin, ei pitemmällä kuin; vrt. vain. | Hän oli ollut paikkakunnalla v. vuorokauden. Tämä on v. alkua. V. nelivuotias lapsi. V. ensimmäinen yritys. Ääntenlaskussa on v. alkunumeroita selvillä. Matka on v. puolessa. Lepänoksat olivat v. urvulla. **c.** paikallisesti: ei lähempänä kuin. | Metsä alkaa v. rinteen puolivälistä. **d.** keskinäisestä arvojärjestyksestä: ei ennen kuin, sen jälkeen. | Tämä on paras, ja v. sitten ovat muut. Ole nuorelle oppilaallesi lähinnä ystävä ja sitten v. opettaja. **e.** jnk riittävyyttä, tarpeellisuutta t. kelvollisuutta ajatellen: ei vähempi t. muu kuin; vrt. vain. | V. kolmas kerta on ratkaiseva. Tällaiset summat voidaan tarkalleen laskea v. korkeamman matematiikan avulla. V. rekisteröinti tekee yhtiön oikeus- ja oikeustoimikelpoiseksi. V. se, joka itse noudattaa johdonmukaisuutta, tuntee sen tärkeyden arvosteluperusteena. **2.** (painottomana, ei lausetta aloittavana) kehumisen t. ihmettelyn ilmauksissa; vrt. jo 2. | Siinäpä v. mies! Se v. oli suoraa puhetta. Tytöthän v. kiirettä pitivät! Meillä v. oikein hauskaa oli! Tämä v. merkillistä on! | Tiedän. Ja minä v. tiedänkin! **3.** painollisena: hetkeä aikaisemmin, juuri, äsken, hiljan, vastikään. | Kuten v. mainitsin, asiaa ei pidä näin ymmärtää. Ei hän aivan v. täällä ollut. V:han sain asian selitetyksi. Tytöllä oli kädessään v. saamansa voileipä. Poika oli v. täyttänyt kolme vuotta. V. satanut lumi. V. lypsetty maito. V. tervatut pieksut. V. maalattu penkki. V. virkaansa nimitetty kirkkoherra. Ensiksi tuli hän - - huoneeseen, jossa emäntä, v. kirnuttuansa, jakeli voileipiä lapsillensa KIVI. **4.** painollisena: tulevana aikana, vastaisuudessa. | Nyt ja v. Menneet, nykyiset ja v. tulevat ajat. Sopimukset, jotka maiden kesken on tehty tai v. tehdään. En enää v. näin tee. Tulehan v:kin tervehtimään! Jos et nyt saa, niin tokkopa v:kaan.

vasta- yhd:ojen alkuosana mm.: **1. a.** a:sesti käytetyissä 2. partis:eissa; myös ⌒; vrt. 2. vasta 3; esim. v:leivottu, -lypsetty, -nainut. **b.** vrt. 2. vasta 4; esim. v:kerta, -tuleva. **2.** vastassa, vastakkaisella puolella oleva; vastakkaiseen suuntaan liikkuva t. vaikuttava; esim. v:-aallokko, -ranta; v:myrkky, -vaikutus.

vasta-|aallokko *s.* vrt. seur.;)(myötäaallokko. **-aal|to** *s.* V:lot löivät laivan keulaan. — Menestyksellisen etenemisen jälkeen [sodassa] seu-

rasi v. **-aihe** *s.* **1.** *lääk.* oire tm. seikka, joka (saattaa) aiheuttaa pidättäytymisen jnk hoitotoimenpiteen käytöstä, kontraindikaatio. **2.** *mus.* fuugan teemalle vastakohtainen aihe, kontrasubjekti. **-aiheinen** *a. lääk.* vrt. ed. 1. | Lääke, jonka käyttö on v. palovammoissa. **-aine** *s.* **1.** *lääk.* vastakkaisella tavalla vaikuttava, neutralisoiva aine; *erik.* veressä muodostuvista bakteerien kehitystä t. toksiinien vaikutusta ehkäisevistä suoja-aineista. | Vaarallista happoa nauttineelle on annettava v:ena jotakin emäksistä ainetta. Rokottaminen saa aikaan elimistössä v:iden muodostumista. **2.** *fys.* aine, joka on muodostunut tavallisten hiukkasten vastahiukkasista. **-aineseerumi** *s. lääk.* V:a käärmeenpuremaa vastaan.

vastaaja[16] *tek.* < vastata. | Kysyjät ja v:t. — Niittaajan hoitaessa niittauskonetta v. tuki niitin kantaa. — Kristillistä uskoa ei voida pitää lain töiden korvikkeena tai v:na. — Taikinan v. — *Lak.* asianosainen, jota vastaan kantaja tuomioistuimessa esittää vaatimuksen t. jota oikeudessa syytetään rikoksesta. | Rikosjutuissa sanotaan v:a yleensä syytetyksi. — *Urh.* tenniksessä: pelaaja, joka vastaa syöttöön, vastalyöjä;)(syöttäjä. — *Yhd.* (vanh. ja leik.) altav. **-puoli** *s. lak.*

vastaajisto[1] *koll.s.* (tiedusteluun, kilpatehtävään tms.) vastaajat. | Kansanperinnetiedustelun, ristisanatehtävän v.

vasta-|alkaja *s.* aloittelija. | Työ oli melko onnistunut v:alkajan suorittamaksi. **-alkava** *a. (partis.)* (myös ◠) aloitteleva. | Nuori, v. opettaja. — *S:sesti.* Erehdyksiä sattuu v:lle.

vastaamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < vastata. **1.** *akt.* Saamiinsa kirjeisiin v. ihminen. — Olosuhteita, tarkoitustaan v. toimenpide. Tapaus on kuvattu tosiasioita v:tomasti. **2.** *pass.* Pöydällä lojui v:tomia kirjeitä. — V. taikina.

vastaa|n vrt. vastassa, vasten, vastoin; ryhmät I ja II eivät ole aina selvästi toisistaan erotettavissa.

I. *adv.* **1.** liikkeestä t. kohtaamisesta: edestä, vastakkaiselta suunnalta päin; vrt. kohti. | Tuuli puhalsi v. Soudettaessa virta kävi v. — V. läikähtää kotoisen lieden lämpö. Ikkunasta loisti valo v. — Kaivoa kaivettaessa tuli v. kallio. V. tuli veräjä. — Tuli kadulla v., mutta meni tervehtimättä ohi. Vieraiden tullessa isäntä lähti portille v. 'vastaanottamaan'. Iloitse morsian, / ja riennä vastahan VK. — Vrt. II.1. | Mennä vierasta asemalle v. Neuvotteluissa osapuolet tulivat toisiaan puolitiehen v.

2. vastustamisesta, vastarinnasta. | Kaappi oli kaatua, mutta Pekka sai pidetyksi v. Hangoitella, pyristellä, rimpuilla, tapella v. Sitkeässä oli tervaskanto, juuret harasivat v. — Suostui kaikkeen, ei pannut v. [= vastustanut] puolella sanalla. V. hangoittelevat lausunnot. Sanoa, väittää, inttää, penätä v. En voi tottua tähän työhön, luontoni nousee v. Antoi neuvoja myötä ja v. — Olla-verbin yhteydessä suhtautumistavasta. | Jorma oli aina v. [= vastustavalla kannalla], kun jotakin piti tehdä. En ole puolesta enkä v. Ei osannut olla myötä eikä v. Voimme lähteä, ei minulla ole mitään v. — V. [= vastakkaiseen suuntaan, vastustavasti, vastakkaisella tavalla] vaikuttava voima. — Vrt. II.2. | Hankasi v. jopa tavallista markkinamatkaakin. He väittävät v. tätä olettamusta. Muut tuota yritystä alussa kyllä iskivät v. KIVI. Alussa olivat - - miehet olleet v. retkeä AHO.

3. vastaamisesta, palautumisesta: vastaukseksi, takaisin. | Kaiku kajahtaa v. Mies hymyili naiselle ja nainen hymyili v. Hän sai lahjastaan v. toisen. — *Kans.* Antaa rahasta v. 'takaisin'.

4. *ottaa vastaan* ks. ottaa C.III ja G.II.1.

II. *postp.* partit:n, joskus poss.-suff:n, harv. (kans.) gen:n ohella.

1. vrt. I.1. | Ponnisteli eteenpäin tuulta v. Valloittava ilon tunne huokuu teoksesta lukijaa v. - - silmiä, jotka aina lakkaamatta paistoivat hymyten häntä v. KIVI. — Lähti hiihtämään tulijaa v. Satuin tiellä häntä v. Lähti asemalle vieraita v. 'vastaanottamaan'. — Purjehtijat saivat myrskyn v:nsa. Hän tuli v:ni tiellä. Hänen v:nsa tulvahti pestyjen ja silitettyjen vaatteiden puhdas lemu WALTARI. — Tuli niiden karhuntappumiesten v. KS.

2. vrt. I.2. **a.** us.)(jnk puolesta, puolella. | Seisoa jkta, jtak v. (vanh. ja raam.) 'vastustaa'. - - tekee, mitä tahtoo, eikä kukaan voi seisoa häntä v. VT. Asettua ehdotettuja muutoksia v. Niskoitella määräyksiä v. Sanoa, napista, inttää jkta v. He eivät kykene väittämään häntä v. Todistaa syytettyä v. Äänestää lakiesitystä v. Esille tulleet seikat eivät puhu tätä olettamusta v. — Jokainen, joka ei ole puolellamme, on meitä v. Suku oli naimakauppaa v. Isällä ei ollut mitään pojan puuhia v. Suunnitelmat olivat hänen periaatteitaan v. — Koneita v. oltiin epäluuloisia, par. koneisiin suhtauduttiin epäluuloisesti. **b.** suojaamisesta, estämisestä tms.: jnk varalta t. estämiseksi. | Vihollisen hyökkäyksiä v. rakennettu linnoitus. Rakennus on tilkitty pakkasta v. Mätänemistä v. kyllästetty köysi. Kalanmaksaöljy on tehokasta riisitautia v. Piti olla varuillaan yllätyksiä v. — Iskuja v. [= kestämään] lujaa ainetta. Kylmää v. karaistunut.

3. kohtaan 2 liittyen taistelusta, kilpailusta, vihamielisestä suhtautumisesta tms.; us.)(jnk puolesta, hyväksi. | Tehtiin rynnäkkö linnoitusta v. Joukkoja keskitettiin vihollisen päävoimia v. Kansa kapinoi hallitsijaansa v. Kaikkien sota kaikkia v. Käytiin taistelua salakauppaa v. Mies kävi kovan kamppailun kiusausta v. Taistella itkua v. Pitää puoliaan, puolustautua jkta, hyökkäystä v. Suomella oli jalkapallo-ottelu Ruotsia v. — Tällainen menettely sotii perinnäistapoja v. 'loukkaa perinnäistapoja'. — Panna kova kovaa v. Käykäämme mies miestä v.! — Kohottaa käsi, ase jkta v. Tehdä murhayritys jkta v. Pakenevaa v. käytettiin ampuma-asetta. - - älä hävitä sen puita äläkä heiluta kirvestäsi niitä v. VT. — Tehdä liitto, sopimus jkta v. Punoa juonia, vehkeillä jkta v. Kiihottaa kansaa esivaltaa v. Taantumusta v. tähdätty ohjelma. Esiintyä tapainturmelusta v. Esittää syytöksiä jkta v. Kenelläkään ei ollut huomaut-

tamista tavaran laatua v. — Potkia tutkainta v., ks. potkia 1.b. — Tav:mmin kohtaan. | Tuntea vihaa, kantaa kaunaa jkta v. Hänellä on paha mielessä naapuriaan v. Ei ole minulla vihaa v:si, Kuisma AHO. — - - ovat ennustaneet sotaa, onnettomuutta ja ruttoa monia maita ja suuria valtakuntia v. [par. monille maille ja suurille valtakunnille] VT. — *Erik.* **a.** oikeudenkäynnistä tms. | Käydä oikeutta, nostaa oikeusjuttu jkta v. Ilmenneet seikat olivat todisteena syytettyä v. Kannevallan säilyminen vekselin takaajia v. Heitä v. ei ollut jääviä, saivat vannoa ja todistaa KATAJA. — - - kuinka voisi ihminen olla oikeassa Jumalaa v.! VT. **b.** rikkomuksista tms. | Rikkoa lakia, säännöksiä, käskyjä v. Tehdä syntiä lähimmäistään v. - - tein v:s paljon pahuutta, / siks olen murheellinen VK.

4. tav:mmin vasten (I.1). | Nojasi aitaa v. Painoi rakastettuaan rintaansa v. Pumpulipaita oli alinna ihoa v. Köydet kuluvat telineen teräviä reunoja v. Kopisti piippua kengänkorkoa v. Aallot iskivät rantaa v. 'päin'. Tyylisuunnat taittuvat toisiaan v.

5. a. pitkänomaisen esineen, viivan, pinnan tms. suunnasta sen kohtaaman erisuuntaisen esineen (jne.) suunnan suhteen (ajatellen suuntien välistä kulmaa). | Kaksi toisiaan v. kohtisuorassa olevaa akselia. Tasoa v. 60°:n kulmassa oleva suora. Varsi liitetään haravaan lapaa v. kohtisuorasti. Takaseinää v. vinossa oleva sivuseinä. Pisteestä P janaa AB v. piirretty kohtisuora. Rannikkoa v. vinosti laskeva joki. **b.** paineen tm. voiman kohdistumisesta jhk pintaan. | Kappaleen paine alustaa v. Jalan paine maata v. Patoa v. kohdistuva veden paine. Kaasujen puristus säiliön seinämää v.

6. tav:mmin vasten (I.2). | Otetaan öljyä lasiin ja tarkastetaan sitä valoa v. Metsät näkyivät tummina iltataivasta v. Teoksen henkilöt piirtyvät havainnollisina entisajan maalaistaustaa v. — Yön hiljaisuutta v. ääni kuului erityisen voimakkaana.

7. a. rajalla jllak puolella t. suunnalla olemisesta, jhk jllak suunnalla rajoittumisesta, koskettamisesta, ulottumisesta. | Pihan reunaan maantietä v. oli istutettu koivuja. Suomella on maaraja Ruotsia, Norjaa ja Neuvostoliittoa v. Palomuuri naapuritonttia v. Alueen uloimmat pitäjät Hämettä v. **b.** ajallisena; tav:mmin vasten (I.3.b). | Yöllä lauantaita v. He lähtivät matkalle yötä v. - - elämä tuntuu turvalliselta näin kesää v. SILL.

8. vastaavuudesta, vastakohdista tms. **a.** pääsana merkitsee vastiketta, korvausta, panttia tms.: jk hyvityksenä, maksuna, vakuutena; rakenne korvattavissa us. myös pääsanan elat:lla (adess:lla). | Vaihtokaupassa hyödyke luovutetaan toista hyödykettä v. Tehdä työtä päiväpalkkaa v. Miksei, maksua v.! Rahaa lainattiin korkeaa korkoa v. Luovutti autonsa korvausta v. toisen käytettäväksi. Kiinteistöä v. otettu laina. Asiakirja luovutettiin kuittia v. Pidätetty vapautettiin kunniasanaa v. Tavaraa ei myyty velaksi, vaan aina käteismaksua v., par. käteismaksulla, käteisellä. **b.** samanarvoisina pidetyistä, toisiaan vastaavista vaihtoehdoista (tms.): vastapainona jllek, jtak vastaavana. | Lyödä vetoa kymmenen yhtä v. 'niin että hävitessään lupaa maksaa kymmenkertaisesti sen, minkä saisi, jos voittaisi'. Meillä on kymmenen onnistumisen mahdollisuutta yhtä v. 'kymmenen mahdollisuutta onnistua ja yksi mahdollisuus epäonnistua'. **c.** vastakohta-asettelusta: jk vastapuolella t. vastakohtana. | Valiokunta hylkäsi ehdotuksen yhdellätoista äänellä yhdeksää v. HJK voitti ottelun kolmella maalilla kahta v. Äidin lempeys asetettuna isän ankaruutta v. **d.** *sitä, jota vastaan* (vanh.) sitä, jota vastoin, sen sijaan, (kun) taas. | [Isä oli arkisin poissa.] Sunnuntaisin hän sitä v. oli kotona CANTH. - - eräässä runossa esiintyy ainoastaan *sammi*, jota v. koko runossa ei ole kirjokantta E.N.SETÄLÄ.

vastaanasettaja *s. anat.* lihas, joka liikuttaa sormea t. varvasta toisia vasten. **-lihas** *s.*

vastaan|hangoittelu *s.* **-otin** *s.* Puhelimen, lennättimen, putkipostin v. Kaukokirjoituskoneen yhdistetty lähetin ja v. Silmä on erinomainen valoaaltojen v. Ukkosenjohdattimessa on v., kattojohto ja maajohto. — *Erik.* = radiovastaanotin. | Ulalaitteella varustettu v. — *Yhd.* radio-, televisiov.; paristo-, transistori-, verkkov.; auto-, kenttä-, matkav.; lyhytaalto-, ulav.; suuntimis-, yleisradiov. **-ottaa** *v.* ottaa vastaan; ks. ottaa C.III. **-ottaj|a** *s.* Tavaralähetyksen, puhelinsanoman v. Vieraan v. Paraatin v. Hermoratojen pääte-elimet jaetaan v:iin ja vaikuttajiin. **-ottajaiset** *s. mon.* vastaanottamistilaisuus. | Uudenvuoden, vapun v. Morsiamen v. **-ottamat|on** *kielt.a.* -tomuus *omin.* **1.** *akt.* Uskonnollisia vaikutuksia v. ihminen. V. [= immuuni] tuberkuloosin suhteen. Tulirokko jättää usein pysyvän v:tomuuden. **2.** *pass.* Palautettavat, v:tomat postilähetykset. **-ottav|a** *a. (partis.)* -asti *adv.* -uus *omin.* Ei ollut yksin antavana, vaan myös v:ana osapuolena. — Us. = seur. | V. lapsenmieli. Suhtautua v:asti runouteen. V:uus on lapsuusiässä suurimmillaan. **-ottavai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vaikutuksille altis. | V. taudeille. Kuitujen v:suus väriaineiden suhteen. V. eli reseptiivinen ja tuottava eli produktiivinen ihmistyyppi. — Vars. henkisistä ominaisuuksista: vaikutelmille avoin, herkkä. | Lapsen v. mieli. V. taiteen viehätykselle. Suhtautua v:sesti luonnon kauneuteen.

vastaanotto *s.* Heitetyn pallon v. Tavaran, sähkösanoman, radiolähetyksen v. Rakennuksen luovutus ja v. Vartion v. Kotiin palaavalle järjestettiin komea v. Vapun v. Teoksen osaksi tuli yleisön taholta suopea v. Hyökkääjälle annettiin kuuma v. — *Erik.* **1.** lääkärin tms. suorittamasta potilaiden vastaan ottamisesta. | [Lääkärillä on] v. arkisin klo 9—11, lauantaisin ei v:a. Kävin toht. N:n vastaanotolla selkävian takia. Tilata v. jklta lääkäriltä. Toht. A. on päivät sairaalassa, mutta iltaisin hänellä on v. Annankadulla. **2.** (juhlavista) vierailukäynneistä, audiensseista. | Salongissa pidettiin v:ja. Tasavallan presidentin v. **3.** *yhd.* Aamu-, iltav.; neuvola-, yksityisv. **-|aika** *s.* **1.** Tavaralähetyksen v. Kirjallisen viestin vastaanottaja merkit-

see kuoreen v:ajan. 2. Lääkärin, poliklinikan v. Virastossa on v. asiakkaille arkisin klo 13—15. **-antenni** *s. rad.* **-apulainen** *s.* lääkäriä vastaanotolla avustava henkilö. | Hammaslääkärin v. **-asema** *s.* — *Erik.* **1.** *raut.* asema, jolla tavara joutuu vastaanottajalle. 2. radio-, lennätintms. lähetystä vastaan ottava asema. 3. kauppaliikkeen toimipaikka, johon kootaan tuottajilta vars. maataloustuotteita. **4.** *sot. vanh.* vastaanottolinja. **-huone** *s.* Lääkärin v. Ministerin, rehtorin v. **-ilmoitus** *s.*

vastaanottoi|nen[63] *a. harv.* -suus[65] *omin.* vastaanottava(inen). | V. taudin tartunnalle. V. kauneudelle. Nuoruus, v:suuden ikäkausi.

vastaanotto|juhla *s.* **-juhlallisuudet** *s. mon.* Vierailulle saapuvan valtionpäämiehen kunniaksi asemalla järjestetyt v. **-koje** *s.* **-komitea** *s.* Ulkomaisten vieraiden vastaanotosta huolehtimaan asetettu v. **-kone** *s.* Kaukokirjoittimen v. **-ko|ti** *s.* huoltola, johon sijoitetaan vars. turvattomia lapsia ja asosiaalisia alaikäisiä tilapäishoitoon. **-kuitti** *s.* **-kulut** *s. mon.* **-kun|to** *s.* Myyjän oli taattava, että tavarat saapuivat v:nossa perille. — Vieraiden lähestyessä isäntä laittautui v:toon. **-ky|ky** *s.* Radion mainio v. ja ihanteellinen toisto. Kotimaisten markkinain v. Tarina oli sovitettu kuulijoiden v:vyn mukaan lapsentajuiseksi. Tunteen ja älyn herkkä, nopea v. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* Silmän verkkokalvo ei ollut vioittuneena enää v. Opinhaluinen ja v. luonne. **-laite** *s.* **-laito|s** *s.* Mielisairaiden hoitoa varten on keskuslaitoksia ja v:ksia. — Valtion koulukoteihin otettavat pojat lähetetään ensin v:ksiin tarkkailtavaksi. **-linja** *s. sot.* linja, jonka suojassa edestä vetäytyvät joukot saadaan irrotetuksi taistelusta. **--osasto** *s.* Sairaalan, sairastallin v. Suurissa liikkeissä on joskus varaston alaosastona erityinen v. **-paikk|a** *s.* Postilähetyksen v. Veroilmoitukset jätetään v:oihin. Poliklinikka, sairaiden v. **-päivä** *s.* Tavaralähetyksen v. Rouva N.N:n v. **-sali** *s.* Palatsin v. **-satama** *s.* Rahti maksettiin v:ssa. **-seremonia** *s.*, us. *mon.* **-tarkastus** *s.* Tilattujen koneiden v. **-tilaisuu|s** *s.* Saapuneet lähetykset tarkastetaan v:dessa. Ranskan suurlähettiläs järjesti v:den Helsingin ranskalaiselle siirtokunnalle. **-todistus** *s. liik.* kirjallinen todistus, joka annetaan luovuttajalle tavaran, asiakirjan tms. vastaanottamisesta, kuitti. **-vaa|ka** *s.* Meijeriin tuotu maito punnitaan v:'assa. **-vuoro** *s.* Saada lääkäriltä v.

vastaan|pano *s.* vastustus. | V:panosta huolimatta esitys hyväksyttiin. **-sanoj|a** *s.* Ei sietänyt v:ia. **-sanomat|on** *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* **1.** eittämätön, kiistaton. | V. totuus. Joukon v. johtaja. Todistus oli v:toman selvä. Kalevala osoitti v:tomasti, että kansalla oli ikivanhoja runoperinteitä. Historiallisen kehityksen välttämättömyys ja v:tomuus AHO. 2. (tav. ⌒) joka ei sano vastaan. | Nöyrä, v. vaimo. **-seiso|a** *v. vanh.* vastustaa. | - - v:kaat perkelettä, niin hän teistä pakenee UT[v]. **-tulija** *s.* V. sivuutetaan oikealta. Rupesi juttusille kenen tahansa v:n kanssa. **-tulo** *s.* **-vaikuttaja** *s.* antagonisti, vastavaikuttaja. **1.** *anat.* vastakkaisiin suuntiin vaikuttavista lihaksista tms. 2. vars. *lääk.* vastakkaisesti vaikuttava, jnk toisen aineen vaikutuksen kumoava aine, vasta-aine.

vasta-|arvo *s.* **1.** vars. *tal.* hyödykkeistä, arvopapereista tms.: arvo, joka vastaa jnk toisen arvoa; us. konkr:mmin jstak, joka vaihdetaan jhk toiseen samanarvoiseen. | Vekselin, osakkeen, obligaation v. Myydyn valuutan v. Suomen markkoina. Tiesi ostaessaan saavansa rahastaan täyden v:arvon. Kauppias pyrki hyötymään tarjoamatta yleisölle riittäviä v:arvoja. 2. *fys. kem.* = ekvivalentti 2. | Lämmön mekaaninen v. **-arvostelu** *s.* Arvostelun v. **-ase** *s.* Torpedo kehittyi laivatykkien v:eksi. **-asem|a** *s.* Kaksi keskenään viestiyhteydessä olevaa [radio-, lennätin-, puhelin]asemaa ovat toistensa v:ia. **-aurinko** *s.* **1.**)(myötäaurinko. | KPT pelasi [jalkapallo-ottelussa] v:on 'aurinko edessäpäin'. K:n joukkueelle tuli arvonnassa v. 2. *metrl.* auringon korkeudella taivaan vastakkaisella puolella näkyvä auringon sappi.

vastaav|a[13] *a. (partis.)* -asti *adv.*; verbaalisesta käytöstä ks. vastata. **1.** vrt. vastata III.2. | V. [= julkaisun sisällyksestä ensisijaisesti vastuussa oleva] toimittaja. V. myyjä. — *S:sesti puhek.* Sanomalehden v. 'vastaava toimittaja'. On liikkeessä v:ana 'vastaavana, vastuullisena liikkeenhoitajana'. 2. vrt. vastata V. | Nimismies tai v. viranomainen. Maistraatti tai v. Kansakoulukurssi tai v:at tiedot. Talouskoulun tai v:an käynyt hakija. Siirtyi tyttölyseosta v:alle luokalle yhteislyseoon. Lipaasi hajottaa rasvoja ja yksinkertaisia estereitä v:iksi alkoholeiksi ja hapoiksi. V:alla tavalla menetellään, jos - -. Kun laatu on parempi, on hinta v:asti korkeampi. Jos elinkustannukset kohoavat, on palkkoja nostettava v:asti. Viime vuoden kesä-, heinä- ja elokuun myyntinumerot olivat 7,3, 8,2 ja 6,7 milj. markkaa, tänä vuonna v:asti 8,1, 9,4 ja 6,9 milj. markkaa. Tässä suhteessa säännöt ovat meillä samat kuin v:asti Ruotsissa. Vakuutuksen suhteen noudatettakoon v:asti mitä siitä 56. §:n 2. momentissa on säädetty. Kaupunkien (v:asti [*lyh.* vast.] kauppaloiden) rakennusmenot ovat nousseet seuraavasti: - -. — *S:sesti liik.* kirjanpidossa;)(vastattava. | Omaisuustaseessa "v:aa" merkitsee varojen puolta. V:at 'varat, aktiivat'.

vastaavaisuus[65] *s.* = vastaavuus. | Tilavuus- ja painomittojen v. **-suhde** *s.* = vastaavuussuhde.

vastaavan- myös ⌒. **-kokoinen** *a.* Laatikon päälle asetetaan v. suojakansi. **-laatuinen** *a.* **-lai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Jotkut pitävät Hofmannsthalin näytelmiä ja pienoisdraamoja merkittävämpinä kuin Maeterlinckin v:sia teoksia. Muutoin menetellään samoin kuin v:sissa tapauksissa. **-muotoinen** *a.* **-suuruinen** *a.* Paksua levyä lävistimellä lävistettäessä käytetään alustaa, jossa on v. reikä. **-tyyppinen** *a.*

vastaavuu|s[65] *s.* vastaavaisuus, yhdenmukaisuus, analogisuus, korrelaatio; vastaava(nlainen), analoginen ilmiö t. seikka, vastine. | Ruumiinrakenteen ja luonteen v. Ahon tyylissä näkyy v. hänen luonteenpiirteidensä kanssa. Mielikuva, jolla ei ollut v:tta todellisuudessa. Hämeen helkajuhlilla ja balttilaisten kansojen kevätjuhlilla on havaittu olevan keskinäisiä v:ksia. Esitet-

ty yksityinen v. ei vielä todista yhteenkuuluvuutta.

vastaavuussuhde *s.* korrelaatio(suhde).

vasta|daktyyli *s. mus.* tasasävelinen iskuala, jonka alkuosa on kahtia jakautunut ja jälkiosa jakautumaton. **-ehdok|as** *s.* toista ehdokasta vastaan asetettu ehdokas. | A. oli vaaleissa B:n v:kaana. **-ehdotus** *s.* jtak ehdotusta vastaan tehty uusi ehdotus. **-esitys** *s.* vrt. ed. **-gambiitti** *s.* šakissa: gambiitin vastasiirroksi tehty gambiitti. **-haaste** *s.* — *Lak.* vastaajan kantajaa vastaan samassa t. sen yhteydessä olevassa asiassa ottama haaste. **-haastekanne** *s. lak.* = vastakanne. **-haka** *s. vaill.* vrt. vastahanka. | Tehdä, vetää v:a 'vastustaa, hangoitella vastaan'. — *vastahakaan* (adv.) Asettua v:an 'vastustamaan, poikkiteloin'. Aina ja aina v:an, ei koskaan myötä CANTH. **-hakoi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vrt. vastahankainen. **1. a.** haluton, vastustushaluinen. | Mies oli v. työhön lähtemään. Teki työtä laiskasti ja v:sesti. Asiakas on huonoina aikoina v. ja vastustushaluinen. Ääni kuulosti v:selta. Mieli täynnä v:suutta ja ennakkoluuloja. **b.** hankala käsitellä, taipumaton, jäykkä. | [Taiteilija] pakotti v:sen aineen, kiven, alistumaan tahtoonsa. Pitkällinen ja v:sesti paraneva tauti. Janne sai vihdoinkin v:sen koppansa valmiiksi KARHUM. - - hänestä olisi voinut tulla mainio mies, jos ei olisi ollut v:suuksia [= vastoinkäymisiä] AHO. **2.** ikävystyttävä, väkinäinen, vastenmielinen. | Työ oli v:sta. - - tuli viina kauaksi aikaa minulle niin v:seksi, etten silmissäni sitä kärsinyt PÄIVÄR. **-hallitsija** *s.* **-hallitu|s** *s.* Sekasortoisten aikojen hallitukset ja v:kset. **-han|ka** *s.* vrt. vastahaka. **1.** vastustus, vastarinta, hangoittelu, tenä. | V. oli siksi voimakasta, ettei aietta voitu toteuttaa. Olla v:gassa 'vastustaa'. Asettua, nousta v:kaan. Protestanttisia piirejä provosoitiin v:kaan. Päätös toteutettiin v:gasta huolimatta. Ja v:gan kovan kohtasin ERKKO. Aina veti Heikki v:kaa MARJA SALMELA. Eikä Mikolle ja pojille usein v:kaa [= riitaa, kahnausta] ilmestynytkään E.JAAKKOLA. **2.** *vastahankaan* (adv.) **a.** Silittää kissaa v:kaan 'vastakarvaan'. [Tuulispää] pyöri väliin myötäpäivin, väliin taas tohisti v:kaan PAULAH. — *Kuv.* Köyhiä ihmisiä, joille kaikki on käynyt v:kaan 'onnettomasti'. — - - kuka vähänkin v:kaan vetelee [= vastustaa], se saa kohta surmansa IVALO. **b.** *harv.* hanka-, laitavastaiseen. | Purjehtia, luovia v:kaan. **-hankai|nen** *a.* -suus *omin.* **1.** vrt. vastahakoinen. **a.** vastustava, niskoitteleva, uppiniskainen. | Miehet olivat jäykkäniskaisia ja v:sia. Pieninkin v:suus kostettiin kepin iskulla. **b.** vastoinkäymisiä sisältävä, työläs, väkinäinen. | Ottelu oli Norssille v. Molliasteikon sävy on - - alaspäisenä miellyttävän tumma ja synkkä, mutta ylöspäisenä v. I.KROHN. **2.** *harv.* tuulesta: hanka-, laitavastainen. **-herttainen** *a. kasv.* V. lehti 'jonka lapa on suippotyvinen ja lovikärkinen'. **-heränn|yt** *a. (partis.)* määräyksettömänä tav. ⌒. — *S:sesti.* Saarnamies selitti autuuden oppia nuorille v:eille 'äskettäin herätykseen tulleille'. **-hiukkanen** *s. fys.* alkeishiukkanen, jonka ominaissuureet ovat suuruudeltaan samat kuin tavallisen alkeishiukkasen, mutta eräät suureet joko vastakkaismerkkiset tai -suuntaiset. **-huomautus** *s.* jtak huomautusta tm. lausumaa vastaan esitetty huomautus. **-hyppy** *s. voim.* telinevoimistelussa: sivuhyppy, jossa käännytään telineeseen päin. **-hyökkäy|s** *s.* **1.** *sot.* menetetyn alueen, puolustusaseman t. sen osan takaisin valtaamiseksi suoritettu hyökkäys, vastaoffensiivi. | Tehdä, torjua v. Siirtyä v:kseen. Puolustaja kävi v:kseen. Lyödä vihollinen takaisin v:ksellä. **2.** yleisemmin. | Šakkipelissä v:ksellä tarkoitetaan hyökkäykseen hyökkäyksellä vastaamista puolustautumisen sijasta. Miekkailussa v:kseksi sanotaan lyöntiä tai pistoa, joka suoritetaan heti väistöstä, kun vastustajan hyökkäys on torjuttu. Puhuja turvautui asialliseen vastauksen asemesta pistopuheisiin ja ryhtyi sitten v:kseen.

vastail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vastata. | V. kysymyksiin, tervehdyksiin. Kaiku v:i. — - - rantapolulla v:ivat vielä maakivet rekirautoihin KATAJA.

vastainduktio *s. sähk. vanh.* keskinäisinduktio.

vastai|nen[63] *a.* -sesti *adv.*; vastaisuus ks. erikseen.

I. 1.)(myötäinen. **a.** tuulesta, aallokosta, virtauksesta: kulkusuuntaa vastaan käyvä, vasta-. | Tuuli oli v. Salmessa kävi v. virta. — *S:sesti* vastatuuli. | Puhalsi navakka v. Luovia v:seen. Kääntyä v:sen kautta. — *Yhd.* etu-, hanka-, laita-, sivuv. **b.** maasta: kulkusuuntaan nouseva, vasta-. | V. mäki, maa. V. maasto hidasti etenemistä. — *S:sesti* vastamäki, -maa, vastale. | Hiihtävä joukko ei hellittänyt v:sissakaan. - - joskus tulee myötämäki, kun on aikansa kiivetty v:sta; tässä maailmassa I.TURJA. **c.** epäsuotuisa. | V. onni. Sotaonni kääntyi v:seksi.

2. tav. gen:ssä olevan nominin määrittämänä; kirjoitetaan tav. ⌣ lyhyen attr:ttoman määräyksensä kanssa. **a.** jtak vastustava, jtak vastaan taisteleva, tarkoitettu t. suuntautuva, jllek vihamielinen. | Toiminta oli luonteeltaan kansainvälisen kommunismin v:sta. — **Ei** uskalla sanoa v:sta [= vastustavaa, poikkipuolista] sanaa. — *Yhd.* fascismin-, kirkon-, kommunismin-, sodan-, uskonnon-, yhteiskunnanv.; amerikkalais-, juutalais-, muukalais-, saksalaisv.; neuvostov. **b.** vastoin jtak oleva, jnk kanssa ristiriidassa oleva;)(mukainen. | Päätös oli lain ja asetusten v. Maan etujen v. toiminta. Hyvien tapojen v. teko. Seuraukset olivat hänen tarkoitustensa v:sia. Kielellemme vieras, jopa sen v. ilmaus. Pukeutua hyvän maun v:sesti. — *Harv.* Raskas ja ihmisluonnolle v. työ. — *Yhd.* järjen-, kielen-, lain-, luonnon-, odotuksen-, oikeuden-, raamatun-, sopimuksen-, säännön-, sääntöjen-, totuuden-, tyylinv. **c.** suunnaltaan, vaikutukseltaan, ominaisuuksiltaan tms. käänteinen, päinvastainen. | Joko liikkeen suuntainen tai sen v. — Tav:mmin vastakkainen. | Uudet, alkuperäisille v:set ominaisuudet. Keskenään v:set laskutoimitukset. Kahden v:sen [par. vasta]luvun summa on nolla. V:sessa [par. vastakkaisessa, päinvastaisessa] tapauksessa. Muuten ovat heidän mieli-

piteensä monesti v:set TALVIO. — *Yhd.* päinv. **d.** jtak vastapäätä oleva, vastapäinen, vastakkainen, vasta-. | Kirkon pääalttarin v. seinä. Kolmion tylpän kulman v. sivu. Läänien ja kuntien rajapylväät pystytetään kilometripylväiden v:selle puolelle tietä. — V. ranta. - - kiikareja välkkää v:silta lehtereiltä alas häntä kohti AHO. — *Yhd.* ikkunan-, meren-, oven-, uuninv. **e.** rajasta: jtak vastaan oleva; ks. vastaan II.7.a. | Neuvostoliiton v. maarajamme. Pitäjän naapurilääninv. [= naapurilääniin rajoittuva, koskettava] reuna. — *Yhd.* Norjan--, Ruotsin--, Saksan--, Venäjän-v. **f.** yöstä: jnk päivän edellinen. | Laiva ajoi karille viime keskiviikon v:sena yönä. — *Yhd.* sunnuntain-, maanantain-, tiistain- jne. v.; uudenvuoden-, vapunv.

II. tulevana aikana, tulevaisuudessa oleva t. tapahtuva, tulevaisuuteen kuuluva, nykyaikaa t. kyseisenhetkistä ajankohtaa myöhempi; tuleva. | V. aika. V:set sukupolvet. Opiskeli v:sta ammattiaan varten. Muutti 1804 Helsinkiin, maan v:seen pääkaupunkiin. V:set tutkimukset tuonevat asiaan lisävalaisua. — *vastaisen varaksi, varalle* t. *varalta* tulevaa aikaa, tarvetta tms. silmällä pitäen, vastaiseksi. | Säästää v:sen varaksi. Otetaan kokemuksista oppia v:sen varalle. V:sen varalta on hyvä tietää, että - -. — *vastaiseksi* (adv.) a) tulevaisuuteen; tulevaisuutta silmällä pitäen, vastaisen varalta. | Lykätä päätöksenteko v:seksi 'myöhemmäksi, tuonnemmaksi'. Metsästäjä koetti huolehtia metsästysonnen säilymisestä v:seksi. Ettekö voi antaa minulle v:seksikaan toiveita? IVALO. b) toistaiseksi, (ainakin) vielä. | V:seksi vain vähän louhittu malmiesiintymä. V:seksi ei tiedetä, miten tämä ilmiö on selitettävissä. Miten mahtanee ajan pitkään jaksaa tehdä miestään onnelliseksi — v:seksi sydän kyllä on ilmi tulessa TALVIO.

vastaisku *s.* Nyrkkeilyottelussa vaihtelevat iskut ja v:t. Onnistuneen väistön jälkeen [säilämiekkailussa] suoritettu v. — *Kuv.* Polemiikissa annetut iskut ja v:t. [Eliksiiri] joka tekisi aivot väsymättömiksi iskemään ja antamaan v:ja L.ONERVA. — *Sot. vanh.* vastahyökkäys. | V. vihollisen takaisin heittämiseksi.

vastaisuu|s[65] *s.* **1.** *omin.* < vastainen I. | Tuulen v. haittasi purjehdusta. — Tällaista on pidettävä hyvien tapojen v:tena. — *Yhd.* ks. vastainen-a:n yhd:oja. **2.** vastainen, tuleva aika, tulevaisuus. | V. osoittaa kuinka käy. Maamme v. Uusia löytöjä voidaan odottaa vielä v:dessa. Ole v:dessa viisaampi! V:den [tav:mmin vastaisen] varalta.

vasta|joukkue *s.*, vars. *urh.* vastapuolen joukkue. **-jous|i** *s. tekn.* Iskurin v. palauttaa iskurin entiseen asentoon iskun jälkeen. **-juoksu** *s. voim.* vrt. vastakäynti. **-jännite** *s. sähk.* Kondensaattorin varautuessa siihen muodostuu virran suunnalle vastakkainen v. **-kaari** *s.* teräsaluksissa varsinaisen kaaren sisäpuolelle niitattu vahvistava kulmarauta. **-kaarre** *s.* tien kaarre, joka kääntyy vastakkaiseen suuntaan kuin lähinnä oleva kaarre. **-kai|ku** *s. kuv.* jnk herättämä myönteinen suhtautuminen, myötämielisyys, ymmärtämys. | Vuoden 1848 vallankumous herätti v:kua koko Euroopassa. Puhe synnytti v:kua kuulijoissa. Goethe tapasi ystävissään v:kua omille harrastuksilleen. Ajatus saavutti laajaa v:kua. — [Ihmisluonto] heittää tunteensa tyhjään erämaahan, mistä ei lähde v:un kilausta PÄLSI. **-kampi** *s. tekn.* kammen t. kampipyörän pyörittämä toinen kampi. | Veturin vetopyörän kammentappiin kiinnitetty v. pyörittää nopeusmittaria. **-kanne** *s. lak.* vastahaasteen perusteella ajettava kanne, vastahaastekanne;)(pääkanne. **-kappale** *s.* Oven pielessä oleva lukon v. Puristimen ruuvin v:ena oleva kiinteä levy. **-karhaan** *adv. harv.* vastaha(n)kaan. | - - asettui v. LEHT. **-karhi** *s. kuv. kans.* Vetää v:a 'hangoitella, niskoitella'. **-karvaan** *adv.* karvojen suuntaa vastaan;)(myötäkarvaan. | Silittää kissaa, harjata turkkia v. **-karvai|nen** *a.* -sesti *adv.* vastakarvaan tapahtuva. | V. harjaus. — *Kuv.* hankala, vastahankainen, poikkitelainen. | Koko työ tuntui v:selta. **-kastet|tu** *a. (partis.)* myös ⌒. | V. käännynnäinen. — *S:sesti.* Lähetysmaan vanhat kristityt ja v:ut. **-katodi** *s. fys.* = antikatodi.

vastake[78*] *s.* šakkipelissä: alkuperäiselle teemalle vastakkainen muoto, jossa temaattiset siirrot tehdään päinvastoin.

vasta|keino *s.* V. koin tuhoille. Rokotus v:keinona. **-keisari** *s.*, vars. *hist.* Decius huudettiin Philippuksen v:ksi. **-ker|ta** *s.*, vars. *kans.* vastainen, tuleva, myöhäisempi kerta. | Painoi asian mieleensä v:tana muistaakseen. V:ralla työ saatetaan päätökseen. **-kiemura** *s. voim.* vrt. kiemurakäynti. | V:ssa kiemurakäynti jatkuu kiemurakäyntinä vastakkaiseen suuntaan. **-kiila** *s.* Kehyssahan terä pingotetaan kiilalla ja v:lla. — *Voim.* kiila, jossa seisotaan selkä kiilan kärkeen päin. **-kirja** *s.* asiakkaalle, työntekijälle tms. annettava tilikirja, johon kauppias, pankki, työnantaja tms. tekee merkinnät ao. henkilön velaksiostoista, panoista ja otoista, tehdystä työstä tms. | Maito-, sekatavarakaupan v. Ostaa v:lla. Säästöpankin v. eli säästökirja. Merimiehellä tulee olla vahvistetun kaavan mukainen v., johon merkitään mm. työaika ja työehdot. V:a pidetään vangin rangaistuslaitokseen mukaansa tuomasta ja siellä saadusta rahasta. **-kirjoitu|s** *s.* Kirjoitus aiheutti kiivaita v:ksia. **-kirnuttu** *a. (partis.)* myös ⌒. | Tuoretta, v:a voita. **-kisko** *s.* Huulloskoneessa metallilevy taivutetaan kiskon avulla v:a vasten. — *Raut.* risteyskappaleen kohdalla ulkokiskojen sisäpuolella oleva lyhyt kisko, joka varmistaa pyörien kiskoilla pysymisen.

vastakkain *adv.* vastatusten, vastatuksin; vrt. rinna(kkai)n. **1. a.** keskinäisestä sijainnista: toisiinsa päin, toisiaan vastapäätä. | Istuivat v. pöydän ääressä. **b.** kohtaamisesta: toisiaan vastaan. | Tulivat tiellä v. **c.** kohdakkain. | Hyvin taitetussa kirjassa rivien on oltava v. lehden toisella puolella olevien rivien kanssa. **2.** toisissaan t. toisiinsa kiinni, toisiaan vasten. | Huulet tiukasti v. painuneina. Tukihirret eivät nojanneet v., vaan välissä olevan parrun päihin. Laudat liimataan v. Tulta saatiin muinoin hie-

romalla kahta puupalaa v. Lyödä käsiään v. 3. ed:iin liittyvää avarampaa ja kuv. käyttöä. a. kilpailusta, taistelusta, vihamielisyydestä tms. | Ottelussa olivat v. Pyrintö ja Mailapojat. Roomalaiset ja germaanit törmäsivät keisariajalla usein v. Käsitykset, mielipiteet törmäävät v. Yhteiskuntaluokkien edut iskivät jyrkästi v. Nämä kaksi puoluetta seisoivat leppymättöminä v. Arvostelut kävivät v. 'vastakkaisiin suuntiin'. b. toisiinsa vertailemisesta: toistensa vastakohtana t. vastakohdaksi. | Keskenään ristiriitaisia tietoja antaneita todistajia kuulusteltiin v. — Näytelmässä on asetettu v. pääoman ja köyhän kansan edustajat. Punnitsi v. erilaisia mahdollisuuksia. c. (keskenään samansuuruisten) velkojen ja saatavien, vastasuoritusten tms. keskinäisestä vastaavuudesta t. kuittautumisesta, korvautumisesta toisillaan; vrt. 1.c. | Varat ja velat menivät v. Kaksi erääntynyttä, v. olevaa rahasaatavaa voidaan kuitata. Pankit tilittivät saamisensa v.

vastakkainasettelu *s.* V. porvari — sosialisti.

vastakkai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* päinvastainen, käänteinen, vastakohtainen, vasta-, vastakkais-, antagonistinen; vrt. vastainen. **1.** sijainnista, suunnasta: vastapuolella, -suunnassa, vastapäätä oleva, vastapäinen. | V. ranta 'vastaranta'. V. seinä, sivu, puoli. Lehtiasento on v., kun lehdet ovat pareittain kiinni varren nivelissä sen v:silla puolilla. Tangon v:set päät. Nelikulmion v:set kulmat, sivut. Symmetrisessä asemassa pisteen suhteen olevat kuviot ovat v:sia. — Pohjoinen ja etelä ovat v:sia ilmansuuntia. Miehet tulivat v:silta suunnilta. Käsien v:sella heilutuksella tarkoitetaan voimisteluliikettä, jossa käsiä heilutetaan muuten samalla tavalla, mutta v:siin suuntiin: kun toinen heilahtaa esim. ylös, toinen heilahtaa alas. **2.** ominaisuuksista, laadusta. | Yhteen- ja vähennyslasku ovat v:sia laskutoimituksia. V:set l. erinimiset sähkövaraukset. Punainen ja vihreä ovat v:sia värejä. V. laukka 'vastalaukka'. Sota on kahden v:sen tahdon taistelua. Täysin v:set luonteet. V:set edut, käsitykset, vaatimukset. V:sessa tapauksessa. Menetellä v:sesti. Etujen v:suus.

vastakkais|laatuinen *a.* **-liike** *s.* — *Mus.* moniäänisen sävellyksen sävelkulku, jossa kahdesta äänestä toinen kulkee ylös-, toinen alaspäin, vastakulku, -liike. **-luonteinen** *a.* **-merkki|nen** *a. mat. fys.* V:set, positiiviset ja negatiiviset luvut, sähkövaraukset. **-ote** *s. voim.* ote, jossa rekkiin, kiipeämistankoon tms. tartutaan käsin vastakkaisilta puolilta, peukalot samaan suuntaan; vrt. myötä-, vasta-, ulko-, vuoro-ote. **-riv|i** *s.* Seistä v:eissä 'riveissä, joiden rintamat ovat pareittain vastakkain'. **-suhde** *s.* Hengen ja aineen v. **-suunta** *s.* **-suuntai|nen** *a.* -sesti *adv.* V:set liikkeet, virrat, voimat, vektorit. Ilmanvastus on kappaleen kulkusuunnalle v. voima. **-vaikutus** *s.* vastakkainen vaikutus; kontrastivaikutus. **-väri** *s.* vastaväri. **-värinen** *a.*

vastakoh|ta *s.* vrt. kontrasti. **1.** keskenään vertailukelpoisista saman alan käsitteistä: vastakkainen, käänteinen käsite; konkr:mmin olioista, jotka ovat joiltakin ominaisuuksiltaan toisilleen vastakkaisia. | Yö on päivän v. Hyvyys on pahuuden v. "Nousta" verbin v. on "laskea". Täydellinen, selvä, terävä, jyrkkä, räikeä, äärimmäinen v. Teos, jossa on paikoin herkkää lyyrillisyyttä v:tana yleissävyn karuudelle. Paljassiemenisiä kasveja nimitetään myös monisirkkaisiksi v:tana yksi- ja kaksisirkkaisille. — Puolisot olivat toistensa v:tia: toinen vilkas, toinen jörö. V:dat täydentävät toisiaan. **2.** vastakohtaisten käsitteiden t. olioiden keskinäisestä suhteesta: vastakohtaisuus. | Kansalliset v:dat. Yhteiskuntaluokkien, puolueiden väliset v:dat. Amerikka, suurten v:tien maa. Kansalliseepoksemme sommittelun pohjana on Kalevalan ja Pohjolan v. Maalauksen eloisuutta tehosti mustan ja valkoisen v. Fonologinen v., ks. fonologinen. — *Yhd.* etu-, kansallisuus-, luokka-, puolue-, rotu-, sääty-, väriv.

vastakohta|-asettelu *s.* Runon säkeiden v:-asettelut 'antiteesit'. Näytelmän päähenkilöiden v. **-efekti** *s.*

vastakohtai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. vastakkainen, kontradiktorinen. **1.** vastakohtana oleva, päinvastainen. | Tajunnalle v. tila on tajuttomuus. Keskenään v:set tulkinnat. **2.** keskinäisestä suhteesta: vastakohdan t. vastakohtia sisältävä. | V. suhde. Näytelmän v. asetelma. **3.** *kasv. el.* Teriö, joka voidaan vain yhdessä suunnassa jakaa kahteen keskenään symmetriseen puoliskoon, on v. Höyhenet ovat v:sia, jos höyty on ruodon molemmin puolin yhtä leveä. **-suu|s**[65] *omin.* < ed., vars. 2. | Kontrastien, v:ksien, käyttö taiteellisena tehokeinona. Duurin ja mollin, värien v. Rohkealle v:delle rakentuva runo. Luonteiden v. Eri käsityskantojen välinen v. Etujen v. Poliittiset, sosiaaliset v:det. Puolueessa ilmenneet sisäiset v:det. Suurvaltojen välisten v:ksien kärjistyminen. Jahven ja Baalin sovittamaton v. — *Yhd.* etu-, luokka-, rotuv.

vastakohta|sana *s.* sana, jonka merkitys on toiselle vastakohtainen. | "Kuuman" v. on "kylmä". **-suhde** *s.* **-vaikutus** *s.*

vastakoivu *s.* vastaskoivu.

vasta|kolmiomainen *a. kasv.* kolmiomaisesta hedelmästä, jonka kanta on kolmion kärjessä. **-kolmo|nen** *s. voim. urh.* kolmosen peilikuvaa muistuttavasta kuviosta. | Kuviokäynteihin kuuluva käynti v:seen. V. kaunoluistelukuviona. **-kulku** *s. mus.* = vastakkaisliike. **-kunin|gas** *s.* Ruhtinaat luopuivat kuninkaastaan ja valitsivat v:kaan. **-kuu** *s.* **1.** *metrl.* vrt. vasta-aurinko. **2.** *kans. harv.* yläkuu. **-kyn|si** *s. vaill.* Asettua v:teen 'ryhtyä vastustamaan, asettua vastahankaan'. Vetää, tehdä, pitää v:ttä. - - joka uppiniskaisuutta, auttamatonta v:ttä osoittelee KIVI. - - ei ollut näille tavoille voimallista v:nen panijaa ALKIO. Mutta Leoni lähetän vallan v:sin [= vastahakoisesti] ulos hurjille retkille KIVI. **-kynsinen** *a. harv.* = seur. | V. omaan kiitokseen KIVI. **-kyntinen** *a. harv.* vastakynnessä oleva, vastahakoinen. **-kysymy|s** *s.* Vastauksen asemesta teki v:ksen. **-kytkentä** *s. rad.* negatiivinen, vahvistusta pienentävä takaisinkytkentä. **-käsky** *s.*, vars. *sot.* aikaisemman käskyn peruuttava käsky. **-käynti** *s.* **1.** Oli käyty vieraissa ja odotettiin v:ä. **2.** *voim.* V. tapahtuu

siten, että jono tekee kaarron ja käy aivan jonon vierustaa pitkin päinvastaiseen suuntaan. V. vasempaan, oikeaan. **-kääntyn|yt** *a. (partis.)* (määräyksettömänä myös ⌒) vrt. vastaherännyt. — *S:sesti.* V:eiden kastaminen kristinuskoon. Toteutti päätöksiään v:een innolla. **-köy|si** *s. vaill.* kuv. yhteydessä *vetää vastaköyttä* vastustaa, vetää vastakynttä. | Ahlqvist joutui vetämään v:ttä suomalaisuuden johtomiesten kanssa. Suunnitelma voi toteutua, jolleivät muut rupea vetämään v:ttä. **-lahja** *s.* Lahjan saaja antoi lahjoittajalle v:n. Antaa, saada jtak v:ksi, v:na. — Portugali sai villatavaroiden tuontikiellon kumoamisesta Englannilta v:ksi tulliетuja. Saavutti tovereidensa kiintymyksen v:na suoruudestaan. **-laine** *s.* V:et lyövät laivan keulaan. **-laippa** *s. tekn.* **-laitainen** *a. harv.* laitavastainen. | V. tuuli. — *S:sesti.* Puhalsi navakka v. **-lasko|s** *s. käs.* Kaksi yhdensuuntaista laskosta, joiden harjat on taitettu toisiaan kohti, muodostavat v:ksen. **-lasku** *s. liik.* laskun vastaanottajan lähettäjälle vastavaateena esittämä lasku. **-lauk|ka** *s.* Laukkaa sanotaan v:aksi, kun hevonen kulkee ratsastajan tahdosta ulkojalan laukkaa.

vastalause *s.* vastustavan mielipiteen ilmaisu, protesti. | Kirjallinen, suullinen v. Jyrkkä, tiukka, äänekäs v. Esittää, laatia v. jtak vastaan, jnk johdosta. Panna v(:ensa) jtak vastaan, jhk 'esittää vastalause(ensa) jnk johdosta'. Valiokunnan mietintöön liittyvä v. — Sydän pani v:ensa liikaponnistusta vastaan. **-kirjelmä** *s.* **-kokous** *s.* **-lakko** *s.* Ammattiyhdistyksen julistama v. **-mielenosoitus** *s.* **-nootti** *s.*

vastalausuja *s. harv.* vastalauseen esittäjä.

vastale[78] *s.*, vars. *kans.* vastamaa, -mäki;)(myötäle. | He lähtivät nousemaan vaaran loivaa v:tta KATAJA. — *Kuv.* - - kaikki oli minulle v:tta ja onnettomuutta KATAJA.

vasta|leiri *s.*, vars. *kuv.* Kaikkia, jotka eivät lukeutuneet puolueen kannattajiin, pidettiin v:leiriin kuuluvina. **-leivottu** *a. (partis.)* **1.** myös ⌒. | Tuore, v. leipä. **2.** *kuv. leik.* vasta, vastikään jnk arvon saanut, jhk virkaan nimitetty, valmistunut tms. | V. ylioppilas, upseeri, opettaja, pappi, maailmanmestari. Kokematon, v. lääkäri. **-levy** *s.* Oven pielessä oleva lukon salvan v. Kaavauskoneen painemäntä puristaa hiekkatäytöksen v:ä vasten. — *Sot. vanh.* Kranaatinheittimen v. 'vastin'. **-liik|e** *s.* **1.** Irrottautui [painissa] vastustajan otteesta ja suoritti tehokkaan v:keen. **2.** *mus.* = vastakkaisliike. **3.** Sosialistien vaikutusvalta herätti jyrkän porvarillisen v:keen. **-liitto** *s.* **-lohkoinen** *a.* heraldiikassa. | Vaakunakilpi on v., kun se on jaettu ylhäältä vasemmalta alas oikealle erivärisiin kenttiin. **-lu|ku** *s. mat.* Kahta lukua, joilla on sama itseisarvo mutta eri etumerkki, sanotaan toistensa v:vuiksi. **-lypsetty** *a. (partis.)* tav. ⌒. **-lyöjä** *s.* tenniksessä: vastaaja. **-lyönti** *s.* **-ma|a** *s.* kulkusuuntaan nouseva maa, ylämaa, vastale;)(myötä-, alamaa. | Jyrkkä v. Koko matka oli v:ata. Ajaa v:ata. Matkalla oli useita v:ita. **-mahdollisuus** *s.* **-mainittu** *a. (partis.)* tav. par. ⌒. **-meri** *s. harv.* kulkusuunnan vastainen merenkäynti. **-merkintä** *s. liik.* Kassakirjan debetpuolelle tehty väärä merkintä korjataan tekemällä v. kreditpuolelle. **-merkki** *s.* **1.** todisteena, kuittina jnk luovuttamisesta, maksusuorituksesta tms. oleva merkki. | Matkatavaroiden vastaanottamisesta annettiin v. Osuuskaupassa on ostoksista annettava v. **2.** merkinantoon vastauksena oleva merkinanto. **-mielenosoitus** *s.* jtak vastaan tähdätty mielenosoitus. **-monsuuni** *s. metrl.* ylemmissä ilmakerroksissa puhaltava, suunnaltaan monsuunille vastakkainen tuuli. **-muistutu|s** *s.* Päätös toteutettiin v:ksista huolimatta. **-munua(is)mainen** *a. kasv.* munuaismaisesta kasvin osasta, jossa lovi on tyven vastakkaisella puolella. | V. kota. **-mutteri** *s. tekn.* = lukkomutteri. **-myrkky** *s.* aine, joka suojelee elimistöä siihen joutuneen myrkyn vaikutukselta. | Atropiini on morfiinin v. V:ä käärmeenpuremaa vastaan. — *Kuv.* Puhtaus on v:ä luteille. Valistushenki on ollut v:ä kaikenlaiselle ekstaattisuudelle. **-myrsky** *s.* vrt. vastatuuli. **-myönnyty|s** *s.* Tehdä neuvotteluissa myönnytyksiä v:ksiä vastaan. **-mä|ki** *s.* kulkusuuntaan nouseva mäki, ylämäki;)(myötä-, alamäki. | Jyrkkä, loiva v. Hengästyi v:keä juostessaan. Hevonen kulki hitaasti v:keen. — *Kuv.* Elämän v:et. **-määräys** *s.* **-nain|ut** *a. (partis.)* vasta naimisiin mennyt. | V. pari. — *S:sesti,* vars. *mon.* V:eet kävivät tervehtimässä kummankin sukulaisia.

vastanne[78*] *s.*, melko *harv.* vastamäki, -maa.

vasta|näyttelijä *s.* näytelmissä tms. eri sukupuolta olevista (pääosien) esittäjistä (tav. esittäjäparista), joiden roolit ovat keskenään läheisessä, kiinteässä suhteessa. | Tauno Palon v:näyttelijänä usein esiintynyt Ansa Ikonen. Primadonna ja hänen miehiset v:näyttelijänsä. **-näyttelijätär** *s.* vrt. ed. **-offensiivi** *s. sot.* vastahyökkäys. **-ot|e** *s.* **1.** Selviytyi [painissa] vastustajan otteesta tehokkaalla v:teella. **2.** vars. *voim.* käden t. käsien ote, jossa oikea peukalo on oikealla, vasen vasemmalla puolella kättä; vrt. myötäote. | Tarttua rekkiin v:teella. **-otteinen** *a. voim.* vrt. ed. 2. | V. riipunta. **-paavi** *s. hist.* Suuren skisman aikaiset paavit ja v:t.

vastapaine *s. fys. tekn.* toista painetta vastaan vaikuttava paine, reaktiopaine. **-höyrykone** *s. tekn.* höyrykone, jossa ei ole vastapainetta vähentävää poistohöyryn lauhdutinta. **-turbiini** *s. tekn.* lauhduttimeton höyryturbiini; vrt. ed.

vasta|paino *s.* **1. a.** vars. *tekn.* kappaleen painon vaikutusta vähentävä t. sen painon kumoava paino, tasauspaino, balanssi. | Puntarin toisessa päässä on kiinteä v. Puomin v. Hissin korin v. Pyörimisliikettä tasoittava kampiakselin, veturin pyörän v. **b.** *kuv.* jstak, joka vaikuttaa (t. jonka tarkoitus on vaikuttaa) jnk toisen (vars. vahingollista, epäedullista, ei-toivottua) vaikutusta kumoavasti, heikentävästi, tasoittavasti tms. | Suurlakon aikaisen punakaartin v:painoksi perustettu suojeluskaarti. Parempi laatu oli kalliimman hinnan v:painona. Harrasti retkeilyä konttorityön v:painoksi. Huoneen tumman yleissävyn v:painoksi ripustettiin kirkasväriset verhot. **2.** *rad.* maajohdon asemesta määrätapauksissa käytetty, antennin alapuolelle maanpinnan suuntaisesti asennettu, maasta eris-

tetty johto(verkko). **-palkki** *s.* heraldiikassa: kilven heraldisesti vasemmasta yläkulmasta oikeaan alakulmaan kulkeva nauha, joka on erivärinen kuin muu kilpi. **-palkkio** *s.* **-palvelu|s** *s.* Vastavuoroisuus vaatii palveluksista v:ksia. Tehdä, suorittaa jklle v. Pilkkoi puut kestityksen v:kseksi. **-parru** *s. tekn.* sillan maatukeen kuuluva vuolien päihin vastaava poikkiparru. **-pasaati** *s. metrl.* pasaatia ylempi, päiväntasaajalta navoille päin käyvä tuuli. **-pelaaja** *s.* vastapuolen pelaaja, vastustaja pelissä. | Tennismestarin v. Voitti v:nsa. Ei pidä näyttää korttejaan v:lle. — *Kuv.* Olla jkn poliittisena v:na. **-peli** *s.* vars. šakkipelissä: hyökkäävään vastustajaan toisaalla kohdistettu painostus. | Musta yritti v:ä keskustassa. **-peluri** *s.*, vars. *kuv.* vastapelaaja. | A:n v. [= vastanäyttelijä] uudessa elokuvassa. Voitti v:nsa [= riitapuolensa] käräjissä. **-penger, -penkere** *s.* pehmeillä maapohjilla (rata-, tie)penkeren sivuille maan sivulta nousemisen estämiseksi ja tasapainotilan pysyttämiseksi rakennettu, varsinaista pengertä matalampi penger. **-piiru** *s.* = kontrapiiru. **-pisto** *s.* miekkailussa: heti hyökkäyksen torjumisen jälkeen vastustajaan kohdistettu pisto. **-pooli** *s.* vrt. 1. pooli. — Tav. *kuv.* äärimmäisestä vastakohdasta tms. | Ylellisyys ja sen v. kurjuus. Näytelmässä roistomaisuuden v:na oleva enkelimäinen Maria. **-potkuri** *s. tekn.* tav. aluksen potkurivirtaa ohjaavista siivistä. **-puikea** *a.*, vars. *kasv.* tav. lehden muodosta: pyöreäkärkinen ja suippotyvinen. **-puol|i** *s.* **1.** paikallisesta sijainnista: vastapäinen, vastakkainen puoli. | Vasaran iskupään v. eli harja. Mitalin etupuoli ja v. 'takasivu'. Rinteen jyrkkyyden takia kiipesimme tunturille v:elta. Järven v. [= vastaranta] oli sumun peitossa. **2.** vastustava, vastakkaisella kannalla, vastakkaisessa asemassa (taistelussa, ottelussa, riidassa tms.) oleva osapuoli. | V:en joukot, pelaajat. Sodan, ottelun v:et. V. arvosteli kiihkeästi puolueen ohjelmaa. — Myyjän v. on ostaja, velkojan v. velallinen. Koetti pettää kaupassa v:taan. Kuulijakunta on puhujan aktiivisena v:ena eikä pelkkänä vastaanottajana. — *Lak.* asianosainen suhteessaan toiseen asianosaiseen, esim. vastaaja kantajaan;)(myötäpuoli. **-puoli|nen** *a.* V. rinne, parras. — Tällä tavoin annettu merivahingonselitys ei kuitenkaan estä v:sta [= päinvastaista] toteennäyttöä LK. **-puolue** *s.* Oman ja v:en pelaajat. — V:en äänenkannattaja. **-puoluelainen** *s.* **-pyörre** *s.* — *Metrl. vanh.* antisykloni. **-pyörä** *s.* Hammaspyörä lomistuu v:än.

vasta|päin *adv.* ja *prep. kans.* (partit:n ohella) vastakkaiseen suuntaan, vastakkaisiin suuntiin; vastapäätä. | - - v. tuumailit isäni ja Keimo KIVI. V. auringon kulkua AK. - - odottavan näköisenä istui v. tuolilla ALKIO. **-päi|nen** *a.* vastakkainen. **1.** sijainnista: vastapäätä oleva. | V. seinä, rinne, rannikko, kenttäpuolisko. Kävi kahvilla v:sessä ravintolassa. Ikkunan v. ovi. **2.** *harv.* liikkeen suunnasta: päinvastainen. | Ympäri kääntyivät myös veljekset ja siirtyivät v:seen suuntaan KIVI. **-päiväinen** *a.* vrt. seur. | V. kiertosuunta. **-päivään** *adv.* kiertosuunnasta: päinvastaiseen suuntaan kuin aurinko näennäisesti kiertää t. kuin kellon osoittimet liikkuvat, so. lännestä etelän kautta itään, oikealta yläkautta vasemmalle jne.;)(myötäpäivään. | Pyöriä, kääntyä v. Kiertää ruuvia v. V. kierteinen puu. **-päkiä** *s. anat.* pikkusormen puolella kämmentä oleva paksuhko lihasryhmä. **-päätä** *adv., postp.* (partit:n, harv. gen:n ohella) ja *prep.* (partit:n ohella) paikasta, sijainnista: jstak erillään (vars. erottavan alan vastakkaisella puolella) ollen sen kanssa vastatusten, vastakkain, kohdakkain, kasvokkain. | Istui v. pöydän toisella puolella. Huoneet olivat toisiaan v. käytävän kahden puolen. Ikkuna oli vinosti ovea v. Helsinki perustettiin Suomenlahden rannalle jokseenkin v. Tallinnaa. - - istui toiselle puolelle pöytää Helenan v. KOJO. **-rakkau's** *s.* Rakkaus ei aina herätä toisessa v:tta. Saada, osoittaa v:tta. **-ran|ta** *s.* **1.** vastapäinen ranta. **2.** *kans.* ranta, jonne tuuli käy järveltä t. mereltä, tuulen alapuolella oleva ranta. | Kalastaa v:nalta. — *Kuv.* V:nan kiiski, ks. kiiski. **-ratas** *s.* vrt. vastapyörä. | Hammasrattaan v. **-reaktio** *s.* **1.** vastakkainen reaktio, reaktio jhk reaktioon. | Ensimmäinen reaktioni oli masennus, mutta sitten seurasi v. **2.** → reaktio. | Kansan v. tapaukseen oli voimakas. **-repliik|ki** *s.* Näytelmän repliikit ja v:it. **-rin|ne** *s.* **1.** vastapäinen, vastakkainen rinne. | Äänet kuuluivat salmen takaa, v:teen rakennuksista. — *Geol.* lähempänä kerrostuneiden ainesten tulosuuntaa oleva rinne, proksimaalirinne. **2.** kulkusuuntaan nouseva rinne. | Vuorelle kiivettiin jyrkkää v:nettä. **-rin|ta** *s.* **1. a.** vastustus, vastaanpano, tenä; oppositio. | Kova, ankara, kiivas, sitkeä v. Aseellinen v. Passiivinen v., ks. passiivinen 1. Tehdä v:taa. Ryhtyä, nousta, käydä, asettua v:taan. Antautua v:natta. Joukot mursivat vihollisen v:nan. V:nan vuoksi ehdotus raukesi. Herätti v:taa ylimielisellä käytöksellään. **b.** *harv.* tahattomasti, itsestään jstak aiheutuva vastus. | Puun kovuudella tarkoitetaan sen v:nan määrää, jonka puuhun tunkeutuva esine kohtaa. **2.** *konkr. kans.* nousevan auringon vastaisella taivaanrannalla oleva pilviseinämä. | V. ei mene satamatta eikä akkain tora itkemättä SL.

vastarinta|joukot *s. mon.* vastarintaliikkeeseen kuuluvat joukot. **-keskus** *s.* Vihollisen viimeinenkin v. saatiin murretuksi. **-liike** *s.* tav. miehitetyn alueen väestön (järjestäytynyt) toiminta miehitysvaltaa vastaan. **-mies** *s.* tav. vastarintaliikkeeseen kuuluva mies. | Kaj Munk, kuuluisa tanskalainen v. **-pesäke** *s.* V. toisensa jälkeen kukistettiin.

vastarusko *s. metrl.* auringon laskettua itätaivaalle muodostunut purppuravyö.

vasta|s[64] *s.*, tav. *mon.* vihdas. | Taitteli koivikosta v:ksia. — Olla v:ksessa 'vastaksia tekemässä'. Mennä v:kseen.

vasta|saaminen, -saatava *s. lak. liik.* Velallisella oli v. velkojalta. **-satanut** *a. (partis.)* tav. ⁀. | V:ta, puhdasta lunta. **-seinä** *s.* vastapäinen seinä. **-selitys** *s. lak.* selitys, jonka asianosainen antaa vastapuolen selityksen johdosta. **-siir|to** *s.* šakki- yms. peleissä. | Valkoinen teki v:ron. — *Kuv.* vastaveto. | Poliittinen v. **-sinetti** *s.* varsinaisen sinetin kohdalle asiakirjan tms. kään-

töpuolelle joskus painettu us. pienempi sinetti. **-sivu** *s.* vastapäinen, vastakkainen sivu. — *Geol.* proksimaalinen sivu; vrt. vastarinne;)(suojasivu. | Silokallion v. Dyynin v. 'tuulen puoleinen sivu'.

vastas|koivu *s.* **-metsä** *s.* Hyvä v. — Mennä v:än 'vastaksia taittamaan'.

vastassa vrt. vastaan, vasten. **I.** *adv.* **1.** vastapäätä, edessä. **a.** Kadun toisella puolen suoraan v. oli ikkuna. -- lähellä toista, v. olevaa taivaanseinää KAILAS. **b.** tiellä, esteenä; *kuv.* us.: vastustajana, kilpailijana. | V. oli veräjä. — Uteliaat yrittivät rynnätä sisään, mutta poliisi oli v. V. oli voimakas vihollinen. Nyt olikin v. entinen maailmanmestari. — Yrittipä mitä uutta tahansa, aina on seinä v. 'voittamaton vastus edessä'. **2.** tulijan kohtaamista odottamassa, vastaanottamassa. | Emäntä oli vieraiden tullessa portilla v. Salakuljettajien päästyä rajan yli poliisi oli v. — Vrt. II.2. | Isä oli poikaansa asemalla v. Oli v. satamaan saapuvaa laivaa. **3.** *harv.* Tuuli on v. 'käy vastaan'. **4.** ajasta: aivan lähellä edessä, juuri tulossa. | -- joulun pyhät kun ovat v. KATAJA. -- jollei olisi ollut yö v. ALKIO. **II.** *postp.* partit:n, poss.-suff:n, harv. gen:n ohella. **1. a.** jtak vastapäätä. | Kolmion kulmaa v. oleva sivu. — N. istui v:ni raitiovaunussa. **b.** kiinni jssak, vasten. | Henkitorvea v. olevat lihaskudokset. Kalliota v. oli betonikerros. — -- oikeus tuntea sen ruumiin lämpö omassaan, sen puhdas nuorteus v:nsa JOTUNI. **c.** vrt. I.1.b. | Joukkoamme v. oli rykmentin vahvuinen vihollisosasto. Oli harvoja suurtuottajia lukuisia pienostajia v. — Yksi suuri maailma oli kaikkialla heidän yläpuolellaan ja v:an — se oli aikuisten maailma SILL. **2.** vrt. I.2. | Vaimo oli eteisessä miestään v. **3.** vrt. I.3. | Käännyimme niin, että meillä oli tuuli v:mme. **4.** *harv.* vrt. I.4. | Voimme odottaa, että v:mme on onnellinen tulevaisuus. **5.** vrt. vastaan II.8.b ja c. | Ruotsalaisten selätyksiä v. [= selätyksien vastapainona, selätyksiä korvaamassa] olivat meikäläisten useammat pistevoitot. Suunnitelman etuja v. olevat haitat.

vasta|sukaan *adv.* vastakarvaan, vastahankaan;)(myötäsukaan. | Harjasi turkkia v. Jalasta painettaessa syntyneet sälöt taitettiin puukolla v. — *Kuv.* vastahakoisesti; tylysti, töykeästi. | -- kursaillen ja v. LARINK. Koska [puhuttelemінen] ei myötäkarvaan vedellyt, niin koetettaisiinpa v. JÄRVENT. **-sukai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | Katiskan aukko on ulos pyrkivälle kalalle v. Oja ei saa yhtyä toiseen v:sesti 'vinosti laskusuuntaa vastaan'. **-suoritus** *s.*, vars. *liik.* **-suunt|a** *s.* Kaakon v. on luode. Kaksi v:iin pyörivää potkuria. — Liberalismi ja konservatismi toistensa v:ina. **-suuntainen** *a.* V. puristus. — *Kasv.* V. [= napasuonen tyveä kohden kääntynyt] siemenaihe. **-suure** *s. mat.* Suureen ja sen v:en summa on nolla. **-syntyn|yt** *a.* *(partis.)* juuri syntynyt. | V. lapsi, porsas, kalanpoikanen. — *S:sesti* lapsesta. | Lasta nimitetään kahden viikon ikään asti v:eeksi. V:een hoito. **-sy|y** *s.* Punnitsi tekonsa syitä ja v:itä. **-syytö|s** *s.* Esitettiin syytöksiä ja v:ksiä. **-sähkömotorinen** *a. sähk.* V. voima 'virran induktiokäämissä aiheuttama virran suunnalle vastakkainen sähkömotorinen voima'. **-sää** *s. runok.* voimakas vastatuuli. | -- mikä [pursi] tuulella tukeva, / mikä v:n menijä KAL. — Vars. *kuv.* -- te miel'alat apeat, te v:t vaikeet LEINO. **-šakki** *s.* šakkauksen torjuminen šakkauksella; *syn.* ristišakki.

vasta|ta[35] *v.*; vastaava, vastattava ks. myös erikseen.

I. 1. vars. henkilösubj:n t. sellaiseen verrattavan ohella. **a.** suullisesti, kirjallisesti, merkillä tms. ilmaista mielipiteensä, tietonsa, valmiutensa tms. (vastaavalla tavoin) esitetyn kysymyksen, tiedustelun tms. johdosta, antaa vastaus. | V. jklle. V. kysymykseen. V. myöntäen, kieltäen. V. hyvin, huonosti, viisaasti, kärkevästi, epämääräisesti. V:tkaa joko "on" tai "ei"! V:si kirjallisen kokeen kaikkiin kysymyksiin. V. oikein, väärin. Oppilas viittasi innokkaasti saadakseen v. V. sanomalehden paikanhakuilmoitukseen. Auto v:si takaa tulevan äänimerkkiin. Tämä selitys ei v:a kysymykseen, miksi olojen epäsuotuisuus ei ole vaikuttanut kaikkiin kansoihin samalla tavalla. -- eikä tyttö osannut niihin [sanoihin] muuten v. kuin vaitiololla ja olemattomiin mietteisiin jäämällä SILL. — V. puhelimeen. Puhelimen soidessa tytär kiiruhti v:amaan. Tilasin puhelun, mutta keskus ilmoitti, että numero ei v:a. V. radioaseman kutsuun. — *Vanh.* ja *kans.* henkilö- ja asiaobj:n ohella. | V:a minua [= minulle], poika! Mikä on häitten tarkoitus? KIVI. Ensin vähän pilkkaa herroilta, jota [= johon] minä v:an muutamalla kyyneleellä KIVI. Ja ei hän v:nnut häntä yhtäkään sanaa UT[v]. **b.** avarammin yl. teosta t. toiminnasta, johon jku puolestaan ryhtyy jkn toisen teon t. toiminnan johdosta; joskus: kostaa t. palkita jk. | V. vierailuun 'tehdä vastavierailu'. V. kirjeeseen, tervehdykseen, katseeseen, laukauksiin. Kunniavieras v:si puheisiin. V. tervehdykseen hymyllä, hattua nostamalla. V. nyrkiniskulla, sodanjulistuksella. Ryöstöön v:ttiin ryöstöllä, hyökkäykseen hyökkäyksellä. Suomalaisten puolelta ei jätetty karjalaisten ryöstöretkiin v:amatta. V:si ivaan samalla mitalla Musta v:si [šakissa] tornituksella valkean uhkaukseen. A:n onnistui v. kilpaveikkonsa loppukiriin. P. v:si saksalaisen hyppyyn leiskauttamalla lähes 650 senttiä. Onkija v:si kalan nykäisyyn. V. luottamukseen ystävyydellä. V. jkn tunteisiin [vars. vastarakkaudesta]. -- v. sortohon vapautumalla LEINO. **2.** elimistön tahdottomasta reagoinnista. | Lihas v:a hermoteitse saapuvaan ärsytykseen supistumalla. **3.** kaiusta. **a.** vrt. I.1.a ja II.1. | Kaiku v:a rantakallioista. | Tässäpä omituisesti kaikuu. Noista makasiineista kai se v:a PAKKALA. **b.** vrt. IV.2.d. | Tynnyri v:si tyhjältä kantta koputettaessa.

II. *kans. harv.* esineen palaamisesta t. palauttamisesta. **1.** kulkea, kääntää t. käännyttää takaisin(päin). | -- rannasta kiivaasti v:ava virta pyörtää keulan vasemmalle I.K.INHA. — -- mene ja v:a lehmät tänne tuolta korven rannalta KIVI. **2.** -- minä annoin sille kymmenpennisen, kun sinulla ei kuulunut olleen v. [= antaa takaisin, vastaan] viisikolmattaisesta KAUPPISH.

III. 1. olla oikeudessa vastaajana;)(syyttää, kantaa. | V. oikeudessa. V. jssak asiassa. V. rikoksesta. Mies oli kutsuttu oikeuteen v:amaan. Osakeyhtiön hallitus kantaa ja v:a yhtiön puolesta. - - käskeä keräjiin, v:amaan koirantöittesi edestä KIVI. — V. elämästään Jumalan edessä. **2.** avarammin. **a.** henkilösubj:n t. sellaiseen verrattavan ohella: olla vastuussa, ottaa vastuu, joutua vastuuseen, tekemään tiliä jstak, taata; us.: huolehtia jstak, hoitaa jtak. | Takaaja v:a velasta omaisuudellaan. Joukon johtaja v:a kurin säilymisestä. Kukin v:tkoon itse itsestään. Ota varoitus varteen tai v:a seurauksista! Aion v. teostani. Vakuutuslaitos v:a korvauksesta. V:si retkikunnan kustannuksista. — Elokuvan ohjauksesta v:a [= elokuvan ohjaajana on, elokuvan on ohjannut] Valentin Vaala. Musiikista v:a Olli Hämeen orkesteri. — Harvemmin *tr.* V. puheensa, sanansa. V. huutonsa, ks. huuto **4.** Minä v:an asian ja puolustan miestä KIVI. - - tämä mies v:a niin ja niin suuren velan KAUPPISH. Kuka v:a vedon? SEPPÄNEN. - - v:tkoon tämä [lautakunta] tuomionsa LK. **b.** *vanh.* vrt. V.2. | Korvaus, joka suoritetaan lastin omistajalle vakuutuksen perusteella, älköön v:tko [= olko vakuutena] pantin sijasta LK. - - velan, josta tavara v:a LK.

IV. kosketuksesta, kohtaamisesta, jssak tiiviisti kiinni olemisesta. **1.** Kotkatessaan hän v:si [= tuki naulaa kannan puolelta] raskaammalla vasaralla. Niitattaessa toinen v:si. Sai reen kallistuessa jalallaan v:tuksi 'pidetyksi vastaan'. **2. a.** olla, tukeutua, puristua, painua jtak vasten. | Kangen pää v:si väännettäessä kiveen. Länget v:avat tasaisesti hevosen olkapäihin. Olkaluun pallomainen pää v:a lapaluussa olevaan kuoppaan. Hammasratas ja siihen v:ava toinen ratas. — Airot v:sivat veteen. Hiekka v:si reen jalakseen. Kumikorot v:avat joustavasti maahan. Sammal v:si pehmeästi kivikatujen väsyttämien jalkojen askeliin WALTARI. **b.** tavoittaa, saada kosketus, ylettyä jhk; tulla vastaan, olla vastassa. | Luoti v:si pohjaan. Painoi veteen viisisylisen riu'un, eikä vieläkään pohja v:nnut. - - minä ajoin [raivaamalla] metsän reunaa yhä edemmäs, kunnes viimein järven ranta v:si AHO. Oli luullut, että näin kaukana pohjolassa jo v:a Lappi leivätön KATAJA. **c.** *kans.* (vasta)tuulesta. | Tuuli v:a kasvoihin. - - hitaasti edistyi taival, sillä tuuli v:si vinhasti ja mereltä tuleva korkea laineikko puski voimakkaasti takaisinpäin IVALO. — Siihen [ullakkokerrokseen] v:sivat kaikki tunturituulet JÄRVENT. **d.** vars. *kans.* ed:iin liittyen kosketuksen vaikutuksesta aisteihin. | Kivilattia v:a vilpoisesti paljaaseen jalkaan. V. pehmeältä, kylmältä. Ahtaassa solassa laukaus v:a pahasti korviin. - - ilman henki v:si lämpimältä poskipäihin KATAJA. Pirttiin tultuani v:a kitkerä haju sieraimiin KATAJA. - - lentokonemoottorin tärisevä ja terävä surina, joka ilkeästi v:si sotamiehen ruumiiseen HAANPÄÄ. **e.** *harv.* Missä heitä [vieraita] v:tahan [= otetaan vastaan]? KANT.

V. -avasti *adv.* **1.** olla jnk mukainen, jtak noudattava, jnk kanssa analoginen, jhk rinnastettavissa, jnk tilalle jssak suhteessa asetettavissa, jnk vastineena; us.: olla jnk vertainen, veroinen. | Tappi v:si tarkalleen tapinreikää. Lautasten muovailemiseen käytettävät muotit v:avat lautasen ylä- tai alapintaa. Lukko ja sitä v:ava [= siihen sopiva, kuuluva] avain. Pursimies v:a maajoukkojen vääpeliä. Koripallossa v:a muiden pelien maalia kori. Suomen markka-sanaa vastaa ruotsissa mark. Kaksi männän iskua v:a yhtä kammen kierrosta. 1 cm kartalla v:a 1 km:ä luonnossa. Jokainen kartan piste v:si 10:tä asukasta. Laadun tulee v. hintaa. Nämä kankaamme v:avat laadultaan parhaita ulkomaisia. Nykyinen markka v:a tuskin viidettätoista osaa sodanedellisestä. Pukeutui tilaisuuden arvoa v:avalla tavalla. V. tarvetta, toiveita, vaatimuksia, olosuhteita, tilannetta, todellisuutta, nimeään. Tarkoitustaan hyvin v:ava laite. Onnistui odotuksia v:avasti. Ammatti v:si hänen taipumuksiaan. — Ei mikään v:a vanhanpojan elämää [= vedä vertoja vanhanpojan elämälle] TIITUS. **2.** varoista, omaisuudesta: riittää korvaamaan. | Liikkeen omaisuus ei v:nnut velkoja. - - kauppasumma niin rennosti velat v:si TOPPILA. — *Harv.* ill:n ohella; vrt. III.2.b. | - - eikä palkka enää muutenkaan v:nnut menoihin CANTH. - - se arvo tahi myyntihinta, joka sellaisiin tarvekaluihin v:a, jotka vikaantuneessa tilassa ovat tallella LK.

VI. alustaa, sotkea, vaivata (taikinaa). | Taikina v:ttiin kaukalossa. V. ruisjauhoilla, petäjäisellä. Taikinaan v:ttiin lisäjauhoja.

vasta|taika *s.* V:taialla pyritään neutralisoimaan ja tekemään tyhjäksi jokin taikavaikutus. **-takaaja** *s.* vrt. seur. **-takaus** *s. lak. liik.* takaus, jolla jku sitoutuu vastaamaan vahingosta, joka varsinaiselle takaajalle saattaa aiheutua siitä, ettei päävelallinen pysty sitoumustaan täyttämään. **-tarjous** *s. liik.* vastaehdotuksen sisältävä vastaus tarjoukseen. **-teema** *s. mus.* pääteeman kanssa vaihteleva ja tav. sen vastakohdan muodostava teema. **-tervehdys** *s.* **-terä** *s. tekn.* Vanerisorvissa viilu leikkautuu leikkaavan terän ja v:n välissä. **-todiste** *s.* Esitetty v. kumosi päätelmän. — *Lak.* todiste, jonka esittää asianosainen, joka ei ole todistusvelvollinen, kumotakseen vastapuolen esittämien päätodisteiden vaikutuksen. **-todistelu** *s.* vrt. ed. **-todistus** *s.* **-toimenpi|de** *s.*, tav. *mon.* Lakko oli työläisten v. palkanalennusta vastaan. Myrkytystapausten sattuessa on heti ryhdyttävä v:teisiin. **-toimi** *s.* Perunakuoriainen voi levitä varsin nopeasti, jollei ryhdytä v:in. **-toiminta** *s.* Valmisteltiin v:a odotettavissa olevan hyökkäyksen varalta. **-trokee** *s. mus.* trokee, jossa iskuton sävel on kaksi kertaa niin pitkä kuin iskusävel.

vastattain *adv.* tav:mmin vastakkain. | Käytävässä v. olevat ovet.

vastattava[13] *a. (partis.)* < vastata. — *S:sesti liik.*)(vastaava. | V:t l. passiivat. V:n, v:in [= velkojen ja puhtaan omaisuuden] puoli omaisuustaseessa. — *Kuv.* Mies joutui tarkastelemaan elämäntilinsä v:nkin puolta ALKIO.

vastatuki *s.* Aidan nyde ja toisella puolen oleva v.

vastatuksin *adv.* = vastakkain. | Istuivat pöydän ääressä v. Levyt asetetaan yhteen niin, että kaiverretut pinnat joutuvat v. Sattui-

vat suurella suon lakealla v. molemmat vaimonpuolet KIANTO. - - Itä- ja Länsi-Suomen edustajat säädyssä joko joutuivat v. tai ainakin edustivat enemmän tai vähemmän toisistaan eroavia käsitystapoja AK.

vasta|tuleva(inen) *a. kans.* ja *vanh.* myöhempi, tuleva, vastainen. | - - v:tulevina vuosikymmeninä LEINONEN. — *S:sesti.* - - että v:tulevaiset [= tulevat sukupolvet] oppisivat VTV. **-tuli** *s.* tahallisesti sytytetty tuli, jonka tarkoituksena on estää kulovalkean leviäminen polttamalla palon rintaman edestä kuiva aluskasvillisuus, kuivat oksat yms., vastavalkea. | V. sytytetään tuulen alapuolelle. **-tullut** *a. (partis.)* tav. ~. | V. vieras. — *S:sesti.* V. havaittiin uudeksi opettajaksi.

vastatusten *adv.* = vastakkain; ks. sen ryhmitystä. *(1.a.)* Istuutuivat v. mättäille. Kirkossa oli kaksi lehteriä v. *(b.)* Satuimme eteisessä v. *(c.)* Levyjä niitattaessa asetetaan reiät tarkoin v. ja niitinvarsi työnnetään läpi. *(2.)* Hampaat kalahtivat v. Liimalla sivellyt pinnat puristetaan v. *(3.a.)* Mielipiteet törmäsivät jyrkästi v. - - isä ja tytär pian joutuivat vihollisina v. PAKKALA. *(b.)* Jos todistajain puheet ovat sekavat tahi ristiriitaiset, niin ottakoon tuomari todistajat v. kuulustettaviksi, saadaksensa siten totuuden ilmi LK. *(c.)* Saatavat ja velat menivät jokseenkin v.

vastatuul|i *s.* vastaan puhaltava tuuli, vastainen;)(myötätuuli. | Kulkea v:een, v:essa. Kaski poltettiin v:een. Joukkue valitsi [jalkapallo-ottelussa] myötäauringon, mutta v:en 'kenttäpuoliskon, jolla tuuli kävi vastaan'. Aluksella oli Itämerellä kovia v:ia. - - läksimme soutamaan kotiin ankaraa v:ta KIANTO. — *Kuv.* vastoinkäymisistä, vaikeuksista, epäsuotuisista olosuhteista. | Yrityksellä on ollut v:ta. Vakauttamissuunnitelmat ovat joutuneet v:een.

vastatykistö *s. sot.* erityisesti vihollisen tykistöä, kranaatinheittimiä ja raketti- yms. aseita tulittava tykistö. **-toiminta** *s. sot.*

vastau|s[64] *s.* **I.** vastata-v:n I merk.-ryhmään liittyen.

1. a. lausuma, ele, merkki tms., jolla vastataan kysymykseen, tiedusteluun, pyyntöön, tarjoukseen tms. toisen sanomaan t. esittämään. | Kysymys ja v. V. kysymykseen, tiedusteluun, pyyntöön, kutsuun, tarjoukseen, kirjeeseen, viestiin. | "Tuletko?" — "En", oli lyhyt v. | Suullinen, kirjallinen v. Myöntävä, kieltävä v. Rehellinen, suora, tyhjentävä, perusteellinen, kiertelevä, epämääräinen v. Lakoninen, monisanainen v. Kärkevä, vihainen, lempeä, sovitteleva v. Huulillani pyöri jo kiivas v., mutta - -. Antaa, saada v. Lupasi antaa kosijalleen v:ksen kolmen päivän kuluttua. Heitti kysyjälle ylimielisen v:ksen. Pyytää, odottaa v:sta. Kirjaimet v.p. kutsukortissa merkitsevät 'v:sta pyydetään'. Hallituksen v. välikysymyksen tekijöille. V:ksena tiedusteluunne ilmoitamme, että - -. Testattavien kokeessa antamat v:kset. Jäädä vaille v:sta 'vastausta saamatta (t. *harv.* antamatta)'. Viimeiseen kysymykseen olen vielä v:ksen velkaa. Keskustelu katsottiin v:kseksi kysymykseen. — *Erik.* **a.** ratkaisuna ajatus-, koe-, kilpa- tms. tehtävään annettu vastaus; ratkaisu. | Oikea, väärä v. V. [laskutehtävään] on annettava kahden desimaalin tarkkuudella. Tehtävien v:kset [= ratkaisut] sivulla 85. V:kset tähän kilpatehtävään on lähetettävä tk. 16. päivään mennessä. Etsiä v:sta [= ratkaisua] elämän suuriin kysymyksiin. Tämä ongelma on jäänyt lopullista v:sta [= selvitystä, ratkaisua] vaille. — *Yhd.* kirje-, sähkev.; koev. **b.** tav. *kuv.* kaiusta. | Ei kuulunut muuta kuin kaiun v. JÄRVENT. - - kivi, joka antaa aina niin murheellisen v:ksen kirkonkelloin pauhinalle KIVI.

2. us. *kuv.* ed:een liittyen: teko t. toiminta, jolla vastataan jhk toisen tekoon t. toimintaan. | V. merkinantoon, hätämerkkiin. Heilautti kättään v:kseksi toisen hatunnostoon. V:ksena kehotukseen oli naurunrähäkkä. Yritti tarttua käteen, mutta sai v:kseksi vihaisen tönäisyn. Konekiväärimme antoivat vihollisen tulitukseen äkäisen v:ksen. V:ksena rajanloukkaukseen oli sodanjulistus. V:kseksi Japanin sotavarusteluille Venäjä rakennutti lisää laivoja. Kokous oli samalla vakuuttava v. viimeaikaisille hajotuspyrkimyksille. — Musta [šakkipelissä] pyrki siirrollaan šakkaukseen, mutta valkoisen v. [= vastasiirto] pakotti sen perääntymään. Syöttö ja syötönpalautus eli v. [tenniksessä]. — Lihaksen supistuminen v:ksena [= reaktiona] ärsytykseen.

II. *vanh.* = vastuu 1; vrt. vastata III. | Te ette käsitä sitä v:sta, joka painaa sotaherran hartioilla KIVI. — *Yhd.* edesv.

III. *harv.* vrt. vastata VI. | Taikinan v. 'vastaaminen, alustaminen'.

vastaus|aika *s.* Jollei patentin hakija ehdi määräaikana vastata patenttiviraston huomautukseen, hän voi anoa v:ajan pidennystä. **-jakki** *s. puh.* Puhelunvälittäjä pistää vastaustulpan v:in vastatessaan keskukseen tulleeseen soittoon. **-kirje** *s.* **-kirjelmä** *s.* **-kirjoitus** *s.*

vastauskonpuhdistus *s. hist.* 1500-luvun keskivaiheilta 1600-luvun loppupuolelle asti roomalaiskatolisessa kirkossa esiintynyt uskonnollis-kirkollinen uudistusliike, joka pyrki elvyttämään katolilaisuutta nostattamalla taistelun protestanttisuuden tuhoamiseksi, katolinen reaktio.

vastaus|kortti *s.* vastaukseksi lähetetty kortti; *erik.* kaksoiskorttiin kuuluva paluukortti. **-kuponki** *s.* Kilpatehtävään voitte osallistua käyttämällä oheista v:a. Kansainvälinen v. 'ulkomaille lähetettävään kirjeeseen liitettävä lipuke, jolla vastaanottaja saa lunastaa oman maansa postimerkkejä vastauskirjettä varten'. **-lomake** *s.* **-maksu** *s.* **-merkki** *s.* Viittomalla annettu v. **-nootti** *s.* **-osasto** *s.* Sanomalehden kysymys- ja v. **-postimerkki** *s.* Kirjeellistä vastausta varten kirjeen mukana lähetetty v. **-puhe** *s.* **-signaali** *s.* **-sähke** *s.* **-sähkösanoma** *s.* **-tulppa** *s. puh.* vrt. vastausjakki. **-viiri** *s.* Kansainvälisen merkinantojärjestelmän punavalkoraitainen v., joka nostetaan vastaukseksi kutsuun.

vastautu|a[44] *pass.v.* < vastata IV. | [Saavi työntää], uurteellaan kolan olkaan v:en, myös alla olevaa jalasta eteenpäin K.VILKUNA.

vasta|vaade *s. lak.* Velallisen velkojaa vastaan esittämä v. **-vaatimus** *s.* **-vaih|de** *s. raut.* vaihde

katsottuna kielien kärjestä kantaan päin;)(myötävaihde. | Ajaa v:teeseen. **-vaikuttaja** *s.* = vastaanvaikuttaja. **-vaikutu|s** *s.* jnk vaikutusta vastaan kohdistuva vaikutus, reaktio, reagointi; vars. *fysiol. psyk.* vastaus ärsytykseen. | Vaikutuksen ja v:ksen lain mukaan kappaleiden vaikuttaessa toisiinsa vaikutus ja v. ovat yhtä suuret ja vastakkaiset. Magneetin vetovoima voitti jousen v:ksen. Seerumin v. käärmeenmyrkkyä vastaan. V. valistusajan kylmää järkiperäisyyttä vastaan ilmeni romantiikkana. Kun pariinkin otteeseen sanottiin, että laulujuhlat, niin ei minkäänlaista v:sta [= kiinnostumisen merkkiä] voinut havaita vanhuksen ilmeissä SILL. - - täytyi hänen nyt, v:ksen lain mukaan [koska oli välillä ollut optimistisempi], vajota entistä syvemmälle pessimismiinsä PEKKANEN.

vastavaikutus|periaate *s. fys.* Reaktio- eli v:periaatteeseen perustuva turbiini. **-voima** *s. fys. tekn.* reaktiovoima.

vasta|vaimennus *s. rad.* V. kumoaa värähtelypiirin vastus- ym. häviöiden aikaansaaman värähtelyjen vaimennuksen. **-vakoilu** *s.* vihollisen vakoilun torjumiseksi suoritettava vakoilu. **-vakoiluosasto** *s.* **-vakoilutoiminta** *s.* **-valaistus** *s. valok.* vrt. vastavalo. **-valkea** *s.* = vastatuli. **-vallankumouksellinen** *a.* -suus *omin.* vrt. seur. | V. toiminta, aate, järjestö. Tyytymättömyyden ilmauksia pidettiin v:suutena. — *S:sesti.* Taistelu v:sia vastaan. **-vallankumous** *s.* vallankumouksella luodun järjestelmän kumoaminen vallankumouksella (us. ennen vallankumousta vallinneiden olojen palauttamiseksi). **-valmistelu** *s. sot.* tulitoiminta, joka pyrkii vihollisen hyökkäyksen tyrehdyttämiseen jo sen valmisteluvaiheessa. **-valo** *s.* **1.** *valok.* edestä kameraan päin suuntautuva valo. **2.** eläinratavalon vastaisella taivaanrannalla joskus näkyvä valo. **-valosuoja, -valosuojus** *s. valok.* vars. vastavaloon kuvattaessa objektiivin eteen kiinnitettävä varjostin, joka suojaa objektiivia sivuvalolta rajoittamalla siihen tunkeutuvan valokartion laajuutta. **-vektori** *s. fys. mat.* vastakkaissuuntainen yhtä suuri vektori. **-velkomus** *s. lak.* velallisen velkojalle vastavaateena esittämä velkomus. **-ve|to** *s.* **1.** Etumies souteli vain yhdellä airolla, perämies meloskeli v:dot toiselta puolelta KARHUM. — Vars. **2.** *kuv.* vastatoimenpiteestä: toisen haitallista t. uhkaavaa toimintaa vastaan tarkoitettu (ovela) teko, vastasiirto. | Sotilaallinen, poliittinen v. Hyökkäyssuunnitelmassa otetaan huomioon vihollisen mahdolliset v:dot. Vastustajan muutettua pelitaktiikkaansa ryhmitettiin v:doksi myös oma joukkue uudelleen. **-vierailu** *s.* vierailuun vastauksena suoritettu vierailu. | Tehdä v. Olla v:lla. Saapua v:lle. Perhe kävi naapurissa v:lla. Ruotsalaisen laivasto-osaston käynti Turussa on v. omien yksiköidemme viime vuoden heinäkuussa Tukholmaan tekemään vierailuun. — Sotaretki aiheutti karjalaisten v:n jäämien maahan. **-vihitty** *a. (partis.)* tav. ⌒. | V. aviopari. V. pappi, maisteri. — *S:sesti.* Onnitteli v:jä. **-viistoon** *adv.* heraldiikassa: heraldisesti ylhäältä vasemmalta alas oikealle. **-vir|ta** *s.* **1.** virta, joka käy kulkusuuntaa vastaan;)(myötävirta. | Voimakas v. Soutaa v:rassa. — Kuivausilma johdetaan tiilien kuivausuuniin v:tana. — Adv:n tavoin *vastavirtaa(n)* virtaa ylöspäin. | Sauvoa venettä v:taan. Lohi ponnisteli koskea v:taan. Kääntyä v:taan. — *Kuv.* Joutui kulkemaan v:toja 'kokemaan vastoinkäymisiä'. V:ran akka 'vastahakoinen, riidanhaluinen vaimo'. **2.** (pää)virran rinnalla käyvä vastakkaissuuntainen virtaus; joessa tms.: akanvirta, takavirta, koste. | Pohjoisen ja eteläisen päiväntasaajavirran välissä virtaa v. lännestä itään. Laajoissa savutorvissa syntyy vedon vähetessä v:toja. — *Kuv.* Vähäistä maallemuuttoa maaltapaon v:tana. Mutta taantumisen henki synnyttää v:ran AHO. **-virtai|nen** *a.* -suus *omin.* V. uuni 'vastavirtauuni'.

vastavirta|järjestelmä *s. tekn.*)(tasavirtajärjestelmä. | V. viljankuivurissa: kuuma ilma kulkee päinvastaiseen suuntaan kuin jyvät. V:järjestelmän mukainen jäähdytin, jossa kylmä vesi virtaa laitteen sisäpuolella alhaalta ylös ja jäähdytettävä aine ulkopintaa myöten ylhäältä alas. **-koje, -laite** *s.* koje, laite, jonka toiminta perustuu vastavirtajärjestelmään. **-lauhdutin** *s.* vrt. ed. **-periaat|e** *s.* V:teen mukainen jäähdytin, uuni.

vastavirtau|s *s.* **1.** Akanvirta on esim. joessa käyvä v. **2.** Ristiretket arabialaisten etenemisen v:ksena. Uusromantiikka, naturalismin v.

vasta|virtauuni *s.* uuni, jossa savukaasut noustuaan tulikanavaa laskevat toista myöten ja poistuvat vasta jäähtyneinä savutorveen. **-voima** *s.* toista voimaa vastaan vaikuttava voima; *fys.* reaktiovoima. | Tasapainotilassa voimat ja v:t pitävät esineen paikoillaan. Sähkömotorinen v. 'vastasähkömotorinen (ks. sitä) voima'. Mäntä, jonka v:na on jousi. — Taloudellista elpymistä kahlehtivat v:t. Sielussa kamppailevat vihan ja rakkauden v:t. Draaman v:t. Sopusointu, suurten v:in / viihdyttäjä lepoon lempeään MANN. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* Sama sielullinen v:suus muodostaa hänen [Schildtin] draamatuotantonsa sisäisen jännityksen AK. **-vuoro** *s. harv.* vastavuoroisuuteen perustuvasta teosta, tilaisuudesta tms. | Aamulla lähti ummikko[ruotsalainen] v:lle [= vastavierailulle] pappilaan PAULAH. — Tav. *vastavuoroon* (adv.) vastavuoroisesti, vuorostaan, puolestaan. | Saivat tuliaisistaan v:on ryypyn. Kävi v:on naapurien luona. Irlannin nationalistit ilmoittivat kannattavansa Englannin politiikkaa saadakseen v:on Englannilta myönnytyksiä. **-vuoroi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vars. abstr. suhteista: jossa osapuolet keskinäisesti kohtelevat toisiaan, suhtautuvat toisiinsa [tms.] samalla tavalla, molemminpuolinen, resiprookkinen. | Palvelus ja vastapalvelus ym. v:set teot. V. suhde, sopimus. V. suosituimmuus. V. kohtelu, tietojen vaihto. Suosia tuonnissa v:sesti parhaita ostajamaita. Sopimuskumppanille v:sesti myönnetyt edut. Kauppavaihdon v:suus eli resiprositeetti. V:suuden periaatetta noudattava sopimus. Valtionpäämiesten v:set vierailut. — *Kiel.* V. asemo(sana) 'resiprookkipronomini'.

vastavuoroisuus|järjestelmä *s.* Kansainvälisessä kaupassa noudatettu v. **-periaat|e** *s.* V:teen mukainen kauppasopimus. **-sopimu|s** *s.* V:ksessa.

toisin kuin yleisessä suosituimmuussopimuksessa, määräedut rajoitetaan vain sopimuskumppanien keskisiksi, niin että sivulliset eivät pääse niistä osallisiksi myöntymättä vastavuoroisesti uusiin helpotuksiin. **-suhde** *s.*

vasta|vuosi *s. harv.* - - joita [silakoita] kai siis täytyy ruveta varustamaan mukaansa v:vuosina [= vastaisina vuosina] AHO. **-väit|e** *s.* jtak lausumaa tms. vastaan tehty huomautus, muistutus, vastalause. | Tehdä, esittää v. Esitelmöitsijä kumosi kuulijoiden v:teet. Perustella v:ettään. Ei siedä v:teitä. Hyväksyä ehdotus v:teittä. Tehdä jtak v:teistä huolimatta. **-väittäjä** *s.* puheen, kirjoituksen tms. johdosta vastaväitteitä, eriäviä mielipiteitä esittävä henkilö; *erik.* väitöskirjan tarkastaja, joka julkisessa väitöstilaisuudessa esittää huomautuksensa ja kysymyksensä väitöskirjan tekijälle ja sitten antaa siitä lausuntonsa tiedekunnalle t. vastaavalle; myös muista vastaavista, esim. seminaariharjoituksissa esitettävien tutkielmien tms. tarkastajista; *syn.* opponentti. | V:t eivät kyenneet kumoamaan puhujan todisteluja. Virallinen v. **-väitös** *s.* vastaväite. **-väri** *s.* komplementti-, kontrasti-, vastakkaisväri. **-värinen** *a.* vrt. ed. | V. negatiivi, josta vedostetaan lopullinen värivalokuva. **-väripar|i** *s.* V:eja ovat esim. vihreä ja purppura. **-yrity|s** *s.* jtak vastaan tehty yritys. | Vihollisen v:kset kilpistyivät konekiväärituleemme. **-ääni** *s.* vastustava ääni (äänestyksessä, väittelyssä tms.).

vaste[78] *s.* **1.** *kiel. harv.* korrelaatti. **2.** *tekn.* vastin, vastakappale, pidäke. **3.** *harv.* vastakeino. | - - paras temppu paon v:heksi / pysyminen paikallaan *CAJ.

vastedes [myös: vast'edes] *adv.* vastaisuudessa, vasta; tästä, siitä lähin. | Nyt ja v. Edut, jotka osapuolelle on myönnetty tai v. myönnetään. Toivoi saavansa v:kin kannatusta. Herra antoi Nooalle lupauksen, ettei vedenpaisumus enää v. hukuttaisi maata. Eivät olot v:kään [= myöhemminkään] paremmiksi muuttuneet.

vasten; varta vasten ks. erikseen; vrt. vastassa, vastaan, vastoin.

I. *postp.* ja *prep.* partit:n ohella. **1. a.** asennosta, sijainnista: jnk nojassa t. nojaan, jhk nojallaan t. nojalleen, jssak t. jhk kiinni, jhk pain(aut)uneena, purist(aut)uneena tms. | Nojata aitaa v. Istua kyynärpäät polvia v. Asetti suksensa pystyyn seinää v. Painoi nenänsä ikkunaruutua v. Lapsi kohottautui tuolia v. seisaalleen. Savu painui maata v. Laudat puristetaan toisiaan v. Painautui kiihkeästi miestään v. Tunsi tytön vartalon omaansa v. Kamppailla rinta rintaa v., rinta v. rintaa. Multahirret ovat suoraan maata v. Alimmaisena ihoa v. pidettävä vaatekappale. Reen raudat kirskuivat kiviä v. Koko porolauma oli ahtautunut kallioseinää v. — Joutua, panna jku seinää v. (kuv.), ks. seinä I.2. **b.** jhk iskemisestä t. iskeytymisestä, törmäämisestä tms.; us.: päin. | Lyödä vasaralla alasinta v. Heittäytyi koko painollaan ovea v. Törmätä puuta v. Ajoi v. seinää. Kaarteessa autot törmäsivät toisiaan v. Laiva murskautui kallioita v. Laineet loiskivat rantakiviä v. Rantaa v. murtuva hyökyaalto. Sade lotisi v. ikkunaruutuja. — Tav. prep:na eräissä yhteyksissä: päin. | Repi kirjeen ja heitti palaset v. miehen kasvoja. Iskeä, lyödä, sylkeä jkta v. kasvoja 'kasvoihin'. Antaa, vetää jkta v. suuta, leukaa, kuonoa. Sai iskun v. leukaperiään. Kura roiskui v. silmiä 'silmille, kasvoihin'. — *Kuv.* Erilaiset aatevirtaukset törmäsivät toisiaan v. Paiskasi totuuden hänelle v. kasvoja 'sanoi suoraan, häikäilemättä'. Syytää hävyttömyyksiä v. kasvoja. Teko, joka oli isku v. kasvoja. Nauraa jkta v. naamaa, silmiä 'peittelemättä, häikäilemättä, röyhkeästi'. Syytteli v. silmiä varkaaksi. Valehdella v. kasvoja, silmiä. - - vastustin minä häntä v. kasvoja UT.

2. siten että jk on taustana t. jää taustaksi. | Vangit asetettiin seinää v. ja ammuttiin. — Vars. tarkastelemisesta, näkemisestä, erottamisesta t. näkymisestä, erottumisesta. | Tarkastella jtak valoa v. 'siten että tarkasteltava on valon ja katsojan välissä'. Kirkon torni piirtyi taivasta v. Valoraketin välähdys yöllistä taivasta v. Kankaan tummaa pohjaa v. erottuva vaalea kuvio. — *Kuv.* Orkesterin sointutaustaa v. erottuva sooloviulun ääni. Tausta, jota v. kansallissosialismin menestys on ymmärrettävissä. Näitä tapauksia on arvosteltava silloisten mielialojen taustaa v.

3. a. tav:mmin vastaan (II.7.a). | Suomen raja Ruotsia v. Torpassa oli ikkunaton seinä maantietä v. Talon vieressä naapuripihoja v. kasvoi pihlajoita. - - isännän talo oli lännessä toisen pitäjän rajaa v. AHO. **b.** ajasta: juuri ennen jtak. | Torstaita v. yöllä 'torstain vastaisena, keskiviikon ja torstain välisenä yönä'. Eilistä v. yöllä 'toissayönä'. Lähteä matkalle yötä v. 'yön juuri tullessa, illalla'. Pakkanen kiristyi yötä v. 'illalla'. Helluntaita v. Puuhaan ei uskallettu ruveta talvea v. 'talven ollessa juuri tulossa'. Kevättä v. - - on yö v. ensimmäistä markkinapäivää AHO. Ja v. sydänyötä on ikävä ajaa PAKK. [Tuuli] ei iltaa v:kaan ottanut tyyntyäkseen KIANTO.

4. suunnasta. **a.** jnk kulku-, vaikutus- tms. suuntaa vastaan. | Keula käännettiin virtaa v. Kasvinsuojeluliuoksia ei pidä ruiskuttaa v. tuulta. Alus pysytteli v. aallokkoa. Jouduttiin ajamaan v. aurinkoa, auringonvaloa. Mutta minne hän katsoo, v. koskea tai myöten AHO. [Purjehtia] sekä myötä että v. päivää [= sekä myötäettä vastapäivään] KOSKENN. **b.** vrt. I.1.b. | Aurinko paistoi v. kasvoja 'edestä suoraan kasvoihin'. Katsoa v. aurinkoa 'suoraan aurinkoon'. Katsoa, tuijottaa jkta v. silmiä 'suoraan silmiin'. - - katsoa talvea v. hyyrteistä partaa KIVI. Seisoa silmä silmää v. 'silmätysten, kasvokkain, vastakkain'.

5. vastustamisesta, vastarinnasta tms. par. vastaan. | Lato oli seiniltään tuulta v. verhottu niinimatoilla ALKIO. - - siinä on tuki ja turva / v. valtoja pimeyden LEINO. - - se [taistelu] nousee syntiä v. HLV.

6. prep:na abstr. yhteyksissä: vastoin, jnk vastaisesti. | V. mieltä, tahtoa. V. tahtoaankin hänen oli myönnettävä, että - -. Mutta että se [avioliitto] olisi ollut Mantalle - - v. mieltä [= vastenmielinen] LINN. — Tav:mmin vastoin. |

V. luuloa, toiveita, tarkoitusta. V. sääntöä, perinnäistapoja. V. parempaa tietoa. - - mitä hän oli tehnyt v. kieltoa tai jättänyt tekemättä v. käskyä SILL.

7. *kans.* tav. postp:na. a. varten. | Pyykkivaatteet kootaan pesua v. Tuoppi on tuotuna olutta, / ei sekänä meitä v., / v. muita vierahia KANT. — Vars. *mitä, sitä vasten.* Mitä v. niin sanot? Tulin sitä v. [= siitä syystä], että oli ikävä. Niin, sitä v:han minä oikeastaan lähetin sinua hakemaan CANTH. b. *ei sitä vastenkaan* Kivellä: ei ensinkään t. ollenkaan, ei totta totisesti. | Minua ei miellytä tämä härkien lihavuus, ei sitä v:kaan KIVI.

II. *adv. kans.* - - enhän oikeasta asiasta ole v. [= asiaa vastustavalla kannalla, vastaan] ollut milloinkaan KAUPPISH. — Ja joku ajatus se viehätti ajatella aina. Vaan toinen löi v. [= oli vastenmielinen] JOTUNI.

vasten|karvainen *a. kans.* vastakarvainen. — *Kuv.* - - pelehtiminen Rasutovin kanssa tuntui v:karvaiselta SEPPÄNEN. - - v:karvaista onnea L.PIHKALA. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* **1.** jota ei mielellään suvaita, siedetä, ei-toivottava; epämiellyttävä, inhottava, etova, tympäisevä. | Hallitukselle v:sten sanomalehtien lakkauttaminen. Neito alistui v:seen avioliittoon. — V. mädäntyneen haju. Maistuu v:seltä. V. ihminen. V:sen liehakoiva käytös. Mieltäni karmi v. liikutus SILL. Mutta tänä aamuna Silja vaikutti v:sesti [= vastenmieliseltä] hänen emäntäänsä SILL. **2.** vastahakoinen, haluton. | Oikeastaan tunsi hän nyt itsensä v:seksi lähtemään sinne, sillä oli väsynyt ja muutenkin haluton ALKIO. Tehdä jtak v:sesti. Maria Teresia taipui vain v:sesti ottamaan osaa Puolan jakoon. **-mielisyy|s** *s.* **1.** *omin.* < ed. | Taulun, löyhkän v. Tehtävän v. **2.** antipatia; vrt. kammo, inho, ynseys, indignaatio. | V. säännöllistä työtä kohtaan. Tuntea v:ttä. Syytösten takana piilee henkilökohtaista v:ttä. Lahtelan sisimmässä löi herpauttava v., niin kuin olisi pitänyt tarttua syksyisen matelijan häntäpäähän KARHUM. **-päiväi|nen** *a. kans.* vastapäiväinen. | Langan v:set kierteet. **-tahtoi|nen** *a.* **1.** jota ei ole tahdottu, toivottu t. haluttu. | V. matka, mielikuva. Fosforin myrkyllisyys aiheutti v:sia tai tahallisia myrkytyksiä. Kun äännän itsekseni: "Jumala", niin yhtyy siihen joitakin v:sia tunnevivahteita SILL. **2.** -sesti *adv.* joka ei tahdo, vastahakoinen. | Mutta v:sena naittilaana olivat huhunneet hänen kerran taloon tulleen HAARLA. Alistui kovin v:sesti kokouksen päätöksiin.

vastik|e[78*] *s.* vrt. vastin, vastine. **1. a.** aine, esine t. asia, joka korvaa jnk alkuperäisen t. paremman; jota käytetään sellaisen sijasta; korvike, sijake, surrogaatti. | Silmäproteesi, lasinen silmän v. Kahvin v:keena käytetään joskus ohria. Margariini voin v:keena. Sokeritautinen joutuu käyttämään sakariinia sokerin v:keena. Uskonnonopetuksen v:keena opetettava uskonnonhistoria ja siveysoppi. - - diktatuurimaat antavat kansalle poliittisen ajattelun v:keeksi sirkushuveja AK. Kun painokirjoitus on määrätty lakkautetuksi, on lakkauttamisen katsottava koskevan myös sellaista muuta painokirjoitusta, jota julkaistaan lakkautetun painokirjoituksen v:keena LK. — *Yhd.* kahvin-, lasin-, nahan-, rahanv.; lauseenv. **b.** tav:mmin vastine. | Fontanelli-sanan suomenkielinen v. on aukile. Nimitys kirjokansi esiintyy kansanrunoissa sammon täydellisenä v:keena. **2.** vars. *lak. liik.* **a.** korvaus t. hyvitys jstak edusta t. oikeudesta. | V:keeksi nimitetään korvausta, joka aviopuolisoiden pesänjaossa eräissä tapauksissa on otettava huomioon, kun omaisuus, johon toisella puolisolla on avio-oikeus, on tämän puolison vahingoksi vähentynyt. Ansiomaata tai muuta kiinteää tai irtainta omaisuutta, joka pannaan sen perimysmaan sijaan, jonka joku on toiselle luovuttanut, sanotaan perimysmaan v:keeksi. Kaupassa myyjä sovitusta v:keesta (hinnasta) luovuttaa ostajalle omistusoikeuden johonkin varallisuusesineeseen. Asunto-osakkeen omistajan tulee hallitsemastaan huoneistosta suorittaa yhtiölle menojen peittämiseksi yhtiökokouksen määräämä v. Vakuutusmaksuksi sanotaan v:etta, jota vastaan vakuutuksenantaja myöntää vakuutuksen. Luontoisetujen v:keena vähennetään palkasta 4000 mk. Jos [kaupungille määräajaksi luovutetun] tien käyttämisestä on suoritettava v:etta, vastatkoon kaupunki siitä LK. — Jäätelökauppias oli voimakkaamman oikeudella riistänyt hänen markkansa antamatta hänelle mitään sen v:keeksi AK. — *Yhd.* yhtiöv. **b.** joskus = vakuus. | Kiinnityksen v:keena oleva metsä. Sitoumukset, joiden v:keena ovat seuran hallussa olevat rahavarat ja muu omaisuus.

vastike|aine *s.* Läpinäkyvä muovi lasin v:aineena. **-kauppa** *s. liik.* kompensaatiokauppa. **-oikeus** *s. lak.* perilliselle t. puolisolle t. tämän perillisille eräissä tapauksissa kuuluva oikeus saada jaossa t. osituksessa vastiketta hävinneen omaisuuden sijaan. **-rahasto** *s.* eräs entinen evankelis-luterilaisten seurakuntien rahasto. | V. lakkautettiin vuonna 1941 ja sen varat siirrettiin kirkon keskusrahastoon. **-sopimus** *s. liik.* kompensaatiosopimus. **-tavara** *s.* **1.** Ei v:a, vaan aitoa silkkiä. **2.** *harv.* Luontoistalouden aikana ulkomaiden tuotteet vaihdettiin suoraan kotimaan v:an. **-velvolli|nen** *a. lak.* vastikkeen antamiseen velvollinen; vrt. vastikeoikeus. | Vastiketta voidaan ottaa myös siitä v:sen puolison omaisuudesta, johon ei ole avio-oikeutta.

vastikkeelli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* (< vastike) johon liittyy vastikkeen suorittaminen. | Kauppa on kaksipuolisesti vaikuttava ja kaksipuolisesti v. oikeustoimi. Luovuttaa jtak v:sesti.

vastikkeet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* (< vastike);)(ed. | Veronmaksu on maksajan talouden kannalta tulon v:onta luovuttamista. Sotakorvaussuoritukset olivat ns. v:onta vientiä.

vastikään [myös: vast'ikään] *adv.* (aivan) äsken, juuri, juur'ikään, vasta. | Palasi v. matkoilta. Kuusen taimet eivät viihdy aivan v. kulotetulla maalla.

vastimeton[57] *kar.a.* < seur. | V. mikrometri.

vasti|n[56] *s.* **1.** esine, johon jk vastaa, t. väline, jolla vastataan (ks. vastata IV.1 ja 2.a); us.: pidätin, pidäke, este. | Niitattaessa tuetaan niittiä

kannan puolelta v:mella. Metallilevyn reuna taivutetaan aseteltavaa v:nta vasten. Metallin pakotuksessa käytetään v:mena pikiseoksella täytettyä onttoa kuulaa. Kranaatinheittimen v. 'raskas levy, johon putken alapää nojaa ammuttaessa'. — [Apajointi] paikasta, missä ei ollut luonnonomaista v:nta eli kiinteää seinää, joka esti kalat nostimen puolitse pakenemasta U.T.SIRELIUS. 2. *vanh.* vastine. a. Sanan toiskielinen v. -- antoi hän niiden [rahojen] v:meksi isoja velkakirjoja PÄIVÄR. b. vastaus. | Ei sanaakaan v:meksi KIVI. 3. *kans.* vastattaessa taikinaan pantavista jauhoista. | -- jos ei ole parempaa v:meksi, vastataan se [taikina] olki- tai petäjäjauhoilla PÄIVÄR.

vastin- 1. vars. *geom.* yhdenmuotoisissa kuvioissa yms.: samankohtainen, vastaava. 2. *tekn.* pidäke-, pidätin-, tuki-, vasta-; vrt. vastin 1.

vastine[78] *s.* 1. alkuperältään, ominaisuuksiltaan t. käytöltään jtak vastaava, yhdenmukainen esine t. asia, vastin; vrt. vastike, paralleeli. | Harhanäky, jolla ei ole v:tta todellisuudessa. Sampo lienee ollut ihmiskäsin tehty maailmanpatsaan v. eli kuva. Kirjoitetussa kielessä kirjain on äänteen v. Neljän maailmanvirran kuvitelmien v:en tapaamme myös Raamatusta. Inkerissä oli Hämeen helkajuhlien ilmeisiä v:ita. Takapajuisuus, jolla ei ole v:tta [= vertaista] muissa maissa. — Margariini on enimmin käytetty voin v., par. vastike, sijake, korvike. — *Kiel.* Klusiilin heikko, heikon asteen v. Suomessa on *p*:n heikkona v:ena *v*. Suomen *vaimo* sanalla on virossa äänteellinen v. *vaim*, joka merkitsee henkeä. Vierasperäisille kulttuurisanoille on pyritty luomaan suomenkielisiä v:ita 'samamerkityksisiä sanoja, synonyymeja'. — *Yhd.* todellisuusv.; käännös-, merkitys-, äännev; lauseenv. 2. moittivan, tuomitsevan arvostelun johdosta sen kohteeksi joutuneen puolustuksekseen, selitykseksi esittämä us. kirjallinen lausuma. | Teräväsanainen v. Kirjoitti artikkelin johdosta v:en seuraavan päivän lehteen. — Epävarsinaista käyttöä; tav:mmin vastaus. | Ei virkkanut kysymykseen sanaakaan v:eksi. Viittasi kädellään v:eksi. Aliupseeri nosti myös kätensä juhlallisesti v:eksi [kunniantekoon] KIANTO. — *Lak.* selitys, jonka vastaaja antaa häntä vastaan oikeudessa vireille pannun kanteen johdosta. | Velallisen v. eli selitys lainhakuanomuksen johdosta. 3. korvaus, hyvitys, vastike. | Saada v:tta rahoilleen. Muinaissuomalaiset luovuttivat kauppiaille turkiksia ja saivat niiden v:eksi suolaa, jyviä ja kankaita. Käytti hyväkseen talon antimia saadakseen täyden v:en täysihoitomaksustaan. Toisilta otettiin hevonen käsistä pois, annettiin v:eksi piissarin raapustelema maksuosoitus SEPPÄNEN. 4. *tekn.* par. vastin. | Niittauskoneen kiinteä v.

vastineet|on[57] *kar.a. harv.* < ed. | Muualla v. inkojen uskomus.

vastineisuus[65] *s. harv.* vastaavuus, yhdenmukaisuus. | Perussävelen ja huippusävelen keskinäinen v. Sanojen äänteellinen v.

vastinekirjelmä *s.* Syytetyn laatima v.

vastin|jana *s. geom.* Yhteneväisten kuvioiden v:janat. **-jäsen** *s. mat.* = homologijäsen. | Verrannon v:et. **-kappale** *s.* 1. *geom.* Yhdenmuotoisten avaruuskuvioiden v:et. 2. *tekn.* Jousen v. **-korkeu|s** *s. geom.* Yhdenmuotoisten kolmioiden v:det 'vastinkulmien kärjistä piirretyt korkeusjanat'. **-kulma** *s. geom.* Yhdenmuotoisten kolmioiden v:t ovat yhtä suuret. **-laatta** *s. tekn.* **-levy** *s. tekn.* **-luku** *s. mat.* Logaritmin v. 'numerus'. **-lävistäjä** *s. geom.* **-osa** *s. geom.* **-pin|ta** *s.* 1. *geom.* Kuutioiden v:nat. 2. *tekn.* V:taan nojaava kytkinkappale. **-piste** *s. geom.* **-rau|ta** *s.* Hevosenkengännaulat kotkataan v:dalla. **-ruuvi** *s. tekn.* **-sivu** *s. geom.* **-suora** *s. geom.* **-tappi** *s. tekn.* **-vasara** *s. tekn.* naulattaessa t. niitattaessa vastimena käytetty vasara.

vastoa[1] *v.* = vihtoa.

vastoin vrt. vastaan, vasten. **I.** *prep.* ja *postp.* partit:n ohella. 1. *prep.* a. abstr. yhteyksissä: toisin kuin jk, jnk vastaisesti, jnk kanssa ristiriitaisesti;)(mukaisesti, mukaan. | V. jkn tahtoa, luuloa, odotusta, toiveita. V. lakia, sääntöä, käskyä, kieltoa. Tehdä jtak v. omaatuntoaan, vakaumustaan. Tehdä, sanoa jtak v. parempaa tietoaan, ks. parempi II.5. Kiipesi katolle v. varoituksia. V. kaikkia järkisyitä Kaarle XII viivytteli Puolassa. Erehtyi v. tapojaan ryypiskelemään. V. tavallisuutta ilta oli kolea. — Sopimus oli v. etujamme 'etujemme vastainen'. Kokouksen päätös oli v. hänen edustamaansa kantaa. — Selittää sanaa v. Raamattua 'Raamatun kantaa'. Tehdä korrehtuuriin muutoksia v. käsikirjoitusta. V. veljiänsä [= toisin kuin veljensä] Filippus oli hallitsijana lempeä ja oikeudenmukainen IT. b. *vanh.* vars. liikkeen t. vaikutuksen suunnasta: kohden, vastaan. | Lienet pursi ventovieras, / ulommaksi uiksennellos, / v. muita valkamoita, / perin näihin valkamoihin! KAL. — -- eiko seiso aina lujana v. luotisateita ja rynnäkköjä tuo -- linna KIVI. -- seisoo tässä viisi v. yhtä KIVI. — Kristus avun tuottaa / v. syntiä VK[v]. 2. *postp.* adversatiivisissa ilmauksissa *sitä, jota* t. *mitä vastoin* (kun) taas, sen sijaan. | Vanhempi veli kulki metsällä, nuorempi sitä v. pysytteli kotosalla. Toiset olivat vain leikitelleet, jota v. Yrjö piti asiaa totena. Venäläinen rauta on fosforipitoisuutensa takia haurasta, mitä v. ruotsalainen rauta on parasta aserautaa. **II.** *adv.* 1. *harv.* Konsa kaikki v. kääntyy [= muuttuu epäsuotuisaksi, vastukselliseksi], / älä anna sielus nääntyy! HLV. 2. *päin vastoin* par. ◡.

vastoinkäymi|nen *s.* jkta, jkn suunnitelmia, toimia tms. kohdannut epäonni, epäsuotuisa, onneton tapahtuma;)(myötäkäyminen, menestys. | Raskas, masentava v. Poliittinen v. Kansallinen v. Häntä kohtasi v. -- sydäntäsi kohtaa täällä v. KIVI. Minä N.N. otan sinut N.N. nyt aviovaimokseni rakastaakseni sinua myötäja v:sissä KIRKKOKÄSIKIRJA.

vastoin|luontoinen *a. vanh.* luonnoton, luonnonvastainen. **-mielinen** *a. vanh.* vastenmielinen.

vastuke[78*] *s. kans.* vastus.

vastukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vastusta aiheuttava, vastuksena oleva, vastuksia sisältävä, haitallinen, hankala, työläs. | V. matka, työ. Maalaistalossa vedenkanto on usein v:sta puuhaa. Polulle jäänyt v. kivi. Köyhän

elämän v:suus. Kierto[kulku], joka oli näin v:sesti alkanut, jatkui vaihtelevalla onnella ALKIO.

vastukset|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < vastus. | V. virtaaminen. Mahdollisimman v. johto. Joillakin metalleilla on kyky hyvin alhaisissa lämpötiloissa johtaa sähköä v:tomasti.

vastuksi|(i)n *adv. kans.* vastatuksin, vastakkain. | Mutta v:in nyt astuivat Toukolan ja Jukolan miehet KIVI.

-vastuksinen[63] *poss.a.* < seur. | Heikko-, pieni-, suuriv.

vastu|s[64] *s.* **1.** *konkr.* **a.** liikkeen pysäyttävä t. sitä jarruttava esine, pidätin, este, haitta. | Joissakin kameroissa on v., joka estää siirtämästä filmiä enempää kuin yhden otoksen verran ennen seuraavaa laukaisemista. - - kivelläkö vai haolla [vene on] / vaiko muulla v:ksella KAL. **b.** *sähk.* jännitteen alentamiseksi t. säätämiseksi, lämpöenergian tuottamiseksi tms. käytetty virtaa rajoittava laite, vastuslaite; vrt. 3.b. | Virran asettelu voi tapahtua v:ksen avulla. Sähkömoottorin käynnistämiseen käytetty v. Sähköuuneja kuumennetaan mm. v:ksilla, jotka muuttavat sähköenergian lämmöksi. — *Yhd.* sähköv.; etu-, hila-, rinnakkais-, sarja-, sivuv.; asettelu-, käynnistys-, säätö-, vaimennusv.; liukuv.; lanka-, massa-, nestev.

2. haitallinen, vaivaa, rasitusta aiheuttava seikka. **a.** vastoinkäyminen, vaikeus. | Matkan vaivat ja v:kset. Monet v:kset kohtasivat yritystä. Älä anna v:sten lannistaa itseäsi! Vaarojen ja v:sten karaisema ihminen. Eli tyyntä elämää ilman erikoisia v:ksia. **b.** vaiva, kiusa, harmi, riesa, "risti". | Yleisen tien varrelle ei saa pystyttää pylvästä sillä tavalla, että siitä koituisi v:sta liikenteelle tai tien kunnossapidolle. Pahasta akasta on iänikuinen v. Jos siis punatakkisista [= luteista] sattuisi v. KIANTO. Reumatismi on miljoonien ihmisten ristinä ja v:ksena. Pellolla oli kantoja kyntäjän v:ksina. Vieras viipyi isäntäväen v:ksina monta päivää. Eli työteliästä elämää jäämättä kenenkään v:kseksi. Sai äksyn hevosen v:ksikseen. Joutaisinkin jo tästä ihmisten v:ksista KARHUM.

3. liikettä t. vaikutusta vastustava voima, vastustus. | Valekuolleen rintakehää puristettaessa tuntuu jonkinlaista v:sta. — Tehdä v:sta 'vastustaa, panna vastaan'. Tappi oli niin suuri, että se vain v:sta tehden painui reikään. Nainen teki v:sta liian kiihkeälle lähentelijälle. Äänneseikat tekevät v:sta näiden sanojen etymologiselle yhdistämiselle. — Kilpailusta, taistelusta tms.: vastarinta. | Joukkue tuntui hyväkuntoiselta, mutta vahva oli v:skin. Voimme yrittää tasaväkistä v:sta Euroopan johtaville jalkapallomaille. Lähitaistelua käyden tuhotaan vihollisen viimeinenkin v. — Tarjota v., v:sta jklle. Olisiko teissä v:sta? Miehen v., ks. ◡. — *Erik.*, vars. *fys.* **a.** voima, jolla aine t. esine vastustaa siinä t. sitä pitkin liikkuvan esineen kulkua t. siinä itsessään tapahtuvia muodonmuutoksia. | Väliaineen, veden, ilman v. Nesteen sisäinen v. V:sta, joka syntyy, kun kappale liikkuu toisen pintaa pitkin, sanotaan kitkaksi. Aineen kovuudeksi sanotaan v:sta, jolla aine vastustaa siihen puristuvaa tai sitä hankaavaa kappaletta. Ajoankkuria laahattaessa vesivirta täyttää pussin aiheuttaen suuren v:ksen. Virtaviivaisuudella saadaan veneen v. mahdollisimman pieneksi. — *Kuv.* Filosofi siis pyrkii voittamaan materian ja välttämättömyyden v:ksen E.AHLMAN. — *Yhd.* ilman-, veden-, väliaineenv.; hankaus-, hitaus-, kierre-, kitka-, kulku-, liike-, lämmönjohto-, muoto-, veto-, vierimis-, virtaamis-, vääntöv. **b.** *sähk.* johdinaineen (vastuslaitteen) ominaisuus jarruttaa sähköä kuljettavien hiukkasten liikettä. | Induktiivinen, kapasitiivinen, ohminen, tehollinen v. V:ksen mittayksikkönä on ohmi. V. on jännite jaettuna virran voimakkuudella. Eristämiseen käytetään aineita, joiden [ominais]v. on suuri. V. riippuu johdinaineesta sekä johtimen poikkipinnasta ja pituudesta. — *Yhd.* sähköv.; johtov.; eristys-, maattov.; kokonais-, ominais-, osav.; tasavirta-, vaihtovirtav.; lois-, näennäis-, pätöv.; siirtymisv.

vastus|aine *s. sähk.* Sähköuuneissa käytetään v:aineena erilaisia metalleja sekä hiiltä ja karborundumia. **-anturi**[5] *s. tekn.* mittauslaite, jonka näyttämä perustuu sähkövastuksen muuttumiseen. **-arvo** *s. sähk.* Vastusmittarilla saatu v. **-elementt|i** *s. sähk.* Vastuslaitteeseen voi kuulua useita v:ejä. **-hitsau|s** *s. met.* eräs sähköhitsaus(tapa); vrt. (valo)kaarihitsaus. | V:ksessa vaihtovirta kulkee liitoskohdan läpi, joka sähkövastuksena toimien kuumenee ja hitsautuu umpeen. **-kenno** *s. sähk.* = seleenikenno 1. **-kerroin** *s. fys.* luku, jolla kertomalla tietystä lausekkeesta saadaan vastusvoima. **-koje** *s. sähk.* vastuslaite. **-komponentti** *s. fys.* **-kytken|tä** *s. sähk.* Galvaanisessa eli v:nässä virtapiirien keskinäinen kytkentä tapahtuu vastuksen välittämänä. **-kytkentäinen** *a. sähk.* **-käämi** *s. sähk.* **-laite** *s. sähk.* **-lanka** *s. sähk.* vastuksena käytetty metallilanka. **-lämpömittari** *s. tekn.* lämpömittari, jonka toiminta perustuu siihen, että metallin sähkövastus kasvaa lämpötilan noustessa. **-mie|s** *s. harv.* vastustaja. | - - olivat karkoittaneet v:hensä tarhan itäiseen päähän KIVI. **-mittari** *s. sähk.* ohmimittari. **-momentti** *s. fys.; syn.* vastustusmomentti. **-puol|i** *s. lak. vanh.* riita-, vastapuoli. | - - haastattaa v:ensa laillisen tuomioistuimen eteen LK.

vastust|aa[2] *v.* -avasti *adv.* -us[64] *teonn.* **1.** toimia t. vaikuttaa jkta, jtak vastaan, us.: panna vastaan. **a.** suhtautua torjuvasti jkn mielipiteeseen, tahtoon t. aikomukseen, jhk aatteeseen, toimintaan tms., asettua poikkiteloin jkn, jnk tielle, väittää vastaan, opponoida. | V. äitiään, esimiestään, esivaltaa, Jumalaa. V. jkn käsitystä, väitteitä, ehdotusta. Muut v:ivat lähtöäni. Verojen korottamista on kaikin keinoin v:ettava. V. tupakanpolttoa, sosialisointia, uudistuksia. V. kommunismia. V. kirkkoa. Toiset radionkuuntelijoista v:avat sinfonioita, toiset taas tanssimusiikkia. Olla v:avalla kannalla. Suhtautua jhk v:avasti. Vähemmistön v:uksesta huolimatta esitys hyväksyttiin. "Ei se mitään maksa", v:i emäntä. — Ilmenneet seikat v:avat aikaisempaa olettamusta. **b.** tehdä vastarintaa jklle, jllek, tenätä, (koettaa) torjua, (koettaa)

ehkäistä jtak epäedullista kohtaamasta t. tapahtumasta. | Vihollisen v:aminen. Hyökkääjää ei voinut v. Antaa kätensä v:amatta pudota koskettimistolle. Jos hevonen v:aa ohjasotetta --. Juoseppi lykkäsi helmaria vasemmalle v:aakseen peräsimellä aluksensa luvatonta liikettä E.ELENIUS. Veitsi, joka v:aa liiaksi leikattaessa. — Valtion toiminta rikollisuuden, työttömyyden v:amiseksi. V. kulkutauteja. Tuberkuloosin v:aminen rokottamalla. — *Harv.* kokonaisobj:n ohella. | Yhdellä kädellä hän v:i aina miehen TOPPILA. **c.** olemassaolollaan, ominaisuuksillaan estää, haitata, vaikeuttaa jtak toimintaa t. vaikutusta, pitää vastaan. | Johdin v:aa aina jonkin verran sähkövirran kulkua. Kuteisiin käytetyt metallilangat v:avat kudoksen venymistä. Kappaleen kimmovoimaksi sanotaan voimaa, jolla se v:aa ulkoisten voimien rasitusta. Kiniini kuumetta v:avana aineena. **d.** olla kyllin vahva, kova, taipumaton tms. kestämään jnk vaikutusta. | Kyllin vahva v:amaan tautia, tartuntaa. Ei kyennyt v:amaan kiusausta. Mies, jollaista naisen on vaikea v. — Ruttoa v:ava [par. rutonkestävä] perunalajike. Vettä v:ava [par. vedenpitävä, vettä hylkivä] lakkakerros. Lasi v:aa [par. kestää] happojen syövytystä. **e.** *yksipers. kans.* Jkta v:aa 'jklla on vastuksia, vaikeuksia'. Elsalle tuli mieleen äiti ja alkoi huolettaa, että jos sitä on v:anut hyvin, ja syntyi semmoinen sääli PAKK. Muutamia oli v:anut. Monelta olivat reet särkyneet, yhdeltä katkennut luokka, toiselta aisa KATAJA. **2.** *kans. harv.* [Kuollut] ei pyydä mitään eikä tarvitse "v:amista" [= hoitoa, vaalimista] SILL.

vastustaja[16] *tek.* Ehdotuksen kannattajat ja v:t. Sodan, kommunismin v. Jkn, jnk kiivas, leppymätön, sitkeä v. Poliittinen, valtiollinen v. Voitti pelissä v:nsa. Jalkaväen oli omin voimin selviydyttävä v:staan. **-joukkue** *s.* **-maa** *s.* **-puolue** *s.*

vastustamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *pass.* jota ei voi vastustaa. | Painijan v. ote. V:tomasti etenevä virta. Panssarihyökkäyksen v:tomuus. V. halu, kaipaus. V. lukuinto johti pojan opintielle. Uupumus valtasi hänet v:tomasti. V. viehätysvoima, kauneus. Valloittava, v. hymy. **2.** *akt. harv.* joka ei vastusta. | Poikien lähentely-yrityksiä v. tyttö. Puolueeton, ehdotusta puoltamaton mutta myös v. kanta.

vastustamis|halu *s.* **-keino** *s.* **-kyky** *s.* **-työ** *s.* **-yhdistys** *s.* Tuberkuloosin v.

vastustelija[14] *tek.* < seur.

vastustel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vastustaa. *(1.a,b.)* V. käskyjä. Suostui vastahakoisesti ja v:len. Ei v:lut sanallakaan. Antautui poliisille v:ematta. V:u ei auttanut, vaan lähteä piti. *(e.) yksipers.* Kaikin he toivoivat, että osuuskuntalaisia oikein v:isi KATAJA.

vastustus|asenne *s.* Murrosiälle ominainen v. **-halu** *s.* Käskyn epäoikeudenmukaisuus lisäsi v:a. **-halui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **-henk|i** *s.* Sortotoimenpiteet herättivät v:eä. **-henki|nen** *a.* -syys *omin.* **-kan|ta** *s.* Asettui ehdotuksiin nähden v:nalle. **-keino** *s.* Myrkyttäminen tuhohyönteisten v:na. **-kyky** *s.* Vihollisen v. murrettiin. Tukikohdan v:ä vahvistettiin kenttälinnoituslaittein. Valtion voimana on moraalinen ja taloudellinen v. ulkoa tulevaa painostusta vastaan. Kyllästäminen lisää puun v:ä eli kestävyyttä lahoamista vastaan. Tiepäällysteen laadun valinnassa on pidettävä silmällä mm. liukumisen v:ä. — *Lääk.* vastaanottamattomuus, resistenssi, immuniteetti. | Ruumiin luonnollinen v. Vilustuminen vähentää v:ä. V. tuberkuloosia vastaan. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* V. tukikohta. Kulutukselle v. [par. kulutusta kestävä] kivilaji. — *Lääk.* resistentti, immuuni. | Rokotuksen avulla ihminen saadaan v:seksi tartuntaa vastaan. Maatiaiskarjan v:syys tuberkuloosiin nähden. **-kyvyt|ön** *a.* -tömyys *omin.* [Nyrkkeilijä] löi harjoitustoverinsa v:tömäksi. Heikoimmat ja v:tömimmät joutuivat riehuvan taudin uhreiksi. **-liik|e** *s.* **1.** Valtiollinen sorto aiheutti v:keen synnyn. **2.** lääkitysvoimistelussa: liike, jossa jllak välineellä t. kädellä vastustaen vaikeutetaan liikkeen suorittamista. **-miel|i** *s.* Herättää v:tä. **-mieliala** *s.* **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* V. ihminen. Kirjoituksen v. sävy. **-mies** *s.* **-momentti** *s. fys.* vastusmomentti. **-politiikka** *s.* Jäykkä v. **-puolue** *s.* Äärimmäinen, jyrkkä v. Hallituspuolueen ja v:iden väliset erimielisyydet. **-ryhmä** *s.* **-suhde** *s.* **-tahto** *s.* **-voima** *s.* Armeijan v. on horjumaton. Koneen käyttövoiman pitää voittaa v:t, par. vastus-, vastavoimat. Pienellä lapsella v. tuberkkelibasilliin nähden on heikompi kuin aikuisella. Nykyajan kiireinen elämäntapa vähentää siveellistä v:a. **-voimainen** *a.* V. armeija. V. elimistö.

vastus|uuni *s. tekn.* vastuksilla kuumeneva sähköuuni; *met.* metallinsulatusuuni, jossa sähkövirta kulkee sulatettavan metallin läpi, jolloin metallin vastus aiheuttaa kuumenemisen. **-vahvistin** *s. rad.* **-voima** *s. fys. tekn.* **-yksik|kö** *s. sähk.* **1.** vastuksen mittayksikkö. | V:könä on ohmi. **2.** Vastuslaitteen v:öt eli elementit.

vastuu[25] *s.* **1. a.** velvollisuus vastata omana (t. joskus toisen) huolena t. velvollisuutena t. omassa (toisen) hoidossa t. valvonnassa olevasta asiasta, omaisuudesta, henkilöstä tms., näille mahdollisesti tapahtuvista vahingoista koituvien seuraamusten uhka, edesvastuu, vastuunalaisuus, vastuuvelvollisuus. | V. työstä, työn valmistumisesta, lasten kasvatuksesta. V. päätöksestä, ratkaisusta. V. varoista, veloista. Vanhempien v. lapsista. Virkamiehen, tuomarin, johtajan v. Oma, yksityinen, yhteinen, keskinäinen v. Moraalinen, taloudellinen v. Rikosoikeudellinen v. Suuri, raskas v. Ottaa v. Välttää v:ta. Kantaa v. jstak. V:n tunne, taakka. V. on jkn niskoilla, hartioilla. Vierittää, sysätä v. toiselle. V. jaettiin useiden henkilöiden kesken. V. teokseni mahdollisista virheistä on yksin minun. Vakuutusyhtiön v:n katsotaan alkavan siitä ajankohdasta, jolloin sopimus on päätetty. Johtaja on v:ssa [= vastaa] alaistensa toiminnasta. Olla v:ssa velasta, sitoumuksesta. Itsevaltias hallitsija on teoistaan v:ssa vain Jumalalle. Olla v:ssa [tav:mmin vastata] jstak hengellään. Vetäytyä v:sta. Tiedon paikkansapitävyydestä en mene v:seen. Kansanopetus oli ennen kansakoululaitosta pappien v:lla. Tavarat saivat ostajan v:lla jäädä myyjän varastoon. Lähettää tavaraa vastaanottajan v:lla. Posti-

säästöpankki toimii valtion v:lla. Tehdä jtak omalla v:llaan. Ottaa jk tehtävä v:lleen. Vakuutuslaitokset ottivat ennen suuresta metsästä v:lleen vain 3/4. — *Yhd.* tuomarinv.; virkamiesv.; oma-, solidaari-, yhteisv.; kiinnitys-, takaus-, vahingonkorvausv.; hallitusv.; edesv.; **osa-, pääv. b.** ed:een liittyvistä seuraamuksista, rangaistuksesta, korvauksesta yms. | Joutua v:seen rikoksesta. Saattaa jku teostaan v:seen. Syyllinen saatetaan lailliseen v:seen. Myös tuottamuksesta voi aiheutua rikosoikeudellinen v. Kansalaiset ovat velvolliset v:n uhalla noudattamaan oikeussääntöjä. **c.** se mistä jku on velvollinen vastaamaan. | Vakuutuksessa v. merkitsee myös vakuutettujen etuuksia ja usein hyödykkeitä, joihin etuus liittyy. Vakuutusyhtiön lisääntyneet v:t. Lainat, vekselit, luotolliset šekkitilit, takaukset tms. pankin asiakkaan v:t. **2.** *vanh.* ja *kans.* vastaus. | - - v:n sai: "Suu kiinni, herra, nyt!" *CAJ. **3.** *metsät.* uittoväylän poikki vedetty puomi, joka pysäyttää ja kokoaa väylästä tulevat puut, vastuupuomi(tus). | - - ovat puut lopultakin Hukkapuron v:lla H.LOUNAJA. — *Yhd.* tukkiv. **4.** *kans.* Mennä, käydä v:seen 'vastaan(ottamaan)'. Koirineen karkasivat he jäälle tulevia v:seen AHO.

vastuu|alue *s.* — *Sot.* alue, jonka puolustamisesta ja suojaamisesta määrätty johtaja on vastuussa. **-aulius** *s.* aulius vastuun ottamiseen. | V. on johtajan kauneimpia ominaisuuksia. **-kortti** *s. liik.* rahalaitoksen pitämä kortistokortti, joka sisältää tiedot asiakkaan vastuista rahalaitoksessa. **-kyky** *s.* **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* Aloite- ja v. liikkeenhoitaja. Osuuskassojen v:syys.

vastuulli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vastuunalainen. **1.** ihmisistä. **a.** jolla on vastuu, joka on vastuussa jstak, vastaava, vastuuvelvollinen. | V. johtaja, varastonhoitaja. Myyjä on jossakin määrin v. kaupoista, joita tuhlaileva ostaja liikkeessä tekee. Itsevaltias oli v. teoistaan vain Jumalalle. **b.** vastuukykyinen, -kelpoinen, syyntakeinen. | Oli mielentilassa, jossa ei ollut aivan v. teoistaan. **2.** asiasta, josta on (suuri) vastuu; joka aiheuttaa (suuren) vastuun. | V. virka, asema, tehtävä. Tuomarinviran v:suus. — V:sten [par. vaativien] rakenteiden lujuuslaskelmat on paras teettää ammattimiehellä.

vastuu|luokka *s.* Työt on jaettu vaarallisuutensa mukaan v:luokkiin tapaturmavakuutusmaksun määräämiseksi. **-määrä** *s. liik.* jkn t. jnk vastattavana oleva (raha)määrä. | Vakuutusyhtiön v. V:t osoittavat, kuinka paljon yhtiöllä on vastuuta.

vastuunalai|nen *a.* -suus *omin.* vastuullinen. *(1.)* V. johtokunta. V. rakennusmestari. V:suuden tunne. Kommandiittiyhtiön osakas, joka on henkilökohtaisesti v. yhtiön sitoumuksista. V. lainan maksamisesta. Toisen kanssa solidaarisesti v. takaaja. Rautatiehallinnon v:suus tavaroiden vahingoittuessa. Hallitsijalle v. ministeristö. Hallituksen poliittinen v:suus eduskunnalle. Rikosoikeudellinen v:suus. Saattaa jku v:seksi rikoksesta. Saksa ja sen liittolaiset katsottiin v:siksi sodasta. Pieni lapsi ei ole teoistaan v. — *Yhd.* ministerinv:suus. *(2.)* V:sessa toimessa oleva henkilö. Viran, aseman v:suus. — V:siin [par. vaativiin] maalaustöihin tottunut ammattimies.

vastuun|tunne *s.* vastuuntunto. | Äidin **v.** tyttärestään. V. kansaamme ja sen tulevaisuutta kohtaan. **-tunnoton** *a.* Häikäilemätön ja v. **-tunto** *s.* tunto, että omana siveellisenä velvollisuutena on vastata jstak, (edes)vastuuntunne. | Yhteiskunnallinen, siveellinen v. Opettajan elävä v. oppilaistaan. Yleisellä tiellä ajoneuvoa kuljettavalta vaaditaan v:a. **-tuntoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jolla on vastuuntuntoa; vastuuntunnon ohjaama. | V. opettaja, hallitus, johtokunta. Valmentautui v:sesti maaotteluun. — V. elämä. Vapauden tulee olla v:sta. Alus purjehti kapteenin v:sessa johdossa.

vastuu|puomi, -puomitus *s. metsät.* = vastuu 3. **-sitoumus** *s. liik.* **-säännös** *s.* vastuuta koskeva säännös.

vastuut|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* **1.** *harv.* joka ei ole kenellekään vastuussa. | Monarkki on teoistaan oikeudellisesti v. — Vars. **2.** jolla ei ole vastuuntuntoa, edesvastuuton. | V. tuhlari. V. kansankiihottaja. Huolettomasti ja v:tomasti ajava autoilija. Eläimet ovat siveellisesti v:tomia. Taloudellinen v:tomuus. - - katsoi häneen v:tomin, lapsellisin silmin HELVI HÄMÄLÄINEN.

vastuu|vaara *s. liik.* vastuusta aiheutuva tappionvaara. | V., johon vakuutuksen antaja joutuu vakuutuksen myöntämisen johdosta. **-vaaravakuutus** *s.* = kuolemanvara-, kuolemanvaaravakuutus (täyd.). **-vaatimus** *s.* vastuun ottamista, kantamista koskeva vaatimus. **-vakuutus** *s.* vakuutus(toiminta), jonka tarkoituksena on turvata vakuutuksenottaja sen taloudellisen vastuun varalta, johon hän voi joutua, jos hän, hänen perheensä jäsen t. palveluksessaan oleva henkilö aiheuttaa vahinkoa vieraalle henkilölle. **-vapau|s** *s.* vapaus vastuusta. | Varaamalla itselleen v:den vekselin siirtäjä vapautuu vastuusta niille, joille vekseli hänen jälkeensä joutuu. — *Erik.* jnk tehtävän hoidosta vastuussa olleelle tehtävän t. tilikauden päätyttyä vastuusta myönnetty vapaus. | Johtokunnalle, rahastonhoitajalle yhdistyksen vuosikokouksessa myönnetty v. Tili- ja v. **-varainen** *a. lak. harv.* taloudellisen sitoumuksen täyttämään kykenevä. | V. takaaja. **-velvollinen** *a.* vastuullinen, vastuunalainen. | Teoistaan v. **-velvollisuus** *s.* = vastuu 1.a. | Takaajan, yhtiön osakkaan v.

vasu[1] *s.* **1.** päreistä, tuohesta, pajuista tms. punottu (kanneton, us. kaksikorvainen) kanto- t. säilytysastia; vrt. kori, kopsa. | Säilyttää omenoita, villoja v:ssa. Kantoi kaloja v:ssa. Koira nukkui v:ssaan. Ei v:lla vettä kanneta SL. — *Yhd.* olki-, paju-, päre-, tuohiv.; eväs-, kala-, kukka-, peruna-, villav.; konttiv. **2.** *erik.* **a.** vasun täysi, vasullinen. | Kaksi v:a villoja. **b.** *el.* mehiläisen takajaloissa olevista syvennyksistä, joihin mehiläinen kerää siitepölyä.

vasullinen[63] *s.* vasun täysi. | V. kaloja.

vasuri[5] *kans.* **1.** *a.* vasenkätinen, kurittu. | V. ihminen. **2.** *s.* vasen käsi. | Iski v:llaan ahdistajaansa palleaan.

vata[10*] *s.* **1.** *kal.* pieni, tav. poveton pohjanuotta, jonka päissä on vetotanko, vata-, jalkanuotta. | Kiiskinen kaloja vanhin, v. vanhin pyydyksiä SL. **2.** Malachium aquaticum, kohokkikasveihin kuuluva kosteissa lehdoissa ja rannoilla kasvava rento, leveälehtinen monivuotinen ruoho. **-nuotta** *s.* = ed. 1.

vati[4*] *s.* **1.** tav. pyöreä t. soikea lautasmainen t. laakean kulhomainen ruokien pöytään tuomiseen ja tarjoilemiseen, jnk alustana tms. käytetty astia. | Posliininen, hopeinen, muovinen, puinen v. Matala, laakea, syvä v. Nostaa kypsä paisti, keitetty kala vadille. V:in jäähtymään kaadettu kiisseli. Kaataa [pesu]v:in silmienpesuvettä. Kahvi-, teekuppi vateineen. - - vähän herrahtavammin ne näkyivät osaavan juoda [kahvia] kuin muut — eivät särpineet vadilta ympäri laitain KIANTO. — *Yhd.* emalji-, hopea-, keramiikka-, kivi-, lasi-, metalli-, muovi-, pelti-, posliini-, pahka-, puu-, sinkki-, teräsv.; keittiöv.; kahvi-, teev.; hedelmä-, juusto-, kala-, kasvis-, kinkku-, leikkele-, leipä-, leivos-, liha-, maito-, omena-, paisti-, peruna-, puuro-, ruoka-, salaatti-, vesi-, velli-, vihannes-, voiv.; idätys-, kylvö-, paistin-, pesu-, tarjoiluv. **2.** *vanh.* tynnyri. — *Yhd.* viiniv.

vatiini[5] *s.* päällystakkien ym. välivuorina käytetty kevyt ja huokoinen vanumainen tuote. — *Yhd.* puuvilla-, villav.

vatimainen[63] *kalt.a.* V. astia.

watiton[57] *kar.a. sähk.* lois-. | W. teho, virta.

vatja[10] *s.* vatjalaisten kieli.

vatjalai|nen[63] *a.* ja *s.* -suus[65] *omin.* V:set 'Luoteis-Inkerissä asuva sukupuuttoon häviämässä oleva itämerensuomalainen kansa'. V. kylä. Viron koillismurteiden v:suudet.

vatjalais|alue *s.* **-asutus** *s.* **-kylä** *s.* **-väestö** *s.*

vatjankielinen *a.* V. väestö.

vatkaaja[10] *tek.* < vatkata. | Kakun v:n työ on liian raskasta pienelle tytölle. — Välineistä tav:mmin vatkain. — *Yhd.* kerman-, munanv.

vatkaamaton[57] *kielt.a.* < vatkata. | V. kerma.

vatkaantua[1*] *v.* = vatkautua.

vatkail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vatkata.

vatkain[56] *väl.* < seur. | Metallilangoista tehty v. Sähkökäyttöinen v. — *Yhd.* kerman-, munanv.; metalliv.; konev.; sähköv.

vatka|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1. a.** vars. *ruok.* vispilällä tms. välineellä voimakkaasti (ja samansuuntaisesti) hämmentää munia, kermaa tms. niiden vaahtouttamiseksi, kuohkeuttamiseksi t. (ja) eri aineosien tasaiseksi toisiinsa sekoittamiseksi, vispata, vispilöidä. | V. vispilällä. Kakun v:us. Vaahdoksi v:ttu muna, kerma. V:ttua marjapuuroa. Munakasta ei saa v. — Liemeen sen kirkastamiseksi v:ttu munanvalkuainen. — Liimaa on sekoitettava, ei sentään v:amalla, sillä se synnyttää vaahtoa. **b.** avarammin: vaivata, leipoa, alustaa, muokata, hieroa, vanuttaa. | Savilaasti tehdään märästä savesta ja hiekasta, jotka sotketaan yhteen ja v:taan sitkeäksi. V. savea käsin palloksi. V. taikinaa. Mehiläisen leuoissaan pehmeäksi v:ama vaha. Kylläpä siinä [kehdossa] Päärlyä [= lasta] lulliteltiin, hyssytettiin, tyssytettiin, v:ttiin, muokattiin LEHT. **c.** *kuv.* vatvoa. | Moneen kertaan v:ttu kysymys. V. mielessään yhtä ja samaa asiaa. Ei ole mikään ilo v. arkoja perheasioita täpötäydessä raitiovaunussa AK. **2.** *kans.* heittää, viskata. | V:si kalan takaisin järveen.

vatkaus|koje *s.* **-kone** *s.* **-väline** *s.* Vispilä v:enä.

vatkautu|a[44] *pass.v.* (*rinn.* vatkaantua) < vatkata. | Kerman v:minen vaahdoksi.

vatkos[64] *s. maal.* = vatkosmaali. **-maalaus** *s.* vatkosmaalilla maalaus. **-maali** *s.* vesipitoinen maali, jossa vesi ja veteen liukenematon sideaine muodostavat pysyvän emulsion (t. suspension).

vatkuli[5] *s. ruok.* ruskeutetuista naudanlihaviipaleista padassa tiiviin kannen alla hauduttamalla valmistettu ruokalaji, kalopsi.

vatkut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Hieroa v. pohkeitaan.

vatkut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** jankuttaa, jankata. | V. samasta asiasta päivästä toiseen. V:ti kyllästymiseen asti vanhaa aihettaan. **2.** *harv.* vatkata, vanuttaa, muokata. | Koiranpentu v:ti ja vanutti tohvelia hampaissaan.

vatsa[10] *s.* rinnan alapuolella (eläimillä us. sen takana) oleva vartalon osa; vrt. maha, maaru, mako, ma(s)su. | Vartalo jakautuu rintaan, v:an ja lantioon. — Mehiläisen ruumiissa on kolme selvästi erottuvaa osaa: pää, rinta ja v. eli takaosa. — *Erik.* **1.** vars. vatsan ulkopuolta t. -näköä ajatellen. | Iso, pullea, pyylevä v. Ihroittunut v. V. sisään ja rinta ulos! V:n kohdalta pieneksi käyneet housut. Kulkea v. pystyssä [vars. raskaana olevasta naisesta]. - - ravitkaat itsenne, että seisoo v:nne kuin papin säkki KIVI. Mutta silloin olit laiha kuin piiskanvarsi, nyt olet saanut v:n LEINONEN. Suuri on maha makaajalla, hoikka v. valvojalla SL. — Hevosen v:n alus. Mökin emäntä lyyhistyy lehmän v:n alle - - ja alkaa lypsää KIANTO. — [Kellonperät] liivin v:n yllä KILPI. — *vatsa|lla(an,* -lle(en (adv.) pitkällään vatsapuoli alaspäin, mahallaan, suullaan. | Olla, maata, uida v. Kaatua, kääntyä v:lleen. V:llasi sinun [käärmeen] pitää käymän VT. — *Kuv.* Mutta kivi kohosi - - kuopastansa, pienempiä kiviä vyöryi sen v:n alle KIANTO. Selkä edessä, v. takana [= sääri] ARV. — *Yhd.* ihra-, riippuv. **2.** mahalaukusta ym. vatsaontelon elimistä ja (t.) niiden toiminnoista. | Täysi, tyhjä v. Ruokaa sai v:n täydeltä. Söi niin paljon kuin v:an mahtui. Koira hotaisi makupalan heti v:ansa. Syödä jtak v:nsa täytteeksi. Kahvin juonti aamulla tyhjään v:an ei ole terveellistä. - - syömättömässä [= tyhjässä] v:ssa tuntuu suloinen lämmin [ryypyn jälkeen] H.VÄLISALMI. Suu söisi, vetäisi v., vaan ei kestä vanhat vaatteet SP. Ei v. velkaa salli SL. V:ssa kaiveleva nälkä. — Kuvottava tunne v:n pohjassa. V:an koskee. V:a nipistelee, vääntelee. V. kurisee. V:n vaivat. Umpitauti eli kova v. Löysä, vetelä v. V. vetelällä, kovalla. V. on rikki 'ripulilla'. — Puhkaista, avata jnk v. Hauen v:sta löytyi sormus. — *Kuv.* Ne [kaivospölkyt] olivat alkuaan aiotut ties mihin laivan v:an, kaukaisiin maihin HAANPÄÄ. **3.** *anat.* = vastaontelo. — *Yhd.* ontelov.; ala-, keski-, yläv.

vatsa|-aortta *s. anat.* aortan alaosa. **-elin** *s.* **-evä** *s. el.* V:t 'kaloilla vatsan takaosassa oleva, kor-

keampien eläinten takaraajoja vastaava eväpari'. **-haava** s. (ei *lääk.*) mahahaava. **-happo** s. *fysiol.* mahahappo. — *Leik.* Hänellä taitaa olla liikaa v:a [kun on niin kärttyinen]. **-happoinen** *a.* V. henkilö 'henkilö, jolla on liikaa vatsahappoa'. **-hengitys** s. pallean avulla ja välillisesti myös vatsan liikkeinä tapahtuva hengitys; vrt. kylkiluuhengitys. **-häiriö** s. maha-, ruoansulatushäiriö. **-ihra** s.

-vatsainen[63] *poss.a.* Iso-, kelta-, puna-, pyöreä-, riippu-, suuri-, valkov.; tyhjä-, täysiv.; heikkov.

vatsa|influenssa s. influenssasta, jossa on myös vatsaoireita. **-jalka** s. *el.* toukkien yms. takaruumiissa olevista jaloista; vrt. perä-, rintajalka. **-kaasu** s., tav. *mon.* Hiili poistaa v:ja. **-kalvo** s. *anat.* ohut kalvo, joka yhtenäisenä kerroksena peittää vatsaontelon seinämien sisäpintaa (seinänmyötäinen v.), kohoaa ruumiinontelon takaseinämästä sisäelimiin (vapaa v.) ja ympäröi näitä (sisusmyötäinen v.) **-kalvontulehdus** s. *lääk.* Äkillinen, krooninen v. **-kappale** s. Kääresyltyksi otetaan siasta ns. sivusilava eli v. **-karva** s. Koiran v:t.

vatsak|as[66*] *a.* -kuus[65] *omin.* iso-, suurivatsainen, mahakas. | V:kaille miehille sopiva pukumalli.

vatsa|katarri s. mahakatarri. **-kilpi** s. Kilpikonnan v. **-kipu** s. erilaisista vatsaontelon alueella tuntuvista kivuista. **-kohju** s. *lääk.* vatsaontelon vatsanseinämän läpi pullistumisesta syntynyt kohju, vatsatyrä. **-kylkiluu** s. *el.* Alkuliskojen, krokotiilin v:t. **-kääre** s. Umpilisäkkeen tulehduksen aiheuttamien kipujen lievittämiseksi käytetyt v:et. **-laukku** s. (ei *anat.*) maha(laukku). **-leikkaus** s. **-letku** s. tav:mmin mahaletku. **-levy** s. *el.* Useilla päiväkorentojen naarailla on yhdeksännen vatsakilven takareuna pidentynyt v:ksi. **-liha** s. Kilpikonnan herkullisimmat osat ovat selkä- ja v. **-liha|s** s. V:ksia vahvistava voimisteluliike. — *Anat.* Poikittainen, sisempi, suora v. **-liik|e** s. Vatsatanssijattaren v:keet. **-lääke** s. **-määr|in,** -ällä, -ältä *adv. kans.* mahamäärin. | Sai syödä v. **-nah|ka** s. V. ylensyönnistä pingollaan. Oravan v:oista tehty turkki.

vatsan|alus s. Räystäspääskysen valkoinen v. — *Leik. ark.* Jklla on v. jalkoja täynnä 'kävelee t. juoksee nopeasti'. **-alushihna** s. Silavaljaiden v. **-alusta** s. vatsanalus. **-alusvilla** s. Lampaan v. **-hieronta** s.

vatsa|nisä s. vatsan kohdalla oleva nisä. **-nivel** s. *el.* hyönteisen vatsa- l. takaosan nivelistä. | Korennon v:et.

vatsan|kipu s. **-kivistys** s. **-lääke** s. tav:mmin vatsalääke. **-palvelija** s. = seur. **-palvoja** s. ihmisestä, joka antaa kulinaarisille nautinnoille erittäin suuren arvon, herkuttelija, herkkusuu. **-peit|e** s. *anat.*, tav. *mon.* vatsan elimien etu(eläimillä us. ala)puolta peittävistä kudoskerroksista kuten vatsalihaksista. | Kun v:teet oli avattu, havaittiin mahalaukussa pitkälle kehittynyt syöpä. Rasvaa kerrostuu etenkin v:teisiin.

vatsanpohja s. *anat.* ne pehmeät osat, jotka sulkevat lantion ala-aukeaman, lantionpohja. — Avarammin. | Nälkä riipaisi ilkeästi tyhjää v:a KARHUM. - - soitanto, joka hiveli aina v:an saakka KIANTO. **-elin** s. **-tauti** s. **-tulehdus** s. **-vaiva** s.

vatsan|poltto s. polttava kipu vatsassa. **-puoleinen** *a.* myös ⌒. | V. peräevä. **-puru** s. vatsakipu, vatsanpoltto. **-seinämä** s. vatsaontelon seinämä. **-seinänvaltimo** s. Alempi v. **-seutu** s. **-täy|si** s. Sai ruokaa kerrankin v:den [= vatsansa täyteen, kylläkseen]. Kantoi kohtua kovoa, / v:ttä vaikeata KAL. - - hänen urheudellaan saatiin - - monta v:ttä nauraa ALKIO. **-täyt|e** s. Antaa hevoselle silppua v:teeksi. **-vaiv|a** s. vatsavaiva. | Kärsiä v:oja. **-väänne** s., tav. *mon.* kouristava vatsakipu.

vatsa|oire s. *lääk.* V:oirein alkava tauti. **-ontelo** s. *anat.* ruumiin ontelo, jonka rajana rintaonteloon päin on pallea ja ala- (taka)osana selkärankaisilla lantio-ontelo; vatsa. **-os|a** s. Vuodan v. Kylkisilava tehdään sian kylki- ja v:ista. **-paita** s. *anat.* vastakalvon poimu, joka riippuu mahalaukun isosta kaarroksesta esiliinan tavoin suolien ja vatsaontelon etuseinän välillä ulottuen navan seutuville t. alemmaksi, mahapaita. | Pieni, iso v. **-panssari** s. *el.* Kilpikonnan selkä- ja v. **-piisami** s. piisamin vatsanahka turkiksena. | Turkki v:a. **-puoli** s. ventraalipuoli. | Ruumiin selkä- ja v. **-pöhö** s. *lääk. harv.* = vesivatsa. **-rasva** s. Ruhoista poistetaan v:t eli ihrat. **-ren|gas** s. *el.* vrt. vatsanivel. | Mehiläisen v:kaat. **-sairaus** s. vrt. vatsatauti. **-sauma** s. *kasv.* sauma, jota myöten emilehden laidat ovat kasvaneet yhteen.

vatsasta|puhuja s. vrt. seur. **-puhuminen** s. (myös ⌒) harjoituksella saavutettu taito puhua huuliaan liikuttamatta kumealla, etäiseltä kuulostavalla äänellä.

vatsa|suomu s. Käärmeen, sisiliskon v:suomut. **-syöpä** s. mahasyöpä. **-tanssi** s. itämainen naisten tanssi, jossa tanssija pyörittää vatsaansa. **-tanssijatar** s. vrt. ed. | Egyptiläinen v. **-tauti** s. vatsaontelon elinten, vars. mahalaukun t. suoliston tauti, mahatauti. **-tautinen** *a.* ja s. **-tipat** s. *mon.* (ei *lääk.*) eräistä vatsatauteihin käytetyistä pullolääkkeistä. **-tyrä** s. *lääk.* = vatsakohju. **-vaiva** s. **-vaivainen** *a.* ja s. **-viiva** s. vatsan ääriviiva. | Kala, jonka selkäviiva on kaarevampi kuin v. **-vika** s. vrt. vatsatauti. **-villa** s. Lampaan v:t. **-vyö** s. vatsaa tukeva vyö. | Riippuvatsaisen sopii käyttää v:tä. — Valjaissa: mahavyö. **-ydin** s. *el.* tikapuuhermostossa eläimen vatsapuolella oleva hermosolmuketju.

vatsuri[5] s. suolikatarrista ja ripulista. — *Yhd.* puna-, valkov.

watti[1*] s. *sähk.* (*lyh.* W) tehon yksikkö: teho, jonka 1 ampeerin virta aiheuttaa johtimessa, jonka päätepisteiden välillä on 1 voltin jännite, volttiampeeri. — *Yhd.* kilo-, mega-, milliw. **-luku** s. *sähk.* Sähkölampun w. **-mittari** s. sähkötehon mittari, tehomittari. **-määrä** s.

-wattinen[63] *poss.a.* 100-w. sähkölamppu.

watti|sekunti s. (*lyh.* Ws) sähkötyön yksikkö: työ, jonka 1 watti suorittaa 1 sekunnissa, jouli. **-tunti** s. (*lyh.* Wt t. Wh) sähkötyön yksikkö: 3600 wattisekuntia. — *Yhd.* kilo-, megaw. **-tuntimittari** s. mittari, joka mittaa sähkötyön wattitunteina.

vat|tu[1*] s. **1.** Rubus idaeus, 80—180 cm korkea hienopiikkinen pensas, joka kasvaa yleisenä kallioilla, kivikoissa, rantalehdoissa ym. ja myös

viljeltynä, vattupensas; sen hedelmä; *syn.* vadelma, vatukka, vaapukka, vaarain. | V:un varsi, lehti. Syödä, poimia, hillota v:tuja. — Olla v:ussa 'vattuja poimimassa'. Mennä, lähteä v:tuun. — *Yhd.* metsä-, puutarhav. **2.** kasvisukuna tav:mmin vatukka.
vattu|hillo *s.* **-kirppa** *s.* Glyptina rubi, mansikan ja vatun lehtiä nakertava kirppa. **-kuoriainen** *s.* Byturus tomentosus, vattupensaiden nuoria kukkasilmuja jyrsivä n. 4 mm pitkä kovakuoriainen; vrt. vattumato. **-kärsäkäs** *s.* Anthonomus rubi, hyötymansikan, vatun ja ruusujen silmuja tuhoava 2—3 mm pitkä kuoriainen. **-maa** *s.* Puutarhan v. **-mato** *s.* kypsissä vatun hedelmissä elävä vattukuoriaisen toukka. **-mehu** *s.* **-paik|ka** *s.* Marjastajat löysivät hyvän v:an. **-pensaikko** *s.* **-pensas** *s.*
vatukka[15*] *s.* **1.** Rubus, ruusukasvien heimoon kuuluvia pensaita t. ruohoja, joista Suomessa kasvavat mm. vattu, lillukka, mesimarja ja suomuurain. — *Yhd.* lehto-, poimu-, sini-, tuoksu-, vaarav. **2.** = vattu 1.
vatukko[2*] *s.* vattupaikka, -pensaikko, vadelmikko. | - - aitovarrella kasvoi hyvin hyötyvä v. AHO. — *Yhd.* luonnonv.
vatupassi[4] *s. puhek.* vesivaaka. — *vatupassi|ssa, -sta, -in* (adv.) vaakasuorassa. | Olla v:ssa. V:staan vääntynyt lattia. — *Kuv.* Mutta ei hän saanut sittenkään sieluansa v:in HAARLA.
vatvo|a[1] *v.* **1.** vanuttaa, vatkata, muokata, vaivata, hieroa, hämmentää. | Villat sekoitetaan ja v:taan moneen kertaan ennen kehräämistä. Hieroa ja v. lihaksiaan. Kiinteän aineen kärpänen kostuttaa syljellään ja v:o sitä kärsällään, kunnes saa sen nestemäiseksi. — *Kuv.* Tuttu, moneen kertaan edestakaisin v:ttu tie. Epäilemättä romaani on huono - - sitä ja tätä yhteen v:ttuna AK. **2.** *abstr.* ed:een liittyen: käsitellä t. puhua t. ajatella, hautoa alituisesti t. yhä uudelleen samaa, jauhaa, märehtiä, vatkata. | V. jtak asiaa puolin ja toisin. Ajatukset v:ivat kysymystä, mistä saisi rahaa. Pitkäveteisen ja v:van vaikutuksen tekevä näytelmä.
vatvoja[10] *tek.*
vatvoutu|a[44] *pass.v.* < vatvoa 1. | Hyvin v:nutta taikinaa.
vaudeville[9] [vodvi·l] *s.* **1.** vars. Ranskassa aikoinaan suosittu kevyt, us. satiirinen, kuplettimainen ajankohtainen laulu. **2.** 1700- ja 1800-luvulla muodissa ollut alk. ranskalainen kevyt laulunäytelmä. **3.** (amerikkalainen) varietee-esitys.
vauhdik|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* jossa on vauhtia, joka tehdään, tapahtuu vauhdilla, nopeasti, reippaasti; vauhtia osoittava t. ilmentävä. | V. liike, potku. Myötätuuli kuljetti venettä v:kaasti. — V. seikkailuromaani. V:asta kerrontaa. Näytelmän v:kaasti etenevä toiminta. Soittaa v:kaasti. — V. viiva. - - oli kuulunut v:asta aisatiukujen ääntä KATAJA.
vauhdillinen[63] *poss.a.*, vars. *urh.* ja *voim.* (< vauhti) vauhdin avulla, vauhtia ottaen suoritettava. | V. ja vauhditon korkeus-, pituushyppy. V. kieppi, voltti.
vauhdin|jako *s. urh.* vars. kilpajuoksuissa käytetty vauhdin tarkoituksenmukainen jako eri matkaosuuksille. **-lisäys** *s.* **-otto** *s.* V. ja ponnistus pituushypyssä. **-ottopaikka** *s.* **-pito** *s.* Juoksijan kova v. **-pitäjä** *s.* juoksu- tms. kilpailussa johdossa oleva. | A. siirtyi kolmannella kierroksella vuorostaan v:ksi.
vauhdit|on[57] *kar.a.* < vauhti. **1.** *urh.* joka suoritetaan ilman vauhdinottoa. | V:tomat hypyt. V. pituus-, korkeushyppy, kolmiloikkaus. **2.** jolla ei ole vauhtia. | Pallo putosi v:tomana maahan.
vauhdit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* panna vauhtiin, antaa (lisää) vauhtia. | A:n piti juoksun alkukierroksilla v. B:tä ja siten auttaa tätä voittoon. Halukkaita on, kun heidät vain saadaan organisoiduksi ja v:etuksi työhön. Veronkorotukset v:tavat hintojen ja palkkojen kohoamista.
vauhdittaja[10] *tek.*
vauhdittu|a[1*] *v.* päästä vauhtiin, saada (lisää) vauhtia. | Ulkomaankauppamme v:u aina keväisin.
vauhka[10] *a. murt.* -sti *adv.* = seur.
vauhko[1] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** hillittömän pelokas, joka pelosta helposti menee suunniltaan, helposti pillastuva, säikkyvä, säikky, pelosta hillitön, pillastunut. | V. hevonen, joka nähdessään vähänkin oudon esineen, kuullessaan tavallisuudesta poikkeavaa ääntä, jopa ilman havaittavaa syytäkin pelästyy ja syöksyy eteenpäin ohjaksista välittämättä. V. varsa, eläin. Lehmät tulivat v:iksi. V. lapsi, tyttö. Pelosta v:na. V. katse. Hypähdellä v:sti. Villihevosen luontainen v:us. Sitä [pelkoa] oli esiintynyt jo eilen, ja miehet olivat aivan v:ja E.PALOLAMPI. — *Kuv.* V:na, ilman käskijää / veturi tyhjänä lennähtää JYLHÄ. **2.** avarammin: yl. hillitön, riehakas. | Ilosta, kiihtymyksestä aivan v:na. V., lannistumaton haavemieli M.MERENMAA. Sinä olit kuin villi tuulispää, / - - / olit hillitön, v. ja vapaa EINARI VUORELA. Hänen v:t luonnonfilosofiset pohdintansa AK.
vauhkoil|la[29] *v.* esiintyä, käyttäytyä vauhkosti, vauhkotella. | V:eva poro.
vauhko|päinen *a.* -päisesti *adv.* -päisyys *omin.* vauhko. **-pää** *a.* = ed. | - - vain omaa säikkyi varjoaan / tuo varsa v. MANN.
vauhkotella[28*] *v.* vauhkoilla.
vauhkottelija[14] *tek.* < ed.
vauhkoutu|a[44] *v.* (*rinn.* vauhkoontua[1*]) tulla vauhkoksi, pillastua, riehaantua. | V:nut hevonen. Pelosta v:neet lapset. V:nut mielikuvitus.
vauh|ti[4*] *s.* **1. a.** jatkavuutena ilmenevästä liike-energiasta. | Saavutettuaan tarpeellisen nopeuden juna kulkee jatkavuudesta, v:dillaan. - - rantatörmän antama v. oli loppunut ja miehet rupesivat hiihtämään KATAJA. — Puhui yhteen v:tiin [= menoon, kyytiin] tunninkin. [Vene] solahtaa yhtä v:tia sen [sillan] alitse AHO. — *Fys.* nopeuden itseisarvo (suunnasta riippumatta). **b.** ilmauksissa, joissa on kyse liikkeen t. toiminnan käyntiin, alkuun saattamisesta (pääsemisestä), sen nopeuden lisäämisestä (lisääntymisestä) t. päinvastoin liikkeen t. toiminnan hillitsemisestä (laantumisesta) t. pysäyttämisestä (pysähtymisestä). | Antaa v:tia keinujalle takaa työntäisemällä. Antaa kädellä v:tia luomapuille. Panna v:tia jhk työhön. Työ

olisi saatava uudelleen v:tiin 'käyntiin, vireille'. Sodan uhka antoi v:tia varusteluille. Kohtaus, joka antaa v:tia koko näytelmälle. Taistelut pääsivät jälleen v:tiin. Juorut saivat tapauksesta uutta v:tia. V:tiin päässyt rakkaussuhde SILL. — Vars. *voim.* ja *urh.* jnk hypyn, heiton tms. varsin. suoritusta valmistava ja auttava nopea juoksu tm. liike. | Hypyn osat ovat v. eli juoksu, ponnistus, lento ja alastulo. Hypyn v:din tulee olla tasaisesti kiihtyvä ja kovimmillaan juuri ponnistuspaikalla. Haarahyppäys v:dista. Keihäänheittäjän pitkä v. — Pässi otti v:tia ja pukkasi. Ja hän [varis] otti v:tia jaloillaan, levitti siipensä ja lähti kiireesti lentämään AHO. — *Yhd.* alku-, apu-, lisä-, loppu-, lähtöv.; heitto-, hyppy-, ponnistusv.; viistov. **2.** nopeus, joutuisuus, jolla jk liike t. toiminta tapahtuu; meno. **a.** etenemisestä, liikkeestä. | Pikajunan, auton, laivan, juoksijan, soutajan v. 10 solmun v. Autoilijan v. oli 70 km/t. Tasainen, nykivä, nopea, ripeä, hiljainen, mateleva v. Aluksen taloudellisin v. V. kovenee, hiljenee, tasoittuu. Parantaa, lisätä, kiristää, hiljentää, pidätellä v:tia. Juosta, kävellä, ajaa hyvää, kovaa, lujaa, vihaista, hiljaista v:tia. Laskettaa täyttä v:tia. Auto syöksähti täyteen v:tiin. [Juoksija] piti yllä hurjaa, tappavaa v:tia. — Tapaukset kiitivät myrskyn v:dilla. Aika kului etanan v:tia. **b.** muusta toiminnasta, tapahtumisesta, ilmiöistä: tempo, tahti, ripeys. | Työn v. Tehdä jtak amerikkalaisella v:dilla. Pidätellä puheen v:tia. - - raatamiseen nyt iskemme peloittavalla v:dilla KIVI. Hinnat nousivat nopeaa v:tia 'nopeasti'. Tulva oli hyvää v:tia vähenemässä. Maaliskuu on hyvää v:tia loppumaisillaan O.SIIPPAINEN. **c.** *yhd.* Juoksu-, kasvu-, kilpa-, kulku-, kävely-, lento-, opiskelu-, peli-, puhe-, retkeily-, työ-, verryttelyv.; ennätys-, hirmu-, huippu-, keski-, pika-, puoli-, tulipalov. **3.** nopea liike, vinha meno, vauhdikkuus, meno, puhti. | V:din hurma. 1900-lukua sanotaan v:din vuosisadaksi. Jäälautat menivät v:dilla koskea alas. - - tyttö v:dissa vilahti kuistille KATAJA. — *Kuv.* Piirros, jonka viivoissa on v:tia. Seikkailufilmi, jossa on v:tia ja jännitystä.

vauhti|askel *s. voim. urh.* vauhdinoton askel. | Pituushypyn ponnistusaskel, viimeinen v., on muita v:askelia hieman lyhyempi. — *Kuv.* Sillan alla yläkoski jo v:askeleitaan ottaa LINN. **-ennätys** *s.* **-heitto** *s. voim. urh.* Säären v. eteen. Keihään heitto paikalta ja v. **-hirviö** *s.* Kilpa-auto, joka on todellinen v. **-hurjastelu** *s.* V. maanteillä on edesvastuutonta. **-hyp|py** *s. voim. urh.* Vauhdittomat hypyt ja v:yt. Pituus- ja korkeushyppy v:pyinä. Kuulantyönnön kolme osaa: lähtöliikkeet, v. ja työntö. **-hyppäys** *s.* vrt. ed. **-juoksu** *s.,* vars. *voim. urh.* **1.** vauhdinoton juoksu. | Kohtisuorasti rimaa vasten suoritettu korkeushypyn v. **2.** nopea, nopeuteen tähtäävä juoksu. | Juoksijan valmennukseen kuuluivat maastoharjoitukset sekä v. radalla. **-kieppi** *s. voim.* heilunnasta korkealla telineellä tehty kieppi. **-kilpailu** *s.* Eläintarhan jokakeväiset autojen ja moottoripyörien v:t. **-koe** *s.* Laivan v. **-kuningas** *s. kuv.* Autokilpailujen v. **-käännös** *s. voim.* nojapuilla heilahduksesta käsinseisontaan suoritettu käännös. **-liike** *s. voim.* **-matka** *s. urh.* Vauhdillisissa hypyissä ei v:n pituutta ole määrätty. **-merkki** *s. urh.* askelmerkki. | Neljän askelen päähän ponnistuspaikasta asetettu v. **-mittari** *s.* nopeusmittari.

-vauhtinen[63] *poss.a.* Hidas-, kova-, luja-, tasa-, vähäv.

vauhti|paikka *s.* vauhdinottopaikka. **-pyörä** *s. tekn.* pyörimisliikkeen tasoittamiseksi koneen tms. akseliin kiinnitetty (raskas) pyörä, huimapyörä. | Höyrykoneen, polttomoottorin v. — Rukin, värttinän v. **-pyörätön** *a. tekn.* V. höyrypumppu. **-raja** *s.* **1.** *urh.* heitto-, ponnistusrajasta. | V:n yli astumisen vuoksi hylätty hyppy. **2.** Moottoriajoneuvojen v. on Helsingissä 50 km/t. **-rata** *s.* Seiväshypyn, kolmiloikkauksen v. **-suun|ta** *s.* V:nan ja riman välinen kulma korkeushypyssä. **-väli** *s. voim.* vauhdinottoon tarvittava matka. | Asettua v:n päähän telineestä.

vaula[10] *s.* (*rinn.* vaulo[1], vaulu[1]) tav. vitsaksesta tehty rengas, jollaisia käytetään puomiketjujen teossa, hankavitsana jne. | V:lla suljettava veräjä. — Avarammin ja *kuv.* Perkeleen paulat / ja synnin v:t / on Jeesus särkenyt VK. [Aadam] kietoi / kukista v:a suortuville Eevan *JYLHÄ. — *Yhd.* vitsav.; hankav.; kukkas-, ruusuv.

vauloittaa[2*] *v.* varustaa vaulalla t. vauloilla.

vaunu[1] *s.* **1. a.** *mon.* vedettävät t. työnnettävät tav. nelipyöräiset ajo- t. kuljetusneuvot; vrt. rattaat, kärryt, vankkurit. | Avoimet, kuomulliset v:t. Kahden hevosen vedettävät v:t. Kapealla tiellä on kärryjen väistettävä v:ja. — Työntää pikkulasta v:issa. Sairaaloissa ruoanjakeluun käytettävät työnnettävät v:t. — *Kuv.* Te porhot, te tahdotte ajaa kultaisissa v:issa laveinta tietä ylös taivaaseen KIANTO. Hän katkeaa kesken, ja elämän v:t kulkevat hänen ylitseen LEINO. - - aamu tulisin v:in ajoi pitkin metsänharjaa LEINONEN. Olla viidentenä, kolmantena pyöränä v:issa, ks. pyörä 1.a. — Harv. *yks.* - - taivaalla Otavan v. oli vierinyt länteen päin P.MUSTAPÄÄ. — *Yhd.* hevosv:t; ajurin-, kuormasto-, posti-, ruumis-, sotav:t; lapsen-, lasten-, nukenv:t; umpiv:t. **b.** vars. kiskoja pitkin kulkevista neli- t. useampipyöräisistä vedettävistä t. työnnettävistä t. myös moottorikäyttöisistä kuljetusvälineistä, etenkin rautatie- t. raitiovaunuista. | I, II luokan [rautatie]v. 4-, 8-akselinen v. Veturi ja v:t. Matkustajia kehotetaan nousemaan v:ihin, juna lähtee! Kappaletavara kuljetetaan katetussa v:ssa. Tavaran hinta vapaasti v:ssa Helsingin asemalla. — Munkkiniemeen mentäessä on vaihdettava [raitio]v:a Ylioppilastalolla. Eiraan pääsee sekä bussilla että v:lla. V. on täynnä! — Viisi v:a [= vaunullista] halkoja. — Koko v. [= kaikki vaunussa olijat] räjähti nauruun. — *Yhd.* juna-, raitio-, rautatiev.; ammus-, asunto-, eläin-, halko-, henkilö-, hiekka-, härkä-, istuma-, junailijan-, jäähdytys-, kaato-, konduktöörin-, maito-, makuu-, malmi-, matkustaja-, moottori-, näköala-, posti-, päivä-, ravintola-, salonki-, säiliö-, tankki-, tavara-, teli-, tupakka-, vanki-, varastov.; avo-, umpiv.; perä-, sivuv. **c.** autosta tms. | Kansanauto, joka halpana ja kestävänä v:na on saavuttanut suuren

suosion. Pysäköidä v:nsa kadun reunaan. — *Yhd.* henkilö-, kilpa-, kuorma-, linja-, paketti-, urheiluv.; voimav.; avo-, umpiv.; hyökkäys-, maasto-, panssari-, taisteluv.; vetov. 2. avarammin eräistä (edestakaisin) liikkuvista t. liikutettavista laitteista t. niiden osista. | Kirjoituskoneen liikkuva v. teloineen. Kehruukoneen v. — *Yhd.* kehilö-, rivinkuljetusv.

vaunu|halli *s.* Rautateiden veturi- ja v:hallit. **-hevonen** *s.* vaunujen vetoon käytetty (*erik.* lämmin- t. puoliverinen) hevonen. | Jalorotuinen v. **-hevosrotu** *s.*

-vaunuinen[63] *poss.a.* Kolmi-, kuusiv.

vaunuittain *adv.* vaunu kerrallaan, vaunumäärin. | Halkoja myytävänä v.

vaunu|jono *s.* Tavarajunan v. **-kanta** *s.* Rautateiden v:a on huomattavasti lisättävä. **-kaupun|ki** *s. raam.* sotavaunujen ja -hevosten pitoon velvoitettu kaupunki. | Vielä hän [Salomo] linnoitti -- kaikki varastokaupungit -- ja kaikki v:git ja ratsumiesten kaupungit VT. **-kilometri** *s. raut.* tilastoyksikkönä: yhden vaunun kulkema kilometri; vrt. (vaunun)akselikilometri. **-kuorma** *s.* Kokonainen v. muuttotavaraa. **-kuormittain** *adv.* Kalkkia toimitetaan v. tai astioihin pakattuna. **-lakka** *s.* **-lasteittain** *adv.* = vaununlasteittain. **-lasti(llinen)** *s.* = vaununlasti(llinen). **-liiteri** *s.* **-linna, -linnoitus** *s. hist.* toistensa viereen ajetuista kuormastovaunuista muodostettu (vallin ympäröimä) nelikulmio, jonka sisäpuolelle sotajoukko asettui.

vaunullinen[63] 1. *s.* vaunun täysi. | V. tavaraa. 2. *poss.a.*

vaunu|luettelo *s. raut.* **-luokka** *s. raut.* Henkilöliikenteessä on nykyään käytössä vain 1. ja 2. v. **-malli** *s.* Valtionrautateiden uudet v:t. **-mestari** *s.* 1. *raut.* rautatievaunujen tarkastusta ja huoltoa liikennepaikalla valvova rautatieläinen; vrt. seur. 1. 2. vrt. vaununtekijä. **-mie|s** *s.* 1. *raut.* rautatievaunujen tarkastusta ja huoltoa liikennepaikoilla toimittava rautatieläinen; vrt. ed. 1. 2. Panssarivaunun v:sten koulutus. Teidän poikanne hän [kuningas] ottaa ja panee heidät v:hikseen ja ratsumiehikseen VT.

vaunun|ajaja *s.* **-akseli** *s.* **-akselikilometri** *s. raut.* = akselikilometri. **-alusta** *s.* **-heitto** *s. raut.* vaihtoliike, jossa veturi työntää vaunun kulkemaan saamallaan vauhdilla. **-ikkuna** *s.* **-kehys** *s.* **-kori** *s.* **-lasteittain** *adv.* Tavaraa tuotiin v. **-lasti** *s.* 10 v:a koksia. **-lastillinen** *s.* **-osasto** *s.* Seurue sai junasta käyttöönsä kokonaisen v:n. **-peit|e** *s.* V:teenä käytetty presenninki. **-pyörä** *s.* **-runko** *s.* **-siir|to** *s.* Päivystäjäjunan suorittamat v:rot. — Kirjoituskone, jossa v. tapahtuu automaattisesti sähköllä. **-siivooja** *s.*, vars. *raut.* **-silta** *s.* vrt. silta II.1. **-tarkastaja** *s. raut.* rautatieläinen, joka liikennepaikoilla huolehtii vaunujen jarrujen yms. laitteiden kunnon tarkastuksesta ja korjauksesta. **-tekijä** *s.* (hevos)vaunujen valmistaja. **-vaihto** *s.* **-voitelija** *s. raut.* rautatieläinen, joka liikennepaikoilla suorittaa vaunujen laakerien yms. voitelun. **-vuokra** *s. raut.* Ellei liikennöitsijä säädetyn ajan kuluessa ole kuormannut tai purkanut vaunua, kannetaan viivästymisestä v:a.

vaunu|osasto *s.* par. vaununosasto. **-pari** *s.* 1. Kehyssahan kehyksen etupuolella oleva v. 2. a. parivaljakkona käytetyistä vaunuhevosista. | Loistovaunujen eteen valjastettu v. V:n valjaat. b. toinen vaunuparin (merk:ssä 2.a) ajokeista. — *Kuv.* Hänhän oli isän ilmetty v., aivan kuin samalla kaavalla valettu! H.ASUNTA. **-pula** *s.* Rautateiden krooninen v. **-puuseppä** *s.* vrt. vaununtekijä. **-rasva** *s.* vaunujen rasvaukseen käytetty rasva. **-retortti** *s. tekn.* pyörillä varustettu vaunumainen retortti. **-rivi** *s.* **-seppä** *s.* vrt. vaununtekijä. **-silta** *s.* par. vaununsilta. **-soturi** *s. hist.*, vars. *raam.* -- ja hän [faarao] otti kuudetsadat valitut sotavaunut -- ynnä v:t niihin kaikkiin VT.

vaunusto[2] *koll.s.* Rautateiden veturit ja v. — *Yhd.* matkustaja-, moottori-, tavarav.

vaunu|tehdas *s.* Ajokalu- ja v. Veturi- ja v. **-teollisuus** *s.*

vaunuton[57] *kar.a.* V. retortti.

vaunu|tyyppi *s.* Rautateittemme v:tyypit. **--uuni** *s. tekn.* uuni, johon vaunuretortissa oleva aine työnnetään tislautumaan. **-vaaka** *s. raut.* vaaka, jolla punnitaan rautatievaunut ja niiden kuormat. **-vahinkovakuutus** *s.* omistajan moottoriajoneuvoansa kohtaavan vahingon varalta ottama esinevakuutus, vaunuvakuutus. **-vaja** *s.* **-vakuutus** *s.* = vaunuvahinkovakuutus. **-vapaasti** *adv.* → vapaasti (rautatie)vaunussa. **-vaurio** *s.* **-voide** *s.* vrt. vaunurasva. **-öljy** *s.* rautatievaunujen laakerien voiteluun käytetty öljy.

vaura|s[66] *a.* -asti *adv.*; -us *omin.* ks. erikseen. 1. varakas ja hyvin toimeen tuleva, hyvinvoipa; vrt. rikas, äveriäs. | V. isäntämies. V. perhe, kansa. Suuri ja v. talo. — Oloista, alueista tms. | Elää v:issa oloissa. V. pitäjä. Lounais-Suomen v:at viljelysseudut. 1400-luku oli Venetsian historian v:inta aikaa. Suora laivayhteys A:han avaisi tuotteillemme v:at markkinat. 2. *kans.* vahva, voimakas, roteva, rehevä. | Suoraryhtinen ja v. ihminen. Talon v:in hevonen. V:asti kasvanutta viljaa. | Kalamiehet kokivat siimansa, mutta jäivät vaille lohiaan. Saivat kuitenkin v:ita ahvenia, haukia, jonkun säyneenkin V.HUOVINEN.

vaurastaa[2] *v.* = vaurastuttaa.

vaurastu|a[1] *v.* -s[64] *teonn.* tulla vauraa(mma)ksi. 1. taloudellisesta edistymisestä: rikastua, äveryä. | Nopeasti v:nut talo. Tervakaupalla v:nut porvari. -- toinen [miehistä] rujo, mutta varoihin v:nut, toinen köyhä ja terve HAAHTI. 2. vars. *kans.* kasvaa, voimistua, kohentua. | V. mieheksi. Vahvistua ja v. sairauden jälkeen. Hyvin juurtunut ja v:maan päässyt taimi. -- lapsi kasvaa, v:u / kuin kesämailla nuori puu IMMI HELLÉN. Lamassa olleen toiminnan virkoaminen ja v:s.

vaurastutt|aa[2*] *kaus.v.* (< ed.) vaurastaa. | Isäntä, joka on ahkeruudella v:anut taloaan. 1870-luvun vilkastunut puutavaranvienti v:i Loviisaa. Säästöpankkiin talletetut varat jäävät hyödyttämään ja v:amaan omaa paikkakuntaa. — Elinkeinoelämän v:aminen. Kansan henkistä v:amista tarkoittavat pyrinnöt.

vaurau|s[65] *omin.* < vauras *(1.)* Taloudellinen v. on kulttuurin edellytys. Muinaiskarjalaisten v:t-

ta osoittavat rikkaat hautalöydöt. -- tämän isännän aikana oli talon v. lysähtänyt kokoon ja siellä elettiin nyt hiukan kituen SILL. Maan, kansan v. Eri maiden taloudellisen aseman eli v:den vertailu. — *Yhd.* kansan-, talonpoikaisv. *(2.) kans.* [Urheilu] lisää hyvinvointia ja ruumiin v:tta KATAJA.

vauraus|aste *s.* Kansan v. **-ryhmä** *s.* Samaan v:än kuuluvat perheet. **-taso** *s.* Eri v:lla olevat yhteiskuntaluokat.

vaurio[3] *s.* jnk tuottamuksen, onnettomuuden, tapaturman, sairauden tms. aiheuttama (pysyvä) haitallinen jälki; vrt. rikkoutuma, vahingoittuma, vioittuma, vamma, vahinko. | Laivan karilleajossa pohjaansa saamat v:t. Auto kärsi onnettomuudessa pahoja v:ita. V:iden korjaaminen. Putkilojen halkeaminen on kylmien ilmastovyöhykkeiden kasveissa tavallinen v. Lehmien puuntaimille tuottamat v:t. Koulutyö voi aiheuttaa lasten ryhdille v:ita. Selvitä onnettomuudesta vähin v:in, v:itta. Polion jättämät v:t. Kun ampuma-asetta pakenevaa vastaan käytetään, on se suunnattava niin, ettei aiheuteta suurempaa v:ta, kuin on tarpeen LK. — *Abstr.* Hallituksen esitys läpäisi eduskunnan kiirastulen vähin v:in. Inflaation maan talouselämälle aiheuttamat v:t. Sodanaikaisen nuorison kärsimät siveelliset v:t. [Avioliitto] oli hänenlaiselleen naiselle alentava ja vei hänet v:n tielle ESTER STÅHLBERG. — *Yhd.* auto-, junav.; kalusto-, kone-, pelti-, peräsin-, rengasv.; omaisuusv.; aivo-, kudos-, nivel-, ryhtiv.; kosteus-, luonnon-, miina-, rae-, ruoste-, tuholaisv.; kuljetus-, liikenne-, meriv.

vaurioitt|aa[2*] *v.* aiheuttaa vaurio(ita), vioittaa, vahingoittaa. | Myrsky v:i laivan ohjauslaitteita.

vaurioitu|a[1*] *v.* vioittua, vahingoittua. | Pommituksessa v:nut rakennus. Auto rikkoutui yhteenajossa käyttökelvottomaksi ja myös veturi v:i hieman. Aivojen v:misesta aiheutunut muistinhäiriö.

vaurioton[57] *kar.a.* -- maani on vahva ja v., / kuni mahtava kalliopaas A.V.KOSKIMIES.

vauva[10] *s.* pieni (1. tai 2. ikävuodellaan oleva) lapsi, kapalo-, sylilapsi, pienokainen, pikkulapsi, "baby". | Kapaloissa oleva, kätkyessä makaava v. V:n kolttu, myssy, tossut, leikkikalut. Kuului v:n itkua. Lastenseimen v:t. V:n hoito. Käyttää v:a lastenneuvolassa. — Äiti on Naistenklinikassa v:a hakemassa 'synnyttämässä'. — *Halv.* Oletko sinä v., kun et uskalla tehdä mitään ilman äidin lupaa. — Joskus kuopuksesta. | Nelivuotias Hilkka, perheen v. — *Yhd.* kapalo-, syliv.; pikkuv.; poika-, tyttöv.

vauva|ikä *s.* lapsen ikä n. kaksivuotiaaksi. | V:ikää seuraa leikki-ikä. Jo v:iästä asti hyvin hoidettu lapsi.

vauvala[14] *s.* vauvojen osasto t. huone synnytyslaitoksessa tms. | Lastenlinnan, synnytyslaitoksen v.

vauvamai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* V:sen avuton tyttö.

vauvan|nuttu *s.* **-vaate** *s.*, tav. *mon.*

vavah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < vavahtaa. | Ukkosen jylinä pani maan v:telemaan. Räjäytystöiden aiheuttama rakennusten v:telu. Itki että hartiat v:telivat. Vanhuksen leuka v:teli liikutuksesta. Astui sisään arkana, v:televin sydämin. Puhua pelosta v:televalla äänellä. -- ja välimmiten v:teli ympäri taivasta himmeä valo KIVI.

vavahdut|ella[28*] *frekv.v.* (*rinn.* vavahutella[28*]) < seur. | Nyyhkytys v:teli koko ruumista.

vavahdutt|aa[2*] *kaus.v.* -avasti *adv.* (*rinn.* vava(h)uttaa[2*]) < seur. **1.** Tykkien yhteislaukaus v:i koko tienoota. Ilmaa v:anut räjähdys. **2.** tunteista, mielenliikutuksista tms. puhuttaessa: sävähdyttää, sykähdyttää, riipaista. | Muistikuva aivan v:i sydäntä. V:ava tunne. Traagillisuudessaan syvästi v:ava runo. Sota-ajan v:avat tapahtumat. Uutinen vaikutti v:avasti läsnäolijoihin.

vavah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < vapista. | Pelästyi niin, että koko ruumis v:ti. Tyttö v:ti kuin luvattomasta tavattu. Käsi v:ti hermostuneesti. V. hereille 'säpsähtäen havahtua'. Tunsi sydämensä v:tavan ilosta. Maa v:ti kuin maanjäristyksessä. Ongenvapa v:ti, kun kala nappasi syöttiin. Hän katsoi tulijaan silmien v:tamatta [= rävähtämättä, värähtämättä] WALTARI. -- laulu ihmeen ihana / v:tavi häntä vastaan KIVI. Mitä tuo [silkkihuivi] maksanee? v:ti Marjan ääni AHO. — V:in [= säpsähtäen pelästyin] pihan pimeää aitaa EINARI VUORELA. — *Refl. taiv.* Siinä hetkessä heräsi / v:tihe valvehille K.VÄÄNÄNEN. — *Yksipers.* Hänessä v:ti, niin kuin ei milloinkaan ennen ollut v:tanut AHO.

vavahtamat|on[57] *kielt.a.* Tarttui kivääriin v:tomin käsin.

vavah|tua[1*] *refl.v.* (< vavahtaa) vavahtaen herätä, havahtua. | Ah, en tiedä kuin / ma niin kuin valehesta v:duin KOSKENN.

vavist|a[24] *v.* (vain kons.-vartaloisia muotoja) = vapista. — *Mus.* Tremolando, v:en.

vavista|a[2] *kaus.v.* -vasti *adv.* vapisuttaa. | Koko ruumista v:va nauru. — *Yksipers.* Sua v:ako, valju raukka, noin? *MANN.

vavistu|s[64] *teonn.*, vars. *kirjall.* (*rinn. vanh.* vapistus) < vavista; asiatyylissä tav:mmin vapina, vapiseminen. **1.** Tauti, jolle on ominaista lihaksistossa esiintyvät v:kset. Kuumepotilaan valtasi ankara v. — Vihan v. Suloinen v. kävi läpi ruumiin. -- miltei pyhällä v:ksella koettu yksinäisyystunne VILJANEN. — *Erik.* **2.** pelosta (ja sen aiheuttamasta vapinasta); us. (alk. raam.) yhteydessä *pelko ja vavistus.* | -- sydänalassa vähäinen v. siitä, että jos äiti näkee AHO. Palvelkaa Herraa pelvolla ja iloitkaa v:ksella VT. -- ahkeroikaa -- pelolla ja v:ksella, että pelastuisitte UT. Pelko ja v. sydämessä. Elää alituisessa pelossa ja v:ksessa. Odotti pelolla ja v:ksella, mitä tuleman piti. Suden ulvonta herättää kauhua ja v:sta koko luomakunnassa.

vavisuttaa[2*] *v.* tav:mmin vapisuttaa.

Wb *lyh.* weber.

WC [vēsē] *lyh.*, *s.* vesiklosetti. | Erillinen huone, jossa on oma WC. **--paperi** *s.*

weber[7] [vē-] *s. fys. sähk.* (*lyh.* Wb) = volttisekunti.

vedda[10] *s.* V:t 'Ceylonin negroidinen alkuväestö'.

veddalai|nen[63] *a.* ja *s.* V. mies, rotu. — V:set ovat Ceylonin varhaisimmat asukkaat.

vedek|äs[66*] *a.* runsaasti vettä sisältävä, (runsas)vetinen. | Kudoksen jäätyminen käy päinsä sitä helpommin, mitä v:käämpiä solut ovat. Pitkälle kehittynyttä utaretuberkuloosia sairastavan lehmän maito muuttuu v:kääksi.

vedellä[28*] *frekv.v.* < vetää. *(A.I.1.)* Isä veteli pienokaista kelkassa. Poika veteli leikkiautoa perässään. — *Kuv. (a.) ark.* Ei laiskottelu vetele 'ei sovi, käy laatuun, hyödytä, kannata'. Epärehellisyys ei vetele pitkälle. Ei se konsti pitkälle vetele 'auta, tepsi'. Kaupanteko veteli [= kannatti, menestyi] hyvin. Jos onni hyvin vetelee [= suosii, "potkii"], niin olen kohta velaton mies. — *Yksipers.* Minua veteli [= onnisti, luonnisti] niin hyvin, että - -. *(b.)* Ja kaikkia sinä kans - - vetelet tänne minun nurkkiini! KARHUM. *(c.)* V. hirsiä, unia. *(2.)* Souteli ja veteli uistinta. - - alkoi v. jalkojaan kuin raajarikko hevonen AK. *(II.)* V. ruoka-astioita lähemmäs itseään. *(B.I.1.)* V. kaloja ongella. V. lankaan solmuja. *(2.)* Lapsi veteli vaaria parrasta. Souti, veteli niin, että airot notkuivat. *(II.1.)* V. nauloja laudoista. Veteli rehvakasti seteleitä taskustaan. *(2.)* Veteli hiljakseen uutuuden kankeita saappaita jalkaansa. *(III.1.)* V. sukastaan pahimpia reikiä kiinni. *(VI.1.)* - - issiaksen vietävä veteli sivuja kuin lihapuukolla KARHUM. *(2.)* Nooo, veteli Veerti pitkään KAUPPISH. V. rekilaulua, virttä. Soittaja veteli polkkaa. V. haitaria. — Jää veteli jo viimeisiä virsiään. *(VII.2.)* V. jkta kädellä ympäri korvia. *(VIII.1.)* V. paperiin viivoja ristiin rastiin. *(3.)* V. sualla hevosen lautasia. Maali on siveltäessä vedeltävä tasaisesti. *(IX.3.)* V. sikaria, piippua. V. savuja. — V. poskeensa lihasoppaa. Mitä sinä sairaana syöt, kun nyt vehnästä vetelet? PAKK.

vedelty|ä[1*] *pass.v.* < seur. | Syksysateiden vaikutuksesta v:nyt tie. V:nyttä taikinaa.

vedeltää[5] *v. harv.* tehdä vetelä(mmä)ksi, vetelöittää. | V. keittoa maidolla.

veden|alainen *a.* vedenpinnan alapuolella, vedessä upoksissa oleva, toimiva, suoritettava tms.; subakvaattinen. | V. kivi, riutta. V. kari 'salakari'. V. kasvi 'uposkasvi'. V. kaapeli, tunneli. V. miina, torpedoputki. Aluksen rungon v. osa. V. kallionlouhinta. V:alaiset räjäytystyöt. Saksan käymä v. sota. — *S:sesti* sukellusvene. | Saksan v:alaisillaan liittoutuneiden kauppalaivastolle aiheuttamat tappiot. **-anto** *s.* Vesijohtolaitoksen v. oli keskeytyksissä korjaustöiden takia. **-antokyky** *s.* Pumpun v. **-eläjä** *s.* Kalat, ravut ym. v:t. **-emäntä** *s. myt.* (tav. ⌒) vedenhaltijattaresta. **-erot|in** *s. tekn.* Selluloosan, puuhiokkeen valmistuksessa käytetty v. Polttomoottori, jossa polttoaine tulee säiliöstä v:timen kautta kaasuttimeen. Höyryputkijohtoihin sijoitettu v. **-hajotin** *s.* Kastelukannun torven päässä oleva v. **-haltija** *s. myt.* vedessä asuva, vedelle ominainen haltija, vetehinen, näkki; vrt. merenhaltija. | Agricolan hämäläisten v:na mainitsema Ahti. **-haltijatar** *s. myt.* naispuolinen vedenhaltija. **-hankinta** *s.* Kaupunkiyhdyskuntien v. **-harmaa** *a.* V:t silmät. V:ta kangasta. **-heit|to** *s.* virtsaaminen, virtsanheitto. | Potilas, jolla on kirvelyä v:on jälkeen. **-heittopaikka** *s.* Käymälän yhteydessä oleva v. **-hen|ki** *s.* **1.** *myt.* vedenhaltijasta. | Hukkuneista tuli helposti v:kiä. **2.** par. ⌒. | Viettää kesäänsä saaristossa v:gessä 'veden ääressä, tuntumassa'. **-huk|ka** *s.* Astiat on tiivistettävä v:an välttämiseksi. **-hätä** *s.* myrskyn, haaksirikon, veteen putoamisen tms. onnettomuuden aiheuttama hätä(tila), vedenvaara; vrt. merihätä. | Pelastaa v:än joutuneet. **-imemiskyky** *s.* Turvepehkun v. **-isäntä** *s. myt.* (tav. ⌒) miespuolisesta vedenhaltijasta. **-jakaja** *s.* **1.** kahden t. useamman jokialueen välinen raja, jonka eri puolilla vedet juoksevat siitä poispäin. | Harjumainen v. Päijänteen ja Saimaan vesistön välinen v. — *Kuv.* Nuoruuden ja miehuuden v. Kieliraja henkisenä v:na. — *Yhd.* pääv. **2.** ed:een liittyen avarammin. | Jos katonlape ulottuu savupiipun yläsivun yläpuolelle, on tehtävä v., jotta sadevesi ei pääse turmelemaan savupiippua. **3.** Kaupungin v:na toimiva kunnallinen vesilaitos. **-jakajaseutu** *s.* Suomenselän v. **-jako** *s.* — *Maanm.* vesialueen jako. **-johto** *s.* veden johtaminen. | V:a varten rakennettu tunneli. **-johtokyky** *s.* Ojan v. **-johto|tie** *s.* Vadilaaksot toimivat rankkasateilla luontaisina v:teinä. **-jumala** *s.* V. Neptunus. **-juoksu** *s.* Alue, josta ei ole v:a millekään suunnalle. Tasainen v. lisää putouksen arvoa voimanlähteenä. **-järjestely** *s.* Voimalaitosta varten tarvittavat v:t. **-jäähdytin** *s. tekn.* **-kalvo** *s.* (tav. ⌒) veden (tyyni, kirkas) pinta. | V:ssa päilyvä ranta-aitta. **-kantaja** *s.* **-kan|to** *s.* Miesväki huolehti v:nosta saunaan ja navettaan. **-kantomatka** *s.* Kun talon kaivo oli kaukana, oli v. pitkä ja raskas. **-keitin** *s.* **-keittoastia** *s.* **-kestämätön** *a.* V. räjähdysaine, nalli, sytytyslanka. **-kestäv|ä** *a.* -yys *omin.* vrt. vedenpitävä. | V:ää mustetta. V. lakka, liima, räjähdysaine. **-kierto** *s.* V. keskuslämmitysputkissa. **-kirkas** *a.* Väritön, v. timantti. V:ta nestettä.

vedenkorkeus *s.* Sisävesistöjen v. on riippuvainen etenkin sademäärästä ja lumen sulamisnopeudesta. Tuulien, vuorovesi-ilmiön vaikutus merien vedenkorkeuteen. Vedenkorkeuden vaihtelut. Höyrykattilan alin sallittu v. Vedenkorkeuksien mittaaminen. **-asteikko** *s.* **-havainto** *s.* Päivittäisten v:jen teko. **-käyrä** *s.* **-lasi** *s. tekn.* höyrykattilan yhteydessä oleva lasi, josta voidaan nähdä kattilassa olevan veden korkeus. **-mittari** *s.* **-osasto** *s.* Merentutkimuslaitoksen v. **-suhteet** *s. mon.* Näsijärven v. **-vaihtelu** *s.* Tulva-alueen v:t.

veden|koskema[13] *a.* myös ⌒. — *Geol.* subakvaattinen. | V:koskemaa maata. **-koskematon** *a.* myös ⌒. — *Geol.* supra-akvaattinen. | V:ta seutua. **-kul|ku** *s.* V:un säännöstely. **-kuluttaja** *s.* Karja on maalaistalossa suurin v. **-kulutus** *s.* V. henkeä kohti kotitaloudessa. Karjan, teollisuuden v. Kasvien v. **-kuumennin** *s.* **-käyttö** *s.* V. kylpyihin. Turbiinien v. Kasvien v. **-lasku** *s.* V:sta hyötyvät rannanomistajat. **-laskuhana** *s.* **-liik|e** *s.* Golf-virran v:keet vaihtelevat vuosien kuluessa. **-lisäys** *s.* Virran sivujoista saama v. **-lämmitin** *s.* **-lämpö** *s.* **-läpäisykyky** *s.* Hiekkamaan v. **-menek|ki** *s.* Syöttöjohdot lasketaan kaksinkertaisen v:in mukaan. **-neito** *s. myt.* vedenhaltijatar, merenneito, aallotar, najadi, ne-

reidi. | Kalanpyrstöinen ja pitkähiuksinen v. **-neitonen** *s. myt.* = ed. **-nopeus** *s.* tav. ⌒.

vedennosto *s.* Tuulimoottorin suorittama v. **-koje, -kone** *s.* **-kyky** *s.* Pumpun v. **-laite** *s.* **-laitos** *s.* **-pumppu** *s.* **-pyörä, -ratas** *s.* pyörää muistuttava vedennostolaite. | Riisipelloilla käytetty poljettava v.

veden|nousu *s.* Kapillaarinen v. **-omistaja** *s.* vesialueen omistaja. **-omistusoikeus** *s.* vesialueeseen kohdistuva omistusoikeus. **-otto** *s.* V. yleisestä palokaivosta on kiellettyä. Kasvien v. keskeytyy talven ajaksi. **-ottopaikka** *s.* Kaivo tai muu v. **-paine** *s.* **-paisumu|s** *s.* **1.** *raam.* ja *myt.* (Nooan aikainen) maailman hävittänyt (hävittävä) tulva. | -- ei koskaan enää pidä kaikkea lihaa hukutettaman v:ksella VT. — Meidän jälkeemme v. [ilmaisemassa, että ao. ei välitä toimintansa tuhoisista seurauksista, ummistaa niiltä silmänsä] SP. — *Leik.* vanhanaikaisuudesta; vrt. antediluviaaninen. | V:ksen aikainen auto. Mies, jolla on v:ksen takaiset mielipiteet. **2.** ed:een liittyen yl. (tuho)tulvasta. | Koko huoneisto joutui v:ksen valtaan, kun putki halkesi. Rankkasateet aiheuttivat kaupungissa todellisen v:ksen. — Olen vaipunut saksalaisten ja ruotsalaisten teosten v:kseen — pöydät täyttyvät muistiinpanoista T.VAASKIVI.

vedenpaisumus|kertomus *s.* Raamatun v. **-taru** *s.*

veden|paljous *s.* Vesitien v:paljouden mittaaminen. — Valtava v. syöksyi koskesta alas. **-pidätyskyky** *s.* Maaperän v. eli vesikapasiteetti. **-pin|ta** *s.* vrt. nivoo 1.a. | Tyyni v. Sukeltaa v:nan alle. Lähellä v:taa lentävä pääsky. V:nan korkeuden vaihtelut meressä. Automaattinen pumppu, joka alkaa toimia v:nan laskettua määräkorkeuteen. **-pitäv|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* vettä pitävä, vettä läpäisemätön, tiivis. | V:ää kangasta. V. päällystakki. V:ät saappaat. V. astia. Impregnoida kangas v:äksi. Tehdä betoniseinä pikeämällä v:äksi. V. maakerros. — Sulkevasta osasta, saumasta, liitoksesta tms. | V. liitos. V. ovi, kansi. — *Kuv.* Todistelu ei ole aivan v. 'aukoton, ehdottoman varma'. **-pohja** *s.* meren, järven, joen tms. pohjasta. | V:an lyötyjen paalujen varaan rakennettu silta. V:an painunut tukki. **-poisto** *s.* **-poistolaite** *s.* **-poistoura** *s.* Pyykkilingon v:t. **-puhdistamo** *s.* **-puhdistin** *s.*

vedenpuhdistus *s.* **-laite** *s.* **-laitos** *s.*

veden|puoleinen *a.* Padon v. seinä. **-puute** *s.* **-päällinen** *a.* Lautan v. osa. V. laivasto. **-raja** *s.* **1.** rantaviivasta. | Seisoi niin lähellä v:a, että aallot loiskuivat kengille. V:an asti ulottuva linnanmuuri. **2.** vedenpinnasta. | Veteen osittain pistetty keppi näyttää v:sta katkenneelta. — Yhteentörmäyksessä alukseen lähelle v:a tullut repeämä. **3.** taivaan ja veden (näennäisestä) rajaviivasta, horisontista. | Aurinko nousi kaukaa v:sta. **-riista** *s.* Lohia ja muuta v:a. **-saanti** *s.* V. pysyvän asutuksen ehtona. **-saantipaikka** *s.* **-sekai|nen** *a.* -suus *omin.* myös ⌒. | V:sta maitoa. Satoi v:sta räntää. **-selkä** *s.* järven- t. merenselästä. **-silmä** *s.* lähteestä, suonsilmästä tms. **-sini|nen** *a.* vaalean, hailakan sininen. | V:set silmät. **-sitomiskyky** *s.* Jauhojen v. **-suosija** *s. kasv.* V:t 'kasvit, joiden pölytys tapahtuu veden välityksellä, hydrofiilit'. **-syvyys** *s.* Kanavan v. **-syöttölaite** *s.* Höyryveturin v. **-takainen** *a.* veden (järven tms.) takana sijaitseva t. oleva. | V. talo. **-tar|ve** *s.* Kasvien v. Jano v:peen ilmaisijana. **-tasaaj|a** *s.* Vuoksella on suuret vesistöt v:ina. — *Erik.* = jakosäiliö. **-tulo** *s.* Kaivon suuruus riippuu v:sta. Sulkea v. turbiiniin. Pääsimme lähtemään vasta v:n [= sateen] lakattua. **-tulva** *s.* Jos joku -- aikaan saattaa v:n tahi haaksirikon -- LK. **-vaara** *s. harv.* vedenhätä. **-vaihtelu** *s.* Purojen v. vaikeuttaa uittoja. **-vaihto** *s.* V. eläinten juoma-altaaseen. **-vihreä** *a.* **-vilja** *s. kuv.* vedenriista. | Kala kansan kaunistaapi, v. virkistääpi SL. **-virtaus** *s.* Padolla voidaan mm. säännellä vedenpinnan korkeutta ja v:ta. **-vuoto** *s.* **-vähyys** *s.* **-väki** *s. myt.* vedessä ja sen eläimissä oleva voima.

vedet|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* (< vesi) kuivavettä sisältämätön, vedestä tyhjä; jossa, jolla t. jolloin ei ole vettä. | V. kaivo. Melkein v:tömäksi kuivunut joenuoma. Kuivaa ja v:öntä seutua. — V. turve, pilvi. V. alkoholi, ammoniakki. V:öntä rasvaa. — Vesijohtoa korjattiin, ja talossa oli sen vuoksi v. päivä. Tässä talossa ovat naiset v:tömyydestä kärsineet jo kyllin kauan KARHUM. — *Erik.* kyyneletön. | -- silmät v:töminä, mutta kasvoilla itkevä ilme KATAJA. Niin minä olenkin murehtinut, ettei v:öntä päivää WILKUNA.

vedike[78*] *s.* = seur. 1.b. | Oven, ikkunan v.

vedin[56*] *väl.* < vetää. **1. a.** Veneen kokkarenkaaseen vetimeksi kiinnitetty köysi. Aisat ym. vetimet. Käyttää pihtejä vetimenä. — *Harv.* reestä tms. vedettävästä kuljetusneuvosta. | Purilaat vetimenä. — *Kuv.* "Kyllä sinä nyt saat vetimen", oli Lusina-täti huomauttanut, kun oli kuullut hänen naimisiinmenostaan. "Saat elättää ukon ja akankin, niin kuin mekin olemme saaneet heitä perässämme vetää" JÄRVENT. — *Yhd.* kakkulav. **b.** kädensija, kahva, ripa tms., josta vetämällä ovi, laatikko tms. avataan. | Oven, ikkunan v. Puunuppi laatikon vetimenä. Rasian kannessa oleva nahkainen v. — *Yhd.* ovenv. **c.** vars. lehmän nänni. | Lehmän, vuohen vetimet. Rasvata vetimet ennen lypsyä. Porsaat tavallisesti pitävät sen vetimen, jonka aluksi ovat itselleen valinneet. — *Yhd.* etu-, takav. **2.** *mon. ark.* varusteet, kamppeet. | Urheilukalastajan vapa, uistimet, perhot ja muut vetimet. Laittaa vetimensä kuntoon.

vedin|kanava *s.* Vetimestä pääsee maito v:kanavaa eli nännitiehyttä myöten pois lypsettäessä. **-tulehdus** *s. eläinlääk.*

vedon|lyöjä *s.* **-lyönti** *s.* V. hevoskilpailuissa. Faustin ja Mefiston v.

vedonsäädin *s.* Keskuslämmitysuunin v.

vedos[64] *s. kirj.* ladelmasta t. kuvalaatasta (ennen varsin. painamista) korjausta tms. varten otettu painojäljennös; myös vastaavanlaisesti (käsipainimella) monistetuista taidegrafiikan tuotteista t. (harv.) monistuskoneella saatavista monisteista; *valok.* negatiivista otettu positiivinen jäljennös. — *Yhd.* koe-, korjaus-, korrehtuuri-, oikaisu-, tarkistusv.; **palsta-, taittov.**; pinnakkais-, väriv.

vedostaa[2] *v. valok.* ottaa vedos, jäljentää negatiivi positiiviksi.
vedostin[56] *s. väl.* < ed.
vedostus[64] *teonn. valok.* < vedostaa. — *Yhd.* pinnakkaisv. **-kehys** *s.* pinnakkaisvedostuksessa käytetty kehys, johon negatiivi ja valotettava kuvas puristetaan vastakkain. **-koje** *s.* koneellinen vedostin. **-kuvas** *s.* **-menetelmä** *s.* **-naamio** *s.* ohuesta levystä t. paperista tehty kehys, jolla kuva-ala rajataan.
vedot|a[38*] *v.* vetoavasti *adv.;* vrt. 2. veto, vetoomus. **1.** pätevämmän arvostelun saamiseksi, erimielisyyden ratkaisemiseksi (jne.) kääntyä jnk auktoriteetin puoleen. | Lapset riitelivät keskenään ja vetosivat lopulta äitiin. Presidentti päätti hajottaa eduskunnan ja v. kansan ratkaisuun [= toimituttaa uudet vaalit] kriisin selvittämiseksi. — V. aseisiin 'päättää antaa aseiden ratkaista erimielisyydet, aloittaa sota'. — *Lak.* vrt. 2. veto 2. | V. raastuvanoikeuden tuomiosta hovioikeuteen. V:tu juttu. — *Urh.* pesäpallopelissä. | V. syöttö (vääräksi) 'vaatia sääntöjenvastaisena hylättäväksi'. **2.** esittää enemmän tai vähemmän velvoittavan sävyinen, harras pyyntö, kehotus t. vetoomus; avun, myötätunnon tms. saamiseksi kääntyä jnk puoleen, turvautua t. koettaa vaikuttaa jhk. | Punainen Risti vetosi kaikkiin kansalaisiin hädänalaisten auttamiseksi. Joutui rahapulassaan vetoamaan rikkaiden sukulaistensa apuun. - - eik' ole ihmekään, / jos vetoo pulmassa moisessa ystävään *MANN. V. jkn myötätuntoon. V. naisen äidillisiin tunteisiin. Oppilaiden kunniantuntoon vetoava kasvatustapa. Katsoa jkhun v:en, vetoavasti. Älkää puhuko tylysti, vaan lempeän vetoavasti. **3.** menettelyssään nojata, nojautua, turvautua jhk, ottaa jk perusteeksi, tueksi menettelylleen, viitata jhk t. esittää jk menettelynsä t. käsityksensä tueksi t. puolustukseksi. | Milloin laki vaikenee, silloin on tuomarin v:tava yleiseen oikeuskäsitykseen. V. jhk ennakkotapaukseen. Poliisi vetosi saamaansa määräykseen. Kieltäytyi tehtävästä kiireisiinsä v:en. Pyysi lainaa vanhaan tuttavuuteemme v:en. Voimassa olevien siveyslakien tueksi v:aan paitsi inhimilliseen, myös jumalalliseen arvovaltaan. **4.** vars. *kirjall.* ajatusten, tunteiden läheisyydellä, kiinnostavuudellaan tms. vaikuttaa (voimakkaasti) jkn mieleen, herättää jkssa mielenkiintoa, harrastusta, kiinnostaa, viehättää, kiehtoa jkta. | Oppiaine, joka voimakkaasti vetoaa lasten harrastuksiin. Ritariromaanit vetosivat aikansa yleisön lukuhaluun jokseenkin samoin kuin salapoliisikertomukset meidän päivinämme. Maamme-laulua kannattava eetillisiin tuntoihin vetoava paatos. Kirjailija, joka osaa kirjoittaa herättävästi ja vetoavasti. Kotipihani linnut vetosivat jo varhain mielikuvitukseeni KOSKENN.
vedot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* (< 1. veto) jossa, josta ei vedä, joka ei aiheuta vetoa; vrt. vetämätön. | V. huone. Kuiva ja v. navetta. Taikina pannaan kohoamaan lämpimään ja v:tomaan paikkaan. V. lattia, ikkuna, seinä. V. ilmanvaihto. Toimittaa tuuletus mahdollisimman v:tomasti.
vedyt|tää[2*] *v. kem.* -ys[64] *teonn.* = hydrata. | V:etyt rasvat.
vedäl|tää[5] *mom.v. harv.* -lys[64] *teonn.* (< vetää) (kevyesti) vetäistä, kiskaista, sivaltaa. | V. tukka silmilleen. Pari ruoskan v:lystä hevosen selkään.
vedäntä[15*] *teonn.* < vetää. | Reen, kelkan v.
vedät|ellä[28*] *frekv.v.* (< vedättää) us. = vedellä. | V. hevosella, reellä tukkeja rakennuspaikalle. Talvikalassa kävijä v:telee saaliinsa kelkalla kotiin.
vedättäj|ä[16] *tek.* - - jäällä [ei] näkynyt muita ajajia kuin heinien v:iä KATAJA. — *Yhd.* lannan-, tukinv.
vedät|tää[2*] *fakt.v.* < vetää. | Autolla kuljetus tulee usein halvemmaksi kuin hevosella v:täminen. V. hevosmiehillä hirret rakennuspaikalle. Polkupyöräilijä ei saa liikenteessä tarttua toiseen ajoneuvoon tai muuten v. itseään. — Mennä hammaslääkäriin v:tämään hammas pois. V. puhelinlinja. V. jku hirteen. — Vars. *kans.* vetää, kuljettaa, ajaa tms. | [Rahtimies] joka ikänsä rahtia oli v:tänyt KATAJA. Ukot ja hevoset vietiin viime viikolla sotamiehiä v:tämään SEPPÄNEN. - - vesi seisoo ja linnut laulaa, / eikä tuulikaan v:ä KL.
vedätys[64] *teonn.* < ed. | Tukkien hakkuu, v. ja lauttaus. — *Yhd.* hevos-, talviv. **-kustannukset** *s. mon.* Halkojen v. **-matka** *s.* Tukkien v. metsästä joen rantaan.
vedätyttää[2*] *v.* par. vedättää.
vegetaari[4] *s.* = vegetariaani.
vegetaari|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* kasvikunnasta saatu, kasveista valmistettu; vegetarianismin aatteita kannattava, noudattava t. ajava. | V. peruna-, kaalikeitto. V. ruoka, ravinto. — V:set elintavat. V. lepokoti. Noudattaa ankaraa v:suutta.
vegetaatio[3] *s.* kasvillisuus.
vegetabiili|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* kasvikunnasta saatu t. peräisin oleva, kasvis-;)(animaalinen. | V:set ravintoaineet.
vegetariaani[4] *s.* yksinomaan kasvisravintoa käyttävä henkilö, kasvissyöjä, vegetarianismin kannattaja t. noudattaja, vegetaari.
vegetarianismi[4] *s.* elämänoppi, joka vaatii, että ihmisen on käytettävä ravinnokseen yksinomaan kasvikunnan suoranaisia tuotteita, vegetarismi. | Maltillisimmat v:n edustajat välttävät vain liha- ja kalaruokia.
vegetarismi[4] *s.* = ed.
vegetatiivi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* kasvien ja eläinten yhteisiin elintoimintoihin, kasvuun sekä elämän ja suvun säilymiseen suoranaisesti liittyvä t. kuuluva. | V:set elimet 'ruoansulatus-, hengitys-, verenkierto-, eritys- ja sukupuolielimet';)(animaaliset elimet. — V. eli suvuton lisääntyminen. Kasvulliset eli v:set lisääntymistavat. V:sesti lisääntyvä kasvi. — *Anat.* V. hermosto 'se osa hermostoa, joka pitää huolta niistä elintoiminnoista, joihin emme voi tahdollamme vaikuttaa'. V:sen hermoston muodostavat sympaattinen ja parasympaattinen hermosto. — *Kuv.* Kalevalan v:sen rehevä mielikuvamaailma.
vegetoi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* elellä, viettää aikaan-

sa rasittamatta itseään (vars. henkisellä) työllä t. harrastuksilla, vain ruumiillista hyvinvointiaan ajatellen.

veh|data[35*] *v. ark.* (*rinn.* vähdätä) telmiä, peuhata, kisailla, pelehtiä, kujeilla; häärätä, touhuta. | Koiranpennun kanssa v:taavat pojat. Koko päivän v:danneet lapset olivat illalla kypsiä nukkumaan. Piruako ne ovat v:danneet, viitsineet ilvehtiä juopuneen vanhan miehen kanssa! TOPPILA.

veh|je[78*] *s.* **1.** *ark.*, us. *mon.* kalu, kapine, väline, koje, laite, värkki, vekotin. | Maalarin, suutarin, kalamiehen v:keet. Puhelin ja muut nykyajan v:keet. On se kaappi niin raskas v., että pitää olla kaksi miestä kantamassa. Panna v:keet kuntoon kalaan lähtöä varten. Kulkea risaisissa v:keissä 'vaatteissa, pukimissa'. — Annetaan mennä [hevosella kovaa vauhtia], koska on v:keissä varaa KATAJA. — *Yhd.* (us. mon.) kahvi-, kalastus-, keitto-, kirjoitus-, kulku-, lämmitys-, onki-, piirustus-, soitto-, syömä-, tee-, tupakka-, työ-, valaistusv.; keittiöv.; apuv. **2.** tav. *mon.* **a.** *kans.* touhu, puuha. | Hän otti selvän lasten v:keistä ja huomasi, että he kulkivat navetassa leikkimistä varten PÄIVÄR. Nouseepa tästä [Eskon epäonnistuneesta hääretkestä] hauskat v:keet ehdittyämme suutarille KIVI. **b.** (sala)juoni, salahanke, konsti, metku, "peli", vehkeily. | Punoa v:keitä. Tehdä tyhjäksi vihamiehen v:keet. Syyttää jkta valtiollisista v:keistä. Kiusaaja meitä kun tahtovi niellä, / lannista viekkahat v:kehet sen VK. - - mikä tahansa uudistus - - selitettiin herrain v:keeksi, millä saisivat lisää voittoa G.SUOLAHTI. — *Yhd.* kapina-, puolue-, salav:keet.

vehka[10] *s.* Calla, Araceae-heimoon kuuluvia maitiaisputkisia (maa- t.) vesikasveja; tav. = suovehka. — *Yhd.* huone-, köynnös-, suov. **-kasvi** *s.* V:t 'Araceae, monivuotisia, tav. juurakollisia t. mukulavartisia ranta- ja suoruohoja'. **-leipä** *s.* suovehkan juurakosta valmistettu hätäleipä. **-n|juuri** *s.* En lähtisi minä vain mustalaiskärryille, ennen vaikka ikäni v:juuria järsisin LEINONEN. **-suo** *s.*

vehkeilemätön[57] *kielt.a.* < vehkeillä.

vehkeilijä[14] *tek.* < seur. **1.** juonittelija, juonikko, intrigantti, salaliittolainen, konspiraattori, konspiratööri. | Poliittinen v. **2.** Poika oli ainainen v. ja konstailija.

vehkeil|lä[28] *v.* **1.** pyrkiä jhk tavoitteeseen (sala)-juonien, kieroilun avulla, punoa juonia, vehkeitä, juonitella, juonia, metkuilla, intrigoida. | V. jkta vastaan. Kruununtavoittelija v:i päästäkseen valtaistuimelle. En osaa muuta kuin suora ja vilpitön olla, / en v., näytellä viekkaalla naamiolla *MANN. **2.** temppuilla, konstailla, metkuilla, pelehtiä. | Narrin v:eminen ja temppuilu. [Isä] otti vauvan käsiinsä ja heitteli sitä vallattomasti, nauroi ja jokelteli sille, viheIteli ja v:i NUOLIV. — Paremminkin olisin kyllä hiihtänyt, mutta kun mäystimet v:ivät AK.

vehkeily[2] *teonn.* *(1.)* Valtiollinen, kulissientakainen v. Esimiehen selän takana tapahtuva v. — *Yhd.* kapina-, puoluev. *(2.)* Teerikukon v. soitimella.

vehmainen[63] *a.* tav:mmin vehmas. | V. saari.

vehmaro[2] *s. kansat.* härkäparin suora ja paksu väliaisa.

vehma|s[66] *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** kasvillisuudesta: voimakas-, runsas-, reheväkasvuinen, rehevä, hyötyisä. | V. puu. V:sta apilaa. V. nurmikko. V. puistikko, jokilaakso, laidun. Luonnon kesäinen v:us. — *S:sesti.* Pienet linnut piiskuttavat v:assa, keisot ja sudenmarjat ja muu rehevyys tuoksuu M.RAPOLA. **2.** avarammin ja *kuv.* Korea ja v. tyttö. Neitonen nuoruutensa v:immassa kukoistuksessa. Poskien raikas v:us. — V:sta lyyrillisyyttä uhkuvat luonnonkuvaukset. V. kansanrunoutemme. [Kirjailijan] sanonnan vaivattomuus ja v:us.

vehmasto[2] *s.*, vars. *ylät.* rehevä lehtimetsä, pensaikko tms. | Ja niityillä ja v:issa kukoistivat nyt tuoksuvat yöliljat LEHT.

vehmastu|a[1] *v.* tulla vehmaa(mma)ksi. | Maisemat v:ivat etelään päin tultaessa.

vehn|ä[11] *s.* **1.** Triticum, heinäkasveja, tav. T. sativum, tavallinen vehnä 1. (kans. raam.) nisu, tärkein leipäviljakasvimme. | Viljellä v:ää. V:än korsi, tähkä, jyvät. V:än äkämäsääski, haisunoki. — *Koll.* vars. kasvavasta vehnästä, vehnän jyvistä t. niistä saaduista jauhoista ravintoaineena. | V. on oraalla, laossa, tuleentunutta. Kylvää, korjata v:ää. V:älle, v:äksi aiottu pelto. V:ästä saatu sato. V:än leseet, ruumenet, oljet. V:än hinta, tulli, tuonti. Kuorineen jauhetusta v:ästä tehty grahamleipä. V:ästä leivottu valkoinen leipä, pulla. — *Yhd.* lasi-, makaroni-, pölkkyv.; kaksijyväis-, yksijyväisv.; kevät-, syysv.; nurmiv.; maatiaisv.; juola-, ranta-, tunturiv.; tuonti-, vientiv. **2.** tav. *mon.* vehnän jyvistä; leikatusta vehnästä. | V:iä [t. v:ää] tuli 10 hehtoa. V:ät ovat [t. v. on] vielä seipäässä. — *Yhd.* siemenv.

vehnä|alue *s.* Yhdysvaltain keskiosien laajat v:alueet. **-hiutale** *s.*, tav. *mon.* litistetty vehnäryyni.

vehnäi|nen[63] *ain.a.* V:siä korppuja. [Juotettiin] olu'illa ohraisilla, / viertehillä v:sillä KAL.

vehnäjaloste *s.*

vehnäjauho *s.*, tav. *mon.* Hienot, karkeat v:t. **-kastike** *s.* **-liisteri** *s.* **-mylly** *s.* **-säkki** *s.* **-taikina** *s.* **-velli** *s.*

vehnä|korppu *s.* **-laiho** *s.* **-lajike** *s.* **-lasti** *s.* V:ssa oleva alus.

vehnäleipä *s.* vehnäjauhoista tehty leipä, us. = vehnänen. | V. alkaa syrjäyttää ruisleivän ruokapöydästä Suomessakin. Sämpylät ja muut vehnäleivät. - - on juotu sekä kahvit että teet neljänlaatuisten v:in kanssa KIANTO. **-taikina** *s.* **-viipale** *s.*

vehnä|leivonnainen *s.* **-limppu** *s.* **-maa** *s.* Kyntää v. — Maailman tärkeimmät v:t Neuvostoliitto ja Yhdysvallat. **-maltaat** *s. mon.* **-markkin|at** *s. mon.* Maailman v:oiden hinnanvaihtelut. **-mylly** *s.*

vehnä|nen[63] *s.* **1.** vars. kahvileiväksi vehnäjauhoista valmistettu leipä; *syn. ark.* pulla, nisu(nen), känttty. | Tuoretta v:stä. Kahvipöydässä oli v:stä ja pikkuleipiä. — Kun leipä on lopussa, niin syödään v:stä [leik.] SP. — *Yhd.* arki-, joulu-, juhla-, koti-, laskiais-, pyhä-, pääsiäisv.; sahramiv. **2.** *kuv.* **a.** Suu v:sellä(än) (adv.) 'mie-

lihyvän hymyssä, messingillä, maireessa'. Suu meni v:selle. **b.** *harv.* nahjus. | Semmoisiahan ne naimisissa olevat miehet ovat... v:siä! LASSILA.
vehnän|jauhatus *s.* **-jyvä** *s.* - - jos ei v. putoa maahan ja kuole, niin se jää yksin; mutta jos se kuolee, niin se tuottaa paljon hedelmää UT. **-korjuu** *s.* **-korsi** *s.* **-leseet** *s. mon.* **-olki** *s.* **-oras** *s.* **-siemen** *s.* **-tuotanto** *s.* **-tähkä** *s.* **-viljelijä** *s.* **-viljely(s)** *s.*
vehnä|omavaraisuus *s.* V:omavaraisuutemme oli 1938 n. 80 %. **-pelto** *s.* **-pulla** *s.*, us. *ark.* = pulla (1 ja vars. 2). **-rehujauho** *s.* **-rinkilä** *s.* **-ryyni** *s.*, tav. *mon.* vrt. mannaryyni. **-sato** *s.*
vehnäskahvi *s.*, tav. *mon.* vehnäsen kera juotu kahvi.
vehnä|sääski *s.* Contarinia tritici, sääski, jonka toukka on syysvehnän pahimpia tuholaisia; *syn.* vehnän äkämäsääski. **-taikina** *s.* **-tulli** *s.* **-tärkkelys** *s.* vehnän jyvistä valmistettu tärkkelys. **-vainio** *s.* **-velli** *s.* vehnäjauhovelli.
vehre|ä[21] *a.* -ys[65] *omin.* kasvillisuudesta (ei yl. asiatyylissä): rehevän, vehmaan vihreä t. vihanta. | V. nurmikko, puisto. Tuoreen v. lehvä. Luonnon kesäinen v:ys. — *Kuv.* Perheen v:in vesa, lyseon kolmasluokkalainen AK. — *Yhd.* ikiv.
vehryt[73] *a. ylät.* = ed. | Uus olkoon seppelenne / ja v. ainiaan! KOSKENN.
vehtail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vehdata. | Lasten nujuaminen ja v:u.
veijari[5] *s.* **1.** henkilö, joka veijaa, puijaa, narraa toisia, petkuttaja. | Ovela v. Joutui kaikenlaisten v:en kynittäväksi. — Tav. **2.** kujeilija, velikulta, vintiö. | Koirankujeita täynnä oleva v. [Saukkokoira] on ajokoiran kokoinen, pörrökarvainen ja takkuinen v. Y.YLÄNNE.
veijari|romaani *s.* seikkailuromaani, johon samalla tav. sisältyy satiirisia ja realistisia ajan ja tapojen kuvauksia, pikareskiromaani. | Espanjalainen v.
veija|ta[35] *v. harv.* -us[64] *teonn.* peijata, puijata, petkuttaa. | V. vekselikaupoissa LK. - - ja monille muille [vääryyksistäni kärsineille korvaan], sitä myöden kuinka muistooni johtuu v:usteni uhrit KIVI.
veijo[1] *s. harv.*, vars. *runok.* veli, veikko. | V:si Venäälle vieri, / sinne siskosi oleutui AK.
veikail|la[29] *v.* = veikeillä. | - - keskustelu sai herttaisesti v:evan sävyn SILL.
veikat|a[35*] *v.* **1.** lyödä veikkaa, vetoa jstak, jnk puolesta. | Uskallan v., että kyllä heistä vielä pari tulee. — Tav. *erik.* vrt. veikkaus. | Kullakin veikkauskierroksella on v:tavana 12 joukkueottelua. **2.** *kans. vanh.* uhmata, kilpailla. | Älä lähde v:en vesille äläkä vihalla uimaan SL. V:en venettä veisti, / purtta puista uhkaellen KAL. Kilvan kiskoivat urohot, / miehet v:en vetivät KAL.
veikeil|lä[28] *v.* -evästi *adv.* -y[2] *teonn.* esiintyä veikeänä, käyttäytyä veikeästi, veikistellä, veitikoida, kujeilla, keimailla. | Tyttönen oli erinomaisella tuulella, nauroi ja v:i. Keinuttaa v:evästi lanteitaan tanssin tahdissa. Puhua v:evällä äänellä. V:evät silmät. Hiuskiehkura v:evästi otsalla. Hän v:ee kuin pariisitar ja käyttäytyy kuin seitsentoistavuotias maailmannainen TALVIO.
veike|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** veitikkamainen, hauska, hupaisa, hilpeä, lystikäs. | V. ja lystikäs tarinoija. Huulet v:ässä mutrussa. V:än näköinen nukke. V. näytelmä. V. juttu, piirros. Lakki v:ästi korvallisella. — *S:sesti.* - - puhellaan puuta-heinää - - veistetään v:itä, laulaa rallatetaan KIANTO. **2.** *kans.* erikoinen, kummallinen, omituinen. | - - se nulikka on v., pitää itseänsä jonakin ja luulottelee, että tytöt hänestä hyvinkin pitävät ALKIO.
veikistelijä[14] *tek.* < seur. | Aika v. tuo tyttö!
veikistel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* = veikeillä (etualalla keimailun merk.). | Tyttö, joka v:yllään on pannut monen pojan pään pyörälle. - - näyttää hullunkuriselta, kun naiset [naispareina kansantanhuja esittäessään] v:evät toisilleen olan takaa SERP. Voinhan minä jäädä [yöksi], kuitenkin sillä ehdolla - -, ettei pidetä niin kuin piispaa pappilassa, v:i Martti [pastorille] AK.
1. veik|ka[10*] *s. kans. ark.* = 2. veto 1. | Lyödä jkn kanssa v:kaa jstak. Tuhannen markan v. Lyön vaikka v:kaa, että häviät minulle painissa. - - v:aksi pantiin kymmenen litraa viinaa KATAJA. - - kuului kerran v:asta syöneen viisikymmentä lihapullaa AK.
2. veik|ka[10*] *s.*, vars. *last.* veikko. | - - katsokaa, mitä haikara toi, / kiltin pikku v:an se toi! *LARINK.
veikkaaja[16] *tek.* < veikata (1, erik.). | V:n on jätettävä asiamiehelle kupongin kaikki kolme osaa samoin veikattuina.
veikkau|s[64] *teonn.* < veikata. — Tav. *erik.* määrämaksusta ja -järjestyksessä tapahtuva useiden urheilukilpailujen (tav. jalkapallo-ottelujen) tuloksen ennustaminen, jossa parhaiten arvanneiden kesken jaetaan osa maksuina saaduista tuloista; joskus muistakin samaan tapaan järjestetyistä, maksuttomista arvauskilpailuista; vrt. totalisaattori. | V. suoritetaan täyttämällä yksi tai useampia kolmiruutuisia sarakkeita. V:ksen kohteena olevat ottelut. Saada v:ksessa täysosuma. — Jokaiseen v:kseen kuuluu 12 veikattavaa ottelua. V:ksessani oli 10 oikein. — Televisioalaa koskenut viiden kysymyksen v., jossa oikein veikanneiden kesken arvottiin kotimaisia televisiovastaanottimia. — *Yhd.* järjestelmä-, risti-, vakiov.
veikkaus|asiamies *s.* **-kierro|s** *s.* vrt. kierros I.4. | Kahdeksannen v:ksen voitonjako. **-kuponki** *s.* tav. kolmiosainen kuponki, jossa oleviin sarakkeisiin yleisö merkitsee veikkauksensa. **-maksu** *s.* V. sarakkeelta on 15 mk. **-miljonääri** *s.* **-rivi** *s.* = seur. | Viikon oikea v. on seuraava: - -. **-sarake** *s.* veikkauskupongin sarake. **-tulos** *s.* **-voitto** *s.* **-voittovarat** *s. mon.* Nuorisotyön tukemiseen käytettävät v.
veik|ko[1*] *s.*, vars. *puhek.* ja tuttavallisessa kielenkäytössä; vrt. sisko. **1.** veli. **a.** Pikku v:koni. - - ei kastu sisaren kasvot, / v:on silmät vettä vuoa, / vaikka vierisin vetehen KAL. — *Yhd.* isov. **b.** (miehen) miestoveri, -ystävä, -kaveri. | Ja me olemme v:ot. Totisesti me pidämme yhtä pataa niin elämässä kuin kuolemassa M.MERENMAA. - - oli parasta v:koa kosken uusien isäntien

kanssa AHO. Carrington, vanha v., olipa hauska tavata pitkästä aikaa! AK. — *Yhd.* ase-, erä-, juoma-, kiista-, kilpa-, kisa-, laulu-, peli-, riita-, seura-, sota-, viinav. 2. yl. miehestä: poika, kaveri. | Laivassa oli valikoitu miehistö, karaistuneita v:koja. - - hänen kasvonsa olivat iloiset, ja hän näytti olevan reipas v. *HOLLO. — Lokakuu vetinen v., / sumun sankan saattelija AK.

veikko|nen[63] *dem.s.* **1.** - - siellä [kotona] siskot, v:set / riemurinnat, iloiset AK. Vielä kiitän v:-seni, / v:seni, siskoseni, / kostelen koko perehen KAL. — Sanoi vanha Väinämöinen [Ilmariselle]: / Oi on seppo v:seni! / Tunge neitosi tulehen KAL. V. [velka] otettaessa, murhamies maksettaessa SL. — Vahvistavana. | Et sinä, veli v. [= veliseni, veli t. ystävä hyvä], taida vielä tietääkään, että - -. Riksien arvoinen, veli v., aamu on moinen *MANN. **2.** varsin. merk:stä etääntyneenä huudahduksissa, päivittelyissä tms. | Voi v:set, eihän asia ole alkuunkaan niin! Mene v. [= toki, kaikin mokomin], jos mielesi tekee! Odota v. minuakin! Älä v. huuda, kuulenhan minä vähemmälläkin. Niinkö sinä luulet, että siitä käräjäasia tulisi... ei v. [= eihän tokikaan] KAUPPISH. — *veikkosella* (adv. kans.) toki, ihmeessä. | Älä v:sella tee sellaista tyhmyyttä!

veikkou|s[65] *s. harv.* veljeys. | Viimeinen vihdoin on v:den malja LEINO.

veikokset[64] *s. mon. harv.* veljekset.

veikselinpuu *s.* erään kirsikkapuun (Prunus Mahaleb) arvokas, miellyttävän hajuinen puuaines, josta valmistetaan piipunvarsia, kävelykeppejä jne. | Kaupassa v:ta nimitetään usein ruusupuuksi.

veisaaja[10] *tek.* < veisata. | Kyllä v:lla virsiä on SL. — *Yhd.* virrenv.; edelläv.

veisail|la[29] *frekv.v.* < veisata. | V. virsiä. — *Kuv.* - - jylhässä metsässä v:ivat kylmät, huokailevat tuulet KIVI.

veisaista[24] *mom.v. harv.* < seur. | - - yrittelivätpä lisäksi v. hyreksiä outoja rallatuksiaan KIANTO.

veisa|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** laulaa vars. virttä tm. hengellistä laulua. | V. virsi, hengellisiä lauluja. V. Herralle kiitosta. V. virsikirjasta, urkujen säestyksellä. V. hartaasti. Iltahartauden päätteeksi v:amme virrestä 552 toisen säkeistön. Minä v:an armosta ja oikeudesta VT. Ei kuulla voisi kalliimpaa, / ei v. suloisempaa / kuin nimeänsä ihanaa VK. — Me v:amme laulua vapauden LEINO. — Lukea v:avalla [= veisausta muistuttavalla] äänellä. — *Kans.* vainajaa arkkuun pantaessa, haudattaessa (jne.) suoritettavasta virrenveisuusta. | Kävin v:amassa Hakkaraisen emännän maan poveen LASSILA. — Turha vaiva kuolleelle v. SP. **2.** avarammin ja *kuv.* **a.** vrt. laulaa 1.b. | Mikä panikin sitä kaikille v:amaan, että minä nyt niin [tupakoimasta] lakkaan! ALKIO. **b.** vrt. laulaa 1.c. | Eikä muuta viettelijää olekaan kuin se vanha vainooja, kavala kauhia, josta Lutherus niin mahtavasti v:a E.JAAKKOLA. **c.** *yksipers. kans.* vrt. lukea I.2.g. | Mitenkä siinä äitivainaan antamassa [virsi]-kirjassa v:sikaan? KIANTO. **d.** eläimistä ja esineistä. | Kukko lentää aidalle ja v:a värsyjänsä TIITUS. Ryteikkö korpi siellä vain ikuista huminaansa v:a KIANTO. - - viulut vinkuvat ja sellot v:avat LEHT. e. us. hiukan *ark.* eräissä sanonnoissa. | V. aina samaa virttä, vanhaa virttään 'puhua, selittää, valittaa loputtomasti samaa'. — Lähtövirteni v:nnut olen [= olen valmis kuolemaan] KIVI. Kuka tohtii tehdä sen, / viime virtensä myös v:a, / joutuu itse ruuaks petojen A.TOLA. — Talorähjä, joka jo v:a viimeistä värsyään, virttään 'on tulossa käyttökelvottomaksi'. Jäät v:sivat jo viimeisiään 'olivat lähtemäisillään'. — Minä viis(i) v:an [= en välitä, piittaa vähääkään, minua ei lainkaan liikuta], mitä minusta juorutaan. Liikemies, joka v:a viisi rehellisyydestä. Vähät minä siitä v:an! En minä mitään v:a koko jutusta. Minä v:sin viisi latinalle IVALO.

veisautt|aa[2*] *fakt.v.* (*rinn.* veisuuttaa) < veisata. | Lukkari v:i rippikoululaisilla virttä ja veisasi itsekin mukana.

veistelijä[14] *tek.* < seur. | Kirvesvarren v. Haskojen vitsien v.

veistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < veistää. *(1.)* V. kirvesvartta, puulusikoita. Teräväksi v:ty hirrenpää. V. lapiolla ojan laitoja sileiksi. — *Kuv.* [Mies] joka voimakkaasti sanojen marmorista aatteitaan esihin v:ee AHO. - - samanlaisia pölkynpäästä v:tyjä [= tökeröjä, tyhmiä] vastauksia he minulle itsellenikin antavat AK. *(2.)* laskea pilaa, leikkiä, pilailla, leukailla, lohkoilla, naljailla, kompailla, sukkeloida, vitsailla. | V. ivallisesti oppilaiden laiskuudesta. [Eero] "v:ee", v:ee oikein vikkelästi, viskelee ympärillensä pieniä koukkusanoja KIVI. - - ensi päivät ne ovat pahimmat hirressäkin, v:i Höyhenhatuista toinen IVALO. Naukattiin ja haastaa v:tiin AK. — V. kokkapuheita, kompia, piloja, juttuja.

veistelmä[13] *s.* veistelemisen tulos. | [Jukolan Eero] "veistelee" ivallisesti, ja hänen v:nsä sattuvat maaliinsa TARK.

veisti[4] *s.*, vars. *kut.* kehruujätteet, haaskio.

veistinkirves *s.* pienehkö, veistämiseen käytetty kirves.

veisti|silkki *s. kut.* haaskio-, rohdinsilkki. **-villa** *s. kut.* villaflokki.

veisto[1] *s.* veistäminen, veistäntä. | Parrujen v. - - läksi v:hon venosen, / satalauan laittelohon KAL. — *Erik.* koulujen oppiaineena: puusepäntyöt. | V. alkaa kansakoulun 3. luokalta. — *Yhd.* kiven-, puunv.; kuvanv. **-ase** *s.* Kirves v:ena. **-huone** *s.* Kansakoulun voimistelusali ja v. **-kalusto** *s.* Koulun v. **-kirves** *s.* käsikirves. **-koriste** *s.* veistämällä tehty koriste. **-koristeinen** *a.* V. kaappi. **-koulu** *s.* Uudenmaan kotiteollisuusyhdistyksen kiertävä v.

veistokselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* (kuvan)veistoon, (kuvan)veistotaiteeseen kuuluva t. liittyvä, sitä koskeva, plasti(lli)nen; veistosta muistuttava; veistämällä tehty; us. par. veistotms. | Kuvapatsaan v. arvo. V:sen kaunis vartalo. Suorastaan v:set kasvot. V. asento. Keatsin runojen selkeän v. muoto. Klassillista v:-suutta tavoitteleva tyylisuunta. — Huonekalujen v:set [par. veisto-, veistetyt] koristeet. A:s-

sa ilmeni jo nuorena v:sia [par. veistäjän, veisto]taipumuksia.

veisto|kurssi *s.*, tav. *mon.* Kansakoulujen veistonopettajille järjestetyt v:kurssit. **-kuv|a** *s.* kuvanveistäjän teos, veistotaiteen tuote, (kuvan)veistos. | Tampereen Hämeensillan v:at. V:in koristeltu saarnastuoli. **-kuvakokoelma** *s.* Helsingin yliopiston v. **-kuvalli|nen** *a.* V:sen koristelun käyttö rakennustaiteessa. **-kuvataide** *s.* **-lastu** *s.* (puuta) veistettäessä syntynyt lastu.

veiston|ohjaaja *s.* Kansakouluissa, joissa varsinaisena opettajana on nainen, on lisäksi v:ohjaajan toimi. **-opettaja** *s.* **-opetus** *s.*

veisto|pinta *s.* Ratapölkyssä tulee v:pinnan olla vähintään 15 cm leveä. — Esihistoriallisen ajan taiteilijain maalaus- ja v:pintanaan käyttämä luolan seinämä. **-pu|u** *s.* tarvispuu. | Tuvan orsilla kuivuneista v:ista iltapuhteilla veistellyt tarvekalut. **-pölkky** *s.* puupölkky, jota (kirveellä) veistettäessä käytetään veistettävän esineen tukialustana.

veisto|s[64] *s.* **1.** vain eräissä yhteyksissä: veistäminen, veistäntä. | Tasoittaa v:ksen jälki höylällä. Saunan seinät olivat v:ksen jäljeltä epätasaiset. **2.** veistetty kohta t. pinta. | Ratapölkyn v:sten välinen paksuus on 16 cm. Parrun v:ksen leveys. Puhelinpylvästä vasten tuleva tukipuun yläpään v. on sovitettava huolellisesti, ettei mihinkään jää rakoa. Hänellä oli karkeatekoiset kasvot, aivan kuin puusta veistetyt ja v:ksilleen [= veiston jäljelle] jätetyt AK. **3.** veistämisen tulos, veistotuote. | - - veistän pirttini vetehen: / vesi viepi v:kseni KAL. — Tav. *erik.* veistokuva. | Ratsastajaa esittävä pronssinen v. Ville Vallgrenin v. "Havis-Amanda". — *Yhd.* eläin-, kukka-, lapsi-, leijonav.; koriste-, monumentaali-, pienoisv.; fajanssi-, graniitti-, honka-, kivi-, luu-, marmori-, pronssi-, terrakottav.; kuvanv. **4.** *kans.* veistettäessä syntynyt lastu tms. | Sytyttää puut v:ksia apuna käyttäen.

veistosali *s.* Kansakoulun v. Taidekoulun piirustus- ja v.

veistos|kokoelma *s.* Taidemuseon taulu- ja v. **-kuva** *s.* Marmoriin hakattu v. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* **-pin|ta** *s.* Vajaasärmässä sahaustai v:nat eivät leikkaa toisiaan. **-ryhmä** *s.* F. Nylundin v. "Kolme seppää".

veisto|taide *s.* kuvanveistotaide. **-taiteilija** *s.* kuvanveistäjä, kuvanveistotaiteilija. **-taito** *s.* **-tavara** *s.* *puut.* veistetty puutavara. **-tun|ti** *s.* Koulussa v:nilla tehty jakkara. **-työ** *s.*

veistäjä[10] *tek.* Parrujen v. Veneen v. V:änsä lastu tulee SL. — *Yhd.* kuvan-, mallin-, puun-, veneenv.; koristev.

veistäl|tää[5] *mom.v. harv.* < veistää. | Kirveellä näreestä nopeasti v:letty seiväs. — V:si mojovan vitsin.

veistämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Hirren v. puoli. V:tömistä, pyöreistä hirsistä tehty rakennus. Palkkikatto tehdään kiilaamalla halkaistuista v:tömistä laudoista.

veistämö[2] *s.* työpaja t. laitos, jossa suoritetaan veistämistä. | Hautakivien valmistukseen tottunut kivenhakkaaja saa työtä v:ssämme [ilm.]. — *Erik.* laivanveistämö. | Hampurilaisen v:n rakentama alus. — *Yhd.* graniitin-, hautakiven-, kanootin-, kiven-, laivan-, mallin-, veneenv.

veistän|tä[15*] *teonn.* < veistää. | Hirsien v:nän kalke. — *Yhd.* kuvan-, veneenv.

veistättää[2*] *fakt.v.* < seur.

veist|ää[2] *v.*; *rinn. murt.* vestää. **1. a.** kirveellä, veitsellä tms. teräaseella us. lastuamalla (karkeasti, alustavasti) muodostaa t. muuten käsitellä puuta; vrt. piiluta, palhota, vuolla. | Parrut, ratapölkyt ym. v:etty puutavara. Täysisärmäiseksi v:etty parru. V. kirveellä seipään pää teräväksi. V. savupirtin nokeutuneet seinät valkoisiksi. Leimauskirveellä kaadettaviin puihin v:etyt merkit. V. tulitikusta hammastikku. V. puukolla lovi merkiksi mittakeppiin. — Pahkapuusta v:etty esine. V. kirvesvartta puhdetöinä. — *Erik.* avarammin: (veistoaseella) leikata, viiltää tms. | Kaali v:etään viipaleiksi kaalihöylällä tai veitsellä. V:i kinkusta aimo kimpaleen. V:i vuollessaan vahingossa käteensä ison haavan. - - muutamalta oli v:etty nenä, toiselta korva [tappelussa] AK. **b.** kiven tm. kovan aineen muovaamisesta taltalla tms. | Hiottua ja kiillotettua tai pelkästään v:ettyä kiveä. — *Erik.* kuvanveistosta. | Wäinö Aaltosen v:ämä rintakuva. Harmaasta graniitista v:etty patsas. Marmoriin, puuhun v:etty eläimen kuva. **c.** (us. alusten) rakentamisesta, valmistamisesta, jossa veistäminen on (alkuaan ollut) leimaa antava työvaihe. | Veneen v:äminen. Emäntä uskoo, että Nikkilä vielä laivoja v:ää PAKK. — - - tuulehenko teen tupani, / vetehenkö pirtin v:än? KAL. **d.** ed:iin läheisesti liittyen kuv. ja vertauksellisissa sanonnoissa. | Kirveellä v:etyt [= karkeapiirteiset] kasvot. Veljekset olivat kuin eri puusta v:etyt 'aivan erinäköiset, -luonteiset tms.'. Hän on kuin puusta v:etty 'häntä ei mikään järkytä, hän on äärimmäisen rauhallinen, ilmeetön, tunteeton tms.'. Kasvot pysyivät ilmeettöminä, kuin kiveen v:ettyinä. — [Näyttelijä] N. v:i [näytelmässä] teräväpiirteisen kuvan agitaattorista. **2.** kevyestä tarinoinnista, kokkapuheiden, vitsien tms. esittämisestä jne.; vrt. veistellä, leukailla, lohkoa. | V. juttua, tarinaa 'tarinoida, jutustella'. V. mojova vitsi. - - puhellaan puuta-heinää - - v:etään veikeitä, laulaa rallatetaan KIANTO. "Herrat" saivat kuulla yhtä ja toista, ja suomalainen sotamies osaa v. aika hyvin V.LINNA.

veisu[1] *s.* vrt. laulu. **1.** *harv.* veisaaminen, veisuu. | Pistää, panna v:ksi. **2. a.** kansanlaulu tms. laulettava runo, viisu. | Hyräillä iloista v:a. V:jen sepittäjä. Sinä olet vihainen rakkikoira, niinkuin kuului v:ssa "seitsemän miehen voima" KIVI. — *Ark.* vrt. veisata 2.e. | Vanha v. [= ainainen puhe] nuorison turmeltuneisuudesta. — *Yhd.* arkkiv.; rakkaus-, valitus-, ylistysv. **b.** Salomon korkea v. 'Vanhan testamentin kirja, jossa kuvataan Salomon ja Sulamitin rakkautta'. — *Kuv.* Äidinrakkauden, maalaiselämän, tupakan korkea v. 'ylistyslaulu'.

veisuu[25] *s.* veisaaminen, veisaus. | Virren, virsien v. Kirkkokansan harras v. - - v:lla iloisella / käyn, Herra, eteesi VK. — *Yhd.* virrenv.; seurakunta-, vuorov. **-mies** *s.* *kans.* (hyvä, ammatti)veisaaja. | Hautajaisiin kutsuttu v. Kolinen

oli v., jopa siihen määrään asti, että hän oli kerran ollut lukkarin vaalissakin PÄIVÄR.
veisuun|johtaja *s.*, us. *raam.* lauluesityksen järjestäjä t. johtaja; kirkollinen esilaulaja. | V:-johtajana toimii lukkari. **-opetus** *s.* V. rippikoulussa.
veisuu|taito *s.* **-taitoinen** *a.*
veisuuttaa[2*] *v.* = veisauttaa.
veisuuääni *s.* N:llä on hyvä v.
veiterä[12] *a. kans.* -sti *adv.* toimiltaan, älyltään nokkela, näppärä, kerkeä, kykenevä. | Meloa v:sti kanoottiaan. - - jos yksi on mielestään hyvä, niin toinen koettaa olla vielä ainakin hintin verran v:mpi TIITUS. Minäkin korjaan Brita neidon, jos ei ilmesty tämän v:mpää kosijaa! AK.
veitik|ka[15*] *s.; rinn. murt.* veitikkä. **1.** velikulta, vekkuli, kujeilija; ilkikurien, konnankoukkujen tekijä, kelmi, kanalja. | Kujeileva, iloinen v. Aika v.! Mitä minä huolin, v. nuori? KIVI. Toinen vielä viaton lapsi, toinen paksunahkainen v. Pojan v:at ovat taas olleet pahanteossa. | - - susi olikin vanha kokenut v. Se kääntyi samassa ja väisti iskun AK. — Lievän voimasanan tapaan. | Voi v., minkä tekivät! — *Yhd.* poikav. **2.** veitikkamaisuudesta, veitikkamaisesta, ilkamoivasta ilmeestä tms. | Puhua totisella äänellä, mutta v. silmäkulmassa. Pikku, huoleton, hyväntahtoinen v. silmäkulmassa. Silmissä väreilevä v. Kasvoilla leikkivä v. - - ruskeissa silmissä viekasta v:kaa ja huolettoman ilon kiiltoa AHO.
veitikkai|nen[63] *dem.s. harv.* Pöydän päälle v:set [= tontut] rientää AK. Kyll' oli silmäss' armas v. *V.JUVA.
veitikka|mainen[63] *kalt.a.* -maisesti *adv.* -maisuus[65] *omin.* kujeellinen, kujeileva, kurillinen, ilkamoiva, veikeä. | V. kujeilija. V. hymy. Silmissä v. välke. Hilpeän v. ääni. V. laulu, tanssiesitys. Hymyillä, iskeä silmää v:maisesti. **-silmä** *a.* = seur. **-silmäinen** *a.* Iloinen, v. tyttö.
veitikkä[15*] *s. murt.* veitikka.
veitikoi|da[30] *v.* esiintyä t. käyttäytyä veitikkamaisesti, kujeilla, ilkamoida, veikeillä. | Katsella jkta v:den. Pojille v:va tytönheilakka. [Näytelmässään Kuopion takana von Numers] osoitti leppoisen hyväntuulisesti v:den, ettei tuota asiaa [= naiskysymystä] tarvitse ottaa kovin vakavasti TARK.
veito[1*] *s. harv. runok.* veli. | - - minä murheen mustan v. A.V.KOSKIMIES.
veito|nen[63] *dem.s.* Hoi velinen v:seni, / kaunis kasvinkumppalini KANT.
veitselli|nen[63] *poss.a.* < veitsi. | V:sillä teloilla varustettu turpeenjyrsin.
veitsen|alunen *s.* ruokapöydässä pöytäliinan suojaamiseksi lautasen vieressä pidettävä veitsen (ja haarukan) tuki. **-hamara** *s.* **-kärjellinen** *s.* veitsenkärjelle mahtuva erä, veitsenkärjen verran. | Hammasveteen on hyvä sekoittaa v. suolaa lasillista kohti. **-kärki** *s.* **-pisto** *s.* — *Kuv.* Tunsi kuin tuskallisen v:n rinnassaan. **-pää** *s.* Norsunluinen v. **-tapainen** *a.* tav. ⌒. **-teroitin** *s.* **-teroittaja** *s.* **-terä** *s.* — *Kuv.* Olla v:llä, joutua v:lle, ks. veitsi 1, kuv. **-teräv|ä** *a.* V. peltirasian reuna. — *Kuv.* V. loogillisen ajattelun ja erittelyn kyky. Sanat sinkoilivat v:inä. - - tuskanhuuto, joka tunkeutui sydämeen v:änä, viiltävänä K.LEHTIMÄKI. **-varsi** *s.*
veitsetön[57] *kar.a.* < seur. | Konna mies asehetonna, paha paimen v:nä SL.
veits|i[17] *s.* **1.** leikkaamiseen, vuolemiseen tms. käytetty teräase t. -esine, jonka tav. toispuolinen terä ja sen suuntaisena jatkeena oleva lyhyehkö kädensija ovat yhtä kappaletta t. (tav:mmin) terä on kiinnitetty eri kappaletta olevaan kädensijaan joko liikkumattomasti tai siten, että terän voi kääntää kädensijaa vasten, yl. sen sisään; tav. kielenkäytössä vars. pöytä- t. leikkuuveitsestä; vrt. puukko, leuku, tikari. | V:en terä, kärki, hamara, ruoto, pää. Terävä, tylsä v. Suora-, käyräteräinen v. Koukkuteräinen v. eli koveli. Puukko on yksiteräinen, tavallisesti suorahamarainen v. V:en hiominen. Leikata, vuolla, viiltää v:ellä. Syödä v:ellä ja haarukalla. Kuoria perunoita v:ellä. Iski v:ellä toista selkään. Kirurgin v. Ihosyöpä voi parantua röntgenhoidolla, ilman että tarvitsee käyttää veistä 'leikkaushoitoa'. Jos muu hoito ei auta, on kirurgin tartuttava v:een. Tylsä v. tyhmän miehen, terävä tekevän ase SL. — *Kuv.* ja eräissä vars. vertauksenomaisissa sanonnoissa. | Laivan keula leikkasi vettä terävästi kuin v. Paksua, v:ellä leikattavaa usvaa. Soitto taukosi kuin v:ellä leikattuna 'äkkiä'. Ikävä viilsi sydäntäni kuin tulinen v. Moite viilsi kuin v. sydämeen. [Jääkylmä vesi] vihloi ja pisteli tuhannella v:en terällä KARHUM. V. on vanhan hammas, hammas on vanhin v. SL. Syytä v:essä jos vuolijassakin SP. Kun taistelun ratkaisu on v:en terällä [= kriitillisessä vaiheessa, hiuskarvan varassa], korjaa voimakkaampi tahto voiton. — *Yhd.* hopea-, luu-, metalli-, pronssi-, puu-, teräsv.; kääntö(pää)-, linkkuv.; kirurgin-, suutarinv.; keittiö-, paletti-, puutarha-, pöytäv.; taskuv.; hedelmä-, juures-, juusto-, kala-, kavio-, kynä-, leipä-, liha-, nahka-, paperi-, parta-, vihannes-, voiv.; (lääk.) fisteli-, furunkkeli-, kaihi-, tonsilli-, tyräv.; hakkuu-, harvennus-, jalostus-, kuorimis-, leikkuu-, metsästys-, nylkemis-, ohennus-, oksastus-, paloittelu-, preparoimis-, raape-, skalpeeraus-, teurastus-, uhri-, varttamis-, viilto-, vuoluv. **2.** vars. *tekn.* laite t. laitteen osa, joka muodoltaan t. käytöltään muistuttaa veistä (merk:ssä 1). | Auran v. eli puukko leikkaa irti viilun pystysuoran reunan. V:ellä varustettu oksasaha. Komplettikoneen v:et poistavat kirjakkeen jalassa olevan valujätteen. Kutomakoneen v. Veitsikytkimessä tapahtuu virtapiirin yhdistäminen kädensijalla varustetun kuparikiskon, v:en avulla, joka painetaan kahden kiinteän kuparijousen väliin. — *Yhd.* kiekko-, kytkin-, nostov.
veitsi|kehys *s. kut.* eräs kutomakoneen osa. **-kytkin** *s. sähk.* kytkin, jossa kytkevänä osana on veitsimäinen vipu. **-laatikko** *s.* pöytä-, keittiötms. veitsien säilytyslaatikko. **-mäinen**[63] *kalt.a.* **-raut|a** *s. tilap.* - - ampujat asehinensa, / velhot v:oinensa KAL. **-rullaäes** *s.* = veitsiäes. **-seppä** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-terä** *s.* Äkeen v:t. **-viila** *s. tekn.* = puukkoviila. **-äes** *s. maat.* lapioäes, jonka terät ovat veitsimäiset.

veivaaja[10] *tek.* < veivata.
veivail|la[29] *frekv.v.* < veivata. | Herralan Jooseppi v:i telefoonia monta kertaa päivässä ja soitti asemalle KATAJA.
veivari[5] *s. kans.* **1.** veivaaja. **2.** vintilä, kaira tm. väännettävä puupora.
veiva|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* vrt. veivittää. **1.** pyörittää kammesta tms. | V. separaattoria, kahvimyllyä, tahkoa. V. filmikameraa, posetiivia. Auto ei lähtenyt käyntiin ilman v:usta. — Yritti soittaa auton, mutta v:si [= kiersi valitsimella] väärän numeron. — *Kuv.* Kielioppia v:ttiin [= jauhettiin, jankattiin] koulussa niin, että sen vielä vanhanakin muisti. V:si aina samaa nuottia olojen kurjuudesta. Eroa nämäkin vanhat ihmiset v:a [= puuhaavat, hankkivat] HEPOR. **2.** *deskr. kans.* väännähdellen tapahtuvasta liikkeestä. | Kävellä, mennä v. Soutaa v. hiki hatussa. - - käsivarsi uumille ja valssi v:ttavana kalliolla! KILPI. Setä v:si itsensä [= vääntäytyi] penkille AK. **3.** *harv.* puliveivata. | - - Kreeta oli morsiameni, mutta tuo tuossa [= Jaakko] hänen v:si minulta KIVI.
veivi[4] *s. ark.* = 1. kampi 1. | Tahkon, puhelimen, auton v. Kiertää, vääntää v:ä, v:stä. Panna moottori käyntiin v:llä. - - se puhua pulittaa ruotsit ja ryssät kuin v:stä vääntäen J.SAULI. — *Alat.* Heittää v:nsä 'kuolla'.
veivit|tää[2*] *v. kans.* -ys[64] *teonn.* veivata. *(1.)* Moottori ei lähtenyt käyntiin v:tämisestä huolimatta. — *Kuv.* V:ti puhetta kuin gramofonista. *(3.)* Kyllä se koettaa v. minulta niin suuren hinnan kuin ikinä osaa E.ELENIUS.
vek *adv. alat.* pois, poissa. | Mene jo v.! Jätin takkini tuohon naulakkoon, ja nyt se on v.
vekama[10] *s. kans.* vekkuli, veitikka, vekara. | Tarvitsisitpa viisi paria vitsoja, verkkasen v.! KIVI. Oli se v., se Taavetti-poika, he-he.. HAARLA. — *A:sesti.* - - oikein aika v. mamsselli KIVI.
vekara[15] *s.* **1.** *kansat.* vahva koukku; jalkajousen virityslaite, jonka koukkuihin viritettävä jänne asetettiin. — *Kuv.* - - saan minä kokolta kourat, / veren juojalta v:t KAL. — *Yhd.* viritysv. **2.** (terhakasta) pikkupojasta t. -tytöstä. | Pojan, tytön v. (myös ◡). Vallaton, tottelematon v. Likainen pikku v. Hiljaa, v:t! — *Yhd.* mustalais-, poikav.
vekarajalka *harv.* **1.** *s.* koukussa olevasta jalasta. — Avarammin. | Heitellä painissa v:a [= kampata]! KIVI. **2.** *a.* = seur. | V. renki. **-inen** *a.* koukku-, kampurajalkainen.
vek|ata[35*] *v. ark.* -kaus[64] *teonn.* poimuttaa vekkeihin, laskostaa; vrt. pliseerata. | V:attu hame.
vekkari[5] *s. ark.* herätyskello.
vek|ki[4*] *s. ark.* kankaan (vaatekappaleen) vars. terävätaitteinen laskos. | Hameen, paidan v. Kapea v. Ommella hameeseen v:kejä.
vekkuli[5] **1.** *s.* **a.** velikulta, veitikka, kujeilija, koiranleuka, vesseli, veijari. | Hauska v. ja ilonpitäjä. Aika v. puheissaan. Taisipa olla aikamoinen v. miehekseen koko äijä KARHUM. Kesy harakka on hupaisa v.; sen tepposet enemmän naurattavat kuin harmittavat. - - viskelee ketun v. ukon kalat maahan KS. — *Yhd.* pojan-, poikav. **b.** veitikka (2); *leik.* kuje, konsti, metku, juoni, konnankoukku. | - - toisessa silmässä kiiluu v. KIANTO. Valvoa tarkoin, ettei vastapuoli pääse pelaamaan v:a. Onkohan tuo nyt totta, taidat panna v:a. - - ei salli ei sitten yhtään v:a ammattilaiskysymyksessä AK. **2.** *a. yliopp.* hauska, veikeä, mukava. | Teekkareilla v:t tanssit Polilla.
vekkulimainen[63] *kalt.a.*
vekkuloi|da[30] *v.* tehdä kepposia, konnankoukkuja. | Jukolan veljeksistä nuorin, v:va Eero. Daniel Medelplan taisi itse olla aika vekkuli, joka v:mistensa vuoksi oli Pälkäneen Taurialankylään painunutkin SILL.
vekot|in[56*] *s. ark.* koje, laite, vehje, värkki. | Piha oli täynnä kärryjä ja muita v:timia. Tykit jylisevät puolin ja toisin, konekiväärit ja muut pienemmät v:timet yhtyvät kiivaina leikkiin AK.
veksel|i[5] *s.* **1.** *liik.* määrämuotoinen, kaikesta aineellisesta velkaperusteesta ja vastasuorituksesta riippumaton määrännäismaksusitoumus, jossa sen asettaja l. trassentti joko sitoutuu tai kehottaa toista henkilöä (maksavaa, hyväksyjää, tunnustajaa l. trassaattia) erääntymisaikana maksamaan tietyn rahasumman kolmannelle, remittentille, t. asettajalle itselleen; vrt. asete, tunnuste. | V. on tärkein lainausmuoto, kun kysymyksessä on lyhytaikainen luotto. Oma eli kuiva v. 'jossa asettaja itse on maksavana'. Valtion v. 'valtion oma, keskus- t. yksityispankille myyty vekseli'. Kolmen kuukauden v. Ulkomainen, kotimainen v. Kirjoittaa, tehdä v. Asettaa, tunnustaa v. Panna nimensä v:iin [asettajaksi]. Tunnustaa v. Myydä v. pankkiin. V:in diskonttaus. Uudistaa v. V. erääntyy maksettavaksi, joutuu t. menee protestiin. Vain se, joka on ollut v:eissä, tietää, miten lyhyt ja hupainen aika kolme kuukautta on KARHUM. — *Kuv.* Unto Koskela asetti esikoisromaanillaan kerrassaan omalaatuisen v:in maksettavakseen: hän antoi näytteen poikkeuksellisesta taidosta VILJANEN. — *Yhd.* finanssi-, kulutus-, laina-, liike-, paikallis-, pankki-, posti(lähetys)-, takautumis-, tavara-, transitov.; soolav.; priima-, sekunda-, tertiav.; maisterinv. **2.** *ark.* vaihde (2.a).
vekseli|asia *s.* V:asioissa kysymykseen tuleva protesti. V:asiain tuomioistuin. **-diskontto** *s. liik.* **-henkilö** *s. lak.* henkilö, joka on asianosaisena (asettajana, hyväksyjänä, siirtäjänä tm.) vekselisitoumuksessa, vekselinosainen. **-jut|tu** *s.* A. on sekaantunut ikäviin v:tuihin. — *Lak.* Oikeudenkäynti v:uissa. **-kanne** *s. lak.* **-kauppa** *s.* (ulkomaisten) vekselien osto ja myynti. **-keinottelu** *s.* **-kirja** *s.* kirjanpitokirja, johon tehdään vekselitilejä koskevat tilimerkinnät. **-korko** *s.* vekseliä diskontattaessa sovellettava korko(kanta), diskonttokorko. **-kurssi** *s. vanh.* valuuttakurssi. **-laina** *s.* **-laki** *s.* **-liike** *s.* V:ttä harjoittava pankki. **-lomake** *s.* **-luotto** *s.* Valtion, kauppaliikkeen ottama tilapäinen v. **-meklari** *s.* vekselinvälittäjä. **-määrä** *s.* **1.** rahasumma, jolle vekseli on asetettu, vekselisumma. **2.** vekselien edustama rahamäärä t. niiden lukumäärä. | Liikepankkien hallussa oleva v.
vekselin|antaja *s.* = seur. **-asettaja** *s.* henkilö, joka allekirjoittaa vekselin tav. hyväksyjän maksettavaksi, vekselinantaja, -kirjoittaja, trassent-

ti. **-diskonttaus** *s.* **-haltija** *s.* henkilö, jonka hallussa vekseli on. **-hyväksyjä** *s.* henkilö, joka hyväksyy vekselin, trassaatti. **-kirjoittaja** *s.* = vekselinasettaja. **-lyhennys** *s.* **-osainen** *s. lak.* = vekselihenkilö. **-saaja** *s.* remitentti. **-siirto** *s.* Vekseliin merkitty v. **-siirtäjä** *s.* henkilö, joka vekseliin tehdyllä merkinnällä siirtää sen toiselle henkilölle, indossentti. **-uudistus** *s.* **-välittäjä** *s.* ammattimainen vekselikauppojen välittäjä, vekselimeklari. **-väärennys** *s.* **-väärentäjä** *s.*

vekseli|oikeudellinen *a.* vekselioikeutta koskeva, siihen perustuva. | V. kanne, vastuu. **-oikeus** *s. lak.* **1.** vekseliä koskevat oikeussäännökset. **2.** oikeus, jonka vekseli lain mukaan tuottaa. | Vekselin hyväksyjällä ei ole v:tta asettajaa vastaan. **-protesti** *s.* viranomaiselle tehty ilmoitus siitä, että jk vekseliin perustuva velvollisuus on jäänyt täyttämättä. **-pörssi** *s.* Ulkomaiden valuutta- ja v:t. **-saatava** *s.* vekseliin perustuva saatava. **-salkku** *s. liik.* pankin hallussa oleva vekselimäärä. **-sitoumus** *s.* **-suh|de** *s.* Korvauksen hankkiminen kolmannelta henkilöltä tulee kysymykseen lähinnä v:teissa. **-summa** *s.* = vekselimäärä 1. **-sääntö** *s. hist.* vrt. vekselilaki. | Vuonna 1858 annettu, nyttemmin kumottu v. **-takaaja** *s.* vekselitakauksen antaja. **-takaus** *s.* vekseliin t. sen lisäkkeeseen merkitty takaus koko vekselisumman t. sen osan maksamisesta. **-tappio** *s.* Pankin kärsimät v:t. **-tili** *s.* **-tunnuste** *s.* tunnustettu l. hyväksytty vekseli, tunnuste, aksepti. **-tuomio** *s.* V. pannaan heti täytäntöön. **-vakuu|s** *s.* V:tta vastaan annettu laina. **-vastuu** *s.* Tunnustamalla asetteen tavaran ostaja sitoutuu kauppahinnasta v:seen. **-velallinen** *s.* velallinen, jonka maksuvelvollisuus perustuu vekseliin. **-velka** *s.* vekseliin perustuva velka. **-velkoja** *s.* vrt. vekselivelallinen. **-vero** *s.* vero, jota yleensä leimamerkeillä peritään vekseleistä sekä toisinaan myös šekeistä ja maksuosoituksista.

vekslail|la[29] *frekv.v.* < seur. | Asemapihalla v:eva järjestelyveturi.

veksla|ta[35] *v. ark.* vaihtaa. | V. tuhatmarkkanen satasiksi. — Asemalla v:ava juna.

vektori[5] *s. fys. mat.* suure, jolla on sekä määräsuuruus että määräsuunta (esim. nopeus, kiihtyvyys, voima sekä sähkökentän ja magneettikentän voimakkuus); vrt. skalaari. | Graafisesti v. esitetään suuntaisjanana. V:en summa eli resultantti. Suunnikassääntö eli voimasuunnikkaan v:en yhdistämissääntö. — *Yhd.* kiihtyvyys-, nopeus-, virta-, voimav. **-algebra** *s.* vektorien yhteen-, vähennys- ja kertolaskua käsittelevä osa vektorianalyysia. **-analyysi** *s.* matematiikan haara, joka käsittelee vektoreita, vektorilaskenta. **-avaruus** *s.* avaruus, jonka pisteet käsitetään origosta lähtevien vektoreiden päätepisteiksi. **-diagrammi** *s.* **-kenttä** *s.* pistejoukko, jonka jokaiseen pisteeseen on liitetty tietty vektori. **-laskenta** *s.* = vektorianalyysi. **-opilli|nen** *a.* -sesti *adv.* vektorioppia koskeva t. käsittelevä, siihen liittyvä, sen mukainen. **-oppi** *s.* vektoreita käsittelevä matematiikan haara. **-summa** *s.* kahden t. useamman vektorin geometrinen summa l. resultantti. **-suure** *s.* vektori. **-tulo** *s.* vektori, jonka itseisarvo on kerrottavien vektorien itseisarvojen tulo kerrottuna välisen kulman sinillä ja suunta kohtisuorassa kerrottavia vektoreita vastaan siten, että ne seuraavat toisiaan myötäpäivään; vrt. pistetulo.

vela[10] *s. kal.* pitkäsiima. — *Yhd.* kuha-, madev.; matov.

velaari[5] *s. fon.* äänne, jota äännettäessä kielen selän keski- t. takaosa koskettelee kitapurjetta, esim. *k a*:n, *o*:n ja *u*:n edessä; us. *syn.* gutturaali. -|**nen**[63] *a.* -sesti *adv.* V. eli tumma *l.*

velaaristu|a[1] *v. fon.* muuttua velaariseksi. | V:nut *l.*

velake[78*] *s. ehd.* obligaatio.

velaksi|antaja *s.* **-anto** *s.* Osuuskaupat eivät harrasta kulutustavaroiden v:a. — *Lak.* oikeustoimi, jolla velkoja antaa velalliselle rahaa t. muita lajiesineitä velallisen sitoutuessa maksamaan takaisin yhtä paljon samaa lajia. **-myynti** *s.* Tavaraluotto on tavallisesti v:ä. **-ostaja** *s.* **-osto** *s.* **-ottaja** *s.*

vela|laatikko *s. kal.* pitkäsiimalaatikko. **-lanka** *s. kal.* pitkäsiimalanka.

velalli|nen[63] **1.** *s.*, vars. *lak.* henkilö, joka on velkaa jklle;)(velkoja. | Velkojan oikeus vaatia suoritusta v:selta. Vararikossa v:sen omaisuus luovutetaan yhdellä kertaa kaikkien hänen velkojiensa tyydyttämiseksi. Rangaista jkta petollisena, kevytmielisenä v:sena. — *Heng.* avarammin: joka on rikkonut jkta vastaan. | - - ja anna meille meidän velkamme anteeksi, niin kuin mekin annamme anteeksi meidän v:sillemme KATEK. — *Yhd.* vekseliv. **2.** *a. harv.* Pelkoa - - toi pyhän Jumalan ja syntisen ihmisen, peljättävän tuomiopäivän ja v:sen ihmislapsen ajatteleminen A.LEHTONEN.

velallisenvala *s. lak.* vala, jolla velallinen konkurssimenettelyssä vahvistaa pesäluettelonsa.

velallis|kirja *s. liik.* kirjanpidossa: velallistilit käsittävä henkilötilien kirja. **-maa** *s.* Yhdysvallat on muuttunut v:sta maailman suurimmaksi velkojamaaksi. **-suhde** *s.* **-tili** *s. liik.* kirjanpidossa: tilisaatavat käsittävä henkilötili.

velan|alainen *a.* -alaisuus *omin.* Jos v. mies on kuollut ja joku on hänen kohtuulliseen hautaamiseensa velaksi antanut rahaa - - LK. — *Kuv.*, vars. *heng.* Velan- ja vaivanalainen sielu. **-antaja** *s.* **-anto** *s.* **-lyhennys** *s.* **-maksaja** *s.* **-maksu** *s.* **-ottaja** *s.* **-otto** *s.* **-teko** *s.*

velat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < velka. | V. mies. V. talo, pesä. Päästä v:tomaksi. Periä talo v:tomana. - - minulla on tämä talo v:tomana SILL.

velho[1] **1.** *s.* vars. pahansuopa ja mahtava noita. | Lapin v. Älkää kääntykö tietäjäin puoleen älkääkä kysykö v:ja, ettette niistä saastuisi VTV. — *Kuv.* vrt. noita 2.b. | - - sinä teet siitä [talosta] väkisin Onnelan, olet sinä sellainen v.! NUOLIV. [Mies morsiamelleen:] Rakas, rakas pikku v. JOTUNI. Ojasto on v. työnsä parissa! Mutta ihmisenä se ei ole siinä määrässä herra kuin hänen laillaan sivistysihmisen pitäis olla V.HUOVINEN. **2.** *a.* ja *s. kans.* veikeä, lystikäs, velmu; veitikka. | V. juttu, tapaus. Mies oli aika v. suustaan. - - niinkin v:ja kirjoja, kuin on se täksi jouluksi ilmestynyt käännösromaani "Nainen ja kuu" H.JARTTI.

velhoil|la[29] *frekv.v.* < velhota. *(1.) harv.* [Vella-

mo] pyysi, että Ahti kieltäisi Viiksivelholta oikeuden v. näillä vesillä [sadussa] AK. *(2.) kans.* Hän on niin kova v:emaan, ettei tiedä, mitä hänen jutuistaan uskoo, mitä ei.

velho|lehti *s.* Circaea alpina, kosteilla paikoilla kasvava matala, valko- t. punertavakukkainen, horsmakasveihin kuuluva monivuotinen ruoho. **-mainen**[63] *kalt.a.* **-nai|nen** *s.* V:sen älä salli elää VT.

velho|ta[38] *v.* **1.** noitua, taikoa, loihtia, lumota. | Vuoret v:ten kumosi LEHT. [Rauhattomia ihmisiä] joiden on pakko, ikään kuin jonkin salaperäisen manauksen v:amina, Jerusalemin ikuisen suutarin tavoin vaeltaa paikasta toiseen AK. **2.** *kans.* laskea leikkiä, pilailla, kujeilla, velmuta. | Jutella v.

velhotar[54*] *s.* naispuolinen velho, velhonainen. — *Kuv.* Kleopatra, Niilin viekas v.

velhou|s[65] *s.* noituus, taikuus, magia. | Älköön keskuudessasi olko ketään, joka - - harjoittaa noituutta tai v:tta VT.

velhovaimo *s.* velhotar, velhonainen. | - - oli nähnyt v:ja Turun tullissa poltettavan AHO.

vel|i[8] *s.* (vartalo velje-) vrt. veijo, veikko, veljyt, vello.

1. jkn toisen kanssa samoista vanhemmista syntynyt miespuolinen henkilö tämän toisen kannalta; us. myös velipuolesta t. kasvatusveljestä; vrt. sisar. | Timo on Maijan v. Äidin v. on eno, isän v. setä. Olla jkn oikea, lihallinen v. Iso [= vanhempi t. vanhin] ja pikku [= nuorempi t. nuorin] v. (us. ◡). Tampereella asuva arkkitehtiv:jeni. Ja taas hän synnytti pojan, v:jen Kainille, Aabelin VT. Tuntea v:jen rakkautta jkta kohtaan. — Ja tämä on niiden seitsemän v:jen [→ veljeksen] koto KIVI. — *Harv.* eläimistä. | Näyttelyssä palkitun ketun sisaria ja v:jiä myytävänä. — *Yhd.* kaksois-, puoli-, täys(i)v.

2. ed:een liittyvää avarampaa ja kuv. käyttöä. **a.** kaukaisemmista sukulaisista, heimolaisista tms. | V:jemme Itä-Karjalassa ja Länsipohjassa. Muukalaisen saat panna korkoa maksamaan, mutta et v:jeäsi VT. — Naali on ketun pienempi v. Nälkäinen susi syö verisen v:jensäkin KIVI. — *Yhd.* heimo-, rotu-, veriv. **b.** lähimmäisestä. | Olenko minä v:jeni vartija [alk. VT]? Jos v:jesi [jonka kotieläimen olet löytänyt] ei asu sinua lähellä tai jos et tiedä, kuka hän on, niin korjaa eksynyt taloosi VT. Vaimo, vaimo, sit' ei kuri kaada, / v:jeään ken hädässä ei hylkää *MANN. — *Yhd.* ihmisv. **c.** uskonveli. | Rakkaat ystävät, v:jet ja sisaret, herrassamme Jeesuksessa Kristuksessa! — Vars. lahkojen tms. kielenkäytössä. | Saarnaa pastori A., useat v:jet todistavat [hartaustilaisuudessa]. Raamattutunnin pitää v. N.N. Böömin ja Määrin v:jet (hist.) 'hussilaisia uskonlahkoja'. — *Yhd.* kristi-, uskonv. **d.** eräiden (vars. munkki)järjestöjen miesjäsen. | Palveleva v. 'munkkikunnan maallikkoveli'. Naantalin luostarissa 1400-luvulla vaikuttanut v. Jöns Budde. — Harmaat, mustat v:jet 'harmaat, mustat veljekset'; ks. veljes 3. — *Yhd.* dominikaani-, fransiskaani-, luostari-, maallikko-, minoriitti-, saarnaajav. **e.** mieshenkilö suhteessaan samaa ammattia harjoittaviin, samansäätyisiin tms. miehiin, mieskollega. | Monet [klubin jäsenistä] ovat keskenään myös v:jiä Apollossa, joko ammattimiehiä tai harrastelijoita jonkin taiteen alalla L.ONERVA. — *Yhd.* ammatti-, ase-, virkav.; runoilijav. **f.** henkilöstä, joka muistuttaa jkta, on verrattavissa jkhun toiseen; myös rinnakkaisista, samankaltaisista esineistä t. asioista. | Joka on veltto toimessansa, se on jo tuhontekijän v. VT. — Armeijan marssikompassin nuorempi v., Suunto-kompassi. Äänifilmi vei voiton mykästä v:jestään. Suru on pelon v. SL. Huuto on hädän v. SL. **g.** veljen kaltainen hyvä ystävä, toveri, kuoma; vertainen. | Miehistä tuli hyvät v:jet ja toverit. - - kestävän he aina nähtiin / vaarat v:jinä *CAJ. Saapi v:jen vehnäsellä, sisaren sianlihalla SL. Lyödä v:jen kättä 'tehdä veljellinen sovinto'. - - olivat sopineet pois äskeisen ja rakkaina v:jinä nyt puhelivat KATAJA. - - niin huomispäivänä kansat / on v:jet keskenään AK. — Hän [Kristus] saapui tänne köyhänä, / alhaisna, aivan nöyränä, / alentui v:jeksemme VK. Pappi, joka oli kaikessa seurakuntalaistensa v. ja auttaja. Kohteli paatuneinta vankiakin v:jenään. — Älä, v. veikkonen [= hyvä ystävä], sellaista puhu! Auta, v. hopea [= hyvä ystävä], onnetonta veikkoasi! KATAJA. - - painetaan nyt, pyhät v:jet, kiireesti pakoon KS. — V. velka tehtäessä, veljenpoika maksettaessa SL. — *Yhd.* aate-, osa-, riitav. **h.** mieshenkilöstä suhteessaan toiseen (mies)henkilöön, jonka kanssa hän on tullut lähemmäksi tuttavaksi, tehnyt sinunkaupat; vrt. setä; puhuttelusanana etenkin kirjeen otsikossa tms., muuten vars. juhlallisessa t. leikillisessä tyylissä. | [Kirjeen otsikkona:] Hyvä v., Rakas v. (*lyh.* H.V., R.V.). Eikä hän pitänyt siitä, että häntä "karahteerattiin v:jeksi"; sinuksi häntä muitta mutkitta täytyi sanoa AK. Jaha, Henrik Gabriel — se oli v. minun kanssani! J.SAULI. Tapasin siis kadulla semmoisen vanhemman v:jen, jonka sinutteleminen oli minulle suuri kunnia SILL.

veli|hopea *s.* (myös ⌒) = seur. 1. | Mitäs, v:hopeat, siihen niin yhdessä laaditte? LEHT. **-kul|ta** *s.* **1.** (myös ⌒) tuttavallisesti: hyvä, rakas veli, velihopea, veliveikkonen, hyvä ystävä. | Eihän meistä laulajiksi, v. KIVI. V:lat ollaan lainatessa SL. — Tav. **2.** veitikka, vekkuli. **a.** iloluontoinen kepposten tekijä, kujeilija, veijari. | Iloinen, vallaton v. Kujeita täynnä oleva v. Aika v. valehtelemaan. - - senkin v., joka tässä panet koko Rapalan ylösalaisin noilla vehkeilläsi J.FINNE. — Harv. *a:sesti.* V. poika. **b.** veitikkamaisesta ilmeestä; vrt. veitikka 2. | - - juro aivan juttelulta, / silmässänsä v. *MANN. **-mie|s** *s.* tuttavallisesti: (täysikasvuinen) veli. | Kotitaloa isännöi nyt v:heni.

veli|nen[63] *dem.s.* — Vars. *veliseni* puhuttelusanana: hyvä veli. | Tuon sinulle hetken kuluttua lämmikettä, v:seni A.KARIMO.

veli|pekka *s.* tuttavallisesti: = seur. **-poika** *s.* tuttavallisesti: veli, velipekka, velimies. **-puoli** *s.* miespuolinen henkilö jkn toisen kannalta, jolla on ao. henkilön kanssa vain toinen vanhemmista yhteinen, puoliveli; myös äiti- t. isä-

puolen pojasta, joka ei ole ao:n verisukulainen. | Tytöt kuin kruununprinsessoja, pojat kuin Adoniin v:a SILL. — *Kuv.* Smoking, frakin v. **-sarja** *s.* veljessarja. | Siinä onpi v., / jalo niinkuin sonnikarja, / voimalla seitsemän miehen KIVI. **-surmaaja** *s.* → veljensurmaaja. **-vainaja** *s.* **-veikkonen** *s.* (us. ⌒) tuttavallisesti: hyvä, rakas veli, velihopea, -kulta, hyvä ystävä. | V., miksi olet tuollainen ampiainen? KARHUM.

veljeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* us. halv. t. tuomitsevasti: seurustella veljellisesti, ylen tuttavallisesti t. liehakoivasti, olla (liian) veljellisissä tekemisissä jkn vars. eri sosiaaliseen tms. yhteisöön kuuluvan kanssa. | Nuo viisi vastatullutta olivat kutsuneet vanhemmat osakuntalaiset Kaisaniemeen lasien ääressä v:emään G.SUOLAHTI. — Vakinaisen näyttelijän ei sopinut v. uuden harjoittelijan kanssa. Työväestön huonoin aines v:i vallankumouksesta villiytyneen venäläisen sotaväen kanssa. Esimiehen suhteen alaisiin tulee olla luottamuksellinen, mutta se ei saa kehittyä v:yksi, koska se johtaa esimiehen arvovallan menetykseen. Maalaisliittoa on syytetty v:ystä kommunistien kanssa. - - v:emään jo vääntyy / kera tartunnan tuojan saastaisen, / oman maansa, kuohilas, kavaltaen SILJO.

veljekset ks. veljes.

veljelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* veljen mielenlaadun t. suhtautumisen omaava t. sen kaltainen t. joka on tapana veljesten kesken, veljen; toverillinen; vrt. sisarellinen. | V. ystävä. V. auttavaisuus. V. huolenpito alaisista. V. seurustelu. Keskemme on aina vallinnut v., vilpitön toveruus. V. rakkaus. Elää v:sessä sovussa. Eero sai v:sen selkäsaunan. Tasata saalis v:sesti. Suuteli tyttöä v:sesti. Osoittaa v:syyttä jkta kohtaan. - - tämä älköön olko nuhde, vaan v. varoitus KIVI.

veljen|käsi *s. kuv.* tav. ⌒. | Lyödä v:kättä 'tehdä veljellinen sovinto'. Ojentaa v., v:kättä [sovinnon, veljeyden merkiksi]. Laulajille, orjasoutajille muinaisuuteen / v:käden ojennan KAILAS. **-malja** *s.*, us. *mon.* tav. sinunmaljasta. | Juoda v., v:t. Apteekkari vanhempana paikkakuntalaisena oli katsonut voivansa esittää v:n K.VÄÄNÄNEN. **-murha** *s.* vrt. seur. **-murhaaja** *s.* veljensä murhaaja. **-poika** *s.* — *Kuv.* Velka on veli otettaessa, v. maksettaessa SL. **-rakkau|s** *s.* veljellinen rakkaus. | Olkaa v:dessa helläsydämisiä toisianne kohtaan UT[V]. **-surmaaja** *s.* veljensä surmaaja. **-tytär** *s.* **-vaimo** *s.*

velje|s[64] *s.*, tav. *mon.* veljistä toistensa kannalta; vrt. sisarus, siskokset. | Nuorin v., v:ksistä. Aleksis Kiven "Seitsemän v:stä". Kuin v:kset me jakaamme palkintosumman KIVI. — *Erik.* ja avarammin. **1.** sukunimen yhteydessä veljesten omistamasta t. perustamasta liikkeestä. | Puupposen v:kset. V:kset Karhumäki Oy. **2.** *harv.* vastaavasti eläimistä. | Sonnit, jotka ovat isän puolelta v:ksiä. **3.** vrt. toverukset, kumppanukset. | Ja pian oli puteli siinä v:sten [= juomaveikkojen] välillä lattialla KS. — Harmaat v:kset 'fransiskaanit'. Mustat v:kset 'dominikaanit'. **4.** *yhd.* Ruhtinas-, runoilija-, sankari-, taiteilijav:kset; harmaa-, kalpa-, mustav:kset; kakso(i)sv:kset.

veljes|ateria *s.* - - paistettiin uhriteuras ja syötiin yhteinen v. äsken vahvistetun liiton lujittamiseksi AK. **-hauta** *s.* vars. aseveljien yhteishauta. | Taistelussa kaatuneiden saksalaisten v. **-heimo** *s.* Karjalaisia ei pidetty suomalaisena v:na, vaan rajantakaisina ikivihollisina. **-hen|ki** *s.* V:gen elähdyttämä mieskuoro. — *Leik.* - - vahva v. vallitsi huoneessa, vaikka akkunat olivatkin auki TIITUS. **-ilta** *s.* samaan seuraan kuuluvien, samaa ammattia harjoittavien tms. miesten (t. poikien), toverusten, veljesten keskinen, veljellinen illanvietto, toveri-ilta. | Seuran v. Pioneeripataljoonassa palvelleiden v. **-joukko** *s.* **-juhla** *s.* vrt. veljesilta. **-järjestö** *s.* vrt. sisarjärjestö. | Suomen Konemestariliiton skandinaaviset v:t. **-kansa** *s.* V:mme virolaiset. **-kokous** *s.* Pappien v. **-kun|ta** *s.* **1.** veljekset. | Pojat, pojat, Jukolan v. ja sukuni suuri! KIVI. - - Tulenheimojen peräti suomenmielinen v. SILL. — Avarammin. | Meitä oli v. vanhoja tovereita ja ystäviä, jotka ensimmäisiltä ylioppilasvuosiltamme alkaen olimme pitäneet yhtä AHO. — Tav. **2.** munkkikunta, kilta tms. miesyhteisö t. -järjestö, jonka jäsenet antamansa lupauksen t. hyväksymänsä säännön nojalla ovat liittyneet yhteen veljeksinä pyrkiäkseen yhteisiin päämääriin. | Hengelliset v:nat. Salainen v. Benediktiinien, jesuiittain v. Pyhän Sergein ja Hermanin v. Käsityöläisten entisaikaiset v:nat. — Prerafaeliittien v. — *Yhd.* kisälli-, maallikko-, vapaamuurariv. **-kuri** *s.* veljesten kesken vallitseva kuri; veljesten toisilleen antama kuritus. | Jukolan Eerolle annettu v. **-liit|to** *s.* Sotainvalidien V. — Yhdistyksemme skandinaaviset v:ot. **-maa** *s.* V:mme Viro. Pohjolan v:t. **-murha** *s.* veljenmurha. | Kainin v. **-neuvosto** *s.* Hengellisen ritarikunnan suurmestari ja v. **-pari** *s.* V. Heikki ja Timo. **-parvi** *s.* Jukolan v. **-piiri** *s.* - - koko koto, äiti ja v. KILPI. — Tav. avarammin. | Uskovien v. Helsingin pappien v. **-puolue** *s.* Pohjoismaiden sosiaalidemokraattiset v:et. **-rakkaus** *s.* Alkuseurakunnissa vallinnut kristillinen v. **-riita** *s.* **-sarja** *s.* Mäkelän v. Järnefeltien kuuluisa v. **-seura** *s.* Hengelliset ritaristot muodostivat jonkinlaisen v:n. — HJK:n ruotsalaisen v:nsa kanssa pelaama ystävyysottelu. **-seurakunta** *s.* Herrnhutilainen v. **-si|de** *s.*, tav. *mon.* Suomalaisten ja virolaisten v:teet. **-sopu** *s.* **-sota** *s.* vars. kansalaissodasta. | Vapaussotamme v:na.

veljesty|ä[1] *v.* tulla, muuttua veljellis(emm)iksi, (kuin) veljiksi, veljeytyä, veljistyä. | Toiveet maailman kansojen v:misestä. Yhteisen ansion, yhteisen asunnon, yhteisen vastuun pakosta he kolme [miestä] v:ivät toisiinsa enemmän kuin ennen WALTARI.

veljestä|ä[2] *v. harv.* saattaa veljellis(emm)iksi, (kuin) veljiksi. | Olet yhtä kuin hän. Suuri Totuus on teidät v:nyt LEINO.

veljestö[2] *koll.s.* (*rinn.* veljistö) veljeskunta. — *Yhd.* dominikaani-, jesuiitta-, luostari-, munkkiv.

veljes|vaino *s.* Untamon ja Kalervon v. Minä annoin heille kansallisuudet ja sitten kansallissodat, - - veljeysaatteen ja sitten v:vainot L.ONERVA. **-ver|i** *s.* Maamme itsenäisyys oli lu-

nastettava v:ellä. [Virosta ja Suomesta:] Yhtä ollaan v:ta, / puuta yht' on kanteleemme LEINO. **-viha** *s.* **-vuo|de** *s.* usealle nukkujalle tarkoitettu (tilapäinen) yhteisvuode, "siskonpeti". | - - koko joukko oli valmis vetäytymään v:teelle telttaan J.SAULI.

veljey|s[65] *s.* **1.** veljellinen suhde, veljellinen toveruus t. ystävyys. | Unelma ihmissuvun v:destä. Kaikkien ihmisten v. Jumalassa. Vapaus, v. ja tasa-arvoisuus Ranskan suuren vallankumouksen tunnuksina. - - tuttavuutemme alkupuolella, hyvän v:den juuri viritessä SILL. — *Yhd.* ammatti-, ase-, heimo-, kilpa-, veriv. **2.** *hist.* vapaa toverillinen yhteenliittymä jkn pyhimyksen palvontaa t. erikoisten hyvien töiden tekemistä varten, veljeyskunta, kilta. | Keskiajalla keskinäistä apua ja seurustelua varten perustetut killat eli v:det. Suomen huomatuin kilta oli Kolmen kuninkaan v.

veljeys|aate *s.* **-ihanne** *s.* **-kunta** *s.* = veljeys 2. **-liitto** *s.* Tehdä v. entisen vihollisensa kanssa. **-suhde** *s.*

veljeyty|ä[44] *v.* = veljestyä. | Edistää kansojen lähentymistä ja v:mistä. - - syksyisin puhuteltiin uusia lukiotovereita herroiksi, kunnes ehdittiin lasien ääressä v. G.SUOLAHTI.

veljisty|ä[1] *v.* = veljestyä. | Patriotismi on kansojen v:misen pääesteitä.

veljistö[2] *s.* = veljestö.

veljyk(k)äinen[63] *dem.s.* = seur. | Tuop' on nuori veljykkäinen / otti ohrilta orihin KANT.

veljy|t[73] *dem.s. harv.* < veli. | V:eni, v:eni, lunasta siskos! *MANN.

veljyys[65] *s.* tav:mmin veljeys.

vel|ka[10*] *s.* **1.** tavallisessa kielenkäytössä: laina (I.2); *lak.* jnk oikeustoimen (esim. velaksiannon t. työsopimuksen), vahingon aiheuttamisen tms. tietä syntynyt velvoitus suorittaa rahaa, tavaraa, työtä tms.; vrt. laina, vuokra. | Tehdä, ottaa v:kaa. Lyhentää, kuolettaa v:kaa. Maksaa, suorittaa v. Panna v. uloshakuun. V:an konvertointi. Kiinnittää v. tonttiin. Kiinnityttää talonsa v:asta. V:an takaus, pantti. Liikkeen varat ja v:at. V:at ja saatavat. V:at eli vastattavat. Hyväksi tai v:aksi kertyneet korot. Valtion kotimainen, ulkomainen v. Vakautettu, vakauttamaton v. Antaa v:aksi jtak. Ostaa v:aksi 'maksamatta käteisellä'. Saada kauppiaalta jauhoja v:aksi. Opiskella v:aksi 'velkaa tehden'. Liikemies, joka aloitti v:aksi. Olla v:kaa, v:assa jklle. On v:oissa korviaan myöten. En ole sinulle penniäkään v:kaa. Jäi kauppaan ostoksistaan 100 mk v:kaa. Olet v:kaa minulle satasen, tupakkarasian. Paljonko olen v:kaa [= maksava] kyydistä? Talo on v:kana 'velalla ostettuna ja vielä maksamatta'. [Ruokatavarat] olivat tälläkin hetkellä v:kana puodissa TALVIO. Jolla toki kuuluu olevan rahoja v:kanakin [= velaksi annettuna] AHO. Takaa miestä ja maksa v.! SL. Mies v:an tekee, talo v:an maksaa SL. V. on veli otettaessa, veljenpoika maksettaessa SL. — *Yhd.* valtion-, yhtiöv.; raha-, ruoka-, siemen-, tavara-, tupakkav.; luku-, opinto-, opiskelu-, peli-, rakennus-, sota-, vuokrav.; finanssi-, hallintov.; kiinnitys-, pankki-, takuu-, tili-, vekseli-, velkakirjav.; brutto-, jäännös-, nettov. **2.** *kuv.* **a.** Olla jklle kiitollisuuden, kiitoksen v:assa. Olla jklle kirjeen v:kaa. Ei jäänyt koskaan vastausta v:kaa. Olet meille käytöksesi vuoksi v:kaa selityksen, anteeksipyynnön. Olemme - - v:kaa itsellemme ja maailmalle, että suoritamme elämäntyömme niin hyvin kuin suinkin KERSTI BERGROTH. Kyllä mäki v:kansa maksaa: kun toinen laskee, niin toinen nousee SL. Ei vatsa v:kaa salli SL. — *Yhd.* kala-, kiitollisuuden-, kunniav.; kirjev. **b.** *heng.* syntivelka, rikkomus. | Sä ristinkuolos kärsit / v:kamme maksaakses VK. - - ja anna meille meidän v:kamme anteeksi, niin kuin mekin annamme anteeksi meidän velallisillemme KATEK. — *Yhd.* syntiv.

velkaannutt|aa[2*] *kaus.v.* < seur. | Tuhlaava elämä v:i talon.

velkaantu|a[1*] *v.* (*rinn.* velkautua) tulla velkaiseksi, joutua velkaan. | - - menimme niin hyvästi eteenpäin, ettemme v:neet yhdellekään ihmiselle yhtään penniä PÄIVÄR. — *velkaantu|nut* (a.) -neisuus[65] (omin.) Yli maksukykynsä v:nut henkilö. Köyhtynyt ja v:nut talo. Suomen maatilojen keskimääräinen v:neisuus.

velkaantumaton[57] *kielt.a.*

velka|-asia *s.* Järjestellä v:-asioitaan. — *Lak.* velkasuhdetta koskeva oikeusasia. | Lainhaku v:-asioissa. **-erä** *s.* **-esine** *s. lak.* Sijaissuorituksessa velallinen toimittaa ja velkoja vastaanottaa maksuna jotakin muuta kuin sitoumuksessa määrätyn v:en.

velkai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* jolla on velkaa t. velkoja, velkaantunut, velkojen rasittama. | V. mies, tila. Kuolinpesän v:suus. — *Yhd.* omav.; vähäv.

velka|juttu *s. lak.* velka-asia. **-kaup|pa** *s.* velaksi tapahtuva kauppa, luottokauppa;)(käteiskauppa. | Osuuskaupat eivät hyväksy v:paa. Ostaa v:alla 'velaksi'. **-kiinnitys** *s.* velan maksamisen vakuutena oleva kiinnitys. **-kirj|a** *s.* (vars. velaksiannosta tehty) asiakirja, jossa velallinen sitoutuu velkojalle suorittamaan jnk arvomäärän, reverssi, lainasopimus. | Tavallinen v. asetetaan maksettavaksi nimetylle henkilölle, juoksevassa v:assa myönnetään v:an siirto. Kiinnitetty v. - - aina, kun tarvitsin jonkun uuden nimen vekseleihini taikka v:oihini LEINO. — *Yhd.* haltija-, kierräntä-, kääre-, määrännäis-, orderi-, päällysv.

velkakirja|laina *s.* velkakirjaa vastaan annettu laina, velkakirjavelka. **-lomake** *s.* **-luotto** *s.* **-n|haltija** *s.* **-saatava** *s.* **-velka** *s.* velkakirjalaina.

velka|kumppani *s. lak.* velansaajasta t. takaajasta suhteessa toiseen t. toisiin, joiden kanssa hän vastaa samasta velasta, yhteisvelallinen. **-kuorma** *s.* velkataakka. **-meno|t** *s. mon.* velasta t. veloista aiheutuvat korko-, kuoletus- ym. menot. | Kaupunkien v:jen kasvu. **-mie|s** *s.* velkoja, saamamies; joskus myös velallisesta. | Jos saamamiehet ryhtyisivät omaansa ottamaan, menisi talo ja irtaimisto v:hille KATAJA. — [Olet] tehnyt minulle palveluksen, joka tekee minut sinun v:heksesi koko elämäkseni AK. **-määrä** *s.* **-orja** *s. hist.* velkansa suorittamattomuuden vuoksi velkojan orjaksi joutunut velallinen. **-orjuu|s** *s. hist.* vrt. ed. | Solon poisti Ateenasta

v:den. — *Kuv.* V., jossa maamme pienelä̈jät viime vuosisadan lopulla olivat. **-paper|i** *s.* Obligaatiot ovat painettuja, tasasummaisia v:eita. **-puoli** *s.* Omaisuustaseen v. **-pää** *a.*, vars. *vanh.* ja *ylät.* **1.** velvollinen. | Takausmies on v. maksamaan, ellei velalliselta saada suoritusta. - - enkä ole sinulle v. tekemään tiliä teoistani AHO. **2.** velassa oleva. | Minä olen v. [uusi käännös: velassa] Grekiläisille ja muukalaisille, viisaille ja tyhmille UT[v]. **3.** syyllinen. | - - käteni eivät kannusta mua vielä v:ksi kennenkään vereen KIVI. — *S:sesti.* [Tuomari mestattavan] vaimon kummulle vie, kussa / vuotaa veri v:n *MANN. **-pääoma** *s.* V:lla toimiva liike. **-rah|a** *s.* V:oilla rakennettu talo. **-rasitu|s** *s.* Maatalouden v:ksen helpottamiseksi suoritettu koron alennus. **-riksi** *s. hist.* vrt. velkaseteli. **-saldo** *s.* Tilin v. **-seteli** *s. hist.* Ruotsin valtionvelkakonttorin seteli. **-sitoumu|s** *s.* Kirjallinen v. Obligaatiot ja muut v:kset. **-sopimus** *s.* Merilaina on yhdistetty velka-, panttaus- ja vakuutussopimus. **-suh|de** *s.* V. on yksipuolinen, jos toinen on yksinomaan velkoja ja toinen velallinen. Molemminpuolinen v. Puolisoiden väliset v:teet. Yrityksen omaisuus- ja v:teet. **-summa** *s.* **-taak|ka** *s.* velkakuorma. | Valtion v:an kasvu. **-talous** *s.* luottotalous. | Kuntien, valtion v. **-tili** *s.*

velkautua[44] *v.* = velkaantua.

velka|vankeus *s. hist.* maksuvelvollisuutensa laiminlyöneelle velalliselle määrätty vankeus. **-vanki** *s. hist.* vrt. ed. **-vankila** *s. hist.* vrt. velkavankeus. **-var|at** *s. mon.* V:oilla rakennettu talo. **-vastuu** *s.* Vastatakauksella tarkoitetaan sitoumusta maksaa, mitä takausmies lopulta v:nsa johdosta joutuu suorittamaan. **-vekseli** *s. liik.* vekseli hyväksyjän kannalta katsottuna;)(saamavekseli. **-vekselitili** *s.*

vel|koa[1*] *v.* vaatia velka(a) maksettavaksi, periä, "karhuta"; vrt. veloittaa. | V. jklta saatavaansa. Ellei velallinen maksa, v:otaan takaajaa. V. korvausta vakuutusyhtiöltä. — Avarammin ja *kuv.* vaatia, periä (maksuna, vastasuorituksena tms.). | [Hautapaikasta] kirkkomaalla v:ottiin vain 8 äyriä E.JUTIKKALA. - - lapsiltasi älä v:o rakkautta. Kernaasti jääköön se säästöön vaikka tuleville JOTUNI. - - tuhannet äänet mullan alta / seuraksensa v:kovat HELLAAKOSKI.

velkoja[10] *tek.* henkilö, joka velkoo saatavaansa, "karhu"; vars. avarammin henkilö, jolla on saaminen velalliselta, velaksiantaja, saamamies;)(velallinen. | Sekä velallisen että v:n on noudatettava velkakirjassa olevaa maksuaikaa. Konkurssipesän v:t. — *Kuv.* - - tulevaisuus lakkaa lupaamasta / ja v:na uhkaa! VILJANEN. — *Yhd.* konkurssiv.; ensi-, toisv.

velkojain|kokous *s.* konkurssipesän hoitajien kutsuma kokous, jossa konkurssivelkojat käyttävät päätösvaltaansa pesän asioissa. **-kuulustelu** *s.* määräajassa konkurssiin saattamisen jälkeen konkurssituomioistuimessa konkurssivelkojien ja -velallisen läsnä ollessa pidetty tilaisuus, jossa velallinen vannoo pesäluettelon oikeaksi ja jossa päätetään konkurssin raukeamisesta t. konkurssimenettelyn jatkamisesta. **-luettelo** *s.* konkurssimenettelyssä laadittu luettelo konkurssivelkojista. **-tili** *s. liik.* = velkojatili.

velkoja|kirja *s. liik.* kirjanpidossa: velkojatilit käsittävä henkilötilien kirja. **-maa** *s.* USA on maailman suurin v. **-n|vala** *s. lak.* vala, jolla velkoja konkurssimenettelyssä vahvistaa saatavansa. **-tili** *s. liik.* kirjanpidossa: tilivelat käsittävä henkilötili, velkojaintili.

velkomis|asia *s.* Lainhakuteitse vireille pantu v. **-juttu** *s.* **-kanne** *s. lak.* kanne, jossa velkoja vaatii velallista maksamaan velkansa. **-kirje** *s.* kirje, jolla jku velkoo saatavaansa, "karhuamiskirje".

velkomus[64] *s.* velan maksamista koskeva vaatimus, velkominen, velkomisasia. | Velkakirjaan perustuva v.

velkomus- = velkomis-.

Vellamo[2] *s.* Kalevalassa: veden jumalan Ahdin puoliso; avarammin (yleisnimenä) vedenhaltijattaresta, vedenneidosta. | - - hymysuin hyreksi joskus / sinipiioista saloilla, / v:ista veen selillä LEINO.

vellamonneito *s. harv.* (myös: Vellamon neito) vedenneito, -haltijatar. | Joka pensaassa piilee haltija, joka lehdossa sinipiika, joka laineessa muka v. AHO.

wellerism|i[4] *s.* sananparsi, jonka muodostavat repliikki ja johtolause, sanomus, sanoi-sananparsi. | "Se on mun, sanoi Eenokki akkaansa" -tyyppisiä sananparsia on alettu nimittää w:eiksi Dickensin erään romaanihenkilön Weller-nimen mukaan.

velli[4] *s.* **1.** *ruok.* jauhoista (sekä sen lisäksi esim. munasta), ryyneistä, makaronista, keitettynä hienonnetusta perunasta tms. maitoon t. (maidon sekaiseen) veteen veteläksi keitetty lusikkaruoka; vrt. keitto, liemi, puuro. | Sakeaa, vetelää v:ä. Panna v. tulelle. V. kuohuu. Kutsua v:lle 'velliä syömään'. — *Yhd.* jauho-, porkkana-, ryyni-, vihannesv.; talkkunav.; kalja-, maito-, piimä-, vesiv.; graham-, kaura(hiutale-, -jauho-, -ryyni)-, makaroni-, manna(ryyni)-, muna-, ohra(hiutale-, -jauho-, -ryyni)-, peruna-, riisi(ryyni)-, ruis(jauho)-, tattari(ryyni)-, vehnä(jauho)v.; herkku-, samettiv. **2.** ed:tä muistuttavasta juoksevassa muodossa olevasta seoksesta t. aineesta. | Kipsijauhetta veteen sekoittamalla valmistettu v. V:ksi lietetty sementti. Tie oli syyssateiden jäljiltä v:nä. Perunakeitto oli kiehunut aivan v:ksi. Auringonpaisteessa v:ksi sulanut voi. - - järvenselkä humisee [tuulessa] yhtenä ainoana suurena valkoisena v:nä V.KOLKKALA. — *Kuv.* Algebra ja trigonometria olivat päässäni yhtä v:ä [= sekasotkua] kaikki. — *Yhd.* betoni-, kalkki-, kipsi-, lieju-, muta-, rapa-, savi-, sementtiv.

velli|annos *s.* **-jauho** *s.*, tav. *mon.* **-kattila** *s.* **-kauha** *s.* **-kello** *s. ark.* maalaistalossa rakennuksen päätyharjassa olevaan telineeseen kiinnitetty ruokakello. **-kuppi** *s.* **-lautanen** *s.* **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* V. seos, taikina. V:stä liisteriä. V:seksi sulanut rauta.

vellinki[5*] *s. kans.*, vars. *leik.* = velli. | Menin minä Helsinkiin, pantiin syömään kruunun v:i KIVI.

velli|pata *s.* **-ruoka** *s.* **-vati** *s.* **-vesi** *s.* vesi, johon velli keitetään.

vello[1] *s.* hyväilynimenä: veli, veikko. | Veli kuule

v:asi! LEINO. Sisko hellä on veli v:aan muistanut... AHO.

vello|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** *intr.* vars. vedestä. **a.** olla nousevassa ja laskevassa liikkeessä, aaltoilla, lainehtia, läikkyä, myllertää, hyrskytä. | V:va kevätvirta. Vienosti v:vat aallot. V:vat vaahtopäiset aallot. Myrskyn kourissa v:va ulappa. Turvaton kuin pieni vene v:valla merellä. Veden v:nta koskessa. — Porot juoksivat niin, että lumi v:i. Harmaana v:i sumu Oisen ja Sommen laaksoissa AK. — *Kuv.* Suonissa v:va veri, kiihko. Tuska v:i pakahduttavana rinnassa. - - oli v:nut niin sydänalassa ja pakannut vaan mieleen, että jospa ne nyt viimeisen kerran näen JOTUNI. **b.** liikkua aaltoilua tms. aiheuttaen. | Vedessä notkeasti v:va sammakko. [Hylje] oli hyvin tottunut v:maan omassa vesivaltakunnassaan LARINK. **2.** *tr.* myllertää. **a.** saattaa aaltoilemaan, kuohumaan. | Myrskyn sekaiseksi v:ma vesi. Laivan potkuri v:i vettä pannen sen myllertämään ja kuohumaan. Airot v:ivat vettä. - - tyyntä järveä v:ivat kymmenet veneet I.K. INHA. - - jo tarpoin aaltoja v:o *MANN. Mahalaukun porttiosassa voimakkaat aaltoliikkeet v:vat ruokasulaa ja työntävät sen suoleen. —*Kuv.* - - joka sana sydänverta v:i *MANN. - - ainaiseksi se [suvi] rinnan / voi v. aaltoamaan LEINO. **b.** sotkea, vatkata, vaivata, myllätä. | Myrsky oli v:nut uikun pesän hajalle. Venettä v:va aallokko. Betonia v:va sekoituslaite. Aivan sisuksia v:vaa viiniä. - - rauta suosta sotkettihin, / vetelästä v:ttihin KAL. — *Kuv.* Mainiosti osaat sinä sotkea ja v. asioita CANTH.

velloutu|a[44] *pass.v.* < ed. | Myrskyssä sekaiseksi v:nut rantavesi.

velmu[1] *a.* ja *s. kans.* iloluontoisesta kepposten tekijästä, ilonpitäjästä, velmuilijasta, velikullasta. | V. mies. Makkosen v. käy siellä minunkin edestäni [kosiskelemassa] H.JARTTI.

velmuilija[14] *tek.* < seur.

velmuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < seur.

velmu|ta[39] *v. kans.* pilailla, laskea leikkiä, puhua koiruuksia, hullutuksia. | - - Kervilä ei ehkä pystyisikään muuhun kuin joutavanpäiväiseen v:amiseen K.HALME.

velodromi[4] *s.* kaltevakäänteiseksi rakennettu kilpapyöräilyrata, pyöräilystadion.

veloit|taa[2*] *v. liik.* -us[64] *teonn.* merkitä (jk erä tilissä) jkn velaksi, debitoida; vrt. laskuttaa, periä, velkoa;)(hyvittää. | V. jkta, jtak tiliä. Pankin v:tama korko. [Lehden] osoitteenmuutoksesta v:etaan 10 mk. Liikkeen eri osastojen väliset v:ukset.

veloitus|hinta *s.* Oma hinta ja v. **-merkintä** *s. liik.*

veltohko[2] *mod.a.* < veltto. | V:t tähkät.

veltosta|a[2] *v.* -vasti *adv.* tehdä velto(mma)ksi, veltostuttaa. | Laiskottelun, nautintojen v:ma ihminen. Kuuma ilmasto vaikuttaa v:vasti.

veltostel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* esiintyä velttona, käyttäytyä veltosti. | Muilla saattoi olla varaa v:lakin, ei hänellä. Työkyky oli hänen ainoa pääomansa. Sitä oli hänen hoidettava ja kartutettava LEINO.

veltost|ua[1] *pass.v.* (< veltostaa) tulla velto(mma)ksi, veltota, velttoutua, herpaantua. | V:unut lihas, nivelside. Kasvojen v:uneet, kimmoisuutensa menettäneet piirteet. Ihminen ei lauhkeassa vyöhykkeessä v:u niin helposti kuin kuumassa. V:unut kansa ei halunnut antautua sodan rasituksiin. Kuivuudesta kärsivän kasvin v:uneet lehdet. V:unut, rappeutuva tyylisuunta.

veltostumaton[57] *kielt.a.*

veltostutta|a[2*] *kaus.v.* -vasti *adv.* (< veltostua) = veltostaa. | Elää v:vassa ylellisyydessä.

velt|ota[34*] *v.* = veltostua. | V:onneet lihakset. Laiskotteleva ihminen v:tonee helposti.

velt|to[1*] *a.* -osti *adv.* -tous[65] *omin.* **1.** vars. fyysillisistä seikoista ja esineistä: hervoton, hervakka, rento, retvakka; vetelä; us.)(jäntevä, jäykkä. | Pyörtyneen v. ruumis. V. lihas. Ajokoiran lerpattavat, v:ot korvat. Varreltaan v. kasvi. Kiristää viulun löystynyt, v. kieli. Oli rasvatyyni, ja purjeet roikkuivat v:toina. Lihasten v:tous. — Us. paheksuvan sävyisesti. | V. kädenpuristus, ote. Kävellä v:oin askelin. Soutaa v:oin vedoin. V. lypsäminen ehdyttää lehmän. On seisottava vapaasti, mutta ei v:osti. — *Kuv.* Laineet loiskahtelivat v:osti laivan oikeaa laitaa vasten AK. **2.** paheksuvasti luonteesta, sieluntilasta tms.: jolla ei ole ripeyttä t. toimintatarmoa, tarmoton, saamaton, leväperäinen, laiska, vetelä, indolentti. | Luonteeltaan v. ja saamaton. V. ja välinpitämätön oppilas. V:ot elintavat. Kummallisella, v:olla ja verettömällä tuulella hän tunsi olevansa KATAJA. Joka on v. toimessansa, se on jo tuhontekijän veli VT. Siveellinen, henkinen, hengellinen v:tous. Liikakulttuurin v:touteen vajonnut kansa. Mitä Suomi ois - - / jos tääll' ei työ, vaan v:tous voittoja viettäis? MANN.

veltto|hyppely[53] *s. voim.* jalkoja vuorottelemalla ja kädet sivuilla velttoina tahditta tapahtuva hyppely. **-lapakkoinen** *a. kasv.* V. tähkä, terttu. **-liikkeinen** *a.* V. nahjus. **-ryhtinen** *a.*

velttoustila *s.* Lihasten jännitys- ja v.

velttoutua[44] *v.* = veltostua.

veluuri[5] *s.* eräiden samettien, vars. villasametin nimitys. — *Yhd.* nailonv.

velvetiini[4] *s.* puuvillasametti.

velvetoni[4] *s.* vars. mokkakankaista käytetty nimitys.

velvetti[6*] *s.* eräiden kudenukkaisten samettien nimitys.

velvoite[78*] *s. lak.* henkilöiden välinen oikeudellinen side, jossa toisen puolen oikeutta vastaa toisen velvoitus; *syn.* obligaatio; velkasuhde; vrt. sitoumus. | Sopimukseen perustuva, lakiperusteinen v. Vajanainen v. 'velvoite, jolta puuttuu tehoste, vajanainen sitoumus'. — *Yhd.* sopimusv. **-oikeudellinen** *a.* vrt. seur. | V. sitoumus. **-oikeus** *s.* obligaatio-oikeus;)(esine-, tekijänoikeus. **1.** henkilökohtaiseen velvoitesuhteeseen perustuva oikeus. **2.** se varallisuusoikeuden osa, joka käsittelee henkilökohtaisia t. henkilövastuisia varallisuussitoumuksia. **-suh|de** *s.* velvoitteeseen perustuva suhde, velkasuhde. | V:teen aktiivinen puoli on saamisoikeus.

velvoit|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* -tavuus[65] *omin.* **1.** (lakiin, määräysvaltaansa, sopimukseen tms. nojaten) käskeä, määrätä t. sitovasti kehottaa

(jkta tekemään jtak), asettaa t. antaa jklle velvoitus t. sitova kehotus (tehdä jtak), määrätä t. panna jk jkn velvollisuudeksi. | Syytetty v:ettiin olemaan henkilökohtaisesti läsnä oikeuden istunnossa. Oikeus v:ti vastaajat suorittamaan kantajalle vahingonkorvausta. Kansaa v:ettiin käymään kirkossa. Saamisoikeudessa täytyy olla sekä oikeutettu että v:ettu henkilö. Velka edellyttää oikeussuhdetta, jossa on vähintään kaksi subjektia, oikeutettu ja v:ettu. 2. ed:een liittyen muun kuin henkilösubj:n ohella. | V:tava eli obligatorinen sitoumus. V:tava ohje. Yleisesti v:tava oikeussääntö. Jääkärien v:tava perintö. Aateluus v:taa [= korkea syntyperä, lahjakkuus, mielenjalous, tärkeä asema tms. tuo mukanaan, asettaa velvoituksia] SL. Kodin puutarha sitoo ja v:taa kaikkia perheenjäseniä. Ihmisten yhteiselämää v:tavasti järjestävät säännökset. Määräyksen v:tavuus. — *Kans.* Miksi toraella? Mitä se v:taa [= auttaa, hyödyttää]? JOTUNI.

velvoittaja[16] *tek.* Omatunto v:na.

velvoittamat|on[57] *kielt.a.* Oikeuskäytäntö v:tomana oikeuslähteenä.

velvoittautua[44] *refl.v.* sitoutua. | Suvereeninen valtio voi sopimustietä v. noudattamaan toiminnassaan rajoituksia.

velvoitteellinen[63] *poss.a. lak.* < velvoite. | V. suhde.

velvoitteeton[57] *kar.a. lak.* < velvoite. | V. vastuu.

velvoitu|s[64] *teonn.* < velvoittaa. | V. - - on (objektiivisessa merkityksessä) oikeusjärjestyksen tahtokykyiseen olentoon kohdistuva vaatimus tai (subjektiivisessa merkityksessä) tällaisen olennon tietoisuus siitä, että hän on siveellisesti sidottu määrätyn vaatimuksen täyttämiseen IT. Jokaista subjektiivista oikeutta vastaa v., so. yhden tai useamman velvollisuus suhtautua oikeutettuun määrätavalla. Valtion itselleen ottamat kansainväliset v:kset. Nykytilanteen kansalaisille asettamat v:kset. Takaus on sitoumus siitä, että joku toinen henkilö suorittaa v:ksensa. Tarjouksemme ei sisällä ostopakkoa eikä muitakaan v:ksia. Omantunnon v. Valan v. Valan v:ksella annettu lääkärintodistus. — *Yhd.* liitto-, sopimusv.

velvolli|nen[63] *a.*; velvollisuus ks. erikseen. **1. a.** predikatiivina ihmisistä t. vastaavista: jonka jnk häneen kohdistuvan velvoituksen perusteella tulee, jonka velvollisuutena on t. joka pitää velvollisuutenaan toimia t. menetellä jotenkin; velkapää. | Velkoja on v. valvomaan saatavaansa. Jokainen on v. auttamaan lähimmäistään. Talo on v. pitämään katuosuutensa puhtaana. — *Yhd.* (myös s:sesti) ase-, avustus-, elatus-, hoito-, huolto-, ilmoittamis-, ilmoitus-, kirjanpito-, korvaus-, kyyti-, luovutus-, majoitus-, maksu-, muonitus-, oppi-, palvelus-, rakennus-, ratsu-, suoritus-, tienteko-, tilitys-, työ-, vaitiolo-, vakuutus-, valvonta-, vastuu-, verov. **b.** *vanh.* (ed:een liittyen) asiaa tms. ilmaisevan sanan attr:na: johon on velvoitus, johon on velvollinen. | - - kuuntelivat, joskaan ei mielenkiinnolla, niin kuitenkin v:sella kunnioituksella AHO. **2.** *vanh.* velassa oleva, velallinen, velkapää. | Älkäät kellenkään v:set olko UT[v]. — *S:sesti.* Anteeksi anna meille rikoksemme, / niin kuin me suomme v:sillemme VK.

velvollisuuden|mukainen *a.* -mukaisesti *adv.* myös ⌒. | Yksilöllä on hyvä omatunto, kun hän tajuaa tekonsa v:mukaiseksi. **-tunne** *s.* **-tunto** *s.* **-tuntoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* V. virkamies.

velvollisuu|s[65] *s.* se mitä jkn sitoumuksensa, asemansa tms. vuoksi (ja lain, velvoituksen, hyväksytyn moraalikäsityksen t. omantunnon käskyn mukaisesti) pitää t. kuuluu tehdä (vaikka vastoin luontaista haluaan t. taipumustaan). | Virkamiehen, perheenisän v:det. Seuran jäsenten v:det ja oikeudet. Laissa säädetty v. Moraalinen, siveellinen v. Aviolliset v:det. Mieluisa, raskas v. Kantin luoma termi "kategorinen imperatiivi", so. ehdoton, väistämätön v. Valtion kansalaisilleen asettamat v:det. Kuninkuuden tuomat v:det. Jklle perheen huoltajana kuuluvat v:det. V:temme Suomen kansalaisina. Vanhempien v. huolehtia lapsistaan. Ihmisen korkein v. on kuulla omantuntonsa ääntä. V:ksien ristiriita. Huolehtia isännän v:ksista. Täyttää, lyödä laimin, unohtaa v:tensa jkta kohtaan. Tinkiä v:ksistaan. Jk on jkn v:tena, kuuluu jkn v:ksiin. Katsoi oikeudekseen ja v:dekseen puuttua asiaan. Pitää jtak v:tenaan. Tehdä enemmän kuin v:tensa. Tehdä jtak vastahakoisesti, vain v:desta. Oli hyvä tapa, melkein v. joka aamu tiedustella, kuinka hän oli nukkunut AHO. — *Yhd.* (ks. lisäksi velvollinen 1.a) edustus-, kansalais-, kunnia-, opetus-, virkav.; isännän-, kummin-, opettajan-, todistajan-, vasallin-, äidinv.

velvollisuus|oppi *s.* Kantin ankara v. **-vierailu** *s.* (vain) velvollisuudesta tehty vierailu.

vem|mel,[82*] vempele *s.*, vars. *kans.* **I.** = luokki. *(1.)* Lehmuksinen, pihlajainen, tuominen v. Kulkusellinen v. - - länget puuttui länkilöihin, / v. v:pelen nenähän KAL. *(2.) kal.* Rysän, kaarisuisen merran v. *(3.)* V:peleksi, v:peleeksi painunut koivun runko. Ja kapakoitsija kumarteli selkänsä v:peleeksi SIMO PENTTILÄ. Istui ilman v:pelellä [= sateenkaarella] KAL. [Jänis] hypähti niiden [koirien] edestä v:peleilleen [= jaloilleen] AK. — - - viikset naurusta v:peleellään SEPPÄNEN. **II.** *ark.* tav. vain vok.-vartaloisia muotoja. **1.** vekotin, rakkine. | Saisipa auton, lentokoneen tai muun v:peleen! **2.** haukkumasanana t. lievähkön voimasanan luonteisesti. | Voi noita pojan v:peleitä, mitä tulivat ja tekivät! Voi v:pele puheitasi! Voi sun v:pelettä JOTUNI.

vemmel|mäinen[63] *kalt.a.* **-pu|u** *s.* = luokkipuu. *(1.)* Tuomi v:una. *(2.)* Eihän se [loiste] ole kuin aamun koitto mun orhini v:illa LEINO. **-säär|i** *a.* vars. jäniksestä: vääräsääri. | Jänis v. — *S:sesti.* Ampui metsällä käydessään pari v:tä.

vemmelt|ää[5] *deskr.v.* loikkivasta, väännättelevästä tms. juoksemisesta. | Jänis juosta v:ää. Lapsi juosta v:i vanhempiaan vastaan.

vemp|ata[35*] *v. kans.* vars. akselissa pyörivistä kappaleista: epäkeskisyyden, kierouden tms. vuoksi pyöriä vaappuen, heittää, vipata. | Polkupyörän etupyörä v:pasi pahasti.

vempele *s.* ks. vemmel.

vempele(e)tön[57] *kar.a.* V. rysä.

vemputt|aa[2*] *deskr.v.* 1. edestakaisesta nykimisestä: hemputtaa. | Soittaa ruokakelloa nuorasta v:aen. - - tuutin ruuhi v:i sivullepäin, niin kuin lehmä olisi märehtinyt KARHUM. 2. väännättelevästä, huojahtelevasta juoksemisesta tms. | Lähti aika kyytiä juosta v:amaan. Kanat tulla v:ivat ruokapaikalleen.

venail|la[29] *v. kans.* mutkistella, koukkuilla. | Mitä v:et ja koukistelet, poika? KIVI.

venakko[2*] *s.* venäläinen nainen.

vendetta[10] *s.* (Korsikassa käytössä ollut) verikosto.

vendi[4] *s.* V:t 'vars. Elben ja Oderin välillä etenkin Itämeren rannalla asuneet länsislaavit, joiden kanssa germaanit joutuivat kosketuksiin vanhalla ja keskiajalla; nyk. Lausitzin vendit l. sorbit'. Itämeren v:t. — V:n [= sorbin] kieli.

vendiläi|nen[63] *a.* ja *s.* V. heimo, kaupunki. V. [= vendin kielen] sana. — V:sten [= vendien] hallussa ollut Itämeren etelärannikko.

vene[78] *s.* tav. avoin, teräväkeulainen, joko terävätai tasaperäinen, tav. limisaumaisesti laudoista tehty kevyt soudettava vesikulkuneuvo; vars. yhd:oissa myös (määrätyyppisistä) pienehköistä purje- t. moottorialuksista; vrt. haaksi, haapio, karvas, lautta, pursi, ruuhi. | V:en laidat, kokka, perä. V:en tuhdot, hankaimet, airot, mela. Avonainen, kannellinen v. Tasaperäinen v. Alumiininen, muovinen v. Kiikkerä, kevyt, vuotava v. Veistää, tervata, tilkitä v:ttä. Nahasta ommeltu v. Työntää v. vesille. Soutaa v:ttä, v:ellä. Vetää v. maihin, kuiville, telalle. Onkia v:estä (käsin). Rannalla kumollaan oleva v. V. keikkuu aallokossa. V. lipuu tyyntä järven pintaa. V. lähestyy. V:itä alkoi soutaa laivaa kohti. V. upposi. 6 m:n luokan [purje]v:et. — Lapset vuolivat kaarnanpalasista pikku v:itään. — Ei vara v:ttä kaada SL. Neuvona vanha v:essä SL. — *Yhd.* alumiini-, kaarna-, kumi-, lasikuitu-, lauta-, mahonki-, muovi-, nahka-, puu-, tuohi-, vaneriv.; sisähanka-, ulkohankav.; kalastus-, kuljetus-, naaraus-, pelastus-, pyynti-, retkeily-, soutu-, uitto-, verkonlaskuv.; apu-, erä-, huvi-, kirkko-, leikki-, matka-, partio-, sota-, sotiv.; hylje-, kala-, kela-, laiva-, lasti-, nuotta-, posti-, ruumis-, silakka-, sumppu-, terva-, tukki-, verkkov.; kalastaja-, luotsi-, saaristolais-, turistiv.; joki-, jää-, meriv.; avo-, iso-, loisto-, palkov.; höyry-, moottori-, purjev.; kilpa-, pikav.; kanuuna-, miina-, torpedov.; hyökkäys-, lento-, liuku-, sukellus-, syöksy-, vartiov.; (el.) paperiv. **-ankkuri** *s.* **-aukko** *s. metsät.* (ohje)puomitukseen veneliikennettä varten tehty 2—3 m leveä aukko.

veneellinen[63] 1. *s.* veneen täysi. | V. silakoita. V. kesävieraita. 2. *poss.a.* V. moottorialus.

veneellisittäin *adv.* useita veneellisiä, veneittäin, venekaupalla. | V. siikoja.

veneen|hylky *s.* myös: venehylky. | Rantaan ajautunut v. **-kokka** *s.* **-laita** *s.* **-lasti** *s.* Kaksi v:a kaloja. **-muotoinen** *a.* tav. ⌒. | V. luu, vasarakirves. **-nostolait|e** *s.* Aluksen v:teet. **-omistaja** *s.* **-perä** *s.* **-pohja** *s.* Iso kalansaalis v:lla. V. raapaisi kiveen. **-rakennus** *s.* veneenteko. **-rakentaja** *s.* veneentekijä. **-runko** *s.* Puinen, metallinen v. **-tekijä** *s.*, myös *amm.* V. Toivo Koski. **-teko** *s.* **-täysi** *s.* tav. ⌒. | V. vieraita. **-veisto** *s.* veneenteko. **-veistäjä** *s.* veneentekijä. **-veistämö** *s.* soutu-, purje-, moottori- tms. veneiden veistämö.

veneeri|nen[63] *a.* V:set [= sukupuoli]taudit. V. [= sukupuolitauti]sairaala. V. tartunta, haava.

veneet|ti[6*] *s.* V:it 'muinainen Koillis-Italiassa asunut illyrialaisheimo'.

veneet|ön[57] *kar.a.* < vene. | Jäi v:tömänä saareen.

vene|haka *s.* = venekeksi. **-hauta** *s. arkeol.* veneeseen haudatun (t. poltetun) vainajan sisältävä (poltto)hauta. **-hautaus** *s.* vrt. ed. **-huone** *s.* venevaja, -talas. **-hylky** *s.* veneenhylky. **-veneinen**[63] *poss.a.* Yksi-, kaksi-, moniv.

veneittäin *adv.* vene kerrallaan; veneellisittäin, venekaupalla.

vene|jono *s.* **-kanava** *s.* Tervaveneitä varten rakennettu v. **-kansi** *s. mer.* laivan (ylin) kansi, jolle pelastusveneet on sijoitettu. **-kaupalla** *adv.* useita veneellisiä, vene(ellis)ittäin. | Muikkuja saatiin v. **-keksi** *s.* tukki-, moottori-, tm. veneissä käytetty keksi. **-keli** *s.*)(jääkeli. | V:llä 'avoveden aikana'. **-kirves** *s. arkeol.* veneen muotoinen vasarakirves. **-kirvesaika** *s. arkeol.* se nuoremman kivikauden aika, jolloin venekirveitä pääasiallisesti käytettiin. **-kirveshauta** *s. arkeol.* **-kirveskulttuuri** *s. arkeol.* Suomen, Keski-Euroopan v. **-koppeli, -kota** *s.* venevaja, -talas. **-kuljetus** *s.* Yleisön, rahdin v. **-kul|ku** *s.* V:kuun, v:ulle sopiva vesitie. V:kua varten tarkoitettu penkereen aukko. **-kunnittain** *adv.* venekunta kerrallaan; useita venekuntia. | Kalastusveron kanto v. — Kokkojuhlaan saapui väkeä v. **-kun|ta** *s.* samassa veneessä olijat, kulkijat tms.; vars. samaa venettä pyynti-, kilpailu-, eräretki- tms. välineenä käyttävät miehet. | Kirkkorantaan saapui viisi v:taa väkeä. Kolme v:taa oli hukkuneita naaraamassa. — Hylkeenpyytäjäin, kalastajain, kilpasoutajain v:nat. Joukkilan v. V:nan päällikkö. Pääsi verkkoineen osakkaaksi v:taan. **-kuorma** *s.* **-kuormallinen** *s.* **-kuormittain** *adv.* **-kurki** *s. mer.* = venetaavetti. **-kyy|ti** *s.* Otti talosta v:din. Palasi kotiin v:dillä. Tavarat lähetettiin v:dillä, v:dissä.

vene|laituri *s.* Kaupungin v:laitureissa olevat moottoriveneet. **-lakka** *s.* veden ja ulkoilman vaikutusta erittäin hyvin kestävä öljylakka(laji). **-lakki** *s.* veneen muotoinen lipaton lakki, "suikka". **-lasteittain** *adv.* **-lasti** *s.* **-lastillinen** *s.* **-lato** *s.* venevaja, -talas. **-laulu** *s. mus.* = barkaroli. **-lau|ta** *s.* V:dat sahataan talvella kaadetuista, tiheäsyisistä puista. **-lautta** *s.*, vars. *sot.* veneiden varaan rakennettu lautta. **-liik|e** *s.* 1. V:keen asiakkaat. 2. par. seur. | [Valtaväylä on] jätettävä auki veden vapaata juoksua, laiva- ja v:että - - varten LK. **-liikenne** *s.* Koskeen tukinuittoa ja v:ttä varten perattu väylä. **-liiteri** *s.* venevaja, -talas. **-luu** *s. anat.* eräs ranteen ja nilkan venemäinen luu. **-löy|dös, -löy|tö** *s.* Kivikautiset v:döt. **-matka** *s.* **-mestari** *s.* veneentekijä(mestari). **-miehistö** *s.* veneen miehistö. **-mie|s** *s.* 1. (ansiotyönään) venettä

kuljettava mies; veneen miehistön jäsen. | Taitavien v:sten ohjaamat tervaveneet. 2. par. laiva-, merimies. | - - kaikki meren laivat ja heidän v:hensä VTV. **-miina** *s. sot.* pienten alusten tuhoamiseen käytettävä kosketusmiina. **-moottori** *s. tekn.* moottoriveneen moottori. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Ahkio, v. kulkuneuvo. V. ruumisarkku. **-naul|a** *s.* veneentekoon käytettyjä (litteitä) nauloja. | Galvanoituja, kuparisia v:oja. **-palvelus** *s. sot.* 1. palvelus veneissä. 2. par. laivapalvelus. **-peli** *s.* Palasi kirkolta v:llä 'veneellä, venettä käyttäen'. **-pumppu** *s.* **-puu** *s.* veneen raaka-aineeksi käytetty puu. **-päällikkö** *s.* merisuojeluskunnassa arvoltaan ylin, pursimiestä ylempi aliupseeri. **-ranta** *s.* **-reitti** *s.* Oulujoen v. **-retki** *s.*

venero|logi[4] *s.* sukupuolitautien erikoislääkäri. **-logia**[15] *s.* sukupuolitautioppi. **-loginen**[63] *a.* vrt. ed.

vene|rähjä *s.* **-satama** *s.* **-silta** *s.* 1. vierekkäin ankkuroitujen veneiden varaan rakennettu silta. 2. tav:mmin venelaituri. **-sulku** *s.* vrt. laivasulku. **-suoja** *s.* venevaja. **-taavetti** *s. mer.* **-talas** *s.* ks. talas 1. **-tarvikkeet** *s. mon.* **-tel|a** *s.* Veti veneen v:oille. **-tie** *s.* Päijänteeltä Laukaan suurten koskien ohi Keiteleelle johtava v.

venetsialai|nen[63] *a.* ja *s.* V:set kauppiaat. V. maljakko. V:sten maineikas historia. — *Erik.* V. pitsi 'venetsianpitsi'. V. tärpätti, ks. tärpätti. V. ilta 'värillisten paperilyhtyjen valossa pidetty eksoottissävyiseksi tarkoitettu tanssi-ilta'. V. ilta VPK:n talossa.

venetsian|pitsi *s.* Venetsiasta peräisin oleva ommeltu pitsi, jossa on eläin- t. kasviaiheisia, pinnasta kohoavia, "siltojen" yhdistämiä kuvioita. **-puna(inen)** *s.* tav. = englanninpunainen. **-tärpätti** *s.* = venetsialainen tärpätti, ks. tärpätti. **-valkoinen** *s.* lyijyvalkoisen kauppanimiä.

vene|tyyppi *s.* Savolainen v. Haiveneen ja muiden [purje]v:tyyppien merikelpoisuus. **-vaja** *s.* vars. laudoista rantaveteen tehty veneensäilytysrakennus. **-valkama** *s.* **-vaneri** *s.* **-veistämö** *s.* par. veneenveistämö. **-väri** *s.* **-väylä** *s.* Koskiveneillä kuljettavaksi perattu v.

vengerkka[15*] *s.* eräs vanha seuratanssi.

vengot|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* 1. *deskr.* vars. kaloista: liikkua mutkitellen, voimakkaasti vääntelehtiä. | Uipi hauit hangotellen, / ve'en koirat v:ellen KAL. Uivat, uivat v:televat, poimuttelevat, kiiski oppaana edeltä, hauki jäljestä KS. Silloin kelpaa uistelijan temmata syvyydestä - - v:televia haukia LEHT. — Mentiin v:eltiin. Soudettiin ja huovattiin ja jarrutettiin pohjasta ellei airo auttanut KARHUM. 2. *harv.* venkoilla (1). | Raitakin naurahti ja niin meni v:teluksi Raidan epäily HEPOR.

venhe[78] *s.,* vars. *ylät.* ja *vanh.* vene. | Virta v:ttä vie LEINO. Vie v. syvälle ja heittäkää verkkonne apajalle UT.

venho[1] *s.* 1. vars. *ylät.* vene. | - - laulujen laineet ja v:jen vanat LEINO. - - nyt jo illan v. sousi [= ilta saapui] LINN. 2. *kasv.* hernekukkaisten kasvien kukassa kaksi yhteen kasvanutta terälehteä. | Purje, siivet ja v.

venhoi|nen[63] *a. kasv.* kölillisen veneen tavoin teräväselkäinen. | Sinivihreän saran alta v:set lehdet. Molemmin puolin v:set neulaset.

venhomai|nen[63] *kalt.a.,* vars. *el. kasv.* -sesti *adv.* Malluaiset uivat selällään, minkä vuoksi niiden selkäpuoli on v. Lumpeen v:sesti koverat lehdet.

venkail|la[29] *v.,* vars. *ark.* -u[2] *teonn.* = venkoilla. | Elä siinä v:e, vaan puhu, miten asia on J.FINNE.

venkale[78] *deskr.s.* kookkaasta oliosta, vars. kalasta: vonkale. | Ahvenen, lohen v. Komea hauki, neljän kilon v. — Pojan v. Jykevä pilven v.

venkoil|la[29] *v.,* vars. *ark.* -u[2] *teonn.; rinn.* venkailla. 1. a. kieroilla, juonitella, vilpistellä, mutki(s)tella. | Älä yritä v., vaan anna suora vastaus! Poliitikkojen v:ut ja vehkeilyt. - - olivat yrittäneet v. ja kääntää asioita AK. b. leukailla, pilailla, ivailla. | Luuletkos jaksavas maksaa huutosi kanssa, v:i tuo mieshulttio edelleen SILL. 2. *deskr. harv.* vengotella (1). | V:evia ahvenia KARHUM.

venkoli[6] *s.* fenkoli.

venkur|a[15] *deskr.s.* väännyksissä, kierryksissä, mutkalla olevasta esineestä t. esineen t. kuvion osasta. | Kovin vääriä [puun] v:oita ei kannata pinota. [Vääristynyt] jalan v. — Oksan v. Käsialan koukerot ja v:at.

venkuroid|a[30] *v.* kiemurrella, vengotella. | Kala yritti v:en vapautua koukusta. — *Kuv.* venkoilla, juonitella. | Oppositio alkoi v. vaalikokouksessa.

vennonviera|s *a.* ja *s.* (tav. ⌒) ventovieras.

veno[1] *dem.s. runok.* < vene. | - - honkapuinen puikkaa v. MANN.

venonen[63] *dem.s. runok.* = ed. | - - rannalla v. valmis, / tuuli myötäinen merellä LEINO.

venska[10] *s. kans.* ruotsin kieli.

venskata[35] *v. kans.* puhua ruotsia.

vensperi[5] *s. ark. leik.* kelmi, veitikka, velikulta. | - - vanha v., joka ei ollut ensimmäistä kertaa pappia kyydissä LEINO.

ventilaatio[3] *s.* tuuletus, ilmanvaihto.

ventilaattori[5] *s.* tuuletin; lietso, lietsoin.

ventiloida[18] *v.* tuulettaa; tarkastella, pohtia.

ven|to[1*] I. *a.* 1. *konkr.* a. maaperästä: pehmeä, vetinen, vetelä, upottava. | V. maaperä. V. neva, suo. V. hieta, savi. b. taipuisa, pehmeä. | V:toa puuta, metallia. V:toja vatunvarsia. c. *eläinlääk.* taivuksissa oleva. | V. vuohinen 'vuohinen, joka on maansuuntaisempi kuin kavion etuviiva';)(pysty vuohinen. V. [= hieman notko] selkä. 2. *abstr.* ed:een liittyen. a. veltto, voimaton, holtiton, ailahtelevainen, epäluotettava. | Mieli v., katse vaisu LEHT. b. pehmeä, hento, vieno, arka. | [Oopperan säveltämiseen] hänen [Schumannin] v., viehkeä luonteensa ei soveltunut AK. - - v:toa neitoa ja immen alkua, kuin ilman henkeä taivaan parmahilla KILPI. 3. vieras, outo. | Orhi tuttu, miesi v. ELINA VAARA. Lienen vaeltanut verraten v:nossa venäläisessä seurassa KIANTO. Ja silloin [kristinuskon saapuessa] Suomen tietäjä [= Väinämöinen] läksi, / vesiä v:toja kulkemaan LEINO. - - paikat siellä olivat v:toja KILPI. — *Erik.* V:non vieras 'vento vieras, ventovieras'. — Tav. vieras-a:iin rinnastettuna. | - - mielikuvaelämältään v. ja vieras kaikelle todellisuudelle L.ONERVA. - - ei vieras, v. / oo sulle taivahan kaita tie AK. II. *vahv.adv.* tav. ◡; ks. seur.

vento|vieras *a.* ja *s.* aivan vieras. | V. ihminen.

V. paikka, seutu. Keskenään v:vieraat kielet. Meille v:vieraat viljelyskasvit. — Asua v:vieraissa. Sukulaisilta ja v:vierailta kannettava perintövero. **-vuohinen**[63] *s. eläinlääk.* myös ⌒; ks. vento 1.c.

ventraali|nen[63] *a.*, vars. *anat.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vatsapuolella t. lähempänä vatsapuolta oleva;)(dorsaalinen. **-puol|i** *s.* Alkion v. — Selkärankaisten sydän on tukirangan v:ella.

vent|ti[4*] *s.* **1.** eräs korttipeli, jossa varmimmin voiton takaava tilanne on se, että pelaajan korttien silmien summa on 21; myös tästä tilanteesta. | Pelata v:tiä l. hoitoa. — Sai kahdesti peräkkäin v:in. Työmiehen v. 'tilanne, että korttien jakaja saa silmien summaksi 20'. **2.** *ark.* lopen väsynyt, "kuitti". | Nyt olen aivan v.

venttiili[6] *s.* **1.** putkijohdoissa, moottoreissa yms. käytetty (us. automaattinen) sulku- ja säätölaite; vrt. hana. | Itsetoimivat ja pakkoliikkeiset v:t sekä sulkuv:t. Höyrykattilan, polttomoottorin v:t. Paine-, polttoainepumpun v. Rautatievaunun jarrusylinterin v. Painemittarin v. Radiaattorin v. Riukusalaojien sementtiputkista tehdyt v:t. Sukellusveneen pohjassa olevien tankkien v:t. V:n läppä, jousi, salpa. V:n kara, lautanen, istuin. V. aukeaa, sulkeutuu. — *Erik.* **a.** *mus.* vaskipuhaltimissa ja uruissa ilmatilan koon ja siten sävelkorkeuden muuttamiseen käytettyjä laitteita. **b.** auton, polkupyörän ilmarenkaiden tms. laite, jonka läpi ilma pumputaan sisään. **c.** *yhd.* Kalvo-, kello-, kelluke-, kuula-, lautas-, liuska-, luisti-, läppä-, mäntä-, pallo-, rengas-, vipuv.; huuhdonta-, imu-, jako-, kuristus-, meno-, paineensäätö-, pako-, poisto-, puristus-, sulku-, syöttö-, säätö-, tulo-, tyhjennysv.; sulkija-, säätäjäv.; varov.; höyry-, painev.; kylki-, paloposti-, patteri-, pohja-, uimuri-, väliv. **2.** ilmanvaihtoon tarkoitettu, erityisellä sulkimella varustettu tuuletusaukko, ilmanvaihto-, tuuletusluukku. | Asuinrakennuksen ulkoseinässä ikkunoiden yläreunan tasalla olevat v:t. - - lakeinen näet on mainio v. KIANTO. — *Yhd.* (poisto-, raitis)ilmav.; ilmanpoisto-, ilmanvaihto-, tuuletusv.; katto-, seinä-, uuniv.; sälev.

venttiili|aukko *s.* venttiilillä suljettavissa oleva putkijohdon kohta. | Pumppu, jonka v:aukon sisähalkaisija on 60 mm. Sylinterin puhdistus v:aukon kautta. **-höyrykone** *s.* höyrykone, jossa höyryn tulo sylinteriin ja poistuminen sieltä säädetään venttiileillä. **-istuin, -istukka** *s.* = venttiilinistuin, -istukka. **-järjestelmä** *s.* Mäntäkoneen v. **-kaasutin** *s.* venttiilien avulla toimiva kaasutin. **-kammio** *s.* = venttiilipesäke. **-kartio** *s.* = venttiilinkartio. **-kone** *s.* vrt. venttiilimoottori. **-kumi** *s.* ilmarenkaiden venttiilineulan sulkeva kumiletku(nkappale). | Pieni pätkä v:a. Vaihtaa takapyörään uusi v. **-laite** *s.* Turbiinin sähkövirtakäämillä säädettävä v. **-lautanen** *s.* = venttiilinlautanen. **-läppä** *s.* = venttiilinläppä. **-moottori** *s.* polttomoottori, jossa kaasun tulon sylinteriin säätää venttiili; vrt. luistimoottori.

-venttiilinen[63] *poss.a.* Kaksi-, kolmiv.

venttiilineula *s.* = venttiilinneula.

venttiilin|hattu *s.* ilmarenkaan venttiilin suojushattu. **-istuin, -istukka** *s.* se alusta, jota vastaan venttiilinlautanen tms. painuu sulkiessaan aukon, venttiili-istuin, -istukka. **-jousi** *s.* **-kansi** *s.* venttiilipesän kansi. **-kara** *s.* venttiilinkartiota t. -lautasta liikuttava kara, venttiilintanko, -varsi. **-kartio** *s.* venttiilin kartiomainen sulkukappale, venttiilikartio. **-lautanen** *s.* (myös: venttiililautanen); vrt. ed. **-läppä** *s.* venttiilin sulkukappaleena oleva läppä, venttiililäppä. **-neula** *s.* venttiilin neulamainen sulkukappale, ilmarenkaiden venttiileissä venttiilikumin ympäröimä sulkukappale, venttiilineula. **-nostin** *s.* venttiilin sulkukappaletta nostava tanko t. vipu. **-ohjain** *s.* venttiilin sulkukappaleen liikettä ohjaava lieriö tms. **-pesä, -pesäke** *s.* = venttiilipesä, -pesäke. **-runko** *s.* **-tanko, -varsi** *s.* = venttiilinkara.

venttiili|ohjaus *s. tekn.* kaasun ohjaus sylinteriin venttiilin välityksellä; vrt. luistiohjaus. **-pasuuna** *s.* pasuuna, jonka säveltasoa muutetaan venttiilin avulla; vrt. vetopasuuna. **-pesä** *s.* = seur. **-pesäke** *s.* putkijohdon t. moottorinsylinterin laajentuma, jonka sisässä ovat venttiilin varsinaiset toimivat osat. **-putki** *s. sähk.* tasasuuntaajana käytetty elektroniputki. **-suoja** *s. sähk.* epälineaarisia vastuksia sisältävä ylijännitesuoja.

venttiilit|ön[57] *kar.a.* V. paineilmavasara. V:tömät kiertomäntäpumput.

venu- *murt.* veny-.

venyillä[29] *frekv.v.* < venyä.

venyjä[16] *tek.* Raanun alla v. TOPPILA.

venyke[78*] *s.* **1.** jalkineen suu- t. varsiosaan kiinnitettävää joustavaa kumilankaloimista nauhamaista kangasta, resori. **2.** Wolmar Schildt-Kilpisen käytäntöön ehdottama pitkää vokaalia osoittava, vokaalinmerkin yläpuolelle asetettava merkki (^). **-kirjoitus** *s.*

venyksi|ssä, -in *adv.* venyneenä. | Jäähtyessään v:in jäänyt pultti.

venymis|kerroin *s. tekn.* venymisen ilmaiseva kerroin. | Teräksen v. **-kyky** *s.* Villakudelman v. Solunseinämän v. — Vars. *urh.* Urheilijamme osoittivat maaottelun toisena päivänä ainoalaatuista v:ä.

venym|ä[13] *s.* venymisen tulos, jhk venyessä syntynyt lisä. | Vuoteen pohja, johon ei synny v:iä. Tanko, jonka v. on 13 mm. — Vars. *tekn.* metallitankojen, lankojen venyessä syntyvä pituuden lisäys prosentteina. | Puikko, jonka v. on 25 %.

venymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* V. hihna, letku, vyö. V:öntä pakettinuoraa, hamppulankaa. V:tömiksi venyneet nuotan vetoköydet. Vuoteen v. joustinpohja. V:öntä nahkaa. Sitkeä, ryhtinsä pitävä ja v. pinkopahvi.

venyntä[15*] *teonn.* < venyä. **-kytkin** *s. tekn.* akselin vähäisen pituussuuntaisen venymisen salliva kytkin. | V:tä käytetään suurten lämmönvaihteluiden alaisissa paikoissa.

venyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < venyttää. **1.** V. kumivyötä. V. ihoa hieromatarkoituksessa. V. [= soittaa] hanuria. V. virsu jalan muotoiseksi. V. taikinasta pieniä pötköjä. — *Erik.*, myös *intr.* ja *refl. taiv.* vars. väsymyksen, raukeuden aiheuttamasta, sen karkottamiseksi ta-

pahtuvasta ruumiinjäsenten ojentelusta; kiskotella; vrt. 3. | V. itseään, ruumistaan, selkäänsä. -- v:telivät -- aamukankeita jäseniään K.M. WALLENIUS. Koira v:teli käpäliään. Metso v:teli siipiään. Nousi istualleen, haukotteli ja v:teli. — Hän haukottelihe, v:telihe ja pudisti pois väsymystään AHO. Jo herää, jo v:teleiksen LEHT. 2. V:telee sepustuksensa liian pitkiksi. Vanhemman hartauskirjallisuuden v:televä tyyli. — Lopputavujen kestollinen v:tely. V. puhettaan, säveltä. Laulaa v:ellen. "Vai Kurjen Toran käpälänjälkiä...", hän sanoi v:ellen HAARLA. V:televä ääni, huuto. — *Erik.* esittää asiansa kiertäen kaartaen, pitkitellen, kiemurrella. | Kerro suoraan äläkä v:tele! Ilmoitti asiansa vasta pitkien v:telyjen jälkeen. 3. *kans.* makailla, laiskotella, vetelehtiä, viivytellä; vrt. 1, erik. | V. vuoteessa puolille päiville. Torpparien toten v:telivät [pellolla] vielä talon omatkin miehet SILL. -- v:eltyään siellä [pihalla] noin puolen tuntia, lähti ALKIO. — *Refl. taiv.* Et ole liioin luotu -- esplanadein leposohvilla kesähelteessä v:teleimään KIANTO. V:teleidä koko suvinen sunnuntai tuossa tuoksuvalla nurmella LEINONEN.

venytin[56*] *väl. tekn.* < venyttää. | Kampavillan v.

venytty|ä[1*] *pass.v.* (< venyttää) venyä. | Tahraiset ja v:neet napinlävet.

venyttäjä[10] *tek.* 1. Purukumin v. — Pennien v. Sanojensa v. 2. par. venytin.

venyttämät|ön[57] *kielt.a.* V:tömät hahtuvat. V. teräsköysi.

venyttäyty|ä[44] *refl.v.* < venyttää. | Kissa oli v:nyt pitkäksi auringonpaisteeseen. Komppania v:i pitkäksi rivistöksi.

venyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < venyä. 1. vrt. venyä 1. | V. kuminauhaa, purukumia. V. lypsäessä lehmän utareita. V. metallisauvaa kuumentamalla. Verkkoihin on käytettävä v:ettyjä paulanuoria. V. kärpäspaperi koukkuun riippumaan. Ruokapöytä v:ettiin täyteen pituuteensa. Neekerien v:etyissä huulissa olevat koristeet. Kidutuspenkki, jolla tutkintovankien ruumista v:ettiin. V:ti kaulaansa nähdäkseen paremmin. Mato v:ti eturuumiinsa pitkäksi ja soukaksi. Tikka voi v. kieltään suusta jopa 10 senttiä. — V. vino kangas suoraksi. V. kostutettu virsu jalan mukaiseksi. — *Erik.* a. *met.* takomisen vaiheena, takomistapana: vasaran iskuin lisätä kappaleen pituutta t. pinta-alaa. b. *kut.* kehräyksen vaiheena: tasoittaa hahtuvat tasapaksuiksi ja oikoa niiden kuidut yhdensuuntaisiksi. c. hieronta- ja voimistelutarkoituksessa tapahtuvasta vartalon t. sen osien venyttämisestä. | Otsanahan v:ys päänsäryn poistamiseksi. V. vartaloa eteen ja sivulle. V:tävä kiertotaivutus eteen. d. = venytellä 1, erik. | Haukottelivat ja v:tivät selkäänsä ikävissään. Sitten se [kissa] nousee ja alkaa kiskotella, v:tää käpäliään SILL. — *Yksipers.* Varsoja v:ti niin mahdottomasti, etteivät takasääret mitenkään tahtoneet ulottua niin pitkälle kuin olisi pitänyt KARHUM. e. sitkeistä aineista, vars. tahmeista, limamaisista nesteistä t. kolloideista: saattaa venyväksi. | Pohjapiimää ei maitopyttyihin pantu, eikä piimää v:etty, semmoisenaan vain piimitettiin ja hapatettiin PAULAH.

2. a. vrt. venyä 2.a. | Lämmönnousun taimia v:tävä vaikutus. — *Kuv.* Puut alkoivat v. latvuksiaan yhä ylemmäksi. Rata, joka nyt on v:etty [= jatkettu] Taivalkoskelle. b. tehdä jk tavanomaista, normaalia pitempi t. laajempi, suhteettoman, liian pitkä t. laaja. | Kiikarimaiseksi v:etty torni. [Taidemaalarin] luonnottoman v:etyt ihmisvartalot. V:ti tutkielmansa turhan pitkäksi. V:etyksi moitittu romaani.

3. ed:iin liittyvää abstr. ja kuv. käyttöä. a. V:ti suupieltään [pettymyksestä] kuullessaan tapahtumasta. V. markka soikeaksi [saituudesta, raha- yms. asioissa noudatetusta tarkkuudesta]. V. ja vanuttaa [= vatvoa] jtak asiaa. -- ei ole tarvinnut v. käsivarsiaan -- airontyvessä [= soutaa] E.ELENIUS. b. vrt. venyä 3.b. | [Juoksija] ylti tulokseensa Paavo Nurmen v:tämänä. c. matkan, välimatkojen pidentämisestä. | V. askeltaan. [Juoksija] v:ti välimatkaa muihin. Joukot v:ettiin 100 km:n rintamalle. Laajojen alueiden nimet kirjoitetaan karttaan v:tämällä ne laajuutta vastaaviksi. d. väljentää, laajentaa. | V. omaatuntoaan. Moraalin v:täminen. Vuokralaisen korvausvelvollisuuden v:täminen. — V. kärsivällisyyttään. e. ajan, keston (liiallisesta) jatkamisesta. | V. keskustelua. Liian pitkälle v:etty imettäminen. Sunnuntaiaamun lepo, jonka voi v. vaikka puolille päiville. — Jännitys v:ti odotusaikaa 'sai sen tuntumaan pitkältä'. — Puheesta, äänestä. | Daktyylin nousutavun v:täminen. V. ääntään, sanojaan. V. laulaessa sanoja ja säveltä. V:etty nauru. Lukkari v:ti virren loppua. Komento lausutaan v:täen, kun liikesarja on hidasrytminen. -- katsoi tyttäreensä pitkään, ennen kuin v:täen vastasi: -- KIANTO. -- osassa aluetta v:etään sannoo, tullee, kallaa M.RAPOLA. — *Harv.* lykätä tuonnemmaksi. | V:ti ja v:ti lähtöään.

4. *kans.* a. makauttaa, hoitaa sairasta. | -- ei ollut sairasta jalatonta miestä v:ettävänä TOPPILA. b. vetää, laahata, raahata perässään. | V. uistinta veneen perässä. -- rakennuspuuksi kelpaavia täytyy -- v. Temmeksen ylipäästä asti AK.

venytys|harjoitus *s. voim.* **-hieronta** *s.* **-kehruu** *s. kut.* Nailonkuitujen v. **-kenttä** *s. kut.* venytyskoneen etu- ja takavalssien välissä oleva taso, jossa us. on kampamaisia neulatankoja. **-kestävyys** *s.* = venytyslujuus. **-kone** *s.* V., jolla venytetään kenkää sisäpuolelta. Kehyssahan kiristyneiden terien venytykseen tarkoitettu v. — *Kut.* hahtuvien venytykseen tarkoitettu kone, jossa on kaksi t. useampia venytysvalssipareja ja niiden välissä venytyskenttä. **-laite** *s.*, vars. *kut.* vrt. ed. **-liik|e** *s.* Voimistelussa käytetyt v:keet. **-lujuus** *s. tekn.* suurin mahdollinen venytys, jonka kappale kestää katkeamatta. **-lypsy** *s.* utareita venyttämällä suoritettu lypsy; vrt. puristuslypsy. **-menetelmä** *s.* V:n käyttö raudan kuumamuokkauksessa. V:ä käyttäen valmistetut tekosilkkilajit. **-valssi** *s. kut.*, tav. *mon.* venytys- t. kehruukoneessa varsinaisen venytyksen suorittavia valsseja. **-valssipari** *s. kut.*

-vasara *s. met.* venytykseen käytetty pyöristetty vasara. **-väli** *s. kut.* kahden venytysvalssiparin väli.

venytyt|tää[2*] *kaus.v. yksipers.* panna venyttelemään. | -- haukotutti ja teki pään kipiäksi ja v:i PAULAH.

venyvyy|s[65] *omin.* < venyvä. **1.** *konkr.* Langan v. Kankaiden v. Käärmeiden ruoansulatuselinten suuri v. Puun luontainen taipuvuus johtuu solujen v:destä. Metallien v. Platina on tunnettu suuresta v:destään. Maidon v:teen vaikuttavat syyt. — *Tekn.* katkeamiseen asti venytetyn kappaleen venymisen määrä. **2.** *abstr.* Urheilijoiden sisu ja v. Yllättävät tilanteet vaativat hermoja ja v:ttä. — Käsitteiden v.

venyväi|nen[63] *a.* **-syys**[65] *omin.* venyvä.

veny|ä[1] *v.* **1.** ainesmääränsä säilyttäen, vain rakenteeltaan t. muodoltaan muuttuen (jnk voiman vaikutuksesta) tulla (vähitellen, tilapäisesti) pitemmäksi t. joko pinta-alaltaan tai tilavuudeltaan suuremmaksi. | Mittavaijeri, köysi v:y. Kumilangan, siiman v:minen. 60 kg:n kuormituksen v:mättä kestävä hihna. V:neiden konehihnojen lyhentäminen. V:vä jousi vaa'an toimivana osana. Puseron v:nyt pääntie. Kudottu nuttu, jonka silmukat ovat v:neet rei'iksi. Lapsen suu v:i ammolleen. Käärmeiden hämmästyttävän v:vä kita. Hauislihas v:y kyynärvarren ojentuessa. — Jos joustavaa kumitankoa taivutetaan, sen ulkopinta v:y ja sisäpinta kutistuu. Pahvilevyn v:essä seiniin syntyy pullistumia. Joustava, v:vä parsima kestää kauan. Ennen kiinnitystä v:mään jätetty linolimatto. V:misen estämiseksi pitsin nurjalle puolelle ommellut nauhanpalat. Sukat, villapaidat ym. v:vät villakudelmat. Kiinnityskalvojen v:misen tähden tavallista liikkuvampi maksa. — *Erik.* sitkeistä aineista, vars. tahmeista, limamaisista nesteistä t. kolloideista. | Taikinan, tervan v:minen. Sokerista ja vedestä keitetty v:vä liemi. Pitkäpiimä on v:vää. Limakäymisen vuoksi v:väksi tullut viini. V:vä maito (eläinlääk.) 'lehmän ruoansulatuselinten ja utareiden tautien tm. syiden johdosta sitkeä ja limainen maito'. — *Harv.* sijainnista. | Talon vastakkaisrannalla v:y pieni poukama mutkittelevaksi laskujoeksi KARHUM.

2. a. kasvaa (pitemmäksi). | Lapset olivat v:neet viime näkemästä. Tyttäret ovat v:neet jo täysikasvuisiksi. Pitkäksipä oletkin v:nyt! V. pituutta. Jos porsaalle juotetaan maitoa, sen selkä v:y. Taimien liiaksi v:neet sirkkalehdet. Kuuset olivat v:neet lähes 5 metrin mittaisiksi. **b.** kehittyä tavallista pitemmäksi t. laajemmaksi. | Hyönteissyöjien kärsäksi v:nyt kuono. Toukan ruumiin takapää on suipoksi v:nyt. — Pakinani v:i aika pitkäksi.

3. ed:iin liittyvää abstr. ja kuv. käyttöä. **a.** mielialan muutosta ilmaisevissa sanonnoissa. | Suu v:y korviin asti [mielihyvästä, tyytyväisyydestä]. Kasvot v:vät (pitkiksi) [vastenmielisestä yllätyksestä, pettymyksestä, nyrpeydestä, harmista, kateudesta]. -- vielä kylän isäntämiesten naama v:isi pitkäksi, kun hänen kultakaivoksensa olisi valmis AK. [Silmät] v:ivät suuriksi renkaiksi -- kun kuuli -- PAKK. **b.** vars. *urh.* suoritus-, työkyvyn lisäämisestä, kun on päästävä tavanomaista parempaan tulokseen. | V:i [10 000 metrin juoksussa] tasapäisessä seurassa alle 30 minuutin. Bouinin ryhtyessä lisäämään vauhtia Kolehmaisella oli voimaa v. HIFK v:i tasapeliin Ilves-Kissoja vastaan käymässään ottelussa. Myyjien on joulun edellä v:ttävä tavallista parempiin työsuorituksiin. **c.** välimatkojen kasvusta. | Pitkiksi v:neet marssirivistöt. Komppanian välimatkat v:ivät v:mistään. **d.** asiain sisällyksen väljentymisestä, käsitteiden rajojen väljyydestä, ylimalkaisuudesta. | Kärsivällisyyteni ei enää enempää veny. Jkn omatunto v:y tilanteen mukaan. Hermostuneisuus on hyvin v:vä käsite. V:vä termi, määritelmä. V:vä [= likimääräinen] keskiarvo. **e.** ajan, keston (liiasta) jatkumisesta. | Asian käsittely v:i yli puolenpäivän. Oikeudenkäynnin v:minen. Taukojen v:minen. Pitkiksi v:neet neuvottelut. Pitkälliseksi v:nyt tauti. Neljän vuoden pituiseksi v:nyt sota. Syksy v:i pitkälle. Juhlailta v:i tavallista pitempään. — Jokainen hetki v:i kiusallisen pitkäksi [= tuntui k. pitkältä] TALVIO. — Äänestä, puheesta. | Lausepainollisessa sanassa melkein pitkän vokaalin pituiseksi v:vä vokaali. Puhua v:vällä äänellä. "Vai niin!" tuli vähän v:en. Koiran haukunta v:i yhtämittaiseksi ulinaksi. — *Harv.* siirtyä, lykkäytyä tuonnemmaksi. | Sopimuksen teko v:i pitkälle seuraavaan vuoteen.

4. vars. *ark.* **a.** maata, loikoilla, lojua, virua. | V. vuoteessaan puoleenpäivään. Miten monta aamuhetkeä, kullankallista, olenkaan v:nyt hetekassa tutkien -- Y.KIVIMIES. Täällä se mies vain vielä v:y, ja päivä jo kiiluu pitkän kuusen latvassa AHO. -- makaatte norsunluusohvilla ja v:tte leposijoillanne VT. [Näkee] Mariannan v:vän lattialla, ohimosta tihkuu veri LEHT. **b.** maleksia, vetelehtiä. | -- v:ivätpähän vain parakeissa korttia pelaamassa AK. -- päivän iltaan kallistuessa ei hän jaksanut enää huoneissa v., piti lähteä uloskin TOPPILA. Yliopistossa v:y parisen murheellista juristia AK. **c.** esineistä: lojua, ajelehtia. | Apajapaikassa v:i sillien keskellä useita turskia. Laivoja v:i satamassa. Eivät veny neuvot ja kapineet huiskin haiskin kujien takana, vaan järjestyksessä ovat KATAJA. **d.** *ark. kans.* riippua, laahautua jnk perässä tms. | Tukka v:i pitkänä silmillä. Emäntä v:y agronomin käsivarressa KATAJA. [Huomasi] v:vänsä seljällään porohihnan perässä KIANTO. -- heidän on viisainta v. [= lähteä, painua] hyvän sään aikana ulos I.TURJA.

venähdy|s[64] *teonn.* < venähtää. — *Erik.* ks. venähtää 1, erik. | Lihaksen, jänteen v. Hieronta on v:ksissä tärkeä hoitokeino.

venähdyttää[2*] *v.* = venäyttää.

venähtym|ä[13] *s.* venähtänyt ruumiin (lihaksiston) kohta, venähdys. | Selän v. V:ien hoito.

venäh|tyä[1*] *v. harv.* venähtää. | Lihasten v:tyminen. — -- sulhon vierehen v:yin KAL.

venäh|tää[2*] *mom.v.* < venyä. *(1.)* V:tänyt terästanko. Vinoiksi v:täneet oviaukot. Hihna, joka ei v:dä helposti. Hänen vartalonsa v:tää täyteen miehen mittaan, ja silmäterät leimah-

televat KARHUM. — Paita oli v:tänyt esiin housujen alta. — *Erik.* pehmeistä ruumiinosista, vars. lihaksista: saada vamma liiallisen ponnistuksen t. liian laajan liikkeen johdosta; vrt. nyrjähtää. | Pohjelihaksen v:täminen. Selkä v:ti telineharjoituksissa. *(2.a.)* V:ti nopeasti lapsesta mieheksi. Taimet v:tivät lämpimässä lavassa liiaksi. — Ikkunan pitkäksi v:tänyt kuvajainen. *(3.a.)* Kasvot v:tivät (pitkiksi). Miesten naamat v:tivät vakaviksi. Suupielet v:tivät alaspäin. "Njää-jää, tjaa'ah — vai niin!" pääsi vihaisena nimismiehen vinoksi viiruksi v:täneestä suusta NUOLIV. *(c.)* Välimatka v:ti kahdeksi metriksi. Juoksijain rykelmä v:ti viimeisellä kierroksella pitkäksi siimaksi. Miehiä ilmestyi näkyviin hiukan v:täneenä jonona. — Ensimmäiseen etappiin v:ti taivalta kokonaista kaksi peninkulmaa. *(e.)* Päivä oli v:tänyt jo pitkälle iltapuoleen. Monituntisiksi v:täneet kutsut. Vierailuaika v:ti kymmeneksi päiväksi. — Laulettaessa trokeen nousutavu v:ti hieman. *(4.)* käydä loikomaan, pitkäkseen, makuulle, kellahtaa, vierähtää. | Syötyä hän v:tää syöntäsijoilleen pitkäkseen AK. Neien vierehen v:ti / utuisehen uutimehen KAL. [Koira] on v:tänyt portaitten varjoon LEHT. — *Kans.* - - viimein kiersi Kiimingille, / v:ti Vesan kylälle AK.

venähyttää[2*] *v.* = venäyttää.

venäjä[13] *s.* venäläisten kieli; vrt. venät, ryssä. | Puhua v:ä. Piti puheensa v:ksi. — *Yhd.* iso-, muinais-, valko-, vähäv.

venäjän|karjalainen *a.* ja *s.* Venäjän karjalainen, itäkarjalainen. | V:karjalaiset laukkuryssät. V:karjalaisten puhumat murteet. **-kieli** *s.* tav. ⌒. **-kielinen** *a.* V. väestö, yliopisto. V. kirja. **-lappi** *s.* Petsamon alueella ja Kuolan niemimaalla puhuttujen lapin murteiden, koltan- ja kuolanlapin, yhteisnimitys. **-leht|i** *s.* lehtinä myyty venäläinen tupakka(laatu); tämän tupakan yksityinen lehti. | Puoli naulaa v:eä, v:iä. Poltti piipullisen v:eä. - - ukko piti v:eä suussaan, muuten hän ei tupakoinut AK.

venäjännös[64] *s.* venäjäksi tehty käännös. | Kalevalan v.

venäjänpuolei|nen *a.* Venäjän puolella (Suomen ja Venäjän välistä) rajaa oleva. | V. Karjala. Rajan v. väestö. — *S:sesti.* V:set laskevat alleen lappalaisia kylän toisensa perästä IVALO.

venäjäntää[8] *v.* kääntää venäjäksi. | V. esitelmä.

venäjän|uskoinen *a.* ja *s.* *kans.* kreikkalaiskatoli(lai)nen, ortodoksinen. | V:uskoiset karjalaiset. V:uskoisten kirkkolaulu. **-vinttikoira** *s.* Venäjältä peräisin oleva kookas, pitkäkarvainen koira(rotu). **-virsta** *s.* (myös: Venäjän virsta) pituusmitta: 500 sašenia, 1067 m. **-voittoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* V. ääntämys. Puhua v:sesti. V:set murteet.

venäläi|nen[63] *a.* ja *s.* **1.** Venäjään kuuluva, Venäjältä kotoisin oleva, Venäjällä vallitseva, venäjänkielinen; nyk. us. = neuvosto(liitto)lainen; vrt. ryssä. | V. talonpoika, sotamies. V:siä kauppiaita. V. rykmentti. V. auto. V. Raamattu. V. [par. Venäjän] alusmaa. V:set [par. Venäjän] karjanostot Tanskasta. V. [par. venäläisten] hyökkäys. — Useissa termeissä. | V. hiirihaukka. V. vinttikoira, par. venäjänvinttikoira. V. orapihlaja. V. keittiö. V. salaatti. V. induktiopuhelin. V. avaus [šakkipelissä]. — V:sten ulkopolitiikka, sotatoimet. Ruotsalaisia emme ole, v:siksi emme tahdo tulla, meidän täytyy siis olla suomalaisia (A.I. Arwidsson?). — *Koll.* - - ei tiennyt milloinkaan, koska v. lähti vainopoluille M.SANTAVUORI. — *Yhd.* iso-, vähäv.; neuvostov.; ummikkov. **2.** suppeammin: isovenäläinen. **3.** vars. *kans.* kreikkalaiskatolisista itäkarjalaisista.

venäläis|aikainen *a.* Suomen oloista: Venäjän vallan aikainen. | V. oppikoulusivistys. **-armeija** *s.* **-asutus** *s.* Kuolan niemimaan v.

venäläisittäin *adv.* venäläisten tapaan. | Ääntää suomea v. Pukeutua v.

venäläis|joukko *s.*, tav. *mon.* V:joukkojen hyökkäys. **-kylä** *s.* **-mallinen** *a.* Samovaari, v. teenkeitin. V. panssarivaunu. V. raittikylätyyppi. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* V. virkamies. Syyttää jkta v:syydestä. **-pel|ko** *s.* pelko venäläisiä kohtaan. | Asukkaat pakenivat piilopirtteihin v:osta. **-peräi|nen** *a.* -syys *omin.* V:set sanat. V. ruoka. **-sor|to** *s.* venäläisten (vars. Suomessa routavuosien aikana) harjoittama sorto. | V:ron aikoina. **-sota** *s.* *hist.* vars. eräistä Suomen Venäjää vastaan käymistä sodista. | Suuri v. '1495—96 käyty Ruotsi-Suomen ja Venäjän välinen sota'. **-syntyinen** *a.* V. ruhtinas.

venäläistyttää[2*] *kaus.v.* (< venäläistyä) = venäläistää.

venäläistyylinen *a.* V. rakennus.

venäläisty|ä[1] *pass.v.* < venäläistää. | Kieleltään v:neet heimot.

venäläistämis|aika, -kausi *s.*, vars. *hist.* Suomen routavuosista. **-politiikka** *s.* Bobrikovin v. **-toimenpide** *s.*, vars. *mon.* **-toiminta** *s.*

venäläistä|ä[2] *v.* tehdä venäläiseksi, venäjänkieliseksi. | Maamme yliopiston, hallintolaitosten v:minen.

venäläis|vaara *s.* venäläisten taholta uhkaava vaara. **-val|ta** *s.* V:lasta vapautunut maa. — *Erik.* Venäjän valta Suomessa ennen Suomen itsenäistymistä. | V:lan aikana, aikaan. V:lan maahamme kohdistama sorto. **-vastainen** *a.* V. liike, mieliala. **-viha** *s.* venäläisiin kohdistuva viha. **-ystävällinen** *a.* venäläisille, venäläisyydelle ystävällismielinen. | V. politiikka, puolue.

venäläisyy|s[65] *omin.* < venäläinen. | V:den tunkeutuminen länteen. — *Erik.* (suomensukuisissa kielissä esiintyvistä) venäläisperäisistä ilmauksista. | Karjalan kielen v:det.

venät[74] *s.* venäjä. — Tav. vain partit. | Puhua, solkata v:tä.

venäyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* (*rinn.* venäh(d)yttää) < venähtää. | Jos saisi sen [niittoajan] jollakin ilveellä v:etyksi neljääntoista [päivään] KARHUM. — *Erik.* V. jalkansa, käsivartensa.

veppaist|a[24] *deskr.v.* Kävellä v. 'töpöttää'. Hänen edellänsä kulki Matti, kiireenlaiseen väännätellen, siniset piikkohousut haaroistaan vuorotellen v:en AHO.

vepsä[11] *s.* vepsäläisten kieli. — *Yhd.* äänisv.

vepsäläi|nen[63] *a.* ja *s.* V:set 'Äänisjärven länsirannalla ja eräissä Leningradin alueen piiri-

kunnissa asuva itämerensuomalainen heimo'. V. asutus.

vepsäläis|alue *s.* Novgorodin läänin v. **-asutus** *s.* **-kylä** *s.* **-väestö** *s.*

veran|kudonta *s.* **-kutoja** *s.* **-kutomo** *s.* = verkakutomo.

veranta[15*] *s.* kuistikko, vilpola. | Huvilan, ravintolan, saunapirtin v. Juoda kahvia verannalla. — *Yhd.* avo-, lasiv. **-kahvila** *s.*

veran|tekijä *s.* Ei tiedä v., kuka veran vanhentaa SL. **-valmistus** *s.*

veratriini[4] *s. kem. farm.* sabadillin siemenistä saatu valkoinen, hajuton jauhe. | V:n käyttö lievittävien salvojen ainesosana.

verbaali- = verbaalinen.

verbaali-inspiraatio *s. usk.* oppi, jonka mukaan Raamatun kirjoittajat ovat toimineet aivan koneellisesti Pyhän Hengen sanellessa heille, mitä pitää kirjoittaa, sanainnoitus, -inspiraatio. **--oppi** *s.*

verbaali|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** sanallinen, sananmukainen, sana-; suullinen. **2.** *kiel.* verbeille ominainen, verbeihin liittyvä, verbinä t. verbin tavoin esiintyvä. | Teonnimen v. luonne. Sana, jonka v. merkitys on himmentynyt. Kirjailijan v. kuvakieli.

verbaali|nootti *s.* diplomaattinen nootti, joka on vailla osoitetta ja allekirjoitusta ja joka on yl. tarkoitettu suullisen keskustelun tiivistelmäksi. **-substantiivi** *s. kiel.* verbijohtoinen substantiivi; substantiivi, jolla on verbin merkityssisällystä; vrt. nominaalimuoto. | Teonnimet ym. v:t. **-taivutus** *s. kiel.* konjugaatio, verbi(n)taivutus.

verbenaöljy *s.* hajuvesiteollisuudessa käytetty rautayrtin lehdistä saatu hyvänhajuinen haihtuva öljy; myös sen korvikkeena käytetystä halvemmasta lemongrasöljystä.

verbi[4] *s. kiel.* sana, joka ilmaisee tekemistä t. olemista ja jonka paradigmaan kuuluu persoonamuotoja, teonsana, esim. *lukea, olla.* | Deskriptiiviset, onomatopoeettiset v:t. Transitiivinen v. Frekventatiiviset, kausatiiviset, refleksiiviset v:t. Yksipersoonaiset v:t. V:n persoonaja nominaalimuodot. V:n taivutus. V:n määräys. — *Yhd.* kanta-, yhdysv.; supistumav.; faktiivi-, frekventatiivi-, kausatiivi-, momentaani-, refleksiiviv.; intransitiivi-, transitiiviv.; kieltov.; apu-, pääv.; predikaattiv. **-johdannainen, -johdos** *s.* verbeihin kuuluva johdannainen; vrt. verbinjohdannainen. | Kettää on kesisanan v. **-johtoinen, -kantainen** *a.* = deverbaalinen. | V. substantiivi. **-muoto** *s.* tav:mmin verbinmuoto.

verbin|johdannainen *s.* verbistä muodostettu johdannainen, verbinjohdos; vrt. verbijohdannainen. | -ja-loppuiset v:johdannaiset. **-johdin** *s.* johdin, jolla muodostetaan verbejä, esim. *-ta-, -tta-, -ele-.* **-johdos** *s.* = verbinjohdannainen. **-luonne** *s.* Nominaalimuotojen v. ilmenee siitä, että ne saavat samanlaisia määräyksiä kuin finiittimuodot. **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* V. substantiivi. **-muo|to** *s.* verbin taivutusmuoto. | Aspiraatioon päättyvät v:dot. **-määräys** *s.* **-taivutus** *s.* = verbitaivutus. **-vartalo** *s.* verbin vartalo, verbivartalo. | Frekventatiivijohtiminen v.

verbi|oppi *s.* järjestelmällinen esitys verbeistä; verbien järjestelmä. | Prof. N.N. luennoi venäjän kielen v:opista. **-paradigma** *s.* verbin paradigma. **-taivutus** *s.* konjugaatio, verbaali-, verbintaivutus. **-tyyp|pi** *s.* V:it makaan ja avajan. **-vartalo** *s.* = verbinvartalo.

vereentyä[1*] *v.* = vereytyä.

verekselt|ä(än) *adv.* tuoreeltaan. **1.** (heti, jo, vielä) vereksenä, tuoreena. | Kananmunat säilötään v:ään. Maidon juonti v:ään. Lika irtoaa parhaiten v:ään. **2.** jo jnk tekemisen aikana t. heti sen jälkeen. | Hinnoituksen suorittaminen v:ään [heti, viipymättä tavaroiden saavuttua]. Opettaja kuulusteli v:ään, mitä oppilaiden muistiin oli jäänyt. Sotaretken jälkeen v:ään sepitetty runo. Ryhtyi v:ään järjestämään keräämiään aineksia. — *Lak.* parhaillaan rikosta tekemästä, itse teosta, rikoshetkellä, heti rikoksen teon jälkeen. | V:ä tavattu rikoksentekijä, vakoilija. Tavata, saada jku kiinni v:ä(än) rikoksesta, rikosta tekemästä. Mies tavattiin v:ä kalastamasta yksityisalueella. Verityöntekijältä otettiin ampuma-ase v:ä pois. - - joka v:ä tahtoo omansa ottaa takaisin LK.

verek|äs[66*] *poss.a.*, vars. *lääk.* -kyys[65] *omin.* (< veri) ruumiin kudoksista: (tarpeellisen runsaasti) verta sisältävä; vrt. verevä, verinen, verellinen. | Ihon v:kyyden lisääminen hieromalla. Paikallista v:kyyttä aiheuttava lääkeaine. Lapsen luusto on pehmeää ja v:ästä.

verelli|nen[63] *poss.a. harv.* (< veri) vrt. verinen, verekäs. | Eläinten jako v:siin ja verettömiin.

verelm|ä[13] *s. harv.* verestävä kohta ihossa; mustelma. | - - haavoja ja mustelmia ja v:iä VT[V].

veren|antaja *s.* verenluovuttaja. **-anto** *s.* verenluovutus. **-haju** *s.* Vaatteissa oli v. V:n tuntenut peto. **-heikkous** *s.* tav. = anemia; joskus muistakin veritaudeista. **-hera** *s.* = verihera. **-himo** *s.* Villipedon v. **-himoi|nen** *a.* Ahma, v. peto. Sääskistä vain naaraat ovat v:sia. — *Kuv.* V. sotajoukko. **-huk|ka** *s.* Runsas v. Suureen v:kaan liittyvä kuolemanvaara. V:asta johtuva anemia. **-imij|ä** *s.* Hyttyset ym. pienet v:ät. Verijuotikkaiden käyttö v:öinä. — *Kuv.* nylkyri, riistäjä. | Koronkiskuri, v.! Publikaanit, entisajan v:ät. Kapitalistien ja v:öiden orjuuttama työkansa. **-jano** *s.* verenhimo. **-janoi|nen** *a.* vrt. ed. | V. leijona. — V:sta yleisöä nyrkkeilykilpailuissa. **-juoksu** *s.* verenvuoto. | Pysäyttää v. haavasta. Teuraseläinten v. — *Raam.* tautina. | - - nainen, joka oli sairastanut v:a kaksitoista vuotta UT. — *Kuv.* Ja toinen ihmislahko on se, jolla on tasaisemmat v:t ja yksinkertaisempi äly V.HUOVINEN. **-karvai|nen** *a.* veripunainen. | Kädet punertuivat v:siksi. V. leppäpuu. V. puku. V:sia pilviä. Meren pinta muuttui v:seksi auringon laskiessa. - - koivut helottivat syksyn räikeitä värejä, v:sta ja keltaista HAANPÄÄ. — Ilmestyskirjan v. peto. - - ja synnein v:sin / sun vihas ansaitsimme VK. **-kierrollinen** *a.* verenkiertoon kuuluva, vasomotorinen.

verenkierto *s.* veren säännöllinen kiertokulku

ruumiissa; myös *konkr.* verenkiertoelimistöstä. | Suuri [= sydämen vasemmasta kammiosta eri ruumiinosien läpi sydämen oikeaan eteiseen tapahtuva] v. Pieni [= sydämen oikeasta kammiosta keuhkojen hiussuoniston läpi sydämen vasempaan eteiseen tapahtuva] v. Yksinkertainen v. 'verenkierto, jossa veri yhden kierron aikana kulkee vain kerran sydämen läpi'. Kaksinkertainen v. Avoin [= ruumiin ontelossa tapahtuva] v. Umpinainen [= verenkiertoelimien välityksellä tapahtuva] v. Ihmisen, naudan, sammakon, suikulaisen v. Raajojen v. Päänahan suoniston v. Ihon v. Hidas, vilkas v. Jalkojen v:a edistävät kylvyt. — Käärmeenmyrkyn imeytyminen v:on. — *Kuv.* - - kaikki elinkeinoelämän alat kaipaavat elvyttämistä, tähänastista vilkkaampaa v:a AK. — *Yhd.* keuhkov.; laskimo-, valtimov.; koronaari-, sivuv. **-elimistö** *s.* vrt. seur. **-eli|n** *s.* verenkierrosta huolehtivia elimiä. | Ihmisen v:met: sydän ja verisuonet. **-häiriö** *s.* Aivojen v:t. Verihyytymän aiheuttama v. Liian kireän siteen aiheuttama v. V:istä johtuvat säärihaavat. **-järjestelmä** *s.* Iso ja pieni v.

veren|kostaja *s.*, vars. *raam.* verikoston suorittaja, verikostaja. | V. ottakoon sellaisen tappajan hengiltä VT. **-kuva** *s. lääk.* veren koostumuksen (hemoglobiinin sekä puna- ja valkosolujen määrän yms.) ilmaisevien lukuarvojen perusteella jkn verestä saatu kuva. | Iso, pieni v. **-käyn|ti** *s.* veren kierto suonissa; valtimon lyönti, syke. | V. tasaantuu. Näkö selveni ja v. palautui entiselleen. — *Kuv.* Tunsi uudessa ystävässään saman v:nin. Hänelle on ominaista kiihkeä v. ja fanaattisuus. Lyyrikon v. — Leinon muinaisväriset, mutta sisimmältä v:niltään uudenaikaiset runot. Draamalliselta v:niltään laimea näytelmä. **-laskeuma** *s. lääk.* = laskeutumisarvo. **-laskeutumiskoe** *s.* laskeutumisarvon määrittämiseksi suoritettu koe. **-lasku** *s.* **1.** parannuskeinona: veren osittainen laskeminen ruumiista, vars. kuppaus. | V:a käytetään hoitomenetelmänä myös eläinlääkinnässä, esim. kaviokuumeessa. — *Kuv.* Siirtolaisuuden johdosta kansaamme kohdannut v. **2.** teurastusterminä: teuraseläimen veren kuiviinlasku. **-lisä** *s. kuv.* Forsmanit ovat saaneet sukuunsa v:ä Estlandereista. **-luovuttaj|a** *s.* vrt. seur. | Partiolaiset v:ina. **-luovutus** *s.* oman veren luovuttaminen verensiirtoa varten. | Vapaaehtoinen v. **-maku** *s.* Tunsi v:a suussaan. — V:un päässyt ilves. **-muodostus** *s.* V:ta edistävät ravintoaineet. **-myrkytys** *s.* **1.** *lääk.* myrkytystila, jossa jstak tulehduspesäkkeestä lähtöisin olevat bakteerit pääsevät vereen ja lisääntyvät siellä, septikemia. **2.** yleisessä kielenkäytössä imusuonitulehduksesta.

veren|oksennus *s. lääk.* V. on yleensä jonkin mahalaukuntaudin oire. **-paine** *s.* paine, jonka alaisena veri on (keskisuurissa) valtimoissa (vars. sydämen supistuksen lopussa, jolloin paine on suurimmillaan). | V:en mittaus. V:tta alentava lääke. — Tautitilana. | Korkea v., hypertonia. Jklla on korkea v. — *Puhek.* Jklla on v:tta 'korkea verenpaine'. **-paineinen** *a.* **-painemittari** *s.* **-painepotilas** *s.* **-painetauti** *s.* tautitila, jolle on ominaista liian korkea verenpaine. **-perintö** *s. kuv.* = perintö 1.b. | Heinrich Heinen juutalainen v. Sai v:nään musiikintajun. **-pisara** *s.* **1.** tav:mmin veripisara. | Taistella viimeiseen v:an saakka. **2.** Fuchsia, huone- t. avomaan koristekasvina viljeltyjä horsmakasveja, joiden kukkien teriö ja verhiö us. ovat punaisia. | V. mökin ikkunalla. **-puhdistu|s** *s.* V:kseen käytetyt lääkkeet. **-puhdistustipat** *s. mon. farm.* **-puna** *s. anat.* = hemoglobiini. **-punai|nen** *a.* = veripunainen. | V. kukka, lippu. V:set huulet. V:siksi maalatut kynnet. Kuu paistoi v:sena. **-purkau(tu)m|a** *s.* veren kasauma, joka on muodostunut kudokseen verisuonen rikkoutumisen johdosta. | Ihonalaiset v:at. V:ia ihossa, nivelissä, sisäelimissä. Korvalehden [= korvalehden ruston ja ihon välissä oleva, vars. painijoilla tavattava] v. **-puute** *s.* tav. = verenvähyys. **-sekai|nen** *a.* V:set ysköksèt. V. virtsa. V:sta pesuvettä. **-sekoitus** *s. kuv.* Suvun suomalais-norjalainen v. **-si|de** *s.* = veriside. | Sillä hän oli sidottu tähän jokeen vihan, rakkauden ja kohtalon sitein, jotka olivat lujemmat v:teitä KALLAS. **-siirto** *s. lääk.* terveen yksilön (suoraan suonesta lasketun t. säilytyspulloon tms. varastoidun) veren siirto sairaaseen. **-sokeri** *s. anat. lääk.* veren rypälesokeripitoisuus. | V. normaali. **-sulku** *s. harv.* verenvuodon tyrehdyttäminen. **-sulkuloitsu, -sulkuluku** *s.* **-sulkusanat** *s. mon.* = ed. **-sylky** *s.* veren sylkeminen. **-syöksy** *s. lääk.* erityisen runsas veren yskiminen.

veren|tahraama *a.* tav. par. ⌒. **-tulo** *s.* **1.** V. [= veren virtaaminen suonissa] ihonpintaan. **2.** verenvuoto. | Synnytyksen jälkeinen v. **-tulva** *s. lääk.* verentungos. **-tumma** *a.* V. viini *MANN. **-tungos** *s. lääk.* jnk ruumiinosan verekkyyden lisääntyminen normaalia suuremmaksi; jnk ruumiinosan normaalia suurempi verekkyys. | Aktiivinen [= valtimoiden kautta tulevan verimäärän lisääntymisestä johtuva] v. Passiivinen [= veren poistumisen vaikeutumisesta johtuva] v. V. aivoihin, keuhkoihin, päähän. V. aivoissa. Maksassa esiintyvä v. Ruoansulatuselinten v. — *Yhd.* aivo-, keuhko-, valtimov. **-tutkimus** *s. lääk.* V. kohdistuu tavallisimmin verenpunaan, verisoluihin ja laskeutumisarvoon. **-uudistus** *s.* Vanha suku, joka tarvitsisi v:ta. — Vars. eläinkannan jalostamisesta. | Risteytyksen aiheuttama v. Eläinkannan v.

veren|vaisto *s. kirjall.* perityistä vaistoista. | Yksilössä ilmenevä ihanteiden ja v:vaistojen ristiriita. **-veto** *s. kuv.* voimakas (synnynnäinen) taipumus jhk, viettymys. | Tuntea v:a jhk. V. eränkäyntiin, pahaan. Leinoa houkutteli sanomalehtityöhön synnynnäinen v. Minna Canthissa - - piili salainen v. romantiikkaan TARK. **-vetoinen** *a.* Nuorten v. [= kiihkeä] rakkaussuhde. **-vietti** *s.* vrt. verenvaisto. | Seurasi sydämensä ääntä, v:ä. **-vi|ka** *s.* **1.** *kuv.* luonteenheikkous, -vika. | Kateus, liiallinen eroottisuus v:kana. **2.** vars. *raam.* = verivelka 1. | Absalomin v. Verenkostaja ei joutunut v:kaan. - - tee kaide kattosi ympärille, ettet saattaisi v:kaa taloosi, jos joku sieltä putoaisi VT. — *Heng.* myös yl. raskaasta rikoksesta, suuresta synnistä. | Päästä

minut v:oista, Jumala VT. **-vikainen** *a.* vrt. ed. | V. ihminen. **-virtaus** *s.* verenkierto, -tulo. | Voimisteluharjoitukset edistävät v:ta. V. ihoon. **-vuodatu|s** *s.* (tav. mellakan yhteydessä t. sodassa tapahtuva) ihmis(t)en surmaaminen t. haavoittaminen. | Poliisi hajotti mellakoitsijat v:ksetta. Linnake antautui ilman v:sta. - - tuo vihan-kiljumisen, sudenähellyksen, seiväs-räiskynän ja v:ksen päivä KIVI. — Sodat ja muut v:kset. — *Erik.* - - ilman [Kristuksen] v:sta ei tapahdu anteeksiantamista UT. **-vuoto** *s.* veren vuotaminen verisuonistosta joko ruumiin ulkopuolelle tai sisään ruumiiseen. | V. haavasta. V. nenästä, sormesta, keuhkosta, peräsuolesta. Sukupuolielinten v. Leikkauksen aiheuttama v. Hampaanpoiston jälkeinen v. Sisäinen v. Ihonalainen v. V. aivoissa, aivoihin. Aivoihin syntynyt v. Asettaa, ehkäistä, pysähdyttää, tyrehdyttää v. Kuolla v:on. — *Yhd.* aivo-, limakalvo-, nenäv.; haavav. **-vuotoanemia** *s. lääk.* suuresta verenhukasta aiheutunut anemia. **-vuototaipumus** *s.* Veren hyytymismekanismin häiriöistä aiheutuva v. **-vuototauti** *s.* miehissä esiintyvä, naisten välityksellä periytyvä veren hyytymiskyvyn vaillinaisuudesta johtuva taipumus pitkällisiin ja us. kohtalokkaisiin haavaverenvuotoihin, hemofilia. **-vuototauti|nen** *a.* V. suku. — *S:sesti.* V:set elävät vain harvoin vanhoiksi. **-vähyy|s** *s. lääk.* tila t. tauti, jossa veri (kokonaisuudessaan) on vähentynyt, verenpuute, vähäverisyys, anemia. | Verenvuodosta johtunut v. Pahanlaatuinen v. 'näivetysveritauti'. Potea v:ttä. — Pyörtyminen johtuu aivojen äkillisestä v:destä. — *Kuv.* Kirjallisuus, joka romantiikan loistokauden mentyä uhkasi riutua v:teen toistellessaan samoja sovinnaisia kuvia samaan sovinnaiseen tapaan TARK. Ammattilaisnyrkkeilymme potee v:ttä. **-värinen** *a.* V. ruusu.

vere|s[64] *a.* **1.** vasta syntynyt, tehty t. käyttöön tullut, tuore. | V. haava. V:kset jäljet lumessa. Tahra on usein helpointa poistaa v:ksenä. V. ()(uusiintunut] kuppa. — *Met.* Metallin v. murtopinta. Lyijyn v. pinta on kiiltävä. — *Erik.* **a.** vars. ruoka-aineista. | V. maito, rieska. V:stä kalaa. V:stä keittoa. V. leipä. V:ksistä ohrista keitetty velli. V:ksien appelsiininkuorien käyttö ruokataloudessa. — V:kset parkikset. Vaihtaa v. multa kukkaruukkuihin. **b.** *abstr.* ja *kuv.* äsken tapahtunut, suoritettu t. hankittu. | Muuan v. tositapaus. V:ksiä kokemuksia ihmisen pahuudesta. Usein Leino projisoi v:kset elämyksensä menneisyyteen. Hänellä on muka eräs v:ksempikin kalavelka maksettavana KOJO. **2.** jnk tilalle t. jhk verrattuna myöhemmin tullut, uusi, tuore. **a.** vars. ihmisestä, ihmisjoukosta: vielä käyttämätön, täysissä voimissa oleva, levännyt. | V:kset miehet vaihtuivat airoihin. Saksalaisjoukot saivat v:ksiä lisävoimia. Ranskalaisten v:kset divisioonat tekivät sitkeää vastarintaa. **b.** esineistä, asioista (ei juuri asiatyylissä). | - - v. penni on aina päällä päin ALKIO. - - vaihtaa anturattomiksi tallatut kenkärajat v:ksiin varsisaappaisiin KILPI. - - kaikkein v:ksin vaatekerta BAGHEERA. Ne laulut ne on jo vanhoja! - - Eikö v:ksiä enää painetakaan? AHO. [Tuotti] paollaan - - v:ksen lisäsurun omaisilleen IVALO. Tiennetkö v:ksiä [uutisia], vierahani? AHO. **3.** *harv.* vasta kasvanut, kehkeytynyt, nuori, raikas. **a.** vars. kasveista. | V:stä ruohoa. V. nurmi. [Pojat] joilla viikset vielä olivat niin v:stä huulipartaa KILPI. **b.** ihmisistä: verevä, nuortea. | Kaunis ja v. ihmisen alku JOTUNI. - - hän oli itse maalaispojan v:ksin aistimin tehnyt havaintoja TARK. **c.** *kuv.* Näiden kalpeiden kirjallisten "unelmien" sijalle kohoaa v:ksiä todellisuuskuvia TARK.

vereslihall|a, -e *adv.* ihosta: veriseksi hiertyneenä, verestävänä, verellä. | Hartiat ovat v. V. oleva haava. Rakeet pieksivät kasvot v:e. Hevosen niska oli hiertynyt v:e. — *Kuv.* - - sydämeni oli v. KALLAS. Jumala pitää siten tuntoasi v. ja masentaa sinua, ettet paatuisi ja vierautuisi hänen armostaan RAILO.

verestel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < verestää. | V:tiin kahden vuosikymmenen takaisia muistoja.

verestymä[13] *s.* vars. verestynyt, verestävä kohta ihossa t. elimessä, verettymä, vertymä.

veresty|ä[1] *pass.v.* < seur. **1.** tulla tuoree(mma)ksi. **a.** Niin mentiin pitkä tovi, ja jäljet yhä v:ivät AK. **b.** vars. muistoista: elpyä, herätä uudestaan eloon. | Entiset vaikutelmat, vanhat muistot v:vät. - - kärsitty loukkaus tai häpeä saattoivat yhtäkkiä v. hänen sielussaan aivan tuoreiksi RAILO. **c.** tulla verevämmäksi, raikkaammaksi; vrt. 2. | Niin hänen lihansa v:y nuoruuden verevyydestä UT[V]. — Lyriikan v:minen tämän vuosisadan alussa. **2.** tulla verestäväksi, verettyä; vrt. 1.c. | Juopunut katseli v:nein silmin. Hänen otsasuonensa pullistuivat ja silmänsä v:ivät AK.

verest|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** tehdä tuoree(mma)ksi. **a.** *konkr.* Muonavaroja v:ettiin tuoreella lihalla. **b.** herättää uudelleen eloon, elvyttää (ennalleen), uudistaa. | V. aseveljeyttä, tuttavuutta, ystävyyssuhteita. Muistin v:ämiseksi huomautettakoon, että - -. - - v:it hänen vihaansa sillä tällillä RAILO. - - vuosisatainen, kymmenien sotien ja rajakahakoiden v:ämä vihollisuussuhde A.ANTTILA. — *Erik.* palauttaa mieleensä t. jkn mieleen, saattaa muistuttelemalla, kertaamalla tms. jk kyky uudelleen hallintaan(sa). | V. elämyksiään. V. vanhoja muistoja. Vanhukset v:ivät nuoruudenmuistojaan. Miehet kokoontuivat v:ämään yhteisiä lapinretkiään. V. tietojaan, taitojaan. V. ennen oppimaansa. Reserviläiset olivat sotataitoa v:ämässä. Kaatuneiden muistoa v:ävä kirjoitus. Tapaus, joka v:i aikaisemmin koetun kauhuntunteen. **c.** tehdä raikkaa(mma)ksi, verevä(mmä)ksi. | - - uusi suhde on v:änyt myös eräitä edelliseltä ajalta periytyviä runokuvia ja -kuvitelmia TARK. **2.** *3. pers.* **a.** verisuonten ratkeamisen, ihon hiertymisen tms. johdosta olla (osaksi) veren peittämänä, olla verellä. | Silmät v:ävät. Tuijotti silmät v:äen. Haava v:ää. Jalkapohjat v:ävät. — Us. kiihtymystä ilmaisemassa. | Hänen silmänsä v:ivät, hän oli uhkaavan näköinen. Silloin isäntä uudestaan koppasi halon käteensä, hänen silmänsä v:ivät ja ääni vapisi TALVIO. — Vars. *verestävä* (a.) Katsoa v:ävin silmin, silmät v:ävinä. V:ävä nenä. Kananmunan v:ävä elonaihe. Kalatäi kaivaa kalan ihoon v:äviä reikiä. — *Kuv*,

Aamuruskon v:ävä hohde KIANTO. V:ävä taivaanlaita SEPPÄNEN. **b.** *lääk.* poistaa ihosta orvaskettä, tehdä iho verestäväksi (ks. 2.a). | V. kitalaenhalkeaman reunat. V:etty haavanpinta.
verettymä[13] *s.* = verestymä. | Nenän limakalvoon ilmestyneet v:t.
veretty|ä[1*] *v.* = verestyä 2. | - - silmissä v:vä, liikkumaton tuijotus AHO.
vere|tä[30] *v.* tahria vereen; värjätä t. sivellä verellä. | Missä olet takkisi v:nnyt?
veret|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < veri. **1.**)(verekäs, verellinen, verinen. | Jäsenen puristaminen keinotekoisen v:tömyyden aikaansaamiseksi. -- V:öntä poronpaistia. Vaateym. v:tömät uhrit Vainajien v:tömät haamut. **2.** ilman verenvuodatusta tapahtuva; us.)(verinen. | V:tömät operaatiot (lääk.). Poistaa syylä v:tömästi. Kuohita uroseläimet v:tömästi. Herranehtoollisen nauttiminen on Kristuksen kärsimisen v:öntä uudistamista. — *Erik.* jossa ei tarvitse käyttää aseita. | V. vallankumous. Selkkaus selvitettiin v:tömästi. **3. a.** vähäverinen, kalpea;)(verevä. | Heikko ja v. lapsi. V:tömät kasvot. V:tömät sormet. Vilusta v:tömät huulet. **b.** *kuv.* V. haavekuva. V:tömät aatteet. Aikakautemme penseä, v. uskonnollisuus. Kulttuurielämän, kielen v:tömyys. V. kosmopoliitti. Elää v:öntä elämää. — *Erik.* kirjallisuuden- tm. taiteenarvostelussa kertoma-, kuvaustavasta, kuvatuista henkilöistä. | Kaavamainen ja v. kuvaus, romaani. V:öntä ja teennäistä konventtirunoutta. Näytelmän v:tömät, vertauskuvalliset henkilöt. Kuivasti ja v:tömästi kuvattu sankaritar. — *S:sesti* 1800-luvun keskivaiheilla suomalaisuuspyrkimyksiin penseästi suhtautuneista. | Snellmanin v:tömiä vastaan käymä kynäsota.
verev|ä[13] *poss.a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* < veri. **1.** kudoksista, objektiivisesti todeten: verekäs. | Pehmeä ja v. luuydin. Emän v. limakalvo. Tavallista v:ämmät aivot. Ihon v:yyden lisääminen hieromalla. Puolikylvyn tarkoituksena on mm. vähentää ruumiin yläosan v:yyttä. **2. a.** ihosta, kasvoista, ihmisestä, us. positiivisen arvovarauksen sisältäen: verekkyyden johdosta raikkaalta, elinvoimaiselta, nuortealta, terveeltä vaikuttava, kukkea, veres, tuore; punakka. | V:ät kasvot, posket. Suuret, uhkuvat, v:ät huulet. Pikkulapsen, neitosen v. hipiä. Joka päivä pyyhkäisee v:yyttä hänen poskiltaan TALVIO. [Saunan löylyssä] silmäin syvänsinertävät alustat muuttuivat terveen v:iksi KIANTO. — Pyknikot ovat yleensä v:iä. V. ja hyväihoinen. Voimakas ja v. mies. Uljas, v. ja iloinen nuorukainen. V. maalaisemäntä. Talon pulska, v. tytär. - - vieläkin v:ämpiä ja lihavampia kuin Rubensin hyvinvoivat ihmistyypit AK. [Toipilas] on saanut takaisin entisen v:yytensä ja kauneutensa. Viikinkisankareiden v:yys ja elinvoima. - - vierellä v. muoto, / punaposki puolellansa KAL. - - nuorena nukahtamahan, / v:änä vieremähän KAL. **b.** *kuv.* V:än realistinen maailmankatsomus. Renessanssin v. naisenpalvonta. V. elämäntunto. Kansankielen v:yys. Elää v:ää, maanläheistä elämää. - - yhtäkkiä velttous muuttui v:äksi tositoiminnaksi KATAJA. Nuoruuden v:ät päivät. V:intä myrsky- ja kiihkokauttaan elävä kirjailija. — *Erik.* kirjallisuuden- tm. taiteenarvostelussa kertoma-, kuvaustavasta, kuvatuista henkilöistä. | Sapfon v:immät lemmenlaulut. V:ät runokuvat. Romaanin v:ästi luonnehdittu päähenkilö. Näytelmän esityksen v:yys.
vereväinen[63] *a. runok.* verevä. | - - tytär riski rinnallasi, / v. vieressäsi KAL.
verevä|kasvoinen *a.* **-poskinen** *a.*
verevöittää[2*] *v.* tehdä verevä(mmä)ksi. | V. kuvaustapaansa.
verevöity|ä[1*] *v.* tulla verev(ämm)äksi. | Emän limakalvon v:minen. — Lihoa ja v. — Kirjailijan v:nyt tyyli.
vereyty|ä[44] *pass.v.* (*rinn.* vereentyä) < veretä. | Linnun v:nyt ruumis. V:nyt sideharso.
verha[10] *s.* **1.** *kans.*, vars. *mon.* vaatteet. | Tainnut varastaa nuo v:nsakin, eikä nekään häävit... ALKIO. **2.** *myt.* uhrilahja.
verhiö[3] *s.* kukan ulompi kehälehtikiehkura, verholehdet; vrt. teriö. | Yhdislehtinen, erilehtinen v. Leinikin keltainen v. — *Yhd.* lisäv.
verho[1] *s.* **1.** peittämiseen t. suojaamiseen käytetty irrallinen, suhteellisen ohut (kankainen, muovinen tms.) esine; peite, suojus, päällys(te). | Tavaroiden suojuksina käytetyt kangas-, paperi- ym. v:t. Tärpätin säilytys täysin turvaavan v:n suojaamassa astiassa. Nukuttiin ohuet huovat v:ina. — Vrt. 1. erik. b. | Turkin käyttö v:na pakkasta vastaan. Yöpuku ruumiin v:na. Otti kalossit paljaiden jalkojensa v:ksi. Huivi pään v:na. — *Erik.* **a.** us. *mon.* tav. pystysuoraan riippuvista suojuksena t. koristeena käytetyistä (kangas)kaistaleista; us. = uudin; vrt. kaihdin. | Astiakaapin v. Ikkunan edessä oleva valolta suojaava v. Ikkunalaudan tasalle ulottuvat v:t. Alkovin v:t. Tehdassalista v:illa erotettu nurkkaus. — *Yhd.* brokadi-, kretonki-, muovi-, paperi-, pitsi-, rauta-, sametti-, silkki-, säle-, villav.; ikkuna-, ovi-, seinä-, vuodev.; peite-, pimennys-, suoja-, valov.; edus-, poikki-, pysty-, sisä-, sivu-, väliv.; puoli-, täysv.; aurinkov.; yöv. **b.** us. *mon.*, ei tav. *yleisk.* vaatekappale(et), vaatetus, vaateparsi. | Riisua v:t yltään. Lapsia rikkinäisissä v:issaan. Lekotteli rannalla ilman v:ja. Hellepuku, sopiva kesäpäivän v. Jos orjan v:ssa kuljenkin, / Isä mulla on hellin ja korkehin HAAHTI. — *Yhd.* lanne-, pään-, ruumiin-, vartalonv.; päällysv.

2. a. luonnollinen t. keinotekoinen, ainakin jssak määrin kiinteästi esineen muuhun osaan liittyvä ohut, peittävä t. suojaava ainekerros. | Munasolua ympäröivä v. Musta v. 'silmän verkkokalvon runsaspigmenttinen ulkokerros'. V:n eli kaihen peittämä silmä. Tauti, joka ilmenee kasvin pinnalla olevana hienona pumpulimaisena v:na. Valkoisen v:n [= huurteen] peitossa oleva koivu. — Tiilimuuraus rakennuksen torniosan v:na. — Kuv. käyttöä läheten. | Tuuheat vaahterat herraskartanon v:na. Pilvet, taivaan v:t. — *Yhd.* köyden-, tunnelinv.; rappausv.; höyhen-, kukka-, lehti-, moreeni-, sorav. **b.** *kasv.* verholehti. | Rakkomaisen pulleat v:t.

3. näkyvyyttä heikentävästä t. sen estävästä, liikkumista vaikeuttavasta maastossa olevasta

kaasu- tms. muodostumasta. | Hienon udun muodostama v. leijui niityn yllä. — *Sot.* suojaamis- tms. tarkoituksessa keinotekoisesti aikaansaadusta verhosta. | Kätkevä, sokaiseva v. Kranaatinheittimen savuammuksilla saatu v. — *Kuv.* Yö levitti v:nsa, v:jaan. Yön v. kätki seudun. - - maan v:onsa jo kätkee yö VK. Pimeys peitti huoneen v:onsa. Auringon säteet kietoivat heidät silkinhienoon v:on. — *Yhd.* savu-, sumu-, usva-, utuv.; tuliv.; sokaisu-, suoja-, varmistusv.

4. *kuv.* Entisiä aikoja nykyisestä erottava v. Asiaa ympäröinyt salaperäisyyden v. Hänen elämänsä kätkeytyy salaperäisyyden v:on. Kohottaa, raottaa salaperäisyyden, tulevaisuuden v:a. Unohduksen v. peitti jo lapsuuden tapahtumat. Riisua jtak asiaa ympäröivä tarunomaisuuden v. Luoda jnk ympärille tarun v:a. Kätkeä surunsa huumorin v:on. Kääriytyä ylemmyyden v:on. - - vetää v. tapahtuneen ja kohta alkavan arkisen aamuvalon väliin SILL. — Käyttää jtak jnk v:na. Sanat ovat usein vain ajatusten v:na. - - ne, joilla vapaus on pahuuden v:na UT. Kansanvallan ja vapauden v:on kätketty orjanoppi. — *Yhd.* ihme-, satu-, taika-, taru-, valhev.; ylpeydenv.

5. vars. konkr. yhteyksissä us. vanhahtavan tuntuista käyttöä: *verho|ssa, -sta, -on* 'piilossa, kätkössä, peitossa'. **a.** postp:ta läheten. | - - kätken itseni puitten v:on KIVI. - - hienon villahuivin v:ssa lepäsi nuorin lapsi KIVI. - - jääköön saaliinsa v:on KIVI. [Kukka peittää piikkinsä] punaisten terälehtien v:on LEHT. — Pakenijat pääsivät suojelevan meriusvan v:on. Seutu oli pilvien v:ssa. **b.** adv:a läheten. | V:ssa Jumalan käsi on SL. Menen vähän v:on KIVI.

verhoa[1] *v.* par. verhota.

verhoamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < verhota. | V. ikkuna. [Päähineellä tms.] v:tomat hiukset. — Alkeellisten ihmisten v:tomat intohimot.

verho|asetelma *s.* Kodin v:asetelmat. **-eristys** *s. maat.* vieraalta siitepölyltä suojelemiseksi tapahtuva kasviyksilöiden eristys, joka suoritetaan erityisiä suojuksia käyttämällä;)(kaukoeristys. | Rukiin v.

verhoilija[14] *tek.*, vars. *amm.* < verhoilla (erik.). **-mehiläinen** *s.* Megachile, mehiläisiä, jotka pesäkammionsa suojaksi liittävät yhteen leuoilla leikkaamiaan lehdenkappaleita. **-n|oppilas** *s.*

verhoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < verhota. | Pinkopaperin käyttö sisäkaton v:uun. Seinien v:u pystylaudoituksella. Konekivääriaseman rakentaminen ja v:u. Sumu v:i kukkuloita. — *Erik.* pehmustaa ja päällystää kankaalla huonekaluja tms. | V. sohva. Auton [istuimien] v:u.

verhoilu|aine *s.* **-kangas** *s.* **-liike** *s.* Huonekalu- ja v. **-nasta** *s.* **-naula** *s.*

verhoilutt|aa[2*] *fakt.v.* < verhoilla. | V:i huonekalunsa uudelleen.

verhoilu|työ *s.* V:työhön tottunut mies saa paikan [ilm.]. **-verstas** *s.*

-verhoinen[63] *a.* Kaksi-, moniv.; (kasv.) eri-, yhdisv.

verho|kangas *s.* ikkuna- tms. verhoihin käytetty kangas. **-käyrä** *s. mat.* käyrä, joka sivuaa annetun käyräparven jokaista käyrää, verhooja. **-lasi** *s.* lasi, jossa on päällekkäin kaksi t. useampia erivärisiä lasikerroksia. **-lehti** *s. kasv.* verhiön muodostavia kukkalehtiä. **-lista** *s.* lista, johon ikkuna- tm. verhot ripustetaan. **-liuskat** *s. mon. kasv.* verhiön liuskat. | Otapäiset v. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Näyteikkunan v:set seinät. V:sesti laskeutuva kangas. — *Kasv.* vrt. terämäinen. | Jos kehälehdet ovat vihreitä tai ruskeita, niitä sanotaan v:siksi. V. kehä, teriö. **-muur|i** *s.* [Linnan] ulko- ja sisäpinta on muurattu erillään oleviksi pintaeli v:eiksi ja niiden väli täytetty muurilaastilla, kivillä, soralla ym. aineilla J.AILIO. **-n|nipistin** *s.* nipistin, jollaisilla ikkuna- tm. verho kiinnitetään suoraan verhotankoon t. siihen pujotettuihin renkaisiin.

verhooja[16] *tek.* < verhota. — *Mat.* = verhokäyrä.

verhoomo[2] *s.* verhoiluverstas t. -liike. | Auto-, huonekaluv.

verho|paperi *s.* verhona käytetty paperi. | Kirjekuoren silkkipaperinen v. — Joskus tapetista. | V:paperia myydään tavallisesti 50 cm leveinä rullina. **-pilvi** *s. metrl.* kuitumainen t. juovikas, harsopilveä huomattavasti tiheämpi harmaa t. sinertävä kerrospilvi. **-rengas** *s.* verhotankoon pujotettavia renkaita, joihin ikkuna- tm. verhot (nipistimien välityksellä t. ompeleilla) ripustetaan.

verhost|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* tav:mmin verhota. | Taimilavan v:us kuumina kesäpäivinä.

verhostin[56] *väl.* < ed. | Ikkunan v. 'pimennystms. verho'. Espanjalainen seinä, siirrettävä v., jolla huone voidaan jakaa osiin.

verho|suljin *s. valok.* sulkimena toimiva kuvatason edessä liikkuva raollinen verho; myös (vanh.): kameran objektiivin edessä toimiva vastaava laite.

verho|ta[38] *v.* varustaa verho(i)lla; vrt. peittää, päällystää, kattaa.

1. a. varustaa, ympäröidä irrallisella verholla, vars. kankaalla. | Mustaan verkaan v:ttu alttari. Siniristilipulla v:ttu ruumisarkku. V. muuttokuorma "pressulla". Lattia v:ttiin arvokkaisiin mattoihin. Pystyverhoilla v:ttu vuode. V. [= varustaa uutimilla t. suojaverholla] ikkunat. V. ikkunat uutimilla, uutimin. V. kasvonsa pölyltä ja auringolta. — *Erik.* pukea, vaatettaa. | Mustiin v:ttu [→ mustiin verhoutunut, pukeutunut, mustapukuinen] leski. Ulsteriin v:ttuna, tav. → verhoutuneena. Hän, ken v:o kukkasen, / unohtaisko ihmisen! VK. - - voit alastoman v. / vanhurskautes vaatteella VK. **b.** ed:een liittyen tav. vaatekappaleista: olla verhona. | Pään ja vartalon v:ava vaatekappale. Rannetta v:ava hansikas. Kenkien v:amat jalat. Knalli v:si vanhan herran harmaantunutta päätä. Pöytää v:si valkoinen liina.

2. a. päällystää kiinteällä suojaavalla, kätkevällä t. vahvistavalla pintakerroksella. | Kuovi v:aa maassa olevan pesänsä kuloheinäkerroksella. Elektrodin v:aminen sulalla verhousaineella. Hehkulamppuja ei saa v. syttyvillä aineilla. Kalanpyydysten painot, jotka jätetään v:amatta. Lämpöä tuhlaava avouuni ja v:tumpi

holviuuni. Kaakeleilla, teräslevyllä v:ttu uuni. Rappauksella v:ttu seinä. Graniitilla v:ttu padon runko. Betonikellari, jonka seinät on v:ttu maatäytteellä. Leikkausten luiskat v:taan usein turpeilla, kivillä tai betonilaatoilla. Kiviheitokkeella v:ttu rantamuuri. Sisäkatto v:ttiin ensoniittilaatoilla. Jää on v:nnut kallioperustan moreenivaipalla. Kevät v:si luonnon vihreään vaippaan. — *Erik.* a) verhota kankaalla, verhoilla. | Kankaalla v:ttu lipas, nojatuoli. b) tapetoida. | Seinien v:aminen. Huone on äskettäin v:ttu. **b.** olla jssak suojaavana, kätkevänä t. vahvistavana kerroksena. | Mustien karvojen v:ama toukka. Suolen seinämiä v:ava vetelä tahna. Kirkkoa v:si jyrkkä, paanupeitteinen aumakatto. Ruokamullan v:amat maat. Mäkeä v:si tiheä metsikkö. — Köynnöskasvit v:avat parveketta.

3. vrt. verho 3. **a.** kätkeä verhoon. | Vihollisasemat v:ttiin savuun. Sumu alkoi v. järven pintaa. Talvinen hämärä oli jo v:nnut kaupungin. **b.** olla jnk verhona. | Sumu v:si tienoon, tienoota. Hämärä vielä v:si maisemat, mutta pelloilta jo kuului niittokoneen raksutus. Ikkunat v:o jo illan / harmaja hämy MANN.

4. *abstr.* ja *kuv.* ympäröidä, peittää; salata, piilottaa, kätkeä, peitellä. | V:si sanottavansa huumoriin, huumorilla. Kirjoitusta v:sivat isänmaalliset lauseparret. Romanttisuuden sädekehä v:si 1800-luvun lopulla Vienan-Karjalan laulumaita. Hämärä v:aa linnan varhaisinta historiaa. Salaperäisyys v:aa neuvotteluja. — V:si itkunsa nauruun. Itsesyytös runon v:ttuna johtoaiheena. Esitti totuuden v:ttuna. Hämärään v:tut [us. par. hämärän peitossa, verhossa olevat] kysymykset. Puhua jstak v:tuin sanoin. Huulilla v:ttu hymy. Katseessa v:ttu viisaus. V:ttu katse. V:ttu [us. par. vaimea, käheä, ohut] ääni. — *Sot.* torjua vihollisen tiedustelu tietyllä alueella oman toiminnan kannalta tärkeänä ajankohtana; vrt. harhauttaa. | V. oman jalkaväen eteneminen, sotilaskuljetukset. Sumun käyttö omien liikkeiden v:amiseen. V:aminen kevyiden joukkojen tehtävänä.

verho|tanko *s.* tanko, johon ikkuna- tm. verho(t) ripustetaan. **-tehdas** *s.*

verhot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* us.: alaston, paljas. | V. pää, vartalo. V. ikkuna. V. aurinko, taivas. — - - olemme sieluiltamme sangen alastomia ja v:tomia JOTUNI.

verhou|s[64] *s.* **1.** verhoaminen. | Arkun v. kankaalla. Höyrykattilan v. kiiseliguurilla. Ratapenkereen luiskan v. on kesken. **2.** verhoamisen tulos, se millä jk on verhottu, verho, päällyste, peite. | Ompelukorin pehmusteet ja v. Linnunpesän sisäpuolen v:ksena oleva höyhenkerros. Kuparilevy ulkoseinän v:ksena. Tien luiskaa suojaava kivinen v. — *Yhd.* asfaltti-, betoni-, huopa-, kangas-, kivi-, lauta-, metalli-, paperi-, pelti-, tiili-, turvev.; sisä-, ulkov.

verhout|taa[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < verhota. | [Päällikkö] v:ti telttansa upeilla verhoilla.

verhoutu|a[44] *refl.v.* < verhota. | V. kylpylakanaan. V. surupukuun, eläimennahkoihin. - - v:i kiivauteen niin kuin viittaan UT. — *Kuv.* V. salaperäisyyteen.

ver|i[32] *s.* **I.** monisoluisten eläinten ruumiissa oleva neste, joka toimii aineenvaihdunnan välittäjänä; vars. korkeampien eläinten erityisessä verenkiertoelimistössä kulkeva punainen neste; vrt. hurme, leppä. | V. kuljettaa ravintoaineita ja happea kudoksiin sekä poistaa niistä palamistuotteet. Ihmisen, naudan, kalan v. V:en puna- ja valkosolut. V:en hemoglobiini. V:en sokerisuus. V:en paine. V:en taudit. V:en kiertokulku ruumiissa, verenkierto. Valtimot tuovat kudoksiin raikasta, laskimot vievät niistä tympeätä v:ta. V. puhdistuu keuhkoissa. V:en syke, tykytys suonissa. Poistaa paha v. ruumiista kuppaamalla. Silmäkulmassa oli kuollutta v:ta 'mustelma'. V. vuotaa haavasta, suusta, nenästä. Iski miestä puukolla, niin että v. purskahti. V. juoksee, vuotaa kuiviin. V. hyytyy, maksoittuu haavaan. Vuodattaa, laskea eläimestä v. V:en tahraamat vaatteet. Pysäyttää v. [= verenvuoto] loitsimalla. Veitsen terässä oli pisara v:ta. V:ta imevät eläimet. V:en makuun päässyt peto. Sylkeä, yskiä v:ta. V:ta lypsävä lehmä. - - v. on sielu, ja sielua sinun ei pidä syömän lihan kanssa VT.

— *Erik.* **1.** *ver|ellä,* -elle, *ver|illä,* -ille (adv.) verta vuotavana, verisenä, vereslihalla, verestävänä. | Huulet, sormet v:ellä, v:illä. Silmät v:illä. Lyödä jku v:ille. Pieksi pojan v:ille. Lehmät puskivat toisensa v:ille. Löi nyrkkinsä, otsansa v:ille. Loukkasi jalkansa v:ille. Hyttyset purivat ihon v:ille. Kengät hankasivat jalat v:ille. Kädet sierettyivät v:elle. **2.** *ver|essä,* -een, *ver|issä(än),* -iin(sä) (jälk. aina adv.) veren peittämänä, peitossa; verta vuotavana, verellä, verillä. | Oli yltä päältä v:essä. Kasvot v:essä, v:issä. Kissan suu oli v:essä. Puukotettu makasi lattialla v:issään. Taistelukentällä v:issään viruvia sotilaita. Piestä jkta v:iin asti. Löi päänsä v:iin. Saapas hieroi kantapään v:iin. — Tapella v:issä päin. **3.** *usk.* Kristuksen sovintoverestä; ehtoollisviinistä. | [Jeesuksen Kristuksen] v. puhdistaa meidät kaikesta synnistä UT. Oppi syntisen vanhurskauttamisesta Kristuksen v:essä. - - he ovat pesseet vaatteensa ja valkaisseet ne Karitsan v:essä UT. - - ellette syö Ihmisen Pojan lihaa ja juo hänen v:tansa, ei teillä ole elämää itsessänne UT. **4.** veri ruokatarvikkeena t. lääkintäaineena. | Suolattua v:ta puuastioissa. Naudan v:ta myytävänä litroittain. Palttu, v:estä ja jauhoista valmistettu paistos. — V:en luovuttajat. Sairaaloissa v:en puutetta. **5.** mielentilan muutosten, mielenliikutusten yhteydessä ilmenevästä kasvojen verekkyyden, valtimon sykkeen tms. vaihteluista; vrt. II.3.b. | V. pakkautui päähän, ramppikuume alkoi nousta. V. karahti hänen kasvoilleen, kun asia tuli puheeksi. - - v:et kihosivat Kaarlon kulmiin, hän raivostui yhä enemmän LEINONEN. Nyt pakeni v. Jannen poskilta, kärsivällisyyden viimeinen hiven oli loppunut ALKIO. V. kohisi aivoissa, kun - -. **6.** *yhd.* Laskimo-, valtimov.; keuhko-, kuukautisv.; eläimen-, hanhen-, hyttysen-, ihmisen-, madon-, poron-, raavaanv.; liikav.; sovintov.; sydänv.; A--, B--, AB--, O-v.

II. *abstr.* ja *kuv.* **1.** veren punaisuuteen viitaten. | Punainen kuin v. - - sinä sait juoda ry-

päleen v:ta, tulista viiniä VT. Ruusujen, laskevan auringon v. 'puna'. Syys lehvillesi v:ta tuo ja kultapisaroita JYLHÄ.

2. vuotavasta verestä: haavoittumisesta, vahingoittumisesta, väkivaltaisesta kuolemasta. | Vuodattaa v:ta 'surmata; haavoittaa'. Vuodattaa v:taan isänmaan puolesta. V., henki Suomellemme AK. Tahrata kätensä v:een 'tehdä henkirikos'. Janota, himoita jkn v:ta. Sellainen häväistys voidaan pestä vain v:ellä. V:ellä ostettu, lunastettu vapaus. V:ellä ja raudalla (Bismarck). V:ellä kirjoitetut lait. V:ta tihkuva hirmuvalta. Kapina tukahdutettiin v:een. Tanner saa juoda vihollisen v:ta. Jokainen neliömetri maksoi v:ta. Kostaa isäin v. Kuule, veljesi v. huutaa minulle maasta VT. Viaton olen minä tämän miehen v:een UT. Tulkoon hänen v:ensä meidän päällemme UT. — Avarammin. | Puolustaa mielipidettään henkeen ja v:een 'viimeiseen saakka, koko tarmollaan'. Savolainen henkeen ja v:een. Jkn sydän itkee, vuotaa v:ta [= jku tuntee tuskaa, on hyvin pahoillaan], kun - -. [Vouti koettaa] saada urakat semmoisiksi että torpparit sylkee v:ta, ennen kun saavat ne tehtyä V.LINNA. | Ajelevat autoilla liian lähelle [rintamaa]. Suotta härnäävät v:ta nenästänsä [= uhmaavat vaaraa] V.LINNA.

3. elimistössä kiertävästä verestä; ryhmien rajat liukuvat. **a.** elinvoimasta. | Hänen v:ensä virtaili lämpöisenä ja nuorena. V:en hehku alkoi vuosien mukana sammua. Pojassa on vetelää v:ta, se ei kykene vihaamaan eikä rakastamaan! ALKIO. Enkö tule kotimaakuntani kesäisistä uumenista, kaikki suonet täynnä punaista v:ta? SILL. — Yläluokka imi kansan v:ta 'eli sen kustannuksella, rasitti sitä kohtuuttomasti'. - - verot köyhälistön v:ta juo AK. **b.** tunnetiloista. | Hirveä, v:ta hyytävä huuto. Tämä sai katsojien v:et liikkeelle. Metsästys saa hänen v:ensä kuumenemaan. V:eni kuohahti 'suuttuin'. Viihdyttää v:iänsä. - - nuori päällikkö [ei] kyennyt enää v:iänsä suistamaan HAARLA. Minä olen ottanut heitä [naisia] omakseni silloin, kun on v:eni sitä vaatinut J.FINNE. — Herättää, aiheuttaa pahaa v:ta 'pahennusta, paheksumista'. **c.** perusluonteen tunnepuolesta, temperamentista, taipumuksista. | Mustalaispojan villi v. Suomalaisen raskas v. ei helposti läiky. Kuuma unkarilainen v. kuohui. Vaasan v. ei vapise KL. Hänen v:ensä veti merille, näyttelijäksi. Poika, jossa on taiteilijan, seikkailijan v:ta. Minulla on se v:en vika, että tulee puhutuksi - - enemmän kuin on tarpeellista KARHUM. — *Mon.*, us. *kans.* V:iltään herkkä, kärsimätön. Jk ei sovi jkn v:ille. Jahvetti - - ei ollut hänen v:illeenkään käypä [= ei miellyttänyt häntä miehenä] JOTUNI. - - niin se ottaa joskus ihmisenkin v:ille [= käy "luonnolle", on vastenmielistä], ettei raaski edes ampua H.LOUNAJA. — Mietiskely on saksalaisella v:essä 'kuuluu hänen perusluonteeseensa'. Pojalla oli rytmintaju jo v:essään. V:iin mennyt [= toiseksi luonnoksi tullut] taito. Teatteri on syöpynyt hänelle v:iin. Matkoillaan hän on imenyt v:iinsä vaihtelun halun. Peli-into imeytyy v:iin. Kun latina oli oppilailla v:issä, opetusohjelmaa laajennettiin. Menikö sittenkin v:iin Shemeikan syleily? AHO. **d.** suvusta, syntyperästä, perinnöllisistä ominaisuuksista. | V:eltään suomalainen. V:eltään kansalle vieraat vallanpitäjät. Suvussa on pisara kuninkaallista v:ta. Juutalaiset ovat säilyttäneet v:ensä varsin puhtaana. Sininen v. 'aatelinen syntyperä, vanha aateli'. Slaavilaisen v:en sekaantuminen suomalaiseen. Tyttö toi vanhaan sukuun uutta, virkeätä v:ta. Terveen v:en tarpeessa oleva [eläin]kanta. Ajokoirassamme virtaa ulkomaisten rotujen v:ta. V:en perintönä tinkimätön velvollisuudentunto. V:en [= sukulaisuuden] siteet. V. on vettä sakeampaa [ks. sakea 2] SL. — Avarammin. | [Jalkapallo]joukkue on saanut uutta v:ta 'uusia pelaajia'. Poliittinen elämämme tarvitsee uutta v:ta. **e.** Liha ja v., ks. liha 3.c ja d. **f.** *yhd.* Aatelis-, alkuasukas-, herras-, hämäläis-, juutalais-, kulkuri(n)-, lappalais-, merimies-, neekeri-, pohjalais-, saksalais-, seikkailija(n)-, sotilas-, taiteilija(n)-, talonpoikaisv.; sirkus-, teatteriv.

veri|aalto *s. kuv.* Kuumat v:aallot syöksyivät päähän. V. kohosi kaulaa pitkin kasvoihin. **-albumiini** *s. tekn.* kuivatusta eläimenverestä jauhamalla valmistettu albumiini. **-ameeba** *s.* = horkkaplasmodi. **-analyysi** *s. lääk.* **-appelsiini** *s.* punamaltoinen ja -mehuinen appelsiini(laji). **-armo** *s. heng.* Vastaanottaa Jeesuksen v. **-evankeliumi** *s. heng.* Kristuksen v.

verifi|kaatio[3] *s.* verifioiminen. **-kaatti**[4*] *s.* tosite, tilitosite, kuitti. **-oi|da**[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **1.** todentaa. | V. tavaran paino. Ajattelu, jota todellisuus ei pysty v:maan. — *Erik.* kirjanpidossa: tosittaa. **2.** *mat. harv.* toteuttaa.

veri|haava *s.* Sai v:haavan päähänsä, reiteensä. Kissa raapaisi tytön poskeen v:haavan. Jalat tulivat juoksemisesta v:haavoille. — *Heng.* Kristuksen v:haavat. — *Kuv.* Tuskan, surun v:haavat / pian peittää arpi näin A.KAJANTO. **-heimolai|nen** *s.*, us. *ylät.* = verisukulainen. | V:sten keskiset avioliitot. — Serbialaiset ovat venäläisten läheisiä v:sia. **-heimolaisuu|s** *s.* vrt. ed. | V:teen perustuva perintöoikeus. **-heimous** *s.* = ed. **-hera** *s.* veren ainesosa: kirkas, kellertävä neste, verenhera, (veri)seerumi; vrt. verineste. **-hiili** *s. tekn.* verestä valmistettu hiili. **-hi|ki** *s. heng.* Kristuksen Öljymäellä vuodattamasta tuskanhiestä. | Muistuta mua rististäs / ja sun v:estäs VK. **-hirssi** *s.* Panicum sanguinale, punertavajyväinen hirssi(laji). **-hiutale** *s.* veressä olevia punasoluja huomattavasti pienempiä hiutaleita, joilla on merkitystä veren hyytymisessä; *syn.* trombosyytti. **-hurt|ta** *s.* verikoira. | - - jolloin linnan vahtisotilaat v:tien avulla koettavat vangita hänet AK. — Vars. *kuv.* Kenraal Haynau, v., / antoi käskyn ampua K.KROHN. Miksi ne tulevat tänne, nuo v:at, vierasrotuiset ryövärit...? HAARLA. **-hyytymä** *s.* Haavassa oleva v. Verivirran mukana kulkevan v:n aiheuttama trombi. Suolattavasta lihasta poistetaan v:t kylmällä vedellä. **-häät** *s. mon. hist.* Pariisin v. 'Henrik Navarralaisen häiden yhteydessä vuonna 1572 hugenotteihin kohdistettu verilöyly'. **--iho** *s.* tav:mmin verinahka. | Paljas v. Selkä v:lla. **-jaspis** *s.* verikivi. **-jauhot** *s.*

mon. kuivatetusta verestä valmistettuja, vars. rehuna ja lannoitteena käytettyjä jauhoja. **-juotikas** *s.* Hirudo medicinalis, ruskeajuovainen juotikas, joka imee ihmisen ja eläimen verta purtuaan näiden ihoon reiän, iilimato. | V. elää harvinaisena Etelä- ja Keski-Suomen vesissä. V:ta on käytetty imemään verta tulehduksista ja ajoksista. **-juova** *s.* V. kaulassa. — *Harv.* verikuurna. **-juuri** *s.* Agrimonia, korkeita, isolehtisiä monivuotisia ruohoja, joilla on pienet keltaiset kukat. | Maarian v. Tuoksuva v. **-jälki** *s.* Lumeen jäi suuria v:ä. V:ä seuraava vainukoira. **-kakku** *s. ruok.*, tav. *mon.* pieniä veritaikinasta leivottuja, suolavedessä keitettyjä kakkuja; vrt. verileipä. **-kaste** *s.* verellä suoritettu kaste. | V., jossa teurastetun uhrisonnin veren annettiin valua vihittävän päälle. — *Usk.* Marttyyrikuolemaa pidettiin v:ena, joka korvasi vesikasteen ja sovitti suuretkin rikkomukset. **-kavio** *s.* = martokavio. **-keitto** *s. ruok.* **-kent|tä** *s.*, vars. *ylät.* taistelukenttä, -tanner. | Maailmansodan v:ät. V:illä vahvistettu toveruus. **-kirva** *s.* Eriosoma lanigerum, Keski-Euroopassa esiintyvä omenapuiden tuholainen. **-kiv|i** *s.* kappaleina t. jauheena käytetty musta t. ruskean punainen kiteinen hematiitti. | Kalvosinnapit v:eä. Jauhetun v:en käyttö väri- ja kiillotusaineena. **-kivijauhe** *s.* **-kivimalmi** *s.* **-kivisormus** *s.*

-verikkö[2*] *s.* vain yhd:n jälkiosana. | Tumma-, vaaleav.

veri|koe *s. lääk.* verestä määrätarkoituksessa tehty koe. | Syfiliksen, päihtymyksen, isyyden toteamiseksi otettu v. Avioliittoon aikovilta otettu v. **-koira** *s.* **1.** = vihikoira. — *Puhek.* myös buldogeista käytetty nimitys. **2.** *kuv.* verenhimoinen ihminen, raakalainen, julmuri, vainooja. | Venäläinen v. / tappoi isän, tappoi äidin KL. Ulos, ulos, sinä v., sinä Belialin mies! VTV. **-kostaja** *s.* vrt. seur. **-kosto** *s.* surmatun sukulaisten omavaltaisesti kostoksi suorittama surmaajan t. hänen sukulaisensa surmaaminen, sukukosto. | V. primitiivisten kansojen keskuudessa vallitsevana oikeutena ja traditiona. **-kuolema** *s.* Stefanuksen v. Kristus sovitti v:llaan ihmiset Jumalan kanssa. **-kuurna** *s.* puukossa ja eräissä muissa teräaseissa: terän lapetta pitkin kulkeva aseen painon keventämiseksi (ja veren juoksun helpottamiseksi) tehty kuurna, veriura, -uurre. **-kyynel** *s. kuv.* Itkeä v:iä 'itkeä katkerasti, surra syvästi'. Äiti itki poikansa tähden v:iä. Hän ei halunnut tanssia, kun koko isänmaa itki v:eitä JÄRVENT. **-lammik|ko** *s.* Kadulla oli kahakan jäljiltä v:oita. **-leik|ki** *s. kuv.* taistelu, sota. | Yhtyä v:kiin. Monissa v:eissä karaistunut soturi. **-leipä** *s.* veritaikinasta paistettu (reikä)leipä. **-lihall|a, -e** *adv.* tav:mmin vereslihalla. **-lipeäsuola** *s.* kaliumia, rautaa, hiiltä ja typpeä sisältäviä suoloja, verisuola. | Punaista v:a käytetään värjäyksessä ja valokuvaustekniikassa, keltaista v:a mm. raudan karkaisussa ja värjäyksessä. **-lippu** *s. kuv.* vars. työväenliikkeen punaisista lipuista. **-loi|nen** *s.* veressä eläviä, erilaisia sairauksia aiheuttavia eliöitä. **-läi|kkä, -läi|skä** *s.* Lattialla oli v:kkiä. Vuodan pinnassa olevat v:skät. **-lätäkkö** *s.* **-löyly** *s. kuv.* (saman yhteisön jäseniin kohdistettu) kiihkeä ja tuhoisa verenvuodatus t. mellakka. | Tukholman v. Pärttylinyö, hugenottien v. Toimeenpanna, järjestää v. Theodosius rankaisi Thessalonikan kaupungin asukkaita kauhealla v:llä. V., jossa 2000 henkeä sai surmansa. — Haitin ja Dominikaanisen tasavallan rajalla sattunut v. Ken sodat voittaa, kansat kukistaa / ja v:istä tuo runsaan saaliin *JYLHÄ. **-makkara** *s.* vrt. lihamakkara. **-maksa** *s.* maksoittunut veri. | V. tukkeaa haavan ja ehkäisee verenvuodon. **-mato** *s.* Schistosomum haematobium, imumatoihin kuuluva ihmisen loinen. | V. elää yleensä porttilaskimossa ja sen haaroissa. **-myrkky** *s.* vereen vaikuttava myrkky. | Hiilimonoksidi on v:ä. **-määrä** *s.* **-naarmu** *s.* Kädessä v. Posket v:issa. **-nah|ka** *s.* ihon alempi, verisuonikas sidekudoskerros; vrt. orvaskesi. | V:assa on tali- ja hikirauhasia. Kalojen luusuomut kehittyvät v:asta. — *Nahk.* V. on tärkein vuotakerros.

veri|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** verekäs, verellinen. **a.** V:stä lihaa. V. pihvi. — V:set [= verelliset] ja verettömät uhrit. — *Yhd.* heikko-, huono-, liika-, runsas-, vähäv.; kylmä-, lämminv.; kalpea-, musta-, puna-, raikas-, tumma-, vaalea-, valkov. **b.** vain *yhd.* -luontoinen, -luonteinen. | Herkkä-, hidas-, kiihkeä-, kiivas-, kylmä-, lämmin-, raskas-, vilkas-, väkeväv. **c.** vain *yhd.* -rotuinen, -sukuinen. | Eri-, puoli-, seka-, täysv.; hämäläis-, intiaani-, venäläis-, vieras-, viikinkiv.; siniv. **2. a.** vuotavaa, vuotanutta verta täynnä oleva, veren peittämä, hurmeinen. | V. sotamies. Uskonsodan vaatimat v:set uhrit. Alas kellehti kuusesta v. ilves KIVI. V. haava, märkäpesäke. V. naarmu kädessä. V. maito, sylki, virtsa. V. paita, takki. Sota ja v:set vaatteet SP. V. maa, nurmikko. V. taistelutanner. Golgatan v. tie. V. [= veren värinen] kuu. — *Kans.* Jalat haavoittuivat v:selle 'verelle'. — *Kuv.* Tanskan Kristian oli v:sin käsin painanut Ruotsin kruunun päähänsä. **b.** jonka yhteydessä t. jolloin syntyy verenvuotoa, joka aiheuttaa verenvuodatusta; verenvuodon aiheuttama. | V. [)(kuiva] kuppaus. V. leikkaus. V. ripuli. — *Erik.* tunnepitoisesti sävyttäen. | V. taistelu, ottelu. V:sesti kukistettu kapina. Vihollinen lyötiin v:sesti. Kristittyjen v:set vainot. V:set sodat. V. tappio. Kapinallisia kohtaan osoitettiin v:stä julmuutta. Richelieu, v. kardinaali. V. sotapäällikkö. Robespierren v. maine. V. päivä. Isonvihan v:set vuodet. — V. kuolema. Ah [Jeesus], meidät tuskas v. / jo auttoi alta tuskien VK. — V. näytelmä, rakkaustarina. Sanomalehtien v:set uutiset. Kapinallisten v. julistus. Jklla on v:set aikeet. **c.** avartuneessa merk:ssä: julma, säälimätön, tyly, kova, ankara. | Toistensa v:set viholliset. V. solvaus. Loukata jkta v:sesti. Tilanteen v. vakavuus. V. kohtalo. Eivätkö sinun tuntosi tuskat ole v:set ja hirveät? KATAJA. — Vain intensiivisyyttä osoittamassa: kova, suuri; pelkkä. | V. nälkä. Valehdella v:sesti. Puhua v:stä totta. Kyllästyi v:sesti työhönsä. Järeä, v. asiallisuus SILL.

veri|neste *s.* veren ainesosa: veriheran ja rihma-aineen muodostama neste, veriplasma. | V:nes-

teestä on suurin osa vettä, johon on liuenneena valkuaisaineen lisäksi epäorgaanisia suoloja, sokeria ja rasvaa. V:nesteen hormonit, entsyymit ja erilaiset vasta-aineet. **-näivetystauti** *s.* par. näivetysveritauti. **-näyte** *s.* verikokeen suorittamiseksi verestä otettu näyte. **-näytelmä** *s.* *kuv.* V., jossa mies ampui vaimonsa. **-ohukainen, -ohukas** *s. ruok.* **-oikeu|s** *s.* pääasiallisesti vain kuolemantuomioita antavista tuomioistuimista. | Alban herttuan v:det. **-oksennos, -oksennus** *s. lääk.* verensekainen oksennos. **-pahka** *s. lääk. eläinlääk.* ihonalaisten verisuonten vaurioituessa syntynyt veren täyttämä pahka. | Pään v. 'vaikean synnytyksen johdosta sikiön pään luiden ulkopuolelle muodostunut verenpurkauma'. **-palttu** *s. ruok.* verivanukas, palttu. **-palvelu** *s.* V. hankkii sairaaloille niiden tarvitsemat verimäärät ja valmistaa veriplasmaa. SPR:n v. V:n vapaaehtoiset verenluovuttajat. **-peippi** *s.* Perilla, huulikukkaiskasveja, vars. P. frutescens, kauttaaltaan tumman punainen koristekasvi. **-perintö** *s.* tav:mmin verenperintö. **-pilkku** *s.* Vaatteissa, kämmenessä, puukossa on v:ja. **-pisara** *s.* **1.** Huulille pusertunut v. Nurmikon neilikkaryhmä punersi kuin v. vihreällä liinalla. Taistella, puolustaa maataan viimeiseen v:an asti. **2.** par. verenpisara (2). **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Lihan v:suus. **-plasma** *s.* = verineste. **-puna** *s.* tav:mmin verenpuna. **-punai|nen** *a.* punainen kuin veri. | V:set huulet, kynnet. Silmät kävivät vihasta v:siksi. Vaippapaviaanin v:set pakarat. V:sia tulppaaneja. Haperon vaalean v. lakki. Aurinko laski v:sena. V:set pilvet. **-puu** *s.* eräs punapuu; veripyökki. **-pyökki** *s.* Fagus atropurpurea, punalehtinen pyökki. **-päivä** *s.* Sodan v:t. **-raha** *s.*, us. *mon.* **1.** vars. *heng.* rahoista, jotka Juudas sai Jeesuksen kavaltamisesta. | Juudaksen v. — Sinä siis myit meidät, äiti, ja tuossa on v:t! KALLAS. **2.** rahoista, jotka murhaaja verikostolta välttyäkseen maksoi murhatun omaisille. **-rakko** *s.* verinen rakko. | Kämmenissä v:ja. **-rieska** *s. ruok.* veripalttu, -vanukas. **-rikas** *a.* → verekäs, runsasverinen. **-ruo|ka** *s.* Verimakkarat ym. v:at. **-ruskea** *a.* **1.** yl. = veripunainen. | V:t ruusut. — Tav. **2.** synneistä, rikkomuksista: erittäin suuri, likainen, hirveä. | Vaikka teidän syntinne ovat v:t, tulevat ne lumivalkeiksi VT. V. rikos. **-ruusu** *s.*, vars. *kuv.* Raitis aamutuuli nosti taas nuoruuden v:t hänen kalpeille poskilleen AK. **-ryhm|ä** *s.* eri yksilöiden veren ominaisuuksien perusteella määritettyjä ryhmiä, joista yhteen kunkin yksilön veri koko eliniän muuttumattomasti kuuluu. | Luonnollisia v:iä merkitään kirjaimilla A, B, AB sekä O. Rh-tekijän perusteella määritetyt v:ät. **-ryhmätutkimus** *s.* Isyyden toteamiseksi suoritettava v. **-sa|de** *s.* **1.** tomun punertavaksi värjäämästä vesisateesta. **2.** *tilap.* runsaasta verenvuodosta. | Oisiko talossa tässä / - - / salpoa v:tehen, / suonikosken sortajata? KAL. **-sauna** *s. kuv.* par. verilöyly. **-seerumi** *s.* = verihera. **-si|de** *s. kuv.*, tav. *mon.* verisukulaisuudesta. | V:tein toisiinsa liittyneet suvut, kansat.

verismi[4] *s.* Italian kirjallisuudessa ja vars. oopperasävellyksen alalla esiintynyt realistinen ja naturalistinen suunta. | Mascagni, Leoncavallo ja Puccini, v:n pääedustajat. V. syntyi Wagnerin sankaridraaman vastapainoksi.

verisolu *s.* verinesteessä olevia soluja. | Punaiset v:t 'kiinteäkelmuisia, kimmoisia levyjä, joiden solunsisällys on hemoglobiinin punaiseksi värjäämää nestettä'; *syn.* punasolut. Valkoiset v:t 'erilaisia liikkumiskykyisiä soluja, jotka voivat ottaa sisäänsä ja tehdä vaarattomiksi vieraita pikkueliöitä ja -esineitä'; *syn.* valkosolut.

veristel|lä[28] *frekv.v.* < veristää. | Hänen silmänsä v:evät. — Juovuspäissään miehet v:ivät toisiaan.

veristi[4] *s.* verismin kannattaja, veristinen taiteilija. **-|nen**[63] *a.* verismiin kuuluva t. sen mukainen. | Leoncavallon v:set oopperat. Romaanikirjailija Verga, v:sen koulun johtaja.

veristy|ä[1] *pass.v.* < seur. 1. | Silmät v:vät. V:neet rystyset, olkapäät. Ratsun kupeet v:ivät kannuksien painalluksista. - - siitä päivin, jolloin heittäyivät [= antautuivat] / v:mättä miehet Suomenmaan *CAJ. — V:nyttä vettä.

verist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** tehdä veriseksi. **a.** haavoittaa, surmata. | Mies jäi v:ettynä hangelle. - - v. tuota herra provastiamme, sehän maistuisi vihaiselle mielelleni kuin hunajakaste KIVI. - - luotini jo on v:änyt monen kyynysilmäisen kontion KIVI. — V. [= teurastaa] lammas. — Sun päätäs v:ääpi / nyt kruunu piikkinen VK. Viha v:i silmiä 'sai silmät verestämään'. — *Yksipers.* Sydäntä v:ää, kun - - AK. — *Kuv.* Aina oli sukuperinnön v:ävä kannus ollut painettuna hänen kupeeseensa HAARLA. **b.** veretä. | Teurastajan takki oli lihan v:ämä. V:etty taistelutanner. - - vihdoin miekkansa v:i / oman veljensä veressä [= surmasi miekalla veljensä] LEINO. **2.** *3. pers.* tav:mmin verestää (2). | Silmät v:ävät. Selkä v:i ruoskaniskuista. Poika tuli tappelusta nenä v:äen. Raivosi silmät v:äen. — *veristävä* (a.) V:ävät silmät, jalat. V:ävä limakalvo. — *Kuv.* V:ävä ilta. Yöllinen taivas v:i kaupungin valoissa SIMO PENTTILÄ.

veri|suihku *s.* Hirven kyljestä purskahti voimakas v. **-sukulai|nen** *s.* samasta kantavanhemmasta polveutuvista sukulaisista, veriheimolainen. | A. ja B. ovat v:sia. **-sukulaisuus** *s.* vrt. ed. | Yhdistävä v. **-sul|ka** *s.* ei vielä täysin kehittynyt sulka. | Sulkasatoisen kanan v:at. V:ille kasvaneet pääskysen poikaset. **-suola** *s.* = verilipeäsuola. | Keltainen, punainen v. **-suonekas** *a.* = verisuonikas. **-suonet|on** *a.* Kynnet ja hammaskiille ovat v:tomia. **-suon|i** *s.* verenkiertoeliminä toimivia eripaksuisia suonia. | Aivojen v:et. V:ten kalkkiutuminen. V:een annettu ruiske. **-suonikanava** *s.* luussa kulkevia verisuonia varten oleva kanava. **-suonikas** *a.* myös: verisuonekas. | V. sidesolukko. **-suonikasvain** *s. lääk.* **-suonikerros** *s.* Silmän suonikalvon v. **-suonikouristus** *s. lääk.* **-suonipankki** *s. lääk.* laitos, joka välittää kuolleiden henkilöiden verisuonien osia siirrettäväksi elävien verisuoniin. **-suonispasmi** *s. lääk.* verisuonikouristus. **-suonisto** *s.* Selkärankaisten umpinainen v. Kastemadon v. Ihon v. **-suonitauti** *s.* **-suoniverkko** *s.* Keuhkorakkuloiden v. **-syöpä** *s. lääk.* = leuke-

mia. **-tahr|a** *s.* V:oja kasvoissa ja vaatteissa. **-taikina** *s. ruok.* verestä, jauhoista ym. tehty taikina. | V. makkaran täytteenä. V:sta leivotut kakut. **-tau|ti** *s.* V:dit 'verisolujen ja verta muodostavien elinten taudit'. Leukemia, anemia ym. v:dit. Näivetystauti, hevosten tarttuva v. **-tautioppi** *s.* **-teitse** *adv.* veren mukana, veren välityksellä. | V. luihin joutuneet bakteerit. **-te|ko** *s.* toisen ihmisen tahallinen haavoittaminen (ei sodassa) t. tappo t. murha, verityö. | Järkyttävä v. V:koon johtanut riita. V:on uhri on yhä tajuttomana sairaalassa. **-tietä** *adv.* veriteitse. **-tippa** *s.* **-todistaja** *s.* = marttyyri. | Stefanus, ensimmäinen v. Piispa Henrik v:na. **-tukko** *s. lääk.* verihyytymä, joka osaksi t. kokonaan tukkeaa verisuonen t. sydämen jnk ontelon, trombi; vrt. seur. | V. muodostuu usein alaraajan laskimoihin. **-tulp|pa** *s. lääk.* muodostumispaikastaan irtautunut veritukko, joka kulkeuduttuaan verivirran mukana on tukkinut jnk verisuonen, emboli. | Pahoja sairaustiloja aiheuttavat esim. keuhkovaltimoon ja aivojen verisuoniin kulkeutuneet v:at. V. lantiovaltimossa. — *Puhek.* veritukosta. **-tulppatauti** *s.* **-tulva** *s.* **1.** verentungos. | V. kasvoihin. **2.** vuolas verenvuoto (haavasta). | Tukkia v. **-tuomio** *s.*, vars. *hist.* kuolemantuomio. | Alban herttuan v:t. **-tutkimus** *s. lääk.* = verentutkimus. **-työ** *s.* = veriteko. | Kuningas Kristianin v:t. Satamassa tapahtunut raaka v. V:n uhri kuoli illalla sairaalassa. — - - hän paraateissa harvoin nähtiin myötä, / vaan aina, missä tehtiin v:tä [= taistelussa] *CAJ. **-täpl|ä** *s.* Matossa oli v:iä. Kananmunassa oleva v. **-uhr|i** *s.* **1. a.** uhraus(tapa), jossa uhrin veri vuodatetaan alttarilla; näin uhrattu eläin t. ihminen; tav. = teurasuhri. | Toimittaa taivaanjumalalle v. Vainajien palveleminen v:eilla. Haltioille uhrattu v. V:iksi otettiin kukko. Lampaan, hevosen, härän käyttö v:iksi. Vanhan liiton v:it. **b.** *heng.* Kristuksen ristinkuolemasta; Kristuksesta sovitusuhrina. | Jeesuksen v. - - Karitsan siellä kasvoja katselevat, v:ia syntisien HLV. **2.** *kuv.* V:ein ostettu itsenäisyys. **-ura, -uurre** *s.* = verikuurna.

veri|vaahtera *s.* metsävaahteran punalehtinen muunnos. **-vanukas** *s. ruok.* veritaikinasta uunivuoassa paistettu t. vesihauteessa keitetty ruokalaji, (veri)palttu. **-vel|i** *s.* **1.** veriheimolainen. | Ruotsalaisten v:jet norjalaiset, tanskalaiset ja islantilaiset. **2.** vrt. seur. 2. **-veljekset** *s. mon.* **1.** miehistä, jotka ovat toistensa veriheimolaisia. — Vars. **2.** miehistä, jotka vahvistavat ystävyytensä juomalla toistensa verta. **-veljeys** *s.* vrt. veriveli, -veljekset. | Suomalaisten ja virolaisten v. — Nuoret miehet, joita yhdisti v. — *Kuv.* Suomalaisten ja saksalaisten 30-vuotisen sodan aikainen v. **-vel|ka** *s.* **1.** vars. *raam.* henki- tm. raskaasta rikoksesta aiheutuva syyllisyys, veren-, verivika. | - - isäänsä ja äitiänsä hän on kironnut, hän on v:an alainen VT. Sinä Tuonen kansaa olet lisännyt, v:kas suuremmaksi tehnyt? KIVI. — *Erik.* ihmis(t)en synnit Kristuksen ristinkuoleman aiheuttajina. | [Ristillä] maksettiin pitkäperjantain pimeänä päivänä meidän v:kamme ja raskaat syntimme AK. **2.** verikostolla sovittamaton henkirikos surmatun sukulaisten kannalta. | Sovittaa, suorittaa v. - - uhannut verellä kostaa v:an TOPPILA. Kun v. on maksettava, ei ajatella saalista; isiemme ja veljiemme veri huutaa kostoa! AK. **-velli** *s. ruok.* **-vero** *s. kuv.* - - näemme, miten suunnatonta v:a suomalaiset tähän aikaan Ruotsin sotien hyväksi suorittivat E.JUTIKKALA. **-vesi** *s.* ei terminä: verihera; verensekainen kudosneste. | Liha-astiaan kertynyt v.

veri|viemäri *s. anat.* kovan aivokalvon lehtien välissä sijaitsevia pään laskimoita, jotka kokoavat verta aivoista, aivokalvoista, kallon luista, sisäkorvasta ja silmästä. | Poikittainen, lokeroinen v. — *Yhd.* nuoliv. **-viera|s** *a.* ja *s.* vierassukuinen, aivan, ventovieras. | V:an rodun tylyys. - - kummallista on, kun ihmisten omaisuus sillä lailla voidaan v:ille tuomita SILL. **-vi|h|a** *s.* voimakas, pysyvä viha. | Kansa tunsi v:aa sortajiaan kohtaan. Olla v:oissa jkn kanssa. **-vihollinen** *s.* leppymätön vihollinen; us. = perivihollinen. | He ovat v:sia keskenään. Pitää jkta v:senaan. Arabialaiset, juutalaisten v:set. Rajantakaiset v:set. Antiikin Kreikka Persian v:sena. — Huuhkaja, varisten v. — *Kuv.* Kauniit kesäillat ovat elokuvateatterien v:sia. **-vihollisuu|s** *s.* vrt. ed. | Rajakahinoista syntyneet v:det. Hallitsijoiden välinen v. **-viiru** *s.* Ysköslimassa oli v:ja. V:ja vaatteissa. **-viirui|nen** *a.* V:set yskökset. **-vi|ka** *s.* verivelka (1), verenvika. | - - ihmiskunta [huokailee] valittaen, vieläkin v:oissa AK. **-vir|ta** *s.* **1.** elimistössä virtaavasta verestä. | Sydänlihasten sykintä ajaa v:ran eteenpäin. V:ran mukana kulkeutunut trombi. V. levittää ravintoa suolen seinistä ruumiin eri osiin. — *Kuv.* - - sydämestä valahtaa lämpimän haalakka hyvän mielen v. läpi ruumiin AHO. **2.** vuotavasta verestä, verenvuodosta. | Suusta purskahti v. Haavasta vuotava v. — *Erik.* Kristuksen sovintoverestä. | Ah, v:rat / haavoista hyrskii SIIONIN KANNEL. Hän on voittanut, / niin on koittanut / v:roissa kaikille autuus HLV. — *Kuv.* verenvuodatuksesta, taistelusta, sodan uhreista. | Rajalla vuotivat vuolaat v:rat. Hukuttaa kansa v:toihin. V:toihin tukahdutettu kapina. Kohta kyllä rauta riehuu, / v:rat höyryää A.OKSANEN. **-virtsa** *s. lääk.* verinen t. veren väriainetta sisältävä virtsa taudinoireena. **-virtsaisuus** *s. lääk.* vrt. ed.; *syn.* hematuria. **-visva** *s.* haavoista pursuava verihera, johon tav. on sekoittunut kudosnestettä. **-yhteys** *s.* verisukulaisuus. | Kaukaiset sukulaiset, joiden v. kuitenkin on ilmeinen. **-yl|kä** *s. heng.* Kristuksesta. | Katso puoleen V:jän, / raskaan taakan kantajan AK. - - ja v:käämme haavoineen / ja orjantappurakruunuineen / kirkasta peljästyneille! S.KORPELA. **-yskä** *s. lääk.* vrt. seur. **-yskös** *s. lääk.* verensekainen yskös.

ver|ka[10*] *s.* tiheä- ja lyhytnukkainen, perusteellisesti vanutettu karstavillakangas; vrt. sarka. | Punaista, sinistä v:kaa. V:asta tehty virkapuku. Sarka v. köyhän miehen, vaski vaivaisen hopea SL. — *vihreä verka* (kuv.) virasto-, kokouspöydän verkaverhoon viitaten; us. yl. virastokankeudesta tms. | Kokoontua vihreän v:an ääreen. Vihreän v:an ääressä tehty epärealistinen suunnitelma. Panna, haudata jk asia vihreän

v:an alle 'lykätä asian käsittely tuonnemmaksi, jättää asia unohduksiin'. Vihreän v:an alle joutunut, jäänyt, hautautunut suunnitelma, anomus. — *Yhd.* biljardi-, käsityö-, lakki-, pöytä-, sotilas-, suruv.; koti-, tehtaanv.

verka|halli *s.* ulkomaiden oloista: verkakauppaa varten tarkoitettu halli. | Mechelnin v. **-hame** *s.* **-housut** *s. mon.*

verkainen[63] *ain.a.* V. hame, lakki. — *Yhd.* musta-, puna-, sini-, vihreäv.; hienov.

verka|kangas *s.* **-kaup|pa** *s.* Englannin villa- ja v. — V:an varasto. **-kauppias** *s.*

verkakseen *adv. harv.* verkalleen.

verka|kutomo *s.* myös: verankutomo. **-lakki** *s.* **-liivi** *s.*, tav. *mon.*

verkalle|en *adv.* verkkaisesti, verkkaan, verkakseen, vitkaan, hitaasti. | Lukea, puhua v. Kävellä, hiihtää v. Pukeutui v. V. etenevät laineet. Polteli v. sikaria. Yö kului v. - - mutta yöstä tuskan, pelon / tunnit ottaa tarkan selon, / v:nsa madellen *JYLHÄ. V. isot talot asutaan SL. — Vedenjakajalta maanpinta v. alenee Iisalmen reittiä kohti.

verkalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* = verkkainen. | Seinäkellon v. käynti. Laulun v. tempo. Jään v. sulaminen. Alkuasukkaita yritettiin v:sesti taivuttaa kristinuskoon. Sosialismi tahtoo kulkea v:sta ja rauhallista tietä. — Vuoristo, joka pohjoisen puolelta kohoaa v:sesti.

verka|mainen[63] *kalt.a.* -maisesti *adv.* -maisuus[65] *omin.* V. puuvillakangas. V:maisen pehmeäpintainen kangas. **-mekko** *s.* **-nauha** *s.* Säppäli, tinanastoin koristettu v. **-nuttu** *s.* **-pakka** *s.* **-puku** *s.* **-päällyksinen** *a.* V. kirjoituspöytä. **-päällys** *s.* **-päällysteinen** *a.* V. tuoli.

verkas[66*] *a.* tav:mmin verkkainen. | V. elämäntahti.

verkasen *s. vaill. kans.* (*rinn.* verkkasen) turkasen. | V. pojat! "Sinä v. vekara!" karjaisin minä käyden häntä kauluksesta kiinni J.SAULI.

verkastel|la[28] *v.* toimia verkkaisesti, aikailla, vitkastella, viivytellä, hidastella. | Saapui v:len. Mies, missä v:et? KIVI.

verkastu|a[1] *v.* vitkastua, hidastua. | Kulku, vauhti v:u.

verka|takki *s.* **-tehdas** *s.* **-tehtailija** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tilkku** *s.* **-vaat|e** *s.*, tav. *mon.* V:teella peitetty kori. Pukeutua v:teisiin. **-viitta** *s.*

verkilö[2] *s.* takin, pyyheliinan tms. ripustimena käytetty nauha- t. ketjusilmukka, hankki, raksi.

verk|ka[10*] *a. harv.* -asti *adv.* -kaus[65] *omin.* verkkainen. | V. juoksu. Viikot, vuodet ne v:kaa / kulkevat kulkuaan MANN. Kuta likemmä maata tultiin, sitä v:emmästi tamma nytkytteli AHO.

verkkaan *adv.* verkalleen. | Puhua, soittaa v. Kulkea v. V. virtaava joki. Niitty pensastui v.

verkkai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* aikaillen, vitkastellen, viivytellen, turhaa hätäilemättä toimiva, aikaileva, vitkasteleva, hätäilemätön, rauhallinen; vitkallisesti, rauhallisesti tapahtuva, vitkallinen; aikava, hidas, verkalleen toimiva t. tapahtuva, verkkaisa, verkallinen. | Liikkeissään, puheissaan v. Lehteili kirjaa v:sin käsin. Hän on noita vanhan kansan v:sia virkamiehiä, joiden pääominaisuuksia on rauha, tyyneys ja hyvä terveys AHO. Edettiin v:sena jonona. V. liike, kävely, hiihto, keinunta. Maankuoren v:set liikunnot. V. tahti. Rahanarvon v. lasku. Tuntien v. meno. Kroketti on v. [= verkkaisesti pelattava] peli. V. joki. V:set aallot. V. sunnuntaipäivä. Katselijoiden jono alkoi v:sesti solua teatteriin. Puhua, jutella v:sesti. Päivä kului v:sesti. Hevonen lähti v:seen [= verkkaisesti, verkalleen] hölkyttämään.

verkkaisa[13] *a.* -sti *adv.* = ed. | V. liike, kulku. Puhui v:sti. V:sti julkaistu kirjasarja.

verkkasen *s. vaill. kans.* = verkasen. | - - tarvitsisittekin köniinne aika lailla, te v. juutit KIVI.

verk|ko[1*] *s.* (*ain.* ja *esin.*) **I.** langasta (köydestä) solmittu harva kudos; myös muuten aikaansaaduista rei'ikkäistä valmisteista; vrt. havas. | Tiheä, harva v. V:on silmät. Kutoa v:koa.

1. saaliinpyyntiin käytettynä. | Konekutoisesta v:osta tehty rysä. Haavin v. Nuotan jamomalla toisiinsa liitetyt v:ot. — *Erik.* **a.** hapaasta tehty, korkeuttaan huomattavasti pitempi, vedessä kohojen ja kiveksien avulla pystyasennossa pysyvä pyydys, jonka silmiin kalat takertuvat, verkkopyydys. | V:on paulat, ainat, kohot. V:on vapeet. Muikun, siian v:ot. Pyydystää kaloja v:oilla. Laskea, nostaa, kokea v:ot. Heittää [= laskea] v:ot veteen. Vetää v:koja. V:koon takertunut hauki. Päästellä kalat v:osta. Olla, käydä v:oilla 'kokemassa verkkoja'. Lähteä, soutaa v:oille. **b.** ed:n tapainen maassa t. ilmassa liikkuvien riistaeläinten kiinni ottamiseen käytetty pyydys. | Muuttolintujen pyynti ilmaan viritetyillä v:oilla. Karhuja ja susia pyydettiin ennen hamppunuoraisilla v:oilla. **c.** hämähäkin seitti. | Kärpäsiä hämähäkin v:ossa. **d.** *kuv.* liittyen verkon käyttöön pyydyksenä. | Kietoa jku v:koihinsa 'saada vaikutusvaltaansa'. Virittää v:koja joillekuille. Joutua, sotkeutua jkn, jhk v:koon. Päästä, vapautua jstak v:osta. Lemmen v. Viettelyksen, synnin, valheen v. Paholaisen v. Huolien, juonien v. - - Vatanen on joutunut sen Makkosen lesken v:koon LASSILA. Katolilaisten v:ossa oleva kuningas. - - olihan saattanut olla tälläkin v. vedessä Lomman hyväksi KATAJA. Niin sinkoilee täällä miehen aatos; ja ken taitaa viskellä v:koja sen teille? KIVI. **e.** *yhd.* Hamppu-, nailon-, pumpuliv.; tehdasv.; haavin-, katiskan-, rysänv.; nuottav.; leuka-, olka-, reisi-, rinta-, suu-, varsiv.; aita-, pesäv.; koho-, pohjav.; riimuv.; käsiv.; koukkuv.; ajo-, haraus-, heitto-, käestys-, lasku-, tarvin-, uittov.; potkuv.; ahven-, haili-, hauki-, hylje-, kala-, lahna-, lohi-, muikku-, nieriäis-, salakka-, siika-, silakka-, silli-, särki-, säynäs-, taimen-, täkyv.; särysv.; jänis-, lintu-, suden-, susiv.; hämähäkinv.; valhe(en)v.

2. muuhun tarkoitukseen käytettynä. | Hiuksia koossa pitävä v. Matkustajavaunun [tavara]v:ot. Loikoa v:ossa 'riippumatossa'. Miekkailukypärän kasvoja suojaava [metallilanka]v. Keitettävät kananmunat lasketaan v:ossa kuumaan veteen. Trapetsin alla oleva v. Stanssattua v:koa. V:osta tehty kanahäkki. V:olla vahvistettu, v:on varaan tehty rappaus. — *Erik.* **a.** *urh.* tenniskentän tms. kahtia poikkisuuntaan jakavasta pylväiden kannattamasta verkosta. | Pelata v:olla 'lähellä verkkoa'. A. syök-

syi v:olle. **b.** *urh.* jalkapallossa ym. maalin takana olevasta verkosta. | Olla v:on vartijana 'maalivahtina'. Potkaista pallo v:koon. Pian sai A. ottaa pallon v:ostaan. **c.** *kuv.* Ilta-auringon kultainen v. - - terhen nousevi tuolta, täältä, / - - / kutovi v:konsa yli veen LEINO. — Erilaisten uskomusten ja tapojen v. ympäröi ihmiselämän tapahtumia. Historiallisten henkilöiden ympärille kutoutunut tarujen v. **d.** *yhd.* Hame-, hiusv.; aita(us)-, hattu-, häkki-, keinuv.; hyttys-, hyönteis-, kana-, kipinä-, kärpäs-, moskiitto-, sukellusvene-, sääski-, torpedov.; kuivaus-, lastaus-, naamio(imis)-, rappaus-, suojusv.; lento-, riippuv.; joustin-, ketju-, lanka-, messinki-, metalli(lanka)-, panssari-, teräs(lanka)v.; maali-, tennisv.

II. hahmoltaan, osiensa sijainnin puolesta verkkoa muistuttava järjestelmä. **1.** vars. *geom. kirj.* ja kartanpiirustuksessa: verkkoa muistuttava kuvio. | Suorakulmainen, geometrinen v. Säännöllisten monitahokkaiden v:ot. Rasterin v. 48 linjan v. — *Yhd.* kolmio-, ruutuv.; linja-, särö-, viiva-, värijuovav.; karttav.; astev.; perusv. **2.** samaa ainetta olevien t. sisältävien johtojen tms. kokonaisuus. | Hiussuonten maksassa muodostama v. Hauen uimarakon pinnassa ovat valtimot hajaantuneet v:oksi. Monivuotisten juurakkojen tiheä v. Laaksosuot, jotka ovat toistensa yhteydessä kapeiden uomien välityksellä, muodostavat v:on. Joen suistohaarojen v. Kaupungin katujen v. Kanavien v. Rautateiden v. — *Sähk.* sähkö-, johtoverkko. | Uusi voimalaitos on kytketty valtakunnan v:koon. Puhelimen liittäminen v:koon. Radiovastaanottimeen v:on kautta tulevat häiriöt. — *Yhd.* hiussuoni-, imusuoni-, juuri-, laskimo-, limasäie-, verisuoniv.; siemen-, sieniv.; joki-, kaapeli-, kanava-, katu-, lennätinlinja-, maantie-, oja-, putki-, rata-, rautatie-, valtatie-, vesijohto-, viemäriv.; höyry-, sähkö-, tasavirta-, valo-, valovirta-, voimajohtov.; pienjännite-, suurjännitev.; kastelu-, lämmitys-, sähkönjakelu-, voimanjakov.; paikallisv. **3.** ed:tä muistuttava järjestelmä, jonka osatekijöiden yhteydet kuit. ovat abstr:mpia. | Lehden avustajien v. Maan ammattikoulujen v. Suomen filatelistiseurojen v. Rannikkopartioiden v. — *Psyk.* Yksilön ystävyyssuhteiden v. — *Sot. rad.* V. on saman teknillisen johdon alaisena toimivien samanlaisilla viestivälineillä varustettujen ja keskenään liikennöimään määrättyjen viestiasemien yhdistelmä. V:osta poistunut asema. — *Yhd.* asiamies-, havainto-, kaukopuhelin-, kauppasopimus-, lennätin-, linnoitus-, miina-, myymälä-, neuvoja-, pallo-, partio-, puhelin-, tuli-, vastaajav.; jakelu-, kuljetus-, liikenne-, posti-, tiedustelu-, valvonta-, viesti-, viestitys-, yhteysv.

verkko|aita *s.* teräslankaverkosta tehty aita. | Kanalan v. Tenniskentän v. V. hedelmäpuiden suojana. **-aitaus** *s.* vrt. ed. | Kananpoikia varten tehty siirrettävä v. **-aitta** *s.* Talon kala- ja v. **-antenni** *s. rad.* sähköverkko antennina. **-este** *s.* Sukellusveneiden varalta laskettiin v:itä. **-harju** *s. el. kasv.* Perhosen munan v:t. **-harjui|nen** *a. el. kasv.* V:set itiöt. **-havas** *s.* **-holvi** *s. rak.* ristiholvin muunnos, jossa lukuisat ruoteet ja vyöt muodostavat verkkomaisen kuvion. **-housut** *s. mon.* verkkokankaiset (lyhyet) alushousut. **-huone** *s. kans.* verkkoaitta. **-hylly** *s.* Junanvaunun v. **-hurina** *s. rad.* sähköverkosta vastaanottimeen tuleva pientaajuinen häiriöääni, hurina. **-häiriö** *s. rad.* sähköverkosta tuleva häiriö. | V:iltä suojattu radiovastaanotin. **-häkki** *s.* verkosta tehty häkki. | Kanojen v. **-ikkuna** *s.* Teltan v.

-verkkoinen[63] *poss.a.* Harva-, hieno-, tiheäv.

verkko|jata *s. kal.* V., jossa oli kahdeksan verkkoa. Ajopyynnin harjoittaminen aluksiin kiinnitetyillä, vapaasti ajelehtivilla v:jadoilla. **-johdin, -johto** *s. sähk.* sähköverkkoon kuuluva johdin, johto. **-jännite** *s. sähk.* sähköverkon (keskimääräinen) käyttöjännite. **-kalastus** *s.* **-kalvo** *s. anat.* silmämunan sisäpintaa peittävä valonherkkä kalvo, johon syntyy tarkastelun kohteesta ylösalainen kuva, hermokalvo. | V:ssa ovat näköaistinsolut, sauvat ja tapit. — Yl. näkemisestä. | - - sinisen harmaasta savusta erottuvan ryhmän liikkumattomat ja mykät hahmot piirtyivät hänen v:onsa niin epätodellisina, että - - E.KIVIJÄRVI. **-kan|gas** *s.* V:kaasta tehty paita. Siivilän v. **-kankai|nen** *a.* V:set alushousut. **-kasa** *s.* **-kassi** *s.* **-katiska** *s.* (teräslanka)verkosta tehty katiska. **-katto** *s.* Kanahäkin v. **-keinu** *s.* vahvalankaisesta verkosta tehty riippumatto. **-koje** *s. rad.* **1.** sähköverkkoon kytkettävä laite, joka antaa esim. paristovastaanottimen toimintaan tarvittavat jännitteet t. jonkin niistä. **2.** *puhek.* verkkoradio, -vastaanotin. **-koppeli** *s.* **-kota** *s.* **-kudoksinen** *a.* **-kudo|s** *s.* Nieluton merta, jonka päälle on viritetty v. — V:ksesta valmistettu kerrasto. — Yhteisissä v:ksissaan elävät toukat. Batikki, jossa tummat värijuovat muodostavat vaaleaa pohjaa vasten hienon v:ksen. **-käpy** *s.* (myös: verkonkäpy) ks. käpy 2. **-lan|ka** *s.* verkon valmistamiseen, vars. kalaverkon kutomiseen käytetty lanka. | Puuvillaista v:kaa. Hampusta kehrättyä v:kaa. — Kanalan aitauksen v:gat. **-lasi** *s.* **1.** (ikkuna)lasi, jossa on vahvisteena teräslankaverkko. **2.** *kirj.* rasteri. **-lehtinen** *a.* V. paju 'Salix reticulata, varpumainen paju, jonka lehdet ovat alta vahvasti verkkosuoniset'. **-maha** *s. el.* se märehtijäin mahan osa, jonne ruoka pötsistä liukuu, kuninkaankypärä; vrt. satakerta. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* Harvakudoksinen, v. ikkunaverho. V. naisten päähine. V. ostoskassi. V. kuvio. Kuusen v. juuristo. V:sesti sijoitetut salaojat. — *El. kasv.* Homesienten v. rihmasto. Verkkomahan limakalvon v. poimutus. V:sesti kuoppainen jäkälä. **-maja** *s.* Kalarannassa oleva v. **-mies** *s.* **1.** verkoilla kalastava mies; *erik.* venekunnan verkkojenlaskusta ja -nostosta huolehtiva mies. **2.** verkkoja ammatikseen kutova mies. **-muuri** *s. rak.* luonnonkivinen muuri, jossa kivien ääriviivat julkisivulta katsoen muodostavat verkkomaisen kuvion. | Roomalainen v. Vanhojen kirkkojemme v. **-nailonit** *s. mon. puhek.* verkkokudoksiset nailonsukat. **-nomogrammi** *s. mat.* V. kuvaa käyräparvien avulla kolmen muuttujan välisiä riippuvuuksia. **-paita** *s.* verkkoku-

doksinen (alus)paita. **-paksunno|s** *s.* verkkomainen paksunnos. | Solunseinämän v:kset.
verkkopallo *s.* **1.** tennis. **2.** tenniksessä: verkkoa koskettanut, syöttöruutuun osunut pallo.
verkkopallo- = tennis-. **-halli** *s.* **-harrastus** *s.*
verkko|palloilija *s.* tenniksen pelaaja. **-palloilu** *s.* tenniksen pelaaminen, tennis.
verkkopallo|kenkä *s.,* tav. *mon.* **-kenttä** *s.* **-kilpailu** *s.* **-maila** *s.* **-mestari** *s.* **-mestaruus** *s.* **-mestaruuskilpailu** *s.* **-n|pelaaja** *s.* **--ottelu** *s.* **-peli** *s.* **-seura** *s.* **-suoja** *s.* **-urheilu** *s.*
verkko|peli *s.* tenniksessä: lähellä verkkoa tapahtuva peli. | V:pelin onnistuminen edellyttää lentolyöntien hallintaa. Salamannopea v. **-perhonen** *s.* Malitaea, täpläperhosia, joiden siipien yläpinta on kuvioinniltaan verkkomainen. **-pesä** *s. kal.* vars. rantavesissä käytetty ylhäältä avonaisen katiskan muotoiseksi tehty verkkopyydys. **-pinta** *s.* Kuparilaatan rakeinen v. **-pintai|nen** *a.* V. kuivaussylinteri. Peruna, jonka mukulat ovat v:sia. **-pitsi** *s.* = 1. filee. **-pohja** *s.* Kuivauslaitteen v. Sängyn metallilankainen v. Pitsin v. **-pohjainen** *a.* V. laatikko. V. pitsi. **-pussi** *s.* Koronalaudan kulmissa on pienet v:t. Kirsikkaperhosen toukkien v:t. — *Erik.* verkkokassi. | Sipuleja säilytetään usein keittiön seinään ripustetussa v:ssa. **-putkilo** *s. kasv.* pinnaltaan verkkomainen putkilo. **-pyydys** *s.* verkko (I.1.a). **-pyynti** *s.* tav. = verkkokalastus. | Siian nuotta- ja v. — Hylkeiden v. Susien v. **-pöy|tä** *s.* verkkopintainen pöytä. | Villojen kuivaus v:dillä. **-radio** *s.* verkkovastaanotin. **-rasteri** *s. kirj.* rasteri. **-raudoitus** *s.* Betonin v. **-rihma** *s.* verkkolanka. **-ryhmä** *s. puh.* Samaan v:än kuuluvat keskusryhmät, tilaajat. Haluttaessa yhteyttä johonkin eri v:n puhelimeen on ensin valittava v:n suuntanumero. **-ryhmäpuhelu** *s. puh.* samaan verkkoryhmään kuuluvien tilaajien välinen puhelu; vrt. kauko-, paikallispuhelu. **-seinä** *s.* Havas eli v. — Kanahäkin v. **-seinäinen** *a.* V. kotelo. V. solu. **-siipi|nen** *a.* — *S:sesti.* V:set 'Neuroptera, hyönteisiä, joilla on purevat suuosat, kaksi verkkosuonista siipiparia ja täydellinen muodonvaihdos'. **-silmä** *s. el.* niveljalkaisilla useista vierekkäisistä mykiöllisistä näkötorvista muodostunut, pintakuvioltaan verkkomainen silmä; vrt. pistesilmä. **-solmu** *s.* verkonkudonnassa käytetty solmu. | Merimies- ja jalussolmu ovat v:ja. **-sukka** *s.* verkkokudoksinen sukka. **-sul|ku** *s. sot.* meri- ja ilmapuolustuksessa käytetty (teräsköysi)verkoista tehty sulku. | V:un käyttö sukellusveneitä vastaan. **-suoju|s** *s.* Voimistelusalin ikkunoiden v:kset. **-suoni|nen** *a. kasv. el.* suonistoltaan verkkomainen. | V:set lehdet. V. verhiö, kota. Sudenkorentojen tiheään v:set siivet. **-syöttö** *s. sähk. rad.* sähköverkosta tapahtuva sähkön syöttö. **-syöttöinen** *a.* vrt. ed. | V. radiovastaanotin. **-talas** *s.* **-työ** *s.* V:tä tekevä ukko. — Verkkopitsi ym. v:t.
verkkoutu|a[44] *v.* muodostua verko(i)ksi. | V:neet hermot, kanavat.
verkko|uudin *s.* **-vapeet** *s. mon.* **-vastaanotin** *s. rad.* sähköverkkoon kytkettävä vastaanotin, verkkoradio. **-vene** *s.* verkkokalastuksessa käytetty vene. **-verho** *s.* Ikkunassa oli vaaleat v:t. V:jen käyttö tykistöpatterien naamioimiseen. **-ve|si** *s.,* tav. *mon.* Kylän v:det. **-viiva** *s. urh.* tenniksessä ym.: kentän kahtia poikkisuuntaan jakava viiva, jonka kohdalle verkko on viritetty. **-vir|ta** *s. sähk. rad.* sähköverkossa kulkeva virta. | V:ran jännite. V. katkeaa, purkautuu maahan. V:taan kytketty moottori. **-väri** *s.* kalaverkon värjäykseen käytetty väri.
verkon|kives *s.* **-koho** *s.* V:t eli laudukset. **-kudonta** *s.* **-kutoja** *s.* **-kutomakone** *s.* **-käpy** *s.* = verkkokäpy. **-lasku** *s.* Lähteä v:un. **-leikkain** *s. sot.* torpedon kärjessä, aluksen keulassa tms. oleva verkkoesteiden puhkaisemiseen t. särkemiseen tarkoitettu leikkain. **-nosto** *s.* **-paikkaaja** *s.* **-paino** *s.* verkonkives. **-paula** *s.* **-puikkari** *s.* **-silmä** *s.* Särki pyristeli v:ssä. **-solmu** *s.* verkossa oleva solmu. | Kun varastetaan kaloja verkosta, niin pitää siitä verkosta nykäistä kolme v:a AK. **-tekijä** *s.* **-tiheys** *s.* verkon silmien tiheys. — *Kirj.* Rasterin v.
verkosto[2] *koll.s.* par. verkko (II).
verkot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* varustaa verko(i)lla. | Kalapadon v:us. V. rapattavan talon seinä. Metallilangoilla v:ettu rommipullo.
vermikuliitti[4*] *s.* kiilteiden ryhmään kuuluva mineraali. | Huonekasviruukut on ilman kosteuspitoisuuden lisäämiseksi edullista upottaa erityisessä laatikossa olevaan turvepehkuun tai v:in, joka pidetään jatkuvasti kosteana.
vermisell|i[1] *s.* ohuina lankoina (ei putkina) oleva makaroni; vrt. spaghetti. | 100 grammaa v:ejä. Keitettyä v:iä.
vermlanninsuomalai|nen *a.* ja *s.* Vermlannin suomalainen. | V. suku, talo. V:sten jälkeläiset.
vermlantilainen[63] *a.* ja *s.*
vermutti[4*] *s.* koiruoholla, pomeranssinkuorilla, kanelilla yms. maustettu viini(laji). | Kuiva, makea v. Italialainen, ranskalainen v. Vermutin käyttö cocktaileihin. **-öljy** *s.* koiruohosta tislattu absinttiliköörin valmistukseen käytetty paksu, karvaan makuinen öljy, koiruoho-, absinttiöljy.
vernier[7] *s.* = noonio.
vernissa[15] *s.* **1.** maaliöljynä t. pintojen suojaamiseen käytetty, pellava- tm. rasvaöljystä keittämällä ja eräitä happea sisältäviä kuivausaineita siihen sekoittamalla valmistettu neste. | Veneen käsittely v:lla. Sivellä ovet, ikkunat v:lla. Voidella anturat v:lla. — *Yhd.* liinaöljy-, mäntyöljy-, pellavaöljyv.; lakkav.; antura-, metalli-, puuv.; kirjapainov. **2.** värijauheeton kirkas (öljy)lakka. **3.** *kuv.* [Ryöstö- ja rosvosota] jonka päälle koetettiin pyyhkiä aatteellisuuden v:a AHO.
vernissa|kerros *s.* Öljymaalauksen v. **-mainen**[63] *kalt.a.* V. eristysaine.
vernissa|ta[35] *v.* sivellä t. imeyttää vernissalla. | V. puulattia, vene. V:ttu kangas, pinta.
vernissa|tehdas *s.* **-teollisuus** *s.*
vernissaus[64] *teonn.* < vernissata. | Ikkunanpuitteiden v. — *Erik.* taidenäyttelyn avajaiset, joissa on kutsuvieraita.
vero[1] *s.* **1. a.** pakollinen maksu, jonka valtio tm. julkinen yhdyskunta menojensa peittämiseksi vastikkeetta perii yksityiseltä. | Valtion, kunnan, seurakunnan v:t. Vieraan valtion miehitetyn alueen väestöltä vaatimat v:t. Pirkkalais-

ten lappalaisilta ottamat v:t. Välittömät v:t 'verot, jotka kannetaan suoraan verovelvolliselta itseltään'. Tulo-, omaisuus-, maa-, perintö- ja lahjavero ovat välittömiä v:ja. Välilliset v:t 'verot, jotka vasta välikäden kautta joutuvat lopullisen maksajan suoritettavaksi'. Tullimaksut, aksiisit ym. välilliset v:t. Henkilökohtainen v. 'henkilövero'. Raskaat v:t. V:jen kanto. Määrätä v:ja jklle. V:n siirto, ks. ⌣. Lieventää v:ja. Valtiolle pelikorteista menevä v. Mallasjuomien valmistuksesta valtiolle suoritettava välillinen v. Tupakan hintaan sisältyy v. V:sta vapaa hyödyke. Suorittaa v:nsa luonnontuotteina. Kerätä voita v:iksi. Koiravero ja kuolinpesäprosentti ovat kunnallisia v:ja. Kalastajat maksoivat patoamisoikeudesta kruunulle v:a. -- keisari Augustukselta kävi käsky, että kaikki maailma oli v:lle pantava UT. -- miehet ovat palanneet Lapin v:ilta [= Lappia verottamasta] AK. **b.** avarammin eräistä muille kuin julkiselle yhdyskunnalle maksettavista maksuista. | Urheiluliiton piireiltään keräämät v:t. Morsiamen v. (kansat.) 'morsiamelle kyläkunnan asukkailta kerätyt avustukset'. — *Hist.* Lampuodit maksoivat kartanoille v:a. Torppari suoritti osan v:istaan päivätöinä. **c.** *kuv.* Maksaa, antaa v(:nsa) jllek 'antaa osansa, osuutensa jllek, tehdä t. menettää jtak jnk vuoksi [tms.]'. Sorsat saivat maksaa v:nsa [saaliina] metsästäjille. He antoivat v:nsa isänmaan vapaudelle 'kaatuivat t. haavoittuivat vapauden puolesta'. -- merisairaus pakotti heitä antamaan v:n merelle [= oksentamaan] K.A.WEGELIUS. [Maalaukset] joilla Lauréus suoritti puolipakollisen v:nsa vallitsevalle akateemiselle makusuunnalle [= maalasi ne sen mukaisesti] L.WENNERVIRTA. — Ottaa, vaatia v(:nsa) 'ottaa osansa, osuutensa, heikentää jkn suorituskykyä, verottaa'. Hylkeet ottivat ennen suuren v:n kalavesistämme. Outo seutu oli ottanut v:nsa, käyttäen miehiä kavalissa suonsilmissä PÄLSI. Sydäntaudit vaativat Suomessa raskaan v:nsa 'vaativat paljon (kuolon)uhreja, tekevät suurta tuhoa'. Ikä vaatii v:nsa. Liian luja vauhti otti lopulta v:nsa 'pakotti huomattavasti hidastamaan kulkua, keskeyttämään tms., kostautui'. — Oli heti mentävä työhön, kun vatsa oli saanut v:nsa (vrt. 3). **d.** *yhd.* Arvonnousu-, bentsiini-, elinkeino-, kala-, koira-, korko-, kuljetus-, kulutus-, kuponki-, lahja-, leima-, liikevaihto-, maa-, maito-, makeis(valmiste)-, mallas(juoma)-, manttaali-, margariini-, metsä-, metsästys-, moottoriajoneuvo-, objekti-, omaisuus-, osinko-, pelikortti-, perintö-, pääoma-, pääsylippu-, rakennus-, ravinto-, silta-, tie-, tulitikku-, tulo-, tuotanto-, tuotto-, tupakka-, turkis-, vakanssi-, valmiste-, varallisuus-, väkirehu-, yksikkö-, ylellisyysv.; henki-, henkilö-, jousi-, jäsen-, lampuoti-, luokka-, vanhanpojan-, subjekti-, vierasv.; hamppu-, heinä-, ihmis-, kestitys-, kinkeri-, lahja-, luonnontuote-, luontois-, markka-, muona-, muonitus-, pellava-, päivätyö-, raha-, rakennus-, ruis-, tulli-, tuohi-, turkis-, työ-, voi-, äyriv.; kirkollis-, kunnallisv.; kirkon-, kruunun-, kunnan-, valtionv.; jääkäri-, kuninkaan-, laamannin-, neljännesmiehen-, nimismies-, piispan-, tuomarin-, venäläis-, virkamies-, voudinv.; ase-, käräjä-, köyhäinhoito-, lentokenttä-, puolustus-, pyhäkkö-, sota-, temppeli-, turvallisuus-, työttömyysavustusv.; omaisuudenluovutusv.; jakov.; apu-, erikois-, jälki-, koko-, lisä-, osa-, puoli-, pää-, täysv.; arvio-, mätkäys-, pakko-, sopimus-, suostunta-, sääntönäisv.; kesä-, talvi-, vuosiv.; lapin-, paikallis-, piiriv.; maakirja-, rälssiv.; palkintov.; kyytiv.; kilttiv.

2. *hist.* ed:een liittyen: veroyksikkö, manttaali; tila tm. verotuksen kohde, josta maksetaan yksi veroyksikkö. | -- tila, v:ltaan 0,0121 manttaalia. Puolentoista v:n isäntä. Kaarle IX lahjoitti 1606 -- Peter Nassokinille mm. kolme v:a -- joista hänen poikansa perusti 1652 säterin IT. [Patojen] rakentamiseen tarvitaan noin 63 miestä, s.o. mies kultakin v:lta U.T.SIRELIUS.

3. *kans.* ateria. | -- kävi syömässä v:nsa KOJO. -- kun on vieras v:nsa saanut ja pöytä pyyhitty AHO. -- kehuu rukiisen leivän ja pytyllisen kirnumaitoa syövänsä yhdellä v:lla LASSILA. -- oli joka v:lla -- keitettyä lintua MERIL. — *Yhd.* kala-, ruokav.; pöytäv.; lähtöv.

4. *vanh. kans.* postp:n tapaan: *verosta* asemesta, sijasta; puolesta, edestä. | Aamukahvin v:sta nautittiin kauravelliä. [Palkit] jotka rahien v:sta olivat asetetut pitkin seiniä KIVI. Tapa käy lain v:sta SL. -- hän pakisee kuuden edestä ja ryyppää enemmän kuin kahdentoista v:sta *HOLLO.

vero|alue *s.* verotusalue. | Pirkkalaisten v. Perevaara, eräs historiallinen v. **-arvo** *s.* verotusarvo. | Tilan v. **-asteikko** *s.* veroa määrättäessä käytetty asteikko. | Jyrkästi ylenevä v. **-ennakko** *s.* ennakkoperintälain mukaan lopullisen veron osasuorituksena ennakolta suoritettava rahaerä; vrt. ennakonpidätys, ennakonkanto (täyd.). **-erä** *s.* Liikaa kannetun v:n palautus. 1. v:n maksuunpano. **-esine** *s.* **1.** = veroparseli. **2.** par. veronkohde. **-hallinto** *s.* verotusasiain hallinto. | Valtion, läänin v. **-hehtaari** *s.* vrt. seur. **-hehtaarimäärä** *s.* verotuksen perusteena käytetty hehtaarimäärä, joka on saatu kertomalla maan todellinen hehtaarimäärä maan arvon ilmaisevalla prosenttiluvulla. **-heinät** *s. mon.* veroparselina käytetyt heinät. **-helpotus** *s.* = veronhelpotus. **-herra** *s.* veroviranomaisista; *hist.* veroja kantava (ja nauttiva) virkamies. | Voudit ja v:t kansan rasituksena. **-herruus** *s.* Pirkkalaisilla oli Lapin v. **-hevosvoima** *s.* vrt. seur. **-hevosvoimamäärä** *s.* eräiden moottoriajoneuvojen verotuksen lisäperusteena käytetty määräkaavan mukaan laskettu hevosvoimamäärä. **-hinnantaksa** *s.* = verohintaluettelo. **-hin|ta** *s.* valtioneuvoston vuosittain kutakin lääniä varten vahvistama hinta, joka oli suoritettava korvattaessa luonnontuotteina t. päivätöinä maksettavaksi määrättyä maa- tm. veron osaa rahalla, markonki. | Ohrien, miehen päivätyön, hevospäivätyön v:nat. **-hintaluettelo** *s.* verohinnat sisältävä luettelo, verohinnantaksa. **-huojennus** *s.* = veronhuojennus. **-hylky** *s. hist.* tila, joka varojen maksamattomuuden vuoksi joutui valtion haltuun. **-ilmoitu|s** *s.* verovelvollisen ve-

ron määräämistä varten verolautakunnalle annettava kirjallinen ilmoitus; aik. ilmoituksesta, joka verovelvollisen oli erikseen tehtävä valtiolle suoritettavan tulo- ja omaisuusveron määräämistä varten; vrt. tuloilmoitus. | Laatia, tehdä v. Jättää v:ksensa verolautakunnalle. **-ilmoituslomake** *s.*

veroi|nen[63] *a.* **1.** (gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä) arvoinen (2, 3); vrt. vero **4. a.** ominaisuuksiltaan, laadultaan, vaikutukseltaan jtak vastaava, jhk rinnastettavissa t. verrattavissa oleva, jnk asemesta käyvä, kelvollinen korvaamaan jnk, vertainen. | Äitinsä v. tytär. Ei ole kätevyydessä veljiensä v. Pompeius ei ollut Caesarin v. valtiomies. Toistensa v:set tutkijat. Avioton lapsi, joka on aviolapsen v. Poliisi tai tämän v. virkailija. Maineensa v. mies. Pitää jkta jkn v:sena, v:senaan. Anoppi ei pitänyt miniäänsä minkään v:sena. Pataljoonan v. joukkoyksikkö. Pitäjä tai pitäjän v. asutusalue. Satamaratojen v:set haararadat. Parhaiden ulkomaisten tuotteiden v. Salisyylin v. lääke. Munajauheet eivät ole tuoreiden munien v:sia. Useat sisälmykset ovat ravintoarvoltaan lihan v:set. Polttopuuna leppä on koivun v. Uuden v. kone. Korjauksen jälkeen ase oli taas entisensä v. Laillisesti pätevänä käännöksenä annettu toimituskirja on katsottava alkuperäisen v:seksi. Luulo ei ole tiedon v. SL. Tunnustettu asia on todistetun v. LK. Tykistövalmistelu, jonka v:sta ei vielä ollut koettu. Pölynimurilla puhdistaminen ei ole ulkotuuletuksen v:sta. - - jumalattomien äly on tyhjän v. VT. — - - on pidettävä suurena onnena, että K:n v. kerääjä [= K. itse] - - oli suorittamassa ostjakkienkin sanavarain suuritöisen keruun E.A.TUNKELO. — *Yhd.* entisen-, saman-, uuden-, yhdenv.; tasav. **b.** jnk ansaitseva. | Pitää jtak vaivan v:sena. Viraltapanon v. rikos. **2.** *harv.* vrt. vero 1. | - - 0,003 manttaalin v:sen tilan emäntä SILL. — *Yhd.* halpa-, huokea-, kallis-, suuriv.

vero|johtaja *s.* Veropiirin v., verotoimiston päällikkö. **-jyvitys** *s.* verotusta varten maaperän luontaisen laadun, tuottokyvyn ja tilusten aseman perusteella tapahtuva viljelysmaan jyvitys; vrt. veroluokitus. **-jyvät** *s. mon.* vrt. verovilja. **-järjestelmä** *s.* verotusjärjestelmä. **-jäämä** *s.* määräaikana maksamatta jäänyt vero(erä), verorästi. **-kala** *s.* veroksi maksetuista kaloista. **-kamari** *s. hist.* verojen kannosta ja käytöstä (aik. myös tilien tarkastuksesta ja taloudenhoidosta) huolehtinut (keskus)virasto; vrt. laskukamari. | Turun v. Kuninkaan v. **-kanta** *s. tal.* = veromäärä 2. **-kappale** *s.* veroparseli. **-karhu** *s. leik.* verotusviranomaisista t. vars. veroja perivästä toimihenkilöstä. | V. on käynyt yhä ahnaammaksi. V:n pelosta ei avannut ovea. **-kavallus** *s.* par. veronkavallus. **-kirja** *s.* **1.** palkansaajalle veronpidätystä koskevia merkintöjä ja veromerkkejä varten annettu määräkaavan mukainen kirjanen. **2.** *hist.* määräalueen verotettavista henkilöistä, maaomaisuuksista ja (t.) muista veronkohteista pidetty kirja, Suomessa vars. maakirja. | Kustaa Vaasan aikaiset v:t. Vatjan viidenneksen v:t. **-kirjuri** *s. hist.* **-komitea** *s.* verotuksen järjestelyä pohtimaan asetettu (valtion)komitea. **-korotus** *s.* → veronkorotus. **-kuitti** *s.* (kuitattu) verolippu. **-kunnittain** *adv. hist.* vrt. seur. | V. maksetut verot. **-kunta** *s. hist.* veropiiri; *erik.* Suomessa ja Ruotsissa keskiajalla ja uuden ajan alussa veropitäjän alaisina olleita piirejä, joiden asukkaat yhteisesti vastasivat tietyn veromäärän suorittamisesta. | Nautakunta, neljänneskunta, vakka v:na. Maarian hallintopitäjään kuului kaksi v:a. **-kuorma** *s. kuv.* Kansan raskas v. **-kuutioluku** *s.* metsähehtaarin keskimääräistä vuotuista tuottoa vastaava verokuutiometrien määrä. **-kuutiometri** *s.* veroyksikkönä käytetty kiinteänä mittana ilmaistu runkopuukuutiometri, jota laskettaessa ei oteta huomioon kantoa, kuorta ja käyttämättä jäävää luontaista poistoa. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* veronmaksukykyinen. **-kyvyt|ön** *a.* -tömyys *omin.* veronmaksukyvytön. **-lainsäädäntö** *s.* verotusta järjestävä lainsäädäntö. **-laitos** *s.* verotuslaitos. **-laji** *s.* Kulutusvero ym. v:t. **-laki** *s.* verotusta järjestäviä lakeja. — *Yhd.* leima-, liikevaihto-, perintö- ja lahja-, tulo- ja omaisuusv. **-lakko** *s.* verovelvollisten pidättyminen verojen maksusta. | Maanviljelijäin v. **-lautakunta** *s.* kussakin veropiirissä (tav. kunnassa) oleva lautakunta, joka määrää verovelvollisten valtion-, kunnallis- ja kirkollisveron sekä kansaneläkevakuutusmaksun, taksoituslautakunta. **-lippu** *s.* verovelvolliselle annettava laskelma, johon on merkitty mm. hänen maksettavakseen pantu veromäärä. | Kunnan, valtion v.

verolle|osto *s. lak.* = perinnöksiosto. **-pano** *s.* toimitus, jolla määrätään verovelvollis(t)en vero(perustee)t. | Tämä v. oli ensimmäinen ja tapahtui Kyreniuksen ollessa Syyrian maaherrana UT. — *Erik.*, vars. *hist.* toimitus, jolla määrättiin tilalta kruunulle suoritettavan veron perusteet.

verollepano|ehdotus *s.* tav. maanmittausinsinöörin jnk tilan verollepanoa koskeva ehdotus. **-kartta** *s.* **-päätös** *s.* tav. maanmittauskonttorin jnk tilan verollepanoa koskeva päätös. **-tarkastus** *s.* verollepanoehdotuksesta tehdyn valituksen tm. syyn johdosta suoritettu tilan tarkastus.

verolli|nen[63] **1.** *a.* -sesti *adv.* **a.** *poss.* veronalainen; veroa maksava. | V:set ja verottomat tulot. V. tilus. V. maa;)(joutomaa. — Heimopäälliköiden v:set alamaiset. **b.** tav:mmin verotuksellinen, vero-, verotus-. | Pitäjän v. ja hallinnollinen merkitys. Alavuden seudut kuuluivat uuden ajan alussa kirkollisesti ja v:sesti Ilmajoen kappelikuntaan. **2.** *s.* verovelvollinen, veronmaksaja. | Verokunnan v:set. Filistealaiset pitivät vuoriston israelilaisia v:sinansa.

vero|luettelo *s.* virallinen (vuotuinen) luettelo, jossa luetellaan mm. verovelvolliset ja näiden veromäärät, taksoitusluettelo. | V:luettelon lyhennysote. Maamme keskiaikaiset v:luettelot. **-lu|ku** *s. hist.* tilan verollepanossa mitta, jonka mukaan tilan velvollisuudet ja oikeudet laskettiin; vrt. manttaali, kyläosuus. | Sarkajaossa jaettiin kylän tonttialue talojen v:vun mukaan. **-luokitus** *s.* tuottokyvyn perusteella verotusta varten tapahtuva metsämaan luokitus; vrt. verojyvitys. **-luok|ka** *s.* saman perusteen mukaan

verotettavat verovelvolliset t. -kohteet. | Verovelvollisten jako kolmeen v:kaan. III v:an olut. **-luontoinen** *a. lak.* = perintöluontoinen. **-lähde** *s.* = veronlähde. **-maa** *s.* **1.** Pirkkalaisten Lapissa olevat v:t. **2.** *lak.* perimys-, perintömaa. **-maksu** *s.* vero (maksuna); vrt. veronmaksu. | Tulli ja muut v:t. **-mark|ka** *s. hist.* veroyksikkö, joka vastasi vanhan manttaalin neljäsosaa. | ¼ v:an tila. **-menot** *s. mon.* **-merkki** *s.* veron maksamisen todisteena oleva merkki. — *Erik.* **1.** veronkohteena olevaan esineeseen veron maksamisen osoitukseksi kiinnitetty merkki. | Savukepakkauksen v. Koiran kaulahihnassa oleva v. — Tav. **2.** valtion laskuun myytäviä, veroennakon pidättämisen osoitukseksi verokirjaan t. palkanpidätystodisteeseen liimattavia määräarvoisia merkkejä. | 10, 5000 markan v. **-mitta** *s.* veroyksikkö. **-muistutus** *s.* tutkijalautakunnalle tehtävä muistutus, jolla haetaan muutosta maksuun pantuun veroon t. kansaneläkevakuutusmaksuun. **-muo|to** *s.* Varallisuusvero ym. v:dot. **-mylly** *s.* **1.** *hist.* mylly, joka itsenäisesti maksoi veroa ja joka siis oli erikseen otettu maakirjaan. **2.** *liik.* asiakkaiden viljaa palkkiota vastaan jauhava pienmylly; vrt. kauppamylly. **-määrä** *s.* **1.** Jkn maksettavaksi pantu v. Liikaa maksetun v:n palauttaminen. Verokunta oli yhteisesti vastuussa v:n suorittamisesta. — *Erik.* **2.** yhdeltä veroyksiköltä verona maksettava (raha)määrä, verokanta; vrt. veroprosentti. | V. oli kuusi sadalta.

veronaali[4] *s. farm.* uni- ja rauhoituslääkkeenä käytetty valkoinen kidejauhe; vrt. medinaali.

veronahka *s. hist.* **1.** veroksi maksettu nahka. **2.** määräsuuruista kylvöalaa vastaava vanha veroluku.

1. **veronalai|nen** *a.* -suus *omin.* josta t. jonka on maksettava veroa. | V:set tulot. V. tuote, kulutushyödyke. V. maa. V. huvitilaisuus. Mallasjuomien valmistus oli v:sta. Moottoriajoneuvon v:suus. V. alkuasukasheimo. Makedonia joutui Dareioksen aikana Persian v:suuteen. — *S:sesti* verovelvollinen. | Jokaisen v:sen on tehtävä veroilmoitus.

2. **veronalai|nen**[63] *a.* ja *s.* Veronasta peräisin oleva, Veronaan kuuluva tms. | Romeo ja Julia, kaksi nuorta v:sta.

veron|alennus *s.* Hallitus on luvannut v:alennuksia. V:alennukseen oikeuttava elokuva. Verotettu sai tekemänsä valituksen johdosta v:-alennusta. **-helpotus** *s.* = seur. **-huojennu|s** *s.* Uusille asuinrakennuksille myönnettävät v:kset. Osuuskauppaliikkeen v:kset. Ratsutilan v. **-huojennustili** *s.* pankkitili, jolle sijoitetut varat saa yhden vuoden verotuksessa määräsummaan asti vähentää veronalaisista tuloistaan. **-kannanta** *s.* = veronkanto. **-kannattava** *a. hist.* V. [= verollinen, verorasituksen kestävä] maa; vrt. joutomaa. **-kantaja** *s.* verojen perijä, veronkantomies, "verokarhu". | Kruunun v:t. Pirkkalaisten v:t. **-kan|to** *s.* verojen perintä verovelvollisilta (julkiselle yhdyskunnalle), veronkoonti, -kannanta. | Valtion v. V:nosta aiheutuvat kustannukset. V. voutien tehtävänä.

veronkanto|aika *s.* **-alue** *s.* **-järjestelmä** *s.* **-kirja** *s.* veronkantoon tarkoitettu asiakirja, johon on merkitty verovelvollisten suoritettavat ja suorittamat veroerät, veronkantoluettelo. **-luettelo** *s.* = ed. **-mies** *s.* veronkantaja, veronkantoviranomainen. **--oikeu|s** *s.* Kunnan v. Piispan v. Vuodesta 1544 alkaen kuningas otti pirkkalaisilta v:den. **-paik|ka** *s.* Muinaiset käräjä- ja v:at. **-piiri** *s.* **-päivä** *s.* **-retki** *s.* **-tilaisuu|s** *s.* Olla läsnä v:dessa. **-toimisto** *s.* Veropiirin v. **-viranomainen** *s.*

veron|kavallus *s. lak.* joidenkin tulo- t. omaisuuserien salaaminen verotusviranomaisilta. **-kiskoja** *s.* **-kiskonta** *s.* **-kohde** *s.* hyödyke t. taloudellinen toiminta (esim. tulo, omaisuus t. kulutus), josta on suoritettava veroa; *syn.* vero-objekti. **-kohtaanto**[2] *s. tal.* kysymys siitä, kenen kannettavaksi jstak verosta koituva rasitus lopullisesti tulee. **-kokooja** *s.* veronkantaja. **-koonti** *s.* veronkanto. **-korotu|s** *s.* **1.** jnk veron korottaminen. | Hallitus suunnittelee v:ksia. **2.** määräsyistä jkn veroihin tuleva korotus; *erik.* verovelvolliselle vero- t. tuloilmoituksen puuttumisen, puutteellisuuden t. erheellisyyden tms. vuoksi määrätty korotus; vrt. veronlisäys. **-lievennys** *s.* veronhuojennus. **-lisäys** *s.* Joka laiminlyö valtiolle tai kunnalle suoritettavan veron maksamisen määräaikana, olkoon velvollinen suorittamaan v:tä LK. **-luontei|nen** *a.* -suus *omin.* vrt. veroluontoinen. | V:-sia tuloja ovat esim. valtion osuudet raha-arpajaisten voittovaroihin. **-läh|de** *s.*, myös: verolähde. | Jos veroja yhä vain korotetaan, v:teet ehtyvät. **-maksaj|a** *s.* vrt. verovelvollinen. | Pääkaupungin v:at. Suurituloiset, vähävaraiset v:at. Verorasituksen tulisi kohdistua yhtäläisesti kaikkiin v:iin. Valtion avokätisesti jakamat tukipalkkiot, jotka loppujen lopuksi v:ien on suoritettava.

veronmaksu *s.* **-aika** *s.* **-kyky** *s.* Verovelvollisen vähentynyt v. Kansan v. paranee. **-kykyinen** *a.* **-kyvytön** *a.* **-päivä** *s.* **-velvollisuu|s** *s.* Veronmaksukyky v:den mittana.

veron|määräämisoikeus *s.* **-määräämisvalta** *s.* **-oikaisu** *s.* Jos verovelvolliselle hänen syyttään on jäänyt panematta säädetty vero, voidaan jälkeenpäin tehdä v. **-osoitus** *s. hist.* ilmoitus verolukua kohti maksettavien veroesineiden laadusta ja määrästä. **-palautus** *s.* liikaa pidätetyn t. maksetun veromäärän palauttaminen verotetulle; täten palautettu rahamäärä. | Sai v:ta 10 000 mk. **-pano** *s.* verollepano. **-pidätys** *s.* veroennakon pidättäminen; veroennakko. **-pidätystaulukko** *s.* **-saaja** *s.* Ratsutilalliset ym. entisajan v:t. **-siirto** *s. tal.* toimenpide, jolla veron alkuperäinen maksaja siirtää sen aiheuttaman rasituksen jklle muulle. **-suorittaja** *s.* veronmaksaja. **-säätäjä** *s.* Valtio v:nä. **-tasaus** *s.*, vars. *hist.* asutus- ym. olosuhteiden muuttumisen johdosta suoritetusta vero-osuuksien uudelleenarvioinnista. **-tasausrahasto** *s.* kunnallinen rahasto, johon kerätyillä kunnallisverotuksesta liienneillä varoilla pyritään estämään veroäyrin suuruuden jyrkät vaihtelut.

veronumero *s.* Kadonnut susikoira, jonka kaulanauhassa on v. 14 523 [ilm.].

veron|vuokraaja *s. hist.* veronkanto-oikeuden jklta vuokrannut henkilö. **-vähennys** *s.* vrt. ve-

rovähennys. **1.** verojen vähentäminen t. veroperusteiden lieventäminen; *hist.* erik. maatilan manttaalin ja maaveron vähentäminen. **2.** jkn veroihin myönnetty vähennys. | V. voidaan myöntää kuolleen henkilön tulosta tai omaisuudesta.
vero|-objekti *s.* veronkohde. **--oikeus** *s.* verotus-, veronkanto-oikeus. **--olot** *s. mon.* Valtakunnan v. **--osa** *s.* vero-osuus. **--osoitus** *s.* = veronosoitus. **--osuu|s** *s.* Verokuntaan kuuluvien v:det. Hylkeenrasvana suoritettu v. — Kymmenysmiesten v. Kunnan ja valtion v:det jstak verosta. **-palkka** *s. hist.* = jaotuspalkka. **-palkkajärjestelmä** *s. hist.* = jaotuslaitos. **-parseli** *s. hist.* kruunulle tms. vuosittain verona suoritettavaksi määrättyjä maanviljelyksen, karjanhoidon, kalastuksen tm. maalaiselinkeinon tuotteita, veroesine. | Pellava v:na. Talonpoikien, lampuotien v:t. **-peruste** *s.* verotusperuste. | Jousi v:ena. Maatalouden v:et. **-piiri** *s.* verotuspiiri. | Keskiaikaiset v:t. Pogosta, vanha venäläinen v. V:nä on kunta, jollei valtiovarainministeriö määrää siihen kuuluvaksi useita kuntia. **-pitäjä** *s. hist.* hallintopitäjä t. kooltaan lähinnä sitä vastaava alue kruunun veropiirinä; vrt. verokunta. | Pöytyän, Sääksmäen v. **-poliittinen** *a.* verotuspoliittinen. **-politiikka** *s.* verotuspolitiikka. **-prosentti** *s.* veron ja verotettavien varojen suhdetta ilmaiseva prosenttiluku; vrt. veromäärä 2. **-päivä** *s.* **1.** veronmaksupäivä; päivä, jona veropäivätyö suoritetaan. — Tav. **2.** = seur. **-päivätyö** *s.* veroksi suoritettu päivätyö. **-rah|a** *s.*, us. *mon.* veron suoritukseen menevä rahaerä. | V. on jo koossa. Kerätä v:oja. **-rasitu|s** *s.* Kunnallinen v. Palkannauttijain, yhtiöiden v. Keventää, lieventää, lisätä v:sta. V:ksen jakautuminen verotettavien maksukyvyn mukaan. **-reformi** *s.* **-rupla** *s. hist.* Suomessa Venäjän vallan aikana maaveron perusteena käytetty veroluku. **-ruuvi** *s. kuv.* Kiristää v:a 'lisätä verorasitusta'. **-ryhmä** *s.* Henkilö-, tuotto- ja kulutusverot ym. v:t. **-rälssitalo, -rälssitila** *s. hist.* rälssitila, joka oli syntynyt perintötilasta siten, että kruunu oli rälssimiehelle luovuttanut oikeuden kantaa sen veron; vrt. rälssiverotalo, -tila. **-rästi** *s.* = verojäämä. | V:en perintä, ulosotto. V:stä myyty talo. **-saatava** *s.*, tav. *mon.* Pirkkalaisten, pappien v:t. Kunnan v:t. **-saha** *s. hist.*)(kotitarvesaha. **-selitys** *s.*, vars. *hist.* veroluetteloon liittyvä veroperusteita tms. koskeva selitys. **-sopimus** *s.* **-subjekti** *s.* = verovelvollinen. **-summa** *s.* **-taak|ka** *s. kuv.* (suuri) verorasitus. | Rasittava, raskas v. V. painoi kohtuuttomasti talonpoikia. Yksityistä kohtaavan v:an tulee olla suhteellinen hänen maksukykyynsä. **-talo** *s. hist.* = verotila. **-talollinen, -talonpoika** *s. hist.* = verotilallinen. **-taloudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* V. reformi. Ahvenanmaan v. merkitys. **-talous** *s.* Valtion v. **-tarkastaja** *s.* Kussakin läänissä on yksi tai kaksi valtioneuvoston määräämää v:a, joiden tehtäviin kuuluu mm. välittömien verojen määräämistä varten asetettujen viranomaisten toiminnan valvonta. **-tavara** *s.* veroparseli. **-teknillinen** *a.* V. termi.
verot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < verottaa. | Kainuun, Karjalan ja Norjan miehet v:telivat kilpaa lappalaisia. — Sudet ovat tuntuvasti v:elleet porokarjoja.
vero|termi *s.* Koukku, savu ym. vanhat v:termit. **-til|a** *s. hist.* = perintötila. | Kruununtalojen myynti v:oiksi. Ala-Ellilän v. Karkussa. **-tilallinen** *s. hist.* = perintötilallinen. **-tilasto** *s.* **-til|i** *s.* **1.** *liik.* kirjanpidossa verokuluista pidetty kulunkitilin alatili. **2.** *hist.*, us. *mon.* veronkantoa koskeva tilikirja. | Linnanpäällikön v. V:eistä saadaan tietoja verokunnista, veroparseleista yms.
verot|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* josta t. jonka ei tarvitse maksaa veroa. | V:tomat mallasjuomat. V. tila. Lähetystövirkamiesten v:tomuus. Myydä jtak v:tomasti. V:tomasti esitetty elokuva.
vero|torppa *s.* torppa, jonka maanvuokra maksettiin veroina eikä päivätöinä. | Talonpoikaistalojen v:torpat. **-torppari** *s.* vrt. ed.
verot|taa[2*] *v.* **1. a.** määrätä jkn t. jstak maksettavaksi, periä jklta t. jstak veroa; taksoittaa. | V. talonpoikia. Kansaa raskaasti v:tava hallitsija. Pirkkalaisten oikeus v. lappalaisia. — V. jkta tuloista, perinnöstä, omaisuudesta. V:ettu lohipato, torppa. V:ettava tulo, omaisuus 'se tulo-, omaisuusmäärä, joka jää, kun vähennykset on tehty, ja jonka mukaan vero määräytyy'. **b.** avarammin eräiden muiden maksujen perimisestä; vrt. vero 1.b. | Jäseniään v:tava hautausapukassa. **c.** *puhek.* veloittaa. | Kahvila v:ti kahviannoksesta 120 markkaa. **2.** *kuv.* jnk määrän vähentämisestä, kunnon huonontamisesta tms. | Aterialla v:ettiin ahkerasti viinipulloa. — Joululahjat v:tavat kukkaroa. Hallan v:tamat viljelykset. Sota v:ti ankarasti maata, kansaa. Lavantauti oli v:tanut kylän asukkaita. Yskä v:taa ihmisen voimia ja elämänhalua. — *Erik.* **a.** ottaa jstak jtak luvatta omaan käyttöön; *kiert.* näpistämisestä, varastamisesta t. ryöstämisestä. | Poika v:ti isänsä savukkeita. Lapset v:tivat perheen jääkaappia ahkerasti. Varkaat pääsivät ullakkoa v:tamaan. Torilla yrittävät lokit v. kalalaatikoita. — Itämeren rannikkoa v:tanut merirosvoalus. Sissit v:tivat vihollista, vihollisen muonavaroja. Susi oli käynyt lammaskatrasta v:tamassa. **b.** saalistuksella tm. aiheuttaa eläin- t. kasvikannan (tuntuvaa) vähentymistä t. eläinten t. kasvien vaurioitumista. | V. joen lohikantaa. V. meren riistaa, kalavesiä. V:ettiin metsän susia ja karhuja. Sopulit v:tavat riekkoparvia. — Kasvinkerääjät ovat v:taneet kangasvuokkokasvustoja. Jänikset v:tavat omenapuita. Lintuja oli pihlajanmarjoja v:tamassa. Puustoa ankarasti v:tavat hakkuut.
verottaj|a[16] *tek.* Lapin, lappalaisten v:at. Valtio, kunta v:ana. — Ankeroiset ohraviljelysten v:ina.
verottamaton[57] *kielt.a.* jota ei veroteta t. ole verotettu. | Näihin saakka v. heimo. Huonekuntaan kuuluva erikseen v. henkilö. V. mylly, saha. — *Kuv.* Pöydällä oli avonainen, mutta vielä täysin v. sikarilaatikko.
verottamis|oikeus *s.* **-tapa** *s.*
verotukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* verotukseen kuuluva t. sitä koskeva, us. par. verotus-, vero-. | V:set toimenpiteet. V:sesti tärkeä kysymys.

vero|tulli *s.* = finanssitulli. **-tulo** *s.*, tav. *mon.* verotuksella, veroina saatu tulo. | Kunnan, valtion v:t. Virkamiehen v:t. Valtion vuotuinen v. **verotu|s**[64] *teonn.* < verottaa. | Kunnan, valtion v. Välitön v. Progressiivinen v. Maatalouden v. V:ksen käyttö ylellisyyden ehkäisyssä. — *Yhd.* kunnan-, valtionv.; kunnallisv.; lapin-, lappalaisv.; maa-, metsä-, omaisuus-, tulo-, tuottov.; arvio-, harkinta-, pinta-ala-, suostuntav.; erikois-, jälkiv. — *Kuv.* Kalakannan v. Metsästyksen aiheuttama hirvikannan v. Pikkupoikia omenapuiden v:ksessa.

verotus|alue *s.* Kunta, lääni v:alueena. **-arvo** *s.* arvo, jonka mukaan veronkohteesta maksettava omaisuusvero määrätään. | Kiinteistön, arvopapereiden v. **-asetus** *s.* **-asi|a** *s.* V:oita koskevat riidat. **-elin** *s.* Taksoituslautakunta, kunnan v. **-esine** *s.* veronkohde; vrt. veroesine. | Maaomaisuus, tuotanto v:enä. **-järjestelmä** *s.* Valtion nykyinen v. **-kartta** *s.* verojyvityksen ja -luokituksen perusteena käytetty, maanomistussuhteet ja maankäyttölajit ilmaiseva kunnan alueen kartta. **-kysymy|s** *s.* V:kset ovat finanssiopin keskeisiä tutkimusaiheita. Maatalouden v:kset. **-laitos** *s.* verotuksesta huolehtivat valtion tms. elimet. **-luettelo** *s.* = veroluettelo. **-luokka** *s.* = veroluokka. **-menetelmä** *s.* **-menettely** *s.* **-muoto** *s.* Tuotantovero, omaisuusvero v:na. **-neuvoja** *s.* **-objekti** *s.* veronkohde. **-ohjelma** *s.* Kansanpuolueen v. **-oikeus** *s.* oikeus määrätä veroja maksettavaksi. | Valtion, seurakunnan v. Aatelisten v. Luostarilla oli v. lähiseudun maatiloihin. — Eduskunnan, säätyjen v. **-olot** *s. mon.* **-paikka** *s.* kunta, jossa jkta verotetaan. **-paikkakunta** *s.* = ed. **-periaate** *s.* **-peruste** *s.* **-piiri** *s.* = veropiiri. **-poliittinen** *a.* **-politiikka** *s.* **-retk|i** *s.* Lappiin tehdyt v:et. **-suunnitelma** *s.* **-ta|pa** *s.* Pinta-alaverotus ym. v:vat. **-tarkoitus** *s.* Tullien suojelu- ja v. **-teitse, -tietä** *adv.* verotusta käyttäen, verotuksella, verottamalla. | V. valtiolle kertyneet varat. **-toim|i** *s.* V:esta kunnalle koituvat kustannukset. **-toiminta** *s.* Ruotsalaisten v. Laatokan ympäristössä. **-uudistus** *s.* **-valta** *s.* Kirkon v. **-viranomainen** *s.* **-vuosi** *s.* vuosi, jona verovuoden tulot ja omaisuus verotetaan.

vero|työ *s.* (alustalaisen) verona suoritettu työ; vrt. päivätyö 3. | Torpparien v:työt. V:töiden valvoja VT. **-työpäivä** *s.* vrt. ed. **-uudistus** *s.* **-valitu|s** *s.* verotusta koskeva valitus. | V:ksenne laaditaan asiantuntevasti [ilm.]. **-vapaa** *a.* -sti *adv.* → veroton, verosta vapaa. **-vapau|s** *s.* Uudisasukkaiden v:det. Myöntää jklle v:tta. **-vapausvuo|si** *s.* Uudistilan v:det. **-varat** *s. mon.* Kunnan v. **-varau|s** *s. liik.* Tilinpäätöksessä oli v:ksen suuruus 3 mmk. **-velvolli|nen** *a.* ja *s.* velvollinen maksamaan veroa; se (yksityinen, yhtiö, osuuskunta t. yhdistys), joka lain mukaan on velvollinen maksamaan veroa ja jonka varoista vero välittömästi suoritetaan viranomaisille, verosubjekti. | V:set kansalaiset. V. vasalli. Aunus oli v. Novgorodille. — Luettelo v:sista ja näiden veromääristä. Jokaisen v:sen on veron määräämistä varten tehtävä kirjallinen ilmoitus verolautakunnalle. **-velvollisuu|s** *s.* vrt. ed. | V:tta koskevat säännökset. **-vilja** *s.* veroparselina käytetty vilja. | Kruunun aittoihin kootut v:t. **-viranomainen** *s.* verotusviranomainen. **-virasto** *s.* Kaupungin v. **-vouti** *s. hist.* **-vuo|si** *s.* vuosi, jolta vero maksetaan; vrt. verotusvuosi. | V:den tulot. **-vähenny|s** *s.* vähennys, jonka verovelvollinen saa tehdä veronalaisesta tulostaan t. omaisuudestaan, poisto; vrt. veronvähennys. | V:ksiä ovat mm. invalidi-, vanhuus- ja lapsivähennys. **-yksikkö** *s.* mitta t. muu tarkasti määritetty tuntomerkki, jonka mukaan veronkohteesta maksettava vero määritetään, veroluku. | Kunnallisverotuksessa on v:nä eli veroäyrinä sadan markan tulo. Jousi, koukku, manttaali entisajan v:nä. **-yksiö** *s. vanh.* = ed. **-äyri** *s.* kunnallisverotuksessa käytetty veroyksikkö. | Nykyisin 1 v. vastaa 100 markan tuloa. Helsingin v. nousi 13 markkaan. — *Yhd.* ennakkov. **-äyriluku** *s.* **-äyrimäärä** *s.*

verrannai|nen[63] *s.* verrattavissa oleva, analoginen esine t. asia, vertauskohta, analogia. | Kullervon sisarenturmelus-aihe on tunnettu kahdestakin lännestä tulleesta v:sesta.

verranne[78*] *s.* **1.** = indeksi (erik. 1,2). **2.** *maat.* = mittari 4. — *Yhd.* koev.

verrannolli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1. a.** kahdesta (t. useammasta) muuttuvasta suureesta: pysyvässä riippuvuussuhteessa oleva, suhteellinen. | Tavaran paljous ja hinta sekä työhön tarvittava aika ja työntekijäin lukumäärä ovat keskenään v:sia. — Vars. *mat.* verrannolla ilmaistava. | Suoraan v:set suureet 'suureet, joiden suhde on vakio'. Kääntäen v:set suureet 'suureet, joiden tulo on vakio'. Työaika ja työpalkka ovat suoraan v:sia suureita. Putket, joissa seinämän vahvuus on suoraan v. läpimittaan. Yhtä raskaiden kappaleiden tilavuus ja ominaispaino ovat kääntäen v:set. Sävelen fysikaalinen intensiteetti kasvaa suoraan v:sesti värähdyslaajuuden neliön suhteen. — *Erik.* = suoraan verrannollinen. | Yhdenmuotoisten kolmioiden kannan ja korkeuden v:suus. **b.** avarammin. | Maan voinviennin kehitys oli v. vointuotantoon. Runoilija, jonka kyky ei ollut suoraan v. hänen suureen vaikutusvaltaansa. **2.** jnk kanssa vertauskelpoinen, verrattavissa oleva. | Täysin v:set koetulokset. V:suuden vuoksi kummankin valtion vientiä osoittavat luvut on muunnettu punniksi. **3.** *harv.* suhteellinen, relatiivinen. | Kirjakielemme v. nuoruus.

verrannollisuus|kerroin *s. mat. fys.* kerroin, joka määrittää funktion ja argumentin vastaavien arvojen t. muutosten suhteen.

verranto[2*] *s. mat.* kahden suhteen merkitty yhtäsuuruus; yhtälö, jonka molemmat puolet ovat suhteita. | Verrannossa A:B = C:D ovat A ja D äärimmäisiä, B ja C keskimmäisiä jäseniä. **--oppi** *s.*

verranvastai|nen *a.* Kivellä: veroinen. | - - riksit monet tuhannet eivät ole Kristoni v:set.

ver|rata[35*] *v.* asettaa jk jnk toisen rinnalle keskinäisten erojen ja (tai) yhtäläisyyksien toteamiseksi (ja merkitsemiseksi). | V. jtak (kooltaan, painoltaan, lukumäärältään, laadultaan) jhk. V. eri värejä toisiinsa, keskenään. V:ratkaa hintaa laatuun! Prosenttilaskussa lukua, johon toista v:rataan, sanotaan perusarvoksi, lu-

kua, jota v:rataan toiseen, vertoarvoksi. Uusi korjausvedos v:rataan edelliseen. V:taa tähän edellisellä sivulla olevaa huomautusta. V:taa (*lyh.* vrt.) s. 35. V:taava tutkimustapa. *Kuin* on v:taava l. komparatiivinen konjunktio. Kappaleen paino tilavuuteen v:rattuna. Längelmäveden lahnat ovat kääpiöitä v:rattu(i)na samanikäisiin Puruveden lahnoihin. Kupariin v:rattuna pronssilla on esim. se etu, että se valautuu helposti. — *verraten* a) ill:n ohella us. postp:ta läheten. | Samasta kantakielestä polveutuvia kieliä nimitetään kantakieleen v:raten tämän tytärkieliksi. Suurpakkauksesta saatte enemmän puhdistusainetta hintaan v:raten. Avustuksia on nykyään entiseen v:raten helppo saada. Työmies voitti urakassa 50 % tuntipalkkaansa v:raten. Mänty on sangen lujaa painoonsa v:raten. Sikakanta on Suomessa vähäinen asukaslukuun v:raten. b) adv:na a:n ja adv:n ohella: jokseenkin, suhteellisen, melko, aika, verrattain. | Tuhkarokko, v:raten vaaraton lastentauti. V:raten matala tuoli. V:raten paljon kaloja. V:raten usein, myöhään. — *Erik.* **1.** pitää jssak suhteessa samanarvoisena, jnk vertaisena, rinnastaa. | Tämän vuoden tuloksia ei voi v:ratakaan viimevuotisiin. Monet lehtikirppulajit ovat vahingollisuudeltaan v:rattavissa maakirppuihin. — *jhk verrattava* jnk kaltainen, tapainen. | Varsinaiset asuinhuoneet ja niihin v:rattavat hallit. Tulenarat ja sellaisiin v:rattavat öljyt. Loistojunien vaunuihin v:rattava bussi. Valtio on verovelvollinen - - yksityisyrityksiin v:rattavien teollisuus- ja muiden liikkeiden tuottamien puhtaiden tulojen puolesta määrästä LK. **2.** esityksen havainnollistamiseksi [tms.] mainita jnk kaltaiseksi. | Kalevalassa miniää v:rataan kahleissa olevaan koiraan. V:taisinko aamun ruskoon hänen huuliensa hohtavaa kultaa KIVI. Mihin v:taamme Jumalan valtakunnan, eli mitä vertausta siitä käytämme? UT.

verraten *adv.* ks. ed.

verrat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* tav. arvostavana. **1.** vertaistaan vailla oleva. | Ei miestä v:onta SL. Jumalan töiden v:tomuus. Kangasteollisuudessa juutti ehkä syrjäyttää hampun, mutta köysiaineena hamppu on v. — *Harv.* kielteisestä ominaisuudesta. | V. pimeyden työ KIVI. — Tav. **2.** avarammin yl.: erinomainen, ainoalaatuinen, suurenmoinen, erittäin hyvä, mainio, etevä; suuri, kova. | Puukko, v. työkalu V:tomia pakkauslaatikoita. Elokuvan v:tomuus opetusvälineenä. Värilliset pinkopaperit ovat v:tomia koristelutarkoituksiin. V. ystäväni Jussi. V. tarinoitsija. V. kokki. V. huvinäytelmä. V. näköalapaikka. Saaristo tarjosi purjehtijoille v:tomia pysähdyspaikkoja. Laulaa v:tomasti. Jasmiinin v. tuoksu. V. sää. On v. asia, että - -. Teoksen v. ilmeikkyys. Yksinäisyyden v. sulo SILL. Keksi v:tomia haukkumanimiä. Tuo v. nenä pyöri vaan aina samalla nopeudella PÄIVÄR. — Oppiaineen v. tärkeys. Vuosien v:tomat ponnistelut. Saada v:onta tyydytystä jstak. V:toman [= erittäin] komea, korkea, hauska, hullunkurinen, kevytmielinen. V:tomasti [= (hyvin) paljon] etevämpi, jalompi, lujempi, rikkaampi, älykkäämpi, (harvemmin:) pienempi, huonompi. V:tomasti tavallisempi. V:tomasti enemmän. V:tomasti kauempana. V:tomasti [= ehdottomasti, selvästi] suurin, paras, yleisin. V:tomasti useimmat. Evankelinen kristillisyys on - - v:tomasti edellä katolisesta A.J.PIETILÄ.

verrattain *adv.* = verraten. | V. pieni, tuntematon. V. hitaasti. V. hyvin, vähän. V. harvoin.

verrattainen[63] *a. harv.* suhteellinen, joltinenkin. | Sanan v. korottomuus. Väestön v. köyhyys.

verryt|ellä[28*] *frekv.v.* < verryttää. **1.** *tr.* V. jäseniään, lihaksiaan. V. yläruumistaan. Pianisti v:teli käsiään ennen esiintymistä. — V. yhteisiä muistoja. **2.** *intr.* vars. *urh.* kevyesti hypellä, juoksennella, taivutella vartaloaan [tms.] verenkierron kiihdyttämiseksi ja lihasten joustavuuden lisäämiseksi. | V. ennen kilpailua. V. maastossa, urheilukentän nurmikolla. V:teli itsensä hikeen. — Tehdä työtä v:telemällä 'kevyesti, ei täysin voimin'.

verryttely[2] *teonn.*, vars. *urh.* < ed. | Lihasten v. hieromalla. — V. ennen kilpailua. — *Yhd.* aamu-, alkuv. **-harjoitus** *s. urh.* **-heitto** *s. urh.* **-housut** *s. mon.* vrt. verryttelypuku. **-juoksu** *s. urh.* **-liike** *s. urh.*, tav. *mon.* **-paita** *s.* vrt. verryttelypuku. **-pukim|et** *s. mon.* vrt. seur. | Kotkas ylitti v:issaan 170 cm. **-puku** *s.* verryttelyssä käytettäväksi tarkoitettu joustavakudoksinen, väljähkö ja kevyt urheilupuku, johon kuuluu pusero ja pitkät, nilkoista tiukat housut. **-taival** *s. urh.* vars. massahiihdoissa ja -juoksuissa se matkan osa, joka on tarkoitus kulkea verryttelyvauhtia ja johon käytetystä ajasta otetaan huomioon vain määräosa lopputulosta laskettaessa. **-vauhti** *s.* A. lönkytteli puoli matkaa v:a. **-voimistelu** *s. urh.*

verryttäytyä[44] *refl.v.* < seur. | V. ennen raskaaseen työhön ryhtymistä.

verryt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* (< vertyä 1) norjistaa, vetristää. | V. puutuneita lihaksiaan. Hyppeli ja taivutteli vartaloaan v:tääkseen jäseniään. V. ihoa hieromalla. V. hevosta ennen kiitoa. Uinti v:tää lihakset. Maaten vallilla antavat miehet auringon paahtaa ja v. ruumistaan V.KOLKKALA. Ja tietoisuus tuosta kaikesta - - v:ti riutuneet jäsenet AK. — V. [= verestää] vanhoja muistoja. - - v:än taas entismuiston / takaa pitkän taipaleen! *MANN.

verrytys|harjoitus *s. urh. voim.* **-liik|e** *s.*, tav. *mon.* Hieronnassa käytetyt v:keet.

versaali[6] *s. kirj.* iso kirjain, suuraakkonen, majuskeli;)(minuskeli.

versio[3] *s.* toisinto. | Goethen "Faustin" eri v:t. Todistajien onnettomuudesta antamat v:t.

verso[1] *s.* kasvin samanvuotinen, varresta työntyvä haara t. juurakosta kasvava varsi; *kasv.* avarammin: varsi t. varren osa lehtineen; vrt. vesa, taimi, itu. | Oksanhankoihin kehittyi v:ja. Omenapuuhun oksastettu v. Kuusen v:t eli kerkät. Mansikan v:ja, rönsyjä, poistetaan. Perunan maanalaiset v:t. Kielon juurakosta kasvavat v:t. Herukkapensaan edelliskesäiset v:t tuottivat runsaasti marjoja. Erotetaan ravitsemisv., johon kuuluvat kaikki kasvulliset varret ja varrenosat lehtineen, ja lisääntymisv., jonka muodostaa kukka IT. — *Kuv.* [Kansa] työntää uusia

v:ja, jotka kaukomailla juurtuvat ja lopulta kasvavat itsenäisiksi kansakunniksi ja valtioiksi *U.T.SIRELIUS. - - niin elävä kirja, että siinä jo sellaisenaan näkee vanhasta herbartilaisesta rungosta putkahtavan esiin uusimpain kasvatusajatusten eläviä v:ja A.VOIPIO. — *Yhd.* juuri-, latva-, tyviv.; pää-, sivuv.; kääpiö-, pitkäv.; jalo-, laakav.; lisääntymis-, muutunnais-, ravitsemis-, taivutusv.; vuosiv.; heinän-, koivun-, kuusen-, parsan-, tammen-, vatunv.

verso|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** *konkr.* **a.** kasvaa (sivu)versoja; vrt. taimia. | Ruusuun v:nut oksa. Runsaasti v:va kaktus. Tupakkakasvit v:vat helposti. Eivät nämä lepät koskaan kukkineet, ne vain v:ivat juuristaan SILL. — *Erik.* korsiviljasta: pensastua, pensoa. | Ruis v:i liiaksi. **b.** avarammin: kasvaa (vars. rehevästi, tuuheasti, sivuversoja tehden). | Kivikossa v:ivat vaarainpensaat rehevinä. Tien varsilla v:ivat mitä kauneimmat kukat. Syreenit v:ivat huvilan seinustalla. Porraspuissa v:i jo sammal. — Maa v:o rikkaruohoja. **2.** *abstr.* ja *kuv.* saada alkunsa, olla alulla, kasvaa, syntyä, kehkeytyä, lisääntyä, itää, orastaa; olla vallalla, kukoistaa, rehottaa. | Luova mielikuvitus v:o todellisuuden maaperästä. Kansanrunoutemme v:o kansan hengenelämästä. - - menneisyyden muistoista v:o kansan nykyisyyden voima ja tulevaisuuden usko A.ANTTILA. [Uudet voimat] joita joka hetki v:o esiin olemassaolon kaaoksesta PEKKANEN. [Kotiikävä] juurtui jo, vaikkei vielä päässyt v:maan AHO. Pula-ajan ahdingosta v:nut tyytymättömyys. Uskonpuhdistuksen jälkeen alkoi omaperäinen kirjallisuutemme v. Kaamea epäluulo alkoi nopeasti v. Leila Kivikon mielessä E.AUER. — Espanjan runsaana v:nut näytelmätaide. Jo varhain maassa v:i huomattava omaperäinen kulttuuri. Kansan keskuudessa v:i yhä syvä uskonnollisuus. Haaveet v:vat mielessä. Sivistyneissä yhteiskunnissa v:va siveettömyys. Maassa v:i hyötypolitiikka.

versoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | Nurmikolla v:evat kukkaryhmät. — *Kuv.* Silmissä v:i hailakka kaipaus EEVA JOENPELTO.

versoinen[63] *poss.a.* V. lepänkanto. — *Yhd.* pitkä-, pysty-, runsasv.

verso|juuri *s. kasv.* lisäjuuri;)(pääjuuri. **-kääriäinen** *s.* Argyroploce variegana, kääriäisperhonen, jonka toukka tuhoaa hedelmäpuiden vuosikasvaimia.

versollinen[63] *poss.a.* V. oksa.

versosto[2] *koll.s.* Tuulenpesä, sanikkaisissa ja siemenkasveissa tavattava luonnottoman tiheä v.

versoton[57] *kar.a.* Kuiva, v. latva.

versottu|a[1*] *v. harv.* tulla versoiseksi, ruveta kasvamaan versoja. | V:nut kanto, puu.

versovarsi *s. kasv.* lehtivarsi.

1. **versta**[10] *s. murt.* verstas.

2. **versta**[10] *s. murt.* virsta.

versta|s[66] *s.* **1.** vars. käsi- ja pienteollisuuden työpaja t. -huone; korjauspaja; vrt. konepaja. | Maalarin, puusepän, suutarin, vaatturin v. Ortopedinen v. Meijerin kirnuhuone, juustokellari ja v. — *Yhd.* maalarin-, nahkurin-, puusepän-, turkkurinv.; huonekalu-, kappa-, metalli-, moottori-, polkupyörä-, puutyö-, suksi-, vesijohtov.; korjausv. **2.** *mon. kans. harv.* työvälineistä yms. | - - velkarevärssi lankee, ellei hän [suutari] v:ineen ilmesty meille KILPI. Joko minä saan viedä kahviv:at pois? CANTH.

verstas|huone *s.* **-huoneisto** *s.* **-insinööri** *s.* Tehtaan veturiosaston v. **-kokemus** *s.* Autonkuljettaja, jolla on myös v:ta, etsii paikkaa [ilm.]. **-pöytä** *s.* **-rakennus** *s.* **-sali** *s.* **-työ** *s.* V:hön tottunut maalari.

versy|ä[1] *v. harv.* vertyä; versoa. | - - talveksi herpaantunut ruumis alkaa taas v. ja voimistua TOPPILA. — - - suvi suuri kukkii ja v:y A.V.KOSKIMIES.

ver|ta[10*] **1. a.** *s.* tav. kiteytyneissä määräyhteyksissä, joissa on kysymys vertaisuudesta, samanveroisuudesta, -arvoisuudesta, rinnastettavuudesta. | Ojuri, jolle ei löydy näiltä seuduin v:taa. Asiasta syntyi sellainen kohu, ettei v:taa. - - en synnyinseudulleni tiedä v:taa AK. Vaikeapa taitaa olla löytää v:taa nuoruuden ensimmäiselle mielitietylle PAKK. — Matka oli tuloksiltaan v:taansa vailla. Gallen-Kallela on v:taansa vailla kalevalaisen kuvamaailman tulkitsijana. V:taansa vailla oleva pesuaine. — V:tojaan hakeva [= suuri, tavaton] uskollisuus. Kyynillisyydessään v:tojaan etsivät sanat. V:tojaan hakeva pulakausi. — Vetää jllek v:toja 'olla jnk vertainen'. Runo, joka vetää v:toja maailmankirjallisuuden parhaille tuotteille. Ei mikään vedä v:toja työn ilolle! Kukaan ei vedä hänelle v:toja kielitaidossa. Jäljitelty japaninpaperi ei vedä oikealle v:toja. - - ei mikään tieto maallinen / voi sulle vetää v:taa VK. — Kalevalan v:roille [= vertaiseksi] voidaan maailmankirjallisuudesta asettaa vain pari kolme eeposta. "Kiinalainen kissa" ei kohoa Waltarin novellien v:roille. - - hän näyttää heidän älyllisen ylemmyytensä kaikenlaisten lammaspäisten - - v:roilla SILJO. — Harv. käyttöä. | Onpa tässä neitosessa / paremmanki miehen v. KAL. Ei hiiri hevosen v., paha lapsi miehen v. SL. Rakkaus [= Kristus], sä v:rakseni / itses aivan alensit VK. - - jos itseni luen mitättömäksi ja tyhjän v:raksi *ERKKI KAILA. Eläkööt herrat omaa elämäänsä - - mitä me niistä otetaan v:raksi [= vertauskohdaksi] KAUPPISH. V. v:rasta *CAJ. **b.** *a. harv.* vertainen. | - - kansa kaunis, maansa v. MANN. Liene ei maassa, maailmassa, / - - / mointa laivan laatijata, / v:toani veistäjätä KAL. Eipä paikkaa olekaan / kodin v:taa ollenkaan AK. — *verrempi* (kans.) parempi, arvollisempi. | - - hänen jalkoihinsa oli kasvanut sellaiset anturat, ettei parkkitiinussa tule v:rempiä HAANPÄÄ. Kumpi pitäjä on tässä suhteessa [= saituudessa] v:rempi KUSTAA VILKUNA. - - ne saa hypätä pöydälle, / jotk' on meitä v:rempiä! KL.

2. *s.* attr:n yhteydessä (summittaisesta) määrästä, mitasta jhk toiseen verraten. | Kahta v:taa suurempi 'kaksinkertainen'. Toista v:taa enemmän. Ajotie oli kahta v:taa pitempi kuin oikotie. Osaat tämän monta v:taa paremmin kuin minä. | Tehtyä peltoa pisti jo parin tynnyrin alainen lahdelma korven sisään. Ja kuokosta kenties puoli sen v:taa AHO. Arabian niemimaa on neljä v:taa niin suuri kuin Skandinavia. Satoja v:toja paremmat olot. — Asemamme tuli

pian kaksin v:roin tukalaksi, tukalammaksi. Kaksin v:roin herkullisia marjat ovat kermavaahdossa tarjottuina. Tuonnin arvo ylitti kaksin v:roin viennin arvon. Vesi on monin v:roin läpinäkymättömämpää kuin ilma. - - hänelle, joka voi tehdä enemmän, monin v:roin enemmän - - UT. — *Erik.* gen:n ohella. **a.** *verran* myönt. yhteyksissä. | Tuonnin arvo on lisääntynyt 5,4 miljardin markan v:ran. Tiellä oli vettä metrin v:ran. Kirjaa luettiin tunnilla sivun v:ran. Juoksijain väliä oli maalissa vain sylen v:ran. Taikinaan sekoitetaan teelusikallisen v:ran suolaa. Ukko heitti kiukaaseen kauhan v:ran vettä. Minulla on tunnin v:ran joutoaikaa. Talo oli vuoden v:ran kylmillään. Aavistuksen, himpun (ark.), hitusen, kynnen, pisaran v:ran 'vähän, hiukan'. Teillä taitaa olla evästä hiukan v:ran meillekin antaa. Hivenen v:ran kanelia. - - jos teillä olisi uskoa sinapinsiemenenkään v:ran UT. On meissä sen v:ran puumiehen vikaa, että - -. Oli kauppa-apulaisena Helsingissä 4 vuotta ja saman v:ran Hämeenlinnassa. Häneltä meni toisen v:ran aikaa kuvien tekoon PÄLSI. Minkä v:ran? Meillä on työtä jos minkä v:ran. Asia jäi jonkin v:ran epäselväksi. Peltoröllin vihneet ovat kaleita ainakin toisen v:ran pitempiä. Karvan v:ran isompi L.VIITA. **b.** *verta* (myönt. yhteyksissä) subj:na, obj:na t. obj:n sukuisena määräyksenä; tav:mmin verran. | Työpajassa oli kymmenkunta työmiestä ja sama v. oppilaita. Alueella on jokin v. ruotsalaisia. Huvilan ympärillä oli puutarhamaata 10 aarin v. Tapahtumasta on kulunut viikon v. On sitä talossa aina ryypyn v. tarjota. - - matkojen tuloksina on keräytynyt - - muutamia kymmeniä kuvia ja tukevan niteen v. muistitietoa A.ANTTILA. Työhön tarvitaan vielä toinen v. miehiä. Käsikirjoitusta on ladottu 5 painoarkin v. Vettä otettiin kahvikupin v. — Vuoden v. sitten. **c.** *vertaa* kielt. yhteyksissä. | Ette näy tietävän Runebergistä senkään v:taa kuin minä. Ei ole vettä sen v:taa, että naamansa pesisi. Talolla ei ole niittyä minkään v:taa. Ei karvan(kaan), kynnen(kään), pennin(kään), tuuman(kaan) v:taa 'ei vähääkään, hiukkaakaan'. Ettekö voi hiuskarvan v:taa peräytyä vaatimuksestanne? En välitä siitä penninkään v:taa. - - enkä tietääkseni eläessäni tehnyt kenellekään vääryyttä äyrin v:taa *SILJO.

vertaamat|on[57] *kielt.a.* -tomasti *adv.* jota ei voi verrata jhk; *harv.* vertaansa vailla oleva, verraton. | Hengenlaatunsa erilaisuuden vuoksi toisiinsa v:tomat nerot. — Steinway-pianojen v. kestävyys. V:tomasti enemmän.

vertahyytävä *a. (partis.)* tav. ⌒.

vertailija[14] *tek.* < seur. | Käsialojen v.

vertail|la[29] *frekv.v.* -evasti *adv.* < verrata. | V. jtak jhk. V. eri puolueiden ohjelmia. Tytöt v:ivat toistensa todistuksia. — Puhelinsanoman v:eminen antamisen jälkeen. — V:eva sanakirja. Maatalouden v:evat kenttäkokeet. V:eva tutkimus eri kanarotujen munimiskyvystä. Tutkia ilmiöitä v:evasti. V:eva anatomia, kielitiede, oikeustiede. Suomalainen ja v:eva kansanrunoudentutkimus. V:eva eli komparatiivinen konjunktio.

vertailu[2] *teonn.* < ed. | Autonmoottorit v:n kohteena. Tuotteiden silmämääräinen v. Tutkijan v:t ja yhteenvedot. Koetulosten rinnakkainasettelu ja v. Komparatiivin käyttöä on kartettava, kun ei ole kysymys v:sta. V:n vuoksi mainittakoon, että - -. Jk kestää v:n jnk kanssa 'on vähintään samanveroinen kuin jk toinen'. Värit, jotka sekä laatunsa että hintansa puolesta kestävät v:n parhaiden ulkomaisten tuotteiden kanssa. — Puhelin-, sähkösanoman v. — *Kiel.* = komparaatio. — *Yhd.* hinnan-, hinta-, sana-, tekstiv.; kannattavuus-, kulutus-, kustannusv.; pika-, yleisv. **-aineisto** *s.* aineisto, johon jtak vertaillaan; aineisto, jonka piirissä jtak vertaillaan. | Ulkomaiset teokset, joista saa v:a suomalaisia uskomuksia tutkittaessa. Tarpeellisen v:n puutteessa lajin tarkka määritys ei ole ollut mahdollista. **-aine|s** *s.* vrt. ed. | Viron kansanrunouden tärkeys oman kansanrunoutemme v:ksena. Oikeusgrafologista tutkimusta varten kerätty laaja v. **-aste** *s. kiel.* V:et ovat positiivi, komparatiivi ja superlatiivi. **-järjestelmä** *s. fys.* koordinaatisto. **-keino** *s. mat.* eliminoimiskeino, jossa kahdesta yhtälöstä johdetaan eliminoitavan suureen lauseke ja nämä lausekkeet merkitään yhtä suuriksi. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* V:set luvut. Koeaineistojen v:suus. **-koe** *s.* vertaileva koe. **-kohde, -koht|a** *s.* = vertauskohde, -kohta. | Runo, jolle voidaan löytää v:ia maailmankirjallisuudesta. **-kone** *s.* **1.** *tekn.* = komparaattori. **2.** vertailukohtana oleva kone. | Kiihtyvyyskokeissa v:eksi valittu moottori. **-laskelma** *s.* V. eri autoreittien kannattavuudesta. **-liuos** *s.* Tutkittava liuos ja v. **-luku** *s.* = vertausluku. | Hapen atomipainoa käytetään eräiden aineiden suhteellisen molekyylipainon v:na. **-mahdollisuus** *s.* **-materiaali** *s.* = vertailuaineisto. **-menetelmä** *s.* **-muo|to** *s. kiel.* vars. komparatiivi- ja superlatiivimuodoista. | Huonoin, rannempana ym. v:dot. **-näyt|e** *s.* vertailukohdaksi otettu t. sopiva näyte. | Suomalaisen kansansävelmän ulkomaiset v:teet. **-peruste** *s.* Myynnin määrä liikkeiden suuruusjärjestyksen määrityksessä käytettynä v:ena. **-pohja** *s.* = ed. **-ryhmä** *s.* Potilaat ja tutkimuksissa v:nä käytetyt terveet. **-tapa** *s.* **-taulukko** *s.* vertaileva t. vertailukohtana oleva taulukko, vertaustaulukko. | Eri hyönteisten kehityksestä laadittu v. **-vastu|s** *s. sähk.* V:ksena käytetään normaalivastusta. **-vuosi** *s.* **1.** vuosi, jonka osalta jk vertailu suoritetaan. **2.** vertailukohdaksi otettu t. sopiva vuosi.

vertaimevä *a. (partis.)* tav. ⌒.

vertai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä. **1.** joiltakin ominaisuuksiltaan, laadultaan, vaikutukseltaan [tms.] jtak vastaava, jhk rinnastettavissa t. verrattavissa oleva, jnk asemesta käyvä, kelvollinen korvaamaan jnk, arvoinen, veroinen. | Mannerheimin v. sotapäällikkö. Teoreetikkona Marxin v. sosialisti. Aluksen upseerit ja heidän v:sensa. Kylän v:set tilusryhmät. - - nautinto-oikeuden tai muun sen v:sen oikeuden haltija LK. Jerusalem on puoleksi palaneen viinipuun v. VT[V]. Kohdella jkta v:senaan, kuin v:staan. Opettaja asettui oppilaiden v:seksi. Ensimmäinen v:s-

tensa joukossa. Syntyi sellainen tappelu, ettei ennen ole nähty (sen) v:sta. V:staan vailla. I.K. Inha oli Suomen luonnon tuntijana vailla v:staan. Opaalivalaisimet ovat keittiölamppuina vailla v:staan. Taideteos, joka taiteen historiassa hakee v:staan. — *Kans.* Ja niin puhelias se oli ja aivan kuin v. [= samanvertainen] PAKK. — *Yhd.* saman-, tasav. 2. määrästä, suuruudesta: (suunnilleen) jnk määräinen, suuruinen, laajuinen t. kokoinen. | Sylen v. välimatka. -- parin kapan v. vaja [= vajaus] ALKIO. -- senkään v:sta myötätuntoisuutta -- hän ei enää löytänyt IVALO. — *Yhd.* jonkin-, saman-, sen-, tuon-, tämänv.; moninv.; täysiv.

verta|janoava, -muodostava, -puhdistava, -tihkuva, -tyrehdyttävä *a. (partis.)* tav. ⌒.

vertaukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vertauksen sisältävä, vertaukseksi tarkoitettu, vertauskuvallinen, kuvaannollinen, kuvallinen, symbolinen, allegorinen; vrt. metaforinen. | V. sanontatapa, kertomus, näytelmä. V:set kuvat ja merkit. Murtunut pilari v:sena hautakivenä. "Hyökkäys", E. Iston v. maalaus. V:sesti sanoen. Taideteoksen v:suus.

vertauksenomainen *a.* V. fraasi.

vertau|s[64] *s.* 1. vertaaminen, vertailu. | Eri työstökoneiden v. Varojen ja velkojen v. tilinpäätösasiakirjoihin. V:ksen vuoksi mainittakoon --. Komparatiivilauseet ilmaisevat v:sta. 2. kuvailmaus, joka havainnollistaa t. tehostaa esitystä asettamalla jnk käsitteen, tilanteen tms. rinnalle toisen (tav. komparatiivikonj:lla liitetyn), siihen rinnastettavan käsitteen, tilanteen tms.; joskus myös metaforasta, allegoriasta, paraabelista. | "Tyhmä kuin saapas", "suu kuin seitsemän leivän uuni" ym. kansanomaiset v:kset. Kalevalan tunnettu v. "Niin on neiti taattolassa kuin marja hyvällä maalla". Homeerinen v. Sattuva, ontuva v. Puhua v:ksin. — Jeesuksen v. tuhlaajapojasta.

vertaus|aineisto *s.* vertailuaineisto. **-ellipsoidi** *s. maanm.* kooltaan ja muodoltaan mahdollisimman paljon maapalloa vastaava ellipsoidi. **-kappale** *s.* vertauskohtana oleva kappale. | Kappaleen rata johonkin v:eseen verrattuna. **-kelpoi|nen** *a.* V:set suureet. **-kertomus** *s.* = paraabeli 1. | Jeesuksen v. kuninkaanpojan häistä. **-kohde** *s.* tav:mmin seur. **-koh|ta** *s.* se mihin jtak verrataan, vertailukohta. | Etsiä v:tia. Sana, jolle on v:tia balttilaisissa kielissä. "Nummisuutarien" lähin v. on Holbergin "Jeppe Niilonpoika". V:daksi valittu kappale, taulukko. **-kuv|a** *s.* 1. merkki t. kuva t. esine, joka kuvaannollisesti edustaa jtak käsitettä t. jota pidetään jnk käsitteen ilmentymänä, tunnuskuva, -merkki, symboli. | Sydän, rakkauden v. Sormus uskollisuuden v:ana. Pöllöä pidetään viisauden v:ana. Leijona, evankelista Markuksen v. Kristillisten v:ien käyttö kirkkojen koristelussa. Taideteokset perheen sivistyksen ja varallisuuden v:ina. Kylvyvakka Miskan kainalossa oli hänen elämänsä v. AK. Vanha on muija ja harmaa, ei enää syyspuolen, vaan jo talven v. SILL. 2. = vertaus 2. | Käytellä puheessaan mehukkaita v:ia. Pukea mietteensä v:iin. Ibsenin kyky puhua elävien v:ien avulla. Raamatun v:at. **-kuvalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vertauskuvana käytetty, vertauskuvaksi tarkoitettu t. tulkittava, vertauskuvia sisältävä t. käyttävä, vertauksellinen, kuvaannollinen, symbolinen, allegorinen. | V. koriste, maalaus. Yhdistyksen v. lippu. Pakanoiden v:set juhlamenot. V:sesti käsitettävä merkki, ele. V. taide. Alastoman nuoren naisen patsas, joka v:sesti esittää kevään heräämistä. Ja osoittaakseen oikein v:sesti, mitä hän tuosta unesta ajatteli, potkaisi hän sohvaansa kaikella voimallaan E.AUER. — V. kertomus, näytelmä, puhe, sanontatapa. H. C. Andersenin satujen v:suus. Raamatun v. selitystapa. **-lu|ku** *s.* vertauskohtana t. -perusteena käytetty t. sellaiseksi sopiva (us. suhde)luku. | Elinkustannusindeksi ym. v:vut. — Antropologiassa: indeksi. | Pääkallon v. — *Erik.* suhteellista vaalitapaa noudatettaessa eri ehdokkaille laskettuja lukuja, jotka kunkin vaaliliiton osalta on saatu jakamalla sen koko äänimäärä kunkin ehdokkaan äänimäärän suuruusjärjestystä ilmaisevalla luvulla ja joiden suuruutta vertailemalla todetaan valituksi tulevat. **-perusta** *s.* tav:mmin seur. **-peruste** *s.* Tuotannon bruttoarvo v:ena teollisuuden kehittymistä tutkittaessa. **-puhe** s. = paraabeli 1. **-suhde** *s.* **-taulukko** *s.* vertailutaulukko.

vertavuotava *a. (partis.)* tav. ⌒.

verteks[7] *s. täht.* piste, jota kohden tähtien ominaisliikkeet suuntautuvat t. näyttävät suuntautuvan.

vertikaali[4] 1. *s.* a. luotilinja, pystysuora tanko tms. | Siltarakenteen v:t. b. laivanrakennuksessa: vertikaalitason ja laivan rungon leikkausviiva. 2. *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* = seur. | V. asento. V. antenni.

vertikaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* pystysuora;)(horisontaalinen. | Koneen v. akseli. Kaukoputken näkökenttään asetetut v:set langat. Tammilajien v. [= maan korkeussuhteista riippuva] levinneisyys. — *Liik.* V. yhtymä, ks. vertikaaliyhtymä. V. eli peräkkäinen työnjako.

vertikaali|suunta *s.* **-taso** *s.* **-voima** *s. fys.* pystysuoraan vaikuttava voima. **-yhtymä** *s. liik.* yhtymä, johon kuuluu jnk tuotannonhaaran t. liiketoiminnan peräkkäisiä asteita, vertikaalinen yhtymä;)(horisontaaliyhtymä. **-ympyrä** *s. täht.* = pysty-ympyrä.

verto[1*] *s. mat.* verrannon jäsenenä olevista suureista; *syn.* proportionaali. | Jos A:B = C:D, niin D:n sanotaan olevan A:n, B:n ja C:n neljäs v. Verrannossa A:B = B:C on C A:n ja B:n kolmas v. — *Yhd.* keskiv.

vertoa[1*] *v. vanh.* verrata. | -- ei käy kuntoon aina ja joka paikassa hiuskarvan tarkkuudella v. omia töitämme -- Jumalan sanan ja käskyjen rinnalla KIVI.

vertoarvo *s. mat.* prosenttilaskussa suure, jonka suuruus ilmaistaan prosentteina perusarvosta.

vertym|ä[13] *s.* = verestymä. | Pieniä v:iä ihossa.

verty|ä[1*] *v.* 1. a. jäsenistä, kudoksista: tulla verekkääksi, notkeaksi, notkistua, norjistua, vetreytyä. | Lämmitteli käsiänsä tulen ääressä saadakseen ne v:mään. Jalat v:ivät hypellessä. Äkkinäisestä ajosta kankeiksi käyneet polvet alkavat v. — Juoksijat hyppelivät v:äkseen en-

nen kilpailua. **b.** avarammin: virkistyä, virota, piristyä, elpyä. | Vanha, mutta uudelleen v:nyt sotasankari. Tyttö v:i viikon verran sairastettuaan. Järvelin oli kerrakseen v:nyt melkein puheliaaksi KILPI. - - nuortuu ja v:y uuden nuoren [vaimon] vieressä AHO. - - äsken murtuneet mielet v:vät ALKIO. - - alkoi uudelleen v. ajatus synnyinkodin ostamisesta ALKIO. Mutta tuo aihe kasvoi ja v:i hänen mielikuvituksessaan TARK. — Muistot v:vät 'verestyvät'. - - vanha heimojen välinen epäluulo ja kateus alkaa hiljalleen v. mielissä AK. — Ja silloin vehreys v:y, / punaruusujen runsaus puhkee HAAHTI. **2.** verestyä (2); vereytyä. | Silmät v:vät. - - nyrkkini v:vät saranaasi SARKIA. Laihtui tammat lautaselta, / v:i vempelen kohasta KANT. — - - v:y frankkien valkeat kilvet HAARLA.

veruk|e[78*] *s.* silmänlumeeksi keksitty, näennäinen syy, tekosyy. | Tyhjä, turha v. Etsiä, keksiä v:keita. Hylkäsi vaimonsa joidenkin v:keiden nojalla. Jäi pois sillä v:keella, että oli muka sairas. | Ei mitään v:keita, ei puolustuksia, ei kiertelemisiä. Olkoon synti syntinä ja rikos rikoksena AK.

verukeht|aa[2*] **-|ia**[17*] *v. kans.* keksiä verukkeita; jaaritella, juoruta. | Sinkkoa harmitti, että tuli turhaan v:ineeksi R.RAUANHEIMO. Lammintakainen nimisen mökin akka jaksoi näistä asioista eniten v:aa L.LESKINEN.

veräj|ä[13] *s.* aidan kulkuaukko ja sen sulkeva joko aidan suuntaan liikuteltavien riukujen muodostama tai oven tavoin kääntyvä laite; vrt. portti (jolla sanalla yl. tarkoitetaan raskaampia t. tarkkatekoisempia laitteita). | Hevoshaan v. Metsäniityn v. Avata v. V. on raollaan. V:än narahdus. Töllistelee kuin lehmä uutta v:ää SP. Pääsi kuin koira v:ästä [= selviytyi jstak esteestä, kokeesta tms. ansaitsemattoman vähällä, onnekkaasti] SP. — *Erik.* Hissikorin v. Šakkipelissä v. syntyy siten, että nappula avaa toiselle nappulalle linjan. — *Kuv.* Rauha on maassa, mutta vihollinen kuitenkin v:ällämme väijyy AHO. Vierailla v:illä 'vieraissa oloissa'. - - on löytänyt kodon ja rauhaisen haudan ventovierailta v:iltä KIANTO. - - silloin odottaa onni joka v:ällä KOJO. Kyllä sinä tyttö parka nyt kävit niin lähellä tuonen v:ää, ettet - - SILL. Ei vahingon v:älle ole kukaan päässyt [= arvannut vahinkoa etukäteen sitä varoakseen] SL. — *Yhd.* haka-, koti-, metsä-, niitty-, puutarhav.; rauta-, riukuv.

veräjäaukko *s.* = seur.

veräjän|aukko *s.* **-pieli** *s.* **-tolppa** *s.* **-vahti, -vartija** *s.* — *Urh. leik.* maalivahti.

veräjä|puu *s.* vars. vaakasuoraan aidan suuntaisesti liikuteltava veräjän puu. | Pudotti v:puut ja astui karjapihaan. **-|vahti, -|vartija** *s.* veräjänvahti, -vartija. | Rautateiden silta- ja v:vartijat.

ves|a[10] *s.* vrt. verso, taimi. **1.** vars. lehtipuiden ja pensaiden varren tyviosasta, juuresta, kannosta kasvava nuori varsi; myös nuori lehtipuu. | V:oista uudistuva puulaji. Haavan, koivun, pajun v. Lepän kanto työntää uusia v:oja. Vattupensaat lisääntyvät juuresta kasvavista v:oista. Ei v. kauas kannosta kasva SL. Läksi puut ylenemähän, / v:at nuoret nousemahan KAL. Veti virkkua vitsalla, / paiskasi pajun v:alla KAL. — Mutta Iisain kannosta puhkeaa virpi, ja v. versoo hänen juuristansa [kuv. Kristuksen tulevasta syntymästä; vrt. 2.a] VT. — *Yhd.* juuri-, kanto-, runko-, tyviv.; haavan-, koivun-, lepän-, pajunv. **2.** *kuv.* **a.** lapsi, jälkeläinen. | Terhakka, vallaton, kuriton v. Varakkaiden perheiden v:at. Vanhan sivistyssuvun viimeinen v. Tässä on meidän perheen nuorin v. Hän oli sellainen kuin pitikin, oli rotunsa v. LEHT. - - oppilaita aivan pienistä v:oista isoihin miehenvetkaleihin asti SILL. — *Yhd.* ihmis-, poikav. **b.** kehkeytyvistä ilmiöistä tms. | Myös loitsu-, sananlasku- ja saturunous versoi uusia v:oja TARK. — [Maailma] jossa oikeuden yrtit kuoleentuvat ja vääryyden v:at käyvät reheviksi AK. - - siinä on myös v. toivomme / kultainen, hento LEINO.

vesaikko[2*] *s.* tav:mmin vesakko.

vesakirves *s.* = vesuri.

vesak|ko[2*] *s.* kanto- t. juurivesojen muodostama kasvusto, vesametsä; us. myös lehtipuiden siementaimien muodostamasta nuoresta kasvustosta. | Uudistusala ottaa usein v:koa. Autiotalon pellot kasvoivat läpipääsemätöntä v:koa. V:on hakkaaminen, raivaaminen. Hyväkasvuisilta mailta v. voidaan hakata 7—10 vuoden ikäisenä. Jänis piiloutui tunturin tiheään v:koon. — *Yhd.* leppä-, pajuv.; ojanvarsi-, rantav.

vesakkoi|nen[63] *poss.a.* vesakkoa kasvava. | V. peltoaukeaman reuna. V:silla mailla.

vesa|metsä *s. metsät.* kanto- ja juurivesoista jatkuvasti uudistamalla kasvatettava, 1—30 vuoden kiertoaikaa käyttäen hoidettu metsä; vrt. siemenmetsä. **-puu** *s.* vesametsän puu.

vesasto[2] *s. harv.* vesakko.

vesa|ta[35] *v.* poistaa vesat, vesoa. | Taimiston, ojien v:aminen.

vesaviikate *s.* vesojen poistamiseen käytettävä viikate.

vesen[56] *s.* = seur.

vesenne[78*] *s.* kaadettavaan (tukki)puuhun sahauskohdan vastakkaiselle puolelle hakattava viisto lovi, vesen, viiste. | Hakata kirveellä v.

vesenterä *s.* kahdelta vastakkaiselta puolen hakatun puun kannon terävä huippu.

vesi[40] *s.* luonnon tavallisin neste, vedyn ja hapen yhdiste; *kem.* myös tämän aineen jähmeistä ja kaasumaisista muodoista; joskus (vars. yhd:oissa) muistakin nesteistä. | Kemiallisesti puhdas v. on väritöntä, mautonta ja hajutonta nestettä. Vettä syntyy vedyn yhtyessä happeen eli palaessa. Järvissä, joissa yms. esiintyvä luonnon v. ei ole koskaan täysin puhdasta. Vettä on kasvi- ja eläinkudosten aineksina sekä epäorgaanisessa luonnossa kidevetenä. Veressä on vettä noin 80 %. Tippa, litra vettä. Kapillaarinen, hygroskooppinen v. Raskas v. 'vesi, jonka molekyylien vety on raskasta vetyä'. Kova v. 'vesi, jossa on paljon vieraita kivennäisaineita, vars. kalkkia'. Pehmeä v. V. esiintyy jähmeässä muodossa lumena, jäänä ja rakeina, kaasumaisessa vesihöyrynä. Sumu on pienen pieninä pisaroina olevaa vettä. Kylmä, lämmin, haalea, kuuma v. Kirkas, raikas, samea, puhdas, likai-

nen, ruosteinen, ruskea, savinen v. Meren suolainen v. Sisävesistöjen suolaton, makea v. Suolammen mutainen v. Tislattu v. Luonnosta, lähteestä, kaivosta, joesta, järvestä otettu v. Vesijohdoista saadaan erikoislaitteissa suodattamalla puhdistettua vettä. Höyry tiivistyy vedeksi. Lumi, jää, kuura sulaa vedeksi. Meristä haihtuu valtavat määrät vettä. Maa, sieni imee vettä. V. imeytyy sieneen, maahan, puuhun. V. liuottaa jossakin määrin kaikkia aineita. Kivien ja maalajien rakoihin tunkeutunut v. särkee ja murtaa niitä jäätyessään. Liuottaa jtak veteen. Jk liukenee veteen. Vääntää v. pyykkivaatteista. Jkn vaatteista tippuu, valuu vettä. Kallion seinästä tihkuu vettä. Hanasta vuotaa vettä. Tiellä, pihamaalla, jäällä on vettä. Pyyhkiä, kuivata v. jstak. Kastella vedellä, vedessä, veteen. Kastua vedessä. Vajan katto ei pitänyt enää ollenkaan vettä. Kenkään meni vettä. Veneeseen vuotaa vettä. Alukseen tuli vettä kahdesta repeämästä. Tekolammikko, jonka v. vaihtuu määräajoin. Vaihtaa kukkamaljakkoon raikas v. — *vesi|llä*, -lle (adv. harv.) tiestä, jäästä tms., jolla on selvää vettä; vrt. erik. 4. | Koko tie oli rankkasateen jälkeen pahasti v:llä. Rannoilta jää oli jo huhtikuussa v:llä. Mutta kun matkan varrella oleva järvi oli kovin v:llä - - AK — *Kuv.* Saada kylmää vettä niskaansa 'innostukseton, nolaava vastaanotto, nolo kokemus tms.'. Kaataa kylmää vettä jkn niskaan. — *Yhd.* joki-, järvi-, kaivo-, lähde-, maa-, meri-, oja-, puro-, suov.; luonnonv.; pinta-, pohja-, pore-, sade-, sula-, sulamis-, tihku-, uhku-, vuotov.; hulas-, kulasv.; kanto-, paino-, vesijohto-, viemäriv.; jää-, kura-, lieju-, lika-, muta-, rapa-, ruoste-, saviv.; hiuspilli-, kidev.; lasku-, nousu-, vuorov.; ali-, keski-, yliv.

— *Erik.* **1.** sadevedestä, sateesta. | Sataa vettä ja myrskyää. Vettä tuli taivaan täydeltä. V. valui virtanaan. Maanviljelijät odottivat jo hartaasti vettä. Viljat kaipaisivat kipeästi vettä. Pieni veden tulo ei haittaa mitään. Ei mene kesä v:ttä eikä talvi pakkasitta SL. - - maa järisi, ja taivaat vuotivat, pilvet vuotivat vettä VT.

2. pohjavedestä. | Etsiä vettä pajunoksalla. Tässä mäessä ei ole vettä missään. Siinä on v. niin syvällä kallion alla, ettei kaivoa kannata tehdä.

3. meren, järven tms. vedestä; *mon.* ajatellen vesimassoja. | Lahnaparvi sekoitti veden sameaksi. Aita johdetaan rannasta selvään veteen asti 'niin kauas, että vesi on selvää, ettei siinä kasva ruohoja tms.'. Kalastaa sameassa vedessä (kuv.), ks. samea 1. — Tyynessä vedessähän ne suuret kalat kutevat SP. Niin Herra saattoi vahvalla itätuulella - - meren väistymään ja muutti meren kuivaksi maaksi; ja v. jakautui kahtia VT. — *Erik.* **a.** vesi elementtinä, jossa kalat ja muut vesieläimet elävät, jossa voi liikkua, uida, purjehtia jne. | Ilman linnut ja veden kalat. Syvän, suolaisen, makean veden kala. Vedessä elämiseen mukautuneet eläimet ja kasvit. Veden haltija. Tyttö oli jo kymmenvuotiaana vedessä kuin kala. Olla, liikkua [tms.] kuin kala vedessä (kuv.), ks. kala 1.d. N. on hienossakin seurassa kuin kala vedessä. - - niin terve kuin veden kala KIANTO. — Otettiin aurinkoa ja välillä käytiin vedessä vilvoittelmassa. Tule sinäkin jo veteen! Hyppäsi pää edellä veteen. — Varo, ettet horjahda veteen! Mies heittäytyi epätoivoissaan veteen. Ajoi potkukelkalla sulaan veteen. Vene kaatui ja kaikki joutuivat veden varaan 'uimasilleen'. — Työntää vene veteen. Amfibiksi sanotaan sekä maalla että vedessä liikkuvaa vaunua. **b.** virtaavasta t. aaltoilevasta vedestä. | V. pyörittää turbiinia. Taistella tuulta ja vettä vastaan. Olla veden armoilla. Imatran vedet on valjastettu. Yhtä mustina kuin syksyiset syvät vedet, jotka möyrysivät Kurjajärven suurilla selillä KIANTO. - - hänen äänensä oli niin kuin paljojen vetten pauhina UT. — Saada (uutta) vettä myllyynsä (kuv.), ks. mylly 1.a. **c.** vesimassan paksuutta ajatellen. | Syvässä, matalassa vedessä. Lätäkössä oli vettä puolisääreen. Joessa oli vettä tuskin kainaloihin asti. Ankkuroitiin 10 m syvään veteen. Kölin alla oli vettä satoja metrejä. — *Kuv.* - - mutta painuneet siitä huolimatta syviin synnin v:in, kunnes Laestadiuksen saarna lopullisesti herätti AK. **d.** tulvavedestä, tulvasta. | V. tulvii niillä seuduin joka kevät pelloille. Melkein koko niittyaukea oli veden vallassa, alla. Ison veden [= tulvan] aika. **e.** veden yläpintaa t. vesiviivaa ajatellen. | Puiden välistä vilahteli kirkas v. Nähdä kuvansa vedestä. Jk kuvastuu, heijastuu vedestä. V. on korkealla, matalalla, nousee, laskee. Korkean, matalan veden aika. Pysyä, pysytellä veden pinnalla, päällä. Painua veden alle. Veden alla uiva osa jäävuorta. Kokonaan veden alla kasvavat kasvit. - - ja pimeys oli syvyyden päällä, ja Jumalan Henki liikkui vetten päällä VT. Ja Pietari astui ulos venheestä ja käveli vetten päällä mennäkseen Jeesuksen tykö UT.

4. luonnossa esiintyvistä vesikasautumista; paikoista, joihin on kerääntynyt paljon vettä: meri, järvi, joki tms.; us. erik. vesiväylä, -reitti. | Järven, joen tai muun veden rannalla oleva asumus. Veden partaalla. Kaukana suuren veden takana. Asua veden hengessä. Jussin mökki oli ihan veden vieressä KATAJA. Ei laaksoa, ei kukkulaa, / ei vettä, rantaa rakkaampaa, / kuin kotimaa tää pohjoinen *CAJ. — Us. *mon.* Keskusjärvi, johon laskee v:ä eri tahoilta. Kalastelee lähellä kotiaan sijaitsevissa v:ssä. On jo niin myöhä syksy, että vedet alkavat mennä jäähän. Vedet jäätyvät, sulavat. Kohta on kevät ja vedet aukeavat 'vapautuvat jäistä'. Tukinuittoon lähden tästä v:en auettua KATAJA. [Tukkeja] oli paljon - - mennyt v:ä myöten alas JÄRN. Sisä-Suomen kalaisilla v:llä. Tämän seudun vedet ovat miltei kalattomia. Lieju- ja mutapohjaisissakin v:ssä viihtyvät kalalajit. - - kuin jäisissä v:ssä uiskentelevan allin valitus KARHUM. Ihmisasumuksia on — vetten vaiheilla, mäkien syrjissä, peltojen hengessä SILL. — Näin karisille v:lle eivät suuret sotalaivat uskaltautuneet. Laivasto pysytteli kotoisilla, turvallisilla v:llä. Kaukaisilla, pohjoisilla, idän v:llä liikkuvat kauppalaivat. Kompassin tultua käyttöön uskallettiin lähteä tuntemattomillekin v:lle. Kreikan v:llä käydyt meritaistelut. Laivasto-osasto lähti Välimereltä väljemmille v:lle. Kalastella

kielletyillä, luvattomilla v:llä (myös kuv.). — *vesi*|*llä*, -lle (adv:n tapaan). Laskea laiva telakalta v:lle. Työntää vene v:lle. Tällaisella säällä on vaarallista olla v:llä 'soudella, purjehtia tms.'. Vietin suurimman osan kesälomaani v:llä. — *Kuv.* Päästä väljemmille v:lle 'saada enemmän toimintavapautta, -tilaa'. Koetin varovasti luovia väljemmille v:lle 'johtaa keskustelun pois aroista, kiistanalaisista asioista'. Keskustelu liikkui minulle oudoilla v:llä. Tuntea liikkuvansa luvattomilla v:llä 'luvattomalla alueella, luvattomissa puuhissa tms.'. Päästä (karikosta) selville v:lle 'alkaa edistyä, saada toimintamahdollisuudet'. Koko seikkailu Olgan kanssa oli jäävinään kuin veden taakse [= kaukaiseksi] SILL. — *Yhd.* koti-, lähi-, maa-, rannikko-, saaristo-, sisä-, ulko-, valta-, ympäristöv(edet); kala-, kulku-, pyyntiv.; hauki-, kuha-, lohi-, muikku-, silakka-, silliv.; ala-, ranta-, yläv.

5. vedestä ihmisten ja eläinten juomana ja kasvien ravintona; kotitaloudessa, teollisuudessa tms. jhk tarkoitukseen käytetystä vedestä: käyttö-, talousvesi. | Sammuttaa janonsa vedellä. Hevonen joi ämpärillisen vettä. Kantaa lehmille vedet navettaan. Kasvit ottavat vettä juurillaan maasta. — Ei juo vettä väkevämpää 'on ehdottoman raitis'. — Keittää perunat vedessä. Veteen keitetty puuro, velli. Raikkaaseen veteen keitetty kahvi. Vedestä ja jauhoista tehty taikina, seos. Sekoittaa, panna vettä viiniin. Laimentaa vedellä, vettä lisäämällä. Panna herneet veteen likoon. Liottaa vedessä. Pestä, puhdistaa, huuhdella, huuhtoa vedessä, vedellä. Tehdä puhdasta vedellä ja saippualla. Käyttää vettä liuottimena. Ravintoainetehtaiden, panimoiden, polttimoiden yms. tarvitseman veden tulee olla laadultaan erityisen hyvää. V. jäähdytteenä monenlaisissa työkalukoneissa, polttomoottoreiden sylintereissä, höyryvoimakoneiden lauhduttimissa yms. Lämmön kuljetukseen vettä käytetään esim. keskus- ja kaukolämmityslaitteissa. — *Yhd.* ape-, juoma-, kahvi-, peruna-, puuro-, ruoka-, tee-, totiv.; kasvo-, käsi-, silmiv.; kylpy-, käyttö-, löyly-, navetta-, sauna-, talousv.; huuhde-, huuhtelu-, huuhtomis-, jäähdytys-, karkaisu-, keitin-, keitto-, kuljetus-, laimennus-, lauhdutus-, liotus-, liuotus-, pesu-, puhdistus-, pyykki-, sekoitus-, syöttöv.; jäte-, kierto-, lauhde-, lika-, painev.; sillinsuolav.

6. uskonnollisen kultin yhteydessä käytetystä vedestä. | Siunattu v. Minä kastan teidät vedellä, mutta hän kastaa teidät Pyhällä Hengellä UT. — *elämän vesi* ks. ◡. | Kristuksen ja luomakunnan välillä on olennollinen elämänsuhde, niin että hän todella on "elämän leipä" ja "elämän v." A.J.PIETILÄ. - - kiusoista sielu kirvoita, / vedellä elon virvoita VK. — *elävä vesi.* Usko on elävän veden [= elävän uskonelämän, hengellisen elävöitymisen] lähde. — *Yhd.* kaste-, vihkiv.

7. ruumiin sisältämistä t. erittämistä nesteistä, jotka ovat kokonaan t. osaksi vettä. **a.** tav. *mon.* kyynelistä. | Jklle tulee, herahtaa, kiertyy vedet silmiin. Nauroin niin, että tuli vedet silmiin. Kertoa, kuunnella jtak v:ssä silmin, silmät v:ssä. Jkn silmistä vuotavat vedet. Vedet valuivat pitkin poskia. Siinä eivät vedet olleet kaukana. Pyyhkiä vedet silmistään. Nauraa silmänsä v:in. Äiti hiipi pois, ja pihaan noustessa tuli hänelle v. silmiin AHO. V:in samenivat tytön silmät IVALO. — Penikkatautisen koiran silmät vuotavat vettä. — *Yhd.* kyynelv. **b.** sylkinesteestä. | Keittiöstä tuli niin hyvät ruoantuoksut, että ihan herahti v. kielelle. Katsella herkkuja v. kielellä, suussa. **c.** suuhun kohoavasta mahanesteestä. | Rintaa korventaa ja suuhun nousee karvasta vettä. **d.** hikinesteestä. | Oli niin kuuma, että v. juoksi pitkin kasvoja. - - ja vettä tippuva palava on kummallakin KATAJA. — *Yhd.* hikiv. **e.** virtsasta. | Heittää, laskea, pidättää vettä(än). Tuli kiire veden heittoon. Lapselta menee v. alle. - - jätän hänelle huomeneksi jonkun, joka vetensä seinään heittää [= miehenpuolen] VT[v]. **f.** elimiin t. kudoksiin kertyneestä nesteestä. | Laskea jalkapohjaan hiertyneestä rakosta v. pois. Jklla on vettä polvessa, keuhkoissa. — *Yhd.* nivelv. **g.** vars. *lääk.* lapsi-, sikiövedestä. | Kun synnyttäjän v. on mennyt [= vuotanut ulos], - -.

8. vedestä, johon on liuotettu t. sekoitettu jtak, vars. virvoitusjuomista; muusta nesteestä, jota käytetään lääkinnässä, kauneudenhoidossa tms.; vars. yhd:ojen jälkiosana; vrt. 5. | Juoda giniä ilman vettä. Lahden vedet saapuneet [ilm.]. — En käytä parranajon jälkeen mitään v:ä. Kölnin v., ks. ◡. — *Yhd.* kivennäis-, mehu-, sokeri-, soodav.; aluna-, boori-, kalkki-, kataja-, karboli-, kloori-, lanta-, lipeä-, lyijy-, lysoli-, saippua-, suola-, tervav.; haava-, halvaus-, hammas-, hius-, iho-, kauneus-, silmä-, suuv.; hajuv.; kurlaus-, parranajo-, raape-, tahra-, valkaisuv.; meteli-, tuliv.; kuningas-, siev.

9. *kuv.* **a.** jstak voimattomasta, tehottoman laimeasta tms. | Silloin kansan sydän raukesi ja tuli kuin vedeksi [= pelokkaaksi, araksi] VT. - - luokkatietoisesta nuorisosta, jonka verta ei ole vielä myrkytetty ja laimennettu innottomuuden vedellä R.RAUANHEIMO. Veri on vettä sakeampaa [ks. sakea 2] SL. — Minä taidan olla vähän niin kuin viides v. kaljan päällä [= hyvin etäisessä suhteessa, kaukaista sukua] AK. **b.** veden tavallisuuteen, helppojuoksuisuuteen yms. viitaten. | Voi saamari kun sitä viinaa on, niin kuin vettä ALKIO. Tyttö laskettelee koko katekismuksen kuin vettä vain 'sujuvasti ulkoa'. Puhuu ruotsia kuin vettä.

vesi|**aalto** *s.* Veteen heitetyn kiven ympärille syntyvät v:aallot. **-aavik**|**ko** *s.* Yksinäinen alus valtameren loputtomilla v:oilla. **-aisti** *s. el.* vrt. seur. | Kalojen v. **-aistin** *s. el.* eräiden vesieläinten erityinen ihoaistin, esim. kalan kylkiviiva. **-ajol**|**la**, -ta, -le *adv. harv.* meressä, järvessä, virrassa tms. veden mukana ajelehtimassa; tuuliajolla. | V. oleva tavara. Jättää vene v:le. - - suuri määrä kaljatynnöreitä ja vesiammeita oli joutunut v:le *AHO. Korkeaan koivuun on sidottu lipputanko, v:ta saatu eteläreimari AK. **-ala** *s.* Suomen v. maa-alaan verrattuna. **-al**|**las** *s.* Kalalammikkona iso v. Sementistä valetut v:taat hevosten juomapaikkoina. Suihkukaivon v.

— Suomen sisävesistöt suurine v:taineen. **-allikko** *s.* Kovan sateen jälkeen pihamaa oli v:na. **-alue** *s.* Meri on suuri v. Suomen valtakuntaan kuuluvat maa- ja v:et. Kalastaminen toisen omistamalla v:ella. Jokaisella veteen rajoittuvalla kylällä on oma v:ensa. Satama, jonka v. on n. 300 ha. Miinoitetut v:et. — *Erik.* se alue, jolta vesistö saa vetensä, sadealue. | Oulankajoen, Vuoksen vesistön v. **-alu|s** *s.* juomavettä kuljettava alus. | Taistelulaivaston v:kset. **-amme** *s.* **-annos** *s.* Potilaan päivittäinen v. **-arvo** *s.* **1.** *fys.* lämpökapasiteetti. **2.** *metrl.* Lumipeitteen v. ilmaisee, monenko mm:n sademäärää sen sulamisvesi vastaa. **-asfaltti** *s.* veteen hienona sekoitettu asfaltti, jota käytetään kosteuden eristämiseen. **-asteikko** *s.* vedenkorkeutta ilmaiseva asteikko. **-astia** *s.* **-aukko** *s.* Padon v. eli portti. **-bussi** *s.* matkustajaliikenteeseen tarkoitettu sisävesi- t. rannikkoalus, joka on sisustettu siten, että matkustajilla on hyvä näköala. | Tampereen-Hämeenlinnan v. **-eliö** *s.* vedessä elävä (pien)eliö. **-eläimistö** *s.* **-eläi|n** *s.* vedessä elävä eläin;)(maaeläin. | Majava, hylje, kalat ym. v:met. **-elämä** *s.* vedessä eläminen. | V:än mukautunut eläin, kuoriainen, kasvi. **-elävä** *s.*, vars. *kans.* vesieläin. **-emo** *s.*, vars. *myt.* vesi henkilöitynä; vrt. maaemo. **-este** *s.* V:iden vuoksi joukkojen eteneminen oli hidasta. **-etelä** *s.* *kans.* ilmansuuntana: kaakko.

vesi|haavi *s.* hyönteisiä vedestä kerättäessä käytetty haavi. **-hako** *s.* *kans.* vrt. hako 2. **-hakuinen** *a.* *kem.* = hydrofiilinen (täyd.). **-hana** *s.* Laskea kylpyhuoneen v:sta vettä. Karbidilampun v. **-harmaa** *a.* vedenharmaa. | V:t silmät. V. lammas. V:ta haapapuuta. **-harus** *s.* *mer.* harus, joka altapäin tukee purjeveneen kokkapuuta. **-hau|de** *s.* Keittää, kuumentaa, haihduttaa, jäähdyttää v:teessa 'siten, että käsiteltävää ainetta sisältävä astia pannaan toisessa astiassa olevaan (kiehuvaan, kuumaan, kylmään) veteen, jota ei kuitenkaan päästetä kosketukseen käsiteltävän aineen kanssa'. V:teessa kypsennetty mureke, vanukas. Keiton voi jäähdyttää pitämällä keittoastiaa kylmässä v:teessa. **-hau|ta** *s.* hauta t. kuoppa, jossa on vettä; vars. entisaikojen linnoituksissa veden täyttämä vallihauta; *urh.* estejuoksu- t. ratsastusradan esteenä käytetty vedellä täytettävä hauta, vesihautaeste. | Matalissa v:doissa ja rannoilla kasvava kasvi. Panssarivaunujen esteeksi tarkoitetut v:dat. Keskiaikaisen linnan ympärille kaivettiin suojaksi v:toja. 3000 metrin estejuoksijain kärkikolmikko juuri tulossa v:dalle. **-hautaeste** *s.*, vars. *urh.* vesihauta esteenä. | Ratsastusradan v:et. **-heinä** *s.* **1.** vedessä t. hyvin vetisellä pohjalla kasvava heinä. | Poistaa uistimeen takertuneet v:t. Piuru on monivuotinen ruokomainen v. Koota v:ä karjanrehuksi. V:ä ja kortetta kasvava rantaniitty. **2.** = pihatähtimö (täyd.). | Kasvimaa työnsi v:ä. **-helm|i** *s.* vesipisarasta. | Puiden oksilta varisee [sateen jälkeen] v:iä maahan. Kasvien lehdillä kimalteli v:iä aamuauringossa. Pirkko silmäkulmastansa / kirkkaan v:en [= kyyneleen] pyyhkii LEINO. **-hengitys** *s.* vrt. ilmahengitys. **-herne** *s.* **1.** vesipisara; hiki-, kyynelpisara. | Höyry tiivistyy esineiden pintaan v:iksi. Puiden oksiin jäätyneet v:et. V. nenän päässä. Otsalle kihoaa v:itä. V. silmäkulmassa. **2.** *kasv.* Utricularia, lehdissä sijaitsevien kannellisten rakkuloiden avulla hyönteisiä ja pikku äyriäisiä pyydysteleviä tav. juurettomia, monivuotisia vesikasveja, jotka ilman täyttämien rakkuloiden avulla pysyttelevät kukinta-aikanaan veden pinnassa. | Yleinen, pieni v. **-hevonen** *s.* hevonen, jolla kuljetetaan vettä. **-hiihto** *s.* *urh.* liikkuminen veden pinnalla joko suksilla tav. nopean moottoriveneen hinaamana seisten tai käyttäen kannattavia, kanoottimaisia suksia ja erikoissauvoja. **-hiihtäjä** *s.* vrt. ed. **-hii|si** *s.* *myt.* **1.** paha vedenhaltija, vetehinen. | V:den alaista oli vedenväki. **2.** vedestä saatu tartunnainen. | Samoin myös vedestä voi tarttua v. ja sairastuttaa ihmisen - - ja se alkoi kivistää, polttaa ja turvottaa PAULAH. **-hilpi** *s.* Catabrosa aquatica, lätäköissä, lähdepaikoilla yms. kasvava monivuotinen kalju heinäkasvi. **-hionta** *s.* *maal.* maalatun pinnan hionta märällä hiekkakivellä. **-hirviö** *s.* vedessä elävä hirviö; vrt. merihirviö. | Loch Nessin v. **-hiukka|nen** *s.* Ilmassa olevat pöly- ja v:set. **-hoito** *s.* *lääk.* veden ulkonainen käyttö sairauksien hoitoon, kylpyhoito, vesiparannus, hydroterapia. **-hoitola, -hoitolaitos** *s.* vrt. ed. **-huuhtelu** *s.* vedellä huuhteleminen, hydraulinen pesu. **-hyönteinen** *s.* vedessä elävä hyönteinen. **-hämähäkki** *s.* Argyroneta aquatica, vedessä elävä hämähäkki(laji). **-höyry** *s.* höyrystynyt vesi. | Ilmassa olevan kosteuden eli v:n tiivistyminen vedeksi. Höyryturbiini muuttaa virtaavan v:n energian mekaaniseksi työksi. Vesistöjen vedestä osa haihtuu ilmaan v:nä. — *Puhek.* esim. kiehuvasta vedestä kohoava "höyry", joka oikeastaan on pieniä vesipisaroita. **-höyryi|nen** *a.* -syys *omin.* vesihöyryä sisältävä. | Pesutuvan v. ilma. Hengitysilman v:syys.

vesihöyry|käsittely *s.* Tuoreista luista saadaan v:käsittelyllä melkein väritöntä, hajutonta ja mautonta luurasvaa. **-määrä** *s.* Ilman kosteus eli sen sisältämä v. **-patsas** *s.* Valaan ilmaan suihkuttama v. **-pilvi** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Ilman v:suus eli kosteus. **-tislaus** *s.* vesihöyryä jhk aineeseen puhaltamalla tapahtuva tislaus. **-tärpätti** *s.* vesihöyrytislauksella saatu tärpätti.

vesi|-imettäväinen *s.* = vesinisäkäs. **--isku** *s.* *tekn.* esim. pumpuissa häiriönä sattuva vesimassan törmäys toiseen t. mäntään. **-jakso** *s.* Peräkkäisten järvien muodostama v.

vesijohto *s.* *tekn.* vettä johtava putki; myös: putki(sto) ym. laitteet, joilla juomaksi, talouteen t. teollisuuden käyttöön tarvittavaa vettä siirretään paikasta toiseen. | Vesi- ja viemärijohdot. Roomalaisten rakentamien v:jen rauniot. Sulkea v. korjaustöiden ajaksi. Porvoo sai vesijohdon vuonna 1914. — *Yhd.* kuuma-, kylmä-, lämminv. **-ala** *s.* V:n liike, ammattimies. **-hana** *s.* Messinkinen v. **-järjestelmä** *s.* **-kanava** *s.* Kaivaa v. 1,5 metrin syvyyteen. **-laite** *s.* **-laitos** *s.* = vesilaitos 2. **-liike** *s.* vesijohtoalan liike. **-mies** *s.* vesijohtojen asentaja, korjaaja tms., putkimies. **-paine** *s.* vesijohdoissa vallitseva paine. **-putk|i** *s.* Tavallisen v:en kappale. **-tarvik|e**

s., tav. *mon.* Putket, hanat ym. v:keet. **-teollisuus** *s.* vesijohtoalan tarvikkeita valmistava teollisuus. **-tunneli** *s.* **-|työ** *s.* Vesijohto- ja viemäritöitä suorittava liike. **-verk|ko** *s.* Helsingin v:on rakentaminen alkoi 1870-luvulla. **-ve|si** *s.* Vuonna 1915 alettiin Helsingin v:ttä puhdistaa kloorilla.

vesi|joukko *s. harv.* vesimassa. | - - kaivoa, lähdettä, lammikkoa tahi muuta v:joukkoa LK. **-juoksu** *s. kans.* juokseva vesi, virta. | Vetää nuottaa kapean v:n rannoilta käsin. Lähteestä johti niityn alareunalla olevaan puroon pieni v. KARHUM. **-juov|a** *s.* veden muodostama t. jättämä juova. | Maalipintaan tulleiden v:ien poistaminen.

vesijättö *s.* pysyvästi kuivaksi jäänyt, aikaisemmin veden peitossa ollut maa-ala, vesijättömaa, maatuma. | Vesistön kuivattamisen, maan kohoamisen johdosta syntynyt v. Viljelykelpoinen v. **-alue** *s.* **-maa** *s.* **-niitty** *s.* **-ranta** *s.* **-tila** *s. maanm.* vesijätöstä muodostettu erillinen tila.

vesi|jäähdytin *s. tekn.* jäähdytin, jossa jäähdytteenä käytetään vettä. **-jäähdytteinen** *a. tekn.* V. moottori, konekivääri. **-jäähdytys** *s. tekn.* Moottorin v. Ase, jossa on v. **-kaakao** *s.* veteen keitetty kaakao. **-kaapeli** *s. sähk.* vedenpitävästi eristetty, veteen laskettava kaapeli. **-kaari** *s. kans.* sateenkaari. **-kaasu** *s.* hiilimonoksidin ja vedyn seos. | V:a voidaan valmistaa johtamalla vesihöyryä hehkuvien hiilien yli. **-kaivan|to** *s.* veden täyttämä kaivanto. | Linnan suojaksi rakennetut v:not. **-kaivo** *s.* kaivo, josta otetaan vettä. **-kalkki** *s.* saven sekainen poltettu kalkki, joka kovettuu myös vedessä, hydraulinen kalkki. **-kalvo** *s.* **1.** *biol.* sisin sikiökalvo, amnion. **2.** par. vedenkalvo. **-kalvolli|nen** *a. biol.* — *S:sesti.* V:set 'Amniota, eläimet, joiden sikiö on vesikalvon sisässä'. **-kalvot|on** *a. biol.* — *S:sesti.* V:tomat 'Anamnia, eläimet, joilta vesikalvo puuttuu'. V:tomia ovat kalat ja sammakkoeläimet. **-kammio** *s.* Vesiputkikattilan höyry- ja v. **-kampaus** *s.* hiusten laineittaminen, kähertäminen vettä ja apuna papiljotteja yms. käyttäen; näin tehty tukkalaite; vrt. permanentti, rautakampaus. **-kanav|a** *s.* vrt. ilma-, savukanava. | Maassa on luonnon muovaamia ilma- ja v:ia. Sadeveden pois ohjaamista varten tehty v. - - ja lammikosta ja v:asta, jolla hän johdatti veden kaupunkiin VTᵛ. **-kangas(räme)** *s. metsät.* tav. pintavesien vaikutuksesta soistuva, yl. mäntyä kasvava maa, jota peittää karhunsammalikko. **-kannu** *s.* Posliininen v. **-kansa** *s. kans.* järven takana asujat, saarelaiset. | On sunnuntai-ilta ja v. soutaa meitä vastaan kirkkovenheissään AHO. Pälkäneellä asuu v:a kahden suuren selän rantamilla AK. **-kapasiteetti** *s.* (maan) vedensitomiskyky. **-kap|pa** *s. kans.* ks. 1. kappa 3. | Kaivolla on v. Heitettiin v:asta löylyä. **-karahvi** *s.* Pöydällä v. ja pari juomalasia. **-kari** *s.* kari. | V:lla istuva vedenneito. **-karkaisu** *s.* vedellä karkaiseminen. **-karpalo** *s.* vesi-, hiki-, kyynelpisara, vesihelmi, -herne. | Puiden oksista tipahtelee v:ita. Niin kuuma, että v:t otsasta kihoavat. Isot v:t vierivät pitkin poskia. **-karva** *s. kans.* trakoomapotilaan silmämunaa hankaavista silmäripsistä, joiden vuoksi silmä tulee vetiseksi. **-kaste** *s. usk.* vedellä kastaminen; vrt. henki-, verikaste. **-kasv|i** *s.* vedessä kasvava kasvi, hydrofyytti;)(maakasvi. | V:eista toiset ovat vapaasti kelluvia tai uiskentelevia, toiset pohjaan tai muuhun alustaan kiinnittyneitä. Lumpeet, ulpukat ym. v:it. **-kasvillisuus** *s.*)(maakasvillisuus. | Sisävesien ja merien v. **-kasvisto** *s.* **-kasviyhdyskunta** *s.* **-kasvusto** *s.* Kaislikot ja kortteikot ovat tavallisia v:ja. **-kattila** *s.* Teräksinen, alumiininen v. Liedellä kiehuva v. Lieden v. 'vesisäiliö, jossa vesi lämpenee tulta liedessä pidettäessä'.

vesikatto *s.* rakennusta uloinna ylhäältäpäin peittävä rakennelma, sade-, ulkokatto; vrt. sisä-, välikatto. | Päreinen, peltinen, tiilinen v. Laudoista, tuohista, oljista tehty v. Saada uusi rakennus v:on 'katetuksi'. Rakennus on jo vesikatossa 'katettu'. Koulu valmistunee v:on ennen kesää. **-lauta** *s.* **-rakenne** *s.*

vesi|kauha *s.* Alumiininen, peltinen, teräksinen v. **-kauhu** *s.* **1.** vars. koirissa ja muissa lihansyöjissä esiintyvä, puremasta ihmiseenkin tarttuva tauti, jonka raivoasteen aikana eläin juoksee ympäriinsä ja puree päättömästi kaikkia vastaan tulevia, (*eläinlääk.* tav:mmin) raivotauti. **2.** tav. *leik.* vedenpelko. | Jo pienokaisina rantavedessä polskiessaan lapset voittavat v:nsa. **-kauhuinen** *a.* vesikauhua sairastava, raivotautinen. | V. koira. **-kaukalo** *s.* Lammaskarsinan v. Puinen v., jossa seppä jäähdyttää työkalujaan. **-kehä** *s.* maapalloa peittävät vedet, hydrosfääri; vrt. ilma-, kivikehä. **-keli** *s.* keli, jolloin lumi on vetistä t. jäällä on vettä. | Kilpailujen aikana oli rehellinen v. V:n suksivoide. **-kelkka** *s.* **1.** vars. vedennoutoon käytetty työntökelkka, tolppakelkka. **2.** pieni matala (perä)moottorivene. **-kelkkamäki, -kelkkarata** *s.* uimarannoilla leikki- ja huvittelupaikkana käytetty veteen päättyvä liukurata. **-kello** *s.* **1.** ajanmittari, jossa aukosta virranneen veden määrä ilmaisee kuluneen ajan; vrt. aurinko-, hiekkakello. | V:ja oli jo muinaisilla assyrialaisilla. **2.** vesirakkula (ihossa); vesikupla. | Ihoon nousee v:ja. Koko palanut kämmen oli yhtenä v:na. — - - hänen mielessään yhä peilailivat nämä muistot kuin päivän kuvajainen v:ssa HEPOR. Ellei tämä ole tosi, niin revetköön manner mun jalkani alla, ja v:na kadotkoon Joas! KIVI. **-kerro|s** *s.* Jäälle nousseen v:ksen paksuus. Liuoksen pinnalle kohoava kirkas v. Meren erilämpöiset v:kset. Valtamerten syvimpien v:sten suureksi osaksi tuntematon eläimistö. **-kesä** *s.* sadekesä. **-ketju** *s.* paloa sammutettaessa ketju, jossa vesisanko siirtyy kädestä käteen. **-keuhko** *s. el.* V:t 'merimakkaroiden peräsuolen puumaisesti haaraiset umpiputket, jotka toimivat hengityseliminä'. **-kieh|de**[78*] *s. kans.*, tav. *mon.* = vesikierre 1. | - - kohta herahtivat hänen silmänsä v:teeseen KIANTO. - - innostuksen v:teet silmissä RAILO. **-kieleke** *s.* Lahdeksi sanotaan merestä tai järvestä rannikon sisään pistävää v:ttä. **-kier|re** *s.* **1.** *kans.*, tav. *mon.* silmiin kihoavista vesistä: vesikiehteet, kyynelet. | V:teet nousivat isän silmiin PÄIVÄR. Ja v:teelle veti tytön silmät NUOLIV. **2.** vedennostolaitteena käytetty ruuvipumppu, Arkhimedeen ruuvi. **-kiin-**

teistö *s.* Koskitilat ja muut v:t. **-kiitäjä** *s.* pikaveneestä tms. | Nopeakulkuinen v. **-kilo** *s.* kilo vettä. | Kilokalori on se lämpömäärä, joka tarvitaan kohottamaan v:n lämpötilaa 1 aste. **-kilpikonna** *s.* **-kioski** *s. vanh.* virvoitusjuomakioski. **-kippo** *s.* Löylynlyöntiastiana oli puinen v. **-kirk|as** *a.* kirkas kuin (puhdas) vesi. | V. neste, liuos, tisle. V. lakka, vernissa. V. timantti, kide. V:kaan nesteen täyttämä kasvain. **-kirp|pu** *s.* **1.** V:ut 'Cladocera, pieniä, läpikuultavia kidusjalkaisia makean veden ja murtoveden äyriäisiä'. V:pujen nimi johtuu siitä, että ne uivat sysäyksittäin. **2.** *kuv.* pienikokoisesta liukuveneestä. **-kiulu** *s.* **-kiv|i** *s.* vedessä oleva kivi; vedestä otettu kivi. | Varoa kareja ja v:iä. V:een kiinnitetty reimari. Hypätä rannalta v:elle. Jonkin matkaa rannasta oli pari yksinäistä v:eä, joilta pojat onkivat. — V:ien löyly on parasta.

vesikko[2*] *s.* Mustela lutreola, näädän heimoon kuuluva, osaksi vesielämään mukautunut pikkupeto, tuhkuri; vrt. minkki, nertsi.

vesi|klosetti *s.* käymälä, jossa on viemärijohtoon tyhjentyvä vesilukollinen allas, jonka huuhtelu tapahtuu huuhtelusäiliöstä laskettavalla vedellä, vesikäymälä, WC. **-koe** *s.* vettä käyttäen suoritettu koe. — *Erik.* **1.** *lääk.* munuaisten toiminnan tutkiminen siten, että kokeillaan, miten nopeasti vesi kulkee elimistön läpi ja poistuu virtsana. **2.** *hist.* jumalantuomio, jossa esim. noituudesta syytetyn oli kiehuvasta vedestä nostettava jk esine palorakkuloita saamatta t. jossa hänet heitettiin sidottuna veteen, jolloin uppoaminen oli syyttömyyden, pinnalla pysyminen syyllisyyden merkki; vrt. tulikoe. **-kone** *s.* = vesilentokone. **-koppi** *s.*, vars. *kans.* vesileipävankeudesta. | Jos tekee jotakin pahaa, niin pannaan v:in vettä ja suolatonta leipää popsimaan A.JÄRVILUOMA. **-korento** *s.* **1.** korento, jolla kannetaan vettä. **2.** *kans.* neidonkorennosta tms. | Sillan alla lenteli sinivihreitä v:ja SILL. **-korpi** *s. maant.* vetinen korpi. **-korppu** *s.* veteen tehdystä taikinasta leivottu korppu. **-korvo** *s.* **-kotilo** *s.* vedessä elävä kotilo;)(maakotilo. **-kouru** *s.* Räystäiden alle ripustetut v:t. Likavedet juoksevat lattiaan tehtyä v:a pitkin viemäriaukkoon. Kalakouru on siksi loivaan asentoon asetettu v., että kala (etupäässä lohi) kykenee siinä vastavirtaan uimaan IT. **-krassi** *s.* Roripa nasturtium-aquaticum, ristikukkaisten heimoon kuuluva monivuotinen ruoho, jota syötävien lehtiensä takia viljellään jonkin verran salaattikasvina, rohtonenätti. **-kulaus** *s.* kulaus vettä. | Otin aamukahvin sijasta pari v:ta. **-kuljetu|s** *s.* Maa- ja v:kset. **-kulju** *s.* kulju, jossa on vettä. **-kulkulaitos** *s. vanh.* Tie- ja v:ten ylihallitus 'tie ja vesirakennushallitus'. **-kulkuneuvo** *s.* Maa-, vesi- ja ilmakulkuneuvot. **-kulkuväylä** *s.* **-kuoppa** *s.* kuoppa, jossa on vettä. **-kupl|a** *s.* Veneen vanaan jäi kolme riviä v:ia. **-kup|pi** *s.* Koiran, kissan v. Lehmien rehupöydän sementtiset v:it. Vesivärit, sivellin ja v. **-kuuntelu** *s.* toiminta, joka vedessä etenevien ääniaaltojen avulla pyrkii toteamaan jnk kohteen läsnäolon jllak vesialueella ja tarkalleen määrittämään sen sijainnin. **-kuusi** *s.* Hippuris, matalassa vedessä kasvavia pienikukkaisia ruohokasveja. **-kuutio(metri)** *s.* V:n paino on n. 1000 kg. **-kylpy** *s.* Ottaa kylmiä v:jä karaistuksekseen. **-kärryt** *s. mon.* kärryt, joilla kuljetetaan vettä. **-käsittely** *s.* vedellä käsitteleminen. **-käymälä** *s.* = vesiklosetti. **-kääre** *s.* vedellä kostutettu kääre, kostea kääre. | Kylmä, lämmin v. Hautoa kipeätä kohtaa v:ellä. **-käärme** *s.* vedessä elävä t. liikkuva käärme; rantakäärme. | Rantakäärme on oikea v., taitava uimaan ja sukeltamaan. **-köyhä** *a.* par. vähä-, niukkavetinen.

vesi|laasti *s.* laasti, jonka sideaineena on vesikalkki, hydraulinen laasti; vrt. ilmalaasti. **-laine** *s.*, tav. *mon.* vesikampauksella tukkaan tehdyistä laineista. **-laineitus** *s.* vrt. vesikampaus. **-laito|s** *s.* **1.** vesivoimalla käyvä mylly, saha, voimalaitos tms. | Koskessa sijaitsevan v:ksen omistajalla olkoon oikeus - - LK. **2.** laitos, joka huolehtii esim. kaupungin vesijohtoveden hankinnasta, puhdistamisesta, jakelusta yms., vesijohtolaitos. **-lakeus** *s.* Joka puolella vain valtameren v. **-lammikko** *s.* Sateiden aikana pihoille syntyy v:ja. Luistelin jäälle nousseeseen v:on. Lattia lainehti v:na.

vesilasi *s.* **1. a.** juomalasi. | V. on tavallisimmin 15—25 cl:n vetoinen lieriömäinen, jalaton lasi. **b.** juomalasi, jossa on vettä; juomalasillinen vettä. | Panna tekohampaansa illalla v:in. — *Kuv.* Myrsky v:ssa (myös: vesilasimyrsky), ks. myrsky 2. **2.** *tekn.* höyrykattilan vedenkorkeutta osoittava lasimittari. | Yksinkertaisin v. on tavallinen lasiputki, jonka kummassakin päässä on hana. **3.** lasimainen hapan kalium- t. natriumsilikaatti, tav. sen vesiliuos. | V:a käytetään mm. kittien valmistukseen. — Munat säilyvät tuoreina v:ssa. **-liuos** *s.* vesilasin (3) vesiliuos. | Kaupassa nimitetään natriumsilikaatin v:ta vesilasiksi.

vesilasillinen[63] *s.* juomalasillinen vettä.

vesilasi|muna *s.* vesilasiliuoksessa säilytetty muna. **-myrsky** *s. kuv.* ks. vesilasi 1.b. | Nostatti v:n helsinkiläisissä seurapiireissä. **-säilytys** *s.* Munien v. **-teline** *s.* höyrykoneen vesilasin kiinnitysteline.

1. **vesilasku** *s.* lasku käytetystä vesijohtovedestä. | Maksaa v.

2. **vesilasku** *s. kans.* vesileili.

vesi|lasti *s. mer.* **1.** Alus on v:lastissa, kun se on reelinkejä myöten täyttynyt vedellä, mutta ei kuitenkaan uppoa IT. Vene painuu v:lastiin, ajelehtii (täydessä) v:lastissa. — *Kuv.* Lapikkaat v:lastissa. **2.** *harv.* vesipainolasti. **-lau|ta** *s. rak.* (puu)rakennuksissa ikkunankehän ulkopuolen alaosan ja seinän liitoksen peitelauta t. vuorilaudoituksen ja kivijalan väliä peittävä lauta; (puu)rakennuksen pitkittäissivulla räystään reunaa suojaava lauta. | Tiina oli silloinkin akkunan v:dalla rynkämöisillänsä PÄIVÄR. — Yksinkertainen satulakatto leveine tuuli- ja v:toineen. **-leili** *s.* Heinäniityllä oli v. mukana. **-leima** *s.* paperiin tehty väritön leima, joka näkyy valoa vasten katsottaessa. | Setelin, postimerkin, konekirjoituspaperin v. — *Kuv.* - - Arkadian sovinnainen paimenromaanimaisema kuultaa kaikkialla v:n tavoin kuvauksen läpi

TARK. **-leima(ll)inen** *a.* Postimerkki on v. **-leimamerkki** *s.* vesileimainen postimerkki. **-leimapaperi** *s.* **-leimaton** *a.* **-leinikki** *s.* = järvisätkin (täyd.). **-leipä** *s. puhek.* vesileipärangaistuksesta. | Kärsi osan rangaistuksestaan v:nä. Muutaman vuorokauden vettä-leipää laki matruusille määrää, joka -- KIVI. **-leipäläinen**[63] *s.* vesileipärangaistusta kärsivä henkilö. **-leipärangaistus, -leipävankeus** *s. lak.* vankeusrangaistus, jonka aikana vangille annetaan ravinnoksi vain vettä ja leipää. **-lentoasema** *s.* vesilentokoneille tarkoitettu lentoasema. **-lentokone** *s.* nousu- ja laskupaikkana vettä käyttävä lentokone, merilentokone, vesitaso, hydroplaani. | V:et jaetaan lentoveneisiin ja kellukekoneisiin. **-letku** *s.* Paloruiskun v. **-levintä** *s. kasv.* V. on myös monien maakasvien leviämistapa.

vesi|liete *s.* Paperikuitujen siivilöiminen v:lietteestä. — Pelto, joka on entistä v:lietettä. **-liikenne** *s.* vesitse tapahtuva liikenne. | V. jakautuu sisävesiliikenteeseen ja meriliikenteeseen. **-li|ko** *s.* Pellavat pehmitetään ja valkaistaan v:ossa 'vedessä liottamalla'. **-lilja** *s.* vars. kurjenmiekasta. | Keltainen v. **-linja** *s.* **1.** vesireitistä tms. | Pirkkalan—Ähtävän välinen v. J.JAAKKOLA. **2.** *mer.* = vesiviiva. **-linn|a** *s.* **1.** linnamainen vesitorni. | Helsingin v. **2.** *hist.* linna, jonne pääsyä estää luonnollinen vesi t. vallihauta; vrt. mäkilinna. | Turun, Viipurin ja Hämeen linna sekä Olavinlinna ovat tyypiltään v:oja. **-linnusto** *s.* (jnk alueen) vesilinnut. | Pohjoisen jäämeren saaret ovat kuuluisat runsaasta v:staan. **-lin|tu** *s.*)(maalintu. | Sorsat, kuikat ym. v:nut. Järviemme v:nut ja kahlaajat. — *Harv.* Se meneekin kalaan ja v:tuun [= vesilintuja metsästämään] AHO. — *Kuv. ark.* Heittää jllak v:tua 'heittää jk (kelvottomana) järveen, pois'. **-lintukanta** *s.* Salametsästys vaikuttaa tuhoisasti v:amme. **-lintuparvi** *s.* **-liotus** *s.* Pellavan, hampun v. **-lisko** *s.* Triturus, hoikkaruumiisia, hännällisiä sammakkoeläimiä, joilla on pitkä uimapyrstö; tav. T. vulgaris, Suomen kahdesta lajista pienempi. **-lista** *s. rak.* vaakasuora lista, jonka tehtävänä on estää veden pääsy saumaan, rakoon tms.; vrt. vesilauta. | Vuorilautojen yläpäähän, oven yläpuolelle naulataan v. **-litra** *s.* Lusikallinen suolaa v:a kohti. **-liukoi|nen** *a.*, vars. *kem.* -suus *omin.* veteen liukeneva. | V:set väriaineet. V. suola. **-liuo|s** *s.* Suolan, alkoholin, ammoniakin v. Kasvit ottavat kivennäisravintonsa maasta v:ksena.

vesille|lasku *s.* vesikulkuneuvon veteen laskeminen; *erik.* valmistuneen aluksen t. aluksen rungon veteen laskeminen veistämöllä. | Veneen v. — Suurten alusten v. tapahtuu rungon valmistuttua, pienten koko aluksen valmistuttua. **-laskutilaisuus** *s.* **-lähtö** *s.*

vesillä|kulku *s.* **-liikkuja** *s.* Merimiehet ja muut v:t. **-olo** *s.*

vesi|lude *s.* V:luteet 'Hydrocorisae, vedessä eläviä nivelkärsäisiä'. **-lukko** *s.* viemäriputkissa, käymisastioiden tulpassa yms. käytetty laite t. järjestelmä, jossa mutkikkaassa putkessa tms. oleva neste painollaan estää kaasuja nousemasta. | Viemäreiden v:a sanotaan tavallisesti hajulukoksi. **-luukku** *s.* Suurissa voimalaitoksissa käytetään pyörillä varustettuja v:ja. **-läh|de** *s.* Pulppuava v. Niilin v:teet. **-lämmity|s** *s.* = kuumavesilämmitys. | V:ksellä varustetut matkustajavaunut. **-lätäk|kö** *s.* Kadulla oli sateen jälkeen v:öitä. **-maahinen** *s. kans.* vedestä saatu tartunnainen. **-maalaus** *s.* vrt. seur. **-maal|i** *s.* lietemaali. | V:eissa, mm. punamultamaaleissa, käytetään veden ja väriaineen lisäksi sideaineena mineraalisuoloja ja ruisjauhoja. **-maisem|a** *s.* Sisämaasta tulleet saivat tutustua rannikon v:iin. **-maksu** *s.* maksu (vesijohto)veden käytöstä. **-malja** *s.* **-malluainen** *s.* = malluainen. **-manometri** *s.* nestemanometri, jossa nesteenä on vesi. **-massa** *s.* Valtamerten v. Padon murruttua v:t syöksyivät kylään. Valtava v. on Lentua KIANTO. — V:n tilavuus kasvaa lämpötilan kohotessa. **-matka** *s.* **1.** vesitse suoritettava t. kuljettava matka. | Väki oli työssä v:n takana. Taloon oli maamatkaa 5 km ja v:a saman verran. -- tukkipuut aloittivat v:nsa maailman markkinoille KAUPPISH. **2.** vedenhakumatka. | Mataleenan v. [runon nimi] KANT. **-meloni** *s.* = arbuusi. **-merkki** *s.* = uittomerkki. **-mies** *s.* **1.** vedenhakija. | Avannolla oli Huttulan talosta v. sammiota täyttämässä AHO. **2.** *erisn. täht.* eräs eläinradan tähdistö ja merkki, Aquarius. **-miina** *s. sot.* merimiina. **-mittari** *s.* **1.** vesijohtoveden kulutusta osoittava mittari. **2.** V:t 'Hydrometridae, nivelkärsäisiä, jotka raajojensa varassa nopeasti liukuvat pitkin veden pintaa'. **-molekyyli** *s.* **-moottori** *s. tekn.* kone (vesiratas t. turbiini), joka muuttaa vesivoiman mekaaniseksi työksi. **-munuainen** *s. lääk.* munuaisaltaaseen virtsanjohtimen tukkeutuessa muodostuva virtsakeräymä. **-mylly** *s.* mylly, jonka käyttövoimana on vesi. | Alkeellisin v. on jalkamylly. — Lasten leikkimyllystä. | -- lähdimme asettamaan v:jämme Hupisaarten pikkukoskiin KOSKENN. **-myymälä** *s. vanh.* virvoitusjuomakioski. **-myyrä** *s.* Arvicola terrestris, us. vesien varsilla elävä suurikokoinen myyrä, ojamyyrä. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -syys[65] *omin.* Veriseerumi on v:stä nestettä. Ripulisen uloste on v:stä. **-mär|kä** *a.* Kahlatessa vaatteet kastuivat v:iksi 'likomäriksi'. Paita on hiestä v:känä. V. lumi. Tuoreita, mutta ei v:kiä kuusenhavuja. **-määrä** *s.* Vesistöjen v. Kasvien tarvitsema v. **-nappo** *s.* vesikauha, -kippo. | Alumiininen v. Tuohista voi käyttää v:na.

vesinen[63] *a.* par. vetinen.

vesi|nenä *s. rak.* = vesinokka. **-neva** *s.* veden varressa oleva vetinen, hyllyvä, sammalistoltaan vaillinainen neva(tyyppi). **-niit|ty** *s.* niitty, jonka kasvit ovat kokonaan t. ainakin juuriosaltaan veden peitossa. | Kaislikkojen ja ruoikkojen muodostamat v:yt. **-nisäkäs** *s.* vedessä elävä nisäkäs;)(maanisäkäs. | Norppa, Saimaassakin tavattava v.

vesinne[78*] *s. harv.* vesenne.

vesi|nokka *s. rak.* rakennuksen vaakasuorien ulokkeiden alas- t. sisäänpäin taipuva kärki t. reuna t. alapinnan ulkonema, joka edistää veden tippumista, vesinenä. | Räystäskourun, räystään, ikkunanpuitteen, simsin v. **-nopp|a** *s. kans.* vesitippa, -pisara. | Tuulen mukana jo toi v:iakin KATAJA. **-noro** *s.* Vaatteiden kastuttua v:t

alkoivat valua pitkin selkää. — Hän teki erämaan v:ksi VTV. -näyt|e s. Kaivosta otetussa v:teessä todettiin bakteereja. **-oikeudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. seur. | V. säännös. **-oikeu|s** *s. lak.* luonnonvesistöihin kohdistuvia oikeuksia koskevat säännökset; niitä tutkiva tiede. | Suomen v. — V:den luennot. **-oikeuslaki** *s.* Vuoden 1902 v. **-oinas** *s. tekn.* painoveden avulla toimiva vedennostolaite, jonka toiminta perustuu äkkiä liikkeessään ehkäistyn vesimassan aiheuttamaan sysäykseen, oinas, vesipuskuri. | V. nostaa jatkuvin nykäyksin vettä korkeammalla olevaan säiliöön. **-oja** *s.* Poika molskahti v:an. Hän on niin kuin istutettu puu v:in tykönä VT. **-oksa** *s.* vars. huonekasveista: liian vähässä valossa kasvanut hento, niukasti lehtivihreää sisältävä oksa. **-ondulointi** *s.* vesikampaus. **-osa|nen** *s.* Ilmakehän v:set. **-osuu|s** *s.* Omalla v:dellaan yhtiö sallii kalastuksen. **-paik|ka** *s.* Sauna on kaivon, puron, järven tai muun v:an lähellä. Jäällä oli v:koja. **-paine** *s.* → vedenpaine. **-painolasti** *s.* Laivan v. **-paju** *s.* yl. kielenkäytössä vetisillä paikoilla kasvavista pajulajeista, mm. Salix cinereasta. | [Hopeasaari] on tuo, jonka rannoilla kasvaa valkolehtistä v:a KATAJA. -- kylmä kylmiä kiviä, / palele v:ja KAL. **-pakoinen** *a. kem.* = hydrofobinen (täyd.). **-paljous** *s.* vesimäärä, -massa, vedenpaljous. **-pallo** *s.* **1.** *urh.* vedessä kahden joukkueen välillä pelattava pallopeli, joka säännöiltään muistuttaa jalkapalloa, vesipallopeli, vesipoolo. **2.** ed:ssä käytetty pallo. **3.** vesipisara. | Kosteus on ilmassa pieninä v:ina. **4.** suutarien ennen suurennuslasina käyttämä vesitäytteinen lasipallo. | -- ja niin pitää haalata tuota v:akin talosta taloon ja sijoittaa kapistusten keskelle verstaspöydälle KILPI. **-palloilija** *s.* vesipallon pelaaja. **-palloilu** *s.* Harrastaa v:a.

vesipallo|joukkue *s.* **-mestari** *s.* Seura kohosi piirin v:ksi. **-mestaruus** *s.* **--ottelu** *s.* **-peli** *s.*

vesi|pannu *s.* Panna v. tulelle. Kylpyhuoneen v. **-parannus** *s.* = vesihoito. **-parantaja** *s.* V:n hoivista Kivi joutui huhtikuussa 1871 helsinkiläiseen sairaalaan. **-parantola** *s.* Kupittaan v. **-pata** *s.* Saunan v. Kiehuva v. **-patja** *s. lääk.* makuuhaavojen välttämiseksi sairaan arkoja ruumiinosia tukemaan käytetty vesitäytteinen kumipatja. **-patou(tu)m|a** *s.* Lietekasauma ja pohjan epätasaisuus olivat aiheuttaneet ojaan v:ia. **-patsas** *s.* Putken v. Suihkulähteen v. Pyörteen merestä nostama v. **-peili** *s. kuv.* tyynen veden kalvosta. | Saimaan v:ä halkoivat kymmenet veneet. **-peite** *s.* Maapallon v. **-penkki** *s. rak.* ikkunan alareunan tav. ulkopuolinen tasanne, ikkunalauta. **-perho|nen** *s.* V:set 1. yökorennot 'Trichoptera, hyönteislahko, jonka täysimuotoisilla, vesien lähettyvillä öisin liikkeellä olevilla yksilöillä on karva- t. suomupeitteiset kattolaskuiset siivet ja jonka toukat elävät vedessä'. **-perä** *a.* **1.** Vetää v. nuotta 'kalaton nuotta'. V. apaja. V:nä nostettiin kaksi verkkoa. — *S:sesti.* Saada v. Niin nurkuvat nuotta-apajallakin, kun tyhjän v:n nostavat AHO. — *Kuv.* [Vaalipuhuja] kävi pitäjässä, mutta veti v:n. **2.** *harv.* vesiperäinen. | -- pajukossa kosteassa, / paikassa v:ssä *MANN. **-peräi|nen** *a.* -syys *omin.* V. maa, maasto, niitty, painanne. Pellot v:siä ja hallanarkoja. **-pesä** *s.* Kaivon v. 'se tila, missä vesi on'. **-peto** *s.* vesipetoeläin; vesihirviö. | Hait ovat v:ja. Mätäkuun v. — *Kuv.* Olli on aika v. 'hyvä uimari'. **-petoeläin** *s.* **-petsi** *s. maal.* vrt. vesiväri. **-piippu** *s.* itämailla suosittu piippu (1), jossa savu imetään vesisäiliön läpi, nargile. **-pilari** *s.* Imuputken v. Rannalta havaittiin kranaattien nostattamat v:t. **-pin|ta** *s.* Haihtuminen vapaalta v:nalta. Kattila, jonka v. [= vesipinta-ala] on pieni. — Lammen, meren v. → vedenpinta. **-pinta-ala** *s.* Sataman v. **-pisara** *s.* Lumpeenlehdellä kiilsi v. Raskaat v:t piiskasivat maata. -- etkä v:ta janos sammutteeksi saa KIVI. **-pisarai|nen** **1.** *dem.s.* -- jos hän mahtaisi tämän ihmisen sukukunnan v:seen hukuttaa KALLAS. **2.** *a.* V:set lehdet. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. happo, silikaatti. Liian v:sta voita. Viljan, puun v:suus eli kosteus. **-poika** *s. leik.* absolutistista. | Joukossamme oli kaksi v:a, mutta tyhjiksi menivät lasit heiltäkin H.JARTTI. **-poolo** *s.* = vesipallo. **-portti** *s.* **1.** vedenhakupaikalle johtava portti. **2.** *mer. harv.* nielu-, valumisaukko, pyykatti.

vesi|posti *s.* kadulla tms. paikka, josta esim. tulipaloon saadaan vesijohtovettä, paloposti. **-proomu** *s. metsät.* proomun muotoinen puutavaran vesikuljetukseen käytetty kehys, joka ei kannata lastia, mutta pitää sen koossa. **-prosentti** *s.* Voin v. **-puhdistus** *s.* Lattian v. Kaasun v. **-puhveli** *s.* Intian puhveli, kesy puhveli. | Nimi v. johtuu puhvelin tavasta viettää päivän helteisin aika vedessä. **-pula** *s.* Poutakesän v. Vesijohdon rikkoutuminen aiheutti v:n. **-pullo** *s.* **-pumppu** *s.* **-punk|ki** *s.* V:it 'Hydrachnida, maavesissä eläviä punkkeja'. **-puolukat** *s. mon. ruok.* kylmään veteen kokonaisina säilötyt puolukat. **-puo|ti** *s. vanh.* virvoitusjuomakioski. | Tuo kuumuus se kaikki muutkin ajaa v:dille AHO. **-puristin** *s. tekn.* vrt. nestepuristin. **-puro** *s.* Keväiset v:t. V:t juoksevat silmistä. **-puskuri** *s. tekn.* = vesioinas. **-pussi** *s.* Kuuma v. kipeän korvan hauteena. **-putk|i** *s.* **1.** Vesi- ja viemäriputket. Säiliöön johtava v. — *Erik.* Höyrykattilan v:et 'tulipintaa suurentamaan käytetyt ohuet kattilaveden täyttämät putket, joiden ulkopintaa palamiskaasut koskettavat'. **2.** *kans.* myrkkykeiso. **-putkikattila** *s. tekn.* vesiputkin varustettu höyrykattila. **-putkilo** *s.* **1.** *kasv.* putkilo. **2.** *el.* vrt. seur. **-putkilosto** *s. el.* eräiden alempien eläinten, mm. piikkinahkaisten, aineenvaihduntajärjestelmä. **-putkisto** *s.* Höyrykattilan v. **-putous** *s.* Joen, kosken v. Puiston keinotekoinen v. **-pylväs** *s.* vesipatsas, -pilari. **-pytty** *s.* **-pyyh|e** *s. lääk.*, tav. *mon.* V:keet karkaisevat ihoa. **-pyör|re** *s.* Airon jättämät v:teet. Alus joutui v:teeseen. **-pyörä** *s.* = vesiratas. **-pähkinä** *s.* Trapa natans, horsmakasveihin kuuluva vesikasvi, jonka hedelmä on syötäväksi kelpaava luumarja; tämän hedelmä. | Kivikautisilta asuinpaikoilta löydetyt v:n kuoret. **-pärske** *s.* **-pää** **1.** *s. lääk.* sairaus, jonka aiheuttaa aivonesteen kerääntyminen aivokammioihin t. aivokalvojen väliin; tällaisen sairaan pää. **2.** *a.* V. poika. — *S:sesti.* vars. haukkumasanana. | Saakelin v. [= hassu, tomppeli]! **-pääsky(nen)** *s.*

Phalaropus, meillä etenkin Lapissa pesiviä kahlaajia, vars. kapeanokkainen P. lobatus. **-päästäinen** *s.* Neomys fodiens, vesielämään mukautunut päästäinen. **-pöhö** *s. lääk.* kudoksiin, vars. ihoon kerääntyneen kudosnesteen aiheuttama turvotus, ödeema. **-pöhöinen** *a.* **-pöhöttymä** *s.* **1.** = vesipöhö. **2.** kasvaneen nestepaineen aiheuttama kasvisolukon epänormaali laajentuma.

vesi|raja *s.* **1.** Maa- ja v:rajat. V:rajojen puolustaminen. **2.** = vedenraja. | Metsä ulottuu v:rajaan. Huvila on rakennettu aivan v:rajaan. Rannan loivuuden takia veneellä ei pääse v:rajaan. Pylväs on v:rajasta poikki. Alus sai osuman v:rajaansa 'vesiviivan kohdalle'. Laivan pituus v:rajassa. Höyrykattilan ylin, alin sallittu v. **-rakennelm|a** *s. rak.* Betoni on kyllin lujaa padoissa, laitureissa ym. v:issa.

vesirakennus *s.* **1.** tekniikan haara, joka käsittelee pinta- ja pohjavettä, niiden hyväksikäyttöä ja niihin kohdistuvia rakennustöitä. | Vesirakennuksen piiriin kuuluvat mm. vesiliikenne, patoukset ja vesijohdot. Tien- ja vesirakennuksen luennot. **2.** vesirakennelma. | Sillat ja muut vesirakennukset. **-hallitus** *s.* Tie- ja v., kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alainen keskusvirasto **-insinööri** *s.* **-oppi** *s.* **-osasto** *s.* Teknillisen oppilaitoksen tien- ja v. **-piiri** *s.* Lapin tie- ja v. **-taito** *s.* **-tekniikka** *s.* **-työ** *s.*

vesi|rakentaja *s.* vrt. vesirakennus. | Etevä v. **-rak|ko** *s.* Lapionvarsi hankasi ojamiehen käden v:oille. **-rakkula** *s.* = ed. **-rako** *s. kasv.* useiden kasvien lehtien ja varren päällysketossa olevia rakoja, joiden kautta kasvista poistuu vettä nesteenä. **-rapak|ko** *s.* Sika makaa v:ossa. **-rat|as** *s.* vesipyörä. **1.** tav. vaaka-akselinen siipiratas, jonka avulla veden asema- t. liike-energia muutetaan mekaaniseksi energiaksi. | Myllyn v. V:taan kuljettama jokialus. Lasten puroon rakentama v. **2.** vedennostoratas. | Poljettava, härkien käyttämä v. **-rattaat** *s. mon. harv.* vesikärryt. **-regaali** *s.* valtiolle kuuluva yksinoikeus vesistöihin ja niiden tarjoamiin etuihin. **-reikä** *s.* veden pääsyä t. uloslaskua varten jssak oleva reikä. | Kanootin pohjaan tehty v. **-reit|ti** *s.* Kuopion ja Iisalmen välinen v. Salmet ja joet yhdistävät järvet v:iksi. **-ren|gas** *s.* Veteen heitetyn kiven synnyttämät laajenevat v:kaat. **-rengaspumppu** *s. tekn.* pumppu, jossa siipirattaan pyöriminen työntää vesimassan putken seinämää vasten renkaaksi. **-retki** *s.* V. Päijänteelle. **-revyy** *s.* revyyn tapainen uintiesitys. **-riisi** *s.* Zizania aquatica, vedessä kasvava miehen korkuinen heinäkasvi, jonka jyvät kelpaavat syötäväksi. **-rikas** *a.* par. runsasvetinen, -vesistöinen, vedekäs. **-rikastus** *s. tekn.* veden avulla tapahtuva rikastus. **-rikkau|s** *s.* Maan v:ksien hyväksikäyttö. **-rikko** *s.* Elatine, vesikasveja, joilla on pienet, lehtihankaiset kukat. **-|rinkeli, -|rinkilä** *s.* veteen alustetusta suolaisesta vehnäjauhotaikinasta leivottu pieni kuiva rinkilä. | Nauhallinen v:rinkilöitä. **-rinta** *s. lääk.* keuhkopussin onteloon syntynyt sairaalloinen, tulehdukseton nesteenkeräymä. **-rokko** *s. lääk.* tarttuva lastentauti, jonka oireita ovat ihoon syntyvät nesterakkulat. **-rokkoi|nen** *a.* ja *s.* V:sen hoito. **-ruiske** *s.* **-ruisku** *s.* Hammaslääkärin välineistöön kuuluva v. **-ruoho** *s.* yl. kielenkäytössä: ruohomainen vesikasvi. **-rutto** *s.* Helodea, amerikkalaisia uposkasveja. | Kanadalainen v. on levinnyt Eurooppaankin. **-ruuhi** *s.* Lampaiden juoma-astiana on v. Padosta johtaa v. veden voimalaitokseen. **-ruukku** *s.* Itämainen nainen v. päänsä päällä. **-ruuvi** *s. tekn.* vedennostolaite, jonka toiminta perustuu putkessa pyörivään ruuviin, Arkhimedeen ruuvi. **-ryöp|py** *s.* Kosken v:yt. Tyrskyt iskivät v:pyinä laivan kannelle. — *Kuv.* Tieto oli kylmä v. niskaani. **-ränni** *s.* Katolta johtava v. eli syöksytorvi. Myllyn v.

vesi|saavi *s.* **-sa|de** *s.* Lumi- ja v:teet. Kevään ensimmäinen v. Olipa sitten v. tai auringonpaiste. **-saha** *s. hist.* = sahamylly. **-sammal** *s.* vedessä kasvava sammal. **-sammio** *s.* **-sanko** *s.* Puinen, peltinen v. **-sara** *s.* Carex aquatilis, iso, tav. vedessä kasvava sara; yl. vedessä kasvavista saralajeista. **-sedimentti** *s. geol.* veden mukanaan kuljettamien aineksien kerrostuma. **-selvä** *a.* Olen v., en ole tänään nähnytkään viinaa. **--sementtisuhde** *s. rak.* betonissa olevan veden ja sementin suhde. | Säästö-, teräsbetonin v. Betonin lujuuteen vaikuttava v. **-seos** *s.* Tärkkelyksen v. **-siippa** *s.* Myotis Daubentoni, lepakko, jolle on tunnusomaista ravinnon etsiminen lähellä veden pintaa lentäen. **-siira** *s.* Asellus aquaticus, lammikoissa ja puroissa elävä siira. **-sika** *s.* = jokisika. **-silm|ä** *s.* **1.** V:in 'kyynelsilmin'. **2.** *lääk.* sairaus, jossa silmä suurenee silmän sisäisen paineen takia; tällainen silmä. **3.** = seur. | - - kierteli hetteet, hyppi yli salaisten v:ien AK. **-silmäk|e** *s.* Suon v:keet. **-skorpioni** *s.* Nepa cinerera, vedessä elävä lehtimäisen litteä, päältä harmaan ruskea, alapuolelta vaalea nivelkärsäinen petohyönteinen. **-soikko** *s.* **-solu** *s. kasv.* **1.** = putkisolu. **2.** rahkasolu tm. vettä varastoiva solu. **-solukko** *s. kasv.* kasvisolukko, jonka erikoistehtävänä on veden varastoiminen. **-sota** *s.* vettä pärskyttelemällä käyty (lasten) leikkitaistelu. **-spanieli** *s.* spanieli(rodu)sta, joka mielellään oleskelee vedessä. | Irlannin v.

vesistää[2] *v.* par. vetistää.

vesistö[2] *koll.s.* saman laskujoen kautta mereen laskevien sisävesien (järvien ja jokien) muodostama kokonaisuus; joskus myös pienemmistä kokonaisuuksista (reiteistä tms.). | Kokemäen, Kymijoen, Vuoksen v. Eri reitit kerääntyvät v:n keskusjärveen. V:t voidaan jakaa mm. joki- ja järviv:ihin sekä rannikko- ja mannerv:ihin. — *Yhd.* joki-, järvi-, latva-, manner-, rannikko-, sisäv. **-alue** *s.* Joki, jonka v. on n. 2000 km². Kemijoen v. Sisä-Suomen v. **-este** *s.*, vars. *sot.* vesistön muodostama este.

vesistöinen[63] *poss.a.* — *Yhd.* niukka-, runsasv.

vesistö|linja *s.* V:linjan puolustus. **-reitti** *s.* **-seutu** *s.* **-suhte|et** *s. mon.* Nevan laskuväylän puhkeaminen aiheutti muutoksia Etelä-Karjalan v:issa. **-taistelu** *s. sot.* tav. vesistön ylityksen yhteydessä käyty taistelu. **-tiede** *s.* = hydrologia. **-toimikunta** *s.* kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön alainen erikoistuomioistuin. **-yhteys** *s.*

vesi|suhteet *s. mon.* V:suhteiden huonontuminen tuottaa voimalaitokselle tappioita. **-suihku** *s.* Paloruiskun v. Jäähdyttää, huuhtoa, pestä, sammuttaa v:lla. Laitaa vasten iskevä aalto heitti v:n niskaani. Tieto vaikutti kylmän v:n tavoin. **-suihkupumppu** *s. tekn.* ks. suihkupumppu. **-suksi** *s.*, tav. *mon.* **1.** leveät sukset, joilla seisten vesihiihtäjä kulkee moottoriveneen tms. hinauksessa. **2.** kapeita kanootteja muistuttavat välineet, joilla vesihiihtäjä liikkuu erikoisilla sauvoilla itseään tukien ja lykkien. **-sumu** *s.* Taistelukaasu, jonka muodostama sumu on v:n kaltaista. **-suoja** *s.* lunta sulattava suojasää. **-suon|i** *s.* tav. pohjaveden kulku-uomista. | Maanalainen v. Hakea v:ta pajunoksan avulla. Talo on v:en kohdalla. — Kapea v. lirisee ojan pohjalla. — Rein Saksan v:ena. — *Kuv.* Uskonelämän salaiset v:et. **-säde** *s. par.* vesisuihku, -säie. **-säie** *s.* Astiaan tehdystä reiästä virtaa ohut v. **-säiliö** *s.* Betoninen, peltinen, puinen v. Vesijohtolaitoksen v. Saimaa on valtava v. **-säilyke** *s. ruok.* vrt. seur. **-säilyty|s** *s.* säilytys vedessä. | Panna puolukat v:kseen. **-tai|val** *s.* Tiettömän v:paleen takana. **-talou|s** *s.* Luonnon, viljelysmaan, elimistön v. Lehtien keskeinen tehtävä kasvien v:dessa. **-tankki** *s.* **-taso** *s.* hydroplaani. **1.** = vesilentokone. **2.** = liukualus. **-tatar** *s.* Polygonium amphibium, sekä vedessä että maalla kasvava vaaleanpunakukkainen tatar. **-tauti** *s. lääk.* veren vesipitoisuuden epänormaalista lisääntymisestä johtuva tautitila, hydremia. **-tauti|nen** *a.* ja *s.* V. mies. V:sen parantaminen. **-tehdas** *s.* **1.** kivennäisvesi-, virvoitusjuomatehdas. **2.** *kans.* veneen takaosan kaariväli, josta vesi poistetaan veneestä. **-teitse** *adv.* vesitse. **-tekniikka** *s.* = vesirakennus 1.

vesit|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < vesittää. **1.** *harv.* Sade ei ollut ehtinyt v:telemään kaikkia kuivia lastuja KARHUM. — Tav. **2.** itkeä, vetistellä. | Mitä moisesta v:telemään! Eikä siitä sen puolesta tarvitse kiitellä eikä v. KARHUM.

vesi|terapia *s. lääk.* = vesihoito. **-terva** *s.* tervavesi. | Lujittaa verkot v:lla. **-teräs** *s. met.* vedessä karkaistu teräs. **-|tie** *s.* **1.** vrt. maa-, ilmatie. | Vanhimmat liikennetiet ovat v:teitä. Suomenlahden ja Venäjän jokien kautta kulkeva v. V:tietä matkaa on 7 km. **2.** vedenhakutie, -matka. | Talon v. törmältä avannolle. V:tiellä viipyneen neidon runo. **-tiehy|t** *s.* Nahkiaisen nielu jakautuu pitkittäin ruokatorveen ja umpipäätteiseen v:een.

vesitie|kuljetus *s.* **-verkko** *s.* **-yhteys** *s.*

vesi|tiinu *s.* **-tiivi|s** *a.* -isti *adv.* → vedenpitävä, tiivis. **-tila** *s.* Maan halkeamiin jäävä v. — *Tekn.* Höyrykattilan, sylinterin v. **-tilavuus** *s.* Höyrykattila, jonka v. on 1 m³. **-tilkka** *s.* Ei v:akaan juotavaksi. **-tilkka|nen** *s.* V:seen liuotettu hiiva. **-tip|pa** *s.* Räystäältä putoilevat v:at. Pullossahan ei ole v:paakaan. **-tonni** *s.* **-torni** *s.* tornimainen vesilaitoksen osa, säiliö, jonka päätehtävänä on toimia vedenkulutushuippujen ja paineen tasaajana; vrt. vesilinna. | Kaupungin, tehtaan, rautatieaseman v. **-torvi** *s.* Katolta johtava v.

vesitse *adv.* vettä pitkin, vesitietä, -teitse. | Kulkea, matkustaa, kuljettaa v. Maitse matka oli pitempi kuin v.

vesitty|ä[1*] *pass.v.* < vesittää. | Suon v:essä sen kasvillisuus kuihtuu. Silmät v:vät 'kyyneltyvät'. — *Kuv.* Rabelais'n tuotanto on epäilemättä nykyisin suuressa määrin v:nyt 'haalistunut, käynyt mielenkiinnottomaksi'.

vesittäjä[16] *teonn.* < seur.

vesit|tää[2*] *s.* kastella vedellä. | Tie jäädytetään v:tämällä. Lapset v:tävät toisiaan. — *Erik.* viljelysmaiden kastelusta; vrt. vesitys. | V. viljelysmaita. — *Kuv.* Lakiehdotus on v:etty epäonnistuneilla lisäyksillä.

vesi|tulva *s.* Virtojen v:tulvat. Levittää sateenvarjo pahinta v:tulvaa vastaan. **-tunneli** *s.* Vuoren läpi johtava v. **-tuomioistuin** *s.* vesioikeuden piiriin kuuluvia asioita käsittelevä tuomioistuin. **-tuoppi** *s.* **-turbiini** *s. tekn.* vesikäyttöinen turbiini. **-tursas** *s. myt.* = meritursas 2. **-tykki** *s. puhek.* erittäin suuritehoisesta paloruiskusta. **-tynnyr|i** *s.* V:eillä tuotiin vettä palopaikalle.

vesity|s[64] *teonn.* (< vesittää) kastelu. | Tiilien v. Tukkitien v. — *Erik.* veden johtaminen kostuttamaan, lannoittamaan t. lämmittämään maata, irrigaatio. | V:ksessä käytetään mm. seuraavia menetelmiä: patous, valutus, salaojav. ja ruiskuv. eli sadetus. — *Yhd.* kesä-, kevät-, syys-, talviv.; patous-, pohja-, upotus-, vako-, valutusv.

vesitys|alue *s.* **-järjestelmä** *s.* **-kanava** *s.* **-laite** *s.* **-laito|s** *s.* kastelulaitos. | Keskiaikaiset v:kset. **-niitty** *s. maat.* kasvun parantamiseksi vesitetty niitty; vrt. paisutusniitty. **-oja** *s.* **-tauti** *s. lääk.* aivolisäkkeen takalohkon hormonierityksen vajavuudesta johtuva elimistön nestetalouden häiriö, joka ilmenee alituisena janona ja juomisesta aiheutuvana virtsamäärän kasvuna. **-vako** *s.* **-viljelys** *s.* kasteluviljelys.

vesi|tyyny *s.* vars. sairaanhoidossa käytetty vesitäytteinen kumityyny. **-tähti** *s.* Callitriche, hentoja, tav. yksivuotisia vesikasveja. **-täyte** *s.* Sylinterin v. **-täytteinen** *a.* V. lasipallo. **-uhri** *s. myt.* veteen suoritettu uhri. **-umpi** *s.*, vars. *eläinlääk.* virtsaumpi. **-uoma** *s.* **-ura** *s.* **-urheilija** *s.* Uimarit, soutajat ym. v:t. **-urheilu** *s.* Purjehtiminen on parasta v:a. **-urut** *s. mon.* **1.** *mus.* nykyisten urkujen edeltäjä, jossa ilmavirta saatiin liikkeelle vedenpaineen avulla. **2.** vesisuihkulaite, jossa urkupillistön tavoin ryhmiksi järjestetyt ja tav. erivärisiksi valaistut vesisuihkut saadaan nousemaan ja laskemaan, muodostamaan eri kuvioita tms. samanaikaisesti soitetun musiikin mukaan. **-uute, -uutos** *s.* uute, uutos, jonka liuotteena on käytetty vettä. **-vaaka** *s. tekn.* koje, jota käytetään vaaka- ja pystysuoran suunnan määrittämiseen levossa olevan nestepinnan avulla, libelli, "vatupassi". — *Yhd.* putki-, rasiav. **-vahin|ko** *s.* veden aiheuttama vahinko. | Palo saatiin sammumaan, mutta v:got olivat melkoiset. Rantapeltojen v:got. **-vaip|pa** *s. tekn.* sylinteriä, säiliötä tm. ympäröivä vedellä täytetty, tav. jäähdyttävästi vaikuttava umpikuori. | Vesijäähdytteisissä polttomoottoreissa sylinteri on ympäröity v:alla. Konekiväärin v. **-vaivaus** *s.* Voin v. 'voin vesipitoi-

suuden lisääminen vaivaamalla siihen vettä'. **-va|ko** *s.* vettä johtava ura. | Metsäojaan pintavettä tuovat v:ot. Salaojitusalueen pintavettä johdattavat v:ot. — *Erik. maat.* vakokynnössä kynnöksen keskikohdalle jäävä vako t. varta vasten pintavettä johtamaan kynnetty ura. | Vanhaan aikaan vain v:ot erottivat talojen pelto-osuuksia toisistaan. **-valli** *s.* Korkeana v:na lähestyvä hyökyaalto. **-vapaa** *a.* → vedetön. **-vara|ssa,** -an *adv.*, vars. *kans.* veden varassa, uimasillaan. | Olla v. Joutua v:an. Tukit niputetaan ja kuljetetaan v. sahalle. - - yhtäkkiä paiskaa aluksen nurin, ja soutajat joutuvat v:an PAULAH. **-varasto** *s.* Laiva täydentää v:aan. **-varat** *s. mon.* vesivarasto, -määrä. | Luonnon v. Tammerkosken v. Matkaa varten otetut v. alkoivat ehtyä. **-vasara** *s.* **1.** *tekn.* vesivoimalla käyvä vipuvasara. **2.** *fys.* = tykyttäjä. **-vastu|s** *s. sähk.* vastuslaite, jossa vastusaineena on vesi. | Suurjännitetekniikassa käytetään v:ksia suojalaitteina. **-vati** *s.* **-vatsa** *s. lääk. eläinlääk.* tauti, jonka tärkeimpänä oireena on nesteen kerääntyminen vatsaonteloon; tällainen vatsa. **-velli** *s.* veteen keitetty velli; muu vetinen ruoka t. vesiseos. — *Kuv.* jstak tunteisiin tm. laimeasti vaikuttavasta, heikkotehoisesta. | Elokuva oli pelkkää v:ä. Kirjallisuuden opetuksen tarkoituksena ei suinkaan ole vain idealistis-sentimentaalisella v:llä ravitseminen. **-venttiili** *s. tekn.* vesiputken venttiili. **-viemäri** *s.* **-vier|i** *s.*, vars. *kans.* Terva poltettiin v:ellä 'veden äärellä'. - - karivieret kauramaina, / v:et vehnämaina KAL. **-viiva** *s.* **1.** *mer.* kelluvan aluksen laitojen ja vedenpinnan t. sen suuntaisen tason leikkausviiva, vesilinja. — *Yhd.* lastiv. **2.** paperissa vesileiman tavoin näkyvä viiva. **-viiva(ll)inen** *a.* V. paperi. **-viljely** *s.* Laboratoriossa kokeiltiin kasvia v:ssä. **-vir|ta** *s.* Keväisten tulvien v:rat. Koskenniskan voimakas v. Putken läpi johdettu v. V:toina juoksevat silmäni VT[v]. **-virtaus** *s.* vedenvirtaus. **-viskuri** *s.* **1.** *raut.* raiteiden väliin sijoitettu kääntyvävartinen veturin vedenottolaite. **2.** *kans.* hevonen, jonka virtsantulo on sairaalloisen herkässä. **-voi** *s.* runsaasti vettä sisältävä voi.

vesivoima *s.* voima, jonka vesi kehittää virratessaan ylemmältä tasolta alemmalle. | V:lla käyvä mylly. Rakennuskelpoinen v. Koskiemme v:n hyväksikäyttö. **--asema** *s.* vesivoimalaitos. **-kone** *s.* Vesipyörät, turbiinit ym. v:et.

vesivoimala *s.* = seur.

vesivoima|laitos *s.* laitos, jonka avulla kosken t. putouksen vesivoima otetaan käyttöön, vesivoimala, vesivoima-asema. **-rikkau|s** *s.* Norjan v:det. **-talous** *s.* Valtakunnan v. **-toimikunta** *s.* valtion koskiomaisuutta hoitava ja sen käyttöä suunnitteleva elin. **-varasto** *s.* Järviemme nykyiset v:t. **-varat** *s. mon.* Maamme v. arvioidaan 18 000 milj. kilowattitunniksi vuodessa.

vesi|vuori *s.* isoista aalloista. | Valtavat v:vuoret syöksyvät rantoja vasten. **-vyöry** *s.* Kosken v:t. **-vär|i** *s.* **1.** = akvarelliväri. | V:ien sideaineena on tavallisesti arabikumi. V:eillä maalattu muotokuva. **2.** vars. *puhek.* liete-, vesimaali. | V:illä maalattu vaja.

vesiväri|harjoitelma *s.* **-kuva** *s.* **-luonnos** *s.* **-maalari** *s.* akvarellimaalari, akvarellisti. **-maalaus** *s.* **1.** vesiväreillä maalaaminen. **2.** akvarelli. **-työ** *s.* Piirrokset ja v:t.

vesi|väylä *s.* Viitoitettu v. Tukit ajetaan uittoa varten puron, joen tai muun v:väylän varteen. Kanava tm. keinotekoinen v. **-yhteys** *s.* vesitieyhteys. **-ämpäri** *s.* vesisanko. **-ään|i** *s.* vedessä leviävistä äänivärähtelyistä. | Ilma- ja v:et.

veska[10] *s. ark.* (*rinn. kans.* väsky) (käsi)laukku, reppu. — *Yhd.* käsiv.

veskuna[17] *s. kans.* = väskynä.

veso|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** kasvaa vesaa, vesoja. | Pajun, rukiin juuret v:vat. Harmaaleppä lisääntyy myös v:malla. Pellot v:vat metsää. — *Kuv.* Suo, Herra, että - - / vanhurskaus myös varttuisi / ja v:isi maan päällä VK[v]. **2.** poistaa vesat, vesata. | Puutarhuri v:o marjapensaat. Ojanreunojen v:nta.

vesoin[56] *väl.* (< ed. 2) = vesuri.

vesoittu|a[1*] *v.* ruveta kasvamaan vesoja, vesakkoa. | V:nut metsäpolku. Pelto v:u.

vesper[7] *s. usk.* **1.** viimeistä edellinen katolisen kirkon rukoushetkistä; katolinen iltamessu. **2.** luterilaisen kirkon liturginen iltajumalanpalvelus. **3.** vesperiä varten sävelletty liturginen musiikki.

vessa[10] *s. ark.* WC, käymälä.

vessel|i[5] **1.** *deskr.s.* **a.** lapsista, vars. pojista: vekara. | Pojan v. Pojat olivat vielä semmoisia v:eitä. — Koiranpennut näyttävät kovasti avuttomilta pikku v:eiltä. **b.** leikkivistä, kujeilevista, hassunkurisista ihmisistä; vrt. veitikka, vekkuli. | Opettaja vaikutti iloiselta v:iltä. - - renki-Ville, liukaskielinen, laiskanpulska rengin v. KARHUM. **2.** *a.*, vars. *koul.* hupaisa, hassunkurinen. | Kokonainen rivi v:eitä puu-ukkoja. Sattuipa v. tapaus.

vesselä[12] *a. murt.* = ed. 2.

vestaali[6] *s.* vanhan Rooman papittaria: Vestan neitsyt; myös siveästä naisesta. | Mä puhtaana v:na sun alttarillas valvelen rukouksen liekkii KIVI.

vestel|lä[28] *frekv.v. murt.* (< vestää) veistellä. | - - v:i siellä kuivista kuusista tynnyrin lautoja KAUPPISH. — Poika mielii hieman v. [= laskea leikkiä] KIVI.

vestibyyli[4] *s.* eteisaula, -halli, porrashalli.

vestä|ä[2] *v. murt.* veistää. | Roinila v:ä jotakin tarvekalua CANTH. — - - mukavapa on tarinata v. mustakylkisen ääressä KIANTO.

vesuri[5] *s.* puiden karsinnassa, lehdeksien teossa ja havujen hakkuussa käytetty veitsen kaltainen lyömä- t. viiltoase, kassara, vesakirves, vesoin. | Katkoa oksia v:lla. - - kourassa v., vanha katkennut sirppi, asteli viimeisenä Eero KIVI. — *Yhd.* hako-, kenttäv.

vesuviaani[4] *s.* eräs kauniisti kiteytyvä tetragoninen mineraali.

veteen|lasku *s.* = vesillelasku. | Laivan, moottoriveneen v. **-liukenemat|on** *a.* -tomuus *omin.* tav. ⁀. **-liukenev|a** *a. (partis.)* -uus *omin.* (tav. ⁀) vesiliukoinen. **-meno** *s.* myös ⁀. | Uimarien v. **-tulo** *s.* myös ⁀. | Uimahyppääjän v.

vetees|sä *s. vaill.* viritettynä, vedettynä. | Panna jousi, pyssy v:een. Kello oli täydessä v.

vetehi|nen[63] *s. myt.* vedenhaltija, näkki. | Hukkui ihan kotirantaan, aivan kuin v. olisi järveen

vetänyt KATAJA. — *Kuv.* - - nostaa ruskean v:sen [= lohen] ja juoksee maihin AHO.
vetelehtijä[14] *tek.* Toimeton v.
veteleh|tiä[17*] *v.* -dintä[10*] *teonn.* **1.** ihmisistä: olla t. kuljeskella joutilaana, laiskana, maleksia, joutiloida, vitkastella. | V. ravintoloissa, kadulla. Työttömänä v:tivä jätkä. Markkinapaikalla v:tivät mustalaiset. Hittojako siinä v:dit! Rengit v:tivät hevosia viedessään. **2.** esineistä: olla heitteillä, viereksiä, lojua, virua, ajelehtia. | Särkällä v:tivät hylyn pirstaleet. Nurkissa v:ti monenlaista rojua.
vetely[2] *teonn.* < vedellä.
vetely|s[64] *s. halv.* vetelehtijä, nahjus, vätys, laiskuri. | Laiska, kelvoton, tahdoton v. Miehen, pojan v. Senkin v.! Hän on mies eikä sellainen v. kuin sinä. Olut teki sotilaista taisteluun kykenemättömiä v:ksiä. - - tyhjäntoimittaja, tämän maailman v., joka äitinsä kotona loikoilee eikä tee mitään IVALO.
vetel|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1. a.** aineista, seoksista: (runsaasti vettä tm. nestettä sisältävä ja sen vuoksi) herkkäjuoksuinen, löysä; us.)(sakea. | V. lieju. Laastin kosteusasteet ovat kuiva, kostea, märkä ja v. V:ää betoniseosta ei voi puristaa palloksi. V. taikina, velli. V:ää öljymaalia. V:äksi lämmennyttä voita. V. uloste. V. [= ripulilla oleva] vatsa. — *vetel|ällä,* -älle (adv.) Vatsa on v:ällä 'vetelänä, löysänä'. — *Kuv.* Pojassa on v:ää verta, se ei kykene vihaamaan eikä rakastamaan! ALKIO. **b.** maasta: vetinen, upottava. | V. suo, neva, ranta. V. liejupohja. — *S:sesti.* Suo siellä, v. täällä [ks. suo 1] SP. **2.** *kans.* vedestä (kiinteän maan vastakohtana). | Partaan v:ällä puolella. - - eessänsä vesi v., / takanansa taivas selvä KAL. — *S:sesti.* - - tekee mieleni lykätä sinut tuosta jään reunalta v:än varaan KOJO. Siellähän se Koivistonkin hevonen putosi v:ään [= ojaan] ja sinne kuoli LASSILA. **3. a.** ryhdistä, ruumiinjäsenistä, liikkeistä yms.: veltto, rento. | V. ryhti. V:ät jalat. V. ote. Kävellä v:ästi. Tahti on v. - - Ella, joka v:än näköisenä rötkötti ryömällään pöydän päällä ALKIO. Raukaisi v:äksi joka ruumiin solua HEPOR. **b.** laiska, saamaton, avuton, leväperäinen, selkärangaton. | V. nahjus. Laiskuudestaan ja v:yydestään tunnettu perhe. V. kasvatus, kuri. Miehen voimakas luonto vaatii vähän väkevää virvokkeeksi, muutoin se tulee laimeaksi ja v:äksi kuin heikon naisen CANTH. Aina sinä oletkin asioissa yhtä v. ALKIO. - - joltinenkin juoppo ja lisäksi päissään ikävä ja v. irvisuu SILL.
vetelähkö[1] *mod.a.* -sti *adv.* V:ä puuroa. Päivä paistaa yhä lämpöisemmin hänen v:ön olemukseensa SILL.
vetelä|pohjainen *a.* V. ranta. **-rantainen** *a.* V. lampi.
vetelöidä[30] *v.* = seur.
vetelöittä|ä[2*] *v.* tehdä vetelä(mmä)ksi. | Keittoa voidaan v. maidolla. Sade v:ä tiet. Tarpeettomat sanat v:vät tyyliä.
vetelöity|ä[1*] *v.* tulla vetelä(mmä)ksi. | Lämmetessään v:vä seos. Tie oli v:nyt liejuksi.
veteraan|i[4] *s.* vanha, kokenut t. täysin palvellut sotilas, sotaveteraani, -vanhus; ammatissaan, harrastuksessaan, omassa urheilulajissaan tms. kunnostautunut ja siinä vanhentunut (mies)henkilö. | Roomalaiset v:it. Turkin sodan v. Taisteluun tottuneita v:eja. — Työväenliikkeen, taiteen, nyrkkeilyn v. Ammattijärjestömme alkuaikoina paljon mukana ollut v. — *Yhd.* rintama-, sotav.; hiihto-, jalkapallo-, osuustoiminta-, urheiluv.; hiihtäjä-, juoksija-, kirjailija-, opettajav.
veterinääri[4] *s.* eläinlääkäri.
vetev|ä[13] *a. harv.* -yys[65] *omin.* (runsas)vetinen. | V. joki, sade. V. laakso. Kylän entiset v:ät rantaniityt.
veti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* < vesi. **I.** *poss.* **1. a.** maasta: vesiperäinen, märkä. | V. suo, korpi, niitty. V:set rantapellot. **b.** runsaasti vettä sisältävä. | V. liha, peruna, voi. V:set puut pihisevät pesässä. V. lumi, pilvi. Lumipyry muuttui v:seksi. Puuro tulee v:stä 'vetelää'. Liuos, liemi, piimä, viini on v:stä. — V. suojasää. V. [= sateinen] kesä. **c.** (pinnaltaan) kostea, märkä. | Silmät itkusta v:sinä. Penkkiin jäi v. jälki. Ikkuna käy höyrystä v:seksi. V. tie, juoksurata. **d.** *yhd.* Niukka-, runsas-, vähäv.; kirkas-, puhdas-, raikas-, ruskea-, samea-, tummav.; matala-, syvääv.; kylmä-, lämminv.; seisova-, villiv. **2.** *kuv.* laimea, veltto, vetelä, ikävä, mauton. | Kirjassa häiritsee tekijän v. ja ponneton kielenkäyttö. Tavat turmeltuivat, v. velttous ja huoleton kevytmielisyys voitti alaa IVALO. Kerhoja oli tähän asti pidetty koululla, mutta siellä ne tietysti olivat v:siä ja mallihurskaita HEPOR. **II.** *kansanr.* Vellamon v:stä [= vedessä elävää] neittä, / ahon lasta ainokaista KAL.
vetistelijä[14] *tek.* < seur.
vetistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < vetistää 2. **1.** *tav. halv.* itkeä, kyynelehtiä, kyynelöidä. | Itkeä v. V:eviä naisia. V:evä sentimentaalisuus. **2.** *harv.* sateesta, märkimisestä tms. | Taivas v:ee 'sataa'. Maitorupi on v:evä rohtuma.
vetisty|ä[1] *pass.v.* (< seur. 1) kastua, kostua. | Itkusta v:neet silmät. Sumuinen sää v:i tihkusateeksi. — Vars. *kem.* imeä itseensä kosteutta. | V:vä eli hygroskooppinen savi, suola, salpietari, rikkihappo. Aine, joka on siinä määrin v:vää, että saattaa lopulta liueta ilmasta imemäänsä veteen. Norjansalpietari v:y helposti, minkä vuoksi se lähetetään kauppaan tynnyreissä tai laatikoissa. — *Kuv.* Rippikoulu menettäisi konfirmaation kalvetessa teränsä ja v:isi uskontietojen opettamiseksi.
vetistä|ä[2] *v.* **1.** *tr.* tehdä vetiseksi. | Suuta v:vä ruoka. — *Yksipers.* - - ja vauhti enenee, että silmiä v:ä KATAJA. — *Kuv.* Kääntäjä on v:nyt alkuteoksen nasevan tyylin. **2.** *intr.* tihkua, erittää vettä. | V:vä ihottuma. Nuhaisen v:vät silmät. — *Harv.* itkusta: vetistellä. | Itse loihe itkemähän, / vierähti v:mähän KAL.
vetkale[78] *deskr.s.* lihavasta, veltonlaisesta olennosta: votkale, vötkäle. | Sian v. Se [hauki] on suuri v. ja kirmailee vauhkona varsana KARHUM. - - istui siellä tumpuri ahma-v. kuivan, partaisen männyn haarikossa KIVI. Iita, jota itseäänkin syytellään hiukan laiskaksi v:eksi SILL.
vetkotta|a[2*] *deskr.v.* veltosta riippumisesta t. liikkumisesta; vrt. retkottaa. | Joope potaltaa rin-

että ylös nokka maata viistäen ja kädet sivuilla v:en TOPPILA.

vetkut|ella[28*] *deskr.v.* -telu[2] *teonn.* vrt. ed. | [Närhi] v:teli pyrstöään merkiksi, että aikoi lähteä Y.KOKKO. V:ellen astelen kivistä polkua veltosti AK. — *Kuv.* Ota talo haltuusi ja naitu äläkä turhaa v:tele [= aikaile, vitkuttele] TOPPILA.

1. **veto**[1*] *teonn.* < vetää (ks. sen merk.-ryhmiä); vrt. vedäntä.

A. I. 1. Vesikelkan v. Raskaidenkin kuormien v:on tottunut hevonen. Kivi, jonka v:on tarvittiin kolme hevosta. — Auto, jossa on mainio v. 'jonka moottori toimii, "vetää", joka kulkee mainiosti'. Moottorin v. tuntui vastamäessä loppuvan. Alkukankeuden voitettuaan A. pääsi vähitellen v:on [vrt. B.I.1.a] ja voitti kirkkaasti. — *Yhd.* hihna-, kone-, käsi-, vaijeriv.; etupyörä-, nelipyörä-, takapyöräv. **2. a.** us. vedätys, kuljetus, ajo. | Tukkien v. traktorilla. Puutavaran v. uittoväylän varteen. Talvisin miehet olivat rahdin vedossa. — *Yhd.* hevos-, reki-, traktoriv.; halon-, hiekan-, hirren-, kuorman-, lannan-, rahdin-, soran-, tukinv. **b.** Uistimen v. Miehet talvinuotan vedossa. — *Yhd.* apajan-, nuotan-, uistimenv.

II. Purjeveneen v. vintturilla teloilleen.

B. I. 1. Langan pujotus ja v. neulansilmän läpi. Lipun v. tankoon. Pitkäsiima nostetaan tasaisin vedoin. Nopea v. — ja kala oli veneessä. Lautturi kiskoi kapulalla voimakkain vedoin lauttaköydestä. Haulikon hanan v. vireeseen. — *Yhd.* sisään-, ulosv. — *Erik.* **a.** Seinäkello, jonka v. tapahtuu vitjoista vetämällä, avainta kiertämällä. Kello, joka käy viikon samalla vedolla. — *Erik.* kellon tms. käyntivireessä olemisesta. | Kello pysähtyi, sillä v. oli lopussa. Gramofonista loppui v. Täyteen v:onsa vedetty kello, gramofonin jousi. — *Kuv.*, vars. *ark.* kunto, suorituskyky, vire, vireys, tarmo, ponsi, puhti. | A:n v. loppui kesken ja loppusuoralla meni B. hänen ohitseen. Hyvässä vedossa oleva juoksija. Poikamme eivät tänään olleet oikein vedossa. Puhujalta tuntui vähitellen loppuvan v., ja loppupuoli oli pelkkää löpinää. Miehuutensa parhaassa vedossa oleva toimenmies. Keväällä pyrkii koululaisten v. olemaan lopussa. — *Yhd.* (tav. vain iness:ssä ja ill:ssa) hirmu-, huippu-, loistov. **b.** *kirj. harv.* Korrehtuurin v. 'otto'. **2.** Soutaa, meloa, uida voimakkain vedoin. V. vedolta lähestyimme edellä kulkevaa venettä. Vedon ja työnnön vuorottelu käsinsahauksessa. — Väkikapulan v. — Hallituksen ja eduskunnan välinen kissanhännän v. maatalousmenoista. — *Yhd.* airon-, melanv.; köydenv.; nenästäv.; tasa-, vuorov.

II. 1. Puukon v. tupesta. Suolien v. kanan ruhosta. Kortin v. pakasta. — Arvan, pitkän tikun v. — Raha-arpajaisten eilen toimitetussa vedossa [→ arvonnassa] osuivat suurimmat voitot seuraaviin numeroihin: - -. — *Yhd.* arvanv. **2.** Housujen, saappaiden v. jalkaan, jalasta.

III. Verkon reiän reunojen v. yhteen. Pussin suun v. kiinni kurenauhalla. — *Yhd.* yhteenv.

IV. Jalkojen v. koukkuun. Pään v. polviin. Käsien v. selän taakse yhteen.

V. Kosken niska, jossa virran v. on voimakkain. Mäki jyrkkeni ja v. kiihtyi. — Veren v. vei nuorukaisen merille. Viettien v. — *Erik. kuv.* taipumus, viettymys, viehtymys, mieliteko, halu. | Luontainen v. talousalalle. Ihmisen v. pahaan. Tytöillä oli kova v. tansseihin. Työhön ei tuntunut olevan minkäänlaista v:a. Tuntea v:a jhk. Tunsi väkevää v:a sotilasuralle. Tunsivat voimakasta v:a toisiinsa. Olen aina tuntenut v:a oikeakielisyysasioihin. Onhan, pahasti kyllä, jumalisilla miehillä tavallisesti kiivas v. viinaan KIVI. - - sydämen kaipaava v. Jumalan puoleen A.J.PIETILÄ. — *Yhd.* verenv.

VI. 1. Köyden v. kireälle. Lanka, joka ei kestä v:a eli venytystä. Teräsbetonirakenteen kuivuessa syntyy jännityksiä: teräkseen puristusta ja betoniin v:a. — *Erik.* **a.** *lääk.* Katkenneeseen raajaan asetetaan v. ripustamalla siihen sen pituussuuntaan vaikuttava paino vastustamaan lihasten aikaansaamaa kiristystä. Panna katkennut raaja v:on. Vedossa oleva jalka. **b.** *tekn.* vetämällä muovaaminen, muotoileminen. | Metallilangan, -putken v. Lasin v. **c.** vetämiseltä, pingottamiselta tuntuva kipu t. kouristus. | Sopimattomat silmälasit saattavat aiheuttaa silmissä karsastuksen tapaista v:a. — *Yhd.* suonenv. **2.** vrt. vetää B.VI.2.c. | Hanurinsoittaja valmistautui soittamaan: muutama tunnusteleva akordin v. ja sitten kiperä polkka.

VII. 1. Kiekonheitto jakautuu lähtöliikkeisiin, vauhtihyppyyn ja v:on. Komealla vedolla A. sinkautti keihään 80 metrin paremmalle puolelle. — N:n mainio v. [= kiri] vei hänet vastustamattomasti toisten ohi. Ei saanut hyppyihinsä oikeata v:a. — † Tehdä jksta matti [šakissa] muutamalla vedolla → siirrolla. — *Kuv.* toimenpide, "tempaus". | Politiikka oli vilkkaimmillaan, tehtiin v:ja ja vastavetoja. Ranskan ehdotus oli ovela diplomaattinen v. P:n siirtäminen oikeaan laitaan [jalkapallo-ottelussa] osoittautui viisaaksi vedoksi. — *Yhd.* loppuv. **2.** Äkäinen v. [= isku, sivallus] leukaan — ja vastustaja on maassa.

VIII. 1. Muutamalla piirtimen vedolla tehty luonnos. [Taidemaalari] ei ollut viikkoon maalannut v:akaan. Kylvövaon v. kuokan kärjellä. Sivalsi säkin puhki puukon vedolla. — Puumerkin v. Koko kansa riensi viivan v:on (ark.) 'äänestämään'. — [Kirjailija] on luonnehtinut henkilönsä osuvin vedoin. Muutamin harvoin vedoin piirretty luonnekuva. Romaani, jossa realistisin vedoin on kuvattu laitakaupungin elämää. Kertomus kulkee ripein ja varmoin vedoin kohtauksesta kohtaukseen TARK. — *Yhd.* kynän-, puukon-, siveltimenv. **2.** Kaapelin v. kadun alitse. Sähköjohdon v. seinän läpi. Pylväät ovat jo pystyssä, ja johtojen v:on päästään lähiaikoina. Puhelinlinjan, vesijohdon v. — Rajan v. — Johtopäätösten v. [→ teko] on vielä ennenaikaista. — *Yhd.* rajanv. **3.** Maalin v. [ark. = siveleminen] lattiaan. — Maalata pitkin, lyhyin vedoin. Harjata hevosta voimakkain vedoin. Voide levitetään iholle kevyin vedoin. Kynnet viilataan tasaisin vedoin. — Viulun jousta on liikuteltava kiintein vedoin. Soitti selloa pitkin vedoin. Viulun kieli katkesi kesken (jousen)vedon. — *Yhd.* harjan-, jousen-, kammanv.

IX. 1. Molekyylien välinen v. eli attraktio. Koje, jolla voidaan määrittää magneettisen vedon voimakkuus. — *Kuv.*, vars. *ark.* viehätyksestä, houkuttelevuudesta, kiinnostavuudesta, viehätysvoimasta; vrt. V. | Kirsti on kaunis, mutta Liisassa on enemmän v:a. A:n uudessa romaanissa ei ole samaa kiinnostavaa v:a kuin aikaisemmissa. - - Laurin aikeessa on salaista v:a KIVI. 2. a. uunin kanavissa tms. kulkeva ilmavirtaus. | Uuni, jossa on hyvä v. Vedon säätö peltien avulla. Miiluun ei pohjasta päin saa tulla lainkaan v:a. — *Yhd.* palamisv. b. huoneessa tms. lämpötilan eroista aiheutuva ilmanvirtaus. | Ikkunasta tuleva v. Huoneessa tuntuu v:a. V. häilytti ikkunaverhoja. Vanhukset ovat usein arkoja vedolle. Vedon aiheuttama kolotus. Vedossa lepattava kynttilä. Istua vedossa. — *Yhd.* ikkuna-, lattiav.; tuuletusv.; läpi-, ristiv. 3. a. Poltella tupakkaa pitkin vedoin. Henkeä ahdisti ja rinnassa pihisi joka (hengen)vedolla. — *Yhd.* hengenv. b. Siemaisi lasillisen yhdellä vedolla, yhteen v:on. c. Jyrkän ojan v. on suurempi kuin loivan. Tukkeutuneessa viemärissä ei ole v:a.

2. **veto**[1*] *s.* 1. kahden t. useamman (eri mieltä jstak asiasta olevan) sopimus, jonka mukaan se, jonka kanta osoittautuu oikeaksi, saa toiselta (hävinneeltä) osapuolelta jnk sovitun suorituksen (rahaa, tavaraa tms.); *harv.* tällaisesta suorituksesta vedonlyönnin panoksena; vrt. veikka. | Lyödä v., v:a jstak asiasta. Panna v., v:a (kans.) 'lyödä veto(a)'. Lyön v:a sata markkaa, sadasta markasta, että huomenna on pouta. Sadan markan v. 'veto, jonka panoksena on sata markkaa'. Mitä pannaan v:a, vedoksi? Panivat v:on punssipullon. Voittaa, hävitä v. 2. *lak.* varsinainen muutoksenhakukeino, jota käytetään haettaessa hovioikeudessa muutosta alioikeuden riita-asiasta antamaan tuomioon; vrt. nosto, valitus. | Panna päätös v:on 'vedota päätöksestä'. Ajaa v. perille 'jättää vetokirjelmä ja muut tarvittavat asiakirjat määräajassa hovioikeudelle'. Luopua vedosta.

3. **veto**[1] [tav.: vē-] *s.*, vars. *hall.* vars. valtion päämiehen t. muun valtioelimen t. eräissä kansainvälisissä järjestöissä jäsenen oikeus estää toisen elimen (em. järjestöissä enemmistön) päätöksen voimaantulo t. toimenpide, veto-oikeus; sitä koskeva oikeudellinen tahdonilmaisu, kielto. | Valtionpäämies, jolla on suspensiivinen v. lainsäädäntöasioissa. Absoluuttinen v. Käyttää v:a. — Esittää v:nsa. YK:n turvallisuusneuvostossa voi yksikin vastustava suurvalta v:llaan estää päätöksen syntymisen.

1. **vetoaika** *s.* Alkuapajan v:a.

2. **vetoaika** *s. lak.* aika, jonka kuluessa veto on tehtävä.

vetoaisa *s.* kiinteä aisa, josta aisaan kytketyn hevosparin veto tapahtuu, vetotanko, väliaisa.

vetoaja[16] *tek.* tav:mmin vetooja.

vetoakseli *s. tekn.* Auton, veturin v. 'vetopyörien akseli'. Kellon v. 'akseli, jota kiertämällä jousi vedetään'.

vetoamat|on[57] *kielt.a.* < vedota. 1. *akt.* Kuiva, tunteisiin v. esitys. 2. *pass.* a. josta ei vedota t. ole vedottu. | Päätös on yhä v. b. josta ei voi vedota. | Emäntä oli - - sanonut sanottavansa v:tomana tuomiona HAARLA.

vetoamis|aika *s.* **-oikeus** *s.*

vetoamus[64] *s.* tav:mmin vetoomus.

vetoasia *s. lak.* riita-asia, jossa on käytetty veto-oikeutta (ks. 2. veto-oikeus), vetojuttu.

veto|askel *s. urh.* askel, jonka aikana keihäänheittäjä lennättää keihäänsä. **-auk|ko** *s.* Tulipesän v:ot. **-aura** *s.* voimakoneena käytetyn kulkuneuvon perään kiinnitetty lumiaura; vrt. kärki-, sivuaura. **-avain** *s.* Seinäkellon, jousikäyttöisen leikkiauton v.

vetoavasti *adv.* ks. vedota.

veto|eläin *s.* vetojuhta. | Tavallisin v. on hevonen. Koiran käyttö v:eläimenä. **-hevo|nen** *s.* Ratsu- ja v:set. **-hihna** *s.* hihna, josta veto tapahtuu. | Kelkan, ahkion v. Talvinuotan v. Längistä sivuille lähtevät v:t. V. siirtää moottorin voiman koneeseen. **-hormi** *s.* Savupiipun v. **-hylly** *s.* vrt. vetolaatikko. **-härkä** *s.* vetojuhtana käytetty härkä. **-härkäalue** *s.* Lounais-Suomen ikivanha v. **-härkäkulttuuri** *s.*

vetoilmoitus *s. lak.* hovioikeudelle annettu ilmoitus siitä, että riitapuoli aikoo vedota alioikeuden päätöksestä.

vetoi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* 1. a. huoneesta tms.: jossa t. josta käy, tuntuu veto, vetoisa; ks. veto B.IX.2.b. | V. huone, junanvaunu. Kylmä ja v. sementtilattia. Hatarien ja v:sten ikkunoiden tiivistäminen. b. yhd:n jälkiosana; ks. veto B. IX.2.a. | Heikko-, huono-, hyvä-, voimakasv. 2. gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä tilavuudesta: niin tilava kuin määrittävä ilmaus osoittaa; vrt. vetää B.IX.4. | Kolmen litran v. astia. 200 bruttorekisteritonnin v. alus. 3. yhd:n jälkiosana; vrt. vetää A.I.1. | Auto-, hevos-, moottoriv.; etupyörä-, nelipyörä-, takapyöräv.; tasav.

vetoisa[13] *a.* = ed. 1.a. | V. ullakko.

veto|jousi *s.* 1. jousi, joka vastustaa sen päistä poispäin vaikuttavaa voimaa;)(painejousi. | Konekiväärin v. 2. *maat.* = hevosensäästäjä. 3. *mus.* jousen liike jousisoittimen kieliä pitkin kannasta kärkeen päin;)(työntöjousi. **-juh|ta** *s.* vetoeläin. | Kanto- ja v:dat. Härkä v:tana. **-juntta** *s. rak.* juntta, jossa järkäle kohotetaan köysistä vetämällä.

vetojuttu *s. lak.* = vetoasia.

veto|jännitys *s. tekn.* vedon aiheuttama jännitys, vetorasitus;)(puristusjännitys. | Palkkiin kohdistuva v. Suurta v:jännitystä kestävä lanka. **-kaappi** *s. kem.* laboratorioissa käytetty lasiovinen kaappi, josta johtaa ilmakanava ulkoilmaan. **-kaari** *s. maat.* kaarimainen vetorauta (1). | Äkeen v. **-kanava** *s.* vetohormi. **-kanki** *s. rak.* = vetotanko 2.

vetokanne *s. lak.*

veto|kara *s. tekn.* kierresorvin sivulla oleva kiilaurallinen tanko, jota pitkin supportti liikkuu muulloin kuin kierteitä sorvattaessa. **-karttu** *s.* = karttu d. **-kela** *s.* vetämiseen käytetty kela. **-kestävyys** *s. tekn.* = vetolujuus. **-ketju** *s.* 1. asusteissa, laukuissa yms. käytetty sulkemislaite, jossa "avain" kulkee kahden toisiinsa hakautuvan, kankaaseen, nahkaan tms. kiinnitetyn (metalli)hakasreunuksen välissä, vetoluk-

ko. | Puseron, käsilaukun, päällyskenkien v. 2. vetoon t. voimansiirtoon käytetty ketju, vetokettinki. | Nostotaljan v. Järjestelmä, jossa kardaaniakselin sijasta v:t siirtävät voiman takapyöriin. **-kettinki** *s.* = ed. 2. **-kiila** *s. tekn.* eril. koneissa kytkimenä tms. toimiva uraa pitkin liikkuva kiilamainen elin. **-ko|e** *s.* Kantakirjaan tarjottavien hevosten v. Kappaleen vetolujuus tutkitaan v:keella. Teräksen, betonin, hitsaussauman v. **-kohta** *s.* **-koira** *s.* V:t ahkiota vetämässä. **-kone** *s.* Traktoreja käytetään erikoisesti maanviljelys- ja v:ina. — *Tekn.* kone, jolla valmistetaan ikkunalasia, metallilankaa tms. vetämällä; vetolujuuden mittaamiseen käytetty kone. **-koneisto** *s.* Kellon v. **-koukku** *s.* Auran v. Proomun, veturin v. **-kuilu** *s.* viljankuivuriin luonnollista vetoa (B.IX.2.a) aikaansaamaan tehty kuilu. **-kuljetus** *s.* V:ta traktorein. **-kun|to** *s.*, vars. *urh.* Juoksijamme olivat maaottelussa mainiossa v:nossa. **-kuormitus** *s.* vetorasitus. **-kustannukset** *s. mon.* Tukkien teko- ja v. **-kyky** *s.* Hevosen, moottorin v. Magneetti menettää v:nsä. Moottorin hihnan v. Savupiipun, salaojan v. **-kytkin** *s.* kytkin, jonka kytkentä suoritetaan vetäen. **-köysi** *s.* Kelkan, nuotan v. Taljan, juntan v. **-laastari** *s. farm.* laastari, jota ihoa ärsyttävien ominaisuuksiensa takia käytetään jouduttamaan tulehdusten puhkeamista ihon pintaan. **-laatik|ko** *s.* ulos vedettävä pöydän tms. laatikko. | Kaapin v:ot. **-lait|e** *s.* Auran, nuotan v:teet. **-lan|ka** *s.* Polkumiinan v:gasta vedettäessä varmistin poistuu ja miina laukeaa. **-lautta** *s.* vetämällä kuljetettava lautta. **-lenkki** *s.* Saappaat, joiden varren suussa on v. **-levy** *s. tekn.* metallilankojen ja -putkien valmistukseen käytetyn vetokoneen teräslevy, jonka kartiomaisten reikien läpi muovailtava materiaali vedetään. **-liik|e** *s.* Työntö- ja v:keitä. Perhosuinnin v. Kiekonheittäjän v. **-lujuus** *s. tekn.* lujuus vetoa vastaan, vetokestävyys. | Puun v. on se suurin syiden pituussuuntainen vetojännitys, jota puu pystyy murtumatta vastustamaan. V. ilmoitetaan katkeamiskuormituksen ja poikkipinnan suhteena. Metallin, betonin, nahan v. **-lukko** *s.* = vetoketju. **-luukku** *s.* luukku, jonka avulla säädellään tulisijojen, harv. huoneiden vetoa. **-lyönti** *s.* tenniksessä: pitkävauhtinen kämmenlyönti. **-mankeli** *s.* mankeli, jossa puristavana osana on telojen päällä käsin vedettävä raskas laatikko t. laatta. **-matka** *s.* Väylästä pitkän v:n päässä oleva puutavara. **-mie|s** *s.* Nuottueen, juntan v:het. **-mitta** *s.* mitta (yksikkö t. -väline), jolla mitataan nesteitä t. irtainta tavaraa tilavuuden mukaan, esim. litra, kappa, nelikko, tynnyri; *syn.* astiamitta. **-mittari** *s. tekn.* **1.** uunien vetoa osoittava mittari. **2.** vetojännitystä mittaava koje. **-määrä** *s.* Laivan v. eli tilavuus ilmaistaan rekisteritonneina. — *Yhd.* brutto-, nettov. **-nalli** *s.* nalli, joka sytytetään vetolangasta nykäisemällä. **-nauha** *s.* Säleverhoa voidaan nostaa ja laskea v:sta. **-naula** *s.* Hirsien liitos yhdistettiin v:lla. — Tav. *kuv.* jstak, joka aivan erityisesti kiinnostaa, houkuttelee, "vetää" yleisöä, asiakkaita yms. | Kilpailujen v:ksi oli saatu amerikkalainen kuuluisuus. Pääministerin puhe oli kesäjuhlien v:na. Uusi televisiomalli, todellinen kaupallinen v.

veto|nen[63] *dem.s.*, vars. *runok.* vesi. | - - kylän alla armas ranta, / rannassa rakas v. KAL. [Lauhkea ilma] huljuu hyväillen rinnan kehyksissä niin kuin pehmyt v. AHO. — Äiti poikaansa varoitti lähtemästä, itki lähtiessä vetreät v:set AHO.

veto|numero *s.* erityisen kiinnostava, houkutteleva, "vetävä" ohjelmanumero, vetonaula, valtti. | Ohjelman, illan, kilpailujen v. Näytelmästä on tullut teattereidemme v. N.N., revyynäyttämöiden v. **-nuora** *s.* Kelkan, veneen, nuotan v. Ikkunaverhojen v. **-nuppi** *s.* Kellon v. Varsikäsikranaatin v.

1. **veto-oikeus** *s.* oikeus vetää jtak; vrt. 1. veto. — *Yhd.* mudan-, nuotanv.

2. **veto-oikeu|s** *s. lak.* oikeus vedota; vrt. 2. veto 2. | Alioikeuden päätös, josta ei ole v:tta.

3. **veto-oikeu|s** *s. hall.* oikeus esittää vetonsa; vrt. 3. veto. | Valtionpäämiehen suspensiivinen v. lainsäädäntöasioissa. YK:ssa on Neuvostoliitto useimmin käyttänyt v:ttaan.

vetooja[16] *tek.* < vedota.

veto-oja *s.* tav:mmin laskuoja.

vetoomus[64] *s.* ilmaus (lausuma, kirjoitus, julistus tms.), jolla vedotaan (ks. vedota 2) jhkun, jkn apuun, myötätuntoon tms. | V. maamme sivistyneistölle. "Götz" oli samalla v. saksalaisen nuorison kansallisiin ja isänmaallisiin tunteisiin KOSKENN. Tytön katse oli sanaton v. — *Yhd.* rauhanv.

veto-osa *s.* Köyden v.

veto-osoitus *s. lak.* vetoojan vedon jättäessään saama osoitus, josta selviää, mitä hänen tulee ottaa huomioon puhevaltansa säilyttämiseksi.

veto|palkka *s.* Tukinajossa maksettu v. **-pasuuna** *s.* pasuuna, jonka säveltasoa muutetaan vetämällä torven toista kappaletta sisään ja ulos; vrt. venttiilipasuuna. **-peli** *s. kans.* **1. a.** vedettävä ajoneuvo. | Valjastaa hevonen v:n eteen. **b.** *vetopelillä* (adv.) vetämällä. | Vene kuljetettiin kannaksen poikki v:llä. **2.** harmonikka. | - - toinen lauloi korvia vihlovalla äänellä, toinen rääytti v:ä KOJO. **-pelti** *s.* pelti, jolla säädetään uunin vetoa; savupelti. **-penkki** *s.* metallilankojen, -putkien, aaltolevyjen tms. valmistukseen käytetty laite, jossa muovailtava materiaali vedetään määrämuotoisten reikien t. leukojen lävitse. **-pihdit** *s. mon.* pihdit, joilla metallilankoja tms. vedetään vetopenkissä. **-piirrin** *s.* vars. tussilla piirrettäessä käytetty piirrin, jossa väriaine pannaan kahden suipon metallikielekkeen väliin. **-pinta** *s.* **1.** pinta, jota pitkin jtak vedetään. | Kaltevaa v:a myöten telakkaan nostettu alus. **2.** pyörän tiehen kosketettava pinta. | Autonrenkaan v. **-poro** *s.* **-potkuri** *s. tekn.* moottorin eteen sijoitettu lentokoneen potkuri;)(työntöpotkuri. **-puoli** *s.* puoli, jolta jtak vedetään; vetojännityksen alainen t. itse vetävä puoli. | Palkin v. **-puomi** *s.* Oja-auran v. **-puristin** *s. tekn.* puristin, jolla valmistetaan eril. esineitä (astioita, ammuksia tms.) pakottamalla esine kulkemaan yhden t. useiden yhä ahtaampien renkaiden lävitse, niin että se asteittain saa lopullisen muotonsa. **-putk|i** *s.*

Myrkylliset kaasut poistuvat säiliöstä v:en kautta. **-pyör|ä** *s. tekn.* vars. auton, veturin tms. niistä kulkupyöristä, jotka saavat liikkeensä voimakoneesta ja alustaa vasten pyöriessään kitkan vaikutuksesta saattavat kulkuneuvon liikkeeseen. | Auton v:inä toimivat tavallisesti takapyörät. **-pyöräpari** *s.* **-pyörästö** *s.* hammaspyörästö, joka välittää liikkeen auton kardaaniakselista vetopyörien akseliin.

vetoraha *s.* **1.** vedonlyönnin panoksena oleva raha. **2.** *lak.* vetoilmoituksen yhteydessä suoritettava maksu.

veto|raide *s. raut.* vapaana pidettävä ratapihan raide, jolle juna t. vaunut vedetään vaihtoliikkeitä varten. **-rasitus** *s. fys. tekn.* Kappaleeseen, pintaan vaikuttava v. Köyden, palkin, hitsaussauman kestämä v. **-ratas** *s.* Kellon v. **-rattaat** *s. mon.*)(työntörattaat. **-rauta** *s.* **1.** rauta, jolla t. josta jtak vedetään. | Äkeen v. **2.** jssak rakenteessa vetoa aiheuttava rauta. **3.** = vetolevy. **-rei|kä** *s.* **1.** vetoaukko, -luukku. | Uunin suupellissä olevat v:ät. **2.** *tekn.* vetolevyn kartiomainen reikä. **-rengas** *s.* Reen v. **-sauva** *s.*, vars. *rak.* ristikkorakenteen vetojännityksen alainen sauva. **-sidos** *s. lääk.* mm. raajojen luunmurtumien ja nivelten koukistumien hoitoon käytetty sidos, johon on kiinnitetty painoja vetämään raajaa haluttuun suuntaan. **-silmukka** *s.* **-sohva** *s.* kannellinen sohvasänky, jonka makuutilana oleva laatikko on osaksi ulos vedettävissä, sivusta vedettävä sohvasänky. **-solmu** *s.* nuoran tms. silmukan ympäri siten tehty solmu, että nuoran toinen pää kestää vetämistä, mutta toisesta päästä vedettäessä solmu aukeaa. **-suunta** *s.* **-sytytin** *s. sot.* nuorasta vetämällä sytytettävä miinan tms. sytytin. **-tai|val** *s.* Jokien välillä oli v:paleita, joissa veneet oli vedettävä maitse. **-tanko** *s.* Veturin ja tenderin välinen v. — *Erik.* **1.** vetoaisa. **2.** *rak.* rakenteiden vetojännitystä vastustava tukitanko, vetokanki. **-teho** *s.* Traktorin v.

vetoteitse *adv. lak.* vetoa muutoksenhakukeinona käyttäen, vetoamalla, vetotietä. | Saattaa asia v. hovioikeuden tutkittavaksi.

veto|tela *s.* Tapettipainokoneen v:telat vetävät paperia eteenpäin. **-telakka** *s.* = nostotelakka.

1. **vetotie** *s.* V. hakkuualueelta rantaan.

2. **vetotie** *s. lak.* vrt. vetoteitse.

veto|tikapuut, -tikkaat *s. mon.* kokoon pantavat tikkaat, jotka vedetään auki ja lasketaan kokoon joko vetonuoran tai hammasrataslaitteen avulla. **-torv|i** *s.* Höyry johdetaan v:en kautta ulos. V:et poistavat huoneesta pilaantuneen ilman. **-tukki** *s. kut.* Kankaan vedon kutomakoneessa suorittaa v.

vetotuomioistuin *s. lak.* tuomioistuin, johon alioikeuden päätöksestä voidaan vedota.

veto|työ *s.* Hevosen suorittama v. **-työvoima** *s.* Sotien jälkeen maataloutemme kärsi v:n puutteesta. **-vaijeri** *s.* **-vaikutus** *s.* Magneetin v. **-valssi** *s.* vetotela. **-varmistin** *s. sot.* vetämällä poistettava varmistin. **-varsi** *s.* Kehäauran v. eli valin. **-vastus** *s.* voima, jolla kappale vastustaa siihen kohdistuvaa vetoa. | Äkeen v. **-vaunu** *s.* Jeep, voimakas maastokelpoinen henkilö- ja v. **-viemäri** *s.*

vetovoima *s.* **1. a.**)(työntövoima. | Hevosen, traktorin, hinaajan v. Potkurin, tehonsiirtohihnan v. Pyörien v. panee auton liikkeeseen. Vintturien v. on 500—5000 kg. Oiottavaan hampaistoon kaaren välityksellä vaikuttava v. Sauva katkeaa, kun v. nousee 58 kg:aan. — Maatilan v:n tarve. **b.** vetovoiman lähteestä, vetovoimaa kehittävästä koneesta tms. | Dieselmoottori auton v:na. Maanmuokkauskone, joka vaatii v:kseen kaksi hevosta. Rautateillä vallinnut v:n [= vetureiden] puute. **c.** *fys.* = normaalivoima. **2.** *erik.*, vars. *fys.* voima, jolla jk vetää jtak puoleensa, attraktio. **a.** se ominaisuus, että jokainen kappale t. ainehiukkanen (massa), maan läheisyydessä erik. maapallo, vetää jokaista toista puoleensa, gravitaatio(voima). | Kaikkien kappaleiden välillä vaikuttava eli yleinen v. Painovoima on yksi v:n laji. Maan, auringon, kuun v. Molekyylien välinen v. eli molekyyliattraktio. **b.** Magneettinen v. eli magnetismi. **3.** *kuv.* tav. 2. ryhmään liittyen. | Kaupungin vaikutusalue ulottuu yleensä siihen asti, missä toisen kaupungin v. alkaa tuntua voimakkaammalta AK. — *Erik.* jkn t. jnk ominaisuudesta houkutella jkta t. jtak puoleensa, viehätys-, tenho(voima), kiehtovuus, houkuttelevuus; viehtymys. | Maijan v. poikiin. Autoilla on suuri v. Heikkiin. Huvitukset kaupungin v:na. Tuntea vastustamatonta v:a jhk, jtak kohtaan. - - töllissä oli jotain v:a, joka heitä sinne viehkeästi veti PÄIVÄR.

vetovoimai|nen *a.* 250 kg:n v. kela. — *Kuv.* - - hänen sinisissä silmissään oli jotakin v:sta PAKK.

vetovoima|laki *s.* = gravitaatiolaki. **-n|mittaus** *s.* V:mittaukset osoittavat, että kovalla apilasängellä lannanhajotuskone vaatii keskimäärin 250 kg:n vetovoiman. **-n|tarve** *s.* Auran v. **-vakio** *s.* = gravitaatiovakio.

veto|väli *s.* Tehonsiirtohihnan v. **-väline** *s.* Köysi, hihna v:enä.

vetre[79] *a. kansanr.* vetreä. | Vieri kyynel, vieri toinen: / vieri v:het vetensä KAL.

vetreytt|ää[2*] *v.* tehdä vetreä(mmä)ksi, norjistaa, verryttää, vetristää. | - - siellä he nyt v:ivät kangistuneita jäseniään roihuavan takkatulen ääressä IVALO.

vetreyty|ä[44] *s.* tulla vetreä(mmä)ksi, norjistua, vertyä, vetristyä. | Jäsenet, ajatukset v:vät. Kahvitilkkasen vaikutuksesta kielenkannat v:vät. | Tuntuvat jo luut rupeavan v:mään. Auttaa se tämä kylpy maamiestä! LASSILA.

vetre|ä[21] *a.* **-ästi** *adv.* **-ys**[65] *omin.* **1. a.** norja, notkea, nuortea, joustava, jäntevä. | V. nuorukainen. Neidon v. vartalo. Löyly tekee jäsenet v:iksi. Jo parhaan v:ytensä menettänyt ikämies. Nuori ja v. tamma. Juoksijamme olivat eilen v:ässä kunnossa. V. käynti. Juosta v:än irtonaisesti. Ajatus juoksi v:änä ja kirkkaana. Vaunumme vieterit notkahtelevat v:ästi allamme AHO. - - saatat myöskin minun lämpimät elämänlähteeni jälleen nuorina ja v:inä läikkymään LEINO. **b.** tuore, raikas. | V:ää ruohoa. Luonnon v. vihreys. Läntisellä lappeella oli sarja lähteitä, siellä kasvoi v:ätä koivua SILL. — Levättyä lähdettiin v:in voimin. — Värikkäitä ja v:itä maalaiselämän kuvauksia. Siitä sukesi

hevosjuttu toinen toistaan v:ämpi HEPOR. 2. kyynelistä: hereä, herkkä, vuolas, runsas. | Minäkin aion itkeä v:ät vedet *AHO.

vetrist|yä[1] *pass.v.* (< seur.) vetreytyä. **-ää**[2] *v.* vetreyttää.

vettym|ä[13] *s.* vettynyt, vetinen maastonkohta. | Siellä täällä suossa on v:iä, sammalettomia rimpiä.

vettymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* V:öntä uistimensiimaa.

vet|tyä[1*] *pass.v.* < vettää. **1.** imeytyä kosteaksi, märäksi, vetiseksi; vrt. vetistyä. | V:tynyt maa, niitty. V:tynyt tukki. Puinen katiskan pola voi v. ja upota. Vaatteet, saappaat v:tyvät sateessa. Karvoista punottu köysi ei v:y. **2.** vars. silmistä: kyyneltyä, kastua, kostua. | Silmät v:tyvät surusta, ilosta. V:tyyhän suu aatellessa / oivaa lihapataa AK.

vettä|hylkivä, -kestävä, -läpäisemätön, -läpäisevä, -pitävä, -tippuva, -valuva *a.* par. ⌒.

vettä|ä[2*] *v. harv.* **1.** saattaa imeytymään kosteaksi, vetiseksi. | [Saunan] alimmat tukevat hirsikerrat olivat järven laineet kastelleet ja aina painavammiksi v:neet PÄLSI. Yöllä - - on jäätänyt kevätpäivän v:män hangen AK. **2.** kastaa, kastella, kostuttaa. | - - pilvi v:ä vihmallaan A.OKSANEN.

veturi[5] *s.* **1. a.** kiskoilla liikkuva, vaunuja (junaa) vetävä (t. työntävä) voimakone, lokomotiivi. | V. ja 20 vaunua. Tavarajunan v. V:n tenderi. V. viheltää, puuskuttaa. - - sikari röyhyää hänen hampaissaan kuin v:n savutorvi KATAJA. — *Yhd.* hammaspyörä-, hankaus-, kapearaide-, tankki-, tenderiv.; diesel-, höyry-, moottori-, sähköv.; kaivos-, linja-, matka-, vaihtov. **b.** vetäjä, vetokone. | - - v:na on sarvipää poro KIANTO. Tukkiv:ksi sanotaan erilaisia tukinsiirtolaitteita. — *Kuv.* - - ja sitten koko joukko purjehti mäkeä alas, lihava mestari v:na KARHUM. **2.** *kans.* kelkka t. ahkio, jota hiihtäjä vetää jäljessään. | Erämies kuljettaa v:ssa muonavarastonsa ja riistansa. — *Yhd.* lappalaisv.

veturi|kattila *s.* höyryveturin kattila. **-miehistö** *s.* veturin henkilökunta. | V:ön kuuluu kuljettaja ja yksi tai useampia lämmittäjiä. **-mies** *s.* vrt. ed. **-n|kuljettaja** *s.* **-n|lämmittäjä** *s.* **-n|puhdistaja** *s.* **-n|pyörä** *s.* **-paja** *s.* **-talli** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-varikko** *s.*

vety[1*] *s.* kevyin alkuaine, väritön, hajuton ja mauton kaasu. | Raskas v. 'atomipainoltaan tavallista vetyä raskaampi vedyn isotooppi, deuterium'. Vesi on vedyn ja hapen yhdiste. V:ä käytetään kemian töissä ja teollisuudessa, ilmapallojen täytekaasuksi, hitsaukseen sekä polttoaineena. — *Yhd.* halogeeni-, hiili-, kloori-, rikki-, syaaniv. **-ase** *s.* vrt. vetypommi. | Vety- ja ydinaseet. **-atomi** *s.* **-ioni** *s.* **-isotooppi** *s.* **-kaasu** *s.* V. ilmapallon täytteenä. **-kerros** *s.* Ilmakehässä on happikerroksen yläpuolella v. **-liek|ki** *s.* Metallilanka sulatetaan v:illä. **-molekyyli** *s.* **-oksidi** *s.* vedyn ja hapen yhdiste, vesi. **-peroksidi** *s.* vedyn ja hapen yhdiste, väritön, sakea neste, joka hajaantuu helposti vedeksi ja hapeksi, vetysuperoksidi. **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Polttoaineen v:suus. **-pommi** *s. sot.* pienten atomiydinten yhdistämiseen perustuva, atomipommia monin verroin tehokkaampi ydinräjähde, H-pommi. **-sidos** *s. kem.* vetyatomin välittämä sidos. **-silta** *s. kem.* = ed. **-sulfidi** *s.* rikkivety. **-suola** *s. kem.* hapan suola. **-superoksidi** *s.* = vetyperoksidi. | V:lla valkaistut hiukset.

vetyttä|ä[2*] *kaus.v.* (< vettyä 1) vettää. | Sadeveden v:mä maa. Suo v:ä sitä ympäröivän metsän.

vety-yhdiste *s. kem.*

vetäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* (< vetää; ks. sen merk:ien ryhmitystä) kiskaista, tempaista, riuhtaista, nyhtäistä, nykäistä, riipaista; siepata; sivaltaa; imaista, siemaista. | V. kelkka liikkeelle. V. nuorasta, ohjaksista, jkta tukasta. Pienokainen v:i äidin hameen helmasta. V. moottori käyntiin. Moottori käynnistyi yhdellä v:yllä. V. vene maalle. V:i verhon syrjään. V. ovi kiinni, laatikko auki. V:i tuolin lähemmäksi. Työnsi päänsä ikkunasta, mutta v:i sen heti takaisin. Ehdin v. jalkani kaatuvan puun tieltä. V:i oikean jalkansa vasemman viereen. V. jku syliinsä. V:i jalallaan pöydän kumoon. V. peitto korvilleen. V:i viitan liepeen suojakseen. Permannolle on v:ty [= levitetty] koreat tilkkumatot LEHT. V. saappaat jalkaansa, hame yltään. V:in niskaani takin. V:i esiin miekkansa. V:i taskustaan revolverin. — V. naula seinästä, tikku sormesta. V. lanka solmuun. — V:i muutaman kerran airoista. Soutaa voimakkain v:yin. — V. jalkansa koukkuun. V:i [= oikaisi] vartalonsa suoraksi. — Kirja putosi lattialle ja v:i pöytäliinan mukanaan. Koski v:i veneen kuohuihinsa. — V:i [= laulahti] iloisen laulunpätkän. V:i harmonikastaan reippaan marssin. Hän lausuu nimensä erikoisella painolla ja v:ee lopputavut melkein laulamalla LEMPI JÄÄSKELÄINEN. — [Keihäänheittäjä] v:i [= sinkautti] 70 metrin heiton. A. v:i [ark. = potkaisi, laukaisi pallon] suoraan verkkoon. P. oli v:syt [= kirinyt, nykäissyt] sievoisen etumatkan. V:i äkkinykäyksellä raon edellä juokseviin kiinni. V:i [ark. = sai, otti] kaupassa sievoisen voiton. V:i kilpailussa toisen palkinnon. — V. [ark. = sivaltaa] jkta kasvoihin, korvalle. V:i hevosta ohjasperillä. — V. viiva, nimensä paperiin. Muutamalla (kynän) v:yllä piirretty karikatyyri. V:in ristin koko kirjoituksen yli. V:i puukolla sormeensa syvän haavan. Harjata tukkaansa nopein v:yin. V. [= nopeasti sivellä] voita leivälle. Ikkunanpielet v:tiin [ark. = maalattiin, siveltiin] valkoisiksi. Ison, punaisen pöytänsä kannen hän v:i [= pyyhkäisi] muutaman kerran märällä rievulla SEPPÄNEN. — V. henkeään. V. (tupakasta, piipusta) savut. V:i vahingossa vettä henkeensä. V:i [= siemaisi] koko lasillisen yhdellä siemauksella. Kaasuuntunut bentsiini v:i kynttilästä tulen ja räjähti.

vetäj|ä[16] *tek.* Kuorman v. Poro on nopsa v. Kyllä reki v:änsä neuvoo SL. Uudet v:ät airoihin! Köydenvetokilpailussa oli neljä v:ää kummallakin puolen. Suurimman kortin v. Rekilaulujen v. Oli itse pajarin vouti, / v. verorahojen LEHT. — *Urh.* A. tulee B:n v:äksi 3000 m:lle. — *Yhd.* halon-, hiekan-, kuorman-, köyden-, lan-

nan-, nuotan-, rahdin-, soran-, tukinv.; moottoriv.

vetämys[64] *s.* veto(voima); kiinnostus, viehtymys, vetäymys. | He eivät noudata valon v:tä eivätkä seuraa Hengen johtoa AK. [Koskenniemi] tuntee erikoista v:tä - - intellektualismia kohti VILJANEN.

vetämä[13] *s.* Piirsi kuvion yhdellä v:llä 'vetäisyllä'. — *Valok.* se väli, mikä objektiivia on tarkennusta varten siirrettävä äärettömyysasennostaan ulommaksi kuvatasosta, loitonnus.

vetämät|ön[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* V:tömät ja vetopyörät. **2.** *pass.* V:tömänä kello pysähtyy.

-vetämö[2] *s.* Langanv.

vetävyy|s[65] *omin.* < seur. **1.** vrt. vetävä **1.** | Askelen, juoksutyylin v. — Vars. **2.** astian, vetomitan tms. tilavuus, vetoisuus, kapasiteetti. | Kattilan, säiliön, upokkaan v. Apteekkipullon pohjassa on v. merkittynä. Karpio on vanha viljamitta, v:deltään 10 kappaa. — Painosivun v. **3.** vrt. seur. **3.** | Ilmoituksen v.

vetäv|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* **1.** us. *urh.* jouduttava, hyvän vauhdin antava tms. | Juoksijan v. askel. V. uintityyli. Pitkä ja v. mäki. — Purjeen tulee olla v. **2.** vars. astiasta, vetomitasta tms.: tilava, iso, kookas. | V. kannu, pullo. Pieneltä vaikuttava, mutta v. tavarasäiliö. **3.** viehättävä, kiehtova, houkutteleva; tehoisa, iskevä, repäisevä. | V. otsikko, iskelmä, elokuva. V. kaunotar. Pikaluistelun v:immät nimet. Hymyillä v:ästi. Sävelet soivat kummasti ja v:ästi.

vetäymys[64] *s.* jkn tuntema veto(voima), kiinnostuneisuus, viehtymys, vetämys. | V. Jumalan puoleen. Tuntea v:tä käytännön alalle.

vetäytymis|marssi *s. sot.* vetäytyminen marssirivistöinä. **-taistelu** *s. sot.* vetäydyttäessä suoritettava taistelu.

vetäy|tyä[44] *refl.* ja *pass.v.* (*rinn.* vetääntyä) < seur. **1.** peräytyä, paeta, siirtyä, väistyä. | V. sivuun ikkunasta. V. pois lyhdyn valokeilasta. - - Silja v:si takaisin keittiöön SILL. Englannin kuninkaat v:tyivät vaaran uhatessa Toweriin. Miekkailija v:tyy varoasentoon. Jos hinnat alenevat, joukko myyjiä v:tyy markkinoilta. Päijänteen lohet v:tyvät keväisin selille. Takaisin v:tyvä aalto. Mannerjää v:tyi pohjoisemmaksi. — V. yksinäisyyteen. V. eläkkeelle, yksityiselämään. V. syrjään teatterityöstä. V. maaseudun rauhaan, hiljaisuuteen. — V. vastuusta, velvollisuudesta. V. maksamasta velkojaan. Älköön sinun kätesi v:tykö auttamasta palvelijoitasi VT. Älköön kukaan todistajaksi ilmoitettu v:tykö todistamasta LK. — *Sot.* irtautuneen joukon t. sen osan siirtymisestä ryhmittyneenä taaksepäin kosketukseen pyrkimättä; vrt. viivyttää. | Sotajoukon oli v:dyttävä ylivoiman tieltä. Joukot v:tyivät puolustukseen joen taakse. Joukkue v:tyy naapurijoukkueiden tulen turvin. — *Kuv.* V. valtiollisesta, yhteiskunnallisesta taistelurintamasta. **2.** toiminnasta, jossa vetämisen mielikuva etualalla. | V. [= vetää itsensä, raahautua] käsivoimin avannon reunalle. V. [= oikaista, paneutua] pitkäkseen. Etana v:tyy kuoreensa. V. kuoreensa, itseensä (kuv.) 'eristäytyä, sulkeutua omiin oloihinsa'. Väki v:tyy [= siirtyy, etenee] hitaina jonoina pihalle. Mikä äijä sieltä taas v:tyy mäkeä ylös? TIITUS. - - satamasillalle alkoi v. joutilasta väkeä LEINONEN. **3. a.** imeytyä. | Sadevesi v:tyy maahan. Kasteltu vaate v:tyy tasaisen kosteaksi. Liemi v:tyy suurimoihin. Maku v:tyy lihasta liemeen. **b.** kuivua, kuivahtaa. | V:tynyt betonipinta. Kun rappaus on v:tynyt yhden päivän, se kostutetaan. Liimatun kohdan annetaan vähän v. **4.** yl. asennon, muodon, olotilan muutoksesta. | Hymyyn v:tynyt suu. Irvistykseen v:tyneet huulet. Hänen kasvonsa v:tyivät vakaviksi. Puu v:tyy kieroon, kieroksi. Tuohi v:tyy käppyrään, käppyrälle. Vuodan pinta v:tyy kokoon. Köydet v:tyvät tiukalle. Ikkuna v:tyy hikiseksi, hikeen. Maa v:tyy jäähän. Taivas v:tyy pilveen. Päivällinen v:tyi [= lykkäytyi, jäi] tänäänkin hyvin myöhälle ALKIO.

vetä|ä[2*] *v.* Merk.-ryhmät eivät aina tarkkarajaisia. Vrt. kiskoa, tempoa, nykiä, nyhtää, riuhtoa, retuuttaa, repiä.

A. (koettaa) kuljettaa, siirtää t. liikuttaa jtak vars. jtak pintaa pitkin perässään t. luokseen, lähemmäksi itseään; us.)(työntää.

I. 1. ajoneuvon t. kuorman perässään (t. mukanaan) kuljettamisesta tms.; vrt. hinata, laahata, raahata. | V. jtak perässään. V. rattaita, rekeä, kuormaa, auraa. V. jtak kelkassa. Kahden hevosen v:mät vankkurit. Veturin v:mä vaunujono. Proomua v:vä hinaaja. — Hevoset vetivät tasaisesti, nykien, voimiensa takaa. Kelkka ei liikkunut v:en eikä työntäen. - - huohotti kuin umpea v:vä hevonen... AHO. — Avarammin. | Työntävät ja v:vät potkurit. Veturin neljää v:vää [=veto]pyöräparia. Koneen v:vä hihna. Auto veti [= nousi] hyvin jyrkimmänkin mäen. — Purjehtijat saivat v:vän tuulen. V:mässä oli ylempi märssypurje. — *Kuv.* **a.** Poika ei pystynyt itsenäiseen työskentelyyn, vaan isä sai aina v. häntä perässään. Pääsi juoksijatovereidensa v:mänä kilpailuissa hyvään tulokseen. [Juoksija] pinkaisi joukon johtoon vuorostaan v:mään. V. marssia (sot. ark.). — Ei sekään konsti pitkälle vedä (puhek.) 'auta, tepsi'. **b.** *ark.* No kaikkia hulttioita - - se Roinilakin taloonsa v:ä [= kuljettaa, haalii] CANTH. Juutasko ne, nuo kaupunkilaisetkin tähän veti ALKIO. **c.** *ark.* V. hirsiä 'nukkua sikeästi, kuorsata'. — Avarammin. | V. unia. V. lonkkaa 'loikoilla, maata'. **2.** *erik.* ed:een liittyen. **a.** kuormien kuljettamisesta hevosella tm. vedättäen. | V. lantaa pellolle. Tukit vedettiin talvella metsästä tien varteen. **b.** vedettävällä pyydyksellä kalastamisesta. | V. uistinta, nuottaa. — V. hyvä apaja (myös kuv.). **c.** laahustavasta liikkumisesta. | Kävellä jalkojaan v:en. Koira veti katkennutta jalkaansa. - - tuolla tulee jo koulumestarikin v:en luuvaloista ruumistaan ALKIO.

II. tav. itse paikaltaan liikkumatta (koettaa) siirtää jk suhteellisen lyhyen matkan päässä oleva kädellä tm. luokseen t. lähemmäksi itseään. | V. jku viereensä, itseään kohti. V. lautanen eteensä. V. peitto korvilleen. Poika veti tytön syliinsä, itseään vasten. Veti miehen sivummalle ja kuiskasi jotain hänen korvaansa. Hukkui ihan kotirantaan, aivan kuin vetehinen

olisi järveen v:nyt KATAJA. — V. vene teloille, airot veneeseeen. Vedettävä [= veto]mankeli.

B. vars. kohtaan A.II liittyvää erikoistunutta ja avarampaa käyttöä; tav. muunlaisesta kuin jtak alustaa pitkin laahaamalla tapahtuvaksi ajatellusta vetämisestä.

I. 1. V. ovi kiinni. V. uudin alas, verho eteen. V. [= nostaa nuorasta vetämällä] lippu tankoon. V. [= laskea] purjeet alas. V. jku hirteen (ark.) 'hirttää'. Kehitetty filmi vedetään huuhteluveden läpi. V. kaloja ongella 'onkia'. V. haulikon hana vireeseen. V. nuora käsissään poikki. V. solmu lankaan. V. kengännauhat tiukkaan. — Sivusta, päästä vedettävä [= vetämällä suurennettava] sänky. Vedettävällä lisälevyllä varustettu ruokapöytä. — Avarammin ja *kuv.* V. joukot taaksepäin. Englanti veti laivastonsa Välimereltä. V. jkn maine lokaan. [Juoksija] veti itsensä kärkeen, muiden rinnalle. V. rakoa, kaulaa (urh. ark.) 'saada, lisätä välimatkaa toisiin kilpailijoihin'. — *Erik.* **a.** kellon tms. käyntivireeseen saattamisesta. | Vitjoista vedettävä seinäkello. Avaimella, nupista vedettävä kello. Tavallinen taskukello on vedettävä kerran vuorokaudessa. Vedettävä jousikäyttöinen mekaaninen leikkikalu. **b.** *kirj. harv.* oikaisuvedoksen ottamisesta. | Ladelmasta vedetty jäljennös eli korjausvedos. **2.** ed:een liittyen; itse tekeminen (kiskominen tms.) etualalla, paikasta toiseen siirtymisen t. tilanmuutoksen merk. olematon t. taka-alalla. | V. köydestä, ovenrivasta. V. jkta hihasta. Lapsi veti isoisää parrasta. Veti ohjaksista saadakseen hevosen pysähtymään. Veti minkä jaksoi, mutta ovi ei auennut. Puserruslypsy on suositeltavampi kuin v:en suoritettu. Kävi airoihin ja veti pitkin, voimakkain vedoin. — *Erik.* voimailuleikeistä. | V. köyttä, väkikapulaa, kissanhäntää, sormikoukkua. — V. leukaa, leukoja (ark.) 'suorittaa leuannostoa'. — *Kuv.* V. oikeasta, väärästä nuorasta, ks. nuora 2. V. jkta nenästä, huulesta, ks. nenä 2, huuli 1. V. yhtä, samaa, eri köyttä, ks. köysi. Etumme v:vät eri suuntiin. Yhteen v:vät luontomme [= olemme samaa mieltä] aina ja joka tempussa KIVI. V. yksiin (ark.) 'antaa sama tulos'. V. vertoja jklle, jllek 'olla jkn, jnk veroinen'.

II. 1. (kiskomalla) vetää irti, pois, esiin. | V. hohtimilla naula seinästä. V. hammas. V. korkki pullosta. V. tuohta koivusta. Loukkaantuneet vedettiin esiin sirpaleiden joukosta. V. lompakko taskustaan, puukko tupesta. V. [= paljastaa] miekkansa. Jumalattomat v:vät miekkansa ja jännittävät jousensa VT[v]. — V. kortti pakasta. - - laverin reunalla vedettiin [= pelattiin] - - aamuun saakka hoitoa ERKKI ILMARI. — V. arpaa 'arpoa'. V. pitkää tikkua, ks. tikku 1. V. jssak asiassa pitempi, lyhyempi tikku, korsi (kuv.) — Avarammin ja *kuv.* V. jk asia esiin, päivänvaloon, julkisuuteen. Ei ole helppo asia tuo kuoleminen, kun vedetään eteen valmistumattomuus AK. Journalistiikkakin on toisinaan vedetty kirjallisuuden piiriin. | "Niin, mutta..." — "Älä huoli yhtään v. siihen muttia" AK. Keskuspankki veti liikkeessä olevat hopearahat pois. V. sormensa pois pelistä. V. sanansa takaisin 'perua puheensa'. — Vekselisummasta vedetään [par. otetaan] korko päältä pois. Kun verot oli vedetty pois [par. vähennetty], perinnöstä ei jäänyt jäljelle paljoakaan. **2.** ahtaahkojen, pujotettavien tms. vaatekappaleiden pukemisesta t. riisumisesta. | V. housut, saappaat, sukat jalkaansa, jalastaan. V. hansikkaat käteensä. V. takki, paita ylleen, yltään.

III. 1. yhteen, kokoon kuromisesta, kiristämisestä. | V. sukan, verkon reiät kiinni. Nauhalla suppuun vedettävä pussinsuu. Suutari veti pikilangalla kengänsaumat kiinni. — Laudat, laatikon kansi vedetään kiinni ruuveilla. **2.** *kuv.* ed:een liittyen. | [Muista jälkeen jäänyt juoksija] yritti v. rakoa kiinni 'tavoittaa toiset'. Suomi veti maaottelun toisena päivänä Ruotsin saavuttaman etumatkan kiinni. — Se naula veti 'se keino auttoi, tepsi'. — *Ark.* Kiinni veti [= sovittu tms.]! Panna paperit v:mään 'kirjallisesti hakea, anoa jtak'. Loma on v:mässä 'loma-anomus on tehty ja annettu asianomaiseen paikkaan'.

IV. 1. ruumiin(osien) asennon, ilmeiden, ulkonäön, fyysisen tilan, mielialan tms. muutoksesta. | V. [= taivuttaa, koukistaa] jalkansa koukkuun. Voimisteluliike, jossa pää vedetään polviin. V. vatsa sisään. V. itsensä suoraksi 'suoristautua'. Hevonen veti korvansa luimuun. V. suunsa suppuun, hymyyn, irvistykseen. V. silmät sikkaraan. V. luut, luita kasaan (sot. ark.) 'tehdä asento'. — Tuska veti miehen käppyrään. — *Ark.* Uutinen veti kasvot vakaviksi. Pelko veti pojan kalpeaksi. Kuume v:ä sairaan heikoksi. Kuutamo veti mielen haaveelliseksi. — *Yksipers.* Emännän suuta veti hymyyn. Niin väsyttää, että istumaan v:ä. Vakavaksi v:ä (ark.) kenet tahansa, kun tuollaista näkee. — *Refl. taiv.* - - syän sykkyrään vetihe AHO. **2.** ed:een liittyen esineistä ja luonnonilmiöistä. | Tuohi v:ä itsensä [= vetäytyy, kiertyy] käppyrään. — Pakkanen veti rannat riitteeseen. Pakkasen huurteeseen v:mät puut. — *Yksipers.* Oli v:nyt pilveen.

V. 1. vastustamattomasti, voimakkaasti (koettaa) viedä mukanaan. | Putosi järveen ja veti toverinsakin mukanaan. Sortuvat holvit vetivät osan seiniäkin mennessään. Painava selkäreppu veti kantajaansa maahan. — Suvanto loppui ja virta alkoi v. venettä. Latu veti [alamäessä], että korvissa humisi KARHUM. Lyhyet puut v:vät metsikön keskipituutta alaspäin. — Taipumukset vetivät insinöörin uralle. Seikkailunhalu veti nuorukaista merille. Veri v:ä musiikin pariin. Uteliaisuus veti ihmisiä onnettomuuspaikalle. Luonto se tikanpojan puuhun v:ä SP. — *Yksipers.* ks. IX.1.a. **2.** obj:n itse tahtomatta, väkisin (koettaa) saattaa jku t. jk jhk tilaan. | V. lentokone syöksystä vaakalentoon. Kiila v:ä puun halki. — A. vedettiin mukaan yhdistystoimintaan. Sveitsi on saanut suurvalloilta lupauksen, ettei sitä vedetä mukaan sotiin. - - Klarankin oli v:nyt alas kurjuuteensa KOSKENN. Ja aivan säädytöntä on v. Anttia samaan juttuun J.FINNE. Taivuta mua tahtohosi, / rakkautees vedä niin, / - - VK. — V. [par. saattaa, asettaa] jku vastuuseen jstak. V. jku tilille teois-

taan. V. [par. haastaa] jku oikeuteen kunnianloukkauksesta. V. asia käräjiin, oikeuden tutkittavaksi. **3.** vars. *kans.* tiestä, askelista tms.: johtaa, viedä. | -- matkani veti hänen talonsa kautta AHO. -- polku alkoi v. poikki niityn KATAJA. Hänen jalkansa kulkevat alas kuolemaan, tuonelaan v:vät hänen askeleensa VT.

VI. 1. venyttää, pingottaa; venyttämällä, pingottamalla suoristaa, oikoa t. valmistaa. | V. köysi suoraksi. Rummun kireälle vedetty kalvo. V. markka soikeaksi (kuv.) 'olla (hyvin) säästäväinen'. V. nyrjähtänyt nivel sijoilleen. V. lakanat ennen mankelointia. — Kustaava veti [= kehräsi] vakavana lankaa ja tyttäret -- karttasivat villoja KAUPPISH. — *Erik.* **a.** *tekn.*, vars. *met.* Metallien muotoilu venyttämällä eli v:mällä. V. kultaa langaksi. Kylmänä vedettyä terästä. Vedetty teräsputki. — Koneellisesti vedettyä ikkunalasia. **b.** vetämiseltä, pingottamiselta tuntuvasta kivusta, kouristuksesta tms. | Sopimattomat silmälasit saattavat v. ilkeästi. -- puristi kaulasta Liisaa kuin suoni olisi käsiä v:nyt PAKK. — *Yksipers.* Heräsin yöllä, kun jalasta oli ruvennut v:mään suonta, ks. suonenveto. Pienokaista v:ä (kans.) 'kouristaa'. **2.** ed:een liittyen äänestä. **a.** pitkittää äännöstä. | Yleisö huusi eläköötä sanan loppua v:en ja korostaen. "Hyvästiii!" v:ä Repsa-Kalle muikeasti ja pitkään KIANTO. **b.** *ark.* laulamisesta. | V. virttä. Veti täysin palkein, mutta nuotin vierestä. Tenori veti korkean a:n. V. viimeistä virttään, viimeisiä virsiään (kuv.), ks. virsi 3.c. **c.** *ark.* vars. sellaisella soittimella soittamisesta, jolla soitettaessa tehdään vetoliikkeitä t. jonka ääni on enemmän tai vähemmän yhtäjaksoista. | Veti hanurilla komean polkan. Viulunsoittaja veti muutaman virityssoinnun. -- mille tuntui olla mukana valssilattialla, kun Piittarin Iikka veti viululla ja Pukkilainen klaneetilla? ALKIO.

VII. *ark.* **1.** nopeasti kiskaisemalla, tempaisemalla heittää, potkaista, juosta tms. | Veti raivoissaan pöydän nurin. Veti keihästä oikein voimainsa takaa. Rangaistuspotku [jalkapallossa] vedettiin [= potkaistiin] suoraan maalivahdin syliin. A. veti pitkän lyönnin [vrt. vetolyönti] lähelle takarajaa. — [Juoksija] otti alun hyvin varovasti, mutta lopussa veti [= juoksi, kiri, pinkoi] sen kovemmin. — Poika veti [= sai, nappasi] kokeista täyden kympin. **2.** huitaista, sivaltaa [tms.] voimakkaasti. | V. jkta nyrkillä leukaan. V. jkta korvalle. Siitä lieto Lemminkäinen / veti virkkua vitsalla KAL.

VIII. us. *ark.* **1.** piirtimellä tm. tehdä (pitkähkö) viiva, ura, viilto tms. | Käsivaraisesti vedetty viiva. Suora kuin viivoittimella vedetty. Rajat on karttaan vedetty punaisella. Konseptista oli poistettu pitkiä kappaleita kynällä yli v:en. — Kylvökoneen vantaiden v:mät vaot. -- kuorma on v:nyt viirukon kahden puolen tietä SILL. V. [= (vahingossa) viiltää] veitsellä haava sormeensa. — Vars. nopeasta, rennosta nimen kirjoittamisesta tms. | V. nimensä alle. — *Kuv.* Koko kansa riensi v:mään viivansa 'äänestämään'. Kaiken menneen yli on vedetty risti, viiva 'kaikki mennyt on sovittu ja unohdetaan'. Mihin nyt risti vedetään [= jopa on kumma, ihme], kun sinäkin olet lähtenyt liikkeelle! V. tulevan toiminnan suuntaviivat. **2.** us. hiukan *ark.* (ed:een liittyen) rajan, tien, johdon, yhteyden tms. suuntaamisesta, johtamisesta t. rakentamisesta. | V. rautatie A:sta B:hen. Lumiesteet vuoristoon vedetyn rautatien kiusana. Asumattomien alueiden halki vedetty tie. Vaihtelevasti vedetty suunnistusrata. Viestimies yhteyttä v:mässä. V. sähköjohto jnnek. V. vesijohto kaivosta saunaan. Kustakin tulipesästä on vedetty oma savukanavansa. — Onnettomuuspaikan ympärille vedetty poliisiketju. — *Kuv.* Käsitteet, joiden välille on vaikea v. selvää, jyrkkää, tarkkaa rajaa. — V. [→ tehdä] johtopäätös. **3.** vars. *ark.* sivellä, hangata; sivelemällä, hankaamalla suorittaa jtak. | Hevosta suittaessa on harjalla vedettävä myötäkarvaan. V. maalia [siveltimellä] seinään. Ikkunalaudat vedettiin [= maalattiin] ruskealla, ruskeiksi. V. ihovoidetta kasvoihinsa. Veneeseen vedetty terva estää lahoamista. V. [= raapaista] tulitikkuun tuli. V. [harjalla] lattia puhtaaksi. Täytynee tästä minunkin v. [= ajaa] parta ja muuttaa puhdas aivinainen päälle KARHUM. — *Kuv.* Mestarin siveltimellä vedetty kuvaus. — *Erik.* esinesubj:n ohella: laahata, viistää. | Maata v:vä iltapuvun helma. Ketun juostessa häntä veti velttona perässä.

IX. 1. a. magnetismista tm. vetovoimasta; vrt. attrahoida. | Magneetti v:ä rautaa puoleensa. Erinimiset sähköt v:vät toisiaan puoleensa. Maa v:ä kappaleita puoleensa. — Avarammin ja *kuv.* houkutella, kiinnostaa, viehättää. | Rautatie v:ä varsilleen asutusta. Kaupunki v:ä työvoimaa maaseudulta. Koettaa v. ulkomaista pääomaa maahan. Lapin luonto v:ä turisteja pohjoiseen. Tilaisuus ei v:nyt yleisöä. Huvitukset vetivät ja viehättivät. Tapaus, joka on v:nyt koko maailman huomion puoleensa. — *Yksipers.*; voidaan käsittää myös kohtaan V.1 liittyväksi. | Minua on aina v:nyt näyttämölle. -- oli häntäkin v:nyt pikku kyläilylle SILL. **b.** vars. *vanh.* V. tuomio, kirous päälleen, par. saada osakseen tuomio, kirous, joutua tuomituksi, kirotuksi. Realismi veti päällensä syytöksen, että se muka rakastaa rumuutta. V. päällensä Jumalan viha. En kirotuilla rahoilla elätä lastani, en vedä enempää päälleni Jumalan vihaa ALKIO. — V. [→ saada] sakkoa. Joka, luvattomasti, rakentaa toisen maalle -- v:köön sakkoa -- LK. Tästä [koirantyöstäsi] vedät tuiman sakon KIVI. **2.** lämpötilan eroista ja niistä johtuvasta ilman virtauksesta. **a.** uunista tms.: imullaan johtaa savu ulos. | Uuni v:ä hyvin, huonosti. Savua tuprusi huoneeseen, sillä uuni ei v:nyt. Pitkä savupiippu v:ä hyvin. **b.** *yksipers.* kylmästä uhosta; kylmän ilman virtaamisesta jstak raosta tms. huoneeseen tms. | Huone, jossa v:ä lattiasta. Sulje ovi, täällä v:ä! Ikkunaa ei tahdo saada niin tiiviiksi, ettei siitä v:isi. **3.** sisäänsä vetämisestä. **a.** (sisään) hengittämisestä. | V. keuhkot täyteen ilmaa. V. henkeä juomisen välillä. Ponnistelun jälkeen istahdettiin henkeä v:mään 'lepäämään (niin että kiihtynyt hengitys tasaantuisi)'. Kuoleva veti viimeisen henkäyksensä. — V. metsän tuoksua sieraimiinsa. Koira v:ä vai-

nua. — Veti uidessa vahingossa vettä henkeensä. V. nuuskaa sieraimiinsa. Nuhainen pikkupoika veti nenäänsä. — Tupakoimisesta. | V. tupakkaa, savut. V. sikari ruokailun jälkeen. V. tupakkaa henkeen. — *Kuv.* Asiasta ei saa kenellekään edes henkeään v. 'hiiskahtaakaan'. - - en henkeä ole v:nyt koko jutusta yhdellekään ihmiselle CANTH. **b.** *ark.* vars. hotkimalla, ahmien juomisesta t. syömisestä: siemaista, ahmaista, kiskaista. | Veti yhdellä siemauksella ison lasillisen olutta. Veti nahkaansa koko annoksen keittoa. Vedin kiireesti naamaani pari voileipää. Ella oli jo v:nyt itsensä niin täyteen [= juovuksiin] ettei juuri kyennyt tuolilta nousemaan ALKIO. **c.** muista kuin ihmisistä ja eläimistä. | Kasvien juuret v:vät vettä maasta. Suola v:ä lihasta kosteutta. Laho puu v:ä huomattavasti vettä. Kuiva anturanahka v:ä paljon voidetta. Maito ja tupakka v:vät itseensä helposti vieraita hajuja ja makuja. Vaarat v:vät äänen näin poutailtana, ei se kuulu laaksoihin KATAJA. — Puro veti [= johti pois] niityltä hersyvän veden. Tukkeutunut oja ei vedä. — *Kuv. ark.* Ankara työ veti mehut miehestä 'teki miehen voimattomaksi'. Korjaustyöt vetivät [= veivät, kuluttivat] paljon rahaa. On mar' se oppi v:nyt aikaakin KIVI. **4.** jnk astian tms. tilavuudesta, koosta, vetoisuudesta. | Astia, joka v:ä [= johon mahtuu] 50 litraa. Litran v:vä pullo. Kukin vene veti kymmenkunta miestä. Söisi suu, v:isi vatsa, vaan ei kestä heikot sääret SP. Kyllä ilma ääntä v:ä SP.

vetääntyä[1*] *v.* = vetäytyä.

veuhkais|ta[24] *deskr.v.* -u[2] *teonn.* touhukkaasta liikkumisesta. | Kariluoto kävellä v:i innostuneena Rokan luokse V.LINNA.

veuhto|a[1*] *deskr.v.* reuhtoa, viuhtoa, hosua, huhkia. | Sonni v:o ja puhaltelee. Moisen pikkuasian takia ei kannata v.

Wh *lyh.* wattitunti.

whisky[1] [viski] *s.* = viski.

whist[7] [uist] *s.* = 2. visti.

via *adv.* kulkureitistä: kautta. | Matka Helsinki — Jyväskylä v. Haapamäki 'Haapamäen kautta'.

viadukti[1] *s.* laakson tm. syvänteen yli johtava silta.

vialli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < vika. **1.** V. lukko, sytytystulppa. V. sähköjohto on heti korjattava. V:sta juustoa, puutavaraa. **2.** elollisista olennoista. **a.** vammainen; rampa. | V. silmä, raaja. Mies oli jaloistaan v. Hevonen ajettiin v:seksi. Työntekoa haittaava ruumiin v:suus, invaliditeetti. — *Yhd.* aistiv. **b.** henkisesti heikko tms., vajavainen. | Kaikkihan me olemme v:sia. **3.** vars. *vanh.* syyllinen;)(viaton. | Nuhdetta saivat niin v:set kuin viattomatkin. [Ystävä] jonka uskollisuudessaan v:seksi huomaan KIVI. Kysyi mieltä miekaltansa, / tokko tuon tekisi mieli / syöä syyllistä lihoa, / v:sta verta juoa KAL.

vialloi|nen[63] *a. harv.* -suus[65] *omin.* = ed. | V. elävä.

vianalai|nen *a.*, vars. *vanh.* -suus *omin.* viallinen, vammainen, vajavainen, syyllinen. | Hakata jku v:seksi. Jumalan rakkaus heikkoon ja v:seen ihmiseen. - - inhimillistä puutteellisuutta ja v:suutta P.VIRKKUNEN.

viata[35*] *v. harv.* vioittaa, vahingoittaa. | Tehkämme sula sovinto / toinen ei toistansa v. KAL.

viat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* < vika. **1.** syytön;)(syyllinen, syypää, vikapää. | Onko N. v. vai syyllinen? Olen siihen aivan v. Olla v:toman näköinen, näyttää v:onta naamaa. Teeskennellä v:tomuutta. Vakuuttaa v:tomuuttaan. Joutui v:tomana, v:tomasti kärsimään toisten rikoksesta. Jeesuksen v. veri. Vuodattaa v:onta verta. - - Lönnrot oli v. siihen päänvaivaan, jonka erittäin sampotaru oli tuottanut tutkijoille E.N.SETÄLÄ. **2.** siveellisesti moitteeton, (lapsenomaisen) puhdas, turmeltumaton, siveä, nuhteeton; pahaa tarkoittamaton, hyväuskoinen, naiivi. | V. lapsi. V. kuin kehdon lapsi, enkeli. V. lapsuusmaailma. Lasten v:tomat leikit. Nukkua v:toman, v:tomuuden unta. V. [us. = koskematon] tyttö, neito. Punastua v:tomasti. Hänessä ei havainnut v:tomintakaan keimailua. Hän on kuin lapsi vielä, niin v. ja kokematon KATAJA. Ja se [tyttö] on niin vieno ja v. päältäkin nähden - - etten minä usko sen miehestä vielä muutenkaan mitään tietävän SILL. V:onta iloa. Jumalanpelko ja v. hilpeys. Autuaita ovat elämältänsä v:tomat VT[v] [= Autuaat ne, joiden tie on nuhteeton VT]. — Tuli vierailulle aivan v:tomana, tietämättä mitään perheessä vallitsevista ristiriidoista. Teki kaupan v:tomuuksissaan. [Lukemattomia onnettomuuksia on] tapahtunut siten, että pyssy leikillä, kaikessa v:tomuudessa on suunnattu kohti lähimmäistä Y.YLÄNNE. — *Kuv.* V., neitseellinen koivu AHO. V:toman sininen AHO. **3.** jstak lievästi negatiivisesta t. sellaisesta, joka intensiteetiltään suurempana, voimakkaampana olisi pahaksi, vaaraksi: lievä, vähäinen, vaaraton, harmiton. | Turvautui v:tomaan hätävalheeseen. V:onta pilaa, leikinlaskua. Ennen viinan maahantuloa alkoholinkäyttö oli Suomessa melko v:onta. - - hänellä oli erityisissä tapauksissa taipumusta v:tomaan isotteluun SILL. — V. tauti. V. tulipalonalku. Teoksen painovirheet ovat yleensä varsin v:tomia. Tee on kahvia v:tomampi nautintoaine. - - aikaa tapettiin v:toman valko-olutlasin ääressä AK.

vibraatio[3] *s.* värähdys, värähtely, värinä.

vibraattori[5] *s. tekn.* värähtelijä, täristin, tärytin. | Betoni tiivistetään v:lla.

vibrafoni[4] *s. mus.* lyömäsoitin, jossa ääni aikaansaadaan lyömällä puuvasaroilla sähkön avulla värähteleviä metallilevyjä. | V:a käytetään etupäässä jatsimusiikissa.

vibrato[1] [-ā-] *mus.* **1.** *adv.* laulu- t. soittotavasta, jossa äänen korkeustaso värähtelee hieman puoleen ja toiseen. **2.** *s.* ed:n kaltainen äänen värähtely. | Luonnollinen, kaunis v. Laulajattaren esitystä häiritsi liian laaja v.

vibreera|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** värähdellä. **2.** *mus.* laulu- t. soittimen äänestä, jolle on ominaista vibrato. | V:ava ääni. Laulaja v:a liikaa.

vibrio[3] *s.* heikosti kierteinen bakteeri. — *Yhd.* kolerav.

vichy[1] [viššy] *s.* hiilihappoista kivennäisvettä, vichyvesi. | Pullo v:ä. Juoda v:ä. **-pullo** *s.* **-vesi** *s.* vichy. **-vesipullo** *s.*

vidia[15] *s.* eräs kovametallilaji.

vidimaatio[3] *s.* vidimointi.
vidimoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* verrata jäljennöstä alkuperäiseen kirjoitukseen ja vahvistaa niiden yhtäpitävyys.
vidin[56*] *s.* = 1. kalvin 1.
vie|dä[22] *v.*; vietävä ks. myös erikseen;)(tuoda.
I. kuljettaa jhk kyseisen tilanteen kannalta kaukaisempaan, ulkopuoliseen paikkaan t. sellaisessa paikassa olevalle, kuljettaa jstak poispäin. | V. mennessään, mukanaan. V. kädessään, kantamalla, selässään, autolla, veneellä. V:päs tämä tuoli pois. Vie harja keittiöön äidille! Keitto v:dään keittiöstä pöytään kulhossa. Käytetyt lautaset v:dään pöydästä pois ja tilalle tuodaan puhtaat. Vei makeisrasian tuliaisiksi. V. kirje postiin, rahaa pankkiin. Vein kirjan takaisin kirjastoon. Roskat v:dään kompostikasaan. Vein hänet autolla kotiin. — V. jk tarkastettavaksi, nähtäväksi. Vei kellonsa korjattavaksi. V. jtak tarjolle, myytäväksi. Liike itse vie tilatut tavarat perille asti. Talo vie maitonsa meijeriin. — Potilasta lähdettiin v:mään sairaalaan. Hevonen vei meidät pappilan portille asti. Junat ja autot veivät juhannuksenviettäjiä kaupungista maaseudulle. — V. tieto, sanoma. Miehet viestiä v:mässä. Vie [= sano] terveisiä isällesi! V. jkn käsky jklle, perille. Pelastusretkikunta lähetettiin v:mään apua eksyksiin joutuneille. Käskit, että sanas pyhä / v:täis kaikkeen maailmaan VK. — Turistien maasta v:mä valuutta. Tyttären pesästä v:mä [= tyttären omaisuutena pesästä siirtynyt] omaisuus. — Siirtolaiset veivät vanhat tapansa uuteen maahan. Lähetyssaarnaajat veivät kristinuskon Afrikkaan. — Lapset v:vät jalkineissaan kuraa sisälle 'lasten jalkineissa kulkeutuu kuraa sisälle'. Meidän pojat veivät tuhkarokon naapuriinkin. — Virta vie venettä. Jätin veneen tuulen v:täväksi. Alamäki vei ja veti. Vauhti ei jaksanut v. rekin päälle. — Maailma pyrkii v:mään ihmisen mukanaan. Viettiensä v:tävänä oleva ihminen. Minne kohtalo meidät v:neekin, aina - -. Mutta voimallinen tahto vie miehen läpi harmaan kiven KIVI. — Askeleet veivät yhä kauemmas kotoa. Väsyneet jalat kieltäytyivät enää v:mästä eteenpäin. — *Ark.* Kun poliisi tuli paikalle, niin poikia v:tiin 'pojat lähtivät pakoon'.

II. ed:een liittyvää erikoistunutta, avarampaa ja kuv. käyttöä. **1.** vars. *liik.* vientikaupasta: viedä (myydä t. välittää) omasta maasta vieraisiin maihin, eksportoida. | V. maasta. V. viljaa, hedelmiä, koneita. Viime vuonna meiltä Englantiin v:dyt voierät. Suomi vie varsinkin puutavaraa. Liike, joka vie etupäässä tekstiilejä.

2. johtaa, saattaa mukana seuraten. | Äiti vie lapset leikkikentälle. Karja v:dään laitumelle. Vie hevonen talliin! Poliisit veivät syytetyn ulos salista. Vein hänet kaupungin parhaaseen hotelliin. Morsiamen isä vie pöytään sulhasen äidin. V. jku vihille. — V. joukko taisteluun, tuleen. Vei joukkonsa voitosta voittoon. Vasemmisto vei kannattajansa vaaliuurnille mahdollisimman tarkoin. — V. [myös = haastaa, toimittaa] jku käräjiin, oikeuteen. Totta on, vaikka valalle v:täisiin. — *Erik.* tanssitoverin johdattamisesta tanssissa, tanssittamisesta. | V. jkta tanssissa. Pekka ei osaa ollenkaan v. tangoa. Tanssi niin kuin minä v:n!

3. a. obj:na johtoa, tietä, kulkuväylää tms. merkitsevä sana: johtaa, "vetää". | Johto v:tiin sisään päätyseinästä. Seudut, joiden kautta rautatie v:dään. Perustukset on v:tävä [= kaivettava] routarajan alapuolelle. — Avarammin. | Sana, jonka alku on v:tävissä pakanuuteen asti 'jonka alku voidaan johtaa pakanuuden ajalta'. Tätä käsialaa ei voi v. 1500-lukua kauemmas 'ialtä aikaisemmaksi kuin 1500-luvulle'. **b.** subj:na johtoa, tietä, kulkuväylää tms. merkitsevä sana: johtaa, johdattaa. | Tämä tie vie meidät perille. Valtimot v:vät puhdasta verta elimistöön. V:vät eli keskipakoiset [= käskyjä keskushermostosta ruumiin eri elimiin välittävät] hermot. — Ilman obj:a intr. käyttöä läheten: mennä. | Kaupunkiin v:vä tie. Joen yli v:vä silta. Kellariin v:vät portaat. Eteiseen v:vä ovi. Oravanpesään vie kaksi aukkoa. Matka vei läpi kylien ja kaupunkien. Tiemme vei Pariisiin ja Roomaan. Kaikki tiet v:vät Roomaan SP. - - se portti on avara ja tie lavea, joka vie kadotukseen UT. — Tässä kirjassa - - käy kuin salainen pohjavirta, joka vie aivan päinvastaiselle taholle kuin mihin pinnalta katsottaessa näytään olevan kulkemassa TARK. Heidän tiensä olivat v:neet yhteen 'he olivat kohdanneet toisensa'.

4. toimittaa, saattaa jhk. | Farssi, joka tuskin sopii näyttämölle v:täväksi 'näyttämöllä esitettäväksi'. Keskentekoista suunnitelmaa ei pitäisi v. [= laskea, päästää, toimittaa] julkisuuteen. Tätä juttua ei olisi kannattanut v. käräjiin. Koko asia olisi pitänyt v. vuokralautakuntaan.

III. avarampaa, vars. määräyhteyksiin kiteytynyttä käyttöä. **1. a.** Koetti säästää ja v. eteenpäin [= auttaa elämisessä] nuorempia sisariaan. Rehun puutteessa karjaa oli vaikea v. [= elättää] talven yli. - - ottaa huolekseen sotaleskien ja sotaorpojen - - v:misen pahimpien päivien yli AHO. **b.** Tiedemies, joka on v:nyt tutkimusta paljon eteenpäin 'edistänyt paljon'. Asiaa eteenpäin v:mään valittiin toimikunta. Määräys, joka on v:nyt kehitystä taaksepäin. Opetus on v:tävä lähemmäksi todellista elämää 'tehtävä läheisemmin todelliseen elämään liittyväksi'. Maallikkoteologia harvoin vie mitään opinkohtaa täyden käsitteellisen selvyyden asteelle. Pitkälle v:ty [= kehitetty] työnjako. Lasten kilpailuhengen lietsominen voi olla vaarallista liian pitkälle v:tynä. Huippuunsa, äärimmäisyyksiin v:ty rationalisointi. **c.** V. [= saattaa] jk voittoon, päätökseen, loppuun. V. lippunsa voittoon. Poikamme ovat jälleen v:neet värimme voittoon. V. työ onnelliseen päätökseen. V. sota voittoisaan loppuun. — V. ohjelma, suunnitelma, tahtonsa, aikeensa perille, läpi 'toteuttaa'. Suunnitelma v:tiin vastustuksesta huolimatta läpi. Hän osaa kyllä v. tahtonsa läpi. — [Voimistelijat] veivät vaativan ohjelmansa kunniakkaasti läpi, par. esittivät, suorittivat kunniakkaasti. Näyttelijät veivät [→ esittivät] osansa suurenmoisesti. A. on v:nyt [→ esittänyt, näytellyt] monia osia harrastelijanäyttämöillä.

2. a. aiheuttaa jkn t. jnk joutuminen jnnek, johtaa, johdattaa. | Hänen tutkimusmatkansa veivät hänet kaukaisiin maanääriin. Liikeasiat veivät meidät Saksaan. Kapinaan yllyttäminen vei mestauslavalle. Sattuma oli v:nyt heidät yhteen. — Kirja vie lukijan suurten ajattelijain seuraan. Tämä tapaus vei ajatukseni entiseen opettajaani. b. johtaa jhk tilaan, seuraukseen, tulokseen; olla jnk aiheuttajana, syynä. | Suru vei hänet ennenaikaiseen hautaan. Tauti, joka hyvin usein vie kuolemaan. Tiedonhalu vei pojan opinuralle. Hänen uransa vei hänet loistoon ja kunniaan. Teos, joka vie tutkimuksen kokonaan uusille urille. Tämä retki vei toverukset moniin seikkailuihin. Pula-aika vei tehtaan vararikkoon. Moraalittomuus oli v. koko maan perikatoon. Sotaan v:nyt selkkaus. Poliittinen kiihotus vei veritekoihinkin. Kaikki keinot olivat luvallisia, jos ne vain veivät valtaan. Turmioon v:vä elintapa. Tällainen ajattelu vie umpikujaan, mahdottomuuksiin. Harhaan v:vä väite. Neuvottelut eivät v:neet toivottuun tulokseen. Varmin ja tuloksiin v:vä tapa. Taistelu vei nopeasti ratkaisuun. Käytäntö on v:nyt siihen, että - -. Tyylin tavoittelu on v:nyt kirjailijan käyttämään teennäisiä sanontoja. Tästä näet, mihin laiskuus saattaa v. Veisi liian pitkälle ruveta selostamaan kaikkia yksityiskohtia. Tämän toimenpiteen tarkoitus oli tuoda enemmän järkevyyttä talouspolitiikkaan, mutta se onkin v:nyt päinvastaiseen. Pian siellä sitten puheet veivät siihen, että Manta sai jäädä pitemmältäkin SILL. — Isku vie jkn polvilleen, nurin, tainnoksiin. Lääkkeet veivät pääni ihan sekaisin. Imartelu vei tytön pään vallan pyörälle. Ryyppy vei suun väärään. Loppu vie koko näytelmän pilalle. Onnettomuus vei mielen mustaksi.

IV. 1. us. vieraanvoittoisesti. | Tervehtiä v:mällä [= nostamalla] käsi päähineeseen. Kivääri v:dään olalle komennolla "Olalle — vie!" V. [= ojentaa] kädet sivulle. Kädet v:dään etukautta alas. V. [= panna] lusikka suuhunsa. Vei [= nosti, asetti] pikarin huulilleen ja joi. Vie [ark. = siirrä, vedä] sormesi pois, ellet halua niiden murskautuvan vasaran alla! Täysin tuoreen koivun tuoksu on tuskin huomattava, jollei vie kasvojaan aivan lehvien hyväilyyn SILL. — V. [par. työntää] katetri, letku potilaan ruokatorveen. Ammoniakkiin kostutettu vanutukko v:dään [par. asetetaan] pyörtyneen nenän alle. Palava tulitikku v:dään [par. asetetaan] koeputken suulle. Kampi v:dään [par. painetaan, vedetään, työnnetään tms.] asentoon P.

2. a. merkitä kirjaan, luetteloon, tiliin tms. | V. kirjaan, kirjoihin. Kaikki meno- ja tuloerät on tositteiden mukaisesti v:ty kirjoihin. Kaikkia nimiä ei vielä ole ehditty v. luetteloon. Pääomatiliin, -tilille v:dyt erät. b. sijoittaa luokittelussa tms. jhk ryhmään. | Hait v:dään nykyään tavallisesti kalojen luokkaan. Tauti, joka on totuttu v:mään reumatautien ryhmään. Käytännöllisistä syistä on tähän kirjallisuutemme "esihistoriaan" v:ty myös uudempi kansanrunoutemme TARK.

V. 1. ottaa, riistää, anastaa. | Susi oli yöllä v:nyt lampaan. Haukka vei kananpojan. Kala katkaisi siiman ja vei koukun. "Leikki sijansa saakoon", sanoi akka, kun sika nenän vei SP. Kun paholaiselle antaa pikkusormensa, se vie koko käden SL. — Virta vei matkalaisten veneen. Tuulenpuuska vei hattuni. Tuuli vei lehdet puista. Myrsky oli v:nyt talosta katon. — Tapaturma vei mieheltä jalan. Viina saattaa v. jalat alta. — Veroherrat v:vät kohta paidankin päältä. Kaikki oli häneltä v:ty, kunniakin. Koneet veivät leivän monilta käsityöläisiltä. Myymällä kustannushintaan v:mme toisilta ostajat. Vei viekkaudella toisen omaisuuden. Veihän isältä puulaaki melkein ilmaiseksi koko Lompolajoen saran! KATAJA. — *Erik.* lieviin voimasanoihin liittyen; ks. myös vietävä. | Hiisi, hitto, piru vie(köön). Enpä, totta vie, ole moista ennen nähnyt. Ja eipä ollutkaan tämä unta, ei koira v:köön ollutkaan! KIVI. Vie sun seitsemän seppää — Henttinenkin on matkassa KIANTO. Kissa v:köön kaikki avioliitot JOTUNI.

2. ed:een liittyen. a. varastaa, ryöstää. | Varkaat veivät ravintolan kassalippaasta 70 000 markkaa. Oli murtauduttu kellariin ja v:ty sieltä säilykkeitä. Meiltä oltiin v. rahat ja kukkaro. — V. jklta suudelma. b. hävittää, tuhota, turmella. | Halla vei perunanvarret. Minkä pakkanen säästi, sen vei kuivuus. Suojasää vei rekikelin. Tärpätti vie maalista kiillon. Viha vie viljan maasta, kateus kalan vedestä SL. Syys vei kesän lemmikit, talvi toi / jo menneen haudalle lunta LEHT. — Ihottuma oli v:nyt tukan. Tauti vie voimat. Järkytys vei häneltä järjen. Jylinä vei kuulon. Tämä melu vie hermot. Iltakahvi vie monelta yöunen. Kuumuus vei miehistä mehut. Onnettomuus, joka oli v. henkeni. Epäsiisteys vei ruokahalun. Epäonnistuminen saattaa v. yrityshalun. Tuollaisen näkeminen vie sisun keneltä tahansa. Haureus ja viini ja rypälemehu v:vät järjen VT. — Tauti, joka melkein aina vie [= tappaa] siihen sairastuneen. Musta surma vei kokonaisia kaupunkeja. Keuhkokuume tuli sitten ja vei parissa päivässä Laitilan Tädin SILL. c. poistaa, hävittää. | Sauna vei [= vähensi, pudotti] painostani puolisen kiloa. Mehulasillinen vei pahimman janon. Tällainen ruoka ei vie nälkää. d. ottaa, vallata. | Vei [= kihlasi, otti vaimokseen] kylän kauneimman tytön. - - sanovat lehtorin kiirehtivän häitä - -, etteivät muut ehtisi v. pormestarin tytärtä LEHT. — Kuka on v:nyt [= ottanut] kynäni? Tuntematon henkilö oli v:nyt paikkani junassa. Vei toimen toisten nenän edestä. Poikamme veivät kilpailussa kaikki palkinnot. Suomi vei keihäskilpailun kullan. Ikämiesten mestaruuden vei N.N. Kokkolaan. Hävisi ensimmäisen erän, mutta vei nimiinsä seuraavat. — *viedä voitto* ks. voitto I.

3. a. kuluttaa, ottaa, vaatia. | Varoja v:vä [= kallis, varoja vaativa] yritys. Rakennus vei miljoonia. Sairastelu vei kaikki säästöt. Aikaa v:vä [= kauan kestävä, pitkäaikainen, hidas] työ, menetelmä. Talous ja lapset veivät kaiken ajan. Vie aikansa, ennen kuin katkennut raaja täysin paranee. Opettajaksi valmistuminen vie useita vuosia. — Tilaa v:vä [= kookas, iso]

esine. Kaappi vei lattiatilasta melkein puolet. Puheen yksityiskohtainen selostaminen veisi liiaksi palstatilaa. **b.** aiheuttaa rahallisia, taloudellisia menoja, menetyksiä. | Lasten koulutus vie nykyisin hirvittävästi. Talous vei sen minkä toikin. Kortti tuo, kortti vie, mutta maankyntö on onnessa SL.

viehe[78] *s. kal.* ongessa t. uistimessa houkuttimena käytetty us. kalan, perhosen tms. muotoinen osa (lankatupsuineen tms.), us. myös koukkuineen; vrt. lippa, lusikka, pilkki, perho.

viehka[10] *s. harv.* tien viittana t. määräpaikan merkkinä oleva keppi, risu tms. | Talvitietä osoittavat v:t. Kunkin avannon viereen pystytetään keppi, v., jotta se löydettäisiin pyrynkin jälkeen U.T.SIRELIUS.

viehkeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* **1.** keimailla, mielistellä. | Hymyillä v:len. [Tyttöjen voimistelumusiikki ei] saa vivahtaa liikatunteellisuuteen, mikä helposti aiheuttaa teeskentelyä ja väärää v:yä AK. **2.** Kivellä. | Niin v:ee aatoksensa morsiamessa, jota itsellänsä olevan hän tuskin voi uskoa vielä. - - lemmen maailmassa heidän sielunsa yhdessä v:evät.

viehke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* viehättävä, ihastuttava, suloinen, soma, lempeä, hurmaava, lumoava. | V. nuori nainen. Tytön v. hymy, katse. Pää v:ästi kallellaan. Nainen kypsässä v:ydessään. [Eeva] oli juuri naiseksi puhjennut, v:immillään... hehkeimmillään KATAJA. — V. tanssiesitys, melodia. W. von der Vogelweide, v:iden lemmenlaulujen sepittäjä. [Käki] helkytteli virttä v:intä LEINO. V. tunne, muisto. V:immän nuoruuden huolettomat päivät. Ensi innostusta seurasi v. kaihomieli, se omituinen tunne, joka saa hymyn ja kyynelet samalla esille AHO. Suloinen raukeus valtasi mielen, v. väsymys ruumiin KATAJA. Tässä lämpöisen pakarin sopessa on kumminkin v:ätä unelmoida SILL. — V. näky. Kirkassilmäinen, v. sisämaan järvi. Saloelämän v. idylli. Kevätaamun v:ässä valossa. Hopealle voidaan patinoimalla antaa vanhan metallin v:ys. Rakennusten symmetrinen ryhmitys on ryhdikkäämpää ja arvokkaampaa, epäsymmetrisyys taas v:ämpää. [Haapojen] juurestot ovat pehmeänään äsken varisseita urpuja niin kuin v:itä villamatoja SILL.

viehkuro|ida[30] *deskr.v.* piehtaroida, peuhata, teuhata, pyöriskellä, kieriskellä. | V. vuoteellaan. Ammuttu hirvi v:i maassa. Ahkio v:i vetäjäinsä perässä. Hyvä on hylkehen eleä, / ve'en koiran v:ia KAL. - - lukeminen ei maistu nuoresta herrasta, sillä ajatukset v:ivat toverien mukana lumihangessa *TARK.

viehtymy|s[64] *s.* mielenkiinto, kiinnostus, halu, viettymys, "veto" jhk. | Luontainen, voimakas v. jhk. Tuntea v:stä väreihin, koristeluun, historiaan. Kirjailijan v. maalaisaiheisiin. [Yrjö vaipui] suloisen v:ksen vallassa katselemaan Johannaa RAILO. — *Psyk.* elämän kuluessa vähitellen kehittynyt kestävä, eri tiloissa ilmenevä halu; vrt. luontumus, taipumus.

viehty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) viehättyä. | V. soittoon, soitosta. Opettamiseen v:nyt. V:i kertomaan nuoruusvuosistaan. Ilveili niin, että vakavimmatkin v:ivät nauramaan. — *Harv.* - - hänen oma mielensäkin oli v:nyt [= tullut, ilahtunut] keväiseksi LINN.

vieht|ää[2*] *v.*, vars. *runok.* viehättää. | Sua runot v:ää, nuori mies, / ja muistot, muinaisuus *MANN. Kenen silmiä ruusujen armaus v:ää HAAHTI. — Katos varjoisa syrjään v:ää [= houkuttelee] *MANN.

viehäk|e[78*] *s.* se mikä jssak erityisesti viehättää, viehätys, "vetonaula", houkutin. | Kuvitus teoksen v:keenä. Kosken näkeminen oli matkailijain pääv:keenä.

viehät|ellä[28*] *v.* vars. Aholla: (koettaa) saada mieltymään jkhun t. jhk, houkutella, viekoitella. | Rukouksilla lepytti vanha Väinämöinen pilvien pitäjän - - virsillä puoleensa v:teli AHO. - - olen heti hänen [laulajattaren] vallassaan, hän nostaa, laskee, heittelee, v:telee mihin tahtoo — minä olen kuin lehti virran vietävänä AHO.

viehät|tyä[1*] *pass.v.* (< viehättää) ruveta pitämään jstak, mieltyä, kiintyä jhk, kiinnostua, harrastua, innostua jhk t. jstak, viehtyä. | V. urheiluun, kirjallisuuteen. V. politiikkaan, politiikasta. V. musiikista. Oli enemmän v:tynyt huvituksiin kuin koulunkäyntiin. V:tyi heti Keiteleeseen. V:yin erityisesti siihen ajatukseen, että - -. V. lukemaan, katselemaan maisemaa, tutkimaan jtak. V:tyi maksamaan turkista aivan liikaa. Taputtivat v:tyneinä käsiään. Luennoitsija v:tyy joskus liikaa ja suo jollekin vähäpätöiselle seikalle tarpeettomasti aikaa. Voi kansaa - - / joka vieraan poluille v:tyin omat juurensa poikki lyö! M.KUUSI.

viehättämiskyky *s.* Naisen v.

viehättäv|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* miellyttävä, ihastuttava, suloinen, herttainen, viehkeä, hurmaava. | V. kaunotar, pikkulapsi. V. järvimaisema. Hänellä on harvinaisen v. ääni. Runon v. idylli. Musiikin v:yys. V:än kaunis, yksinkertainen. Petollisen v. Hymyillä, katsoa, puhua, tanssia v:ästi. V:ästi kirjoitettu matkakirja.

viehättäväisyy|s[65] *s.* viehättävyys. | Pikkukaupungin v. Hänen liikkeensä ovat epävarmat ja kömpelöt, mutta niissä on karhunpennun v:ttä AK.

viehät|tää[2*] *v.;* viehättävä ks. erikseen. **1.** miellyttää, ihastuttaa, kiinnostaa, kiehtoa; vrt. tenhota, hurmata, lumota. | Jk v:tää jkn silmää, korvaa, mieltä. V. sopusuhtaisuudellaan, uutuudellaan. Maisema, joka v:tää katsojaa. Nuoria v:tää tanssi. Häntä v:tää kaikki vanha. Teos, joka v:tää sekä aiheensa että esitystapansa johdosta. Miksi v:it, mikä sinussa v:ti, sitä en saanut selville AHO. - - korkeat rakennukset v:tävät tervapääskyä ja naakkaa enemmän kuin metsäpuut AK. **2.** vetää puoleensa, houkutella, vietellä. | Henrik IV v:ti aateliston puolelleen ystävällisellä ja iloisella persoonallisuudellansa. Talvinen aamupäivä v:ti minut kävelylle AHO. Hangen pinta narahtaa, tikoittamaton tie v:tää: poikki vainion, yli kotikylän KATAJA. - - maailma ettei eksytä, / pois tyköäsi v:ä VK. **3.** *harv.* viedä, kuljettaa. | Oletko tauti tuulen tuoma, / - - / vilun ilman v:tämä KAL.

viehäty|s[64] *s.* **1. a.** miellyttävyys, kiinnostavuus, viehättävyys, viehkeys. | Afroditen vastustama-

ton v. Naisellinen v. Maiseman, taidetuotteen, urheilun v. Uutuuden v. Työ menetti v:ksensä. Laulajatar, jonka äänen v. on säilynyt. - - sillä on täyttymättömän unelman v. SILL. — *Yhd.* ensi-, lisä-, uutuudenv. **b.** *harv.* mieltymys, kiintymys. | Forstmestari oli tuntenut uutta v:stä, mikä oli alkanut kiehtoa hänen mieltään salaperäisen voiman tavoin PAKK. **2.** us. *mon.* viehättävä seikka, puoli tms.; hauskutus. | Suomen talviluonnon v:ksiä. Taloihin on järjestetty kasvitarhoja, puistikkoja ym. v:ksiä. - - tietäen, ettei ulkona oleskelu tarjoa mitään v:ksiä AK. Ehtoolla - - pesä pääsee hämärän ensimmäisiin tuntuihin. Silloin tuo äiti pihalta tullessaan sinne perunoita paistumaan, hän on sattunut muistamaan tuon pikku v:ksen omaksi ja poikasensa iloksi SILL.

viehätys|keino *s.* Tyttöjen v:keinot. **-kyky** *s.* Panna koko v:nsä liikkeelle. **-kykyinen** *a.* **-voima** *s.* Naisellinen, ulkonainen v. Kalevalan v. Omatekoisen puvun persoonallinen v. **-voimainen** *a.*

viejä[11] *tek.* < viedä. | Sähkösanomien v. Sanan, viestin v. Synti, turvallisuuden v. Parhaassa on v:n mieli SL. Pari sellaista iäkkäämpää karjapiikaa, joille ei [tansseissa] riittänyt miehistä v:ä, menivät yhdessä SILL. — *Liik.* Ruotsi on tärkeä rautamalmin v. Viennin säännöstely olisi asianomaisten v:in eikä valtiovallan asia. — *Yhd.* käskyn-, sanan-, viestinv.; eteenpäin-, perillev.; kahvin-, paperin-, propsin-, puutavaran-, rautamalmin-, selluloosan-, tervan-, viljanv.

viejämaa *s. liik.*

viek|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kaus[65] *omin.* **1.** vilpillinen, petollinen, kavala, kiero, luihu; ovela, nokkela, kekseliäs, neuvokas. | V. kauppias. V. hymy, katse. V. kuin kettu. V. ja verenhimoinen ahma. Minut on v:kaasti petetty. Kaupungin valtaus onnistui v:kautta käyttäen. Naisen v:kaus käy yli miehen viisauden SL. Rukous v:kaita kieliä vastaan VT[V]. - - emme seuranneet v:kaasti sommiteltuja taruja UT. — *S:sesti.* - - murhamiehet ja v:kaat ovat Herralle kauhistus VT. — *Yhd.* salav. **2.** *kans.* nopea, nopsa, ketterä. | Liikkeissään v. kuin kärppä.

viekassilmäinen *a.* Iloinen, v. tyttölapsi.

viekastaa[2] *v. harv.* viekastella. | - - saapi toki kauppiaana v. niin paljon kuin tahtoo, ja tuleekin v. AK.

viekastelija[14] *tek.* < seur.

viekastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< viekastaa) menetellä viekkaasti, vilpistellä, kieroilla; mielistellä, makeilla. | V:eva taloudenhoitaja. V. korttipelissä. Sano totuus v:ematta! Eliza hymyili ja v:i hänelle turhaan TALVIO. Niin, mitä menitkin nimeäsi kirjoittamaan... Minäpä en kirjoittanut, vaikka kyllä v:tiin KATAJA. — *Tr.* Jyppyrä-Antin v:i Jussi uskotukseen KATAJA. Olisi pitänyt ukolta v. takauksia AK.

viekoit|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) (viekoitteleva ks. erikseen) houkutella, vietellä, taivutella, narrata jku, jk jhk t. tekemään jtak, us. nimenomaan epäedulliseen, pahaan. | V:teli tyttöä iltamiin. Ukkoa ei saatu v:telemallakaan leikinlaskuun. Järvi v:telee rannoilleen retkeilijöitä. - - meri oli v:ellut ja ottanut heidät *A.SIMOJOKI. — V. jklta rahaa, lupaus luopua oikeudestaan. Kettu v:teli korpilta juustopalan. Syytettyä v:eltiin tunnustamaan. V. jku, jkta syntiin, rikokseen. Poikani, jos synnintekijät sinua v:televat, älä suostu VT. — *Erik.* houkutella jku (kokematon) sukupuoliyhteyteen kanssaan. | Isäntä v:teli piikansa.

viekoitt|aa[2*] *v.* tav:mmin ed. | Hyvät ansiomahdollisuudet v:ivat siirtolaisia Australiaan. - - pyhäpäivä v:i suun puheliaaksi KILPI. - - himot aja sydämestä, / ettei v:aa ne vois / tieltä autuuden mua pois VK.

viekoittelev|a[13] *a.* *(partis.)* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* houkutteleva, viettelevä, kiehtova. | V. näyteikkuna. Hymyillä v:asti. Olisi v:aa tutkia ko. ilmiön alkuperää. Nyt oli hän vuosia vaeltanut syttymättömänä suurmaailman v:impien kaunotarten seurassa KIANTO.

viekoittelija[14] *tek.* (< viekoitella) viettelijä.

viekoittu|a[1*] *pass.v.* < viekoittaa. | Ajatus v:u syrjäpoluille. - - etten v:isi liian helpolla tavalla vapauttamaan itseäni elämästä AK.

viekoitu|s[64] *s.* houkutus, viettelys, kiusaus. | Saatanan v:kset. Mikä v. sinun laulussasi JOTUNI. [Mari] tuskin oli voinut kestää pahassa maailmassa esiintyviä v:ksia ALKIO.

vielä *adv.* vrt. enää, jo. **I.** myönt. yhteyksissä; kielt. vastine: enää.

1. tekemisestä, joka jatkuu, t. tilasta, joka yhä vallitsee po. hetkellä. **a.** vain tekemisen jatkumisesta: yhä, jatkuvasti. | Asutko v. Annankadulla? Elääkö vanhaemäntä v.? Naapurissa nukutaan v. Harmittaa v:kin epäonnistumiseni. Yhä v:kin (t. v. nytkin) muistan hänen sanansa. Tapauksesta kerrotaan v. tänäkin päivänä. V:pä vain pahaa sisua miehessä riittää. Sinulla tuntuu olevan huumorintajusi v. jäljellä. Ihmeellistä, että olet v. hengissä. Tutkielma on v. metodiltaan vanhentuneenakin arvokas. Päivällä on jo lämmintä, mutta yöt ovat v. kylmiä. — Muu perhe lähti jo maalle, mutta Pekka jäi v. Helsinkiin. Huuto kuului v. ulos tultuanikin. — Ensi viikolla olen v. lomalla. V:köhän huomenna sataa? V:kö he auton ostettuaan valittavat köyhyyttänsä? **b.** tapauksissa, joissa tekemisen ajatellaan myöhemmin, po. hetken jälkeen (ehkä) päättyvän t. päättyneen, tilan (ehkä) muuttuvan t. muuttuneen. | V. toistaiseksi asumme Maunulassa. Mahtuuko v.? Hän on v. liian nuori. Metsä on v. harvaa. V. oppimaton, viimeistelemätön. Maassamme on v. liian vähän kestopäällysteisiä teitä. — Eilen hän v. oli sitä mieltä, että - -. V. vuorokausi sitten olimme Saksassa. Suomalaisten ja lappalaisten välisen vastakohdan väitti v. Ahlqvist kuvastuvan Kalevalassa. — Huomenna v. kerkiää. Lähden, että ehdin v. bussiin. Sanon sinulle v. viimeisen kerran, etten suostu. — Ed:een liittyen. | Sen minä v. ymmärrän, että sinä juot, mutta tappelemistasi en hyväksy. Tämän oppilaat v. osasivat laskea, mutta seuraava tehtävä oli jo liian vaikea.

2. tekemisestä, jonka ajatellaan tapahtuvan t. sanotaan tapahtuneen myöhemmin (ennen jtak määräaikaa). | Kyllä Matista v. mies tulee.

Kyllä tästä tarpeeksennekin v. saatte. Mahdotonta tietää, kuinka tässä v. käy. Tahtoisin päästä Pariisiin ja v:pä kerran pääsenkin. Nyt hävisin, mutta v. minä hänet pehmitän. Näet hänet v. monesti. Jospa hän v. palaisi. Mutta v. sodat syttynevät, v. vainot nousevat! AHO. - - kunhan päästään miehenkorkuisiin lumiin, niin v. se savolainen reki näyttää, mihin sen "nokka" kelpaa! LINN. — Menetkö sinne v. tänään? Tiedoksi niille, jotka v. tällä viikolla osallistuvat kursseihin. Näytenumero ilmestyi v. samana vuonna. Miehet lähtivät matkaan hiihtääkseen v. yötä myöten kotiinsa. Kuinka pitkä aika on v. koulun alkuun? V. 20 km määränpäähän.

3. us. 1.a-ryhmään läheisesti liittyvää erikoiskäyttöä. **a.** lisäksi; sitä paitsi. | V. lisäksi. V. kerran. Mitä v. haluat. Jospa v. jaksaisin kaksikin vuotta. | "V:kö heitän löylyä?" — "V., v.!" | Siitä v. pauhina kiihtyy. V. kilometri eteenpäin. Huononi v. entisestäänkin. Pöytänä on vain laatikko, ja sekin v. heiluu. Tapelleet olemme ja lujasti v. sittenkin. Hän on hauskan näköinen ja v. etevä. Käännetään selkä Jumalalle ja v. pilkataan hänen armoaan. Ilmaston lämpimyyteen vaikuttaa tämän lisäksi v. meren läheisyys. Lopuksi v.: muistakaa mitä olen sanonut - -. On v. huomattava, että - -. Tämän jälkeen ansaitsee tarkastelua v. eräs seikka. Viel' on muitaki sanoja, / ongelmoita oppimia KAL. **b.** ed:een liittyen: loppujen lopuksi, päälle päätteeksi, kaiken kukkuraksi; pahimmassa tapauksessa; vrt. I.2. | Hintakin on v. hyvin huokea. V. tämänkin piti sattua! Älkää menkö, hukutte v.! Älä härnää ukkoa, hän voi v. suuttua. - - jos pahana pitää, niin minkä v. tekee KATAJA. — Eihän sitä nyt ihan risavaljailla kehtaa tulla - - luullaan v. mustalaiskuormaksi SILL. On hiukan omantunnonpoltettakin vähtärillä - - tulee v. rovasti ja antaa tuikeat nuhteet LEINONEN. **c.** komp:iin t. komp:seen ilmaukseen liittyvänä vahvistussanana. | V. suurempi kuin hevonen. V. paljon kauniimpi. A:lla on hyvät tulot, mutta v. paremmat on B:llä. Mikäli mahdollista v:kin pienempi, kurjempi. Hyvin isänsä tapainen, melkein jurompi v. En saa ojennetuksi kättäni tarttuakseni airoihin, v. vähemmän laskeakseni niitä veteen AHO. Predestinaatio-oppi v. jyrkennettynä. **d.** jyrkän kielteisissä, torjuvissa vastauksissa, huudahduksissa, päivittelyissä yms. | "Pääsitkö tentistä?" — "V. mitä!" | "Eiköhän siellä tohise vain tuuli?" — "V. mitä, varkaita ne ovat!" J.SAULI. Perttu uskoi äijän vimmastuvan, mutta mitä v. KATAJA. Panna hänet syytteeseen moisesta pikku rikkeestä, kaikkea nyt v. | "Tuleeko Kalle mukaan?" — "Se v. puuttuisi!" | "Harmittaako sinua?" — "V. kysyt [= totta kai, tietenkin]." | "Säästäisit lopun, jo tässä on tarpeeksi maisteltu." - - "V. häntä säästelemään!" KARHUM. Kaikki kötykset ne tässä v. rikkauksista pöyhistelemään! KIANTO. Ei Aarne ollut häneen rakastunut, v. vai ELSA SOINI.

II. kielt. yhteyksissä: tekemisestä, joka ei tapahdu, t. tilasta, joka ei vallitse po. hetkellä, mutta joka (ehkä) tapahtuu, vallitsee t. on tapahtunut, vallinnut myöhemmin, po. hetken jälkeen; myönt. vastine: jo. | Ei v. tänään, mutta jo huomenna. Eivät vieraat v. tänään tule. Emme me v. liian vanhoja ole. Asiasta ei v. voi (t. asiasta on v. mahdotonta) sanoa mitään varmaa. En ole v. myöhässä. Ei Helsingistä lähtiessämme v. satanut. Ei tämä v. mitään ole, tämä on vasta alkua. Emme v. pihassa tavanneet. Ei tämä määrä v. säkkiä halkaise.

vieläpä *adv.* ks. ed.; us. kopulatiivista konj:ta läheten: jopa, yksinpä, suorastaan. | Oli siellä poikia ja tyttöjä, v. aikuisiakin. Hän osaa useita kieliä, v. italiaa ja espanjaakin. Asia on vaikea, v. mahdoton ratkaista. Yhteiskunnalliset tehtävät vieroittivat hänet kirjallisesta luomistyöstä, v. kymmeneksi vuodeksi. - - suojelette noitia ja velhoja, v. niitä käytättekin AHO.

viema|ta[35] *v. kans., 3. pers.* huimata, pyörryttää, viemistää. | Päätäni v:a. "Herran tähden! - - viini v:a!" / "V:si tai ei, ma siitä huolin viisi - -" *MANN.

viemi|nen[63] *teonn.* **1.** ks. viedä. **2.** tav. *mon.* tav. matkalta palaajan t. vierailulle menijän (koti-, isäntäväelle) mukanaan, lahjaksi viemä tavara; vrt. tuomiset, tuliaiset. | Osti leivoksia v:siksi lapsille. Kalmoilliset oli viety kalmistohaudoille ja puolet v:sistä syöty itse, puolet jätetty esiisien hengille HAARLA.

viemistä|ä[2] *v. kans., 3. pers.* viemata. | - - melkein päätä v:ä sitä [vuorenseinämää] alhaalta katsellessa PAULAH.

viemäri[5] *s.* **1.** valtaoja. | V. voi olla luonnollinen tai kaivettu. Tavalliset avo-ojat jaetaan suuruuden mukaan seuraavasti: sarkaojat, niska-l. piiriojat ja v:t. Kuivatettavalta alueelta johtava v. Avata v. — *Yhd.* avo-, kuivatus-, luonnon-, valtav. **2.** likaveden poistoputki, lika- ja sadeveden maanalainen poistokanava, lika-, lokaviemäri, kloaakki. | Vesijohto ja v. Pesutuvan v. Kaataa likavesi v:in. V:n mereentulokohtaan rakennettu likavedenpuhdistamo. — *Yhd.* lika-, lokav. **3.** *anat.* eräiden laskimoiden nimityksissä. — *Yhd.* veriv.

viemäri|aukko *s.* Pesualtaan v. **-johto** *s.* **-järjestelmä** *s.* viemäristö. | Maanalainen v. **-kaasu** *s.* likaviemäreissä muodostuva mätänemiskaasu. | Vesilukko estää v:ja pääsemästä huoneisiin. **-kaivo** *s.* = syöksykaivo. **-laitos** *s.* Kaupungin vesijohto- ja v. **-oja** *s.* = viemäri 1. **-putki** *s.*

viemäristö[1] *koll.s.* viemärijärjestelmä, -verkko.

viemäri|suoli *s. el.* yhteissuoli, kloaakki. **-suppilo** *s.* Tiskipöydän v. **-verkko** *s.* viemäristö. | Kaupungin, lentokentän v. **-ve|si** *s.* V:den puhdistaminen.

viemäröi|dä[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* varustaa viemär(e)illä. | V:ty suoalue. Taisteluhautojen pohjat v:dään. Uuden kaupunginosan v:nti.

vienalainen[63] *a.* ja *s.* = seur.

vienankarjalai|nen *a.* ja *s.* V:set 'Vienan Karjalan asukkaat'. V:set kansanrunot.

wiener|leipä [vīn-] *s.* voitaikinan tapaisesta hiivalla kohotetusta vehnätaikinasta valmistettu leivonnainen, joka koristellaan ja höystetään marmelaatilla, pölysokerilla, sokerikuorrutuksella, mantelilla tms., wieninleipä. | Kuppi kahvia ja w. **-valssi** *s.* nopeatempoinen, kevyt ja

siro valssi, wieniläisvalssi. | V:n loivat Joseph Lanner sekä Johann Strauss vanhempi ja nuorempi.

wieniläi|nen[63] [vīn-] *a.* ja *s.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* W. säveltäjä, kahvila. W. walssi 'wienervalssi'.

wieniläis|klassikko [vīn-] *s.* Musiikin suuret w:-klassikot Haydn, Mozart ja Beethoven. **-tuoli** *s.* vars. tämän vuosisadan alussa käytössä olleista kevytrakenteisista tuoleista, joissa jalat ja selusta ovat taivutettua puuta ja istuimena on rei'itetty vanerilevy. **-valssi** *s.* = wienervalssi.

wienin|kalkki [vīn-] *s.* hienoksi jauhettu poltettu kalkki, jota käytetään kiillotusaineena. **-leike** *s. ruok.* suuri, ohut rasvassa paistettu vasikanlihaleike, joka on koristettu sitruunaviipaleella, kierretyllä anjoviksella ja kapriksella. **-leipä** *s.* = wienerleipä.

vienninharjoittaja *s. liik.*

vieno[1] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* **1.** käyttöä, jossa esteettiset näkökohdat ovat etualalla; vrt. lempeä, leppeä. **a.** ihmisestä, hänen ominaisuuksistaan, tunteistaan, teoistaan, saamistaan vaikutelmista yms.: pehmeän, lempeän, surumielisen kaunis, lempeä, hempeä, viehkeä, suloinen; kainon kaunis, ujosteleva, rauhallinen;)(ankara, tyly, kova; vilkas, raisu. | V. ja viaton tyttö. V:t piirteet. Luonteeltaan v. Katsoa, hymyillä v:sti. Lapsenomaisen v. ääni. Topelius oli runoilijana v:mpi ja naisellisempi kuin Runeberg. Miehinen karskius ja naisellinen v:us. - - tuntuipa melkein, kuin olisi hänenkin sydämessään joku v:mpi kieli soimaavasti värähtänyt IVALO. V. tunne. V:a surumieltä. Kansanlaulusta huokuu v:a ikävää. Sisämaan v. rauha. **b.** (us. läheten 3. merk:tä) luonnonilmiöistä ja -paikoista yms.: lempeä, leppeä, lauha, suloinen, rauhallinen;)(kolkko, synkkä, raju. | V. sade. V. keväinen tuuli. Suvi-illan v:ssa hämärässä. Taivas oli v:n harmaa. [Luonnonilmiöissä] kovuus ja lempeys, karuus ja v:us vaihtelivat SILL. - - Sun ihmemaahas liidän, / v:hon, valoisaan HLV. — Ruusun v. tuoksu. Koivujen v. vihreys. V. hämyhuntu laskeutuu maille KIANTO. **2.** läheisesti ed:iin liittyen: hento, heikko. | Sovinnon v:t hengettäret. Lapsi on kuin v. kasvi, jota on hellävaraisesti hoidettava. Heittää paimen v:n vuonans KIVI. — *S:sesti.* Muut ne kulkevat kotihin, / minä v. [= raukka] vierahasen KR. Sill' missä vahva v:on ryhtyy, / miss' ankaruus ja lempeys yhtyy A.OKSANEN. **3.** käyttöä, jossa intensiteetin ilmaiseminen on etualalla: heikosti aistittavissa oleva, vaimea, vähäinen, heikko; vrt. 1.b. | Vaatteista leviävä v. karbolin lemu. Pastellimaisen v:t värit. V. puna poskilla. V. kajastus. Musiikki kuuluu hyvin v:na. V. vihellys. Urun v:t äänikerrat. Kyyhkysten v. kujerrus. V. lopuke. Suihkulähteen v. solina. Näppäillä v:sti koskettimia. — Munakas paistetaan joko v:lla tulella tai v:ssa uuninlämmössä. Posket v:n pakkasen puremina. Kädensija on vuoltu v:sti kaartuvaksi. Savupiipusta nousi v:sti savua. V. viri, tuulenhenki, vastatuuli. V. ivahymy huulillaan. - - noilla v:illa vesillä, / utuisilla lainehilla KAL.

vienohko[2] *mod.a.* V. tuuli.

vienoi|nen[63] *a.*, vars. *runok.* vieno. | - - olinpa silloin v. lapsi KIVI. - - tihmoo, vihmoo sade v. *MANN. [Syyskesän yöt] joina v. laine liplatti meidän viipyilevän veneemme laitaan SILL.

vienonlainen[63] *a.* vienohko. | V. ääni.

vieno|sointinen *a.* V. huiluäänikerta. **-ääninen** *a.* V. tyttö, pilli.

vien|ti[4*] *s.* **1.** vieminen. | Matkatavaroiden v. asemalle. Johdon v. seinän läpi. Säären v. sivulle. Viestin, sanan v. — *Erik.* kirjanpidossa: kirjaanvienti, kirjaus. | V:nit eri kortteihin on tehtävä musteella. Siirtotilin v:nit. — *Yhd.* sanan-, viestinv.; kätten-, säärenv.; läpi-, yliv.; kirjaanv. **2.** *liik.* **a.** vientikauppa, eksportti. | V. ja tuonti. Kivihiilen, puutavaran, raaka-aineiden, munien, sikojen, koneiden v. **b.** (tiettynä aikana) maasta viedyt tavarat (vars. niiden määrää ajatellen). | Viime vuoden v:nin arvo. Syyskuun v. oli elokuun v:tiä pienempi. **c.** *yhd.* Hedelmän-, jäkälän-, munan- t. munien-, paperin-, puolukan-, puutavaran-, selluloosansokerin-, tupakan-, turkisten-, viljan-, voinv.

vienti- tav. *liik.*)(tuonti-. **-agentti** *s.* vientiasiamies, -edustaja. **-agentuuri** *s.* **-agentuuriliike** *s.* **-alue** *s.* vrt. vientimaa. **-artikkeli** *s.* vrt. artikkeli 3. | Terva oli aikoinaan tärkeä v. **-arvo** *s.* viedyn t. vietävän tavaran arvo. | Juuston v. **-asiamies, -edustaja** *s.* **-enemmyys** *s.* se määrä, minkä verran vienti on arvoltaan tuontia suurempi, vientiylijäämä. **-erä** *s.* **-este** *s.* vientiä rajoittava este. **-etu** *s.* Konsulin tehtävänä on valvoa kotimaan v:ja asemamaassaan. **-hinta** *s.* **-hintaindeksi** *s.* Voin v. **-hyvitys** *s.* viejälle vientikaupan edistämiseksi annettu hyvitys; vrt. vientipalkkio. **--ilmoitus** *s.* vrt. seur. **--ilmoituskirja** *s.* asiakirja vietäväksi aiotuista tavaroista. **-juusto** *s.* vrt. vientitavara. | Emmentalinjuusto v:namme. **-järjestö** *s.* **-kauppa** *s.* kauppa, jossa tavaroita viedään ulkomaille, vienti, eksportti. **-kauppias** *s.* vientikaupan harjoittaja. **-kaupunki** *s.* Hanko, tunnettu v:mme. **-keskus** *s.* vrt. ed. **-kielto** *s.* **-kiintiö** *s.* Maataloustuotteiden v:t. **-kontrolli** *s.* **-kuljetus** *s.* **-liha** *s.* V:n tarkastus. **-liike** *s.* Raakavuotien v. **-lisenssi** *s.* vientilupa. **-lu|ku** *s.* viennin määrää t. arvoa osoittava luku. | Puutavaran v:vut pienentyneet. **-luotto** *s.* Valtion viejille myöntämä v. **-luottotakuu** *s.* **-lupa** *s.* **-maa** *s.* **1.** maa, johon tavara viedään, myyntimaa. | Suomalaisten tuotteiden v:t. **2.** maa, josta tavara viedään. | Suomi puutavaran v:na. **-mahdollisuu|s** *s.*, tav. *mon.* Puutavaran v:det parantuneet. **-maksu** *s.* tavaran viennistä viejän suoritettavaksi määrätty maksu. **-markkinat** *s. mon.* **-merk|ki** *s.* Kaikki maasta vietävä liha on varustettava v:illä. **-määrä** *s.* vietyjen t. vietävien tavaroiden määrä. | Meijerituotteiden vuotuiset v:t. Englanti on lisännyt v:änsä 8 prosenttia. **-määräys** *s.* **-numero** *s.* vrt. vientiluku.

vienti|paikka, -paikkakunta *s.* vrt. vientikaupunki. **-pakkaus** *s.* Hedelmien v. **-palkkio** *s.* viennin tukemiseksi vietävälle tavaralle t. vientiä harjoittavalle tuotannon haaralle valtion varoista myönnetty palkkio; vrt. vientihyvitys. **-piir|it** *s. mon.* Kauppavaltuusto, joka edustaa Italian v:ejä. **-politiikka** *s.* **-puolukka** *s.* vrt.

vientitavara. | V:in luokitus. **-puutavara** *s.* vrt. vientitavara. **-rajoitu|s** *s.* Vientiä on supistettu v:ksilla ja vientikielloilla. **-remburssi** *s.* **-saatava** *s.* V:mme Saksasta lisääntyneet. **-saha** *s.* puutavaran vientiä harjoittava sahalaitos. **-sahatavara** *s.* vrt. vientitavara. **-satama** *s.* vietävän tavaran lastaus- ja lähetyssatama. **-sopimus** *s.* **-säännös** *s.* **-säännöstely** *s.* vientiä koskeva säännöstely. **-takuu** *s.* valtion takuu vientitavaran kauppahinnan suorituksesta. **-tariffi** *s.* poikkeustariffi, jonka mukaan maasta vietävistä tavaroista peritään rautateillä yleistä tariffia pienempi kuljetusmaksu. **-tarkastus** *s.* erinäisten maasta vietävien tavaroiden tarkastus. | Maitotaloustuotteiden v. **-tavar|a** *s.* maasta vietävä kauppatavara. | Paperi on tärkeimpiä v:oitamme. **-teollisuus** *s.* etup. vientitavaroita tuottava teollisuus;)(kotimarkkinateollisuus. **-terva** *s.* vrt. vientitavara. **-teurastamo** *s.* etup. vientiä palveleva teurastamo. **-tilasto** *s.* **-todistus** *s.* tavaran viennistä annettu todistus, joka oikeuttaa viejän saamaan määräetuja. **-toiminta** *s.* **-tulli** *s.* maasta viedyistä tavaroista perittävä tulli. **-tuotanto** *s.* etup. vientiä palveleva tuotanto. **-tuot|e** *s.* vrt. ed. | Puutavaralla on Suomen v:teiden joukossa huomattava sija. **-vaikeus** *s.*, tav. *mon.* **-valuutta** *s.* viennistä saatu valuutta. **-vero** *s.* maasta viedystä tavarasta viejältä peritty vero. **-voi** *s.* vrt. vientitavara. **-voittoi|nen** *a.* -suus *omin.* Kauppatase on v., jos vienti on tuontia suurempi. **-yhtymä** *s.* **-ylijäämä** *s.* vientienemmyys.

viepot|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* pyörittää nopeasti; riepottaa. | V. myllynkiviä. Lehmä suuttui ja v:ti parkuvaa pässiä ylhäällä ilmassa E.JAAKKOLA. — *Yksipers.* Kun ajattelee tuota [putoamis]matkaa, niin päätä v:taa [= huimaa, viipottaa]! MERIL.

viepä[11*] *s. kans.* viemäri (1).

vieraannutta|a[2*] *kaus.v.* (< seur.) vieroittaa. | V. jku ystävistään, vakaumuksestaan. Synti v:a meitä Jumalasta.

vieraantu|a[1*] *v.* (*rinn.* vierautua) jstak aikaisemmasta, alkuperäise(mmä)stä olotilasta loittonemisesta, vars. suhteiden viilenemisestä t. katkeamisesta ja tapojen, tottumusten muuttumisesta t. hylkäämisestä: tulla, muuttua vieraa(mma)ksi, vähitellen joutua t. päästä eroon, irti jstak, vierastua, vieroittua. | V. ystävistään. Vanhemmistaan v:neet lapset. Jumalasta v:nut kansa. Sivistyneistö v:i kansasta sekä kieleltään että mieleltään. Monet v:ivat puolueesta, jopa asettuivat vastustuskannallekin. Elämästä v:nut ihminen. Hän oli aivan kuin v:nut menneisyydelle ja tulevaisuudelle ja eli nykyhetkessä PAKK. V. tupakasta. V. työnteosta. Veltostunut ja aseiden käytöstä v:nut kansa. Kanan pesään jätetään pesämuna, ettei kana v:isi siitä 'hylkäisi pesäänsä'. — Konkreettisesta esikuvastaan loitolle v:nut koristeaihe.

vieraan|vara *s.* vars. ruoka-aineista, joita taloudessa pidetään (yllätys)vieraiden varalta, vierasvara. | Talo, jossa on aina runsaasti v:varaa. Säilöttiin marjoja sekä omaksi että v:varaksi. V:varana pidetty huone. Aina talossa pitää olla kolme varaa: oma vara, v. ja seinänvara SL.

-varai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (myös: vierasvarainen) ihmisestä, joka mielellään ottaa vastaan ja auliisti, hyvin kestitsee ja kohtelee vierailijoita, vieraita; myös vastaavasti mielenlaadusta, kodista, talosta jne. | V. emäntä, perhe, koti. Ottaa tulijat v:sesti vastaan. V:suudestaan kuuluisa talo. Nauttia jkn v:suudesta, v:suutta. Saunan tarjoaminen talossakävijälle on vanhastaan kuulunut suomalaisten v:suuteen. **-varaton** *a. harv.* epävieraanvarainen. | V. talo. **-voittoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = vierasvoittoinen.

vieraat|on[57] *kar.a.* < vieras B. | Vietimme hiljaisen ja v:toman joulun.

vierailija[14] *tek.* < vierailla. | Juhlapäivän viettäjää onnittelemassa käyneet v:t. Oopperanäytäntö, jossa v:na esiintyy italialainen tenori N.N. — Kuningashaarahaukka on nähty Suomessa vain tilapäisenä v:na.

vierailijatar[54*] *s.* vieraileva näyttelijätär, laulajatar tms.; ks. vierailla 2. | Näytelmän nimiosassa esiintyvä norjalainen v.

vieraill|la[29] *v.* **1.** käydä t. olla vieraana jkn luona, käydä t. olla vieraisilla, kylässä, kyläillä, tehdä vieraskäynti, visiitti. | V. jkn luona, jssak perheessä. V. tuttavissaan, sukulaisissaan. A. v:i meillä toista viikkoa. — Avarampaa käyttöä. | Presidentti v:emassa [= tutustumiskäynnillä] N:n tehtaissa. Messuilla v:i [= kävi] lähes 100 000 henkeä. Suomessa v:eva venäläinen valtuuskunta. Useilla paikkakunnilla v:lut [= esiintynyt] näyttelijäseurue. V:eva [= vieraalla paikkakunnalla otteleva] pelijoukkue. Herra, kuka saa v. sinun majassasi - -? VT. **2.** esiintyä tilapäisesti, vakinaiseen henkilökuntaan kuulumattomana näyttelijänä jssak näytelmässä, orkesteriin kuulumattomana solistina konsertissa tms. | V:eva näyttelijä, kapellimestari. Näytelmän nimiosassa v:ee N.N. Lahden kaupunginteatterista. Solistina [konsertissa] v:i pianisti France Ellegaard. **3.** avarammin ja *kuv.* Vainolainen v:i usein rajakylissä ryöstäen ja hävittäen. Karjassa v:lut karhu. — Nälkä v:i monessa kodissa. Suoviljelmä, jolla halla v:i melkein joka syksy. Talossa on v:lut kuolema. Kokonaiset kyläkunnat autioituivat mustan surman v:lessa.

vierailu[2] *teonn.* < ed. | Tehdä v. 'vieraskäynti, visiitti'. Käydä v:lla naapurissa, sukulaisissa. Vastata jkn v:un 'käydä vastavierailulla'. Ranskalainen [= lyhyt, muodollinen] v. Valtionpäämiehen naapurivaltakuntaan tekemä virallinen, yksityinen v. Hansakauppiaiden yli talven kestäneet v:t Turussa. — Oopperalaulaja N:n v. Rigolettossa. — Ryöstelevien sissien rajakyliin tekemät v:t. Perhe, johon odotetaan haikaran v:a 'perheenlisäystä'. Kuoleman v. Mänty kestää kulon v:n paremmin kuin kuusi. — *Yhd.* sukulaisv.; esitelmöitsijä-, johtaja-, kapellimestari-, kuningas-, laivasto-, laulaja-, ministeri-, ohjaaja-, orkesteri-, solisti-, valtiomiesv.; englantilais-, unkarilaisv.; koti-, naapuri-, sairaalav.; valtiov.; aamu-, ilta-, joulu-, kesä-, päivä-, yöv.; kahvi-, opintov.; ensi-, joukko-, pika-, vasta-, velvollisuusv.

vierailu|aika *s.* Sairaalan v. **-asu** *s.* **-iltama** *s.*

N:n nuorisoseuran naapurikylään järjestämä v. **-ken|kä** *s.* Juhla- ja v:gät. **-kutsu** *s.* Kirjallinen v. **-käynti** *s.* **-matka** *s.* **-näytän|tö** *s.* Kansanteatterin maaseutukaupungeissa pitämät v:nöt. — Tänä iltana esitetään oopperassa Iloinen leski Ritva Aron v:tönä. **-ohjelma** *s.* Pääministerin Moskovan-matkan v. — Kansallisoopperan v:na Tukholmassa oli Pohjalaisia. **-ottelu** *s.* Ruotsalaisten jalkapalloilijain Suomessa pelaamat v:t. **-puku** *s.* Šaketti v:na. Upseerin paraati-, kenttä- ja v. **-pukuinen** *a.* **-päivä** *s.* Presidentin Ruotsin-matkan toinen v. **-retki** *s.* **-tunti** *s.* sairaalan vierailuajasta.

vieraisil|la, -ta, -le *adv.* vierailulla, vierailukäynnillä, vieraissa, visiitillä; kyläilemässä, kylässä. | Käydä, olla v. Kutsua jkta v:le. Lähteä, tulla jkn luokse v:le. Palata naapurista v:ta. — *Kuv.* Iltapäivän aurinko oli v. metsäisen kukkulan rinteellä LINN.

vieraissa *adv.* ks. vieras B.I.2. **-käynti** *s.* vierailulla käynti, vierailu, kyläily.

viera|s[66] **A.** *a.* -asti *adv.* -us[65] *omin.* **I.** tuntematon, outo, vento;)(tuttu, tunnettu. | V. kulkija, tulija. Minulle aivan v. henkilö. Ennestään v. paikkakunta. Elää v:assa ympäristössä. - - tytöt olivat hänelle v. maailma WALTARI. Raamattu pysyi Suomen kansalle kauan v:ana kirjana. Kaupunkilaispojille v:sta työtä, ajanvietettä. Paikkakunta, jossa vehnänviljely on ollut näihin aikoihin asti v:sta. Loogillinen jaottelu on lapselle v:sta. Valehteleminen oli hänelle v:sta 'ei kuulunut hänen tapoihinsa, hän ei koskaan valehdellut'. Kehitysajatus pysyi luonnontutkimukselle v:ana aina 1800-luvulle saakka. Mikään inhimillinen ei ole minulle v:sta SP. Yleiskielelle v. sana. Elämälle v. teoria. — Ihmisten keskinäisistä suhteista t. suhtautumisesta jhk: kylmä, viileä, kylmäkiskoinen. | Entiset ystävykset olivat tulleet v:iksi toisilleen. V. ilme, katse. Katsoa jkta v:asti. Ja hän meni v:asti ja virallisesti hattuaan kohottaen AHO. Uskonnolle v. ihminen. Saksakaan ei ollut v. pyrkimyksille supistaa ulkomaankauppaansa. — Äidin kuoltua koti tuntui kolkolta ja v:alta. — *S:sesti.* **1.** V:immatkin ystävystyivät keskenään. Maailmassa kristityt tuntevat olevansa v:ita ja muukalaisia. **2.** *kans.* outo matkustavainen, kävijä. | Mistäpäin v. on kotoisin?

II. jhk kuulumaton t. lukeutumaton. **1.** kuulumisesta jhk muuhun henkilöryhmään tms. kuin itse t. puheena oleva, ulkopuolinen;)(oma. **a.** perhe-, sukulaisuus- tms. suhteista: omaan sukuun, talonväkeen tms. kuulumaton. | Omat ja v:at lapset. Talo, jossa ei tarvita v:sta työvoimaa. Ei ainoakaan v. mies saanut astua taloon. Lämmin paita liinainenki / oman äitin ompelema; / vilu on vaippa villainenki / vaimon v:han tekemä KANT. Joutui elämään loisena v:issa nurkissa. Emakkoa ei tahdo saada tottumaan v:isiin porsaisiin. — *Erik.* V. mies (myös ◡) 'jnk tapahtuman, oikeustoimen tms. jäävitön todistaja'. Eipäs sattunut siihen v:ita miehiä, kun se [Jaatinen] alkoi syytää suustaan kaiken maailman parjauspuheita KOJO. — *S:sesti.* Talo joutui v:ille 'sukuun kuulumattomille'. Teettää työ v:alla. Palvella v:issa. Lapsi joutui kasvatiksi aivan v:isiin. Olen alati v:hissa, / ja iäti koditon KOSKENN. Luonteessasi näkyy olevan taipumusta jonkinlaiseen ylväyteen: tutuinkaan v. ei saa sinuun kajota SILL. Naapuri on paras v:ista SL. **b.** muista yhteisöistä tms. | V. kansallisuudeltaan. Hallitus käytti kapinan kukistamisessa v:sta sotaväkeä. V:an käskijän, valloittajan ikeen alla oleva kansa. V:an [= ulko]maan kansalainen. Suomalaisten sotilaiden sankariteot v:illa sotatanterilla. V:alla lipulla purjehtiva suomalainen laiva. V:an rahan vaihtokurssit. V:at [= vierasperäiset] sanat. V:at kielet, us. 'muut kuin kotimaiset kielet'. Suomi, ruotsi ja v:at kielet. V:at [= muut kuin suomalaisissakin sanoissa käytettävät] kirjaimet, esim. b, c, q, x, usein myös d. — V. maakunta. V:an kunnan asukas. Olen v. paikkakunnalla. Henkilö, jonka suonissa virtaa v:sta verta. V. uskonto. V. rykmentti. — *S:sesti.* V:at [= vieraileva peli-, urheilujoukkue] olivat ylivoimaisia. Voitto meni v:ille.

2. esineistä ja asioista. **a.** puheena olevaan varsinaisesti t. lainkaan kuulumaton, liika-, sivu-. | Rautamalmissa olevat v:at aineet. Pihka ym. selluloosalle v:at aineet. Maitoon tullut v. sivumaku, haju. Kansanrunoon tulleet v:at lisät. Työttömyyshuolto ja muut työnvälitykselle v:at tehtävät. — *Lääk.* Ruokatorveen, korvaan joutunut v. esine. V. esine silmässä. **b.** ed:een läheisesti liittyen: aidosta, oikeasta, normaalista, tarkoitetusta, luonteen-, tavanomaisesta tms. poikkeava. | Määrärahojen käyttö v:isiin tarkoituksiin. Taide turmeltuu, kun se pannaan palvelemaan v:ita tarkoitusperiä. Kirkko, joka on uusittu alkuperäiselle tyylille v:aseen asuun. Jklle v. luonteenpiirre. Puhua v:alla äänellä. | Ei ollut mistään paikasta isänsä näköinen, ei ollut äitiinsäkään. Hänessä oli jotakin aivan v:sta, varsinkin silmissä ja takaraivolla KATAJA.

III. joka ei kuulu puheena olevalle, puheena olevan hallintaan;)(oma. **1.** varsinaisesta omistussuhteesta: toisen omistama, toiselle kuuluva. | Oma ja v. tavara. V:sta pääomaa käyttävä liikeyritys. Kaataa luvatta puita v:asta metsästä. Käki munii v:aseen pesään. Oma löytty, v. varastettu SL. V. hevonen ja oma piiska SP. Lyödä jkta t. jtak kuin v:sta sikaa [= kohdella säälimättä] SP. **2.** muuta käyttöä. | Saada surmansa v:an käden kautta. Tuntea olevansa v:an tahdon alaisena. V:alla magnetoimisvirralla toimiva generaattori. V. sahaus on tilaustyötä, jossa tukit ovat työn tilaajan eivätkä sahausliikkeen omistamia. V:assa [= vieraan, toisen] työssä sattunut tapaturma.

IV. *yhd.* Ventov.

B. *s.* ks. myös A-ryhmän substantiivista käyttöä. **I. 1.** henkilö, joka on jkn luona vierailulla, kyläilemässä t. osallistuu jkn järjestämään (yksityiseen, perhe)juhlaan tms. | Jokapäiväinen, harvinainen, odottamaton, kutsumaton, kaukainen v. Tervetullut, mielellään nähty v. Ritvalla oli v., vanha koulutoveri. Meille tulee illalla v:ita. Talo oli täynnä v:ita. V:at viipyivät iltaan, yli yön. Kutsua jkta kotiin v:aksi. Häihin, hautajaisiin saapuneet v:at. Lähetystön vastaanotolla saapuvilla olleet arvovaltaiset

v:at. Juhlassa oli v:ita pitkin Suomea. V:ita alkaa jo saapua kruunajaisiin. Talo, jossa oli aina v:an varaa, ks. ⌣. Ei tässä piot paranne, / kun ei v:hat vähenne KAL. Talo elää tavallaan, v. kulkee ajallaan SL. — *Heng.* Te olette mahdoton käymään v:aksi Herran armopöydän ääreen [= ehtoolliselle] AK. — *Kuv.* Talitiainen on tavallisimpia lintulaudan v:ita. Pyrstötähdet ja meteorit kuuluvat todennäköisesti vain v:ina meidän aurinkokuntaamme. Nälkä alinomaisena v:ana. Rutto on kamala v. Ei tullutkaan uni v:akseni. — *Yhd.* hautajais-, helluntai-, hää-, joulu-, juhannus-, juhla-, kesä-, nimipäivä-, pito-, pyhä-, päivällis-, ruoka-, sauna-, yöv.; iltama-, kongressi-, kruunajais-, messu-, näyttelyv.; maalaisv.; mies-, nais-, unkarilaisv.; arvo-, kunnia-, kutsuv.; ehtoollis-, rippiv. 2. *viera|issa,* -isiin, -ihin (adv.) vierailulla, vieraisilla, kyläilemässä. | Olla jkn luona v:issa. Lähteä v:isiin. Vuoroin v:issa käydään SL. Karhu tuli tiaisen pesälle, olisi v:ihin tullut KS.

II. *erik.* **1.** ravintolan, hotellin tms. asiakas. | Ravintolan jokapäiväinen v. Hotellin v:at. Pöytiä varataan [ravintolasta] vain illastaville v:ille. — *Yhd.* hotelli-, kylpy(lä)-, ravintolav.; kantav. **2.** *biol.* jnk pääeläimeksi t. -kasviksi katsottavan kanssa symbioosissa elävistä kasveista ja eläimistä t. loisista. | Termiittien v:at. — *Yhd.* apila-, humala-, kimalais-, muurahais-, pellavav.; lois-, päällysv.

vieras|arvostus[33] *s. psyk.* toisten jkhun kohdistama arvostus; vrt. itsearvostus. **-ateria** *s.* vieraille tarjottu ateria. | Saliin katettu v. **-etei|nen** *s.* se kahdesta t. useammasta eteisestä, jonka kautta vieraat saapuvat sisälle huoneisiin. | Ruokasaliin päästiin suoraan v:sestä. **-heimoi|nen** *a.* V. kansa, väestö. — *S:sesti.* Venäjän v:set. - - on luvatonta juutalaisen miehen seurustella v:sen kanssa UT. **-henki|nen** *a.* Kansallista sivistystä turmelevat v:set virtaukset. **-huone** *s.* (lähinnä) vieraiden käyttöön t. vieraiden vastaanottoon tarkoitettu huone. | Talon kauniisti kalustettu v. — Hotellin, kylpylän v:et. **-isäntä** *s. harv.* vierastalon tms. isäntä. **-joukko** *s.* **-kahvi** *s.* vieraille tarjottava, tav. arkikahvia parempi kahvi(laatu). **-kamari** *s.* vrt. vierashuone. | Salin takana oleva v. **-kieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* V. kirja, koulu. — *S:sesti.* V:sten kautta ja muukalaisten huulilla minä olen puhuva tälle kansalle UT. **-kirja** *s.* kirja, johon perheen tms. vieraat voivat merkitä nimensä, vierailun päivämäärän yms. | Kodin, hotellin, museon v. Nahkakantinen v. Kirjoittaa nimensä v:an. V:an kirjoitettu kiitosruno. **-kore|a** *a.* -us *omin.* joka käyttäytyy vieraiden läsnä ollessa paremmin, hienommin kuin muuten, vieraille hienosteleva; vieraista: jäykän virallinen, kursaileva, "kruusaileva". | V. lapsi. V. hymy. Päivällisen aikana viimeinenkin v:us katosi, ja vieraat olivat kuin kotonaan. **-koti** *s.* vars. kristillinen tm. aatteellinen matkustajakoti. **-kuntalainen** *s.* vieraan kunnan asukas, tois-, muunkuntalainen. **-kun|to** *s.* Panna koti v:toon 'vierailukuntoon'. Isäntä ei ollut v:nossa: parta oli ajamatta ja vaatteet savessa. **-kutsu** *s.* **1.** *harv.* vierailukutsu. | Noudattaa v:a. **2.** *mon.* = kutsut. | Suuret, vaatimattomat v:t. V:jen isäntä, emäntä. Tarjoilu v:issa. **-kyläläinen** *s.* vrt. vieraskuntalainen. **-käyn|ti** *s.* vierailulla, vieraissa käynti, vierailu, visiitti. | Lyhyt, virallinen v. Naapuriin tehty v. Saapua v:nille. Sopia v:nistä jkn luo. Entisajan v:neillä tultiin salonkiin silinteri kädessä. **-maalai|nen 1.** *s.* ulkomaalainen. | Maassa oleskelevat v:set. **2.** *a.* par. seur. | V. laiva. **-mainen** *a.* ulkomainen. | V. turisti. V. pääoma. V. kulttuuri. **-maja** *s.* matkailumaja, vieraskoti. | Kolin v. ja hotelli. Luostarin v. **-matka** *s. harv.* vierailumatka. **-mielinen** *a.* Maan vieraskielinen ja v. yläluokka. **-mie|s**[35] *s.* ks. vieras A.II. 1.a. | Kahden vieraanmiehen oikeaksi todistamat allekirjoitukset. - - oltuani v:henä Koivulan Kaisa-rukalle, joka etsi elatusta lapsellensa KIVI. **-määrä** *s.* Kutsujen suuri v.

vieras|ovi *s.* sisäänkäyntiovi, jota vieraat käyttävät, paraatiovi. **-paikkai|nen** *a.* ja *s.* = seur. | V. henkilö. — Voimistelujuhliin osallistuvat v:set. **-paikkakuntalai|nen** *a.* ja vars. *s.* vieraalta paikkakunnalta oleva (henkilö), toispaikkakuntalainen, vieraspaikka(la)inen. | Kilpailujen v:set osanottajat. V. auto. — Kunnansairaalassa hoidettavana olevat v:set. Juhliin osallistuvien v:sten majoitus. **-paikkalainen** *a.* ja vars. *s.* = ed. **-peräi|nen** *a.* -syys *omin.* V. kala-, puulaji. V. kulttuuri. V. sukunimi. V. sana 'kirjallista tietä kieleen tullut lainasana, joka selvästi liittyy vieraan kielen äänneasuun, vieras sana'. **-pi|to** *s.*, tav. *mon.* Häät, hautajaiset ja muut v:dot. — Raha rikkahan jumala, uni köyhän v. SL. **-pitäjäläi|nen** *s.* vrt. vieraskuntalainen. | Meni naimisiin v:sen kanssa. **-puoli** *s.* talon tms. muita komeampi, etup. vieraiden käyttöön tarkoitettu puoli. **-pytink|i** *s. kans.* vierasrakennus. **-päivällinen** *s.* vieraille tarjottu päivällinen. **-pöytä** *s.* vieraspitojen tms. ruokapöytä. | V:än sopivia jälkiruokia. **-rakennus** *s.* etup. vieraiden käyttöön tarkoitettu, vars. isohkon maalaistalon rakennus, (vieras)pytinki. **-rotui|nen** *a.* V. vähemmistökansa. V. lehmä. — *S:sesti.* Avioliitto v:sen kanssa. **-sali** *s.* vrt. vierashuone. **-sointui|nen** *a.* -suus *omin.* V. nimi. **-suggestio**[33] *s. psyk.* suggestio, jossa suggeroiva vaikutus on lähtöisin muusta ihmisestä kuin itsestä;)(itsesuggestio. **-sukui|nen** *a.* Suomalais-ugrilaiset ja v:set kansat. — *S:sesti.* Avioliitto v:sen kanssa. **-syntyi|nen** *a.* Maan v. aatelisto. — *S:sesti.* Suomen kansalaiseksi voidaan ottaa v:siäkin. **-sänky** *s.* vieraiden käyttöön tarkoitettu sänky. | Untuvapatjainen v.

vierast|aa[2] *v.* -avasti *adv.* **1. a.** arkailla t. pelätä jkta vierasta, jkta johon ei ole tottunut. | Moni lapsi v:aa kaikkia tuntemattomia ihmisiä. Lapsi, joka on kova v:amaan. Lehmät v:ivat uutta hoitajaansa. **b.** pitää jkta t. jtak vieraana, vieroksua, vieroa, oudoksua, kaihtaa. | Mutta sitten - - oli pappi ruvennut neitoa väistämään ja v:amaan ALKIO. Emälammas voi ruveta v:amaan kerittyä karitsaansa. Moni v:aa Raamatun ihmeitä siksi, että järki ei niitä käsitä. Kansanomaisuutta v:ava oppineisuus. Se [ilon

päivä] tullut on ja v:anpa sitä vielä KIVI. — [Maantietä] koulupoikasen elävään nurmeen tottunut jalka v:i kuollakseen PÄLSI. 2. *harv.* vierastuttaa. | Aivan äskeinen onnen autuus v:i kummallisesti SILL.

vieras|talo *s.* **1.** talo, jossa on vieraita, pito- tms. talo. **2.** *harv.* majatalo, vierasrakennus tms. | Luostarin v. **-tarjoilu** *s.* V:a varten varatut ruoka-aineet.

vierastel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* **1.** < vierastaa 1. | Ujo ja v:eva lapsi. — Sanonta, jota suomalaisen korva v:ee. **2.** *kans.* vierailla, kyläillä. | V:eminen tuli nyt Kämäläisten päätehtäväksi, sillä joko he olivat muilla vieraina tai muut heillä PÄIVÄR.

vierasten|huone, -rakennus *s.* tav:mmin vierashuone, -rakennus.

vierastu|a[1] *v.* *harv.* vieraantua. | Ah, harhateille eksyin, / sinusta v:in! A.OKSANEN.

vieras|tulva *s.* Kutsuilla oli todellinen v. **-tunti** *s.* sairaalassa tms.: päivittäinen määräaika, jolloin potilaita saa käydä tervehtimässä. **-tuntuinen** *a.* Korvata v. sana suomalaisella. **-tupa** *s.* *kans.* vrt. vierashuone. | Parituvan asuin- eli elotupa ja v.

vierastutt|aa[2*] *kaus.v.* (< vierastaa 1) oudostuttaa, oudoksuttaa. | [Suuri huone] teki heihin v:avan ja juhlallisen vaikutuksen HAARLA. [Meriltä palaava isä] oudostuttikin [lasta] aluksi, ja v:i sanomattomasti KILPI. - - se askarteleminen v:i ja tuntui vaikealta JOTUNI.

vieras|uskoinen *a.* tois(en)-, muun-, eriuskoinen. | Maan v. väestö. — *S:sesti* = seur. | Juutalaisuuteen kääntynyt v. eli proselyytti. **-uskolai|nen** *s.* vierasuskoinen henkilö, eriuskolainen. | V:selle älköön pappi tyrkyttäkö virkapalvelustansa KIRKKOLAKI. **-valuuttainen** *a.* V. šekki. Ulkomaalaisen pankissa avaama v. tili. **-vara** *s.* tav:mmin vieraanvara. **-varai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* tav:mmin vieraanvarainen. **-veri|nen** *a.* -syys *omin.* us.: vierasmaalainen, -heimoinen. | V:syytensä vuoksi kaihdettu muukalainen. — *S:sesti.* - - minä olen pakana ja vihaan jokaista v:stä kestikasakasta ritareihin ja piispoihin saakka HAARLA. **-voittoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* myös: vieraanvoittoinen. | V. ilmaus. V:sesti suomea puhuva henkilö. **-vuode** *s.* vrt. vierassänky. **-väri|nen** *a.* [Värilliset kiteiset aineet] ovat joko omavärisiä, jos aine on itsessään värillinen, tai v:siä, jos väri johtuu niissä - - olevista vieraista värillisistä aineista P.ESKOLA. **-äiti**[84] *s.* Kivellä: äitipuoli. | - - nurjana oli vieras-äiti tyrkännyt kirjan hänen kouraansa.

vierautua[44] *v.* = vieraantua.

vierei|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* vierekkäin, lähekkäin olevista: (lähinnä) vieressä, naapurina oleva, vierus-, naapuri-; vierekkäinen. | Lieden v. hylly. Keittiön v. kamari. Tontin v. katu. Seinän, ikkunan, oven, torin, tien v. (myös ◡). Täytä lomake v:sen mallin mukaan. — V:set hammaspyörän rattaat. — *Geom.* Jnk kulman v. kulma 'vieruskulma'. Suunnikkaan vastakkaiset ja v:set sivut. — *S:sesti.* Leikkijät ottavat v:siään kädestä. - - jokainen pihanurmen latva sojotti erillisenä ja erinäköisenä v:stään SEPPÄNEN.

vierekkäin *adv.* toistensa vieressä t. viereen, vierettäin, vieretysten, vieretyksin, vieritysten, vierityksin, vieri vieressä t. vieri viereen, rinnakkain. | Istua, nukkua v. Kävelivät vuoroin v., vuoroin peräkkäin. Kaksipiippuisen haulikon piiput ovat joko v. tai päällekkäin. Pitkospuut asetetaan suolle tavallisesti kaksi v.

vierekkäi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* vierekkäin olevista: vierettäinen, rinnakkainen; viereinen. | V:set sarat. V:set talot, kunnat. Kaksi v:stä puuta. Sillan kannen alusrakenteena oli kuusi v:stä palkkia.

viereksi|ä[17] *v.* **1.** lojua, virua heitteille jätettynä. | Huolimattoman tavarat eivät ole koskaan paikallaan, vaan v:vät milloin missäkin. Kun työkaluille ei ollut säilytyspaikkaa, ne v:vät nurkissa. Karhun luut eivät saaneet peijaisten jälkeen jäädä v:mään. **2.** toimettomana, heitteellä olevana kuljeksia t. joutua kulkemaan paikasta toiseen. | Oo, miten vaikeaa on olla aina ja iankaikkisesti sijainen ja v. koululta koululle HILJA VALTONEN.

vierelli|nen[63] *a.* **1.** viereinen. | Sivuseinien v:set alushirret. **2.** *s:sesti,* vars. *ylät.* Sujuttautui sopivasti v:sensä kylkeen HAARLA. — *Erik.* puolisosta, vaimosta. | Emäntäistä etsin kuin on tapa: taloon työtä ja virkkua v:stä HAARLA.

vierel|lä, -tä, -le *postp.* (*runok.* myös *prep.*) ja *adv.* lähellä jnk viertä, äärellä, varrella, sivulla, rinnalla; vrt. vieressä. **1.** *postp.* gen:n t. poss.-suff:n ohella. | Tien v. kasvava mänty. Kirkko ja sen v. kellotapuli. Lautasen v:le asetettu ruokalista. Kävellä jkn v. Kenraali ratsasti adjutantti v:lään. Ei v:leen vilkaissut. — *Kuv.* Aatetoveri, joka on uskollisesti seisonut v:läni. Puoliso oli temmattu hänen v:tään. — *Prep.* - - sireenit v. vanhain talojen LEHT. Kuin v:le vuotehen / kävis Kuolema KAILAS. **2.** *adv.* Kilpatoveri yritti ohi ja pääsi jo v:le 'rinnalle'. - - yllämme tähdet, / v. jäävuori harmaa LEINO.

vierem|ä[13] *s.* **1.** maanvieremä, -sortuma, vyöry(mä). | Joen rannalla tapahtunut v. — *Yhd.* maan-, rinnev. **2.** vars. *ylät.* **a.** vieri, reuna, ääri, äyräs, parras. | Suvi-illan suussa impi / astui virran v:ää LEINO. [Miehet makailivat] sytytetyn nuotion v:illä HAARLA. — *Yhd.* rantav.; pellon-, seinänv. **b.** mäen tms. rinne, viete. | - - niin [laulut] vihannoivat / sun [tulivuoren] v:illäs MANN.

vieremätön[57] *kielt.a.* < vierrä.

vierentä[15*] *teonn.* < vierrä.

viereskellä[28] *v.* tav:mmin viereksiä, vieriskellä.

viere|ssä, -stä, -en *postp.* (*runok.* myös *prep.*) ja *adv.* aivan lähellä jnk viertä, ääressä, ohessa, varressa, laidassa, pielessä, poskessa, sivulla, rinnalla; ilmaisee tav. kiinteämpää läheisyyttä kuin vierellä. **1.** *postp.* gen:n t. poss.-suff:n ohella. | Pöytä ja sen v. penkki. Aivan tien v. oleva rakennus. Pysäköidä auto kadun v:en. Kaupungin v. oli korkea harju. Ruokasali on useimmiten keittiön v. Istua jkn sairasvuoteen v. Äitinsä v. nukkuva lapsi. Aivan v:stäni kaatui toveri. Tuppautui ihan v:eni istumaan. Pyrkiä, tuppautua, päästä tytön v:en, tav. 'vuotee-

seen tms.'. Talo talon v. 'taloja aivan vierekkäin, vieri vieressä'. Varastossa oli hylly hyllyn v. — *Kuv.* Puhua asian v:stä 'varsinaiseen asiaan kuulumattomista seikoista, asiattomia'. Laulaa nuotin v:stä 'epäpuhtaasti'. — *Prep.* V. ikkunan leimun / tummuutta nään humalain.. SARKIA. -- uuhemme lumenvalkoiset / kedolla yrttejä söivät / v. virtain Baabelin P.MUSTAPÄÄ. **2.** *adv.* Rivissä v. seisova mies. Katseli v:stä toistenateriointia. Nukahti ja lamppu jäi v:en palamaan. — *Kuv.* Soittaa mielellään, mutta usein hiukan v:stä 'epäpuhtaasti'.

vieret|ellä[28*] *frekv.v.*, vars. *kansanr.* < vierettää. *(1.)* -- koppoi neion korjahansa, / -- / alle viltin v:teli KAL. Aloin astella ahoa, / metsän viertä v. AHO. *(2.)* Aika on Ahtia sanoa, / veitikkätä v. KAL. Mit' itket, ihana koivu, / puu vihanta, v:telet, / vyöhyt valkea, valitat? KAL.

vierettäin *adv.* = vierekkäin. | V. olevat rakennukset. Laudat asetetaan seinään joko limittäin tai v.

vierettäi|nen[63] *a.* = vierekkäinen. | V:set korkeuskäyrät.

vieret|tää[2*] *v.*, vars. *kansanr.* vrt. vierittää. **1.** vierittää, kierittää, vyöryttää tms. | V. kiveä. Suotta impeä suremme, / kyynelvettä v:ämme *A.O. VÄISÄNEN. **2.** laulamisesta, itkemisestä tms. ääntelystä. | Mitä nyt laulamme lajia, / kuta virttä v:ämme? KAL.

vieretyksin *adv.* = vierekkäin. | Nukkuivat v.

vieretysten *adv.* = vierekkäin. | Istuvat, kävelevät v. Kivilaatat ladotaan v.

vier|i[32] *s.* (vierellä, vieressä ks. erikseen) (välittömästi) jhk rajoittuvasta alasta; vrt. vierus(ta), varsi, laita, reuna, sivu, syrjä, ääri. | Aidan, ojan v. Tien v. 'ulko- t. sisäreuna'. Harjun v:tä kulkeva tie. Kadun v:et täyttävä yleisö. Pellon v., v:et mansikoita punaisenaan. Joen v:ien asutus. Made kulkee alkusyksystä enimmiten rannan v:tä. Ojan v:illä kasvava rikkaruoho. Baabelin virtain v:illä — siellä me istuimme ja itkimme VT. Sentähden kaksi meistä aina, yksi kummallakin v:ellä [= puolella], vartioitkoon uneksuvaa veljeänsä KIVI. — *vieri vier|essä(än)*, -een(sä), (harv.) *vieri vierin, vieri vierekkäin, vieri vieretysten* (aivan) vierekkäin, aivan lähekkäin. | Istuivat v. v:essä. Taloja v. v:essä(än) 'talo talon vieressä, taloja tiheässä'. Latoa kivet v. v:een. V. vierekkäin olevat hakkuualat. V. vieritysten olevat juovat. Joko laudat asetetaan v. v:in tai väliin jätetään rako. [Nuotiotulia] roihusi v. v:essään kiinni AHO. — *Yhd.* aho-, aita-, katu-, kynnys-, nurkka-, oja-, porras-, seinä-, tiev.; aito-, seiniv.; aidan-, maantien-, ojan-, pöydän-, radan-, seinän-, tienv.

vierialue *s.* Tien v.

vierikko[2*] *s. harv.* rinne, jyrkänne, törmä. | -- matalasta akkunasta näkyvä mäenv. SILL.

vierimis|kitka *s. tekn.* kitka, joka syntyy kappaleen vieriessä jtak pintaa pitkin, vierin(tä)kitka; vrt. liukukitka. | Ajoneuvon pyörien v. **-pinta** *s.* Ratakiskon v. **-vastus** *s. tekn.* Tien aiheuttama v.

vierimmäi|nen[63] *sup.a.* lähinnä vieressä oleva, vierin. | Hän oli pitäjän pääemäntä, joka oli kutsuissa ruustinnan v. HEPOR. — [Jokainen hölmöläisistä] pyrki välttämättä keskelle makaamaan eikä kukaan halunnut jäädä v:seksi KS.

vierimätön[57] *kielt.a.* V. laakeri;)(vierintälaakeri. Kuoppa, jonka seinämät ovat v:tä maata.

vieri|n[59] *sup.a.* = vierimmäinen. | Ja Svärdin kumppanit v:mmät, / nepä muisti hän parhaiten *CAJ.

vierin|kitka *s. tekn.* = vierimiskitka.

vierinkivi *s.*, vars. *geol.* juoksevan t. aaltoilevan veden vierittelemä ja pyöristämä kivi. **-harju** *s.* **-ranta** *s.* **-sora** *s.* = harjusora.

vierin|laakeri *s. tekn.* = vierintälaakeri.

vierintä[15*] *teonn.* < vieriä. | Mukulakivien v. jyrkännettä alas. Kyynelten v. — Vuosien, ajan v. **-kitka** *s. tekn.* = vierimiskitka. **-laakeri** *s. tekn.* laakeri, jossa akselintapin ja laakerinkuoren (t. vastakkaisten laakerinrenkaiden) välissä on kitkaa vähentävät teräsrullat t. -kuulat, vierinlaakeri; vrt. liukulaakeri.

vieripisto *s. käs.* suoria vierekkäisiä laakapistoja, joita ommellaan kanava- tm. kankaalle, jonka lankoja voi laskea.

vieriskel|lä[28] *frekv.v.* < vieriä. | Kääriydy säkkiin, v:e tuhassa; pidä itkiäiset VT. — *Kuv.* -- ja helisten alkoi nyt [koirain] haukku v. vuoren rinteitä pitkin AHO.

vierit|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < 1. vierittää. | V. kiviä. V. tukkeja kuormasta. -- raskaina v:teli Elbe -- syksyisiä vesiään WILKUNA. — *Kuv.* Elsa oli onnellinen niissä mielikuvissaan, joita hän v:teli toinen toisensa jälkeen esiin PAKK. Laulurastas v:teli korkeasta kuusesta säveliään kauas ympäristöön AK.

vieritse *adv.* ja *postp.*, *runok.* myös *prep.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) sivuitse. | Luoti ei osunut, mutta lensi aivan v. Talon v. kulkeva tie. Jänis loikki aivan v:mme. -- v. kirkon tuolta / harmaja hautasaatto kulkee LEHT.

vierittäjä[16] *tek.* < 1. vierittää. | Kivien v.

vierittämätön[57] *kielt.a.* < 1. vierittää.

vierittäytyä[44] *refl.v.* < 1. vierittää. | V. sängystä lattialle.

1. **vierit|tää**[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* (< vieriä) kierittää, viertää. **1.** V. kiveä kangen avulla. Jokeen v:ettävät tukit. — Avarammin. | -- silmän vettä v:täissä LEINO. Pohjoiseen jäämereen v:tävät vesiään monet suuret virrat AK. **2.** *kuv.* **a.** Tieto, joka v:ti raskaan taakan sydämeltäni. Vertaukset [arvoituksissa] etsitään usein luonnon maailmasta, jolloin toinen toistaan jalompi kuva v:etään näkyviin M.HAAVIO. — V. syy, vastuu jstak jkn niskoille t. hartioille '(epäoikeudenmukaisesti) selittää jku syypääksi jhk, vastuulliseksi jstak'. Keisari Nero v:ti syyn Rooman palosta kristittyjen hartioille. V. vastuu toisten kannettavaksi. Rahoitusvaikeuksien yrityksen tielle v:tämät vastukset. | Suvusta vait! Ei v. / rikosta sille saa *CAJ. **b.** *runok.* laulamisesta, itkemisestä tms. | Istui impi lähtehellä, / v:ti suruista virttä LEINO. -- itkut immen v:tämät LEINO.

2. **vierit|tää**[2*] *v. kansanr.* reunustaa, viertää. | [Haki] sarkakauhtanaisen, / veroin neljin v:etyn KAL.

vierityksin, vieritysten *adv. harv.* vierekkäin.

vierivieressä(än) *adv.* tav:mmin ⌒; ks. vieri.

vier|iä[17] *v.* vrt. vierrä. **1.** liikkua pyörien jtak pitkin, pyörien pudota, kieriä, rullata, pyöriä. | Pallo, kiekko v:ii alas rinnettä. Lankakerä v:i kutojan sylistä lattialle. Ojaan v:ineet multakokkareet. Ei v:ivä kivi sammallu [ks. sammaltua] SL. Poskille v:ineet kyynelet. — Tykin sauhu v:i heidän kantapäillään JÄRVENT. — *Erik.* **a.** pyörällisten kulkuneuvojen liikkumisesta. | Maantietä v:ivä auto. Juna v:i hiljaista vauhtia asemalle. **b.** vierimällä sortua t. laota, vyöryä. | Hiekkakuopan reunat v:ivät helposti. Umpeen v:inyt oja. **2.** vars. *runok.* ja *ylät.* ed:een liittyvää avartunutta ja kuv. käyttöä. **a.** konkr. yhteyksissä: tav. muuten kuin pyörimällä t. pyörien avulla tapahtuvasta liikkumisesta. | Meni sulho metsälle, / veikko v:i kalaan LEINO. Laskeutuu ukko [= karhu] alas puusta - - ja v:ii suolle AHO. - - reki v:i hyvää vauhtia pitkin viitoitettua talvitietä KIANTO. Souti vaimo, v:i venho LEINO. Vene v:ivi lähemmä, / uusi pursi purjehtivi KAL. Mutta saatappas tinapullos esiin, kumauta siitä aika naukki ja sitten pane se v:imään ympäri [= kiertämään miehestä mieheen] KIVI. — Alas pitkin taivaan lakea v:i säteilevä aurinkoinen KIVI. — Vedestä tms.: virrata, valua. | V:i, vieno virranvuo! *MANN. - - näkivät v:ivän purosen LEINO. Laskuoja, jota pitkin liiat vedet v:ivät pois. **b.** abstr. yhteyksissä. | Viesti v:i kylästä kylään. V:iessään paisunut huhu. Ajatukset v:ivät omia teitään. Juttu lähti v:imään hilpeästi. Hiljaisuuden halki v:i tyttöjen laulu kirkkaana TALVIO. — Ajasta, matkasta tms.: kulua. | Vuodet v:ivät. Aika v:i hiljalleen. Joulusta oli jo v:inyt viikko. Yö hauskasti meiltä v:i LEHT. - - vitkaan v:i peninkulmat LARINK.

viero|a[1] *v.* -vasti *adv.* -nta[15*] *teonn.* kaihtaa, karttaa, hylkiä, syrjiä, vieroksua, vierastaa, vierota. | Emonsa v:ma karitsa. Kissa v:o vettä. Työtä v:va mies. Seuraa v:va erakkoluonne. V. maailmaa. V. syntiä. V:ttava tapa. Käyriä muotoja v:va koristetyyli. Suhtautua jhk v:vasti. - - ette minua halveksineet ettekä v:neet, vaan otitte minut vastaan niin kuin Jumalan enkelin UT. — *Erik.* Ilmaa v:vat bakteerit. Eri kromosomeissa olevat geenit v:vat toisiaan. Vahapintainen, kosteutta v:va kangas. Valoa v:vaa lasia. Toisiaan v:vat elektrostaattiset voimat.

vieroit|taa[2*] *v.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* saattaa jku, jk vieraa(mma)ksi jklle, jllek, saattaa vieraantumaan, luopumaan jstak, vieraannuttaa; us. loitontaa, erottaa. | V. lapsi vanhemmistaan, kodistaan. Koulunkäynnin pelättiin v:tavan lapset työnteosta. V. jkta pahasta tavasta. Kanojen v:taminen hautomishalusta. Ajalliset huolet v:tavat meidät Jumalasta. Meidän tulee peljätä ja rakastaa Jumalaa, niin ettemme anasta, houkuttele emmekä v:a lähimmäiseltämme hänen aviopuolisoansa, palvelijoitansa tai karjaansa KATEK. — *Erik.* totuttaa lapsi t. nuori eläin pois imetyksestä. | Rintalapsen v:taminen. V. lapsi rinnasta. Varsat v:etaan emostaan aikaisemmin kuin imeminen luonnostaan loppuisi. — Vasikoiden v:taminen täysmaidosta. — *S:sesti.* Imeväinen leikittelee kyykäärmeen kololla, ja v:ettu kurottaa kätensä myrkkyliskon luolaan VT.

vieroittautu|a[44] *refl.v.* < ed. | Tupakasta v:minen.

vieroittu|a[1*] *pass.v.* (< vieroittaa) vieraantua. | Kotoa kadulle v:neet nuoret. Vanhoillisin osa sivistyneistöä v:i kokonaan suomalaisuusliikkeestä.

vieroitus|aika *s.* Varsan v. **-hoito** *s. lääk.* hoito, jolla potilas vieroitetaan jstak, esim. huumausaineiden käytöstä.

vieroksia[17] *v.* tav:mmin seur.

vieroksu|a[1] *v.* -vasti *adv.* -nta[10*] *teonn.* = vieroa. | Ympäristönsä v:ma heittiö. V. työtä. V. hevosenlihan syöntiä. Kansallisia aatteita v:va ja vastustava suunta. V:va, melkein vihamielinen ilme. Suhtautua jhk v:vasti. Työväestön piirissä esiintyvä kirkon v:nta. — Vieraat näyttivät vielä kankeilta ja toisiaan v:vilta E.JAAKKOLA. — *Erik.* Vesi v:u rasvaa.

viero|ta[38] *v. harv.* vieroa. | Väistyin luotas syntis tähden, / - - / niitä aina v:an VK.

1. **vier|re**[78*] *s.* us. humalilla höystetty imelä mallasuute, josta käyttämällä saadaan olutta, sahtia tm. mallasjuomaa. | Oluen v. V:teen valmistus eli mäskäys. — *Yhd.* mallas-, olutv.

2. **vier|re**[78*] *s.* vieru, viete, rinne, äyräs. | Vaaran, ratavallin v. Joen v. - - rinteiden v:teillä on viinitarhoja ja sypressimetsiä AHO. - - kiven v:teellä punertava horsma K.M.WALLENIUS.

vierreleipä *s. ruok.* vierteestä, maidosta ja vehnä- ja ruisjauhoista valmistettu, siirapilla, pomeranssinkuorilla ym. maustettu, hiivalla kohotettu juhlaleipä.

vier|rellä[28*] *frekv.v. harv.* < 1. viertää. | Parikymmentä torppaa ja mäkitupaa loivasti v:televän [= viettävän] mäen kupeella LEINONEN. — Kun Puran-Kustu oli työssä, puski hän kuin härkä, mutta kun hän joi, niin hän v:teli viikkokaupalla E.KIVIJÄRVI.

vierreväkevyys *s.* vierteessä oleva uutosaineiden määrä (prosentteina). | Oluen v. on vähintään 5 %.

vier|rä[26] *v.*, vars. *runok.* ja *ylät.* vieriä. **1.** *harv.* = vieriä 1.b. | - - nousimme kuivaa, paikoin v:evää rinnettä kapealle harjalle J.G.GRANÖ. **2.** = vieriä 2. **a.** - - läksi maita v:emähän; / kulki, kulki korpitietä LEINO. **b.** Aikojen v:ressä. - - vuodet v:ee, perhe kasvaa A.OKSANEN. — Ääntelystä. | Ei vesillä v:emistä, / lainehilla laulamista! KAL.

vierteinen[63] *a.* (< 2. vierre) = vietteinen. *(1.)* V. vuoren rinne. Jyrkkäv. kallio. *(2.)* Yksiv. katto.

vierto[1*] *teonn.* < 1. viertää. — *Yhd.* kaskenv. **-kanki** *s.* kaskea vierrettäessä käytetty puukanki. **-kaski** *s.* viertämällä poltettu kaski. **-mie|s** *s.* Kaskimaalla ahertavat v:het. **-mylly** *s. tekn.* = kollerimylly. **-pu|u** *s.* kaskessa vierrettävä puu. | Metsättömillä mailla käytettiin muualta vedettyjä v:ita maanpinnan kärventämiseksi. **-tie** *s. vanh.* tav. kiveyksellä t. sepellyksellä päällystetty vilkasliikenteinen valtatie. **-vanko** *s.* kasken viertämisessä käytetty pitkä, rautakoukkupäinen puutanko.

viertäjä[16] *tek.* Kasken v.

1. **vier|tää**[6] *v.* **1.** *kans.*, us. *runok.* ja *ylät.* vierittää. **a.** kierittää. | - - kivi haudan päälle v:rä, / vahdeillas se varusta! VK[V]. Lassi [lumi]pallot kiersi, / kinoksesta v:si AK. — Tav. *erik.* polttaa kaskea siirtelemällä palavia puunrunkoja sellaisiin paikkoihin, joissa maanpinta ei muuten palaisi. | V:tämällä poltettu kaski. **b.** avartunutta ja kuv. käyttöä. | - - olikin jo moniahta viikko yhdessä v:retty [= kuljettu, kierretty] - - keskellä jumalattominta korpea SIMO PENTTILÄ. - - ei hän v:rä [= kierrä] eikä kaarra koko Kolkin varasta PÄIVÄR. — *Kuv.* Hän synnit kaikki kantoi / ja vihan v:si pois SIIONIN KANNEL. - - syyttömien niskaan nyt ne virheet v:tää LARINK. — Ääntelystä. | - - yön tuuli yksin kaihonvirttä v:tää SILJO. **2.** viettää (II.1). | Länteen v:tävä pihamaa. Kimmo vuorta v:tävätä / hiihtää yössä yksinänsä LEINO.

2. **viertä|ä**[6] *v. harv.* reunustaa. | - - pikkueläjien asuntojen, aittojen ja saunojen v:mä [tien] loppupätkä PÄLSI.

3. **viert|ää**[6] *v. harv.* valmistaa vierrettä, mäskätä. | - - katautti suuren katajatynnörin, v:i oluen KARHUM.

vieru[1] **1.** *s.* **a.** viettävä paikka, viete, rinne, kaade, luiska. | Tunturin v. Vallin luiska eli v. Aallonmurtajan kivetty v. Onpahan v:ja tällä tiellä, Katri virkkoi, kun reki yritti kaatua KAUPPISH. — *Yhd.* kallio-, rantav.; mäen-, ojanv. **b.** vieri, ääri, reuna. | Kävellä tien v:a. Tie - - kiertelee aidan v:ja ja painuu välillä matalaan sekametsään SILL. — *Yhd.* nurkkav.; pellon-, tienv. **2.** *a.* **a.** viettävä, kalteva. | V:a maata. - - uudet kamarit rakennuksen päässä olivat joutuneet varsin v:un paikkaan K.KAJANDER. **b.** *tilap.* (tav. yhd:na) nukasta tms.: kulunut, nuhraantunut. | - - kiiltää laajan takinliepeen v. nukka LARINK. — *Yhd.* nukkav.

vieru|s[64] *s.* = vierusta. | Aidan v. Ojan v:kset. - - tok' mie [kultani] vierehen viruisin, / vaikk' ois v. verta täynnä KANT. — *Kirj.* marginaali (1). — *Yhd.* seinä(n)-, tienv.; (kirj.) sisä-, ulkov.

vierus- us.: (välittömästi) vieressä oleva, viereinen. **-alue** *s.* Maantien v. **-huone** *s.* **-joukko** *s. sot.* **-kulm|a** *s. geom.* Kaksi suplementtikulmaa, jotka ovat saman oikokulman osina, ovat toistensa v:ia. **-kumppani** *s.* **-mies** *s.* Tuntumalle ojennettaessa miehen kyynärpäät koskettavat kevyesti v:ten kyynärpäitä. **-naapuri** *s.* **-otsikko** *s. kirj.* sivun vieruksessa oleva otsikko. **-sivu** *s.* Suunnikkaan vastakkaiset ja v:t.

vierusta[15] *s.* välittömästi jnk vieressä oleva lähiala, vierus; vrt. vieri. | Seinän v. Tien v:t. Tuvan v:lla kasvatettu tupakka. Muori vaarin v:lla / nukkuu paksun peitteen alla AK. — *Kirj.* = vierus. — *Yhd.* katu-, seinäv.; aidan-, seinän-, tien-, uuninv.

vierus|toveri *s.* Olla jkn v:toverina illallispöydässä, elokuvateatterissa. Kuiskasi pari sanaa v:toverilleen. **-ympyrä** *s. geom.* Kolmion v. 'ympyrä, joka sivuaa yhtä kolmion sivua ja molempien muiden jatkeita'.

vieryä[1] *v. murt.* vieriä, vyöryä.

vieräh|dellä[28*] *frekv.v.* < vierähtää. | Silmistä v:televät kyynelet.

vierähdyt- tav:mmin vieräyt-.

vieräh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < vieriä. *(1.)* Ojaan v:täneet turpeet. Nukkuva hevosmies v:ti reestä lumihankeen. Poskelle, silmään v:tänyt kyynel. - - voimattomista käsistä pyrki v:tämään milloin puuvati, milloin veitsi tai luuta NUOLIV. — Makasi suullaan, mutta v:ti siitä kyljelleen. - - yhdessä tulen tekivät, / v:tivät vuotehelle LEINO. — *Erik.* Auto v:ti liikkeelle. *(2.)* vars. *runok.* ja *ylät.* *(a.)* Oli tyyni, ei v:tänyt väre järvellä LASSILA. - - tuppi oli taaskin v:tänyt [vyössä] takamukselle KARHUM. - - yksi [poika] v:ti Virohon, / toinen sai Suvantolahan LEINO. *(b.)* Kivi v:ti sydämeltäni. Ajatus v:ti entisille urilleen. Mieleen v:tänyt muisto. Kasvoille v:ti hymy. Kun toinen siitä pysähtyi, v:ti toiselta lyhyt naurahdus SILL. — Päivä v:ti iltaan. Aika v:ti aivan huomaamatta. Kiitävi aika, / v:tävät vuodet HLV.

vierähyt- tav:mmin vieräyt-.

vieräyttää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* vieräh(d)yttää[2*]) < vierähtää. | V. kivi kuoppaan.

viesti[4] *s.* **1.** muulla tavoin kuin välittömästi, henkilökohtaisesti perille toimitettava t. leviävä sanoma, sana, tiedotus, ilmoitus, uutinen tms. | Lähettää v. jklle. V:n viejä, tuoja. Surun, murheen v. Rauhan, sodan v. V. isän kuolemasta. Puhelimitse saapunut v. Unkarin levottomuuksista Suomeen kantautuneet v:t. — *Erik.* **a.** *sot.* virkatiedotus, joka toimitetaan perille muulla tavoin kuin henkilökohtaisesti. | Vihollisen v:en sieppaamiseksi perustettu kuunteluasema. **b.** *kuv.* Kottarainen viheltää kevään ensimmäisen v:n. - - tuulet toukokuun / kesän v:ä tuovat SILJO. **c.** *yhd.* Lennätin-, puhelin-, radiov.; kuoleman-, kuolin-, kuolon-, murhe-, onnettomuus-, rauhan-, suruv. **2.** *harv.*, tav. *vanh.* viestintuoja, -viejä. | - - juoksee v. läkähtymäisillään Reko-ukon ja Voipalan Aikarin eteen ja läähättää silmät kauhuisina HAARLA. **3.** *urh.* viestinjuoksu, -hiihto tms.; myös *konkr.* viestikapulasta tms. | 4 × 100 m:n v. Juosta, hiihtää v:ä. V:n vaihtaminen kilpailussa. Viestinjuoksussa käytetty v. on ontto, vähintään 30 cm pitkä puuputki. — *Yhd.* koululais-, maakunta-, maaottelu-, mestaruus-, pika-, ruotsalais-, seka-, sotilasv.

viesti|aliupseeri *s. sot.* viestikoulutuksen saanut, viestitehtävissä palveleva aliupseeri. **-ammus** *s. sot.* ammus, jonka sisään voidaan sijoittaa viesti. **-asema** *s.*, vars. *sot.* Radio-, puhelin-, vilkku-, lähetti- ym. v:t. **-elin** *s. sot.* pienehkö viestihenkilöstö viestivälineineen, esim. rykmentin viestijoukkue, radioryhmä t. tulenjohtueen viestimiehet. **-haara** *s. sot.* sivutoimintasuuntaan t. vierusjoukkoon järjestetty viestiyhteys; vrt. viestirunko. **-henkilöstö** *s.*, vars. *sot.* Krh.-komppanian v. **-hiihto** *s. urh.* tav:mmin viestinhiihto. **-häirintä** *s. sot.* vihollisen viestiliikenteen ja kuuntelutiedustelun häirintä viestitysvälineillä. **-jaos** *s. sot.* viestitehtäviä hoitava esikuntapatterin jaos. **-johdin** *s.* vrt. seur. **-johto** *s.* lennätin-, puhelin-, merkinanto- tms. tehtäviä varten rakennettu heikkovirtajohto. **-joukko** *s. sot.*, tav. *mon.* aselajista, jonka päätehtävänä on viestitoiminta. **-joukkue** *s.* **1.** *urh.* viestinjuoksun, -hiihdon tms. joukkue. | Maaottelun v:et. **2.** *sot.*

tav. puhelin- ja radioryhmistä muodostuva joukkue. **-juoksu** *s. urh.* tav:mmin viestinjuoksu. **-kalusto** *s.*, vars. *sot.* **-kapula** *s.* **1.** *hist.* paikasta toiseen kuljetettu kapula, jolla asianomaisille saatettiin tiedoksi jk viesti. | Panna, lähettää v. kiertämään. [Oli lähettänyt] kyliin v:n, että munkinkaapuiset kiertäjät oli vakoojina surmattava HAARLA. **2.** *urh.* viestinjuoksussa "viestinä" käytetty tav. ontto puukapula. **-keskus** *s. sot.* paikka, jossa on kaksi t. useampia yhteisen päällikön alaisia viestiasemia. **-ketju** *s. sot.* lähettäjän ja vastaanottajan välinen, useiden peräkkäisten t. rinnakkaisten miesten muodostama ketju. **-kilpailu** *s. urh.* **-koira** *s. sot.* viestejä kuljettava sotakoira. **-komentaja** *s. sot.* sotatoimiyhtymän viestitoiminnan johtaja. | Prikaatin, divisioonan v. **-komppania** *s. sot.* **-kotelo** *s.*, vars. *sot.* viestin kuljetukseen, sen lentokoneesta pudottamiseen tms. käytetty kotelo. | Koiran kaulaan ripustettava v. Viestiammukseen sijoitettu v. Pudottaa v. lentokoneesta. **-koulutus** *s. sot.* **-kyyhky(nen)** *s.* = kirjekyyhky(nen). **-laite** *s.* **-laitos** *s.* **-liikenne** *s.* viestiyhteyksien käyttö viestien perille toimittamiseksi ja yhteyksien ylläpitämiseksi. **-linja** *s.* Puhelin- ym. v:t. — Kadettikoulun jalkaväki-, tykistö-, viesti- ym. linjat. **-lomake** *s.*, vars. *sot.* lomake, johon viesti kirjoitetaan. **-mestari** *s. sot.* viestialan sotilasmestari. **-mestaruus** *s. urh.* **-miehistö** *s.*, vars. *urh. sot.* Olympiajoukkueen v. — Tähystysaseman v. **-mie|s** *s.*, vars. *urh. sot.* 4 × 100 m:n v:het. — V:het puhelinyhteyksiä korjaamassa.

viestin|hiihto *s. urh.* vrt. viestinjuoksu. | 4 × 10 km:n v. **-joukkue** *s. urh.* tav:mmin viestijoukkue. **-juoksija** *s. urh.*

viestinjuoksu *s. urh.* joukkueiden välinen juoksu, jossa kukin joukkueen jäsen viestikapulaa kuljettaen määräjärjestyksessä juoksee oman matkaosuutensa. **-joukkue** *s.* **-kilpailu** *s.*

viestin|keräyspaikka *s. sot.* **-kuljettaja** *s.* **-pudo-tu|s** *s. sot.* Lentäjien v:ksessa käyttämät viestikotelot. **-pudotuspaikka** *s. sot.* **-tuoja** *s.* **-uinti** *s. urh.* vrt. viestinjuoksu. | 4 × 50 m:n v. **-vaihto** *s.*, vars. *urh.* V. tapahtuu viestinjuoksussa siten, että osuutensa suorittanut juoksija antaa viestikapulan seuraavalle juoksijalle, kun sen sijaan viestinhiihdossa hiihtäjä lyö seuraavaa hiihtäjää selkään. — *Kuv.* Vanhan ja uuden sukupolven kesken tapahtuva v. **-viejä** *s.* Kirjekyyhkynen v:nä. — *Urh.* 4 × 400 metrin v:t. **-vienti** *s.* **-välitys** *s.*

viesti|osasto *s. sot.* **-osuu|s** *s. urh.* = viestiväli. | Ruotsin K. ja Suomen N. hiihtivät v:tensa tasoihin. **-palvelus** *s. sot. vanh.* viestitoiminta. **-pataljoona** *s. sot.* **-ratsastaja** *s. sot.* ratsain liikkuva viestinviejä. **-runko** *s. sot.* painopistesuuntaan järjestetyt viestiyhteydet; vrt. viestihaara. **-rykmentti** *s. sot.* **-tarkastaja** *s. sot.* viestialan koulutusta ja muuta toimintaa johtava pääesikunnan upseeri. **-tarvike** *s.*, tav. *mon.* **-tehtäv|ä** *s.* V:iin koulutettu koira. **-tekniikka** *s.* Teletekniikan ohella v:an luetaan toisinaan myös lippusignaalit, valomerkit, kirjekyyhkysten käyttö jne. **-tiedustelu** *s. sot.* **1.** viestitoimintaa varten tarvittava tiedustelu. **2.** *vanh.* vihollisen viestitoimintaan kohdistuva tiedustelu. **-toiminta** *s.*

viestittäjä[10] *tek. sot.* viestiasemalla sanomien oton, annon t. välityksen suorittaja.

viestit|tää[2*] *v.* jtak viestivälinettä käyttäen toimittaa viesti lähettäjältä vastaanottajalle. | Radioteitse v:ettävä käsky. — Avarammin. | Saimi Maria näkyy - - tarttuneen kynään ja v:tää ylioppilaaksi lukevalle Vilma Elina siskolleen KIANTO.

viestitys[64] *teonn.* < ed. | Hälytyssanoman v. keskeyttää kaiken muun parhaillaan tapahtuvan viestityksen. — *Yhd.* näkö-, puhelin-, radio-, semafori-, vilkkuv. **-elin** *s.* **-kirja** *s.* = merkinanto-, signaalikirja. **-nopeus** *s.* **-tapa** *s.* **-väline** *s.*

viesti|uinti *s. urh.* tav:mmin viestinuinti. **-upseeri** *s. sot.* viestikoulutuksen saanut, viestitehtävissä palveleva upseeri. **-vaate** *s. sot.* maahan levitettävä suorakaiteen muotoinen vaate, jolla annetaan viestejä lentäjille. **-valonheitin** *s. sot.* vilkkuviestityksessä käytetty valonheitin. **-verhoaminen** *s. sot.* vihollisen kuuntelutiedustelun ja viestitoiminnan estäminen t. vaikeuttaminen. **-verkko** *s.* Esikuntien ja joukkojen välinen v. **-voitto** *s. urh.* viestinjuoksussa tms. saavutettu voitto. **-väli** *s. urh.* viestinjuoksussa tms. joukkueen yhden jäsenen osuutena oleva matka, viestiosuus. **-väline** *s.*, tav. *mon.* Radio v:enä. **-yhteys** *s.* viestivälineillä t. viestinviejillä aikaansaatu t. ylläpidettävä yhteys. | Teknillinen v.

viestä|ä[2] *v. murt.* viettää (II.1). | - - suon syliin v:vän mäen rinteessä TOPPILA.

viet|e[78*] *s.* vrt. vietto. **1.** viettävä maastonkohta, rinne, kaade, vieru. | Mäen loiva v. [Impivaaran] jyrkästi kaltuva v. KIVI. — *Yhd.* pelto-, rantav. **2.** viihdyke, hupi, ratto; tav. yhd:na ajanviete. | Kertooppas se meille aikamme v:teeksi KIVI. **3.** *heng. harv.* viettelys, (synnillinen) halu, kiusaus. | Lihan, himojen v:teet. - - koska vaara väijyy ja v:teet houkuttaa, / suo silloin, että turvan sinussa sielun' saa! HLV.

viet|ellä[28*] *frekv.v.* (viettelevä ks. erikseen) < viettää. **1.** houkutella, viekoitella, "vikitellä", narrata jku t. jkta jhk, vars. pahaan. | V. jku, jkta syntiin, rikokseen. Jos joku v:telee merimiehen karkaamaan - - LK. Mutta joka v:telee yhden näistä pienistä - - sen olisi parempi, että - - hänet upotettaisiin meren syvyyteen UT. — Maailman ilojen v:telemä nuoriso. Kaunis kesäinen päivä v:teli järvelle. Hyvä tie v:telee ajamaan liiankin kovaa. - - hänen kasvojensa ihastuttava säteily v:teli hänelle pian hyviä tanssittajia SILL. — *Erik.* houkuttelemalla taivuttaa jku (kokematon) kanssaan sukupuoliyhteyteen. | Jos joku v:telee neitsyen, joka ei ole kihlattu, ja makaa hänet - - VT. **2.** *harv.* vrt. viettää II.2. | V. iltojaan ravintoloissa. Kuhun kuljet sä, onneton äiti, / miss' arvelet v. yös? A.OKSANEN.

vieter|i[5] *s. ark.* jousi (4, vars. a). | Taskukellon v. Venttiilin v. — Jousivaa'an v. Vanhan sohvan natisevat v:it. Vaan minulla on vähän huonolaiset kärryt eikä niissä ole v:ejäkään AHO. — Vertauksissa ja *kuv.* Hypähti pystyyn kuin v., kuin v:in ponnahduttamana. | Olavi oli tä-

nään omituisessa mielenvireessä. Niin kuin v:eillä, voimatta pysyä hetkeäkään paikallaan LINN. — Siihen loppui Vanhalan laulu, sillä hän ei enää kyennyt jatkamaan, vaan nauraa hekotti v:insä loppuun V.LINNA. — *Yhd.* kellon-, venttiilinv.; kierre-, teräs-, vetov.

vieteri- *ark.* **-koneisto** *s.* **-kärry** *s.*, tav. *mon.* **-mäinen**[63] *kalt.a.* **-patja** *s.* **-rattaat** *s. mon.* **-t|ön**[57] *kar.a.* V:tömät rattaat. **-vaaka** *s.* **-voima** *s.* Koje, joka toimii v:lla.

vietinomai|nen *a.* -sesti *adv.* viettimäinen. | Kleptomania, v. varastamisen halu.

vietra|ta[35] *v. kans.* joustaa, olla joustava. | - - miehen oli liikuttava juhlallisesti ja v:ten KILPI.

vietteinen[63] *poss.a.* (< viete 1) vierteinen. **1.** viettävä, vietto. | V. kallio. **2.** yhd:ojen jälkiosana; tav:mmin -lappeinen. | Yksi-, kaksiv. katto.

viettelemys[64] *s. harv.* viettely, viettelys. | Naisen v:tä ja lankeemusta kuvaava novelli.

viettelev|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* houkutteleva, viekoitteleva, kiehtova. | V:ät mainosvalot. Hymyillä, keimailla v:ästi.

viettelijä[14] *tek.* < vietellä 1. | Viattomien lasten v. Kapinoitsijat ja kansan v:t. Perkele ihmisten kiusaajana ja v:nä. — *Erik.* Naisten v. - - v:n on maksettava rahaa, niin paljon kuin neitseen huomenlahja on VT[V]. **-tyyppi** *s.* Don Juan, maailmankirjallisuuden kuuluisa v.

viettelijätär[54*] *s.* naispuolinen viettelijä. | Elokuvan kohtalokas nainen, v.

viettely[2] *teonn.* (< vietellä 1) vrt. seur. | Yllytys ja v. laittomuuteen. — Kokemattoman tytön v. — Tav:mmin seur. | Hän oli ollut - - suuressa v:ssä, mutta hän valitsi sen, mikä oikea oli AHO.

viettely|s[64] *s.* houkutus, viekoitus (jhk pahaan), kiusaus; vrt. ed. | Nuorison moninaiset v:kset. Suurkaupunki kiehtovine v:ksineen. Joutua v:ksen uhriksi. Langeta v:kseen hankkia rahaa epärehellisin keinoin. V. oli liian suuri kestää. Torjua kiusaajan v:kset. Voittaa, kestää synnin v:kset ja houkutukset. Kääntykää ja palatkaa kaikista rikoksistanne, ettei se olisi teille v:ksenä syntiin VT[V]. - - jos ruoka on v:kseksi veljelleni, en minä ikinä enää syö lihaa, etten olisi v:kseksi veljelleni UT.

viet|ti[4*] *s.* animaalinen, lajille ominainen tarve, voimavaraus; vrt. halu, vaisto. | Pelkkä vaisto on sokea, mutta v. on mielikuvien ohjaama. Kun v. on selvästi tajuttujen mielikuvien määräämä, se esiintyy haluna. Animaaliset ja korkeamman asteen v:it. Alkukantainen, eläimellinen v. Toiminnan, liikkumisen v. Sairaalloinen varastamisen v. Ahneuden alhainen v. V:in tyydyttäminen. Ihmisen ensi käden tarkoitus kai on pyrkiä v:tien ja vaistojen sumusta yhä korkeampaan ja laajempaan tietoiseen hallintaan SILL. — *Yhd.* ilmaisu-, itsesäilytys-, kilpailu-, lajinsäilytys-, leikki(mis)-, liikkumis-, lisääntymis-, ravitsemus-, seurustelu-, siitos-, siittämis-, suvunsäilytys-, taistelu-, vaellusv.; ravinto-, seura-, suku(puoli)-, taidev.; laumav.; alku-, harha-, perusv.

vietti|elämä *s.* Tajuttoman elämän sisällyksenä, samoin kuin kaiken sielunelämän voimaa antavana lähteenä on v., joka psykoanalyysin mukaan on yksinomaan seksuaalista laatua M.KAILA. **-mäinen**[63] *kalt.a.* V. halu.

-vietti|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Harhav.

viet|to[1*] vrt. viete. **I.** vrt. viettää II.1. **1.** *s.* **a.** viettävä paikka, rinne, vieru, viete, kaade. | Jyrkkänä v:tona nouseva joenäyräs. Paikka olikin kuin leskenjuoksukentäksi luotu: loivaa v:toa sekä eteen että sivuille LINN. **b.** viettävyys, kaltevuus. | Rinne, jonka v. on melkoinen. Lantasäiliön pohjalle annetun sopivan v:on vaikutuksesta säiliöön tulevat nesteet valuvat virtsakaivoon. **2.** *a.* -tous[65] *omin.* viettävä, viettoinen, viettoisa, vietteinen, vieru, kalteva. | V. rinne. V:toa maata. Navetan ylisille johtava v. ajosilta. **II.** *teonn.* < viettää II.2. | Ehtoollisen, joulun, vapaa-aikojen v. — *Yhd.* ajan-, ehtoollisen-, joulun-, juhannuksen-, kesän-, loman-, pyhäpäivän-, sunnuntain-, vapunv.; illanv.

viettoaika *s.* Muistojuhlien v.

viettoinen[63] *a.* viettävä, vietto(isa). | Loivasti v. pihamaa. — *Yhd.* heikko-, jyrkkä-, loivav.

viettoisa[13] *a.* = ed. | V. rinnepolku.

vietto|paikka *s.* Viikonlopun, loma-, vapaahetkien, kesäloman v. **-pin|ta** *s.* viettävä pinta. | Puimakoneen v:nat, joiden tehtävänä on kuljettaa jyvät ym. määräkohtaan konetta. **-tapa** *s.* Vapaa-ajan, helluntain v. **-viiva** *s.* Jos vesipisara juoksee vinoa tasoa pitkin, se piirtää v:n.

viettymy|s[64] *s.* vietinomainen halu, harrastus t. kiintymys, viehtymys, taipumus, "veto" jhk. | Luontainen, vaistomainen, intohimoinen v. jhk. Tuntea v:stä tieteelliseen työhön. Santeri Ivalon v. historiallisiin aiheisiin. — *Psyk.* Varsinkin milloin on kysymyksessä suoraan voiman suuntainen käyttäytyminen, liikkeelle panevaa voimaa nimitetään vietiksi; milloin käyttäytymisen suunnassa esiintyy enemmän vaihteluita ja mukaan luetaan etäisemmätkin käyttäytymisen muuntumat, sitä nimitetään usein v:kseksi A.LEHTOVAARA.

vietty|ä[1*] *v. harv.* **1.** ajasta tms.: kulua. | Niin heidän aikansa v:i, enimmin kuitenkin pirtin lämpymässä KIVI. **2.** tuntea viettymystä, "vetoa" jhk. | - - moniin paheisiin väkevästi v:vä ihmisvesa K.S.LAURILA.

viettäjä[16] *tek.* < viettää II.2. | Merkkipäivän v. Kultahäidensä v:t. — *Yhd.* joulun-, kesän-, lomanv.

viettämätön[57] *kielt.a.* < viettää II. | Mihinkään suuntaan v. pinta. — Vielä v. kesäloma.

viettävyys[65] *omin.* < viettävä. | Pellon v. **-suh|de** *s.* Ojitusta suunniteltaessa on otettava huomioon mm. maaston v:teet.

viet|tää[2*] *v.* **I.** *fakt.* < viedä. | Lääkäri v:ti potilaan sairaalaan. | Vaikka olisi v:tänyt käräjiin! Vaikka lyöttänyt sakon, linnareissunkin? KARHUM. Tuomiorovasti on siihen [kopiokirjaan] vienyt tai v:tänyt asiakirja-ainesta vuosilta 1423—1486 J.JAAKKOLA. **II. 1.** olla kalteva, luisu, viisto, vietto, viertää; aleta, laskeutua. | Maasto v:tää etelään, rannikkoa kohti. Loivasti, jyrkästi v:tävä joen törmä. Satulakatto v:tää kahtaalle. Tehdä navetan lattia virtsakouruun päin v:tävä. V:tävä oja, likaviemärin putki. **2. a.** käyttää, kuluttaa aika(a)nsa (jllak tavalla); pitää. | V. iltapuhdetta, lepohetkeä. V. iltaa ra-

vintolassa, kesää maalla, elämänsä iltaa vanhainkodissa. V. aikaansa lukemalla, lomansa matkustelemalla. Hyvän kirjan seurassa v:etyt hetket. V. uneton yö. Joutui v:tämään yönsä taivasalla. V. laiskanpäiviä 'laiskotella, olla joutilaana'. V. nuhteetonta, huonoa, kevytmielistä, juopottelevaa, kuljeksivaa elämää. V:tävätpä [Toukolan pojat] joutomaanantaita vallattomassa hummauksessa KIVI. - - v:ti vuosia insinööriupseerina Venäjällä AHO. Karhu v:tää talvea horrostilassa. Lehtikuusi varistaa syksyllä neulasensa, joten se v:tää talvea oksat paljaina kuten lehtipuut. **b.** jnk juhlan tms. pitämisestä (tav. jllak muun ajan kuluttamisesta poikkeavalla tavalla). | V. häitä, syntymäpäiviä, tupaantuliaisia. V. itsenäisyyspäivää. Äitienpäivää v:etään toukokuun toisena sunnuntaina. Roomalaisen sotapäällikön v:tämä triumfi. Hautauksen jälkeen kokoonnuttiin surutaloon vainajan muistoa v:tämään. Murheell' ei saa muistoasi v. *CAJ. V. Herran ehtoollista, jumalanpalvelusta. Kouluissa päivittäin v:ettävä aamuhartaus. — *Kuv.* vars. esteettisessä kielenkäytössä. | Näytelmä, jossa kirjailijan vastustamaton komiikka v:tää riemuvoittojaan. [Näyttelijätär] A. v:ti voittoja Elinan surman Kirstinä. Ilmarata, jota rakennettaessa teknillinen kekseliäisyys ja taituruus ovat v:täneet riemujuhlia. **3.** *harv.* vars. virsissä: vietellä. | Vaella Herran tietä / uskossa lujana, / siit' ettei himot v:ä, / ei vaarat peloita! VKV.

vietävä[13] *s.* **1.** vertauksissa. | Huusi kuin [pirun, paholaisen] v. Mukiloivat toisiaan kuin v:t. **2.** haukkumasanana: ryökäle, ruoja, pahus, hyväkäs. | Etkö sinä v. tottele! Herää jo, senkin v.! Pojat, sen tuhannen v:t, ovat taas olleet pahanteossa. Lyökääs, te sen v:t KIVI. Itikat, v:t, ovat täällä riesana. Nuotta v. repesi. **3.** lievähkönä voimasanana. | Voi sun v.! V:äkö sinä siellä kuhnailet? V:n pojat, lehmä! V:n nälkä. V:n suolaista. V:n kauan, paljon. He pitivät senkin v:n rivoa suuta SILL. — V:n sievä tyttö. Pärjäsit v:n hyvin.

vietävänmoi|nen[63] *a. ark.* -sesti *adv.* hitonmoinen, peijakkaanmoinen, pirunmoinen. | V. meteli. Ajoi v:sta vauhtia.

vietävästi *adv. ark.* vietävän kovasti, paljon tms., hitosti, pirusti tms. | Sapettaa, väsyttää, koskee niin v. Harmittaa v., etten lähtenyt. Manaili niin tuhannen v.

viftata[35] *v. ark. vanh.* juhlia, hummata, pörrätä. | Mutta nyt v:an vielä viimeinen ilta yhdessä! AHO.

vifti[4] *s. ark. vanh.* hummaus, pörräys; juominki. | Humaltuminen minulle onkin kaiken v:n jaloin ja ylevin päämaali! KIANTO. - - Kämpissä istuu, mutta ei koskaan joudu suuremmalle v:lle AHO.

vigilia[15] *s.* yövalvonta; roomalaisen sotaleirin yövartio; nyk. vars. suurten kirkkojuhlien aattoyönä pidetty jumalanpalvelus. | Arkun ääressä vietetyt valvojaiset eli v:t. — Luterilaisessa kirkossa vietetään v:a uuden vuoden vastaanottojumalanpalveluksena, harvoin muulloin. Uudenvuoden v. Pääsiäisyön v.

vignetti[6*] *s.* par. vinjetti.

wigwam[7] [vigvam], **vigvami**[6] *s.* intiaanimaja.

vih|a[10] *s.* **1.** jkta t. jtak kohtaan tunnettu, pahansuopuutena, asiattoman ankarana arvosteluna, kostonhaluna tms. ilmenevä voimakas ja kestävä vastenmielisyys t. suuttumus. | V. jkta kohtaan, vastaan. Katkera, leppymätön, sammumaton, silmitön, sokea v. Rakkaus ja v. V. yltyy, lauhtuu, asettuu. Syttyä v:aan. V:an sokaisema henkilö. Vapista, kalveta v:asta. V:asta punaisena. Kiehua v:aa. Puhua v:asta kähisevällä, v:aa uhkuvalla äänellä. Pitää, kantaa v:aa jkta vastaan t. kohtaan 'vihata jkta, olla vihainen jklle'. Kantaa v:aa jklle jstak. Jk pistää, käy v:aksi 'suututtaa, kiukuttaa'. Pojan laiskuus alkoi pistellä v:akseni. Lietsoa v:aa jkta vastaan. Purkaa v:a(a)nsa jkhun. Hillitä v:ansa. Hyväsydäminen ja hidas v:aan. Ajatella jkta v:alla. Olla v:assa [= vihainen, suutuksissa] jklle. Tehdä jtak v:assa, v:an vimmassa. - - tehkäämme se [kurittaminen] rakkaalla kädellä eikä v:an kiukussa KIVI. Oliko teillä mitään vanhaa v:aa sen tapetun kanssa SILL. — Jumalan v:an ruoska. V:an tuli sydämessään. Syttynyt on sota julma, / v:an liekki leimuaa A.OKSANEN. - - joit v:an kalkin katkeran / ja verelläs mun ostit VK. V. viepi viljan maasta, kateus kalan merestä SL. — Myös *mon.* Saada niskaansa jkn v:at. Unohdetaan vanhat v:at! Ettekö sitten olekaan enää v:oin [= vihoissanne]? PAKK. Ei v:oin vihille viedä SL. Joku paikallinen punakaartilainen saattoi - - rauhassa istuskella talon pirtissä ja puhella isännän kanssa ilman isompia v:oja SILL. — *vih|oissa(an)*, -oihin(sa) (adv.) vihaisena, vihapäissään, suutuksissaan. | Olla v:oissaan jklle. Tehdä jtak v:oissaan. Olla jkn v:oissa 'vihaama'. Joutua jkn v:oihin 'vihaamaksi'. Olla v:oissa jkn kanssa. — *Erik.* vaino-, sota-ajasta. | - - v:ojen aikuiset kuulareikäiset aitanovet KIANTO. Karjalaisten laajaa kotimaata on vuosisatain v:an ja vainon aikana armottomasti leikelty ja pirstottu AK. — Vanha v. (kans.) 'vars. vuosien 1570—95 vainoaika'. Iso, pikku v. (hist.), ks. ◡. — *Yhd.* herra-, ihmis-, juutalais-, kansalais-, kansallis-, luokka-, muukalais-, nais-, puolue-, roomalais-, rotu-, ruotsalais-, saksalais-, veljes-, venäläisv.; ryssänv.; uskon-, uskonnonv. **2.** *kans.,* tav. *mon.* vars. eräistä tulehtumista. | Haavoista aiheutuneet v:at. Kylmän, kynnen, käärmeen, maan, metsän, pakkasen, tulen, veden, veren v:at (tav. ◡).

vihaaja[16] *tek.* < vihata. | Naisten, koirien v. — *Yhd.* ihmis-, nais(ten)v.

vihai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** vihan vallassa, vihoissaan oleva, vihastunut, suuttunut; helposti vihastuva, vihaan syttyvä; vihaa ilmaiseva; kiukkuinen, äkäinen, äreä. | Olla v. jklle jstak. Isä oli v., kun pojat tappelivat. Torui v:sena lapsia. Ethän vain ole v., vaikka en täytäkään pyyntöäsi! Äreä ja v. ihminen. V. sonni. V. kuin peto. Varokaa v:sta koiraa! V:sen näköinen. V. katse, ilme, sana. Katsoa jkta v:sin silmin. Sanoa, murahtaa jtak v:sesti. Paiskata ovi v:sesti kiinni. Tyhmyydelle minä olen v. ja äreä kuin rakkikoira KIVI. — V. nuori mies [nuorista radikaalisista kirjailijoista ym.]. Reki narisi ja tähdet tuikkivat v:sesti SILL. — *Yhd.*

pika-, pitkä-, puoli-, salav. 2. *kuv.* kova, ankara, kiivas, kipakka, nopsa. | V., pureva tuuli. V:sina pärskyvät aallot. V:sesti kuohuva koski. V. virta muuttui rauhalliseksi kymeksi. Ottaa v:set löylyt. Juosta v:sta vauhtia. Luodin v. vingahdus. Konekiväärin v. sarja. Unkka pisti pari v:sta lapiollista ja heitti märän mudan ylös JÄRVENT. — *Kans.* Jnnek on matkaa v. [= runsas, rapea] virsta. Aikaa kului v. viikko. - - hieroa jylttäsin v:sen [= pitkän] rupeaman MERIL.

vihak|ka[15*] *a. kans.* -asti *adv.* kova, navakka. | Tuulee v:asti.

vihalai|nen[63] *s. kans.* viholainen (2). | - - olenpa keskeltä pieni kuin armahin röökinä, pieni kuin ruskea v. KIVI. -s|pesä *s.* - - pääs on kuin v. KIVI.

viha|mieli *s.* Katsella jkta v:mielin. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* V. naapuri. A:n ja B:n välit ovat kireät, jopa v:set. Hallitukselle v. mielenosoitus. Miehitysjoukkojen tukala asema v:sessä maassa. Suhtautua jkhun v:sesti. — *Yhd.* englantilais-, saksalaisv.; kulttuuri-, puolustusv. **-mie|s** *s.* ihminen (t. muu olento) suhteessa toiseen, jota hän (se) vihaa (ja koettaa vastustaa, vahingoittaa tms.); vrt. vihollinen, vastustaja;)(ystävä. | Jkn leppymätön, ikuinen, julkinen v. Käsky rakastaa v:stäänkin. A:lla ei ollut ystäviä, jos ei v:hiäkään. Ja miksi pitäisi isän ja pojan v:hinä eroaman KIVI. — Kissa ja koira ovat ainaiset v:het.

vihan|kauna *s.* kaunaava viha, salaviha, närä. | Tunsi katkeruutta ja v:kaunaa naapuriaan kohtaan. **-kylvö** *s. kuv.* Poliittinen v. Kansakuntaa repivä kiihotus ja v.

vihanne|s[91] *s.*, tav. *mon.* ihmisravinnoksi käytettävistä (puutarha)kasveista, vars. niiden lehdistä, varsista ja juurista; vrt. keittiökasvi, kasvis, juures. | V:ksiin kuuluvat mm. salaatti, pinaatti, kaali, parsa, herne, papu ja kurkku, mutta myös eräät juurikasvit, mm. porkkana, punajuuri ja palsternakka, ei kuitenkaan peruna. V:kset, hedelmät, marjat ja sienet. Tuoreet, kuivatut v:kset. Salaatti v:ksena. Papuja tarjotaan sinänsä v:ksina tai lisäruokana paistetun lihan tai kalan kanssa. — *Yhd.* lehti-, mauste-, säilyke-, talvi-, varhaisv.

vihannes|astia *s.* **-kasvi** *s.* **-kauppa** *s.* **-kauppias** *s.* **-keitto** *s. ruok.* **-krassi** *s.* Lepidium sativum, yksivuotinen viljelty ruoho, jonka kirpeän makuisia lehtiä käytetään salaattina, ruoka-, tarhakrassi. **-laji** *s.* **-liemi** *s. ruok.* **-ma|a** *s.* V:iden tuhohyönteiset. **-muhennos** *s. ruok.* **-mylly** *s.* **-palsta** *s.* **-penkki** *s.* Puutarhamaan v. **-punkki** *s.* Tetranychus althaeae, hyvin pieni punkki, joka vioittaa vihanneskasveja imemällä nestettä niiden kudoksista. **-ruoka** *s.* **-salaatti** *s. ruok.* **-sato** *s.* **-sose** *s. ruok.* **-säilyke** *s. ruok.* **-tarha** *s.* Kotipuutarhan v. **-tori** *s.* Antiikin Rooman v. **-viljely(s)** *s.* **-yökkö(nen)** *s.* Mamestra oleracea, vars. kaalimaissa elävä yökkönen.

vihannoi|da[30] *v.* olla vihanta(na); viheriöidä. | V:va oras, pelto. Kesät talvet v:va havupuu. — *Kuv.* Ilot vienot v:vat / suurten huolten alla LEINO. Oi, auta vielä armostas / mua v:maan tarhassas! HLV.

vihannoitta|a[2*] *kaus.v. harv.* (< ed.) - - vedet vuorilt' Efraimin vuotaa / ja v:a kedot Saaronin S.KORPELA. — *Kuv.* Viinin v:mat kasvot J.SAULI.

vihannoitu|a[1*] *v.* ruveta vihannoimaan. | Jälleen v:u metsän lehväpuu *MANN.

vihan|pito *s.* Rajanaapurusten keskinen v. **-purkaus** *s.* Raivokas v. **-puuska** *s.* **-suo|pa** *a.* vihamielinen, pahansuopa. | V. suhtautuminen jkhun. — *S:sesti.* - - Luojalla avaimet onnen, / ei katehen kainalossa, / v:van sormen päässä KAL.

vihan|ta[12*] *a.* -nuus[65] *omin.* 1. kasveista, kasvillisuudesta, vars. lehdistä ja ruohoista: tuore ja vihreä; vehreä, vihannoiva; vrt. vehmas. | V. lehti, koivu. Alati, aina v. (tav. ◡) puu. V. ruoho, nurmikko, ruispelto. Niittää kaura v:tana 'tuleentumattomana'. Luonnon kesäkuinen v:nuus. Kesän v:nuus. - - härkä syö kedon v:nuuden [= vihannan ruohon] VT. — Köynnöksillä ja lehvillä v:naksi koristeltu juhlasali. Pähkinät olivat täysikokoiset, mutta vielä hyvin v:tia [tav:mmin vihreitä, raakoja tms.] AK. — Us. *s:sesti* vihannuus, vehreys; vihannista kasveista. | Oraiden rehevä v. Köynnöskasvi peitti v:nallaan koko seinän. Talvipuutarha, jossa v. versoo ympäri vuoden. Kuivuus hävitti kaiken v:nan. Syöttää kanoille kuivattua v:taa. Kasvakoon maa v:taa, ruohoja, jotka tekevät siementä VT. - - sä saatat pilvet satamaan, / virvoitat v:nalla maan VK[v]. — *Yhd.* kesä-, kevät-, talviv.; aina-, alati-, ikiv.; apilav.; koriste-, maustev. 2. avarammin ja *kuv.* V. ja pulloposkinen lapsi. | Kuinka reipas ja v. sinä olet! Nuortunuthan sinä vain olet! LINN. Vietti v:nimman nuoruutensa merillä. — V., rankkasadetta uhkaava pilvi. — *S:sesti.* Nuorena nukkunut eli vanhan sukupuun viimeinen v. SILL.

vihanta|lannoitus[33] *s. maat.* kasvavaa laihoa maahan kyntämällä tapahtuva lannoitus. **-lanta**[33] *s. maat.* vrt. ed. **-rehu**[33] *s. maat.* vihantana niitetty ja tuoreena syötetty kasvirehu. **-rehukasvi** *s.* **-rehusato** *s.* **-ruis**[33] *s.* juhannusruis. **-sato**[33] *s.* Juhannusrukiin v.

vihantie *s. kans. vaill.* Tehdä jtak (kuin) v:stä 'vihoissaan, rajusti, raivokkaasti'. Lyödä oikein v:stä. - - toimittaa askareitaan kuin v:stä ALKIO.

vihan|to[2*] *a. vanh. murt.* vihanta. | Kaura oli vielä v:toa. - - päivänkaltevalla rinteellä v:not pellot KIVI. — *S:sesti.* Jos v. on kypsynyt ja velallinen laiminlyö sen korjaamisen - - LK.

vihan|tunne *s.* **-vimm|a** *s.* tav. ◠. | Joutua v:oihin.

viha|puhe *s.* vihasta, kostonhalusta, kateudesta tms. aiheutunut, vihamielinen puhe. | Huhu oli pelkkää kateudesta johtuvaa v:puhetta. | Eskoni tyhmä? Tämä on vale ja v. KIVI. **-päin** *adv.* vihapäissä(än). | Tehdä jtak v. **-päi|nen** *a.* vihainen, vihapäissä tehty tms. | V:seksi yltynyt ottelu. V. nyrkinisku. **-päissä** *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) vihaisena, vihoissaan, vihapäin, suutuksissaan, suutuspäissä. | V. tehty rikos. Alkoi v:än huutaa. Suuttui ja lähti seurasta v:än. **-päällä** *adv.* vihaisella mielellä t. tuulella, vihaisena. | Olla v.

vihastu|a[1] *v.* -neesti *adv.* joutua (äkkiä) vihan valtaan, vihastuksiin, syttyä vihaan jkta, jtak kohtaan t. jnk johdosta, suuttua, sydäntyä, kiivastua, vimmastua. | V. jklle, jkhun. V. leikki-

puheesta. Äiti v:i, kun pojat eivät totelleet. V. silmittömästi. V:nut asiakas, sonni. V:u helposti, mutta leppyy vielä nopeammin. Silloin Kain v:i kovin, ja hänen hahmonsa synkistyi VT.

vihastu|s[64] *s.* vihastuminen, vihastuneisuus, suuttumus. | Vapista v:ksesta. Hillitä v:ksensa. - - nyrkit kutkuivat pyhää v:sta KIANTO. — *vihastu|ksissa(an),* -ksiin(sa) (adv.) vihaisena, suutuspäissään. | Joutua v:ksiin. Ajoi v:ksissaan pojat ulos.

vihastutt|aa[2*] *kaus.v.* < vihastua. | V:i Pekan kiusoittelullaan. Tekohurskaus v:aa Jumalan. Karhu oli saatava kääntymään päin, jos ei muuten, niin v:amalla.

viha|ta[35] *v.* tuntea vihaa t. suurta vastenmielisyyttä jkta, jtak kohtaan, pitää vihaa, olla jkn, jnk vannoutunut vihamies. | V:ttu tyranni. Kansan v:amat miehitysjoukot. V. jkta rajattomasti, silmittömästi, henkeen ja vereen, sydämensä pohjasta. Ei hän minua v:a, jos ei rakastakaan. Joka vitsaa säästää, se v:a lastaan VT. Kulkukissoja v:taan, koska ne hävittävät pikkulintuja ja riistaa. Rakastaa oikeutta ja v. vääryyttä. V. juoppoutta, epärehellisyyttä. Minä aivan v:an kaurapuuroa, en siedä sen hajuakaan. Poika v:si käsien pesua kuin myrkkyä. - - v:si arkea ja janosi juhlaa KALLAS. — † Obj:na I inf. | V:an valehdella kohteliaisuudesta → kohteliaisuudesta valehtelemista.

vihava[13] *a.* **1.** mausta: katkera, karvas. | - - viininne on v:a, / ihan on kuin oikeata oisi villiomenaa *MANN. Ei v. nauris ensiksi mätäne SL. **2.** avarammin: pureva, ankara, vihoittava tms. | V. tuuli. Ärtyneet haavan partaat törröttivät korkeina ja v:n näköisinä PÄIVÄR.

vihavainen[63] *a. kansanr.* = ed. 1. | - - v. vieras leipä, / vaikka voilla voituohon KANT.

vihavo|ida[30] *v., 3. pers.* kirvellä. **1.** subj:na kivun aiheuttaja. | Silmiä v:ivat hikipisarat. [Tuuli] kehittyi siitä vähitellen v:ivaksi viimaksi AHO. — *Yksipers.* Loukkaantunutta jalkaa rupesi v:imaan. - - niin kipakasti [kissa] raapaisi turpaani, että vieläkin v:itsee KS. — *Kuv.* Mieltä v:iva ikävä. **2.** subj:na paikka, elin tms., jossa kipua tuntuu. | Vielä v:iva arpi.

vihavoit|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | Silmiä v:televa savu.

vihavoitta|a[2*] *v., 3. pers.* = vihavoida. | Kasvoja v:va hiki. — Haava v:a.

vihda|s[64] *s.,* tav. *mon.* vars. koivun lehvistä, joista tehdään vihtoja, vastas. | V:ksien ottoa varten kaadettu koivu. Taittaa v:ksia. — Olla, käydä v:ksessa 'vihdaksia ottamassa'.

vihdas|koivu *s.* **-metsä** *s.* Hyvä v. — Olla v:ssä 'vihdaksia ottamassa'.

vihdoin *adv.* viimein. Merk.-ryhmät eivät aina selvästi eroa toisistaan. **1.** ajasta: lopulta, (loppujen) lopuksi, pitkän odotuksen jälkeen; us. kin-liitteellä vahvistettuna ja ilmaisten tällöin erityisen painokkaasti puhujan subjektiivista suhtautumista. | Jo toista tuntia oli odotettu, ennen kuin vieraat v. tulivat. V. oli aika lähteä. Asia selvisi v. [vrt.: asia selvisi v:kin]. - - kaipaan tuonne taivaaseen, / jossa rauhan v. saan SIIONIN KANNEL. V:kin on koulu lopussa! Talomme oli v:kin velaton. — *vihdoin viimein.* V. viimein oli ilta käsissä. V. viimein(kin) olemme perillä! **2.** järjestyksestä: vielä (edellisten) lisäksi, lopuksi, viimeiseksi, lopuksi mainittuna. | Pikriinihappoa käytettiin väriaineena, muiden värien raaka-aineena ja v. räjähdysaineena. Tottumus säästää aikaa ja voimia, mahdollistaa erilaisten toimintojen yhtäaikaisen suorituksen, helpottaa mukautumista vaikeihin olosuhteisiin ja v. tekee ja vakaannuttaa tahdon ratkaisuja. Ensin nousee oras, sitten tulee tähkäpää ja v. täysi jyvä tähkäpäähän.

vihdonta[15*] *teonn.* < vihtoa.

vihdonviimeinen *a.* par. vihoviimeinen.

viheliäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* (ylen) kurja, kehno t. surkea, viheliäs. **1.** aivan rappeutunut t. kulunut, kelvoton, mihinkään kelpaamaton t. kykenemätön, mitä tukalin, hyvin epäsuotuisa tms. | V. mökki. V. öljytuikku. Kerjäläinen v:sissä repaleissa. Kerrassaan v:stä ruokaa. V:siä puunkäppyröitä kasvava suo. Maanteidemme v:syys. Puhui v:stä suomea. V. sää. Maaorjien v. asema. On v:stä olla kaikkien arvosteltavana. Olla v:sessä kunnossa. V. työntekijä. V:sesti nuoritettu paketti. Mutta v. oli heidän muotonsa: vaatteensa pahoin revityt, kasvonsa kirjavat mustelmista ja haavoista KIVI. **2.** arvoton, mitätön, halpa, sääliteltävä, vaivainen, matoinen. | V:sen pieni palkka. Sellainen vaiva muutaman v:sen satasen takia! Orja, v. orja! KIVI. - - kaikki hänen elämässään oli ollut vain v:stä narripeliä ... AK. — *Heng.* myös seur. ryhmään läheisesti liittyen: raadollinen, vaivainen. | Ihminen on Herran edessä vaivainen, v. syntinen. Turmeluksemme ja luontainen v:syytemme. — *S:sesti.* - - Jumalan enkelit julistavat meille maan v:sille Jeesuksen ylösnousemisen suurta totuutta A.J.PIETILÄ. **3.** siveellisesti tuomittavasta: kunnoton, kelvoton, halpamainen, katala, alhainen, häpeällinen. | V. teko. Se v. poika, missä mahtanee hän, kaupungin vai tienvarren krouvissa, aikansa näin synnin humussa menettää? KIVI. Minun ovat v:sesti pettäneet KIVI. Miten uskallat - - tulla tänne oikeuspaikkaan v:siä valheitasi puhumaan? JÄRVENT. **4.** *s:sesti* vars. voima-, haukkuma- ja vahvistussanana. | Voi v., minkä teki! Voi v. kuitenkin! Senkö v:sen [= sairaalaan viennin] se tohtori taas sai aikaan! AK. Kettu v. vain valvoi ja mietti uusia metkuja KS.

viheliä|s[66] *a. harv.* = ed. | V. asumus. - - kanat, v:ät, olivat ruvenneet yksimielisesti munimislakkoon HILJA VALTONEN.

viheljäinen[63] *a. vanh.* viheliäinen. | V. maankulkija KIVI.

vihel|lellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < viheltää A. *(I.)* Käveli kädet housuntaskuissa ja v:teli. V. tanssikappaletta. [Uhrivuorelle] v:teli Tellervo pikkukarjansa AHO. — [Rosvot] lääninherroille vain v:telivät AK. *(II.)* Kottarainen v:telee puistossa. Pyiden alakuloinen v:tely. Nurkissa v:televä myrskytuuli. Kylmä v:teli viluaan KATAJA.

vihellin[56*] *väl.* < viheltää. | Pilli tai muu v. — *Yhd.* höyryv. **-opaste** *s. raut.* viheltimellä annettu opaste.

vihelly|s[64] *teonn.* < viheltää A. | Poliisin, jalkapallotuomarin v. Terävä, hiljainen v. N:n huulilta pääsi pitkä hämmästyksen v. Laulajatar sai yleisöltä raivokkaita [mielenosoituksellisia] v:ksiä. - - suu tyytyväisessä v:ksessä [= vihellettäessä pidettävässä asennossa] KATAJA. — Kottaraisen, pyiden, karhun v. Höyrypillin, laivan, junan v. Luotien v. korvissa. — *Yhd.* kutsu-, lähtö-, merkkiv.; alku-, loppuv.; junanv.; kaksoisv.

vihellys|konsertti *s.* viheltäen toimeenpantu joukkomielenosoitus; kissannaukujaiset. | Ylioppilaiden toimeenpanema v. Esityksen päätyttyä alkoi korvia vihlova v. Erotuomarin menettely aiheutti katsomossa pitkän v:konsertin. **-merkki** *s.* viheltämällä annettu merkki. **-pilli** *s.* Partiolaisen, erotuomarin v. Junan, laivan v. **-ääni** *s.* Punavarpusen raikas v.

viheltäjä[16] *tek.*

vihel|tää[5] *v.* **A.** "vislata". **I.** ihmisestä: synnyttää kimakkaa, ujeltavaa ääntä saattamalla (ulos)-hengitysilmavirta väräjämään kielen etuosan ja hampaiden t. vars. supussa olevien huulien, joskus myös sormien avulla; aikaansaada vastaavanlainen ääni pilliin tms. puhaltamalla. **1.** vars. tiedotukseksi, käskyksi, jnk merkiksi (jne.) suulla, pillillä tms. suoritettavasta viheltämisestä. | V. kimakasti, korvia vihlovasti. V. pillillä. V. koiralle. Konduktööri v:si pilliinsä ja veturi vastasi. V. lähtömerkki. Erotuomari v:si pelin päättyneeksi. Elokuun 2. päivän aamuna kello 8 v:letään: "Kaikki miehet peräkannelle!" AK. — *Erik.* **a.** viheltämällä kutsua luokse, paikalle. | V. auto. V. koira luokseen. - - varsan viiasta v:ti KAL. **b.** hämmästystä, kummastelua tms. ilmentävästä viheltämisestä. | V:si pitkään uutisen kuullessaan. **c.** epäsuosion osoitukseksi tapahtuvasta viheltämisestä. | Puhujalle v:lettiin. Sinulle v:tävät kauppatutut kansojen joukossa VT. **d.** *kuv.* vähätellä, olla välittämättä jstak, pitää jtak merkityksettömänä, antaa palttua, viitata kintaalla jllek tms. | Minä v:län sellaisille määräyksille! Ei ole väliä rahasta, ei tavarasta, nälällekin voi v. LEINONEN. **2.** esittää suulla viheltäen jtak melodiaa. | V. marssia. Kalle jossakin v:si "Voi äiti parkaa" PAKK.

II. muusta, ihmisen viheltämistä muistuttavasta ääntelystä t. äänessäolosta. **1.** eläimistä. | Karhu v:tää. Pyy, kottarainen v:tää. **2.** (jnk laitteen osana olevan) höyry- tm. pillin äänessäolosta. | Juna v:si ja lähti liikkeelle. Sahan pilli v:si aamiaisajan alkavan. **3.** tuulen, ilman jtak (us. liikkuvaa) esinettä vastaan hankautuessaan synnyttämästä tms. äänestä. | Tuuli vonkui ja v:si nurkissa. Tuuli yltyi v:täväksi myrskyksi. Purjeiden köydet v:tävät. Kranaatti v:si ilmassa. Ampui, mutta luoti v:si [= meni viheltäen] ohitse. Ajoimme niin kovaa vauhtia, että ilma v:si korvissa. Kaasu purkautui v:täen reiästä ulos. — *Yksipers.* Tuuli niin, että nurkissa v:si ja vinkui. V:si ilkeästi, ja sitten vavahteli maa [kranaattien] repivien räjähdysten voimasta V.LINNA. **4.** *vihel|tävä* (a.) -tävästi (adv.) vihellystä muistuttava, sen kaltainen. | Keuhkoista kuului rahisevia ja v:täviä ääniä. Lintu, jonka laulu on v:tävää. Sirostelevan v:tävästi äännetty *s.*

B. *deskr.* nopeasta liikkumisesta: porhaltaa, pyyhältää. | Tuossa jo kaukaa v:si häntä vastaan nuori ikivilkas Vilho Visa KIANTO.

viher|alue *s.* nurmea, pensaita ja (t.) puita kasvava (rakentamaton) alue kaupungissa tm. asutuskeskuksessa; vrt. vihervyöhyke. **-hiukkanen** *s. kasv.* lehtivihreää sisältävä värihiukkanen, lehtivihreähiukkanen. **-home** *s. kasv.* eräs hedelmien tauti.

viheriä[14] *a.* ja *s.*, vars. *vanh.* ja *ylät.* (*rinn.* viherjä[14]) vihreä.

viheriäi|nen[63] *a.* ja *s.*, vars. *vanh.* ja *ylät.* -syys[65] *omin.* (*rinn.* viherjäinen[63]) vihreä.

viheriö[3] *s. urh.* golfkentällä reikää ympäröivä tasainen, lyhyeksi leikatun ruohon peittämä ala, "green".

viheriö|idä[30] *v.* (*rinn. vanh.* ja *ylät.* viherjöidä[30]) kasveista, kasvillisuudesta, vars. lehdistä ja ruohoista: olla vihanta(na), vehreä(nä), vihannoida, tulla vihannaksi, vehreäksi; vrt. vihertää. | V:ivä pensas. Alati v:ivä [= ainavihanta] puu. Niitty, puisto v:i. Sadeajan jälkeen v:itsevä aro. - - Aaronin v:inyt sauva UT. — *Kuv.* Kukoistava ja v:ivä harrastus. - - vanhurskaat v:itsevät niin kuin lehvä VT.

viheriöittä|ä[2*] *kaus.v.* < ed. | Kevät v:ä luonnon.

viheriöity|ä[1*] *v.* alkaa viheriöidä. | Juuri v:neet nurmikot.

viher|kaihi *s. lääk.* vaarallinen silmätauti, jolle on ominaista silmän sisäisen paineen kohoaminen, vihreä kaihi; vrt. harmaakaihi. | V:kaihessa silmäterä on usein vihertävän kiiltoinen. **-kasvi** *s.* huonekasveista, joita pidetään etupäässä lehtiensä (t. varsiensa) eikä kukkiensa vuoksi. **-kato** *s.* vihreissä kasveissa esiintyvä tauti, joka ilmenee lehtivihreän häviämisenä, kloroosi. **-levä** *s.* V:t 'Chlorophyceae, leviä käsittävä sekovartisten luokka, johon kuuluvien lajien solujen väriaine on lehtivihreää ja viherhiukkaset rakenteeltaan yksinkertaisempia kuin yhtymälevien'. **-paitsio** *s. valok.* punaherkän kuvaksen herkkyyden vajaus vihreälle valolle. **-peippo(nen)** *s.* Chloris chloris, valtaväriltään keltaisen vihreä peippo, jonka siivet ja pyrstö ovat keltareunaiset, vihreäpeippo(nen).

viher|rellä[28*] *frekv.v.* < vihertää 2. | Keväinen kävelyretki tuoksuvien metsien ja v:televien niittyjen halki. — *Kuv.* - - lämpimät ajatukset minun sydämessäni v:televät KILPI.

viher|suodatin *s. valok.* pääasiallisesti vihreää ja keltaista väriä läpäisevä suodatin. **-tikka** *s.* Picus viridis, maassamme verraten harvinainen, selästään vihreän keltainen tikka, vihreätikka.

viherty|ä[1*] *v.* tulla vihreä(mmä)ksi (t. vehreä(mmä)ksi). | Hapettuessaan kuparin pinta v:y. Multaamalla estetään perunan mukuloiden v:minen. Kukkien v:minen 'kokonaisten kukkien sairaalloinen muuttuminen vihreiksi lehtisilmuiksi'. Sateen jälkeen alkoi kuivuudesta kellastunut ruohikko v. — *Kuv.* Uudelleen v:neet muistot.

vihertävä[13] *a.* (*partis.*) vihreään vivahtava, (vaalean) vihreä, vihervä, vihreähkö, vihreähtävä. |

Vaalean, tumman, mustan, ruskean v. (myös ◡). V:n harmaa, keltainen, ruskea (myös ◡). V. väri, valo. V:ä lasia. Silmien v. välke. Kaura niitettiin vielä v:nä.

viher|tää[6] *v.* -rys[64] *teonn.*; vihertävä ks. erikseen. **1.** vivahtaa vihreään, vihreälle, olla vihertävä t. vihreä, näkyä vihertävänä t. vihreänä. | Musta puku v:tää vanhuuttaan. Silmät v:sivät vihasta. -- asumattomia rantoja, mutta aina sentään jostakin salmekkeesta v:tää niitty, kellertää pelto AHO. **2.** ed:een liittyen kasveista, kasvillisuudesta: viheriöidä. | Ruoho on jo alkanut v. Oras v:si voimakkaana. Hiirenkorvalla v:tävä koivikko. Syksyinen puu, jonka oksilta on v:rys jo kadonnut. -- maa v:ti nuorta nurmea AHO. — *Yksipers.* Oli kevät ja puissa v:si. — *Kuv.* Etäinen -- odotus v:tää minussa KILPI.

viher|varpunen *s.* Carduelis, peipposlintuja, joilla on kova, kekomainen, teräväkärkinen nokka ja pitkät, suipot siivet; vars. vihertävän värinen, varpusta pienempi C. spinus, vihreävarpunen. **-vyöhyk|e** *s.* vrt. viheralue. | Asuma- ja tuotantoalueita rajoittavat v:keet, jotka tunkeutuvat kaikkialle asutuksen piiriin, solujen ja lähiöiden väliin, tehden asumisen ja työolot viihtyisiksi IT.

vihervä[13] *a.* vihertävä. | Tumman, harmaan v. (myös ◡). V:n harmaa, keltainen, sininen (myös ◡). V:ä lasia. Ammunko joutsenen joelta, / virralta v:n linnun KANT.

viherä[12] *s. murt.* vihreä. | -- tieän linnuksi tiaisen, / kyyn v:n käärmeheksi KAL.

vihi[4] *s.* **1.** *mets.* eräiden riistanpyydysten tav. risuista tms. tehty johdeaita. | V:llä varustettu linnunloukku. — Tav. **2.** *kuv.* hämärä ennakkotieto t. -käsitys jstak asiasta t. tapahtumasta, aavistus, "haju", vainu. | Saada v:ä jstak. Kukaan ei saanut lähdöstäni ennakolta pienintäkään v:ä. Hänellä ei ole asiasta v:äkään. Ei antanut v:äkään aikeistaan. Asiasta v:n saatuaan ryhtyi heti toimeen. | "Oletko lähettänyt viestin hälle?" / "Vain v:n; mut aion lähettää." *JYLHÄ.

vihikoira *s.* koira, jonka tehtävänä on vars. haavoittuneen riistan verijälkien seuraaminen, vainukoira, verikoira; vrt. ajokoira. — *Yhd.* englannin-, hannoverinv.

vihil|lä, -ltä, -le *adv.* ks. vihki 2.

vihintä[15*] *teonn.* < vihkiä.

vihi|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* vrt. viuhua, suhista, sihistä. | Nurkissa v:sevä tuuli. Sateen v:nä. Lentävän linnun siipien v:nä.

vihit|tää[2*] *fakt.v.* < vihkiä. | Eivät pitäneet häitä, vaan v:tivät itsensä kaikessa hiljaisuudessa. [Nainen] jonka kerran itseesi laillisena vaimona v:ät ALKIO. — V. itsensä papiksi.

vihityttää[2*] *v.* = ed.

vihja[10] *s. kans.* vihi (2). | -- ovat saaneet v:a meidän hommista MERIL.

vihjail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vihjata. | Ilkeämielisiä v:uja. -- vaikkei Saara olekaan väittänyt nimenomaan olevansa morsian, vaan ainoastaan v:lut huvikseen sinne päin LEHT.

vihjais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | Ei tarvinnut kuin vähän v., niin heti ymmärsi tarkoitukseni.

vihja|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* kautta rantain, verhotusti viitata jhk t. mainita jstak, antaa viittaus, vihiä jstak. | Minulle ei asiasta ennakolta edes v:ttu. V:si matkansa tärkeyteen. Suuttui, jos joku v:sikaan hänen sukuperäänsä. Oli v:nnut (siihen suuntaan), että --. Pisteliäs v:us. Kaikenlaisia kuiskutuksia ja v:uksia. Kirje ei sisältänyt v:ustakaan kirjoittajan suunnitelmista. -- tuskinpa olisi löytynyt semmoista tyttöä, joka ei olisi lähtenyt mukaan, kun Matti olisi vain kerran v:nnut PÄIVÄR. — Ei saanut ryhtyä kauppoihin markkinapaikalla, vaan piti v. myyjä tänne karjalaiskylään AK.

vihje[78] *s.* vihjaus, viite, viittaus, osviitta. | V:itä veikkaajille. Antaa jklle v. jstak. Noudatti saamaansa v:ttä kurssien noususta ja osti osakkeita. Isännän haukottelu on selvä v., että vieraiden olisi jo aika lähteä. -- arveli jotakin v:ttä sinnepäin huomanneensa AK. — *Yhd.* muoti-, ostos-, vedonlyöntiv.

-vihkaa *adv.* Sala-, vaiv.

1. **vihkais|ta**[24] *v.* **1.** (vihjaten) kuiskaista. | -- olisiko parempi v. asiasta Kylä-Maijalle, että se puhuisi Liisalle ALKIO. **2.** *deskr.* nopeasta liikkumisesta: kiitää, pyyhältää, viilettää tms. | Juosta, tanssia v. Moottoripyörä mennä v:i vihaista vauhtia. [Pääskynen] lentää poikki pihan... tulee takaisin ja salamana v:ee rannan sivu koskelle päin KATAJA.

2. **vihkaista**[24] *mom.v.* (< vihkiä) vihkiä nopeasti, enemmittä juhlallisuuksitta. | Eivät pitäneet häitä, antoivat vain papin v. itsensä.

vih|ki[4*] **1.** *s. harv.* vihkitoimitus, vihkiäiset. | -- sattui häät sotakeolla, / v. vierahan tuvilla KANT. **2.** *vih|illä*, -iltä, -ille (adv.) vihittävänä, vihkimistoimituksessa. | Viedä morsian v:ille. Käydä pappilassa v:illä. V:iltä nuoret ajoivat suoraan morsiamen kotiin. V:illä vilut sydämeen menee SL.

vihki|alttari *s.* alttari, jonka ääressä kirkollinen vihkiminen suoritetaan. — *Kuv.* Viedä jku (nainen) v:alttarille 'viedä vihille, mennä naimisiin jkn kanssa'. **-jakkara** *s.* vihkipalli.

vihkijä[14] *tek.* Morsiusparin v:nä oli rovasti N. Papiksi v. Promootion v. eli promoottori.

vihki|kaava *s.* vihkimäkaava. **-kirkko** *s.* vrt. vihkialttari. | -- ajaisi morsiuspari v:on muun hääkansan keralla NUOLIV. **-kumppani** *s.*, tav. *mon.* hää-, morsiusparista. | Kansankirkon pappi on velvollinen toimittamaan vihkimisen, jos molemmat v:t kuuluvat kansankirkkoon -- AK.

vihkiminen[63] *teonn.* ks. vihkiä. — *Yhd.* papiksi-, siviiliv.

vihkimis|juhla *s.* Uuden kirkon v. **-juhlallisuus** *s.*, tav. *mon.* **-kaava** *s.* = vihkimäkaava. **-meno** *s.*, tav. *mon.* Kirkollisessa vihkimisessä noudatettavat v:t. **-muo|to** *s.* Jompikumpi v:doista: kirkollinen tai siviilivihkiminen. **-oikeu|s** *s.* Uskonnollinen yhdyskunta, jolle valtioneuvosto on antanut v:den. **-palli** *s.* vihkipalli. **-puhe** *s.* Uuden sillan v. **-päivä** *s.* Morsiusparin v. Kirkon v. **-seremonia** *s.* **-tilaisuus** *s.* Tehtaan, patsaan v. **-todistus** *s.* vihkijän puolisoille vihkimisen toimittamisesta pyynnöstä antama todistus, vihkimätodistus. **-toimitus** *s.* Kaste-, vihkimis- ja hautaustoimitukset. **-viranomainen** *s.* viran-

omainen, jolla on oikeus suorittaa avioliittoon vihkiminen.

vihkimy|s[64] **1.** *s.*, vars. *usk.*, muuten us. *vanh.* vihkiminen. | V:stä vailla oleva pappiskokelas. Lähetyskoulun käyneet erotetaan lähetystyöhön juhlallisella v:ksellä AK. — Avioliittoon v. Kirkon, koulun v. Toimittaa v. — *Yhd.* nunnaksi-, papiksi-, pappisv. **2.** yhd:ojen alkuosana tav:mmin vihkimis-.

vihkimä- = vihki(mis)-. **-ilmoitu|s** *s.* Sanomalehtien kihlaus- ja v:kset. **-juhla** *s.* Turun akatemian v. **-kaava** *s.* kaava, jonka mukaan (kirkollinen) avioliittoon vihkiminen suoritetaan, vihki-, vihkimiskaava. **-lu|ku** *s.* Taivahassahan se [avioliitto] on säädetty, niin kuin v:vussa sanotahan! A.JÄRVILUOMA. **-meno** *s.*, tav. *mon.* Kirkon juhlalliset v:t. **-palli** *s.* vihkipalli. **-puhe** *s.* Rovasti N:n v. **-päivä** *s.* **-raamattu** *s.* vihkiraamattu. **-risti** *s.* eräiden keskiaikaisten kirkkojen seiniin ym. kirkon vihkimisen symboliksi us. hakkaamalla t. maalaamalla tehty tav. ratasmainen risti. **-ryijy** *s.* vihkiryijy. **-sormus** *s.* vihkisormus. **-tilaisuus** *s.* **-todistus** *s.* vihkimistodistus. **-toimitus** *s.*

vihkimät|ön[57] *kielt.a.* V. pariskunta. Jalkavaimo eli leipäsusi, so. v. vaimo. Papiksi v. maallikkosaarnaaja. Itsemurhaaja haudattiin v:tömään maahan. — *Kuv.* us. par. jhk perehtymätön, (asiaa) tuntematon, syrjäinen, sivullinen tms. | Kirjoitus, jonka tarkoituksena on antaa asiaan v:tömille lukijoille käsitys surrealismista. — *S:sesti.* - - mystillinen viisaudenkirja, täynnä v:tömiltä salattua tietoa KOSKENN.

vihki|palli *s.* (kirkko)vihkiäisissä toisinaan käytettävistä palleista, joille morsiuspari polvistuu siunausta varten, vihkimis-, vihkimäpalli, vihkijakkara. | Morsiuspari v:palleille polvistuneena. — *Kuv.* Riikka toimittaisi meitä v:pallille [= vihille, naimisiin] JOTUNI. **-pari** *s.* hää-, morsiuspari. **-puhe** *s.* **-puku** *s.* avioliittoon vihittävän vihkiäisissään pitämä puku, hääpuku; morsiuspuku. **-raamattu** *s.* nyk. vars. vihkijän seurakunnan puolesta morsiusparille vihkiäistilaisuudessa antama (perhe)raamattu. **-ryijy** *s.* ryijy, jollaisella morsiuspari ja pappi toisinaan seisoivat vihkitoimituksen aikana, vihkimäryijy. **-sormus** *s.* us. sileä kultasormus, jonka sulhanen avioliiton solmimisen merkiksi meillä vihittäessä painaa morsiamen vasemman käden nimettömään sormeen siinä (kihlasormuksen kanssa) pidettäväksi, vihkimäsormus. **-toimitus** *s.* vihkimis-, vihkimätoimitus. **-tuoli** *s.* etunojallinen vihkipalli. **-vaate** *s.*, tav. *mon.* vrt. vihkipuku. **-vala** *s. kans.* morsiusparin vihittäessä tekemä uskollisuudenlupaus. | Onneton, näinkö pian sinä pyhän v:si unhotat? CANTH. **-vesi** *s.* katolisissa kirkoissa erityisissä astioissa pidetty vihitty suolainen vesi, jolla esim. kirkossakävijät pirskottavat itseään. **-vesiastia, -vesimalja** *s.* **-vuode** *s.* tav:mmin hää-, morsiusvuode.

vihkiytymät|ön[57] *kielt.a. kuv.* us. par. jhk perehtymätön, (asiaa) tuntematon, syrjäinen, sivullinen tms. | Asiaan v:tömän on vaikea ymmärtää - -.

vihkiyty|ä[44] *refl.v.* < vihkiä. **1.** - - Maria hoiti tuota sairasta [miestä], vieläpä oli virallisesti v:nyt tälle IRIS UURTO. — Mysteereihin salamenoin v:nyt. **2.** *kuv.* **a.** omistautua, antautua, pyhittäytyä. | V. jnk aatteen palvelukseen. Kuolemaan v:nyt soturi. Tieteelle v:nyt tutkija. **b.** us. par. perehtyä jhk, olla jstak tietoinen. | Vain asiaan v:neet tiesivät, mitä oli odotettavissa.

vih|kiä[17*] *v.*; vihkiminen ks. myös erikseen. **I. 1.** pappina, pormestarina tm. tehtävään valtuutettuna määrämuotoja noudattaen virallisesti vahvistaa kihlaparin päättämä avioliitto. | V. avioliittoon. V. aviopari. V. morsiuspari mieheksi ja vaimoksi. Kirkollinen v:kiminen. Laillisesti v:itty vaimoni. Hän antoi v. itsensä tähän mieheen IRIS UURTO. **2.** ed:tä avarammin: juhlallisella toimituksella asettaa jku t. jk määrätehtävään t. -arvoon; vrt. suorittaa konsekraatio, pyhittää, siunata; seppelöidä, promovoida. **a.** ihmisistä. | V. papiksi, piispaksi, lähetyssaarnaajaksi, nunnaksi. V. saarna-, papinvirkaan. — Promootiossa v:ityt maisterit. Ottaa filosofian tohtorin arvo ilman juhlallista v:kimistä. — Mysteereihin v:itty henkilö. Ennen kuin Herakles astui manalaan, hän antoi v. itsensä salamenoihin, jotka poistivat häneltä kuoleman kauhun. — V:ittävät [s:sesti] eli promovendit valitsevat [maisterinvihkiäisten järjestämistä varten] keskuudestaan gratistin. **b.** laitoksista tms. | V. kirkko pyhään tarkoitukseensa. V. rukoushuone kirkoksi. Hautausmaa on v:ittävä käsikirjan määräämällä tavalla. Haudata vainaja v:ittyyn maahan. — Sotilaskodin, uuden sillan, järjestön lipun v:kiminen. **II.** *kuv.* **1.** - - tammikuun 16. p:nä v:ittiin laulaja haudan lepoon [= haudattiin] L.ONERVA. — Vihollisen hyökkäys v:ki koko kansan yhteiseen taisteluun isänmaan pelastamiseksi. V. elämänsä hädänalaisten auttamiselle. Herran taistohon rohkeaan / sä v:kiös nuoruusaikas! HLV. Kuolemaan v:itty 'jonka on pakko kuolla'. - - sankarit Leonidaan, / v:ityt kaatumaan KAILAS. Joka uhraa muille jumalille kuin Herralle, ainoalle, olkoon v:itty tuhon omaksi VT. **2.** us. par. perehdyttää, tutustuttaa. | Kasimir Leino v:ki veljensä Einon runonteon salaisuuksiin. Ja muutaman kuukauden kuluttua v:ki hän myöskin ystävät - - sydämensä salaisuuteen KOSKENN.

vihkiäis|et[63] *s. mon.* (juhlallinen) vihkimistilaisuus. **1.** avioliittoonvihkimistilaisuus (us. heti sen jälkeen pidettävine juhlineen); vrt. häät. | Kirkossa, morsiamen kotona pidetyt v. Tervetuloa tyttäremme Leenan ja metsänhoitaja Kalle Koiviston v:iin kotiimme sunnuntaina tk. 20. p:nä klo 13. Luulevat ihmiset vielä, että on häät pidetty ennen v:iä SILL. — *Yhd.* aamupäivä-, kirkkov. **2.** vrt. vihkiä I.2. | Museon, uuden koulutalon, kirkon v. — *Yhd.* maisterin-, piispan-, tohtorinv.; kirkonv.

vihkiäis|juhla *s.* Turun akatemian v. **-juhlallisuudet** *s. mon.* **-juna** *s.* uuden radan juhlallisen avaamisen suorittava juhlajuna. **-kilpailut** *s. mon.* Uuden urheilukentän v. **-menot** *s. mon.* **-puhe** *s.* **-tilaisuu|s** *s.* V:dessa morsiamella on tavallisesti valkoinen morsiuspuku. Kirkon v.

vih|ko[1(*)] *s.* **I. 1.** us. järjestetty ja yhteen sidottu

kimppu (pitkähköjä) irtokukkia. | Upea v. ruusuja. Neilikoista ja iiriksistä sidottu v. Silkkinauhoilla somistettu v. — *Yhd.* kukka-, neilikka-, ruusuv.; hautajais-, morsius-, suruv. **2.** *kans.* **a.** lyhde, pivo tm. sidottu kimppu kasvinvarsia t. -oksia. | Loukutetut ja lihdatut pellavat sidotaan v:oiksi. Vilja sidottiin leikattaessa lyhteiksi eli v:oiksi. Kaikin voimin käytteli nyt kukin mäihäpehmeätä, ihanata lehtiv:koansa - - ja kauas kuului saunasta vihtain vinha mätkinä KIVI. **b.** järjestämätön tukko, kasa heiniä tms. | - - lehmille ruokia antaessaan vei sen v:kon härälle mikä piti viedä vasta kantaneelle lehmälle MERIL. — Juha kopeloitsi taskustaan suuren v:kon jäneksen pauloja ALKIO. — *Yhd.* heinäv. **II.** tav. pehmeihin kansiin nidottu joukko arkkeja, lehtiä, lippuja tms.; us. vars. kouluissa kirjoitukseen, laskemiseen tm. käytetty, tav. viivatuista t. ruudutetuista lehdistä nidottu paperituote; myös nidotusta pienehköstä painotuotteesta, joko itsenäisestä julkaisusta, pienehköin erin ilmestyvän teoksen kerralla ilmestyvästä nidoksesta tai aikakauskirjan t. -lehden numerosta. | Koululaisen kirjat ja v:ot. Ruudullinen, viivallinen v. Sini-, vahakantinen v. Laskea kotilaskut v:koon. V. alennuslippuja. — [Runoilija] N:n vasta ilmestynyt v. runoja. V:koina ilmestyvä sanakirja. Aikakauskirja, jota ilmestyy neljä v:koa vuodessa. — *Yhd.* aine-, kaunokirjoitus-, kirjanpito-, kirjoitus-, lasku-, luento-, muisti-, muistiinpano-, nuotti-, piirustus-, pikakirjoitus-, työv.; millimetri-, tasku-, vahakansiv.; arpa-, kuitti-, lippu-, lomake-, šekkiv.; esittely-, mainos-, ohjelma-, runo-, selostusv.; juhla-, lisäv.

vihkoittain *adv.* (*rinn.* vihoittain) vihkoina, vihko kerrallaan, monta vihkoa, vihkollista. | Teos, joka ilmestyy v. V. muistiinpanoja.

vihkolli|nen[63] *s.* vihkon täysi. | Lönnrotin ensimmäisen runonkeruumatkan tuloksena oli viisi v:sta runoja.

vihko|nen[63] *dem.s.* **1.** < vihko I. | Mä taitoin terttuja v:sen, / kevätterttuja nuoren tuomen HAAHTI. — *Yhd.* heinäv. **2.** < vihko II. | Sinikantinen v. Teoksen täydennysosa ilmestyy kuutena 48-sivuisena v:sena. — *Yhd.* esittely-, laulu-, muistiinpano-, nuotti-, näytelmä-, ohje-, ohjelma-, runo-, selostusv.

vihko|paperi *s.* kirjoitus-, lasku- ym. vihkoihin käytetty (erikois)paperi. **-pinkk|a** *s.* Kielten opettaja joutuu yhtenään korjaamaan paksuja v:oja. **-romaani, -teos** *s.* vihkoina ilmestyvä romaani, teos.

vihlais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < seur. **1.** *harv.* nopeasti viiltämällä leikata. | Taapäin nojautuen v:i Ahma [hakkurin] terää vasten köytensä poikki IVALO. **2.** *3. pers.* aiheuttaa viiltävää kipua, riipaista. | Jokainen liikahduskin v:i ilkeästi loukkaantunutta polvea. Selässä tuntui kipeä v:u. Kimakka vihellys v:i korvia. Rintaa, sydäntä v:eva ikävä. Ivallinen, mieltä v:eva letkaus. — Pelästyi niin, että sydäntä, sydämeen v:i. Päätä v:i kuin veitsellä pistäen. Pudotessa v:i ilkeästi sydänalasta, sydänalassa. — *vihlais|eva* (a.) -evasti (adv.) V:eva ivanauru. V:eva orpouden tunne. Kirkaista v:evasti. — *Erik.* viheltämisen tms. aiheuttamasta räikeän vihlovasta äänestä. | Veturi viheltää v:i kimeästi. Junan v:u. — Pyörät v:ivat vähän väliä ilkein äänin rattaiden siipiin SEPPÄNEN. Äkkiä v:ee huuto ilmaa, huuto kuin naakan huuto TALVIO. **3.** *deskr. kans.* nopeasta juoksemisesta tms.: viilettää, pyyhältää, viheltää. | Läksi juoksujalkaa v:emaan. Pelästynyt hevonen laukata v:i karkuun.

vihla|ta[35] *v. harv.* -us[64] *teonn.* vihlaista, vihloa. | Sydäntä v:ava orpouden tunne. Hampaassa tuntuva v:us. - - väkitykin ulvova vongunta taikka pienemmän tuliputken terävä v:us IVALO.

vihleks|iä[17] *frekv.v., 3. pers.* < ed. | Kylmä vesi v:ii hampaita. — - - semmoista vauhtia vei, että v:i sydämessä AHO.

vihlo|a[1] *v., 3. pers.* aiheuttaa viiltävää kipua, leikata, riipoa. | Kylmä vesi v:o hampaita. Selkää v:vat vilunväreet. Jäseniä v:va kipu. Huuto aivan v:i korvia. Sydäntä v:va tuska. Ikävä v:i rinnassa. — Olen sairas, pistää ja v:o joka paikkaa. Huusi niin, että korvia v:i. — *vihlo|va* (a.) -vasti (adv.) V:va kipu. Kimeä, v:va valitus. Huutaa v:vasti. V:van kylmää vettä. Äänsi suomea v:van väärin. V:va iva. — Viheltää korvia v:vasti. — *Erik.* viheltämisen tms. aiheuttamasta räikeän viiltävästä äänestä. | - - vihlaisi ilman halki kimakka, vihainen ja kirkuva vihellys, v:i pitkään, että korviin otti KATAJA. - - junan vihellys v:i ilmaa TALVIO.

vihma[10] *s.* pienipisarainen, tihkusadetta hereämpi ja us. myös lyhytaikaisempi sade, vihmasade, vihme; myös avarammin esim. hyvin pieninä pisaroina sinkoavasta nestesuihkusta. | Oli tuulista, v:a ja sumua. Hienoinen v. muuttui vähitellen rankkasateeksi. V:n tiheä kihinä järven pinnassa. - - kasteena valukoon puheeni niin kuin v. vihannalle, niin kuin sadekuuro ruohikolle VT. [Jäätävällä myrskyllä] aallot olivat raskaat - - ja niiden v. söi poskipäitä kuin ruoskansiima AK. Ruiskutettaessa hyönteismyrkkynesteen pitää hajota hienona v:na käsiteltävään kohteeseen. — *Kuv. runok.* - - / niin sä myöskin sieluillemme / taivaan v. vuodata VK. Usmat tähtien ylhäisten / unhon valkeaa v:a sataa ... VILJANEN.

vihmainen[63] *poss.a.* V. tihkusade, sää. V. ja kolkko ilta.

vihmasa|de *s.* = vihma. | Huonekasvit on hyvä viedä ulos lämpimään v:teeseen. — Vihmurista suihkuava v.

vihme[78] *s.,* vars. *runok.* vihma. | V:ttänsä maahan / heittää vilvoittavaa / kevätsade AK. Suolaista v:ttä heittyi [mereltä] hänen kasvoilleen A.KIVIMAA. — *Kuv.* - - olen kaukaisen auringon v:en / ma nähnyt kutreillas A.KIVIMAA.

vihmo|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1. a.** *3. pers.* sataa vihmaa. | Pilvet v:ivat sadetta. Hieno sade v:i herkeämättä. V:va räntä kasteli kulkijan. V:va syysilma. — Sataa v:i hienokseltaan. Vettä on v:nut jo päiväkausia. Yöllä oli vähäsen lunta v:nut AHO. **b.** (ed:een liittyen) pirskottaa, ripottaa nestettä (pieninä) pisaroina, vihmana. | Hyrskyt v:vat vettä rannalle. Myrsky pieksi ja v:i vettä ikkunaruutuihin. V. vettä pyörtyneen kasvoille. Kirkkoon astuttaessa v:ttiin vaatteet

vihkivedellä. Uhriveren v:nta alttarille. — *Kuv.* Mutta aurinko yhä paistoi korkeahkolta, laskien v:vina säteinä valonsa läpi jäyhkeän pilven HAARLA. - - sydän v:ttuna puhtaaksi pahasta omastatunnosta UT. 2. *deskr.* nopeasta juoksemisesta tms.: viilettää, pyyhältää, vihlaista. | Juosta v. kovaa vauhtia. V. kiireisin askelin.

vihmoitin[56*] *väl.* < seur.

vihmoit|taa[2*] *v.* hajottaa vihmaksi. | Autojen polttoaineena käytetään nesteitä, jotka v:ettuina tai kaasutettuina ilman kanssa muodostavat nopeasti palavan seoksen.

vihmuri[5] *s. tekn.* = pulverisaattori.

vihne[78] *s.* heinäkasvien kukan ulkohelpeessä kiinni oleva sukanen, siikanen; vrt. akana, kauna. | Ohran, rukiin v. Riihellä silmään mennyt v. Ohra oli jo tullut v:elle. — *Yhd.* heinän-, ohranv.; latva-, selkäv.

vihneelli|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* < ed. | V. helve, tähkä.

vihneenkatkoja *s. maat.* us. puimakoneeseen t. lajittelijaan yhdistetty laite, joka katkoo vihneet ohrasta ja vehnästä.

vihneet|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < vihne. | V. helve, tähkä. V:öntä viljaa.

vihnei|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* < vihne. | V. helve. V:stä leipää. — *Yhd.* lyhyt-, pitkä-, sitkeäv.; kaksi-, kolmiv.

vihnemäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* V. kale.

viho *vahv.adv.* (*rinn.* vihon) vars. parissa kiinteässä yhteydessä, tav. ⌣. | V. viimein, viimeinen.

viho|a[1] *v. harv.* vihavoida, kirvellä. | - - ettei viikkoa v:isi, / kovin kauan karvastaisi KAL.

vihoillinen[63] *s. vanh.* vihollinen.

vihoissa(an) *adv.* ks. viha 1.

vihoit|ella[28*] *v.* -telu[2] *teonn.* 1. olla vihoissaan, pitää vihaa, purkaa vihaansa, kiukutella, äkäillä, äksyillä. | V. jklle jstak. V. mielessään. V:telivat toisilleen vuosia, niin etteivät sanaa vaihtaneet. Tarpeeksi v:eltuaan paiskasi oven kiinni ja lähti. 2. haavan tms. ärtymisestä ja kipeytymisestä. | Haavaan oli päässyt likaa, ja se alkoi v.

1. **vihoit|taa**[2*] *v.* 1. saattaa jku vihaiseksi, vihastuksiin, vihastuttaa, suututtaa, ärsyttää. | Oli niin lauhkea luonnoltaan, ettei häntä voinut kukaan v. Koetti lepyttää v:tamaansa toveria. - - olivat harjoittaneet pahuutta ja v:taneet Herran VT. Meidän tulee peljätä ja rakastaa Jumalaa, niin ettemme halveksi emmekä v:a vanhempiamme tai hallitusväkeämme KATEK. Mutta enpä tahdo - - sanaakaan hiiskua tästä [petos]asiasta, jos eivät ne minua v:a jollain tavalla KIVI. 2. haavan tms. ärtymisestä ja kipeytymisestä. | V:tava haava.

2. **vihoitt|aa**[2*] *v.* vihertää, viheriöidä, vihannoida. | Nurmi v:aa. Maa v:i vihreänä. Kaura oli v:avalla oraalla. Koivut v:ivat jo hiirenkorvalla. — *Yksipers.* Oli kevät ja alkoi jo v.

vihoittain *adv.* = vihkoittain.

viholai|nen[63] *s.* 1. Urtica dioeca, tavallinen nokkonen. | V:sia kasvava saunan seinusta. — *Kuv.* - - himon v. itää ja mustasukkaisuuden orjantappurat kasvavat LINN. 2. *kans.* (vars. kelta)muurahainen, vihalainen, keltiäinen. | - - muuriaisia, keltaruskeita, tulisia v:sia KIVI. 3. vars. *ark. leik.* vihollinen, vihulainen. | Mutta nyt on v. sotavaunuineen paluutiellä HAANPÄÄ. 4. lievähkönä voimasanana. | - - tuo piippukin, mitä v:sen tekemistä minulla on kapineen kanssa, josta suuni ei tule ottamaan haikun hyötyä KILPI.

viholais|pensas *s.* -pesä *s. kans.* — *Kuv.* - - unohdetaan tämä maailman v. KIVI. **-säkki** *s.* nokkossäkki.

viholli|nen[63] I. *s.* us.)(ystävä. 1. a. ihminen suhteessaan toiseen ihmiseen, jota hän vihaa, johon hän suhtautuu karsaasti, pahansuovasti t. jolle hän koettaa tuottaa vahinkoa t. (ja) jonka vihan t. vahingoittamisen halun kohteena hän itse joutuu olemaan, vihamies, (ankara) vastustaja. | Jkn leppymätön v. A:lla on vaarallisia, mahtavia, salaisia v:sia. Pelätä v:siaan. Onnettomuus, jota en toivoisi pahimmalle v:sellenikaan. - - rakastakaa v:sianne ja rukoilkaa niiden puolesta, jotka teitä vainoavat UT. — Vars. *heng.* perkele, paha henki. | Sielun v. (myös ⌣). Se vanha v. — *Harv.* voima- ja vahvistussanana. | Voi v., kun osaatkin [soittaa] makiasti KOJO. - - oikein v:sen tulista konjakkia KATAJA. b. ihmisestä hänen suhteessaan jhk esineeseen t. asiaan, jota hän vastustaa, jota hän ei hyväksy, siedä tms. | Poika oli kaurapuuron v. Kansan v. Demokratian, edistyksen, valistuksen v. Uskon, ristin v. c. avarammin, muista kuin ihmisestä. | Koira on kissan v. Tuhohyönteiset ja kuivuus viljelyskasvien v:sina. Pöly on vasta maalatun pinnan pahin v. Näyteikkunain pahin v. on yksitoikkoisuus. Häntä alkoivat ahdistaa ennen tuntemattomat v:set: yksinäisyys ja toivottomuus. Paras on hyvän v. SP. — *Erik.* 2. *koll.* vihamielinen kansa, valtio tms., jonka kanssa ollaan sodassa; sotavoimat t. joukko-osasto, joka sodassa (määrätilanteessa) on vastapuolena. | Saksan v:set toisessa maailmansodassa. Maan sisäiset ja ulkoiset v:set. V:sen sotavoimat, laivasto. V:sen miehittämä maa. Maahan tunkeutuva v. Lyödä v:sen hyökkäys takaisin. V:sen harhauttaminen taistelussa. Taistelun päämääränä on voittaa v. V:sen puolelle loikannut karkuri. V:sen palveluksessa oleva vakooja. Komppanian vahvuinen v. oli murtautunut puolustuslinjan lävitse. — Avarammin *urh.* Hyökkääjien on [jalkapallossa] koetettava murtautua v:sen puolustuksen läpi. 3. *yhd.* Julki-, salav.; peri-, veriv. II. *a. harv.*, vars. *vanh.* vihamielinen, vihollis-, vihollisen. | Joutua elämään v:sessa ympäristössä. Vihaan heitä kaikkia, niin v:sta petoa, kuin julmureita omia! JOTUNI. Kun toisena yönä lähestyin haaskaa, olin tuntevinani sieraimissani v:sta hajua KIANTO. — *Yhd.* ranskalais-, saksalais-, venäläisv.

vihollis- us. *sot.* **-alue** *s.* Tunkeutua v:elle. **-alus** *s.* **-armeija** *s.* **-ase** *s.*, us. *mon.* V:iden vaikutukselta suojaavat kenttävarustukset. **-asem|a** *s.* V:ien ja -pesäkkeiden ilmapommitus. **-heimo** *s.* **-hyökkäys** *s.* **-jalkaväki** *s.* **-jouk|ko** *s.* Hyökkäävät v:ot. V:on tuhoaminen. **-kansa** *s.* **-kone** *s.* viholIislentokone. **-laiva** *s.* **-laivasto** *s.* **-lauma** *s.*

-leiri *s.* Hyökkäys v:ä vastaan. — Sortovuosien aikana maan suomenkielinen väestö oli kahtena v:nä. **-lentokone** *s.* **-lentäjä** *s.* **-linj|a** *s.* V:oihin kohdistuva tiedustelu. **-maa** *s.* **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Kylmä, v. maailma. **-osasto** *s.* Voimakkaita v:ja. **-partio** *s.* **-parvi** *s.* **-patteri** *s.* **-pesäk|e** *s.* Tuhota v:keet. **-puol|i** *s.* Lähitaistelussa v:en etäisyys on enintään 200 m. **-päällikkö** *s.* **-rintama** *s.* V:an syntynyt aukko. **-sotilas** *s.* **-suh|de** *s.* Olla v:teessa jkn kanssa. **-tiedustelu** *s.* **-tul|i** *s.* V:en alainen maasto. **-tykistö** *s.* **-upseeri** *s.*

vihollisuu|s[65] *s.* vihollissuhde. **1.** vihamielisyys. | Sai palkaksi uhrautuvista teoistaan vain kaikkien närkästyksen ja v:den. - - lihan mieli on v. Jumalaa vastaan UT. — *Yhd.* englantilais-, juutalais-, kulttuuri-, veriv. — *Erik.* **2.** tav. *mon.* sotatoimet, sotatila, sota. | V:det alkavat, puhkeavat. Lopettaa v:det. Maiden välinen ristiriita kehittyi avoimiksi v:ksiksi. Suomi joutui v:ksiin Neuvostoliiton kanssa. — Läntisten naapureittemme taholta meitä tuskin uhkaa v.

vihollisuussuhde *s.*

vihollis|vaara *s.* Linnoitus, josta kaupungin asukkaat v:vaaran uhatessa etsivät turvaa. **-valt|a** *s.* Taistella v:oja vastaan. — Taipui vastarinnatta v:aan. **-valtakunta, -valtio** *s.* **-voim|a** *s.*, us. *mon.* Suuret, vahvat v:at. Joutua v:ien saartamaksi. Operaation päämääränä on useimmiten jonkin v:an tuhoaminen.

vihon *vahv.adv.* = viho.

vihon|kansi *s.* Siniset v:kannet. **-sivu** *s.* Kymmenkunta tiheään kirjoitettua v:a.

vihon|viimein *adv.* **-viimeinen** *a.* = vihoviimein, -viimeinen.

vihottaa[2*] *v.* → vihoittaa.

vihovenäläinen *s. kans.* venäläisistä vainolaisina. | - - v. oli taas käynyt hävitysretkillä Suomessa WILKUNA.

viho|viimein [us. -vī·m-] *adv.* (harv. ⌒) vihdoin viimein, loppujen lopuksi. | V. pääsimme kotiin. Löytyipä se karkuri v.! **-viimei|nen** [us. -vī·m-] *a.* harv. ⌒. **1.** aivan viimeinen, äärimmäinen. | Kylän v. talo. V:sten aikojen tapahtumat. V:sen kerran. Aivan v:stä Pariisin muotia. Oli turvauduttava v:seen keinoon. **2.** mitä kurjin, viheliäisin. | V. heittiö, lurjus. He ovat v:stä sakkia. Sinä kuulut ruvenneen seurustelemaan muutaman v:sen näyttelijärentun kanssa TIITUS. Olin nähnyt ja kokenut yhtä ja toista tällä matkallani, mutta tuo märkyys se oli v:stä AK.

vihreikkö[2*] *s.* vihreä paikka luonnossa.

vihre|ä[21] **1.** *a.* -ys[65] *omin.* **a.** väristä, joka spektrissä sijaitsee keltaisen ja sinisen välissä; kasvavan ruohon, tuoreiden lehtien yms. runsaasti klorofylliä sisältävien kasvien ja kasvinosien värinen. | Harmaan, sinisen, vaalean, tumman, kirkkaan, puhtaan, likaisen, räikeän v. (myös ◡). V:än keltainen, punerva, harmaa (myös ◡). V. kasvi, ruohokenttä, oraspelto. Kissan v:ät silmät. Veden v:ys. V:ätä mustetta, lasia, kangasta. V. metsästystakki. Vanhuuttaan v. frakki. V:äksi patinoitunut kupari. V. liikennevalo merkitsee ajokehotusta. — Termin luonteisissa yhteyksissä. | V. marakatti, sisilisko, lehtikärsäkäs. V. herne, lavakurkku. V. graniitti. V. umbra. V. kaihi 'viherkaihi'. — *Erik.* kasvillisuudesta us. = vehreä. | Luonnon kesäinen v:ys. — *S:sesti.* Kimppu neilikoita ja vähän v:ää 'vihreälehtinen kasvin (esim. asparaguksen) oksa t. oksia'. Voilautaselle pannaan koristeeksi jotakin v:ää, tavallisesti persiljan lehtiä. Frej se v:ään puki viljapellot *MANN. **b.** ed:een liittyvissä erikoistuneissa, us. kuv. ilmauksissa. | V:änä [= tuleentumattomana] niitetty kaura. Marjat olivat vielä aivan v:itä 'kypsymättömiä, raakoja'. V:itä tomaatteja. — Metsiemme v. kulta 'puutavara'. V. helvetti, vars. Etelä-Amerikan päiväntasaajan seudun sademetsistä käytetty nimitys. Päästä v:älle oksalle, ks. oksa 4.b. — Asia haudattiin v:än veran alle, ks. verka. — Mielisairas oli v. kasvoiltaan. Olla aivan v., v:änä kateudesta 'hyvin kateellinen'. V. raivosta, kiukusta. Silmissä välähti v. viha. — Joskus v:ässä [= varhais]nuoruudessani. Aivan v. [= kokematon, tottumaton, vasta-alkaja] ammatissaan. V. aloittelija. Joutui aivan v:änä nuorukaisena ottamaan vastuulleen liikkeen johdon. **c.** *yhd.* Aina-, alati-, ikiv. **2.** *s.* vihreä väri. | V. on toivon ja iankaikkisen elämän väri. Täysin kypsistä tomaateista on v. kadonnut kokonaan. Koivujen kelta, mäntyjen v. ja pihlajain puna kertautuu lammen pinnalla TALVIO. - - välähti niissä [silmissä] v:ää, joka säihkyi kuin tuli KATAJA. — *Yhd.* espanjan-, keisarin-, kiinan-, pariisin-, venäjän-, viktorianv.; lehtiv.; koboltti-, kromi-, sinkki-, vuoriv. **3.** *yhd.* Kellan-, puna-, siniv.; homeen-, jään-, kullan-, lehden-, luonnon-, meren-, metallin-, myrkyn-, oliivin-, resedan-, ruohon-, sammalen-, sipulin-, smaragdin-, vedenv.; kesä-, kevät-, syys-, talviv.

vihreä- 1. useita -inen-loppuisia poss. yhdysa:eja: v:lehtinen, -silmäinen jne. **2.** yhdyss:eissa horjuvuutta yhteen ja erilleen kirjoittamisen, kongruenssin ja inkongruenssin välillä: vihreäkaalin, vihreänkaalin, vihreän kaalin jne.; inkongruentti yhd. us. suositeltava, milloin kyseessä on oppi- t. ammattisana, kasvin t. eläimen nimi tms.; vars. linnunnimissä nyk. us. tav:mmin viher-.

vihreähkö[1] *mod.a.* V:ä pullolasia.

vihreähohtoinen *a.* V. kovakuoriainen.

vihreähtävä[13] *a.* = vihertävä. | Ruutuja on paikattu v:llä, halvalla lasilla TALVIO.

vihreäinen[63] *a.* ja *s.*, vars. *vanh.* ja *ylät.* vihreä, viheriäinen.

vihreä|juovainen *a.* V:juovaista kangasta. **-kaali**[85] *s.* vihreälehtinen lehtikaali. **-kastike**[85] *s. ruok.* maustevihanneksilla höystetty vaalean vihreä majoneesikastike. **-kattoinen** *a.* V. talo. **-kerttu**[85] *s.* = sirittäjä. **-kivi**[85] *s. geol.* epidoottia, kloriittia ja vähäkalkkista plagioklaasia sisältäviä kiteisiä, vihertäviä liuskeita. **-kiviliuske** *s. geol.; syn.* vihreäliuske. **-kukkainen** *a.* Vaatimaton, v. kasvi. **-kulta**[86] *s.* kulta, johon on sekoitettu hopeaa (ja kuparia). **-lehti|nen** *a.* V:set kasvit, pensaat. **-levä**[85] *s. vanh.* viherlevä. **-liuske**[85] *s. geol.* vihreäkiviliuske. **-multa**[85] *s.* eräs harmaan vihreä maaväri.

vihreän- alkuiset väriä merkitsevät yhdysa:t (v:harmaa, -hohtoinen, -kirjava, -sininen jne.) tav. ⌒.

vihreä|niskainen *a.* V. lanttu. **-palkoinen** *a.* V. papu. **-peippo(nen)**[38] *s.* tav:mmin viherpeippo(nen). **-pukuinen** *a.* **-päinen** *a.* V. nuppineula. **-raitainen** *a.* **-siemeninen** *a.* V. herne. **-silmäinen** *a.* V. kissa. **-suopa**[38] *s.* puhdistukseen ja kutomateollisuudessa käytetty vihreä, aik. hamppuöljystä valmistettu suopa. **-takki** *a.* = seur. — *S:sesti* vars. jääkäreistä (merk:ssä 2) käytettynä nimityksenä. **-takkinen** *a.* V. jääkärivänrikki. **-tikka**[85] *s.* tav:mmin vihertikka. **-täpläinen** *a.* V. perhonen. **-varpunen**[38] *s.* tav:mmin vihervarpunen. **-verkainen** *a.* V. neuvottelupöytä. **-vyöhyke**[85] *s.* tav:mmin vihervyöhyke.

vihriä[14], **-inen**[63] *a.* ja *s. kans.* vihreä.

vihryt[73] *a.* ja *s. runok.* vihreä. | - - vilja v. kun heilimöi S.NUORMAA.

vih|ta[10*] *s.* koivun (tilap. muista) lehvistä tyvipäästä luudan tapaan kimpuksi sidottu kylpemisväline, vasta. | Tehdä, sitoa v:toja. Pari kuivattuja v:toja. Hautoa v. Helluntaina kylvettiin jo uusilla v:doilla. Saunasta kuului v:dan läiske. Tuoreen v:dan tuoksu. — *Yhd.* kylpy-, saunav.; kataja-, koivu-, leppäv.

vihta|housu *s. kans. kiert.* paholainen, piru, ”vanha kehno”. | Painakaa perässä, pojat, vaikka itse v. olisi! KIANTO. — Voima- ja haukkumasanana. | Kuinka sinä, senkin v., takaisin kerkesit? KIANTO. No vie sun v. tätä akattomana elämistä! LASSILA. **-koivu** *s.* vihdaskoivu, vastakoivu. **-metsä** *s.* vrt. vihdasmetsä. **-pari** *s.*

vih|toa[1*] *v.* hakata saunan löylyssä vihdalla itseään (t. saunatoveriaan), vastoa; avarammin: (vihtaa käyttäen) saunoa. | Miehet v:tovat lauteilla. V. selkäänsä, jalkojaan. Otti kovan löylyn ja v:toi sitten olan takaa. V:tomisen läiske. Oikein hän on ollut lauteilla äidin kanssa, häntä on v:dottu niin kuin aikaihmisiä TALVIO. — Vasta vieraiden v:dottua meni oma väki saunaan. On nautinto v. oikeassa savusaunassa.

vihtor|i[5] *s. leik.* naisen (alk. kansakoulunopettajan) aviomiehekseen ottama ja elättämä, omia ansiotuloja vailla oleva mies; nyk. myös avarammin: tohvelisankari. | Koulun v. — Mies oli täysi v., ei uskaltanut tehdä mitään ilman vaimonsa lupaa.

vihtoriini[4] *s.* koko- t. puolivillainen alpakkakangas(laatu), jota ennen käytettiin naisten juhlapukuihin, nyk. miesten helletakkeihin ja suojapukuihin; tällaisesta kankaasta tehty hame tms. | Talojen emännät teettivät juhlapukunsa v:sta. — Emännillä vanhan tyylin hameet, / - - / vihertävät, kirkkaat v:t LEHT. **-nen**[63] *ain.a.* V. hame.

vihtrilli[6] *s.* raskaiden metallien sulfaateista käytetty kauppanimitys. | Sininen v. 'kuparisulfaatti'. Vihreä v. 'rautasulfaatti'. Valkoinen v. 'sinkkisulfaatti'. — *Yhd.* kupari-, rauta-, sinkkiv. **-öljy** *s. vanh.* savuava rikkihappo.

vihulai|nen[63] *s.*, vars. *ark. leik.* vihollinen, viholainen. | V:sen ampumat kranaatit.

vihuri[5] *s.* nopeasti kiitävä äkillinen, puuskamainen tuuli, tuulenpuuska, tuulispää, vihurituuli; us. vars. vesillä puhaltava tuulispää, joka saattaa veden pinnan puuskittain kiihtyvään ja nopeasti etenevään värehtivään liikkeeseen ehtimättä kuitenkaan nostattaa varsinaista aallokkoa. | Kova v. painoi veneen takaisin rantaan. V. ajeli v:a, hyökkäsi mustana parvena pitkin pintaa salmien suista IVALO. Erämiehet yöpyivät sakeaan metsään, jonne kylmä v. ei yltänyt. Lunta tuprutti nyt vinha v. niin sakeasti, ettei kuutamostakaan ollut näkemisen apua AHO. Juoksi kuin v. karkulaisen jälkeen. — *Kuv.* Lasketti suksilla v:na törmää alas. Pieni v. näkyi kulkevan isän punakoilla kasvoilla, mutta tyyntyi kohta H.JARTTI. - - rauha suuren rakkauden, / v:t vihan ja lemmen LEINO. - - kiivaalla katsannolla kiirehti veljeksiä vastaan heidän äitinsä, kädessä vinkuva ruoska. Mutta eivätpä mielineetkään pojat käydä kohden tuota v:a, vaan kääntyivät takaisin ja pakenivat KIVI. — *Yhd.* lumi-, myrsky-, pyörre-, tuulenv.; syysv.

vihuri|(n)puuska *s.* Äkillinen, vihainen v. **-pää** *s.* vihurin puuska. | Tuuli on laantunut, vain joskus tohahtaa v. LEINONEN. — *Kuv.* - - saivat hekin pitää suunsa kiinni, koska Martta oikein v:nsä päällensä otti KIVI. **-rokko** *s. lääk.* lievä ja tav. vaaraton äkillinen (lasten) tartuntatauti, jonka oireita ovat pienipilkkuinen ihottuma ja lievä kuume; *syn. puhek.* punainen koira. **-rokkoi|nen** *a.* V. lapsi. — *S:sesti.* Kuumeisen v:sen on oltava vuoteessa. **-rokkovirus** *s. lääk.*

vihuriton[57] *kielt.a.* V. tuuli.

vihurituuli *s.* vihuri.

vihvilä[14] *s.* Juncus, kosteilla ja märillä paikoilla kasvavia tav. monivuotisia ruohokasveja, joilla on liereät lehdet ja viuhkamaiset kukinnot. — *Yhd.* jouhi-, ranta-, röyhy-, solmu-, suolav. **-inen**[63] *s. kans.* = ed. **-kasvi** *s.* **-niitty** *s.*

viidak|ko[2*] *s.* **1.** tav. nuoria, noin miehen mittaisia lehtipuita (vars. koivuja) t. pensaita kasvava tiheä metsikkö, viita, vit(s)ikko. | Pellonraivauskone, jonka työskentelyä eivät haittaa v:ot eivätkä vesaikot. Katkaisi v:osta onkivavan. — *Yhd.* koivu-, leppä-, pajuv. **2.** (vars. Intian) tiheä troopillinen sademetsä, aarniometsä. | Intian v:ot. V:on ankara laki: tappaa tai tulla tapetuksi.

viidakkoinen[63] *poss.a.* V. lehtomaa. V. sademetsävyöhyke.

viidakko|metsä *s.* **-sota** *s.* V:a Indo-Kiinassa.

viiden|kertainen *a.* -kertaisesti *adv.* = viisinkertainen. | Tuotanto on kasvanut v:kertaiseksi. **-lai|nen**[63] *a.* V:sta pikkuleipää.

viidennes[64] *s.* **1.** *(perusl.)* viidesosa, merkitään 1/5. | Kaksi v:tä. Sekunnin v. V. Ranskan väestöstä elää viininviljelyllä. **2.** *hist.* = pjatina. | Vatjan v.

viide|s[75] *järjestysl.*, joka vastaa perusl:a viisi; merkitään 5:s, 5. t. V. | Perheen v. lapsi. 5. rivi alhaalta lukien. Koulun V luokka. Maan v:nnet laulujuhlat. Joka v:ntenä päivänä. Kuningas Kustaa V. Ns. v. infinitiivi. Poika on v:nnellä [ikävuodellaan] 'täyttänyt neljä, mutta ei vielä viittä vuotta'. Kello kävi jo v:ttä 'oli yli neljän'. V:ttä sataa (myös ◡) markkaa. — Eräissä kiteytyneissä kuv. ilmauksissa. | Olla v:ntenä pyöränä vaunuissa [= liikaa, tarpeeton esim. jssak seurassa] SP. V. kolonna 'maanpetoksellliset ainekset, jotka ovat valmiit avustamaan vihollista'. — Arvosijasta, laatuluokasta. | Jäädä kilpailussa 5:nneksi. V. palkinto. Puutavaran v.

laatuluokka eli kvintta. — Melko *harv.* Yksi-, kaksi- jne. v:ttä '41, 42 jne.'.

viides|kymmenes[84] *järjestysl.* **-luokkalainen** *a.* ja *s.* Kansakoulun v. **-osa**[85] *s.* (myös ⌒) viidennes. | Luvun v. Kreikan pinta-alasta on runsaasti neljä v:a [t. viidettäosaa] vuorimaata. **-sadas**[84] *järjestysl.*

viidesti *adv.* viisi kertaa. | Juutalaisilta olen v. saanut neljäkymmentä lyöntiä UT.

viidestoista *järjestysl.* Heinäkuun viidentenätoista päivänä.

viihde[78*] *s.* ajanviete, -kuluke, ratto, hupi, huvitus, viihdyke. | Lukeminen on mainiota v:ttä. Kävi viihteeksi silloin tällöin elokuvissa. **-konsertti** *s.* konsertti, jossa esitetään viihdemusiikkia. | Radio-orkesterin julkinen v. **-musiikki** *s.* konserttimusiikkia kevyempi, mutta iskelmämusiikkia arvokkaampi musiikki, ajanvietemusiikki. **-ohjelma** *s.* ajanvieteohjelma. | Vaalitilaisuus, jossa on lyhyiden puheiden lisäksi v:a. **-orkesteri** *s.* viihdemusiikkia esittävä orkesteri.

viihdyk|e[78*] *s.* **1.** jstak asiasta, jonka tarkoituksena on haihduttaa, hälventää jkn ikävää, huolia tms., rauhoittaa jkta tms., lohduke, lievike, viihdyte. | Lukea sairaan v:keeksi. Antoi tytölle nuken v:keeksi 'jotta tyttö viihtyisi, saisi aikansa kulumaan sillä leikkiessään'. Rentoutuminen väsyneiden hermojen v:keenä. Siinäkin kappale kauneutta hänen kaipuunsa v:keeksi! HAAHTI. **2.** (ed:een liittyen) viihde. | Kalastus on suosittu vapaahetkien v.

viihdyk|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* viihtyisä. | V. ravintola. Vanhan tuvan v:kään turvallinen ilmapiiri. Kodin v:kyyttä lisäävä kalusto.

viihdyntä[15*] *teonn.* < viihtyä. | Kasvien v:än vaikuttavat ilmastolliset tekijät.

viihdyt|e[78*] *s.* viihdyke (1), viihde. | Lasten v:teeksi sepitetty runo.

viihdyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < viihdyttää, vars. 1. | V. itkevää lasta. V. lasta uneen. -- hiljaisella äänellä v:teli Alarikkia [hevosta] tasaiseen kävelyyn KATAJA. Me koetamme v. myrskyä TALVIO.

viihdytin[56*] *väl.* < viihdyttää.

viihdyttäjä[18] *tek.* < seur. | -- nukkuu itse v. lapsensa viereen KIVI. Sinä aaltoin v., /' tyynnyttäjä, / ohjaele alustan' HLV.

viihdyt|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* -ys[64] *teonn.* viihtää. **1.** tyynnyttää, rauhoittaa, asettaa. | Koettaa hyssyttelemällä v. itkevää lasta. Laulella lapselle v:tävästi. V. vihastunutta. V. vimmaansa, hermojaan. Etsiä v:ystä alkoholista. -- se virsi se v:ti niin LEINO. Oi, v:ä kalvava tuntoni mun VK. -- vastamaan tullessa rupesi Aaretti vihellellen v:tämään hevostaan TALVIO. [Loitsu, jossa] rukoillaan Pohjan tyttöä hyyllään ja jäällään v:tämään tulen vammaa E.N.SETÄLÄ. **2.** koettaa saada t. saattaa jku viihtymään, tuntemaan olonsa jssak miellyttäväksi, huvittaa, hauskuttaa. | Teki kaikkensa v:tääkseen vieraitaan. Sotilaiden v:ys rintamakiertueiden avulla. Etsiä v:ystä kirjallisuudesta. Saisivat siellä, hauskassa seurustelussa v. itseään ALKIO.

viihdytys|keino *s.* **-kiertue** *s.* taiteilijoista tms. muodostettu kiertue, joka vars. sodan aikana käy viihdyttämässä sotilaita. **-laulu** *s.* Lasten v. **-luku** *s.* Lorun tapainen lasten v.

viihty[1*] *s. harv.* viihtyisyys, viihtymys. | Seikat, jotka luovat maalaiselämään v:ä.

viihtyis|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* viihdykäs. **1.** jossa viihtyy hyvin, viihdyttävä, kodikas, viehättävä, miellyttävä, rattoisa. | V. koti, asunto. Kodikkaan v:ät alppimajatalot. V:ästi sisustettu pikku ravintola. Toimiston v:yyttä lisäävät lämpimät verhot. Käytti kotioloissaan v:ää kotitakkia. Keski-Suomen luonnon v. kauneus. — Romaani, joka on kerrassaan v:ää lukemista. Sillä vanhuksella piisasi puhetta, viisasta ja v:ätä puhetta KOJO. **2.** melko *harv.* (paitsi omin.) ihmisistä, eläimistä ja kasveista: joka viihtyy, on hyvä viihtymään, viihtyvä. | Vaatimaton ja v. lammasrotu. — Huolehtia työntekijäin v:yydestä. Laajaoksaiset männyt haittaavat kuusten v:yyttä.

viihtymys[64] *s.* viihtyminen, viihtyvyys. | Tuntea v:tä. -- ihmisen onni ja v. on riippuvainen myös aineellisista tekijöistä TARK.

viihtyväi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* = viihtyvä.

viih|tyä[1*] *pass.v.* -tyvyys[65] *omin.* < viihtää. **1.** tuntea olonsa jssak (ympäristössä tms.) miellyttäväksi, mukavaksi, tuntea olevansa jssak kuin kotonaan, mielellään, tyytyväisenä kaipaamatta sieltä pois. | Kotona v:tyvä lastenhoitaja. Ei v:tynyt vieraissa, vaan rupesi ikävöimään kotiin. Tuntea v:tyvänsä jkn seurassa. V. työssään. V:dyn parhaiten yksin, vain hyvä kirja seuranani. Viipymään ei v:tynyt, vaan tietä / kylään vaurahasen vievää riensi *MANN. — Avarammin, vars. eläinten, kasvien tms. elinolosuhteiden suotuisuudesta tms. puhuen. | Eläin, joka ei v:dy vankeudessa. Leivonen v:tyy parhaiten viljelysaukeilla. Syöpäläiset eivät v:dy rautasängyssä. Mänty v:tyy parhaiten kuivilla sora- ja hiekkamailla. Ulkomainen kasvijaloste, jonka v:tyvyys Suomessa on huono. — Mojovat kaskut v:tyvät hyvin olutlasien vaiheilla. **2.** vars. *vanh.* ja *ylät.* tyyntyä, hiljentyä, rauhoittua. | Itkevä lapsi v:tyi saatuaan ruokaa. Itku, valitus, viha v:tyy. Myrsky v:tyi ja aallot asettuivat. -- tuuli oli jo uneen v:tynyt J.KROHN. Pyhäaamun rauha / hiljaa huokuilee, / häly mainen v:tyy, / taisto raukenee HLV.

viih|tää[2*] *v.*, vars. *vanh.* ja *runok.* = viihdyttää. *(1.)* V. lasta. [Iltarusko] lepoon myrskyn v:tää / ja mieliin rauhaa tuo *V.JUVA. Enää mieles rauhaton / ei voi v. kuumettansa VILJANEN. *(2.)* Soita salo, kanneltasi, v:dä köyhän mieltä A.V.KOSKIMIES. -- metsäpä viimein v:tävin siimein / haihdutteli vaivat JYLHÄ.

viikari[5] *s.* koirankujeita, poikamaisia kepposia täynnä oleva (pojan) villikko, veitikka. | Pisamanaamainen, viekasilmeinen v. Pojan v:en kepposet. — *Yhd.* poikav.

viikarimai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* V. silmän muljaus SILL.

viikaro|ida[30] *v. harv.* esiintyä, käyttäytyä viikarimaisesti. | [Vanhuksen] silmästäpä poika sama / yhä vielä v:i! *MANN.

viik|ata[35(*)] *v. kans.* -(k)aus[64] *teonn.* **1.** panna laskoksille, taitteille, taittaa, laskostaa. | V. pyyheliinoja, lakanoita. **2.** poiketa jstak arviosta

tms. | Matkaa on peninkulman verran, ei se siitä paljon v:aa puoleen eikä toiseen.

viikat|e[78*] *s.* (*rinn. murt.* vikate, viitake) heinän ja viljan niittämisväline, jossa on kaareva, kahdella kädellä pidettävään, tav. pitkähköön varteen kiinnitetty terä; vrt. sirppi. | Suora-, käyrä-, väärävartinen v. V:teen terä, varsi. Terävä v. Hioa, liipata v. teräväksi. V:teen kallitseminen. Varttaa v. Niittää v:teella. V:teen isku, viuhina. - - niitulla v. soi KIVI. — *Täht.* Orionin tähdistön keskiosa (kolme vierekkäistä tähteä), Orionin vyö, "kalevanmiekka". — *Kuv.* vrt. viikatemies. | Kuoleman, tuonen v. Tuonen v:teen odottamatta katkaisema elämä. Kuolon v. niitti kallista viljaa. — *Yhd.* lyhytvarsi-, pitkävarsi-, väärävarsiv.; elo-, laidun-, oja-, piennarv.

viikate|mies *s.* niittäjä. | Heinäpellolla ahertavat v:miehet. — Tav. *kuv.* kuolemasta viikatetta työvälineenään käyttäväksi (luuranko)mieheksi kuviteltuna. | Tuonen, kuoleman v. V:miehen surua tuovat vierailut. Riennä ennen kuin kuoleman v. / elon uhkuvan poikki lyö! HLV. **-niitto** *s.* viikatteella niitto. **-seppä** *s.* **-varsi** *s.* tav:mmin viikatteenvarsi.

viikatteen|terä *s.* **-varsi** *s.*

wiikiitti[6*] *s. min.* harvinaisia maametalleja sisältävä radioaktiivinen mineraali, jonka väri vaihtelee mustasta vahankeltaiseen.

viikin|ki[6*] *s. hist.* (*rinn. vanh.* viikingi[6]) kauppa- ja ryöstöretkistään kuuluisia keskiajan skandinaaveja; vrt. normanni, pohjanmies, varjagi. | Norjalaiset, tanskalaiset, ruotsalaiset, islantilaiset v:git. Punapartainen v. V:kien ryöstöretket. — *Erik.* **1.** *leik.* skandinaavi. | Kiekonheittäjä N.N. oli pitkä, roteva ja vaaleatukkainen v. **2.** *halv.*, vars. *hist.* jyrkimmistä svekomaaneista; vrt. fennomaani. | Opettajat ovat kaikki v:kejä, jotka koko sielustaan vihaavat suomalaisia ALKIO.

viikinki|aika *s.* Pohjoismaissa aika n. vuodesta 800 vuoteen 1050 jKr., viikinkiretkien aika, viikinkikausi. | V. on nuorin esihistoriallinen ajanjakso Skandinaviassa. **-aikainen** *a.* V. kalmisto, alus. **-alus** *s.* viikinkien käyttämä tav. yksimastoinen soutu- ja purjealus, jonka keulaa ja perää koristi us. lohikäärmettä kuvaava veistos. **-elämä** *s.* **-hauta** *s.* **-henki** *s.* Sotainen ja seikkailunhaluinen v. **-kausi** *s.* = viikinkiaika. **-kautinen** *a.* V. polttokalmisto. V. eli nuorimman rautakauden kulttuuri. **-kolonia** *s.* Laatokan etelä- ja kaakkoisrannikon v:t. **-kulttuuri** *s.* **-kuningas** *s.* **-laiva** *s.* vrt. viikinkialus. **-miekka** *s.* **-päällikkö** *s.* **-retki** *s.* viikinkien vesitse tekemistä kauppa- ja ryöstöretkistä. **-sankari** *s.* **-siirtola** *s.* **-tarusto** *s.* Islanti v:n säilyttäjänä. **-veri** *s.* V. veti seikkailuihin.

viik|ko[1*] *s.* **1.** seitsemän päivää käsittävä ajanjakso, viikkokausi; us. nimenomaan sunnuntaista (t. muusta tietystä viikonpäivästä) alkava seitsenpäiväinen jakso. | Tavallisessa vuodessa on 52 v:koa ja yksi päivä. Kolmen v:on kesäloma. Työ on valmis v:on kuluttua. Jouluun on enää vajaa v. Tapaamme huomisesta v:on perästä. Viipyi v:on päivät '(noin) viikon (ajan, verran)'. Emme tapaa v:koon, v:koihin 'viikkokausiin'. Kevät lähestyy v. v:olta. — V:on viimeinen päivä on lauantai. Elokuvateattereiden v. alkaa perjantaina. Viime v:on torstaina. Viime, menneellä, toissa, ensi, tulevalla, nousevalla v:olla. V:kojen vaihteessa. Tämän, kuluvan v:on teatteri-illat. - - Tuuterin viikkorenki Mikko tekee joka toisen v:on taloon ja saa eri jyväpalkan NUOLIV. — *Yhd.* arki-, joulu-, juhannus-, kesä-, piina-, pääsiäis-, talviv.; elin-, imetys-, juhla-, lepo-, loma-, raskaus-, työ-, vapaav.; kertomus-, pörssiv.; alku-, alus-, edellis-, loppu-, lähi-, väliv. **2.** *erik.* **a.** eräissä yhteyksissä gen.-attr:na parhaillaan (kulloinkin) kulumassa olevasta viikosta. | V:on elokuvaohjelmisto. Radiossa sunnuntaisin esiteltävä v:on kirja. **b.** tav. adess:ssa olevana viikon arkipäivistä;)(sunnuntai. | Kävi kirkolla joka sunnuntai ja usein v:ollakin. [Lukkarilla] ei ole muutakaan työtä kuin ruumiitten vartoominen — näin v:olla SILL. - - kohta alkaa arkinen v. töineen SILL. — Us. nimenomaan päättyvän viikon t. (sunnuntain maissa tapahtuvasta keskustelusta tms. puheen ollen) edellisen t. alkavan viikon jostakin tarkemmin määrittämättömästä arkipäivästä. | Näin hänet v:olla 'eräänä juuri päättyvän t. päättyneen viikon arkipäivänä'. En ehdi nyt sunnuntaina, mutta katsotaan sitten v:olla. **c.** jllek asialle omistettu, jnk asian merkeissä vietettävä viikko. | Hiljainen v. 'pääsiäistä edeltävä viikko, piinaviikko'. Kotimaisen työn, sovinnollisuuden, sokeain v. Lyypekissä vietettävä pohjoismainen v. — *Yhd.* hiihto-, kirjallisuus-, liikenne-, maatalous-, mainos-, metsä-, propaganda-, raittius-, säästäväisyys-, työturvallisuus-, valistusv. **3.** vars. *kans.* epämääräisestä pitkähköstä ajasta. | V:on on virteni vilussa, / kauan kaihossa sijaisnut KAL. - - ettei v:koa vihoisi, / kovin kauan karvastaisi KAL. V:on [= kauan] viivyit, / viimein tulit MANN. Mutta älä v:koa viivy! — Pian on aika levolle käydä LEINO.

viikko|annos *s.* annos viikkoa kohti. **-ansio** *s.* ansio viikkoa kohti. | Sekatyömiehen v. **-hint|a** *s.* viikon käypä hinta. | Munille koko vuoden v:ojen mukaan laskettu keskihinta. **-hintaindeksi** *s.* viikon hintaindeksi. **-indeksi** *s.* vrt. ed. | Tukkukaupan v.

viikkoi|nen[63] *a.* viikon t. viikkoja, viikkokauden t. -kausia, -määriä kestävä t. kestänyt; viikon, viikko-. | V:set helteet. Näyttää tulevan v. pyry. Metsästäjän v:set eräretket. - - tultiin hiukan tarinoimaan v:sen aherruksen jälkeen LINN. - - oli annettu v. ulkoläksy katkismuksesta E.JAAKKOLA. — *Kansanr.* avarammin: pitkäaikainen, kauan kestävä t. kestänyt. | Piti v:sta vihoa, / ylen kauaista kaetta KAL. — *Yhd.* yksi-, kaksi-, kolmi-, neli-, kymmenv.; 7--, 12-v.; moni-, pari-, useav.; joka-, viimev.; tämänv.

viikko|juhla *s.* **1.** Juutalaisten sapatti on alkuaan luultavasti ollut kuun vaiheista riippuvainen, mutta sittemmin kehittynyt itsenäiseksi v:juhlaksi kuten meidän sunnuntaimme. **2.** vars. *raam.* muinaisisraelilaisten elonkorjuujuhla, jota vietettiin seitsemän viikkoa kestäneen elonkorjuukauden lopussa, leikkuujuhla. | V. vastasi lähinnä kristittyjen helluntaita. **-julkaisu** *s.*

kerran viikossa ilmestyvä julkaisu. **-katsaus** *s.* katsaus (edellisen) viikon tapahtumiin. | V. rintamatilanteeseen. Amiraliteetin v. — *Erik.* lyhytelokuva, jossa on välähdyksiä (edellisen) viikon tärkeimmistä tapahtumista. | Suomi-Filmin, Paramountin v. **-kaupalla** *adv.* useita viikkoja, viikkomäärin. | Asiasta riitti puhetta v. **-kau|si** *s.* koko viikko, noin viikko, viikon päivät. | Työhön meni miehiltä v. Jouluun on enää v. Joutui v:deksi vuoteeseen. V:sia [= useita viikkoja] kestänyt helle. **-kausittain** *adv.* viikkokausia, viikkokaupalla. | Viipyi v. kauppamatkoillaan. **-kauti|nen** *a.* viikkokauden kestävä. | Syksyn v:set sateet. **-kokous** *s.* joka viikko, kerran viikossa pidettävä kokous. | Seuran tavanmukainen v. **-kun|ta** *s. kans.* Olla jssak v:nissa 'viipyä jssak koko viikko, viikkokausi'. Lähteä jhk v:tiin 'lähteä jhk koko viikoksi, viikkokaudeksi'. V:taan lähtevät kalamiehet. Miehet olivat v:nalla jossain takamailla ALKIO. **-leht|i** *s.* kerran viikossa ilmestyvä (vars. ajanviete-, kuva- tms., siis muu kuin varsinainen sanoma)lehti; vrt. päivälehti. | Kaunokirjallinen v. V. Nyyrikki. Pellervo, yleismaataloudellinen v. — Kauppalehti ilmestyi aluksi v:enä. **-lepo** *s.* työntekijäin viikoittainen, mikäli mahdollista perinnäisen lepopäivän (sunnuntain) seutuun sovitettava, Suomessa vähintään 30 tuntia kestäväksi määrätty yhtäjaksoinen vapaus työstä, viikkoloma. **-lepoaika** *s.* vrt. ed. **-liite** *s.* sanomalehden liitteenä kerran viikossa ilmestyvä, yleisluonteisia kirjoituksia, ajanvietettä, kuvia jne., tav. ei kuitenkaan uutisaineistoa sisältävä lehti. | Uuden Suomen v. Timesin kaupallinen ja teollinen v. **-loma** *s.* = viikkolepo.

viikko|maksu *s.* koko viikolta yhdellä kertaa suoritettava maksu. | Lastentarhoissa lasten ravinnosta suoritettava pieni päivä- tai v. Kotiruokaa v:maksulla. **-myynti** *s.* myynti viikon aikana, viikkoa kohti. | Liikkeen v. kohosi ennätyslukuun. **-määr|ä** *s.*, tav. *mon.* eräissä adverbiaali-ilmauksissa. | Oli poutaa v:in, v:iä, v:ällä 'viikkoja, viikkokaupalla'. Asiasta on ollut puhetta jo v:ät. Työt keskeytyivät v:iksi. **--ohjelma** *s.* Television v. Komppanialle laadittu v. **-palk|ka** *s.* viikolta, viikoittain maksettava t. maksettu palkka. | Rakennustyöläisen keskimääräinen v. Tehdä työtä v:alla. **-palkkalainen** *s.* viikkopalkkaa nauttiva henkilö. **-pyykki** *s.* kerran viikossa kotona pestävä, tav. vain alusvaatteita yms. käsittävä pikkupyykki. **-päivyri** *s.* päivyri, jossa on kutakin viikkoa varten oma lehtensä. **-päivä** *s.* Lampuoti, jonka oli tehtävä taloon kolme v:ä 'kolme työpäivää viikossa'. **-rah|a** *s.* vars. vanhempien lapsille viikoittain antamasta taskurahasta. | Antaa lapsille v:aa. Ostaa v:oillaan makeisia. **-raportti** *s.* vrt. kuukausiraportti. | Sivumyymälän pääliikkeelle lähettämä v. **-saarna** *s.* viikolla, jnak viikon arkipäivänä pidetty saarna. | V. Johanneksen kirkossa keskiviikkona kello 19. **-siivous** *s.* tav. kunkin viikon lopulla suoritettava päivittäistä siivousta perusteellisempi siivous; vrt. suursiivous. **-tehtävä** *s.* viikon aikana suoritettavaksi tarkoitettu tehtävä. | Kirjeopiston opiskelijoille lähettämät v:t. **-tiedotus** *s.* vrt. viikkoraportti. **-tili** *s.* vrt. viikkopalkka. | Työmiehille perjantaisin maksettava v. **-tulo** *s.*, tav. *mon.* **-tunti** *s.* lukujärjestyksessä määräkohtaan sijoitettu oppitunti yhtä monta kertaa toistuvana kuin lukuvuodessa on viikkoja. | Historiaa on yhteiskoulun II luokalla kaksi v:a. Vanhemman lehtorin opetusvelvollisuus on 24 v:a. **-tuntimäärä** *s.* **-tuotanto** *s.* Tehtaan v. **-vuoro** *s.* Laiva, joka liikennöi kesäisin kolme v:a 'kolme vuoroa viikossa'.

viikoittain *adv.* joka viikko, kerran viikossa; viikkoina; useita viikkoja, viikkomäärin. | Palkka maksettiin v. Vaihtaa alusvaatteet v. — Hollywoodissa on tapana laskea avioliiton pituus v. — Lauhaa säätä on kestänyt v. Ruokituttivat [uskonveljet] itseään ja hevosiaan, v. seurojaan pitivät, ja kun lähtivät, niin eivät muuta jättäneet kuin hajun KATAJA.

viikoittainen[63] *a.* viikoittain, joka viikko tapahtuva, suoritettava tms., kutakin (yhtä) viikkoa kohti tuleva, määrätty tms., jokaviikkoinen. | Pikkulasten v. punnitseminen. Financial Timesin v. tukkuhintaindeksi. Pisin lain sallima v. työaika.

viikom|malla, -malle, -pana, -maksi *komp.adv.* myöhemmin t. tuonnempana samalla viikolla. | En ehdi nyt, mutta katsotaan sitten v. Lykkäsi lähtöänsä v:maksi.

viikommalta *komp.adv. kans.* kauemmin, viikomman. | Avun Luoja aina tuopi, ehkä viipyy v. SL. - - kyllä se taitaa tyynenä kestää vielä v:kin PAKK.

viikomman *komp.adv. kans.* = ed. | - - sitä parempia [lahjoja odotettiin] kuta v. viipyi AHO. Jopa hyvästi viihtyy, vaikka v:kin muorin kanssa tarinoimassa PAULAH. Oisit maannut kauemminki, / vielä v. venynyt KAL.

viikonloppu *s.* (vapaa) aika tav. lauantaista työpäivän päättymisestä maanantaiaamuun, sunnuntain seutu. | Viettää v:a. Lähteä viikonlopuksi maalle. **-juna** *s.* vars. viikonloppumatkoja silmällä pitäen järjestetty, vain viikonloppuina kulkeva matkustajajuna. **-lippu** *s.* viikonloppujunaan alennettuun hintaan myytävä matkalippu. **-maja** *s.* (kesäisten) viikonloppujen viettoon tarkoitettu, maaseudulla, us. veden rannalla sijaitseva maja. **-matka** *s.*

viikon|päivä *s.* V:päivien nimet. Kaikkina muina v:päivinä paitsi sunnuntaina. — Oli matkoilla v:päivät, par. ⌒. — *Erik.* par. arkipäivä. | Kirkkoa ei v:päivinä lämmitetä. **-vaih|de** *s.* viikkojen vaihde. | Sateinen v. Aion [ensi] v:teessa käydä maalla.

viikottain *adv.*, **viikottainen**[63] *a.* → viikoittain, viikoittainen.

viiksekäs[66*] *poss.a.* (*rinn.* viiksikäs[66*]) (< viiksi) viiksellinen. | V. herra.

viiksellinen[63] *poss.a.* = ed. | V. keikari. — V. yösiippa 'viiksisiippa'.

viiksen|alku *s.* Nuorukaisen tuskin näkyvät v:alut. **-tyn|kä** *s.* - - herrasmies, jolla oli oljenväriset v:gät TIITUS.

viikset|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < seur. | V:tömät huulet. V. mies.

viiks|i[8] *s.*, tav. *mon.* **1.** ylähuulessa kasvava par-

ta. | Pitkät, lyhyet, paksut, ohuet, mustat, vaaleat v:et. Vahatut v:et. Punoa, kiertää, pyyhkäistä v:iään. V:et kuin Chaplinilla. Kasvattaa itselleen v:et. Hieman v:ien alkua ylähuulessa. - - puraisi v:eään niin että rasahti KIANTO. — Hymähtää v:iinsä 'itsekseen, salaa'. Uusi juttu jo valui Santerin v:istä LEINONEN. — *Yhd.* mursun-, riippuv:et. **2.** eräiden eläinten viiksiä muistuttavista (karva)muodostumista. | Kissan, hylkeen v:et. Hevosen ylähuulen v:et. — *kissan viikset* (ark.) vähättelyä, harmittelua tms. osoittavissa ilmauksissa; us. voimasanan tapaan. | Voi kissan v:et, minkä teki! Kissan v:et minä sellaisesta! Silläkös asia sen paremmaksi muuttuisi — hhe, kissan v:et! KOJO. **3.** *kuv.*, vars. *leik.* eräistä viiksiä muistuttavista laitteista. | Vanhan auton ohjauspyörässä olevat v:et 'sytytys- ja kaasuvivut'. Torpedon iskijälaitteen "v:et".

viiksi|haiven *s.* **-karva** *s.* Kissan v:t. **-naamai|nen** *a.* - - vaunuissa istuu sen vietäviä v:sia narreja KIVI.

-viiksinen[63] *poss.a.* Harmaa-, musta-, punav.; komea-, pitkä-, riippu-, tuuheav.

viiksi|niekka *a.* ja *s.* miehestä t. eläimestä, jolla on viikset. | V. herra. V. hylje. - - muuan v., nähtävästi sirkustirehtööri H.ASUNTA. **-oksa** *s.* *puut.* laudassa tm. sahatavarassa viiksiä muistuttavan kuvion muodostavasta oksaparista. **-siippa** *s.* Myotis mystacinus, Etelä-Suomessa tavallinen lepakko, viiksellinen yösiippa. **-säie** *s.* Mateen alaleuassa oleva herkkätuntoinen v. **-vaha** *s.* viiksien vahaamiseen käytetty vaha.

viikuna[17] *s.* **1.** viikunapuun syötävä epähedelmä; *kasv.* Ficus-sukuun kuuluvien kasvien ontto, mehevä kukkalapakko, jonka sisäpinnalla kukat sijaitsevat; siitä muodostunut epähedelmä. | Kuivattuja viikunoita. — Ficus-suvun kasvien hede- ja emikukat ovat joko samassa tai eri v:ssa. **2.** viikunapuu. | Ah, oleanderi tuoksui ja v:t kukkivat siellä KOSKENN. **-kakku** *s.* *ruok.* **-kaktus** *s.* Opuntia, myös huonekasveina pidettyjä kaktuksia, us. vars. O. ficus indica, jonka iso viikunan muotoinen marja on syötävä. **-n|-lehti** *s.* **1.** viikunapuun lehti. | [Aatami ja Eeva] huomasivat olevansa alasti ja sitoivat yhteen v:lehtiä ja tekivät itsellensä peitteitä VT[V]. **2.** edellä olevaan Raamatun kuvaukseen perustuvaa avartunutta ja kuv. käyttöä. | Tanssijattarella ei ollut yllään v:lehteäkään 'oli aivan alasti'. Itsevanhurskauden v:lehtiin pukeutunut farisealainen. Totuus ilman v:lehtiä! HELLAAKOSKI. **-pistiäinen** *s.* Blastophaga psenes l. grossorum, pieni kiilupistiäinen, joka laskee munansa viikunapuun sikiäimiin ja aiheuttaa niihin äkämämuodostumia. **-puu** *s.* Ficus carica, silkkiäispuiden heimoon kuuluva, maukkaiden epähedelmiensä, viikunoiden, takia vars. itäisissä Välimeren maissa viljelty puu, joka luonnonvaraisena voi olla pensasmainenkin, viikuna. | V:n lehti. — *Yhd.* metsäv.

viila[10] *s.* tankomainen, us. kädensijallinen, teräksestä valmistettu hammasuurteinen (käsi)työkalu, jolla hankaamalla esineestä irrotetaan jauhomaisen hienoja lastuja vars. sen tasoittamiseksi, silittämiseksi t. teroittamiseksi; nirha; vrt. raspi. | V:n ruoto. Litteä, nelikulmainen, kolmikulmainen, pyöreä v. Karkea, keskikarkea, hieno v. Hangata, teroittaa v:lla. — *Yhd.* kone-, käsiv.; teräsv.; kaari-, kaksois-, kolmikulma-, kolmio-, laatta-, nelikulma-, neula-, puukko-, pyörö-, särmä-, veitsiv.; ampulli-, kynsi-, nahka-, sahav.; rouhe-, silitys-, teroitusv.

viilaaja[16] *tek.*, us. *amm.* < viilata.

viilaamaton[57] *kielt.a.* < viilata. | Vielä v. teelmä.

viilaamo[2] *s.* työpaja tms., jossa suoritetaan viilausta. | Konepajan v.

viilaharja *s.* viilojen puhdistamiseen käytetty (us. metalli)harja.

viilail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < viilata. | V. sahaa teräväksi. — *Kuv.* Kiven viimeiset runot - - osoittavat hyvinkin runsasta v:ua [= viimeistelevää korjailua, muokkaamista] E.A.SAARIMAA.

viilain[56] *s.* *tekn.* pieni kädessä pidettävä ruuvipihdin tapainen pienehköjen viilattavien tm. esineiden kiinnipitolaite, viilapihdit.

viilais|ta[24] *v.* *kans.* -u[2] *teonn.* vihlaista, riipaista. | Sydänalassa v:i äkkiä Kain muisto HEPOR. — *Yksipers.* Hammasta v:ee.

viila|jauhe *s.* työstettävästä esineestä viilattaessa irtautuva jauhe, viilanpuru. **-jauho** *s.* tav:mmin ed. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* Etanan v. kieli. V. hammastus.

viilan|hakkaaja *s.* vrt. seur. **-hakkuu** *s.* hammasuurteiden hakkaaminen viilan teelmiin. **-hakkuukone** *s.* **-lastu** *s.* (metalliesineitä) viilattaessa syntyviä lastuja. **-puru** *s.* viilajauhe. **-pää** *s.* Puinen v. **-ruoto** *s.*

viila|penkki *s.* *tekn.* = ruuvipenkki. **-pihdit** *s.* *mon.* *tekn.* = viilain.

1. **viilari**[5] *s.*, us. *amm.* viilaaja. — *Yhd.* kaide-, malli-, rakennus-, työkaluv.

2. **viilari**[5] *s.* *mer.* = törmyri.

viilarinoppilas *s.*

viila|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* hangata jtak viilalla sen kuluttamiseksi, siloittamiseksi, teroittamiseksi tms., viilaa työkaluna käyttäen valmistaa jtak. | V. jk sileäksi, tasaiseksi, teräväksi. V:si ketjun poikki. Kynsien v:us. Käsin suoritettava v:us. Avaimien valmistus v:amalla. — Avarammin ja *kuv.* - - reen anturaraudat olivat v:nneet maakivien noukat nokinenäisiksi ja pyöreäpäisiksi KARHUM. V. sanontaansa. [Urheilija] on huolellisesti v:nnut tyyliään. - - oli sen [ulkoilmajuhlan] radiointia varten myönnetty vissi aika, mutta sittemmin sitä useaan otteeseen aina v:ttiin lyhyemmäksi ja lyhyemmäksi JAHVETTI.

viilatehdas *s.*

viilaustyö *s.*

viilek|e[78*] *s.*, tav. *mon.* kapeahko nahka-, kangas- tms. kaistale t. suikale (vars. laukun, repun tms. tav. parillisina kantimina). | Pettukaarna kiskottiin suurina v:keinä. Liimapaperin v:keillä albumiin kiinnitetyt postimerkit. Vaatteet olivat repaleet, ihan v:keinä päällä MERIL. Äskeisen kynnön v:keet [= viilut] häviävät ja möyhentyvät [äestettäessä] SILL. Talvinen päivä jo himmeni, viimeinen auringon v. kuumotti - - taivaanrannalla KIANTO. — Kontin, selkärepun v:keet. Hevosen kaurapussin v:keet. Kah-

desta v:keestä riippuva komsio. — Panna luodikko v:keestä selkäänsä. Kovin painaa kontin v. olkapäätäni AHO. — *Erik.* housunkannattimet, olkaimet. | Housujen v:keet. Jussi, pienin pojista, - - puserotta, housut yhden v:keen varassa PAKK. — *Yhd.* nahka-, paperiv(:keet); kannatin-, kantov(:keet); kontinv(:keet).

viileks|iä[17] *frekv.v.* (< viillä) viillellä, viileskellä. | Oli partaa ajaessaan v:inyt haavoja leukaansa. Vieraat saivat ensi nälkäänsä v. [= syödä viileksimällä paloittelemaansa] kylmettynyttä lihaa AK. — Avarammin ja *kuv.* Kylmä viima v:i korvalehtiä. Rinnassa v:ivä kipeä kaipaus.

viilenty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) viiletä. | Ilma v:y. Nopeasti v:nyt ilta. — *Kuv.* Heidän välinsä olivat alkaneet v. Into v:i.

viilen|tää[8] *v.* -tävästi *adv.* -nys[64] *teonn.* tehdä viileä(mmä)ksi, viillyttää, viileyttää; jäähdyttää, kylmentää. | Jääpalasilla v:netty juoma. Vilpeä tuuli v:si kuumaa otsaa. Meri v:tää läheisen maan kesiä ja leudontaa talvia. Partavesi vaikuttaa ihoa v:tävästi ja desinfioivasti. — *Kuv.* Koettaa v. jkn kiihkeitä tunteita. Skeptillisyyden v:tämä innostus. Kiistakysymys, joka on v:tänyt naapurimaiden välejä.

viileskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< viillä) viillellä, viileksiä. | Itsemurhan yrittäjä oli v:lyt itseään veitsellä. Kappaleiksi v:lyt vaatteet. — Avarammin ja *kuv.* V:evää kipua lonkassa. Ikävä v:i sydäntä.

viilet|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < viilettää (2). | V. purjeveneellä pitkin ulappaa. Vene v:teli myötävirtaa. — Lähteä juosta v:telemään. Mikä onkaan autolla v:ellessä pitkin hyvää asfalttitietä! Muut tässä olutta juovat, minä vettä v:telen SP.

viilettäjä[10] *tek. kans.* (< seur. 1.c) peränpitäjä. | Veneeseen käytiin, Erkki perään v:ksi PAKK.

viilett|ää[2*] *v.* vrt. viillättää. **1.** *kans.* **a.** viiltää. | [Kyntäjät] lähtivät ensimmäistä vakoa v:ämään LINN. Kuka, kuka hänet [puhelinjohdon] lie v:änyt poikki... LASSILA. **b.** pitää t. kuljettaa jtak niin, että se viistää, laahaa jtak. | Peränpitäjä v:i melaa vedessä. Luki taas sen kihlakunnanoikeuden tuomion, oikein sormellaan [rivejä pitkin] v:äen MERIL. **c.** ed:een liittyen: ohjata venettä tms. melalla tm. viilettäen. | Eukko asettui [veneen] perään v:ämään, ukko rupesi soutamaan IVALO. Vaka vanha Väinämöinen / v:i venehen maalle KAL. — Avarammin. | [Mäen päällä] Mari laittausi sievästi istumaan kelkkaan ja Aappo taakse v:ämään PAKK. **2. a.** päämerk.: kulkea, liikkua kovaa vauhtia, porhaltaa, pyyhältää, huristaa. | Tukit v:ivät virtaa alas. Vene v:i täysin purjein. - - nostaisin purjeen ja v:äisin Viron rannalle IVALO. — Mennä, ajaa v. kovaa kyytiä. Pojat juosta v:ivät karkuun. Hiihtäjä v:i tuulena mäkeä alas. Pikajuna v:i pysähtymättä aseman ohi. **b.** *harv.* heittää, nakata nopeasti, lujaa. | - - v:i pieksunvarret menemään uuniloukkoon niin että pamahti KIANTO.

viile|tä[34] *v.* muuttua t. tulla viileä(mmä)ksi, viilentyä, viileytyä, viiltyä, kylmetä, jäähtyä. | Ukkosen käytyä ilma usein v:nee. V:nevä ilta. — *Yksipers.* Oli hiukan v:nnyt, kärrytien kuivasta savesta lähti hieno yölemu SILL. — *Kuv.* Aviopuolisoiden v:nneet suhteet. Elämän v:nevä syksy.

viileyt|tää[2*] *v.* tav:mmin viilentää. | Teatterin katsomon v:täminen raittiin ilman avulla. — *Kuv.* V:ä sinä tulista sydäntäs KIVI.

viileyty|ä[44] *v.* tav:mmin viiletä, viilentyä. | V:vä ilta. — *Kuv.* Kirjailijatoimintansa loppupuolella - - Shakespeare v:y satunäytelmien terheniseen syvämieliseen runouteen IT.

viile|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** lämpötilasta: kylmähkö, vilpoinen, vilvakka, kalsea, kolea, kolakka. | V. ilma, sää. V. aamu. Syysillan v:ys. V. merituuli. V:ää vettä. Raikkaan v. iho. Kellarin tulee olla kuiva ja v. Huoneessa oli hieman v:ää. Yön aikana on mukavan v. matkustaa. V. kasvillisuusvyöhyke käsittää seudut, joissa 1—3 kk:n aikana keskilämpötila on yli + 10° C. — *S:sesti* viileästä ilmasta, paikasta tms. | Syksyn v:ät. Illan v:ässä t. v:ällä. Lääke, jota on säilytettävä v:ässä. — *Yhd.* aamu-, ilta-, kesä-, syysv. **2.** *kuv.* vars. luonteesta, tunteista, tunteenilmauksista, suhtautumisesta. | Luonteeltaan tyyni ja v. Naapurusten välit olivat hyvin v:ät, melkein vihamieliset. V. katse. Lähetystö sai v:än kohteliaan vastaanoton. V:än virallinen kirje. Eduskunta suhtautui hallituksen esitykseen v:ästi. - - mielessä outo keveys ja v. rauha HAANPÄÄ. — Tiedemiehen v., asiallinen, kaikesta kiihkosta ja intohimosta vapaa kritiikki. V:än objektiivinen havainnoitsija. — Maalauksen v:än sinervät värisävyt. Erämaan järvi aamuyön auringon v:ässä valaistuksessa. - - kuin tuoksu v. orvokin VILJANEN.

viileähkö[1] *mod.a.* -sti *adv.* V. kesä. V:ä vettä. — *Kuv.* Suhtautua jhk asiaan v:sti.

viileä|ilmainen *a.* V. kellari, varasto. **-ilmastoinen** *a.* V. havumetsävyöhyke. **-n|lainen**[63] *a.* -laisesti *adv.* viileähkö. | V. sää. — *Kuv.* Vastasi tervehdykseen v:laisesti. **-n|puoleinen** *a.* = ed. **-sävyinen** *a.* V. väri, maalaus.

1. **viili**[4] *s. ruok.* kuorimattomasta maidosta kehlossa tms. piimittämällä tehty hapan (kesä)-ruoka, joka syödään heti hyytymisen jälkeen kylmänä tav. suoraan piimitysastiasta, us. sokerilla maustettuna t. talkkunajauhojen kanssa, viilipiimä.

2. **viili**[4] *s. kansat.* = 2. viuhka.

viili|astia *s.* **-kehlo** *s.* Lasinen, fajanssinen, puinen v. — Illalliseksi oli voileipää ja v. **-kulho** *s.* **-kuppi** *s.* **-piimä** *s.* = 1. viili. **-punkka** *s. ark.* **-pytty** *s.* Puolilleen syöty v. — Järvi oli tyyni kuin v. Rauhallinen, vakava kuin v.

viilisty|ä[1] *v.*, vars. *kans.* viiletä. | Ja he kuulivat Herran Jumalan käyskentelevän paratiisissa, päivän v:essä VT[V].

viil|le[78*] *s.* = viillos 2.a. | Vuodan arvoa vähentävät reiät ja v:teet.

viilleke[78*] *s.* par. viileke.

viil|lellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < viiltää. *(1.)* viileskellä, viileksiä. | V. puukolla haavoja puun kylkeen. Emäntä hyvin elävi, / vehnäsiä v:televi, / - - / voita päälle vuolaisevi KAL. - - lammas metsästä tulevi, villat maata v:televi 'laahaavat, viistävät' [= heinäkuorma] ARV. *(2.)* *kuv.* - - puheillaan v:telivät Mielosen sydäntä

ALKIO. V:televä kipu, pakkanen. Jääkylmä vesi v:teli jalkoja. — *Yksipers.* Vatsaani v:telee ilkeästi. Jalkaa joskin v:teleepi, / tiesi tummuu, jyrkkeneepi, / kestä vain HLV. *(3.)* [Laiva] v:teli aavaa vettä HAAHTI.

viillettää[2*] *v.* → viilettää.

viillin[56*] *väl.* < viiltää.

viillokki[5*] *s.* → viilokki.

viillok|ko[2*] *koll.s.* < viilto. | Kynnetyn v:on muokkaukseen käytetään äestä.

viillo|s[64] *s.* viilto. **1.** *abstr.* viiltäminen. | Suomessa suoritetaan šektaus siten, että eläin heti v:ksen tapahduttua tainnutetaan päähän lyömällä. Joosepin rinnassa vihlaisi kuin tulinen v. KATAJA. **2.** *konkr.* **a.** viiltämällä tehty haava tms., viille. | Puukolla leikattu syvä v. Karhun kynsien metsästäjän päänahkaan tekemät v:kset. Valuttaa mahlaa koivun runkoon tehdystä v:ksesta. — *Yhd.* leikkausv. **b.** viiltämällä leikattu kaistale, viipale, viilu. | Leikkasi leivän särpimeksi v:ksen silavakimpaleesta. Savenmuokkauskone, jossa puristuskierukka viiltää savesta yhtenäistä ruuvimaista v:sta. Kyntää pelto v:ksille. — *Yhd.* kyntö-, nurmiv.

viillos|haava *s.* tav:mmin viiltohaava. **-pinta** *s.* Juuri teurastetun eläimen lihan v. on kiiltävä.

viillyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* (< seur.) vilvoitella. | V. itseään saunan jäljeltä. - - tuoksuva ilma v:teli minun silmiäni KILPI. — *Intr.* Pistäytyi salista ulos v:telemään. — *Refl. taiv.* Rappusilla seisoi hra Lind yhä saman naisseuransa kanssa v:teleimässä AHO. — *Kuv.* Ihminen etsii yksinäisen paikan v:elläkseen sieluaan SILL.

viillyt|tää[2*] *v.* -ävästi *adv.* -ys[64] *teonn.* tehdä viileä(mmä)ksi, vilpoise(mma)ksi, vilvoittaa, viilentää, viileyttää, jäähdyttää. | V. itseään uimalla. V. jalkojaan kylmässä vedessä. - - tunturiviima v:ti vain juuri sen verran, minkä hiestynyt iho tahtoi K.M.WALLENIUS. — *Kuv.* Erämaan hiljaisuus hiveli v:tävästi hermoja KIANTO.

viil|lä[25] *v.*, vars. *vanh.* ja *kans.* viiltää. | Pahuutta kieles kiehittää [= kehittää], / se niin kuin veitsi v:ee VKV. - - v:e voita vakkasehen, / sääli säkkihin evästä KANT.

viillät|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. (2). | Ajaa, hiihtää v. — - - ajatus v:teli äänten tapaamattomissa SEPPÄNEN.

viillätt|ää[2*] *v.* viilettää. **1.** *kans.* viiltää. | - - tempaa kamarin seinästä isännän terävän puukon, jolla v:ää rinnastaan syvän palan lihaa JOTUNI. — Tav. **2.** kulkea, liikkua kovaa vauhtia, porhaltaa, pyyhältää, huristaa. | Laiva v:i pitkin rasvatyyntä ulappaa. V. veneellä koskesta alas. V. suksilla rinnettä alas. Juosta, ajaa v. Hevonen v:i maantietä pitkin.

viilokki[5*] *s. ruok.* lampaan-, vasikan- t. kananlihasta keittämällä valmistettu ruoka, joka tarjotaan tav. keitinliemestä suurustetun kastikkeen kanssa, frikassee. — *Yhd.* kana-, lammas-, vasikan- t. vasikkav.

viil|to[1*] *s.* viillos. **1.** *abstr.* viiltäminen. | Puhdistettavan kalan vatsa avataan nopealla v:lolla. Koski sydämeen kuin tylsän puukonterän vitkallinen v. — *Kuv.* Rinnassa tuntuva kipeä v. Niin vinha v. viimojen! *JYLHÄ. **2.** *konkr.* **a.** = viillos 2.a. | Leikata jhk v. Vetäisi terävällä ruoholla syvän v:lon sormeensa. Terävien kivien kenkään tekemät v:lot. **b.** = viillos 2.b. | [Vuolivat] karhunpaistista herkullisen v:lon, kuka ohuemman lastun, kuka paksumman kyörän NUOLIV. **3.** *yhd.* (kohtiin 1 ja 2.a liittyen) Puukon-, veitsenv.; pinta-, pitkittäis-, poikittais-, poikkiv.

viilto|ase *s.* Puukkoa voidaan käyttää sekä pistoettä v:aseena. **-haava** *s.* **-pinta** *s.* **-sara** *s.* Carex gracilis, sara, jonka varret ovat viiltävän teräväsärmäiset ja hyvin karheat. **-taivutus** *s.* Pahvirasioiden teko v:ta käyttäen. **-veitsi** *s.*

1. **viilty|ä**[1*] *pass.v.* < viiltää 1. | Railoihin v:nyt järven jää. V:i veteen suuren lastilaivan leveä, punainen raita LEINO.

2. **viilty|ä**[1*] *v. harv.* viiletä. | Ilma oli v:nyt TALVIO.

viil|tää[5] *v.* -tävästi *adv.* vrt. viilettää, viillättää. **1.** leikata teräaseella siten, että leikkaavaa terää kuljetetaan pitkin vedoin; vrt. viillä. | V. puukolla haava. Ranskanleipään v:letään ennen paistamista pituussuuntaan rako. V. jk halki. Perattaessa kalan vatsa v:letään auki. — V. voita, lihaa leivän päälle. V. leivästä, paistista viipale. Minä v:län vehnäleipää joka päivä ja pistelen voita paksulti poskeeni JOTUNI. — *Erik.* esinesubj:n ohella. | Veitsi oli v:tänyt ranteeseen ammottavan haavan. Auran v:tämä vako. — Perämela v:tää vettä. Hain evä v:si veden pintaa. Vene v:tää vanan järven pintaan. Rouvat raatimiesten käy ja laahus maata v:tää [= laahaa, viistää] LEINO. **2.** *kuv.* ed:een liittyen. | - - virtaava vuo, joka v:tää siunatun seudun A.V.KOSKIMIES. - - kurjet v:tävät lakeutta taivaan JYLHÄ. Kirkaisu, vihellys v:si ilmaa. — *Erik.* viiltämiseltä tuntuvasta kipuaistimuksesta: vihloa, riipaista. | Kylmä, hampaita v:tävä juomavesi. V:tävä pakkanen, viima. Sumusireenin v:tävä ulvonta. Sydäntä v:tävä hätähuuto. V:tävä kipu, tuska. V:tävän ivallinen huomautus. Kylmät väreet v:sivät selkäpiitä. Pelkäsin Saimaan tuulten puhaltavan liian v:tävästi HEPOR. — *Yksipers.* Niin kylmää vettä, että hampaita v:tää. Hänen sydäntään v:si ja tuntui kuin olisi hän jotakin pahaa tehnyt äidille PAKK. **3.** vars. *kans.* kohtaan 1 liittyen avarammin: viilettää (2.a). | Vettä v:tävä purjevene. Lautta v:si jokea alas. V. koski veneellä. Merta aavaa haaksi v:tää, tarkoittaen / kotisatamata kohden KIVI. — Pojat lähtivät v:tämään pakoon.

viilu[1] *s.* **1.** vars. leikkaamalla aikaansaatu ohuehko ja suhteellisen leveä kappale, viipale, viillos, "siivu". | Auran kynnettävästä pellosta leikkaama v. Leivän v. Leikata lihaa ohuiksi v:iksi. — *Puut.* sahaamalla, höyläämällä t. (tav.) sorvissa leveällä terällä leikkaamalla aikaansaatu ohut puulevy, jollaisia käytetään halvemmasta puulajista tehtyjen puutöiden (huonekalujen, ovien ym.) päällystämiseen sekä vanerin valmistamiseen; vrt. vaneri. — *Yhd.* auran-, kyntö-, liha-, oja-, turvev.; vaneriv.; haapa-, jalava-, koivu-, mahonki-, puu-, tammi-, visav. **2.** *kans.* viiru. | Juuri syntyneen uuden kuun v. taivaalla. Sil-

mänsä v:iksi kipristäen kumartui Riika kohentamaan palavaa pesää KIANTO.

viilu|levy *s.* **-saha** *s. puut.* vanerisaha.

viilut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* päällystää viilulla, vaneroida, faneerata. | V:ettu ovi.

viim|a[10] *s.* vars. kylmä ja melko navakka, voimakkuudeltaan suhteellisen vaihtelematon tuuli. | Kova tuulen v. Kylmä, jäinen, pureva, läpitunkeva v. Syksyn, talven v:at. V:an kohmettamat jäsenet. Turkki, jonka läpi ei pääse vihaisinkaan v. - - vihuritonta, yhtämittaista tasangon v:aa AHO. — Ajoi hevosellaan v:ana ohitsemme. Takin helmat lepattivat vauhdin v:asta. — *Erik.* voimakkaasta vedosta. | Huonosti tilkitystä ikkunasta käyvä kylmä v. Hatarasta lattiasta nousi v. jalkoihin. — *Kuv.* - - minut ajettiin ulos maailmalle, sen kylmissä v:oissa värisemään AHO. Vei elon v. mun kukkani LEINO. - - kuoleman läheisyyden puhaltaessa kylmää v:aansa tuonpuoleisista maailmoista TARK. — *Yhd.* tuulenv.; luoteis-, pohjois-, tunturiv.; syys-, talviv.; pakkasv.

viimai|nen[63] *poss.a.* Tie kulki pitkin talvista, v:sta järven selkää. V:sena puhaltava tuuli.

viimaisa[13] *a.* = ed. | V. tuuli.

viime *a. taipum.* vrt. ensi. **I.** ajasta, ajallisesti määritetystä toiminnasta tms. nykyhetkeen verrattuna: lähinnä t. juuri nykyistä edeltävä, menneisyydessä lähinnä oleva, viimeksi kulunut, eletty, tapahtunut tms., edellinen, äskeinen, tuorein, uusin. **1.** aikaa ilmaiseviin s:eihin liittyen. | V. lauantai. V. syksynä, vuonna. V. viikolla. V. vuosisadan toisella vuosikymmenellä. Kymmenen v. vuoden aikana. Emme ole tavanneetkaan sitten v. juhannuksen. — V. aikoina. V. vuosien, päivien tapahtumat. V. vuorokausina vallinnut pakkanen. **2.** V. kerralla, oppitunnilla. V. kokouksen pöytäkirja. V. sodan aikana. Olet lihonut sitten v. näkemän. — V. [→ **viimeksi**] mainittu. V. [→ **viimeksi**] **kuluneiden** vuosien aikana. — Kirjailijan v. [= uusin, tuorein, viimeksi ilmestynyt] teos. V. [= tuoreimmat] tiedot rintamalta. **II.** = viimeinen (I), joka vars. asiatyylissä, eräitä vakiintuneita yhteyksiä lukuun ottamatta, us. tav:mpi ja suositeltavampi; ks. sen käyttöryhmiä. *(1.a.)* Muisti asian vasta v. hetkessä, hetkellä. Aivan v. tingassa. Lykätä jnk tekeminen v. tinkaan. Jätti lähtönsä v. tippaan 'viime hetkeen, tinkaan'. — Marraskuun v. [par. viimeinen] päivä. Joulukuun v. viikolla. Menetti näkönsä elämänsä v. vuosina. Sairas tunsi v. hetkensä tulleen. *(b.)* Syksyn v. kukka. Ilta-auringon v. säteet. Kuolevan v. hengenveto. V. ponnistus. Teki myllymatkan aivan v. rekikelillä. - - raskauden v. tilassa oleva vaimo KIANTO. *(2.)* Sanan v. tavu. *(3.a.)* Kelpaa talonpojaks' en, en sankariksi, / rengeistäkin rääväät v. tomppeliksi *MANN. *(5.a.)* Vihollisosasto kaatui v. mieheen. Ponnistaa v. voimansa. Väsyi v. taipaleella. *(b.)* Kääntyi lääkärin puoleen vasta v. hädässä. Rautaisannos on säästettävä v. hätään. — Jättää jklle kiistassa v. [par. viimeinen] sana. — *viime kädessä* t. *sijassa* perimmältään, pohjimmaltaan, loppujen lopuksi. | Tulevaisuutemme riippuu v. kädessä meistä itsestämme. Kaikki käsitykset ovat v. sijassa yksilöllisiä. Musikaalisuutensa N. on perinyt v. kädessä äidiltään. Kansanvaltaisessa maassa kansa itse v. kädessä määrää valtion asioista.

viime- alkuiset yhdyss:t tav. par. ⌒. **-aikainen** *a.* ajallisesti nykyhetkeä lähinnä edeltävä, äskeinen. | Maan v. taloudellinen kehitys.

viimeiksi *adv.* → viimeksi.

viimein *adv.* = vihdoin; ks. sen ryhmitystä. *(1.)* Sai v., vuosien uurastuksen jälkeen, työn valmiiksi. Palasithan v(:kin). Eiköhän meidän v:kin pitäisi jo lähteä. Viikon [= kauan] viivyit, v. tulit MANN. - - sua kiittämähän ajassa / ja v. iät taivaassa VK. — *vihdoin viimein* ks. vihdoin. — *viho viimein* ks. ⌣. *(2.)* Tuli ensin äkäisenä sateena, sitten räntänä ja v. kuivana pyrynä AHO. V., rakkaat veljet, iloitkaat, olkaat täydelliset UT[V].

viimei|nen[63] *a.* Ei komparoida normaalikielessä. Viimeiseksi, viimeiseltä, viimeisillään ks. erikseen.

I. ehdottomasti viimeisestä: kaikkien muiden, kaiken muun perässä, jäljessä oleva, jonka jälkeen ei enää ole mitään muuta samanlaista, viime (II); vrt. ensimmäinen. Merk.-ryhmät eivät tarkkarajaisia.

1. ajasta; vrt. myöhäisin. **a.** aikaa ilmaiseviin s:eihin liittyen. | Lokakuun, vuoden v. päivä. V. työpäivä ennen kesälomaa. Velan v. maksupäivä. Viime vuosisadan v. vuosikymmen. V:set minuutit olivat käsissä. Nyt on v. hetki korjata laiminlyönti. Ehti v:sessä [tav:mmin viime] hetkessä junaan. V:sessä [tav:mmin viime] tingassa. V:seen [hetkeen tms.] asti oli epäselvää, miten tulisi käymään. Elätteli toivoa v:seen saakka. — Jkn v:set elinpäivät, ajat [ennen kuolemaa]. Oli niin huonona, että luuli v:sen hetkensä tulleen 'kuolevansa'. — Vars. *usk.* V:set ajat 'ajat vähän ennen maailmanloppua'. V:sten aikojen merkit. V. päivä 'tuomiopäivä'. Kristus on v:senä päivänä herättävä kaikki kuolleet. — Elää, ajaa, tanssia [jne.] kuin v:stä päivää 'hurjasti'. Satoi kuin v:stä päivää 'hyvin rankasti'. **b.** A. oli sukunsa v. (edustaja). Pyykin v. huuhteluvesi saa olla kylmää. Kuolevan v:set sanat, v. hengenveto. Laskevan auringon v:set säteet. Illan v. valssi. V. toivo, keino, yritys. V. kerta. Viho v:sen [tav. ⌣] kerran. V. tervehdys vainajalle. Antaa jklle v. varoitus. Maalauspinnan hiominen ja v. [= valmiiksi-, loppu- tms.] maalaus. Alkoi olla v:set rekikelit käsissä. Veisata v:stä virttään, v:siään, ks. veisata 2.e. Kuoleva korahteli v:siään. — V. tahto, us. 'testamentti'. V. uni 'kuolema'. Nukkua v:stä untaan. Vainajan v. leposija 'hauta'. Siunata vainaja v:seen leponsa. — V. tuomio, ks. tuomio III.2. V. voitelu, ks. voitelu. V. villitys on pahempi kuin ensimmäinen SP (alk. UT). — Milloin lähtee v. [= päivän viimeinen, myöhäisin] juna A:han? V. [raitiovaunu]vuoro ajaa suoraan tallille.

2. järjestyksestä. | Junan v. vaunu. Teoksen neljäs ja v. osa. Kirjan v:set sivut. Virren v. säkeistö. Sanan v:stä edellinen, v:sen edellinen tavu. Luvun v. numero. Vuoden v. neljännes. Jonon v. mies. Kulkea v:senä. Jäi kilpailussa

v:seksi. V. pari ulos [leskisillä oltaessa]! — V:senä [= ylimpänä] oikeusasteena jakoasioissa on korkein oikeus.

3. arvoasemasta, etusijasta, tärkeydestä. **a.** (arvoltaan) huonoin, mitättömin. | Mutta monet ensimmäiset tulevat v:siksi, ja monet v:set ensimmäiseksi UT. - - tuo ennen v. vaivainen on äkisti parven esimmäisenä kukkopoikasena KIVI. - - tunsi jääneensä joukon huomion suhteen aivan v:seksi SILL. — Kyllä se on v:sen vierimmäistä [= hyvin kurjaa] elämää MERIL. **b.** joka vasta kaikkien muiden mahdollisten jälkeen, vain äärimmäisenä tapauksena tulee kysymykseen. | Olet v. mies, johon voisin rakastua. Strategisen tärkeytensä vuoksi A. on v. alue, josta Englanti luopuu. Olen v. uskomaan sinusta pahaa. Miksi te olette v:set tuomaan kuningasta takaisin hänen linnaansa? VT. **c.** *ensimmäinen ja viimeinen* ks. ensimmäinen I.3.b.

4. melko *harv.* paikasta, sijainnista: uloin, äärimmäinen. | Lipputangon v:seen huippuun asetettu nuppi. Sivistyneen maailman v:sillä rajoilla.

5. a. osasta, joka on jstak (vähenevästä, loppuvasta, katoavasta) kokonaisuudesta vielä jäljellä, jäännöksestä, loppu-. | Tuhlata rahansa v:stä penniä myöten. Panna v:set markkansa jhk yritykseen. Juomari juo v:set vaatteensakin. Lehmät on lypsettävä v:seen tippaan. V. [lypsettäessä heruva] maito on rasvaisinta. V:setkin kekäleet olivat jo palaneet. Saatiin jo v:setkin heinät latoon. V. mohikaani (kuv.), ks. mohikaani. Vihollisosasto kaatui v:seen mieheen 'kokonaan'. Taistella v:seen mieheen 'siihen asti että kaikki ovat saaneet surmansa, kaatuneet'. Työväki yhtyi lakkoon v:stä miestä myöten. Teatteri oli v:stä paikkaa myöten täynnä. Toteuttaa ohjelma v:stä piirtoa myöten. [Juoksija] lähti v:selle kierrokselle. Kangistui v:sillä metreillä. Äidin kuolema katkaisi v:sen vanhempien kotiin yhdistävän siteen. Lyödä v. kortti pöytään (us. kuv.). Käytti röyhkeyttä v:senä valttinaan. Tehdä jtak v:sillä voimillaan. V:setkin unet karisivat silmistä. Menettää v:nenkin toivonsa, uskonsa. Laskevan auringon v., häipyvä kajastus. — Antoi v:sensäkin puutteessa oleville. V:sensä ponnistaen pääsi perille. Jklla on v:set tuutissa (kuv.), ks. tuutti 2. Sotaa jatkettiin v:seen asti. Taistella v:seen saakka. **b.** äärimmäinen, lopullinen; perimmäinen, pohjimmainen, syvin; ehdoton, enää muuttamaton t. muuttumaton, peruuttamaton, definitiivinen. | Turvautui ystävien apuun vain v:sessä hädässä. Demokratia v:sissä johtopäätöksissään vie kommunismiin. Sano v. [= ehdottomasti alhaisin] hinta, millä aiot talosi myydä! Ei viitsinyt tutulta aivan v:stä [= mahdollisimman kallista] hintaa ottaa, vaan myi huokeammalla. — Sukupuolivietin v. tarkoitus. Metafyysiset mietiskelyt elämän v:sistä perusteista. — Yritykset totuuden v:sen ja varman kriteerin löytämiseksi. Tiede ei ole sanonut tästä asiasta vielä v:stä sanaansa. Tämä on v. sanani 'lopullinen, peruuttamaton mielipiteeni, määräykseni tms.'. Pidätti itselleen kysymyksessä v:sen sanan. Antaa haavoittuneelle otukselle v. armonisku 'kuolinisku'. Tehdä v:set erot jkn kanssa. | Nyt se v. vahinko sattui. Nyt on kaikki iäksi rauennut JOTUNI.

6. *yhd.* Viho(n)v.

II. toistaiseksi, ko. ajankohtaan mennessä viimeisestä: viimeksi ilmestynyt, kulunut, tapahtunut tms., viime, uusin, tuorein (jotka us. par.). | V:set [par. viime, tuoreimmat] tiedot kaupunkien väkiluvusta. Lähetämme pyydettäessä v:sen hintaluettelomme. En ole vielä ehtinyt vastata v:seen kirjeeseesi. V., vuonna 1945 päättynyt maailmansota. V:sten kymmenen [par. kymmenen viime t. viimeksi kuluneen] vuoden aikana. V:stä [= uusinta, suurinta] muotia oleva puku. V:stä huutoa oleva hattu. Keksintö, joka edustaa tieteen v:stä sanaa. — Kiitoksia v:sestä [par. viimekertaisesta]! Olet sitten v:sen [= viime näkemän] lihonut. Sauna on v:siin [= viime aikoihin] asti ollut Suomen kansan silmissä kaikenlaisen hyvän lähde.

viimeiseksi *adv.* = viimeksi 1. | V. pyyhitään huoneesta pölyt. Söi sokerin v. Paras v. Ensimmäiseksi hankin asunnon ja v. auton. — Yritys, joka kysyy ensimmäiseksi ja v. [= ennen kaikkea] rohkeutta.

viimeiseltä *adv.* lopulta, viimein. | V. olin niin väsynyt, etten jaksanut huutaakaan. Paperi repeytyi riekaleiksi, v. sitä täytyi veitsellä raaputella M.RAPOLA.

viimeisill|ä(än, -e(en *adv.* lopuillaan, loppumaisillaan. | V. [= kuolemaisillaan] oleva sairas. V. [= raskautensa loppuvaiheessa, synnyttämäisillään] oleva vaimo. Jauhot alkoivat olla v. 'lopussa'. Jännittää voimansa v:een 'äärimmilleen'. Ja tuuli v. [= lakkaamaisillaan, sammumaisillaan] lepattaa / ja pian siiviltänsä putoaa KAILAS.

viimeistelemät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* < viimeistellä. | Vielä v. teelmä. [Kirjan] suurimpia heikkouksia on kieliasun v:tömyys.

viimeistelemö[2] *s.* tehtaan tms. osasto, jossa suoritetaan viimeistely.

viimeistelijä[14] *tek.* < seur.

viimeistel|lä[28] *v.* -lysti *adv.* -y[2] *teonn.* **1.** saattaa (tuote) lopulliseen asuunsa, kuntoonsa. | V. kirvesvartta, pukua. Valokset v:lään käsityönä. Alus v:lään maalaamalla. Metallin taiteellinen v:y. Kankaan v:y 'varsin. kutomisen jälkeen suoritettavat puhdistus- ja muut jälkityöt, appretuuri'. Keikarin pikkuseikkoja myöten v:ty asu. Emäntä v:ee säilykevarastoaan. Hiihtäjämme harjoitusleirillä kuntoaan v:emässä. Joka suhteessa v:ty konserttiesitys. — *Erik.* kirjallisen tuotteen tms. loppukuntoon saattamisesta, "hiomisesta". | V. romaania, runokokoelmaa, juhlapuhetta. Komitea v:ee mietintöään. Tyyli taidokkaasti v:tyä. Käännös olisi kaivannut huolellisen v:yn. **2.** *kans.* saattaa loppuun, lopetella. | Elma oli äitinsä kanssa tuvassa päivän leipomishommia v:emässä, ottamassa leipiä uunista AK.

viimeistely|aine *s.* Nahan v. Tulenkestäväksi tekevä v. **-harjoitu|s** *s.*, tav. *mon.*, vars. *urh.* Maaottelumiestemme v:kset. **-kone** *s.* Verkatehtaan v:et. **-maalaus** *s.* **-maali** *s.* **-muokkaus** *s.* **-osasto** *s.* viimeistelemö. **-työ** *s.* Rakennuksen

v:t. Käsikirjoituksen v. **-vaihe** *s.* Puku oli v:essa. **-valmennus** *s. urh.*

viimeist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *harv.* viimeistellä. | Nahan v:ys. Ei auta sanat sointuisat, / ei väitteet v:etyt S.KORPELA. **2.** *kans. kiert.* lopettaa (3). | [Lehmistä] oli yksi niin pahoin revittynä, että se oli aamunkoitossa v:ettävä NUOLIV.

viimeistään *adv.* ei myöhemmin kuin, viimeisessä mahdollisessa tapauksessa, myöhäisintään;)(aikaisintaan, varhaisintaan. | Tehtävät on postitettava v. syyskuun 12. pnä. Muutos, joka on tapahtunut v. 1860-luvulla. V. kotiportilla.

viime|jouluinen *a.* V. kirjatulva. **-kertai|nen** *a.* Pyyteli anteeksi v:sta käytöstään. **-kesäinen** *a.* V. ulkomaanmatkamme. V. uimapaikka. **-keväi|nen** *a.* V:set tulvat.

viimeksi *adv.* **1.** viimeiseksi, viimeisenä;)(ensi(mmäise)ksi. **a.** Herkuttelija säästää parhaat palat v. Tappion peittämiseksi käytetään ensiksi käyttörahastoa, sitten osuuspääomaa ja vasta v. vararahastoa. Nyt hän aikoo vielä v. laskea uutimen alas AHO. Se parhaiten nauraa, joka v. nauraa SL. — V. tulleet jäivät ilman paikkoja. Seuran jäseniä ovat mm. M.N., O.P. ja R.S., joista v. mainittu on ollut myös seuran sihteerinä. V. mainitussa tapauksessa sääntö ei päde. **b.** *harv.* lopulta, lopuksi, vihdoin, viimein. | Saavutti v. tarpeellisen kätevyydenkin. - - missähän sitä v. ollaan, jos oikeakielisyyskysymyksissä kuri on yhtä höllä L.KETTUNEN. **c.** (kaikkein) vähiten; vrt. viimeinen I.3.b. | V. minä haluan sinua moittia. Hänet tahtoisin v. kohdata. - - yksipuolinen tahtoo Juhani Aho kaikkein v. olla LEINO. - - jos hän missään koki kylmää kylkeä, niin v. hän siitä puhui kenellekään KILPI. **2.** kyseiseen ajankohtaan t. kertaan mennessä lähinnä edellisenä aikana, lähinnä edellisellä kerralla. | Seuran puheenjohtajana on ollut tunnettuja liikemiehiä, v. johtaja N.N. Olemme tavanneet usein, v. eilen. Onpa kulunut aikaa siitä, kun v. [= tätä ennen] nähtiin. A. on yritellyt monenlaisissa ammateissa, v. sorvaajana. - - milloin minä olin v. koko yön poissa AHO. V. kuluneina [= viime] vuosina. — Olen paljon terveempi kuin v. 'viime kerralla'. Nyt v., kun Antti syyskierällä miesjoukossa meni Lappiin KATAJA. Hän aivan itsekin havaitsi, kuinka hän katseli Olgaa toisin silmin kuin v. SILL.

viimeksi- alkuiset yhdyspartis:t (v:kulunut, -mainittu, -saapunut, -tullut yms.) par. ⌒.

viime|kuinen *a.* V. sademäärä. **-kulunut** *a.* → viime(ise)ksi kulunut. **-kädessä** *adv.* par. ⌒. **-mainittu** *a.* → viime(ise)ksi mainittu.

viimen *adv. kans.* viime kerralla. | Jussi se v. jutteli, että hän markkinoilta ne ostaa JOTUNI.

viime|pyhäinen *a.* V. jumalanpalvelus. **-sunnuntainen** *a.* Papin v. saarna. **-suvinen** *a.* **-syksyinen** *a.* V. sato. N:n v. romaani. **-talvi|nen** *a.* V:set hiihtokilpailut. Silakan saalis jäänee alle v:sen. — *Kuv.* Muistella v:sia lumia [= vanhoja, unohdettuja asioita] SP. **-viikkoi|nen** *a.* Pörssikurssit pysyivät suunnilleen v:sella tasollaan. **-vuotinen** *a.* V. tuonti. V. ruismaa näkyi nyt olevan heinällä SILL. **-öinen** *a.* V. lumipyry. Sitähän se v. uneni ennusti.

viin|a[10] *s.* **1.** tislatuista alkoholijuomista, vars. niiden halvimmista lajeista. | Kirkasta v:aa. Keittää, polttaa v:aa. Juoda, ryypätä v:aa. V:an käyttö. Haista v:alta. Ei ollut v:aa, mutta oli - - tulisia konjakkia KATAJA. Jos ei sauna, terva ja v. auta, niin tauti on kuolemaksi SL. — *Vanh.* viini. | Hän on täynnänsä makiata v:aa [= juovuksissa] KIANTO (alk. UT). Antaisit vähän rippiv:aa, niin kyllä minä joikkaisin JÄRVENT. — *Yhd.* arrakki-, kamferi-, kirsikka-, luumu-, peruna-, pomeranssi-, riisi-, rommiv.; jalo-, palo-, pöytä-, väkiv.; koti-, ostov. **2.** avarammin yl. väkevistä alkoholijuomista. | V:an himo. V:aan menevä 'alkoholin käyttöön taipuvainen'. V. nousee, kihahtaa päähän. V:an villitsemä. V. viettelee, saattaa turmioon. V. tekee miehestä rikkaan ja väkevän SL. Hukata ansionsa v:aan. Kuolla v:aan. Puhuttiin naisista ja v:asta. Kyllä v:alla veljiä saa SL. - - tämä kurkku ei ole v:an tippaa vielä tuntenut KIVI. **3. a.** *mon.*, vars. *kans.* viinakset, väkevät. | Noutaa kaupungista v:oja. - - ei ollut tietoa tämän joulun v:oista TOPPILA. — *Yhd.* harjakais-, hää-, joulu-, juhannus-, kinkeri-, tuliais-, vappuv:at. **b.** *viinoissa*, harvemmin *viinassa* (adv., vars. kans.) (myös poss.-suff:llisena) juovuksissa, humalassa. | [Joikuja laulettiin] vain silloin, kun oltiin v:oissa JÄRVENT. - - olivat rohkeimmillaan, parhaassa nousuv:assa KATAJA. Ei tarvinnut siitä niin suuria välittää, jos vähän v:oihinkin sattuisi joutumaan ALKIO.

viinaanmenevä *a.* tav:mmin ⌒.

viina|-astia *s.* **-basso** *s.* alkoholin römeäksi tekemästä t. yl. matalasta bassosta. | Matala, rämeä v. **-hammas** *s. kuv. leik.* V:ta kolottaa 'tekee mieli viinaa'. **-hullu** *a.* ja *s.* **1.** vrt. hullu 4. **2.** viinasta hulluksi, mielettömäksi tullut. | - - v. kapteeni särki ikkunoitansa ja ampui pistoolilla kattoon WALTARI. **-höyry** *s.* — *Kuv.* V:t alkoivat haihtua hänen päästään 'hän alkoi selvitä humalasta'.

viinai|nen[63] *poss.a.* - - hänen v:set [= humalaiset] aivonsa muistivat räikeimmät ja inhottavimmat puolet [tapahtumista] RAILO.

viina|kahvi *s.* kahvi, jonka sekaan on kaadettu viinaa, "plörö". | - - jonka suonissa v. ihanasti lämmittäen kiertelee KIANTO. **-kanisteri** *s.* **-kannu** *s.* **-karahvi** *s.* **-kattila** *s.* viinankeittokattila. **-kaup|pa** *s.* Harjoittaa laitonta v:paa. — Valtion v:at. **-kauppias** *s.*

viinake[78*] *s.* varhemmin cocktaileiksi sellaisenaan käytettäväksi myydyistä alkoholisekoituksista.

viinaks|et[64] *s. mon.*, vars. *kans.* väkevät alkoholijuomat. | Hankkia v:ia. V. loppuvat. - - minulle pitääkin olla viiden miehen v., ennen kuin iloisesti tappelen TALVIO.

viina|kulta *s. leik.* viinasta. | - - kyllä juopot v:kultansa aina löytävät TOPPILA. **-kuppi** *s.* **-kätkö** *s.* Salakuljettajien v. **-lasi** *s.* Täysinäinen v. Sulaa leikkiä v:n ääressä KIVI. **-lasti** *s.* **-leili** *s.* **-lekkeri** *s.* **-marja** *s. kans.* viinimarja. **-mato** *s. kuv.* viinanhimosta. | - - vanha v. alkaa kaivaa LARINK. **-mie|s** *s.* alkoholia usein (ja paljon) käyttävästä miehestä, ryyppymies. | Otti aimo siemauksen, vaikka ei ollutkaan v:hiä. - - ahkera v., joka usein lankesi useita päiviä kestä-

vään juopotteluun TARK. **-monopoli** *s.* vrt. alkoholimonopoli. | Valtion v. **-myrkky** *s.* alkoholista. | Kiitos Herran, että loppui se kerran, se v. KIVI. **-mä|ki** *s.* **1.** *raam.* ja *vanh.* Herran v. 'viinimäki, -tarha'. [Rovasti] on kiivas, mutta oikea Herran v:en mies, ja sanomattoman paljon on hän tehnyt seurakunnallemme hyvää KIVI. **2.** *ark. kuv.* Kova v:en mies 'alkoholin käyttäjä, ryyppymies'. Eksyä, sortua v:en töihin 'juopottelemaan'. [Huolimatta] uskollisesta aherruksestaan v:essä hän menestyi mainiosti liikealalla E.KIVIJÄRVI. **-nassakka** *s.* **-nenä** *s.* (juomarin) punaisesta nenästä: juoponnenä.

viinan|haju *s.* **-haku** *s.* Lähteä v:un. **-halu** *s.* **-himo** *s.* Sairaalloinen v. V:n hillitön tyydyttäminen. **-höyry** *s.* — *Kuv.* V:ä päässä 'humalassa'. **-juoja** *s.* **-juonti** *s.* **-keit|to** *s.* vars. yksityisen harjoittama viinan valmistus, viinanpoltto. | Laki kieltää v:on. **-keittäjä** *s.* **-käyttö** *s.* **-myyjä** *s.* **-myynti** *s.* Laiton v. **-ostaja** *s.* **-osto** *s.* **-polttaja** *s.* **-polttimo** *s.* V:issa valmistetaan paloviinaa ja väkiviinaa enimmäkseen perunoista ja viljalajeista AK. **-poltto** *s.*, vars. *hist.* viinan valmistaminen tislaamalla, viinankeitto. | - - aikoinaan tärkeä tulolähde oli v., joka oli laillisesti sallittua "kotitarpeenpolton" nimellä TARK. **-poltto-oikeu|s** *s.* Vuonna 1866 talonpojat joutuivat luopumaan vanhasta v:destaan. **-polttovero** *s.* paloviinavero. **-valmistu|s** *s.* Tuomittiin jatketusta v:ksesta 150 päiväsakkoon.

viina|pannu *s.* alkeellinen kansanomainen viinantislauslaite. | - - mieli on aina musta kuin v:pannun kylki KIVI. **-pikari** *s.* **-polttimo** *s.* = viinanpolttimo. **-porvari** *s.* *vanh.* viinakauppiaasta. | Enimmät rahat [markkinoilla] kuitenkin käärivät v:t, vaikka he eivät saattaneetkaan myydä tavaraansa markkinatuvista niin kuin muut kauppamiehet PAULAH. **-pränni** *s.* *vanh.* viinanpolttimo. | Se oli kostoni Pentille — v:ni särkemisestä A.POHJANPÄÄ. **-pullo** *s.* V. povitaskussa. **-puoti** *s.* **-puteli** *s.* *kans.* V. kiersi miesjoukossa. **-puu** *s.* *vanh.* viinipuu, -köynnös. | [David] seisoi seppelpäin / - - / kuin nuori v. KOSKENN. **-päissä** *adv.* (us. poss.-suff:llisena) juovuksissa, humalassa, päissään. | Hoilaa, haastaa riitaa v. V. tehty tappo. V:än hän on oikea hurjimus. **-pää** *s.* viinansietokyvystä puhuttaessa. | Suomalaisten huono v. **-ratti** *s.* *halv.* juoposta, juopottelijasta: juopporatti. **-ryyp|py** *s.* Ottaa, kulauttaa v. Päivällinen aloitettiin v:yllä. **-ränni** *s.* *vanh.* = viinapränni. **-sakko** *s.* väkijuomalainsäädäntöä vastaan tehdystä rikkomuksesta tuomittu sakko. **-tehdas** *s.* Rajamäen v. Metsän keskellä oli salapolttajien v. **-teollisuus** *s.* **-tilkka** *s.* Viimeinen v.

viinaton[57] *kar.a.* - - siivo mies ja v., mutta talo oli pienenlainen KATAJA. Hänellä ei ollut monta v:ta päivää 'jolloin ei juonut viinaa'. V. talo.

viina|trokari *s.* *ark.* laittomasti viinaa myyvä henkilö. **-tuoppi** *s.* **-tynnyri** *s.* — *Kuv.* Jos sinä, vanha v., olisit tullut käsirysyyn minun kanssani - - J.FINNE. **-veikko** *s.* juomaveikko. | He olivat vanhoja ystäviä ja v:ja. **-vero** *s.* paloviinavero. **-vir|ta** *s.* — *Kuv.* - - kansa riemuitsi sodan loppumista mahtavilla v:roilla AK.

viinellinen[63] *s.* viinen täysi. | V. vasamia.

1. **viini**[4] *s.* **1.** käyttämällä viinirypäleiden mehusta valmistettu juoma; myös muista marjoista ja hedelmistä valmistetuista tislaamattomista alkoholijuomista. | Madeira, malaga, portviini, sherry ja muut väkevät v:t. Mietoja viinejä ovat valko- ja punav:t. Makea, kuiva, puolikuiva v. Saksalaiset, unkarilaiset, italialaiset v:t. Espanjan, Reinin v:t. Ulkomainen, hieno, halpa v. Tulista v:ä. V. kuohuu, helmeilee. Juoda v:ä. V:n juovuttama. Silmät v:stä sameat. - - sinä tuotat maasta leivän ja v:n, joka ilahuttaa ihmisen sydämen VT. — Eril. sanontatavoissa ja *kuv.* | V., laulu ja naiset. V. virtaa 'juodaan paljon viiniä'. Hänen sanansa olivat kuin juovuttavaa v:ä. Aili tunsi ikään kuin huumaavan v:n virtaavan suoniinsa TALVIO. Joka aamu ilmahan värisevään / kesän tuoksuvan v:ä valuu VILJANEN. Niin he syövät leipänään jumalattomuutta, juovat v:nään väkivallan tekoja VT. Kaataa, laskea uutta v:ä vanhoihin leileihin 'soveltaa jhk vanhaan järjestelmään tms. (epäitsenäisesti) jtak uutta'. — *Yhd.* hedelmä-, marja-, omena-, palmu-, riisi-, yrttiv.; hehku-, kuohu-, puna-, valkov.; bordeaux-, bourgogne-, madeira-, malaga-, reininv.; juhla-, jälkiruoka-, kirkko-, koti-, lääke-, pöytä-, rippi-, ruokav.; pullo-, tynnyriv.; kiina-, rautav. **2.** viiniköynnöksestä. | Viljellä v:ä. - - muuria kierteli v. ja tertut päivässä paisui KOSKENN.

2. **viin|i**[32] *s.* mukana kannettava nuolikotelo. | Jousi ja v. V. selässä, olalla. V. täynnä nuolia. Veti v:estä vasaman, / sulan kolmikoipisesta KAL. Ota siis aseesi, v:esi ja jousesi, ja mene kedolle ja pyydystä minulle riistaa VT. — *Yhd.* nuoliv.

3. **viini**[4] *a.* *murt.* fiini.

viini|alue *s.* Ranskan parhaimpia v:alueita ovat Garonnen ja Rhônen laakso. **-astia** *s.* **-etikka** *s.* viinistä valmistettu etikka. **-happo** *s.* dioksimeripihkahappo, jota on monien kasvien marjoissa ja hedelmissä, mm. runsaasti viinirypäleen mehussa. | V:a käytetään hedelmäsuolojen ja leivinjauheiden valmistukseen sekä värjäyksessä peitta-aineena. **-happoinen** *a.* V. hedelmä. V. kali. **-hiiva** *s.* viinin käymisen aiheuttava hiiva; vrt. oluthiiva. **-huone** *s.* viiniköynnöksen viljelyyn tarkoitettu kasvihuone. **--istutu|s** *s.* Reinin laakson v:kset. **-kannu** *s.* **-karahvi** *s.* **-kastik|e** *s.* *ruok.* viiniä sisältävä kastike. | Lahna v:keessa. **-kauha** *s.* Roomalainen v. **-kaup|pa** *s.* Ranskan harjoittama v. — V:asta saa myös väkeviä mallasjuomia. **-kauppia|s** *s.* Bordeaux'n v:at. **-kellari** *s.* Kirkon v. **-kirva** *s.* Dactylosphaera vitifolii, viiniköynnösten juuria tuhoava kirva. **-kiv|i** *s.* viinihapon kaliumsuola, jota viinin käydessä kiteytyy rypälenesteestä. | V:eä käytetään mm. värjäyksessä ja leivinjauheiden valmistukseen. **-kulttuuri** *s.* vrt. kulttuuri 3. | V:mme kaipaa kohentamista. **-kuurna** *s.* *raam.* kourumainen allas, jossa mehu polkemalla, ruuvipuristimella tms. erotetaan viinirypäleistä. | - - he polkevat v:a ja ovat itse janoissansa VT. **-köynnös** *s.* Vitis, köynnöstäviä pensaskasveja; vars. V. vinifera, jota viljellään mehevien marjojensa, viinirypäleiden, vuoksi. | V. menestyy

vain lauhkeassa ilmanalassa ja vaatii aurinkoista, suojaista kasvupaikkaa. **-laji** *s.* **-lasi** *s.* Jalallinen v. Istua iltaa v:n ääressä. **-lasisto** *s.* **-leili** *s.* **-lista** *s.* tarjolla olevista viineistä ravintolassa, päivällisillä tms. vieraiden nähtävänä oleva lista. **-ma|a** *s.* **1.** Ranska ja Italia ovat tunnettuja v:ita. **2.** Kreikan viljellystä maa-alasta on n. 12 % v:ata. **-malja** *s.* Kirkon v. eli kalkki. — Juoda v. jkn terveydeksi. **-marj|a** *s.* **1.** Ribes, Saxifragaceae-heimoon kuuluvia pensaita, joilla on kourasuoniset, sormiliuskaiset lehdet ja joita viljellään lähinnä mehukkaiden marjojensa vuoksi, herukka(pensas), viinimarjapensas. | Musta, punainen v. **2.** musta-, puna-t. valkoherukan marja, herukka. | Mustia, punaisia v:oja. V:oista valmistetaan hilloja, mehuja ja viinejä. **3.** *vanh. raam.* viinirypäle. | Kun menet lähimmäisesi viinimäkeen, niin sinä saat syödä v:oja himosi mukaan VT[v].

viinimarja|koi *s.* Incurvaria capitella, pikkuperhonen, jonka toukat syövät viinimarjapensaiden siemeniä ja silmuja. **-mehu** *s.* Kotitekoinen v. **-pensas** *s.* **-ruoste** *s.* Puccinia ribis, punaisissa ja mustissa viinimarjapensaissa esiintyvä ruostesieni. **-terttu** *s.*

viini|merkki *s.* Tunnettu italialainen v. **-musta** *s.* musta väriaine, joka valmistetaan viininjätteistä kuumentamalla. **-mä|ki** *s.* mäki, jolla viljellään viiniköynnöstä; vars. *raam.* viinitarha. — *Kuv.* Riemullista oli itseään säästämättä tehdä työtä Jeesuksen v:essä AK.

viinin|jumala *s.* Dionysos oli kreikkalaisten v. V:jumalan kunniaksi pidetyt juhlat. **-juoja** *s.* **-juonti** *s.* **-korjaaja** *s.* **-korjuu** *s.* Syksyllä v:n aikaan. **-korjuujuhla** *s.* **-lehv|ä** *s.* viiniköynnöksen lehvä. | V:istä sidottu seppele. **-punainen** *a.* punaviinin värinen. | V. solmio, villapaita. **-puristin, -puserrin** *s.* laite, jolla viinirypäleistä puristetaan mehu. **-tuntija** *s.* V:n hienostunut maku. **-tuonti** *s.* **-tuotanto** *s.* Ranskan v. **-valmistus** *s.* **-vienti** *s.* **-viljelijä** *s.* **-viljely|(s)** *s.* V:ssä Ranska on maapallon ensimmäinen maa. **-viljely(s)alue** *s.*

viini|pikari *s.* **-pullo** *s.* Istua iltaa v:n ääressä. **-puu** *s. raam.* viiniköynnöksestä. | V:n anti UT. — *Kuv.* Minä [Jeesus] olen totinen v., ja minun Isäni on viinitarhuri UT. **-rahasto** *s.* Näihin asti on useimmissa seurakunnissa ollut v., joka on kustantanut Herran ehtoollisen tarpeet AK. **-ravintola** *s.* ravintola, jossa tarjotaan viiniä, mutta ei sen väkevämpiä alkoholijuomia. | Olut- ja v. **-ruukku** *s.* Etruskilainen v. **-rypäle** *s.* viiniköynnöksen marja. | Omenia, banaaneja ja v:itä. Syödä v:itä. **-rypälemehu** *s.* **-rypäleterttu** *s.* **-ryyppy** *s.* **-sato** *s.* **-seu|tu** *s.* Portugalin v:dut. **-säiliö** *s.* **-tahra** *s.* **-tarha** *s.* tarha, jossa viljellään viiniköynnöstä, viiniviljelmä. | V:t sijaitsevat yleensä aurinkoisilla rinteillä. — *Kuv.* Tehdä työtä Herran v:ssa. **-tarhuri** *s.* viinitarhan hoitaja, viininviljelijä. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tilkka** *s.* **-tupa** *s.* vars. ulkomaiden oloista: pieni viiniravintola. **-tynnyri** *s.* Tamminen v. **-täi** *s.* = viinikirva. **-varasto** *s.* Kirkon v. **-viljelmä** *s.* **-viljelys** *s.* **-vuori** *s.* vuori, jolla viljellään viiniköynnöstä. **-vuosi** *s.* Hyvä, huono v.

viinoit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* lisätä alkoholipitoiseen juomaan puhdasta väkiviinaa; vrt. leikata (II. 6). | V:ettu rommi.

viinuri[5] *s.*, vars. *vanh.* anniskeluravintolan miestarjoilija, "kyyppari".

viipale[78] *s.* **1.** *ruok.* pehmeähköstä aineesta leikattu ohut pala, viilu, "siivu". | Juuston v. Kakun v. V:iksi leikattu leipä. Kurkku leikataan v:iksi. V:ina paistettu lohi. V:ina kuivatut juurikkaat. — *Yhd.* appelsiini-, juusto-, kakku-, kinkku-, kurkku-, leipä-, liha-, lohi-, makkara-, omena-, peruna-, silava-, sipuli-, sitruunav.; juuston-, leivän- jne. v. **2.** *harv.* kaistale jtak pintaa. | - - toisinaan vilahti [sumun seasta] v. kotitaloni ylikerrosta KIANTO.

viipaloi|da[18] *v. ruok.* -nti[4*] *teonn.* leikata viipaleiksi. | Perunat, liha v:daan.

viip|ata[35*] *v.* -paus[64] *teonn.* **1.** *tr.* heilauttaa, heiluttaa. | V:pasi kädellään ja jätti asian sikseen. Viulunkaula keikkuu, jalkaterä v:paa tahtia KARHUM. — *Mer.* muuttaa laivan syväystä lastia siirtämällä. | Alus voidaan joskus v:paamalla irrottaa karilta. **2.** *intr.* heilahtaa, heilua, heilahdella. | - - taas v:pasi viheriäpantainen lakki oikeaan ja vasempaan PÄIVÄR. [Västäräkki] istuu aidan seipäällä ja häntä v:paa KILPI.

viiper|tää[6] *deskr.v.* vars. (pienehköjen) eläinten ketterästä käynnistä: piipertää, vingertää, vikeltää. | Västäräkki mennä v:tää. - - kaikkialla v:si ihastuttavia hiirineitejä Y.KOKKO. - - sitten tulla v:si joku lättälakkinen mies M.MERENMAA.

viipot|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | V:telee kirjekuorta kädessään. Västäräkki v:telee pyrstöään. Perhoja v:ellaan [kalastettaessa] myötä- ja poikkivirtaan AK. — Mennä, juosta, lentää, hiihtää v. Pikku Johannes astua v:telee sankkoineen ja onkivapoineen R.ENGELBERG.

viipot|taa[2*] *deskr.v.* **1.** *tr.* **a.** heiluttaa. | V. kättään, sormellaan. Miehet v:tavat lakkejaan jäähyväisiksi LINN. Harakka v:taa pyrstöään. Hevonen nostaa päänsä, v:taa korviaan LEINONEN. **b.** kuljettaa mukanaan, kiikuttaa. | Heti alkaa virta iloisesti viedä v. Väinö-pojan kevätkirjettä KIANTO. [Pääskynen] v:taa nokassaan lihavaa matoa TOPPILA. — No, jo nyt vie meitä ja v:a . . . ! TIITUS. **c.** huimata. | Häntä raukaisee, - - päätä v:taa ja hän painautuu aholle pitkäkseen AHO. **2.** *intr.* **a.** heilua. | Myllyn siivet v:tavat tuulessa. Purjeet v:tavat levällään. Leuassa v:ti punainen pukinparta. Manta v:ti lehmänostajan edessä kuin västäräkki TALVIO. **b.** nopeasta liikkumisesta. | Mennä, juosta, hiihtää v. Korppi lentää v:taa. - - läksi v:tamaan pitkin harppauksin, päällystakin liepeet hulmuten KIANTO. **c.** sojottaa, piipottaa, törröttää. | [Hanhenkynä] v:ti siinä sen näköisenä . . . kuin olisi tuuli sen painanut kallelleen JÄRVENT. Päähine v:taa naurettavasti pystyssä U.KARRI.

viipperä[12] *s.* väkkärä. | Ja niin kuin v. vilahtaa mummun ruskearuutuinen hame M.RAPOLA.

viippu|a[1*] *deskr.v.* heilahdella edestakaisin, liehua tms., vaappua. | V:va tuuliviiri. Vaaka v:u. - - pihlajanmarjoja tulkkukin nyppii / v:en vaappuen varvullaan LARINK. — Onnen varassa v:va yritys.

viipsinpuu *s.* = vyyhdinpuu.

viipsiä[17] *v.* = vyyhdetä.

viipurin|rinkeli, -rinkilä *s.* (myös: Viipurin rinkeli, rinkilä) vehnäleipätaikinasta tehty suurehko määrämuotoinen rinkilä. | Markkinoilla myytiin v:rinkilöitä.

viipyil|lä[29] *frekv.v.* (< viipyä) viivyskellä, viivytellä. | Vanhaemäntäkin v:i oman asuntopuolensa portailla yhteisissä illan istujaisissa SILL. Verkkaista, yksityiskohdissa v:evää kerrontaa.

viipymättä *adv.* heti, kohta, paikalla. | Läksin v. kutsun saatuani. Tuomio pantiin v. täytäntöön. Käskyä on noudatettava v.

viipymätön[57] *kielt.a.* pikainen, nopea, vitkastelematon. | Tilausten v. toimittaminen. V. apu on tarpeen. V. virran vuo MANN.

viipy|ä[1*] *v.* **1. a.** jssak olemisesta ajatellen siihen kuluvan ajan pituutta. | Vieraat v:vät luonamme viikon. Voitko v. (täällä) huomiseen? Viivyin kaupungissa yötä, yli yön. Ryyppäsi kahvit, mutta ei v:nyt kauempaa. Pariisissa viivyimme vain pari päivää. Kauanko aiotte v. matkallanne? Viivy vielä hetkinen 'jää vielä hetkiseksi, älä lähde vielä'. Peipot v:vät Suomessa myöhäiseen syksyyyn. V. pitkään vuoteessaan. V. [= viettää] yötä nuotiolla. — Rukoilija v:i kauan samassa asennossa. Kyykistyi kyykkyyn ja v:i siinä aikansa. — Haluaisin v. tässä kysymyksessä [= käyttää aikaa tähän kysymykseen, käsitellä tätä kysymystä] hiukan pitempään. Kirjoittaja v:y liiaksi eräissä sivuseikoissa. — Aika, jonka ruoka v:y mahalaukussa. Rannalla v:i vielä yöllistä usvaa. Hän oli muuttanut kaikki vaatteet - - ja niissä v:i vielä aitan puhdasta tuoksua SILL. Pahaenteinen äänettömyys oli jo kauan v:nyt rintamalohkollamme. — Katseeni v:i näyteikkunassa [= oli kohdistuneena näyteikkunaan] vain hetken.

b. ajatellen aikaa, jonka jku t. jk tarvitsee t. käyttää matkaan, työhön tms. | A. v:i sadalla metrillä lähes 12 sekuntia. Kauanko juna v:y Helsingin ja Tampereen välillä [= missä ajassa juna kulkee Helsingistä Tampereelle]? Auringosta maahan tullessaan valo v:y noin 8 min. — Se mies ei kauan viivy töissään. V:i vain muutaman minuutin kuormaa purkaessaan.

c. ilman tarkempaa ajanmääräystä: olla jssak (suhteellisen) pitkän aikaa; käyttää t. tarvita matkaan, työhön tms. (suhteellisen) paljon aikaa. | On lähdettävä, ei ole aikaa v. Isäntäväki alkoi jo kyllästyä, kun vieraat vain v:ivät talossa. Kysytään vain tietä, ei viivytä KIANTO. Sunnuntaiaamu, kiireetön; sopi v. vuoteessaan vieraan niin kuin talonväenkin SILL. [Venla] sallii kuitenkin kätensä v. Juhanin turpeassa kourassa KIVI. — Hurskaissa miestiskelyissä v:vä munkki. — Ripeäotteinen mies, joka ei viivy toimissaan. Matkalla ei saa v. Kysymys, jossa ei kannata v. — Katse v:i maiseman ääriviivoissa 'oli pitkään kohdistuneena maiseman ääriviivoihin'. Tyttö, jossa miesten silmät mielellään v:vät. V:vä [= pitkä] katse. Katsoa jkta v:västi. — Ajatus v:i vanhoissa muistoissa. Verkkainen, yksityiskohdissa v:vä kerronta. Goethe loi yleensä hitaasti, v:vässä tempossa KOSKENN. — - - taisi jo olla yö, mutta valo v:i *AHO. Mitään suviyötä pohjolassa tuskin onkaan; on vain v:vä, v:essään hiukan himmenevä ehtoo SILL. Oli hyväntahtoinen v:vä arkiilta SILL.

2. vars. jstak saapuvaksi, tapahtuvaksi odotetusta. **a.** olla vielä tulematta, saapumatta, poissa, tapahtumatta. | Juhla alkoi, mutta puhuja yhä v:i. Älä odota, voin v. myöhäänkin. Sun seurakuntas odottaa, / kuin kauan viivyt vielä VK. Missä ihmeessä olet v:nyt? Aamu oli jo tulossa, mutta valo vain v:i. Lähtö v:i yhä. Yritti nukkua, mutta uni v:i. Kuuta ei ole [= näy], se on viimeisellä korttelillaan ja v:y SILL. — - - Mooses v:i tulemasta alas vuorelta VT[V]. **b.** olla kauan tulematta, poissa, tulla vain hitaasti, vitkastellen. | Mene, mutta älä viivy. Kylläpäs isä tänä iltana v:y. Alkoi v. iltaisin poissa kotoaan. Odotettiin nopeaa vastausta, mutta se v:i v:mistään. Päätöksen v:minen aiheutti sen, että edullinen tilaisuus meni ohi.

3. *yksipers. harv.* ajasta: kestää. | V:i kotvan ennen kuin Martti vastasi ALKIO. Molemmilla heillä v:i aina yhteentoista illalla, ennen kuin kaikki työt oli tehty IRIS UURTO.

viira[10] *s. tekn.* tasotuuki.

1\. **viira|ta**[35] *v. kans.; rinn.* fiirata. | Vene, pyssy v:a 'poikkeaa oikeasta suunnasta, puoltaa'. Ennustus v:si 'osui harhaan'. — *Yksipers.* "V:ako sitä päästä [= onko hän hullu]?" he kuiskailivat toisilleen KARHUM.

2\. **viirat|a**[35] *v. kans. harv.* (*rinn.* fiirata) viettää (juhlaa). | Ei tällä tavalla ennen loppiaisen sapattia mehtämökkilöissä v:tu KIANTO.

viir|i[4] (harv. vanh.[32]) *s.* **1.** aluksen, sotajoukon tm. tunnuksena käytetty kapea lippu; *runok.* yl. lipusta. | Mastossa liehuu v. Joukko-osaston, purjehdusseuran v. Tullilaitoksen v. Oli haahdet hankittuna, / - - / viherjäiset v:et päällä KANT. — *Kuv.* Voiton, rauhan v. Sosialismin v:iä kantava lehti. Joka maassa nyt vapaus nostaa v:in *MANN. — *Yhd.* tunnusv. **2.** = tuuliviiri.

viirikkö[2*] *s. sot.* muutamia pieniä aluksia käsittävä laivaston perusyksikkö.

viiri|kukko *s.* kukon muotoinen tuuliviiri. | Kirkon v. **-pää** *a.* ja *s. kans.* huima-, hurjapää. | Vaikka tyttö olikin tuommoinen heisakka ja v. - - PÄIVÄR. Kastelet minutkin, mokoma v.! WILKUNA. **-salko, -tanko** *s.* tanko, jonka päähän (tuuli)viiri on kiinnitetty.

viiriäinen[63] *s.* Coturnix coturnix, peltopyyn sukuinen, meillä harvoin tavattava pieni kanalintu.

viiru[1] *s.* kapea(hko), yl. suora viiva, juova, juomu, raita; joskus: uurre, ura. | Harmaata kangasta, jossa on kapeita valkoisia v:ja. Ruoskan ihoon jättämät punaiset v:t. Auringon v:ssa leijaileva pöly. Savu kohosi vaaleana v:na piipusta. Kotirannasta - - ei enää näy kuin varjoinen v. KATAJA. Silmät kapenivat nauraessa v:iksi. Kepillä maahan vedetty v. — *viirullaan* (adv.) Suu naurussa ja silmät v:llaan 'viiruina'. — *Geol. min.* piirto, jonka mineraali jättää himmeään posliiniin. — *Yhd.* savu-, valo-, veriv.; pitkittäis-, poikkiv.; raskausv.

viiruhakku *s. tekn.* = pukkeli 2.

viirui|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* viirullinen, vii-

rukas. | V. höyhenys, kivilaji. Ampiaisen v. takaruumis. — *Yhd.* punav.; pitkittäis-, poikkiv.

viirukas[69*] *poss.a.* = ed. | V:ta kangasta.

viirukkai|nen[63] *a. harv.* -suus[65] *omin.* viiruinen, viirukas. | V:set käsineet.

viiruk|ko[2*] *koll.s. harv.* Hakoja on täältä haettu, kuorma on vetänyt v:on kahden puolen tietä SILL.

viirulli|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* viiruinen. | V:sta sarkaa. Pöllön v. naamakiehkura.

viiru|naama *a.* = seur. — Us. *halv.* irvinaama, -leuka. | - - moni kylän v. nuorimies - - hävyttömästi kehui Mataleenan vuoteella viettäneensä monta yötä LEHT. — *S:sesti.* Ivasuinen v. IVALO. - - nuo ilkeät v:naamat rohkenevat irvistellä meille itsellemme TIITUS. **-naamainen** *a.* V. mäyrä. **-pöllö** *s.* Strix uralensis, keskikokoinen, pitkittäisviiruinen pöllö. **-silmä** *a.* = seur. — *S:sesti.* Tuli katti kaupungista, / v. Viipurista KANT. **-silmäinen** *a.* Ilkeä, v. akka IVALO. **-tauti** *s. maat.* eräs ohran sienitauti.

viirutin[56*] *s.* = suuntapiirrin.

viirut|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* Kovakuoriainen, jonka peitinsiivet ovat v:tomat.

viirut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* tehdä jhk viiru(ja), jk viiruiseksi. | Ikkunaristikon v:tama valoläikkä.

viis *perusl. puhek.* viisi. | - - neljä, v., kuus - -. V. metriä. V. kuus kertaa. Kello v. — Vars. (myös normaalityylissä) eräissä välinpitämättömyyden ilmauksissa. | Siitä minä v. [= vähät] välitän, veisaan. Siitä v.! V. hänen jutuistaan!

viisaannäköinen *a.* tav. ⌒. | V. professori.

viisari[5] *s.* kellon, mittarin tms. osoitin. | Kellon v:t. Ilmapuntarin v. — *Yhd.* minuutti-, sekunti-, tuntiv.

viisa|s[69] *a.* -asti *adv.*; viisaus ks. erikseen; vrt. älykäs;)(tyhmä. **1.** jolla vars. oman kokemuksen, opiskelun perusteella on kyky ajatella, harkita asioita (erittäin) selvästi, terävästi, jolla on selvä, terävä järki; tällaista järkeä, harkintakykyä osoittava t. siihen perustuva; ymmärtäväinen, järkevä; myös: jolla t. jossa on paljon tietoja, laaja-, runsastietoinen. | Vanha ja v. V. ja oppinut. V., elämää kokenut mies. Silmälasipäinen, v:an näköinen opettaja. V. ilme, hymy. Otsa v:issa rypyissä. Katsella v:asti. Häntä pidetään hyvin v:ana. [Salomo] oli v:ampi kaikkia ihmisiä VT. Kuka on niin v., että laskee pilvien luvun VT. V. koira, hevonen. Kettu on v. eläin. — V. kirja. [Minos] sääti kreetalaisille v:ita lakeja IT. Ilta on aamua v:ampi SL. — *Erik.* **a.** eräissä sanonnoissa. | Pannaan v:at päät yhteen 'neuvotellaan, tuumitaan yhdessä'. Ei tullut neuvosta, selityksestä sen v:ammaksi, entistä, hullua v:ammaksi 'ei saanut sen parempaa selvää, ei tullut hullua hurskaammaksi'. **b.** *s:sesti.* Solon, kuuluisa ateenalainen v. Kreikan seitsemän v:sta. Itämaan v:at 'tietäjät, jotka itäisiltä mailta tulivat Jeesusta kumartamaan'. V:sten kivi, ks. 1. kivi I.1.d. Hymyili v:an hymyä. Vetäytyä v:an lepoon. "Kyllä routa porsaan kotiin tuo", sanovat vanhat ja v:at. **2.** ed:een liittyen: joka eri tilanteissa, olosuhteissa osaa toimia (itselleen) **edullisella**, edullisimmalla tavalla, taitavasti laskelmoiva, varansa pitävä; tällaista ominaisuutta osoittava, (terveen, käytännöllisen) järjen mukainen; järkevä, kaukonäköinen, neuvokas, varovainen; joskus: ovela, viekas, juonikas. | Kaukaa v., ks. kaukaa 1. Ratkaisuissaan v. - - joka neuvoa kuulee, on v. VT. Niin v., ettei ensi hätään joudu tappiolle. V. lainaustoiminta. V:sta politiikkaa. Oli v:asti vaiti. Teet v:asti, v:immin, jos - -. V:inta olisi nyt mennä levolle. Ei ole v:sta ryhtyä männynkylvöön heti kulovuoden jälkeisenä keväänä. Piti v:impana, katsoi v:immaksi luopua yrityksestä. Kyllä maalla v:ita ollaan, kun merellä vahinko tapahtuu SL. Eikähän tuota Juutasta ole saatu kylillä viinanmyönnistä kiinni, niin v. se on, kun rupeaa hommaamaan LEHT. Mutta olipas tuo Annastiinan poika räähkä v. Nyt se antaa Kurkisen pojan elättää itseänsä KAUPPISH. **3.** terve-, täysijärkinen;)(mielisairas, mielipuoli(nen), **hullu.** | Hän ei ole oikein v. | [Manta] on niin omituinen. Varmaankaan ei v. AGAPETUS. Yksi tyhmä kysyy enemmän kuin kymmenen v:sta ehtii vastata SL. **4.** *yhd.* Kaikki-, tietov.; jälki-, kamari-, nokka-, näsä-, rikkiv.; epäv.

viisastelevai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* viisasteleva.

viisastelija[14] *tek.* < seur. | - - joutava irvihammas ja v. KATAJA.

viisastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* **1.** saivartelevasta, rikkiviisaasta teorioinnista. | Skolastinen, sofistinen v:u. Tämä on yksinkertainen asia, jota ei voi muuksi v. SILL. **2.** vitsikkääksi tarkoitetusta, us. nenäkkäästä puheesta. | Sama se sinulle on, mistä minä olen, kunhan itse tiedän, että olen Nilsiästä, v:i renki AHO. "Kenonen käski tervaamaan veden, jotta se ei happane", v:ivat rahtilaiset LASSILA. Oppilaan ei sovi v. opettajalleen.

viisast|ua[1] *v.* tulla viisaa(mma)ksi. | Lapsi varttuu ja v:uu. Vahingosta v:uu SL. Mene, laiska, muurahaisen tykö, katso sen menoja ja v:u VT. — Hänen vastauksestaan en paljon v:unut 'en saanut sen parempaa selvää, en tullut sen viisaammaksi'.

viisa|ta[35] *v. kans.* osoittaa, näyttää, neuvoa, opastaa. | Kyllä se [poika] osaa v. herralle tien ANNI SWAN. - - Pitkä-Taneli tänne oli v:nnut työtä kysymään KIANTO.

viisauden|hammas *s.* ihmisen takimmainen, viimeksi puhkeava poskihammas. **-san|a** *s.* Sananlaskut ovat sukupolvelta toiselle siirtyviä v:oja.

viisau|s[65] *omin.* < viisas. **1.** Kypsän iän v. V. ja kokeneisuus. Varttua iässä ja v:dessa SP (alk. UT). Nuoruus ja hulluus, vanhuus ja v. SL. Herran pelko on v:den alku VT. Pöllö, v:den vertauskuva. **2.** ajattelun, kokemuksen t. oppimisen avulla saavutetut tiedot, tietämys, oppi, henkinen pääoma, elämänviisaus. | Realistin kylmä v. Isiltä peritty v. Raamatun sisältämä v. V. alkaa pokstaavista [= kirjaimesta] SL. [Työntekijä] joka kokemuksistaan oli korjannut yksinkertaisen, tyynen v:den SILL. Niissä [isännän lauseissa] oli kohtuullinen määrä vanhaa talollisv:tta, lievä kalseus työkansaa kohtaan SILL. - - tohtori, tutkittuaan neljän yliopistollisen tiedekunnan opin ja v:den, havaitsee ne köy-

käisiksi KOSKENN. 3. viisas ajatus, lausuma tms. | Laususkella, jaella v:ksia. Hiljaa hyvä tulee, sanoo vanha v. - - täytyy vain opetella hiukan laskelmoimaan, siinä koko v. R.RAUANHEIMO. 4. *yhd.* Ihmis-, kansanv.; elämän-, kirja-, pykälä-, tietov.; jälkiv.

viisaus|kirjallisuus *s. teol.* Vanhan testamentin v. **-tiede** *s.* filosofia (1). **-tieteilijä** *s.*, tav. *vanh.* viisaustieteen harjoittaja, filosofi.

1. **viisi**[10] *perusl.* merkitään 5, joskus V. Yks. nom. puhek. us. loppuheittoinen (ks. viis). **1.** lukumäärästä. | V. miestä. V. vuotta. V. kertaa. Neljä v. kiloa. Kello on viittä (minuuttia) vaille kolme. Viittä vaille [= vähällä, lähellä oli], ettei sattunut onnettomuus (ark.). Viittä vaille Suomen mestari (ark.). Pelata viittä lehteä 'erästä korttipeliä, "katkoa"'. Tuntee autonsa, Sibeliuksen sinfoniat kuin v. sormeaan 'perin pohjin'. Tuosta on v. (hirttä) poikki [= tuossa on ovi, lähde tiehesi]! Itke vaikka ikäsi ja v. päivää! Hänestä en välitä viiden pennin vertaa 'ollenkaan'. — Tav:mmin viis. | Välittää, huolia, veisata v. jstak. V. siitä, vaikka kastuisinkin! — - - minä viitenä vilkkasin [= juoksin nopeasti] pitkin rantaa KIVI. — *viisi kuusi* ks. 2. kuusi. **2.** numerosta yms. | Laskea viiteen. Kolmekymmentä v. (myös ◡). Kello on v., käy viittä. Viiden aikaan. Puoli viideltä. Työ kestää viiteen. Kello viiden tee, ks. tee 2. Viiden numero. Hänellä on saksassa v. 'viitonen'.

2. **viisi**[1] *s. vaill. ark. kans.* Sillä v:n, v:in, v:ä 'sillä tavoin'. Asia on nyt sillä v:in, että - -. Samaan v:in kuului Herras-Kaijakin Törkylässä purisseen TOPPILA. - - ollut onnellinen villisti metsäläiseen v:in PÄLSI. — Munterill' on vanha v., / virkkoi tuohon vain: "No hiisi!" *CAJ.

viisi|haarainen *a.* V. kynttilänjalka. **-henkinen** *a.* V. seurue. **-heteinen** *a.* V. kasvi. **--iskuinen** *a.* V. säe, tahtilaji. **-jakoinen** *a.* viiteen osaan jakautuva. | V. tahti. **-jäseninen** *a.* V. johtokunta. **-kanta** *s.* viisisakaraisen tähden muotoinen (taika)kuvio; *syn. kans.* viisiloppinen, -soppi(nen). | Kirnuun, oveen veistetty v. **-kerroksinen** *a.* V. rakennus. **-kielinen** *a.* V. kannel. **-kiloinen** *a.* V. lohi.

viisikko[2]* *s.* viiden ryhmä. | [Jalkapallojoukkueen] v. [= hyökkääjistö] pelasi tehottomasti. — *Kans.* viisilyhteinen kuhilas.

viisi|kolmatta *perusl.* nyk. tav:mmin kaksikymmentäviisi. | V. penniä. Viidenkolmatta (vuoden) ikäinen. **-kolmattavuotinen** *a.* Pohjoismaiden v. sota 'Ruotsin ja Venäjän 1570—95 käymä sota'. **-kulmainen** *a.* **-kulmio** *s.* **1.** *geom.* viiden janan rajoittama tasokuvio, viisisivuinen monikulmio, pentagoni. **2.** väljemmin: viisikulmion muotoinen alue, esine tm. | Peltinen v. **-kymmenkertai|nen** *a.* -sesti *adv.* **-kymmenluku** *s.* vuosisadan vuodet 50—59. **-kymmenmarkkanen** *s.* viidenkymmenen markan raha, viisikymppinen. **-kymmentä** *perusl.* V. markkaa, kiloa. Viisissäkymmenissä oleva [= n. 50-vuotias] nainen. Viidenkymmenen villitys (leik.) '50. ikävuoden tienoilla us. ilmenevä tavallista suurempi seksuaalinen vireys'. V. kaksi (myös ◡).

viisikymmen|vuotias *a.* V. mies. **-vuotinen** *a.* V. toiminta. **-vuotisjuhla** *s.* Seuran v. **-vuotispäivä** *s.* päivä, jolloin vars. jku henkilö täyttää 50 vuotta.

viisi|kymppinen *s.* viisikymmenmarkkanen. **-kärkinen** *a.* V. tähti.

viisikäs[66]* *s.* **1.** *hist.* viiden ruodun t. ratsutilan yhdessä asettama sotamies. **2.** *mus. harv.* kvintoli.

viisi|laita *a.* = seur. — *S:sesti.* Varastosta väännettiin v:laitaan tauhkaa [= tavaraa] ERKKI ILMARI. **-laitainen** *a.* veneestä, jonka kummassakin laidassa on viisi lautaa. **-laivainen** *a.* V. kirkko. **-lehtinen** *a.* V. teriö. **-liuskainen** *a.* V. lehti. **-lokeroinen** *a.* V. hedelmä. **-loppinen** *s. kans.* viisikanta. **-lukuinen** *a.*, vars. *kasv.* jossa on jtak viisi. | V. [= viisilehtinen] teriö, verhiö. **-luokkainen** *a.* V. keskikoulu. **-markkanen** *s.* viiden markan raha, viitonen, "vitonen". | Pronssinen v. **-masto** *a.* = seur. — *S:sesti* viisimastoinen (purje)alus. **-mastoinen** *a.* V. fregatti. **-miehinen** *a.* V. komitea. **-minuutti|nen** **1.** *a.* viisi minuuttia kestävä. | V. tauko. **2.** *s.* (noin) viiden minuutin aika. | Kului v. Minuutit, v:set, neljännekset laahustivat eteenpäin HEPOR. **-mitta** *s. run.* pentametri. **-niitinen** *a. kut.* viidellä niisivarrella kudottu, viisivartinen. **-niveli|nen** *a.* V:set tuntosarvet.

viisin|kertainen *a.* -kertaisesti *adv.* viidenkertainen. **1.** viisi kertaa niin suuri, voimakas [jne.] kuin se, johon verrataan. | V. hinta. Kulutus on kasvanut v:kertaiseksi. **2.** joka esiintyy, tapahtuu, tekee jtak [jne.] viisi kertaa; jossa on viisi kerrosta tms. | V. Suomen mestari. V. paperisäkki. **-kertaista|a** *v.* tehdä viisinkertaiseksi. | Tuotannon v:minen. **-kertaistu|a** *pass.v.* < ed. | Vienti on v:nut.

viisi|numeroinen *a.* V. luku. **-näytöksinen** *a.* V. murhenäytelmä. **-osainen** *a.* V. tietoteos. **-ottelija** *s. urh.* vrt. seur. **-ottelu** *s. urh.* viiden urheilulajin kilpailu, jossa pistemäärien summa ratkaisee kilpailijain järjestyksen. | Nykyaikaiseen v:un kuuluu esteratsastus, miekkailu, pistooliammunta, uinti ja maastojuoksu. **-penninen** *s.* viiden pennin raha. **-piikki|nen** *a.* V. tadikko. — *S:sesti leik.* kädestä, sormista. | Syödä v:sellä 'sormin'. Arvasinhan minä, että v:stä siinä [hiusten sukimisessa] oli käytetty J.FINNE. **-putkinen** *a.* V. radiovastaanotin. **-päinen** *a.* V. lohikäärme. — V. [= viisihenkinen] veljessarja. V. karja. **-päiväinen** *a.* V. työviikko. **-rivinen** *a.* V. säkeistö. V. harmonikka 'jonka näppäimistö on viidessä rivissä'. **-sakarainen** *a.* V. tähti. **-sataa** *perusl.* V. kiloa. Viidensadan markan seteli. V. kymmenen (myös ◡). Viidelläsadalla tuhannella markalla. **-satanen** *s.* viidensadan markan raha. **-seinäinen** *a. kansat.* rakennuksesta, jossa neljän ulkoseinän lisäksi on yksi väliseinä. | V. asuinrakennus, aitta. **-sivuinen** *a.* V. monikulmio. V. kirjoitus. **-sointu** *s. mus.* viiden eri sävelen (perussävelen sekä sen terssin, kvintin, septimin ja noonin t. sekstin) muodostama sointu, noonisointu. **-soppi(nen)** *s. kans.* viisikanta. **-sorminen** *a.* — *Kasv.* V. lehti 'kourasuoninen kerrannaislehti, jossa on viisi erillistä lehdykkää'. **-sävelikkö** *s. mus.* viisisävelinen asteikko, pentakordi. **-säveli|nen** *a. mus.* -syys *omin.* = pentatoninen. **-talvias** *a.* hevosesta:

viisivuotias. | V. tamma. **-toista** *perusl.* V. markkaa. Viidentoista (vuoden) ikäinen. Tyttö on viisissätoista 'n. 15-vuotias'. — [Juopunut] lähti - - pahoin viittätoista heittäen [= horjuen] astelemaan omalle suunnalleen WILKUNA. **-toistavuotias** *a.* V. poika. **-toistias** *a.* = ed.

viisittäin *adv.* viisi (aina) yhdessä, viiden ryhminä. | Neulaset v. neulastupessa.

viisi|tuhatta *perusl.* myös ◠. | V. markkaa. Viidentuhannen metrin juoksu. **-vaihtoinen** *a. mus.* V. tahtilaji on tasa- ja kolmijakoisen tahtilajin yhtymä 2/8 + 3/8 = 5/8. **-varpainen** *a.* V. käpälä. V. nisäkäs. **-vartinen** *a. kut.* = viisiniitinen. **-viikkoinen** *a.* V. kurssi, sairaus. V. pienokainen. **-viivainen** *a.* V. nuottiviivasto. **-vuotias** *a.* V. lapsi, taimi. **-vuotinen** *a.* V. seminaari. V. toiminta. — V. tyttö.

viisivuotis|katsaus *s.* Lähetysseuran toiminnan v. **-kau|si** *s.* Keskimääräinen sato v:tena 1951—55. **-suunnitelma** *s.* (vars. Neuvostoliitossa) elinkeinoelämän edistämiseksi laadittu viiden vuoden ohjelma.

viisiääni|nen *a.* -sesti *adv.* V. kuoro.

viisoissa(an *adv. kans.* (ovelasti t. kurillaan) teeskennellen. | Jospa Salu sittenkin näki ja kulki vain v. ohitse... KARHUM.

viiste[78] *s.* **1.** us. *tekn.* viisto, viistetty pinta, vinopinta, fasetti. | Hautakiveen hakattu v. Kengitysnaulan v. Tahkottaessa jyrsimen hampaisiin syntyvä v. — *Rak.* tukipilarin yläpäähän tehty viisto laajennus. — *Metsät.* = vesenne. **2.** *vaill. kans.* Siika käy v:ellä 'kutupaikoilla ennen kutuaikaa'. Pyytää mateita v:eltä.

viistel|lä[28] *frekv.v.* < viistää. | Hameen helmat v:ivät maata.

viistesaum|a *s.* Kappaleita hitsattaessa hitsattavat päät ovat joko tasaisia tai viistottuja, ja sen mukaisesti puhutaan tasa- ja v:oista.

viisto[1] *a.* -sti *adv.* -us[65] *omin.* (viisto|ssa, -sta, -on ks. erikseen) joka ei ole vaaka-, pysty- t. kohtisuorassa, kalteva, vino. | Oikealle, alaspäin v. V. katto. Kanteleen v. pää. V:t olkapäät. Taaksepäin v. otsa. Laskevan auringon v:t säteet. V:sti maantiestä eroava polku. Jyrsimen hampaiden v:us.

viisto|asento[83] *s.* V:asentoon lyöty vaaja. **-hampainen** *a.* V. sahanterä.

viistoittain *adv.* (*rinn.* viistottain) viistossa, viistoon, vinoittain. | V. rinnettä nouseva tie. Istahti rahille v. pöytään.

viisto|katos[83] *s.* Laavu on tuulen ja sateen suojaksi kyhätty yksilappeinen, alemmasta reunastaan suoraan maahan nojaava alkeellinen v. **-kattoinen** *a.* V. rakennus. **-kuva**[83] *s.* lentokoneesta viistoon otettu ilmavalokuva. **-kyntö**[83] *s. maat.* kyntäminen viistoon edellistä kyntösuuntaa vastaan. **-käynti**[83] *s. voim.* kulmakäynti, jossa poikkeus entisestä suunnasta on 45 t. 135°. **-leikkaus**[83] *s.* **-linja**[83] *s.* Šakkilaudan v:t. **-nurkka**[83] *s. rak.* = sulkanurkka. **-pinta**[83] *s.* **-polku**[83] *s. urh.* = viistotaival. **-purje**[83] *s. mer.* kolmion t. epäkkään muotoinen purje, jota ei kiinnitetä raakaan;)(raakapurje. **-rivi**[83] *s.* V:ä pitkin etenevä [šakki]nappula.

viistos[64] *s. harv.* viiste.

viisto|sauma[83] *s.* **-silmä** *a.* = seur. — *S:sesti.* Metsän v. [= susi] KIVI. **-silmäinen** *a.* V. japanilainen.

viisto|ssa, -sta, -on *adv.* viistossa asennossa t. suunnassa, vinossa, kallellaan. | V. kasvava puu. Taulut v. seinällä. V:on lyötyjen seipäiden varaan pystytetty kota. Laskea tunturin rinnettä v:on alas. Takaa v:sta lennähtänyt luoti. Vetää suutaan v:on. Katsoa jtak v:on. — *leikin viistoon* (kans.) (puoli)leikillään. | "Ongi sinä, kaima, eläkä herrastele tyhjää", sanoi Mylly-Pekka leikin v:on PAKK. — *Yhd.* ala-, etu-, sisä-, sivu-, taka-, ulko-, yläv.; myötäv.

viisto|suunta[83] *s.* Tammipelissä siirretään nappuloita vain v:suuntaan. **-syöttö**[83] *s.* **1.** *tekn.* työstettävän kappaleen syöttö viistoon. **2.** *urh.* esim. jalka- ja jääpallossa viistoon annettu syöttö.

viisto|ta *v.* **1.** (taiv.[38]) tehdä viistoksi, viistää, luiskata. | V:ttu laudan syrjä. Yhteen ommeltavat hihnanpäät v:taan ennen kiinnittämistä. Hihakappaleen alapäätä v:taan 8 cm:n verran. Pohjaristin keskusta on Kurikankin kirkossa laajennettu v:amalla sakaroiden väliset kulmat C.LINDBERG. **2.** *harv.* (taiv.[34]) tulla viisto(mma)ksi, viistoutua, vinoutua. | Pinta v:ni kuluessaan.

viistotaival[83] *s. urh.* pesäpallossa ykköspesältä kakkospesälle johtava taival, viistopolku.

viistottain *adv.* = viistoittain.

viistouma[13] *s. sot.* laivojen t. lentokoneiden muodostelma, jossa ne ovat kulkusuunnan suhteen viistossa linjassa.

viistoutua[44] *v.* asettua, taipua tms. viistoon; tulla viisto(mma)ksi; vinoutua.

viisto|vauhti[83] *s. voim.* viistoon otettu vauhti. **-viiva**[83] *s.* vinoviiva.

viistättä|ä[2*] *kaus.v.* < seur. | [Kettu] katosi metsään häntäänsä koipien välissä v:en AHO.

viist|ää[2] *v.* **1.** ruumiin, vaatetuksen, kantamuksen tm. osasta, joka liikuttaessa jatkuvasti koskettaa, hankautuu alustaa vasten: laahata, hipoa. | Lattiaa v:ävä hame. Miekka v:ää maata. Sisilisko luikertelee vatsa maata v:äen. Kuikka räpisteli siivet vettä v:äen. Niin iso hauki, että pyrstö kannettaessa maata v:i. Ohjakset v:ävät hevosen perässä. Sairaan eläimen takajalat alkoivat v. - - annoin melan v. vettä AHO. Sa suksi, kiidä, lennätä jo järven jäistä pintaa / ja v:ä vuoret, viidakot ja suot! KOSKENN. [Pöytäliinan] nurkat v:ivät lattiaa NUOLIV. — Purilaiden tiehen v:ämät urat. **2.** joskus *kuv.* nopeasta kulkemisesta: kiitää, viilettää, "pyyhkäistä". | Pääskynen v:i matalalta katon yli. Lähti v:ämään kuin pikajuoksija. - - rantaan venhot v:ää LEINO. - - herrain pöytään v:i / puhinalla pommi suuri *MANN. Kylmä riemu v:i vihurina hänen lävitseen HAARLA. **3.** tehdä viistoksi, viistota. | Nelikulmainen pilari, jonka särmät on v:etty. Seinälevyjen reunat on saumojen tiivistämiseksi v:etty. Jalkakäytävän nurkat voidaan pyöristää tai v. 45°:n kulmaan.

viisu[1] *s.* kevyt, us. turhanpäiväinen laulu, renkutus. | Kauppiaan hupaisista häistä tehty v. - - iänikuinen v:jen kauppias - - lauloi ja myyskenteli laulujaan AHO. — *Yhd.* arkkiv.; rekiv.

viisumi[5] *s.* passiin tehty merkintä, joka oikeuttaa ulkomaalaisen saapumaan maahan (ja siellä oleskelemaan). | Hankkia, saada, myöntää v.

-pakko *s.* järjestelmä, jonka mukaan ulkomaalainen voi saapua maahan vain hankittuaan ennakolta sen viranomaiselta passiinsa viisumin.

viita[10]* *s.* tiheä (nuori) lehtipuumetsä t. vesakko, viidakko. | Lehtevä, sakea v. Tuonen v., rauhan v.! KIVI.

viitainen[63] *poss.a.* V. notko.

viitake[78]* *s. murt.* viikate. | - - niityllä teroitetaan v:tta AHO.

viitakerttunen *s.* Acrocephalus dumetorum, rehevissä rantapensaikoissa elävä kerttuslintu.

1. **viitallinen**[63] *poss.a.* < 1. viitta. | V. iltapuku.

2. **viitallinen**[63] *poss.a.* < 2. viitta. | V. tienristeys.

viitanväli *s.* = viittaväli. — *Kuv.* - - samapa se, vaikka nämä viimeiset v:t [= elinajat] jo kulkee hullujen kirjoissakin LEINONEN.

viitasammakko *s.* Rana arvalis, suoniityillä ja pelloilla elävä sammakko.

viit|ata[35]* *v.* **1.** ihmisestä. **a.** osoittaa (kädellä tms.) jhk suuntaan t. jtak. | V. kädellään jhk suuntaan. V:taa, missä päin on Ruotsi! Syyllistä tiedusteltaessa Pekka v:tasi Anttia. V. kintaalla, ks. kinnas. — *Erik.* tav. jhk suuntaan siirtymiseen kehottavasta kädenliikkeestä. | Isäntä v:tasi vierasta käymään peremmälle. V:tasin hänet istumaan viereeni. — Kun v:taat, korkein alenee / ja alhaisinkin ylenee VK. **b.** kohottaa kätensä merkiksi (tav. koulutunnilla). | Oppilaan tulee v., jos hän osaa vastata opettajan kysymykseen. **c.** *mus.* V. [= osoittaa kädenliikkeillä] tahtia. Kaksijakoinen tahtilaji v:ataan siten, että iskusävelelle v:ataan alas, iskuttomalle ylös. **2.** esineestä. **a.** olla kärki jhk päin, osoittaa jhk suuntaan. | Oikealle v:taava nuoli. Kompassineula v:taa pohjoiseen. Käsivarsi niin taivutettuna, että kyynärpää v:taa alas ulkoviistoon. — - - oven vuorilaudan raosta v:tasi [= törrötti] kuorittu lehväpäinen pihlajan oksa SILL. **b.** tav:mmin viittoa. | Janoon nääntyneiden valjenneet luut v:tasivat karavaanille tietä. **3.** abstr:mmin. **a.** lyhyesti, ohimennen mainita, huomauttaa jstak (us. käsityksensä, väitteensä, toimenpiteensä tms. perusteena olevasta seikasta). | Pastori v:tasi puheessaan moniin raamatunpaikkoihin. Perusteli toimiaan v:taamalla ylemmän tahon määräyksiin. V. varoittelevasti aikaisempiin epäonnistumiin. Niin kuin jo edellä v:attiin - -. V:aten 15. 4. lähettämäämme kirjeeseen pyydämme esittää seuraavaa: - - [esim. virka- t. liikekirjeen alussa]. Alahuomautuksessa v:ataan useihin lähdeteoksiin. V. liitteenä olevaan taulukkoon. [Tutkija] v:taa eri selitysmahdollisuuksiin ottamatta omaa kantaa. [Cervantes] kuvasi eikä selittänyt, v:tasi eikä kehittänyt ajatusta käsitteelliseen selvyyteen ja viimeisiin johtopäätöksiin TARK. Rovasti v:tasi [= vihjaisi] siihenkin, että jos poika pysyy siivona ja kaikki käy hyvin, niin ei lainaa vaadita takaisin ensinkään TALVIO. — Edellä v:attu tapaus → tapaus, johon edellä on v:attu. **b.** asiasubj:sta: olla osoituksena, todisteena, oireena, enteenä jstak, osoittaa, ilmaista, enteillä jtak. | Kaikki v:taa odotettavissa olevaan lamakauteen. Merkit v:taavat siihen, että - -. Tyyli v:taa siihen, että kirjoittaja on ollut N.N. — Hänen taipumuksensa v:taavat tekniikan alalle. **4.** *vanh. harv.* viitoittaa. | V:attu talvitie. - - näissä [runokokoelman luonnoksissa] jo oli tie v:attu "Runokokoukseen" E.N.SETÄLÄ.

1. **viitaton**[57] *kar.a.* < 1. viitta. | V. ritari.

2. **viitaton**[57] *kar.a.* < 2. viitta. | V. laivaväylä.

viit|e[78]* *s.* viittaus, vihje. | Pedagogisia ohjeita ja v:teitä. Lehti, josta saa hyviä v:teitä kodin s.-sustukseen. Vähäisten v:teiden avulla poliisi pystyi selvittämään jutun. Muinaislöydöt antavat v:teitä esihistoriallisen ajan elämästä. On näkynyt v:teitä [= merkkejä, oireita] siihen suuntaan, että - -. — *Erik.* **1.** painetun tekstin alareunassa t. lopussa oleva (lähde- tm.) viittaus. | V:teet on painettu petiitillä kunkin luvun loppuun. — *Yhd.* kirjallisuus-, lähdev.; alav. **2.** (virka- t. liike)kirjeen alussa oleva mainínta po. asian edellisestä käsittelystä.

viitisen *indef.lukus. vaill.* noin viisi, viiden verran. | V. minuuttia. V. kappaletta. V. metriä pitkä. **-kymmentä, -sataa, -toista** *indef.lukus.* vrt. ed.

viitoit|ella[28]* *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur.

viitoit|taa[2]* *v.* -us[64] *teonn.* merkitä viitoilla. | V. laivaväylä, talvitie. V. rajalinja. Kilpailuladun v:us. Rakennuksen paikan merkitseminen v:tamalla. — *Kuv.* Tienvarret raunioiden v:tamat K.M.WALLENIUS. Kansallisuusaate v:ti tietä valtiolliseen itsenäisyyteen. Tiedemies, joka on v:tanut alansa kehityksen suunnan.

viitoittaja[16] *tek.* — *Kuv.* Uuden suunnan v.

viitoittamaton[57] *kielt.a.* V. laivareitti.

viitoitusvaate *s. sot.* vaate, jollaisilla vihollista lähinnä olevat ryhmät ilmaisevat olinpaikkansa omille lentäjille.

viito|nen[63] *s.* **1.** viiden numero, 5. | Arabialainen v. Sai laskennossa v:sen 'arvosanan 5'. **2.** järjestyksessä viides, viiden numerolla merkitty tm. | Kilpailun v. 'viidenneksi paras'. Löi kakkosen v:sella [korttipelissä]. Katajanokalle pääsee v:sella 'raitiolinja 5:n vaunulla'. Laukaus lipsahti v:seen. — *Yhd.* hertta-, pata-, risti-, ruutu-, valttiv. **3.** *erik.* **a.** viiden markan raha, "vitonen". **b.** viiden metrin luokkaan kuuluva purjevene. | Kansainvälisten v:sten kilpailu. **4.** tav. *mon.* V:set 'viisi samasta raskaudesta syntynyttä lasta t. poikasta'. Uuhi sai v:set.

viitota[38] *v.* tav:mmin viittoa.

viitseliä|s[66] *a.* -ästi *adv.* -isyys[65] *omin.* joka viitsii tehdä jtak (vars. kärsivällisyyttä koettelevaa). | Hiukankin v. tekee tuollaisen itse. Pikakirjoituksen opetteleminen vaatii melkoista v:isyyttä.

viitsimät|ön[57] *kielt.a. harv.* -tömyys[65] *omin.* Laiska ja v. mies.

viits|iä[17] *v.* **1.** tav. muodoltaan t. ainakin sisällykseltään kielt. yhteyksissä: saada laiskuudeltaan, saamattomuudeltaan, haluttomuudeltaan tms. tehdyksi jtak, vaivautua tekemään jtak. | Ei v:i kävellä, tehdä työtä. Ei v:inyt edes sängystä nousta. Tuskin v:in lähteä. V:imättä valikoida otti ensimmäisen. Ei hänen jaarituksiaan v:i kuunnella. Kaloja tuli niin paljon kuin v:i vedellä. [Ei] appiukko ole asianajoa enää juuri v:inytkään J.SAULI. Muttinen soutaa, jos sattuu v:imään, hikoillen ja hiljaa LEHT. **2.** ed:een liit-

tyen heikentyneessä merk:ssä. **a.** huudahdusyms. lauseissa läheten merk:tä kehdata, saattaa. | Että v:ittekin aina riidellä! V:itte, aikamies, sotkea nuo vähät maitokehlot! NUOLIV. En todella ymmärrä, kuinka sinä v:it ja voit AHO. **b.** vaatimattomasti, lievästi esitetyissä, kohteliaissa pyynnöissä (pyynnön sisältävissä kysymyksissä) ja kehotuksissa. | Kuka v:isi käydä kaupassa? V:i(si)tkö herättää [= herättäisitkö, ole hyvä ja herätä] minut kello 7:ltä. V:isitkö kirjoittaa tähän paperiin nimesi. **c.** kielt. kehotuslauseissa. | Älä v:i puhua siitä! Älä v:i olla vihainen! Ei v:itä enää riidellä. - - eihän... eihän Mari v:i suuttua AGAPETUS. **3.** *kans.* kehdata. | - - sellainen [liha]nokare, jonka v:ii aikamiehen eteen asettaa KAUPPISH. Tiesi Matti sen yhtä hyvin kuin Liisakin, mutta ei hän v:inyt kehua AHO.

1. **viit|ta**[10*] *s.* hartioilta riippuva väljä, tav. hihaton päällysvaate, vaippa, kaapu, kappa, mantteli. | Papin, tuomarin v. Kuninkaan kärpännahkainen v. Kietoutua v:taan. Heittää v. hartioilleen. — *Kuv.* Demokratian v:taan kätkeytynyttä diktatuuria. [Herra] verhoaa minut vanhurskauden v:taan VT. Ylläni on vain murheen v. WALTARI. — Arvoasemasta puhuen tav:mmin mantteli. | Laulaja, joka aikoi nostaa Caruson v:an harteilleen. — *Yhd.* sarka-, silkki-, turkisv.; purppurav.; hartiav.; aamu-, ilta-, kylpy-, sade-, teatteriv.

2. **viit|ta**[10*] *s.* **1.** merkiksi pystytetty seiväs tms. | V:oilla merkitty talvitie. Kuusennäre avannon v:tana. Laivaväylää osoittavat v:at l. reimarit. — Monta kertaa on tämä majakka [= Eiffelin torni] - - ollut v:tanani AHO. — *Yhd.* meri-, raja-, tienv.; etelä-, itä-, länsi-, pohjoisv.; ristiv. **2.** (tav. tienristeyksessä) suuntaa osoittava kilpi tms. | Jyväskylään osoittava v. Käytävässä oli nuolia v:toina. — *Yhd.* tienv.; suuntav.

viittaaja[16] *tek.* < viitata. — *Yhd.* tienv.

viittail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < viitata. **1.** osoitella kädellään tm., viittoa, viittoilla; vrt. viittilöidä. | Opas esitteli nähtävyyksiä kädellään v:len. - - kuusikko ikään kuin v:ee luokseen KATAJA. **2.** vrt. viitata 3. **a.** V. erilaisiin selityksiin. Seikka, johon jo edellä on v:tu. **b.** vihjailla. | Työväki v:i uhitellen mahdolliseen lakkoon. Akka v:i ilkeästi toisen aviottomaan syntyperään.

1. **-viittainen**[63] *poss.a.* < 1. viitta. | Kärpännahka-, silkki-, verkav.; musta-, valkov.

2. **-viittainen**[63] *poss.a.* < 2. viitta. | Runsas-, selväv.

viitta|järjestelmä *s.* Sisävesillä käytetty v. **-keppi** *s.* **-kilpi** *s.* **-luku** *s. mat.* indeksinä (3.a) oleva luku.

1. **viittamainen**[63] *kalt.a.* < 1. viitta. | Avara, v. päällystakki.

2. **viittamainen**[63] *kalt.a.* < 2. viitta. | V. merkki.

viitta|pylväs *s.* V. tienhaarassa. **-tie** *s.* viitoitettu (talvi)tie. | Järven yli johtava v.

viittaukselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* viittaava, viittauksenomainen, viitteellinen. | V. maininta. V:set näyttämökuvat. Runon v:suus.

viittauksenomai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = ed. | Lyhyyteen pyrkivää, usein v:sta kielenkäyttöä.

viittau|s[64] *s.* **1.** viittaaminen; viittaava ele. | V. on merkkinä oppilaan osaamisesta. Antaa merkkejä v:ksilla. Jumalten v:ksesta taivaat aukenivat. — *Kuv.* Koko maailma totteli Rooman pienimpiäkin v:ksia. — *Yhd.* kädenv. — Vars. **2. a.** lyhyt (us. ohimennen esitetty) maininta (vars. esityksen pohjana olevasta lähteestä tms.) t. ohje; viite. | Runsaasti v:ksia sisältävä tieteellinen kirjoitelma. Saarna, joka vilisi v:ksia kirkkoisien teoksiin. Asiakirjan alussa oli lyhyt v. sen sisällöstä. — Teatterinjohtajan v:sten mukaan korjailtu näytelmä. — *Yhd.* kirjallisuus-, lähdev. **b.** epäsuorasti, kautta rantain esitetty huomautus; epäsuora osoitus, merkki jstak; vihjaus, vihje. | Asia, jota keskustelussa sivuttiin vain v:ksin. Ei ymmärtänyt toisen selviä v:ksia. Epähieno, kaksimielinen v. - - kaikenmoisia v:ksia, pistopuheita, joita ei kaikkia ymmärtänytkään PAKK. — Paikannimiin kätkeytyvät asutushistorialliset v:kset. Katso: tämä on Herran armonliiton merkki ja nyt tärkeä v. entisille vihamiehille käymään sovintoon KIVI. — *Yhd.* salav.

viittaus|merkki *s.* Kaaviokuvaan liittyvät v:merkit selityksineen. **-numero** *s.* Tekstissä sulkeissa olevat v:t. **-sarake** *s.* Tilikirjan v.

viittaväli *s.* kahden peräkkäisen (tien)viitan väli, viitanväli. | Pyrytti niin, ettei nähnyt v:ä eteensä.

viitteelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* viittauksellinen, viittauksenomainen. | V. lavastus.

viittilö|idä[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* (*rinn.* viittiloida[30]) tehdä käsillään viittailevia eleitä t. merkkejä, viittoa, viittoilla. | Italialainen selitti innokkaasti v:iden. V:i linja-autoa pysähtymään. Huitoivat ja v:ivät varoitukseksi. Veturinkuljettaja seurasi asemapäällikön v:intiä.

viitto|a[1*] *frekv.v.* **1.** (< viitata) antaa merkkejä kädellä, kädenliikkeillä, viittaamalla, viittailla, viittoilla, viittilöidä. | V. jkta luokseen. V. toisia tulemaan. V. kädellään tervehdykseksi. Mykät voivat keskustella v:malla. — *Kuv.* Lapsen lahjat v:ivat jo varhain taiteilijan uralle. **2.** vars. *kuv.* viitoittaa. | Uusia teitä v:nut tutkija. Kansallisteatteri seurasi Kaarlo Bergbomin v:mia uria.

viittoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. **1.** Selvitti maan kieltä taitamattomana asiansa v:len. — *Mer.* V:u 'tav. merkinantolipuilla tapahtuva viestitys, jossa aakkoset ilmaistaan lippujen asennoilla, semaforiviestitys'. Viestittäminen kahdella lipulla v:emalla. — Mäellä v:eva tuulimylly. — *Kuv.* Väliajat v:ivat uuteen ennätysaikaan. **2.** *harv.* Esikuvat, jotka v:evat tietä tuleville sukupolville.

viittoilu|lippu *s. mer.; syn.* semaforilippu. **-viestitys** *s. mer.*

viittoja[16] *tek.*

viittoma[13] *s.* kuuromykkien elekielen ilmaisu. **-kieli** *s.* vars. kuuromykkien käyttämä elekieli.

viiv|a[10] *s.* **1.** ympäristöstä tav. väriltään erottuva suhteellisen ohut, kapea ja pitkä pinnan osa, (kapea) viiru, raita, juova, piirto. | Ohut, paksu, lyhyt, pitkä v. Suora, käyrä, mutkitteleva v. Kat-

konainen v. Musta, punainen v. Kirjoitusvihkon, tilikirjan painetut v:at. Lyijykynällä vedetty v. Muutamalla v:alla piirretty kuva. Käydä v:an vedossa (vanh.) 'äänestämässä'. Pelikenttää rajoittavat v:at. Spektrin v:at. Käsien v:at. Suu ohueksi v:aksi puristettuna. Silmät kapeina v:oina. Maantie näkyi kiemuraisena v:ana. Savu kohoaa piipusta suorana v:ana. - - ilveksen pyöreät jäljet, jotka somana v:ana juoksivat pitkin hankea KIVI. - - puut, maa, kivet ja kannot ihan v:oina vilahtelivat ohitse [kovasti juostaessa] KS. — *Kuv.* Vedetään v. sen asian yli 'jätetään se huomioon ottamatta, unohdetaan se'. Mene v:ana [= kiireesti] tiehesi! Riensi v:ana kertomaan uutista naapureille. — *Yhd.* kalkki-, liitu-, lyijykynä-, muste-, tussi-, vesiv.; aalto-, hius-, kaari-, kaksois-, katko-, murto-, nuoli-, pilkku-, piste-, polveke-, varjov.; pitkittäis-, poikki-, pysty-, vinov.; kehys-, keski-, kylki-, pääty-, raja-, reuna-, selkä-, sivu-, väli-, ympärys-, ääriv.; heitto-, jako-, korkeus-, lasti-, leikkaus-, lähtö-, maali-, merkki-, nolla-, perus-, pohjois-, suunta-, tahti-, tavu-, toimi-, vesi-, yhdys-, äänestysv.; apuv.; kirjo-, spektriv.; valkov. **2.** *erik.* **a.** morsemerkin osana. | Piste ja v. **b.** *mus.* = nuottiviiva. | g merkitään toiselle v:alle. **c.** sanomalehdessä alakerran erottava poikkiviiva. | Kirjoittelet v:an alle tai viimeisille sivuille jotain leikillistä päivän tapauksista CANTH. **d.** *mat.* Liikkuvan pisteen uraa sanotaan v:aksi. **e.** *puhek.* Sai morfiinia 3 v:aa 'ruiskussa olevan mitta-asteikon viivojen väliä'. **3.** jnk (hahmoa antavista) ääripiirteistä: ääriviiva, linja. | Kaukaisten vaarojen v:at. Rantojen v:at. Tytön vartalon pehmeästi kaartuvat v:at. Leuan tarmokas v. Temppelin ylväästi nousevat v:at. [Uusitun rakennuksen] nurkkien ja pielien v:at ja suhteet ovat jääneet entiselleen SILL. — *Kuv.* Muodoltaan karu, niukoin v:oin hahmotettu runo. [Runebergin runous] kuvaili Suomen kansaa ja luontoa suurin, selkein v:oin TARK. Rovastilla oli suorat uskonopilliset ja moraaliset v:at. Mikä niiden yli meni, se oli pahasta E.JAAKKOLA. — *Yhd.* rannikko-, rantav.; helma-, lantio-, selkäv.; ympärys-, ääriv. **4.** tietyssä paikassa sijaitsevaksi kuvitellusta viivasta: linja. | Oulun—Nurmeksen v:an pohjoispuoli. Purjehdittiin päiväntasaajan v:aa pitkin. — *Yhd.* luoti-, näkö-, poltto-, tähtäysv.; virta-, virtaus-, voimav.; ruuviv.; solmuv.

viivaamaton^{57} *kielt.a.* < viivata. | V:ta kirjoituspaperia.

viivail|la^{29} *frekv.v.* -u^{2} *teonn.* < viivata. | Näkyi vielä moniluotoinen järvi, jota v:i itäpohjoinen [tuuli] KIVI.

viivai|n^{56} *väl.* (< viivata) tav. = viivoitin. | Piirtää v:men avulla. Suorakulman pitempi osa, so. kieli eli v. — *Yhd.* kulma-, käyrä-, yhdensuuntaisv.

-viivai|nen^{63} *poss a.* -sesti *adv.* -suus^{65} *omin.* Harva-, hieno-, käyrä-, ohut-, paksu-, pehmeä-, suorav.; musta-, punav.; (mus.) yksi-, kaksi-, kolmi-, neliv.; (kuv.) yksiv.

viiva|kauneus *s.* Veistokuvan, maalauksen v. **-kaunis** *a.* → kaunisviivainen.

viivake^{78*} *s. kirj.* viivojen painamiseen käytetty ladontaväline.

viivakehy|s *s.*, vars. *kirj.* V:ksellä ympäröity ilmoitus.

viivakko^{2*} *koll.s. harv.* viivasto.

viiva|koriste *s.* V:koristein kaunisteltu saviastia. **-koristelu** *s.* **-kuvio** *s.* **-leikki** *s.* vrt. leikki 2.d. | Rokokoon kepeä v. **-leveys** *s.* viivan t. viivojen leveys, viivapaksuus, -vahvuus. | Liikennemerkkien teksteille määrätty v.

viivalli|nen^{63} *poss.a.* V:sta paperia. — *Mat.* = lineaarinen.

viivamai|nen^{63} *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus^{65} *omin.* V. arpi. Silmät v:sen kapeina rakosina.

viiva|maneeri *s. kuvat.* Suuret saksalaiset taiteilijat uuden ajan alussa, Dürer, Cranach ja Holbein, valmistivat hienoja kuparipiirroksia v:maneeriin, kun taas hollantilaiset mestarit kaiverruksissaan pyrkivät kohottamaan tämän taidepainoalan voimakkaammaksi ja maalauksellisemmaksi AK. **-n|alainen** *a.* kirjan t. lehden sivun alaosaa erottavan viivan alapuolella oleva. | V. huomautus, lähdeviittaus. — *S:sesti* = alakerta 2. | Kirjoitella v:alaisia sanomalehtiin. **-n|käyttö** *s.*, vars. *kuvat.* Matissen hienostunut v. **-ornamentti** *s.* **-paksuus** *s.* = viivaleveys. **-perspektiivi** *s. kuvat.* viivojen avulla aikaansaatu perspektiivi; vrt. ilma-, valoperspektiivi. **-piirros** *s.*, vars. *kirj.* **-piirustus** *s.* piirtäminen pelkillä viivoilla; viivapiirros. **-puhtaus** *s.* Veistoksen, runon klassillinen v. **-rasteri** *s. kirj.* **-ryhmä** *s.* **-rytmi** *s.*, vars. *kuvat.* - - loistavavärinen, v:ltään aaltoileva ja lempeän runollinen miniatyyrimaalaus IT. **-salama** *s. metrl.* murtoviivana näkyvä salama. **-sommittelu** *s.* Maalauksen harkittu v. **-spektri** *s. fys.* epäjatkuva spektri, jossa viivat erottuvat selvästi toisistaan;)(jatkuva spektri, juovaspektri.

viivasto^{2} *koll.s.* **1.** Kuvioiden piirtämistä helpottava v. — Vars. **2.** *mus.* = nuottiviivasto.

viiva|suora *a.* -suorasti *adv.* aivan suora, lanka-, linja-, luotisuora. | V. katu, metsälinja, oja. Sotamiesten v. rivi. Hiihti v:suorasti, v:suoraan poikki järven. **-suurennus** *s.* pituuden suurennussuhde kuvassa, kartassa tms.;)(alasuurennus (täyd.). **-syövytys** *s.* grafiikassa: syövytys(menetelmä), jossa käytetään yksinomaan viivoja; myös siten tehty työ; vrt. pintasyövytys.

viiva|ta^{35} *v.* vetää viiva t. viivoja jhk, merkitä jk viivalla t. viivoilla; vrt. viivoittaa. | V:si lukiessaan kirjan tärkeimpiä kohtia. Pankille maksettavaksi v:ttu šekki. — V:ttua kirjoituspaperia. — *Yhd.* allev.

viiva|taide *s.*, vars. *kuvat.* Värigrafiikka on sekä viiva- että väritaidetta. **-taiteilija** *s.*, vars. *kuvat.* A. on samalla kertaa v. ja koloristi.

viivaton^{57} *kar.a.* V. paperi, lehtiö.

viivaus^{64} *s.* viivaaminen; jhk tehty viiva t. viivat. | Šekin, kirjoituspaperin v. — *Yhd.* pysty-, vinov.; alle-, yliv.; sarakev. **-kone** *s.* Paperitehtaan v:et.

viiva|vahvuus *s.* = viivaleveys. **-vaikutus** *s.* Maalauksen hienostunut v. **-varjostus** *s.* viivoilla piirrokseen tms. aikaansaatu varjostus; kartanpiirustuksessa *syn.* situaatioviivoitus.

viivoit|in^{56*} *väl.* (< viivoittaa) tav. suorien viivojen piirtämisessä apuna käytetty väline; joskus

samantapaisista mittausvälineistä; vrt. viivain. | Suora kuin v:timella vedetty. — Mittakaulaimen v. — *Yhd.* metalli-, muovi-, puu-, teräsv.; haka-, kolmio-, kulmav.; käyräv.; lasku-, mittav.; kiikari-, tähtäys-, tähystysv.

viivoitin|piirustus *s.* **-pint|a** *s. mat.* pinta, jonka avaruudessa liikkuva suora muodostaa. | V:oja ovat mm. kartio- ja sylinteripinnat.

viivoit|taa[2*] *v.* tehdä viivoja jhk, varustaa jk viivoilla; vrt. viivata. | V:ettu kirjoituspaperi. Pelikentän v:taminen.

viivoittamaton[57] *kielt.a.* V. paperi.

viivoitu|s[64] *s.* viivoittaminen; jhk tehdyt viivat. | Tarpeellisten sarakkeiden v. tilikirjaan. Vaaka-, pystysuora, vino v. Sademäärien merkitseminen karttaan erilaisilla v:ksilla. — *Yhd.* pysty-, risti-, vaaka-, vinov.; katkov.

viivot- → viivoit-.

viivyke[78*] *s.* tav:mmin seur. | Matkaa hidastanut v.

viivykki[5*] *s.*, vars. *kans.* työn tm. suoritusta viivästyttävä seikka, viivästys, viivyke. | Taipaleella sattui kaikenlaista pientä v:ä. [Veneiden särkyminen] oli harmillinen v. karjalaisille IVALO. Sisällyksen tarkistaminen aiheutti Lönnrotille paljon vaivaa ja v:ä A.ANTTILA.

viivykäs[66*] *a. harv.* aikaa viepä, hidas. | Osasipa olla v:tä joutavan pieni pakkaushomma KARHUM.

viivyntä[15*] *teonn. harv.* < viipyä. | Kirjeen v.

viivyskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< viipyä) viipyillä. | V:i retkillään tuntikausia. - - v. kukkivien istutusten vaiheilla SILL.

viivyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. **1.** Partio yritti v. vihollisosaston etenemistä. V:teli toista joutavilla puheillaan. — V. lähtöään. V:teli hetken vastaustaan. Hyökkäystä ei sopinut enää v. **2.** *intr.* viivyskellä, viipyillä, vitkastella, viivästellä, aikailla. | V:teli vielä kotvan ennen maatamenoaan. Älä v:tele matkalla! Syyllisiä rangaistiin v:telemättä. V:tely on usein yhtä vaarallista kuin hätiköinti. Talventulo v:teli sinä syksynä E.ELENIUS.

viivytt|ää[2*] *kaus.v.* (< viipyä) viiväst(ytt)ää. **1.** pidättää jhk ehtimästä, jtak toimintaa jatkamasta, jhk ryhtymästä. | Eukko v:i puheillaan jokaista vastaantulijaa. Urpa linnun v:ää, urpa linnun, marja lapsen, hyvä sulho nuoren neidon SL. Kaikenlaiset pikkuaskareet v:ivät varsinaiseen työhön ryhtymästä. — *Sot.* Pataljoona perääntyi vihollista koko ajan v:äen. **2.** hidastaa, pitkittää, myöhästyttää. | Vihollisen etenemistä koetettiin v. murroksilla ja väijytyksillä. V. asian käsittelyä. Kauppias v:i konkurssiin joutumistaan. Kylvöjä ei pidä v. liian myöhäisiksi. Märän hevosen kuivaamista ei koskaan saa v. [Oli] maistellut vähin sahtiakin, mikä v:i unen tuloa SILL.

viivyty|s[64] *s.* **1.** viivyttäminen. | Tärkeä matka, joka ei siedä pienintäkään v:stä. Päätöksestä annettiin v:ksettä tieto. — *Sot.* V. on suunnitelmallista vetäytymistä taistellen, mutta ratkaisua välttäen. **2.** viivästys, viivykki. | Tulen jo aamupäivällä, ellei satu mitään v:ksiä. Pieksämäellä oli junan vaihto ja kahden tunnin v. Sairastumiset ovat aiheuttaneet viraston toiminnassa v:ksiä.

viivytys|alue *s. sot.* takarajaltaan ja kaistanrajoiltaan määritetty alue, jolla viivytys suoritetaan. **-asema** *s. sot.* **-linja** *s. sot.* **-taistelu** *s. sot.* Joukot vetäytyivät raskasta v:a käyden.

viiväh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | V:telivät näköalapaikoilla. [Aho] v:telee yksityiskohtaisessa tunnelmamaalailussa TARK.

viiväh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < viipyä. *(1.)* Matkustajat v:tivät kylässä vain hetken. Aurinko v:tää vielä puiden latvoissa. Ajatukset v:tivät vanhoissa muistoissa. Raskaita, v:täviä askeleita LINN. *(2.)* Kevään tulo näytti hiukan v:tävän. *(3.)* - - v:ti leikkuuaikaan, ennen kuin niitty kuivui LEINONEN.

viivästel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* vitkastella, viivytellä, aikailla. | Hyökkääjät v:ivät maalin edustalla. Tehkää tilauksenne v:emättä!

viivästy|s[64] *teonn.* (< viivästyä) myöhästys, viivytys. — Vars. *lak. liik.* = mora. | Suorituksen v:ksestä on ostajalle heti ilmoitettava.

viivästyskorko *s. liik.* = myöhästyskorko.

viivästytt|ää[2*] *kaus.v.* (< seur.) viivyttää, viivästää. | Myrsky v:i lähtöä. Työn suoritusta v:äneet lakot ja rettelöt.

viivästy|ä[1] *pass.v.* (< seur.) vain asiasubj:sta; vrt. myöhästyä. **1.** tulla, lähteä [tms] määrä-, aiottua, odotettua, tavallista tms. aikaa myöhemmin, olla määräajasta myöhässä. | Lähtö v:i. Apujoukkojen tulo v:i. Lehden numerot v:ivät usein. Kevät tuntuu v:vän. **2.** pitkittyä, venyä. | Hallituksen muodostaminen v:y v:mistään. Opintojen v:minen. — *Lääk.* Taudin v:nyt [= subakuutti] muoto.

viiväst|ää[2] *v.* viiv(äst)yttää. | Vastatuuli v:i matkantekoa. Vihollisen etenemistä v:ävä ammunta.

vik|a[10*] *s.* vrt. vioittuma, virhe, vamma, puute, heikkous. **1.** seikka t. ominaisuus, joka aiheuttaa epäkuntoisuutta, häiriötä, vajaalaatuisuutta, tekee jnk kelvottomaksi t. vähemmän kelvolliseksi jhk, vähentää jnk arvoa tms. | Sähköverkkoon tuli v. ja valot sammuivat. Jos moottori ei lähde käyntiin, saattaa kaasuttimessa olla v:aa. Pieni, suuri, harmiton v. Etsiä v:aa jstak. Korjata, poistaa v. V. löytyi kytkimestä. Herkkä ja vioille altis koneisto. — Säröt ym. posliinin viat. Laho, sinistymä ym. viat vähentävät puutavaran arvoa. Peltoa vaivasi se v., että se oli liian kostea. Rakennuksessa oli hiukan hataruuden v:aa. Nurkissa taisi olla jo lahon v:aa SILL. Pahasti vikaantuneet [katiskan liisteet] hän taittaa myöhemmin v:aa myöten poikki U.T.SIRELIUS. — Kirjan ansiot ja viat. Kirjoituksessasi on se v., että se ei pysy asiassa. Kuivuus on esityksessä paha v. Suunnitelmassa oli paljon v:oja. Laskussa on nyt jotakin v:aa 'virhe'. Ellei järjestelmä toimi, siinä on jotakin v:aa. Heidän suhteissaan on nyt jotakin v:aa. — *Yhd.* johto-, kaapeli-, kone-, linja-, moottori-, puhelin-, sähköv.; eristys-, nylky-, teko-, valmistus-, valuv.; aine-, haju-, kauneus-, laatu-, maku-, muoto-, pinta-, rakenne-, väriv.; home-, laho-, pakkasv. **2.** ed:een liittyen elollisesta olennosta. **a.** ruumiillinen t.

sielullinen vajavuus, vamma, sairaus. | Synnynnäinen v. sydämessä. Sai rehkiessään jonkin vian sisuksiinsa. Elimellinen, toiminnallinen v. Näen erinomaisesti, silmissäni ei ole pienintäkään v:aa. Hänellä on hiukan v:aa kuulossa. Vanhuus tuo kaikenlaisia v:oja. Ei synny verihaavaa, ei tule luun v:aa AHO. Hänen järjessään on jotakin v:aa. Sai järkytyksestä sieluunsa elinikäisen vian. | -- vereen oli jäänyt jotakin v:aa. Yksikseen oleskeli, turhista kammahteli KARHUM. -- tyhmän v:aa, joka aina tuli ilmi keskustelussa KATAJA. — *Yhd.* mielen-, ruumiinv.; hermo-, jalka-, kavio-, keuhko-, käsi-, luu-, läppä-, nivel-, polvi-, rakko-, ryhti-, selkä-, sisus-, sydänv. **b.** (vars. moraalisesti) huono, tuomittava tms. luonteen ominaisuus, piirre, tapa tms., heikkous, huono puoli. | Luonteen viat. Ahneus, laiskuus, aistillisuus, kateus ym. viat. Antin pahin v. on se, ettei häneen voi luottaa. Kaikissa meissä on v:amme ja puutteemme. Peitellä v:ojaan. Hakee toisista vain v:oja. V:ani ja syntini / anna mulle anteeksi AK. — Löysyys on koirassa paha v. — *Yhd.* luonteenv. **c.** avarammin. | Mikä v. Eerossa oikein on, kun hän ei välitä tytöistä? Sulhasehdokkaassa oli perheen mielestä se v., että hän oli köyhä. Ei kai katolisuus mikään v. ole! **d.** vars. *puhek.* Jkssa on kirjailijan, puusepän, humoristin tms. v:aa 'jklla on kirjailijan [jne.] taipumuksia, kykyjä'. Sanoivat ukossa olevan hiukan ennustajan v:aa. Jos noissa ryssissä on hiukankin tarkka-ampujan v:aa, niin pian ne minusta seulan tekevät E.JAAKKOLA. **e.** *yhd.* Luonnon-, peri-, suku-, syntymäv. **3.** paikallissijojen adverbista käyttöä. **a.** tav. yks. ulkopaikallissijoissa. | Kello, kone on vialla 'epäkunnossa, rikki'. Murenematon kalkki rikkoo rappauksen vialle. Toinen jalka oli mennyt sodassa vialle. — Päästään vialla [= hullu, mielenvikainen] koko mies! Oletko mennyt päästäsi vialle, kun tuollaista ehdotat? — Koko elämä tuntui olevan jotenkin vialla. — *Harv.* [Kelkan] sepipaju irtopoikki ja jalas viassa KAUPPISH. **b.** Nyt höyläsit laudan v:aan 'väärin, pilalle'. Partio hiihti v:aan 'harhaan'. Asiat ovat menossa v:aan 'väärään suuntaan, retuperälle, hunningolle, hullusti'. Vastaus meni v:aan 'oli väärä'. Arvioida, laskea, ennustaa v:aan 'väärin'. **4.** syy (3). | Oma v:asi, jos myöhästyt. Kenen on v., ettei talo tuota? Lukea jtak jkn, jnk viaksi. Yksilöiden rikkomuksia ei pidä lukea yhteisön viaksi. [Vahinko] joka on tullut toisen viasta ja syystä AK. Koko v. on siinä, ettet osaa käyttää järkeäsi. — Iisakki näytti päretollolla [valoa], joten nyt ei ollut pimeän v:aa ALKIO. — *Yhd.* verenv.

vika- *ark.* us. tilap. yhd:oissa: väärä; esim. v.-kyökki, -paikka, -pisto, -suunta.

vikaantu|a[1*] *v.* (*rinn.* vikautua) = vioittua. | V:neita perunoita. Pakkastalvena v:nut omenapuu. Moottorin v:minen. Käsivarsi v:i sodassa.

vikaantumat|on[57] *kielt.a.* Kiinteitä, v:tomia kurkkuja.

vikaari[6] *s.* **1.** viransijainen. **2.** Apostolinen v., ks. apostolinen 2.a.

vikailmoitu|s *s.* ilmoitus (sähkö- t. puhelinlaitteisiin, vesijohtoihin tms. tulleesta) viasta. | V:ksia otetaan sähkölaitoksessa vastaan läpi vuorokauden.

vikai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* viallinen. | -- v:seksi ajettu koni AK. — Yl. vain *yhd.* kuulo-, luonne-, puhe-, sydänv.; mielenv.

vika|kohta *s.* V:kohdan etsiminen. **-konttori** *s.* vikailmoituksia vastaanottava konttori. | Sähkölaitoksen v. **-kyökki** *s. ark.* Joutua v:in 'väärään paikkaan, seuraan'. **-mies** *s. puhek.* vikoja korjaava asentaja tm. | Puhelinlaitoksen v.

vikanai|nen[63] *a. kans.* -suus[65] *omin.* viallinen. | V:sia puita. -- rupinen tahi muu v. peruna PÄIVÄR.

vika|paikka *s.* **1.** Kaapelijohdon v:paikan määrittäminen. **2.** *ark.* Taidettiin joutua v:paikkaan 'väärään paikkaan'. **-partio** *s. sot.* puhelinlinjoja korjaava partio. | Lähteä v:on. **-pisto** *s. ark.* erehdys, virhe, harhaisku. | Tilan myynti oli v. Taisitpa tehdä nyt v:n. **-pä|ä** *a.*, vars. *heng. vanh.* syyllinen, syypää. | V. murhaan, varkauteen. Tehdä itsensä v:äksi jhk. Tunsi olevansa v. moniin synteihin. Näin tehkää, ettette tulisi v:iksi VT. -- ei vastaamaan / jää vaimo työstä miehen v:än *MANN. — Syyllisen ansaitsemaa rangaistusta ilmaisevan tulosijamääräyksen kanssa. | Jos virkamies virkatoimessaan joutuu -- rangaistukseen v:äksi -- LK. -- v. viralta pantavaksi LK. -- he kaikki tuomitsivat hänet v:äksi kuolemaan UT. Sinä olet helvetin tuleen v. JOTUNI. — *S:sesti.* -- kettu kysyi, oliko vielä ketään v:ätä saapuvilla KS. **-raja** *s. tal.* = remedium.

vikariaatti[4*] *s.* **1.** viransijaisuus. **2.** (apostolisen) vikaarin toimialue.

vikaroi|da[18] *v. harv.* -nti[4*] *teonn.* toimia viransijaisena. — *Metsät.* V:va [= sijais]laji.

vikate[78*] *s. murt.* viikate.

vika|tikki *s. ark.* = vikapisto. **-uhri** *s. usk.* juutalaisten pappiskirjan uhrijärjestyksessä uhri, jolla erehdyksestä tapahtunut (vars. pyhäkön omaisuuteen kohdistunut) rikos sovitettiin.

vikautu|a[44] *v.* = vikaantua. | V:nut eriste.

vikel|tää[5] *v.* -lys[64] *teonn.* **1.** *deskr.* tav. lyhytjalkaisen olennon nopeasta liikkumisesta: vikittää, viipertää, piipertää. | Hiiri, orava juosta v:tää. Koiranpentu v:si edellämme. -- viimeisenä tulla v:ti iloinen ja pieni tytön tynkä PAKK. -- pikku veneet tulla v:tävät perässä FAULAH. **2.** *sot.* tiettyjen voimisteluharjoitusten suorittamisesta ratsuhevosen selässä. | V:lys on voimistelun ja ratsastuksen välimuoto.

viker|rellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Pääskynpojat v:telivät iloisesti.

viker|tää[6] *deskr.v.* -rys[64] *teonn.* **1.** *onom.* (vars. pääskysen) soinnittomasta viserryksestä, sirkutuksesta. | Pääskysten v:rys. Pari rastasta lensi yhteen ääneen v:täen SILL. — Ja kotimatkalla rouva -- v:si miehelleen: -- R.RAUANHEIMO. **2.** *harv.* liikkeestä: vikeltää. | Hiiri v:si koloonsa.

vikev|ä[13] *a. kans.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* vikkelä, sukkela, nopea. | -- kovin se [hiiri] on v. jaloiltaan KS. -- v. virta kuljettelee venettä PAKK. -- joku soitti oikein v:ästi polkan pätkää RAILO.

viki|stä[24] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* kimakasta (suhteellisen heikosta) ääntelystä: inistä, kitistä.

vinkua. | V:sevä hiiri, kissanpoika. Koira v:see oven takana. Pikkulapsen v:nä. Vie sinä, minä v:sen; ole vievinäs väkisin, minä tulen mielelläni SP. "Päästä irti!" v:si tyttö. — Portti aukeni v:sten. Ruostuneen tuuliviirin v:nä. [Sänky] parkuu, narahtelee, v:see ja kitisee AHO.

1. **vikit|ellä**[28*] *v. puhek.*, us. hiukan *leik.* -tely[2] *teonn.* houkutella, viekoitella, suostutella. | Poika koetti v. tyttöä mukaansa. Nainen, joka v:telee toisten aviomiehiä. Lapset v:telivät vieraan koiran tupaan. - - Elli v:teli minua pysymään poissa iltamista SILL. Paremmat ansiot v:telivät muuttamaan.

2. **vikit|ellä**[28*] *frekv v. harv.* -tely[2] *teonn.* < seur. | - - orava v:teli korkealla suuren kuusen oksasikermässä pienenä harmaana pallona KARHUM.

vikit|tää[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* vikeltää, kipittää. | Lapset juosta v:tävät. Pieni koira v:tää pitkin tietä.

vikkeli[5] *s. kansat.* nurin neulomalla sukan nilkan sivuun tehty kiilamainen koriste.

vikkel|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** liikkeiltään nopea, nopsa, sukkela, kerkeä, kepeä, ripeä, vilkas. | V. kuin kärppä. V. tarjoilija. V. juoksemaan, marjoja poimimaan. V. sormistaan. V:ät jalat, kädet. Teki v:iä käännöksiä. Orava kipaisi v:ästi kuusen latvaan. Puikot liikkuivat v:ästi ahkerissa käsissä. Mene nyt v:ään asialle. - - tämä merkillinen hetki on perin masentanut kieleni entisen v:yyden KIVI. — V. puro. — *Met.* herkkäjuoksuinen. | Sinkki on sulana v:ää. **2.** älyn vireydestä. **a.** näppärä, nokkela. | Anna on v. tyttö, hyväpäinen ja lahjakas KATAJA. V. mies itsensä suorittaa vaikeammastakin tempusta KIVI. - - varsin v:ästi tajuaa, mitä - - SILL. **b.** vars. Kivellä: ovela, viekas. | Minulla on mielessä v., viaton juoni KIVI. - - mytistäen huulensa v:ään myhäilykseen KIVI.

vikkelä|jalkainen *a.* V. poika, hiiri. **-liikkeinen** *a.* V. terrieri.

vikkeri[5] *s.*, vars. *maat.* rehu-, elovirna.

vikla[10] *s.* = seur.

viklo[1] *s.* (*rinn.* vikla) Tringa, keskikokoisia, solakoita, pitkäjalkaisia ja -kaulaisia kahlaajia. | V:n sukuun luetaan myös rantasipi. — *Yhd.* lampi-, metsä-, musta-, punajalka-, valkov.

viko|a[1*] *v.* **1.** *harv.* vioittaa. | Pakkasen v:ma omenapuu. **2. a.** *kans.* epäillä, uumoilla. | Minua kirjanpainajaksi arvelivat, vaan lopulta jo kirjoitjoittajaksi v:ivat KIANTO. - - ei ollut niin tyhmä mies, ettei olisi v:nut vilppiä KIANTO. **b.** *heng. harv.* vrt. seur. 2. | - - korskeutta, kademieltä, laiskuutta, v:vaa mieltä L.LESKINEN.

vikoil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. 2. **1.** Niinpä häntä tässä v:en, jotta jääpi kirkonkylän suutarin akalta semmoinen herra alas pukkimatta! KIANTO. — Vars. **2.** *heng.* epäillä jkn uskonnollisuutta, siveellisyyttä tms., pitää jkta syntisenä, etsiä jksta vikoja tms. | V:i vilpittömimpiäkin heränneitä. - - toiset [heränneistä] olivat eripuraisia ja toisiaan v:evia A.ORAVALA. - - koettakaamme voittaa v:un henki AK.

viksari[5] *s. harv.* **1.** veijari, veitikka. | - - aika v. pojaksi J.FINNE. **2.** paholainen. | Sehän [kiiski] menee kuin v. itse veessä! MANN.

viksu[1] *a. murt.* fiksu. | Hän on v. mies ja osaa asian minkä tahansa KOJO.

viktoriaani[4] *s.* vrt. seur. | [Chesterton] oli suurityylinen v. VILJANEN. **-nen**[63] *a.* Englannin oloista: kuningatar Viktorian aikainen, hänen ajalleen ominainen tms. | V. muoti, kirjailija.

viktorianvihreä *s.* eräs kellanvihreä maaliväri.

vikunja[10] *s.* Lama vicugna, Andeilla elävä laamaeläin.

vikuri[5] *s.* ja *a.* tav. vikuroivasta hevosesta. | Tamma oli paha v. V. varsa. Ajaa v:lla oriilla. Huolimaton ihminen ja v. härkä SL. Esa on v. naisasioissa K.HALME.

vikuro|ida[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** vars. hevosesta: käyttäytyä hilli(tsemä)ttömästi, tottelemattomasti, äksyillä, oikutella, konstailla, temppuilla, hangoitella. | Ratsu alkoi v., se korskui ja nousi takajaloilleen. V:iva poro. - - olen saanut kuritusta niin kuin v:iva vasikka VT. **2.** ed:een liittyen. **a.** ihmisestä. | Tee niin kuin käsketään äläkä v:i! Poika v:i vastaan, kun piti lähteä kotiin. Joko alkaa eukon luonto asettua, vai vieläkö v:i? LEINONEN. "Naida sinä lupasit", sanoi Hilta. "Elä sinä, Lettunen, nyt v:i" JOTUNI. - - joka tästälähin mielii vikuroita, hänellä on jäniksen passi kourassa [= hän saa lähteä matkoihinsa] KIVI. **b.** vars. koneesta: "reistailla". | Moottori rupesi v:imaan. Auto lähti v:imatta käyntiin. Kelkka ei mennyt suoraan, vaan v:i sinne ja tänne. — [Korkeushyppääjän] hermot alkoivat v. M.JUKOLA.

vikuutt|aa[2*] *v.* vioittaa, vahingoittaa, turmella. | Pakkasen v:ama hedelmäpuu. Routa v:i taimien juuristoa. Mahlan juoksutus v:aa koivua. Puukonisku v:i keuhkoja. Salama v:aa usein sähköverkkoa.

vilah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Varastossa v:telee rottia. Sumun seassa v:teli epäilyttäviä hahmoja. Merkkivalo v:telee tornista. Puukot v:telivat tappelijoiden käsissä. — *Kuv.* Mielessä v:teli kuvia lapsuudenkodista. - - heidän puheissaan alkoi - - v. kysymys vapunviettosta SILL.

vilah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < vilistä. **1.** tulla niin lyhyeksi ajaksi näkyviin t. olla sen verran näkyvissä, että juuri ehtii tulla havaituksi, osua pikimmältään silmään, häivähtää, välähtää, pilkahtaa, sujahtaa. | V. ohi kuin varjo. Auto toisensa jälkeen v:ti ohi. Näin jonkin v:tavan puiden lomasta. Koira v:ti ovenraosta ulos. V:dus vain ja kärppä katosi pinon rakoon. Hänestä ei ole näkynyt v:dustakaan. Pilvien välistä näkyi vain silloin tällöin v:dus sinistä taivasta. Jkn silmästä v:taa veitikka, kasvoilla v:taa varjo. — *Yksipers.* Talojen ohi mentiin että v:ti. — *Kuv.* Jk ajatus, jtak v:taa jkn mieleen, mielessä. Mielessä v:ti, että - -. Hänen muistissaan v:ti koko tähän asti eletty elämä KIANTO. **2.** *harv.* vilkaista. | Professori katsahti vain v:dukselta Lauriin AHO. - - kultiin Kroisoksen hän eipä v:taisikaan *MANN.

vilaista[24*] *v. murt.* vilkaista.

vilajeetti[4*] *s.* hallintoalue Turkissa.

vilakka[15*] *a. kans.* ilmasta: viileä(hkö). | V. tuuli. — *S:sesti.* - - oli jo illan v. M.RAPOLA.

vilau|s[64] *teonn.* (< vilahtaa) vilahdus. | Hänestä

ei ole näkynyt v:stakaan. Näin Pekan v:kselta väkijoukossa. Työ käy häneltä v:ksessa. Kaikki tapahtui yhdessä v:ksessa. V:ksessa oli koko linnunpoikue kadonnut pensaikkoon. Livahti v:ksena portista. — *Yhd.* silmänv.

vilaut|ella[28*] *frekv.v.* (*rinn.* vilah(d)utella[28*]) < seur. | V. merkkivaloa. Rehenteli seteleitään v:ellen. [Kananpoika] kääntelee päätään, v:telee silmiään AK. — V. [= vilkuilla] taakseen. - - hän katsella v:telee sivuilleen LEINONEN.

vilaut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* (*rinn.* vilah(d)uttaa[2*]) < vilahtaa. | V. taskulampulla. V:ti suurta seteliä, jäsenkirjaansa. Puukkoaan v:ti ja uhkaili. Viekkaasti silmää v:taen. Katsoa v. jkhun, jkta silmiin. — Kyllä hän v:ti sitäkin mahdollisuutta 'sivumennen viittasi siihenkin mahdollisuuteen'.

vileä[21] *a. murt.* viileä. | - - silloin on jo ajan v. käsi ehtinyt tulla väliin KIVI.

vilhu|a[1] *v.* (vars. levottomana, arasti, peloissaan, viekkaasti) vilkuilla, pälyillä. | V. ympärilleen, taakseen. V:i pelokkaana ovenraosta. Vävy väärin katselevi, / v:vi vihaisin silmin KANT.

vilhuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | V:i tuon tuostakin ikkunasta.

vilinä[14] *teonn.* < vilistä. *(1.)* Jalkojen v. Kaikki meni yhtenä v:nä ohitse. Viikkojen v:ssä [= nopeassa kulussa] oli tultu kukkivan juhannuksen aattopäivään NUOLIV. — Veden v. *(2.)* Markkinaväen, luistelijoiden v. Kaupungin pöly ja v. Oli liikettä ja v:ä. Torilla oli aika v. Eksyivät toisistaan väen v:ssä. Varas katosi kadun v:än. Koivuisen kankensa kadotti taistelon v:ssä Timo KIVI. — *Yhd.* ihmis-, liikenne-, markkina-, väenv.

vilistel|lä[28] *frekv.v.* < vilistää. | Lapset juosta v:evät pihalla. Lampaat olivat jo viikon v:leet metsässä M.MERENMAA.

vilis|tä[41] *v.* nopeasta jatkuvasta, toistuvasta liikkumisesta. **1.** yl. useista esineistä t. esineryhmästä: mennä perä perää, tiheänä sarjana äkkiä (silmien) ohi, vilahdella. **a.** Juoksee, että jalat, kintut v:evät. Tukkeja v:ee alas koskesta. - - valkea naarmu [rukin] pyörässä v:i yhtenä viivana AHO. Liian nopeasti v:evä kuvasarja. Ajettiin niin että aidanseipäät, puhelinpylväät silmissä v:ivät. - - katsoo [junasta] ohi vilajavia maisemia HEPOR. Taival katkesi v:ten. - - reki vieri, tie v:i KAL. Huone alkoi v. neiti Smarinin silmissä PAKK. — *Yksipers.* Menee niin että v:ee. Auto kiiti sellaista vauhtia, että silmissä v:i. **b.** veden virtaamisesta. | Sillan alitse v:evä joki. [Kosken niskassa] vesi v:ee vielä alas sileänä mustana pintana AHO. Katse on seurannut luikertelevia, v:eviä puroja TALVIO. Suru sorti äänen suuren, / - - / jott' ei nyt jokena juokse, / vesivirtana vilaja, / lammikkona lailattele KANT. **2.** suuren joukon t. tiheän ryhmän keskisestä vilkkaasta liikehtimisestä: kuhista, kihistä. **a.** Torilla v:ee väkeä t. tori v:ee väkeä, (harv.) väestä. Kadut v:ivät mustanaan juhlavieraita. - - siellä vilajaa kaikenlaista herraa PAKK. Rottia v:evä varasto. Siihen aikaan metsät aivan v:ivät riistaa. Työttömiä, syöpäläisiä on ihan v:emällä. V:kööt vedet eläviä olentoja, ja lentäkööt linnut maan päällä VT. — *Yksipers.* Urkkijoita oli joka taholla niin että v:i. **b.** *kuv.* yl. esineistä, asioista, joita on jssak hyvin paljon, viljalti, tuhkatiheässä. | Meri v:ee uivia jäävuoria. Yksin Porvoon pitäjässä oli tänä aikakautena melkeinpä v:emällä kartanoita V.VOIONMAA. — Teoksessa t. teos v:ee virheitä. N:n puheessa v:ee vierasperäisiä sanoja. Minna Canthin novellit v:evät yleensä sattuvia ja usein hienoja huomioita AK.

vilist|ää[2] *kaus.v.* (< ed. 1) pyyhältää, porhaltaa, kiitää, viilettää. | Mennä, juosta, hiihtää v. V. karkuun. Lähti täyttä laukkaa v:ämään. V:i päätä pahkaa kertomaan äidille. V. kuin ohjaton varsa. Sisilisko v:i pakoon kivirauniooon. [Näki] paljaita sääriä v:ävän pihan yli AHO. - - junan nopeasti v:äessä IVALO. Purje ylös vaan - - ja purjetuulta v:ämään PAKK. V:ävä vesi. Ja sitten juoksi silmieni editse - - koko meidän entinen elämämme, v:i kuin yksi keväinen päivä KARHUM. — *Yksipers.* Silmissä v:ää 'vilisee'.

vilj|a[10] **I.** *s.* **1.** viljakasveista ja niiden tuotteista, joko yhdestä tai useammasta lajista. **a.** pellossa kasvavat, vielä leikkaamattomat viljakasvit, laiho. | Kasvattaa v:aa. Pitää pellossa vuoroin v:aa ja heinää. Uudispeltoon, kesantoon kylvetty v. Kylvää pelto v:alle. Sarka on jo kolmatta kertaa v:alla. Kasvussa oleva v., olevat v:at. V:an seassa kasvavat rikkaruohot. Vahvaolkinen, raskastähkäinen, teräinen, keltainen v. V. orastaa, tuleentuu, kypsyy, joutuu, kellastuu. V. lainehtii, menee lakoon. V. odottaa leikkaajaansa. Leikata v. sirpillä, leikkuukoneella. Heinä oli tehty ja v:oja leikattiin. Halla vie, säästää v:an, v:at. V:asta tuli osittainen kato. **b.** leikatut viljakasvit olkineen ja jyvineen, elo(t). | Korjata v:aa, v:oja. Ajaa v:oja riiheen. V:at on jo puitu. **c.** viljakasvien puidut jyvät, puitu vilja, elot; myös viljasta saaduista jauhoista. | Jauhattamaton, jauhettu v. Kotimainen v. Sekoittamattomasta v:asta leivottu leipä. Keittää viinaa v:asta. Syötiin puhdasta v:aa. Syöttää karjalle v:aa. V:an tuonti ulkomailta. - - eiväthän lehmät pelkällä v:allakaan tule toimeen, jotakin korsirehua ne aina kaipaavat SILL. **d.** *yhd.* Kaski-, peltov.; kesä-, kevät-, syys-, toukov.; korsiv.; lakov.; esi-, suojusv.; leipä-, mallas-, panimo-, rehu-, ruoka-, siemen-, syömä-, teollisuusv.; sekav.; tulli-, tuonti-, vero-, ylijäämäv.

2. muista ravinnoksi viljellyistä viljelykasveista ja niiden tuotteista, vars. perunasta. | Peruna on v., joka vaatii ja ansaitsee vallan erikoista hartautta SILL. Syksyllä nauris viime v:ana korjattiin PAULAH. — Harvinaisempaa käyttöä. | Poika rupesi nyt noukkimaan mesimarjoja tuohiseensa. V:aa oli niin varalta, ettei hänelle kelvannut kuin kaikkein suurimmat ja kauneimmat PÄIVÄR.

3. avarammin. **a.** *kans.* ravinnosta (vars. leivästä), karjantuotteista, viinasta ja tupakasta. | Syödä puhdasta jumalan v:aa. Karjan v. Maidon v. väheni NUOLIV. Meillä sitä on lihan v:aa. Eivät sopineet kerralla saunaan palvautumaan MERIL. - - ryypätkää paremmin, kyllä se on oikeata Jumalan v:aa ALKIO. - - tiesivät hänellä olevan viinan v:aa KATAJA. - - eipä taida olla nyt Mikolla tupakan v:aa, koska ei näy piippua

hampaissa KATAJA. — *Yhd.* jumalanv.; karjanv. **b.** riistasta. | Metsän, korven v. - - yhähän vähenee v. metsistä AHO. - - hiihtelivät kiveliöitä ja sydänmaita ja hakivat Tapion v:aa KATAJA. Veden v. Kalamiehen v. - - vesi oli v:aa täynnä PAULAH. — *Yhd.* metsän-, vedenv. **c.** karjasta, porolaumasta. | - - jotta karja kaunistuisi, / eistyisi emännän v. KAL. Kadottanut siis olen v:ani kultaisen! Kaikki surmansa saaneet KIVI. **d.** metsän tuotteista yms. | Jo satoja vuosia takaperin - - [alkoi] Lapinkorven summien metsien tumma v. [= terva] virrata eteläisiin seutuihin PAULAH. Leimauksenhan tulisi olla kypsän metsän v:an merkitsemistä ja luettelointia AK. - - v. siell' on kaikenlainen / - - / puun v., pärehen v. KANT. **e.** *kuv.* Kuoleman v. 'kuolleet, vainajat'. Vapauden v. - - aatev. versoo A.V.KOSKIMIES. - - jo hengen v. mailla orastaa AK. - - olen taivaan kallis v. / armost' armaan mestarin SIIONIN KANNEL. Kasvaako orjantappuraa / vai v:aa sydämesi maa? VK.

II. *a. harv.* -asti *adv.* runsas. | Miksi v:at vierii kullan kyyneleet? *MANN. - - naisen silmät vuodattivat kyyneliä yhä v:emmin LEHT. — Ennemmin viisi v:alla kuin kuusi nälällä [on parempi pitää talven yli viisi lehmää hyvin ruokittuina kuin kuusi nälässä] SL.

vilja|-aitta *s.* V:-aitan laarit ovat täynnä. — *Kuv.* seudusta t. maasta, joka tuottaa (ja myy) runsaasti viljaa. | Varsinais-Suomi maamme v:-aittana. Venäjä oli Euroopan v. **--arvoyksikkö** *s. maat.* sikojen ruokinnassa: rehuyksikkö. **--auma** *s.* **-elevaattori** *s.* **-hehto** *s.*

viljai|nen[63] *poss.a.* V:set pellot. Maan v:sin osa. Tuli v. vuosi. Kesäisin käydään sieltä turskan pyynnissä Pohjanmeren v:silla [= kalaisilla] matalikoilla AK. — *Kans.* Se on v. vissi 'totinen tosi, aivan varmaa'. - - semmoiseen yhdistykseen en kirjoita nimeäni minä, se on v. vissi KATAJA.

viljaisa[13] *a.* = ed.

vilja|jaloste *s.* jalostettu viljalajike. **-kaskas** *s.* Delphacodes pelucida, kauraviljelyksiä tuhoava kaskas. **-kask|i** *s.* Entisajan nauris- ja v:et. **-kasv|i** *s.* etup. heinäkasveihin kuuluvia viljelykasveja, joiden tuleentuneita siemeniä (jyviä) käytetään ihmisten ja eläinten ravinnoksi; myös kypsänä korjatuista palkokasveista. | Suomen tärkeimmät v:it ovat vehnä, ruis, kaura ja ohra. **-kasvijaloste** *s.* **-kauppa** *s.* Harjoittaa vilja- ja rehukauppaa. — Seudun tunnetuin siemenja v. **-kauppias** *s.* **-kilo** *s.* **-kirva** *s.* Amphorophora avenae, heinä- ja viljakasvien tähkissä elävä tuhohyönteinen. **-kulta** *s.* viljasta. | [Mylly] jossa v:nsa jauhoi KATAJA. **-kuorma** *s.* **-kymmenykset** *s. mon. hist.* ks. kymmenys 2. | Kirkon, pappien v. **-laari** *s.* **-laiho** *s.* **-laina** *s.* Lainajyvästöstä saatu v. Suomen USA:lta saama v. **-laiva** *s.* viljaa kuljettava laiva. **-laji** *s.* **-lajike** *s.* Aikainen, vahvaolkinen v. **-laki** *s.* viljakauppaa säännöstelevä laki. **-lasti** *s.* 2000 tonnin v. V:ssa oleva alus.

viljalta *adv.* tav:mmin seur. | Siell' on v. simoa, / siellä mettä mielin määrin KAL.

viljalti *adv.* paljon, runsaasti, kosolti. | Hänellä on v. rahaa. Oravia on tänä vuonna v. Teos, jossa on v. virheitä. Jokapäiväinen elämä antoi N:lle v. aiheita kirjoitteluun. Vuodatti v. hikeä, kyyneliä. Ruskea tukka, jossa jo välkkyi v. hopeisia suortuvia LEHT.

vilja|luste *s.* = ruiskattara. **-lyhde** *s.* **-maa** *s.* Raivata metsästä uutta v:ta. Jokivarren avarat v:t. Argentiina v:na. - - sun nimes turvin korvet kolkot kaatoi / ja ihmisyyden v:ksi raatoi A.V.KOSKIMIES. **-makasiini** *s.* **-markkin|at** *s. mon.* Hinnat maailman v:oilla. **-mitta** *s.* myös: viljanmitta. | Vakka on vanha v. **-mylly** *s.*

viljan *adv. harv.* viljalti. | - - ilon kyyneleitä vuodatetaan v. KIVI.

viljanaan *adv. harv.* viljalti. | Muita pienempiä [rikkaruohoja] vilisi v. LINN.

viljan|haltija *s. myt.* **-hin|ta** *s.* V:nat nousussa. **-jalostus** *s.* **-kasvatus** *s.* **-kasvu** *s.* V:a hidastavat säätekijät. Useita vuosia v:ssa ollut pelto. **-korjaaja** *s.* **-korjuu** *s.* Aloittaa v. Syksyllä v:n jälkeen. **-korjuukone** *s.* **-korsi** *s.* **-kuivaaja** *s.* — Laitteista tav:mmin viljankuivuri. **-kuivaamo** *s.*

viljankuivaus *s.* **-huone** *s.* **-kaappi** *s.* viljankuivurin kaapeista, joissa viljaa kuivataan. **-laite** *s.* **-laitos** *s.* **-riihi** *s.*

viljan|kuivuri *s.* **-kylvö** *s.* **-kylvökone** *s.* **-lajittelija** *s.* kone, jolla puhdistetun viljan siemenet saadaan lajitelluksi koon, painon ja muodon mukaan. **-leikkuu** *s.* **-mitta** *s.* = viljamitta. **-myynti** *s.* **-myyntiosuuskunta** *s.* **-olki** *s.* **-ora|s** *s.* Juurimadot v:iden tuhoojina. **-osto** *s.* **-puhdistaja** *s.* kone, jolla jyvät erotetaan ruumenista, vars. viskuri. **-puhdistus** *s.* **-puhdistuskone** *s.* **-puinti** *s.* **-ruoste** *s.* = viljaruoste. **-siemen** *s.* V:estä on ollut tänä keväänä puutetta. **-sänki** *s.* **-tuonti** *s.* **-tuontiliike** *s.* **-tuotan|to** *s.* Maan v:non lisääminen. **-tuottaja** *s.* **-vienti** *s.* V:ä harjoittava maa. **-vientiliike** *s.* **-viljely** *s.*

vilja|näyte *s.* **-omavaraisuus** *s.* Tavoitteena oli maan täydellinen v. **-onni** *s.* Viedä taioilla toiselta v. **-palkka** *s.* viljana maksettu palkka. **-pel|to** *s.* Tuulessa aaltoilevat v:lot. **-pitäjä** *s.* **-politiikka** *s.* maan viljatalouden kehittämiseen tähtäävät (valtion) toimenpiteet. **-pörssi** *s.* Buenos Airesin v. **-raja** *s.* raja, jota pohjoisempana t. (vuoristossa) ylempänä ei mikään vilja kasva. **-ripsiäinen** *s.* Limothrips denticornis, viljan tähkiä turmeleva ripsiäinen. **-ruoste** *s.* = mustaruoste. **-saatava** *s.*, tav. *mon.* Entisajan virkamiesten v:t. **-sarka** *s.* **-sa|to** *s.* Rukiin osuus kuluvan vuoden v:dosta. **-seppä** *s.* Agriotes, kovakuoriaisia, joiden toukat ("juurimadot") syövät kasvien juuria. | Tumma v. 'Agriotes obscurus'. Juovikas v. 'A. lineatus'. **-seula** *s.* **-siilo** *s.* **-suppilo** *s.* Myllyn v. 'suppilo, josta jauhettava vilja valuu kivien väliin'. **-säiliö** *s.* **-säkki** *s.* **-tatar** *s.* = tattari 1. **-tilanne** *s.* Maan v. **-tulli** *s.* maahan tuotavasta viljasta maksettava tulli. **-tulo** *s.* Kirkolle oli kerääntynyt laajoja tiluksia, joista se sai v:ja. **-tuot|e** *s.* Leipä, makaronit ym. v:teet. Viljan ja v:teiden maahantuonti. **-tynnyri** *s.* **-uhri** *s.* Haltijoille suoritetut v:t.

viljav|a[13] *a.* -uus[65] *omin.* **1.** hyväkasvuinen, kasvuisa, hedelmällinen, satoisa. | V:at pellot. Niilin v. suistomaa. Maan v:uuden selvittäminen.

— V. vuosi. Katso, tulee seitsemän vuotta, jolloin on suuri v:uus koko Egyptin maassa VT. — *Kuv.* riistainen, kalainen. | Asua v:ien kalavesien varrella. - - lohivirrat Kainuhun v:at on, / ja riista on metsissä loppumaton A.V.KOSKIMIES. 2. -asti *adv.* runsas. | V:at kyynelet. Rahaa näytti olevan v:asti. Luonnontuotteita oli tarjolla v:asti. Näät silmäin vuotavan v:asti *TARK. - - ja v:ina tulvivat kiroilusanat hänen huuliltaan J.FINNE.

vilja|vaaka *s.* vars. pienen viljamäärän (1/2—1 l) tilavuuspainon määrittämiseen käytetty erikoisvaaka. **-vainio** *s.* Lainehtiva v. V:iden ympäröimä maatalo.

viljavalta *adv. kans.* runsaasti, viljalti, viljavasti. | [Kourusuossa oli] laikkokylkisiä sorsia v. KIVI.

vilja|valtainen *a.* V. maatalous. **-varasto** *s.* 1. Koota v:ja katovuosien varalta. Tilalla on melkoiset v:t. 2. Valtion v. 'maatalousministeriön alainen laitos, jonka tehtävänä on mm. seurata maan viljatilannetta, ostaa, myydä, tuottaa maahan ja varastoida viljaa, huolehtia siemenen saannin turvaamisesta sekä hankkia valtion laitoksille ja puolustuslaitokselle niiden tarvitsema vilja'. **-vero** *s.* viljana maksettu luontoisvero. **-vuosi** *s.* Hyvä, huono v. Viluvuosi v., sadevuosi nälkävuosi SL.

viljavuus|suhteet *s. mon.* Varsinais-Suomen v. **-tutkimus** *s. maat.* peltojen ravinteisuuden yms. tutkimus.

vilja|yksikkö *s. maat.* = vilja-arvoyksikkö. **-ylijäämä** *s.* se osa jnk alueen t. maan viljantuotannosta, joka jää oman tarpeen yli.

viljelemistapa *s.*

viljelemät|ön[57] *kielt a.* -tömyys[65] *omin.* < viljellä. 1. *akt.* Viljaa v:tömät kansat. Pohjoinen l. viljaa v. vyöhyke. — *Kuv.* Väkijuomia v. 2. *pass.* Suomessa on vielä v:öntäkin maata. V:töminä metsittyneet pellot. V. suo. Viljellyt ja v:tömät marjat. V:töminäkin kasvavat hyötykasvit. V:tömänä pensasmainen puu. — *Kuv.* Miltei v:tömät tieteen alat. - - suoraa, v:öntä voimaa hänen ruhossaan on tavaton määrä WILKUNA. - - ihmissielun synkät, ristiriitaiset ja v:tömät puolet TARK. - - on helppo ymmärtää, mitä vaikeuksia kielen v:tömyys tuotti asetusten suomentajille AK.

viljelijä[14] *tek.* < viljellä. | Maan, pellon v. Viljan, rukiin, kukkien v. Kalojen v. — *Kuv.* Kirjallisuuden, runouden v. Kalevalaisen runomitan v. Jumalansanan v. Ahkera kirosanojen v. — *Yhd.* hedelmän-, kahvin-, kauran-, kurkun-, ohran-, omenan-, perunan-, puuvillan-, rukiin-, teen-, tupakan-, vehnän-, viljanv.; maanv.; kasken-, pellon-, puutarhanv.; kierto-, sopimus-, uudisv.; kerho-, palstav.; vuokrav.; pien-, pikku-, suurv.; sananv.

viljelijä- tav. = maanviljelijä. **-perhe** *s.* **-polvi** *s.* Nouseva v. **-väestö** *s.*

viljel|lä[28] *v.* 1. a. kasvattaa jtak viljelykasvia vars. tuottamistarkoituksessa; harv. esim. metsän kasvattamisesta. | V. viljaa, ruista, heinää. V. kauraa karjanrehuksi. V. perunaa, perunoita. V. sokerijuurikasta, juurikasveja, pellavaa. Puutarhakasveja v:lään usein vain kotitarpeiksi. V. hedelmiä. V. kukkia, ruusuja. V. viiniä. V. jtak avomaalla, pellossa, lavassa. Kaskessa v:tiin viljaa ja naurista. V:ty porkkana, kaura. Hopeapajua v:lään meillä koristepuuna. Huonekasvina v:ty vinolehti. b. saattaa viljeltävään kuntoon, tehdä viljelysmaaksi, pelloksi; pitää viljelyksessä. | Raivasi ja v:i pelloksi suuren suon. Esi-isämme, jotka v:ivät korvista Suomen pellot. — V. maata. V. tilaansa, peltojaan. V. jtak peltona, puutarhana. V:ty niitty;)(luonnonniitty. Tila, johon kuuluu 20 ha v:tyä [= viljeltyä maata] ja 15 ha metsää. 2. avarammin, vars. erikoisalojen terminä. | V. [= kasvattaa keinotekoisissa t. luonnonvesissä] kaloja. V. [= hoitaa] mehiläisiä. V. [= kasvattaa sopivassa elatusaineessa] bakteereja. V. home- ja hiivasieniä. V:ty helmi 'joka on saatu aikaan antamalla simpukan kehittää helmiäiskerros kuoren sisään tahallaan pannun vieraan esineen ympärille'. 3. *kuv.* a. käyttää (runsaasti). | V. viinaa, väkijuomia, tupakkaa. V. puheessaan sivistys-, kirosanoja, raamatullisia vertauksia. V:ee teoksissaan huumoria. Ahkerasti v:ty palopuheiden aihe. Puhujan on v:tävä eleitään säästeliäästi. Niin vähän olen ampuma-asetta v:lyt JÄRVENT. Oli niitä eväitäkin tullut aluksi vähän turhan rutosti v:lyksi, varsinkin kahvin puolta AK. Saako nyt vieras nainen v. toisen naisen aviomiehestä moista sanaa 'rakas, rakas'? KIANTO. b. ed:een liittyen: harrastaa, harjoittaa. | V. jumalansanaa. V. kirjallisuutta, runoutta. Perheessä v:tiin paljon musiikkia. Etenkin itämailla v:ty taidelaji. Virsinä v:täväksi sepitetyt laulut. Leikkiä v:lään yleensä sen itsensä vuoksi. V. taikoja. - - tässäpä torelemme taas, tässä v:emme vihaa KIVI. c. kehittää, kultivoida, koulia, kasvattaa, jalostaa. | V. makuaan, aistiaan, kykyjään, jtak taipumustaan. V. itseään. Mutta sitä varten täytyy minun vielä paljon viisastua, v. järkeäni ja sydäntäni LEINO. Reijonen on murrosajan mies, jossa romantiikka ja realismi, luonteperäisyys ja v:ty taideaisti taistelevat keskenänsä TARK.

viljelm|ä[13] *s.* 1. vars. *maat.* samasta talouskeskuksesta yhtenä taloudellisena kokonaisuutena hoidettu maataloustuotantoa harjoittava yksikkö, johon voi kuulua yksi t. useampia tiloja t. tilanosia, vuokrattuja aloja jne.; vrt. maatila. | Itsenäinen v. V., jonka pinta-ala on alle 10 ha. Maa on pirstottu hyvin pieniin v:iin. — *Yhd.* kääpiö-, pien-, suurv.; puutarhav.; perhe-, vuokrav.; uudisv.; sopimusv. 2. viljelty ala kasveineen, jssak määräpaikassa viljellyt kasvit, eliöt tms., viljelys, istutus. | Maatila, jonka v:ät ovat monena palana. Yöhallojen uhatessa [kurkku]v. peitetään iltaisin kevyesti. — *Yhd.* puutarha-, suov.; hedelmä-, kaakao-, kahvi-, kumi-, kurkku-, peruna-, puuvilla-, ruusu-, sieni-, sipuli-, tee-, tomaatti-, tulppaani-, tupakka-, viiniv.; bakteeri-, kudos-, laboratoriov.; koev.; puhdasv.

viljelty|ä[1*] *pass v.* kehittyä, kouliintua, jalostua, kultivoitua. | Niistä ajoista on suomen kieli monessa suhteessa v:nyt. Aisti, henki v:y. Mikäli yksilöllinen sielunelämä edelleenkin pääsee v:mään ja herkistymään - - TARK.

viljely[2] *teonn.* < viljellä; vrt. viljelys. | Rukiin,

juurikasvien, kukkien v. Kasken, suon, puutarhan v. — Bakteerien v. — Viinan liian ahkera v. — Suomen kielen kirjallisen v:n historia. Musiikin, kaunokirjallisuuden v. Jumalansanan v. — Esteettisen maun v. Persoonallisuuden v. Hengen v:n alalla tapahtunut kehitys. Korkeinta tieteellistä v:ä varten perustetut laitokset. — *Yhd.* hedelmän-, heinän-, herneen-, kaalin-, kahvin-, kasvin-, kauran-, marjan-, nauriin-, ohran-, omenan-, pellavan-, perunan-, puuvillan-, riisin-, rukiin-, ruusun-, sienen-, silkinteen-, tulppaanin-, tupakan-, vehnän-, vihannes-, viinin-, viljanv.; siemenv.; avomaa-, lava-, niitty-, pelto-, ruukkuv.; kaski-, kytö-, polttov.; maanv.; kasken-, pellon-, puutarhan-, suonv.; aura-, kuokkav.; riisto-, ryöstöv.; kierto-, peitto-, seka-, vapaa-, vuorov.; yksijako(is)-, kaksijako(is)-, kolmijako(is)v.; esi-, uudis-, varhaisv.; koev.; pien-, suurv.; kalan-, lohenv.; helmenv.; bakteerinv.; puhdasv.; viinanv.; kielenv.; hengen-, älynv.

viljely- alkuisten yhd:ojen rinnalla viljelys-alkuisia (vars. muuten kuin ammattiterminä). **-ala** *s.* Rukiin v. on pienentynyt. Samalla v:lla eri vuosina viljellyt eri kasvit. **-alue** *s.* Kahvin tärkeimmät v:et. **-arvo** *s.* Mutasuon v. on suurempi kuin rahkasuon. **-historia** *s.* Kaskeamisella on Savon v:ssa tärkeä sija. **-järjestelmä** *s.* Kolmivuoroinen v.: kesanto—syysvilja—suvivilja. **-järjestys** *s. maat.* = kasvijärjestys. **-kala** *s.* viljelty kala. | Karppi on yleinen v. Keski-Euroopassa. **-kasvi** *s.* kasveja, joita ihminen kasvattaa hyödyn t. huvin vuoksi (ei kuit. esim. metsänä kasvatetuista puista), kulttuurikasvi; vrt. viljakasvi, luonnonkasvi. | Vehnä on ikivanha v. Yksi-, kaksivuotinen v. V:en tuholaiset. **-kasvilaji** *s.* **-kau|si** *s.* V:tta 1954—55 koskevat satotiedot. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* viljeltäväksi kelpaava. | V:sta maata. V. aro, suo, vesijättö. V. kasvi. V:suuden mukaan suot jaetaan muta- ja rahkasoihin. **-kierto** *s. maat.* viljelykasvien vuorottelu jllak viljelyalalla, kierto. **-ko|e** *s.* Vehnällä suoritetut v:keet. Luotettavimmin saadaan maan hedelmällisyys ja lannoitustarve selvitetyksi v:keen avulla.

viljelykseenotto *s.* viljelyynotto.

viljelykselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* viljelyyn, viljelykseen kuuluva, sitä koskeva, viljely-, viljelys-. | V:set keinot. V:sesti tärkeät maalajimme.

viljely|kunto *s.* Hyvässä v:kunnossa oleva pelto, tila. Saattaa uudismaa v:kuntoon. **-kuntoi|nen** *a.* Entiset torpat ovat nyt täysin v:sia tiloja. **-kustannukset** *s. mon.* **-kuusikko** *s.* kylvetystä taimikosta kasvanut kuusikko. **-laajuus** *s.* Eri viljakasvien v. **-laatu** *s.* par. (viljely)lajike. **-laina** *s.* Asutuskassan myöntämät v:t. **-lainarahasto** *s.* **-laitos** *s.* — *Yhd.* kalanv. **-lajik|e** *s.* Rukiin, ruusun, hopeapajun v:keet. **-maa** *s.* Mutasuo on hyvää v:ta. **-mahdollisuu|s** *s.* Rypsin v:ksista. **-menetelmä** *s.* **-muoto** *s.* **1.** Vallitsevana v:na oli kaskenviljely. **2.** viljelty kasvin muoto. | Puna-apilaa on monta v:a. **-muunnos** *s.* Sokerijuurikas on valkojuurikkaan v. **-niitty** *s.* viljelty niitty; vrt. luonnonniitty. **-ohje** *s.* **-oikeu|s** *s.* Maan v:den siirtyminen isältä pojalle. **-ominaisuu|s** *s.* Vehnän v:ksien tutkiminen ja kehittäminen. **-paik|ka** *s.* Vehnän pohjoisimmat v:at. **-pak|ko** *s.* Esitettiin v:on säätämistä tilallisille, jotta viljelemätöntä maata siten saataisiin luovutetuksi tilattomille. **-palkinto** *s.* **-palkkio** *s.* Leipäviljan tuotannon tukeminen v:illa. Sokerijuurikkaan v:t. **-pinta-ala** *s.* Leipäviljan v:n lisääntyminen. **-raja** *s.* Rukiin pohjoinen v.

viljely|s[64] *s.* **1.** tav. *mon.* viljelty maapalsta kasveineen, viljelmä, istutus. | Talon ympärillä leviävät v:kset. Laajat v:kset. Tilan v:sten kokonaispinta-ala on 25 ha. Isäntä v:ksiään tarkastamassa. On varottava, ettei karja pääse v:ksiä tallaamaan. — *Yhd.* hamppu-, hedelmä-, herne-, kahvi-, kaura-, kumi-, ohra-, peruna-, puuvilla-, ruis-, sokeri-, tee-, tulppaani-, tupakka-, vehnä-, viiniv.; pelto-, ranta-, rinne-, suov.; uudisv.; kerhov.; bakteeriv. **2.** viljeleminen, viljely; vars. ammattiterminä nyk. tav:mmin viljely. | Maan, pellon, suon, kasken v. Viljan, kukkien v. Kolmivuoroinen v. Raivata, ottaa lisää maata v:kseen. Jo vuosikausia v:ksessä ollut suo. — *Lak.* Luvaton v. 'toisen omistamaan t. hallitsemaan kiinteään omaisuuteen kuuluvan maan, metsän t. kalaveden luvaton käyttäminen'. — *Yhd.* ks. viljely-s:n yhd:oja. **3.** *kuv.* kulttuuri, sivistys, valistus. | Sitä mukaa kuin v:ksen raja on siirtynyt yhä pohjoisemmaksi - -. V:ksen rintamailta asumattomien viidakkojen rajoille. — Aineellinen, henkinen v. Ihmiskunnan henkisen v:ksen tärkeimmät virstanpylväät. Kansallisen v:ksen suurmiehet. Tieteellisen v:ksen vainioilla tehty työ.

viljelys- yhd:ojen alkuosana tav. = viljely-; varsin. ammattikielessä yl. vain milloin on kysymys viljelmästä, viljelmistä, viljelyksestä, viljelyksistä, muulloin tav. viljely-. **-ala** *s.* Maamme metsä- ja v:t. Pitäjän tasaiset v:t. **-alue** *s.* Silmänkantamattomiin ulottuva v. Kaikki pellot yhtenä v:ena. Tontti- ja v:et. **-aukea** *s.* Laajan v:n keskellä oleva taloryhmä. **-aukeama** *s.* Metsäseudun pienet v:t. **-kartta** *s.* kartta, josta käy selville viljelysten asema, pinta-alat, tiet, rakennukset jne. sekä kierto- ja lohkojako ynnä kasvijärjestys. **-kasvi** *s.* = viljelykasvi. **-keskus** *s.* Tammela on vanha v. **-korvaus** *s.* *maanm.* maanjaossa sen jako-osakkaan maksettavaksi määrätty korvaus, joka on jaossa saanut paremmassa viljelykunnossa olevia viljeltyjä tiluksia kuin itse on toisille osakkaille luovuttanut. **-laidun** *s.* viljelty laidun; vrt. tekolaidun;)(luonnonlaidun. **-lakeu|s** *s.* Etelä-Pohjanmaan laajoilla v:ksilla. **-ma|a** *s.* Tilan metsä- ja v:at. V:iden muokkaus. — *Kuv.* - - te olette Jumalan v., olette Jumalan rakennus UT. **-maisema** *s.* kulttuurimaisema;)(luonnonmaisema.

viljelysopimus *s.* Mallasohran v. V:ten perusteella tuotettu sokerijuurikas.

viljelys|palsta *s.* Maatalouskerholaisen v. **-pinta-ala** *s.* viljelysten pinta-ala, viljelty pinta-ala. | Tilan v. on 32 ha. **-pitäjä** *s.* Vauras v. Lounais-Suomen vanhat v:t. **-seu|tu** *s.* Edistyneet v:dut. Sääksmäki ympäristöineen on vanhaa v:tua. **-tasanko** *s.* **-tie** *s.* viljelyksillä kulkeva, (yksinomaan) niiden viljelyä varten pidetty yk-

sityinen tie. **-tila** *s.* asutustila, johon kuuluu niin paljon maatalous- t. maatalouskelpoista maata, että keskikokoinen perhe voi saada siitä ainakin pääasiallisen toimeentulonsa, yl. ei kuitenkaan enempää kuin 20:tä muunnettua peltohehtaaria vastaava määrä.

viljely|suhteet *s. mon.* Seudun asutus- ja v:suhteet. **-sumppu** *s.* Kalanviljelylaitoksen v. **-suunnitelma** *s.* **-suunta** *s.* Karjatalousvaltainen v.

viljelysvainio *s.* — *Kuv.* Äidinkielen v.

viljely|tapa *s.* Kokeilla uusia koneita ja v:tapoja. Kuokkaviljely kuuluu alkeellisiin v:tapoihin. **-tekniikka** *s.* Alkeellinen, kehittynyt v. **-tekni(l-li)|nen** *a.* Maataloushallituksen v. osasto. V:set kysymykset. **-tila** *s.* = viljelystila. **-toim|i** *s.* Kevään v:et.

viljelytt|ää[2*] *kaus.v.* < viljellä. | V. tilaansa vuokraajalla. - - ne olivat linnan herran viinimaita, joita hän alustalaisillaan v:i AHO.

viljely|tulos *s.* **-tuot|e** *s.* V:teiden hinnat. **-|työ** *s.* Kesäiset v:työt. Maalaistalon koko perhe ottaa osaa v:töihin. — *Kuv.* Maamme henkinen ja taloudellinen v. Kielen v. **-varmuus** *s.* Siemenen, [vilja]lajikkeen v. **-velvollisuus** *s.* Vuokramiehelle kuului rakennuskaaressa säädetty vuotuinen viljely- ja rakennusvelvollisuus. **-vuo|si** *s.* Timotei antaa parhaan sadon toisena ja kolmantena v:nna. **-vyöhyke** *s.*

viljelyynotto *s.* Soiden v.

viljemmin *komp.adv.* (< viljasti; ks. vilja II) = seur. | - - kyynelet alkoivat vuotaa v. ja nauru vaihtui haikeaksi itkuksi AK.

viljemm|älti, -ältä *komp.adv.* (*rinn.* viljemm|alti, -alta) runsaammin, enemmän. | Kaloja saatiin v. kuin edellisvuonna. Jos oli leipeä vähempi, / niin oli unta v:ältä KANT. - - kirjallisuutta alkoi ilmestyä, ensin niukemmalta, sitten v:alta PÄIVÄR.

viljo *a. taipum. runok.* erinomainen, oivallinen. | Valjasta nyt v. varsa / kirjokorjasen etehen KAL.

viljo|a[1] *v. kans.* viljellä. | Ei ollut peruna alussa mikään mielivilja; kapoin - - sitä vain entisaikoina v:ttiin PAULAH. — Ohhoh! Jokos tuommoiset räkänokat olivat ruvenneet tupakkaa v:maan [= käyttämään]? JÄRVENT.

viljoin *adv. kans.* runsaasti, viljalti. | Kyllä on maata kyntävällä, vettä v. soutavalla SL.

viljon *a. taipum. runok.* attr:na: viljo. | Sulho, v. veikkoseni, / vielä veikkoa parempi KAL. Vaihoit v. veljyesi / kyyttäniskahan kytyhyn KAL.

vilkah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Mereltä v:telee majakan valo. Pensaiden välistä v:teli leikkiviä tyttöjä. Ryysyjen alta v:televa paljas iho. - - tekeytyi näkönöyräksi, mutta silmät v:telivat pahaenteisesti KILPI.

vilkah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* (< vilkkaa) vilahtaa, pilkahtaa. | Ikkunasta v:ti valo. Vilkkuvalon säännölliset v:dukset. Nurkan takaa v:ti pieni pellavapää. Jkn silmistä v:taa ilo. — V. [= vilkaista] jkhun.

vilkais|ta[24] *v.* -u[2] *teonn.* **1.** luoda nopea silmäys, katsahtaa, silmäistä, silmätä. | V. taakseen. V. jkhun, jhk. V. jkta silmiin. Miehet v:ivat merkitsevästi toisiinsa. V. peiliin, kelloon. V. ikkunasta ulos. Käypäs v:emassa, joko vieraita näkyy. Minä vain v:en, mitä lapset pihalla puuhaavat. Poika ei ole v:sutkaan läksyjään. Tarvitsee vain v. karttaa(n) nähdäkseen, että - -. V:en vain hiukan aamulehtiä. Utelias, vihainen v:u. Vielä viimeinen hätäinen v:u huoneeseen ja sitten - -. **2.** vars. *kans.* juosta vikkelästi, pinkaista, pyyhältää, kiitää. | Pahanteosta tavatut pojat v:ivat karkuun. Koira v:i kissan perään. [Eero] v:i jäniksenä pitkin ahoa, mutta Juhani pötki villittynä karhuna hänen jälessänsä KIVI.

vilk|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kaus[65] *omin.* joka on täynnä elämää (ja toimintaa), pirteä, virkeä, eloisa, elävä. **1.** vars. ihmisestä ja eläimistä, niiden esiintymisestä, ilmeistä, eleistä ja liikkeistä; myös paikoista niissä liikkuvia ihmisiä, liikennettä ajatellen. | V. lapsi. V. karjalainen, etelämaalainen. V. häkkilintu. V:kaat liikkeet, eleet. Liikehtiä, elehtiä, puhua v:kaasti. V. tanssi. Tanssi ja juomat olivat - - panneet veret v:kaampaan liikkeeseen AHO. Markkina-aikana on torilla v:asta touhua ja hyörinää. Katuliikenteen ollessa v:kaimmillaan. V. satamakaupunki. Kaupungin v:kain katu. Kaduilla on [liikenne] v:asta. **2.** ed:een liittyen yl. tekemisestä, toiminnasta, sen frekvenssistä. | Olla v:kaassa [= ahkerassa, innokkaassa, vireässä] toiminnassa. Vihollisen partiotoiminta kävi yhä v:kaammaksi. Tykistö toimi koko päivän v:kaasti. Rakennustoiminta jatkuu v:kaana. Kaupankäynti on v:asta 'tehdään runsaasti kauppoja'. Tavaran kysyntä on ollut v:asta 'ostohaluisia asiakkaita on ollut runsaasti'. V:kaat silakkamarkkinat. Kaupunkien välillä on v:kaat liikeyhteydet. Olla jkn kanssa v:kaassa kirjeenvaihdossa. V. vuorovaikutus. Mielipiteitä vaihdettiin v:kaasti. Ilta kului nopeasti v:kaassa seurustelussa. Keskustelun v:kaus. Kylpylä-, ravintola-, seuraelämän v:kaus. **3.** nopea, joutuisa, vikkelä, reipas, ripeä. | Nyt lähtekää ja v:kaasti. Tehdä jtak v:kaassa temmossa. Syövän lampaan leuat käyvät v:kaasti. Aika kului v:kaasti. — V. palaminen. V. liekki. V. [= nopeasti palava] ruuti. [Pääskynen lenteli] keveänä ja v:asna kuin onnenlapsen aatos KIVI. [Palava päre] viritti olkihin v:kaan [= nopeasti leviävän] tulen KIVI. — *Mus.* V:kaasti 'vivace'. **4.** henkisistä kyvyistä ja ominaisuuksista, ilmiöistä: nopeatoimintainen, lennokas; voimakas, intensiivinen. | V. mielikuvitus, äly. Se on vain v:kaan mielikuvituksen tuotetta 'perätöntä, keksittyä'. Tuntea jhk v:asta mielenkiintoa. V:kaan harrastuksen kohde. Hän ajatteli sitä niin v:kaasti, että omien tunteittensa käskystä kiljaisi KATAJA. **5.** *harv.* väreistä, kuvista yms.: kirkas, selvä, eloisa. | Lastenhuoneissa suositaan v:kaita värejä. Seinäryijy, jossa on v:kaita kuvioita.

vilkas|eleinen *a.* V. näyttelijä. **-liikenteinen** *a.* V. katu, satama, rautatieasema. **-liikkeinen** *a.* V. lapsi, pelaaja. V. tanssi. V. [par. vilkasliikenteinen] katu. **-luonteinen, -luontoinen** *a.* V. etelämaalainen. **-puheinen** *a.* Seurassa välitön ja v. **-rytminen** *a.* V. tanssi, koraali. **-silmäinen** *a.* V. pienokainen.

vilkasta|a[2] *v.* -vasti *adv.* tehdä vilkkaa(mma)ksi, piristää, virkistää, elävöittää, vilkastuttaa. | Verenkiertoa v:vat [= stimuloivat] lääkkeet.

Kauppavaihdon v:miseen tähtäävät toimenpiteet.

vilkastu|a[1] *pass.v.* < ed. | Kahvia saatuaan vieraat v:ivat huomattavasti. Toiminta, seuraelämä, matkailu, kaupankäynti, myynti, talouselämä v:u. Markkinat v:vat. "No mennään!" v:i Vesa ja he lähtivät LASSILA.

vilkastutta|a[2*] *kaus.v.* -vasti *adv.* (< vilkastua) vilkastaa. | Turistit v:vat kaupungin elämää. V. sydämen toimintaa ruiskeilla. Menekkiin v:vasti vaikuttavia tekijöitä.

vilkas|verinen *a.* V. unkarilainen. **-älyinen** *a.*

vilk|ata[35*] *v. harv.* **1.** = vilkaista 2. | Mutta minä -- viitenä v:kasin pitkin rantaa KIVI. -- samassa tuokiossa tulla v:kasi jo polkua alas mäeltä jäniskin K.KAJANDER. **2.** vilkkaa. | -- valkeat napit v:kasivat kävellessä saappaitten varsien suista MERIL. [Herra alkaa juosta] että pitkän, punavuorisen tupakkaviitan liepeet vain v:kaavat J.SAULI.

vilkaus[64] *s.* vilkaisu. | V. taakse. V. sanomalehteen.

vilkaut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* (< vilkahtaa) vilauttaa; vilkaista. | Vanhus v:taa kädellään. Helena vilauttaa vastaan KARHUM. V. [= iskeä] jklle silmää. — V. jkhun, taakseen, sivuilleen. Miehen vihainen v:us ei ennustanut hyvää.

vilke[78*] *s.* vilkkuminen, vilinä. | Mainosvalojen värikäs v. Lasten paljaiden kinttujen v. Hilpeä v. silmäkulmassa. — *Yhd.* silmänv.

1. **vilkkaa** *adv.* Kiireen v. 'kiireesti'. Nyt on mentävä kiireen v. junalle. Selvitä asia kiireen v.! Toiset tytötkin nyt palailivat juoksun v. [= juosten] PAKK. — *Yhd.* kiireen-, peräv.

2. **vilkk|aa**[11*] *v.* vil(k)ahdella, vilkkua. | Mereltä v:aa sumun läpi majakan valo. Juoksi niin että paljaat pohkeet vain hameen alta v:oivat.

vilkkaahko[2] *mod.a.* -sti *adv.* < vilkas. | V. liikennekeskus. V:sti etenevä melodia.

vilkkaan|lainen[63] *a.* -laisesti *adv.* = ed. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* = vilkkaahko.

vilkkais|ta[24] *v. harv.* **1.** vil(k)ahdella, vilkkaa. | -- valkeat virsut v:ivat [juostessa] PÄIVÄR. **2.** = vilkaista 2. | -- karkasi kohden ällistynyttä Aapelia, joka jäniksenä v:i ulos ja Juhani tulisesti hänen perässänsä KIVI.

vilk|ku[1*] *s.* **1. a.** laite (lyhty tms.), jolla vilkkuloistoissa, aluksissa, rautateillä ym. saadaan aikaan signaalina käytetty halutuin väliajoin näkyvä terävä valonvälähdys; vilkkuloisto. | Majakan v. Antaa v:ulla merkki. Sumun läpi näkyvät v:un välähdykset. — *Sot.* viestiväline, jonka suunnattavalla ja säädettävällä valokartiolla annetaan morsemerkkejä. **b.** *kal.* uistimen välkähtelevästä vieheestä; myös uistimesta, jossa on tällainen viehe; pieni lusikkauistin. | V:ulla pyydetään varsinkin harreja. **2.** vilkulla annettu (*mer.* vähintään 2 sekunnin) valomerkki; vrt. välkky.

vilk|kua[1*] *v.* -unta[15*] *teonn.* **1.** vilahdella, vilkkaa, välkkyä; vars. valosta, joka näkyy lyhyin väliajoin välähdellen, pilkahdellen: tuikkia. | Tähdet v:kuvat. Majakan v:kuva valo. V:kuvat valomainokset. Kaupungin valot v:kuvat sumun läpi. Puiden lomasta v:kui tyyni lampi. Puvun alta v:kuva alushame. -- antoi ruosteensyömien rotanhampaittensa hauskasti v. LEHT. -- ylioppilas juoksi komentosillalle, niin että koivet v:kuivat IVALO. — Viisaasti v:kuvat silmät. Jkn silmistä v:kuu veitikka. Hän katseli, silmät vähän uteliaisuudesta v:kuen, toveriaan AHO. **2.** vilku(ill)a. | V. taakseen, jhk päin. V:kuu ympärilleen kuin luuta kaluava koira. Meni menojaan sivuilleen v:kumatta. V. kulmainsa alta, salavihkaa. -- katse samalla arka ja v:kuva, niin kuin olisi se aina tottunut ympäristöään varomaan AHO.

vilkku|asema *s. sot.* paikka, jossa vilkku toimii. **-kalvo** *s. el.* ohut kalvo, joka voi erityisen lihaksiston avulla peittää silmän etunurkasta (sisänurkasta) päin estämättä valon pääsyä siihen, vilkkuluomi, räpytyskalvo. | Eräillä haikaloilla, sammakkoeläimillä, matelijoilla ja linnuilla on hyvin kehittynyt v. Ihmisen silmässä v:a vastaa puolikuupoimu. **-lait|e** *s.* Nykyaikaisten majakoiden v:teet. **-lamppu** *s.* vilkkuna käytetty lamppu, signaalilamppu. **-loisto** *s. mer.* vilkkuja näyttävä loisto. **-luomi** *s. el.* = vilkkukalvo. **-majakka** *s. mer.* = vilkkuloisto. **-merkki** *s.* = vilkku 2. **-sanoma** *s.*, vars. *sot.* vilkulla viestitetty sanoma. | Puhelin-, radio- ja v:t. **-valo** *s.* lyhyin väliajoin näkyvä, vilkkuva valo, vilkun valo. | V:a käyttävä majakka, opastin. **-yhteys** *s. sot.* vilkuilla pidettävä viestiyhteys.

vilku|a[1*] *v.* (vain vahva-asteisia muotoja) vilkuilla, vilhua. | Liikkua v:en ja pälyen. V. taakseen, ympärilleen. Silmät v:ivat tuon tuostakin kelloon. -- tytöt v:vat minuun, sysivät toisiaan, tirskuvat ja supattavat AK.

vilkuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* silmäillä (vars. arkana, epäluuloisesti, uteliaasti), pälyillä, vilhua, vilkkua, kuuhoilla. | V. syrjäsilmällä, salavihkaa. V. jkn papereihin, papereita. V:i varkain ovelle. Arasti ympärilleen v:len. V. epäluuloisena jkn puuhia. V:i ikkunasta, joko vieraat tulevat. Istui suorana sivuilleen v:ematta. Uteliaasti v:evat silmät. Ja mitä sinä -- v:et ja säpsähtelet kuin pahantekijä KARHUM.

vilkut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. **1.** Majakka v:telee valoaan. Tähdet v:televat taivaalta. — V. jklle kättään. **2.** ketterästä juoksemisesta. | Juoksenhan, v:telen, sinulle lääkitystä hakemassa KS.

vilkut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < vilkkua. **1. a.** Majakka, vilkkulamppu v:taa valojaan. Laiva v:ti tuliaan merkiksi. **b.** vilkkua, tuikkia. | Tähdet v:tavat taivaalla. -- kirkonkylän valot v:tivat yhä Kuuskoskelta päin SILL. -- moni tuikkavi tulonen, / v:tavi valkeainen KANT. **c.** V. silmää 'sulkea ja avata (merkitsevästi) silmäluomiaan, iskeä silmää'. **2.** huiskuttaa kättään tms. hyvästiksi, tervehdykseksi tms. | V. kättään, kädellään, nenäliinalla hyvästiksi. V. jklle tervetuliaisiksi, hyvästiksi. V. saattajille junan ikkunasta. Vastata jkn v:ukseen. Handolin ja vallesmanni v:tavat heitä tulemaan ylemmä AHO.

1. **vill|a**[10] *s.* **1. a.** lampaan, vuohen, kamelin, kaniinin tm. (kehrättäväksi sopivat) karvat, karvapeite; suppeammin: lampaan karvat. | Lampaan, vuohen v. Pässin v. Pehmeä, hieno, karkea v. Lyhyt, pitkä, tiheä, kiharainen v. Musta,

valkoinen v. Matin [= Matin päivän aikoihin kevättalvella keritty lampaan] v. Hyvässä v:assa oleva lammas. Keritä lampaasta v(:at). Karstata v:oja. Paljon porua, vähän v:oja [jstak josta pidetään suurta ääntä, jota tehdään kovalla touhulla [tms.], mutta josta tulokset ovat vähäiset] SL. — Eräissä ihmettelyissä. | Voi kanan v:at! - - voi vällyt ja v:at sen voimia! AK. — *Yhd.* karitsan-, lampaan-, vuohenv.; kaula-, niska-, otsa-, selkä-, sääriv.; kierä-, liemenv.; kesä-, kevät-, talviv.; angora-, kašmir-, merino-, mohair- l. mohääriv.; lumppu-, luonnon-, tekov.; kalkki-, kampa-, karsta-, veistiv.; sukka-, talous-, tekstiili-, turkisv. **b.** villalangasta, -kankaasta. | Sukat, housut ovat v:aa. **c.** *mon. ark.* ihmisen parrasta, hiuksista. | Leuassa hienoa vaaleata v:aa. — *Yhd.* leuka-, niska-, partav:at. **2.** avarammin. **a.** kasvien villamaisista karvoista t. kasveista, joissa on sellaisia. | Poppelin v. 'siemenhöytyvät'. - - pajujen kissat taarottivat v:oissaan ja kuusien kerkät alkoivat punertua TOPPILA. — *Yhd.* niitty-, suo-, tupasv. **b.** *yhd.* Kasvi-, metsäv.; kivi-, kollodium-, kuona-, lasi-, lastu-, puu-, teräsv.

2. **villa**[10] *s. ark. harv.* huvila.

villa|eläin *s.* villansaannin vuoksi pidetty, villaa tuottava eläin. **-flanelli** *s.* **-flokki** *s.* kehräyksestä ja kampauksesta jätteenä saatu likainen villanöyhtä, veistivilla. **-flokkipatja** *s.* **-gabardiini** *s.* **-hahtuva** *s.* Pehmeä ja pöyheä kuin v. **-hame** *s.* **-hiir|i** *s.* V:et 'Chinchillidae, eteläamerikkalaisia jyrsijöitä, joihin kuuluvat mm. chinchilla ja viskatša'. **-hiki** *s.* villan luontainen, villarasvaa ja kivennäisaineita sisältävä likaisuus, villanhiki, villa(n)ihvi. **-housut** *s. mon.* **-huivi** *s.* Kaulassa paksu v. **-huo|pa** *s.* Vanutettua v:paa. V:vasta tehty hattu. — Vuodepeitteenä oli paksu v. **-ihvi** *s.* = villahiki.

villai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** *ain.* **a.** V. kaulaliina, myssy, pukukangas. V:set sukat. - - vilu on vaippa v:nenki / vaimon vierahan tekemä KANT. — *Kuv.* Taivas vetäytyy v:sten pilvien peittoon. — *Yhd.* koko-, puoli-, täysiv. **b.** *s:sesti.* Pukea lapsen ylle v:sta. Hänellä oli vahvasti v:sta yllään. — *Kuv.* Painaa rikkomus [tms.] v:sella 'olla tekemättä rikkomusta [tms.] julkiseksi, olla nostamatta siitä juttua'. **2.** *poss.* Lampaannahkaa sanotaan v:seksi, jos sen villa on kauttaaltaan vähintään 2 ½ cm pitkää, ja kerityksi, jos villa on alle 2 ½ cm pitkää. V. koiranpentu 'pentu, jonka karva on villamaisen pehmeää'. Haavan v. siemen. Kasvi, jolla on v:set lehdet. V. toukka, oksakirva. — *Yhd.* hieno-, hyvä-, jäykkä-, karkea-, kähärä-, lyhyt-, paksu-, pehmeä-, pitkä-, suorav.; runsas-, tiheä-, tuuhea-, vähäv.

villa|jumpperi *s.* **-jät|e** *s.* V:teitä ja lumppuja. **-kangas** *s.* puhtaasta villasta t. villasta ja siihen sekoitetuista muista raaka-aineista (puuvillasta, silkistä, tekosilkistä tm.) valmistettu kangas. **-kankainen** *a.* V. puku. **-karsta** *s.* villojen karstaamiseen käytetty karsta. **-karv|a** *s.* Eläimen turkin v:at 'pohjavilla, -karva'. Ihmisen sikiötä peittää 5.—9. kuukaudella v. eli lanugo. V:oiksi sanotaan myös kasvien kähäräisiä karvamuotoja. **-karvai|nen** *a.* V:sia poikasia synnyttävä eläin. Hyönteinen, jolla on v. keskiruumis. V:set lehdet. **-kaulaliina** *s.* **-kauppa** *s.* **-kauppias** *s.* **-kehrääjä** *s.* V:t 'Liparidae, perhosheimo, johon kuuluu keskikokoisia t. suurehkoja, leveäsiipisiä perhosia'. **-kehräämö** *s.* myös: villankehräämö. **-kerä** *s.* — *Kuv.* Lihava koiranpentu pyöri v:nä jaloissa. **-kin|nas** *s.* Karvalakki päässä ja v:taat kädessä.

villakko[2*] *s.* Senecio, mykerökukkaisten heimoon kuuluvia keltamykeröisiä kasveja, peltovilla.

villa|koira *s.* tiheä- ja pehmeäkarvaisia, erittäin viisaita seurakoiria, puudeli. | Musta, valkoinen v. V:koiran ruumiista on tapana kerītä kolmannes paljaaksi. — *Kuv.* V:koiran ydin [= asian ydin] onkin siinä, että - -. **-koppa** *s.* **-kori** *s.* **-kreppi** *s.* **-ku|de** *s.* Sarssi on silkkiloimeen v:teella kudottua kangasta. **-kudonnainen** *s.* **-kudos** *s.* **-kuitu** *s.* **-kuontalo** *s.* Rukin lapaan kiinnitetty v. **-kuore** *s.* Mallotus villosus, 15—20 cm pitkä kuoreen sukuinen merikala, lota. **-kuteinen** *a.* V. kangas, hame. **-kutomo** *s.* **käsine** *s.* **-lam|mas** *s.* nimenomaan villan saamiseksi hoidettu lammas. | Teuras- ja v:paat. **-lanka** *s.* **-lapanen** *s.* **-leninki** *s.* **-|lepere**, **-|leve** *s.* Kehrääjä juoksuttaa v:lepeen sormiensa välistä langaksi. **-liina** *s.* **1.** villahuivi, villainen hartialiina. **2.** *vaat.* pukujen välikankaana käytetty palttinasidoksinen kangas, jonka loimi on karkeaa, jäykkää villaa ja kude karvalankaa ja harjaksia. **-liivi(t)** *s.* **-loimi** *s.* **-lumput** *s. mon.* **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* Neekerin v. tukka. V:sen pehmeä ja kähärä karvapeite. **-markkinat** *s. mon.* Australian v. vilkkaimmillaan. **-matto** *s.* **-mehiläinen** *s.* Anthidium, mehiläisiä, jotka tekevät kammionsa hienoista karvoista. **-mekko** *s.* **-musliini** *s.* **-myssy** *s.* **-nauha** *s.*

villanella[10] [-e·-] *s. mus.* tanssinsävyinen leikillinen vanhaitalialainen kuorolaulu.

villan|hiki, -ihvi *s.* = villahiki, -ihvi. **-kasvu** *s.* **-kehruu** *s.* **-kehruutehdas** *s.* **-kehräämö** *s.* myös: villakehräämö. **-kudonta** *s.* **-ostaja** *s.* **-pesukone** *s.* **-rasva** *s.* = villarasva. **-syönti** *s. eläinlääk.* lampaissa esiintyvä lehmien nuolutaudin luonteinen tauti. **-tuotanto** *s.* **-tuottaja** *s.*

villa|nukka *s.* Ryijyn v:nukat. **-nukkamatto** *s.* **-nuttu** *s.* **-nöyhtä** *s.* **-paali** *s.* **-paita** *s.* villalangasta neulottu paita- t. puseromainen miesten vaatetusesine, villapusero; vrt. jumpperi, pullover, slipover. | Pään yli pujotettava, edestä napitettava v. **-paitasill|a(an, -e(en** *adv.* yllään villapaita, mutta ei takkia, villapaidassa. | Olla, istua v. **-paju** *s.* Salix lanata, tuntureilla kasvava paju, jonka lehdet ovat pyöreäpäiset, valkovillaiset. **-peite** *s.* **1.** villainen peite. **2.** eläimen villoista. | Lampaan tuuhea v. on hyvä suoja pakkasta vastaan. **-peitto** *s.* **-pitsi** *s.* **-plyysi** *s.* **-puku** *s.* **-puoli** *s.* Lampaan nahan v. **-pusero** *s.* villainen neulepusero. **-puu** *s.* Bombax, troopillisia puita, joiden siemenissä on runsaasti pitkiä karvoja. **-rasva** *s.* (myös: villanrasva) lampaan villoissa oleva vahamainen rasvahappojen, vahan kaltaisten esterien ja hiilivetyjen seos, villavaha; vrt. villa(n)hiki, ihvi. | Puhdistettu v. eli lanoliini on tärkeä voiteiden perusaine. **-riepu** *s.* **-rohtimet** *s. mon. kut.* villaa kammattaessa jätteeksi jäävät lyhyet kuidut, kampausjätteet. **-rotu** *s.* lammasrotu, joka tuot-

taa paljon ja hyvää villaa. **-röijy** *s.* vrt. villatakki. **-sametti** *s.* **-sarssi** *s.* **-sekoitus** *s.* **-solmio** *s.* **-sukka** *s.* **-susi** *s. kut.* ks. susi 4. **-säie** *s.* **-takki** *s.* villainen neuletakki. **-tavar|a** *s.* Liike, jossa myydään erilaisia v:oita. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-teos** *s.* **-tilkku** *s.*

villaton[57] *kar.a.* V. lampaannahka.

villa|trikoinen *a.* V. aluspaita, leninki. **-trikoo** *s.* **-tukkai|nen** *a.* V. neekeri. **-tukko, -tukku** *s.* **-tuot|e** *s.* Englantilaisia v:teita. **-tupsu** *s.* V:ihin päättyvä vyö. **-turkki** *s.* Lampaan v. **-työ** *s.* Neulotut v:t.

villav|a[10] *a.* -uus[65] *omin.* **1.** runsas-, tuuheavillainen. | V. lammas, lammasrotu. **2.** villamaisen pehmeä ja tuuhea. | Paksuksi ja v:aksi vanutettu kangas. V. karhunpentu. -- haapojen kukkanorkot riippuivat v:ina hahtuvina SILL. -- pimeys virtaa sisään ovista ja akkunoista kuin pehmeä, v. savu KALLAS. **3.** *ain.* villainen, villa-. | V. liina.

villa|vaate *s.* V. vanuu helposti pesussa. — V:vaatteiden suojaaminen koilta. **-vaatevarasto** *s.* **-vaha** *s.* = villarasva. **-vaippa** *s.* **-vakka** *s.* **-valmiste** *s.* V:ita myyvä liike. **-vantus, -vantut** *s. kans.*

villavanu *s.* **-patja** *s.* **-peite** *s.* **-tyyny** *s.*

villa|vasu *s.* **-vatiini** *s.* V:lla vuorattu talvitakki. **-vistra** *s.* **-vuona** *s.* muinaissuomalaisilla: keritsemätön uhrilammas. **-vuori** *s.* Päällystakin v. **-vuori|nen** *a.* V:set käsineet. **-vuota** *s. kut.* yhtenäiseksi levyksi kerityt lampaan villat. **-vyö** *s.* villalangasta neulottu vyö. | Punainen v.

villeytyä[44] *v.* par. villiytyä.

vill|i[4] *a.* -eys[65] *omin.* **1.** luonnonvarainen. **a.** ihmisistä: sivistyksellisesti, yhteiskunnallisesti kehittymättömällä asteella oleva, primitiivinen, alkukantainen (ja us. tavoiltaan raaka, julma). | V:it kansat. V:ejä intiaaneja. V:eyden tilassa säilynyt heimo. — *S:sesti.* V:ien asuma saari. — *Yhd.* puoliv. **b.** eläimistä: kesyttämätön. | V. peura. V. papukaijalaji. V. hevonen. V:issä tilassa elävä koira. **c.** kasveista: jalostamaton. | V. ohra, ruusu, omenapuu. V:it heinälajit. V. kasvillisuus. Kasvaa v:inä. Kaakaopuu viihtyy v:inä monin paikoin troopillisissa sademetsissä. Hedelmäpuun v:it ja jaloversot. Oksastettaessa on tärkeää, että v:in ja jalon oksan mahlakerrokset tulevat vastatusten. **d.** luonnosta tms.: koskematon, raivaamaton, vapaasti rehottava, jylhä, karu. | V. luonto. V. viidakko, saloseutu. Venäjän v:it arot. V. kallionrotko. V. puutarha. Takapihan v. yrttitarha. Metsät kohisevat koskemattomassa v:eydessään TALVIO. V. länsi t. Länsi 'Yhdysvaltain länsivaltiot uudisasutuskautena'. V:in lännen cowboyt. V:in Lännen [oloja kuvaava] elokuva. **e.** vars. hiuksista, parrasta: huonosti hoidettu, kampaamaton, ruokkoamaton, siivoton. | V:it hiukset. V. parta. Hiussuortuvat olivat v:issä rykelmässä. Pörröinen tukka ja repaleiset vaatteet tekivät hänet v:in näköiseksi.

2. -isti *adv.* hurja, hillitön. **a.** haluilleen, taipumuksilleen vapaan vallan antava; valtoimenaan, estottomasti t. väkevästi purkautuva t. tapahtuva; vallaton, raju, raisu, vauhko, kiihkeä, vimmattu, raaka, julma tms. | V:it koulupojat. V., hurjistunut mies. V:isti taisteleva sotilas. V:inä ilosta. V. varsa. Hevonen säikähti ja karkasi v:inä portista ulos. Laitumelle laskettu karja teutaroi v:inä. V:isti tanssiva sääskiparvi. Lumihiutaleet kiitävät v:isti. V:inä vesivaahtona myllertävä koski. Poikien v:it leikit. Mielikuvituksen v. lento. V. päähänpisto. V. katse. V:isti tuijottavat silmät. Veren v. palo. Vihan v. tuli. Vihollisen v. mielivalta. V. riemu. V:isti riemastuttava asia. Hänet valtasi riehakas v:eys. V. ikävä, kaipuu, tuska. **b.** siveellisesti hillitön, siveetön. | V:it halut. Pariskunta vietti vihkimättömänä v:iä elämää. **c.** erittäin innokas jhk, hanakka. | V. naisten perään. Hauki on syönyt tällä viikolla v:isti. **d.** kiihkeärytminen, räikeä- t. kovaääninen. | V. polkka. Auton v. vauhti. V. huuto, parkaisu. Kosken v. pauhu. -- haitarin laulu v. H.ASUNTA. **e.** *vill|issä,* -iin (adv.) villinä, kiihkeänä, kiihkoissaan. | Johan sinä nyt olet ihan v:issä! Paarmat ovat aivan v:issä 'erittäin hanakoita puremaan'. Mutta silloin nousee äijä v:iin AHO. Viinan v:issä [= villitsemänä] KILPI. No se nyt on niin v:issä töiden kanssa KOJO. Oli niin kuin miehet tänä yönä olisivat olleet v:issä -- joivat, rähisivät, pelasivat korttia ja pitivät pahaa elämää AK. Humiseva tuuli aavan meren / riivaa suonissani v:iin veren P.MUSTAPÄÄ.

3. mihinkään poliittiseen puolueeseen, ammattikuntaan t. -yhdistykseen tms. kuulumaton, poliittisesti, ammatillisesti järjestäytymätön, alan järjestöjen ulkopuolella oleva t. tapahtuva. | Esiintyä vaaleissa v:inä 'mihinkään vaaliliittoon kuulumattomana'. V:ien eduskuntavaaleissa saamat äänet. V:it vaalilistat. V:it [= ammattikuntaan t. -yhdistykseen kuulumattomat] ammattilaiset. V. [= työntekijäin asiasta äänestämättä t. järjestön mielipidettä kuulematta aloitettu] työlakko. — V:issä [= vapaassa, haku]liikenteessä oleva alus. Rintamalohkon v:it ilmatorjuntakonekiväärit. — *Urh.* V. [= kilpailuissa mitään seuraa edustamaton] kilpailija, urheilija.

villi|aasi[83] *s.* vrt. kulaani, onageri. **-eläi|n**[83] *s.* Kettu, hirvi, karhu ym. v:met. -- hän puri ja potki, hän taisteli kuin v. K.LEHTIMÄKI. **-hanhi**[83] *s.* Harmaahanhi ja sepelhanhi ovat v:a. **-heimo**[83] *s.* Alkeellinen v. **-henki**[83] *s.*, vars. *usk.* lahkolainen; hurmahenki. | Joka siis tahtoo erehdyksiä välttää, hän älköön kuunnelko v:en väitöksiä ja itseviisaita, teräviä ja syvällisiä kysymyksiä AK. **-hevo|nen**[83] *s.* V:sia on elänyt ainakin Aasiassa, Euroopassa ja Amerikassa. **-hiiv|a**[83] *s.*)(jalohiiva. | V:ojen käyttö eläinten ravinnoksi. **-här|kä**[83] *s.* nyk. sukupuuttoon kuolleita isoja luonnonvaraisia nautaeläimiä. — Vars. *raam.* Voitko ohjaksilla pakottaa v:än vaolle VT. **--ihmi|nen**[83] *s.* V:sen alkeelliset elämäntavat.

villiinnyttä|ä[2*] *kaus.v.* (< seur.) villitä. | Vallankumouksen v:mä rahvas.

villiinty|ä[1*] *v.* (*rinn.* villiytyä) tulla villi(mmä)ksi. | Metsässä elävä v:nyt mies. Lapset v:ivät leväperäisen kasvatuksen johdosta. V:nyt koira. Lampaat v:ivät saaressa kesän aikana. V:nyt kasvi. V:nyt puisto, puutarha, kaski. Pörröinen

tukka antoi hänen kasvoilleen v:neen leiman. — V:nyt vanki surmasi toisen. Koira v:i heti jäniksen jäljet vainuttuaan. Siveellisessä suhteessa v:nyt kansa. V. lahkolaisuuteen.

villi|joutsen[83] *s.* **-kaali**[83] *s.* Hyoscyamus niger, lääkkeenä käytettyjä alkaloideja sisältävä iso, pehmeäkarvainen, pahanhajuinen ja myrkyllinen koisokasvi, hullukaali. **-kaalinlehti** *s. farm.* lääkintätarkoitukseen käytettyjä villikaalin lehtiä; niistä tehty jauhe. **-kameli**[83] *s.* **-kaniini**[83] *s.* **-kansa**[83] *s.* Primitiiviset v:t. **-karju**[83] *s.* **-kasvi**[83] *s.* **-kaura**[83] *s.* Trisetum, heinäkasveja, joita meillä kasvaa kolme monivuotista lajia. **-kauris**[83] *s.* **-kelkka**[83] *s.* = napakelkka. **-kissa**[83] *s.* **1.** Nuubian kissa on Pohjois-Afrikassa elävä v. — *Puhek.* villiytyneestä kotikissasta. | Sylki riitakumppaninsa silmille kuin v. — *Kuv.* vars. villistä, rajusta tytöstä. | Ole nyt tädille kiltti, pikku v. Elokuvan pirteä v. **2.** = hyrrä 1.

villik|ko[2*] *s.* villi, riehakas, hillitön lapsi t. nuori ihminen. | Perheen pikku v. Luokan v. — Oli epäilemättä onni, ettei joku romanttinen v., kuten esim. Gottlund, vaan Lönnrotin tapainen tyyni ja selkeä klassikkoluonne sai ajatuksen ryhtyä muokkaamaan - - kansanlauluryteikköä TARK.

villi|koira[83] *s.* Intian v. Dingo, australialainen v. **-lammas**[83] *s.* Mufloni, v., josta pohjoismaiset maatiaislampaat polveutuvat. **-lintu**[83] *s.* **-länsi**[84] *s.* tav. ⌒; ks. villi 1.d. **-mehiläinen**[83] *s.*

villinnäköinen *a.* tav. ⌒.

villi|omena[83] *s.* **-omenapuu**[83] *s.* **-op|pi**[83] *s.*, vars. *usk.* harhaoppi. | Jumalan pilkkaajat ja v:in levittäjät. **-pe|to**[83] *s.* (ei terminä) vars. petonisäkkäistä. | Raateleva v. Joutua v:don saaliiksi. Humalainen raivosi kuin v. [Konekiväärit] ärähtivät taas uhkaavasti kuni levostaan häirityt v:dot K.LEHTIMÄKI. — *Kuv.* Akkaansa tyrkkii! V. se on, v.! LEHT. **-peura**[83] *s.* = peura. **-puro**[83] *s. maant.* vuoristopuro, joka kuivana aikana on vähävetinen t. melkein kuiva, mutta kesäisin tulvii erittäin runsasvetisenä. **-riista**[83] *s.* riista (1). **-runko**[83] *s.* kasvinjalostuksessa: perusrunko. **-ruusu**[83] *s.*)(tarharuusu. **-sika**[83] *s.* Sus scrofa, eurooppalainen v. eli metsäkarju. **-silkki**[83] *s. kut.* erään luonnonvaraisen kehrääjäperhosen koteloista kehrätty silkki. **-sorsa**[83] *s.* - - v:n valitus / soi kaislikossa öin KOSKENN. **-susi**[83] *s.* vars. Kivellä: vihainen ja raivokas susi. | Meitä lukkari raateli kuin v. KIVI.

villitsijä[14] *tek.* < villitä. | Kansan, työväen v. - - monta v:ä on lähtenyt maailmaan, jotka eivät tunnusta Jeesusta Kristukseksi UT. — *Yhd.* kansanv.

villity|s[64] *s.* villitseminen, jnk villitsemänä olo, villitsevä seikka. | - - kortit olivat perkeleestä, luodut ihmisten v:kseksi, kuten viina KALLAS. Noituuden v. Elämän v:kset. Tupakointi, tanssi ja muut nuorison v:kset. Japanittarien uusi v.: silmäluomien leikkauttaminen. Nimikirjoitusten keruu on tullut suoranaiseksi v:kseksi. Viimeinen v. on pahempi kuin ensimmäinen [alk. UT]. — *Usk.* harhaopista. | Kaikk' opit väärät maahan lyö, / hävitä v:sten yö! VK[v]. Se v., mihin maa on jo joutunut pietismin kautta AHO. — *Leik.* Viidenkymmenen v., ks. viisikymmentä. — *Yhd.* ketjukirje-, laihdutus-, moottoripyörä-, muoti-, nimikirjoitus-, äänilevyv.

villi|tä[31] *v.* tehdä villi(mmä)ksi t. hullu(mma)ksi, kiihottaa t. yllyttää jhk jssak suhteessa huonoon, vars. siveellisesti arveluttavaan t. ala-arvoiseen, johtaa harhaan; vrt. riivata, agiteerata. **1.** V. kansaa fanaattisilla puheillaan. V. työväkeä tyytymättömyyteen, sotilaat kapinaan. - - oli vähällä v. talonpojat koko yritystä vastaan AK. [Liisa] se oli aina etunenässä kaikessa ilkeydessä ja v:tsemässä poikia PAKK. [Passiiviset ihmiset] joilla ei myöskään ole älyä eikä siveellistä ryhtiä torjua luotaan v:tseviä oppeja TARK. — Nälän, vihan v:tsemä. Julmuus, jota pitkän sodan v:tsemät sotilaat harjoittavat. Huvittelunhalu oli v:nnyt nuorison. Viina miehen v:tsee SL. Viina oli v:nnyt hänen järkensä. - - mikä hänet nyt piti v:täkin menemään sinne järvelle LASSILA. **2.** *villi|tty* (a., partis.) -tysti (adv.) vimmattu, riivattu. **a.** villi, hurja, hillitön, mieletön. | V:tty lapsi, joka on vain vitsan tarpeessa. V:tty hevonen. Pui nyrkkiä ja kiroaa kuin v:tty. Kiljua, nauraa v:tysti. Tuliko mies juonikkaaksi, hurjapäiseksi, v:tyksi KIVI. Pertta, v:tty, jätti miehensä ja työnsi lapset vaivaistaloon LEHT. - - hillitön, v:tty on elämämme ollut aina tähän päivään asti KIVI. **b.** vars. *ark.* intensiteetistä: kova, ankara, valtava, suunnaton, erittäin innokas, hanakka, kovettu, julmettu tms. | Häntä vaivaa v:tty rahanhimo. V:tyn kallis. Vihaavat oikein v:tysti toisiaan. — Pekka on vallan v:tty urheilija. - - työmiehet olivat v:ttyjä sillinsyöjiä PÄLSI. Länkisen likalla oli ollut vielä parempi todistus, se on niin v:tty lukemaan KARHUM.

villi|usko[83] *s.* harhaopista, lahkolaisuudesta; vars. lestadiolaisuudesta. | Vai jo ne Kuokkalaisetkin nyt ovat siinä v:uskossa J.REIJONEN. **-varsa**[83] *s.* — *Kuv.* Irja, talon v. **-varsi**[83] *s.* = villirunko. **-vehnä**[83] *s.* Agropyrum, isoja heinäkasveja, joiden kukintona on kerrannainen tähkä. **-vesa**[83] *s.* **1.** Omenapuun juurelta kasvavat v:t. **2.** Perheen v. Pekka. **-viini**[83] *s.* Parthenocissus, viiniköynnökselle sukua olevia köynnöstäviä pensaita, joista useita viljellään koristekasveina. | Tavallinen v., P. vitacea, kiipeilee tukia pitkin, imukärhinen v., P. quinquefolia (Engelmanii), tarttuu imukärhillään seinään. Huvilan seinää peittää tiheä v. **-viiniköynnös** *s.* = ed. **-vuoh|i**[83] Vuoristojen v:et.

villiytyä[1*] *v.* = villiintyä.

villo|a[1] *v. harv.* **1.** irrottaa villat lampaannahasta. **2.** lampaista: kasvattaa villaa. | Hyvin v:nut lammas.

vilmehti|ä[17*] *v. kans.* vipattaa, häivähdellä, läikähdellä, kihdata. | Päreen v:vä valo. Teksti v:i huononäköisen silmissä. Kaupan ikkunoissa v:i koruja.

vilotta|a[2*] *v. kans.* pilkottaa. | Puolikuu v:a lumisten puunlatvojen välitse HAANPÄÄ.

vilp|as[66*] *a.*, us. *ylät.* -paasti *adv.* -paus[65] *omin.* **1.** = vilpoinen. | V. merituuli. V:asta lähdevettä. Purot v:paat vuorelta kuohuivat VILJANEN. Kuin korkeat sen kukkulat, / - - / ja lehdot kuinka v:pahat A.OKSANEN. - - Erkon eheintä, luonnollisinta ja v:painta laulurunoutta M.JUKOLA. **2.**

vilkas, ketterä, vikkelä. | V. linnunpyytäjä. V:paasti juokseva hevonen. V. kuin kärppä kivilouhikossa KILPI. Ei v:paan niittäjän päälle sada SL. -- hänellä oli v. ja kerkeä järjenjuoksu HAARLA.

vilpastu|a[1] *v.*, us. *ylät.* tulla vilppaa(mma)ksi. **1.** viilentyä. | -- ilta v:i ja nietokset kovenivat IVALO. **2.** vilkastua. | -- niin v:nut oli vanha kangistunut veri KILPI.

vilpastutta|a[2*] *kaus.v.* < ed. | Ilmaa v:va tuuli. — -- kahvipunssi oli v:nut veriä KILPI.

vilpe|ä[21] *a.*, us. *ylät.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* = vilpoinen. | V. tuuli, viima. -- Pohjolan kevään v:essä yössä K.LEINO.

vilpilli|nen[63] *a.*, us. *lak.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* epärehellinen, petollinen, kavala, kiero, väärä; epälojaali. | V. sopimuskumppani. V. aikomus, menettely, salaaminen. V:sessä mielessä 'turvautuen vilppiin, epärehellisyyteen tietoisena tekonsa oikeudenvastaisuudesta t. paikkansapitämättömyydestä'. Syyllistyä v:seen tekoon. Hankkia itselleen jtak etua v:sesti. V. kilpailu 'hyvien (liike)tapojen vastaisten keinojen käyttö elinkeinoalan kilpailussa'.

vilpistelijä[14] *tek.* < seur.

vilpistel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* harjoittaa (pientä) vilppiä, olla jssak vilpillinen. | V. teoissaan, puheissaan. Liian ankara kuri voi johtaa lasta v:emään. V:evä vastaus. Sano asia suoraan, v:emättä! Ihmisen v:y Jumalan edessä. — *Harv.* Sillä minä noudatan Herrani teitä, enkä v:e Jumalastani VT[V].

vilpit|ön[57] *a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* rehellinen, totuudellinen, todenmukainen, suora, avomielinen, avoin, teeskentelemätön, pyyteetön, hyväuskoinen. | V. ja uhrautuva ystävä. V. jkta kohtaan. V:tömät kasvot. V. katse. V. tunnustus, katumus. V. toivomukseni on, että --. Lausua jklle jstak v:tömät kiitokset. Tuntea v:öntä iloa toisen menestyksestä. V. rakkaus. Kertoa jstak asiasta v:tömästi. Hän oli v:tömän tietämätön tekonsa rikollisuudesta. V:tömästä sydämestä lähtevät sanani VT. V:tömyys loistaa hänen tummista silmistään KARHUM. — *Lak.* V. mieli 'henkilön käsitys, että hänen t. toisen henkilön tahdonilmaisu tm. teko t. jotkin asianhaarat ovat oikeita, lain mukaisia, päteviä t. paikkansapitäviä, hyvä usko'. Tehdä jtak, olla jtak tehdessään v:tömässä mielessä.

vilpoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* (ulkoisista) lämpöaistimuksista: raikkaan, virkistävän viileä, ei liian lämmin, vilpoisa, vilpas, vilpeä, vilvakas, vilvakka, vilvas, vilveä. | Uida v:sissa aalloissa. Juoda v:sta vettä. V. tuuli, ilma. Puiden v:sessa katveessa. Aamun v:suus. Tänään on v:sempaa kuin eilen. Tuuli tuo vuorilta v:suutta alas laaksoon. Painoi v:sen kätensä kuumeisen otsalle. V. kuisti. V. kesäpaita. V:set kengät. -- härppivät siinä limonaatia v:sikseen K.KAJANDER. — *Kuv.* [Hän tahtoo] sydämelleen v:sen, hivelevän rauhan LEHT.

vilpoisa[13] *a.* -sti *adv.* = ed. | V. puro. V. kevättuuli. Syyskesän v:t päivät.

vilpola[14] *s.* kuistikko, veranta. | Huvilan, ravintolan v. Avoin, lasiseinäinen v. Lehtevä v. Kuumina kesäpäivinä kahvi juotiin v:ssa. — *Yhd.* avo-, lasiv.

vilp|pi[1*] *s.* epärehellinen, viekas keino, teko (puhe), jonka tarkoituksena on omaksi hyödyksi t. (ja) toisen vahingoksi harhauttaa toista, saada hänet uskomaan, lupaamaan jtak tms., harhautus, (lievä) petos. | Tehdä, harjoittaa v:piä pelissä, kokeissa, tavaran punnituksessa. Puhua v:piä. Väärän ilmoituksen teko on v:piä. V. jkta, valtiota kohtaan. Joka -- v:illä pidättää tahi yrittää pidättää valtiolta tahi kunnalta tullimaksua tahi muuta veroa -- LK. Silloin tulee sanottavaksi ilman yhtään v:piä ja viekastusta: tässä olen minä ja tässä on, Herra, leiviskäs KIVI. Perttu katsoi Iikan -- silmiin, että näkyisikö v:piä silmänurkassa KATAJA. Katso, oikea israelilainen, jossa ei v:piä ole! UT. Pankaa siis pois kaikki pahuus ja kaikki v. ja ulkokultaisuus UT. — *Yhd.* kouluv.

vilppilähtö *s. urh.* tav:mmin varaslähtö.

vilska|a[2] *deskr.v.* (ei impf.-muotoja) = vilskua. | [Livistää] tiehensä jotta kantapäät v:vat LINN. -- saat nähdä kaksi riskiä immistä pelloillamme ja niityllämme v:massa R.ENGELBERG.

vilskaaja[10] *tek.* < vars. 2. vilskata.

1. **vilska|ta**[35] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* tav:mmin vilskua. | Oravat v:sivat ja temmelsivät puussa.

2. **vilska|ta**[35] *v. leik.* -us[64] *teonn.* noudattaa (prof. A. Vilskan suosittamaa) laihdutusmenetelmää. | Ryhtyä v:amaan.

vilske[78] *deskr.s.* (ihmis)joukon kiireisestä ja äänekkäästä liikehtimisestä: hyörinä, kuhina, kihinä, huiske, hilske, vilskunta, vilinä. | Heinäpellolla oli kova v. Myymälöissä on lauantaisin touhua ja v:ttä. Satamassa kävi huuto ja v. Voi sitä väen v:ttä! Meillä on ollut kiireen v:ttä koko kesän. Nuoriso elämän v:essä.

vilsku|a[1] *deskr.v.* -nta[15*] *teonn.* hyöriä, hääriä, huiskia, hosua, viuhtoa, kuhista, kihistä, vilskaa; vilkkua. | Väkeä v:i torilla. Lumihiutaleiden v:nta. -- ajatukset v:ivat varsoina KILPI. — [Kivet] v:ivat hänen silmissään kuin mitkäkin briljantit KIANTO.

vilt|ti[1*] *s.* **1.** *ark.* = huopa 2. | V. peitteenä. Kääriytyä v:tiin. Käy, neito, rekoseheni, / armas, alle v:tieni KAL. **2.** *vanh.* ja *kans.* = huopa 1. | Paperikoneen v:it. V:istä tehty hattu. — *Yhd.* hattu-, konev.

viltti|hattu *s. vanh.* ja *kans.* huopahattu. **-kuume** *s.* sotilasslangissa: lämpömittaria hankaamalla esimiesten t. lääkintähenkilöstön pettämiseksi aikaansaatu "kuume".

vilu[1] kylmä. **1.** *s.* **a.** (ruumista puistattava) kylmän, kylmyyden tunne; vilustuneisuus, kylmettyneisyys. | Minun, minulla on v. Tuntea v:a. Hytistä v:sta. V:n puistatukset, väreet. V. väristi hartioita. Kädet sinisinä v:sta. Otti v:unsa ryypyn. -- lääkäri sanoi v:n käyneen vanhoihin keuhkoihin LEHT. Mutta v:n koura ei hellittänyt, ankarammin yhä rutisteli pientä ruumista peittojen alla KARHUM. **b.** vars. *vanh.* ja *kans.* kylmä, kolea sää t. ilma; halla, pakkanen. | -- öillä aamun koitteessa on ulkona viiltävä v. LEHT. -- alkoi tuntua tuulen v:a lännestä E.ELENIUS. Lämpöiset kesän v:tkin, kylmät talven lämpöisetkin SL. V. viljan kasvat-

taa, lämmin terän tekee SL. — V. vei viljan. Laurin v:t 'Laurin päivän aikaiset hallat'. — *Kuv.* - - v. toivojen tähkylät vie S.KORPELA. — *Yhd.* syysv. **2.** *a. vanh.* ja arkaisoivasti; vrt. kylmä 1.a—b; tav. = viluinen 2. | V. tuuli, vihuri. V. yö, talvi. V:na ja keltaisena hohti läntinen taivas LEHT. V. täällä on värjötellä LEINO. Joivat v:a vettä. Alahalla allin mieli / uiessa v:a vettä KR. V. ranta. Onkos vuotees v.? KALLAS. - - v. on vaippa villainenki / vaimon vierahan tekemä KANT. V. poskipää *MANN. — *viluissa(an* (adv.) vilua tuntevana, kylmissään. | Jku on, värjöttää v:issaan. Oudolta näytti rannan puolikin, alastomalta ja ohkaiselta, niin kuin v:issaan olisivat värisseet pajunoksat ja pursunvarret KARHUM.

vilui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** viluissaan oleva, vilua tunteva. | V. matkamies. V:set huulet. V. lintu kyyhötti aidalla. Hänen äänessään oli v. sävy: häntä varmaan palelsi. — *S:sesti.* V:sille tarjottiin kuumaa mehua. — *Kuv.* V. ja tuskallinen nuoruus. Puiden lehdet läpättivät v:sesti. **2.** vars. *vanh.* ja arkaisoivasti: kylmä, kolea, hyinen, jäätävä tms. | V. sää, yö. Pohjolan v. kevät. V:sta meren vaahtoa roiskui silmille. Meren v:set luodot. Suhisevat kaislat v:sien rantojen EINARI VUORELA. Ylitse aavojen kenttäin katsovat illoin v:set tähdet KOSKENN. Nousin kylmältä kyleltä, / v:selta vuotehelta KAL.

vilukala *s.* = rasvakala 2.

vilukko[2]* *s.* Parnassia, Saxifragaceae-heimoon kuuluvia iso- ja valkokukkaisia ruohoja, joiden kukat ovat yksittäin yksilehtisen vanan latvassa. — *Yhd.* suov.

vilun|arka *a.* **1.** kylmänarka. | V. ihminen, lintu. **2.** hallanarka. | V. kasvi. **-puistatu|s** *s.* Tuntea v:ksia. Potilaalla oli kuumetta ja v:ksia. Tauti alkoi v:ksilla. **-tunne** *s.* **-väre** *s.*, tav. *mon.* Kuumetautisen v:et. V:et puistattivat ruumista. **-väristy|s** *s.* Tuntea ruumiissaan v:ksiä.

viluryyppy *s.* vilustumista vastaan otettava alkoholiryyppy.

vilust|aa[2] *v.* **1.** *3. pers.* viluttaa. | Kylmä tuulahdus v:i häntä selkäpiihin saakka. V:ava pelko. — *Yksipers.* Minua v:aa. Väsytti ja v:i. **2.** vilustuttaa (1). | V. itsensä.

vilustu|a[1] *v.* **1.** liian alhaisen lämpötilan vuoksi tulla viluiseksi ja täten alttiiksi eräiden tautien, vilustumistautien, puhkeamiselle; myös yl. vilustumistauteihin sairastumisesta; *syn.* kylmettyä. | Lähti ulos ilman takkia ja v:i. V. vaatteiden kastuttua. V. saunan, rasittavan maastojuoksun jälkeen. Yskä, nuha, influenssa v:misen seurauksena. Angiina on tartuntatauti, jonka synnyssä saattaa v:misella olla osansa. **2.** *kans.* jäähtyä. | Kahvi v:u. **3.** *harv.* paleltua, jäätyä. | Kasvit v:ivat pakkasessa.

vilustumis|infektio *s. lääk.* **-tau|ti** *s.* vilustumisen yhteydessä syntyviä tauteja. | Influenssa ym. v:dit. Vilunpuistatukset, nuha ja särky ovat v:din oireita. **-vaara** *s.*

vilustus[64] *s.* vilustaminen, vilustuminen. | Tuntea v:ta. Spriin käyttö v:ta vastaan. **-tauti** *s.* = vilustumistauti.

vilustutt|aa[2]* *kaus.v.* < vilustua. **1.** saattaa vilustumaan, kylmet(yt)tää. | V. itsensä. On varottava v:amasta vatsaansa. **2.** viluttaa. | Sairasta v:i.

vilutauti *s.* = malaria, horkka. **-nen** *a.* V. lapsi. V. seutu. — *S:sesti.* Vapisee kuin v.

vilut|taa[2]* *v. 3. pers.* -us[64] *teonn.* aiheuttaa vilua, viluntunnetta, vilustaa. | Kylmä vesi v:ti poikia. Elämän karu todellisuus v:taa AHO. — *Yksipers.* Jkta v:taa. Jalkojani v:ti yöllä.

vilvak|as[66]* *a.* = vilvas. | - - lähteiden partailla v:kailla HAAHTI.

vilvak|ka[15]* *a.* = seur. | Vastaani lehahtaa metsikosta v. henkäys IVALO.

vilva|s[66] *a.*, vars. *ylät.* vilpoinen, viileä, vilvakas, vilvakka, vilveä, vilpas. | Käy tuuli v. VILJANEN. Hän - - viillyttää jalkojaan v:assa vedessä WALTARI. On kuolo v. kuudanyö / ja elo päivä helteinen *A.KIVIMAA.

vilvasta|a[2] *v.*, vars. *ylät.* tehdä vilvaa(mma)ksi, viilentää. | Yön v:ma ilma.

vilvastu|a[1] *pass.v.* < ed. | Sään v:ttua.

vilvastuttaa[2]* *kaus.v.* (< ed.) vilvastaa.

vilve[78] *s. ylät.* vilpoisuus; siimes, varjosto. | - - vienon illan v:hessä KIANTO. - - mulla mielet vaihtuvat / kuin lehdon vienot v:et LEINO.

vil|vetä[34]* *v.*, vars. *ylät.* tulla vilveä(mmä)ksi, viiletä. | - - kohta ehtoo v:peni KALLAS.

vilve|ä[21] *a.*, vars. *ylät.* vilvas, vilpeä. | - - vie sormin kuudanv:in / pois otsan polttelon MANN.

vilvoit|ella[28]* *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | V. itseään järven aalloissa. Kaarinakin rientää puutarhaan v:telemaan polttavia poskiaan TALVIO. — *Intr.* vilvoitella itseään (raittiissa ulkoilmassa), "olla jäähyllä". | Lähteä ulos v:telemaan. Tanssijat pistäytyvät välillä portailla v:telemassa. — *Kuv.* V. tunteitaan.

vilvoit|taa[2]* *v.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* viilentää jkn liiaksi lämmennyttä, kuumaa ruumista, tehdä jkn olo vilpoise(mma)ksi, viillyttää. | V. itseään viuhkalla. V. kylmällä kääreellä lapsen kuumeista otsaa. Hän pistäytyi puutarhaan v:tamaan kuumaa päätään HEPOR. Laineet v:tivat suloisesti hikistä ruumista. Puiston v:tavat suihkulähteet. V:tava juoma. Kylmään veteen sekoitettu sitruunamehu vaikuttaa v:tavasti. V:tava kevättuuli. Etsiä metsästä v:usta. — *Kuv.* [Kaikki] jotka ymmärtävät runon rohkaisevaa, sydämiä v:tavaa kieltä KOSKENN. [Oraan] liekehtivä vehreys v:ti hänen sieluaan SILL.

vilvoittautua[44] *refl.v.* < ed. | V. saunan jälkeen.

vilvoittu|a[1]* *pass.* ja *refl.v.* < vilvoittaa. | Pulikoida vedessä v:akseen. - - tyyntyyppä mieleni myrsky yhä enemmin ja enemmin ja sydämeni v:u KIVI.

vimm|a[10] *s.* **1.** kiihkeä, silmitön suuttumus, raivo, kiihko. | Tappelupukarien sokea v. Silmitön, hillitön v. Joutua v:an valtaan. Ärsyttää jku v:aan. Jkn v. kasvaa, yltyy, laskee, lauhtuu. Hänen v:ansa kiihtyi kiihtymistään. Lauhtua pahimmasta v:astaan. Taistella hurjalla v:alla, hurjassa v:assa. - - mitä tapaa vaatteita, v:oin viskaa ja paiskaa *MANN. - - piski vieressänsä v:oin haukkui LARINK. Älä anna minua alttiiksi ahdistajaini v:alle UT. — *vihan vimma.* Joutua vihan v:aan, v:oihin. Rynnätä vihan v:assa jkn kimppuun. — *Kuv.* luonnonelementtien riehunnasta tms. | Kosken vihainen v. V:assa vaah-

toava meri. Kun liike alkoi, herätti se vihollisen tulen täyteen v:aan V.LINNA. — *Yhd.* taistelun-, vihanv. 2. erittäin voimakas, kiihkeä tunne t. halu; voimakas halu jnk teon suorittamiseen, himo, "hinku". | Veren villi v. RAILO. Keskiajan uskonnollinen v. Joutua moraalisen v:an valtaan. Rakastanpa tytärtänne aina v:aan asti KIVI. V:an vauhdilla juoksivat veljekset, sydämmissään kuoleman kauhistus KIVI. Antautua työhön täydellä v:alla. Tehdä työtä tuskan v:alla. Epätoivon v:alla 'epätoivoisesti'. Puolustaa maataan epätoivon v:alla. N.N. taisteli epätoivon v:alla naisten tasa-arvoisuuden puolesta. Epätoivon v:assa karkasi hän Kallen kimppuun PÄIVÄR. Työn v. Rahankeräämisen v. Nuorison on vallannut huvittelun v. Mikä v. teillä on muuttaa kaupunkiin? — *Yhd.* uskonv.; puoluev.; huvittelu-, hävitys-, järjestys-, keräily-, kilpailu-, kirjoitus-, luku-, matkustamis-, murha-, osto-, puhdistus-, rakennus-, siisteys-, sota-, tanssiv.; nimikirjoitus-, postimerkkiv. 3. *vimmoissa(an, vimmassa(an* (adv.) vars. 1. kohtaan liittyen: kiihkoissaan, raivoissaan. | Olla v:oissaan jstak jklle. Särki huonekaluja v:oissaan. — Ja jälleen huohottavasta tanssista menevät he pöytiinsä, juovat janoonsa ja nousevat v:assaan [= innoissaan] ja lähtevät tanssin pyörteeseen LEHT.

vimmaantua[1*] *v.* = vimmautua.

vimmai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* 1. raivoisa, kiihkoisa, vimmastunut. | Pui v:sena nyrkkiään. Leijona karjaisi v:sesti. V. tiimellys, taistelu. V. viha. 2. kiihkeä, voimakas, kova, vimmattu. | V. nälkä. V. halu puuttua toisten asioihin. Salissa tanssittiin v:sesti.

vimmaisa[13] *a.* -sti *adv.* = ed.

vimma|päinen *a.* -päisesti *adv.* -päisyys *omin.* vimmainen, vimmastunut, vimmattu. | V. mies. V. pako, taistelu. Katso naista, v:päistä, pahan riivaamaa! JOTUNI. **-päissä(än)** *adv.* vimmastuneena, vimmoissaan, vimmastuksissaan. | Haukkui miehensä v. pataluhaksi.

vimmastu|a[1] *v.* joutua vimman valtaan (ks. vimma 1), suuttua kovasti, kiukustua, kimpaantua, raivostua, tuohtua, tulistua, sydämistyä. | V. jkhun. V. pilkkaavista sanoista, vastoinkäymisestään. V:i ja löi nyrkkinsä pöytään. Jo v:i Mooses, noitui ja riuhtaisi ohjista KATAJA.

vimmastu|s[64] *s.* vimmastuminen, vimma. | Mielen valtasi hillitön v. — *vimmastu|ksissa(an)*, -ksiin(sa) (adv.) vimmastuneena, vimmoissaan. | Riehua v:ksissaan. Joutui aivan v:ksiin.

vimmastutt|aa[2*] *kaus.v.* < vimmastua. | V. jkta ylimielisyydellään. Tämä petos v:i Käkriäistä LEHT. — *Yksipers.* Minua v:aa.

vimma|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* saattaa vimman valtaan (vrt. vimma, vars. 1), vimmoihinsa, kiihkoihinsa, kiihdyttää, villitä, riivata, tehdä hulluksi. | Sinä mieleni v:at KIVI. - - kuka teidän on v:nnut totuutta uskomasta? UT[v]. Saatanan v:ama. Epätoivon v:ama. - - mikä sen Annin onkaan semmoiseksi v:nnut J.REIJONEN. Mielettömän hurmauksen v:amana kansa alkoi meluten ja pelottavana kiertää kyliä AK. Muullakin tavalla Rastinselkä voi v. kulkijansa. - - saattoi tuntua siltä, kuin koko järven seutu olisi ollut noiduttu M.RAPOLA. — Vars. *vimma|ttu* (a., partis.) -tusti (adv.) kiivas, kiihkeä, hurja, raivoisa, raivokas, hillitön, mieletön, hullu; affektipitoisuuden hälvetessä us. vain määrää t. intensiteettiä ilmaisemassa: kova. | V:ttu mies, koira. Poika kiljahteli kuin v:ttu. Rusko juoksi kuin v:ttu KIVI. - - mä synnistä vain syntihin / kuin v:ttuna riensin S.KORPELA. V:ttujen himojen raivo KIVI. Meri kimpoilee v:ttuna taivasta kohti LEHT. — Käydä v:ttua taistelua. Juosta v:ttua vauhtia. - - pyörähteli v:tussa tanssissa KILPI. V:ttu halu peltotöihin. V:tun [= kovin, ylen] itsepäinen mies. Huutaa v:tusti. V:tusti haukkuva koira. Juoksi v:tusti pakoon. Haavoittunut lintu räpytti v:tusti siipiään. Heilutti keppiään v:tusti. Salissa tanssittiin v:tusti. Haukotella v:tusti. Luki vapaa-aikoinaan v:tusti. Rakastua jkhun v:tusti. Puhelin soi v:tusti. Satoi v:tusti. Täällähän on v:tusti väkeä!

vimmautu|a[44] *v.* (*rinn.* vimmaantua) joutua vimman, jnk halun, himon valtaan; vrt. vimmastua. | V. korttipeliin. - - joutuipa joukkoon kaupungin koiriakin v:en omasta puolestaan metelöimään PAULAH.

vimpa[10*] *s.* Abramis vimba, 30—40 cm:n mittainen lahnan sukuinen merikala, merivimpa. — *Yhd.* lampi-, meriv.

vimpergi[6] *s.* goottilaistyylisen oven t. ikkunan krapu- t. ristikukkakoristeinen, us. fiaalien reunustama jyrkkäsivuinen pääty, jonka kolmiopinta on tav. koristettu ruususton kuvioilla.

vimppeli[5] *s.* par. viiri (1).

winchester[7] [-ntše-] *s.* amerikkalaisten Winchesterin tehtaiden valmistama pienoiskivääri.

vindikaatio[3], **-kanne** *s. lak.* omaisuuden takaisinsaantiin tähtäävä moitekanne.

vingah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Kaivon v:televa vintti. Reen jalasten v:telu. Tuuli v:telee nurkissa.

vingah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* < vinkua. | Portti aukesi v:taen. Lukon v:dus. Luoti v:ti aivan korvan juuresta. - - tuskin oli viulu ensimmäisen kerran v:tanut J.SAULI. Kissa v:taa valittavasti. "No", v:ti hän, "ei siitä sinua linnaan viedä" KOJO.

vingerpori[6] *s. ark.* sormustin. | V:n verran.

vingertä|ä[0] *deskr.v.* = viipertää. | Moni hevosmiehen taimi juosta v:ä tuvassa vetäen perässään pärerekeä AHTI RYTKÖNEN.

vingunta[15*] *teonn.* ks. vinkua.

vingut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | V. viuluaan.

vingut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < vinkua. | Älä v:a sitä ovea! V. porsasta saparosta kiskomalla. Sitä sikaa v:etaan, joka aidanraosta tavataan [hädänalaisen, apua tarvitsevan laskelmallisesta hyväksikäytöstä] SL. — Us. väheksyen soittimen, vars. viulun (kehnonpuoleisesta) soittamisesta. | V. viuluaan. V. viululla polkkaa. Viulut ja säkkipillit v:tivat tanssimusiikkia. Harmonikan v:us.

vinguttaja[16] *tek.* Viulun v. (myös ◡).

vinha[10] *a.* -sti *adv.* 1. nopea, ripeä (sivumerk:nä us.: teholtaan, intensiteetiltään suuri, voimakas); vrt. 2.b. | Ajaa, juosta v:a vauhtia. V. työn tahti. Soutaa v:ssa tahdissa. Tanssia v:a

polkkaa. V. suonenlyönti. V. vihuri, tuuli, myrsky. V. virta. V:t pyörteet. -- liukuis purjeet kuin linnut v:t / etelään päin *MANN. Kävellä v:sti. V:sti takoivat pienet nyrkit. V:sti pyörivä metalliuistin. -- puri pettua niin v:sti ja hyvällä halulla PÄIVÄR. Ovet paukkuivat tavallista vinhemmin AK. V:an rientää aika. **2.** kova, luja. **a.** -- on tuima silmän tuli, / huulten viiva v. kummallakin LEINO. — Asiassa on v. perä (ark.) 'asia pitää varmasti paikkansa'. Huhussa, väitteessä on v. perä. **b.** intensiteetiltään suuri, voimakas; vrt. 1. | Otettiin v:t löylyt. Laulajalle välttämätön / viel' on liekki vihan v:n *MANN. Hän -- kunnioittaa v:sti naisia AK. Siellä olikin v:n hauskaa. **3.** *ark.* erikoinen, merkillinen, omituinen, "kiva". | V:n näköinen ihminen. Sinullapas on v. lakki!

vinhak|ka[15*] *a. kans.* -asti *adv.* vinha (1). | V:at tuulenpuuskaukset ALKIO. Antti käveli v:asti edestakaisin kantta pitkin AHO. Eihän se niin v:asti matka joutunut PAKK.

vinheä[21] *a. kans.* vinha (1). | V:t nuolet *MANN.

vinjet|ti[6*] *s.* kirjankuvituksessa käytetty koristekuvio, vars. alku- t. nimisomiste. | V:ein somistettu teos. — *Yhd.* alku-, loppuv.

vinka[10*] *s.* **1.** kylmä tuuli. | Syksy oli ja kolkko tuulenv. pyyhki pohjan puolelta HAANPÄÄ. V. puri ja näpisteli korvia AK. **2.** *kans.* häkä. | Saunassa on vielä v:a.

vinkais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* (< vinkua) vingahtaa. | Saranat v:evat. Sirkkelin v:u. Koira v:i tuskasta.

vinkalo[2] *s.*, vars. *kans.* onkalo; rotko. | Korven, vuoren v:t. -- pimeitä v:ita ja loukkoja KATAJA. Ja ilmestyi ääni kuin kahden sammaleisen kallion v:sta KIVI.

vink|ata[35*] *v. ark.* -kaus[64] *teonn.* **1.** viitaten, viittoillen kutsua (luokseen), viitata, viittoa. | V. kädellään. V. jku puheilleen, syrjään. **2.** V. [= iskeä] silmää.

vinkaus[64] *s.* vingahdus. | Veturin vihlova v.

vinke|et[78*] *s. mon.* **1.** temput, kujeet, juonet, metkut. | Kissa teki v:itään. Maaten kyljellään korvat luimussa puri ja takajaloillaan kynsiä rahmusteli leikkikaluksi annettua keränalustaa, potalsi siitä laukkaamaan, pysähtyi, huiskautti häntäänsä PAKK. -- Liisalla oli niin pahat v. jo, ja kaikki sanoivat, että oikeaa ihmistä ei Liisasta tule PAKK. **2.** kasvojen ilmeet, juonteet. | -- kulmakarvain alituinen rypistyminen ja vihaiset v. suupielissä IVALO. Ja seuratkaapas vain heidän ilmeitään ja v:itään, niin huomaatte, että monet ovat aivan tosissaan AK.

vinke|ä[21] *a.*, vars. *kans.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* nopea, ripeä, riuska, vinha, kova, luja. | V. hevonen. Rivakka ja v. on sinulla vaimo LARINK. Vaahtoisa, v. vuoripuro. V. pohjatuuli. V. vauhti, juoksu. Kävellä v:ästi. -- lyly vieri v:ästi, / tuli suitsi suksen tiestä KANT. -- niin kirjoitti v:ästi, että ihan rätisi teräskynä paksulla paperilla KOJO. -- hermostutti tuo v. ja notkea kuuliaisuus KATAJA. — V. [= paha, ällöttävä, pistävä] haju.

1. **vink|ka**[10*] **1. a.** *s.* kylmä tuuli. | Kylmän v:an puhaltaessa jäällä KOJO. -- Pohjan v. katkaisee lemmenkin kuteet KIANTO. — *Yhd.* pakkas-, tuulenv. **b.** *a.* kylmä ja vinha. | -- v. tunturien tuuli KIVI. **2.** *s. harv.* kajo, kajastus. | Aamun, päivän, illan v. Idän taivaalla sarasteli vaarain välistä jo aamun ensimmäinen v. KATAJA.

2. **vinkka**[10*] *s.* = kalkku 1. — *Yhd.* kirves-, lusikka-, puukkov.

vinkkailla[29] *frekv.v.* < vinkata.

vinkkel|i[5] *s. ark.* **1.** suora kulma; mutka. | Vihdoin tekee polku täyden v:in KIANTO. Asuinrakennusta suunniteltaessa on vältettävä kaikkia ulkonemia ja "v:eitä" AK. — *Harv.* Postiauto teki v:in vasempaan KIANTO. — *vinkkelissä*, -iin (adv.) (keskenään) suorassa kulmassa. | Penkki ja pöytä ovat v:issä. V:iin rakennettu ulkohuonerivi KOJO. Täytyi kumartua melkein v:iin, ennen kuin mahtui matalasta ovesta pirttiin KATAJA. — *Yhd.* näköv. **2.** suorakulma (1). | Puusepän v.

vink|ki[1*] *s.* **1.** vinkkaus, vihje. | Antoi palvelijalle v:in poistua. Anteeksiannon kaunis teko olisi käsitettävä samalla v:iksi muille velallisille AK. **2.** lasten piiloleikki, jossa löydetyt vielä piilossa olevalta leikkijältä vinkin saatuaan voivat hakijan näkemättä uudestaan karata piiloon. | Leikkiä v:kiä.

vinkkura[15] *s.* = vinkura. | Vuoristotien jyrkät v:t. **-inen**[63] *a.* = vinkurainen. **-viiva** *s.* = vinkuraviiva.

vinkkuroida[30] *v.* = vinkuroida.

vinksaht|aa[2*] *v.* osua harhaan tms. | Kirves v:i sivuun.

vinku[1*] *s. harv.* vinkuna, vingunta. | Porsaan v.

vinku|a[1*] *onom.v.* -na[15], vingunta[15*] *teonn.* kitkan, hankauksen tms. synnyttämästä jatkuvasta korkeasta äänestä: ulista, ulvoa, vonkua. **1.** esineistä. **a.** ilman vastuksen t. ilmavirtauksen tms. jtak vasten osuessaan synnyttämästä äänestä: viuhua, viheltää, ujeltaa. | Piiska, nuoli v:u. Luodit v:vat ilmassa, korvissa. Ajettiin niin että ilma v:i. Juosta, ajaa niin että hippulat v:vat, ks. hippula. -- v:vin siivin lähtee siitä kaunis teirikukko lentoon! AK. Puhelinlangat, laivan köydet v:vat (tuulessa). Tuuli v:u talon nurkissa, puiden oksissa. Tuuli v:u ja vonkuu. Myrskyn v:na, vingunta. Höyry purkautuu v:en. — Astmaattisen v:va hengitys. V:va yskä. — *Yksipers.* vars. kovasta tuulesta. | Ullakolla v:u. Ulkona v:u ja suhisee. Juoksi niin että v:i [liioitellen: hyvin nopeasti, minkä jaloista pääsi]. Viiklunti myypi hevosia, jotta v:u [= yhtenään] KATAJA. **b.** muun hankauksen synnyttämästä äänestä: kitistä, vikistä, kiljua tms. | Saranat v:vat. Portti v:u saranoistaan. Tuuliviiri v:u. Pyörien vingunta. Neula aivan v:i tytön käsissä [liioitellen ahkerasta ompelemisesta]. — Vars. *halv.* Viulu v:u. Ja sinä, Teemu, anna viulusi v.! KIVI. -- savikukot rämisivät, posetiivit v:ivat TALVIO. **2.** ed:iin liittyen eläinten ja ihmisen (valittavasta) ääntelystä. | Siat v:vat. Koiranpentu v:i nälästä. V:va rotta. Lapsi v:i hiljaa tuskasta. — Vars. *halv.* valittavasta, pyytävästä puheesta: mankua. | Älä viitsi turhista v.! Oli aina rahaa v:massa. Kojun nurkassa vain pidit vinguntaas, / muka haavojas vaikeroit *MANN.

vinkura[15] *s.* (*rinn.* vinkkura) mutka, koukero. | Tien v:t. Kirjoituksen v:t. **-inen**[38] *poss.a.* V. metsäpolku. **-viiva** *s.* murtoviiva.

vinkuroi|da[30] *v.* (*rinn.* vinkkuroida) mutkitella. | Sinne tänne v:va joki.

vinni[4] *s. murt.* = 1. vintti. **-kamari** *s. murt.*

vino[1] *a.* -sti *adv.*; vino|ssa, -on, -us ks. erikseen. **1.** asennosta: jnk suoran t. (vaaka- t. pysty)-tason kanssa terävän t. tylpän kulman muodostava, viisto. **a.** V. viiva. Kangas, jossa on v:ja juovia. V. masto. V:t tukisiteet. V:t päärmepistot. Kursiivi, v. kirjasinlaji. V. taso. Piirustuspöydän v. pinta. V. tuolinselusta. Rakennuksen sisällepäin v:t [= kaltevat] seinät. V:t ja pystyt maalajikerrostumat. V:ksi [= kieroksi, karsaaksi] vetäytynyt ovi. Halvauksen johdosta v. suu. V:t hartiat. Kannen v. asento. V:sti toisensa leikkaavat suorat. Kiivetä rinnettä v:sti ylös. V:sti katkaistu kartio. V:sti ylöspäin kalteva ikkuna. V:sti herttamainen lehti. Aurinko paistaa v:sti. Taloa v:sti vastapäätä oleva puisto. — *Mat.* V. kulma 'kulma, jonka kyljet eivät ole kohtisuorassa toisiaan vastaan'. — *Anat.* V:t silmälihakset liikuttavat silmämunaa sagittaalisen akselin ympäri. — *Fys.* V. työntö, sysäys, heittoliike. — *S:sesti.* V:lla [= vinolla kirjasinlajilla, kursiivilla] painettu teksti. **b.** *kuv.* kiero, nurja, petollinen. | Kehittyä henkisesti v:on suuntaan. Ei se v:a meininkiä salli PAKK. **2.** pintojen t. kappaleiden muodosta: vinoja kulmia sisältävä, vinokulmainen;)(suorakulmainen, suora. | V. paperikaistale. V:n kankaan venyttäminen suoraksi. V:iksi ruuduiksi viilletty taikina. V:iksi palasiksi leikatut pavut. Ränstynyt, v. heinälato. V. syvennys. V. risti, ks. ◡. — *Puut.* V. puskuliitos, ristiupotus, hammaslapa. — *Geom.* V. kartio 'kartio, jonka akseli muodostaa pohjan kanssa vinon kulman'. V. lieriö, prisma, pyramidi.

vino|aita[33] *s.* pareittain pystytettyjen seipäiden väliin vinoon asentoon ladotuista ja niihin närevitsoilla sidotuista kuusi- t. haapa-aidaksista tehty aita. **-asen|to**[33] *s.* V:nossa olevat kannatinpylväät. V:toon asetetut vuorilaudat. V:toon pantu kasvilavan ikkuna. Hankmoäkeen akselit ovat v:nossa. Työntää talikko maahan v:nossa. **-asentoi|nen** *a.* Kukinnon v:set haarat. **-hampainen** *a.* V. teräspyörä.

vinoil|la[29] *v. ark.* -u[2] *teonn.* leukailla, keljuilla. | Ole v:ematta!

vinoistunta[33] *s. urh.* istunta, jossa ratsastaja on vinosti hevosen selässä.

vinoittain *adv.* (*rinn.* vinottain) kahden t. useamman esineen keskinäisestä asemasta: jnk suhteen t. keskenään vinossa, vinoasennossa, vinoon, vinoasentoon, vinosti. | Istua v. jkta vastapäätä. Ikkunan edessä oli kirjoituspöytä v. Kivääri v. selässä. V. ovea vastaan asetettu pönkkä. Katsoa v. taaksepäin. Kulkivat v. yli kadun. V. ohuiksi viipaleiksi leikattu selkäliha. Vekselin hyväksyjä kirjoittaa nimensä v. vekselin poikki.

vinoittainen[38] *a.* vinoittain oleva. | V. tukipalkki.

vino|kaide[33] *s. geom. vanh.* vinokulmainen suunnikas. **-kaitale**[33] *s. käs.* vahvistamiseen, reunustamiseen t. koristamiseen käytetty kankaan kude- ja loimilankoja vastaan vinoittain leikattu kaitale. **-kansilipasto** *s.* = vinolipasto. **-kantinen** *a.* V. lipasto, pulpetti.

vinokas[66*] *s.* Pleurotus, puiden rungoilla ja kannoilla kasvavia helttasieniä, joiden kanta on epäkeskinen ja lakki vino, vinosieni.

vino|katto[33] *s.* **-kattoinen** *a.* V. ullakkohuone. **-kavio**[33] *s. eläinlääk.* kavio, jonka toinen sivuseinämä on luisummassa asennossa kuin toinen, luisukavio. **-kirjain**[33], **-kirjasin**[33] *s.* kursiivikirjain, -kirjasin. **-kirjoitus**[33] *s.* **1.** kursiivi. **2.** kirjoitus(tapa), jossa kirjaimet kallistuvat vasemmalle t. oikealle;)(pystykirjoitus. **-kulm|a 1.** *s.* (taiv.[33]) vino kulma. **2.** *a.* (taiv.[33]) vinokulmainen. | -- halkopinot vähän rähmällään, tunkiot v:ia KARHUM. **-kulmai|nen** *a.* -sesti *adv.* V. kolmio 'jossa ei ole suoraa kulmaa'. V. koordinaatisto. **-kuormitus**[33] *s. sähk.* kolmivaihejärjestelmässä silloin esiintyvä kuormitus, kun eri vaiheiden kuormitukset eivät ole yhtä suuret. **-kärki|nen** *a.* V. suppilo. Virpapajun v:set lehdet. **-lapa**[33] *s. puut.* jatkoliitos, jossa liitettävien kappaleiden päät upotetaan vinosti toisiinsa. **-laudoitus**[33] *s.* V. rakennuksen ulkoseinänä. **-lauka|isu**[33], **-lauka|us**[33] *s. urh.* [Keskushyökkääjä] toimitti pallon v:isulla verkkoon. **-lehti**[33] *s.* = begonia. **-leikkaus**[33] *s.* vinoon suoritettu leikkaus; *geom.* kartion, lieriön tms. leikkaus tasolla, joka ei ole kohtisuorassa ao. kappaleen akselia vastaan. **-linj|a**[33] *s.* Lähetti liikkuu šakkilaudan v:oilla. **-lipasto**[33] *s.* vinokansi-, kirjoituslipasto, sekretääri. **-lonkka** *a.* = lonkkapuoli. **-neliö**[33] *s. geom.* suunnikas, jonka kaikki sivut ovat yhtä pitkät ja jonka kulmat eivät ole suorat, rombi. **-neliömäi|nen** *a.* V:set kalansuomut. **-nurkka**[33] *s. rak.* nurkka(salvos), jossa hirret muodostavat keskenään tylpän kulman. **-paalu**[33] *s. rak.* **-pin|ta**[33] *s.* Kirkon holvien v:nat. **-pisto**[33] *s. käs.* vino laakapisto. **-päinen** *a.* V. kolvi. **-raitainen** *a.* **-ripsi**[33] *s. kut.* ripsikudos, jossa ripsiviivat kulkevat vinosti yli kankaan. **-risti**[33] *s.* **1.** X-kirjainta muistuttava risti, Andreaksen risti; sen muotoinen kuvio. | V:n käyttö kertomerkkinä. Rautatien tasoylikäytävän mustakeltaiset v:t. **2.** kreikkalaiskatolilaisten risti. **-riv|i**[33] *s.* vinossa oleva, vinoittainen rivi. | Voileivälle v:eihin pursotetut koristeet. — Šakkipelissä: vinosti kulkeva ruuturivi. **-ruu|tu**[33] *s.* **1.** vinokulmainen t. -asentoinen ruutu. | Vaakuna, jossa on hopeapohjalla 15 punaista v:tua. **2.** šakkipelissä: keskenään vinoittain olevista ruuduista. | Siirtää kuningatar lähimmälle v:dulle. **-ruutui|nen** *a.* V:sta kangasta. **-sauva**[33] *s.*, vars. *rak.* **-seinäinen** *a.* V. rakennus. **-selkäi|nen** *a.*, vars. *lääk.* -syys *omin.* V. ihminen. V:syys 1. kieroselkäisyys. **-side**[33] *s. rak.* ristikkoa t. muuta rakennetta jäykistävä vino side. **-sieni**[33] *s.* vinokas. **-silmä** *a.* vinosilmäinen. | V. lappalainen, mongoli. — *S:sesti* vars. kiinalaisista ja japanilaisista. | Japanin v:t. **-silmäi|nen** *a.* -syys *omin.* jonka silmät näyttävät (mongolinpoimun johdosta) vinoilta. | V. kiinalainen, japanitar. V. lappalainen. — V. susi.

vino|ssa, -on *adv.* vinossa asennossa t. suunnassa, viistossa, kallellaan. | Pylväs, savupiippu,

solmio on v. Hiukan v. olevat tukipilarit. Maapallon akseli on 23,5° v. maan rataa vastaan. Äes, jonka akseli on v. Taulu on v. vasemmalle. Toisiaan vastaan v. olevat tasot. V:on painunut seinä. V:on vääntyneet olkapäät. Hymyillä suu v. Tytön suu vetäytyi mielihyvästä v:on. — *Kuv.* Jk (asia), jtak on v. 'toisin kuin pitäisi, hullusti, ei ole tolallaan'. Nyt ovat asiat pahasti v. Kaikki menee v:on, ellei heti vaihdeta menetelmiä. V:on [= kieroon] kasvanut lapsi. Hänen henkinen kehityksensä on menossa v:on.

vino|suunta[83] *s.* V:suuntaan uurrettu sylinteri. **-suuntai|nen** *a.* Tulitorvissa käytetty v. poikittaisputki. Rakennetta rasittavat pystyt ja v:set voimat. **-suuntaus**[83] *s.* Valtion talouspolitiikassa viime aikoina vallinnut v.

vinot|a[38] *v.* tehdä vino(ksi), viistota, viistää. | Esiliina, jonka sivukappale on hieman v:tu.

vino|taltta[83] *s.* vinoteräinen taltta; vrt. tasataltta. **-teräinen** *a.* V. tekstauskynä. **-toimikas**[83] *s. kut.* toimikas, jonka toimiviivan kaltevuus on suurempi t. pienempi kuin 45°.

vinottain *adv.* = vinoittain.

vino|tuki[83] *s. rak.; syn.* nyde. | Sillan, kattorakenteen, seinien v:tuet. **-tyvi|nen** *a.*, vars. *kasv.* Lehmuksen v:set lehdet.

1. **vinou|s**[65] *omin.* < vino. | Auringonsäteiden v. Akselin v. Mongolinpoimu aiheuttaa silmien näennäisen v:den. Todennäköisyysjakautuman epäsymmetrisyyden suuruus ilmaistaan jakautuman v:tena.

2. **vinous**[61] *teonn.* < vinota.

vinoutu|a[44] *v* asettua, taipua [tms.] vinoon; tulla vino(mma)ksi. | V:nut koivunrunko. Akselin taipuminen ja v:minen.

vino|vasara[83] *s. met.* terien oikaisuun käytetty vinoasentoinen käsivasara. **-viiru**[83] *s.* Perhosen siipien v:t. **-viiv|a**[83] *s.* Tilivihon sivun tyhjien rivien yli vedetty v. V:oilla karttaan merkityt alueet. — *Erik.* eräissä tapauksissa erottavana välimerkkinä käytetty lyhyt vino viiva (esim. 5/8 1957 '5. päivä elokuuta v. 1957', 5 m/t '5 metriä tunnissa'); vino jakoviiva. **-viivoitu|s**[83] *s.* Asutusalueet on karttaan merkitty v:ksella.

vinsesteri[5] *s. ark.* winchester.

vinssata[35] *v. ark.* nostaa t. siirtää vinssillä, vintturilla. | V. tavaraa laivasta.

vinssi[4] *s. ark.* vintturi. | Uittoveneen v.

vint|ata[35*] *v.* -taus[64] *teonn.* **1.** nostaa t. siirtää vintturilla. | Nuotan v:taus. Veneestä v:attiin tynnyreitä laiturille. 2. ed:een liittyen: nostaa vintturilla vettä kaivosta; nostaa vettä vinttikaivosta. | V. vettä. **3.** melko *harv.* nostaa, mättää, heittää. | - - raskaita heiniä korkeihin suoviin v:taa KATAJA. — *Leik.* - - oli v:annut viinaa päähänsä SIMO PENTTILÄ. **4.** *kans.* lyödä. | - - v:tasi poikaa varstalla KATAJA. V:tasipa se [Mauno] tässä takavuosina kelpo lailla kuonoon sitä poliisinketaletta LEHT. **5.** *deskr.* liikkumisesta: viuhtoa. | Eukko astua v:tasi ukon perässä.

vintilä[15] *s.* käyrävartinen, erityisesti kädensijasta pyöritettävä pora, jossa on erillinen vaihdettavissa oleva terä; vrt. kaira, näveri, napakaira. **-pora** *s.*

vintiö[3] *s.* villistä, ilkikurisesta, pahantapaisesta ihmisestä, vars. pojasta: lurjus, rakkari, ryökäle, riiviö, ilkiö. | Pojan v. Senkin v.! Sinä v., miksi valehtelet edessäni? KIVI. - - piikatyttö, v., oli varastellut - - pari kertaa leivän LEHT. — *Yhd.* poika-, pojanv.

vintofka[16], **vintohka**[16] *s.* sotilasslangissa: kivääri.

vint|ta[10*] *s.*, vars. *kans.* **1.** = 2. vintti. | Kaivon v. **2.** Myllyn v. 'luukku, jolla myllyruuhi padotaan'. - - v. avataan ja kaikki vesi kiitää esteettömästi myllyn alle siipien kitaan SILL.

vinttailla[29] *frekv.v.* < vintata. | V. vettä kaivosta.

1. **vint|ti**[4*] *s. ark.* (*rinn. murt.* vinni) ullakko. | Asuinrakennuksen, tallin v. V:in ikkunat. V:ille kertynyt roju.

2. **vint|ti**[4*] *s.* **1.** vars. aik. maalaisoloissa käytetty kaivon vipulaite, jonka muodostavat pystypuun varassa liikkuva hirsi ja sen toiseen päähän liittyvä salko, johon sanko kiinnitetään. | V. vinkuu, kitisee. — *Yhd.* kaivonv. **2.** vintturi. | Kammesta pyöritettävä v. Nuotanvedossa käytetyt v:it.

vinttihuone *s. ark.* ullakkohuone.

vinttikaivo *s.*

vintti|kamari *s. ark.* ullakkohuone. **-kerros** *s. ark.*

vinttikoira *s.* isokokoisia ja siromuotoisia, nopeita koiria, joita käytetään vars. metsästyksessä ja seurakoirina. — *Yhd.* afganistanin-, arabian-, englannin-, venäjänv. **-kilpailut** *s. mon.*

vinttikomero *s. ark.* Vinokattoinen v.

vinttisalko *s.* kaivonvintin salko.

vinttitavara *s. ark.* Vanhoja huonekaluja ym. v:a.

vinttura[15] *deskr.s.* Että tulinkin, onneton, tuollaisen v:n, viheliäisen vinosuun [miehekseni] saaneeksi, joka ei edes puurosuolaa pysty taloon tuomaan! LEINONEN. - - muuan juopunut vetelys, jonka suu oli monessa v:ssa [= virnissä] ALKIO. — Vars. *kansanr.* jäniksestä: vääräjalka. | Juokse nyt v. vipuhun, / kanttura tähän kaha'an KANT.

vintturi[5] *s.* käsikammesta väännettävä, sähkökäyttöinen tm. nosto- t. vetolaite, jossa kuormaa nostava t. vetävä (teräs)köysi kiertyy pyörivän (metalli)kelan ympäri, "vinssi"; vrt. nosturi. | Kaivon v. Kuormauksessa, uittamisessa käytetyt v:t. Laivan v:t. — *Yhd.* auto(n)-, kaivon-, laiva(n)v.; höyry-, kone-, käsi-, sähköv.; kelaus-, nosto-, paalutus-, rakennus-, uittov.; ankkuri-, lastiv.; köysiv. **-laite** *s.* **-vene** *s.* uittovene, joka on varustettu vintturilla.

vintturoi|da[30] *deskr.v.* vikuroida, vinkuroida, hoiperrella. | V:va hevonen. [Lohi] alkoi parikymmenmetrisen siiman päässä v. pinnalla samanlaisin kuperkeikoin kuin se uistin teki, johon se oli tarttunut AHO. - - unisina ja tukka pörrössä [miehet] astua v:vat tupaan KAUPP:SH.

vinyyli|eetteri *s. farm.* lyhytaikaiseen nukutukseen käytettävä herkästi haihtuva neste. **-kloridi** *s.* eräs tyydyttymätön, väritön kaasu: polyvinyylikloridin monomeeri. | Polymeroitu v. muoviteollisuuden raaka-aineena. **-muovi** *s.*, tav. *mon.* polymeroiduista vinyyliyhdisteistä valmistetuista kestomuoveista. | V:t ovat tärkeimpiä synteettisiä muoveja. **-yhdiste** *s.*

vioit|taa[2*] *v.* aiheuttaa jhk vika, vikoja, tehdä jk vialliseksi; vrt. vaurioittaa, vahingoittaa. | V. puita ammuskelemalla. Oljenkorsi pisti silmään ja v:ti sarveiskalvoa. Kangasta v:tava

tahranpoistoaine. — Tahattomasta toiminnasta. | V:ti jalkansa kompastuessaan.
vioittaj|a[16] *tek.* Tuhohyönteiset siementen v:ina.
vioittu|a[1*] *pass.v.* < vioittaa. | V:nut kudos, hedelmäpuu. Jäidenlähdössä v:nut laituri.
vioittuma[13] *s.* vioittumisen tulos, vioittunut kohta. | Suuontelon pehmeiden osien v:t. Keskushermoston v:sta johtuva halvaus.
vioittumat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < vioittua. | Vioittunut ja v. käsi. Tulipalosta v:tomina säilyneet tavarat.
vioitu|s[64] *s.* vioittaminen, vioittuminen; vioittuma. | V:ksen johdosta kukkanuput ruskettuvat aukeamatta. Tuhohyönteisten v:ksia omenapuissa. Aiheuttamansa v:kset on näyttelyhuoneiston käyttäjien korvattava.
viola[15] *s.* viulun ja sen sukulaissoitinten edeltäjä; nyk. joskus: alttoviulu. | V. oli muodoltaan soikea.
violetin|punainen, -sininen *a.* ja *s.* **-värinen** *a.*
violet|ti[1*] *a.* ja *s.* sinisen ja punaisen välisestä, sinistä ja punaista sekoittamalla saatavasta väristä, sinipunainen, sinipunerva, gredliini. **1.** *a.* Kirkkaan, vaalean, tumman, mustan v. (myös ◡). V:in sininen, punainen (myös ◡). V. väri. Spektrin v. osa. V:it valonsäteet. V. ametisti. V. naisenpuku. Huhtikuun illan v. taivas. Auringon laskiessa v:eiksi värjäytyvät pilvet. **2.** *s.* Vaalea v. eli lila. V. oli 1960 naisten muotivärejä. Kyntömaiden kauhtunut v. SILL. **3.** *yhd.* Puna-, siniv.; ultrav.; (vain s:eja) koboltti-, kromi-, mangaani-, mineraali-, tinav.
violetti|nen[63] *a.* violetti. | V. väri. V:set kiteet. — *Poss.* V. [= violettia sisältävä] liuos.
violetti|siirtymä[13] *s. fys. täht.* = sinisiirtymä. **-säde**[18] *s.* violetti valonsäde. **-väri**[18] *s.*
violisti[4] *s.* (orkesterin) viulunsoittaja, viulutaiteilija. | Ravintolayhtyeen v.
vip|ata[35*] *v.* **1.** *ark.* ottaa, saada t. antaa vippi. | V:pasi Jaakolta ruokarahat. Voitko v. minulle huomiseen pari satasta? **2.** *kans. ark.* **a.** vivuten äkkiä liikauttaa, kammeta, heilauttaa, heittää. | V. kangella kiveä. V:pasi itsensä kuormalle. V. vastustajansa [painissa] harteilleen, siltaan. — *Kuv.* Harjoitteluajan lyhyys v:pasi joukkueen sijoituksen odotettua alemmaksi. **b.** heilua, viippua, viipottaa. | Sukkelaan v:pasi nyt Mikon ja Sampan leuka, kun he söivät rieskaa KAUPPISH. [Sukankutojan] sormet v:paavat yhtenä tuulivakkäränä vain KARHUM. — Kulkemisesta. | - - kiireesti astua v:pasi KAUPPISH.
vipat|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* = vipistä. | Lehdet v:tavat tuulessa. Koiran töpöhäntä v:ti hauskasti. [Urheilijan] keihäs v:ti ilmassa. Suussa v:tava savuke. Silmä(luome)t v:tavat.
vipeltä|ä[5] *deskr.v.* nopeasta, notkeasta liikkumisesta. | - - kevytjalkaiset vasikat juosta v:vät J.REIJONEN.
vipevä[13] *a. harv.* vars. gen:n yhteydessä: väriltään jhk vivahtava, (jtak väriä) läikehtivä. | Vihreän v. hattu. [Silmissä] ilkeäsävyinen, harmaan vihreän v. välke LARINK. [Sinisorsan] vatsa, kupeet ja hartiat ovat vaalean harmaat ja hienosti v:t AK.
vipevöi|dä[30] *v. harv.* tehdä vipeväksi. | Keltaisen v:mä musta petokärpänen.
vip|istä[41] *v.* (prees:n vok.-vartalo tav. vipaja-) -inä[14] *teonn.; syn.* vipattaa. **1.** valon voimakkuuden (näennäisestä) pienestä vaihtelusta; vrt. lepattaa, tuikkia, vilkkua. | Lyhdyn v:ajava valo. Pärevalkean v:ajavassa hohteessa. Mainosvalot v:ajavat. Aarrehauta, jonka yläpuolella v:ajaa sininen liekki. - - yläpuolla v:ajavain tähtein L.POHJANPÄÄ. **2.** pienestä liukuvasta (edestakaisesta) liikkeestä. **a.** vedestä, ilmasta tms.: väreillä. | Veden v:inä. Lammen pinta v:isi hiljaa. - - aallot v:ajivat päivänkilossa AK. Niin kuin v:ajavi virran kalvo, / haave harhaa, aatos ailakoi MANN. Ilma v:ajaa maasta haihtuvien höyryjen liikehtimisestä. Heleänä v:ajava auer. — Innosta v:ajava [= värisevä] ääni. **b.** kappaleista tms.: värähdellä, vavahdella, huojua. | Koiran häntä v:ajaa tyytyväisyydestä. Varjot v:ajavat salaperäisesti kynttilän valossa. V:ajava ongenvapa. Pyörän runko v:ajaa kuorman painosta. V:ajava käsiala. - - tädin silmät v:isivät, suu mutruili jo veikeänä HEPOR. — *Kuv.* Tuntosarveni v:ajavat lakkaamatta, kunnes pääsen selville — mitä heimoa mikin on E.LAMPÉN.
vipot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* vipattaa, vipistä; vrt. viipottaa. | Auton vasen etupyörä v:taa.
vippaaja[16] *tek.* < vipata.
vippail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vipata. | V. rahaa ystäviltään. — V. painissa vastustajaansa mattoon. — Sinne tänne v:eva tahko.
vippais|ta[24] *mom.v.* < vipata 2. | - - leuka alkoi v. niin, että hampaat yhteen kalisivat PAKK. - - edellä v:ee Kantolan ukko LEINONEN.
vippa(s)|keino, -|konsti *s. ark.* (hiukan) epärehellinen, vilpillinen (hätä)keino, kepulikonsti. | Hankkivat rahaa kaikenlaisilla v:konsteilla.
vippau|s[64] *teonn.* < vipata. | Rahojen v. — Painijan nopeat v:kset. Pallon v:ksen taitava jalkapalloilija. — *Yhd.* rahanv.; (urh.) lonkka-, nilkka-, vyötäröv.; mattov.; pallonv.
vippeläisryijy *s. käs.* kolmi- t. neliniitistä parkkumia oleva ryijyn ja vaipan yhdistelmä.
vippi[1*] *s. ark.* **1.** tilapäinen (ilman velkakirjaa annettu) pieni rahalaina. | Pyytää jklta v:ä. Maksaa v:nsä. **2.** vars. *urh.* heilautus, heitto. | [Painija] sai matossa pari v:ä onnistumaan.
vipu[1*] *s.* **1.** *fys.* kappale, johon vaikuttaa voimia, jotka yrittävät kääntää sitä kiinteän pisteen (tukipisteen) ympäri vastakkaisiin suuntiin. | Vivun varsi 'tukipisteen ja voiman (t. kuorman) vaikutuspisteen välinen vivun osa'. Yksivartinen v. 'vipu, jossa kaikki voimat vaikuttavat samalla puolella tukipistettä'. Kaksivartinen v. 'vipu, johon vaikuttaa tukipisteen eri puolilla olevia voimia'. Nostokanki, airot, hohtimet, sakset ym. vivut. — *Yhd.* kulmav. **2.** *erik.* **a.** vars. *tekn.* nostamiseen ja kuormien siirtoon käytetty vipu(tanko); kone-elimenä: jnk säätelyyn t. voimansiirtoon käytetty (tanko- t. putkimainen) kiinteä kappale; us. vars. vivun (ulospäin näkyvä) voimavarsi. | Kaivon v. 'vintti'. Kiväärin lukon v. Patruunankannattimen v. Kirjoituskoneen kirjakkeiden vivut. Kangaspuiden vivut. Kaasuttimen, käsijarrun v. Täytekynän v. — *Kuv.* Raha, yhteiskuntaelämän v. Käyttää jtak, jkta v:naan valtaa tavoitellessaan. — *Yhd.* asetus-, jarrutus-, järjestely-, kannatus-, kiin-

nitys-, kuormitus-, käynnistys-, käyntiinpano-, kääntö-, laukaisu-, nosto-, pidätys-, sulku-, syöttö-, säätö-, tunto-, tyhjennys-, veto-, viritysv.; kannatin-, kytkin-, käynnistin-, liipaisin-, pidätin-, varmistinv.; ilma-, jarru-, kaasu-, korkeus-, sivu-, sänki-, tuki-, voimav.; kirjakev.; jalka-, käsi-, yleisv.; epäkesko-, kulma-, sakarav. **b.** *mets.* maahan taivutetun (kasvavan) puun ja sen latvaan kiinnitetyn ansan muodostama pyydys, joka ansaan käyneen eläimen laukaisemana kimmahtaa pystyyn ja kuristaa tämän. | Linnun, suden v. Virittää v. Käydä vivuilla 'kokemassa vipuja'. Missä risu, siinä v. SP. Kiireessään susikin v:un käy SL. — *Kuv.* Virittää jklle v. Käy viisaskin v:un SL. Häntä oli narrattu ja huiputettu – –. Ja kun poika oli langennut v:un, silloin kuorossa naurettu ALKIO. Sinun kielesi on sinulle vaaran v.! Opettele sinä sitä hillitsemään NUOLIV. **c.** *kansat.* seinään t. orsiin tuettu taipuisa, notkuva salko, johon on kiinnitetty kätkyt. | Tuudittaa, liekuttaa lasta vivussa. **d.** *kans.* jouhikanteleen jousi.

vipuaminen[63] *teonn.* ks. vivuta.

vipuaura *s. maat.* vaihtoaura, jossa terät vaihdetaan erityisen vivun avulla.

-vipuinen[63] *poss.a.* Hento-, luja-, pitkäv.

vipu|jarru *s.* käsijarru, jossa jarruanturaa t. -vannetta painetaan vivun avulla jarrurumpua vasten; vrt. ruuvijarru. **-järjestelmä** *s.* Vaa'an v. **-kangaspuut** *s. mon.* kangaspuut, joissa niisivarret on yläpuolestaan yhdistetty erityisiin vipusiin, vipupuut. **-kanki** *s.* vipuna käytetty kanki. **-katkaisusaha, -katkosaha** *s.* pyörösaha, joka katkaisee puutavaran sahaa vipuvarresta nostettaessa t. laskettaessa. | Sähkökäyttöinen v. **-kelkka** *s.* = napakelkka. **-kone** *s.* vipuperiaatteen mukaan toimiva kone. **-koneisto** *s.* vipulaitteisto. | Lietsoimen v. **-kytkin** *s. sähk.* vivun välityksellä toimiva kytkin; vrt. paino-, vääntökytkin. **-lait|e** *s.* Vaa'an, venttiilin, terveysikkunan v. V:teeseen kiinnitetty kaiverrin. V:teella kattoon nostettava kuivausteline. **-laitteisto** *s.* vipulaitteet. | Harmonin v. Monimutkainen v. **-laki** *s. fys.* V., yksi statiikan peruslaeista. **-lauta** *s.* — *Voim.* ponnahduslauta, joka puu- t. metallijoustimellaan helpottaa ponnistusta; vrt. ponnistuslauta.

vipu|nen[63] *dem.s.* Susi kävi v:seen. — *Mon. kut.* kangaspuiden vipulaite.

vipu|nosturi *s.* **-puristin** *s.* vivun välityksellä toimiva puristin; vrt. ruuvipuristin. **-puu** *s.* vipuna oleva puu. | Kannonnostossa käytetty v. V:hun kiinnitetty kätkyt. — *Mon. kut.* = vipukangaspuut. **-saha** *s. tav.* = vipukatkosaha. **-saks|et** *s. mon.* sakset, joiden terät ovat joko yksi- tai kaksivartististen vipujen varren sivussa ja kääntyvät siis vipujen yhteisen tukipisteen varassa. | V:ien leikkaavien särmien jokainen piste liikkuu ympyränkaarta pitkin.

vipusi|n[54] *väl.* (< vivuta) vipu. — Vars. *kuv.* jnk liikkeelle panevasta, kehitykseen vaikuttavasta voimasta. | Alemmuudentunto, yksilön henkisten saavutusten v. Maatalouden kehitykselle oli 20. vuosisadan alusta alkaen erinomaisena v:mena voimakas osuustoimintaliike N.LIAKKA.

viputanko *s.* vipuna toimiva tanko; vivun voimavartena käytetty tanko. | Voimansiirtoa välittävä v. Pumpun v.

viputt|aa[2*] *deskr.v.* **1.** *tr.* heiluttaa (hiukan), viipottaa. | V. sormeaan nuhtelevasti. Mikkolainen istui polvi toisen päällä ja v:i jalkaansa ALKIO. Västäräkki v:i pyrstöään. **2.** *intr.* vipistä, vipattaa. | Varsan korvat v:avat. Koiran hännänpää alkoi kiivaasti v.

vipu|vaaka *s.* Kappaleen punnitseminen v:vaa'alla tapahtuu siten, että vertauskappaleen painon vääntömomentti määrätyn akselin suhteen tavalla tai toisella tehdään yhtäsuureksi kuin punnittavan kappaleen painon momentti kysymyksessä olevan akselin suhteen IT. Tärkeimmät v:-vaakalajit ovat punnusvaaka, juoksupainovaaka ja heilurivaaka. **-var|si** *s.* **1.** *fys.* vivun tukipisteen ja voiman (t. kuorman) vaikutuspisteen välinen kohtisuora etäisyys. | Suoran vivun v:ret. — *Erik.* Voimaparin v. 'voimaparin voimien kohtisuora etäisyys'. **2.** *tekn.* tanko- t. levymäinen tukipisteen ja voiman (t. kuorman) vaikutuspisteen välinen vivunosa; vipu. | Kone, jonka suunta vaihdetaan v:tta siirtämällä. V:ren avulla suljettava venttiili. Kannon nostaminen v:rella. Vinttikaivon v. **-vasara** *s. met.* konevasara, jossa järkäle on kiinnitetty vivun päähän. **-välity|s** *s.* Pääkoneen liikkeen siirtäminen v:ksellä mäntäpumppuun.

vira[10] [vī-] *s.* eräs korttipeli.

viraapelityö *s. ark.* = firaapelityö.

viralli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** julkista valtaa edustava; julkisen viranomaisen viran puolesta, säädösten mukaan laatima, määräämä t. hyväksymä; säädöksiin perustuva; hallinnossa käytettäväksi määrätty, hallintoa koskeva; us.)(yksityinen; vrt. julkinen. | Valtion v. edustaja. Suorittaa kielitutkinto v:selle tutkijalle. V:sten elinten rinnalla maassa toimii vapaita luonnonsuojelujärjestöjä. V:sella taholla. V. [= valtiovallan edustajana syytettä ajava] syyttäjä. V. syyte. V. asiakirja, kirje, tilasto, rekisteri, (sanoma)lehti. V. kirjeenvaihto. V. selvitys, että hakija on täyttänyt 18 vuotta. V. [)(yksityisen järjestön tms. antama] kunniamerkki. V. [= arvoleimallinen] postikortti. V. [= kooltaan ja laadultaan asetuksilla määrätty kirjoitus]paperi. V. [= valtion noudattama] aika. Suomen v:set kielet ovat suomi ja ruotsi. Kruunun v. kurssi on turistikurssia alhaisempi. V:sesti hyväksytty, vahvistettu. V:sesti oikeaksi todistettu jäljennös. Silta avattiin v:sesti liikenteelle kesäkuun 1. päivänä. V:sesti tie oli kylätie. — *Yhd.* puoliv. **2.** avarammin siitä, mikä jnk seuran, järjestön, yhtiön tm. yhteisön omassa keskuudessa on sääntöjen t. normien mukaista, niihin perustuvaa tms. | Seuran v:seksi edustajaksi liiton vuosikokoukseen valittiin N.N. Kokouksessa käsiteltävät v:set asiat. V:sen ohjelman päätyttyä syötiin yhteinen illallinen. Herrnhutilaisten ja v:sen kirkollisuuden edustajien väliset kiistat. Jos [kilpailun] ajanottajien kelloista kaksi näyttää samaa ja kolmas eri aikaa, niin kahden näyttämä aika on v. V. pesäpallo painaa n. 140 g. **3.** *kuv.* karun asiallinen, muodollinen, kaavamainen, kui-

va, "tärkeä". | V:sen näköinen ruskea kirjekuori. V. ilme kasvoilla. V. äänensävy. Kylmän v. tervehdys, vastaanotto. Esitti asiansa kuivan v:sesti. Seurueen jäykkä v:suus katosi vähitellen illan kuluessa. Istukaa tähän sohvaan... ei mitään v:suuksia... tahdoin puhua kanssanne niin kuin toverin kanssa... AHO.

virallisluontei|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* virallisen luonteinen. | Julkiset, v:set asiat. V. kokous, juhlatilaisuus. V. julkaisu.

virallist|aa[2] *v.* tehdä viralliseksi. | Vakiintuneen tavan v:aminen. **-u|a**[1] *pass.v.* < ed. | Seurustelu pyrki liiaksi v:maan ja jäykistymään. **-uttaa**[2*] *kaus.v.* (< ed.) = virallistaa.

virallisuusperiaate *s. lak.* Rikosprosessin johtavana periaatteena on v., jonka mukaan syytealoite on valtion elimillä ja syytteen tultua nostetuksi asianosaisilla ei ole valtaa määrätä oikeudenkäynnin kohteesta eikä itse menettelystä.

virallisyksikkö *s.* Maakiinteistöjen kaupassa yksityisoikeudellisissa olosuhteissa käytetään v:nä maarekisteritilaa.

viralta|panna *v.* par. panna viralta. **-pano** *s. lak.* tuomioistuimen päätöksellä t. hallintotoimin tapahtuva virkamiehen erottaminen virasta pysyvästi hänen tekemänsä rikoksen t. virheen vuoksi; vrt. virantoimitusero.

viran|hakija *s.* **-haku** *s.* viran hakeminen. | V:a varten tarvittavat todistukset. **-haku|aika** *s.* V:-ajan pidentäminen. **-hakupaperi** *s.*, tav. *mon.* **-haltija** *s.* julkisoikeudellisessa palvelussuhteessa oleva henkilö, joka nimitetään virkaan avoimella kirjeellä t. valtakirjalla; vrt. toimenhaltija, virkamies. **-hoitaja** *s.* **-hoi|to** *s.* N.N:ää syytettiin leväperäisestä v:dosta. **-omai|nen** 1. *s.* yhden t. useamman henkilön muodostama valtion t. muun julkisen yhteisön elin, jonka tehtävänä on jnk määräalan julkisten asiain toimittaminen. | Valtion, kunnan, kirkollinen v. Nimismies toimii piirinsä järjestystä valvovana v:sena. Opetusministeriö käsittelee ylimpänä v:sena opetustointa koskevat asiat. Ilman v:sen lupaa. V:sten harhauttaminen. Käsitellä asiaa v:sessa, v:sissa. Kunnan tai muun itsehallintoalueen v:seen käännyttäessä on käytettävä alueen kieltä LK. — *Yhd.* asemakaava-, hallitus-, konsuli-, koulu-, laivasto-, palo-, poliisi-, raja-, rautatie-, rekisteri-, satama-, siviili-, sotilas-, tie-, tulli-, työ-, vankila-, yliopistov.; asutus-, eläinlääkintä-, hallinto-, järjestys-, kalastus-, kontrolli-, kuljetus-, köyhäinhoito-, lainkäyttö-, lääkintä-, merenkulku-, rakennus-, sosiaalihuolto-, tarkastus-, terveydenhoito-, valvonta-, verotusv.; erikois-, keskusv. 2. *a. harv.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jllek viralle ominainen, viran mukainen; virallinen. | -- huutaa palvelija heleällä v:sella äänellä, jonka pitää tunkea aina kyökin perälle saakka AHO. — V:suus [= viranomaisena olo], se oli vain käsite. Virkatakin sisässä istui tavallinen heikko ihminen JÄRN. **-osto** *s.*; *syn.* akordi. **-saanti** *s.* **-sijai|nen** 1. *s.* henkilö, joka viran t. toimen varsinaisen haltijan ollessa estyneenä virkaa t. tointa hoitamasta suorittaa hänen tehtäviään; vrt. virkaa tekevä. | Professorin, kunnanlääkärin, opettajan v. Hoitaa v:sena jtak tointa. 2. *a. harv.* V. pormestari Streng TALVIO. **-sijaisuu|s** *s.* viransijaisen hoidettavana oleva virka t. toimi, viransijaisena olo. | Hoitaa jtak v:tta. Sai koulusta vanhemman lehtorin v:den. V:desta maksettu palkkio. **-sijaisuuspalkkio** *s.* **-sivutulo** *s.* = virkasivutulo. **-tavoittelija** *s.* **-teko** *s.* tav:mmin virantoimitus. **-toimittaja** *s.* vrt. seur. **-toimitu|s** *s.* virkaan kuuluvien tehtävien suorittaminen; viransijaisuuden hoitaminen, viransijaisuus. | Papiston v. Kasteet, vihkimiset ym. kirkolliset v:kset. V:ksessa olevan poliisimiehen tulee olla säädetyssä virkapuvussa. Pidättää, erottaa jku v:ksesta. V:ksen ulkopuolella tehty rikos.

virantoimitus|aika *s.* **-alue** *s.* = virka-alue. **-ero** *s. lak.* virkamieheen kohdistuva erikoisrangaistus: virantoimituksesta erottaminen määräajaksi ja palkkaetujen pidättäminen siltä ajalta; vrt. viraltapano. **-ohjesääntö** *s.* **-paikka** *s.* Suurissa varuskunnissa komendantin v:na on komendantinvirasto. **-palkkio** *s.* = virantoimitusraha. **-päivä** *s.* Merivartioupseereille kultakin v:ltä maksettava toimiraha. **-raha** *s.* varsinaisen palkkauksen ohella erityisistä virkatehtävistä maksettava korvaus, virantoimituspalkkio; vrt. virkasivutulo. **-velvollisuu|s** *s.* Tietoja palkkauksesta ja v:ksista.

viran|tärkeä *a. kans.* -tärkeästi *adv.* tärkeä virastaan. | Hyvin näyttivät kaikki olevan v:tärkeitä, konstaapelikin käytökseltään koppava kuin mikä kuvernööri KIANTO. **-vahvistuskirja** *s.* Virkamiehelle, joka voitiin erottaa ilman oikeuden tutkimusta, annettiin ennen nimityskirjana v. eli konstitutoriaali.

virastapidätys *s. lak.* vrt. pidättää 1.a, lak.

virasto[2] *s.* laitos, jossa on useita virkoja ja virkamiehiä toimimassa viranomaisena; vrt. kanslia, toimisto. | Valtioneuvosto, ministeriö, lääninhallitus ym. v:t. Kirkkoherran v. Kolleginen v. V:n päällikkö. — *Yhd.* ammatti-, kartta-, kassa-, kauppa-, kontrolli-, koulu-, oikeus-, passi-, patentti-, rautatie-, rekisteri-, terveys-, tilasto-, työ-, verov.; hallinto-, järjestely-, köyhäinhoito-, lääkintä-, pankkitarkastus-, rakennus-, vankeinhoito-, verotusv.; kanslerin-, kirkkoherran-, konsulin-, maaherran-, valtiosihteerinv.; keskusv.; kirkollis-, siviiliv.; päällikkö-, toimistov.; aliv. **-aika** *s.* viraston päivittäinen aukiolo- t. työaika. | V. klo 8 30—16. **-apulainen** *s.* **-hallin|to** *s.* Rautateiden menot kytkeytyvät v:non takia kiinteästi valtion yleiseen tulo- ja menoarvioon. **-hallitus** *s.* virkavaltaisesta hallituksesta. **-herra** *s.*, tav. *halv.* Tärkeän näköinen v. **-huone** *s.* Talo, jossa on vain liike- ja v:ita. **-huoneisto** *s.* **-järjestelmä** *s.* Nykyaikainen v. **-kankeu|s** *s.* virastoissa asiain käsittelyssä esiintyvä kankeus. | Sai v:den vuoksi kuukausikaupalla odottaa asiansa ratkaisua. **-kieli** *s.* kanslia-, kuriaalikieli; vrt. virkakieli. | Persoonaton v. **-koneisto** *s.* Valtion v:n ylläpitokustannukset. **-käsittely** *s.* Anomuksen v. **-lääkäri** *s.* viraston henkilökunnan lääkäri. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* V. laitos. Suurliikkeen v. hallinto. V:sen joustamaton asioiden käsittely. V:sesti ja kankeasti toimiva hallintoelin.

Yhtiön toimintaa haittasi liiallinen v:suus. **-menot** *s. mon.* Valtion v. **-mies** *s.* (ei virallisessa kielessä) virastossa työskentelevä mies. **-muodollisuu|s** *s.* Syrjäytti asian käsittelyssä tavanmukaiset v:det. **-päällikkö** *s.* viraston päällikkö. **-rakennus** *s.* **-talo** *s.* **-talou|s** *s.* Sosialisointi johtaa v:teen. **-teitse** *adv.* virastotietä. **-tie** *s.* Hoitaa asia v:tä 'virastossa, viraston, virastojen kautta'. **-toiminta** *s.* **-tyyli** *s.* **1.** 1800-luvun lopun v:ä edustava rakennus. **2.** kanslia-, kuriaalityyli. | Kuivalla v:llä kirjoitettu kirje. **-|työ** *s.* Keskusvirasto, joka suorittaa suurimman osan alansa v:työstä. V:töihin tottunut toimistoapulainen. **-valtuutettu** *s.* valtiovarainministeriön järjestelyosaston päällikkö. **-varatyö** *s.* työttömille henkisen työn tekijöille järjestetyistä virastotöistä.

virat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < virka. **1. a.** virkaa t. yl. toimi-, työpaikkaa vailla oleva, toimeton. | V. luutnantti, opettaja. V. herra. **b.** *harv.* -- ei ikipäivinä saa Loitsulinnan postia v:tomalla hetkellä [= muulloin kuin virka-aikana] KIANTO. **2.** joka ei ole käytössä, jolla ei ole käyttöä, joutilas, tarpeeton, turhanpäiväinen, kelpaamaton. | Sauna jäi v:tomaksi uuden valmistuttua. V:tomana ravistunut vene. V. kahvikuppi tytön leikkikaluna. V:tomat vaatteet leikataan matonkuteiksi.

vire[78] *s.* **I.** viri, kare. **1.** heikko tuulen henkäys, tuulahdus. | Tuulen v. — *Yhd.* ilman-, tuulenv. **2.** tuulen henkäyksen tm. veden pintaan nostattamat pienet laineet, väreet. | Tuulenpuuska nosti tumman v:en järven pintaan. Veneen synnyttämä v. Kalojen liikunta sai veden v:ille. **3.** ed.iin liittyen *kuv.* | -- aikoihin, jolloin seksualiteetin ensi v:et ilmenevät EINO KAILA. **4.** kasvojen juonteista, ilmeistä: kure, mare, väre.| Pieni naurun v. Eliaksen kasvoilla vaihteli hienon hienoina v:inä vakavuus ja hymy SILL. Hänen kasvonsa ja varsinkin huulensa olivat pahaa ennustavassa uhman v:essä TALVIO. — *Yhd.* naurunv.

II. tila, johon jk on viritetty t. virittynyt, viritys. **1.** *harv.* jännitystila. | Tuulettimen hihnan v. ei saa olla liian tiukka. **2.** (jhk toimintaan, tilanteeseen tms. sopiva) vars. henkinen kunto, tila, valmius, vastaanottavaisuus, herkkyys, into; jssak vallitseva tunnelma, mielenlaatu, sävy. | Henkinen, sielun v. Kalevalan ja Nibelungenliedin henkilöiden sisäinen v. on hyvin erilainen. Herpaantumattomana pysynyt tutkijan v. [Urheilija] oli jo menettänyt parhaan v:ensä. Puhuja, joka kykenee synnyttämään kuulijoissa oikean v:en. Saarnan harras v. Kiven ihmiskuvauksen humoristinen v. Runon loppuosa oli v:eltään alkua lyyrillisempi. Niille [1700-luvun kirjallisuustuotteille] on kuitenkin annettava se arvo, että ne osoittavat edes kituvaa hengen v:ttä tuossa korpien kansassa TARK. Silja joi sahtia kuin uhalla, hänen v:ensä näytti vieläkin olevan nousun puolella SILL. Hän tunsi itsensä aivan odottamatta virkistyneeksi, tuli taas tuo harvinainen toiminnan v. IRIS UURTO. — *Yhd.* ennätys-, huippu-, juhla-, nousu-, peli-, perus-, pohja-, taistelu-, työv.; mielen-, sielunv. **3.** *vire|essä,* -estä, -eseen (us. adv:n tavoin), harvemmin *vire|issä,* -istä, -isiin (adv.) viritettynä, virittyneenä. **a.** jousesta tms.: jänteessä, jännitettynä, pingotuksissa. | Täyteen v:eseen jännitetty jousi. [Arpakannuksen kalvo] oli oikeassa v:essä AHO. — V:essä oleva loukku, kivääri, haulikon hana, iskuri. Ketunraudat v:issä. Metsästäjä veti jousen v:eseen. Vetää kello v:eseen. Hellittää, päästää v:estä. — *Kuv.* V:essä [karhun] jokainen jänne A.AAVA. **b.** soittimesta. | Piano on oikeassa, hyvässä, huonossa v:essä. — V:essä [= oikeassa vireessä] oleva flyygeli, viulu. — *Yhd.* epäv:essä. **c.** henkisestä, tunnetilasta: jhk valmistautuneena, innostuneena, vireänä, herkkänä, valppaana, vastaanottavaisena. | Opettaja, joka osaa pitää luokkansa sopivassa v:essä. [Näyttelijä] tunsi olevansa parhaassa v:essään. Olla samassa v:essä toisen kanssa. Hänen mielensä oli omituisen viattomassa ja puhtaassa v:essä SILL. Into oli kuin v:estään lauennut IVALO. — Puhuja piti kuulijoita v:essä. Yritti kirjoittaa, mutta ei oikein päässyt v:eseen. — *Yhd.* ala-, epä-, puoliv:essä. **d.** tav:mmin vireillä; ks. III. 2—4. | Pitää keskustelua v:essä. Kalastus pääsee kesän mukana täyteen v:eseen. -- asutustoimi kaupungin itäpuolisilla alueilla [oli] pysynyt hiljaisessa v:essä V.VOIONMAA. — -- saatuaan piippunsa v:eseen ALKIO.

III. *vire|illä,* -ille (adv.) **1.** *harv.* jousesta tms.: jänteessä, vireessä. | V:illä oleva pyydys. Veti jousen v:ille. **2.** tulesta: palavana, liekissä;)(sammuksissa. | Pitää tulta, liekkiä, nuotiota v:illä. **3.** toiminnasta, asioiden käsittelystä, käsiteltävistä asioista: käynnissä, hankkeissa, esillä, käsiteltävänä;)(pysähdyksissä, unohduksissa. | Pitää keskustelua, kirjeenvaihtoa v:illä. Seuran toiminta pysyi vaikeuksista huolimatta v:illä. Kauan v:illä ollut hanke, suunnitelma. Kielentutkijain v:ille panema suomalais-ugrilainen heimoaate. Oli v:illä juonia, joilla tahdottiin syrjäyttää Klaus Fleming asemastaan IVALO. — *Lak.* Panna v:ille [= saattaa viranomaisen käsiteltäväksi] oikeusjuttu, riita, kanne, hakemus. Kanne on v:illä kihlakunnanoikeudessa. Ilmoitukset konkurssista tekee tuomioistuin, jossa konkurssi on v:illä. **4.** henkisestä tilasta, ajatustoiminnasta, muistista yms.: vireänä, hereillä. | Aistit v:illä. Pitää lueskelulla kielitaitoaan v:illä. Tapahtumien jännitys piti ajatuksia v:illä. Kertomus sai mielet v:ille. Lapsen kiinnostus työhön on pysytettävä v:illä. Pidettiin v:illä sotaista intoa. Epäkohdat pitivät v:illä tyytymättömyyttä.

IV. *kut.* = viriö. — *Yhd.* ala-, yläv.

vire|aukeama, -aukko *s. kut.* viriö.

vireille|panija *s.* Oikeusjutun v. Rakennushankkeen v. **-pano** *s.* Riita-asian, konkurssin v.

1. **vireill|ä, -e** *adv.* ks. vire III.

2. **vireil|lä**[28] *v.* -y[2] *teonn.* väreillä, kareilla. | V:evä vesi.

vireillä|olo *s.* Asian v. oikeudessa. **-pitäjä** *s.* Mielenkiinnon v.

-virei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Epä-, herkkä-, puhdas-, rikas-, syvä-, tasav.; tunne-, työv.; (kut.) avo-, sulkuv.

vire|korkeus *s. kut.* vireen korkeus. **-muoto** *s.*

kut. Avoin v. **-pu|u** *s.*, tav. *mon* vapeista. | -- levitteli verkkojaan v:ille AHO. **-taso** *s. kut.* Niisien avulla jaetaan kudottavan kankaan loimet kahdeksi v:ksi, joiden välisen aukeaman, viriön, kautta sukkula vie kuteen kankaaseen. **-tila** *s. fys.* fysikaalisen systeemin (vars. atomin t. molekyylin) tila, jossa sen energia on suurempi kuin normaalitilassa ja josta se helposti siirtyy normaalitilaan; vrt. virittää I.1.a,fys.

vire|tä[34] *v.* tulla vireä(mmä)ksi, virjetä. | Pian v:ni se [tuulenhenki] ja alkoi tuulla semmoisella voimalla, jotta sounti kävi raskaaksi PAKK. Tahon mie tanssihin ruveta, / ilovirtehen v. KANT.

vireyttä|ä[2*] *v.* tehdä vireä(mmä)ksi. | Kirjallisuudenharrastuksen v:minen.

vireyty|ä[44] *v.* tulla vireä(mmä)ksi. | Liiton toiminta oli v:nyt.

vire|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** ihmisistä t. ihmisyhteisöistä, eläimistä, niiden luonteesta, kyvyistä, toiminnasta yms.: virkeä, virkku, valpas, eloisa, sirkeä, pirteä, terhakka, ripeä, reipas, toimelias;)(unelias, untelo, veltto. | V. työmies. Henkisesti v. Vauhtia ottelussa oli siksi paljon, että yleisö pysyi v:änä. Käydä v:ästi töihin käsiksi. V:ästi toimiva harrastuspiiri. V:ästi aikaansa seuraava sanomalehti. V:yttä vaativa työ. Säilytti v:ytensä vanhuuden päiviin asti. Kylän v. kodin laiska SL. -- huhuja oli kulkemassa, että Suomen puolen tullimiehet nykyisin olivat v:itä ja valppaita KATAJA. Köyhäksi joutuu, joka kättä laiskasti käyttää, mutta v:äin käsi rikastuttaa VT[V]. V. luonne. V. äly, henki. Piti kuulijoidensa mielenkiinnon v:änä. -- silmien v., kiinnostunut katse ELSA SOINI. Yön rasitus oli jo kadonnut, mielen täytti omituinen herkistynyt v:ys SILL. — V. harrastus, toiminta. V. seuraelämä. Kauppamerenkulun v. nousukausi. V. rytmi H.KLEMETTI. — V. hevonen, ajoporo. Hevosen v:yden arvioiminen. -- tiaisen v. tiuskutus AK. **2. a.** tuulesta: kovanpuoleinen, navakka. | Purjehtia v:ässä tuulessa. V:ästi puhaltava viima. V:itä tuulenpuuskia suhahteli ehtimiseen PÄIVÄR. **b.** tulesta. | V:ästi [= hyvällä liekillä] palava nuotio.

vireä|henkinen *a.* V. yhdistys. **-luonteinen** *a.* **-luontoinen** *a.* V. hevonen.

virginaali[4] *s. mus.* aik. vars. Englannissa käytetty cembalon tyyppinen soitin.

virginia[15] *s.* Virginian tupakasta. | Piipullinen v:a.

virgo[1] *s.* neitsyt.

virhe[78] *s.* seikasta, joka poikkeaa oikeasta, hyväksyttävästä t. normaalista; vrt. vika. **1.** jssak toiminnassa sattunut erheellinen t. muuten väärä suoritus, erehdys, hairahdus, kompastus, lapsus; sellaisen tulos. | Pieni, paha, raskas v. Teknillinen, taktillinen, looginen v. Syyskynnössä tehdään usein se v., että sarat kynnetään joko liian kuperiksi tai keskeltä notkoiksi. Oli paha v. jättää armeijakunta ilman lento-osastoa. Viran hoidossa tapahtuneet v:et. Vahinko, jonka joku on tehnyt v:ellään tai laiminlyönnillään. Kellon käynnissä oli minuutin vuorokautinen v. Korjata, oikaista, parantaa v. — Selostukseen pujahtaneet v:et. Ajatussarjassa, todisteketjussa oleva v. Oppilaiden koepapereihin merkitään v:et punakynällä. Arvostelutuomarit antavat v:en [= virhepisteen, -pisteitä] jokaisesta esteestä, josta hevonen pudottaa riu'un. Ottaa v. jstak (vars. puhek.) 'lukea (koulun) kokeessa tehty virhe arvosanaan vaikuttavaksi'. Pilkun pois jäämisestä ei otettu v:ttä. — *Mat.* suureen todellisen ja sen laskemalla, mittaamalla tm. tavalla saadun arvon ero; vrt. korjaus. | Suhteellinen, todellinen, todennäköinen v. Keskimääräinen v. Systemaattinen v. Likiarvon v. — *Yhd.* aakkostus-, ajatus-, ampuma-, arvio-, asennus-, diagnoosi-, ennustus-, havainto-, järjestely-, kasvatus-, kehitys-, kirjoitus-, konekirjoitus-, kopioimis-, käynti-, käännös-, ladonta-, latoma-, merkintä-, mittaus-, oikeinkirjoitus-, paino-, rakennus-, ruokinta-, suoritus-, sytytys-, taitto-, tähtäys-, valmistus-, voitelu-, värjäys-, ääntämisv.; asia-, etäisyys-, kartta-, kieli-, koe-, kollimaatio-, laatu-, muoto-, nuotti-, objekti-, peli-, pilkku-, pronomini-, sitaatti-, suunta-, tahti-, tyyli-, välimerkkiv.; jalka-, käsiv.; huolimattomuus-, muistiv.; kardinaali-, keski-, kokonais-, perusv.; tuomariv. **2.** vika. **a.** eräissä yhteyksissä yl. vajaalaatuisuutta aiheuttavasta seikasta, ominaisuudesta. | Voin laatua arvosteltaessa mainitaan v:inä yleisimmin maun ja hajun epäpuhtaus. Oluen, kananmunien v:et. — *Yhd.* juusto-, maito-, villa-, voiv.; haju-, makuv. **b.** elimellisestä luonnosta (us. taloudellista, käyttöarvoa ajatellen): synnynnäinen t. taudin t. tapaturman aiheuttama vamma, vajavuus; *vanh.* ihmisen (vars. ulkonaisesta) vammasta. | Hevosen rakenteen v:et, kuten rintakehän ahtaus ja notkoselkäisyys. Mahalaukun asennon v. Puun sisäiset v:et. Sillä ei kukaan, jossa on joku v., saa käydä esiin, oli hän sitten sokea tai ontuva -- tai rupinen tai kuohittu VT[V]. — *Yhd.* asento-, jalka-, kauneus-, rakenne-, ryhti-, ulkoasuv.; (valon)taittov. **c.** henkinen, vars. siveellinen heikkous, puutos. | Ihminen, jolla on v:ensä ja naurettavat puolensa. Tunnustaa v:ensä. [Jumala] joka sinulle kaikki syntisi antaa anteeksi ja parantaa kaikki v:esi AK. — *Yhd.* luonteenv.

virhe- vars. verbaalis:ien alkuosana tav. virheellinen, väärä, harha-. **-arviointi** *s.* **-asento** *s.* Riisitaudin aiheuttama raajan v.

virheelli|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* (< virhe) väärä, erheellinen, paikkansapitämätön, epäasianmukainen; viallinen. | V. tuomio, arvostelu. V. ohjasote. V. kauluksen leikkaus. N:llä on asiasta aivan v. käsitys. V. asiakirja, tiekartta. V:stä kieltä. Puhua v:sesti. Lampaan riisitauti johtuu usein ruokinnan v:syydestä. Rahalait sallivat rahojen lyönnissä vähäisen v:syyden, ns. remediumin. — Sairaiden lehmien maito on usein v:stä. — V. kavion muoto. Poskihampaiden v. kuluminen. Kierosilmäisyys, silmien keskinäisen asennon v:syys. V:set taimet kitketään pois.

virheet|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* (< virhe) moitteeton, rikkeetön, kunnollinen, mallikelpoinen, hyvä, korrekti. **1.** vrt. virhe 1. | Logiikan kannalta v. päätelmä. Pallokartta on ainoa v. maapallon kartta. Asiakirjan kielen tulee olla v:öntä ja johdonmukaista. V:tömästi

kopioitu. Puhuu v:tömästi suomea. Paristakymmenestä esteratsastuksen osanottajasta vain yksi suoriutui v:tömästi. Työn suorituksen v:tömyys. 2. yl.: jossa ei ole vikaa. Merk:issä a ja b käyttöala avarampi kuin virhe-s:n vastaavissa merk:issä 2.a ja b. **a.** laadultaan, toiminnaltaan moitteeton; eheä, vaurio(ituma)ton. | V:öntä maitoa. Oluen pitää olla hajultaan ja maultaan v:öntä. Lihantarkastaja totesi lihan v:tömäksi. V. raha, postimerkki, maljakko. Kirjanpainaja on velvollinen maksutta toimittamaan viisi v:öntä kappaletta kaikkia painamiaan tuotteita Helsingin yliopiston kirjastolle. Tavaraerä oli vastaanotettaessa v:tömässä kunnossa. Moottorin v. toiminta. Se oli särö ennen v:tömässä tuomarinkunniassani A.POHJANPÄÄ. **b.** vammaton, terve. | Siemenpuiksi olisi valittava vain kaunisrunkoisia v:tömiä puita. V. ruumiinrakenne. V:tömän kaunis sääripari. Nurmella helottaa v:önnä kukka kukan vieressä *H.KLEMETTI. Mutta riipaisee tuon verran toki mies, näin v. ja keveä mies KARHUM. Ja [uhri]karitsanne olkoon v., vuoden vanha urospuoli VT. **c.** synnitön, puhdas, viaton. | - - uhri v. uhrattiin / juur' meidän synteimme vuoksi S.KORPELA. - - ajatukset, sanat v:önnä SIIONIN KANNEL. — Puhdas hän [tyttö] oli, täysin v. [= koskematon] KARHUM.

virhe|huomautus *s.* huomautus virheestä. **-kolmio** *s.* kolmen jhk pisteeseen mittausten, laskelmien mukaan suunnatun suoran leikkauspisteiden välinen kolmio. **-kulma** *s.* poikkeama oikeasta, tarkasta suunnasta, asemasta. | Kompassineulan v. on eri suuri eri seuduilla. **-kuvio** *s.* vrt. virhekolmio. **-laskelm|a** *s.* Kohtalokkaisiin v:iin perustuva talouspolitiikka. **-liik|e** *s.* Jos lentokone tekee liikkeen, jota ohjaimen asento ei edellytä, sitä sanotaan v:keeksi. **-luettelo** *s.* virheiden luettelo. | Teoksen loppuun liitetty v. **-lyönti** *s.* Konekirjoittajan tekemä v. Pesäpalloilijan v. **-läh|de** *s.* tutkimus-, mittaus- tms. tuloksiin virheitä aiheuttavista seikoista. | Mittausvälineiden puutteellisuus v:teenä. V:teiden vaikutuksen eliminoiminen. **-mahdollisuu|s** *s.* virheen olemassaolon t. tekemisen mahdollisuus. | Tilastolukujen v:det. Suuria v:ksia sisältävä arvioimismenetelmä. **-marginaali** *s.* virheiden mahdollisesta t. sallitusta määrästä. | Eri maiden hintatasoja toisiinsa verrattaessa v. on huomattavan suuri, koska hintatasoihin vaikuttavat tekijät ovat erilaisia. **-merkintä** *s.* Muistiinpanoihin tullut v. **-merkki** *s.* virheen merkki; virheellinen merkki. **-näyttämä** *s.* Kompassin v. **-painama** *s.* postimerkin virheellinen painama. **-painos** *s.* **-piste** *s.* virheestä (kilpailussa) annettu (miinus)piste. | Selviytyi esteratsastuksesta v:ittä. **-prosentti** *s.* virheiden prosentti. | Konekirjoittajan v. **-päätelmä** *s.* virheellinen päätelmä, paralogismi. | V., jossa on sekoitettu syy ja seuraus. Tahallinen v. eli sofismi. Todistelussa tehdyt v:t. **-raja** *s.* (sallittujen) virheiden enimmäisraja. | Vaaoille on asetuksissa säädetty v:t, jotka ovat 1/1000—5/1000 vaa'an suurimmasta kuormituksesta. Menetelmä, jonka v. on ± 0,1 %. **-siir|to** *s.* Musta teki [šakkipelissä] v:ron ja hävisi pelin. **-suoritu|s** *s.* Psykoanalyytikon kannalta mielenkiintoisia v:ksia ovat väärin sanomiset ja väärin kirjoittamiset. **-toiminta** *s.* **-tulkinta** *s.* **-yhtälö** *s. mat.* virheiden välinen yhtälö.

virh|i[4(8)] *s.*, vars. *vanh.* virhe. | Tulee v. viisahankin SL. Jaakko on kunnon mies, siis se ei ole mikään v., jos hän saa kelpo vaimon PÄIVÄR. Mökissähän ei ainakaan alussa mitään suurempaa v:iä pitänyt löytyä L.LESKINEN. — Kaikin olet kaunis, armaani, ei ole sinussa ainoatakaan v:eä VT. Tainkaltainen oli minun vaimoni Catharina, puhdas ja ilman v:iä KALLAS.

virhitön[57] *kar.a.* (< ed.) virheetön. | - - olenko v. silti, joskaan ihmissilmällä en elämästäni virhiä löydä JOTUNI.

viri[1] *s.* **1. a.** pieni laine, vire, väre, kare. | Tuulenhengen nostattamat v:t. Ulapalta tulivat ensimmäiset v:t lahteen. - - kesäillan rauha, / v:t vienot salmensuissa LEINO. - - ei läikähtänyt enää lainettakaan järven pinnalla, pienet v:t vain siellä täällä osoittivat, missä muikut pistelivät AHO. **b.** pienet laineet, vireet, väreet, kareet; kareilu, väreily. | Lammella heräsi v. Järven pinnassa käy pieni v. Veneen, kalastelevan kuikan v. Hänen mielessään väreili keveä onnen tunne kuin v. suurella selällä ELSA SOINI. — *Erik.* väreiden muodostama kuvio muuten tyynessä pinnassa. | Joskus vetäisi - - tuulenkieppu pitkän, tiheäpoimuisen v:n punertavaan vedenpintaan SEPPÄNEN. **2.** tuulen henkäys, tuulahdus, vire, kare. | Heikko tuulen v. - - ainoastaan korkeimpien kuusten naavaiset parrat häilähtelivät ilmavirtojen v:ssä KIANTO. — *Yhd.* tuulenv. **3.** ed:iin liittyen *kuv.* | Siinä [seinällä] kävi kummallinen valon v. SILL. - - kasvoilla värehti lämmin liikutuksen v. ALKIO. — Pian haihtuva ajatuksen v. Innostuksen, ilon v. Yli maan käy v. heräävistä voimista, jotka tekevät tuloaan ALKIO. - - maan poliittisen elämän - - jälleen saadessa ikään kuin uutta v:ä [= virikettä, eloa; vrt. 5] AK. **4.** *viri|ssä*, -in (adv. harv.) vireessä. | Oli vartesi kiihkeän viehkeä / kuin v:in väännetty jousi EINARI VUORELA. **5.** *kans.* virike (1). | Lastut vireinä. - - pilkkoisin ne [puut] niin pieniksi, että olisivat hienoja kuin pesänv:t J.FINNE.

viriili[6] *a.* mieskuntoinen, miehekäs. | V. mies, tyyppi.

virik|e[78*] *s.* **1.** sytyke. | Vuolla lastuja uunin v:keiksi. Aloiteräjähdysaine on varsinaisen räjähdyspanoksen v:keenä käytettyä räjähdysainetta. **2.** (alku)sysäys, impulssi. | V:keen männän liikkeeseen antaa höyryjohdossa vallitseva paine. — *Fysiol.* Oksentaminen on tavallisesti heijastusliike, jonka v:keinä ovat yleensä nielun tai vatsaontelon lihasten ärsytykset. **3.** ed:iin liittyvästi ihmisen henkiseen elämään, henkisiin toimintoihin vaikuttavista seikoista. **a.** uuden ajatuksen, ajatuksenkulun, idean, keksinnön, henkisen suunnan t. virtauksen lähtökohta, heräte, aihe, "siemen"; ero b-kohdasta ei selvä. | Teos, jonka sivuilta lukija löytää hedelmällisiä v:keitä. Faradayn levy antoi ensimmäisen v:keen tasavirtakoneen rakentamiseen johtaneille kokeiluille. Kansankielinen jumalanpalvelus ja kansanopetus kirjallisuuden v:keenä. Matematiikan ja luonnontieteiden tutkimus Eu-

roopassa sai v:että arabialaisilta. Lähti ulkomaanmatkalle saadakseen uusia taiteellisia v:keitä. **b.** jhk toimintaan, harrastukseen, tunteeseen, tahtoon herättävästi t. kiihottavasti vaikuttavista seikoista: kannustin, kiihoke, kiihotin, ponnin, yllyke. | Konferenssin kansainväliselle yhteistyölle antama v. Hinnanalennus antoi v:että ostohalulle. Epäluulot saivat huhuista v:että. Minäpä annan Tuomaalle mielen v:että [= viiniä] JOTUNI.

virike|panos *s.* sytytyspanos. **-räjähdysaine** *s.* aloiteräjähdysaine. **-varpu** *s. mets.* loukkua tm. pyydystä vireessä pitävä ja sen kosketettaessa laukaiseva varpu.

virikoukku *s. kal.* polakoukku.

viri|laine *s.* - - tuntuu tyveneltä, mutta hieno v. veden päällä sittenkin ajoittain käy SILL. **-paperi** *s.* kreppi-, ryppypaperi.

viri|stä[41] *v.* -nä[14] *teonn.* **1.** *deskr.* kareilla, väreillä, vireillä. | [Lammen] pinta v:si vielä [lentoon lähteneen] sorsaemon jäljiltä HEPOR. **2.** *onom.* siristä. | Linnut pitivät v:näänsä.

virist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* rypyttää, krepeerata. | V. paperia. Boksinahan pinnan v:ys.

virit|e[78*] *s. harv.* virike. | Saada henkisiä v:teitä. [Linnoituksen] keskellä, eräässä paikassa on - - peloittava v. [= ruutipanos] KIVI.

virit|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < virittää. | V. ansoja. V. soitinta. - - mä toivossa virttäni v:telen HLV. - - tässä nyt paha ja viekas maailma hänelle v:teli juoniaan NUOLIV. — V. nuotiota, piippuaan.

virit|in[56*] *väl.* < virittää. | Haupitsin iskurin v. - - yhtenä innon ja harrastuksen v:timenä [oli] ollut ansion - - toivo AK.

-viritteinen[63] *a.* -syys[65] *omin.* Normaaliv:set [= normaalivireiset] urut. Sähköv. [= sähköllä viritettävä] kello. Harrasv. [= ohjelmaltaan, tunnelmaltaan harras] juhla. | Olosuhteiden vaikutuksesta länsimaisesti elävillä ja käyttäytyvillä suomalaisilla uinuu usein pohjimmalla ulkokohtaiselle elämäntaistelulle vieraampi, pohdiskeleva ja hiljentyvä itämainen henki. - - Mutta - - tämä olemuksessamme ehkä syvällä piilevä kaksiv:syys tuskin lopulta koituu onnettomuudeksemme K.V.LEANDT.

viritty|ä[1*] *pass.v.* < virittää. *(I.1.)* Kiväärin lukkoa suljettaessa iskuri v:y. Kamera, joka filmiä kierrettäessä samalla v:y uutta valotusta varten. *(2.)* Yleisö alkoi v. juhlatunnelmaan. Tarve aiheuttaa ihmisen v:misen eli asennoitumisen määrätavalla, kunnes tarve on tyydytetty. Yleisön mieliala v:y ... mitähän tästä tuleekaan! M.JUKOLA. *(3.)* - - lukinverkot v:vät / lehväin väliin P.MUSTAPÄÄ. - - ojiin v:i monikuvioinen jäälasi SEPPÄNEN. *(III.)* [Hiljaista] kuin joulukirkossa ennen virren v:mistä [= viriämistä] KILPI. Järkkynyt toivomme alkaa uudestaan v. [= viritä] M.JUKOLA.

virittäjä[10] *tek.* Ansan, verkon v. Soittimen v. Rovion v. — Toivioretki uskonnollisen hartauden v:nä. Koulun rakentamisen ajatuksen ensimmäinen v. — *Yhd.* pianonv.

virittämätön[57] *kielt.a.* vars.: jota ei ole viritetty. | Määräaallolle v. eli aperiodinen antenni. V. viulu, piano.

virittäytyä[44] *refl.v.* Minun oli vaikea v. muun seurueen mielialaan.

virit|tää[2*] *kaus.v.* -tävästi *adv.* < viritä.

I. jnk jhk asentoon, asemaan, tilaan asettamisesta, säätämisestä, sovittamisesta; vrt. viritä II. **1. a.** saattaa jk (vars. jousi) jännitystilaan, tilaan, jossa sillä on potentiaalienergiaa, siten toimintavalmiiksi; obj:na us. jousella t. esim. painovoimalla toimiva laite. | Metsästäjä v:ti jousensa. V:etty kellonjousi. V. kiväärin hana, iskuri. V. kivääri, pistooli. V. kello, kameran laukaisin. V:etyt ketunraudat. Loukuissa on yksi tai useampia kansipuita, jotka v:etään koholle. Keihästä ja ampuma-asetta älköön käytettäkö pyydykseksi v:ettynä. Enkä sinnes suohon sorru, / kunnes kannan kahta kättä, / viittä sormea v:än, / kynttä kymmentä ylennän KAL. — *Fys.* myös: saattaa (jnk aineen) molekyyli(t), atomi(t) t. atomiydin (-ytimet) tilaan, jossa sen (niiden) energia on suurempi kuin normaali- l. perustilassa. | Fosforoiva aine, joka on valon avulla tehty säteilykykyiseksi l. v:etty. **b.** *mets. kal.* ed:tä avarammin pyydyksen asettamisesta. | V. linnuille pauloja, satimia. Piisaminraudat v:etään tavallisesti veden alle. [Sudenkuoppa] jonka olin v:tänyt KIVI. V. rysiä ja verkkoja kutupaikoille. **c.** *kuv.* Vihollisellle v:etty ansa. Naiset v:tävät paulojaan miesten pään menoksi. Sielunvihollinen v:tää pyydyksiään. V. juonia. - - opetti Baalakia v:tämään Israelin lapsille sen viettelyksen, että söisivät epäjumalille uhrattua ja haureutta harjoittaisivat UT.

2. a. *mus.* säätää soittimen kieli t. kielet, soitin oikealle t. halutulle sävelkorkeudelle, vireeseen. | Pianon v:täminen. Kvarteittain v:etty kontrabasso. Viulun kielet on v:etty puhtaisiin kvintteihin. Molliin v:etty kannel. Kaksi samalle sävelkorkeudelle v:ettyä äänirautaa. **b.** *rad.* saattaa jk laite (esim. rele) toimintakuntoon; *erik.* saattaa (vastaanottimen) värähtelypiiri resonanssiin tietyn radioaallon kanssa. | V. vastaanotin jllek aallonpituudelle, jllek taajuudelle. **c.** *kuv.* muodostaa, sävyttää tunnelmapohjaltaan, tunnelmaltaan, hengeltään jnklaiseksi; aiheuttaa jkn mielialan, mielen-, tunnetilan muodostuminen jnklaiseksi; vrt. III.3. | Juhlatyyliseksi v:etty puhe. Koomilliseen sävyyn v:etty rikosdraama. Taiteilijan viileihin sointuihin v:tämä väriasteikko. Korkealle v:etty idealismi. Yhtäläisesti v:etyt kommunistiset puoluelehdet. Yleinen mielipide voi kyllin valppaaksi v:ettynä estää liikennerikkomuksia. Kirkkomusiikki v:tää kuulijat hartaaseen tunnelmaan. Tyyntyneen kesäillan v:tämä vierasjoukko ELSA SOINI. - - toisin on sielun kielet v:etty nyt päivän tasauksen aikoina kuin oli silloin päivän seisauksen aikoina SILL. Ja Kustaa v:ti usein mielensä tuohon erikoiseen toivetilaan, joka oli kuin pitkällinen ehjä rukous SILL.

3. pingottaa tukien t. kiinnikkeiden väliin, vetää t. levittää tiukalle, jännittää. | V. pyykkinuora. Kuorma kiinnitettiin rattaille sen ympäri v:etyillä köysillä. Riippumatto v:etään kahden puun väliin. Vanteeseen v:etty seula. V. verkot kuivumaan. V. sateenvarjo levälleen. Purjeiden, telttakankaan v:täminen.

II. sytyttää. | V. tuli, valkea. V. puut palamaan. V. piippu. Isäntä oli öljylamppua v:tämässä, kun tulimme. Hiidet virvoja v:ti LEINO. — *Kuv.* Kesäisin se [valo] - - v:tää tulen suonissa palamaan AHO. [Kiven "Lea"] on syntynyt Uuden testamentin v:tämästä kipinästä TARK. Sydämemme sytytä, / uskon lamppu v:ä SIIONIN KANNEL.

III. us. ed:iin, vars. II-kohtaan liittyen: antaa virike, alku, sysäys jhk, jllek, aloittaa jk; elähdyttää, kiihottaa jtak; vrt. viritä I.3. **1.** kohottaa ääni; vars. laulusta ja soitosta; avarammin runoilusta, jnk ylistämisestä tms.; us.: kajauttaa, heläyttää, soinnuttaa. | Ajokoira v:ti haukun. [Lehteriyleisö] v:ti huudon: alas nälkähallitus AK. V. laulu, virsi. Kvartetti v:ti: "Sua tervehdän". Soittokunta v:ti reippaan marssin. - - ja peippo pihakoivussa ensi sävelensä v:tää AHO. — V. ylistys, kiitoksensa jklle. Daavid v:ti runolahjansa Saulin ja Joonatanin muiston kunnioittamiseksi. — Vrt. I.2.a ja c. | Edustavana lyyrikkona Koskenniemi on joutunut v:tämään lyyransa hyvin monien asioiden ylistykseksi. Sua, Salome, naisten kauneinta, varten / tahdon harppuni helskyvän v. *JYLHÄ.

2. panna vireille, herättää keskustelu t. neuvottelu, pohdinta. | Hänen teki mieli v. puhetta ja kysellä vieraalta kuulumisia. Alustajan [kokouksessa] v:tämä keskustelukysymys. Myös ostaja voi v. ostoneuvottelut halutessaan ostaa puita valtion metsästä. — Oikeusasiasta tav. panna vireille. | [Kuulustelupöytäkirja] "Pölve Jürriä" vastaan v:etyssä jutussa V.J.MANSIKKA.

3. jhk ajatukseen, tunteeseen, (tunteen sävyttämään) suhteeseen t. toimintaan vaikuttamisesta; vrt. I.2.c. | Kansan lukuharrastuksen v:täminen. Mainostus v:tää yleisön ostohalua. Jeanne d'Arc v:ti voitonuskoa ranskalaisiin sotilaisiin. V. mielihyvää, toiveikkuutta. Välittömästi aistimuksista johtuvat tunteet ovat voimakkaampia kuin muistikuvien v:tämät. Tutkimuksen tulokset v:tivät ajatuksen, että - -. Vaaskiven "Yksinvaltias" v:ti arvovaltaisimmankin kritiikin taholla poikkeuksellisen suopeaa mielenkiintoa. - - valistus on v:etty, / järki hyvä herätetty J.JUTEINI. — V. sota. V. naapurusten välille vihaa. Viha v:tää riitoja, mutta rakkaus peittää rikkomukset kaikki VT.

4. *harv.* elähdyttää, virkistää (voimia). | Viimeisen toivonsa v:täminä he hyökkäsivät tientaipeesta kajastavaa tulta kohden J.SAULI. - - tuo näky epäilemättä oli omiaan v:tämään hänen uupuneita voimiaan AK.

IV. *harv.* - - putoaa altaaseen suihku, v:täen vedenpinnan [= synnyttäen virin vedenpintaan] JÄRN.

virity|s[64] *s.* **1.** virittäminen. **a.** Kiväärin, iskurin v. Kiinnitimme syötit ja soudimme siimojen v:kseen. — Suorittaa pianon, urkujen v. Radiovastaanottimen v. jllek aallonpituudelle. | [Novelli on] viritettävä puhtaasti ja herkästi kuin lyyrillinen runo. Että Jotuni on pystynytkin semmoiseen v:kseen, sitä ei kieltäne kukaan TARK. — Ketunpyynnissä on lippulangan v. aloitettava tuulen alapuolelta. **b.** Piipun v. - - syttyvät ne [puut] ensi v:ksellä SILL. — Vanhat muistot olivat saaneet uutta v:stä [= viriketta] PAKK. **2.** tila johon t. tapa jolla jk on viritetty t. virittynyt, vire. | Jalkajousen vetäminen v:kseen. Viulun v. on g—d^1—a^1—e^2. Tasavireinen, puhdas v. Radiovastaanottimen terävä, tarkka v. Ihmisen henkinen v. Novellin draamallinen v. V:kseltään valoisa runo. Hoi, Bellman junior, sinä oopperakellarien Orpheus, joko olet v:ksessä? L.ONERVA. **3.** *yhd.* Pianonv.; duuri-, molli-, normaali-, oktaavi-, pohja-, tremolov.; aalto-, näköv.; tunnev.

viritys|aukko *s.* Urkujen huulipillien yläsyrjään on leikattu v., jota säätämällä pillejä voidaan virittää. Sulatusuunin v. **-avain** *s.* Pianon, rummun v. **-eli|n** *s. tekn.* Radiovastaanottimen v:met. **-jousi** *s.* Piilukon v. Peurojen pyydystäminen v:lla 'pyydykseksi viritetyillä jousilla'. **-järjestelmä** *s.*, vars. *mus.* Tasavireinen v. Pythagoraan v. **-kela** *s. rad.* **-kondensaattori** *s. rad.* **-korkeus** *s. mus.* Urkujen v. **-koroke** *s.* Kiväärin varmistimen v. **-kynnys** *s.* Liipaisinlaitteeseen kuuluva v. **-käämi** *s. rad. vanh.* virityskela. **-laite** *s.* **-musiikki** *s.* televisiolähetyksissä (lähetyksen alussa) testikuvan aikana lähetetty musiikki. **-nappula** *s.* **-nuppi** *s.* Radiovastaanottimen, kameran v. **-piiri** *s.* Virkatieksi sanoi kuhmolainen ansojen v:ä PAULAH. — *Rad.* värähtelypiiri, joka viritetään kuunneltavan aseman aallonpituudelle. **-pilli** *s. mus.* määräsävelellä soiva pilli, jota käytetään apuna soittimen virityksessä. **-rauta** *s.*, vars. *mus.* äänirauta. **-ruuvi** *s.* **-silmä** *s. rad.* näkövirityksessä virityksen tarkkuuden ilmaisimena käytetty putki, näkövirityasputki. **-tanko** *s.* Konepistoolin, pikakiväärin v. **-tapa** *s.*, vars. *mus.* Tasavireinen, puhdas v. **-tapp|i** *s.* Kanteleen kielet on kiinnitetty v:eihin. **-tarkkuus** *s. rad.* virityksen tarkkuus, viritysterävyys, tarkkavireisyys, selektiivisyys. **-taso** *s. mus.* niistä (sovinnaisista) sävelkorkeuksista, joille soittimet on viritetty. **-terävyys** *s. rad.* viritystarkkuus. **-tila** *s.* - - asiayhteys, edellä käynyt keskustelu tms. määrää mielteiden v:n AK. — *Fys.* viretila. **-tukki** *s. mus.* pianossa tukki, johon kielien viritysruuvit on kiinnitetty. **-vipu** *s.* Kameran v.

viri|tä[37] *v.* **I.** jnk (vähittäisestä) alkamisesta, syntymisestä, "heräämisestä". **1. a.** tuulesta. | Aamutuuli v:ää. **b.** laineista. | - - kuun valo värisi veden pinnalla - - taittuen lukemattomien v:ävien aaltojen harjoilla PEKKANEN. **c.** ilmeistä. | Huulille v:nnyt hymyn häivä. Kasvoille v:si vähän eloisampi ilme. **2.** tulesta, valosta: syttyä. | V. palamaan. Ja liekki v:si — nuotio ensimmäinen / oli syttynyt hangelle hämyssä kuusikon JYLHÄ. **3.** avarammin jnk toiminnan, tapahtumisen alkamisesta. | Pulavuosien jälkeen uudelleen v:nnyt rakennustoiminta. Vuonna 1237 Hämeessä v:nnyt kapina. Oli v:nnyt pyrkimyksiä saada aikaan laajasuuntainen teollisuuspoliittinen ohjelma. V:ävä itku. Hirmuinen hälinä ja kilpajuoksu v:si heti nyt äsken äänettömässä, ryteikköisessä metsässä IVALO. — *Harv.* - - palovartija, jonka yövartio v:si ilta-7:ltä ja päättyi aamu-5:ltä KIANTO. — *Erik.* **a.** laulusta, soitosta. | Laulu v:ää. Pyhäaamuisin kirkossa v:ävä virsi. Puistossa v:si

hilpeä soitto. Malja myös käteen, että virsi v:ää! LEINO. — *Kuv.* Sydämissä on v:nnyt uusi virsi. - - v:si yhteiselämämme johtosävel soimaan aina tähän päivään asti AHO. **b.** keskustelusta, neuvottelusta, väittelystä yms. | Alustuksen johdosta v:si vilkas keskustelu. Alkoi v. huhuja. 11:nnellä vuosisadalla v:si nominalismin ja realismin välinen kiista, jota jatkui läpi vuosisatojen. Opinkysymyksistä v:si katkeria riitoja. Asiasta v:si kirjeenvaihtoa. — *Harv.* Tästä huolimatta v:si [= syntyi, pantiin vireille] heränneitä vastaan oikeusjuttuja A.VOIPIO. **c.** henkisistä toiminnoista, ajatuksista, tunteista, harrastuksista, ajatus-, aatesuunnista, -virtauksista. | Havainto v:ää hermoihin kohdistuneesta ärsytyksestä. Oli v:nnyt ajatus erityisen suhdannerahaston perustamisesta. Ajatus, kerran v:nneenä, ei enää jättänyt häntä rauhaan. Mielessä alkoi v. uusia hankkeita. Säätyläisissä v:si harrastus kansansivistystyötä kohtaan. Koskenniemen runoudessa v:si yhä vahvistuva taipumus antiikkiin päin. Mielenkiinto oli saatu v:ämään. Mielissä v:si toivo. Rohkeus, joka oli alkanut v., katosi jälleen. Viha v:si uudelleen. Nuorten v:ävä rakkaus. - - tuttavuutemme alkupuolella, hyvän veljeyden juuri v:tessä SILL. — Suomessa 1890-luvulla v:nnyt uusromantiikka. 1800-luvun alkupuolella v:nnyt suomalaisuusliike. **II.** *harv.* vrt. virittää I. **1.** jännittyä. | On kuin jänne laukeaisi hetkiseksi, mutta v:äähän se taas uudelleen! S.ERONEN. - - jousi heiltä v:ää ja keihäs iskee, silloin kun tarvitaan AK. **2.** - - laivojen sadat eriväriset liput v:sivät [= levittyivät] tuulessa kirkasta, sinistä taivasta vasten HEPOR. — - - vaan ma kotkana kohoan, / haukkana v:än [= nousen, voimistun] vielä LEINO. **3.** He elivät siinä [suviyössä], heidän silmäinsä katse ja loiste v:si [= sävyttyi] heidän sitä itse harkitsematta samoihin sävyihin SILL.

viriö[3] *s. kut.* viretasojen välinen aukeama, vireaukeama, vire, tiuhta. | Avoin v. Polkea v. Heittää sukkula v:ön. — *Yhd.* avo-, umpiv.; palttina-, ripsiv.

vir|jetä[34*] *v.* tulla virkeä(mmä)ksi, viretä, virota, virkistyä, piristyä, voimistua. | V:keni vähitellen vuoteesta noustuaan. - - yhä v:kenevä lounas on jo kuivannut verkot AHO. Rohkeus kasvaa vaaran mukana; voima v:kenee pulassa *SILJO.

vir|ka[10*] *s.* vrt. ammatti, paikka, toimi, työ.

I. 1. a. valtion t. muun julkisen yhdyskunnan toimi, johon kuuluu määrätehtävät yhdyskunnan puolesta ja jonka haltijalla virkamiehenä on erikoinen oikeusasema; valtion viroista ahtaammassa merk:ssä vain sellainen, jonka haltijan nimittämiskirjana on avoin kirje t. valtakirja. | Valtion, kunnan, seurakunnan v. Posti- ja lennätinlaitoksen, puolustuslaitoksen, lääninhallituksen v:at. Presidentin, tuomarin, opettajan, kappalaisen v. Vakinaiset, ylimääräiset v:at. Peruspalkkainen, sopimuspalkkainen v. Päätoiminen v. Perustettiin uusi v. Avoinna oleva v. V. julistetaan haettavaksi. Hoitaa, toimittaa jtak v:kaa. V:kaa toimittava (*lyh.* vt.) 'avoinna olevaa virkaa (joskus: viransijaisuutta) hoitava'. V:kaa tekevä, par. ed. V:kaa toimittava nimismies. V:an tai toimen haltijat. Astua v:kaan. Nimittää jku jhk v:kaan. Papin asettaminen v:kaansa. Valtion v:assa oleva lääkäri. Yletä v:assa. V:asta vapaa. Erottaa, pidättää, vapauttaa v:asta. Panna v:alta tuomioistuimen päätöksellä. V:alta joutunut upseeri. Sellainen juoppo olisi saatava (pois) v:alta. Siinä vallankumouksellisten kokouksessa kuulemma Jumalakin pantiin v:alta. Vieläköhän pastori on v:allakaan? PÄIVÄR. - - jäi odottamaan, kunnes asemamies selvisi v:astaan [= virkatehtävistään] KIANTO. - - jos [jollakulla on seurakunnassa] v., pitäköön v:astaan vaarin UT. — Tehdä jtak v:an puolesta 'virkansa perusteella, virka-aseman velvoittamana t. oikeuttamana, virkamiehenä, viranomaisena'. Asia, jota yleinen syyttäjä ajaa v:kansa puolesta. Ajoi asiaa todellisesta harrastuksesta eikä vain v:an puolesta. Yleisesti tunnetut asiat on tuomiossa v:an puolesta otettava huomioon, vaikka kumpikaan asianosaisista ei niihin vetoaisi. V:an puolesta: N.N. [kirjelmän tms. allekirjoituksena]. A:lla on v:an puolesta auto käytettävänään. **b.** vars. *kans.* yl. toimesta, ammatista, (myös satunnaisesta) tehtävästä. | Toimittaa puusepän, suutarin, rengin v:kaa. Koira hoiti ulkona vahdin v:kaa. Koiran v., ks. ◡. On v. varkaallakin SP. Viisi v:kaa, kuusi nälkää SL. [Eskolla] on isä, äiti, koto ja v. [= ammatti] KIVI. Tiesivät varsinkin vanhat merenmiehet, mille v:alle lähtivät, kun astuivat laivaan PAULAH. **c.** *yhd.* ed:iin, vars. a-kohtaan liittyen. | Aktuaarin-, arkkitehdin-, asessorin-, diakonin-, kappalaisen-, kirjanpitäjän-, kruununvoudin-, lehtorin-, lukkarin-, lääkärin-, maaherran-, opettajan-, papin-, piispan-, presidentin-, professorin-, sihteerin-, tuomarin-, upseerinv.; pappis-, päällystö-, siviili-, sotilasv.; hallinto-, kirjasto-, koulu-, pankki-, saarna-, seurakunta-, yliopistov.; ansio-, kunnia-, leipä-, luottamus-, palkkiov.; pää-, sivuv.; koiran-, laiskanv.

2. myös esineistä ja asioista: tehtävä, missä jk on t. (vars. kielt. ja epäilevissä yhteyksissä) mihin jk kelpaa, mihin jtak voidaan käyttää. | Kuminauha, jonka v:kana on pitää paidan hihat ylhäällä. Alkuperäiseen v:kaansa kelpaamattomaksi käynyt takki. Pöydän v:assa käytetty laatikko. Sängyn v:kaa toimittava laveri. Lattian alla oli kuoppa, joka teki kellarin v:kaa. Vanha v:alta pantu öljylamppu. — Mitäs v:kaa käymättömällä kellolla on? Ei tuollaisella hevoskaakilla ole mitään v:kaa. Mitäpä v:kaa enää on minunkaan elämälläni! Husaarirykmentti oli Pommerissa, missä sillä ei ollut paljon v:kaa, koska se kuitenkaan ei voinut vastata alueen puolustuksesta. | Miesten narriksihan ne naiset on luotukin maailmaan. Eipä niillä mitä v:kaa liene muuta CANTH. Ei taida olla v:kaa [= hyötyä] sinne noususta AK.

II. *harv.* Laske juoni juoksemahan, / v. [= jono (metsän eläimiä)] vippelehtämähän KANT.

virka-|aateli(sto) *s.* aateli, jonka hallussa on valtion tärkeimmät virat, virkamiehinä palveleva aateli;)(maa-aateli(sto). | Rooman, Venäjän v. **-aika** *s.* **1.** aika, jonka jku palvelee

jssak virassa, virka-, toimikausi. | Presidentin v. on kuusi vuotta, minkä jälkeen toimitetaan uudet vaalit. Kirkkoherra N.N:n 17-vuotisena v:naan tekemät uudistukset. 2. aika, joka virkamiehen päivittäin tulee työskennellä virastossaan. | V. klo 8.30—16. Kuuden ja puolen tunnin päivittäinen v. **-ala** *s.* Sosiaaliministerin v:an kuuluvat asiat. Toimia v:lla 'virkamiehenä'. Bysantissa vallitsi v:lla tarkka arvoasteikko. **-alue** *s.* viranomaisen toimialue. | Maaherran, kruununvuodin, kirkkoherran v. Keskusviraston v. käsittää koko maan.

virkaan|asettajaiset *s. mon.* juhlatilaisuus, jossa (vars. kirkollinen) virkamies asetetaan virkaansa. | Piispan, kappalaisen v. **-asettaminen** *s. tav.* ⌒. **-astujaisesitelmä** *s.* professorin virkaanastujaisissaan pitämä esitelmä. **-astujaiset** *s. mon.* virkaan astuttaessa pidetty juhlatilaisuus. | Professorin v. **-astuminen** *s. tav.* ⌒. **-nimittäminen** *s. tav.* ⌒. **-nimitys** *s.*

virka-ansio *s.* virka-alalla saavutettu ansio, meriitti. | Virkahakemuksessa on mainittava opinnot, v:t ym. asiaan vaikuttavat seikat.

virkaanvahvistuskirja *s.* viranvahvistuskirja.

virka-apu *s.* apu, jota viranomaiset ovat velvolliset antamaan toisilleen ja yksityisille pantaessa toimeen julkisen vallan käskyjä ja määräyksiä. | Pyytää nimismieheltä v:a. **-tie** *s.* Mahdollisuus käyttää v:tä takavarikon toimeenpanossa. **-toimenpide** *s.* **-toimi** *s.*

virka-|arkisto *s.* viraston arkisto. **-arvo** *s.* Johtajan, assistentin v. Korkea v. Olla jssak v:ssa. V:ltaan vanhempi lehtori. **-asema** *s.* Säännökset kaupungin viranhaltijain v:sta ja palkkauksesta. Rykmentinkomentajan, ministerin v. Korkeassa v:ssa oleva hallitusmies. Majurin v:ssa oleva kapteeni. **-asi|a** *s.* Neuvotella v:oista. Postivirkamiehet ovat v:oissa vaitiolovelvollisuuden alaisia. Matkustella v:oissa. **-aste** *s.* Puolustuslaitoksen v:et. Kustaa Aadolfin aikana käskynhaltijalaitoksesta alkoi kehittyä orgaaninen jäsen, vakinainen v. hallintokoneistoon. **-asteikko** *s.* Papillinen v. eli hierarkia. **-asu** *s.* vrt. virkapuku. | V:ssa oleva pappi. **-asumus** *s.* tav:mmin seur. **-asunto** *s.* virkamiehelle luontoisetuna kuuluva asunto.

virkaa|tekevä, -toimittava *a.* par. virkaa toimittava, ks. virka I.1.a.

virka|edesvastuu *s.* par. virka(mies)vastuu. **-ehdotu|s** *s.* ehdollepano (jhk virkaan). | Viran täyttäminen v:ksen nojalla. **-ero** *s.* omasta pyynnöstä tapahtuva virasta eroaminen; vrt. viraltapano, virantoimitusero. | Yleensä valtion vakinaisen virkamiehen on pyydettävä v. täyttäessään 67 vuotta. Hakea v:a. Saada v. Myöntää jklle v. **-erohakemus** *s.* **-este** *s.* Ei voinut saapua juhlaan v:en vuoksi. **-hakemus** *s.*

virkah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < virkahtaa. | V:teli valju impi: / "Sydän minulla / sykkyräksi sylkähtävi - -" LEINO.

virka|heitto *a.* epävirallisesti, us. *halv.* virasta erotettu. | V. luutnantti, kirjuri. Joutui juopottelunsa takia v:heitoksi. — *Leik.* Ravistunut vene, joka jo vuosia oli ollut v:heittona. — *S:sesti.* - - vanha juoppo Rallunfors, muuan v. ALKIO. **-herra** *s.*, vars. *halv.* t. *leik.* Ylpeä v. - - olivat kuulleet, minkälaista v:a minusta oli aiottu JÄRVENT.

virkah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* (< virkkaa) lausahtaa. | V. jtak ohimennen. - - v:ti huomionsa Kustaallekin SILL.

virka|huolet *s. mon.* V:huolien rasittama. **-huone** *s.* virkatehtävien toimittamista varten oleva (toimisto-, kanslia)huone. | Kirkkoherran, sairaalan lääkärin v. **-huoneisto** *s.* vrt. ed. | Sosiaaliministeriön v. **-höyhen** *s. kans.* = virkasulka. **-|ikä** *s.* aika, jonka jku on ollut (jssak) virassa, virkavuodet; vrt. virkavuosi, erik. | V. eläkkeen saannin perusteena. V:iältään joukkoosaston vanhin kapteeni. **-ikälaki** *s.*

virkailija[14] *s.* epävirallisesti julkisen yhdyskunnan virkamiehistä; avarammin myös yksityisen palveluksessa olevista toimihenkilöistä. | Valtion, kunnan, pankin, tehtaan v. Yhdistyksen v:in vaali. — *Yhd.* kirjasto-, kustannus-, lennätin-, lähetystö-, museo-, posti-, rautatie-, tulli-, vakuutus-, vankila-, verov. **-kerho** *s.* Tehtaan v. **-kunta** *s.* virkailijat. | Lentoaseman v. **-rakennus** *s.* virkailijoiden asuinrakennus. **-yhdistys** *s.*

virkail|la[29] *v.* 1. *kans.* olla, viipyä jssak joutilaana t. jtak vähäpätöistä toimitellen, aikailla, viivytellä, joutavoida. | Ei tässä jouda v:emaan AHO. - - pistäysin puodissa ostamassa tupakkaa ja karamelleja ja v:in siellä täällä AHO. - - tämä hiljainen, määrätön v:eminen ainoastaan miehensä vaimona! L.ONERVA. 2. *harv.* hoitaa jtak virkaa t. tointa, toimia. | - - kansalaisia, jotka kanavalla v:evat tai alusten kuljetusta hoitavat I.K.INHA.

virkailmoitus *s.* viran puolesta annettu ilmoitus; *erik.* lennätinlaitoksen omaa toimintaa koskeva virkasähkösanoma.

-virkainen[63] *poss.a.* Moni-, vähä-, ylempiv.

virka|into *s.* vrt. seur. | Osoittaa liiallista v:intoa. **-intoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (liian, häiritsevän) innokas virkatehtävissään t. toimessaan. | V. poliisi, ovenvartija. Suomalainen kuvernööri meni v:sessa sensuroimisessaan jopa pitemmälle kuin venäläiset. Käyttäytyä v:sesti. **-juna** *s.* virkamatkoilla käytettävä erikoisjuna. **-järjestelmä** *s.* Alkuseurakuntien virat perustuivat aluksi henkilahjoihin, mutta vähitellen siirryttiin oikeudellisen v:n kannalle. **-karvat** *s. mon. kans.* kissan viiksistä, koiran kuonokarvoista. **-kausi** *s.* virka-aika (1), toimikausi. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* kelpoinen hoitamaan jtak julkista tointa, hakukelpoinen, pätevä, kompetentti. | V. kansakoulunopettaja. V:suuden saamiseksi normaalilyseossa suoritettu auskultointi. **-kelpoisuustodistus** *s.* **-kiel|i** *s.* 1. virka-asioissa käytetty kieli, virallinen, hallintokieli. | Suomi ja ruotsi ovat meillä v:inä. 2. virka-asioiden käsittelylle ominainen kielenkäyttö, sen sanat ja lauseparret, virasto-, kanslia-, kuriaalikieli. | Laki- ja v:en sanasto. V:een jääneet muukalaisuudet. **-kirjanpito** *s.* **-kirje** *s.* 1. viranomaisen virka-asiassa lähettämä kirje. | Nimismiehen lääninhallitukseen lähettämä v. 2. virkalähetyksenä postissa kuljetettu kirje. **-kirjelmä** *s.* vrt. virkakirje. **-kone** *s. kuv.*, vars. *halv.* konemaisesta, hengettömästi toimivasta virkamiehestä. **-koneisto** *s. kuv.*

Valtion, kaupungin v. Kankeasti toimiva v. **-kumppani** *s.* virkatoveri. **-kun|ta** *s.* (vars. samalla alalla, alueella t. samassa virastossa toimiva) virkamieskunta, virkamiehistö; *vanh.* usean henkilön muodostama viranomainen, virasto. | Valtion v:nan palkat. Erityisten v:tien leski- ja orpokassat. Merenkulkuhallituksen alainen v. Ylempi, alempi v. Kanttoriurkurit alkoivat valvoa v:tansa taloudellisia etuja. Opettaja Nurmelin edusti omalta kohdaltaan pitäjän vanhaa v:taa SILL. — [Ulkomailla oleva velkoja saa vannoa valansa] sen Oikeuden tahi v:nan edessä, jossa, sen maan lain mukaan, valanteko on vastaan otettava LK. Korkeimmaksi v:naksi asetettiin hallituskonselji, joka sai Keisarillisen Suomen Senaatin nimen IT. — *Yhd.* kirkollis-, koulu-, siviili-, sotilasv. **-kuntoisuu|s** *s.* Puhdasoppisuuden ajan toimenpiteet pappien v:den kohottamiseksi. **-kyky** *s.* Kirkkolaki asettaa piispaksi valittavalle kolme vaatimusta: jumalanpelko, oppi ja v. **-käyttö** *s.* Rautatien v:ä varten oleva puhelinverkko.

virka|laitos *s.* Oikeus- ja v:laitoksemme. **-lakki** *s.* virka-asuun kuuluva lakki. | Asemapäällikön, postinkantajan, tullimiehen v. Päähän vain paperitötterö, maalarin v. KARHUM. **-lakkinen** *a.* V. sähkösanomalähetti. **-leima** *s.* [Passissa tulee olla] passin antaneen viranomaisen allekirjoitus ja v. LK. **-loma** *s.* virkaan etuna kuuluva (vuosi)loma. **-lähetys** *s.* **1.** postilähetys, joka kuljetetaan postimaksutta vapaakirjeoikeuden t. postirahavapauden nojalla. **2.** Ruotsi-Suomen postilaitos sai alkunsa toimista, joihin oli ryhdytty hallituksen v:ten perille saattamiseksi. **-lääkär|i** *s.* virassa oleva lääkäri;)(yksityislääkäri. | V:eitä ovat esim. kunnanlääkärit ja sairaalalääkärit. **-mah|ti** *s.* Nimismies esti v:dillaan kokouksen järjestämisen. Näyttää v:tiaan. Lakeja ei voi ylläpitää pelkällä v:dilla ja poliisikunnalla. **-matk|a** *s.* virkatehtävien suorittamiseksi tehty matka, toimitusmatka. | Virkamiehellä on oikeus saada v:oista matkakorvaus ja päiväraha. Olla v:alla. **-merkintä** *s.* Sähkösanomassa on osoitteen edessä maksullinen v., joka ilmaisee sähkösanoman laadun. **-merkk|i** *s.* **1.** virka-asemaa osoittava merkki. | Virkalakkiin, puvun rinnukseen kiinnitettävä v. Komentosauva päällikön v:inä. Kirjan muotoon taitettu, taskussa pidettävä poliisimiehen v. Papin v:inä oli alkuaan pitkä valkoinen viitta. **2.** virkapostimerkki. | Eräissä maissa valtion virastot käyttävät kirjeenvaihdossaan erityisiä postimerkkejä, ns. v:ejä. **-miehistö** *s.* virkamiehet, virka(mies)kunta. | Valtion, kunnan v. Metsähallituksen v:ä lisättiin. V. ja muut säätyläispiirit ruotsalaistuivat Ruotsin vallan aikana. **-mie|s** *s.* henkilö, joka oman suostumuksensa nojalla on velvollinen hoitamaan jhk julkisen yhdyskunnan virkaan t. toimeen kuuluvia tehtäviä; vrt. toimen-, viranhaltija. | Valtion, kunnan, seurakunnan v. Vakinainen, ylimääräinen, tilapäinen, sopimuspalkkainen v. Lääninhallituksen v. Kirjaston v. V:henä tehty rikos. V:hen vastustaminen. — *Harv.* yl. virkailijoista. | Pankin v. — *Yhd.* hallinto-, lennätin-, lähetystö-, posti-, rautatie-, tulliv.; siviili-, sotilasv.

virkamies|aateli *s.* = virka-aateli. **-ala** *s.* Toimia v:lla 'virkamiehenä, virka-alalla'. **-asi|a** *s.* V:oiden neuvottelukunta 'valtiovarainministeriötä palkkaus- ja eläkeasiainosaston toimialaan kuuluvissa asioissa avustava elin'. **-asun|to** *s.* **-hallin|to** *s.* Uudella ajalla vanha paikallinen itsehallinto väistyi enemmän ja enemmän v:non tieltä. **-hallitus** *s.* tav. = toimitusministeristö. **-järjestelmä** *s.* Rooman tasavaltainen v. **-järjestö** *s.* **-kerho** *s.* **-koneisto** *s. kuv.* = virkakoneisto. **-ko|ti** *s.* V:deista lähtöisin olevat ylioppilaat. **-kunta** *s.* virkamiehet, virkamiehistö, virkakunta. **-kurssi** *s.*, tav. *mon.* Posti- ja lennätinlaitoksen, valtionrautateiden järjestämät v:t. **-lakko** *s.* **-liitto** *s.* Virkamiesyhdistysten keskusjärjestö, V. **-luettelo** *s.* Maanmittaushallituksen v. **-luok|ka** *s.* **1.** virkamiehet yhteiskuntaluokkana. **2.** Valtiokalenteri, joka aluksi luetteli vain korkeimmat v:at [= virkamiesten korkeimmat luokat] IT. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* V:sen säännöllinen päiväjärjestys. **-olot** *s. mon.* **-paik|ka** *s.* Taistelu hyväpalkkaisista v:oista. **-palkk|a** *s.* Hallituksen esitys v:ojen korottamisesta. **-perhe** *s.* Syntyisin v:estä. Kotiapulainen saa paikan v:essä [ilm.]. **-piir|i** *s.*, tav. *mon.* Elintaso v:eissä. **-polv|i** *s.* Vanhan v:en edustaja. **-ryhm|ä** *s.* Eräiden v:ien palkkoihin saatiin korjauksia. **-suhde** *s.* = virkasuhde. **-suku** *s.* Vanha v. **-sääty** *s.* Hollannin kaupunkien v. **-tutkinto** *s.* Valtionrautateiden v. **-ura** *s.* Antautua v:lle. **-vastuu** *s.* = virkavastuu. **-vero** *s. hist.* virkamiesten palkkaukseen koottu vero. **-yhdisty|s** *s.* Virkamiesliittoon kuuluvat v:kset.

virka|määräys *s.* = määräys 1, erik. c. **-määräyskirja** *s.* **-nainen** *s.* virassa (t. yl. virasto-, toimistotyössä) olevasta naisesta. **-nappi** *s.* virkapuvun nappi, jossa on virka-alan tm. tunnus. | Kiiltävä metallinen v. **-neiti** *s.* vrt. virkanainen. **-nim|i** *s.* vrt. arvonimi, titteli. | Lukkarin v:en muuttaminen kanttoriksi. **-nimity|s** *s.* **1.** nimittäminen jhk virkaan. | V:ksissä noudatettavat pätevyysvaatimukset. **2.** virkanimi. | Jaostopäällikkö, eräissä ministeriöissä jaoston esimiehen v. **-nimitysasia** *s.* V:a koskeva valitus.

virkanta[15*] *teonn. harv.* < virkkaa. | - - juoksin oven taakse kuulemaan, vieläkö kuuluisi v:a MERIL.

virka|nyrkki *s. halv.* (virkavaltaisesta, mahtipontisesta) virkamiehestä. **-paik|ka** *s.* vrt. toimipaikka. **1.** virka (I.1). | Ylimmät v:at. Kilpailu v:oista. Saada itselleen vakituinen v. **2.** virantoimituspaikka. | Matkusti v:kaansa Helsinkiin. Hämeen läänin maaherran v:kana on Hämeenlinna. [Asemapäällikkö] esiintyi tässä yhtä varmana kuin v:allaan asemalaiturilla JÄRVENT. **-palkka** *s.* virasta sen hoitajalle maksettava palkka, virkamiespalkka. **-palvelus** *s.* Vierasuskolaiselle älköön pappi tyrkyttäkö v:tansa LK. **-pappeus** *s.* vrt. seur. **-pappi** *s.* - - sielunhoito ei elävässä kirkossa jää suinkaan ainoastaan v:en asiaksi, vaan - - siinä, jos missään, yleinen pappeus voi palvella kirkollisia tarkoituksia A.J.PIETILÄ. **-piiri** *s.* **1.** virka-, virantoimitusalue. | Lääninlääkärin v:nä on lääni. **2.** tav:m-

min virka-, toimiala. 3. *kans. harv.* pyyntialue, virkotie. | Ukon v. ulottui aina Ounasjoen maille PAULAH. **-posti** *s.* V:a ja yksityiskirjeitä. Sotilaskuljetuksen johtajalla on oikeus kuljetusta koskevissa asioissa käyttää rautatien v:a. **-postikortti** *s.* vrt. virkalähetys 1. **-postimerkki** *s.* = virkamerkki 2. **-puhelin** *s.* virkakäyttöä varten oleva puhelin. **-puhelu** *s.* Suomen sisäisessä puhelinliikenteessä puhelut ovat joko yksityisiä puheluja tai v:ja. **-pu|ku** *s.* eräiden virkojen ja toimien haltijoiden käyttämä erityinen, heidän virka- t. toimialansa ja us. myös asemansa ilmaiseva puku, univormu. | Upseerin, poliisin, postinkantajan, sairaanhoitajan v. Roomassa konsulin v:kuna oli purppurapäärmeinen toga. Hotellin portieeri täydessä v:vussaan. **-pukuavustus** *s.* virkapuvun hankkimiseen maksettu avustus. **-pukuinen** *a.* V. upseeri, tullimies, vahtimestari.

virkapuku|kangas *s.* **-ohjesääntö** *s.*

virka|puvusto *s.* Sotilaan v:puvustoon kuuluu yleensä paraati-, kenttä- ja työpuku. **-puvuton** *a.* Rintaman takaa tavattua v:ta vihollisen sotilasta käsitellään vakoilijana. **-pätevyys** *s.* = virkakelpoisuus. | Kirkollisten toimihenkilöiden v. **-pöy|tä** *s.* Nimismiehen v:dälle kertyneet asiakirjat. [Räätäli] murjotti jurona v:dällään [= työpöydällään] SILL. **-rikkomus** *s.* vrt. seur. **-riko|s** *s. lak.* virkamiehen virassaan tekemä rikos. | V:ksia ovat yleensä vain törkeät virassa tehdyt virheet, jotka saatetaan tuomioistuimen käsiteltäväksi, mutta eivät vähäisemmät, joista rangaistus määrätään kurinpitoteitse. V:kset jaetaan usein varsinaisiin v:ksiin l. sellaisiin, joihin vain virkamies voi syyllistyä, ja epävarsinaisiin l. sellaisiin (esim. kavaltaminen), joita muutkin voivat tehdä, mutta jotka virkamiehen virassaan tekeminä rangaistaan tavallista ankarammin. **-rikosasia** *s. lak.* vrt. ed. **-rouva** *s.* kodin ulkopuolella virastossa, toimistossa tms. toimessa oleva rouva. **-salaisuus** *s.* salaisena pidettäväksi määrätty asia, jonka virkamies virantoimituksessaan on saanut tietää, sekretessi. **-sauva** *s.* virka-aseman merkkinä käytetty sauva. | Turun kaupunginviskaalin ennen käyttämä v. **-sinetti** *s.* viranomaisen virka-asioissa käyttämä sinetti. **-sisar** *s.* vrt. virkaveli. **-sivutulo** *s.* virasta saatava sivutulo, sivusaatava, sportteli. **-suhde** *s.* virkamiehen ja sen julkisen yhdyskunnan välinen oikeussuhde, jonka palveluksessa hän on; vrt. työsuhde. **-sulka** *s. kans.* kukon pyrstön pitkistä peitinhöyhenistä.

virkasyyte *s. lak.* virkarikoksesta aiheutuva syyte. **-asia** *s.* **-juttu** *s.*

virka|sähkösanoma *s.* viranomaisen virka-asiassa lähettämä sähkösanoma. | V:sähkösanomat ovat joko varsinaisia v:sähkösanomia tai lennätinpalvelua koskevia virkailmoituksia. **-sään|tö** *s.* Säännökset kaupungin viranhaltijain virka-asemasta ja palkkauksesta on annettava v:nössä. Kaupungin v:nön alainen toimi.

1. **virkat|a**[35*] *v. käs.* valmistaa kudelmaa toisiinsa punoutuvista silmukoista erityisellä virkkuukoukulla l. -neulalla, solmustaa; vrt. koukuta, kutoa, neuloa. | V. pitsiä, kinnasta. V:tu myssy, patalappu. V. ketjusilmukoita.

2. **virkata**[35*] *v. murt.* virkkaa.

virkatakki *s.* vrt. virkapuku. | Papin musta v. Kiiltävänappinen poliisin v.

virkatalo *s.* talo, joka palkkaetuna on annettu virkamiehen hallittavaksi, puustelli. | Papiston v:t. Kanttorin v. Valtion v:t, joita aikaisemmin annettiin sotilas- ja siviilivirkamiehille hallittavaksi, on nykyisin annettu yksityisille vuokralle tai lunastettavaksi. V:n haltija, vuokraaja. — *Yhd.* kirkollis-, kruunun-, pappis-, sotilasv. **-|etu** *s.,* tav. *mon.* Papiston v:edut. **-laki** *s.* **-lautakunta** *s.* V. on asetettu hoitamaan evankelisluterilaisen seurakunnan kiinteää omaisuutta, mikäli seurakunnassa ei ole kirkkohallintokuntaa. Kutakin valtion virkataloa varten on maatalousministeriön asutusasiainosaston asettama v. **-rahasto** *s.* Maa- ja yhdistetyssä kaupunki- ja maaseurakunnassa virkatalot rakennetaan ja pidetään kunnossa v:n varoilla.

virka|tehtävä *s.* Nimismiehen, kirkkoherran, sairaalalääkärin v:tehtävät. Hoitaa v:tehtäviään. Erityisistä v:tehtävistä maksetut virantoimituspalkkiot. [Vastustaa] poliisiviranomaista v:tehtävässä, johon tämä on ryhtynyt järjestyksen pitämiseksi tai turvallisuuden tehostamiseksi LK. **-teitse** *adv.* virkatietä. **-tie** *s.* 1. vars. *virkatietä* virkateitse. | Asiakirjan lähettäminen v:tä tarkoittaa, että asiakirja kulkee kaikkien asianomaisten virastojen kautta ylimmästä alimpaan tai päinvastoin. Hankkia v:tä hakijasta rikosrekisterinote. — *Sot.* V. jakaantuu komento- ja asetiehen. 2. *harv.* - - vanha Händel piti edelleen kiinni ajatuksestaan ohjata poika v:lle [= virkauralle] H.KLEMETTI. 3. *kans.* = virkotie. **-tiedonanto** *s.* **-tiedotu|s** *s.,* vars. *sot.* Käskyt, määräykset, ohjeet ja tiedotukset ovat v:ksia, joita esimies palvelusta koskevissa asioissa antaa käskynalaiselleen. Ilmoitus, anomus ja kantelu ovat käskynalaisen esimiehelle tekemiä v:ksia. **-tila** *s.* virkaan luontoisetuna kuuluva tila, virkatalo; *erik.* seurakunnan hoitoon jätetty osa tilasta, josta osa on erotettu pappilaa varten. **-todistus** *s.* 1. papintodistus t. siviilirekisterin ote. | Hakemukseen on liitettävä v. sekä jäljennös koulu-, työ- ym. todistuksista. 2. *harv.* viran hoidosta annettu todistus. | - - v. palvelusajan pituudesta sekä hakijan viranhoidosta ja käytöksestä AK. **-toimenpide** *s.* - - pyytäköön maaherralta v:ttä kunnan velvoittamiseksi korjaamaan laiminlyönnin tai epäkohdan LK. **-toim|i** *s.* 1. virka, toimi. | Olla julkisessa v:essa. V:en ohella hoidetut luottamustehtävät. Sai pyynnöstä eron v:istaan ja omistautui kokonaan harrastuksilleen. 2. virantoimitus, virkatoiminta. | Luotsi on v:essaan aluksella aluksen päällikön neuvonantaja suuntaa ja kulkuvettä koskevissa asioissa. Pankkitarkastusviraston virkamies tai muu toimihenkilö pitäköön ehdottomasti salassa, mitä hän v:essaan on saanut tietoonsa pankin tai sen asiakkaiden liikeasioista ja taloudellisesta asemasta. 3. virkatoimenpide, virkatehtävä. | Toimituskirja, viranomaisen suorittamastaan v:esta antama asiakirja. Ulosmittauksessa tavara v:in eristetään velallisen muusta omaisuudesta. Eduskunnan oikeus tarkastaa valtioneuvoston jäsenten ja oikeuskanslerin

v:ien lainmukaisuutta. V:issaan tunnollinen. Maaherra on v:issaan ensi sijassa sisäministeriön alainen. - - perin toisella v:ella ajeli nyt nimismies ympäri pitäjää KIVI. - - muitakin töitä, kotoisia puuhia, jotka etupäässä kuuluivat naisväen v:iin PAULAH. **-toimin|ta** *s.* Moottoriajoneuvojen katsastusmies on v:nassaan läänin maaherran alainen. Vuoden 1900 kielimanifestin jälkeen venäjä oli saanut jalansijaa v:nassa. **-toimitu|s** *s.* **1.** virkaan kuuluva toimitus, virkatoimenpide, -toimi. | Kastaminen, vihkiminen, hautaaminen ym. pappien v:kset. Ammattientarkastaja on velvollinen asianomaisesta määräyksestä tilapäisesti suorittamaan v:ksen, joka kuuluu toiselle ammattientarkastajalle. **2.** par. virantoimitus. | Rummunlyöjä oli vaipunut maantien varteen v:kseen kuuluvat kapineet vierellään JÄRVENT.

virka|toveri *s.* jkn kanssa samalla virka-, työalalla toimiva henkilö, virkaveli, -sisar, kollega. | Lähimmät v:toverit. Maaseudun lääkärit voivat seuran vuosijuhlissa tavata helsinkiläisiä v:tovereitaan. Kuuli asian kansliassa v:tovereiltaan. **-toveruus** *s.* **-tulot** *s. mon.* Kappalaisen v. **-tunti** *s.* **1.** vars. *mon.* Olen istunut virastossani ja v:en päätyttyä kotonani AHO. **2.** normaalilyseon auskultantin vakinaisen opettajan sijaisena pitämä opetustunti; vrt. harjoitustunti. **-tuomari** *s.* tuomarinvirassa oleva tuomari. | Tuomari on, mikäli hän on v., asetettava elinajaksi IT. **-tutkin|to** *s.* tutkintoja, jotka ovat pätevyysvaatimuksena joihinkin virkoihin. | Lainopillinen v. Yliopiston maatalous-metsätieteellisessä tiedekunnassa suoritettu v. Ruotsin yliopistoissa koulunopettajaksi aikovat suorittavat filosofisen v:non. **-työ** *s.* Harrastukset, joita monella on v:nsä ohella. **-ura** *s.* Hallinnollinen, puolustuslaitoksen v. Aloitti v:nsa harjoittelijana Helsingin postikonttorissa. Antautua v:lle 'virkamieheksi'. **-vahvistuskirja** *s.* **1.** par. viranvahvistuskirja. **2.** par. valtakirja (2). **-vala** *s.* vala, joka virkamiehen on vannottava, kun hän ryhtyy hoitamaan (ensimmäistä) virkaansa. **-val|ta** *s.* **1.** virkamiehelle t. viranomaiselle kuuluva valta. | Joka, valtiopetoksen aikomuksessa, - - väärin käyttää hänelle uskottua v:taa - - LK. **2.** siitä, että valta ja julkisten asioiden hoito on keskittynyt virkamiehistölle ja yksityisten kansalaisten oikeudet ovat vähäiset, viranomaisten mielivalta(isuus), virkavaltaisuus, byrokratia. | Tsaarin itsevaltius ja siihen perustuva venäläinen v. Jäykkä, edistystä kahlehtiva v. **3.** virkamiehet, viranomaiset. | V:lan edustajat. Vastustus, jonka maallinen ja hengellinen v. 1800-luvun alkupuolella kohdisti herännäisyyteen. [Poliisi piti luultavana] että pojilla oli siinä jutussa osansa, koska he niin välttelivät v:taa [= poliisia] AK. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* virkavaltaa noudattava, sen mukainen, byrokraattinen; vrt. ed. 2. | V. hallitusjärjestelmä. Talouselämän v. holhous. Suomen asioita hoidettiin 1800-luvun alkupuoliskolla v:sesti. — *Erik.* kielteisesti arvostellen: virkamiehen aseman tärkeyttä tähdentävä ja yksityisen oikeuksia väheksyvä, viranomais(t)en mielivaltaan perustuva, virallisista muodollisuuksista jäykästi kiinni pitävä. | V:set tsaarinvallan palvelijat. V. vanhoillisuus, kaavamaisuus. Käyttäytyä kopeasti ja v:sesti. Suvaitsematon v:suus. **-valtaistaa**[2] *v.* tehdä virkavaltaise(mma)ksi. **-valtaistu|a**[1] *pass.v.* < ed. | Kaupunkien hallintojärjestelmä oli v:nut. **-valtaistuttaa**[2*] *kaus.v.* (< ed.) = virkavaltaistaa. **-valtuus** *s.*, tav. *mon.*

virka|vapaa *a.* par. virasta vapaa, virkavapautta pitävä t. nauttiva. **-vapau|s** *s.* määräajan kestävä vapaus viran hoitamisesta. | Pyytää, anoa v:tta. Sairauden johdosta myönnetty v. Pitää, nauttia v:tta. **-vastuu** *s.* virkamiehelle viran hoidosta kuuluva vastuu, virkamiesvastuu. **-veikko** *s.* tuttavallisesti = seur. **-vel|i** *s.* (miespuolinen) virkatoveri, kollega; vrt. virkasisar. | Kelloseppiemme ruotsalaiset v:jet. Suuri v:jeni Juhani Aho SILL. Sinä olet puusuutari ja minä olen nahkasuutari, me vedätämme siis vähän v:jiksi KIVI. **-veljelli|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | Lausumme v:set onnittelumme! **-velvollisuu|s** *s.* virkasuhteesta johtuva virkamiehen velvollisuus. | Täyttää, laiminlyödä, rikkoa v:tensa. Menetellä v:tensa vastaisesti. Järjestyksen valvominen kuuluu poliisin v:ksiin. **-virhe** *s.* virkamiehen virantoimituksessaan tekemä virhe; vrt. virkarikos. | Syyllistyä v:eseen. Joutua syytteeseen v:estä. V:en seuraamuksena saattaa olla rikosoikeudellinen rangaistus (jolloin on kysymyksessä virkarikos) tai kurinpidollinen rangaistus (varoitus, virantoimitusero, viraltapano) sekä vahingonkorvausvelvollisuus. **-vuoro** *s.* V:ssa oleva sähköttäjä. **-vuo|si** *s.* vuosi, jonka jku hoitaa jtak virkaa. | Roomassa tuli tavaksi, että konsulit vasta v:tensa loputtua lähtivät alusmaita hallitsemaan. Hoiti tointaan vuotta monta / - - / v:tta moitteetonta LEINO. — *Erik.* ikälisään, eläkkeeseen, vuosilomaan ja (vars. varhemmin) virkaylennykseen vaikuttava, määräperustein laskettu vuosi, jonka jku hoitaa jtak virkaa; vrt. virkaikä. | Täyteen oppikoulun opettajan eläkkeeseen vaaditaan 30 v:tta. Eräissä tapauksissa valtion virkamies voi lukea v:siksi muissakin julkisissa toimissa kuin valtion palveluksessa olemansa ajan. V:siltaan vanhempi. **-ylennys** *s.* siirto ylempään virkaan. **-ylennysperuste** *s.* Nykyiset hallitusmuodossa säädetyt v:et ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto. **-ylimys** *s.* **-ylimystö** *s.* Roomassa oli v:n, senaattorisäädyn, rinnalla rahaylimystöä. **-ylioikeus** *s.* erikoistuomioistuin, joka käyttää ylintä tuomiovaltaa eräissä virkamiehiä koskevissa kurinpitoasioissa. **-äiti** *s.* vrt. virkarouva.

virke[78*] *s.* virkkaminen, virkanta, lausahdus, lause. | - - Lahdenperän sana ja huomaavainen v. Toistalon kapteenille KILPI. — Tav. *kiel.* yhden t. useamman läheisesti yhteen kuuluvan lauseen muodostama kokonaisuus. | Kirjoituksessa v. aloitetaan isolla alkukirjaimella ja lopetetaan pisteellä, kysymysmerkillä tai huutomerkillä.

virk|ellä[28*] *frekv.v.* < virkkaa. | Väki nuori noin sanovi, / väki vanha v:kelevi: / - - KAL.

virkenee *v.* ks. virjetä.

virkeyty|ä[44] *v.* tulla virkeä(mmä)ksi, vireytyä, virkistyä. | Itsenäistymisen jälkeen Viron sivistyselämä v:i voimakkaasti.

virke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* vrt. vireä. **1.** ihmisistä, eläimistä: (riittävästi levännyt ja) täysin hereillä, valppaana oleva, (vars. henkisesti) hyvissä voimissa, vireessä oleva, eloisa, elävä, toimintatarmoinen, pirteä, sirkeä, vireä, virkku; mielialasta, tunnelmasta, ajatuksista, toiminnasta: raikas, reipas, piristävä, virkistävä;)(raukea, unelias, väsynyt. | Heräsi v:änä. Hyvin nukutun yön jälkeen v. Ikävuosistaan huolimatta sekä henkisesti että ruumiillisesti v. V. hevonen, koira. Täkykalat on koetettava säilyttää v:inä. Uinnin jäljeltä v:ät jäsenet. Silmät saadaan v:iksi hautomalla niitä lämpimillä suolavesikääreillä. V. katse. — Mieli raitis ja v. Ajattelun, mielikuvituksen v:ys. Vanhus kykeni vielä laatimaan varsin v:itä tulevaisuuden suunnitelmia. V. kirjallinen tuotteliaisuus. Talviajot olivat päässeet v:ään vauhtiin. Metalliteollisuuden v. nousu. V. urheiluelämä. V:ästi toimiva kerho. V. yhteys länsimaisiin kulttuurivirtauksiin. Maalasi v:itä kuvia kotimaansa kansanelämästä. - - rytmimuoto on v. 6/8 tahi 12/8 H.KLEMETTI. Äitivainaani vanha seinäkello rapsahtaa luvaten pian lyödä v:än aamutunnin SILL. Tarjotaan v. hevoskyyti KOJO. — *Yhd.* aamuv. **2.** kasveista: tuore, lakastumaton;)(nuutunut, kuihtunut. | V. taimi, oras. V. nurmi. Tulppaani säilyttää parhaiten v:ytensä, jos maljakko pidetään viileässä paikassa. **3.** elottomasta luonnosta; us. *kuv.* **a.** tuulesta: navakka, raikas. | Lippu liehui v:ässä tuulessa. V:ästi puhaltava pasaati. **b.** muuta käyttöä. | V. keväinen aurinko. Uunissa v. tuli. Satamassa kimmeltää v. aamulaine AHO.

virkeä|henkinen *a.* V. ajan ilmiöiden tarkastelija. V. yritteliäisyys. **-luonteinen, -luontoinen** *a.* V. lintukoira. **-silmäinen** *a.* V. tyttö. **-voimainen** *a.* Iäkkyydestään huolimatta v.

virkine[78] *s. kans.* vähäinen puuha, askare. | Isä oli ruvennut pitämään häntä avustamassa töissä, tekemässä jotakin keveämpää v:ttä H.VÄLISALMI. - - oikean ihmisen haukkuminen se aina on viinaisen v:ttä AHO.

virkiste[78] *s. harv.* virkistin. | - - aiomme ottaa v:eksi kulauksen sieltä ja täältä LEHT.

virkistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < virkistää. | - - lepäilee ja v:ee itseään LEHT. V. vanhaa tuttavuutta KILPI. — *Refl. taiv.* Aika on - - käydä nuorison kisakentälle karkelemaan ja vanhain ilovirsillä v:eimään AHO.

virkistin[56] *s.* virkistävä aine t. seikka, piriste, virkiste, stimulanssi. | Suklaan sisältämä teobromiini on tehokas v. Kirjallisuutta ja muuta hengen v:tä.

virkisty|s[64] *s.* virkistäminen, virkistyminen. | Kävi elokuvissa mielensä v:kseksi. Joi v:ksekseen kupin kahvia. Sai jutteluhetkestä itselleen v:stä. — *Yhd.* mielenv.; kesäv.

virkistys|aika *s.* Koulujen välitunti on tarkoitettu v:ajaksi. **-aine** *s.* stimulanssi. | Kahvi v:ena. **-hetki** *s.* Lepo- ja v:ä työn lomassa. **-hoito** *s.* Toipilaille järjestetty v. **-juoma** *s.* Kahvi, tee, kivennäisvedet ym. v:t. **-keino** *s.* Hierontaa on käytetty tehokkaana v:na. **-kot|i** *s.* vrt. lepokoti. | Kaupunkilaislapsia lähetetään kesäksi kesäsiirtoloihin ja v:eihin. **-kurssi** *s.*, tav. *mon.* vars. liikuntakasvatuskursseista, joiden päätarkoituksena on virkistäytyminen. **-kylpy** *s.* **-kävely** *s.* **-leiri** *s.* **-lepo** *s.* **-loma** *s.* **-matka** *s.* Työntekijöille järjestetty yhteinen v. Tukholmaan. **-paik|ka** *s.* Kaupungin urheilu- ja leikkikentät, puistot ym. v:at. Kylpy- ja v:kana suosittu kaupunki. **-retki** *s.* **-ryyp|py** *s.* Otti pullosta pienen v:yn. **-tilaisuu|s** *s.* Opintopäiviin liittyvät seurustelu- ja v:det. **-toiminta** *s.* **-työ** *s.* Puutarhanhoito vapaa-aikojen v:nä.

virkistyttä|ä[2*] *kaus.v.* -västi *adv.* (< seur.) tav:mmin virkistää. | Talouselämään v:västi vaikuttaneet hallituksen toimenpiteet.

virkisty|ä[1] *pass.v.* (< virkistää) piristyä, virvoittua, elpyä, viretä, virjetä. | Piti v:äkseen viikon loman. Baarissamme asiakkaat voivat käydä v:mässä kesken ostosten. Jatkoi matkaansa v:nein voimin. Kävelykierroksella mieli v:i. Yleisön ostohalu oli v:nyt. Rukiin oras v:y. Tuuli näkyi v:vän. Ukkonen oli jo aikoja painunut Malkamäkeen päin ja ilma v:nyt SILL.

virkistäjä[10] *tek.* Viini mielten v:nä.

virkistäyty|ä[44] *refl.v.* < seur. | Pistäytyi kahvilaan v:mään.

virkist|ää[2] *v.* -ävästi *adv.* -ävyys[65] *omin.* tehdä virkeä(mmä)ksi, piristää, virvoittaa, elvyttää, stimuloida. | Uinti v:ää. Parantolahoito v:i potilasta. Lepohetki v:i voimia. Vaipui v:ävään uneen. V:ävän kylmää lähdevettä. Myrkytyksen saaneelle annetaan v:äviä aineita, kuten vahvaa kahvia, konjakkia, kamferitippoja tms. Teen v:ävyys. Hyvät uutiset v:ivät mieltä. Huoneen iloiset värit vaikuttavat mielialaan v:ävästi. Silmää v:ävä vehmaus. V:ävä keskustelu. V:ävän epäsovinnainen. — Miten kunnalliselämäämme voitaisiin v.? Edullinen ulkomaankauppa on vaikuttanut v:ävästi kotimaiseen teollisuuteen. — Sade v:i orasta. — *Erik.* V. [= palautella mieleensä] vanhoja muistojaan. Lukijan muistin v:ämiseksi mainitsen seuraavat seikat: - -. V:i uudella käynnillä ennen saamiaan vaikutelmia.

virk|kaa[11*] *v.* sanoa jtak (vars. lyhyesti, ohimennen), lausahtaa, lausua, mainita, hiiskua. | Istui hiljaa, vain sanan silloin tällöin v:kaen. Toinen ei v:kanut mitään siihen asiaan. Eilisestä riidasta ei v:etty sanaakaan. Kyllä tiedän, mutten v:a. Minä v:an mitä teemme. - - sanan v:koi, noin nimesi KAL. - - itse tuon sanoiksi v:ki KAL. — Kielt. yhteyksissä joskus myös kirjallisesta maininnasta. | Kristuksen pelastuskuolemasta ei sen sijaan v:etä Cajanuksen eikä Lucidorin virressä mitään TARK. — *Kans.* Äläs, älähän v:a [malttamaan kehottavana, ilmausta tähdentävänä huudahduksena]! No, elähän v:a: moniaana syystalviyönä riehahtaa tulipalo siihen mökkiin KIANTO.

virkkaaja[10] *tek.* < 1. virkata. | Taitava pitsien v. — *Yhd.* pitsinv.

1. **virkka|illa**[29] *frekv.v. harv.* (< virkkaa) virkellä. | Nainen kun tuli tupahan, / - - / vihoissansa v:eli KAL.

2. **virkkailla**[29] *frekv.v.* < 1. virkata. | V. pitsiä.

virkkaja[10] *tek.* - - v. vihaisen äänen, / äänen tuiman tuikuttaja KAL.

virkkamaton[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Hiljainen, melkein

sanaakaan v. mies. 2. *pass.* - - kuiluja, vaivaa / v:ta [= sanomatonta] LEINO.
virkkaus[64] *s.* vrt. 1. virkata. **1.** virkkaaminen, virkkuu. | Pitsin v. **2.** virkattu kudelma, virkkuutyö. | Istui virkkauksensa ääressä. Jos virkataan edestakaisin ja neula pistetään silmukkaan takareunan alitse, v. tulee uurteista. **3.** *yhd.* Helmilanka-, villalankav.; pylväs-, tähtiv. **-koukku, -lanka, -neula, -työ** *s.* = virkkuukoukku, -lanka, -neula, -työ.
virkkoa[1*] *v. murt.* virkkaa. | [Ei] saata vaimo muuta kuin - - yhteisellä kotipuolen kielellä v.: "No lähletääh ny' " SILL.
virkku[1*] *a.* virkusti *adv.* virkeä, vireä. | V. hevonen. Virma ja v. varsa. Terve ja v. lapsi. V. mies. V. silmäpari. Joka on nuorena nopea, se on v. vanhanakin SL. Illan v., aamun torkku, se tapa talon hävittää SL. - - sovitti vielä v:ja askeliansa KILPI. Meren aalto, aina heräymään v. KIVI. — *S:sesti* virkusta hevosesta. | - - iski v:a vitsalla KAL. — *Yhd.* aamu-, iltav. **-silmäinen** *a.* V. tyttö.
virkkuu[25] *teonn.* (< virkata) virkkaus. — *Yhd.* villalankav. **-koukku** *s.* virkkaamiseen käytetty väkäpäinen puikko, virkkuuneula. | Luinen, metallinen v. **-lanka** *s.* **-neula** *s.* = virkkuukoukku. **-pitsi** *s.* **-työ** *s.*
virkoaminen[63] *teonn.* ks. virota.
virkotie *s. kans.* ansapolku, -tie, virkatie.
virku|a[1*] *v. kans.* virota, virkistyä. | [Mies] v:i v:mistaan KIANTO. - - hereille v:i nukkuva luonto MERIL.
1. **virma**[10] **1.** *a.* vireä, vilkas, eloisa, riuska, reima. | V. ori, varsa. Askelet ovat v:t ja vetreät. Laine, jonka tuuli ajoi telmimään, oli kipakka ja v. AHO. Vauhti, meno on v:a. Mieli on iloinen ja v. **2.** *s. kans.* **a.** into, kiihko. | - - silmissä v. kuin kesäkuisella varsalla KILPI. - - pohjantähtiä kohti on heitä kohtalonsa outo v. vetänyt KIANTO. **b.** Kun ei vain v. [= huimaus] yllättäne ja veriä seisattane KIANTO. - - purpatteli mennessään, niin oli v:ssa [= sekapäinen] raukka omasta häpeästään KIANTO.
2. **virma**[10] *s. kans.* firma.
virmajuuri *s.* Valeriana, monivuotisia ruohoja, joilla on punertavan valkoiset, sarjaviuhkoina olevat kukat ja joiden juurakosta valmistetaan valeriaanaa. — *Yhd.* lehto-, rohtov. **-tinktuura** *s. farm.* **-tipat** *s. mon. farm.* **-uute** *s. farm.*
virma|päinen *a.* hurjistunut, raisu, villi. | - - porot laukkasivat v:päisinä JÄRVENT. - - kala tempasi, niin kuin tempaa ainoastaan kaikkein virkein ja v:päisin kala AHO. - - v. viima viiltää luita H.ASUNTA. **-pää** *a.* = ed. — *S:sesti.* Muutamat v:t [porot] hypähtelevät sivuun KARHUM.
virna[10] *s.* Vicia, matalia t. keskikokoisia, tav. kärhien avulla kiipeileviä hernekasveja. — *Yhd.* aito-, elo-, metsä-, nätkelmä-, rehuv.; kevät-, syysv.; hiiren-, peuranv.
virnah|della[28*] *frekv.v.* < seur. | Pojat nauraa v:telivat.
virnaht|aa[2*] *mom.v.* < virnua. | [Sisäkkö] v:i vahingoniloisena: Särkyikö jotakin? HEPOR.
virnail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* virnistellä, virnua. | Mitäs siinä v:ette! - - liian hyvä mies pentujen v:tavaksi M.MERENMAA.
virnakaura *s.* sekaisin kasvavasta rehuvirnasta ja kaurasta. | Rehuna arvokas v. korjataan vihantana.
virnallaan *adv.* virneessä, virnissä. | Suu v.
virnapäi|nen *a.* Kivellä: virmapäinen. | V:sinä kiitivät matkustavien hevoset.
virne[78] *s.* virnistys. | Hyvänsuopa v. SILL. Suupielessä tuttu v. Suu iloisessa v:essä. Kasvot vetäytyvät hymyn, ilon, inhon, tuskan v:eseen.
virni|ssä *s. vaill.* virnistyksessä, virneessä. | Naama, suu, huulet v. Vetää suunsa iloiseen v:in. Huulet vääntyivät naurun v:in.
virnistelijä[14] *tek.* < seur.
virnistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< seur.) irvistellä, virnua, virnuilla, virnailla. **1.** Nauraa v. V. iloisesti, vahingoniloisesti, pilkallisesti. — *Kuv.* - - voi, mikä v:evä kohtalo! KIVI. **2.** ilkkua, ivailla, leukailla, pilkata. | V. toisen epäonnistumista. | "Voi, voi, jo meni päiväni", itki susi kuopassa. "Meneepä kai toinenkin", v:i kettu ja luihi [= luikki] tiehensä KS.
virnist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* irvistää. **1.** vetää suunsa t. kasvonsa vääraän (us. kujeellisesti t. ilkikurisesti, pilkallisesti tms.), näyttää hampaitaan, ikeniään. | - - ryypätessään v:ävät suutansa KAUPPISH. V. iloisesti, hyväntahtoisesti, pilkallisesti, halveksivasti. Nauraa v. Leveä hymyn v:ys. Ikenet ilkeässä v:yksessä. **2.** tav:mmin virnistellä (2). | "Aina se Rekonen elää uniensa merkeissä", v:i joku AK. Pilkkaa, pilkkaa ja v:ystä taas! KIVI.
virnotta|a[2*] *v.* irvistää, virnistää. | Nauraa v. V:va poikajoukko. — "No akallaankos se paapa ajaisi tukkeja?" v:a joku EINARI VUORELA.
virnu[1] *s.* virne, virnistys. | Suu v:ssa. Äijälä pahuskin siinä - - v. leukapielessä KARHUM.
virnu|a[1] *v.* (*rinn.* virnuta[39]) virnistellä. | Ole v:matta. [Kasvot] vääntyneet, v:vat ja rumat KAILAS.
virnuil|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < ed. | Nauraa v. - - v:ee ivanmare suupielessä TOPPILA.
viro[1] *s.* virolaisten kieli, eesti. | Puhua v:a. — *Yhd.* etelä-, pohjoisv.; nykyv.
viroit|ella[28*] *v. kans.* vitkastella, aikailla, "virkailla". | Lähde, hyvä veli, elä siinä enää v:tele JOTUNI.
virolai|nen[63] *a.* ja *s.*; *syn.* eestiläinen. | V:set heimoveljemme. V. kirjallisuus. V. viina. Ruotsissa elävät v:set. — *Kans.* virolaisesta viinasta. | Kilpa-ajokoijarit juottivat äijälle puhdasta v:sta SILL.
virolais|alue *s.* **-asutus** *s.*
virolaisittain *adv.* virolaisten tapaan. | Ääntää suomea v.
virolais|kylä *s.* **-peräinen** *a.* V. sana, kansanruno. **-syntyinen** *a.*
virolaisuu|s[65] *s.* V:den säilyminen emigranttien keskuudessa. — *Erik.* toisessa kielessä esiintyvä virolaisperäinen ilmaus.
viro|logi[4] *s.* viruksien tutkija. **-logia**[15] *s.* virusoppi. **-logi|nen**[63] *a.* Eläinlääketieteellisen laitoksen suorittamat v:set tutkimukset.
viron|kielinen *a.* V. kirjallisuus, sanomalehti. **-limppu** *s. ruok.* rukiin ja vehnän sekainen, aniksella, kuminalla ja appelsiininkuorella maustettu makea ruokaleipä.

vironnos[61] *s.* viroksi tehty käännös. | Kalevalan v.

vironsusi *s. myt.* ihmissusi (2).

viron|taa[8] *v.* kääntää viroksi. | V:nettu maailmankirjallisuus.

vironvoittoi|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* V. ääntämys. Puhuu suomea v:sesti.

vironvyö *s. kansat.* eteläkarjalainen värikäs naisten koruvyö.

viroosi[6] *s.* virustauti.

vir|ota[38*] *v.* tointua tiedottomuuden tilasta, lamaannuksesta, virkistyä; elpyä, toipua. | V. tainnoksista. Pyörtynyt v:koaa. Paleltunut, hukkunut saatiin v:koamaan. Sairas oli jo kuoleman kielissä, mutta v:kosi. Simo v:kosi soutamaan ja veti nyt täysin ottein KATAJA. Heitti onkimansa kalan järveen, mutta se ei v:onnut enää. Luonto v:koaa keväällä. Nuoruus ikään kuin v:kosi hänessä uudestaan SILL. — Kylä v:kosi uuteen elämään. Valtiollinen elämä v:koaa. Toivo alkoi v.

virotar[54*] *s.* virolainen nainen.

virot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) virvoitella. | V. hukkunutta.

virot|taa[2*] *kaus.v. harv.* -us[61] *teonn.* (< virota) (yrittää) saada virkoamaan, virvoittaa. | Pyörtyneen v:taminen. Seuraa koetettiin v. uudestaan henkiin.

virpa[10*] *s.* = 1. virpi 1. | Pajun, pihlajan v. **-paju** *s.* Salix aurita, eräs yleinen paju(laji). **-vitsa** *s. kans.* = virpovitsa.

1. **vir|pi**[8*] *s.* **1.** ohut, hento puun t. pensaan oksa, vitsa, varpu, virpa. | Koivujen hennot v:vet. Notkea kuin pajun v. Oli varteni kuin v. vuodenvanha *MANN. — *Kuv.* Virkahteli vieno v. [tytöstä] LEINO. **2.** *ylät.*, us. *kuv.* vesa. | Siitä nousi nuori taimi, / yleni vihanta v. KAL. Onnen v. vihannoipi / jälleen LEINO. Mutta Iisain kannosta puhkeaa v., ja vesa versoo hänen juuristansa VT. — Minä erämaan erakko, villien saloseutujen v. KIANTO. **3.** *hist.* paalusta, jonka kärkeen teilatun pää pantiin.

2. **virpi**[1*] *s.* pikilanka.

vir|poa[1*] *v.* **1.** ripsiä virvalla, vitsoa. | - - hienovarpuinen luuta, jolla Poku [hevonen] v:votaan [puhdistettaessa] AK. Villainen emosen vitsa, / - - / joskon viikon v:pokohon, / rupeaman ruoskikohon KANT. — Vars. **2.** karjalaisten keskuudessa vallinneesta tavasta käydä palmusunnuntain aamuna virpovitsoilla kepeästi lyöden toivottamassa ihmisille ja eläimille onnea ja terveyttä. | V:pomisesta annettiin virpojalle pääsiäisenä kakku ja kananmuna palkkioksi.

virpoja[10] *tek.* Palmusunnuntaina v:t kulkivat talosta taloon.

virposunnuntai *s. kans.* palmusunnuntai.

virpovitsa *s.* (virpomiseen käytetty) pajunvitsa, jossa on avautuneita valkoisia kukintosilmuja, virpavitsa, palmu.

virrallinen[63] *poss.a.*, vars. *sähk.* V. johto, käämi.

virran|ahto *s. sähk.* se vaihtovirran johtimessa kulkiessa esiintyvä ilmiö, että virta pyrkii keskittymään johtimen pinnalle. **-haara** *s.* **-jakaja** *s. tekn.* laite, joka jakaa sytytysjännitteen polttomoottorin sytytystulppiin. | Auton v. **-katkaisija** *s. sähk.* ks. katkaisija 3. **-katkaisu** *s. sähk.* **-katkoja** *s. tekn.* laite, joka suorittaa polttomoottorin sytytysvirran katkonnan. | Auton v. **-kehittäjä** *s. sähk.* Generaattori v:nä. **-kokooja** *s. sähk.* generaattorin t. moottorin pyörivän osan laite, joka johtaa sähkövirran siitä pois t. siihen, virrankääntäjä, kollektori, kommutaattori. **-kulutus** *s. sähk.* Talon, jääkaapin v. **-kytkin** *s. sähk.* **-kääntäjä** *s. sähk.* laite, joka kääntää sähkövirran suunnan; tav. = virrankokooja. **-kääntö** *s. sähk.* sähkövirran suunnan kääntäminen päinvastaiseksi. **-lähde** *s. sähk.* = virtalähde. **-otin** *s. sähk.* = virroitin. | Raitiovaunun katolla oleva v. **-otto** *s. sähk.* **-perkaus** *s.*, vars. *lak.* veden säännöllistä virtausta haittaavien tilapäisten esteiden poistaminen vesiväylästä. **-pohja** *s.* **-pyörre** *s.* **-rajoittaja** *s. sähk.* **1.** laite, joka automaattisesti katkaisee virran kuormituksen t. kulutuksen ylittäessä määräarvon. **2.** sarjaan virtapiirissä kytkettävä laite (esim. vastus t. kuristin), jolla virta rajoitetaan halutun suuruiseksi. **-saanti** *s. sähk.* Seudun v. keskeytyi muuntoaseman vioittumisen vuoksi. **-suu** *s.* **-suunta** *s.*, vars. *sähk.* **-tarve** *s. sähk.* **-tiheys** *s. sähk.* **-uoma** *s.* **-vaihtelu** *s. sähk.* **-vektori** *s. fys.* **-voima** *s.* tav:mmin seur. **-voimakkuus** *s. sähk.* V. ilmaistaan ampeereina. **-vuolle** *s.*

vir|rata[35*] *v.* **1. a.** nesteiden määräsuuntaisesta etenemisliikkeestä: juosta; vrt. valua, vuotaa, tihkua. | Seisova ja v:taava vesi. Joessa, putkessa v:taava vesi. Haavasta v:taava veri. Hänen suonissaan v:taa saksalaistakin verta (kuv., ks. veri II.3.d). Vuolaat kyynelet v:tasivat tytön silmistä. Hiki v:tasi pitkin selkää. — Notkelmassa v:tasi pieni puro. Tyynesti v:taava joki. — *Kuv.* Juhlat, joissa nauru raikui ja viini v:tasi 'nautittiin runsaasti viiniä'. Tapahtuman johdosta v:tasi suuret määrät painomustetta 'tapahtumasta kirjoitettiin paljon lehdissä'. **b.** subj:na se, mistä t. mitä pitkin jtak virtaa. | Silmät v:tasivat kyyneleitä. Kasvot suorastaan v:tasivat hikeä. **2.** kaasujen yms. etenemisliikkeestä. | Putkesta v:taava höyry. Sisään v:tasi raitista ilmaa. Tuuli on maanpinnan suuntaista ilman v:taamista. - - kuuma henki, joka [hevosen] sieraimista v:tasi, jäi yhtenä höyrynä jäljelle IVALO. [Suolta] v:tasi järvelle sumua L.VIITA. — Uunista v:taava lämpö. **3.** sähkön siirtymisestä johtavassa aineessa. | Johdossa v:taava sähkö. Sähkön v:taaminen positiivisesta navasta negatiiviseen. **4.** ed:iin liittyvää avartunutta ja kuv. käyttöä. **a.** Ovesta v:tasi ihmisiä keskeytymättömänä jonona. N:n laboratorioon on v:rannut oppilaita kaikkialta maailmasta. Pakolaisia v:tasi jatkuvasti rajan yli. Kaduilla v:taava liikenne. — Espanjaan v:tasi siirtomaista määrättömiä rikkauksia. Rahaa on jälleen ruvennut v:taamaan pankkeihin. **b.** Ikkunasta sisään v:taava valo. Salin ovesta v:tasi Straussin iloisia säveliä. Sanat v:tasivat hänen suustaan vuolaina kuin puro. Hypnotisoijasta hypnotisoitavaan v:taava voima. - - vihaan valhetta, joka kielestäs v:taa KIVI. - - ilo v:tasi läpi hänen ruumiinsa JOTUNI. Elämä on v:rannut heidän ohitsensa AK.

virrat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* < virta. **1. a.** *harv.* jossa ei ole virtoja. | Kuiva ja v. maa. **b.** virtaamaton, virtaukseton. | Tukkilautat on

hinattava järvien ja muiden v:tomien vesien yli. 2. *sähk.* V. virtapiiri. Lampun ollessa v.

virren|numero *s.* Suntio rupesi asettamaan v:numeroita taululle. **-nuotti** *s.* Hyräillä v:a. **-pätkä** *s.* **-sepittäjä** *s.* V. Jaakko Finno. **-seppä** *s.* tav:mmin virsiseppä. **-säe** *s.* **-säkeistö** *s.* **-sävel** *s.* **-sävelmä** *s.* **-tekijä** *s.* **-toisinto** *s.* **-veisuu** *s.* **-värs(s)y** *s. kans.*

virroitin[56*] *väl. sähk.* (< virroittaa) raitiovaunun t. sähköveturin katolla oleva laite, joka välittää virran johdosta, virranotin.

virroitse *adv. harv.* virtaa, virtoja pitkin. | - - v. ja meritse oli lasketeltu Satamalahdelle HAARLA.

virroitta|a[2*] *v. sähk.* antaa t. välittää virtaa. | Moottoria v:va akku.

vir|si[42] *s.* **1. a.** hengellisissä tilaisuuksissa, vars. jumalanpalveluksessa veisattava laulu; myös sellaisen sanoista. | Uuden virsikirjamme v:ret. Siionin v:ret. Runebergin v. Veisata v. Saarnan jälkeinen v. — *Yhd.* (ks. myös c) alku-, ehtoollis-, evankeliumi-, graduaali-, hauta-, hautaus-, joulu-, koulu-, loppu-, lähtö-, pääsiäis-, ruoka-, saarna-, suviv. **b.** psalmi. | Daavidin v:ret. Psalttarin 150 psalmia eli v:ttä. **c.** *yhd.* Aamu-, hää-, ilo-, ilta-, juhla-, katumus-, kiitos-, riemu-, valitus-, voiton-, ylistysv. **2.** pitkähkö kalevalanmittainen kansanruno; nyk. yl. vain runojen nimissä. | Mataleenan v. Luojan v. Laulajan v. Naimakansan v:ret. Enimmän on v:siä, joissa esiintyy Väinämöinen M.HAAVIO. Lyhyestä v. kaunis KAL. — *Yhd.* helka-, hää-, itku-, karhu-, neuvokki-, surmav. **3.** avarampaa ja kuv. käyttöä. **a.** laulu, viisu tms. | Kiljukoon nyt kaikkein kaula, / koska mielin v:ren laulaa / voimasta seitsemän miehen KIVI. Teille, ah teille te nuoruuden kultaiset vuodet, minä tahdon v:teni virittää LINN. — *Kuv.* - - ei helky kiurun v. MANN. Kyllä kukolla v:siä on SP. Koski, myrsky laulaa v:ttänsä. — *Yhd.* univ. **b.** *kuv.* puheesta, vars. samaa (ajatusta) toistavasta. | Veisata vanhaa, aina samaa v:ttä. Taas sama v.: ei Jumalalta, ei Jumalan syy CANTH. Jauhatko sinäkin tuota vanhaa v:ttä, sanoi Väinö J.FINNE. **c.** Veisata, vetää, laulaa viimeistä v:ttään t. viimeisiä v:siään (vars. ark.) 'olla kulumaisillaan loppuun, tulemaisillaan käyttökelvottomaksi, kuolemaisillaan, loppumaisillaan tms., viimeisillään'. Kengät veisaavat viimeistä v:ttään. Viimeisiä v:siään vetelevä talovanhus. Taitaa sairas jo laulaa viimeisiä v:siään. — Saman päänsä se Peer piti viime v:teen [= loppuun saakka] *MANN.

virsi|ehdotus *s.* **-julkaisu** *s.* **-kannel, -kantele** *s.* virsien säestykseen käytetty jouhikanteleen tapainen suorakaiteen muotoinen yksikielinen kansansoitin, jossa kielen alla on sävelasteikkoa vastaava pykälikkö.

virsikirja *s.* (virallisesti hyväksytty, kirjana julkaistu) kokoelma jumalanpalveluksissa ja hartaustilaisuuksissa laulettavia virsiä. | Lutherin v. Maskun Hemmingin v. Vanha [= vars. vuoden 1701 t. 1886] v. Uusi [= vars. vuoden 1938 t. 1886] v. Veisata v:sta. — *Yhd.* koraali-, nuottiv. **-ehdotus** *s.* Vuoden 1868 v. **-komitea** *s.* virsikirjan uudistamista varten asetettu komitea. **-lauta** *s.* Kirkonpenkin v. **-n|painos** *s.* Vuoden 1862 v.

virsikokoelma *s.* Siionin virret, heränneiden keskuudessa suosittu v.

virsikäs[66*] *poss.a. kansanr.* runsaasti virsiä (2) taitava. | V. Vipunen.

virsi|laulaja *s.* **-laulu** *s.* **1.** seurakunnan yksiääninen laulanta. **2.** *harv.* = virsi 2. **-lip|as** *s. kansanr. kuv.* - - aukaisi sanaisen arkun, / v:pahan levitti KAL. **-niek|ka** *s.* **1.** virsirunoilija. | Hemminki Maskulainen oli aikakautensa etevimpiä v:koja. **2.** *kans.* kansanrunojen taitaja. | Tietäjä ja v. **-runoilija** *s.* Luther oli myös tunnettu v. **-runous** *s.* **-seppä** *s.*, vars. *ylät.* virsien sepittäjä, virsirunoilija. **-sävelmistö** *s.* Kansallinen v. **-sävelmä** *s.* koraali. **-toisinto** *s.* **-tuotanto** *s.* Vanhin suomenkielinen v.

virskahta|a[2*] *mom.v.* < virskua. | [Västäräkki] v:a kerran, kaksi SILL.

virske[78] *onom.s.* virskun(t)a. | [Kuuntelee] ylhäällä latvaoksilla kisaavan oravapariskunnan hilpeää v:ttä LEINONEN.

virsku|a[1] *onom.v.* -na[14], -nta[15*] *teonn.* tirskua. | Västäräkin v:nta. [Varpuset] vikisivät ja v:ivat kuin olisi pyöritelty satoja voitelemattomia kärrynpyöräpareja J.SAULI. Poika v:i ensin, parkui sitten J.FINNE.

virskut|ella[28*] *frekv.v.* < seur. | - - oravana, joka männyn haarukalla häntä pystyssä v:telee KIVI.

virskut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* (< virskua) pitää virskettä. | - - pääskyset sinkoilivat oikein parvena sen [kissan] yläpuolella, kovasti v:taen TIITUS.

virsseli[5] *s. kans.* harmonikka. | Mutta samassa parahtaa vierustoverini v. forte fortissimoon AHO.

virsta[10] *s.* etäisyyksistä ja matkoista käytettyjä vanhoja pituusmittoja, vars. ns. Suomen virsta, 1069 m. | Matkaa oli viisi v:a. Parempi v. väärää kuin vaaksa vaaraa SL. Suden v., ks. susi 2. — *Yhd.* ruotsin-, venäjänv.

virstainen[63] *poss.a.* virstan pituinen. | V. taival. — *Yhd.* kolmi-, viisi-, moniv.

virsta|kaupalla *adv.* virstamäärin, virstoittain. | Käveltiin v. **-määr|ä** *s.* Veisuu kuului v:ien päähän. — V:in [= virstakaupalla, virstoittain] korpea.

virstan|patsas, -|pylväs *s.* (myös: virstapatsas, -pylväs) vrt. kilometripatsas, -pylväs. — *Kuv.* Jo 50 vuoden v:pylvään sivuuttanut mies. Tutkinto oli uusi v. hänen elämänsä tiellä. **-tolpp|a** *s. ark.* = ed. | - - jäi sitten seisomaan totisena kuin v. JÄRVENT. [Sellainen hevonen] että kärryille kun istuu, niin ei v:ia laskemaan ehdi LEINONEN. **-väli** *s.* kahden peräkkäisen virstanpatsaan väli, virsta(n matka). | Muutama v. matkaa. — *Kuv.* Nuori sivistys ajaa tavallisesti nopeaan ensimmäiset v:nsä KOSKENN.

virsta|patsas, -pylväs, -tolppa *s.* = virstanpatsas, -pylväs, -tolppa. **-väli** *s.* virstanväli.

virstoittain *adv.* monta virstaa, virstamäärin, virstakaupalla. | He saivat matkata v., ennen kuin saapuivat kaupunkiin. Savossa on v. kiviaitoja. V. niittyaukeaa.

virsu[1] *s.* matala (vars. tuohi)siisnoista nivottu jalkine, jossa ei ole erillistä anturaa eikä korkoa; vrt. tanokas, löttö. | V:t jalassa. Miehetön

nainen on kuin paulaton v. SL. — *Yhd.* kaisla-, niini-, tuohiv.

virsu|jalka *a.* = seur. | Mies — pitkäselkä, rohdinpaita, v. — hakkaa kaskea AHO. — *S:sesti.* Mitä, ettekö ennen ole nähnyt Suomessa v:jalkoja ja pitkätukkaisia? LEHT. **-jalkainen** *a.* V. kaskenviertäjä. **-kavio** *s. eläinlääk.* pitkällisen kaviokuumeen aiheuttama epämuotoinen kavio, jossa varvasseinämä on taipunut sisäänpäin ja antura säteen kärjen tienoilla pullistunut alaspäin. **-kavioinen** *a.* **-kukka** *s.* = tohvelikukka. **-pari** *s.* **-tauti** *s. eläinlääk.* (virsukavion aiheuttava) kaviokuume.

vir|ta[10*] *s.* **1. a.** suuri joki; *maant.* kymen, joen ja puron yhteisnimitys. | Pohjanmaan v:rat. Niilin v. Rein--, Amazon-v. Suupuolellaan joki levenee tyynesti juoksevaksi v:raksi. V:tain halkoma alue. V:ran yli johtava silta. V:taa ylöspäin kulkeva alus. Kymmenen v:ran maa [= Pohjois-Pohjanmaa] A.V.KOSKIMIES. — *Kuv.* Manalan, Tuonelan v. Siirtyä kuoleman v:ran yli 'kuolla'. — *Yhd.* tulva-, vuoristov.; jäätikkö-, sulavesiv.; pääv. **b.** järvien tms. välinen suhteellisen kapea (lyhyehkökin) virtaava reitin osa. | Kohta, jossa reitti kapenee v:raksi. Kemiön v. on Kemiön saaren ja mantereen välinen kapein virtaava kohta. **c.** heraldiikassa: kilven yli kulkeva aaltomainen nauha.

2. joessa, salmessa, meressä tms. tapahtuvasta veden virtauksesta. | Salmi, jossa käy v. Veden pinnalla, alla kulkeva v. Voimakkaan v:ran vuoksi joki ei jäädy talvellakaan. V. painoi veneen yhä kauemmas rannasta. Ajelehtia, uida v:ran mukana. V:ran kuljettamana ajautuva puunrunko. Kandidaatti oli jäänyt suorittamatta, virka oli vetänyt kuin v. KIANTO. — Golf-v. — *mennä, kulkea, ajelehtia* tms. *virran mukana* toimia epäitsenäisesti, (tahattomasti) toisten tavoin. | N. on itsepäinen luonne eikä helposti mene v:ran mukana. Talouspolitiikkamme oli pakko kulkea yleismaailmallisen v:ran mukana. — *Yhd.* meriv.; pinta-, pohja-, pääv.; akan-, myötä-, vastav.; potkuriv.

3. yl. virtaavasta nesteestä t. kaasusta. | Veri valui haavasta v:tana. Öljy juoksee putkessa tasaisena v:tana. - - koskena juoskoon veren ja kyynelten v. KIVI. Uihan koko ruumiini kylmän hien v:rassa KIVI. — Tuulen viileä v. Putkesta tulevan kaasun v. johdetaan ulos. — *juosta, vuotaa, tulla* tms. *virtana(an), virtoina(an)* (myös kuv.) vuolaasti, runsaasti. | Syyssade valui v:tana(an). Vesi, veri, hiki valuu v:toina. Juhlat, joissa viini vuoti v:tanaan (kuv.) 'viiniä nautittiin runsaasti'. Puhetta tuli v:tanaan. — *Yhd.* hiki-, jää-, kyynel-, laava-, lieju-, veri-, vesi-, viina-, öljyv.; ilmav.

4. *sähk.* = sähkövirta. | Johdossa kulkeva v. Galvaaninen v. Kaupunki saa v:taa omasta sähkölaitoksesta. Vähän v:taa kuluttava sähköliesi. V:ran voimakkuus. Kytkeä, katkaista, kääntää v. — *Yhd.* ankkuri-, anodi-, johto-, katodi-, maa-, paristo-, verkkov.; induktio-, polarisaatio-, purkausv.; ensiö-, primääri-, sekundääri-, toisiov.; heikko-, pienjännite-, suurjännite-, vahvav.; katko-, kierto-, oikosulku-, pyörrev.; lois-, pätö-, pää-, sivuv.; tasa-, vaihtov.; hehkutus-, käynnistys-, lataus-, sytytys-, talous-, valaistus-, varaus-, voimav.

5. *kuv.* **a.** valosta, äänestä. | Ikkunasta sisään tulviva auringonvalon v. Sävelten v. tulvehti avoimesta ovesta kadulle. Puheen v:rasta erottuvat yksittäiset sanat ja äänteet. — *Yhd.* puhe-, sävel-, valo-, ääniv. **b.** yhtämittaisena jonona t. sarjana liikkuvasta, jstak tulevasta tms. joukosta. | Ihmisiä liikkui kadulla tasaisena v:tana. Loppumaton ajoneuvojen v. Katkeamattomana v:tana soluva liikenne. Yhtämittainen onnittelulähetystöjen v. Rajan takaa tulevien pakolaisten v. Leipiä saapuu pakkaamoon tasaisena v:tana. Rahaa kerääntyy v:tana valtion kassaan. Uusia malleja toimitetaan markkinoille katkeamattomana v:tana. Yhä kasvava roskakirjallisuuden v. — *Yhd.* ihmis-, pakolais-, siirtolais-, tavarav. **c.** Elämän v. [elämästä sen jatkuvuutta ajatellen]. Historian v. jatkaa alati kulkuaan. - - tapahtumien v. tempasi mukaansa kaikki nekin, jotka luulivat ohjaavansa Euroopan politiikkaa AK. Ajan v. on väkevä ja tahtoo temmata kaikki pyörteisiinsä HOLLO. Taas päivä ajan v:tahan / nyt iäks uppoaa VK. - - vuotemme v:tana vierivi pois VK. — Tajunnan v. 'tajunnassa toisiaan seuraavat elämykset'. Elämysten, ajatusten v. Romaanin juonen eepillinen v. Lämmin eroottinen v. tuo elämää hänen lemmenlyriikkaansa A.KIVIMAA. — *Yhd.* kulttuuriv.

virtaama[13] *s.* vesiväylässä aikayksikössä virtaavan veden määrä (tilavuusmittoina).

virtaamat|on[57] *kielt.a.* < virrata. | Järvet ovat v:tomia vesiä.

virtaamis- = virtaus-.

virta|-ankkuri *s. sot.* ankkuri, jolla ponttonisilta kiinnitetään virran vaikutusta vastaan. **--avain** *s. tekn.* avain, jolla virtalähteestä (akkumulaattorista) tuleva sähkövirta kytketään auton tms. moottoriin. **-erottelu** *s. metsät.* erottelu, jossa virta kuljettaa puut erottelupaikan läpi. **-hepo, -hevonen** *s.* Hippopotamus, parivarpaisiin kavioeläimiin kuuluvia suuria, paksuja kömpelöruumiisia trooppisten maiden nisäkkäitä. **-häviö** *s. sähk.*

virtail|la[29] *frekv.v.* < virrata. | Hiljakseen v:eva joki. Suolle v:ee vesiä monelta taholta. — Kattilasta v:eva höyry. Maasta v:ee lämpöä. Ikkunasta v:i sisään tuoksua. — Juhlapaikalle v:i väkeä joka suunnalta.

virtailu[2] *teonn.* < ed. | Pohjaveden v. — *Yhd.* pinta-, pohjav.

virtai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* virtava, virtaisa. | V. salmi. — *Yhd.* heikko-, kova-, vuolas-, vähä-, väkeväv.

virtais|a[13] *poss.a.* -uus[65] *omin.* virtava, virtainen. | V. joki. V. paikka.

virta|johdin, -|johto *s. sähk.* Jakeluverkon v:johtimet ja nollajohdin. **-kisko** *s. sähk.* muotokuparista t. -alumiinista tehty johdin. **-koh|ta** *s.* virtava kohta. | Joen v:dat. **-koje** *s. rad.* = verkkokoje. **-käyrä** *s. sähk.* **-käämi** *s. sähk.* **-laj|i** *s. sähk.* Tasa- ja vaihtovirta ovat eri v:eja. **-läh|de** *s. sähk.* Paristot, generaattorit ym. v:teet. **-mittari** *s. sähk.* tav. = ampeerimittari; joskus myös = galvanometri. **-muuntaja** *s.*

sähk. muuntaja, jolla vaihtovirralla tapahtuvissa mittauksissa eristetään varsinainen virtapiiri mittauspiiristä sekä muunnetaan virta mittaustarkoituksiin sopivammaksi. **-paik|ka** *s.* virtava paikka. | Koski- ja v:at. V:oissa jää on heikompaa kuin muualla. **-piiri** *s. sähk.* johtimien, sähkölaitteiden tms. muodostama piiri, jossa kulkee sähkövirta. | Suljettu, avoin v. Ulkoinen, sisäinen v. **-radio** *s. puhek.* verkkovastaanotin. **-resonanssi** *s. sähk.* Kun rinnankytkennässä induktiivinen ja kapasitiivinen vastus ovat yhtä suuret, on virtapiiri v:ssa. **-suh|de** *s.* Tyynen meren ja Pohjois-Atlantin v:teet muistuttavat toisiaan. — *Sähk.* Sähköjohtojen v:teet. **-sysäy|s** *s. sähk.* Oikosulun, moottorin käynnistyksen aiheuttama v. V:ksiä tasoittava vastus. Tasavirran voi muuntaa määrätahdissa katkeileviksi v:ksiksi. **-uitto** *s. metsät.* puutavaran uittaminen leveää virtaa pitkin; vrt. puro-, jokiuitto.

virtau|s[64] *s.* **1. a.** virtaaminen. | Joki, jonka v. on hidas. Veden v:sta uomassa estävä pato. Veren v. suonissa. — Ilman v. seudulta toiselle. Kaasun v. putkesta. Lämmön v. ylöspäin. — *Sähk.* Kun johde A yhdistetään varauksettomaan johteeseen B, tapahtuu v. A:sta B:hen. — *Yhd.* ilman-, kaasun-, vedenv. **b.** konkr:mmin virtaavasta vesi-, ilma- tms. massasta. | Maakerroksissa vesi liikkuu hitaina v:ksina. Voimakkaiden v:ksiensa takia liikenteeseen sopimaton väylä. Purjelennossa käytetään hyväksi ilmakerroksissa vallitsevia v:ksia. — *Yhd.* ilma-, lämpö-, nestev.; pinta-, pohja-, pyörrev. **2.** *kuv.* henkisistä (aate-, mielipide-, tutkimus- yms.) suunnista, liikkeistä. | Yhteiskunnalliset, poliittiset, uskonnolliset v:kset. Romantiikka, 1700-luvun lopulla alulle päässyt kirjallis-taiteellinen v. Hän seuraa valppaasti alansa uusia ulkomaisia v:ksia. Kirkon uudistamista tarkoittavat v:kset. [Runoilija] oli aikansa lapsi ja sen vastakkaisten v:sten tulos. Lutherin teoksissa on huomattavissa vahva mystillinen v. ERKKI KAILA. — *Yhd.* aate-, kirjallisuus-, kulttuuri-, musiikki-, sivistys-, taide-, tyyliv.; ajanv.; valtav.

virtaus|aukko *s. tekn.* Padon v:aukon suuruus. **-ilmiö** *s.,* us. *fys.* **-käyrä** *s. tekn.* **-nopeus** *s.* **-suunta** *s.* **-vastus** *s.* **-viiva** *s. tekn.* = virtaviiva 1.

virtav|a[13] *a.* -uus[65] *omin.* jossa käy (kova) virta(us), virtainen, virtaisa. | Runsasvetinen ja v. joki. V:an salmen kohdalla jää on vielä heikkoa. | -- eihän sitä oikeastaan koskeksikaan voinut sanoa. Se oli vain tavallista v:ampi paikka WILKUNA. V. kuin myllynränni KATAJA.

virta|vesi *s.* virtaava vesi. | V:veden hioma kallio. — Lohi kutee v:vesissä. **-viiva** *s. tekn.* **1.** viivoja, joita pitkin virtaavan nesteen t. kaasun ainehiukkaset liikkuvat esim. virtauksen kohdatessa jnk esineen, virtausviiva. **2.** muodoltaan ed:tä muistuttava ääriviiva; vrt. seur. | Uusien automallien silmää hivelevät v:t.

virtaviiva|-auto *s.*

virtaviivai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ääriviivoiltaan, muodoiltaan virtaviivojen mukainen (sukkula-, kalamainen), mahdollisimman vähän väliaineen (ilman, veden) vastusta synnyttävä; yl. sulavamuotoinen, -linjainen. | V. auto, laiva, juna. Lentokoneen v. muoto. Muotoiltaan v. nojatuoli, lasimaljakko. — *Leik.* V. elokuvatähti. — *Kuv.* V. [= joustava] suhdannepolitiikka.

virtaviiva|juna *s.* **-kori** *s.* Linja-auton v. **-malli** *s.* Uusinta v:a oleva auto. **-mallinen** *a.* **-muoto** *s.* **-muotoinen** *a.*

virtsa[10] *s.* munuaisten elimistöstä erittämä kuona-aineita sisältävä kellertävä neste, uriini; vrt. kusi, pissa. | Ihmisen, eläimen v. V:n eritys. Heittää, laskea v:a. V:n pidätys. V:n valkuaisainepitoisuus. — *Yhd.* veriv. **--aine** *s.* valkuaisaineiden runsastyppinen hajautumistulos, jota on vars. lihansyöjäeläinten ja ihmisen virtsassa, karbamidi, urea. | Synteettisesti valmistettua v:tta käytetään mm. lannoitteeksi.

virtsaamis|pakko *s. lääk.* sairaalloisen voimakas t. tiheä virtsaamistarve, virtsapakko. **-tarve** *s. lääk.*

virtsa|-astia *s.* **-eli|n** *s. anat.* V:met ovat munuaiset, virtsanjohtimet, virtsarakko ja virtsaputki. **-happo** *s.* valkuaisaineiden hajoamistulos, valkoinen, kiteinen, veteen huonosti liukeneva aine, jota on vars. lintujen ja matelijoiden virtsassa, uriinihappo. **-happoi|nen** *a. lääk.* -suus *omin.* Veren v:suus.

virtsai|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* V. navetan lattia. — *Yhd.* asetoni-, veri-, vähäv.

virtsa|kaasu *s.* Navetan v:kaasut. **-kaivo** *s. maat.* lantavesikaivo. **-kivi** *s. lääk.* munuaiseen t. virtsarakkoon muodostunut kivennäistymä. **-kouru** *s.* Navetan, pisoaarin v. **-lasi** *s. lääk.* erityinen lasiastia, johon vuodepotilas voi virtsata. **-myrkytys** *s. lääk.* munuaisten toiminnan vajavuudesta johtuva vaarallinen myrkytystila, uremia. **-määrä** *s.*

virtsan|eritys *s.* V:eritystä edistävät aineet. **-haju** *s.* **-hajuinen** *a.* **-heit|to** *s.,* vars. *lääk.* virtsaus. | Kirvelyä v:on jälkeen. **-johdin** *s. anat.* munuaisaltaan ja virtsarakon välinen tiehyt. | Oikea, vasen v. **-lasku** *s.* virtsaus, virtsanheitto. **-levitin** *s. maat.* **-pidätys** *s.,* vars. *lääk.* **-pidätyskyky** *s. lääk.*

virtsa|näyte *s. lääk.* **-pakko, -pakotus** *s. lääk.* virtsaamispakko. **-pullo** *s. lääk.* vrt. virtsalasi. | Kuminen, lasinen v. **-pumppu** *s. maat.* = lantavesipumppu. **-putki** *s. anat.* virtsarakosta ruumiin ulkopintaan johtava tiehyt. **-rakko** *s. anat.* lihaksikas rakko, johon virtsa munuaisista kerääntyy. **-säiliö** *s. maat.* vrt. virtsakaivo.

virtsa|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* tyhjentää virtsarakkonsa, "heittää vettä"; vrt. kusta, pissata, pissiä, liriä. | V:us ja ulostaminen. Terve lapsi v:a noin kaksi kertaa niin usein kuin syö.

virtsa|tie *s. lääk.,* tav. *mon.* virtsajohtimista, virtsarakosta ja virtsaputkesta. | V:teiden taudit. **-tiehyt** *s. anat.* **1.** munuaisissa virtsaa munuaisaltaaseen johtavista tiehyistä. **2.** → virtsanjohdin.

virtsat|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* V. lanta.

virtsa|tutkimus *s. lääk.* **-tynnyri** *s. maat.* Virtsa levitetään peltoon v:stä. **-umpi** *s. lääk.* tila, jossa virtsan tulo on kokonaan estynyt.

virtsoa[1] *v. kans.* virtsata.

virtty|ä[1*] *v.* kauhtua, haalistua. | Värit v:vät voimakkaassa auringonpaisteessa. Seinän maali on pahoin v:nyt. V:nyt, nukkavieru takki.

virtuaali|nen[63] *a.* oletettu, mahdollinen. — Vars. *fys.* V. kuva 'valekuva'. "V:sen työn periaate" mekaniikassa.

virtuoosi[4] *s.* taituri; vars. taiteilijasta, jonka taito ilmenee erityisesti tekniikan hallinnassa. | A. lauloi aarian kuin todellinen v. Pianistina N. on ennen kaikkea v. Joukkueen vasen laitahyökkääjä oli oikea v. Aho oli häikäisevä tyylinkäyttäjä, - - ilmeikkäiden sävyjen v. A.KIVIMAA. — *Yhd.* laulu-, piano-, trumpetti-, viuluv.; pallov.

virtuoosimai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* V. soittotekniikka.

virtuoosinen[63] *a.* = ed.

virtuositeet|ti[4*] *s.* virtuoosille ominainen taito, taituruus. | V:illaan häikäisevä näyttelijä, laulaja.

virtusaine *s. puhek.* vapaa-aine.

virtyttä|ä[2*] *kaus.v.* (< virttyä) kauhduttaa, haalistaa. | Aurinko v:ä vaatteen.

viru|a[1] *v.* **1.** maata (hervottomana, toimettomana, hengettömänä, käyttämättömänä tms.), lojua. | V. (tauti)vuoteessa. Maassa verissään v:va puukotettu. Taistelupaikalla v:i kuolleita hevosia, aseita ja ajoneuvoja. Veneen pohjalla v:u kuolleita kaloja. Ennen v:ttiin talvikaudet uunin pankolla. Vankiloissa v:i sadoittain syyttömästi tuomittuja. - - kyllä sentään on toista tienata rahoja Amerikassa kuin v. sotaväessä kolme vuotta ALKIO. Laatikossa vuosikausia v:neita runotekeleitä. - - hyhmänä v:u lumi ojissa ja mättäiden välissä TALVIO. **2. a.** *kans.* venyä (1—2). | Tämä kangas ei viru eikä vanu. Poika on v:nut aivan isänsä mittaiseksi. Mutta kesällä työpäivät vasta oikein pitkiksi v:ivat PAULAH. Vieläkö viinoa v:isi [= tulisi, riittäisi], / putelista pulputinta KANT. **b.** *tekn.* metallikappaleesta: venyä kimmottomasti jännityksen alaisena (tav. korkeassa lämpötilassa).

virulenssi[4] *s. lääk.* mikro-organismin tautia aiheuttava voimakkuus, elinvoimaisuus. | Bakteerien v.

virulentti[4*] *a. lääk.* mikro-organismista: voimakkuudeltaan tautia aiheuttava, elinvoimainen. | V. bakteerikanta.

virumis- *tekn.* vrt. virua 2.b. **-ilmiö** *s.* **-koe** *s.* **-lujuus** *s.* **-raja** *s.*

virus[64] *s.* bakteereita pienempi tautia aiheuttava tartutuskykyinen eliö, joka pystyy lisääntymään vain elävässä solussa. | Influenssan aiheuttava v. — *Yhd.* influenssa-, keltatauti-, polio-, vihurirokkov. **-näyte** *s.* **-oppi** *s.; syn.* virologia. **-tauti** *s.* viruksen aiheuttama tauti, viroosi. **-viljelmä** *s.*

virut|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* *(1.)* V. pyykkiä. V. kasvojaan kylmällä vedellä. *(2.)* V. jäseniään.

virut|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* **1.** huuhtoa, valella. | V. vaatteita, astioita. V. kasvojaan vedellä. Ennen käyttöä marjat v:etaan vedessä. Veden puhtaaksi v:tama paita. **2.** *kans.* venyttää. | Koetti v. kaulaansa paremmin nähdäkseen. - - tauko, jonka hän v:ti tavallisesti pitemmäksi AK.

viruttu|a[1*] *pass.v.* < ed. | Tahra oli v:nut pois.

virutusvesi *s.* huuhteluvesi. | Vaatteiden, astioiden, postimerkkien v.

virv|a[10] *s.,* vars. *runok.* virvatuli. | Hiidet v:oja viritti LEINO. - - mieletön, harhaillut suota / viekkaita v:oja nähden KAILAS.

virva|liekki *s.,* vars. *runok.* = seur. 1. | Mikä ihminen on? / V. levoton LEINO. **-tul|i** *s.* **1.** suoperäisellä maalla havaittava itsestään syttyvä heikkovaloinen liekki, aarnituli, -valkea. | Olemukseltaan arvoitukselliset v:et. Se, jonka jaloks' pohjantähdeks' luulet, on soitten petollinen v. KIVI. — *Kuv. ylät.* jstak pettävästä, saavuttamattomasta tms. | Mitä on kaikki ajallinen muuta kuin v:ia? En ma enää aja v:ta, / onpa kädessäni onnen kulta LEINO. **2.** *metrl.* joskus vars. ukkosilman lähetessä t. poistuessa kirkontornien huipuista, laivojen mastoista tms. lähteviä kirkkaita viuhkamaisia sähköpurkauksia.

1. **virveli**[5] *s. kal.* (*rinn.* svirveli) heitto-onki t. vavallinen heittouistin. | V:n vapa, kela.

2. **virveli**[5] *s. kans.* ilman-, tuulenpyörre, tuulispää. | Ikuisesti kiertävää laivaa ei kyennyt v:kään - - upottamaan PAULAH.

virveli- *kal.* us. = kelastus-. **-kalastus** *s.* **-kela** *s.* **-koukku** *s.* Kaksi-, kolmihaarainen v. **-rulla** *s.* **-siima** *s.* **-syötti** *s.* **-vapa** *s.*

virvelöi|dä[18] *v. kal.* -nti[4*] *teonn.* kalastaa virvelillä, kelastaa.

virvikk|o[2*], **-ö**[2*] *s. harv.* vesakko. — *Yhd.* pajuv.

virvilä[15] *s.* **1.** kylvövirvilä, linssi; myös sen siemenistä ravintoaineena. **2.** vars. yhd:oissa eräistä virnalajeista. — *Yhd.* mäki-, peltov.

virvoit|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | V. pyörtynyttä, hukkunutta.

virvoitt|aa[2*] *v.,* vars. *ylät.* -avasti *adv.* (yrittää) saada virkoamaan, toinnuttaa; virkistää, elvyttää, elähdyttää. | - - aatokset parveilivat tulisina heidän aivoissansa, poistaen v:avan unen KIVI. - - v:avien vetten tykö hän [Jumala] minut johdattaa. Hän v:aa minun sieluni VT. — Jokainen miehistä v:i nyt pystyvalkeaa uusilla haloilla TALVIO. — Melko *harv.* Hukkuneen pelastaminen ja v:aminen.

virvoittaja[16] *tek.,* vars. *heng.* Sielun v. [Me uskomme] Pyhään Henkeen, Herraan ja v:an KATEK.

virvoittu|a[1*] *pass.v. ylät.* (< virvoittaa) virkistyä, elpyä, tointua. | Kepenee ja v:u / tunto, taakka kirvoittuu KAILAS. - - teidän sielunne v:u lihavuuden ääressä VT.

virvoitu|s[64] *s.,* vars. *ylät.* virvoittaminen, virvoittuminen; myös konkr:mmin: se mikä virvoittaa. | Saada v:sta tunnolleen. Pappi puhui lohdutuksen ja v:ksen sanoja. - - niin kuin sateen v:sta kuivaan palaneeseen maahan AHO. Se oli sellainen v., kun sain itkeä poikani haudalla TALVIO. Missä on v. minun murheeseeni? VT. Saavu, toivottuni, / kallis kaivattuni, / sielun v. VK. — Melko *harv.* Pyörtyneen v.

virvoitusjuoma *s.* eri tavoin valmistettuja alkoholittomia t. alle 2,5 % alkoholia sisältäviä juomia; *syn.* virvokejuoma. | Virvoitusjuomia ovat esim. kivennäisvedet, hedelmämehu- ja esanssilimonaatit, alkoholittomat viinit ja kal-

ja. **-kioski** *s.* **-pullo** *s.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* Panimo- ja v.

virvok|e[78]* *s.* virvoitusjuomista, jäätelöstä yms. ns. virkistävistä aineista. | Tarjottiin kahvia ja v:keita.

virvoke|juoma *s.* virvoitusjuoma. **-kioski** *s.* **-tarjoilu** *s.* par. virvokkeiden tarjoilu.

virvota[38]* *v. vanh.* ja *murt.* virota.

visa[10] *s.* (koivu)puulaatu, jossa laajentuneet ydinsäteet muodostavat ruskeita, kiemuraisia, osaksi onttoja juovia, joita vaaleahkot, mutkittelevat t. kierteiset (niveröityneet) solukot ympäröivät; vrt. niverä. | Koivun, vaahteran, lepän, männyn v. V:sta tehty koruesine, piipun koppa. — *Kuv.* vars. visan kovuutta, lujuutta, muokkaamisen työläyttä ajatellen. | Siinä miehessä on sitkeyttä, oikeata v:a. [Appiukko oli] tuota monimutkallista ja kiehkurasyistä v:a, josta ei kukaan saa selvää ALKIO. Matematiikka on pojalle v:a 'vaikeaa opittavaa'. — *Yhd.* koivuv.

visaantua[1]* *v.* = visautua.

visailu[2] *s.* radiossa, televisiossa tms. järjestetty tietokilpailu.

visai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* **1.** *poss.* jossa on visaa. | V. koivu. **2.** *ain.* V. piippu, puukonpää. — *Kuv.* **a.** *ark.* huono-oppinen, "kova". | V. pää, kallo. **b.** vaikea, pulmallinen. | V. laskuesimerkki, läksy, opittava. V:selta tuntuva käännöstehtävä. Neuvottelujen v:sin asia. **c.** *kans.* tuikea, vihainen. | - - sekin, jolle se [aitan ovi] avautui, v:sen vastauksen sai TOPPILA.

visa|kallo *kuv. ark.* **1.** *s.* huono-oppisesta, "kovasta" päästä. | Eikö teidän v:kalloihinne mahdu, että - -. **2.** *a.* = seur. — Tav. *s:sesti.* Etkö sinä v. käsitä, että - -. **-kalloinen** *a. kuv.* huono-oppinen, kova-, visapäinen. | - - te visa-kalloiset sonnit KIVI. **-koivu** *s.* vrt. lainekoivu. **1.** visautuva (raudus)koivu(laji). | V. on lyhyt- ja mutkikasrunkoinen sekä vahvahaarainen. **2.** ed:n puuaines, koivun visa. | V:sta tehty lipas, puukonpää. **-koivuinen** *a.* V. piipunkoppa. **-koppa** **1.** *s.* Piippu, jossa on v. **2.** *a.* = seur. — Tav. *s:sesti* visakoppaisesta piipusta. | Vaari tupruttelee vanhaa v:ansa. **-koppainen** *a.* V. piippu. **-kuppi** *s.* **-muodostuma** *s.* **-pahka** *s.* V:sta tehty kuppi. **-puinen** *a.* V. kiekko. **-puu** *s.* visa. | V. on erittäin arvokasta puuta. V:lla päällystetty pöytälevy. **-päinen** *a.* V. puukko. — *Kuv.* huono-oppinen, kovapäinen, visakalloinen. | V. oppilas. **-pää** **1.** *s.* Puukko, jossa on kiillotettu v. **2.** *a.* visapäinen. | V. puukko. — *Kuv.*, tav. *s:sesti* huono-oppisesta, kovapäisestä henkilöstä: visakallo, pölkkypää. | Semmoinen v., ettei opi edes lukemaan. **-pölkky** *s.*

visautua[44] *v.* (*rinn.* visaantua) alkaa kasvaa visaa, muuttua visaiseksi, visoittua. | Rauduskoivulla on usein luontainen taipumus v.

viseera|ta[35] *v.* tarkastaa asiakirja ja tehdä siihen tarkastusmerkintä, vars. tarkastaa ulkomaanpassi ja varustaa se viisumilla. | V. passi. Esittää passinsa v:ttavaksi. Konsuliviranomaisen v:ama tavaran alkuperätodistus.

viseeraus[64] *s.* **1.** viseeraaminen. | Passien v. **2.** viseerattaessa tehty merkintä, vars. viisumi. | Passi, josta puuttuu v. **-maksu** *s.*

visentti[6]* *s.* Bos bonasus, luonnonvaraisena enää hyvin harvoissa paikoissa Euroopassa elävä erittäin iso nautaeläin, eurooppalainen biisoni.

viser|rellä[28]* *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < visertää. | Puhelinlangalla v:televä pääskynen. Kiurun v:tely. — *Kuv.* Tyttönen v:teli koko ajan iloisesti. Mitä se eukko sinulle v:teli?

visertäjä[10] *tek.* Lehdon kesäiset v:t aloittivat konserttinsa.

viser|tää[6] *onom.v.* -rys[64] *teonn.* lintujen, vars. pääskysen laulusta; vrt. livertää, sirkuttaa. | Pääskynen, peipponen v:tää. Kanarialinnun heleä v:rys. — *Kuv.* vars. naisten ja lasten iloisesta laulusta t. puheesta; myös suulaasta, turhasta, mielistelevästä puhumisesta. | Onnellinen näytti hän olevan, kun hän puhella v:si lapselleen kuin leivo pojilleen PAKK. Pikku tyttö katsoi Katriinaa ja v:si: "Hyvää päivää, hyvää päivää, Katriina. Tule sisään vain. Äiti on kotona, ja isoäiti on kotona, ja lapset ovat kotona, mutta isä on ulkona" *A.SIMOJOKI. Se poika se osasi v.: Jätä renginvirka ja nai Karoliina, ennen kuin joku toinen kerkiää! Hätäkö sinun Särkisillassa, valmiiksi asutussa paikassa, ei muuta kuin pöljäilet! KARHUM. — *Ark.* "Olipa kauhea tapaus." — "Älä muuta v:rä [= sano]!"

1. **visiiri**[5] *s.* muhamettilaisissa valtioissa eräistä ylimmistä virkamiehistä, vars. ministereistä. — *Yhd.* suurv.

2. **visiiri**[5] *s.* kypärän silmikko. | Ritariajan kypärän v.

visiit|ti[5]* *s.* vieraskäynti, vierailu. | Virallinen v. Kutsua jku luokseen v:ille. Mennä v:ille. Olla v:illä. — *Yhd.* ensiv.

visiittikortti *s.* käynti-, nimikortti.

visio[3], **visioni**[4] *s.* näky, harhanäky. | Mystikkojen v:t. Taiteilijan sisäiset v:t.

visionäärinen[63] *a.* näkyä koskeva, näylle ominainen, näynomainen. | Suorastaan v. tulevaisuudenkuvaus.

visitaatio[3] *s.* tarkastuskäynti, tarkastus.

visitaattori[5] *s.* tarkastaja.

visiteerata[35] *v. puhek.* käydä vierailulla, vierailla.

viskaaja[16] *tek.* < viskata.

viskaali[5] *s.* **1.** sellaisten eräissä virastoissa toimivien virkamiesten yleisnimi, joiden tehtävänä on syytteiden ajaminen. — *Yhd.* kaupunginv.; kamari-, kanne-, raja-, sota-, tulliv. **2.** *ark.* esimies, päällikkö, johtaja, pomo, herra. | Eversti on armeijassa suuri v. Korpraalit, alikersantit ja muut pienet v:t. Urheiluseurojen v:t.

viskaantua[1]* *v.* = viskautua.

viskai|n[56] *väl.* (*rinn.* viskin) < viskata. **1.** äyskäri. | Ammentaa v:mella vettä veneestä. **2.** = viskin 1.

viskais|ta[24] *mom.v.* < viskata. | Eero! Sinä riivattu, katso etten v:e sinua parvelta alas KIVI.

viskari[5] *s.* iljanteisella kelillä entisaikaan käytetty yksihokkinen pieni hevosenkenkä.

viska|ta[35] *v.* = heittää; ks. sen merk.-ryhmiä 1—5. **1.** V. jk pois, sivuun, maahan, veteen, ilmaan, tuleen, menemään. V:si lakkinsa korkealle. V. kivi ikkunaan. V:si tyhjän tupakkalaatikon pesään. V. vettä kiukaalle. V:si rahat pöydälle ja lähti. V. anomus paperikoriin (kuv.)

'hylätä'. V. jku ulos. V. jku satulasta, nurin. Laivan lasti oli pakko v. mereen. Aaltojen rannalle v:ama ruumis. Tuulispää v:si katon alas. Ei se sinua mihinkään v:a, vaikka teet kaupat (kuv. ark.) 'voit aivan huoletta tehdä kaupat'. Mihinkähän tuo muka v:isi [= mitähän seuraisi, tulisi], jos kerran lähtisikin mukaan. — V. jkta kivellä, pallolla. — V. löylyä. — *Erik.* **a.** ammentaa äyskärillä tms. vettä veneestä. | Vene vuoti, joten toisen piti v. vettä toisen soutaessa. **b.** puhdistaa puidut jyvät viskaamalla niitä sopivan matkan päästä seinään tms., jolloin täysipainoiset jyvät erottuvat omaan paikkaansa, ruumenet ja huleet omaansa; myös erityisen koneen (viskurin) käytöstä jyvien puhdistamiseen. | Puhdistaa vilja v:amalla. V. jyvät, elot. Riihi on vielä v:amatta. - - sinä leikkaat sieltä, mihin et ole kylvänyt, ja kokoat sieltä, missä et ole eloa v:nnut UT. **2.** V. lakki naulaan, pyssy olalleen. Käypäs v:amassa hevosille heiniä. V. [= laskea (nopeasti)] verkot järveen. V. hame, päällystakki yltään. Mutta marski v:si peiton syrjälle rinnaltaan IVALO. — *Kuv.* V. viimeiset reservit tuleen. Vihollinen v:ttiin takaisin verissä päin. Kalle v:si minut veneellä joen yli. Kohtalo oli v:nnut hänet kauas vieraaseen maahan. No mikä sinut tänne v:si? - - ennen kuin v:a sielunsa pimeyden alhoon KIVI. — V. jku vankilaan, tyrmään. — *Ark.* V. ryyppy naamaansa. Piiskaryypyt v:ttiin suihin SEPPÄNEN. **3.** V:si oven perästään kiinni. V. ylenkatseellisesti päätään, niskojaan. Hevonen v:si päätään taaksepäin ja löi ratsastajaa leukaan. Lohi kääntyy, purstoa v:a MANN. **4.** *harv.* V. epäluuloinen silmäys jhk. Hän v:si tytölle armollisystävällisen hymyn ja alkoi astella ripeästi eteenpäin AK. **5.** lähinnä *kuv.* V. kysymys jklle. V. totuus jklle vasten silmiä. Ukon v:ama sukkeluus ei huvittanut ketään. "Mokoma nulikka", v:si nainen olkansa yli. Kylmästi ja ylimielisesti v:si hän sanansa ja oli aina valmis väittelemään JOTUNI. V:si [= kohdisti] vihansa syyttömään esineeseen.

viskatša[15] *s.* Viscacia viscacia, Etelä-Amerikan pampa-aavikoilla elävä villahiirien heimoon kuuluva kaniinin kokoinen jyrsijä, pampakaniini.

viskautt|aa[2*] *fakt.v.* < viskata. | Kapteeni v:i osan lastia mereen

viskau|tua[44] *v.* (*rinn.* viskaantua) < viskata. **1.** *refl.* = heittäytyä I.1. | V. pitkälleen. V. vuoteelle, nurmikolle. V. jkn kaulaan. V. satulaan, hevosen selkään, rekeen. V:tui sillalta virtaan. V. keihään tieltä sivuun. V. satulasta vastustajaan käsiksi. - - päin ryssiä korskia v:tuu / nyt urhoja sataa kuus *MANN. — *Kuv.* Sitten v:si tie taas alhaiselle järvelle KIANTO. **2.** *pass.* heittyä, len(näh)tää, sinkoutua, paiskautua. | Räjähdyksen vaikutuksesta mies v:tui monen metrin päähän. Pidä lujasti kiinni, ettet v:du kyydistä tielle. Uunista v:tunut kipinä. Rannalle v:tunut laivanhylky. Hihnan v:tuminen pyörältä. Ovi v:tui sepposen selälleen. Mittarin osoitin v:tui äkkiä ääriasentoonsa.

viskeleht|iä[17*], **-|ää**[2*] *v.* heittelehtiä. | - - metsävahti jo työnsikin keihäänsä verkossa v:ivän suden kylkeen KALLAS. — Alus v:ii aallokossa. - - niiden välillä v:i mieli eikä tahtonut taipua tasapainoon IVALO.

viskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< viskata) viskoa. *(1.)* V. kiviä jkn perään. V. lakkiaan ilmaan. Älä v:e särkyviä astioita! Nuotio v:i kipinöitä kauas. — V:ivät toisiaan kivillä. — V. löylyä. — Alahan v. vettä veneestä! — *Yksipers.* Rupesi v:emään [= satelemaan] vettä. — *Kuv.* Antautua hetken mielialojen v:täväksi. *(2.)* V. halot vajaan. V:i kirjansa hyllylle. Niin sinkoilee täällä miehen aatos; ja ken taitaa v. verkkoja sen teille? KIVI. *(3.)* V. suutuspäissään ovea. Aallot v:ivät alusta sinne tänne. Tanssijatar v:ee sääriään. Neitonen kulki ohi niskojaan v:len. - - ja kaksi jo härjistä makasi tanterella, v:len sorkkiansa ilmassa KIVI. *(4.)* V. vihaisia silmäyksiä. *(5.)* V. kompiaan. Mikä oikeus ihmisellä oli v. syyttömille pikku harmejaan KARHUM. [Mummo jäi] v:emään herjojaan pojan ja miniän perään LEINONEN.

viskeraali|kaaristo, -luusto *s. el.* nielukaaristo.

viskeraali|nen[63] *a. anat.* sisäelimiin kuuluva, sisäelimien puolella oleva. | V:sia lihaksia ovat suolen lihakset, nielukaariston lihakset, leukalihakset ja hengityslihakset.

viski[4] *s.* (*rinn.* whisky) viljasta tislaamalla valmistettu väkijuoma, jolle ominainen savunhaju johtuu siitä, että siihen käytetyt maltaat joutuvat kosketuksiin savun kanssa. **-grogi** *s.* **-lasi** *s.* grogilasi.

viski|n[56] *s.* viskain. **1.** lapiomainen t. kauhamainen väline, jolla viljaa viskaamalla puhdistettaessa heitetään. | Hänellä on v:mensä kädessään, ja hän puhdistaa puimatanterensa UT. **2.** äyskäri.

viski|pullo *s.* **-viina** *s.* viskillä sekoitettu viina.

visko|a[1] *frekv.v.* -nta[15*] *teonn.* (< viskata) viskellä. *(1.)* V. palloa ilmaan. V. tavarat kuormasta. V. kirjat hyllystä. V:i vaatteensa huiskin haiskin. — V. lintuja kivillä. V. jkta lumipalloilla. — Alapas v. vettä veneestä! — *Yksipers.* Alkoi v. [= sadella] lunta. *(2.)* V. soraa liukkaalle tielle. *(3.)* Apuohjilla estetään ratsu v:masta päätään ylöspäin. Veneemme oli kuin lastu aaltojen v:ttavana. - - kuin aalto meren selällä, / tuulen viemä, toisen tuoma, / v:ma joka vihurin LEINO. *(4.)* V:i äkäisiä katseita ympärilleen. *(5.)* Suotta minulle vihojasi v:t. V. kompiaan. Moni v:o sanoja kuin miekanpistoja, mutta viisasten kieli on lääke VT. - - ja viel' uhitellen v:i julki / tuhat herjausta hirveää! *MANN.

viskoja[10] *tek.* Kivien v.

viskolisaatio[3] *s.* eräs maidon homogenoimistapa.

viskometri[4] *s. fys. tekn.* = viskosimetri.

viskoosi[6] **1.** *s. tekn.* kehruuliuos, jota käytetään selluloosakuitujen valmistamiseen. | V:sta valmistetaan etenkin tekosilkkiä l. säteriä ja sillaa, mutta myös sellofaania ja pehmusteena käytettyä viskoosisientä. **2.** *a.* -us[65] *omin.* = viskoosinen. — *Erik. psyk.* luonnetyyppistä: hitaan sitkeä. | V. temperamentti. **-kelmu** *s.* sellofaani. **-lanka** *s.* **-liuos** *s.* **-menetelmä** *s.* viskoosin käyttöön perustuva tekosilkin valmistusmenetelmä.

viskoosi|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* nesteestä: sitkeä; vrt. viskositeetti. | V. liuos, öljy.
viskoosi|silkki *s.* viskoosimenetelmällä valmistettu tekosilkki. **-silla** *s.* **-säteri** *s.*
viskosi|metri[4] *s. fys. tekn.* viskositeetin mittauslaite. **-teetti**[4*] *s. fys. tekn.* nesteen sisäiseen kitkaan liittyvä ominaissuure; sisäisen kitkan kerroin; sitkaus, viskoosi(su)us. | Kuta suurempi v. on, sitä huonommin neste juoksee.
viskoutu|a[44] *pass.v.* < viskoa. | Tuulen heilutellessa kasvia v:vat siemenet kauas siitä.
viskuna[17] *s. kans.* = väskynä.
viskuri[5] *s.* **1.** *maat.* viljanpuhdistuskone, jossa voimakas lietso puhaltaa seulojen lävitse valuvasta viljasta erilleen pahnat ja ruumenet päästäen jyvät valumaan jälkipuhdistusseuloille, joissa rikkaruohojen siemenet erottuvat viljasta, viskuukone. **2.** *sot.* laite, joka viskaa tyhjän hylsyn aseesta, ulosheitin.
viskuroi|da[18] *v. maat.* -nti[4*] *teonn.* puhdistaa viskurilla, viskata.
viskutella[28*] *v. kans.* kuiskutella. | V. jtak jkn korvaan.
viskuu[23] *teonn.* < viskata. | Viljan puiminen ja v. **-kone** *s. maat.* = viskuri 1.
visköösi[6] *a.* = viskoosi 2.
visky[1] *s.* → viski, whisky.
visla|ta[35] *v. ark.* -us[64] *teonn.* viheltää. | Juna v:a.
vismutti[4*] *s.* eräs alkuaine, hiukan punertava, kiiltävä, hauras metalli. **-hohde** *s. min.* koostumukseltaan vismuttisulfidia oleva vismuttimalmimineraali. **-kloridi** *s.* **-nitraatti** *s.* **-sulfidi** *s.* **-suola** *s.* **-yhdiste** *s.*
visoittua[1*] *v.* visautua.
vispa|ta[35] *v.*, vars. *ruok.* -us[64] *teonn.* vispilöidä, vatkata. | V. käsin, koneella. V. kananmuna vaahdoksi. V. jauhoja ohukaistaikinaan. Valmistaa kermasta voita v:amalla.
vispauskone *s.*
vispikerma *s. puhek.* kuohukerma.
vispilä[15] *s.* ohuista kuorituista (koivun)varvuista tehty hyvin pienen luudan tapainen vatkausväline; myös: metallilangoista valmistettu vastaavantapainen väline. | Vatkata, sekoittaa, vaahtouttaa v:llä. Kostuttaa silitettävä kangas v:llä. Maitoastiat pestiin kuumalla vedellä ja v:llä. — *Kuv.* V:n kauppa, tav. ~.
vispilän|kauppa *s. kuv.* eri sukupuolten välisestä naima-aikeissa tapahtuvasta seurustelusta: hakkailu, kuhertelu, kurtiisi, flirtti, teerenpeli. | Eevan ja Kallen välillä taitaa olla pientä v:-kauppaa. — *Leik.* Poliittinen v. **-varpu** *s.*
vispilöi|dä[30] *v.*, vars. *ruok.* -nti[4*] *teonn.* vatkata vispilällä, vispata. | V. kerma vaahdoksi. Jauhot v:dään maidon sekaan.
vispi|puuro *s. puhek.* kuohkeaksi vatkattu marjapuuro.
viss|i[4] *a. puhek.* **1.** -isti *adv.* -eys[65] *omin.* varma. | Olla v. jstak. — Se on v. asia, tosi. V:iä on, että - -. Se onkin v. ja varma, että - -. Niin v. kuin aamen kirkossa SP. Asia on ihan v:isti niin. Mun aavistuksein v:eydeksi muuttuu KIVI. — *S:sesti.* Se onkin viljainen v. 'kiistaton totuus, kiistattoman varmaa'. **2.** tietty (2), määrä-. | V:iksi ajaksi myönnetty laina. Sitoutui toimittamaan tavaran v:iin hintaan. V:in painoiseen liimamäärään sekoitetaan sama määrä vettä. V:issä tarkoituksessa. Hakijan on täytettävä v:it ehdot. - - olkoon oikeus pyytää yhtiökokous kutsuttavaksi kokoon v:iä, ilmoitettua asiaa varten LK. — V:iltä kannalta asia voi olla niinkin. Tällainen työ edellyttää v:iä lahjakkuutta. Pukukankaan englantilaisperäisyydellä on aina v. mainosarvonsa. - - että hallitsijavalta johtuu Jumalasta ja että hallitsija siis v:issä mielessä on Jumalan sijainen maan päällä J.JAAKKOLA. — *Erik.* viittaamassa jhk, jota ei haluta suoraan t. nimenomaan sanoa, mutta jonka kuulija sanomattakin tietää t. oivaltaa. | Hän taitaa olla siellä v:issä paikassa [esim. käymälässä]. Kuten eräs v. henkilö äskettäin on maininnut, on - -. V:eillä tahoilla onkin ollut havaittavissa sen suuntaista ajattelua, että ulkopolitiikkamme nykyistä suuntaa olisi muutettava. - - tytönkin, jonka hän siis tunsi ulkonäöltä, mutta jonka hän vasta sillä hetkellä eräässä v:issä mielessä "näki" SILL.
vissiin *adv. puhek.* **1.** varmasti, vissisti. | Ihan v. Kuka sen niin v. tietää. Tappeluksessa voitan hänen juuri v. KIVI. — *totta vissiin(kin)* vars. vastauksissa: totta kai, totta varmaan, tietysti, tottahan toki. | "Lähdetkö mukaan?" — "Totta v." **2.** varmaan(kin), arvatenkin, kai. | V. sinäkin tulet mukaan? V. olette kuulleetkin, että - -? V. meidän on jo jatkettava matkaa. Totta v. se oli Jumalan tahto. Tämä pienempi poika on v:kin Kalle? Et v(:kään) arvaa, kuka tuli. Totta v. lyödään lisää löylyä? KARHUM.
visteri[5] *s.* Wistaria, hernekasveihin kuuluvia kauniskukkaisia köynnöskasveja.
1. **visti**[4] *s. kans.* kuisti.
2. **visti**[4] *s.* eräs korttipeli.
visto[1] *a. kans.* pelottava, kaamea, kammottava; epämiellyttävä, vastenmielinen, ilkeä, outo. | Tuntui v:lta kulkea pimeässä hautausmaan läpi. Päätä särki ja oli muutenkin v. olo. Se kulkue, joka aamuhämärissä alkoi vaeltaa kohti Kairan kirkkoa, olisi syrjäisestä voinut näyttää melkoisen v:lta HAANPÄÄ.
vistott|aa[2*] *v., 3. pers. kans.* pelottaa, kammottaa, kauhistaa. | Kolkko hiljaisuus alkoi ihan v. - - häntä v:i, hänen housunsa tutisivat AK.
vistra[10] *s.* vars. naisten pukuihin käytettyjä tekosilkkikankaita t. tekosilkkiä sisältäviä puuvillat. villakankaita.
visu[1] *a.* -sti *adv.* (myös yleisk.) -us[65] *omin.* **1.** vars. *puhek.* tarkka, huolellinen, täsmällinen. | Kaikissa asioissaan v. mies. Ajokoiralla on v. vainu. - - tyttö oli salamielinen ja näytti päättäneen olla v. sanoissaan KIANTO. Pitsin virkkaus on v:a työtä. Yöksi on ovet suljettava v:sti. Säilyttää jtak v:sti. Pitää v:sti silmällä jkn puuhia. Pidän asian v:sti omana tietonani. Pysytteli v:sti piilossa. Varoa v:sti tekemästä jtak. Karttaa jtak v:sti. Aprikoitkaamme asiaa v:sti: meillä on niin kovat päät KIVI. Katso v:sti päälleni: tunnetkos minut? KALLAS. - - suunsa v:sti viisas sulkee *MANN. Jospa edes osaisitte v:sti vaieta VT. **2.** *kans.* säästeliäs, kitsas, itara, saita. | Emäntä oli niin saita ja v., ettei hän [kermaa kuoriessaan] raaskinut sormeaan nuolaista PÄIVÄR. Olen ollut v:na rahalle, tässä vielä

sitä tarvitaan TOPPILA. Tarkka ja v. kuuluu sentään olevan palkkaa maksamaan KATAJA. Kyllä ihminen saa olla v., muttei sen tarvitse olla kinu SL. 3. *kans.* tiivis. | V. astia. Ja niin v:n pärekorin hän sitten teki [että vettä piti] AK.

visuaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* näköaistiin kuuluva, näköaistia koskeva, näköaistiin perustuva. | V. mieltämistyyppi. V. [= näkö]kuva. V:sesti oikea kuva.

visukinttu *s. kans.* saituri. | Tuokin Ranta-Laurilan Antti, sellainen v. kun on ollut koko elämänsä ja nyt on lihonut ja paisunut kuin rovasti ALKIO.

visva[10] *s.* tulehduksen yhteydessä ruumiin elävistä kudoksista erittyvä kirkas t. vaalean kellertävä t. harmaa ohutjuoksuinen neste; vrt. märkä. | Haavasta, paiseesta vuotaa v:a. Korvasta tuli verensekaista v:a. Haava on v:lla.

visvainen[63] *poss.a.* V. haava, ihottuma.

visvasyylä *s. lääk.* naisen sukupuolielimissä ja peräaukon ympärillä tavattavia tarttuvia syylämäisiä kasvaimia.

visvo|a[1] *v.* erittää visvaa, olla visvalla. | Haava, iho v:o.

vita[10*] *s. kasv.* Potamogeton, vitakasveja, joilla on korvakkeelliset t. tupelliset lehdet ja joiden kehättömät kukat ovat liereinä tähkinä. | Ahvenen v. — *Yhd.* hapsi-, heinä-, meri-, pikku-, puro-, tuppi-, uistinv.

vitaali|aisti *s. fysiol.* elollisaisti. **-kapasiteetti** *s. fysiol.* keuhkojen suurin hengitystilavuus.

vitaali|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** elämään kuuluva, elämälle ominainen, elin-. | V. tarve. V:sia arvoja korostava kirjallisuussuunta. **2.** elinvoimainen, vireä. | Vuosistaan huolimatta v. ihminen. Picasson v:suus tuntuu vain kasvaneen iän karttuessa. **3.** elintärkeä. | Valtakunnan v:setkin edut olivat jo uhanalaisina.

vitaali|veljekset *s. mon. hist.* merirosvoja, jotka 1300-luvun lopussa ja seuraavan vuosisadan alussa hävityksillään häiritsivät merenkulkua Pohjanmerellä ja Itämerellä. **-värjäys** *s.* elävän solukon t. kudoksen värjääminen mikroskooppista tutkimusta varten jllak myrkyttömällä väriaineella.

vitaan *adv. kans.* viistoon (poikki, yli). | V. joen poikki laskettu verkko. - - salon poikki, toisen pitkin, / kolmannen vähän vitahan KAL.

vitais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* vrt. vitoa. **1.** sivaltaa. | V. jkta vitsalla kintuille. - - minä v:in puukollani äidin pihlajasta soreimman, sivakimman haaravesan AK. Kuihtuu ruoho raudan / vinhan v:ulta *MANN. **2.** *kans.* Kettu juosta v:i nurkan taakse ja katosi. - - pani suota soutamahan, / viitoa v:emahan, / ahoviertä astumahan KAL.

vitakasvi *s.* V:t 'Potamogetonaceae, upos- t. kelluslehtisiä vesikasveja käsittävä yksisirkkaisten heimo'.

vitalikko[2*] *s. kans.* vars. kuv. sanonnassa *mennä vitalikkoon* mennä hullusti, päin seiniä. | Asiat alkavat mennä v:on.

vitalismi[4] *s. fil.* luonnonfilosofinen suunta, jonka mukaan elävissä olennoissa vaikuttaa erityinen elämänvoima, joka pitää yllä ja ohjaa elämänilmiöitä, joita ei voi selittää yksinomaan mekaanisten, fysikaalisten ja kemiallisten tapahtumain tuloksiksi;)(mekanismi.

vitalisti[4] *s.* vitalismin kannattaja.

vitalistinen[63] *a.* vitalismiin kuuluva, sen mukainen. | V. suunta, psykologia.

vitaliteetti[4*] *s.* elinvoima, elinkyky, vitaalisuus. | Henkinen, ruumiillinen v. Vanhuudenpäiviin saakka säilynyt v. Suomen kansan v.

vitamiin|i[4] *s.* luonnossa tavattavia orgaanisia, kemialliselta koostumukseltaan varsin erilaisia yhdisteitä, joiden läsnäolo elimistössä on sen normaalin toiminnan ehdoton edellytys. | Jokainen v. vaikuttaa yhteen tai useampaan ruumiin määrätoimintaan. Runsaasti v:eja sisältävä ravinto. Potea v:ien puutetta l. avitaminoosia. — *Yhd.* A--, B--, C--, D--, E--, K-v.

vitamiinikas[66*] *a.* runsaasti vitamiineja sisältävä. | V:ta ruokaa.

vitamiini|köyhä *a.* → vähä-, niukkavitamiininen. **-lähde** *s.* Maito on arvokas v.

vitamiininen[63] *poss.a.* vitamiinipitoinen. — Vars. *yhd.* niukka-, runsas-, vähäv.

vitamiinin|puute *s.* **-tar|ve** *s.* Normaalin v:peen tyydyttävää ruokaa.

vitamiini|oppi *s.* **-pilleri** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Raaka ravinto on keitettyä v:sempaa. **-rik|as** *a.* -kaus *omin.* → runsasvitamiininen, vitamiinikas. **-ruiske** *s.* **-ryhmä** *s.* Tärkeimmät v:t ovat A-, B- ja C-vitamiinit. **-tabletti** *s.*

vitamiinit|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* V:tomat ravintoaineet.

vitamiinivalmiste *s.*

vitaminoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tehdä vitamiinipitoiseksi. | V:tua mehutiivistettä, margariinia.

vitaposki *s. rak.* vinotuki. | Tukea, vahvistaa v:lla.

vitees|sä, -een *adv. kans.* viistossa, vinossa. | Soutaa v:een joen poikki. - - kolme tähteä suorassa ja kaksi v. PAULAH.

viteikko[2*] *s. kans.* (*rinn.* viteikkö[2*]) = vitikko.

viteriitti[4*] *s.* luonnossa esiintyvä bariumkarbonaatti.

viti[4*] **1.** *s.* juuri t. äskettäin satanut hieno (pakkas)lumi, vitilumi. | Valkoinen v. peitti jäljet. On huono hiihtokeli, kun sataa v:ä. Satoi ukko uutta lunta, / Herra hienoista v:ä KANT. **2.** *vahv.adv. kans.* aivan, täysin. | V. viaton mies. V. vieras henkilö. - - sitä en osaa niin v. varmaan sanoa J.REIJONEN. **-keli** *s.* keli, jolloin vitilumi tekee reen ja suksien luiston huonoksi.

vitik|ko[2*] *s. kans.* vesakko, viidakko, vitsikko, viteikko. | Niityn reunassa oli tiheä v. Pyy viihtyy hyvin v:oissa.

viti|lumi *s.* viti. | Sataa v:lunta. V. teki kelin huonoksi. **-puh|das** *a.* vrt. vitivalkoinen. | V:taat liinavaatteet.

viti|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* vikistä, kitistä. | Hiiri v:see. Aironhankainten v:nä. [Pöllönpoikaset] rupeavat siivillään räpyttelemään samalla omituisesti v:sten AK.

viti|valkea *a.* = seur. **-valkoi|nen** *a.* valkoinen kuin viti, puhtaan valkoinen. | V. lumi, vaate, puku, kissanpentu. V:seksi pesty pyykki.

vitiöveitsi *s.* = 1. kalvin 1.

vitja[10] *s.*, tav. *mon.* = ketju 1. | Heittomoukarin

v. Taskukellon, kytkyen v:t. Vitjoista rinnalla riippuva risti. — *Yhd.* hopea-, kulta-, rauta-, teräsv:t; kuono-, leuka-, liekav:t; kellon-, koiranv:t. **-mies** *s. puhek.* maanmittarin apuna toimiva mittanauhan käyttäjä, mittamies.

vitkaa *adv. kans.* = seur. | Vallan v. edistyi veljesten oppi KIVI.

vitkaan *adv.* hitaasti, juoheasti, verkkaan, verkalleen, vitkalleen. | Kulkea, vastata, puhua v. Lapsen syönti kävi v. Marraskuisen aamun v. valjetessa. Paraneminen sujui kovin v. Nälän kynsiin ja pakkasen syleilyyn / hän v. nääntynyt ois JYLHÄ.

vitkail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* vitkastella. | Nyt ei ole aikaa v., jos halutaan ehtiä junaan. Tilanne ei siedä enää v:ua.

vitka|laite *s. tekn.* laite, joka aiheuttaa jnk toiminnan alkamisen vasta määräajan kuluttua laukaisemisesta. **-laukaisin** *s.*, vars. *valok.* vrt. ed. **-laukaisu** *s.*, vars. *valok.* laukaisu vitkalaitteen avulla.

vitkalle|en *adv.* vitkaan. | Sairas alkoi liikkua varovasti ja v. Aika kului v. toisia odotellessa. Olot ovat jatkuvasti parantuneet, vaikka v:nsa.

vitkalli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* hidas, verkkainen. | V. puhetapa. Kyllästyi neuvottelujen v:seen kulkuun. Työt edistyvät v:sesti. Virastojen toiminnan v:suus.

vitkastelija[14] *tek.* (< seur.) hidastelija, kuhnailija, kuhnuri, viivästelijä.

vitkastel|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* tehdä jtak t. toimia hitaasti, aikaa hukaten t. tahallaan viivytellen, aikailla, kuhnailla, viivytellä, vitkailla. | Nyt ei ole aikaa v. Töihin käytiin käsiksi v:ematta. Vihollinen ei v:lut käyttäessään otollista hetkeä hyväkseen. Johtaja moitti alaisiaan v:usta. Nyt hän odotti ainoastaan kuolemata, mutta sekin v:i IVALO.

vitkastu|a[1] *v.* käydä vitkallise(mma)ksi, hidastua; viivästyä, pitkittyä, venyä. | Vauhti alkoi v. Verenkierron v:minen. Lakiesityksen valiokuntakäsittelyn odottamaton v:minen.

vitkastutt|aa[2*] *kaus.v.* < ed. | Asioiden käsittelyä v:i se, että - -.

vitkoin *adv. harv.* vitkaan. | V. hän käyskelee, katsellen tarkasti ympärillensä KIVI.

vitkut|ella[28*] *frekv.v. ark.* -telu[2] *teonn.* < seur. **1.** *tr.* V. lähtöä. V. vastauksen antamista, päätöksen tekoa. **2.** *intr.* vitkastella. | Asiassa on v:eltu niin kauan, että otollinen tilaisuus on mennyt ohi.

vitkut|taa[2*] *v. ark.* -us[64] *teonn.* kuluttaa aikaa hukkaan jnk asian toimittamisessa, pitkittää, viivyttää. | Tämä asia ei v:tamalla parane. Hallitus vain koettaa v. ratkaisun tekoa ohi vaalien.

vitmi[4] *s. kansat.* = hursti 3.

vito|a[1*] *v.* **1.** puhdistaa loukutetuista ja lihdatuista pellavakuiduista päistäret ja tappurat sekä pehmittää samalla kuituja hakkaamalla pellavasormausta kalpimella l. vitimellä ja vetämällä sitä kalpimen ja alaisen välitse. | V:misen jälkeen pellavat vielä häkilöitiin ja harjattiin. **2.** *deskr. kans.* nopeasta liikkumisesta. | Kettu lähti v:maan pakoon. Juosta, mennä v.

vitonen[63] *s. ark.* viitonen.

vitriini[5] *s.* lasikko. | Museon v:t.

vits|a[10] *s.* **1.** irtain, ohut, taipuisa, tav. lehdetön ja haaraton (vars. lehti)puun t. pensaan oksa t. vesa; vrt. risu, raippa, keppi. | Koivuinen, pajusta taitettu v. Notkea, sujakka v. Poika paimensi lehmiä v. kourassa. Lyödä, piestä v:alla. Hoputtaa hevosta v:alla huiskien. V:an sivallusta muistuttava ääni. Etsiä kaivon paikkaa pajun v:alla. V:oista nivottu kori. Toi onkikalat kotiin v:assa 'vitsaan pujotettuina'. Älä karhua v:alla lyö SL. — *Yhd.* koivu(n)-, paju(n)-, pihlaja(n)v.; virpov. **2.** *erik.* **a.** = vitsas. | Aidan v. Veneessä oli koivuiset [hanka]v:at. Nuorena v. väännettävä [ks. nuori 3.b] SL. — *Yhd.* hanka-, kainalo-, side-, takkav.; aidanv. **b.** vitsalla kurittamisesta. | Antaa lapselle v:aa, v:oja 'piiskata lasta'. V:aa Pekka tarvitsee eikä hellittelyä. Naiset saivat entisaikaan raippojen sijasta rangaistukseksi v:oja. Joka v:aa säästää, se vihaa lastaan VT. — *Kuv.* yl. kurituksesta. | Mua v:as alta päästä / ja kuristukses säästä VK. - - niin myös Herra kurittaapi / rakkauden v:alla / eikä koston miekalla VK. **c.** *kuv.* Attila piti itseään Jumalan v:ana.

vitsailija[14] *tek.* < seur. | Hauska v.

vitsail|la[28] *v.* -u[2] *teonn.* kertoa vitsejä, laskea leikkiä. | Toiset olivat peloissaan, mutta N. vain v:i. V. jkn puuhille, innolle. V. jkn kustannuksella. Nyt voitiin jo v. koko asialle. V:u ei nyt sovi.

vitsai|n[56] *s. kans.* vuolin. | Astiakimpien sisäpinnan höylääminen v:mella.

vitsainen[63] *ain.a.* tav. = vitsaksinen. | V. puomin lenkki, saverikko.

vitsakimppu *s.* Kenttälinnoitustöissä käytetään v:ja taisteluhautojen seinien vahvistamiseen ja teiden pohjana. Roomalainen liktori v:ineen.

vitsaksinen[63] *ain.a.* < vitsas. | V. lehmän kytkyt. V. puomin lenkki.

vitsa|köysi *s.* vitsasköysi. | V:köysillä köytetty puukuorma. **-lenk|ki** *s.* vitsaslenkki. | V. veneen hankavitsana. V:it tukkipuomin siteinä. **-levy** *s. sot.* Taisteluhautojen seiniä voidaan vahvistaa myös nivotuilla v:illä.

vitsa|merta *s. kal.* vitsoista tehty merta, risumerta. **-pan|ta** *s.* vitsaspanta. | Kylpyvihta sidotaan v:nalla. **-raksi** *s.* vitsasraksi. | Riusan kieltä ja vartta yhdistävä v. **-rangaistus** *s.* Piiskurille kuului vuoden 1734 lain mukaan raippaja v:ten täytäntöönpano. **-rengas** *s.* vitsasrengas.

vitsa|s[64] *s.* taipuisaksi väännetty vitsa t. hoikka puun (koivun, pajun, katajan, kuusen) vesa, jollaista voidaan käyttää moniin tarkoituksiin (siteenä, aidanvitsana, kainalo-, hankavitsana, puomien ja lauttojen kokoonpanoon, saverikkona yms.); *syn.* us. vitsa. | Aidan v:kset tehtiin halkaistuista nuorista näreistä, jotka liotettiin ennen vääntämistä. Vääntää, liottaa v:ksia. Tukkeja päistään v:ksilla yhteen sitomalla tehty puomi. Mies kantoi suurta haukea v:ksessa olallaan. — *Yhd.* koivu-, kuusi-, näre-, pajuv.; aidanv.

vitsa|saverikko, -side, -silmukka *s.* vitsassaverikko, -side, -silmukka.

vitsas|köysi *s.* **-lenkki** *s.* **-panta** *s.* **-raksi** *s.* **-rengas** *s.* **-side** *s.* **-silmukka** *s.*

vitsast|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* sitoa vitsaksella. | Liittää tukit v:amalla lautaksi. Liistevarvat v:ettiin toisiinsa. Aidan seipäiden v:us.

vitsa|ta[35] *v.* **1.** *kans. harv.* = ed. | Lujasti v:ttu raja-aita. Varvoista v:amalla tehdyt liisteet. **2.** piestä, kurittaa vitsalla, antaa vitsaa. | V:tut eivät vielä päässeet sillä, että selkä suomittiin PAULAH. — *Kuv.* yl. kurittaa, rangaista, vaivata. | Oi! rankaise meitä, v:a meitä tässä piinakivellä KIVI. — Ja Herra v:si faraota ja hänen huonettansa suurilla vitsauksilla Saarain, Aabramin vaimon, tähden VTV. Kun sä, Herra, v:at meitä, / älä iäks hätään heitä! VKV.

vitsau|s[64] *s.* **1.** *harv.* vitsaaminen. | En moiti kuritustas, / en soimaa v:stas, / sen, Herra, ansaitsin VK. — Tav. **2.** *kuv.* jstak, joka tuottaa jklle t. jllek kärsimyksiä, vahinkoa, onnettomuutta ja mielipahaa, joka vaivaa (ankarasti) jkta t. jtak; erityisesti Jumalan t. kohtalon lähettämästä vaivasta. | Egyptin v:kset. Malaria tropiikin v:ksena. Kulkusirkat ovat Välimeren maissa todellisena v:ksena. Kaniineista tuli Australiassa nopeasti kiusallinen v. Maa säästyi joukkotyöttömyyden v:kselta. - - hän juuri paransi useita taudeista ja v:ksista ja pahoista hengistä UT.

vits|i[4] *s.* **1.** lyhyt huvittava juttu, jonka huvittavuus perustuu ilmauksen kaksimerkityksisyyteen, yllättävään vastakohtaisuuteen t. ajatuskäänteeseen tms., sukkeluus, sutkaus, kompa, (sana)pila, pilajuttu. | Professorien hajamielisyydestä on lukemattomia v:ejä. Poliittinen v. Kertoa, veistellä v:ejä. Jopa leikkasi hyvän v:in. Onko tuo olevinaan v.? — Sehän on vanha v. 'vanha, tuttu asia'. — *Yhd.* anoppi-, koulu-, professori-, skot(lan)tilais-, sota-, sotilasv. **2.** avartuneessa merk:ssä. **a.** niksi, konsti; asian ydin. | Koko v. on siinä, että - -. Siinähän se koko v. onkin, ettei ole rahaa. **b.** Ei ole mitään v:iä [= järkeä, mieltä, "itua"] yrittää säästää inflaation jatkuessa. Mitä v:iä siinä sitten olisi, jos - -.

vitsikirja *s.*

vitsik|ko[2*] *s.* vesakko, viidakko, vitikko. | - - kävi viikon v:koa, / viikon toisen tuomikkoa, / kolmannen katajikkoa KAL. [Hevonen] hakkasi jalkoihinsa v:on esteet SEPPÄNEN.

vitsik|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* **1.** (älykkään) huvittavapuheinen, sukkelasanainen. | V. juttujen kertoja. Henkevä ja v. puhe. Puhua v:käästi. Tavoitella esityksissään v:kyyttä. **2.** huvittava(nnäköinen, -tuntuinen tms.); erikoinen, omituinen, lystikäs, hassu. | V:kään näköinen koira. Kyllä naisten hatut sitten osaavat olla v:käitä. Olipas v:ästä, että sentään tavattiin. Sattui niin v:käästi, että voitin arpajaisissa.

vitsikäs|puheinen *a.* V. koiranleuka. **-sanainen** *a.* V. puhe.

vitsi|mestari *s.* hyvä vitsien sepittäjä ja kertoja. **-niekka, -nikkari** *s. ark.* vitsien sepittäjä ja kertoja; vitsikäspuheinen henkilö, vitsailija.

vitso|a[1] *v.* -nta[15*] *teonn.* **1.** piestä (vars. kurittaakseen) vitsalla, antaa vitsaa, piiskata. | V. lasta. V. jkta pakaroille. Julkisesti v:ttava sidottiin kaakinpuuhun. — *Kuv.* **a.** Syyssade v:i [= pieksi] ikkunaa. - - hiusparvea v:i viima H.ASUNTA. **b.** yl. kurittaa; vaivata. | Minkä vuoksi Jumala v:o alhaisempaa kansaa ankarammin kuin ylhäisöä PAKK. Noin taaskin sairaat mietteet mieltäsi v:vat ja sekaisin sinut saavat JOTUNI. **c.** arvostella terävästi, ivata, pilkata, ruoskia, suomia. | V. jkn heikkouksia, vikoja. A. v:o pakinoissaan suurisuista pöyhkeyttä ja kansallista omahyväisyyttä. V. naurullaan, ivallaan jtak. Nousukasmaisuutta v:va satiiri. **2.** → vihtoa.

vittu[1*] *s. alat.* naisen häpy (2).

vittuil|la[28] *v. alat.* -u[2] *teonn.* keljuilla, kenkkuilla.

vittumainen[63] *a. alat.* kelju, kenkku, harmittava, hattumainen, pottumainen.

vituraan *adv. ark.* vinoon, hullusti. | Asiat ovat menossa ihan v.

vituttaa[2*] *v. alat., 3. pers.* harmittaa, sapettaa, keljuttaa, kenkuttaa, hatuttaa, potuttaa.

viuh *onom.interj.* viuhahtavasta äänestä. | V. — pääskynen lennähti ihan korvan vierestä. V. vauh! pani kuula ilmassa KIANTO.

viuhah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Ruoska v:teli orjien korvissa.

viuha|htaa[2*] *mom.v.* -(hd)us[64] *teonn.* < viuhua. | Nuoli, luoti, pommi v:htaa yli, ohi, korvissa. Auto v:hti mutkassa ohi. Piiskan v:hdukset. V:us vain ja oltiin perillä. — *Kuv.* Sitten v:htaa joku karvas totuus KIANTO.

viuha|ta[35] *onom.v. harv.* viuhua. | Sitä julkisemmin v:sivat [tappelussa] tervapamput malminuppineen ilmassa ALKIO.

viuhaut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < viuhahtaa. | V. piiskaa ilmassa. V:ti nuolen jousestaan. Hevonen v:taa häntäänsä. [Piiskuri] sitten löi, olkansa takaa oikein v:ti TOPPILA. Tulisihan se tunnin perästä laivakin laituriin, jos sitä vain liinalla v:taisi [= huiskuttaen viittaisi tulemaan] KOJO.

viuhina[14] *s.* viuhuminen, viuhun(t)a. | Nuolien, luotien v. Tuulen v. esti erottamasta sanoja. Suuren linnun siipien v. Kaleeriorjien korvissa soi ruoskan v.

1. **viuhk|a**[10] *s.* **1.** sulista, kasvinlehdistä, laskostamalla paperista t. vars. toisesta päästään toisiinsa liikkuvasti liitetyistä ohuista puu-, luu-, metalli- tms. säleistä ja tav. niihin kiinnitetystä kankaasta t. paperista tehty puoliympyrän muotoon levitettävä ja suppuun painettava esine, jolla leyhytellään viileyttä. | Strutsinsulista, palmunlehdistä tehty v. Norsunluinen, paperinen, maalauksin koristettu v. Japanitar v:oineen. V:asta tuli varsinkin ylhäisnaisten keimailuväline. Avata, sulkea v. Leyhytellä v:alla. Kätki haukotuksensa v:an taakse. — V:an muotoon taitettu lautasliina. Riikinkukko pyrstö v:aksi levitettynä. [Savu] painautui laajana v:ana riihen editse niittynotkoon AHO. — *Yhd.* norsunluu-, paperiv. **2.** avartunutta käyttöä. **a.** kouraan säteittäin viuhkan muotoon aseteltuista pelikorteista. — Vars. *kuv. ark.* menestys, onni, "tuuri", "säkä", flaksi. | Jklla on korttipelissä, arvonnassa hyvä v. Jklla käy (hyvä) v. V. käy, kun vierestä viedään, sanoi tyttö tans-

seissa SP. — *Yhd.* peliv. **b.** *sot.* avoimessa tilassa räjähtävän kranaatin viuhkamaisesti leviävistä sirpaleista. — *Yhd.* etu-, sivu-, takav.; tuliv.

2. **viuhka**[10] *s. kansat.* kovettuneen kesannon t. nurmiketojen auki viiltämiseen käytetty vanhanaikainen kyntöväline, jonka leikkaavana osana on pitkä puukkomainen terä; *syn.* viili.

viuhk|aa[2] *deskr.v.* liikkua nopeasti, niin että viuhuu; viuhua, viuhahdella, viuhkia. | Koiran häntä v:aa. Menee niin että [kävely]keppi v:aa. Jo tulta tuiskii, myrsky käy, jo v:aa kanuunasta luoti *CAJ. Jo nyt v:a jousen jänne, / nouse telme kalvan teillä LEINO. - - ajoivat niin että vemmel v:i LEINONEN. Kesällä v:aa, vauhkaa, talven aitassa asuvi [= viikate] ARV.

viuhka|-angervo *s.* Holodiscus discolor, ruusukasvien heimoon kuuluva koristekasvi. **-erottelu** *s. metsät.* erottelu, jossa erottelukarsinat leviävät viuhkamaisesti luikkujen alapuolelta. **-holvi** *s. rak.* holvi, jossa lukuisat ruoteet leviävät lähtökohdastaan viuhkamaisesti.

viuhkais|ta[24] *mom.v.* < viuhkata. | Edestakaisin v:eva heiluri. Mies kävellä v:i takinhelmat hulmuten.

viuhkamai|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* V. pelikorttiasetelma. V. vesisuihku. Palmun v:sesti liuskaiset lehdet. Rintaman puhkaisseet panssarit etenivät v:sesti levittäytyen.

viuhkanmuotoinen *a.* tav. ⌒.

viuhka|ohra *s.* ohra(lajike), jonka vihneet ovat viuhkamaisesti levällään. **-palmu** *s.* palmu, jonka lehti on viuhkamaisesti liuskainen. **-pyrstö** *s.* viuhkamainen pyrstö. | Soitimella olevan metson v. **-pyrstöinen** *a.* **-ruoto** *s. el.* viuhkamaisesti haarainen nivelruoto.

viuhka|ta[35] *deskr.v.* = viuhkaa. | Joku ampui — nuoli v:si HAAHTI. Samassa tulla v:sikin portista tanakka mies suuri salko kädessään J.FINNE.

viuhke[78] *s.* viuhkaminen, viuh(k)ina. | Suurten petolintujen siipien v. Navetassa kävi kova häntien v. - - hirmuinen v. kuuluu ilmassa kuin pyhän hengen humina KIANTO. Ja sitten se alkoi pihamaalla tanssin v. KOJO.

viuhki|a[17] *deskr.v.* -na[14] *teonn.* viuhkaa, viuhua. | - - piiskain v:naa, väen huutoja LEHT.

viuhko[1] *s. kasv.* lapakoton kukinto, jossa jokaisesta kukkaperästä lähtee yksi t. useampia uusia kukkaperiä. | Pellavan kukinto on v. Yksi-, kaksi-, monihaarainen v. Toispuolinen v. — *Yhd.* sarjav.; latvav.

viuhko|a[1] *deskr.v.* viuhtoa; puhaltaa puuskittain. | Haukan siivet v:ivat ilmaa. - - kylmä tuuli v:i niin rajusti, etten ollut löytää keinoja itseäni suojellakseni PÄIVÄR. - - ilma virtasi suloisesti v:en [= leyhytellen] käsivarsia pitkin ja ohuen puvun läpi IRIS UURTO.

viuhko|kukinto *s. kasv.* **-mai|nen**[63] *kalt.a. kasv.* -sesti *adv.* V. kukinto.

viuhott|aa[2*] *deskr.v.* **1.** liikkeestä. | Koira juosta v:i metsään päin. Hattu lähti lentää v:amaan tuulen mukana. **2.** asennosta. | Parta v:i niin kummallisesti suupielissä AHO. - - häntä perässä jokikisellä [sudella] tuuheana v:aen TOPPILA.

viuhto|a[1*] *deskr.v.* **1.** huitoa, huiskia, huiskuttaa; heilua, huiskua. | V. käsillään, käsiään. Kukahan se tuolla ikkunassa v:o kuin vähämielinen. V:i ohjasperillä hevosta lautasille. Hevonen v:o hännällään, häntäänsä. Tyttö v:i iloisesti nenäliinallaan. - - hänkin oli ottanut puukon ja v:i sillä kuin mielipuoli KATAJA. — - - ison takin repaleiset ryysyt hurjasti tuulessa v:en LEHT. Airot v:vat ylös ja alas kuin vihaiset siivet PAULAH. **2.** avarammin. **a.** puuskaisesta tuulesta: puhaltaa vinhasti, viuhua, piestä, tempoa, reuhtoa. | - - ja alkoi luita vihlovan kylmästi tuulla v. PÄIVÄR. - - tuuli v:i joka puolelta ja pieksi lumella ja oli siihen paikalle kylmettää PAKK. **b.** vauhdikkaasta, touhukkaasta kävelemisestä t. juoksemisesta: kaahottaa, pyyhältää, huiskia, huitoa. | Eukko mennä v:i puolijuoksua. Kuka siellä nyt tulla v:o? Hän lähti jo v:maan kotiinsa. Hullu vipuun käy, viisas v:o sivuitse SL.

viuhu[1] *s. harv.* viuhun(t)a, viuhina. | Tuo vihurin v. ja kaameus yön / sai mieleni myrskyisäksi LEINO.

viuhu|a[1] *onom.v.* -na[14], -nta[15*] *teonn.* äänestä, joka syntyy kun nuoli, kuula, piiskansiima tms. kulkee nopeasti ilmassa; myös ilmavirrasta, joka kovaa vauhtia kulkee nurkan t. korkean ja kapean esineen ohi, ahtaan kulkutien kautta tms., suhista, suihkia, sujahdella, vinkua, viheltää, ujeltaa. | Nuolet, luodit, kranaatit v:vat korvissa. Ruoska v:i orjien selkään. Onkimiesten vavat v:ivat ahkeraan. Voimakoneiden v:vien hihnojen keskellä. V:va piiskan sivallus, isku. Lentokoneen potkurin v:nta. Hänen säilänsä oli v:nut tavallista vinhemmin JÄRVENT. Olenhan kuullut kuoleman v:van vastaani useammasta kuin sadasta putkesta *SILJO. — Tuuli v:u. Ulkona puhalsi v:va pakkasviima. Myrskyn v:na vain yltyi. Avatusta ikkunasta v:i sisälle viileä vuorten viima LEHT.

viuhutella[28*] *frekv.v.* < seur. | V. ruoskaa ilmassa.

viuhut|taa[2*] *kaus.v.* -us[64] *teonn.* < viuhua. | Korkeahattuinen kuski v:ti piiskaa TALVIO.

viulisti[4] *s.* par. violisti.

viulo[1] *s. harv.* viipale. | Viilteleppäs valmiiksi, Tuomas, oikein aika v:ja tuon kailokyljen [= härän] reidestä! KIVI.

viulu[1] *s.* **1.** nelikielinen jousisoitin, jota soitettaessa tuetaan leukaan; vrt. sello, kontrabasso. | Täysimittainen eli kokov. V:n (kaiku)koppa, kaula, otelauta, talla, viritystapit, kielet. V:n jousi, kotelo. Soittaa v:a. Viritellä v:aan. Annahan v:si soida! Hermot kireällä kuin v:n kielet. — *Erik.* Ensi(mmäinen), toinen v. 'moniäänisen sävellyksen ensimmäistä, toista viuluääntä soittava viulu; myös sillä soitettavasta äänestä ja sitä soittavasta henkilöstä t. (koll.) soittajien ryhmästä'. Soittaa orkesterissa ensimmäistä, toista v:a. Orkesterin ensimmäiset v:t istuvat johtajasta vasemmalla. Koko toinen v. soitti väärin. — *Kuv.* Soittaa ensi(mmäistä), toista v:a 'olla johtavassa, määräävässä tms. (toisarvoisessa, syrjäytetyssä tms.) asemassa'. Perhe, jossa vaimo soittaa ensimmäistä v:a. Neuvotteluissa soitti Italia ensi v:a. Kilpailut, joissa Suomi sai tyytyä soittelemaan toista v:a.

Maksaa v:t (ark.) 'maksaa kulut; joutua kärsimään jstak aiheutunut vahinko'. Tilatkaa mitä haluatte, minä maksan v:t. Valtion menoja vain lisätään ja verovelvolliset saavat maksaa v:t. — *Yhd.* altto-, basso-, koko-, pikku-, polviv. **2.** Espanjalainen v. 'aikoinaan käytetty viulun muotoinen rangaistusväline, jonka reikiin rangaistavan pää ja kädet pantiin'.

viulu|avain *s. mus.* = diskanttiavain. **-duo** *s.* **-esity|s** *s.* Lisäksi ohjelmassa oli piano- ja v:ksiä. **-kappale** *s.* viulusävellys. **-klaavi** *s. mus.* = diskanttiklaavi. **-konsertti** *s.* **1.** Pitää v. **2.** tav:mmin seur. **-konsertto** *s.* Sibeliuksen, Beethovenin v. **-kotelo** *s.* kotelo, jossa viulua säilytetään, viululaatikko. | V. kainalossa. **-koulu** *s.* **1.** viulunsoiton järjestelmällinen oppikurssi t. oppikirja. **2.** koulukunta viulunsoiton (opetuksen) alalla. | Ranskalainen, venäläinen v. **-laatikko** *s.* = viulukotelo.

viulumai|nen[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* V. soitin. V. [= soinniltaan viulua muistuttava] äänikerta.

viulu|mestari *s.* etevästä viulunrakentajasta t. viulutaiteilijasta. **-musiikki** *s.* **-niekka** *s.* viulunsoittaja. | Taitava, etevä v.

viulun|jousi *s.* **-jänne** *s. ark.* viulunkieli. **-kaula** *s.* **-kieli** *s.* **-koppa** *s.* **-käyrä** *s. puhek.* viulunjousi. **-rakentaja** *s.* Stradivari, kuuluisa italialainen v. **-soittaja** *s.* **-soitto** *s.* Esittää, harjoitella v:a.

viulu|oppilas *s.* viulunsoiton opiskelija. | Konservatorion v:oppilaat. **-pedagogi** *s.* viulunsoiton opettaja. **-solisti** *s.* **-sonaatti** *s.* **-soolo** *s.* **-sävellys** *s.* **-säveltäjä** *s.* **-taiteilija** *s.* **-taituri** *s.* **-tekniikka** *s.* **-teos** *s.* **-tunti** *s.* **-äänikerta** *s. mus.* urkujen huuliäänikertoihin kuuluva soinniltaan viulua muistuttava äänikerta.

viuru[1] *a. kans.* vino, väärä, vääntynyt, kiero. | - - samat v:t silmät ja mukava nenän nökerö KILPI. — *viuru|ssa*, -un (adv.) vinossa, väärässä. | Nauraa suu v:ssa. - - hänen kasvonsa vetäytyvät [tyytyväisyydestä] v:un AK.

viuruil|la[29] *deskr.v. kans.* -u[2] *teonn.* - - rengit kyräilivät katse alas luotuna, piiat v:ivat [= vilkuilivat syrjäkarein] salaperäisinä toisiinsa TOPPILA. Tuomaalla oli entinen v:eva [= venkoileva, irvistelevä, nälvivä] puhetapansa KARHUM.

viuru|leuka *a. kans.* = seur. | V. renki. — *S:sesti.* Mokoma v.! **-leukainen** *a. kans.* irvileuka(inen). **-naama** *a. kans.* = seur. — *S:sesti.* Poika oli oikea v. **-naamainen** *a. kans.* irvinaama(inen). | - - vanha, pyylevä ja hiukan v. kulkuakka SILL.

viuu, viuuh *onom.interj.* viuh. | Rosvojen nuolet: Viuu, viuu, viuu! HAAHTI. - - oli sittenkin kolkkoa kuunnella tuota alati vonkuvaa [tuulen] ääntä: viuu, viuu, viuu AK. Kunnes äkkiä — viuuh! Sieltä suhahti luoteja AK.

vivace [-ä·tše] *adv. mus.* eloisasti, vilkkaasti.

vivah|de[78]* *s.* vivahdus. | Värin eri v:teet. Iltataivas kylpi violetin kaikissa v:teissa. Erilaisten viinien maun hiuksenhienot v:teet. Kohteliaasta hymystä huolimatta naisen äänessä oli selvä teennäisyyden v. Olihan hän kokenut avioristiriidan kaikki v:teet HEPOR. Säälivä v. Kleophaan hymyssä, v., jota rouva Hotti luuli myöntelyksi LEHT. — *Yhd.* haju-, maku-, merkitys-, mielipide-, sointi-, tunne-, tuoksu-, tyyli-, väriv.

vivahde-ero *s.*

vivah|della[28]* *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < vivahtaa. Värin v:telu. Kaikissa sateenkaaren väreissä v:televaa silkkiä. Hänen tukkansa on musta, se välkkyy kuin korpin sulka, jopa v:telee vihreälle kuin harakan sulka LEHT. Rikasta ja v:televaa kieltä. Monissa yhtaikaa lausutuissa vuorosanoissa v:teli onnellisimpien kapinapäivien henki SILL.

vivahduksek|as[66]* *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* (< vivahdus) vivahteikas. | Luonteva ja v. puheääni. Pyrkiä edistämään yleiskielen v:kuutta.

vivahdukseton[57] *kar.a.* (< seur.) vivahteeton. | Kuivaa ja v:ta virastokieltä.

vivahdu|s[64] *s.* **1.** aivan vähän erottuva, tuskin havaittava, jstak aivan vähän poikkeava tms. sävy, häive, häivähdys, nyanssi. | Värin puhtauden, tummuuden v:kset. Punaisen eri v:kset. Valkoista, jossa on lievä keltainen, keltaisen v., v. keltaiseen. Tytön korpinmustassa tukassa oli suorastaan sininen v. Kosteus antaa laastille tummemman v:ksen. V:ksen verran sinisempää violettia. — Suupielissä häivähti pieni hymyn v. Viikset antoivat hänen ulkonäölleen ulkomaalaisen v:ksen. [Tytön kasvojen] piirteissä oli kevyt v. isää SILL. — Likööriä, jonka maussa on aniksen v. Voissa tuntui lievä härskiintyneen v. — Kuorolaulun dynaamiset v:kset. Jkn äänessä on ystävällinen, pilkallinen, katkera v. Ilmaus, johon liittyy halveksiva v. Sanan merkityksen hienoimmat v:kset. Aatesuunta, jonka opeista on lukuisia eri v:ksia. - - se tunne ei kauhista eikä riemastuta, siihen ei liity surun eikä ilon v:sta SILL. — *Yhd.* haju-, maku-, merkitys-, mielipide-, sointi-, tuoksu-, tyyliv.; sivuv. **2.** *harv.* tuskin havaittava merkki, välähdys, aavistus, vihje, häivä. | - - lukemattomien saarien lomitse, joissa ei näkynyt v:stakaan asutuksesta AHO. Antaapa se v:ksen [= vihjeen, viitteen] tilan omistajan taloudellisesta asemastakin AK.

vivahdus|ero *s.* Synonyymienkin merkityksessä on useimmiten v:eroja. **-rikas** *a.* → rikas-, runsasvivahteinen, vivahteikas, vivahduksekas. **-rikkaus** *s.* Suomen kielen tavaton v. Maurice Ravelin soitinnuksen v.

vivahdutta|a[2]* *kaus.v.* (< seur.) vrt. sävyttää. | Värin v:minen lisäämällä siihen jotakin muuta väriä. - - minä koetin v. ääneni katkeran ylenkatseelliseksi AHO.

vivah|taa[2]* *v.* muistuttaa hyvin vähän jtak, olla jnk ominaisuutensa puolesta lähellä jtak, aavistuksen verran jnk kaltainen, häivähtää jhk; haiskahtaa jllek. | V. jhk, jllek, jltak. Violettiin v:tavaa sinistä. Vanhuksen hopealle v:tavat hapset. Ulkonäöltään kasarmiin v:tava rivitalo. V:taa hiukan viisastelulta, kun väitetään, että - -. Moinen menettely v:taa jo omavaltaisuuteen. Koko ilmiössä ei ole mitään yliluonnolliselta v:tavaa. Varsinkin hänellä oli taipumus filosofiaan v:taviin teoksiin LEHT. - - eikä hänessä ole muuta mieheen v:tavaa kuin viitta ja miekka *MANN. Hänessä heräsi jotakin mustasukkaisuudelle v:tavaa AK. Tämähän v:ti hieman epäkohteliaisuudelta IVALO.

vivahteelli|nen[63] *poss.a. harv.* < vivahde. | Sanan

merkityksen v:set [= vivahde-]erot. [Manninen] on viljellyt ilmaisukeinoja entistä monipuolisemmiksi ja v:semmiksi [= vivahteikkaammiksi] TARK.

vivahteet|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* (< vivahde) vivahdukseton. | N.N. tulkitsi runon aivan värittömästi ja v:tomasti.

vivahteik|as[66*] *poss.a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* (< vivahde) rikas-, runsas-, monivivahteinen, vivahduksekas. | V. puheääni, esitystapa, soitinnus. Puhua luontevasti ja v:kaasti. Kansankielen v:kuus.

vivahtei|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* < vivahde. | Ruskean, violetin v. väri. — *Yhd.* eri-, herkkä-, hieno-, moni-, tuhatv.; puna-, siniv.; hopean-, kullanv.; samanv.; leikillisv.

vivianiitti[4*] *s.* koostumukseltaan rautafosfaattia oleva, tuoreena väritön, ilmassa nopeasti sinistyvä kivennäinen.

vivi|paarinen[63] *a.* eläimestä: eläviä poikasia synnyttävä; kasvista: jonka siemenet t. itusilmut itävät jo emokasvin yhteydessä ollessaan. **-sektio**[3] *s.* elävillä eläimillä tieteellisessä tarkoituksessa suoritettu kokeilu. **-sektori**[5] *s.* vivisektion suorittaja.

vivo [vī-] *adv. mus.* eloisasti.

vivu|ta[39*] *v.* vääntää t. nostaa vivulla, kangeta, kammeta. | Kivenmöhkäle v:ttiin kankien avulla ylös kuopastaan. Luukkupadon luukut avattiin kangella vipuamalla. Lääkäri yritti turhaan v. pihdeillään hammasta irti. — Vaivalloisesta nostamisesta, jnk varassa liikkumisesta tms. | Potilas koetti v. vesilasia huulilleen. Väsynyt uimari sai vaivoin v:tuksi itsensä altaan reunalle. Rampa vipusi itseään kepin varassa eteenpäin. Roimalan äijäkin vaikeni ja vipusi ruhonsa tunnettuun mahtavaan pystyyn kenoonsa SILL. Tuuli ajoi edellään vaahtopäisiä laineita ja vipusi pilveä keskitaivaalle V.HUOVINEN.

vivööri[5] *s.* elostelija.

vk. *lyh.* (myös v.k.) viime kuun, viime kuussa. | Vk. 5. päivänä.

V-laakso *s. geol.* = vakolaakso.

vm. *lyh.* viimeksi mainittu.

vmo *lyh.* vaimo.

V-moottori *s.* moottori, jonka sylinterit ovat kahdessa keskenään V:n muotoisen kulman muodostavassa rivissä; vrt. tähti-, rivimoottori.

VO *lyh.* voimistelunopettaja.

v:o *lyh.* vaimo.

vodka[11] [vot-] *s.* (*rinn.* votka) viljasta t. perunoista valmistettu venäläinen paloviina, johon on hiilisuodatuksessa joutunut vähän potaskaa.

voguli[5] *s.* **1.** V:t 'Luoteis-Siperiassa asuva, sukupuuttoon kuolemassa oleva suomalais-ugrilainen kansa'. V:t ja ostjakit muodostavat suomalais-ugrilaisten kansojen obinugrilaisen ryhmän. **2.** vogulien kieli.

vogulilainen[63] *a.* V. kansallispuku, kirjallisuus.

1. **vohkais|ta**[24] *deskr.v.* touhukkaasta ja vauhdikkaasta (us. puhkuen, puhisten, puuskuttaen, hengästyneenä) liikkumisesta: vohkottaa. | Tulla, mennä, juosta v. Tuoltahan se juna jo tulla v:ee.

2. **vohkaista**[24] *mom.v.* < seur.

vohki|a[17] *v. ark.* ottaa omin luvin, varastaa, anastaa, kähveltää, puhaltaa, pihistää. | V. jklta rahat. Mistä olet v:nut nuo tavarat? Sotamiehet v:vat kuormastosta voita. Kunnan metsästä v:ttu joulukuusi.

vohkotta|a[2*] *deskr.v.* puuskuttavaa ääntä pitävän olennon t. esineen liikkeestä: vohkaista, puuskuttaa. | Ajon jälkeen v:va koira. Ajokoira juosta v:a jäniksen jäljessä. Sieltähän se juna jo tulla v:a.

vohla[11] *s.* vuohen poikanen, kili; vrt. karitsa. | Vuohen v. - - mene laumaan ja ota sieltä minulle kaksi hyvää v:a laittaakseni niistä isällesi herkkuruuan VT.

vohlia[17] *v.* vuohesta: synnyttää, poikia.

vohveli[5] *s. ruok.* kermasta t. maidosta, vedestä, voista, munista ja vehnäjauhoista valmistettu, vohvelirautojen välissä paistettu ruutupintainen jälkiruokana t. kahvileipänä tarjottava paistos. **-kangas** *s. kut.* 5- t. 7-vartinen puuvillakangas, jossa sidos muodostaa kankaaseen ruutumaisia kuoppia ja kohoamia ja josta tehdään kylpytakkeja, pyyhkeitä yms. **-kankainen** *a.* **-keksi** *s.* Ananastäytteinen v. **-pannu** *s.* **-pyyheliina** *s.* vohvelikankainen pyyheliina. **-raudat** *s. mon.* vohvelien paistamisessa käytetyt ruutupintaiset raudat. **-sidos** *s. kut.* vrt. vohvelikangas.

1. **voi**[27] *s.* **1.** maidosta t. kermasta kirnuamalla (t. yl. tarpeeksi kauan ravistamalla) saatu rasva-aine. | V. sisältää yli 80 % rasvaa sekä lisäksi vettä ja pieniä määriä valkuaisaineita, maitosokeria ja -happoja ja maidon suoloja. Vastakirnuttu v. Tuore, suolaton, suolainen v. Hapan [= hapatetusta maidosta tehty] v. Imelä [= happamattomasta maidosta tehty] v. Vetinen, ryynimäinen v. Keltaista, vaaleaa, väritöntä v:ta. Raikkaan makuista, eltaantunutta v:ta. V. härskiintyy, saa astian makua. Kirnuus muuttuu v:ksi, tulee v:lle, v:hin. Vaivata, pestä, huuhtoa, suolata v. Levittää v:ta leivälleen. Aamiaiseksi söin leipää, v:ta ja maitoa. V:ssa paistettua kalaa. Puuroon pantiin v:sta silmä. Missä v. sulaa, siinä nahka palaa SL. — Sulaa kuin v. auringossa SP. - - Pietola on kuin v. päivänpaisteessa [= hyväntuulinen] PAKK. — *Yhd.* eväs-, pöytä-, ruoka-, talous-, vientiv.; koti-, maalais-, maatiais-, meijeri-, ostov.; luonnon-, tekov.; hera-, höppä-, piimä-, vesiv.; pakettiv.; kesä-, talviv.; muna-, persilja-, rapuv.; paranv. **2.** yhd:ojen jälkiosana. **a.** voin tavoin leivälle levitettävästä soseesta, marmelaatista tms. | Hedelmä-, perunav. **b.** voin tavoin käytettävistä kasvisrasvoista. | Kaakao-, kookos-, siemenv.; kasvisv.

2. **voi** *interj.* ilmaisee mm.: **1.** ihmettelyä, yllättymistä, säikähdystä. | V., miten suuri laiva. V. sentään! No v. yhden kerran! V. hyvä isä! No v. minun päiviäni, kaikkea sitä näkeekin. | V. kauhistus! Ethän vain tule sairaaksi? | V. v., mitähän tästä tulee. V., kuinka pelästyin. "V. taivas!" hätäili joku. **2.** pahoittelua, harmittelua, päivittelyä, myötätuntoa, säälittelyä, surkuttelua. | V., miten ikävää! V. v., älä nyt itke. Oi v., kuinka kurja sää! V. v., kylläpä siellä on kova meteli. V. pahus. V. piru sentään! V. tu-

hannen sarvipäätä. V. sitä konnaa, minkä teki! V. v., kun olisin tuon tiennyt. — V. poikaparkaa. V. meitä, jos se tuuma onnistuu. - - v. sitä ihmistä, jonka kautta Ihmisen Poika kavalletaan! UT. 3. kipua, tuskaa, ahdistusta. | V. hyvä luoja, miten koskee. "V. v.", kuului surkea valitus. 4. ihastusta, mielihyvää. | V. sitä kultaista lasta! V. miten kaunis, hyvä. V. pahus, onpa sievä tyttö. Suorat sanoi sanat Panu... v. miestä sitä, mitenkä hyvästi sanoi AHO. Sen me teemme! V., v., sen me teemme! AHO.

voi|annos *s.* Sotilaan päivittäinen v. **-asetti** *s.* **-aski** *s. ark.* **-asti|a** *s.* Kimpinen, lasinen v. V:oiden lastaaminen vientisatamassa laivaan.

voi|da[18] *v.*; voipa, voitava ks. myös erikseen.

A. *tr.* **I.** tav. apuv:n tavoin inf.-obj:n ohella: saattaa.

1. ilmaisemassa, että jklle t. jllek (joko omien kykyjen, edellytysten tai ulkoisten olosuhteiden, yleisten edellytysten perusteella) on mahdollista tehdä jtak, että jku t. jk kykenee, pystyy tekemään jtak. | Kuuro ei voi kuulla. Ja kuka teistä voi murehtimisellaan lisätä ikäänsä kyynäränkään vertaa? UT. En voi yksin kantaa näin painavaa pakettia. Ellet voi hypätä aidan yli, ryömi sen alitse. V:ko ihminen joskus päästä kuuhun? Tapahtunutta emme voi muuksi muuttaa. Olin niin sairas, etten v:nut edes syödä. Koira sidottiin, ettei se v:si päästä karkuun. Ei kauhultaan v:nut liikahtaakaan. Puhui minkä itkultaan voi. Luuletko v:vasi kävellä niin pitkälti? En voi elää ilman häntä. | "Ettekö halua tulla mukaan?" — "Haluan, mutta en voi." | V:tko lainata minulle tuhat markkaa? Kuinka nopeasti arvelette v:vanne saada työn valmiiksi. En voi asioiden näin ollen luvata mitään. Autan sinua missä vain v:n. Teen asian hyväksi mitä suinkin v:n. Koetan esittää asian niin yksinkertaisesti kuin vain v:n. Tule niin pian kuin v:t. V:tteko odottaa huomiseen? On vain odotettava, muuta emme voi [tehdä]. — Pilkkopimeässä ei voi nähdä. Kahden annetun pisteen kautta v:daan aina piirtää suora, mutta vain yksi. Pienemmästä luvusta ei voi vähentää suurempaa. Tulon tekijäin järjestyksen voi muuttaa tulon arvon muuttumatta. Lause, jonka voi kääntää toisinkin. Ilmaus, jota ei voi suomentaa. — Olosuhteet, joissa siemen voi itää. Vene on vedettävä niin ylös, ettei virta voi temmata sitä mukaansa. Verranto voi olla ehdollinen tai ehdoton. Leikkauskaan ei v:nut enää pelastaa potilasta. En ymmärrä, miten tällaista yleensä voi tapahtua.

— *Erik.* **a.** ilmaisemassa, että jklla on tilaisuus, oikeus, lupa (tms.) tehdä jtak. | Presidentti voi estää lain voimaantulon jättämällä sen vahvistamatta. Oikeuden päätökseen tyytymätön voi valittaa hovioikeuteen. Osakkeita v:daan myydä ja ostaa kuten muutakin tavaraa. **b.** tav. heikentyneessä merk:ssä sietämistä, tuntemista, käsittämistä, muistamista, ajattelemista yms. merkitsevien v:ien ohella. | En voi sietää sitä miestä. Ei v:nut [= luonnoltaan, sääliltään kestänyt] nähdä toisten kärsivän. En voi nähdä äitiä surullisena. — En voi käsittää, mihin kukkaroni on joutunut. Tuskin voi kuvitella parempaa säätä. V:tko kuvitella — Leena on eronnut miehestään! Niin hyvä kuin suinkin voi ajatella. V:tteko muistaa, millainen oli kesä 1939? Et voi uskoa, miten ihanaa maalla oli. Suurempi kuin kukaan voi uskoa. Tuon v:n hyvin uskoa. **c.** V:n vain [= oli pakko, täytyi tahtomattani] nauraa, niin koomillisen näköinen hän oli. En v:nut muuta kuin itkeä. En v:nut olla hymähtämättä typeryydelle. Ei v:nut olla kurkistamatta kirjeen sisään. En v:nut olla sylkäisemättä, niin inhotti. **d.** heikentyneessä merk:ssä tunnepitoisissa ihmettelyissä, päivittelyissä yms. | Että sinä v:tkin olla niin raaka! Että v:kin olla näin kylmää! V:ko joku tosiaan olla niin hölmö! **e.** ilmaisemassa, että jk ominaisuuksiltaan on mahdollinen, sopii jhk tarkoitukseen, käytettäväksi jhk tms. | Näppärä koje, jota voi käyttää moniin tarkoituksiin. Puku, jota voi pitää sekä kesällä että talvella. Eihän tällaisissa kengissä voi sateeseen lähteä. Sieni, jonka voi syödä keittämättä. **f.** ilmaisemassa, että jk on sopivaa, hyvien tapojen, sopivaisuuskäsitysten tms. mukaista; us. *syn.* sopia. | Ei uimapuvussa voi esiintyä muualla kuin uimarannoilla. V:nko tulla juhlaan tässä puvussa? Käsittääkseni v:t vallan hyvin kääntyä suoraan johtajan puoleen. Niin intiimeistä asioista ei voi julkisesti puhua. Sana, jota ei voi käyttää säädyllisessä puheessa. **g.** ilmaisemassa, että jkn on mahdollista tehdä jtak joutumatta alttiiksi epäedullisille seuraamuksille, rangaistukselle, moitteille tms. | V:nko puhua aivan suoraan? V:tte mennä ilman pienintäkään vaaraa. V:tko tulla mukaan kysymättä isältäsi lupaa? **h.** (us. kohteliaissa) tiedusteluissa, pyynnöissä, kehotuksissa, avuntarjouksissa yms. | V:nko saada vielä kupin kahvia? V:nko tulla maanantaina noutamaan lupaamanne kirjan? Milloin v:n tavata Teitä? Johtaja ei ole juuri nyt tavattavissa, mutta v:sitteko soittaa puolen tunnin kuluttua uudelleen? Anteeksi, v:tteko sanoa, paljonko kello on? V:nko ehkä olla jollakin tavalla avuksi? V:sitko siirtyä hiukan sivulle. **i.** ilmaisemassa, että jhk on (olosuhteiden perusteella) aihetta, syytä, että jk on perusteltua, aiheellista. | V:si melkein luulla, että - -. Sanotun perusteella joku v:nee kuvitella, että - -. Voi [= on syytä, aihetta] epäillä, onko hän ymmärtänyt koko asiaa. Ilmiö, jota voi pitää varsin harvinaisena. Tähän v:nee joku huomauttaa, että - -. Kauniiksi häntä ei ainakaan voi sanoa. No tuota voi jo sanoa autoksi! Tauti, jota voi pitää parantumattomana. Vastenmielinen, v:pa sanoa inhottava elokuva. Tämä tapa alkaa olla niin yleinen, että voi puhua suoranaisesta kansantavasta. V:sin vaikka vannoa, että se oli tilhi. Tässä yhteydessä v:nee mainita senkin, että - -. Tietämäni nojalla v:n ja uskallan väittää, että koko juttu on valhetta. V:n vakuuttaa kuulevani asiasta vasta ensimmäistä kertaa. V:t [= saat] olla varma siitä, että tällainen ei toistu. V:t olla huoleti, kyllä tästä selvitään. Voi hyvin kuvitella, miten kävisi, jos kaikki haluaisivat olla johtajia. Jo etukäteen voi arvata, että näin tulisi käymään. | "Miten olet jaksanut?" — "Enpä voi kehua." | Loma on sujunut

hyvin, eikä säätäkään voi moittia. Tuollaisesta laiminlyönnistä voi jo huomauttaakin. Jos kahden yhtä suuren tulon kertojat ovat yhtä suuret, mitä v:daan päätellä kerrottavista? **j.** ilmaisemassa viitsimistä, myönnytystä, jtak joka on mahdollista. | "Lähdetkö mukaan?" — "Samapa se, v:nhan lähteäkin." | V:sihan lasillisen juoda, vaikka ei janotakaan. Miksi ette v:neet edes ilmoittaa, että isänne on sairas?

2. ilmaisemassa puhujan suhtautumista sanomaansa. **a.** ilmaisemassa, että jk on puhujan mielestä mahdollista, ajateltavissa, todennäköistä tms. | Asia voi tietenkin olla niin, mutta saattaa olla toisinkin. Hän voi olla hyväkin ammattimies, mutta en tunne häntä. Koska vihollinen voi hyökätä piankin, hakeuduttiin asemiin. Myrsky voi puhjeta minä hetkenä tahansa. Työt v:nevat alkaa vasta ensi kuussa. Jos moottori ei lähde käyntiin, vika voi olla esim. sytytyksessä. Älä puhu niin kovaa, joku voi kuulla. Älä koske siihen, se voi särkyä. Ei kerrota isälle, hän voi suuttua. V:t vilustua, ellet ole varovaisempi. V:si olla hyväksi, jos tiedustelisit asiaa. Asia on aivan totta, vaikka se voi kuulostaa uskomattomalta. V:han sattua, ettemme enää tapaa. Voi olla niin [= on mahdollista], ettet saa rahojasi koskaan takaisin. V:han olla, että [= ehkä] olen väärässä. Onhan hän v:nut unohtaakin koko asian. | "Mutta minähän näin!" — "Oletpa v:nut nähdä [= ehkä olet nähnyt], mutta - -." | Eräistä merkeistä päätellen murha ei ole v:nut tapahtua ennen puoliyötä. Tämä ei ole v:nut olla lainsäätäjän tarkoitus. Sateinen syksy ei ole v:nut olla vaikuttamatta sadon laatuun. **b.** ilmaisemassa, että jk on puhujan mielestä toivottavaa, paikallaan, aiheellista, kohtuullista tms. | V:sit sentään pitää hiukan pienempää suuta. Vieraat v:sivat jo alkaa tulla. V:mmehan ainakin yrittää. Olisi anoppi v:nut edes ilmoittaa tulostaan etukäteen. **c.** ilmaisemassa, että puhuja katsoo jnk luvalliseksi, sallituksi, yhdentekeväksi tms. | Joka pelkää, voi jäädä kotiin. Ellette halua tulla, v:tte yhtä hyvin jäädä poiskin. Minun puolestani tuollaiset v:vat olla missä tahansa. Jos jku kysyy minua, v:t sanoa [= sano vaikkapa, esimerkiksi], että olen kävelemässä. - - nyt voi surma vieraaks tulla K.LEINO. **d.** ilmaisemassa, että jk (us. jklle t. jllek luonteenomaisesti) tapahtuu joskus, silloin tällöin, toisinaan. | Innostuessaan A. voi olla hyvinkin vilkas. Tavallisesti tällainen potilas on rauhallinen, mutta voi yhtäkkiä saada pahan raivokohtauksen. Tämä tauti voi olla [= on joskus] hyvinkin itsepintainen. Kalalaji, joka voi kasvaa [= jonka eräät yksilöt kasvavat] jopa satojen kilojen painoiseksi.

II. tav. vain määräyhteyksissä obj:na nomini, vars. pron. **1.** kyetä saamaan aikaan. | Uskoo, sanoo v:vansa mitä tahansa. - - luulee hän henkensä kaikki v:van LEINO. - - ja näytä, mit' täällä pienikin voi, / kun suurta se unelmoi LEINO. - - oli kohonnut - - v:vaksi [= mahtavaksi] mieheksi HAANPÄÄ. - - takoo ihmeellistä taikaa v:van noitakalun E.N.SETÄLÄ. Viisas mies on väkevä, ja taidon mies on v:pa voimaltansa VT. Raha on hyvä ja raha voi kaikki AK. **2.** tav. kielt. t. kysyvissä yhteyksissä: kyetä tekemään jtak, mahtaa, taitaa. | Varkaat eivät v:neet kassakaapille mitään. Minkäs paremmalleen voi. Sille asialle emme enää voi mitään 'siinä asiassa ei ole enää mitään tehtävissämme'. Pitkälle kehittyneelle syövälle ei lääkärikään voi mitään. Luonnolleen ei kukaan voi mitään. Minkäs hän ulkonäölleen voi. Minkä minä sille voin, jos ihmiset puhuvat kaikenlaista. En voi mitään sille, että koko puuha tuntuu epäilyttävältä. — Poika haluaa maailmalle, ja minkäpä siihen voi. - - jos he toisin ajattelevat kuin Kaaperi, siihen ei voi mitään PÄIVÄR. — Luulisi viranomaistenkin tässä asiassa jotakin v:van. Mutta jos sinä jotakin v:t, niin armahda meitä ja auta meitä UT.

B. *intr.* adv:n tm. adverbiaali-ilmauksen määrittämänä. **I.** ilmaisemassa, millainen jkn terveydentila on t. millaiseksi jku tuntee fyysisen yleistilansa, olonsa. **1.** *syn.* jaksaa. | V. hyvin, huonosti. Miten v:t? Kuinkas kotona v:daan? Loukkaantuneet toimitettiin sairaalaan, ja he v:vat olosuhteisiin katsoen hyvin. Terve ja hyvin v:va pienokainen. Näin mainiosti en ole v:nut pitkiin aikoihin. Olen leikkauksen jälkeen v:nut huonosti. — Tervehdittäessä ja hyvästeltäessä. | Päivää, miten olet v:nut? Näkemiin ja v:kaa hyvin. V. hyvin ja kirjoita joskus puolestasi sinäkin. Terve likka sitten vaan ja voi paksusti SILL. **2.** V. pahoin, (harvemmin) huonosti 'tuntea kuvotusta, pyörrytystä'. V:tko pahoin, kun olet noin kalpea? Monet ihmiset v:vat pahoin autossa. Ilma oli niin tunkkaista, että aloin v. pahoin. Pelkkä hänen näkemisensä saa minut v:maan pahoin. - - olen vähän huonosti v:pa ALKIO.

II. avartuneessa merk:ssä yl. olosta, elämisestä, toimeentulosta sen mukavuutta, helppoutta tms. ajatellen. | V. hyvin, kuin prinssi, ruhtinas 'tuntea olonsa t. elämänsä mukavaksi, tulla hyvin toimeen, olla vauras (ja elämäänsä tyytyväinen)'. Syötiin, juotiin ja v:tiin paksusti. Hän omistaa nykyisin oman liikkeen ja voi kaikin puolin hyvin. Rikas maa, jossa kaikki v:vat hyvin. Muttisen Aapeli voi täällä [kesähuvilallaan] kuin pukki kaalimaassa LEHT. - - tilaa kupin kahvia eteensä, pistää sikarin hampaisiinsa ja voi kuin prinssi L.ONERVA. — [Kahvipensaat] v:vat erinomaisesti ja lupasivat jälleen ennätyksellisen suuren sadon AK.

voi|de[78*] *s.* **1.** ulkonaisesti käytettävien rasvapitoisten lääkevalmisteiden (salvojen, linimenttien, ihonhoitoaineiden yms.) yleisnimitys; *farm.* tav. = salva. | Reumatismin v:teena käytetty linimentti. Rasva on hyvää rohtuman v:detta. Palaneen, sierettyneen v. Kipua lieventävä v. Kosmeettiset v:teet. Vanhan kansan poppamies ja v:teiden keittäjä. Panna, sivellä haavaan v:detta. Hieroa v:detta ihoon. Voita ei ollut silmän v:teeksikaan '(juuri) ollenkaan'. Vesi vanhin v:tehista SL. — *Kuv.* Antaa jklle kiireen v:detta 'panna jku kiirehtimään, antaa kyytiä, vauhtia'. Vihollistykistö antoi perääntyville joukoille kiireen v:detta. - - tapaukseen, joka oli ollut omiaan valamaan huumorin v:-

detta kirvelevään itsetuntooni M.RAPOLA. Lanta on pellon v. — *Yhd.* haava-, hius-, huuli-, iho-, kasvo-, kavio-, käsi-, silmäv.; kesakko-, känsä-, palo-, rohtumav.; haju-, kauneus-, suojav.; hyttys-, sääskiv.; alusv.; päivä-, yöv.; taikav. **2.** nahkaisten kenkien, valjaiden yms. hoitoon ja kiillottamiseen, liukupintojen liukastamiseen tms. käytettävistä (vars. rasva-, öljy)aineista. | Tervansekainen sianrasva pieksujen v:teena. Vaseliini on tavallisinta kärryjen v:detta. V:teen puutteessa kitisevä sarana. Huonossa v:teessa oleva [= huonosti voideltu] lukko. Pitää kengät, valjaat, lukot hyvässä v:teessa. — *Erik.* suksivoiteesta. | Hangata v. suksenpohjiin. Pakkas-, suojakelin v. Suomalaisten [hiihtäjien] v:teet eivät nousuissa pitäneet. — *Kuv.* Kahvi oli hyvää kielenkantojen v:detta. Eino nieleskeli vielä puoleksi purtuja paloja, ryysti piimää v:teeksi KATAJA. On pelkkää v:teen haaskausta [= turhaa, hyödytöntä, hukkaan mennyttä vaivaa] yrittääkään. — *Yhd.* kenkä-, nahkav.; suksiv.; pinta-, pohjav.; nivelv.

voide|aine *s.* **1.** Kosmeettiset v:aineet. **2.** tav:mmin voiteluaine. **-astia** *s.* **-kuppi** *s.* — *Tekn.* tav:mmin voitelukuppi.

voi|della[28*] *frekv.v.* (< voitaa) sivellä, levittää, panna jhk voidetta (rasvaa, öljyä tms.), sivellä jk voiteella. **I.** V. haava, ihottuma salvalla. Kivistävää niveltä v:deltiin linimentillä. V. kasvonsa sääskiöljyllä. Rasvalla kiiltäviksi v:dellut hiukset. Sorsa v:telee höyhenensä pyrstön tyvessä olevien rauhasten erittämällä nesteellä. — Taikina kaadetaan voilla v:deltuun vuokaan. Uuniin pantavat pullat v:dellaan munankeltuaisella. Hunajalla v:deltu leivos. — V. saappaat kenkärasvalla. Traanilla v:dellut valjaat. — V. laakeri, sarana öljyllä. Hyvin v:deltu koneisto. Laite, joka automaattisesti v:telee vintturin. Paremmin juoksee v:deltu ratas SL. — V. suksensa kilpailua varten. Huonosti v:dellut sukset. — *Harv.* obj:na aine, jota jhk sivellään. | Hieromaöljy v:dellaan iholle kevyesti kämmenellä. **II.** erikoistunutta ja kuv. käyttöä. **1.** erityisiä menoja noudattaen tapahtuvasta pyhällä voiteluöljyllä sivelemisestä, tällä tavoin jhk tehtävään vihkimisestä. | V. kuninkaaksi, papiksi, profeetaksi. Samuel v:teli Saulin Israelin kuninkaaksi. [Simeon ei] ollut näkevä kuolemaa, ennen kuin oli nähnyt Herran V:dellun [= Messiaan] UT. — Herran Henki on minun päälläni, sillä hän on v:dellut minut julistamaan evankeliumia köyhille UT. - - sen tähden on Jumala - - v:dellut sinua ilоöljyllä UT. **2.** *kuv.* **a.** Kaikki sujui kuin v:deltu 'kitkattomasti, erinomaisesti, hyvin'. — V. kurkkuaan oluella 'juoda olutta'. Pappi syntisten sisälmyksiä viinalla v:teli KIANTO. **b.** lahjomisesta, imartelemisesta. | Koettaa rahalla v. virkamiehiä. Lupaa ei saanut, ellei hiukan v:dellut lisenssiviranomaisia. Oli v:dellut nimismiehen niin, että syytettä ei nostettu. V. jkta kauniilla puheilla. Hän puhui kauan ja samalla sanoillaan v:dellen rouva Pallaan mieltä: hyvä, herkkä, tunteikas on sinun sydämesi IRIS UURTO. **c.** pieksemisestä. | V. jkta kepillä, ruoskalla. V. jkta pitkin selkää. [Räätäli] alkoi v. hänen selkäänsä kyynäräkepillä KS. Jos oikein pistokkaalla pitkin sivuja v:telisi - - juoksijata AHO.

voidemai|nen[63] *kalt.a.* -suus[65] *omin.* V. aine, seos. Vastasyntyneen v. uloste.

voide|pullo *s.* **-pump|pu** *s. tekn.* voitelupumppu. | Höyryveturin höyrysylinteri voidellaan v:un avulla. **-puristin** *s. tekn.* vrt. ed. **-purkki** *s.*, vars. *puhek.* **-putki** *s.* **1.** iho- tms. voidetta sisältävä tuubi. **2.** *tekn.* voiteluputki. **-rasva** *s.* rasvainen iho- tms. voide. | Hiusten hoitamiseen käytetty hyvänhajuinen v. **-rei|kä** *s. tekn.* voitelureikä. | V:ästä laakeriin valuva öljy. **-rengas** *s. tekn.* voiterengas. **-ruisku** *s. tekn.* **-säiliö** *s.* **-šampoo** *s.* voidemainen šampoo. **-tölkki** *s.* **-ura**, **-uurre** *s. tekn.* voitelu-ura, -uurre. **-öljy** *s.* voiteena käytetty öljy; *tekn.* tav:mmin voiteluöljy.

voidritteli *s.*

voih *interj.* voi. | V., nyt se karkasi. V. v.! Kuka on tämän tehnyt? KIVI.

voihappo *s.* glyseroliesterinä mm. voissa esiintyvä epämiellyttävän, pistävän happamen hajuinen neste. | Voihapon vaikutuksesta voi eltaantuu. **-bakteeri** *s.* voissa olevia rasvoja hajottava ja voihappoa synnyttävä bakteeri. **-inen** *a.* V. natrium. **-käyminen** *s. kem.* voihapon muodostusta aiheuttava käyminen. | Hiilihydraattien v.

voihera *s.*

voihka|a[2] *onom.v.* voihkia. | Haavoittunut makasi paareilla ääneen v:en.

voihkail|la[29] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* (< voihkata) voihkia. | V. tuskissaan. Itki ja v:i peloissaan.

voihkais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < seur. | V. tuskasta. Potilaan suusta kuului silloin tällöin heikko v:u.

voihka|ta[35] *onom.v.* -us[64] *teonn.* voihkia, voihkaa, oihkata. | Nainen istui kumarassa sydäntään painaen ja v:ten. Nuolen lävistämän miehen tukahtunut v:us.

voihke[78] *onom.s.* voihkina, voihkailu, oihke, voivotus. | Taistelukentältä kuului haavoittuneiden korviasärkevää v:tta. Naisten itku ja v. täytti pommisuojan.

voihki|a[17] *onom.v.* -na[14] *teonn.* tuskissaan valittaa, voivottaa, voihkailla, voihkaa, oihkia, oihkailla. | Sairas, haavoittunut v:i surkealla äänellä. Kuolevien v:na. — Maailman pahuutta v:va ihminen.

voi|huone *s.* erityinen voinsäilytyshuone. | Meijerin v. **-juusto** *s.* sulatejuusto, jonka kuiva-aineen 60-prosenttinen rasvapitoisuus on saatu voita lisäämällä. **-kaira** *s.* ontto kaira, jolla voista otetaan näytteitä. **-kakku** *s. kans.* voileipä. | Puhdas paita, v.: siinä lapsen tarpehet SL. **-karamelli** *s.* runsaasti voita sisältävä karamelli; vrt. toffee. **-kasari** *s.* voin sulattamiseen tarkoitettu (pieni) kasari. **-kastike** *s. ruok.* kastikkeena käytetystä voisulasta (johon us. on lisätty munankeltuaista, kalankeitinlientä yms.). **-kauha** *s.* **-kaup|pa** *s.* V:paa harjoittava liike. Kauppahallin v:at. **-kauppias** *s.* **-kiintiö** *s.* **-kilo** *s.* **-kimpale** *s.* **-kipene** *s.* **-kirnu** *s.*

voik|ko[1*] *a.* hevosesta, jonka nahka on vaalea t. valkoinen, karvapeite talvella kellertävä, kesällä tumman kellertävän täplikäs, jouhet vaalean keltaiset. | Suomessa v. hevonen on nykyään

harvinainen. — Tav. *s:sesti.* Valjasti v:on kärryjen eteen.

voi|korppu *s. ruok.* runsaasti voita sisältävästä taikinasta valmistettu murea korppu. **-kukka** *s.* Taraxacum, mykerökukkaisten heimoon kuuluvia runsaasti maitiaisnestettä sisältäviä keltakukkaisia vanakasveja, joiden lehdet ovat ruusukkeiset, pähkylöissä hapsihaiven. | Tavallinen v. on yleinen rikkaruoho. **-kukkaniitty** *s.* runsaasti voikukkia kasvava niitty. | Keltainen v. **-kuorrutus** *s. ruok.* kakkuihin ja leivoksiin käytetty kuorrutus, jonka pääasiallisena aineosana on voi. **-kymmenykset** *s. mon. hist.* **-laatu** *s.*

voilakka[15*] *a.* ja *s. kans.* voikko.

voi|lapio *s.* sisälappeeltaan uurteinen lapion muotoinen voinkäsittelyväline. **-lasta** *s.* lastamainen voinkäsittelyväline. **-lasti** *s.* **-lautanen** *s.*

voile[9] [vua·l] *s.* ohuista, kovaksi kierretyistä puuvilla-, villa-, silla- t. silkkilangoista kudottu harva kaksiniitinen kangas. — *Yhd.* puuvilla-, silkki-, villav.

voilei|pä *s.* **1.** leipäviipale, jolle on sivelty voita ja jolla voi lisäksi olla päällysteenä juustoa, lihaa, kalaa, vihanneksia tms. | V:vät matkaevääna. Maitoa ja v:pää. Kylmä, lämmin v. — *Yhd.* eväs-, illallis-, lounasv.; pikkuv.; juusto-, kaviaari-, kinkku-, kurkku-, liha-, lohi-, makkara-, muna-, salaatti-, silli-, tomaattiv.; kappeli-, oopperav. **2.** *kuv.* Heittää v:piä 'heittää litteä kivi tms. veteen niin, että se lentää lähellä pintaa siitä kimpoillen, jolloin "voileipien" luku on sama kuin kimmahdusten'.

voileipä|illallinen *s.* **-kakku** *s. ruok.* vars. kahvin kanssa tarjottava kakku, jossa on kerroksittain leipää ja voita, juustoa ja lihaa ym. voileipiin käytettäviä päällysteaineksia. **-keksi** *s. ruok.* voin, marmelaatin tms. kanssa syötävä murea keksi. **-lautanen** *s.* **-pöy|tä** *s. ruok.* aterialla ensimmäiseksi tarjottava ruoka, johon kuuluu paitsi voita ja leipää leikkeleitä, kylmiä ja lämpimiä pikkuruokia jne.; pöytä, jolle tällainen ateria on katettu. | V:dän jälkeen seuraa tavallisesti liemi. Salissa odotti houkuttelevan näköinen v. **-tarjotin** *s. ruok.* joukko tarjottimella tarjottavia erilaisia voileipiä. | Tilata ravintolassa v. **-vanukas** *s. ruok.* voileivistä ym. tehty vanukas.

voi|leiviskä *s.* **-leivos** *s. ruok.*

voile|kangas *s.* **-puku** *s.*

voiliike *s.* Voi- ja juustoliike.

voilokki[6*] *s.* paksu huopamainen villakangas, josta tehdään hevosloimia; paksuhko vanutettu huopa, jota käytetään pehmikkeenä t. eristeenä, esim. satulan alla.

voi|lusikka *s.* **-lähetys** *s.* 50 tonnin v. matkalla Englantiin.

voim|a[11] *s.* **I.** elollisista olennoista.

1. fyysisiin edellytyksiin (ruumiinrakenteeseen, ruumiilliseen kuntoon yms.) perustuva kyky saada aikaan, suorittaa jtak (tehdä työtä, kestää ruumiillista rasitusta tms.), fyysinen suorituskyky. | Ruumiillinen v. Mies, jolla on (paljon) v:aa, suuret v:at. A:lla on v:aa kuin härällä. Jklla on jättiläisen, Herkuleen v:at. V:istaan kuuluisa painija. Karhulla on yhdeksän miehen v(:at) SP. N:llä on v:aa enemmän kuin pienessä kylässä SP. Terveyttä ja v:aa uhkuva nuorukainen. Jkn lihaksissa, jänteissä on v:aa. Ei ole enää entistä v:aa jäsenissä. Sepän käsissä oli teräksistä v:aa. Nyrkkeilijä, jonka iskuissa on räjähtävää v:aa. Joukkueen pelistä tuntui kokonaan puuttuvan v. Sekä v:aa että taitoa vaativa tehtävä. V:aa ja kestävyyttä kysyvä kilpailu. Ottelu, jossa raaka v. joutui tekniikkaa vastaan. Kuormaa vetämään tarvittiin kolmen hevosen v. Potilaalla ei ollut v:aa edes istua. Pitkä kävely oli vienyt jaloista kaiken v:an. Keräsin kaiken v:ani ja sain oven auki. Iskeä, puristaa, juosta, huutaa koko v:allaan. Heittäytyi koko painollaan ja v:allaan ovea vasten. Luottaa v:aansa, v:iinsa. Kaatoi v:ansa tunnossa portin. — Ravitsevaa, v:aa, v:ia antavaa ravintoa. Sokeri on tiiviissä muodossa olevaa v:aa. — Raivo antoi hänelle suunnattomat v:at. Vielä maalissa A:lla oli runsaasti v:ia jäljellä. V:ani ovat lopussa, en jaksa enää kävellä. Jkn v:at uupuvat, loppuvat. V:ani pettivät ja romahdin maahan. Potilaan v:at vähenivät nopeasti. V:ia hivuttava tauti. Säästää, tuhlata v:iaan. Levättiin ja koottiin v:ia. Koetin saada veneen vesille, mutta v:ani eivät riittäneet. Puristi itsestään viimeisetkin v:at. Yritti minkä heikoilla v:illaan kykeni. Tuollaista kiveä ei liikutella yhden miehen v:illa. Ei päässyt omilla v:illaan, omin v:in [= toisten auttamatta] sängystä. Viimeisillä v:illani raahauduin avannon reunalle. Rimpuili kaikin v:in vastaan. Jännittää v:ansa äärimmilleen. Raataa yli v:iensa. Näyttää v:iaan. Kerskailla v:illaan. Mitellä, koetella v:iaan jkn kanssa painissa. Urakka, jossa jo moni on turhaan koettanut v:iaan 'jota moni on turhaan yrittänyt'. Kiipeäminen kävi v:ille. — V. se on joka jyllää SP. V. ei palvele kuvia SP. — *Kuv.* Hento ruoho, jonka v:at eivät ole riittäneet kilpailussa elintilasta. On kuin etelä ja pohjoinen [= etelä- ja pohjoistuuli] koettaisivat täällä v:iaan AK. — *Yhd.* hartia-, hermo-, jalka-, käsi-, leuka-, lihasv.; jättiläis(en)-, karhunv.; ihmisv.; mies-, naisv.; ruumiinv(:at).

2. *mon.* sisäpaikallissijoissa avartuneessa merk:ssä yl. fyysisestä kunnosta, tilasta. | Olla v:issaan, hyvissä v:issa 'olla fyysisesti hyväkuntoinen; olla terve'. A. saapui maaliin hyvissä v:issa. Vielä hyvissä, täysissä v:issa oleva vanhus. Mummo alkaa jo olla hiukan huonoissa v:issa. Olen viime aikoina ollut aika heikoissa v:issa. Miehuutensa parhaissa v:issa oleva urheilija. - - rupesi eläkkeelle vielä v:issaan oleva mies TOPPILA. - - syö, että olisit v:issasi VT. Eikä Jerobeam enää tullut v:iinsa Abian elinpäivinä VT. — - - viel' on Suomi v:issaan [= voimakas] *CAJ.

3. yl. elinvoima(isuude)sta, -kyvystä, (sekä ruumiillisesta että henkisestä) vitaliteetista. | V:aa ja tarmoa uhkuva toimenmies. Murhe kuluttaa ihmisen v:ia. Uhrata isänmaalle kaikki v:ansa. Käytti suunnitelman toteuttamiseen miehuutensa parhaat v:at. Runoilijan miehuuden ja v:an kausi. A. hoiti v:ansa päivinä monia luottamustehtäviä. - - tasaisina v:an vuo-

sina - - ei mikään alistuminen tullut kysymykseen SILL. — *Yhd.* elin-, elämänv.

4. lähinnä henkisten suoritusten edellytyksenä olevasta henkisestä kyvykkyydestä, suoritus-, kestokyvystä tms. | Ihmisen henkinen, siveellinen v. Suurta sisäistä v:aa todistava teko. Luja usko ihmisen v:an lähteenä. Sai v:aa ja rohkeutta Jumalan sanasta. Rukoilla v:aa kiusausten kestämiseen. Tahto hyvään meillä on, mutta v:aa ei. Omisti kaikki v:ansa atomitutkimuksiin. Hajottaa v:iaan liian moniin tehtäviin. Tekijän v:at eivät näytä riittäneen tyylin lopulliseen hiomiseen. A. on koetellut v:iaan [= yrittänyt, esiintynyt] myös novellistina. Tutkinto oli yli v:ien käyvä ponnistus. A:n viimeiset romaanit todistavat jo tekijän v:ien ehtymisestä. Tutustuminen moderniin maalaustaiteeseen vapautti A:ssa uusia luovia v:ia. Ja rakasta Herraa, sinun Jumalaasi, kaikesta sydämestäsi ja kaikesta sielustasi ja kaikesta v:astasi VT. — Tutkijan v. on usein erikoistuneisuudessa. Sanonnan helppous voi olla samalla kertaa sekä v. että heikkous. [Kirjailija] A:n v:ana [= vahv(imp)ana puolena] on ennen kaikkea luonnonkuvaus. — Täysissä hengen v:issa oleva [= täydessä järjessään oleva, henkisesti täysin vireä] vanhus. Täysissä hengen v:issa tehty testamentti. — *Yhd.* hengen-, sielun-, tahdonv.; luomisv.

II. yl. jnk t. jkn kyky saada aikaan jtak, pystyä jhk, vaikuttamis-, tehoamis-, kesto- tms. kyky.

1. a. Uusi automalli, jossa on sekä v:aa että kauneutta. Saksan armeijan v. perustui uudenaikaiseen aseistukseen. Valtion sotilaallinen v. ja sisäinen lujuus. Yhdysvaltain poliittisen ja taloudellisen v:an kasvu. Kansa, jonka v. perustuu yksimielisyyteen. Hallituksella ei näytä olevan v:aa suunnitelmiensa toteuttamiseen. Divisioonalta puuttui läpimurtoon tarpeellinen v. Sodanjohto suuntasi pääjoukkojen koko v:an vihollisen vasemman siiven murskaamiseen. Puolue keskitti kaiken v:ansa vaalivalmisteluihin. Järjestö, jolla on runsaasti v:aa. Puolueen v. johtui ankarasta kurista. Roomalaiskatolisen kirkon v:ana on sen luja sisäinen järjestys. Yksimielisyys on v:aa SL. Yhteiskunnallinen liike, joka sai v:ansa yhdenvertaisuusaatteesta. Se on kuninkaan v., että hän rakastaa oikeutta VT. Sillä Sinun on valtakunta ja v. ja kunnia KATEK. Sota oli ankarasti koetellut valtakunnan v:ia. Piiritys kulutti nopeasti kaupungin v:at. Kansakunnan v:ia jäytivät keskinäiset riidat. Ohjelman toteuttaminen kävi yli seuran taloudellisten v:ien. Teatterin aikaansaaminen oli pienen paikkakunnan v:ille liian vaativa yritys. Kukin talo osallistui tiehankkeeseen v:iensa ja mahdollisuuksiensa mukaan. **b.** *harv.* vieraanvoittoisesti yks. iness:ssä jkn mahdollisuuksista, vallasta tms. tehdä jtak. | Se asia ei ole minun v:assani 'mahdollisuuksieni rajoissa, minun voimillani, kyvyilläni, mahdollisuuksillani tehtävissä, vallassani'. Jaa, hän valvoo eikä ole v:assanne häntä nukuttaa KIVI. On kaikki koetettu, mitä ihmisen v:assa on [= mitä ihminen voi] KATAJA.

2. a. Rahan, rikkauden v. Sanan, puheen v. Uskon, mielikuvituksen, tunteen v. Ajatuksen, aatteen, järjen v. Rakkauden ihmeitä tekevä v. Veren v. saa mustalaisen kiertelemään paikasta paikkaan. Sukupuolivietin v. Tottumuksen, esimerkin v. Uskonnon sovittava v. Yleiskielen murteita tasoittava v. Uskoi tiedon ja valistuksen v:aan. Hyvän, pahuuden, synnin v. Itsekkyyden ja vihan tuhoisa v. Hymyn v. on voittamaton LEINO. Suomi ei voi saada väkivallalla mitään aikaan, sivistyksen v. on sen ainoa pelastus AK. Valon v. pitää yllä elämää. Pakkasen pureva v. Missä piilee se v. ja vaikutus, joka tähtitaivaalla on? SILL. **b.** jumalallisesta, yliluonnollisesta, maagisesta (suoritus-, vaikutus)-kyvystä. | - - kun Pyhä Henki tulee teihin, niin te saatte v:an UT. - - olenhan nähnyt hänen [Jeesuksen] ihmeellisen v:ansa KIVI. Noidilla uskottiin olevan v. parantaa tauteja. Taikaesineessä piilevä v. Lapsen pesuveteen pannuilla rahoilla luultiin olevan suojeleva v. Loitsu menettää v:ansa, jos se luetaan väärin. — *Yhd.* taikav.

3. a. jnk aineen ominaisuus t. kyky vaikuttaa määrätavalla, vaikutus(kyky), teho. | Kauan säilytettyinä useat lääkkeet menettävät v:ansa. Laimentunutta, v:ansa menettänyttä happoa. Ravintoliuoksen v. riippuu sen väkevyydestä. Oikeata vanhan kansan sahtia, jossa on sekä makua että v:aa. Tuntuupas tässä grogissa olevan v:aa. Musta sikari, jonka v. saattaa mennä tottumattoman polttajan päähän. Vailla v:aa olevaa [= ravitsematonta] ruokaa. Runsaasti v:aa sisältävä [= vahva, ravitseva] ravintotiiviste. — Konkr:mmin jnk voimakkaa(mma)ksi, vaikuttava(mma)ksi tekevästä aineesta. | Sekoitti kahviinsa v:aksi spriitä. **b.** (viljelys)maasta: kasvukunto, viljavuus, hedelmällisyys. | Lannoitus lisää pellon v:aa. V:ansa menettänyt pelto. Maasta oli ryöstöviljelyllä viety kaikki v. Hyvässä v:assa oleva [= hyvässä kasvukunnossa oleva, hyvin lannoitettu] pelto. — Konkr:mmin lannoitusaineesta. | Lanta on pellon v. Tunkio hajotettiin kasvimaan v:aksi. | Hyvinhän siitä [pellosta heinää] tulee. Minä panin siihen v:aa ALKIO.

4. laista, oikeussäännöksistä, sopimuksista, määräyksistä, säännöistä yms.: pätevyys. | Sopimus, jolla on oikeudellisesti sitova v. Tuomioistuimen päätös sai lain v:an. Kumottu, v:ansa menettänyt asetus. Muotovirheen takia v:aa vaille jäänyt valtakirja. — Vars. yks. sisäpaikallissijoissa. | Nykyisin v:assa olevat [= noudatettavat] lakimme. Rokotuspakkoa ei enää pidetä v:assa. Vakuutus pysyy v:assa määräehdoin. Viisi vuotta v:assa oleva sopimus. Tässä kohden olkoon v:assa, mitä 3. pykälässä on sanottu. Englannissa on kuolemanrangaistus edelleen v:assa. Tilaus on v:assa vuoden loppuun. Nykyinen avioliittolaki tuli v:aan vuonna 1930. Laki astuu [par. tulee] v:aan. - - ennen kuin uusi laki käy v:aan LK. Äskettäin v:aan saatettu asetus. Yleisen oppivelvollisuuden v:aan saattaminen. Äänestyksessä pääsköön se mielipide v:aan, jota useimmat äänet kannattavat LK. Ulkonaliikkumiskielto tulee v:aan klo 24

maanantain vastaisena yönä. Suomen kielen oikeudet oli saatettava kaikilla aloilla v:aan. Valitus hylättiin ja alioikeuden päätös jäi v:aan. — Yhtälö, joka on v:assa [= toteutuu] tietyillä muuttujan arvoilla. Tämä kaava on v:assa, jos - -. Tässä kohden on v:assa [= tässä kohden pätee, tätä asiaa koskee] sääntö, että - -. Luonnossa v:assa olevat [= vallitsevat] lainalaisuudet. — *Yhd.* lainv.

5. osaksi ed:een liittyvää adverbista yks. sisäpaikallissijojen käyttöä. **a.** Nykyisin v:assa oleva [= käytössä, vallalla oleva, vallitseva, (yleisesti) noudatettu] järjestelmä. Palkankorotus tulee v:aan [= palkankorotusta noudatetaan, sovelletaan] vuoden alusta. V:assa [= vallalla, käytössä] olevien tapojen mukaan. — Muoti ei useinkaan pysy v:assa vuotta kauempaa. — Seutua, missä pakanuus vielä on täydessä v:assa 'pakanuus on täydellisesti vallalla'. Tässä murteessa astevaihtelu on säilynyt täydessä v:assaan 'täydellisenä'. Helkajuhlan vietto pysyi traditiona kauan v:assa [= vallalla, yllä] Sääksmäessä. Kukistamalla terroritoiminta saatiin oikeus jälleen v:aan 'vallalle'. Uudistus ei tuonut asiaan parannusta, vaan entiset epäkohdat jäivät edelleen v:aan 'vallalle, olemaan'. [Kaarle-herttua] yritti saada v:aan isänsä aikana vallinnutta kuria E.JUTIKKALA. **b.** vars. *vanh.* Heränneiden perustamat ja v:assa [= yllä] pitämät kansanopistot. Kyytilaitoksista, niiden perustamisesta ja v:assa pitämisestä LK. Ihmisten vihan olemme kenties suureksi osaksi itse virittäneet ja v:assa [= vireillä, yllä] pitäneet KIVI. Minä uskon, että Jumala on minut ja kaikki olennot luonut, antanut minulle ruumiin ja sielun, silmät, korvat ja kaikki jäsenet, järjen ja kaikki aistit, ja että hän nämä vielä pitää v:assa [= yllä] KATEK. Me kiitämme ja ylistämme Sinua, että - - seurakuntaasi aina v:assa pidät ja enennät KIRKKOKÄSIKIRJA. - - Kristuksessa pysyy koko luomakunta v:assa, sillä Hänessä, Hänen kauttaan ja Häneen on kaikki luotu G.JOHANSSON. **c.** vars. *kans.* Täytyi näet olla kaikki työkalut hyvässä v:assa [= kunnossa] PÄIVÄR. - - talo vielä oli jotenkuten pysynyt entisessä v:assaan [= kunnossaan, varallisuudessaan] SILL.

6. *yhd.* Heitto-, hyökkäys-, hävitys-, ilmaisu-, imu-, isku-, jännitys-, kanto-, kasvu-, lyönti-, läpäisy-, lävistys-, nosto-, osto-, parannus-, peli-, ponnistus-, puristus-, sitomis-, taistelu-, taitto-, todistus-, toiminta-, työntö-, vaikutus-, vastustus-, vetov.; houkutus-, lumous-, viehätysv.; työv.; ydinv.; ase-, joukko-, järjestö-, massav.; talkoov.; apu-, kokonais-, lisä-, vara-, yhteisv.; yliv.

III. voimakkuus, intensiteetti, teho; ero muista ryhmistä ei aina selvä. | Tuulen, paineen v. ja suunta. Virran v. on suurin koskipaikoissa. Myrskyn v. tuntui vain kasvavan. Tuli oli saanut hirvittävän v:an 'tullut hirvittävän voimakkaaksi'. Räjähdyksen v:aa kuvaa se, että ikkunaruudut särkyivät kilometrin päässä. Sävelen ominaisuuksia ovat sävelkorkeus, v., kesto ja sointi. Solistin äänessä oli sekä v:aa että väriä. Urkujen ääni paisui täyteen v:aansa. Kuorolaulun dynaamiset eli v:an vaihtelut. Aistimuksen v. riippuu ärsykkeen v:asta. Tarpeen v. vähenee sitä mukaa kuin sitä tyydytetään. Romaani, jossa on sekä draamallista v:aa että lyyrillistä herkkyyttä. - - antaen sillä kurilla nuotille enemmin kiivautta ja v:aa KIVI. Täyteen v:aansa - - pääsi Kiven luonnonkuvaustaito kuitenkin vasta "Seitsemässä veljeksessä" TARK. — Höyrykoneen, räjähdysaineen v. 'teho'. — *Yhd.* valaistus-, valov.; tuliv.; tuulen-, virran-, äänenv.

IV. ed. ryhmiin liittyviä ainakin jossain määrin kiteytyneitä käyttötapoja. — *voima(i)nsa takaa* ks. takaa A.I.1.b. — *yksissä voimin* yhteistyöllä, -voimin, yhdessä. | Yksissä v:in kiskottiin vene rannalle. Kaikki puolueet yksissä v:in työhön yhteisen asian puolesta! — *voimalla* (adv.) voimakkaasti, tehokkaasti. | Iski v:alla nyrkkinsä pöytään. Pallo ponnahti v:alla takaisin. Eivätkö nouse jo v:alla Suomen joukot, karkottamaan ääristämme villin miehen [= vihollisen] KIVI. — *väellä ja voimalla* ks. väki I.2.a. — *suurella, täydellä, koko* [jne.] *voimalla.* Työhön ryhdyttiin täydellä v:alla. Valtavalla v:alla putouksesta syöksyvä vesi. Taistelua käytiin raivoisalla v:alla [= raivoisasti] kuusi tuntia. Törmäsi sisään sellaisella v:alla, että kaatoi tuolin. Myrsky raivosi vähentymättömällä v:alla. Auto paiskautui hirvittävällä v:alla kaiteeseen. Itku purkautui vastustamattomalla v:alla. Urut pauhasivat täydellä v:allaan. Puheessa eri sanat äännetään erilaisella v:alla. Harvinaisella näkemyksen v:alla kirjoitettu ajankuvaus. — *täyttä voimaa* täydellä voimalla, teholla. | [Koira] haukkua raksutti oikein täyttä v:aa J.FINNE. - - alkoi Matti täyttä v:aa aitaa alustella AK. — *jkn, jnk, jllak voimalla* jkn, jnk avulla, jollakin. | Kuormaa ei saatu liikkeelle viidenkään miehen v:alla. Lehteä oli toimitettava vain kahden hengen v:alla. Retkelle lähdettiin monen miehen v:alla 'monissa miehin'. Naarauksia on suoritettu kymmenen venekunnan v:alla. Ei leipäpalasen v:alla metsätöitä tehdä. Hevosta hillitään ohjien v:alla. Ruoskan v:alla orjia kiihotettiin suurempiin ponnistuksiin. Sinä tulet minua vastaan miekan, peitsen ja keihään v:alla VT. — Sähkön v:alla [= sähköllä] käyvä kone. Liiman v:alla yhdessä pysyvät kappaleet. Koetti piristyä alkoholin v:alla. Rahan v:alla luulevat monet saavansa mitä vain. Pelkän puheen v:alla et saa luottoa mistään pankista. Poikia ei saatu tottelemaan sanan v:alla. Loitsun v:alla parannettu tauti. Vihan v:alla ei saavuteta mitään. Oli koetettava tulla toimeen oman järkensä v:alla. Tuoreutensa v:alla vaikuttava kielikuva. En saanut ovea auki millään v:alla 'keinolla, pelillä, kurilla'. Huonosti puhdistetussa pannussa ei saa hyvää kahvia millään v:alla. — *(jnk) voimin* jnk avulla, jllak. | Koettaa tulla toimeen omin v:in 'omin avuin, yksin'. Mielikuvituksen v:in voi jokainen ihminen - - tuntea itsensä onnelliseksi E.N.SETÄLÄ. — *jnk voimasta* jnk vaikutuksesta, johdosta. | Ikkunaruudut särkyivät räjähdyksen v:asta. Lysähti iskun v:asta polvilleen. Tehdä jtak tottumuksen v:asta 'tottumuksesta'. Omasta v:astaan [= itsestään] syttyvä aine.

- - niinkuin vesi kiehuu tulen v:asta VTᵛ. - - näyttää siltä kuin nuo sarat - - kasvaisivat paljaasta saven v:asta KATAJA.

V. tav. *mon.* (us. suhteellisen konkr.) eril. ilmiöiden, tapahtumien tms. syynä, aiheuttajana olevista tekijöistä; ilmiöistä, asioista tms. jtak aiheuttavina tekijöinä.

1. luonnon ilmiöiden t. tapahtumien aiheuttajista t. itse ilmiöistä. | Tuuli, ukkonen, pakkanen ym. luonnossa vaikuttavat v:at. Sähkö erilaisia ilmiöitä aikaansaavana v:ana. Maapallon sisuksen tuliperäiset v:at. Endogeenisten v:ien aiheuttamat luonnonmullistukset. Ilmakehän ylimmissä kerroksissa, magneettikentässä vallitsevat v:at. Molekyyleja toisiinsa sitovat v:at. — *Yhd.* luonnonv.

2. yliluonnollisista, uskomuksellisista, kuvitelluista, jumalallisista tms. ilmiöiden, tapahtumien, asioiden aiheuttajista; us. personoituna; vrt. V.4.a. | Usko luonnon salaperäisiin v:iin. Yliluonnollisten v:ien olemassaolon tunnustava maailmankatsomus. Pyytää avukseen korkeuden v:ia. Ei mikään taivaan eikä maan v. pysty minua siitä estämään. Ihmistä korkeammat v:at. Hyvyyden, valon v:at. Pahuuden v:at pyrkivät viekoittelemaan ihmistä pois oikealta tieltä. Tuntui kuin jokin ihmistä väkevämpi v. olisi johtanut hänen askeleitaan. Taistelutanner oli yhtenä tulimerenä, kaikki helvetin v:at näyttivät päässeen valloilleen. - - tähdet putoavat taivaalta, ja taivaitten v:at järkkyvät UT. — *Erik.* **a.** Luonnonkansat uskovat, että kaikkialla luonnossa on salaperäistä v:aa l. väkeä. Useiden uskontojen piirissä sanotaan pyhäksi kaikkea, mikä on erityisen v:an eli väen täyttämää. **b.** metonyymisesti Jumalasta. | - - te saatte nähdä Ihmisen Pojan istuvan V:an oikealla puolella UT. **c.** *yhd.* Ihme-, sala-, taikav.; henkiv.

3. vieteistä, tunteista, aatteista, ajatussuunnista, taloudellisista, poliittisista tms. tekijöistä ym. | Rakkaus ja viha ovat valtavia v:ia. Ihmisen sielussa piilevät v:at. Olemuksemme parhaat v:at. Ihmisluonnon pimeät v:at. Jokin outo v. tuntui vetävän poikaa tytön läheisyyteen. Mikä on se v., joka saa linnut jokavuotisille muuttomatkoilleen? Uskonto sovittavana v:ana. Kansallisuusaate valtiomiesten toimintaa ohjaavana v:ana. Yksilön, yhteiskunnan kehitykseen vaikuttavat v:at. Historiassa vaikuttavat v:at. Urheilu kansoja yhdistävänä v:ana. Monet v:at muuttavat kodin nykyisin vain perheenjäsenten ruokailu- ja yöpymispaikaksi. Eripuraisuus, itsekkyys, moraalittomuus ja muut yhteiskunnan perusteita jäytävät v:at. — Vrt. V.4. | Ehdokas, jonka puolesta on pantu liikkeelle vahvoja taloudellisiakin v:ia. Uusi v:ien ryhmittyminen puolue-elämässä. — *Yhd.* kohtalonv.; tuotantov.; perus-, valtav.

4. tav. *mon. konkr.* metonyymisesti ihmisistä. **a.** henkilöstä ajatellen hänen kykyjään, pystyvyyttään, käytettävyyttään jhk (tehtävään tms.), merkittävyyttään tms.; tekijä, kyky. | N. on puolueessaan varsin merkittävä v. Näyttelijä A:sta teatteri on saanut laulutehtäviin kaipaamansa v:an. K. on nykyisin yhdistyksen kannattavia [= tärkeimpiä] v:ia. Yliopiston opettajiksi koetettiin hankkia maan parhaat v:at. Tutkimustyötä on hidastanut pätevien v:ien puute. Kuoro on saanut riveihinsä uusia v:ia 'laulajia, jäseniä'. Oopperan nykyisille v:ille [= jäsenille, henkilökunnalle] ylivoimainen tehtävä. Seura alkaa jo tarvita nuorempia v:ia 'jäseniä'. Hän esiintyi silloin taisteluvalmiina v:ana, joka oli - - enemmän aatteen ihminen kuin runoilija TARK. — *Yhd.* ammatti-, harrastelijav(:at); esittäjä-, laulaja-, lääkäri-, näyttelijä-, opettaja-, poliisi-, puhuja-, runoilija-, taiteilija-, toimittaja-, tutkijav(:at); laulu-, näyttämö-, opetus-, toimitusv(:at); vankiv.; työv.; apu-, lisäv(:at). **b.** jnk yhteisön jäsenet, väki (jtak työtä tekevänä, jhk toimintaan käytettynä tms.). | Heinänteossa oltiin kotoisella v:alla. Liike pystyi hoitamaan tilaukset omin koulutetuin v:in. Koko pitäjän miehinen v. [= miespuolinen väestö] oli kutsuttu aseisiin. **c.** sotajoukot, -voimat, armeija. | Maan aseellinen v. Vihollisen v:at arvioitiin useiksi divisiooniksi. Saksalaiset hyökkäsivät vahvoin v:in. Puolustajat saivat täydennykseksi vereksiä v:ia. Rintamalle heitettiin kaikki saatavissa olevat v:at. Englanti siirtänyt v:ansa pois Suezilta. — *elävä voima* armeijan ihmisaines, sotilaat;)(aseistus, kalusto, materiaali. | Jalkaväen tulielimet ja elävä v. Hyökkääjä pyrki ratkaisuun elävän v:an massakäytöllä. Puolustusvoimat saavat elävän v:ansa yleisen asevelvollisuuden perusteella. — *Yhd.* ase-, puolustus-, sota-, taisteluv:at; ilma-, laivasto-, lento-, maa-, meri-, panssariv(:at); apu-, etu-, jälki-, lisä-, pää-, reservi-, varav(:at).

VI. 1. *fys. tekn.* kyky saada aikaan t. vahvistaa t. heikentää kappaleen liiketilan muutoksia. | Kappaleeseen K pisteessä P vaikuttava v. Puristus, veto, taivutus ym. kappaleeseen vaikuttavat v:at. Sähkömotorinen, -staattinen v. Sähkövarausten välillä vaikuttava v. Maan pyörimisen aiheuttama v. Kaksi toisensa kumoavaa v:aa. V:an suuruus, suunta ja vaikutuspiste. V:an p matkalla s suorittama työ. Kappaleen lujuus on sen kyky vastustaa ulkoisten v:ien vaikutusta. V:an jakaminen komponentteihin. V:ien [= voima]suunnikas. — Liikkeelle paneva v. (us. kuv. 'jnk toiminnan, ilmiön, tapahtuman tms. aiheuttaja, syy, ponnin, kannustin, kiihotin, virike tms.'). Vallankumouksen, yritteliäisyyden, aatteen liikkeelle paneva v. Rahanhimo, vallantavoittelu, lähimmäisenrakkaus liikkeelle panevana v:ana. Sotatoimien liikkeelle panevana v:ana on päällikön tahto. — *Yhd.* gravitaatio-, hiushuokois-, hiuspilli-, jännitys-, kapillaari-, kehä-, keskihaku(is)-, keskipako(is)-, kierto-, kiinne-, kitka-, koheesio-, leikkaus-, magneetti-, paino-, poisto-, puristus-, sentrifugaali-, sentripetaali-, työntö-, vastus-, vääntöv.; aksiaali-, horisontaali-, normaali-, tangentiaali-, vertikaaliv.; molekyyli-, ydinv.; kokonais-, osa-, resultantti-, vasta-, yksittäisv.

2. energia. | Sähkölaitoksen, tuulimoottorin, ydinräjähdyksen kehittämä v. Sähkömoottorista v:ansa saava pumppu. Tehdas sai tarvitse

mansa v:an omasta voimalasta. Koskista saadaan huokeata v:aa. Lämmön muuntaminen koneelliseksi v:aksi. Ketju välittää v:an polkupyörän polkimista pyörään. V:an siirtäminen sähkölaitoksesta käyttöpaikalle. — *elävä voima* kineettinen energia, liike-energia. | Kranaatinsirpaleiden elävä v. Virtaavan veden elävää v:aa käytetään hyväksi mm. vesimyllyissä. — *Yhd.* atomi-, hevos-, höyry-, jousi-, kone-, koski-, käsi-, lämpö-, lämpösähkö-, moottori-, sähkö-, tuuli-, vesi-, ydinv.; käyttö-, liikev.

voima-|aine *s.* Ydinreaktorin v:aineen, so. halkeavia ytimiä sisältävän aineen mukaan puhutaan uraani-, plutonium- ja toriumreaktoreista. — Kaikenlaisista maan kasveista ja puista otti Salkko-ukko v:aineita [= taika-aineita], niin kuin ukonsärkemän puun sälöä, tuulenpesää PAULAH. **-akseli** *s. tekn.* voimansiirtoakseli; pää-, valta-akseli.

voimaan- alkuiset v:t nominaalimuotoineen (voimaanpanna, -paneminen, -saattaa, -saattaminen, -tulla, -tuleva, -tullut, -tuleminen) tav. par. ⌒ (panna, saattaa, tulla voimaan, voimaan paneminen, saattaminen, tuleva, tullut, tuleminen).

voimaanpano *s. lak.* Asetusten v:a tarkoittavat pakkotoimenpiteet. Tullisuojan, sopimuksen v. **-asetus** *s. lak.*

voimaan|pääsy *s.* Valistusaatteiden v. lopetti noitavainot. **-saattamisehto** *s.* Vakuutuksen v.

voimaantulo *s.* Uuden avioliittolain v. Yhdysvaltain ja Kanadan välillä tehdyn kauppasopimuksen v. **-aika** *s.* **-päivä** *s. lak.* Lain, asetuksen v.

voima|-asema *s.* voimalaitos, -keskus, voimala. **--aste** *s.* voimakkuusaste. | Äänen, sävelen v. **-ero** *s.* voimakkuusero. **-gramma** *s. fys. tekn.* (lyh. gf) voimakilogramman tuhannesosa, grammavoima; nyk. tav:mmin pondi. **-harjoitu|s** *s. urh.* Kohtuulliset v:kset täydentävät nopeus- ja kestävyysharjoituksia. **-heit|to** *s. urh.* Pelkkä v. vie kiekon pystyasentoon. Selätti vastustajansa v:olla. **-henkilö** *s.* vrt. voimaihminen. | Suuret valloittajat ja muut historian v:t. **-häviö** *s.* = voimanhäviö. **-höyry** *s. tekn.* vrt. lämmityshöyry. **-ihmi|nen** *s.* henkisesti, tahdonvoimaltaan poikkeuksellisen voimakas ihminen. | Renessanssin nerot ja v:set. Häikäilemätön v. [Snellman] oli suuren aatteen täyttämä ja innoittama v. K.S.LAURILA. [Simo Hurtassa] runoilija on kuvannut sellaista amoraalista v:stä, joka erityisesti hurmasi vuosisadan vaihteen nuoria runoilijoita R.KOSKIMIES.

voimailija[14] *s. tek.* (< seur.) atleetti. — *Yhd.* sirkusv.

voimailla[29] *v.*, melko *harv.* harjoittaa voimailua.

voimailu[2] *s.* lähinnä fyysistä voimaa kysyvä urheilu, vars. painonnosto ja paini; *syn.* atletiikka, voimaurheilu. | Harrastaa v:a. — *Yhd.* ammatti-, sirkusv. **-harjoitus** *s.* **-innostus** *s.* **-kilpailu** *s.*, tav. *mon.* Painiseurojen väliset v:t. **-laji** *s.* Painonnosto on yläruumiin lihaksia kehittävä v. **-seura** *s.* Helsinkiin perustettiin paini- ja v. **-väki** *s.*

voimai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä: niin voimakas kuin määräys ilmaisee. | 200 watin v. lamppu. 7 boforin v. tuuli. — Sadan miehen v. joukko. Hän on jumalinen ihminen, mutta jättiläisen v. AK. **2.** a.-alkuisten ja yhd:oista johdettujen poss.a:ien jälkiosana. | Heikko-, huono-, pieni-, suuri-, tasa-, täysi-, vahva-, vähäv.; yliv.; kaikkiv.; aistimus-, elin-, isku-, kasvu-, luomis-, tahdon-, todistus-, vaikutus-, vastustus-, viehätysv.; alkuv.; valov.; lainv.; jousi-, konev.

voimain|koetus *s.* voimainmittely; voimia koetteleva tehtävä tms. | Poikien painiottelut ja muut v:koetukset. — Näytelmän esittäminen oli teatterille suuri v. - - elämä on v:koetusta; kuta enemmän sinua koetellaan, sitä varttuneemmaksi on sinulla tilaisuus tulla JOTUNI. **-mittely** *s.* taistelu, ottelu, voimainkoetus. | Paini, miehisten miesten v. Kalamiehen ja lohen v. Sodasta tuli pitkäaikainen v. Poliittinen, aatteellinen v. **-mittelö** *s. harv.* = ed. **-ponnistus** *s.* Jalkeille nousu oli potilaalle liian suuri v. Tavatonta v:ta kysynyt taistelu. Henkinen v.

voima|isku *s.* Gordionin solmun kaltainen pulma selvitetään vain yksinkertaisella v:iskulla. **-johto** *s. sähk.* voimavirtaa siirtävä johto. | Sähkövoimalaitoksesta lähtevä v. **-jännitys** *s. voim.* siirtyminen käsivoimin oikoriipunnasta takatietä oikonojaan. | Vuoroittainen v. **-kaasu** *s. tekn.* palava kaasu t. kaasuseos, jota käytetään koneiden voimanlähteenä; vrt. lämmitys-, polttO-, valokaasu. **-kaava** *s. fys.* = voimalauseke.

voimak|as[66*] *a.* -kaasti *adv.*; voimakkuus ks. erikseen; yl. = vahva;)(heikko.

I. 1. elävistä olioista. **a.** jolla on runsaasti ruumiillista voimaa, fyysisesti vahva, suuriin fyysisiin suorituksiin pystyvä, väkevä, vankka, sitkeä, elinvoimainen, -kykyinen;)(voimaton, huono. | Iso ja v. mies. V. kuin karhu. V:kainkaan mies ei yksin jaksa nostaa tuollaista möhkälettä. V. ja terve lapsi. Toipilas ei ollut vielä tarpeeksi v. liikkumaan omin neuvoin. V. kestämään rasituksia. V. ja iskukykyinen maaottelujoukkue. Pieni, mutta v. hevosrotu. Biologisesti v:kain laji selviytyy voittajana olemassaolotaistelussa. Tehdä jtak v:kaamman oikeudella. V:kaimmassa iässään oleva mies. — V:kaat jalat, kädet, sormet, lihakset, jänteet. Potilaan v. elimistö voitti tartunnan. V. sydän. Kuninkaan v. käsi johti valtakuntaa. Sun kätes, Herra, v:kaan / suo olla turva Suomenmaan VK. Krokotiilin v:kaat leuat. — V. ja tanakka taimi. V:asta orasta, laihoa. Tervettä, v:asta männikköä. **b.** henkisesti, moraalisesti vahva, lujaluonteinen, -tahtoinen. | V. luonne, persoonallisuus. Heikko ihminen voi olla rakkaudessaan v. V., muita hallitsemaan luotu johtajatyyppi. Taipua v:kaamman tahtoon. Usko tekee kristityn v:kaaksi kestämään kiusauksia. Hädän hetkellä kansa tarvitsee v:kaita, lujatahtoisia johtomiehiä. Rooman v:kaat maakuntakeisarit. — V., horjumaton tahto. **c.** henkistä, taiteellista tms. suorituskykyä ajatellen. | V. [= vaikuttava, etevä] julistaja. V:kainta [= parasta, tuotteliainta] luomiskauttaan elävä taiteilija, tiedemies. V:kaassa luomisvireessä oleva runoilija. **d.** sotavoimista, valtiosta, yhteisöstä tms.: suuriin suorituksiin

pystyvä, kestävä, luja, mahtava. | V. armeija, laivasto, puolustuslaitos. Aseistukseltaan Saksan joukot olivat vastustajiaan v:kaampia. Maailman v:kaimmat sotilasvaltiot. V. ja yksimielinen kansa. V. järjestö, puolue. — V. [= vauras, mahtava] talo. V. [= vakavarainen, rikas] pankki.

2. a. koneista, laitteista, aseista yms.: suuritehoinen, tehokas, efektiivinen. | V. moottori, höyrykone, pumppu. V. ja taloudellinen traktori. Pieni mutta v. panssarivaunu. Aseita on kehitetty yhä v:kaammiksi. V. tykki, kranaatinheitin, pommi. V. räjähdysaine. V. [= paljon suurentava] kaukoputki, linssi. Liian v:kaat silmälasit. V. magneetti, magneettikenttä. V. valonheitin, sähkölamppu. **b.** aineesta: jossa on jtak olennaista, vaikuttavaa ainetta runsaasti, väkevä, tehokas;)(heikko, mieto, laimea. | Tummaa, v:asta teetä. V:asta [= runsaasti alkoholipitoista] olutta. V. toti. V. liuos, uute. V. [= runsaasti nikotiinipitoinen] tupakka. V. [= vahvasti syövyttävä] happo. V. myrkky, huumausaine. Liian v:kaiden lääkkeiden käyttöä on varottava. V. nukutusaine, puudute. Sopivan v. hyönteismyrkky, ruiskute. Liian v. lantavesi laimennetaan vedellä. **c.** ravinnosta: ravitseva;)(heikko, laiha. | Vitamiinikasta, v:asta ravintoa. Rasvaista, v:asta lihakeittoa. Pienokaiselle liian v:asta ruokaa. - - härjän saartuvallista, v:asta lihaa KIVI. **d.** viljelysmaasta, maaperästä, lannoitteesta: runsaasti ravinteita sisältävä, väkevä, lihava;)(laiha, karu. | Paksumultainen, v. maa. V:asta kukkamultaa. Kurkku vaatii hyvin lannoitetun, v:kaan maan. — Lehmänlanta on v:kaampaa kuin hevosenlanta.

3. yl. teholtaan, vaikutukseltaan, intensiteetiltään suuri, kova, ankara, luja, raju. **a.** V. aalto heitti veneen kumoon. V. koski. Salmessa kävi v. virta. V. tuuli, pyörremyrsky. V. [= syvä] matalapaine. Liian v. [= suuri] jännite. V. säteily, radioaktiivisuus. Keiton annetaan kiehua v:kaalla tulella. V. auringonpaiste, helle, kuumuus, pakkanen. V. [= ankara] influenssaepidemia. V:kaasti [= tehokkaasti] desinfioiva aine. V. [= voimakassykkeinen] valtimo, pulssi. — V. isku, työntö, hyppy, puristus. Soutaa v:kain vedoin. Taikinaa vatkataan v:kaasti. V:kailla siveltimenvedoilla maalattu muotokuva. V. rynnäkkö. Puristaa, painaa v:kaasti. V. räjähdys, maanjäristys, yhteentörmäys. V:kaitakin kolauksia kestävä laatikko. V. tärinä, huojunta. V. magneettinen häiriö. V. ärsyke. Liian v. vääntö katkaisi avaimen. — V. [= tehokas, hyvä] pelisiirto. Liian v:kaiden kurinpitokeinojen käyttö. Järjestys palautettiin v:kain ottein. V. ja määrätietoinen ulkopolitiikka. — V. [= intensiivinen, ponteva] neuvonta- ja valistustyö. V:kaasti mainostettu elokuva. **b.** halusta, taipumuksista, tunteista, mielentilasta yms.: kova, suuri, ankara. | V. halu, taipumus, himo. Tunsi v:asta vetoa teatterialalle. Sairaalloisen v. sukupuolivietti. V. ilo, pelko, levottomuus, kiihtymys, katumus, suuttumus, vastenmielisyys. Joutui v:kaan liikutuksen valtaan. V. elämys, vaikutelma, eläytyminen, aavistus. V:asta kiinnostusta herättänyt tapaus. V. muisto. Tärisyttävän v:kaasti vaikuttava elokuva. — V. uskonnollinen herätys. V., elävä kristillisyys. Lasten v. mielikuvitus. Vastustamattoman v. kiusaus, houkutus. V. kipu, tuska. V:asta kutinaa aiheuttava ihottuma. V. [par. kova, ankara] väsymys, raukeus. **c.** tunnelmasta yms.: väkevä, kiinteä, tiivis. | Juhlassa vallitsi v. isänmaallinen tunnelma. Näytelmän v. uskonnollinen vire. V:asta runollisuutta huokuva kertomus. Kaikkialla vallitsi v. [= syvä] rauhan tuntu. **d.** puheesta, kirjoituksesta yms.: sisällykseltään t. ilmaisutavaltaan tehoava, ilmaisuvoimainen, vaikuttava, tehokas, väkevä. | V. kirosana. Liian v:kaiden ilmausten käyttö. Miesten kesken käytetään perin v:astakin kieltä. V. kielikuva. V. saarna, pääkirjoitus. Kokouksessa puhuttiin v:kaasti uuden koulun tarpeellisuuden puolesta. Palkankorotusvaatimukset ovat tulleet yhä v:kaammiksi. **e.** taidetuotteista yms.: vaikuttava, väkevä, tehoava. | Kiplingin balladit ovat englantilaisen runouden v:kaimpia. V. sota-aiheinen romaani. Minna Canth on v:kaasti kuvannut aikansa köyhälistön elämää. V. esitystyyli, kuvaustapa. Näyttelijän v. tulkinta. Stigellin v. veistos "Haaksirikkoiset". "Guernica" on Picasson v:kaimpia töitä. **f.** äänestä: kuuluva, kova, luja, kantava;)(hiljainen, vaimea, vaisu. | Puhua v:kaalla äänellä. V. puhe-, lauluääni. A:lla on v. ja taipuisa barytoni. Trumpetin ääni on v:kaampi kuin klarinetin. Kadulta kuului v:asta melua. Haukun tulee olla v. ja puhdas. Koko seurakunta yhtyi v:kaasti virteen. Tavua, jolla on v:kain paino, sanotaan pääpainolliseksi. Esitys sai osakseen v:kaat kättentaputukset. V:kaasti painollinen sana. — *Mus.* V:kaasti 'forte'. **g.** valosta: kirkas, heleä, räikeä; varjosta: synkkä, syvä, tumma. | V. valo, valaistus. Häikäisevän v. salamanleimahdus. V:kaasti valaistu sali. — Kasvi, joka ei viihdy kovin v:kaassa varjossa. **h.** väristä yms.: selvästi, jyrkästi erottuva; heleä, räikeä;)(himmeä, laimea. | Poskilla v. puna. Välimeren v. sini. Kansallispuvuissa suositaan v:kaita värejä. V:kaan keltainen vaahteranlehti. V:kaasti punatut huulet. V:kaalla varjostuksella karttaan merkitty alue. — *Kuv.* Kirjoituksessa kuvattiin yhteiskunnallisia epäkohtia v:kain värein. **i.** viivoista, piirteistä yms.: selvästi, jyrkästi erottuva. | V:kailla viivoilla piirretty kuvio. V. käsiala. V:kaat, kuin kirveellä veistetyt kasvonpiirteet. - - se liike paljasti hänen leukansa v:kaan kaaren IRIS UURTO. — V. [= jyrkkä] negatiivi. Valokuva on v., jos sen sävyasteikko ulottuu kirkkaimmista valoista synkimpiin varjoihin. **j.** mausta, hajusta: selvä, väkevä;)(mieto. | Valkosipulin v. maku. V:kaasti hapan aine. V. haju. Tuomen v. tuoksu. Tukehduttavan v:kaasti tuoksuvaa hajuvettä. Huoneessa tuntui v. palaneen kankaan käry. **k.** muista ominaisuuksista, sävyistä yms.: selvä, jyrkkä;)(lievä. | V:kaasti savolainen ääntämys. Puheessa tuntui v. vieras korostus. Puhui ruotsia v:kaasti englanniksi murtaen. Tyyli, jossa tuntuu v. Sillanpään vaikutus. "Nummisuutarien" henkilöissä on v. paikallisleima. V:kaas-

ti tunnepitoinen ilmaus. Sana, johon liittyy v:kaasti leikillinen sävy. V:kaasti vasemmistolainen mielipide.

II. määrältään t. asteeltaan suuri, runsas, kova; ero I ryhmästä ei aina selvä; us.)(niukka, pieni, vähäinen.

1. us. par. runsas, kova, ankara. **a.** V. pyynti on vähentänyt riistakantaa. Liian v. puuston harventaminen. Orapihlaja-aitaa on leikattava v:kaasti, par. runsaasti. V. kysyntä, tarjonta. V. [par. runsas, suuri] liikevaihto. — Ajatus sai v:asta kannatusta. Hallitus voinee odottaa v:asta tukea oikeistopuolueilta. Tämä tieto antaa v:asta lisätukea sille väitteelle, että --. Puolueen edustus valtiopäivillä on entistä v:kaampi. A. on tuonut v:kaan [par. runsaan, merkittävän] panoksen kotipitäjänsä sivistysrientoihin. Yksityiset ovat luvanneet tähän tarkoitukseen v:kaan [→ suuren, merkittävän] avustuksen. Messuilla oli koneteollisuus v:kaasti [par. runsaasti] edusteilla. **b.** Vain v:kaalla [= moninkertaisella, suurella, vahvalla] suurennuksella näkyvä bakteeri. V:kaasti [= paljon] suurentava mikroskooppi, linssi. Solu v:kaasti suurennettuna. V:kaasti [= runsaasti] kosteutta imevä aine. V:kaasti [= runsaasti] tyylitelty kukka-aihe. V:kaasti [par. paljon, suuresti] liioiteltu uutinen. Koko seurue oli v:kaasti [par. kovasti] juovuksissa. V:kaasti [= runsaasti, huomattavasti] vientivoittoinen kauppatase. — Intia, v:kaiden [par. suurten, jyrkkien] vastakohtien maa. V:kaasti [= jyrkästi] viettävä, nouseva rinne. V. [par. jyrkkä] mutka, kaarre. V:kaasti [= huomattavan, selvästi] käyrä nokka. V:kaan kierteinen lanka. V:kaasti [= jyrkästi] vasemmalle kaartuva tie. V:kaasti [= paljon, runsaasti] ulkoneva räystäs, otsa. V:kaasti [= jyrkästi, paljon] muista poikkeava väri, luonne. **c.** Kermaa vatkataan, kunnes syntyy v. [par. runsas, vahva] vaahto. V:kaasti [= runsaasti] vaahtoava pesuaine. V. [par. vahva, tiheä, paksu] sumu haittasi lentoliikennettä. V. [= runsas, kova] lumentulo oli tukkinut tiet. V:kaat [= runsaat, kovat, rankat] sateet aiheuttivat tulvia. V:kaasti [= runsaasti, kovasti] savuava polttoaine. V. [= runsas, kova] hikoileminen, kaasunmuodostus. V. [= kova, ankara] verenvuoto, verentungos. V:kaasti [= runsaasti, kovasti] ruohottunut pelto. V:kaasti [= runsas-, tiheä]karvainen iho. V:kaasti sähköinen kappale. V:kaasti [par. runsaasti, helposti] mureneva kivilaji. — V. [par. runsas] kala-, oravakanta.

2. muutoksesta, kehityksestä yms.; us. par. suuri, jyrkkä, tuntuva, nopea, ripeä tms. | V. maan kohoaminen. Liian v. lihominen, laihtuminen. Hintojen v. lasku. Laivanrakennusteollisuutemme on v:kaassa nousussa. V:kaat [= jyrkät, suuret] valuuttakurssien muutokset. Lämpimänä vuodenaikana puiden pituuskasvu on v:kaampaa kuin kylmänä. V. [= nopea, runsas] tukankasvu. V. [= ripeä, nopea] kehitys. Renessanssin aikana taiteet kohosivat v:kaaseen [= runsaaseen, suureen] kukoistukseen. Edistyä, laajeta, taantua v:kaasti 'runsaasti, nopeasti'. V:kaasti [= runsaasti, nopeasti] lisääntynyt luotontarve. Talletukset ovat v:kaasti [par. jyrkästi, paljon] vähentyneet. Laki, joka on v:kaasti edistänyt maatalouden kehitystä. V:kaasti [= kovasti, paljon] kiihtynyt tuuli. -- anna valtakuntasi v:kaasti lähestyä AK.

voimakas|arominen *a.* **-hajuinen** *a.* V. kasvi, kaasu. **-henkinen** *a.* V. persoonallisuus, uudistaja. V. puhe, runo, taide. V. juhlatilaisuus.

voimakasiini *s.* Valtion v.

voimakas|iskuinen *a.* V. nyrkkeilijä. **-kasvuinen** *a.* runsas-, nopea-, hyväkasvuinen. | V. puu, sipuli. V. maa. **-kiiltoinen** *a.* V. mineraali. **-koneinen** *a.* V. höyryalus. **-lihaksinen** *a.* V. painija. V. käsivarsi, selkä. **-luonteinen** *a.* V. johtajatyyppi. **-makuinen** *a.* V. kahvisekoitus. **-otteinen** *a.* V. painija. — V. piispa Hemming. V. novellisikermä. **-piirtei|nen** *a.* Kirkon sisustan v:set yksityismuodot. V. veistos. — Näytelmän v. tulkinta. **-rakenteinen** *a.* tav. elollisesta olennosta: vahvarakenteinen. | V. urheilija. V. poni. V. vartalo, kaula. V. koirarotu. **-sanainen** *a.* V. parannuksen julistaja. **-tahtoinen** *a.* **-tehoinen** *a.* V. keittiökone. — V. mainos, väri. V. symboli. **-tunnelmainen** *a.* F.E. Sillanpään v. kertomataide. **-tunteinen** *a.* V. ihminen. V. maalaustapa. **-tuoksuinen** *a.* V. kukka, puuteri. **-tyylinen** *a.* V. kertoja. **-valoinen** *a.* V. tähti, lamppu, objektiivi. **-vartaloinen** *a.* **-väri|nen** *a.* V:siä koristekuvioita. **-ääninen** *a.* V. puhuja. V. soitin, merkinantolaite.

voima|kausi *s.* Miehuuden v. N.N:n parhaan v:kauden maalaus. **-keino** *s.*, tav. *mon.* voimakkaasti vaikuttava, tehokas, us. väkivaltainen keino. | Työnsulku on työväkeä taivuttava v. Vaikuttaa v:in maan politiikan suuntaan. Pyrkiä v:in valtaan. Hallitus turvautui v:ihin järjestyksen palauttamiseksi. -- postitäti, joka uskoo Taikarannan noitien ja myrrysmiesten v:ihin KIANTO. **-kent|tä** *s. fys.* kappaleeseen jnk alueen jokaisessa pisteessä vaikuttava voima, jonka suuruus ja suunta riippuvat kappaleen ominaisuuksista ja paikasta. | Magneettinen, sähköinen v. Magneetin (synnyttämä) v. — *Kuv.* Poliittiset v:ät. Taivaan ja helvetin mahtavat metafyysilliset v:ät T.VAASKIVI. **-kesku|s** *s.* **1.** *tekn.* voima-asema, -laitos. | Höyryturbiinilla varustettu v. Sulfiittitehtaan v. **2.** *abstr.* ja *kuv.* Aatteellinen, henkinen, poliittinen v. Snellman, kansallisen liikkeen v. -- siihen yhteen suureen v:kseen, joka on eurooppalainen kulttuuri AHO. Kulutus on v., sen ympärillä heilahtelee hinta ja tuotanto AK.

voimakilogramma *s. fys. tekn.* (*lyh.* kgf) voiman teknillinen yksikkö: se voima, jolla maa vetää puoleensa 1 kg:n kappaletta normaalipaikalla (= jonka sijainti vastaa 45. pohjoista leveysastetta merenpinnan tasolla), kilogrammavoima; nyk. tav:mmin kilopondi. **-metri** *s. fys. tekn.* (*lyh.* kgfm) työn yksikkö: se työ, jonka 1 voimakilogramma suorittaa 1 m:n matkalla, esim. kun 1 kg:n painoista kappaletta nostetaan ylöspäin 1 m.

voimakkaahko[1] *mod.a.* -sti *adv.* < voimakas. | V. isku, tuuli.

voimakkaan|lainen[63] *a.* -laisesti *adv.* = ed. | No-

teerausten v. nousu. V:laiset itätuulet. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* voimakkaahko.

voimakkuus[65] *omin.* < voimakas; us. *syn.* voima, teho, intensiteetti. | Voimakkuudestaan kuuluisa tarusankari. Tuulen v. ilmaistaan boforeina. Magneettisen kentän v. Sähkövirran voimakkuuden yksikkö on ampeeri. Säteilyn, valon v. Värin v. Hapon v. eli väkevyys. Äänen v. Aistimuksen, ärsykkeen v. Tarpeiden v. Ilmaisukeinojen, sanonnan v. — *Yhd.* kenttä-, kohtio-, napav.; räjähdys-, valo-, väri-, värähdysv.; virran-, äänenv.; keskiv. **-aste** *s.* **-ero** *s.* **-suh|de** *s.* Eri sävelten v:teet.

voima|kolmio *s. fys.* kahden peräkkäin piirretyn voimavektorin ja voimien resultantin muodostama kolmio, voimasuunnikkaan puolisko. **-komponentti** *s. fys.* osavoima. | Voima voidaan jakaa kahteen tai useampaan v:in. **-kone** *s. tekn.* kone, joka muuntaa jnk energialajin (sähkön, lämmön, tuuli-, vesi- tm. voiman) mekaaniseksi, moottori. | Höyrykone, polttomoottori, turbiini ym. v:et. Pumppu, jonka v:ena on generaattori. Työkoneisiin voima siirretään v:esta voimansiirtimien avulla. — *Yhd.* atomi-, höyry-, lämpö-, sähkö-, tuuli-, vesiv. **-koneisto** *s. tekn.* vrt. ed. | Höyrylaivan, meijerin v. Imatran voimalaitoksen viides v. **-kysymy|s** *s.* Ennen teollisuuslaitoksen v:ksen lopullista ratkaisua pyydettiin asiantuntijanlausuntoa. **-käyt|tö** *s.* **1.** jnk kojeen tms. käyttäminen kone-, sähkötms. voimalla. | Jalka- tai v:öllä toimiva pora. **2.** Sekä valaistus- että v:töön tarkoitettu muuntaja.

voimala[14] *s.* = seur.

voima|laitos *s.* sähköenergiaa kehittävä (ja sitä kulutukseen jakeleva) laitos, voimala, voima-asema, -keskus. | Vuonna 1929 valmistunut Imatran v. — *Yhd.* atomi-, höyry-, sähkö-, vesi-, ydinv.; tunneliv. **-lause** *s.* Vallankumoukselliset v:et. -- voltairelaisista totuudensanoista, jotka verrattuina rehtorimme paatoksellisiin v:ihin olivat kuin floretti raskaan lyömämiekan rinnalla KOSKENN. **-lauseke** *s. fys.* kaava, joka esittää (yksityisen) voiman muiden fysikaalisten suureiden funktiona. **-liike** *s. voim.* lähinnä voimaa vaativa liike; vrt. taitoliike. **-linja** *s.* voimansiirtolinja. | Imatran v.

voimalli|nen[63] *a.*, vars. *heng.* ja *ylät.* (normaalityylissä tav. arkaisoivasti t. *leik.*) -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* voimakas; ks. sen jaotusta.

(I.1.a.) V. tarusankari. -- sinä yksin voit auttaa taistelussa v:sen ja voimattoman välillä VT. Karhu joutui näkemään ne kaksi v:sta härkää KS. -- raitis ja v. ruumis KIVI. Kuninkaan v. käsi ohjasi maan asioita. *(b.)* Usko tekee ihmisen v:seksi kestämään kiusaukset. -- v. tahto vie miehen läpi harmaan kiven KIVI. *(c.)* V. julistaja, saarnamies, kansallinen herättäjä. [Jeesus] oli profeetta, v. teossa ja sanassa UT. V. [= mahtava] noita, poppamies. Sivistyksellisen panslavismin v:simmaksi ajajaksi tuli tšekkiläinen runoilija Jan Kollár IT. *(d.)* us. mahtava. | Älä turvaa ihmisiin, / v:siin, ylhäisiin VK. -- Juuda tuli v:simmaksi veljiensä joukossa VT. Katso, Jumala on v., mutta ei halveksu ketään VT. — Taivaan v. sotajoukko. Mutta kansa, joka siinä maassa asuu, on v:sta ja kaupungit ovat lujasti varustettuja VT. -- katselee kuin v. [= vauras] talonpoika, jonka pellon viljely ja huoneen hallitus aina ovat järjestyksessä SILL.

(2.a.) Ylen v. haupitsi, räjähdysaine. Sai liian v:set silmälasit. *(b.)* Konjakki on v:sta ainetta. Grogista tuli liian v. Keitettiin oikein v:set kahvit. V:sta tupakkaa. *(c.)* Silava on v:sta ruokaa. -- v:sta, mehukasta särvintä kuin härjänliha KIVI. *(d.)* V:sta kompostimultaa. -- v. kesanto, joka -- vuottaa uuden itämisen ja kasvamisen mahtavaa tuskaa HAARLA.

(3.a.) V. hyökyaalto, myrsky. Tuli myös v. pohja, rynkäsi halki partaisen, pimeän korven, humisten ja ryskyin KIVI. -- yli suurten v:sten vetten pauhinan VT. — V. isku. V. kädenpuristus. Työnsin oikein v:sesti ja sain oven auki. Raivasi v:sesti tietään ryteikön halki. Hämmensi kahviaan niin v:sesti, että sitä läikkyi vadille. V:sesti nuijaili Juhani kangellansa härkää KIVI. V. räjähdys, yhteentörmäys. V. kiukunpurkaus. Liian v. kuritus. Poliisi käytti tarpeettoman v:sia otteita. Ryhdyttiin v:sesti [= tarmokkaasti, pontevasti] puuhaan. Perin v:sesti mainostettu uutuus. A. toimi v:sesti terveysolojen edistämiseksi. V. taika, loitsu. -- varkaita varten v. resepti: kourallinen nupia ja kaksi karkeita suoloja! J.SAULI. Armon sana v. / suuret tekee ihmehet HLV. Jeesuksen v:set teot. Kuinka suuret ovat hänen tunnustekonsa ja kuinka v:set hänen ihmeensä! VT. Sillä hänen [Jumalan] armonsa meitä kohtaan on v. VT. Toivokaamme tuloaan, / v:sta voittoaan SIONIN KANNEL. *(b.)* V. halu. V. taipumus musiikkialalle. V. liikutus, synnintunto. V:sena tuli mieleen ajatus kaiken katoavaisuudesta. Joutui v:seen uskonnolliseen herätykseen. -- v:sten himojen liekki KIVI. *(c.)* Tunnelma kapakassa tuli sitä v:semmaksi, mitä useampi pullo tyhjeni. *(d.)* Kielen v:simmat haukkumasanat. Kirota täräytti oikein v:sesti. Iskevää ja v:sta julistusta. V:sta kielenkäyttöä eduskunnassa. V. isänmaallinen puhe. -- Salomon Saarnaajan v:sesti lausuma ajatus: "Kaikki on turhuus ja turhuuksien turhuus" TARK. V:sesti puhui hänen sielullensa nuorten ihanasti riutuvat silmät KIVI. *(e.)* Sodan kauhuja kuvaava v. maalaus. V. hartauskirja. Perin v. tyyli, kuvaustapa. *(f.)* Tuomiopasuunan v. törähdys. Veti hanuristaan v:sen polkan. Liian v. äänenkäyttö. [Enkeli] huusi v:sella äänellä UT. -- oikeata v:sta miehen itkua SILL. *(g.)* Auringon v. valo. V. salamanleimahdus. V:sesti valaistu liikekatu. *(h.)* Liian v:sten värien käyttöä sisustuksessa pitäisi välttää. Syksyn hehkuvan v. kelta. *(i.)* V:sin [= huomiota herättävin] otsikoin julkaistu sensaatiouutinen. V:sin viivoin tehty hiilipiirros. *(j.)* Sinapin v. maku. Ylen v. mädänneen löyhkä. Tuomet tuoksuivat v:sesti. *(k.)* V:sesti raamatullinen tyyli. V:sesti natsilaiselta haiskahtava mielipide.

(II.1.) Perin v. kalastus oli tuhota kalakannan tyystin. Taimistoa ei pidä harventaa liian v:sesti 'runsaasti'. Huviteltiin kerrankin oikein v:sesti 'runsaasti, pontevasti, perinpohjaisesti'.

(2.) Liian v. laihtuminen. Puuteollisuus oli v:sessa nousussa. Viime aikoina v:sesti kehittynyt yhdistystoiminta. Tavattoman v. parrankasvu. Kasvillisuus on yhä, varsinkin jokilaaksoissa, melkoisen v:sta I.K.INHA.

voima|luku *s. tekn.* höyrykattilan tehon ilmaiseva luku, joka saadaan kertomalla kattilan käyttöpainetta osoittava luku tulipinnan neliömetriluvulla. | Höyrykattilat luokitetaan v:luvun mukaan. **-luon|ne** *s.* vrt. voimaihminen. | - - sellaisen v:teen kuin Napoleonin kiintymys "Wertheriin" KOSKENN. **-lyönt|i** *s. urh.* Nyrkkeilijät harjoittelevat raskaita v:ejä hiekkasäkkiin. **-lähde** *s.* = voimanlähde. **-mie|s** *s.* **1.** fyysisesti poikkeuksellisen voimakas mies. | Sirkuksen v. V:hen perikuva Herakles. **2.** osaksi *kuv.* ed:een liittyen: henkisesti, tahdonvoimaltaan, henkiseltä suorituskyvyltään, vaikutusvoimaltaan poikkeuksellisen voimakas mies. | Politiikan v:het. Suomalaisen kansankuvauksen v. Heikki Toppila. **-mittari** *s. fys. tekn.* koje, jonka avulla mitataan voima, joskus myös voimakoneiden kehittämä teho t. työkoneiden käyttämä mekaaninen energia; *syn.* dynamometri. | Kierrejousen venymiseen perustuva v. **-momentti** *s. fys.* tav:mmin voiman momentti. **-monikulmio** *s. fys.* useiden samaan pisteeseen vaikuttavien voimien voimavektoreiden muodostama monikulmio. **-monio** *s. fys.* = ed. **-määrä** *s.* Höyrykoneen kehittämä v. **-nainen** *s.*, tav. *leik.* vrt. voimamies. | Naiskuulantyöntäjä, oikea v.

voimanantaja *s.* Polttomoottori v:na. Imatraa suunniteltiin rautateittemme v:ksi. Nitroglyseroli räjähdysaineen v:na.

voimanero *s.* vrt. voimaihminen. | Suomalaisen runouden v. Aleksis Kivi.

voiman|hankinta *s.* V. ja -jakelu. **-hukka** *s.* Koneiden huonokuntoisuudesta johtuva v. — [Seuran jäsenen] pois jääminen merkitsi - - tuntuvaa v:a seuran toiminnassa AK. **-häviö** *s.* = ed. | Muuntamisen johtoverkossa aiheuttamat v:t. **-jakelu** *s.* Lämmön- ja v. samasta höyrykeskuksesta. Etelä-Suomen v. **-kehity|s** *s.* Matalapaineturbiineja käytetään v:kseen. **-koetus** *s.* = voimainkoetus. **-kuluttaja** *s.* Typpiteollisuus on suuri v. **-kulutus** *s.* Sahalaitosten v. on n. 80—120 kWh standarttia kohti. **-käyt|tö** *s.* HJK pyrki silmittömällä v:öllä saamaan vauhtia peliinsä. — Metalliteollisuuden v. **-lisä** *s.* lisävoima. | Armeija sai vapaaehtoisista tuntuvan v:n. **-lisäys** *s.* = ed. **-läh|de** *s.* Kosket ovat tärkeitä v:teitä. Hiomakoneen v:teenä käytetään vesiturbiinia, höyrykonetta tai sähkömoottoria. Kivihiili teollisuuden v:teenä. — Ravinto elimistömme v:teenä. Sokeri on tehokas v., koska se on tiivistetyin ravintoaineemme. — Kristillisyys siveellisenä v:teenä. Kansallamme oli kaksi v:dettä, joihin fennomaanit panivat luottamuksensa: sivistys ja kansallishenki AK. Ja työstä oli tullut hänen viimeinen, suurin ja kestävin v:teensä PEKKANEN. **-menekki** *s. tekn.* voimankulutus. | Puimakoneen v. **-mittau|s** *s.* Koneen kuluttama teho todetaan v:ksissa. **-mittely** *s.* voimainmittely. **-näyt|e** *s.* jkn ruumiillista, sotilaallista, taloudellista, henkistä tms. voimaa, suorituskykyä todistava teko t. suoritus. | Hevosenkengän oikaiseminen v:teenä. Neuvostoarmeijan vappuparaati on samalla v. Talvisotamme oli pienen kansan harvinainen v. Kolmiosainen suurromaani, todellinen tekijänsä v. **-näytös** *s.* par. ed. **-pesä** *s. kuv.* Vahva mies, oikea v. **-ponnistus** *s.* voimainponnistus. **-purkaus** *s.* Räjähdys on kaasujen nopeaan laajenemiseen perustuva äkillinen v. **-rip|e** *s.*, tav. *mon.* Pääsin perille viimeiset v:peeni ponnistaen. **-saan|ti** *s.* Tehtaan v:nin turvaa oma voimalaitos. **-siirrin** *s. tekn.* voimansiirtolaite, -väline.

voimansiirto *s.* Vihollinen suoritti suuria v:ja. — Vars. *tekn.* voiman siirtäminen sen kehityskohdasta kulutuskohtaan (voimakoneesta työkoneeseen, voimalaitoksesta käyttöpaikkoihin tms.), transmissio. | Kardaaniakselia käytetään auton koneistossa v:on. V. polkimesta jarrukenkiin. V. tapahtuu lyhyillä matkoilla mekaanisten välineiden (akseleiden, hihnojen, pyörien yms.) avulla, pitkillä matkoilla sähköä käyttäen. — *Kuv.* - - jokapäiväistä v:a Jumalalta meille L.POHJANPÄÄ. — *Yhd.* kauko-, lähiv. **-akseli** *s. tekn.* **-eli|n** *s. tekn.* Jarrujärjestelmän v:met. **-hihna** *s. tekn.* Nahkainen, kudottu v. **-joh|to** *s. tekn.* Imatran voimalaitoksen v:dot ulottuvat halki Etelä-Suomen. **-järjestelmä** *s. tekn.* **-ketju** *s. tekn.* **-koneisto** *s. tekn.* **-köysi** *s. tekn.* **-laakeri** *s. tekn.* **-lait|e** *s. tekn.*, tav. *mon.* voimansiirtoon käytetyistä mekaanisista laitteista. | Akselit, hihnat, pyörät ym. v:teet. Ketju polkupyörän v:teena. Moottorin teho siirretään auton vetopyörään v:teiden avulla. Dieselmoottorivaunujen v:teet. **-linja** *s. sähk.* voimajohtolinja. | Voimalaitosten välinen v. **-pyörä** *s. tekn.* **-tekniikka** *s.* **-teollisuus** *s.* Kuntien harjoittama valaistus- ja v. **-väline** *s.* Hihnat, nesteet, sähkö ja puristettu ilma v:inä.

voiman|siirtäjä *s.* Sähkövirta v:siirtäjänä. **-säästö** *s.* Kuulalaakerien käyttäminen merkitsee suurta v:ä. Uuden työmenetelmän avulla saavutettu v. **-tarve** *s.* Teollisuuslaitoksen, kaupungin v. Koneen v. **-tasaus** *s. tekn.* Jarrujärjestelmän v. **-tunne** *s.* Alkoholin antama v. - - sielunaarre, joka lisää v:tta kuin syvästi nukuttu uni SILL. **-tun|to** *s.* Alkavan miehuuden v. V:nossaan hallituspuolue turvautui laittomuutta hipoviin keinoihin. - - Toivon [= miehen] v. ja miehuuden ylpeys ei ollut väärää ylpeyttä WALTARI. **-varsi** *s. fys.* ks. varsi I.6.b.

voima|ote *s.* Kuri palautettiin v:ottein. **-ottelu** *s.* Atleettien v:t. **-paini** *s.* Kilpailuissa esitettiin enemmän voima- kuin taitopainia. **-paperi** *s.* käärepaperina, pussien valmistamiseen yms. käytetty luja kiillottamaton t. toiselta puolelta kiillotettu paperi. | Ruskea, sininen v. V:sta tehdyt säkit. **-pari** *s. fys.* kaksi kappaleen eri pisteisiin vaikuttavaa yhtä suurta, vastakkaissuuntaista voimaa. | Magneettineulan eri päihin vaikuttavat maamagneettiset voimat muodostavat v:n.

voimaperäi|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** toiminnasta: voimakas, tehokas, tarmokas, ponteva, jäntevä, kova, ankara, rivakka, intensiivinen. | V. isku, työntö, tempaus. V. työnteko, hie-

ronta, valmennus, voimistelu. Liian v. reuhtominen ei hyödytä mitään. V. raittiustyö, mainostus. V:sesti harjoitettu propaganda. Keskitetty, v. tutkimustyö. Asiaa ryhdyttiin v:sesti selvittämään. V·sistä otteistaan tunnettu poliitikko. V:set kurinpitotoimet. V. sadattelu, kiroilu. V. [= runsas, voimakas] lannoitus. Kovin v. kalastus vähensi pahasti kalakantaa. Liian v. [= nopea, runsas] laihdutus. — *Maat.* pinta-alayksikköä kohti paljon työvoimaa t. pääomaa käyttävä, intensiivinen;)(laajaperäinen. | V. maatalous, viljely. V:sesti viljelty puuvilla-alue. 2. *harv.* aineesta: voimakas, tehokas, väkevä. | V. lannoite. Kurkku vaatii v:stä maata. Kovin v. syövytysaine. 3. ilmauksista: voimakas, väkevä. | Käyttää v:stä kieltä. Kielemme v:simmät kirosanat. Sanonnan liiallinen v:syys.

voimaperäistyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) tav:mmin voimaperäistää.

voimaperäisty|ä[1] *pass.v.*, vars. *maat.* < seur. | Kesantoalaa vähennetään maanviljelyksen v:essä. Metsätalouden viimeaikainen v:minen.

voimaperäistä|ä[2] *v.*, vars. *maat.* tehdä voimaperäise(mmä)ksi. | Leipäviljan viljelyä pyritään v:mään. Peltoalaa laajentamalla ja viljelyä v:mällä lisätään maataloustuotantoa.

voima|pesä *s.* voimanpesä. **-politiik|ka** *s.* 1. voimakeinoja käyttävä politiikka. | Bismarckin v. Häikäilemätön v. Sovinnollisen ulkopolitiikan edut v:an rinnalla. 2. *harv.* voimatalouspolitiikka. | Valtion v. **-pyörä** *s. tekn.* suhteellisen hidaskäyntinen hammaspyörä, joka on käytössä lyhyehkön ajan kerrallaan;)(työpyörä. | Käsikäyttöisen vintturin v. **-reaktori** *s. tekn.* höyry- t. kaasuturbiinin lämpökattilana toimiva reaktori. **-reservi** *s.*

voimarkkin|at *s. mon.* Pohjoismaiden merkitys maailman v:oilla.

voima|ruuvi *s. tekn. harv.* väkiruuvi. **-ryhmä** *s.* — *Sot.* Hyökkäykseen keskitettiin viiden armeijan vahvuinen v. **-san|a** *s.* 1. puheen tehosteena, tunteenpurkauksen ilmaisuun tms. tav. interj:n tavoin käytetyistä voimakkaan affektipitoisista sanoista (kirosanoista ja kirosanoja lievemmistä ilmauksista). | Jumalauta, saatana, hitto, mokoma ym. v:at. Karkea, räikeä, lievä v. Käyttää, täräytellä, lasketella, viljellä v:oja. Höystää puhettaan v:oilla. 2. yl. voimallinen sana t. sanonta. | "Riistäjä", "verenimijä" ym. porvarillisia vastaan tähdätyt v:at. - - itsepäisesti työnsi Topi suustaan uuden v:ansa: Solisali-ratti KIANTO. 3. mahtisana. a. vars. *heng.* ihmeitä tekevä sana. | Kaikk', kuningasten kuningas, / vallitset v:allas HLV. [Jeesus] asettaa v:allaan myrskyn AK. b. taikasana, manaus, loitsu. | - - manata v:oilla hailiparvet viiden virstan laajuudelta verkkoihin E.ELENIUS. **-separaattori** *s.* konekäyttöinen separaattori.

voimassa *adv.* ks. voima I.5. **-oleva** *a.* tav. ⌒. **-olo** *s.* Avioliittokuulutuksen v:a koskevat määräykset. **-oloaika** *s.* Asetuksen, patentin, matkalipun v. Sopimuksen v:a pidennettiin. **-pito** *s.* Perinnäistapojen v.

voima|suhde *s.*, tav. *mon.* Joukkueiden v:suhteet. Eri valtakuntien ilmavoimien keskinäiset v:-suhteet. Poliittiset, yhteiskunnalliset v:suhteet. Eri puolueiden väliset v:suhteet. Hinta määräytyy kysynnän ja tarjonnan välisten v:suhteiden mukaan. Maalauksen värisävyjen, sävellyksen eri äänten v:suhteet. **-suunnikas** *s. fys.* suunnikas, jonka vierekkäisinä sivuina on kaksi samaan pisteeseen vaikuttavaa voimaa ja lävistäjänä näiden voimien resultantti, voimien suunnikas. **-taloudellinen** *a.* V. kysymys. **-talou|s** *s.* 1. Suomen v. perustuu vesivoimavarojen hyväksikäyttöön. 2. yl. voiman (tarkoituksenmukainen) käyttö. | Urheilijan on säännösteltävä v:ttaan. **-tariffi** *s.* voimavirran hinnoituksessa käytetty tariffi; vrt. valaistustariffi. **-tarkoitu|s** *s.* V:ksiin käytettävä sähkö. **-tekij|ä** *s.* Poliittinen, sotilaallinen v. Ruotsin laivasto oli 1500-luvulla v. Itämerellä. Suomen työväenjärjestöt olivat vuoden 1905 suurlakon v:öitä. Osuustoiminta taloudellisena v:änä. **-te|ko** *s.* 1. yliluonnollista voimaa todistava teko, tunnusteko. | Jumalalliset v:ot. Jeesuksen v:ot. Antikristus on tekevä v:koja ja ihmeitä. 2. suurteko, -työ, uroteko, -työ. | Tarusankarien v:ot. Suurmiesten v:ot säilyvät historiassa. Ja kykenisikö hän edes panemaan toimeen sellaista v:koa [= emännöitsijän erottamista]? WILKUNA. **-tilanne** *s.* Poudat vähensivät järvien vesimäärää, ja v. paheni. **-toimenpi|de** *s.* Sotilaalliset, poliittiset v:teet. Turvautua v:teisiin jtak vastaan. **-toimi** *s.* Hallitus ryhtyi v·in talouselämän vakaannuttamiseksi.

voimat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.*

I. varsin. merk.: jolta t. josta puuttuu voima(a), heikko;)(voimakas, vahva. 1. a. fyysisestä heikkoudesta. | Vanha ja v. ihminen. Sairauden jäljeltä raukea ja v. Olin v. ja veltto kuin lankavyyhti. Tauti, jolle on ominaista yleinen v:tomuus. Kaatui v:tomana maaliviivalle. Olin liian v. nousemaan. Kädet vaipuivat v:tomina syliin. Vapisevat, v:tomat jalat. A. hyppäsi kovin v:tomasti, ja rima tuli alas. Vanhuksen pää vaipui v:tomasti käsien varaan. — V. kädenpuristus, isku, heitto. Kuoron laulu tuntui kovin v:tomalta. Liian hennosti ja v:tomasti soitettu sonaatti. b. henkisestä voimattomuudesta: tarmoton, hervoton, veltto. | Henkisesti lamaantunut ja v. ihminen. - - kummallinen v:tomuus, joka joskus ennenkin oli - - häneen mennyt, niin ettei hän kyennyt mitään päättämään KATAJA. Romaanin loppupuolella tekijän ote väsähtää ja käy hiukan v:-tomaksi. Sovinnainen, v:tomasti maalattu muotokuva. 2. yl. teholtaan, vaikutukseltaan, intensiteetiltään vähäinen, heikko, tehoton. | V:-tomana tuikuttava liekki. Purjeet riippuivat velttoina ja v:tomina. Liian v:tomalta tuntuva värisävy. — *Erik.* a. äänestä: heikko, vaimea, vaisu. | Sairaan v. valitus. Soitin, jonka ääni on liian v. suureen konserttisaliin. V:tomasti soiva hälytyskello. b. maaperästä: laiha, karu. | Huonosti lannoitettu, v. maa. Ryöstöviljelyllä v:tomaksi saatettu pelto. Torpparin oli kiskottava leipänsä v:tomasta maasta. c. taidetuotteista yms.: tehoton, lattea, mielenkiinnoton, väritön. | Ahon myöhemmät teokset tekevät hauraan ja v:toman vaikutuksen. Soitinnukseltaan kovin v. sävellys.

II. avarammin. 1. jolta puuttuu mahdollisuudet tehdä jtak; avuton, kykenemätön. | Tauti, jonka edessä taitavinkin lääkäri on täysin v. Veden puutteessa palokunta sai v:tomana katsella, miten tuli tuhosi koko rakennuksen. Puolueriitojen keskellä hallitus näyttää olevan aivan v. Pian perustamisensa jälkeen Kansainliitto osoittautui v:tomaksi. Kysymys, jonka ratkaisemisessa asiantuntijankin täytyi myöntää v:tomuutensa. Keino, joka tässä tapauksessa näyttää v:tomalta. Olemmeko v:tomia auttamaan hädänalaisia veljiämme? Mä heikko olen aivan / ja kaikkeen v. VK. - - tällaista valloittajaa vastaan - - oli jokainen v. HEPOR. — V. raivo täytti mieleni. Puristeli nyrkkejään v:tomassa vihassa. — Vars. *lak.* pätemätön, tehoton. | Testamentti julistettiin v:tomaksi. Kiinnitys on määräehdoin v. uuden omistajan suhteen. On velkakirjani v., / jo risti sen yli tehty on HLV. 2. *kans.* varaton, köyhä. | Kylän taloista näkyy olevan v:tomin Läättä, jonka harvalukuiset rakennukset eivät täytä läheskään tonttipalstaa J.AILIO. Pahimpina v:tomuuden päivinä Asikkalan pappilan porstuanperässä hänen mieleensä oli kaukaisesti muistunut tynnyrin ruissäkki TALVIO.

voima|työ *s.* voimateko. **-urheilu** *s.* Paini on suosittua v:a. **-uros** *s.*, vars. *ylät.* = voimamies 1. | N.N., kuuluisa painija ja v. **-vaihtelu** *s.* Paisuttimella aikaansaadut urkujen v:t. Lausuja käytti taitavasti hyväkseen v:ita. **-vaikutu|s** *s.* **1.** voimana ilmenevä vaikutus; teho. | Magneetin v. magneetittomiin rautakappaleisiin. Sähkövarausten välinen v. Räjähdysaineen v. Potkurin eteenpäin työntävä v. — Jeesuksen sanojen v. kuulijoissa. Jumalan v. ilmenee ihmisessä alistumisena. **2.** tehovaikutus, efekti. | [Kirjailija] tavoittelee teatterimaisia v:ksia. **-varasto** *s.* Auringon suuri v. [Urheilijalla] näytti olevan tyhjentymätön v. Usko Jumalaan merkitsee kristitylle ehtymätöntä v:a. **-var|at** *s. mon.* Suomen koskien v:at. Aineelliset, henkiset v:at. Loppuun kulutetut v:at. - - kiljaisi äänellä, joka särkyi v:ojen puutteessa V.LINNA. **-varau|s** *s.*, tav. *kuv.* Elollisen olennon käyttäytymistä ohjaavat v:kset eli vietit. Johtajan on sosiaalisessa kentässä edustettava aluetta, jolla on korkea v. K.v.FIEANDT. **-vaunu** *s.*, vars. *vanh.* auto. | Silloin ajaa yhtäkkiä v. portin eteen AHO. **-vektori** *s. fys.* voiman suuruutta ja suuntaa esittävä vektori. **-verk|ko** *s. sähk.* voimajohtojen muodostama verkko. | Teollisuuslaitos saa tarvitsemansa voiman lähimmästä v:osta.

voimaviiva *s. fys.* voimakentän suunnan (kussakin pisteessä) osoittava viiva. | Sähköisen kentän v:t. Magneettiset v:t. Kentän voimakkuuden osoittaa v:in tiheys. **-kenttä** *s. fys.* = voimakenttä. | Magneettinen, sähköinen v. **-luku** *s. fys.* **-tiheys** *s. fys.*

voimavirta *s. sähk.* tav. voimatarkoituksiin käytetty sähkövirta; vrt. valaistus-, talousvirta. **-johto** *s. sähk.* = voimajohto. **-kaapeli** *s. sähk.*

voimayksikkö *s.* jtak voimaa määritettäessä käytetty yksikkö, voiman yksikkö. | Dyne, kilopondi v:nä.

voimeijeri *s.* Voi- ja juustomeijeri.

voimi|nen[63] *teonn.* < voida (ks. sitä). — *Mon. puhek.* vointi. | Hei sitten ja hyviä v:sia!

voimist|aa[2] *v.* -avasti *adv.* -us[64] *teonn.* tehdä voimakkaa(mma)ksi, vahvistaa. | V. lihaksiaan voimistelulla. V:ava ravinto. Levollinen ja v:ava uni. Terveellinen ja v:ava ilmasto. V:avasti vaikuttava lääke. — Uuden ohjelman odotettiin v:avan puoluetta. Sodanuhka usein v:aa kansan yhteistuntoa. Nuorison hyvien harrastusten kannustaminen ja v:aminen. Koulun tehtävänä on myös v. kodin antamaa kasvatusta. Tapaus vain v:i haluani päästä ulkomaille. Uskoa v:avasti vaikuttava kokemus. — Pellon kasvua v:etaan [= parannetaan] lannoittamalla. Lantavedellä v:ettu maa. — Ääntä v:ava kaiutin. Valaisimen valoa voidaan v. sopivalla varjostimella.

voimistelija[14] *tek.* < seur. | Pojasta tuli innokas v. Seuran v:in esitykset. Suomen v:t menestyivät vuoden 1948 olympiakisoissa erinomaisesti. — *Yhd.* kilpa-, lääkitys-, sairas-, sirkus-, taitov.; esiv.; teline-, vannev.

voimistel|la[28] *v.* tehdä voimisteluliikkeitä, harjoittaa voimistelua. | V:en 10 minuuttia joka aamu. V. permannolla, telineillä. Koulussa v:tiin innokkaasti. Edustajamme v:ivat renkailla kultamitalin.

voimistelu[2] *s.* ahtaammassa merk:ssä oman ruumiin menetelmällinen harjoittaminen erilaisten liikkeiden t. liikesarjojen avulla; tällaisten liikkeiden suorittaminen näytös- t. kilpailutarkoituksessa; avarammin myös kaikesta järjestelmällisestä ruumiinliikunnasta, esim. leikistä ja urheilusta, jota harjoitetaan terveydellisessä t. kasvatustarkoituksessa. | V. ja urheilu. Rytmillinen v. Kasvatusopillinen v. Miesten, tyttöjen v. Harrastaa v:a. V. koulujen oppiaineena. V:n arvosana. Ohjelman päätteeksi pojat esittivät v:a. Suomalaisten menestys olympiakisojen v:ssa. Voimaa, nopeutta ja kestävyyttä kehittävä leikki on v:a. — *Kuv.* Kovan leivän pureminen on hampaiden v:a. Ristisanatehtävien ratkaiseminen älyn v:na. — *Yhd.* aamu-, iltav.; taitov.; keila-, sauva-, vannev.; permanto-, telinev.; mies-, nais-, ryhmä-, valio-, yhteisv.; koti-, koulu-, pulpetti-, sirkusv.; kilpa-, lääkitys-, muokkaus-, ryhti-, sairas-, verryttely-, äitiysv.; aivo-, ajatus-, älyv.

voimistelu|asento *s.* **-asu** *s.* Poikien v.: voimistelupaita, lyhyet housut ja voimistelutossut. **-esitys** *s.* Juhlan ohjelmassa oli tyttöjen v. **-halli** *s.* Korkeakoululla on oma urheilukenttä, v. ja uima-allas. **-harjoitu|s** *s.* Leirin ohjelmassa on v:ksia, leikkejä ja uintia. Seuran v:kset pidetään kerran viikossa. **-harrastus** *s.* **-housut** *s. mon.* Lyhyet valkoiset v. **-innostus** *s.* **-jalkine** *s.* voimistelukenkä. **-joukkue** *s.* Suomen v. Rooman olympiakisoissa. **-juhla** *s.*, us. *mon.* SNLL:n v. Kansallisteatterissa. Toukokuun suuret v:t. **-järjestelm|ä** *s.* Viktor Heikelin perustama suomalainen v. Olympiakisoissa on erinomainen tilaisuus vertailla eri maissa käytössä olevia v:iä. **-kenkä** *s.* = voimistelutossu. **-kerho** *s.* **-kilpailu** *s.*, us. *mon.* Poikien v:t. Olympiakisojen v:t. **-kurssi** *s.*, tav. *mon.* Kisakallion v:t ikänaisille. **-laitos** *s.* voimistelunopettajia valmistava oppi-

laitos. **-leikki** *s.* voimistelullinen, voimisteluohjelmaan kuuluva leikki. **-leiri** *s.* Pohjoismainen v. Vierumäen urheiluopistossa. **-liik|e** *s.* Aamuisin on terveellistä ottaa kylmä suihku ja tehdä muutamia ripeitä v:keitä. **-liitto** *s.*

voimistelulli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* voimistelulle ominainen, sen kaltainen, voimistelun alaan kuuluva; voimistelua koskeva; voimistelu-. | Nuorison v. kasvatus. V:sta täsmällisyyttä ei opettaja saa voimistelevilta lapsilta vaatia. V. leikki. V:sesti onnistunut liikesarja.

voimistelu'maaottelu *s.* **-matto** *s.* voimisteluun kuuluvissa hypyissä yms. alustana käytetty matto. | Kookoskuitutäytteinen v. **-merkki** *s.* voimistelusuorituksista annettava rintamerkki. | Poikain v. Suorittaa v. **-mestaruus** *s.* Seuran, Suomen v. **-mestaruuskilpailu** *s.*, tav. *mon.* **-mies** *s.* Lehtori A. on innokas urheilu- ja v.

voimistelun'harrastaja *s.* **-harrastus** *s.* **-johtaja** *s.* Voimistelu- ja urheiluseuran v. **-ohjaaja** *s.* Nuorisoseuran v. **-opettaja** *s.* Oppikoulun v. **-opetus** *s.*

voimistelu|numero *s.* Juhlaa varten oli harjoiteltu useita v:numeroita. **-näytö|s** *s.* Tuhannet voimistelijat ottivat osaa v:kseen. **-ohje** *s.* **-ohjelma** *s.* Harjoiteltiin kesäjuhlien v:a. V:an otettiin myös telineliike. **-opas** *s.* voimisteluohjeita sisältävä kirja. **-osasto** *s.* Nuorisoseuran jäsenistä kuului suurin osa sen v:on. **-ottelu** *s.* Koulujen välinen v. **-paita** *s.* miesten ja poikien voimisteluasuun kuuluva hihaton t. lyhythihainen trikoopaita. **-puku** *s.* Hihaton, lyhythameinen naisten v. Miesten v. **-puvusto** *s.* **-rengas** *s.*, tav. *mon.* = rengas I.2.d. **-rivi** *s.* **-sali** *s.* Koulun v. **-sauva** *s.* miesten permantovoimistelussa vars. aikaisemmin käytetty noin metrin pituinen teräs- t. puusauva. **-seura** *s.* **-suunta** *s.* Hilma Jalkasen kehittämä v. **-taito** *s.* Koulun oppilaiden v. **-tanko** *s.* = rekki. **-teline** *s.* teline, jonka varassa suoritetaan voimisteluun kuuluvia riipunta-, noja- ja hyppyliikkeitä. | Rekki, nojapuut, puolapuut, hyppyarkku ym. v:et. **-temppu** *s.* Uhkarohkeat pojat tekivät rakennustelineillä v:ja. **-tossu** *s.* voimistelussa käytettävä tossu, voimistelukenkä. | Valkoiset, pehmeäpohjaiset v:t.

voimistelut|taa[2*] *kaus.v.* < voimistella. | Lapsia v:etaan musiikin tahdissa.

voimistelu|tunti *s.* Oppilaat saivat v:tunnilla pelata koripalloa. **-väki** *s.* Maamme v. **-väline** *s.* voimisteluliikkeiden vaikutuksen lisäämiseksi käsissä pidettäviä ja liikuteltavia esineitä; joskus avarammin myös voimistelutelineistä. | Vanne, pallo, hyppynuora ym. v:et. **-yhdistys** *s.*

voimistu|a[1] *pass.v.* (< voimistaa) tulla voimakkaa(mma)ksi, vahvistua, vahveta. **1. a.** fyysisen t. henkisen kestävyyden, suorituskyvyn kasvamisesta, paranemisesta. | Lapsi kasvoi ja v:i joka päivä. Potilas on jo sen verran v:nut, että pystyy istumaan. Ruumiillisessa työssä lihakset v:vat. — Iän mukana ihminen v:u henkisestikin. — Huonekasvit saadaan v:maan sopivasti lannoittamalla ja leikkaamalla. **b.** jnk mahdin, (vaikutus)vallan, merkittävyyden yms. kasvamisesta. | Taitavan hallitsijan johtamana valtakunta v:i sisäisesti ja ulkonaisesti. Porvarissäädyn v:minen 1800-luvulla. Ammattijärjestöt ovat viime vuosina yhä v:neet. Saksan sotavoimien uhkaava v:minen. Isännän ahkeruus ja taito saivat tilan v:maan 'vaurastumaan'. Kun israelilaiset sitten v:ivat, saattoivat he kanaanilaiset työveron alaisiksi VT. — Hallituspuolueen vallan jatkuva v:minen. **2.** yl. tulla voimaltaan, teholtaan, vaikutukseltaan, määrältään tms. suuremmaksi. **a.** Vihollisen hyökkäykset olivat viime päivinä v:neet. Vähäisestä alusta suurpaloksi v:nut tuli. Uusien laitteiden ansiosta lähettimen teho v:i kaksinkertaiseksi. Sähkövirran v:minen. Äänen v:minen kaiuttimessa. Tuuli oli v:nut myrskyksi. Auton valot v:ivat sitä mukaa kuin auto läheni. Aamun sarastus v:i vähitellen selväksi päiväksi. Taivaanrannan vaalea puna v:i syväksi hehkuksi. **b.** halusta, tunteesta, mielipiteestä tms. | Vastuksista pojan opinhalu vain v:i. Uskon v:minen. Epäluuloni v:ivat, kun kuulin, että - -. Mieltymys oli v:nut rakkaudeksi. Minussa v:i se käsitys, että - -. Yhä enemmän näyttää v:neen [= saaneen lisää kannatusta, tulleen yleisemmäksi] se mielipide, että - -. Vasemmistosuuntaus v:i viime vaaleissa. **c.** Yleisön ostokyky on viime aikoina v:nut 'kasvanut, parantunut'. Puuvillamarkkinoilla on havaittavissa v:mista 'vahvistumista, kiintenemistä'. — Oravakanta on viime vuonna aika tavalla v:nut, par. lisääntynyt, kasvanut. — Tuonnin, viennin v:minen 'lisääntyminen, kasvaminen'. Sähkön kulutus on v:nut. Tuotantoelämän jatkuva v:minen. — Modernismin vaikutus näytelmätaiteeseenkin on v:nut. Realistisen tyylisuunnan v:minen. — Säätykierron v:minen 'vilkastuminen'.

voimistutta|a[2*] *kaus.v.* -vasti *adv.* (< ed.) tav:mmin voimistaa. | Ravitsevat ateriat v:vat sairasta. Valtion talouden v:minen olkoon hallituksen pyrkimyksenä.

voimit|taa[2*] *v. harv.* tehdä maaperä(ä) kasvukyvyltään voimakkaammaksi, lannoittaa. | Eläinlannalla v:ettu maa.

voimuus[65] *s. fys. vanh.* energia, voima.

voinappi *s.* nappimainen voiannos. | Annos leipää ja v.

voin'arvostelija *s.* vrt. seur. **-arvostelu** *s.* V:a suoritetaan valtion vointarkastuslaitoksessa.

voinaula *s.* ks. naula II.

voinen[63] *a.* **1.** *poss.* Uunipannun pohjalle levitetään v. paperi ja taikina kaadetaan pannuun. **2.** *ain.* V. kakuntäyte.

voin'hinta *s.* **-keltainen** *a.* V. sieni. **-kirppu** *s.* Kivellä: voinokare. | - - saanpa siitä [lehmästä] toki - - silloin tällöin vielä voin-kirpunkin leipä-murenani päälle. **-kulutus** *s.*

voinokare *s.* Paistoksen päälle pannaan korppujauhoja ja v:ita.

vointarkastus *s.* voin laadun (virallinen) tarkastus. **-laitos** *s.* Valtion v. tarkastaa maasta vietävien ja maahan tuotavien meijerituotteiden ja kananmunien laadun sekä valvoo margariinin valmistusta ja kauppaa.

voin|ti[4*] *teonn.* < voida. **1.** kyky, mahdollisuudet. | Lapsetkin yrittävät auttaa ottamalla v:tinsa mukaan osaa talon töihin. - - tien var-

rella asuvien täytyi - - antaa heille [markkinamiehille] yösijaa v:tinsa mukaan *AHO. **2. a.** terveys, terveydentila. | Tiedustella vieraan, potilaan v:tia. Hyvä, huono v. V:tini on erinomainen. Olla hyvässä v:nissa. — Hyvästeltäestä. | Näkemiin ja hyvää v:tia! Hyvät v:nit! — *Yhd.* hyvin-, pahoinv.; yleisv. **b.** *harv.* taloudellisesta tilasta. | Talo on hyvässä v:nissa 'varakas, vauras'. — *Yhd.* hyvinv.

-vointi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Huono(n)-, hyvin-, pahoinv.

vointu|a[1*] *v. harv.* voipua, vaipua. | - - touhu jatkui iltapuolelle saakka, kunnes v:i kukin, tytöt ja akat ja miehet, lavitsoilleen HAARLA.

voin|tuoja *s.* Englannin v:tuojat. **-tuonti** *s.* **-tuotanto** *s.* Tilan, meijerien v. Tanskan v. **-tuottaja** *s.*

voinuija *s.* Voi sullotaan dritteliin puisella v:lla.

voin|vaivauskone *s.* **-valmistaja** *s.* **-valmistu|s** *s.* V:ksen tunsivat jo vanhan ajan paimentolaiskansat. V:kseen käytettävä kerma. **-viejä** *s.* Suomalaiset v:t. Tanska v:nä.

voinvienti *s.* Suomen v. Englantiin. **-liike** *s.* **-maa** *s.* **-palkkio** *s.* voinviennistä maksettu tukipalkkio.

voinäyte *s.*

voi|pa[11*] **1.** *a. (partis.),* vars. *kans.* hyvinvoipa. **a.** varakas, vauras. | V. talollinen. Varakasta, v:paa väkeä. Yksinäinen mutta v. talo. - - on tila vauras, viel' on torppia v:pia kolme *MANN. **b.** terveydeltään hyvässä voinnissa oleva, hyväkuntoinen, terve, vankka. | - - v. käypi sauvattakin, kepittäkin keikkaiseepi SL. - - ihmisten ilmoihin pääsemisestämme tuli meidän vaan kiittää v:paa hevostamme PÄIVÄR. [Vanha, harmaa honka] keskellä v:pia, vihantia puita PAKK. **2.** *partis.* (*rinn.* voiva) ks. voida. — *Yhd.* kaikkiv.; päätöksen-, tuomionv.; hyvin-, pahoinv.

-voipai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* = -voipa, -voiva. | Kaikkiv.; hyvinv.

voi|paketti *s.* **-pakkaus** *s.* **-pala** *s.* **-palanen** *s.* **-pallero, -pallo** *s.* Voi asetetaan voilautaselle usein pieniksi v:iksi pyöriteltynä. **-paperi** *s.* (voin pakkaamiseen, keittiötalouteen yms. käytetty) pergamenttipaperi t. pergamiini. | Rasvaiset ruoka-aineet käärītään v:in. **-para** *s. myt.* para, jonka kuviteltiin kantavan omistajalleen voita ja maitoa.

voipu|a[1*] *v.* väsyä, uupua, nääntyä, hiutua, riutua, hervota, raueta. | Sairastamastaan taudista vielä heikko ja v:nut. Olin niin v:nut että tuskin jaksoin askelta astua. Vaipui pitkästä juoksusta v:neena maahan. V:neena haavoistansa / Sykkö yössä yksin makaa LEINO. V:u neidon, voi, jalat juoksevat *MANN. [Isäntä] selitti v:nutta [= lannistunutta], nöyrää ylpeyttä äänessään WALTARI. — Maa oli pitkästä sodasta v:nut.

voipulla *s. ruok.* runsaasti voita sisältävästä taikinasta valmistettu pulla (2).

voipumu|s[64] *s.* voipuminen, uupumus, väsymys. | - - ruumis jännittyi jälleen v:ksestaan heräten voimakkaana ja joustavana raskaaseen työhön WALTARI.

voi|puuro *s. ruok.* vehnäjauhoista, maidosta ja voista valmistettu puuro. **-pytty** *s.* Puinen, posliininen v. Kannellinen v. **-|rae** *s.*, tav. *mon.* Kirnuttaessa rasvapalloset yhtyvät v:rakeiksi. **-rakeisto** *s.* vrt. ed. | V. erotetaan kirnupiimästä, huuhdellaan ja vaivataan voiksi. **-rasia** *s.* Lasinen, tuohinen v. **-rasva** *s.* maitorasva, voi. | V. on useista rasvalajeista koostunut rasvaseos. V:n keskituotanto lehmää kohti. **-rinkilä, -sarvi** *s. ruok.* vrt. voipulla. **-sieni** *s. kans.* leppärousku, voiteroinen; keltasieni. **-silmä** *s.* puuro- tms. annoksen keskelle pantu (ja sulanut) voinokare. | Puuroa, talkkunaa v:n kera. - - v., joka siinä [puurossa] paistaa keltaisena kuin Naantalin aurinko KIANTO. **-sula** *s. ruok.* sulatettu voi. | Uudet perunat tarjotaan v:n kera. Ennen paistamista kala valellaan v:lla. **-suola** *s.* voin suolaamiseen käytetty hienorakeinen suola.

voi|taa[2*] *v.*, vars. *kans.* voidella. | Vihavainen vieras leipä, vaikka voilla v:dettuna SL. Hän virkahuoneesta krouvihin souti / ja kuukauspalkkansa krouvista nouti, / yöt kurkkua v:ti LARINK.

voi|tahra *s.* **-taikina** *s. ruok.* vedestä, vehnäjauhoista ja voista t. jstak sitä vastaavasta rasvasta valmistettu taikina. | V:sta ja omenaviipaleista valmistettu omenapiirakka. **-taikinakuor|i** *s. ruok.* Mureaan v:een tehty piirakka.

voitalei|pä *s. kans.* voileipä. | Lapset mankuivat v:pää. Illalliseksi hän oli saanut pienen v:vän PAKK.

voitan|ta[15*] *teonn. harv.* (< voittaa) voittaminen, voitto. | - - otti veljeltänsä vedon v:nasta laivan sekä tavarat KS.

voitan|to[2*] *s. vanh.* = ed. | - - sanomia sotamailta: / - - / vapauden v:nosta — / v:nosta verisestä, / kilvoituksesta kovasta AK.

voitatti *s.* Boletus luteus, ruohoisilla metsämailla kasvava tatti, jonka pillikerros ja malto ovat vaalean keltaiset.

voitava[13] *s.* — *tehdä voitava(nsa* tehdä (kaikki) minkä voi, mikä asianomaiselle (vain) on mahdollista. | Ministeri lupasi tehdä v:nsa asian hyväksi. Tein kaiken v:ni nolatakseni ylimielisen Juhanin edes kerran. Kaikkien olisi tehtävä v:nsa, jotta rauha säilyisi. Teenhän kaikessa velvollisuuteni ja v:ni, minkä muutkin AHO.

voiteensekoittaja *s.*, vars. *raam.* Ja hän teki pyhän voiteluöljyn ja puhtaan, hyvänhajuisen suitsukkeen, jollaista v. valmistaa VT.

voitelemat|on[57] *kielt.a.* < voidella. | V. ase, kärrynpyörä, sarana.

voitelija[14] *tek.* < voidella. | Kolmiraamisen sahan v:na ollut mies hakee sopivaa työtä [ilm.].

voit|ella[28*] *frekv.v. vanh.* ja *runok.* (< voittaa) otella, kamppailla; voittaa. | Mies miestä koittelee, toinen toista v:telee SL. — Ken mun herjaisi hevosin, / eli varsoin v:teleisi! KAL. — Nuoruuden hehkulla ja halulla hän [sanomalehden julkaisija] milloin v:teli muiden valmiiksi takomilla aseilla tai omillansa, milloin taas - - AK.

voitelu[2] *teonn.* < voidella. *(I.)* Kasvojen v. sääskiöljyllä. Suksien v. Suomalaisten hiihtäjien [suksien] v. epäonnistui. — Koneen, laakerin v. Moottorin v:un on käytettävä vain ensiluokkaista voiteluöljyä. — Konkr:mmin voitelujärjestelmästä, -laitteista. | Kone, jossa on automaattinen v. Auton v. ei toiminut. V:un tullut

vika. — *Yhd.* keskus-, kierto-, paine-, pumppu-, rengas-, roiske-, räiske-, suihku-, sydänv. *(II.1.)* Kruunausmenoihin kuuluu kruunun painaminen kruunattavan päähän, vallan symbolien luovuttaminen ja v. Saulin v. Israelin kuninkaaksi. — *Erik.* a) *viimeinen voitelu* roomalaiskatolisessa kirkossa sakramentti, jossa kuolevan silmät, korvat, nenä, suu ja kädet sekä miehiltä lanteet ja jalat voidellaan puhtaalla oliiviöljyllä. | Pappi antoi kuolevalle viimeisen v:n. — *Kuv.* lopullisesta viimeistelystä, loppusilauksesta. | Harjoitus, jossa esitykselle annettiin viimeinen v. Teos, josta viimeinen v. tuntuu puuttuvan. Sai ammattitaidolleen viimeisen v:n ulkomailla. b) ortodoksisessa kirkossa kasteeseen liittyvä sakramentti, jossa kastettava voidellaan Pyhän Hengen nimeen. *(2.a.)* Laulusta kuivuneet kurkut vaativat v:a. *(b.)* Virkamiesten v. lahjuksilla. Päämääräänsä päästäkseen turvautui julkeaan liehittelyyn ja v:un. *(c.)* Omenavarkaat saivat aina v:n 'selkäsaunan'.

voiteluaine *s.* Nestemäiset poltto- ja v:et. Grafiitti v:ena. Koneiden v. Kattojen ruostumisen estävä v. — Oliiviöljyä käytettiin pyhänä v:ena.

voiteluaineen|kulutus *s.* Moottorin v. **-menekki** *s.* **-säästö** *s.*

voiteluaine|johto *s. tekn.* **-kustannukset** *s. mon.* **-määrä** *s.* **-säiliö** *s. tekn.* Konekiväärin v.

voitelu|aukko *s. tekn.* Generaattorin v. **-hana** *s. tekn.* **-järjestelmä** *s. tekn.* Koneen, moottorin v. Roiske-, rengas-, pumppuvoitelu ym. v:t. **-kannu** *s.* **-koht|a** *s. tekn.* voideltava kohta. | Talven kylminä aikoina ei kesäöljy enää helposti juokse moottorin kaikkiin v:iin. **-kup|pi** *s. tekn.* kupin muotoinen voitelulaite. | Laakereiden v:it. **-kustannukset** *s. mon.* Polttoaine- ja v. **-kyky** *s. tekn.* Voiteluöljy menettää v:nsä korkeassa kuumuudessa. Grafiitti lisää öljyn v:ä. **-kykyinen** *a. tekn.* vrt. ed. | V. öljy. **-laite** *s. tekn.* Höyryveturin, separaattorin v. Automaattinen v. **-nippa** *s. tekn.* **-ohje** *s.* **-ominaisuu|s** *s. tekn.*, tav. *mon.* V:ksiltaan ensiluokkainen öljy. **-pin|ta** *s.* voideltava pinta. | Voiteluaineen tulee levitä tasaisesti kaikille v:noille. **-pumppu** *s. tekn.* moottorissa tms. voitelun suorittava pumppu. | Jäähdytys- ja v. **-putki** *s. tekn.* Polttoaine- ja v. **-rah|a** *s.* lahjuksena annettu rahasumma. | - - selviydyttyään melkoisista matkavaikeuksista - - väärin passein ja perin runsain "v:oin" AK. **-rasv|a** *s.*, vars. *tekn.* Laakerien voiteluun käytetään yleisesti jähmeitä v:oja. **-rei|kä** *s. tekn.* Laakerien v:ät ovat useimmiten kannellisia. **-rengas** *s. tekn.* vrt. rengasvoitelu. | Akselissa on v. kampilaakerin voitelua varten. **-taito** *s.* Nuoskakeli vaatii hiihtäjältä v:a. **-tapa** *s.* **-teho** *s.* Hyvältä moottoriöljyltä vaaditaan suurta v:a. **-tekniikka** *s.*

voitelut|taa[2*] *fakt.v.* < voidella. | V. autonsa huoltoasemalla. Hän pesetti rengeillä kiessejä - - ja v:ti niiden navat PÄIVÄR. — - - astut valtakuntaasi ja v:at itsesi kuninkaaksi JOTUNI.

voitelu|-ura, --uurre *s. tekn.* Voiteluöljy leviää laakeriin laakerinkannassa olevia v:-uria myöten. **-virhe** *s.* Kilpahiihdossa saattaa pienikin v. olla ratkaiseva.

voiteluöljy *s.* Jokainen laakeri ja liukupinta tarvitsee kerroksen v:ä tai rasvaa voidakseen toimia. — Israelin ylimmäistä pappia voideltaessa vuodattiin v. hänen päänsä päälle AK. **-pumppu** *s. tekn.* **-putki** *s. tekn.* **-reikä** *s. tekn.* **-säiliö** *s. tekn.* **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

voiteollisuus *s.*

voiteroinen[63] *s. kans.* leppärousku.

voitok|as[66*] *a.* -kaasti *adv.* -kuus[65] *omin.* = voitollinen. *(1.a.)* V. taistelija, kilpailija, vihollinen. USA:n v. olympiajoukkue. Aseidemme v:kuus on jatkunut. *(b.)* V. sotaretki, ottelu, kilpailu. Hyökkääjä eteni v:kaasti. — Tehdä v:kaita kauppoja. Kulunut toimintavuosi on ollut liikkeellemme v. *(c.)* - - auringon uuvuttava lämpö uskotteli rauhallisen toukoajan v:kaasti tekevän tuloaan TALVIO. — Minussa on v. varmuus siitä, että olen siis ollut - - onnen erikoisen kaitselmuksen alainen AHO. *(2.)* - - luo yli lavan paimeneen v:kaan silmäyksen LEHT.

voitollepääsy *s.* voittaminen, voitto. | Liittoutuneiden v. toisessa maailmansodassa. Rauhanaatteen v.

voitolli|nen[63] *a.*, us. hiukan *kirjall.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* voitokas, voittoisa. **1. a.** joka on saavuttanut voiton t. (usein) saavuttaa voiton, voittoja; menestyksellinen. | V. sotapäällikkö, armeija. Poikamme v:sia maailmanmestaruuskisoissa. V. maaottelujoukkueemme palasi eilen kotiin. **b.** voittoon johtava, voiton t. voitto(j)a tuottava; menestyksellinen, onnekas; us.)(tappiollinen. | V. taistelu, sota, kilpailu. Työväestön v. kamppailu oikeuksiensa puolesta. V:sesti, v:seen ratkaisuun päättynyt ottelu. Taistella, sotia, otella, kilpailla v:sesti. V:sesti etenevä armeija. — *Harv.* V. [= voittoa tuottava] kauppa. Liike on toiminut v:sesti. V. [= voittoa osoittava] kirjanpito, tilinpäätös. Kulunut tilikausi on ollut v. - - v:sempaa [= taloudellisesti edullisempaa, tuottavampaa] oli ajan oloon maata viljellä kuin tukkitöissä kulkea KATAJA. **c.** ed:een liittyvää avarampaa käyttöä. | Venäjällä Gogol raivasi v:sesti tietä realismille. Impressionismin v:simpina vuosina. [Goethen kehitys oli] kulkenut varmaa, v:sta tietänsä sisäistä kypsyyttä ja henkistä vapautta kohden KOSKENN. Syysmarkkinoiden v:sin [= menestyksellisin, luetuin] romaani. Kirjailijan v. pyrkimys totuuteen. Kansamme myöhäinen, mutta v. nousu sivistykseen TARK. Kiven runous on vain harvoin saavuttanut saman v:sen korkeuden kuin [Leassa] KOSKENN. — Kotka v:sen voiman vertauskuvana. Kevään v:sta tuloa enteilevä merkki. Teos, joka vuosisadasta toiseen on v:sesti uhmannut aikaa. Virrenveisuu kohosi v:sena yli urkujen äänen. Lunastettujen v. kiitosvirsi. Sibeliuksen toisen sinfonian v. loppunousu. Maalauksessa v:sena [= kirkkaimpana, hallitsevana] loistava punainen väri. - - v:sina [= vastustamattomasti] tunkivat kirkkaat kyyneleet silmäkuopista ALKIO. **2.** *harv.* voitonriemuinen. | Loi v:sen silmäyksen ympärilleen. "On sitä vikaa teissäkin, eikä vaan aina kruunussa", sanoi nimismies v:sen pisteliäästi PÄIVÄR. - - Taatila hieno v:suuden sävy äänessä vastasi että "kyllä siellä vielä toissa päivänä ainakin niin ja niin oli" SILL.

voiton|haave *s.* A:n armoton loppukiri murskasi

meikäläisten v:haaveet. **-halu** *s.* taloudellisen voiton, oman edun halu. | Nykyaikainen mainos vetoaa usein ihmisen v:un. **-haluinen** *a.* **-hetk|i** *s.* V:enä koettu innostus. **-himo** *s.* taloudellisen voiton, oman edun himo. | Keinottelu ja häikäilemätön v. Yksityisen v. ei ota huomioon koko kansan etua. **-himoi'nen** *a.* V. liikemies, saalistaja. Jos aikomus oli käyttää lasta kerjuuseen taikka muuhun v:seen tahi epäsiveelliseen tarkoitukseen - - LK. **-hurma, -huuma** *s.* Tuntea v:a. V:n valtaan joutunut kapinallisjoukko. A. juoksi viimeiset sata metriä suoranaisessa v:ssa. **-huumaus** *s.* V. ja vuodatettu veri oli hurjistanut miesten mielet IVALO. **-huuto** *s.* V. kajahti ilmaisten vastustajan kaatuneen. **-ilo** *s.* = voitonriemu. **-iloi|nen** *a.* Vietettiin hautaan pantujen peijaisia v:sin juomingein HAARLA.

voitonjako *s.*, vars. *liik.* Yhtiön v. — Viime veikkauksen v. on seuraava: - -. **-peruste** *s.* **-rahasto** *s.* **-tili** *s.*

voiton|juhla *s.* Pääsiäinen, kristikunnan v. **-jumala** *s.* V:lle pyhitetty temppeli. **-jumalatar** *s.* Nike oli kreikkalaisten v. **-kruunu** *s.*, vars. *heng.* kruunu voitonmerkkinä. | Saan [taivaassa] v:n kirkkahan / ja vaatteet valkiat S.KORPELA. **-lip|pu** *s.* lippu voiton tunnuksena, voittolippu. | Vihollinen oli lyöty, ja v:ut hulmusivat koko maassa. — *Kuv.* Sun ristis Golgatalla / se v. on VK. **-mahdollisuu|s** *s.* Saksan v:det. Kilpailijoilla oli yhtä suuri v. IFK:n v:det tulevissa sarjaotteluissa. **-maku** *s. kuv.* V:un päästyään meikäläiset painijat veivät kaikki palkinnot. Saaliinjanoiset sissit saivat aikaa ryöstää lihavia rantoja, huumautua yhä enemmän v:un AK. **-malja** *s.* Juoda, tyhjentää v. **-merkk|i** *s.* voiton tunnuskuva, symboli; *syn.* trofee. | Pääkallonmetsästäjät toivat tapettujen vihollisten päät v:einä kotiin. Palmu oli marttyyrien v. **-palmu** *s.* palmun lehvä t. lehti voiton symbolina. — *Kuv.* Kell' on Kristus elämänä, / voittaa taivaan perijänä; / tuolla puolen kuolemaa / v. viittoaa HLV. Jos palkinto olisi annettava suuremmasta häikäilemättömyydestä, niin ei olisi aivan helppo päättää, kummalleko [poleemikolle] v. tässä tapauksessa kuuluisi KOSKENN. **-pyy|de** *s.* voitonhalu. | - - Taivaan pyhitetyt salaisuudet / vain omiin etuihinsa käyttävät / ja v:teisiinsä *JYLHÄ. **-pyynti** *s.* taloudellisen voiton, oman edun tavoitteleminen, omanvoitonpyynti. | Kunnianhimo ja v. Oman edun tavoittelu ja v. ohjaavat nykyajan ihmisen toimintaa. **-pyyntö** *s.* = ed. | Älä salli, että ihmisten pelko, v., maailman rakkaus taikka jokin muu synti saastuttaisi minua AK. **-päivä** *s.* Kuolinpäivän pitäisi olla kristitylle suuri v.

voiton|riemu *s.* voiton t. yl. hyvän oman saavutuksen t. suorituksen, onnistumisen tms. herättämä riemu. | Vihollisen kukistumisen, maaotteluvoiton aiheuttama v. Tavoite oli saavutettu ja v. täytti sydämen. Vastapuolen nolaamisen herättämä v. Tuntea v:riemua. V:riemussaan hurraava maaotteluyleisö. **-riemui'nen** *a.* -sesti *adv.* V. valloittaja. Lapset näyttivät v:sina piirustuksiaan opettajalle. Nauttia v:sena toiselle sattuneesta vahingosta. "Onnistuinpas!" huusi poika v:sena. V. hymy, ilme, katse. V. huuto. Pekan posket hehkuivat, silmät loistivat ja v:sena riiputteli hän saalista takajaloista AHO. **-ruhtinas** *s. heng.* Kristuksesta perkeleen, synnin ja kuoleman kukistajana. | Taivaallinen v. Oi suuri V., / sä voitit kuolon kuolollas VK. **-sankari** *s.*, vars. *ylät.* (sankarillinen) voittaja. | Olympian v:t. Nyt himoomme päästä kotia kuin voiton-sankarit sodasta KIVI. — *Heng.* Kristuksesta. | Sä nousit haudastasi, / oi v.! VK. **-sanoma** *s.* Taistelusta saapuneet v:t. Pääsiäisevankeliumi on kristikunnalle suuri v. **-seppele** *s.* seppele voitonmerkkinä. | Maratonin voittaja sai kaulaansa v:en. — Tyynenä lähteös vaarahan, vaivaan: / Kirkas on v. taivaan HLV. **-tahto** *s.* Sotilaiden, urheilijain v. Sairautta vastaan taistellessa tarvitaan elämänuskoa ja v:a. **-tahtoi|nen** *a.* V. kilpailija, sotilas. HPS:n v. joukkue. **-tavoittelu** *s.* voitonpyynti. | Kohtuuton v. **-toive** *s.*, tav. *mon.* Kapinallisten v:et murskautuivat jo ensimmäisessä taistelussa. Maaottelujoukkueemme v:et näyttävät olemattomilta. Ei kannata elättää v:ita, sillä tappio näyttää varmalta. **-usko** *s.* usko voiton saavuttamiseen. **-varm|a** *a.* -asti *adv.* -uus *omin.* voitostaan, onnistumisestaan varma, siihen lujasti uskova; tällaista suhtautumista ilmaiseva. | V:ana taisteluun ryntäävä joukko. V. katse, ääni. V. esiintyminen. Uudisraivaajan silmistä säteilevä päättäväisyys ja v:uus. Lisäjoukkojen saapuminen rintamalle antoi sotilaille v:uutta. — Seurakunnan järkähtämätön, v. usko. "Jumala ompi linnamme" -virren v:at säkeet. **-viesti** *s.* voitonsanoma. **-viiri** *s.* vrt. voitonlippu. | V:t liehuivat, ja kuului rumpujen pärinää. **-vir|si** *s.*, vars. *heng.* voiton johdosta veisattu (riemu)virsi. | Pelastettujen riemullinen v. Karitsan häitä hän jo viettää, laulain v:ttä palmuin liehunassa KIVI. Tääll' itku kielet kammitsoi, / siell' [taivaassa] aina riemuitaan, / ja v. kirkas soi S.KORPELA. — *Kuv.* Maani! sullen, / kiusatullen / v:ttä laulaa Imatra ERKKO.

voit|taa[2*] *v.* **A. I. 1.** kukistaa, nujertaa, lyödä vastustajansa, kilpailijansa (yksi t. useampia) taistelussa, kilpailussa, suoriutua taistelusta, kilpailusta vastustajaansa, kilpailijaansa t. vastustajiaan, kilpailijoitaan parempana, etevämpänä t. onnekkaampana, saada voitto, päästä voitolle jksta t. jstak. **a.** ilman obj:a. | V. taistelussa, kilpailussa, ottelussa, kiistassa, riidassa. Sodassa v:tanut puoli. Koetetaanpas, kumpi meistä v:taa kapulanvedossa. Tulevaisuuden atomisodassa tuskin kukaan v:taa, vaan kaikki häviävät. — 100 metrin juoksussa, 100 metrillä v:ti A. ja B. tuli toiseksi. N. v:ti tyrmäyksellä [nyrkkeilyottelun] 3. erässä. Joukkueemme v:ti, mutta täpärästi. — V. kirjoitus-, metsänleimauskilpailussa. Kuvanveistokilpailussa v:tanut luonnos. — Vaaleissa v:tivat [= saivat eniten (lisä)ääniä, (lisä)kannatusta] kommunistit. Äänestyksessä johtokunnan ehdotus v:ti äänimäärin 16—9. Äänten mennessä tasan v:taa se mielipide, jota puheenjohtaja on kannattanut. — Isä halusi toisin, ja hänen tahtonsa v:ti. **b.** obj:na henkilö t. siihen rinnastettava. | V. jku taistelussa, kilpailussa, painissa, juoksussa, sormikoukun vedossa, šakkipelissä. V. vastustajan-

sa, kilpailijansa. Vihollinen v:ettiin ja pakotettiin antautumaan. V:ettujen kapinallisten johtajat mestattiin. Karthago v:ettiin ja hävitettiin. V:ettu linnoitus. Kristus on v:tanut kuoleman vallan. Sai poistua kilpakentältä v:ettuna. HPS v:ti HJK:n 4—2. V:ettu maajoukkueemme palasi eilen kotiin. — V:ti [= jätti] kilpaveikkoaan metrikaupalla. **c.** obj:na taistelua, kilpailua tms. tarkoittava sana. | V. taistelu, sota, ottelu, peli. V:ti ensimmäisen erän, mutta hävisi seuraavat. N. v:ti [tenniksessä] kaikki omat syöttönsä. Kuulantyönnön [= kuulantyöntökilpailun] v:ti A. Suomalaisista v:ti lajinsa vain P. Ulkomaalaiset v:tivat Eläintarhan ajojen kaikki matkat. — Sosialistit v:tivat Elannon vaalit.

2. saada jtak riita-asiaa koskevassa oikeudenkäynnissä itselleen edullinen päätös, päästä haluamaansa tulokseen. **a.** ilman obj:a. | Käräjöi niin kauan että v:ti. Oikeudessa v:tanut osapuoli. **b.** obj:na henkilö t. siihen rinnastettava. | V:ti riitapuolensa hovioikeudessa. **c.** obj:na oikeudenkäynnin kohteena oleva asia. | V. asiansa. V:ti juttunsa korkeimmassa oikeudessa. Asianajaja, joka on tähän mennessä v:tanut kaikki ajamansa jutut.

3. lähinnä t. ainakin suurelta osalta onneen perustuvista peleistä, vedonlyönnistä, arpajaisista yms.: osoittautua menestyksekkää(mmä)ksi, onnekkaa(mma)ksi. **a.** ilman obj:a. | V. dominossa, korttipelissä. Löimme vetoa ja minä v:in. — V. [= saada voitto; ks. voitto II.1] arpajaisissa, veikkauksessa. Joka viides arpa v:taa 'joka viidennelle arvalle osuu voitto'. **b.** obj:na pelierä, veto tms. | A. v:ti [korttipelissä] ensimmäisen kierroksen. V. veto.

II. avarammin ja *kuv.* kohtiin I.1 ja 2 liittyen yhteyksissä, joissa jssak suhteessa on t. voidaan ajatella olevan kysymys keskinäisestä taistelusta, kilpailusta, vastustuksesta tms.

1. a. tav. *kuv.* Lopulta palokunta v:ti tulen vallan ja palo saatiin sammumaan. Taudin v:taminen. Vihdoin vahva elimistö v:ti ja potilas alkoi toipua. Viina v:taa vahvankin miehen. Kertomus, jossa hyvä v:taa ja paha saa palkkansa. Oikeus v:ti, vääryys sai rangaistuksen. Milloin v:taa oikeudenmukaisuus maailmassa! Uskoi valistuksen lopulta v:tavan. — Teos, jonka ansiot v:tavat [= ovat suuremmat kuin] sen heikkoudet. Tuulen ja aaltojen pauhu v:ti [= teki kuulumattomiksi, tehottomiksi] haaksirikkoutuneiden avunhuudot. — Tuli aamu ja valo v:ti pimeyden. Talvi oli tulossa ja pimeä v:tamassa. Hermanni aikoi sytyttää kattolampun, kun hämärä alkoi jo v. ALKIO. No, miten siellä isä vanhus jaksaa? On kuulunut, että alkaa vanhuus v. [= hän alkaa tulla vanhaksi] KATAJA. — Puolueettomuusajatus tuntuu v:taneen [= päässeen vallitsevaksi] kaikissa piireissä. — *voittaa itsensä* tajuta itsekkyytensä (ja luopua siitä), huomata ja tunnustaa itselleen virheensä; voittaa halunsa, hillitä itsensä, nöyrtyä. | V:ti itsensä ja pyysi anteeksi. Itsensä v:taminen on usein suurin voitto. Teki mieli elokuviin, mutta v:in itseni ja jäin kotiin. Olin jo lyödä vastaan, mutta v:in viime hetkessä itseni. **b.** vrt. B.II.5, erik. a. | Hyvä mainosmies tietää, miten yleisö on v:ettavissa 'taivutettavissa'. "No menkää sitten", nauroi äiti täysin v:ettuna 'taipuneena, suostuneena'. — *voittava* (a.) par. valloittava, kiehtova. | V:tava hymy. Koko olennossa on jotakin v:tavaa ja puoleensa vetävää AK.

2. selviytyä, suoriutua (menestyksellisesti) jstak vaikeasta, hankalasta, vastuksellisesta. | V. vaikeudet, hankaluudet. Vastukset v:ettiin sitkeydellä. Teollisuudellamme on vielä suuria vaikeuksia v:ettavanaan. Kaikki esteet v:tava rakkaus. Kaikki v:tava yritteliäisyys. Kattilan tulipintojen pikeytyminen on halkolämmityksen vaikeimmin v:ettavia epäkohtia. Nälän heikentämä elimistö ei pystynyt v:tamaan taudin rasituksia. Suurin vaara lienee jo v:ettu 'ohi'. Pahin on jo v:ettu, eikä potilaalla enää ole hengenvaaraa. Ahkeruus kovankin onnen v:taa SL. Se tunnussana se Suomenmaan / vei urohot kuolon teille, / vei nälkää, vaaroja v:tamaan CAJ. Auta meitä - - v:tamaan tämän ajan vaivat AK. Hangossa oli puolet matkasta v:ettu [= kuljettu] I.K.INHA. Liukumavauhti riittää sopivasti pienen vastamäen v:tamiseen KARHUM. — V:ti vihdoin sairautensa ja alkoi toipua. — *voitettu kanta* jstak, joka kehityksen, tapahtumien kulun tms. kannalta on vanhentunutta, hylättyä, ajallisesti ohitettua. | Pelkkään kuriin perustuva kasvatus on jo v:ettu kanta. Entinen ujouteni on onneksi v:ettu kanta. — *Harv.* Pihan perällä oli vielä - - kota, muistona v:etuilta [= menneiltä] ajoilta! I.TURJA.

3. vars. *fys. tekn.* kyetä kumoamaan jnk vaikutus. | Kitkan, paineen v:taminen. Voiman kyky v. vastusta. Pisara irtautuu, kun sen paino on tullut niin suureksi, että se v:taa pintajännityksen. Hankausvastus, joka poralla on v:ettavanaan. Laite, jossa lämmön haitallista vaikutusta ei ole pystytty kokonaan v:tamaan.

4. tunteeseen, mielialaan, ajatukseen tms. kohdistuvasta toiminnasta: päästä jnk herraksi, päästä jstak vapaaksi, vapautua. | V. ylpeytensä, itserakkautensa, arkuutensa, ujoutensa, pelkonsa, vastenmielisyytensä, kateutensa. Sopiva askartelu saattaa auttaa potilasta v:tamaan masennuksensa. Onnistuin v:tamaan hetkellisen väsymykseni. V. epäilykset, ennakkoluulonsa. Kutsujen alkukankeus v:ettiin, kun siirryttiin kahvipöytään. Ystävällinen kohtelu v:ti pennun arkuuden. V. kiusaus, houkutukset, viettelykset. Hän oli purskahtamaisillaan itkuun, v:ti sen ja virkkoi - - AHO. Jos kerran v:taisin rikkinäisyyteni ja kurjuuteni IRIS UURTO.

5. ruumiillisesta t. sielullisesta tilasta, ajatuksesta tms.: saada valtaansa, vallata. | Väsymys v:ti matkamiehet ja he nukahtivat. Uni v:ti pienokaisen. On tehtynä päivän askaret, / uni v:taa vanhan jäsenet KOSKENN. Vastustamaton uteliaisuus v:ti mieleni ja menin katsomaan, mitä kadulla oikein tapahtui. [Äiti ei] jaksa enää itseään pidättää, vaan itku hänetkin viimein v:taa TOPPILA.

6. olla parempi, voimakkaampi, suurempi, lukuisampi tms. jhk verrattuna, ylittää ominaisuuksiltaan jk. | Taidemaalari, jota värien käyt-

täjänä harva v:taa 'on parempi'. Kirjallisuudessamme ei ole "Seitsemää veljestä" v:tanutta romaania. Näiden runojen kauneutta ei mikään v:a. Lämmitysaineena kivihiili v:taa puun. Kotimainen kangas on yhtä hyvää kuin ulkomainen, jopa usein v:taakin sen. V. jk laadultaan, määrältään, nopeudeltaan. Jättiläiseläin, joka kooltaan v:taa kaikki tunnetut eläimet. Lukumäärältään yksityisoppikoulut v:tavat valtion koulut. Äänen kauneudessa ja selvyydessä tämä vastaanotin v:taa kaikki muut. Silkki v:taa kiillossa pellavan. Palatsi v:ti loistossa kaiken siihenastisen. Käsityö ei pysty nopeudessa v:tamaan konetyötä. Uudet lajikkeet v:tavat aikaisuudessa entiset. Kavaluudessa hän v:taa pirunkin. Kirjoitus v:ti rivoudessa kaiken tähän asti koetun. [Hellyys] jonka suloisuus taivaat v:taa KIVI. — Viime kuussa vienti v:ti tuonnin 'oli suurempi kuin tuonti'. Syntyneisyys on edellisenä vuonna v:tanut [tav:mmin ylittänyt] kuolleisuuden 200 hengellä. — † V. [→ ylittää] odotukset, toiveet, tavoitteet.

B. I. 1. saada taistelussa, kilpailussa tms. (saavuttamansa voiton perusteella) haltuunsa, omakseen jtak. | Sankarin kaksintaistelussa v:tama miekka. Viholliselta v:ettu sotasaalis. Englannin sodissa Espanjalta v:tamat siirtomaat. — V. kilpailussa palkinto, mestaruus, ensimmäinen sija. Muistomerkkikilpailussa ensimmäisen palkinnon v:tanut ehdotus. V:ti [šakkipelissä] siirrollaan kvaliteetin. Sosialistit v:tivat vaaleissa kommunisteilta kolme paikkaa. — *Kuv.* Hollantilaisten mereltä patoamalla v:tama viljelysmaa.

2. saada oikeuden päätöksen perusteella omakseen jtak riidan kohteena olevaa. | A:n käräjöimällä v:tama omaisuus. Naapurilta v:ettu vesijättömaa. Ne, jotka ovat oikeudenkäyntiä ajaneet, saakoot - - korvauksen kustannuksistaan, mikäli yhtiölle v:ettu määrä siihen riittää AK. Jos kiinteistön haltijan saantoa moititaan ja kiinteistö v:etaan häneltä pois - - LK. Mitä velallinen v:taa sellaisen moittimisen kautta, jota hän ajaa, se menköön konkurssitavarastoon LK.

3. saada peli-, veikkaus-, vedonlyönti-, arpajais- tms. voittona jtak. | Korttipelissä v:etut rahat V:ti veikkauksessa 3000 markkaa. Arpajaisista v:tamani sohvatyyny. Raha-arpajaisten viime arvonnassa päävoiton v:tanut arpa 'arpa, jolle päävoitto on osunut'.

II. avarampaa käyttöä. **1.** saada jtak haltuunsa, omakseen ponnistustensa, uhraustensa, vaivannäkönsä tms. palkintona, saaliina, tuloksena. | Lemminkäiseltä Pohjolan neidon v:tamiseksi vaaditut ansiotyöt. Raadannalla viljelykselle v:ettu maa-ala. Kunnian kruunua laiska ei v:a, / turhaan ei aikaansa tuhlata saa VK. Sillä mitä se hyödyttää ihmistä, vaikka hän v:taisi omaksensa koko maailman, mutta saisi vahingon sielullensa? UT. - - että v:taisin omakseni Kristuksen UT. - - soitollani aioin v. [= valloittaa] koko maailman TALVIO.

2. saada rahallista voittoa t. yl. taloudellista hyötyä kaupasta, jstak yrityksestä tms.;)(hävitä. | V. kaupassa. V:in vaihtokaupassa ainakin satasen. Yritys, jossa on mahdollisuus v. miljoonia. Urakassa v:ti työnantaja, mutta urakoitsija kärsi tappiota.

3. yl. saada hyötyä, etua t. hyötynä, etuna jstak;)(menettää. | Joka ei mitään uskalla, ei myöskään mitään v:a. Tässä suunnitelmassa meillä on kaikki v:ettavanamme, ei mitään menetettävänä. Hätiköimällä ei v:eta mitään. Te kadehditte ja kiivaatte, ja ette sillä v:a mitään UT[v]. Mitä voimassa v:etaan, se matkassa hävitään. Paljon v:ettaisiin jo sillä, että saataisiin parempia välineitä. Tällä menetelmällä v:etaan [par. saavutetaan] se etu, että - -. Sopivalla järjestelyllä v:etaan [par. saadaan lisää, säästetään] lattiapintaa. Oikaisemalla jään poikki v:ettiin [= säästettiin aikaa, nopeutettiin matkantekoa] muutama minuutti. Tilan v:tamiseksi [= tilan säästämiseksi, toiseen tarkoitukseen käyttämistä varten tms.] lasten sängyt rakennettiin kerrossängyiksi.

4. vieraanvoittoisesti ilman obj:a: saada lisää arvoa, tulla paremmaksi;)(kärsiä, menettää. | Lyhentämisestä kirjoitus on vain v:tanut 'lyhentämisestä kirjoitus on vain parantunut, lyhentäminen on ollut kirjoitukselle vain eduksi'. Asia vain v:taa [= asialle on vain eduksi], jos - -. Käännös saa olla melko vapaa, jos sanonnan luontevuus siitä v:taa.

5. us. vieraanvoittoisesti: (tav. par.) saavuttaa, saada. | V. jkn kiintymys, rakkaus, mieltymys, ystävyys, luottamus, kunnioitus. V. arvonantoa, mainetta, kuuluisuutta. Pesukoneemme on taloudellisuudellaan v:tanut perheenemäntien suosion. Pelkäsi, mutta v:ti [→ sai] takaisin rohkeutensa. Iida v:ettuaan voimansa takaisin elpyi ulkonaisesti kukoistamaan WALTARI. — V. [lak. vanh. = saada] lainvoima. — *Erik.* **a.** kannattajaksi, ystäväksi, jkn t. jnk puolelle tms. taivuttamisesta t. saamisesta; tav. par. taivuttaa, saada. | V. jku kannattajakseen, ystäväkseen, puolelleen. Elia v:ti Karmelin vuorella kansansa jälleen Jahven puolelle. Toisen ristiretken tarkoituksena oli v. hämäläiset kristinuskolle. Nuorten v:taminen Kristukselle. - - Kristuksen suorittama sovitustyö on keino ihmissydänten v:tamiseksi Jumalalle A.J.PIETILÄ. Kokouksessa v:ettiin [→ saatiin] kymmeniä uusia kannattajia. Televisio on v:tanut [→ saanut] yhä uusia ystäviä. Menestysromaani, joka on v:tanut [→ saanut] miljoonia ihailijoita. Koetti lempeydellä v:taa pojat puolelleen. Aatelisherrat, jotka Hieronymus hilpeillä jutuillaan oli v:tanut puolelleen IVALO. Elokuva, joka herttaisuudellaan v:taa kaikkien sydämet (puolelleen). Lapsen mieli on helposti v:ettavissa. Hän miesten karkaistujen mielet v:ti LEINO. **b.** eräissä yhteyksissä. — *voittaa aikaa* a) Järjestämällä työ järkiperäisesti v:etaan aikaa 'säästetään aikaa, joudutetaan työtä'. Ajan v:tamiseksi sivuutan tämän asian. b) tahallaan viivyttelemällä, ratkaisua lykkäämällä, tapahtumien kulkua hidastamalla tms. saada aikaa t. valmistella tilaisuutta jhk toivomaansa, suunnittelemaansa tms. | Neuvottelujen tarkoituksena oli vain v. aikaa. Ajan v:tamiseksi käyty viivytystaistelu. Väistymällä ehdin v. aikaa sen verran, että sain aseeni jälleen vireeseen. Kier-

teli ja kaarteli ja koetti kaikin tavoin v. aikaa. — *aikaa voittaen* ks. 1. aika 6. — *voittaa alaa, jalansijaa,* (harv.) *tilaa* vallata, saada alaa, jalansijaa, tilaa. | Kaikilla rannikoillamme maa v:taa alaa mereltä. Kuusi v:taa jatkuvasti alaa metsissämme. Tämä käsitys on viime aikoina v:tanut yhä enemmän alaa 'levinnyt, yleistynyt yhä enemmän'. Televisio v:taa jatkuvasti jalansijaa kodeissa. — *voittaa matkaa* (harv.) Nopea, matkaa v:tava kävelytapa. - - sillä aikaa on takaa-ajaja v:tanut matkaa [= saavuttanut] HAARLA. Viikon hellittämättömän hiihdon jälkeen hän on v:tanut matkaa [= kulkenut] yli arvion jo kymmenisen peninkulmaa KARHUM.

voittaj'a[16] *tek.* Selvitä taistelusta, ottelusta v:ana. Saapui v:ana maaliin. Taistelun, sodan, kilpailun, jalkapallosarjan v. Tervehtiä jkta v:ana. V:at ja voitetut. Arvonnassa tulivat v:iksi seuraavat: - -. Hänessä [tarmokkaassa kuningattaressa] ylimykset tapasivat v:ansa AK. Radiovastaanotin, jonka v:aa [= jota parempaa] ei ole. — *Yhd.* maraton-, olympiav.; kaksois-, kultamitaliv.; piste-, selkäv.; yllätysv.

voittaja|ehdokas *s.* kilpailija tms., jolla etukäteen katsotaan olevan suurimmat voitonmahdollisuudet. | Pitää jkta v:ehdokkaana. Ottelu, jossa vahva v. on HPS. **-joukkue** *s.* Palkinto luovutettiin v:en kapteenille. **-kandidaatti** *s.* voittajaehdokas. **-luok'ka** *s.* Koiranäyttelyn v:assa pääsevät kilpailemaan avoimissa luokissa I palkinnon saaneet koirat.

voittajankorok|e *s.* Kilpailun voittaja nousi v:keelle ja palkintojenjako alkoi.

voittaja'seura *s.* V. saa kiertopalkinnon haltuunsa vuodeksi. **-valta** *s.* = seur. | V:in häikäilemätön menettely voitettuja kansoja kohtaan. **-valtio** *s.* Maailmansodan v:iden ja 13 puolueettoman valtion muodostama Kansainliitto. V:iden vaatimat sotakorvaukset.

voittamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* jota ei ole voitettu t. ei voi voittaa. **1.** V. armeija, linnoitus. Espanjan "v. armada". Usko Maginot'n linjan v:tomuuteen. - - vinguttaa hikipäin, ilon innoin viulua vanhus, / viel' iän v. sekä huolten *MANN. — *S:sesti.* - - Kaarle-kuninkaan v:tomat marssivat Moskovaan A.KARIMO. **2. a.** ylipääsemätön, ylivoimainen. | V:tomat esteet, vaikeudet, vastukset. Kahden peninkulman kävely ei ole terveelle aikuiselle ihmiselle v. urakka. Hammaslääkärille meno on lapsille usein v. asia. - - oli joko sairaus tai kuolema tai muu v:tomuus ollut syynä AHO. **b.** vastustamaton, ylivoimainen. | V. himo. V. halu, kiusaus. Tuntea v:onta inhoa jtak kohtaan. Jo silloin - - heräsi minussa se tunne, joka nyt on kasvanut v:tomaksi AHO. Hän oli aina ollut arka. Se oli v:onta HELVI HÄMÄLÄINEN. **c.** verraton, suurenmoinen, ensiluokkainen, ainoalaatuinen. | Mailan käytössä v. pelaaja. Roomalaisten jälkeläiset olivat v:tomia tienrakentajia. Shakespeare on v. nero. Vuoden 1642 Raamattu on painoasunsa ja kuvituksensa puolesta vieläkin v. [Cervantes] on espanjalaisen suorasanaisen esitystavan mestarina - - antanut esikuvan, joka ainakin hänen omien maanmiestensä arvostelun mukaan on v. TARK. V:tomia värillisten puupiirrosten teossa ovat olleet japanilaiset IT. — Tiivisteenä kumi on v. Puiset ratapölkyt ovat toistaiseksi v:tomia.

voittamistahto *s.* voitontahto.

voittava[13] *a. (partis.)* ks. voittaa. — *Yhd.* kaikkiv. **-i|nen**[63] *a. runok. harv.* voittava, voitokas. | Eespäin! Hän käy johtaen / v:sna loppuun asti! HLV.

voittelo[2] *s. vanh.* ja *runok.* = seur. | Iso kielti poikoansa / - - / lähtemästä Väinölähän / kera Väinön v:ille KAL. - - hän koht' oli valmis v:hon, / vuoks lemmen ei, vaan taistelon LEINO.

voittelu[2] *teonn. harv.* (< voitella) ottelu, kamppailu.

voit|to[1*] *s.* **I.**)(tappio. **1.** taistelussa, kilpailussa, riidassa tms. vastustaja(i)n, kilpailija(i)n, vastapuolen kukistumiseen, tappiolle, alakynteen joutumiseen johtanut tulos. | Taistelussa, sodassa, kilpailussa, ottelussa, pelissä, äänestyksessä, vaaleissa, väittelyssä saavutettu v. Saada, saavuttaa v. vihollisesta, kilpailijastaan. Taistelu päättyi roomalaisten loistavaan v:toon. Sota kääntyi lopulta liittoutuneiden täydelliseksi v:oksi. Napoleon johti armeijansa v:osta v:toon. Kuulantyönnössä vei v:on A. Suomalainen sisu vei maaottelussa omat värimme v:toon. Ottelussa oli KPT aluksi v:on puolella 'voitolla'. Saada v. laulukilpailussa. V:toon johtava siirto [šakkipelissä]. Maltillisempi perii tavallisesti väittelyssä v:on. Kiista ratkesi onneksi järkevimmän v:toon. Vaalit johtivat konservatiivien selvään v:toon. Puolueemme on saanut 120 äänen v:on 'voittanut 120 äänen enemmistöllä'. Oikeus ratkaisi riitajutun kantajan v:oksi 'eduksi, hyväksi'. Taistella, kilpailla v:osta. Riemuita v:ostaan. V:on juhliminen. Nauttia v:on hedelmistä. V:on kruunu, palmu, seppele, tav. ◡. — Pyrrhoksen v. 'voitto t. (kuv.) saavutus, joka tulee saavuttajalleen tuhoisan kalliiksi'. — *Kuv.* Uskoa jnk aatteen, oikeuden, hyvien voimien v:toon. Totuus useimmiten perii lopulta v:on. Kevään tulo merkitsee valon v:toa pimeydestä. Hengen v. aineesta, (vanh.; normaalityylissä †) aineen yli. Sellaisen suunnitelman hyväksyminen olisi tyhmyyden v. järjestä. Silloin ei hän taas nähnyt mitään esteitä isänmaan asian pikaiselle v:olle AHO. Sillä elämä on minulle Kristus, ja kuolema on v. UT. Mä että täältä erkanen, / sen katson v:okseni VK. — *Yhd.* urheilu-, vaali-, äänestysv.; jalkapallo-, joukkue-, jääpallo-, laji-, maaottelu-, maraton-, mäki-, olympia-, peli-, viestiv.; kaksois-, kolmoisv.; hartia-, luovutus-, piste-, selkä-, tulkinta-, tuomari-, tyrmäys-, työv.; suur-, yllätysv.; lohdutusv.; maastov.; riemuv.

2. eräitä ed:een liittyviä käyttötapoja. — *voit|olla,* -olle (adv:n tavoin) a) Olla v:olla [= voitokkaammassa asemassa, voitokkaampana puolena, voiton puolella] taistelussa, kilpailussa. A. oli [šakkipelissä] jo tornin v:olla, mutta menetti sitten lähettinsä ja hävisi pelin. Päästä v:olle [= saavuttaa voitokkaampi asema, yliote t. voitto] sodassa, ottelussa. Aseemme ovat päässeet v:olle kaikilla rintamilla ja lopullinen voitto on käden ulottuvilla. Meritaistelu, jossa Englanti lopullisesti pääsi v:olle Espanjasta.

Painissa v:olle päässyt osapuoli. Vasemmistopuolueet pääsivät vaaleissa v:olle. - - he ovat minua kovin ahdistaneet nuoruudestani asti, mutta eivät he ole päässeet minusta v:olle VT. — *Kuv.* Pelto, jossa rikkaruohot ovat päässeet v:olle viljasta. Lääketiede on onneksi päässyt v:olle useimmista tartuntataudeista. Lopulta järki pääsi v:olle uteliaisuudesta. b) jhk verraten vallitsevana, voimakkaampana, runsaampana, yleisempänä tms. olemisesta t. sellaiseksi tulemisesta. | Rajan tällä puolen puhutaan suomea, länsipuolella sen sijaan on ruotsi v:olla. Maaperää, jossa savi on v:olla. Ryijy, jossa sininen väri on v:olla. Eräissä maissa ovat yksityisrautatiet joko v:olla tai yksinomaisia. Kansa, jossa mongoliset piirteet ovat v:olla. Nykyään alkaa jo olla v:olla se käsitys, että - -. [Päätös] merkitsi uskonnonvapauden v:olle pääsyä. Murre, jossa *n*:n loppuheitto on päässyt v:olle. — *voiton päällä, päälle* (vanh. ja kans; normaalityylissä †) voitolla, voitolle. | Pekka oli painissa koko ajan v:on päällä. - - köyhälistöä vastaan ovat nousseet ja v:on päälle päässeet SILL. — *voiton puolella, puolelle* (kuv.) ks. puoli A.II.6. — *viedä voitto jstak* (kuv. ja avartuneessa merk:ssä) olla jssak suhteessa parempi, merkittävämpi, suurempi tms., voittaa, ylittää. | Tyylitaiturina A. vie v:on kaikista aikalaisistaan. Sahapuuna mänty vie v:on kuusesta. Todellisuus vie joskus v:on kuvitelmista 'on ihmeellisempi [tms.] kuin kuvitelmat'. Elokuva, jonka puistattava realismi vie v:on kaikesta tähän asti nähdystä. Röyhkeydessään kirjoitus vei v:on kaikesta siihenastisesta.

3. osaksi *kuv.* 1. kohtaan liittyen: erittäin menestyksellinen, voitokas, erinomainen saavutus. | Eilinen ensi-ilta oli teatterille suuri v. Näyttelijä, joka on saavuttanut parhaat v:tonsa koomisissa osissa. Ydinfysiikan, lääketieteen uusimmat v:ot. Taideteollisuustuotteidemme ulkomaisilla markkinoilla viime aikoina saavuttamat huomattavat v:ot. A:n uusi romaani on tekijälleen merkittävä v. Kerskailla naismaailmassa saavuttamillaan v:oilla. — *viettää voittojaan* (vars. kirjall.) esiintyä loistossaan, menestyksekkäänä, loistokkaana tms., viettää riemuvoittojaan. | Romaani, jossa kirjailijan tyyli viettää v:tojaan. Sävelmaalailu viettää v:tojaan varsinkin impressionistien teoksissa. Harkitsematon suunnitelma, jossa inhimillinen tyhmyys viettää v:tojaan. — *Yhd.* kulttuuriv.

II. 1. arpajaisissa tms. arvonnan kohteena, voitettavana oleva esine, rahasumma tms. | Arpajaisissa oli v:toina erilaisia taide-esineitä. Palkintolainaobligaatioiden korot arvotaan v:toina obligaatioiden haltijain kesken. V:ot saa periä arpajaistoimistosta. Arpajaisista v:tona saatu kahvikalusto. Suurimmat v:ot osuivat seuraaviin numeroihin: - -. Sai ostamillaan arvoilla pari v:toakin. — *Yhd.* arpajais-, veikkausv.; rahav.; lohdutus-, pika-, pääv.; miljoona-, suurv.

2. a. vars. *liik. tal.* se määrä, millä tuotto ylittää kustannukset, ylijäämä, (puhdas) tuotto;)(tappio. | Kaupasta, liiketoiminnasta saatu v. Liikkeen tuottama v. Yhtiön viimevuotinen v. Puhdas rahallinen v. oli 125 000 mk. Kirjanpito osoittaa 840 000 markan v:toa. Saada v:toa sijoittamilleen rahoille. Myydä jtak v:olla 'voittoa saaden'. — *Yhd.* kauppa-, kurssi-, liike-, liikenne-, myynti-, osto-, tuotanto-, välitys-, yrittäjänv.; brutto-, erotus-, kokonais-, netto-, osav.; sota-, suhdannev.; vuosiv.; miljoonav.: muuttov. **b.** *harv.* yl. hyöty, etu, ansio (nämä us. par.);)(vahinko. | Oman v:on tavoittelu. Tehdä jtak oman v:on pyynnöstä. Kierrosnopeutta lisäämällä saatu v. 'lisäteho'. Toiminta, josta tuskin on v:toa raittiusaatteelle. [Don Quijotea] saattaa lukea nautinnokseen ja henkiseksi v:okseen niin vanhoillinen kuin edistysmielinen TARK. - - suppeampi käsittely olisi ollut v:oksi teoksen asiallisuudelle A.PENTTILÄ. — *Yhd.* ajanv.

voitto|aika *s. urh.* A:n v. 1500 m:n juoksussa oli 3.41,2. Viestijoukkueemme v. on samalla uusi ennätys. **-ar|pa** *s.* arvonnassa voittanut arpa. | V:van numero. **-asema** *s.* šakkipelissä. | Mustalla oli vahva v. Päästä v:an. **-aste** *s. kiel.* = komparatiivi. **-|etu** *s.* Vakuutusyhtiön vuosivoitostaan vakuutetuille myöntämät v:edut. **-heitto** *s. urh.* **-huuto** *s.* voitonhuuto. | Vihollisjoukon v. **-hymni** *s.* **-hyppy** *s. urh.* Jorma Valkaman v. [pituushyppykilpailussa] oli 763 cm.

voittoi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** *harv.* = voittoisa. | Sotajoukkomme etenivät v:sesti. - - jo vaipuu Gripenbergin miekka v. *CAJ. **2.** yhdysa:ien jälkiosana: voittopuolisesti, pääosaltaan sellainen kuin määräysosa ilmaisee, -valtainen. | Eroottis-, hämäläis-, kaupallis-, klassillis-, lyyrillis-, muukalais-, realistis-, savolais-, suomalaisv.; murre- t. murteen-, ruotsin-, suomen-, suru(n)-, vieraan- t. vierasv.; harmaa(n)-, kelta(isen)-, puna(isen)-, ruskea(n)-, vihreä(n)v.; tunne-, vieras-, älyv.; emäs-, happov.; kude-, loimiv.; tuonti-, vientiv.; meno-, tulov.; havupuu-, kuusi-, lehtipuuv.

voittois|a[13] *a.* -asti *adv.* -uus[65] *omin.* voitollinen. *(1.a.)* V. sankari, sotapäällikkö, armeija, kilpailija. Saksan v. maaottelujoukkue. V. osapuoli ottelussa, kiistassa. V. lippu meitä johtaa *CAJ. *(b.)* V. sota, taistelu. Taistelu sai v:an lopun. Kilpailla v:asti mestaruudesta. — V:aan päätökseen saatettu työ. Puolusti v:asti käsityksiään. Kun on Jeesus turvanas, / hän sua puoltaa v:asti! HLV. *(c.)* Kristityn v. varmuus pelastuksestaan. Elämänmyönteisyydessään v. romaani. *(2.)* - - katsoi v:asti, kuulivatko ympärillä kun suusta pääsi reheviä KILPI.

voitto|jatko *s.* šakkipelissä: voittoon johtava jatkosiirtosarja. | Mustalla on kaksi selvää v:jatkoa. **-juhla** *s.* voiton kunniaksi vietetty t. vietettävä juhla; us. triumfi. | Salamiin v. Rooman senaatti myönsi v:n tunnustukseksi eteville ylipäälliköille. **-juoksu** *s.* N.N. teki v:n, ja [pesäpallo-]ottelu päättyi tulokseen 7—6. **-jäännös** *s.* kirjanpidossa; vrt. voitto II.2.a. | V. edelliseltä tilikaudelta. **-kaari** *s.* = riemukaari. | Konstantinuksen v. Roomassa. **-kulku** *s.* voittoisa kulku. | Aleksanteri Suuren armeijan v. Pianisti, jonka konserttikiertue on ollut yhtä v:a. — Kahvin, tupakan v. yli maailman. Kehitysopin, atomi-

fysiikan v. **-kulkue** *s.* riemukulkue, -saatto, triumfi(saatto). | Caesarin v. **-laskelma** *s. liik. tal.* Kuukausittainen voitto- ja tappiolaskelma. Tuotantokauden varalle tehdyt v:t ylitettiin. **-laulu** *s.* voittajan t. voiton ylistyslaulu. | Riemullinen v. Virittää v. jkn kunniaksi. Pindaroksen 45 v:a. Niin kuin helle pilven varjossa vaipuu väkivaltaisten v. VT. V:mme on ainiaan: Herra Kristus elää! HLV. **-lippu** *s.* = voitonlippu. | V:mme risti on / ja Jeesus on kuninkaamme S.KORPELA. **-luettelo** *s.* Arpajaisten v. julkaistaan päivälehdissä [ilm.]. — V:ssa ilmoitettiin auto arpajaisten päävoitoksi. **-luokka** *s.* Vakioveikkauksen kolme v:a: 12, 11 ja 10 oikein veikanneet. **-ma|a** *s.*, vars. *hist.* sodassa saatu, valtioon epäitsenäisenä hallintoalueena liitetty maa-alue; vars. Ruotsin suurvalta-aseman aikaisista voittomaista. | Muinaisen Rooman v:at l. provinssit. — Stolbovan rauhassa liitettiin Inkerinmaa ja Käkisalmen lääni v:ina Ruotsin valtakuntaan. V:ita lahjoitettiin läänityksinä Ruotsin aatelisille. Ruotsin merentakaiset v:at. — *Kuv.* Pyhitä v:aksi auringolle / tää verin lunastettu isänmaa KAILAS. Tieteen v:at. Realismi kavensi mielikuvituksen vapaata liikkumisalaa, mutta hankki toisaalta uusia v:ita. **-maali** *s.* Vasemman laitahyökkääjän tekemä v. ratkaisi ottelun, joka päättyi tulokseen 2—1. **-mahdollisuu|s** *s.* voitonmahdollisuus. | Tappio- ja v:det. V:tenne ovat suuret, sillä joka kymmenes arpa voittaa [ilm.]. **-marginaali** *s.* HPS voitti, mutta v. ei jäänyt kahta maalia suuremmaksi. — *Liik.* Mitä suurempi kauppavaihto on, sitä pienemmällä v:lla voidaan toimia. Yksityinen yrittäjä pyrkii alentamaan liikkeensä kustannuksia, jotta v. tulisi suuremmaksi. **-määrä** *s.* Osakeyhtiön osakkaiden kesken jaettava v. Vakioveikkauksessa on pienin v. 500 mk. **-numero** *s.* HIFK:n v:t olivat 3—1. — Arpajaisten v:t. Tehtaan v:t ovat viime toimikautena pienentyneet. **--obligaatio** *s. liik.* = palkinto-obligaatio.

voittoonpääsy *s.* Minna Canth raivasi tietä realismin v:lle.

voitto|-osinko *s. liik.* = osinko 1. **--osuu|s** *s.* osuus voitosta. | Yhtiökumppaneiden v:det. Osinko on yhtiön osakkaalle tuleva v. Osapalkka eli tantieemi, palkkiona maksettu v. Osuusliikkeet jakavat asiakkaiden v:den näille ns. ostopalautuksena. — Oikein veikanneiden v. kussakin voittoluokassa. **--osuusobligaatio** *s. liik.* obligaatio, jolle kiinteän koron lisäksi maksetaan osuus lainaa ottaneen yrityksen voitosta. **-palkinto** *s.* **1.** vars. *vanh.* kilpailussa (voittajalle) annettu palkinto. | Pytholaisten kilpailujen v:ina annettiin arvoesineitä ja 6. vuosisadalta lähtien laakeriseppeleet. — *Kuv.*, vars. *heng.* Hurskasta kilvoittelijaa odottaa taivaallinen v., iankaikkinen elämä. - - minä riennän kohti päämäärää, v:a, johon Jumala on minut taivaallisella kutsumisella kutsunut Kristuksessa Jeesuksessa UT. **2.** *liik. harv.* palkinto-obligaatiolainan voitto. **-peli** *s.* voitettu peli vars. šakkiottelussa. | V:stä tulee yksi piste, tasapelistä puoli pistettä ja häviöstä nolla. **-piste** *s.* TPS sai ottelussa arvokkaan v:en. Šakkiturnauksen v:et. **-prosentti** *s. liik.* prosentteina ilmaistu voitto. | Ostohinnasta laskettu v. **-puol|i** *s.* **1.** Elämän tilikirjan v. V:elle [kuv. = eduksi, ansioksi] voidaan merkitä konsertinpitäjän mainio tekniikka. **2.** *lak.* oikeudenkäynnin voittanut asianosainen;)(tappiopuoli. | Oikeuden tulee määrätä, miten v:en on toimitettava tieto tuomiosta vastapuolelleen. **3.** *voittopuol|ella*, -elle (adv.) tav:mmin voiton puolella. | A. oli hienokseltaan v:ella koko ottelun ajan. Jäin vaihtokaupassa v:elle. **-puolisesti** *adv.* enimmäkseen, suuremmaksi t. suurimmaksi osaksi, pääasiallisesti, valta-, pääosaltaan. | Maamme ulkomaankauppa on v. tuontia. Konsertin ohjelma oli v. sinfoniamusiikkia. V. visuaalinen tyyppi. Calderonin aiheiltaan v. uskonnolliset näytelmät. Vaikka alkoholi on ravintoainekin, sitä on vahingollisten vaikutustensa takia pidettävä v. kiihotusaineena. Syvimmältään on Aino Kallaksen runoilijamentaliteetissa jotain v. kelttiläistä T.VAASKIVI. **-puolisuu|s** *s.* vrt. ed. | Muotohavainnon v:teen katsoen kuuluisi Aho siis skitsotyymeihin AK. **-rah|at** *s. mon.* Korttipelissä kertyneet v. Voitin raha-arpajaisissa ja ostin v:oilla uuden turkin. **-retk|i** *s.* voittoisa retki. | Suuren sotapäällikön v:et. Paganinin v. Euroopan konserttisaleihin. — *Kuv.* Uusien keksintöjen v:et. **-riemu** *s. vanh.* voitonriemu. | - - v:n pyhään liekkiin / hän temmataan, / kun sankarten kunnia kaikaa KIVI. **-riemuitsija** *tek.* Kivellä: triumfaattori. | Jos se onnistui, niin iloisina tullaan, / tullaan niinkuin v:a kolme - -. **-saali|s** *s.* voittamalla (sodassa, taistelussa tms.) saatu saalis. | Sodasta v:ina tuodut kalleudet. Vastustajalta kaksintaistelussa v:iksi riistetty miekka. — Vars. *ylät.* avarammin jstak ponnistusten, uhrausten tms. avulla saadusta. | Miestemme olympiakisoista tuoma v. Uuno Kailaan sielunsa syövereistä tuoma v. Lönnrotin elämäntyö on jäänyt koko Suomen kansan v:iksi. **-saat|to** *s.* voitto-, riemukulkue. | Sankarit johdatettiin v:ossa heidän kunniakseen järjestettyyn juhlaan. Mutta kiitos olkoon Jumalan, joka aina kuljettaa meitä v:ossa Kristuksessa UT. **-salko** *s. urh.* esim. olympiakisojen lippusalosta, johon voittajan maan lippu vedetään. | Jo toisen kerran kohosi Italian lippu v:on. **-sanoma** *s.* voitonsanoma. **-siir|to** *s.* šakkipelissä: voittoon johtava siirto. | Valkea teki v:ron.

voittosill|a[63] *s. vaill. harv.* kilpasilla. | Olla v. 'otella, kilpailla'. Lähteä, ruveta jkn kanssa v:e. Haastaa jku v:e kanssaan. Karhu ja mies v. KS.

voitto|sommitelma *s.* šakkipelissä: voittoon tähtäävä siirtosarja. | Mustalla oli yllättävä v. **-tase** *s. liik.* Yhtiön omaisuus-, voitto- ja tappiotase. Yrityksen tulosta osoittava voitto- ja tappiotase eli tulostase. **-tili** *s. liik.* vrt. ed. | Tilikauden voitot ja tappiot voidaan koota erityiseen voitto- ja tappiotiliin. — *Kuv.* Kirkon v:lle jää kuitenkin se, että katoliset nuorisoliitot jälleen julistettiin sallituiksi ERKKI KAILA. **-tulos** *s.* A:n v. 400 metrin juoksussa oli 47,1. **-var|at** *s. mon.* Arpajaisten [järjestäjälle tuottamat] v. Pankin v:oista siirrettiin miljoona stipendirahastoksi. **-varatili** *s. liik.* **-vaunut** *s. mon.* vaunut, joissa voittaja ajaa voittokulkueessa. **-vir|si**

s. voitonvirsi. | On kaunihimmin kaikuva / mun siellä lauluni, / ja enkelkielin sointuva / mun v:teni SIONIN KANNEL.

voitua[1*] *v. harv.* muuttua voiksi.

voi|tulli *s.* **-tynnyri** *s.* **-vaahto** *s. ruok.* vaahdoksi hierottu voi.

voivahta|a[2*] *onom.v. harv.* parahtaa, voihkaista. | - - pieninkin kosketus tuotti kipeän v:van kirkaisun MERIL.

voi|vakka *s.* **-vakkanen** *s.* **-vati** *s.* **-veitsi** *s.* erikoismallinen veitsi, jolla ruokapöydässä otetaan voita voivadilta. | Pyöreäkärkinen v. **-vero** *s. hist.* voina maksettu luontoisvero. | Papistolle mennyt v. **-virhe** *s.* Voin haju- ja makuvirheet ovat yleisimpiä v:itä.

voivodi[4] *s. hist.* alk. Puolassa, myöhemmin muissakin slaavilaisissa maissa sodan johtajaksi valittu päällikkö; myöhemmin: valittu ruhtinas, maaherra. **-kunta** *s.* voivodin johtama, lääniä vastaava hallintoalue Puolassa.

voivot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Itkeä ja v. Sairas v:teli tuskissaan. Emäntien v:telut ja siunailut. Naismainen v:teleminen ei sovi miehiselle miehelle.

voivot|taa[2*] *onom.v.* -us[64] *teonn.* valittaa, vaikeroida, vaikertaa, ruikuttaa, itkeä. | "Voi voi, kun koskee!" v:ti potilas. V. kivusta, tuskasta. Itkeä ja v. kovaa kohtaloaan, elämän kalleutta. Loukkaantunut v:ti avuttomana maassa. Haavoittuneiden surkea v:us. Ei tässä nyt v:us auta.

voivuksi|ssa, -in *adv.* (myös poss.-suff:llisena) voipuneena, uuvuksissa, väsyksissä, näännyksissä. | Olla v. Raataa, juosta itsensä v:in. Vaipui v:ssaan maahan. Me kumpikin heikot ollaan / ja vaivumme v:in A.V.KOSKIMIES.

voivutta|a[2*] *kaus.v.* (< voipua) uuvuttaa, väsyttää, näännyttää, riuduttaa. | Nälän ja pakkasen v:mat sotilaat. — Marja tunsi voimakkaan, v:van rinnan ja näki tummat, kiehahtavat silmät AHO.

voiväri *s.* voin värjäämiseen käytetty väriaine.

vokaabeli[6] *s. kiel.* sane.

vokaali[6] *s. fon.* äänne, jota äännettäessä ilmavirta kulkee esteettömästi suun keskiväylän t. sekä suu- että nenäväylän kautta ja joka voi yksinkin muodostaa tavun, ääntiö;)(konsonantti 1. | *a, e, i* ym. v:t. Pitkä, lyhyt v. Suuväylän etuosassa muodostuva v. Ylä-, väli- ja alasarjan v:t. — *Yhd.* alku-, loppu-, vartalov.; ala-, väli-, yläv.; etu-, keski-, takav.; huuli-, labiaali-, nasaali-, nenäv.; puoliv.; supistuma-, švaa-, yksinäisv. **-aines** *s.* Suomen kielen runsas v. Painollisen tavun v. **-alkui|nen** *a.* -suus *omin.* V. sana. **-edustus** *s.* Sana, jossa länsimurteiden v. poikkeaa kirjakielisestä. **-en|välinen** *a.* V:välisen *h*:n kato. **-harmonia** *s. kiel.* vokaalisointu. **-loppuinen** *a.* V. sana, tavu. **-merkki** *s.* vokaalinmerkki. **-musiikki** *s. mus.* laulumusiikki;)(soitin-, instrumentaalimusiikki.

vokaali|nen[63] *a.* 1. *kiel.* joka on vokaali; vokaalia koskeva t. sille ominainen. | Tavun v. osa. V:sesta funktiosta puolivokaaliksi muuttunut äänne. — *Yhd.* etu-, takav.; lyhyt-, pitkäv. 2. *mus. harv.* laulumusiikkiin kuuluva, laulu-, vokaali-. | Musiikkijuhlien ohjelmassa on myös suuria v:sia teoksia.

vokaalin|merkki *s.* Suomen kielessä merkitään pitkä vokaali kirjoituksessa kahdella v:merkillä. **-muutos** *s. kiel.* Sanan lopussa *s*:n jäljessä tapahtunut v. *e* > *i*. **-pidennys, -pidentymä** *s. kiel.*

vokaali|oppi *s. kiel.* vokaaleja käsittelevä kielentutkimuksen, vars. äännehistorian osa. **-sarja** *s. fon.* Huuliaukon suuruuden mukaan erotetaan kolme v:a: suppeat, puoliavarat ja avarat vokaalit. **-soinnulli|nen** *a. kiel.* -suus *omin.* vrt. vokaalisointu. | V. kieli. **-soinnut|on** *a. kiel.* -tomuus *omin.* vrt. seur. | Vepsän kielen v:tomuus. **-sointu** *s. kiel.* se kielen ominaisuus, että sanan eri tavuissa esiintyy muodostukseltaan samankaltaisia vokaaleja, vokaaliharmonia. | V. on suomen sukuisille kielille ominainen. Suomen kielessä v. ilmenee siinä, että yhdistämättömässä sanassa eivät *a, o* ja *u* esiinny yhdessä *ä*:n, *ö*:n ja *y*:n kanssa.

vokaalisto[1] *s. koll.* < vokaali. | Unkarin kielen v.

vokaalistua[1] *v. fon.* = vokaaliutua.

vokaali|sävellys, -|teos *s. mus.* vrt. vokaalimusiikki. | Händelin v:teokset ja soitinsävellykset.

vokaalit|on[57] *kar.a.* -tomuus[65] *omin.* Vanhan testamentin hepreankielinen, alun perin v. teksti.

vokaaliutu|a[1*] *v. fon.* muuttua vokaali(se)ksi, vokaalistua. | Sanassa *kaula* (< *kaγla*) on *γ* v:nut *u*:ksi.

vokaaliutuma[13] *s. fon.* vokaaliutumisen tulos. | Konsonanttien v:t.

vokaali|vaihtelu *s. kiel.* sanan vartaloon kuuluvan vokaalin vaihtelu esim. taivutettaessa. | V. *a:e* muodoissa *annan:annetaan*. Samakantaisissa sanoissa *palaa* ja *polttaa* esiintyvä v. **-vartalo** *s. kiel.* vokaaliin päättyvä sananvartalo. **-vartaloinen** *a. kiel.* *Vuosi*-sanan v. essiivi *vuotena*. **-yhtymä** *s. kiel.* V:t *ia, iä, ua*. Diftongi on samaan tavuun kuuluva v. **-äänne** *s. kiel.* vokaali.

vokaatio[3] *s.* kutsuminen jhk (vars. papin) virkaan.

vokabulaari[4] *s.* suppea sanakirja, sanasto, sanaluettelo.

vokaliisi[4] *s. mus.* sanojen asemesta pelkkiä vokaaleja, äänenmuodostusta kehittäviä ääneyhtymiä t. tapailunimiä käyttävä laulu (sävellys); lauluetydi.

vokalismi[4] *s. fon.* (sanan, murteen, kielen) vokaalit, vokaalisto; vrt. konsonantismi.

vokalisoi|da[18] *v.* -nti[1*] *teonn.* Vanhan testamentin v:tu teksti 'teksti, johon myös vokaalit on merkitty'.

vokalisti[4] *s.* tanssiorkesterin t. -yhtyeen laulusolisti.

vokatiivi[4] *s. kiel.* eräissä kielissä sijamuoto, jota käytetään puhuttelussa interjektion tapaan, puhuttelusija.

vokist|a[41] *onom.v. harv.* vars. koiran ääntelystä: vikistä. | - - koira jo ilosta v:en kantoi otusta vastaan MERIL.

vokka[11*] *s. murt.* fokka.

vokki[1*] *s. murt.* rukki.

vokot|ella[28*] *frekv.v. puhek.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) vikitellä, viekoitella, houkutella. | Poika v:teli tytön mukaansa tanssilavalta. Toisten aviomiehiä v:televa nainen.

1. **vokottaa**[2*] *v. puhek.* = ed.

2. **vokotta|a**[2*] *deskr.v. kans.* liikkumatta, totisena tms. paikallaan olemisesta. | Seisoa v. - - tuoss' on [susi] istua v:nut AHO.

volaari[5], **-|nen**[63] *a. anat.* kämmenen puoleinen. **-puoli** *s. anat.* Kyynärvarren, käden v. 'etu- l. kämmenpuoli'.

volah|della[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. *(1.)* Suden v:telu. *(2.)* - - silmävalkeaiset v:telivat kamalasti MERIL. *(3.)* Kuola v:teli sen [koiran] loppasuusta HAANPÄÄ.

volah|taa[2*] *mom.v.* -dus[64] *teonn.* **1.** ulahtaa, ulvahtaa. | Kissa hyppää keittoon kurkistamaan: akka kapustalla kattia kalloon, kissa v:taa KS. **2.** mulahtaa, muljahtaa. | - - silmissä valkeiset v:tivat MERIL. **3.** nesteestä: valahtaa, herahtaa. | Oikein v:ti vesi kielelle sellaisia herkkuja nähdessä.

volang|i[6] *s.* **1.** naisten vaatekappaleisiin, ikkunaverhoihin tms. toisesta reunastaan somisteeksi ommeltu poimutettu kangaskaistale, liehureuna. | Alushame, jonka helmassa on v. Limittäin toisiinsa ommelluista v:eista tehty hame. **2.** *vanh.* sulkapallo. | - - heitetään v:ia, pelataan krokettia KIANTO. Taas alkakoon hymyt, teeskelyt, / koko "v:in" heitto, kas tälleen LEINO.

volapük[7] [-k] *s.* J. M. Schleyerin vuonna 1880 julkaisema kansainvälisen apukielen yritys.

volframaatti[4*] *s. kem.* volframihapon suola.

volframi[5] *s.* eräs alkuaine, jauheena harmaa, sulatettuna valkoinen, kiiltävä ja hyvin kova metalli. **-happo** *s.*

volframiitti[4*] *s. min.* väriltään mustan ruskea volframimineraali.

volframi|lamppu *s.* hehkulamppu, jossa hehkulanka on volframia. **-lanka** *s.* V. sähkölampun hehkulankana. **-lejeerinki** *s.* **-malmi** *s.* **-metalli** *s.* **-mineraali** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. teräs. **-rauta** *s.* erikoisterästen valmistukseen käytetty volframipitoinen rautaseos. **-seos** *s.* **-sini(nen)** *s.* eräs volframin yhdisteitä pelkistämällä saatu sininen kivennäisväri. **-teräs** *s.* volframia sisältävä teräs. **-yhdiste** *s. kem.*

volgalai|nen[63] *a.* Mordva ja tšeremissi muodostavat suomalais-ugrilaisen kielikunnan v:sen haaran. V:set kielet, kansat.

voli|sta[41] *onom.v.* -na[14] *teonn.* ulista, ulvoa, vonkua. | Itkeä ja v. Surkea parku ja v:na. Lapsi päästi pienenkin kivun takia aikamoisen v:nan. V. nälkäänsä MERIL. — Koira ulvoi ja v:si. Kissa päästi surkean v:nan, kun sen häntä jäi ovenrakoon. Sudet pakenevat yksitellen ja v:sevat viluissaan KS. — - - tykin ammukset leikkoivat ulisten ja v:sten ilmaa HAANPÄÄ.

volkuil|la[29] *deskr.v. kans.* kuljeskelemisesta. | Jopa viimein kävi [susi] niin rohkeaksi, että tuli kävellä v:emaan tuvan katollekin KAUPPISH.

vollastoniitti[4*] *s. min.* kalkkikivissä esiintyvä mineraali, väritön kalsiumsilikaatti.

vollot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Itkeä v. Suuriääninen v:telu.

vollot|taa[2*] *onom.v.* -us[64] *teonn.* tav. itkeä-v:n yhteydessä: itkeä ääneen, kollottaa; vrt. pillittää, tihertää, tuhertaa. | Itkeä v. Itkun v:us. Älä kaikesta v:a! "Äiti, meidän liitokoneemme on yöllä varastettu", v:tivat pojat onnettomina AK. — Meni susi rinteen alle, rupesi selälleen ja alkoi suu auki ulvoa v. KS.

volna[11] *s.* **1.** *kans.* sotilasoloista: lepo;)(asento. | Marssi pysähtyi ja vääpeli komensi v:a. - - kerran levättiin "v:ssa" jostakin ankarasta ampuma-asennosta IVALO. **2.** *pitää volnaa* (ark.) pitää vapaata, "rokulia", huilia, huilata, levätä. | Oli pitänyt kaksi päivää v:a.

volonaam|a *a.* pitkäkuonoinen, -naamainen. — *S:sesti* sudesta, ketusta ja koirasta. | Susi läksi viemään koiraa. Koira sanoi: "Älä vie minua, — me ollaan yksiä v:oja kaikki - -" KS.

volontääri[4] *s. harv.* vapaaehtoinen (sotilas, sairaalan lääkäri, palveluskunnan jäsen).

volosti[6] *s. hist.* useita kyläkuntia käsittänyt hallintoalue entisajan Venäjällä.

volpana[15] *s.* Kivellä: vetelys, hutilus. | Sinä v., ethän taida koskaan mitään matkaansaattaa.

volski[4] *s. hist.* **1.** V:t 'eräs muinaisitalialainen kansa'. **2.** volskien kieli.

voltametri[4] *s. sähk.* sähkövirran elektrolyyttiseen vaikutukseen perustuva sähkövirran voimakkuuden t. sähkömäärän mittauskoje.

1. **voltti**[4*] *s.* (*lyh.* V) sähköjännitteen yksikkö. — *Yhd.* kilo-, mega-, milliv.

2. **volt|ti**[4*] *s.* **1.** pyörähdys ilmassa eteen- t. taaksepäin vartalon poikittaisakselin ympäri; vrt. kuperkeikka. | Tehdä, heittää v. Putosi räystäältä ja teki matkalla komean v:in. [Ahvenet] alkoivat auringonlaskussa kiivaasti heitellä v:teja LEHT. — Vars. *voim.* voimistelu- ja uimahypyissä. | V. eteen-, taaksepäin. V. paikalta, heilunnasta, ponnahduslaudalta. V. renkailla. — *Kuv.* Säikähdin niin, että sydän tuntui heittävän v:tia. Suunnitelmat ovat pahasti heittäneet v:tia 'osoittautuneet virheellisiksi, muuttuneet'. — *Yhd.* ala-, haara-, hyppy-, kaksois-, koko-, puoli-, yläv. **2.** ratsastuksessa ympyrä, jonka halkaisija on vähintään 6 askelta (6 m). | V. ratsastetaan samoja periaatteita noudattaen kuin ympyrä. — *Yhd.* puoliv.

volttiampeeri *s. sähk.* (*lyh.* VA) (vaihtovirran) näennäistehon yksikkö (= 1 voltti × ampeeri). — *Yhd.* kilo-, megav. **-tunti** *s. sähk.* (*lyh.* VAh) (vaihtovirran) näennäistyön yksikkö. — *Yhd.* kilov.

volttihyppy *s. voim.*

voltti|luku *s. sähk.* Jännitettä osoittava v. **-mittari** *s. sähk.* jännitteen mittari, jännitemittari. **-volttinen**[63] *poss.a. sähk.* 120--, 220-v.

volttisekunti *s. fys. sähk.* magneettivuon mittayksikkö, weber.

volumenometri[4] *s. fys.* koje, jolla määritetään jauhemaisen aineen tilavuus ja ominaispaino.

volumetri[4] *s. fys. tekn.* areometri, joka ilmaisee sen veteen uponneen osan tilavuuden.

volumetria[15] *s.* mitta-analyysi.

voluntarismi[4] *s. psyk.* käsitys, jonka mukaan tahto l. pyrkiminen on sielun peruskyky ja kaiken olevaisen syvin perusvoima ja olemus; vrt. intellektualismi 1.

voluntaristi[4] *s. psyk.* voluntarismin kannattaja. **-|nen**[63] *a.* voluntarismille ominainen, siihen kuuluva. | V:sen suunnan edustajat Fichte ja Schopenhauer.

voluut|ta[15]*, **-|ti**[6]* *s. rak.* kierukkamainen koristeaihe. | Joonialaisen pylväänpään v:at.

volyymi[6] *s.* **1.** kirja (kappaleena), (vars. useita osia käsittävään teokseen t. sarjaan kuuluva) nidos. | Tuhatkunta v:a käsittävä kirjasto. Kuusi v:a käsittävä koottujen teosten sarja. Aikakauskirja "Duodecimin" tämän vuoden toinen v. **2.** laajuus. **a.** vars. *fys.* tilavuus. | Huoneen, kaasusäiliön v. Aineiden spesifinen v. eli ominaispaino. **b.** *tal.* määrä. | Viennin, tuonnin v. Kaupan, tuotannon v. on kasvanut. — *Yhd.* tuotantov. **c.** *mus.* äänen täyteläisyydestä, "suuruudesta". | V:ltaan suhteellisen kapea lauluääni. Soitin, jonka äänestä puuttuu v:a.

volyymi|-indeksi *s. tal.* taloudellisen kehityksen määrällistä muuttumista osoittava indeksi, paljousindeksi. | Viennin v. Puunjalostusteollisuuden v. kohosi 174:stä 184:ään. Tuotantoindeksit ovat tärkeimpiä v:-indeksejä. **-prosentt|i** *s.* tilavuusprosentti. | Väkiviinan alkoholipitoisuus v:eina.

vomma[11] *s.* Kivellä: humala. | - - mutta sama pokko juuri käyskelee päivänsä täydessä v:ssa, punoittaen kuin hiilistö aamusta iltaan.

vompatti[6]* *s.* Phascolomys, n. metrin pituinen karhua muistuttava australialainen pussieläin.

vongah|della[28]* *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur. | Tuuli v:telee nurkissa. Rautainen portti v:teli saranoissaan. Järveltä kuului veneen hankojen v:telu. Tykin ammusten v:telu.

vongah|taa[2]* *mom.v.* -dus[64] *teonn.* (< vonkua) ulvahtaa, vingahtaa. | Ei koira luuta v:da, lapsi leivän kannikkata SL. — Vihuri v:taa köysissä. Halkeava jää v:ti reen jalaksen alla. Auton jarrut v:tivat pahasti kadunkulmassa. Sirkkeli v:ti käyntiin. Vanhan portin surkea v:dus. — Yhtäkkiä v:ti kuula ihan pään päällä - - taas — viuuh KIANTO.

1. **von|gata**[35]* *onom.v. harv.* vonkua. | Mutta jopa ulkona onkin Jumalan ilma! Vinkuu, v:kaa, ryskää TALVIO.

2. **von|gata**[35]* *v. kans.* **1.** tukkilaiskielessä: vartioida ja ohjata väylän rannalta tukkien kulkua (irrottaa takertuneet tukit yms.). | Miehet v:kasivat koskesta tukkeja. - - rantamilla uittoa v:kaavat jätkät ERKKI ILMARI. **2.** tavoitella, kärkkyä, kytätä, odotella. | Kierteli työpaikkaa v:kaamassa. Rahan perään Oskarikin on kurkotellut, ikänsä v:gannut tilaisuutta A.E.JÄRVINEN. - - kieli pitkällä v:gataan kruunujen perään AK.

vonger|rella[28]* *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* (< seur.) kiemurrella, luikerrella. | Koukussa v:televa onkimato. Koirat vinkuvat ja karkaavat vastaan, heilutellen häntää ja v:rellen kuin käärmeet TALVIO. Kuusen paksut juuret v:telivat pitkin maan pintaa. — [Henterin] mielessä v:teli murhe madonkaltaisena L.LESKINEN.

vonger|taa[6] *v.* -rus[64] kiemurtaa, luikertaa. | Heinikossa v:tava käärme. Madot ja yöetanat kaivautuvat syvemmälle ilkeästi v:taen KARHUM.

vongut|taa[2]* *kaus.v.* < vonkua. | Pakkanen v:ti jäätä. Se ei malta susi, jo alkaa oikein ulvoa v. KS. — V. [halv. = soittaa (huonosti), vinguttaa] viulua.

vonka[11]* *s. vaill. kans.* **1.** *harv.* kova tuuli, myrsky. | Olen tahtonut seisoa myrskyssä / ja katsoa Maata, jonka / sydän särkyä on sävelhyrskyssä, / kun kulkee vanku ja v. LEINO. **2.** vauhti, meno, kyyti. | Meni semmoista v:a, että ilma vinkui. Vai aikoo se Huotari hurauttaa yhtä v:a [= kyytiä, menoa] takaisin 42 kilometriä! KIANTO. - - pötki sitten aika v:a tiehensä KATAJA.

vonkais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* (< vonkua) kiljahtaa, ulahtaa, ulvahtaa, vongahtaa. | Kissa v:i pahasti, kun häntä jäi ovenrakoon. Raitiovaunun pyörien v:u kaarteessa. - - koivuinen klapu heittämänä polvenkorkuisen miehen tylysti v:i sen [koiran] korvissa SILL. Ja kauas kuuluikin suksen sihinä ja somman v:u äänettömässä talvimetsässä K.M.WALLENIUS.

vonkale[78] *deskr.s.* kookkaasta ihmisestä t. eläimestä, vars. kalasta: loikare, venkale, votkale, vönkäle. | Hauen, lahnan v. Uistimella saatiin aika v:ita. — Helluvimmalta mättäikköaukealta lähti suuri harmaa kurjen v. kuin siivitetty lammas KARHUM. — Laiska pojan v. - - vai minä miehiä luokseni laskisin, vieraita v:ita JOTUNI. — Suuri pilven v. lipui auringon eteen.

vonka|mies *s. kans.* tukkien kulkua joen rannalta vartioiva ja ohjaava uittomies. | V. määrättiin joen mutkaan, jossa oli paha kari. **-paikka** *s. kans.* vartiopaikka uittoväylän varrella.

1. **vonkaus**[64] *teonn.* (< vongahtaa) vongahdus. | Halkeavan jään v.

2. **vonkaus**[64] *teonn.* < 2. vongata. | Tukkien v.

vonku|a[1]* *onom.v.* -na[14], vonguntaa[15]* *teonn.* **1.** suhteellisen matalaäänisestä vinkumisesta, ulvomisesta. | Puhelinlangat, köydet, jarrut v:vat. Piiska v:i hevosen selässä. Luotien yhtäjaksoinen v:na. Jää v:i ja ulvahteli. Talon nurkat natisivat ja tuuliviiri v:i myrskyssä. Kirkonkellojen v:va kumina. Tuuli v:u nurkissa, savupiipussa. Myrsky v:i laivan köysistössä. Kuunnella tuulen vonguntaa. Metsä v:i ja ryski rajuilman kourissa. - - meidän kulmalla ne [sudet] ovat pitkin talvea v:neet [= ulvoneet] TOPPILA. — Nälkä v:u suolissa. — *Yksipers.* - - tänä yönä ryskii ja v:u kaikkialla, hirsillä on äänensä ja nurkilla nuottinsa TALVIO. Kuului pamaus toisensa jälkeen, maa järisi ja ilmassa vinkui ja v:i. **2.** *ark.* valittavasta puheesta, itkusta tms. | V:u kuin kipeä kissa. Ellet nyt jo lakkaa v:masta [= itkemästä, parkumasta], niin saat selkääsi! J.FINNE. — Mustalaisakka kävi rahaa v:massa 'kerjäämässä, mankumassa'.

vonti|a[17]* *deskr.v. kans.* hitaasta, kömpelöstä, vaivalloisesta kulkemisesta, ryömimisestä yms. | Maassa v:va sittiäinen. V:i kuin kilpikonna.

vormu[1] *s.* **1.** *ark.* muotti. | Peltinen v. Reikäleivän v. V:lla leivottuja pikkuleipiä. — *Kuv.* - - kirkolliskokouksissa, joissa pyhät dogmit v:ihinsa valettiin KIANTO. — *Yhd.* kakku-, piparkakkuv.; valuv.; peltiv. **2.** *ark.* univormu. | Sotilaita valtion v:issa. Kuuluu v:un kuin vangille raudat SP. - - v:issa ne [poliisit] kulkivat siellä — kaupunkipaikoissa JÄRVENT. **3.** *kans.* mesiangervo. **-niekka** *a.* ja *s.* univormupukuisesta henkilöstä. | V. poliisi. Noiden serkkujen seurana on pari kolme v:a, mitä lienevät muita prinssejä tai sodanpäämiehiä SILL. **-puku** *s. puhek.* univormu, virkapuku. **-pukuinen** *a. puhek.* vir-

kapukuinen. | - - ja availi v., pitkäviiksinen herra kiiltävä laukku kyljellä heilahdellen vaunujen lukuisia sivuovia WALTARI.

vorni|a[17] *deskr.v. kans.* kovakuoriaisen tms. hyönteisen kulkemisesta. | Kauluksessa v:va täi.

vornottaa[2*] *deskr.v. kans.* tylsänä, ivallisena tms. katsomisesta, odottamisesta yms. | Katsoa v.

voro[1] *s. ark.*, us. *leik.* varas. | V:t ja murhamiehet. V. tuomittiin käräjillä tiilenpäitä lukemaan. Että kehtasitkin taasen Teppoa syyttää vasten silmiä varkaaksi, hyppiä silmille, mokomakin lain patsas, iso v.! HAANPÄÄ.

vorokki[5*] *s. kans. metsät.* kelalaite, vars. tukkiponttonilla oleva pystyakselinen vintturi, jonka ympärille tukkilauttaa vetävä varppi kiertyy. | Hevoskiertoinen v. Ponttonin keskelle pystytetty v. — Vorokilla vedettävä oja-aura. **-lait|e** *s.* Hevosponttonit ja v:teet.

vorotta[15*] *s. kans.* nuottakela; vrt. vorokki.

vosmestari *s. kans.* metsänhoitaja, forstmestari.

vossik|ka[15*] *s. ark.* (*rinn.* vosikka[15*]) issikka. *(1.)* Ajaa v:alla. Esplanaadin kulmassa on ajuri, oikein vanhanaikainen v. SILL. *(2.)* - - rouva sitten näytteli heille salinsa ja siinä rehottavat "pelakuut" ja "v:at" LEHT.

vosu[1] *s. alat.* huora, naikkonen.

vot *interj. kans.* kas, kappas, katsos, kas vain; (no) hyvä. | A v., tässä on se mies, joka on keisarin tappanut PAULAH. No, v., tästä kädestä Musta-Kehno itse häntä helvettiin kanssaan vetää tahtoi TALVIO. Tuollaisen kun saisi, niin v., jopa kelpaisi elää.

votak|ka[15*] *s. kans.* **1.** *halv.* huora, naikkonen. | Mene h:tiin v:kasi tykö SILL. **2.** *deskr.* kalasta: vonkale. | Iso v. salakaksi. Sain oikein emä v:an.

votiivi|kirkko *s.* uhrilahjana rakennettu kirkko. **-lahj|a** *s.* lupauksen mukainen uhrilahja. | Kirkolle annettu v. Etruskit lepyttelivät ja palkitsivat jumaliaan v:oilla. **-laiva** *s.* kirkolle merihädästä pelastumisen muistoksi t. merelle lähdettäessä Jumalan varjeluksen saamiseksi lahjoitettu laivan pienoisjäljennös. **-taulu** *s.* lupauksen nojalla jllek jumaluudelle pyhitetty muistokirjoituksellinen taulu; kirkkoon asetettu muistotaulu. | Vaakunakilvet, hautamuistomerkit, epitafit ja v:t ilmentävät kirkon sisustuksessa vainajien muiston palvontaa. Sääksmäen kirkossa ollut Speitzin perheen v.

votjak|ki[5*] *s.* **1.** V:it 'Itä-Venäjällä Vjatkan ja Kaman välisellä alueella asuva suomalais-ugrilainen kansa'. Syrjäänit ja v:it muodostavat suomalais-ugrilaisten kansain permiläisen ryhmän. **2.** votjakkien kieli.

votjakkilainen[63] *a.* V. kirjallisuus.

votka[11] *s.* = vodka.

votkale[78] *deskr.s.* kookkaasta ihmisestä t. eläimestä: venkale, vonkale. | Iso pojan v. - - äijiintynyt v., tupakkiset huulet sanoinkuvaamattomassa lerpassa, mikä on olevinaan viehkeilyä SILL. — Suuri turskan v. - - lauma aika rotan v:ita lähti yhden laarin takaa KAUPPISH. Silloin hyökkäsi Hulin kimppuun mustanvalkeankirjava koiran v. HEPOR.

votum[7] [vō-] *s.* lausunto, mielipide, ääni (äänestyksessä).

vou *onom.interj.* kumeasta koiran haukahduksesta; vrt. hau.

vouhake[78*] *deskr.s.* vouhottaja. | - - joku uudistusintoinen v. HAANPÄÄ.

vouhastel|la[28] *v. ark.* -u[2] *teonn.* vouhkia, vouhottaa, touhottaa. | Tyhjänpäiväinen v:u. - - lähdettiin v:emaan kansanvaltaa vastaan AK.

vouhka[11] *s.* vouhottaja, touhottaja, leuhka, houkka, höpsö. | Joutavia puhuva v. — *A:sesti.* Eeroa pidettiin hiukan v:na.

vouhk|aa[2], **-ia**[17] *v.* puhua joutavia, hupsia, höpsiä, höpöttää. | Ole v:amatta, aikamies! Tyhjää v:it! CANTH.

vouhot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < seur.

vouhot|taa[2*] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* tarpeettoman touhukkaasta tekemisestä, tarkoituksettomasta, järjettömästä touhuamisesta: touhottaa, vouhastella, vöyhöttää. | Mennä, juosta, lentää v. Puhua v. — V:ti mukana kaikenlaisissa yhdistyksissä. Vastapuolen poliittiset v:ukset.

vouhottaja[10] *tek.* Poliittiset tuulenpieksijät ja v:t.

voura[11] *s. vanh.* vuokra.

vourata[35] *v. vanh.* vuokrata.

vouskut|taa[2*] *onom.v.* -us[64] *teonn.* koiran haukunnasta: louskuttaa, luskuttaa. | Jokaisen tuvan edessä v:ti viisin kuusin koiria SEPPÄNEN.

vouti[4*] *s.* **1.** vars. *hist.* erilaisista hallinnollisista virkamiehistä. | Keskiajalla v:en tehtävänä oli kuninkaan verotulojen periminen ja usein myös käskynhaltijan toimi jossakin linnassa tai jollakin alueella; myöhemmin v:en päätehtäväksi tuli kruununverojen kanto ja tilittäminen valtiolle. Linnanisännän apuna oli v. Kuninkaan v. — *Yhd.* kaupungin-, kruunun-, lapin-, linnanv.; jahti-, lohi-, maa-, silta-, susiv.; ali-, pääv.; ratsuv. **2.** suuren maatilan työnjohtaja. | V. jakaa työt, johtaa niiden suorittamista ja ottaa itsekin työhön osaa. — *Kuv.* Mutta tuhat kertaa pahempi v. on tekniikka, se panee hihat heilumaan AK. — *Yhd.* kartanonv.; renkiv.; orja-, työv.

vouti|kunta *s. hist.* voudin toimialue. | Linnalääni oli jaettu v:kuntiin ja kihlakuntiin. **-renki** *s. harv.* renkivouti, isäntärenki.

vp. *lyh.* **1.** *sot.* lääkärintarkastuksessa: vapaa palveluksesta. — *S:sesti.* - - sai vp:tä, tosin vain kolmeksi päiväksi V.LINNA. **2.** *liik.* vapaasti.

v.p. *lyh.* (kutsukortissa) vastausta pyydetään.

VPK *lyh.* vapaaehtoinen palokunta.

VR *lyh.* **1.** valtion rautatiet. **2.** vapaudenristi.

vrk *lyh.* vuorokausi.

vrt. *lyh.* vertaa.

vsk. *lyh.* vuosikerta.

vss. *lyh.* väestönsuojelu.

VT *lyh.* Vanha testamentti.

vt. *lyh.* virkaa toimittava.

Wt *lyh.* wattitunti.

vualee[20] *s.* → voile.

vuitti[4*] *s. kans.* osuus. | Tämähän se on sen Hyvärisen talon tiev.? LASSILA.

vulfeniitti[4*] *s.* keltainen lyijymalmi, lyijymolybdaatti.

vulgääri[6] *a.* -sti *adv.* rahvaanomainen, rahvaan-. | V. kieli, taide. Kovin v. sanonta. **-latina**

s. rahvaan-, arkilatina. -|nen[63] a. = vulgääri. | Mainosten v:set ilmaukset.

vulkaani[6] s. geol. tulivuori. — Yhd. lieju-, mutav. **-fiiberi, -kuitu** s. = fiiberi 2.

vulkaani|nen[63] a. tulivuorta koskeva, tulivuoresta peräisin oleva, tuliperäinen. | V. kivilaji, hiekka, pommi. V. lasi on lasiksi jähmettynyttä v:sta lasikiveä. V. purkaus, toiminta. V:set voimat, ilmiöt. V:set maanjäristykset syntyvät tulivuorenpurkausten yhteydessä. V:sta alkuperää oleva tomu, saaristo. V. vuori, saari, seutu. — *Kuv.* Hänessä on jotakin v:sta, räjähtelevän alkuvoimaista.

vulkaniitti[4*] s. 1. geol. vulkaanista alkuperää oleva kivilaji. 2. eräs kovakumilaji.

vulkanismi[4] s. 1. vulkaaninen, tuliperäinen toiminta, vulkaaniset ilmiöt. | Maan v. on ollut vilkkaimmillaan vuorijonojen muodostumisaikoina. 2. vanhentunut käsitys, jonka mukaan vulkaaniset ilmiöt ovat tärkeimmät maanpinnan muutosten aiheuttajat; vrt. neptunismi.

vulkanisoi|da[18] v. -nti[4*] teonn. tav:mmin seur.

vulkanoi|da[18] v. tekn. -nti[4*] teonn. 1. käsitellä kautsua rikillä, jolloin se tulee kestävämmäksi kylmyyttä ja lämpöä vastaan; muuttaa kautsu rikkikäsittelyllä kumiksi; syn. rikittää. | Kumi on v:tua kautsua. Kautsun v:nti. 2. paikata, päällystää, liittää, kyllästää t. muuten käsitellä (vars. kumiesineitä) kuumentamalla puoliksi vulkanoitua (ks. 1) rikkipitoista kautsua; kumittaa. | Paikata, pinnoittaa autonrengas v:malla. V:tu sähköjohdin 'jossa on vulkanoitu kumieriste'. Nahkainen, v:tu konehihna.

vulkanoimaton[57] kielt.a. V. kautsu. V. autonrengas.

vulkanoimo[1] s. liike t. työpaja, jossa suoritetaan vulkanointia.

vulkanoitu|a[1*] pass.v. < vulkanoida. | Kautsu v:u rikin kanssa kuumennettaessa.

vulkano|logia[15] s. tulivuoria tutkiva geologian haara. **-loginen**[63] a. vrt. ed. | V. havaintoasema.

vulmahti[1(*)] s. kans. valtakirja; valtuutettu.

vulpiinihappo s. eräs jäkälästä eristetty antibioottinen aine.

vulsti[1] s. met. metallilevyn reunaan vahvikkeeksi tehty pyörennys.

vulva[11] s. anat. naisen ulkosynnyttimet.

vunteera|ta[35] v. kans. -us[64] teonn. (rinn. hunteerata) tuumia, miettiä, pohtia.

vunukka[15*] s. kans. lapsenlapsi; pienokainen, vauva.

vuo[30] s.; mon.-vartaloisia muotoja ei käytetä. 1. a. vanh. virran uoma. | - - Mooses ojensi kätensä meren yli, ja meri palasi aamun koittaessa v:honsa VT[V]. b. vars. ylät. virta; (virrassa tms.) virtaava vesi; maant. virran nopeimman virtauksen kohta. | Välkkyvä virran v. Valtavana v:na virtaava tulvavesi. Tasangon halki poimuilee virtaava v. AHO. - - istui rannalle kuohuvan v:n LEINO. Älä anna vetten v:n minua upottaa, syvyyden minua niellä VT. — Varis menköön tuvan taa — / rääsy räystään v:sta EINARI VUORELA. — Kyynelten, hurmeen, veren v. On poissa murheet maailman, / v. kuivuu kyynelten SIIONIN KANNEL. — *Kuv.* Ovesta tulviva sävelten v. Riemun, tunteiden v. Elämän v. Ajan loputon v. - - itse synnin syvän v:ssa / immen kuvaa ihannoin LEINO. - - unten raju v. / pois vie jo levotonta sieluain *JYLHÄ. Joka notkon, vaaran ja harjanteen / tuhon v:lta me varjelemme H.ASUNTA. — Yhd. hurme-, kyynel-, sävel-, valov. 2. fys. tarkasteltavan pinnan läpi kulkevien voima- tms. viivojen määrä. | V:n tiheys. — Yhd. magneetti-, sähkö-, valov.

vuodan|jäte s., tav. mon. V:jätteistä valmistettua liimaa. **-kappale** s. **-tuonti** s. **-vienti** s.

vuodatella[28*] frekv.v. harv. < seur. | - - ei ollut tarvinnut verta v., vaikka aseissa lähdettiin AHO.

vuodat|taa[2*] kaus.v., us. hiukan ylät. < vuotaa. 1. valuttaa, juoksuttaa. | V. vettä astiasta, olutta tynnyristä. Jumalille v:ettu juomauhri. Hän rikkoi alabasteripullon ja v:ti voiteen hänen päähänsä UT. V. palsamia haavoihin (tav. kuv.). Kyy v:taa myrkkyhampaistaan myrkkyä puremaansa. Pilvet alkoivat v:taa vettä 'sataa'. — V. veri teuraasta. Puukolla on v:ettu paljon verta 'surmattu ja haavoitettu'. Viattoman veren v:taminen 'viattoman terä-, ampuma- tms. aseella surmaaminen'. V. vertaan [vars. = haavoittua taistelussa] isänmaan puolesta. Ne jotka vakaumuksensa puolesta ovat verensä v:taneet 'saaneet surmansa taistelussa tms.'. Asia, jonka vuoksi on paljon verta v:ettu. Tämä malja on uusi liitto minun veressäni, joka teidän edestänne v:etaan UT. — V. hikeä 'hikoilla (ankarasti)'. Istui lauteilla hikeä v:taen. V. kyyneliä 'itkeä, kyynelehtiä'. — *Kuv.* V. myrkkyä jkn mieleen. - - käsiensä läpi v:ti [= tuhlasi] kaiken, minkä kauppamies kokosi TALVIO. Taivas v:ti valoa huoneeseen. Päivä v:ti säteitään korkealla lounaassa E.ELENIUS. 2. ed:een liittyvää kuv. ja avarampaa käyttöä. a. Runo, jonka säkeisiin runoilija on saanut v:etuksi persoonallista eloa. — V. jkhun, jkn mieleen [= valaa jkhun, antaa jklle] intoa, opiskeluhalua, uskallusta. Sydämeemme v:ettu Jumalan rauha. Ymmärrys meille lahjoita, / rakkaus meihin v:a VK. — Pyhän Hengen v:taminen (usk.) 'Pyhän Hengen vaikutuksesta osalliseksi saattaminen'. - - hämmästyivät sitä, että Pyhän Hengen lahja v:ettiin pakanoihinkin UT. b. tunteiden, ajatusten tms. ilmaisemisesta, purkamisesta. | V. sydäntään, sappeaan jklle. Oli v:tanut kirjeeseen koko sielunsa. - - tahdon sydämeni v. taiteen takia, tahdon kirjoittaa kurjuudesta, antaa sieluni IRIS UURTO. — V. iloaan, murheitaan jklle. V:ti riemunsa lauluun. Koira v:ti tunteensa valittavaan ulvontaan. V. mietteitään sanomalehden yleisönosastoon. Näin v:taa vanha elämänviisautta nuoremmalle LEINONEN. — V. [tav. = ilmaista t. antaa runsaasti] ylistystä, kiitosta jklle, jllek. Sanomalehdet ovat kilvan v:taneet superlatiiveja uudelle elokuvalle. Ukko jäi v:tamaan sadatuksia poikien jälkeen. V:takoot minun huuleni ylistystä VT.

vuodatu|s[64] s. 1. vuodattaminen. | Juomauhrin v. — Pyhän Hengen v. — Yhd. hien-, verenv. 2. tav. halv. puheesta t. kirjoituksesta. | Monisanainen, kiihkeä, tunteellinen, kvasitieteellinen v. Rouva puhkesi taulun edessä haltioituneisiin

v:ksiin. Agitaattori lopetti v:ksensa jyrisevään ponteen. Kirjoitteli pitkiä v:ksia yleisönosastoon. Koululaisten ainevihkojen v:kset. Sai lyyrilliset v:ksensa jopa julkaistuksi.

vuo|de[78*] *s.* **1.** nukkumis-, lepopaikaksi erityisesti valmistettu makuusija (ja joskus sänky tms., johon sellainen sijataan), sija, "tila", "peti"; vrt. sänky. | V:teeseen kuuluu tavallisesti patja, tyyny ja peite sekä useimmiten lakanat. Pehmeä, kova, mukava, epämukava v. Olkipatjainen v. Kokosi havuja alleen v:teeksi. Sohva, joka samalla palvelee v:teena. V:teena pelkkä lattia. Vain heinät on sun v:teenas, / oi Herra, taivaan kuningas VK. — Sijata, laittaa, valmistaa v. Kätkyeen, penkille sijattu v. Pöyhiä v:detta. Laittaa v. päiväkuntoon. Nukkua, levätä, lojua v:teessa. Mennä, käydä, asettua, paneutua v:teeseen. Nousta v:teesta. Heittäytyi v:teelle peitteen päälle. Lapsi peitettiin v:teeseen. Potilas määrättiin v:teeseen. Sairastui ja joutui v:teeseen. Kuolla v:teeseen. Olla, sairastaa v:teen omana 'vuodepotilaana'. - - Leenan huono terveys kokonaan järkkyi ja hän kääntyi v:teeseen RAILO. — *Kuv.* Prokrusteen v. 'mielivaltainen muoto t. kaava, johon jk tahdotaan pakottamalla sovittaa'. Runomitasta ei saisi tulla Prokrusteen v:detta. Aurinko nousi purppuraiselta v:teeltaan. — *Yhd.* havu-, höyhen-, lehti-, olki-, sammal-, untuvav.; kori-, piilov.; ala-, lisä-, vara-, yläv.; kaksois-, pariv.; avio-, kenttä-, kuolin-, lepo-, morsius-, sairas-, synnytys-, tautiv.; kipsiv.; lapsiv. **2.** *kans.*, tav. *mon.* eläinten alusiksi, kuivikkeiksi käytetyistä heinistä, oljista, havuista tms. | Lehmälle pantiin v:teeksi olkia. Huonoja heiniä käytettiin karjan v:teiksi. - - olipa puhdistanut oriinkin, laittanut sille v:teet MERIL.

vuode|-ero *s lak.* ks. asumusero. **-huopa** *s.* **-katos** *s.* vuoteen yläpuolella oleva katos. | Kustavilainen v. **-komero** *s.* makuu-, sänkykomero, alkovi. **-kori** *s.* Lapsi nukkui v:ssaan. **-kumppani** *s.* = vuodetoveri. **-lakana** *s.* **-lavitsa** *s.* makuulavitsa. **-lepo** *s.*, vars. *lääk.* V. hoitokeinona. Potilas määrättiin kahden viikon v:on. **-liina** *s.*, tav. *mon.* lakanoista ja tyynyliinoista. | Kauniisti nimikoidut v:t. **-luku** *s.* Sairaalan, hotellin v. **-matto** *s.* vuoteen vieressä käytetty lyhyt matto; *harv.* vuoteen pehmikkeenä t. peitteenä käytetty matto.

vuodenaik|a *s.* vuosittain säännöllisesti toistuvien luonnonilmiöiden perusteella erotettu ajanjakso, tav. keväästä, kesästä, syksystä ja talvesta. | Kalendaarinen, sääopillinen v. Kylmä, lämmin v. Kuiva, sateinen v. Joulu on pimeimpänä v:ana. V:aan katsoen poikkeuksellisen leuto sää. Pukeutua v:ojen mukaisesti. — *Kuv.* Rakkauselämä saa sekin kokea omat v:ansa, kiihkeän ja usein myrskyisen kevätajan ja myöhemmät, rauhallisemmat kaudet HOLLO.

vuoden|aikainen *a.* jhk vuodenaikaan liittyvä, vuodenaikoja noudattava, vuodenajoittainen. | V. työttömyys. V:aikaiset lämmönvaihtelut. **-aikaisilmiö** *s.* Tuonnin keväällistä kasvua voidaan pitää v:nä. **-aikatuuli** *s. maant.* = monsuuni. **-ajoittain** *adv.* vuodenaikojen mukaan. | Puun paksuuskasvu vaihtelee v. **-ajoittai|nen** *a.* vrt. ed. | Viennin määrän v:set muutokset. **-alkajaiset** *s. mon.* myös ~.

vuodentulo *s.* maataloudesta satokauden t. -vuoden kasvuna saatu tulos; vrt. sato. | Runsas, niukka v. Hallat vähensivät v:a. Maatila myytiin v:ineen. — *Harv.* - - karttui niitä [lampaita] syksyiseksi v:ksi moni kymmenlukuinen katras PAULAH. **-kertomus** *s.* Maataloushallituksen v. **-toiveet** *s. mon.*

vuodenuttu *s.* vuoteessa käytetty pehmeä nuttu, lukunuttu. | Villalangasta neulottu, silkkinen v.

vuodenvaih|de *s.* kalenterivuosien vaihde. | Varasto inventoidaan v:teessa. Seuran jäsenluku oli v:teessa 1067.

vuode|oljet *s. mon.* **-paikk|a** *s.* Sairaalan, yömajan v:ojen lukumäärä. **-patja** *s.* **-peit|e, -peit|to** *s.* **1.** vuoteessa nukkujan käyttämä peite, peitto. | Tikattu täkki v:tona. **2.** vuoteessa päiväsaikaan vuodevaatteiden peittona käytetty peite, peitto, sängynpeite. | Virkattu v. **-potilas** *s.* vuoteessa oleva potilas;)(pystypotilas. **-puu** *s. metsät.* tukkipinon t. kaadettavan puun aluspuu. **-pöytä** *s.* vuodepotilaan ruokapöydäksi vuoteelle asetettava matala pöytä, vuodetarjotin. **-rivi** *s.* Sairaalan v:t. **-sohva** *s.* (pehmustettu) sohva, joka voidaan järjestää myös sängyksi. **-tarjotin** *s.* = vuodepöytä. **-tila** *s.* Lattialla oli vielä v:a. **-toveri** *s.* jkn kanssa samassa vuoteessa nukkuva henkilö, vuodekumppani. | Herätti kääntymisellään v:nsa. — *Leik.* Luteet ja muut epämiellyttävät v:t. — *Erik.*, us. *leik.* aviopuolisosta, -kumppanista. | Mökin ukko ja hänen uskollinen v:nsa. **-uudin** *s.*, vars. *mon.* = vuodeverho.

vuodevaate|laatikko *s.* Hetekan alaosan v. **-liike** *s.* vuodevaatteita myyvä liike. **-tehdas** *s.*

vuode|vaatteet *s. mon.* lakanoista, tyynyliinasta ja peitosta, joskus myös patjasta ja pieluksesta; sänkyvaatteet. | Tuulettaa v:vaatteita. **-varusteet** *s. mon.* Patjat, tyynyt ym. v. **-verho** *s.*, us. *mon.* vuoteen kätkevä pystyverho, vuodeuudin, pauluuni. **-yhtey|s** *s. lak.* sukupuoliyhteys. | Pitää jkn kanssa v:ttä.

vuohen|herne *s.* Galega, sinipuna- t. valkokukkaisia hernekasveja, joista eräitä lajeja viljellään koristekasveina. **-hoito** *s.* Harjoittaa v:a. **-juuri** *s.* Doronicum, mykeröкukkaisiin kuuluvia kasveja, joita viljellään myös koristekasveina. **-juusto** *s.* = kutunjuusto. **-karv|a** *s.* V:oista kudottu itämainen teltta. **-kello** *s.* **1.** Kilkattava v. **2.** Campanula rapunculoides, eräs sinipunakukkainen kellokasvi. **-liha** *s.* **-maito** *s.* **-maitojuusto** *s.* vuohen-, kutunjuusto. **-nahka** *s.* Kuivumassa riippuva v. V:a käytetään mm. jalkineiden valmistamiseen. **-nahkainen** *a.* **-nokka** *s.* Scutellaria, huulikukkaisten heimoon kuuluvia matalahkoja sinikukkaisia rantakasveja. **-putki** *s.* Aegopodium podagraria, kookas, puutarhoihin us. rikkaruohoksi pesiytyvä putkikasvi. **-sarv|i** *s.* V:esta tehty torvi. Yhtä luuta v. [ks. luu 3] SL. **-silm|ä** *s.* **1.** vars. *kuv.* - - loi kaikkiin vieraisiinsa lempeän katseen vetisillä v:illään KATAJA. **2.** *kans.* eräistä valkokukkaisista kasveista, tav. valkovuokosta t. saunioista. **-sorkka** *s.* **1.** vrt. pukinsorkka. — *Kuv.* Se [puumerkki] on vaan tuommoinen vuohen-sorkka KIVI.

2. taltta, jonka terän leikkaava reuna suippenee kulmaksi. **-villa** *s.* Angora- ja kašmirvilla ovat v:a. **-vuota** *s.*

vuoh|i[32] *s.* Capra, onttosarvisiin märehtijöihin kuuluvia kiipeileviä vuoristoeläimiä; *yleisk.* tav. C. hircus, kesy vuohi ja vars. sen naaras (kuttu, keituri); vrt. pukki, vohla, kili. | Luonnonvarainen, kesy v. Pitkäsarvinen v. Kuusi v:ta ja pukki. Mäkättävä v. V:en haju. Hoitaa v:ia. Lypsää v:ta. V:en maito. V:ta sanotaan köyhän lehmäksi. V:en karvat, villa. — *Kuv.* Haaleat, laimeat v:en silmät. Elää kuin v. huhdassa, ks. huhta. Lampaat ja v:et 'vanhurskaat ja syntiset' (alk. UT). Erottaa v:et lampaista. — *Yhd.* lypsy-, siitosv.; angora-, kašmirv.; maatiais-, metsä-, vuoriv.; taivaanv.

vuohiainen[63] *s. kans.* vuohinen.

vuohi|kanta *s.* V:kantamme on vuosi vuodelta vähentynyt. **-karja** *s.*

vuohikas[66*] *s. nahk.* kromiparkituksella kypsennetty vuohen nahka, sauro, pukikas; vrt. naudikas. **-nahka** *s.*

vuohi|lauma *s.* **-mainen**[63] *kalt.a.* **-navetta** *s.*

vuohinen[63] *s.* hevosen, harvemmin naudan, lampaan t. sian ensimmäisen varvasluun seutu. — *Yhd.* pystyv.

vuohi|paimen *s.* **-pukki** *s.* = pukki I.1. — *Kuv.* Mitä mököttelee Timo, se Jukolan hallavasilmäinen v.? KIVI. - - ne [krouvissa istujat ja yöjalassa kulkijat] kuuluvat vuohi-pukkien [= syntisten] laumaan KIVI. Sinä olet lammas / ja v. minä, / ja ikuisella tuomiolla / onnellinen sinä LEINO. **-rotu** *s.* Pitkävillainen, hyvälypsyinen v.

vuohis|karvat *s. mon.* hevosen vuohisnivelen kohdalla ja yläpuolella jalan takana oleva karvatupsu, vuohistupsu. **-luu** *s.* ruunuluun yläpäähän ja putkiluun alapäähän niveltyvä hevosen jalan luu. **-nivel** *s.* hevosen putkiluun ja vuohisluun välinen nivel. **-rengas** *s. eläinlääk.* tulehduksesta johtuva hevosen vuohis- ja kavioniveltä ja niiden seutuja ympäröivä luumuodostuma; tällaisen aiheuttava tulehdus. **-rohtuma** *s. eläinlääk.* lian, kylmän tms. aiheuttama hevosen vuohisen tulehdus, jossa iho rohtuu poikittaispoimuihin, rivi. **-sukka** *s.* hevosella: valkoinen vuohinen, puolisukka. **-taive** *s.* vuohisen takaosa. **-tupsu** *s.* = vuohiskarvat.

vuohka|ta[35] *deskr.v.* -us[64] *teonn.* edestakaisin kulkemisesta, jnk asian sinne tänne vatvomisesta tms. | Lapset kulkea v:sivat alituiseen ovesta. — Asiaa on v:ttu edestakaisin vuoden päivät, mutta valmiimpaa ei ole tullut. — - - temppuili kuin jalopeuran kesyttäjä v:ten artikkelissaan sinne tänne SASU PUNANEN.

vuojalainen[63] *a.* ja *s.* = vuojolainen.

vuojanen[63] *s. kans.* vuohinen.

vuojolai|nen[63] *a.* ja *s.* Vuojolasta 1. muinaisesta Gotlannista peräisin t. Vuojolassa oleva; Vuojolan asukas. | V. kauppi. V:set korut. — Suomessa aikoinaan vierailleet v:set.

vuojonen[63] *s. kans.* vuohinen.

vuo|ka[11*] *s.* 1. ruoan uunissa paistamiseen t. keittämiseen käytetty astia (*syn. puhek.* (vars. peltisistä) laatikko); muotti, jossa ruoka hyydytetään halutun muotoiseksi. | Peltinen, posliininen, lasinen v. Kannellinen, kanneton v. Tulenkestävä v. V:assa kypsennetty uunipuuro. Hyytelö kaadetaan v:kaan jäähtymään. — *Yhd.* keramiikka-, kupari-, lasi-, paperi-, pelti-, posliiniv.; sähköv.; keitto-, paistinv.; hyytelö-, jäätelö-, kakku-, karamelli-, kohokas-, leipä-, leivos-, muna-, munakas-, mureke-, piiras-, torttu-, vanukasv. 2. vars. yhd:ojen jälkiosana vuoassa kypsennetyistä ruoista; *syn. puhek.* laatikko. | Makaronista ja lihasta valmistettu v. — *Yhd.* kaali-, kala-, lanttu-, liha-, makaroni-, maksa-, peruna-, porkkana-, riisiv.

vuoka|leipä *s.* vuoassa paistettu leipä. **-leivos** *s.* **-piirakka** *s.*

1. **vuok|ko**[1*] *s.* V:ot 'leinikkikasvien heimon eri sukuihin kuuluvia monivuotisia ruohokasveja'. Rinne oli v:koja valkoisenaan, sinisenään. — *Yhd.* kangas-, kelta-, lapin-, sini-, valkov.; (el.) meriv.

2. **vuokko**[1*] *s. kans.* = 1. puuska 2. | Nyt on taas hänen v:nsa [= hulluudenpuuskansa] JÄRVENT.

vuokkonen[63] *dem.s.* < 1. vuokko.

vuokra[11] *s.; syn. ark.* hyyry. 1. vars. *lak.* sopimus, jolla jku vastikkeesta luovuttaa toiselle omaisuusesineen t. etuuden käyttöoikeuden, vuokrasopimus; sellaiseen perustuva sopimussuhde, vuokrasuhde. | Huoneiston, moottoriveneen, laiturin, maatilan, kalastusoikeuden v. Laitumen v:a jatkettiin syksyyn asti. V:an sisältyy myös puutarhan käyttöoikeus. Sähkövalo ei kuulu v:an. Elinaikaista v:a maalla älköön rikottako LK. Jos [lampuodin leski]vaimo menee uusiin naimisiin, rauetkoon v., ja maanomistajalla olkoon valta vuokrata talonsa kenelle tahtoo LK. — *vuokra|lla*, -lle (adv.) vuokrasopimuksen perusteella jkn käytettävänä, vuokrattuna. | Huvila, auto, metsästysoikeus on jklla v:lla. Antaa, luovuttaa, saada, ottaa jk v:lle. Asua v:lla 'vuokra-asunnossa'. — *Yhd.* (ks. myös 3) perintöv. 2. vuokratusta omaisuusesineestä t. etuisuudesta omistajalle suoritettu vastike, vuokramaksu. | Asunnon, pesutuvan, sähkömittarin, laitumen v. Kallis, halpa v. Maksaa v:a. Kesäkuun v. [asunnosta tms.] on vielä suorittamatta. V:a korotettiin. Sai asua v:a vastaan. — *Yhd.* (ks. myös 3) raha-, työv.; perusv.; yhtiöv. 3. *yhd.* Asunnon-, auton-, hallin-, huoneen-, laivan-, maan-, mittarin-, tallin-, varaston-, vaununv.; kuukausi-, tunti-, vuorokausi-, vuosiv.

vuokra-|aika *s.* Palstan v:ajaksi sovittiin 50 vuotta.

vuokraaja[16] *tek.* < vuokrata. 1. vuokranantaja, vuokraisäntä. | Maatilan, huoneiston, elokuvan v. V:lle maksettu korvaus. 2. vuokralainen, vuokranottaja, vuokramies. | Pappilan (viljelysmaiden) v. Huoneiston v:n maksama vuokra. — *Yhd.* (ks. myös 3) veronv. 3. *yhd.* Huoneen-, laivan-, maan-, talonv.

vuokra-|ajo *s.* tilausliikenteessä hevosajoneuvoilla, henkilöautolla t. moottoriveneellä suoritettu ajo. | V:ajoon käytetty auto, hevosajoneuvo. V:ajoa harjoittava autoilija. **-ajoneuvo** *s.* **-ajuri** *s.* vuokra-ajoa (vars. hevosajoneuvoilla) harjoittava henkilö, pirssiajuri. **-alue** *s.* vuokralle annettu maa-alue. | Mäkitupa-alueet, torpat,

ym. v:et. Rauhansopimuksessa Suomi joutui luovuttamaan Porkkalan Neuvostoliitolle v:eksi.
vuokraamaton[57] *kielt.a.* < vuokrata. | V. huoneisto.
vuokraamo[2] *s.* liike t. laitos, joka antaa jtak vuokralle | Hankki v:sta juhlapuvun. — *Yhd.* auto-, elokuva-, pukuv.
vuokra|-apu *s.* = vuokra-avustus. **--arvo** *s.* Maatilan, huoneiston v. **--asun|to** *s.* vrt. vuokrahuoneisto. | Kaupungin v:not. **--auto** *s.* **1.** tilausliikenteeseen käytetty henkilöauto, pirssiauto, taksi(auto). **2.** auto, jonka voi vuokrata t. jonka jku on vuokrannut itse ajettavakseen. **--autoasema** *s.* pirssi(asema), taksiasema. **--autoilija** *s.* vuokra-ajoa harjoittava autoilija, pirssiautoilija. **--avustus** *s.* asunnonvuokran maksamiseen annettu avustus. | Työttömyyskassan myöntämä v. **-eh|to** *s.* Torpan, huoneen v:dot. Edulliset v:dot. **-emäntä** *s.* asunnonvuokrasuhteita ajatellen: vuokranantajana oleva nainen t. vuokranantajan vaimo. | Sopi v:nsä kanssa maksuajoista. **-ennakko** *s.* Vuokralaisten oli maksettava satatuhatta markkaa v:na. **-esine** *s. lak.* vrt. esine 2. | Torppa, huone v:enä. **-hevonen** *s.* vrt. vuokra-auto. **-huone** *s.* vrt. seur. **-huoneisto** *s.* vuokrattu t. vuokrattava huoneisto. | Asua v:ssa. Liike aloitti toimintansa v:ssa. Kaupungin rakennuttamat v:t. **-huutokauppa** *s.* huutokauppa, jossa tarjotaan tehtäväksi vuokrasopimus t. -sopimuksia. | Makkaranmyyntipaikkojen v. **-huvila** *s.* vrt. vuokrahuoneisto. **-ilmoitu|s** *s.* (sanomalehti-)ilmoitus, jolla tarjotaan vuokrattavaksi t. halutaan vuokrata asunto tm. huone(isto). | Sanomalehden v:kset. **-indeksi** *s.* vuokratason vaihteluja osoittava indeksi. | V. on noussut.
-vuokrainen[63] *poss.a.* Halpa-, kallisv.
vuokra|isäntä *s.* vars. asunnonvuokrasuhteita ajatellen: vuokranantaja. **-järjestelmä** *s.* Torpparilaitos, maanomistusoloissa vallinnut v. **-kasarmi** *s.* suuresta, lukuisia vuokrahuoneistoja käsittävästä (kaupunki)talosta. | Suurkaupungin monikerroksiset, epäviihtyisät v:t. **-kausi** *s.* Kymmenvuotinen v. **-kiinteistö** *s.* **-kirja** *s.* vuokrasopimuksen sisältävä asiakirja. | V:ssa mainitaan yleensä kaikki vuokraehdot. **-kontrahti** *s.* vuokrasopimus. **-kustannukset** *s. mon.* **-laidun** *s.* vuokrattu laidun.
vuokralai|nen[63] *s.* asunnon, liike- tms. huoneiston t. maa-alueen vuokralle ottanut t. saanut henkilö, liike, yhteisö tms., vuokranottaja, vuokramies, "hyyryläinen". | Naapurihuoneistoomme on muuttanut uusia v:sia. Tehdas aloitti toimintansa kellarikerroksessa v:sena. Viljeli maatilaa v:sena. — *Yhd.* ali-, pääv.; pakkov.
vuokra|laki *s.* vuokrasuhteita järjestävä laki. **-lautakunta** *s.* **1.** kunnallinen lautakunta, jonka tehtävänä on maanvuokrasopimusten valvonta sekä vuokranantajien ja vuokramiesten välisten suhteiden selvittely. | Vuonna 1909 annetulla lailla määrättiin kuhunkin kuntaan v. Vuodesta 1934 v:na toimii asutuslautakunta. Tehtävien vaatiessa voidaan nykyisinkin maalaiskuntaan asettaa erityinen v. **2.** *puhek.* huoneenvuokralautakunta. **-liittymä** *s. puh.* vrt. vuokrapuhelin. | Puhelinyhdistyksen osakas- ja v:t.
vuokralleanto *s.* Maan, laitumen v.
vuokra|maa *s.* vuokrattu maa. | V:maata viljelevä mökkiläinen. V:maalla oleva asuinrakennus. **-maksu** *s.* = vuokra 2. | V:n suuruus määrätään vuokrasopimuksessa. **-markkin|at** *s. mon.* Sai asunnon vapailta v:oilta. **-menot** *s. mon.* Perheen ruoka- ja v. Liikkeen kalusto- ja v. **-mie|s** *s.* vars. maa-alueen vuokralle saanut henkilö, vuokralainen. | Kartanon v:henä elävä torppari. Kohosi v:hen asemasta talolliseksi. **-miesluokka** *s.* vuokraviljelijöiden yhteiskuntaluokka. **-määrä** *s.* vuokramaksu, -summa.
vuokran|alennus *s.* **-antaja** *s.* vuokralle antaja. **-kantokirja** *s.* kirja, johon maksetut vuokrat merkitään. | Taloyhtiön v. **-korotus** *s.* **-maksaja** *s.* **-maksu** *s.* Kävi isännän luona v:ssa. **-maksukyky** *s.* **-ottaja** *s.* vuokralainen, vuokramies. **-tarkastuslautakun|ta** *s.* Paikallisten huoneenvuokralautakuntien päätöksiin voitiin valittamalla hakea muutosta v:nalta.
vuokra|oikeus *s.* **1.** oikeus käyttää vuokraamaansa esinettä. **2.** vuokrasuhteita järjestävät oikeussäännöt. **-olot** *s. mon.* Säännöstelyn luomat poikkeukselliset v. **-palsta** *s.* vuokrattu maapalsta. **-puhelin** *s.* vuokrattu puhelin; vrt. osakepuhelin. **-puku** *s.* vuokrattu puku. **-päivä** *s. harv.* = seur. | - - v:n tekijöitä ja palkkalaisia SILL. **-päivätyö** *s.* vuokran vastikkeena suoritettu päivätyö. **-raha** *s.* **1.** vuokran vastikkeena maksettu raha, vuokra(maksu). | Vuokralaiselta saadut v:t. **2.** vuokra-avustus. | Sotakuukausipalkkaan saattoi kuulua myös v. **-rekisteri** *s.* Kihlakunnanoikeudet pitävät maanvuokrauksista v:ä. **-rouva** *s.* vrt. vuokraemäntä. **-saaminen** *s.* **-saatava** *s.* **-sopimus** *s.* sopimus, jolla jku vuokraa omistamansa esineen t. etuuden toiselle, vuokra (1); sitä koskeva asiakirja. | Kirjallinen, suullinen v. Huoneistoa, mäkitupa-aluetta, kalastusoikeutta koskeva v. **-sopimuslomake** *s.* **-suhde** *s.* vuokraamisesta johtuva oikeussuhde. | V:teen päätyttyä esine palautuu vuokranantajalle. V:teiden järjestely. Maan omistus- ja v:teet. **-summa** *s.* Sadantuhannen markan vuotuinen v. **-säännöstely** *s.* (tav. asuntoja tm. huoneistoja koskevien) vuokrasuhteiden ja vars. -maksujen säännöstely.
vuokra|ta[35] *v.*; *syn. ark.* hyyrätä; vrt. lainata. **1.** luovuttaa jtak omaansa sovitusta korvauksesta toisen käytettäväksi, antaa vuokralle. | V. jk jklle. V:si omistamansa huoneiston vieraille. Juhlapukuja v:ava liike. Rauhansopimuksessa Neuvostoliitolle v:ttu Porkkalan alue. Veronkanto-oikeus v:ttiin ennen usein yksityisille. **2.** saada t. ottaa sovitusta korvauksesta käytettäväkseen jtak toisen omaa, saada t. ottaa vuokralle. | V. jtak jklta. V:si asunnokseen ullakkohuoneen. V. halutaan [asuntoilmoituksissa]. Iltamia varten v:ttu sali. Retkeä varten v:ttiin linja-auto. V:tulla aluksella harjoitettu liikenne. Seura v:si itselleen kosken lohenkalastusoikeuden.
vuokra|talo *s.* Kaupungin v:talot '(etupäässä) vuokrahuoneistoja käsittävät talot'. — V:talossa [= vuokratussa talossa] toimiva koulu. **-talonpo|ika** *s.* vrt. vuokratilallinen, -viljelijä. | Karta-

non v:jat. **-tappio** *s.* vuokran saamatta jäämisestä koitunut tappio. **-tappiovakuutus** *s.* vakuutus(muoto), jossa turvataan vuokranantaja t. -ottaja tappiolta, joka johtuu vuokraesineen turmeltumisesta t. vuokralaisen vuokranmaksukyvyn heikentymisestä. **-tarjous** *s.* jnk vuokralle ottamisesta tehty tarjous. | Vuokrahuutokaupassa tehty v. Kirjallinen v. **-taso** *s.* huoneistojen vuokrien kalleustaso. | Helsingin v. Nykyinen hinta- ja v. V. on noussut. **-tila** *s.* vuokrattu tila. | Viljellä v:a. **-tilaaja** *s.* vuokrapuhelimen haltija. **-tilallinen** *s.* vuokratilan viljelijä, vuokraviljelijä. **-tili** *s. liik.*

vuokrat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* josta ei makseta vuokraa. | V. asunto. Valtio luovutti tontin v:tomasti kaupungin käyttöön.

vuokra|tontti *s.* vuokrattu tontti. | V:tontilla oleva kiinteistö. **-tulot** *s. mon.* vuokramaksuina kertyneet tulot. **-tuotto** *s.* vuokramaksuina saatu tuotto. | Rakennuksen v.

vuokraus[64] *teonn.* < vuokrata. | Maan, huoneiston, elokuvan v. — *Yhd.* maanv. **-järjestelmä** *s.*

vuokra|velka *s.* **-viljelijä** *s.* vuokratilan, -maan viljelijä. **-viljelmä** *s.* Torpat, lampuotitilat, vuokrapalstat ym. v:t. V:n itsenäistäminen. **-viljely** *s.* vuokramaalla harjoitettu maanviljely. | Harjoittaa v:ä. **-vuosi** *s.* vuoden pituinen vuokra-aika. **-välikirja** *s.* vuokrakirja. **-välipuhe** *s.* vuokrasopimus.

1. **vuoks|i**[8] *s.* **1.** meriveden jaksoittainen nousu, vuoroveden nousuvaihe, nousuvesi; nousuveden aika;)(luode. | V. kohotti aluksen särkältä. — *Kuv.* Elämän v:et ja luoteet. — *Yhd.* myrsky-, tulvav. **2.** *harv.* (mahtava, vuolas) virta, kymi. | - - meno kuului toisellekin puolelle v:en [= Kymijoen] AHO. Vilise Tuonelan virran v. LEINO.

2. **vuoks|i** *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) jk syynä, aiheena, vaikuttimena, tähden, takia. | Erosi virasta sairauden v. Menot, joita oli korjaustöiden v. Vaatteita tuuletettiin koiden v. Ihmisten v. en kehdannut kaikkea sanoa. Tupakoi joskus seuran v. Ei kannata surra v:eni. En lähde sen v., että olisi pakko. Kuriositeetin v. [= kuriositeettina] mainittakoon, että - -. Vertauksen, vertailun v. mainittiin myös edellisen vuoden tuotantoluvut. Määräykset, joita tulee järjestyksen v. noudattaa. Yksinkertaisuuden v. esitetään vain loppusummat. Otti varovaisuuden v. ison vakuutuksen. Totuuden v. [= nimessä] on tästäkin huomautettava. - - oli kuin ihmeen v. [= ihmeeksi] hetkisen hiljaista L.ONERVA. — Eril. vakiintuneita sanontoja; ks. ao. s:eja. | Huvin, leikin, lystin v. Muodon, näön, tavan v. Turhan, tyhjän v. Vaihteen, muutteen v. Varmuuden v. — *Erik.* eril. lisämerk:iä. **1.** jk päämääränä, tarkoituksena, jtak silmällä pitäen. | Mennä naimisiin rahan v. Ei tehnyt työtään palkan, vaan kunnian ja maineen v. Sikoja kasvatetaan lihan v. Jo oman etunsa v. jalankulkijan tulee käyttää suojatietä. Hirviä metsästetään lähinnä urheilun v. Ottelivat harjoituksen v. yhden erän. Taidetta taiteen v. 'taidetta, joka on sinänsä oma tarkoituksensa'. **2.** jnk johdosta, ansiosta, perusteella. | Hyvän laatunsa v. haluttua tavaraa. Tällainen on outoa senkin v. että - -. **3.** jnk eduksi, hyväksi: puolesta. | Oli valmis vaikka kuolemaan ystäviensä v. Uhrautua, kärsiä vaivaa lähimmäisensä v. Yksityisten etujen tulee väistyä yhteisen hyvän v. **4.** suhdetta, näkökohtaa ilmaisemassa; par. puolesta. | Julkisivunsa v. toisista poikkeava rakennus.

vuoksi|aalto *s.* Kuun vetovoima synnyttää meressä v:aallon. Joen suistoa ylöspäin etenevä v. **--ilmiö** *s.* Luode- ja v. **-vesi** *s.* vuoksi, nousuvesi.

vuolais|ta[24] *mom.v.* -u[2] *teonn.* < vuolla. | V. pölkystä lastu. V:i pilkan puuhun. V. voita leivälle. Äkkiä v:tu kaarnalaiva. Veitsen v:u. Lastun v:u.

vuola|s[66] *a.* -asti *adv.* nopeasti virtaava, virtava. | V. joki, puro. Salmessa käy v. virta. V:asti virtaavat vedet. — V. [= kova, runsas] sadekuuro. — V:ina valuvat kyynelet. — *Kuv.* V. puhetulva. Esitteli ajatuksiaan v:asti ja laveasanaisesti. Purskahti v:aseen itkuun. V:ina virtaavat sävelet. Tšaikovskin v. melodiikka. Leinon vilkas mielikuvitus ja v. kynä.

vuolas|puheinen *a.* V. karjalaiseukko. **-sanai|nen** *a.* -sesti *adv.* V. kertoja. V. tyyli. **-virtainen** *a.*

vuolaus[65] *omin.* < vuolas. | Joen v. haittasi ylipääsyä. — *Kuv.* Kalevalan kuvakielen v. — *Yhd.* sanav.

vuoleksia[17] *frekv.v.* (< vuolla) vuoleskella. | V. puulusikoita.

vuolematon[57] *kielt.a.* Varsan vielä v. kavio.

vuolenta[15]* *teonn.* < vuolla.

vuoleskel|la[28] *frekv.v.* -u[2] *teonn.* < vuolla. | V. haravan vartta. — *Kuv.* Eihän - - suutarin nahkaveitsellä kultaa v:la [= rikastuta] TIITUS.

vuolettu|a[1]* *v. harv.* hampaista: kipeytyä happamen syönnistä. | - - hampaani olivat paljosta puolukoiden syönnistä - - v:neet niin, että tuskin kykenin pureskelemaan ja syömään I.K. INHA.

1. **vuol|i**[32] *s.* vuoliainen. — *Sot.* pituussuuntainen sillan kannen kannatuspuu; vrt. malka. | V:et kannattavat kansilaudoitusta. — *Yhd.* katto-, lattiav.; harjav.; perus-, vahvistusv.; keski-, raide-, reunav.

2. **vuoli**[32] *s. kans.* kalan uimarakko.

vuolia[17] *v. harv.* kalvaa, kaapia.

vuoliai|nen[63] *s. rak.* kattoa, lattiaa tms. kannattava vaakasuora tukipuu, niska(nen), juoniainen. | Välikaton, lattian, sillan v:set. Tanssittiin niin että v:set notkuivat. Missä laiskuus on, siinä v:set vaipuvat VT. — *Yhd.* harja-, katto-, lattia-, välikattov.; kannatusv.

vuoliais|kerros, -kerta *s.* Välikaton v.

vuolija[14] *tek.* < vuolla.

vuolin[56] *väl.* (< vuolla) vars. vuoluase, jossa on suora t. kaareva terä ja sen kummassakin päässä kädensija, vuolinveitsi. | Astian kimpien vuolemiseen käytetty v. Propsien kuoriminen vuolimella. **-rauta** *s.*, vars. *metsät.* kuorimisrauta. **-veitsi** *s.*

vuoliväl|i *s. sot.* rinnakkaisten vuolien pituinen sillan osa. | Rakentaa v:ein 'vuoliväli kerrallaan'.

vuol|la[25] *v.* veitsellä, vuolimella tms. kädessä pidettävällä teräaseella viiltäen irrottaa lastuja t. ohuita viipaleita jstak; valmistaa jtak tällä tavoin; vrt. veistää, leikata, viiltää, höylätä, jyr-

siä, kaapia. | V. puupalasta puukolla. V. kynä teräväksi. Hevosen kavio tasoitetaan v:emalla. — V. lastuja. V:i kuoren puusta. V:i paistista viipaleen. Lähteeseen v:tiin hopeaa uhriksi. V. voita leivälle. V. kultaa [tav. kuv. 'ansaita (helposti) paljon rahaa']. — V. kirvesvartta, kauhoja, puuhevosia. Kepin päähän v:tu kärki. — Harvemmin esinesubj:n ohella. | V:eva eli lastuava työkalu, terä. — *Kuv.* Lumiauran sileäksi v:emaa tienkalloa pitkin KIANTO.

vuol|le[78*] *s.* vahva virta(paikka), niva, juonne. | Virran, joen, kosken v. Järviä yhdisti lyhyt v. Vinhasti kiitävä v. Kalapadon tulee kestää v:teen paine. [Joki] puskee voimakasta v:lettaan alas suvantoon KATAJA. — *Kuv.* Aatteiden väkevät v:teet. — *Yhd.* virranv.

vuolteinen[63] *a. harv.* vuolas, virtava.

vuoltu|a[1*] *v. harv.* käydä vuolaaksi. | - - kosket kiihtyi, / virrat v:i LEINO.

vuolu[1] *s.* **1.** vuoleminen, vuolenta. | Oli metsässä pöllien v:ssa. **2.** lastu, liuska, viipale. | Vuoltiin v:ja sytykkeiksi. - - leikkaa nisusen v:t puolta kämmentä leveiksi SILL.

vuolu|ase *s.* **-höylä** *s.* = kavahöylä. **-kerma** *s.* hapatettu paksu kerma, joka on tehty kiinteämmäksi puristamalla osa herasta pois, smetana. **-kirves** *s. harv.* = piilu(kirves).

vuolukivi *s.* kivi(laji), joka on niin pehmeää, että sitä voi vuolla; vrt. talkkiliuske. | Tavallisesti v. on aineksiltaan talkkia ja dolomiittia. V:stä muurattu uuni. **-esiintymä** *s.* **-laatta** *s.* **-louhimo, -louhos** *s.* Juuan Nunnanlahden v. **-nen** *a.* V. arina, rakennuksen julkisivu.

vuolu|puukko *s.* **-rauta** *s.*, vars. *metsät.* kuorimisrauta. **-veitsi** *s.*

vuoma[11] *s.* Pohjois-Suomen oloista. **1.** laaja puuton suo, aapa. | Lapin peninkulmaiset v:t. **2.** *harv.* tunturilaakso, -rotko, kuru.

vuomen[55] *s. kansat.* peuran pyyntiin käytetty kiilamainen aitaus.

vuona[11] *s.* karitsa; *harv.* vohla. | Emolammas ja kaksi v:a. — *Yhd.* lampaanv.; pässiv.

vuonankaali *s.* Valerianella, yksivuotisia juurakottomia virmajuurikasveja.

vuonelo[2] *s. kans.* (*rinn.* vuonilo[2]) toisella vuodella oleva naarasporo.

vuonia[17] *v.* lampaasta: synnyttää, karitsoida.

vuonit|taa[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < ed. | Lampaat v:etaan tavallisesti kevättalvella.

vuonna ks. vuosi. **-vuotuissaan** *adv. kans.* vuosi vuodelta, vuodesta vuoteen. | - - kunnan kassa v. osoitti nollan numeroa KIANTO.

vuono[1] *s.* pitkä, kapea, jyrkkä- ja korkearantainen (meren)lahti. | Norjan rannikon, Inarinjärven v:t. Hardangerin v. V:n suu, perukka. Jylhien vuorten reunustama v. — *Yhd.* merenv.

vuonoinen[63] *poss.a.* Norjan v. rannikko. — *Yhd.* pitkä-, runsasv.

vuono|mainen[63] *kalt.a.* Kapea, kallioiden reunustama v. lahti, järvi. **-n|perukka** *s.* **-n|suu** *s.* **-rannikko** *s.* Norjan v.

vuopaja[16] *s. kans.* = seur.

vuopio[3] *s. kans.* Pohjois-Suomessa tasankojoesta sivulle pistävä kapea lahti. | V:iden leikkelemä jättiläisniitty KATAJA.

vuoraamaton[57] *kielt.a.* < seur. | V. rakennus.

1. vuora|ta[35] *v.* vuorittaa. **1.** peittää, verhota rakennuksen ulko- t. harvemmin sisäseinä t. ontelon, kotelon tms. sisäpinta eristävällä, suojaavalla t. koristavalla kerroksella. | Pystylaudoituksella ulkoa v:ttu rakennus. Ponttilaudoilla v:ttu ovi. Paneelilla v:ttu sisäseinä. Pahvilla v:ttu vaatekomero. — Orava v:a pesänsä sisältä sammalilla ja naavalla. Kiveyksellä v:ttu kaivo. Tulenkestävillä tiilillä v:ttu polttouuni. Öljykankaalla v:ttu metsästyslaukku. Sametilla v:ttu jalokivilipas. — Tervasi tässä vanha isäntäkin itsensä ja sanomilla v:si, ettei vaatteet ryvety JOTUNI. **2.** vaatekappaleista, pukineista: varustaa vuorilla. | Silkillä v:ttu iltaviitta. Turkiksella v:ttu päällystakki.

2. vuorat|a[35] *v. murt.* vuokrata. | - - talo, joka tosin on v:tuna vieraalle nyt KIVI.

vuorau|s[64] *s.* **1.** vuoraaminen. | Rakennuksen v. laudoilla. Drittelien v. voipaperilla. **2.** vuoraamisen tulos, vuori. | Seinä, jossa on pystysuora v. 'vuorilaudoitus'. Ääntä eristävällä v:ksella varustettu seinärakenne. Kaivoskuilun hirsinen, betoninen v. V:ksen kiinnittäminen. — *Yhd.* huopa-, lauta-, nahka-, paperi-, puu-, sinkki-, tiiliv.; seinä-, sisäkattov. **3.** *yhd.* Eristysv.; sisä-, ulkov.

vuoraus|aine *s.* **-huopa** *s. rak.* vuorilaudoituksen tms. alla eristeenä käytetty huopa (ks. huopa 3), vuorauspahvi. **-lauta** *s. rak.* **-levy** *s.*, vars. *rak.* **-pahvi** *s.* vars. vuoraushuovasta. **-paperi** *s.* Voipaperi drittelien v:na. — Vars. *rak.* vuoraukseen käytetty tervapaperi. **-tiili** *s.*

vuorautt|aa[2*] *fakt.v.* < 1. vuorata. | V:i talonsa ammattimiehillä.

vuorelai|nen[63] *s.* vuoren, vuoriston asukas. | Karaistunut v. V:set [= vuorenhaltijat] kävivät joskus ihmisten puheilla.

vuoren|halkeama *s.* **-haltija** *s. myt.* **-harja** *s.* **-harjan|ne** *s.* V:teiden väliset laaksot. **-huip|pu** *s.* Lumipeitteinen, jyrkkärinteinen v. Alppien korkeimmat v:ut. — *Kuv.* Ja hän nousi yhä uudelleen - - pyhän vihansa korkealle v:ulle KIANTO. **-juuri** *s.* **-jyrkänne** *s.* **-keila** *s.* keilamainen vuorenhuippu. | Terävähuippuinen v. **-kieleke** *s.* **-kilpi** *s.* Bergenia, kivirikkoisten heimoon kuuluvia kasveja, vars. B. crassifolia, koristekasvina viljelty keväällä kukkiva leveälehtinen punakukkainen kivikkokasvi. **-kolo** *s.* **-korkuinen** *a.* myös ⌒. | V. aalto. **-kuningas** *s.* vuorenhaltijasta. **-kuve, -kylki** *s.* **-laki** *s.* Lumipeitteinen v. **-loukko** *s.* V:ihin kätkeytyneet rosvot. **-luja** *a.* -sti *adv.* luja kuin vuori. — Tav. *kuv.* V. luottamus, varmuus. Uskoa v:sti. - - pysyvä ja v. sana H.ASUNTA. **-luola** *s.* V:ssa asuva erakko. **-nyppylä** *s.* Tasangon keskellä kohoava v. **-onkalo** *s.* **-peik|ko** *s. myt.* Kerrottiin tarinoita v:oista ja metsänhaltijoista. **-poimuttuminen** *s. geol.* vrt. poimuvuori. **-raska|s** *a.* -asti *adv.* raskas kuin vuori. — Tav. *kuv.* - - mustat, v:at pilvenmöhkäleet LEINONEN. Tsaarinvalta painoi v:ana valtiollisia olojamme. V. syntitaakka. **-rinne** *s.* **-rinta** *s.* = ed. **-rotko** *s.* **-seinä(mä)** *s.* **-selkä, -selänne** *s.* **-sola** *s.* **-vank|ka** *a.* -asti *adv.* vankka kuin vuori. — Tav. *kuv.* V. taloudellinen asema. V. vakaumus, usko. Armeija seisoi v:asti paikallaan. **-varma** *a.* -sti

adv. vankkumattoman, ehdottoman varma. | V. kiinnitys, asema. V. usko, luottamus. V. päätös. Joukkue oli voitostaan v. Vakuuttaa jtak v:sti. **-vieremä** *s.* jyrkän vuorenrinteen osien irtautuminen ja alas syöksyminen; vuorenrinnettä alas syöksyneet kivimassat. | Alpeilla tapahtunut v. V. hautasi alleen ihmisiä. **-vä|ki** *s. myt.* vuoressa asuvista haltijoista; vuoressa piilevästä voimasta; kallionväki. | V. saattoi omistaa myös karjaa. Tietäjä voi karkottaa maanväen v:ellä.

1. **vuor|i**[32] *s.* **1.** maan pinnasta esiin pistävä (*maant.* vähintään 50 m) korkea kallioperän kohoama; vrt. kallio, kukkula, mäki, tunturi, vaara. | Lumihuippuinen v. Araratin v. V:en huippu, laki, rinne, jyrkänne, juuri. Nousta, kiivetä v:elle. V:elta avautuvat näköalat. V:een hakattu luola. V:illa [= vuoristossa] asuva heimo. - - ja vaikka minulla olisi kaikki usko, niin että voisin v:ia siirtää UT. Ellei v. tule Muhammedin luo, niin Muhammed menee v:en luo SL. — Järkkymätön kuin v. Jumala, minun v:eni, jonka turviin minä pakenen VT. Tunsi helpotusta ikään kuin olisi v:en alta päässyt. — *Kuv.* Vastusten, vaikeuksien v. - - kärsimyksien ja pettymyksien tiestä, joka kuitenkin lopulta johtaa kirkastuksen v:elle JÄRVENT. Esan kasvaessa kasvoi myöskin hänen ja isän väliin v., jonka takaa toisiaan puhuttelivat hyvin valituilla nimillä ALKIO. — *Yhd.* graniitti-, kalkki-, kvartsiitti-, rauta-, vaskiv.; alku-, kallio-, laakio-, poimu-, pöytä-, tuliv.; rannikko-, ranta-, reunav.; lintu-, lumi-, magneettiv.; helka-, kipu-, kirkastus-, linna-, näköala-, seitav. **2.** *kuv.* suuri kasa, röykkiö; möhkäle. | Lumi kasaantui v:iksi katujen varsille. V:ina vyöryvät aallot. Kokosi v:en perunoita lautaselleen. Kokonainen v. asiakirjoja tarvittiin asian hoitamiseen. Ukkosta enteilevät pilvien v:et. — *Yhd.* betoni-, jauho-, kuona-, liha-, lumi-, pilvi-, ruoka-, tavara-, vesiv.; jääv.

2. **vuori**[4] *s.* **1.** sisuste, vuoraus. **a.** vaatekappaleen, pukineen sisäpuolta verhoava kangas, nahka tms.;)(päällinen. | Takin, liivien, hatun, käsineen, kengän v. Takin päällinen, pehmuste ja v. Satiininen, silkkinen, nahkainen v. Päällystakki, jossa on irtonainen napitettava v. — *Yhd.* hatun-, hihan-, kengän-, liivin-, takinv.; koko-, puoliv.; väliv.; irtov. **b.** ontelon, kotelon tms. sisäpintaa peittävä eristävä, suojaava t. koristava kerros. | Korulipas, jossa on samettinen v. Matkalaukun, käsilaukun v. Selkäreppu, jossa on irrotettava vedenpitävä v. Parhaissa kirjekuorissa on usein silkkipaperinen v. **c.** *yhd.* Kangas-, nahka-, paperi-, puuvilla-, sametti-, satiini-, silkki-, turkis-, villav. **2.** *harv.* seinän tm. pinnan laudoitus tm. päällyste, vuoraus. | Seinän v. Ikkunan v:t 'vuorilaudat'. — *Yhd.* seinäv.; sisä-, ulkov.

vuori- vars. *tal. min. tekn.* eräissä vanhastaan vakiintuneissa laitosten, laitteiden, aineiden tm. nimityksissä myös: kaivostoimintaa koskeva, siihen liittyvä. **-akatemia** *s.* eräistä vuoriteollisuusalan korkeakouluista. | Freibergin v. **-hallitus** *s. hist.* vuoriteollisuusasioita hoitanut keskusvirasto. | Suomen v. perustettiin vuonna 1821 ja lakkautettiin vuonna 1884. **-harjanne** *s.* Skandinavian v. **--ilmasto** *s.* vuoristoilmasto. **--insinööri** *s.* vuoriteollisuusalan insinööri, kaivosinsinööri; meillä epävirallisesti Teknillisen korkeakoulun vuoriteollisuusosastossa diplomi-insinöörin tutkinnon suorittaneesta henkilöstä. **-jakso** *s.* **-jalava** *s.* Ulmus scabra, Etelä-Suomessa myös luonnonvaraisena kasvava jalava, nurmijalava. **-jauhe** *s.* Maajää kuljetti mukanaan soraa ja hienompaa v:tta. **-jono** *s.* Jonovuoristo, jossa on useita yhdensuuntaisia v:ja. Alppien mahtava v. **-jonoliikunta** *s. geol.* vuorijonojen muodostumista aiheuttanut maan kuoren liikkuminen. **-jononmuodostus** *s. geol.; syn.* orogeneesi. **-jonovyöhyke** *s.* Etelä-Euroopasta Itä-Aasiaan ulottuva v. **-järvi** *s.* **-jättiläinen** *s.* valtavan suuri vuori. **-jäätikkö** *s. geol.* = vuoristojäätikkö. **-kadetti** *s. hist.* ks. 1. kadetti 2. **-kaivo** *s.* vuoreen t. kallioon hakattu t. porattu kaivo. **-kaivo|s** *s.*, vars. *vanh. hist.* kaivos. | Kruunun omistama v. V:ksista louhittu suola.

vuorikangas *s.* Takin, kengän, kahvipannunmyssyn v.

vuori|kansa *s.* vuoristo(lais)kansa. | Kaukasialainen v. **-kaunokki** *s.* Centaurea montana, koristekasvina viljelty monivuotinen kaunokki. **-kaupunki** *s.* **-kauris** *s.* vuoristoissa elävistä luonnonvaraisista vuohista. **-kenkä** *s.* vuoristokiipeilyyn sopiva piikkipohjainen kenkä. **-kerros(tuma)** *s. geol.* kivilajikerros(tuma). **-ketju** *s.* vuorijono. **-kide** *s. min.* kirkas, väritön kvartsi(kide), vuorikristalli. **-kiipeilijä** *s.* vuoristokiipeilijä. **-kiipeily** *s.* vuoristokiipeily. **-kollegio** *s. hist.* Ruotsi-Suomessa vuoriteollisuusasioita hoitanut keskusvirasto. **-koski** *s.* **-koulu** *s.* vuoriteollisuusalan koulu. **-kristalli** *s.* = vuorikide. **-kulta** *s.* kallioperässä oleva kulta; vrt. huuhtokulta. **-kun|ta** *s. hist.* Ruotsin oloista: jnk paikkakunnan t. alueen asukkaiden vuoriteollisuuden harjoittamiseksi muodostama yhtymä; vuoriteollisuutta harjoittava piirikunta. | Vermlannin v:nat. **-laakso** *s.* **-lai|dun** *s.* V:tumella käyviä vuohia. **-laitos** *s.*, vars. *hist.* vuoriteollisuuslaitos. | V:ten ja ruukkien perustaminen. — Valtakunnan v:ta koskevat asetukset. **-laji** *s. geol. vanh.* kivilaji. **-lammas** *s.* vuoristolammas.

vuori|laudoitus *s. rak.* vuorauksena oleva laudoitus. | Rakennuksen v. **-lau|ta** *s. rak.* vuoraamiseen käytetty (erityisesti höylätty) lauta; oven t. ikkunan kehän ja seinän välisen raon peittävä lauta; rakennuksen nurkan peittävä pystylauta, nurkkalauta. | Hirsiseinä peitettiin v:doilla. Ikkunoiden valkoisiksi maalatut v:dat. Nurkasta oli v. irronnut.

vuori|linna *s.* Korkealle huipulle rakennettu v. **-linnoitus** *s.*

vuorilista *s. rak.* (kapea) oven t. ikkunan, nurkan tms. vuorilauta.

vuorillinen[63] *poss.a.* < 2. vuori. | V. turkki, aamutakki. V. kirjekuori.

vuori|maa *s.* Norja on suurimmaksi osaksi v:maata. Asui Sveitsin v:maassa. Koillis-Afrikan v:mailla elävä apinalaji. — *Maant.* alue, jossa korkeusvaihtelut ovat 50—200 m. **-maasto** *s.* Vaikeakulkuisista v:a. **-mainen**[63] *kalt.a.* V. kasautuma. **-maisema** *s.* **-malmi** *s.* kallioperän sisältämä malmi. | Louhia v:a. **-mass|a** *s.* Tunnelin

tulee kestää v:ojen paino. **-matka** *s.* **-mestari** *s. hist.* valtion virkamies, joka alueellaan valvoi kaivostoimintaa ja rautatehtaita. **-metsä** *s.* **-mies** *s.*, vars. *vanh.* kaivosmies; *hist.* vuorimiestilan omistaja. **-miestila** *s. hist.* tila, jonka omistajan tuli harjoittaa raudanvalmistusta ja käyttää metsiään hiilenpolttoon ja joka sai sen vastineeksi erinäisiä oikeuksia. **-muodostuma** *s.* **-mänty** *s.* Pinus mugo, Suomessa koristepuuna viljelty matala, tav. pensasmainen mänty.

vuorinah|ka *s.* Kengän v. V:aksi valmistettu vuota.

1. **vuori|nen**[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* < 1. vuori. | V. maisema, rannikko. — *Yhd.* jyrkkä-, korkea-, matalav.

2. **-vuorinen**[63] *poss.a.* < 2. vuori. | Kangas-, nahka-, sametti-, silkki-, turkisv.; punav.; lämminv.; koko-, puoliv.

vuori|neuvos *s.* **1.** *hist.* vuorikollegion jäsen. **2.** tasavallan presidentin ansioituneelle teollisuusmiehelle antama arvonimi; tällaisen arvonimen saanut henkilö. **-oikeus** *s. hist.* vuoriteollisuutta koskevia asioita käsitellyt alioikeus. **-opisto** *s.* vuoriteollisuusalan opisto. **-peikko** *s.* vuorenpeikko. **-perusta, -perä** *s.* = kallioperä. **-piki** *s.* = asfaltti 1. **-polku** *s.* Mutkitteleva v. **-pora** *s.* kaivostöissä käytetty kivipora. **-puolue** *s. hist.* jakobiineista käytetty nimitys. **-puro** *s.* Kirkasvetinen v. — *Kuv.* - - v:na kuitenkin / solisten naurus soi JYLHÄ. **-ran|ta** *s.* Norjan v:nat. Volgan korkea ja jyrkkä oikea ranta, niin sanottu v. **-rata** *s.* = vuoristorata 1. **-regaali** *s. hist.* vuoriteollisuutta koskeva kruununoikeus. | Kruunun v. **-riisi** *s.* Oryza montana, Aasian vuoristoseuduilla viljelty riisi. **-rinne** *s.* **-rotko** *s.* **-ruuti** *s.* = kiviruuti. **-ryhmä** *s.* **-rälssi** *s. hist.* vuorimiehelle suotu rälssioikeus; rälssinä oleva vuorimiestila. **-saarna** *s. usk.* Jeesuksen opetuspuhe, joka sisältää hänen siveysoppinsa ydinkohdat.

vuorisatiini *s.*

vuori|seinä(mä) *s.* Äkkijyrkkä v. **-selänne** *s.* **-seutu** *s.*

vuorisilkki *s.* Takin vuoriksi käytetty v.

vuori|sini(nen) *s.* emäksinen kuparikarbonaatti sinisenä väriaineena. **-sola** *s.* vuoren-, vuoristosola.

vuoristo[2] *s.* korkeussuhteiltaan huomattavasti vaihteleva, ympäristöstään selvin rintein erottuva laaja ja korkea kallioperän kohoama; vrt. ylänkö, harjanne, harju. | Karpaattien, Uralin v. Lumihuippuinen v. V:n huiput, rinteet, laaksot, rotkot, tasanteet. V:n rinteiden metsät. V:jen kansat, eläimistö. — *Yhd.* jono-, lohko-, poimuv.; alppi-, keski-, yläv.; reunav. **-alue** *s.* **-aro** *s.* aromainen vuoriston alue. **-asem|a** *s.* Juna pysähtyi v:alle. Vihollinen perääytyi v:istaan. **-eläi|n** *s.* Alppikauriit ja muut v:met. **-heimo** *s.* Pohjois-Afrikan haamilaiset v:t. **-ilma** *s.* Kirpeän raikas, ohut v. **-ilmasto** *s. metrl.*

vuoristoi|nen[63] *poss.a.* -suus[65] *omin.* Skandinavian v. länsirannikko. Maan v:suus haittasi liikennettä.

vuoristo|joki *s.* Rotkossa virtaava v. **-jono** *s.* Karpaattien v. **-joukko** *s. sot.* vuoristosotaan koulutettu ja varustettu joukko. **-järvi** *s.* **-jäätikkö** *s. geol.* vuoristojen korkeimpia osia peittävä jäätikkö, vuorijäätikkö. **-kansa** *s.* Kaukasian v:t. **-karviainen** *s.* eräs karviaishärmää kestävä karviaislajike. **-kasvi** *s.* Alppiruusu on luonnonvaraisena v. **-kasvillisuus** *s.* **-kaupunki** *s.* **-kiipeilijä** *s.* vrt. seur. **-kiipeily** *s.* vuoristojen rinteiden kiipeily, us. urheiluharrastuksena. | Harrastaa v:ä. V:yn harjaantuneet alppijääkärit. **-kylä** *s.* **-laakso** *s.*

vuoristolainen[63] **1.** *s.* vuoriston asukas. | Karaistunut v. **2.** *a. harv.* vrt. ed. | - - komea v. soturi V.J.VATANEN.

vuoristolais|heimo *s.* **-kansa** *s.*

vuoristo|lammas *s.* **-linna** *s.* **-linnoitus** *s.* **-maa** *s.* Sveitsin v. Vaikeakulkuista v:ta. **-maasto** *s.* **-maisema** *s.* **-maja** *s.* **-metsä** *s.* **--opillinen** *a. geol.*; *syn.* orografinen. **--oppi** *s. geol.* vuoristoja mittaava ja kuvaava maantieteen haara, orografia. **-parantola** *s.* **-polku** *s.* **-puro** *s.* **-rata** *s.* — *Erik.* **1.** vuoristoissa käytetty hammas- t. köysirata, vuorirata. **2.** huvittelupuistoissa tms. suosittu telineille rakennettu korkea, jyrkkänousuinen ja -laskuinen, mutkikas rata, jota ihmiset erityisissä vaunuissa istuen kiertävät. **-rotu** *s.* **-seutu** *s.* **-sola** *s.* **-sota** *s.* V:an koulutetut alppijääkärit. **-tauti** *s. lääk.* ilman ohuuden vuoristossa tm. korkeilla paikoilla aiheuttama sydämentykytys, huimaus ja nenäverenvuoto. **-tie** *s.* **-tykistö** *s. sot.* vrt. seur. **-tykki** *s. sot.* erityisesti vuoristosotaa varten rakennettu tykki. **-ylänkö** *s.*

vuorisuola *s.* maaperään kerroksiksi kiteytynyt suola, kivisuola, haliitti; vrt. merisuola. | Louhia v:a. **-esiintymä** *s.* **-kaivos** *s.* **-kerros(tuma)** *s.*

vuori|tauti *s.* = vuoristotauti. **-tavu** *s. fon.* äännös, joka ulottuu painominimistä toiseen. **-tekniikka** *s.* malmien ja muiden kaivannaisten etsintä-, louhinta- ja käyttötaito, vuorityötekniikka. **-teknillinen** *a.* vrt. ed. | V. laboratorio. **-teollisuus** *s.* hyödyllisten malmien ja muiden kaivannaisten louhinta t. muunlainen tuotanto sekä niiden käsittely ja jalostaminen metallurgista, kemiallista tm. teollisuutta varten, kaivosteollisuus, vuorityö. **-teollisuuslaitos** *s.* **-tie** *s.* **-toimi** *s.* vuorityö, kaivostoiminta; vuori-, kaivosteollisuusasiain hoito.

vuoriton[57] *kar.a.* < 2. vuori. | V. turkki, kesätakki.

vuoritšeremissi *s.* **1.** V:t 'Volgan eteläpuolisella ylänkömaalla elävät tšeremissit'. **2.** vuoritšeremissien murre.

vuorit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* varustaa vuorilla, vuorata. | Hihan v:taminen. Höylätyllä laudalla v:ettu rakennus. — *Harv.* Taivas, v:a [= ympäröi, verhoa] kerran hänen kiireensä kunnian loistavalla kruunulla! KIVI.

vuorittaja[16] *tek.* Turkin v.

vuori|tuuli *s.* **1.** *metrl.* vuoren ylimmiltä rinteiltä öisin ilman kylmenemisen johdosta alaspäin puhaltava tuuli; vrt. laaksotuuli. **2.** vuoristossa puhaltava tuuli. **-työ** *s.* vuori-, kaivosteollisuus, kaivostyö. **-työläinen, -työmies** *s.* vrt. ed. **-työtekniikka** *s.* = vuoritekniikka. **-työtuotanto** *s.* **-työtuote** *s.* **-vaahtera** *s.* Acer pseudoplatanus, keski- ja eteläeurooppalainen, Suomessa koristepuuna viljelty vaahtera.

vuorivaate *s.* vuorikangas.
vuori|vaellus *s.* Rasittava v. **-vaeltaja** *s.* **-vanu** *s.* = kivivanu. **-vihreä** *s.* = malakiittivihreä. **-viivoitus** *s.* = situaatioviivoitus. **-villa** *s.* = kivivanu. **-virta** *s.* **-vuohi** *s.* - - samosin kuin hurja v. KIVI. **-västäräkki** *s.* Motacilla cinerea, Keski- ja Etelä-Euroopassa elävä västäräkki. **-ylänkö** *s.*
vuoriöljy *s.* kivi-, maaöljy, nafta. **-alue** *s.* **-esiintymä** *s.* **-lähde** *s.* **-löydös** *s.* **-n|tuotanto** *s.* **-teollisuus** *s.* **-tuote** *s.*
vuoro[1] *s.* **I.** (jnk määräjärjestyksen mukainen) tilaisuus, ajankohta t. (määräpituinen) aika, jolloin jklla t. jllak on mahdollisuus, velvollisuus, oikeus [tms.] jhk sellaiseen, joka aikaosuuksina jakautuu kahden t. useamman osalle. | Lääkärin vastaanotolla v:aan odottavat potilaat. Lauluesityksen jälkeen on esitelmänpitäjän v. Kenen v. on lähteä vartioon? Ensin hyppäsivät Pekka ja Antti ja sitten tuli minun v:ni. Vahtipalvelus jakautuu v:ihin. Talon saunassa on kullekin perheelle varattu tunnin pituinen v. V:ni oli juuri päättymässä. Johtokunnan jäsenistä eroaa joka vuosi yksi, ensin arvan, sitten v:n mukaan. V:ssa oleva vartiomies, yöhoitaja. Toisena v:ssa oleva esiintyjä. Oli töissä toverinsa v:lla. Vaihtaa v:a jkn kanssa. Sotilashenkilölle voidaan rangaistukseksi määrätä palvelusta v:tta 'ylimääräisellä ajalla'. — Kilpailijat lähtivät kukin v:llaan matkaan. Ei pidä hätäillä, jokainen saa v:llaan. — Tällä kertaa oli A:n v. voittaa 'voitti puolestaan A.'. Puhua paapatti niin ettei toinen v:a saanut. Joko tullee pian minun v:ni kuolla. Jokainen tästä maailmasta lähtee v:llaan ja ajallaan. Poutien perästä tulee varmasti sateen v. On jo puhuttu kylliksi, nyt on tekojen v. Puheen, sanan, suun v., ks. ◡. - - nuhdesaarna sattui onnettomalla v:lla [= sopimattomaan aikaan] AK. — *Erik.* **1.** adv:n tapaista käyttöä. — *vuoroin, vuoroon,* (kans.) *vuoron(sa).* Itki ja nauroi v:in 'vuorotellen'. V:in [= väliin, toisinaan] satoi, v:in [= väliin, toisinaan (taas)] paistoi. Joskus asia tuntui mahdottomalta, v:on päivänselvältä. Tukit vedetään niin, että v:in tyvi-, v:in latvapää [= tyvi- ja latvapää vuorotellen] tulee aluspuiden varaan. Tekohengitys suoritetaan v:in rintakehää painaen, v:in painamista hellittäen. V:in vieraissa käydään SL. Talot katujen varsilla olivat v:in kreikkalaisia temppeleitä, v:in renessanssipalatseja KOSKENN. - - v:nsa [= vuorotellen] käytiin ystävien luona vieraina PÄIVÄR. - - olivat v. v:on uhranneet rakastunutta vertansa Amorin alttarille ALKIO. Toisen v:n [= paikoin] on vihreitä rantoja, toisen v:n [= paikoin] jylhiä kallioita AHO. — *vuoron(sa) perään,* (kans. ja vanh.) *jälkeen, takaa* vuorotellen, vuoroin. | Pitivät v:n perään kesälomansa. Ompeluseura kokoontui v:n perään jokaisen luona. Nujersi kaikki vastustajansa v:n perään 'toisen toisensa jälkeen'. V:nsa jälkeen äänestäjät kävivät vaaliuurnilla. Joka yö täytyi v:n takaa valvoa rosvojen pelosta I.K. INHA. — *vuorosta(an* puolestaan, taas. | Ranskalaiset oppivat paperinvalmistuksen espanjalaisilta, alankomaalaiset v:staan ranskalaisilta. Kun muut olivat yrittäneet, yritin v:stani minäkin. Jakautumalla syntyneet bakteeriyksilöt jakautuvat nekin v:staan. Vapauden ajalla hallitsijan valtaa rajoitti valtaneuvosto, joka v:staan oli säädyistä riippuvainen.

2. eräitä erikoistuneita käyttötapoja. **a.** Töitä tehtiin kolmessa v:ssa 'työntekijät jaettuina kolmeen kukin vuorollaan työskentelevään ryhmään'. Saha käy kahta v:a. — Minä olen ollut raitis mies kuusi kuukautta yhtä v:a [= yhtä mittaa, yhteen menoon]! AHO. **b.** eräissä peleissä pelijaksosta, jonka jälkeen joukkueet vaihtavat puolta; myös = vuoropari. | Pesäpallossa kumpikin joukkue pelaa 7 v:a sisä- ja ulkopeliä. Haminalaiset saivat kolmannessa v:ssa kaksi juoksua. V. vaihtui ja LMV pääsi sisään. — *Yhd.* peliv.; sisä-, ulkov.; alku-, jatko-, loppuv. **c.** *maat.* vuoroviljelyn vaiheista. | Ensimmäisen v:n kasvi. Kolmannessa v:ssa viljeltiin hernettä. **d.** kukin säännöllisesti liikennöivän kulkuneuvon linjallaan tekemä matka t. säännöllisesti liikennöidyllä linjalla hoidettu matka, kulku-, liikennevuoro. | Autojen, lentokoneiden v:t. Laivalinja, jolla on kolme edestakaista v:a viikossa. Lentoyhtiö on perustanut uuden v:n linjalle Helsinki—Frankfurt am Main. Peruutettu v. Ylimääräinen [lento]v. Kuopioon klo 14.20. Ruuhka-aikoina on v:ja lisättävä. Lentoliikenteessä on sumusta huolimatta voitu noudattaa aikataulun mukaisia v:ja. Tavanomaiselle v:lleen lähdössä oleva alus. Matkusti ensimmäisellä v:lla. Laiva oli yrittänyt tehdä v:nsa vielä ensimmäisenä pikkupyhänä SILL. — *Yhd.* auto-, laivav.; kulku-, lento-, liikennev.; matkustaja-, rahtiv.

3. konkr:mmin: samassa työ-, vartio- tms. vuorossa olevat ihmiset. | Ensimmäinen v. saapuu töihin.

4. *yhd.* Esiintymis-, harjoitus-, heitto-, hyppy-, jauhatus-, juoksu-, kalastus-, kylpy-, kyyditys-, lastaus-, luku-, lyönti-, lähtö-, palvelus-, peränpito-, puhe-, päivystys-, saarna-, siirto-, syöttö-, työ-, tähystys-, uinti-, viestitys-, vääntöv.; vahti-, vartiov.; lepo-, vapaav.; keittiö-, mylly-, navetta-, peli-, saunav.; aamu-, ilta-, päivä-, sunnuntai-, yöv.; puheen-, sanan-, suunv.; vastav.

II. monivaiheisen tanssin t. piirileikin osa. | Purpurissa on tavallisesti 14 v:a. Franseesin vaihtelevat v:t. Tanssi vain pari v:a. — *Kuv.* [Näytelmä on täynnä] elämän ja kuoleman nopeissa v:issa vaihtuvaa leikkiä KOSKENN.
vuoro- tav. vuoroittainen, vuorotteleva. **-|aika** *s.* Hoitivat v:ajoin puhelinpäivystyksen. **-aikai|nen** *a.* V:sta valoa synnyttävä vilkkulaite. Intermittoiva l. v. kuume. **-alus** *s.* vrt. vuorolaiva. **-askel** *s.* **1.** V:in [= jalkoja vuorotellen siirtämällä] liikkuva lintu. **2.** *voim.* V:ia astutaan siten, että vain toisella jalalla otetaan kulkusuuntaan siirtäviä askelia ja toinen siirretään sen viereen. Jenkan v:et. **-auto** *s. harv.* linja-auto. **-hankainen** *a. kasv.* V. [= eri suuntiin haarautuva yksihaarainen] viuhko. **-heinänviljely** *s. maat.* viljelytapa, jossa korsi- ja lehtikasvien vuorottelua seuraa useavuotinen nurmi, heinävuoroinen vuoroviljely. **-heitto** *s. voim.* Käsivarsien, jalkojen v. **-hyppely** *s. voim.* hyppely,

jossa tehdään vuorotellen vasemmalla ja oikealla jalalla määräluku hyppäyksiä. **-hyppy** *s. voim.* vuoroponnistuksella telineen yli ja siihen koskematta suoritettu hyppy. **-hyppäys** *s. voim.* vrt. vuorohyppely.

vuoroil|la[29] *v. harv.* vuorotella, vaihdella. | [Silmissä] v:ee kauhu ja raivo LEHT.

vuoro|ilmiö *s.* Kasvaminen ja häviäminen, luonnon ikuiset v:ilmiöt. **-il|ta** *s.* Kullakin kerholla oli huoneistossa v:tansa. Ompeluseura kokoontui v:loin kunkin kotona.

-vuoroi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* Kaksi-, kolmi-, kymmen-, moniv.; lyhytv.; erov.; heinäv.; vastav.

vuoroittain *adv.* vuorojen mukaan; vuoroin, vuorotellen. | Vartiointi tapahtui v. — Lämmön vaihtelu v. supistaa ja laajentaa levyä. Puolueet olivat v. voitolla. Helmiä ja kotilonkuoria v. pujottamalla tehty helminauha.

vuoroittai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* vuorojen mukainen, vuoroittain tapahtuva, vuorotteleva. | Katon v. lämpeneminen ja jäähtyminen. V:sta polvien nostoa. V. niisintä kahdelle niisivarrelle. — *Kasv.* V. lehtiasento 'jossa lehdet ovat vuoroittain kiinni varren nivelissä'. V:set [= vuoroittaisessa lehtiasennossa olevat] lehdet.

vuorojärjesty|s *s.* **1.** järjestys, jonka mukaan vuorot määräytyvät, vuorojen järjestys. | Arpomalla määrätty v. **2.** järjestys, jossa jk tapahtuu vuoroittain, vuoroittaisuus. | Noudattaa v:stä. Oppilaat pitävät esitelmän v:ksessä 'kukin vuorollaan'. Kaukopuhelut yhdistetään v:ksessä.

vuorokaudenaik|a *s.* Yö on pimeä v. Valoisa, hämärä v. Kylmin v. on yleensä juuri ennen auringonnousua. A. saattaa ilmestyä vieraisille mihin v:aan tahansa. Kaikkina vuoden- ja v:oina.

vuorokau|si *s.* (*lyh.* vrk) 24 tunnin pituinen aika, jonka kuluessa maapallo pyörähtää kerran akselinsa ympäri; aika keskiyöstä keskiyöhön; päivä. | Teki töitä täyden v:den. Tehdas kävi ympäri v:den. Viisi v:tta yksinkertaista arestia. V:den kuluessa, mittaan. — Tällä samalla v:della. — *Yhd.* aurinko-, tähtiv.; ajo-, hoito-, lähtö-, pyyntiv.

vuorokausi|kaupalla *adv.* useita vuorokausia, vuorokausimäärin. | Joutui valvomaan v. **-maksu** *s.* Sairaalan v. **-määr|ä** *s.* Häitä juotiin v:in, v:iä.

vuoro|kausittain *adv.* **1.** joka vuorokausi, kunakin vuorokautena; vuorokausi kerrallaan. | Apajapaikkoja vaihdettiin v. Asema, jolta v. lähtee satoja junia. Auringon säteilyn energiamäärät on taulukossa laskettu yhteen v. **2.** useita vuorokausia, vuorokausimäärin. | Joutuivat odottamaan v. samassa paikassa. **-kausittai|nen** *a.* V:set lämpötilan vaihtelut.

vuorokausi|tuotanto *s.* Tehtaan v. Raakasokerin v. **-vaihtelu** *s.* Lämpötilan v.

vuorokautinen[63] *a.* **1.** kunakin vuorokautena esiintyvä, tapahtuva, tehtävä tms., vuorokausittainen, vuorokauden. | V. keskilämpötila, sademäärä. V. tuotanto, ravinnontarve. V. työaika. Tähtitaivaan v. liike. — V. sääkartta. **2.** vars. yhd:ojen jälkiosana: vuorokauden vanha t. pituinen. | V. karitsa. V. odotus. — *Yhd.* koko-, puoliv.; kolmi-, 365-v.

vuoro|kerros *s.* Kalkkikiveä ja kvartsiittia v:kerroksina. **-kerrostuma** *s. geol.* **-keskustelu** *s.* keskustelu, vuoropuhelu. | Yleisönosastossa käyty v. Näytelmän, romaanin henkilöiden väliset v:t. Raittiusjuhlaan sepitetty v. **-kierto** *s.* Vartalon v:a oikeaan ja vasempaan. **-kone** *s.* tav. = vuorolentokone. | Matkusti Tukholman v:essa. **-kurss|i** *s.* Oppiaine jaetaan varsinkin yksiopettajaisissa kouluissa joskus v:eihin 'kahteen t. useampaan vuoroittain, tav. vuorovuosina, opetettavaan osaan'. V:it ovat olleet yleisiä, milloin yhdessä on opetettu kahta tai useampaa vuosiluokkaa. **-käsin** *adv.* Kiipeäminen köydessä v. 'vuoroin oikeaa ja vasenta kättä siirtäen'. **-käyttö** *s.* Paimentolaisuus perustuu eri laitumien v:ön.

-vuorolainen[63] *s.* Aamu-, ilta-, päivä-, yöv.

vuoro|laiva *s.* määrävuoroin jllak linjalla liikennöivä matkustajalaiva; vrt. linjalaiva. | Turun —Tukholman v. Päijänteen v. **-lankai|nen** *a. kut.* Loimi luodaan kahdenlaisista langoista v:seksi 'siten, että siinä on vuorotellen kumpaakin lajia'. V. kangas. **-laulu** *s.* kahden t. useamman vuoroittaisin osin esittämä laulu, dialogi. | Piirileikkilaulua laulettiin tyttöjen ja poikien v:na. Papin ja seurakunnan välinen v. **-lause** *s.* = vuorosana. | "Seitsemän veljeksen" v:et. **-lausunta** *s.* vrt. vuorolaulu. | Oppilaat esittivät "Sotamarski"-runon v:na. **-lento** *s.* vrt. seur. **-lentokone** *s.* määrävuoroin jllak linjalla liikennöivä matkustajalentokone. | Helsingin—Jyväskylän v. **-liikenne** *s.* linjaliikenne. | Vaasan ja Uumajan välillä on säännöllinen v. **-limitys** *s. rak.* limitys, jossa juoksu- ja sidekerros vuorottelevat ja juoksukerrosten kivet ovat keskenään kohdakkain. **-luku** *s.* **1.** vrt. vuorolaulu, -lausunta. | "Seitsemää veljestä" voi luettaa tunneilla v:na. **2.** Tilanpuutteen takia koulussa oli turvauduttava v:un 'eri luokkien eriaikaisiin kouluvuoroihin'. **-lämmin** *a. lääk.* V. [= vuorotellen kylmä ja lämmin] jalkakylpy. **-matka** *s.* Laiva oli v:llaan Helsingistä Tukholmaan. **-matto(paini)** *s. urh.* painiottelun keskimmäinen jakso, jossa kumpikin painija on vuorollaan alla matossa, vuoroparterri. **-mestari** *s.* tois(t)en kanssa vuorotteleva tehdas- tms. laitoksen mestari. | Toimia paperitehtaassa v:na.

vuoron|mukainen *a.* **-peräinen** *a.* vuoron perään tapahtuva, vuoroittainen. | - - kahden miehen v., eriäänilajinen kuorsaus KIANTO. **-perään** *adv.* par. ⁀; ks. vuoro I.1. **-vaihto** *s.* V. vartiopaikalla. Pesäpallo-ottelun v.

vuoro|-opetus *s.* opetusmenetelmä, jonka mukaan opettaja ohjaa etupäässä edistyneimpiä oppilaita ja nämä vuorostaan heikompia. **--ote** *s. voim.* käsien ote, jossa toinen käsi on myötä-, toinen vastaotteessa. **--otteinen** *a. voim.* vrt. ed. | V. riipunta. **-pari** *s. urh.* pesäpallopelin jakso, jossa kumpikin joukkue on kerran sisä-, kerran ulkokentällä. | Joukkue sai juoksun toisessa v:ssa. **-parterri** *s. urh.* = vuoromatto(paini). **-ponnistus** *s. voim. urh.* ponnistus toisella jalalla; vrt. tasaponnistus. **-puhe** *s.* = seur.

vuoropuhelu *s.* keskustelu, vars. kirjallisuudessa (suoraa esitystä käyttäen) esitettynä; vaatimaton keskustelun muotoinen näyttämö- (t. radio)esitys; vuorokeskustelu, -puhe; vrt. kaksin-

puhelu, dialogi. | Draaman v. "Seitsemään veljekseen" sisältyvät v:t. Matkatoverit kävivät keskenään hiljaista v:a. — Sepitti koulun juhlaan opettavaisen v:n. Runomuotoinen v. **-muoto** *s.* V:on kirjoitettu novelli. **-muotoinen** *a.* V. opetusmenetelmä.

vuoro|päivä *s.* Hoitivat taloustyöt v:päivinä, v:-päivin. - - kullakin oli pidot talossaan v:päivänänsä VT. **-san|a** *s.* näytelmässä, kirjallisuudessa esitetyssä, harvemmin muussa keskustelussa: yhden henkilön kerrallaan esittämä lausuma, repliikki. | Iskevä, naseva v. "Nummisuutarien" Eskon v:at. Lausua, opetella ulkoa v:ojaan. Kaikki v:at eivät kuuluneet katsomon takaosiin. Kasku päättyy usein yllättävään v:aan. Sattuvat v:at singahtelivat pöytäkeskustelussa. - - Kustaa tapasi miehet puhumasta jotain karkeata juttua, jonka he hänen tullessaan parin hämärän v:an perästä kuin ärsyttäen lopettivat SILL. **-sanailu** *s.* vrt. ed.; *syn.* replikointi. | Näytelmän viehätys johtui sukkelasta v:sta. **-siir|to** *s.* *voim.* Käsinkulku oikonojassa v:roin 'siirtäen vuoroin oikeaa ja vasenta kättä'. **-suhde** *s.*, vars. *biol.* *maat.* keskinäinen riippuvaisuus-, vuorovaikutussuhde, korrelaatio. | Hengitys- ja verenkiertoelimien v. Kanan elopainon ja munien koon v. **-tah|ti** *s.*)(tasatahti. | Hiihtää v:-tia 'vuoroin oikean ja vasemman käden sauvalla työnnellen'. Riihen puijat löivät v:dissa. **-tahtinen** *a.* V. hiihto. **-tanssi** *s.* Franseesi ym. v:t.

vuorot|ella[28*] *v.* -televasti *adv.* vrt. vuorottaa. **1.** *tr.* (määrävuoroin, säännönmukaisesti) vaihdella kahta t. useampaa keskenään (jssak tehtävässä, asemassa, paikassa tms.). | Miehiä v:eltiin vartiotehtävissä. Vuoroviljelyssä v:ellaan viljakasveja eri vuosina palko- ja juurikasvien kanssa. Neljää väriä v:telemalla raidoitettu kangas. Tehdas v:teli eri paperilajien valmistamista. **2.** *intr.* **a.** (määrä)vuoroin olla t. esiintyä tois(t)en sijassa, vuoroajoin vaihdella tois(t)en kanssa (jssak tehtävässä, asemassa, paikassa tms.). | V. jkn, jnk kanssa, keskenään. V:-teli virkatoverinsa kanssa päivystyksessä, asiakkaiden palvelussa. Miehet v:telivat ladunaukaisijoina. Seutua, jossa kuivat ja sateiset ajat säännöllisesti v:televat. Tauti, jossa kuumeiset ja kuumeettomat ajat v:televat. V:televa eli intermittoiva kuume. V:televa laulutapa eli vuorolaulu. Eräillä hyönteisillä on kaksi toisistaan poikkeavaa v:televaa sukupolvea. **b.** vuoroittaisesta (lomittaisesta, kerroksittaisesta tms.) sijainnista. | Matto, jossa sininen raita v:telee harmaan kanssa. Tiiliseinässä v:televat juoksu- ja sidekerros keskenään. Harjusorassa v:telee kerroksittain karkeampia ja hienompia aineksia. Maisema, jossa metsät ja järvet v:televat 'on vuoroin metsiä ja järviä'. **c.** *vuorotellen* (adv.) vuoroin, vuoroon, vuoron perään, vuoroittain. | Miehet soutivat v:ellen. Miehistö oli jaettu ryhmiin, jotka v:ellen hoitivat vartiotehtävät. Kinkerit pidetään v:ellen kinkerikunnan eri taloissa. Oli v:ellen pakkasta ja pyryä. Itki ja nauroi v:ellen. Esiintyjinä oli v:ellen poikia ja tyttöjä. Esiliina, jossa on v:ellen valkoisia, punaisia ja mustia raitoja.

vuorotervehdys *s.* jumalanpalvelusmenoihin kuuluvat papin ja seurakunnan vuoroin toisilleen laulamat tervehdyssanat.

vuorotta|a[2*] *v.* = vuorotella 1. | Pitkittäisiä ja poikittaisia tiiliä v:malla muurattu seinä. — *Erik.* V. jkn lomaa 'olla lomasijaisena, "tuurata"'. — *Mat.* vaihtaa verrannon keskimmäiset jäsenet keskenään. | V. verranto. Yhtälöstä a:b = c:d saadaan v:malla a:c = b:d.

vuorottain *adv.* → vuoroittain.

vuorottainen[63] *a.* → vuoroittainen.

vuorottaja[10] *tek.* Kesäloman v.

vuorottelija[14] *tek.* < vuorotella.

vuorottelu[2] *teonn.* < vuorotella. *(1.)* Kolmijakoinen v. vuoroviljelyssä. — *Yhd.* kasvi(n)v. *(2.)* Miesten v. vartiotehtävissä. Nousu- ja laskuveden, yön ja päivän v. Solisti- ja kuoroosien v. Suvullisen ja suvuttoman sukupolven v. Matto, johon eri kuvioiden v. tuo vaihtelua. — *Yhd.* sukupolvenv.

vuorotuksin *adv.* *harv.* vuorotellen.

vuorotuli *s.* *sot.* tykistö- t. kranaatinheitintuli-(laji), jossa tuliyksikön aseet ampuvat vuorojärjestyksessä yhden laukauksen tulikomennon määräämin väliajoin t. jatkuvasti vuoroja. | Jatkuva, rajoitettu v.

vuorotus[64] *teonn.* < vuorottaa. — *Yhd.* kasvi(n)v.

vuoro|työ *s.* työ, jossa työntekijät on jaettu kahteen t. useampaan (säännöllisin) vuoroajoin työskentelevään osaan. | V:työn ansiosta tehdas voidaan pitää käynnissä ympäri vuorokauden. V:työssä käyvä tehtaantyttö. Kolmen miehen v:työnä kaivama kaivo. **-työläinen** *s.* vrt. ed. **-työnjohtaja** *s.* vrt. vuoromestari. **-työntekijä** *s.* vrt. vuorotyö. **-työn|tö** *s.* Hiihtää v:nöin 'vuoroin oikean ja vasemman käden sauvoilla työnnellen'. **-työntöhiihto** *s.* *urh.* vrt. ed. **-vaihe** *s.* *harv.* Ilmarisen ahjosta v:in [= vuorotellen] kehkeytyneet ihme-esineet. - - edistyksen ja paikoillaan pysymisen v:ita [= vaihteluja, vuorotteluja] *U.T.SIRELIUS. **-vaihekytkentä** *s.* *rad.* vahvistuskytkentä, jossa esim. putket kytketään siten, että putkien hilan ja katodin väliset vaihtojännitteet ovat 180°:n vaihe-erossa ja anodin ja katodin väliset vaihtojännitteet vaikuttavat yhteiseen kuormaan. **-vaih|to** *s.* keskinäinen mielipiteiden tms. vaihto. | Henkinen v. - - v. heidän välillään saattoi tämän jälkeen tapahtua vain kirjeellisesti KOSKENN. **-vaikutu|s** *s.* keskinäinen, vastavuoroinen vaikutus. | Elimistön osien keskinäinen v. Sielun ja ruumiin välinen v. Puhujan ja yleisön välille syntynyt v. Sivistyksellinen, taloudellinen, kaupallinen v. Liikenneyhteyksien parantuminen on lisännyt kansojen välistä v:sta. Järjestö oli vilkkaassa v:ksessa toisten saman alan järjestöjen kanssa. Tuotanto ja kulutus ovat läheisessä v:ksessa keskenään. **-vaikutussuhde** *s.* **-veisuu** *s.* vrt. vuorolaulu. | Litaniaa esitettiin alkuaan papin tai esilaulajan ja seurakunnan v:na. **-ve|si** *s.* kuun ja auringon vetovoiman aiheuttama merenpinnan säännöllinen (tav. kaksi kertaa vuorokaudessa tapahtuva) nousu ja lasku, vuoksi ja luode. | Selvimpänä v. havaitaan valtamerten rannikoilla. V:den nousu ja lasku. V:den korkeus. — *Kuv.* - - distikonin nouseva ja laskeva V. VILJANEN.

vuorovesi|-ilmiö *s.* **-liike** *s.* **-virta** *s.* Salmessa käyvä v.
vuoro|veto *s.* Uida v:vedoin 'tehden vetoja vuorokäsin'. **-vetoinen** *a.* vrt. ed. | V. uinti. **-vierailu** *s.* vastavuoroinen vierailu. **-viik|ko** *s.* **1.** Hoitivat taloutta v:oin, v:koina. **2.** *kans.* vapaa-, itse-, kissa-, runtu-, römppäviikko.
vuoroviljely(s) *s. maat.* viljelytapa, jossa viljakasveja vuorotellaan peltolohkolla säännöllisesti palko- ja juurikasvien kanssa; vrt. kasvi(n)-vuorotus, koppeliviljely(s), kaksi-, kolmi-, neli-, monijakoviljely(s). | Kolmi-, neli-, monijakoinen v. **-järjestelmä** *s.* **-suunnitelma** *s.*
vuoro|virsi *s.* vrt. vuorolaulu. **-vuosi** *s.* Pelloista oli v:n yksi kesantona. V:na suoritettavia töitä. **-väitteinen** *a. lak.* = kontradiktorinen. **-ylistys** *s.* jumalanpalveluksessa ennen Herran siunausta laulettu vuorolaulu "Kiittäkäämme ja kunnioittakaamme Herraa: Halleluja!" **-|yö** *s.* Valvoivat v:öin potilaan vuoteen ääressä.
vuorso[1] *s. kans.* kolmannella vuodella oleva t. kolmivuotias (uros)poro.
vuos- *kans.* ja *runok.* = vuosi-.
vuo|si *s.* (taiv. yl.[40]; kons.-vartaloinen yks. ess. vuonna merk:ssä 'jnk vuoden (2) aikana' vars. kiinteissä sanaliitoissa, ei kuit., milloin ess:iin liittyy poss.-suff.); *syn. vanh.* ajastaika.

1. aikamittana (*lyh.* v): aika, jonka kuluessa maa kiertää kerran auringon ympäri. | Sideerinen, troopillinen v. — Tavallisesti v. lasketaan 365 vuorokaudeksi. 5 v 10 kk. V:den kuluessa tästä päivästä lukien. Yön ja v:den kuluessa (lak.), ks. yö I.1. Tapauksesta on kulunut viisi v:tta. Kestää v:sia [tav. = monta vuotta], ennen kuin työ on valmis. V:den, v:sien kuluttua. V:tta myöhemmin. V., v:sia sitten. V:sia taaksepäin. V:teen, v:siin eivät olleet tavanneet. Viipyi matkallaan v:den verran, v:den päivät. Siitä on jo monta herran v:tta. — *Yhd.* aurinko-, kuu-, tähtiv.; valov.

2. (ed:een liittyen) enemmän tai vähemmän selvärajaiseksi jaksoksi ajateltuna. | V:den alku, loppu. V:den, v:sien vaihde. Saatavan vanhenemisajan viimeinen v. Apuraha, joka annetaan kahtena peräkkäisenä v:tena. Kerran v:dessa, v:teen. Kaiken v:tta. Läpi v:den. Pitkin v:tta. V:den mittaan. V:sien varrella. Pienistä säästöistä kasvaa v:sien mittaan suuria summia. Kautta v:den rauhoitettu eläin. Harrasti uintia ympäri v:den. Peltojen viljelijä pysyy v:det ympäriinsä kotikonnullaan. Toisina v:sina hakkuita suoritettiin paljonkin, toisina ei yhtään. Taito varmistui v. v:delta. V:desta toiseen. Veräjä oli v:desta v:teen korjaamatta. Peltoa niin paljon, että v:den leivän saavat. V:det kuluvat, menevät, vierivät, vaihtuvat. — *Yhd.* alku-, edellis-, jälki-, loppu-, raja-, taka-, väliv.

— *Erik.* **a.** kalenterivuosi; meillä nyk. aika tammikuun alusta joulukuun loppuun. | Porvarillinen v. Toissa, viime, tänä, ensi v:nna. Kuluvana, tulevana v:nna. Samana v:nna, v:tena. Uusi v.; vuoden 1. päivästä par. ◡. Siirtyä uuteen v:teen. Onnellista uutta v:tta! — V. 1958. V:nna [*lyh.* v.] 1961. V:sina [*lyh.* v. t. harvemmin vv.] 1939—44. V:nna 50 eKr. V:den 1734, (harvemmin) 1734-v:den laki. — Juutalaisten v. alkaa meikäläisen kalenterin mukaan syyskuun 21. päivänä. — Vars. *vanh.* t. *leik.* Armon, Herran v:nna 1961. — *Yhd.* kalenteriv.; karkausv.; alkamis-, eroamis-, ilmestymis-, julkaisu-, leimaus-, lyönti-, merkki-, muisto-, paino-, perustamis-, päättymis-, riemu(juhla)-, syntymä-, tapahtumis-, valmistusv.; uusiv.

b. vars. yhd:ojen jälkiosana jtak erikoistarkoitusta varten (kalenterivuodesta poikkeavasti) laskettu 365-päiväinen t. lyhyempikin vuotuinen kausi t. jakso; (ed:n pituinen) pitemmin väliajoin uusiutuva kausi. | Palvelijain v. laskettiin alkavaksi marraskuun 1. päivästä. Katolinen kirkko viettää joka 25. vuosi erityisiä pyhiä v:sia. Kansainvälinen geofysiikan v. [varhemmin: polaarivuosi]. — Erosi koulusta kesken (luku)v:tta. Ensimmäisen v:den opiskelija. — *Yhd.* kertomus-, kirjanpito-, kulutus-, selonteko-, tarkastus-, varainhoito-, verotusv.; budjetti-, finanssi-, kirkko-, kirkollis-, luku-, maatalous-, polaari-, sato-, talous-, tilasto-, tilitulo-, verov.; eläke-, palvelus-, virkav.; vapaav.; maailmanv.

c. syntymästä, perustamisesta tms. lähtien lasketusta ajasta, ikävuosista. | 16 v:den ikäinen, 16 vuoden, 16 v:tta vanha, täyttänyt nuorukainen. Laitos, joka tänään täyttää 100 v:tta. Täyttää v:sia (puhek.) 'täyttää jk merkkivuosi, esim. 50 t. 75 vuotta'. N.N. 50 v:tta [otsikoissa yms.] → 50-vuotias. V:siltaan [= iältään] yli neljänkymmenen. Vanha v:siltaan, mutta nuori mieleltään. Toisella v:della oleva lapsi, varsa. Asui maalla ensimmäiset v:tensa. Vanhempina, viimeisinä v:sinaan. Isäntä oli parhaissa v:sissaan. Ukon hartioilla oli jo v:sien paino. V:sien harmaannuttama. Hiuksissa v:sien hopeaa. [Näytti] v:sikseenkin vielä hennolta ja kehittymättömältä IVALO. - - liiankin varhaiskypsä v:silleen LEINONEN. — *Yhd.* elin-, ikäv.; lapsuus-, miehuus-, nuoruusv.; neito-, nulikka-, nuorukais-, penikka-, pienokais-, poika-, tyttö-, ukko-, varsav.; kasvu-, kehitysv.

d. osaksi läheisesti ed:iin liittyen: jssak asemassa, tilassa tm. olemisen alusta laskettu vuosi; elämän, olemassaolon tm. vaiheesta, jolle jk erityinen seikka antaa leimansa. | Oli virassa ensimmäistä v:ttansa. Toista v:ttaan avioliitossa. — Nousun, rappion, voiman v:det. Oli innokas metsästäjä Lapin-v:sinaan. Ankaran raadannan v:det olivat menneet, ja hän saattoi nauttia työnsä hedelmistä. — *Yhd.* avioliitto-, harjoittelu-, isännyys-, itsenäisyys-, kansakoulu-, kasvu-, kesanto-, kisälli-, koe-, kokelas-, murros-, odotus-, opiskelu-, oppi-, stipendi-, suru-, taistelu-, työ-, vaellus-, vaihde-, ylioppilasv.; ennätys-, huippu-, lama-, lasku-, nousuv.

e. (kalenteri)vuosi, jolle jk merkittävä seikka antaa leimansa. | Hyvä, onnellinen, hallainen, satoisa v. Sattui kovia v:sia, nälänhätää ja ruttoa. Euroopan hullu v. 'vallankumousvuosi 1848'. Isonvihan raskaat v:det. Routav:det olivat silloin... mitkä v:det lienevät nyt nämät, joissa elämme! KATAJA. — *Yhd.* (ks. myös seur. ryhmän yhd:oja) kapina-, kieltolaki-, kolera-, kuolo-, naima-, nälkä-, olympia-, pula-, rokko-,

routa-, rutto-, sorto-, sota-, vaino-, vallankumousv.; myyrä-, orava-, sopuli-, susi-, turilasv.; rauhan-, surmanv.
f. vuotuinen viljely-, pyynti- tms. kausi erityisesti vuodentuloa, satoa t. saalista ajatellen. | Tänä vuonna tulee rukiista kohtalainen v. Tuliko siellä teidän puolellanne hyvä v.? TALVIO. Ja kun saat hyvän v:den, sanot Jumalan sinua siunanneen LEINONEN. — *Yhd.* heinä-, hunaja-, kala-, kettu-, käpy-, marja-, olki-, pellava-, puolukka-, riista-, ruis-, siemen-, silakka-, vehnä-, viini-, vilja-, voiv.; katov.

vuosi|alennus *s. liik.* vuoden aikana tehdyistä ostoista myönnetty alennus. **-ansio** *s.* Työntekijäin keskimääräiset v:t. **-avustus** *s.* Valtion yhdistykselle myöntämä v. **-bilanssi** *s. liik.* = vuositase. **-budjetti** *s.* **-eläke** *s.* vuotuinen eläke. | 200 000 mk:n v. **-er|ä** *s.* V:inä maksettu osuusmaksu. **-haaste** *s. lak.* tuomioistuimen antama julkinen haaste, jolla juridisen t. fyysillisen henkilön velkojat kutsutaan valvomaan saataviaan jnak määräpäivänä vuoden kuluttua haasteen myöntämisestä, proklaama. | Hakea v:tta. **-haasto** *s. vanh.* = ed. **-hoidokki** *s.* kunnan vuotuista huoltoapua vastaan yksityisen hoidossa oleva henkilö. **-hoi|to** *s.* vuosihoidokin saama hoito. | Olla v:dossa, v:dolla. **--ilmoitu|s** *s.* Lehden v:ksista myöntämä alennus. **--istunto** *s.* vrt. vuosikokous. | Maunu Tavastin killan v. **-jakso** *s.* V. 1950—58. **-jaksoittain** *adv.* Turilaita esiintyy tavallisesti v. **-jaksoittai|nen** *a.* -suus *omin.* Kasvikunnan v:set ilmiöt.

vuosijuhla *s.* vars. jnk yhdistyksen tms. vuosittainen juhla(tilaisuus). | Seura kokoontui v:ansa. — Joulu, Kristuksen syntymän v. **-esitelmä** *s.* Seuran puheenjohtaja piti v:n. **-puhe** *s.*

vuosi|julkaisu *s.* kerran vuodessa ilmestyvä julkaisu. **-jäsen** *s.* vuotuisen jäsenmaksun maksava seuran tms. jäsen; vrt. ainaisjäsen (täyd.). **-jäsenmaksu** *s.* **-kalenteri** *s.* vars. jnk erikoisalan tietokalenteri. **-kartta** *s.* V., josta näkyy koko vuoden lämpötilojen keskiarvot.

vuosik|as[66*] *a.*, vars. *kans.* ihmisestä t. eläimestä: vuoden ikäinen, vuosikuntainen. | Kun metsästäjä otti hänet [koiran] v:kaana penikkana haltuunsa AHO. Pienin lapsi, v. Kurli Kustaava KIANTO.

vuosi|kasvain *s.* puuvartisten kasvien yhtenä kasvukautena kehittynyt nuori verso (*kasv.* lehtiä lukuun ottamatta); vrt. kerkkä. | Männyn, omenapuun v. **-kasvu** *s.* vuotuinen kasvu. | Puun, lohen v. Pankin talletusten v. **-katsaus** *s.* katsaus (kuluneen) vuoden toimintaan, oloihin tms. | Yhtiön v. **-kaup|pa** *s.* **1.** vuosisopimus. | Rupesi taloon muonamieheksi v:alla. **2.** *vuosikaupalla* (adv.) useita vuosia, vuosikausia, vuosimäärin. | A:n ja B:n kihlausaikaa jatkui v:alla. **-kau|si** *s.* Kuluneen v:den aikana yhdistyksen jäsenmäärässä tapahtuneet muutokset. — Vietti v:den ulkomailla. Odotteli v:det. Tapauksesta on kulunut jo v:sia 'useita vuosia'. Katosi v:siksi. **-kausittain** *adv.* **1.** *harv.* joka vuosi(kausi), kerran vuo(sikau)dessa, vuosittain. | Tilit tarkastettiin v. **2.** *kans.* vuosikausia, vuosikaupalla, -määrin. **-kauti|nen** *a.* **1.** vuoden t. vuosien pituinen, vuoden t. vuosia kestävä. | V:set tottumukset. V. työnteko. -- v:sesta saippuapulasta juoruava naama LEINONEN. **2.** jokavuotinen, vuotuinen, vuosittainen. | Lämpötilan v. vaihtelu. **-kello** *s.* yhdellä vetämällä vuoden käyvä kello. **-kerralli|nen** *a. geol.* -suus *omin.* V. savi. **-kerroittain** *adv.* **-kerros** *s. geol.* = seur. 5. **-ker|ta** *s.* yhden (määrä)vuoden aikana tehty, syntynyt t. käytettävä osa useammille vuosille jakautuvaa sarjaa. **1.** jnk sanoma- t. aikakauslehden kalenterivuoden aikana ilmestyneet numerot. | Virittäjän v. V:ran tilaus, hinta. Lehden toimituksesta on saatavana sidottuja v:toja. — *Yhd.* koko-, puoliv. **2.** jnak vuonna pullotetusta viinistä. | Vanhaa v:taa. V. 1929. Punaviinin hyvä v. voi säilyä kymmeniä vuosia. **3.** määräjärjestyksessä esitettävät (ja määrävuosien jälkeen kertautuvat) yhden kirkkovuoden raamatuntekstit, laulut tms. | Perikooppitekstejä on kolme v:taa. Bach sävelsi viisi v:taa kirkkokantaatteja. **4.** tav:mmin vuosiluokka. | Saman v:ran ylioppilaat. Yhden v:ran eläimet. **5.** *geol.* vuoden aikana muodostunut kerrostuneen maa- t. kivilajin kerros. | Saven, sedimentin v. **-kertomus** *s.* kertomus (kuluneen) vuoden toiminnasta, oloista tms. | Yhtiön, yhdistyksen, koulun v. **-keskiarvo** *s.* vuotuinen keskiarvo. **-keskimäärä** *s.* **-kiintiö** *s. liik.* **-kilpailu** *s.*, us. *mon.* Purjehdusseura piti heinäkuussa tavanmukaiset v:nsa. **-kirja** *s.* **1.** us. jnk seuran tms. julkaisema, tav. sen erikoisalan artikkeleja sisältävä vuosijulkaisu. | Kalevalaseuran v. Tilastollinen v. **2.** *mon.* annaalit. **-kirjain** *s.* kulta- ja hopeaesineeseen leimattu valmistusvuotta osoittava kirjain.

vuosikokous *s.* yhdistyksen, yhtiön tms. kerran vuodessa pitämä sääntömääräinen kokous, jossa päätetään johtokunnalle ja rahavarojen hoitajille myönnettävästä vastuuvapaudesta, valitaan erovuoroiset johtokunnan jäsenet ja virkailijat, vahvistetaan toimintasuunnitelma jne. | Seuran, yhtiön, osuuskunnan v. — *Yhd.* jatkov. **-asia** *s.* Käsiteltiin viralliset v:t.

vuosi|kolmannes *s.* vuoden kolmannes. | Kuluvan vuoden ensimmäinen v. **-konferenssi** *s.* vrt. seur. **-kongressi** *s.* kerran vuodessa, joka vuosi pidettävä kongressi. **-kontingentti** *s.* Vain tiettyä v:a koskeva tullialennus. — Asevelvollisten v. **-korjau|s** *s.*, tav. *mon.* vuosittaiset säännönmukaiset korjaustyöt. | Rakennuksen, laivan v:kset. V:ksiin myönnetty määräraha. **-korko** *s.* Lainan v. **-kortti** *s.* vrt. vuosilippu. **-kulutus** *s.* vuotuinen kulutus. | Kivihiilen, kahvin v. V. henkilöä kohti. Jos moottori kuluttaa polttoainetta 10 l päivässä, on v. 3650 l. **-kuntainen** *a. kans.* vuoden ikäinen, vuosikas. | V. varsa. **-kurssi** *s.* vuoden kestävä, vuodessa suoritettavaksi suunniteltu oppikurssin jakso. | Kansakoulun, kauppaopiston, kadettikoulun v:t. Ylempi v. Uusia oppilaita otetaan syyskuun 1. päivänä alkavalle v:lle. — *Erik.* vuosikurssin osanottajat. | Uuden v:n tutustumisillanvietto. **-kustannu|s** *s.*, tav. *mon.* Tien kunnossapidon v:kset. **-kymmen** *s.* V:ien kuluttua. V:en takainen asia. Vuodesta ja v:estä toiseen. 1800-luvun toisella v:ellä 'vuosina 1811—1820, käytännössä kuit. tav. 1810—1819, 1810-luvulla'. Mänty kasvaa hitaasti ensimmäiset

v:ensä. Riuska ukko vielä yhdeksännellä v:ellään. - - pirttiin, jonka meno ja järjestys olivat asumuksen pontevan vaimon ja v:ien yhdessä vakiinnuttamat SILL. — *Yhd.* alku-, loppuv. **-kymmeni|nen 1.** *s.* (noin) kymmenen vuoden pituinen aika. | V:sen vanha poika. **2.** *a.* vuosikymmen(i)en pituinen. | V. kriitikontoiminta. **-käyrä** *s.* vuoden aikana tapahtuneita muutoksia kuvaava graafinen käyrä. **-lasku** *s.* Kansanomaisessa ajanlaskussa v. on myöhäisempää kuin kuun vaiheisiin perustuva. **-lippu** *s.* vuoden aikana rajoittamattomiin käyttökertoihin oikeuttava (pääsy-, matka)lippu. | Rautateiden v. oikeuttaa matkustamaan kaikilla rataosilla. **-lisäys** *s.* Pankkitalletusten v. **-lohko** *s.* Metsäala oli jaettu v:ihin, joista kunakin vuotena vain yhdellä suoritettiin hakkuita.

vuosiloma *s.* työntekijän työsuhteensa perusteella työpaikastaan vuosittain (tav. kesällä) saama palkallinen loma. | Laissa säädetty v:n vähimmäismäärä. **-korvaus** *s.* (raha)korvaus saamatta jääneestä vuosilomasta. **-laki** *s.*

vuosi|louhinta *s.* Kaivoksen v. **-lu|ku** *s.* tiettyä kalenterivuotta osoittava luku. | Historian koulukurssiin kuuluvat v:vut. Aitan oveen leikattiin rakentamisvuoden v. 1869. — On tultu uudelle v:vulle 'uuteen vuoteen'. Mikä v. silloin oli? ALKIO. **-luokittain** *adv.* vrt. seur. **-luok|ka** *s.* vrt. ikäluokka, vuosikerta. **1. a.** samana vuonna syntyneet. | Väestön v:kien suuruus vaihtelee syntyneisyyden vaihtelun mukaan. Silakkasaaliiden niukkuus johtui pyynninalaisen v:an yksilöiden vähyydestä. **b.** *sot.* Reservin v. 'samana vuonna reserviin siirretyt asevelvolliset'. **2.** oppilaitoksessa yhden lukuvuoden käsittävä aste; sen asteen oppilaat. | Lukioon kuuluu kolme v:kaa. Kansakoulu, jossa kullakin opettajalla on hoidettavana vain yksi v. Useat v:at pitivät luokkakokouksiaan koulun täyttäessä vuosia. **-lusto** *s.* Puun v. 'lusto, vuosirengas'. **-lypsy** *s.* Lehmän v. oli 2500 kg. **-maksu** *s.* maksu vuodelta, vuotta kohti; kerran vuodessa, vuosittain suoritettu maksu; vuotuismaksu. | Joko kertakaikkinen tai v. Puhelimen v. Yhdistyksen jäsenen suorittama v. **-malli** *s.* V:a 1958 [= vuoden 1958 mallia] oleva auto. **-markkinat** *s. mon.* Suuret v. ja messut. **-menekki** *s.* Puutavaran v. **-meno** *s.*, tav. *mon.* Perheen v:t. **-menoarvio** *s.* **-menosääntö** *s.* **-merkintä** *s.* Hopeaesineiden valmistusaikaa osoittava v. **-merk|ki** *s.* Uitettava tukki oli merkittävä omistus- ja v:illä. **-mies** *s.* vuosipalkollisena oleva (maa)työmies. **-miljoon|a** *s.* miljoona vuotta. | V:ien pituiset geologiset aikakaudet. **-moreeni** *s. geol.* vuoden aikana kerrostunut moreenimuodostuma. **-muisto** *s.* Vietettiin itsenäisyystaistelun v:a. **-muona** *s.* **-myynti** *s.* Yhtiön v. Kankaiden v. **-määr|ä** *s.* **1. a.** vuosien määrä. | Metsikön istutuksesta hakkaukseen kuluva v. Avioliiton solmimisen alimpana ikärajana on eri maissa hiukan erilainen v. **b.** mon. adverbiaali-ilmauksia. | Tappio kaihersi mielessä v:iä, v:in 'vuosikaupalla, vuosikausia'. **2.** vuotuinen määrä. | Viennin v. **-määräraha** *s.* **-neljänneksittäin** *adv.* neljännesvuosittain. | V. ilmestyvä aikakauslehti. V. laadittu toimintakertomus. **-neljänne|s** *s.* vuoden neljännes, neljännesvuosi. | Elinkorko maksetaan neljästi vuodessa, kunkin v:ksen alussa.

vuosi|ohjelma *s.* Kursseja varten suunniteltu v. **-osasto** *s. vanh.* = vuosiluokka 2. **-osto|kset** *s. mon.* Osuusliike maksoi ylijäämänpalautusta 2 % v:sten hinnasta. **-ostot** *s. mon.* **-palk|ka** *s.* vuodelta maksettu palkka, palkka vuotta kohti; vakinainen, kiinteä vuosittainen palkka(us). | Tehdastyöläisen keskimääräinen v. Virkamiehen, rengin v. — Kuukausittain maksettava v. Nauttia v:kaa. Palvella v:alla. Päiväläiset ja v:alla olevat. **-palkkainen** *a.* V. virkamies. V. toimi. **-palkkalainen** *s.* vuosipalkkaa nauttiva henkilö. **-palkkaus** *s.* **-palkkio** *s.* Seuran puheenjohtajalle maksettava v. **-palkolli|nen** *s.* = seur. **-palvelija** *s.* vuodeksi (kerrallaan) pestattu palvelija. **-palvelu|s** *s.* vrt. ed. | V:ksessa oleva maataloustyöväki. **-puolisko** *s.* vuoden puolisko. | Tarkastus suoritetaan kerran kumpanakin v:na. **-päivä** *s.* päivä, jona jstak on kulunut täysi(ä) vuosi(a); jnk yhdistyksen tms. vuosikokouksensa pitämiseen t. erityisten juhlallisuuksien viettämiseen valitsema vuosittainen päivä. | Sodan päättymisen v. Juhlapäiviä ovat myös merkkimiesten [syntymän t. kuoleman] v:t. — Suomalais-ugrilainen seura viettää v:änsä joulukuun toisena, M. A. Castrénin syntymäpäivänä. **-rahasääntö** *s. vanh.* vuosibudjetti. **-raportti** *s.* (kuluneen) vuoden toimintaa, oloja tms. koskeva raportti; vuosittain annettava raportti. **-ren|gas** *s.* **1.** (vuosi)lusto. | Kuusen v:kaat. - - olla kuin v. puussa, kasvaa uutena polvena toisen polven viereen ja varaan J.FINNE. **2.** kalan suomujen ja eräiden luiden reunoihin vuosittain kasvanut lisä. — *Kans.* Lehmän sarven v:kaat 'poikimakertoja osoittavat renkaat'. **-renki** *s.* vrt. vuosipalvelija. **-ruokailija** *s.* tilastojen tms. laskentayksikkönä. | Talon tuotteiden käyttö v:a [= koko vuoden talon ruoissa ollutta henkilöä] kohti. **-saali|s** *s.* Lohen vuotuinen vienti on riippunut v:in vaihteluista.

vuosisadan|alku, -loppu, -neljännes *s.* tav. ⌒. **-vaih|de** *s.* myös ⌒. | V:teen kirjailijat.

vuosi|sarja *s.* Laihoja vuosia seurasi vaurastumisen v. Kokoelman runot oli järjestetty v:sarjoihin ilmestymisvuoden mukaan. **-sa|ta** *s.* sadan vuoden aika; vars. jk ajanlaskun sataluku. | Puoli v:taa sitten. Kautta v:tojen. V:tojen kulutusta uhmaava rakennus. V:tojen taakse ulottuva sukuluettelo. Tällä v:dalla. V:dan alku. V:dan, v:tojen vaihde, taite. 20. v. 'vuodet 1901—2000, käytännössä kuit. tav. 1900—1999, 1900-luku'. V:taamme on sanottu vauhdin v:daksi, joskus myös lasten v:daksi. Uskonpuhdistuksen v. Keskiajan alkupuolen "pimeät v:dat". — V:dan [= vuosisatainen 2] tapahtuma. — *Yhd.* neljännes-, puoliv. **-satai|nen** *a.* **1.** vuosisadan t. (vars.) -satojen pituinen, ikäinen, vuosisadan t. -satoja kestävä. | Kalevalan v:sta [= satavuotis]muistoa vietettiin vuonna 1935. — V. honkikko. Viipurin linnan v:set vaiheet. Kirkon v:set perinteet. Viron kansan v. orjuus. Kehitystä hidastavia v:sia ennakkoluuloja. Ei ole ostettu autoja, ei rakenneltu v:sia karjarakennuksia KARHUM. — *Täht.* sekulaarinen. | Kuun v. kiihtyvyys vähentää kiertoaikaa 3/100 sekuntia sa-

dassa vuodessa. V. periheliliike. 2. joka voi esiintyä, tapahtua tms. vain kerran vuosisadassa, vuosisadan t. vuosisatojen välein. | Arvoltaan v. taideteos. V. tapaus. Jokainen tämän v:sen maailmanneron [= Ibsenin] singahuttama salama LEINO.

vuosisatais|juhla *s.* Aleksis Kiven syntymän, uskonpuhdistuksen v. Pitäjän v. **-muisto** *s.* Vuonna 1950 juhlittiin Helsingin perustamisen v:a. **-nero** *s.* - - Henrik Gabriel Porthaniin, tuohon v:on A.R.NIEMI. **-päivä** *s.* Viettää jnk v:ä. **-tapau|s** *s.* Uuden raamatunsuomennoksen valmistumista voidaan pitää v:ksena. **-teos** *s.* **-vaihtelu** *s. geofys.* sekulaarivaihtelu.

vuosi|satanen *s.* (noin) sadan vuoden aika. **-sato** *s.* vuotuinen sato. **-selostus** *s.* vrt. vuosikertomus. **-selvitys** *s.* **-sopimus** *s.* vuoden (kerrallaan) voimassa oleva sopimus. | Palvelijan v. **-suunnitelma** *s.* vuotta varten tehty suunnitelma. | Tehtaan, tuotannon v. **-syy** *s.* tav:mmin vuosilusto. **-säästö** *s.* vuotuinen säästö. | V:n rahastoiminen. **-tai|val** *s. kuv.* Seura aloittaa yhdeksännen v:paleensa. **-tarkastus** *s.* vuosittain, kerran vuodessa pidetty tarkastus. **-tarve** *s.* vuotuinen tarve. | V:tta vastaava tuotanto. **-tase** *s. liik.* vuotuinen tilitase, vuosibilanssi. **-tilaaja** *s.* henkilö, jolla on vuositilaus. | Sanomalehden v. **-tilasto** *s.* vuosittainen, yhtä t. koko vuotta koskeva tilasto. **-tilaus** *s.* vuodeksi tehty sanomalehden tms. tilaus. **-tili** *s.*, us. *mon.* Pankin v(:t). **-tilinpäätös** *s.* vuosittain tehty, yhtä t. koko vuotta koskeva tilinpäätös. **-tilintarkastaja** *s.* **-tilintarkastus** *s.* **-tilitys** *s.*

vuosittain *adv.* kerran vuodessa; joka vuosi, vuotta kohti. | V. maksettu korko. V. ilmestyvä tilasto. — V. toistuva ilmiö. Rahat, jotka v. menevät rahteina ulkomaille kotimaisen tonniston vähyyden takia. Lehden tilaajien lukumäärä on lisääntynyt v. Aika, jonka oppilaitokset v. työskentelevät. Hotellissa kävi v. noin 10 000 vierasta. Tuotannon kasvu kuukausittain ja v. esitettynä.

vuosittai|nen[63] *a.* vrt. vuotuinen. **1.** kunakin vuonna esiintyvä, tapahtuva t. suoritettava, kutakin (yhtä) vuotta kohti tuleva, määrätty, laskettu tms., vuosi-. | V. sademäärä. V. tuotanto, kulutus, vienti. Myynnin v. keskiarvo. Koulun v. valtionapu. Valtion menojen v. kasvu. V. silakkasaalis. — V. [= kutakin vuotta erikseen kuvaava] esitys tuberkuloosin yleisyydestä. **2.** joka vuosi, vuodesta vuoteen toistuva, esiintyvä, tapahtuva tms., jokavuotinen. | V. ilmiö. V. tulva. Lintujen v:set muuttomatkat. V. tilasto, katsaus.

vuosituhanti|nen 1. *a.* vuosituhannen t. -tuhansien pituinen t. ikäinen; vuosituhannen t. -tuhansia kestävä. | Vuosisatoja kestänyt, ehkäpä v:nenkin aikakausi. Egyptin v:set pyramidit. Kristinuskon v:set juuret. V. kulttuuriperintö. V. kehitys. **2.** *s.* (noin) tuhannen vuoden aika. | [Mordvan ja tšeremissin] naapurikielten v:sen kestänyt vaikutus E.A.TUNKELO.

vuosituha|t *s.* tuhannen vuoden aika. | V:nsien aikana, kuluessa. V:nnen, v:nsien takainen. V:nsia säilyneet rauniot. Kautta v:nsien. Ensimmäinen Kristuksen syntymän jälkeinen v. Toisella v:nnella [= vuosina 1101—1200, käytännössä kuit. tav. 1100—1199] jKr.

vuosi|tulo *s.*, tav. *mon.* Kirvesmiehen, yhtiön v:tulot. Tulovero määrätään verotettavan henkilön v:tulon perusteella. **-tulos** *s.* Saavutettiin lähes 300 munan v. kanaa kohti. **-tuomio** *s. kans.* vuosia kestävästä vapausrangaistuksesta. | - - joutuivat molemmat v:lle NUOLIV. **-tuonti** *s.* vuotuinen tuonti. **-tuotanto** *s.* Kaivoksen, tehtaan, karjan v. Voin, teräksen v. **-tuotto** *s.* **-tutkinto** *s.* vars. koulun lukuvuoden päättäjäisistä, kevättutkinnosta. **-työansio** *s.*, vars. *lak.* vuotuinen työansio. **-työntekijä** *s.* eräissä tilastoissa: 300 normaalityöpäivää yhdeksi kokovuotiseksi työntekijäksi ajateltuna. | Tapaturmien määrä tuhatta v:ä kohti. **-vaihtelu** *s.* Lämpötilan v. **-vaihto** *s.* 10 miljoonan v. 'vuotuinen liikevaihto'. **-vakuutus** *s.* tav. = vuotuisvakuutus. **-valmistus** *s.* Rakennuslevyjen v. **-vero** *s.* Läänin herrat jättivät kartanonsa vuokraajien viljeltäväksi v:a vastaan. **-verso** *s. kasv.* vuosikasvain lehtineen. **-vienti** *s.* vuotuinen vienti. **-viik|ko** *s. raam.* 7 vuoden ajasta. | Ja hän tekee liiton raskaaksi monille yhden v:on ajaksi VT. **-voitto** *s. liik.* Yhtiön v. **-vuokra** *s.* vrt. kuukausivuokra. | 100 000 markan v. — Talonomistaja vuokrasi huoneita v:lla. **-värkit** *s. mon. kans.* vuosipalvelijan palkkaukseen kuuluneet parselit. **-yhdistelmä** *s.* vuosittainen, koko vuotta koskeva tilien, tilastojen tms. yhdistelmä. **-ylijäämä** *s.* Osuusliikkeen v:stään maksama ostohyvitys.

vuo|ta[11*] *s.* **1.** isokokoisesta (koti)eläimestä nyljetty paloittelematon, us. myös karvomaton, muokkaamaton ja parkitsematon nahka vars. nahanvalmistuksen raaka-aineena; vrt. raakanahka, nahas, talja, turkki. | Lehmän, hevosen, poron, vuohen v. V:dan kuivaaminen, kypsennys, parkitseminen, muokkaus. — *Yhd.* hevosen-, härän-, lampaan-, lehmän-, mursun-, naudan-, poron-, raavaan-, sonnin-, vasikanv.; kipsiv.; raaka-, suolav. **2.** muuta käyttöä. | Villa keritään lampaasta yhtenä koossa pysyvänä kokonaisuutena eli "v:tana". Tapettirullasta katkaistu v. 'tapetoitavan pinnan korkeutta vastaava kappale'.

vuo|taa[4] *v.* -tavuus[65] *omin.* nesteen, kaasun t. hienojakoisen aineen valumisesta, juoksemisesta, virtaamisesta jstak ulos t. jhk sisään.

I. subj:na valuva aine. **1.** Hanasta v:taa vettä. Paise avataan, jotta märkä voi v. pois. Kyynelet v:tivat valtoiminaan. Hiki v:taa. Nenästä rupesi v:tamaan verta. Tapeltiin niin että veri v:ti. Veri v:ti kuiviin. Lumi punertui v:taneesta verestä. Koivun kyljestä v:tava mahla. Räystäsvesi v:taa alla olevaan tynnyriin. Osa pintavedestä v:taa maan sisään pohjavedeksi. Maahan v:tava sade. - - laaksoissa ja vuorilla v:tavien purojen, lähteiden ja syvien vesien maahan VT. Juhlissa viini v:ti virtanaan 'viiniä juotiin runsaasti'. — Illan viileyttä v:ti ikkunasta huoneeseen. **2.** *erik.* valua t. virrata jstak t. jhk jnk hataruuden, väljyyden tms. vuoksi; vrt. II.2. | Laivan ruumaan on v:tanut vettä. Säiliöstä on v:tanut öljyä. Lauhduttimeen v:tanut ilma. — *Kuv.* Sotasalaisuuksia on päässyt v:tamaan ulkomaille. Kokouksesta v:ti tietoja

julkisuuteen. 3. *kuv.* Avustusrahaston varat olivat v:taneet kuiviin 'ehtyneet'. Haluan tehdä tiliä elämästäni, joka pian v:taa loppuun. Yritys näytti v:taneen hiekkaan 'menneen hukkaan'. Ylitse v:tava [= uhkuva] riemu. Käyn vain nopeasti lävitse painoarkit, joita v:taa Porvoosta T.VAASKIVI. - - kasvoille v:ti haavoittunut ilme HELVI HÄMÄLÄINEN. — Jumalan rauha v:taa sydämiin. Taivaallinen isämme, jolta kaikki hyvyys v:taa. — Vanhuksen huulilta v:tavat viisauden sanat. Kirouksia v:ti miehen suusta. Kirjoittajan kynästä v:tava teksti. Se on Ahon lastuista kenties kaikista välittömimmin v:tanut ihmeen ihanaksi tunnekylläiseksi runoelmaksi TARK.

II. subj:na se, josta t. jonka läpi jtak valuu. **1.** Vesihana jäi v:tamaan. Tappi unohtui auki, ja tynnyri v:ti tyhjäksi. Nenä turisi ja v:ti. Haava v:taa. V:tava raaja sidottiin puristussiteellä. Astia v:ti yli reunojensa. Ylitse v:tava malja, runsaudensarvi. — Haava v:taa verta. Eivät silmäni turhista vettä v:da. V:ti hikeä vain tanssisalissa ja saunan lauteilla. Vettä v:tavat pilvet. - - siihen maahan, joka v:taa maitoa ja mettä VT. — *Kuv.* Sanoi jäähyväiset sydän verta v:taen. **2.** *erik.* jstak, joka ei ole kyllin tiivis nestettä tm. pitämään; vrt. I.2. | Katto v:ti kuin seula. V:tavat kengät, kalossit. Vene v:taa. Lähtivät konkurssiin joutuvasta yhtiöstä kuin rotat v:tavasta laivasta. Tarkasti, etteivät putkien liitokset v:taneet. V:tava imuke, sikari. V:tava moottorin mäntä, harmonikan palje. — V:tavat äänihuulet [laulajalla tms.] 'joiden välistä laulaessa t. puhuessa pääsee kontrolloimatonta, sihinää tms. aiheuttavaa hukkailmaa'. Ylärekisterissä pahasti v:tava [laulajan tms.] ääni. — Jyväsäkki rupesi v:tamaan. Sähköjohdon eristys v:ti. Pohja oli siinäkin [lohiarkussa] siksi harva, että se heti v:si veden läpi U.T.SIRELIUS. — *Kuv.* Peli siirtyi Veikkojen kenttäpuoliskolle, mutta puolustus ei v:tanut. Järjestelmä v:ti tavalla tai toisella, mistä aiheutui taloudellisia tappioita. - - en ole puhunut siitä sinulle mitään, kun olen hintin verran epäillyt, että sattuisit sen päästämään jonkun v:tavan äijän korville AK.

vuota|-aine *s.* nahkateollisuudessa: vuodan nahkakerroksen kollageeneista. **-boksi(nahka)** *s. nahk.* raavaanvuodasta valmistettu boksinahka. **-kauppa** *s.* Harjoittaa v:a. **-kauppias** *s.* **-kudos** *s.* **-kuitu** *s.* **-liik|e** *s.* V:keen edustaja. — Harjoittaa v:että. **-mai|nen**[63] *kalt.a.* Laappi on v:sta puuvillavanua. **-markkinat** *s. mon.* Maailman v.

vuotamat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* V. astia. V. vene, katto.

vuota|naudikas *s. nahk.* = vuotaboksinahka. **-varasto** *s.* **-vi|ka** *s.* Permujen aiheuttamat v:at.

vuoteen|kastelu *s.*, vars. *lääk.* etup. lapsuusiässä tavattava tahdoton virtsaaminen nukkuessa, yökastelu. **-lai|ta** *s.* Istuskella v:dalla. **-lämmitin** *s.* Sähköllä toimiva v. **-oma** *a.* myös ~. | Olla v:na 'vuodepotilaana'.

vuot|ella[28*] *frekv.v.* -telu[2] *teonn.* < vuottaa. | Ka kukapa ruotsi siellä minua v:telee? S.ERONEN.

-vuotias[66] *a.* vars. elollisista olennoista, etenkin ihmisistä; vrt. -vuotinen. | Kaksi-, kymmen-, satav. 'kahden, kymmenen, sadan vuoden ikäinen'. 75-v. Kuudenv. → kuusiv.

vuotik|as[66*] *s. harv.* karvomattomasta vuodasta tehty jalkine. | Vilun tähden häll' oli yllä / sudennahkat ja v:kaat *CAJ.

vuoti|nen[63] *a.* **1.** Edellisen v. 'edellisenä vuonna tapahtunut, esiintynyt tm.'. Edellisen v:sta viljaa. Seuraavan v. — *Yhd.* edellis-, ensi-, menneen-, viimev.; saman-, sen-, tämänv.; joka-, kertav.; yliv. **2.** tav. vain *yhd.* Kaksi-, neliv. 'kaksi, neljä vuotta kestävä'; vars. elottomista esineistä, mutta myös kasveista ja eläimistä, harvemmin ihmisistä: 'kahden, neljän vuoden ikäinen, kaksi-, nelivuotias'. 30-v. Moniv. Kautta-, koko-, ympäriv. Viidenv. → viisiv. — *Harv.* - - joka [hallayö] parissa hetkessä voi tyhjäksi tehdä v:sen vaivan KIVI. **3.** *vanh.* vuotuinen. | Koulujen v. työaika AK.

vuo|to[1*] *s.* **1.** vuotaminen. | Nenän jatkuva v. Veren, liman v. Veneen turvotessa v. vähitellen lakkasi. Kaasujohdoissa ilmeni v:toa. Puhelin- ja sähköjohdoissa huonon eristyksen aiheuttamana esiintyvä v. - - pidettäköön hänet koko v:tonsa [= kuukautisten] ajan saastaisena VT. — *Kuv.* Kielsi syyllisyytensä salaisuuksien v:toon. **2. a.** *konkr.* vuotavasta eritteestä. | Sairaan eläimen sieraimista tuleva visvainen v. **b.** us. melko *konkr.* vuotavasta repeämästä tms. | Padon v. tukittiin hiekkasäkeillä. Alus sai karille ajaessaan pahan v:don. [Purjevene] joka on täynnä v:toja ja halkeamia KIANTO. **3.** *yhd.* Märän-, verenv.; kaasu-, kyynel-, siemen-, sähkö-, visvav.; häpy-, korva-, laskimo-, nenä-, sierain-, silmä-, valtimov.; jälki-, kuukautisv.; kumi-, pihka(n)v.; maav.

vuoto|häviö *s.* Nesteiden kuljetuksen ja varastossa pidon aikana syntynyt v. **-kohta** *s.* **-maa** *s. geol.* valuva, tav. vettynyt rinnemaa. **-paikk|a** *s.* V:ojen tukkiminen. **-vahinko** *s.* **1.** *mer.* alukseen vuotaneen veden lastille aiheuttama vahinko. **2.** *harv.* vuotohäviöstä aiheutuva vahinko. **-vesi** *s.* Laivan pohjalle kertyvä v. **-vika** *s.* **-virta** *s. sähk.* Eristimen vioittuman tähden syntynyt v.

vuot|taa[2*] *v.*, tav. *kans.* ja *runok.* odottaa, oottaa. | - - jos on asiamiehiä, niin v:takoot huomiseen KIANTO. Sydän, hetkeäsi v:a: / sinun myös käy täältä ties KOSKENN. Valvon ristin juurella, / v:an Jeesustani AK.

vuottoraippa *s.* hihna, jolla vetoporo kytketään ahkioon.

vuottu|a[1*] *v. kans.* vars. jäljistä: näkyä. | - - ei vielä ollut luntakaan muuta kuin juuri siksi, että vuomilla ihmisen jälki v:i PAULAH.

vuotui|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vuoden kuluessa t. kunakin vuonna tapahtuva, esiintyvä t. suoritettava; vrt. vuosi-, vuosittainen. | V. metsänkasvu, sademäärä. V:set juhlapäivät. V:set korjauskustannukset. Lämpötilan v. vaihtelu. V. eläke. 6 %:n v. korko. V:sesti jaettavat apurahat. — *Kans.* - - Johannan päiviä ei ole kuin kerran vuonna v:ssaan KIANTO.

vuotuis|avustus *s.* **-juhla** *s.* vuosittain säännöllisesti toistuvista kirkollisista tm. juhlapäivistä, kalenterijuhla. | Joulu, juhannus ym. v:t. **-kustannukset** *s. mon.* Asuntoyhtiön v. **-lannoitus**

s. maat. **-maksu** *s.* vrt. vuosimaksu. | Henkivakuutuksen v. — *Erik.* annuiteetti. **-tuotanto** *s.* vuosituotanto. **-vakuutus** *s.* vuoden (kerrallaan) voimassa oleva vakuutus, vuosivakuutus; vrt. ainaisvakuutus.

vuova|ta[35] *v.*, etup. *kans.* vars. vaivalloisesta liikkumisesta t. puuhaamisesta: puurtaa, uurastaa, ahertaa tms., vatvoa, muokata. | Kun he olivat tovin istuneet, lähtivät he taaskin v:amaan eteenpäin PÄIVÄR. Tätä kirkonkylän ja kotitöllin väliä on mies v:nnut kuin harmaja varis vastatuulessa 13 vuotta edestakaisin KIANTO. -- yksissä neuvoin tehtiin työtä ja v:ttiin PÄIVÄR. -- on renkimiehestä talokkaaksi itsensä v:nnut R.ENGELBERG. Asiaanhan minä tässä v:an [= pyrin] KOSKENN. Miettiä v. — V:ttu lampaannahka KARHUM.

vuovautu|a[44] *refl.* ja *pass.v.* < ed. | V. jyrkkää rinnettä alas. -- jätti silloin kaiken kotoisen, hamasta nulikka-ajasta alkaen rakkaaksi ja lämpöiseksi v:neen ERKKI ILMARI.

vv. *lyh.* vuosina.

vyhti[8*(4*)] *s. murt.* vyyhti.

vyyh|detä[50*] *v.* kelaamalla t. muuten kiepitä lankaa tms. vyyhdelle, vyyhtiä, viipsiä. | V. köyttä, nuoraa. V. ohjasperät, paloletku. V. rihmaa kävylle. — *Kuv.* Jäniksenjäljillä edestakaisin v:teävä ajokoira.

vyyhdin[56*] *väl.* (< vyyhtiä) = seur. **-puu** *s.*, us. *mon.* lankojen vyyhteämiseen käytetty (kelan tapainen) laite, vyyhdin, viipsinpuu, härveli.

vyyhdittäin *adv.* vyyhtinä, vyyhdissä, vyyhti kerrallaan; vyyhtimäärin. | Ostaa lankoja v.

vyyhteyty|ä[44] *pass.v.* < vyyhdetä. | V:neistä solurihmoista syntynyt sienihuovasto. — *Kuv.* "Ihmiset suviyössä" sisältää -- neljä erillistä, toisiinsa v:vää kertomusta K.MARJANEN.

vyyh|ti[8*(4*)] *s.* kelaamalla t. muuten kehälle, rengasmaisesti kiepitty lanka, köysi tms., kieppi. | V. villalankaa, nuoraa. Kääriä, kieputtaa köysi, ohjakset v:delle. Pitää v:teä [toisen keriessä lankaa]. — *Erik.* määräerän lankaa sisältävästä vyyhdestä. | 10-pasmainen v. Puseroon meni lankaa kuusi v:teä. — *Kuv.* sekavista suhteista, tilanteista tm. | Tutkimuksella on tässä sotkuinen v. selvitettävänään. Tapahtumien runsaus muodostaa [romaanissa] sekavan v:den. Kansainvälisen politiikan v. Koetti selvittää ajatustensa v:teä. — *Yhd.* johdin-, köysi-, lankav.

vyyht|iä[17*] *v.* = vyyhdetä.

vyö[20] *s.* **1.** vyötärön ympärille kiinnitettävä, tav. vaatetusta kannattava t. koossa pitävä hihna t. nauha. | Housuja kannattava v. Päällystakin, virkapuvun v. Leningin v. V:n solki. Hellittää, kiristää v:tään. V:ssä riippuva puukontuppi. — Juosta kieli v:n alla (ark.) 'kiireesti, hädissään'. — *Yhd.* kangas-, kumi-, nahka-, sametti-, tuohiv.; takin-, turkinv.; kapalov.; sotilasv.; korkki-, tuppiv.; hela-, solkiv.; nälkäv.; kohju-, lanne-, napa-, suoli-, vatsav.; (kansat.) lautav.; pylväs-, syöksy-, uimav.; turva(llisuus)-, varmuusv. **2. a.** yhd:oissa vars. eräistä valjaiden hihnoista. | Häntä-, mahav.; loimi-, satulav.; mäkiv:t; olkav. **b.** *sot.* pitkä kangasnauha t. sen tapainen metallilaite, jolla patruunat syötetään konekivääriin t. konetykkiin. | 250 patruunan v. Ampui koko v:n yhteen menoon. — *Yhd.* patruunav. **c.** joskus: vanne, rengas. | Rautaisilla vöillä vahvistettu peltitynnyri. Kestävätkö v:t [= korvon vanteet] kylläksi taivuttaa? ALKIO. **3.** *kuv.* **a.** pitkänomaisista luonnonmuodostumista (tav. näkökuvaa ajatellen). | Rantoja kiertävä kaislikoiden v. Pitkä saarien v. Salpausselän v. Linnunradan vaalea v. Virran hopeisena välkkyvä v. Stolbovan rauhan jälkeen Ruotsin alue kiersi v:nä Suomenlahden pohjukan. — Orionin, (kans.) Väinämöisen v. 'Orionin tähtikuvion keskellä oleva kolmen tähden rivi.' — *Yhd.* tähtiv. **b.** *harv.* juova, juomu. | Musta v. perhosen siivessä. Veneen pohjaan maalattu vihreä v. — *Yhd.* poikkiv. **4.** tav. vain ulkopaikallissijoissa käytettynä: vyötärö, uuma. | Sitaisi esiliinan v:lleen. Miestä myöten miekka v:llä SL. -- käsi vallaton vain oli v:llä EINARI VUORELA. — -- ja lävitse hunnun kuultaa / povi hohtava, kaartuva v. *JYLHÄ. — *Yhd.* (urh.) ristiv.

vyöhihna *s.* Kiristää v:ansa. Teroitti partaveistä v:an.

vyöhyk|e[78*] *s.* zooni. **1.** tav. suurehko, määräominaisuuksiltaan yhtenäinen, ympäristöstään poikkeava (pitkänomainen t. kehämäinen maantieteellinen) alue; vrt. regio. | Päiväntasaajan seudun tyven v. Matalameren v. Ikuisen lumen v. — Rannikkoa reunustava saarien v. Ruotsalaisasutuksen v. rannikollamme. Kaupunkia ympäröivä linnoitusten v. Demilitarisoitu v. Miehitysvallat jakoivat Berliinin keväällä 1945 neljään v:keeseen. — *Harv.* pienehköistä kaistoista tms. | Kielen yläpinnan v:keet [fonetiikassa]. Sinne tänne oli tuuli kinostanut ohkaisiksi v:keiksi talven ensimmäistä lunta IVALO. — *Yhd.* havumetsä-, koivu-, kuusi-, tammiv.; aro-, tundrav.; ahtojää-, asutus-, linnoitus-, miehitys-, miina-, puisto-, tunturiv.; napa-, raja-, rannikko-, saaristov.; ilmasto-, kasvillisuus-, kosteus-, lämpö-, tuuliv.; talousv.; puolustusv.; vaarav. **2.** *erik.* **a.** vrt. vyöhyketariffi. | Helsingin kaupungin liikennelaitoksen vyöhykejaon mukaiset I, II ja III v. **b.** *maant.* lähinnä lämpimyyssoloja luonnehtivista ekvaattorin suuntaisin linjoin kaistoitetuiksi ajatelluista maanpinnan osista. | Kylmä, kuuma, lauhkea v. **c.** *geom.* kahden pyörähdysakselia vastaan kohtisuoran tason pyörähdyskappaleesta leikkaama pinnan osa. **d.** *min.* Toisiaan yhdensuuntaisin särmin leikkaavat kidepinnat muodostavat v:keen.

vyöhyke|aika *s.* maapallo meridiaanien mukaan 24 osaan jakamalla saatujen eri vyöhykkeiden kellonajoista, jotka eroavat toisistaan täysillä tunneilla, zooniaika;)(paikallisaika. | Euroopassa käytetään kolmea v:aikaa: Länsi-Euroopan l. Greenwichin, Keski-Euroopan ja Itä-Euroopan aikaa. **-hakkaus** *s. metsät.* pieniä aukkoja kehämäisesti laajentamalla suoritettava uudistushakkaus, aukko-, ryhmähakkaus. **-jako** *s.* Metsäverotusta varten toimitettu v. **-raja** *s.* kahden vyöhykkeen välinen raja. **-rakenne** *s. geol. min.* sellaisesta kiteen rakenteesta, jossa keskuksessa on korkeassa lämpötilassa kiteytynyttä ainesta enemmän kuin reunoissa.

-**rokahtuma** *s. lääk.* rakkulainen, hermosolmun tulehduksesta johtuva ihottuma, vyöruusu. -**tariffi** *s.* esikaupunki- (ja suurkaupunkien sisäisessä) liikenteessä käytetystä maksujärjestelmästä, jossa liikennöimisalue on jaettu osa-alueisiin, vyöhykkeisiin, joiden kunkin puitteissa yksikkömaksu on sama.
vyöhykkei nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Taulakäävän kavionmuotoinen, v. pinta. Eläimistön levinneisyyden v:syys.
vyöhykkeittäin *adv.* vyöhyke kerrallaan, vyöhykkeinä. | Metsän uudistaminen v.
vyöhystä[15] *s. kans.* vyötärö. | - - rautavyöhyt v:llä KANT. - - v:ssä kirveet ja puukot AHO.
vyöhyt[73] *dem.s.*, vars. *runok.* vyö. | Näytetähän Vornan v. / kera puukon helapäisen LEINO. — Ympäri v. metsien, / keskellä laakso rauhainen HAAHTI. — - - v. hoikka kuin muurahaisen LEHT.
vyö kaari *s. rak.* poikittainen, leveähkö, tuesta tukeen ulottuva kannatinkaari. -**koukku** *s. sot.* vyötä kannattava koukku asetakissa. -**laatikko** *s. sot.* Konekiväärin v. -**liina** *s. kans.* esiliina. | - - toinen käsi kätkössä v:n alla PAKK.
vyölli nen[63] **1.** *poss.a.* V. päällystakki. **2.** *s.* **a.** V. [= vyön täysi] konekiväärin patruunoita. **b.** *kans. harv.* esiliina. | - - hukka, jolla on ollut vaimon v. ja vaskisolki KS. **c.** *mon. kansat.* naisten vyössä pitämä, tav. tuppipuukon, neulikon ja kukkaron yhdistelmä.
vyö nauha *s.* Esiliinan v:nauhat. -**n täytin** *s. sot.* patruunavyön täyttämislaite. -**ote** *s. urh.* = vyötäröote. -**paini** *s.* = housunkauluspaini. -**rau ta** *s.* Arkun v:dat. -**remmi** *s. ark.* Hellittää v:ään. -**rihma** *s. el.* hyönteistoukan erittämä rihma, jolla se kiinnittyy alustaansa.
vyöri ä[17] *v.*, melko *harv.* -nä[14] *teonn.* vyöryä, vieriä, kieriä. | Aallot v:vät korkeina kuin vuoret TALVIO. - - ajan raskaat vankkurit v:vät tuonkin idyllin yli SILL. [Leivät] olivat vartaastaan v:neet ympäri lattiaa AHO.
vyöruusu *s. lääk.* = vyöhykerokahtuma.
vyöry[1] *s.* vyöryvä massa, vyöryminen; vrt. vyörymä, vieremä. | Hukkui kosken v:ihin. Padon repeämästä tuli vettä v:nä. Stadionilta purkautuvan yleisön v. — *Kuv.* Rooman valtakunta hajosi kansainvaellusten v:ihin. Nuorisoseuraliike levisi mahtavana v:nä yli maan. Vaaleissa tapahtui todellinen v. vasemmalle 'vasemmisto voitti huomattavasti'. Palkankorotus, josta alkoi oikea hinnankorotusten v. — *Yhd.* kivi-, lumi-, sora-, vesiv.; (sot.) tuliv.; (kuv.) hinta-, palkkav.
vyöryhyppy *s. voim.* hyppy telineen yli viistovauhdilla siten, että tehdään täyskäännös telineeseen nojaavan käden suuntaan.
vyöryil lä[29] *frekv.v.* < vyöryä. | Raskaasti v:evät aallot.
vyörymä[13] *s.* (maan)vieremä, -vyöry. — Tav. *yhd.* maanv.
vyörymäinen[63] *kalt.a.* vyöryn tavoin syöksyvä t. paisuva. | Panssarijoukkojen v. hyökkäys. Verorasituksen v. kasvu.
vyöryt ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | V. hirsiä kangella. Meri v:teli huoneen korkuisia aaltoja.
vyöryt tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < vyöryä. **1.** V. kiviä rinnettä alas. V. tynnyriä. Rantaan ajettujen tukkien v:ys veteen. Tsaari v:ti sotajoukkonsa rajan yli. - - paksu rusthollari, joka v:tää itseään eteenpäin varmasti ja vakavasti AHO. Ylhäällä v:ti tuuli raskaita pilviä IVALO. **2.** *kuv.* Tekijä v:tää esiin mahtavan todistusaineiston. V. syy toisen hartioille. **3.** *sot.* laajentaa murtokohtaa puolustuslinjan t. -aseman leveyssuunnassa hyökkäämällä. | Murron jälkeen on heti ryhdyttävä v:tämään rintamaa vasempaan ja oikeaan. Taisteluhaudan v:ys tapahtuu konepistoolimiehen ja käsikranaattien heittäjän yhteistoimintana.
vyörytörmä *s. maant.* hiekkatörmä, joka aika ajoin vyöryy. | Oulujärven v:t.
vyöry ä[1] *v.* -ntä[15*] *teonn.* **1.** vars. raskaan esineen t. massan viistoon alaspäin t. eteenpäin us. pyörimällä tapahtuvasta liikkeestä: vieriä, syöksyä. | Rinnettä v:vä kivi. Alas v:vä laavavirta. Rantatörmän v:minen veteen. Maan v:ntä. — Juna v:y asemalle. Panssarivaunut v:ivät jyristen eteenpäin. Loputtomana jonona v:vä kolonna. Sotajoukot v:ivät vihollismaahan. Aallot v:vät mahtavina. Vaahtopäiden v:ntä. Taivaalla v:i raskaita pilviä. — *Leik.* Rehtori Rödmanin jäljessä - - v:i koulun naisjohtajatar KIANTO. — *Harv.* - - ojat v:vät umpeen AHO. **2.** *kuv.* Virren sävelet v:ivät mahtavasti väkijoukon veisatessa. Sodan hävitys v:i kaupungin yli. Sinun vihasi v:y minun ylitseni VT. — Tapaukset alkoivat v. yhä nopeammin. Koko entinen elämä v:i hänen sielunsa silmien ohi.
vyöräh dellä[28*] *frekv.v.* (< seur.) us.: vierähdellä. | Pitkin hevosen kylkiä v:televät vaahtopallot, ja kupeet vavahtelevat LEINONEN.
vyöräht ää[2*] *mom.v.* (< vyöryä) us.: vierähtää. | Säkki v:i rattailta maahan.
vyörä tä[35] *v.* **1.** *kans.* kuljettaa väkisin pois, kyörätä; joskus: yl. kuljettaa. | - - on tämä surkeaa väkisin v. vanhusta pois omasta kodistaan KIANTO. — - - oppi siten vähitellen itsekin pännää v:ämään E.JAAKKOLA. **2.** *ark.* Ostetaan, jos varat v:ävät 'antavat myöten, riittävät'.
vyöräyttää[2*] *kaus.v.* < vyörähtää. | V. tukit kuormasta.
vyö solki *s.* Hopeinen v. -**spektri** *s. fys.* = juovaspektri. -**syöttö** *s. sot.* patruunavyöstä tapahtuva aseen syöttö. -**syöttöinen** *a.* V. konekivääri.
vyöte[78*] *s. harv.* banderolli.
vyötiäi nen[63] *s.* V:set 'Dasypodidae, vajaahampaisten lahkoon kuuluvia, Etelä- ja Keski-Amerikassa eläviä, selkäpuolelta vahvan ihopanssarin peittämiä nisäkkäitä'. Kolmi-, kuusivöinen v.
vyöttäyty ä[44] *refl.v.*, vars. *heng.* < seur. | [Jeesus] rupesi pesemään opetuslastensa jalkoja ja pyyhkimään niitä liinavaatteella, jolla oli v:nyt UT. V. [= pukeutua, sonnustautua] sotisopaan. — *Kuv.* Herra on pukeutunut, v:nyt voimaan VT. Erämaan laitumet tiukkuvat, ja kukkulat v:vät riemuun VT.
vyöt tää[2*] *v.* **1.** kiinnittää t. ympäröidä vyöllä. | V. turkkinsa kiinni. Munkin nuoralla v:etty kaapu. V. miekka kupeelleen. - - v:täen tuppivyöllä housujaan KIANTO. Vaimot ovat v:täneet itsensä öljyesiliinoilla LARINK. [Elia] v:ti kupeensa ja juoksi Ahabin edellä VT. — *Kuv.* V.

kupeensa 'sonnustautua matkaan'. Matkalle kupees v:ä: / lähestyt kuolon yötä P.MUSTAPÄÄ. Kirkkotielle itses v:ä *MANN. Seisokaa siis kupeet totuuteen v:ettyinä UT. Sinä v:ät minut voimalla sotaan VT. - - Priidik metsävahti v:ti kupeensa rohkeudella KALLAS. 2. *harv.* vyön tapaisella esineellä tm. ympäröimisestä. | Vanteilla v:etyt tynnörit I.K.INHA. - - kultapaperilla v:etyitä sikareita ALKIO. — Taas kukkasilla kukkulat, / oi Herra, kaikki v:ät VK. 3. *harv.* a. subj:na vyö t. muu ympäröivä esine. | - - vanteenkaari, mi v:tää tuoppia suurta *MANN. b. obj:na vyö t. muu ympäröivä esine. | V. vyö uumille. V. käsivartensa jkn ympärille.

vyötäi|nen[63] *s.* vyötärö. **1.** *mon.* ihmisen kylkiluiden ja lonkan välinen vartalonosa, uuma; vrt. kuve. | V:siltään hoikka. Sitaista esiliina v:silleen. Lunta oli v:siin asti. Poika kiersi kätensä tytön v:sille. — *Yks. harv.* [Palmikko] riippui alapuolelle kehittymättömän v:sen JOTUNI. **2.** myös *mon.* tav:mmin vyötärö 2. | Hameen v.

vyötäis|nauha *s.* Hameen v. **-viiva** *s.* Puseron, leningin v.

vyötäre[78] *s.*, tav. *mon.*, vars. *kans.* = vyötäinen. | - - kietaisi kätensä hänen v:illeen IVALO. Hän seisoi v:ttä myöten hangessa PÄIVÄR. — Housujen v.

vyötäry|s[64] *s.*, tav. *mon.*, vars. *kans.* = ed. | - - kaahlaten v:ksiään myöten syvässä lumessa KIANTO. - - jos uskallan pikkusormellanikaan koskettaa teidän v:stänne, te revitte silmät päästäni SIMO PENTTILÄ. — Puvun v.

vyötärö[2] *s.* vyötäinen. **1.** uuma. | Hoikka, kapea v. Vajosi suohon v:ään myöten. Nuorukainen puristi tyttöä v:stä. — *Mon.*, vars. *kans.* - - putket ulottuvat yli hänen v:ittensä LEHT. - - päällimmäiset hameet v:ille nostettuina SILL. **2.** vyötäisiä ympäröivä vaatekappaleen osa. | Puseron, housujen v. Kudottu v. Kaventaa hameen v:ä.

vyötärö alushame *s.* **-esiliina** *s.* **-hame** *s.* hame, jossa ei ole liiviosaa. **-liivi** *s.*, tav. *mon.* Naisen v:t. **-n mitta** *s.* vyötärön ympärysmitta. | Kauneuskuningattaren v. **-ote** *s.*, vars. *urh.* ote vyötäröstä, vyöote.

vyötön[57] *kar.a.* V. päällystakki.

väekäs[66]* *poss.a.* (< väki) runsasväestöinen, -väkinen. | V. kaupunki. Suuri, v. kylä.

väellinen[63] *poss.a. harv.* (< väki) voimakas, vahva. | Ei myös vahva, v., / voimallinen / käsissä sen [kuoleman] kestäisi VK.

väen kirjoitus *s.* ennen mm. kinkerien yhteydessä toimitettu seutukunnan väestön luettelointi. **-kokou s** *s.* tilaisuus, jossa väkeä on runsaa(hko)sti koolla; myös koolla olevasta väestä; vrt. kansankokous. | Kinkerit, huutokaupat, hautajaiset ym. v:kset. Epidemian aikana on syytä karttaa v:ksia. Työväentalon edustalle kerääntyi lakon aikana suuri v. **-laskenta, -lasku** *s.* = väestönlaskenta. **-lisäys** *s.* = väestönlisäys. **-nosto** *s. hist.* miesten kutsuminen sotapalvelukseen. | Vaaran uhatessa pantiin toimeen yleinen v. **-otto** *s. hist.* asevelvollisuuteen perustuva sotaväenotto, konskriptio. **-paljou s** *s.* Liiallisen v:den aiheuttama muuttoliike. — *Konkr.* suuresta väkijoukosta. | Torilla tungeksiva v. **-pirt|ti** *s.* = väentupa. | Niin minä kuljin koko pappilan läpitse, v:istä vierastupaan KALLAS. **-puoli** *s. kans.* talon se puoli, jossa palvelus- (us. myös isäntä)väki asuu;)(vieraspuoli. **-puute** *s.* Sadonkorjuuta haittaava v. **-rakennus** *s. kans.* vrt. väentupa. **-tiheys** *s.* = asukastiheys. | V. 40 henkeä km²:ä kohti. **-tungo s** *s.* Kadun täyttävä v. Pujotella v:ksen läpi. Eksyi seuralaisistaan v:ksessa. — Loppumatkasta v. junassa alkoi lieventyä. **-tu pa** *s. kans.* maalaistalossa perheen ja palvelusväen (avara) oleskelu-, työ- ja (vars. palvelusväen) makuuhuone, joskus erillinenkin palvelusväen rakennus; väenpirtti. | Maalaistalon, pappilan v. V:vasta siirryttiin vieraspuolelle kahville. Kartanon päärakennuksen viereen rakennettu v. **-vilinä** *s.* Markkinapaikalla oli hälyä ja v:ä. **-väkisin** *adv.* par. ⌒; ks. väki I.2.

väestö[2] *s.* määräalueen asujaimisto t. jk sen osa; populaatio. | Kaupungin, maakunnan v. Suomen ruotsalainen v. Tilaton v. V:n lisääntyminen. — *Yhd.* kaupunkilais-, maalaisv.; kalastaja-, kuluttaja-, siviili-, talonpoikais-, työ-, viljelijäv.; intiaani-, lappalais-, neekeriv.; alkuasukasv.; pääv.; liikav. **-aines** *s.* Inkerin suomalainen v.

-väestöinen[63] *poss.a.* Runsas-, niukkav.

väestö kartta *s.* väestösuhteita kuvaava kartta. **-kerro s** *s.* Köyhimmät v:kset. **-kesku s** *s.* asutuskeskus. | Kaupungit ja muut v:kset. **-kirjanpito** *s.* Kirkonkirjoihin perustuva v. **-laskenta** *s.* par. väestönlaskenta. **-liik|e** *s.* Muutto maaseudulta kaupunkeihin ym. v:keet. Kansainvaellus, Euroopan suurin v.

väestölli nen[63] *a.* väestöä koskeva tms., (tav. par.) väestön, väestö-. | Valtion alueellinen ja v. kasvu. Sodan aiheuttamat v:set tappiot.

väestö|luettelo *s.* Papiston pitämät v:luettelot. Henkikirjat ym. v:luettelot. **-luok|ka** *s.* kansan-, yhteiskuntaluokka. | Varakkaimmat v:at. **-maksimi** *s. tal.* väestön suurin mahdollinen määrä. | Maapallon v:sta esitetyt arviot. **-määrä** *s.* Maan v:n kasvu. Metalliteollisuus antaa työtä suurelle v:lle.

väestön|kasvu *s.* väestön lukumäärän kasvu. | Liian nopea v. **-kehitys** *s.* V:tä koskevien ennusteiden mukaan maaseutuväestön osuus yhä pienenee. **-kerros** *s.* = väestökerros. **-laskenta** *s.* väestön lukumäärän ja erilaisten yhteiskunnan rakennetta koskevien seikkojen selvittämiseksi (tav. joka 10:s t. 5:s vuosi) toimitettava laskenta. | Suomessa 1950 suoritettu v. **-lisäys** *s.* Vuotuinen v. Luonnollinen v. 'syntyneisyyden enemmyys kuolleisuuteen verrattuna'. **-muuto|s** *s.* väestösuhteissa tapahtunut muutos. | V:ksien vaikutus työmarkkinoihin. **-osa** *s.* Suomen ruotsinkielinen v. Teollisuudesta toimeentulonsa saava v. **-siir|to** *s.* us. evakuointi. | Sotatoimialueelta suoritetut v:rot. **-suoja** *s.* väestön pommituksilta t. radioaktiiviselta säteilyltä suojaamiseksi maahan kaivettu t. vars. kallioon louhittu luola(järjestelmä) t. erityisesti vahvistettu (kellari)tila. | Raskaan pommin kestävä v.

väestönsuojelu *s.* (*lyh.* vss.) siviiliväestön suojaaminen sodan vaaroilta, lähinnä ilmapommituksilta ja radioaktiiviselta säteilyltä. | V:n johto kuuluu rauhan aikana sisäasiainministeriöl-

le. **-järjestö** *s.* Useissa maissa on valtiojohtoisen väestönsuojelun apuna vapaaehtoisia v:jä. **-keskus** *s.* **-laki** *s.* Suomen väestönsuojelu perustuu 1958 annettuun v:in. **-lautakunta** *s.* Väestönsuojelutoimintaa johtaa kunnassa v. apunaan väestönsuojelupäällikkö. **-päällikkö** *s.* vrt. ed. **-tehtäv|ä** *s.* Vuosina 1939—45 v:iin osallistui Suomessa lähes 400 000 henkeä. **-toiminta** *s.*

väestön|tiheys *s.* = väentiheys. **-vähennys** *s.* Muuttoliikkeen aiheuttama v.

väestö|olot *s. mon.* Maan v:oloja koskevat tilastot. **-opillinen** *a.* vrt. seur. **-oppi** *s.* **1.** väestöoloja tutkiva tiede. **2.** = väestöteoria. **-optimi** *s. tal.* väestön ja muiden tuotannontekijöiden ajateltu edullisin suhde. **-piir|i** *s.* Laajoihin v:eihin leviävä lehti. **-poliittinen** *a.* vrt. seur. **-politiikka** *s.* toimenpiteet, joiden tarkoituksena on edistää väestöoloja, vars. luonnollista väestönlisäystä. **-raken ne** *s.* väestöryhmien keskinäinen suhde. | Kaupunkien v:teen muutokset. **-rekisteri** *s.* **-ryhmä** *s.* Maan erikieliset v:t. Vain pienen v:n hyödyksi koituva uudistus. **-siirto** *s.* par. väestönsiirto. **-suh|de** *s.*, tav. *mon.* Maaltapaon vaikutus v:teisiin. **-tappio** *s.* Siirtolaisuuden, kulkutaudin aiheuttama v. **-teoria** *s.* väestöoloja koskeva teoria. | Malthusin v. **-tiheys** *s.* = väe(stö)ntiheys. **-tilasto** *s.* väestön lukumäärää, kokoomusta ja muutoksia koskeva tilasto. | Valtakunnan yleinen v. **-tilastolli|nen** *a.* V:set laskelmat. **-tilasto-oppi** *s.*; *syn.* demografia.

väet|ön[57] *kar.a.* < väki. **1.** Kylä autioitui melkein v:tömäksi. **2.** *vanh. harv.* voimaton, heikko. | Ei niin vähää v:öntä, / mitätöntä, / jota surma säästäisi VK.

väh|dätä[35*] *v. ark.* = vehdata. | Pojan pahus oli luhdin nurkan takana v:dännyt tallipässin kanssa KILPI. - - rehtori kuulusteli ja v:täsi meidän kanssamme viikon päivät TATU VALKONEN. - - maitojen kanssa v:tääminen ei tahtonut sujua SILL.

väheksiä[17] *v.* tav:mmin seur.

väheksy|ä[1] *v.* -västi *adv.* -ntä[10*] *teonn.*; *rinn.* väheksiä, vähäksyä. **1.** pitää (jtak määrää, summaa tm. liian) vähäisenä;)(paljoksua. | V. jkn palkkaa. Puhuja yritti v. puolueensa vaalitappiota. **2.** pitää (liian) mitättömänä, vähäpätöisenä, halveksia, ylenkatsoa, aliarvioida. | V. kilpailijaansa. V. koulusivistystä, maatalouselinkeinon merkitystä. V. omia saavutuksiaan. V:vä sanonta, arvostelu. Tulos, joka ei suinkaan ole v:ttävä. Katsoi toista v:västi, miltei pilkallisesti.

vähemmin *komp.adv. harv.* vähemmän. *(1.)* V. kuin ennen. Ei lukenut juuri lehtiä ja vielä v. kirjoja. *(2.)* V. ankara arvostelu, kuin oikeastaan olisi kohtuullista.

vähemmistö[1] *s.* määrältään, luvultaan pienempi osa t. ryhmä jstak kokonaisuudesta, pienempi puoli, minoriteetti;)(enemmistö. | Suomen ruotsinkielinen v. Pieni v. oppilaista. Kokoelma, jossa loppusoinnulliset runot ovat v:nä. — *Erik.* vaalissa, äänestyksessä annetuista äänistä, äänestäjämäärästä; ryhmästä, jonka kanta jssak kokouksessa, hallintoelimessä, yhtiössä tms. äänten t. äänestäjien vähemmyyden vuoksi ei (ratkaisevasti) vaikuta tehtäviin päätöksiin, joka on oppositiossa enemmistöä vastaan. | Eduskunnan, valtuuston, valiokunnan, yhtiökokouksen v. Äänestyksessä v:ön jäänyt mielipide. **-diktatuuri** *s.* vähemmistön harjoittama diktatuuri. **-hallitus** *s.* parlamentin vähemmistön kannatukseen nojautuva hallitus. **-kansallisuus** *s.* **-kieli** *s.* **-puolue** *s.* **-ryhmä** *s.*

vähemmyys[65] *komp omin.* < vähä. | Miesten v. naisten lukumäärään verrattuna. Viennin v. tuontiin verrattuna.

vähem|män *komp adv.* (kielt. yhteyksissä tav. -pää); vastaava posit. vähän;)(enemmän. **1.** pienemmässä määrin, niukemmin. | Hiukan, paljon v. Puolta v. Ajattele enemmän, puhu v.! V. kuin kymmenen. V. kuin ennen. Sain v. kuin muut. Pyrkijöitä oli v. kuin odotettiin. Otti v. maksua kuin tavallisesti. V. ruokaa, enemmän liikuntoa! Tarkalleen kolme, ei enempää eikä v:pää. Perheessä oli ei enempää eikä v:pää kuin [= peräti] kahdeksan lasta. Nyt voin uskoa puheitasi vielä v. Hänestä ei ole opettajaksi, vielä v. kasvattajaksi. En saa ojennetuksi kättäni tarttuakseni airoihin, vielä v. laskeakseni niitä veteen AHO. — Raha on v. [= on vähemmän arvoinen, merkitsee vähemmän] kuin terveys. **2.** a:n, partis:n t. adv:n kanssa komp. sanaliiton muodostaen. **a.** ilmaisemassa, että jllak on jtak ominaisuutta pienemmässä määrin kuin jllak toisella; us. korvattavissa vastakkaismerkityksisen sanan komp:lla. | Huuhtomalla sienet saadaan v. suolaisiksi 'suolattomammiksi'. Muut esitykset olivat vielä v. tyydyttäviä 'vielä epätyydyttävämpiä'. Nootti oli v. jyrkkä [= ei ollut niin jyrkkä, oli lievempi] kuin oli pelätty. Kaupungissa oli kaksi hotellia, hieno ja v. hieno. On tärkeää pestä kasvonsa, mutta v. tärkeää ei ole [= yhtä tärkeää on] hampaiden harjaaminen. On oikein hautoa tulehtunutta kohtaa, mutta v. paikallaan on se, että - -. **b.** † vieraanvoittoisesti vertailutta. | V. kohtelias [→ (jokseenkin) epäkohtelias, ei kovinkaan, erityisen kohtelias] herrasmies. V. miellyttävä [→ (aika) epämiellyttävä, ei kovinkaan miellyttävä] tuoksu. V. tavallista on [→ ei ole kovinkaan tavallista], että - -. Myytävänä v. käytetyt [→ melko vähän käytetyt] sukset [ilm.]. V. tarkasti [→ suurin piirtein, epätarkasti] tehty mittaus. Tämä on v. paikallaan → ei ole oikein paikallaan. **c.** *enemmän tai vähemmän* ks. enemmän 2. **3.** kahta saman ominaisuuden astetta t. kahta vaihtoehtoina esitettyä ominaisuutta toisiinsa vertaillen rinnastettaessa. | V. kaunis kuin erikoinen tuoli. Hän on v. taiteilija kuin julistaja.

vähempi[23] *komp.* **1.** *a.* ks. vähä. **2.** *adv. harv.* vähemmän. | Jos oli leipeä v., / niin oli unta viljemmältä KANT. Olipa noita [hirviä] yksi v. tai enempi KATAJA.

vähempi- alkuisista yhdysa:eista ks. vastaavia vähä-alkuisia.

vähenemät|ön[57] *kielt.a.* < vähetä. | Tuotanto on pysynyt v:tömänä. Myrsky riehui v:tömällä voimalla.

vähen|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < vähentää. | V:neltiin vaatteita ja lähdettiin saunaan.

vähennettävä[13] *s. mat.* vähennyslaskussa se suure

(luku), josta vähennetään; *syn.* minuendi;)(vähentäjä.

vähenny|s[64] *s.* vähentäminen, vähentyminen; vähentämisen t. vähentymisen tulos;)(lisäys. | Työvoiman v. Lääkärin valvonnassa tapahtuva painon v. Asukasluvun, tuotannon, työkyvyn v. Poistot eli v:kset verotuksessa. Elantokustannusten kalleuden johdosta myönnettävä v. Virkavuosia laskettaessa tehdyt v:kset. — Vähennyslaskusta. | Harjoitella yhteenlaskua ja v:stä. — *Yhd.* arvon-, pääomanv.; painon-, tehonv.; invaliditeetti-, koulutus-, lapsi-, leskeys-, opinto-, perus-, vanhuusv.

vähennys|jako *s. biol.* = reduktiojako. **-kelpoi|nen** *a.* -suus *omin.* Valtionverotuksessa ovat kaikki maksetut korot v:sia. Sairauskulujen v:-suus verotuksessa. **-lasku** *s. mat.* laskutoimitus, jossa määritetään kahden suureen (luvun) erotus, so. toinen yhteenlaskettavista, kun tunnetaan summa ja toinen yhteenlaskettava; *syn.* subtraktio. **-merkki** *s. mat.* vähennyslaskun toimitusmerkki, miinusmerkki (—). **-muoto** *s. kiel.* = deminutiivi(muoto). **-määrä** *s.* **-oikeus** *s.* V. verotuksessa. **-peruste** *s.* Verotuksessa noudatettavat v:et. **-prosentti** *s.* **-sana** *s. kiel.* = deminutiivi.

vähentymä[13] *s.* se minkä jk on vähentynyt, vähentymisen tulos, vähennys.

vähentymät|ön[57] *kielt.a.* Sahatavaran vienti on pysynyt v:tömänä. Tuuli ulvoi v:tömällä raivolla.

vähenty|ä[1*] *pass.v.* (< vähentää) = vähetä. | Asukasmäärän v:minen. Riista on v:nyt. Voimat v:vät vanhetessa. Nopeus v:i. Kiinnostuksen v:minen.

vähentäjä[10] *tek.* Kuivuus sadon v:nä. — *Mat.* se suure (luku), joka vähennetään toisesta; *syn.* subtrahendi;)(vähennettävä.

vähentämis- = vähennys-.

vähentämät|ön[57] *kielt.a.* Tulojen määrä v:tömänä. Palkka maksettiin v:tömänä.

vähen|tää[8] *v.* -tävästi *adv.* pienentää jnk lukua, määrää, painoa, voimaa, intensiteettiä tms.;)(enentää, lisätä, kartuttaa, suurentaa, kohottaa. **1.** obj:na se, jonka luku, määrä tms. saatetaan pienemmäksi; supistaa. | V. työvoimaa, karjaa. V. vaatteita (yltään). V. eli reivata purjeita. V. jnk lukumäärää, painoa, pituutta, voimaa, nopeutta, arvoa. Varisten määrää v:nettiin myrkyttämällä. Hallituksen jäsenluku v:-nettiin 16:sta 14:ään. Ruokintakertoja v:nettiin viidestä neljään. Kulkuvuoroja v:nettiin talven ajaksi. Neule kavennettiin silmiä v:tämällä. V. menoja, määrärahoja, osakepääomaa. Palkkaa v:nettiin 20 prosenttia. Laiva v:si nopeuttaan. Raudan kovuutta voidaan v. mellottamalla. V. kulutusta. Lämmitystä saa kevätpuolella v. Kitkan v:tämiseksi laakerit voidellaan. Rikollisuuden v:tämiseen tähtäävä lainsäädäntö. — Rehujen huonotessa lehmät v:tävät lypsyään. — Tykistökeskitys v:si suuresti vihollisen voimia. Kustannuksia v:tävä laite. Liikkeessä olevaan setelistöön v:tävästi vaikuttava toimenpide. Tupakan väitetään v:tävän ruokahalua. Kipua v:tävä [= lievittävä] voide. Tartunnanvaaraa v:tävä suojalaite. Ajoneuvon ohjattavuutta v:tävä vika. Oksat v:tävät laudan lujuutta. — Kirjan arvoa v:tävät virheet. Viivyttely vain v:si onnistumismahdollisuuksia. — *Vanh.* jnk koon pienentämisestä. | - - en ole v:-tänyt kyynäräpuuta AK. - - siirtää, muuttaa tai v. [= kaventaa] valtaväylää LK. — *Mus.* V:-netty [= puoli sävelaskelta pienempi kuin pieni t. puhdas] intervalli, kvintti, terssi. **2.** obj:na se määrä, jonka verran jnk määrää pienennetään: ottaa pois jstak luvusta, määrästä. | V. jstak jtak. Kannusta v:nettiin kaksi litraa. Veronpidätyksen v:täminen palkasta. Summasta v:nettiin sovittu välityspalkkio. Palvelusvuosia laskettaessa v:netään yleensä virkavapausajat. - - kaikki, mitä Jumala tekee, pysyy iäti. Ei ole siihen lisäämistä eikä siitä v:tämistä VT. — Erik. *mat.* poistaa suureesta (luvusta) toisen suureen (luvun) verran, määrittää kahden suureen (luvun) erotus, subtrahoida. | Kun 7:stä v:netään 4, jää 3. Kun +3:sta v:netään —1, saadaan +4. Laskea yhteen ja v.

vähe|tä[34] *v.* pienentyä määrältään, vähentyä, huveta;)(enetä, enentyä, lisääntyä, karttua, kasvaa, suureta, voimistua. | Oppilasluku v:nee. Ei tässä pidot parane, jos ei vierahat v:ne SP. Metsänriistan v:neminen. Neste v:nee kiehuessaan. Leipä v:ni v:nemistään. Rahat v:nivät nopeasti. Pula-ajan aiheuttama myynnin v:neminen. Kuu v:nee [)(kasvaa]. Välimatka v:-nee. Paino, paine, kuumuus, nopeus v:nee. Voimat v:nevät. Into, jännitys, tarkkaavaisuus v:-nee. - - eräänä syksynä oli näkö alkanut vähitellen v. [= heiketä] KATAJA.

vähimmin *sup.adv.* = vähiten. *(1.)* Yläkerroksissa asuvia kadun melu v. häiritsee. En myy tätä kenellekään, kaikkein v. sinulle. *(2.)* V. mieluinen ruokalaji.

vähimmit|en, -täin *adv. harv.* vähiten, vähimmän.

vähimmäis- pienin, niukin, alin, minimi-;)(enimmäis-. **-aika** *s.* **-arvo** *s.* **-hinta** *s.* **-koko** *s.* Maatalouskiinteistön v:na pidetään kahta hehtaaria. **-korkeus** *s.* **-leveys** *s.* **-mitta** *s.* **-määrä** *s.* Verotettavan tulon v. **-nopeus** *s.* **-paine** *s.* **-paino** *s.* **-palkka** *s.* **-pituus** *s.* **-raja** *s.* **-teho** *s.* **-tilavuus** *s.* **-tulli** *s.* **-vaatimus** *s.* Lakkolaisten v., josta he eivät suostuneet tinkimään.

vähimmän *sup.adv.* = vähiten. *(1.)* Ruokaa oli niukasti, v. maitoa. Hänestä välitän kaikkein v. *(2.)* A:n v. mielenkiintoinen kirja.

vähin *adv.* **1.** (ainakin) jonkin verran, vähän, hiukan, hieman (sävyltään puhekielenomaisempi kuin nämä); vain myönt. yhteyksissä, joissa us. part. myös, -kin, jo t. vielä. | Hänessä on v. juutalaisvertakin. Komea tyttö ja v. varakaskin. Hyvä orava- ja v. myös lintukoira. Ymmärsi ja v. puhuikin venäjää. Lapset alkoivat jo v. autella vanhempiaan työssä. Koivut jo v. kellastuvat. Piika oli jo ehtinyt v. tottua talon tavoille. Kivikautisia esinelöytöjä on tehty Suomessa v. kaikkialla. | "Kylläpä pastori tuntuu ymmärtävän hevosasioita." — "Ainahan sitä nyt v." ALKIO. **2.** par. vähiten, vähimmin. | - - kaikkein v. katkaiskoon se hää-iloanne KIVI. Mutta äkkiä, silloin kun v. aavisti, vihlaisi ilmaa outo ääni KIANTO.

vähinsä *adv. kans.* = ed. 1. | [Annus-Jaako] vieläkin v. juurikõyttä valmistelee PAULAH. Taitaa [puukko] piimään v. pystyä ALKIO.
vähinten *adv.* → vähiten.
vähintään *adv.* ilmaisemassa, että pääsanan osoittama määrä, aste tms. on vähin kysymykseen tuleva, vaadittu tms.: ei vähempää kuin; ainakin;)(enintään. | V. viisi. V. 60 kg. V. kerran viikossa. Se maksaa v. tuhat markkaa. Ansiomerkki, joka annetaan v. 30 vuotta palvelleille. — Iältään v. kantasuomalainen sana. V. epäilyttävä tieto. Jalka tuntui v:kin menneen sijoiltaan. Pitäisi olla v. tuomari, jotta tuota ymmärtäisi.
vähitellen *adv.* vähän kerrallaan, vähin erin, hiljalleen, hitaasti. | Juhlavieraat kokoontuivat v. saliin. Neuletta kavennetaan v. V. aamu valkeni. Latu kohoaa v. rinnettä. V. kiihtyvä nopeus. Soittokunnan lähestyessä ääni v. koveni. - - heidän taitonsa karttui, vaikka v. KIVI.
vähiten *sup.adv.* vähimmän, vähimmin;)(eniten. **1.** vähimmässä määrin, niukimmin. | Seoksessa oli tinaa v. Viimeisessä vaunussa oli v. väkeä. Pekkaa kiinnostaa v. kasvioppi. Hyökkäsi silloin, kun sitä kaikkein v. odotettiin. Koko hääväki riemuitsi, ei v. itse morsiuspari. **2.** a:n, partis:n t. adv:n kanssa sup. sanaliiton muodostaen ilmaisemassa, että jllak on jtak ominaisuutta pienimmässä määrin. | V. hallanarka lajike. Käärmeenpisto on v. vaarallinen jalassa. Kaupungin v. suosittu hotelli. A. oli v. juovuksissa.
vähittäin *adv.* **1.** *liik.* pienin erin; vrt. vähittäiskauppa;)(tukuittain, paljoittain. | Koulutarvikkeita tukuittain ja v. — [Papit] myöskentelivät autuutta summissa ja v. AHO. **2.** tav:mmin vähitellen. | V. pientilat hävisivät. Muutos on siis v. tapahtunut LINN.
vähittäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vähitellen tapahtuva. | Kansan v. siirtyminen uusille asuinseuduille. V. kehitys. V. muodonvaihdos (el.) 'jossa siivettömyyttä lukuun ottamatta täysimuotoisesta vain vähän poikkeava toukka ilman koteloastetta vähitellen muuttuu täysimuotoiseksi'. Sanan merkityksen v. muuttuminen. V. kuumeen aleneminen.
vähittäis- tav. *liik.* vähittäiskauppaan kuuluva t. sitä koskeva;)(tukku-, paljoittais-. **-hinta** *s.* vähittäiskaupassa suoritettu hinta, vähittäiskauppahinta. | Voin, savukkeiden v. **-jakelu** *s.* Maataloustuotteiden v. **-kaup|pa** *s.* **1.** tavaroiden osto ja (t.) myynti (pienissä erin) suoraan kuluttajalle; vrt. pikku-, pienkauppa. | Tukkuja v:paa harjoittava liike. Hedelmien hinnat v:assa. **2.** *harv.* vähittäis(kauppa)liike (1). **-kauppahinta** *s.* = vähittäishinta. **-kauppaliike** *s.* = vähittäisliike. *(1.)* Perustaa v. *(2.)* Harjoittaa v:ttä. **-kauppias** *s.* vähittäiskaupan harjoittaja, vähittäismyyjä, kauppias; vrt. pikku-, pienkauppias. **-kauppiasliitto** *s.* Suomen v. **-kauppiasyhdistys** *s.* **-liik|e** *s.* vähittäiskauppaliike. **1.** vähittäiskauppaa harjoittava liike. | Toimi nuorukaisena isänsä v:keessä. **2.** vähittäiskauppa (1).
vähittäismaksu *s.* osamaksu. **1.** vähittäismaksukaupasta, -tavasta. | Ostaa, myydä jtak v:lla. **2.** vähittäismaksuerä. | Kerran kuussa suoritettava v. **-eh|to** *s.* Myymme radioita edullisin v:doin [ilm.]. **-erä** *s.* Päällystakin viimeinen v. **-hin|ta** *s.* Käteis- ja v:nat. **-järjestelmä** *s.* **-kaup|pa** *s.* sellainen irtaimen esineen kauppa, jossa hinta suoritetaan erinä, joista ainakin yksi erääntyy vasta sen jälkeen, kun myyty esine on luovutettu ostajalle. | Nykyisin yhä yleistynyt v. Laki v:asta. **-sopimus** *s.* **-tapa** *s.*
vähittäis|myyjä *s.* vähittäiskauppias. **-myymälä** *s.* vrt. vähittäis(kauppa)liike 1, vähittäiskauppa 2. | Osuusliikkeen v:t. Tehtaan yhteyteen kuuluva v. **-myynti** *s.* vrt. vähittäiskauppa 1. | Sokerin, kahvin v. **-myyntihinta** *s.* vähittäis(kauppa)hinta. **-ostaja** *s.* Tukku- ja v:t.
vähyy|s[65] *omin.* < seur. | Varojen, elintarvikkeiden v. Lehti lakkasi ilmestymästä kannatuksen v:den vuoksi. Olisi tässä [keittoa], jos et v:ttä katsone AHO. — *Yhd.* verenv.
väh|ä[11] **I.** *a.* vrt. vähäinen, pieni. **1.** määrältään, kvantiteetiltaan pieni, niukka, harvalukuinen;)(paljo.

a. Paistaa v:ässä rasvassa. Lohta pidetään v:ässä suolassa. V:än veden aikaan melkein kuiva salmi. Pärehessä päivän jatko, veisussa v:än oluen SL. Heinät tehtiin v:ällä työvoimalla. Siihen hänen v. järkensä ei riitä. V:ään tilaan mahtuva. Tehtaan tuotanto jäi sota-aikana v:äksi. Menot supistettiin mahdollisimman v:ään. V:immän määrän [maat. = minimi]-laki. V:emmällä kuin tuhannella markalla ei sellaista saa. Paljon palkkaa v:ästä työstä. Puhtaampaa pyykkiä v:emmällä vaivalla! V:in ponnistuksin. V:immän vastuksen laki. Totteli toisen v:impiäkin viittauksia. Liikuskella v:in äänin. Heräsi v:immästäkin melusta. Ei v:intäkään epäilystä. Minulla ei ole asiasta v:intäkään tietoa. Unohti v:änkin ruotsintaitonsa. V:ällä korjaamisella kuntoon saatava kone. Myötävirtaa se [vene] kulki v:illä soutamisilla KATAJA. Puutarha jäi kovin v:älle hoidolle. V:immillään rehut ovat keväällä. — V:ät eväät, varat. V:ät rippeet. Myi loputkin v:ät elikkonsa. Älä tuhlaa v:iä markkojasi! Hilma oli tosiaan täysi aikaihminen siinä v:in sanoin neuvotellessaan SILL.

b. eräissä us. inkongruenteissa adverbiaali-ilmauksissa. | V:än [= lyhyen] matkan päässä, ajan kuluttua. Puolta, kolmannesta v:emmässä ajassa. V:ään aikaan ei kuulunut mitään. - - rihmaa keräytyi v:älle aikaa koko nietos rullaan AHO. Mentiin v:än matkaa. Odotan vielä v:än aikaa. Pysähdyttiin v:äksi aikaa. V:ässä, v:issä määrin, erin. V:in erin, ks. erä 4. V:issä hengin 'puolikuolleena'. Vanhus oli v:issä voimissa 'vähävoimainen'. V:issä vaatteissa 'niukasti pukeutuneena'. Hän on hyvin v:issä varoissa. Kalastaja jäi v:älle saaliille 'sai vähän saalista'. Riisua vaatteitaan v:emmäksi 'vähentää vaatteita yltään'. Kaatoi veden v:emmäksi. Marjat olivat karisseet v:emmäksi. - - ajaa siitä ladosta heiniä v:emmäksi, jotta tavarat mahtuvat KATAJA.

c. *s:sesti.* Tulla toimeen v:ällä. V:ään tyytyväinen. Antaa hyvä v:ästäänkin, paha ei anna paljostaankaan SL. Uskollinen v:ässä (alk. UT). Joka v:immässä on uskollinen, on paljossakin

uskollinen UT. V:ästä paljon tulee, kipinästä tuli syttyy SL. Mahdollisimman v:ään on siinä [runossa] sisällytetty mahdollisimman paljon TARK. Sekin v. oli huonoa, mitä työtä valmistui. Sen v:än perusteella, mitä asiasta tiedän. [Viljamaata] mihin taisi kylvää - - jonkun v:än ruistakin PAKK. — *vähän päästä* vähän väliä, tämän tästä, tiheään, yhtenään. | Vilkaisi v:än päästä tielle päin. — *vähä vähältä* vähän kerrallaan, vähin erin, vähitellen. | V. v:ältä aateliston oikeuksia rajoitettiin. Naapurikansat sulautuivat v. v:ältä roomalaisiin. — *(ei) vähintäkään* (ei) vähimmässäkään määrin, vähääkään, ollenkaan. | Hänen puheensa ei viittaa v:intäkään sinnepäin. V:intäkään epäröimättä. — *välittää vähät jstak* olla välittämättä, piittaamatta jstak. | Välitti v:ät toisten mielipiteistä. Siitä minä v:ät välitän! V:ät muusta, kunhan pois päästään! — *ei(pä) vähä(t) mitään* (kans.) paljoutta, ylettömyyttä tms. hämmästelevänä ilmauksena. | Vai satatuhatta markkaa — eipä v. mitään. | "Ministeriksi kuuluu aikovan!" — "No ei v. mitään!" — *Mon. kans.* gen.-attr:n ohessa. | - - nuo rukiin v:ät [= vähät rukiit] pyrkivät varisemaan peltoon ALKIO. - - isänsä palkan v:istä mitenkuten otti ruokansa SILL. — *Yhd.* järkiv.; (kans. tilap.) jauho(n)-, raha(n)-v:ät.

2. merkitykseltään, vaikutukseltaan tm. vähäinen, mitätön. **a.** Älä nyt suutu noin v:ästä syystä! Ei v:ässä tingassa antanut periksi. Omatoimisuuden merkitystä ei ole katsottava v:äksi. Piti virkavallan määräyksiä varsin v:ässä arvossa. Omasta v:ästä puolestani huomautan, että - -. Asia ei koskenut v:empää kuin koko Perä-Pohjolan nostattamista Karjalan rintaman avuksi KIANTO. Niin oli asia, ei suurempi eikä v:empi KIVI. - - saakoon oikeus v:emmissä asioissa määrätä vastaajalle uhkasakon LK. — Vars. *s:sesti.* Ei viitsi ihan v:än tähden semmoista matkaa tehdä. V:ästäpä ilahduit! Hän ei v:istä säikähdä. Työpaikka, josta ei v:ästä pois potkita. Niin sairas, että joku muu kuolisi v:emmästäkin! Moitteita sai v:immästäkin. **b.** *vanh.* vars. ihmisestä: vähäarvoinen, -pätöinen, halpa. | Tuo oli tyhjä Tyyrin tytti, / v. paimen pappilassa LEINO. - - v:inkin silta- ja jahtivouti - - ja mikä hyvänsä verokapan kantaja pisti puheeseensa sanasen ruotsia G.SUOLAHTI. - - kaikki, mitä olette tehneet yhdelle näistä minun v:immistä veljistäni, sen te olette tehneet minulle UT. — *S:sesti.* Vieras ei ollut kukaan v:empi kuin itse kuningas.

3. *vanh. kans.* pieni(kokoinen). | - - pieniä, keskikokoa v:empiä miehiä I.K.INHA. Me - - aikamiehet muistamme v:inä poikina olleemme kovassa orjuudessa PÄLSI. V:empien on saatava ainakin kaksi kimppua yhtenä puhteena, isompien ihmisten kolmekin NUOLIV. - - ison talon sarka oli leveämpi kuin v:än talon sarka E.JAAKKOLA. Ruumenläjä oli isompi, jonka karhu sai, ja jyväläjä oli v:empi, jonka kettu sai KS. — Lutherin V. katekismus.

4. paikallissijaisia adv:n tapaisia ilmauksia. — *väh|issä,* -iin. Leipä, riista on v:issä 'leipää, riistaa on (jäljellä) vähän'. Loppukuussa rahat ovat monella v:issä. Voimani olivat v:issä. Vesi kuivui kaivosta v:iin. Joukko hupeni taistelussa v:iin. Hänen saavutuksensa supistuvat varsin v:iin. — *väh|illään* (kans.) vähissä, lopuillaan. | Ruoka alkoi olla v:illään. — *vähilleen* (kans.) a) vähiin, lopuilleen. | Vuosi oli kulunut v:illeen. b) lähes, melkein, lopu(i)lleen. | - - siitä oli v:illeen kolmetoista vuotta IVALO. - - v:illeen viisikymmentä prosenttia SIMO PENTTILÄ. — *vähällä* vars. kielt. yhteyksissä: helposti, hevin. | Mies, joka ei v:ällä lannistu. Arpea ei v:ällä huomannutkaan. Hän ei ota v:ällä uskoakseen. Koira totteli hyvin v:ällä. Eihän sitä sellaista sappea v:ällä saa tyhjäksi! ALKIO. Ei läikähdellyt v:ällä tämän surumielisen kansan raskas veri E.KIVIJÄRVI. Ole huutamatta siinä, kuulenhan minä v:emmälläkin. En myy autoani niin v:ällä 'halvalla'. Pienituloiset pääsevät verotuksessa aika v:ällä. Etevät oppilaat pääsevät v:emmällä kuin kovapäiset. Professori N. ei päästä kuulustelusta v:ällä. — *jäädä, jättää vähälle, vähille.* Tyttäret jäivät perinnönjaossa v:älle 'saivat (liian) vähän'. Saaliinjaossa v:ille jäänyt osapuoli. Monet tärkeät seikat ovat [teoksessa] jääneet liian v:älle 'vähäisen käsittelyn varaan'. Jätti vanhemmiten metsästyksen v:emmälle. — *on vähällä,* (harv.) *vähillä* t. *vähältä; vähältä pitää* on lähellä, läheltä pitää, ei paljon puutu. | Olin v:ällä nukahtaa, kaatua. Oli v:ältä henki mennä. V:ältä piti, etteivät laivat törmänneet yhteen. - - v:ältä etten itke tässä murheesta ja vihan kiukusta yht'aikaa KIVI. V:ällä, etten olisi teitä tuntenutkaan AHO. Oli v:illä, ettei koko toimipahaista menetetty KARHUM. — *olla vähemmällä.* Ole v:emmällä siinä [= älä mekasta noin, rauhoitu vähän tms.]! - - ovisuusta kuului äänekkäämpi lasten utakka, jota Joope terhakasti asetteli: "So, so... Olkaapa v:emmällä!" TOPPILA. "Saattaa tässä olla v:emmälläkin [= tupakoida vähemmänkin] - -", sanoi Iivari ja kolisteli piippunsa tyhjäksi KATAJA.

II. *adv. vanh.* ja *kans.* vähän. | - - täytyy käydä apteekista v. lääkkeitä KATAJA. Luulemme näkevämme v. väliä pupun AHO. - - joka tahtoo olla komiaa, sen pitää olla v. viekas... ALKIO.

vähä|asialainen *a.* ja *s.* V. kansa, kaupunki. **-alai|nen** *a.* pienialainen. | V:set viljelykset. **-antoinen** *a.* V. apaja. Pintapuolinen ja v. romaani. **-arvoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. rihkama. Taloudellisesti v. kala. V:sta rämettä. V. yhteiskunnallinen asema. V. tutkimus. Taiteellisesti muita vähempiarvoinen. **-elei|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* V. puhuja. V. runoteos. **-happinen** *a.* V. veri. **-happoi|nen** *a. lääk.* -suus *omin.* Mahalaukun v:suus. **-hiili|nen** *a.* V:stä rautaa. **-ilmei|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* V. esitys, sävellys.

vähäi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* pieni (ks. tämän merk:ien ryhmitystä); useimmiten merk:een liittyy merkityksettömyyden, vaatimattomuuden vivahdus. **1.** melko *harv.* **a.** yl. *vanh.* Suutari oli v., keski-ikäinen mies ALKIO. Ei sulta pieninkään unhoon jää, / vaan katsot myös v:seenkin VK. [Sakeus] ei voinut kansalta [näh-

dä Jeesusta], kun oli varreltansa v. UT. b. V. aittarakennus. V:set ikkunaluukut. V. puro. Mökin v:set pellot. V. kirjoitelma. 2. a. V. heimo, joukko. Väkiluvun v:syys. Maan v. teollisuus on sijoittunut rannikolle. V. osa jstak. V:sessä määrin. V:set tulot. Hänen tietonsa ovat perin v:set. -- v. vilja oli jo kuhilailla R.RAUANHEIMO. — Vihannesten viljely on meillä v:sempää kuin etelämmässä. b. Pidettiin v. tauko. Koko v:sen elämäni ajan. 3. V. tihkusade, tuulenviri. V. valonkajastus. Kuului v:stä rapinaa. V. kommellus, rikkomus. Selvisi onnettomuudesta v:sin vammoin. V:set edellytykset, vaatimukset. Tunsin v:stä kiusausta lähteä. Ei v:sintäkään aavistusta. V. paine, teho. 4. V. asia. V. almu. V. malmiesiintymä. V. paperikauppa. V. syrjäkylä. V. pikkuvirka. Sai näytellä vain v:siä sivuosia. V. kirjuri, renkipoika. V:set mökkiläiset. Minä en ole pyrkinyt olemaan muuta kuin isänmaallisten virkatehtävieni v., vaatimaton täyttäjä AHO. V:sistä oloista lähtenyt mies. V:sestä alusta nopeasti laajentunut liikeyritys. Hänen apunsa merkitys oli lopultakin v. Tämä kirjanen tahtoo v:seltä osaltaan poistaa sopivan oppikirjan puutetta. Omasta v:sestä puolestani olen sitä mieltä, että --. 5. *vähäisen* (adv., ei juuri asiatyylissä) vähän, pikkuisen. | V:sen vettä. Oli saanut v:sen koulusivistystäkin. Pää v:sen kallellaan. V:sen pelotti pimeässä. — V:stä ennen, myöhemmin. V:stä pitempi. 6. *s:sesti kans.* yhd:ojen jälkiosana. | Mutta nythän sinulta on viimeinenkin järkiv. aivan mennyttä! KS. He keräilevät jo penkiltä vaatev:siään KARHUM. [Lahti, johon] seudun katselijat -- mielellään veneensä tai laivav:sensä ujuttavat I.HÄRKÖNEN.

vähäisehkö[1] *mod.a.* < ed. | V. määrä.

vähä|järkinen *a.* -järkisyys *omin.* heikkojärkinen, heikko-, vähämielinen. | Riehuu kuin v. **-järvinen** *a.* V. Lounais-Suomi. **-kalainen** *a.* V. järvi. **-kasvuinen** *a.* huonokasvuinen. **-kokoinen** *a. vanh.* pienikokoinen.

vähäksyä[1] *v.* tav:mmin väheksyä.

vähä|kuuloinen *a.* -kuuloisuus *omin.* heikko-, huonokuuloinen. **-kykyi|nen** *a.* -syys *omin.* = seur. **-lahjai|nen** *a.* -suus *omin.* heikkolahjainen, -kykyinen. | V:sten lasten erikoisopetus. Perinnöllinen v:suus. **-lajinen** *a.* V. eläimistö, kasvillisuus. **-lapsinen** *a.* V. perhe. **-liikenteinen** *a.* V. sivutie. **-lukui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* harvalukuinen. | Kaupungin v:set ruotsinkieliset. Miesväkeä oli saapunut hyvin v:sesti. Yleisön v:suus. **-lumi|nen** *a.* -suus *omin.* V. talvi. V:suus haittasi tukinajoa. **-lypsyi|nen** *a.* -syys *omin.* V. lehmä. **-läntä**[11*] *a.* tav. ihmisestä: lyhyehkö, lyhyenpuoleinen, -läntä. | V., kumarainen mies. — *Harv.* yl. pienehkö. | V. saari. **-maitoinen** *a.* V. lehmä. V. äiti. **-merkityksinen** *a.* V. sivuelinkeino. V. pikkuseikka. **-metsäi|nen** *a.* V:set viljelysseudut. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* henkisiltä kyvyiltään vajavainen; *lääk. psyk.* imbesilli; vrt. heikko-, tylsämielinen. | Riehui kuin v. V:sillä on kykyä sopeutua yksinkertaisiin elämänolosuhteisiin. V:syys l. imbesilliys. **-multainen** *a.* Laiha v. maa.

vähän *adv.* (kielt. yhteyksissä tav. ja komp:n ohella us. vähää; *komp.* vähemmän, *sup.* vähimmän, vähiten) hiukan, hieman;)(paljon.

I. painollisena: (vain) vähäisessä, pienessä määrin, niukasti. **1. a.** s:n t. s:sesti käytetyn sanan partit:n ohella. | Vain v. rahaa, omaisuutta, tehtäviä, järkeä. Paljon porua, v. villoja [ks. 1. villa 1.a] SL. Muonaa oli enää v. Työ oli kovaa ja palkkaa v. Osaan vain v. englantia. Sadetta saatiin liian v. Puolue on saanut kovin v. kannattajia. Omenia tuli tänä vuonna hyvin v. Näyttelyssä oli paljon tavaraa, mutta v. todella kaunista. A:lla oli ylen v. lisättävää B:n puheenvuoroon. Sinulla on tässä asiassa v. tai ei mitään sanomista. Todellista taiteilijaa hänessä on perin v. **b.** v:n ohella. | Syödä, nukkua liian v. Hänestä minä välitän hyvin v. Miten v. ihminen lopulta tietääkään! Muutos vaikutti itse asiassa perin v. Kunpa myrsky edes v. asettuisi. Sääntö, joka sanoo perin v. Vain v. ruskistettu paisti. Liian v. valotettu negatiivi. V. käytetyt lastenvaunut. Kovin v. sanova ilmaisu. Vaatimuksia kiristettiin v. kerrallaan. Tarvitsen häntä yhtä v. kuin hän minua. — *yhtä vähän — kuin (-kaan, -kään)* myönt. disj. lauseissa: ei enempää — kuin, ei (sen) paremmin — kuin, ei — eikä. | Yhtä v. kuin kivikauden alkamisesta voidaan sen päättymisestäkään esittää tarkkoja ajanmäärityksiä. Tiedän yhtä v. hänen nimeään kuin ikäänsä. Tätä tapaa ei tunneta yhtä v. [→ enempää] Ruotsissa kuin Norjassakaan.

2. a:n t. adv:n ohella. **a.** komp:n tm. vertailun sisältävän ilmauksen ohella. | V. t. vähää pitempi, pienempi, kovempi, kauniimpi, halvempi. Vain v. t. vähää paremmin, aikaisemmin. Edes v. enemmän. Hyvin v. niukemmin. — V. t. vähää ennen joulua. V. pääsiäisen jälkeen. **b.** määrää ilmaisevan järjestysl:n t. adv:n ohella. | Vain v. toista tuhatta markkaa. Hyvin v. alle sata henkeä. V. yli kymmenvuotias. Aivan v. keskikohdan alapuolella. — Vähää vaille [= melkein, lähes] kaksi litraa. Vähää vaille täysi, valmis. Oli vähää vaille [= läheltä piti], etten hukkunut. **c.** posit:ssa olevan a:n t. adv:n ohella. | Sangen v. mielenkiintoinen [= (jokseenkin) mielenkiinnoton] romaani. Varsin v. hallanarka perunalajike. Melko v. isänsä näköinen. — Tekniikasta liian v. perillä olevat. Miehet olivat aivan v. uuvuksissa. — Us. -kin (-kään) -liitepart:n ohella; ks. myös I.3. | V:kin kuumeiset eläimet tutkittiin tarkoin. V:kin asekuntoiset miehet otettiin armeijaan. V:kin [t. v:kään] epäilyttävissä tapauksissa on syytä suorittaa rokotus. V:kin päissään oleva ei saa ajaa autoa. **d.** laatua t. ominaisuutta ilmaisevasti käytetyn (vars. henkilöä tarkoittavan) s:n ohella. | Ostaja on usein varsin v. asiantuntija. Tunnen itseni liian v. ammattimieheksi uskaltaakseni sanoa asiasta mitään. Niin v. lääkäri kuin olikin, paranteli sentään lähimmäistensä sairauksia.

3. eräitä ed:iin liittyviä käyttötapoja. — *(vähän) vähääkään* yhtään, ollenkaan, lai(si)nkaan. | Yhtiö, jolla ei ole vähääkään velkaa. En pelkää häntä, kuolemaa vähääkään. Vähääkään epäröimättä. Tämä ei häntä liikuta v.

vähääkään. Hän ei ole vähääkään ylpeä. — *vähän väliä,* (kans.) *väliin* (aina) vähän päästä, tiheään, yhtenään, ehtimiseen. | Muutti v. väliä asentoaan. Palaa v. väliä samaan asiaan. Lääkäri sai v. väliä juosta potilaan luona. V. väliin Antti Oinas vilkaisi kelloaan KALLE VÄÄNÄNEN. — *vähänkö(s)* (puhek.) retorisissa kysymyksissä suunnilleen: paljon(kin). | V:kö tässä olemme rehkineet! -- v:kös sitä maailmassa vääryyttä tehdään! HAANPÄÄ. — *vähän|kin,* -kään 'suinkin, ikinä'; ks. myös I.2.c. | Teki niin hyvin kuin v:kin osasi. Tulen, jos v:kin [t. v:kään] on mahdollista. Ilma oli niin lämmin kuin se v:kään saattaa olla kauniina kesäpäivänä KAUPPISH.

II. painottomana. **1.** (ainakin) jonkin verran, jossain määrin; vrt. vähin. **a.** s:n t. s:sesti käytetyn sanan partit:n ohella. | Ostin v. ruokaa. Anna v. juotavaa. Minulla olisi v. asiaa. Jutussa oli vielä v. muutakin. Hänellä on maata ja v. rahaakin. Ikkunasta näkyi v. taivasta. **b.** v:n ohella. | Soittelee v. pianoa. Sunnuntaina käytiin v. hiihtelemässä. Olen v. aikonut pistäytyä kaupungissa. Odotas v. Häpeäisit v.! Taitaa vaan tuo Laura sitä [Armasta] v. katsella SILL. — *Puhek.* Tules v. [= hetkiseksi] tänne. — Ilmausta sävyttävänä lisäsanana vaatimattomasti, lievästi esitetyissä, kohteliaissa pyynnöissä ja kehotuksissa. | Viitsitkö antaa leipälautasta v. minulle. Näytäs, Pentti, v. sitä sanomalehteä! **c.** komp:n tm. vertailun sisältävän ilmauksen ohella. | Olisi puuroa v. enemmänkin saanut olla. Uusi malli on v. parempi. V. huonommalla kannalla ovat asiat maalla. Työ sujui v. tavallista nopeammin. — Tässä v. ennen pääsiäistä. **d.** määrää ilmaisevan järjestysl:n t. adv:n ohella. | V. [= alun] kolmatta litraa. V. toisella vuodella oleva pienokainen. V. alle viisi vuotta. V. yli viisikymmenvuotias. **e.** posit:ssa olevan a:n t. adv:n ohella. | V. sameaa [= sameahkoa, sameanlaista] vettä. Ahkera, mutta v. hidas. Puku tuli v. kalliiksi. Tunsi olonsa v. turvattomaksi. Oli v. noloa palata saaliitta. V. epäilyttävältä tuntuva selitys. Hän käyttäytyy v. omituisesti. Pekka on v. liian nuori oppikouluun. Tytär on v. saman näköinen äitinsä kanssa. Lakki v. vinossa. Silmät v. raollaan. Näytti olevan v. peloissaan. Ukot olivat v. iloisella päällä. Toikkaroi v. humalassa kotiinsa päin. Todistaja puhui v. ristiin. Jutteli v. siihen suuntaan, että --. Hänen asiansa ovat v. niin ja näin. Ruoka oli v. sellaista ja tällaista. **f.** laatua t. ominaisuutta ilmaisevasti käytetyn (vars. henkilöä tarkoittavan) s:n ohella. | Hän on v. hulivili. Poikaa pidettiin v. narrina. Esiintyi v. asiantuntijana. **g.** ed:iin liittyen *vähän (niin) kuin* (vars. puhek.) lieventämässä ilmaisua, antamassa ilmaisulle varovaisuuden t. epämääräisyyden sävyä. | Poika rupesi tyttöä v. niin kuin riiailemaan. Eikö hän ole v. niin kuin päästään vialla? V. niin kuin leikillään. Entistä kovemmin lykkikin Kaisa suksiaan — v. niin kuin vihan voimalla KIANTO. -- oli tottunut pitämään tätä taloa v. kuin kotonaan SILL.

2. vars. *puhek.* **a.** painokkaan a:n t. adv:n vahvistussanana. | V. komeat juhlat. Olipa siinä v. kova urakka! Mikko on v. eri hyvä sukeltamaan. Syötiin v. aika tavalla. Mene tiehesi ja v. äkkiä! V. mielelläni ottaisin tuollaisen. Sai v. paljon kaloja. V. monta kertaa. Hämeenlinnaan jätettiin v. monen viikon muona! JÄRVENT. **b.** eräiden indef. pron:ien ohella joskus läheten merk:tä: melkein, jokseenkin. | Pientä riitaa oli v. joka päivä. Lääkettä, jonka luultiin tepsivän v. kaikkeen. V. itse kukin haluaa joskus rentoutua. Tämän asian lienee pannut merkille v. yksi ja toinen. Isännänvirkaan me pystymme v. joka mies LINN.

vähän|arvoinen *a.* = vähäarvoinen. **-lai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* melko vähäinen, vähänpuoleinen. | V. kalansaalis. V:sesti palkkaa. Yleisöä saapui v:sesti. V:sesti lypsävä lehmä. Puhuu v:sesti. **-läntä**[11*] *a.* = vähäläntä. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* vähänlainen. | V. sato. V:sesti evästä. V:sesti ansaitseva mies. **-sanova** *a.* (myös ⁀) puheesta, kirjoituksesta tms.: vähän sisältävä, ilmaiseva, mitäänsanomaton. | Koko asiasta vain muutama v. rivi. V. esimerkki. Alkutekstiä paljon v:mpi käännös. **-tuottava** *a.* par. ⁀. **-väliä** *adv.* par. ⁀; ks. vähän I.3.

vähä|näköinen *a.* -näköisyys *omin.* heikko-, huononäköinen. **-oksainen** *a.* V. mänty. **-oppinen** *a.* *harv.* oppimaton. | V. kansanmies. **-osai|nen** *a.* -suus *omin.* taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti heikossa asemassa oleva, vähäväkinen, kovaosainen, köyhä. | V:set mökkiläiset. — *S:sesti.* Yhteiskunnan v:sten auttaminen. **-palkkai|nen** *a.* V. pikkuvirkamies. V:sta työtä. **-puhei|nen** *a.* -suus *omin.* vähän puhuva, vähäsanainen, vaitelias. | V:set hämäläiset. Istua jurotti v:sena. **-puinen** *a.* V. räme. **-pätöi|nen** *a.* vähämerkityksinen, mitätön, toisarvoinen, vähäinen; pieni, vaatimaton. | V. pikkuvirkamies. V. syrjäkylä. V. sivuseikka. Kiisteltiin v:sistä pikkuasioista. V. ajanvieteromaani. Pyydän v:sestä puolestani huomauttaa, että --. V. vika, pintanaarmu. V. puro. Heilakoita, v:siä kukkia. **-pätöisyy|s** *s.* **1.** *omin.* < ed. | Ei tajunnut asian v:ttä. **2.** vähäpätöinen asia, bagatelli. | Suhtautua suurpiirteisesti v:ksiin. **3.** us. *leik.* Sallinette myös minun v:teni lausua käsitykseni. **-rasvai|nen** *a.* -suus *omin.* V:sta maitoa, lihaa. **-ruokainen** *a.* vähän syövä, pieniruokainen. | V. ihminen, koira. — *Kuv.* Taloudellinen, v. auto. **-saarinen** *a.* V. järvi. **-sanai|nen** *a.* -suus *omin.* Hiljainen, v. [= vähäpuheinen] mies. Lakonisen v. tiedotus. **-satei|nen** *a.* -suus *omin.* V. seutu. V. kesä. **-satoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. viljakasvi, omenapuu. **-sisältöinen** *a.* V. kirja. **-suolai|nen** *a.* -suus *omin.* V:sta ruokaa. V. merenlahti. **-tehoi|nen** *a.* -suus *omin.* heikko-, pienitehoinen. | V. kone.

vähät|ellä[28*] *v.* -televästi *adv.* -tely[2] *teonn.* väheksyä, halveksia, ylenkatsoa; *intr.* olla välittämättä, välittää vähät jstak. | V. jtak, jstak. Koko naissukua v:televä vanhapoika. Naurahti v:televästi. V:telen minä hänen lehmistään ja muusta talostaan... mokomankin Mooseksen! LASSILA.

vähä|tietoinen *a.* Typerä ja v. ihminen. **-tuloinen** *a.* V. palkannauttija. V. apupapin virka. **-tuottoi|nen** *a.* -suus *omin.* V. karja, metsä. V. elin-

keino. **-töi|nen** *a.* -syys *omin.* vähän työtä vaativa, helppotöinen. | V. ruokalaji. V. menetelmä, virka. **-uskoi|nen** *a.*, vars. *heng.* -suus *omin.* heikkouskoinen. | Te v:set, miksi olette pelkureita? UT. - - alkoi saarnata v:sille ja uskostaan langenneille KATAJA. **-valoinen** *a.* heikkovaloinen. | V. tähti. **-varai|nen** *a.* -suus *omin.* heikkovarainen, varaton, köyhä. | V. pienviljelijä. V. talo, yhdistys. Kauppa peruutui ostajan v:suuden takia. — *S:sesti.* V:sille myönnetyt avustukset. **-venäjä**[83] *s.* vähävenäläisten kieli, ukraina. **-venäläinen**[83] *a.* ja *s.* ukrainalainen; vrt. ruteeni. **-veri|nen** *a.* -syys *omin.* **1.** jossa on (vain) vähän verta. | Sidekudos on sitkeää, v:stä kudosta. — Tav. **2.** aneeminen, heikkoverinen. | Kalpea, v. tyttö. V:syys l. anemia. — *Kuv.* elämälle vieras, väritön, veretön, voimaton. | V. kaunosielu. V:stä pappilaromantiikan kuvausta. Kielenkäytön köyhyys ja v:syys. Seuran toiminta potee v:syyttä. **-veti|nen** *a.* -syys *omin.* V. kaivo, puro. Joen v:syys. V. paperimassa. V. [= vähäsateinen, kuiva] kesä. **-virtainen** *a.* V. joki. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* heikko(voimainen), voimaton. | Pieni, v. ihminen. V. peto. **-väki|nen** *a.* -syys *omin.* **1.** tav. *vanh.* heikko(voimainen). | Hento, v. poika. - - korvet suuret, pellot pienet, / kyntäjät v:set LEINO. - - anna maata lapsen pienen, / levätä v:sen KANT. Espanjaa monessa suhteessa v:sempi Portugali. — Vars. **2.** vähäosainen, -varainen, köyhä. | V. mäkitupalainen, käsityöläinen. Syrjäkulmien v:set pieneläjät. V:set kansankerrokset. — *S:sesti.* Yhteiskunnan v:set. - - v:sten osattomuus ja isoisten itsekkyys SILJO.

vähäväliä *adv.* par. vähän väliä; ks. vähän I.3.

vähä-|älyinen *a.* -älyisyys *omin.* V. tyhmyri. **-ääni|nen** *a.* -syys *omin.* V. eläin. V:senä istuva hautajaisväki.

väijyil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < väijyä. | Kiven kupeella pikkukaloja v:evä hauki.

väijyjä[10] *tek.*

väijyksi|ssä, -stä, -in *adv.* väijymässä, vaanimassa. | Sotilaat makasivat v. tien varressa. Metsästäjä asettui pensaikkoon v:in. Kaleeri oli v. saaren takana. Mies ammuttiin salaa v:stä.

väijymis-, väijymäpaikka *s.* Metsästäjän v.

väijyntä[15*] *teonn.* < väijyä. — *Mets.* väijyksistä koiratta ampuminen. | Hylkeen v.

väijyskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < väijyä. | Sissit v:ivät vihollisen kuormastoja.

väijyspaikka *s. harv.* väijymispaikka.

väijyty|s[64] *s.* ilman selviä merk.-eroja: väijyksissä olo, väijyntä; väijymistä varten varustettu paikka (ja siinä väijyksissä oleva(t)). | Asettua v:kseen. Avata tuli v:ksestä. Karhu ammuttiin v:ksestä. Ylläkköä edeltävä v. Partio joutui vastustajain järjestämään v:kseen. Vihollisen etenemistä hidastettiin murroksilla ja v:ksillä. Kaatui v:ksen uhrina. - - he luottivat v:kseen, jonka olivat asettaneet Gibeaa vastaan VT.

väijytys|asema *s. sot.* **-paikka** *s.* **-sota** *s.* Käydä salakavalaa v:a.

väijy|ä[1] *v.* vaania (1), olla väijyksissä. | V. saalista, vihollista. V. jkn henkeä. Poliisit v:ivät vankikarkuria. Navetan katolla v:vä haukka. Kettu peltopyitä v:mässä. — V:vä katse. [Tullimiehet] alkoivat erityisellä huolella v. Särkelän Matin hommia KATAJA. — Marja v:i [= tarkkaili, tähyili, "kyttäsi"] tuvan ikkunassa AHO. — *Kuv.* Vaarat v:ivät matkamiehiä. Pihalla v:i lapsia syvä kaivo. Tutkimustyötä v:vät metodiset vaarat.

väike[78*] *s. harv.* väikyntä. | Valon v. - - niin viehkeä v. on [bajadeerin] kätten ja jalkain *MANN. — Ja hänen huulilleen nousi pieni hymyn v. IRIS UURTO.

väikehti|ä[17*] *v.* väikkyä; läikehtiä. | Hymy v:i suupielissä. Veitikka silmissä v:en. — - - ruosteenkarvainen, tulenpunalle v:vä tukka HAARLA.

väikky[1*] *s. runok.* väikyntä, väike. | Kahleissansa lepää / nyt salon lammet, joet, järvet, lähteet, / ei niiden v. hyväele silmää AK.

väikkyil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | - - aamunkoitteessa v:i sateen usva monivärisenä KALLAS.

väik|kyä[1*] *v.* -yntä[15*] *teonn.* **1.** säännöttömästi liikkuen, häilähdellen näkyvästä valo- tms. ilmiöstä: häilähdellä, häilyä, häivähdellä, väikehtiä, läikkyä, välkkyä. | Seinällä v:kyvä takkatulen kajo. Taivaan rannassa v:kyvä kangastus. - - mäntyin latvoissa luoteisessa v:kyi tulipunertava iltarusko KIVI. Auringonkilon v:yntä laineissa. Puiden lomassa v:kyvä järvenselkä. Varjot v:kyivät hohtavalla hangella. [Etenevä] laiva muuttui suureksi ilmassa v:kyväksi haamuksi PAKK. — Hänen huulillaan v:kyi ivallinen hymy. Katseesta v:kyvä leikillisyys. - - pieni raskasmielisyyden pilvi v:kyi hänen otsallaan AHO. - - mummon kasvoissa v:kyi jotakin outoa MERIL. — *Kuv.* ajatuksista, mielikuvista. | Mielessä v:kyvä haave. Rakastetun kuva v:kyi alati hänen silmiensä edessä. Kirjailijan mielikuvituksessa v:kyneet henkilöhahmot. Koululaisen mielessä kaukaisena tavoitteena v:kyvä ylioppilaslakki. **2.** melko *harv.* lähinnä liikettä ajatellen: liehua, leijua, häilyä, häälyä. | - - huivi tuulosessa v:kyy KIVI. - - Sigrid itsekseen hyppeli ja rallatti ja v:kyi pitkin huonetta AHO. Hän v:kyi luo, hän v:kyi pois, / kuin huomen hohtopilveen MANN. — [Lapsi] v:kyi sitten viikkokausia elämän ja kuoleman välillä TOPPILA. - - hänessä vaan aina ja levotonna aatokseni v:kyy KIVI. [Kiven "Leassa"] kaikki ikään kuin v:kyi sadun ja todellisuuden välimailla TARK.

väikyttä|ä[2*] *kaus.v. harv.* < ed. | - - ohitse häilähtävä vaihe, joka v:ä näkyviin kaukana odottavan onnen kuvaa HOLLO.

väikäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Virta v:teli auringossa. - - tuolloin, tällöin v:teli hänen huulillansa hieno, itsetyytyväinen myhäilys KIVI.

väikäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < väikkyä. | Hymy v:ti kasvoilla. Ohimennen v:tänyt ajatus.

väily|ä[1] *v.*, tav. *runok.* välkkyä, väikkyä, päilyä. | [Laivalyhty] heittää v:vän välkkeen veteen LARINK. Vedet v:vät kultia taivahan / niin kirkkaina kuvastavat AK.

-väinen[63] ks. -vainen.

väinönputki *s.* Angelica archangelica, kookas, isolehtinen, väljätuppinen putkikasvi.

väipäh|dellä[28*] *frekv.v. harv.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Öljytuikun kähisevä, savuinen liekki

vuoroin häilyi ja v:teli HAANPÄÄ. Tällaisia kuvia v:teli Siinan ja Johanneksen mielessä SILL.

väipäh|tää[2*] *v. harv.* -dys[64] *teonn.* väikähtää, häilähtää. | Punavihreä tupsu toisensa jälkeen v:tää siinä ohi SILL.

väistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < väistää. | V. vastaantulijoita. Palon kyntäjä sai v. kiviä ja kantoja. [Nyrkkeilijä] v:i taitavasti vastustajansa iskuja. — V. [= vältellä] ihmisiä.

väistin[56] *väl.* (< väistää) vars. miekan kädensuojus. **-rauta** *s.* Miekan v.

väistymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Isänmaan v:tömät puolustajat. Katse oli luja ja v. Yö v. pilveen minut kietoo *JYLHÄ.

väist|yä[1] *refl.* ja *pass.v.* < väistää. **1.** siirtyä syrjään, pois jkn t. jnk tieltä, edestä. | V. jkn tieltä, edestä. V:yi kohteliaasti sivuun. Näki auton tulevan ja v:yi tiepuoleen. V:ypäs valon edestä. Ehti v. vastustajan sinkoaman keihään tieltä. — *Harv. tr.* - - ei vaaraa v:y, horju *MANN. — *Erik.* perääntymisestä. | Puolustivat tukikohtaa tuumaakaan v:ymättä. Ylivoiman tieltä oli pakko v. Kaatui paikaltaan v:ymättä. Lappalaiset v:yivät uusien tulokkaiden tieltä pohjan perille. — *Kuv.* Vanha polvi v:yi [= luopui, erosi] johtoasemistaan nuorempien tieltä. Hallitus v:yi [= erosi] antaakseen tilaa laajempipohjaiselle. Vanha saa useimmiten v. uuden tieltä. Tuohivirsut ovat saaneet v. [= hävitä, joutua pois] käytöstä kaikkialla. Vuohen on yhä enemmän täytynyt v. nautakarjan tieltä. Ruotsin kieli joutui virallisena kielenä yhä enemmän v:ymään suomen tieltä. Yksityisten pyyteiden on v:yttävä yhteisen edun hyväksi. Oikeuden oli v:yttävä väkivallan tieltä. - - v:yköön saaminen mainitun oikeuden tieltä LK. — *väistyvä* (a. biol.) perinnöllisyysopissa. | V:yvä [= periytymisessä jnk toisen, hallitsevan, rinnalla ilmenemättä jäävä t. heikompana ilmenevä, peittyvä, resessiivinen] ominaisuus. **2.** (us. jtak välttääkseen) yl. siirtyä t. poistua loitommaksi, loitota, etääntyä, kaikota. | Ennen räjäytystä on v:yttävä riittävän kauas. Pyy ei v:y metsästäjän edestä pitkälle. - - he inhoavat minua, v:yvät minusta kauas VT. — *Kuv.* **a.** - - älä v:y pois minun suuni sanoista VT. Sillä vuoret v:ykööt ja kukkulat horjukoot, mutta minun armoni ei sinusta v:y VT. Katse ei v:ynyt hetkeksikään vartioitavasta. **b.** Mannerjään vähittäinen v:yminen. Pohjanmaan rannikolla meri hitaasti v:yy [= rantaviiva siirtyy merelle päin] maankohoamisen vuoksi. Korpi on v:ynyt viljelysten ympäriltä loitommas. **3.** vars. *ylät.* ainakin osaksi *kuv.* ed:iin liittyen: poistua, kaikota, paeta, hävitä, häipyä, haihtua, hälvetä. | Pois juoksee aika joutuisaan, / me v:ymme kuin varjo vaan VK. V:yvän sukupolven edustajat. Talvi v:yi ja tuli kevät. Aurinko nousi ja yön varjot v:yivät. Sumu, pimeys v:yy. Väsymykseni oli v:ynyt. Pahimman nälän v:yttyä. Ei v:y puute salomailta ennen kuin - -. Huolten v:yminen. On tullut valkeus, ja v:yy yö MANN. Surumielinen, haikea ilme ei v:y hänen kasvoiltaan TALVIO.

väistämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* **1.** *akt.* Rohkea, vaikeuksia v. mies. V. katse. **2.** *pass.* jota ei voi väistää, kiertämätön, vääjäämätön. | Tuho, onnettomuus näytti olevan v. V. velvollisuus, pakko, välttämättömyys, tosiasia. Vallankumous oli v:tömästi tulossa. Kohtalon v:tömyys.

väist|ää[2] *v.* **1. a.** siirtyä pois, syrjään jkn t. jnk tieltä, edestä, antaa tietä. | Jalankulkijan on v:ettävä ajoneuvoja. Vastaantulijaa v:etään oikealle. Laiva onnistui v:ämään torpedot. Ennätti v. singotun keihään. Nyrkkeilijän on osattava v. toisen iskuja. — "Oo sinä ihmisiksi!" varoittaa Iita, vaan ei v:ä Jalmarin lemmenlähentelyitä KIANTO. **b.** kiertäen sivuuttaa. | Autonkuljettaja v:i pahimmat kuopat. V:äessään jalankulkijoita auto liukui ojaan. — Harjua ei v:etty, vaan sen poikki tehtiin leikkaus. **c.** miekkailussa: ohjata miekallaan toisen isku sivuun, torjua, pareerata. **d.** ratsastuksessa hevosesta: siirtyä kulkemaan t. kulkea siten, että etu- ja takajalat liikkuvat eri uraa. **e.** *intr. harv.* väistyä. | V:ähän hiukan! Tieltä voimakkaamman v. / tapa viisahan on tuo KRAMSU. **2.** *kuv.* karttaa, kaihtaa, välttää. | V. jkn katsetta. V. vaaraa, taistelua. Pulmakysymys, jota ei voida v. Ratkaisua v:ävä taistelu. Työskennellä vaikeuksia v:ämättä. V:i toisen kiusallisen kysymyksen kääntämällä puheen muihin asioihin. Hän ei ole kesyttynyt edes asuinpaikkansa talonväkeen, vaan v:ää heitäkin KIANTO. — Onni on häntä aina v:änyt. **3. a.** *vanh.* kääntää pois, sivuun jstak; torjua, suistaa. | Älä poikkea oikeaan, älä vasempaan, v:ä jalkasi pahasta VT. - - hän synnit meistä v:ää VK[V]. **b.** *kans. harv.* siirtää. | V:ää rukin syrjään CANTH.

väistö[1] *s.* **1.** vars. *urh.* iskun tm. väistämiseksi tehty liike; miekkailussa myös aseella tehdystä torjuntaliikkeestä. | Nyrkkeilijä saa pisteitä onnistuneista v:istäkin. — *Yhd.* kierto-, myötäv.; priimi-, terssiv. **2.** ratsastaminen siten, että hevosen etu- ja takajalat kulkevat eri uraa. | Avoin, suljettu v. V. kaviouralta sisään. **-hyppy** *s. voim.* tav. viistovauhdista telineen yli suoritettu hyppy. | V. arkun yli. **-liike** *s.* **-mahdollisuus** *s.*

väit|e[78*] *s.* **1.** varmana esitetty käsitys t. toteamus; sellaisen sisältävä lausuma; väittämä, väitös, teesi. | Galilein v., että maa pyörii auringon ympäri. V:teesi, että Eino on laiska, on ihan totta. V:teet kummunistien epäisänmaallisuudesta. Paikkansapitämätön, virheellinen v. Oikeaksi todistettu v. Perustella v:ettään. Kumota toisen v:teet. — *Yhd.* vastav. **2.** *lak.* huomautus, jolla asianosainen kiistää oikeudenkäynnin edellytykset t. kanteen asiallisuuden. | Velallisen saamisvaatimuksia vastaan tekemä v. Oikeudenkäyntiä estävä v. — *Yhd.* asia-, prosessiv.

väitelause *s. kiel.* = väitöslause.

väit|ellä[28*] *frekv.v.* < väittää. **1.** eri mielipiteitä edustavien keskustelusta: kiistellä, kinastella. | Ei hänen kanssaan maksa v. Kysymys, josta on paljon v:elty lehdistössäkin. **2.** *erik.* puolustaa julkisesti (tohtorin)väitöskirjaansa. | V. tohtoriksi. Lääkärinviran hakijoissa oli v:elleitäkin.

väitelmä[13] *s.* tav. jtak opinkohtaa koskeva väite, teesi. | Lutherin kuuluisat 95 v:ä kirkon väärin-

käytöksiä vastaan. -- v:t maanviisaan Pythagoraan LARINK.

väitepäätös *s. lak.* tuomioistuimen väitteen johdosta tekemä päätös.

väittelijä[14] *tek.* < väitellä. | Taitava puhuja ja v. — *Erik.* väitöskirjan puolustaja, respondentti.

väittely[2] *teonn.* < väitellä. **1.** kiista, kiistely, sanasota, debatti, polemiikki. | V. kielikysymyksestä. Eduskunnassa oli eilen kiivas v. Asiasta on käyty ankaraa v:ä sanomalehtien yleisönosastoissa. — *Yhd.* sanomalehtiv. **2.** Tohtoriksi v. **-into** *s.* **-taito** *s.* us. dialektiikka. **-tilaisuus** *s.* **1.** Poliittinen v. **2.** tav:mmin väitöstilaisuus.

väittäjä[16] *tek.* — *Yhd.* vastav.

väittäjäiset[63] *s. mon.* akateeminen väitöstilaisuus, disputaatio. — *Yhd.* tohtorinv.

väittämä[13] *s.* väite. | Oman v:nsä mukaan luokan ensimmäinen oppilas. Osoittaa v:nsä todeksi. — *Erik.* **1.** *fil.* todeksi väitetty propositio. **2.** *mat.* lausuma, jonka pätevyys voidaan todistaa nojautumalla aksioomiin ja ennestään todistettuihin lausumiin, teoreema. | Pythagoraan, Torricellin v. Kolmion kulmien summaa koskeva v. V:n olettamus ja väitös. — *Yhd* kosini-, sini-, tangenttiv.

väit|tää[2*] *v.* **1. a.** esittää varmana käsityksenään t. totena; vakuuttaa, inttää. | V:ti kivenkovaan, että --. V:ti olevansa sairas. Hänen v:etään tehneen itsemurhan. On v:etty tupakoinnin aiheuttavan keuhkosyöpää. V:ti tammaansa kantakirjahevoseksi. Teoreema, jossa oletetaan, että --, ja v:etään, että --. Tuo v:etty rikos osoittautui pelkästään erehdykseksi. — **V.** vastaan [myös avartuneessa merk:ssä vastaan sanomisesta, vastustavasti puhumisesta]. Asia on aivan selvä, älä viitsi v. (vastaan). **b.** *lak. harv.* esittää väite; ks. väite 2. **2.** *kans.* ponnistaa. | Eläin ulostaa usein virtsaa, pakottaa ja v:tää AK.

väitö|s[64] *s.* **1.** *vanh. kans.* väittely, kiista. | Kerran heille tuli ankara v. ruumiin ylösnousemisesta TARK. [Kievarissa] tuli herrain kanssa v. hevosista K.KAJANDER. **2.** (tav:mmin) väite, väittämä. | Esittää mielivaltaisia v:ksiä. Aivan perätön ei ole se v., että --. — *Mat.* väittämän todistettava lausuma, teesi. **3.** *vanh.* = seur. | Kr. Gananderin v. "Mythologia Fennica". — *Yhd.* maisterin-, tohtorinv.

väitös|kirja *s.* meillä nyk. tohtorin arvon saavuttamiseksi kirjoitettu ja painatettu tutkimus, jota asianomaisen on julkisesti puolustettava, disputaatio, dissertaatio; myös pastoraalitutkintoon kuuluvasta tutkielmasta. | Lääketieteellinen v. V:kirjan julkinen tarkastus. — *Yhd.* maisterin-, tohtorinv. **-lause** *s.* **1.** *kiel.* sisällykseltään kertova t. toteava lause, väitelause; vrt. ehto-, huudahdus-, kysymys-, käsky-, toivomuslause. **2.** teesi. | Lutherin 95 v:tta. **-tilaisuu|s** *s.* tilaisuus, jossa akateeminen väitöskirja julkisesti tarkastetaan. | Toimia opponenttina v:dessa.

väive[78] *s.*; *rinn.* väivä. | V:et 'Mallophaga, täin näköisiä loishyönteisiä, jotka elävät lintujen höyhenissä t. nisäkkäiden karvoissa, turkkitäit'.

väivä[11] *s. harv.* = ed.

väjyä[1] *v. vanh.* väijyä.

väkevyinen[63] *a.* gen:n määrittämänä: niin väkevä kuin määräys ilmaisee. | Sopivan v. happoliuos. 3 %:n v. olut. — *Yhd.* eri-, samanv.

väkevyy|s[65] *omin.* < väkevä. | Jumala on meidän turvamme ja v:temme VT. — *Erik.*, vars. *kem.* liuoksen tms. voimakkuus, pitoisuus, konsentraatio. | Uute, jonka v. on 80 %. Alkoholijuomien v. ilmaistaan tavallisesti tilavuusprosentteina. -- parhaaseen v:teensä käynyttä sahtia SILL. — *Yhd.* ioniv.; vierrev.

väkevyysaste *s.* Happoliuoksen v.

väkev|ä[13] *a.* -ästi *adv.* voimakas, vahva. **I. 1.** tav. ihmisen ruumiillisesta voimakkuudesta. | Vanttera ja v. mies. Poika oli v. kuin karhu. V. kantojen vääntäjä. V:ät hartiat, käsivarret. Kotka kaarteli v:in siivin. Hän soutaa v:ästi, veneen kokka kohahtelee. — Maistella miestä v:ämpää (kuv.) 'viinaa'. **2.** V. [= voimakasvirtainen, vuolas] koski, virtapaikka. — Navetan takana v. [= voimakaskasvuinen, hyvin lannoitettu] tupakkamaa. **II. 1.** ruoista, nautintoaineista, hajusta. **a.** Mustaa, v:ää kahvia. V. sikari. V. haju. Suopursut tuoksuivat v:ästi. **b.** kitkerä, kirpeä, karvas, katkera. | V:äksi hapannut piimä. V. sieni. V. mauste. V:iä karpaloita. Suuhun nousi v:ää nestettä. **2.** liuoksesta tms.: jtak olennaista, vaikuttavaa ainetta runsaasti sisältävä;)(laimea, mieto. | V. suolavesi, lipeä. V:ää, laimentamatonta rikkihappoa. V. 96-prosenttinen sprii. — *Erik.* alkoholijuomista. | Miedot ja v:ät mallasjuomat, viinit. Nautti v:iä [= väki]juomia. — *S:sesti* alkoholijuomista, vars. viinasta. | Maistella v:iä. Henki tuoksahti v:ille. A. on hiukan v:iin menevä. Vihtori oli perillä saanut hiukan v:ää päähänsä SILL. **III. 1.** tunteista tms.: valtoihinsa ottava, kiihkeä, palava tms. | V. riemu, onnentunne. Nuoruuden v. innostus. V. kaipaus. Hänen ylpeytensä oli v:ämpi kuin velvollisuudentunto. V. uskonnollisuus, isänmaallisuus. Rakkauden v. mahti. Hänen elämänjanonsa ja v. aistillisuutensa. Runoilijan v. mielikuvitus. V:ästi tunteva taiteilijaluonne. Niin villi askelen vauhti on, / niin rytmi v. vartalon! H.ASUNTA. **2. a.** puheesta tms.: sisällykseltään t. ilmaisutavaltaan tehoava. | V:ää sananjulistusta. V. loitsu, saarnakirja. Pentti Haanpään tuore ja v. kielenkäyttö. Liian v:ien ilmausten käyttö. Päästeli v:iä voimasanoja. **b.** väreistä, valosta yms.: selvästi erottuva, heleä, kirkas, räikeä. | [Järven] pinta oli v:än sininen AHO. Taulun v:ät värit. Kesäaamun v. valoisuus. **c.** *harv.* äänestä: kova. | -- kuului sangen v. pasunan ääni VT[v]. Ulkoa tulvahtaa v:änä talonpoikien veisuu LEINONEN. **3.** ihmisestä. **a.** lähinnä henkisiä ominaisuuksia ajatellen: voimakas. | V. saarnamies. V. uskon sankari. -- puhetaitoinen mies ja v. raamatuissa UT. **b.** innokas, harras, kova, kovettu. | -- v:iä viinamiehiä KATAJA.

väkevä|hajuinen *a.* väkevänhajuinen. | V. kasvi, neste. **-henkinen** *a.* Minna Canth, 1880-luvun realismin v. edustaja. V. näytelmä, sankaritarina.

väkevähkö[1] *mod.a.* -sti *adv.* V:ä suolavettä.

väkevä|lemuinen *a.* Suopursun v:lemuiset kukat. **-multainen** *a.* V. pelto.

väkevän|hajuinen *a.* myös ⌒. | V. kasvi. **-lai|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* väkevähkö. | V. liuos. **-makuinen** *a.* (myös ⌒) karvaan-, kitkeränmakuinen. **-puolei|nen** *a.* -sesti *adv.* väkevähkö.

väkevä|sanainen *a.* V. saarna. **-siipinen** *a.* V. kanahaukka. **-sykkeinen** *a.* V. elämä. **-tahtoinen** *a.* V. hallitsija. **-tehoinen** *a.* V. näytelmä, ilmaus. **-tunnelmainen** *a.* V. novelli, runo. **-tunteinen** *a.* V. kirjailija. **-tuoksuinen** *a.* Mesiangervon v. kukka. **-vaistoi|nen** *a.* Kirjailijan v:set ja voimakkaat naishahmot.

väkevöi|dä[18] *v.*, vars. *kem.* -nti[4*] *teonn.* tehdä väkevä(mmä)ksi, voimakkaa(mma)ksi, väkevöittää; vrt. konsentroida. | V. liuosta haihduttamalla. V:ty rikkihappo. Kotitekoista kaljaa v:tiin viinalla. — *Kuv.* Tyyliä on v:ty vanhastavin sanakääntein.

väkevöite[78*] *s.* väkevöity liuos, konsentraatti, tiiviste.

väkevöit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* = väkevöidä. | V:etty aluna, superfosfaatti. Koivunmahlaa on käyttämällä v:etty. — *Kuv.* Paikka paikoin loitsut v:tävät kerrontaa.

väkevöity|ä[1*] *v.* tulla väkevä(mmä)ksi. | V:nyttä olutta. Spriin haihtuessa jodisprii v:y. Haihtumisesta on seurauksena kasvin solunesteiden v:minen. — *Kuv.* Tunnelma v:y 'tiivistyy'.

väk|i[8*] **I.** *s.* **1. a.** yl. ihmisistä, epälukuisesta ihmisjoukosta: ihmiset, kansa, yleisö. | Huone on v:eä täynnä. Markkinoilla oli v:eä tungokseen asti. Kokoukseen saapui v:eä vain kymmenkunta henkeä. V:eä kuin helluntain epistolassa [= runsaasti] SP. Juhla päättyi ja v. alkoi hajaantua. Kylä, jonka asukkaat ovat ahkeraa v:eä. Minkälaista v:eä hänen sukulaisensa ovat? Maaseudun tilaton v. Rautateiden palveluksessa oleva v. Joutavaa vanhan väen taikauskoa. — *Kuv.* -- kärpäset ovat näppärätä v:eä AHO. — *Yhd.* emäntä-, hame-, mies-, nais-, vaimov.; nuori-, pikkuv.; herras-, rouvas-, vallasv.; roskav.; elo-, hautajais-, heinä-, hää-, iltama-, juhla-, kinkeri-, kirkko-, käräjä-, markkina-, saatto-, sammutus-, seura-, suru-, talkoov.; elokuva-, kansanopisto-, kotitalous-, koulu-, liike-, maanpuolustus-, maatalous-, mainos-, nuorisoseura-, partio-, radio-, raittius-, teatteri-, urheiluv.; ammatti-, palkka-, palvelus-, työv.; apu-, lisäv. **b.** jnk yhteisön jäsenistä. | Meidän, naapurin, Anttilan v. Sekä oma v. että vieraat. Talon, kylän v. Saapuvilla oli koko pitäjän v. Työt tehtiin omin (t. omissa) väin. — *Mon. kans.* Törmälän saran vieressä niittivät Riekkolan väet KATAJA. — *Kuv.* Linnut, oravat ym. metsän v. — *Yhd.* hovi-, koti-, laiva-, perhev.; isäntäv.; kylän-, talonv. **c.** talon tms. palvelus-, työväki. | Isäntä maksoi väelleen palkan. Emäntä on jalkeilla jo ennen väen heräämistä. Kartanonherra kävi harvoin väen puolella. **d.** sotaväestä. | Vakinainen v. 'valtakunnan rauhan aikana ylläpitämät puolustusvoimat'. Venäjän väessä palvellut upseeri. Tillyn v. on enimmäkseen harjaantumatonta nostov:eä LEINONEN. — *Puhek.* sisäpaikallissijoissa varusmiehenä asevelvollisuutta suorittamassa olemisesta. | Oletko jo ollut väessä? Syksyllä Eemeli joutuu v:een. Sai työpaikan heti väestä päästyään. — *Yhd.* sotav.; jalka-, ratsuv.; maa-, meriv.; linja-, linna-, varusv.; nostov. **e.** jnk paikan haltijaolennoista; ks. myös I.2.b. | Metsän, kalman, Hiiden v. Alimmassa järvessä asuu veden v. suuressa talossaan aarteineen ja karjoineen TOPPILA. — *Yhd.* ks. I.2.b.

2. vars. *kans.* ja *vanh.* voima. **a.** Sillä valta, jolla v. SL. -- majani ympärillä pieni turve, jota kätteni väellä viljelen KIVI. Hän antaa väsyneelle v:eä ja voimattomalle voimaa VT. Hoida, Herra, Hengelläs, / väkevällä väelläs VK. — *Erik.* erinäisissä kiteytyneissä yhteyksissä myös *yleisk.* | Väellä ja voimalla 'voimakkaasti, koko voimalla(an), voimainsa takaa'. Työtä tehtiin väellä ja voimalla. Juhlittiin kerrankin oikein väellä ja voimalla 'runsaasti, perusteellisesti'. Takasihan kerran veli Aapo sinun v:es ja voimas käyvän jo huikeasti yli Juhon KIVI. Hiellä ja väellä [= vaivalla] ansaitut rahat. Oteltiin oikein vihan väellä (t. väestä, väessä) 'vihaisesti, vimmatusti'. -- tupruttaen lunta kuin vihan väellä JÄRVENT. Täyttä v:eään (kans.) 'kaikin voimin; täyttä päätä'. Täyttä v:eään lähti Jaakko nyt käpälämäkeen PÄIVÄR. Väen väkisin, vängällä, (kans.) väkeen 'väkisin'. Tuppautui ihan väen vängällä mukaan. Väen väkisinkin pyrki naurattamaan. -- ei neittä väellä vieä, / vastoin mieltä miehelähän KAL. — *väkeenkin* (adv. kans.) väkisinkin. | Metsämies kun on pilattu -- pitää v:eenkin pyytää yksi orava AK. **b.** *myt.* jhk liittyväksi kuviteltu persoonaton voima; ks. myös I.1.e. | Metsän, kalman v. — *Yhd.* kalman-, kirkon-, metsän-, tulen-, veden-, vuorenv.

II. *kans.* **1.** *a.* melkoinen, joltinenkin. | -- täältä on [matkaa] Mokkaan v. huikonen? H. LOUNAJA. **2.** *adv.* aika, melko, sangen, varsin. | V. hupaisa tapaus. -- siinä pistää matala niemeke tänne selälle v. pitkälle PAKK. Olihan noita [lakan] kukkia v. paljon kukinta-aikaan V.HUOVINEN.

väki|joukko *s.* ihmisjoukko. | Torille kerääntynyt v. hajaantui. **-juom|a** *s.* (us. erik. väkevä) alkoholipitoinen juoma, alkoholi-, juovutus-, päihdytysjuoma. | Tuhlata rahansa v:iin. V:at jaetaan mallasjuomiin, viineihin ja viinoihin.

väkijuoma|kauppa *s.* **-kysymys** *s.* alkoholikysymys. **-lainsäädäntö** *s.* alkoholilainsäädäntö. **-laki** *s.* vrt. ed. **-liik|e** *s.* **1.** väkijuomien kauppa. | Harjoittaa laitonta v:että. V:että rajoittava säädös. **2.** *harv.* väkijuomien kauppaa harjoittava liike t. myymälä. | Ranskan v:keet. **-myymälä** *s.* **-politiikka** *s.* **-rikos** *s.* väkijuomalain alainen rikos. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.* **-vero** *s.* alkoholivero. **-yhtiö** *s.*

väki|kapula, -|karttu *s.* väkikapulan vedossa käytetty kapula, käsikapula. | V:kapulan veto 'kansanomainen voimainkoetus, jossa kilpailijat jalat vastakkain istuen kiskovat toisiltaan poikittaista kapulaa'; vrt. kissanhäntä 2. — *Kuv.* Kaupungit ovat joutuneet v:kapulan vetoon lääninhallituksen paikasta. Puolueet vetävät v:karttua. **-köyhä** *a.* → väkiluvultaan pieni, harvaan asuttu tms., niukkaväkinen. **-lannoit|e** *s.*

keinotekoinen lannoite, tekolannoite. | Typpeä, fosforia ja kalia sisältävä v. Superfosfaatti, tuomaskuona ym. v:teet. **-lannoitusteollisuus** *s.* **-lanta** *s.* par. väkilannoite. **-luku** *s.* asukkaiden, väestön lukumäärä, asukasluku, -määrä. | Seurakunnan, maailman v. **-lukutilasto** *s.* V:n mukaiset väestösuhteet. **-mie|s** *s.*, vars. *vanh.* voimamies. | Jättiläisiä tai v:hiä merkitsevät kalevanpojat myös vanhoissa kirjallisissa muistomerkeissämme UNO HARVA.

väki|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** *harv.* yhdistämättömänä sanana. **a.** runsasväkinen, väekäs. | -- kylän v:sillä kujilla LEHT. **b.** voimakas. | -- kestävyys on v:stäkin niskaa kääntävämpi voima KILPI. **2.** yhd:n jälkiosana. **a.** vrt. väki I.1. | Niukka-, runsas-, taajav. **b.** vrt. väki I.2. | Vähäv.; tasav.

väkinäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** väkipakolla, väkisin, pakottaen tapahtuva, ponnistusta vaativa;)(vaivaton, helppo. | Uupuneen juoksijan v. meno. V:stä on laulamaan käsketyn laulu. Yritin lukea, mutta lukeminen sujui kovin v:sesti. Kykeni vain v:sesti pidättämään itkuaan. Liian äkillinen ja v. jarrutus. Varsaa täytyy käsitellä v:syyttä käyttämättä. **2.** vastahakoinen, haluton. | Kuunnella v:sen näköisenä. Lähti hyvin v:sesti mukaan. Myönsi v:sesti olevansa väärässä. **3.** teennäinen, epäaito, pakonomainen, pingottunut;)(luonteva. | V. hymy, ilme, asento, liike. Yritti nauraa, mutta nauru oli v:stä. V. leikillisyys, huumori. Hänen käytöksessään on jotakin v:stä. Hymyillä v:sesti. V. tulkintayritys. Näytelmä, jonka juoni tuntuu perin v:seltä. V:sen näköinen sommitelma. Elokuvan v. loppukäänne.

väki|paini *s. harv.* paini. | -- niin kuin olisi Saatana tässä v:painissa viimeisen voiton saanut KALLAS. **-pak|ko** *s.* (voimakeinoja käyttävä) pakotus, pakko. | Vasta v:on edessä väistyn. — *väkipakolla* (adv.) pakottamalla, pakkokeinoin, väkisin. | Sovinnolla tai v:olla. Suostun vain v:olla. V:olla venäläistetyt alueet. Vipua ei saa v:olla siirtää. **-puol|i** *a.* **1.** *kans.* heikko(voimainen); keskenkasvuinen. | V:ena [= keskenkasvuisena poikana] hänen kovassa työssä ollessansa AK. **2.** *kansanr.*, tav. *s:sesti* orjasta. | -- otti orjat lietsomahan, / v:et vääntämähän KAL. **-puukko** *s. vanh.* tikari. **-pyörä** *s. tekn.* koukullinen haarukkaan t. erityiseen pesäkkeeseen sovitetun akselin varassa pyörivä urakehäinen kiekko, jonka uraa köysi t. ketju kulkee ja jota käytetään nosto- t. vetotarkoituksiin, pylpyrä, ploki; vrt. talja. | Kiinteä, liikkuva v. **-pyörästö** *s.* kiinteiden ja liikkuvien väkipyörien ja niihin kuuluvien köysien ym. yhdistelmä, talja. **-rauta** *s. kans.* myllyn yläkiven tukkiin t. lyhtyyn yhdistävä ja yläkiveä kannattava terästanko. **-rehu** *s.* tilavuuteensa katsoen paljon helposti sulavia ravintoaineita sisältävä rehu. | Jyvät, jauhatusjätteet, öljykakut ym. v:t. **-rehuruokinta** *s.* **-rehuseos** *s.* **-rik|as** *a.* -kaus *omin.* par. runsas-, taajaväkinen, -väestöinen, väekäs. **-ruuvi** *s. tekn.* raskaiden esineiden lyhyeen nostamiseen ja laskemiseen käytetty suuritehoinen nostin, jossa nostavana ja laskevana osana on eri menetelmillä pyöritettävä pystyasentoinen litteäkierteinen ruuvi; *syn.* nosto-, voimaruuvi. **-rynnäk|kö** *s.* rynnäkkö. | Linnoitus valloitettiin v:öllä. V:köön käyneet viholliset. Hyökkääjät tekivät porttia vastaan v:ön. — *Kuv.* Elokuvien voitokas v. kaupunkiin. Pääosan esittäjä valloitti katsomon v:öllä. **-sana** *s.*, vars. *vanh.* voimasana. | Vahvisti väitteensä v:lla.

väkisel|lä, -tä *adv. kans.* väkisin. | -- vesi siinä kihahti silmänurkkaan ihan v. JÄRVENT. -- täytyy v:täkin olettaa, että rotusekoitusta on tapahtunut E.LAMPÉN.

väkisen *adv. kans.* väkisin. | -- vedet v. pyrkivät silmiin CANTH.

väkisill|ä[63] *s. vaill. kans.* Olla v. 'mitellä leikiten voimiaan'. Pojat ryhtyivät v:e.

väkisin *adv.* "vängällä". **1.** voimakeinoin, väkivaltaa, pakkoa käyttäen, väkipakolla. | Suosiolla tai v. Riistäytyi (väen) v. irti. Väestöä yritettiin v. käännyttää kristinuskoon. Ei se koira jänistä tuo, joka v. metsään viedään SL. Sama olkoon laki lapsesta, joka on v. maaten siitetty LK. — *Yhd.* puoli-, vältäv. **2.** vastustuksesta huolimatta; vastoin tahtoa. | Pinnistäytyi loppumetreillä v. toisten ohi. Tuppautua v. toisten seuraan. Halusi väen v. olla määrääjänä. Maksoi v. toistenkin puolesta. Väen v. mieleen tullut ajatus. — *väkisinkin* vastustamattomasti, pakostakin. | Pyrki v:kin naurattamaan. V:kin tulee ajatelleeksi, että --. V:kin piti ihailla sellaista suoritusta. Huone käy v:kin ahtaaksi niin monelle. **-makaaminen** *s.* naisen pakottaminen väkivalloin t. uhkauksella luvattomaan sukupuoliyhteyteen; myös tunnottomaan tilaan t. itseään puolustamaan kykenemättömäksi saattamansa naisen makaaminen; raiskaus.

väkisten *adv.*, vars. *kans.* väkisin.

väki|työ *s. harv.* voimateko, -työ, uroteko. **-vahva** *a.* -sti *adv.* vars. ihmisistä: erittäin vahva. | V. painija. V. helsinkiläisjoukkue. **-vallantekijä** *s.* **-vallante|ko** *s.* **1.** väkivaltainen teko, väkivallantyö. | Murhat, ryöstöt ym. v:ot. Tyytymättömyys purkautui v:koihin. **2.** *harv.* (tav. ⌒) väkivallan tekeminen. **-vallantyö** *s.* = ed. 1. **-val|ta** *s.* (vars. karkea) jklle t. jllek vahinkoa tuottava, jkn oikeuksia t. etuja loukkaava tms., toisen vastustuksesta välittämätön pakko-, voimakeinojen käyttö; *lak.* ruumiillisen voiman käyttäminen jnk, tav. toisen henkilön, vastustuksen murtamiseksi t. muun tosiasiallisen esteen poistamiseksi; vrt. ilki-, mielivalta. | Ruumiillinen, poliittinen v. Vääryys ja v. Sota on aina v:taa. Murhat, kapinat ja muut v:lan työt. Käyttää v:taa. Tehdä jklle, jllek v:taa. Harjoittaa v:taa jkta, jtak kohtaan. Ruumiista ei tavattu ulkoisen v:lan merkkejä. Lempeätä v:taa käyttäen poika pantiin vuoteeseen. Lukon avaamisessa ei saa käyttää v:taa. Suomi ei voi saada v:lalla mitään aikaan, sivistyksen voima on sen ainoa pelastus AK. Laiton takavarikko on v:taa omistajaa kohtaan. — *Erik.* **1.** väkisinmakaamisesta. | Tehdä v:taa naiselle. V:taa yrittänyt roisto pidätettiin. **2.** *lääk.* myös iskusta, puristuksesta tms. vahingoittavasta t. vammauttavasta ulkoisesta syystä; *syn.* **loukkaus**, trauma. | Terävän v:lan

[esim. teräaseen iskun] aiheuttama vamma. Tylpän v:lan aiheuttama luunmurtuma, verenpurkauma. 3. osaksi *kuv.* avartuneessa merk:ssä. | Runoa ei voi kääntää sille ainakin jossain määrin v:taa tekemättä. Kieliasua on hiukan muuteltu alkutekstille kuitenkaan v:taa tekemättä. Tehtäisiin v:taa A:n käsityksille jos väitettäisiin - -. **4.** *väkivalloin* (adv.) väkivaltaa käyttäen, väkivaltaisesti. | Pakottaa jku v:loin jhk. Viron maapäivät lakkautettiin v:loin. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* väkivaltaa käyttävä, (helposti) väkivaltaan turvautuva; väkivaltaa käyttäen tehty t. tapahtuva; hillitön, raju. | V. lakkolaisryhmä. Hillitön ja v. luonne. Turvautua v:siin keinoihin, tekoihin. Lukkoa ei pidä yrittää avata v:sesti. V. politiikka. Yhteiskuntajärjestyksen v. kumoaminen. V:set sotaväenotot kiellettiin lailla. V. tiedustelu (sot. vanh.) 'tiedusteluhyökkäys'. Mussolinin v. kuolema. Sai v:sen lopun. Menettää henkensä v:sesti 'tulla surmatuksi'. — V:sesti asiayhteydestään irrotettu sitaatti. Kaksi käsitettä, joiden rinnastaminen on v:sta. — V. [= hillitön, raju] itku. V:sella voimalla purkautuva katkeruus. Lakin alta v:sesti esiin pyrkivä kihara. **-valtaisuu|s** *s.* **1.** *omin.* < ed. | V:destaan tunnettu rikollinen. **2. a.** väkivalta. | Kapinallisten harjoittama v. **b.** väkivaltainen teko, väkivallanteko, -työ. | Murhat ja muut v:det. Ryöstettiin liikkeitä ja tehtiin muita v:ksia.

väkivalta|keino *s.* väkivaltainen keino. **-politiikka** *s.* väkivaltainen politiikka. | Siirtomaissa harjoitettu v. **-rikollinen** *s.* vrt. väkivaltarikos. **-rikollisuus** *s.* vrt. seur. **-riko|s** *s. lak.* väkivaltaa käyttäen tehty henkeen t. ruumiilliseen koskemattomuuteen kohdistuva rikos. | Murhat, tapot, pahoinpitelyt ym. v:kset. **-vamma** *s. lääk.* väkivallan (ks. väkivalta 2) aiheuttama vamma.

väki|vasara *s.* moukari; *harv.* konevasara. | Sepän v. Vesirattaalla toimiva v.

väkiviina *s.* etyylialkoholi, jonka alkoholipitoisuus on 80—96 tilavuusprosenttia, sprii, "pirtu". **-etikka** *s.* spriistä valmistettu n. 10—12 % etikkahappoa sisältävä etikka, spriietikka. **-lakka** *s.* spriilakka. **-lamppu** *s.* spriilamppu. **-pyyhe** *s.* spriipyyhe. **-tehdas** *s.* **-teollisuus** *s.*

väki|vipu *s.* nostin, jolla vipu- ja hammastankojen liike voidaan muuttaa suuritehoiseksi työksi, tunkrafti, "tunkki". **-virta** *s.* ihmisvirta. | Kirkkoon menevä v. **-voim|a** *s.* väkivalta, voimakeinot. | V:aan perustuva valtiojärjestys. [Suomen valtaa] ei v:at saa / pois Pohjan taivahan alta H.NURMIO. — *väkivoimalla, väkivoimin* väkivalloin, -pakolla, voimakeinoin, väkisin. | Riistäytyä v:alla irti. HKV yrittää v:alla maalia. V:in oli leipä korvesta otettava. **-voimai|nen** *a.* väkivahva, raju. | V. isku. V:sena ilmoille purkautuva valitus. **-vängällä** *adv. ark.* väen vängällä; ks. väki I.2.a. | Ruotsalaisjoukkue voittaa v.

väkkäri[5] *s. kans.* unilukkari.

väkkärä[15] *s.* tuulimyllyn siipien t. vesimyllyn vesirattaan tapainen lasten lelu. | Päreistä tehty, paperinen v. Katolla, aidanseipäässä, purossa pyörivä v. — Pyörii kuin v. Emäntä hyörii kuin v. Suu käy kuin v. V:nä vilistävät sääret. — *Yhd.* tuuliv.

väkä[11*] *s.* nuolen, keihään, kalakoukun tms. kärjestä takaviistoon ulkoneva teräväkärkinen piikki; myös muista vastaavanlaisista muodosteista t. muodostumista; väkänen; vrt. oas, oka, ota. | Nuolen, keihään, ongenkoukun, virkkuuneulan v. Harppuunan, ahraimen väät. Mehiläisen pistimen väät. Kaktuksen lehti, jonka reunoissa on teräviä väkiä. Kahdeksasosanuotin v. — *Kuv.* Ennen olin vaimo sorja, / sydämess' ei synnin v:ä AK.

väkäinen[63] *poss.a.* V. ahrain. — *Yhd.* kaksi-, kolmiv.

väkä|keihäs *s.* väkäkärkinen keihäs, vars. harppuuna. **-kärkinen** *a.* V. nuoli. **-leuka** koukku-, kämäleuka. **1.** *s.* leuka, joka työntyy esiin siten, että alaleuan hampaat ovat yläleuan hampaiden edessä; yl. esiin työntyvä, koukkumainen leuka. | Habsburgin suvun v. Lohen v. **2.** *a.* = seur. | V. akka. — *S:sesti.* Senkin v.! Vai niin se Tiistiläinen peuhaa, se ulkokullattu v. J.REIJONEN. **-leukainen** *a.* V. ämmä. **-mato** *s. el.* = okakärsämato.

väkä|nen[63] *dem.s.* väkä. | Ahinkaan, karstan v:set. Höytysäteen liistakkeiden v:set.

väkä|päinen *a.* V. koukku. Tikan v. kieli. **-rau|ta** *s.* V:doilla varustettu keihäs. Otti ongen taskustansa, / v:an väskystänsä KAL.

väkäsekäs[66*] *poss.a.* = seur.

väkäsellinen[63] *poss.a.* < väkänen. | Mehiläisen v. pistin.

väkäset|ön[57] *kar.a.* < väkänen. | Untuvien liistakkeet ovet v:tömiä.

väkäsolukerros *s. anat.* solunvälisiltojen toisiinsa liittämien monikulmaisten solujen muodostama ihon nilakerroksen kerros.

väkät|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* väpättää. **1.** *deskr.* leuan nopeasta edestakaisliikkeestä. | Leuka v:tää kuin sanoja tapaillen. Lintua vaanivan kissan leuan v:ys. - - muori itki ilosta, että ryppyinen koukkuleuka oikein v:ti PÄIVÄR. **2.** *onom.* katkonaisesta ääntelystä; nopeasta inttävästä, moittivasta tms. puheesta: käkättää. | Metsäkanan v:ys. Nauraa v. "Pysykin poissa mökistäni", v:ti akka.

väle|en *adv.*, vars. *kans.* nopeasti, kiireesti, pian, viipymättä, äkkipäätä. | V:enhän sinä jouduitkin. Ilo muuttui v. murheeksi. V. ovat vuodet vierineet. Sairastui, mutta parani v. Kuka myöhemmin, kuka v:mmin. Käy pian, v:hen jou'u, / v:hemmin tarvitahan! KAL. Käy hakemassa kuivia risuja, jotta syttyy v:mmin! LASSILA.

väleä[21] *a. kans.* väljä. | Vanhalla v. kulkku, nuorella terävä hammas SP.

väl|i[4] *s.;* välillä, välissä, väliin, välin ks. erikseen.

I. paikallisesti. **1.** kahden esineen, paikan tms. välinen tila t. ala; kahta esinettä, paikkaa tms. toisistaan erottava tila t. ala; vrt. loma, rako. | Sisä- ja ulkoikkunan v. Päällisen ja vuorin v. Säleiden, pirran piiden, hampaiden, hirsien v. Kaapin ja seinän v. Pulpettien v:it. Kapea, leveä, ahdas v. Seinän eri kerrosten väliin jätetään 5 cm:n levyinen v. Tiilten v:it täytetään laastilla. Kasvi, jota voidaan viljellä toisten kas-

vien v:eissä. Säännöllisten v:ien erottamat rivit. Nuottiviivastoon kuuluu viisi viivaa ja neljä v:iä. Kulma on kahden samasta pisteestä lähtevän säteen v. — *Yhd.* ilmav.; eristys-, täytev. — *Erik.* **a.** vierekkäisten ruumiinosien haarautumiskohdasta ja sisäpinnoista. | Varpaiden, sormien v. Haarojen v. Varpaiden v:eissä rakot. — *Yhd.* varpaan-, varvasv. **b.** *urh.* Keskushyökkääjänä oli A. ja oikeassa v:issä [= oikeana välihyökkääjänä] B. — *Puhek.* myös välihyökkääjästä. | Hyökkääjistä oli paras vasen v. **c.** *harv.* väliseinästä tms. | Lokeroiden v:it tehtiin pahvista. Navetan parsien v:it eivät saa olla liian matalat.

2. kahden esineen, paikan tms. välinen ulottuvuus, etäisyys, (väli)matka. | Pisteiden A ja B v. Silmien, sarvien v. V. siivenkärjestä toiseen. Kuvauskohteen ja kameran v. Maan ja auringon v. Miekkailijoiden v. alkuasemassa. Seinien kohtisuora v. Pitkä, lyhyt v. Rivien v:iä jätetään 5 cm. Hellitti vyötään yhden reikien v:in. Taimet istutetaan 25 cm:n v:ein. Tien vierellä oli puita tasaisin v:ein. 4 m:n v:eille [= aina 4 m:n päähän] pystytetyt aidanpylväät. Autot sivuuttivat toisensa niin läheltä, että v:iä oli vain muutama senttimetri. Kotiemme v:iä on toista peninkulmaa. Matkaa oli ainakin kahden kirkon v. Celsiuksen lämpömittarissa on jäätymis- ja kiehumispisteen v. jaettu 100 yhtä suureen osaan. 20 v:iin jaettu asteikko. Takaa-ajajan ja takaa ajettavan, peräkkäisten kilpailijoiden v. V. pakenevaan lyheni lyhenemistään. - - pysyäkseen edellä niittävän nuoren miehen perässä, ettei v. kovin pitkäksi ehtisi KATAJA. — *Erik.* **a.** *sot.* matka miehen kyynärpäästä rinnakkaisen miehen kyynärpäähän, ajoneuvon pyörästä toiseen pyörään tms., leveys, sivusuuntainen väli; vrt. etäisyys, välimatka. | V. vierusmieheen. Ketjun edetessä on v:t säilytettävä. **b.** kahden paikan väli kuljettuna t. kuljettavaksi ajateltuna; yl. tietty matkaosuus. | Kulki edestakaisin pöydän ja lieden v:iä. Lappeenrannan ja Savonlinnan v:in kuljimme laivassa. V. Kajaanista Kuusamoon on mäkistä. V:ille Helsinki—Pori on asetettu uusi kiitojuna. Euroopan ja Etelä-Amerikan v:iä liikennöivä lentokone. — Tien vilkasliikenteisin v. Reitin koskettomat v:it. Matkaa oli enää pari kilometriä, mutta se olikin vaikein v. Tästä on mäkinen v. Romakkaniemeen KATAJA. - - pian juosta matkan pitkän, / välehen v:it samota KAL.

3. ed:iin liittyvää avartunutta käyttöä. **a.** jnk asteikon, sarjan tms. määräkohtien välinen osa. | Lukujärjestelmän v. sadasta tuhanteen. Kaikki v:ille 120—180 sattuvat arvot. Hinta-asteikon v. 1500—3000 mk. Luutnantin ja majurin v. sotilasarvoasteikossa. Koottujen teosten sarja, josta puuttuu III ja VII osan v., v. III—VII. — *Mus.* V. e—a 'asteikon osa e—a; e:n ja a:n säveltason ero, intervalli'. Kaksi säveltä, joiden v. on kvintti. — *Mat.* kahden pisteen t. järjestykseen asetettujen elementtien väliin joutuvien pisteiden t. elementtien yhdelmä, intervalli. **b.** Herrat ja talonpojat ja sillä v:illä olevat. | "Oletteko talon ihmisiä vai palvelijoita?" — "Siitä olen siltä v:iltä" KAUPPISH. Ei liian suuri eikä liian pieni, vaan sopivasti siltä v:iltä. Vesi ei saa olla kuumaa eikä kylmää, vaan sillä v:illä 'lämmintä, haaleaa'. Ei valoisaa eikä pimeää, vaan siltä v:iltä 'hämärää'. — *Puhek.* On sillä v:illä (t. siltä v:iltä) [= epävarmaa, kyseenalaista, niin ja näin], lähdenkö ollenkaan. Voitot ja tappiot ovat vaihdelleet ja lopputulos on ollut sillä v:illä AHO. **c.** vars. *kans.* ero, erotus. | On sentään melkoinen v. kenraalilla ja kapteenilla. Hän rupesi vähitellen älyämään, mikä v. kuitenkin hänellä ja muilla ihmisillä oli PÄIVÄR. Eikä niillä näyttänyt olevan iässä paljoakaan v:iä HAARLA. — *Erik.*, myös *yleisk.* vaihtokaupassa hinnanerosta suoritettu korvaus. | "Vaihdetaanko kelloja?" — "Paljonko annat v:iä?" | Maksaa, (kans.) tehdä v:iä. Vaihdoin takkini karvalakkiin ja sain v:iä 200 mk. Suoritti v:in rahana.

4. *yhd.* Akseli(n)-, aseman-, askel-, kylkiluu(n)-, kyyti-, kärki-, nivel-, piin-, piste-, puu-, pylväs-, pyörä-, raide-, reiän-, rivi(n)-, sanka-, seiväs-, siipi-, solmu(n)-, solu(n)-, tähden-, vanne-, viitan-, viitta-, virsta(n)-, vitsas-, vuoli(ais)-v.; kyynär-, käsi-, syliv.; ampuma-, heilahdus-, heitto-, isku-, istutus-, jako-, kanto-, kipinä-, nousu-, näkö-, poltto-, purkau(tumi)s-, räjähdys-, sytytys-, syöksy-, tähtäysv.; normaaliv.; pysty-, vaakav.; keski-, puoliv.

II. ajallisesti: kahden ajankohdan, aikarajan välinen aika. | Joulun ja uudenvuoden v. Asui touko- ja elokuun v:in [= kesä- ja heinäkuun] maalla. Vuosien 1721 ja 1809 v. V. 1918—1939. Maailmansotien v. Vain lyhyt hämärä, kahden pitkän pimeän v., on Lapin talvipäivä. Laukausten v:iä oli vain muutama sekunti. Valtiopäivien v:iä oli ollut neljä vuotta. Ohjelmanumeroiden, näytösten v:it. Ruokinta-aikojen v:it eivät saa olla liian pitkät. Kirjeiden v:it pitenivät pitenemistään. V:iä edellisestä onnettomuudesta on vain muutama päivä. V:iä edellisen lapsen syntymästä oli jo neljä vuotta. — Poikien v:iä [= ikäeroa] on vain alun toista vuotta. — *Erik.* **1.** aika, jolloin jk (muu) toiminta on keskeytyksissä, lakanneena, väliaika, tauko. | Uurastettiin hetkenkään v:iä pitämättä. Puhuja piti pienen v:in ja jatkoi - -. Myrskyssä sattui sen verran v:iä, että pääsimme onnellisesti mantereelle. Sattui sen verran v:iä [= joutilasta aikaa], että pääsin käymään kaupungissa. Odotti sopivaa v:iä pujahtaakseen kokoussalista ulos. - - huonosti oli ansioita syystalven mittaan, että yritti jo joulun alla tulla leivän v. [= leivätön aika] ALKIO. Eihän tällaisessa vain tavallisessa talossa voikaan kaikkea niin yllin kyllin olla, ettei jostakin tuolloin tällöin v:iä [= ajoittaista puutetta] tulisi KOJO. — *vähän väliä* (aina) vähän päästä, yhtenään, yhtä mittaa, tuon tuostakin, tämän tästä. | Heräsin vähän v:iä. Sairastelee vähän v:iä. Puhut itsesi vähän v:iä pussiin. Onnettomuuksia sattui vähän v:iä. **2.** ed:een liittyen: aika, jonka kuluessa jtak tapahtuu, jklla on tilaisuus tehdä jtak tms. | Jollakin v:illä emäntä oli ehtinyt keittää kahvinkin. Millä v:illä olet tänne ilmestynyt? Eräässä v:issä - - tuli sinne Pyydysmäen Erkki ALKIO. Mene, mene nyt. Katso sopiva v. Mut-

ta älä nyt kohta mene ALKIO. — *sillä, tällä, millä välin* sillä, tällä, millä aikaa. | Keitä sinä perunat, minä käyn sillä v:in kaupassa. Sillä v:in kun muut huvittelevat Marjatta opiskeli. Tällä v:in oli kotona sattunut kummia. Millä v:in sinä jo kaloja ehdit saada? 3. *yhd.* Aikav.; lypsy-, ruokintav.; ryypyn-, tili(n)v.

III. tav. *mon.* ihmisten keskisistä suhteista. | Naapurusten, aviopuolisoiden v:it. Suomen ja Ruotsin v:it ovat aina olleet hyvät. Sopuisat, riitaisat, kireät v:it. Aateliston ja talonpoikain v:ejä koskeva säädös. Ystävysten v:it kylmenivät. Jugoslavian ja Unkarin v:it kiristyivät. V:ien rikkoutuminen, katkeaminen, selvittely. HJK ja HPS selvittelivät eilen v:ejään Stadionilla. Tuomioistuin ratkaisi heidän v:insä. Luther katkaisi v:insä kirkkoon. Olla hyvissä, huonoissa, ystävällisissä, lämpimissä, riitaisissa v:eissä jkn kanssa. Millaisissa v:eissä olet johtajan kanssa, johtajaan? Joutui huonoihin v:eihin kilpailijainsa kanssa. — Harvemmin *yks.* Heidän v:insä kävi yhä tuttavallisemmaksi. - - ennen kuin on meidän ja ihmisten v. paremmalla kannalla KIVI. Onko teille tullut paha v.? ALKIO. - - lujaksi kasvanut isän ja tyttären v. nyt oli häiriintynyt SILL. - - ratkaiskoon oikeus puolisojen v:in lain mukaan LK. — *Puhek.* Koettaa pysyä v:eissä [= hyvissä väleissä] jkn kanssa. Sinulla on v:it tuon tytön kanssa [= olet (rakkaus)suhteessa tuohon tyttöön] JOTUNI. — *Kans.* Vihkimättömässä v:issä [= avioliiton ulkopuolella] syntynyt lapsi. Minun poikani se on, mutta se on syntynyt vihityssä v:issä [= avioliitossa] KAUPPISH.

IV. suhtautumista, asennoitumista tarkoittavissa ilmauksissa; vars. kielt. yhteyksissä; vrt. I.3.c. | Pidettiin tarkka v. siitä [= otettiin tarkoin huomioon, kiinnitettiin tarkoin huomiota, katsottiin tarkoin, pidettiin tärkeänä], oliko morsian rikas vai köyhä. Ainakin paikoin oli sentään jonkinlainen v. siinä, kenelle katsottiin sopivaksi talkoiden pito AK. Ei ole v:iä, (puhek.) v:iksi [= ei merkitse mitään, on yhdentekevää, ei haittaa], vaikka sataisikin. Nimellä ei ole tässä yhteydessä v:iä 'nimi ei merkitse mitään, on yhdentekevä'. Mitä v:iä sillä on, jos ei kaikkea osaakaan. Tyttö kuin tyttö, v:ipä sillä. Kävi miten kävi, v:ipä hällä. Tekijää ei mainita, mutta v:ipä tuolla. - - ei ole autuaaksi tullakseen v:iä sillä, mitä uskoo, kunhan uskoo AHO. En luullut teidän kopeekoillanne olevan niin v:iä NUOLIV. Kun olen kerran kaikki menettänyt, ei millään enää ole v:iä 'kaikki on yhdentekevää, saa käydä miten tahansa'. No nyt ei ole enää millään v:iä [= saattaa odottaa mitä vain; kaikki suhteellisuus on hävinnyt], kun pikkupojillakin on oma auto. — En pidä nyt saunalla v:iä 'en välitä saunasta'. No en minä riidellä tahdo ... enkä paljon pane v:iksi, vaikka riidelläänkin ALKIO. — Sellainen työmies, ettei paremmasta v:iä 'niin hyvä kuin voi toivoa, ettei paremmasta apua'. Nousi sellainen myrsky, ettei kummemmasta v:iä 'ettei kummempaa (juuri) voi olla'.

väli|aika *s.* **1.** kahden ajankohdan t. ajanjakson, tapahtuman tms. välinen aika. | Heinänteon ja elonleikkuun v. Maailmansotien v. Ruokintakertojen, lukukausien v:ajat. Tunnin, kuukauden, vuoden v. Viiden sekunnin v:ajoin [= aina viiden sekunnin kuluttua] syttyvä ja sammuva vilkku. Säännöllisin, lyhyin v:ajoin toistuva ilmiö. N.N. on toiminut puheenjohtajana vuoden v:aikaa lukuun ottamatta seuran koko toiminnan ajan. Taudin kulussa sattui kuumeeton v. Kohtausten v:ajoilla epileptikko on yleensä täysin oireeton. Teki taloustöiden v:aikoina käsitöitä. Kesken työnteon pidettiin neljännestunnin v. 'tauko, lepotuokio'. V:ajalla [= väli-, ruokatunnilla] oppilaat eivät saa poistua koululta. — *Erik.* esitysjaksojen välinen tauko teatterissa, konsertissa, juhlassa tms. | V. toisen näytöksen jälkeen. Konsertin v:ajalla pistäydyin kahvilla. **2.** *urh.* juoksu-, hiihto-, uinti- tms. matkan jhk osaan kulunut aika. | 1000 m:n v. 1500 m:n juoksussa. 50 km:n hiihtäjien v:aikoja puolimatkan paikkeilta. **-aikai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (*lyh.* va.) tilapäinen, ohimenevä;)(vakinainen, varsinainen, pysyvä, jatkuva. | V. hallitus. V. virkailija, asiainhoitaja. V. asunto, rakennelma. V. aikataulu, järjestely. V:sena kirkkona käytettiin koulun juhlasalia. Hoitaa v:sesti jtak tointa. Opetussuunnitelma pysyi tarkoitetusta v:suudestaan huolimatta kauan voimassa. **-aikaishallitus** *s.* **-aikaisjärjestely** *s.* **-aikaisluontei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* V. työ.

väliaika|korko *s. liik.* korko, joka on maksettava todellisen maksupäivän ja myöhemmän erääntymispäivän väliseltä ajalta; arvopapereista: myyjälle viimeisestä koronmaksuajasta ostopäivään suoritettava korko. **-lähtö** *s. urh.* lähtö, jossa kilpailijat lähetetään matkaan yksitellen t. ryhminä määräväliajoin;)(yhteislähtö. **-lähtöinen** *a. urh.* vrt. ed. | V. suunnistuskilpailu. **-merkki** *s.* radiossa ohjelmanumeroiden välillä (täytteeksi) soitettu merkkisävel(mä). | Yleisradion v. **-musiikki** *s.* näytelmän näytösten t. kohtausten, radioesitysten tms. lomassa esitetty musiikki. | Sibeliuksen v:a Shakespearen näytelmään "Myrsky". **-tiedotu|s** *s.*, vars. *urh.* V:ksia 50 km:n hiihdon puolimatkan kohdalta. **-tie|to** *s.*, vars. *urh.* Maratonreitin varrelta saadut v:dot. — V:toja tehtaan rakennussuunnitelmien edistymisestä.

väli|aine *s.* **1.** *fys.* aine, jossa kappale liikkuu t. aaltoliike etenee. | Vedessä tai muussa v:aineessa liikkuva kappale. Ilma on tavallisin v., jonka välityksellä ääni tulee korvaamme. Valon etenemisnopeus eri v:aineissa. V:aineen vastus 'voima, jolla väliaine vastustaa siinä tapahtuvaa liikettä'. **2.** yl. välissä oleva aine. | Solujen v. Ilman v:ainetta toisiinsa liittyvät solut. **-aisa** *s.* vetoaisa, -tanko. | Hevosparin veto tapahtuu v:sta. **-ai|ta** *s.* Pilttuiden v:dat. Mattilan ja Mikkolan vainioiden v. — *Kuv.* Järkeisopilliset mietteet nousevat Jumalan ja ihmisten v:-doiksi. **-aivot** *s. mon. anat.* isojen aivojen ja keskiaivojen välissä oleva aivojen osa. **-akseli** *s.* Vauhtipyörän liikkeen valta-akseliin siirtävä hammaspyörävälityksinen v. Niittokoneen kampiakseli ja v:t. **-ala** *s.* välillä oleva ala. | Pistiäinen, jonka kyljet ovat viiruiset, viirujen v:t pisteiset. **-alue** *s.* välillä oleva alue; raja-

alue. | Untamalan ja Ylä-Satakunnan v. Subtrooppinen vyöhyke, lauhkean ja trooppisen vyöhykkeen v. Linnakkeiden v. Korkeapaineen ja matalapaineen v. — Astrologia on eräänlainen tieteen ja taikauskon v. **-arkki** *s. kirj.* painettavien arkkien väliin pantava likaantumista estävä arkki. **-arvo** *s. mat.* suurejoukon tiettyjen arvojen väliin kuuluva arvo. **-arvolasku** *s. mat.* interpolointi, interpolaatio. **-arvolause** *s. mat.* eräs differentiaalilaskennan perussääntö. **-arvostelu** *s.* **1.** koulussa kesken lukukautta, tav. sen puolivälissä suoritettava arvostelu. **2.** tav. *mon.* välitodistuksesta. | V:t jaettiin koulutuntien päätyttyä. **-asem|a** *s.* **1.** lähtö- ja päätekohdan välinen asema. | Vain suurimmilla v:illa pysähtyvä pikajuna. Helsingistä Hyvinkäälle v:illa pysähtymättä menevä juna. — 50 km:n hiihtoladun varrella olevat v:at. Ensimmäiset suunnistajat ohittaneet 5 km:n v:an. — Lennätin-, viestilinjalla olevat v:at. **2.** yl. kahden välillä olevasta asemasta. | Maamme on jäänyt v:aan idän ja lännen rajalle. Asento, joka on v:ana oikonojasta riipuntaan siirryttäessä. Anglikaanisella kirkolla on erikoislaatuinen v. katolisen ja luterilaisen kirkon välillä. Lehmäluvultaan naapureihin verrattuna v:assa oleva pitäjä. **-asen|to** *s.* Punnerrusnostossa paino nostetaan ensin v:toon rinnan korkeudelle, josta se vasta kohotetaan pään yläpuolelle. Venttiilin ääri- ja v:not. **-askel** *s.* Kolmiloikan v. **-aste** *s.* Kehitys on kulkenut monen v:en kautta. Oppikoulu, kansakoulun ja yliopiston v. Selkärangattomien ja selkärankaisten v. Kaikki v:et punaisesta sinipunaiseen. *u*:n ja *y*:n v. V. käenkaalityyppistä mustikkatyyppiin siirryttäessä. En tunne v:ita enkä sovitteluja U.KARRI. **-ateria** *s.* pääaterioiden välillä syöty ateria, välipala.

välien|selvittely, -selvitys *s.* myös ⌒. | Aseellinen v. Joukkueiden keskinen v.

väli|eriste *s.* Seinissä v:eristeenä käytetty aine. **-erä** *s. urh.* kilpailun t. ottelun alkuerän ja loppukilpailun t. -ottelun välinen erä, semifinaali. **-eräottelu** *s. urh.* **-etappi** *s.* **-hammas** *s.* ihmisen t. nisäkäseläimen kulma- ja poskihampaiden välisistä hampaista. **-hammaspyörä** *s.* Liike siirretään v:n avulla jakolevyyn. **-hetk|i** *s.* Oppituntien v:et. Arkisen aherruksen v:et. Sade piti pientä v:eä [= taukoa] LEINONEN. **-housut** *s. mon.* alus- ja päällyshousujen välissä kylmällä pidettävät housut. | Villaiset v. **-huomautu|s** *s.* kesken (toisen t. oman) puheen, keskustelun lomassa tms. tehty huomautus; vrt. sivuhuomautus. | Tehdä, huudella v:ksia. Puhuja jatkoi v:ksista piittaamatta. Pienenä v:ksena lehdessä käytyyn keskusteluun. **-huone** *s.* V:en myymälähuoneesta erottama varasto. **-|huudahdus, -|huuto** *s.* vrt. välihuomautus. | Puhujalle osoitettu v. Kuulijain joukosta alkoi sadella pilkallisia v:huutoja. **-hyökkääjä** *s. urh.* vars. jalka- ja jääpallossa: keskus- ja laitahyökkääjän välinen hyökkääjä. | Oikea, vasen v. **--ilmansuun|ta** *s.* pääilmansuuntien välisistä ilmansuunnista. | V:nat ovat koillinen, kaakko, lounas ja luode.

väliin 1. *adv.* ajallisesti: toisinaan, joskus, silloin tällöin, ajoittain, välistä. | V. sattuu yllätyksiä. Isä voi v. olla hyvinkin ankara. Suuttuu v. lempeäkin mies. Kuului puhetta ja v. naurua. En ollut v. selvillä paikastakaan. Koira katsoi vierasta ja haukahti aina v. — *väliin — väliin* toisinaan — toisinaan, milloin — milloin. | V. sataa, v. paistaa. V. väärä, v. suora. V. hiekassa, v. savimaalla kasvava kasvi. — *vähän väliin* (kans.) vähän väliä, tuon tuostakin. | Vilkaisi vähän v. taakseen. Mutta aina hän vähän v. ojentautuu taapäin AHO. **2.** *postp.* ja *adv.* ks. välissä.

väliin|tulija *s.* se joka (sivullisena) puuttuu, sekaantuu jhk toisten väliseen asiaan; *lak.* interventientti. | Tappelu ratkaistiin ilman v:tulijoita. Englanti v:tulijana Yhdysvaltain ja Ranskan kauppariidassa. **-tulo** *s.* **1.** *harv.* (myös ⌒) väliin tuleminen t. joutuminen. **a.** paikallisesti. | Vieraan heimon v:n vuoksi katkennut kieliyhteys. **b.** ajallisesti. | Talven v. esti suunnitelman toteuttamisen. Sodan v:n vuoksi elintason nousu pysähtyi. — Tav. **2.** toisten väliseen asiaan (sivullisena) puuttuminen, sekaantuminen; interventio. | Sivullisten v. esti tappelijoita mukiloimasta toisiaan henkihieveriin. Erotuomarin v. esti ilmitappelun syntymisen. Kutsujen emännän v. pelasti kiusalliseksi kääntyneen tilanteen. Viranomaisten v. ehkäisi rikollisten liiketoimien jatkumisen. — Aseellinen, sotilaallinen v. Ilman Yhdysvaltain v:a Ranska olisi kukistunut lyhyessä ajassa. Yhdistyneiden Kansakuntain v. Kongon kiistassa. Rauhanneuvottelut saatiin alkuun puolueettomien valtioiden v:lla. Valtion v. työllisyyskysymyksessä näyttää välttämättömältä. Vakuutuslaitokset hoitavat riitansa mieluimmin ilman oikeuden v:a. — *Yhd.* pää-, sivuv.

väli-|isku *s. mus.* vrt. pää-, sivuisku. **-isäntä** *s. el.* eläin t. kasvi, jossa jk isäntää vaihtava loiseliö elää ennen täysimuotoiseksi kehittymistään. | Maksamadon v:nä (toukka- ja koteloasteella) ovat nilviäiset, pääisäntänä lampaat ja nautaeläimet.

välijakso *s.* **1.** Sonaatin viimeisen osan fuugamainen v. **2.** *rad.* = välitaajuus. **-muuntaja, -vahvistin, -vastaanotin** *s. rad.* = välitaajuusmuuntaja, -vahvistin, -vastaanotin.

väli|johto *s.* **-jännit|e** *s. sähk.* Kaukovoimansiirrossa käytetään suur- ja pienjännitteen välillä 3—45 kV:n v:teitä. **-jäsen** *s.* **-jäähdytin** *s. tekn.* Ilmakompressorin v. **-kaasu** *s.* Ellei auton vaihteisto ole synkronisoitu, on vaihdettaessa annettava v:a 'kaasutettava vaihteen ollessa vapaalla ennen sen siirtämistä uuteen asentoon'. **-kamari** *s.* toisten huoneiden välissä oleva kamari. | Ruokasalin ja salin välinen v. **-kammio** *s.* **-kannat|in** *s.* Katon pää- ja v:timet. **-kan|si** *s.* Laatikko, jossa kannen alapuolella on v. — Vars. *mer.* pää- t. yläkannen alapuolella oleva aluksen kansi. | V:nen matkustajat. **-kappale** *s.* **1.** välissä oleva, välittävä kappale. | Myssyn reuna- ja v:et. Männän päätä ja vartta yhdistävä v. **2.** vars. *vanh.* väline. | Ne v:et [= kihlat] taidamme ostaa itsellemme jälestäpäin KIVI. Antautua haureuden v:eksi. A. oli vain tahdoton v. mahtavampien kädessä. Muistele toki vähemmin minua kuin häntä, jonka kädessä minä ainoastaan olin v., kehno ase KIVI. — Kirjalli-

suus sivistyksen v:ena. Armon v. 'armonväline'. -- koston v:eksi vihitty ihmiselämä KOSKENN. **-karsina** *s. anat.* rintaontelon keskellä keuhkojen välissä oleva tila, jossa sijaitsevat sydän, aortan yläpää, henkitorven alapää, keuhkoputket ja ruokatorven keskiosa. **-karsinapinta** *s. anat.* välikarsinaa rajoittava keuhkon kovero pinta. **-katollinen** *a.* V. savupirtti. **-katoton** *a.* V. asumus, halkovaja. **-kat|to** *s.* sisäkatto, laipio, laki. | Kellarin, navetan v. Jos läävän vesikatto on lämpimän pitävä, ei v:toa tarvita. V:on täytteet. **-kauppa** *s. liik.* ulkomaankauppa, jossa tavara ostetaan ulkomailta ja myydään edelleen jhk ulkomaiseen paikkaan; vrt. kauttakulku-, transitokauppa. **-kauppia|s** *s.* välikaupan harjoittaja; myös yl. kauppias, joka myy ostamiaan tavaroita edelleen toisille kauppiaille. | Tukkukauppiaat ym. v:at. **-kau|si** *s.* kahden ajankohdan t. ajanjakson välinen kausi. | Maailmansotien v. Tauti puhkesi lyhyen v:den jälkeen uudelleen. — *Erik.* varhaiskeväästä t. myöhäissyksystä lähinnä vaatetusta ajatellen. | V:den vaateparsi. **-kausitakki** *s.* vrt. ed. erik. | V. on talvitakkia ohuempi, mutta kesätakkia paksumpi.

välik|e[78*] *s.* välissä (eristeenä, täytteenä tms.) oleva kappale t. osa. | Kaukalo jaetaan puisilla v:keillä neljään osaan. Tapulin lautakerrosten v:keinä käytettyjä lankunpätkiä. Mutterin ja ruuvinkannan väliin asetettava rengasmainen v. — *Erik.* **1.** *kirj.* ladelman rivin pituinen täytekappale, jonka avulla levennetään rivinväliä, väliste, regletti; vrt. loitto, ohuke, suluke. | V:keillä ladottua tekstiä. **2.** *mus.* sävellyksen kiinteiden ryhmien (teemojen, sikermien tms.) välissä esiintyvä yhdistävä ja välittävä säveljakso. | Moduloiva v. Sinfonian pääteemasta sivuteemaan johdattava v.

välikeholkki *s. tekn.*

välikeino *s. harv.* (apu)keino, (apu)väline. | Sana on ihmisajatuksen tärkein v.

välike|laatta *s. tekn.* **-levy** *s. tekn.* **-rengas** *s. tekn.*

väli|kerros *s.* Talon pohja-, väli- ja yläkerros. — Villakarvassa on kolme kerrosta: ulko-, väli- ja sisäkerros. Särkymättömän lasin v:kerroksena käytetään tavallisesti selluloidia. Luoti, jossa on teräsvaippa, lyijyinen v. ja terässydän. Liitukerrostuma, jossa on ohuina v:kerroksina limsiötä. Kutakin [neuleen] kavennuskerrosta seuraa v. **-kerta** *s. harv.* = ed. **-kertomu|s** *s.* kertomuksen, runoelman tms. lomassa esitetty, pääjuonesta irrallinen t. siihen vain höllästi liittyvä kertomus; vrt. episodi. | "Seitsemään veljekseen" veljesten esittäminä sisältyvät tarinat ja muut v:kset. **-ketju** *s.* Vaunuja yhdistävä v. **-kirja** *s.* **1.** kirjallinen sopimus, sopimuskirja, kontrahti. | Myllyn paikkaa, kauppaa koskeva v. Vuokranantajan ja vuokralaisen keskinen v. Patsaan veistämisestä [kuvanveistäjä] A:n ja kaupungin välillä tehty v. Kansanteatteri uusinut nykyisten näyttelijäin kanssa tekemänsä v:t. — *Kuv.* -- miksi emme vetäis pientä viivaa yli jonkun pykälän omantunnon v:ssa? KIVI. — *Yhd.* kauppa-, vuokrav. **2.** *liik.* kirjanpidossa = yhdistelykirja. **-kirjakauppa** *s. metsät.* kauppavälikirjaan perustuva metsäkauppa. **-kisat** *s. mon.* = väliolympialaiset.

välikkeellinen[63] *poss a.*, vars. *kirj.* (< välike) jossa on (käytetty) välikkeitä. | V. ladelma. Väljä, v. teksti.

välikkeetön[57] *kar.a.*, vars. *kirj.* (< välike) jossa ei ole (käytetty) välikkeitä. | V. ladelma, petiitti.

välik|kö[2*] *s.* **1.** ahdasalainen välipaikka, loma, sola. | Puolapuiden, ketjun, nuottiviivaston v:öt. Tallin ja heinäladon v. Betoniin jäävät v:öt. Mättäiden v:öissä kasvaa sammalta. Pesä oli kannon ja irronneen kaarnan muodostamassa v:össä. — *Erik.* pieni välihuone, us. sisäeteinen. | V:ön kautta päästään tuvasta kamariin. V. estää keittiön käryjen tunkeutumisen muihin huoneisiin. V:ön vaatenaulakko. — *Yhd.* ilma-, viljav.; porrasv.; ruokailu-, tarjoiluv. **2.** *kans.* (kaksijatkoinen) härkäparin vetoaisa, vanki.

väli|kohta *s.* Nikamien v:kohdat. Mättäiden upottavat v:kohdat. Äänne, jota lausuttaessa kieli kohoaa ylähampaiden ja suulaen etuosan v:kohtaan. Vain Kalevalan keskeisimmät kohdat luetaan runoina, v:kohdat korvataan proosatekstillä. **-kohtau|s** *s.* tavallisesta, normaalista elämän t. asioiden menosta poikkeava häiritsevä, huvittava tms. ohimenevä (pikku)tapaus. | Huvittava, tragikoomillinen, ikävä v. Hääseremonioissa sattunut häiritsevä v. Kokous sujui v:ksitta. — *Erik.* **1.** riita, metakka, kahakka. | Aseellinen v. Israelin ja Egyptin rajalla. Sodan syynä olivat rajalla sattuneet v:kset. Puolisoiden kesken syntynyt v. Tullissa sattui v. erään matkustajan kieltäytyessä avaamasta matkalaukkuaan. — *Yhd.* rajav. **2.** kertomuksessa tms. esitetty sivutapaus; *mus.* intermezzo. | Iliaan pääjuoni hukkuu v:sten paljouteen. Kuivakiskoista kerrontaa verevöittävät eräät koomilliset v:kset. **-koko** *s.* Ulstereita, 42—52 numeron, kaikkia v:ja [ilm.]. **-korva** *s. anat.* ohimoluun sisäinen korvan keskiosa, jossa ääniaaltojen aiheuttamat värähtelyt välittyvät kuuloluiden avulla sisäkorvaan, keskikorva; vrt. sisä-, ulkokorva. | V:n tulehdus. **-kude** *s. kut.* Kuviokude on villalankaa, mutta v. pellavaa. **-kudos** *s. anat.* kudoksen varsinaisten solujen välillä oleva kudos. | Keuhkon v. **-kulma** *s.* Tulosäteen ja lähtösäteen v. — *Erik. tekn.* teräkalujen terän (alapinnan) ja leikattavan pinnan välinen kulma, päästökulma. **-kysyjä** *s.* välikysymyksen tekijä. **-kysymy|s** *s.* hallitukselle t. sen jäsenelle eduskunnassa tehty, varsinaisen päiväjärjestyksen ulkopuolella käsiteltävä tiedustelu, interpellaatio. | Tehdä, esittää v. Kokoomuksen v:kseen vastasi oikeusministeri. V. johti epäluottamuslauseeseen. **-kysymyskeskustelu** *s.* välikysymyksen johdosta eduskunnassa käyty keskustelu. **-kämmen** *s. anat. el.* ranteen ja sormien (varpaiden) välinen käden (eturaajan) osa. | Ranne, v. ja sormet. **-kämmenluu** *s. anat.* kämmenluu. **-käräjät** *s. mon.* lakimääräisten käräjien väliaikana tarpeen mukaan pidetyt ylimääräiset käräjät. **-kä|si** *s.* **1.** välittäjä, vars. tuottajan ja kuluttajan välissä toimiva kauppias t. järjestö. | Käyttää jkta, toimia v:tenä. Kolumbia myy itse kah-

vinsa käyttämättä v:siä. V:sien kautta Intiasta kulkeutunut esine. Monen v:den kautta saatu tieto. 2. *välikä'dessä*, -teen 'kahden (ikävän) vaihtoehdon välillä, pulmallisessa tilanteessa'. | Olla pahassa, ikävässä, kiusallisessa v:dessä. Saattaa jku v:teen. Jäädä v:teen. Myyjä joutuu vaikeaan v:teen, jos ostaja huolimattomasti sormeilee pakattuja tavaroita. Lappalaiset joutuivat pahaan v:teen: he olisivat halunneet ostaa tavaroita Ruotsista, mutta eivät voineet, koska heitä oli kielletty maksamasta veroja Ruotsille. **-köysi** *s.* V. pitää nuottaveneet määrämatkan päässä toisistaan.

väli|laatta *s.*, vars. *tekn.* välikelaatta, välilevy. **-laipio** *s. rak. mer.* **-laituri** *s.* aluksen lähtö- ja päätelaiturin välinen laituri. **-lasku** *s.* lentokoneen (pitkällä matkalla) lennon päätepisteiden välillä tekemä lasku. | Tehdä v. Lentää v:itta. **-laskupaikka** *s.* **-laskuton** *a.* V. lento Helsingistä Kööpenhaminaan. **-lastaus** *s.* **-lattia** *s. rak.* välipohja, -permanto. **-lause** *s.* **1.** muun esityksen lomassa oleva, tav. sisällykseltään poikkeava lause. | Miesten vuoropuhelussa kuvasteli riidanhalu, jota emännät sopivin v:in tasoittelivat. -- puheessakin nuo leppeät takaajatukset tuntuivat pieninä v:ina SILL. **2.** *kiel.* päälauseen keskellä oleva sivulause; vrt. esi-, jälkilause. **-lau|ta** *s.* V:doilla lokeroihin jaettu hylly. **-lehdit|tää** *v.* -ys *teonn.* varustaa välilehdillä, interfolioida. | V:etty sana-, väitöskirja. **-lehti** *s.* kirjan tms. painettujen lehtien välissä oleva muistiinpanojen tekoon tarkoitettu tyhjä lehti. **-lehtinen** *a.* Jusleniuksen sanakirjan v. kappale. **-leuanluu** *s. anat.*, tav. *mon.* Kalan, linnun, lehmän v:t. **-leuka** *s.* useilla selkärankaisilla yläleuan etuosan luujatke. **-levy** *s.* — *Erik.* **1.** *tekn.* välikkeenä oleva levy, välikelevy, väli(ke)laatta. | Separaattorin kuulan v:t. Laakerin puoliskojen välinen v. Akseli, jonka asentoa voidaan säätää lisäämällä tai vähentämällä v:jä. **2.** *rak.* puuliitoksen sidelevy, joka lisää liittymispintojen välistä kitkaa. **3.** *anat.* Nikamain v:t '3—6 mm:n paksuisia kimmoisia levyjä, joiden välityksellä nikamain solmut liittyvät toisiinsa'. **-liha** *s. anat.* häpyraon ja peräaukon välinen osa lantionpohjaa. **-liha|s** *s. anat.* **1.** Kylkiluiden, jalkapöydänluiden v:kset. **2.** *harv.* pallea. **-liina** *s. vaat.* = raavelikangas, -liina. **-lista** *s.* Kerroksia ulkoseinässä erottava v.

välilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* jnk välityksellä vaikuttava t. tapahtuva t. toimiva, epäsuora;)(välitön, suora(nainen). | Suora tai v. voimansiirto. V. yhteys, vaikutus. Sodan seuraukset kohdistuvat v:sesti puolueettomiinkin maihin. Haavoittumisen v:sesti aiheuttama sairaus. Muurahaiset aiheuttavat v:sesti vahinkoa suojelemalla kirvoja. Aleksis Kiven näytelmät vaikuttivat v:sesti suomalaisen teatterin syntymiseen. Omaan havaintoon perustuva tai v:sesti päättelyn avulla hankittu tieto. — V. [= epäsuora] valaistus. V. tulipinta 'johon eivät vaikuta suoraan liekit, vaan palamiskaasut'. V:siä ovat mittausvälineet, joihin mitta ensin siirretään verrattavaksi suoranaiseen mittauskojeeseen. V. haavan parantuminen 'jossa haavan reunojen väliin muodostuu uudiskudosta'. V. [= jonkin matkan päässä väkivallan kohtaamasta paikasta sattunut] luunmurtuma. V. eli mitoottinen solunjakautuminen. V:set lannoitteet eivät sinänsä sisällä kasvinravinteita, vaan edistävät maaperän ravinteiden muuttumista kasveille sopivaan muotoon tai kiihottavat kasvien elintoimintoja. V. objekti (kiel. harv.) 'datiiviadverbiaali'. — Hallitsijan välittömien vasallien alapuolella oli suuri joukko heistä riippuvia v:siä vasalleja. V. [= välikäsien, esim. vientiliikkeen t. jnk toisen maan välityksellä tapahtuva] vienti. V:sissä vaaleissa valitaan ensin valitsijamiehet, jotka vasta toimittavat lopullisen vaalin. V:set verot, ks. vero 1.a.

välil|lä, -tä, -le *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) ja *adv.* vrt. välissä.

I. paikallisesti. **1.** sijainnista: kahden toisistaan ainakin suhteellisen etäällä olevan esineen, paikan tms. rajakohdan suhteen niin, että toinen on toisella, toinen toisella puolella; kahden esineen, paikan tms. välisellä alueella t. matkalla. **a.** *postp.* Paha liikenneonnettomuus eilen Lahden ja Heinolan v. Suomi sijaitsee 59. ja 70. pohjoisen leveysasteen v. Asemien v:le pysähtynyt juna. Löysin kadonneen kukkaroni työpaikan ja asunnon v:tä. Talojen v. on pitkä asumaton taival. Neuvottelijain v. oli leveä pöytä. Ja kaiken tämän lisäksi on meidän v:lemme ja teidän vahvistettu suuri juopa UT. V:lämme oli pitkä laivamatka. Peltojen v:le jääneet metsäsaarekkeet. Katon ja lattian v. riippuva valaisin. Riippua taivaan ja maan v. 'ilmassa'. Puhui kaikista asioista taivaan ja maan v. 'kaikista mahdollisista asioista'. **b.** *adv.* Ryijyn päät ovat punaiset, mutta v. on muitakin värejä. Aro ei ollut yhtenäistä lakeutta, vaan v. oli metsävyöhykkeitä. Täällä suo, tuolla tunturi ja v. kangasmaata. Vesi ei pääse yläkanavasta suoraan alakanavaan, koska v. on sulku. **2.** ulottuvuudesta, liikkeestä yms. **a.** *postp.* Sillan päiden v. oleva [= päästä toiseen ulottuva, päitä yhdistävä] kaari. Pylväiden v:le pingotettu köysi. Haapamäen ja Pieksämäen v. oleva rataosuus. Keskuksen ja esikaupunkien v. on raitiotieyhteys. Paikkakuntien v:le saatiin suora puhelinyhteys. Huoneiden v. [= huoneesta toiseen johtamassa] on ovi. Tampereen ja Porin v. [= Tampereelta Poriin ja päinvastoin] liikennöivät junat. Kulki edestakaisin pirtin ja navetan v. Postilaitoksen tehtävänä on postin kuljettaminen eri paikkakuntien v. Vähitellen kirjeet lakkasivat kulkemasta v:lämme. **b.** *adv.* Kun v. ei ollut siltaa, oli mentävä veneellä. En voinut soittaa, sillä puhelinyhteys v:tä oli katkennut.

II. vrt. väli I.3. **1.** *postp.* Raja-arvojen v. olevat [= toista raja-arvoa pienemmät, mutta toista suuremmat] arvot. Sadan ja tuhannen v. olevat luvut. 80 ja 150 asteen v. kiehuva neste. Potilaiden ikä vaihteli 18 ja 64 vuoden v. 'oli 18—64 vuotta'. 10:n ja 18:n v:le sattuvat arvot. Arvoasteikossa majurin ja kenraalin v. olevat upseerinarvot. — e:n ja a:n v. olevat [= säveltasoltaan e:tä korkeammat, mutta a:ta matalammat] sävelet. Laajojen rajojen v.

vaihteleva väri. Puhtaiden äärityyppien v. on monenlaisia sekamuotoja. Käyttäytymiseltään hän on herrasmiehen ja rentun v:tä. — Häilyä elämän ja kuoleman v. Unen ja valveillaolon v. Innostuksen ja masennuksen v. heilahteleva mieli. Horjui eri tyylien v. omaa tyyliään löytämättä. 2. *adv.* 150—240, kaikki v. olevat arvot mukaan luettuina. Sininen ja vihreä sekä kaikki v. olevat värit.

III. ajallisesti: kahden ajankohdan välisenä aikana; vrt. väli II. 1. *postp.* Kello 10:n ja 16:n v. 'kello 10:n jälkeen, mutta ennen kello 16:ta'. Vuosien 1939 ja 1945 v. Joulun ja pääsiäisen v. Joulujen [kans. 'joulun ja uudenvuoden'] v. Maailmansotien v. Aterioiden v. syötiin välipalaa. Näytösten v. yleisöllä on tilaisuus seurustella. Ehdin junien [= toisen junan tulon ja toisen lähdön] v. käydä kaupassa. Peräkkäisten käräjäin v. Esikoiskokoelman ja viimeiseksi jääneen teoksen v. A. julkaisi vain pienen runovihkon. Lepohetki työn v. 'lomassa'. Nuolaisi sormeaan aina lehden kääntämisen v. 2. *adv.* Matkaa jatkettiin, kun oli v. syöty. Teki ankarasti työtä, mutta lepäsikin v. Ukko pisti v. juoksuksikin. Seosta kiehutetaan aina v. hämmentäen. Pelto oli v. päässyt pahasti ruohottumaan. V. unohduksissa ollut menetelmä. Oli tässä v. semmoinenkin aika, ettei ollut juuri ruokaakaan. — V. [= erääseen aikaan, eräässä vaiheessa] luulin jo hukkuvani. Olisi hauska v. käydä ulkomaillakin. V. [= välistä] meillä oli hyvinkin hauskaa.

IV. kahden t. useamman keskinäisistä suhteista: kesken; vrt. väli III. 1. *postp.* Naapurusten v. oli vanhaa vihaa. Sukulaisten v. vallitsi sopu. Toverusten v:le oli kehittynyt lämmin ystävyys. Luottamus oli v:tämme hävinnyt. Koettaa rakentaa rauhaa riitapuolten v:le. Kaikki on selvää v:lämme. Onko Martan ja Väinön v. muutakin kuin ystävyyttä? Mutta nousi äkisti kiivas kina Timon ja Juhanin v:le KIVI. Pääkilpailun odotetaan tapahtuvan N:n ja P:n v. Perillisten v. tapahtuva perinnönjako. Suomen ja Englannin v. solmittu [par. Suomen ja Englannin solmima] kauppasopimus. Isän ja pojan v. käyty [par. isän ja pojan käymä] keskustelu. Ne sanat, jotka v:lämme äsken vaihdettiin, par. äsken vaihtamamme sanat. Asiasta lienee käyty epävirallisia neuvotteluja Ranskan ja Saksan v. [= Ranska ja Saksa lienevät käyneet jne.]. Kielten v. tapahtuu lainaamista ja muuta vuorovaikutusta. - - se olikin sitten yli vuosikauteen viimeinen tapaaminen hänen ja Oskarin v. SILL. — Näiden asioiden v. ei ole suurtakaan eroa. Tehdä ero joidenkin v., ks. ero 2. Sukulaislajien v. on aina joitakin yhtäläisyyksiä. Eri tyyppien v. on tapahtunut sekaantumista. Valita kahden vaihtoehdon v. Ratkaiskoon arpa v:lämme. Herra - - tuomitkoon tänä päivänä israelilaisten ja ammonilaisten v. VT. — S:n ohella tav. par. toisin. | Kilpailu yhtiöiden v. [par. yhtiöiden (välinen) kilpailu] kiristyi. Kosketus eri rintamanosien v., par. eri rintamanosien välinen kosketus. Erona kuorma- ja pakettiauton v. [par. kuorma- ja pakettiauton erona] on se, että - -. Tasapaino maailman eri talouspiirien v. [par. maailman eri talouspiirien (välinen) tasapaino] oli järkkynyt. Luonnos kulttuurisopimukseksi Suomen ja Unkarin v., par. Suomen ja Unkarin (väliseksi) kulttuurisopimukseksi. 2. *adv.* Aina oli eletty riidassa, mutta nyt oli v:le tullut pientä yhteisymmärrystäkin.

välilläoleva *a.* par. ⌒.

väli|lyönti *s.* lyönti, jolla koneella kirjoitettaessa saadaan tekstiin kirjaimen levyinen tyhjä väli. **-lyöntinäppäin** *s.* vrt. ed. **-|maa** *s.* Mittalinjojen v. Hämäläis- ja savolaisalueen v. Jokilaaksoja erottavat toisistaan karut v:maat. Suomi, Venäjän ja Skandinavian v. — *väli|maílla,* -mailta, -maille (postp:n t. adv:n tapaan) välillä. | Lentokone lienee tuhoutunut jossakin Kuusamon ja Rovaniemen v:mailla. Taloja ja niiden v:mailla peltoja ja niittyjä. Peltopyyllä on rinnan ja vatsan v:mailla ruskea läiskä. Mieliala riemun ja närkästyksen v:mailla. Värisävyltään platinan ja hopean v:mailta. Unen ja toden v:mailla. Elämän ja kuoleman v:mailla. **-maalaus** *s. maal.* pohjustuksen ja valmiiksimaalauksen välinen maalaus. **-maali** *s.* vrt. ed. **-maasto** *s.,* vars. *sot.* Asemien, joukkojen v. Tukikohtien v. haravoitiin vihollisista. **-mai|nen** *a.* Kivellä: välistä tapahtuva. | - - Pohjan-miesten v:set ryyppäykset kiemailivat hänen mieltänsä kummallisella voimalla. **-matk|a** *s.* etäisyys, väli. | V. seinästä toiseen. Lapin teillä v:at ovat pitkiä. V. edellä kulkevaan piteni. Vetäytyi turvallisen v:an päähän räjähdyspaikasta. Euklidisessa geometriassa v. lasketaan suoraa viivaa pitkin. 20 m:n v:oille [= toisistaan 20 m:n päähän, 20 m:n välein] pystytetyt pylväät. — *Sot.* matka joukon keskikohdasta vierekkäisen joukon keskikohtaan; vrt. etäisyys, väli. — Kuv. ja avartunutta käyttöä. | Pitää, säilyttää v. jkhun 'estää t. varoa tulemasta liian läheiseen suhteeseen'. Johtaja säilytti aina arvovallalleen sopivan v:an alaisiinsa. Kaisa osaa pitää innokkaimmatkin ihailijansa tarpeellisen v:an päässä. Kaupan porrastuessa v. tuottajasta kuluttajaan on kasvanut. Ajallinen v. Nykyhetkeltä puuttuu vielä tarpeellinen v. Paasikiven työn kokonaisarviointiin. V. aikomuksesta toteutukseen. **-matkataulukko** *s.* Rautateiden v. osoittaa eri asemien välimatkojen pituuden.

väli|meri *s. maant.* syvälle mantereiden sisään t. väliin pistävä sivumeri, joka pääsuunnaltaan poikkeaa mannerten pituussuunnasta; vrt. reuna-, sisämeri. | Tunnetuin v. on Euroopan ja Afrikan erottava V. **-merkin|tä** *s.* 1. välimerkintö. 2. välimerkkien käyttö t. pano, välimerkitys. | V:nän huolimattomuus. **-merkin|tö** *s.* Tekstiin lisätyt reuna- ja v:nöt. **-merkit|tää** *v.* -ys *teonn.* panna välimerkit tekstiin. | V:täkää seuraava teksti! V:tämisen säännöt. **-merkk|i** *s.* kirjoitusmerkkejä, joilla teksti jaetaan sanaryhmiin ymmärtämisen helpottamiseksi. | Piste, kysymysmerkki ja huutomerkki ovat ns. suuria v:ejä, pilkku, puolipiste, kaksoispiste, sulkeet, ajatusviiva ja lainausmerkki pieniä. **-merkkivirhe** *s.* **-metsä** *s. metsät.* siemen- ja vesametsän välimuoto. **-mie|s** *s.* 1. riidan sovittelija t. rat-

kaisija, välittäjä, välitysmies, -tuomari, sovintotuomari, uskottu mies; *lak.* riitapuolten valitsema henkilö, joka langettaa välitystuomion. | Olla v:henä riidassa, riitapuolten välillä. Myyjän ja ostajan yhdessä valitsema v. Jättää asia v:hen ratkaistavaksi. N.N. on lähettänyt professori J:n v:henään hieromaan sovintoa. Kun on akka puhemiehenä, niin on piru v:henä SL. -- yksi on Jumala, yksi myös v. Jumalan ja ihmisten välillä, ihminen Kristus Jeesus UT. **2.** *harv.* maan-, perinnönjaossa: jakomies. **3.** *liik. harv.* (kaupan)välitsijä, -välittäjä. **4.** *urh.* välihyökkääjä. | Vasen v. **-miesmenettely** *s. lak.* tavallisen tuomioistuinmenettelyn korvaava lainkäyttötapa, jota sovelletaan silloin, kun riitakysymys välityssopimuksen t. välittömästi lain määräyksen nojalla saatetaan välimiesten langettamalla välitystuomiolla ratkaistavaksi, sovinto-oikeus-, välitysmenettely, arbitraasi. **-miesoikeu|s** *s. lak.* vrt. ed.; *syn.* sovinto-, välitysoikeus. | Jättää riita v:den ratkaistavaksi. **-miessopimus** *s. lak.* sopimus, jossa jku sitoutuu toimimaan välimiehenä. **-mitta** *s.* Kärkien v. 2 m.

välimmiten *adv.* välillä, välistä, toisinaan, joskus, silloin tällöin. | Harjoituksissa sattuu v. pahojakin kompastuksia. Enimmäkseen soitimme kotona, mutta v. myös naapureissa. -- v. vingahtelivat koirat kovin kipeästi KIVI. Kehrääjän on v. kostutettava sormiaan vesisarvessa SILL.

väli|muoto *s.* ominaisuuksiltaan kahden muun välillä oleva muoto; vrt. sekamuoto. | Päätyyppien ohella on v:muotoja. Keltanolajien välillä on vähän toisistaan poikkeavia v:muotoja. Suurviljelijä, eräänlainen herran ja talonpojan v. Lounaspuku, šaketin ja arkipuvun v. Liskolintu on linnun ja matelijan v. Hiesu on hiedan ja saven v. Lauhkeaa ilmastoa voidaan pitää kuuman ja kylmän ilmaston v:muotona. Yksityiskapitalismin ja kommunismin v:muotoa edustaa valtiokapitalismi. **-muotoinen** *a.* välimuotona oleva, välimuotoa edustava. | Maitoja teuraslehmän v. kanta. V. epiteeli. **-mur|re** *s.* Savolais- ja karjalaismurteiden v:teet. **-muuntaja** *s. sähk.* kahden erijännitteisen suurjännitevirran välillä oleva muuntaja. **-muuri** *s.* Pihoja erottava v. — *Kuv.* Sukujen riita nuoria erottavana v:na.

välin *adv. harv.* väliin, välistä, toisinaan. | V. on turhanpäiväisiäkin asioita merkitty pöytäkirjoihin. Verityöt ol' lopetettu, / v. voittamallakin *CAJ.

väline[78] *s.* esine (työkalu, laite, koje, vars. kuv. myös asia, henkilö), jota käytetään apuna jssak työssä t. tehtävässä, jnk toiminnan harjoittamisessa, jtak tarkoitusta toteutettaessa, jhk päämäärään pyrittäessä tms.; apuneuvo, -keino, välikappale; vrt. ase, keino, tarvike, varuste. | Työssä, ammatin harjoittamisessa tarvittavat v:et. Lusikka, veitsi ja haarukka ovat aterioitaessa käytettäviä v:itä. Kynä, muste, paperi ym. kirjoituksessa tarpeelliset v:et. Kynsien hoitoon, siivoukseen tarvittavat v:et. Astiat ym. ruoanlaitossa tarpeelliset v:et. Kemiallisessa kokeessa tarvittavat aineet ja v:et. Opetus on kärsinyt sopivien v:iden puutteesta. Saha, kirves, vasara ym. kirvesmiehen v:et. Hammaslääkärin v:et 'instrumentit, kojeet'. Latojan, kalastajan, ompelijan, taikurin v:et. Suunnistajan v:et ovat kartta ja kompassi. Kainalosauvoja, proteeseja, siteitä ym. ortopedisia v:itä. Junat, autot, lentokoneet ym. liikenteessä käytetyt v:et. Puhelin, lennätin, radio ym. tiedotusliikenteen v:et. Sanomalehti, mainos ilmoittajan v:enä. — Maa, koneet, tehtaat, raaka-aineet ym. tuotannon v:et. Raha maksusuoritusten v:enä. Tavara on kaupan kohde, raha sen v. Kieli ajatusten ilmaisemisen v:enä. Sivistystyön v:et. Tarkoitus ja sen v. Lääketieteellinen tutkimustyö ei saisi olla tarkoitus, vaan v. ihmisten auttamiseksi. Sakramentti on Herramme Jeesuksen Kristuksen asettama pyhä toimitus, jossa Jumala näkyväisten v:iden kautta antaa meille taivaallisia armolahjoja ERKKI KAILA. Elämä ei ole korkein arvo, mutta korkein v. se kyllä on HOLLO. — A. on vain v. puolueensa valtapyrkimysten toteuttamisessa. Hyvin koulutettu joukko on mainio v. taitavan johtajan kädessä. — *Yhd.* askartelu-, ehkäisy-, havainto-, hengenpelastus-, hiihto-, ilmaisu-, ilmoitus-, ilotulitus-, kaasusuojelu-, kaivu-, kalastus-, kartoitus-, kauneudenhoito-, kehruu-, keitto-, kidutus-, kirjoitus-, kudonta-, kuljetus-, kulku-, kynsienhoito-, liikenne-, lypsy-, maalaus-, mainos(tus)-, maksu-, merkinanto-, metsästys-, mittaus-, muokkaus-, muuraus-, naamioimis-, nyrkkeily-, opetus-, paikkaus-, pelastus-, peli-, peseytymis-, piirustus-, propaganda-, puhdistus-, raivaus-, retkeily-, ruokailu-, sairaanhoito-, sammutus-, suojelu-, suunnistus-, taikomis-, taistelu-, tappo-, tiedotus-, tuotanto-, tutkimus-, työ-, tähystys-, uinti-, uitto-, urheilu-, valaistus-, viesti-, voimisteluv.; konttori-, laboratorio-, sairaalav.; armonv.; apu-, erikoisv.

välinearvo *s.*, vars. *fil.* vrt. itseisarvo 2.

välineelli|nen[63] *a. harv.* **1.** väline(id)en avulla tapahtuva. | Sauvaliikkeet ym. v:set riviliikkeet. **2.** Nykyaikaiselta kannalta todellisuutta tarkoin seurailevassa ja sitä kuvailevassa romaanissa -- ei ole suinkaan ensi sijassa kysymys jäljittelemisestä -- vaan tuo puoli on jotakin v:stä [= välineen asemassa olevaa], toisarvoista R.KOSKIMIES.

välineennimi *s. kiel.* verbistä johdettu välinettä ilmaiseva substantiivi, esim. heitin, himmennin, kannin, puhallin; *syn.* tekimennimi.

välineistö[1] *koll.s.* välineet. | Hammaslääkärin v. Opetustyössä käytetty v. — *Yhd.* ks. väline-s:n yhd:oja.

välineluettelo *s.*

väli|nen[63] **I.** *a.* **1.** gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä: välissä t. välillä oleva, vallitseva, tapahtuva tms. **a.** paikallisesti. | Tallin ja navetan v. sola. Tiilten v. rako. Luiden v. sauma. Valtakuntien v:set rajat. Solujen v. tila. Järvien v. kannas. Asemien v. rataosa. Jokien v. alue. Kolmion kaksi sivua ja (niiden) v. kulma. — Turun ja Hangon v. liikenne. Lontoon ja New Yorkin v. laivalinja. Hiilikärkien v. kipinä. **b.** Kahden vokaalin v. konsonantti. Koottujen teosten sarja, josta puuttuvat II ja V osan v:-

set nidokset. Lukuasteikon kahden kohdan v. osa. 100:n ja 150:n v:set arvot. Kilogramman ja gramman v:set painomitat. Lukujen v. erotus. c:n ja g:n v. intervalli. Punaisen ja oranssin v:set värisävyt. — Unen ja valveillaolon v. tila. — *Yhd.* vokaalienv. **c.** ajallisesti. | Sunnuntain ja maanantain v. yö. Vuosien 1809 ja 1863 v. aika. Purjehduskausien v:set talvikuukaudet. — *Harv.* ilman gen.-määräystä. | Vanhus muisti lapsuutensa tapahtumat, mutta v:set vuodet olivat unohtuneet. **d.** joidenkin kesken vallitseva t. tapahtuva, keskinen. | Sukulaisten v. avioliitto. Ihmisten v:set suhteet. Se on pelkästään meidän v:semme asia. Ranskan ja Englannin v. liitto. Suomen ja Norjan v. kauppasopimus. Suurvaltojen v. sota. Joukkueiden v. kilpailu. Osapuolten v:set neuvottelut. Naapurien v. kateus, riita. Kansojen v. rauha, sovinto. Pohjoismaiden v. kongressi. — Muodon ja sisällyksen v. suhde. Mittojen v. suhdeluku. Alkuperäistekstin ja käännöksen v. vastaavuus. Yksilöiden v:set eroavuudet. Sukukielten v:set yhtäläisyydet. — *Yhd.* ihmisten-, jäsenten-, kansain-, kaupunkien-, koulujen-, luokkain-, maiden-, puolueiden-, valtioidenv. **2.** poss. yhd:ojen jälkiosana. | Kiinteä-, tasav.; ahdas-, harva-, lyhyt-, pitkä-, tiheäv.; kolmiv.

II. *s. kans.* välihuone, välikkö. | Tallin ja heinäsuojan välissä oleva v.

välinivel *s.* Nilkkaluiden v:et. Pistoolin v. — *Kuv.* Tukkuliikkeet tuottajan ja vähittäisliikkeiden v:inä.

välinpitämät|ön *a.* -tömästi *adv.* -tömyys *omin.* joka ei tunne t. osoita kiinnostusta t. harrastusta, jstak välittämätön; piittaamaton, haluton, innoton, penseä, indifferentti. | Olla v. jstak, jnk suhteen. Voimmeko v:töminä seurata sivusta lähimmäisemme onnettomuutta? Hallitus tuntuu olevan perin v. maan kohtalosta. Olla v. pukeutumisessaan, pukeutumisensa suhteen. Euroopan valtiot olivat v:tömiä sekaantumaan Turkin asioihin. Istui v:tömän, melkein tylsän näköisenä. V. suhtautuminen. Suhtautua v:tömästi jhk. Uskonnollinen, sukupuolinen v:tömyys. [Käsitys, että] maailmankulku on koneellisten, sokeiden voimien tuote, v. hyvästä ja pahasta IT.

välin|selvitys *s. lak.* molemminpuolisten saatavien ja velkojen toteaminen ja selvittely, tilinteko. **-suoritus** *s. lak.* Tasinko on mm. maanjaossa kysymykseen tuleva v.

väli|näppäin *s.* = välilyöntinäppäin. **-näytös** *s.* näytelmässä tms. varsin. näytösten välissä esitetty muuhun esitykseen höllästi liittyvä t. siitä irrallinen näytös. — *Kuv.* välitapahtuma, -kohtaus. | Outo v. eilisessä YK:n yleiskokouksen istunnossa. - - kaksi v:tä, jotka kesän kuluessa olivat kunnallisten asiain jokapäiväisen menon oheen sattuneet K.KAJANDER. **-olympialaiset** *s. mon.* olympiakisojen välillä pidetyt ylimääräiset kisat. | Ensimmäiset ja toistaiseksi ainoat v. pidettiin Ateenassa 1906. **-osa** *s.* Akselin v. Sonaatissa sivu- ja päätösosan välissä oleva tavallisesti scherzomainen v. **-otsik|ko** *s.* Uutinen, joka on v:oilla jaettu kappaleisiin. **-otto** *s. tekn.* **1.** höyryn johtaminen höyrykoneesta esim. lämmitykseen. **2.** *sähk.* muuntajissa ja eräissä sähkökoneissa täyttä jännitettä pienemmän jännitteen saamiseksi käytetty järjestely. **-ottohöyry** *s. tekn.* **-ottoturbiini** *s. tekn.* höyryturbiini, josta sopivasta painekohdasta johdetaan höyryä esim. lämmitykseen. **-ovi** *s.* Keittiöstä olohuoneeseen johtava v.

väli|pahvi *s.* V:pahveilla lokeroihin jaettu laatikko. **-paik|ka** *s.* Kivien v:at. Pellossa erottuu kylvämättömiä v:koja. **-pala** *s.* **1.** Kehyssahan terien väliin asetetut v:t. **2.** varsin. aterioiden välillä syöty kevyt ateria, kahvi tms. | Syödä, ottaa, haukata v:a. Voileipää v:ksi. Luurouhetta kanoille v:ksi. — *Kuv.* Ohjelman v:na nähtiin hauska piirretty elokuva. V:ksi sopiva ajanvieteromaani. **-palanen** *s.* **-palkki** *s. rak.*)(pää-, valtapalkki. **-paperi** *s.* **-parru** *s.* **-patsas** *s.* **-permanto** *s. rak.* = välipohja. **-pilari** *s.* **-pinta** *s.* **-piste** *s.* Jokin v. janalta AB. **-pitsi** *s.* reunoistaan kahden kangaskappaleen väliin ommeltu t. ommeltava (pitkänomainen) pitsi. | Lakanan v. **-pohja** *s.* Laatikon, säiliön v. — *Erik.* **1.** kengän anturan ja sisäpohjan välinen vahvikepohja. **2.** *rak.* rakennuksen kerroksien välissä oleva tav. vaakasuora tasomainen rakenneosa, välipermanto. **-polvi** *s.* Esivanhempien perintötekijät ovat v:ssa ennättäneet muuttua. **-por|ras** *s.* — *Kuv.* Monen v:taan kautta asia pääsi vihdoin ylimpään virkaportaaseen. Rykmentin esikunta divisioonan ja pataljoonan v:taana. **-puhe** *s.* sopimus, kontrahti, stipulaatio. | Suullinen, kirjallinen v. Työsuhdetta koskeva v. Tehdä, pitää v. Toimeen ryhdyin sillä v:ella, että - -. — *Yhd.* palvelus-, vuokrav. **-puomi** *s.* **-putki** *s.* **-pu|u** *s.* **1.** Ikkunan v. Jalaksia yhdistävä v. Lautatapulin poikittaiset v:ut. **2.** *metsät.* pituudeltaan valta- ja aluspuiden välillä oleva puu. | V:iden latvukset ovat enimmäkseen valtapuiden välissä, näiden latvuksia alempana. **-pylväs** *s.* **-pyörä** *s.* **-päi|n, -päi|ten** *adv. harv.* välistä, välillä, toisinaan. | Naurahteli v:n itsekseen. [Naturalistejakin] huvitti v:ten mielikuvituksessaan retkeillä menneisyyteen TARK. **-päiv|ä** *s.* Oli työssä muutaman päivän kerrallaan ja laiskotteli v:ät. Joulun v:inä 'joulun ja uudenvuoden välisenä aikana'. **-pää** *s.*, vars. *kans.* väliaika, loma, keskeytys, tauko. | Sattui sopiva v. töiden lomassa. Sade pitää v:tä. - - kun alkuun päästiin, ei syntynyt jutussa v:tä ALKIO. Jos joskus sattui v. [= siemenpula], hankittiin uutta ohransiementä - - Norjasta PAULAH. **-päätö|s** *s. lak.* viranomaisen, vars. tuomioistuimen käsittelemässään asiassa tekemä ratkaisu, joka ei sisällä lopullista päätöstä. | Antamallaan v:ksellä oikeus lykkäsi asian seuraavaan oikeudenistuntoon.

väli|raha *s.* vaihtokaupassa rahana maksettu tavaroiden arvonerotusta vastaava korvaus. | Maksaa v:rahaa, v:rahoja. Vaihdoin turkkini ja sain v:rahaa 2 000 markkaa. **-raja** *s.* kahden alueen tms. välinen raja. | Tonttien, tilojen v. Joki kylien v:na. — *Sot.* (saman rintaman) toiminta-alueiden välinen raja. | Hyökkäävien joukkueiden v:na oli peltoaukeama. **-ra|ko** *s.* Ovenpuolikkaiden v. Säleiden v:oksi jätetään 2 cm. **-ratas** *s.* **-rauha** *s.* **1.** ennen lo-

pullisen rauhan solmimista tehty väliaikainen rauha; vrt. aselepo. | Altmarkin v. 2. *puhek.* Suomen talvi- ja jatkosodan välisestä ajasta. **-rauhansopimus** *s.* **-reaktio** *s. kem.* **-ren|gas** *s.* — *Kuv.* Puolustusketjun v. Rahvaanlatina klassillisen latinan ja romaanisten kielten v:kaana. **-rikko** *s.* välien, suhteiden rikkoutuminen. | Puolan ja Venäjän v. **-rima** *s.* **-rivi** *s.* **-rubriikki** *s.* väliotsikko. **-ruoka** *s.* Päivällisillä liemen ja liharuoan välillä tarjottava v. **-rusto** *s. anat.* Nikamien v. **-ryhmä** *s.* Keuhkokalat muodostavat kalojen ja sammakkoeläinten v:n. **-sarja** *s.* — *Fon.* V:n vokaali 'välivokaali'. — *Urh.* sarja, jonka ylärajana on painissa 73, nyrkkeilyssä 67 kg. | V:n painija. Kevyt, raskas v. **-satama** *s.* Pääte- ja v:t. **-sauma** *s.* sauma. | Laudoituksen v:t.

väliseinä *s.* Huoneiden v:t. Toimiston erottaa tehdassalista lasinen v. Kantava v. — Hinkaloiden, parsien v. Solujen, keuhkolohkojen v. Rustoinen v. jakaa nenäontelon kahtia. — *Kuv.* -- runoilija saattoi antaa lyyrillisen tunteensa hyökyä -- papintytärtä kohtaan, josta häntä ei mikään v. erottanut KOSKENN. [Jeesus] purki erottavan v:n, nimittäin vihollisuuden UT. **-laatta** *s.* **-levy** *s.*

väliseinämä *s.* Savukanavien v:t.

väliseinä|rakenne *s.* **-tiili** *s.* huokoinen, kevytrakenteinen, enimmäkseen väliseiniin käytetty tiili.

väli|seutu *s.* **-si|de** *s. anat.* Ranneluiden v:teet. **-silta** *s.* **1.** vrt. silta II.1. | Rautatievaunujen v. **2.** *kans.* välipermanto, -pohja. | Aitan v. -- koko huvilan v. huojui LEHT. **-soit|to** *s. mus.* kuvaelmien, näytösten, kantaatin osien tms. välillä esitetty soitinmusiikki; intermezzo. | Virsiä messuun yhdistävät v:ot.

väli|ssä, -stä, -in *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) ja *adv.* (välistä, väliin ks. myös erikseen) vrt. välillä.

I. paikallisesti: kahden tav. ainakin suhteellisen lähekkäisen esineen, paikan tms. suhteen siten, että toinen on toisella, toinen toisella puolella; kahden esineen, paikan tms. välisessä tilassa, lomassa, raossa.

1. *postp.* **a.** Istuin isän ja äidin v. Matkalaukku oli v:ssämme penkillä. Poliisit taluttivat miestä v:ssään. Tunkeutui kahden jonottajan v:in. Selloa pidetään soitettaessa polvien v. Orava kääntelee käpyä etukäpäliensä v. Savuke huulten v. Vesilinnuilla on varpaiden v. räpylät. Mutisi jotakin hampaiden v:stä. Painaa päänsä hartioiden v:in. Koira pakeni häntä koipien v. Luoti osui silmien v:in. Säleiden v:in jätetään 5 cm:n rako. Tonttien v. oleva aita. Huoneiden v. [= huoneita yhdistämässä] oleva ovi. Jäi auton ja seinän v:in. Jyvät murskautuvat myllynkivien v. Raha oli pudonnut lattialautojen v:in. Jalka jäi oven v:in 'rakoon'. Kirjan [lehtien] v. oleva lappu. Nukkua kahden lakanan, lakanoiden v. Paidan ja ihon v. Kivien v. kasvaa ruohoa. Kahden puun v:in ripustettu keinu. Paperimassa kulkee kahden telan v:stä. Kallioiden v:stä virtaava puro. Pisti päänsä esiin verhojen v:stä. Puiden v:stä vilkkuva järvi. Kahden harjun v. sijaitseva lampi. Vuorten v. [= keskellä] kyyhöttävä kylä. Puola on Saksan ja Venäjän v. — *Kuv.* sanonnoissa; ks. merk:iä ko. s:ien kohdalta. | Lukea jtak rivien v:stä. Paeta, olla häntä koipien v. Joutua vasaran ja alasimen v:in. Olla kahden tulen v., joutua kahden tulen v:in. Ampua, osua hännän ja metsän v:in. Mennä puun ja kuoren v:in. **b.** avartuneessa merk:ssä yhteyksissä, joissa on kysymys jnk estämisestä, häiritsemisestä, jhk puuttumisesta, sekaantumisesta tms. | Mennä tappelijoiden, riitapuolten v:in 'estämään tappelua, sovittamaan riitapuolia'. Tunkeutua rakastavaisten v:in 'häiritsemään rakastavaisten välejä, erottamaan rakastavaisia toisistaan'. Myyjän ja ostajan v:in ei kolmas henkilö saisi tunkeutua.

2. *adv.* **a.** Kaksi lautakerrosta ja v. täyte. Halkaisi sämpylän ja pani voita v:in. Hampaat kirskuivat kuin olisi ollut hiekkaa v. [Korkeushyppääjä] A. ylitti riman reilusti niin että ilmaakin jäi v:in. Isku oli osua päähän, mutta sain käteni v:in. Älä työnnä sormiasi v:in. — Panna kätensä, sormensa v:in (kuv.) '(koettaa) estää jtak, sekaantua jhk [tms.]'. Jos niin on suunniteltu, en minä pane kättäni v:in. Kukas käski mennä panemaan sormia v:in. **b.** vrt. I.1.b. | Koira olisi tappanut kanan, elleivät ihmiset olisi tulleet v:in. Pojat yrittivät toistensa kimppuun, mutta Matti ehti ajoissa v:in. Ellei maksua tai muuta laillista estettä tule v:in, tila myydään pakkohuutokaupalla ensi lauantaina. Asiassa on vielä v. [= esteenä, tiellä] monta mutkaa. Hanke ei ehtinyt toteutua, sillä sota tuli v:in. Suunnitteli ulkomaanmatkaa, mutta kuolema tuli v:in. Leena ja Jaakko olisivat nyt varmasti aviopari, elleivät sivulliset olisi tulleet v:in. Kun kaksi hieroo kauppaa, ei kolmas saa käydä v:in tarjouksineen. Ellei jotakin aivan erikoista tule v:in, on kala hänen AHO. **c.** *jättää, jäädä väliin* ilmaisemassa, että jk osana jhk sarjaan tms. kokonaisuuteen kuuluva kohta, aste, seikka tms. jätetään t. jää pois, sivuutetaan, jätetään t. jää huomiotta, käsittelemättä tms. | Tervehti kaikkia järjestyksessä, mutta jätti tahallaan v. [= tervehtimättä] rouva N.N:n. Jätämme v:in kolmannen luvun ja menemme suoraan neljänteen. Muut hyppäsivät myös tästä korkeudesta, mutta A. jätti sen v:in. Kaupungin vaiheista puhuttaessa jäi äsken v:in eräs tärkeä tapaus. V:in jääneet kieliopin kohdat voidaan käsitellä myöhemmin.

II. asemasta jnk asteikon, sarjan, järjestyksen tms. kahden kohdan suhteen; vrt. väli I.3. **1.** *postp.* Arvoasteikossa kersantin ja vääpelin v. oleva sotilasarvo. A. sijoittui tuloksellaan toiseksi voittajan ja kolmanneksi tulleen B:n v:in. Vedenkorkeus ei ole pysynyt säännöstelyrajojen v. C-duuriasteikossa f on e:n ja g:n v. Kaikki 5:n ja 6:n v:in sattuvat arvot. **2.** *adv.* Pukuja oli vain kokoja 42 ja 48 sekä muutama kappale v:in jääviä numeroita.

III. ajallisesti; vrt. väli II. **1.** *postp.* Heinä- ja syyskuun v. on elokuu. Saarnan ja loppuliturgian v. veisattava virsi. Käväisin auton tulon ja lähdön v. tervehtimässä tuttavaani. Pieni hengähdystauko kahden kilpailun v. Ate-

rian ja kahvinjuonnin v:in ei mahtunut montakaan työtuntia. Navettatöiden v. [= lomassa] emäntä keitti kahvit. -- rippikoulunsa v. oli tullut kotiin yksinäistä isäänsä tervehtimään SILL. — Ehdin naurunpuuskieni v. tuskin huokaista. Sanoa jtak toisten puheen v:in 'lomaan'. "Kyllä sinusta kankuri vielä tulee", kehui Gunilla-muori juttunsa v:in NUOLIV. "Kohta kai ne ovat minunkin päiväni päässä", puheli emäntä yskänsä v. KATAJA. **2.** *adv.* Paljon on sattunut tapaamisemme jälkeen, sotakin on ollut v. Siivosi huoneet, laittoi aamiaisen ja ehti v. lapsiakin hoitamaan. Kertoi asiansa ja pisti tuon tuostakin v:in leikkisän huomautuksen. "Mitäs sinä sanoitkaan?" kysäisi Antti v:in.

1. **väliste**[78] *s. kirj.* = välike.

2. **väliste** *adv. kans.* välistä. | -- ukko myhäilee, meloo tuolloin tällöin tuulen avuksi ja vihelteleekin v. J.SAULI.

välisti *adv.*, vars. *kans.* = seur. | V. saatiin nähdä nälkääkin. -- ehkä v. vähän haastelemmekin esikuvain ja tunnusmerkkein kautta KIVI. [Relatiivipronominit] viittaavat v. kokonaiseen lauseeseen E.N.SETÄLÄ.

välistä **1.** *adv.* toisinaan, joskus, silloin tällöin, ajoittain, väliin. | Kaikille sattuu v. erehdyksiä. Veikkasi säännöllisesti ja v. voittikin. Olen v. pistäytynyt häntä tervehtimässä. Kalaa tuli v. runsaastikin. — *välistä — välistä* toisinaan — toisinaan, joskus — joskus, milloin — milloin. | V. nauroi, v. itki. V. tärppäsi, v. ei. V. lempeä, v. julma. V. yksi, v. toinen. **2.** *postp.* ja *adv.* ks. välissä.

välist|ää[2] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *kirj.* asettaa välikkeitä rivien väliin. | Runsaasti v:etty ladelma. **2.** *kans.* maksaa väliä, välirahaa vaihtokaupassa. | "Vaihdetaanko kelloja?" — "Mikäpä siinä. Paljonko v:ät?"

väli|suunta *s.* Etelä ja länsi ja niiden v:suunnat. **-säl|e** *s.* Runon v:keet. — *Mus. harv.* välike. **-säiliö** *s.* **-sävel** *s. mus.* juurisäveltä puoli askelta ylentämällä t. alentamalla saatu sävel, jolla on juurisävelestä johdettu nimi ja joka ylennys- t. alennusmerkillisenä kirjoitetaan juurisävelnuotin paikalle viivastoon. | V:et soitetaan mustilla koskettimilla. **-sävy** *s.* Kaikki keltaisen ja oranssin v:t. **-sävykuva, -sävyotos** *s. valok.* ja painotekniikassa: kuva, jossa on harmaita pintoja mustien ja valkoisten ohella. **-taajuinen** *a. rad.* vrt. seur.

välitaajuus *s. rad.* vastaanottimessa (antennista saadun) lähetyksen taajuuden ja vastaanottimen oskillaattorin taajuuden sekoitustuloksena saatu (muuttumaton) taajuus. | Välitaajuutena käytetään televisiovastaanottimissa 38 MHz:ä. **-muuntaja** *s. rad.* välitaajuusvahvistimessa käytetty (suurtaajuus)muuntaja. **-vahvistin** *s. rad.* vahvistin, joka vahvistaa lähetyksen välitaajuisena. **-vastaanotin** *s. rad.* vastaanotin, jossa on välitaajuusvahvistin, supervastaanotin.

väli|takki *s.* välikausitakki. **-tanko** *s.* **-tapahtuma** *s.* Kertomuksen pääjuonen katkaiseva v. **-tappi** *s.* Heinäseipään v. **-tariffi** *s. liik.* [V.] syntyy siten, että kauppasopimuksia tehtäessä tullien alennukset myönnetään määräprosentteina enimmäis- ja vähimmäistullien erotuksesta IT. **-tasanne, -taso** *s. rak.* kerros-, lepotaso. **-tavoite** *s.*, vars. *sot.* **-tie** *s.* Suomen lainsäätäjä on käynyt näiden kahden äärimmäisyyden v:tä AK. **-tila** *s.* Kaksinkertaisen seinän v. Solujen v:t eli soluvälit. Raiteiden väliä on neljä metriä, ja tämä v. on päällystetty. — Kaasut tiivistyvät jähmeään olomuotoon ilman nestemäistä v:a. Maan hallinnollisessa elämässä tilapäisesti vallitseva v. Maallinen elämä on vain v. ennen iankaikkista elämää. Hän ei tiedä, millä täyttäisi sen tyhjän v:n, joka alkoi Olgan lähtiessä SILL. **-tilinpäätös** *s.* tilinpäätös, joka tehdään ennen varsin. tilinpäätöstä.

välit|in[56*] *väl.* < välittää. | Hihnojen tai muiden v:timien avulla liike siirretään muihin koneisiin. — *Yhd.* käskyn-, lämmönv.

väli|tisle *s.* välituloksena saatu tisle. | Kaasuöljy on vuoriöljyn v., joka tislautuu petrolin jälkeen n. 300°:ssa. **-todistus** *s.* koulussa väliarvostelun perusteella annettu todistus. **-toimenpide** *s.* väliaikainen toimenpide. **-tontti** *s.* kulmatonttien välillä oleva tontti.

välitse *adv.* ja *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) lomitse, välistä. | Sormien, haarojen v. Luovia karien v. Tie kiemurtelee kukkuloiden v. Puunrunkojen v. välkkyvä järvi. Kirosi hampaittensa v. Hymyili kyynelten v.

välitsijä[14] *tek. liik.* kaupanvälitsijä, (kaupan)välittäjä, meklari.

välit|tyä[1*] *pass.v.* (< välittää I) siirtyä, joutua jhk [tms.] jnk välittämänä. | Liike v:tyy haarukasta jouseen. Kalan pyristelyt v:tyvät vapaa myöten käteen. Lukijalle ei läheskään aina tarkalleen v:y se vaikutelma, minkä kirjoittaja on sanoillaan tahtonut saada aikaan. Se lyyrillis-objektiivinen kuva Hellaasta, joka v:tyy Koskenniemen matkakirjasta VILJANEN.

välittäj|ä[16] *tek.* < välittää I. *(1.)* Voimajohto energian v:änä. Kärpäset tartunnan v:inä. Vesireitit liikenteen v:inä. Sanomalehti on ennen kaikkea uutisten v. Arabialaiset itämaisen kulttuurin v:inä. Kieli tiedon ja kokemuksen v:änä. Italialla oli aikoinaan tärkeä asema idänkaupan v:änä. — Kristus v:änä Jumalan ja ihmisten välillä. — *Erik.* **a.** Tuotteiden markkinoiminen kauppiaiden ym. v:ien avulla. Jätti kiinteistön v:än myytäväksi. — *Liik.* = kaupanvälitsijä, -välittäjä, meklari. — *Yhd.* pörssiv. **b.** = puhelunvälittäjä. **c.** *kut.*, tav. *mon.* kangaspuiden osista, jotka välittävät polkusten liikkeen niisivarsiin. **d.** *tekn.* mäntähöyrykoneissa sylinterien välinen tila, jonka kautta höyry kulkee sylinteristä toiseen. **e.** *mus.* = mediantti. **f.** *yhd.* Asunnon-, kiinteistön-, paikanv. *(2.)* Toimia v:änä riita-asiassa. Englanti ryhtynee v:äksi Laosin selkkauksessa. — *Yhd.* rauhanv.

välittäjäis|et[63] *s. mon.* kaupan tms. välittäjälle maksettu korvaus, välityspalkkio. | Maksaa v:iä.

välittäjäma|a *s.* V:iden osuus Suomen kaupassa.

välittäjän|asema *s.* Kristuksen v. Jumalan ja ihmisten välillä. Saksan v. ulkomaankaupassamme. **-tehtävä** *s.* **-toimi** *s.*

välittämätön[57] *kielt.a.* < seur. II; us. *syn.* piittaamaton. | Metsänhoidosta v. isäntä. Muodol-

lisuuksista v. seurustelu. Tosiasioista v. poliittinen suunpieksentä.

välit|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.*; välitys ks. erikseen.

I. 1. olla t. toimia välineenä t. tekijänä, jonka kautta, jota pitkin, jonka mukana, avulla [tms.] jk siirtyy, johtuu, kulkeutuu, toimitetaan [tms.] jstak jhk; olla yhdyssiteenä, -elimenä. | Hammaspyörä v:tää akselin pyörintäliikkeen toiseen akseliin. Voimansiirtohihna v:tää moottorin energian puimakoneeseen. Hermot v:tävät aivoista lähtevät käskyt ruumiin eri osiin. Keskus v:tää puhelun haluttuun numeroon. Tartunta leviää usein hyönteisten v:tämänä 'mukana'. Tavallisesti ilma v:tää ääniaallot korvaamme. Tulilanka v:tää sytytyskipinän panokseen. Portaat ja hissi eri kerrosten yhteyttä v:tämässä. Liikennettä v:tävät rautatiet, laivat, autot, lentokoneet ym. Jumalanpalvelus v:ettiin kaiuttimilla myös kirkon ulkopuolelle. Vastaanotin v:tää radiolähetyksen kuuntelijoille. Konsertti, joka v:etään kaikkien asemien kautta. Suomen televisio lähettää Eurovision ohjelmat Ruotsin television v:täminä. Pekka v:ti [= toi] Alman kirjeen minulle. Postin v:tämät lähetykset. Erkki v:ti [= kertoi] uutisen toisille pojille. Aistiemme meille ulkomaailmasta v:tämät tiedot. Arabialaisten länsimaille v:tämät itämaiset sadut. Kukin sukupolvi v:tää perinnettä myöhemmille. Elokuva, joka v:tää katsojalle aidon kuvan Borneon elämästä. Käännös ei koskaan täysin pysty v:tämään alkuteoksen sisällystä. Palatsi, joka jälkimaailmalle v:tää jotakin entisaikojen loistosta. — *Erik.* **a.** toimia välikätenä, -miehenä, -portaana liike- tms. asioissa; hankkia t. toimittaa jklle jtak. | Agentin v:tämä kauppa. V. kiinteistöjä, asuntoja, työpaikkoja. Kaikenlaisia arvopapereita v:tävä liike. Pankkien v:tämät luotot. Avioliittoja ammattimaisesti v:tävä toimisto. Tekstiilituotteitamme ulkomaille v:tävä vientiliike. Kauppias v:tää tavaroita kuluttajille. Meijerien viime kuussa v:tämä maito. **b.** olla väliasteena, -muotona, -renkaana. | Käsnäjalkaiset ovat nivelmadoista tuhatjalkaisiin v:tävä niveljalkaisryhmä. — Vars. *välittävä* (a.) väliasteena, -muotona oleva, väli-, siirtymä-. | Puhtaiden tyyppien välillä on v:täviä sekatyyppejä. Kehityssarjan v:tävä jäsen. V:tävä muoto, tyyli. Äärimmäiset mielipiteet ja v:tävä kanta. Kansanlatina v:tävänä kielenä klassillisen latinan ja romaanisten kielten välillä. **2.** olla t. toimia välimiehenä, sovittelijana riita-asiassa; sovitella, sovittaa. | Koettaa v. riidassa, sodassa. YK ryhtynee v:tämään Hollannin ja Indonesian selkkauksessa.

II. vars. kielt. yhteyksissä. **1.** *intr.* elat:n ohella: huolia, perustaa, piitata, pitää väliä. **a.** ottaa varteen, lukuun, huomioon, kiinnittää huomiota. | Ei noin pienestä vahingosta kannata v. Se on vain Aatu, ei hänestä kannata v. Kielloista v:tämättä. V. vähät, viis(i) [= olla välittämättä] jstak. Älä v:ä siitä, mitä ihmiset juoruavat. Kun hätä oli suuri, ei v:etty laista ja oikeudesta. En v:ä, vaikka menisi sauna ja maltaat SP. **b.** tuntea kiinnostusta. | En v:ä viiden pennin edestä tuollaisista romuista. Eero ei paljoakaan v:ä tytöistä. V:ätkö minusta ollenkaan [= pidätkö minusta ollenkaan, merkitsenkö sinulle mitään]? Hän ei harrastanut mitään, ei v:tänyt edes seuraelämästä. Huomaa, ettei kaupungin siisteydestä ole suuriakaan v:etty. | "Haluatko kupin kahvia?" — "Kiitos, en v:ä tällä kertaa." | -- jos v:ät, niin haastellaan vielä AHO **2.** *tr.* obj:na I inf.: pitää tarpeellisena; viitsiä; haluta, tahtoa. | Kun ei ole ollut asiaa, en ole v:tänyt tulla aikaisemmin. En nyt v:ä lähteä. Ei v:tänyt vilkaistakaan koko tyttöön. Oli asiastaan niin varma, ettei v:tänyt jälkiään salailla. Ei v:tänyt edes vaihtaa vaatteitaan vieraiden tullessa. En tiedä enkä v:äkään tietää. V:ätkö kuulla, mitä lehdet vaaleista kirjoittavat? Kuule, älä v:ä käydä [= älä käy, älä viitsi käydä] täällä silloin, kun Taavetti ei ole kotona M.MERENMAA.

välittömyysperiaate *s. lak.* periaate, että koko oikeudenkäyntiaineisto on esitettävä sille tuomioistuimelle, joka asian ratkaisee.

väli|tuki *s.* Sillan v:tuet. **-tukimies** *s. urh.* (keskus)tukimies. **-tukki** *s. metsät.* tyvi- ja latvatukin välinen tukki. **-tulo|s** *s.* Laskutehtävän v. Metallien rikastuksessa v:ksena saadut tuotteet. **-tun|ti** *s.* saman rupeaman kouluntuntien välinen lyhyehkö vapaa-aika. | 10 min:n v. V:tien aikana, v:neilla oppilaat eivät saa oleskella luokkahuoneessa. **-tuot|e** *s.* Typpihappoa valmistettaessa saadaan v:teena typpioksidia.

välity|s[64] *teonn.* < välittää I. **I.** vrt. välittää I.1. | Tietojen v. puhelimella, radiolla. Käskyjen v. ylemmistä portaista alempiin. Viestien perille saattamiseen käytetään myös taistelulähetin v:stä. Asuntojen v. Työpaikkojen v:stä harjoittava toimisto. Tuotteiden myyminen ilman kauppiaiden v:stä suoraan tuottajalta kuluttajalle. Pankkien harjoittama erilaisten maksujen v. — *jnk, jkn välityksellä* jnk, jkn välittämänä, kautta, avulla. | Tapin v:ksellä toisiinsa kiinnitetyt hirret. Navetta oli solan v:ksellä yhteydessä latoon. Moottori käyttää hihnan v:ksellä puimakonetta. Magneettivirta johdetaan roottorista liukurenkaan v:ksellä. Ruoka-astioiden v:ksellä tapahtuva tartunta. Ääniä tajuamme korvan v:ksellä. Sai tietää asiasta vasta radion v:ksellä. Toimittaa jk asia asiamiehen, postin, pankin v:ksellä. Tutustuin häneen veljeni v:ksellä. Sain kutsunne A:n ystävällisellä v:ksellä. Presidentti valitaan valitsijamiesten v:ksellä. Eurooppaan korttipeli levisi nähtävästi ristiretkeilijöiden v:ksellä. Ihmisen uskotaan alkuihmisen v:ksellä polveutuvan apinasta. — *Erik.* **1.** *tekn.* **a.** voimansiirtolaitteiden välittämä voimansiirto(tapa); myös *konkr.* voimansiirtolaitteista. | V. kampiakselista nokka-akseliin tapahtuu hammaspyörillä. — V:ksellä varustettu vintturi. Polkupyörän v:ksen muodostavat ketju ja ketjuhammaspyörät. — *Yhd.* hammas(pyörä)-, hihna-, ketju-, kierukka-, köysiv. **b.** = välityssuhde. | Suuri, pieni v. — *Leik.* Pikkupojilla on pienempi v. [= lyhyemmät jalat, tiheämpi askel] kuin aikamiehillä. -- koipien v. ei tahtonut millään tavalla riittää TATU VALKONEN. **2.** *liik.* vrt. välittää I.1.a. | Meklarien harjoittama v. Kiinteistöjen, arvopaperien v:stä harjoittava liike. —

Yhd. kiinteistön-, tavaranv. **3.** *sot.* lukemien (mittaus- ja ampuma-arvojen) antaminen välineeltä toiselle. **4.** *yhd.* Kuvan-, puhelun-, viestinv.; asunnon-, paikan-, työnv.; lanka-, radio-, rähdys-, sähköv. **II.** vrt. välittää I.2. | Riitapuolet päättivät turvautua sovinto-oikeuden v:kseen. Portugalin ja Angolan selkkauksessa on pyydetty Englannin v:stä. — *Yhd.* sovinnonv. **III.** *vanh.* ero, erotus. | Kaikille hän antoi, antoi ilman v:stä KIVI.

välitys|asema *s.* viesti-, radio- tms. asema, joka välittää viestin, lähetyksen tms. asemalta toiselle. **-ehdotus** *s.* välittävä ehdotus, sovitteluehdotus. | Työriitojen sovittelijan palkkariidassa tekemä v. Englannin v. Laosin kiistassa. **-hammaspyörä** *s.* **-kauppa** *s.* **1.** *liik.* kaupinta, komissio(kauppa). **2.** välikauppa; yl. välikauppiaan harjoittama kauppa. | Hollannin harjoittama v. **-keino** *s.* Kieli kulttuurin v:na. **-ketju** *s.* Polkupyörän v. **-koneisto** *s.* **-kulut, -kustannukset** *s. mon.* **-kyky** *s.* Puhelinkeskuksen v. **-lait|e** *s.* Vaihdelaatikko ym. v:teet. **-lautakunta** *s.* sovintolautakunta. | Keskuskauppakamarin v. **-liike** *s.* Karjataloustuotteiden v:ttä harjoittava yhtiö. — Rautakauppojen perustama konealan tukkuja v. **-maksu** *s.* **-menettely** *s.* = välimiesmenettely. **-mies** *s.* välimies, välittäjä, sovittelija. | Valtion lakon selvittämiseksi asettama v. **-muo|to** *s.* **1.** Viestiliikenteessä käytetyt v:dot. **2.** = välimuoto. **-oikeudellinen** *a.* vrt. seur. | V. menettely 'kansainvälisessä oikeudessa menettely, että kaksi valtiota uskoo riidan välitysoikeuden sitovasti ratkaistavaksi'. **-oikeu|s** *s.* **1.** vars. kansainvälisissä suhteissa: välimies-, sovinto-oikeus, sovinto-, välitystuomioistuin. **2.** *harv.* oikeus välittää jtak. | Pörssien v:det. **-palkkio** *s.* Pörssimeklarin v. eli kurtaasi. Kiinteistöjen välityksestä suoritettava v. **-pyörä** *s. tekn.* V. siirtää liikkeen pääakselista potkurin akseliin. **-pyörästö** *s. tekn.* **-pöytä** *s.* puhelinkeskuksen pöytä, johon puhelunvälityslaitteet on asennettu, keskuspöytä. **-ratas** *s. tekn.* **-rattaisto** *s. tekn.* **-sopimus** *s. lak.* asianosaisten kesken tehty sopimus riita-asian jättämisestä välimiesten ratkaistavaksi. **-suhde** *s. tekn.* pyörittävän ja pyöritettävän pyörän t. akselin pyörimisnopeuksien suhde. | Hammaspyörien v. **-tehtävä** *s.* Pankkien suorittamat v:t. **-teologi** *s.* välitysteologian kannattaja. **-teologia** *s.* Saksassa 1800-luvulla esiintynyt teologian suunta, joka pyrki yhdistämään uskon ja tiedon. **-toim|i** *s.* Kaupitsijan suorittamat v:et. **-toiminta** *s.* Pankkien, kiinteistötoimistojen v. Huoneenvuokramarkkinoilla harjoitettu v. YK:n v. Israelin ja Egyptin kiistassa. **-toimisto** *s.* — *Yhd.* asunnon-, työnv. **-tuomari** *s.* välimies, sovintotuomari.

välitystuomio *s.* välimies-, välitysoikeuden päätös, sovintotuomio. **-istuin** *s.* välitys-, sovinto-oikeus, sovintotuomioistuin. | Kansainvälinen v. **-menettely** *s.* välitys-, välimiesmenettely. **-sopimus** *s.* (valtioiden välinen) välityssopimus.

välitys|tyyli *s.*, vars. *rak.* tyylistä toiseen välittävä, edellisen ajan tyylimuotoihin uusia aineksia sulattava vaihe. | Suomen vanhimmat kivikirkot ovat romaanis-goottilaista v:tyyliä. **-työ** *s.* **-voitto** *s.* Liikkeen saama v. **-yrity|s** *s.* Ranskan ja Algerian selkkauksessa tehdyt v:kset. Palkkariidan sovittelijan turhat v:kset.

väli|tyyli *s.* Barokin ja rokokoon v:tyyliä oleva kalusto. **-tyypp|i** *s.* Päätyyppien lisäksi on v:ejä. **-|työ** *s.* muiden töiden lomassa tehty (tilapäis)työ. | Jäidennosto on pieni v. talviajojen lomassa. Kirjailijan v:työnään, v:töinään tekemä suomennos. Teki v:töikseen puuastioita. **-täyte** *s.* Seinän, hedelmäkakun v. Tomaatit on pakattu ilman v:ttä.

välit|ön[57] *a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* **1.** ilman väliasteita t. -vaiheita oleva, jhk liittyvä tms., ilman minkään välitystä tapahtuva, toimiva, vaikuttava tms., suora, suoranainen;)(välillinen. | V. kosketus, yhteys. Navetan v:tömänä jatkeena oleva heinäsuoja. Myymälän v:tömässä yhteydessä oleva varasto. Valaan pää liittyy v:tömästi ilman kaulaa vartaloon. Neuvostoliiton v:tömät [= raja]naapurit. V. [= suoraan liekkien vaikutuksen alainen] tulipinta. V. [= suoraan valonlähteestä jhk tuleva] valo. Päivänvarjo suojaa v:tömältä auringonpaisteelta. V:tömässä solunjakautumisessa solusta syntyy suoraan kaksi uutta solua. V. haavan paraneminen 'jossa haavan reunat ilman uudiskudoksen muodostumista kasvavat suoraan toisiinsa kiinni'. Pisaratartunta on v. eli suora tartuntamuoto. V:tömään havaintoon perustuva tieto. V. [= ilman välikäsiä tapahtuva] tavaranvaihto, vienti. Tulitukiportaan suorittama v. saatto (sot.) 'hyökkäyksen aikana ilmaantuvien, hyökkäysjoukkoa lähellä olevien maalien tulitus'; vrt. yleinen saatto. V. vaikutus. V. hyöty. Potilaalla ei tällä hetkellä ole v:öntä hengenvaaraa. V:tömän uhan alainen rintamanosa. - -vamman v:tömästi tahi välillisesti aiheuttama sairaus LK. — Hallitsijan v. [= suoraan hallitsijan alainen] vasalli. V. [= lähin suoranainen] esimies. Varuskunnan päällikön v:tömänä käskynalaisena on varuskunnan komendantti. Franz Liszt ja hänen v:tömät [= hänen henkilökohtaista opetustaan saaneet] oppilaansa. Valtion v:tömässä hoidossa olevat [= valtion itsensä hoitamat] tiet. V:tömästi opetusministeriön alainen museo. V:tömästi yhdistyksen käytössä oleva rahasto. — Kansanvalta voi olla v. tai edustuslaitokseen perustuva. V:tömät vaalit 'joissa äänestäjät valitsijamiehiä valitsematta suoraan äänestävät haluamaansa ehdokasta'. V:tömät verot, ks. vero 1.a. — Us. par. toisin. | V. [par. lähin, lähi]ympäristö. Talon v:tömässä läheisyydessä [par. aivan talon lähellä] oleva kaivo. Eteisestä pääsee v:tömästi [par. suoraan] keittiöön. V:tömästi [par. aivan] torin laidassa sijaitseva museo. V. [par. suoranainen, lähin] seuraus. Palasi v:tömästi, par. heti. V:tömästi [par. heti] juhlan jälkeen V:tömästi [par. juuri] ennen tuloa. **2.** luonteesta, mielialasta, tunteista, käyttäytymisestä yms.: luonnollinen, luonteva, teeskentelemätön, pingottumaton, vilpitön, avoin. | V. ja iloinen ihminen, luonne. V. kuin lapsi. A. on pikemmin v. luonnonlyyrikko kuin mieterunoilija. V. tunne, ilo, mielenpurkaus. V., herttainen esiintymistapa. Lapsen v. suhde vanhempiinsa. V., suoraan sydämestä tuleva puhe. V:tömän tuoreesti maalattu maisemakuva.

väli|urakka *s.* urakka, jossa urakoitsija teettää työt joko aika- tai urakkapalkalla palkkaamillaan työntekijöillä. **-vahvistin** *s. sähk.* pitkiin lennätin- ja puhelinjohtoihin ja -kaapeleihin kytketty tehonvahvistin. **-vaihe** *s.* Elämän, kehityksen v. Taudin kulussa sattui kuumeeton v. Taittoriipunta v:ena turmariipunnasta alas tultaessa. **-vaih|to** *s. tekn.* mekaaninen laite, joka välittää voiman voimakoneesta työkoneeseen, voima-akselista käyttöakseliin tms. | Hihnapyörät hihnoineen ym. v:dot. Hammasratasvälityksinen v. Lokomobiilin ja puimakoneen välinen v. **-vaihtoakseli** *s. tekn.* Valta-akselin ja käyttöakselin välinen v. **-valli** *s.* **valssi** *s.* Painoväri tulee v:n välityksellä painovalssiin. **-verho** *s.* esirippu. | Teatterin v. Temppelin v. **-viikko** *s.* Joulunpyhien v. **-viiva** *s.* **-viljely** *s. maat.* tav. matala- ja nopeakasvuisten kasvilajien viljeleminen korkeampien ja hidaskasvuisempien välissä. **-viljelykasv|i** *s.* Mansikat puutarhan v:eina. **-vivah|de, -vivah|dus** *s.* Vihreän ja sinivihreän v:teet. **-vokaali** *s.* **1.** *fon.* vokaali, jota äännettäessä suusola on puoliavara, välisarjan vokaali, puoliavoin, puoliavara, puoliväljä vokaali (esim. *e, o* ja *o*). **2.** = švaa(vokaali). **-vuori** *s. vaat.* vuorin ja päällisen välissä oleva kangas. | Paidankauluksen v. säilyttää sen ryhdin. Päällystakki, jossa on lämmin v. **-vuorikan|gas** *s. vaat.* Vatiini, raavelikangas ym. v:kaat. **-vuo|si** *s.* Vaalien v:det. Vuodesta 1937 lähtien yhtä v:tta lukuun ottamatta. **-vyöhyke** *s.* **-vär|i** *s.* vrt. pää-, seka-, taittoväri. | V:ejä ovat päävärien pareittaiset sekoitukset: oranssi, violetti ja vihreä. — Tumma, vaalea tai jotakin v:iä.

väliäpitämätön *a.* tav:mmin välinpitämätön.

väljennin[56*] *väl. met.* pitkä hampaallinen teräspuikko, joka metallitöissä vedetään reiän läpi, niin että tämä muodostuu puikon poikkipinnan mukaiseksi.

väljennys[64] *s.* **1.** väljentäminen. | Reiän v. — *Metsät.* = väljennyshakkaus. **2.** väljentämisen tulos. | Putki, jonka päässä on suppilomainen v. Sääntöihin tehty v. **-hakkaus, -hakkuu** *s. metsät.* varttuneessa metsikössä suoritettava tuntuva harvennus, jonka ensisijaisena tarkoituksena on puiden paksuuskasvun tehostaminen. **-pora** *s. met.* = kalvinpora.

väljenty|ä[1*] *pass.v.* (< väljentää) tulla välj(emm)äksi, väljetä, laajentua, laajeta. | V:nyt laakeri, mäystin. Sydämen laajenemisella tarkoitetaan sen onteloiden v:mistä. — Talletusten ahtaat maksimirajat ovat v:neet. Uusi kokoelma on osoituksena A:n runoasteikon v:misestä. - - väljentyi hänen ahdistunut mielensä jälleen JÄRN.

väljentäjä[10] *tek.* — *Met.* par. väljennin.

väljen|tää[8] *v.* tehdä välj(emm)äksi, avartaa, laajentaa. | Reikää v:netään viilalla. Putki v:netään 15-milliseksi. Takkia on kainaloista hiukan v:nettävä. Uudessa asemakaavassa on rakennustiheyttä v:netty. Taimiston v:täminen 'harventaminen'. Metsikön v:täminen; vrt. väljennyshakkaus. — Amatöörisääntöjä on v:netty. - - niin eloansapa v:tää myös ihminen innoin *MANN.

välje|tä[34] *v.* väljentyä, avartua, laajentua, laajeta. | Kengät v:nevät käytössä. Etelämpänä salmi v:nee. Mitä korkeammalle hän ehti kukkulan lapetta nousta, sitä enemmän taivas v:ni ja aamun valkeus vahvistui SILL.

väljyy|s[65] *omin.* < väljä. | Huoneiston, työpukimien v. - - jos ei tilaa töllissämme, niin onpa v:ttä nummella tässä KIVI. — Romaanin rakenteen v. Asetuksen sananmuodon v. jättää mahdollisuuksia erilaisille tulkinnoille. [Avioliittoa koskevissa] seikoissa ei nainen salli v:ttä JOTUNI. — *Erik.* **1.** = kaliberi. | Metsästyskiväärin tavallisin v. **2.** *tekn.* = holkkuma.

väljyysvara *s. käs. vaat.* Takakappaleen v. syötetään tasaisesti etukappaleen reunaan.

välj|ä[11] **A.** *a.* -ästi *adv.* (väljyys ks. erikseen) tilava, avara, laaja;)(ahdas, tiukka.

I. *konkr.* **1. a.** vaatekappaleista, siteistä, aukoista yms. | V. turkki, hame. Takki on selästä liian v. V:ästi laskeutuva päällystakin selkä. — V. side, kääre. Turhan v. vyö. Ympärysmitta otetaan kyllin v. V. tuppi, reikä. Liian v:äksi ammuttu tykinputki. V:äksi kulunut sylinteri. V:ästi reikäänsä sopiva tappi. Jousen on päästävä liikkumaan kotelossaan vapaasti, joskaan ei liian v:ästi. — *Fon.* V. [= avara] huuliaukeama, artikulaatioaste. **b.** oleskelu- tms. tiloista. | V. asunto. Koulussa oli v:ät tilat. Vieraiden lähdettyä talossa tuli v:empää. Asua v:ästi 'tilavassa asunnossa'. Lauteille mahtui v:ästi neljä miestä. V. [= avara, laaja] näköala. Tultiin lopulta v:ille, korkeille ahoille KIVI. **c.** vesistä: aava, aukea, laaja. | Soutaa kaislikosta v:ään veteen. Päästiin saariston sokkeloista v:emmille vesille. - - noilla v:illä vesillä, / ulapoilla auke'illa KAL. — *välj|ällä,* -älle (adv.) V:ällä oleva vyö. — *S:sesti.* - - kunnes aukenisi taas veden v. [= ulappa] ja saisi antaa huristaa H. LOUNAJA. — *Kuv.* Keskustelu pääsi v:emmille vesille. Vientikauppamme pyrkimys v:emmille vesille. **2.** ryhmityksestä yms.: harva. | V. ryhmitys. V:ään siemenpuuasentoon kaadettu metsä. V. jono. V:ään, v:ästi istutetut taimet. V:ästi rakennettu kaupunki. Marttia miellytti paremmin kävellä v:emmässä väessä AHO. — V. [= väljäluinen, avorakenteinen] hevonen, lehmä. **3.** tulpasta yms.: höllästi reiässään oleva t. reikäänsä sopiva. | V. tappi, korkki. V:äksi kulunut mäntä. **4.** vesimäärästä: runsas. | Pyykki huuhdotaan v:ässä vedessä. Sienet on keitettävä v:ässä vedessä.

II. *abstr.* runsaasti liikkumatilaa, monia (toiminta-, tulkinta- tms.) mahdollisuuksia sisältävä t. suova tms. **1.** Hinta on vaihdellut v:issä rajoissa 'laajoissa rajoissa, paljon'. Tässä suhteessa määräykset ovat kovin v:ät. Määritelmä ei saa olla liian v. V. sanamuoto. Lakia on tulkittu kovin v:ästi. V:ät [= laajat] toimintamahdollisuudet. Sana, jonka merkitys on erittäin v. ja epämääräinen. Tällainen jako on liian v. 'summittainen'. Kovin v. [= vapaa] moraali. — Käyttelee rahoja kovin v:ästi 'runsaasti, vapaasti'. **2.** Olo vieraissa ei ollut yhtä v:ää ja vapaata kuin kotona. V. ja huoleton kulkurielämä. Ateenassa kasvatus oli v:empää [= vapaampaa] kuin Spartassa. — Etelämaalaisen luonne on yleensä v:empi ja liikkuvampi kuin pohjoismaa-

laisen. -- meluavaa puhelua, laulunpätkiä ja huilutuksia, joilla sotilas näyttää v:än [= huolettoman, rempseän] luontonsa HAANPÄÄ. -- nuorekasta, v:ää ja avonaista laulurunoutta TARK. Lapio ja kanki eivät kylläkään hänen kässissään enää heiluneet yhtä v:ästi [= helposti, vaivattomasti] kuin vuosia sitten H.ASUNTA. — Asia oli jätettävä v:empään [= vähätöisempään, kiireettömämpään] ajankohtaan.

III. *välj|ällä*, -älle (adv. kans.) irti, irrallaan, vapaana. | Kanat päästettiin häkistä v:älle. Nuorukainen tempasi keksinsä, työnsi tukin v:älle ja hyppäsi selkään LINN.

B. *s.* **I.** *kans.* tav. sisäpaikallissijoissa (aitaamattomasta ulko)metsästä, jossa karja saa kulkea vapaana. | Lehmät ovat v:ässä. Karja laskettiin kotipihasta v:ään. **II.** *kal. harv.* = harva IV. **III.** yhd:ssa peurav.

väljähdyttä|ä[2*] *kaus.v.* < väljähtyä. | Liian runsaan käytön v:mä kielikuva.

väljähihainen *a.* V. päällystakki.

väljähkö[2] *mod.a.* -sti *adv.* V. jalkine. Takin v:sti laskeutuva selkä.

väljähtymät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Hyvin pullotettua v:öntä kaljaa. — *Kuv.* Milloinkaan v:öntä runoutta.

väljähty|ä[1*] *v.* vars. juomasta, ruoasta, hajusta: menettää ilman vaikutuksesta, säilytyksen huonouden tms. vuoksi tehonsa, tuoreutensa, raikkautensa, tulla epämiellyttävän laimeaksi, laimeta, laimistua, laimentua, miedontua. | Kalja, samppanja v:y. Kahvi on huonossa pakkauksessa v:nyt. Heinien v:nyt tuoksu. Heitä vastaan lehahti v:nyt savunhajuinen lämmin KATAJA. — *Kuv.* Vanhuksen v:neet veret. Mielenkiinto, innostus v:y. Tunteet v:vät. V:nyt ilmaus, lauseparsi. V:nyttä isänmaallista runoutta. Ennen pitkää monet sävellykset v:vät ja unohtuvat. Lehtien tiedot v:ivät kolmenkin päivän vanhoiksi. Hän tunsi itsensä hirveän vanhaksi, raihnaaksi ja v:neeksi L.ONERVA.

väljähtä|ä[2*] *v.* tav:mmin ed. | Sahti on v:nyttä. — V:nyttä sentimentaalisuutta.

väljälti *adv. harv.* Huoneistossa oli v. [= runsaasti] tilaa.

väljäluinen *a. maat.* avorakenteinen. | V. lehmä.

väljän|lainen[63], **-puoleinen** *a.* väljähkö. | V. reikä, kenkä.

väljä|suinen *a.* V. kannu, pullo. **-tuppinen** *a. kasv.* V. heinä.

välk|e[78*] *s.* **1.** välkyntä, välkähtely, hohde, hohto, kiilto, kimallus, kimmellys, loiste. | Timantin, silkin, fosforin v. Uistimen, lohen kylkien v. Sähkövalojen, nuotion v:keessä. Hopea-astiaa hangataan, kunnes se saa kauniin v:keen. -- tasaiseksi leikatussa tummassa tukassa oli jo harmaata v:että RAILO. — Auringon v. järven pinnalla. Veden, meren v. Tähtien v. -- tähtiyön vienossa v:keessä KIANTO. — Silmien hurja, vihainen v. Silmissä kujeellinen, iloinen, ylpeä v. Poro makaa hengettömänä, mutta sen silmissä on vielä elon v:että. — *Kuv.* Silloin tällöin pieni toivon v. kirkastaa mieltä. — *Yhd.* auringon-, silmä(i)n-, valonv.; tähti-, väriv. **2.** jälkiosana eräiden kiiltävien mineraalien nimissä. | Piki-, sarvi-, sinkkiv.

välkehti|ä[17*] *v.* välkkyä. | V:vä koru. Lehdellä v:vä kastepisara. Lattia v:i kiillotuksen jäljiltä. Soutajan paljas selkä v:i auringossa. Särjen v:vät kyljet. Auringossa v:vä hanki. Pakkasyön v:vä taivas. Muorin kasvoilla v:i sanomaton ilo. Silmät v:vät älyä. — *Kuv.* Tuhannet muistot v:vät mielessäni.

välkelaskuri *s. fys.* = tuikelaskuri.

välke|ä[21] *a.*, vars. *kans.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* väljä, tilava, avara. | V. tupa, kivinavetta. Laatokan v:ät näköalat. Virta avautui v:äksi suvannoksi. Paikoin oli v:ää metsää, paikoin tuli vastaan tiheä viidakko.

-välkkei|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* < välke. | Heikko-, himmeä-, kirkasv.; auringon-, hopean-, kristallin-, kullanv.

välkky[1*] *s.* **1.** välke, kimallus. | -- sa kultiin kukkulasi luo / ja v:yn virtojesi vuo *MANN. **2.** *mer.* **a.** = välkkyloisto. **b.** lyhyempi kuin 2 sekunnin valomerkki; vrt. vilkku. **3.** puhelimen sähköinen merkinantolaite, jonka ankkuriin kiinnitetty liikkuva levy näkyy valkoisena t. mustana sen mukaan, kulkeeko johdossa virta vai ei.

välkkyil|lä[29] *frekv.v.* < välkkyä. | Puiden lomasta v:evä järvi.

-välkkyinen[63] *poss.a.* Hopea-, kulta-, tähtiv.

välkkyloisto *s. mer.* välkkyjä näyttävä loisto.

välkkyväi|nen[63] *a. ylät.* välkkyvä. | Taivas v:sin jalokivin / omaa ylhäisyyttään vartioi KOSKENN.

välkkyvä|pintainen *a.* V:pintaista silkkiä. **-siipinen** *a.* V. sudenkorento.

välk|kyä[1*] *v.* -yntä[15*], (harv.) -kynä[14] *teonn.* kimallella, kimmeltää, loistaa, hohtaa, kiiltää, säihkyä, läikkyä, välkkää, välkehtiä, välkähdellä; tuikkia. | Timantti, miekanterä v:kyy. Kiillotuksen jäljiltä v:kyvät kupariastiat. Jalokiviä v:kyvä kruunausviitta. Huoneisto v:kyy puhtauttaan. V:kyvän valkoinen pellavaliina. Harakan metallilta v:kyvät sulat. Meri, hanki v:kyy auringossa. Kuuraisina v:kyvät koivut. Silmät oudosti v:kyen. Nauraa, että hampaat v:kyvät. Etäältä v:kyi majakan valo. Tähtien v:yntä. -- siivet v:kyi valkeana, / silmät selvänä tulena KAL. -- katselivat -- kelmeitten revontulten v:kynätä KIVI.

välk|kää[2*] *v.* tav:mmin välkkyä, välkähdellä. | V:kävä helmi, jää, tähti. Hopealle v:kävä ulappa. Valjaiden soljet v:kävät. -- jyskä kuin ukon jyrynen, / v:ä kuin tulen välähys! KAL. -- kasvot hohtaen, silmät kiiluen ja hampaat v:käen SEPPÄNEN.

välkyt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | V. säilää. -- koivunlehdet v:televät auringonvaloa SILL.

välkyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < välkkyä. | V:ti miekkaansa. Hampaitaan v:tävä susi. -- päivän v:täissä [= saadessa välkkymään] monen keihään, kilven LARINK.

välkäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* (< välkähtää) välkkyä, välkehtiä. | Hampaat v:telivät kuin helmet. Siian hopealle v:televä kylki. Silmissä pahaenteinen v:tely.

välkähdy|s[64] *teonn.* < välkähtää. | Vilkkuvalon v:kset. Iskevän puukonterän v. — *Kuv.* Kasvoilla näkyi tyytyväisyyden v. V. v:kseltä

muistui hänen mieleensä synkän suvun tarina LEINO. — *Yhd.* valonv.
välkähdytt|ää[2*] *kaus.v.* (*rinn.* välkä(h)yttää[2*]) < seur. | V:i miekkaansa nuotion loisteessa.
välkäht|ää[2*] *mom.v.* < välkkyä. | Salaman v:äessä. Silmät v:ivät käskevästi. Urossorsan metallille v:ävä pää. — *Kuv.* Hänen päähänsä v:i vaarallinen ajatus.
välly|t[1] *s. mon.* vuode- t. rekipeite, jonka sisäpuoli on tehty villoineen parkituista (lampaan)-nahoista ja jossa tav. on päällisenä raanu tm. kangas; *syn.* nahkaset. | Lämpimät v. Maata v:jen alla, sisässä, v:issä. Kyllä sopu sijaa antaa ja rakkaus v:jä levittää SL. — *Harv.* lievänä voimasanana. | "Voi vanhat v.", naurahti talon emäntä AK. — *Yhd.* lampaannahkav.; rekiv.
vällött|ää[2*] *v. kans.* jaaritella, höpistä, löpistä. | "Abraham, minun poikani, joka myös Aapoksi kutsutaan", v:i Vimpari tosissaan PAKK.
välmehti|ä[17*] *v.* välkkyä, läikehtiä. | Himmeästi v:vä vesi. -- tuvan ikkunoissa v:vät pystyvalkean lieskat H.ASUNTA.
välppä[11*] *s.* **1.** *maat.* hyvin harva puulistoista, varvuista tms. tehty seula, jota on käytetty tähkien erottamiseen pahnoista; harv. puimakoneen pahnasilta. **2.** kaltevaan kehykseen kiinnitetyistä puisista t. teräksisistä pystyrimoista tehty säleikkö, jolla seulotaan soraa, perunoita tms. heittämällä seulottava (lapiolla) rimoja vasten. **3.** *tekn.* pumppujohdon, vesivoimalaitoksen turbiinikammion tms. edessä oleva vankkasäleinen teräs- t. puuhäkki, joka siivilöi uiskentelevat kiinteät kappaleet; vrt. hila. — *Yhd.* hieno-, karkeav.; kalav. **-seula** *s.*
välp|ätä[35*] *v.* -päys[64] *teonn.* seuloa (välpällä). | V. viljaa.
välskäri[5] *s.* = haavuri. — *Yhd.* komppanian-, rykmentinv.
vält|ellä[28*] *frekv.v.* -televästi *adv.* -tely[2] *teonn.* < välttää. **1.** väistellä, kartella; vrt. välttää A. | Käveli rapakkoja v:ellen. Hiihtoreitti v:telee kovin jyrkkiä nousuja. — V. jkta, jkn tapaamista, seuraa. V. ponnistuksia, ravintolaelämää. V:eltiin henkilökohtaisuuksiin menemistä. Ratkaisua v:televä viivytystaistelu. V:televä lausunto, katse. Vastata v:televästi. Sai v., ettei iskenyt päätänsä kattoparruihin. Heikki v:teli tavata Leilaa. Asiaan ryhdyttiin pitkien v:telyjen perästä. — *Intr.* V. tapaamasta jkta. **2.** *harv.* kelvata, menetellä; vrt. välttää B. | -- olisin saanut paistikkaamme aivan kullankiiltäviksi — mutta varmasti v:televät ne näinkin J.SAULI.
vältti[4*], **-aura** *s.* = kääntöaura.
vält|tyä[1*] *pass.*, harv. *refl.v.* < välttää. **1.** *harv.* siirtyä tieltä, syrjään, pois, väistyä. | V:y syrjähän vähäisen, / poikellaite tieltä poies KAL. -- ilon edestä v:tyköön ynseys ja murhe! KIVI. Kuhunka voisin v., / Sun kasvoistasi siirtyä? VK[V]. — Varastavat, kun silmä v:tyy 'ei huomaa, ei ole näkemässä'. Silmän v:tyessä pikku Pekka oli heti pahanteossa. — Tav. **2. a.** onnistua olemaan t. jäädä joutumatta jnk epäedullisen, epämiellyttävän, haitallisen, vaarallisen tms. kohteeksi, säästyä, varjeltua, pelastua jstak t. jltak. | V. selkäsaunasta, selkäsaunalta. V. onnettomuudesta t. onnettomuudelta, perikadosta t. perikadolta, ikävyyksiltä, epämiellyttäviltä yllätyksiltä. Viime hetkessä v:yttiin yhteentörmäykseltä. V. tartunnalta, taudilta. V. moitteilta, pettymyksiltä. Ei voi v. siltä vaikutelmalta, että kirjoittaja on ollut huolimaton. Piileskeli v:tyäkseen uteliaiden katseilta. Hädin tuskin v:yimme ajamasta nurin. Vain harva v:tyi saamasta tartuntaa. En voinut v. kastumasta. Hoitamalla koneenne hyvin v:ytte monilta turhilta kustannuksilta. **b.** subj:na jk epäedullinen, epämiellyttävä, haitallinen, vaarallinen tms. asia: jäädä pois, tulematta, tapahtumatta t. aiheutumatta, eliminoitua. | Tämä virhe olisi v:tynyt, jos tekijä olisi ollut huolellisempi. Monet onnettomuudet v:tyisivät, jos --. Suojatoimin taudin leviäminen saatiin v:tymään. Pitkän kuljetuksen haitat v:tyvät, kun tavara pakataan hyvin. Kun kirjoitetaan suhteellisen lyhyitä lauseita, v:tyy tyylin liiallinen raskaus. Suuri osa kustannuksista v:tyy järkevän suunnittelun ansiosta.
välttämiskeino *s.* Vilustumistautien v.
välttämättä *adv.* verbin ohella: ehdottomasti, tinkimättä, kerta kaikkiaan, välttämättömästi. | Tahdon v. päästä mukaan. Lausuntaesityksen täytyy v. kuulua ohjelmaan. Asia on v. hoidettava ensi tilassa. Ei hänen v. tarvitse olla sairas, vaikka hän onkin kalpea. Rikastua saa, mutta täytyykö v. ylpistyä!
välttämättömyy|s[65] *s.* **1. a.** ehdoton tarpeellisuus. | Ruoan, unen v. Uuden koulun v. on ilmeinen. Kysymys maanpuolustuksen v:destä. **b.** väistämättömyys. | Elämän totinen v. Jk tapahtuu luonnonlain v:dellä. **2.** konkr:mmin. **a.** ehdottoman tarpeellinen esine t. asia. | Matkalaukku on matkoilla v. Ruoka, vaatteet ym. elämän v:det. **b.** väistämätön asia t. asiaintila, pakko. | Sodan ei näissä oloissa tarvitse olla v. Väistämätön, pakottava v. Alistua v:teen. Taipua v:den edessä. Tehdä jtak v:den pakosta. [Lukuset] olivat v., jonka täytyi tulla kerran vuodessa *A.SIMOJOKI.
välttämättömyys|hyödyke *s. tal.* välttämätön, ihmisen perustarpeita tyydyttävä kulutushyödyke;)(ylellisyyshyödyke. | Ruoka, vaatteet ym. v:hyödykkeet. **-tarvik|e** *s.* välttämätön tarvike;)(ylellisyystarvike. | Vilja on v. Nykyaikaisen keittiön v:keet. **-tavara** *s.* välttämätön tavara;)(ylellisyystavara. | Elintarvikkeet, kankaat, astiat ym. v:t. V:in tuotanto, tuonti.
välttämät|ön[57] *a.* -tömästi *adv.*; välttämättömyys ks. erikseen. **1.** ehdottoman, aivan tarpeellinen, ehdoton. | V. tarvike. Ammatin harjoittamiseen v:tömät välineet. Hankittiin vain v:tömimmät huonekalut. Työssä v:tömät perustiedot. Palosuojelun kannalta v:tömät varotoimet. Auringonvalo on elämän v. edellytys. Pelloille v. kosteus. Oli tyydyttävä vain v:tömimpiin korjauksiin. Läsnäolosi ei ole v:öntä, mutta toivottavaa. Oli v:öntä toimia nopeasti. On aivan v:öntä, että pitäjään saadaan oma oppikoul:u. Älä kerro enempää kuin on v:öntä. — V. ehto (mat.) 'ehto, joka ilmoittaa, että jk väite voi

olla oikea vain kyseisen ehdon ollessa voimassa, mutta että ehdon ollessa voimassa väitteen ei aina tarvitse olla oikea'; vrt. riittävä ehto. — *S:sesti.* Rutiköyhää väkeä, jolta puuttuu v:töminkin. Palkka riitti vain kaikkein v:tömimpään. **2.** jota ei voi välttää, josta ei voi päästä, jota ei voi muuksi muuttaa tms., väistämätön, pakottava. | V. pakko. Minulla on illalla eräs v. meno. Kävi ulkona vain v:tömillä asioillaan. V:tömiin kuluihin varattu rahaerä. Unohdus on useimpien kirjojen v. kohtalo. Kuolema on v. tulos elämästä JOTUNI. Monille työ on vain v. paha. Tervehdyspuhe, juhlien v. paha. Pyhänäkään ei ole jätettävä tekemättä, mitä kristillinen rakkaus ja v. tarve vaatii. Vain v:tömimmässä tarpeessa käytettävä keino. Onko sinun jo aivan v:öntä lähteä? Tarvitsen v:tömästi [= välttämättä, ehdottomasti] uuden kesätakin. V:tömän tarpeellinen kapine, ostos, toimenpide.

välttäv|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* auttava, kelpuutettava, (vain) mukiinmenevä, (vain) kohtalainen; us. arvosanana. | V. taito, kunto, laatu. N. oli v. kirjoittaja. Useissa kouluissa ei ole edes v:ää piirustussalia. Osaan v:ästi saksaa. Selvisi tentistä v:in tiedoin. V:än kokoinen asunto. — Kouluarvostelussa: arvosanat 5—6; vrt. tyydyttävä. | Laulussa v. 6.

vält|tää[2*] *v.*; välttämättä, välttävä ks. erikseen. **A.** merk.-ryhmien raja ei aina selvä. **I.** *tr.* **1.** vars. *vanh.* väistää, kiertää. | Syöksyi vastustajaansa kohti, mutta tämä v:ti. Tutulla polulla osasin pimeässäkin v. kivet. Uusi tie vedettiin mäkiä v:täen 'kiertäen'. -- ei paatoa löytynyt yhtäkään, / jot' ei olis tottunut v:tämään A.OKSANEN. -- vikkelään v:tää hän eteen sattuvat tunturin rotkot ja kiertää äkkijyrkät louhikot KATAJA. — Lapset olivat pahanteossa heti, kun äidin silmä v:ti 'ei huomannut, nähnyt'. Laiskottelee isännän silmän vähänkään v:täessä. Vartijan silmän v:täessä pujahdimme portista. -- kun luuli piikahepakkojen korvien v:tävän, niin puheli lehmille KALLAS. **2. a.** partiaalisen obj:n ohella: koettaa päästä kohtaamasta jtak epämiellyttävää, ikävää, vaarallista tms., joutumasta sellaisen kohteeksi, tekemisiin sellaisen kanssa, tekemästä, aiheuttamasta, käyttämästä sellaista tms.; kaihtaa, karttaa, arastella, pakoilla, varoa. | V. jkta, jkn kohtaamista, seuraa. Salakuljettajat yrittivät v. tullimiehiä. Luonnonvaraiset eläimet yleensä v:tävät ihmisten läheisyyttä. Kierreltiin metsiä pitkin v:täen asuttuja seutuja. V. jkn katsetta. Hänen katseensa v:ti meitä. — V. vaaraa, onnettomuutta. Rangaistusta v:tääkseen pakeni ulkomaille. Koettaa v. [= koettaa olla tekemättä] virheitä, erehdyksiä. V:ä pahaa ja tee hyvää. Hiipi varpaillaan melua v:tääkseen. Potilaan on v:ettävä kaikkia ponnistuksia. V:ti tahallaan neuvotteluja. — V:ä [= älä käytä] epäselviä virkkeitä. Sanonta, jota normaalikielessä pitäisi v. Liian kireitä alusvaatteita on v:ettävä. Navetassa on v:ettävä [= navettaa rakennettaessa on vältettävä tekemästä] tarpeettomia ovia. — Obj:na kielt. että-lause. | -- jokainen kunnon ihminen -- v:tää, ettei käy arkiaskareisiin parhaassa pyhäpuvussaan ALKIO. — Melko *harv.* obj:na I inf. | V:ti katsoa suoraan silmiin. V:än enää kysellä, muistaako toinen ALKIO. -- "ruustinnaksi" puhuteltu v:ti tarttua Joosepin ojennettuun käteen KIANTO. **b.** totaalisen obj:n ohella: päästä joutumasta jnk epämiellyttävän, ikävän, vaarallisen tms. kohteeksi, tekemisiin sellaisen kanssa, tekemästä t. aiheuttamasta t. käyttämästä sellaista tms.; säästyä, pelastua, välttyä jstak t. jltak. | V:in iskun väistämällä. V:ti sivuun heittäytymällä varman kuoleman. V:tivät piilopaikassaan vihollisen silmän. Ei ainoakaan virhe v:tänyt hänen kriitillistä katsettaan. Meidän onnistui v. vartijain huomio. Auto luisui tieltä, eikä onnettomuus ollut v:ettävissä. Varotoimet tulipalojen v:tämiseksi. Ihminen ei voi v. Jumalan tuomiota. V:ti rangaistuksen pyytämällä anteeksi. Sanomalehtien saatua vihiä asiasta skandaalia ei voitu v. Kirjatyöntekijäin lakko v:etty. Nämä vaikeudet v:etään, jos --. Uusi työmenetelmä, jossa aikaisempien epäkohdat on v:etty. -- haureuden syntien v:tämiseksi olkoon kullakin miehellä oma vaimonsa UT. — Rakennus, jossa ei täysin ole onnistuttu v:tämään vieraan tyylin vaikutusta. En voinut v. alakuloisuuden tunnetta. Lukija ei voi v. sitä vaikutelmaa, että tekijä ei ole ollut asiastaan täysin perillä.

II. *intr.* **1.** *harv.* väistyä, väistää; vrt. A.I.1. | -- v:ti vasemmalle, jossa Järvelin oli tiellä KILPI **2.** III inf:n elat:n ohella vastaten merk.-ryhmiä A.I.2.a ja b. | Koetin v. kohtaamasta häntä. V. katsomasta jkta silmiin. V:täkää kastelemasta jalkojanne. V:ti antamasta sitovia lupauksia. V:ti huolellisesti tulemasta liian tutuksi. V:ä vihastumasta! Peräännyttäessä on v:ettävä joutumasta omien joukkojen tuleen.

B. kelvata; riittää. | Ei takki enää hyvä ole, mutta se v:tää. Vanha rakennus saa v. vielä pari vuotta. Suupellit ovat messinkiä, vaikka rautaisetkin v:täisivät. Huonompikin sellaiselle herralle v:tää. Onkivavaksi v:tää vaikkapa pihlajan vesa. -- v:tää ne semmoisen mökin seinät paperoimattakin KIANTO. Ka, v:tääpä tuo Liisakin Jussin laiselle miehelle, vaikka on kierosilmä LASSILA. Kun ei v:ä, niin kelvatkoon KAUPPISH. — Vähempikin v:tää. Astioita ei tarvinnut pestä kuumalla vedellä, v:ti kun huuhtaisi kylmässä. — *Kans.* En minä sohvaan istu, v:än minä [= riittää että istun] penkilläkin. Ka, v:änpä tuota minäkin lattialla [päivällislevolla] LASSILA. — *Yksipers. kans.* Jopa nyt v:ti [= jopa nyt jotakin, sattuipas ikävästi], kun lehmä kuoli. No nyt sinun v:tää [iron. = kelpaa], kun kasvosi on paleltuneet MERIL.

vältäväkisin *adv.*, vars. *kans.* väen väkisin, aivan väkisin. | Tuppautui v. toisten mukaan.

väly|nen[63] *s. kans.* rakennusten välinen sola, välinen, välikkö. | Emäntä katsoi itselleen edullisemmaksi puikkia jauhopuodin ja liiterin v:seen ALKIO.

väly|s[64] *s.* **1.** väli(alue, -tila). | Kahden muurin tyhjä v. Kaksinkertaisen permannon v. Nokkosperhosen etusiipien v. on keltainen. [Ursula] katsoi kapteenia silmien v:kseen tähtää-

villä silmillään HEPOR. — *Tekn.* = holkkuma, liikuntavara. | Laakerin v. 2. välimatka. | Marjapensaat istutetaan 2 m:n v:ksin. — *Mat.* (vanh.) intervalli, väli. 3. *valok.* ja optiikassa: objektiivin ja okulaarin t. kuvatason väliin asetettava välikappale.

välystä[15] *s. harv.* väli, välys. | - - kaikki oksien ja runkojen v:t TALVIO.

väläh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < välähtää. | Taivaalla v:telivät häikäisevät salamat. Vilkkuloiston v:tely. Valjaiden helat v:telivät. Keihäänkärjet v:telivät auringossa. Auringon v:tely aironlappeissa. Vedessä v:teli salakoita. Puiden välistä v:teli järven pinta. Kullalle, kullalta v:televää brokadia. V:televän kiiltävä tukka. Hampaiden v:tely. Eloisasti v:televät silmät. — *Yksipers.* Satoi, jyrisi ja v:teli. — *Kuv.* Kaameita ajatuksia v:teli miehen mielessä. Nerokkaan pakinoitsijan älyn v:tely.

välähdykselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* (*rinn.* väläyksellinen) välähdyksenä näkyvä, välähdyksenomainen. — *Kuv.* Asian v. oivaltaminen.

välähdyksenomai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.*; *rinn.* väläyksenomainen. — *Kuv.* Yhtäkkinen, v. ymmärtäminen. Uutinen, joka v:sesti paljasti vihollisen aikeet.

välähdyksittäin *adv.* (*rinn.* väläyksittäin) välähdyksinä. | V. näkyvä valo. — *Kuv.* Maailmansotaa v. esittävä elokuva. Omaelämäkerta, joka v. paljastaa tekijänsä luonteen.

välähdyksittäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* (*rinn.* väläyksittäinen) välähdyksittäin näkyvä t. tapahtuva. | V. valo. — *Kuv.* Asiayhteyksien intuitiivinen, v. huomaaminen.

välähdy|s[64] *teonn.* (*rinn.* väläys) < välähtää. *(1.a.)* Salaman, valon v. Majakka heittää säännöllisin väliajoin voimakkaampia v:ksiä. Tykin suuliekkien v:kset. Auringon v. ohi kiitävän auton tuulilasissa. — *Yhd.* salaman-, valonv. *(b.)* Silmissä tuikahti leikillinen v. Katseessa käväisi pieni kateuden v. *(2.a.)* Ehdin nähdä hänet vain v:kseltä 'vilaukselta'. V:ksiä [= lyhyitä, välähdyksenomaisia katkelmia] ensi viikon radio-ohjelmasta. Radioimme muutamia v:ksiä parhaillaan käynnissä olevista mestaruuskilpailuista. Oheisessa kuvasarjassa v:ksiä Pariisin kevätmuodista. Teoksessa on paikoin huumorinkin v:ksiä. Eilisessä juoksussa nähtiin v:ksiä poikiemme nykykunnosta. Toivon, että kuvaukseni antaa edes v:ksen Kiinan oloista. — *Yhd.* uutisv.; ennakko-, uusintav. *(b.)* V:ksenä kävi mielessä kuoleman ajatus. Asia selvisi minulle yhdessä v:ksessä. Tällaiset nerouden v:kset ovat tuiki harvinaisia. Sielussa kävi pieni toiveikkuuden v.

välähdyskuv|a *s.* V:ia ensi viikon elokuvasta. - - runoelma pienenee yksityisiksi lyyrillisiksi v:iksi VILJANEN.

välähdyt- = väläyt-.

väläht|ää[2*] *v.* 1. a. äkillisestä valoilmiöstä: välkähtää, leimahtaa, pilkahtaa, tuikahtaa, vilkahtaa. | Taivaalla v:i salama. Nopeasti v:ävä merkkivalo. Märkä aironlapa v:ää auringossa. Pilvenraosta v:i esiin päivänsäde. Vedessä v:ää siian hopeinen kylki. Käsi iski ja puukonterä v:i. Huulten raosta v:i näkyviin hohtava hammasrivi. Huone v:i valoisaksi kuin päivällä. — *Yksipers.* Ensin v:i ja sitten jyrähti. Kolautin pääni että silmissä v:i. **b.** äkillisestä silmien ilmeestä, katseesta. | Silmät v:ävät vihasta, ilosta. Kissan silmät v:ivät vihaisesti. Silmissä v:ää kiukku, riemu, ihmetys. Isän katseessa v:i veitikka. Kasvoilla v:i valoisa hymy. — *Yksipers.* Opettajan silmälasien takana v:i pahaenteisesti. 2. avartunutta ja kuv. käyttöä. **a.** äkkiä, vilaukselta näkyviin t. havaittaviin tulemisesta t. näkyvissä, havaittavissa käymisestä: vilahtaa, pilkahtaa. | Elokuvassa v:ää tuolloin tällöin tuttu näkymä. Ohjaajan leijonankynsi v:ää näkyviin varsinkin näytelmän joukkokohtauksissa. Tämä aihe v:ää pikimmältään vielä sinfonian finaalissa. - - luvussa v:ää esiin ainakin yksi elävä, mieleenpainuva kuva KOSKENN. **b.** äkillisestä mieleen tulemisesta, juolahtamisesta, muistumisesta, äkillisestä huomaamisesta, oivaltamisesta. | Mielessä v:i uhkarohkea ajatus. Mieleeni v:i, että ovi oli jäänyt auki. Päähäni v:i nerokas tuuma. Muisto menneiltä ajoilta v:i mieleen. Silloin v:ää silmiin [muistikuvassa] se vintti HEPOR. Sielun pohjalla v:i heikko toivo. Mietin ja mietin ja yhtäkkiä v:i [= oivalsin]: niinhän asia onkin!

välähyt- tav:mmin väläyt-.

väläykse|llinen[63], **-n|omainen** *a.* = välähdyksellinen, välähdyksenomainen.

väläyksittäi|n *adv.* = välähdyksittäin. **-nen**[63] *a.* = välähdyksittäinen.

väläy|s[64] *s.* = välähdys. | Salaman, merkkivalon v. Silmissä näkyi päättäväinen v. Näin hänet vain v:kseltä. V:ksessä [= tuokiossa, hetkessä] oli tyttö kymmenien metrien päässä. — V:ksiä osuuskauppaväen kesäjuhlilta. — [Oli] yhdellä v:ksellä selvillä siitä mitä oli tapahtumassa V.LINNA.

väläyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* (*rinn. harv.* väläh(d)ytellä[28*]) < seur. | V:teli komeita kellonperiään. V. silmiään, hampaitaan. Aurinko v:telee kirkon kullattua ristiä. — Elokuvassa v:eltiin upeita Välimeren maisemia. Urheilijamme ovat harjoituksissa v:elleet oivallista kuntoa. Puheessa v:eltiin tulevaisuuden näköaloja.

väläyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* (*rinn.* väläh(d)yttää[2*]) < välähtää. | V. merkkivaloa. V:ti silmistään ilkamoivan katseen. Lohi v:ti vain kerran kylkeään ja oli poissa. — Kuvasarjassa v:etään silmien eteen Floridan koko ihanuus. Eräitä naisluonteen heikkouksia v:etään Kalevalassa esiin humoristisessa valossa. Keskustelussa v:ettiin toistakin mahdollisuutta.

vängällä *adv.*, vars. *puhek.* väkisin, väkipakolla. | Väen v. Pakottaa jku v. jhk. Jos ei hyvällä anneta, otamme v. Loppusuoralla N.N. työntyi v. ohi. Mikko ei v:kään oppinut lukemaan. — *Yhd.* väkiv.

vän|gätä[35*] *v.* 1. a. *tr.* (koettaa) väkisin vääntää, kääntää, siirtää, muuttaa [tms.] jtak, kammeta. | Hevonen koetti v. päätään sivulle. Tuuli pyrki v:käämään venettä oikeasta suunnasta. — *Kuv.* Viljatulleja yritettiin v. alemmaksi. Koettaa v. oikeaa asiaa vääräksi. Väänsi ja v:käsi kaikki vieraat sanat suomen mukai-

siksi. -- ihmiset ovat lisänneet ja vääristelleet ja v:gänneet [totuutta] KOSKENN. **b.** *intr.* pyrkiä väkisin jhk (vars. sivuun jstak), kammeta, kampeutua. | Mullikka v:käsi laumasta sivulle. Vene pyrki koko ajan v:käämään vasemmalle. **2.** itsepintaisesti väittää, inttää, penätä, tenätä, hangoitella, vastustella. | V. joka asiassa vastaan. Puolueen lehti v:käsi, että heidän miehensä olivat oikeassa. "Ei asia niin ole", v:käsi Ville. Ja tämän röijyn otat myös, — älä yhtään v:kää, mahtuu se LEINONEN.

vänis|tä[41] *onom.v.* itkemisestä: inistä, vikistä. | "Minä tahdon mukaan", v:i pikku-Pekka.

vänke|ä[21] *a. harv.* -ys[65] *omin.* luja, vankka. | **V.** honka. Teräskaaret olivat siksi v:itä, että niitä oli jännitettävä erityisellä koneella. -- onko kansa kaunihina, / väki vanha v:änä [= uhkeana, komeana] KAL.

vänkkipannu *s. kans.* sankki(pannu). | **Luodikon,** tykin v.

vänkkyräi|nen[63] *a.* väärä, mutkikas, kä(n)**kkyräinen.** | Vanha v. petäjä. V:set sääret.

vänkypannu *s. kans.* = vänkkipannu.

1. **vänkä**[11*] *s.*; vängällä ks. erikseen. | **Panna** v:än 'vängätä vastaan'. On tullut v:ä väliin 'erimielisyyttä'. — *Yhd.* riviv.

2. **vänkä**[11*] *a. koul.* hauska, mukava, kiintoisa, oiva, kiva. | V. poika, tapaus. Tansseissa oli v:ä.

vänkäil|lä[29] *frekv.v.* < vängätä. | V. vastaan. No mitä sitä nyt tyhjää v:ee [= vastustelee]!... Tule vain pois! LASSILA.

vänkäri[5] *s. kans.* **1.** kivenvääntöön, tukkien kuormaukseen tms. käytetty haka, tukkihaka. | Laukaista konkelo v:llä. **2.** apumies. | Autonkuljettajalla on oma poika v:nä.

vänrik|ki[5] *s.* **1.** (*lyh.* vänr.) Suomen maa- ja ilmavoimien alin upseeri(narvo). | Ylentää v:iksi. Laivastossa v:kiä vastaa aliluutnantti ja ratsuväessä kornetti. — *Yhd.* musiikki-, tykistöv.; reserviv. **2.** *hist.* aliupseeristoon kuulunut joukko-osaston vakinainen lipunkantaja. | Runebergin teos "V. Stoolin tarinat".

väpelö[2] *deskr.s.* ja *a. kans.* nahjus, raukka. | Saamaton miehen v.

väpät|tää[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* **1.** nopeasta edestakaisesta, vavahtelevasta liikkeestä: vipattaa, vipistä, läpättää. | Nauraa niin, että leuka v:tää. Lautamies iski nyrkkiä pöytään, ja hänen harmaa leukapartansa v:ti kiivaasti. Sydän v:ti haljetakseen. **2.** nopeasta, inttävästä t. moittivasta puheesta; vrt. väkättää, käkättää, räkättää. | "Voi teitä, tenavat!" v:ti akka. Älä v:ä!

väre[78] *s.* viri, vire, kare. **1. a.** pieni aalto. | Hiljainen tuuli synnyttää pieniä v:itä, kova taas kohottaa suuria aaltoja. Uivan sorsaparven lahden peilipintaan jättämät v:et. **b.** pienet aallot, väreily, kareilu. | Järven pinta on tyyni, ei näy pienintäkään v:ttä. Tuuli ei jaksanut nostaa v:ttä lammen pintaan. Vienoinen v. lopotteli ja loiskahteli [jahdin] ylälaitaan E.ELENIUS. — *Erik.* pikku aaltojen muodostama kuvio muuten tyynessä pinnassa. | -- nopeasti kuin kiitävä v. meren pinnalla leijuit penkille istumaan R.RAUANHEIMO. **c.** *yhd.* Pintav. **2.** *harv.* tuulen henkäys, tuulahdus. | Ilmassa tuntui heikko tuulen v. En huomannut tuulen v:ttä yhdessäkään oksassa. **3.** ed:iin liittyen *kuv.* Hallituksen esitys nostatti pieniä v:itä poliittisten vesien pinnalle. — Kylmät v:et käyvät pitkin selkäpiitä. Tuntea vilun v:itä. Kauhun, mielihyvän v:et kiirivät ympäri ruumista. Kasvoilla ilon, levottomuuden, tuskan v:et. Hymyn v:et suupielissä. Ei liikutuksen v:ttäkään jäykissä kasvoissa. Sieraimissa hermostuksen v:itä. Ilon v. sävähti silmissä. Lämmin v. äänessään. Punan v. kävi yli tytön kasvojen. Näennäisesti viattomien lauseiden alla kulki kirpeän ivan v. — *Yhd.* hymyn-, kylmän-, vilunv.

väreet|ön[57] *kar.a.* < ed. | V:tömänä päilyvä lammen pinta. — V:tömät [= tyynet, levolliset] kasvot.

väreh|tiä[17*] *v.* -dintä[10*] *teonn.* = seur. | Veteen pudonnut lehti sai pinnan v:timään. — Kuun valo v:ti lahdella. [Saaria] joiden kuusissa keväinen kajastus kylmänä v:tii LEHT. — *Kuv.* Kasvoilla v:tii punastus, epävarma ilme. Odotus v:tii ilmassa. V:tivää tunnetta leimuavia rakkauslauluja. [Esalla] v:ti mielessä toisinaan Rekipellon Sanna ALKIO.

väreil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* värehtiä. **1.** veden pinnan väreistä, kareista: karehtia, kareilla, vireillä. | Tuulenviri saa järvenpinnan v:emään. Pikku laineita v:i vedenkalvossa. **2.** ilmasta, valosta, äänestä tms.: värähdellä, väristä. | Ilman v:y johtuu eri lämpimien ilmamassojen sekoittumisvirtailusta. Kuumuudesta v:evä hiekkakenttä. V:evä hiillos. Joen uomassa v:i kuun hopeinen valo. Aamuruskon v:y taivaanrannalla. Laskevan auringon v:evä valoleikki. Seurakunta vastasi amenensa ja kauan v:i heikkenevä sävel, ennen kuin se talttui ja kuoli pois IVALO. — *Fys.* tav:mmin huojua. | Ääniaaltojen v:eminen eli huojunta johtuu interferenssistä. — *Yksipers.* Migreenikohtaus alkaa usein siten, että näkökentässä v:ee. **3.** *kuv.* Joustavasti v:evät piirroksen viivat. — Huulilla v:evä hymy. Mielessä v:evä kaipaus. Jännittynyt odotus v:i ilmassa. Kevään enteet v:evät jo ilmassa. Runon herkkänä v:evä tunnelma. Tuli sunnuntai ja ilma v:i piikojen ja renkien iltaretkiä SILL.

väreilykohtaus *s. lääk.* vars. migreeniin liittyvä näköhäiriökohtaus, jossa näkökenttään ilmestyy väreileviä värillisiä särmikkäitä valoviivoja, -pilkkuja tms.

väreilytt|ää[2*] *kaus.v.* < ed. | Tuuli v:i vedenpinnan.

värei|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Hienosti v. järven pinta. — *Yhd.* tasav.

värekarva *s. biol.* eräiden solujen vapaassa pinnassa olevista, elävillä soluilla alituiseen aaltomaisesti liikkuvista karvamaisista muodostumista, ripsistä; *syn.* väryskarva. | Henkitorven limakalvon v:t. Bakteerin, itiön v:t. V:t liikuntaelиminä. **-epiteeli** *s. anat.* epiteeli, jonka solujen ulkopinnassa on värekarvoja, ripsiepiteeli.

väre|karva(ll)inen *a.* V. bakteeri. **-karvaton** *a.* V. solu.

vär|i[4] *s.* **A. I.** esineestä, aineesta tms. säteilevän

t. heijastuvan valon aallonpituudesta riippuva näköaistimuksena havaittava ominaisuus. | Esineen muoto ja v. Punainen, sininen, keltainen, vihreä ym. v:it. Silmien, hiusten, ihon, kankaan, puvun v. Sateenkaaren v:it. Syksyn, iltataivaan v:it. Punainen, sininen, valkoinen, musta v. Puhtaat, taitetut v:it. Koreat, kirjavat l. kromaattiset v:it 'kirjovärit'. Lämmin, kylmä, kirkuva, hehkuva v. Vaalea, tumma v. Keskenään sointuvat v:it. Heraldiset v:it. V:iltään ruskea puku. Ihmisten samanarvoisuus v:iin [= ihonväriin] ja sukupuoleen katsomatta. Eläin, jonka v. hyvin sulautuu maastoon. Kameleontti pystyy vaihtamaan v:iään. Mustikkakeitto muuttaa v:iään, jos se keitetään teräskattilassa. Kansanrunous on innoittanut v:ien [= maalaustaiteen] mestareita. — *Kuv.* sävy. | Kirjakielemme länsisuomalainen v. on yhä tuntuva. Se uskomuksellinen v., jonka Pohja loitsuissa on saanut. Alue, jolla on kansatieteellisesti muista kulttuurialueista poikkeava v. - - onnemme tunnelma on v:iltään hiukan kaihoisaa SILL. — *Yhd.* kirjo-, komplementti-, kontrasti-, pää-, täydennys-, vasta-, väliv.; pohja-, taustav.; mieli-, muotiv.; pelotus-, suoja-, varoitusv.; päästöv.; ihon-, tukanv.; syys-, talviv.; tunnev.

II. *erik.* **1.** us. vaaleuden, harmauden tms. "värittömyyden" vastakohtana: värikkyys. | Ulkoilu antaa v:iä poskiin. Pelästyi niin että v. pakeni kasvoilta. Syksyiset puut antavat v:iä maisemalle. Lihaa paistetaan, kunnes se saa v:iä. V:it sammuivat taivaalta auringonlaskun jälkeen. — *Kuv.* Markkinat tuovat v:iä pikkukaupungin arkiharmauteen. Kaskut antavat v:iä esitykselle. Romaani, jossa on v:iä. **2.** väristä tunnuksena, symbolina. | Vihreä, toivon v. Liturgiset v:it. Suomen v:it: sininen ja valkoinen. Ritari käytti naisensa v:ejä turnajaisissa. Fuksit saavat osakunnan v:it 'osakuntanauhan'. — Avarammin ja *kuv.* Puolustaa Suomen v:ejä [= mainetta, kunniaa; edustaa Suomea] kansainvälisissä kilpailuissa. Viedä v:it voittoon. [Sanomalehti] on vaihtanut v:iään 'muuttanut poliittisia mielipiteitään'. - - olette saanut tietää oikean v:ini, sen, että olen japanilaisten palveluksessa SIMO PENTTILÄ. — *Yhd.* kansallis-, puoluev. **3.** ed:een liittyen korttipelissä. **a.** = maa IV.3. | Valtti on maa, jonka kortit ovat arvostaan riippumatta muita v:ejä korkeammat. — *Kuv.* Tunnustaa v:iä 'ilmaista (poliittinen tms.) kantansa'. **b.** pokeripelissä: pelaajan kädessä olevat kortit, jotka ovat kaikki samaa maata. | V. voittaa suoran.

III. vars. *mus.* äänen soinnista. | Värähtelevän kappaleen aiheuttama ääni ei koskaan ole puhdas sävel, vaan siinä on aina muutamia yläsäveliä, jotka aiheuttavat äänen v:in. Radiossa on äänen v:in säätöä varten oma nappulansa. [Koirien ääni muuttuu] säännölliseksi, v:iltään enemmän tai vähemmän vaihtelevaksi haukuksi Y.YLÄNNE. — *Yhd.* sointiv.

B. *konkr.* **I.** väriaine, pigmentti; värjäykseen käytetty (nestemäinen) väriaineseos; rasvaöljyä tms. sideaineena käyttäen valmistetuista (peittävistä) väriaineseoksista tav:mmin (*maal.* par.) maali. | [Väri]seokseen lisätään vielä punaista v:iä. Pussillinen verkon, nahan värjäykseen käytettyä v:iä. Synteettiset v:it. Myrkyllinen v. Pesunkestävä, haalistunut v. Värjätä punaisella v:illä. Verkot ovat hyvässä v:issä. Kangas, joka pitää v:insä. Kirjavien vaatteiden v:it saattavat seota pesussa. Taiteilijan paletilla olevat v:it. Maalaus, jossa v. on levitetty kankaalle peukalolla. — Pekka piirtää v:eillä 'väriliiduilla t. -kynillä'. — Pinnasta on v. lohkeillut. V:iä ohennetaan tärpätillä. — Joskus kosmeettisista väriaineista. | Panna v:iä huuliin. — *Kuv.* läheisesti kohdan A.I kuv. käyttöön liittyen. | Kuvata jtak synkin, räikein, kaunein, helein v:ein. - - väkevästi v:iä käyttäen kuvaili hän taivaan ihmeellisiä iloja ja helvetin kammottavia tulijärviä KIANTO. **II.** *yhd.* Aniliini-, arsenikki-, atso-, guašši-, hopea-, kalkki-, kaseiini-, kasvi-, kromi-, kupari-, lasuuri-, liete-, liima-, liitu-, lyijy-, maa-, mineraali-, noki-, pastelli-, petsi-, pronssi-, puu-, rauta-, rikki-, tempera-, terva-, umbra-, vahav.; vesi-, öljyv.; luonnon-, tekov.; emalji-, kuulto-, laseeraus-, peite-, pohjav.; juusto-, kangas-, karamelli-, kirjapaino-, leimasin-, maali-, nahka-, paino-, posliini-, sokeri-, verkkov.; hius-, kulma-, luomi-, poski-, ripsi-, varjostusv.; loisto-, valov.; pussiv.

väri|aberraatio *s. fys.* väripoikkeama. **-aine** *s.* **1.** aine, jota sen väriä antavien ominaisuuksien takia käytetään värjäyksessä t. maalaamisessa, pigmentti, väris. | Orgaaniset v:et. Liukeneva v. Kiinansini on v., jota käytetään puuvillan värjäykseen. **2. a.** = pigmentti 2. | Ihon v. Lehtivihreä, kasvien vihreä v. **b.** yl. väriä antava aine. | Maidossa on erilaisia maku-, haju- ja v:ita. **-aines** *s.* = ed. **-aineteollisuus** *s.* **-aisti** *s.* silmän kyky aistia värejä; kyky ymmärtää värejä, väritaju, -silmä. | V:n arvellaan kehittyneen suhteellisen myöhään näköaistin täydentäjäksi. Henkilö, jonka v. on heikko, ei voi aina erottaa esim. punaista ja vihreätä toisistaan. — Taidemaalarin v. Herkkä, hienostunut, tarkka v. Kehittää v:aan. Jklla on v:a. [Taiteilijan] puutteellisen piirustustaidon korvaa suorastaan pettämätön v. **-aistimus** *s.* **-alue** *s.* Kirjon eri v:et. **-amme** *s.* Nahkurinverstaan v. **-arvo** *s.* Kolorismi on erityisesti v:ja tähdentävä tyyli. Suomalaiseen järvimaisemaan sisältyvät v:t. — *Valok.* värin suhteellista voimakkuutta mustavalkokuvassa vastaava tummuus. **-asteikko** *s.* Maalauksen v. Tumma, vaalea v. Laaja, suppea v. Teräksen lämpötilaa osoittava v. — *Kuv.* Sävellyksen, kuvauksen v. **-elokuva** *s.* värillinen elokuva, värifilmi. **-ero, -eroav(ais)uus, -erotus** *s.* **-filmi** *s.* **1.** värivalokuvaukseen käytettävä filmi. **2.** = värielokuva. **-grafiikka** *s.* moniväriinen grafiikka. **-hajaantuminen** *s. fys.* valon jakautuminen taittuessaan t. interferenssin vaikutuksesta eri väreiksi, (valon) dispersio. **-hajoama** *s.* optiikassa: väripoikkeaman aiheuttama kuvan osavärien ääriviivojen eroaminen toisistaan. **-harmonia** *s.* vrt. värisointu. **-hehku** *s.* Maalauksen, kesäillan, tropiikin v. **-hehkui|nen** *a.* V., aurinkoinen Espanja. V. ryijy. **-herkkä** *a. valok.* par. värinherkkä. **-herne** *s.* Genista.

hernekasveihin kuuluvia Välimeren maissa ja Keski-Euroopassa kasvavia matalia puolivarpuja, joista eräitä lajeja viljellään koristekasveina. **-hiukka|nen** *s.* Liuoksen raskaimmat v:set laskeutuvat astian pohjalle. — *Biol.* kasvisolun alkuliman selvärajainen osa, joka sisältää väriaineita t. joka pystyy tuottamaan niitä, kromatofori, plastidi. **-hohde, -hohto** *s.* Auringonlaskun v. **-huntu** *s. valok.* useimmiten kemiallisista syistä syntynyt virheellinen ja haitallinen kuvakalvon värittyneisyys. **-hurmio** *s.* Delacroix'n maalausten v. **-huuhtelu** *s.* pesun yhteydessä suoritettava, muutaman pesun kestävä hiusten kevyt värjäys; vrt. sävypesu.

väri|-ilmiö *s.* Valon taipumisen aiheuttama v. **--ilmoitus** *s.* värillinen ilmoitus. **--ilo** *s.* iloinen värikkyys. | Kansanomaisen käsityötaiteen v:a. **--iloinen** *a.* iloisen värikäs. | V. taulu, ryijy. — *Kuv.* Joel Lehtonen, maalaiselämän v. kuvaaja. **--indeksi** *s.* **1.** *täht.* tähden visuaalisen ja valokuvauksellisen kirkkauden erotus. **2.** *lääk.* punasolujen verenpunapitoisuuden ilmaiseva indeksi. **-jakau(tu)ma** *s. fys.* valon eri väreiksi jakautumisen tulos. **-jauhe** *s.* jauhemainen väriaine, vars. sideaineeseen maalia valmistettaessa sekoitettava. **-juova** *s.* Kankaan v:t. — *Kuv.* Romanttinen v. suomalaisen kirjallisuuden arkiharmaudessa. **-jäljennös** *s.* V. Eero Järnefeltin maalauksesta. **-kalvo** *s.* Ohuella v:lla päällystetty lasi. Värifilmin kolme v:a. — *Anat.* = kehäkalvo. | V:n tulehdus. **-kartta** *s.* **1.** käytetyt, saatavissa olevat tms. värit t. värisävyt näyttein esittelevä luettelo. | Väritehtaan maalien v. Filateelinen v. **2.** värillinen kartta. | Palestiinan v. **-kasvi** *s.* kasvi, josta saadaan väriainetta. **-kauneus** *s.* Itämaisten mattojen v. **-kaunis** *a.* → kaunisvärinen. **-kauppa** *s.* Tapetti- ja v. **-kehä** *s.* puhtaudeltaan samanarvoisten värien keskinäisiä suhteita havainnollistava, säteittäisesti vierekkäin asetetuista väreistä koostuva kehä, väriympyrä. | Pää- ja välivärien sijainti v:llä. Kirkkaan heleä v. Tummasävyinen v. **-kemia** *s.* väriaineita tutkiva kemian haara. **-kemisti** *s.* **-kerro|s** *s.* Moniväripainoksen eri v:kset. **-kirjavuus** *s.* Kenkävalikoiman v. Syksyisen metsän v. — *Kuv.* Romaanin romanttinen v. **-kirjonta** *s.* Valko- ja v. **-kontrasti** *s.* värivastakohta. **-kopiopaperi** *s.* jäljennöspaperi, joka on päällystetty helposti erottuvalla värikerroksella. **-koreus** *s.* Näyttämön v. **-kuppi** *s.* Kastaa sivellintä v:in. **-kuultokuva** *s.* **-kuva** *s.* värillinen kuva, us. värivalokuva. | Täkänästä piirretty v. Kirjan upeat v:t. Tunturimaisemasta näpätty v. — *Puhek.* värielokuva. **-kuvaliit|e** *s.* Kirja, jossa on v:teitä. **-kuvallinen** *a.* V. satukirja. **-kuvaus** *s.* värivalokuvaus. **-kuvio** *s.* **-kylläi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* V. taulu. Syksyn v:syys. — *Kuv.* V. tarina. Volter Kilven v. kerronta. **-kyl|py** *s.* väriliuoksessa liottaminen; *konkr.* tätä varten valmistettu väriliuos. | Puuvilla värjätään happamessa v:vyssä. **-kynä** *s.* kynä, jonka sydän on tehty savella tms. sidotusta värijauheesta.

värik|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* sekä yksi- että monivärisestä: (huomiota herättävän) kirkas-, loistavavärinen; vrt. kirjava, värillinen. | Punainen, v:käin väri. Morellin voimakkaasti v. mehu. Terälehdet ovat tavallisesti v:käät, eivät vihreät. V. perhonen, solmio, syysmaisema, maalaus. -- tytöt v:käinä kuin leppäkertut tai hohtavat sepät, pojat tumma- ja vaaleapukuisina HEPOR. — *Kuv.* V. romaani, tyyli. Kielen käytön v:kyys. Viettää v:ästä elämää. Olaus Magnus kuvaa v:käästi Tornion markkinoita.

väri|käsittely *s.* **1.** Pinnan v. **2.** → värinkäsittely. **-käyrä** *s.* silmän t. kuvaksen herkkyyttä osoittava käyrä. **-köyh|ä** *a.* -yys *omin.* par. niukka-, vähävärinen, väritön. **-laatikko** *s.* **-laatta** *s.* tav.: värillinen (kuva)laatta. **-laikku** *s.* **-laite** *s. kirj.* Painokoneen v. **-lakka** *s.* = lakkaväri 1. **-las|i** *s.* **1.** värillinen lasi. | V:ia oleva maljakko. Lasimaalaus kootaan v:eista. **2.** *mon. harv.* värilliset silmälasit. — *Kuv.* Katsella tapahtumia komiikan v:ien läpi. **-leikki** *s.* monivärisyys, värien vaihtelu. | Iltaruskon, jalokivien v. **-leima** *s.* leimasin- tms. väriä käyttäen painettu leima. **-liem|i** *s.* Värjättävä kangas pannaan v:een. **-liik|e** *s.* V:keen myyjä. **-liite** *s.* tav. = värikuvaliite. **-lii|tu** *s.* värillinen (piirustus)liitu. | Pastelli- ym. v:dut. Piirtää v:duilla. **-litografia** *s.* monivärinen litografia. **-liuos** *s.*

värilli|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* **1. a.** väriaistimuksen synnyttävä, jnk värinen, jossa on väriä t. värejä ( )(väritön); us. vars. koreista, kirjoväreistä: jnk muun värinen kuin valkoinen, harmaa t. musta; myös: monivärinen; väri-. | Värittömät ja v:set lakat, kiteet. V:stä lasia. V. valo. — Valkoinen ja v. kaakeli. Mustat ja v:set painovärit. V:stä lankaa, paperia. V. nenäliina. V. ilmoitus, etsaus. V. taidejäljennös. **b.** *erik.* valkoiseen rotuun kuulumattomista ihmisistä;)(valkoihoinen, valkoinen. | V. sotilas, työvoima. V:set rodut. — *S:sesti.* Valkoihoiset ja v:set. V:sten kaupunginosa. **2.** *harv.*, vars. *kuvat.* -sesti *adv.* väriä t. värejä koskeva, siihen t. niihin perustuva. | Maalauksen v. [par. värien] rikkaus. V:sesti [= väreiltään, värien käsittelyltään] herkkävireinen taulu. | Mutta kun niiden [kukkien] puhkeamiseen kului aikaa, niin hän sitoi oksiin paperikukkia. Vaikutushan on v:sesti aivan sama J.FINNE.

väri|loiste, -loisto *s.* Syksyn v. — *Kuv.* Ravelin soitinnuksen v. **-loistoinen** *a.* V. daaliapenkki. **-luokk|a** *s.* Minkinnahat jaetaan eri v:iin. **-luonno|s** *s.* V:ksia ja hiilipiirroksia. **-lyh|ty** *s.* värillisvaloinen lyhty. | V:dyin valaistu tanssisali. **-läikkä, -läiskä** *s.* — *Kuv.* Viehättävä v. oppituntien harmauteen. **-lämpötila** *s. fys.* se lämpötila, jossa säteilyä täysin absorboiva ("musta") kappale antaa tarkasteltavan valon väriä vastaavan värijakauman. **-maailma** *s.* Kesän v. **-mainos** *s.* värillinen mainos. **-malli** *s.* Lankojen, kankaiden v:t. **-matara** *s.* Rubia, matarakasveja, joiden juurista saadaan punaista väriainetta, krappi. **-mestari** *s.* tav.: tekstiilitehtaan värjäämön mestari. **-mittari** *s.* = kolorimetri. **-morsinko** *s.* Isatis tinctoria, Suomessa etelä- ja lounaisrannikolla kasvava kaksivuotinen ruoho, josta entisaikaan valmistettiin indigoa. **-multa** *s.* = okra. **-musiikki** *s. kuv.* Itämaisen maton

kuvioiden hienostunut v. **-muunno|s** *s.* Hopeakettu on punaketun v. — Graniitin v:kset. Rubiini, jalon korundin punainen v. **-mylly** *s.* laite, jossa väriaine jauhetaan hienoksi; harvemmin laite, jossa väriaine(et) sekoitetaan sideaineeseen. **-nauha** *s.* — *Erik.* kirjoituskoneessa nauha, josta kirjoitettava teksti saa värinsä. **-negatiivi** *s. valok.*

väri|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* gen:n t. poss.-suff:n määrittämänä t. nom.-alkuisen yhd:n jälkiosana; kirjoitetaan us. ⌣ lyhyen, attr:ttoman määräyssanansa kanssa. **1.** varsin. merk:ssä. | Ihon, kerman, lohen, oljen, orvokin, hiekan, kuparin, ruosteen, turkoosin v. (myös ⌣). Oranssin, kirjavan, kauniin, kirkkaan, loistavan, hillityn, oikean v. (myös ⌣). Syksyisten lehtien, paahdetun leivän v. Eläin v:sessään ympäristössä. — *Yhd.* ed:n tyyppisten lisäksi: beige-, heleä-, kaunis-, oikea-, puhdas-, räikeä-, seka-, tasa-, voimakasv.; oma-, vierasv.; yksi-, kolmi-, moniv.; eri-, saman-, toisen-, tämänv.; luonnonv. **2.** avarammassa merk:ssä: sävyinen. | Trumpetin äänen v. sointi. Oboen sointi on tummemman v. kuin huilun. — *Yhd.* hämäläis-, lyyrillis-, panteistisv.

värin|erote *s. valok. kirj.* kukin niistä kolmesta t. useammasta erivärisestä kuvasta, joiden yhdistämisestä värikuva syntyy. **-erotus** *s. valok. kirj.* värinerotteiden valmistus. **-erotusnegatiivi** *s. valok. kirj.* **-herkk|ä** *a. valok.* -yys *omin.* V. [= muillekin kuin sinisille ja violeteille säteille herkkä] kuvas. Filmin v:yys.

väriniekka *s.* koloristi.

värin|käsittely *s.* Helene Schjerfbeckin hienostunut v. **-käyttö** *s.* Maalaus, jossa v. on suorastaan tuhlailevaa. — *Kuv.* Debussyn musiikille ominainen vivahteikas v. **-muutos** *s.* Keltataudin aiheuttama v.

värinokkonen *s.* Coleus hybridus, huulikukkaiskasveihin kuuluva, punertavalehtinen ja -vartinen huonekasvi.

värin|pitävä *a.* -pitävyys *omin.* V. kangas. **-poistoaine** *s.*

värinsäpitävä *a.* tav. ⌢.

värin|taittovirhe *s.* = väripoikkeama. **-toisto** *s. valok.* värien t. (mustavalokuvassa) niiden tummuusarvojen kuvautuminen. | Tarkka v. Hyvä, huono v. **-vaihtelu** *s.*

värinä[14] *teonn.* < väristä. | Tuntea kiihkon v:ä. Äänessä suuttumuksen v. - - satunnainen tapahtuma, joka pani kaikkien nauruhermot vapaaseen v:än KIANTO. Vedenpinnan v. Lentokoneen potkuri katkesi ilmavirran aiheuttamasta v:stä. — *Yhd.* eteis-, lihasv.

värinäkemys *s.* Sallisen omaperäinen v.

värinät|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* V. moottorin käynti.

väri|näyte *s.* **-omen|a** *s.* eräiden tammilajien värikkäistä, parkkihappoa sisältävistä lehtiäkämistä, joita käytetään parkitus- ja värjäysaineena. | V:illa kypsennetty nahkka. **-oppi** *s.* värejä ja väri-ilmiöitä käsittelevä oppiala, kromatiikka. **-osasto** *s.* Rautakaupan v. **-painanta** *s. kirj.* vrt. seur. **-paino** *s. kirj.* menetelmä, jolla kuvat t. teksti painetaan muuta(kin) t. muita(kin) kuin mustaa painoväriä käyttäen, kromotypia, väripainanta; sitä käyttävä kirjapaino. **-painokuva** *s.* värillinen painokuva, kromotypia. **-painomenetelmä** *s.* **-painos** *s.* väripainantaa käyttäen valmistettu painos. **-paletti** *s.* **-paperi** *s.* **1.** värillinen paperi. **2.** = tartuntaväripaperi. **-pari** *s.* Valkoista valoa muodostavaa v:a sanotaan komplementtiväreiksi. **-pa|ta** *s.* Värjäyslaitoksen v:dat. **-petsaus** *s.* **-pets|i** *s.* Petsaus v:eillä. V:it ovat tavallisesti tervavärejä. **-piirros** *s.* värillinen piirros. **-pilkku** *s.* väritäplä. **-pint|a** *s.* Tasainen v. Suuria yhtenäisiä v:oja suosiva maalaustyyli. **-poikkeama** *s. fys.* Linssin v. 'poikkeama, joka aiheutuu siitä, ettei linssi taita erivärisiä valonsäteitä samalla tavoin, joten ne eivät yhdy samassa polttopisteessä, kromaattinen poikkeama, väriaberraatio, värintaittovirhe'. **-puikko** *s.* Huulipuikko, huulien maalaamiseen käytetty v. **-puu** *s.* (trooppillisista) puulajeista, joita, vars. niiden sydänpuuta, käytetään väriaineiden valmistukseen. **-rai|ta** *s.* Maton v:dat. **-raitainen** *a.* **-raja** *s.* eri värien raja. | [Linnun] höyhenpuvun jyrkät v:t. **-rasteri** *s. valok.* yhdistävässä värikuvauksessa mikroskooppisen pienten värijyvästen muodostama kolmivärisuodatin. **-reaktio** *s. kem.* värin muuttumisena ilmenevä reaktio. **-reseda** *s.* Reseda luteola, Suomessa melko harvinainen, keltaisen väriaineensa vuoksi Keski-Euroopassa vars. aikaisemmin myös viljelty reseda. **-rihma** *s. biol.* = kromosomi. **-rikas** *a.* → runsas-, rikasvärinen, värikäs. **-rikkaus** *s.* Syksyisen tunturin v. **-rikko** *s. maal.* maalauksessa esiintyvä värivirhe, jonka syynä ovat maalin sideaineeseen liuenneet väriaineet t. pihka.

väri|s[64] *s. harv.*, tav. *mon.* = väriaine 1.

väri|sarja *s.* Auringon spektrin v. **-sauramo** *s.* nyk. keltasauramo (täyd.). **-sekoite, -sekoitus** *s.* **-seos** *s.* **-silmä** *s.* kyky tajuta värivivahteita ja värien sointuvuutta, väriaisti. | Herkkä, varma, hienostunut v. Taiteilija, jolla on erehtymätön v. **-sinfonia** *s. kuv.* Syksyn v. **-soinnutus** *s.* vrt. seur. | Ryijyn v. **-sointu** *s.* (samantapaisten t. yhteen kuuluvien) värien muodostamasta (harmonisesta) kokonaisvaikutuksesta; vrt.väriharmonia. **-soke|a** *a.* -us *omin.* **1.** kokonaan t. osittain kyvytön erottamaan värejä, väreille sokea. | Osittain v. henkilö ei esimerkiksi erota punaista vihreästä. — *S:sesti.* V:an aiheuttama yhteentörmäys liikennevalokulmassa. **2.** *valok.* siniherkästä. **-sommitelma** *s.*

väristel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < väristää. | Joka jäsentäni v:i kauhu KIVI.

väristin[56] *s.* < väristää. — *El.*, tav. *mon.* kaksisiipisten surkastuneista takasiivistä; *syn.* päristin.

väristy|s[64] *teonn.* < väristää; vrt. puistatus. | Vilun, intohimon v. V. käy pitkin selkäpiitä. Kylmät v:kset ruumiissaan. — *Yhd.* kauhun-, kylmän-, onnen-, vilunv.

väristytt|ää[2*] *kaus.v.* (< väristää) värisyttää. | Häntä v:i yön ilma, joka esteettömästi pääsi valumaan pitkin jäseniä TALVIO. — *Yksipers.* Minua v:ää.

väris|tä[41] *v.* -evästi *adv.* (tav. lievästä) tiheästä tärisemisestä, värähtelemisestä; vrt. vapista, tutista, hytistä, värjyä. **1.** ihmisestä, eläimistä. |

V. vilusta, pelosta, jännityksestä, kivusta. Koko ruumis v:i kuin haavanlehti. Sydän pelosta v:ten. Huulet v:ivät pidätetystä itkusta. V. onnea, hurmiota. Sydämeni väräjää minussa VT. — Koira v:i innosta. Hirvi haistelee ilmaa sieraimet v:ten. Kuolevan kalan evät v:ivät hiljaa. **2.** (vars. ihmisen) äänestä. | Pelosta v:evä ääni. Ääni v:i liikutuksesta. V:evä nyyhkytys. Julianan ääni v:i ylpeyttä, katkeruutta ja tuskaa AK. — Viulun viimeinen, väräjävä sävel. **3.** esineistä, aineista, valosta tms.: värähdellä, väreillä, värehtiä. | Väräjävä kalvo. Ruusun terälehdet v:ivät vienossa tuulessa. [Lumi]kiteitä v:i ilmassa kuin tuliperhoja A.E.JÄRVINEN. Helteestä v:evä ilma. Kynttilänliekki v:i vedossa. Vedessä v:evät rantojen kuvajaiset. — Runo, jossa väräjää syvä luonnontunne.

värist|ää[2] *kaus.v.* (< ed.) värisyttää. | Hyönteinen v:ää siipiään. Lehmä torjuu kärpäset ihoaan v:ämällä. He matkivat maantiellä vanhan unilukkarin ääntä v:äen kädellä kurkkuaan SILL. — Jkta v:ää kauhu, pelko, riemu. Vilu v:i Yrjön hartioita. — *Yksipers.* Häntä v:i kuin horkassa.

väri|suhteet *s. mon.* Rakennuksen viiva- ja v. **-suodatin** *s. valok.* **-suora** *s.* eräissä korttipeleissä: samaa maata l. väriä oleva suora; ks. suora B.IV. **-symboliikka** *s.*

värisyttä|ä[2*] *kaus.v.* -västi *adv.* (< väristä) väristää, väristyttää. *(1.)* Pyrstöään v:vä leppälintu. — Vilu v:ä ruumista. Liikutus v:ä rintaa. V:vä kauhukertomus. V:vän ihana elokuva. — *Yksipers.* Minua v:ä. Mieltä v:ä ja kuohuttaa. *(2.)* Koetti laulaessaan tunteellisesti v. ääntään. *(3.)* Mandoliinia soitetaan kieliä v:mällä. Puhevirrat tulevat magneettiin, jonka ankkuri v:ä kirjoitusneulaa.

väri|säiliö *s.* Painokoneen v. **-sävy** *s.* **1.** värin valööristä ja puhtaudesta riippumaton sävy, "tooni"; *puhek.* myös valööriä ja puhtautta ajatellen: värivivahde, -vivahdus, nyanssi. | Eri v:jä ovat punainen, sininen, vihreä ja keltainen sekä niiden sekoittumatulokset edellytettynä, ettei ole tapahtunut värien neutraalistumista. Puhtaalla mustalla, harmaalla ja valkoisella ei ole v:ä. Samaa v:ä oleva sininen voi olla vaaleampaa tai tummempaa, heleämpää tai harmahtavampaa jne. Kylmä, lämmin, puhdas, tumma, vaalea, viileä v. Hillitty v. Sininen, vihreä v. Keltaisen, ruskean v. Petsi antaa puulle kauniin ruskean v:n. Meren sinelle antavat planktoneliöt vihertävän tai harmahtavan v:n. **2.** *mus.* sointi(sävy, -väri). **-šampoo** *s.* väriä sisältävä šampoo. **-tahra** *s.* **-taide** *s.* värejä käyttävä kuvataide, vars. maalaustaide ja värigrafiikka. | Suomen, Tizianin v. Uudenaikainen v. **-taiteilija** *s.* vars. taidemaalarista erik. värien käyttäjänä. | A. on v:na erittäin etevä, mutta hänen muodonhallintansa on puutteellista. — *Kuv.* [Fr. Cygnaeus] on puheitten rakentajana ennen kaikkea v., häikäisevien, hämmästyttävien ja valtaavien kuvien luoja K.S. LAURILA. **-taju** *s.* kyky tajuta ja ymmärtää värejä, väriaisti, -tunne. **-tammi** *s.* Quercus tinctoria, Pohjois-Amerikassa kasvava tammi, jonka kuoresta saadaan väriainetta, quersitronia. **-taso** *s.* vars. metallikappaleiden pinnan suoruuden tarkistamiseen käytettävä toiselta puolen maalilla ohuesti sivelty laatta, josta maali tarttuu tarkistettavan pinnan kohoamiin. **-taulu** *s.* värillinen (kuva)taulu.

värite[78*] *s.* väritysaine. — *Valok.* kemiallinen aine, jolla kehittämisen jälkeen voidaan muuttaa kuvan värisävyä.

väri|tehdas *s.* tav.: maaleja ja maaliaineita valmistava tehdas. **-tekijä** *s. valok.* kemiallinen tekijä, aine, joka synnyttää värin värivalokuvan kalvoon. **-tela** *s.*, vars. *kirj.* tela, jonka avulla (paino)väri tasoitetaan ja siirretään väritettävälle (painokehilön) pinnalle. **-televisio** *s.* televisio, jonka kuvat ovat monivärisiä. **-teollisuus** *s.* väriaineteollisuus.

väritin[56*] *väl. harv.* < värittää. | Äänialan vaihtelu on luonnonkansojen yksinkertaisten sävelkulkujen tärkein v.

-väritteinen[63] *a.* yhd:ojen jälkiosana: alkuosan ilmaisemalla tavalla väritetty t. värittynyt, -sävyinen. | Arvo-, paikallisv.; esteettisv.

väritty|ä[1*] *pass.v.* (< värittää) tulla jnk väriseksi, saada väriä, värjäytyä. | Jos bentsoehartsia liuotetaan rikkihappoon, tämä v:y punaiseksi. Taivas v:y punaiseksi. Hennoista taimista vaaleanvihreäksi v:nyt maanpinta. — Vars. *kuv.* Yhteiskunnallisesti v:nyt runo. Sankarin romanttisesti v:nyt hahmo. Kirjoittaja on antanut vuorosanojen v. puhujan sisäisen laadun mukaan. Itsestään vähäpätöinen tapaus v:i ja paisui ihmisten mielikuvituksessa.

värittäjä[16] *tek.*

värittämätön[57] *kielt.a.* **1.** *pass.* Puun värinen, v. pinta. **2.** *akt. harv.* Akromaattinen, v. linssi.

värit|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* -tävyys[65] *omin.* **1.** varustaa, peittää vär(e)illä; vars. jnk värittömän piirroksen tms. vär(e)illä koristamisesta, täydentämisestä tms.; vrt. koloroida, värjätä, maalata. | V. kuva, kartta piirtämisen jälkeen. Pikkulapsille tarkoitetut värikynin v:ettävät piirrokset väritysmalleineen. V:tämällä töhritty oppikirjan kuva. V:etty kivipiirros. Alkuperäiskappaleen mukaiseksi v:etty sinetin vahakopio. Painolaatan v:täminen ennen painamista. — Levä, joka v:tää [= tekee, muuttaa] puiden rungot laikullisen punaisiksi. — Tav:mmin värjätä. | Petsillä v:etty puun pinta. Laimea ferrikloridiliuos v:tää raa'an puuetikan mustaksi. V:etty lasi. **2.** *kuv.* **a.** vrt. väri A.III. | Erikoisilla sointu- ja sointiefekteillä v:ettyä musiikkia. V. ääntään. **b.** Poliittisesti v:etty puhe. Kateus v:tämässä arvostelua. Kristinuskon v:tämät kuvitelmat tuonelasta. Nuoruus v:tää Koskenniemen isänmaallista idealismia. Hämäläisyyksien v:tämää savolaismurretta. **c.** tosiasioita varsinaisesti muuttamatta tahattomasti t. (tav.) tahallisesti esittää jk asia tms. niin sävytettynä, että siitä saa todellisuutta edullisemman, epäedullisemman, yksipuolisemman tms. kuvan. | V:etty kertomus, uutinen. Pojat toistivat vanhempien tovereidensa puheita vahvasti v:ettyinä. Tarkoituksenani ei ole ollut v., vielä vähemmän vääristää esitystä.

väri|tunne *s.* väritaju. | Oppilaiden v:tunteen kehittäminen. **-tun|tu** *s.* vrt. koloriitti. | Kelohongat antavat metsälle harmaan v:nun.

-värityksinen[63] *poss.a.* < seur. | Heleä-, kirkas-, raskas-, synkkä-, tumma-, vaaleav.

värity|s[64] *s.* **1.** värittäminen. | Kartan piirtäminen ja v. V:ksessä käytettävät värikynät. — *Valok.* kuvan värien muuttaminen kuvaa muodostavan hopeasaostuman kemiallisen muutoksen avulla. — *Yhd.* rusko-, siniv. **2. a.** värittämisen tulos; vrt. koloriitti. | Kartan ruskeassa v:ksessä olevat juovat. Taulu, jonka v. on ehytsävyistä 'värit ovat ehytsävyisiä'. — Harmaahaikara muistuttaa v:kseltään [par. väreiltään] kurkea. — Soinnillisen v:ksen [= värin] sävellykselle antaa oboe. **b.** *kuv.* Tarinan legendanomainen v. Muutamat murteelliset sanat antavat vuorosanoille kansanomaisen v:ksen 'sävyn, leiman'. Suomen työväenliikkeellä on alun pitäen ollut poliittinen v. 'väri'. Ranskalaisuutta suosittiin, mutta se sai kansallisen luonteen ja paikallisen v:ksen. — *Yhd.* arvov.; paikallisv.

väritys|aine *s.* **-taituri** *s.* Soitintajana Ravel on koloristi, todellinen v.

väri|tyyny *s.* leimasinvärillä tms. kostutettu tyyny, johon painamalla leimasin tms. vuorostaan kostutetaan, leimasintyyny. **-|työ** *s.* Grafiikan näyttely, jossa on myös v:töitä 'värillisiä töitä'. **-täpl|ä** *s.* — *Kuv.* Juhlat v:inä arjen harmaudessa.

värit|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* **1.** V. [= täysin läpinäkyvä, vedenvärinen] kaasu, neste, lasi, lakka, öljy. — Vrt. väri A.II. 1. | V:tömät [= kalpeat] kasvot, huulet. Silmät laimean v:tömät. V. valo. Huonekaluja toimitetaan myös v:töminä '(puuosiltaan) luonnonvärisinä'. 2. *kuv.* **a.** Poliittisesti v. henkilö. **b.** jossa ei ole eloisuutta, loistoa, vaihtelevuutta tms., yksitoikkoinen, pitkäpiimäinen, laimea, lattea, "mehuton". | Puhua v:tömällä äänellä. Arkielämän v:tömyys. V. ottelu. Runo on laimea ja v. V. ja veretön ilmaus. Yleiskieli on usein v:öntä ja latteaa rehevien murteiden rinnalla.

väri|uute *s.* **-vaihtelu** *s.* värien, väreinä ilmenevä vaihtelu; us. par. värin-, värien vaihtelu. | Saippuakuplan v:t. Tekstiilien huoneelle antama v. **-vaikutelma** *s.* Valonheittimellä aikaansaadut v:t. **-vaikutu|s** *s.* V:kseltaan voimakas taulu. **-valaistus** *s.* (vars. huvitilaisuuksissa käytetty) värillinen valaistus. | Naamiaissalin v. **-valikoima** *s.* Suuri v. sukkia. **-valo** *s.* värillinen valo. | V:in koristettu katu. **-valokuva** *s.* (kuulto- t. paperi)kuva, joka toistaa valokuvausaiheen luonnonvärejä jäljittelevänä;)(mustavalkokuva. **-valokuvaus** *s.* vrt. ed. **-vasara** *s.*, vars. *metsät.* Kaadettavien tai säästettävien puiden merkitseminen käyttämällä v:a, jolla runkoon lyödään punamultamerkki. **-vastakohta** *s.* värikontrasti. | Jyrkkä, voimakas, tehokas v. Graniitti, jossa sinertävä kvartsi on hauskana v:na punaiselle maasälvälle. **-vik|a** *s.* Sinistyneestä paperipuusta voi aiheutua v:oja valmistettavaan selluloosaan tai paperiin. **-virhe** *s.* Postimerkin v. **-vivahde, -vivahdus** *s.* **-voimakkuus** *s.* Liuoksen, veren v. **-yhdistelmä** *s.* **-ympyrä** *s.* = värikehä.

värjy[1] *harv.* **1.** *s.*, vars. *ylät.* värjyntä, värinä,väristys. | -- tuulen vieno v. / vettä välkyttää AK. **2.** *a. kansanr.* voimaton, veltto. | -- väsyin v:n vuotehelle, / hurstille humalahurjan KANT.

värjyillä[29] *frekv.v.* < värjyä.

värjyttä|ä[2*] *kaus.v.* < värjyä. | -- vapisuttava, veriä v:vä juhla LEINONEN.

värjyy[25] *s. kans.* värjäys.

värjy|ä[1] *v.*, vars. *ylät.* -ntä[15*] *teonn.* väristä, vapista, väreillä. | V. vilusta. V. pelosta, kiihkosta, pelkoa, kiihkoa. Päivän paahteessa v:vä ilma. Mielessä arat, v:vät aavistukset. Huomentuulta oksa v:y LEHT. -- laulaen v:vällä äänellä tunteellisia lauluja SILL. -- jättää hänet puille paljaille v:mään kylmän ja nälän kouriin E. JAAKKOLA. [Puistatti] kuin vilun v:ntä E.KIVIJÄRVI.

värjähtää[2*] *v. runok. harv.* värähtää.

värjäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < värjätä. | V. kankaita. Rusotus v:i pilviä.

värjäri[5] *s.* kankaiden, lankojen ja kehruuaineiden värjäystä harjoittava käsityöläinen. **-mestari** *s.*

värjärin|ammatti *s.* **-kisälli** *s.* **-liik|e** *s.* Perusti oman v:keen. **-oppilas** *s.*

värjät|ellä[28*], **-tää**[2*] *v. kans.* värjötellä, värjöttää.

värjä|tä[35] *v.* tehdä värilliseksi, jnk väriseksi vars. imeyttämällä t. sekoittamalla väriä tm. ainetta (väri- tms. aineesta: sekoittumalla t. imeytymällä) jhk; vrt. värittää, maalata. | V. siniseksi, keltaiseksi, harmaaksi, tummaksi, kirjavaksi. Kankaan, lankojen, kuitujen, villojen v:äminen. V. nahkoja. Ruskeiksi v:tyt hiukset. V. puuta petsaamalla. Metallipintoja voidaan v. kemiallisesti tai mekaanisesti. Lasia v:tään lisäämällä sulaan lasimassaan värillisiä metallioksideja. Mikroskoopissa näkyväksi v:tty preparaatti. Tuoreemman näköisiksi v:tyt ruoka-aineet. Lämpömittareissa käytetty v:tty alkoholi. — Rommi v:si totiveden ruskeaksi. Hyvin palanut tiili v:ä kättä. Iltaruskon punertaviksi v:ämät pilvet. Hipiää v:si soma ahavan synnyttämä ruso ALKIO.

värjäys[64] *teonn.* < ed. | Kankaan, nahan, lasin, metallin v. Hiusten, kulmakarvojen v. Kemiallinen v. — *Yhd.* kankaan-, metallinv.; kelta-, puna-, purppura-, siniv.; kasvi-, painov.; kotiv.; kaunov.; vitaaliv.

värjäys|aine *s.* **-hin|ta** *s.* Värjäämöiden v:nat. **-ko|e** *s.* Kuitujen laadun selvittäminen v:keen avulla. **-kone** *s.* Tekosilkin v. **-kyky** *s.* Kasvivärin v. **-laite** *s.* **-laitos** *s.* Kutomatehtaaseen kuuluva v. **-liike** *s.* Pesu- ja v. **-liuos** *s.* **-menetelm|ä** *s.* V:ät kehittyvät rinnan kudontataidon kehityksen kanssa. Tuberkkelibasilli voidaan erottaa erityisillä v:illä muista samankokoisista ja -muotoisista bakteereista. **-osasto** *s.* Tekstiilitehtaan v. **-pata** *s.* väripata. **-tapa** *s.* **-tehdas** *s.* Kehruu- ja v. **-tekniikka** *s.* Kutoma- ja v. Mikroskooppitutkimuksessa käytetty v. **-väri** *s.* Tekstiilien värjäyksessä käytetyt v:t.

värjäytt|ää[2*] *fakt.v.* < värjätä. | V. kankaita. V:i hiuksensa.

värjäytymät|ön[57] *kielt.a.* V:tömäksi jäänyt kohta painolaatassa. Lääkkeenä käytetyn parafiiniöljyn tulee olla rikkihapon vaikutuksesta v:öntä.

värjäyty|ä[44] *pass.v.* -vyys[65] *omin.* (*rinn.* värjääntyä) < värjätä. | Painokehilön tulee v. tasaisesti. Piipunpolttajan keltaisiksi v:neet sormet.

Tärkkelys v:y jodilla siniseksi. Lumi v:i vuotaneesta verestä punaiseksi. Tekstiilikuitujen, kromosomien v:vyys. — *Kuv.* - - synkät epätoivon hetket v:ivät tuimin, mustin värein PEKKANEN.

värjääjä[16] *tek.* < värjätä.

värjäämätön[57] *kielt.a.* < värjätä. **1.** *pass.* V. kangas, nahka, paperi. **2.** *akt.* Värinpitävää, alusvaatteita v:tä vuorikangasta.

värjäämö[2] *s.* liike, osasto tms., jossa suoritetaan värjäystä. | Puuvillatehtaan v. — *Yhd.* turkisv.; kaunov.

värjäänty|ä[1*] *v.* = värjäytyä.

värjöt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | V. viluissaan. V. vähissä vaatteissa. Pakkasessa v:tely. — *Kuv.* - - kevätviileässä v:televän paljaan koivun alla KIANTO. - - sinne, missä niin sanottu ihmisyys v:telee viimeisillään SILL.

värjött|ää[2*] *v.* olla paikallaan viluisena, palellen, värjötellä. | V. vilusta, viluissaan, kylmissään. V. pakkasessa. V:i sateessa surkean näköisenä. — *Kuv.* Vielä kerran saa puhdas periaate istua ja v. kuin viluinen lintu yöpuullaan AHO. Miten kummasti me toistemme ohi kuljemme, omaan v:ävään viluumme kyyristyneinä L.ONERVA. Kuu v:i kalpeana metsän sisällä EINARI VUORELA.

värk|ki[4*] *s. kans.* ja *ark.* **1.** laite, laitos, vehje, rakkine, rustinki; (työ)kalu, väline. | Hyvä v. tuo pesukone. Kellon v:it. Pulttia, mutteria ja muutakin v:kiä. Kyllä työ joutuu, kun on hyvät v:it. Ei meiltä v:it puutu, sanoi ämmä, kun kissalla pöytää pyyhki SP. Jklla on v:(e)issä varaa 'jku ei ole käyttänyt kaikkia mahdollisuuksia, jklla on varaa parantaa'. — Us. *leik.* avarammin. | - - ei hätää, nyt on v:kiä [= viinaa] päässäs KIVI. [Ajettiin] hyvissä v:eissä [= valjaissa] olevalla hevosella PÄIVÄR. Onpa saakeli soikoon komea v. [= hevonen] KATAJA. Tuli se kotia, vaivainen v., ja tappoi parhaan hevosensa ALKIO. — *Yhd.* peli-, ratas-, siipi-, työ-, vipuv.; leuka-, naama-, pää-, suuv.; sisusv:it. **2.** tav. *mon.* aines, tarveaine. | - - käski panna hevosen talliin ja tehdä appeen talon v:eistä AHO. Eihän tuo [lato] ole häävistä v:istäkään . . .; vanhasta riihestä kuuluu tehneen PÄIVÄR. — *Yhd.* aita-, leipä-, ruokav:it; vuosiv:it.

värkkäil|lä[29] *frekv.v. ark.* < värkätä. | V. puuastioita. V:i merkkipäiviksi runoja.

värkmestari *s. vanh.* ja *kans.* työpajan, tehtaan työnjohtaja, mestari.

värk|ätä[35*] *v. ark.* valmistaa, rustata, väsätä. | V:käsi sukset itselleen. V:käsi uunit asumukseensa. V. säkeitä, sanomalehtiartikkeleja. Sitä vallankumoustahan ne ovat v:änneet jo muutaman päivän E.JAAKKOLA.

värmlantilainen[63] *a.* ja *s.* par. vermlantilainen.

värnissa[15] *s.* → vernissa.

värnött|ää[2*] *v. kans.* virnottaa, irvottaa, irvistellä. | Ja poliisi Jukuri v:i: Naruunko on sitten ainoa turva miehellä? TOPPILA.

värski[4] *a. ark.* (*rinn.* färski[4]) tuore. | V:ä voita.

värsy[1] *s. kans.* ja *vanh.* (*rinn.* värssy[1]) säkeistö; jae. | Runon, virren v. Raamatun v. — Kirjoittaa v:jä 'runoja'. — *Kuv.* Aina sama vanha v.: eläminen on kallista. Jk veisaa viimeistä v:ään, tav:mmin virttään. — *Yhd.* virrenv.; muistov.

värteera|ta[35] *v. kans.* arvostella, arvioida (jonkinlaiseksi). | V. jnk hinnaksi tuhat markkaa. - - ei Herran Sanan kuulemisessa ketään eroteta eikä halvaksi v. LEINONEN. Sekin v:si maailman jos minkälaiseksi toisinaan JÄRVENT.

värttin|ä[15] *s.* **1.** alkeellinen kehruuväline: noin 30 cm:n pituinen ainakin yläpäästään suippeneva pyöreä puikko ja siinä tav. vauhtipyöränä oleva raskas kiekko l. kehrä; *syn.* kehrävarsi. | V:ää pyörittämällä muodostettiin kuontalosta vedetyt ja v:än yläpäähän kiinnitetyt suortuvat langaksi. V:än pyörä. Vääntää v:ää. **2.** lankaa muodostava pyörivä osa rukissa, kehrä; vastaava kehruukoneen osa, kehräin. | Kutomatehdas, jonka v:öiden luku on 100 000.

värttinähermo *s. anat.* hermo, joka kulkee kainalosta käteen pitkin käsivarren takasivua ja hermottaa mm. kaikkia käsivarren ojennuslihaksia.

värttinäi|nen[63] **1.** *dem.s.* Vääntää v:stä. **2.** *poss.a.* yhd:ojen jälkiosana. | Kaksi-, 500-v.

värttinä|lovi *s. anat.* kyynärluun yläpäässä oleva lovi, johon värttinäluun pää vastaa. **-luku** *s.* Kehruukoneen, tekstiilitehtaan v. **-luu** *s. anat.* toinen (ihmisellä peukalon puoleinen) kyynärvarren luista. **-mato** *s.* = suolinkainen. **-nasta** *s. anat.* värttinäluuhun niveltyvä olkaluun nivelnasta. **-pyörä** *s.* Kehruukoneen v. **-valtimo** *s. anat.* kyynärtaipeen alapuolelta värttinäluuta pitkin kulkeva olkavaltimon haara. **-varsi** *s.* Kehruukoneen v. **-öljy** *s.* vars. nopeasti pyörivien koneenosien voiteluun käytetty erittäin notkea öljy.

värttänä[15] *s. murt.* värttinä.

värve[78] *s.* tahattomista (kasvoissa ja raajoissa esiintyvistä) lihasten (värähtelevistä) liikkeistä; *lääk. syn.* spasmi. | - - hienoiseen hymyn v:eseen / käy harmaja viiksisuu *CAJ. — *Yhd.* silmäv.

värvinki[6*] *s. kans.* värväys, pestaus, pesti. | Sotaväkeen marssikaamme v:ä ottamaan muutamaksi vuodeksi KIVI.

värvähtä|ä[2*] *v.*, vars. *vanh.* ja *runok.* värähtää. | - - äänellä hieman v:vällä / - - / sanat painavat lausui LEINO.

värväri[5] *s.* värvääjä.

värvä|tä[35] *v.*, vars. *sot.* täydentää, koota miehistöä palkkaamalla, pestaamalla; myös avarammin: houkutella, suostuttaa jhk (joukkoon). | V:ämällä koottu miehistö. V:tty joukko, matruusi. — Jääkärien v:äminen ensimmäisen maailmansodan aikana. V. miehiä jalkapallojoukkueeseen. V. jäseniä yhdistykseen. — *värvätty* (s:sesti) Asevelvolliset ja v:tyt.

värväys[64] *teonn.* < ed. | Sotilaan, joukon v. — Harjoitettiin v:tä lakonrikkureiden saamiseksi. — *Yhd.* joukko-, yksittäisv.; pakkov. **-alue** *s.*, vars. *hist.* Rykmentille määrätty v. **-passevolanssi** *s. hist.* **-raha** *s.* **1.** värvätylle annettu käsiraha. **2.** värvääjälle värväystä varten annettu raha. **-toiminta** *s.* **-toimisto** *s.* Vapaaehtoisten hankkimiseksi armeijaan perustettiin v:ja.

värväytyä[44] *refl.v.* < värvätä. | V. muukalaislegioonaan.

värvääjä[16] *tek.* (< värvätä) värväri.

väry[1] *s. harv.* tuulen henki, viri. — *Kuv.* Mistäs nyt tuulen v. käy, kun tirehtööristä on puhuja tullut I.TURJA.

värys|karva *s.* värekarva, ripsi(karva). **-mato** *s.* = ripsimato.

väräh|dellä[28*] *frekv.v.* < värähtää. **1.** Nuijalla tainnutettu kala v:teli vielä. Koko ruumis, hartiat v:telivät pidätetystä itkusta. Kasvot v:telivät innosta, intoa. Hymy v:teli suupielissä. Puun lehvät v:televät vienossa tuulessa. Revontulien v:televä loimu. Ääni v:teli vihasta, vihaa. Tunteikkaasti v:televä laulu. Kaukainen v:televä kirkonkellojen soitto. - - hänen poskiensa puna kävi v:televäksi, liekkiä muistuttavaksi ja ihanaksi HELVI HÄMÄLÄINEN. — Kiihko v:telee verissä. Mielessä v:televä levottomuus. V:televä herkkätunteisuus. Draaman elävästi v:televät vuorosanat. — *Yksipers.* - - luisevissa poskipäissä v:teli KATAJA. **2.** *fys. tekn.* tehdä nopeaa jaksollista edestakaisliikettä; *sähk.* virtapiiristä t. laitteesta, jossa tapahtuu sähkövärähtelyä; oskilloida. | Äänirauta, viulun kieli synnyttää v:dellessään äänen. Mikrofonin v:televä kalvo. V:televä kappale saattaa ympäröivän väliaineen v:televään tilaan. V:televä elektroniputki.

värähdin[56*] *s. tekn.* par. summeri, suristin, värähtelijä.

värähdys[64] *teonn.* < värähtää. | Käden, lihaksen v. Äänen v. Äänessä pieni epäilyn v. Kuuma v. kiisi nuorukaisen päästä jalkoihin LINN. — *Fys.* kappaleen, massapisteen nopea edestakainen heilahdus tasapainoasemasta ääriasemaan, vastakkaiseen ääriasemaan ja takaisin tasapainoasemaan; vastaava sähkövärähdys; oskillaatio, vibraatio. | Äänirauden poikittainen v. Ilmapatsaan pitkittäinen v. Massapisteen v. aaltoliikkeessä. — *Yhd.* ilma-, sähkö-, valo-, ääniv.; pitkittäis-, poikittaisv.; sielun-, tunnev. **-aika** *s. fys.* yhteen värähdykseen kuluva aika, (värähdys)jakso. **-aisti** *s. fysiol.* värähdyksiä aistiva tuntoaisti. **-aistimus** *s. fysiol.* **-jakso** *s. fys.* vrt. värähdysaika. **-kupu** *s. fys.* seisovassa aaltoliikkeessä kohta, jossa värähdyslaajuus on suurin; vrt. värähdyssolmu. **-laajuus** *s. fys.* tasapainoaseman ja ääriaseman välinen etäisyys värähdysliikkeessä, amplitudi. **-liike** *s.*, vars. *fys.* **-luku** *s. fys.* = (värähdys)taajuus. **-solmu** *s. fys.* seisovassa aaltoliikkeessä kohta, jossa hiukkaset ovat levossa; vrt. värähdyskupu. **-suunta** *s. fys.* Valonsäteen v. **-taajuus** *s. fys.* värähdysten luku aikayksikössä (sekunnissa), värähdysluku. **-taso** *s. fys.* **-vaihe** *s. fys.* Kaksi aaltoliikettä vahvistaa toisiaan, jos niiden v. on sama: aallon harja yhtyy harjaan ja pohja pohjaan.

värähdyt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. | - - mustissa silmissä, joita ikään kuin v:teli niiden takana piilevä liekki HELVI HÄMÄLÄINEN.

värähdytt|ää[2*] *kaus.v.* -ävästi *adv.* (*rinn.* värä(h)yttää[2*]) < värähtää. | V. mandoliinin kieltä. Kesti kivun kasvojaan v:ämättä. Laukaus v:i ilmaa. V. ääntään. — Ei naisen kauneus paljon v:änyt vanhanpojan sydäntä. Tunteita v:ävä laulu. Kuinka v:ävän suurenmoista se Aleksis Kivessä olikaan tuo kaiken pyhän kaipuu KIANTO. - - runoilijamme loihtii ilmi ihmeen v:ävästi öljypuumetsässä tapahtuvan pastoraalin VILJANEN.

värähtelemätön[57] *kielt.a.* < värähdellä.

värähtelijä[14] *tek.* < värähdellä. — *Rad.* oskillaattori.

värähtely[2] *teonn.* < värähdellä. | Kasvojen, lihasten v. Äänessä vihan v:ä. Tunteiden herkkä v. — *Fys. tekn.* vrt. oskillaatio. | Mekaaninen v. Harmoninen v. Jatkuva, vaimeneva v. Moduloitu v. Pien-, suurtaajuinen v. Molekyylien v. ilmenee lämpönä. V:n eteneminen väliaineessa aaltoliikkeenä. V:n jaksoluku. — *Yhd.* sähkö-, ääniv.; lois-, myötä-, pintav.; siniv. **-energia** *s. fys.* **-jakso** *s. fys.* **-kalvo** *s. tekn.* Puhelimen v. **-kela** *s. rad.* värähtelypiirin kela. **-kyky** *s.* Väliaineen v. **-kykyi|nen** *a.* V. virtapiiri. Ääniaallot kulkevat v:sessä väliaineessa. **-liike** *s.* **-piiri** *s. sähk. rad.* (tav. kelan ja kondensaattorin muodostama) tietyllä ominaistaajuudella värähtelevä virtapiiri. **-putki** *s. rad.* värähtelijässä käytetty elektroniputki, oskillaattoriputki. **-suunta** *s.* Värähtelyliikkeen edetessä pitkittäisesti on etenemissuunta ja v. sama. **-teho** *s. fys.* **-tila** *s. fys.* V:ssa oleva virtapiiri.

värähtämät|ön[57] *kielt.a.* V:tömän tyyni lammen pinta. Kasvojen ilme kova ja v. V. ääni. — V. mielenrauha.

väräht|ää[2*] *mom.v.* -ävästi *adv.* < väristä. **1.** Tähtäsi käden v:ämättä. Kasvot v:ivät liikutuksesta. V. pelosta, onnesta, kiihkosta. Sanoi hyvästit v:ävällä äänellä. Äänessä v:i katumus. - - poikasen kirkkaissa silmissä joskus v:ää kummastus KIANTO. — Oksa v:i linnun istuessa. Veden kalvo ei v:änytkään. — Tunteesta, tunnelmasta, mielialasta. | Sydän v:i ilosta. - - hänen maalliset runonsa sisältävät sielukkaasti v:äviä säveleitä TARK. Hänen verensä v:ivät oudosti RAILO. — *Yksipers.* Suupielissä v:i. Mielessä v:i oudosti. Niin kaunis laulu, että sydämessä v:ää. **2.** *harv.* äkillisestä muodon t. tilan muuttumisesta; vrt. rävähtää, revähtää. | Lehdet ovat vasta v:äneet auki [= puhjenneet] TALVIO. - - hänen kasvonsa olivat v:äneet riutuneiksi KILPI. Mutta pienen pojan tunnelma v:ää toiseksi, kun äiti tulee lypsinkiulu kädessä navetasta pirttiin päin SILL.

värähyt- tav:mmin värähdyt-.

väräjö|idä[30] *v.*, vars. *ylät.* -inti[4*] *teonn.* väristä, värähdellä. | V:ivät revontulet. Kesäinen auer v:i salojen yllä. Urkujen v:ivä soitto. Sydämen herkimpien kielten v:inti. Sielussa v:ivät tunteet.

väräys[64] *s.* tav:mmin värähdys.

väräyt- = värähdyt-

väsky[1] *s. kans.* laukku, reppu, kassi. — *Yhd.* käsiv.

väskynä[17] *s. kans.* (*rinn.* veskuna, viskuna) (kuivattu) luumu.

väsköóti[4] *s. kans.* raanu.

1. **västi**[4] *s. kans.* liivi (1); *harv.* lyhyt takki. | - - ottaa päälles isäs hännystakin, hatun, punaisen v:n ja polvipöksyt KIVI. [Puki yllensä] körttiröijyn eli v:n, kuten sitä Etelä-Pohjanmaalla nimitetään A.ORAVALA.

2. **västi**[4] *s. kans.* västäräkki. | V:stä vähän kesään, puoli kuuta peipposesta SL.

3. **västi**[4] *s. kansanr.* miekan kahva. | Olipa miek-

ka miestä myöten, / - - / päivä paistoi lappeasta, / tähet v:stä välötti KAL.

västin|ki[6*] *s. kans.* ja *vanh.* linnoitus. | Viaporin v. V:gin muurit. — -- kuuluu v:gissä [= vankilassa] istuneen LEINO.

västäräk|ki[4*] *s.* Motacilla, solakkaruumiisia ja pitkäpyrstöisiä, hyönteisiä syöviä varpuslintuja, vars. M. alba, maassamme yleinen mustan, harmaan ja valkoisen kirjava muuttolintu; *mon. el.* myös Motacillidae-heimosta. | Pyrstöään keikutteleva v. V:in sirkutus. Kuu kiurusta kesään, v:istä vähäisen SL. — *Kuv.* Jaa, sinä v. [= huitukka, hepsakka]! KIVI. | Sä kynnä, kylvä! Jäljissäs / käy ilon v:it KAILAS. — Hellittelysanana. | Nuku, nuku, nurmilintu, / väsy, väsy, v. KR. — *Yhd.* kelta-, vuoriv.

västäräkkinen[63] *dem.s. runok.*

västä|tä[35] *v. kans.* puuhata, touhuta, häärätä, vehdata. | Tyttö tuli vielä semmoiseksi somaksi, yöt vainajan kanssa v:si ja päivisin itkeskeli TOPPILA.

väsy[1] *s. harv.* väsymys. | Silloin haihtui hänen v:nsä kokonaan ja iloisena ja reippaana astui hän pikku tupaan PÄIVÄR.

väsyksi|ssä, -in *adv.* (joskus myös poss.-suff:llisena) väsyneenä, uuvuksissa. | Olla v. Raatoi itsensä v:in. Ponnistelin ihan v:ini asti. Ajoi hevosensa v:in. - - ovat tehneet vääryyttä v:in asti VT.

väsymis|ilmiö *s.* **-lujuus** *s. tekn.* lujuus väsymistä vastaan. | Metallikiskon v. **-murtuma** *s. tekn.* väsymisen aiheuttama murtuma. **-raja** *s.* — *Tekn.* se jaksollisesti vaihtelevan jännityksen jaksojen luku, joka johtaa väsymismurtumaan.

väsymyksentunne *s.* tav. ⌒.

väsymy|s[64] *s.* väsyminen, väsyneisyys. **1. a.** väsyksissä olo, uupumus, voipumus. | Ruumiillinen, henkinen, sielullinen v. Lyijynraskas v. V:ksen tunne, tila. V. painoi jäseniä. V. valtasi ihmisen. Touhuta v:kseen asti. Lepäsi pois pahimman v:ksensä. Meitä painoi herttainen v. AHO. — *Yhd.* hermo-, lihasv.; näköv.; juhla-, matka-, työ-, urheiluv.; kevätv.; kuolemanv. **b.** *erik.* ikävystyneisyys, tympeytyneisyys, kyllästys. | V. elämään. — *Yhd.* kulttuuri-, sotav.; elämänv. **2.** vrt. väsyä 2. **a.** *tekn. harv.* Metallin v. **b.** *maat.* — Tav. *yhd.* apila-, juurikas-, ohrav.

väsymys|aine *s.* kuona-aineista, joita muodostuu runsaasti rasituksen alaisissa elimissä, vars. lihaksissa, ja jotka aiheuttavat väsymyksen; *syn.* väsymysmyrkky. | V:aineiden poistaminen hieronnalla. **-ki|pu** *s.* Harjaantumattomien lihasten ankarasta rasituksesta aiheutuvat v:vut. **-kohtaus** *s.* Hiihtäjän yllätti v. **-myrkky** *s.* = väsymysaine. **-tila** *s.* Kuumeen aiheuttama v.

väsymät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* joka ei väsy. *(1.)* uupumaton, herpaantumaton, kyllästymätön, kestävä, sitkeä, sisukas. | V. uurastaja, keräilijä. Vahva ja v. hevonen. V:tömän innokas. Harjoitella v:tömästi. Petunia on kukkimisessaan v. — V. into, ahkeruus. V. työskentely. *(2.)* Puun v:tömyys.

väsyn|yt[77] *a. (partis.)* -eesti *adv.* -eisyys[65] *omin.* *(1.)* väsyksissä oleva, uupunut, voipunut, nääntynyt, voimaton, hervoton, raukea. | Työstä v. Ihmisiin, elämään v. Masennuksissa ja v. V. kuin riepu. Vaipui uneen lopen v:eenä. Kävellä, hymyillä v:eesti. Sairaudesta johtunut v:eisyys. — Herra taitaa olla vähän v. '(lasku)humalassa'. V. katse, ilme. - - hyönteisten siivet hurisevat v:eesti LEHT. — *Yhd.* kuolemanv. *(2.)* V. maa.

väsyt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* < väsyä. *(1.)* uuvuttaa, näännyttää; raukaista. | Hauki piti v. ennen kuin se saatiin veneeseen. Lohen v:ys. — Kova tie v:tää jalkoja. Marssi v:ti. Vanhuus v:ti ukon rautaiset voimat. — Yksitoikkoinen puhetapa v:tää kuulijaa. — *Yksipers.* Minua v:tää 'olen väsyksissä, väsynyt'. Painosti ja v:ti. — *väsyt|tävä* (a.) -tävästi (adv.) -tävyys[65] (omin.) V:tävä matka. Koulutyön v:tävyys. — V:tävän puhelias nainen. V:tävästi ja sieluttomasti pidetty saarna. *(2.)* Tärinä v:tää ajan mittaan teräksen. — Ryöstöviljelyllä v:etty maa.

väsytyskoe *s. tekn.* koe, jolla tutkitaan kappaleen väsymislujuutta.

väsy|ä[1] *v.*; väsynyt ks. myös erikseen; vrt. uupua. **1.** elävästä elimistöstä, sen toiminnasta ja kyvyistä. **a.** heiketä työn t. muun rasituksen johdosta ruumiilliselta t. henkiseltä suorituskyvyltään, ruveta tuntemaan väsymystä, voipua, uupua, herpaantua, nääntyä, raueta. | V:i pitkästä kävelymatkasta. Jalat, kädet, lihakset, hermot v:vät. Silmät v:vät hämärässä valaistuksessa. — Voimat v:ivät. Tahto yksin ei vie kovin pitkälle, se v:y omaan jännitykseensä; mutta todellinen harrastus ei väsy koskaan HOLLO. — *Erik.* ikävystyä, pitkästyä, kyllästyä, tympeytyä. | V:i turhaan odotukseen. V:i näkemään aina samoja kasvoja. Maalaus, jota ihailemaan en milloinkaan v:nyt. V. ihmisiin, elämään, maailman hyörinään. — Herder ei v:nyt [= menettänyt intoaan ja luopunut] julistamasta kansanrunojen kauneutta. Älkäämme v:kö hyvää tekemästä. - - ei v:nyt yhä uusia metkuja ja ilkeyksiä keksiessään KARHUM. [Kristus] neuvoo meitä v:mättä [= uskollisesti, lakkaamatta] rukoilemaan ja lupaa meille viimein voiton kruunun KIVI. **b.** V:i [= menehtyi] taipaleelle. — *Kiert.* Juhlijat v:ivät [= juopuneina uupuivat, nukahtivat, "sammuivat"] pöydän alle. **c.** *kuv.* Milloin kaupasta ei ollut suuria toivottavissa, v:i hymyily ja leikkisä juttelu helpommin ALKIO. Linnun laulu ei lakkaa, vaikka laine v:y puolenyön kirkkaana hetkenä KATAJA. **2. a.** *tekn.* haurastua t. menettää kimmoisuutensa jatkuvan tärinän t. taivuttelun johdosta. | Rautatiekiskon, akselin v:minen. Jousen v:minen. **b.** *maat.* viljelysmaasta: yhtämittaisen viljelyn aiheuttaman maan laihtumisen t. vahingollisten bakteerien, sienten t. tuhoeläinten lisääntymisen vuoksi käydä jnk kasvin viljelyyn kelpaamattoma(mma)ksi.

väsähty|ä[1*] *v.* = väsähtää. | Liikarasituksen aiheuttama v:minen. Innostus v:i. — *väsähty|nyt* (a.) -neisyys[65] (omin.) Näytti v:neeltä. Mielet valtasi v:neisyys.

väsähtämys[64] *s.* väsähtäneisyyden tila. | V:tä ja veltostumista osoittavia liikarasituksen ilmauksia.

väsäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* (< väsyä) uuvahtaa. | V. ponnistuksesta. Keskushyökkääjä v:ti pahasti toisella puoliajalla. Ankaran työn

aiheuttama v:dys. Kuulijakunta pyrki v:tämään pitkän puheen aikana. Varasti kellon ryyppytoveriltaan tämän v:dettyä [juopumuksesta]. — Voimat v:tivät. Mielenkiinto ei kertaakaan v:tänyt. Yhdistyksen toiminta v:ti. Rakennustuotannon v:täminen. — Ei päässyt isäkään vielä viiteenkymmeneenkään, kun sydän jo v:ti H.JARTTI. — *Kuv.* Tuuli v:ti. Meri myrskysi v:tämättä. - - hautajaiset olivat silloin jo v:täneet lopuilleen SILL. - - päivän jo v:täessä länteen K.M.WALLENIUS. Piippu on päässyt v:tämään KARHUM. — *väsäh|tänyt* (a.) -täneesti (adv.) -täneisyys[65] (omin.) väsynyt, voipunut, (väsymyksestä) tarmoton, veltto, raukea, heikko; innoton, kyllästynyt. | Vanhuuttaan v:tänyt. V:tänyt ja skeptillinen olemus. V:tänyt tunnelma. Puhua v:täneesti. Henkinen v:täneisyys. — *S:sesti.* Putkaan vietiin joukko v:täneitä 'juopumuksesta uupuneita, sammuneita'.

väsä|tä[35] *v. ark.* valmistaa, rustata, värkätä. | V:sivät puolustuslaitteita. Yritti joutavasta asiasta sanomalehtiartikkeliakin v.

väsäy|tyä[44] *v. kans.* (*rinn.* väsääntyä[1*]) vähetä; heiketä. | Hirvet alkoivat metsästä v. Sitten v:si melu ja vasta kun astuin huoneeseen katkesi se kokonaan kuulumasta PAKK.

vätkyttä|ä[2*] *deskr.v.* vars. metsäkanan ääntelystä; jankuttavasta, jurnuttavasta, mukisevasta puheesta. | Metsäkana v:ä. — V. yhtä ja samaa.

vät|tö[1*] *a. kans.* vätysmäinen. | V. mies KAUPPISH. - - ettei se tällä erää ole ollut toisia v:ömpi: Yhtä hyvin kuin isompikin eläjä se on saatellut poikansa maanmultiin L.LESKINEN.

väty|s[64] *s.* saamaton ihminen, nahjus, nuhjus, kuhnus, vetelys. | Joutava v. mieheksi. He ovat kaikki pelkkiä v:ksiä, ei heistä ole miesten töihin. - - milläpä tuollainen v. kuin Mataristo elättää vaimoa TALVIO. - - sellainen laiska v.! Jäi tekosairaana jäljelle ja antautui vangiksi JÄRVENT. — *Harv.* yl. mihinkään kelpaamattomasta tms. | V:spä olet, kun pelkäät ihmisiä KAUPPISH. Mutta sinä olet niin pieni v. [= raasu, ressukka], et jaksa siivilläsi pitkälle räpiköidä LEHT. — *Kans.* Vuosia taaksepäin paikkakunnalla toiminta pääsi menemään melkeinpä v:kselleen [= lamaan] AK.

vätysmäinen[63] *kalt.a.* nahjusmainen, saamaton. | V. mies.

vätystelijä[14] *tek.* < seur.

vätystel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < seur. | V:evät pikkuvirkamiehet. - - v:ee pihanurkissa ja äitinsä hameenliepeissä HAARLA. - - mennä v:i vanhoja, vakavia ukkoja, kävellä vihmoi nuoria isäntiä KATAJA. Se [hevonen] kävellä v:i kuin vanha koni KATAJA. Puhua v. Pelkkää v:yä koko selitys. - - älykäs leikinlaskija, jonka pakinat ovat kaukana v:ystä AK.

vätyst|ää[2] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* laiskasta, veltosta tekemisestä: nahjustella, vitkutella; joutavanpäiväisestä puhumisesta: lätystää, lässyttää, höpistä, löpistä. | - - hän lähti yksin kävellä v:ämään Alpaslahteen vievää polkua. Ei ollut laukku raskas, mutta sittenkin se tuntui painavan KATAJA. Puhukaa asiaa älkääkä v:äkö! - - merimiehet kävivät ryypynhaluissaan iltasilla porvarien pirteissä v:ämässä savolaisten kanssa sekä kertomassa heille kaiken maailman kummia PAULAH.

vätöst|ellä[28], **-ää**[2] *v. murt.* = vätystellä, vätystää.

vävy[1] *s.* tyttären mies (suhteessa appivanhempiinsa); vrt. miniä. | Appi ja v. Asettui taloon v:ksi. Pappi herroista parahin, v. muista vierahista SL. — *Yhd.* kotiv. **-mies, -poika** *s.* vars. tuttavallisesti vävystä.

väväi|htää[2*] *v. harv.* -(hd)ys[64] *teonn.* ruumiinliikkeestä: vavahtaa, värähtää. | Kuolevan v:hdykset. - - v:hti aivan kuin aikoisi lyödä AK.

väylinki[6*] *s. mer.* vanttien välille astuimiksi kiinnitetyistä nuorista. **-liina** *s.* **-nuora** *s.*

väyl|ä[11] *s.* vrt. reitti. **1.** merikarttaan merkitty alusten kulkureitti; yl. purjehduskelpoiseksi tunnettu vesikulkureitti. | Leveä, syvä v. Satamaan johtava v. Saaristossa kulkeva v. Viitoitettu v. Laiva ohjattiin satamasta v:älle. — *Erik.* laivaliikennettä varten jäähän murrettu uoma. | Murtaja on avannut v:än Sörnäisten satamaan. — *Yhd.* purjehdusv.; laiva-, venev.; rannikko-, saaristov.; koillis- luoteisv. **2.** *metsät.* uittoihin varattu vesistöreitti t. sellaisen kaista, jota ei saa sulkea padolla tms.; myös esim. kalojen liikkumista varten vapaana pidettävä kulkutie. | Varustaa v. ohjepuomeilla. Perata v. Uittoyhdistyksen toiminta-alue jaetaan v:iin ja nämä piireihin. — *Yhd.* lauttaus-, uittov.; kalav.; latvav.; kuninkaanv. **3.** *kans.* Pohjois-Suomessa: suuri joki. | - - onko Anna todella paennut v:än taakse [= Ruotsin puolelle] HAANPÄÄ. — *Yhd.* rajav. **4.** avarammin ja *kuv.* kulku-, pääsytiestä, -reitistä. **a.** liikenetie. | Maaliikenteen tärkeimpiä v:iä ovat maantiet ja rautatiet. Talo oli hiukan sivullapäin siltä v:ältä, joka asemalta jäitä pitkin johti rintamalle SILL. — *Yhd.* kauppa-, liike(nne)v. **b.** muuta konkr. käyttöä. | Poliisit raivasivat tulijoille v:ää ihmistungoksen läpi. Tulvavesi puhkaisi itselleen v:än kannaksen poikki. Joka sen [männikön] hävittää, se vasta avaa hallalle v:än vainioilleen KATAJA. — *Yhd.* nenä-, suuv. **c.** *abstr.* V:ät, joita myöten kulttuuri on levinnyt. [Kirjailija] pyrkii viittomaan v:iä alitajuisiin maailmoihin. Havainto, joka avasi uusia v:iä tutkimukselle. [Salatieteiden harrastus] piti v:ät avoinna sille oppositiolle, joka myöhemmin myrskyssä ja kiihkossa ja romantiikassa oli kääntyvä valistusta vastaan KOSKENN. **5.** *yhd.* Joki-, järvi-, meri-, vesiv.; kulku-, lasku-, meno-, tulov.; luonnonv.; pää-, sivu-, valtav.

väylä|aukko *s.* Aallonmurtajan v. **-este** *s. sot.* meri- t. rannikkoväylän sulkeva este.

-väyläinen[63] *poss.a.* Kapea-, leveäv.; matala-, syväv.; yksi-, kaksiv.

väylä|merkki *s.* väylää osoittava merimerkki. **-n|selitys** *s.* selitys jstak laivaväylästä. | Merikarttoja ja v:selityksiä. **-n|syvyys** *s.* **-salmi** *s.* salmi, joka on vakituisena vedenjuoksu-, liikenne- ja kalankulkuväylänä. | Joissa ja v:ssa ei valtaväylää saa tukkia.

vääjäill|ä[29] *frekv.v.* < seur. | Hän aikoi jo lähteä v:en rakennuksien taitse hiipimään KARHUM.

vääjä|tä[35] *v.,* vars. *kans.* väistää (vastustajaksi ylivoimaista), mennä syrjään jnk tieltä, kart-

taa; antaa myöten, alistua jkn tahtoon, totella. 1. *tr.* V. jkta. - - leijona, sankari eläinten joukossa, joka ei v:ä ketään VT. — - - vikkelät tyttö-veijarit, jotka eivät juuri koskaan olleet tottuneet v:ämään isänsä veljeä, torelivat vastaan KIVI. 2. *intr.* - - on tukkimiehillä monenlaisia keinoja, joilla raskaskin puu saadaan v:ämään KATAJA. — [Mies] joka oikeuden tieltä ei pois v:ä J.FINNE. Taisteli v:ämättä [= horjumatta, vakaasti] vakaumuksensa puolesta. [Hevonen] teki hänen kanssaan miten halutti, v:ämättä [= välittämättä] käskystä vähääkään PÄIVÄR.

vääjäämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* (< ed.) joka ei salli t. jossa ei ole poikkeuksia, horjuntaa, epävarmuutta; kiertämätön, väistämätön, peruuttamaton, ehdoton; varma, vakaa, horjumaton, taipumaton, tinkimätön, itsepintainen. | V. kohtalo. V. laki, käsky, oikeus. V. todiste. V. luottamus, vakaumus, periaate. Luonnon tapahtumien v. kulku. Romaanin juonen v. kehitys kohti loppuaan. Oikeuden v. ylläpito. Kuoleman v:tömyys. Osoittaa jk v:tömästi todeksi. V:tömän varma. V:tömän oikeudentuntoinen, uskollinen. Kirri parka oli kovassa sydämen ahdistuksessa Martin uppiniskaisuuden ja v:tömyyden tähden PÄIVÄR. Yhtä varmasti ja v:tömästi kuin hän tiesi, että vavahtamattomin käsin kuristaisi lapsen - - WALTARI. [Miehet olivat] uutteroita ja v:tömiä työssä WILKUNA.

vääkäs[66*] *a.* = seur.

väälli|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* < väkä. | V. keihäs, nuoli, ongenkoukku. V. nuotti. Harppuunan v:syys.

vään|ne[78*] *s.* 1. vars. kasvoissa t. vartalossa ilmenevä vääntyminen t. vääntyneisyys, vääntymä. | Pilkallinen v. suupielessä. Kasvoilla kivun v:teitä. Suu tuskan v:teissä. - - mummun kasvot olivat omituisen hennossa v:teessä, hän näytti itkevän ilman kyyneleitä SILL. - - keskiruumis aistillisissa lemmenkaipuun v:teissä LEHT. 2. a. vars. sisäelimissä tuntuva vääntäminen, kouristus, kuvotus; vrt. vääntää III.2. | Tunsi sydänalassaan v:teitä ja kouristuksia. Vatsa reagoi v:tein sopimattomaan ruokaan. Äskeiset miehet kuulivat vielä Jussin parahduksen ja tunsivat sisuksissaan vastenmielisen v:teen SILL. — *Yhd.* vatsanv. b. *harv.* väännös. | Puheen käänteet ja v:teet. — *Yhd.* sananv.

vään|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < vääntää. 1. *konkr.* Myrskyjen v:telemiä rantapetäjiä. V. viiksiään. V:teli kasvojaan partaa ajaessaan. V. epätoivoisena käsiään. V. tuskaisena itseään. Ruuveja v:neltiin auki. Käännellä ja v. V:teli ja mullisteli silmiään. V:teli kantoja ja kiviä pellollaan. Alkoi v. kirveen terällä laatikon kantta auki. — *3. pers.* Vatsaa v:teli ja rintaa poltti. — *Intr.* Käänteli ja v:teli unettomana vuoteessaan. — *Refl. taiv.* V:telihe häpeästä. 2. *abstr.* ja *kuv.* V. Jumalan sanaa. Kertoi tapauksen kulun sitä suuresti liioitellen ja v:nellen. - - vastoin neuvonantajain valaa, jossa luvataan olla lakia v:telemättä LK. — - - "Volmari", jota myös Holoperiksi v:neltiin KIANTO.

vään|nin[56*] *väl.* < vääntää. | Jousisoittimen kaulassa on v:timet, joita kiertämällä kielet viritetään. Separaattorin v. 'kampi'. Kaappia murrettaessa oli käytetty pistintä v:timenä. - - väännä reikä v:timellä [= poralla, vääntiällä] / puhkaise purasimella KAL.

väänniskellä[28] *frekv.v. harv.* (< vääntää) väännellä. | - - tempaisi Lempin kanssansa sängynlaidalle istumaan ja alkoi häntä puserrella ja v. SILL.

väännyksi|ssä, -in *adv.* vääntyneenä, vääränä. | Kasvot v. vihasta, tuskasta. Kranaatin ruhjoman talon v. olevat seinät. Suu vetäytyi v:in.

väännynnäi|nen[63] *s. harv.* sanan väännöksestä; vrt. väännännäinen. | Kansanrunoissa tavattavat sampo-sanan v:set.

väännäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* (< väännähtää) vääntyillä, vääntelehtiä; väännätellä. | Käännähteli ja v:teli vuoteessaan. Puhui vaivalloisesti, kasvot v:dellen. - - oli useasti havainnut Eliaansa - - jopa kävelevänkin lautamiehen hieman v:televään tapaan WALTARI.

väännäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < vääntyä. | Suupielet v:tivät ivalliseen hymyyn. V:ti vuoteestaan. — Nilkka v:ti 'nyrjähti'.

väännäl|tää[5] *mom.v.* (< vääntää) vääntäistä. | V:si oven salpaan. — *Refl. taiv.* V:täikse [vedestä] veneen rungolle *MANN.

väännännäinen[63] *s. harv.* sanan väännöksestä; vrt. väännynnäinen.

väännäntä[15*] *teonn.* < vääntää.

väännät|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* (< seur. 2) itseään väännellen tapahtuvasta kulkemisesta yms.; vääntää (III.1.b). | Kulkea, mennä v. Tuli mäkeä vaivalloisesti v:ellen. - - uskollisesti v:telee kotiseutunsa ja heimonsa sitkeää puheenmurretta I.HÄRKÖNEN.

väännät|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* < vääntää. 1. a. *fakt.* V:ti pyykkivaatteet kuiviksi. V. kiviä pellolta. b. *kaus.* V:tävä tuska. 2. *deskr.* = väännätellä. | - - äijä itse jo tulla v:tää pellon reunaa KARHUM. — *Tilap.* - - kantelen iki-iloa, / Väinämöisen v:ystä [= soittoa] KAL.

väännö|s[64] *s.* 1. vääntämisen tulos; vars. sanan-väännöksestä. | Slangisanat ovat usein yleiskielen ja vieraiden kielten sanojen mielivaltaisia v:ksiä. 2. *harv.* muuta käyttöä. | Kasvot v:ksissä 'väännyksissä'. Weltschmerzin v:ksissä [= maailmantuskan väänteissä] sydänala H.ASUNTA. — [Kohtaus] oli taas ollut uusi veitsenv. [= -vääntö] arpeutumattomassa haavassa J.HAHL.

vääntei|nen[63] *poss.a.* -syys *omin.* < väänne. | V. suoni, kalliossa.

vääntelehti|ä[17*] *v.* väännellä itseään, ruumistaan, vääntyillä sinne tänne, väännellä, väännähdellä. | V. kivusta, häpeästä, naurusta. V. vuoteessa unta saamatta. Synnytyspoltoissa v:vä nainen. — - - puiden oksat kummallisesti taipuvat, v:vät tuulispään käsissä HOLLO. — *Kuv.* - - hänen vilttihattunsa alla on jo tovin v:nyt muuan ajatus LEINONEN.

vääntiä[14] *s. kans.* (*rinn.* vääntiö) kaira, vintilä, ora.

vääntiö[3] *s.* 1. *kans.* = ed. 2. *met.* sorvattavaan pyöreään kappaleeseen kiinnitettävä väline, joka vääntiölevyyn nojaten pyörittää kappaletta

kärkisorvissa. **-levy** *s. met.* vääntiötä pyörittävä levy, vääntölevy.
vääntyil|lä[29] *frekv.v.* < vääntyä. | Ruumis v:i kouristuksissa. Lautatavara pyrkii kosteudenvaihtelujen alaisena v:emään.
vääntym|ä[13] *s.* vääntymisen tulos, vääntynyt, väännyksissä oleva kohta, väänne; *tekn.* vääntymisen määrä. | Kiskoon ilmestyi halkeamia ja v:iä. Akselin suurin sallittu v.
väänty|ä[1*] *v.* < vääntää. **1.** *pass.* **a.** *konkr.* V. mutkalle, kierteelle. Vapa v:i luokiksi kalan käydessä koukkuun. Puutavara v:y kieroksi kosteudessa. V:nyt vanha rantapetäjä. Suu v:i itkuun. Tuskasta, raivosta v:neet kasvot. Avain v:i rasahtaen lukossa. Vene v:i väkisin poikkiteloin aallokkoa vastaan. Jalka v:i sijoiltaan. Se riippuu miehestä, kuinka aitavitsa v:y SP. **b.** *abstr.* ja *kuv.* Klassillisesta pahasti v:nyttä munkkilatinaa. Tapahtuma ilmestyi myöhemmin uniin pahasti v:neenä ja vääristyneenä. — Kyynelet v:ivät [= kihosivat, pusertuivat] silmiin. Kyllä siitä vielä mies v:y 'vähitellen sukeutuu'. Teistä entisistä mökkiläisten pojista on v:nyt täällä talollisia KARHUM. — - - minun sisukseni kuohuvat, sydämeni v:y rinnassani VT. **2.** *refl.*, vars. *kans.* = vääntäytyä (2). | V:i ovesta sisään. V:i vuoteelle, istumaan.
vääntäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* V:i tappelijalta kirveen käsistä. Sai ensi v:yllä moottorin käyntiin.
vääntäjä[10] *tek.* Tahkon, käsikivien v. Värttinän v. Vitsas toisensa jälkeen kiertyy v:n kourissa. Asettui mattopainissa ensin v:ksi. — Te totuuden v:t ja valheen suosijat! — *Yhd.* kiven-, köyden-, niskanv.
vääntämät|ön[57] *kielt.a.* Vasta pestyt, vielä v:tömät pyykkivaatteet. Puhui puhdasta, v:öntä suomea.
vääntäy|tyä[44] *refl.v.* **1.** - - Leppo v:tyi [voimisteluesityksessä] niin vaikeihin solmuihin, ettei häntä olisi luullut voivan avata muulla kuin miekalla J.SAULI. - - Walterin lopulta onnistui v. otteesta ja sysätä mies luotaan *WALTARI. — Vars. **2.** *deskr.* vitkaan, laiskasti t. ponnistellen ja itseään väännellen muuttaa asentoaan t. kulkea. | V:tyi penkille pitkäkseen. V. vuoteestaan. V. istualleen, seisaalleen. Väkeä alkoi v. pihalta huoneeseen. — *Kuv.* Hän tietysti tahtoo parantaa passinsa ja v. vänrikiksi KIANTO.
vään|tää[42] *v.* **I.** taivuttaa mutkalle, kieroksi; tehdä kierteiseksi. **1.** mutkistaa, vääristää, käyristää, kivertää. **a.** obj:na vääntyvä esine tms. | V. rautalanka mutkalle. Moneen mutkaan v:netty tanko. Kierukaksi v:netty lanka. V. levy taivuksiin. Talon perustuksen liikkuminen v:si seinät vinoiksi. V:si suutaan teennäiseen hymyyn. Tuska v:si hänen kasvojaan. V:si käsiään levottomana. — *Kuv.* Epäasianmukainen kasvatus voi v. vinoon kasvatin kehityksen. Nimi Kristoffer on suomessa v:netty asuun Risto. V:si [= (tahallaan) selitti t. tulkitsi väärin, valheellisesti] puhujan tarkoituksen toiseksi. Kielen kääntäminen ei saa olla v:tämistä. V. [= vääristellä, väärentää] oikeutta. Joka ei pysy laintekijän ajatuksessa, hän v:tää lakia LK. - - turmiollisia tuomioita kirjoittelevat, v:tääksensä vaivaisten asian VT. **b.** obj:na tulos. | V. mutka jhk. V:si teräslangasta ongenkoukun. Barokin usein liiallisesti v:netyt [= väänteiset] muodot. Kun kerran olimme tottuneet v:tämään [= kiertämään] tötteröitä ruskeasta paperista SILL. **2.** tehdä pitkänomainen esine (vahva säie, tanko tms.) kierteiseksi kiertämällä sitä sen akselin ympäri; vrt. punoa. **a.** obj:na kiertyvä esine tms. | Oljet v:nettiin köyden tapaiseksi. V. koivunvesa vitsakseksi. Nuorena vitsa v:nettävä [kuv.: opetus, kasvatus pitää aloittaa nuorena] SL. **b.** obj:na tulos. | V. pajusta vitsas. Ja sotamiehet v:sivät kruunun orjantappuroista UT. **3.** (ed:een liittyen ja seur. kohtaa läheten) puristaa kiertämällä märästä vaatteesta tms. neste(ttä) pois. | V. käsin pyykkivaatteita. Samettia ei saa v., vaan se on ripustettava märkänä kuivumaan. Veteen kastettu ja v:netty pyyheliina kylmänä kääreenä. Verkkoja tervattiin kastamalla ne tervapadassa ja sitten v:tämällä. V. langat (kuiviksi) puretusaineesta. — V. liika vesi kostutetusta kääreestä. V. värjäysliuos langoista. Marjoista v:nettiin mehu pyyheliinan avulla.

II. jnk liikuttamisesta sen muotoa muuttamatta t. muodon muuttumiseen huomiota kiinnittämättä. **1.** kiertää t. kääntää jnk akselin ympäri, pyörittää, kieputtaa, veivata, pyöräyttää. **a.** obj:na esine, joka kiertyy t. jota käsitellään jtak kiertämällä. | V. ruuvia, kampea, avainta. V. sähkökytkintä, vesihanaa, vipua. V. käsikiviä, separaattoria. V. värttinää 'kehrätä värttinällä'. Omena v:netään oksasta kantoineen. Ennen keittämistä sian sorkista v:netään kynnet pois. V:si puukon tappelupukarin kädestä. Kääntää ja v. - - murti suuta, v:ti päätä KAL. Juho, miksi irvistät ja v:nät silmiäs kuin härkä penkissä? KIVI. Jo v:tää väkkäröitä puro MANN. — V. ovi lukkoon. V. moottori käyntiin. V. radio hiljemmälle. V. öljylampun liekki pienelle. Punajuuret v:nettiin lihamyllyssä hienoksi. V. pyykki pesukoneen vääntöpuristimella. [Kun] miehissä ponttuulla lauttaa järvien poikki v:nettiin, silloin sitä kelan naristessa monta sukkelata sanaa vaihdettiin AHO. — V. niskat nurin jklta, jltak (myös kuv. 'nitistää, nujertaa jku, jk'). - - v:täköön siltä [uhrattavalta kyyhkyseltä] niskat poikki, päätä kuitenkaan irrottamatta VT. **b.** obj:na tulos t. aiheutettu ilmiö. | V. näverillä lautaan reikä. V:si valon palamaan. V:si vettä hanasta, veden virtaamaan. Tarttui [automaatti]puhelimeen ja v:si autoaseman numeron. Ei kuulu enää kohausta, kun joku vetää lentokentän yllä silmukan tai v:tää vaakakierteen AK. **2.** väkipakolla, ponnistaen kääntää t. siirtää jhk t. paikoiltaan, sijoiltaan; vivuta, kammeta; ponnistella jnk kääntämiseksi tms. **a.** obj:na liikutettava esine tms. | V. kantoja maasta. Oli pellolla kiviä v:tämässä. V:si säkin selkäänsä. Ovi oli v:netty sorkkaraudalla auki. Ei saanut kiveä liikkumaan, vaikka kuinka v:si. — *Erik.* painimisesta. | V:si vastustajansa harteilleen. V. niskaa. Miehet innostuivat v:tämään keskellä lattiaa. — *Kuv.* V:si puhetta muihin asioihin. Oli purskahtaa nauramaan, mutta sai v:netyksi

naurun totisuudeksi. **b.** obj:na tulos. | Kivisistä maista Paavo oli peltonsa v:tänyt.

III. muuta, ed:iin liittyvää käyttöä. **1.** käännellä (vaivalloisesti, ponnistellen) itseään, ruumistaan; tehdä jtak itseään käännellen; VRT. II.2. **a.** V:si itsensä vuoteesta. — *Intr.* - - tyttö rupesi sylistä pois v:tämään ALKIO. Nuori äidiksi tuleva v:si tuskassaan SILL. — *Refl. taiv.* V:sihe rekeen. V:näikse istumaan. — *Kuv.* Mutta isännäksi vain itsensä v:si J.NIKKINEN. Ihan siitä v:näksen vielä herra tuosta Kaikusen pojasta J.REIJONEN. **b.** *deskr.* joskus läheten kohtaa 3. | Kävellä v. Edellä kaappasi Karkkulan Aapeli, - - ja vihoitettu Juhani, v:täen travia, perässä KIVI. **2.** *3. pers.* kouristaa, kiertää, kääntää, kuvottaa. | Vatsaa v:si. Sydäntä, tuntoa v:tää. Mieltä v:tävä löyhkä. **3.** tehdä jtak touhuissaan, ponnistellen tms. | V. voita leivälleen. V. nimensä paperiin. — - - mutta talollisten pojat ja ne, jotka olivat maailmalla kulkeneet, v:sivät polkankin niin sievästi, ettei pääkään vavahtanut sivullepäin SILL. V. [= puhua "leveästi"] savolaista. V. puhetta. V:täessään [= puhuessaan vaivalloisesti] minulle suomea hän teki suorastaan avuttoman vaikutuksen SILL. V. itkua, naurua. Joko taas ilkeyttä v:sit! LEHT. — Kun Loviisan oluenjuontipahe oli levinnyt pitäjäläisten tietoon, oli se v:tänyt [= pakottanut, "pusertanut" esiin] Antilta monta rukousta ja joskus itkunkin ALKIO.

vään|tö[1*] *teonn.* < vääntää. | Rautatangon v. koukuksi. V:töjä kestävä auton kori. Vitsaksen v. Pyykkivaatteiden v. Kammen, rattaan v. — Malakias-nimen v. Kiiaksi. — *Urh.* painissa. | Heitot, sidonnat ja v:nöt. — *Yhd.* (urh.) käsivarsi-, niskanv.; mattov.

vääntö|ase *s.* Sorkkarauta v:aseena. **-jännitys** *s. fys. tekn.* väännön aiheuttama jännitys. **-kahva** *s.* **-kampi** *s.* **-kanki** *s.* **-ko|e** *s.* Aineen lujuuden tutkiminen v:keen avulla. **-kone** *s.* **-kulma** *s. fys. tekn.* **-kytkin** *s. sähk.* vääntämällä toimiva kytkin. **-levy** *s. met.* = vääntiölevy. **-liike** *s.* **-lujuus** *s. fys. tekn.* lujuus vääntöä vastaan. | Poranvarren v. **-momentti** *s. fys.* kierto-, staattinen momentti. **-pora** *s.* väännettävä pora. **-puristin** *s.* väännettävä puristin. | Pesukoneen v. **-pyörä** *s.* **-rasitus** *s. tekn.* Ruuviin, käyttöakseliin vaikuttava v. **-rau|ta** *s.* Kierretappeja pyöritetään v:dalla, jossa on kierretappien päähän sopivia nelikulmaisia reikiä. **-suunta** *s.* **-suure** *s. fys.* **-tappi** *s.* Kelan v. **-vaikutus** *s.* **-var|si** *s.* Ruuvipuristinta väännetään ruuvin päässä olevalla v:rella. Väkivivun v. **-vipu** *s.* **-voima** *s.* Moottorin v. Lentokoneen runkoon vaikuttavat v:t. **-vuoro** *s.*, vars. *urh.* mattopainissa. | N. oli ensimmäiseksi v:ssa. Sai v:llaan vastustajansa kerran siltaan.

vääpeli[5] *s. sot.* (*lyh.* vääp.) **1.** Suomen armeijassa ylikersanttia ylempi, ylivääpeliä alempi aliupseeri. | Laivastossa v:ä vastaa pursimies. — *Yhd.* eläinlääkintä-, jääkäri-, kanta-, ratsuv.; kadettiv. **2.** myös muun arvoinen aliupseeri, joka toimii eräissä normaalisti vääpelin arvoa edellyttävissä tehtävissä. | Komppanian, patterin v. Komppanian v. on komppanian kaikkien aliupseerien ja miehistöön kuuluvien suoranainen esimies. V. vastaa lähinnä komppanian huollosta. — Komensi perhettään v:n käskevin elein. — *Yhd.* esikuntav.

väären|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < väärentää.

väärenny|s[64] *s.* **1.** väärentäminen. | Asiakirjan, rahan v. Maidon v. Tuomittiin vankeuteen vekselin v:ksestä. **2.** = väärennös. **3.** *yhd.* Asiakirja(n)-, maidon-, nimen-, rahan-, vekselinv.

väärennys|aine *s.* Sikuria ei käytetä ainoastaan kahvin vastikkeena, vaan myös v:aineena. **-juttu** *s.* Raastuvanoikeudessa oli esillä v. **-rikos** *s.*

väärennyttää[2*] *fakt.v.* < väärentää.

väärennö|s[64] *s.* väärentämisen tulos, jk väärentämällä tehty. | Postimerkin v. Asiakirja paljastui v:kseksi.

väärenty|ä[1*] *pass.v.* < väärentää. | Viesti saapui perille v:neenä.

väärentäjä[10] *tek.* Velkakirjan v. — *Yhd.* postimerkin-, rahan-, setelin-, vekselinv.

väärentämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* jota ei ole väärennetty; vieraita aineksia, piirteitä sisältämätön, aito, oikea, puhdas, täysipitoinen, todellinen. | Alkuperänmerkki todisteena, että tavara on v:öntä vientivoita. Koe, jolla todetaan maidon v:tömyys. — Julistaa v:öntä jumalansanaa. Runo, jossa hetken tunnelmat on tulkittu aidosti ja v:tömästi. Rakennukset olivat v:öntä karjalaista tyyliä. V. luonnonlapsi. Kappale v:öntä sisämaan luontoa. Puhuttiin v:tömän puhdasta savon murretta.

väären|tää[8] *v.* vrt. vääristää. **1.** petostarkoituksessa muuttaa jnk kokoomusta t. tehdä jk sellaiseksi, että se epäaitona näyttää aidolta, oikealta; vastaavalla tavalla valmistaa jtak. **a.** jnk aineen väärentämisestä, niin että se laadultaan aitoa halvempana, huonompana erheellisesti käy t. kävisi aidosta, oikeasta. | Vernissaa v:netään sekoittamalla siihen kivennäisöljyjä ja hartsia. Maitoa voidaan v. vedellä laimentamalla tai poistamalla siitä rasvaa. Lyijyllä v:nettyä tinaa. V:nettyä teetä, viskiä. — † milloin ei ole kysymys pettämisestä. | V:netty [→ mukailtu] kilpikonnakeitto. Kirjankansien kultaukseen voidaan käyttää myös v:nettyä [→ jäljiteltyä, keinotekoista] lehtikultaa. **b.** rahan, asiakirjan tms. väärentämisestä, niin että se vääränä, totuudenvastaisena näyttää t. näyttäisi oikealta, uskottavalta. | Rahan v:täminen. V:netty vekseli, asiakirja. Oli v:tänyt liikkeen kassakoneen kuitteja. — V:netty nimikirjoitus. V:si todistukseen isänsä nimikirjoituksen. **2.** tav:mmin vääristää, vääristellä. | Muisti saattaa v. selviäkin asioita. Näin pitkä perspektiivi ei luonnollisesti ole voinut olla jonkun verran v:tämättä mittasuhteita KOSKENN. [Kansanrunous] v:tää sitä [historiallista todellisuutta] kaikin tavoin - -. Eikä sillä hyvä. Se menee usein niinkin pitkälle, että sekoittaa henkilöt ja tapahtumain ajan ja paikan TARK. — [Fariseukset ja kirjanoppineet] v:sivät mitä pahimmin hänen [Jeesuksen] sanansa, puhui hän heille mitä hyvänsä AK.

väärin *adv.* **1.**)(oikein II. **a.** vastoin asian oikeaa laitaa t. totuutta, toisin kuin on määrä, tarkoitusta vastaamattomasti, epäasianmukai-

sesti, virheellisesti; ihmisistä puhuen joko tahattomasta tai tahallisesta toiminnasta. | Kortelaisen nimi oli kirjoitettu v. Korkolaiseksi. Laskea, vastata, arvata v. Kuulla, muistaa v. Se tapahtui viime viikolla, ellen aivan v. muista. Käsittää asia v. Älä käsitä minua v.! Toivomme, ettette käsitä v. varovaisuustoimenpiteitämme. V. käsitetty yksilönvapaus. Ymmärsivät käskyn v. V. ymmärretty nero. Laulaa v. V. osoittava vaaka. Kello käy v. — Antoi rahasta [epähuomiossa t. tahallaan] v. takaisin. Pelata v. Todistaa v. Vannoa [tahallaan] v. Olisi v. sanoa A:ta hulluksi, mutta ei hän ihan täysipäinenkään ole. — Seur. kohtaa läheten. | Käyttää alkoholia v. 'juopotteluun'. Käytti v. [= luvattomalla, tuomittavalla tavalla hyödykseen] saamiaan oikeuksia. Käyttää v. jkn luottamusta. **b.** moraalisesti, moraalin kannalta tähdennetysti: väärällä, tuomittavalla tavalla. | On v. valehdella. Oikein, v.: kokoon käärin SP. **2.** *harv.*)(oikein I. | - - nurin nuotta potketahan, / v. veetähän apaja KAL.

väärin|kirjoitus *s.* V:kirjoituksen oikaiseminen. **-kuulema** *s.* Puhtaaseen v:an perustuva erehdys. **-käsittää** *v.* tav:mmin käsittää väärin. **-käsity|s** *s.* Ohjeiden puutteellisuus aiheutti v:ksiä. Epäluulot aiheutuivat v:ksistä. Neuvotteluissa saatiin monta v:stä oikaistuksi. **-käyttäjä** *s.* Huumausaineiden v. **-käyttää** *v.* tav:mmin käyttää väärin. **-käyttö** *s.* **1.** Alkoholin v. Sananvapauden, vallan v. **2.** par. seur. **-käytö|s** *s.* rikkomus, joka tehdään käyttämällä väärin oikeutta, vastuuta, virka-asemaa tms. | Yhdistyksen rahavarojen hoidossa ilmenneet v:kset. Lupakirja voidaan peruuttaa, jos v:ksiä havaitaan. Taistelu virkavallan v:ksiä vastaan. **-osoitus** *s.* Kompassin paikoittainen v. **-pelaaja** *s.* **-puolin, -päin** *adv.* tav. ⌒; ks. väärä II.1. **-päinen** *a.* väärin päin oleva. | V. vesileima. **-tekij|ä** *s.*, vars. *heng.* vääryyden tekijä, rikollinen, rikkoja, syntinen. | Ojentaa v:öitä. Omatunto ei anna rauhaa v:älle. Väistykää minusta, kaikki v:ät VT. Varjele minua - - v:äin pauloista VT. **-teko** *s.* [Juudas Iskariot] hankki itsellensä pellon v:nsa palkalla UT. **-tulkint|a** *s.* Antaa aihetta v:oihin. **-vannoj|a** *s.* - - velhoja, avionrikkojia ja v:ia VT. **-ymmärry|s** *s.* V:ksen välttämiseksi. Sanat, jotka eivät jätä sijaa v:kselle. - - jos vähän v:stä tulee väliin, niin sovinnon kättä lyödään päälle KOSKENN. **-ymmärtää** *v.* tav:mmin ymmärtää väärin.

väärístelemätön[57] *kielt.a.* < vääristellä. | Tilasto puhuu selvää ja v:tä kieltään. V. totuus.

vääristelijä[14] *tek.* < seur.

vääristel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < vääristää. *(1.)* V. suutaan. — *Intr.* Käsi pantiin lastoihin, jottei se pääsisi v:emään. *(2.a.)* Poikien rivoiksi v:emät laulut. *(b.)* V. lakia. Esittää v:tyjä tietoja. Julkeaa tosiasioiden v:yä.

vääristymä[13] *s.* vääristyminen, vääristynyt kohta. | Selkärangan v. — *Rad.* Televisiokuvassa on v:ä, ellei se muodoltaan vastaa alkuperäistä kohdetta. Kaiuttimessa syntynyt äänen v. — *Yhd.* tynnyri-, tyynyv.

vääristymätön[57] *kielt.a.* Loistoradion v. äänentoisto.

vääristy|s[64] *s.* vääristäminen, vääristyminen. | Suun v. Karikatyyri vääristää piirteitä, mutta v. korostaa olennaista. Tuskalliseen v:kseen jäykistyneet kasvot.

vääristy|ä[1] *pass.v.* < seur. *(1.)* V:nyt rautanaula. Kosteudessa v:nyt lauta. Kummallisesti v:nyt kataja. Suu v:i tuskasta. Myös Juhanin leuka nyt järähti ja v:i pahasti KIVI. *(2.a.)* Liian ankara kasvatus voi johtaa siihen, että lapsen välittömyys v:y epärehellisyydeksi. *(b.)* Kirjoituksen vieraskieliset sanat olivat muodoltaan v:neitä. Vastaanottimen aiheuttama äänen v:minen. [Kertomuksen] esittämä todellisuus on v:nyttä.

väärist|ää[2] *v.* vrt. väärentää. **1.** tehdä vää r(emm)äksi, käyr(emm)äksi; vääntää, käyristää, köyristää, kivertää. | Suorasta puusta v:ämällä tehty reenjalas. Inhon v:ämät kasvot. V:i suutaan hymyntapaiseen. **2. a.** tehdä vialliseksi, virheelliseksi. | Uudenaikainen sotakoneisto v:ää yhteiskunnan koko elämän, painaa alas sen henkisen ja aineellisen tason AK. **b.** aiheuttaa jnk virheellistä havaitsemista t. tulkintaa; esittää väärin, virheellisesti. | Kuvastin v:i kasvot tuntemattomiksi. Äänen v:ävä radiovastaanotin. — Tarkoituksenani ei ole ollut värittää, vielä vähemmän v. esitystä. - - lahjus sokaisee näkevät ja v:ää syyttömien asiat VT.

vääriäpäin [-pp-] *adv. kans.* väärin päin.

1. **väärt|i**[4] *s. kans.* (kesti)ystävä. | He olivat v:ejä Telpukan kanssa JÄRVENT. — Ei hän metsää pelkää, vanha metsän tuttu ja v. PAULAH. — *Yhd.* kirkkov.

2. **väärti**[4] *a. kans.* (*rinn.* väärtti[4*]) **1.** gen:ssä olevan nominin määrittämänä: arvoinen, veroinen, vertainen. | Rahan v:ä tavaraa. Oli mies sentään ruokansa v. Olla nimensä v. Ei luulo ole tiedon v. SP. **2.** *harv.* - - vaikkei sitä kaikkien miesten kanssa sen puolesta ole v. [= sovi, ole hyvä] mettämaille lähteä SILL.

vääryyden|tekijä, -teko *s.* väärintekijä, -teko.

vääryy|s[65] *s.* **1.** mutkaisuus, käyryys, kaarevuus. | Rungon v. alentaa puun käyttöarvoa. **2.** oikeustajunnan vastainen, epäoikeudenmukainen teko t. toiminta, väärin-, vääryydenteko; sellaisesta aiheutuneet olosuhteet, epäoikeudenmukaisuus, oikeudenvastaisuus. | Räikeä, huutava, verinen v. Taloa maanjaossa kohdannut v. Ostajalle tehtiin kaupassa v:ttä. Kärsiä v:ttä. Harjoittaa v:ttä. Koota v:dellä omaisuutta. Oikeutta poljettiin ja v. menestyi. Pyrittiin korjaamaan yhteiskunnallisissa oloissa vallitsevia v:ksiä. — Jos lasketaan alueen karjan keskilypsy 1 300 kiloksi, niin tuskinpa tehdään kovinkaan suurta v:ttä 'poiketaan paljonkaan totuudesta'. Teen v:ttä teokselle, jos jätän sen kiistämättömät ansiot mainitsematta. Poista itsestäsi suun kavaluus, ja karkota luotasi huulten v. VT.

väär|ä[11] *a.* (ja *s.*); väärin, vääryys ks. erikseen.

I. jossa on mutka t. mutkia, kaareva, käyrä, mutka(ll)inen, taipunut;)(suora.

1. V. puu. Piipun, viikatteen v. varsi. V:ät sääret. Löi naulan v:äksi. Kantoi postilaukkua kylki v:änä. Oli v:änä naurusta. Sukua v:än koivun takaa (kans.) 'kaukaista, suvun sukua'.

Se [tie] on täynnään korkeita v:iä mäkiä I.K. INHA.

2. vars. *kans.* s:sta käyttöä. **a.** käyrä esine t. kohta jssak. | -- käyskeli metsissä, katsellen puitten v:iä, haeskellen kalupuita talon tarpeiksi KIVI. -- kapisteli hän -- tuhat v:ästään [= piipustaan] ERKKI ILMARI. **b.** kiertotie, kierros, mutka. | Sitä kautta käydessä tulee v:ää. Oli monta mutkaa ja v:ää ennen kuin perille päästiin. -- jos joku takapalstalainen oikaistakseen kilometrin v:än käy itselleen polun hänen niittynsä poikki AHO. Parempi virsta v:ää kuin vaaksa vaaraa SL.

3. adv:sta käyttöä. **a.** *väär|ässä,* -ään. Kasvot v:ässä. Niin kirpeän suolaista, että ihan suuta veti v:ään. Seinät kierossa ja v:ässä. Pää v:ässä 'vinossa'. — Tämän kasvot vääntyivät kummallisesti itkuntapaiseen v:ään ALKIO. **b.** *väär|ällä(än)* -älle(en). Seinät v:ällään. [Kun näet] aina suu v:ällään uikuttavan siveyssaarnaajan -- LEHT. — *Kuv.* Väkeä talo v:ällään 'tupaten täynnä, pullollaan'. -- ovat kaikki rengitkin tulleet aivan kuin päästään vähän v:älle [= mielettömiksi] J.FINNE.

4. *yhd.* Kasvanta-, luonnonv.; sivu-, syrjäv.; äkkiv.

II.)(oikea (II); merk.-ryhmien raja ei aina selvä.

1. tavallisesta, normaalista poikkeava, epätavallinen, -normaali, poikkeuksellinen. | Kohdun v. asento. — Tav. vain attr:na adverbiaali-ilmauksissa: *väärin päin, puolin,* (harv.) *perin* (myös ◡) toisin päin (puolin, perin) kuin tavallisesti t. normaalisti; nurin päin (puolin, perin). | Kääntää takki, turkki v:in päin, puolin, perin. Lakki v:in päin päässä, lippa niskassa. Postimerkki, jossa on vesileima v:in päin. Kirja käsissä v:in päin. Piti kiristää mutteria, mutta väänsikin erehdyksessä v:in päin.

2. toinen kuin on tarkoitettu, tilanteen vaatimusten vastainen, jhk t. jklle kuulumaton, virheellinen, epäasianmukainen, erehdys-, harha-. | Soitti v:ään numeroon. Otti erehdyksessä v:än avaimen. Salainen viesti joutui v:iin käsiin. Varkaudesta epäiltiin aluksi v:ää henkilöä. Kääntyi tienristiltä v:ään suuntaan. Eksytti vainoojat v:ille jäljille. Keskustelu harhautui v:ille raiteille. Lauloi v:ällä nuotilla, äänellä. Joulu on lähellä, mutta v:ällä puolella 'takanapäin'. Ruoka meni v:ään kurkkuun 'henkitorveen'. V. laukka, ks. 1. laukka 1.a. Nousta vuoteesta v:ällä jalalla, ks. jalka I.2. — *väärään* (adv.) harhaan. | Askelkin v:ään voi aiheuttaa alppikiipeilijän putoamisen rotkoon. Kulki ajatuksissaan v:ään. V:ään kehittynyt oikeustajunta.

3. totuudesta, todellisuudesta, asian oikeasta laidasta poikkeava, paikkansapitämätön, perätön, virheellinen; väärin, valheellisesti jtak ilmaiseva t. todistava. | V:ää aikaa näyttävä kello. V. ilmoitus. Antoi v:än vastauksen. Hänen laskutehtävästä saamansa tulos oli v. V. käsitys, luulo, olettamus, teoria. Kirjoituksessa oli esitetty v:iä tietoja. Syyllistyi v:ään ilmiantoon. Vannoa v. vala. Keskiaikaisten henkilökuvien suhteet olivat usein v:iä. Liiaksi lyhennetty sitaatti voi antaa v:än kuvan kirjoittajan tarkoituksesta. Esittää asia v:ässä valossa. Älä sano v:ää todistusta lähimmäisestäsi KATEK. — V. todistaja. V. vaaka. V. mitta, punnus. Purjehtia v:ällä lipulla, us. kuv. 'toimia harhauttavasti jtak verhonaan käyttäen, jnk varjolla'. — *olla väärässä* olla virheellisessä käsityksessä, edustaa virheellistä mielipidettä, (katsanto)kantaa, erehtyä. | Olivat olleet v:ässä häntä epäillessään. Olet v:ässä tuota väittäessäsi. On mahdotonta sanoa, kumpi on oikeassa, kumpi v:ässä.

4. a. asiasta: lain, sääntöjen, normien tms. vastainen; moraalisesti tuomittava; oikeudenvastainen, laiton. | V. tuomio. V. syöttö [pesäpallossa]. Teki [šakkipelissä] v:än siirron. V. oppi, usko (usk.). Hankki omaisuutta v:iä keinoja käyttäen. Oikeaa asiaa ei pidä ajaa v:illä keinoilla. Vihasi kaikkea, mikä hänen mielestään oli epämoraalista ja v:ää. Palasi v:iltä poluilta Jumalan luo. Siveellisesti vastuuttomien olentojen, kuten eläinten ja pienten lasten, tekoja emme sano oikeiksi emmekä v:iksi. **b.** vars. *kans.* ja *heng.* henkilöstä: lain, sääntöjen, normien tms. vastaisesti toimiva t. menettelevä. | V. [= väärin tuomitseva] tuomari. Vaikk' on esivalta v., / pahalla en pahaa kosta LEINO. Kelvoton ihminen, v. mies on se, joka kulkee suu täynnä vilppiä VT. -- mennään oikeutta etsimään, kumpi meistä v:äksi tulee [= havaitaan syylliseksi] KS. Jos on mies v., kyllä on laki suora SL. — *S:sesti.* Sä estä hankkeet v:ien, / mua hoida tiellä hurskasten VK. -- sillä hän antaa aurinkonsa koittaa niin pahoille kuin hyvillekin ja antaa sataa niin v:ille kuin vanhurskaillekin UT.

5. jhk soveltumaton, sopimaton, epäedullinen, mieletön, typerä. | Karjan nälkäruokinta on v:ää säästämistä. V:ästä häveliäisyydestä aiheutunut lääkärintarkastuksen laiminlyönti. Ihmisten tekojen jyrkkä tuomitseminen on yhtä v. asenne kuin kaiken suvaitseminen. Aloitti opintonsa v:ästä päästä. Huomasi joutuneensa v:älle elämänuralle.

6. ed:iin liittyen: jäljitelty, epäaito, -varsinainen, vale-, väärennetty. | V. [= epäaidoin menetelmin tehty] vesileima. V:ät äänihuulet (vanh.) 'taskuhuulet'. Sillä v:iä kristuksia ja v:iä profeettoja nousee [vrt. II.3 ja 4.b] UT. — V:än asiakirjan valmistaminen on sellaisen asiakirjan valmistamista, jossa antajana esiintyy toinen henkilö kuin se, joka sen todellisuudessa on antanut. Matkustaa v:ällä [= laittomasti valmistetulla, väärennetyllä t. toiselle kuuluvalla] passilla. Avata ovi v:ällä avaimella. V. raha. Turhamaisuus on kuin v. raha, jonka kehnous aikanansa on tuleva ilmi ERKKI KAILA. Täydestä meni kuin v. raha SP.

vääräil|lä[29] *v. harv.* **1.** -- Purkan suu kieroili ja v:i [= vääntyili, mutruili] EINARI VUORELA. **2.** -- eräs kaupungin porvari, joka -- on häneltä nämä summat voittoina kiskonut ja monilta ihmisiltä v:lyt [= vääryydellä hankkinut] ALKIO.

väärä|jalka(inen) *a.* V. tuoli. **-leukainen** *a.* — *Kuv.* sukkelapuheisesta naljailijasta. | V. savolainen. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* epäoikeudenmukainen, pahansuopa, ilkeämieli-

nen, väärä. | V. hallitsija. V. arvostelu. Voitettuja kohdeltiin v:sesti. Väitteen v:syys. — *S:sesti.* - - v. on Herralle kauhistus VT.
väärä|nokka *a.* V. lintu. — *S:sesti.* Pistä nyt se v. [= kahvipannu] vain lämpiämään! LASSILA. **-oksainen** *a.* V. puu. **-oppi|nen** *a. usk.* -suus *omin.* harhaoppinen, kerettiläinen;)(oikea-, puhdasoppinen. | V. saarnaaja, lahko. — *S:sesti.* Taistelu v:sia vastaan. **-pää** *a.* —*Erik. s:sesti* ompelukoristeena: hakaristi. **-runkoinen** *a.* V. koivu. **-sarvi|(nen)** *a.* V. lehmä. — *S:sesti.* - - palasivat jo v:set [= lehmät] laitumeltaan KIVI. **-säär|i** *a.* = seur. | V. mies, jänis. — *S:sesti.* Itse jauhan Jaakolleni, / väännän v:elleni KANT. **-sääri|nen** *a.* -syys *omin.* länki-, lenkosäärinen. | V. rakuuna. Riisitaudin aiheuttama v:syys. **-uskoi|nen** *a.* ja *s. usk.* väärää uskontoa t. suuntaa tunnustava, vääräoppinen, harhauskoinen, -oppinen;)(oikeauskoinen. — *S:sesti.* Keskiajalla poltettiin v:sia roviolla. Moskeijaan pääsy oli v:silta kielletty. **-varsi** *a.* = seur. | V. viikate, piippu. — *S:sesti.* Kahtaalle lyötävä v. [= viikate] heilahteli niittäjän kädessä. **-vartinen** *a.* V. viikate. V. koivu.
väätti[4*] *s. kans.* väännetty vitsas tms.
väättyri[5] *a.* ja *s. kans.* itsepintainen, pahasisuinen (ihminen). | - - koko kirkkokunnan suurin tappelumies, seinänpelkäämätön v. PAULAH.
väät|ä[42] *v. vanh.* ja *runok.* kons.-vartaloinen asu verbiä vääntää; vok.-vartaloiset muodot sen kohdalla. Kons.-vartaloisena tav. vain II inf:ssä, pass. II partis:ssa ja pass. ind. impf:ssä. | - - v:essänsä värttinätä KAL. - - totuus on valheeks v:ty VKV.
väätön[57] *kar.a.* < väkä. | V. koukku, keihäs.
-vöinen[63] *poss.a.* < vyö. | Kelta-, puna-, vaalea-, valkov.; poikkiv.; kumi-, nahka, samettiv.; kolmi-, kuusi-, yhdeksänv.
völlehti|ä[17*] *deskr.v.* laiskasta ja veltosta (lihavan ihmisen) liikehtimisestä. | V. humalassa. Päiväkaudet yöpaitasillaan v:vä akka.
völlöt|ellä[28*], **-tää**[2*] *deskr.v.* olla velttona, jouten, olla möllöttää. | [Kusti] v:ti velttona vähän ulompana, hattu vähän silmillä, housut lököttäen L.LESKINEN.
vönk|iä[17*] *deskr.v.* kömpiä, kämpiä, mönkiä. | [Koira] kävellä v:i Elsaa kohti PAKK.
vönkäle[78] *deskr.s.* = vonkale.
vörkkeli[5] *s. kans.* = förkkeli.
vörmaaki[6] *s. kans.* = förmaaki.
vörskotti[4*] *s. kans.* (*rinn.* förskotti[4*]) ennakko(maksu). | Saada, maksaa, ottaa v:a.
vörvalttari[5] *s. kans., vanh.* (*rinn.* förvalttari[5]) isännöitsijä. | Tilan, ruukin v.
vötkylä[15] *deskr.s.* = seur. | Suuri pojan v.
vötkäle[78] *deskr.s.* kookkaasta, veltosta, pyöreähköstä olennosta: vötkylä, votkale, jotkale, jöntikkä. | Laiska miehen v. Lihava hauen v.
vöyhöttää[2*] *deskr.v. harv.* = vouhottaa. | - - alan v. naisten perässä L.LESKINEN.
vöylliset[63] *s. mon. murt.* vyölliset.
vöyreä[21] *a. kans.* voimakas, terve, pulska, vauras. | Entinen v. niska on tosin nyt ohentunut HAARLA. Tuuma miestä naista v:mpi SL.
vöyristy|ä[1] *v. kans.* tulla vöyreä(mmä)ksi, varttua, vahvistua, vaurastua. | Kun lapsi vähän kasosi ja v:i PÄIVÄR. Kyllä on talo v:nyt puolelta jos toiselta TOPPILA.
vöyräs[66] *a. kans.* vauras, hyvinvoipa. | V. talo. - - Hese pärjää hyvästi, on v. eläjä HAANPÄÄ.

X

ks. myös **ks**

x [äks t. eks, vartalo äksä-, eksä-] **1.** kirjain, tav. *ks*-konsonanttiyhtymän merkki; suomessa nyk. tav. vain sanassa marxilainen; korvataan muulloin ks:llä. **2. a.** *mat.* tuntemattoman suureen ja muuttujan merkkinä. **b.** yl. tuntemattomasta, anonyymista. | Herra X. **3.** *lyh. kem.* ksenon. **4.** roomalaisena lukumerkkinä (X) = 10.
x-akseli *s. mat.* abskissa-akseli.
X-koukku *s.* kiviseinään yhdellä t. useammalla ohuella teräsnaulalla kiinnitettävä, metallilevystä taivutettu taulujen tms. ripustuskoukku.
x-kromosomi *s. biol.* sukupuolikromosomeista se, joka kaksinkertaistumalla hedelmöityksessä aiheuttaa munasolun kehittymisen naarasyksilöksi.
X-naula *s.* naulamainen tav. isohkokantainen teräsnaula, joita käytetään kiviseinissä joko sinänsä esim. kevyiden taulujen ripustamiseen t. X-koukkujen kiinnittämiseen. **-säde** *s.* = röntgensäde. **-säteily** *s.* = röntgensäteily.
x-yksikkö *s. fys.* vars. kidetutkimuksissa käytetty pituusyksikkö, melko tarkkaan 10^{-11} cm.

Y

y [*ȳ*] **1.** kirjain, *y*-äänteen merkki. | Saksalaisessa kirjaimistossa y:tä vastaa ü. **2.** eräs kielen äänne: etuvokaali, jota äännettäessä suusola ja huuliaukko ovat suppeat. **3.** *mat.* tuntemattoman suureen ja muuttujan merkkinä.

y-akseli *s. mat.* ordinaatta-akseli.

yamsjuuri *s.* par. jamsjuuri.

yankee[1] [jäŋki] *s.* (ei yks. ill:ssa eikä mon. obliikvisijoissa) = jenkki.

yardi[4] [jā-] *s.* (myös: jaardi) englantilais-amerikkalainen pituusmitta: 3 jalkaa = 91,4 m. | 110 y:n juoksu. — *Yhd.* neliöy.

ydin[56*] *s.* **I. 1. a.** luun sisässä erityisissä ydinonteloissa oleva pehmeähkö kudos, luuydin. | Y:tä on kahta lajia: litteissä luissa, selkänikamissa ja pitkien luiden päissä olevaa punaista y:tä, jossa syntyy punasoluja, sekä pitkien luiden keskusonteloissa olevaa, pääasiallisesti rasvakudoksista keltaista y:tä. Imeskeli luusta herkullista y:tä. Alkukantaisen käsityksen mukaan sielu on ytimessä tai veressä. — Hampaan terän ontelon täyttää sidekudoksinen y. eli pulpa. — Pidennetty, pidentynyt y. (anat.) → ydinjatkos. — Eräissä sanonnoissa. | Viima tunkee luihin ja ytimiin. Saarna kävi läpi luiden ja ytimien. Rehtorin hirmustunut katse värisytti poikia ytimiä myöten. - - se aatos puree ytimiin KIVI. Hän se tutkii ihmisten ytimet ja munaskuut TOPPILA. Oli ytimiään myöten [= sisimpäänsä asti, koko olemukseltaan] järkyttynyt. - - peltomies ja hevosmies ytimiään myöten HAANPÄÄ. — *Yhd.* hammas-, luu-, selkäy. **b.** *kuv.* voimasta, ytimekkyydestä. | Mies, jossa on voimaa ja y:tä. Hyväähän tuo todistaa, sisällistä y:tä ja voimaa KIVI. — A:n kertomatyylissä on voimaa ja y:tä. **2.** kasvien varren t. juuren sisin, johtojännelieriön ympäröimä perussolukkoinen osa; siemenen (jyvän) keskusosa;)(kuori. | Puun poikkileikkauksessa näkyy sisimpänä sydän eli y., joka on pehmeämpää kuin varsinainen puuaine. Saago on saagopalmun ytimestä saatua tärkkelystä. Rehukaalin varren mehevä ja maukas y. Porkkanan kitkerä y. — Jauho valmistetaan jyvien ytimestä, kuoriosat tavallisesti poistetaan. — *Yhd.* bambun-, jyvän-, palmuny. **3.** *fys.* atomin positiivissähköinen keskus, jota elektronit kiertävät. | Ytimen protonit ja neutronit. Ytimen halkaiseminen. — *Yhd.* atomi(n)y.; helium-, vety-y.

II. 1. yl. jnk sisin osa, sisus, keskus, sydän. | Villakarvan kolmesta kerroksesta sisinnä on pyöreäsoluinen y. Vaijerin y:tä ympäröivät terässäikeet. Timanttiporan y. Kappaleen murtolujuus on erilainen pintakerroksissa kuin ytimessä. Linnamäki, jonka ytimenä on luontainen moreeniharju. - - hirmukoneilla isketään paaluja ja patsaita syvälle maan ytimiin KIANTO. — Villakoiran y. (kuv.) 'asian todellinen, olennaisin sisällys, ydin'. **2.** avartunutta, us. kuv. käyttöä: jnk keskeisin, tärkein, olennaisin tms. osa. **a.** Rooman maailmanvallan ytimenä oli Rooman kaupunkivaltio. Kaupungin alkusoluna ja ytimenä oli vanha linnoitus. Koti on ihmisyhteisön y. — Romaani, jonka juonen ytimenä on vanha legenda. Tarinan historiallinen y. Esitelmän ytimenä olivat tiiviit tilastotiedot. Hellenistinen sivistys oli ytimeltään kreikkalaista. **b.** jnk joukon keskeisin, tärkein, luotettavin tms. osa. | Armeijan ytimenä olivat hyvin harjoitetut palkkasoturiosastot. Ylioppilaat, maan nousevan sivistyneistön y. **c.** lähinnä I.2-kohtaan liittyen. | Ytimeltään [= perusolemukseltaan, pohjimmaltaan] tervettä nuorisoa. Jos hänessä on tervettä y:tä jäljellä, niin hänestä ankarasti ponnistellen tulee mies LEHT. Huonot tavat jäytävät kansakunnan y:tä. — Persoonallisuuden, luonteen y. 'sisin, pohjimmainen olemus'. **d.** jnk asian keskeisin, olennaisin sisällys t. merkitys. | Asian, kysymyksen y. Koko pulman y. on se, ettei ole rahaa. Puheen, väitteen, todistelun, ajatuksen y. Iskeä, osua, mennä, pyrkiä, tunkeutua asian ytimeen. Kirjoituksessa on osuttu suoraan asian ytimeen. Asian ytimeen käyvä esitys. Tutkija ei ole nähnyt tutkimuskohteensa y:tä. Elämänkatsomuksen, kasvatuksen y. Kristinuskon ytimenä on Kristuksen pelastussanoma. Platonin filosofian y. on hänen ideaoppinsa. Tiivisti kokemuksensa ytimen mietelauseiksi. [Tietoisuus, että] rakkaus on ytimeltään aina uhrautumista HOLLO. Yksinäisten leikkieni y. oli sota ja taistelu eri muodoissa KOSKENN.

ydin|aihe *s.* Romaani, jonka y:aiheena on rakkaus. **-aine** *s.* Puun y. **-aine|s** *s.* Suomen kansan terve y. Nykyisen sivistyksemme y:kset. Kansanrunouden y. **-ajatu|s** *s.* Teorian, teoksen y. Lutherin y:kset. Kristinuskon eetillinen y. [Runon] y. on ilmaistu sen loppusäkeissä. **-alue** *s.* Hämeen ja Savon y:et. **-ammus** *s. sot.* ydinräjähdetäytteinen tykin, kranaatinheittimen tms. ammus, atomiammus. **-ase** *s. sot.*, tav. *mon.* ydinenergian käyttöön perustuva ase, atomiase. | Atomipommi ja muut y:et. Y:iden kieltämisestä käydyt pitkälliset neuvottelut. **-asekokeilu** *s.* Suurvaltojen y:t. Sopimus y:jen lopettamisesta. **-aseso|ta** *s.* Y:dan vaara. **-energia** *s.*

fys. ydinreaktiossa hiukkasten liike-energiaksi (esim. lämmöksi) t. säteilyksi muuttuva energia, ydinreaktioenergia, atomienergia. | Y:a on toisesta maailmansodasta lähtien alettu käyttää sotilaallisiin ja teknillisiin tarkoituksiin. **-fotoilmiö** *s. fys.* ydinreaktio, jossa säteilykvantti iskee ytimestä irti neutronin. **-fysiikka** *s.* atomin ydintä ja tav. myös alkeishiukkasten ominaisuuksia tutkiva atomifysiikan osa, nukleoniikka. **-fysikaali|nen** *a.* -sesti *adv.* Y:set keksinnöt. **-fyysikko** *s.* ydinfysiikan tutkija. **-hermo** *s. kuv.* Osui arvostelussaan herännäisyyden y:on. En usko, että hän - - on milloinkaan saanut yhtä kirpeää otetta elämän y:on M.RAPOLA. **-herne** *s.* eräs jalostettu herne(lajike). **-hiukkanen** *s. fys.* = nukleoni. **-huone** *s.* erään (kirkko)rakennustyypin keskuksessa oleva huone, jonka ympäri rakennuksen muut osat ryhmittyvät. | Kreikkalaisen temppelin y. **-isomeria** *s. fys.* ydinten isomeria. **-jatko|s** *s. anat.* selkäytimen jatkona oleva aivojen osa. | Y:kssessa sijaitsevat keskukset säätelevät sydämen toimintaa, hengitystä, verisuonien laajenemista ja supistumista, nielemistä, oksentamista jne. **-jauho** *s.,* tav. *mon.* jyvien ytimestä valmistetuista jauhoista. | Y:jen vaaleus johtuu siitä, että jyvistä on ennen jauhatusta poistettu tummat kuoriosat. **-joukko** *s.* Puolustajien y:na oli 300 raskasaseista spartalaista. — Seurakunnan, kerhon y. Sanomalehtien lukijakunnan y. **-kemia** *s.* ydinreaktioissa tapahtuvia alkuaineiden muutoksia tutkiva kemian osa. **-kerros** *s.* Imusolmukkeen y. Halkaistussa munuaisessa voidaan erottaa kuorikerros ja y. **-koh|ta** *s.* Asian, teorian y. Lain y. Puheen, saarnan, esityksen y. Kristinopin y:dat. Kantin käsityksen mukaan siveellisyyden y:tana on velvollisuuden noudattaminen. **-kudos** *s. anat.* **-kysymy|s** *s.* Elämän, kehitysopin y:kset. Maaseudun taloudelliset ongelmat ovat yhteiskuntamme y:ksiä. **-käyttöinen** *a.* ydinenergialla käytettävä t. toimiva. | Y. sukellusvene. **-laj|i** *s. fys.* Raskaista y:eista saadaan atomienergiaa halkeamis-, kevyistä yhtymisreaktion avulla. **-lan|ka** *s. kut.* Silkkisen y:gan ympärille kehrätään kultalanka. **-lause** *s.* Mietelmät, sananlaskut ym. y:et. Raamatun y:et. **-lauselma** *s.* = ed. **-luku** *s. fys.* atomiytimen positiivisen varauksen määrä. **-luu** *s.,* vars. *ruok.* ydintä sisältävä luu.

ydin|magneettinen *a. fys.* vrt. seur. | Y. resonanssi. **-magnetismi** *s. fys.* atomin ytimen magnetismi. **-malli** *s. fys.* atomin ytimen kuviteltu rakenne t. sen teoreettisten laskelmien pohjaksi otettu yleiskaavio. **-mehu** *s.* — *Kuv.* Imette miehestä voiman ja y:t niin tarkkaan, että - - KARHUM. Näihin sanoihin kirjailija on puristanut koko teoksensa y:n. Sukkeluudet ja sananlaskut ovat "Lapsuuden muistojen" y:na SILJO. **-merkitys** *s.* Jeesuksen asettaman ehtoollisen y. **-neste** *s.* Sokeriruo'on y:estä valmistetaan raakasokeria. **-olemus** *s.* Ihmisen y. on pysynyt kautta aikojen samana. - - Kalevalan traagillisen tarun y. jäi Kivelle vieraaksi KOSKENN. **-ongelma** *s.* Kansallisen kulttuurimme y:t. **-ontelo** *s.* Hampaan, luun y. — Kaktuksen y. sisältää runsaasti nestettä. Juurakossa on sisinnä ydin tai y. **-osa** *s.* Puun tummempi y. — Armeijan, kansan y. Tutkimuksen y. Saarna, jumalanpalveluksen y. **-pommi** *s. sot.* vrt. ydinräjähde. **-puu** *s.* puun ydinosa, sydän-, sisuspuu;)(pintapuu, manto. | Männyn y. **-rakennu|s** *s.* Linna, jonka y:ksena on kulmatornien sulkema neliö. **-rasva** *s. raam.* Ja Herra Sebaot laittaa kaikille kansoille tällä vuorella pidot rasvasta, pidot voimaviinistä, y:sta, puhtaasta voimaviinistä VT.

ydin|reaktio *s. fys.* atomin ytimen reaktio. | Teknillisiin tai sotilaallisiin tarkoituksiin atomienergiaa tuottavia y:reaktioita tunnetaan kolme lajia: eräiden raskaiden alkuaineiden halkeamisreaktiot, eräiden kevyiden alkuaineiden yhtymisreaktiot ja radioaktiivisuus. **-reaktioenergia** *s. fys.* = ydinenergia. **-reaktori** *s. fys.* laite, jolla aikaansaadaan jk ydinreaktio ja ylläpidetään sitä; us. = reaktori. **-räjähde** *s. sot.* ydinräjähdykseen perustuva pommi, ammus tms. **-räjähdys** *s.* räjähdyksenomainen ydinreaktio. **-räjähdysaine** *s. sot.* aine, jossa voidaan aikaansaada ydinräjähdys. **-saippua** *s.* rasvoista t. rasvahapoista keittämällä valmistettu natronsaippua; vrt. liimasaippua. | Y:a käytetään perusaineksena hienosaippuoiden valmistukseen. **-sana** *s.* N:n opetuksen y:t. Aforismin y:t. **-seutu** *s.* Etelä-Pohjanmaan y. **-sisällys** *s.* Puheen y. **-solu** *s.,* tav. *mon.* kasvin ytimen soluista. | Männyn y:t ovat tummempia kuin muu puuaine. — *Kuv.* Kaupunki-elämyksestä tuli kuitenkin [Koskenniemelle] se suuri y., jonka ympärille esikoiskokoelman runot ryhmittyvät VILJANEN. **-solukko** *s. kasv.* Varren y. **-syy** *s.* Tapauksen y:t. **-sädesolu** *s. kasv.* **-säteet** *s. mon. kasv.* kasvin varressa, johtojänteiden välissä ja myöhemmin toisikäisen paksuuskasvun alettua niiden sisässäkin säteittäisesti sijaitsevia levymäisiä t. nauhamaisia soluryhmiä, jotka kuljettavat aineita kasvin ulko- ja sisäosien välillä. | Ensi-, toisikäiset y. Puun poikkileikkauksissa y. näkyvät säteittäisinä viivoina. **-säteilyaine** *s. sot.* säteilyaine (ks. täyd.), jota syntyy ja voidaan valmistaa reaktorissa. **-tabletti** *s.* lääketabletti, joka on päällystetty suojaavalla, vasta mahalaukussa rikkoutuvalla kuorella, niin että lääkeaine ei pääse kosketuksiin suuontelon limakalvojen kanssa. **-taisteluaine** *s. sot.* Y:ita ovat ydinräjähdysaineet ja ydinsäteilyaineet. Y:iden käyttö. **-totuu|s** *s.,* vars. *usk.* Kristinuskon y:det. **-tupelli|nen** *a. anat.* Y:set hermot. **-tupet|on** *a. anat.* Y:tomat hermot. **-tuppi** *s. anat.* hermosyytä ympäröivä sisin tuppimuodostuma. **-tutkimus** *s. fys.* atomiytimen tutkimus. **-vanukas** *s. ruok.* luuytimestä valmistettu vanukas. **-varaus** *s. fys.* ytimen sähkövaraus. **-voima** *s.* **1. a.** *fys.,* tav. *mon.* ydinhiukkasten välillä vaikuttavista, atomin ytimen koossa pitävistä voimista. **b.** *yleisk.* tav. = ydinenergia. **2.** jnk keskeisin voima. | Rakkaus kristinuskon y:na. **-voimalaitos** *s.* ydinenergialla toimiva voimalaitos, atomivoimalaitos. **-väki** *s.* Seurakunnan y.

yen[7] *s.* par. jen.

yerba[10] [jerva] *s.* = mate. **-puu** *s.* **-tee** *s.*

yh *interj.* hyh, yhhyh. | Ja kun osuushommissa

on vaivaisen menestyksen ensimmäisenä ehtona rehellisyys, y., niin saapi toki kauppiaana viekastaa niin paljo kuin tahtoo R.ENGELBERG.

YH [ȳhō] *lyh.* talvisodan edellä syksyllä 1939 järjestetyt reservin ylimääräiset kertausharjoitukset. | YH:n aika.

yhdeksik|kö[2*] *s.* **1.** yhdeksän numero, yhdeksäinen (9). | Kirjoittaa y. — Ampui y:ön 'osui yhdeksällä merkittyyn maalitaulun renkaaseen'. Sai ruotsissa y:ön 'yhdeksällä merkityn arvosanan'. Y:ötkin [= yhdeksän ottelua oikein veikanneet] pääsivät jaolle. **2.** *urh.* yhdeksänmiehisestä pesäpallojoukkueesta. | Maila-Poikien y.

yhdeksisen *indef.lukus. vaill.* noin yhdeksän. | Y. metriä pitkä. Y. vuotta sitten. Y. tuhatta. **-kymmentä, -sataa** *indef.lukus.* vrt. ed.

yhdeksäi|nen[63] *s.* yhdeksän numero (9), yhdeksän arvoinen pelikortti tms., yhdeksikkö. | Piirsin tauluun ison y:sen. Ampui neljä y:stä. Matematiikan y. oli pudonnut kahdeksaiseksi.

yhdeks|än[10] *perusl.* (taipuu kuin nom. olisi yhdeksä) merkitään 9, joskus IX. | Kolmekymmentä y. (myös ◡). Illallinen y:älle hengelle. Matkaa on y. kilometriä. Laskiaisaamuna tupa lakaistiin y. kertaa. Karhulla sanotaan olevan y:än miehen voimat. Syksyinen yö ajaa y:ällä hevosella [= sää vaihtuu syysyön aikana useita kertoja] SP. Näin käy y:ässä tapauksessa kymmenestä. Luvata y. hyvää ja kahdeksan kaunista [paljosta, us. liian kärkkäästä, toteuttamatta jäävästä lupailemisesta] SP. — *S:sesti.* Todistuksessa oli vain y:iä ja kymmeniä.

yhdeksän|hankainen *a.* jossa on yhdeksän hankaparia. | Y. kirkkovene. **-henkinen** *a.* Y. perhe. **-jäseninen** *a.* Y. komitea. **-kertai|nen** *a.* -sesti *adv.* **1.** yhdeksän kertaa niin suuri, lukuisa, voimakas tms. kuin jk, mihin verrataan. | Y. lukumäärä. Y. sato, voitto. Y. suurennus. **2.** jossa on yhdeksän kerrosta, yhdeksän (samanlaista) osaa tms. | Y. köysi. **3.** yhdeksän kertaa tapahtuva. | Kohottakaamme y. eläköön-huuto! **-kuukautinen** *a.* **-kymmentä** *perusl.* Hinta alennettiin yhdeksäänkymmeneen (markkaan). Hän on jo yhdeksissäkymmenissä 'n. 90-vuotias'. **-kymmenvuotias** *a.* **-kymmenvuotinen** *a.* **-luokkainen** *a.* Y. tyttölyseo.

yhdeksännes[64] *s. (perusl.)* yhdeksäsosa, merkitään 1/9. | Y. tontin pinta-alasta.

yhdeksän|osainen *a.* Y. hakuteos. **-sataa** *perusl.* Osti kirjan yhdeksälläsadalla (markalla). **-säikeinen** *a.* Y. puuvillalanka. **-säinen** *a.* = ed.

yhdeksäntoista *perusl.* Y. kappaletta. Tyttö ei ollut vielä yhdeksäätoistakaan (vuotta vanha). **-sataa** *perusl.* vain vuosista: tuhat yhdeksänsataa. | Y. vuotta sitten. Vuonna y. kuusikymmentä. **-sataalu|ku** *s.* 1900-luku. | Y:vulla. **-vuotia|s** *a.* Y. neitonen. — *S:sesti.* Kahdeksan- ja y:iden harrastukset.

yhdeksän|toistias *a.* = ed. | Y. ylioppilas. **-tuhatta** *perusl.* myös ◠. **-vuotias** *a.* Y. poika. **-vuotinen** *a.* Y. oppikoulu.

yhdeksä|s[75] *järjestysl.*, joka vastaa perusl:a yhdeksän; merkitään 9:s, 9. t. IX. | Oppikoulun y. luokka. Ehti maaliin y:nneksi. Pekka on y:nnellä, käy y:ttä 'on täyttänyt kahdeksan, mutta ei yhdeksää vuotta'. — Melko *harv.* Yksi-, kaksi- jne. y:ttä '81, 82 jne.'.

yhdeksäs|kymmenes[84] *järjestysl.* On yhdeksännelläkymmenennellä ikävuodella. **-luokkalai|nen** *a.* ja *s.* Y:set tytöt. Y:sten penkinpainajaiset. **-osa**[85] *s.* (myös ◠) yhdeksännes. | Y. perinnöstä. **-sadas**[84] *järjestysl.*

yhdeksästi *adv.* yhdeksän kertaa. | Järvi on luonut jäänsä y. ja mennyt uudelleen jäähän KARHUM.

yhdeksästoista *järjestysl.* Y. vuosisata. Yhdeksännettoista kurssit.

yhdelm|ä[13] *s.*, vars. *mat.* yhdistelmä; ryhmä. | Vektorin suuruus on janan suunnan ja pituuden y. Kuvioiksi sanotaan pisteiden, viivojen, pintojen ja kappaleiden muodostamia ryhmiä eli y:iä. — Molekyylien y. — Kansansävelmistä tehty potpurin tapainen y. — *Yhd.* linssi-, molekyyliy.

yhden- usean -inen-loppuisen a:n alkuosana = saman.

yhden|aikainen *a.* -aikaisesti *adv.* -aikaisuus *omin.* = yhtaikainen. | Työn y:aikaiset suoritusvaiheet. Viron ja muiden Baltian maiden y. itsenäistyminen. Y:aikaisesti tehty kopio. Y:aikaisuuden assosiaatiolaki. **-arvoi|nen** *a.* **1.** -suus *omin.* yhtä arvokas, saman-, tasa-arvoinen. | Keskenään y:set virat. Kaksi täysin y:sta rahaa. Kansalaisten y:suus lain edessä. Nämä kokemattomuudessaan y:set ihmislapset olivat joutuneet pienten luonnon seikkojen valtoihin SILL. **2.** *kem.* (myös ◠) jonka atomiarvo on 1. | Y. alkuaine, vetyioni. **-ikäi|nen** *a.* -syys *omin.* Aivan y:set serkukset. Hautalöydösten y:syys. -- hänen leikkitovereikseen -- tulivat y:set rahvaanlapset pihamaalta TALVIO. **-istuttava** *a.* par. ◠. | Y. pulpetti. Y:t rattaat. **-jaksoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = yhtäjaksoinen. | Y. työ, lukuvuoro. Musiikkiopin y. esitys. Olen asunut täällä y:sesti kolme vuotta. Kulttuurin y:suus. Laajan pinnan y., tasainen väritys. **-kaltai|nen** *a.* -suus *omin.* samankaltainen, samanlainen. | He olivat y:set kuin veljekset. Kahden todistajan y. todistus. Suomen ja viron kielen y:suus. **-kaltaistaa**[2] *v.* samankaltaistaa, samanlaistaa. **-kaltaistu|a**[1] *pass.v.* (< ed.) samankaltaistua, samanlaistua. | Työtapojen y:minen. **-karvai|nen** *a. harv.* yhdenkaltainen, yhdenlainen. | -- ne onnettomat ovat kaikki y:sia, kantavat kaikki samanmoista pukua! KIANTO. **-kertai|nen** *a.* = yksinkertainen I. *(1.)* Y. ovi, ikkuna. Y. holvi. Y:sta lankaa. Mahalaukun sisäpintaa peittää y. lieriöepiteeli. *(2.)* Y. tutkimus, matka. Y. heijastus. Y. kirjanpito. **-kokoi|nen** *a.* -suus *omin.* Y:sia perunoita. He olivat y:set ja yhdennäköiset. **-laatui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** tasalaatuinen, -rakenteinen, homogeeninen. | Y. seos, aine. Tiheä, y. sammalpeite. Toiminnan y:suus. **2.** yhdenlainen. **a.** yhtä laatua oleva. | Yhden- tai kahdenlaatuisia soluja sisältävä sekovarsi. Runo, jossa on vain y:sia säkeitä. **b.** *harv.* samanlainen, samanlaatuinen. | Sama tahi y. rikkomus LK. **-lai|nen**[63] *a.* **1.** -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* samanlainen. **a.** ominaisuuksiltaan, laadultaan, määrältään tms. muuttumaton. | Aina sinä olet y. hätähousu ALKIO.

-- ma näin sen [Suomen kansan] koetuksissa, / tulessa, hallan kourissa, / se ain' ol' y. *CAJ. **b.** ominaisuuksiltaan, laadultaan (täysin) toisen, toisten kaltainen, yhdenkaltainen, -moinen, yhtäläinen. | Väriltään, kooltaan y:set. Turve leikataan y:siin paloihin. Edustusjoukkueessa on kaikilla y. puku. Jos kaikkien on saatava y:set edut, niin kaikilla pitää olla myös y:set velvollisuudet. Skandinaavisen kulttuurin y:suus. — *Harv.* vertauksissa. | Sinä olet juuri y. kuin Mattikin CANTH. Annas maistan, kuoma, puuroasi, onko y:sta kuin minun! KS. **2.** yhtä laatua oleva, lajissaan ainoa. | Oli saatavana vain y:sta leipää. Kysymykseen ei ole kuin y. vastaus. Y:sta kiusaa tosin kärsittiin: tupakan puutetta. Yksi tuli y:seen, toinen toisenlaiseen tulokseen.

yhdenlais|taa[2] *v.* tehdä yhdenlaiseksi, yhdenkaltaistaa, yhtäläistää. | Lähdemerkintöjen y:taminen. **-tu|a**[1] *pass.v.* < ed. | Y:nut työvälineistö.

yhden|luonteinen *a.* Y:luonteiset tutkimukset. **-luontoi|nen** *a.* Y:set veljekset. **-maattava** *a.* par. ⌢. | Y. sänky. **-makuinen** *a.* **-moi|nen**[63] *a.*, melko *harv.* yhdenlainen, yhdenkaltainen. | Kaikki olette yhtä väärässä ja y:set KS. Toinen oli Stool ja toinen / Luoti heistä nimeltään, / yhtä vahvat, y. / miehuus mielessään *MANN. **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** esineistä ja asioista, jotka (täysin) vastaavat toisiaan, ovat toistensa mukaisia, kaltaisia: samanlainen, samanmuotoinen, muodoltaan, sisällykseltään tm. vastaavanlainen, yhtäpitävä; identtinen, symmetrinen, analoginen. | Vehnälajike, jonka jyvät ovat pyöreitä ja y:sia. Keskenään isomorfisten aineiden kiderakenne on y. Leikata kukka, eläin kahteen y:seen [= symmetriseen] puoliskoon. Y:set [= yhdenmuotoiset] kolmiot. Tavaran pakkauksessa on pyritty entistä suurempaan y:suuteen. — Y:set säännöt, tullit. Kaikissa Skandinavian maissa y:set määräykset. Lainkäytön y:suus. Lappalaisia yhdistää oma kieli, y:set elämäntavat ja porotalous. Kaikille y:sesti annettava opetus. — *Kiel.* kongruentti. | Adjektiiviattribuutti ja sen pääsana ovat suomessa taivutukseltaan y:sia. Y:suus eli kongruenssi. **2.** yhden-, tasalaatuinen, homogeeninen. | Sulatettu sianrasva on hienoa, y:sta. Villaa arvosteltaessa on kiinnitettävä huomiota myös sen y:suuteen. **3.** *yhd.* Epäy. **-mukaist|aa**[2] *v.* tehdä yhdenmukaise(mma)ksi. | Moottorien rakennetta y:etaan. Y:ettu kommunistinen sanomalehdistö. Oikeinkirjoituksen y:aminen. Standardisoiminen tarkoittaa jonkin tuotantoalan tuotteiden y:amista kaupallisia näkökohtia silmällä pitäen. **-mukaistu|a**[1] *pass.v.* < ed. | Hintojen y:minen. **-mukaistuttaa**[2*] *kaus.v.* (< ed.) = yhdenmukaistaa. **-muotoi|nen** *a.* -suus *omin.* Y:set ammukset, omakotitalot. Rakennuksen eri osien täydellinen y:suus. Totaalinen, y. massakulttuuri. — *Geom.* Y:siksi sanotaan kahta kuviota, joiden pisteet vastaavat toisiaan pareittain siten, että vastinpisteiden etäisyyksillä on kummassakin kuviossa sama suhde, ja joiden vastinkulmat ovat yhtä suuret. **-muotoisuuskaava** *s. geom.* yhdenmuotoisten kuvioiden vastinpisteiden etäisyyksien suhde.

yhden|niminen *a.* — *Mat.* Murtolukuja sanotaan y:nimisiksi, jos niillä on sama luku nimittäjänä. **-näköi|nen** *a.* -syys *omin.* Veljekset ovat aivan y:siä. Mallin ja muotokuvan y:syys. Suojeleva y:syys 'eläimille us. ominainen yhtäläisyys ympäristön kanssa, mikä suojelee niitä vihollisilta t. antaa niille mahdollisuuden hyökätä huomaamatta saaliin kimppuun'. N:n käsiala säilyi vuosikymmenet jokseenkin y:senä. **-perheentalo** *s.* (myös ⌢ ⌢) tav. omakotitalo. **-pitui|nen** *a.* Y:set tiet. **-päivänkoulu** *s.* ammattikoulu, jossa oppilaat harjoittavat opintoja yhden päivän viikossa ja ovat muut arkipäivät työssä oppipaikassaan. **-suuntai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vrt. paralleelinen. | Peninkulmittain y:sena kulkeva vuorenharjanne. — Y:set kadut. Reen jalasten on oltava suorat ja täysin y:set. Patterin tuliviuhka voi olla y., suppeneva tai hajaantuva. Pääjoen kanssa y:sesti virtaava sivujoki. Ojituksen y:suus. — Y:set tiedot, harrastukset. Poliittisesti y. kasvatus. — *Mat.* Kaksi samaan tasoon kuuluvaa suoraa (myös kaksi tasoa tai suora ja taso) ovat y:set, jos niillä ei ole yhtään yhteistä pistettä. Kaksi y:sta vektoria tai suunnistettua suoraa ovat joko saman- tai vastakkaissuuntaisia.

yhdensuuntais|aksiomi, -aksiooma *s. geom.* = paralleeliaksiomi. **-kytkentä** *s. sähk.* rinnan-, paralleelikytkentä. **-mittakaava** *s.* eräs kartoissa käytetty graafinen mittakaava. **-projektio** *s.* yhdensuuntaisilla säteillä aikaansaatu projektio. **-siirto** *s. geom.* janan, kuvion t. koordinaatiston siirto siihen liittyviä suuntia t. mittoja muuttamatta.

yhden|suuntaistaa[2] *v.* tehdä yhdensuuntaiseksi. | Ensin komennetaan perustykille suunta ja sitten patterin muut tykit y:suuntaistetaan sen kanssa. **-suuntaistua**[1] *pass.v.* < ed. **-suuntaisvyö** *s. geom.* kahden yhdensuuntaisen suoran väliin jäävä tason osa. **-suuruinen** *a.* **-tekevä** *a.* samatekevä. | Y:ä, miten tässä käy. Kaikki tuntui mitättömältä ja y:ltä. | Hän siis rakastaa minua! Minä en siis olekaan hänelle y.! AHO. **-veroi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* saman-, tasaveroinen. | Kotimainen valmiste, joka on täysin y. vastaavan ulkomaisen kanssa. Miesten y:suus teki kilpailun erittäin jännittäväksi. **-vertai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* saman-, tasavertainen. | Tiedoiltaan ja taidoiltaan y:set. Puolisot ovat keskenään oikeudellisesti y:set LK. Ihmisten y:suus Jumalan edessä. Valtiollisen, yhteiskunnallisen ja taloudellisen y:suuden vaatimus. **-vertaistaa**[2] *v.* tehdä yhdenvertaiseksi.

yhdenvertaisuus|aate *s.* Rousseaun y:aatteet. **-laki** *s. hist.* v. 1912 julkaistu laki, jonka mukaan Venäjän alamaisille, jotka eivät olleet Suomen kansalaisia, annettiin Suomessa samat oikeudet kuin paikallisilla kansalaisilla oli. **-pyrkimys** *s.* Naisten y.

yhdenväri|nen *a.* Takki ja hattu y:set. Kuunvalo teki kaikki kalpeiksi ja y:siksi.

yhde|s[75] *järjestysl.* suuremman luvun osana; vrt. ensimmäinen. | Kolmaskymmenes y. (myös ⌣).

-- Nooan kuudentenasadantena y:ntenä ikävuotena VT.
yhdessä *adv.* **1.** toisiinsa liittyneinä t. liitettyinä, kiinni toisissaan;)(erillään. | Kädet pään päällä y. Seisoa jalat tiukasti y. Akat kurkkivat päät y. ikkunasta. **2.** samalla kertaa, samanaikaisesti, rinnan toistensa kanssa, toistensa seurassa, tovereina, yksissä; jnk keralla, ohella, ohessa;)(erikseen, erillään. | Kaikki y. tai kukin erikseen. Lähdemmekö y.? He olivat tehneet rikoksen y. ja yhteistuumin. Luimme kirjeen y. Toverukset olivat viimeistä päivää y. Elivät y. kuin aviopari. — Olla, matkustaa y. lastensa kanssa. Yhtiön nimen kirjoittaa toimitusjohtaja y. hallituksen puheenjohtajan tai jonkun muun jäsenen kanssa. Tämä seikka osoittaa y. muiden vastaavien kanssa, että --.
yhdessäolo *s.* Iloinen, mieluisa y. Juhlan jälkeen jatkettiin veljellistä y:a pikkutunneille asti. **-hetki** *s.* **-tilaisuus** *s.*
yhdesti *adv.* yhden kerran. | Y. kerrattu lanka. Seura on kokoontunut tänä vuonna vain y.
yhdestoista *järjestysl.* Joosef, Jaakobin y. poika. Y. kuukausi. Yhdennettoista kurssit. — Y. hetki (kuv.), ks. hetki 3.
yhdetä[31*] *v.* **1.** *harv.* -- havainnot, jotka kohdistuvat Mustan kirjan ja Skoklosterin kopiokirjan yhteneviin [= yhtäpitäviin] kohtiin J.JAAKKOLA. **2.** *mat.* tasokuvioista: peittää toisensa täysin, olla yhteneväinen. | Kuvioiden yhteneminen. Kolmiot, jotka eivät voi y.
yhdet|ön[57] *kar.a. vaill.* < yksi. | [Linnan varusväki] löi vihollisen y:tömäksi [= viimeistä miestä myöten] KALLAS. — Tav. *yhdettömiin* (adv.) Tytötkin meiltä on naitu aivan y:tömiin [= loppuun, viimeistä myöten] IVALO. On vai mennyt eläminen niin y:tömään [= vähiin, ahtaalle] KOJO.
yhdis|eminen *a. kasv.* -emisyys *omin.*)(eri-eminen. **-hetei|nen** *a. kasv.* -syys *omin.*)(eriheteinen. | Y:set kukat. **-lehti|nen** *a. kasv.* -syys *omin.*)(erilehtinen. | Y. teriö, verhiö. **-palhoi|nen** *a. kasv.* -suus *omin.* Y. hetiö 'hetiö, jossa palhot ovat kiinni toisissaan'. **-ponsi|nen, -ponti|nen** *a. kasv.* -suus *omin.* Y. hetiö, 'hetiö, jossa ponnet ovat kiinni toisissaan'.
yhdiste[78] *s.* **1.** *kem.* kahden t. useamman alkuaineen kemiallisen yhtymisen tulos; vrt. sekoitus, seos. | Vesi on vedyn ja hapen kemiallinen y. Hiiltä sisältäviä y:itä sanotaan orgaanisiksi, muita epäorgaanisiksi. — *Yhd.* ammonium-, antimoni-, arsenikki-, elohopea-, fosfori-, happi-, hiili-, hopea-, kalium-, kloori-, kromi-, kulta-, kupari-, lyijy-, magnesium-, mangaani-, metalli-, natrium-, pii-, rasva-, rauta-, rikki-, strontium-, tina-, typpi-, vety-, volframiy.; atso-, ferri-, ferro-, nitro-, stanni-, stanno-, sulfo-, tioy.; kompleksi-, molekyyliy.; kanta-, perusy. **2.** urkuihin kuuluva laite, jonka avulla eri äänikerrat t. äänikertaryhmät saadaan tarvittaessa soimaan t. lakkaamaan soimasta, koppeli.
yhdistel|lä[28] *frekv.v.* < yhdistää. | Palapelin osien y:eminen. Ryhmittää ja y. johtopäätöksiä. Y:evä synteesi.
yhdistelm|ä[13] *s.* yhdistämisen, yhdistelyn, yhteen sovittamisen tulos, kombinaatio; vrt. kompleksi, yhdelmä, yhteenveto. | Objektiivi on useiden linssien y. Lusikan ja haarukan y. Potilaalle annetaan ruokasuolaliuoksen ja rypälesokerin y:ää. Kansanlaulusovitelmien y. Ehdokaslistojen y. Paremman yleiskatsauksen saamiseksi tuloksista laaditaan suppea y. Oppilaiden ikää, vanhempien säätyä yms. koskevat tiedot on esitetty taulukossa y:änä. Janan pituuden ja suunnan y:ää nimitetään vektoriksi. Etymologinen y. Huvila, jonka arkkitehtuuri on y. englantilaisesta ja suomalaisesta tyylistä. Hän oli kuin y. ranskalaista tanssimestaria ja nuorta saksalaista oppinutta KOSKENN. -- en juuri osaa kuvitella mahdottomampaa y:ää, kuin isäni asumassa jossain kaupunkilaisessa vuokrakasarmissa SILL. — *Vaat.* Paidan ja housujen y. 'paitahousut, kombineesi'. Puseron ja villatakin y. — *Urh.* vars. jalkapallojoukkueen hyökkääjien yhteispelistä. | Helsinkiläiset punoivat vauhdikkaita y:iä, mutta maaleja ei vain syntynyt. — *Voim.* Rekillä suoritettu y. 'sarja voimisteluliikkeitä'. — *Yhd.* aine-, kirjain-, linssi-, lyhenne-, merkki-, mitta-, moottori-, numero-, ravinto-, rehu-, ruoka-, sointu-, turbiiniy.; lusikka-haarukka-, paita-housu-, radio-televisioy.; liike-, teliney.; loppu-, vuosiy.
yhdistelmä|jalostus *s.* risteytys-, kombinaatiojalostus. **-peli** *s. urh.* [Jalkapallojoukkueen] pallonkäsittely oli hyvin hallittua, ja niinpä y. sujui kitkattomasti. **-puku** *s.* vars. miesten puku, jossa takki ja housut ovat eri kangasta. **-teos** *s.*
yhdistely[2] *teonn.* < yhdistellä. | Erilaisten kukkien y. Työpäiväkirjan merkintöjen kuukausittaiset y:t. Ajatusten johdonmukainen y. oppirakennelmaksi. **-kirja** *s. liik.* kirjanpitokirja, jonka välityksellä merkinnät siirretään peruskirjoista sopivasti järjestettyinä pääkirjaan, välikirja, journaali. **-kyky** *s.* Tieteellinen y. **-sarake** *s. liik.* tilikirjoissa etumainen rahasarake, jota käytetään yhdistäviä laskutoimituksia varten, keräily-, etusarake. **-äänes** *s. fys.* kahden eri äänen interferenssissä syntyvä äänes.
yhdisteräi|nen *a. kasv.* -syys *omin.* sellainen, jossa terälehdet ovat kiinni toisissaan;)(eriteräinen. | Kukan teriö y. — *S:sesti.* Y:set 'Sympetalae, kaksisirkkaisten alaluokka'.
yhdisti|n[56] *väl.* < yhdistää. | Subjektin ja predikatiivin y:menä oleva verbi. -- kansallisen ryhmän y:menä on sen yhteisten elinvaiheiden aikana luotu tai omaksuttu kulttuuri E.N.SETÄLÄ.
yhdistymis|oikeus *s. lak.* = seur. **-vapaus** *s. lak.* oikeus ennakolta lupaa hankkimatta perustaa yhdistyksiä lain mukaan luvallisten tarkoitusten toteuttamiseksi. | Y. kuuluu nykyaikaisissa valtioissa yleensä kansalaisten perusoikeuksiin. **-vapauslaki** *s.*
yhdistymä[13] *s.* yhdistymisen tulos; vrt. yhtymä. | Perhe on vanhin sosiaalinen y. Tutkimuslaitos, joka on monen alkujaan erillisen laitoksen y. — *Yhd.* (aapa-, keidas)suoy.
yhdistymät|ön[57] *kielt.a.* Hajanaiset, vielä y:tömät heimot.
yhdisty|s[64] *s.* **1.** yhdistäminen, liitäntä. | Metalliosien y. Putkien y. suoritetaan kierremuhvil-

la. Kulmarautojen y. kannatinpilareihin. Lampun y. virtapiiriin. Puhelunvälittäjä suorittaa y:ksen tilattuun numeroon. Tuliviuhkan y. tai hajotus. Sanojen, lauseiden kopulatiivinen y. Kahden sanan etymologinen y. **2.** *harv.* yhdistämisen tulos, yhdistelmä. | Sakset ovat vivun ja kiilan y. AK. Lataäes on y. äkeestä ja ladasta AK. — *Yhd.* lausey. **3.** *vanh.* avioliitosta. | - - sinä kaikin voimin koet estellä tätä y:stä [= Kriston ja Jaanan avioliittoa] KIVI. Kun morsiameni kotona oli niin paljo toisia lapsia, oli hän sen vuoden, jona meille y. tuli, palveluksessa sisarellaan PÄIVÄR. **4.** useiden henkilöiden organisoitu, pysyväksi aiottu yhteenliittymä yhteisten, vars. aatteellisten tarkoitusten toteuttamista varten; vrt. seura, kerho, liitto, yhtiö. | Nuorten Naisten Kristillinen Y. Tieteellinen, uskonnollinen y. Rekisteröity [= yhdistysrekisteriin merkitty] y. Y:ksen puheenjohtaja, sihteeri, jäsenet. Perustaa, lakkauttaa y. Liittyä jhk y:kseen. Y:ksen säännöt. Y:ksen kokous, toiminta. — *Yhd.* kauppias-, kisälli-, konttoristi-, käsityöläis-, liikeapulais-, liikemies-, lääkäri-, maallikko-, maanmittari-, martta-, matkailija-, metsänomistaja-, nais-, nuoriso-, opettaja-, pienviljelijä-, reserviupseeri-, sairaanhoitaja-, toveri-, valitsija-, virkamies-, ylioppilasy.; rouvasväen-, työväeny.; ammatti-, ampuma-, avustus-, eläinsuojelu-, hevosjalostus-, hypoteekki-, hyväntekeväisyys-, kalastus-, kansanvalistus-, karjanjalostus-, kauppa-, kotiseutu-, kotitalous-, kulutus-, laidun-, luku-, luotto-, maatalous-, metsänhoito-, metsästys-, museo-, orkesteri-, paloapu-, puutarha-, raittius-, ratsastus-, riistanhoito-, sotilaskoti-, suku-, tie-, tuotanto-, uitto-, urheilu-, vakuutus-, voimisteluy.; karju-, ori-, sonniy.; alue-, kaupunki-, maaseutu-, paikallisy.; ala-, erikois-, haara-, keskus-, pää-, sisar-, tytär-, veljesy. **5.** *kem.* par. yhdiste.

yhdistys- vars. *tekn.* myös = yhdys-. **-elämä** *s.* Kaupungin vireä, vilkas y. Ottaa osaa y:än. **-huoneisto** *s.* **-jana** *s. mat.* = yhdysjana. **-johdin, -johto** *s. sähk.* liitäntä-, yhdysjohdin, -johto. **-kappale** *s. tekn.* Putkien y:ina käytetään muhveja. **-kirja** *s. hist.* Yhdistys- ja vakuutuskirja 'v. 1789 säädetty Ruotsi-Suomen perustuslaki, joka Suomessa oli v:n 1772 hallitusmuodon kanssa voimassa v:een 1919'. **-kisko** *s. tekn. sähk.* Lattateräksestä tehty palkkien y. Alumiinisella y:lla kytketyt kolmivaihejärjestelmän käämitykset. **-kohta** *s.* Aisan pään ja valjaiden y. Johtimien y. **-kokous** *s.* yhdistyksen kokous. | Ylimääräinen y. **-laite** *s.* Kiskojen y. Sähkövirran y. **-laki** *s.* aatteellisia yhdistyksiä koskeva laki. **-leima** *s.* yhdistyksen leima. **-lippu** *s.* yhdistyksen lippu. **-maksu** *s.* yhdistyksen jäsenyydestä suoritettava maksu, jäsenmaksu. **-merkki** *s.* yhdistyksen (tunnus)-merkki. **-muo|to** *s.* Y:dossa tapahtuva aatteellinen toiminta. **-nivel** *s. tekn.* **-oikeus** *s.* yhdistymisoikeus. **-opas** *s.* Y. metsästäjille. **-pultti** *s. tekn.* **-putki** *s. tekn.* **-rekisteri** *s.* oikeusministeriön aatteellisista yhdistyksistä pitämä luettelo. | [Yhdistys] on merkitty y:in v. 1929. **-rekisteritoimisto** *s.* **-rihm|a** *s. biol.* Tumaa säteittäisesti ympäröiviin y:oihin muodostuvat soluseinät. **-ruuvi** *s. tekn.* **-side** *s.* **-sopimus** *s.* sopimus yhdistyksen perustamisesta ja järjestysmuodosta. **-suora** *s.* yhdyssuora. **-talo** *s.* yhdistyksen t. yhdistysten talo. **-tanko** *s. tekn.* **-tapa** *s.* Putkien y. **-toiminta** *s.* Uskonnollinen, aatteellinen y. Kauppalan vireä y. Osallistua y:an. **-työ** *s.* Toimi innokkaasti alansa y:ssä. **-vapaus** *s.* yhdistymisvapaus. **-viiva** *s.* yhdysviiva (vars. 1).

yhdistyvi|nen *a. kasv.* Emiön y:set vartalot.

yhdisty|ä[1] *v.* käyt. sekä refl:nä että pass:na ja toisaalta tilan muutosta, toisaalta pysyvää tilaa ilmaisevana; merk.-ryhmät eivät eroa jyrkästi toisistaan; us. = yhtyä, liittyä; vrt. yhdistää. **1.** yl. *konkr.* **a.** kiinnittyä t. sulautua yhteen, yhdeksi kokonaisuudeksi, muodostaa yhtenäinen kokonaisuus. | Hahtuvat y:vät vanuksi. Perinnönjaossa y:neet tilat. Preussi saavutti hallitsevan aseman y:neessä Saksassa. — *Kem.* Kaasuseokset y:vät ammoniakiksi. — *Sähk.* Kytkimen nappulaa väännettäessä sähkövirta y:y 'tulee kytketyksi, kytkeytyy'. **b.** olla kiinni jssak, kiinteässä yhteydessä jnk kanssa, kytkeytyä, kiinnittyä; olla yhteen, yhdeksi kokonaisuudeksi sulautuneena. | Laite y:y venttiiliin automaattisella kytkimellä. Akseli y:y moottoriin hammaspyörien välityksellä. Luuhun y:vä rusto. Radiovastaanotin, jossa y:y tyylikäs ulkomuoto ja luonnollinen äänen toisto. — *Sähk.* Pöytävalaisin y:y [= on kytkettynä] virtapiiriin pistorasian avulla. **2.** *abstr.* **a.** yl. vain ihmisistä: liittyä yhteen, liittoon, liittoutua, tehdä liitto, yhteistyösopimus jkn kanssa. | Y. avioliittoon. - - juhla-iltaa muistelee hän, / kosk hän ylkääns y:y KIVI. Työtä tehtiin y:nein voimin. Spartalaiset ja ateenalaiset löivät y:nein voimin vihollisen. Kunersdorfissa preussilaiset taistelivat y:neitä venäläisiä ja itävaltalaisia vastaan. Y:neet Kansakunnat, ks. kansakunta 1. — *Heng.* O Henki, sä opettaja, / nuhtelija, lohduttaja, / yhdisty meihin rukoileviin VK[v]. - - mutta myös sitä enemmän kehotusta y:mään Jumalan kanssa G. JOHANSSON. **b.** *vanh.* ed. käytöstä erikoistuneena: ruveta kannattamaan t. kannattaa jkta t. jtak, yhtyä käsitykseen, mielipiteeseen. | Myös tyttärenne y:y kanssani tähän pyyntöön KIVI. Jos eriäväisiä mielipiteitä puoltavat äänet ovat tasan, niin pitää sen mielipiteen, johon pääisäntä y:y, käydä yhtiön päätöksenä voimaan LK.

yhdistäj|ä[16] *tek.* Puheluiden y. Cavour, Italian y. Mongoliheimojen y. Tšingis-kaani. Putkien y:inä [= yhdistyskappaleina] käytetään muhveja. Aisan ja luokin y. Kytkimet, sähkövirran y:ät. Itämeri on eri kansojen y. ja erottaja. Saunanlavo saattaa kyllä luontua aivan sananmukaisesti kuumaksi kilpatantereeksi, mutta sittenkin se on suuri y. SILL.

yhdistäjälaite *s.* Urkujen sormion ja jalkion y.

yhdistämis|menetelmä *s.* **-sääntö** *s.* Vektorien y. **-tapa** *s.* Köysien y. **-työ** *s.*

yhdistämät|ön[57] *kielt.a.*, vars. *kiel.* jota ei ole yhdistetty. | Legiooniksi y:tömät kohortit. Alue oli kaupunkiin y:öntä maata. Sanat ovat joko y:tömiä tai yhdyssanoja.

yhdistäy|tyä[44] *refl.v.* < seur. | Uudelleen y:tynyt puolue. Koska saan minä nähdä Suomeni tään / yheks, suureksi y:vän? LEINO.

yhdist|ää[2] *v.* vars. samanlaisten, enemmän tai vähemmän samanveroisten esineiden t. asiain yhteen, toistensa yhteyteen saattamisesta; myös yhdessä, toistensa yhteydessä pitämisestä; vrt. kiinnittää, liittää, kytkeä, kombinoida;)(erottaa.

I. lähinnä yhdistettäviä esineitä t. asioita ajatellen. **1.** *konkr.* saattaa jk kappale, esine kiinni jhk toiseen, yhteen jnk toisen kanssa t. eri kappaleet, esineet (kappaleita, esineitä) yhteen, kiinni toisiinsa, kiinteään yhteyteen keskenään; pitää toisissaan kiinni, toistensa yhteydessä. | Y. naulalla, pulteilla, liimalla. Y. ompelemalla, hitsaamalla. Y. jk jhk. Y. pyörät, putket, köydet, verkot toisiinsa [vrt. esim. kiinnittää pyörä akseliin, köysi puuhun]. Laudat y:etään naulaamalla (toisiinsa). Y. osat reunoistaan. Repeytyneiden lihasten päät y:etään neuloksilla. Pitsireunus y:etään nenäliinaan punospistoin. Peräkkäin y:etyt äkeet. Kumiletkulla tislauslaitteeseen y:etty pullo. Y. saari sillalla mantereeseen. — Y:ävä sauma, kisko. Nikamia y:ävät jänteet. Kaula y:ää pään vartaloon. Silta, joka y:ää Katajanokan muuhun kaupunkiin. Rautatien y:ämät paikkakunnat. Rakennuksen eri kerroksia y:ävät kierreportaat. — *Erik.* **a.** sähkövirrasta: kytkeä. | Y. valaisin virtapiiriin. Elektrodin y:äminen akkumulaattorin kohtioihin. Sarjaan y:etyt elementit. **b.** puhelinkeskuksessa tapahtuvasta puheluiden välittämisestä. | Puhelunvälittäjä vastaa ja y:ää pyydettyyn numeroon. | "Toimitusjohtajalle!" — "Hetkinen, y:än." **2.** *abstr.* ed:tä vastaavaa käyttöä. **a.** Kuvia y:ävä teksti. Ajatteluksi sanotaan sitä sielullista toimintaa, jolla mielle y:etään toiseen. Ruusujen tuoksuun hän y:i mielessään hautajaiset. Kopulatiiviset eli y:ävät konjunktiot. — -- Pallas Athene, joka y:i viisauteensa [par. esim.: viisaudessaan tunsi] myöskin sotataidon salaisuudet KOSKENN. **b.** saattaa hallinnollisesti jnk, toistensa yhteyteen, liittää samaan hallintaan. | Itävalta y:ettiin Saksaan v. 1938. Suomi oli useita vuosisatoja Ruotsiin y:ettynä. Munkkiniemi kuului ennen Helsinkiin y:ämistä Huopalahden kuntaan. **c.** ihmisten välisistä avio-, ystävyys- ym. suhteista. | Y. kirkollisella, siviilivihkimisellä avioliittoon. Y. kohtalonsa jkn kohtaloon, us. 'mennä naimisiin jkn kanssa'. He istuivat Kirstin huoneessa samana päivänä, jolloin heidät oli y:etty [= vihitty avioliittoon] HELVI HÄMÄLÄINEN. Verisiteiden y:ämät. Samanlaiset harrastukset y:ävät ihmisiä toisiinsa. Rehti toverihenki y:i kaikkia joukkueen jäseniä. **d.** lukea jk jnk yhteyteen kuuluvaksi, pitää jtak jnk yhteyteen kuuluvana, jhk liittyvänä. | Y. jkn nimi jhk tapahtumaan. Tarina, jonka muistitieto on y:änyt Olavinlinnan piiritykseen.

II. lähinnä yhdistämisen tulosta ajatellen: saattaa yhtenäiseksi kokonaisuudeksi;)(hajottaa. **1.** *konkr.* Y. kaksi mehiläisparvea. Lentueet y:etään laivueiksi. Huoltomuodostelmien y:äminen erillisiksi marssiosastoiksi. Usean pikakivääriin tulen y:äminen ristituleksi. Y. tontteja, maatiloja. Laki tilojen y:ämisestä. Hammurapi y:i Babylonian pikkuvaltiot yhtenäiseksi suurvaltioksi. Erilliset pikkutehtaat y:ettiin ajanmukaiseksi suurtuotantolaitokseksi. —*Fys.* Voimien resultantin määrittämistä sanotaan niiden y:ämiseksi. — *Kem.* Kun vetyä ja happea y:etään, syntyy vettä. **2.** *abstr.* Y. vanhaa ja uutta sopusointuiseksi kokonaisuudeksi. Tutkimus, jossa eri lähteistä kerätyt hajatiedot on y:etty järjestelmälliseksi kokonaisuudeksi. Rangaistukset y:etään 10 vuoden kuritushuonetuomioksi. **3.** *yhdistetty* (a.) joka on liitetty t. muodostettu kahdesta t. useammasta osasta yhtenäiseksi kokonaisuudeksi; vars. esineistä, laitteista: joka on suunniteltu, rakennettu kahta t. useampaa tarkoitusta varten, jota käytetään samanaikaisesti kahdessa t. useammassa tehtävässä. | Y:etyt väkipyörät eli talja. Y:etty sidos (kut.) 'sidos, joka on muodostettu kahdesta t. useammasta eri sidoksesta'. Y:etty luokka 'kansakoululuokka, jossa opiskelee saman opettajan johdolla 2—5 eri vuosiluokan oppilaita, yhdysluokka'. Y:etyt verbinmuodot eli liittomuodot. Y:etyt lukusanat. Y:etty tahtilaji (mus.) 'tahtilaji (esim. 4/4, 6/8), jossa tahtiin kuuluu kaksi t. useampia iskualoja'. Y:etty kilpailu (urh.) 'kilpailu, johon kuuluu 18 km:n hiihto ja mäenlasku'. Y:etty kylvökone ja hara. Y:etty laskuja kirjoituskone. Y:etty rahti- ja matkustajalaiva. Y:etty ruokailu- ja olohuone. — *S:sesti urh.* yhdistetystä kilpailusta. | Y:etyn kultamitalin v:n 1948 olympiakisoissa voitti Heikki Hasu.

III. saattaa jk (kokonaisuus) sisäisesti ehjäksi, yhtenäiseksi; poistaa sisäinen hajanaisuus. | Pietari Suuri y:i Venäjän. Vain voimakas johtajapersoonallisuus voi enää y. eripuraisen kansakunnan. Keskitetyn hallinnon y:ävä vaikutus.

yhdynnäinen[63] *s. kiel.* sana, joka on muodostettu jstak sanasta yhdistämällä siihen jk toinen sana; vrt. johdannainen, yhdyssana. | Epätoivo on toivo-sanan y.

yhdyn|tä[15*] *teonn.* < yhtyä. | Valtiosopimus, johon ulkopuolisten valtioiden y. on sallittu. Yksityisten sävelten y:nästä syntyvät soinnut. Näiden ominaisuuksien onnellisesta y:nästä on muodostunut tuo lajissaan ainokainen kirjailijapersoonallisuus TARK. — *Erik.* sukupuoliyhdynnästä. | Aviollinen, avioton y. Avioliitossa, avioliiton ulkopuolella tapahtuva y. Harjoittaa y:tää. — *Yhd.* sukupuoliy.

yhdys- us. yhdistävä, yhdistetty; vrt. yhdistys-, yhteis-, yhteys-.

yhdys|adjektiivi *s. kiel.* vrt. yhdyssana. | Y:adjektiivissa "koukkusormi" molemmat osat ovat substantiiveja. **-asema** *s.* Kahden radan y. **-eli|n** *s.* Seurojen y:meksi perustettu valtuuskunta. **-elämä** *s.* yhdessä elettävä elämä, yhteiselämä. **1.** Ihmisten välinen y. Yhteiskunnallinen y. Toverillinen y. Akatemian professorit joutuivat säännölliseen y:än kaupungin virkamiesten kanssa. Elää luonnon kanssa läheistä y:ä. -- mutta äänettömyys heidän välillään oli täynnä sisältöä, tuota sielujen sanatonta y:ä CANTH. **2.** avioliitosta; myös miehen ja naisen muusta yh-

teiselämästä. | Vuosikymmenien pituinen y. on liittänyt aviopuolisot erottamattomasti toisiinsa. Maijan ja Ollin y:stä tuli riitaisa ja eripurainen. Viettää laitonta y:ä. Vihkimätön pariskunta, joka jo vuosia on elänyt y:ä. — *Erik.* sukupuoliyhteyden harjoittamisesta. | Y. kihlattujen kesken. Pidättyä y:stä. **3.** *biol.* = symbioosi. **-haara** *s.*, vars. *anat.* Valtimoiden, suonien, hermojen y:t. **-hauta** *s. sot.* nyk. tav:mmin yhteyshauta. **-höyrykone** *s. tekn.* höyrykone, jossa on eri sylinterit (kaksi t. useampia) höyryn korkea- ja matalapainetta varten, kompoundihöyrykone. **-jana** *s. mat.* Kahden pisteen y. **-johdin** *s. sähk.* **-joh|to** *s. sähk. tekn.* Kahden puhelinkeskuksen väliset y:dot. — Syöksykaivosta viemäriin johtava y.

yhdysjohto|generaattori, -kone, -moottori *s. sähk.* = yhdysvirtageneraattori, -kone, -moottori.

yhdys|järjestelmä *s. tekn.* Y:järjestelmään perustuvassa höyrykoneessa ilman paisunta tapahtuu perätysten kahdessa tai useammassa sylinterissä. **-järjestö** *s.* Työväen urheiluliitto toimii työväen urheiluseurojen y:nä. **-kanava** *s.* Kahden järven y. — Jäähdytysputken y:t. **-kappale** *s.* Putkien y:et eli muhvit. **-koh|ta** *s.* Portaiden ja kivijalan y:dassa oleva halkeama. — Kristuksessa on kaiken luodun alkuperuste ja y. A.J.PIETILÄ. **-kone** *s. tekn.* kahden koneen yhdistelmä, kompoundikone; us. yhdyshöyrykoneesta.

yhdyskunnalli|nen *a. harv.* yhdyskunnalle t. -kunnille kuuluva, ominainen, niitä koskeva, yhdyskunnan. | Y. ja sivistyselämä. Y. itsehallinto. Heimoaikainen, y. uhritoiminta.

yhdyskunnittain *adv.* yhdyskuntien mukaan, yhdyskuntina. | Y. pesivä lintu.

yhdyskun|ta *s.* vrt. yhteiskunta. **1.** ihmisten muodostamista yhteisöistä. **a.** asuma-alueen, sukulaisuussuhteiden tms. mukaan. | Suurperheen, heimon muodostama y. Kivihiilikaivos on synnyttänyt liepeilleen laajan y:nan. Linnoituksen, tehtaan, aseman ympärille kasvanut y. — *Yhd.* asema-, asutus-, hotelli-, huvila-, kaivos-, kaupunki-, kylä-, maalais-, parantola-, sairaala-, tehdasy. **b.** ammatin mukaan. | Keskiajalla ammattikuntien jäsenet muodostivat laajoja y:tia. Tuusulaan syntynyt taiteilijoiden y. — *Yhd.* ammatti-, taiteilijay. **c.** uskonnollisten, henkisten tm. harrastusten mukaan; vrt. korporaatio, yhdistys. | Mormonien y. Toivonliitot, partiolippukunnat ynnä muut aatteelliset y:nat. — - - Koipi-Siukku, mies neljänkymmenen tienoissa, mainion suunsa ja sukkelain juoniensa avulla renkimiehestä kohonnut tähän [puukkojunkkarien] y:taan ALKIO. — Mutta meillä on y:tamme taivaissa UT. — *Yhd.* köyhäinhoito-, veljesy. **d.** *hall.* joidenkin tarkoitusperien toteuttamiseksi muodostunut henkilöyhtymä, jolle valtio tunnustaa määräoikeudet. | Julkisia y:tia, joilla on oikeus käyttää julkista valtaa, ovat esim. valtio, kunnat, yliopisto, Suomen evankelis-luterilainen kirkko. Uskonnollinen y. 'uskontokunta, joka on perustettu julkisten hartaudenharjoitusten toimeenpanoa varten ja joka on asianmukaisesti rekisteröity'. Taajaväkinen y., ks. taajaväkinen. — *Yhd.* itsehallintoy. **2.** eläinten, kasvien, eliöiden muodostamista yhteisöistä. | Kaksi y:taa mehiläisiä. Suurissa y:nissa elävä lintu. Purjemeduusat lisääntyvät silmikoimalla usein puiden tavoin haarautuviksi y:niksi. Y:naksi yhtyneitä sinilevän soluja. Metsätyyppien y:nat. — *Yhd.* bakteeri-, eliö-, eläin-, kasvi-, korte-, lintu-, majava-, metsäkasvi-, sammal-, solu-, suokasvi-, vesikasviy.

yhdyskunta|järjestys *s. lak.* vars. uskonnollisen yhdyskunnan järjestysmuodosta. **-muo|to** *s.* Hallinnollisesti järjestetyt y:dot.

yhdys|käytävä *s.* Rakennusten välinen y. **-lanka** *s.* — *Kuv.* Hän - - tuntee, että hänen ja Eliaksen välillä yhä on jokin katkeamaton y. SILL. **-lause** *s. kiel.* kaksi- t. useampilauseinen virke, lauseyhdistys;)(yksinäislause. **-levy** *s. tekn.* kompoundilevy. **-liike** *s.* par. seur. **-liikenne** *s.* Suomen ja Ruotsin y. Kaupunkien välinen y. Kaupungin sisäinen y. Suora, säännöllinen y. Laadultaan rautatieliikenne on oman maan tai kauttakulku- ja y:ttä IT. **-linja** *s.* Länsi-Saksan teollisuusseutujen ja Itämeren alueen väliset y:t. Puhelinasemien y:t. **-luokka** *s.* yhdistetty luokka; ks. yhdistää II.3. **-merkki** *s.* kirjoitusmerkki (-), jota käytetään jaettaessa sanoja eri riveihin t. muuten tavutettaessa (*syn.* tällöin: tavuviiva, -merkki) sekä määrätapauksissa yhdyssanoissa (esim. perhe-elämä, kansa- ja oppikoulut, suomalais-ugrilainen, Suomen Pariisinlähettiläs, i-loppuinen, vak.-yhtiö). **-mies** *s.* Keskusjärjestön ja paikallisosastojen välisiä yhteyksiä hoitava y. Riistanhoidonneuvoja, riistayhdistysten y. — *Sot.* nyk. tav:mmin yhteysmies. **-muoto** *s.* Hilpari oli keihään ja tapparan y. **-nomini** *s. kiel.* vrt. yhdyssana. **-osa** *s.* Rakennuksen siipien y., jossa sijaitsevat yhteiset portaat, hissit ym. Veden kemialliset y:t ovat vety ja happi. Polttokaasun y:t. — *Kiel.* yhdyssanan osista. | Rinnasteiset y:t. **-partio** *s. sot.* nyk. tav:mmin yhteyspartio. **-patrulli** *s. sot. vanh.* yhteyspartio. **-perilli|nen** *s. lak.* perikunnan jäsenistä, jotka perivät saman henkilön. | Y:set eli kuolinpesän osakkaat. **-peräi|nen** *a.*, vars. *kiel.* -syys *omin.* jnk sanan, tunnuksen, johtimen tm. alkuperää, syntytapaa ajatellen: kahdesta t. useammasta sanasta, tunnuksesta tms. yhdistymällä syntynyt. | Y:set sanat eli yhdyssanat. Y:sen l. sekundäärisen johtimen -lainen, -läinen aineksina ovat yksinkertaiset johtimet -la -lä ja -inen. **-pesä** *s. lak.* jakamaton (kuolin)pesä, yhteispesä. | Y:n osakkaat. **-putki** *s.* Säiliön ja suuttimen välinen y. **-ra|ta** *s.* **1.** *raut.* kahta päärataa yhdistävä rata; kahden paikkakunnan välinen rata. | Savon ja Pohjanmaan ratojen y. Pieksämäen—Haapamäen y. Paikallinen y. aseman ja kaupungin välillä. **2.** yleisemmin. | Hermosolujen väliset, hermosäikeiden muodostamat y:dat. **-reitti** *s.* **-rikos** *s. lak.* = kollektiivirikos.

yhdys|sana *s. kiel.* kahden t. useamman itsenäisen sanan muodostama, yhtä käsitettä ilmaiseva sana; vrt. liittosana. | Y:sanan osat, yhdysosat, ovat joko rinnasteiset (esim. suomalaisruotsalainen) tai keskenään alistussuhteessa (esim. puuhevonen), jolloin toista nimitetään määräys-, toista perusosaksi. Y:sanan osat kir-

joitetaan yhteen. **-sanatyyppi** *s.* Genetiivialkuinen y. (esim. tallinovi). **-sauma** *s.*, vars. *käs.* Puvun eri osien y:t. **-si|de** *s.* Tynnyrin vanteiden y:teenä käytettiin pajunkuorta. [Ihmisen solisluu] kulkee S-kirjaimen muotoisena y:teenä lapaluun ja rintalastan välillä IT. — Vars. *abstr.* ja *kuv.* Rautatie eri paikkakuntien ja maiden y:teenä. Keskusjärjestö, joka toimii paikallisosastojen y:teenä. Henkilökunnan lehti, teollisuuslaitoksen työntekijöiden y. Oma kieli, kansakunnan y. Perheenjäsenten väliset henkiset y:teet. Siperian kansoilla liesi on samalla perhekunnan näkyvin y. UNO HARVA. - - pyrkien säilyttämään hengen yhteyden rauhan y:teellä UT. - - poikki on leikattu menneisyys, / ei y:dettä ainoaa HAAHTI. **-silta** *s.* Saaren ja mantereen välinen y. — *Kuv.* - - hämäläistraditiossa elävä, muinainen suuri "suolameri" oli hämäläisten ja varjagien ainoana vapaana y:na J.JAAKKOLA. **-substantiivi** *s. kiel.* vrt. yhdyssana. **-suh|de** *s. harv.* yhdistävä suhde. | [Deismin mukaan ei] mitään todellista y:detta Jumalan ja ihmisen välillä voi olla olemassa IT. **-suora** *s.* Kahden pisteen välinen y. Magneetin napojen y. **-säle** *s.*, vars. *sot.* eräiden kiväärityyppien lukkoon kuuluva osa, joka yhdistää sulkukappaleen lukon runkoon. **-sävel** *s. mus.* iskualasta toiseen ulottuva sävel. | Y:iä on kahta lajia: iskusävelellä alkavia eli iskuyhtymiä ja iskuttomalla sävelellä alkavia eli synkooppeja. **-tanko** *s. tekn.* Jousiäkeen vipujen y. **-teräs** *s. met.* kompounditeräs. **-|tie** *s.* Kahden päätien poikittainen y. Kaupunkien välinen y. Kuopion—Vaasan y. — Joet ja järvireitit vanhoina asutuksen leviämisen y:teinä. — *Sot.* nyk. tav:mmin yhteystie. **-toiminta** *s. vanh.* yhdistystoiminta. | Aluksi oli työväenliike meillä yleisten valistusharrastusten ympärille järjestynyttä y:a AK.

yhdys|upseeri *s. sot.* nyk. tav:mmin yhteysupseeri. **-vaikutu|s** *s. harv.* **1.** keskinäinen vaikutus. | Keskenään y:ksessa olevat ilmiöt. - - Isä, Poika ja Henki ovat aina y:ksessa taivaallisessa kirkkaudessa G.JOHANSSON. **2.** yhteinen vaikutus. | - - pelastus on Jumalan armon ja ihmisen omien ponnistusten y:ksen tulos AK. **-vallat** *s. mon.* **1.** erilaisista valtioliitoista ja liittovaltioista. | Suunnitellut Euroopan y. **2.** erisnimenä Amerikan Yhdysvalloista. **-valtalai|nen** *a.* ja *s.* -suus *omin.* (< ed. 2) tav:mmin amerikkalainen. | Vieraileva y. solisti. Y. öljy-yhtiö, toiminimi. Kanadaan sijoitetut y:set pääomat. Y:sten harjoittama maailmanpolitiikka. **-var|si** *s.* **1.** *tekn.* Auton moottorin sytytyksen ja kaasun säätövipujen y:ret. **2.** *mon. anat.* pikku- ja keskiaivojen yhteyttä välittävä aivojen osa. **-verbi** *s. kiel.* vrt. yhdyssana. **-viiva** *s.* **1.** Kahden pisteen y. Magneetin napojen y:a sanotaan magneetin akseliksi. **2.** *harv.* = yhdysmerkki. **-viljely|(s)** *s.* kahden t. useamman maatilan t. joidenkin niiden osien viljeleminen yhtenä kokonaisuutena. | Päätila ja sen kanssa y:ksessä olevat pienemmät maatilat. **-virtageneraattori** *s. sähk.* sivuvirtageneraattori, jossa lisäksi on vahvistava t. heikentävä päävirtakäämitys, kompoundigeneraattori. **-virtakone** *s. sähk.* yhdysvirtageneraattori t. -moottori, kompoundikone. **-virtamoottori** *s. sähk.* sivuvirtamoottori, jossa lisäksi on vahvistava t. heikentävä päävirtakäämitys, kompoundimoottori. **-väline** *s.* Puhelin y:enä. **-väylä** *s.*

yhdyt|tää[2*] *v.* **1.** kohdata, tavata. **a.** sattua yhteen, tulla vastakkain jkn t. jnk kanssa; löytää. | Y:in erään tuttavani kadulla. Y:tivät toisensa sovitussa paikassa. Poika y:ti metsässä hirven. Kettu y:tää kalamiesten kalavasun rannalla KS. Sillan luona vain kerran silmänsä kohottaa ja y:tää kalpean tytön katseen LINN. - - y:ämme sen [koristeaiheen] erilaisista tekstiileistä I.MANNINEN. **b.** *abstr.* sattua, tulla jkn t. jnk osaksi, koettavaksi. | Täydellinen tuho y:ti pirstoutuneen armeijan. Hänet y:ti jo nuorena kova kohtalo. — Yön y:täessä pystytettiin teltta metsään. **2.** saattaa yhteen, yhtymään jkn t. jnk kanssa, yhdistää. | Y. kätensä jkn käteen. Haukunnallaan rakki y:ti kaikki lähitalojen koirat samaan ulvontaan. - - sitten meidät y:ettiin konsuliin SIMO PENTTILÄ. Niin se [joki] suuressa janossansa y:tää itseensä soita ja järviä, puroja ja jokia, itsekustakin vuonsa voimassa paisuen KALLAS. — Vedyn y:täminen orgaanisiin aineisiin. Rautaa ja hiilimonoksidia y:tämällä saadaan rautakarbonyyleja. — *Abstr.* Mutta kun hän avaa silmänsä, voimme joskus aivan y. sielumme hänen sieluunsa SILL. Mutta syvimpänsä ja korkeimpansa antaa runoilija meille y:täessään elämän suuret rajatapahtumat, syntymisen ja kuoleman, lähelle toisiansa tänä kesän yönä K.MARJANEN.

yhdänne *adv. vanh.* yhtäälle, yhtäänne. | [Onni] / yhden y. luo [= heittää], toisia toisanne vie A.OKSANEN. **-päin** *adv.* Y. on yhden jäljet SP.

yhhyh *interj.*; myös: yh, yhhyhhyh. **1.** vastenmielisyyttä, inhoa, halveksintaa ilmaisemassa, samaan tapaan kuin hyh, pyh. | Y., miten madonsyömä omena! | Y.! sanoo Lassi. Mitä se häntä liikutti, akkain paasaaminen TOPPILA. **2.** huoahduksena ilmaisemassa väsymystä, helpottuneisuutta, tyytyväisyyttä yms., samaan tapaan kuin esim. uhhuh, ohhoh. | Y., kuinka tässä on mukava istua! Täällä tuota saa toki pehmeämmällä lepäillä, yh-hyh R.ENGELBERG.

yhki|ä[17] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* eläimen, vars. naudan t. sian ääntelystä; myös muusta sitä muistuttavasta äänestä. | Härkä y:i. Sikojen y:nä.

yhkä|ä[2] *onom.v.* = ed. | Lehmät y:vät navetassa. Söderlingska meni y:en, ähkäen latoonsa AHO.

yht. *lyh.* yhteensä.

yhtaikaa *adv.* (myös yht'-) samanaikaisesti, yhtä aikaa, yhtä haavaa, yhdellä kertaa. | Joko kaikki y. tai yksitellen. Vetää y. molemmilla käsillä. Pyyntö esitettiin y. lukuisille seuroille. Koneet pysähtyivät y. Ostaa hehto perunoita y. Kavio on vuoltava niin, että koko alapinta koskettaa y. maata. Ei kaikkea hyvää y.! - - suurin tulenaran nesteen määrä, mikä tehdasalueella saa y. olla LK. Niin, niin, maailma on yht'aikaa hullu ja petollinen KIVI.

yhtaikai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* (myös yht'-) yhtaikaa olemassa oleva, esiintyvä t. tapahtuva, yhtäaikainen, yhdenaikainen, saman-

aikainen; vrt. synkroninen, simultaaninen. | Kaksi y:sta puhelua. Monen laivan y. lastaus. Äänen ja kuvan y. esittäminen. Työssä on y:sesti 10 työntekijää. Kaikki osastot lähtivät liikkeelle y:sesti. Useassa maassa y:sesti tapahtunut kehitys. Monien tyylisuuntien y:suus kuvataiteissa. Kamarista kuului kolmen miehen yht'aikaista jupinaa SILL. — *Mat.* Yhtälöitä, joissa on kaksi tai useampia tuntemattomia, sanotaan y:siksi, jos tuntemattomien arvot toteuttavat yhtälöt yhtaikaa. Y:set epäyhtälöt.

yhteelli|nen[63] *a. vanh.* -syys[65] *omin.* **1.** aivan sama, täysin samanlainen, yhtäläinen, identtinen. | Kaksi keskenään y:stä käsitettä. Kokeiden tulokset olivat y:set. **2.** yhdenmukainen (1), yhtäpitävä, kongruentti. | Keskenään y:set mitta-asteikot. Kaksi pääosiltaan y:stä kronikkaa. — *Mat.* yhteneväinen.

yhteen *adv.*; merk.-ryhmien rajat eivät aina ole selvät; us.)(erikseen.

1. yhteyksissä, jotka merkitsevät keskinäiseen kosketukseen, toisiinsa kiinni saattamista t. joutumista. | Purra hampaansa y. 'vastakkain'. -- itki niin että hampaat y. kalisivat KIANTO. Huulet tiukasti y. puristuneina. Lyödä, taputtaa käsiään y. Kopautti kantapäänsä sotilaallisesti y. Kupit kolahtivat y. ja särkyivät. Puhelinlangat olivat menneet y. Siirsivät tuolinsa ihan y. Kapeassa salmessa laivat törmäsivät y. Moottoripyöräilijä ajanut y. auton kanssa 'törmännyt autoon'. Löivät päänsä pahasti y. Lyödä, panna (viisaat) päänsä y. (kuv.), ks. 1. pää 3.e. Katseemme sattuivat y. 'kohtasivat'. Tässä kysymyksessä mielipiteet törmäsivät ankarasti y. (kuv.). — Yhdyssanan osat kirjoitetaan y. 'ilman sananväliä'. Y. kasvaneet kulmakarvat. Kaksi lähekkäistä tonttia, jotka eivät kuitenkaan missään ulotu y. -- jossa kolmen konnun maat koskevat pyykillä y. U.T. SIRELIUS. — *Erik.* Iskeä, ottaa y. [toistensa kimppuun käymisestä, tappelusta, taistelusta, kamppailusta, kiistasta, kilpailusta yms.]. Turnajaisritarit iskivät ankarasti y. Armeijat iskivät kolmesti y. 1500 m:llä ottavat y. tämän hetken parhaat mailerimme. Poliittiset mielipiteet iskivät lujasti y. Tästä asiasta on sanomalehdissä otettu kovastikin y.

2. yhteyksissä, jotka merkitsevät kohtaamista, tapaamista, toistensa seuraan, pariin, joukkoon, keskinäisiin tekemisiin, toistensa tovereiksi tms. saattamista t. joutumista. | Osuin kadulla y. vanhan tuttavani kanssa. Jatketaanko matkaa yhdessä, kun kerran y. satuttiin? Ympäri käydään, y. tullaan SP. Harvoin yhtehen yhymme, / saamme toinen toisihimme KAL. Kohtalo oli johdattanut heidät y. Editha-neiti oli vasta kuudentoista vanha, kun heidän tiensä veivät y. TALVIO. Vasikat olivat päässeet y. muun karjan kanssa. Vaarallista mielisairasta ei saa päästää y. toisten potilaiden kanssa. Vankeja -- saattaa -- käyttää töihin -- laitoksen ulkopuolellakin, mutta ei päästää y. vapaiden työntekijäin kanssa LK. — *Erik.* avioliittoon menemisestä. | Talon renki ja piika aikovat y. Seurustelivat vuosikausia, ennen kuin menivät y.

3. a. yhteyksissä, jotka merkitsevät samaan paikkaan, yhdeksi ryhmäksi, kokonaisuudeksi tms. kokoamista, keräämistä t. kokoontumista, kerääntymistä; vrt. kasaan, kokoon. | Panna kiväärit y. (sot.) 'nelittäin t. kolmittain pystyyn kekomaiseksi rakennelmaksi'. Kerätä tavaransa y. Monelta taholta y. kootut kirjat, tiedot. Vangit koottiin y. leireihin. Mikko ja Elli ovat päättäneet lyödä hynttyynsä y. (kuv.) 'mennä naimisiin'. Lyödä, panna tuumat y. jkn kanssa (kuv.) 'ryhtyä yhteistoimintaan'. Seosta keitetään niin kauan että vaahto kerääntyy y. Kirnuttaessa rasvapallot kerääntyvät y. Syksyisin pääskyset kerääntyvät y. suuriksi parviksi. Markkinoille eri puolilta maata y. saapunutta väkeä. Nyt, Herra, sanaas kuulemaan, / -- / taas y. tulleet olemme VK. — *Erik.* Soittaa y. 'soittaa kirkonkelloja jumalanpalveluksen alkamisen merkiksi'. Ensin soitetaan huomenkellot, sen jälkeen papinkellot ja sitten y. Olimme vielä kirkon ulkopuolella, kun kellot soivat y. **b.** yhteyksissä, jotka merkitsevät kahden t. useamman eri toiminnan yhdistämistä yhdeksi, yhteisesitykseksi, -toiminnaksi tms. | Kuoron äänet harjoitellaan erikseen, minkä jälkeen lauletaan y. Harjoitteli ensin kummallakin kädellä erikseen ja soitti sitten y. Sitten alkaa peli ja tanssi, soitetaan viululla ja haitarilla y. TOPPILA. — Joukkue pelasi hyvin y. 'hyvää yhteispeliä'. Siinä asiassa tuottajat pelaavat aina y. (kuv.) 'toimivat yhdessä, yhteistuumin, yhteiseksi hyödykseen'. — | Tuomi kukki, koivun lehdet olivat jo isoja, tie kuiva. Kaikki nämä seikat tuntuivat puhuvan y. [= todistavan samaa] SILL. Ne ovat y. puhuneet [= sopineet keskenään], Ulla ja poika KATAJA. **c.** yhteyksissä, jotka merkitsevät kahden t. useamman suureen summan määrittämistä, yhteenlaskua. | Laskea y. kolme ja viisi, kolmion kulmat. Opetella laskemaan y. ja vähentämään. — *Kuv.* Asiaa ei ollut vaikea päätellä: laskin vain y. kaksi ja kaksi.

4. a. yhteyksissä, jotka merkitsevät toisiinsa (us. kiinteäksi, samaksi kokonaisuudeksi) liittämistä, yhdistämistä t. liittymistä, yhdistymistä tms. | Solmia langan päät y. Vitsaksilla y. sidotut aidanseipäät. Pinteellä y. liitetyt paperiarkit. Panna, liittää kätensä y. 'panna ristiin [tms.]'. Sarvistaan y. takertuneet porot. Y. puolatut, kierretyt langat. Ommella y. kaksi kangaskappaletta. Sovittaa pyörä ja vanne y. Molekyylien sitoutuminen y. Viiva, joka liittää pisteet y. Naulata, niitata, juottaa y. Puuviiluja y. liimaamalla tehty levy. Liesi, jossa leivin- ja keittouuni on rakennettu y. Raamatun kanssa y. painettu virsikirja. — Haavan reunat paranivat nopeasti y. Y. kasvaneet varpaat. Ihmisen ristinikamat ovat kasvaneet y. ristiluuksi. — Notkossa purot juoksevat y. 'yhtyvät yhdeksi puroksi'. Kaukana raiteiden kiskot näyttävät liittyvän y. — Liittyä, lyöttäytyä y. jkn kanssa. Puolueeksi y. liittyneet kansalaiset. Kaikkien maiden proletaarit, liittykää y.! Monet muistot liittävät meitä y. Kieli y. liittävänä tekijänä. Avioliiton tarkoitus on sitoa mies ja nainen y. eliniäksi. — *Erik.* avioliittoon vihkimisestä. | Olemme kokoontuneet liittämään y.

näitä kahta nuorta. Sellaisen lapsen holhooja, jonka vanhempia ei ole vihitty y. - - tuskinpa kauniimpaa paria on koskaan y. solmittu PÄIVÄR. **b.** yhteyksissä, jotka merkitsevät toistensa joukkoon, keskenään samaksi kokonaisuudeksi, seokseksi, massaksi tms. sekoittamista, sulattamista t. sekoittumista, sulamista, sulautumista tms. | Sementti ja hiekka on sekoitettava hyvin y. Sokeri ja munanvalkuaiset vatkataan y. Sulattaa y. kuparia ja sinkkiä. Kuumennettaessa tinapalaset sulavat y. — Yhtiöt sulautuivat y. trustiksi. Valloittajat sulautuivat vähitellen y. maan kantaväestön kanssa. Soitto ja puheensorina sulautuivat y. sekavaksi hälinäksi. Meri ja taivas sulivat hämärässä y. Naamioitu rakennus suli niin y. maaston kanssa, että sitä oli vaikea huomata. Hautovan riekon väri sulaa y. ympäristön värien kanssa. Roomalaisten käsityksissä Zeus ja Juppiter sulautuivat y. samaksi jumalaksi.

5. yhteyksissä, jotka merkitsevät jssak suhteessa toistensa yhteyteen, toisiinsa kuulumista. | Y. kuuluvat koneenosat. Aikanaan y. kuuluneet kansanrunon katkelmat. Kaksi y. kuuluvaa teosta. Sielu ja ruumis kuuluvat erottamattomasti y. Kolme toverusta, jotka erottamattomasti kuuluvat y. Sana artisti kuuluu y. latinan ars-sanan kanssa. — Karjalainen tapa, joka voidaan asettaa y. vastaavan venäläisen tavan kanssa. Tämä seikka on asetettava y. [= yhteyteen] sen kanssa, että - -.

6. yhteyksissä, jotka merkitsevät kahden pisteen, viivan, kuvion tms. sattumista t. joutumista kauttaaltaan kohdakkain, päällekkäin, niin että toinen täysin peittää toisen, yhtyy toiseen, t. kahden tapahtuman tms. samanaikaisiksi sattumista. | Käyrien huiput sattuvat y. Lääninraja, joka sattuu y. vanhan maakuntarajan kanssa. Taitteen reunojen tulee sattua tarkalleen y. Y. lankeavat graafiset käyrät. Kolmio ABC sattuu y. kolmion $A_1B_1C_1$ kanssa. Maissinviljelyalue sattuu jokseenkin y. viininviljelyalueen kanssa 'on sama kuin viininviljelyalue'. — Kansanrunousharrastuksen herääminen sattui (ajallisesti) y. yleisen kansallisuusharrastuksen viriämisen kanssa. Baletin vierailu sattui sopivasti y. sesongin huipun kanssa.

7. a. yhteyksissä, jotka merkitsevät keskinäistä sopivuutta. | Sopia, soveltua, sopeutua, sointua y. jnk kanssa. Sarja y. sopivia hammaspyöriä. Mainiosti y. [= toistensa tovereiksi] sopiva pari. Miniä ei voinut sopeutua y. anopin kanssa. Sopivat yhtä huonosti y. kuin kissa ja koira. Puvun ja hatun värien tulisi sopia y. Maaston kanssa y. sopeutuva talo. Kuvien on sovittava y. tekstin kanssa. Kvartetin äänet sointuivat erinomaisesti y. Eihän mallaa tämä y. nimismiehemme ennen aina viisasten ja vikkelien tuumien kanssa KIVI. — Kaksi vaikeasti y. sovitettavaa käsitystä. **b.** yhteyksissä, jotka merkitsevät keskinäistä vastaavuutta, yhtäpitävyyttä, täsmäävyyttä, yhdenmukaisuutta; us. *syn.* yksiin. | Tämä tieto sopii hyvin y. sen kanssa, mitä asiasta jo tiedetään. Kaksi merkitykseltään y. sopivaa sanaa. Käydä, (puhek.) lyödä y. jnk kanssa. Tulokset kävivät täsmälleen y. Tulot ja menot eivät oikein käyneet y. 'olleet yhtä suuret, täsmänneet'. Varasto ei lyö y. luettelon kanssa. Päätös ei käynyt y. ehdotuksen kanssa. Kaikki saapuneet ilmoitukset käyvät y. Käsityksemme asiasta löivät täysin y.

yhteen-alkuiset v:t yl. par. ⌢; esim. y:kasvaa, par. kasvaa y.; y:liitetty, par. y. liitetty; y:-kirjoittaminen, par. y. kirjoittaminen. **-ajo** *s.* ajoneuvojen yhteentörmäys, "kolari". | Autojen y. Raitiovaunun ja henkilöauton y. Loukkaantua, kuolla y:ssa. Y:n vaara on suurin risteyksissä. **-iskentä** *s.* tappelu, taistelu, kamppailu, ottelu, yhteenotto. | Tappelijoiden, armeijoiden raivoisa y. **-kasvama** *s. lääk.* tav:mmin seur. **-kasvettum|a** *s.*, vars. *lääk.* Sormien y. Keuhkojen ja rintakehän välille syntyneitä y:ia. — Kirjomaasälpä on maasälvän ja kvartsin säännöllinen y. **-kasvu** *s.* Elinten y. **-kuulumaton** *a.* tav:mmin ⌢. **-kuulumattomuus** *s.* **-kuuluva** *a.* tav:mmin ⌢. **-kuuluvaisuudentunne** *s.* (myös: yhteenkuuluvaisuuden tunne) yhteenkuuluvuudentunne. **-kuuluvaisuu|s** *s.* yhteenkuuluvuus. | [Rembrandtin maalaukset] joissa y. barokin aikakauteen on ilmeinen IT. Armeijan y:den tunne oli heikko. **-kuuluvuudentunne** *s.* myös: yhteenkuuluvuuden tunne. | Erillisten heimojen kansallinen y. Ystävien keskinen y. **-kuuluvuus** *s.* Ihmisen y. muun elollisen luonnon kanssa. Aviopuolisoiden henkinen y. Väestön valtiollinen ja kielellinen y. **-käy|pä, -käy|vä** *a.* tav:mmin yhdenmukainen, yhtäpitävä. | Mielipiteet asiasta olivat täysin y:piä. Y:vät suunnitelmat. **-laskettav|a** *a.* us. myös ⌢. — *S:sesti mat.* Lukuja, jotka lasketaan yhteen, sanotaan y:iksi, tulosta summaksi. **-laskettu** *a.* tav:mmin ⌢.

yhteenlasku *s. mat.* laskutoimitus, jossa määritetään kahden t. useamman samanlaatuisen suureen summa; *syn.* additio. **-kaava** *s. mat.* Trigonometrian y. **-kone** *s.* kone, jolla suoritetaan yhteenlaskutoimituksia. **-merkki** *s.* Y:nä on +, ja se asetetaan yhteen laskettavien suureiden väliin. **-summa** *s.* Sarakkeeseen merkitty y. **-sääntö** *s. mat.* Vektorien y. **-tapa** *s.* **-toimitus** *s.* **-virhe** *s.* **-väittämä** *s. mat. fys.* Todennäköisyyslaskennan y. Trigonometristen funktioiden y. Mekaniikan nopeuksien y.

yhteen|liittymisoikeus, -liittymisvapaus *s.* vrt. koalitio-oikeus, -vapaus. | Ammatillinen y. **-liittymä** *s.* yhtymä, liittymä; vrt. koalitio, konsortio. | Yhdistykset, seurat, järjestöt ym. aatteelliset y:t. Kartellit, syndikaatit ja muut kaupalliset y:t. Uskonnollinen, taloudellinen y. Kauppakamarit, kaupan ja teollisuuden edistämiseksi perustetut vapaat y:t. Osuuskunta on henkilöiden eikä pääoman y. Tärkein ihmisten y. on perhe. **-liityntä** *s.* Kalevalan tapahtumien y. **-meno** *s.*, vars. *kans. puhek.* naimisiin menemisestä, avioliiton solmimisesta. | Vielä tänä iltana tahdon laivassani viettää sinun kuuliaisesi ja vahvistaa teidän y:nne IVALO. **-menoon, -mittaan** *adv.* par. ⌢; ks. yksi III.1.b. **-otto** *s.* kiista, kina, väittely, riita; tappelu, käsikähmä, kahakka, taistelu. | Aviopuolisoiden välinen kiihkeä y. Isän ja pojan y. raha-asioista. Poliisin ja lakkolaisten y. Jääkäreiden ensimmäinen aseel-

linen y. venäläisten kanssa. Idän ja lännen välinen y. ei ollut vältettävissä. Maihinnousujoukkojen ja puolustajien kesken on tapahtunut verisiä y:ja. — *Kuv.* Suomen ja Ruotsin pikahiihtäjien y. Eri mielipiteiden ankara y. **-pano** *s.* Kiväärien y. **-perään** *adv.* par. ⌒; ks. yksi III.1.b. **-sattum|a** *s.* asioiden, tapahtumien satunnainen, odottamaton, ennalta arvaamaton sattuminen ajallisesti t. muuten yhteen, yhtäläisiksi; kollisio. | Yllättävä, huvittava, ikävä, onnellinen y. Oli merkillinen y., että jouduimme junassa istumaan vieretysten. Y:ien vuoksi kokous peruutetaan. Mahdollisten y:ien välttämiseksi. Kilpailujen järjestelyssä tapahtui monia hankauksia ja y:ia. **-sattumus** *s. vanh.* yhteensattuma. | Omituinen y. Näiden kahden suunnan yhdenaikaisuus ja y. selittää sen kantavuuden, minkä suomalaisuuden liike meillä verraten nopeasti saavutti TARK. **-soit|to** *s.* kirkonkellojen soitto jumalanpalveluksen alkamisen merkiksi. | Mutta ehtoosoitot ja aamukellot ja y:ot ne kuuluivat jokaiseen majaan kaupungissa TALVIO. **-sovitelma** *s.* Kansanrunon monien muistiinpanojen y. Eri menetelmien y. **-sovittamat|on** *a.* -tomuus *omin.* myös ⌒. | Y:tomat ajatussuunnat. Ristiriitojen y:tomuus. **-sovitus** *s.* Eri mielipiteiden y. **-sulatus** *s.* Rautaromun y. **-sulauma, -sulautuma** *s.* Monen heimon y:na syntynyt kansa. Kultti, joka on pakanallisten ja kristillisten uskomusten y. **-sulloutum|a** *s.* Joukkojen vetäytyessä syntyi teille pahoja y:ia.

yhteensä *adv.* **1.** (varsinaisissa laskutoimituksissa *lyh.* yht.) yhteenlaskun summasta. | 15 ynnä 85 on y. 100. Mitä ostokset maksoivat y., kun maito maksoi 51 mk ja leipä 27 mk? **2.** ed:een liittyen avarammin. **a.** Parempi, viisaampi kuin kaikki muut y. - - tyttö, jolla on tukkaa enemmän kuin jonkun pienen kylän tytöillä y. KOJO. **b.** kaikkiaan. | Meitä oli siellä y. viisi miestä. Työ vei aikaa y. kuusi kuukautta. Kolmiosainen teos, y. yli tuhat sivua.

yhteen|törmäys *s.* **1.** (vastakkaissuuntaisessa) liikkeessä olevien kappaleiden, vars. ajoneuvojen, voimakas yhteen törmääminen, yhteenajo, "kolari". | Auton ja junan y. Y:törmäyksen voimasta molemmat autot suistuivat tieltä. Sumu aiheutti laivojen y:törmäyksiä. Meteorin ja kiertotähden y. **2.** avarampaa ja kuv. käyttöä. | Aseellinen y. Hallituksen joukkojen ja kapinallisten kesken on sattunut verisiä y:törmäyksiä. — Y. hallitsijan ja parlamentin kesken. Aviopuolisoiden kiihkeät y:törmäykset. Mielipiteiden, etujen y. **-törmäysvaara** *s.* Teiden risteyksissä y. on suurin. **-ve|to** *s.* tav. par. tiivistelmä. | Monistettu y. esitelmästä. Teoksen loppuun liitetty saksankielinen y. Y. ja loppulausunto kokeiden tuloksista. — Avarammin. | [Romaani] on y. ajastamme ja sen aatteista. - - hän on tehnyt erään tärkeän y:don, hän on nähnyt elämän selvänä kokonaisuutena kehdosta hautaan TARK. Otan menneistä summan ja y:don *MANN. — *Yhd.* loppuy.

yhtei|nen[63] *a.* -sesti *adv.* vrt. kollektiivinen. **1.** joka samanaikaisesti, samassa suhteessa on kahden t. useamman omistuksessa, hallussa t. käytössä t. koskee kahta t. useampaa;)(yksityinen. | Y. omaisuus, irtaimisto. Puolisoiden y:set varat. Y. velka. Vaimon y:seen pesään tuomat myötäjäiset. Pojilla on y. polkupyörä, polkupyörä y:sesti. Kyläkunnan y:set laitumet, kalavedet. Kolmen kunnan y. ammattikoulu. Lapsilla on y. makuuhuone. Nukkuivat y:sessä sängyssä. Y. hauta. Y. päänvaltimo jakautuu kurkunpään yläosan kohdalla kahteen haaraan. Koko perheen y. passi. Aviopari, jolla ei ole y:siä lapsia. Y. ystävämme Leena. Armeijain y. ylipäällikkö. Tilaus pannaan y:seen laskuun. Toimivat kuin y:sestä sopimuksesta. Valtakunnan y. etu. Y. asiamme, yrityksemme, päämäärämme. Y. kristillinen uskomme. Yhtyä y:seen iloon. Eetillisyys ihmisten y:senä arvonmittana. Y:sestä kantakielestä kehittyneet sukulaiskielet. Y:set ja erottavat piirteet. Y:stä suvun jäsenille, näille tutkimuksille on, että - -. Olla jstak y:sesti vastuussa. Olla y:sessä käytössä, y:sesti käytettävissä. Asia, joka koskee meitä jokaista erikseen ja kaikkia y:sesti. — *Mat.* Kahden tai useamman kokonaisluvun y. tekijä 'kokonaisluku, jolla kukin annetuista luvuista on jaollinen'. Lukujen 6 ja 12 y:set tekijät ovat luvut 2 ja 3. Suurin y. tekijä. Kahden tai useamman luvun tai polynomin y. jaettava 'luku t. polynomi, joka on edellisillä tasan jaollinen'. Pienin y. jaettava on pienin luku tai alkeisasteisin polynomi, jolla kaikki muut tarkastelun alaiset luvut tai polynomit ovat tasan jaollisia. **2.** joka tapahtuu t. tehdään yhdessä, johon samanaikaisesti osallistuu kaksi t. useampia. | Y. kokous, illanvietto, jumalanpalvelus. Kaikille osanottajille y. tilaisuus. Y. ateria. Juhlan päättää y. illallinen. Väliajalla nautittiin y:set kahvit. Y:set kävelyretkemme. Joukkueiden y. harjoittelu. Y. esiintyminen. Y:sesti suoritettava tehtävä. Kylän y:sesti viljellyt pellot. Aviopuolisoiden y:sesti ansaitsemat rahat. Y:sesti laulettu "Maamme". Lopuksi veisattiin y:sesti virsi "Sun haltuus, rakas Isäni". **3.** yhteen laskettu, kokonais-, koko. | Laitureiden y. pituus on 110 m. Varojen y. määrä. Rukiin, vehnän ja ohran y. sato asukasta kohti. Koulujen y. oppilasluku nousee toiselle tuhannelle. **4.** eräitä 1. ja 2. ryhmään liittyviä vakiintuneita ilmauksia ja kuv. käyttöä. | Y. kansa (vars. vanh.) 'rahvas, kansan syvät rivit';)(sivistyneistö, säätyläistö, herrasväki. Y. hyvä, paras 'se mikä on kaikille hyväksi, eduksi, kaikkien etu, menestys'. Y:set varat 'kunnan, valtion tm. yhteisön varat'. Y. tilus 'maa- t. vesialue, joka kuuluu kahdelle t. useammalle tilalle yhteisesti'. Y. merivahinko 'vahinko, joka tahallisesti tehdään laivalle t. lastille niiden pelastamiseksi uhkaavasta vaarasta; myös tällaisesta pelastustoimenpiteestä johtuvat vahingot ja kustannukset'. Minä uskon Pyhään Henkeen, pyhän y:sen seurakunnan - - KATEK. Puhaltaa y:seen [= samaan, yhteen] hiileen 'olla yhteistoiminnassa, toimia yhdessä, pyrkiä samaan päämäärään'. Kantaa kortensa y:seen kekoon 'toimia yhteisen, saman päämäärän hyväksi, olla yhteistyössä'. **5.** *yhd.* (usk.) Kaikki-, kolmiy.

yhteis- yhteinen; vrt. yhdys-, yleis-;)(yksityis-.

yhteis|aalto *s.* — Vars. *rad.* kahdelle t. useam-

malle verkolle yhteiseksi määrätty aalto. **-aika** *s.* **1.** Suomalais-ugrilainen y. **2.** Työhön käytetty y. Hiihtojoukkueen y. **-ajo** *s.* Y:on tottunut hevospari. **-alue** *s.* Metsästysseurojen metsästystä varten vuokraama y. Entisten suurpitäjien takamaita ja y:ita. Norjan ja Ruotsi-Suomen Lapissa sijainnut y. **-ammus** *s. sot. vanh.* kranaattisrapnelli (täyd.). **-antenni** *s.* useiden radio- t. televisiovastaanottimien yhteinen antenni, keskusantenni. | Y:a käytetään esimerkiksi asutuskeskusten kerrostaloissa. **-anto** *s. sot.* viestin antaminen yhdeltä asemalta samalla kertaa usealle ottoasemalle. **-arvio** *s.* Kustannusten y. **-arvo** *s.* Rakennusten y. on n. 10 miljoonaa markkaa. Tehtaan vuotuisen tuotannon y. Vuoden aikana myönnetyt henkivakuutukset olivat y:ltaan yli 1 000 miljoonaa. **-asia** *s.* Kyläkunnan y:t. **-asumus** *s.* Työläisten y. **-asunto** *s.* Koulun oppilaiden y. Kokouksen osanottajille järjestetään myös y:ja. **-ateria** *s.* **-eli|n** *s.* Paikallisten seurojen y:menä toimiva liitto. **-elo** *s.* vrt. seur. **-elämä** *s.* Oikeudenmukaisuuden noudattaminen on välttämätöntä ihmisten y:ssä. Perhe ihmisten y:n alkuna. Urheilu, nuorison y:n valtamuoto. Kirkonkyläläisten seura- ja muu y. Konferenssit kansainvälisen y:n vilkastuttajina. — Aviollinen y. Vihkimätön pariskunta, joka elää y:ä. **-esiintyminen** *s.* Taiteilijoiden y. Pohjoismaiden y. rauhan puolesta. **-esitys** *s.* Kolmen kuoron y. Näyttelijöiden hyvin ohjattu y. **-|etu** *s.* Koko kansan y. Ryhmäetuja ei saa asettaa y:edun edelle. Yksityisten y:edun kustannuksella hankkimat ansiot. Työnantajien taloudellisia y:etuja ajava järjestö. **-germaani|nen** *a.* Y:set sanat.

yhteis|hallinta *s.* **-hallitus** *s.* Kaikkien puolueiden y. **-hank|e** *s.* Tien rakentaminen koko kyläkunnan y:keena. **-hankinta** *s.* Koulun suorittama kirjojen y. **-harjoitu|s** *s.* Koko rykmentin y. Kuoron ja orkesterin y. Kolmen seuran voimistelujoukkueiden y:kset. **-harrastu|s** *s.* Urheilu poikien y:ksena. Amerikansuomalaisten henkiset ja taloudelliset y:kset. Itseensä sulkeutunut, kaikkia y:ksia vailla oleva ihminen. **-hauta** *s.* vrt. linja-, rivihauta. | Onnettomuuden uhrien y. Varattomuuden takia N. haudattiin y:an. **-hautaus** *s.* Taistelussa kaatuneiden y. **-henki** *s.* Aviopuolisoiden y. Kodissa vallitseva y. Seurassa oli hyvä y. Kansallinen y. valtion lujittajana. Isänmaallinen y. valtasi talvisodan aikana koko Suomen kansan. **-hinta** *s.* Koko kaluston y. Teoksen kaikki kolme osaa myydään y:an 3 000 mk. Summakaupalla myydyn puutavaran y. tuli ostajalle yksikköhintaa edullisemmaksi. **-huone** *s.* Sairaalan yksityis- ja y:et. Viiden hengen y. Linnan varusväen y. **-huu|to** *s.* Kun useampia kiinteistöjä samalla kertaa myydään, niin pantakoon, jos niillä on sama omistaja, ensiksi jokainen kiinteistö erikseen ja sitten kaikki yhteisesti huutoon, ja jos y:dossa on tarjottu suurempi hinta, olkoon se pätevä LK. **-hyvä** *s.* yhteinen hyvä; ks. yhteinen **4.** | Päämääränämme kansakunnan y. Y:n harrastus. Y:n valiokunta (hist.) 'Ranskan kansalliskonventin valitsema, v. 1793—95 toiminnassa ollut yhdeksänhenkinen valiokunta'. **-hyö|ty** *s.* Asia, joka koituu kaikkien osakkaiden y:dyksi. **-ilmoittelu** *s.* Radio- ja televisioliikkeiden y. **-ilmoitus** *s.* Pääkaupungin lehdissä julkaistu säästöpankkien suuri y. **-istunto** *s.* vrt. täysistunto. | Senaatin y. Kaikkien säätyjen y., plenum plenorum. Kahden komitean y. Valtioneuvoston y., jossa presidentti johtaa puhetta. Eri seurojen edustajien y. **-johto** *s.* Suurten virtamäärien siirtämisessä käytettävä y. **-julkaisu** *s.* Kahden järjestön y. Y., jossa on 28 kirjoittajaa. **-järjestö** *s.* Käsityön- ja pienteollisuudenharjoittajain y. **-kalastus** *s.* Kyläkunnan harjoittama y. **-kaski** *s.* Y., jossa oli osakkaana monta taloa. **-kasvatu|s** *s.* molempiin sukupuoliin kuuluville oppilaille yhteisissä oppilaitoksissa järjestetty yhteinen opetus ja kasvatus. | Yhteiskoulu poikien ja tyttöjen y:ksen toteuttamismuotona. **-kehitys** *s.* Indoeurooppalaisten kielten y. **-keitos** *s.* **-keskustelu** *s.* Kokeen tuloksia tarkasteltiin luokassa käydyssä y:ssa. **-kieli** *s.* Hellenistinen y. **-kiinnity|s** *s. lak.* kahta t. useampaa kiinteistöä yhteisesti rasittava kiinnitys. | Y:ksiä syntyy esim. siten, että kiinnitetty maatila ositetaan, jolloin kiinnitys tulee kaikkien uusienkin tilojen rasitukseksi. **-kokemus** *s.* Virsi, jossa kuvastuu koko kristikunnan y. **-kokoelma** *s.* Nuorten runoilijain y. **-kokous** *s.* Joka toinen vuosi pidettävä liiton y., johon paikallisosastot lähettävät edustajansa. Seuran johtokunnan ja virkailijoiden y. **-konsertti** *s.* Kahden kuoron y. **-koppi** *s.* Vangit suljettiin y:in. **-korko** *s. liik. mat.* Useiden pääomien y. lasketaan jakamalla korkolukujen summa yhteisellä korkojakajalla. **-ko|ti** *s.* Suomalais-ugrilaisten kansojen y:din on otaksuttu sijainneen jossakin Volgan varsilla.

yhteiskoulu *s.* yl. koulusta, jossa kumpaakin sukupuolta olevia oppilaita opetetaan yhdessä samoilla luokilla; vars. tällaisesta oppikoulusta. | Y:ja ovat esim. monet maalaiskansakoulut ja kansanopistot. Kallion y. Kangasniemen viisiluokkainen y. **-aate** *s.* **-lainen**[63] *s.* yhteiskoulun oppilas.

yhteiskulttuuri *s.* Kreikkalais-itämainen y.

yhteiskunnalli|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* yhteiskunnalle kuuluva t. ominainen, yhteiskunnan piirissä esiintyvä, yhteiskuntaa koskeva, yhteiskunnan, yhteiskunta-; vrt. sosiaalinen. | Y:set olot. Maan y:sen elämän keskuspaikka. Osallistua y:seen elämään. Yksilön y. asema. Olla korkeassa, alhaisessa y:sessa asemassa. Kaupungin väestön y. rakenne. Y:set luokkaerot. Y:set luottamustehtävät. Y. lainsäädäntö, huolto. Y. oikeudenmukaisuus. Torpparikysymys ym. suurlakon esiin nostamat y:set ongelmat. Y:set vakuutusmuodot eli sosiaalivakuutukset. Y:set epäkohdat, uudistukset, parannukset. Nuorisorikollisuus y:sena vitsauksena. Työväen akatemiassa annetaan opetusta etupäässä y:sissa aineissa. Y. kasvatusoppi eli sosiaalipedagogiikka. Y. korkeakoulu 'lähinnä yhteiskunnallisten aineiden opetusta antava oppilaitos'. Romaani, jossa käsitellään y:sia probleemeja. Ibsenin y:set näytelmät. Y:sesti valveutunut, ajatteleva henkilö. Talvisodan aikana yksityiset ihmiset osoittivat poikkeuksellista y:suutta.

yhteiskunnallist|aa *v.* ottaa yksityinen omaisuus, vars. tuotannon välineet, yhteiskunnan (valtion) haltuun, kansallistaa, valtiollistaa, sosialisoida. | Y:ettu teollisuus. Vaatimus apteekkien y:amisesta.

yhteiskunnallistu|a *pass.v.* < ed. | Tuotantolaitosten y:minen.

yhteiskunnallistuttaa *kaus.v.* (< ed.) yhteiskunnallistaa.

yhteiskunnan|kuvaus *s.* tav. ~. | Romaani, jonka runkona on perusteellinen y. **-parantaj|a** *s.* Fanaattisia vallankumouksellisia ja y:ia. **-uudistus** *s.* tav. ~. **-vastai|nen** *a.* yhteiskuntaa vahingoittava, yhteiskunnan kannalta tuomittava, epäyhteiskunnallinen, antisosiaalinen; vrt. asosiaalinen. | Rikolliset ja muut y:set henkilöt. Kommunistien y. toiminta.

yhteiskunnittain *adv.* yhteiskuntien mukaan, yhteiskuntina. | Y. pesivät muurahaiset.

yhteiskun|ta *s.* vrt. yhdyskunta, yhteisö. **1.** jk ihmisyhteisö jäsentensä keskinäisiin suhteisiin perustuvana järjestyneenä kokonaisuutena, jonka piirissä kaikki elämälle tarpeellinen yhteistoiminta tapahtuu; nykyoloja ajatellen vars. valtiosta ja kunnista tällaisena sosiaalisena kokonaisuutena. | Alkeellinen, kehittynyt, nykyaikainen y. Luonnonkansojen kylä on oma primitiivinen y:tansa. Nykyinen kansanvaltainen y:tamme. Yksityis-, yhteisomistukseen perustuva y. Kapitalistinen, porvarillinen, sosialistinen, kommunistinen y. Säätyjakoinen y. Luostari oli oma suljettu y:tansa. Perhe y:nan perusyksikkönä. Elämme onneksi vapaassa maassa ja länsimaisessa y:nassa. Ranskan suuri vallankumous oli koko y:nan rakennetta järkyttävä mullistus. Yksilön velvollisuudet y:taa kohtaan. Nuorison kasvattaminen kelvollisiksi y:nan jäseniksi. Y:nalle vaarallinen rikollinen. Turvautua y:nan apuun. Elää y:nan ulkopuolella 'yhteiskunnan elämään osaa ottamatta, sen säännöistä, yhteiskunnallisista velvollisuuksistaan tms. välittämättä'. — Y:nan pylväät (kuv.) 'korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa olevat henkilöt'. Y:nan huipuille päässeet nousukkaat. Elää y:nan varjopuolella (kuv.) 'huonossa yhteiskunnallisessa asemassa'. — *Yhd.* kaupunki-, kyläy.; suku-, sääty-y.; kulttuuri-, oikeus-, sivistysy.; ihanney.; pienoisy. **2.** suurina joukkoina yhdessä elävien saman lajin eläin-, harv. kasviyksilöiden kokonaisuudesta, vars. sellaisesta, jossa eri yksilöt ovat erikoistuneet eri tehtäviin. | Varsinkin monet hyönteiset elävät y:tina. Muurahaispesä on muurahaisten y. Mehiläisten y:nassa on kolmenlaisia yksilöitä: kuningatar, kuhnureita ja työmehiläisiä. Paviaanien, pingviinien y. — Eräät sinilevät muodostavat hyytelömäisiä y:tia. — *Yhd.* eläin-, kasvi-, soluy.; ampiais-, mehiläis-, muurahais-, paviaani-, pingviini-, termiittiy.

yhteiskunta|-aine *s.* Historia ja muut y:-aineet. **--ampiainen** *s. el.* vrt. yhteiskuntaeläin;)(erakkoampiainen. **--asema** *s. harv.* yhteiskunnallinen asema. | [Talon] omistajat -- ovat enimmäkseen y:ltaan suhteellisen vaatimattomia henkilöitä AHO. **--aste** *s.* Säätykierroksi sanotaan ihmisten siirtymistä alemmalta y:elta ylemmälle ja päinvastoin. **-elimistö** *s. kuv.* Rappeutunut y. **-eläi|n** *s.* yhteiskunnittain elävä eläin. | Pingviinit ja muut y:met. **-elämä** *s.* Perhe y:n alkumuotona. Y:n eri alat. Hammurapin lait babylonialaisten y:n kuvastajina. Alkeellinen, kehittynyt y. Talous-, kulttuuri- ja y. — Termiittien y. **-filosofi** *s.* vrt. seur. | Montesquieu ja muut ranskalaiset 1700-luvun y:t. **-filosofia** *s.* yhteiskunnan syntyä, kehitystä ja olemusta tutkiva filosofia. | Marxin materialistinen y. **-henk|i** *s.* Sopuisa koti kasvattaa lapsissa sellaista y:eä, jota he aikuisina kansalaisina tarvitsevat. **-historia** *s.* Muinaissuomalaisten asutus- ja y:a koskeva tutkimus. **-huolto** *s.* yhteiskunnan toimesta tapahtuva, yhteiskunnallinen huolto. **-hyöntei|nen** *s.* vrt. yhteiskuntaeläin. | Mehiläiset ja muut y:set. **-ihanne** *s.* Leo Tolstoin hahmottelema y. Kommunistinen y. **-ihmi|nen** *s.* yhteiskunnan kannalta katsoen aktiivinen, yhteiskunnallisesti asennoitunut ihminen. | Erakkomainen, jyrkästi yksilöllinen ihminen y:sen vastakohtana. Sosiaalista huoltotyötä harrastavat y:set. **-järjestelmä** *s.* Keskiajan y. Porvarillinen, kommunistinen y. **-järjesty|s** *s.* Paimentolaisheimojen hatara y. Kihlakunta muinaissuomalaisen y:ksen muotona. Yksityisomaisuuteen perustuva y. Kansanvaltainen, porvarillinen y. Yritykset laillisen y:ksen kumoamiseksi. Suomen valtio- ja y:ksen turvaaminen. **-kehity|s** *s.* yhteiskunnan kehitys. **-kelpoi|nen** *a.* Sosiaalisesti asennoitunut y. ihminen. Nuorisorikollisten kasvattaminen y:siksi kansalaisiksi. **-kerro|s** *s.* Ylemmät, alemmat, köyhät y:kset. Eri y:sten väliset kuilut. **-komedia** *s.* vrt. yhteiskuntaromaani. | Molièren y:t. **-koneisto** *s. kuv.* Yleislakko pysähdytti miltei koko y:n. **-kriitikko** *s.* Ibsen esiintyi näytelmissään rohkeana y:na. **-kritiikki** *s.* Ranskan valistusajan filosofien y. **-kuvaus** *s.* yhteiskunnan kuvaus. | Arvid Järnefeltin romaanien y. **-käsitys** *s.* Säätyjakoon perustuva keskiajan y. Platonin y.

yhteiskunta|laitos *s.* Suomen y:laitoksen kehitys. Rooman tasavallan valtio- ja y. **-luok|ka** *s.* runsaslukuinen yhteiskunnan ryhmä, jossa samanlaiset elinehdot, samanlainen ammatti ja työ, omaisuus, valtiollinen ja yhteiskunnallinen asema sekä yhtäläiset edut synnyttävät myös ulkoisesti jollakin tavoin ilmenevän yhteenkuuluvuuden tunteen. | Y:kia ovat esim. kastit ja säädyt. Maanviljelijät ja teollisuustyöväki maamme suurimpina y:kina. Sosialististen oppien mukaan on vain kaksi y:kaa: omistava luokka eli porvaristo ja omistamaton luokka eli työväki. Ylemmät, alemmat y:at. Hallitseva y. **-mehiläinen** *s. el.* vrt. yhteiskuntaeläin. **-mies** *s.* Innokas y. **-moraali** *s.* **-muoto** *s.* Perhe alkeellisena y:na. Kastijakoon perustuva y. Kansanvaltainen y. Suomen olojen kehittyminen Ruotsin y:jen mukaisiksi. **-näytelmä** *s.* vrt. yhteiskuntaromaani. | Minna Canthin y:t. **-ohjelma** *s.* Sosialistinen y. **-olo|t** *s. mon.* Suomen y. keskiajalla. Maaseudun y:jen kehittäminen. **-op|pi** *s.* vars. yhteiskuntatieteestä koulun oppiaineena; yhteiskuntaopin oppikirja. | Y:in oppikirja. Historian ja y:in lehtori. **-piir|i** *s.* Kaikki y:it työläisistä

sivistyneistöön saakka. Alemmat, ylemmät y:it. Ajatus, joka herätti vastakaikua kaikissa y:eissä. **-poliitikko** *s.* sosiaalipoliitikko. **-poliitti|nen** *a.* -sesti *adv.* sosiaalipoliittinen. | Y. lainsäädäntö. **-politiik|ka** *s.* sosiaalipolitiikka. | Y:an tarkoituksena on järjestää yhteiskunnan oloja yhteisedun mukaisesti. Y:an alaan kuuluvat mm. työlainsäädäntö, työväensuojelu, työriitojen sovittelu, työnvälitys, työttömyyden torjunta, sosiaalinen huolto, sosiaalivakuutus, asunto- ja koulutuspolitiikka. **-psykologia** *s.* sosiaalipsykologia.

yhteiskunta|rakenne *s.* Suomen valtio- ja y. Maakuntakäräjien asema keskiajan Ruotsin y:rakenteessa. Sosialistinen y. **-rakennu|s** *s.* **1.** *vanh.* = ed. **2.** *kuv.* - - kulmakivet, joiden päällä meidän y:ksemme on seisonut AHO. **-rauha** *s.* Hallitus valvoo y:n säilymistä. **-reformaattori** *s.* **-romaani** *s.* yhteiskuntaa, yhteiskuntaoloja t. -elämää kuvaava romaani. | Arvid Järnefeltin y. "Maaemon lapsia". **-ruumi|s** *s. kuv.* Y:issa oleva mätäpaise, joka on mitä pikimmin puhkaistava. **-ryhmä** *s.* Käsityöläiset, pienteollisuuden harjoittajat ym. niihin verrattavat y:t. **-satiiri** *s.* yhteiskuntaan kohdistuva satiiri. | Strindbergin "Punaisen huoneen" häikäilemätön y. **-siteet** *s. mon. kuv.* Hävityn sodan jälkeen kaikki y. höltyivät, rikollisuus kasvoi ja ihmisen vastuuntunto heikkeni. **-sopimu|s** *s.* Rousseaun mukaan yhteiskunta on syntynyt jäsentensä keskinäisestä sopimuksesta, y:ksesta. **-taloudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. kansantaloudellinen. | Y. tutkimus maalaisväestön sosiaalisesta asemasta ja varallisuustasosta. **-talou|s** *s.* vrt. kansantalous. | Pankkien ja rahalaitosten asema y:dessä. Kapitalistinen y. **-taloustiede** *s.* vrt. kansantaloustiede. **-ta|pa** *s.* Kansanomaiset oikeus- ja y:vat. **-taso** *s.* Erilaisella sivistys- ja y:lla olevat aviopuolisot. **-teoreetikko** *s.* yhteiskuntateorian tutkija t. harrastaja. | Y., joka kaavailee sosialistista ihannevaltiota. **-teoria** *s.* yhteiskunnan syntyä, olemusta, kehitystä tms. koskevista teorioista. **-tie|de** *s.* Yleinen y. eli sosiologia tutkii ihmisyhteisöjen rakennetta, niiden muodostumisen edellytyksiä ja kehityslakeja. Y:teisiin luetaan sosiologian ohella kansantaloustiede ja valtio-oppi. Y:teiden kandidaatti, maisteri, tohtori. Y:teiden opetuslaitoksena meillä on Yhteiskunnallinen korkeakoulu. **-tieteellinen** *a.* Y. tutkimus kaupunkilaisväestön oloista. **-tieteilijä** *s.* Karl Marx y:nä. **-tieto** *s.* Y. koulujen oppiaineena. **-tila** *s.* Industrialismi on sellainen y., jossa teollisuus on hallitsevana elinkeinona. **-tun|ne** *s.* Se yhteyden tunne, joka on perheen lujana voimana, se se näissä pienissä yhteiskunnissa [= kreikkalaisissa pienvaltioissa] laajeni y:teeksi AK. **-uudistus** *s.* **-vaisto** *s.* Ihmisellä on synnynnäinen y., taipumus elää yhteiskunnittain. Mehiläisten y. **-vastainen** *a.* → yhteiskunnanvastainen.

yhteis|kustannukset *s. mon.* Turun yliopiston uusien rakennusten y:kustannukset nousivat n. 1 300 miljoonaan markkaan. **-kuva** *s.* Luokasta otettu y. — *Kuv.* Y. Suomen kansan hengestä ja luonteesta. **-käsky** *s. sot.* kaikille joukon osille annettu samansisältöinen käsky;)(erilliskäsky. **-kävely** *s.* Koko perhe y:llä. **-käyt|tö** *s.* Useiden koneiden y. Eri aselajien y. Kolmen talon y:össä olevat [= yhteisesti käyttämät] laitumet ja kalavedet. **-lai|dun** *s.* Kylän pientilojen y. Luomatautisen karjan laskeminen y:tumelle on laissa kielletty. **-laukau|s** *s.*, vars. *sot.* kahden t. useamman aseen yhtaikaa ampuma laukaus;)(yksittäislaukaus. | Tykistön tulenavauksessa käytetään usein y:sta. Risteilijä ampui oikealta laidalta y:ksen. — Kuolemaan tuomitun teloitus tapahtuu y:ksella. Metsästäjät ampuivat hirven y:ksella. **-laulu** *s.* yksiääninen joukkolaulu; vrt. kuorolaulu. | Y:a käytetään yleisesti erilaisissa juhlatilaisuuksissa esim. alku- ja loppunumerona. Hengellinen kokous, jossa puheet ja y. vuorottelivat. — Marssiessaan sotilaat kajauttivat reippaita y:ja. **-lauluhetki** *s.* Hengellinen y. **-laulutunti** *s.* **-lausunta** *s.* vrt. joukko-, kuorolausunta. | Oppilaiden y:a. **-lauttaus** *s. puut.* Kolmen yhtiön puutavaran y. **-leikki** *s.* vrt. seuraleikki. | Vasta viisi—kuusivuotiaana lapsi kykenee useampien tovereiden kanssa y:in. **-liike** *s.* Pumpun mäntien y. — Työväen y. 1900-luvun alussa. — *Liik.* partisipaatioliike, -yritys. **-luistelu** *s.* vrt. pariluistelu. | Osa luistinradasta on varattu jääpalloilua, osa y:a varten. **-lukio** *s.* keskikoulun pohjalle rakentuva kolmiluokkainen, yliopistoon johtava, yhteisesti poikia ja tyttöjä varten tarkoitettu oppikoulu. **-lu|ku** *s.* **1.** Luokasta kuului äänekästä y:kua. **2.** Teollisuuslaitos, joka haaraosastojensa y:vulta [= lukumäärältä] on maan suurimpia. **-luokka** *s.* kouluIuokka, jossa on sekä poika- että tyttöoppilaita. **-lyseo** *s.* tav. valtion omistama yhteisesti poikia ja tyttöjä varten tarkoitettu lyseo. | Töölön y. **-lyseolainen** *s.* yhteislyseon oppilas. **-lähetys** *s.* Useille vastaanottajille osoitettujen tavaroiden y. **-lähtö** *s. urh.* vrt. parilähtö. | Polkupyöräkilpailuissa käytetään yleensä y:ä. **-lähtökilpailu** *s. urh.*

yhteis|maa *s.* yhden t. useamman kylän, kunnan, valtion t. muun yhteisön omistama jakamaton yhteinen alue, joka tav. on laidun- ja metsämaata, luonnonniittyä t. vesialuetta. | Kahden pitäjän y. Kihlakunnan y. Kruunun y:maat 'vars. isossajaossa valtiolle erotetut alueet, joita sittemmin on hoidettu mm. kruununpuistoina t. käytetty asutustarkoituksiin'. Osuus y:maasta. Pitäjän y:maata käyttäkööt ne, jotka pitäjässä omistavat tahi hallitsevat taloa LK. Karasjoki oli vuoteen 1751 asti Suomen ja Norjan y:maata. **-maatalonpoik|a** *s. hist.* Vanhan ruotsalaisen yhteiskuntalaitoksen mukaisesti Ruotsi-Suomen talonpojat jakaantuivat itsenäisiin talollisiin, joilla oli täysi omistusoikeus maahansa, y:iin, joiden talo oli yhteismaalla, ja lampuoteihin, jotka viljelivät ja asuivat vuokramaata. **-mainonta** *s.* Kukkakauppojen y. **-majoitus** *s.* Retkeilijöiden y. oli järjestetty kansakouluun. **-markkinat** *s. mon. liik.* Pohjoismaiden y. **-matka** *s.* Kerhon jäsenten y. Helsinkiin. **-mets|ä** *s.* metsäalue, jonka useat osakkaat (tav. tilalliset) yhdessä omistavat ja jota hoidetaan ja käytetään osakkaiden yhteiseen laskuun. | Isossajaossa erotetut kylien y:ät. Rintamamiesten asuttamisessa on pieniin tiloihin kuuluvat metsät annettu joskus y:inä. Y:än jakaminen yksityismet-

siksi. **-metsähoitokunta** *s.* **-metsälaki** *s.* **-metsäosuus** *s.* **-miel|i** *s.* Jotta menestyisimme, meiltä vaaditaan y:tä ja yhteistyötä. **-mitalli|nen** *a. mat.* kommensuraabeli;)(yhteismitaton. | Kaksi samanlaatuista suuretta on y:sia, jos kolmas samanlaatuinen suure sisältyy tasan kumpaankin. — Avartunutta käyttöä. | Otto Manninen ja Eino Leino olivat niin erilaisia persoonallisuuksia, ettei heidän lyriikkansa ole y:sta. **-mitaton** *a. mat.* inkommensuraabeli;)(yhteismitallinen. | Kaksi y:ta suuretta. **-mittai|nen** *a. mat.* tav:mmin yhteismitallinen. **-muodosto** *s. maant.* Kun saman [maisema-]aineksen erilaisia muotoja esiintyy rinnan luonteenomaisina muotokomplekseina, puhumme noiden muotojen -- y:ista J.G.GRANÖ. **-mylly** *s.* Kylän talollisten y. **-myyn|ti** *s.* Osuusliike, joka hoitaa paikkakunnan karjataloustuotteiden y:nin. **-myyntielin** *s.* Neljän pienen sahalaitoksen perustama y. **-määrä** *s.* Ihmisen päivittäin ravinnokseen tarvitsemien hiilihydraattien ja rasvojen y. Rakennus- ym. kustannusten y. nousee viiteen miljoonaan. Budjetissa arvioitu tulojen y. **-nautinta** *s.* Kyläkunnan kalavesien y. **-neuvoin** *adv.* yksissä neuvoin, yksissä tuumin, yhdessä. | Pojat kunnostivat veneen y. Arkkitehdin on ratkaistava muistomerkin sijoitus y. kuvanveistäjän kanssa. **-neuvottelu** *s.* **-niitty** *s.* Kylän talollisten y. **-nimi** *s.* Aniliiniväri, eräiden kivihiiliterva sisältävistä yhdisteistä synteettisesti valmistettujen väriaineiden y. **-nimike** *s.* Tullitariffissa useista tavaraluokista käytetty y. **-nimitys** *s.* yhteisnimi. | Kansanomaisista laulu-, seura- ja urheiluleikeistä käytetään y:tä kansanleikit. **-nootti** *s.* kahden t. useamman valtion hallitusten yhteinen t. ainakin sisällöltään yhtäpitävä nootti, kollektiivinen nootti. **-normaalilyseo** *s.* vrt. yhteislyseo. **-numero** *s.* Vierailevien laulajien y., oopperaduetto. — Aikakauslehti Valvojan kesä—heinäkuun y. **-nuotta** *s.* Saaren kalastajien muodostama nuottakunta, jolla on kaksi y:a. **-näytteleminen** *s.* Näytelmän pääosien esittäjien hyvä y. **-näyttely** *s.* Taidemaalarien yksityis- ja y:t. Kolmen tehtaan tuotteiden y. **-näytös** *s.* Voimistelujoukkueiden y.

yhteis|ohjelma *s.* Naisten ja tyttöjen y. voimistelujuhlissa. **-oikeu|s** *s. lak.* usealle henkilölle yhteisesti kuuluva oikeus, yhteinen oikeus. | Koski, jonka käyttö kuuluu kylän talollisten y:ksiin. **-ojitu|s** *s.* Laajan, useille tiloille ulottuvan suon kuivatus on edullista suorittaa y:ksella, jolloin kustannukset jaetaan maanomistajien kesken. **-omaisuu|s** *s.* Aviopuolisoiden erillinen ja y. Jakamaton kuolinpesä perikunnan y:tena. Alkukantaisilla paimentolaisilla maa on tavallisesti heimon y:tta. Varakkaiden ihmisten omaisuus julistettiin koko kansan y:deksi. — Tieteen ja taiteen parhaimmat saavutukset ovat ihmiskunnan y:tta. **-omistaj|a** *s.* Tehdas, jonka y:ina on kolme veljestä. **-omistu|s** *s.* Y:ksessa oleva metsäalue. Kylän tai kylien y:ksessa vanhastaan olleet vesimyllyt. Kuluttajien y:kseen perustuva osuusliike. Sosialismi vaatii tuotantovälineiden kansallistamista, ottamista y:kseen. **-omistusoikeus** *s.* Perillisten y. kuolinpesään. **-onn|i** *s.* Halusi omaa onneaan etsimättä edistää koko kansan y:ea. **-operaatio** *s.*, vars. *sot.* **-opetus** *s.* Poikien ja tyttöjen y. **-osto** *s.* vrt. tukkuosto. | Kun oppikirjat hankitaan koko luokkaa varten y:lla, niistä saadaan alennusta. Maamiesseura, joka toimittaa jäsenilleen y:illa siemenviljaa ja maatalouskoneita. **-ostos** *s.* **-ostotoiminta** *s.* **-otsake, -otsikko** *s.* Teoksen laajimmat luvut on jaettu jaksoihin, joilla on kuitenkin y. **-otto** *s. sot.* vrt. yhteisanto. **-paino** *s.* Kauran jyvä- ja olkisadon y. Laivan potkureiden y. **-passi** *s.* Urheilujoukkueen y. **-peli** *s.* Jalkapallossa on tärkeintä joukkueen hyvä y. — Hitlerin ja Mussolinin ulkopoliittinen y. ennen toista maailmansotaa. **-peliharjoitus** *s. urh.* **-pelto** *s.* Kylän y. **-perintö** *s.* Sananlaskut, menneiden sukupolvien meille jättämä y. **-peru** *s.* Kansanruno, jonka aihe on yleismaailmallista y:a. **-pes|ä** *s.* **1.** *lak.* = yhdyspesä. | Aviopuolisoiden y:ää on hoidettava kummankin puolison eduksi. **2.** Eräät lintulajit tekevät isoja y:iä, joissa pesii kymmeniä pareja. **-piir|re** *s.* Viron kielessä ja Lounais-Suomen murteessa on monia y:teitä. **-pirtti** *s.* -- kiveliöjärvillä -- kyhjötti useinkin vain ysinäinen kota taikka y., jossa koko järven pyytökunta saattoi asustella PAULAH. **-piste|et** *s. mon.*, vars. *urh.* Viisiottelun y. Ensimmäisen kierroksen jälkeen A:n joukkue johtaa tietokilpailua y:in 12—10. **-pistemäärä** *s.*, vars. *urh.* **-pituus** *s.* Lennätin- ja puhelinlinjojen y. **-pohjoismainen** *a.* Suomen yleisradion y. viihdekonsertti. **-ponnistus** *s.* Nuorisoseuran talo, joka on syntynyt koko paikkakunnan väestön y:ten tuloksena. **-porvarillinen** *a.* Y. vaaliliitto. **-prokuura** *s. liik.* kahdelle t. useammalle henkilölle annettu prokuura, jota he saavat käyttää ainoastaan yhteisesti, kollektiiviprokuura. **-puuha** *s.* Poikajoukon y:t. **-pyrin|tö** *s.*, tav. *mon.* Osallistui innokkaasti ammattialansa y:töihin. Seuran jäsenten y:nöt. **-pyrkimy|s** *s.*, us. *mon.* Kerholaisten näytelmäharrastukset ja muut y:kset. — Hallituksen ja rahalaitosten y:kset talouselämän elvyttämiseksi. Runokielen lähentäminen proosakieleen on nuorten runoilijain y:ksenä. **-päätös** *s.* Kolmen naapuruksen y. rakentaa tie.

yhteis|rakennus *s.* Y., jossa eri kotieläimille on varattu omat tilansa. **-rangaistu|s** *s.* Kapinallisiin kohdistetut y:kset. **-retki** *s.* Kerholaisten y. Tukholmaan. **-rien|not** *s. mon.* Ottaa osaa kirkonkyläläisten y:toihin. A. pysyi syrjässä koulutoveriensa y:noista. **-rintama** *s.* Suomalaiset ja saksalaiset taistelivat y:ssa Venäjää vastaan. Porvarillisten puolueiden y. Nuoret runoilijat rynnistivät y:ssa julkisuuteen. Ammattikunnan jäsenten on y:ssa valvottava etujaan. **-ruokailu** *s.* Retkikunnan jäsenille järjestetty y. **-ryhmä** *s. sot.* tukiryhmien tulta vahvistava, yl. patteristoa suurempi tykistöryhmä. **-rynnäk|kö** *s.* Linnoitus vallattiin molempien komppanioiden y:öllä. **-saalis** *s.* Paikkakunnan kalastajien vuosittainen y. oli arvoltaan pari miljoonaa markkaa. **-saavutus** *s.* Lääke, joka on tieteen uusin kansainvälinen y. **-sa|to** *s.* Rukiin osuus koko maan y:dosta. **-skandinaavi|nen** *a.* Y:set sanat. **-skandinavialainen** *a.* Y. kulttuuri. **-slaavilai|nen** *a.* Y:selta ajalta periytyvä sana, joka esiintyy monissa nykyisissä slaavilaisissa kielissä. **-sointi** *s.*,

vars. *mus.* Urkujen äänikertojen loistelias y. **-soin|tu** *s.* Kahden soinnun sulautuminen y:nuksi. — Maalaus, jossa vastavärit muodostavat ehjän y:nun. — *Kuv.* [Teuvo Pakkalan teoksissa] on pientä leikillisyyttä ja pientä satiirisuutta, surun ja ilon y:tua TARK. **-soit|to** *s.* Orkesterin y. Klarinetti sopii hyvin y:ossa, esim. pianon kanssa, käytettäväksi soittimeksi. Koko orkesterin y. eli tutti. — Kaikkien hälytyslaitteiden samanaikainen y. — Avarammin ja *kuv.* Metsästä kaikuva lintujen y. Sata suurta ja tuhat pientä lorinaa ja lirinää soittaa [koskessa] katkeamatonta y:toaan SILL. **-sopimus** *s.* Tulleja koskeva kolmen maan y. Kalastuskuntain y. muikun rauhoittamisesta. **-summa** *s.* Palkkamenojen y. Yhdistyksen jäsenmaksuina ja lahjoituksina saamien varojen y. Kavallusten y. nousee kymmeneen miljoonaan. — Ilmatorjunnan viholliselle aiheuttamien tappioiden y. Genotyyppi eli peruasu, yksilön perintötekijöiden y. Näiden seikkojen y. on se, että --. Pitkän ajattelun y. **-suoli** *s. el.* eräiden eläinten ruoansulatuskanavan loppuosa, johon myös virtsa- ja sukupuolitiehyet avautuvat, viemärisuoli, kloaakki. | Matelijoiden, lintujen y. **-suomalai|nen** *a.* ja *s.*, vars. *kiel.* -suus *omin.* **1.** *a.* koko itämerensuomalaiselle kielialueelle levinnyt, kaikki itämerensuomalaiset kielet käsittävä, itämerensuomalainen. | Y:sia sanoja on esim. "ohra". E. N. Setälän tutkimus "Y. äännehistoria". — Avarammin. | V. 1921 pidetty y. koulukokous. -- karjalaisuuden panos y:sessa kulttuuripiirissä AK. **2.** *a.* ja *s.* nyk. tav:mmin kantasuomalainen. | Äänteenmuutos *tk* > *kk* on tapahtunut jo y:sena aikana. **-suomi** *s. vanh.* kantasuomi. **-suoritu|s** *s.* Työn y. kolmen miehen voimin. Musiikkiohjelman y. Voimistelujoukkueen yksityis- ja y:kset. **-suunnitelma** *s.* Koko työtä koskeva y. **-syyllisyys** *s. lak.* kahden t. useamman henkilön yhteinen syyllisyys. **-sävel** *s.* Peräkkäisten sointujen yhteiset sävelet eli y:et. **-sävelala** *s.* Rinnakkaisen duurin ja mollin y. **-sävy** *s.* A:n maalausten sinertävä y. Runosikermä, jonka y. on melankolinen.

yhteis|tahti *s.* Y:tahdissa käyvä junttaustyö. **-tahto** *s.* Nykyisissä oloissamme tarvittaisiin keskinäistä luottamusta ja y:a. **-takaaja** *s.* Velan y:t. **-takuu** *s.* takuu, johon kaksi t. useampia henkilöitä t. valtioita on yhteisesti sitoutunut. **-talo** *s.* Pitäjän nuorisoseurojen y. **-taloudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vrt. seur. | Y. osuustoiminta. Y:set liikeyritykset. Kommunistisen valtiomuodon tavoittelema täydellinen y:suus. **-talou|s** *s.* vrt. kollektiivi-, kansantalous. | Hotellien, sairaaloiden, kunnalliskotien yms. suuret y:det. Entisajan kyläkuntien osittainen y. Kommunistisissa maissa nimitetään useiden talonpoikaisperheiden muodostamia y:ksia kolhooseiksi eli kollektiiveiksi. — Kahden aviottoman sisaruksen y. Nuoripari eli appivanhempiensa kanssa y:dessä. **-teho** *s.* Moottorien y. **-tehtävä** *s.* Kemiallinen koe, jonka oppilaat suorittavat y:nä. **-teos** *s.* Viiden tiedemiehen y., johon kukin on kirjoittanut omaa alaansa koskevat luvut. **-tilaaja** *s.* Molempien lehtien y:t saavat lahjana erityisen kuvateoksen. **-tilaisuu|s** *s.* Osakunnan kesäjuhlilla oli myös y:ksia ylioppilaille ja paikalliselle väestölle. **-tilau|s** *s.* Luokan oppikirjat hankittiin y:ksella. Y:ksesta myönnetään kymmenen prosentin alennus. **-tilavuus** *s.* Rakennusten, säiliöiden y. **-toim|i** *s.* Seuran jäsenet ovat hoitaneet huonosti y:ensa 'yhteisen tehtävänsä, työnsä'. — Ryhtyä jkn kanssa y:een, y:iin 'yhteistyöhön'. Tehdä jtak jkn kanssa y:in 'yksissä toimin, yhteistuumin, -voimin, yhdessä'. Useiden sivistysjärjestöjen y:esta [= yhteisestä aloitteesta, toimeksiannosta] pidetyt opintokurssit. **-toiminnalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vrt. seur. | Kasvin solukkojen y. elämä. Lihasten ja hermoston y:suus. — Viljatuotteiden osuus- eli y. myynti. **-toimin|ta** *s.* Olla y:nassa jkn kanssa. Sairaanhoitajan on oltava läheisessä y:nassa lääkärin kanssa. Osallistua ammattikuntansa harrastuksiin ja y:taan. Seuran jäsenten kiinteä y. Eri aselajien y. hyökkäyksessä. — Osuuskunnallinen y.

yhteistoiminta|elin *s.* Pro Arte, Suomen taiteilijain aatteellinen y. **-järjestö** *s.* **-mies** *s.* vars. Saksan toisessa maailmansodassa miehittämien maiden kansalaisista, jotka olivat (maanpetoksellisesti) yhteistoiminnassa miehittäjien kanssa; vrt. quisling. **-muoto** *s.* Erilaiset osuuskunnat pienviljelijöiden y:na. **-sopimus** *s.* **-valiokunta** *s.* Kahden seuran valitsema y.

yhteis|tulos *s.* Perintötekijöiden ja ympäristön vaikutusten y. Rapautuminen on suurelta osalta kosteuden ja lämpötilan vaihteluiden y:tulosta. Kahden perättäisen emaljoinnin y:tuloksena syntynyt lasimainen pinta. Kokeiden y. oli se, että --. — *Urh.* Voittaneen joukkueen y. oli 159 pistettä. A:n y. luistelun maailmanmestaruuskilpailuissa. **-tun|ne** *s.* **1.** yhteinen tunne. | Virsi seurakunnan y:teen ilmaisijana. Puhe, joka synnytti kuulijoissa hartaan y:teen. **2.** yhteenkuuluvuuden tunne. | Israelin heimojen voimakas y. Poikajoukossa vallitsi toveruuden luoma luja y. **-tunto** *s.* vrt. ed. | Kongressi, jossa vallitsi sopuisa henki ja y. Kansallinen y. Sisarusten keskinen y. **-tuotanto** *s.* **-tuote** *s.* Romaani, joka on kirkkaan älyn ja rehevän mielikuvituksen y. **-tuum|a** *s.* Tämä y. [= aikomus mennä avioliittoon] oli siksi valtava ilon ilmiö ja nuorten omasta mielestä siksi merkillinen, että -- KIANTO. — *yhteistuumin* (adv.) yksissä neuvoin, yhteistoimin, -voimin, yhdessä. | Veljekset ryhtyivät y:in kohentamaan kotitaloaan. Kerholaisten y:in tekemä suunnitelma. **-työ** *s.* Poliisin ja yleisön y. johti rikollisen pidättämiseen. Useiden tutkijoiden y:nä suorittamat kokeet. Pohjoismainen y. kulttuurielämän eri aloilla. Eri aselajien y. Raajojen y. uinnissa. — Teos on kolmen kirjoittajan y. **-työelin** *s.* **-työjärjestö** *s.* **-työskentely** *s.* **-työsopimus** *s.* **-uit|to** *s. metsät.* Väylässä lauttausta harjoittavat puutavaran omistajat muodostavat lauttausyhdistyksen, joka huolehtii y:osta. **-urakka** *s.* Usean miehen y:na tapahtuva ojitus.

yhteis|vaikutus *s.* Useiden tekijöiden y. Syöpyminen, joka aiheutuu monien happojen y:vaikutuksesta. Kodin ja koulun y. lasten kasvatuksessa. Pohjoismaat ovat monilla aloilla vilkkaassa y:vaikutuksessa [= vuorovaikutuksessa] keskenään. — Taulun ja kehysten tekemä ehjä

y. **-vainio** *s.* Entisten kyläkuntien y:t. **-vakuutus** *s.* Yksilövakuutus on joko määrähenkilöön kohdistuva yksinäisvakuutus tai tiettyä henkilöryhmää koskeva y. Työnantajan työntekijöilleen ottama y. **-valiokunta** *s.* Maatalousjärjestöjen asettama y. **-valtio** *s.* Hammurapi yhdisti Babylonian pikkuvaltiot suureksi y:ksi. **-vastuu** *s.* Yhteiskunnan jäsenten keskinen sosiaalisen y:n tunne. Vanhemmat ovat y:ssa lasten kasvatuksesta. Velka, josta takaajat ovat y:ssa eli solidaarivastuussa 'vastaavat koko suorituksesta kukin omasta ja toistensa puolesta'. **-vastuulli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Y. eli solidaarinen sitoumus 'kahden t. useamman antama sitoumus, jonka täyttä suoritusta voidaan hakea keneltä sitoutujalta tahansa'. Velka, jonka suorituksesta takaajat ovat y:sessa eli solidaarisessa omavelkaisessa takauksessa. Syytetyt velvoitettiin y:sesti korvaamaan vahingot valtiolle. — Epäkohta, josta kaikki perheen jäsenet ovat y:sia. **-velalli|nen** *s. liik.* Jos joku yhteisvastuullisista velallisista on yksin maksanut velan, niin hänellä on oikeus periä jokaiselta toiselta y:selta tämän osuus. **-vero** *s.* Kyläkunnan entisinä aikoina maksama y. **-ve|si** *s.* Kalastaminen kylän y:sillä. Y:den osakkaat. **-viljely** *s.* Y:ssä olleet pellot jaettiin talollisille. **-viljelys** *s.* **-voim|a** *s.* — *yhteisvoimin* (adv.) yhteisin voimin, yhteistoimin, yhdessä. | Veljesten y:in rakentama talo. Tie, jonka kyläläiset ovat raivanneet y:in. Viiden tutkijan y:in toimittama teos. **-voimistelu** *s.* Naisten y. **-vuode** *s.* Lasten, puolisoiden y. **-ymmärrykselli|nen** *a.* vrt. seur. | Vaihtoivat keskenään y:siä katseita. **-ymmärry|s** *s.* yksi-, samanmielisyys; keskinäinen ymmärtämys, toistensa näkökohtien, tarkoitusperien ymmärtäminen, huomioon ottaminen. | Naapurusten välillä vallitsi sopu ja y. Hyvä yhteistyö ja y. johtajan ja alaisten kesken. Päästä y:kseen jkn kanssa jstak. Emme päässeet asiasta y:kseen. Keskustelu alkoi riitaisena, mutta päättyi y:kseen. Y:ksessä vanhempieni kanssa olin päättänyt niin, että - -. Neiti Tiirikka puhui siitä Toinin kanssa y:ksessä SILL. **-ymmärtämys** *s. harv.* yhteisymmärrys. **-yrity|s** *s.* Osuuskunnat ja muut maanviljelijöiden y:kset.

yhteisyydentunne *s.* tav. ~. | Nykyisessä riitaisessa puoluepolitiikassamme tarvitaan kansallista y:tta.

yhteisyy|s[65] *omin.* < yhteinen. **1.** se, että jk on yhteinen, yhteistä kahdelle t. useammalle. | Heimo, jonka keskuudessa vaimojen y. veljesten kesken on yleistä. Personaaliunionissa vallitsee hallitsijan y. Siirtokunta, jossa yritettiin toteuttaa omaisuuden y:ttä. Sivistyneistön etujen y. Sisarusten tapojen ja harrastusten y. Pohjoismaiden keskinen historiallinen ja sivistyksellinen y. Vaaran y. lakkaa, kun laiva ja lasti määräpaikalla tahi hätähaminassa ovat tulleet eroitetuksi LK. **2.** *harv.* yhteys, yhteenkuuluvuus. | Sielunliikkeiden ja käsialan vaihteluiden y. Inhimillisen y:den tunne. **3.** *yhd.* Hallinto-, kyläy.

yhteisö[2] *s.* elämänmuotojen, taloudellisten t. aatteellisten päämäärien tms. yhteisyyteen perustuvista ihmisten yhteenliittymistä; vrt. yhteiskunta, yhdyskunta, yhdistys, kollektiivi. | Perhe on yksinkertaisin inhimillinen y. Perhettä suuremmat y:t heimo ja kansa. Seurakunta uskovaisten y:nä. Rooman valtakunnan muodostama taloudellinen y. Yksilön oikeudet ja velvollisuudet y:ssä. Osakeyhtiöt, osuuskunnat, yhdistykset, seurat, säätiöt ym. y:t. — *Psyk.* Relevantti on kuhunkin yksilöön nähden se y., joka parhaiten vastaa hänen suoritustasoansa K.V.FIEANDT. — *Yhd.* hallinto-, ihmis-, kaupunki-, kieli-, koti-, koulu-, kylä-, leikki-, luokka-, murre-, oikeus-, sääty-, talonpoikais-, työy.; kansainy. **-elämä** *s.* Yksilön sopeutuminen y:än. **-henkilö** *s. lak.* juridinen henkilö, oikeushenkilö; vrt. fyysi(lli)nen henkilö.

yhteisölli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* yhteisölle t. yhteisöille kuuluva, ominainen, yhteisön piirissä esiintyvä, yhteisöä koskeva. | Kieli on y. ilmiö. - - kaikki inhimillisen viljelyksen työ on y:stä E.N.SETÄLÄ.

yhteisö|metsä *s.* yhteisön omistama metsä; vrt. yhteismetsä. | Kuntien omistamat metsät ja y:metsät. **-muoto** *s.*

yhtenee *v.* ks. yhdetä.

yhteneväi|nen[63] *a. geom.* -syys[65] *omin.; syn.* kongruentti. | Kahta kuviota sanotaan y:siksi, jos ne voidaan asettaa (t. ajatella asetettavan) päällekkäin niin, että ne täydellisesti yhtyvät, peittävät toisensa. Y:set kolmiot. Y:syys 1. kongruenssi.

yhtenä *adv. vanh.* yhdessä (2). | Lähtivät y. kävelemään KS. - - sinun pitää mennä y. syömään muun joukon kanssa KAUPPISH.

yhtenäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.*) (hajanainen, irrallinen, rikkinäinen, sekalainen, heterogeeninen. **1.** yhtä kappaletta oleva, eheä, osittamaton; kompakti. | Auran viiltämä y. turvevillu. Y:siksi kappaleiksi valetut metalliesineet. Liimattu vaneri on usein parempaa huonekalujen raaka-ainetta kuin y. lauta. Y. suukappale ilman vaihdettavia irto-osia. Olettamus, että Afrikka ja Amerikka ovat alkuaan olleet yhtä y:stä mannerta. Alkulima ei esiinny soluissa y:senä massana, vaan pieniksi osasiksi jakaantuneena. Tien kestopäällysteen y:syys. **2.** aukoton, yhtäjaksoinen, jatkuva, keskeytyksetön. | Tukit kattavat y:senä peitteenä koko joen alajuoksun. Palkeista tehty y. tukirakenne. Y:siä pitkiä säikeitä. Y:stä tekstiä käsittävä papyruslöytö. Tasanko, joka on y:senä viljapeltona. Koko ruumis oli y:senä märkivänä haavana. Rannikon suuntainen y. asutusvyö. Kannaksen poikki y:sesti kulkeva rintama. Y:senä ketjuna hyökkäävät sotilaat. Tykistön tiheä ja y. tuliverkko. Kasvien y. levinneisyys. Väriltään y:sesti harmaa eläin. Perättäisistä ääniaalloista syntyvä y. ääni. — Y. poutakausi. Y. sateisuus. Talossa oli y. vieraiden kuhina. Y:sesti vilkastuva kauppa. **3.** aineksiltaan, sisäiseltä rakenteeltaan yhden-, tasalaatuinen, tasarakenteinen, homogeeninen. | Kemiallisesti y:set yhdisteet. Raakapetroli ei ole y:stä ainetta, vaan useista eri aineista koostunut. Eri ainekset hämmennetään y:seksi seokseksi. Taikinan tulee olla tasaista ja y:stä. Alueen kielellinen y:syys. **4.** samanlainen, yhtäläinen, yhdenmukainen. | Järjestö otti kaikissa

maissa käyttöön y:sen jäsenmerkin. Aittojen y. rakenne. Todistusten y. sanamuoto. Y:set eli yhdenmukaiset sopimustullit. Eri aineiden opetuksessa vallitseva y:syys. Kokeissa käytettyjen menettelytapojen y:syys. Y:sesti organisoidut joukot. **5.** eheän, täydellisen, sopusuhtaisen, ristiriidattoman kokonaisuuden muodostava; kaikki asiaan kuuluvat seikat huomioon ottava (ja toisiinsa suhteuttava). | Kansallisesti ja maantieteellisesti y. valtio. Helsingin Senaatintorin ja sen ympäristön rakennustaiteellinen y:syys. Huoneiden kalustuksessa noudatettu y. periaate. Kerätyt tiedot on luetteloitu y:seksi kortistoksi. Y. esitys seuran toiminnasta. Y. katsaus suomalaisen kirjallisuuden vaiheisiin. Romaanin juonellista y:syyttä rikkovat sivuepisodit. Y. teoria sielunelämän rakenteesta. Päästä y:seen käsitykseen asiasta. **6.** johdonmukainen, keskittynyt t. keskitetty, järjestynyt t. järjestetty. | Armeijan y. johto. Tykistön y. ja tarkoituksenmukainen käyttö. Osasto vetäytyi y:sesti taistelusta. Kokeet epäonnistuivat y:sen suunnitelman puutteessa.

yhtenäis|esitys *s.* Ensimmäinen y. Suomen itsenäisyystaistelun vaiheista. **-kide** *s.* **-koulu** *s.* koulujärjestelmä, jossa ylempi koulumuoto rakentuu alemman koulumuodon koko oppijaksolle; vars. sellaisesta suunnitellusta koulujärjestelmästä, jossa kansa- ja keskikoulu muodostavat yhtenäisen oppivelvollisuuskoulun. **-teos** *s.* Kalevala, Lönnrotin kansanrunoistamme sommittelema y.

yhtenäistyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) tav:mmin yhtenäistää.

yhtenäisty|ä[1] *pass.v.* < yhtenäistää. | Murteiden y:minen kirjakielen vaikutuksesta.

yhtenäistämispyrkimy|s *s.* Kielenkäyttöä koskevat y:kset.

yhtenäist|ää[2] *v.* tehdä yhtenäiseksi, yhdenmukaistaa, standard(is)oida. | Tuotteiden y:äminen normaalivaatimuksia tyydyttäviin tyyppeihin. Eräitä merioikeuden osia on y:etty kansainvälisillä sopimuksilla.

yhtenäisvaltio *s.* Erillisistä pikkuvaltioista muodostunut y.

yhtenäisyyspuolue *s.* Saksan sosialistinen y.

yhtenä|än *adv.* yhtä mittaa, ehtimiseen, myötäänsä, lakkaamatta, alinomaa, vähän väliä. | Koskesta tulee y. tukkeja. Uusia joukkoja saapui y. rintamalle. Vilkuili y. taakseen. Huutaa, valittaa y. Moottori oli y:nsä epäkunnossa. Ruiskutuksen kestäessä seosta on y. hämmennettävä.

yhteyden|otto *s.* Partion tehtävänä oli y. JR 13:een. **-pito** *s.* Y. viestivälineitä käyttäen. **-pitäjä** *s.* **-tarve** *s.* Ihmisen tuntema y.

yhtey|s[65] *s.* **I.** sellainen olioiden suhde, että ne ovat keskenään kosketuksissa, jnk toisiinsa yhdistäminä, (jnk välityksellä) vuorovaikutuksessa, keskenään tekemisissä tms.; myös konkr:mmin siitä, mikä välittää t. ylläpitää tällaista suhdetta.

1. lähinnä paikallisesta toisiinsa liittymisestä, toisiinsa yhdistyneenä olemisesta. | Luiden y. voi olla kiinteä tai liikkuva. Tiukka, höllä y. Akselin ja pyörän y. oli päässyt höltymään. Ruorirattaan ja peräsimen välinen y. Napanuoran katkaisu katkaisee emon ja syntyneen sikiön y:den. Koillis-Aasian ja Alaskan välillä lienee muinoin ollut y. maakannasta pitkin. — Keskenään y:dessä olevat sähköjohdot. Vastaanotin on maajohtimen välityksellä y:dessä maahan. Kaksi kanavan kautta toistensa y:dessä olevaa vesistöä. Huoneen ilma on venttiilin kautta y:dessä ulkoilmaan. Liuos ei saa joutua y:teen [= kosketuksiin] ilman kanssa. — *Erik.* pääsy-, kulkumahdollisuutta ajatellen; ks. myös I.2. | Myymälän takaosasta on suora y. varastoon. Kaksi erillistä huonetta, joiden välillä ei ole minkäänlaista y:ttä. Portaat ja hissi kerrosten välisen y:den välittäjinä. Kelirikon aikana saaren y. mantereelle oli poikki. Umpijärvi, josta ei ole jokea tai muuta y:ttä mihinkään vesistöön. — *Yhd.* kanava-, porrasy.; maa-, vesiy.; latvusy.; asutusy.

2. ed:een liittyen. **a.** teiden, liikennelinjojen yms. välittämistä eri paikkojen välisistä kulkumahdollisuuksista; myös konkr:mmin teistä, liikennelinjoista, -vuoroista yms. | Helsingin ja Tampereen väliset y:det. Liikekeskus, josta on hyvät, vilkkaat y:det joka puolelle. Turusta ei rautateitse ole suoraa y:ttä Rovaniemelle. Tulva oli katkaissut kaupungin y:det muuhun maailmaan. Uuden poikkitien ansiosta saatiin nopea y. Itä- ja Länsi-Suomen välille. Ainoa y. kulki kapean vuoristosolan kautta. Huvilalta on kolme kertaa päivässä y. kaupunkiin. Turun ja Tukholman [laiva]y. muutettu jokapäiväiseksi [ilm.]. Vaasan ja Uumajan laivalinjalle saataneen ensi kesänä yksi viikoittainen y. [= kulkuvuoro] lisää. Suora [lento]y. Lontoosta New Yorkiin. — *Yhd.* juna-, laiva-, lautta-, linja-auto-, lossi-, veney.; maantie-, raitiotie-, rautatie-, tiey.; maa-, meri-, vesiy.; kulku-, lento-, liikenney. **b.** liikennelinjojen t. -vuorojen keskinäisestä kombinoimisesta. | Pikajuna, jolta on y. [= josta pääsee siirtymään] paikallisjunaan. Keskenään y:dessä olevat autolinjat. **c.** viesti- yms. välineiden välittämästä eri paikkojen t. henkilöiden välisestä tietojen- tms. vaihtosuhteessa olosta t. sen mahdollisuudesta; myös konkr:mmin viestilinjoista yms. | Langallinen, langaton y. Uusi puhelinkaapeli parantaa Helsingin ja Tukholman y:ksiä. Ukkosen takia olivat kaikki y:det Pohjois-Suomeen poikki. Saada puhelimella, radiolla y. jkhun. Keskenään säännöllisessä y:dessä olevat säähavaintoasemat. Kytkeä, katkaista y. Jos haluttu y. on vapaa, puhelinkeskuksen hoitaja suorittaa hälytyksen ja kytkennän. Y:ksien rakentaminen, purkaminen. — *Yhd.* kaapeli-, lanka-, lennätin-, puhelin-, radioy.; posti-, tiedotus-, viestiy.; kuriiri-, lähettiy.; kaukoy. **d.** *sot.* olotila, jossa johtoportaiden ja joukkojen välinen vuorovaikutus on mahdollinen yhteistoiminnan saavuttamiseksi; yleisk. myös avarammin. | Ryhmänjohtajan tulee säilyttää y. joukkueenjohtajaan. Partio lähetettiin etsimään y:ttä omiin joukkoihin. Ottaa y. naapurivartioihin. Valomerkeillä pidettiin y:ttä viereiseen tukikohtaan. — Vihollisen kiila onnistui katkaisemaan rintamalohkojen väliset y:det. Hyökätä

vihollisen y:ksiä vastaan. Vihollinen heitettiin pois y:ksiltään. — *Yhd.* huuto-, kuulo-, näkö-, viestiy.; huoltoy.; jälki-, selkä-, selustay.

3. a. ihmisten, yhteisöjen tms. välisestä tekemisissä, vuorovaikutuksessa olosta, kanssakäymisestä, seurustelusta tms. suhteista. | Luvaton y. vihollisen kanssa. Y. sukulaisiin oli katkennut. Valtioiden väliset diplomaattiset y:det. Kaupalliset y:temme itään. Olla salaa y:dessä vieraan maan asiamiehiin. Edustusliike haluaa päästä y:teen suomalaisten vientiliikkeiden kanssa [ilm.]. Liikkeellämme on y:ksiä kautta maan. Ottaa jkhun y. kirjeitse, puhelimella. Perillisiä pyydetään ottamaan y. ulkoasiainministeriöön. Asian johdosta päätettiin ottaa y. muihin saman alan järjestöihin. Pitää y:ttä jkn kanssa. Juutalaiset karttoivat samarialaisia eivätkä pitäneet y:ttä [= seurustelleet, olleet tekemisissä] heidän kanssaan. Koulusta päästyäänkin toverukset olivat vilkkaassa y:dessä keskenään. Spiritistisissä istunnoissa koetetaan päästä y:teen henkimaailman kanssa. — Uhriateriassa uhraaja sai nauttia y:ttä jumaluuden kanssa. Ihminen kaipaa y:ttä Jumalaan. Jumala on luonut meidät y:teensä. Elää, vaeltaa Jumalan y:dessä. Ei maallinen y. koskaan / -- / niin toista voi liittää toiseen / -- / kuin voi side uskon yhden HLV. — *Yhd.* kirje-, kirjeenvaihto-, puhe-, rukousy.; kauppa-, kulttuuri-, liike-, vaihtoy.; asutusy.; kaste-, pöytäy.; jumalay. **b.** sukupuoliyhteydestä. | Aviollinen, lihallinen y. Harjoittaa y:ttä jkn kanssa. Piti y:ttä milloin minkin naisen kanssa. Luvattomassa y:dessä elävä pari. — *Yhd.* avio-, sukupuoliy.

4. asioiden, ilmiöiden, tapahtumien tm. yhteenkuuluvuus-, riippuvuus-, syy- tms. suhde. | Sähkön ja magnetismin y. Kaksi ilmiötä, joiden y:ttä ei ensi näkemältä huomaa. Kielisukulaisuus ei aina todista rodullista y:ttä. Alkukantainen usko olion ja sen nimen mystilliseen y:teen. Kuta laajempia y:ksiä mielikuvalla on, sitä paremmin se lujittuu muistissa. Mielisairaan lauseiden välillä ei useinkaan ole mitään järjellistä y:ttä. Oletetulla murhaajalla tuskin lienee mitään y:ttä koko rikokseen. Tämä tapaus voidaan asettaa y:teen viime aikoina muuallakin sattuneiden levottomuuksien kanssa. Vanha tapa, joka alkuaan on ollut y:dessä vainajain palvelukseen. Omat talouspoliittiset vaikeutemme eivät ole erillisiä ilmiöitä, vaan y:dessä yleismaailmalliseen kehitykseen. — *Yhd.* kausaali-, syy-y.; prosessiy.; kieli-, rotu-, sukuy.

5. sisäpaikallissijoissa gen:n ohella postp:n tavoin. **a.** jhk liitettynä, yhdistettynä t. liittyneenä, yhdistyneenä olemisesta, jhk kokonaisuuteen kuulumisesta yms. | Leipomon y:dessä on oma myymälä. Laitoksen y:teen perustettiin täydellinen laboratorio. Viipurin läänin palauttaminen muun Suomen y:teen. Emämaan y:destä itsenäisiksi valtioiksi erottuneet siirtomaat. Kasteessa ihminen otetaan seurakunnan y:teen 'jäseneksi'. Pannaan julistettu henkilö eristettiin kirkon y:destä. Sairastunutta eläintä ei pidä päästää toisten eläinten y:teen 'joukkoon, pariin'. Teoksen y:dessä on täydellinen nimihakemisto. **b.** samalla kertaa, samanaikaisesti jnk kanssa esiintymisestä, tapahtumisesta, käyttämisestä yms.: yhdessä jnk kanssa, jnk ohella. | Frakin y:dessä käytetään valkoista solmuketta. Jos maanparannukseen käytetään hiekkaa, pitäisi sen y:dessä aina käyttää suomutaa. Raakaa punakaalia voidaan tarjota salaattina esim. liharuokien y:dessä. Oppikouluissa yhteiskuntaoppia opetetaan historian y:dessä. Kirkollisvero peritään nykyisin muiden verojen y:dessä. Kongressin y:dessä [par. kongressissa] pidetyt esitelmät julkaistaan omana kirjana. Tutkimusten y:dessä [par. tutkimuksissa] murhasta ilmi tulleet lisäseikat. Pyrki vetämään sukulaisten asiat omien perheriitojensa y:teen. Hänen y:dessään ei tule ajatelleeksikaan vilpillisyyttä. -- murteellinen nimisana [äite], jota teidän y:dessänne lämpöisessä aatoksessani aina käytän SILL.

II. 1. yhteen kuuluvien yksilöiden, osien tms. muodostama kokonaisuus. | Perhe on vanhempien ja lasten muodostama y. Sanalla kirkko tarkoitetaan paitsi seurakunnan kokoushuonetta myös seurakuntain y:ttä. Pyhien y., ks. pyhä II.2.a. Kaikki yhtaikaa tajuisina olevat sieluntoiminnot liittyvät toisiinsa y:deksi. Tajunnan y. Goethen "Toukokuulaulussa" -- ovat kevätaamuinen luonnontunnelma ja nuori rakkaus sulautuneet erottamattomaksi y:deksi KOSKENN. — *Yhd.* valtio-, veljesy.; kieli-, rotuy.; kaikkiy.

2. asioiden kokonaisuus, jonka osana jk tietty asia on t. johon se kuuluu. | Sanat eivät yleensä esiinny irrallisina, vaan jossakin laajemmassa y:dessä puheessa tai kirjoituksessa. Sanan merkitys selviää usein siitä y:destä, jossa sitä käytetään. Varsinkin väheksyvissä y:ksissä käytetty sanonta. Y:destään irrotetuilla raamatunlauseilla voidaan todistaa mitä tahansa. Joutsenneidon satuaihe esiintyy tavallisesti suuremmassa eepillisessä y:dessä. Tästä asiasta tulee enemmän puhetta toisessa y:dessä. Tässä y:dessä haluan lausua kiitokset seuramme eroavalle puheenjohtajalle. — *Yhd.* ajatus-, asia-, assosiaatio-, lause-, tekstiy.

III. tav:mmin yhtenäisyys, eheys. | Valtakunnan sisäinen y. Preussin päämääränä oli Saksan y:den aikaansaaminen. Kirkollisten ilmoitusten paljous voi rikkoa jumalanpalveluksen y:den. Oppikirjassa on pyritty saamaan ilmi historiallisen kehityksen y. Aristoteleen vaatimus draaman kolmesta y:destä [= kolmenlaisesta yhtenäisyydestä]: ajan, paikan ja toiminnan y:destä.

IV. yhteisyys. | Aviopuolisoiden omaisuuden y:ttä on uudessa laissa supistettu. Tavoittelevat vain omaa hyötyään muistamatta etujen y:ttä. — *Yhd.* hengeny.; kohtalon-, omaisuudeny.

yhteys|elin *s. sot.* yhteysupseerin käyttöön tarvittaessa määrättävä elin. **-hauta** *s. sot.* puolustusaseman eri osia yhdistävä liikkumista suojaava kaivanto. **-kilometri** *s.* puhelin- t. lennätinyhteyskilometri. **-lento** *s. sot.* lento, joka suoritetaan yhteyden ottamiseksi omiin joukkoihin. **-liike** *s.* Kirkkojen pirstoutumisen aiheuttaman hajanaisuuden vastapainona on kirkkojen välinen y. **-linj|a** *s. sot.* Selkäyhteyksillä

tarkoitetaan niitä teitä, rautateitä ym. liikenne- ja y:oja, joita myöten rintamalla olevaa sotavoimaa huolletaan ja johdetaan. **-mies** *s.*, vars. *sot.* yhteyden pitoon määrätty mies. **-muoto** *s. sot.* **-palvelus** *s. sot.* **-partio** *s. sot.* toisen joukon luo yhteyttä ylläpitämään lähetetty partio. **-pyrkimy|s** *s.* Kirkkojen väliset y:kset. **-suh|de** *s.* [Selvitys] siitä, että patentti on y:teessa aikaisempaan patenttiin LK. **-tie** *s.* — *Sot.* Katkaista vihollisen y:t. **-uhri** *s. raam.* teurasuhri, johon kuului uhriateria; näin uhrattu eläin. | - - kun te uhraatte y:a Herralle, uhratkaa se niin, että hänen mielisuosionsa tulee teidän osaksenne. Syökää se samana päivänä - - VT. **-upseeri** *s. sot.* alaiseen, vertaiseen t. ylempään johtoportaaseen yhteyttä ylläpitämään lähetetty upseeri. **-verkko** *s.* Hyökkäysoperaation onnistuminen edellyttää tarmokasta johtoa, operaatiokykyisiä joukkoja ja hyvää y:a IT. **-väli** *s. sot.* yhteyslinjan pääteasemien väli. **-väline** *s.* Radio kansainvälisenä y:enä.

yhteyttäj|ä[10] *tek.* Vihreät kasvinosat ovat hiilidioksidin y:iä.

yhteyttämis|solukko *s. kasv.* **-tulos** *s. kasv.* Glykoosi, kasvin ensimmäinen y. **-tärkkelys** *s. kasv.* hiilidioksidia yhteytettäessä viherhiukkasissa syntynyt tärkkelys.

yhteyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* **1.** *fysiol.* vars. kasveista: muodostaa ulkoapäin otettu ravintoaine kemiallisesti samaksi, mistä organismi on muodostunut, assimiloida. | Vihreät kasvinosat y:tävät ilmasta hiilidioksidia. Typpeä y:tävät nystyräbakteerit. Kasvin y:tävät osat. — Y. ravintoaineista elimellistä ainetta. **2.** *harv.* yhdistää, yhtenäistää. | Y. hajanainen kansa.

yhteyty|ä[44] *v.* tulla yhteytetyksi, assimiloitua; *harv.* yhdistyä, yhtyä. | Y:vät [tav:mmin yhtyvät] astiat.

yhtikä|(ä)n, -s *adv.*, vars. *ark.* yhtään, ollenkaan. | Ei y:s mitään. Siitä ei ollut y:s apua. Ei nyt y:n muuta kuin naida! KIVI. - - työstä ei tuo kolmikko ymmärrä y:än mitään J.SAULI.

yhtiäpäin [-pp-] *adv. harv.* yhtäänne-, samannepäin.

yhtiö[3] *s.* **1.** kahden t. useamman henkilön taloudellisen edun hankkimiseksi muodostama, toiminimellä varustettu yhteenliittymä; vrt. liike (III.2), "firma", "puulaaki". | Keskinäinen, avoin y. Äänetön y. l. kommandiittiy. Y:n osakkaat, hallitus. — *Yhd.* kauppa-, kommandiitti-, osakey.; alkoholi-, asunto-, elokuva-, hypoteekki-, kaivos-, kiinteistö-, laiva-, laivanisännistö-, laivanvarustus-, lento-, metsä-, puhelin-, puutavara-, pääomansijoitus-, rautatie-, tehdas-, teollisuus-, vakuutusy.; pien-, suury.; sisar-, sivu-, tytäry.; monopoli-, perhey. **2.** vars. *kansat.* yhteistyötä varten järjestäytyneistä kansanomaisista yhtymistä, työkunnista. | Kaskenpolttoa varten liityttiin ennen y:ihin. Karjalassa harjoitettiin metsästystä usein y:issä. — *Yhd.* erä-, kaski-, metsästys-, nuotta-, pyynti-, talo-, veney. **3.** *vanh.* seura, yhdistys.

yhtiö|huhta *s. kansat.* **-järjestys** *s.* yhtiön säännöt. **-kausi** *s.* yhtiösopimuksen voimassaolokausi. **-kokous** *s.* yhtiön osakkaiden kokous, jossa päätetään yhtiön asioista. **-kumppani** *s.* **-kumppanuus** *s.* **-lainsäädäntö** *s.* **-liik|e** *s.* Yksityis- ja y:keet sekä osuusliikkeet. **-lippu** *s.* laivayhtiön lippu. | Isonmaston huipussa y. **-meijeri** *s.* karjanomistajien yhtiön omistama meijeri; vrt. osto-, osuusmeijeri. **-mies** *s.* yhtiön jäsen, osakas. **-muoto** *s.* Osakeyhtiö on tavallisin y. **-osuu|s** *s.* Osakeyhtiön osakkaat vastaavat yhtiön sitoumuksista vain y:dellaan. **-pääoma** *s.* Osakeyhtiön y. **-sopimus** *s.* yhtiön perustamisesta tehty kirjallinen sopimus. **-suhde** *s.* yhtiön osakasten välinen oikeussuhde. **-talo** *s.* **-toveri** *s.* **-toveruus** *s.* **-vastike** *s.* vars. asunto-osakeyhtiön yhtiökokouksen määräämä vastike, joka osakehuoneiston omistajan on huoneistosta kuukausittain suoritettava yhtiölle sen menojen peittämiseksi. **-vero** *s.* yhtiön maksama vero. **-vuokra** *s.* yhtiövastikkeesta.

yhtye[78] *s.* **1.** (solistista) yhteisesitystä varten muodostettu soittaja- t. (ja) laulajaryhmä, ensemble. | Trio, kvartetti, kvintetti ym. y:et. Jousiorkesteri on vain jousisoittimia käsittävä y. Kaupunginorkesterin jäsenistä koottu y. Sulo Aron y. Händelin Largo on sovitettu monille eri soittimille ja y:ille. — *Yhd.* jousi-, puhallin-, soitiny.; jatsi-, kamarimusiikki-, lauluy.; ravintolay.; mustalaisy. **2.** muuta, ed:een liittyvää käyttöä. — *Yhd.* tanssiy.; näyttelijä-, voimistelijay.

yhtymis|halu *s.* Atomien y. **-paino** *s. kem.* luku, joka ilmaisee missä painosuhteessa jk alkuaine yhtyy jhk toiseen alkuaineeseen. **-reaktio** *s.* Kemiallinen y. **-tulo|s** *s.* Alkoholin ja orgaanisten happojen y:ksia sanotaan estereiksi. Muna- ja siittiösolun y.

yhtymys[64] *s.*, vars. *vanh.* yhtyminen. | Ei siis eroa, vaan hengen y. henkeen AHO.

yhtym|ä[13] *s.* **1.** yhtymisen tulos, yhdistymä, (yhteen)liittymä, liitto(utuma). **a.** Erilaiset seurat, järjestöt ja muut ihmisten keskiset y:ät. Kuntien y. Sararämeet ovat saranevan ja rämeen väliasteita tai niiden y:iä. Kemiallinen y., par. yhdiste. — *Sot.* prikaati t. sitä suurempi eri aselajien joukko-osastoja käsittävä joukko. | Esim. divisioona, armeijakunta ja armeija ovat y:iä. — *Yhd.* henkilöy.; joukko-, perus-, sotatoimiy.; hallitusy.; kunta-, seurakunta-, valtioy.; ajatus-, kirjain-, konsonantti-, mielikuva-, mielle-, oire-, sana-, solu-, säe-, sävel-, vokaali-, väri-, ääntey. **b.** *liik.* Rengas, trusti, kartelli ym. taloudelliset y:ät. Osakeyhtiö on lähinnä pääomien, osuuskunta ensi sijassa henkilöiden y. — *Erik.* konserni. — *Yhd.* auto-, elokuva-, hiili-, kaivos-, puutavara-, saha-, sokeri-, tehdas-, teollisuus-, teräsy.; hankinta-, kalastus-, kulutus-, tuotanto-, vientiy.; pääoma-, talous-, yrittäjäy.; ala-, jäsen-, sisar-, tytäry. **2.** yhtymäkohta. | Ounasjoen ja Kemihaaran y:än seudut. — "Seitsemässä veljeksessä" on monta kielikuvallista y:ää "Karkureihin", "Leaan" ym. samanaikaisesti kirjoitettuihin teoksiin. — *Yhd.* pääny. **3.** yhtyminen, yhdyntä. | Keltaisen ja punaisen y:ästä syntyy oranssi.

yhtymä|itiö *s. biol.* vars. levistä ja leväsienistä: kahden sukusolun yhtymisestä syntynyt solu, tsygootti, tsygospori; vrt. siinnös. **-koh|ta** *s.* Posken ja kaulan y. Pää- ja sivujoen y. Rau-

tatieraiteiden y. — *Abstr.* Suomen ja unkarin kielen sanastolliset y:dat. Kiven "Nummisuutarien" ja Holbergin "Jeppe Niilonpojan" mahdolliset y:dat. Kasviopin opetuksen ja käytännön välille on koetettu saada y:tia. Meillä oli y:tia vain muutamissa asioissa, mutta me viihdyimme kuitenkin toistemme seurassa hyvin AHO. **-levä** *s.* Y:t 'Conjugatae, yksi- t. monisoluisia rihmamaisia suolattoman veden leviä, joiden suvullinen lisääntyminen on konjugaatiota'. **-muoto** *s.*, vars. *liik.* Osakeyhtiö on kapitalistiselle järjestelmälle luonteenomaisin y. **-paik|ka** *s.* Kahden joen y. Sovittiin y:asta 'kohtauspaikasta'. **-sopimu|s** *s.*, vars. *liik.* Sahatavaranviejäin yhtymän edustajat kokoontuivat neuvottelemaan y:ksen voimassaoloajan jatkamisesta.

yhtymätön[57] *kielt.a.* Alkaliin y. metyylialkoholi.

yhtymäviiva *s.* Särmä on kahden pinnan y. Veden ja rantahiekan y.

yhty|ä[1*] *v.* käyt. sekä akt:sena että pass:sena, tav. tilan muutoksesta, us. myös pysyvästä tilasta; vrt. kiinnittyä, kytkeytyä, liittyä, sekaantua, yhdistyä; tav.)(erota.

A. lähinnä *konkr.* **I. 1.** liittyä, sulautua jhk, jnk kanssa (uudeksi) yhtenäiseksi kokonaisuudeksi. | Pienet sumupisarat y:vät suuremmiksi. Koiras- ja naarassukusolun y:minen hedelmöityksessä. Siittiön y:minen munasoluun. Atomien y:minen molekyyleiksi. — Alkoholi y:y [= sekoittuu] helposti veteen. Kulta on usein y:neenä seokseksi muiden metallien kanssa. — *Kem.* aineen liittymisestä toiseen t. toisiin siten, että syntyy määräkoostumuksinen uusi aine, yhdiste; vrt. sekoittua, liueta. | Kemiallinen y:minen. Palaminen on aineen y:mistä happeen. Hapon ja emäksen y:essä muodostuu suola. Elohopea ja rikki y:vät toisiinsa suhteessa 200:32.

2. joutua kiinteään kosketukseen t. olla kiinteässä kosketuksessa jnk kanssa; kiinnittyä, liittyä jhk, jnk yhteyteen. | Heidän huulensa y:ivät suudelmaan. Kädet y:ivät lujaan puristukseen. Noki estää keittoastian pohjaa tarkoin y:mästä keittolevyn pintaan. — Bakteerit voivat esiintyä yksinään tai esim. ketjuiksi y:neinä. Kohta, jossa kylkiluu y:y rintalastaan. Pyhäselkään y:y pohjoisesta Höytiäinen. Ähtärin, Pihlajaveden ja Keuruun reitit y:vät Ruovedessä. Järvet y:vät toisiinsa pitkiksi vesireiteiksi. Metsävyöhyke, joka ilman selvää rajaa y:y tundraan. Punkin takaruumis y:y koko leveydeltään eturuumiiseen. Pääkopan luut y:vät toisiinsa sahanterän tapaisilla saumoilla. Ristinikamat ovat y:neet ristiluuksi. Palhoillaan kahdeksi kimpuksi y:neet heteet. Kissankellon teriö on muodostunut viidestä y:neestä terälehdestä. — Y:vät astiat (fys.) 'astiat, jotka ovat alaosiltaan siten toistensa yhteydessä, että neste pääsee vapaasti virtaamaan astiasta toiseen'.

3. kuvioista, viivoista, pisteistä yms.: sattua kohdakkain, päällekkäin jnk kanssa, peittää jk täysin, sulautua yhdeksi jnk kanssa. | Yhteneväisiä ovat kolmiot, jotka täydellisesti y:vät toisiinsa. Täyden kulman kyljet y:vät samaksi suoraksi. Epäkeskinen kanuunankuula, jonka painopiste ei yhdy geometriseen keskipisteeseen. Geodeettinen nollapiste valitaan yleensä siten, että se y:y jokseenkin merenpinnan keskikorkeuteen.

4. kohdata, tavata jk ja us. samalla liittyä t. sulautua yhteen. **a.** viivoista, teistä yms.: tulla kosketukseen t. olla kosketuksessa jnk kanssa. | Kaukana rautatiekiskot näyttävät y:vän. Särmä on viiva, jossa kahden erisuuntaisen pinnan reunat y:vät. Yhteisessä kärjessä y:vät särmät. Horisontissa taivas ja meri y:vät. Valonsäteet näyttävät y:vän objektiivin ja okulaarin välissä. Tiet lähenevät toisiaan ja y:vät rannikolla. Milloinkahan tiemme jälleen y:vät (kuv.) 'milloinkahan jälleen tapaamme'. Raja kääntyy etelään ja y:y Paatsjokeen. Heidän katseensa y:ivät 'kohtasivat'. **b.** vars. *kans.* tulla yhteen jkn t. jnk kanssa, jkn t. jnk pariin, seuraan, joutua tekemisiin jkn t. jnk kanssa. | Vuoden päästä veljekset y:ivät sovitulla paikalla toisiinsa. Oli tiellä y:nyt tuntemattomaan kulkijaan. Harvoin yhtehen yhymme, / saamme toinen toisihimme KAL. Tuttavat tapasivat tuttavansa, sukulaiset y:ivät toisiinsa IVALO. — Y:i metsässä karhunpesään. Kesäinen onkija y:y harvoin mateeseen. Y:i yrkä vastahani KANT. Yhdymme jokilaaksoon ja näemme ensimmäiset peuranjäljet PÄLSI. Olen paikkaan täss' y:nyt [= joutunut] aika pahaan *MANN. - - korjaisi [talteen] kaiken, mikä eteen y:i [= sattui] KOJO. **c.** kohdata ja liittyä toisiinsa, samaan seuraan, yhdeksi joukoksi. | Keskellä selkää venekunnat y:ivät. Saartojoukkojen onnistui y. vihollisen selustassa. Rovastikin tuli kamaristaan ja y:i vieraiden seuraan. Villihanhet olivat saaressa y:neet muutamiin kesyihin hanhiin.

5. läheisesti ed:een liittyen: kokoontua, kerääntyä yhteen. | Perhe y:i vain ruoka-aikoina. Vasikoiden synnyttyä hirvet y:vät pieniksi perheryhmiksi. Välillä leikkijät erkanevat toisistaan, välillä y:vät piiriksi.

6. sukupuoliyhdynnästä. | Aviollinen y:minen. Y. vaimoonsa, naiseen. - - jokainen vaimo, joka on y:nyt mieheen VT.

II. subj:na se, mikä on tuloksena kahden t. useamman yhtymisestä; tav:mmin yhdistyä. | Kyrönjoki on y:nyt Ilmajoesta ja Seinäjoesta. Saksan y:miseen johtaneet tapahtumat.

B. lähinnä *abstr.* **I.** henkilösubj:sta t. siihen rinnastettavasta. **1.** liittyä jtak tarkoitusta varten yhteen, tehdä liitto, liittoutua. | Ihmiset ovat y:neet yhteiskunniksi. Työväestö alkoi y. ammattiyhdistyksiksi. Liittoutuneiden y:neet merivoimat. Koko y:nyt vasemmisto äänesti esitystä vastaan. Trusteiksi y:neet liikeyritykset. Y:neet Paperitehtaat Oy. Niitähän on muutamia rouvia y:nyt pitämään semmoisia teekalaasia kukin vuoroon kotonansa PAKK. — Y. [tav:mmin liittyä] jhk kerhoon, seuraan. Tää on viimeinen taisto, / rintamaamme y:kää AK. **2.** tulla mukaan, osalliseksi jhk (jo aloitettuun) toimintaan. | Istui totisena y:mättä muiden ilonpitoon. Y:i sydämensä pohjasta

eläköön-huutoihin. "Tuo on jo vanha asia", y:i puheeseen Aaro. Kanttori aloitti virren, johon seurakunta y:i. Englanti y:i sotaan elokuussa. Kranaatinheittimet y:ivät ammuntaan. Y. [= tulla osapuoleksi] sopimukseen. Lakkoon y:neet järjestöt. Lehtemme pyytää y. onnitteluihin. Kerättiin varoja lahjaan, johon läsnä oleviakin pyydettiin y:mään. **3.** vars. *heng.* eräissä yhteyksissä: ryhtyä jhk yhteisesti. | Yhdymme rukoukseen. Seurakunta y:i loppuvirteen. — Emmehän tässä harakoitse kuin mätäkuun houkot, vaan yhdymmepä toisenmoiseen leikkiin KIVI. **4.** ruveta kannattamaan t. kannattaa jtak mielipidettä, käsitystä, ajatusta tms. | Y. jhk, jkn mielipiteeseen, käsitykseen. En voi y. siihen, mitä edellinen puhuja sanoi 'olla samaa mieltä kuin edellinen puhuja'. Päätettiin y. johtokunnan esitykseen. Sai armeijan komentajat y:mään ylipäällikön näkökantaan. Y:i kaikessa vaimonsa sanoihin. Olen valmis y:mään tuumaan. — Yhdyn edelliseen puhujaan. Tässä kysymyksessä useimmat psykiatrit y:vät Freudiin. **5.** *harv.* joukosta: päästä jstak yksimielisyyteen, yhteiseen sopimukseen. | [Eduskunnan tarkistajat] valitaan, ellei niistä yhdytä, suhteellisilla vaaleilla IT.

II. vars. asioista, käsitteistä. **1.** olla t. esiintyä jnk yhteydessä, jhk liittyneenä, sulautuneena tms. | Hänessä y:y tahtoihminen tunneihmiseen 'hän on samalla kertaa tahto- ja tunneihminen'. Suuri valtiomies, jossa viisaus ja rohkeus onnellisella tavalla ovat y:neet. Porthanissa y:ivät ajan valistusaatteet. Kanarotu, jossa hyvä munimiskyky y:y hyvään lihomiskykyyn. Herkkä tunteellisuus y:neenä mielikuvituksen voimaan. Velkojan ja velallisen y:minen samassa henkilössä tapahtuu esim. silloin, kun velallinen perii velkojansa tai päinvastoin. Rikosten y:minen l. rikoskonkurrenssi. — Tav:mmin liittyä. | Käytettävien lautojen leveyden ja paksuuden suurenemiseen y:y useimmiten myös syiden kieroutuminen. Tauti, johon y:y suoliston limakalvon tulehdus. **2.** liittyä joidenkin ominaisuuksiensa puolesta jhk, kuulua yhteen jnk kanssa, olla ominaisuuksiltaan jssak suhteessa samanlainen jnk kanssa. | Teoriassa on uskonnon ja taikuuden ero selvä, mutta käytännössä ne saattavat y. Kasvibiologia y:y melkein rajatta kasvifysiologiaan. Käsityksemme y:vät [= ovat samanlaiset] siinä suhteessa, että --. Niin y:isi vatjakin tärkeässä kohden astevaihtelun ulkopuolella oleviin kieliin L.KETTUNEN. -- yhdyimme [= olimme samanlaisia] siinä, että kovin säälimme Saksan kruununprinsessaa AK.

yhtä *adv.* a:n t. adv:n määräyksenä osoittamassa, että ko. ominaisuus, määrä, tila tm. on intensiteetiltään, asteeltaan samansuuruinen, -veroinen kuin jk toinen, johon verrataan, t. kuin se itse on ollut t. on vastaisuudessa: samassa määrin, saman verran, niin. | Y. suuri, voimakas, kylmä, liukas, punainen kuin jk. Y. paljon, kauan, usein, kovasti, nopeasti, älykkäästi. Täsmälleen, aivan y. pitkä kuin veljensä. Y. monta mieltä kuin on miestäkin SL. Isä on y. velvollinen kuin äitikin elättämään aviotonta lastaan. Päivänseisauksen aikana päivä ja yö ovat y. pitkät. Kankaasta leikataan viisi (keskenään) y. leveää kaistaletta. Kauttaaltaan y. tiheä verkko. Kaikki eivät voi olla y. rikkaita. Kaikille y. tuttu. Ei ole enää y. riuska kuin ennen. Aina y. nuorekas, vaikka on jo ikääkin. On y. hauskaa, vaikka en pääsisikään elokuviin. Kipu meni ohi y. pian kuin oli tullutkin. Y. varmasti kuin aurinko nousee, y. varmasti se on myös laskeva. Y. hyvä kuin kaunis(kin). Y. varakas kuin talo oli, y. vieraanvarainen se myös oli. Y. pitkää kuin leveääkin, ks. leveä 2.c. On y. hyvä [= samantekevää], tuleeko hän vai ei. Saattaahan joskus muuallakin haltija asua, mutta y. hyvin sattuu [= on yhtä mahdollista], että on poissa AHO. Tarvitsen häntä y. vähän kuin hän minua. Heikin on pysyttävä kotona, ja y. vähän on Leenalla oikeutta lähteä. -- Miekkamiston hakeminen tähän on jokseenkin y. paljon [= samaa, samanveroista] kuin jos hän menee ja laskee pihaan vasikan ALKIO. — *yhtä hyvin kuin* ks. hyvin 4. — *yhtä vähän — kuin (-kaan, -kään)* ks. vähän I.1.b.

yhtä|aikaa *adv.* par. ⌒ t. yhtaikaa. **-aikai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = yhtaikainen. **-haavaa** *adv.* par. ⌒; ks. 2. haava. **-hyvin** *adv.* **1.** par. ⌒; ks. hyvin, vars. 4. **2.** *kans.* (myös ⌒) vieraanvoittoisesti: kumminkin, kuitenkin, yhtä kaikki. | -- ärjäisi pian: "viekäät kakaranne hiiteen!" Yksin jäätyänsä, lausui hän y. taasen hetken päästä: "Jumala siunatkoon sikiötäni kuitenkin!" KIVI. Vaikka minä seisoin suorana niin kuin neuvottiin, niin y. ei tikut ottaneet tulta KAUPPISH.

yhtäi|nen[63] *a. harv.* -syys[65] *omin.* identtinen.

yhtäjaksoi|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* katkeamaton, keskeytymätön, taukoamaton, aukoton, jatkuva, yhtenäinen, yhdenjaksoinen. | Y. tai katkoviiva. Y. ketju, rivi, sarja. Laaja, y. metsäalue. — Y. huuto, puheensorina, haukunta. Y. tykkituli. Tasainen, y. liike. Itsepintainen, y. kuume. Y. pouta, sade. Kuukauden y. loma. Y:sesti jatkuva työ. Olen asunut täällä y:sesti viisi vuotta. Historiallisen kehityksen y:suus.

yhtä|kaikki *adv.* par. ⌒; ks. kaikki 2.a. **-kaikki|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **1.** saman-, yhdentekevä. | Merkityksetön, y. juttu. Oli y. asia, halusiko N.N. tuntea hänet vai ei. Mutisi jotakin y:sta. Koko elämä tuntui y:selta. Ihmiselon turhuus ja y:suus. **2.** henkilöstä: josta jk on samantekevää, välinpitämätön, penseä. | Kuunteli y:sena syrjästä. Ei voinut olla ihan y. tytön suhteen. Y. ilme, katse, olankohautus. Y. suhtautuminen. "Vai niin", tokaisi isäntä y:sesti. Raukea y:suuden tunne.

yhtäkki|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* (myös: yht'-) yhtäkkiä tapahtuva, syntyvä tms., äkillinen. | Y. muutos, pysähdys, mieleenjohtuma. Y. innostus. Y. pakettipostin ruuhka. Y:sesti kohonneet kustannukset.

yhtäkkiä *adv.* (myös: yht'-) aivan äkkiä, silmänräpäyksessä; aivan yllättävästi, aavistamatta. | Jarrutti y. Ravintomäärää on laihdutettaessa vähennettävä asteittain, ei y. Ei maail-

mankatsomustansa voi y. muuttaa. Matkaanlähtö tuli niin y., että puku jäi vaihtamatta.

yhtä|kuin *konj.* par. ⌒; ks. kuin I.3.b. **-lailla** *adv.* par. ⌒; ks. lailla 2. **-lainen**[63] *a.* par. seur. **-läi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* samanlainen. **1.** ominaisuuksiltaan, laadultaan tms. muuttumaton, eri paikoissa, tapauksissa tms. samanlainen. | Palanutta, läpeensä y:stä lantaa. Alue, jonka kasvillisuus on kaikkialla y:stä. — Yleinen ja y. äänioikeus. Osuuskunnan kaikilla jäsenillä on y:set oikeudet. **2.** ominaisuuksiltaan, laadultaan jtak toista vastaava, täysin jnk toisen kaltainen. | Y. veijari kuin veljensä. Jumalan edessä kaikki ovat y:siä. Sotilaita y:sissä puvuissa. Isä ja äiti ovat y:sesti velvolliset huoltamaan lastaan. Kaikkien edut koetettiin ottaa y:sesti huomioon. Sukukielten osoittama y:syys. — *yhtäläiseen* (adv. kans.) yhtenään, alinomaa. | Nikkilä ähki ja puhkuili y:seen PAKK.

yhtäläis|itiöinen *a. kasv.*; *syn.* isosporinen; vrt. erilaisitiöinen. | Y. sanikkainen 'jonka kaikki itiöt ovat samanlaisia ja niistä syntyvät alkeisvarsikot kaksineuvoisia'. **-siipi|nen** *a.* ja *s. el.* vrt. erilaissiipinen. | Y:set 'Homoptera, nivelkärsäisiä hyönteisiä, joiden etusiivetkin ovat kalvomaiset'. **-siitos** *s. biol.* siitos, joka tapahtuu samanlaisten solujen yhtyessä;)(munasiitos. **-siittoinen** *a. biol.* vrt. ed. | Y. kasvi.

yhtäläistyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) = yhtäläistää.

yhtäläisty|ä[1] *pass.v.* < seur. | Koulujen opetusohjelman y:minen.

yhtäläistä|ä[2] *v.* tehdä yhtäläise(mmä)ksi, samanlaistaa. | Neuvoteltiin palkanmaksuperusteiden y:misestä.

yhtäläisyysmerkki *s.*, vars. *mat.* yhtäsuuruutta osoittava merkki, yhtäsuuruusmerkki (=). — *Kuv.* yl. yhtäläisyydestä, samuudesta. | Vuojolan ja Gotlannin väliin on pantu y.

yhtälö[2] *s. mat.* kahden yhtä suureksi merkityn lausekkeen kokonaisuus, ekvaatio; vrt. kaava 4.a. | Identtinen, ehdollinen y. Ensimmäisen, toisen asteen y. Y:n vasen ja oikea puoli. Y:n juuri. Ratkaista y. — *Yhd.* liike-, momenttiy.; tilany.; differentiaaliy.; loppu-, perusy.; epäy. **-oppi** *s.* **-ryhmä** *s.* joukko yhtälöitä, joista yl. vaaditaan haettavaksi niissä esiintyvien tuntemattomien arvot, jotka toteuttavat kaikki ryhmän yhtälöt yhtaikaa. | Lineaarinen y. ratkaistaan matriiseilla.

yhtä|mittaa *adv.* par. ⌒; ks. mitta IV.4. **-mittai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** yhtä mittaa jatkuva, yhtäjaksoinen, keskeytymätön, taukoamaton, alituinen. | Kolme vuotta y:sta sotaa. Viikon y. ryypiskely. Hoiti tointa y:sesti vuosikymmeniä. Lapin sydäntalven y. yö. Y. meteli, puheensorina. Hänen uransa oli y:sta nousua. Ihmisiä solui y:sena virtana. — Joskus paikallisesti. | Y. viljelysalue. - - joka taholla oli y. alankokorpi AHO. **2.** yhtä mittaa toistuva, alinomainen, alituinen. | Y:set hinnanvaihtelut. Sai kuulla y:sia syytöksiä. Vieraita kävi y:sesti. — - - rannikon mutkikas kulku y:sine niemineen ja lahtineen I.LEIVISKÄ. **-myötään** *adv. kans.* par. ⌒; ks. myötään(sä). **-perää** *adv.* par. ⌒; ks. perä 6. **-pitämät|ön** *a.* -tömyys *omin.*)(seur. | Tämä asetus on, ennen annettujen, tämän kanssa y:tömäin kiinnityssääntöjen sijaan, tuleva voimaansa tammikuun 1 päivästä 1869 LK. **-pitäv|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* tekstistä, tiedosta, ilmoituksesta, käsityksestä tms.: samansisältöinen, yhdenmukainen (kuin jk toinen). | Sopimuksia on tehty y. kappale kummallekin osapuolelle. Kansanruno, josta on useita jokseenkin y:iä kirjaanpanoja. Käännöksen ja alkutekstin y:yys. Suomen oikeinkirjoituksen y:yys ääntämyksen kanssa. Kolme silminnäkijää kertoi tapauksesta y:ästi. Käsityksesi ei ole tosiseikkojen kanssa y. Kokemusten y:yys. — *Mat.* Ekvivalentit l. y:ät yhtälöt. **-päätä** *adv.* par. ⌒; ks. 1. pää 8. **-rinnan, -rintaa** *adv.* par. ⌒; ks. rinta VII. **-suuntai|nen** *a. harv.* -sesti *adv.* yhdensuuntainen. | Kaksi y:sta viivaa. Alppipuro hypellen kiveltä kivelle, y:sesti tien kanssa AHO. **-suuri** *a. mat.* yhtä suuri. **-suuruus** *s.* vrt. ed. | Vaikutuksen ja vastavaikutuksen y. **-suuruusmerkki** *s. mat.* = yhtäläisyysmerkki.

yhtääl|lä, -tä, -le *adv.* yhdellä taholla t. suunnalla; vrt. yhtäänne. | Tilan rajana on y. joki. Tuuli kävi y:tä koko yön. — *yhtäällä — toisaalla.* Häärii milloin y., milloin toisaalla. Toinen vartiomies katsoi y:le, toinen toisaalle. Hän y:tä [= toiselta puolen, toisaalta] pelkäsi, toisaalta kunnioitti opettajaansa. Oli turhaan yrittänyt lainaa y:tä jos toisaaltakin 'monelta taholta'. — [Tytön katse] y:tä pyysi nöyrästi tukea ja apua, toisaalta uhmasi SILL.

yhtääl|läpäin, -täpäin -lepäin *adv.* Puut kaadettiin y:lepäin, tyvet tien suuntaan.

yhtään *adv.* (s:sesta ja a:sesta käytöstä ks. yksi I.3) kielt. yhteyksissä: ensinkään, lainkaan, ollenkaan, vähääkään, hiukkaakaan, hitustakaan. | En pelkää, usko y. Älä y. ujostele! Ei osaa y. kirjoittaa. Ei pidä koirista y. Tuskin y. parempi kuin toinen. Onko sinulla y. rahaa? En tiedä asiasta y. mitään. Ei y. surua siitä juonesta enää, poikaset, ei y. KIVI.

yhtäänne *adv.* yhtäälle. | Pyörittää kampea y. Katsoi koko ajan vain y. Tiemme johtivat y. Toiset menivät y., toiset toisaanne. **-päin** *adv.* Y. laossa oleva vilja.

yhy, yhyh [yhy·(h)] *interj. harv.* vahingoniloa tms. ilmaisemassa. | Yhy, jopas pyllähti muori - - ojaan AK. Yhyh! . . . Joko pelkäät! LASSILA.

yhyttä|ä[2*] *v. murt.* yhdyttää.

yhyy [yhӯ·] *interj.* **1.** yllättynyttä t. tyytyväistä oivallusta tms. ilmaisemassa. | Y., minä alan ymmärtää IVALO. Y., sanoi Topi ymmärtäväisesti KIANTO. **2.** itkua, nyyhkytystä kuvaamassa. | Y., valitti Liisa silmät kyynelissä.

yhä [yhä t. yhä'] *adv.* **1.** tekemisestä joka jatkuu t. tilasta joka edelleen vallitsee: edelleen, vielä, jatkuvasti, yhäti. | Kokous jatkui y. Kaupunki laajenee y. Olen y. samaa mieltä. Vauhti y. kiihtyi. — *Harv.* kielt. yhteyksissä. | Kun ei vaaraa y:kään näy, juoksahtaa se [kissa] äänen kuulumatta peremmälle SILL. — *yhä edelleen.* Hän on y. edelleen sairaana. Y. edelleen lakastumaton romaani. — *yhä vielä(kin).* Poika uskoo y. vieläkin joulupukkiin. — *yhä uudelleen, uudestaan* usein toistuvasti, aina uudelleen. | Yritti lannistumatta y. uudelleen, y. uudestaan. Kirja, jonka voi lukea y.

uudestaan ja uudestaan, par. y. uudestaan t. uudestaan ja uudestaan. **2.** komp:iin t. komp:seen ilmaukseen liittyvänä vahvistussanana: aina. | Y. isompi, parempi. Tunnelma kävi y. iloisemmaksi. Y. harvemmin, kauemmin. Y. enemmän ja enemmän, par. y. enemmän t. enemmän ja enemmän. Tie nousi y. ylemmäs. Valtion y. paisuva budjetti. Isäntä istuu pöydän päässä ja häntä lähinnä muu miesväki y. alenevana rivinä AHO.

yhäti *adv.* = ed., vars. 1. | Kulkee y. eteenpäin. Näin he y. täyttävät syntiensä mittaa UT. Y. kiristyvä pakkanen. — Sinä [leivonen] laulaen nousit taivahalle / ja y. ylemmäs ikävöit KOSKENN.

yki|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* vikistä, ynistä. | Koira y:si mielihyvästä. No aivan y:semättä [= nurisematta] minä laittaisin... ja oikein roimat sarkahousut KAUPPISH.

ykkö|nen[63] *s.* **1.** yhden numero (1). | Arabialainen, roomalainen y. Lyijykynällä piirretty y. Oikea veikkausrivi sisälsi kahdeksan y:stä. **2.** yhden numerolla merkitty t. nimitetty henkilö t. esine. | A. kilpaili y:senä. Voimistelijat jaettiin y:siin ja kakkosiin. Konekivääriryhmän tähystäjä eli y. Laukaus osui y:seen. Ajaa [autoa] y:sellä 'ykkösvaihteella'. Juoksija paloi [pesäpallossa] y:selle [= ykköspesälle] pyrkiessään. **3.** paremmuusjärjestyksessä ensimmäinen. | Kuulantyöntäjiemme y. Suomen tärkeimmistä vientimaista on Englanti ollut y. **4.** *mat.* lukujärjestelmän perusyksikkö, jonka paikka (kokonais)luvussa on äärimmäisenä oikealla. | Y:set merkitään y:sten alle, kymmenet kymmenten jne. **5.** *maat.* yksinään syntyneestä karitsasta tms. | Kaksosvuonat kasvavat ainakin yhtä nopeasti kuin y:set.

ykkös|joukkue *s. urh.* seuran tms. paras joukkue. | Y:joukkueen ja kakkosjoukkueen harjoitusottelu. **-karitsa** *s. maat.* ks. ykkönen 5. **-laukau|s** *s. urh.* hirviammunnassa: yksittäislaukaus. | 30 y:ksen hirvikilpailu. **-lu|ku** *s.* ykkösiin kuuluva luku, yksikköluku. | Kymmen- ja y:vut. **-pesä** *s.* pesäpallokentän ensimmäinen pesä. **-vahti** *s. urh.* ykköspesän pesävahti. **-vaihde** *s.* vaihteiston ensimmäinen vaihde, ykkönen. | Niin jyrkkä mäki, että autoilijan on käytettävä y:tta.

y-kromosomi *s. biol.* sukupuolikromosomeista se, joka hedelmöityksessä aiheuttaa munasolun kehittymisen koirasyksilöksi.

yks ks. yksi.

yksey|s[65] *omin.* < yksi;)(moneus. | Y:den ja moneuden kielellinen ilmaiseminen. Kolminaisuusopin vastainen Jumalan y:den korostaminen. Saunan ja pirtin entisaikainen y. 'samuus, identtisyys'. — *Erik.* osista koostuvasta yhtenäisestä kokonaisuudesta. | Sielun ja ruumiin muodostama y. Romaani, jonka aihelmat on sulatettu eheäksi y:deksi.

yksi[31] *perusl.;* yhdessä, yhteen, yhtenä, yhtä, yhtään, yksiin, yksissä, yksin ks. myös erikseen. Nom. äännetään puhek. tav. yks, jota tavataan joskus kirjoitettunakin, vars. a) laskettaessa. | Yks, kaks, kolme, neljä, viis --. | Tahdissa — mars! Yks kaks, yks kaks. b) yhteydessä *yks kaks* äkkiä, siinä samassa; tuossa tuokiossa, käden käänteessä. | Toimitti työnsä yks kaks. Yks kaks tilanne muuttui kokonaan.

I. varsin. lukus:na. **1.** lukumäärästä, merkitään 1, joskus I. **a.** Y. tai useampia. Y. ainoa. Y. ihminen, litra, vuosi. Korkoa 1 %. Yhden hevosen niittokone. Sai kaksi lintua yhdellä laukauksella. Hiihti lopun matkaa yhdellä sauvalla. Yhdet ainoat sukat [= yksi ainoa sukkapari] jalassa. Yhdet sakset. Y:llä markkinoilla. Yhden kerran. Voi yhden kerran [ark. huudahduksena]! Yhteen kertaan maalattu. Työ tehtiin yhdessä päivässä. Munakas paistetaan vain yhdeltä puolelta. Yhdestä puusta koverrettu ruuhi. Talon maat olivat yhtenä kappaleena. Asiasta voitaneen olla vain yhtä mieltä. Arvopuut luetaan y:n puin. Myydä jtak y:n kappalein. Lehmiä oli viisi päätä y:n kappalein lukien. Lankaa, joka ei kestä y:n kerroin. — Herra, meidän Jumalamme, Herra on y. VT. -- ei hyväksynyt parisänkyjä, vaan sanoi, että aviovuoteen on oltava y. ja jakamaton SILL. **b.** sanontoja ja sananparsia. | Ei y. pääskynen kesää tee, ks. pääskynen. Ei sota yhtä miestä kaipaa. Lyödä kaksi kärpästä yhdellä iskulla, ks. isku 1. Hänestä tuli yhdellä iskulla [= äkkiä] upporikas. Y. tie, kaksi asiaa. Jättää, panna kaikki yhden kortin [= mahdollisuuden] varaan. **c.** s:sta käyttöä. | Sellaisia on vain y. tuhannesta. Kymmenen yhtä vastaan. Y. kaikkien ja kaikki yhden puolesta. Y. kerrallaan. On siinä yhden syödä. Y:n lukien [= kappalemäärältään tarkalleen] 15. Lautoja oli vain yhden pituisia. — -- kaikkea, mitä hän suinkin saattoi tarvita tai kaivata, paitsi yhtä: vapautta KOSKENN. Yhtä minä rukoilen Herralta, sitä minä pyydän: että saisin asua Herran huoneessa kaiken elinaikani VT. **d.** numerosta ym. | Kaksikymmentä y. (myös ◡). Kello on y., käy yhtä. Laiva lähtee (kello) yhdeltä. Numero 1. Yhden numero. Kohdassa, taulukossa 1. — *Puhek.* Hyökkääjistä oli [jalkapallo-ottelussa] A. numero y. 'paras'.

2. lukus:n merk. heikentynyt; tav. painoton ja merk:ltään vain vahvistava. **a.** tapahtumisen nopeudesta. | Ajoimme yhdessä hetkessä läpi kaupungin. Väkijoukko hajosi yhdessä vilauksessa. Yhdellä pyyhkäisyllä tilanne muuttui kokonaan toiseksi. **b.** jnk ilmiön t. seikan keskeytyksettömyydestä, loppumattomuudesta, perinpohjaisuudesta, täydellisyydestä tms.: yhtenäinen, keskeytyksetön, pelkkä. | Y. lotina ja lätinä vain kuului, kun vettä tuli aivan taivaan täydeltä. Lautatarha roihusi yhtenä tulimerenä. Koski oli yhtenä ainoana vaahtona. Tapahtumat seurasivat toisiaan yhtenä ryöppynä. Hänen elämänsä on yhtä humua. Äidin kasvot olivat yhtenä hymynä. Kaikki kuuntelivat yhtenä korvana 'äärimmäisen tarkkaavaisesti'. Kirja on alusta loppuun yhtä sekasotkua. Seutu oli kuin yhtä ainoaa ihanaa puutarhaa. — Lapsi makasi yhdessä mykkyrässä. -- kädet, jalat, pää yhtenä keränä KALLAS.

3. kielt. yhteyksissä -kään-liitteisenä (partit:ssa us. lyhentyneenä muodossa *yhtään*), paitsi milloin paino on pääsanalla t. sen muulla

määräyksellä: ainoakaan, kukaan, mikään. | Seutuja, joita y:kään kuolevainen ei ollut nähnyt. Yhdestäkään ikkunasta ei tuika valoa. Myynti ei yhtenäkään vuonna ole vielä ollut näin suuri. -- ei ole ketään, joka tekee sitä, mikä hyvä on, ei yhden yhtäkään VT. Avioparilla ei ollut yhtään lasta. Ei yhtään markkaa taskussa. Senpä tähden ei pidä yhtään eläintä kiusata AHO. — Talossa ei ollut kotona yhtä ristin sielua. [Juopunut] ei yhtä viisasta sanaa virka LEHT. — S:sta käyttöä. | Hän tuntee asian paremmin kuin y:kään. En tunne noista yhtään.

4. *puhek.* joskus toisen lukus:n painottomana määräyksenä suunnilleen: ainakin, hyvinkin. | Kestää kai se työ vielä yhden kolme vuotta. Kyllä semmoisesta hevosesta yhden 100 000 saa maksaa.

II. läheten indef.pron:a. **1.** ilmaisemassa vain ylimalkaan yksilöä jstak ryhmästä; vrt. eräs, muuan. **a.** Metalliteollisuus on kehittynyt yhdeksi teollisuutemme päähaaraksi. Tämä ilmiö on yhtenä osoituksena siitä, että --. — Joskus (painottomana) tarpeettomasti. | N. on y. [par. 0] kaupungin tunnetuimpia juristeja. Avioliiton solmiminen on y. elämän merkkitapauksista [par. on elämän merkkitapauksia]. Yörauha on y. pyhiä asioita SILL. **b.** *s:sesti.* Lukuisista aurinkokunnista meidän aurinkokuntamme on y. Talon pojista on y. nimeltään Risto. Pappi käyttäytyi seurakuntalaisten joukossa kuin olisi ollut y. heistä. Linja-autoliikenteen paisuminen yhdeksi tärkeimpiä liikennemuotoja. — Onni y:llä, kesä kaikilla SL. Voi, mikä pitää y:llä olla vaiva ja risti tässä maailmassa! AHO.

2. eräs, muuan. **a.** sanonnoissa *yhteen aikaan, otteeseen.* Toimi yhteen aikaan liikealallakin. Sairas oli yhteen otteeseen vähän parempana. **b.** muuten yl. †; vrt. IV. | Yhtenä päivänä satutin jalkani. Olin yhden pojan kanssa luistelemassa. -- y. päämies tuli ja kumarsi häntä UTv. — *Puhek. kiert.* Älä viitsi puhua toisille siitä yhdestä asiasta! — Pojalle tuli kiire yhteen paikkaan 'käymälään'. **c.** *puhek.* painottomana väheksymistä osoittavasti. | En minä yhden Mikon kielloista välitä. Kyllä ovat y:ä vätyksiä! -- se on julma raha sekin yhden ikälopun silmästä AHO. Ei siinä tullut yhden Iitan läsnäolo lukuun, kun sahoista oli kysymys SILL.

3. **a.** *yksi — toinen* ks. toinen B.I.3 ja B.II.2, *yksi ja toinen* [yms.] ks. toinen B.II.1. **b.** *ellipt.* Kivellä: Y:kin [= yksi ja toinenkin, monikin] puhkaus siinä [lukemaan opeteltaessa] lasketaan. Tehtiinpä siellä [talkoissa] yhtäkin konstia ja juonta. **c.** Yhdet halusivat hyökätä, toiset peräytyä, kolmannet tuumia asiaa AK. -- kolm' oli linnoa metsässä: / y. puinen, toinen luinen, / kolmansi kivinen linna KAL.

III. *indef.* (us. läheisesti ryhmään I liittyen) sama.

1. jnk muuttumattomuudesta, vaihtumattomuudesta t. keskeytymättömyydestä. **a.** vrt. sama 2.a. | Tuijottaa jatkuvasti yhteen paikkaan. Seisoa yhdessä kohdin, kohti. Asui ikänsä yhdellä paikalla. Tie oli kilometrien pituudelta yhtä suoraa. Sai ropeellisen marjoja y:ltä jalkain sijoilta. Elätti y:ä sikoja seitsemänkin vuotta. — Soittivat koko illan yhtä ja samaa [= aina vain samaa] kappaletta. Y. ja sama henkilö. Aina yhdet ja samat vaatteet yllä. — S:sta käyttöä. | Miettii kaiket päivät, aina vain yhtä ja samaa. Kaikella toiminnallaan hän tarkoitti vain yhtä: valtansa lisäämistä. **b.** vrt. sama 1.c; vars. enemmän tai vähemmän kiinteissä sanonnoissa; merk:stä ja käytöstä ks. tarkemmin ao. pääsanojen kohdalta. | Yhteen jaksoon, kyytiin, menoon, mittaan, painoon, perään. Yhtä kyytiä, menoa, mittaa, painoa, perää, päätä. Yhtä myötään (kans.). Yhdellä istumalla, y:llä istumilla. Elämämme oli yhtä ainoata juhlaa.

2. jstak joka jssak suhteessa on yhteistä kahdelle t. useammalle; vrt. sama 3. | Kaikki ulkorakennukset olivat yhden katon alla. Pikku paketit sitaistiin yhteen nippuun. Omaisuuksien kerääntyminen y:in käsiin. Paljon väkeä yhdessä koossa 'yhdessä, koossa'. Seurue oli kuin yhtä suurta perhettä. Ja kaikessa maassa oli y. kieli ja y. puheenparsi VT. -- y. mieli, y. kieli / Väinön kansan soinnuttaa A.OKSANEN. Pilvet ja usva ovat oikeastaan y. ja sama asia. Laki on y. ja sama kaikille. — Lähinnä samanaikaisuudesta. | Yhtä aikaa. Y:in aikoihin. Yhdellä kertaa, haavaa. Yhtä haavaa. Yhdellä tiellä. Y:n tein. Y:n teoin (lak.). Yhtä matkaa, mukaa (kans.), rintaa. Yhteen matkaan. Y:n matkoin. — Sanontoja, ks. tarkemmin ao. pääsanan kohdalta. | Puhaltaa yhteen hiileen. Vetää yhtä köyttä, nuottaa. Astua yhtä jalkaa. Olla yhtä puolta. Tehdä jtak yhdestä, y:stä puolin. Olla y:ssä leivissä. Nukkua y:ssä lämpimissä. Y:ssä tuumin, neuvoin 'yhteistuumin, yhdessä'. Yhtä luuta vuohen sarvi SL. — Vars. *kans.* ja *puhek.* Äiti ja lapsi söivät yhdeltä lautaselta. Keittivät eri padalla, mutta y:llä tulilla. Kaikki olivat yhtä ikäpolvea. Pekka ja Antti olivat yhden pitäjän miehiä. Y. on ovi sekä köyhille että rikkaille! KIANTO. Kas kuinka ihmiset ja kova sallimus ovat yhdessä juonessa meitä vastaan KIVI. -- ovat yhdessä uskossa isäsi kanssa KATAJA. — S:sta käyttöä. | Mies ja vaimo liittyivät yhdeksi. -- kohta olen yhtä kanssas KIVI.

3. olemukseltaan, laadultaan, sisällykseltään, määrältään tm. jtak toista mainittua t. muuten tiettyä (täysin) vastaava; yhden-, samanlainen; vrt. sama 4. **a.** vars. eräissä melko kiinteissä sanonnoissa; merk:stä ja käytöstä us. tarkemmin ao. pääsanan kohdalla. | Kukin saakoon yhden verran. Veljekset ovat hyvin yhteen näköön. Olla yhtä mieltä jstak asiasta. Olla yhtä poikaa. Huutaa, vastata [jne.] yhteen ääneen, suuhun, yhtä suuta, yhdestä suusta. Y:ssä neuvoin, tuumin. Yhtenä miehenä. Y. lysti! On y. ja sama, teki niin tai näin. Minulle oli yhtä jos minua lyötiin taikka jos minä muita löin PÄIVÄR. Yhtä maata kuin maalarin housut SP. Y:ä pulliaisia he ovat kaikki. Y:ä syntisiä olemme jokainen Herran edessä. Kyllä te olette y:ä raukkoja niin paimenet kuin lampaatkin E.JAAKKOLA. — *yhtä lailla* samalla tavalla, samoin. | Tarinan mukaan seudun kaikki ihmiset

olivat kaljupäisiä, miehet ja naiset yhtä lailla. Yhtä lailla kuin kansalla on oikeus elämään, sillä on oikeus kehittää tuotantoaan. **b.** *yhtä* (s:sesti). Romaani, jossa ihminen tuntuu olevan yhtä luonnon kanssa. Moni luulee, että varakkuus ja elämänonni ovat yhtä. -- filosofi ja runoilija olivat hänen [Nietzschen] yksilöllisyydessään yhtä, olivat erottamattomat KOSKENN. — Hänen vähäinen apunsa oli yhtä tyhjän kanssa 'merkityksetön'. Suurvaltojen sopimus oli käytännössä yhtä tyhjän kanssa. Yhtä [= yhdentekevää, sama], jos järveen olisi [rahat] viskannut AK. — *yhtä kaikki* ks. kaikki 2.a. — *yhtä kuin* ks. kuin A.I.3.c. — *pitää yhtä* a) toimia yksissä tuumin, olla samaa puolta. | Toverukset pitivät kaikessa lujasti yhtä. Jos sinä näet varkaan, niin sinä mielistyt häneen, ja sinä pidät yhtä avionrikkojain kanssa VT. b) olla samansisältöinen, yhdenmukainen (kuin jk toinen), olla yhtäpitävä, vastata sisällykseltään jtak. | Todistajien kertomukset eivät pitäneet yhtä. Perimätieto tuntui pitävän yhtä vanhojen asiakirjojen kanssa.

IV. *vanh., kans.* ja *ark.* (normaalityylissä †) ilman painoa epämääräisenä artikkelina; vrt. II.2.b. | Y. ruusu on kasvanut laaksossa KL. Hänellä on / y. nuori neiti, / jolla on tulipunainen otsaripa / ja kaksi tähtisilmää P.MUSTAPÄÄ. Paavo poikkesi nyt yhteen kahvilaan SILL. On siinäkin y. tyhmeliini! Olet sinäkin yks raukka!

yksi|akselinen *a.* Y. perävaunu, jyrä. — Optisesti y. kide. **-ankkurimuuttaja** *s. sähk.* vaihtovirtaa tasavirraksi t. päinvastoin muuttava samanaikaisesti sekä moottorina että generaattorina toimiva muuttaja, jonka ankkurissa kulkee sekä tasa- että vaihtovirta. **-arvoi|nen** *a.* **1.** *mat.* -sesti *adv.* jolla on vain yksi arvo. | Y. funktio. Y:sesti määritetty komponentti. **2.** *kem.* par. yhdenarvoinen. **-avio** *s.* par. yksiavioisuus. **-avioinen** *a.* jolla samanaikaisesti on vain yksi puoliso, monogaaminen. | Kristinopin mukaan avioliitto on y. — Joutsen, pyy on y. **-avioisuu|s** *s.* Avioliiton muotoja ovat y., monogamia, ja moniavioisuus, polygamia. Elää y:dessä. **-ehtoinen** *a.* Y. päätöslasku 'päätöslasku, jossa funktio riippuu yhdestä argumentista'. **-eminen** *a. kasv.* **-emäksi|nen** *a. kem.* Y:sen hapon molekyylissä on yksi ionisoituva vetyatomi, joten sen molekyyli pystyy neutralisoimaan yhden molekyylin yhdenarvoista emästä. **-haarainen** *a.* Y. taimi, juuri. Y. ankkuri. **-hampainen** *a.* **-hankainen** *a.* Y. vene 'jossa on yksi hankapari'. **-henkinen** *a.* johon kuuluu vain yksi henkilö. | Y. talous. **-heteinen** *a. kasv.* **-huippuinen** *a.* Y. käyrä. Y. todennäköisyysjakautuma. Y. painotus. **-huoneinen** *a.* Y. asumus. **--ikkunainen** *a.* Y. huone.

yksiin *adv.* yhteen. **1.** Joutua, sattua y. [= samaan seuraan] jkn kanssa. [Tapauksia] joita ämmät y. tullessaan pohtivat SILL. Pentillä ja Ritvalla on aikomus mennä y. 'naimisiin'. — Kalankutu ja toukotyöt sattuivat aina y. 'samaan aikaan'. **2.** Maalaiskuntien rajat sattuvat yleensä y. [= yhtenevät] seurakuntien rajojen kanssa. Kuulusteltavien kertomukset eivät lyöneet y. 'eivät pitäneet yhtä'. Eri kokeiden tulokset kävivät hyvin y. Mielipiteet menivät monissa kohdin y. — Saatavat ja maksut kävivät y. 'vastasivat toisiaan'.

yksi|-istuiminen *a.* Keveät y:-istuimiset rattaat. **-jako(is)viljely(s)** *s. maat.* saman viljalajin viljely samalla paikalla ilman kesannointia. **-jaksoinen** *a.* **1.** Yksi- tai useampijaksoinen loma. Y. klassillinen lyseo. Y. pumppu. **2.** par. yhtäjaksoinen. | Rantamaan laajin y. savitasanko I.LEIVISKÄ. **-jalkainen** *a.* Y. invalidi. Y. pöytä. **-johtiminen** *a.* Y. kaapeli. **-johtojärjestelmä** *s. sähk.* **-jonoi|nen** *a.* Y:selle liikenteelle tarkoitetun tien sivuutuspaikat. **-jumalainen** *a.* yhtä jumalaa palveleva, monoteistinen. | Y. uskonto. **-jumalaisuu|s** *s.* monoteismi. **-juontei|nen** *a. kuv. kirjall.* yksiviivainen, -oikoinen, harvapiirteinen, vivahdukseton. | Hänen [Oksasen] runonsa ovat y:sia ja karuja, köyhiä kuvista TARK. **-jäseninen** *a.* Y. tuomioistuin. **-kamarijärjestelmä** *s.* järjestelmä, jonka mukaan kansaneduskunta työskentelee yhtenä osastona l. kamarina;)(kaksikamarijärjestelmä. **-kamarinen** *a.* Y. eduskunta. **-kammioinen** *a.* Y. kanavan sulku. **-kantaan** *adv.* Vastailla y. 'lyhyesti, jurosti, yksivakaisesti'. "En tiedä", sanoi Kalle y., "tehkää, niin kuin tahdotte" AHO. **-kantai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** vastauksesta tms.: lyhyt, juro, yksivakainen. | Y. lausahdus, huomautus. -- vastaukset tipahtelivat juron y:sina LEINONEN. **2.** *kans.* puusta: tyvestään haarautumaton, yhtenä vartena kasvava. | -- piiskattiin [karhun] jälkiä y:sen pihlajan vitsalla ja manattiin PAULAH. **-kantinen** *a.* Y. laiva. **-kappaleinen** *a.* yhtä kappaletta oleva. | Y. valuesine. **-kerroksinen** *a.* Y. rakennus. **-kesäinen** *a.* Y. vasikka, kuusentaimi. **-kieli|nen** *a.* -syys *omin.* **1.** vain yhtä kieltä puhuva; jossa puhutaan t. käytetään vain yhtä kieltä. | Y. henkilö, asujaimisto. — Y. kunta, valtio. Y. sanakirja. **2.** jossa on yksi kieli. | Y. jousisoitin. **-kierteinen** *a.* Y. ruuvi. **-kiskoinen** *a.* Y. rautatie, ilmarata.

yksikki[6]*, **-vekseli** *s. liik. harv.* soolavekseli.

yksik|kö[2]* *s.* **1.** mitta, johon suuretta (esim. pituutta, lämpöä, aikaa, kulutusta) mitattaessa suureen arvoa verrataan; mitta(yksikkö). | Mittajärjestelmiin kuuluu ns. perusy. ja siitä johdettuja y:öitä. Metri pituuden y:könä. Sähkövirran voimakkuuden y. on ampeeri. Tehon, mekaanisen työn y. Sähkömagneettiset y:öt. Ångströmin y. — Kulutustutkimuksissa lasketaan aikuinen mies yhdeksi [kulutus]y:öksi. Kylätien käyttäjät joutuvat osallistumaan tien hoitoon sen mukaan, kuin heille tien käytön perusteella on määrätty y:öitä. — *Yhd.* aika-, kiihtyvyys-, kulma-, lämpö-, massa-, nopeus-, paino-, pinta-ala-, pituus-, röntgen-, sähkö-, teho-, tilavuus-, valo-, varaus-, vastus-, voimay.; raha-, veroy.; tiey.; hiilihydraatti-, nauta-, ravintoarvo-, rehuy.; lasku-, mittay.; kulutus-, liikenne-, matka-, valaistus-, uittoy.; tariffiy.; perusy.; kymmeny.; imaginaariy. **2. a.** *sot.* prikaatia pienempi, samaa aselajia oleva sotajaotuksen mukainen joukko. | Y:köjä ovat esim. rykmentti, pataljoona, komppania ja joukkue. Operatiivinen, taktillinen y. Y:ön päällikkö, komentaja. Lomalaisia palaamassa

y:köönsä. — *Yhd.* jalkaväki-, lento-, panssari-, tykistöy.; harjoitus-, koulutus-, reservi-, sotatoimi-, taistelu-, tuliy.; joukko-, vihollisy.; ala-, perusy. **b.** muusta (jhk jaotukseen kuuluvasta) kokonaisuudesta. | Sana on puheen pienin itsenäinen y. - - asutuksia, jotka ilmeisesti olivat vain hallinnollisia y:köjä, seutukyliä, mutta eivät talouskokonaisuuksia E.JUTIKKALA. [Papualainen provinssi ja Pohjois-Australia] muodostavat yhtenäisen eläinmaantieteellisen y:ön IT. Yrittäjä voi olla henkilö tai oikeudellinen y. — *Yhd.* kiinteistö-, kilpailu-, maatalous-, perintö-, rytmi-, talous-, tuotanto-, tutkimusy. **3.** *kiel.* luku, joka ilmaisee, että olioita t. toimivia persoonia on yksi, singulaari; joskus: yksikkömuoto. | Sanaa *sakset* ei käytetä y:össä. Y:ön nominatiivi, inessiivi. Y:ön 2. persoona. Sano muotoa *airuille* vastaava y. **4.** yhden melottava kanootti. — *Yhd.* kajakki-, kanadalaisy.

yksikkö|arvo *s.* (mitta)yksikön arvo. | Kokonaisarvo on yhtä suuri kuin y. kerrottuna lukumäärällä. Jaloja metalleja voi paloitella mielin määrin y:arvon siitä muuttumatta. **-hin|ta** *s.* vrt. ed. | Sähkövirran y:tana on hinta kilowattitunnilta. Vientitavarain keskimääräiset y:-nat. Osakkeiden, ulkomaan rahan tms. kurssi eli kulloinkin käypä y.

-yksikköinen[63] *poss.a.* Viisi-, 7-y.

yksikkö|kustannus *s.*, *tav.* *mon.* Y:kustannukset eli kaikki tuoteyksikköä kohti tulevat kustannukset. **-lu|ku** *s.* **1.** yksikköjen lukumäärä. | Kylätien kunnossapitorasitus määräytyy kullekin osakkaalle kuuluvan y:vun perusteella. Merivoimien y. **2.** (mitta)yksikkönä käytetty luku. | Urakkahinnoittelussa käytetyt y:vut. **3.** kymmenjärjestelmän luvuista: ykkösiin kuuluva luku, ykkösluku. | Yksikkö-, kymmen- ja sataluvut. Yhdistettyjen lukusanain muodostuksessa on nykyisin tavallisinta, että kymmenluku pannaan edelle ja y. jälkeen, esim. kaksikymmentäviisi. **-maksu** *s.* yksikköä kohti tuleva maksu. | Puhelintariffin y. **-mitta** *s.* yksikkönä käytetty mitta(luku). | Suomen lipun mittasuhteet ovat: korkeus 11 ja pituus 18 y:a. **-muo|to** *s.* *kiel.* Nominien, verbien y:dot. **-muotoinen** *a.* *kiel.* Y. sana. **-määrä** *s.* **1.** yksikön määrä t. paljous. | Aineen tehollinen lämpöarvo vastaa sitä kaloreina ilmaistua lämpömäärää, joka syntyy, kun y. ainetta palaa täydellisesti. **2.** yksiköiden lukumäärä. | Kullekin osakkaalle kuuluva tieyksiköiden y. **-napa** *s.* *fys.* Magneettinen y. **-paino** *s.* **1.** yhden yksikön paino. | Eri puulajien y. **2.** yksikkönä käytetty paino. | Rahtimaksu laskettiin y:jen perusteella jokaisen alkavan 20 kg:n mukaan. **-palkka** *s.* joko työaikaa tai työsuoritusta yksikkönä käyttäen maksettu palkka. **-tulli** *s.* yksikköä kohti tuleva tulli. | Nimike, jonka y. on 63 markkaa kilolta. **-tuotanto** *s.* vrt. joukko-, sarjatuotanto. **-varaus** *s.* *fys.* **-vartalo** *s.* *kiel.* Karitiivijohdin liittyy substantiivien sekä yksikkö- että monikkovartaloon. **-vero** *s.* vero, jossa kultakin veroyksiköltä menevä veromäärä on ennakolta säädetty;)(jakovero. | Valtion tulo- ja omaisuusvero on y. **-ympyrä** *s.* *mat.* *fys.* ympyrä, jonka säde on käytetyn mittayksikön pituinen.

yksi|korvainen *a.* Kiulu on y. astia. — *S:sesti leik.* yöastiasta. **-koti|nen** *a.* *kasv.* kasvista, jonka kukat ovat yksineuvoiset, hede- ja emikukat samassa yksilössä. | Koivu ja mänty ovat y:sia kasveja.

yksikse|(en *adv.* yksin(ään), itsekseen. **1.** ilman muiden läsnäoloa, ilman seuraa, erossa muista. | Asua y. Lähdin y:ni elokuviin. Oliko sinulla ikävä y:si? Y., muista erillään oleva talo. — Lapset jäivät kotiin y. 'ilman kaitsijaa'. **2.** ilman muiden apua t. myötävaikutusta, omin päin, omin neuvoin. | Opiskella voi sekä koulussa että y. — Jättää uuni y. palamaan. Talveksi y. [= asumattomaksi, tyhjille] jäävä kesähuvila.

yksi|kukkainen *a.* Y. vanakasvi, tähkylä. — Y. talvikki eli tähtitalvikki. **-kuntai|nen** *a.* *kasv.* Y. hetiö 'jonka heteiden palhot ovat yhdessä kimpussa'. — *S:sesti.* Y:set 'Linnén kasviluokka Monadelphia'. **-kuukautinen** *a.* yhden kuukauden ikäinen; yhden kuukauden pituinen. | Y. pienokainen. Y. kurssi. **-kyttyräinen** *a.* Dromedaari eli y. kameli. **-kärkinen** *a.* **-käsittei|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* vain yhdellä tavalla käsitettävissä oleva, yksiselitteinen, -ymmärteinen;)(monikäsitteinen. | Täsmällinen ja y. termi. Y. signaali. — *Mat.* Y. funktio 'joka kullakin muuttujan arvolla t. arvokombinaatiolla saa vain yhden arvon'. **-käti|nen** *a.* -sesti *adv.* Y. mies. Y. [= yhdellä kädellä käytettävä] käsisaha. Soittaa rimputtaa pianoa y:sesti.

yksiköittäin *adv.* yksikköinä, yksikköjen mukaan, yksikkö yksiköltä. | Pataljoona järjestäytyi paraatiin y.

yksikölli|nen[63] *a.* *kiel.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* yksikössä oleva, yksikkömuotoinen, yksikköä ilmaiseva, singulaarinen. | Y. muoto. Sana, jota aina käytetään y:senä.

yksi|laatuinen *a.* vain yhtä laatua oleva, vain yhden laadun käsittävä; vrt. yhdenlaatuinen. | Mitä y:laatuisempaa ravintoa eläin käyttää, sitä enemmän eläin saa ponnistella sitä löytääkseen. — Tav. *mat.* Kaksilaatuisen luvun muuntaminen y:laatuiseksi. **-lahkei|nen** *a.*, tav. *s:sesti leik.* naisesta. | Se on y:sten puheita. **-laivainen** *a.* Y. kirkko. **-lankainen** *a.* Y. puhelinlinja. Kudeneulos, y. neulos. Y. [= yhdellä langalla ompeleva] ompelukone. — *Fys.* unifilaari(nen), yksisäikeinen. | Y. ripustus. **-lappeinen** *a.* Pulpettikatto on y. viistokatto. **-lapsijärjestelmä** *s.* vrt. kaksilapsijärjestelmä. **-lapsinen** *a.* Y. perhe. **-lehtinen** *a.* Y. emiö. Y. painotuote. **-leukainen** *a.* Y. nuotan povi.

1. **yksilevyinen** *a.* Y. lamellikytkin.

2. **yksilevyinen** *a.*, vars. *kut.* vrt. kaksilevyinen. | Y. kangas.

yksi|lokeroinen *a.* Y. kukkaro. Y. siemenkota. Nilviäisen y. sydän. **-luokkainen** *a.* Y. koulu.

yksilö[2] *s.* **1.** jhk ryhmään, lajiin tm. kokonaisuuteen kuuluva olio omana itsenäisenä kokonaisuutena, individi. | Y. ja laji. Y. ryhmänsä jäsenenä. Sikiö on monisoluisten eläinten munasolusta kehittymässä oleva uusi y. Yksisoluisen eläimen jakautuessa syntyy kaksi eri olentoa, kaksi y:ä. Rodun eri y:t saattavat ominaisuuksiltaan paljonkin poiketa toisistaan. — Melko

harv. elottomista esineistä. | Saaret ovat kaikkein selvärajaisimpia maantieteellisiä y:itä. Fasadi, jossa eri kerrokset erottuvat itsenäisinä taiteellisina y:inä. Kiinteistö on tietty konkreettinen, nimellä ja maarekisterinumerolla merkitty kiinteistöy. — *Erik.* **a.** yksityinen henkilö, us. vars. kollektiiviseksi massaksi, laumaksi käsitetyn ihmisryhmän vastakohtana ja korostaen hänen erikoislaatuaan t. -asemaansa, itsenäisyyttään tms. | Y. ja yhteiskunta. Erillisenä y:nä tavallinen kansalainen on valtiollisesti jokseenkin merkityksetön. Y. ympäristönsä, yhteisönsä tuotteena. Suomalaiset kansana ja y:inä. Opettajan tulisi käsitellä oppilaitaan y:inä eikä massana. Y. eli spartalaisten mielestä vain yhteisöä varten. Entisten kuriin totutettujen ratsuväkiosastojen tilalle tulivat y:inä taistelevat ritarit. Romaani, jonka henkilöt ovat pikemminkin tyyppejä kuin y:itä. Ihmiskunnan historia on melkoisessa määrin y:iden, persoonallisuuksien, toiminnan historiaa. Vanhanaikainen kristillinen menetelmä kasvatti nöyrää laumaa, herramoraali voimakkaita y:itä HEPOR. — *Kuv.* Oikean purjehtijan mielestä jokainen purjevene on y., jolla on omat hyvät puolensa ja oikkunsa. — *Yhd.* ihmisy. **b.** jhk lajiin tms. kuuluva luonnontieteellinen olio, vars. eläin t. kasvi, eksemplaari. | 20 y:n lintuparvi. Sammakkolaji, jonka suurimmat y:t ovat 17 cm pitkiä. Vuorijalavaa kasvaa Keski-Suomessa luonnonvaraisena vain jokunen y. Sieniä poimittaessa on valittava nuoria ja terveitä y:itä. Toista tuhatta y:ä ja lähes 700 lajia käsittävä hyönteiskokoelma. — *Yhd.* eläin-, kasviy.; koiras-, naarasy.; ahven-, hyönteis-, kettuy.; koivu-, mänty-, puuy. **c.** *min.* Kun tahdotaan korostaa kiteen kaikkien osien yhteenkuuluvuutta, on tapana nimittää kidettä y:ksi. — *Yhd.* kidey. **d.** *yhd.* Kansay.; koe-, malli-, valioy. **2.** filateliassa: yksi irrallinen postimerkki. | Punaisen Ristin merkkejä y:inä, kaksiloina ja nelilöinä.

yksilö|ase *s. sot.* Kivääri jalkaväen y:aseena. Pikakivääri sitoo toimintaansa useampia miehiä eikä näin ollen ole y. **-esine** *s. lak.* yksilöity, määräesine, joka ei ole korvattavissa muulla esineellä;)(lajiesine. | Y:en lahja.

yksilöi|dä[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* yksilöistää, yksilöittää, yksilöllistää, individuaalistaa, individualisoida. **1.** ilmaista, esittää, kuvata, luonnehtia [tms.] jk yksilöllisten erikoispiirteiden ja tunnusmerkkien puolesta niin tarkoin, että sen voi erottaa kaikista muista. | Kanne on jo haasteessa y:tävä, ts. ilmaistava niin tarkoin, että se voidaan erottaa jokaisesta muusta kanteesta. Kauppakirjassa on kiinteistö y:tävä ilmaisemalla kiinteistön virallinen nimi ja maarekisterinumero. Puutavaran hankintasopimuksessa myyjä ei myy tiettyjä, y:tyjä puita, vaan velvoittautuu hankkimaan mistä hyvänsä. Rikosteknikko voi ammutun patruunan hylsyn perusteella y. ampuma-aseen. Kiven taide on selvästi y:nyt Jukolan veljessarjan eri jäsenet. **2.** sovittaa, mukauttaa jnk yksilöllisiä erikoispiirteitä t. -vaatimuksia vastaavaksi, tehdä yksilölliseksi, yksilökohtaiseksi, (vain) jhk yksityistapaukseen sopivaksi. | Y:ty, kunkin oppilaan edellytykset ja taipumukset huomioon ottava opetustapa. Y:ty, yksityisen potilaan tilan mukaan sovitettu hoito. Y:ty, vaatturin tekemä puku. Y:ty [)(avoin] valtakirja. **3.** *harv.* eritellä, spesifioida. | Y:ty lasku.

-yksilöi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Harva-, niukka-, runsasy.; viisi-, 10-y.

yksilöisty|ä[1] *pass.v.* = yksilöityä. | Voimakkaasti y:nyt persoonallisuus, joka eroaa jyrkästi ihmisten enemmistöstä.

yksilöistä|ä[2] *v.* = yksilöidä. | [Kirjailija] on y:nyt henkilöitään heidän puhumansa kielenkin perusteella. Y:vä ihmiskuvaus. — Y:vä potilaiden hoitotapa.

yksilöittäin *adv.* yksilöinä, yksilö kerrallaan, yksilöiden mukaan, yksilö yksilöltä. | Käsitellä potilaitaan y. Pukujen väri vaihtelee y. — Y. ja kenties murteittainkin tavattava ääntämys.

yksilöittäi|nen[63] *a.* yksilöittäin tapahtuva, esiintyvä tms., yksilökohtainen, yksilöllinen. | Y. opetus. Koirien y:set koon ja värin vaihtelut.

yksilöittä|ä[2*] *v.* = yksilöidä. | Taiteilija pyrkii y:mään kuvaamansa henkilöt, antamaan niille erikoisia, tunnusmerkillisiä piirteitä.

yksilöity|ä[1*] *pass.v.* (< yksilöidä) yksilöistyä, yksilöllistyä, individuaalistua. **1.** kehittyä t. muodostua omapiirteiseksi, muista eroavaksi yksilöksi, saada yksilölliset erikoispiirteet t. tunnusmerkit. | Selvästi y:nyt persoonallisuus. Kuinka nyt ihmishenki syntyy, kuinka ääretön tajunta y:y? AK. Sanaryhmä, joka on saanut selvästi y:neen funktion. **2.** kehittyä t. mukautua jnk yksilöllisiä erikoispiirteitä t. -vaatimuksia vastaavaksi, tulla yksilölliseksi, yksilökohtaiseksi. | Kasvatuksen tekniikan kehitys merkitsee kasvatuksen y:mistä, sen yhä hienompaa mukautumista konkreettiseen yksilöön.

yksilö|joukko *s.* Olemassaolotaistelu johtaa alkuaan samanlaisten y:joukkojen erilaistumiseen. **-kehitys** *s.* par. yksilönkehitys. **-ko|e** *s.* Älykkyydenmittauksessa käytetyt joukko- ja y:keet. **-kohtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = yksilöllinen 1. *(a.)* Koirien yhteiset ja y:set ominaisuudet. Yleiset ja y:set edut. Jkn y:sta omaisuutta oleva esine. *(b.)* Y. opetus. Yleinen ja y. hygienia. Kotieläinten y. hoito. Emakoita ruokitaan imettämisaikana y:sesti. — Y:sesti määritetty, tarkoin tietty esine ja lajiesine. **-köyhä** *a.* → harva-, niukkayksilöinen.

yksilölli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* individuaalinen, (ihmisestä:) persoonallinen. **1.** yksilö-, oma-, henkilö-, mieskohtainen; us.)(yleinen. **a.** (vain t. nimenomaisesti) jllek määräyksilölle kuuluva t. ominainen; us. = yksityinen. | Y:set ominaisuudet. Oppilaiden y:set taipumukset. Kotieläimen y. jalostusarvo. Kaikkien rotujen piirissä on y:siä eroja. Suokukkojen väri vaihtelee y:sesti paljonkin. Y. poikkeavuus. Yleiset ja y:set oikeudet. Kollektiiviset ja y:set tarpeet. Ylityökorvauksena maksettiin kaikille sama tuntimaksu työntekijän y:sestä palkasta riippumatta. Lautakunta, jonka jäsenillä ei ole y:stä ääntä. Unentarve on hyvin y. Y:set tavat, tottumukset. Kunkin y:sen maun mukaan. Esilaulaja saattoi y:sesti muunnella

sävelmän kulkua. Tämä on minun puhtaasti y. [= henkilökohtainen, subjektiivinen] kantani. [Manninen] on ollut y:sten mielialojen ja ajatusten tulkki eikä joukkotunteiden ja yleisaatteiden TARK. Lähitaistelu vaatii y:stä valmiutta ja harkintaa. Y:set eli persoonalliset hyveet tarkoittavat yksilön oman itsensä kehitystä, yhteiskunnalliset eli sosiaaliset hyveet johtavat yksilön palvelemaan yhteisöä. Luonnontieteelliset käsitteet voivat yleisen ohella ilmaista y:stä. — *Tal.* Hyödykkeen y. eli subjektiivinen arvo. Y. eli subjektiivinen tilannehyöty eli hyöty, joka jostakin hyödykkeestä on määrähenkilölle. **b.** vain t. nimenomaisesti jhk määräyksilöön kohdistuva (ja sen erikoislaadun, -vaatimukset tms. huomioon ottava), yksilöittäinen. | Y. opetus ja massaopetus. Potilaiden y. käsittely. Y. ja yleinen hygienia. Valmiit tuotteet joutuvat ennen luovutusta perusteelliseen ja y:seen tarkastukseen. Hysteerisiä on kohdeltava y:sesti, kutakin luonteen ja olosuhteiden mukaan omalla tavallaan. **2.** muista (saman lajin tms.) yksilöistä (omaksi yksilökseen) erottuva t. poikkeava; omailmeinen, -leimainen, -piirteinen; joskus)(standardi-, tyyppi-. | Selvästi, jyrkästi y. persoonallisuus, luonne. Romaani, jonka henkilöt eivät kohoa y:siksi, selväpiirteisiksi hahmoiksi, vaan jäävät tyypeiksi. Olla y. pukeutumisessaan, käyttäytymisessään. Itsenäinen, y. ajatustapa. Perin y. käsitys. Pyrkiä y:seen tyyliin, sanontaan. Hänen makunsa on erittäin y. Tyylikäs ja y. hattu. Tilauspuku on aina y:sempi kuin valmiina ostettu. Y:senä ateljeetyönä valmistettu takki. Y., suorastaan erikoinen huoneensisustus. Jokainen timantti on jossain määrin y. Aitta on talonpoikaistalon rakennuksista y:sin. Kansanruno on y. sillä tavoin, että sillä on yksi ensimmäinen, vaikka tuntematon tekijänsä. Pukeutua y:sesti. Erittäin y:sesti somistettu näyteikkuna. Korostaa y:syyttään erikoisilla vaatteilla. A. oli y:syydestään huolimatta aikansa lapsi. Rakennuksen uusiminen on samalla valitettavasti hävittänyt sen y:syyden. — *Harv.* Kohdella alaisiaan y:syyksinä 'yksilöinä, persoonallisuuksina'.

yksilöllistyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) par. yksilöllistää.

yksilöllisty|ä[2] *pass.v.* = yksilöityä. | Ihmisen y:minen persoonallisuudeksi.

yksilöllist|ää[2] *v.* = yksilöidä. | Romaani, jonka henkilöt kirjailija on taitavasti y:änyt. Y:ävä attribuutti. — Sairaala, jossa potilaat saavat y:ettyä hoitoa.

yksilöllisyys|oppi *s.* individualismi. **-periaat|e** *s.* Y:teeseen perustuva kasvatusopillinen suunta.

yksilö|luku *s.* Sukupuutto uhkaa eliölajia, jos sen y:luvun väheneminen jatkuvasti on luontaista lisääntymistä suurempi. **-määrä** *s.* Y:ltään suuri lintujen muuttoparvi.

yksilön|kehitys *s. biol.* yksilön kehitys munasolusta täysikasvuiseksi, ontogenia;)(suvunkehitys. **-kehitysoppi** *s. biol.* **-nim|i** *s.* Konkreettiset substantiivit ovat joko y:iä, ryhmännimiä tai aineennimiä. — Patronyymi mainitaan yleensä y:en, so. etu- t. ristimänimen yhteydessä.

yksilön|palvonta *s.* = henkilönpalvonta (täyd.). **-vapaus** *s.* tav. ^.

yksilö|peli *s. urh.* [Jalkapallojoukkuen] pelaajat unohtivat ottelussa yhteispelin ja harrastivat liiaksi y:peliä. **-psykologia** *s.* psykologian haara, joka tutkii yksilön käyttäytymistä ja toimintaa erillisenä yksilönä; vrt. joukkopsykologia. **-psykologinen** *a.* Y. ilmiö. **-rikas** *a.* → runsas-, moniyksilöinen. **-rikkaus** *s.* Hyönteislajien y. on usein hämmästyttävä. **-runsas** *a.* → runsas-, moniyksilöinen. **-runsaus** *s.* Kasvilajien, hyönteisten y. **-ryhmä** *s.* Rotu on suuri toistensa kaltaisten yksilöiden muodostama y. **-uuni** *s.* uuni, jolla lämmitetään vain yhtä huonetta; vrt. ryhmäuuni. **-vakuutus** *s.* Karjaa vakuutettaessa käytetään joko joukko- tai y:ta. **-valinta** *s.*, vars. *maat.* linja-, pedigreevalinta; vrt. joukkovalinta.

yksi|mastoinen *a.* Y. purjealus. **-metallikanta** *s. tal.* yhteen metalliin (kultaan t. hopeaan) perustuva rahajärjestelmä, monometallismi. **-metalli|nen** *a.* **1.** *tal.* monometallinen. | Y. rahakanta. **2.** Y:sten rikasteiden metallurginen käsittely. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** henkilöistä: yhtä, samaa mieltä oleva; päätöksestä tms.: josta molemmat t. kaikki ovat samaa mieltä, jonka suhteen kumpikaan t. kukaan ei ole eriävällä kannalla; yksituumainen; vrt. samanmielinen. | Lautakunnan jäsenet olivat asiasta y:siä. Kaikki asiantuntijat ovat y:siä siitä, että - -. Y. joukko, kansa. Y. päätös, vaali, hyväksyminen. Y. käsityksemme on, että - -. Romaani sai arvostelijain y:sen kiitoksen 'kaikki arvostelijat kiittivät romaania'. Kokouksen puheenjohtajaksi valittiin y:sesti N.N. Päästä y:syyteen jssak riitakysymyksessä. Varsin suuri y:syys vallitsee nykyään siitä, että virukset ovat elollisia olioita. Y:syys on voimaa SL. **2.** *kans.* yksissä tuumin toimiva, tapahtuva tms., yksituumainen. | Ennen tynnyrin kirppuja varjelee, ennen kuin kaksi y:stä SL. Karatkaat kiinni häneen kaikki y:sesti KIVI. **-mittai|nen** *a.* yhtä kappaletta oleva; yhtenäinen, jatkokseton. | Y. masto, köysi. Suojapuku on tavallisesti y. Lautakaton lautojen on ulotuttava y:sina harjalta räystäälle. **-moottorinen** *a.* Y. lentokone.

yksin *adv.* Merk.-ryhmien raja ei aina ole selvä.

I. yksinään. **1.** v:n ohella: yksikseen, itsekseen. **a.** ilman muiden läsnä- t. mukanaoloa, ilman seuraa, erillään muista. | Koko muu perhe oli elokuvissa, minä istuin y. kotona. Ellen saa seuraa, menen y. Nuoren naisen ei ennen aikaan sopinut matkustaa y. Tapasin hänet kerrankin aivan y. Asua, elää y. Vuokrasi y. [= vain itselleen] koko talon. — Sekä y. että ryhmiin istutettavaksi sopiva kasvi. Keskellä aukiota y. kasvava puu. Perunakohokkaan voi tarjota y. tai liharuokien kanssa. Tämä kirja ei y. riitä oppikirjaksi. Y. [= ilman muita aineita, sekoittamattomana] maalin päälle siveltynä pellavaöljy kuortuu ja halkeilee. Sementtiä ei yleensä käytetä y., vaan hiekan kanssa sekoitettuna. Onnettomuus tulee harvoin y. — Myös useista: ilman vieraiden, sivullisten, hoitajan, huoltajan tms. läsnäoloa, muiden häiritsemättä, omassa seurassaan, omissa oloissaan, hoteis-

saan, omiin oloihinsa, hoteisiinsa. | Ole hyvä ja jätä meidät y. Lopultakin vieraat lähtivät ja saimme olla y. Vanhemmat menivät kylään ja lapset jäivät y. kotiin. Hyvä paimen ei koskaan jätä lampaitaan y. **b.** vailla omaisia, ystäviä, hengenheimolaisia tm. läheistä, uskottua tms. henkilöä. | Vanhempien kuoltua A. jäi aivan y. Tunsi olevansa ypö y. maailmassa. Y. oot sinä, ihminen, kaiken keskellä y. KOSKENN. — Vaimo jäi puolison kuoleman jälkeen tyttärineen y. Y. outojen parissa. **c.** ilman muiden apua t. myötävaikutusta, omin päin, omin neuvoin, omin avuin. | Osaan kyllä y:kin perille. Hän saa y. enemmän aikaan kuin kaikki muut yhdessä. Äiti joutui y. huolehtimaan perheen toimeentulosta. Poikien y. tekemä kanootti. En jaksa y. nostaa näin painavaa säkkiä, tulisitko avuksi. Söi y. kaikki herkut. Lukkari sai laulaa y. koko virren. Soolo on y. esitettävä musiikkiesitys. Y. opiskellut henkilö. Kuntien y., ilman valtionapua, kustannettavat koulumenot. Koettaa selviytyä y. vaikeuksistaan. Talvisodassa Suomi joutui taistelemaan y. - - Volmari, se Santran vanhin, aikaisemmin y. saatu [= avioton] poika SILL. Vene solui y. virtaa alas. Viemäri ei y. jaksanut vetää kaikkea tulvavettä. **d.** vrt. 2. | A:n kuoltua B. jäi y. [= ainoana] edustamaan vanhaa koulukuntaa. Eläinlaji, joka y. [= ainoana] on jäljellä aikoinaan runsaslajisesta suvusta. Y. vallitsevana oleva kasvilaji.

2. tav. nominin t. adv:n ohella ilmaisemassa rajoitusta: yksistään, yksinomaan, pelkästään. **a.** ainoastaan, vain. | Minä y. (t. y. minä) tunnen salaisuuden. Hän y. (t. y. hän) on syyllinen. En minä sinua y. (t. y. sinua) moiti, muissakin on vikansa. Valtiolla y. on oikeus harjoittaa alkoholinmyyntiä. Herra y. voi meitä auttaa. On toki kello muillakin eikä y. sinulla. Puhui niin kauniisti kuin y. hän osaa. Harrastus y. ei riitä, vaan tarvitaan lisäksi taitoa. Taivaassa, siellä y. vallitsee täydellisyys. Sinä y. olet pyhä, / Sinä y. olet Herra VK. Meidän tulee yli kaiken peljätä ja rakastaa Jumalaa ja y. häneen turvata KATEK. Lauri y. ei liittynyt tuohon hummaukseen KIVI. - - suri sitä y., ettei hänkin / maannut mullan alla muiden kanssa KOSKENN. [Tervehdykseen] vaivautui jo suutarikin vastaamaan, ei y. piika NUOLIV. — *ei yksin — vaan myös* adversatiivisena rinnastuskonj:na: ei ainoastaan — vaan myös. | Ei y. hän, vaan monet muutkin. Tuntoa ei painanut y. tämä rikos, vaan myös aikaisemmat. Ei y. meillä, vaan muuallakin. Ei y. laiskotellut, vaan sentään opiskelikin. **b.** painottomana ilmaisemassa, että kysymyksessä on vain yksi monista; us. = jo. | Y. Helsingissä sattui yli tuhat sairastumistapausta. Y. viime kuussa hukkui toistakymmentä henkeä. Sairaalle voi jo y. lepo tehdä ihmeitä. Y. kunnollinen liesikin säästäisi paljon aikaa. Asia on tärkeä y. senkin vuoksi, että - -.

II. painottomana, us. kopulatiivikonj:ta läheten: jopa, vieläpä. | Kangaspuut alkavat olla harvinaisia y(:pä) maaseudullakin. Y:pä silmäripsetkin olivat jäässä. Asiaa on levitelty y. ulkomaillekin. Y. talonpojatkin pukeutuivat verkaan. Y. sellaisen ajatteleminenkin on vaarallista. Tarkasti joka paikan, y. uuninpäällystänkin. Sinutteli kaikkia, y. rovastiakin. Norja on kaunis maa, y. syksylläkin. Miina häntä rakasti, rakasti tukkaa ja käsiä, y. tuota arpeakin TALVIO.

yksi|naarainen *a.* -naaraisuus *omin.* Y. [= monogyyninen] eläin. **-napainen** *a. sähk.* Y. kytkin. **-nappirivinen** *a.* Y. takki.

yksin|edustaja *s. liik.* Ranskalainen toiminimi etsii tuotteittensa y:edustajaa Suomea varten [ilm.]. **-edustus** *s.* vrt. ed. **-eläj|ä** *s.* (myös ⌒) yksinään eläjä. | Y:ille [= yksinäisille henkilöille] ja lapsettomille pariskunnille tarkoitettu huoneisto. — Petoeläimet ovat usein y:iä.

yksineuvoi|nen *a. biol.* -suus *omin.* jossa (samassa yksilössä, *kasv.* kukassa) on vain joko uros- tai naaraspuolisia sukupuolielimiä. | Y. kukka. Useimmat eläimet ovat y:sia.

yksinhallitsija *s.*

yksi|nieluinen *a.* Y. rysä, merta. **-nivelinen** *a.* Hyönteinen, jonka takaruumis on y. Y. kaarisilta.

yksinkerroin *adv.* par. ⌒.

yksinkertai|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Merk.-ryhmät eivät aina tarkkarajaisia.

I. us. = yhdenkertainen. **1.** yksin kerroin oleva; jossa jtak on vain yksi kerros, rivi tms.; jossa on vain yksi osa t. kunkinlaisia osia vain yksi; joka ei ole moniosainen. | Kova y. frakkipaidan kaulus. Takin y. vuori. Kesähuvilaan riittävät y:set ikkunat. Ohut, y. lautaseinä. Y:sella viivalla on merkitty maantiet, kaksoisviivalla rautatiet. Y:sta [= yksisäikeistä] tai kerrattua lankaa. Y. [= yksijohtiminen] puhelinjohto. Y. silmukalle kierretty hehkulanka. Y. jalussolmu, köytös. Y. ja kaksinkertainen v-kirjain. Y:sia ja kaksoiskortteja. Y. vaihde 'jossa on vain yksi kielipari'. Pyörien luvun mukaan puhutaan y:sista, kaksinkertaisista ym. väkipyöristä. Y. [= yhden hammaspyöräparin muodostama] hammasvälitys. Kankaiden saumat voivat olla y:sia, yhdistettyjä tai erikoissaumoja. Y. [= nelijäseninen] tai vahvistettu mieskvartetti. Y:set aineet eli alkuaineet ja yhdisteet. Y:set eli yhdistämättömät ja yhdysperäiset eli yhdyssanat. Y:set aikaluokat ja liittotempukset. Y:sesti teroitettu viila 'jonka uurteet ovat yhdensuuntaiset'. — *Biol.* Y. eli haploidinen solu. — *Kasv.* Y. lehti 'jonka lapa on yhtenäinen';)(kerrannainen lehti. Y. ja kerrannainen kukka. — *Kut.* Y:siksi sanotaan kankaita, joissa on vain yksi loimi- ja kudejärjestelmä.

2. vain kerran esiintyvä, tapahtuva tms., vain yhteen kertaan t. kerralla suoritettava, toistumaton. | Y. ja moninkertainen sukulaisuus. Y. ja kaksinkertainen seulonta. Kalojen verenkierto on y. 'sellainen, jossa veri kulkee kierroksellaan vain kerran sydämen läpi'. Y. ja edestakainen matka. Y. [= yksinkertaiseen matkaan oikeuttava] matkalippu. Y. este 'jonka ottamiseen hevonen tarvitsee vain yhden hypyn'. Y. kirjanpito 'jossa kukin vienti merkitään vain yhteen tiliin'. — *Fys.* Y. heilahdus 'heilurin heilahdus ääriasemasta toiseen'.

II. 1. tavallinen, normaali; joka ei ole laadultaan erikoinen; jossa ei ole erikoislisiä. | Kirje, postikortti ym. y:set postilähetykset. Y. ja kovennettu aresti. Tavalliset eli y:set lait ja perustuslait. Korkolasku on y:sta, jos korko lasketaan vain alkuperäiselle pääomalle eikä enää korolle. Y. (äänten) enemmistö 'joksi riittää vähintään puolet koko kysymykseen tulevasta äänimäärästä'; vrt. määräenemmistö. Y. päiväjärjestykseen siirtyminen, ks. päiväjärjestys 1.b. Laillinen eli y. takaus 'sitoumus maksaa velka siinä tapauksessa, ettei velallinen itse voi maksaa'; vrt. omavelkainen takaus. — *Lääk.*)(komplisoitunut. | Y. haava 'jossa vain iho on vahingoittunut'. Y. eli umpimurtuma. — *Fys.* Y. eli matemaattinen heiluri.

2. rakenteesta, koostumuksesta, käytettävyydestä, suoritustavasta, käsitettävyydestä tms.: mutkaton, helppo;)(mutkikas, monimutkainen, konstikas, pulmallinen, vaikea. | Y:set mekaaniset koneet, kuten väkipyörä, ruuvi ja kiila. Y:set työkalut: vasara, hohtimet ja saha. Nerokkaan y. lukko. Y. ja helppohoitoinen öljylämmitin. Ahvenen pyynnissä on y. onki yhtä tehokas kuin hieno ja kallis virveli. Y. kuvio. Y:set ja kompleksiyhdisteet. Y:set sokerilajit eli monosakkaridit. Y:simmat eliöt ovat yksisoluisia. Y:sin inhimillinen yhteisö on perhe. Selvä ja y. asia. Osaa soittaa y:sia lauluja. Sulakkeen vaihto on varsin y. juttu. Pulmaan oli y. ratkaisu. Y. keino. Y. tehtävä. Ei osaa vastata y:simpaankaan kysymykseen. Neljä y:sta laskutapaa kokonaisluvuilla. Lyhyttä ja y:sta asiaproosaa. Käyttää y:sinta menetelmää. Y. kaava, lomake. Koetan esittää asian mahdollisimman y:sesti ja tajuttavasti. Lavamulta saadaan y:sesti kuohkeaksi sekoittamalla siihen turvepehkua. Olisi ollut paljon y:sempaa ostaa koko laite valmiina. Y:suuden vuoksi on parasta menetellä seuraavasti: - -. Suunnitelman nerokas y:suus. — Kevätkylvöt jäivät suorittamatta siitä y:sesta syystä, ettei ollut siementä. Se on y. [= itsestään selvä, pelkkä] velvollisuuteni. Syynä oli y:sesti [= suoraan sanoen, kiertelemättä, lyhyesti, mutkattomasti] se, että - -. Bussiin ei enää y:sesti [= kerta kaikkiaan] mahtunut ketään. On y:sesti [= kerrassaan, kerta kaikkiaan] mahdotonta uskoa, että - -. Hän oli y:sesti [= suoraan sanoen, kerta kaikkiaan, vain] unohtanut asian. — *Erik.* samanlaisista osista koostunut. | Y. säe 'jonka kaikki runojalat ovat samanlaatuisia'. Kiteissä keskenään samanarvoiset pinnat muodostavat ns. y:sen kidemuodon. Y. urakka, jossa yksikköpalkka on sama työn paljoudesta riippumatta, ja ylenevä urakka.

3. a. tavallinen, vaatimaton, koruton. | Y., kouluja käymätön kansanmies. Taisteli y:sena sotamiehenä. Pasteur oli y:sen nahkurin poika. — Elää y:sissa oloissa. Spartalaisen y:set elintavat. Y:sta taloutta hoitamaan tottunut naishenkilö saa paikan [ilm.]. Y:sta ruokaa. Y. puku. Pukeutua y:sesti mutta aistikkaasti. Lintunaaras on väriltään usein y:sempi kuin uros. Y., koruton kirkko. Rakennuksen y. kauneus. Y:sesti koristeltu pöytäliina. Muotojen koruton y:suus. Y:suudessaan kaunis veistos. — *Heng.* Y. [= luottavainen, vilpitön, järkeilemätön] usko Jumalan sanaan. Sydämen y:suus eli vilpittömyys. - - nauttivat ruokansa riemulla ja sydämen y:suudella UT. — *Erik.* **b.** yksioikoinen, -totinen, tyhmä, typerä, naiivi; taitamaton. | Ukkoa pidettiin kylällä hieman y:sena. On niin y:sia ihmisiä, jotka uskovat, että - -. Tehdä jtak lapsellisessa y:suudessaan. Oi pyhä y:suus! - - teidän pitää hyvässä viisaat oleman, ja pahuudessa y:set UTV. — *S:sesti.* Monen y:sen on vaikea ymmärtää, miksi - -. Y:set saavat perinnökseen hulluuden, mutta mielevät tiedon kruunuksensa VT.

yksinkertaist|aa *v.* tehdä yksinkertaise(mma)ksi. **1.** tehdä vähemmän monimutkaiseksi, yleispiirteisemmäksi, helpo(mma)ksi. | Uusi keksintö y:i koneen rakennetta. Y:etut fraktuurakirjaimet. Veroilmoituslomakkeissa on y:amisen varaa. Y. transkriptiota. Oikeudenkäyntimenettelyn y:aminen. Y. tehtävää, jotta mahdollisimman moni pystyisi siitä suoriutumaan. Asiain liiallinen y:aminen, yleistäminen, on ihmisluonnolle ominaista. Historiallisissa esityksissä usein y:etaan tapahtumien kulkua. Tyylittely on samalla y:amista. Monumentaalisesti y:ava maalaustyyli. Yhtälöä y:etaan sieventämällä ennen lopullista ratkaisua. **2.** tehdä vaatimattoma(mma)ksi, koruttoma(mma)ksi. | Y. ruokaresepti halvempia aineita sisältäväksi. Tulojen pienenemisen vuoksi elämää oli y:ettava. Nykyaika on y:anut rakennusten koristelua.

yksinkertaistu|a *pass.v.* < ed. *(1.)* Supistettaessa yhtälö y:u seuraavanlaiseksi: - -. Uusi menetelmä, jonka avulla työ y:u. Ajan mukana A:n tyyli y:i ja pelkistyi. *(2.)* Y:neiden olojen vuoksi jälkiruoatkin ovat y:neet.

yksinkertaistuttaa[2*] *kaus.v.* (< ed.) yksinkertaistaa.

yksin|laulaja *s.* vrt. seur. | A. on esiintynyt paljon y:laulajana ja kuorojen solistina. **-laulu** *s.* yhden henkilön esittämä laulu; yhden henkilön esitettävä laulusävellys; *syn.* soololaulu. | Opiskella y:a. Ohjelmassa seuraa y:a. — Koskenniemen sanoihin sävelletty y. Kilpisen y:t. **-lauluesitys** *s.* **-lento** *s.* Ohjaajaoppilaan ensimmäinen y. **-myyjä** *s. liik.* vrt. yksinedustaja. | N:n tehtaan tuotteiden y:nä toimiva liike. A-radioiden y. **-myynti** *s.* vrt. ed. **-myyntioikeus** *s.* vrt. monopoli. | Rautatiekirjakaupalla on rautateillä lehtien ja kirjojen y. **-määrääjä** *s.* Naisten muodin alalla on Ranska ollut melkein y:n asemassa. **-määräävä** *a. (partis.)* tav:mmin ⌒. **-oikeu|s** *s.* us. = monopoli. | Omistajan y. metsästää maillaan. Alkoholin myynti on Suomessa valtion y:tena. Entisajan kauppakomppanioiden y:det. **-oikeutettu** *a. (partis.)* jolla on yksinoikeus jhk. | Sveitsiläisen lääketehtaan y. edustaja maassamme. — Tav. *leik.* avarammin. | Vihreä oli aikoinaan melkein y. lukulampun varjostimen väri. **-olo** *s.* Kyllästyi y:on ja meni naimisiin. **-omaan** *adv.* pelkästään, yksistään, yksin(omaisesti). **1.** ainoastaan, vain. | Y. hänellä on siihen oikeus. Frakkia käytetään melkein y. iltajuhlissa. Y. muo-

tokuvia maalaava taiteilija. Perhe ei tullut toimeen y. isän tuloilla. Ei y. puolustauduttu, vaan vieläpä hyökättiin. 2. painottomana ilmaisemassa, että kysymyksessä on vain yksi monista; us. = jo. | Tappiot olivat suuret, y. III pataljoonasta kaatui 104 miestä. Asia on kiireellinen y. senkin vuoksi, että --. **-omai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* vars. painottomana attr:na vastaten adv:eja yksin, yksinomaan. **1.** jonka rinnalla, ohella ei ole t. käytetä muita, ainoa. | A:n y:sena työnä oli puhelinpäivystys. Maanviljely oli ennen melkein y. elinkeino. Yleinen, jopa y. käsitys on, että --. Muutoksen y:sena tarkoituksena oli käsittelyn nopeuttaminen. Y. [= pelkkä] perunaruokinta tekee lihan mauttomaksi. Y:sesti vehnää jauhava mylly. Y:sesti omiin havaintoihin perustuva päätelmä. — Päälliköllä oli y. [= yksin] vastuu. V:n 1918 tynkäeduskunnassa oli porvareilla y. sananvalta. Kampela on y. [par. yksinomaan] merikala. Liian y:sesti tietojen antamiseen tähtäävä koulumuoto. 2. yksinoikeutena, monopolina oleva. | Suomen Pankilla on y. setelinanto-oikeus. Itä-Intian kauppaseura sai y:sen kauppaoikeuden etäisiin siirtomaihin. Valtiopäivillä oli y. oikeus päättää sodasta ja rauhasta. Intiaanien y:seksi asuma-alueeksi varattu alue. — -- sai pitää huonetta y:sessa [par. yksin] hallussaan WILKUNA. **-omattain** *adv.* → yksinomaan. **-omistaja** *s.* Tehtaan, liikkeen y. **-omistus** *s.* **-opiskelija** *s.* omin päin, itsekseen opiskelija, itseopiskelija. | Koululaiset ja y:t. **-opiskelu** *s.* omin päin, itsekseen opiskelu, itseopiskelu. | Oppikirja, joka sopii myös y:un.

yksinostoi|nen *a. kut.* Y:seksi nimitetään varsikonetta, jossa veitsikehys tekee yhden edestakaisen liikkeen jokaisella kutomakoneen iskulla.

yksin|palvelija *s.* jssak taloudessa ainoana koti-, talousapulaisena palveleva henkilö. | Kaikkiin taloustöihin tottunut y. saa paikan [ilm.]. **-peli** *s.* **1.** vrt. seurapeli. | Pasianssi on suosittu y. **2.**)(yhteispeli. | Vasen laitahyökkääjä pyrki liiaksi pelaamaan y:ä. **-perimys** *s.* perimys, jossa yhdellä perillisellä muut sivuuttaen on oikeus saada koko perintö. **-perimysjärjestelmä** *s.* **-perimysoikeus** *s.* **-puhelu** *s.* itsekseen puhelu (vars. näytelmässä t. yl. kirjallisuudessa käytettynä), tällaiseen muotoon puettu kirjallisuuden tuote, monologi; vrt. kaksin-, vuoropuhelu. | Y:lla alkava näytelmä. Hamletin kuuluisa y. — Kaikki olivat jo tottuneet ukonhöppänän alituiseen y:un. | Heidän uskonnollisuutensa on yhtä ainoata y:a, yhden henkilön puhetta. Jumala vaikenee AK. **-talou|s** *s. harv.* Liiketaloudet ovat y:ksia kansantalouden rinnalla ja yksityistalouksia valtiontalouden rinnalla K.JÄRVINEN. **-tanssi** *s.* yksin suoritettava tanssi; vrt. soolotanssi. | Salomen y. Baletin ryhmä- ja y:t. Esittää y:a. **-tanssija** *s.* vrt. ed. **-tein** *adv.* par. ⌒; ks tie I.3.b.

yksinumeroinen *a.* Y. luku.

yksin|vallitseva *a. (partis.)* tav:mmin ⌒. **-valmistaja** *s.* Jnk tuotteen y. **-valmistusoikeus** *s.* vrt. monopoli. | [Tehtaalla] on koneen y. Suomessa. **-val|ta** *s.* **1.** monarkia, monokratia;)(tasavalta. **a.** monarkkinen valtiomuoto, yksinvaltius. | Rajoittamaton, rajoitettu, perustuslaillinen y. Y:lan vastustaja. Vain y. saattoi pelastaa Rooman. **b.** monarkkinen valtio. | Kaikki Euroopan y:lat ovat nykyisin rajoitettuja y:toja. **2.** yksinvaltiaan asema, yksinvaltiaana olo, yksinvaltius, -valtaisuus. | Caesarin pyrkimykset y:taan. — Avarammin ja *kuv.* Kustaa Vaasan pyrkimykset y:taan kirkossa. Englanti ei toivone minkään maan y:taa Itämerellä. Länsimurteet eivät saaneet y:taa Suomen kirjakielessä. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* monarkkinen. **1.** jonka hallitusmuoto on yksinvalta, hallitsijavaltainen, yksinvallan mukainen, yksinvaltaa koskeva. | Y. valtio, hallitusjärjestelmä. Crassus ei onnistunut y:sissa pyrkimyksissään. Y:sesti hallittu maa. **2.** yksinvallan omaava, yksinvaltias. | Y. eli monarkkinen hallitsija. — Avarammin ja *kuv.* Valtio, jossa maatalous on melkein y. elinkeino. Teologiassa ovat raamatulliset tieteet edistyneet ennen y:sen dogmatiikan kustannuksella. Luontoistalouden aikaisempi y:suus. **-valtia|s** vrt. itsevaltias. **1.** *s.* yksinvaltainen hallitsija, monarkki. | Rajaton y. eli despootti. Perustuslain sitoma y. Periandros, Korintin y. Julistautua y:aksi. Vallankumouksen tasa-arvoisuudesta y:aksi kohonnut Napoleon. — Avarammin ja *kuv.* Kapteeni oli laivassaan y. Lope de Vega hallitsi Espanjan näytelmätaidetta melkein y:ana. Trusti pyrkii y:aksi markkinoilla. Kolmilaivainen kirkkotyyppi tuli melkein y:aksi. **2.** *a.* -asti *adv.* = yksinvaltainen 2. | Y. hallitsija, tyranni. Hallita y:asti. — Avarammin ja *kuv.* Johtaja esiintyi y:ana määrääjänä liikkeessään. Kansankuvauksilla on ollut miltei y. asema A:n kirjallisessa tuotannossa. Vaikka USA on maailman suurin puuvillantuottaja, se ei kuitenkaan y:asti hallitse markkinoita. **-valtiu|s** *s.* **1.** yksinvaltainen valtiomuoto, yksinvalta, monarkia. | Y. poistettiin ja maasta tuli tasavalta. **2.** yksinvaltiaan asema, yksinvaltiaana olo, yksinvalta(isuus). | Caesarin tie y:tta kohti. — Avarammin ja *kuv.* Miehistö alkoi purnata päällikön y:tta vastaan. Pariisin y. naisten muodin alalla. **-viljely** *s.* Puna-apilan y:ä harjoitetaan lähinnä vain siementen saantia silmällä pitäen.

yksinäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **I.** ihmisistä ja (harv.) eläimistä. **1.** yksin, itsekseen, erossa muista oleva; ilman seuraa oleva. | Y. kulkija öisellä kadulla. Karisti kilpatoverinsa kannoiltaan ja juoksi ylhäisessä y:syydessä. — Y. lintu pyrähti lentoon polulta. Laumasta erillään vaeltava y. susi. Metsäsika on y:syyttä rakastava eläin. **2. a.** jonka aikana jku t. jk on yksin, joka suoritetaan, kuluu, vietetään [tms.] yksin. | Y. hetki. Palasi y:seltä kävelyltään. Käydä y:stä taistelua omassa sisimmässään. -- hänellä aina oli y:stä tehtävää milloin halkovajassa, milloin aitassa SILL. **b.** jossa jku t. jk on yksin; tyhjä muista ihmisistä t. eläimistä (ja siksi us. kolkonlainen tms.). | Y. huone. Vanki pantiin y:seen selliin. Vetäytyi y:seen soppeen itkemään. Y. metsätaival. Autiomajassa oli kolkkoa ja y:stä. Y. navetta. Erämaan y:syys.

Paeta maailman hälinästä y:syyteen. **3.** joka on vailla omaisia, ystäviä, tovereita tm. läheistä, uskottua tms. henkilöä (ja siksi tuntee itsensä orvoksi, hylätyksi, turvattomaksi tms.). | Tuntea itsensä orvoksi ja y:seksi maailmassa. Elämäni on y:stä ja harmaata. Y:syyden tunne. Valittaa y:syyttään. [Katsoa] surullisin, y:sin [= yksinäisyyttä ilmaisevin] silmin TALVIO. Tuossa on y., ei ole hänellä toista, ei poikaa, ei veljeäkään ole hänellä VT. — *Erik.* **a.** jolla ei ole perhettä (huollettavana); joka ei ole naimisissa, naimaton. | Perheelliset ja y:set työntekijät. Y. virkanainen. - - y. mies se [Muttinen] on LEHT. — Palvelija, jolla on y. [= avioton] lapsi. Y. äiti. — *S:sesti.* Kaksio vuokrattavana nuorelleparille tai y:selle. **b.** *harv.* muiden seuraa karttava; joka rakastaa yksinoloa. | Luonteeltaan y. henkilö. - - ylhäinen, y. sielultaan LEINO. — *S:sesti.* Helene Schjerfbeck, tuo suuri y.

II. vars. esineistä ja asioista. **1.** joka on yksin, jonka lähellä ei ole t. johon ei liity muita (samanlaisia), ainoana (paikassaan) oleva, erillinen, irrallinen, yksityinen, yksittäinen. | Y. puu, vuorenhuippu. Tulppaaneja y:sinä ja ryhminä. Taivaalla purjehtiva y. pilvi. Ohi puuskutti y. [= vaunuja kuljettamaton] veturi. Kalustot ja y:set huonekalut. Y. eli solitäärinen syöpäpesäke. Y:set muodot ja liittomuodot. Y. eli yksinäislause ja yhdyslause. Y. ja parisävel. Y. talo 'yksinäistalo'. Y. hauli ei tapa riistaa kuin poikkeustapauksessa. Vain jokin y. yritys tehtiin epäkohdan korjaamiseksi. Liian y. esimerkki, jotta sen perusteella voisi sanoa mitään yleistä. **2.** jolla ei ole rinnallaan muita vastaavanlaisia, ainoa lajissaan, ainoa-, yksinäislaatuinen, poikkeuksellinen. | Mestarillisena karikatyyrien piirtäjänä Favénilla oli aikoinaan y. asema. Sävellys, joka tunnelmaltaan on y. koko musiikkikirjallisuudessamme. Taiteen alalla y:seksi ilmiöksi jäänyt kokeilu. [Runo] Ikävyys, joka synkkämielisen, toivottoman sävynsä takia on laatuaan y. mainitussa kokoelmassa [= Kiven Kanervalassa] J.V.LEHTONEN.

yksinäis|aitta *s.* Y:aitat ja aittarivit. **-asumu|s** *s.* Varsinaista kylää ei ollut, vain siellä täällä y:ksia. **-asutus** *s.* Y. ja kyläasutus. **-huone** *s.* Vankilan y:et. Törkeän rikoksen tehneen kuritushuonevangin rangaistus voidaan määrätä kovennettavaksi enintään 8 vuorokaudeksi pimeällä y:ella. **-ilmiö** *s.* **-kasvi** *s.* = solitääri 2. **-kerake, -konsonantti** *s. kiel.*)(kaksoiskerake, -konsonantti, geminaatta. **-kop|pi** *s.* Rangaistusajan alkuosan vanki viettää y:issa. **-laatuinen** *a.* Y. ilmiö. **-lause** *s. kiel.* lause, joka yksinään muodostaa virkkeen, yksinäinen lause;)(yhdyslause. **-löydö|s** *s.* Arkeologiset rahalöydökset voivat olla y:ksiä, aarrelöydöksiä jne. **-muotoinen** *a. kiel.* Y. [= yksinäis]tempus. **-riihi** *s. kansat.* riihi, jonka yhteydessä on enintään erillinen kylkiäinen, mutta ei erillistä puintihuonetta. **-selli** *s.* **-talo** *s.*, vars. *lak.* ja *hist.* talo, jolla ei ole ollut toisten kanssa yhteisiä tiluksia ja jolla vanhastaan on ollut piirirajat, yksinäinen talo, yksinäistila. | Y:t ovat lain mielessä kyliä. Kylät ovat tavallisesti saaneet alkunsa siten, että y:t ovat jakautuneet. **-tapau|s** *s.* Tulirokkoa on tänä vuonna esiintynyt vain y:ksina. **-tempus** *s. kiel.*)(liittotempus. | Suomessa on kaksi y:ta, preesens ja imperfekti, esim. *sanon, sanoin.* **-tila** *s.* = yksinäistalo.

yksinäisty|ä[1] *v.* jäädä t. tulla yksinäise(mmä)ksi (vars. merk:ssä I.3). | Vanhetessaan yhä y:nyt erakkoluonne. - - surussaan sydän y:y SARKIA. - - kaikki katoo, vaipuu, / y:y ympärillä LEINO.

yksinäis|vakuutus *s.* Yksilövakuutus on joko määrähenkilöön kohdistuva y. tai tiettyä henkilöryhmää koskeva yhteisvakuutus. **-vokaali** *s. kiel.* vokaali, joka ei kuulu osana diftongiin t. triftongiin, yksinäisääntiö, monoftongi.

yksinäisyydentunne *s.*

yksinäisääntiö *s. kiel.* yksinäisvokaali.

yksinäytöksinen *a.* Y. näytelmä.

yksinä|(än *adv.* yksin (I). **1.** yksikseen, itsekseen. | Ei huolinut ketään mukaansa, vaan lähti y., y:nsä. Asua ypö y. Olen ollut y:ni koko illan. Omistatko y:si koko talon? Kykenimme vaivoin yhdessä siihen, mihin hän y:nsä. Y. kasvava puu. — Ei ole ihmisen hyvä olla y:nsä, minä teen hänelle avun VT. — Mäkeen pysäköity auto lähti y. [= omin päin] liikkeelle. **2.** vain 3. pers:n poss.-suff:n ohella: pelkästään, yksistään, yksinomaan. **a.** ainoastaan, vain. | Jumala y. on erehtymätön. Y. sinä voit minua auttaa. Y:nsä tämän nojalla ei voi lausua mitään varmaa. Kappaleen sisältämä lämpöpaljous ei riipu y. kappaleen painosta ja lämpötilasta. - - / Kristusta kuule y. VK. **b.** tav:mmin yksistään, yksin(omaan). | Tappiot olivat melkoiset; y. kaatuneita oli satoja.

yksi|oikoinen *a.* -oikoisesti *adv.* -oikoisuus *omin. abstr.* yhteyksissä: oikoinen, yksinkertainen. **1.** mutkaton, suoraviivainen, selvä, suora; vivahdukseton. | Asia ei ole niin y., kuin saattaisi luulla. Kirjailija, jonka kerronnan puutteena on liian y. suoraviivaisuus. **2.** järjenjuoksultaan yksinkertainen, tyhmä. | Y. järjenjuoksu. - - tää y. ja tyhmä moukka LARINK. **-ompeleinen** *a.* Y. päärme. **-opettajainen** *a.* Y. kansakoulu. **-osainen** *a.* Y. portti. Y. tietoteos. **-osastoinen** *a.* Y. rautatievaunu. Y. koulu. **-ovinen** *a.* **-paikkainen** *a.* vars. lentokoneesta, jossa on tilaa vain yhdelle hengelle. | Y. urheilulentokone, hävittäjä. **-palstai|nen** *a.* Kirjan sivut ovat tavallisesti y:sia. Y. ilmoitus. **-pari|nen** *a.* -sesti *adv.* Tuoksuherneen lehdet ovat y:set ja kärhelliset. **-persoonai|nen** *a. kiel.* -sesti *adv.* -suus *omin.* verbistä t. verbi-ilmauksesta, jota käytetään vain yhdessä persoonamuodossa;)(monipersoonainen. | Y. verbi 'verbi, jota käytetään vain yksikön 3. persoonassa, esim. *sataa, täytyy*'. Monipersoonaisiakin verbejä voidaan käyttää y:sesti, esim.: *Näkee,* että hän on sairas. — Y. pääluokka '(suomessa) tekijätön pääluokka, passiivi'. **-pii|nen** *a. kut.* Y:seksi sanotaan kangasta, jota pirtaan pantaessa pujotetaan vain yksi loimilanka piinrakoon. **-piippuinen** *a.* Y. höyrylaiva. Y. haulikko. — *S:sesti.* Metsästäjällä oli selässään uusi y. 'yksipiippuinen haulikko'. **-pintai|nen** *a. harv.* **1.** *konkr.*

Y. kidemuoto. **2.** *abstr.* **a.** itsepintainen, itse-, oma-, jäärä-, yksipäinen. | Kristityn taistelu pahaa ja y:sta maailmaa vastaan. **b.** Kivellä: yksitoikkoinen. | Elämäni on täällä verrattoman y:sta. Kauas kuului heidän harras, mutta y. lukunsa - -. **-pohjai|nen** *a.* Y:set lapikkaat 'joiden yksikerroksinen koroton pohja on samaa nahkakappaletta kuin ääret'. **-potkurinen** *a.* Y. laiva. **-puinen** *a.* yhdestä puusta tehty, yhtä puuta oleva. | Y. haapio. Y. huhmar, kaukalo.

yksipuoli|nen *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** *konkr.* **a.** vain yhdellä t. toisella puolella oleva, tapahtuva, vaikuttava, vain yhtä t. toista puolta koskeva tms.; us. = toispuolinen. | Y. kukinto 'jossa kukat sijaitsevat vain yhdellä puolella'. Y:sessa tertussa olevat kukat. Y:sesti ryhmittyneet tähkylät. Y., vain yhdeltä puolelta tuleva valo. Brakteaatti on y., so. vain toiselta puolelta leimattu raha. Y. [= vain toiselta puolelta nukitettu] ryijy. Y:sesti galvanoitu pelti. Y:set lumiaurat ajavat lumen toiselle puolen tietä, kaksipuoliset molemmin puolin. Y. oja-aura. Rautatievaunun pyörään vaikuttava jarru voi olla yksi- tai kaksipuolinen. Y. ja kaksipuolinen vihollisen saarrostus. Y:sesti [= vain yhdeltä puolelta] veistetty hirsi. Y:sesti vaikuttava kiila. Y. [tav:mmin toispuolinen] keuhkokatarri. **b.** joka muodostaa yhden, osiin t. puoliin jakautumattoman kokonaisuuden (kaksi- t. useampipuolisten, -osaisten vastakohtana). | Yksiosainen eli y. ovi ja pariovi. Y. [= yksilappeinen] katto. Laavu on y. viistokatos. Y. rehupöytä. **c.** *kans. harv. leik.* naimattomasta. | Kuluu päivä pilvessäkin, ikä y:snakin SL. **2.** *abstr.* **a.** us. *lak.* vain toisen (yhden) osapuolen toimesta tapahtuva, syntyvä tms., ilman toisen osapuolen (muiden osapuolien) myötävaikutusta tapahtuva, syntyvä tms.; vain toista (yhtä) osapuolta koskeva. | Testamentti on y. oikeustoimi, so. testamentintekijän tahdonilmaisu on pätevä ilman omaisuudensaajan myöntymistä. Y. sitoumus. Sopimuksen y. purkaminen. Y. tuomio 'joka annetaan siitä huolimatta, että vastaaja, joka on asianmukaisesti haastettu, ei ole saapunut oikeuteen asiassa vastaamaan'. Velkasuhde on y., jos toinen on yksinomaan velkoja ja toinen velallinen. — Y. viestiliikenne. Maria Jotuni käyttää novelleissaan paljon monologia, siihen luettuna myös y. puhelinkeskustelu. **b.** useista mahdollisista t. huomioon otettavista puolista, seikoista tms. vain yhden t. muutamia huomioon ottava t. käsittävä, vain sitä (niitä) tähdentävä ja siksi puutteellinen t. muuten epätyydyttävä; us.)(tasa-, monipuolinen. | Y. käsitys. Liian ahdas ja y., subjektiivinen näkemys. Puolueellisen y. arvostelu. Teoriat ovat aina jollain tavoin y:sia. Ahdas ja y. teoreetikko. Äärimmäisten, y:sten katsantokantojen välillä oleva tasapuolisempi näkemys. Tarkastella jtak asiaa y:sesti omalta kannaltaan. Erikoistuminen ei saisi viedä y:suuteen. — Y:sen ravinnon terveydelliset haitat. Liian y:sesti perunaa sisältävä ruokavalio. Y:sesti tietopuolinen kouluopetus. Liian y:sesti viljanviljelyyn keskittyvä maatalous. Vientimme y:suudesta johtuvat haitat.

yksipuolistu|a[1] *v.* tulla yksipuolise(mma)ksi. | Erikoistuminen johtaa helposti y:miseen.

yksi|puoluejärjestelmä *s.* valtiollinen järjestelmä, jossa vallassa (ja toiminnassa) on vain yksi puolue. | Kansandemokratioissa voimassa oleva y. **-purjeinen** *a.* Y. alus. **-putkinen** *a.* Y. radiolähetin, vahvistin. **-pyöräi|nen** *a.* Y:set työntökärryt. Y. turbiini. **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** Ruuviavaimia on sekä yksi- että kaksipäisiä. Saksalais-roomalaisen valtakunnan vaakunakotka oli alkuaan y. **2.** itse-, oma-, jääräpäinen, itse-, yksipintainen. | Y. ihminen, oikea jääräpää. **-päiväi|nen** *a.* Y:set kurssit. Y. paasto. — Y. [= kerran viikossa ilmestyvä] sanomalehti. **-raaminen** *a. ark.* Y. saha. **-raiteinen** *a.* Y. rautatie. **-reikäinen** *a.* Y. liesi. **-rivi|nen** *a.* Y. takki 'jonka napit ovat yhdessä rivissä'. Y. harmonikka 'jonka näppäimet ovat yhdessä rivissä'. Y. niittaus. Y. [= yhteen riviin kylvävä] kylvökone. Ryhmä y:sessä rintamassa. **-runkoinen** *a.* Y. puu. **-ruokai|nen** *a.* -suus *omin.* vain yhdenlaista ruokaa syövä. | Y. hyönteinen. **-ruutuinen** *a.* Y. ikkuna. **-sanai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Y. lause, esim. "Tulta!" — Avarammin: lyhyt-, vähä-, harvasanainen. | Y. kertomus. Koskinen vastasi y:sesti, ettei kenkään saattanut erikoisesti kiintyä seitsemän approbatur-aineen lukemiseen G.SUOLAHTI. **-sarvi|nen** **1.** *a.* Y. sarvikuono. Seitsemän härkää makasi hengettömänä maassa, kolme heistä pakeni, mikä y:sena, mikä perin nuijapäisenä KIVI. **2.** *s.* hevosta muistuttava tarueläin, jolla on sarvi otsassa. | Y. vaakunaeläimenä. **-selitteinen** *a.* jonka voi selittää vain yhdellä tavalla, yksitulkintainen, -käsitteinen, -ymmärteinen. | Y. määritelmä. **-siemeninen** *a.* Y. hedelmä, palko. **-siipinen** *a.* Y. aura, opastin. **-silmäi|nen** *a.* -syys *omin.* us. = silmäpuoli. | Kyklooppi on y. tarujättiläinen. Jukolan veljesten y. Valko. — *Kuv.* Perin y. [= yksipuolinen, puolueellinen] arvostelija, näkemys. **-sirkkai|nen** *a. kasv.* Y. kasvi, heimo. — *S:sesti.* Y:set 'Monocotyledoneae, koppisiemenisten toinen luokka, jonka kasveilla on yksi sirkkalehti'. **-sivuinen** *a.* Lyhyt, vain y. kirjoitelma. Y. tili 'jossa debet- ja kreditviennit ovat samalla sivulla'. **-soluinen** *a.* Y. eliö, levä, itiö, kuitu. **-soutu** *s. hist.* yksisoutuinen alus. **-soutuinen** *a.* Y. [= yksihankainen] vene. — *Hist.* Sen mukaan, kuinka monessa päällekkäisrivissä soutajat istuivat, aluksia sanottiin yksi-, kaksi- tai kolmisoutuisiksi.

yksissä *adv.* yhdessä (2). | Elää, asua y. Toverukset olivat melkein aina y. Olen paljon ollut y. Pekan kanssa. Ryhtyivät y. vetämään kuormaa. Vanhemmat koettivat y. kasvattaa lapsiaan. Huonoimmat oppilaat eivät edistymisessään pysyneet y. muiden kanssa. Ruotsin kurssissa rinnakkaisluokat ovat tällä hetkellä y. 'samassa kurssin vaiheessa'.

yksistä|än *adv.* pelkästään, yksinomaan, yksin, yksinään. **1.** ainoastaan, vain. | Tämä asia koskee y. minua. - - laatikon avain oli y. hänellä KAUPPISH. On y. onni, ettet lähtenyt mukaan. Y. tieteelle omistautunut tutkija. Y. kirjatietoon perustuva viisaus. Y. luoton varaan suunniteltu miljoonayritys. Tierasitus ei saa jäädä y:nsä

kuntien kannettavaksi. Erehtyminen ei ole y. vahingollista, sillä siitä voi oppiakin. Vaalien luonne ei ollut y. eikä edes lähinnä sisäpoliittinen. — Opettajan tehtävänä ei ole y. opettaminen, vaan myös kasvattaminen. Ei y. opiskellut, vaan huvittelikin välillä. Ei y. harmittava, vaan vahingollinenkin. **2.** painottomana ilmaisemassa, että kysymyksessä on vain yksi monista; us. = jo. | Y. oopiumissa on yli 20 erilaista alkaloidia. Y. työpalkkojen menetykset olivat miljoonia markkoja. Tätä lakia on kaivattu jo y. senkin vuoksi, että - -.

yksi|suoninen *a. kasv.* Y. lehti, neulanen, kale. **-suuntainen** *a.* Y. liikenne. Y. katu 'katu, jolla ajoneuvoliikenne on sallittu vain yhteen suuntaan'. — *Sot.* Tähystystä sanotaan yksi- tai monisuuntaiseksi sen mukaan, perustuuko se yhden vai useamman tähystyspaikan toimintaan. — *Sähk.* Y. [= suunnaltaan vaihtelematon] sähkövirta. **-sylinterinen** *a.* Y. moottori, höyrykone. **-säikei|nen** *a.* Y. rihma. — *Kuv.* - - "Ylermi" on sävyltään kansanomaisempi, karkeampi ja y:sempi kuin se Prometheus-tarun tulkinta, joka Leinolla lienee ollut lähinnä mielessä TARK. **-säinen** *a.* = ed. **-säkeistöinen** *a.* Y. pikkuruno. **-taitteinen** *a.* Y. katto. **-taittoi|nen** *a. fys.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Aineet, joissa ei tapahdu valon jakautumista, ovat optisesti y:sia. **-talvi|nen** *a.* yhden talven pituinen t. ikäinen. | Y:set maamieskoulut. Y. eli talvias varsa. **-tappinen** *a.* Y. heinäseiväs. **-tariffijärjestelmä** *s. tal.* tullitariffijärjestelmä, jossa on voimassa vain yksi sarja tulleja, jotka on määrätty autonomisesti ao. maan finanssi- ja kauppapolitiikkaa silmällä pitäen. **-taso** *s.* yksitasoinen lentokone, monoplaani. **-tasoi|nen** *a.* -suus *omin.* Maalaustaiteen pyrkimys vapautua pintavaikutuksesta, y:suudesta. — Y. lentokone 'lentokone, jossa on vain yksi kantotaso, jonka siivet ovat yhdessä tasossa, yksitaso'. — *Kasv.* Kukat ovat vastakohtaisia eli y:sia, jos ne voidaan vain yhdellä tasolla jakaa kahteen samanlaiseen puoliskoon. **-tavui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.*; *syn. kiel.* monosyllabinen. | Y. sana. Y. kieli 'jonka vartalosanoissa on vain yksi tavu'. — Y. loppusointu. — Avarammin puheesta, vastauksesta tms.: lyhyt(sanainen). | Y. vastaus. Y:sesti kyseli äiti - - ja väkinäisesti vastasi poika TALVIO. **-tekoinen** *a. lak.* Ideaalinen konkurrenssi eli y. rikosten yhtyminen on olemassa, kun yhdellä teolla on tehty useampia rikoksia.

yksitellen *adv.* yksi kerrallaan t. paikassaan, yksittäin. | Miehiä saapui y. ja pikku ryhminä. Y., perheittäin tai pienehköinä ryhminä tapahtuva maastamuutto. Omenat on poimittava y. Rysät asetetaan veteen joko y. tai jatoihin. Y. lukien tukkeja oli 105.

yksi|teräinen *a.* **1.** jossa on yksi terä. | Y. linkkuveitsi, pora. Y. aura. **2.** jonka terä on vain yhdeltä puolen terävä. | Puukko on y. veitsi. Y. miekka. **-toikkoi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* jossa ei ole t. joka ei suo vaihtelua, vaihteluttomuutensa, samanlaisuutensa vuoksi ikävystyttävä, kyllästyttävä, pitkäveteinen, -piimäinen; monotoninen. | Mekaaninen työ käy helposti y:seksi. Puhua väsyttävän y:sella äänellä. Y. ja ikävä ihminen. Pitkä ja y. metsätaival. Y:sen tasaista maastoa. Y. ruokavalio. Koneen y. jyskytys. Kello naksutti seinällä y:sesti. Valitella elämänsä y:suutta. **-toimi|nen** *a. tekn.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jossa työ tapahtuu ainoastaan yhdellä puolen mäntää. | Höyrykoneiden männät ovat miltei aina kaksitoimisia, polttomoottorien useimmiten y:sia. Y. moottori, pumppu. **-toista** *perusl.* Y. markkaa. Y. oikeaa veikkausriviä. Tulen (kello) yhdentoista jälkeen. Kello löi parhaillaan yhtätoista. **-toistakymmentä** *perusl. vanh.* = ed. | Viimein, koska y. [opetuslasta] atrioitsivat, ilmestyi hän [Jeesus] UT[V]. **-toistavuotias** *a.* Y. poika. **-toistias** *a.* = ed. | Y. koulutyttö. **-toti|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* yksivakainen. **1.** ihmisestä: luonteeltaan, käytökseltään vakaa, vakava, totinen, leikkiä laskematon t. ymmärtämätön; myös: järjenjuoksultaan yksinkertainen. | Hiljainen ja y. henkilö. Me y:set suomalaiset kartamme tunteilua. Y., leikkiä laskematon mies. On niin y:sia ihmisiä, että he suuttuvat pienestäkin pilasta. Katseen y:suus. - - moni irvihammas tahtoisi antaa sinulle nimen y. ja tyhmä KIVI. **2.** yksitoikkoinen, vaihtelematon, pitkäveteinen, ikävystyttävä. | Puhua y:sella, värittömällä äänellä. Y. joiku. Seinäkellon y. raksutus.

yksittäin *adv.* yksi kerrallaan t. paikassaan, yksitellen. | Arvokkaampia turkiksia myydään y., halvempia esim. tusinoittain. Tukkipuut kuutioidaan y. Y. piiat naidaan, y. lampaatkin keritään SL. Y. eläviä hyönteisiä. — *Kasv.* Juolukan kukat ovat y. lehtihangoissa.

yksittäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** yksi kerrallaan t. yksi paikassaan esiintyvä, yksityinen, erillinen. **a.** yksinään t. erillään, kaukana muista samankaltaisista oleva t. sijaitseva; siellä täällä t. silloin tällöin esiintyvä, hajanainen, harva. | Kasvi, jonka kukat ovat y:siä. Tien varrella olevat y:set talot. Kuloalueelle oli jäänyt vain joitakin y:siä puita. Männikkö, jossa on y:siä koivuja. Y:siä [valo]kuvia kerhon toiminnasta. Tauti, jota on esiintynyt vain y:sinä tapauksina. **b.** kukin erikseen t. muista erillisenä suoritettu t. tapahtuva. | Joukkue eteni y:sin syöksyin. Mutaatiot ovat y:siä, singulaarisia, atomien ja molekyylien suuruusluokkaa olevia pikku tapahtumia. **2.** par. yksityinen (II. 1). | Kansan kulttuuritaso ei ole y:sten henkilöiden ansiota. Y:sen työkappaleen käsittelyyn käytetty aika. Y:sten toimitusten, huutokauppojen yms. suorittajia nimitetään toimitusmiehiksi.

yksittäis|asumus *s.* Y:asumuksia ja pikku kyliä. **-koulutu|s** *s.* Taistelukoulutus aloitetaan y:ksella, josta vähitellen siirrytään ryhmän, joukkueen ym. koulutukseen. **-kuv|a** *s.* Kaitafilmiprojektori, jolla voi esittää myös y:ia. **-käyt|tö** *s. tekn.* Y:össä kullakin työstökoneella on oma moottorinsa, ryhmäkäytössä taas yksi moottori käyttää voimansiirtolaitteiden välityksellä useampia koneita. **-laukaus** *s. sot.*)(yhteislaukaus. **-tuli** *s. sot.* tulitus(tapa), jossa kukin ampuja komennon saatuaan itsenäisesti tulittaa tuli-

alueellaan yleensä lyhyen aikaa näkyvissä olevia ja yksittäin esiintyviä maaleja mukauttaen tulittamisnopeutensa maalien esiintymiseen; vrt. osastotuli. **-voim|a** *s. fys.* yksityinen voima t. voimalauseke. | Y:ien resultantit.

yksi|tulkintainen *a.* yksiselitteinen. **-tuumai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* yksissä tuumin oleva, tehty tms. | -- kärpäset surisevat y:sina sairaan ympärillä HAANPÄÄ. Aspela auttoi myöskin asiaa ja osti siihen kirjoja ja niin saatiin y:sesti 200 nidosta kirjastoon AK. — *Erik.* yksimielinen (1). | Y. päätös. Kaikki sitoutuivat y:sesti noudattamaan sääntöjä. Mikä onkaan kauniimpi kuin sovinto ja y:suus.

yksityi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* Merk.-ryhmät eivät aina tarkkarajaisia.

I. privaatti;)(yleinen, julkinen; yhteinen.

1. joka kuuluu t. on tarkoitettu vain jklle (määrä)henkilölle t. joillekin (määrä)henkilöille itselleen eikä sivullisille; vain häntä (heitä) t. hänen (heidän) henkilökohtaisia asioitaan koskeva; jota ei suoriteta t. joka ei tapahdu julkisesti, vaan kahden kesken t. yl. suppeassa piirissä; joka ei koske t. liity jkn henkilön (joidenkin henkilöiden) julkiseen, viralliseen toimintaan, henkilökohtainen, persoonallinen. | Jkn y:set perheasiat. Y:siä [tav:mmin yksityis]asioita varten annettu papinkirja. Kenenkään y:stä [tav:mmin yksityis]elämää ei sivullisilla ole oikeutta mennä penkomaan. Usko on kunkin y. [tav:mmin yksityis]asia. Y. hartaudenharjoitus. Y. sielunhoito, rippi. Kaupunkisaunan y. ja yleinen puoli. Y. [tav:mmin yksityis]alue, pääsy kielletty! Y:sen laskujohdon teko tontilta yleiseen laskujohtoon kuuluu tontin haltijalle. Englannin kuninkaan y. eli salainen neuvosto. Huutokauppa voi olla y. tai julkinen sen mukaan, onko kilpailevien piiri rajoitettu vai ei. Y. kokous 'kokous, johon pääsevät ainoastaan henkilökohtaisesti kutsutut t. kutsun saaneeseen yhdistykseen kuuluvat';)(yleinen kokous. Y. tilaisuus, juhla. Y. ja rintaman edessä tai päiväkäskyssä annettu julkinen muistutus sotaväen kurinpitokeinona. Kutsua alaisensa y:seen puhutteluun. Y:set kirjeet, liikekirjeet ja viralliset kirjeet. Y., täysin epävirallinen audienssi. Ennen virallisia neuvotteluja käydyt y:set neuvonpidot. Ulkopuolella pöytäkirjan y:sessä keskustelussa kosketellut asiat. Asiasta on keskusteltu vain y:sesti, mutta pian se tulee viralliseenkin käsittelyyn. Y:sesti olen sitä mieltä, että --. — *Erik.* **a.** opetuksesta, jota annetaan henkilökohtaisesti yhdelle t. muutamille yhdessä normaalin kouluopetuksen sijasta t. sen lisäksi. | Y. rippikoulu. Opettaa jkta y:sesti. Suorittaa y:sesti keskikoulukurssi, ylioppilastutkinto. **b.** *lak.* Y. merivahinko 'merivahinko, joka aiheutuu tapaturmasta t. johon on ollut syypää joko laivan päällikkö tarkoittamatta laivan t. lastin pelastamista tai sivullinen';)(yhteinen merivahinko. Y. merivahinko kohtaa aina omistajaa, ellei joku muu ole ollut siihen syypää ja häntä velvoiteta siitä vastaamaan.

2. a. joka ei kuulu julkiselle yhdyskunnalle (valtiolle, kunnalle t. seurakunnalle) t. koske sitä. | Y:set ja julkiset rakennukset. Y:set ja yleiset sairaalat. Y. rautatie, koulu, lastentarha. Y. tie eli tilustie. Y. omistusoikeus. Y. ja julkinen säästäminen, sijoittaminen, kulutus. Valtion lainoituksen lisäksi hankittava y. luotto. Y:sillä varoilla ylläpidetty koulu. Y. yritteliäisyys. Y. talous 'fyysillisen henkilön t. vapaaehtoisen yhteisön talous';)(julkinen talous. Y:stä hevosta saavat upseerit pitää valtion tallissa. — Myös yksityisille liikeyrityksille, ammatinharjoittajille tms. kuuluvan vastakohtana. | Myytävänä vain y:sessä [tav:mmin yksityis]ajossa ollut auto. Pankeista ei saanut luottoa, joten täytyi turvautua y:siin lainanantajiin. Voita valmistetaan paitsi meijereissä myös y:sissä taloissa. — Us. *s:sesti.* Y:sille vuokratut valtion tilat. Suurin osa metsistämme on y:sten hallussa. Y:sen etu voi joutua ristiriitaan valtion edun kanssa. Kunnalliskodissa ja y:sten luona olevat kunnanhoidokit. Yhteisöjen ja y:sten asiaa kohtaan osoittama myötämielisyys. **b.** jolla ei ole t. joka ei edusta julkista virkaa t. asemaa; jota ei suoriteta julkiseen toimeen tms. kuuluvana. | Toimia y:senä arkkitehtina. Virkalääkärit ja vain y:stä vastaanottoa pitävät lääkärit. — *S:sesti.* Olen läsnä vain y:senä [= yksityishenkilönä] enkä virkani puolesta.

II. 1. jstak joka kuuluu yksilönä, jäsenenä, osana jhk kokonaisuuteen; voidaan merk:n muuttumatta tav. jättää poiskin; us. = kukin t. eri. | Y:sen jesuiitan täytyi ajatella ja toimia niin kuin veljeskunta käski. Y:sen sotilaan hallussa olevat varusteet. Jokainen y. vaatekappale vaatii oman huoltonsa. Kappaleen y:senä aikayksikkönä kulkema matka. Kylän y:set talot. Kudelman y:set silmukat. Puheensorina, josta ei voinut erottaa y:siä sanoja. Kiitävästä autosta katsottaessa rakennusten y:set ikkunat sulivat yhdeksi pitkäksi riviksi. Y:siä osiaan myöten ensiluokkainen koje. — Koko hallitusta ja etenkin eräitä sen y:siä jäseniä arvosteltiin ankarasti. Y:sen puun tai puuryhmän rauhoittaminen luonnonmuistomerkiksi. — Y:sestä yleiseen etenevä opetus. **2.** = yksittäinen 1. **a.** Y:siä [= irto]kirjakkeita valava kone. Tilauksia vastaanotetaan ja y:siä [tav:mmin irto]numeroita myydään lehden konttorissa. Y:sistä kappaleista koottava laite. Vielä 1500-luvulla on y:siä lappalaisperheitä elänyt Etelä-Savossa asti. Aukeamalla kasvava y. [= yksinäinen, erillinen] koivu. Vain y:set laukaukset rikkoivat rintaman hiljaisuuden. Tulirokkoa on esiintynyt vain muutama y. tapaus. Kivihiilessä saattaa y:sissä tapauksissa olla rikkiä jopa 10 %. -- kirjoittanut jonkin elegian, y:sen ottaverime-runon TARK. — Asuinrakennus, jossa on vain y:siä huoneita [par. erillisiä huoneita t. yksiöitä] ja kaksioita. Leskirouva haluaa y:sen [par. yksinäisen] neidin tai herran taloutta hoitamaan [ilm.]. **b.** Ryhmä siirtyi uuteen tuliasemaan y:sin syöksyin.

yksityis-alkuisten yhd:ojen runsaasta määrästä useimmat liittyvät yksityinen-sanan merk.-ryhmään I. **-|aika** *s.* Viestijoukkueen miesten y:-ajat. **-ajo** *s.*)(ammattimainen (moottoriajo-

neuvon) ajo. | Myytävänä vain y:ssa ollut henkilöauto. **-ajokortti** *s.* ajokortti, joka oikeuttaa haltijansa toimimaan moottoriajoneuvon kuljettajana yksityisajossa;)(ammattiajokortti. **-aloit|e** *s.* Maamme ensimmäinen tyttökoulu syntyi y:teesta. **-alue** *s.* Huvilan rantaan oli pystytetty kieltotaulu: Y., maihinnousu asiattomilta kielletty. **-arkisto** *s.* Paikallishistorian kirjoittaja joutuu virallisten arkistojen ohella käyttämään myös y:ja. **-arkkitehti** *s.* vrt. yksityislääkäri. **-arvo** *s.* Yksityisten havaintojen tarkkuuden mittana käytetään y:jen keskivirhettä ja todennäköistä virhettä. **-asi|a** *s.* Uskonnon julistaminen y:aksi. Pyytää lomaa y:oiden järjestelyä varten. **-asunto** *s.* Pääministerin virka- ja y. **-audienssi** *s.* **-auto** *s.* vain yksityisajoon käytetty henkilöauto;)(vuokra-auto. **-autonkuljettaja** *s.*, vars. *amm.* **-diskontto** *s.* Ulkomailla saattaa keskuspankin diskontto olla jonkin verran korkeampi kuin ns. y., so. avoimilla rahamarkkinoilla noteerattu ensiluokkaisten vekselien diskontto. **-dosentti** *s.* vars. ulkomaiden, etenkin Saksan oloista: dosentti, jolla on luennoimisoikeus t. -velvollisuus, mutta joka ei nauti peruspalkkaa. **-elämä** *s.* Naistenlehdet ovat tulvillaan kuvauksia julkisuuden henkilöiden y:stä. Don Juanin y. — Erosi virastaan ja vetäytyi y:än. **-esine** *s.* Esineryhmän y:et. **-esittely** *s.* Rautatiehallituksen pääjohtajan y:ssä ratkaisema asia. **-etsivä** *s.*, myös *amm.* henkilö, joka poliisiin tms. kuulumattomana toimii etsivänä; "salapoliisi". **-etsivätoimisto** *s.* **-|etu** *s.* Yhteisetu on asetettava y:edun edelle. Hallitusta syytettiin yksityis- ja puolue-etujen ajamisesta.

yksityis|hallinta *s.* Sosialisoiminen eli y:hallinnassa olevan omaisuuden ottaminen yhteiskunnan omaisuudeksi. **-harrastu|s** *s.* A:n y:ksiin viran ulkopuolella kuuluvat kalastus ja postimerkkeily. **-hauta** *s.* Hautausmaan yksityis- ja yhteishaudat. **-havainto** *s.* Useiden y:jen perusteella tehdyt johtopäätökset. **-henkilö** *s.* yksityinen henkilö (julkisen) yhteisön t. sen edustajan vastakohtana; myös virkamiehestä tms. viran ulkopuolella, yksityiselämässään; vrt. yksityisihminen. | Säästöpankin saa perustaa kunta tai vähintään 20 y:ä. Osuuskaupat ja y:iden omistamat yksityiskaupat. Erosi virastaan ja eli sen jälkeen y:nä. Kuningas matkusti lomamatkalleen y:nä. Virkamies on virkansa vuoksi velvollinen y:näkin noudattamaan pidättyvyyttä tietyissä asioissa. **-hoitaja** *s.* Potilas ei halunnut lähteä sairaalaan, joten hänelle oli hankittava y. **-hoi|to** *s.* Laitoksiin sijoitetut ja y:dossa olevat kunnanhoidokit. **-hotelli** *s.* eräistä pienehköistä, vars. yksityistaloon t. -huoneistoon sijoitetuista hotelleista käytetty nimitys. **-huone** *s.* **1.** yksityisasunnon huone, ravintolan kabinetti tms. yksityiskäytössä oleva t. siihen varattu huone. | Lääninhallituksen talon yläkerrassa sijaitsevat maaherran y:et. Menivät ravintolaan ja ottivat y:en. **2.** yhden hengen huone (sairaalassa tms.). **-huoneisto** *s.* Talo, jossa on sekä liike- että y:ja. **-hyt|ti** *s.* yhden hengen hytti. | Laivan y:it. **-ihmi|nen** *s.* vrt. yksityishenkilö. **1.** julkisuuden henkilöstä viran tms. ulkopuolella, yksityiselämässään. | Virkamiehenä A. oli pelätty ja ankara, mutta y:senä mitä herttaisin ja seurallisin. **2.** *harv.* vrt. yksityinen II.1. | Y:sen [= ihmisyksilön] sielunelämää tutkiva yksilöpsykologia. Individualismin mukaan vain yksityisolio tai y. on varsinaisesti olevaa ja arvokasta eikä kokonaisuus, kuten laji, suku tai kansa. **-ilmiö** *s.* Tašismi on vain yksi y. aikamme maalaussuuntien joukossa. Regressiivinen tutkimusmenetelmä lähtee havaittavana olevista y:istä ja johtuu niistä niiden perustana oleviin syihin ja yleisiin lakeihin. **-irtaimisto** *s.* Liikkeen irtaimisto ja omistajan y. **-jäsen** *s.* Järjestö, johon kuuluu paitsi järjestöjä myös y:iä. — Joukkuekilpailu, jossa otetaan huomioon myös y:ten saavutukset.

yksityis|kapitalismi *s.* kapitalismi;)(valtiokapitalismi. **-kapitalisti** *s.* vrt. ed. **-kapitalisti|nen** *a.* Y:sella tuotannolla tarkoitetaan tuotantojärjestelmää, jolle on ominaista tuotantovälineiden yksityisomistus. Y. talousjärjestelmä. **-kappale** *s.* Platonin mielestä y:et eivät ole todellisia, vaan ideat eli aatteet. — Y:ista koottu rakennelma. **-kassa** *s.* Liikkeen kassa ja omistajan y. on pidettävä tarkoin erillään. **-kasvatus** *s.* Vanha kiistakysymys, onko yksityis- vai joukkokasvatus parempi. **-kaup|pa** *s.* **1.** kauppa, jonka omistaa t. jota harjoittaa yksityishenkilö, yksityinen osakeyhtiö tms.; vrt. osuuskauppa. | N:n kylässä on osuuskaupan lisäksi kaksi y:paa. Y:an harjoittaminen. **2.**)(virallinen kauppa. | Valuutan hinta on y:assa usein korkeampi kuin virallinen kurssi. **-kauppajärjestö** *s.* **-kauppaliike** *s.* **-kauppias** *s.* yksityiskaupan omistaja t. harjoittaja. **-keskustelu** *s.* Asiasta ei ole puhuttu julkisuudessa, mutta sitä enemmän y:issa. **-kirjasto** *s.* Professori N:n laaja y. **-kirje** *s.* Virka-, liike- ja y:et. **-kirjeenvaihto** *s.* **-kohdittain** *adv.* yksityiskohtia myöten, yksityiskohtaisesti. | Y. samanlaiset esineet. Tilit käytiin läpi y. Tiedän tapausten kulun aivan y. **-koh|ta** *s.*, us. *mon.* jnk esineen t. asian (pieni) yksityinen kohta t. osa, yksityispiirre, detalji. | Maaston y:dat: tiet, mäet, talot yms. Naturalistinen, y:tia myöten todenmukainen kuvaus. Suunnitelman, tapahtuman y:dat. On aloitettava pääseikoista ja vasta sitten siirryttävä y:tiin. Kertoa asia pienimpiä y:tiaan myöten. — Maalauksen, freskon y. Entisajan taiteilija maalasi jokaisen y:dan erittäin tarkasti. **-kohtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* yksityiskohtiin menevä, niitä käsittelevä, yksityiskohdittain esitetty, suoritettu tms., yksityiskohdat huomioon ottava, tarkka, seikkaperäinen, perinpohjainen, perusteellinen, detaljinen. | Y. kertomus, selostus, kuvaus. Y. tarkastus. Y. laskelma, luettelo. Lakiehdotuksen y. käsittely. Hallitus antoi y:sia määräyksiä elinkeinojen harjoittamisesta. Y. kartta, piirros. Y:sen tarkka kuva. Kuvata asia y:sesti. Entisajan maalaustaiteessa harrastettu turhantarkka y:suus. **-kokoelm|a** *s.* Taiteilijan muistonäyttely, johon on saatu töitä runsaasti myös y:ista. Y:issa olevat muinaisesineet. **-koppi** *s.* yksinäiskoppi. | Y:in sijoitettu vanki. **-kot|i** *s.* Y:eihin sijoitetut ja laitoshoidossa

olevat kunnanhoidokit. Lastenkodin esikuvana on oleva hyvä y. **-koulu** *s.* (oppi)koulu, joka ei ole valtion t. kunnan omistama. | Y:jen valtionapu. **-kulutu|s** *s.* Isäntäväen yksityistalouteen eli y:kseen käyttämät maatilan tuotteet. Verojen yms. vähentämisen jälkeen y:kseen jäävä osa palkasta. **-kuulustelu** *s.* **-kysymy|s** *s.* Keskustelu ei pysynyt periaatteita ja yleisiä näkökohtia käsittelevänä, vaan takertui pieniin y:ksiin. **-käsit|e** *s.*, vars. *fil.*)(yleiskäsite. | Nominalismin mukaan pätevät käsitteet ovat aina y:teitä, so. vastaavat yksityisiä määräolioita ja -olentoja. **-käyn|ti** *s.* Tanskan ulkoministeri epävirallisella y:nillä maassamme. **-käyt|tö** *s.* **1.** Puolustuslaitoksen varusteiden luovuttaminen y:töön. Vain y:össä ollut auto. **2.** *tekn.* yksittäiskäyttö. | Y:össä on kullakin työstökoneella oma moottorinsa.

yksityis|lento *s.* Helikopteri, jota voi vuokrata y:lentoja varten. **-lentokone** *s.* Rikkaiden omistamat y:et. **-liik|e** *s.* **1.** yksityisen henkilön omistama liike. | Y:keen muuttaminen osakeyhtiöksi. **2.** vrt. yksityiskauppa 1. | Osuuskauppojen ja y:keiden välinen kilpailu. — Sosialistien vaatimus yksityisomaisuuden ja -liikkeiden ottamisesta yhteiskunnan haltuun. **-liiken|ne** *s.*)(ammattimainen liikenne. | Y:teessä käytettävien ajoneuvojen katsastus. **-luontei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Viralliset ja y:set neuvottelut. Presidentti Kekkosen y. vierailu Leningradiin. **-luontoinen** *a.* par. ed. **-lyseo** *s.* vrt. yksityiskoulu. | Porin suomalainen y. **-lääkäri** *s.*)(virkalääkäri. | Vapaan lääkärinammatin harjoittajat eli y:t. **-löy|tö** *s.* Arkeologiset y:döt eli irtolöydöt sekä hauta- ja asuinpaikkalöydöt. **-ma|a** *s.* Valtion maiden ja y:iden käyttö asutustarkoitukseen. **-markkinat** *s. mon. hist.* markkinat, joilla vain yhden (t. kahden) kaupungin porvarit saivat kaupata tavaroitaan;)(vapaamarkkinat. **-matka** *s.* Ruotsin kuningaspari y:lla Italiassa. **-meijeri** *s.* Y:t ja osuusmeijerit. **-metsä** *s.* Y:t sekä valtion, kuntien ja seurakuntien metsät. — Y:t ja yhtiöiden metsät. **-metsälaki** *s.* **-metsänhoito** *s.* **-metsänomistaja** *s.* **-metsätalous** *s.* **-mies** *s.* vrt. yksityisihminen. **-muo|to** *s.* Kreikkalaisen kivitemppelityylin y:dot, jotka ovat saaneet alkunsa puurakenteista. **-museo** *s.* Julkiset museot ja y:t. **-numero** *s.* Sanomalehden y., tav:mmin irtonumero. **-näyttely** *s.* Taidemaalari, joka on osallistunut yhteisnäyttelyihin ja sen lisäksi pitänyt lukuisia y:jä.

yksityis|ohjaus *s.* Uintiharjoitukset suoritetaan pääasiallisesti joukkoharjoituksina, mutta myös y:ohjausta on annettava. **-oikeudelli|nen** *a. lak.* -sesti *adv.* yksityisoikeuteen kuuluva, yksityisoikeuden määräämä;)(julkisoikeudellinen. **-oikeu|s** *s.* **1.** *lak.* ne oikeussäännökset, jotka koskevat yksityisten henkilöiden välisiä oikeussuhteita kuten avioliittoa, omaisuutta ja velkasuhteita; niitä tutkiva oikeustieteen haara; *syn.*, vars. *vanh.* siviilioikeus. | Yleinen y. eli siviilioikeus ja erityinen y. eli talousoikeus. Kansainvälinen y. 'ne oikeussäännökset, jotka määräävät, minkä valtion oikeutta on noudatettava sellaisissa yksityisoikeudellisissa suhteissa, joihin kahden t. useamman valtion lakien soveltaminen voi tulla kysymykseen'. **2.** *harv.* yksityiselle kuuluva, henkilökohtainen oikeus. | Tekijänoikeudet kuuluvat y:ksiin. Y:ksille annettava oikeusturva. **-olento** *s. fil.* vrt. seur. **-olio** *s. fil.* yksilö. | Individualismin mukaan vain y. tai yksityisihminen on varsinaisesti olevaa ja arvokasta. **-olo|t** *s. mon.* Tunnollinen sekä virkansa hoidossa että y:issaan. **-omaisuu|s** *s.* yksityiselle henkilölle tm. subjektille kuuluva omaisuus, yksityinen omaisuus;)(yhteisomaisuus. | Jkn y:tta oleva esine. Munkeilla ei tavallisesti saa olla y:tta. Ihmisen taloudellinen toiminta tähtää suureksi osaksi y:den hankkimiseen. **-omistu|s** *s.* Maan yhteisomistuksen muuttuminen y:kseksi toteutui lopullisesti isossajaossa. Y:kseen perustuva talousjärjestelmä. Tuulimyllyt ovat vanhastaan olleet y:ksessa. Y:kseen palautettu liikeyritys. **-opettaja** *s.* (päätoimenaan) yksityisopetusta antava opettaja; vrt. kotiopettaja. **-opetus** *s.* yksityisesti (vars. yksityistunteina) annettu opetus. **-opinnot** *s. mon.*)(koulu-, yliopisto- tms. opinnot. **-opiskelu** *s.* vrt. ed. **-oppikoulu** *s.* vrt. yksityiskoulu. **-oppila|s** *s.* yksityisopetusta nauttiva oppilas; privatisti. | Laulajatar, jolla on paljon y:ita. Ylioppilaskirjoituksiin osallistuu 25 koulun omaa oppilasta ja 2 y:sta. **-oppinut** *s.* oppinut, joka elää ja harjoittaa tutkimuksiaan yksityishenkilönä, olematta yliopiston tm. tieteellisen laitoksen palveluksessa. **-os|a** *s.* Kone kokonaisuutena ja sen y:at. Rakenteen y:ia havainnollistava piirros. **-osasto** *s.* Sairaalan yleinen osasto ja y. 'yksityispotilaiden osasto'. **-osoite** *s.* Johtaja N:n työpaikka- ja y. **-ostaja** *s.* Teuraskarjan hankintoja suorittavat sekä y:t että teurastamoiden palveluksessa olevat miehet.

yksityis|palatsi *s.* Raharuhtinaiden upeat y:palatsit. **-pankki** *s.* yksityishenkilö(ide)n t. yksityisen osakeyhtiön omistama (liike)pankki. **-perhe** *s.* Kunnan huollettavaksi joutuneet lapset sijoitetaan tavallisesti joko lastenkotiin tai y:isiin. **-piir|re** *s.* Jokainen y. kuuluu erottamattomana osana kokonaisuuteen. Murteen y:teissä havaittava kirjavuus. **-piirtei|nen** *a.* -syys *omin.* Y:sen tarkka maalaustekniikka. **-posti** *s.* Virkaposti ja y. **-potila|s** *s.* Sairaalalääkärien oikeus ottaa yleiseen sairaalaan hoidettavaksi y:itaan. **-praktiikka** *s.* Virkalääkärin virkansa ohella harjoittama y. **-puhelin** *s.* **-puhelu** *s.* Vältä viraston puhelimen käyttöä y:ihisi! **-pyy|de** *s.* Alhaisten luokka- ja y:teiden yläpuolella oleva mies. **-pääoma** *s.* yksityis(t)en hallussa oleva pääoma. **-rakennu|s** *s.* Julkiset ja y:kset. **-rata** *s.* yksityisrautatie. | Humppilan—Forssan y. **-rauha** *s.* tav:mmin erillisrauha. **-rauta|tie** *s.* Valtionrautateiden ja y:teiden yhdysliikenne. **-rippi** *s.* **-sairaala** *s.* **-sauna** *s.* **-seikk|a** *s.* Koettaa kokoamiensa y:ojen perusteella luoda kokonaiskuva ilmiöstä. Tutkimus on paljastanut jutusta ennen tuntemattomia y:oja. **-seurakun|ta** *s.* Independentit korostavat yksilön ja y:nan mahdollisimman pitkälle menevää itsemääräämisoikeutta. **-sihteeri** *s.* jkn henkilökohtainen sihteeri. | Pääjohtajan y. **-stipendi** *s.* yksityisestä stipendirahastosta

tms. annettu stipendi valtion tms. stipendin vastakohtana. | Määräraha ylioppilaiden y:en korottamiseksi. **-suoritu|s** *s.* Voimistelujoukkueen yhteissuoritukset ja sen eri jäsenten y:kset. **-syyte** *s. lak.* rikoksen uhriksi joutuneen itsensä ajama syyte. **-sähkösanom|a** *s.* Sähkösanomat ovat valtio-, virka- tai y:ia. Y:issa on salamerkkikielen käyttö kiellettyä.

yksityis|talo *s.* Kaupungin y:talot ja julkiset rakennukset. — Vuokra- ja y:talot. **-taloudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* yksityistaloutta (merk:ssä 1) koskeva, siihen kuuluva t. liittyvä; us.)(kansantaloudellinen. | Y. tutkimus. Y. yritys. Y. hyöty. Y. pääoma. Y:set ja valtiotaloudelliset menot. Hakkuujätteiden metsään jättäminen on sekä y:sta että kansantaloudellista tuhlausta. Y:sten liikeperiaatteiden mukaan hoidettu valtion yritys. Metsien hoito y:sesti mahdollisimman edullisella tavalla. Perinnöt ovat y:sesti saajien omaisuuden lisäyksiä, mutta kansantaloudellisesti omaisuuden siirtoja. **-talou|s** *s.* **1.** *tal.* talousyksikön harjoittama ansiotalous l. liiketalous; sitä tutkiva taloustieteen haara; vrt. kansantalous, julkinen talous. **2.** yksityisen perheen tms. (koti)talous. | Pienehkköön y:teen sopiva jääkaappi, pesukone. Isäntäväen y:teen eli yksityiskulutukseen käytettävät tilan tuotteet. Makkaran valmistus ei y:dessa juuri tule kysymykseen. **-taloustiede** *s.* tav. = liiketaloustiede; vrt. ed. 1. **-tapauksittain** *adv.* yksityistapaus kerrallaan, yksityistapauksen mukaan, in casu. **-tapau|s** *s.* Periaatteen soveltaminen konkreettisiin y:ksiin. Vientilupa annettiin kussakin y:ksessa erikseen. Tyhjentävä, jokaiseen y:kseen soveltuva määritelmä. **-tar|ve** *s.*, us. *mon.* Omistajan liikkeen kassasta y:peisiinsa ottama rahamäärä. **-teatter|i** *s.* Kaupunki, jossa kaupunginteatterin ohella on lukuisia y:eita. **-tie** *s.* **1.** Yleiset tiet ja y:t. **2.** Lukea y:tä ylioppilaaksi. **-tieto** *s.* Tiedemiehenä A. on tyypillinen analyytikko, y:jen perinpohjainen tuntija. **-til|a** *s.* yksityisen omistama tila. | Y:ojen myynti yhtiöille ja valtiolle. **-tilaaja** *s.* Tavalliselta y:lta perittävät puhelinmaksut. **-tilaisuu|s** *s.* Salia vuokrataan häihin ym. y:ksiin. **-tilau|s** *s.* Y:ksen takia on ravintolamme tänään suljettuna. **-tili** *s.* Liikkeen kirjanpitoon sisältyvä liikkeen omistajan y. — Y:en šekkeihin vaatii vastaanottaja monesti pankin varmennuksen. **-toimi** *s.* Valtion virkamiesten siirtyminen parempipalkkaisiin y:in. **-tulo** *s.* **1.** Y:jen suuruudesta saadaan nykyään selkoa veroilmoituksista. **2.** *harv.* Kaksi polynomia kerrotaan keskenään siten, että polynomin jokainen termi kerrotaan toisen jokaisella termillä ja y:t lasketaan yhteen. **-tulo|s** *s.* Urheilujoukkueen yhteistulos ja y:kset. **-tunt|i** *s.* yksityisesti (tav. yhdelle t. muutamalle oppilaalle kerrallaan) pidetty oppitunti. | Antaa y:eja. Yhä useammat koululaiset ottavat nykyisin lisäksi y:eja etenkin kielissä ja matematiikassa. **-tutkimu|s** *s.* Y:kset luovat pohjan yleisesityksen laatimiselle. **-tutkin|to** *s.* **1.** yksityisesti, vars. yksityisopintojen pohjalla suoritettu tutkinto. | Kasvatusopin professorille suoritettu y. Suorittaa y:not kauppaopiston aineissa. **2.** *harv.* osatutkinto. | Metsänhoitajan tutkintoon kuuluvat y:not. **-|työ** *s.* Arkkitehti A:n y:työnään, virkatyönsä ohella, suunnittelema rakennus.

yksityis|vakuutus *s.* vapaaehtoinen vakuutus, jonka maksut vakuutettu suorittaa omakohtaisesti;)(sosiaalivakuutus. **-valtio** *s.* Liittovaltion y:t 'osavaltiot'. **-varallisuus** *s.* **-var|at** *s. mon.* Y:oilla rakennettu koulu. **-vastaanotto** *s.* Lääkärin y. **-virkailija** *s.* yksityisen palveluksessa oleva virkailija. **-voit|to** *s.* Y:toa tavoitteleva, vapaaseen kilpailuun perustuva talousjärjestelmä. — EM-kilpailujen joukkue- ja y:ot. **-yhtiö** *s.* yksityisten omistama yhtiö. **-yritteliäisyy|s** *s.* yksityinen yritteliäisyys, yksityisyrittäjyys. | Osuustoiminta ja valtion liiketoiminta y:den kilpailijoina. **-yrittäjyys** *s.* = ed. **-yrittäjä** *s.* vrt. seur. **-yrity|s** *s.* **1.** yksityisen henkilön t. yhtiön omistama ja johtama (liike)yritys julkisten yritysten, osuusliikkeiden tms. vastakohtana. **2.** Naturalismin vaikutus teatteriin rajoittui pieniin y:ksiin. **-ään|ne** *s.* Sanan y:teet.

yksi|tähkäinen *a.* Y. sara. **-täryinen** *a. fon.* Y. *r.* **-ulotteinen** *a.* Viiva on vain y. **-vahvui|nen** *a.* Y:set seinät. **-vaihegeneraattori** *s. sähk.* yksivaihevirtaa kehittävä generaattori. **-vaihei|nen** *a.* -sesti *adv.* Työ, joka voidaan suorittaa joko yksi- tai kaksivaiheisena. — Y. ohjus. — *Sähk.* Y. vaihtovirtajärjestelmä. Y. virtalähde. Y. tahtimoottori, muuntaja. Y. kuormitus.

yksivaihe- *sähk.* **-johto** *s.* **-järjestelmä** *s.* **-käämitys** *s.* **-moottori** *s.* yksivaihevirralla käyvä moottori. **-muuntaja** *s.* **-vaihtovirta** *s.* = seur. **-virta** *s.* yhden virtapiirin muodostava vaihtovirta, yksivaiheinen vaihtovirta.

yksi|vaimoinen *a.* -vaimoisesti *adv.* -vaimoisuus *omin.*; *syn.* monogyyninen. | Muinaissuomalaisten avioliitto oli y. ja purkamaton. Useimmat muhamettilaisetkin miehet elävät y:vaimoisesti. **-vakaa** *a.* -sti *adv.* = seur. **-vakai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = yksitotinen. *(1.)* Juro ja y. miehen köriläs. Harvasanainen ja y. nuorukainen. Puuhailla y:sena askareissaan. Y:set, ankarat kasvot. [Nummisuutarien Esko] ja hänen isänsä ovat kaikkein y:simpia - - miehiä, eikä heidän päähänsäkään pälkähdä, että joku voisi laskea leikkiä heidän y:suutensa kustannuksella J.V.LEHTONEN. *(2.)* Puhujan hidas, y. ääni. Korven kansan y. elämä. Koreat kimonot ja y:set länsimaiset puvut. Uudenaikaiset laulut tunkivat tieltään vanhat y:set virret. Sävelmän koruton y:suus. | Puijo on aina totinen, synkkä ja y. Satoipa siihen tai paistoi, aina on se yhtä juhlallinen ja yksitoikkoinen AHO. **-valjak|ko** *s.* yhden vetoeläimen (vars. hevosen) valjakko. | Ajaa y:olla. **-valssinen** *a.* Y. jyrä. **-varpai|nen** *a.* Kehityssarja nelivarpaisesta alkumuodosta meidän päiviemme y:seen hevoseen. **-vartaloinen** *a.* Y. emiö. — *Kiel.* suomen kieliopissa: jolla on vain vokaalivartalo. | Y. paradigma, nomini, verbi. **-vartinen** *a.* Y. vipu, kääntösilta. **-viivai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** yhden viivan muodostama, yhdellä viivalla merkitty. | Kirjoitusvihko, jossa on 12 y:sta riviä. — *Mus.* Y. oktaavi 'pienen ja kaksiviivaisen oktaavin välissä oleva

oktaavi'. Y. [= yksiviivaisen oktaavin] c. 2. *kuv.* vivahdukseton, vaihtelematon, mutkaton, suoraviivainen, yksioikoinen, yksinkertainen. | Runebergin käsitys antiikista oli y:sempi ja köyhempi kuin meidän aikamme. Näyttelijän väritön ja y. osantulkinta. Esiintyjän puhe oli y:sta, kalseaa ja teknillisesti vajavaista. Työ oli varsin y:sta: heinien, lannan ja halkojen ajoa. Keskittää voimansa y:sesti vain yhteen työhön. Romaanin henkilökuvien liiallinen y:-suus. **-vuoroi|nen** *a.* Y. viljelytapa. Tehtaan tuotanto y:sta työpäivää käytettäessä. **-vuotias** *a.* Y. lapsi. **-vuoti|nen** *a.* Y. oppijakso, jatkokoulu. — *Kasv.* Y:seksi sanotaan kasvia, jonka yksilönkehitys tapahtuu yhden kasvukauden kuluessa. Y. ruoho.

yksiväri|jäljennös *s.* Kirjassa olevat taulujen y:-jäljennökset. **-kartta** *s.* **-kuva** *s.* **-|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** kauttaaltaan samanvärinen, kauttaaltaan yhtä väriä oleva. | Kalkkikivi on y:stä, juovikasta tai pilkukasta. Y:stä kangasta. Pointtereja on myös y:siä mustia. Pikkukajavan munat ovat joskus y:sen sinisiä. Y:sesti ruskea lehmä. **2.** *erik.* **a.** vain yhtä kirjoväriä oleva t. sisältävä. | Valkoisen ja y:sen fajanssin tulli. — *Fys.* valosta: monokromaattinen. | Spektroskooppeja käytetään toisinaan y:sen valon aikaansaamiseksi. Y. säteily. **b.** jossa vars. valkoisella pohjalla on t. käytetään vain yhtä väriä (tav. mustaa, us. eri tummuusasteissa). | Y., mustavalkoinen kuva. Tavalliset y:-set valokuvat ja värivalokuvat. — Y. litografia ja värilitografia. **3.** *kuv.* niukkavaihteluinen, -vivahteinen, yksitoikkoinen. | Laulajan ohjelma oli kovin y. Mannisen y. ja synkkä runo "Yötuuli". Vanhempi suomalainen taidelyriikka on köyhää ja y:stä. **-paino** *s. kirj.* Painaa y:ssa. **-painos** *s. kirj.* **-työ** *s. kirj.*

yksi|ymmärteinen *a.* -ymmärteisesti *adv.* -ymmärteisyys *omin.* vain yhdellä tavalla ymmärrettävissä oleva, yksitulkintainen, -selitteinen. **-ääni|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.*; *syn. mus.* monodinen. | Y. laulu, sävelmä. Y. virrenveisuu. Laulaa kuorossa y:sesti. — *Kuv.* Historioitsijoiden y:sesti [= yhteen ääneen, yksimielisesti] toistama väite. Kiveä edeltänyt runous oli y:sesti ylistänyt Suomen kansan kuntoa.

yksiö[3] *s.* **1.** yhden huoneen huoneisto (jossa lisäksi on WC, keittokomero ym.); vrt. kaksio. | Vanhanpojan y. Asua y:ssä. — *Yhd.* vuokray. **2.** *mus.* rytmiyksikkö, joka syntyy jaksojen määrätapaisesta liittymisestä toisiinsa. — *Yhd.* jono-, kehys-, pari-, ponsiy. **3.** *vanh.* yksilö, (itsenäinen) yhteisö, yksikkö tms.

yksiöinen *a.* yhden yön vanha. | Y. järven jää.

yks|kaikki *adv.*, vars. *puhek.* yhden-, samantekevää. | He amerikkalaistuvat — y. kummalla puolen Yhdysvaltain—Kanadan rajaa se tapahtuu AK. Minulle on y. mitä tietä minä saan rahoja... TALVIO. Jos itsehurskaat soimaavat / mua hulluks, villityksi, / y.! SIIONIN KANNEL. **-kaikki|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* tav:mmin yhtäkaikkinen, yhden-, samantekevä, joutava, mitätön. | -- sanoi vierustoverilleen jotakin, jotakin y:sta, mitätöntä AK. **-kaks** *adv.*, vars. *puhek.* nopeasti, äkkiä, yhtäkkiä. | Poika kipusi y. katolle. Miehestä tuli y. rikas. Kulkija pysähtyi y. Ratkaisi pulman y. -- hän tarjoo teille piipun, te poltatte, poltatte hetken aikaa, yks' kaks' niin paukahtaapa nokkanne edessä KIVI. **-kantaan** *adv.* tav:mmin yksikantaan. **-kantainen** *a.* tav:mmin yksikantainen (1). **-kolmatta** *adv. kans.* -- hautaas saakka y. astelet [= kuljet sauvan varassa, ontuen kävelet] KIVI.

yl. *lyh.* yleensä.

yleensä *adv.* ylipäänsä, ylimalkaan. **1.** useimmissa tapauksissa, useimmiten, tavallisesti; yleisesti. | Ei tässä tapauksessa, mutta y. Väriltään y. punainen, harvoin kellertävä. Kuljen joskus bussilla, mutta y. kävellen. Kauppaan tuleva voi on y. tyydyttävää. Suomessa viljelmät ovat y. pieniä. Y. ollaan sitä mieltä, että --. Hitsaussauma kestää vetokokeissa y. hyvin. Tunteellinen ja innostunut kuten taiteilijat y. Lapset saivat vapaamman kasvatuksen, kuin y. oli tapana heränneissä perheissä. — Maa oli jo yltä y. [= yltyleensä] lumen peitossa. **2.** suurin piirtein, summittaisesti, yksityiskohtiin menemättä. | Y. katsoen asia on näin. Metsänkylvö- ja istutustyö on ollut -- melko outoa hommaa — puhun nyt vain y. AK. **3.** yleisesti katsoen tms.; us.)(erityisesti. | Kirjallisuus y., mutta erikoisesti runous. Kristikunnassa y. ja luterilaisuudessa erittäin. Osuuskunta helpottaa jäsentensä elinkeinon harjoittamista tai toimeentuloa y. A:lla on nopea ajatuskyky ja y:kin erinomaiset lahjat. **4.** painottomana, vars. ajatukseltaan kielt. yhteyksissä: edes, ollenkaan, ikinä. | Voiko y. ennustaa mitään varmaa tulevasta kehityksestä? Tein tyhmästi, kun y. ollenkaan lähdin matkalle. Siltä varalta, että mies y. luulee minulle jotain voivansa. Tehdään niin pian kuin y. tehdä voidaan. Jos kaikki vääryys ja kauheus, mitä maailmassa y. on tapahtunut, alati eläisi muistoissa -- AHO. Kasvatuksen maailma, jos tuolla sanayhtymällä y. uskallamme jotakin ilmaista, on pieni ja pirstottu HOLLO.

ylei|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Merk.-ryhmien rajat epämääräiset. **1.** kaikkia (ryhmän jäseniä) koskeva, kaikkia varten oleva. | Y. ja yhtäläinen äänioikeus. Y. oppi-, asevelvollisuus. Y. laki. Maaseudun y. järjestyssääntö. Y. perintövero. Y. palovakuutusyhtiö. Suomen y. lääkäriliitto. Y. eli ekumeeninen kirkolliskokous. Y. etu, turvallisuus. Häiritä y:stä rauhaa. Y. rukouspäivä. — *Erik.* **a.** ihmisten tunteista, käsityksistä, toiminnoista. | Maassa vallitsi y. suru. Sotien kärsimykset ovat aiheuttaneet y:sen rauhankaipuun. Asia herätti y:stä paheksumista. Y. mielipide kääntyi hallitsijaa vastaan. Y. käsitys on, että --. Asia ei ole päässyt y:seen tietoisuuteen. Syntyi y. hämminki. Sotajoukko kääntyi y:seen pakoon. Silloin karkasivat myös toiset veljet -- pilkkaajiensa päälle, ja tappelu oli y. KIVI. **b.** kaikille avoin, kaikkien käytettävissä oleva. | Y. tie. Häiriönteko y:sellä paikalla. Y. sauna, uimaranta. Kilpailujen y. sarja. Kutsuttiin koolle y. kokous. — Y. seppeleensitojatar. **c.** yhteiskunnan (kaikkia varten järjestämä), julkinen, virallinen. | Y. syyttäjä. Y. tuomioistuin. Kunnan y:set rakennukset.

Maksuttomat y:set haudat. Y. sairaala. Y. kirjasto. Kulkulaitosten ja y:sten töiden ministeriö. Patsas pystytettiin y:sillä varoilla. Y:set luottamustehtävät. N. lahjoitti omaisuutensa y:siin tarkoituksiin. **2.** jnk alan kokonaisuutta koskeva; vars. tieteen kielessä: kaikkia tapauksia koskeva;)(erityinen, erikoinen; paikallinen, tilapäinen. | Y. aselepo. Y. työmarkkinatilanne. Y. hinta- ja palkkataso. Muodin y:set suuntaviivat. Y. kansalaissivistys. Jkn y. älykkyys. Y. kouristus, verenmyrkytys. Y. heikkous. Y. vetovoimalaki. Y. suhteellisuusteoria. Y. termi (mat.) 'lauseke, joka esittää sarjan mielivaltaisen (n:nnen) termin matemaattisen muodon'. Tulitukiportaan suorittama y. [= hyökkäyksen aikainen, mutta ennalta laaditun aikataulukon mukainen; vrt. välitön] saatto. Y. biologia, kielitiede, historia. **3.** pääpiirteittäinen, suurpiirteinen;)(yksityiskohtainen. | Taudin y. kulku. Y:set hoito-ohjeet. Tehdä y:siä havaintoja. Aluksi joku y. huomautus. Seura hyväksyi alustajan esittämät y:set näkökohdat. Säännös on liian y. ollakseen tarkoituksenmukainen. Y:sesti voidaan sanoa, että - -. **4.** laajalle levinnyt, tavallinen, vallitseva. | Y. tapa, ilmiö. Sanan y:sin merkitys. Avioerot ovat tulleet yhä y:semmiksi. Asiahan on y:sesti tunnettu. Taudin y:simmät oireet. — Vars. *vanh.* eläin- ja kasvilajien nimissä: sukunsa yleisin. | Y. ampiainen, Vespa vulgaris. Y. kannusruoho, Linaria vulgaris.

yleis- yhd:ojen alkuosana us.: yleinen, pan-, kokonais-;)(erikois-.

yleis|aate *s.* Hän on ollut yksilöllisten mielialojen ja ajatusten tulkki eikä joukkotunteiden ja y:aatteiden TARK. **-aatteelli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **-aihe** *s.* Neuvottelupäivien y. **-aika** *s. täht.* maailmanaika. **-aisti** *s. fysiol.* = elollisaisti. **-ajoneuvo** *s. maat.* **-amerikkalai|nen** *a.* -suus *omin.* = panamerikkalainen. **-arviointi** *s.* Valtion metsien y. **-arvostelu** *s.* kokonaisarvostelu. | Puutteista huolimatta teoksen y. oli kiittävä. **-ase** *s.* Suomalaisen monitoiminen y. puukko. Puutarhurin, kuvanveistäjän y. **-asema** *s.* Ruotsin y. toisen maailmansodan aikana. **-asemakaava** *s.* Kaupungin suunniteltu y. **-asu** *s.* Retkeilijän y. — Y:ltaan kumpuista maastoa. **-avain** *s.* talon kaikkiin huoneistoihin sopiva avain, "kuningasavain". **-balttilainen** *a.* **-bibliografia** *s.* Suomen kirjallisuuden y. **-biologia** *s.* yleinen biologia. **-edustaja** *s.*, vars. *liik.* [Teollisuuslaitoksen] Etelä-Amerikassa toimiva y. **-edustu|s** *s.*, vars. *liik.* Espanjalainen toiminimi etsii suomalaisten laatutuotteiden y:ksia [ilm.].

yleiseen *adv.* = yleisesti.

yleisehdokas *s.* — *Erik.* ehdokas, joka (vaalilain salliessa monen ehdokkaan listat) oli kaikkien t. ainakin enimpien samaan vaaliliittoon kuuluvien valitsijayhdistysten ehdokaslistoilla.

yleisehkö[1] *mod.a.* < yleinen. | Y. harhakäsitys.

yleisemmyy|s[65] *komp.omin.* < yleinen. | Y:tensä vuoksi muita tunnetumpi.

yleisesikunta *s. sot.* monissa maissa puolustusvoimien korkein johtoporras. | Suomessa puolustusvoimain y:na toimii nykyään pääesikunta. **-akatemia** *s. vanh.* eräistä sotakorkeakouluista. | Pietarin y. **-upseeri** *s.* arvonimi, jonka tasavallan presidentti voi antaa sotakorkeakoulun päästötutkinnon suorittaneelle upseerille; tämän arvonimen saanut upseeri.

yleis|esitys *s.* kokonaisesitys. | Filosofian historian y. Y. kirjallisuutemme vaiheista. **-estäv|ä**[13] *a. lak.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* kaikkiin lainalaisiin estävästi vaikuttava;)(erikoisestävä. | Y. säädös. **-|etu** *s.* yhteisetu, kokonaisetu. | Yksityisedun olisi väistyttävä y:edun tieltä. **-eurooppalai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Ajan y:set kirjalliset virtaukset. **-filmi** *s. valok.* yleiskäyttöön soveltuva filmi. **-filosofi|nen** *a.* -sesti *adv.* Y. teos. **-foneetti|nen** *a.* -sesti *adv.* Y:set lait, ilmiöt. **-fonetiikka** *s.* yleinen fonetiikka. **-germaaninen** *a.* Y. [= kaikissa germaanisissa kielissä esiintyvä] sana. **-hakemisto** *s.* Teoksen loppuun liitetty y. Suomen talouselämän y. "Sininen kirja". **-harppi** *s. tekn.* kärkiharppi, jonka kärjet ovat irrotettavat. **-havainto** *s.* Y:ja sään kehityksestä. **-heikkou|s** *s.* Suositellaan lääkkeeksi y:teen. Teoksen y:tena voidaan pitää - -. **-henki** *s.* yhteishenki. | Aikakauden y. Lain, runon y. — *Fil.* panteistisen maailmankäsityksen mukaan persoonaton, järjellisesti vaikuttava voima, joka sisältyy kaikkeen olevaiseen ja vaikuttaa kaikki siinä esiintyvät ilmiöt. **-herkkyys** *s. valok.* valon väristä riippumaton herkkyys(arvo). **-hevonen** *s.* Työ- ja ratsuhevoseksi soveltuva y. **-hieronta** *s.* koko ruumiin hieronta. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* Ajan, tapahtumien y. tausta. **-hoito** *s.* Taudin, sairaan y. Ihon, tukan y. **-huomautus** *s.* Ensin muutama y. **-huomio** *s.* Y:ita politiikastamme. **-hyvä** *s.* yhteinen, yleinen hyvä, yhteishyvä. **-hyödylli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* sellainen, josta on hyötyä kaikille (t. laajoille piireille). | Y. rahalaitos. Y. toiminta. N. testamenttasi omaisuutensa y:siin tarkoituksiin. **-hyökkäys** *s. sot.* hyvin laajamittainen hyökkäys. | Vihollisen kaakkoisella rintamanosalla aloittama voimakas, tykistön ja ilmavoimien tukema y. **-hyöty** *s.* **-häiriö** *s. lääk.*, tav. *mon.* Paikallisoireiden lisäksi kurkkumätä voi aiheuttaa pahoja y:itä. **-hämäläinen** *a.* Y. murrepiirre. **-ihmisyys** *s.* humaanisuus, yleisinhimillisyys. **-ilmiö** *s.* Poikkeuksia tästäkin y:stä voidaan osoittaa. **-indeksi** *s. tal.* Kotimarkkinatavarain, tuontitavarain y. **-infektio** *s. lääk.* yleistartunta. **-inhimilli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** tunnusomainen kaikille ihmisille, kaikkia ihmisiä koskeva, yleisesti inhimillinen. | Y. heikkous. Y. ilmiö. Shakespearen luomissa henkilöhahmoissa on jotakin syvästi y:stä. **2.**)(kansallinen. | - - ylioppilaan rinnassa täytyy toki soida y:sempiäkin säveleitä kuin ahtaimman nurkkaisänmaallisuuden kuiskeet KIANTO. **-intialainen** *a.* **-istun|to** *s.* moniosastoisten virastojen, kongressien tms. kaikkien päätösvaltaisten jäsenten yhteinen kokous; vrt. täysistunto, yhteisistunto. | Posti- ja lennätinhallituksen, lääkintöhallituksen y. — Kongressien, kirkolliskokouksen y:not. **-isänmaalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* "Pan Tadeusz", suuri y. runoelma. **-itämainen** *a.* Y. tapa.

yleis|jalkine *s.* Kävely- ja hiihtokengiksi sopivat y:jalkineet. **-johtaja** *s.* Laulujuhlien y. **-juoksija** *s. urh.* **-jyrsinkone** *s. tekn.* jyrsinkone, jossa pöytä liikkuu pituus-, poikittais- ja pystysuuntaan; vrt. tasojyrsinkone. **-järjestely** *s.* Voimalaitoksen, sataman y. **-kaava** *s.* Kaupungin vastaista rakentamista ja suunnittelua varten tehty y. — Vars. *mat. kem.* Koron laskemiseen käytetty y. Hiilihydraattien kemiallinen y. **-kamera** *s.* monikäyttöinen kamera. **-kansallinen** *a.* Hänen toiminnallaan on ollut tunnustettu y. merkitys. **-karjalainen** *a.* Y. astevaihtelu *sk:s.* **-kartta** *s.* (tav. pienimittakaavaisena) suurehkon alueen esittävä kartta, yleissilmäys-, yleiskatsauskartta;)(erikoiskartta. | Suomen y. 1:400 000. Y. maisematyypeistä. **-katsaukselli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* yleiskatsauksen antava. | Y. kartta, kortisto. Teos antaa y:sen kuvan viime sodan tapahtumista. Esitys oli liian yksityiskohtainen, vailla y:suutta. **-katsaus** *s.* Huone oli niin laaja, että siitä oli vaikea saada y:ta. — *Erik.* pääpiirteet havainnollisena kokonaisuutena esittävä katsaus, yleisesitys. | Luoda y. jhk. Y. Suomen suvun vaiheisiin. Kansantajuinen y. lääketieteen uusimpiin saavutuksiin. **-katsauskartta** *s.* = yleiskartta. **-katselmus** *s.* Rakennuksen y. **-kehitys** *s.* Maan taloudellinen y. **-keino** *s.* Eräs merkantilistinen y. kansallisen talouselämän edistämiseksi oli tulli. **-kelpoinen** *a.* Y. asuntotyyppi. **-keräilijä, -kerääjä** *s.* vars. filateliassa: erikoistumaton kerääjä. **-keskustelu** *s.* Talousarviota koskeva y. [eduskunnassa]. Alustusta seuranneessa y:ssa käytettiin lukuisia puheenvuoroja. **-kieli** *s.* **1.** se kielimuoto, joka kulloinkin on kansan sivistyneistön piirissä vallitsevana, us. = kirjakieli; vrt. puhe-, kansankieli, murre. **2.** *harv.* Kreikka ja latina ovat olleet muinaisen sivistyneen maailman y:ä. **-kieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Sanan y. ja murteellinen asu. **-kieliopillinen** *a.* Y. teos. **-kieliop|pi** *s.* eri kielille yhteisiä luokituskäsitteitä käsittelevä kielioppi. | Äidinkielen opettajan on opetettava y:in runko. **-kielitiede** *s.* yleinen kielitiede. **-kielitieteellinen** *a.* **-kirjoitus** *s.* kirjoitus, jota kaikki siihen perehtyneet voivat lukea, vaikka puhuvatkin eri kieliä. **-kirkko** *s.* Kaikki kirkkokunnat käsittävä y. **-kirkolli|nen** *a.* -suus *omin.* = ekumeeninen. | Y:set symbolit. **-kirurgi** *s.* **-kirurgia** *s.* **-kirves** *s.* Sekä kaatoon että karsimiseen ja halkaisuun sopiva y.

yleis|koje *s. tekn.* eri tarkoituksiin soveltuva koje, esim. voltti- ja ampeerimittari. **-kokoelma** *s.* vars. filateliassa: eri maiden postimerkkejä käsittävä kokoelma. **-kokous** *s.* YK:n y. Liiton joka kolmas vuosi pidetty y. 'kokous, johon liiton kaikki alaosastot lähettävät edustajansa'. **-kone** *s. tekn.* Monikäyttöinen y. Keittiön y. **-kongressi** *s.* vrt. yleiskokous. **-korotus** *s.* Hintojen, tullien y. **-kort|ti** *s. mer.* vrt. merikortti. | Pienimittakaavaiset, kokonaisia meriä ja vesistöjä kuvaavat y:it. **-koulutus** *s.*)(erikoiskoulutus. | Sotilaan y. **-kreikkalainen** *a.* Koinee, Attikan murteen pohjalta syntynyt uusi y. puhe- ja kirjakieli. **-kristillinen** *a.* Apostolinen uskontunnustus on y. **-kulku** *s.* Tapahtumain, taudin, sävellyksen y. **-kulut** *s. mon.* Liikkeen hoidosta aiheutuvat y. Työpalkka, valmistuskulut ja y. **-kunto** *s.* Potilaan y. Maatilan y. **-kustannukset** *s. mon. liik.* yleiskulut. **-kuva** *s.* Y. Tallinnasta. Y. rysästä päältä katsottuna. — *Kuv.* Ennen etenemistään hyökkääjä pyrkii saamaan y:n toisten pelaajien sijoittumisesta. A. antaa synkän y:n torppariolojsta. Ajallisesti läheisistä tapahtumista on vaikea saada kestävää ja selkeää y:a. **-kuvaus** *s.* Y. talonpoikaistalon talvielämästä. **-käräjät** *s. mon.* Islannin parlamentti. **-käsit|e** *s.*, vars. *fil.* käsite, jonka alana on joukko samankaltaisia asioita, esineitä, ilmiöitä;)(yksityiskäsite. | Y. on esim. kolmio: se käsittää kaikki kolmen suoran rajoittamat (taso)kuviot. Karhu-käsite on kansankielessä toisinaan korvattu sellaisilla y:teillä kuin metsän peto, metsän elävä. **-käsity|s** *s.* Teos antaa mainion y:ksen kirjallisuutemme kehityksestä. **-käyttö** *s.* Y:ön soveltuva kirvestyyppi. **-käyttöinen** *a.* monikäyttöinen. **-laatui|nen** *a.* -suus *omin.* Tehdä y:sia huomautuksia. **-lai|n|a** *s. kiel.* yleiskielessä tavallisista ja äännesysteemiin mukautuneista lainoista;)(erikoislaina. | Y:oja ovat esim. apteekki, koulu, pankki, portti, raamattu. **-la|ki** *s.* yleinen laki;)(erikoislaki. | Tuontitavaroita koskeva y. Perspektiivin y:it. **-lakko** *s.* yleinen lakko, suurlakko. | SAK:n maaliskuussa 1956 toimeenpanema 20 päivää kestänyt y. **-lannoite** *s. maat.* täyslannoite. | Kaikille maalajeille ja kasveille sopiva y. **-laskelma** *s.* Y. maapallon vesivoimavaroista. **-leima** *s.* Kaikissa tehtaan valmistamissa tavaroissa käytetty y. — Y:ltaan tasaista maastoa. **-liima** *s.* Paperia, puuta, nahkaa, posliinia yms. liimaava y. **-lippu** *s. raut.* haltijansa määräaikana rajattomaan matkustamiseen valtionrautateillä oikeuttava matkalippu. **-lomake** *s.* **-luettelo** *s.* Suomen asutuksen y. **-luonne** *s.* Seudun karu y. **-luontei|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Y:set kysymykset, havainnot. Teoksen molemmat osat ovat y:sia. **-lupa** *s.*)(erikoislupa. | Valuutan saantiin oikeuttava y. **-luterilai|nen** *a.* Luterilaisten kirkkojen v:sta 1868 pitämät y:set konferenssit. **-lääk|e** *s.* Kansan keskuudessa paljon käytetyt y:keet alkoholi ja terva. **-lääkäri** *s.*)(erikoislääkäri.

yleis|maa *s. hist.* asumaton, valtaamaton erämaa. | Kruunun y:maat. **-maailmalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* kaikkialla maapallolla esiintyvä, yleinen, tunnettu t. tavallinen, koko maapalloa koskeva; universaalinen; kosmopoliittinen. | Levinneisyydeltään y. kasvi. Y. talouspula, kriisi. Y:set uskomukset, tavat. Y:sta huomiota herättänyt tapahtuma. **-maantiede** *s.*)(erikoismaantiede, aluemaantiede. **-maantieteellinen** *a.* **-mainin|ta** *s.* Sivuuttaa jk asia pelkällä y:nalla. **-menot** *s. mon.* yleiskulut. **-merkitys** *s.* yleinen merkitys. | Säästämisen y. — *Kiel.* Sanan y. **-merkki** *s.* Kotimaisten tavarain y. Viestijoukkojen, jalkaväen y. **-messut** *s. mon. liik.* messut, joilla on eri tuotannonaloja edustavia tavaralajeja;)(erikoismessut. **-mestaruus** *s. urh.* Luistelun y. **-mitta** *s.*)(erikoismitta. **-moottori** *s. tekn.* eri käyttötarkoituksiin soveltuva moottori; *erik.* sähkömoottori, joka toi-

mii sekä vaihto- että tasavirralla. **-muoto** *s.* Puun, omenan, aluksen, kasvojen y. Yhdistys kansalaisten vapaaehtoisen toiminnan y:na. **-mur|re** *s.* Turun puhekieli sivistystarkoituksiin käytettynä y:teena. **-myrkyllinen** *a.* — *Sot.* Y. kaasu. **-myrkytys** *s. lääk.* yleinen)(paikallinen) myrkytys. **-määräy|s** *s. lak.* yleinen määräys. | Valtioneuvoston virastoille antamat y:kset. Kauppavaltuuskunnan saamat y:kset. Tietöissä noudatettavat teknilliset y:kset. **-nero** *s.* Leonardo da Vincin ja Goethen kaltaiset y:t. **-neuvoja** *s.* Metsänhoitoalueen y. **-neuvonta** *s.* **-neuvosto** *s.* Ranskassa kuvernöörin apuna toimivat y:t. **-nimi** *s. kiel.* kaikkien samaa lajia olevien esineiden (yksilöiden, erien, ryhmien) yhteinen nimitys, appellatiivi;)(erisnimi, propri. | Y:ä ovat esim. poika, pöytä, vesi, laivasto. **-niminen** *a. kiel.* appellatiivinen. | Sanan aikaisempi y. merkitys. **-nimitys** *s.* "Sotilas" on miehistöön, alipäällystöön ja päällystöön kuuluvien y. **-nivel** *s. tekn.* kardaaninivel. **-näkemys** *s.* kokonaisnäkemys. **-näköala** *s.* Vuorelta kaupunkiin päin avautuva y. **-näyte** *s.* vrt. pistonäyte. | [Maasta otetaan] y. - - siten, että alueelta otetaan useampia pienempiä näytteitä, jotka sekoitetaan keskenään AK.

yleis|objektiivi *s. valok.* normaalipolttovälisestä objektiivista, joka edullisen kuvakulmansa ansiosta on varsin monikäyttöinen. **-ohjaaja** *s.* Voimistelujuhlien y. **-ohje** *s.* Antaa y:ita. **-ohjelma** *s.* Radion y. ja paikallisohjelmat. Metsäviikon y. Kansanpuolueen y. **-oire** *s. lääk.*)(paikallisoire. | Kuume, laihtuminen, väsymys ym. y:et. **-omaisuu|s** *s.* tav:mmin yhteisomaisuus. | Sananparret ovat kansan y:tta. **-ominaisuu|s** *s.* Ihmisruumiin y:det. **-opas** *s.* Museon y. **-otsikko** *s.* Kirjoitussarjan sisältöä luonnehtiva y. **-paisutin** *s. mus.* Urkujen y. **-panttaus** *s. liik.* kiinnitetyn velkakirjan panttaaminen pantinantajan t. muun luotonsaajan kaikkien pantinhaltijalle antamien, panttaushetkellä t. vastedes voimassa olevien sitoumusten suorittamisen vakuudeksi. **-perho** *s. kal.* monikäyttöinen perho. **-periaat|e** *s.* Laite on suunniteltu seuraavien y:teiden mukaan. **-peruste** *s.* Käsitys, joka pohjautuu seuraaviin y:isiin. — Puutavaran lajittelun y:et. **-perustelu** *s.* Talousarvioon liittyvä laaja y. **-piir|re** *s.* Y:teiltään karua seutua. Kansainvälisen politiikan y:teet. — *yleispiirtein* (adv.) suurin piirtein, yleispiirteittäin. | Jako on y:tein seuraavanlainen. **-piirtei|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* yleispiirteittäinen. | Y. katsaus, esitelmä. Y. suunnitelma. Y. kartta. Luonnehtia jtak y:sesti **-piirteittäin** *adv.* yleispiirtein, yleispiirteisesti. | Tapahtumain kulku on y. seuraava. **-piirteittäi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* yleispiirteittäin tapahtuva, yleispiirteinen. | Y. kuvaus, katsaus. **-pisteet** *s. urh. mon.* Kymmenottelun y. **-pistemäärä** *s. urh.* **-pohjalainen** *a.* Y. murrepiirre. **-pohjoismainen** *a.* Y. sana, tapa. **-poliittinen** *a.* Euroopan y. tilanne. **-pätev|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* yleisesti, kaikkialla ja kaikissa olosuhteissa, kaikkiin tapauksiin pätevä. | Y. luonnonlaki. Y. määritelmä. Todistaa teorian y:yys. Kysymykseen on vaikea vastata y:ästi. [Runossa] kuvastuu - - eräs syvällinen, tyypillinen, y. nuoruudenkokemus VILJANEN. **-pätöi|nen** *a. harv.* -sesti *adv.* -syys *omin.* = ed. **-pörssi** *s. liik.* = tuotepörssi.

yleisradio *s.* toimintamuoto, jolla radioitse välitetään ääni- (ja kuva)ohjelmaa laajoille kansalaispiireille; myös niistä yhtiöistä, jotka tav. valtion omistamina t. valvonnassa hoitavat tätä toimintaa, ja niiden lähetyskoneistoista. | Y:n käytettävissä olevat aallonpituudet. Y:n kansainväliset kysymykset. Englannin, Ruotsin, Suomen y. Y:mme organisaatio. Y:n ohjelma. Esiintyä y:ssa. Olla y:n palveluksessa. Y:n televisiotoiminta. **-asema** *s.* Lahden suuri y. **-liitto** *s.* Kansainvälinen y. **-lähetin** *s.* 100 kW:n tehoinen y. **-lähetys** *s.* Y. kansakouluja varten. **-toiminta** *s.* Kansainvälinen y.

yleis|rakenne *s.* Ihmisruumiin, keuhkojen y. Koneen y. — Teoksen, sävellyksen y. **-ranska** *s.* vrt. yleiskieli. **-ratkaisu** *s.* kokonaisratkaisu. **-rattaat** *s. mon.* erilaisiin kuljetuksiin sopivat rattaat. **-resepti** *s.* — *Kuv.* Siemenpuuhakkaus ei kelpaa metsän uudistamisen y:ksi. **-ruotsalainen** *a.* **-ruotsi** *s.* vrt. yleiskieli. **-ryhmä** *s.* **-sairaala** *s.*)(erikoissairaala. **-sairau|s** *s.* Hikoilu johtuu usein y:desta, kuten reumaattisesta kuumeesta tms. **-saksa** *s.* vrt. yleiskieli. **-saksalainen** *a.* **-sanakirja** *s.* jnk kielen, murteen t. murteiston tavallisimman sanaston sisältävä sanakirja. | Y:an voidaan mahduttaa vain vähäinen osa ammatti- ja erikoissanoja. **-savolainen** *a.* Y. murrepiirre. **-sihteeri** *s.* sihteeristöä johtava sihteeri, pääsihteeri. | Liiton, puolueen, kongressin y. **-silmäykselli|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = yleiskatsauksellinen. | Y. kartta, kortisto. Y. esitys. Teoksessa on runsaasti y:syyttä luovia väliotsikkoja. **-silmäy|s** *s.* = yleiskatsaus. | Luoda, heittää y. jhk. Vuorelta saa hyvän y:ksen kaupungista. — *Erik.* Y. suomen kirjakielen kehitykseen. Teoksen tutkimustulokset kokoava y. 'pääpiirteittäinen katsaus, tiivistelmä'. **-silmäyskart|ta** *s.* = yleis(katsaus)-kartta. | Suurista alueista tehdyt pienimittakaavaiset y:at. **-sivistykselli|nen** *a.* Y:set aatevirtaukset. Y. aikakauslehti. Y:set kysymykset. Asian y. arvo. **-sivistys** *s.* se yleisluonteinen pohjasivistys, joka sivistyneellä kansalaisella edellytetään olevan ammattisivistyksen lisäksi, kansalaissivistys;)(ammattisivistys. | Hyvä, huono y. Lisätä y:tään. Koulut ja kansanopistot y:tä jakavina laitoksina. **-sivistävä** *a.* yleissivistystä antava. | Y. oppilaitos. Y. luentosarja.

yleis|slaavilainen *a.* **-sointi** *s. mus.* Soittimen, kuoron y. **-soitin** *s.* eri tarkoituksiin (esim. soolo-, säestys- ja orkesterisoittimeksi) sopiva soitin. | Piano, paljon käytetty y. **-sommitelma** *s.* kokonaissommitelma. | Maalauksen y. **-sommittelu** *s.* Rakennuksen y. **-sopimus** *s.* SAK:n ja STK:n v. 1944 solmima y. 'yksityisten työsopimusten yleisiä normeja koskeva sopimus'. Vakuutuksenottajan ja vakuutusyhtiön tekemä y. — *Erik.* kansainvälinen sopimus, jossa on mukana useita valtioita, konventio. | Genèven y. 'sodassa haavoittuneiden ja sairastuneiden kohtalon lieventämistä tarkoittava kansainvälinen sopimus'. Haagin toisessa rauhankonferenssis-

sa 1907 tehdyt 13 y:tä. **-sopimuskirja** *s.* yleissopimuksen sisältävä asiakirja. **-sotilaalli|nen** *a.* Y. koulutus. Y:set oppiaineet. **-suomalainen** *a.* Y. suippoperäinen, kölitön järvivene. Y. uskomus. Helsingissä pelattu y. šakkiturnaus. **-suomi** *s.* vrt. yleiskieli. **-suunnitelma** *s.* pääpiirteittäinen suunnitelma. | Y. uuden tieverkon luomiseksi. **-suunta** *s.* Alueen mutkittelevien jokien y:na on etelä. — Kehityksen y. Arvopaperimarkkinain y. **-sävy** *s.* Havupuiden maisemalle antama raskas y. — Y:ltään kiittävä arvostelu. Keskustelun poleeminen y. Ajan romanttinen y. **-sävyi|nen** *a.* -sesti *adv.* Nyt tämä kirje on hyvä, se on tarpeeksi y. IRIS UURTO. **-säännös** *s. lak.*)(erikoissäännös. | Maan kaikkia kuntia koskeva y. **-sään|tö** *s.* Oikeanpuoleisen liikenteen y:nöt. Jonkinlaisena kylvön y:tönä voidaan pitää, että siemen on mullattava 5—7 kertaa pituuttaan syvemmälle. Y:nön soveltaminen erityistapaukseen. **-sääntöi|nen** *a.*, vars. *fys.* -sesti *adv.* Prismaan tulevan valon y:sesti [= yleisten taittumissääntöjen mukaan] taittuva säde.

yleis|taistelija *s. sot.* kaikin mieskohtaisin asein ja taisteluvälinein ja yhtenäisin taistelumenetelmin taistelemaan kykenevä mies. **-tajui|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* helppo-, kansantajuinen, populääri;)(harvain-, vaikeatajuinen. | Y. kirjoitus, esitelmä. Esittää jtak y:sesti. [Teos] täyttää hyvin y:suuden vaatimuksen olematta silti pintapuolinen. **-tajuist|aa**[2] *v.* tehdä yleistajuise(mma)ksi, kansantajuistaa, -omaistaa, popularisoida. | Y:ettua tiedettä, tekniikkaa. **-tajuistaj|a**[16] *tek.* N. on tieteensä tunnetuimpia y:ia. **-taloudelli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Y. julkaisu. Maan y. tila. Y:sesti edullinen. **-tariffi** *s.* Sähkölaitoksen y. — *Erik.* **1.** tullialalla yleisesti voimassa oleva tariffi;)((yksityisten maiden kanssa sovittu) sopimustariffi. **2.** *raut.* yleinen, kaikista tavaroista voimassa oleva tariffi;)(erikoistariffi. **-tartunta** *s. lääk.* Pienestä haavasta kaikkialle elimistöön levinnyt y. **-taso** *s.* Aineen opetuksen hyvä y. Kilpailujen korkea y. Tavarain laadun heikentynyt y. **-tauluk|ko** *s.* yleiskatsauksellinen taulukko. | Väestötilaston y:ot. Sävellyksen kaikkien sävelten väliset suhteet prosentteina ja suhdelukuina osoittava y. **-tausta** *s.* Vallankumouksen y. **-tau|ti** *s. lääk.* koko elimistön tauti;)(paikallistauti. | Angiinamyrkytys, kurkkutulehdusta usein seuraava vaarallinen y. **-tehtävä** *s.* Kaikkien lihaksien y:nä on lämmön synnyttäminen. **-televisio** *s.* vrt. yleisradio. | Televisiota käytetään y:na, jolloin yleisöllä on mahdollisuus seurata ohjelmia, tai ns. käyttötelevisiona teollisuusprosessin seuraamiseen tai valvontatehtäviin. **-teos** *s.* jnk alan kokonaisuutta, pääpiirteitä käsittelevästä (tieto)teoksesta. | Suomen kulttuurihistoriaa käsittelevä y. **-tervey|s** *s.* Hänen y:tensä on viime aikoina ollut huono. Kansan y:ttä parantava toimenpide. **-tiede** *s.* universaalitiede. | Aikaisempi filosofia oli y., joka koetti eri tieteenalojen tutkimustulosten pohjalle rakentaa yhtenäisen maailman- ja elämänkatsomuksen. **-tiedustelu** *s. sot.*)(erikoistiedustelu. | Lentokoneen suorittama y. **-tieteelli|nen** *a.* -sesti *adv.* Einsteinin suhteellisuusteorian y. merkitys. Y. [= eri tieteenalojen kirjallisuutta sisältävä] kirjasto. **-tie|to** *s.* Kansanopistot y:toa jakavina laitoksina. Y:tojen lisääminen. Jklla on hyvät, huonot y:dot. **-tietokirja** *s.* = seur. **-tietoteos** *s.* Y. "Pikku Jättiläinen". **-tietou|s** *s.* Runsaasti y:tta sisältävä hakuteos. **-tila** *s.* Potilaan, hermoston hyvä y. Valtiontalouden heikko y. **-tilanne** *s.* Toisen maailmansodan luoma y. **-totuu|s** *s.* yleinen totuus; kulunut, triviaali totuus. | - - hänen ajatuksensa ovat usein talonpoikaisia y:ksia, jotka eivät yllätä uutuudellaan TARK. **-tuberkuloosi** *s. lääk.* useihin elimiin levinnyt tuberkuloosi. **-tulkki** *s.* Eduskunnan y. 'tulkki, joka täysistunnoissa julkisesti tulkitsee määräasiat ruotsiksi'. **-tulos** *s.* kokonaistulos, yhteistulos. **-tunnelma** *s.* Runon, tilaisuuden y. **-turvallisuus** *s.* yleinen turvallisuus. **-tutkimus** *s.* Potilaan y.

yleistym|ä[13] *s. kiel.* yleistymisen tulos. | Seuraavat muodot ovat analogisia y:iä - -.

yleisty|s[64] *s.* **1.** yleistäminen, yleistyminen. | Kysymys on heikon asteen y:ksestä sanan koko paradigmaan. **2.** yleistämisen, yleistymisen tulos. | Ajattelu käyttää hyväkseen y:ksiä.

yleistysmuoto *s. kiel.*

yleis|tyyppi *s.* Järviveneiden y. **-tyyppinen** *a.* Y. sukunimi.

yleisty|ä[1] *v.* tulla yleise(mmä)ksi. | Kuusen y:minen lämpökaudella. Autojen viimeaikainen y:minen. Säilykkeiden, muovin y:nyt käyttö. Y:mässä oleva tapa. Tupakanpolton y:minen koulunuorison keskuudessa.

yleistä|ä[2] *v.* **1.** (vain yhteiset pää-, erikoispiirteet huomioon ottamalla) laajentaa yhteen t. muutamiin tapauksiin perustuva havainto, ajatus, johtopäätös monia t. kaikkia samanlaatuisia tapauksia koskevaksi, tehdä yksityistapausten perusteella yleisiä johtopäätöksiä; antaa jllek yleinen pätevyys. | Y. jnk tutkimusalan tuloksia muita aloja käsittäviksi. Hänellä on taipumus liiaksi y. johtopäätöksiään. Rohkeasti y:vä ajatusrakennelma, määritelmä. Y:en voidaan sanoa, että - -. **2.** tehdä yleise(mmä)ksi. | Tapaa koetetaan kaikin tavoin y.

yleisurheilija *s.* vrt. seur.

yleisurheilu *s.* urheilukentällä suoritettavat urheilulajit: juoksut, kävely, heitot ja hypyt, (ei kuit. palloilu, pyöräily yms.) rata- ja kenttäurheilu. **-jaosto** *s.* SVUL:n y. **-joukkue** *s.* Maassamme vieraileva USA:n y. **-järjestö** *s.* **-kausi** *s.* **-kilpailu** *s.*, tav. *mon.* Kansainväliset y:t. **-laji** *s.* **-liitto** *s.* Ruotsin y. **-maaottelu** *s.* Y. Ruotsi—Suomi. **-ottelu** *s.* Helsingin ja Tampereen välinen y.

yleis|uskonnollinen *a.* -uskonnollisesti *adv.* -uskonnollisuus *omin.* kaikille uskonnoille ominainen. **-vaara** *s. lak.* yleinen, koko yhteisöä uhkaava vaara. | Sota, kansainvälinen y. **-vaaralli|nen** *a.* -suus *omin.* yleiselle turvallisuudelle t. terveydelle vaarallinen. | Y:set rikolliset. Y. lakko. Laki y:sten tartuntatautien estämiseksi. **-vaatimu|s** *s.*)(erikoisvaatimus. | Ilmavoimiin pyrkivien on täytettävä seuraavat y:kset - -. **-vaikutelma** *s.* Teoksesta saatu myönteinen y. **-vaikutus** *s.* Tauti saattaa y:ten ohella myös

aiheuttaa jonkin erityisen elimen sairaustilan. Näytelmän y. on hyvä. **-vakuutus** *s.* vars. merikuljetuksia koskeva vakuutussopimus, jossa vakuutuksenantaja sitoutuu määräaikana ilman eri ilmoitusta pitämään vakuutettuina kaikki sopimuksessa mainitut tavarat. **-valaisi|n** *s.*)(paikallisvalaisin. | Kattovalaisin huoneen y:-mena. **-valaistus** *s.*)(paikallisvalaistus. | Kattoikkunoiden avulla aikaansaatu luonnollinen y. **-valmennus** *s.*)(erikoisvalmennus. **-valssain** *s. tekn.* vaakasuoran ja pystysuoran valssiparin yhdistelmä. **-valtakirja** *s.* valtakirja, joka oikeuttaa valtuutetun hoitamaan valtuuttajan kaikkia t. valtakirjassa mainittua lajia olevia asioita;)(erikoisvaltakirja. **-valtakunnalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* koko valtakuntaa koskeva, koko valtakunnan käsittävä. | Y. lainsäädäntö. Y. keräys. Y:set hakkuumestaruuskilpailut. **-valtuutus** *s. lak. liik.* Prokuristille myönnetty y. **-vastine** *s.* Suomen kielessä ei ole y:tta ruotsin med-ilmaukselle. Puolustusasianajajan y. **-venäläinen** *a.* **-viivau|s** *s. liik.*)(erikoisviivaus. | Šekki voidaan määrätä maksettavaksi jollekin pankille t. pankkiirille y:ksella vetämällä sen etupuolelle kaksi yhdensuuntaista poikkiviivaa. **-virolainen** *a.*

yleisvirta- *sähk.* sekä tasa- että vaihtovirralle sopiva. **-koje** *s.* **-moottori** *s.* **-putki** *s. rad.* **-radio, -vastaanotin** *s. rad.*

yleis|voide *s.* Kaikenlaiselle iholle sekä päivä- että yökäyttöön sopiva y. Joka (hiihto)kelin y. **-vointi** *s.* Potilaan hyvä, huono y. **-väit|e** *s.* Pelkkiä perustelemattomia y:teitä. **-väri** *s.* Y:ltään vihreää marmoria. **-väritys** *s.* Taulun vaalea y.

yleisyys|luku *s.* jnk yleisyyttä, esiintymistiheyttä osoittava luku, frekvenssiluku. | Influenssaan sairastuneiden y. **-tilasto** *s.* vrt. ed. | Maamme kasvien y.

yleisö[2] *s.* ihmisistä, jotka ovat t. joiden voi ajatella olevan jnk liikeyrityksen t. viraston asiakkaina, taide- tms. esityksen t. jnk tapahtuman katselijoina, kuuntelijoina, kirjallisuuden (ostajina ja) lukijoina tms. **1.** vrt. asiakkaat. | Pankin, kylpylän, ravintolan y. Ostokykyinen osa y:ä. Ostava y. Y:lle tiedotetaan, että liikkeemme on muuttanut. Y:n ostettavaksi tarjotaan 5 000 kpl yhtiömme osakkeita. Virasto on avoinna y:lle klo 10—15. — Pääsy y:ltä kielletty. — *Tal.* Y:ön kuuluvat kaikki talousyksiköt paitsi luottolaitokset ja valtio. **2. a.** vrt. väki, kansa (5), katsojat, kuuntelijat, katsomo. | Uteliasta y:ä. Kadun varteen kerääntynyt y. osoitti hallitsijalle innokkaasti suosiotaan. Näyttelyssä on käynyt runsaasti y:ä. Näytelmä ei kiinnostanut y:ä. Y:ön menevä näytelmä. Erikseen mies- ja naispuoliselle y:lle esitettävä filmi. Puhujan sähköistämä y. Puhua valistuneelle, kriitilliselle, tarkasti kuuntelevalle y:lle. Astua y:n eteen. Arvoisa y.! Huvittaa, kosiskella y:ä. Valloittaa y:nsä. Uusinta y:n pyynnöstä. Y:n suosikki. Y:n joukossa nähtiin useita julkisen elämän edustajia. Y. loisti poissaolollaan. Y:n riemulla ei ollut rajoja. [Näyttelevien lasten] y:nä olivat vanhemmat ja tuttavat. **b.** vrt. lukijat, lukijakunta. | Lukeva y. Kirjallinen y. Y:n suosion saavuttanut kirjailija. **3.** *suuri yleisö* yleisöstä ylipäänsä; yleisön enemmistö; us. vars. (maultaan, arvostelukyvyltään) kehittyneen yleisön vastakohtana. | Suuren y:n keskuudessa vallitseva käsitys. Suurta y:ä kiinnostava ajanvietekirjallisuus. Kevyestä viihdemusiikista pitävä suuri y. **4.** *yhd.* Elokuva-, ensi-ilta-, iltama-, juhla-, konsertti-, musiikki-, sirkus-, taide-, teatteriy.; kantay.; sunnuntaiy.; lehteri-, parveke-, permantoy.; kahvila-, ravintolay.; jalkapallo-, kilpailu-, koti-, urheiluy.; katuy.

yleisö|ennätys *s.* ennätysmäisen suuresta yleisömäärästä. | Urheilukilpailujen, messujen y. **-filmi** *s.* menestyselokuva. **-ilta** *s.* yleisöä varten järjestetty iltatilaisuus; vrt. yleisöjuhla, yleisötilaisuus. | NNKY:n järjestämä y. **-jono** *s.* **-jouk|ko** *s.* vrt. ihmis-, kansan-, väkijoukko. | Monituhatpäinen, sankka y. Y:ossa kävi kohahdus. Tapahtumaa seuraamaan kerääntynyt y. **-juhla** *s.* vrt. yleisöilta. **-kappale** *s.* menestyskappale, kassakappale. | Näytelmä, josta tuli todellinen y. **-kokous** *s.* vrt. yleisöilta. | Seurakuntanuorten järjestämä y. **-laji** *s.* — *Urh.* yleisöä erikoisesti kiinnostava urheilulaji. **-lehteri** *s.* Eduskunnan y. **-massa** *s.* Kilpailupaikalla tungeksiva y. **-menesty|s** *s.* Suuren y:ksen saavuttanut näytelmä, teos. Näyttelyn, kilpailujen, jalkapallo-ottelun hyvä y. **-meri** *s. kuv.* Kentällä aaltoileva y. **-muuri** *s. kuv.* Katuja reunustava vahva y. **-määrä** *s.* Juhlien, kilpailujen suuri, pieni y.

yleisön|hukka *s.* Sateinen sää aiheutti y:hukkaa katsomoon. **-kannatus** *s.* **-osasto** *s.* sanomalehdessä osasto, jossa julkaistaan yleisön lähettämiä kirjoituksia. **-palvelu** *s.* Liikkeen, viraston hyvä, huono y. **-palvelupuheli|n** *s.* Neiti Aika ym. y:met. **-suosik|ki** *s.* Ohjelmassa esiintyvät y:it T. ja P. **-suosio** *s.* Häilyvä y. Y:n saavuttanut kirjailija.

yleisö|numero *s.* yleisössä suurta mielenkiintoa herättävästä (ohjelma)numerosta.| Sirkuksen y:-numerona oli taitovoimistelijain kuolemanhyppy. **-paljous** *s.* Kilpailuja oli seuraamassa ennen näkemätön y. **-puhelin** *s.* yleisön käyttöön tarkoitetusta puhelimesta. **-tilaisuus** *s.* vrt. yleisöilta. **-tulva** *s.* Näyttelyssä oli todellinen y. **-virta** *s.* Jo keskipäivällä messupaikalle johtavat kadut olivat väkeä mustanaan, ja siitä lähtien y. kuuluu vain kasvaneen.

ylelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** (liian) loistelias, komea, suurellinen; tuhlaileva; *tal.* siitä, mikä selvästi on ao. yhteisön tavallisen elintason yläpuolella. | Y. päivällispöytä, kestitys. Y:sesti rakennettu talo. Elää y:syydessä, y:sesti. Viettää y:stä elämää. Kilpailla loistossa ja y:syydessä. | Ei ollut mistään puutetta - -. Olipa pientä y:syyttäkin SILL. Sylkemättömyyttä ja sylkylaatikoita pidettiin vain herrojen keksiminä y:syyksinä KIANTO. **2.** harvemmin: (ylen, liian) runsas, ylenmääräinen, ylenpalttinen, yletön. | Heillä on y:sesti kaikkea. [Lusifeeruksen] näit vain unissa tai mielenhoureessa, jonka saattoi matkaan väkevien y. nautinto KIVI. Y:sestä uupumuksestakin voi heikko ihminen pian mennä sekaisin CANTH. [Kesäyö uhkuu] kastanjakukkien y:stä runsautta SILL.

Näin meitä ylensyöminen / ja y. juominen / saa petoin vertaiseksi VK[v].

ylellisty|ä[1] *v.* muuttua ylellise(mmä)ksi. | Elämän y:minen muinaisessa Roomassa.

ylellisyys|asetus *s. hist.* säännöksistä, joiden tarkoituksena oli vähentää elintapojen ylellisyyttä. | Spartassa ja Roomassa julkaistut y:asetukset. Kahvin käytön kieltänyt y. **-esine** *s.* vrt. ylellisyystavara;)(tarve-esine. | Kalliit korut, turkikset ja muut y:et. **-hyödyke** *s. tal.*)(välttämättömyyshyödyke. **-kapine** *s.* ylellisyysesine, -tavara. — *Kuv.* - - on suuri erotus ottaa vaimo y:eksi tai naida sellainen, joka voipi olla ystävä ja toveri KIANTO. **-kulutus** *s. tal.* ylellisyyshyödykkeiden käyttö. **-meno** *s.*, tav. *mon.* **-tar|ve** *s.* Välttämättömät tarpeet ja y:peet. **-tavar|a** *s.* tavara, jonka omistamista, käyttöä pidetään ylellisyytenä; vrt. käyttötavara. | Kalliit turkikset, taide-esineet, loistoautot ja muut y:at. Kahvi, tupakka ja sokeri olivat aikaisemmin kalliita y:oita. **-tuote** *s.* vrt. ylellisyyshyödyke, -tavara. **-vero** *s.* ylellisyystavaroista esim. korotettuna liikevaihtoverona t. tullina valtiolle suoritettava vero. | Y:n luonteisia ovat myös eräät leima- ja valmisteverot sekä kunnallinen koiravero. **-verotus** *s.*

ylemmyyden|tunne *s.* paremmuuden tunne. | Etevämmyydestä, tyhmyydestä johtuva y. **-tun|to** *s.* (us. väärä, liiallinen) paremmuuden tunto; vrt. ylemmyyskompleksi. | Y:nossaan hän aliarvioi muita. **-tuntoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Kaupunkilaisten uteliaat, y:set ja ivailuun valmiit silmäykset masensivat Eliasta WALTARI.

ylemmyys[65] *komp.omin.* < ylempi. | Kulttuurin y. Tuntea ylemmyytensä. [Käytännöllinen jokapäiväinen elämä] edustaa juuri tuota kääpiöiden vilinää, jonka suhteen y. on saavutettava SILL. **-kompleksi** *s. psyk.* ainainen tunto siitä, että on muita parempi; vrt. huonommuus-, alemmuuskompleksi, suuruudenhulluus.

ylemmä *komp.adv.* ks. ylempänä.

ylemmäi|nen[63] *komp.a. vanh.* ylempi. — *S:sesti.* [Kehotan rukoilemaan] kuningasten ja kaikkien y:stemme edestä UT[v].

ylemmänastei|nen *a.* jssak jaotuksessa ylempään asteeseen kuuluva, ylempiasteinen;)(alempiasteinen. | Raastuvanoikeutta y. lainkäyttö. Y:set yhdyskunnat.

ylemmäs *komp.adv.* ks. ylempänä.

ylem|pi[22] *komp.a.* vastaa käytöltään osaksi ylhäinen-sanaa; us. = korkeampi; vrt. ylin;)(alempi, matalampi. **1.** paikasta: enemmän ylhäällä, ylempänä, korkeammalla oleva. | Y. hylly. Y. osa kaupunkia. Y:mät ilmakerrokset. Y. kilpirauhasvaltimo. Valkea tuli sulle tuikkien vastaa, / majakka maista y., taivainen KALLAS. **2.** (arvo)asteikossa korkeampi, systemaattisessa järjestelmässä ylempänä oleva, kehittyneempi tms. | Y. aateli, porvaristo. Y:mät säädyt. Y:mät yhteiskuntapiirit. Y. palkkausluokka. Vedota alemman oikeuden tuomiosta y:pään. Y:mältä taholta tullut määräys. Pataljoonaa lähinnä y. yksikkö, rykmentti. Y:mät oppilaitokset. Y:mät eläimet, kasvit. Y. kulttuuri, taso, kehitysaste. — *S:sesti.* Suhtautua nöyristelevästi y:piinsä. **3.** (numero)-määrästä t. asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla: suurempi (tämä tav. par.). | Y. polttoarvo. Hinta pyöristetään lähinnä y:pään markkalukuun.

ylempi|arvoinen *a.* -arvoisuus *omin.* arvoltaan ylempi, arvokkaampi, suurempiarvoinen. | Y. virkamies. Y. raha, tavara. [Alankomaat tunnusti] Englannin lipun y:arvoisuuden Espanjan ja Norjan välisillä vesillä AK. **-asteinen** *a.* = ylemmänasteinen. **-luokkainen** *a.* ylempää luokkaa oleva;)(alempiluokkainen. | Y. tie, maito. **-säätyi|nen** *a.* -syys *omin.* ylempää säätyä oleva. | Y. henkilö. — *S:sesti.* Y:sten käyttämä puku. **-tasoi|nen** *a.* -suus *omin.* ylempää tasoa oleva. **-virkainen** *a.* jolla on ylempi virka.

ylem|pänä, -pää, -mäksi, -mä(s) *komp.adv.* enemmän ylhäällä, ylemmällä paikalla tms., korkeammalla;)(alempana. **1.** paikallisesti. | Y. mäen rinteellä. Muutimme kerrosta y:mäksi. Miehet viittoivat y:pää vuorelta. Vene nousi jokea y:mäksi 'lähemmäksi joen alkupäätä'. — Kirjallisesta esityksestä. | Kuten y. [= edellä, aikaisemmin] olemme todenneet - -. **2.** *abstr.* ja *kuv.* Henkiseltä tasoltaan muita y. Y:pää tulleet määräykset. Pyrkiä yhä y:mäs. Y:mäksi kaikkia muita kasvavat kohtalonhetkellään Kouta, Ylermi ja Ukri TARK. Siitä siirtihen y:mä, / pyörähtihe pöyän päähän KAL. — Numeromääristä ja asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla. | Hinnat ovat sodan edellisiä huomattavasti y. Elinkustannusindeksi on noussut yhä y:mäksi.

ylen *adv.; kans.* ja *vanh.* ylön. **1.** a:iin, partis:iin t. adv:iin liittyen ilmaisemassa ominaisuuden erittäin suurta määrää: kovin, perin, erittäin, tavattoman, kohtuuttoman. | Y. suuri, pieni. Y. hyvä, huono, taitava, onnellinen, ankara, tärkeä, ihmeellinen, kallis. Y. tukala tilanne. Y. mutkikas asia. - - Jumala teki y. voimallisia tekoja UT. Y. runsaasti, niukasti. Y. tyhmästi, viisaasti. Pappi saarnasi y. mahtavasti. Y. paljon, vähän. Y. usein, äkkiä, varhain, kauan. **2.** *harv.* v:iin liittyen: kovin; myös: kohtuuttomasti, liiaksi. | Kovin koetti hän, y. yritti AHO. Y. sinä minua mairittelet LARINK. Vahinko kun lämmitti y., ja - - mökki paloi AK. **3.** erityisiä yhteyksiä: *ylen aikaa* (kans.) kaiken aikaa, alituisesti. — *ylen kyllä* (vanh.) yllin kyllin. | Olkoon teillä jo y. kyllä kaikista kauhistuksistanne VT[v]. — *ylen mielin* (kans.) vasten tahtoa. | Ei väen [= väkisin] vävyjä saada, y. mielin ystäviä SL. — *ylen määrin* erittäin, kovin, (liian) runsaasti, liian, liiallisesti, kohtuuttomasti, tavattomasti. | Y. määrin väkeä. Y. määrin humalassa. Y. määrin vahingollinen, haitallinen, onnellinen. Y. määrin hyvillään, ymmällään. Vettä satoi y. määrin. Sivistyssanoja ei pitäisi viljellä y. määrin. — *ylen ympäri* (kans.) yltympäri, kauttaaltaan, kaikkialla. | Hölyävät y. ympäri, että rosvon työ se muka oli KOJO. — *ylen änkensä* (kans.) kohtuuttomasti, yli voimien. | Viisi rotevaa [puna]kaartilaista kantoi kuopasta perunoita ja kaivosta vettä, ettei piian tarvinnut y. änkensä [rehkiä] L.VIITA. — *antaa ylen* = ylenantaa. 1) oksentaa. | Voi pahoin ja antoi y. 2) (vanh. harv.) hylätä. | Siinä leikissä [= kaksintaistelussa] mun onni kerran antoi y., mutta toisella kertaa taasen mua suosia taitaa KIVI. — *katsoa ylen*

(vanh.) ylenkatsoa, halveksia. | -- miksi armoa anot miehelle, joka armon niin ylpeästi katsoo y. KIVI. — *syödä ylen* (harv.) ylensyödä.

ylen|aikainen *a. kans.* alituinen, alinomainen. | Taitaa tämä jalkojen y. jomotus jättää minut tupaukoksi ihan kerrassaan SEPPÄNEN. **-annat|taa** *v., 3. pers.* -tavasti *adv.* -us[64] *teonn.* oksettaa. | Minua alkoi y. Kurkussa tuntui y:tava pala. Kohtaus ilmenee huimauksena ja y:uksena. — *Kuv.* iljettää, inhottaa. | Y:taa jo sen pelkkä näkeminen. **-annet|tu**[2*] **1.** *a. (partis.) vanh. leik.* -usti *adv.* vallaton, huima(päinen), hurja. | -- äiti oli mustalaista sukuperää ja semmoinen y. kuuluu vielä olleenkin CANTH. Hed-Ulla verhosi murhettaan y:tuun iloisuuteen, tehden kaikkea, mitä Weckström oli kieltänyt TALVIO. **2.** *partis.* ks. seur. **-an|taa** *v.* myös: antaa ylen. **1.** oksentaa. | Y:toi nauttimansa ruoan. Laivan kaiteet olivat täynnä y:tavia matkustajia. **2.** *vanh.* hylätä. | Näin olen nyt vaeltellut yksin, y:nettuna KIVI. Isä Jumal' taivaassa, / meit' älä y:na VK[V].

ylenemismahdollisuu|s *s.* Virkaura, jolla y:det ovat hyvät.

ylen|juominen, -juonti *s.* vrt. ylensyöminen, -syönti. **-katse** *s.* halveksinta, väheksyntä, ylimielisyys. | Tuntea, osoittaa y:tta jtak kohtaan. Y:en sekainen sääli. -- onkohan sinussa miestä kestämään suruttomain pilkkaa ja maailman y:tta? KAUPPISH. **-katseelli|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* halveksiva, väheksyvä; ylimielinen, yliolkainen. | Y. hymy, silmäys, äänensävy. Hymähti, naurahti y:sesti. Kohautti y:sesti olkapäitään. Suhtautua y:sesti jhk. -- sanoi vallesmanni puhaltaen y:sen savun piipustaan AHO. **-katso|a** *v.,* hiukan *vanh.* -vasti *adv.* -nta *teonn.* halveksia, väheksyä. | Elää köyhänä ja y:ttuna. Y. loistoa ja ylellisyyttä. Joka y:o lahjan, se y:o antajan SL. Sun sanas y:taan / ja totuus maahan poljetaan VK. **-katsoja** *s.* vrt. ed. | -- irstaiset ja pilkkaajat, / sun nimes y:t, / ne saavat häpeänsä VK[V]. **-kyllä** *adv.* par. ⌒; ks. ylen 3. **-kylläi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* liian kylläinen; *vanh.* yltäkylläinen. | Y:syyden tunne. — [Muistelee] sitä y:stä riemua, joka kieri mustuneen katto-orren yli TOPPILA. **-luonnolli|nen** *a. vanh.* -sesti *adv.* -suus *omin.* yliluonnollinen. **-mielin, -määrin** *adv.* par. ⌒; ks. ylen 3. **-määräi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* ylen suuri, runsas tms., ylenpalttinen, yletön, tavaton, liiallinen, kohtuuton. | Lääkkeiden y. käyttö. Y:sen työn uuvuttama. Y:sistä ponnistuksista uupunut. Elinkeinoelämää lamauttava y. verotus. Y. ahdinko, kiire. Ranskalaisuuden y. ihailu. Y. vieraanvaraisuus. Y:sen suuri, ankara. Käyttäytyi y:sen kohteliaasti. Y:sesti ylistävä. Sinun innostuksesi aina on y:stä, rajatonta PAKK.

ylen|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < ylentää. | Y. hintoja, palkkoja. — *Refl. taiv.* Niin kokko kohotteleikse, / ilmahan y:teleikse KAL.

ylenny|s[64] *teonn.* < ylentää;)(alennus. **1.** *raam.* kohottaminen. | Kelvatkoon -- kätteni y. ehtoouhriksi VT[V]. **2.** *abstr.* ylentäminen, yleneminen; vrt. korotus. | Virka-arvon y. Saada y. virassa. Y:ksen saanut upseeri. | -- tuskin uskoi korviaan, kun hänen nimensä kajahti luokan secunduksena, toisena. Sellainen y.! KIANTO. — *Yhd.* arvony.; upseeriny.; virkay. **3.** *kuv.* henkisestä, mielen, siveellisen ryhdin tms. kohoamisesta, ylevästä mielentilasta. | -- kärsimyksetkin muuttuvat riemuksi ja puute ja alennus sisäiseksi y:kseksi ja auvoksi TARK. -- itse kukin tahtoi mielensä y:kseksi nähdä heidän päänsä putoavan pyövelin miekan alla KALLAS.

ylennys|mahdollisuus *s.* = ylenemismahdollisuus. **-merkki** *s. mus.* = korotusmerkki. **-peruste** *s.* virkaylennysperuste. | Yleiset y:et valtion virkoihin ovat taito, kyky ja koeteltu kansalaiskunto. **-tilaisuus** *s.* Kadettien y. tasavallan presidentin linnassa.

ylenpaltti|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* ylen runsas, suuri tms., ylenmääräinen, yletön, tavaton, suunnaton, liiallinen, kohtuuton. | Y. lumen tulo. Ruoan y:suus. Y:sen komea. Huone, jossa on y:sesti rojua. Sai y:sesti lahjoja. Tavaravalikoiman y:suus. Tyyliä rasittaa adjektiivien y:suus. Y. onnen tunne. Y:sessa ilossaan. Sydämistyi y:sesti. Ovat ilkeätä väkeä ja y:sia juopporatteja. Pois luonto lyhytmalttinen / ja paatos y.! MANN. -- missä synti on suureksi tullut, siinä armo on tullut y:seksi UT.

ylen|syödä *v.* -syönti *teonn.* (finiittimuodot *harv.)* syödä liiallisesti, tolkuttomasti. | Y:syöminen ja väkijuomien liiallinen käyttö. Joulunaikainen y:syönti. Y:syönyt ihramahainen porvari. On käynyt kuin y:syödessä: haluttaa lisää PAKK. Näin meitä y:syöminen / ja ylellinen juominen / saa petoin vertaiseksi VK[V]. **-syöjä** *s.* vrt. ed.

ylenty|ä[1*] *pass.v.,* vars. *vanh. ylät.* < ylentää. **1.** yletä. *(I.1.)* -- kasvoi maailman puu, y:en aina seitsemänteen taivaaseen HAARLA. *(2.)* -- olentojen y:essä maasta ylenivät rattaatkin VT[V]. *(3.a.)* -- siell' y:ivät vuorenharjat Kurun H.ASUNTA. *(II.1.)* Ois väärin, arvon herrat, kaikin puolin, / mun y. säätyyn tuomarin H.ASUNTA. — Tav. **2.** vrt. ylentää. II.2. | Y:misen ja hartauden tarve. Y:nyt tunnelma. -- y:neellä mielellä kuunneltiin niitten [kellojen] heläjämistä I.K.INHA.

ylentäjä[16] *tek.* Kave äiti, kantajani, / luonnotar, y:ni! KAL.

ylen|tää[3] *v.* -tävästi *adv.* saattaa ylemmäksi, ylhäisemmäksi;)(madaltaa, alentaa. **I.** *konkr.* **1.** *ylät.* nostaa jnk korkeutta, tehdä korkeammaksi, kohottaa, korottaa. | -- tie tehkää suoraksi, / alentain korkeudet, / y:täin alavuudet HLV. **2.** vars. *ylät.* saattaa ylempään, paikallisesti korkeampaan asemaan, kohottaa, nostaa. | Emäntä, pulska ja ruskeapää, / loikoen lehtiä lukee: / joskus päätänsä y:tää LEHT. -- niin kuin Mooses y:si käärmeen erämaassa, niin pitää Ihmisen Poika y:nettämän UT. En minä sinnes suohon sorru, / kunnes kannan kahta kättä; / -- / kynttä kymmentä y:nän KR. **II.** *abstr.* ja *kuv.* **1.** saattaa ylempään arvoasemaan. | Y. aatelissäätyyn. N. y:nettiin everstiksi. -- kun Jumalan lasten y:tämisen hetki lähestyy ja maailman lapset alennetaan vasemmalle puolelle AK. -- joka itsensä y:tää, se alennetaan; ja joka itsensä alentaa, se y:netään UT. **2.** tavallisuuden, arkipäiväisyyden yläpuolelle kohottamisesta, jalos-

tamisesta, juhlistamisesta. | Mieltä y:tävä tilaisuus. Y:tävä juhla, puhe, saarna. Y:täkää sydämenne Jumalan puoleen! [Cervantesin taide] viittaa siihen voimaan, rakkauteen - - joka y:tää hengen ja puhdistaa sen TARK. Tällainen kirkas ja tyyni jälkikesän päivä on mieltä y:tävän ihana L.POHJANPÄÄ. — Näky ei ollut (mieltä) y:tävä 'ilahduttava'. **3.** suurentaa, lisätä, laajentaa (nämä yl. par.). | Y. vaatimuksia. [Pyöräryhmä] jonka somuutta vielä y:tää melkein jokaisen pyörän ohjaustankoon kiinnitetty kukkaiskimppu AHO. — *Erik.* tav:mmin korottaa (II.4). **a.** äänen voimasta. | Innostuessaan y:si ääntään. Kunniaksi sinulle / y:nämme äänemme VK. **b.** *mus.* säveltasosta. | Y:netty nuotti. **c.** *harv.* hinnasta tms. | Koron, palkan y:täminen.

ylenänkensä *adv.* par. ⌒; ks. ylen 3.

ylettymä[13] *s.* ulottuma. | Käden y:n päässä. Olla vihollistykistön y:llä 'ylettyvillä'.

ylettyvi|llä, -ltä, -lle, harvemmin -ssä, -stä, -in *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) ja *adv.* ulottuvilla; ks. sen merk.-ryhmiä. *(1.)* Piti lääkkeen aina y:llä(än). Latvusto on vielä karjan y. Hiiri ei pääse kissan y:ltä. Olla ammusten y. *(2.)* Olla katseen, silmän y. [Vävyt] riitelevät, milloin eivät ole ukon y. AK. Opillinen sivistys oli siihen aikaan vain harvojen y. Päästä lain y:ltä. *(3.)* Hakuteokset ovat käden y. Suunnitelman toteutuminen oli jo miltei käden y:ssä.

ylet|tyä[1*] *v.* yltää, ulottua; ks. jälkimmäisen jaotusta. Tav. vain 1. merk.-ryhmässä. *(1.a.)* Käsi ei y:tynyt kattoon. Kurottamalla y:yin puun alaoksiin. Poika y:tyi kepillä ampiaispesään. Ota tuoli, että y:yt. Niin pieni koju, että istualtaan y:tyy sen joka nurkkaan. Ei enää y:tynyt pohjaan. Lapsi y:tyy jo syömään aikuisten pöydässä. Paloruiskujen vesisuihkut eivät y:tyneet riittävän pitkälle. [Sytykevalkea] kokosi voimaa y:tyäkseen ylemmäs PÄLSI. — *Kuv.* Äidin silmä y:tyy lasten leikkipaikkaan. Erämaita, jonne lain koura ei y:tynyt. *(b.)* Poika y:tyy isää olkapäähän. Moottoripyörän istuimelta jalat y:tyvät maahan. Nuora y:tyi juuri ja juuri paketin ympäri. Ankkuriköysi ei y:tynyt pohjaan. Voimalaitoksen virtapiiri y:tyy alueen etäisimpiin kolkkiin. - - Savon ukkoja pitkissä, nilkkoihin asti y:tyvissä sarkakauhtanoissa PAULAH. Aita y:tyy mäeltä vesirajaan asti. Talon varjo y:tyy yli pihan. Usva makaa kuin raskas matto y:tyen maasta kirkontornien tasalle LEINONEN. — - - syntimme vaikka pilvihin / y:tyiskin, / suuremp' on rakkautensa VK[V]. — *Kans.* riittää, liietä. | [Oli niin paljon poikia] että heitä y:tyi näihin eteläpitäjien kesäisiin rahtihommiinkin AK. Jo y:tyi joku markka henkisiinkin harrastuksiin KAUPPISH. Heh, heh, noita nuoria herroja! Eihän Liilakaan kaikille y:y PÄIVÄR. *(2.a.)* Sota, jonka lamauttava vaikutus y:tyy kauas tulevaisuuteen. Hänen elämänsä y:tyi jo neljännen kuninkaan hallituskaudelle WILKUNA. *(b.)* Perimätieto y:tyy hamaan muinaisuuteen. *(3.a.)* Kauas vihollisselustaan y:tyneet partiomatkat. Rauhallinen maalaiskylä, jonne kaupunkien humina ei y:y. - - missä sahamyllyt ovat niin lähellä, että rahvas voi niihin y. AK. *(b.)* Vanhuksen mielenkiinto y:tyy vielä päivänpolitiikan tapahtumiin. Näihin kysymyksiin tieteellinen tutkimus ei ainakaan toistaiseksi ole y:tynyt. Tuntui, kuin hänen ajatuksensa eivät isän ajatusten pohjaan y:tyisi JOTUNI.

ylettämä[13] *s.* ylettymä, ulottuma.

ylet|tää[2*] *v.* **1.** yltää (I.1), ulottua, ylettyä (1). **a.** Y. kurottamalla kädellään hyllylle. Niin äkkisyvää, etteivät jalat y:ä rannassakaan pohjaan. Siivousharja y:ti juuri ja juuri kattoon. Vein iskukoukun veden rajaan, jotta se olisi siinä y:ettävissäni AHO. Maijastiina sieppasi kauhallisen likavettä, juoksi jäljestä ja viskasi portailta, mutta y:ti ainoastaan hameen helmoihin ALKIO. Koskea ei näy, mutta sen kohina kuuluu niin läheltä, että luulisi voivansa siihen kirveen heitolla y. AHO. — *Harv. tr.* Y:ätkö pestä tuon ikkunan? — *Kuv.* Joukkue ei y:tänyt voittoon asti. Niin aava selkä, ettei silmä y:ä toiselle rannalle. Ei siihen ymmärrys y:ä. **b.** Poika y:ti isäänsä tuskin vyötäisiin. Yli talon y:tävä puu. Nilkkoihin y:tävä hame. - - tavallista pisteaitaa, jossa jokainen aidas y:tää maahan AHTI RYTKÖNEN. **2.** *harv.* tav:mmin ulottaa. | Monesti ovat tataarit ja muut arokansat - - y:täneet ryöstöretkensä tänne AK.

yle|tä[34] *v.* -nevästi *adv.*; vrt. kohota, ylentyä.

I. 1. tilanmuutoksesta. **a.** tulla korkeammaksi, kohota, nousta. | Vedenpinta y:nee. Rakennus on y:nnyt päivä päivältä. - - ei näkynyt enää kuin multakasa, joka y:ni y:nemistään CANTH. **b.** vars. *ylät.* kasvaa, varttua. | Koreess' kartanossa Alma kasvoi, / kauniiks' immeks' y:ni KIVI. Sinusta kasvaa vielä sydämen kipu monelle, jahka siitä y:net AHO. Pihamaalla kasvoi ruoho - - ja pelloilla y:nivät pajupensaat WILKUNA. - - josta kasvoi kaunis taimi, / y:ni vihanta virpi KAL. **2.** vars. *ylät.* paikanmuutoksesta: tulla ylempään paikkaan, siirtyä ylöspäin, nousta, kohota. | Siinä vilauksen viipyi kulkija, / - - / mutta kauvemmas [= kohti harjannetta] hän taasen y:ni KIVI. Vihdoinkin y:nemme läähättäen vuoren latteale KIANTO. - - kohoaa kyynärpäittensä varaan, y:nee siitä istuvilleen J.SAULI. Mies nuori merestä nousi, / uros aallosta y:ni KANT. [Villihanhet] y:nivät kauniiseen lentoon I.K.INHA. [Suo] köyhän sieluni / sun luokses y. VK. **3.** esineistä, joiden korkeus ei muutu. **a.** olla ympäristöään korkeampi, seisoa t. näkyä, erottua korkeana t. ympäristöään korkeampana, olla koholla, suuntautua ylöspäin. | Suosta y:nevä mätäs. Etempänä y:nee kirkon kullattu kupoli. [Pyramidi on] vuosituhannet y:nnyt saman sinisen - - taivaan kannen alla KILPI. - - päärakennuksen ympärillä y:nee - - sammaltuneita koivuja TALVIO. **b.** maaston korkeussuhteista: tulla korkeammaksi. | Maasto y:ni vaaraksi. Mutta vähitellen y:ni seutu ja heidän tiensä luikerteli ylös korkealle metsäiselle maalle KIVI.

II. *abstr.* ja *kuv.* **1.** päästä korkeampaan t. parempaan (arvo)asemaan, kohota. | Y. kapteenin arvoon. Y:ni lopulta luostarin esimieheksi. Syntyperän ansiosta [virkauralla] tapahtunut nopea y:neminen. - - juuri Helkavirsillään [Leino] on y:nnyt mestarilaulajaksi L.ONERVA. **2. a.** Y:nevää [= takenevaa] polvea oleva sukulainen 'asendentti'. **b.** *run.* ja kirjallisuustieteessä. | Y:-

nevä [= nousuun loppuva] eli nouseva runojalka. Näytelmän nousu eli y:nevä toiminta. **c.** *mus. harv.* tulla säveltasoltaan korkeammaksi. | Y:nevä molliasteikko. **3.** eräissä tapauksissa: tulla määrältään, teholtaan tms. suuremmaksi, kasvaa, suureta, laajeta, voimistua. **a.** lukumääristä ja asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla. | Y:nevä l. progressiivinen verotus. Tekijät on järjestetty y:nevien potenssien mukaan. **b.** Ilo, mieli y:nee. Into y:ni y:nemistään. **c.** ilmasta: seljetä, kirkastua. | - - mutta koska ilma y:ni, jatkoivat he kulkunsa taas KIVI. Kun aamulla satoi lumiräntää, pysyimme leirissä puoleen päivään odotellen ilman y:nemistä PÄLSI. **d.** äänestä: koveta, voimistua. | Tuskin oli yksi virsi sammunut, kun tuikahti uusi, ensin heikkona - - mutta siitä y:ni AHO. — [Puhujan ääni] y:ni [= kuului] voimakkaana ja selkeänä PÄLSI.

ylet|ön[57] *a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* ylen t. vars. liian suuri, runsas tms., ylenmääräinen, ylenpalttinen, ylellinen, suunnaton, tavaton, liiallinen, kohtuuton. | Päiväkausia jatkunut y. lumentulo. Alkusointujen y. käyttö. Y. kiire. Y:tömässä innossaan. Vaatia y:tömiä. Y:tömän ankara, kallis. Syödä, juoda y:tömästi. Verorasituksen y:tömyys. Mennä y:tömyyksiin.

ylev|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** esteettisessä t. eetillisessä suhteessa tavallisuuden, arkipäiväisyyden yläpuolelle kohoava, tavanomaiset mittasuhteet ylittävällä suuruudellaan, voimallaan tms. kunnioitusta herättävä, suuri, suurihenkinen, jalo, subliimi. | Kirjallisuuden y:ät henkilöhahmot. Kreikkalaisten veistosten y. kauneus. Kiven y:ään tyyliin kirjoitetut näytelmät. Y. puhe, saarna. Ajatustavaltaan, luonteeltaan y. Hengen, taiteen y. luomus. Mielen y:yys. Ajatella, toimia y:ästi. Suhtautua jhk y:än arvokkaasti. Y. kutsumus. Kansainliiton kolme y:ää päämäärää. Pyrkiä y:iin päämääriin. Tavoitella muodon y:yyttä. - - silloin minä myös pääsin kosketuksiin sen kanssa, mikä on kaunista, suurta, jaloa ja y:ää AHO. Henkeni janosi jotain y:ää, se himoitsi jaloa ponnistelua, jossa koko olemukseni uudeksi muovautuisi KIANTO. - - ovat liian arkisia ja alhaisia seikkoja niin y:ään ohjelmaan otettaviksi HOLLO. Tuomiokirkon torni piirtyi y:änä kirkasta taivaanrantaa vasten. **2.** *kans. vanh.* yhteiskunnallisessa arvoasteikossa korkealla oleva, ylhäinen, hieno. | Teitä kiitän sen kunnian edestä, y. fröökinä KIVI. Kun niin sattui, että he tapasivat jonkun herrasväen neitoja, tuppasivat sisarukset hänen seuraansa, ja nytkös he mielestänsä y:iä olivat PÄIVÄR. - - kuuluikin se Aapeli y:ässä palveluspaikassa olevan JOTUNI.

ylevä|aatteinen *a.* Y. näytelmä. **-henki|nen** *a.* Y. teos, runoelma. Y:set filosofiset aatesuunnat. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Y. henkilö. Luonteeltaan jalo ja y. Puhua y:sesti. Kohdella jkta y:sesti. **-ryhtinen** *a.* Y. mies. — - - vieraaksi jäi hänelle tämä aatepohjainen ja y. runous TARK. **-tunnelmainen** *a.* Y. juhla. **-tyylinen** *a.* Y. juhlasali.

ylevöi|dä[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* tav:mmin seur. | Y. surunsa, tuskansa.

ylevöittä|ä[2*] *v.* -västi *adv.* tehdä ylevä(mmä)ksi, jalo(mma)ksi, jalostaa. | Taiteen y:vä vaikutus. Vaikuttaa y:västi. — *Psyk.* muuntaa viettienergia korkeammiksi toiminnoiksi, sublimoida. | Vietin y:minen.

ylevöity|ä[1*] *pass.v.* (< ylevöidä) tulla ylevä(mmä)ksi, jalo(mma)ksi, jalostua. | Y:nyt sielunelämä. Runoilijan muistoissa y:nyt ja kirkastunut kotiseudun kuva. — *Psyk.* sublimoitua. | Jos vietin tyydytys on saavuttanut yhteiskunnallisesti tavanomaista hyödyllisemmän tai itsellemme arvokkaamman toimintamuodon, puhutaan sublimaatiosta eli y:misestä.

ylhiö[3] *s. maant.* yli 200 m:n korkuinen kohoama. | Ympäristöstään y:nä nouseva Pyhätunturi. **-maa** *s.* alue, jossa korkeusvaihtelut ovat suuremmat kuin 200 m.

ylh|ä[11] *a. ylät.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* = seur. | - - yli vuorien y:ien käyköhön ties LEINO. Matala on maa ja metsä, / matala on torni y:in ELINA VAARA. - - katsellessani - - kuuta, joka y:änä vaelsi VT. Ken tuolla joen rannall' on tuo y. mies *MANN. Yötaivaan tähtinen y:yys / yli korpien kohoaa M.KUUSI. - - poikaa, vaikk' on suku y:ää, / nuhdeltakoon LARINK. Ken kutsuttihin määriin y:empiin / ja töihin kirkkaampiin ja jylhempiin KAILAS.

ylhäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** *harv. konkr.* **a.** = korkea I.1. | - - oikealla puolen y. harju AHO. - - lähdettiin kohti y:siä tuntureita I.TURJA. **b.** = korkea I.2. | - - kyyhkyset ullakkojen y:sillä luukuilla KARHUM. - - y:seltä asemaltaan saattoi vaaran valtias pitää silmällä suunnatonta salomaata PAULAH. - - iltarukous, joka kohosi y:sen isän puoleen ALKIO. Täältä puolehen y:sen maan [= taivaaseen] HLV. **2. a.** ei juuri nykyisistä tasavaltaisista oloista: korkeassa yhteiskunnallisessa asemassa oleva, arvoasteikossa korkealla oleva, korkea-arvoinen; jalosukuinen. | Y. virkamies. Y:sessä asemassa olevat henkilöt. Y:seltä taholta tullut määräys. Se meni yli kaiken ymmärryksen, että itse y. konsulinna Holma erityisesti kutsuttaa Esterin luokseen PAKK. — Y. syntyperä. Y. vallasnainen. — *S:sesti.* Niin y:set kuin alhaiset. En vaadi mä valtaa y:sten K.LEINO. - - sillä y:stä vartioitsee vielä y:sempi, ja sitäkin y:semmät heitä molempia VT. — *ylhäisyys* korkeassa asemassa olevasta henkilöstä: eksellenssi. | Vieraiden valtioiden päämiehet käyttävät tasavallan presidentille kirjoittaessaan usein puhuttelua "Teidän Y:syytenne". Hänen y:syytensä kenraalikuvernööri. Hänen y:syytensä Ruotsin pääministeri, ulkoministeri. Herra ja y. SIMO PENTTILÄ. **b.** (vars. käytökseltään) ylimyksellinen, joukkojen yläpuolelle asettuva, (kohtelias, mutta) luoksepääsemätön, pidättyvä, aristokraattinen, ylväs. | Y. asenne. Y. kädenviittaus. Y:sen alentuva ilme. Y:sen välinpitämätön, hillitty, tyyni. - - ääni y. kuin ryhtinsä PAKK. Mikä y. maku, mikä erehtymätön silmä KOSKENN. Suhtautuu meihin y:sesti, miltei ylimielisesti. Elää y:sessä yksinäisyydessä. Vetäytyä y:seen yksinäisyyteen(sä). **3.** ylevä, jalo, ylväs. | Bachin y. säveltaide. Doorilaisen pylvään y. kauneus. Vaikka se [Sampo] olikin käsin kosketeltava, niin sillä oli korkeita ja

y:siä ominaisuuksia E.N.SETÄLÄ. - - mun on vain totuus y., / jääkylmä, ikuinen HELLAAKOSKI.
ylhäis|aateli *s.* ylempi aateli, suuraateli;)(alhaisaateli. **-aateli|nen** *a.* -sesti *adv.* ylhäisaateliin kuuluva, sille ominainen. | Y. ritari. Y. tapa. — *S:sesti.* Y:sten palatsit. **-aatelisto** *s.* ylhäisaateliset, -aateli. **-sukui|nen** *a.* -suus *omin.* **-syntyi|nen** *a.* -syys *omin.* **-säätyi|nen** *a.* -syys *omin.* Y. nainen. — *S:sesti.* Trubaduuri-nimitys kuului vain y:selle.
ylhäisö[2] *koll.s.* ei juuri nykyisistä tasavaltaisista oloista: ylhäissäätyiset, ylimystö; aatelisto; vrt. hienosto;)(alhaiso, rahvas. | Y:n nainen. Y:n huvitukset. **-ihminen** *s.* **-nainen** *s.* **-piiri|t** *s. mon.* Taidetta harrastavat y. Y:en huvit, juonittelut. Y:en suosima huvittelupaikka.
ylhääl|lä, -tä, -le *adv.* jtak vertauskohdetta t. tavallista ylemmällä paikalla, ylemmässä asemassa tms., tav. = korkealla; vrt. ylös, ylempänä;)(alhaalla, matalalla. **I.** *konkr.* Puun oksat olivat niin y., etten ylettänyt niihin. Aurinko oli jo y. Y. ullakolla. Älä kiinnitä taulua liian y:le! Pitää käsiään y. Y:tä ilmasta kuului kuovin huuto. Tukka y. 'nutturalla'. Puu oli y:tä kiero. Teksti luetaan vasemmalta oikealle ja y:tä alaspäin. — *Erik.* **1.** ylävällä paikalla t. paikassa, minne maasto, kulkutie tms. kohoaa. | Talo y. vuoren rinteellä. [Taiteilija viimeisteli] teostaan eräänä päivänä y. Pariisin Montmartressa AHO. — - - tuolla y. [= ylä-, sisämaassa], tiettömissä vaarakylissä LEINO. **2.** *heng.* taivaassa;)(maailmassa. | Rukoilla apua y:tä 'Jumalalta'. Tuolla y:l' asunnoissa / autuaissa Jumalan HLV. Jokainen hyvä anti ja jokainen täydellinen lahja tulee y:tä, valkeuksien Isältä UT. - - joka ei synny uudesti, y:tä, se ei voi nähdä Jumalan valtakuntaa UT. **3.** *ylhäällä* (vars. puhek.) jalkeilla, pystyssä. | Emäntä oli ollut y. jo aamuvarhaisesta. Potilas sai jo olla y. pari tuntia päivässä. **4.** pohjoisessa, pohjoisilla seuduilla. | Y. Ruijassa. Kesät olivat siellä y. yhtä ainoaa valkeutta ja talvet loppumatonta pimeyttä TALVIO. **5.** *puhek.* jalkapallo- tms. peleissä: lähellä vastustajan maalia. | Oikea puolustaja pelasi liian y. **II.** *abstr.* ja *kuv.* **1.** hallitsevissa piireissä, yläluokan, sivistyneistön tms. keskuudessa. | Pikkuvirkamiehiin y:tä suuntautuva painostus. Rikollisuus ulottui y:tä pohjaan asti. Stoalaisuus tuli y:tä, se oli - - patriisien ylimyksellistä oppia EINO KAILA. | Tuolla y. oli tilaa enää vain käsitteille ja mielipiteille - -. Mutta täällä alhaalla sykki Suomen kansan sydän LEINO. **2.** † Se on minulla jo y. 'muistiin kirjoitettuna'.
ylhäältä|käsin *adv.* (myös ⁀) = seur. **-päin** *adv.* Pultin kiinnitys y. Kaupunki y. nähtynä. Valo suunnataan näyteikkunaan vinosti edestä- ja y. — Y. [= ylemmältä taholta] tullut määräys.
yli A. *postp.* ja (vars. abstr. ja erikoistuneissa merk:issä) *prep.* (gen:n, *vanh.* partit:n ohella; poss.-suff:n ohella käyt. sanaa ylitse).

I. paikallisesti ja siihen liittyen *kuv.* **1.** liikkeestä, (vars. pitkänomaisen esineen) sijainnista: jnk yläpintaa myöten t. ylempää toiselta puolelta toiselle, päällitse, yläpuolitse;)(ali(tse). | Lentokone lensi taistelualueen y. Hypätä, kiivetä aidan y. Heitti kiven katon y. Vaellettiin vuoriston y. Talo näkyi, kun oli päästy mäen y. Aallot löivät laivan y. Auto ajoi pojan y. Lapsi oli pudota sängyn laidan y. Veneeseen tuli vettä laidan y. Pudota y. laidan 'veteen, mereen'. Kahvipannusta ei päässyt pisaraakaan kuohahtamaan laidan y. Joki tulvi y. äyräidensä. Siltaa myöten joen y. Kuljettiin sillan y. 'siltaa myöten'. Ampua y. maalin (us. kuv., ks. 1. maali 1). Hevonen käy ohjan y., ks. ohja erik. — Isä katsahti silmälasiensa y. Kattojen y. näkyi järvi. Hymähti vaimolleen pöydän y. Tornista on mainio näköala y. koko kaupungin. Katsoa, huomauttaa [tms.] y. olan, olkansa, ks. olka 1.b. — Vainajan ahkio asetettiin kumolleen haudan y. Nojautui kaiteen y. Istui kirjansa y. kumartuneena. Linnavuoren y. kulkenut tie. Olkapään y. kulkeva kantohihna. Väkipyörän y. käyvä köysi. Pään y. pujotettava pusero. — Kuv. yhteyksissä. | Vanhat johtokunnan jäsenet heitettiin kokouksessa y. laidan. Hintojen kehitys, joka paiskaa kaikki tähänastiset laskelmat y. laidan. Lopetin lakon, kun tupakannälkä kasvoi y. äyräiden. Riemu remahteli y. reunojensa. Tunteet rynnistivät y. sulkujensa. Vain minun ruumiini y. pääset tästä ovesta sisään! Kova ääni menee ikään kuin kuulijoiden pään y. eikä tehoa heihin. Potkaista aisansa y. (kans.), ks. aisa. — Desimaalipilkkua siirretään kahden numeron y. 'ohi, verran'. — Jnk sivuuttamisesta, syrjäyttämisestä, huomiotta, käyttämättä jättämisestä: ohi. | Voimme hypätä kirjan ensimmäisen luvun y. ja aloittaa toisesta. Pitkähkö paasto eikä vain yhden aterian y. hyppääminen. [Kirjailijan] teoksissa siirrytään liian kevyesti vakavienkin ristiriitojen y. - - nähdä suuresti, nähdä myöskin hetken y. KOSKENN.

2. a. siten, että jk jää t. tulee kauttaaltaan t. yläpinnaltaan jnk peittämäksi, verhoamaksi, peittyy jhk: päälle, ylle. | Pöydän y. levitetty kirjava liina. Kääräisi villavaipan hartiain y. Veti takin kasvojensa y. peitteeksi. Nurmi kasvoi haudan y. Usva levisi y. niityn. Vesi loiskahti hiilustan y. ja sammutti sen. Kuun valo lankesi pirtin y. — *Kuv.,* us. *kirjall.* Levitti vastakohtien y. lempeän sovituksen hohteen. Antaa hymynsä loistaa yhtäläisesti kaikkien y. Kylvi vihollistensa y. kauhua ja kuolemaa. Jumalan tuomio tulee ihmiskunnan y. Y. etsijän käy pian unho ja yö MANN. - - ladellut raskaita syytöksiä Santalan y. SILL. Kirkonkellojen moikuva ääni ikään kuin soittaa suopeaa tasoitusta kaikkien y., nälkävuosina kuolleitten ja kapinassa kaatuneitten — ja kaadettujenkin y. SILL. Lämmin läikähdys lyö y. ajatusten LEINONEN. Älkää antako auringon laskea vihanne y. UT. **b.** yläpuolella olemisesta par. yllä. | Nälän varjo väikkyy y. maisemain KIANTO. - - synkkä ja kolkko talvitunnelma lepää y. Jeesus-lapsen syntymän kuvauksen [par. on Jeesus-lapsen syntymän kuvauksen yllä] TARK.

3. yläpuolella liikkumisen merk. taka-alainen t. puuttuu. **a.** liikkeestä: toiselta puolelta toiselle, poikki, halki | Purjehtia Atlantin y. Vihollinen hyökkäsi avoimen maaston y. Ilves juoksi niemeen jään y. Hevoset uitettiin virran y. Astui käytävän y. toiselle seinustalle. Siirtyi näyttämön y. oikealle. Paeta valtakunnan rajan y. Ter-

vehti salin y. -- taivaanvalkeat ajavat y. avaruuden PAULAH. -- auttoi samana ehtoona pari valkoista rintaman y. SILL. — *Kuv.* Siirtyä rajan y. 'kuolla'. -- sovinnaisten moraalikäsitysten y. astuen ottaa hänet omaksensa TARK. Kaikki kelpo saunamiehet ymmärtävät toisiansa y. luokka- ja puoluerajojenkin SILL. **b.** viivasta t. (pitkänomaisesta) esineestä: poikki, halki. | Vetää viiva tekstin y. poiston merkiksi. Velkasumman y. vedetty risti. Tahdit erotetaan toisistaan nuottiviivaston y. vedetyillä pystysuorilla viivoilla. Tyhjän alan y. kulkeva vinoviiva. Näyteikkunoiden y. kulkivat kangaskaistat, joissa oli teksti "Alennusmyyntí". Se, jonka maan y. käy yhteinen karjatie. Rinnan y. riippuvat pronssiketjut. Vesijohtoa varten tehty kaivanto ulottui kadun y. — *Kuv.* -- vetäen mustan ristin koko mielettömän avioliiton y. HELLAAKOSKI. **c.** vars. *prep.* jnk jakautumisesta, levinneisyydestä: jnk (vars. pinnan, alan) joka kohdassa, joka kohtaan, kauttaaltaan jssak t. jhk, kautta. | Y. koko ruumiin levinnyt ihottuma. Asutus on harvaa, mutta se on levinnyt melkein y. koko pitäjän. Haapaa kasvaa y. koko Suomen metsänrajan seuduille saakka. Pilvet levisivät y. koko taivaan. Myrskyalue ulottuu y. koko rannikon. Valo jakautuu tasaisesti y. huoneen. Kapina levisi y. koko valtakunnan. Sota oli käynyt y. maan. Y. maailman tunnettu. Usva on haihtunut, ja päivä paistaa y. seudun. Kirkonkellojen ääni kaikui y. pitäjän. Veisasi niin että kuului y. kirkon. Kuormitus on tasaisesti jakautuneena y. pultin pituuden. Tuli leviää y. koko uunin sisällön. Kesällä muikkuparvet ovat hajaantuneina y. järvien. Jääkäreitä oli siellä täällä y. koko armeijan. Kuuma, sensualistinen henkäys kävi y. suomenkielisen kirjallisuuden. Minunpa edesvastauksessani olette nyt kaikki y. summan [= jokikinen] KIVI.

4. a. jtak korkeammaksi, jnk yläpuolelle kohoamisesta t. ulottumisesta. | Kirkontorni kohosi y. metsän. Kuorma nousi korkealle pään y. Jättiläinen nosti kivenjärkäleen päänsä y. Polvien y. [vrt. I.4.b.] ulottuvat lapikkaan varret. Astia on y. reunojen täynnä 'kukkurallaan'. — *Kuv.* Velkoja oli y. korvien. Kasvaa y. pään, ks. 1. pää 1.b. **b.** paikallisesta ulottumisesta: jnk reunan, (raja)kohdan tms. ulkopuolelle, ohi, jtak reunaa, (raja)kohtaa tms. ulommas, pitemmälle. | Laudan pää ulottui räystään reunan y. Hihaa jatkettiin pari senttiä kyynärpään y. Ruotsin valta ulotettiin Kymijoen y.

II. *abstr.* **1.** ajasta. **a.** jnk ajan, tapahtuman, tilanteen tms. (alusta) loppuun; kautta, halki, läpi. | Viipyi y. talven. Y. talven jäätön satama. Kesän y. kuivunutta polttopuuta. Lamppu paloi y. yön 'aamuun'. Kirkossa kaikui messu y. päivän iltaan asti. Romantiikka on kirjallisena valtavirtauksena ulottunut y. suurimman osan 1800-lukua. — Partit:n ohella. | -- ain' oli naisissa eläjä, / y. öitä öitsilöissä KAL. — *Erik.* hankalasta ajasta selviytymisestä. | Yhteisvoimin pääsemme ankaran ajan y. Kuinkahan selviydytään talven y. Lihaa on vaikea saada säilymään kuumimman kesän y. Taloa on hallinnut sama suku y. katovuosien ja isonvihan. Huumorintaju auttoi hänet vaikeuksien y. **b.** jtak ajankohtaa kauemmaksi, pitemmälle, myöhemmäksi (harv. aikaisemmaksi), sen ohi; vrt. A.II.2. | Viipyi y. määrähetken. Aiotko viipyä poissa sunnuntain y.? Helatorstaista y. juhannuksen Pietarin päivään asti. Ja pääsiäisjuhlan uhrista älköön mitään jääkö y. yön seuraavaan aamuun VT. Saattaa mennä y. joulun, ennen kuin saadaan lunta. Laji ei elänyt triaskauden y. Lakiesitys jätettiin lepäämään y. vaalien, vaalien y. Y. keski-iän ehtineet ihmiset. Tanssia jatkui y. keskiyön. Y. aikansa elänyt [= vanhentunut] tapa. — Isonvihan y. [= isoavihaa aikaisemmaksi] kirkonkirjat eivät ulottuneet. — Oli paljon y. puolenyön 'ajankohta oli paljon puoliyötä myöhäisempi'. Kellon viisari oli y. tavallisen lähtöajan. — *Erik.* vrt. B.II.1.a, erik. | Kello on y. viiden. Kello on neljänneksen, neljännestä y. kuuden.

2. vars. *prep.* jnk määrän tms. ylittämisestä, määrän suuremmuudesta jhk verrattuna: enemmän, pitemmälle kuin jk, ohi. | Osakkeita oli merkitty y. tarjotun määrän. Y. käyvän arvonsa kiinnitetty maatila. 37°C:ta suurempi ruumiinlämpö on y. normaalin. Paine ei saa nousta y. määrärajan. Ruokavaroja riitti hyvinkin y. oman tarpeen. Käyttää kiinnitettyä omaisuutta y. tarpeensa. Jos vuokramies -- käyttää maata oikeutensa y. LK. Vaatimukset alkavat mielestäni mennä y. kohtuuden. Ponnistella, raataa y. voimiensa. Y. voimien käyvä tehtävä. -- hän ei salli teitä kiusattavan y. voimienne UT. Elää y. varojensa. Vastaanotto oli ystävällinen y. odotusten. Y. kaikkien toiveiden ulottuvia käyttömahdollisuuksia. Pyyntö on täytetty y. toiveiden. Jännitystä oli hiukan y. määränkin 'liikaakin'. — Jumalan rauha käy y. ihmisymmärryksen 'on ihmiselle käsittämätön'. Kaikkien luotujen ymmärryksen y. menevä asia. Opettajan kysymys meni y. poikain horisontin (ark.). Asia meni y. Ellin ajatuspiirin. Lapsen kokemuspiirin y. menevä tarina. — *Erik.* **a.** perusl:n t. mittayksikköä merkitsevän s:n ohella; vrt. B.II.1.a, erik. | Pituutta y. metrin. Lämpötila kohoaa y. 50°C:n. Verotettavat tulot nousevat y. 500 000 mk:n. Miesten keskipituus on y. 170 cm:n. Lähetys, joka painaa y. viiden kilon. Ulkoilman kosteuden yläraja on usein y. 70 %:n. Ikävuosia y. kahdeksankymmenen. **b.** määrästä, jonka jk on jtak suurempi, jonka verran jk ylittää jnk: lisäksi. | Palkkiota voidaan suorittaa 12 000 mk y. peruspalkan. Ansaitsi kuukaudessa 3 000 mk y. sen, mitä kului täysihoitoon ja vaatteisiin. Rahasumma, jonka joku on suorittanut y. hänelle määrätyn osuuden. Jokaisesta sekunnista, joka menee y. maksimiajan, lasketaan kaksi virhepistettä. Y. oman tarpeen jäänyt viljamäärä oli luovutettava valtiolle. Kuoro esitti kaksi laulua y. ohjelman 'ylimääräisenä'. Keskusteltiin pitkästi y. virallisen ohjelman. Teos antaa Goethestä tietoja varsin vähän sen y., mikä muutenkin on yleisesti tunnettua.

3. tav. *prep.*, vars. *kirjall.* arvo-, tärkeysjärjestyksestä, etusijasta, paremmuudesta. | Y. muun kansan kohoava [= muuta kansaa etevämpi, merkittävämpi] voimakas persoonallisuus. Oman aikansa y. kohoava mestariteos. Tai-

de pyrkii tuomaan ilmoille mielialoja ja tunteita, jotka kohoavat y. arkipäiväisyyden. Sulkumerkit määräävät laskujen järjestyksen y. kaikkien laskutoimitusmerkkien. Meidän tulee rakastaa Jumalaa y. kaiken 'enemmän kuin mitään muuta'. Inhosi käärmeitä y. kaiken. - - ylensivät itsensä y. muiden ja ylenkatsoivat kaikkia muita AHO. - - te mua ymmärsitte muitten y. *MANN. Mutta meidän täytyy nousta oman itsemme y. ja uhrata kansalle kaikki JOTUNI. - - plastillisobjektiivista ihannetta, jonka Ranskan parnassolaiset lyyrikot asettivat y. kaiken VILJANEN. - - olet korottanut itsesi taivaan Herran y. VTᵛ. Y. kaiken varottavan varjele sydämesi VT.

4. vars. *prep.* jstak muuta paremmin havaittavasta, vars. kuuluvasta. | Kirkonkellon ääni jylisee y. kaiken. Y. kaiken kuului kosken pauhu. Laurin ääni kuului kirkossa y. muiden. [Laulajattaren] voimakas sopraano kuului mainiosti täydenkin orkesterin y. Puhuivat niin kovaa, että ääni kuului y. rattaiden kolinan. Y. kaiken välähteli kuningattaren säihkyvä otsaripa. — Puolueiden kirjoitetut ohjelmat huutavat toistensa y. radikaaleilla kansallisuuspykälillään.

5. *vanh.* vieraanvoittoisesti. | Itsevaltias koko Venäjänmaan y. 'V:n itsevaltias'. Ihmiselle annettiin valta luomakunnan y. 'hallita luomakuntaa'. Luulemme olevamme herrat elämämme y. 'elämämme herrat'. Hengen voitto aineen y. 'aineesta'.

B. *adv.* **I.** vrt. A.I. | Ampui, mutta laukaus meni y. Auto oli ajaa y. Maito kuohahtaa liedellä helposti y. [kattilan laitojen]. Kivi, josta aallot lyövät y. Aidasta, sillasta y. Siitä y., mistä aita on matalin SP. Jstak ei pääse y. eikä ympäri, tav. kuv. 'jk on varmaa, väistämätöntä'. - - sisämaasta mereen purkautuva leveä virta, josta ei päässyt y. eikä ympäri [= joka oli voittamaton este] AK. Vika on uunin rakenteessa, siitä ei pääse y. eikä ympäri. Sormus täytyy löytää, siitä ei päästä y. eikä ympäri. Siira mietti matkalla y. ja ympäri [= joka puolelta] kaikki mahdollisuudet KOJO. — - - kuin vetten paino / ois tullut y. HELLAAKOSKI. Väsymys valahtaa y. — Tiedot pääsivät rajavartiostosta huolimatta y. Tyttö oli joen rannassa ja aikoi y. [Kuulantyöntäjä] astui kaksi työntöä y. Vasta-alkava kaatuu olkaseisonnasta helposti y. 'pystyasennon ohi'. — Liika tekstinkohta pyyhitään y., ks. pyyhkiä 2.b. - - taivas peittyi pilviin y. yltään [= kauttaaltaan, yltyleensä] E.ELENIUS. — *Puhek.* Puhua jku y., ks. ylipuhua. No, se [rakastuminen] menee y. [par. ohi], sinä pieni hupakko IVALO.

II. vrt. A.II. **1.** määrästä. **a.** vrt. A.II.2, erik. | 1 500 volttia ja siitä y. Muutama kilo y. normaalipainosta. Seoksessa olevista 13 %:sta y. menevä antimonimäärä kiteytyy. Ja y. kuuluu aina oikeasta saamisesta Törmälä-vainaja Samulille maksaneen KATAJA. — Pyrkijöitä oli nelisensataa, ellei y:kin 'enemmänkin'. Aikaa puoli vuosisataa, vähän y:kin 'kauemminkin'. — *Erik.* perusl:n (myös yhdysa:n alkuosana olevan) t. mittayksikköä merkitsevän s:n ohella: enemmän kuin. Us. luontevammin toisin, esim.: y. kaksisataa 'kolmatta sataa'; y. metri 'toista metriä'; on y. kolmivuotias 'neljännellä'. | Y. tuhat sivua. Y. puolet viennin määrästä. Y. kaksikymmentä vuotta vanhempi. Y. 7 kertaa niin suuri. Y. 18-asteista vettä. Vähän y. satakiloinen. Y. kymmenhenkinen joukko. Y. 40-vuotiaat ihmiset. Y. vuosi. Y. kilon painoinen. — Jäi taloon y. viikoksi. Y. puolella oppilaista oli influenssa. Y. 100 000 kodissa on jo televisio. Vain y. 16-vuotiaille tarkoitettu elokuva. - - se olikin sitten y. vuosikauteen viimeinen tapaaminen SILL. — Kellonajasta. | Kello on kymmentä y. neljä. — Vars. *puhek.* myös ilman täsmentävää minuuttimäärää. | Kello on y. kolme. **b.** määrästä, joka jää jäljelle, tähteeksi, jäännökseksi. | Ruoka riitti hyvin, osa jäi y:kin. Varat, jotka jäävät y., kun sitoumukset on täytetty. Lukupuuhista y. jäänyt aika. - - osuutta siihen mitä y. on, sitten kun ne velkojat - - täydelleen sen ovat saaneet, mikä heille on tulevaa LK. **2.** ajasta; vrt. A.II. 1.b. | Jatkuu jouluun asti, ehkä y:kin.

yli- tärkeimmät merk.-ryhmät: **1.** s:iin liittyvänä. **a.** liikettä merkitseviin teon- ja tekijännimiin liittyvänä; vrt. yli A.I.1 ja B.I; esim. y:ajo, -kuljetus, -kulku, -meno, -syöksy; y:ajaja, -kulkija. **b.** (virka-)arvoltaan, arvoasemaltaan toisen yhdysosan ilmaisemaa ylempi t. sen ilmaisemista ylin; esim. y:aktuaari, -hoitaja, -kersantti, -päällikkö. **c.** toisen yhdysosan ilmaisemaa täydellisempi, arvokkaampi; esim. y:-ihminen, -minä. **d.** määrältään, suuruudeltaan normaalin t. täyden määrän ylittävä; vrt. liika-, lisä-, jotka us. par.; esim. y:hinta, -jännite, -kuormitus, -mitta, -paino, -valotus. **2.** a:iin liittyvänä. **a.** korkeampitasoinen, arvokkaampi t. henkisempi kuin toisen yhdysosan ilmaisema; esim. y:aistillinen, -empiirinen, --inhimillinen, -luonnollinen. **b.** ilmaisemassa, että jälkiosan ilmaisemaa ominaisuutta on tavallista, normaalia enemmän t. liikaa; esim. y:herkkä, -kriitillinen, -lahjakas, -pitkä, -suuri. **3.** v:iin (vars. nominaalimuotoihin) ja teonnimeen liittyvänä (vars. tekn. termeissä) ilmaisemassa tekemisen normaalin, täyden määrän ylittäväksi; vrt. 1.d.; esim. y:kuormittaa, -kuumentaa, -kyllästää, -valottaa (us. par. kuormittaa jne. liikaa).

yli|aalto *s. sähk. rad.* → yläaalto. **-adjutantti** *s. hist.* Adlercreutz, Klingsporin y. **-|aika** *s.* Y:ajalta peritty sakkokorko. Palkat varsinaiselta työajalta ja y:ajalta. **-aikai|nen** *a.* -suus *omin.* Y. [= vanhentunut] yhteiskuntajärjestelmä. — Y. [= normaalia pitempi] raskaus. Sikiön y:suus. — *Maat.* Lehmä luetaan y:seksi, jos sen kahden peräkkäisen poikimisen välillä kuluu yli 15 kuukautta. **-airut** *s.* Juhlien y. **-aistilli|nen** *a.*, vars. *fil.* -sesti *adv.* -suus *omin.* jota ei voi tajuta aisteilla, aistimaailmaan kuulumaton, intelligiibeli, transsendentti; ylimaailmallinen, -luonnollinen. | Y. olevainen, todellisuus. Y. henkimaailma. **-ajaja** *s.* Y. pakeni paikalta, ja uhri jäi maantielle. **-ajalli|nen** *a. fil. heng.* -suus *omin.* ajan, ajallisuuden ylä-, ulkopuolella oleva. | [Jumala] vaikuttaa sinä y:sena ja ylimaailmallisena persoonana, mikä hän olemukseltaan on A.J.PIETILÄ. **-ajo** *s.* Suojatiellä tapahtunut törkeä y., jossa jalankulkija menetti henkensä. **-aktuaari** *s.* **-amiraali** *s.* Juhana III asetti y:n val-

takunnan merivoimien johtoon. **-ammunta** *s. sot.* ampuminen omien joukkojen yli. **-|ammuttu, -|ampuva** *a. (partis.) kuv.* liioiteltu, liioitteleva. | Y:ammuttu temppu, koettaa tuollaisella työkomennuksella häpäisemällä saada mies nöyräksi V.LINNA. **-arkkitehti** *s.* rakennushallituksen virkamiehiä; myös annettuna arvonimenä. **-arvioi|da** *v.* -nti *teonn.* arvioida liian suureksi, merkitykselliseksi, arvokkaaksi;)(aliarvioida. | [Runoilijan] kykyjä on y:tu. Y:tu valuutta. Etäisyyden y:nti. **-arvo** *s.* normaalivaatimuksia, -suhdetta, -tasoa suurempi arvo;)(aliarvo. | Liikkeessä oleva kultaraha sai y:n. **-arvoinen** *a.* **1.** vrt. ed. | Y. raha. **2.** *psyk.* Y. asia, idea '(pakkomielteenomaisesti) muita tärkeämmäksi, arvokkaammaksi tunnettu asia, idea'. **-arvost|aa** *v.* -us *teonn.* arvostaa liian merkitykselliseksi, arvokkaaksi. | Ulkomaisten tuotteiden y:us. **-asentaja** *s.* **-asiamies** *s.* Järjestön y. **-assistentti** *s.* **-aste** *s.* **1.** *kiel.* = superlatiivi. **2.** → yläaste. **-asteinen** *a. kiel.* Laatusanan y. muoto. **-diakoni** *s.* **-eläinlääkäri** *s. sot.* puolustusvoimain eläinlääkinnän johtaja. **-empiiri|nen** *a.* empiirisestä todellisuudesta riippumaton. | Pyhän perimätiedon säilyttämät y:siä elämän tekijöitä edustavat arvot. **-emäntä** *s.* Juhlien, ravintolan y. **-enkeli** *s.* arkkienkeli, pääenkeli. **-esikunta** *s. sot.* entisen suojeluskuntajärjestön ylin esikunta. | Suojeluskuntain y. **-etsivä** *s.* **-faktori** *s.* Kirjapainon y.

yli|hallitus *s.* eräiden keskusvirastojen entinen nimitys; eräiden järjestöjen ylimmästä hallintoelimestä. | Kouluhallitus oli vuoteen 1918 koulutoimen y. **-hanka** *s. mer.* → ylähanka. **-heitin** *s. sähk.* vaihtokytkin (vars. veitsikytkimistä). **-heit|to** *s.* Komea y. [painissa] suoraan harteille. Selviytyi y:on ansiosta kolmospesälle. **-herkk|ä** *a.* -yys *omin.* normaalia herkempi; liikaherkkä. | Y. omatunto. Hermostoltaan y. ihminen. Y. [= allerginen] kaliumsuoloille. Y:yys mansikoiden suhteen. **-herra** *s.* Kaarle V pysyi Habsburgin suvun maiden y:na. Iivana vaati Juhanaa tunnustamaan hänet y:kseen. **-herruu|s** *s.* Hollannin y:dessa, y:den alaisina olevat alueet. Krimin tataarit tunnustivat Turkin y:den. Englannin laivastolla oli merien y. Voimaton murtamaan tahdollaan viettien y:tta. **-hienostun|ut** *a. (partis.)* -eisuus *omin.* ylen hienostunut, liikahienostunut. | Y:utta, dekadenttia taidetta. **-hienostus** *s.* liikahienostus. **-hinta** *s.* vallitsevan t. määrätyn hintatason mukaista, jnk todellista t. nimellisarvoa suurempi hinta; näiden hintojen erotus; vrt. agio. | Myydä y:an. 100 mk y:a. **-hintainen** *a.* Y. auto. **-historialli|nen** *a.* historiasta riippumaton. | Arvot on käsitettävä "y:siksi", ikuisiksi J.E.SALOMAA. **-hoitaja** *s.* Italian valtion taidekokoelmien y. — *Erik.* sairaalan hoitajien ja mm. siivoojien lähimpänä ylivalvojana toimiva sairaanhoitaja, ylihoitajatar. — *Yhd.* apulais-, yöy. **-hoitajatar** *s.* = ed., erik. **-hovimestari** *s.* **-huomen** *s.* huomista seuraava päivä, ylihuominen. | Päästään y:een. — Vars. *ylihuomenna,* (vars. kans.) *ylihuomenissa.* Jollei huomenna, niin ainakin y:na. Hautajaiset ovat y:issa. **-huomi|nen 1.** *a.* ylihuomenna oleva, tapahtuva tms. | Y. päivä. Y:set asiat. **2.** *s.* = ylihuomen. | Lähtö lykkääntyy y:seen. Tulen y:sen huomenna. **-huomispäivä** *s.* **-hyppy** *s.* Telinehypyt voivat olla esim. vapaita y:jä. **--ihmi|nen** *s.* inhimillisiä heikkouksia vailla oleva ihminen; vars. Nietzschen filosofian mukaan: voimakas tahtoihminen, joka katsoo olevansa joukkojen ja tavanmukaisen moraalin yläpuolella. | Pieniä heikkouksia laivan rakenteessa on; eiväthän suunnittelijat ole y:siä. Nietzscheläiselle y:selle on hyvää vain se, mitä hän tahtoo, ja hän murskaa häikäilemättömästi kaiken, mikä estää hänen pyrkimyksiään.

yli-ihmis|aate *s.* **-filosofia** *s.* **-oppi** *s.* Nietzschen y.

yli|-ihmisyys *s.* vrt. yli-ihminen. | Nietzscheläinen y:-ihmisyyden palvonta. **--ikäi|nen** *a.* -syys *omin.* (kelpoisuuden t. sopivuuden) ylimmän ikärajan ylittänyt; liian vanha (ja sen takia kelpaamaton, huono tms.). | Y. työntekijä. Oppikursseille hyväksyttäväksi y. Y. hevonen. Y. puu, metsä. Y:syyden vuoksi käytöstä poistettu tonnisto. Y:seksi käynyt kulttuurimuoto. **--ikämies** *s. urh.* Usein kilpailuissa on ikämiesten, 35—45-vuotiaiden, sarjan lisäksi heitä vanhempien, y:ten, sarja. **--ikämiessarja** *s.* **--ilma** *s.* **1.** lisä-, liikailma. | Palamisen oletetaan uunissa tapahtuvan täysin ilman y:a. **2.** → yläilma. **--inhimilli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** ihmistä korkeampi, arvokkaampi, jumalallinen. | Y. olento. Yleensä uskontoon sisältyy käsitys, että jotakin y:stä on olemassa. **2.** (tavalliset) ihmisvoimat, -kyvyt ylittävä. | Matka kävi y:sen raskaaksi. Epätoivo antoi miehelle y:set voimat. **--inkvisiittori** *s. hist.* = suurinkvisiittori. **--insinööri** *s.* teknillisen keskusviraston toimistopäällikkö; suuren teollisuuslaitoksen johtava insinööri; myös annettuna arvonimenä. | Merenkulkuhallituksen laivatoimiston päällikkö y. N.N. **--intendentti** *s.,* vars. *hist.* **-jahtimestari** *s. hist.* **-jako** *s.* osuuskunnassa: alijäämä, tappio. **-jakso** *s. mus.* sävellykseen t. sen osaan liittyvä päätösjakso, coda. **-johtaja** *s.* **1.** eräissä keskusvirastoissa päällikön, pääjohtajan apulainen; *vanh.* keskusviraston päällikkö, pääjohtaja. **2.** *harv.* yl. ylin johtaja. | Järjestön, sotaretken y. — *Yhd.* partioy. **-joh|to** *s.* Otti käsiinsä juhlan järjestelyjen y:don. Strategit jättivät y:don omina vuoropäivinään Miltiadeelle. Kuningas ryhtyi itse laivaston y:toon. — *Sot.* johto(elimet) armeijaa ja sitä vastaavaa yhtymää myöten; vrt. ali-, keskijohto. **-jumala** *s.* Ukko, y. Kreikkalaisten y. oli Zeus. **-juoksu** *s. tekn.* Paineveden y:n säätäminen venttiilillä. Sammiosta 4 tuleva y. 'yli virrannut neste'. **-jännite** *s. sähk.* normaalia suurempi jännite. | Salamaniskun johtimessa aiheuttama y. **-jänniterele** *s. sähk.* ylijännitesuojana toimiva rele. **-jännitesuoja** *s. sähk.* ylijännitteeltä suojaava laite. | Y:na toimiva varoke. **-järjellinen** *a.* järjellä käsittämätön; vrt. järjenvastainen. **-jäsen** *s. kiel.* pääsana. | Attribuutti ja sen y. **-jättiläi|nen** *s. täht.* Suurimmat tähdet, ns. y:set. **-jäähdyt|tää** *v.* -ys *teonn.* par. alijäähdyttää (täyd.). **-jäähtyminen** *s.* par. alijäähtyminen.

ylijäämä *s.* se mikä on jäänyt jäljelle jstak jaosta, tasauksesta t. tarpeen tyydyttämisestä, jää-

mä, jäännös, säästymä, säästö. | Jos riistaa saatiin kerralla niin paljon, ettei sitä ehditty keittää, pantiin y. kuivumaan. Kun kuolinpesän velat on maksettu, menee y. perillisille. Kun ruumiin glykogeenivarastot ovat täynnä, y. hajaantuu. Koskivoimalaitoksessa jäänyt energian y. [Huumori] on se voimien y., minkä ihminen on saanut pelastetuksi elämän taistelusta TARK. — *Liik.* Osuuskunnan voitto eli y.;)(alijäämä. Puhdas y. Y:n palautus. Rautateiden kirjanpidollinen y. oli kasvanut. — *Yhd.* energia-, kaura-, peruna-, sato-, tehoy.; tuonti-, vientiy.; brutto-, nettoy. **-energia** *s.* Voimalaitoksen y:n siirto. **-nainen** *s. leik.* ikäneito, vanhapiika. **-n|-jako** *s.* **-n|palautus** *s.* osuusliikkeen jäsenilleen maksama ostohyvitys. **-osuus** *s.* **-varasto** *s.* Liikatuotannon aiheuttama y:jen syntyminen. **-varat** *s. mon.* **-virta** *s.* Sähkövoimalaitoksen y.

yli|kaitsija *s.* Daavidin lammaslaumojen y. Luostarien y. Valtio liikenteen y:kaitsijana. **-kamariherra** *s.* **-kamreeri** *s.* Suomen Pankin y. **-kansallinen** *a.* kansallisuuksien yläpuolella oleva. | Y. hallintojärjestelmä. Kristinuskon y. henki. **-kansoitettu** *a. (partis.)* par. seur. **-kansoittunut** *a. (partis.)* liikaväestöinen (täyd.). **-kansoitus** *s.* liikakansoitus. **-kanteen|(sa)** *adv. kans.* kauttaaltaan, yltyleensä; ylimalkaan. | - - y:sa ovat kaikki omia lapsia koskevat - - [naima]asiat äijälle vastenmielisiä SILL. **-kapellimestari** *s.* — *Sot.* pääesikunnassa toimiva puolustusvoimien soittokuntien päällikkö. **-kersantti** *s.* kersanttia lähinnä ylempi aliupseeri Suomen puolustusvoimissa. **-kerta** *s.* → yläkerta. **-kielenkääntäjä** *s.* Valtion käännöstoimiston y. **-kiihottun|ut** *a. (partis.)* -eisuus *omin.* epänormaalin paljon, liikaa kiihottunut. | Y. hermosto. **-kirjaaja** *s.* Valtioneuvoston y. **-kirjastonhoitaja** *s.* **-kloorihappo** *s.* = perkloorihappo. **-kokki** *s.* Toimi pitojen y:na. **-koko** *s.* normaalia suurempi koko. | Y:a oleva autonrengas. **-kokoinen** *a.* vrt. ed. **-komentaja** *s.* Oli Saksan Itämerenlaivaston y:na. **-komen|to** *s.* Augustus pidätti itselleen vakinaisen armeijan y:non. **-komissaari** *s.* Mandaattialueen y. **-kompensaatio** *s. psyk.* jnk ruumiillisen t. henkisen vajavuuden korvaaminen hankkimalla harjoittelun tm. avulla tavallista suurempi samaa laatua oleva toimintakyky. **-konduktööri** *s. raut.* **-konemestari** *s.* Tehtaan, laivan y. Suoritti teknillisessä koulussa y:n tutkinnon. **-konstaapeli** *s.* **-kontrollööri** *s.* **-korko** *s. liik.* normaalia suurempi korko. **-kriitillinen** *a.* **1.** liian kriitillinen. | Y. arvostelija. **2.** *fys.* kriitillisen arvon ylittävä. | Y. lämpötila. Y. paine. **-kuljetus** *s.*

ylikulku *s.* Y:a varten oli lossi. **-lait|e** *s.* Joka tahtoo johtaa kulkutien maantien sivuojan poikki, pitäköön y:teen hyväksyttävässä kunnossa LK. **-paik|ka** *s.* Y:alle rakennettu silta.

yli|kulttuuri *s.* liikakulttuuri, -sivistys. **-kulutus** *s.* jnk määrän ylittävä kulutus; liikakulutus. **-kunto** *s. urh.* = ohikunto. **-kuntoinen** *a. urh.* = ohikuntoinen. **-kuorma** *s.* vrt. ylikuormitus. **-kuormit|taa** *v.*, vars. *tekn.* vrt. yli- **3.** | Y:ettu silta, puhelinlinja, moottori. Hihnan y:taminen. **-kuormittu|a** *v.*, vars. *tekn.* vrt. yli- **3.** | Y:nut generaattori. **-kuormitus** *s.*, vars. *tekn.* normaalia suurempi kuormitus, liikakuormitus. | Sillan, palkin y. Pumpun, generaattorin, releen y. **-kuormitusrele** *s. sähk.* ylikuormitussuojana toimiva rele. **-kuormitussuoja** *s. sähk.* ylikuormitukselta suojaava laite. **-kurssi** *s. liik.* vrt. ylihinta. | Myydä y:in. **-kuu** *s.* → yläkuu. **-kuuluminen** *s. puh.* (tav. häiriönä ilmenevä) äänen kuuluminen läheisestä, esim. rinnakkaisesta, johdosta toiseen. **-kuumen|taa** *v.*, vars. *tekn.* -nus *teonn.* vrt. yli- **3.** | Teräksen y:nus. Y:nettu [= tulistettu] vesihöyry. **-kuume|ntua, -kuume|ta** *v.*, vars. *tekn.* vrt. yli- **3.** | Nesteen y:neminen eli tulistuminen. **-kyllästy|ä** *v.*, vars. *tekn.* vrt. seur. | Y:nyt höyry. **-kylläst|ää** *v.*, vars. *tekn.* -ys *teonn.* kyllästää kyllästysrajan yläpuolelle. | Y:etty liuos. Höyryn y:ys. **-kyps|ä** *a.* -yys *omin.* liikakypsä. **-käskynhaltija** *s.* **-kätilö** *s.* Synnytysosaston y. **-käymät|ön** *a.* ylittämätön. | Y. kuilu. Y:tömiä [= ylivoimaisia] vaikeuksia. **-käynti** *s.*

ylikäytävä *s.* tien, vars. rautatien (samassa t. eri tasossa) ylittävä kulkuväylä. — *Yhd.* rautatiey.; tasoy. **-onnettomuus** *s.* ylikäytävällä tapahtunut liikenneonnettomuus. **-silta** *s.*

yli|lahjakas *a.* poikkeuksellisen lahjakas. **-lataus** *s. tekn.* normaalin ylittävä lataus. | Akun y. **-lause** *s. kiel.* alistava lause. **-len|to** *s.* Lentokoneiden y:not. **-loikkari** *s. ark.* vihollisen puolelle karannut sotilas; myös avarammin. | Venäläiset y:t ovat kertoneet - -. TUL:sta porvariseuraan siirtynyt y. **-lukui|nen** *a.*, vars. *anat.* -suus *omin.* normaalin luvun ylittävä. | Y:set nisät atavismina. Sormien y:suus. **-luoda** *v. käs.* = luotella. **-luomispisto** *s. käs.* = luotospisto. **-luonnolli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1. a.** luonnonlakien yläpuolella oleva, niistä riippumaton; us.: jumalallinen, ylimaallinen, taianomainen. | Haltijat, tontut ym. y:set olennot. Y. ilmestys, ihme, tapahtuma. Tietäjän y:set kyvyt. Käsitys y:sesta luomisesta. — *S:sesti.* Ei halunnut uskoa minkään y:sen olemassaoloa. **b.** avarammin: suunnaton, tavaton. | Y. tarmo. Y:sen raju. **2.** Y:sta kokoa oleva [par. luonnollista kokoa suurempi] veistos. **-luonti** *s. käs.* = (yli)-luottelu. **-luot|ella** *v. käs.* -telu *teonn.* = luotella. **-luutnantti** *s.* luutnanttia lähinnä ylempi upseeri mm. Suomen puolustusvoimissa. **-lyhyt** *a. fon.* kestoasteeltaan vajaalyhyttä lyhyempi. | Y. vokaali. **-lyönti** *s.*, vars. *sähk.* sähkön äkillinen purkautuminen eristeen ohi. **-lääkäri** *s.* Sairaalan y. Puolustusvoimien y. Henkivakuutusyhtiön y.

ylim. *lyh.* ylimääräinen.

yli|maa *s.* → ylämaa. **-maaherra** *s. hist.* ja ulkomaiden oloista. | Alankomaita hallitsi Espanjan kuninkaan asettama y. Tukholman y. **-maailma** *s.* vrt. seur. | Tämä [ajallinen elämä] tarvitsee y:n valoa, joka on itse Jumalassa AK. **-maailmalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* = ylimaallinen. | Kristuksen y. korkeus. Uskonnollisen maailman y. pohja. Kantin vakaumuksen mukaan oli olemassa y. ja yliaistillinen todellisuus. Salamaa, y:sta tulta, vastaan käytetty amuletti. Jumalan y:suutta tähdentävä uskonnollinen suunta. — Maalauksessa aikaansaatu y. tunnelma. - - suloinen "ruusuaaria" - - Frieda Hempelin niin y:sesti laulamana H.KLEMETTI. **-maalai-**

nen *a.* ja *s.* → ylämaalainen. **-maalli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* aistittavaa maailmaa korkeampaan olotilaan kuuluva, siitä peräisin oleva, sitä muistuttava, maallisen yläpuolella oleva, ylimaailmallinen, transsendentaalinen, transsendentti; jumalallinen, taivaallinen. | Vainajasta puhuttiin kuin y:sesta olennosta. Tarusankarin y. alkuperä. Kuolevan kasvoille levisi y. rauha. Y. näky. Y:set sävelet täyttivät keväisen avaruuden. Tunsi itsensä y:sen onnelliseksi. Y:sen kaunis. Kristinuskon y:suutta voimakkaasti korostava herätysliike. [Kiven] "Eriika"-kertomukseen, jossa lapsuuden maailma muutoinkin on nähty y:sesti kirkastetussa valaistuksessa KOSKENN. **-magnetoi|da** *v. sähk.* -nti *teonn.* vrt. yli- 3. | Y:tu tahtikone. **-mai|nen** *a. ylät.* ylimaa(ilma)llinen. | Uni uljahampi, mi ain' ylös korkeuksiin / y:siin hohtavat temppeliholvit loi MANN. **-maksu** *s.* lisämaksu.

ylimalkaan [us. -ma·-] *adv.* (*vanh.* ylimalkain) yleensä, ylipäänsä. **1.** suurin piirtein, summittaisesti, yksityiskohtiin menemättä, ylimalkaisesti. | Hän puhui asiasta aivan y. Y. voi sanoa ihmisten 17—21-vuotiaina saavuttavan lopullisen pituutensa. On tullut tavaksi meillä muistaa Elias Lönnrotia noin vain y. kansallissankarina LEINO. **2.** useimmissa tapauksissa, useimmiten, tavallisesti. | Hopealusikat on pestävä y. heti käytön jälkeen. Laiva kulkee taaksepäin y. vain satamissa tai ahtailla ja vilkasliikenteisillä vesillä. Y. aina milloin on tarpeen. **3.** yleisesti katsoen, kokonaisuutena tms.; us.)(erityisesti. | Esteettinen elämä ja y. koko inhimillinen kulttuuri. On vaikuttanut henkiseen elämäämme y. ja erikoisesti kirjallisuuteemme. Ruokajärjestys on suolikatarrissa sama kuin suolistotaudeissa y. IKL:n riveissä oli jonkin verran y. radikaalia ainesta. Y. kirja kääntyy sivistyneen lukijakunnan puoleen. **4.** us. painottomana, vars. kielt. yhteyksissä, läheten merk:tä edes, ollenkaan. | Voikohan sellainen mies y. rakastua? Ruokaa piti maustaa runsaasti, jotta se y. olisi maistunut joltakin. Kahden poutapäivän kuluttua sateen jälkeen löytyy sieniä kaikkialta, missä y. sieniä kasvaa.

yli|malkainen[63] *a.* -malkaisesti *adv.* -malkaisuus[65] *omin.* summittainen, suunnittainen, suurpiirteinen, pääpiirteittäinen, erittelemätön, pintapuolinen, karkea;)(täsmällinen, yksityiskohtainen. | Y. arvio, laskelma. Y. suunta. Muodonkäsittely oli verraten y:malkaista. Kertoi tapauksesta muutamin y:malkaisin sanoin. On vaikea antaa y:malkaisia neuvoja laihduttamisesta, koska jokainen tapaus vaatii yksilöllistä tarkkailua. Arvioida y:malkaisesti. Kansantuomioistuin tuomitsi määräyksen rikkojat y:malkaisesti. -- ei kuulu [rautaruukin] y. humu KIANTO. Kalevalan ja Kantelettaren ylen monisanainen, toisinaan myös hämärästi y. runotyyli KOSKENN. Äijä näytti sanovan vielä y:malkaisesti jotain kaikille SILL. **-malkaista|a**[2] *v.* tehdä ylimalkaise(mma)ksi. | Säännöt ja tietoisuus säännöistä ainoastaan y:vat kaikkea hengen työtä KILPI. **-malkaistu|a**[1] *pass.v.* < ed. | Kalvennut, y:nut muistitieto. **-mangaanihappo** *s.* = permangaanihappo. **-marsalkka** *s.* Valtakunnan y. Juhlien y. **-matruusi** *s. sot.* arvoltaan korpraalia vastaava sotilas laivastossa. — *Yhd.* merkinanto-, soittajay. **-meno** *s.* **1.** ylitys, poikki kulkeminen; *erik.* joen tm. vesistön ylityksestä. | Virta oli niin raju, että y. oli vaarallista. — *Sot.* Vesistön y. Syöksyveneillä suoritettu y. Y:n tiedustelu. **2.** *kuv.* vieraanvoittoista, hylättävää käyttöä. | Pyrkimyksenä oli helpottaa y:a [→ siirtymistä] laskennosta algebraan. Siirtyminen romantiikasta realismiin tapahtui ilman huomattavia y:ja → taitteita, murroksia. Tahdotaan välttää jyrkkiä y:ja [→ siirtymiä, rajoja, taitteita] ja saada modulaatio tasaiseksi.

ylimeno|aika *s.* — Siirtymä-, vaihdeajasta †. | Vanhan ja uuden järjestelmän välinen y. **-aste** *s.* → siirtymäaste. **-hyökkäys** *s. sot.* hyökkäys vesistön yli. **-kausi** *s.* → siirtymä-, vaihde-, välikausi. **-koh|ta** *s.* Rajan tavallisimmat y:dat. — Suunnitelmissa oli päästy tärkeään y:taan → siirtymäkohtaan. **-muoto** *s.* → siirtymä-, välimuoto. **-paikka** *s.* Vesistön y. **-putki** *s. tekn.* Säiliössä liikaveden poistamiseksi oleva y. **-vastus** *s. sähk.* par. siirtymisvastus.

yli|mestari *s.* **-metsänhoitaja** *s.* valtionmetsien tarkastuspiirin päällikkö v:een 1921; nyk. ansioituneille metsänhoitajille annettava arvonimi, sen saanut henkilö. **-miel|i** *harv.* **1.** *s.* ylimielisyys. | Ken mua auttoi / Titaanein y:tä vastaan? *MANN. **2.** *a.* = seur. — *S:sesti.* Jos ken y. kuului ilventelevän MERIL. **-mieli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* omasta ylemmyydestään varma, muita, muiden saavutuksia väheksyvä, yliolkainen; (vars. *vanh.*) vallaton, julkea, röyhkeä; vrt. ylpeä. | Nuorukaismaisen y. Menestyksestään y:seksi tullut ihminen. Y. hymy. Y:set sanat. Vihastui osakseen tulleesta y:sestä kohtelusta. Suhtautui y:sesti toisten ehdotuksiin. Meidän on jättäminen pojat siihen, pitämään omaa y:stä menoaan PÄIVÄR. **-minä** *s. psyk.* kasvatuksen ja ympäristön käskyillään ja kielloillaan yksilössä synnyttämä sensuuri, joka estää viettivirikkeitä tiedostumasta, omatunto. **-mitta** *s.* Koska halkopino laskee kuivuessaan, siihen pannaan 5—10 % y:a. **-mittai|nen** *a.* -suus *omin.* Sahatavara sahataan kuivumisesta aiheutuvan kutistumisen varalta y:seksi 'määrämittaa suuremmaksi'. [Cervantes] vahventaa usein jonkun todellisuuspiirteen humoristisessa tarkoituksessa aivan y:seksi [= suhteettoman, epätodellisen suureksi] TARK.

ylimmill|ään, -een *adv.* korkeimmillaan, suurimmillaan, huipussaan. | Paras aika ilmakylpyjen ottamiseen ulkona on auringon ollessa y. — Ranskan mahti oli y. Ludvig XIV:n aikana. Ilo, riemu on y. Innostus yltyi y:een. — Suomalaisten lukumäärä Ruijassa oli y. [par. suurimmillaan] v. 1890.

ylimmin *sup.adv. harv.* vrt. ylin. | -- urkit, kuka y. [= enimmin] on äänessä *SILJO.

ylimmäi|nen[63] *sup.a.* = ylin. *(1.)* Y. liivinnappi. Y. savikerros. *(2.a.)* Y. pappi. Faaraon y. juomanlaskija. Istui pöydän y:sellä sijalla. Olioiden y., alkuperuste. — *S:sesti.* -- kävi kahdesti hovissa [= hovioikeudessa] ja kahdesti y:sissä [= korkeimmassa oikeudessa] SILL. *(b.)* Y. ystäväni. Hurskaasta näöstään huolimatta y:senä kortti-

pöydän ääressä. Leenan ääni kaikui y:senä. Kumosi ryypyn y:seksi herkuksi.

ylimmäis|määrä *s.* par. enimmäismäärä. **-papilli|nen** *a. heng.* ylimmäiselle papille kuuluva, häneen, hänen toimeensa liittyvä; *erik.* Kristuksen toiminnasta. | Y. toimi, virka. Y. arvo. Y:sta sukua olleet juutalaiset. Piispa Martti Skytte koko y:sessa virka-asussaan. Jeesuksen y. uhri, kärsimys. Jeesuksen ns. y. rukous Johanneksen evankeliumin 17. luvussa.

ylim|pänä, -pää, -mäksi, -mä(s) *sup.adv.* ylinnä; vrt. ylempänä. | Sijaita y. Pekan ääni kaikui y.

ylimuistoi|nen *a.* -sesti *adv.* muisti- ja asiakirjayms. tietoja vanhempi. | Y:sista ajoista saakka tunnettu tapa. Y:silta ajoilta periytynyt apajapaikka. Y. morsiamen ostoa esittävä seremonia. Y:sesti tunnustettu raja. — *Lak.* Y. nautinta.

ylimykselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* aristokraattinen. **1.** ylimyksiin kuuluva, ylimyksistä koostunut, ylimysvaltainen, -mielinen, ylimys-. | Y. kartanonomistaja. Rooman y. senaatti. Y. yhteiskuntajärjestys. Pietari Brahe oli mielipiteiltään täysin y. — Vars. **2.** ylimykselle ominainen, ylimystä muistuttava, ylhäisen hieno, jalo, aatelinen. | N:n olemuksessa oli y:stä arvokkuutta. Y:sen kauniit kasvonpiirteet. Viileän y. lyriikka. Y:sesti käyttäytyvä. Henkinen y:syys. [Hevosen] kaula ylvästelevä, harjanheitto y. KALLAS.

ylimy|s[64] *s.* ylhäinen ihminen (mies), aristokraatti. | Suomen keskiaikaiset y:kset. Entisen Unkarin y:kset eli magnaatit. Arvokkaita kirkon y:ksiä kultapäärmeisissä viitoissaan. — Avarammin. | Hengen y. Y. tunnetaan ajatus- ja katsantotavoistaan eikä mistään muusta SILL. — *Harv.* šakkipelissä: upseeri. — *Yhd.* hovi-, kauppias-, raha-, talonpoikais-, virkamiesy.

ylimys|kartano *s.* **-kunta** *s.* Keskiajalla muodostui maata omistava y. **-linna** *s.* **-luokka** *s.* ylimykset yhteiskuntaluokkana. **-mieli|nen** *a.* -syys *omin.* ylimysvaltaa kannattava, aristokraattinen. **-nainen** *s.* **-nuorukainen** *s.* **-perhe** *s.* **-piiri** *s.*, tav. *mon.* Tavoitteli y:en suosiota. **-puolue** *s.* Vanhan Rooman kansanpuolue ja y. **-suku** *s.* **-sääty** *s.*

ylimystö[1] *koll.s.* ylimykset, ylhäisö, aristokratia. — *Yhd.* kauppias-, maa-, raha-, sotilas-, suku-, talonpoikais-, virkay.; suury. **-piiri** *s.*, tav. *mon.* Hovin ja y:en suosima taiteilija.

ylimys|valta *s.* aristokratia. **1.** ylimysten valta. | Läänityksiin perustuva y. murrettiin ja talonpoikien vapaus pelastettiin. **2.** valtio, jossa valta on ylimyksillä. **-valtai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* ylimysvaltaan perustuva t. sen mukainen, ylimysvaltaa kannattava, aristokraattinen. | Y. valtio. Y. hallitusmuoto. Y. puolue. Y:set mielipiteet.

yli|määrä *s.* normaalin t. täyden määrän ylittävä määrä. | Putki johtaa altaasta veden y:määrän. Kyllästeisen nesteen jäähtyessä siitä kiteytyy y. liuennutta ainetta. Y:määrin rikkihappoa sisältävä liuos. — - - pelkäsivät piikojansa / - - / pahasti pitelevâni, / y:määrin [= ylen määrin] öitsiväni KAL. **-määräi|nen** *a.* -sesti *adv.* us. = lisä-. Merk.-ryhmät eivät eroa selvästi toisistaan. **1.** siitä osasta jtak ainetta, työtä tms., joka ylittää normaalin t. täyden määrän, on liikaa t. tarpeetonta, jäännös, loppu-; liika-. | Y. ilma poistuu säiliöstä venttiilin kautta. Y. hiili poistetaan raakaraudasta mellottamalla. Koetti voimistelemalla päästä y:sistä kiloistaan. Y:set kappaleet lahjoitettiin keräykseen. Työkalujen huonoudesta koituu y:stä rasitusta. Tehdas joutui kuljetusten viivästymisen vuoksi varastoimaan y:sesti tuotteitaan. **2.** säännön-, ohjelmanmukaisen, vakinaisen, varsinaisen lisänä, täydennyksenä oleva, "ekstra". | Y:siä menoja, joihin ei arvattu varautua. Koulussa opetettiin pikakirjoitusta y:senä oppiaineena. Rangaistuksena määrätty y. palvelusvuoro. Kuoro esitti y:sen laulun. Miehet kutsuttiin vuoden 1939 syksyllä y:siin kertausharjoituksiin. Juhlapyhien aikana asetetaan liikenteeseen y:siä junia. Saliin oli järjestetty y:siä tuoleja. Joulun kunniaksi saivat lehmätkin y:sen rehuannoksen. Karkausvuoteen kuuluva y. päivä. Y. vero. Y:set [)(varsinaiset] valtiopäivät, käräjät. Y. [)(sääntömääräinen] yhtiökokous. Y. [)(vakinainen] toimi. Y. toimenhaltija. Y. lehtori, professori, kirjuri, metsänhoitaja. — *S:sesti.* Palveli virastossa y:senä. Kuoro joutui esittämään useita toistoja ja y:siä.

yli|n[59] *sup.a.* varsin. posit. puuttuu; us. = korkein; vrt. ylempi;)(alin, alhaisin. Ks. erikseen ylimmillään, ylimpänä, ylinnä. **1.** paikallisesti, sijainniltaan korkeimmalla oleva. | Y. porras. Vuoren y. huippu. Maan y. kerros. Männän y. asento. Kirjoituksen y. rivi. — Joen y:mmillä [= suusta kauimpana olevilla, äärimmäisillä] latvoilla. Soutaa y:mmillä [= etumaisilla] airoilla. **2.** arvoasemasta, etusijasta. **a.** systemaattisessa jaotuksessa, arvoasteikossa korkein; jolla on suurin valta; ylhäisin, arvokkain. | Y. johtaja, tuomari. Y. tuomio-istuin, viranomainen. Y. toimeenpanovalta on tasavallan presidentillä. Kouluhallituksen tehtävänä on koulujen y. valvonta ja tarkastus. Koulun y. luokka. Y:ntä metsänhoito-opetusta annetaan yliopistossa. Y. yhteiskuntaluokka. Koko kansa y:mmästä alimpaan. Metaanisarjan y:mmät hiilivedyt (kem.) 'joiden molekyylissa hiiliatomien luku on suurin'. Paimenidylli ja lemmenlyriikka kohosivat tällöin y:mpään arvoon Espanjan taiderunoudessa. Noin suitsee uhrini sun puolees, Y. [= Jumala] *SILJO. — Vrt. b. | Toiminnan y. [= johtava, tärkein, pää]periaate. Y. päämäärä. Y:mpänä johtotähtenä kansallinen kulttuurityö. Hallitusmiehille olkoon kansan menestys y. laki. Rationalisointi ei sellaisenaan ole y. ohje eikä itsetarkoitus. **b.** avarammin: paras, suurin. | Y. ystävä. Ennen pahimmat vihamiehet, nyt y:mmät ystävät. Liehui tanssipaikoissa y:mpänä ilonpitäjänä. Y. ilo, riemu, juhlavuus. Arvostelijan y. avu on oikeudenmukaisuus. Y. toive, kaipuu, halu. Se [hyväily] oli kaikista y:ntä, se tuntui äärettömän [onnelliselta] PAKK. Kun y. hämmästys oli ohi R.ENGELBERG. **3.** (numero)-määristä, asioista, joiden suuruutta ilmaistaan luvuilla: suurin, kallein, maksimi- (nämä us. par.). | Kerhon säännöissä määrätty y. jäsenmäärä. Y. hinta. Y:mmät kustannukset. Y. ikäraja.

yli|nen[63] vrt. alinen. **1.** *a.* ylhäällä t. jnk yläpuo-

lella, jtak ylempänä t. jnk yläosana oleva, ylä-. | Y. oven sarana. Nuotan y. paula. Männän y. kuolokohta. - - allansa aliset aallot, / yllänsä y. taivas LEINO. — Vedenpinnan y. osa kasvin pituutta. — Y. Vuoksi 'Vuoksen yläjuoksu'. Y. Satakunta 'Ylä-Satakunta'. Pihan y. puoli 'yläosa'. — Antero, y. [= ylhäinen] ylkä, / ylimmäisen miehen poika KANT. — *S:sesti.* Nuotan y. 'yläpaula'. **2.** *s.* **a.** tav. *mon.* (vars. ulkorakennuksen) laipion ja vesikaton välinen tila, lakka, parvi, ullakko. | Navetan, tallin, aitan y:set. Nukkua y:sillä. Pudotteli y:siltä heiniä talliin. - - sekä tallin ovi että y:sen heinäluukku olivat auki KATAJA. — *Yhd.* tallin-, tuvany:set; heinä-, rehuy:set. **b.** vars. *mon.* kansanpukuun kuuluva naisen paidan yläosa. | Y:set olivat usein hienoa palttinaa ja kirjaillut. — *Yhd.* paidany.

yliniskoin *adv. kans.* nurin niskoin, ylisniskoin.

ylinkä[15*] *s. runok.* Pyhä Yrjänä y. [= ylimys] LEINO.

ylinnä *sup.adv.* ylimpänä. Ks. ylin-sanan jaotusta. *(1.)* Y. tornin huipussa. Kosken niskassa y. *(2.a.)* Y. arvojärjestyksessä. Suomen ulkomaisia kauppaetuja valvoo y. ulkoasiainministeriö. - - se, joka y. lautakunnassa istuu LK. *(b.)* Tappelussa riehui Juhani y. Kaikki, Markus y., olivat laulumiehiä. Virsi, jossa y. soi ilo. Y. muista liehui Panu AHO. [Kirjan menekistä] saan y. kiittää suopeita arvostelijoita ja pakinoitsijoita V.SALMINEN.

yli|normaali(nen) *a.* normaalin ylittävä. | Ekstaatikkojen y. kyky tarkkaavaisuuden keskittämisessä. **-nousev|a** *a. mus.* intervallista, joka on puoli sävelaskelta suurempi kuin puhdas t. suuri. | Y. terssi, kvintti. **-nousu** *s.* **-ohjaaja** *s.* Teatterin y. Juhlamenojen y. **-oikeu|s** *s.* tuomioistuin, jossa haetaan muutosta alioikeuksien ratkaisuihin. | Suomessa toimivat yleisinä y:ksina hovioikeudet ja korkein oikeus.

yliolan- *urh.* eräiden yhd:ojen alkuosana: olkapään yli tehtävä t. tapahtuva. **-heitto** *s.* **-koukku** *s.* **-käännös** *s.* taitolentoliikkeenä: jyrkällä nousulla alkava käännös. **-tyyli** *s.* Y keihäänheitossa.

yliolkai|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* väheksyvä, halveksiva, välinpitämätön, ylimielinen; vrt. olka 1.b. | Y. käytös, kohtelu. Y. huomautus. Kuvaili Helsingin nuorisoa y:sen ivallisesti. Suhtautua jkhun y:sesti. Oli raivoissaan osakseen tulleesta y:suudesta.

yli|omistus *s.* Valtiolla katsottiin olevan y. veromaahan, jota talonpoika muka käytti vain kruunun lampuotina. **-opettaj|a** *s.* (jnk aineen) johtava opettaja, vars. opettaja, joka opetustoimensa ohella ohjaa opettajiksi aikovien opetusharjoittelua. | Normaalilyseon suomen kielen y. Teknillisen oppilaitoksen y. Seminaarien ja opettajakorkeakoulujen harjoituskoulujen johtajia nimitetään y:iksi.

yliopisto *s.* korkeakoulu, jossa annetaan useiden (kaikkien) tieteenalojen ylintä opetusta ja joka samalla toimii tieteellisenä tutkimuslaitoksena; rakennus t. rakennukset, jo(i)ssa se toimii; vrt. akatemia. | Helsingin, Turun, Oulun y. Y:n tiedekunnat, laitokset. Y:n kansleri, rehtori, opettajat, professorit, dosentit, lehtorit, virkamiehet. Opiskella y:ssa. — Y:n seiniä maalattiin. — *Kuv.* Yleisistä kirjastoista on tulemassa kansan y:ja. — *Yhd.* valtiony.; kesäy. **-aika** *s.* Harrasti urheilua y:naan. **-aine** *s.* Taidehistoria y:ena. **-kasvatu|s** *s.* Sai y:ksensa Königsbergissä. **-kaupunki** *s.* kaupunki, jossa on yliopisto. | Oulu on Suomen nuorin y. Oxfordin kuuluisa y. Ryhtyi tarmokkaisiin opintoihin heti y:in saavuttuaan. Matkusti entiseen y:insa. **-kerho** *s.* Englannin oloista: yliopiston yhteydessä toimiva muitakin kuin ylioppilaita käsittävä opintokerho. **-kurssi** *s.* **-lainen** *s. harv.* yliopistoon kuuluva henkilö; *vanh.* yliopiston opiskelija, ylioppilas. **-laitos** *s.* Y. sai alkunsa keskiajalla. **-laki** *s.* yliopisto(je)n hallinnon ja opetustoiminnan järjestävä laki.

yliopistolli|nen[63] *a.* yliopistoon, sen piiriin, alaan kuuluva, akateeminen. | Y. oppiarvo, opinnäyte, arvosana. Y. väitöskirja. Y. opetustoiminta. Kansakoulunopettajien y:set jatkokurssit. Helsingin y. keskussairaala. Y:set [par. yliopisto-]opinnot. Y. [par. yliopisto-]opetus. Y. [par. yliopiston] opettaja. Y. [par. yliopiston, yliopisto]-virka.

yliopisto|luento *s.* **-lukukausi** *s.* **-lu|vut** *s. mon.* Opiskeli musiikkia y:kujensa ohessa. **-mie|s** *s.* Tuli tunnetuksi tiede- ja y:henä.

yliopiston|lehtori *s.* **-opettaja** *s.*

yliopisto|nuoriso *s.* **--olot** *s. mon.* Maamme nykyiset y. **--opetu|s** *s.* Biologian y. Y:ksessa käytetty oppikirja. **--opin|not** *s. mon.* Pohti y:tojensa rahoittamista. **--opiskelu** *s.* Kirjallisuuden y. **-piir|it** *s. mon.* Valtiollinen suomenmielisyys sai alkunsa y:eissä. **-rakennus** *s.* vars. yliopiston päärakennus. **-sairaala** *s.* yliopiston yhteydessä toimiva opetussairaala. **-sivisty|s** *s.* Y:ksen saanut mies. **-talo** *s.* **-toveri** *s.* **-tutkinto** *s.* yliopistossa suoritettu tutkinto. **-ura** *s.* Professori N:n pitkä y. **-viranomainen** *s.* **-virka** *s.* **-väk|i** *s.* Juhlissa oli runsaasti y:eä.

ylioppilaaksitulo *s.* tav. ⌒. **-kevät** *s.* **-päivä** *s.* **-vuosi** *s.*

ylioppila|s *s.* **1.** säädetyn ylioppilastutkinnon suorittanut henkilö; ahtaammin: yliopiston t. vastaavan korkeakoulun opiskelija, joka ei ole saavuttanut oppiarvoa; tittelinä (*lyh.* yliopp., yo.) vars. em. opiskelijoista. | Nuori y. Y:an valkoinen lakki. Lukea, tulla, päästä, valmistua y:aksi. Luettelo tämän kevään uusista y:ista. Ikuinen y. [ylioppilastutkinnon suorittaneesta opiskelijasta, joka ei valmistu; entisestä opiskelijasta, joka ei ole saanut oppiarvoa]. — Helsingin yliopiston, kauppakorkeakoulun y. Tekniikan, lääketieteen, teologian, kauppatieteen y. Y:at kuniakäynnillä Snellmanin patsaalla. Näenpä minäkin itseni nuorena ent. y:ana SILL. — *Yhd.* arkkitehti-, maatalous-, teologiy.; talonpoikaisy.; laudatury. **2. a.** eräs palsternakka(lajike). **b.** *ruok.* kahvikupissa tms. hyydytetty, mehukastikkeessa tarjottu mannaryyni- ja rusinavanukas; eräs pikkuleipä.

ylioppilas|aika *s.* Professori muisteli omia y:aikojaan. Y:aikoinani. **-aikainen** *a.* Y. tuttava. **-aine** *s.* ylioppilaskirjoitusten äidinkielen kokeena kirjoitettu aine. **-albumi** *s.* ylioppilasjärjestön julkaisema albumi. **-asunto** *s.* ylioppilaan opiskelu-

aikainen asunto. **-asuntola** *s.* **-boksi** *s.* **-elämä** *s.* Iloinen y. — *Erik.* ylioppilasjärjestöjen ja -yhdistysten toiminnasta. | Osallistui opiskeluaikanaan innokkaasti y:än. **-huolto** *s.* ylioppilaihin kohdistuva huolto. | Kansainvälinen y. **-joukko** *s.* **-juhla** *s.* **-järjestö** *s.* **-kau|si** *s.* Y:teni päätyttyä. **-kesä** *s.* Tapahtui ensimmäisenä y:näni. **-kevät** *s.* ylioppilaaksitulokevät. | Riemukas y. **-kiel|i** *s.* Y:essä tavalliset ilmaukset "saada reput" ja "reputtaa". **-kilpailu** *s.*, us. *mon.* Voitti y:issa 100 m:n juoksun. **-kirja** *s. vanh.* ylioppilastodistus. **-kirjasto** *s.* ylioppilaita varten oleva kirjasto. **-kirjoitukset** *s. mon.* ylioppilastutkinnon kirjalliset kokeet. **-kisat** *s. mon.* Kansainväliset y. **-koe** *s.* ylioppilastutkinnon koe. | Ruotsin kielen y. **-kokelas** *s.* yliopistoon johtavan koulun ylimmän luokan oppilas, abiturientti. **-kokous** *s.* Kristillinen y. **-komedia** *s.* ylioppilaselämää kuvaava, ylioppilaiden esittämä komedia. | Keskiajan ja uuden ajan alun moralisoivat y:t. Hilpeät y:t olivat Suomessa muodissa v:n 1860 tienoilla. **-konferenssi** *s.* Kansainvälinen y. **-koti** *s.* korkeakouluissa opiskeleville ylioppilaille tarkoitettu täysihoitola, konvikti. **-kun|ta** *s.* yliopistossa tm. korkeakoulussa opiskelevien ylioppilaiden virallinen yhdistys. | Helsingin yliopiston, Kauppakorkeakoulun y. Y:nan kirjasto. **-kuoro** *s.* Ylioppilaskunnan laulajat, maineikas y. **-kuva** *s.* jkta juuri ylioppilaaksi päässeenä esittävä, tav. ylioppilaaksitulopäivänä otettu valokuva.

ylioppilas|lakki *s.* ylioppilastutkinnon suorittaneiden käyttämä Suomessa valkopäällyksinen ja mustareunainen lippalakki, "valkolakki"; eräiden muiden maiden korkeakoulujen ja ylioppilasjärjestöjen lakeista. | Y:lakin kultainen lyyra. Y:lakin päähän painaminen vappuyönä. — *Kuv.* ylioppilastutkinnosta. | Lukea y:lakkiin asti. **-lakkinen** *a.* Y. nuorukainen. **-laulaja** *s.* ylioppilaskuoron jäsen. **-laulu** *s.* Juhlassa kuultiin y:a. Vanha latinalainen y. "Gaudeamus igitur". **-lehti** *s.* ylioppilasjärjestön julkaisema lehti. **-leipomo** *s. kuv.* entisaikaan jnk oppiarvon saavuttaneen yksityisen ylläpitämä valmennuslaitos, josta saatu todistus oikeutti osallistumaan ylioppilastutkintoon. | Y:n pitämisen oikeus lakkautettiin v. 1858. **-levottomuudet** *s. mon.* Moskovassa v. 1904 sattuneet y. **-liike** *s.* Kristillinen y. **-liitto** *s.* Kansainvälinen y. Kristillinen y. **-luettelo** *s.* **-luokka** *s.* Ylioppilaita varten on muutamissa kauppaopistoissa ns. y. **-lyyra** *s.* ylioppilaslakin lyyra-aiheinen kokardi. **-maailma** *s.* Y:ssa tunnettu nimi. **-neilikka** *s.* = palava rakkaus; ks. palava (täyd.). **-neiti, -neito(nen)** *s.* **-nuoriso** *s.* **-nuorukainen** *s.* **-näytelmä** *s.* vrt. ylioppilaskomedia. **-orkesteri** *s.* **-osakunta** *s.* **-palvelu** *s.* Mm. asunnonvälitystä hoitava SYL:n y. **-parv|i** *s.* Juhlapaikalle kokoontuneet y:et. **-piir|i** *s.*, tav. *mon.* Y:eissä herännyt kansanvalistusharrastus. **-politiikka** *s.* **-polvi** *s.* Monia y:a opettanut professori. **-päiv|ät** *s. mon.* Ennen sotia pidettiin Viron—Suomen y:iä. **-ruusu** *s.* vasta valmistuneille ylioppilaille annetuista ruusuista. **-seminaari** *s.* entinen ylioppilastutkintoon pohjautunut kansakouluseminaari. **-talo** *s.* ylioppilaskunnan talo, joka sisältää kokous-, juhla- yms. huoneita. | Vanha, Uusi y. [Helsingissä]. Osakunnan vuosijuhla y:ssa. **-tanssiaiset** *s. mon.* **-teatteri** *s.* ylioppilaiden ylläpitämä teatteri. **-tentti** *s.* ylioppilastutkinnon tentti. **-todistus** *s. puhek.* ylioppilastutkintotodistus. **-toveri** *s.* **-tulva** *s.* Y:n välttäminen lisäämällä mahdollisuuksia ammattikoulun käymiseen.

ylioppilastutkinto *s.* mm. Suomessa täydellisen oppikoulukurssin päättävä, koulussa suoritettava osaksi kirjallinen, osaksi suullinen tutkinto, joka on mm. korkeakouluihin pääsyn edellytyksenä; varhemmin: yliopiston pääsytutkinto. | Y. pannaan toimeen keväällä ja syksyllä. **-lautakunta** *s.* Helsingin yliopiston ja kouluhallituksen edustajien muodostama lautakunta, joka järjestää ja tarkastaa ylioppilastutkinnon kirjalliset kokeet. **-todistus** *s.* todistus ylioppilastutkinnon suorittamisesta.

ylioppilas|urheilija *s.* **-urheilu** *s.* **-vaihto** *s.* Maiden välinen y. **-vuosi** *s.* Ystävykset y:staan lähtien. **-yhdistys** *s.* **-yhtymä** *s.*

yli|organisointi *s.* liika organisointi. | Kaupan y. vähentää joustavuutta. **-ot|e** *s.* taistelussa, kilpailussa tms. vahvempana, vaikutusvaltaisempana, voiton puolella olemisesta; vrt. ylivoima. | Tykistön tulivoima antoi viholliselle y:teen. HJK:lla oli pelin alussa selvä y. Henkiseen y:teeseen perustuva johtajan asema. Sai ratkaisevan y:teen viinanhimostaan. Tauti sai y:teen heikentyneessä elimistössä. Pelto, jossa rikkaruohot ovat saaneet y:teen. Taloudellisten kysymysten y. kansojen elämässä. Ammuksen erilaisella rakenteella voidaan joko sirpale- tai miinavaikutukselle antaa y. 'etusija'. **-paimen** *s.*, vars. *heng.* Suomen kirkon y. Paavia kunnioitettiin kristikunnan y:ena. — *Erik.* Kristuksesta. | Rukoilkaa, että y. olisi keskellämme! **-painaja** *s.* Toimi kirjapainossa painajana, myöhemmin y:na. **-paine** *s. fys. tekn.* normaalin ilmanpaineen ylittävä paine; myös yl. normaalin paineen ylittävä paine. | 1 ilmakehän y. — *Kuv.* Tehdä työtä y:ella. **-painei|nen** *a.* -suus *omin.* Y. höyry. **-paineturbiini** *s. tekn.* = reaktioturbiini. **-paino** *s.* normaalin t. sallitun ylittävä paino, lisä-, liikapaino. | Atwoodin pudottimen toiselle punnukselle asetettu y. Matkatavarassa oli melkein 5 kg y:a. — *Erik.* sepelirummussa erottuva karkein aines. **-painoi|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* Y. moukari. **-painos** *s. kirj.* varsinaisesta painoksesta sellaisenaan t. jstak sen osasta valmistettu lisäpainos; vrt. eripainos. | Lehdestä otettiin mainostarkoituksiin 50 kpl:n y. **-palo** *s. kansat.* vankkaan metsään tehty kaski, huhta. **-palvelus** *s. sot.* yli yleisen palvelusajan kestävä varusmiesaika. **-palvelusaika** *s. sot.* **-papitar** *s.* vrt. seur. **-pap|pi** *s.* korkea-arvoinen t. ylin pappi; harv. kristillisen kirkon papista. | Juutalaisten y:it. Erityinen y. ja pappiskunta toimittivat Marsin palvelukseen kuuluvat menot. Auringonjumalan temppelin y. -- kunnianarvoisa y. Henrik Pyhä Upsalan hiippakunnan esimiehenä E.JUVA. — *Kuv.* Huxley, darvinismin englantilainen y. **-persoonalli|nen** *a.* Käsittää Jumala y:seksi voimaksi. **-piispa** *s.* Kuningasta pidettiin uskonpuhdistuksen jälkeen usein myös hengellisen vallan korkeimpana hal-

tijana, "y:na". **-pisto** *s.* → yläpisto. **-pitk|ä** *a.* Y:ät juoksumatkat '20 km:stä maratoniin'. — *Fon.* Y. vokaali, konsonantti. **-pituu|s** *s.* Ostaja yleensä vaatii sahatukkeihin y:tta eli tasausvaraa. **-pormestari** *s.* Frankfurtin y. Suomessa on annettu eräille ansioituneille kaupunginjohtajille y:n arvonimi. **-postiljooni** *s.* **-postimestari** *s. hist.* **-postitirehtööri** *s. hist.*

yli|presidentti *s.* ulkomaiden oloista. | Hannoverin maakunnan y. **-prokuraattori** *s. hist.* Pyhän synodin y. **-puhu|a** *v. puhek.* (myös: puhua yli) suostuttaa jhk, taivuttaa myönnytyksiin vuolaalla, hämäävällä tms. puheella. | Y. jku. Myyjä sai N.N:n y:tuksi ostamaan pölynimurin. **-puoli** *s.* → yläpuoli. **-pursimies** *s. sot.* ylivääpeliä vastaava laivaston aliupseeri. **-pursu(a)va** *a. (partis.)* Y:n täysi amme. — *Kuv.* ylenpalttinen, hillitön. | Y. ilo. Y:ssa voimantunnossaan. **-puutarhuri** *s.* **-pyyhint|ä** *s.* Tekstissä oli korjauksia ja y:öjä. **-päiten** *adv. vanh.* ylipäänsä. | Yleensä ovat erityyppiset sauvat levinneet kaikkiin niihin maakuntiin, joista sauvoja y. on tavattu U.T.SIRELIUS. **-päiv|ä** *s.* lisäpäivä. | -- varsinaisten päivätöittensä lisäksi y:iä kartanon elonleikkuussa ALKIO. **-pää** *s.* → yläpää. **-päällikkyys** *s.* **-päällikkö** *s.* Puolustusvoimien y:nä on rauhan aikana tasavallan presidentti. **-pään** *adv. vanh.* = seur. | [Tuloja] noin pari sataa markkaa vuodessa y. KIVI. **-päänsä** *adv.* yleensä, ylimalkaan, ylipäätään. | Ruoka tarjotaan y. pöydässä istujan vasemmalta puolelta. Liinavillasukka on y. hyvin kestävä. Tällä pitäjän kulmalla asuu y. äveriästä väkeä. — Kaulukset, hihansuut ja y. paikat, jotka ovat alttiita likaantumiselle. Torui, kielsi ja käski ja piti y. kovaa komentoa. — Tietääkö hän y. mitään? Tulokset olivat niin hyviä kuin y. oli mahdollista. **-pääsemät|ön** *kielt.a.* -tömästi *adv.* jonka yli ei pääse. **1.** v:n luonne ilmeinen. | Y. vuoristo, koski. Herrojen ja talonpoikien välillä oli y. kuilu, juopa. **2.** ylivoimainen, voittamaton, väistämätön. | Y. vaikeus, haitta. Y. tosiasia. **-pääsy** *s.* Lossipaikalla y:ä odottava katkeamaton autojono. **-päätä|än,** -nsä *adv.* ylipäänsä. | Äänsi sanat y. oikein. Ankara isku maamme viennille ja y. koko talouselämälle. Syynä siihen, että vettä raskaampi esine y. voi uida pinnalla, on veden pintajännitys. **-rabbiini** *s.* Juutalaisten seurakuntien y. **-raja** *s.* → yläraja. **-rasittaa** *v.* par. rasittaa liikaa. **-rasittua** *v.* par. rasittua liikaa. **-rasittunut** *a. (partis.)* par. liikarasittunut. **-rasitus** *s.* par. liikarasitus. **-rehtori** *s.* ansioituneelle rehtorille annettu arvonimi; sen saanut henkilö. **-remonttiupseeri** *s. sot.* Sotaväen y. **-residentti** *s.* **-reviisori** *s.* **-san|a** *s.*, vars. *mon.* liioittelevista sanoista, liikasana. | Y:oihin eksyvä arvostelu.

yliset[38] *s. mon.* ks. ylinen 2.

yli|sihteeri *s.* Pelastusarmeijan y. **-siirros** *s. geol.* dislokaatio, jossa kaatuneen ja katkenneen poimun yläosa on siirtynyt toisten poimujen t. poimuttumattoman kallioperän yli, ylityöntymä. **-sikermä** *s. mus.* jakson päätöksenä oleva sikermä.

ylisill|ä(än, -e(en *adv. kans.* alusvaatteisillaan; paitahihasillaan. | -- olivat jo y:een riisuutuneet TOPPILA. Y. oli vielä, ei ollut viitsinyt takkia yllensä ottaa JÄRVENT.

ylis|kamari *s.* ylisten, ullakon, luhdin kamari, ylistupa. | Asua y:kamarissa. — *Kuv.* [Orava] torkkui huolellisesti tilkityssä y:kamarissaan KIANTO. Jkn y:kamarissa eivät kaikki asiat ole kohdallaan 'jku on tyhmä, järjiltään'. Olut antoi huimausta y:kamariin. **-kammio** *s.* vrt. ed. | -- hän [Herra], joka rakentaa y:nsa taivaisiin ja perustaa holvinsa maan päälle VT. **-niskoin** *adv. kans.* nurin niskoin, yliniskoin. | -- kieriskelleet y. krouvin nurkissa KIVI. -- eihän heitä itseänsä uros noin y. [= suin päin] vehkeisin KIVI.

yli|sotakomissaari *s. hist.* Ruotsissa sotakomissariaatin päällikkönä oli yli-intendentti ja tärkein virkamies y. **-sotaoikeus** *s. vanh.* sotaylioikeus.

ylis|puu *s. metsät.* ympäröivää metsikköä huomattavasti vanhempi ja yl. myös kookkaampi puu. **-sänky** *s. kans.* kerrossänky; sen yläsänky.

ylistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < ylistää. | Kuolleet taiteen mestarit eivät meidän y:yämme enää kaipaa.

ylistupa *s.* vrt. yliskamari.

ylistys[64] *s.* ylistäminen; ylistävä ilmaus; vrt. kiitos. | Elämän, Jumalan y. Taivaita tavoittava y. Puhjeta ylistykseen. Laulaa jnk, jkn y:tä, us. kuv. 'ylistää'. — Jumalalle, Jumalan olkoon kiitos ja y. — *Yhd.* vuoroy. **-hymni** *s.* Daavidin y:t. — *Kuv.* Teos on oikeaa terveydenhoidon y:ä. **-kirjoitus** *s.* **-laulu** *s.* Kirkosta kuului kuoripoikien y:a. Useat Oksasen runot ovat y:ja maalle ja kansalle. — *Kuv.* Juhani Aho tajusi pienen metsäpolun viehätyksen, mutta viritti y:nsa myös myrskyävälle merelle. Järnefeltin "Pyykkiranta"-maalausta voidaan jokapäiväisestä aiheestaan huolimatta pitää idyllisen suomalaisen maiseman y:na. Puutarha oli kauneudessaan uutteran työn y:a. **-lause** *s.* **-lyriikka** *s.* **-psalmi** *s.* **-puhe** *s.* Sankarin muistoksi pidettiin y. **-rukou|s** *s.* Jumalanpalveluksen ylistysvirret ja y:kset. **-runo** *s.* **-sana** *s.* Halleluja on uskonnollisessa kielessä käytetty y. Vaalimainoksessa edustajaehdokkaasta esitetyt liioittelevat y:t. **-uhri** *s.* Jos he tahtovat tehdä sen [uhrin] y:ksi [uusi käännös: kiitokseksi] -- VT[V]. **-veisu** *s.* **-vir|si** *s.* Joukko viritti y:ren Jumalalle. Tapanina taloissa kierrelleet laulajat esittivät lopuksi isännälle ja emännälle y:ren. — *Kuv.* Linnut lauloivat luonnon y:ttä. [Katkaisi kiusallisen hiljaisuuden] puhkeamalla oikeaan y:teen Yrjö Kurosen miellyttävistä, oivallisista ja miehekkäistä ominaisuuksista TIITUS.

ylist|ää[2] *v.* esittää t. julistaa voimakkaasti jkn t. jnk erinomaisuutta, kiittää, kehua, "suitsuttaa". | Y. jkta sankariksi. Toisten y:ämä, toisten parjaama pappi. Maalliseksi paratiisiksi y:etty seutu. Y. jkn kauneutta, viisautta. Teos sai osakseen y:äviä arvosteluja. Y. jtak pilviin, maasta taivaaseen. — *Erik.*, vars. *heng.* voimakkaasta kiitollisuuden ja kunnioituksen ilmaisusta. | Kiittäkää ja y:äkää Herraa! Sun nimeäs aina y. tahdon, hallitsija taivaan ja maan KIVI. Oletko sinä Kristus, sen Y:etyn Poika UT. — *Kuv.* -- enkö sinulle runsasta lahjaa antanut siksi, että työlläsi minua y:äisit MAAMME KIRJA.

yli|summaan *adv. ark.* ylimalkaan, suurin piirtein, pääpiirtein, summittaisesti. | Olkoon tapaus varoituksena sekä rakastavaisille että y. kaikille. Laskeskeli, paljonko rahaa palkkoihin y. kuluisi. **-superintendentti** *s.* Herder oli Weimarissa y:nä. **-suuri** *a.* Suuria ja y:a pommeja. **-suuruinen** *a.* ylikokoinen. **-syöksy** *s.* — *Urh.* heitto, jonka painija suorittaa sitomalla vastustajan eteensä ja samalla taivuttamalla vartalonsa taaksepäin. — *Tekn.* par. tulva-aukko, -kansi. **-säe** *s. mus.* lausekkeen päätöksenä oleva säe. **-sänky** *s.* → yläsänky. **-sävel** *s.* → yläsävel. **-tahti** *s. mus.* säerajalla oleva isku(sävel), joka päättää edellisen säkeen. **-taite** *s. mus.* sikermän päätöksenä oleva taite. **-tallimestari** *s.* **-talvi|nen** *a.* talven yli ollut, säilynyt. | Pihaan jääneet y:set lehtikasat. - - lämmittelemään omilla y:silla mielialoillani SILL. — *Kasv.* syksyllä itävä ja seuraavana kesänä kukkiva. | Y. perenna. **-tarjoilija** *s.* Ravintolan y. **-tarjonta** *s.* liikatarjonta. **-tarkastaja** *s.* Ammattien, köyhäinhoidon y. Armeijan y. **-tarkkaaja** *s.* rautatiehallituksen tarkastustoimiston päällikkö.

ylitell|ä[28*] *frekv.v. harv.* < ylittää. | [Miehen] tarpoessa aapoja tai varoen y:essä kivirakkoja ERKKI ILMARI.

yli|tirehtööri *s. vanh.* **-todellinen** *a.* Katsojan taideteoksesta saama sielullinen elämys on aina jollakin tavoin y. **-toiminta** *s.* normaalia vilkkaampi toiminta; liikatoiminta. | Kilpirauhasen y. **-toimipaikka** *s.* Postiaseman y. 'postikonttori t. -toimisto, jonka alainen postiasema on'. **-toimitsija** *s.* Kilpailujen y.

ylitse = yli (ei kuit. sen ryhmässä B.II.1.a, erik.); ks. sen ryhmitystä.

A. *postp.* ja *prep.* gen:n t. poss.-suff:n (*vanh.* partit:n) ohella. *(I.1.)* Raskaat pilvet kulkivat y:mme. Hyppäsi aidan y. Auto ajoi miehen y. Astui kynnyksen y. Harjanteen, mäen y. Aallot löivät y:mme. Kurkki sanomalehteä edessä olijan olkapään y. Järven pinta kimaltaa tuolta kattojen y. Kumarruksissa kirjan y. — Uusi aika käy heidän y:en, se on elämän armoton laki. — Kymmenyspilkkua siirretään niin monen numeron y. kuin kertojassa on nollia. — - - vastoinkäyminen, jonka y. Kaspar Goethe ei milloinkaan päässyt [= josta K. G. ei toipunut] KOSKENN. *(2.)* Kuorman y. levitetty peitto. Sakea sumu laskeutui seudun y. Siunaavat kädet laskeutuivat hänen y:en. — Epäilyksen varjo lankesi joukon y. Antoi hellyytensä tulvia heidän y:en. Koko suvun viha vyöryy y:mme, jos suhteemme saadaan tietää. Jos nyt lain ankaruuden annan y:nne tulla LEINONEN. *(3.a.)* Kirkkomatka tehtiin järven y. Siirtyi rajan y. — Yhteiskunnallisen kuilun y. Ojentakaamme toisillemme sovinnon käsi y. pikkumaisten riitojen. Ei mennyt sopivaisuuden rajojen y. *(b.)* Niityn y. kulkeva polku. Posken y. kulki ruma arpi. *(4.a.)* Muiden rakennusten y. kohosi kirkon kupoli. *(b.)* Sillan reunan y. ulottuva lankunpää. *(II.1.a.)* Vasikka elätettiin talven y. *(b.)* Olen ehtinyt sen kauden y., jolloin elämä näytti noin ruusuiselta. Lehteen tulevien kirjoitusten julkaisemista on jouduttu siirtämään parin numeron y. Talon vaiheita ei pystytä seuraamaan 1600-luvun y. '1600-lukua aikaisemmaksi'. *(2.)* Palkkiota älköön vaadittako kohtuullisten kantopalkkioiden y. Rahat voisivat näin sijoitettuina tuottaa ainakin pankkikorkojen y. Ei halunnut lisätä menojaan y. oman tarpeensa. Moottori pysähtyy, jos sitä rasitetaan määrärajan y. Kampea pyöräytetään täysi kierros ja sen y. 2/3 kierrosta. *(3.)* Rakastaa Jumalaa y. kaiken. Tunsi velvollisuudekseen y. kaiken muun lähteä taistelemaan isänmaansa puolesta. Ihana Aurinko, y. kaiken varmaan / olet sinä kallis ELINA VAARA. - - sinä [Herra] olet ylen korkea, y. kaikkien jumalain VT. - - se autuus, joka viel' ei näy, / tuhannen tuhat kertaa käy / y. aavistusten VK. — Partit:n ohella. | Meidän pitää pelkäämän ja rakastaman Jumalaa y. kaikkia KATEK[V]. - - kauvas minusta se, että rakastaisin täällä y. kaikkea tuota maallista tavaraa KIVI. *(4.)* Huuto kuului muun metelin y. *(5.)* Miehellä oli määräysvalta hänen y:en → häneen (nähden). Moskova oli saanut voiton tataarien y. → tataareista. - - on herra mielensä y. [→ mielensä herra] KIVI. Meidän lapsemme valittavat meidän y:mme [→ meistä], jos emme anna heille parempaa kouluopetusta ALKIO. Huokaukseni sun y:s [leik. vanhastavasti = sinun vuoksesi] on haikean suloinen SILL.

B. *adv.* *(I.)* Hevonen tuli esteelle ja meni reippaasti y. Ei päässyt aidasta y. Laivamiehet pysyttelivät köydessä, kun laineet löivät y. Maito kuohahtaa keitettäessä helposti y. Kahvipannu kiehuu y. — Viha kuohuu y. Sillä ihmisen voimat ovat vähäiset, eivätkä ne riitä, jos niitä y. läikyttelee KOJO. — Surullisuus lankeaa y. kuin sade IRIS UURTO. - - juoksutteli vanhaa säveltä y. uuteen AHO. — - - en ole koskaan sinun käskyäs käynyt y. [vanh. = rikkonut] UT[V]. *(II.1.)* Kasvoi isän korkuiseksi, y:kin. Vuosia neljäkymmentä ja vähän y. Laudanpätkät, jotka rakennettaessa olivat jääneet y. *(2.)* - - eikä istunut enää y. [työajasta] niin kuin ennen IRIS UURTO.

ylitse|kuohuva *a. (partis.) kuv.* ylenpalttinen, pursuava. | Y. ilo, innostus, tarmonpuuska. Y. runosuoni. Y:kuohuvan kohtelias. - - sovinnon y. kalkki KIVI. **-käyminen** *s. vanh.*, nyk. tav. *leik.* vanhastavasti: rikkomus, hairahdus, synti. **-pursu(a)va** *a. (partis.)* ylipursu(a)va. — *Kuv.* Täynnä y:a olemisen riemua. **-pääsemätön** *a.*, tav. *kuv.* ylipääsemätön. | Y. este, kuilu, juopa. Y. ristiriita. **-vuotava** *a. (partis.) kuv.* -sti *adv.* yli äärien täysi, kukkurainen, ylenpalttinen, ylitsekuohuva, -pursuva. | Y:na kumpuava elämän ja voiman lähde. Kiitollisuus täyttää sydämemme y:ksi. Y. puhetulva. Lapsen y. vilkkaus. Y. onnentunne. Y:n kohtelias, sydämellinen. Perheen y. sielullinen kurjuus PEKKANEN. **-vuotavainen**[63] *a.*, vars. *ylät.* = ed. | Sinä voitelet minun pääni öljyllä; minun maljani on y. VT. - - olkoon teidän kiitoksenne y. UT.

ylitty|ä[1*] *pass.v.* < ylittää. | Entiset saavutukset ovat y:neet. Viime vuoden tuotantoluvut ovat y:neet 10 %.

ylittäj|ä[16] *tek.* Rajan y. Suomen seiväshyppääjissä ei ole ollut 460 cm:n y:iä.

ylittämätön[57] *kielt.a.* jota ei ole ylitetty t. ei voi

ylittää; voittamaton. | Y. ennätys. Luonnonkuvaajana y.

ylit|tää[2*] *v.* **I.1.** kulkea jnk yli. | Hevonen y:ti esteen. [Korkeushyppääjä] y:ti riman reilusti. Lentokone y:ti korkealta taistelualueen. Vuoriston y:täminen oli vaivalloista ja hidasta. Jalankulkijan on y:ettävä katu suojatietä pitkin. Vesistön y:täminen. Sulkuammunnan tarkoituksena on peittää jokin maaston ala niin tehokkaalla tulella, ettei vihollinen voi sitä y. Polkusilta y:etään avojonossa juosten. Jalkaväki y:tää hyökkäyskynnyksen. Y:ti valtakunnan rajan. Kanavan y:tävä silta. Paikka, jossa maantie y:tää rautatien. — *Kuv.* vrt. II. | Subjektiivinen oikeus jo sellaisenaan asettaa rajan, jota julkinen yhteiskunta ei saa y. Ensimmäinen äänielokuvan aiheuttama hämmästys oli y:etty 'sivuutettu'. **2.a.** kohota jtak korkeammaksi, olla jtak korkeampi; vrt. II.2. | Piippu on niin matala, ettei y:ä katon harjaa. Lankku rantasaareemme on veden vallassa, yksinpä laiturilankutkin on vesi y:tänyt HEPOR. **b.** ulottua jtak (raja)kohtaa, reunaa tms. ulommas, kauemmas. | Harjalauta ei saa y. päätyräystään reunaa. Monin paikoin asutus y:tää murrerajan. **II.** määrästä, mitasta, suuruudesta. **1.** tehdä, käyttää [tms.] jtak yli jnk määrän. | 80 m:n rajan y:täminen keihäänheitossa. Tavarain sovittua toimitusaikaa on y:etty. Sillan kantokyvyn y:täminen liikakuormituksella. Sakotettiin sallitun ajonopeuden y:tämisestä. Y:ti kohtuuden alkoholin käytössään. Määrärahaa, kustannusarviota jouduttiin y:tämään. Kiintiön y:täminen. Joutui vastaamaan metsästysoikeutensa y:tämisestä. Neuvottelija oli y:tänyt valtuutensa. **2.** olla suurempi, parempi, tehokkaampi tms. kuin jk; vrt. I.2. | Tuotanto y:tää kotimaisen kulutuksen. Kuormitus y:ti pylvään kestävyyden. Hakkuut y:tivät kasvun, mutta ylitys oli verrattain pieni. Jos ärsykkeen voimakkuus y:tää määrärajan, ei enää synny selviä, normaaleja havaintoja. Tulostasoltaan kilpailut y:tivät edelliset. Tykistövalmistelu y:ti kaiken siihen asti koetun. Romaani, joka suorapuheisuudessa y:tää kaiken tähänastisen. Tulos y:ti odotukset. Tavallisuuden y:tävä ilmiö. Persoonallisuutena A. y:ti tavalliset mitat. Maajoukkue y:ti itsensä eilisessä ottelussa.

yli|tulo *s.* Vihollisen y. torjuttiin rannalle sijoitetuilla konekivääreillä. **-tun|ti** *s.* varsinaisen työajan lisänä oleva työtunti. | Työntekijälle on maksettava kahdelta ensimmäiseltä y:nilta 50 % suurempi palkka. Opettajalla voi säännölliseen opetusvelvollisuuteensa kuuluvien viikkotuntien lisäksi olla y:teja. **-tuntipalkkio** *s.* Opettajan y. **-tuomar|i** *s.* Preetorit olivat y:eita. Kilpailujen y. **-tuonti** *s.* **1.** Yritti salakuljettaa kelloja, mutta rajalla y. epäonnistui. **2.** *tal.* viennin määrän ylittävä tuonti. **-tuotanto** *s.* liikatuotanto.

ylitys[04] *teonn.* < ylittää. | Vesistön, tien y. — Kiintiön, määrärahan, sallitun nopeuden y. — *Yhd.* rajan-, säkeeny. **-kohta** *s.* Tien, joen y. **-paikka** *s.*

ylityö *s.* sovitun t. lakimääräisen työajan ylittävänä aikana suoritettu työ. | Y:stä maksettu korotettu tuntipalkka. Jäi y:hön, ylitöihin. **-aika** *s.* **-korvaus** *s.* ylityöstä maksettu korvaus. | Y:ta koskevat työaikalain määräykset.

yli|työllisyys *s.* tilanne, jolloin työtilaisuuksia on tarjolla enemmän kuin työvoimaa;)(vajaatyöllisyys. **-työmaksu** *s.*

yli|työnjohtaja *s.* Tehtaan, laitoksen y. **-työntymä** *s. geol.* = ylisiirros.

ylityö|palkka *s.* **-tunti** *s.*

yli|upseeri *s. sot.* Y:upseerit 'alin, so. kapteeneita alempi upseerien arvoluokka'. **-vahtimestari** *s.* Yliopiston y. **-vakuutus** *s.* Y. syntyy, jos vakuutussumma määrätään vakuutetun etuuden arvoa suuremmaksi. **-valot|taa** *v. valok.* valottaa liikaa. | Y:ettu negatiivi. **-valottu|a** *v. valok.* valottua liikaa. | Y:nut filmi. **-valotus** *s. valok.* liikavalotus. **-val|ta** *s.* Ludvig Saksalainen jakoi valtakuntansa poikiensa kesken pidättäen itselleen y:lan. Kreikkalaisten kaupunkien oli tunnustettava Rooman y. Kunta, jossa vasemmistolla on y. Rikkaruohot saivat puutarhassa y:lan. Purjelaivojen y. valtameriliikenteessä päättyi. Järjen vai tunteen y.? — *Yhd.* kauppay. **-valtainen** *a. harv.* jolla on ylivalta. | Y. juomahimo. **-valtia|s** *s.* Vasta muodostettu Romanian valtio tunnusti vielä sulttaanin y:akseen. **-valtio** *s.* Kansainliittoa ei ollut alun perinkään tarkoitettu "y:ksi", joka olisi käyttänyt korkeimmanasteista valtaa jäsenvaltioihin nähden. **-valtiu|s** *s.* Ranskan y:den alaiset Afrikan osat. Kotimaisten tuotteiden y. näyttelyssä. **-valvoja** *s.* Rakennustöiden, näyttelyn y. **-valvon|ta** *s.* ylin valvonta. | Sairaalan siivoojien y. kuuluu ylihoitajattarelle. Kauppa- ja teollisuusministeriön y:nan alaisena suoritettu tarkastus. **-velkaantun|ut** *a.* -eisuus *omin.* = seur. **-velkai|nen** *a. lak.* -suus *omin.* jonka velat ovat suuremmat kuin omaisuus. | Y:suus eli insuffisienssi. **-vertai|nen** *a.* vertauskohtien yläpuolella oleva, verraton. | Y. taiteilija. Y:sen tärkeä. **-vesi** *s.* vesi korkeimmillaan. **-veto** **1.** *s.* yli vetäminen. — *Erik.* **a.** lentokoneen ohjaim(i)en veto yli sen määrän, jossa kone tottelee ohjausta. **b.** *puhek.* kirjan t. kotelon päällyspaperin t. -kankaan liimaus. **2.** *a.* (attr:na tav. taipum.) ja *s. ark.* paras, ensimmäinen, "ykkönen". | Arkikahviksi y:a. Y. elokuva. Pekka on kaikessa y. Suulas ja kärttyisä, y. kaikista juoruakoista. Pikamatkoilla ehdoton y. **-vetopaperi** *s.* par. päällystyspaperi. **-vien|ti** *s.* **1.** [Painija] vapautui sillasta y:nillä 'vääntämällä vastustajan ylitseen'. **2.** *tal.* vrt. ylituonti 2. **-viiva|ta** *v.* -us *teonn.* vetää viiva kirjoituksen jnk sanan, merkin tms. yli poiston merkiksi; tav:mmin: viivata yli. | Korjauksia ja y:uksia. **-virta** *s. sähk.* normaalia voimakkaampi virta. **-virtaama** *s.* virtaaman suurin arvo. **-virtarele** *s. sähk.* ylivirtasuojana toimiva rele. **-virtasuoja** *s. sähk.* ylivirralta suojaava laite. | Sulake y:na. **-virtaus** *s.* Veden y. patoaltaasta.

yli|voima *s.* suurempi voima, voiman t. voimien enemmyys, voimakkaammuus, ylivoimaisuus. | Lukumääräinen, laadullinen y. Taistella moninkertaista y:voimaa vastaan. Taipua y:voiman edessä. Väistyi y:voiman tieltä. Tanska alkoi etsiä itselleen sopivaa liittolaista tasoittaakseen Ruotsin y:voiman. Saksalla oli aluksi y. ilmas-

sa. Mustalla oli [šakkipelissä] sotilaan y. - - Pälkäneellä oli hevosilla ehdoton y. [= enemmyys] ja Längelmäellä ei ollut enää ainoatakaan härkää E.JUTIKKALA. — *Yhd.* massa-, materiaali-, tuli-, tykistöy.; ilmay. **-voimai|nen** *a.* -suus *omin.* **1.** -sesti *adv.* **a.** jolla on ylivoima, toista t. toisia (huomattavasti) voimakkaampi; ylivoimaa osoittava t. käyttävä. | Y. vihollinen, vastustaja. Saksan armeija oli sodan alussa teknillisesti y. — Y. voitto. Voitti y:sesti. Valkealla oli [šakkipelissä] y. asema. **b.** kyvyiltään, laadultaan, kooltaan, määrältään, yleisyydeltään tms. toisen t. toiset huomattavasti, selvästi, verrattomasti ylittävä, huomattavasti, selvästi, verrattomasti etevämpi, parempi, suurempi, lukuisampi, yleisempi tms. | Pituushypyssä suomalaiset olivat aivan y:sia. Teräksiset ratapölkyt ovat kestävyydeltään puisten rinnalla y:sia. Tuonti oli vientiin verrattuna y. Musta on jalkineiden värinä edelleen y. Y:sen runsas, suuri. Y:sen paljon. Y:sesti [= verrattomasti] paras. Vety on y:sesti yleisin alkuaine. Y:sesti tarkempi kuin entiset mittausvälineet. Tanska on y:sesti maatalousmaa. Y:sesti eniten, useimmin. Hän osasi aivan y:sen [= verrattoman] hyvin valita pukunsa ja värinsä SILL. **2.** joka käy yli voimien, jolle ei voi mitään, mahdoton. | Y. tehtävä, yritys. Työn y:suus. Operetti oli pikkuteatterille y. esitettävä. Kieltolain voimassa pitäminen kävi y:seksi. Kiusaus kasvoi y:seksi. Taisteli y:sta väsymystä vastaan. Y:set vaikeudet. Y:sen vaikea. Puhujalle oli tullut y. este. Jolleivät y:set ulkonaiset olot olisi estäneet, suunnitelma olisi toteutunut jo aikoja sitten. — *Lak.* Y. este, tapahtuma 'jnk tehtävän suorittamiselle (esim. sopimuksen täyttämiselle) sattunut este, jota suoritusvelvollinen ei voi poistaa, force majeure'. Sota, tulipalo, haaksirikko ym. y:set esteet. **-voittoi|nen** *a. kirjall.* -sesti *adv.* -suus *omin.* määrältään, merkitsevyydeltään ylivoimainen. | Tieteen y. kansainvälisyys. Y. värivaikutuksen tavoittelu on kolorismille ominaista. Usko kasvatuksen y:seen vaikutukseen. Y:sesti valoisasävyinen. Havumetsien y:suus. **-vuotava** *a. (partis.)* tav:mmin ylitsevuotava. | [Kiven huumori] on persoonallisuuden y:a voimaa KOSKENN. **-vuotavai|nen**[63] *a. ylät. harv.* -suus[65] *omin.* = ed. | - - maljani on y. VTV. **-vuoti|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* **1.** jstak tav. vuosittain uudistuvasta, vuoden kuluessa käytettävästä: yli vuoden ollut, vähintään vuoden ikäinen; vrt. ylitalvinen. | Y. kylvösiemen. Y:sta kuivaa polttopuuta. Vadelmien y:set versot. Y:set varastot myytiin alennuksella. **2.** tav:mmin koko-, kautta-, ympärivuotinen. | Tehtaan käyntiaika on y. Y. työpaikka. Y:sesti jatkuva tiilien kuivaus. - - turvattuna on y. elo KARHUM.

ylivuoto *s.* Veden y. **-aukko** *s.* Pesualtaan y. **-putki** *s.* Paisuntasäiliön y.

yli|värähtely *s. fys.* → ylävärähtely. **-vääpeli** *s. sot.* Suomen armeijassa ylin maa- ja ilmavoimien aliupseeri. **-yksilölli|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* yksilöllisen yläpuolella oleva, suurempi kuin yksilöllinen. | Panteismia edustava Spinoza koettaa asettaa yksilöllisen kuolemattomuuden sijaan jonkinlaisen y:sen kuolemattomuuden. **-yltään** *adv.*, melko *harv.* kauttaaltaan, yltyleensä. | Joka ensiksi tuli hänen kohdustaan, oli ruskea ja y. niin kuin karvainen vaippa; sen tähden pantiin hänelle nimeksi Eesau VT. **-ääni** *s. fys.* = ultraääni.

yliö[3] *s.* sanomalehden sivun yläosassa monipalstaisena julkaistu kirjoitus.

ylkä[11*] (heikko vartalo yljä-) *s.*, vars. *ylät.* ja *vanh.* **1.** sulhanen, sulho. | - - kiivaasti rupesi lyömään neidon sydän; sillä nyt hän tunsi entisen y:nsä KIVI. Eiväthän häävieraat voi paastota silloin, kun y. on heidän kanssaan? UT. — Lähinnä *leik.* Viira Huttunen valitsi yljän toiselta kulmalta seurakuntaa KIANTO. **2.** *kuv. heng.* Kristuksesta. | Kristus, hurskasten sielun y. Antaa sydämensä taivaalliselle yljälle. - - Messias, Israelin luvattu y. KIVI. Tahdon laulaa Jeesuksestain, / Yljästäni kalliista AK. — [Sairas vanhus oli] valmistautunut vastaanottamaan taivaallista ylkäänsä [= kuolemaan] sekä yöllä että päivällä, minä hetkenä tämä tulisi TALVIO. — *Yhd.* veriy.

ylkämies *s.* sulhasmies. | - - minä olen y., / onnen y. Ja niin hurjasti rakastunut P.MUSTAPÄÄ.

ylle vrt. yllä, yltä, päälle. **1.** *postp.*, harv. (runok.) *prep.* gen:n t. poss.-suff:n ohella. **a.** jnk t. jkn yläpuolelle. | Aurinko oli kohonnut jo korkealle kattojen y. Sohvan y. ripustettu suuri taulu. Lentokone ei vielä ollut ehtinyt Helsingin y. Veden y. kaartuva paju. Kirjaimen y. asetettu merkki. - - eikä ole meillä murhetta muusta kuin saada katto y:mme yöksi LEINONEN. Niin nousi päivä y. mustan maan H.ASUNTA. **b.** jnk (ylä)pinnalle, ympärille, jtak peittämään. | Pohjamaalin y. sivelty emaljimaali. Pinojen y. oli heitetty rimoja. Koko haudan y. oli jo kasvanut paksu sammal. Hämärä laskeutui tienoon y. Heilutteli vesiastiaa ja läikytteli y:enkin. Miksi ette - - kasaa y:ni kivistä rauniota, jonka alle vaikenisi vaivani valitus? KALLAS. Pohjavesi pulppusi lähteiden silmistä maan y. WALTARI. — Tav. pukeutumisesta. | Pukea pyhävaatteet y:en 'pukeutua pyhävaatteisiin'. Vaihtaa kuivaa y:en. Olivat panneet parasta y:en. Heitin takin y:ni. **c.** *kuv.* ed:iin liittyen. | Tapaus sai y:en runollisen hohteen. Rauha laskeutui taistelukentän y. Syyllisyyden varjo lankesi y:mme. Hyvän Jumalan siunaus y:nne *MANN. **2.** *adv.* ed. ryhmään rinnastuvaa käyttöä. | Y. merkittynä päivänä. Syttyy y. yksi tähti EINARI VUORELA. Maa on jo roudassa, ja kun siihen y. saamme lumen, niin sitten onkin talvi. — Pane paljon vaatetta y., ulkona on pakkanen. Panna puhtaat vaatteet, puhdasta y.

yllin kyllin *adv.* ks. kyllin 3.

yllyk|e[78*] *s.* jk joka yllyttää t. kannustaa jhk toimintaan, kiihoke, kiihotin, kannustin, virike, impulssi, yllytin, ylty. | Tarpeet antavat viime kädessä aiheen y:keeseen, impulssiin, ja y. pakottaa toimintaan MARTTI KAILA. Viettielämän y:keiden ehkäisy. Palkka voimakkaana työnteon y:keenä. Rangaistusten lievyys y:keenä rikollisuuteen. Poikien urheiluharrastus saa y:että tähtiurheilijoista. Uutinen antoi uutta y:että huhuille. Kansanrunous on antanut herätteitä

ja y:keitä suomalaiselle sivistyselämälle. Mäntyjen rungossa oleva jäkälä antaa y:että kulon leviämiselle latvatulena. - - älkää vain salliko vapauden olla y:keeksi lihalle UT.

yllyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < yllyttää. | Työläisiä y:eltiin jäämään töistä pois.

yllytin[56*] *s.* = yllyke.

yllyttäj|ä[10] *tek.; lak.* henkilö, joka tahallaan taivuttaa toisen tahalliseen rikokseen t. rikoksen edistämiseen. | Kapinaan, väkivallantekoon y. Talonpoikien y:iä rangaistiin. Ryhdyttiin tarmokkaisiin toimiin anarkistisia y:iä vastaan. Eivätkä herrat olleet punakapinan alkuunpanijoita, vaan sydämettömät y:ät ja kansan pettäjät AK.

yllyt|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* -ys[64] *teonn.* kiihottaa. **1.** ihmisen tietoisesta toiminnasta: innokkaasti kehottaa t. muuten (koettaa) saada jku t. jk innostumaan t. ryhtymään jhk (us. pahaan); innostaa, kannustaa; usuttaa; *lak.* tahallisesti (koettaa) taivuttaa jku tahalliseen rikokseen; vrt. agiteerata, provosoida. | Y. jkta, jku pahantekoon, pahuuteen. Lakkoon, rikokseen y:ys. Y. kansaa kapinaan hallitusta vastaan. Y. jkta käymään jkn kimppuun. — Kyllä ihminen y:tämättäkin ymmärtää syödä tarpeekseen. Koettivat y. minuakin lähtemään mukaansa elokuviin. Y:ti hevostaan yhä tulisempaan juoksuun. Vilkuttaa jklle y:tävästi silmää. — Y. jkn innostusta. Luonnonheinää kyllä sen verran kasvoi, että lehmä elää kituutti, mutta ihminen ei y:tänyt heinää kasvamaan I.TURJA. **2.** esine- t. asiasubj:n ohella: vaikuttaa toimintaan tms. herättävästi t. voimistavasti. | Vastoinkäymiset eivät masentaneet, vaan päinvastoin y:tivät uusiin ponnistuksiin. Kiellot vaikuttivat vain y:tävästi. — Tav:mmin kiihottaa. | Ruokahalua y:tävien aineiden nauttiminen ennen ateriaa. Herkkujen näkemisen y:tämä nälän tunne. Huutokaupan y:tävä vaikutus ostohaluun.

yllytys|hullu *s. ark.* ihmisestä, joka toisten yllytyksestä helposti tekee jtak varomatonta tms. **-huu|to** *s.* Juoksijoille osoitetut y:dot. **-keino** *s.* **-puhe** *s.* **-työ** *s.* **-yritys** *s.*

yllä vrt. yltä, ylle, päällä. **1.** *postp.*, harv. (runok.) *prep.* gen:n t. poss.-suff:n ohella. **a.** jnk t. jkn yläpuolella. | Kranaatit räjähtelivät taistelukentän y. Järven y. leijaileva utu. Tähdet loistivat korkealla y:mme. - - taivas kaartuen y. pään WALTARI. **b.** jnk (ylä)pinnalla, ympärillä, jtak peittämässä; tav. vain vaatetuksesta. | Nukkui vaatteet y:än 'pukeissa'. Tytöllä oli y:än kesäleninki. **c.** *kuv.* ed:iin liittyen. | Tapaus, jonka y. on romantiikan sädekehä. Kuoleman varjo on kaiken elämän y. Ja juutalaisten vanhinten y. oli heidän Jumalansa silmä VT. **2.** *adv.* **a.** kohtaan 1 rinnastuvaa käyttöä. | Yö musta y., alla MANN. Päiväkulta lämmin / y. helottaa AK. — Heittäytyi vaatteet y. sänkyyn. Pakkasella täytyy olla tukevasti vaatetta y. - - nenäkakkulat kallihit y. ja korkeat kaulukset K.LEINO. — Kirjallisesta esityksestä: edellä (tämä tav. luontevampi). | Y. mainittu asia. Paikka ja aika kuin y. Y. olevan luettelon oikeaksi todistavat: - -. **b.** *pitää yllä* a) harv. = ylläpitää 1. | - - hän [Jumala] voi sua koitella kyllä, / mut aina hän pitääpi y. VK[v]. — Tav. b) = ylläpitää 2. | Koulu, jota on pidetty y. lahjavaroin. Pitää tulta y. takassa. Laivaliikennettä pidettiin y. ympäri vuoden. Pitää y. tasapainoa. Suomi haluaa pitää y. hyviä suhteita kaikkiin naapureihinsa. Koetti pitää hyvää tuulta y. seurassa. Kysymys, joka on pitänyt y. mielenkiintoa. — *Harv.* Siitä huolimatta oli viha yhä y. RAILO.

yllä- partis:eihin liittyvänä: y:esitetty, -kerrottu, -mainittu, -oleva jne. tav. par. ⌒.

ylläkkö[2*] *s. sot.* väijytyksestä t. odottamattomasta suunnasta vaaraa aavistamatonta vihollista vastaan suunnattu tulitoiminta t. isku. | Yöllinen y. Tehdä, suorittaa y. Valloittaa, saada valtaansa ylläköllä. Linnoituksen suojaaminen ylläköltä. — *Yhd.* kaasu-, tuliy.; äkkiy. **-hetk|i** *s.* Y:een saakka vihollisella suojattu väijytyspaikka. **-hyökkäys** *s.* **-tarkastus** *s.* yllättäen suoritettu tarkastus, ratsia.

ylläpi|to *teonn.* < ylläpitää. *(1.)* elatus. | Isän palkka ei riittänyt monilapsisen perheen y:toon. Kotoa saatiin melkein kaikki, mitä tarvittiin jokapäiväiseen y:toon. Vanhukselle oli turvattu riittävä y. Kotiapulainen saa palkan lisäksi vapaan y:don. Kerjätä y:dokseen. Lehmän y:dokseen tarvitsema ravinto. *(2.)* Sairaalan, kanavan y. Koulujen y. on pääasiallisesti valtion huolena. Hovin y. maksoi suunnattomia summia. Turvallisuuden, järjestyksen y. Puolustusvalmiuden y.

ylläpito|annos *s. lääk.* potilasta jatkuvasti hoidettaessa käytetty lääkeannos, jolla hänen tilansa saadaan pysymään halutunlaisena. **-kulut** *s. mon.* **-kustannukset** *s. mon.* Laitoksen perustamis- ja y. **-menot** *s. mon.* Koulun vuotuiset y. **-velvollisuus** *s.*

ylläpitäj|ä *tek.* Poliisivoimat turvallisuuden ja järjestyksen y:inä. Jumala, maailmanjärjestyksen y. Aurinko, kaiken elämän y. Linnut tasapainon y:inä luonnossa. Kauppa ja liikenne kulutuskeskusten luojana ja y:änä. — Y:änsä mukaan puhutaan esim. valtion, kuntien ja yksityisistä sairaaloista.

ylläpi|tää *v.* myös: pitää yllä; vrt. pitää (etenkin A.II.3). **1.** obj:na ihminen t. eläin: huolehtia jkn t. jnk elatuksesta, toimeentulosta. | Perheenemäntä ei toki ole mikään loiseläjä, jota mies y:tää ja elättää. Ratsutilallinen oli velvollinen varustamaan ja y:tämään ratsun ja miehen ruotujakoisessa armeijassa. — Vrt. 2. | Jos ei isän esimerkkiä olisi ollut, en tiedä, mikä meitä olisi y:tänyt [= pitänyt pystyssä] kaikessa tässä kurjuudessa AHO. — Tav. **2.** obj:na laitos t. asia: pitää, pysyttää t. säilyttää toiminnassa, kunnossa, määrätilassa, huolehtia jnk voimassa, toiminnassa pysymisestä, säilymisestä, jatkuvasta olemassaolosta. | Valtion, kunnan y:tämä [= hallinnassa oleva ja kustantama] koulu, sairaala. Ludvig XIV y:ti loistavaa hovia. Saksalta kiellettiin oikeus y. asevelvollista armeijaa. Y. säännöllistä liikennettä ympäri vuoden. Elämää y:tävä voima. Harjoitella kuntonsa y:tämiseksi. Järjestyksen y:täminen. Ei ollut kirjoittanut eikä y:tänyt muutenkaan yhteyttä kotiinsa. Y. keskustelua. Y. ystävällisiä suhteita naapurivaltioihin. Tasapainotilan y:täminen Euroopassa.

Koetti y. rohkeutta. Vahva korkeapaine y:ti kaunista säätä. Y:dä toivomme, / poista vihdoin vaivamme VK[v]. — Y:tävä [→ kiinnostava, hauska tms.] aaria H.KLEMETTI.

yllät|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < yllättää. **1.** *tr.* aiheuttaa yllätyksiä. | A. y:teli ystäviään milloin minkinlaisilla tempauksilla. -- sen tietää jokainen kalastaja, että aina ne [pyydykset] oikkuilee ja y:telee AHO. **2.** *intr. kans.* pyrkiä, yritellä. | Y. karkuun. -- kun Mikko [= uroskettu] mistään huolimatta y:teli yhä ystävämmäksi, puraisi [naaraskettu] AHO. Muori jo y:teli noitumaan ALKIO.

yllätty|ä[1*] *pass.v.* -neesti *adv.* < yllättää 1.b; vrt. hämmästyä, ällistyä, kummastua. | Y. jstak odottamattomasta. Y. saamastaan vastaanotosta. Olla y:neen näköinen. Katsoa jtak y:neenä. Y:nyt ilme, katse. Katsoi tulijaan iloisen y:neesti. -- oli y:nyt melkein kyyneliin asti ihmeellisestä rippileningistään SEPPÄNEN.

yllättäj|ä[16] *tek.* Suomen joukkueessa oli muutamia ilahduttavia y:iä.

yllät|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* Merk.-ryhmien rajat liukuvia. **1.** saattaa jnk odottamattoman toiminnan kohteeksi, tekemisiin jnk odottamattoman tapauksen tms. kanssa. **a.** tavoittaa, päästä luo, käydä kimppuun tms. odottamatta; vrt. yltää II. | Y. vihollinen. Valppaat vartijat eivät olleet y:ettävissä. Meidät y:ti taipaleella ukonilma. Yö y:ti matkalaiset. Kuolema voi y. meidät valmistautumattomina. Pakkanen oli y:tänyt metsät lehdessä TALVIO. — *Erik.* tavata jstak salaisesta t. sopimattomasta. | Y. varas. Y. jku itse teosta. Pojat y:ettiin omenavarkaista. **b.** hämmästyttää, ällistyttää jllak odottamattomalla teolla, suorituksella tms.; tehdä jtak odottamatonta. | Partion ilmestyminen y:ti vihollisen täydellisesti. N. y:ti loppukirillään muut ja meni ohi. Kilpailujen musta hevonen, joka hyvinkin saattaa y. Poika y:ti vanhempansa pääsemällä luokaltaan. Waltari on kirjallaan jälleen iloisesti y:tänyt lukijakuntansa. Eniten minua y:ti se, ettei meitä oltu asemalla vastassa. A. voitti y:täen [= odottamatta] mäenlaskun. Kevät saapui äkkiä ja y:täen. Sain y:täen [→ yllättävästi, odottamatta] tiedon, että --. Y:tävä [= odottamaton] uutinen. Y:tävä hyökkäys. Y:tävän hyvä tulos. Y:tävän leuto talvi. Tarkastukset pidetään sovittuina aikoina tai y:tävästi. **2.** *kans.* tavoittaa, saavuttaa, yhdyttää. | [Lähti] y:tämään kiinni kaunista hevostaan ALKIO. Ajoi päivän, ajoi toisen, / -- / jo päivänä kolmantena / y:tävi Väinämöisen KAL. — -- oli Isolta Uudelta kadulta yhtäkkiä y:tänyt hopeamarkan KIANTO.

yllätyksek|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* (runsaasti) yllätyksiä sisältävä t. tuottava; yllätyksellinen. | Y. jalkapallo-ottelu.

yllätykselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* johon liittyy yllätys, joka aiheuttaa yllätyksen, yllättävä, odottamaton, arvaamaton, hämmästyttävä, ällistyttävä. | Y. hyökkäys. Y. lopputulos. Y. kotiinpaluu. Vienti on kasvanut y:sen voimakkaasti. Kilpailujen y. voittaja. Y. ihminen, josta ei voi koskaan arvata, mitä hän tulee tekemään. Ottelu päättyi y:sesti VPS:n voittoon. Hyökkäyksen y:syys.

yllätyksetön[57] *kar.a.* < seur. | Y. veikkauskierros.

ylläty|s[64] *s.* **1.** yllättäminen. | Vihollisen y:kseen tähtäävä taktiikka. Murtovarkaan y. itse teosta. **2.** se mikä yllättää, yllättävä, yllätyksellinen tapahtuma, teko, asia, (joskus:) esine. | Elämä on täynnä y:ksiä. Uutinen tuli kaikille y:ksenä, kuin salama kirkkaalta taivaalta. Sepä oli y.! Voittoa emme kilpailussa osanneet odottaa, joten se oli y. Pojat tuottivat äidille hauskan y:ksen sijaamalla itse vuoteensa. Koettaa suojautua epämieluisten y:sten varalta. Ojensi paketin ja sanoi: "Tässä on sinulle pieni y." — *Erik.* ylläkkö, yllätyshyökkäys. | Y:kseen valmistautuva sissiosasto. Vihollisen y:ksiltä turvattu linnoitus. -- yöllinen y., karkaus rauhallisen, viattoman matkamiehen kurkkuun? AHO. — *Yhd.* jouluy.; tuliy.; jymy--, jättiläis-, suur-, äkkiy.

yllätys|aie *s.* Vihollisen y:aikeet paljastuivat ennen aikojaan. **-hyökkäys** *s.* **-häviö** *s.* Maajoukkueemme kärsimä y. **-joukkue** *s.* Jalkapallosarjan y. **-keino** *s.* **-kilpailu** *s.* Y., jossa mestari jätettiin peräti palkinnoitta. **-maali** *s.* HJK:n loppuminuuteilla laukaisema y. ratkaisi ottelun. **-mahdollisuus** *s.* **-mestari** *s.* Mäenlaskun y. **-mies** *s.* Kilpailun voitti y., oikea musta hevonen. **-momentti** *s.* Y. perustuu huomattavalta osalta hyökkäysaikeiden salassa pysymiseen. **-numero** *s.* Ohjelman y. **-paukku** *s. ark.* A:n voitto kolmiloikassa oli todellinen y. **-rikas** *a.* → yllätyksekäs. **-tarkastus** *s.* Koulussa, pankissa suoritettu y. **-tekijä** *s.* **-tulos** *s.* **-uutinen** *s.* **-vaara** *s.* **-vaikutus** *s.* **-voittaja** *s.* Kilpailujen y. **-voitto** *s.* A:n y. keihäskilpailussa. **-yritys** *s.* Vihollisen epäonnistunut y.

ylpeilijä[14] *tek.* < seur.

ylpeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* olla ylpeä (jstak). **1.** moittivassa, paheksuvassa mielessä (vrt. ylpeä 1.a): esiintyä t. käyttäytyä ylpeästi, ylvästellä, ylpistellä, kopeilla, mahtailla, pöyhkeillä, kerskailla, rehennellä, pröystäillä. | Y. aatelisella nimellään, rikkaudellaan, tiedoillaan. Hullu tyhjästä y:ee. Kertoa y:len kepposistaan. Kansallinen omahyväisyys ja aiheeton y:y. Mustissa hännyksissä y:evät mustanaamaiset [ruokit] PAULAH. — Mut laiva jos purppurapurjein yli aaltojen y:ee [= ylpeän näköisenä liukuu tms.] LEINO. **2.** olla syystä ylpeä, tuntea aiheellista ylpeyttä (jstak); vrt. ylpeä 1.b. | Saavutus, josta kannattaa hiukan y:läkin. Suomi ei paljonkaan voi y. historiallisilla muistomerkeillä. Hämeenlinna voi todella y. Aulangollaan.

ylpen|ee[84] *v.* (kons.-vartaloisia muotoja ei käytetä) tav:mmin ylpistyä. | Olit kaunis Sa katsoa tähtien yössä, / -- / siks y:it ehkä LEINO.

ylpeyden|henki *s.* Itsekästä y:henkeä ruoskiva runo. **-tunne** *s.*

ylpey|s[65] *s.* **1.** *omin.* **a.** vrt. ylpeä 1.a. | Hengellinen y. ja tekopyhyys. Y:den henki. Kumma, kun sinun y:tesi antaa myöten syödä samassa pöydässä! AHO. Kopeus käy kukistumisen edellä, y. lankeemuksen edellä VT. — *Yhd.* tuhman-, tyhmäny. **b.** vrt. ylpeä 1.b. | Nöyrä y., jonka pohjana on syvällinen itsensä tunteminen. Suomen kansa muistelee y:dellä [par. ylpeänä] Lönnrotin elämäntyötä. — *Yhd.* ihmis-, isän-, sotu-

riny.; ammatti-, kansallis-, kotiseutu-, luokka-, sukuy. 2. (luonnollisen, aiheellisen) ylpeilyn aihe t. kohde, jk josta ollaan ylpeitä. | Poika oli vanhempiensa ainoa y. Kalevala, kansamme y. Queen Mary, Englannin laivanrakennusteollisuuden y. Ihmisen y. olkoon, / -- / taistella turhan vuoksi KAILAS.

ylpe|ä[21] *a.* -ästi *adv.* vrt. ylväs; merk.-ryhmien raja ei aina tarkka. **1.** itsetietoinen. **a.** moittivassa, paheksuvassa mielessä: jolla on, jota leimaa liiallinen omanarvontunto, itsetietoisuus t. itsetunto: kopea, koppava, korskea, pöyhkeä, mahtava, rehvakas, ylvästelevä, ylpeilevä, "leuhka";)(vaatimaton, nöyrä. | Ihmiset olivat ystävällisiä, vaikka alussa näyttivät y:iltä. Uusi tarkastuskarjakko oli niin y., ettei puhetta tahtonut riittää tavalliselle ihmiselle. Tuli menestyksensä johdosta sietämättömän y:äksi. On paisunut niin y:äksi, ettei ole tuntevinaan entisiä ystäviäänkään. Y. ryhti. Y:ät silmät. Y. katse. Käynti y:ää kuin ruhtinaalla. Pää y:ästi pystyssä. — *Yhd.* tuhman-, tyhmäny. **b.** enemmän tai vähemmän luonnollisen, aiheellisen omanarvon-, kunnian-, itsetunnon vallassa oleva, sellaista tunteva t. osoittava. | Kahden reippaan pojan y. isä. Nuorukainen oli y. viiksenaluistaan. Piti itseään suomalaisena ja oli siitä y. Komppania oli y. saamastaan tunnustuksesta. Oli liian y. ottaakseen vastaan armopaloja. Koko Suomi on y. saadessaan lukea Sibeliuksen omakseen. Y. uhma. Torjui häpeällisen ehdotuksen y:ästi. Kohenna pääsi ja paljasta otsasi y:ässä nöyryydessä SILL. **2.** ilman (selvää) ajatusta persoonallisesta itsetunnosta: uljas, ylväs, loistava. | Kotka, ilmojen y. valtias. Hämeen y:in heimolinna. Arpajaisten päävoitto, y., musta orhi TALVIO. -- salama y. lens, / jo pauhasi ilman pieli LEINO. -- soi pasuunat jylisten, maahan raukee / Jerikon y. muuri ELINA VAARA. Avaruuden valloitus on ihmiskunnan y:impiä haaveita. -- nyt pidetään y:ät häät *TARK.

ylpeähkö[1] *mod.a.* -sti *adv.*

ylpeä|katseinen *a.* Y. aateliskaunotar. **-luonteinen** *a.* Rikas, mutta y. mies. **-mielinen** *a.* — *S:sesti.* Jokainen y. on Herralle kauhistus VT. **-n|lainen**[63], **-n|puoleinen** *a.* ylpeähkö. **-ryhtinen** *a.*

ylpistel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* = ylpeillä 1. | Ja ovat y:leet ja pyssyillä paukutelleet, niin kuin olisivat hyvänkin linnoituksen valloittaneet KALLAS.

ylpistyttää[2*] *kaus.v.* (< seur.) = ylpistää.

ylpisty|ä[1] *pass.v.* (< seur.) tulla ylpeä(mmä)ksi. | Kovinpa olet y:nyt, kun et enää vanhoja tuttaviasi tunne! Y. saamastaan kiitoksesta, kokemastaan menestyksestä. Kristitylle annetaan murhetta, jottei hän y:isi, mutta myös iloa, ettei hän masentuisi. Kukistumisen edellä miehen sydän y:y, mutta kunnian edellä käy nöyryys VT.

ylpistä|ä[2] *v.* tehdä ylpeä(mmä)ksi. | Arvon nousu ei y:nyt miestä lainkaan.

yltiö[3] *s.* ja *a.* yltiöpää, -päinen. | Tuo vimmattu y. ei kuunnellut varoituksia. " -- Niitä päitä on vähennettävä!" hän huudahti melkein entisensä tapaisena, y:nä ja hurjana HAARLA. Ken on y:mpi / ihminen vai eläin LARINK.

yltiö- = kiihko-. **-hengelli|nen** *a.* -syys *omin.* **-henki|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* kiihkomielinen, fanaattinen, hurmahenkinen. | Y. lahkolaisuus. **-isänmaallinen** *a.*; *syn.* šovinistinen. **-isänmaallisuus** *s.*; *syn.* šovinismi. **-kansallinen** *a.* Y. ylioppilasnuoriso, politiikka. **-katolinen** *a.* Y. Espanja. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -syys[65] *omin.* Vallaton, miltei y. nuorukainen. Y. rohkeus. **-pietismi** *s.* **-pietisti** *s.* **-pietistinen** *a.* **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* kiihkomielinen, fanaattinen; vimmaisa, hurja, huimapäinen, yltiö(pää). | Y. nationalismi. Y:sten ainesten aiheuttamat levottomuudet. Y. hurmahenkisyys. Y. uhmailu. Kiivas ja y. hyökkäys. Y. partioretki vihollisen selustaan. Nuorten luonteeseen kuuluva y:syys. Hetkeksi valtasi hänet voimakas halu tehdä jotain y:stä, mennä Lyylin aittaan, suoraan SILL. — *S:sesti.* Joidenkin y:sten puheet ja kirjoittelut vaikeuttivat sovinnolliseen ratkaisuun pääsyä. **-pää** *a.* ihmisestä = ed. | Y:t nuorukaiset. — Tav. *s:sesti.* Y:t vaativat, ettei mihinkään myönnytyksiin olisi suostuttava. Mastoon kiivennyt y. polskahti laivan keinahtaessa suoraan mereen. **-romanttinen** *a.* Gottlundin y. eepos "Runola". **-suun|ta** *s.* Herännäisyyden y. Muodin y:nat.

yltty|ä[1*] *v.* *murt.* ylettyä. | Y:ne lempeni ei sun sydänsoppehesi? AK.

ylttää[2*] *v.* *murt.* ylettää.

ylty[1*] *s.*, melko *harv.* (vain vahva-asteisia muotoja) = yllyke. | Retkisuunnitelmat antoivat uutta y:ä ja virikettä poikien seikkailunhalulle. Huhut saivat tapauksesta uutta y:ä. -- puhetuuli alkoi tuntea villin vapautensa nostattavaa y:ä ALKIO. Risti se on elinehto / -- / juoksun y., voimain kehto / Herraan liittyneille S.KORPELA.

ylt- myös: ylt'-. **-yleensä** *adv.* yltä päältä, kauttaaltaan, kokonaan. | Olla y. hiessä, märkänä. Lattia oli y. roskien peitossa. Vene siveltiin y. lakalla. Koski kuohui y. yhtenä vaahtovyönä. Homogeenista, y. yhdenlaatuista ainetta. Puvussa oli tahroja y. — -- hänestähän kulki y. [= aivan yleisesti] sellainen puhe E.ELENIUS. **-yleinen** *a.* yltyleensä oleva t. tapahtuva, yltäinen (2). | Kaduilla oli y. huuto ja hälinä. Navetan seinien y. kalkilla siveleminen kärpästen torjumiseksi. **-yltään** *adv.* *harv.* yltyleensä. | Hautakumpu oli y. kukkien peitossa. **-ympäri 1.** *adv.* (myös: -nsä) aivan ympäriinsä, aivan joka puolella. | Aidata pelto y. Y. kiertävä reunusnauha. Hyönteinen tahriutuu siitepölyyn y. Kuljeskeli kaupungissa y. Y. jumalattomat rehentelevät VT. — Kapaloitaessa pannaan selkäpuolen ympärille muovikangas, mutta se ei saa milloinkaan y:nsä verhota lasta. Kukkia oli y:nsä. **2.** *prep.* (gen:n t. partit:n ohella) aivan ympäri; kautta, halki. | Y. talon kasvoi poppeleita. Asia herätti huomiota y. maan. Väkeä oli kerääntynyt kokoukseen y. pitäjää. Kerettiläisroviot loimusivat y. Eurooppaa. **-ympäriinsä** *adv.* = yltympäri 1. | Maalausta katsellaan vain yhdeltä puolen eikä y. kuten veistosta. Seiniä y. köynnöstävät muratit. Majakka vilkutti valoaan y. Kierteli pitäjää y. **-ympärill|ä**, -e *adv.* joka puolella t. kauttaaltaan ympärillä. | Synkkä metsä y. Lunta oli sileänä kenttänä y. Y. oli hätää ja kurjuutta. Ku-

raa roiskui y:e auton ajaessa lätäköistä tietä. **-ympärinsä** *adv.* = yltympäri 1.

ylty|ä[1*] *v.* **1. a.** jnk tapahtumisen nopeutumisesta, tilan tms. voimistumisesta. | Tauti, tuska, kipu y:y. Nälkä y:i. Koti-ikävä, levottomuus y:y. Tuuli y:i myrskyksi. Y:vä pakkanen. Vauhti y:i y:mistään. Meteli yhä y:i. Siirtolaisuus Australiaan on vain y:mässä. Kinastelu y:i ilmi riidaksi. Kliimaks, asteittain loppua kohti nouseva tai y:vä ilmaisumuoto. **b.** intoutua, innostua, äityä, villiytyä jksik, jnklaiseksi, tekemään jtak. | Pojat y:ivät tappelemaan. Mies oli taas y:nyt juomaan. Vallankumouksen alkumenestyksestä y:neenä Pariisin rahvas ryhtyi väkivallantekoihin. Ja jos yksikään heimostasi y:y sala-ampujaksi, saat sinä sen maksaa hengelläsi HAARLA. Koira y:i haukkumaan. - - se [lintunen] y:vi luluhun riemulliseen VK. Heinä y:i sateen jälkeen kasvamaan vallan tavattomasti. Vene y:i menossaan. - - puro oli y:nyt vuolaaksi WALTARI. - - pilveilemään y:y taivaskin AK. — Illan tullen y:i tuulemaan. **2.** *kans.* yltää, ylettyä. | Hartioille y:vä tukka. Sotamarski tietää kaikki ja joka kohtaan hänen ajatuksensa y:y! AK.

yltä vrt. yllä, ylle, päältä. **1.** *postp.*, harv. (runok.) *prep.* gen:n t. poss.-suff:n ohella. **a.** jnk t. jkn yläpuolelta. | It.-tykistö karkotti viholliskoneet kaupungin y. **b.** jnk (ylä)pinnalta, ympäriltä, jtak peittämästä. | Ottaa suojus kirjoituskoneen y. [Kulki] y. suuren rimmen LARINK. — Riisuutumisesta. | Auttoi turkkia rouvan y. Ota takki y:si! Riisui y:än [= riisuutui] ja meni nukkumaan. **c.** *kuv.* ed:iin liittyen. | Karistaa y:än sortajan ies. Arkeologia on osin pystynyt poistamaan hämärää kalevalaisten sankarirunojen y. **2.** *adv.* **a.** kohtaan 1 rinnastuvaa käyttöä. | Y. onteloitu kantelen koppa. Niin risaiset vaatteet, että melkein tippuvat y. Otti takin y. ja oli paitahihasillaan. — *Kans.* - - luontoni paha sappi on y. [= ylitse] kuohumaan ruvennut AHO. **b.** *yltä kyllin, yltä kyllä* ks. ◡. — *yltä (ja) päältä* kauttaaltaan, kokonaan, yltyleensä, yltään. | Hevonen oli y. päältä vaahdossa. Y. päältä sammaloitunut mökki. - - ovat naapuruksia ja tuntevat toisensa y. päältä AK. — *yltä yleensä* (tav. ◡) tav:mmin yltyleensä. | Piha oli y. yleensä lumen peitossa. — *yltä yleinen* (tav. ◡) tav:mmin yltyleinen. | Tapa, joka on y. yleinen kautta Suomen. — *yltä|än*, -nsä, -nään 'yltä päältä'. | Meri oli y:än tyven. Oli y:nsä kurassa. [Viinitarha] kasvoi y:nsä polttiaisia; sen pinta oli nokkosten peitossa VT.

yltäil|lä[29] *v. kans.* -y[2] *teonn.* (epätarkoituksenmukaisesti, turhaan tms.) yrittää, koettaa, aikoa tehdä jtak. | Ville tökötti vartiopaikallaan ja ainoastaan hameen helmojen huiskahtaessa kovin lähellä y:i vilkaisemaan taaksensa KAUPPISH.

yltäi|nen[63] *a.* **1.** vars. *heng. runok.* ylenpalttinen, yltäkylläinen. | Enkeleillä taivahassa / ompi ilo y. VK. Vaan Herran armo y. / - - / on vakaa, ennallansa VK. **2.** yltyleinen. | Taivas vetäytyi y:seen pilveen. Mateen y. niljaisuus. - - tässä paraillaan tupruttelen katkeraa savua y:seen yöhön M.RAPOLA. **3.** *kans.* röyhkeä, väkivaltainen. | Tuo [tytär] tulee aina vaan y:semmäksi, mitä enemmän lahjon, silkkihuiveja ja musliineja ostelen ALKIO. — *S:sesti.* Talven ajankin olivat vainolaiset luodolla oleskelleet, milloin missäkin y:siänsä tehden PAULAH.

yltä|kyllin *adv.* (myös ⌒) aivan riittämiin, enemmänkin kuin tarpeeksi, mielin määrin, yllin kyllin, yltäkyllä(ltä, -lti). | Kaikkea oli saatavissa y. Menetys tuli y. korvatuksi. - - sille, jolla on, annetaan, ja hänellä on oleva y. UT. **-kyllä** *adv.*, vars. *vanh.* = ed. | Ruokaa oli y. - - minä tulin, että heillä pitää elämä oleman, ja y. oleman UT[V]. Syksyllä y., keväällä kellä kulla SL. **-kylläi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* **1.** jota on yltäkyllin, jossa t. jonka aikana jtak on yltäkyllin; aivan liiankin runsas tms., ylenpalttinen, ylitsevuotava, yltäinen. | Y. onni, riemu. Jumalan y. rakkaus. Saada y. sato. Y:sen runsaat varastot. Y. ateria. Liikalihavuus on usein seurausta laiskasta ja y:sestä elämästä. Syksy on y:stä aikaa. Kiven Seitsemän veljeksen y. maailma. Ruokaa oli y:sesti. Onnen y:syys. Elää y:syydessä. Minä olen tullut, että heillä olisi elämä ja olisi y:syys UT. **2.** ylen määrin kylläinen. | Ei pidä syödä niin paljon, että syntyy y:syyden tunne. Vasta sitten, kun kaikki olivat y:siä, päättyi tämä ahmiminen AK. **-kyllälti, -kyllältä** *adv. harv.* = yltäkyllin.

yltäm|ä[13] *s. vaill.* matka, jonka jk yltää, jonka päähän jk voi ylettyä, ulottuma. | Seisoivat käden y:än päässä toisistaan. Tuulen alta saattoi peuraa lähestyä nuolen y:än päähän. [Vastustaja] oli hänen iskunsa y:illä. Tulla käden y:iin. - - katsoi kelloaan omituisella tavallaan, ojentaen sen kätensä y:älle PAKK. [Väistyi] pois hurjan temmellyksen y:iltä *JYLHÄ.

yltämät|ön[57] *kielt.a.*, vars. *pass.* johon ei voi yltää, tavoittamaton, saavuttamaton. | Y. esikuva. — *yltämät|tömissä*, -tömiin (adv.) Olla jkn katseen y:tömissä.

yltä|nsä, -nään *adv.* ks. yltä 2.b.

yltä|päältä *adv.* par. ⌒; ks. yltä 2.b. **-päätä** *adv. kans.* **1.** = yltä päältä. | Läpimärkänä ja y. kurassa. Mylläri oli jauhoissa y. **2.** ed:een liittyen avarammin: kauttaaltaan, läpeensä. | Y. pätö mies hän oli! KIANTO. **3.** kukkurallaan, täpötäynnä. | [Rautatievaunut] joiden y. lastatut, tuoreuttaan hohtavat lankut tuoksuivat niin somasti nenään M.MERENMAA. **-yleensä** *adv.* tav:mmin yltyleensä. **-yleinen** *a.* tav:mmin yltyleinen. **-ympäri** *adv.* tav:mmin yltympäri.

yltä|ä [2*(5)] *v.* **I.** ulottua, ylettyä, ylettää; tavoittaa, tavata.

1. paikallista käyttöä. **a.** pituudeltaan t. täyteen pituuteensa, mahdollisimman pitkälle ojentuneena pystyä koskettamaan jtak, tarttumaan jhk tms. | Y. jhk kädellä, kepillä. Nousta pallille y:äkseen yläkomeroon. Lapsi, joka jo y:ä avaimeen, mutta ei vielä jaksa kiertää lukkoa auki. Y. kurkottaen koskettamaan sormenpäillään kattoon. Ruokavati sijoitettiin keskelle pöytää, että kaikki yltivät ottamaan siitä. Sola oli niin kapea, että kädet ojennettuina ylti seinästä seinään. Koeta, yllätkö jalallasi pohjaan! Nyrkkeilijän on oltava niin lähellä vastustajaa, että iskut y:vät. Vain pitkäkärsäiset mehiläiset y:vät imemään mettä puna-apilasta. — - - oli päättänyt armotta ammuttaa pakolaiset, ellei

hän heihin muuten y:isi J.SAULI. Sorsat uivat niin kaukana, ettei y:nyt ampumaan. — Ammuksesta tms.: kantaa (B.1). | Tykin ammus ei y:nyt kohteeseen asti. Pahan nuolet ei yllä nyt sinuhun asti HAAHTI. — *Harv.* I inf:n ohella. | Yllän itse pestä selkäni. — *Kuv.* Virkavallan käsi ei yllä joka paikkaan. Luokaa lempeä hauta, / ellen ma yllä, / kunne mun sieluni halaa! L.ONERVA. - - käsi ei hädässäkään yllä varkauteen E.ILMARI. Ihmisen silmä ei yllä kuoleman rajan tuolle puolen. Avunhuuto ylti järveltä kylään asti. Hänen korvaansa y:ä uuden ajan aaltojen mahtava kohu L.ONERVA. - - kun sielu liitelee / riemuin taivaaseen, / ei tuskat y. voi, / kirkkaana laulu soi HLV. **b.** olla pituudeltaan, korkeudeltaan (syvyydeltään) t. laajuudeltaan niin suuri, että uloin kohta, piste, reuna, t. pinta, sattuu jhk määräkohtaan, rajaan, jatkua jhk t. jnnek asti, rajoittua jhk. | Pojan pää ylti jo isän olkapäähän. Olin silloin niin pieni, että ylsin isääni tuskin haaroihin K.M.WALLENIUS. Joulukuusi ylti kattoon asti. Räystään yli y:vät tikapuut. Vesi ylti puolisääreen. Palokunnan letkut eivät y:neet joen rannasta palopaikalle asti. Vanki ojensi kättään niin pitkälle, kuin kahleet y:tivät. Ankkuri ei y:nyt pohjaan. Pisto ylti sydämeen asti. Peilitysliuosta kaadetaan lasilevylle niin paljon, että se y:ä kaikkialle, nurkkiinkin. Emännillä vanhan tyylin hameet, / - - / kainaloista maahan y:vät LEHT.

2. ajallisesta jatkuvuudesta; tav:mmin ulottua. | Onhan esim. Tiberiuksen ajan Roomalla syvä nykyaikaan y:vä vertauskuvallisuutensa T.VAASKIVI.

3. jnk liikkeen, tapahtumisen paikallisesta laajuudesta, jnk esiintymis-, vaikutusalasta, vaikutuspiiristä; us. tav:mmin ulottua. **a.** paikan merk. selvä. | Matkamme ylti Kuusamoon asti. Novgorodin aina Uralille y:nyt takamaiden valtaus. Hyökkäys ei y:nyt tavoitteeseen asti. **b.** ei paikan merk:tä. | N.N:n monelle tietämyksen alalle y:vä toiminta.

II. *tr. harv.*, vars. *ylät.* tavoittaa, tavata. | Kolmannella suksenpotkulla hän y:ä kiinni hirven K.KROHN. [Pilvi] on juuri ja juuri y:mäisillään päivänkiekon [= auringon] HAARLA. — - - yö jos y:ä mun SIIONIN KANNEL. - - ikuinen äänettömyys / pian kaikki meidät y:ä HAARLA. Se sana kestää, kun hätä y:ä AK.

III. vars. *kans.* riittää, liietä, ylettyä. | Ottakaa vain lisää kahvia, vielä sieltä pannusta minullekin y:ä! Rikkaalta y:ä antaa jotain köyhillekin. Ei noita kulkijoita liioin lipunut päiväsaikaan, kuinka niitä siis olisi y:nyt yöksikään tässä harvasti asutussa korvessa? KIANTO. - - hapuili koko elämänsä, mutta kiinteään otteeseen eivät voimat y:neet LEINONEN.

yltään *adv.* ks. yltä 2.b.

ylväk|kä[15*] *a.*, vars. *kans.* -ästi *adv.* -kyys[65] *omin.* = seur.

ylväk|äs[66*] *a.*, vars. *kans.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* ylpeä, ylväs, ylväkkä. | Y. rouva. Y. on talo jos ihmisetkin L.LESKINEN. | Eläköön! Hei, kolme kertaa y:käälle / Suomen armeijalle LARINK.

ylvä|s[66] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* vrt. ylpeä; merk.-ryhmien raja ei aina tarkka. **I. 1. a.** ihmisen asennosta, liikkeistä, käyttäytymisestä tms.: juhlavaa mahdikkuutta, uljuutta t. itsetietoisuutta ilmentävä t. osoittava. | Y. ryhti, katse. Astella y:änä kuin kuningas. Pää y:ästi pystyssä. Sa templin portahilla y:in päin / vain nostit kättä vihaan kiihtyväistä *JYLHÄ. Hän hahmoltaan on y. / kuin kirkon kivipylväs KAILAS. — Tunsi suomalaisuudestaan y:stä iloa. Elää elämäänsä y:ässä yksinäisyydessä. **b.** (ed:een liittyen) ilman (selvää) ajatusta persoonallisesta itsetunnosta: uhkea, komea, uljas, mahdikas, loistava tms. | Kukkulan laella kohoava y. linna. Kaupungin y:ät muurit. Kaupunkiin kohosi y. rakennus toisensa jälkeen. Y:stä, kirveen koskematonta hongikkoa. Romantiikan y:in kukoistuskausi. A:n elämänkaaren y. [= ylevä] suuruus, majesteettisuus. Kotkan y. lento. Sitä [polkua] eivät astu y:ät eläimet, ei leijona sitä kulje VT. **2.** aiheellista ylpeyttä, itsetuntoa herättävä. | Suvun y:ät muistot. Ilmavoimiemme y. hakaristimerkki. Äidinkielen opettajan y:in [= ylevin] tehtävä on saada oppilaat eläytymään suomalaisen hengen kehittymiskamppailuun L.PELKONEN. **II.** *(harv.)* ylpeä (1.a), korskea, kopea. | Ylen y. älkää olko siis voitoista noista *MANN. - - kestää ei voi edessäsi / mieli y., ynseä VK.

ylväsryhtinen *a.* Y. herra.

ylvästelijä[14] *tek.* < seur. | Laiskuudellaan y. Y:t eivät kestä sinun silmiesi edessä; sinä vihaat kaikkia väärintekijöitä VT.

ylvästel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* rehennellä, pöyhkeillä, pröystäillä, kopeilla, kerskailla, ylpeillä. | Y. tiedoillaan, rahoillaan. Sellaisesta voitosta ei ole syytä y. Y. hienoissa vaatteissa. Nousukkaalle ominainen y:y. Nyt y:käät, mutta kerran, luulen minä, lausuu laki toista KIVI. - - liian aikaisin y:ee lapsistaan Lahtisen äijä KOJO. Y:len läksi Kalle — / katsos kuin / kupertui hän törmän alle O.VUORINEN. — Kuinka kauan saa vihollinen y. minua vastaan? VT. — Ruma, y:evä ja mauton muistomerkki.

ylväst|yä[1] *v. kans.* ylpistyä. | Ei Jutta y:y, vaikka kuinka hyviä numeroita saisi SELMA ANTTILA.

ylvästä|ä[2] *v. harv.* ylvästellä. | - - tuhma, joka y:ä, / luullen halvaks pienempänsä *V.JUVA. - - tappoi pilviss' y:vän haukan *CAJ.

ylä- yhd:ojen alkuosana;)(ala-; ilmaisemassa vars.: **1.** paikallisesti ylempänä olevaa; esim. y:huuli, -kansi, -kerros, -leuka, -maa, -pinta, -pää, -syrjä; erik. paikannimissä, että ao. paikka sijaitsee kauempana joen suusta, meren rannasta, korkeammassa maastossa kuin vertauskohta; esim. Ylä-Egypti, Ylä-Itävalta, Ylä-Saksa, Ylä-Satakunta. **2.** jaotuksessa ylempää; esim. y:aste, -koulu, -luokka; *geol.* y:jura, -ordoviki; *mus.* y:kvartti, -oktaavi, -sävel, -terssi. — Vrt. yli-.

ylä|aalto *s. sähk. rad.* perusaallon kanssa samanaikaisia aaltoja, joiden taajuudet ovat sen taajuuden kerrannaisia. **-aina** *s. kal.* = yläpaula. **-aitta** *s.* kaksikerroksisen aittarakennuksen yläkerta t. yläkerran huone, luhti. **-akseli** *s.* **-alkeiskoulu** *s. hist.* Vuoden 1843 koulujärjestyksen mukaan poikakoulut jaettiin ala- ja y:ihin sekä lukioihin. Y. oli 4-luokkainen keskikoulu. **-asen|-**

to *s.* Moottorin mäntä y:nossaan. **-askelma** *s.* **-aste** *s.* Ainekirjoituksen opetus koulun y:ella, y:illa. **-aukeama** *s.* Kurkunpään, lantion y. **-aukko** *s.* **-aula** *s.* Koulutalon y. **-avaus** *s. urh.* = sekondi. **-devoni, -eoseeni** *s. geol.* devoni-, eoseenikerrostuman ylin, nuorin kerros. **-eteinen** *s.* **-halli** *s.* **-ham|mas** *s.* Ala- ja y:paat. **-han|ka** *s.* **1.** tav. *mon.* veneen keulapuolen hangat l. hankaimet. | Soutaa y:goissa, y:goilla. **2.** *mer.* **a.** aluksen tuulenpuoleinen laita. **b.** *vanh.* aluksen oikea puoli perästä katsottuna, tyyrpuuri. **-harvennus** *s. metsät.* metsikön kehityksen aikana suoritettava etenkin vallitseviin puihin kohdistuva kasvatushakkaus. **-hele** *s. mus.* hajasävel, joka korusävelenä liittyy askelta alempaan runkosäveleensä, pralltrilli. **-hiha** *s. käs.* käsivarren etupuolella oleva hihan osa. **-huone** *s.* **1.** Kaksikerroksisen talon ala- ja y:et. **2.** kaksikamarisen kansaneduskunnan ensimmäinen kamari eräissä maissa, yläkamari. | Englannin parlamentin y. eli lordien kamari. **-huul|i** *s.* Viiksenalut y:essa. Perhosen y. Huulimaisen teriön y. Urkujen huulipillin y. **-hylly** *s.* Komeron y. — *Kuv.* - - teatterin y:n [= ylimmän parven, "piippuhyllyn"] ahkera vieras TIITUS.

ylähäinen[63] *a. murt.* ja *runok.* ylhäällä oleva, ylhäinen.

ylähäl|lä, -tä, -le *adv. murt.* ja *runok.* ylhäällä. | Ja kiurut y. ilakoivat KOSKENN.

ylä|ien *s.* **-ikkuna** *s.* Näyttelyhallin y:t. **-ilm|a** *s.*, tav. *mon.* ilmakehän yläosa; korkeus (2). | Y:ojen tutkiminen radiosondilla. Väinämöinen kulki y:ojen kautta palatessaan Pohjolasta Ilmarista noutamaan. Y:an jumalat. — Vars. sisä- (harv. ulko)paikallissijoissa, tav. adv:n tapaan. | Y:oissa tuuli on voimakkaampi kuin maan pinnalla. Y:oissa leijaileva haukka. Savu kohosi y:oihin. Y:oista iskevä ukkonen. Vettä valui virtanaan y:oilta. - - meidät, jotka olemme elossa, - - temmataan yhdessä heidän [Kristuksessa kuolleiden] kanssaan pilvissä Herraa vastaan y:oihin UT. — *Kuv.* Y:oissa liikkuva, pysyttelevä haaveilija. - - Suomenkin asioita katseltiin y:oista [= tsaarinaikaisen Venäjän hallituksesta] entistä epäilevämmin AK.

yläi|nen[63] *a. harv.* ylhäällä t. ylempänä oleva, ylinen, ylä-. | Päivä ylpeä, y. A.AAVA. - - y:sistä taivosista / alaisihin maaemihin KAL. — - - maan alaisella puolella on kansaa kohta enemmän kuin sen y:sellä puolella PAULAH. — *S:sesti.* Soutaa y:sillä 'keulapuolen airoilla'.

ylä|johto *s.* Hiiltokammion y. **-johtosävel** *s. mus.* runkosävelensä yläpuolella oleva johtosävel. **-juoksu** *s.* joen tms. latvapuoli, alkujuoksu. | Joen y:lle rakennettu pato. Y:n varrella olevat kylät. **-jyrsinkone** *s. tekn.* ylhäältä päin työstävä jyrsinkone. **-järjestö** *s.* Ammattiyhdistys ja sen y. **-järvi** *s.* vars. vesistön latvapuolen järvi. **-kajetto** *s. fon.* = kajetorvi. **-kamari** *s.* Portaat talon y:in. — *Leik.* päästä. | - - kun juoman kurkustaan alas juoksuttaa, niin se tiesi mitä teitä nousee sinne y:in J.FINNE. **-kanava** *s. tekn.* — *Erik.* **1.** = tulokanava. **2.** sulun yläpuolinen kanava.

yläkansakoulu *s.* kansakoulun luokista 3—6 (t. 7), yläkoulu. **-n|opettaja** *s.* **-seminaari** *s.*

ylä|kansi *s.* Sylinterin, lietsoimen y. Laivan y. Y:kannen matkustajat. Y:kannella oleva komentosilta. **-kappale** *s.* **-kaupunki** *s.* **1.** joidenkin kaupunkien maantieteellisesti ylemmistä osista. **2.** *hist.* = maa-, ylämaankaupunki. **-kautta** *adv.* yläteitse, ylätietä. **-kehä** *s.* Valuri nosti y:n [= ylemmän valukehän] paikalleen. **-kent|tä** *s.* [Vaakunakilven] y:ässä sinisellä pohjalla kultainen nouseva aurinko. **-kerro|s** *s.* Jankon y:ksen kuohkeuttaminen. Yhteiskunnan y. 'yläluokka'. — *Erik.* = seur. | Valoisat y:ksen huoneet. **-ker|ta** *s.* rakennuksen ylempi kerros; kaapin tm. yläosasto tms. | Talo, jonka alakerta on rakennettu kivestä, y. puusta. Y:rassa [= juuri yläpuolella olevassa kerroksessa] on juhlat. Nurkkakaapin y:rassa on tilaa miesten työkaluille. — *Leik.* - - on tullut nöyräpäiseksi [= heikkomieliseksi, hulluksi], mööpelit y:rassa menneet entistä enemmän sekaisin . . . HAANPÄÄ. **-kierre** *s. urh.* vrt. seur. **-kierrelyönti** *s. urh.* pallopeleissä: kierrelyönti, joka aiheuttaa pallon lentoradan jyrkän kaartumisen alaspäin;)(alakierrelyönti. **-kierteinen** *a. urh.* vrt. ed. | Y. pallo. **-kivi** *s.* Myllyn y. eli päällyskivi. **-komero** *s.* **-kosket|in** *s.* Urkujen y:timet. **-koski** *s.* kosken yläjuoksu; ylempi, ylävirran puoleinen koski. **-koukku** *s. urh.* ylhäältä alas suunnattu koukkulyönti.

yläkoulu *s.* tav. = yläkansakoulu. **-aste** *s.* Y:ella olevat oppilaat. **-|ikä** *s.* Y:iässä oleva lapsi. **-lainen** *s.* yläkoulun oppilas. **-seminaari** *s.* yläkansakouluseminaari.

ylä|kulma *s.* Oven y. Kirjoittajan nimi paperin oikeassa y:kulmassa. Luvun kuutio merkitään kirjoittamalla numero 3 luvun oikeaan y:kulmaan. — *Sot.* Ampua y:kulmalla 'niin että lähtökulma on suurempi kuin 45°'. **-kulminaatio** *s.* *täht.* Tähti on v:ssa pohjoisella pallonpuoliskolla, kun se kulkee meridiaanin yli taivaannavan ja lakipisteen välitse tai lakipisteen eteläpuolitse. **-kuolokohta** *s. tekn.* Mäntä nousee y:ansa. **-kuu** *s.* kasvava kuu, kuun kaksi ensimmäistä neljännestä, alkukuu;)(alakuu. | Ennen vanhaan esim. kylvöt pyrittiin tekemään y:lla. Vain y:ssa syntynyt vasikka kasvatettiin elonomaksi. **-kyl|ä** *s.* Y:iltä, joen latvoilta asti, oli väkeä tullut. — Suuressa vepsäläiskylässä on ala-, keski- ja y:ällä kullakin oma kaivonsa. **-kynnessä** *adv. harv.* voiton puolella;)(alakynnessä. **-kynnys** *s.* Sulkukammion y. **-kärki** *s.* **-käsite** *s.* Eläin on koira-käsitteen y. **-laakeri** *s.* *tekn.* Kiertokangen y. **-laatikko** *s.* Lipaston y. **-laita** *s.* Kirjan sivun, taulun, pellon y. Aluksen y. 'reelinki'. **-lanka** *s.* Pujottaa y. [= paininjalan yläpuolelta juokseva lanka] ompelukoneeseen. **-lattia** *s.* Ruvettiin tömppäämään jalkaa aitan y:an [= yläkerran lattiaan] ALKIO. **-lause** *s. fil.* päätelmän ensimmäinen, yleisen säännön ilmaiseva premissi. **-laveri** *s.* **-lavetti** *s. sot.* joustavan tykinlavetin yläosa, kehto. **-lehti** *s. kasv.* varren yläosan lehti, vars. suojus-, tukilehti. **-leuanluu** *s.* **-leu|ka** *s.* Ihmisen, koiran, linnun y. Kovakuoriaisen y:at. Nuotan poven y. **-leveys** *s.* yläosan leveys. | Ratapenkereen y. **-levy** *s.* Puristimen y. **-lohko** *s.* Keuhkon y. Vaakunakilven y. **-luokka** *s.* **1.** koulun yläasteen

luokka. 2. ylin yhteiskuntaluokka; vrt. ylimystö, ylhäisö, aristokratia. | Varakas y. **-luokkalainen** *s.* 1. koulun yläluokan oppilas. 2. yhteiskunnan yläluokan jäsen. **-luomi** *s.* ylempi silmäluomi. **-luukku** *s.* **-lämpö** *s.* Leivin-, paistinuunin y. 'yläosan lämpö'. **-maa** *s.*)(alamaa. 1. vastamaa, -mäki, ylämäki. | Noustiin loivaa y:ta. 2. ylänkö. | Skotlannin y. 3. maantieteellisesti ylempänä, us. samalla rannikosta kauempana oleva seutu. | Ouluun tuli ennen joukoittain y:n miehiä tervaa myymään. **-maailma** *s.* Egyptiläisten Osiris-jumala oli ensin hallinnut y:a, mutta joutunut sitten manalan hallitsijaksi. Katinka tiesi hyvin kuuluvansa Hovin y:an [= ylempään piiriin] KALLAS. **-maalai|nen** *s.* ylämaan asukas. | Y:set soutivat tervalasteja kaupunkiin. Skotlannin y:sten säkkipilliorkesterit. **-maankaupunki** *s.* *hist.* = maa-, yläkaupunki;)(tapulikaupunki. **-mä|ki** *s.* 1. vastamäki, -maa, vastale, ylämaa. | Reki nousi verkalleen y:keä, y:keen. Y:issä piti taluttaa polkupyörää. — *Kuv.* Jaala kulki myrskyssä hurjia ylä- ja alamäkiä. Pulavuosien alaspäinmenon jälkeen alettiin nousta y:keä. 2. hyppyrimäessä hyppyrin yläpuolinen (telineiden varaan rakennettu) osa; myös sitä varten rakennettu teline kokonaisuutena. **-märssypurje** *s.* *mer.* ylämärssyraakaan kiinnitetty purje. **-märssyraaka** *s.* *mer.* märssytangon ylempi raakapuu.

ylänkö[2*] *s.* ylävä maa, ylämaa, ylänne; *maant.* alue, joka on enemmän kuin 300 (200) m:n korkeudella merenpinnasta. | Y. voi olla ylätasankoa tai epätasaista maata, jopa vuoristoa. — *Yhd.* hiekka-, kalkkiy.; järvi-, vuoristoy. **-alue** *s.* **-aro** *s.* Meksikon y:t. **-ilmasto** *s.* ylängölle ominainen ilmasto. **-maa** *s.* **-seu|tu** *s.* Pohjois- ja Itä-Suomen y:dut.

ylän|ne[78*] *s.* ympäristöstään kohoava maastonkohta, kukkula, harju tms. | Navetta oli muita huoneita korkeammalla, pienoisella y:teellä. Taisteltiin ympäristöä hallitsevien y:teiden omistamisesta.

ylä|nokka *s. el.* vrt. yläleuka. | Haukan koukkumainen y. **-nurkka** *s.* Maalin vasempaan y:an ammuttu pallo. Kiinnitti postimerkin kuoren oikeaan y:an. **-ohenne** *s. fon. mus.* ohenneäänen korkein ääniala. **-oks|a** *s.* Orava kiipesi y:ille. **-oktaavi** *s. mus.* **-onttolaskimo** *s. anat.* verta ruumiin yläosista sydämeen johtava onttolaskimo, ylempi onttolaskimo. **-orsi** *s.* **-osa** *s.* Keuhkon, puvun, astiakaapin y. Puolustaja vetäytyi kaupungin y:an. **-osasto** *s.* **-ot|e** *s. voim.* Tarttua sauvaan y:teella 'siten, että kädenselkä on ylöspäin'. **-ovi** *s.* Kaksiosaisen oven y. **-paarre** *s. rak.* **-palkki** *s. rak.* **-parveke** *s.* **-parvi** *s.* **-paula** *s.* Verkon y. **-peitinhöyhen** *s. el.* Linnun pyrstön y:et. **-perä** *s. el.* linnun pyrstön tyvi selkäpuolelta. **-pesä** *s.* Masuunin y. 'hormien yläpuolinen osa kuvun laajimpaan osaan saakka'. **-piha** *s.* Alapiha ja y. — *Kans. leik.* Y:n ukko 'Jumala'. **-pilvi** *s. metrl.*, vars. *mon.* pilvistä, joiden alapinta on vähintään 6 000 m:n korkeudella maanpinnasta; vrt. ala-, keskipilvi (täyd.). **-pinta** *s.* Lehden karhea y. **-pisto** *s. käs.* päällimmäinen ristikkäisistä kaksiosaisista koristepistoista; koneompeleen ylempi pisto; vrt. alapisto. **-pitä|jä** *s.* Maakunnan y:issä [)(rannikkopitäjissä] harjoitettiin tervanpolttoa. Vieraili joskus y:ässä 'pitäjän ylemmässä osassa'. **-pohja** *s.* Tynnyrin y. **-portti** *s.* Sulkukammion y. **-prammipurje** *s. mer.* yläprammiraakaan kiinnitetty purje. **-prammiraaka** *s. mer.* ylempi prammiraaka. **-puol|i** *s.* 1. jnk yläosa, -puolisko. | Kaapin, oven y. 2. tila t. ala, joka on jtak ylempänä. | Pöydän y. on kiitollinen paikka köynnöksellä koristettavaksi. — Vars. *yläpuol|ella,* -elta, -elle (postp. ja prep.) jnk yllä, jtak korkeammalla, ylempänä. | Lentokone kaarteli kaupungin y:ella. Kolin korkein kohta on 347 m merenpinnan y:ella. Voimalaitoksen y:ella oleva osa jokea. Teltan y:elle kaivettiin vesioja. Peura vainuaa tuulen y:elta lähestyvän ihmisen. Lämpötilan keskiarvo oli lokakuussa normaalin y:ella. — *Abstr.* Käsitys, että yleinen kirkolliskokous on paavin y:ella. Ihminen kohoaa eläinten y:elle juuri siinä, ettei hän toimi vain sokeiden viettien varassa. Pysytteli puoluekiistojen y:ella. Asia on y:ella ihmisen ymmärryksen. Tuotteidemme laatu on y:ella kilpailun. [Penjami] ilmaisi olevansa y:ella kaikkia ämmiä SILL. **-puolikas** *s.* **-puoli|nen** *a.* Lävistimen y., liikkuva osa. Murtoviivan y. luku. Sulun y. vedenkorkeus. Y:sta puristusta käyttävä kaavauskone. **-puolisko** *s.* **-puolitse** *adv.* ja *postp.* gen:n t. poss.-suff:n ohella. | Maantien y. johdettu rata. Arkitapahtumien y. täytyi hänen voida elämänsä elää L.ONERVA. **-putki** *s.* Polkupyörän rungon y. **-putous** *s.* Tammerkosken y. **-pysty** *s. kans.* Hyppiä y:ä 'ilmaan (esim. riemuissaan)'. Susi y:yn [= takajaloilleen] syöksyy *MANN. **-pää** *s.* Pylvään, sylinterin, selkäytimen y. Portaikon y. Vainion y. Kanavan, ojan y. Pöydän y., y. pöytää 'arvokkaimpien ihmisten paikka pöydässä'. Oli luokallaan y:n [= parhaimpiin kuuluva] oppilas.

ylä|raaja *s.*, us. *mon.* Ihmisen, apinan y:raajat. **-raja** *s.* Vuoriston kasvillisuuden y. Saveksen raesuuruuden y. on 0,002 mm. Asevelvollisuusiän y. Suorituskyvyn y. **-raken|ne** *s.* Sillan y. Laivan y:teet 'kansirakenteet'. **-rakennus** *s.* **-rekisteri** *s. mus.* **-reuna** *s.* **-reunus** *s.* **-rinne** *s.* rinteen yläosa. **-rivi** *s.* Y:n hampaat. Kirjan sivun y. **-ruumis** *s.* ruumiin yläosa. **-ruutu** *s.* Ikkunan y. **-saksa** *s.* saksalaisen kielialueen keski- ja eteläosien murteet; niihin perustuva saksan yleiskieli. — *Yhd.* keski-, muinaisy. **-saksalainen** *a.* ja *s.* vrt. ed. **-sali** *s.* Ravintolan y. - - menivät he [opetuslapset Jeesuksen taivaaseenastumisen jälkeen] siihen y:in, jossa he tavallisesti oleskelivat UT. **-sarja** *s. fon.* Y:n vokaali 'ylävokaali'. **-seinä, -seinämä** *s.* Padon, mahalaukun y. **-siipi** *s.* Lentokoneen y. 'ylätaso'. **-siipinen** *a.* tav:mmin ylätasoinen. **-sil|ta** *s.* — *Kans.* (aitan tm.) ylisten lattia; yl. ylisistä. | [Vaatteet] olivat luhdissa y:lalla naulassa TOPPILA. **-sitous** *s. kut.* kangaspuissa ylempiin niisivarsiin kulkevat nuorat. **-sivu** *s.* Kehyksen y. **-sormio** *s. mus.* urkujen ylempi (t. ylin) sormio. **-suu** *s.* Putken, kanavan y. **-syrjä** *s.* **-syöttö** *s. tekn.* Y:ä käytettäessä [kylvökoneen] syöttöpyörä nostaa siemenet ylöspäin ja pudottaa siemenjohtoon. **-säiliö** *s.* Vesijohtojärjestelmään kuuluva y. **-sänky** *s.* kerrossängyn yläosa. **-särmä** *s.* **-sävel** *s. fon.*

mus., tav. *mon.* pohjasävelta korkeammista osasävelistä. | Y:et aikaansaavat yhdessä pohjasävelensä kanssa sävelen soinnin. **-sävelistö** *s. mus.* Urkujen y. **-sävelsarja** *s. mus.* Tasonsa mukaan peräkkäin järjestettyinä yläsävelet muodostavat y:n. **-tasanko** *s. maant.* tasanko, jonka pinta on enemmän kuin 300 (200) m merenpinnan yläpuolella. **-tasankomainen** *a.* Y. vuoristo, laakso. **-tasku** *s.* Liivien y:t. **-taso** *s.* **1.** Viriön y. Kaksitasoisen lentokoneen y. **2.** yksitasoinen lentokone, jonka siivet on kiinnitetty rungon yläreunaan t. sen yläpuolelle. **-tasoinen** *a.* Y. lentokone 'ylätaso'. **-teitse** *adv.*, vars. *voim.* yläkautta, ylätietä. | Kädet y. eteen! **-tela** *s. tekn.* Paperikoneen y. **-terä** *s. tekn.* **-tie** *s.* Y. johti pääportille. — *ylätietä* (adv., vars. voim.) yläteitse. | Käsien vienti y:tä eteen.

ylätse *adv.* ja *postp.* par. ylitse. | - - se [nuoli] meni kovan y. KAL.

ylä|tuhto *s.* keulapuolen tuhto. **-tu|pa** *s.* yläkerran tupa. — *Kuv.* Siihen aikaan kun y:van isäntä [= Jumala] loi avaruuden ja kappaleet avaruutta täyttämään KS. **-tuul|i** *s.* **1.** *metrl.* yläilmassa puhaltava tuuli. | Y:en mittaus pilottipallolla. **2.** *vaill.* tuulen yläpuolesta, so. suunnasta, josta tuuli puhaltaa. | Luovittaessa [kanootilla] epätasaisessa tuulessa koetetaan jokaisesta vihurista hyötyä - -, s.o. nousta y:een niin jyrkästi kuin suinkin AK. **3.** *kans.* ylämaasta puhaltava tuuli, maatuuli. **-tyyli** *s.* sävyltään juhlava kielellisen esityksen tyyli, korkea tyyli, juhlatyyli. **-tyylinen** *a.* vrt. ed. | Y. sana, ilmaus. **-upukka** *s. tekn.* muotti-, upukkavasara. **-valaistus** *s.* Kattoikkunalla aikaansaatu y. **-valo** *s.* Y:a [= ylhäältä tulevaa valoa] vailla oleva kirkon keskilaiva. — Akkunat ovat alhaalla; kun mestari seisoo lattialla, jää hänen päänsä pehmeämpään y:on liki lakea SILL. **-valssi** *s. tekn.* **-varsi** *s.* Liipaisimen y. **-vartalo** *s.* vartalon yläosa. **-ve|si** *s.*)(alavesi. **1.** us. *mon.* kosken, putouksen yläpuolinen vesi t. vesistö; yl. vesistön latvapuoli. | Y:den potentiaalienergia muuttuu putouksessa liike-energiaksi. Lohi nousee y:siin kutemaan. Y:siltä oli väkeä kokoontunut markkinapaikalle. **2.** = korkeavesi. **3.** *tekn.* ylhäältä vesirattaaseen juokseva vesi. **-vesiratas** *s. tekn.*)(alavesiratas. **-vesistö** *s.* vrt. ylävesi 1. | Kalat kuljetettiin voimalaitoksen ohi y:ön. **-viisto** *a.* -sti *adv.* ylöspäin viisto. | Y. asento. — *yläviisto|ssa*, -sta, -on (adv.) Kohotti sauvan y:on. Lohi iski perhoon y:sta. **-viitta** *s. mat.* matemaattisen merkin yläreunaan sijoitettu viittaluku. **-vire** *s. kut.* ylempi viretaso. **-vir|ta** *s.* kosken, padon, sillan tm. yläpuolinen virran osa. | Silta-arkun y:ran puoleinen seinä. — Soutaa y:taan 'vastavirtaan'. **-voitelu** *s. tekn.* Automoottorin sylinterien y. **-vokaali** *s. fon.* vokaali, jota äännettäessä suusola on suppea, yläsarjan vokaali (esim. *i, u, y*). **-voltti** *s. voim.* nojapuiden aisojen yläpuolella suoritettavia voltteja. | Y. eteen-, taaksepäin. **-vuode** *s.* Makuuvaunuosaston y. **-vuoristo** *s. maant.* = alppivuoristo.

yläv|ä[13] *a.* -yys[65] *omin.*)(alava. **1.** vars. maastosta: ympäristöään korkeammalla sijaitseva, korkea. | Y. vedenjakajaseutu. Y:älle paikalle rakennettu talo. Y:ät puolustusasemat. Tintoretto valitsi mielellään y:än näköpisteen. Siellä se [talo] oli y:ällä pellonkummulla KOJO. **2.** *kans.* ylpeä, kopea, "komea". | Mutta se [kyydillä ajo] tuntui sopimattoman y:ältä renkimiehille HAANPÄÄ.

ylävähkö[1] *mod.a.* Y. niitty, seutu.

ylävärähtely *s. fys.* perusvärähtelyn (esim. perusääneksen) kanssa samanaikaisista värähtelyistä, joiden taajuudet ovat sen taajuuden kerrannaisia.

yläälllä, -tä, -le *adv. murt.* ylhäällä.

ylä-|äänes *s. fys.* perusäänestä korkeampi soinnin komponentti. **-ään|i** *s. mus.* säveltasoltaan korkea eritasoisia säveliä synnyttävän soittimen, laulajan tms. ääni;)(alaääni. | Pianon y:et.

ylölli|nen[63] *a. kans.* ja *vanh.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* ylellinen. | - - Helsingin, joka oli houkutellut hänet y:syyden syntiin KIANTO.

ylön *adv. kans.* ja *vanh.* = ylen. | Y. suuri. Y. paljon. — Äl' y. anna [= hylkää] tuskassa, / vaan vahvista ain' uskossa VK[V]. Väinön tiedon hylkäsitte, ainoan oikean annoitte y. AHO. - - katsovat y., kun minä olen niin köyhä ALKIO. — Silloin antoi sairas - - y. [= oksensi] SILL. **-annattaa** *v.* **-annettu** *a.* **-katse** *s.* **-katsoa** *v.* **-kuppuraisia(an** *adv.* nurin niskoin, ylösalaisin. | - - kompastui hän kantoon ja kaatui y. PÄIVÄR. **-luonnollinen** *a.* Se [maan luomiseen tarvitun savenpalan luominen] on y. [= yliluonnollinen] asia KIVI. **-paltti|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* -suus[65] *omin.* **-syöminen, -syönti** *s.*

ylös *adv.* vrt. ylemmäksi, ylemmä(s), ylimmäksi, ylimmä(s);)(alas.

1. *konkr.* liikkeen suunnasta: alempaa korkeammalle; jnk asemasta: korkea(mma)lla olevaan paikkaan; asennosta: latva-, kärki- tms. puoli enemmän koholle, pystympään. | Kiipesi y. tikapuita. Mäkeä y., toista alas. Jäi y. pengermälle. Köynnös kiemurteli pylvästä y., y. pylvästä. Nuotiosta lennähti säkeniä y. ilmaan. Vetää kaihdin y. Y. ja alas liikutettava kattolamppu. Kääri hihansa y. Kampasi hiuksensa y. nutturalle. Kädet y.! Nosti nenänsä y. Katsahti y. [= nosti katseensa] papereistaan ja huomasi tulijan. Tarkasti yhteenlaskun laskemalla sarakkeen alhaalta y. Ilmapuntari [= **ilmapuntarin** elohopeapatsas; myös neulasta] siirtyili y. alas. Sairaalta tuli kaikki ruoka y. [oksentamisesta]. — Ylösnousemuksesta. | Tuomiopäivänä vainajat nousevat y. — Kohoamista, kohottamista merkitsevien v:ien ohella us. tarpeettomasti (huom. kuit. erik. a). | Nousta, kohota y. Nostaa y. maasta. — *Erik.* **a.** korkealle. | Lentokone nousi niin y., että talot näkyivät pieninä pisteinä. **b.** maasta, lattialta; jstak pinnan alta, upoksista esiin. | Ota pudottamasi kirja y.! Konekivääri varusteineen otetaan maasta komennolla: "Kalusto — y.!" — Kanto väännettiin y. juurineen. Mutaan uponneet rattaat oli kangettava miesvoimalla y. Luotain tuo tavallisesti y. pohjanäytteen. Hukkunut saatiin y. vasta tunnin kuluttua. Sellaista haukea ei saada y. uuvuttamatta. Kelata uistin y. **c.** jalkeille makuulta t. istualta. | Y. vuoteesta, tuolista. Nousin y. [par. nousin] vasta kello kymmeneltä. Sairas ei vielä kyennyt y. Y., senkin unikeot, päivä

on korkealla! Kaatui hankeen, rämpi y. ja jatkoi matkaansa. Ryhmänjohtaja komensi "maahan" ja "y.". - - vääntäytyen y. reestä KIANTO. **d.** viettävää maastoa alavammalta paikalta ylävämmälle; nimenomainen "korkeamman" paikan merkitys us. hälvennyt. | Ajeli katua y., toista alas. Sauvoa jokea y. 'ylä-, vastavirtaan'. Saimaan vesiä y. aina Pielisjärvelle. - - arvasi soutaa kyllin y., ettei kosken virta ulottunut puoleensa vetämään KATAJA. **e.** pohjoiseen. | Oli saapunut etelän puolesta y. Lappiin. **f.** *urh. puhek.* Puolustajat siirtyivät [jalkapallossa] liian y. 'kauas omasta maalista'. **g.** *mer.* Kääntyä y. tuuleen 'vasten tuulta'. Jaala ohjattiin niin y. kuin voitiin. **h.** yhteyksissä, joissa ei ole kysymys liikkeestä. | Y. asti oksaton runko. Maston alaosasta vinosti y. suuntautuva riuku. Kohos kunnas y. hongistosta KIVI. — Katsoa y. korkeuteen. Tähtäsi liian y. Äänesi ei kuulu tänne y.

2. *abstr.* ja *kuv.* **a.** Laulaa duuriasteikko y., sitten alas. **b.** hinnoista; asioista, joiden suuruutta ilmaistaan numeroilla. | Monet tekijät muuttelevat hintoja milloin y., milloin alas. Pituudet 6 jalkaa ja siitä y. **c.** varsin. kuv. käyttöä. | Y. kunniaan, maineeseen. Y. masennuksen, rappion tilasta. Katsoa jkhun y. 'kunnioittavasti'. - - sielullisen tapahtumisen painopisteen siirtäminen liian y. [= intellektuaaliselle puolelle] EINO KAILA. Oi Hellaan pojat, y. [vrt. 1. erik. c], vapauttakaa isänmaa AK. **d.** vieraanvoittoista käyttöä; ilmaisee us. jtak loppuun suoritettua: täysin, kokonaan; normaalityylissä †. | Ottaa, panna y. [→ muistiin, kirjoihin] kadonneen tuntomerkit. Kirjoittaa jkn sanat y. Sanoa jku y. [→ irti] palveluspaikasta. Sanoa y. tuttavuus. Etsiä kadonnut y.

ylös- vars. vanhemmassa kielessä useiden yhdysv:ien määräysosana, esim. y:mennä, -syöksyä, -tulla. Nyk. normaalisti: mennä y., menen y., on mennyt y. Vain verbaalis:eissa ja partis:eissa ylös on edellä; s:t kirjoitetaan us. ◡, partis:t par. ⌒ (y. pyrkivä, astunut, nostettu, vedetty). *Vanh.* ja esim. pakinatyylissä vieraanvoittoisia yhdysv:jä ja v:n johdannaisia, joissa ylös normaalityylissä † (esim. y:ajatella, -niellä, -rakennus → ajatella, niellä, rakennus); vrt. ylös 2.d. **-alainen** *a.* ylösalaisin oleva. | Silmän verkkokalvoon muodostuva y. kuva. Y. asento. **-alaisin** *adv.* **1.** yläpuoli alaspäin ja alapuoli ylöspäin, nurin, kumossa, kumoon. | Olla, kääntyä y. Käänsi antautumisen merkiksi aseensa y. Pintaturpeet käännetään kuokittaessa y. Luku jaetaan murtoluvulla siten, että se kerrotaan y. käännetyllä jakajalla. **2.** avarammin: sekaisin, sekasorrossa, nurin, nurin niskoin, päälaellaan; sekasortoon, päälaelleen, päinvastaiseksi. | Varkaat olivat penkoneet koko talon paikat y. Maailmansota oli heittänyt y. Euroopan tuotantoelämän. Nykyaika pyrkii kääntämään y. arvojen maailman. - - olet niin monen tytön sydämen vääntänyt y. ja niin monen pojan mielen muuttanut sydeksi LINN. **-kantaa** *v. vanh.* veroista, maksuista: periä, koota, kantaa. **-kanto** *s. vanh.* vrt. ed. | Kruununverojen y. Toimittaa y. **-kantomie|s** *s. vanh.* Niistä sakoista, jotka ovat olleet y:hen sisään kerättävinä - - LK. **-kasvatu|s** *s. vanh.* kasvatus (2). | - - kiitä heitä [vanhempiani] puolestani y:ksen edestä KIVI. **-käsin** *adv. kans.* ylöspäin. | Köli y. kelluu Matin paatti KILPI. - - viisi, kuusi penikulmaa jokisuulta y. PAULAH. **-kääntei|nen** *a.* ylöspäin kääntyvä. | Lehtien reunat y:set. **-lykkäys** *s. vanh.* lykkäys (2). | Ei yhtään y:tä, muori KIVI. **-marssi** *s. sot. vanh.* keskitysmarssi. **-mäk|i** *s. kans.* ylämäki. | Eihän hevonen nyt sentään y:eä laukkaa lennä TOPPILA. **-nosto** *s.* par. nosto. **-nousemi|nen** *s.* **1.** par. nouseminen. **2.** *usk.* (myös ⌒) = seur. | Minä uskon - - ruumiin y:sen KATEK. **-nousemu|s** *s. usk.* kuolleen ihmisruumiin ennalleen palaaminen ja sen jälleenyhtyminen sielun kanssa uuteen, iankaikkiseen elämään; vrt. kuolleista herääminen. | Kristuksen, vanhurskaiden y. - - kaikki, jotka haudoissa ovat - - tulevat esiin, ne, jotka ovat hyvää tehneet, elämän y:kseen, mutta ne, jotka ovat pahaa tehneet, tuomion y:kseen UT. — *Kuv.* Kansallinen y. 'nousu, elpyminen'. - - antoi sysäyksen tämän parin sadan vuoden vanhan [Faust-]aiheen runolliseen y:kseen KOSKENN.

ylösnousemus|elämä *s.* ylösnousemuksen jälkeinen elämä. **-päivä** *s.* Pääsiäinen oli Vapahtajan y. Y. [= tuomiopäivä] kun kerran saa / ja haudat kaikkien aukeaa WALTARI. **-ruumis** *s.* ylösnousemuksessa saatu, iankaikkinen ruumis. **-sanoma** *s.* **-tapahtuma** *s.* **-toivo** *s.* **-usko** *s.* usko ylösnousemukseen. | Kristittyjen y. **-voima** *s.* [Kasteen vastaanottanut] ottaa vastaan Kristuksen y:n elääkseen uutta elämää Herran yhteydessä AK.

ylös|nousenta *s. harv.* ylösnousemus. **-nouss|ut** *a. (partis.)* **1.** par. noussut. **2.** (myös ⌒) vrt. ylösnousemus; vars. Kristuksesta. | Y. Vapahtaja. — *S:sesti.* Siis usko huoles hänelle, / surusi Y:eelle VK. **-nousu** *s.* **1.** par. nousu. | Iltainen maatameno ja aamuinen y. Koukun päähän kierretään mutteri y:n estämiseksi. **2.** *usk.* ylösnousemus. | - - y. iloinen / suo täältä heräävílle VK. — *Kuv.* Uskon Unkarinmaan y:un AK. **-ostaja** *s. vanh.* ostoasiamies, ostelija. | Jokin sininenäinen y. - - oli tehnyt kaupat ja sitten oli viety lihat halliin SILL. **-otettu** *a. (partis.)* **1.** par. ⌒. | Joesta y. tukki. **2.** → varattu, käytössä (oleva). | Paikka on y. **-ottaja** *s.* Oli y:na [→ (tukkien) kirjaajana, kirjaanmerkitsijänä] uittotyömaalla. **-otto** *s.* Perunoiden, uppotukkien y. 'nosto'. **-pano** *s.* Koneen y. → kokoaminen, asennus. Velasta kirjoihin tehty y. → merkintä, muistiinpano. **-pito** *s.* → täysihoito, elatus, ylläpito. **-päin** *adv.* Kulki rinnettä y., y. rinnettä. Käänsi katseensa y. Y. avautuva venttiili. Koiran y. suippenevat korvat. Kala asetetaan vadille selkäpuoli y. Juna puuskutti jokivartta y. — Määräsävelestä kahdeksan säveltä y. Hinnat ovat yhä kivunneet y. Pyöristää luku y. Yhden hengen huoneet 500 mk:sta y. 16-vuotiaasta y. Korkeammat selkärankaiset sammakkoeläimistä y. — Esteri katsoi mieheensä y. kuin jalompaan olentoon. Ihmissuvun pyrkimys henkisesti eteenpäin ja y. **-päi|nen** *a.* -sesti *adv.* ylöspäin suuntautuva. | Y. ilmavirtaus, heittoliike. Y. kaari. Y:set sarvet. Suksien y:set kärjet.

Y:sesti kasvavat oksat. Y. sävelkulku, duuriasteikko. **-rakennu|s** *s. vanh.* ja *leik.* = rakennus 5.b. | Suureksi y:ksekseni kuuntelin - - keskustelua E.LAMPÉN. **-rakentav|a, -rakentav|ainen**[63] *a. vanh.* ja *leik.* kehittävä, kasvattava, rakentava. | [Merimieslaulut] eivät ole naisihmisen kuultaviksi erikoisemman y:aisia KARHUM. **-sanoa** *s. vanh.* irtisanoa. **-suin** *adv.* suu-, yläpuoli ylöspäin. | Vakka oli y. Käänsi koeputken y. **-syöksy** *s.* Käsikähmää edeltää tavallisesti käsikranaattitaistelu sekä hyökkäyksessä rynnäkkö ja puolustuksessa y. SO. **-veto** *s.* Lipun y. Viulunjousen y.

ylöt|ön[57] *a. kans.* ja *vanh.* -tömästi *adv.* yletön. | Y:tömiä vaatimuksia. Y:tömän paljon. Hän ei kärsinyt y:öntä suun käyttöä SILL. - - niin y:tömästi nämä pedot sikiytyivät KALLAS.

ym. *lyh.* (myös y.m.) ynnä muu(ta).

ymmyrjäi|nen[63] *a. harv.* = seur. | - - tässä maailmassa, jonka oppineet sanovat y:seksi kuin minun pääni KIVI.

ymmyrkäi|nen[63] *a. kans.* ympyriäinen. | Y. kuu. Y:set kasvot. Y. kuin kerä. — *S:sesti.* - - ei pennin y:stä [= ei pennin pyöreää, ei penniäkään] anna hän heille HAANPÄÄ

ymmäll|ä(än), -e(en) *adv.* neuvottomana, epätietoisena, hämillään, hämmennyksissä, sekaannuksissa. | Seisoi y. tienhaarassa, tietämättä kumpaan suuntaan mennä. Joutua, tulla y:e(en). Odottamaton kysymys saattoi puhujan y:e. Y. suunnasta. Tahtoisin kirjoittaa teille, mutta olen y:ä, miten aloittaisin *MANN. - - oli yhtä y:ä mielin kuin hän itsekin unen tarkoituksesta V.KOLKKALA.

ymmärk|ki[5*] *s. kansanr.* taivaasta. | Tuollapa on Elina rouva / ylisessä y:issä, / tuolla taivahan talossa KANT.

ymmär|rellä[28*] *frekv.v. harv.* < ymmärtää. | - - mitä sie enintä tieät, / yli muien y:telet? KAL. Subjektiivisesti y:televä lukemisen laji HOLLO.

ymmärrettäv|ä[13] *a. (partis.)* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* < ymmärtää. | On y:ää, että - -. Y:ästi esitetty asia. Niissä olosuhteissa saalis oli y:ästi [= tietenkin] niukka. Puheen y:yys.

ymmärryksellinen[63] *a.* ymmärrykseen perustuva, ymmärrystä käyttävä;)(intuitiivinen, vaistomainen, tunteenomainen. | Y. muistaminen. Opetetun y. omaksuminen. Sielunelämän y. puoli.

ymmärryksetön[57] *kar.a.* < seur. | Y. lapsi.

ymmärry|s[64] *s.* **1.** kyky ymmärtää, käsitys-, ajatus-, arvostelukyky, "tolkku"; vrt. järki, mieli, äly. | Selkeä, terve y. Vastuunalaisuus kehittyy sitä mukaa kuin y:skin. Pitäisi hänessä olla y:stä lähteä huonosta talosta. Täydessä y:ksessä, täydellä y:ksellä tehty testamentti. Täyttä y:stä vailla olevana tehty rikos. Y:ksen valo. Jk käy yli (jkn) y:ksen. Y. hoi, äly, älä jätä! SP. **2.** ymmärtäminen. **a.** vrt. ymmärtää I. | Kristinopin y. Ryhmänjohtajalta vaaditaan taktillista y:stä. Täytän tehtäväni parhaan y:kseni mukaan. - - selittäen tulleensa - - siihen y:kseen [= käsitykseen], että kyläkunnalle valitaan sonni, joka on tarkoitukseen sopiva KATAJA. **b.** vrt. ymmärtää II. | - - vapaata vaistoista, mielikuvituksesta ja leikin y:ksestä SILL. — Tav:mmin ymmärtämys. | Tämä katkeruus tulee yhä kasvamaan, elleivät pettymyksestä kärsineet saa vaikeassa tilassaan y:stä osaksensa AHO. **c.** *yhd.* Elämän-, kirjan-, sanany.; yhteisy.

-ymmärtei|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Yksi-, kaksi-, moniy. 'yhdellä [jne.] tavalla ymmärrettävä'.

ymmärtäjä[16] *tek.* Venäjän kielen y. Taiteen y. Huliganismillakin on aina y:nsä. — *Yhd.* asiany.

ymmärtämykselli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* vrt. seur. | Suhtautui toisin ajatteleviin y:sesti.

ymmärtämy|s[64] *s.* ymmärtäminen; vars. liittyen ymmärtää-v:n merk:een II.2. | Syvällinen y. Ihmisten, eri yhteiskuntaluokkien keskinen y. Saada osakseen y:stä. Kaivata y:stä. Monilta papeilta puuttui y:stä herätysliikettä kohtaan. Suhtautua y:ksellä jhk. Osoittaa y:ksen puutetta, kun - -.

ymmärtämät|ön[57] *kielt.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* **1.** *akt.* Vieraita kieliä y. Leikkiä, runoutta y. Y. pakenemaan vihollista. Y. luonnon raiskaus. — Us. = ymmärryksetön, käsitys-, arvostelukyvyltään heikko, yksinkertainen, tyhmä. | On vielä nuori ja y. Puhua y:tömästi. Aiheutti vahingon y:tömyyttään, y:tömyydessään, y:tömyyksissään. — *Yhd.* leikiny. **2.** *pass.* Viestittäjä antaa y:tömäksi jääneen merkin uudelleen. - - puhui outoja, y:tömiä ääniä, jotka vähitellen selvisivät käsittämättömiksi sanoiksi AHO.

ymmärtäväi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* ymmärtävä; vrt. seur. **1.** arvostelukykyinen, järkevä, viisas. | Taitava ja y. mies. Y. mieli. Y. puhe. Hallitsi taloansa y:sesti. [Pyrkikää] osoittamaan uskossanne avuja, avuissa y:syyttä, y:syydessä itsenne hillitsemistä VT. — *S:sesti.* Y:sen huulilta löytyy viisaus, mutta joka on mieltä vailla, sille vitsa selkään! VT. **2.** ymmärtämystä osoittava, myötämielinen. | Nuori runoilija sai osakseen y:set arvostelut. Suhtautui elämän ilmiöihin myötämielisesti ja y:sesti. Hymyili y:sesti toisen lapsellisuudelle.

ymmär|tää[6] *v.* -tävästi *adv.*; ymmärrettävä ks. erikseen; vrt. käsittää, oivaltaa, tajuta, älytä.

I. älyllinen merk. etualalla: käsittää. **1.** saada ajatuksellaan, älyllään itselleen selväksi; hallita mielessään näin selville saatu. | Y:rän tarkoituksesi. Selitti asian niin tarkkaan, että lapsikin olisi y:tänyt. On helppo y., millaisia etuja toimenpiteestä koituisi. En y:rä, miksi näin kävi. En voinut lähteä aikaisemmin, y:räthän, oli pakko jäädä. Y:tää sen, että he olivat tervetulleita. Tehtävä oli y:tääkseni [= mikäli ymmärrän, käsittääkseni] mahdoton. Y:si vihjauksen. Y. yskä, ks. yskä. Hän ei y:rä omaa etuaan 'mikä on hänelle edullista, että jk on hänelle edullista'. Hän ei y:rä omaa hyväänsä, parastaan. Y:si höyrykoneen rakenteen. Y. jtak kieltä 'kuultua, luettua kieltä'; vrt. osata. Y:sin jotakuinkin englantilaista tekstiä. Hevonen oli oppinut y:tämään ratsastajan käyttämiä apuja. — *Vanh. ark.* Hän ei y:rä maanviljelyksen päälle → maanviljelystä, mitään maanviljelyksestä. — *Erik.* **a.** obj:na t. obj:ksi ajateltavissa I inf. | Y:si pitää suunsa kiinni 'että oli pidettävä suu kiinni'. Kai hän sentään y:tää hävetä! En y:tänyt aikoinani kirjoittaa muistiin ukon sanoja, eikä myöhemmin ollut tilaisuutta. — Ei y:tänyt puhua [=

ollut kyllin järkevä puhumaan] muusta kuin uusista vaatteista. Teki työnsä niin hyvin kuin y:si. Joka siis y:tää tehdä sitä, mikä hyvää on, eikä tee, hänelle se on synniksi UT. **b.** Antaa y. 'saattaa tiedoksi epäsuorasti, vihjaten t. tarkoituksellisella esiintymisellä'. Antoi y., etteivät vieraat olleet tervetulleita. Antoi y. nähneensä paljon maailmaa. **c.** asioista, jotka voidaan käsittää, tulkita eri tavoin. | Y:sinkö oikein, aiot siis lähteä? Älä y:rä minua väärin: en tahtonut loukata. Piti itseään väärin y:rettynä nerona. Hän y:si vastauksen kielloksi. Kysymys on siitä, miten asetuksen kohta on y:rettävä. Ahtaasti ja yksipuolisesti y:retty lojaalisuuden vaatimus. **2.** adess:ssa olevan adverbiaalin yhteydessä: tarkoittaa. | Hiidellä on muinoin y:retty uhrimetsikköä. Puun vettymisellä y:rämme sitä, että vesi tunkeutuu puun huokosiin. Elämä, jolla hän y:si erotiikkaa KERSTI BERGROTH.

II. vaistonvaraisemmasta, enemmän luontumuksiin kuin ajatteluun perustuvasta tajuamisesta: kyetä, pystyä tajuamaan. **1.** Y. elämää. Y. musiikkia, modernia taidetta. Ei y:rä leikkiä, huumoria. — *Kuv.* Rosvot eivät y:täneet leikkiä 'olivat tunteettomia'. **2.** suhtautua jkhun t. jhk myötämielisesti, -tuntoisesti, osata asettua jkn kannalle. | Y. nuorisoa. Ei kukaan minua y:rä! Suhtautui y:tävästi vastustajien mielipiteisiin. Nauroi hyväntahtoista, y:tävää naurua. Y:rämme muiden kansojen elämän välttämättömyyksiä. Pyrki y:tämään alaisessaan ihmisen eikä vain työn suorittajaa. Kaiken y:täminen on kaiken anteeksi antamista SL. — *Erik.* olla (ainakaan jyrkästi) tuomitsematta (ihmistä, joka tekee) jtak paheksuttavaa. | Y. rikollista. Y. jkn virheitä ja heikkouksia. - - kovasta, mutta isällisesti y:tävästä kurista, jolla Pohjanmaan tuliset isät pitävät itseään vielä tulisempia poikiaan hyveiden kaitaisella polulla AHO.

ymppi- ymppäys-. **-maa** *s. maat.*

ymppäys[64] *teonn.* < ympätä. | Hedelmäpuun y. Maan y. — *Met.* Valuraudan y. 'pienien ainemäärien lisääminen sulaan valurautaan sen ominaisuuksien parantamiseksi'. — *Yhd.* bakteeriy. **-maa** *s. maat.* istutusmaa (2), ymppimaa. **-sekamuoto** *s. biol.* harhama, kimaira.

ymppäyty|ä[44] *pass.v. harv.* < ympätä. — *Kuv.* - - ihmiskunta on ruokamullan kaltainen, jonka työntämät kasvit, kulttuurit, armotta kuolevat y:mättä toisiin, muuten kuin ruokamullan välityksellä SILL.

ymppääjä[16] *tek.* < ympätä.

ymppäämätön[57] *kielt.a.* < ympätä. | Y. kasvi.

ympynen[63] *s. tilap.* neidosta: impynen. | [Olin] vesa nuori noustessani, / y. yletessäni KAL.

ympyriäi|nen[63] *a.*, vars. *puhek.* -syys[65] *omin.* pyöreä. | Y. [= ympyrän muotoinen] leima. Kuunteli silmät hämmästyksestä y:sinä. Poikkileikkaukseltaan y. kuitu. Y. [= liereä] tela. Aivan y. [= pallomainen] kivi. Y. kuin pallo. — Raatoi pellolla y:siä vuorokausia. - - se olis niin y. summa, kolmekymmentä tuhatta . . . ALKIO.

ympyrjäi|nen[63] *a. murt.* = ed. | [Korpraali] imehti Eskon y:siä, vakaita silmiä KIVI.

ympyrjäkasvoi|nen *a.* Kivellä: pyöreäkasvoinen. | Y. tyttö.

ympyrä[15] *s.* **1.** *geom.* umpinainen käyrä: niiden samaan tasoon kuuluvien pisteiden ura, joilla on sama etäisyys kiinteästä pisteestä, keskipisteestä; tällaisen käyrän rajoittama tason osa. | Y:n keskipiste, säde, kehä, halkaisija. Y:n kaari, jänne, segmentti, sektori. — *Yhd.* horisontaali-, iso-, paralleeli-, pikku-, pysty-, vertikaaliy.; leveys-, napa-, pituusy.; puoliy. **2.** yl. ed:tä muistuttava kuvio, piiri, ala t. kappale, pyöriö, pyörylä; rengas. | Auringon y. Taikina kaaviloidaan ja leikataan y:ksi. Maalitaulun mustat ja valkoiset y:t. Y:ksi kiertynyt käärme. Kiertää, kulkea y:ä, y:ssä. Naiset esittivät laulua y:ssä istuen. Kukat istutettiin y:än ikkunan alle. — *Kuv.* Sekoittaa, sotkea, rikkoa jkn y:t 'suunnitelmat, "piirustukset"'. Monet, monet pitkät vuosien y:t oli kartano autio HAANPÄÄ. Tiettyinä aikakausina täytyy kulkea mielettömyyksien y. päästä päähän, jotta palauduttaisiin takaisin järkeen AK. — *Yhd.* asteikko-, kalkki-, kivi-, pahvi-, savu-, tussiy.; kuula(ntyöntö)-, liikenne-, tuomariny.

ympyrä|aihe *s.* Y. koruompelussa. **-arvioiminen** *s. metsät.* metsän arvioiminen useilla ympyrän muotoisilla koealoilla. **-diagrammi** *s.* ympyrän (t. ympyränkaaren) muotoinen diagrammi. **-funktio** *s. mat.* syklometrinen funktio.

ympyräinen[63] *a.* ympyrän muotoinen, pyöreä. — *Yhd.* puoliy.

ympyrä|kaari *s.* tav:mmin ympyränkaari. **-kartio** *s. geom.* kartio, jonka pohja on ympyrä. **-kimppu** *s. geom.* kahden yhteisen pisteen kautta kulkevien ympyröiden joukko. **-koeala** *s. metsät.* vrt. ympyräarvioiminen. **-leikkaus** *s. geom.* tasoleikkaus, jonka leikkauskuvio on ympyrä. **-levy** *s.* **-lieriö** *s. geom.* lieriö, jonka sivuviivaa vastaan kohtisuora poikkileikkaus on ympyrä; *syn.* ympyräsylinteri. **-liike** *s.* liike, jossa kappale liikkuu pitkin ympyrämäistä rataa. | Y. on keskeisliikkeen erikoismuoto. Tehdä kädellä y:ttä. **-muo|to** *s.* Koristelutyyli, jossa y:dot ovat yleisiä. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* Kiertää y:stä rataa. Y. laatta. — *Yhd.* puoliy.

ympyrän|kaari *s.* ympyräviivan osa; sen muotoinen kuvio, esine t. muodostuma. | Y:kaaren asteluku. Y:kaarista muodostettu ornamentti. **-kehä** *s.* ympyräviiva (1); sen muotoinen kuvio, esine t. muodostuma. | Keskipisteensä ympäri pyöritettävä astejaotuksinen y. **-mitanto** *s. geom.* = syklometria. **-muotoi|nen** *a.* -sesti *adv.* tav. ⌒. | Y:sta rataa liikkuva kappale. Y. [= pohjapiirrokseltaan ympyrän muotoinen] huone. **-piiri** *s. harv.* ympyränkehä. **-rengas** *s.* ks. rengas II.2.b.

ympyrä|pinta *s.* **-pohjainen** *a.* Y. sylinteri, kartio. **-rat|a** *s.* Pyörimisliikkeessään kappaleen pisteet liikkuvat y:oja pitkin. **-rengas** *s.* ympyrän muotoinen rengas; ympyränrengas. **-sakset** *s. mon. met.* = pyörösakset. **-segmentti** *s. geom.* **-sektori** *s. geom.* **-sui|nen** **1.** *a.* Y. merta. — Tav. **2.** *s.* Y:set 'Cyclostomata, alkeellisella kehitysasteella olevia vedessä eläviä selkärankaisia, joilla on pyöreä imusuu'. Y:siin kuuluu mm. nahkiainen. **-sylinteri** *s. geom.* = ympyrälieriö. **-viiv|a** *s.* **1.** ympyrän rajaviiva, ympyrän kehä. | Kiinteän alkupisteen ympäri tasossa kiertyvän janan loppupiste piirtää y:an. Y. koristeaiheena. **2.** pien-

ten ympyröiden muodostama katkoviiva. | Y:oilla karttaan merkitty raja.

ympär *postp.* t. *prep.* ja *adv. murt.* ympäri. | Haa! nyt kirous ja autuus yhtaikaa temmeltelee povessani y. KIVI. Kansa ruhtinaansa y. riemuitsi KIVI. - - y. Kaunisnummee KIVI. - - pienentyy mun ympär' elon piiri LEINO.

ympär- Kivellä us. yhdysv:n alkuosana, esim. y:humista, -kaikua, -kiertoilla, -kietoa, -kiiriskellä, -käydä, -sinkoilla.

ympäri [us. -i'] vrt. ympäriinsä, ympärillä, ympäritse.

A. *postp.* gen:n (ei poss.-suff:n) ohella ja *prep.* gen:n (ei poss.-suff:n) t. partit:n ohella. **I.** paikallisesti. **1.** kierto- t. pyörimisliikkeestä; tav. gen:n ohella. **a.** ulkopuolitse, pitkin ulkorajaa, ympäritse; tav. postp:na. | Juosta pöydän y., y. pöydän 'kehä, kehää, jonka sisälle pöytä jää'. Matka maapallon y. Kuun kiertoliike Maan y. Maa pyörähtää akselinsa y. kerran vuorokaudessa. — Täyttä kierrosta vähäisemmästä liikkeestä. | Soutaa niemen y. Raitiovaunu kääntyi kulman y. toiselle kadulle. Kyntäjä kiersi kiven y. **b.** sisäpuolitse, pitkin sisäreunaa; tav. prep:na. | Soutaa y. järven. Oppilaiden marssi y. voimistelusalin. Kesäisin aurinko Lapissa kiertää melkein y. taivaan. Katse kiersi y. huoneen. - - tarkasti tähystelevät / y. salon sinisen KAL. - - loi katseensa y. pirttiä MERIL. **c.** ed:iin liittyviä sanontoja. | Miettiä päänsä y. 'ankarasti, tarkoin'. Tuumi vielä kerran pääsi y., ennen kuin päätät. Nukkua kellon y. '12 tuntia'. **2.** sijoittumisesta kehäksi, sijainnista kehällä. **a.** ulkopuolelle, ulkopuolella, ympärille, ympärillä, ympäritse; tav. postp:na, harvemmin prep:na partit:n ohella. | Pellon y. rakennettu aita. Kaupungin y. kiertävä muuri. Talon y. istutetut puut. Sari, vartalon y. kiedottava vaate. - - soi luotien vinkuna y. pään *MANN. Y. pöytää istuvat lapset. Ja nyt takatassu vasten takatassua ja y. haarua kynnet! KIVI. - - äänettömyyttä y. entistä Untolaa KIVI. — Tie kulkee aitan nurkan y. [= nurkan ulkopuolitse kiertäen] pihaan. — *Geom.* Kolmion y. [= kärkien kautta] piirretty ympyrä. Ympyrän y. [= sivut tangenteiksi] piirretty monikulmio. — *Kuv.* Kiertää jku sormensa y., ks. sormi A.2. Antaa jklle, saada jklta y. korvia 'korvapuusti tms., kuritusta'. **b.** sisäpuolelle, sisäpuolella, pitkin sisäreunaa; tav. prep:na. | Istuimet oli sijoitettu seinustoille y. huoneen. Kallioreunat y. saaren. Kattoon asti ulottuvat kirjahyllyt y. seiniä. **3.** kaikkialla t. eri puolilla jllak alueella (vast. ero- ja tulosijat), kautta, pitkin; tav. prep:na. | Kulkea y. maata. Matkustella y. Eurooppaa. Teinit kiertelivät y. pitäjiä laulamassa. Kierteli katselemassa y. laivaa. Asiasta puhuttiin y. kylää, kylän. Valistustyötä on tehty y. maata. Asiamiehiä y. lääniä. Kaikilla kansoilla y. maapallon on samoja satuaiheita. Kirjat lojuivat hujan hajan y. pöytää. Vieraita tuli y. pitäjää. Palokärjen pärinä kaikui y. metsän. Miehen maine kiiri y. maan. Y. koko maailman levinnyt keksintö. Kulovalkeana silloin nauru ja tirskuna juoksi miehestä mieheen y. kaiken kansan KIVI. - - antaa vain räikyä y. kujia KIANTO. **II.** ajallisesti: kautta, läpi; tav:immin prep:na gen:n ohella. | Tehdas käy y. vuorokauden. Kotkan satamaa pidetään avoinna vuoden y. Y. vuoden pyörivä mylly. Hartaushetkiä on pidetty y. vuotta säännöllisesti joka - - pyhäilta W.MALMIVAARA.

B. *adv.* vrt. A. **I. 1.** kierto- t. pyörimisliikkeestä. | Akseli pyörii y. Maapallo pyörähtää vuorokaudessa kerran y. Pyörittää jtak y. Ei mennä suoraan, vaan tuolta y. 'kiertäen'. Kun lahdesta ei päästy yli, täytyi mennä y. Y. käydään, yhteen tullaan SL. Ahkerasti kierteli y. miehestä mieheen vaahtoova kiulu KIVI. — Minua huimasi, ja huone pyöri y. silmissäni. | Herra Olaus nousi vaivalloisesti ahkiosta. Kaikki meni y. hänen päässään JÄRVENT. — *Erik.* vastakkaiseen suuntaan. | Kääntyä y. '180 astetta'. Ruori y.! Hevosen vauhti oli niin kova, että reki singahti käänteessä y. Vaunu y. ja heti paikalla! KARHUM. — Tynnyrit käännettiin y. 'nurin'. **2.** ed:een liittyviä kuv. sanontoja. | Jstak ei pääse yli eikä y., ks. yli B.I. Kyllä me sentään olemme niitä velikultia, Toppo, kun kaikki y. käy [par. loppujen lopuksi, sittenkin] CANTH. Kun y. käydään, on sillä siinä paljonkin - - tehtävätä AK. Ehkäpä elämä sentään, kun y. ajatteli [vrt. A.I. 1.c], oli kuin olla piti KIANTO. — *Ark.* Puhua jku y. 'taivuttaa, suostutella luopumaan kannastaan'. Olla y. päissään 'vahvasti humalassa'. **3.** ympäröimisestä. | Pelto oli y. aidattu. Kuusi oli niin vahva, ettei kaksi miestä ylettynyt käsillään y. Saari oli y. mitaten 10 km. Tuli tammi vastahansa, / y. yheksän syltä KAL. — *Runok.* Istun ja tuijotan, hiljaa / tummuu y. [= ympärillä] yö MANN. Jo ystävät y. [= ympäriltä] väistyy, / ovat hapseni harmenneet LEINO. **4.** *harv.*, us. *vanh.* kaikkialla t. eri puolilla jllak alueella. | Samota metsässä y. A:ta kuljetettiin y. nähtävyyksiä katselemassa. [Perkele] käy y. niin kuin kiljuva jalopeura, etsien, kenen hän saisi niellä UT. Joas tässä kiertelee y. kuin koira KIVI. [Sanomalehti] väitti porvarien kulkevan y. revolveri kädessä murhatakseen jokaisen työmiehen takkia kantavan AK. — - - y. kaikuu heidän [härkien] sarviensa läikkynä KIVI. - - tuima paukaus kajahti y. KIVI. **II.** vrt. A.II. | Asumme maalla vuodet y.

ympäriajo *s.* Ranskan y., kuuluisa jokavuotinen polkupyöräkilpailu.

ympäriinsä *adv.* (ylt)ympäri, ympärinsä. **1.** vars. *kans.* kierto- t. pyörimisliikkeestä. | Eikä Jertta pääse puskemaan, pyörii y. LEHT. Se veri viedään kirkonkellon ikeeseen ja pyöräytetään kolmasti kelloa y. AK. **2.** kauttaaltaan pitkin kehää, ympärysrajaa, (ulko)pintaa. | Kivijalassa on y. aukkoja. Y. pitsillä reunustettu liina. Y. raudoitettu arkku. Porat tahkotaan y. Kaskimailla isot puut kolottiin y. Penkit y. pitkin seiniä. Poikien tukka tasattiin y., niin että - - näytti siltä kuin olisi päässä ollut kupera kuppi SILL. — Saaren rannat olivat y. [= ympärysmitaltaan] seitsemän kilometriä. — Peltojen viljelijä pysyy vuodet y. [= vuodesta vuoteen, läpi vuoden, vuodet ympäri] kotikonnullaan. **3.** kaikkialla t. kaikkialle jllak alueella. | Kuljeskella, matkustella y. Suuret varisparvet lentelivät y. pelloilla. Vettä pärskyi y. 'joka puolelle ympärille'.

ympärijuoksu *s.* A. voitti Käpylän y:n.
ympärikkö[2*] *s. kansat.* (saaristolais)naisen hame.
ympärikulkeva *a. (partis.) vanh.* kuljeksiva, harhaileva, vaeltava. | Isäni oli y. syyrialainen VT[V]. Matkue, joka lähestyi, oli eräs y. perhe KIVI.
ympäri|leikata *v.,* vars. *raam.* -leikkaus *teonn.* siittimen esinahan t. sen osan pois leikkaamisesta. | Y:leikkaaminen on ollut seemiläisten kansojen ja egyptiläisten sekä monien luonnonkansojen tapa. Juutalaisten lain mukaan poika on y:leikattava kahdeksantena päivänä syntymän jälkeen. -- mennäksemme, me pakanain keskuuteen ja he y:leikattujen [= juutalaisten] UT. -- Kristuksessa Jeesuksessa ei auta y:leikkaus UT. — *Kuv.* Y:leikatkaa sen tähden sydämenne älkääkä olko enää niskureita VT. **-leikkaamat|on** *kielt.a.,* vars. *raam.* -tomuus *omin.* < ed. | Mutta y. miehenpuoli, jonka esinahan liha ei ole ympärileikattu, hävitettäköön kansastansa VT. Ja tässä ei ole kreikkalaista eikä juutalaista, ei ympärileikkausta eikä y:tomuutta UT. — *Kuv.* Katso, heidän korvansa ovat y:tomat [= he eivät ole taipuneet lain alaisiksi], eivät he voi kuunnella VT. -- kuinka sitten farao kuulisi minua, joka olen huuliltani y.? VT. -- kolmena vuotena pitäkää ne [hedelmäpuut] y:tomina, älkää niitä [hedelmiä] syökö VT. **-leikkausjuhla** *s.* **-leikkauttaa** *fakt.v.* < ympärileikata. **-lento** *s.* Euroopan y.
ympäril|lä, -tä, -le; vrt. ympäri, ympäriinsä.
I. *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) jtak ympäröimässä, jnk ulkopuolella sitä kauttaaltaan t. joka puolelta ympäröiden; vast. ero- ja tulosijat; us.)(keskellä.
1. a. vastaten merk:tä ympäri A.I.2.a. | Paketin y:le kääritty paperi. — Huivi, röyhelö kaulan y. Nilkan y:le kierretty side. Sitaista esiliina y:leen. Lapset tulivat saunasta sisään pelkkä kylpyviitta y:lään. Poika irrotti kätensä tytön y:tä. Retkeläiset aterioivat nuotion y. Koko perhe kerääntyi pöydän y:le. Aita purettiin talon y:tä. -- minä kuokin ja lannoitan maan sen [viikunapuun] y:tä UT. Miljanin hiukset ovat mustat kalpeiden kasvojen y. KILPI. Minun -- muistissani heidän päittensä y. kyllä on oikein leveä ja kaunis kultasäteikkö SILL. — Kova piirre suun y. Hänen otsansa vetäytyi ryppyihin, ja suun y:le kuroutui tyytymättömyyttä ilmaisevia juovia KATAJA. — Lausekkeen y. [= kahden puolen] olevat sulkumerkit. — Kiertää jku sormensa y:le (kuv.), ks. sormi A.2. **b.** ed:een liittyen: jnk ympäristössä, liepeillä, vaiheilla; joka puolella, suunnalla, taholla jhk nähden; vast. ero- ja tulosijat. | Unkarin tasanko Tonavan keskijuoksun y. Talon uuttera emäntä puuhaili lieden y. Sadoittain kärpäsiä lenteli karjan y. Pojat hyörivät alinomaa tyttöjen y. Kuuluisuuksien on vaikea karistaa sanomalehtimiehiä y:tään. Taistelu oli kova, ja luodit vinkuivat y:lämme. En huomannut, mitä y:läni tapahtui. Hapuilla y:leen. -- toivonlinna -- jonka huipun y. purpuraiset pilvet hohti KIVI. -- hänen hivuskierteittensä y:tä -- säteili valo ihmeellinen ja kirkas KIVI. — Syksy humisi y:lämme KIANTO. Y:läni oli pikkukaupungin hiljainen yö SILL. — Vilkuilla, silmäillä, katsoa y:leen. Jeesuksen y:le [= seuraan, kannattaja-, oppilaspiiriksi] kerääntynyt opetuslasten joukko. — *Harv.* ajallisesti: tienoilla, vaiheilla. | -- 1600:n vaiheilla aivan kuin 1900:nkin y. KOSKENN.
2. avarampaa ja kuv. käyttöä. | Porthanin y:le keskittyi muutamina vuosikymmeninä maamme tieteellinen ja kirjallinen elämä. [Caesarin loistava henkilöllisyys] joka hänen eläessään keräsi hänen y:leen ystäviä KOSKENN. Maecenas kokosi y:leen aikansa parhaat kirjailijat AK. — Ihminen haluaa y:leen lämpöä ja rakkautta. -- taloudellisia ja sivistyksellisiä keskuksia -- jotka vähitellen loivat y:leen oman -- aineellisen ja henkisen kulttuurin KOSKENN. — [Minna Canth] kulki -- tienraivaajana suomalaisten kirjailija-aikalaistensa edellä, ja hänen y:lään riehui hetkittäin taistelu miltei kiivaampana kuin kenenkään muun TARK. — Saman aatteellisen tunnuksen y:le yhteen liittyneet ihmiset. Opintokerhon työ keskitetään opiskeltavan aineen y:le. Romaani punoutuu päähenkilön elämänkohtaloiden y:le. Kalevalan tapahtumat keskittyvät Väinämöisen y:le. Lähestyvät tanssiaiset oli aihe, jonka y. keskustelu liikkui. Kaikkien ajatukset liikkuvat saman asian y. Vanhan ajan filosofien ajattelu kiersi tietämisen suuren arvoituksen y.
II. *adv.* ed:een liittyen. | Paketti ja y. oleva käärepaperi. — Linna ja y. oleva muuri. Tulipalo vei perheeltä katon pään päältä ja seinät y:tä. Tarjoiluvadille pannaan liha keskelle ja perunat y:le. — Kuvassa oli keskellä äiti ja lapset y. Kaupunki ja y. olevat asutusalueet. -- ehkä on meillä kaikilla piankin eukkonen vieressämme ja pieniä pirpanoita y. KIVI. — Ihminen ei viihdy yksinäisyydessä, jossa ei ole elämää y.
ympärilläolija *s.,* tav. *mon.* Helppoheikki sai jutuillaan kaikki y:t nauramaan.
ympärimelonta *s.* Lauttasaaren y.
ympärinsä *adv.,* melko *harv.* = ympäriinsä. *(1.) kans.* ja *vanh.* [Taikoessa kuusenjuuri] pitää y. kiertää kolmasti AK. Vaan koiranraato pudotessansa kerran kaksi y. pyörähti KALLAS. — Kettu pyörähti y. [= vastakkaiseen suuntaan], kun näki, miten sudelle kävi KS. — -- kun asiat y. ajattelee LEINONEN. *(2.)* Y. rakennettu piha. Rakennuksen seinän paksuus oli viisi kyynärää, y. VT. *(3.)* Kierteli y. lintuja tarkkaillen. -- Aaronin pojat ojensivat hänelle veren, ja hän vihmoi sen alttarille y. VT. [Härkä seisoi] nöyrin silmin katsoin y. A.OKSANEN.
ympäri|purjehdus *s.* Eritrean meren y. **-pyöre|ä** *a. ark.* **1.** vrt. pyöreä III.2. | Tehtiin y:itä [= aivan täysiä, pyöreitä] vuorokausia. **2.** vrt. pyöreä IV.3. | Todistajan lausunto oli niin y., ettei siitä ottanut selvää pirukaan. **-pyörähdys** *s.* 180 t. 360°:n käännöksestä. | Nopea y. Pareittain kädet käsissä seisten y. käsien alta.
ympäristö[1] *s.* **I. 1.** ympäröivä seutu, tienoo, lähistö. | Koti ja sen y. Rauhallinen, rauhaton y. Metsäinen, kallioinen y. Koulun y. oli lapsille sopiva leikki- ja pelialue. Helsingin y:t. Sen [Jukolan] läheisin y. on kivinen tanner KIVI. -- näkyisi koko järvi y:ineen ja muitakin järviä KATAJA. — Haavan y. on puhdistettava ennen kuin

haava sidotaan. Tulehdus leviää hyvin helposti märkäpesäkkeen y:ön. — *Yhd.* aistiy.; kauko-, kaupunki-, kulttuuri-, lähiy. **2.** avarampaa käyttöä. **a.** jkn lähellä asuvista, elävistä t. toimivista ihmisistä. | Sampo-runoston ensimmäinen laulaja ja y., jolle hän lauloi. Y. kiinnitti jo huomiota miehen juopotteluun. Suuret luonteet lyövät leiman koko y:önsä. Äitevainaani rukki oli näet kadonnut hänen viimeisinä aikoinaan, juuri sellaisissa olosuhteissa, joissa eloon jääpä y. - - kähvältää edesmenneen jäämistöä SILL. **b.** ympäröivät olot, elämänpiiri, miljöö. | Tuttu, arkinen y. Lapsuudenaikainen y. Y:n käsittely elämäkerrallisissa teoksissa. Ihminen oikeassa y:ssään. — *Yhd.* elämän-, kasvu-, kehitys-, työy.; kaupunki(lais)-, koti-, koulu-, kulttuuri-, maalais-, sairaala-, tehdas-, työläis-, virkamiesy. **II.** *harv.* ajallisesti. | Helluntai y:ineen 'helluntai ja sitä lähellä olevat ajat'.

ympäristö|alue *s.* Helsinki ja y:alueet. Ympäristö- ja äärialueet. **-hygieeni|nen** *a.* Luokkahuoneiden valaistus, lämpötila, kosteus- ja tuuletussuhteet ym. y:set seikat lasten terveyteen vaikuttavina tekijöinä. **-hygienia** *s.*

-ympäristöinen[63] *poss.a.* Kaunis-, rumay.

ympäristö|kunta *s.* Kauppalan ja useiden y:kuntien yhteinen ammattikoulu. **-kylä** *s.*

ympäristöläi|nen[63] *s.* ympäristön asukas. | Pielisen y:set. Kartanon väki ja y:set. Niin tavoin kertyi hänelle suuret tulot, useimpain y:sten tulojen pysyessä pieninä ALKIO. — *Yhd.* lähiy.

ympäristön|kuvaus *s.* miljöönkuvaus. | Waltarin romaanien y. on historiallisesti luotettavaa. Näytelmän realistinen y. **-vaihdos** *s.*

ympäristö|opetus *s.* vrt. seur. **-oppi** *s.* kansakoulun ala-asteen ainoa reaaliaine, jonka opetuksessa tarjotaan lapselle oppimisen kohteiksi läheisiä kotiseudun asioita ja ilmiöitä; vrt. kotiseutuoppi. **-pitäjä** *s.* Pirkkala, Kangasala ym. Tampereen y:t. **-seu|tu** *s.* Turun y:dut. **-tekij|ä** *s.,* vars. *biol.* ympäristöön kuuluva, ulkoinen seikka yksilön kehitykseen tms. vaikuttavana tekijänä; us.)(perintötekijä. | Y:öiden vaikutus yksilön ilmiasuun. Ravinto ja lämpö ovat tärkeitä y:öitä. Kasvatus y:änä.

ympäritse *postp.* (gen:n t. poss.-suff:n ohella) ja *adv.* ympäri; ympärille. | Kiertää pöydän, talon, nurkan y. - - riipaisi vastustajansa maasta irti ja pyöritti häntä y:nsä hurjaa vauhtia, niin että jalat kiisivät ilmassa RAILO. — Vyötäisten y. sidottu villavyö. — - - paasi paksu ja järeä, / etteivät ylitse pääse, / ei ylitse, y. KANT.

ympärivuotinen *a.* ympäri vuoden jatkuva, kautta-, kokovuotinen. | Y. meriliikenne Kotkan satamaan. Lypsykarjan y. ruokinta.

ympäry|s[64] *s.* **1.** se mikä ympäröi jtak, jnk ympärillä (lähinnä) oleva ala, ympäristö, ympärystä. | Haavan y. oli turvonnut. Silmien y:kset mustina valvomisesta. Uunin suun nokeentunut y. Ladon y. kasvoi reheviä vadelmapensaita. Torin y:kset täynnä uteliasta väkeä. Talon y. oli siistitty ja lehdet haravoitu. En siis mennyt kirkkoon, vaan jäin sen y:ksiä katselemaan AHO. — *Yhd.* silmän-, suuny. — *Erik.* **a.** pyöreän t. liereän kappaleen ulkopinnasta. | Sammal peittää rungon koko y:ksen. **b.** *harv.* kehä, piiri. | Monikulmion y. - - seinillä - - vaatteita, katkeamaton y. monenvärisiä karttunoita I.K.INHA. - - ainoaan paikkaan Euroopassa - -, jossa joskus voi näkyä vihreitä säteitä koko auringon y. HEPOR. **c.** ympärysmitta. | Maan y. on noin 40 000 km. Lantion, vyötärön ja rinnan y. **d.** *harv.* Y:kseltään [= ympärys-, reunaviivaltaan] puikea lehti. Y:kseltään pyöreähköjä ovat sähkörauskut IT. **2.** *harv.* kierros. | Venttiiliä ei hioessa pidä koskaan kiertää täyttä y:stä kerrallaan AK. Tanssittuaan pari y:stä hän vei Saran sisarensa luo ANNI SWAN. — Kun ensimmäinen y. [tuohta] on kiskottu AK.

ympärys|aita *s.* Viljelysmaat suojattiin lehmiltä y:aidalla. **-huivi** *s. harv.* saali. **-maa** *s.* Välimeren y:t. **-mit|ta** *s.* kappaleen ympäri otettu, sen paksuutta t. vahvuutta osoittava mitta. | Vyötärön, pallon y. Puunrungon y. tyvestä. Y:altaan kolmituumaista köyttä. Putken y. ulko- ja sisäpinnalta. **-mittainen** *a.* gen:n määrittämänä: ympärysmitaltaan niin suuri kuin määräys(sana) ilmaisee. | Kahden tuuman y. köysi. **-muuri** *s.* Luostarin, vankilan, kaupungin y. Linnan harjalla ja torneilla varustettu y. **-oja** *s.* Puutarha-alueen avonaiset y:t. Uudispeltoa piirittämään kaivettiin y:t. **-puomi** *s.* Tukkilautan y. **-raja** *s.* Kulotettavan lohkon puhtaaksi raivatut y:t. — *Maanm.* = piiriraja. | Jaettavan tilan pyykitetyt y:t. **-seutu** *s.* Y:jen kyläkunnat saavat virtaa tehtaan voimalaitokselta.

ympärystä[10] *s.* ympärys. *(1.)* Silmien, suun y. Ikkunoiden ja ovien y:t on tehty tiilestä. Kauppatorin y:n suuret liiketalot. Kirkon y. on vanhastaan ollut pitäjän keskus. Omin käsin on Ilpotar sen [pihlajan] siihen istuttanut ruohoiselle penkereelle ja y:n puhtaaksi raivannut AHO. — Jos kus [tuberkuloosi]haava syöpyy koko suolen y:n käsittäväksi renkaaksi AK. — Rintakehän y. - - hänellä on nyt sekä uuman y:ä että alahuulen isäntämäistä lerppaa semmoinen manttaalin määrä KILPI. *(2.)* Jo hellitti Tiina rukin polkemista, katsoi lankaa rullalla, väänsi hiukan ruuvia. Pyöräytti pari y:ä, ruuvasi taas ALKIO.

ympärystö[1] *s. harv.* = ed. | Kirkon, järven y. - - vatsan y:ä ei hänen myöskään tarvitse itsessään hävetä KILPI.

ympärys|vallat *s. mon.* 1. maailmansodan aikana keskusvaltojen vastustajat (Englanti, Ranska, Venäjä, Italia ja Yhdysvallat) liittolaisineen. **-valli** *s.* Linnoituksen y:t. **-vanne** *s.* Lankamerran y. **-viiva** *s.* Kartan, kuvion y. 'reunaviiva'. — Hameen pituus vyötärön y:sta lattiaan.

ympärö|idä[30] *v.* -inti[4*] *teonn.* **1.** panna jnk ympärille (sitä verhoamaan t. rengasmaisesti kiertämään); olla ympärillä t. asettua ympärille; vrt. kiertää, reunustaa, päällystää, verhota, piirittää, saartaa. | Tuohinauhalla y:idyt kivet verkon kiveksinä. Nikkelivaipalla y:ity [= päällystetty] kivääriluoti. Vanteilla y:ity tynnyri. Y. piha kuusiaidalla. Y. taisteluhauta valleilla. Y. tukit puomilla lautaksi. Urheilukentän y:inti suoja-aitauksella. — Munuaisia y:ivä rasvakerros. Solun y:i ketto joka puolelta. Parran y:imät [= reunustamat] kasvot. Pylväsrivit y:ivät joka puolelta temppeliä. Rakennukset y:ivät talon pihan. Metsä y:i taloa joka puolelta. Meren kol-

melta taholta y:imä niemi. Ja minä y:itsen hänen päänsä tuoksuvalla myrtillä KIVI. - - tasainen ruskeus [oli] keskittynyt poskipäihin somiksi ruusuiksi, joita ehyt kalvakkuus y:i SILL. — Lauseketta y:ivät [= lausekkeen kahden puolen olevat] sulkumerkit. — Utelias väkijoukko y:i [= piiritti] pian onnettomuuspaikan. Pataljoona y:i [= saartoi] vihollisjoukon ja otti jokaisen miehen vangiksi. 2. avarampaa ja kuv. käyttöä. | Y. jku hellyydellä. Loisto ja komeus, jolla katolinen kirkko y:i jumalanpalveluksensa. Tällä laajalla ymmärtämyksellään hän vain y:isi ainoan lapsensa entistä turvallisemmin SILL. — Y:ivä henkinen ilmapiiri. Useat Canthin teosten henkilöt ovat peräisin y:ivästä todellisuudesta. Samanlaisissa y:ivissä oloissa elävät kansat. He alkoivat elää elämäänsä unohtaen y:ivän maailman ja sen kanssa menneisyyden ja tulevaisuuden PAKK. - - joka Herraan turvaa, häntä y:itsee armo VT. [Novelli] jonka visionääristä kuolemankuvausta y:i erikoislaatuinen älyllinen melankolia TARK. - - kavalien ja pikkumaisten juonien y:imänä, alituisesti ylivoimaa vastaan taistellen KOSKENN. Y:ivä kesäyö ei naura eikä itke, se ei ole oikein läheinen SILL. — Tuli ilta, ja pimeys y:i tienoon.

ympäröity|ä[1]* *refl.* ja *pass.v.* < ed. | Solu y:y omalla solulimakerroksella, jonka ympärille muodostuu soluseinä.

ymp|ätä[35]* *v.* **1.** = varttaa 2, varrentaa. | Runko, johon jalo-oksa tai silmu y:ätään. — *Kuv.* - - hänen elämäntarinaansa sepitellään outoja tapahtumia, jotka y:ätään kuin vieraat oksat hänen elämänsä puuhun KOSKENN. 2. bakteerien tms. istuttamisesta kudokseen, siemeneen, maahan tms. | Juustoon y:ätty homesieni. Y. palkokasvien siemeniä sopivilla bakteeriviljelmillä. Jos maassa ei ole aikaisemmin kasvanut hernettä, se on y:ättävä siirtämällä siihen ruokamultaa, jossa herne on hyvin menestynyt ja kehittänyt juurinystyröitä. Liuoksen ylikyllästyminen vältetään "y:päämällä" siihen kiteytettävän aineen valmiita kiteitä "kideiduiksi".

yms. *lyh.* ynnä muuta sellaista.

ynis|tä[41] *onom.v.* yninä[14] *teonn.* **1.** ihmisen t. eläimen, tav. lehmän, hiljaisesta ääntelystä: ynyä, inua, inistä; hymistä. | Vasikat y:ivät karjakolta juomaansa. Navetasta kuului nälkäisen karjan y:eminen. - - hänelle ne [lehmät] parsistaan ynäjää AHO. Miten lehmien yninä onnellinen / soi takaa veräjänriukujen! P.MUSTAPÄÄ. — Sääskien yhtämittainen, hermostuttava yninä. Koira y:i ovella pyytäen ulos. — Y. ja murahdella. Laulaa y. Lukkari alkoi vain y. virren nuottia hiljalleen ja uhkaavasti AK. Vait siellä, te y:evät ämmät! AHO. Oli silloin tautia, kuumaa tautia, ja keltatautia, y:i akka karsinaloukosta TOPPILA. Pappi aloitti heiveröisellä äänellään virren, johon alkoi yhtyä rivistä epämääräistä yninää V.LINNA. 2. heikosti ja hiljaista ääntä pitäen palavasta tulesta: pihistä, sihistä. | Kun kadulla ajavan ajurin rattaat olivat lakanneet särkemästä hiljaisuutta, kuului vain lampun sydämen y:evä laulu AHO. Takassa palaa y:ten ja huonosti tuoreita risuja KATAJA.

ynnä 1. kopulatiivinen *konj.*, us. hiukan vanhastavasti (normaalityyliä yhteydessä *ynnä muuta*): sekä, ja. Käyttö samanlainen kuin sekäkonjunktion, ks. sekä 1. | Isä y. poika. Korkeasaaressa nähtiin karhuja, leijonia, apinoita y. monia muita outoja eläimiä. Vapuksi tehdään simaa y. tippaleipiä. Hakemus y. sitä seuraavat liitteet. Iltaman ohjelmassa on torvisoittoa, kansantanhuja, tietokilpailu, näytelmä y. muuta (*lyh.* ym.). Nappeja, neuloja y. muuta sellaista (*lyh.* yms.). - - minä hävitän heidät y. maan VT. - - valituksella, joka y. valituksenalainen päätös on annettava maaherranvirastoon LK. - - venheellinen tavaraa seurasi mukana, y. saattoväkeä suuri seurue AHO. - - kiitellen ja kostellen ihmisten laupeutta y. sen Isän hyvyyttä, joka - - LEINO. — *Mat.* yhteenlaskua ilmaisemassa: plus. | Kaksi y. kaksi on neljä. 2. *adv. vanh.* **a.** yhdessä. | Niin Pietari ja Johannes menivät y. ylös temppeliin yhdeksännellä rukouksen hetkellä UT[V]. — *ynnä jkn* t. *jnk kanssa.* Sillä jos me y. hänen kanssansa olemme istutetut yhdenkaltaiseen kuolemaan - - UT[V]. Jos velkakumppani tahi takausmies y. velkojan kanssa - - LK. Kalervon poika surmattiin y. isänsä ja äitinsä kanssa KIVI. - - päällekirjoitus y. myyjän nimen kanssa on - - pantava laatikkoon, astiaan tahi päällykseen LK. **b.** lisäksi, myös, -kin. | - - että he osoittavat lain työn olevan kirjoitetun heidän sydämihinsä, ja niin heidän omatuntonsa y. todistaa UT[V]. Joka talon saa, se työn ja vaivan y. saa LEINONEN. Emme me pelkällä uskolla autuaiksi tule. Lain ja viisauden työt ovat y. tarpeellisia M.LASSILA.

ynnäke[78]* *s. vanh.* ehiö.

ynnä|lasku *s. puhek.* yhteenlasku. **-merkki** *s.*, vars. *puhek.* yhteenlasku-, plusmerkki.

ynnätä[35] *v. ark.* laskea yhteen. | Y. menojaan.

ynseil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* olla ynseä, yliolkainen, osoittaa ynseyttään. | - - paremmiosaiset y:ivät heidän lapsirikkaudelleen HAANPÄÄ. Totisesti, pilkka piirittää minua ja silmäni täytyy yhä katsella heidän y:yänsä VT.

ynse|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* epäystävällinen, töykeä, tyly, kylmä, yliolkainen, vastahakoinen. | Kova ja y. mieli. Y. käytös. Olla y. ja vihamielinen jkta kohtaan, jklle. Mielen y:ys. Saada y. vastaanotto jklta. Kohdella y:ästi alaisiaan. Teoksen arvostelu oli y. "Ei kiitos", oli y. vastaus. Sun Pyhä Henkes meille suo, / - - / se että hartaan mielen luo / ja y:yden poistaa VK. [Margaretan] ihmeellinen ääni on sulattanut sydämmeni jäisen puvun, y:yden KIVI. Te olette y:itä esivaltaa vastaan. Mutta minä taivutan jäykätkin niskat! A.JÄRVILUOMA. — Y:ää oli ollut olo täällä, raskasta elämä, ei paljon orjan osaa parempi AHO.

yny[1] *onom.s. harv.* ynyminen, ynyntä. | - - lehmän tyytyväinen y. SEPPÄNEN.

yny|ä[1] *onom.v.* -ntä[15]* *teonn.* lehmän ääntelystä: ynistä. | Vasikat y:vät juomaa. Lehmät y:ivät tarhan veräjällä. [Mullikka] koetteli houkuttelevasti y. lähinnä veräjää makaavalle lehmälle AHO.

ynäh|dellä[28]* *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Lehmät y:telivät ja kalauttelivat kellojaan. Vasikoiden iloinen y:tely. — Isäntä ei viitsinyt kauem-

paa väitellä, vaan y:teli ymmärtäväisesti hänkin KARHUM.

ynäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < ynistä. | Navetasta kuului lehmien y:dyksiä. Se [kivi] kun sattui kylkeen, niin lehmä y:ti ja jäi siihen seisomaan AHO. Lapsi y:ti unissaan. [Mökissä vaimo] käy iänikuista askelrataansa silloin tällöin y:täen ilmi iänikuisen tyytymättömyytensä SILL. Ja kun ei heti vastattu, kyhnittiin vain, y:ti Joope taas: Sitä ei vain ole tullut? TOPPILA.

yo. *lyh.* ylioppilas.

yoga[11] [jō-] *s.* = jooga.

yogi[4] [jō-] *s.* = joogi.

yoldia- [jol-] *geol.* **-kausi** *s.* Itämeren kehityshistoriassa myöhäisjääkautisen ajan päättänyt ajanjakso, jolloin Yoldia-simpukoita eli yoldiameressä ja jonka lopulla Suomi oli kokonaan mannerjäätön. **-meri** *s.* ancylusjärveä edeltänyt Itämeren kehitysvaihe. **-savi** *s.* yoldiamereen laskeutunut savi.

yorkshire- [jōkšīr] *maat.* **--emakko** *s.* **-karju** *s.* **-rotu** *s.* englantilainen, maassamme yleinen valkoinen sikarotu. **-rotuinen** *a.* Y. sika. **-sika** *s.* Valkoinen y.

yp. *lyh.* ylempi palkkausluokka.

yperiitti[1*] *s.* sinappikaasu.

yppylä[15] *s. kans.* = ypäle. | Kolissa on kolme y:ä niin kuin kamelin selässä, kaikki paljaita avopäitä kallioita AHO.

yppös(t)en *vahv adv.* = ypösen, ypösten. | Tani asuu yppösten yksinään keskellä kohisevaa kuusimetsää LEINONEN.

ypsilon[7] *s.* kreikkalaisen kirjaimiston 20:s aakkonen *(Y,υ).*

ypäle[78] *s.* kumpu, kukkula. | -- mäkimaata, missä loivakaartoiset harjannejonot ja jyrkkärinteisemmät y:et vuorottelevat laakeiden painanteiden kanssa AK. — -- alhot ammoin jo pimeni, / vain ylinnä y:hellä / vaaranhuipun hulmehtivi / päivän kuoleva kipinä T.LYY.

ypö *vahv adv.* ilmauksissa *ypö yksin,* yksinään, yksikseen; tav. ⌣.

ypös(t)en *vahv adv.* (*rinn.* yppös(t)en) ilmauksissa *ypös(t)en yksin,* yksinään, yksikseen 'ypöyksin, -yksinään, -yksikseen'. | Mies asui talossa y. yksin.

ypöyksi|n, -nä(än, -kse(en *adv.* aivan yksin. | Jäädä y. kotiin. Harhailla y:kseen suuressa metsässä. Tytöstä tuntui kuin olisi ollut y:nänsä maailmassa. Y. ja hylättynä. -- tuntui nyt niin kuin olisin y:näni viskattu kiehuvaan ihmismereen PÄIVÄR. -- miten olisi hän muualla saanut aikansa kulumaan, y. synkkine ajatuksineen TALVIO.

ypöyksinäinen *a. harv.* vrt. ed. | -- on tämmöinen y. sunnuntai-ilta ja hanuri kuuluu sillalta AHO.

yre|ä[21] *a. harv.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* äreä, yrmeä. | Ja vaikka Niisius noin y:ästi äriseekin nyt, niin -- LEINONEN. Vaimo on jo nukahtanut y:yteensä AK.

yris|tä[41] *onom.v.* äristä, öristä, urista, murista. | -- suuri karhu y:ten nousi avonaisesta pesästä AK. Tämän tästäkin hän säikkyy unissaan ja yrähtelee, y:ee vaikeasti KOJO.

yrit|e[78*] *s.* melko *harv.* yritys, yritelmä. | Y:teet oman seuratalon aikaansaamiseksi. | Näitä lapsekkaita y:teitämme riitti monelle alalle. Kaadoimme kaskia, niitä poltimme ja ne kylvimme PÄLSI. [Bachin elämäntyö] merkitsee -- kaiken sen huipennusta -- mitä italialainen kromatismi on rohkeinta y:että luonut H.KLEMETTI.

yrit|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < yrittää. | Y:teli juosta kilpaa veljensä kanssa. Lehti y:teli puolustaa hallituksen menettelyä. Aurinko y:teli vähän paistaakin sadekuurojen välillä. Mummo oli sen verran jaksanut nousta vuoteestaan, että oli y:ellyt joulusiivousta AK. — -- paikkakunnalla vihjailtiin sennimisen kauppiaan y:televän Annia hänen rahojensa tähden SILL. — Y:teli alaa jos toistakin. Äiti y:teli jos jotakin lastensa hyväksi. Siinalla taisi olla joitakin hiljaisia toiveita ja pikku y:telyjäkin Taavetin naimisen suhteen SILL. — Vanhemmat lapset lukevat mitä käsiinsä saavat, ja johan nuorinkin y:telee. — Y. sanomalehtimiehenä, runoilijana. — Viennin alalla y:televä suomalainen liike. — *Kans.* III inf:n ill:n ohella. | -- ei [pitäisi] y:elläkään kajoamaan uskonoppiin ja tulevan elämän asioihin AHO.

yritelm|ä[13] *s.* yrittelyn tulos; vars. kaunokirjallisesta, tieteellisestä t. taiteellisesta työstä, tuotteesta tähdennettäessä lopullisuutta vaille jäämistä tms. | Puolitiehen jäänyt y. Lyyrillinen y. "Luojan virsi" on kansanomainen messiadin y. Aristoteleen aikaa seuranneella kaudella esitettyjä luonnonselityksen y:iä. -- "Rajamäen rykmentin laulu" ja "Seitsemän miehen voima" -- ovat [Kiven runojen joukossa] ainoita y:iä leikilliseen suuntaan TARK. — *Yhd.* draama-, novelli-, romaani-, runoy.; nuoruudeny.

-yritteinen[63] *poss a.* Moni-, runsasy.

yrittelij|ä[14] *tek.* < yritellä. | Tiedemiehenä mitään aikaansaamaton y. -- sellainen pikku y., joka vähäisessä kirkonkylässä asuen toimitteli monia pikku luottamustoimia SILL.

yritteliäisyy|s[65] *omin.* < seur. | Kansan tarmo ja y. — Joukkueen y:destä huolimatta maaleja ei tullut. — *Erik.*, vars. *tal.* yrittäjänä olo, yrittäjätoiminta, yrittäjyys. | Suomalaisen y:den kohottaminen ulkomailla. Yksityiseen y:teen perustuva vähittäiskauppa. — *Yhd.* yksityisy.

yritteliä|s[66] *a.* -ästi *adv.* (vars. taloudellisesti) yrittävä, toimelias, toimekas, puuhakas, aloitekykyinen, rivakka. | Y. ja ahkera mies. Valistunut ja y. talonpoika. Pariskunta -- on tunnettu y:ästä ja kaikin puolin nuhteettomasta elämästään SILL. — Joukkueen y. peli.

yrittely(n)halu *s.* Suomen kansan y. Voimakas y. **-i|nen** *a.* Y:sten henkilöiden perustamia tuotantolaitoksia.

yrittäjyy|s[65] *s. tal.* yritteliäisyys. | Vapaa y. -- kaikille, jotka ovat yksityiseen y:teen perustuvan edistyksen kannalla AK. — *Yhd.* yksityisy.

yrittäj|ä[14] *tek.* Urheilun saavuttama kansansuosio on vetänyt uusia y:iä ja harrastajia liikuntakulttuurin piiriin. Runouden alalla alkaa y:iä olla liikaakin. Rikoksen y:än saama rangaistus. -- sotakannalla oleminen henkisesti voimakkaampien kanssa kostaa itse itsensä, vieläpä tuhoaa y:änsä AK. — *Tal.* fyysillinen t. juridinen henkilö, joka pääammatikseen hoitaa omaa ta-

loudellista yritystä t. harjoittaa itsenäisesti ammattia. | Itsenäinen y. Eri alojen y:ät. Y:än yrityksestään saama voitto. Amerikkalaiset y:ät Meksikon öljykentillä. — *Yhd.* pien-, suury.; yksityisy.

yrittäjä|henki *s.* Tarmo ja y. Kansan y. Kannustaa tervettä y:henkeä. **-kunta** *s.* yrittäjät. | Kotimainen teollisuus ja maan y. **-luok|ka** *s.* Kapitalismi ja rikkaan y:an syntyminen. Y. tuotannon johtajana ja sen suunnan määrääjänä. **-maailma** *s.* Y. reagoi kiivaasti uutta liikevaihtoveroa vastaan. **-miel|i** *s.* myös: yrittäjänmieli. | Toimintahalu ja y. Tehtaan historia kuvastaa herpaantumatonta y:tä. **-muoto** *s.* Yksityinen yrittäjä, osuuskunta, osakeyhtiö, valtio ja kunta ovat eri y:ja. Osakeyhtiö on merkitykseltään suurin teollisuuden y.

yrittäjän|mieli *s.* yrittäjämieli. | Aktiivinen y. **-palkka** *s. tal.* se osa yrittäjäntuloa, joka lasketaan korvaukseksi yrittäjän itsensä suorittamasta johtamis- t. muusta työstä. **-talous** *s.* yrittäjän johtama talous. **-tappio** *s. tal.*)(yrittäjänvoitto. **-toim|i** *s.* Y:esta korvauksena saatu yrittäjänpalkka. **-toiminta** *s.* **-tulo** *s. tal.* se osa yrityksen kokonaistuloa, joka jää jäljelle, kun siitä on vähennetty vieraille tuotannontekijöille maksettavat korvaukset sekä yritykseen käytetystä reaalipääomasta tehdyt poistot. **-vapaus** *s.* **-voitto** *s. tal.* se osa yrittäjäntuloa, joka jää jäljelle, kun siitä on vähennetty yrittäjänpalkka, oman pääoman korko ja oman maapohjan korvaus.

yrittäjä|piiri *s.*, tav. *mon.* Yksityiset y:piirit. **-ryhm|ä** *s.* Osakeyhtiöt ja muut y:ät. Säästöpankkien luotonanto jakautuu kaikkien y:ien kesken. **-toimi** *s.* **-toimin|ta** *s.* Yksityinen, julkinen, vapaa y. Teollinen y. Y:nan harjoittaja. Y:nan kannattavuusedellytykset. Y:nan kannustamiseksi myönnetyt verohelpotukset. Valtion y. olisi rajoitettava aloille, joilla yksityinen yritteliäisyys ei voi tyydyttävästi palvella. **-yhtym|ä** *s.* Kartellit ja trustit ovat tavallisimpia y:iä. Suurehkoja y:iä nimitetään usein konserneiksi.

yrittämishalu *s.*

yrittämä[10] *s.* yritys, yrityskerta. | Ylitti [korkeushypyssä] riman ensimmäisellä y:llä. - - ajattelin, että olisi tuo nyt saanut yhdellä y:llä ripille päästä ALKIO. - - aikoi pariinkin y:än kysyä jotain satulasepältä LEINONEN.

yrittämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* **1.** *akt.* Laiska, vähääkään y. vetelys. **2.** *pass.* Toistaiseksi y. keino.

yrittäväi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* yritteliäs. | Kiltti ja y. tyttö. - - Niemen talonpoikaisessa suvussa [on] ilmennyt samanlaista uutteruutta, y:syyttä ja valistuksen rakkautta, joka professori Niemen elämäntyössä suuntautui tieteen alalle ELSA ENÄJÄRVI-HAAVIO.

yrit|tää[2*] *v.* **I.** pyrkiä t. koettaa päästä jhk (päämäärään, paikkaan, tilaan, tekemään jtak), tavoitella toiminnallaan, käytöksellään tms. jtak päämäärää t. tulosta, koettaa, kokea, pyrkiä. **1. a.** obj:na I inf. | Y. tehdä työnsä loppuun. Y. täyttää velvollisuutensa. Y:ti säästää aina neljänneksen palkastaan. Melun tauottua opettaja y:ti jatkaa tunninpitoa. Oli turhaa y. nukkua. Tiedemiehen tehtävä on y. kehittää tiedettä eteenpäin. **b.** obj:na s. t. s:sesti käytetty sana. | Y. työntekoa, unta. Y. lapselta pois leikkikalua. Y. kaloja nuotalla. Ovea y:ettiin miehissä auki. Murron, ryöstön, tapon y:täminen. Vankilasta y:ettiin pakoa. Maassa y:ettiin kapinaa monet kerrat. Maihinnousua y:tävä vihollinen. Joukkue y:ti viimeisessä erässä kovasti tasoitusta. Hallitus y:tää parannuksia pienviljelijöiden ja työttömien hyväksi. Y:ti jos jotakin saadakseen asunnon. Kuinka moni oli tyttöä y:tänytkään! Täti Floora kikahti, y:ti itkuakin KIANTO. — Mies y:ti [= teki] parhaansa saadakseen perheelleen ruokaa. Vaikka y:in kaikkeni, en voinut asialle mitään. - - mieli oli aina kaivannut omaa maatilkkua, jolla saisi kaiken kuntonsa y. KATAJA. — *Erik.* kokeilla. | Y. asianajajan ammattia. Tällä seudulla ei kukaan ole y:tänyt mehiläishoitoa. Autoteollisuudessa y:ettiin monia voimansiirtotapoja. **2.** obj. ilmaisematta. | En saanut ovea auki vaikka y:in voimieni takaa. Y. henkeen ja vereen asti. Toiset olivat jo hypänneet, ja nyt oli hänen vuoronsa y. Ei y:tänyttä laiteta SP. Iski kerran, iski toisen, / kohta kolmannen y:ti KAL. "Jumala on kai kääntynyt huonon asianajajan puoleen!" y:tää Kaarina TALVIO. — Y. taloon, pihaan, kadun yli, satamaan, maihin. Y. kilpasille jkn kanssa. Seurue y:ti useihin ravintoloihin, mutta ei päässyt. Y. salamatkustajana Etelä-Amerikasta Eurooppaan. Hevonen korskahti ja y:ti tiepuoleen. - - koko rautatiekin oli Jumalan edelle y:tämistä ALKIO. Y:imme ihka uuteen pirttiin, mutta huomasimme - - ettei sinne ollut vielä oveakaan puhkaistu KIANTO. — Y. insinööriksi, opettajaksi. Ensin tyttö y:ti tarjoilijaksi. — *Kans.* III inf:n ill:iin liittyen; yleisk. †. | "Mutta mitä sinä y:it sanomaan?" kysyi isä CANTH. Sairaalassa en y:tänytkään kirjoittamaan, en pienintäkään kertomusta KAUPPISH. — *Erik.* **a.** ahkeroida, ponnistella. | Työteliäs ja y:tävä isäntä. Y. muiden hyväksi. Moni y:tää ja puuhaa saadakseen kunniaa ja valtaa. - - vankka mies ja semmoinen y:tämään, että hakee vertojaan KATAJA. Tukkimetsässä oli mainio työskennellä, ja kovasti siellä y:ettiinkin KATAJA. Kyllä Niäminen toimeentulonsa eteen kanssa y:tää SILL. **b.** taloudellisesta yrittäjä-, yritystoiminnasta. | Y:tämisen vapaus. Y. vierailla markkinoilla. - - kotimaisellekin käsityölle varmaan tarjoutui y:tämisen tilaisuuksia AK.

II. olla vähällä, "tahtoa" tehdä jtak, "pyrkiä", "pakata" tekemään jtak. | Pojan luvut y:tivät jäädä harrastusten varjoon. Siinä se taas y:ti livahtaa kesäkulta kynsistä! KIANTO. Säkki y:ti tämän tästä päästä hyppysistä ja pääsikin kerran EINARI VUORELA. - - lähdöstäpä ei y:tänyt syntyä mitään LEINONEN. Mutta toisinaan, kun meri on mustana, - - y:tää [tulla] hätä PAULAH. — *Kans.* Siinä y:ti syntymään pieni kina Juhon ja Hannun välillä IVALO.

yrity|s[64] *s.* **1.** yrittäminen; teko, toiminta t. *(mon.)* toimenpiteet jnk päämäärän t. tuloksen saavuttamiseksi, jnk toteuttamiseksi, jhk päämäärään tähtäävä hanke. | Onnistunut, epäonnistunut, turha y. Suurisuuntainen, rohkea y. Y:ksen toteuttaminen. Panna y. toimeen. Luopua y:ksestä. — Emäntä teki y:ksiä virittääkseen pöytä-

keskustelun. Pikkupoikien uhkarohkea y. purjehtia jäälautalla. Pojan turhat y:kset voittaa tytön sydän. Y. saada laina pankista epäonnistui. Ruotsi-Suomen y:kset tunkea Venäjä pois Itämeren rannikolta. Hallituksen y:kset vakauttaa rahanarvo. Y:kset työttömyyskysymyksen järjestämiseksi. Rikoksen y. Vihollisen suurhyökkäys jäi pelkäksi y:kseksi. Niin oli hänen rikastumisen y:ksensä taas rauennut yhteen tyhjään kuin tiaisen laulu PÄIVÄR. -- ei nähty hullumpaa y:stä kuin tuo, että [kaivo] aloitetaan uuteen paikkaan! KATAJA. — Kirjalliset y:kset. A:n ensi y. novellin alalla. -- kukaan, joka on ryhtynyt rohkeaan y:kseen kuvata "Faustin" luojaa KOSKENN. — Hyppääjällä on kolme y:stä [= hyppääjä saa yrittää kolmesti] kustakin korkeudesta. Pääsi toisella y:ksellä selvästi riman yli. — Kun y:stä [= Dardanelleja vastaan suoritettavaa hyökkäystä] varten määrätty englantilais-ranskalainen laivasto oli suorittanut keskityksensä, alkoi -- J.O.HANNULA. — HPS:n pelistä puuttui y. 'yrittäminen, yritteliäisyys'. — *Yhd.* avustus-, ennätys-, huijaus-, hyökkäys-, kaappaus-, karkaus-, kiristys-, kumous-, käännytys-, ohitus-, parannus-, pelastus-, saarrostus-, sammutus-, selitys-, uudistus-, vallankaappaus-, vallankumous-, valtausy.; etenemis-, lähentymis-, pettämis-, toteuttamis-, vakaannuttamis-, valloittamisy.; itsemurha-, jäljittely--, kapina-, keinottelu-, kokeilu-, lento-, läpimurto-, maihinnousu-, murha-, murto-, ohimeno-, pako-, petos-, ryöstö-, saarto-, sosialisointi-, sovittelu-, tulkinta-, viettely-y.; uhkay.; siirtomaay.; rikokseny. **2.** *erik.*, us. *konkr.* = liikeyritys. | Teollinen, kaupallinen, maataloudellinen y. Osuustoiminnalliset, yksityiset y:kset. Valtion, kunnan y. Taloudellisesti kannattamaton y. Y:ksen kilpailukyky, kannattavuus. Y:ksen rahoitus, laajennus. Uusien y:ksien perustaminen. Lehti oli vaatimaton y., vain kaksi kertaa kuussa ilmestyvä vihkonen. — *Yhd.* kauppa-, käsiteollisuus-, lehti-, liike-, liikenne-, maatalous-, pääoma-, rakennus-, rautatie-, tehdas-, teollisuus-, työy.; perhe-, yhtiö-, yksityisy.; humpuuki-, jättiläis-, pien-, pikkuy.

yritys|halu *s.* Vastahakoinen työ vie y:halun. **-henki** *s.* Lamaantunut y. **-kierro|s** *s.* Sai kolmannella y:ksella kilpailujen parhaan tuloksen. **-mieli** *s.* **-muoto** *s. tal.* Yritykset jaetaan omistus- ja vastuusuhteiden mukaan eri y:ihin, joita ovat mm. yksityisliikkeet, osuuskunnat ja keskinäiset yhtiöt. Osuuskunnallinen y. vallitsee meijerialalla. **-säästäminen** *s. liik.* yrityksissä jakamattomien voittojen avulla tapahtuva säästäminen. **-toimin|ta** *s.* Valtion, kunnallinen y. Y:nan elpyminen.

Yrjö[1] *s.* Yrjön päivästä, huhtikuun 23:nnesta. | Y. sahrat pellolle kantaa [= Yrjön päivänä alkavat toukotyöt] SL.

yrjönkukka *s.* = daalia.

yrki[8]* *s. kans.* hetki, hetkinen. | Tuohessa yrjeksi tulta, tekoajaksi tervaksessa SL.

yrkä[11]* *s. kans.* ylkä. | Anterus ylinen y., / ylimmäisen miehen poika KANT. -- niin kuin ylväs y. kohos Maarian kirkko LARINK.

yrkäil|lä[29] *v. kans.* yrittää, yritellä. | -- asettui perään istumaan, nappasi kätensä ristiin ollenkaan y:emättäkään tarttua melaan E.LAMPÉN.

yrkämie|s *s. kans.* ylkämies. | Uudenvuoden yönä myös tyttäret katsoivat salaa onnenpeiliin ja saattoivat nähdä siinä vastaisen y:hensä PAULAH.

yrkö[1]* *s. kansanr.* (*rinn.* yrö) mies, uros. | Kantoi kohtua kovoa, / -- / yheksän yrön ikeä KAL. -- mestarmies on pitkä Jyrkö, / -- / irstas yksisillä y. LEINO.

yrmeil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* yrmistellä, yrmyillä. | Myyjän ei sovi y. asiakkaille. Y:evä käytös.

yrme|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* äreä, yreä, nyreä, epäystävällinen, tyly. | Y. ihminen. Puhua y:ällä äänellä. Y. ilme, katse. Olla y., esiintyä y:ästi jkta kohtaan. Avunpyyntöihin suhtauduttiin y:ästi. En halunnut keskustella asiasta ja annoinkin hyvin y:än vastauksen. -- mieleeni jäi, kuinka y:ästi Hirvelän Kalle ärjähteli hevosparilleen SILL. — *yrmeissä(än* (adv.) yrmeänä, yrmeällä tuulella, nyr(p)eissään. | Olla y:issään jklle. Lapset olivat y:issään kotiarestista.

yrmistel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< seur.) olla yrmeä, osoittaa yrmeyttä, ynseillä, nyrpeillä, yrmeillä, yrmyillä. | Poika kuunteli y:len isän nuhteita.

yrmist|ää[2] *v. harv.* nyrpistää. | -- Auno y:i muotoaan ja syrjäsilmällä vilkaisi moittivan katseen Vappuun MERIL.

yrmi|ä[17] *v.* kohdella yrmeästi, yrmistellen, ylenkatsoa, syrjiä, hylkiä, halveksia. | Yksinäinen ja kaikkien y:mä huutolaislapsi. | -- poika meni ja pani maahan — yhden siemenen. Häntä ei siitä y:tty, hymyiltiin vain hänen kylvöpaikkaansa SILL.

yrmy[1] *a. kans.* yrmeä, kova, kylmä, tyly. | -- saa ei enää sanaa tuolta, / tuskin vastauksen suopi. / Päivät y., yöt on poissa LEINO. Y. olet mieleltä mulle kuin emosikin HAARLA.

yrmyil|lä[29] *v. harv.* -y[2] *teonn.* yrmistellä, yrmyillä. | Y:evä ja purnaava joukko. — Laaja selkä y:i -- vihureissa HEPOR.

yrmäis|tä[24] *v. harv.* sanoa tylysti, ärähtää. | "Älä hirnu toisen ihmisen korvaan!" y:i Järvelin KILPI.

yrt|ti[4]* *s.* **1.** vars. *vanh.* ruohovartinen kasvi, ruoho; *erik.* kasvi, jolla on kukat ja us. hyvä tuoksu t. joka on muuten koristeellinen. | Elivät maan y:eillä ja metsän marjoilla. -- vuorten kyljil / tuolla täällä y. viherjäinen kasvoi KIVI. -- loppukesän y:it levittävät varsistaan ja siemenistään lemua, joka on niin väkevä -- SILL. — Vars. *leik. puhek.* Ikkunalaudat täynnä y:tejä. Kimppu y:tejä tuliaisiksi emännälle. — *Kuv.* Miss' ihmisjalka on polkenut maata, / ilon y. ei koskaan kohota saata KOSKENN. -- tumma maa, min mullasta vaiti versoo / laulujen y:it M.KUUSI. **2.** *erik.* lääkkeeksi t. mausteeksi käytetyistä ruohoista. | Lehdistä ja y:eistä keitetty voide. -- hurskas vaimo, joka y:tien nesteillä -- parantelee sairaita KIVI. -- y:tien keräilijä, voiteiden keittäjä ja elukoiden parantelija AHO. — Jos kasviksia säilytetään etikassa, käytetään mausteena suolaa ja erilaisia y:tejä kuten persiljaa ja tilliä. -- happamattoman leivän ja katkerain y:tien kanssa he sen syököön VT. **3.** *yhd.* Lääkey.; am-

piais-, hopea-, kivi-, käärmeenpiston-, muta-, palo-, pietar-, ranta-, raunio-, rauta-, suola-, suopa-, tesmay.
yrtti|maa *s.* = yrttitarha. | Käyskele y:maassani, kunnes palaan retkeltäni KIVI. — Milloin y:maana Herran / maailman ääret kaikki lie? HLV. **-neste** *s.* Katkera y. Sekoitella y:itä. **-tarh|a** *s.*, vars. *vanh.* ja *heng.* puutarha, kasvitarha, ryytimaa. | Paratiisin, Eedenin y. Kuva Getsemanen y:asta. Käy y:asta polku, vie Golgatalle se HLV. Sä kärsit y:assa / kovassa kilvoituksessa VK. Huomenna, kun kesäaamu koittaa, / y:assa sun taasen nään KIVI. Y:an liljat / kasteessa ihanassa kiiluu SARKIA. Kaalimaita ja "y:oja" oli parhaastaan vain kaupunkipaikoissa V.VOIONMAA. — *Kuv.* Rakkauden y. Rikkaruohoja elämän y:assa. Tarkasti on aidattava / tiedon y., / ettei kansa kuulis tätä / villitystä hirveätä! LEINO. **-vesi** *s.* yrteistä valmistettu lääkejuoma. | Ja ne monet muut, jotka olivat juoneet Keppi-Saaran y:ä ja savivellejä TALVIO.
yräh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Unissaan y:televä humalainen.
yräh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < yristä. | Lehmä y:ti parressaan. — Y. jotakin vastaukseksi. "Jopa tässä", oli Rautaparta y:tänyt koko unelle, "kyllä naisilla unia riittää" HAARLA. -- jos hän vastasikin, niin se oli vaan jotain y:dystä KAUPPISH.
yrö[1] *s.* = yrkö. | -- eivät pistä Pirkan piikit, / yllä tapparat y:jen LEINO.
yskiskel|lä[28] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < yskiä. | Kakistella ja y. Y:i ja ryki lakkaamatta.
yskittä|ä[2*] *kaus.v., 3.pers.* -västi *adv.* < seur. | Savu meni henkeen ja alkoi y. Minua y:ä. Y:västi vaikuttava aine.
yski|ä[17] *v.* -ntä[15*], -nä[14] *teonn.* suorittaa (hengityselimiin joutuneiden vieraiden esineiden t. siellä muodostuneiden eritteiden poistamiseksi) äkillisiä perättäisiä uloshengitysliikkeitä, niin että äänirako avautuessaan aiheuttaa paukahtavan äänen; sairastaa yskää; vrt. köhiä, rykiä. | Y. voimakkaasti, heikosti. Vilustuin ja y:n koko yön. Ei saa y. päin muita ihmisiä. Savu pakotti y:mään. Koko talven mies oli ollut kuumeessa ja y:nyt. Keuhkotautisen y:ntä. — Y. limaa, verta. — *Kuv.* Moottori alkoi y. '"piiputtaa", paukkua'. Kone toimi edelleen, vaikka se vähän varoittavasti y:kin. Kranaatinheittimien heikko y:ntä kuului niiden [tykinammusten räjähdysten] seasta V.LINNA.
yskä[11] *s.* ysk.minen, yskimisenä ilmenevä sairauden oire t. sairaustila; vrt. köhä. | Nuha ja y. Keuhkotautisen y. Kova, lievä y. Kuiva, vinkuva, repivä, tukahduttava y. Oli läkähtyä y:änsä. Y:ä lieventävä lääke. Saada y., olla y:ssä. Minulla, minussa on oikea hevosen y. — *Kuv.* sanonnassa *ymmärtää yskä* ymmärtää tois(t)en vihje, salainen tarkoitus t. selvästi ilmaisematta jäänyt toivomus. | Äiti ymmärsi y:n ja vetäytyi nuorten seurasta omaan huoneeseensa. Kyllä minä y:n ymmärrän! — *Yhd.* hinku-, keuhkotauti-, kurkku-, kurkunpää-, rinta-, veriy.; tupakkay.; teko-, virkay.; porsasy.
yskäh|dellä[28*] *frekv v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Puhuja ryki ja y:teli vähän väliä. Konserttiin syventymistä häiritsi yleisön y:tely. — *Kuv.* Moottori y:teli varoittavasti.
yskäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* (< yskiä) yskäistä. | Saarnatessaan pappi välillä y:ti. Sairaan y:täessä sinkoaa ilmaan tartuttavia nestepisaroita. Merkitsevä y:dys.
yskäi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Kuumeessa ja y:senä. Y. henkilö ei saisi käsitellä pienokaisia. Y. ääni, puhe.
yskäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* (< yskiä) yskähtää. | Koskaan ei saa y. päin toisen kasvoja. Puhuja y:i pari kertaa ja jatkoi. — *Kuv.* Moottori y:i muutaman kerran ja sammui.
yskäkohtaus *s.* yskänkohtaus.
yskän|karamelli *s.* yskää lievittävä karamelli. | Eukalyptusöljyä käytetään mm. y:karamelleihin. **-kohtau|s** *s.* Kova, paha y. Kouristuksen tapainen y. Y:ksen aiheuttama keuhkoputken repeäminen. **-lääke** *s.* **-pastilli** *s.* vrt. yskänkaramelli. **-puusk|a** *s.* Öisin potilas sai usein ankaria y:ia. **-tipat** *s. mon.* yskää lievittävä tippalääke. **-ärsytys** *s.* Jos ruoka menee henkitorveen, syntyy voimakas y.
yskä|tauti *s.* Nuha- ja y. **-tipat** *s. mon.* yskäntipat. **--ärsytys** *s.* yskänärsytys.
yskös[64] *s.* yskiessä hengityselimistä poistuva tulehduserite. | Verinen y. Tuberkkelibasillit leviävät y:ten välityksellä. Y:ten lohkeamista edistävä aine. **-asti|a** *s.* Keuhkotautipotilaiden y:oiden sterilointi. **-kuppi** *s.* **-lima** *s.* **-pullo** *s.*
ystävy|kset[64] *s. mon.* ystävät suhteessa toisiinsa, kumppanukset, toverukset. | Hyvät, parhaat, ikuiset, erottamattomat y. Pojista tuli y:ksiä. Ei ollut sen pitempiä puheita Tossavaisenkaan kanssa, joka näkyi liehakoivan y:ksinä lautamiesten kanssa KAUPPISH. -- hän viekastaa ja pettää, / vaikk' y:ksin on [= käyttäytyy ystävän tavoin, ystävällisesti] A.OKSANEN. — Kolme y:stä pöydän ympärillä.
ystävysty|ä[1] *v.* tulla ystäväksi. | Y. jkn kanssa, jkhun. Vierustoverit y:ivät keskenään. Lapset y:vät hyvin pian.
ystävyyden|liitto *s.* ystävyysliitto. | Solmia y. jkn kanssa. Tyttöjen lapsuudenaikainen, kestävä y. **-osoitu|s** *s.* Päivänsankarille ojennettiin työtovereiden y:ksena upea kukkalaite. Juudaan suudelma, petollinen y.
ystävyy|s[65] *s.* **1.** ystävysten suhde toisiinsa, ystävysten välinen kiintymys, luottamus, arvonanto tms.; vrt. toveruus, kumppanuus. | Lämmin, syvä, kestävä, todellinen y. Saavuttaa jkn y. Liittyä y:den sitein jkhun. Taunon ja Railin y. syveni vähitellen rakkaudeksi. Lapsuuden aikainen y. ei aina kestä elämän koettelemuksissa. Sai pyytämänsä lainan vanhan y:den nimessä. -- asiaan, joka oli heidän y:tensä väliin tullut JÄRN. — Avarampaa käyttöä. | -- Vennu kävi tämän Saviojan puheilla hyvässä y:dessä sanomassa, että olisi parasta kiiruhtaa hakemusta ALKIO. — Suomen ja Neuvostoliiton välinen sopimus y:destä, yhteistoiminnasta ja keskinäisestä avunannosta. -- Ranska oli ojentanut Venäjälle liittolaiskäden, ja tähän y:teen yhtyi myös Englanti AK. — *Yhd.* henki-, ihmis-, kestiy. **2.** jkn toista kohtaan osoittamasta ystävällisyydestä, luottamuksesta tms. | Saada osakseen,

osoittaa jklle y:ttä. Koko kirje on rakkautta täynnä, veljellistä, vilpitöntä y:ttä KATAJA.

ystävyys|liitto *s.* Ikuinen, kestävä, luja y. Valtiollinen y. Solmia, purkaa, uudistaa y. Kolme keskenään y:liitossa olevaa valtiota. **-ottelu** *s.* kahden seuran, joukkueen tms. keskinäisen sopimuksensa perusteella pelaama ottelu; vrt. sarja-, mestaruusottelu. | Ennen sarjaotteluiden alkua oli pelattu vain y:ita. Lahden ja Heinolan šakkikerhojen y. **-si|de** *s.* Velvoittava y. Liittyä lujin y:tein jkhun. **-sopimus** *s.* keskinäistä ystävyyttä, yhteistoimintaa tms. koskeva sopimus; vars. valtiosopimus, jonka tekijät sopivat siitä, että maiden välillä on vallitseva rikkomaton rauha ja vilpitön ja pysyvä ystävyys sekä että niiden diplomaattiset (ja konsuli)suhteet on järjestettävä. | Suomen kirkon ja Englannin anglikaanisen kirkon y. Hämäläis-Osakunnan ja korporaatio Sakalan y. Kauppa-, merenkulkuja y. Suomen ja Neuvostoliiton ystävyys- ja avunantosopimus. **-suh|de** *s.* Naapurusten läheinen y. Olla y:teessa jkhun. Solmia uusia y:teita.

ystäv|ä[13] *s.* us.)(vihollinen. **1.** ihmisestä suhteessaan toiseen, johon hän on kiintynyt, jonka kanssa hän mielellään seurustelee ja johon hän luottaa ja joka puolestaan suhtautuu häneen samalla tavalla; vrt. toveri, kumppani, kuoma, kaveri. | Hyvä, läheinen, rakas, uskollinen, tosi, petollinen y. Y:ät ja tuttavat. Sukulaiset ja y:ät. Lapsuuden y. Sain hänestä veljen ja y:än. Purkivat kihlauksensa, mutta pysyivät silti y:inä. Pojat olivat hyviä y:iä keskenään. Salaisuus uskottiin vain parhaimmille y:ille. N. tapasi kadulla vanhan y:änsä. Vierailla y:issä, y:ien luona. Oi sie lieto Lemmin poika, / ylimäinen y:äni! KAL. Hädässä y. tutaan SL. Kun on olutta, niin on y:iä SL. Yksi sanoo y:älle, y. koko kylälle SL. -- rovasti, joka oli herrain y., oli käynyt kumartamassa piispat ja keisarit ja saanut viran AHO. Jos päästät hänet [Jeesuksen vapaaksi], et ole keisarin y. UT. — Avarammin. | Potilaan tulisi pitää lääkäriä auttajanaan ja y:änään. Olemme tottuneet pitämään muita Pohjoismaita y:inämme. Ranskan liittolaiset ja y:ät. Koira, metsämiehen y. Vanha y:ämme pääskynen on jo tullut Suomeen. Kirja on ihmisen uskollisin y., joka ei koskaan hylkää. Tyttö piti päiväkirjaa luotettunaan, parhaana y:änä, jolle hän uskoi sydämensä salaisuudet. — *Tilap.* komparoituna. | -- Mikko [kettu] -- yllätteli yhä y:ämmäksi [naarasketulle] AHO. — *Yhd.* lapsuuden-, nuoruudeny.; liike-, perhey.; henki-, sydäny.

2. ed:een liittyen. **a.** tav. vanhemman nuoremmasta ystävällisessä, varoittavassa, opettavassa tms. sävyssä käyttämänä toverillisena puhuttelusanana. | Älä, hyvä y., lähde noin ohuissa pukeissa ulos! Nuori y:äni, oletko unohtanut velvollisuutesi? -- täytyy vain opetella hiukan laskelmoimaan, siinä koko viisaus, rakas y. R.RAUANHEIMO. **b.** jllak tavoin (aatteellisesti tm.) jkn t. joidenkuiden kanssa yhteen kuuluvista. | Rakkaat y:ät, veljet ja sisaret, Herrassamme Jeesuksessa Kristuksessa! Hyvät y:ät! Y:ät ja aateveljet! — *Yhd.* aate-, puolue-, uskony. **c.** rakastettu, elämäntoveri. | Poika oli jo löytänyt sydämensä y:än. Tuletko minulle, neiti, / ikuiseksi y:äksi, / polviseksi puolisoksi KAL. Luulin sinun menevän Yrjänäisen Villelle ja sen vuoksi hankin itselleni uuden y:än KATAJA. Tule minun armaani, minun pieni y:äni, ja ojenna minulle kätesi JOTUNI. — *Yhd.* poika-, tyttöy.

3. ihmisestä suhteessaan jhk, josta hän pitää paljon, johon hän suhtautuu suopeasti, jolle hän antaa suuren arvon t. jota kohtaan hän tuntee ja osoittaa suurta mielenkiintoa ja harrastusta [tms.], kannattaja, suosija; suojelija, auttaja, turva. | Innokas teatterin, musiikin, raittiuden, urheilun y. Makean, kahvin, kukkien, eläinten y. Ukko oli kova viinamäen y. Hallitsija oli uudistuspyrintöjen y. Suuri hyväntekijä ja köyhien y. Harras Suomen y. Suomen Käsityön Y:ät. Aate, joka on saanut paljon y:iä meilläkin. Sua, Herra, y. lapsien, / nyt hartain mielin mä kiitän VK. — *Yhd.* ihmisy.; eläinten-, isänmaan-, kansan-, koiran-, luonnon-, rauhan-, taiteen-, teatteriny.

ystävä|inen[63] *dem.s.* ystävä. | Onnen myyri on se miesi, / kellä oma tanner on, / y. vieressänsä, / povel kalliin synnyinmaan KIVI. — Vars. puhuttelusanana. | Syö puuro kaikki, pikku y:seni! Y:set, miehet, naiset, kuka teistä kuuntelee, / kuinka vanha krenatööri lauluansa laulelee? *MANN.

ystäväjouk|ko *s.* Suuri ihailija- ja y. Vietti syntymäpäiväänsä pienen y:on parissa.

ystävälli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** ihmisestä: ystävän tavoin suhtautuva, suopea, hyväntahtoinen; tällaista suhtautumista osoittava, ystävyyssuhteelle ominainen;)(epäystävällinen, tyly, töykeä, vihamielinen. | Y. emäntä, opettaja. Kohtelias ja y. myyjätär. Olla y. lapsille, eläimille. Tasainen ja y. ihminen. Johtajan pitää kohdella y:sesti alaisiaan. Saada y. vastaanotto. Y. ilme, ääni. Äidin y:set silmät. Y. kutsu, tervehdys. Rovastilla oli aina y. sana kaikille. Neuvotteluja käytiin y:sessä hengessä. Hymyillä y:sesti ja ymmärtäväisesti. Käytöksen y:syys. Sairaalan henkilökunnan y:syys piti potilaat hyvällä tuulella. [Eero] astui sisään -- ja istui vaimonsa viereen; se oli y:syyttä, jota hän harvoin ennen oli osoittanut KIVI. — Tarjoutuessani auttamaan oli tarkoitukseni y. Valtioiden väliset y:set suhteet. — Kohteliaissa pyynnöissä, kehotuksissa yms. | Olisitko y. ja auttaisit vähän. Siirtyisittekö y:sesti hiukan syrjään. Y:set [*lyh.* us. yst.] vastaukset tämän viikon loppuun mennessä osoitteella -- [ilm.]. Pyydämme Teitä y:sesti olemaan läsnä --. — *Mat.* Y:set luvut 'kaksi lukua, joista toisen kaikkien tekijöiden summa on = toinen luku ja päinvastoin'. — *Yhd.* ihmisy.; englantilais-, ranskalais-, saksalais-, venäläisy.; kudosy. **2.** *kuv.* vars. luonnonpaikoista ja -ilmiöistä: lempeä, suloinen, herttainen. | Y. järvimaisema. Kuusikon y. humina. Tähdet vilkkuivat y:sesti. -- raollaan olevasta ovesta heittyi käytävään heikko, y. valonsäde KALLAS. -- lehtevimmän Turun-seudun y:sestä kauneudesta VILJANEN.

ystävällismieli|nen *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* Suh-

tautua y:sesti jkhun. Maallemme y. hallitsija. Hyväntekijöiden osoittama y:syys.

ystävänpalvelu|s *s.* Tekisitkö minulle sellaisen y:ksen, että ryhtyisit takaajakseni.

ystävä|parvi *s.* **-piiri** *s.* Läheinen, laaja, vanha y. Vainajaa jäi kaipaamaan suuri sukulais- ja y. Y:ssä käytettiin puhekielenä ruotsia. Professori N.N. kuuluu y:imme.

ystävät|är[54*] *s.*, vars. *kirjall.* naispuolinen ystävä (tav. toisen naisen ystävänä). | Y:täret tapasivat toisensa kahvilassa. Y:täreni soitti ja pyysi minua elokuviin. — Tav. *kiert.* rakastajattaresta. | Johtaja A:n y.

ystävät|ön[57] *kar.a.* Y:tömän lapsen iloton elämä.

ystävävainaja *s.*

ystävöi|dä[30] *v. harv.* olla ystävä, osoittaa ystävyyttä. | Juuri kun se [vuoristo] hymyilee, y:pi ja näyttää sylinsä avaavan, ovat sen ikenet irvellään AHO.

ystävöity|ä[1*] *v. harv.* ystävystyä. | -- eikä Hatinen päässyt y:mään hänen kanssaan SEPPÄNEN.

ytel|ä[12] *a. kans.* **-ästi** *adv.* **-yys**[65] *omin.* äitelä, ällöttävä. | Liiman y. tuoksu. Y. maku. [Siitä] asti -- oli hän oudoissa lumoissa, hänen elämänsä kuin varjomenoa, ja ruoka ynnä särvin hänelle y:ätä KALLAS. — -- paperinpalasia täynnä y:iä tunteenpurkauksia! E.AUER.

ytimek|äs[66*] *a.* **-kyys**[65] *omin.* **1.** *harv.* runsaasti ydintä sisältävä. | -- naurispuuroon pantiin y:käitä luita sekaan AHTI RYTKÖNEN. — Tav. **2.** **-käästi** *adv.* vars. sanallisesta, joskus muustakin esityksestä: lyhyt ja iskevä, nasevan suppeasanainen, lakoninen; osuva, naseva, sattuva, sisällyksekäs; voimakas, väkevä. | Lyhyt ja y. puhetapa, kerronta. Puhujan voimakkaat ja y:käät sanat. Y. mietelause. Ilmaista ajatuksensa lyhyesti ja y:käästi. Armeijan y. käskykieli. [Aforistikon] tyylin sananlaskumainen y:kyys. Valaiseva ja y. artikkeli tupakanpolton haitoista. Rovastin saarnat olivat y:käitä ja kansanomaisia. Lutherin y:kyydessään verraton Vähä katekismus. Näyttelijän luonteentulkinnan y:kyys. — Ukot ja akat piirtäjä on kuvannut y:käillä viivoilla. -- Pisanello, joka valettuihin ruhtinasmitaleihinsa sai y:kään persoonallisen, jopa verrattoman monumentaalisen leiman IT.

ytimelli|nen[63] *a.* **-syys**[65] *omin.* **1.** jossa on ydin(tä);)(ytimetön. | Y., loivasti aaltoileva villakarva. **2.** *vanh.* **-sesti** *adv.* ytimekäs (2). | -- mieliisti otti aina toimitus vastaan hänen lähetyskappaleitansa, joiden sisältö oli y:stä vallan KIVI. [Kullervo-näytelmän kolmas näytös on täydellinen] sekä innollisen kuvauksen että ulkomuodonkin y:syyden suhteen J.KROHN.

ytimennävertäjä *s.* Blastophagus, 3—5 mm pitkiä kaarnakuoriaisia, jotka vahingoittavat mäntyjä kaivautumalla täysimuotoisina vuosikasvaimien ytimeen.

ytimet|ön[57] *kar.a.* **-tömyys**[65] *omin.* < ydin. **1.** Linnun y:tömät, ontot luut. Y. villakarva. Y. ja punaytiminen pyökki. **2.** *kuv.* **-tömästi** *adv.* voimaton, ponneton, veltto, lattea, mehuton. | Tervetullut, sinä y. vanhuus, joka olet likempänä taivasta *SILJO. Sanomalehden y. ja puiseva kieli.

-ytiminen[63] *poss.a.* < ydin. | Eheä-, pehmeä-, tervey.

ytterbium[7] *s.* eräs harvinainen maametalli.

yttrium[7] *s.* eräs harvinainen maametalli.

yty[1*] *s.* **1.** ydin. — *Yhd.* luuny. **2.** *kuv.* **a.** voima, mehu. | -- y. jytyää jälleen jäsenissä, ja käsivarret vapisevat kiihkosta saada tarttua työhön LEINONEN. -- työnään / hienontaa oli vehnät, ol' ohrat heill', y. urhoin *MANN. [Leivästä] täytyy saada irti elämän ihanaa y:ä HAARLA. **b.** *kans.* halu, into. | Ei tarvinnut miehiä enää joudut-taa, sillä koston y. heitä kannusti IVALO. Mikä y. hänellä lienee heikolle jäälle? HAANPÄÄ.

ytyk|kä[15*] *s. kans.* hyttynen, itikka. — *Kuv.* hyvin pienestä olennosta. | Pitääkö tuommoisenkin y:än jo koulua käydä!

yynnä *konj.* ja *adv. vanh. murt.* ynnä. | Niin räjähti hän [Sveapori] avaruuksiin ylös y. kaikkein ystävien ja vihamiesten kanssa KIVI.

yö[30] *s.* **I.** aika auringon laskusta sen nousuun; vuorokauden pimeä osa;)(päivä.

1. Kesäkuun 21. päivänä on päivä pisimmillään ja y. lyhimmillään. Lapin kesän yöttömät yöt. Valoisa, tähtikirkas, pimeä, synkkä, lämmin, viileä, kolea, kylmä, tuulinen, myrskyinen, tyyni, sateinen y. Kesäinen, syksyinen, talvinen, keväinen y. Pohjolan kesäinen, lyhyt y. Napaseudun kuukausia kestävä y. Maaliskuinen, elokuinen y. Hämärä toukokuun y. Ilta pimenee, hämärtyy yöksi. Y. pimenee, hämärtyy, vaalenee. Keskellä, aamupuolella yötä. Myöhään yöllä. Y. ei ollut puolessakaan, kun --. Tanssivat kaiken yötä. Noustiin ylös puolesta öin. Oli Lapin y., jona ei päivä laske. Kuu valaisi yöllä tienoon. Yöllä on aina kylmempää. Yöllä satoi. Palaan vasta yöllä. Ryöstö tapahtui yön pimeydessä. Lapset eivät antaneet yön lepoa eivätkä päivän rauhaa. Y. on lepoa ja päivä työtä varten. Öin [= öisin, yöllä] neuvospöydässä istuvat / mun ympäri isät kalpeat KOSKENN. — Yötä vasten, ks. vasten I.3.b. Yötä myöten, pitkin, ks. myöten B.II, pitkin B. II.2. Lähteä yön selkään, ks. selkä V.2. Yötä päivää, yöt päivät, öin päivin, ks. päivä I.1. — Yön ja vuoden kuluessa (lak.) 'vuoden määräaikana, jolloin ei oteta huomioon lähtökohtana olevaa päivää, vaan aika lasketaan alkavaksi seuraavan yön kuluttua'. — *Erik.* ajasta, jolloin ihmiset lepäävät ja nukkuvat. | Nukkua lyhyitä öitä. Öitten valvomisesta rasittunut. Jatkaa päivää yöllä. Olla yötä jssak. Jäädä yöksi jkn luo. Viettää yönsä omassa vuoteessaan, puiston penkillä. Yön unikin meni sen takia. — Hyvästeltäessä. | Toivottivat hyvää yötä ja lähtivät kotiin. "Hyvää yötä! Nuku hyvin!" — *Kirjall.* ja *runok.* yöstä personoituna. | Yön sysimusta vaippa. Myös päättyy päivän puuha, työ, / maan verhoonsa jo kätkee y. VK. Yön synkkä silmä, joka värähtämättä tuijotti mittaamattomiin korkeuksiin LEINONEN. Ei ollut päivä vielä noussut, ja kylmä y. oli seulonut kirkasta, hopeista huurretta puut valkoisiksi KATAJA. Y. katseli jo niin kuin samanmielinen, joka tietää salaisuuden SILL. — *Yhd.* kesä-, kevät-, suvi-, syksy-, syys-, talviy.; aamu-, alku-, ehtoo-, ilta-, keski-, loppu-, puoli-, sydäny.

2. ajan suhteen määritetty yö. | Sama, edellinen, seuraava y. Eräänä, tänä, viime yönä. Huhtikuun 14. päivä oli ensimmäinen suvipäivä,

jonka edellinen y. oli kansanomaisessa ilmastotieteessä tärkeä merkkiyö. Marraskuun 1. päivän vastainen y. Susien uskottiin saavan penikoita Yrjön yönä. Pärttylin y., ks. ◡. — *Yhd.* lauantai-, pyhä-, sunnuntaiy.; joulu-, juhannus-, loppiais-, pääsiäis-, uudenvuoden-, vappuy.; pärttyliny.

3. laadultaan määritetty yö; yö, jolloin jtak tapahtuu. | Y., jona lapsi syntyi. Onnen, rakkauden, tuskan, kauhun y. Pyhä y. 'jouluyö, jolloin Jeesus syntyi'. -- vaimo — ikuinen muistutus jostain ajattelemattomasta nuoruuden yöstä SILL. -- samalla tavoin ne [sakaalit] ulvoivat Theban portilla kohtaamisemme yönä WALTARI. — *Yhd.* halla-, kuudan-, kuutamo-, myrsky-, pakkas-, sade-, tähti-, ukkosy.; rautay.; kauhun-, lemmen-, surmany.; synnyiny.; hääy.

II. avarampaa ja us. kuv. käyttöä; vars. *kirjall.*

1. öinen pimeys, pimeä öinen luonto. | Ympärillä kaupungin hiljainen y. Paeta synkkään yöhön. Auto sujahti ohitseni ja hävisi yöhön. Kiilui kuin kekäleet yössä. Yössä tuikkivat tähdet. -- mies vain yksinäinen kalliolla / yöhön katsoo, päänsä käsiin kätkee LEINO. — Silmät, tukka kuin y. Yläpuolella oli lato musta ja synkkä kuin y. *A.SIMOJOKI.

2. ed:een ja kohtaan I.1 liittyen: yön kaltainen pimeys. | Metsien, haudan, kuoleman y. Mun käteni ihanast' eksyi / kiharains mustaan yöhön KIVI. Kalmistoss' seistiin kuusien yössä / mun hautani partahall' KIVI. On helvetti sun rinnassasi, katseessasi y. WALTARI. -- lumihanki jo kalman / poskea peitteli kankenevaa, y. silmiä kattoi *MANN. — Asia haudattiin, vaipui unohduksen, unhon yöhön. Menneisyyden y. -- jos ilmi, kuin oppinut tutkija ikään, / elon entisen aikojen yöstä kaivan? *MANN. -- ja urhoot astuvat kumpuin yöstä / ja kertovat muinaiskansan työstä A.JÄNNES. — *Yhd.* kuolony.

3. jnk t. jkn lohduttomasta, pimeästä t. synkästä tilasta. | Synnin, murheen, epätoivon, toivottomuuden y. Sorron, orjuuden y. [Mielisairaan] synkkä y. loppui vasta viiden hoitolavuoden jälkeen. Poloisilla Pohjanmailla yhä synkeä ol' y., / syntymättä tiede, taide, nukkui toimi, nukkui työ J.KROHN. Miksi kätkit itses meiltä tietämättömyyden yöhön, sinä armoton? KIVI. Suomen suvun yössä / olit silmä näkevin KOSKENN. — *Heng.* synnistä, pakanuudesta. | -- yöhön vaipuu sieluni, / jos en saa voimaa sulta VK. Pois poista mielten jää ja y. / ja anna armos koittaa VK. On koitto ylhäältä jo noussut meille, / yön kuolonvarjoon kauas eksyneille VK. Äl' unhota, oi Herra, pakanoita, / yön lapsia ja kansaa kuoleman! S.KORPELA. — *Yhd.* synniny.

yö|aika *s.* yön aika, öinen aika. | Lavat suojataan pakkasta vastaan peittämällä ne y:ajaksi olkimatoilla. Y:aikaan [= yöllä] tapahtuva kalastus. **-ajo** *s.* ajo yön aikana. | Taksien y. **-asen|to** *s.* **1.** Uniliikkeitä suorittavan kasvin lehtien y. **2.** *kans.* yöpymispaikka. | [Koira] tulee hyvin usein vasta y:nolle, kun rakotuli on jo sytytetty A.E.JÄRVINEN. **-astia** *s.* (yöllä käytettävä) tarpeentekoastia; vrt. pottu, potta, keija. | Lasinen, emaljinen, muovinen y. Y. vuoteen alla. **-asu** *s.* Pehmeä ja lämmin y. **-ateria** *s.* Imeväisen y. **-aurin|ko** *s.* Aavasaksan y. -- punertavassa y:gossa oli koko maailma yhtenä unena I.TURJA. **-eläin** *s. el.* yöllä liikkuva ja saalistava eläin. **-elämä** *s.* Y:än mukautunut eläin. — Pariisin y. **-haikara** *s.* Nycticorax nycticorax, laajalle levinnyt lyhytkaulainen, lyhyehkönokkainen haikara, joka saalistaa öisin. **-halla** *s.* Toukokuiset y:t. **-harjoitu|s** *s. sot.* Y:ksissa koulutetaan joukkoja yötaisteluun. **-hetk|i** *s.* Matka oli pitkä, sallitko tyttäreni levätä lyhyen y:en luonasi? JOTUNI. **-hikoilu** *s. lääk.* Y. on keuhkotuberkuloosin oireita. **-hiljai|nen** *a. harv.* Y. metsä. -- toimeen määrätty sotamies lähestyi yhä y:sen talon eteistä HAANPÄÄ. **-hoitaja(tar)** *s.* vars. sairaalassa yövuorossa oleva sairaanhoitaja. **-huone** *s.* Kana pääsee y:esta munimispesään, jonka tarkastusluukku on kanalan päivähuoneen puolella.

yöhyt[73] *dem.s. runok.* yö. | -- y. kesken yllättäisi / näillä väljillä vesillä KAL. Y. ol' lempeä: / pilvessä taivas KIANTO. — -- sinä olitkin itse y., / min kupeilla mantteli musta on LEINO.

yö|hyväiset *s. mon. harv.* Pojat saattoivat äidin myöhään illalla hänen makuuhuoneeseensa, sanoivat hellät yöhyväiset ja -- HAAHTI. Tytön oli hoitajamummo tuonut yöhyväisille [= toivottamaan hyvää yötä] SEPPÄNEN. **-hyökkäys** *s. sot.* **-hyönteinen** *s.* yöllä liikkuva hyönteinen. **-hävittäjä** *s. sot.* yöllistä toimintaa varten rakennettu hävittäjälentokone. **-ilma** *s.* Kostea, viileä, kylmä, raikas y. — [Ilman keväisen aamutuoksun] maamies -- huomaa astuessaan ulos tupansa seisoneesta y:sta SILL. **-istunto** *s.* **-jal|assa** *s. vaill. kans.* nuorten miesten iltaisista ja öisistä käynneistä tyttöjen luona vars. näiden makuuaitoissa. | Käydä, kulkea y. Lähteä y:kaan. Pyrkiä piikatyttöjen luo y:kaan. Kuinka sentään rovastin poika käy y.? AHO. **-jalkalai|nen**[63] *s. kans.* yöjalassa kävijä. | -- lähtivät -- salakapakkaa etsiskelemään sekä y:sten ja kokonpolttajain kesken järjestystä pitämään ALKIO. **-jumalanpalvelus** *s.* **-juna** *s.* Matkustaa y:ssa. **-juoksij|a** *s. kans.* vrt. seur. | Tytöt eivät päästäneet y:oita aittaansa. **-juoksu** *s.* tansseissa, yöjalassa käymisestä yms. | Käydä, kulkea y:lla, y:ssa. [Rouva] oli tarkka ja tiukka ihminen, joka ei sietänyt y:ja SILL. Kasvava nuoriso turmelee ruumiinsa, saastuttaa sielunsa y:issa ja muussa hurinassa EINARI VUORELA. **-jälki** *s. mets.* Koiran avulla seurataan silloin saukon y:ä pitkin jokien ja purojen varsia AK. **-kahvila** *s.* Tanssiravintolat ja y:t. **-kaktus** *s.* Selenicereus, kaktuskasveja, joihin kuuluvat suositut yöllä kukkivat huonekasvit yön kuningatar ja yön prinsessa. **-kaste** *s.* Y:en jäljiltä märkä ruohikko. Kyllä minä sitten y:ella taas sivahuttelen nurmen päätä poikki JÄRVENT. **-kasteinen** *a.* Y. nurmi. **-kastelu** *s.* = vuoteenkastelu. **-kaupalla** *adv.* yökausia. | Vauva valvotti perhettä y. **-kau|si** *s.* Itki y:den 'koko yön'. Tehdä matka yhtenä y:tena. Olla y:det poissa kotoa. Istua ja ahertaa y:det työn ääressä. Ei saanut y:siin unta silmiinsä. **-kausittain** *adv.* yökaupalla, yökausia. **-kauti|nen** *a.* -- olen myös hurjapäisen maalaustaiteilijan kanssa pitänyt päivä- ja y:sta menoa SILL. **-kehrääjä** *s.* = kehrääjä 2. | --

tuomet tuoksuivat valkohunnuissaan ja y:t hyrisivät vihertävissä peltoviidakoissa KARHUM. **-kello** *s.* Apteekin y. 'ovikello, jota asiakkaat yöllä soittavat'. **-ken|gässä** *s. vaill. kans.* yöjalassa, yöjuoksussa. | Tuossa tulee Iivari y:gältä KIVI. Nyt oli lauantai-ilta... Silloinhan aina maalaispojatkin lähtivät y:kään KATAJA. Hän oli jo nuoresta pitäen ollut y:gässä nurkkatansseissa LARINK. **-kerho** *s.* (jnk kerhon jäsenille tarkoitettu) ravintola, joka avataan myöhään ja jossa tarjoillaan tavallisten anniskeluravintolain ajoista riippumatta, yöklubi. | Pariisin hienoimmat y:t. Y:n eksoottiset tanssijattaret. Huviteltiin y:issa aamunsarastukseen asti. **-kiitäjä** *s.* = kiitäjä 2.a.

yökkäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < yökätä. | Lapsi voi pahoin linja-autossa ja y:i koko matkan.

yökkäytt|ää[2*] *kaus.v.* < yökätä. | Ruoka maistui niin pahalta, että se aivan y:i.

yök|kö[1*] *s.* **1.** nyk. tav:mmin yökkönen. **2.** (ei *el.*) lepakko. | -- hänen käsivartensa lepattivat kuin y:ön siivet koukkuun kohotettuina NUOLIV. — *Yhd.* korvay. **3.** *puhek.* yöhoitajasta. | Kukin osaston sairaanhoitajista on vuorollaan y:könä.

yökkö|nen[63] *s.* Y:set 'Noctuidae, perhosheimo, johon kuuluu erikokoisia öisin liikkuvia lajeja, joista useat ovat pahoja tuhohyönteisiä'. — *Yhd.* gamma-, herne-, kaali-, kahu-, maa-, mänty-, niitty-, oras-, valkotähkä-, varsi-, vihannesy.

yökköskuvio *s. el.* yökkösten siivissä oleva heimolle tunnusmerkillinen kuvio.

yö|klubi *s.* yökerho. **-kohokki** *s.* Silene noctiflora, valkokukkainen, yöllä tuoksuva kohokki. **-korento** *s.* = vesiperhonen. **-kortteeri** *s. kans.* Lähimmässä talossa hän sai kohta hyvän y:n ja vielä pantiin syömäänkin ALKIO. **-kosteus** *s.* **-kuljetus** *s. sot.* **-kulkij|a** *s.* yöllä kulkeva ihminen; *kans.* yöjuoksija. | Myöhäinen, hämäräperäinen y. Kuuluu yksinäisen y:an varovainen melonta AHO. "Onko isäntä kotona?" — "Mitä y:oita ... Teille tässä vielä isäntää herättämään!" TALVIO. Siinä meni ovestansa sisään viimeinen y., nyt hänenkin vaatteensa jo riippuvat luhdin seinässä SILL. **-kul|ku** *s.* — *Kans.* yöjuoksu. | -- kun hän oli ollut ensi kertaa y:ussa, isävainaja oli aamulla sanonut: "Vai niin. Mikki meinaa ruveta akantouhuihin" ALKIO. **-kun|ta** *s.* **1.** *hist.* kinkerikunta; verokunta. **2.** *kans.* Mennä jhk y:tiin 'mennä jhk viipyäkseen siellä yli yön'. Talon väki oli y:nissa heinää tekemässä. Olla y:nassa kalassa. Tänne täytyy tulla toisen kerran pitemmäksi ajaksi, oikein y:tiin, ja ottaa onkivehkeet mukaan AK. Niin täytyi -- Hermanninkin jäädä myllyyn y:tiin AK. **-kuntajako** *s. hist.* **-kuntamies** *s. hist.* -- yökunnan johtajana oli erityinen y., joka valvoi antien luovuttamista G.SUOLAHTI. **-kunto** *s.* Vuoteet on pantu y:on. **-kylmä 1.** *s.* öinen pakkanen, halla. | Touko- ja syyskuun aikana y:t ovat koko Suomessa hyvin yleisiä. Y:n kovettama maa. Soilla ja pimeiden korpien kuusikoissa vastasi vielä talven routa, ja y:t olivat ankaria KATAJA. **2.** *a. harv.* -- aikoi lähteä -- kalastamaan y:lle järvelle SEPPÄNEN. **-kynttilä** *s.* **1.** vars. yöpöydällä olevasta kynttilästä. **2.** = silkkikukka. **-kyöpel|i** *s. kans.* yökulkijasta. | Kumahdus kuultiin, mutta niitä y:eitä, jotka -- olivat urotyön suorittaneet [kaataneet lipputangon], ei kuultu, ei nähty KIANTO. — Lie [valkea nainen] y. [= kummitus] ollut. Sellaiset eivät saa lepoa haudassakaan LEINO. — Nanna se siellä aitanavain kädessä ärsytteli, että kyllä hän y:it aitastaan kyörää LARINK.

yök|ätä[35*] *v.* -käys[64] *teonn.* antaa ylen, oksentaa.

yö|käynti *s.* Lääkäri, joka ei suostu tekemään y:käyntejä potilaiden luo. **-käyttö** *s.* Y:ön sopiva ihovoide.

yökönlehti *s.* Pinguicula, matalia, tahmeilla lehdillään hyönteisiä pyydystäviä vanakasveja, joista Suomessa yleisin on sininen y., P. vulgaris.

1. **yököt|ellä**[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* yökkäillä.

2. **yökötellä**[28*] *v.* Kyllä on yötä y. [= vietettävänä] Annan päivän aikaista SP.

yököt|tää[2*] *v., 3.pers.* -ys[64] *teonn.* kuvottaa, oksennuttaa, oksettaa. | Y:tävä haju. Ruoka maistui niin pahalta, että ihan y:ti. Voimakas y:ys.

yö|lamppu *s.* Y:lampun himmeä valo. — Taivas oli pilvessä, mutta pilvien takana kumotti kuu ... tähtien takaisen talon himmeä y. JÄRVENT. **-laulaja** *s.* Laulurastas, kuusikoittemme ahkera y. **-leiri** *s.* Erämiesten, retkeilijäin y. **-len|to** *s.* Y:toja varten lentokentällä on valonheittimiä ja majakoita. — Huokeat y:not Pariisiin [ilm.]. **-lentoliikenne** *s.* **-lepak|ko** *s.* (ei *el.*) lepakko. | Sokea kuin y. SP. — *Kuv.* katunaisesta. | -- kuinka minä tuon y:on kanssa turhaan pyrin ulos SILL. **-le|po** *s.* Vetäytyä, asettua y:poon, y:volle. Säännölliset elämäntavat, hyvä ravinto ja riittävä y. Kahdeksan tunnin y. **-liikenne** *s.* Raitiovaunujen y. Y. klo 21:n ja 6:n välisenä aikana. **-lin|tu** *s.* yöllä liikkuva ja saalistava lintu;)(päivälintu. | Kehrääjä ja huuhkaja ovat y:tuja. — *Kans.* lepakosta. | Vihainen oli otso vielä lepakosta, y:nusta PAULAH. — *Kuv.* katunaisesta. | Eräs nuori, ruskea Elsi-Maj, / y:tuja Liverpoolin ASUNTA.

yölli|nen[63] *a.* **1.** = öinen 1. | Petojen y:set pyyntiretket. Y., yksinäinen kulkija. Järveltä kuului vain y:sen kalamiehen hiljainen melonta. Y. kaupunki, katu. Y:seen aikaan 'yöllä'. Keinu heilahda kultainen / pitkin y:stä Linnunrataa! VILJANEN. — *Kuv.* Tuomaan otsa oli yhä y:semmäksi synkistynyt LEINO. -- luovan mielenkiinnon kotiseuduksi tulee se, mikä meidän minuudessamme on y:stä, alinta, saatanallisinta T.VAASKIVI. **2.** senöinen, viime-, edellisöinen. | -- kun minä arvasin rovastin y:set aatokset, niin tiesin myöskin hänen tämänaamuisensa AHO. -- hän ei toteuttanut y:stä aikomustaan, vaan ainoastaan kysyi -- kuinka Margareeta edellisenä iltana oli voinut mennä teatteriin KIANTO. — *S:sesti.* Pakro pysähtyy hevosta kengittäväin miesten luo, jotka kertoilevat hiukan y:sistä LEINONEN.

yö|lämmitys *s.* Asuintalon y. **-maja** *s.* yöpymispaikka; vars. suurissa kaupungeissa kodittomia köyhiä varten ylläpidetyistä halvoista t. maksuttomista yöpymispaikoista. | Kajuutta oli riittävän suuri kahden miehen y:ksi. Kalasaunan tapainen y. -- Kyttälän puolella, josta heille oli kysytty yhteinen y. NUOLIV. — Pelastusarmeijan

kesäsiirtolat ja y:t. Kodittomien miesten y. **-marssi** *s. sot.* Rasittava y. **-messu** *s.* **-musta** *a. yläť.* Y. taivas, tukka. -- tuntee sydämmeni tällä hetkellä niinkuin y:n, veripäärmeisen ukkospilven läsnä-olon KIVI. **-myssy** *s.* Pitsireunainen y. **-myöhä** *s.* Tuli vasta y:llä kotiin. Toverukset juttelivat y:än. **-myöhäi|nen** *a.* ja *s.* Y. hetki. Tanssiaiset kestivät y:seen.

yönen[63] *kans.* **1.** *dem.s. vaill.* yö; vrt. yöseen. | -- valista mun sydäntän' / yli yösen synkeän VK[V]. Ja sinikorkeuden tähti / on hänen vartians hämäräss' yösen KIVI. Kuka kunnoton vielä yösellä liikkuu LARINK. Sen yösen vinkui tuuli nurkissa TOPPILA. **2.** *a.* öinen. | Metsän pöpö sitä sielläkin vaivasi, tunki yöseen aikaan turpaansa miehen suusta sisään TOPPILA.

yön|hämärä *s.* tav. ⌒. | -- melkeinpä kyyneleet puhkesivat silmiini tuota vienoa y:hämärää -- katsellessa KIANTO. **-istujais|et** *s. mon.* valvojaiset. | Viettää y:ia. — Päällikkövainajan y. **-itkettäjä** *s. myt.* ks. itkettäjä. **-musta** *a. ylät.* -- y. murheenkymi Akheron *JYLHÄ. **-puoli** *s.* — *Kuv.* Ihmisessä on päivänpuoli ja y. LEINO. **-seu|tu** *s.* yö, yön aika. | Kesäinen y. Vieraat viipyivät vain yhden y:dun. Asettua y:duksi jhk. Kahtena y:tuna sain kirjan luetuksi. Kovaa omantunnon tuskaa kärsi Heikki sinä y:tuna, jona hän oli yötä kirkonkylässä PÄIVÄR. Jos markan edestä tai ei sitäkään y:dussa tulisi [lamppuöljyä] menemään MERIL. **-tieno|o** *s.* = ed. | Humalaiset mellastivat maantiellä koko y:on. -- oli hyvin luultavaa, että Ella joukkoineen ilmestyisi y:issa Korvenloukolle ALKIO.

yö|nuotio *s.* Löysimme suojaisen leiripaikan, jolle pystytimme teltat ja sytytimme y:nuotion. **-nuttu** *s.* Silkkinen, virkattu y. Kietoutua y:un. **-näytän|tö** *s.* Elokuvateatterin y:nöt klo 23. **-orvokki** *s. kans.* lehdokki; illakko. | -- y:a, joka sekä näkyy että tuoksuu kaikkein hienoimmin keskikesän iltayössä SILL. **-paik|ka** *s.* yöpymispaikka. | Katsella, etsiä sopivaa y:kaa. Pettänyt oli Mattia ja Liisaa uni y:assa, makuuttanut pimeässä saunassa isoon päivään AHO. -- y:oissa -- joissa retkeläiset nuotion ääressä illoilla lepäilivät aterioiden ja tarinoiden IVALO. **-paita** *s.* nukkuma-asuna käytetty pitkähkö paita; vrt. pyjama. **-pakka|nen** *s.* Y. jäädytti päivällä hiukan sulaneen hangen. Kovat, ankarat y:set. Y:sia jatkui alkukesään saakka. — *Kuv.* häiriöistä Suomen ja Neuvostoliiton suhteissa. | Onko odotettavissa uusia y:sia? **-perho** *s.* = seur. **-perho|nen** *s.* Y:set 'öisin lenteleviä perhosia, joita ovat useimmat yökköset, monet kehrääjät, kiitäjät, mittarit ja pikkuperhoset'. — *Kuv.* katunaisesta. | -- maalatut y:set saapuivat tunnustelemaan, olisiko tällä puolen kaupunkia rahakkaita pyydystäjiä A.KIVIMAA. **-petolintu** *s.* Pöllöt ovat y:ja. **-pikajuna** *s.* Helsingin—Vaasan y. **-pilv|i** *s.*, vars. *metrl.* Loistavat y:et 'joskus kesäisellä yötaivaalla kauan auringonlaskun jälkeen n. 80 km:n korkeudella maanpinnasta auringonsäteiden valaisemina näkyviä pilviä'. **-pime|ä** **1.** *a.* -ys *omin.* Tähdet loistivat y:ällä taivaalla. Muistan, kuinka kannoin rakasta poikaani lyhdyn jäljessä läpi y:än metsän KIANTO. Sydäntalven täydellinen y:ys. **2.** *s.* Syksyiset y:ät. Lähteä taipaleelle y:ällä, y:än aikana. Pakolaiset etenevät y:ässä, y:än turvin. Ennen y:än tuloa oli tarkoitus päästä kotiin.

yö|pommikone *s. sot.* monimoottorinen, matalalla lentävä ja nopeudeltaan muita hitaampi pommikone, varsinainen pommikone. **-pommitus** *s. sot.* **-pommituskone** *s. sot.* = yöpommikone. **-pu|in** *s.*, tav. *mon.* Lämpimät y:kimet. Asukkaat pakenivat palavasta talosta y:kimissaan. **-puke|et** *s. mon.* Olla y:issaan. **-pukine** *s.*, us. *mon.* **-puku** *s.* Pyjama, miesten y. Lämmin flanellinen y. **-pukuinen** *a.* Y. lapsi. **-pukusill|a(an,** -e(en *adv.* Olla y. **-puol|i** *s.* — *Kuv.* -- tunturien y:elle [= taakse, pohjoispuolelle], mistä suora aapa aukenee ja ulottuu aina maanja merennavoille PAULAH. — Ihmissielun y. 'tajuton sielunelämä'. Realistinen kirjallisuus kuvaa elämän y:ta 'onnettomia oloja, kurjuutta'. Sellaista se on tämä maailman elämä, että älä näytä y:tasi kulkijalle äläkä Jumalalle, vaan ole siviä ja puhdas TOPPILA. **-pu|u** *s.* **1.** puunoksa tms., jolla lintu viettää yönsä; kanalan orsi. | Myöhäinen kulkija säikytti pikkulinnut y:iltaan. Vasta kuun noustessa se [talitiainen] siirtyi varsinaiselle y:ulleen pirtin ullakolle SILL. — Kanalan y:ut ovat 60 cm:n korkeudella lattiasta. Rinnatusten kuin kananpojat y:ulla. **2.** yöksi sytytettävän rakovalkean tms. puista. | -- Simppa kopistelee kirveskannalla lähitienoolla honkia, y:uta [= rakovalkeapuuta] etsien A.E.JÄRVINEN. Saan kait keitellä tulillasi; käyn puolestani y:ut [takkaan] syötyäni ERKKI ILMARI. **3.** *kuv.* Mennä, paneutua y:ulle 'mennä nukkumaan'. Hakea y:uta [= yösijaa] itselleen. Saavuimme varhain aamulla perille ja yllätimme talonväen y:ulta. -- porvarit y:illaan tiiman oli maanneet, / siltavahdit torkkui, vaiti oli katu LARINK. — Tavallinen suvituuli, -- tasaisesti puhaltava läntinen, joka aamulla herää, keskipäiväksi voimistuu ja auringonlaskussa painuu y:ulleen PÄLSI.

yöpyjä[16] *tek.*

yöpymispaik|ka *s.* Retkeilijät löysivät pitkän ja kauniin niemen y:akseen. Kansakoulut varattiin retkikuntien majoitus- ja y:oiksi. — Petopistiäisnaaraat käyttävät pesäkoloaan y:kanaan.

yöpy|ä[1*] *v.* yövyntä[15*] *teonn.* **1.** asettua yöksi (jhk). | Taivasalle y:minen. Mökkiin y:nyt matkalainen. [Ajeli] asemiehiä ja airuita alituiseen -- usein Hämeenlinnassa y:en IVALO. [Kun] kuljin otusta hakemassa, yövyin usein tähän järven rantaan KATAJA. — -- se tuskalla täytti mun tuntehein / ja unteni vieraaks y:i LEINO. **2.** olla yötä. | Y. hotellissa, teltassa. — Onhan juureni vedelle avoinna, ja kaste y:y minun oksillani VT.

yö|pöllö *s.* yöllä saalistavista pöllöistä; vars. = lehto-, kissapöllö. **-pöytä** *s.* vuoteen vieressä pidettävä pieni, matala, us. kaapillinen pöytä. **-rasta|s** *s. kans.* laulurastas. | -- väliin kukahti käki, ja y:at lirittivät kilvan takaliston kuusikossa KATAJA. Y. sanoi rannan puista sirahutellessaan: "Mene, mene ... ei ole hätää mitään ... kaikki nukkuu, kaikki nukkuu ..." AHO. **-rauha** *s.* Ei saanut y:a. Häiritä jkn y:a. Ulkoa kuuluva meteli ei antanut y:a.

yörinen[63] *a.* Kivellä: rappeutunut, ränsistynyt. | -- ennen kuin on mennyt tämä aika, niin olemme laiska-jaakkoja ilman vertaa -- ja kaiketi on meillä silloin yhtä y. talo kuin ennenkin.
yröijy *s.* Ja Esteri kääräisi y:nsä tiukemmalle ja meni isännän tilalle [vuoteeseen] JOTUNI.
yöseen *s. vaill. murt.* yön; vrt. yönen. | Tärkeä on kysymys; minulta häiritsee se usein y. unen KIVI. -- olenpa ollut noin yhden päivän ja y. kovasti levoton KIVI.
yö|siikko *s. kans.* kehrääjä(lintu). | -- y. lenteli mäntyen kärjill' KIVI. **-siip|pa** *s.* lepakko, vars. viiksisiippa. | Ponte Vecchiolla liihottelevat y:at hämärissä -- vanhain talojen väliä LEHT. **-siivikko**[2*] *s. kans.* lepakko. **-sij|a** *s.* makuupaikka, vuode; yöpymispaikka. | Valmistaa y. vieraalle. Olkia tuotiin lattialle matkamiesten y:oiksi. Aikuiset paraikaa vasta nouseskelivat y:oiltaan KIANTO. On suloista torkahtaa jollakin tuolilla ennen varsinaista y:alle menoa, kun tietää että kaikki askareet ovat poissa SILL. — Kysyä, pyytää y:aa. Talosta annettiin matkalaisille illallista ja y. Y:an saimme tien varrella olevasta mökistä. | -- kantamuksensa ovenpieleen pudotti. Kättelemään käppäsi ja y:aa anoi KIANTO. **-silm|ät** *s. mon.* yöllä näkevät silmät. | Poika istui hänen selässään, ja hyvillä y:illään hän näki selvästi *AHO. — Sanottiin hänellä kuitenkin olleen hyvät y., eli pimeänsilmät, sillä laivarikoista hänen onnistui aina takavarikoida yhtä ja toista tarpeellista E.ELENIUS. — *Eläinlääk.* hevosella sekä etu- että takajalkojen, aasilla vain etujalkojen sisäpuolella esiintyvistä soikeista sarveismuodostumista. **-sokea** *a.* vrt. seur. **-sokeus** *s.* hämäräsokeus. **-sydä|n** *s.* keskiyö, sydänyö. | Pimeimmän y:men aika. Ei ehtinyt y:nnäkään levähtämään. **-syönti** *s.* vrt. seur. **-syöt|tö** *s.* Imeväisikäisen y. 'yöateria'. Maan puolella kalkattivat y:össä kulkevan karjan kellot AHO. **-taistelu** *s. sot.* taistelu hämärässä t. pimeässä. **-taivas** *s.* Tumma, harmaa, musta, synkkä y. Talvinen, kesäinen y. **-taksa** *s.* Vuokra-autojen y:t. **-talo** *s.* Tuomari ja kirjailija läksivät pyrkimään y:onsa [= taloon, jossa yöpyisivät] KIANTO. **-teloil|la(an), -ta(an), -le(en)** *adv.* makuulla, nukkumassa, yöpuulla. | Asettua y:leen. Ruveta y:le. -- jostain hytistä ilmestyi kannelle eräs y:ta noussut -- herrasmies TATU VALKONEN. **-til|a** *s.* vrt. yösija. | -- mielelläni y:at laitan näin sukulaispojille TOPPILA. — Lientyneekö muori edes sen vertaa, että antaa talossaan y:an tuntemattomalle kulkumiehelle? KARHUM. — *yötil|oilla(an),* -oilta(an), -oille(en) 'makuulla, nukkumassa, yöteloilla'. | Hämärässä ruvettiin y:oille. Kun pimeä tuli, olivat ihmiset ja eläimet jo y:oillaan. Nousta y:oiltaan.

yöti|nen[63] *a. harv.* yöllinen. *(1.)* Sillä minä rakastan syvää ja y:stä erämaata, jonka rantaa minä en silmilläni tavoita KILPI. *(2.)* -- mietiskelen y:stä unta KIVI. Y. ylkäs / vilkuu jo venhettään HELLAAKOSKI.
yö|tuli *s.* leiriytymispaikalle yöksi sytytetty tuli, yönuotio. | Pedot pysyvät kaukana y:tulilta. Kaataa puut y:tulta varten. Saalis nyljettiin vasta y:tulilla. **-tumma** *a. ylät.* Y:lta taivaalta tippui vielä vettä, vaikkakin pilvet olivat ohenemassa ja haihtumassa HAANPÄÄ. -- y:n Tuonelan portin taa! *MANN. **-tunnelma** *s.* Maalauksen kolkko y. **-tun|ti** *s.* Hiljaisuus vallitsi talossa y:teina. — Y:neista maksetaan kaksinkertainen palkka. **-tuul|i** *s.* yöllä puhaltava tuuli. | Hiljainen y. Y:en humina. Y. tohahteli latoa ympäröivällä suoniityllä JÄRVENT. Y:en kuink' on hento henkäys *A.KIVIMAA. — *Erik.* yöllä maalta merelle t. järvelle puhaltava tuuli, maatuuli.
yötyri[5] *s. kans.* yökulkija. | Yöllä y:t ajavat, pimeällä pillomukset SL.
yöty|ä[1*] *v. kans.* yöpyä. | -- y:i sinne, sillä, vanha kun oli, eivät voimansa riittäneet koko yötä remuta ALKIO.
yötyö *s.* yöllä, vars. kello 21:n ja 6:n välisenä aikana suoritettava työ. | Y:tä koskeva lainsäädäntö. Naisten ja lasten pitäminen y:ssä on joitakin poikkeuksia lukuun ottamatta kielletty.
yöt|ön[57] *kar.a.* Keskikesän y:tömät yöt. Kesäaurinkos kanssa ma valvonut oon / ja viettänyt y:öntä yötä A.V.KOSKIMIES.
yö|uni *s.* Kahdeksan tunnin y. Pitkä, syvä, virkistävä y. Nukkua y:untaan. Häiritä jkn y:unta. Havahtua, herätä y:unesta. Murheet ja huolet vievät ihmiseltä y:unen. **-vahti** *s.* Uudisrakennuksen, tehtaan y. 'yövartija'. — Pitää y:a. **-valaistus** *s.* Lentokentän y. **-valvoja** *s.* Sairasosaston y. **-valvonta** *s.* Rasittava y. **-vartija** *s.* Telakan y. toimitti hälytyksen, ja palo saatiin sammutetuksi. **-vartio** *s.* **1.** yöksi vartioon asetettu ryhmä t. harv. yksinäinen henkilö. | Viisimiehinen y. **2.** vartiointi yön aikana. | Y:on komennetut miehet. **3.** *hist.* osista, joihin yö antiikin maailmassa jaettiin; yövartion aika. | Ja neljännellä y:lla [= klo 3—6] Jeesus tuli heidän tykönsä kävellen järven päällä UT. **-viera|s** *s.* yön yli viipyvä vieras. | Saada sukulaisia y:iksi. Hotelli pystyy majoittamaan sata y:sta. **-vilkka**[10*] *s.* Goodyera repens, eräs kämmekkäkasvi. **-voide** *s.* yöksi kasvoihin siveltävä ihovoide. **-vuode** *s.* -- Antti jäi vielä kuormaansa peittelemään -- ja ottamaan siitä peuranahkoja y:tta varten KATAJA. **-vuoro** *s.* Y:ssa, y:lla olevat työntekijät. Joutua y:on. — Y. [= yövuorossa olijat] saapui tehtaaseen.

Z

ks. myös **ts**, s

z [(t)set(a)] **1.** nykysuomessa vain harvoissa lainasanoissa esiintyvä kirjain, tav. ts-konsonanttiryhmän, toisinaan myös esim. soinnittoman ja, vars. englannin-, hollannin-, puolan-, ranskan-, tšekin- ja unkarinkielisissä nimissä ja translitteroiduissa (venäjänkielisissä) sanoissa sekä foneettisessa kirjoituksessa, soinnillisen *s*-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne, soinnillinen *s*. **3.** *mat.* tuntemattoman ja muuttuvan suureen merkki x:n ja y:n ohella.

zambo[1] [θ-] *s.* = sambo.

zapon(i)lakka [ts-] *s.* par. saponilakka.

zarathustralai|nen[63] [ts-] *a.* ja *s.* vrt. seur. **-suus**[65] *s.* Zarathustran perustama Persian dualistinen muinaisuskonto.

zebu[1] [tsē-] *s.* = seebu.

zeniitti[6*] [ts-] *s. täht.* taivaan lakipiste; vrt. taivaannapa, nadiiri. **-etäisyys** *s.* taivaankappaleen kaarimittana lausuttu etäisyys zeniitistä, zeniittiväli. **-väli** *s.* = ed.

zeoliitti[4*] [ts-] *s.* Zeoliitit 'vesipitoisia natrium- t. kalsiumaluminiumsilikaatteja'. **-mineraali** *s.*

zeppeliini[4] [ts-] *s.* iso sikarinmuotoinen moottorikäyttöinen ohjattava ilmalaiva.

zirkoni[6] [ts-] *s. min.* tetragoninen mineraali, kemialliselta kokoomukseltaan zirkoniumsilikaattia. | Z:n kauniin värisiä muunnoksia käytetään jalokivinä.

zirkonium[7] [ts-] *s. kem.* harvinainen metallinen alkuaine. **-silikaatti** *s. kem.* Z:a tavataan luonnossa zirkoni-nimisenä mineraalina.

zloty[1] [tav.: zloti] *s.* Puolan rahayksikkö.

zodiakki[4*] [ts-] *s. täht.* = eläinrata. **-valo** *s.* = eläinratavalo.

zoisiitti[4*] [ts-] *s.* eräs vihreän harmaa rombinen kivimineraali.

zoo- [tso-o-] = eläin-. **-geografia**[15] *s.* eläinmaantiede. **-klorelli**[6] *s.* Z:t 'eräissä alkueläimissä, onteloeläimissä ja madoissa eläviä vihreitä leviä'. **-logi**[4] *s.* eläintieteilijä. **-logia**[15] *s.* eläintiede, -oppi. **-logi|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* eläintieteellinen, -opillinen. | Z. museo.

zooni[4] [ts-] *s.* vyöhyke. **-aika** *s.* vyöhykeaika.

zoonoos|i[4] [tso-o-] *s.* tauti, joka tarttuu eläimestä ihmiseen ja päinvastoin. | Z:eja ovat esim. pernarutto, tuberkuloosi ja raivotauti.

zoo|paleontologia *s.* = paleozoologia, eläinpaleontologia. **-spori**[4] *s. biol.* parveiluitiö. **-tomia**[15] *s.* eläinten leikkely ja tähän perustuva eläintieteen tutkimushaara. **-tominen**[63] *a.* vrt. ed. | Z. erikoistutkimus.

zulu[1] [ts-] *s.* (*rinn.* sulu) Z:t 'tunnetuin kaffereihin kuuluva neekerikansa, zulukafferit'. **-kafferi** *s.* = ed. **-neekeri** *s.*

zygootti[6*] [ts-] *s.* par. tsygootti.

zymaasi[6] [ts-] *s.* par. tsymaasi.

Å

å [ō] **1.** kirjain, *o*-äänteen merkki skandinaavisissa nimissä. **2.** *lyh. fys.* (Å) ångström.

ångström[7] *s. fys.* (*lyh.* Å) aallonpituuden mittayksikkö: 10^{-8} cm, Ångströmin yksikkö.

Ä

ä [ä] **1.** kirjain, *ä*-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne: etuvokaali, jota äännettäessä suusola on avara ja huuliaukko lavea.
äes[67*] *s.* monenlaisia, tav. hevos- t. traktorivetoisia maataloudessa käytettyjä työvälineitä, joilla muokataan, kuohkeutetaan, hienonnetaan ja tasoitetaan maata vars. kynnön jälkeen, hävitetään rikkaruohoja sekä mullataan lannoitteita ja siemeniä, karhi; vrt. kultivaattori, hara. | Äkeen jouset, piikit, lapiot. Kuohkeuttaa ja tasoittaa pelto äkeellä kylvökuntoon. Ajaa ä:tä. — *Erik.* ed:n tapainen tien sorapäällysteen ainesten sekoittamiseen käytetty tiekone. — *Yhd.* jousi-, kuokka-, kynsi-, lapio-, lautas-, nivel-, piikki-, polvi-, risu-, rulla-, veitsiä.; lataä.; hankmoä.; huhta-, niitty-, nurmi-, peltoä.; rikkaruohoä.; haraus-, multaus-, tasaus-, uudisraivausä.; pinta-, syvä-ä.; hevos-, käsi-, traktoriä.; erikois-, yleisä.
äestellä[28] *frekv.v.* < äestää. | Ladata ja ä. kynnöspeltoa.
äestys[64] *teonn.* < äestää. | Pellon ä. Äestyksen jälkeen seuraa apulannan kylvö. — *Yhd.* pinta-, syvä-ä.; multaus-, tasausä.; kevät-, syysä.; ennakko-, jälkiä. **-syvyys** *s.* **-työ** *s.*
äestäjä[10] *tek.*
äestämätön[57] *kielt.a.* Vielä ä. kynnös.
äest|ää[2] *v.* muokata [tms.] äkeellä, karhita; vrt. hankmota, harata. | Ä. peltoa. Ä. hankmolla, risukarhilla. Ä. traktorilla. Kynnöspelto ä:etään kuohkeaksi ja tasaiseksi ennen kylvöä. Rikkaruohojen hävittäminen, lannoitteiden multaaminen ä:ämällä.
äestö[2] *koll.s. harv.* < äes. | Kolme hankmoa käsittävä ä. — *Yhd.* traktoriä.
äh *interj.* vrt. ähä(h), ähhäh. **1.** voimakkaan ponnistuksen aiheuttaman hengityspatoutuman äkillisen laukeamisen synnyttämästä äännähdyksestä, ähkäisystä. | Nostetaan vielä, kohta se nousee, äh, puh! — Susi kävi nurkkaan kykkimään ja sanoi: "Äh, äh!" KS. **2.** kivun tms. aiheuttamana pidätettynä valituksena. | Kylläpä jomottaa, äh, äh, oih! Niin mahastani ottaa, äh! AK. — *Erik.* mielihyvän sävyisesti. | Äh, jopa on kipakat löylyt! Äh, olipa se mojova ryyppy! — Äh! kuinka hyvää olisi tehnytkään, kun olisi voinut sanoa niin, mutta ei uskaltanut AK. **3.** ilmaisemassa harmia, mielipahaa, inhoa tms. tunnetta. | Äh, anna minun olla rauhassa! Äh, tuollaista typeryyttä! | Aina samaa kitkutusta ja nutuutusta... Äh, en minä jaksa sitä katsella! TALVIO. En anna sinua — äh — piialle! NUOLIV. **4.** *harv.* vars. affektipitoisesti kiellettäessä. | "-- Onko teillä ollut jotakin riidantapaista?" — "Äh!" torjui Nikolai kulmiaan rypistäen AK.
ähel|tää[5] *onom.v.* -lys[64] *teonn.* (*rinn.* ähertää[6]) huohottaen ähkiä, ähistä; tehdä jtak ponnistellen ja ähisten. | Kiskoa taakkaa huohottaen ja ä:täen. Painijat ä:sivät tasaväkisinä. -- väänsi ja heitteli vastustajaansa vihan vimmassa, ä:täen kuin sonni kannon kimpussa RAILO. -- niinpä kaikuu susilauman ääni, / parku, meteli ja ä:lys KIVI. Myrsky ärjyi ja ä:si.
ähhäh *onom.interj.* vrt. äh, ähä(h). **1.** kuvaamassa juomisen tm. aiheuttaman hengityksenpidätyksen jälkeistä (us. mielihyvää ilmaisevaa) ähkäisyä. | Ä., olipa hyvää sahtia! Ä., kylläpä oli kovaa ainetta, kun aivan oli hengen salvata. **2.** ilmaisemassa surkuttelua, harmittelua tms. | Ä.! Synti oli niin raukan sisään syöpynyt, että sairaan pikkutytönkin jätti. Ä. ihmistä! TOPPILA.
ähi|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* vars. raskaan hengityksen aiheuttamasta läähättävästä äänestä; vrt. puhista, ähkiä. | Huohotti ja ä:si kiivetessään portaita ylimpään kerrokseen. Ä. ja puhista kiukusta. Painijoiden ä:nä ja puhina. [Saunoja] hakkasi itseään vihdalla mielihyvästä ä:sten. Ä:sevä hengitys. Myrsky ärjyi ja ä:si. — Etkö... sinä -- heitä... minun... tytärtäni... rauhaan! ä:si ukko Grönberg TIITUS. -- äyskäröitiin ja ä:stiin, että oltaisiinpa niin rikkaita kuin ollaan köyhiä, niin kokoksi ensi juhannukseną hassattaisiin koko [vene]rottelo KARHUM.
ähit|ellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* (*rinn.* ähätellä) sanoa "ähä ähä", ilkkua, pititellä. | Niin kävi, kun et uskonut minua, ä:teli toinen. Joko sait kylläsi, ä:teli Hartikainen KAUPPISH. Vaan jos se [eukko] siitä [taudista] elämään kuontuu, niin se ä:telemään, jotta tulipas ukolle hätä JOTUNI.
ähke[78] *onom.s.* ähkinä. | Saunasta kuului ä. ja puhke ja vihdan läiske.
ähk|iä[17] *onom.v.* -inä[14], -intä[15*] *teonn.* vars. jatkuvassa ponnistuksessa hengityksen vaikeutuneisuuden aiheuttamista äänistä: ähkyä, ähkää, ähkätä; vrt. puhkia, öhkiä. | Ä. vääntäessään kiveä. Ä. ja puhkia hengästyneenä. Juosta ä:ien. Ä. löylyssä. Ä. kivusta. Sairaan tuskainen ä:inä. — -- rankki siellä oli jo viikon ollut ä:imässä [= käymässä] H.LOUNAJA. — Avarammin: tehdä jtak (vars. puhua) ähkien. | -- puhkee ä:imään: Kyllä on kuuma, kyllä on kovaa! KS. -- ovi työntyi auki ja siitä ä:i sisään vanha --

rouvashenkilö SILL. Kuuma juhannusjuna ä:ii asemalle ja puhkii siinä hetkisen SILL.

ähky[1] *s.* **1.** *onom.* ähkyn(t)ä, ähkin(t)ä. | -- en nauraa voi; / kun koen, niin ä:ltä ääneni soi LEINO. -- raskas aaltojen ä. / syvyyden rinnasta nous *MANN. — Tav. **2.** *(eläin)lääk.* = koliikki. — *Yhd.* kaasu-, kouristus-, munuais-, puhallus-, umpiä.

ähkyinen[63] *poss.a.* Ä. hevonen.

ähkykohtaus *s. (eläin)lääk.*

ähkytön[57] *kar.a.* Ä. umpitauti.

ähky|ä[1] *onom.v.* -nä[14], -ntä[15]* *teonn.* = ähkiä. | Ä. ja puhkua. Nousi ä:en portaita. Ä. tuskasta. -- iso ja niin lihava [lehmä], että ä:i KATAJA. Juna saapui ä:en asemalle. — "Ohhoh, hoh, -- raskaaltapa nyt pää tuntuukin", ä:i hän ylös kömpiessään PÄIVÄR.

ähkäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* < ähkää. | Käänteli ja ä:i vuoteellaan saamatta unta.

ähkäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* < ähkää. | Ä. tuskasta. Otti ryypyn, ä:i ja pyyhki tyytyväisenä suutaan. Heittäytyy ä:ten vuoteeseen. Hakkasi puita ja ä:i joka iskulla.

ähkä|tä[35] *onom. v.* -ys[64] *teonn.* tav:mmin ähkää. | -- Iso-Joonas ja Oinas-Matti ä:sivät vääntäessään raskaita tupakkamattoja makasiiniin KATAJA. Oluen riemullinen kiertokulku alkoi. Sitä säestivät äänekkäät ä:ykset, ihastuneet murinat ja kiitosmaininnat NUOLIV.

ähkä|ä[2] *onom.v.* (*rinn.* ähkätä) ähkiä. | Ä. ja puhkaa. [Katseli] mitenkä miehet oikein ä:en paiskelivat kortteja AK.

ähmisty|ä[1] *v. kans.* äityä, äkääntyä, suuttua. | "Pirkat ovat piruja!" oli kerrankin kiroillut ä:nyt jousimies HAARLA.

ähm|ä[11] *s. kans.* äkä, suuttumus; harmi, kiusa. | Ä. nousi -- paksuna palana Pärtyn kurkkuun HEPOR. — Tehdä ä:ää jklle. -- heidän ä:älläänkin seurustelivat he [rakastavaiset] julkisesti PÄIVÄR. — *ähmissään* (adv.) äkeissään, äkämyksissään, suutuksissaan. | Oli ä:issään jättänyt kotinsa ja alkanut juoda. Olli oli ä:issään nimismiehelle, kun tämä oli sakottanut häntä luvattomasta tanssinpidosta JÄRVENT.

ähri|ä[17] *deskr.v.* tehdä jtak hitaasti t. vaivalloisesti, tuhertaa, ährätä. | Tottumattomana sai ä. pitkään laskutoimituksen kimpussa. Mutta ennen kuin hidas ukko ä:i niityltä mäelle, juoksee riuska lantunnyhtäjä muorin ohitse KARHUM.

ährä|tä[35] *deskr.v.* = ed. | Ä:si kokonaisen päivän yhden kannon kimpussa. -- mahallaan maaten yritti ä. konepistoolin lipasta paikoilleen HAANPÄÄ.

ähä *interj.* ähäh, ähäs, ähää; vrt. äh(häh). Ilmaisee mm.: **1.** vahingoniloa, ilkkumista: piti, kutti. | Ä. piti! Ä., se oli sinulle parhaiksi! Ä:päs, siinä sait siipeesi! **2.** yllättynyttä, tyytyväistä t. ivallista oivallusta: ahaa. | Ä.! ajattelimme, papat aikovat pitää meitä silmällä AK. **3.** vars. kipua, mielipahaa t. hyvää: äh(häh). | Ä., onpa aika löylyt! Ä., onpa tuo kahvi nyt varpaisillaan, kun yli meinasi KOJO.

ähäh *interj.* = ed. | Ä., etpäs saanut kiinni! Ä., jopas meni suu tukkoon! Palatkoot takaisin häpeänsä tähden ne, jotka sanovat: "Ä., ä.!" VT[v]. — Ä., jopahan lensi paremmin! AHO. — Ä., olipa mojova ryyppy! Sisusvika on vaivannut koko kesän... ä. KATAJA.

ähäh|tää[2]* *mom.v.* -dys[64] *teonn.* (< ähistä) ähkäistä; ärähtää. | Luoti sattui rintaan, ja mies tuupertui ä:täen hangelle. Karhu ä:ti koiralle. Esa pui nyrkkiä, ä:ti sapekkaasti ALKIO.

ähäs *interj.* = ähä. | Etpä saanutkaan, ä. kutti! — Ä., minnehän kaikki ovat kadonneet.

ähät|ellä[28]* *v.* = ähitellä. | Hermannista tuntui, niin kuin ne [varjot] olisivat olleet pilkkaamaan ojentuvia käsiä ja ä:televiä sormia SEPPÄNEN.

ähää [ähä·] *interj.* ähä. | Ä., etpäs päässyt selville!

ähött|ää[2]* *deskr.v.* Istua ä. 'jököttää (päättäväisen näköisenä)'. Miehet vä.ttelivät kiihtyneinä minkä jaksoivat ja ä:ivät sitten punakoina välipäätöstä odottaessaan KAUPPISH.

äidilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* äidille ominainen, äidin mielenlaadun t. suhtautumisen omaava, äidin; hellä, suojeleva, huolehtivainen, vaaliva; vrt. isällinen. | Ä. opettajatar. Ä. ystävä. Ä. huolenpito, hellyys. Lapsi sai kasvatuskodissa ä:sen hoidon. Ä. rakkaus. Ä:set vaistot, tunteet. Iso sisko pyrki neuvomaan sisariaan hieman liian ä:sesti. Osoittaa jklle ä:syyttä. Hänen palkkansa määrääminen jäi kokonaan rehtorskan ä:sen omantunnon varaan SILL.

äidin|helma *s.* -- te, joita on pitänyt kantaa äidinkohdusta asti, nostaa hamasta ä:helmasta VT. — *Kuv.* -- yksityistieteen aika ajoin tapahtuva paluu filosofian ä:helmaan *HOLLO. **-isä** *s.* vrt. isoisä. **-kasvot** *s. mon.* Kotomaamme koko kuva, sen ystävälliset ä. olivat ainiaksi painuneet hänen sydämensä syvyyteen KIVI.

äidinkielen|opettaja *s.* **-opetus** *s.* **-taito** *s.* **-tunti** *s.* Ä:en lukumäärä kouluissamme.

äidin|kieli *s.* kieli, jonka ihminen (tav. äitinsä, kotinsa välityksellä) ensimmäiseksi oppii ja jota hän joko yksinomaisesti tai tav. parhaiten taitaa; sen kansan kieli, johon ao. henkilö kuuluu; vrt. kansalliskieli, opetuskieli, vieras kieli. | Ä. on luonnollisin ajattelun ja ajatusten ilmaisun väline. Ä:kieleltään suomalainen. Puhui ruotsia [yhtä hyvin] kuin ä:kieltään. Saksa oli Kustaa Aadolfin toinen ä. Oppivelvollisuuslaissa tarkoitetaan ä:kielellä sitä kieltä, suomea tai ruotsia, jota lapsi joko yksinomaan tai parhaiten taitaa. Ä:kielen opetus kouluissa. Oppilaat saavat ä:kielessä kaksi numeroa todistukseensa. — *Kuv.* Runous on ihmissuvun ä. **-kielinen** *a.* Ä. opetus, jumalanpalvelus. **-koh|tu** *s.*, vars. *ylät.* Jokainen miehenpuoli, joka avaa ä:dun, luettakoon Herralle pyhitetyksi UT. — Kukaties tämä hauta on ä., / iäks en siis jää tähän vaivaan? SARKIA. **-kä|si** *s.*, vars. *ylät.* Niin liki suuren luonnon ä:ttä sa kuljit, / että sa seurata voit, kuinka se hoivas ja loi KOSKENN. **-mai|to** *s.* äidin rinnoista erittyvä maito, rintamaito. | Ä. on pikkulapsen luonnollisin ravinto. Ä:dolla ruokittu rintalapsi. Ä:don korvaaminen lehmänmaidolla. Ä:toa jaetaan tarvitseville neuvolain välityksellä. — *Kuv.* us. ihmisen synnynnäisistä t. varhaislapsuudessa omaksumista ominaisuuksista t. vaikutteista puhuttaessa. | Herkkyyden, isänmaanrakkauden A. on imenyt ä:dossa. — Maa, joka on imettänyt meitä sivistyksen pyhällä ä:dolla.

Mies imee jo ä:dossaan -- kaipuun hyväilyyn KOSKENN. **-maitokeskus** *s.* Helsingin lastenlinnan yhteydessä toimiva ä. välittää äidinmaitoa eripuolille maata. **-murha** *s.* Syyttää jkta ä:sta. **-murhaaja** *s.* **-nimi** *s.* isännimeä vastaava, äidin nimestä muodostettu aviottoman lapsen henkilönnimi, esim. Liisantytär. **-oikeus** *s.* sosiologiassa: tapa laskea syntyperä äidin mukaan; vrt. matriarkaatti. **-onni** *s.* **-perintö** *s.* äidiltä saatu perintö. | Ä:nä saatu omaisuus. N:n musikaalisuus on ä:ä. **-puoleinen** *a.* äidin sukuinen, äidin puolelta peräisin oleva. | Ä. sukulainen, perillinen. Ä. perintöosa. **-päivä** *s.* tav:mmin äitien päivä. **-rakkau|s** *s.* äidin rakkaus lapseensa t. lapsiinsa. | Mikään hoiva ei lapselle korvaa ä:tta. Silmistä loistava ä. — Lintuemon ä. poikasiinsa. **-rin|ta** *s.* Vastasyntynyt näyttää voivan tuntea ä:nan tuoksun. Imeä maitoa ä:nasta. Ruokkia lasta ä:nalla. — *Kuv.* -- hän haluaa itse juoda luonnon ä:noilta KOSKENN. -- on kukat lähteen luona kuihtuneet, / maan ä:nat kun on ehtyneet AK. **-silm|ä** *s.* -- Katriina kyllä näki sen [lapsensa itkun] valppailla ä:illään *A.SIMOJOKI. **-sydän** *s.* Hellä ä. **-syli** *s.* Lämmin ä., lapsen turvapaikka. — *Kuv.* -- pyhä kirkko kokoaa teidät, eksyneet lampaat, uudella rakkaudella ä:insä *SILJO. **-tunne** *s.* Naisen tunteen pohjavirtana oleva ä. **-vaisto** *s.* Jokaiselle naiselle synnynnäinen ä. **-val|ta** *s.* **1.** Kielsi ä:lallaan lasta lähtemästä. **2.** matriarkaatti; vrt. äidinoikeus. **-äiti** *s.* vrt. isoäiti.

äidit|ellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* puhutella äidiksi. | "Kauanko te, äiti, olette tässä tilalla palvelutkaan?" — " -- vai sinä yhä minua ä:telet" JOTUNI.

äidit|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* < äiti. | Isätön ja ä. lapsi, aivan orpo. Jäädä ä:tömäksi. 48-vuotias leski haluaa ä:tömän kodin hoitajaksi [ilm.].

äidyt[73] *dem.s. runok.* (käyt. vain vok.-vartaloisia muotoja) < äiti. | Lämmitä lempi, äityen lempi LEINO. -- eipä tullut kotiin armas äityeni! *MANN.

äiji[4] *s. murt.* isoisä, vaari.

äij|ä[11] **I.** *s.* vrt. ukko, vaari. **1.** *ark.* ja *kans.* vanha(hko) (kansan)mies; *kans.* myös: talon (vanha) isäntä; isoisä, vaari. | Harmaapartainen, tutiseva ä. 80-vuotias ä. Ä:än jurrikka, kahmu, kähnys, känttyrä, käppyrä, köriläs, rahjus. Pimeille välilaitureille jäi ihmisiä; joku paikkakuntalainen ämmä tai ä. SILL. -- itse Jumala harmaana ä:änä istuu vallan keskellämme KIVI. — Isäntänä Kypärävaaran Kemppais-talossa on 76-vuotias hupaisa vanhus, Matti Kemppainen, talon "ä." PAULAH. Ä., joksi häntä [isäntää] aina tavallisessa puheessa sanottiin, oli kuudenkymmenen korvissa oleva mies KARHUM. Yrjölän ä. puhua lässytti isäntämiehen puheitaan SILL. — *Yhd.* (us. myös kohtaan I.2.b liittyen) kala-, kerjäläis-, maalais-, syytinkiä.; maan-, mökinä. **2.** avarammin. **a.** *kans.* (vanhahkosta) aviomiehestä. | Asumuksissa oli kussakin ä. ja ämmä, molemmat vähän rypistyneitä ja joukko eri-ikäisiä mukuloita SILL. Toinen akka oli neulonut ä:älleen peitteen KS. **b.** *ark.*, tav. *halv.* ja *kans.* yl. mies. | Mikäs ä:än kuva tuokin on! Mokoma ä:än käppänä. Kadulla toikkaroi humalaisia ä:iä. Siellä oli sinä talvena suuri ruununmetsän kaato ja ä:iä oli kuin sääskiä KARHUM. — Palkka oli tuhat markkaa ä:ää kohti. — Saamari, kyllä ne [tupakat] ovat ä:ää [= "poikaa"]! ALKIO. — *Yhd.* ks. I.1. **c.** *ark.* tuttavallisesti: päällikkö, johtaja tms. | Jos näet ä:än [= kapteenin] siellä, niin sano, että täällä olisi muuan pikku jehu, joka haluaisi laivapojaksi AK. **d.** *myt.* (vanhahkoksi mieheksi kuvitellusta) haltijasta, pakanallisesta jumalasta tms. | Muinaisen hämäläisen heimon keskuudessa on yleisesti palvottu aviopuolisoiksi käsitettyjä "Ä:ää" ja "Ämmää" V. VOIONMAA. Hooperin ä. 'kansansaduissa ja -uskomuksissa esiintyvä ontuva vuorenpeikko'. -- pienikin viivytys taitaa -- tehdä sinusta ontuvan Huuperin ä:än KIVI. — *Yhd.* vuorenä. **e.** us. *kiert.* (vanhasta) uroseläimestä, vars. karhusta. | Metsän ä. 'karhu'. Oli ä. parka, mesikämmen, nukkunut talven konnullaan kaikessa rauhassa KS. [Kantoi] oikein ikivanhaa kukkoa, senkaltasta ä:ää KIVI.

II. *kans.* **1.** *a.* -yys[65] *omin.* iso, runsas. | Otti oikein ä:än annoksen ruokaa. -- isot lainehet isänä, / ä:ät aallot äitinäni AK. Ei puheen paljoudesta eikä äänen ä:yydestä SL. **2.** *adv.* (myös: äijää, äijän) paljon, runsaasti. | Ylen ä. on minulla rikkautta. Ei siinä työssä ä. aikaa mene. -- ä. on tänne tullehia, / ei paljo palannehia KAL. Ei noita ylen ä:ää ole. Ä:ää vajaa, kun mieltä vajaa SL. Ä:än runsas saalis. Ei niin ä:änkään aikaa sitten. Sitä köyhä kiittää, joka ä:än antaa SL.

äijäkarru[1] *s. harv.* äijän karilas. | Seis, kunnioitettava ä.! KIVI.

äijälti *adv. kans.* paljon, runsaasti, kosolti, äijä(n). | -- oliko hänellä kuinka ä. voimaa KS. -- jos kohta ei elinvuosia ä. enää piisaakaan AK.

äijämies *s. kans.* naimisissa oleva mies, ukkomies. | Kansanomaisiin häätapoihin kuulunut sulhasen riistäminen poikamiehiltä ä:ten joukkoon. Joutilaana pyhäpäivänä pääsee perheensä kahlitsema ä:kin -- hiukan henkäisemään sällielämän viehätystä SILL.

äijän *adv. kans.* ks. äijä II.2.

äijän|kuva *s. ark.* — Us. *halv.* vrt. miehenkuva. | Mokomakin nahjus, ä.! Junan pysähtyessä kömpi meitä muutama ä. asemasillalle TIITUS. **-känttyrä, -köriläs** [jne.] *s. ark.* tav. ⌒.

äijä|paha *s.* myös ⌒. | Kovinpa jo hikoilee ja punoittaa, ä., pienen työrupeaman jälkeen KARHUM. **-parka** *s.* myös ⌒. | Voi ä:a, kun vielä vanhoilla päivillä noin hullusti kävi. — Poikki ammuin äijä-paran [= suden] töppösen KIVI.

äijävaari *s. kans.* isoisä, vaari.

äijö[1] *dem.s. kansanr.* < äijä I. | Kullervo, Kalervon poika, / sinisukka ä:n poika KAL. — -- Iku-Turso, Ä:n poika, / nosta pääsi merestä KAL.

äike|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* katkera, pistävä, tuima. | Maultaan ä:än polttava. Ä. haju. Ä:än keltainen talo. Katsoa, tokaista ä:ästi.

äikkis *interj. kans.* ähä, kutti, piti. | -- tekee mieli ilkkua myrskylle niin kuin lapset, että "ä., ä., etpäs saa, etpäs jo!" AK.

äikä|juuri *s.* = piparjuuri. **-tatti** *s.* Suillus piperatus, yksitellen kasvava pieni ja ruskea, myrkyllinen, polttavan makuinen tatti.

äimistel|lä[28] *v.* **1.** tyhmänä ihmetellä, ällistellä, töllistellä. | Lentokonetta ä:evät saloseudun ihmiset. Aikansa ä:tyään hän tajusi paikan Tetrisaaren rannaksi L.LESKINEN. **2.** äkäillä, tuskitella. | [Juotuaan suolavettä] rupesi syljeskelemään - - ja ä:i hirmuisesti AK.

äimistyttä|ä[2*] *kaus.v.* < seur. | Jo alkoivat tuvassaolijat käsittää, mitä ovella seisoi. Aluksi oli näyttänyt aivan ä:vältä SEPPÄNEN.

äimisty|ä[1] *v.* -s[64] *teonn.* **1.** ällistyä, hölmistyä, hämmästyä. | Ä:i aivan sanattomaksi odottamattomasta tapaamisesta. Kuuntelijan suuri ä:s ja suun auki loksahdus NUOLIV. **2.** suuttua, äityä, äkämystyä. | - - äijä ä:i ja pieksi niin, etten moneen viikkoon tuntenut ruumistani omakseni AK.

äimist|ää[2] *v.* muikistaa, irvistää. | Hän kohotti pikarinsa, ryyppäsi ja ä:i JÄRVENT. - - pihakoira pärskii, ä:ää SILJO.

äimä[11] **1.** *s.* iso (särmikäs- ja litteäkärkinen) esim. kintaiden t. nahan ompeluun käytetty neula, äimäneula. | Ommella ä:llä. Ei karhua ä:llä pistelemistä ole SL. — *Yhd.* kinnasä. **2.** *a.* ja *s. ark.* hölmistynyt, äimistynyt, "änkkä"; hölmö, pölhö. | Uutinen oli niin yllättävä, että menin aivan ä:ksi, olin aivan ä:nä. Hra Kenonen meni ensin vähän ä:ksi eikä saanut alkuällistyksessään järkeään oikein juoksemaan TIITUS. - - se Ranta-Jussi! Se oli kyllä ä. mieheksi, mutta kaikkein kavalin KATAJA.

äimä|mäinen[63] *kalt.a.* < äimä 1. — Tav. *kasv.* hyvin kapea ja vähitellen teräväksi kärjeksi suippeneva. | Ä. lehti, neulanen. **-neula** *s.* = äimä 1. **-putki** *s.* Scandix pecten-Veneris, melko harvinainen putkikasvi, jonka lehdykät ovat kapealiuskaiset. **-ruoho** *s.* Subularia aquatica, ristikukkaisten heimoon kuuluva rannoilla t. vedessä kasvava matala vanakasvi, jonka lehdet ovat äimämäiset. **-sara** *s.* Carex dioeca, hienovarsinen ja -lehtinen sara, jonka hede- ja emikukat ovat tav. eri varsissa.

äiskiä[17], **äiskyä**[1] *onom.v.* = äyskiä.

äiskäht|ää[2*] *deskr.v.* törmätä jtak vasten läjähtäen, rysähtäen. | Tiira lenteli ja yhtäkkiä ä:i veteen. - - esti veneen pahki ä:ämästä PAKK.

äissä|(än *adv. harv.* äkeissään. | Olla ä. jklle jstak. En minä ole ä:ni ollutkaan PÄIVÄR. Näin Konow ä. Braskia sätti nyt *CAJ.

äite[9*], **äitee**[28] *s. murt.* äiti.

äiteliäs[66] *a. harv.* äitelä.

äit|ellä[28*] [ä'i-] *v. harv.* äkeillä, äksyillä. | Jallu Taikinamaa ä:teli akalleen: - - HAANPÄÄ.

äitel|ä[12] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* **1.** vastenmielisen, ällöttävän makea, liian makea, imelä; maultaan t. hajultaan tympäisevä, tympeä, ällöttävä. | Ä. maku. Ä:ää kuin siirappi. Liian makeita, ä:iä juomia. Koska [kaniinin] liha on ä:ää ja imelähköä maultaan, sen valmistukseen on käytettävä runsaasti mausteita AK. Ä:än imelä haju. [Kamarin] täytti jokin ä. lemu, semmoinen joka lähtee vanhasta maalaamattomasta puusta SILL. - - siellä täällä [katkaisi tien] kostea painanne, jossa näkyi lehmien sorkanjälkiä ja jonka lätäköstä lähti ä. haju SILL. — Myös: vastenmielisen väkevä t. karvas; *fysiol.* makuaistimuksesta: miedosti katkera. | Ä:än katkera maku. Ääh, kylläpä se [viina] oli ä:ätä KAUPPISH. — *S:sesti.* Käykö ä:ää syöminen ilman suolaa VT. **2.** *kuv.* imelä, siirappimainen, makeileva, hempeä, mauton. | Ä:än värinen talo. Kiiltokuvamaisen ä. maalaus. Ä. hymy. Ä:än makeileva ääni. Ä. tunne. Ä. iskelmä, rakkausromaani. Hymyillä, puhua ä:ästi. - - taivaan kuvaukset ovat hänestä aina tuntuneet ä:iltä SILL. [Imartelu] on pahempaa kuin haukkuminen, sillä se on ä:ää, ja minä pidän enemmän karvaasta E.JAAKKOLA.

äitelähkö[1] *mod.a.* Tomaatin maku tuntuu aluksi ä:ltä.

äitelöitt|ää[2*] *v., 3.pers.* tuntua t. vaikuttaa äitelältä, ällöttää. | Kakun ä:ävä imelyys. — Koetin taas lukea, mutta minua ä:i kaikki, mitä luin AHO.

äiteys[65] *s.* = äitiys.

äiti[4*] *s.* **1.** varsin. merk. **a.** naisesta suhteessa lapseensa t. lapsiinsa; vrt. emo, emä, maammo;)(isä. | Kolmen lapsen, virkamiesperheen, mökin ä. Pentin ä. Meidän ä. Neitsyt Maria, Jumalan ä. Perhe, jonka ä. käy ansiotyössä. Avioton, naimaton ä. Äidin poika, tyttö. Pitää huolta äidiksi tulevan [= raskaana olevan] yleistilasta. Sisarpuolet, jotka ovat eri ä:ä. Meni leskeksi jäätyään uusiin naimisiin, joten lapset saivat uuden äidin. Äidin puolelta aatelista sukua. Lapsi on (tullut) ä:insä 'on äitinsä näköinen, kaltainen, tapainen'. Tule, ä. ottaa Maijan syliinsä! Etkö annakaan meille toista kuppia, ä.? kysyi kirkkoherra [vaimoltaan] TALVIO. Oma ä. Rakas ä. Ä:ni, kantajani! Kiitos, ä. kulta! Hyvä, hellä ä. Äidin hellyyttä vaille jäänyt orpo. Äidin lämmin syli. Äidin valvova silmä. Äidin hellä kiintymys lapsiinsa. Olla äidin apuna. Lapsi itkee ä:ään. Mutta älköön ken tahansa marto kanslisti ylvästelkö kauniin ja hyvän äidin edessä SILL. Ahkeralla äidillä on usein laiska tytär SP. Vanhempi sisar oli kuin ä. nuoremmille. Turvautua jkhun kuin ä:insä. Palveluspaikan emäntä oli tytölle kuin toinen ä. On niin vanha, että voisi olla vaikka sulhasensa ä. Hän hyväili viuluaan kuin ä. lastaan KAUPPISH. Ä:en päivä, äidin päivä 'kansallinen äitien juhlapäivä, jota Suomessa vietetään toukokuun toisena sunnuntaina'. — *isä (ja) äiti* ks. isä 1.a. — *Yhd.* lapsi-, leskiä.; kaupunkilais-, työläisä.; jumalan-, perheenä.; kasvatusä.; ansio-, kotiä.; esi-, iso-, kanta-, kuningataräл. **b.** *harv.* eläimistä: emä, emo. | Puhtaalla rotueläimellä on isänsä ja ä:nsä näkö, luonne ja muut ominaisuudet. — *Yhd.* orava-, peippo-, varpusä.

2. us. *kuv.* kohtaan 1.a liittyen. **a.** sanontoja. | Imeä jtak jo äidin maidossa, ks. ◡. Se uskonkappale oli imetty köyhän sieluun jo ä:en nisistä KIANTO. - - Kristus oli äidin kohdusta alkaen harjoittanut - - kaikkitietävyyttä A.J.PIETILÄ. Olit vielä ä:si kohdussa, kun minä pääsin jo ylioppilaaksi. On kasvanut ainoana lapsena äidin helmoissa. Jkn, jklle tulee ä:ä ikävä, ä. mieleen (leik.) 'jku joutuu (kokemattomana) niin pahaan tilanteeseen, että haluaisi päästä siitä'. - - mutta tuommoisille miehille tulee vielä markkinoilla ä:ä ikävä! KARHUM. **b.** henkilöstä, joka perheen äidin tavoin pitää huolta alaisistaan; vars. hal-

lintotehtäviä hoitavista naisista. | Kuningatar, maan ä. Maan isät ja äidit [leik. tav. kansanedustajista]. Vääpeli, komppanian ä.

3. a. kantaäidistä. | Eeva, ihmiskunnan ä. Ja mies [= Aatami] antoi vaimolleen nimen Eeva, sillä hänestä tuli kaiken elävän ä. VT. b. *harv.* Pyrkimys, että suomalaisetkin voisivat ä:nsä kielellä [tav:mmin äidinkielellään] hankkia koulusivistystä.

4. vars. *yläť.* personoituna. a. luonnosta, taivaankappaleista yms. vars. elämän ylläpitäjänä t. lähteenä. | Aurinko, kaikkeuden ä. Ä. aurinko. Maa, ä. ä:en, ken antoi meille elämämme VILJANEN. Oi Erämaa, oi ä. Erämaa, / sun sylissäs sun esikoises varttui P.MUSTAPÄÄ. Musta multa, meidän ikuinen ä:mme ja elättäjämme PÄLSI. — *Yhd.* luontoä. b. isänmaasta. | Suomeni, kansani, synnyinmaa! / Ä:ni kurja ja kallis! A.JÄNNES. — *Yhd.* Suomi-ä. c. Riistetty oli Suomi ä:nsä helmasta [= Ruotsin yhteydestä], suljettuna vihamiehen [= Venäjän] syliin AK.

5. *kuv.* a. naisesta: alkuunpanija, perustaja, henkinen johtaja. | Helsingin diakonissalaitoksen ä. Aurora Karamzin. Valkonauhaliikkeen ä. Frances Willard. b. muista kuin ihmisistä: jk josta jk toinen on syntyisin, alkuisin, peräisin tms. | Jerusalemin seurakunta oli kaikkien muiden ä. Käsitys että kreikka on latinan ä. Pergamenttikirja on nykyisen kirjan ä. Maatalous on muiden elinkeinojen ä. — Us. sananparsiksi kiteytyneissä sanonnoissa. | Niitty on pellon ä. Epäilys on tiedon ä. Kertaus on opintojen ä. Laiskuus on kaikkien paheiden ä. Ahkeruus on onnen ä. Nykyisyys on tulevaisuuden ä. Lepo on työn ä.

äitienpäivä *s.* tav:mmin ⌒; ks. äiti 1.a. **-juhla** *s.* Toukokuun toisena sunnuntaina Kansallisteatterissa vietetty valtakunnallinen ä. **-kortti** *s.* äitien päiväksi äidille annettava t. lähetettävä onnentoivotuskortti.

äiti|jumala(tar) *s.* äitiyden ja hedelmällisyyden jumalatar. | Fryygialaisten suuri ä. Kybele. Ä. Astarte. **-kirk|ko** *s.* vrt. emäkirkko. | Katolilaisten toive, että protestantit palaisivat ä:on helmaan. **-koti** *s.* Synnyttäviä aviottomia äitejä varten perustettu ä. **-kulta** *s.* us. ⌒. **-kummi** *s.* vrt. isäkummi. **-mamma, -muori** *s. leik.* ja tuttavallisesti: äiti. | Ä:ni neulomat sukat. Kyllä ä. ilostuisi, jos kävisit häntä katsomassa. **-parka** *s.* myös ⌒. **-puol|i** *s.* isän uusi vaimo, emintimä. | Ankara ä. Lapsipuolella ei ole isä- tai ä:ensa jälkeen perintöoikeutta. — Joka saa isäpuolen, se saa ä:en SL. **-raukka, -rukka** *s.* myös ⌒. **-vainaja** *s.* Ä:n hauta, muisto. Ä:ni perintöä oleva ryijy. **-vanha** *s.* = seur. | Ä. istuu kamarinsa ikkunassa, silmälasit nenällä, ja tutkii sanaa AHO. **-vanhus** *s.* vanha, iäkäs äiti, äitivanha. | Vuosien kumartama ä.

äitiy|s[65] *s.* (*rinn.* äiteys) äitinä olo, äidiksi tulo, äidin suhde lapseensa, materniteetti. | Lastenvalvojan on pidettävä salassa toimessaan saamansa tiedot isyydestä, ä:destä ja raskaudentilasta. Vastoin naisen tahtoa liian usein uusiutuva ä. Ä:den onni. Marian pyhä ä. Ä. on naisen luonnollisin ja kallisarvoisin tehtävä.

äitiys|avustus *s.* odottavalle äidille hakemuksesta valtion varoista määräehdoin annettava raha- t. luontoisavustus. **-avustuslaki** *s.* **-avustuspakkaus** *s.* äitiysavustuksena annettava pikkulapsen vaatteita ja hoitovälineitä sisältävä pakkaus. **-huolto** *s.* Kunnan kätilön tehtäviin kuuluu ä., so. raskauden, synnytyksen ja lapsivuoteen aikainen hoito ja huolto sekä kodeissa annettava synnytysapu, ja vastasyntyneiden hoito. **-huoltotyö** *s.* **-kuolleisuus** *s.* Tehokkaan äitiyshuollon ansiosta pienentynyt ä. **-kurss|i** *s.*, tav. *mon.* Neuvolan ä:eilla valmennetaan äitejä synnytykseen äitiysvoimistelun ja luentojen avulla. **-liivi** *s.*, us. *mon.* naisten raskauden aikana käyttämä tukiliivi, jonka kokoa voidaan säädellä. **-loma** *s.* synnytysloma. **-neuvola** *s.* Äitiys- ja lastenneuvola 'kunnallinen, valtion avustama (odottavien) äitien ja lasten terveydenhuoltokeskus, jollainen lain mukaan tulee olla joka kunnassa'; vrt. terveystalo. **-neuvonta** *s.* **-sisar** *s. harv.* (ei terminä) kätilöstä. **-suojelu** *s.* odottavan ja vasta synnyttäneen äidin suojelu. **-vakuutus** *s.* vakuutus(muoto), jonka tarkoituksena on hankkia äideille sekä ennen että jälkeen synnytyksen korvausta vähentyvästä ansaitsemismahdollisuudesta sekä avustusta lääkärin- ym. hoidon kustantamiseen ja lapsen elättämiseen. | Suomessa ä. ei ole käytännössä, mutta sitä vastaa osittain äitiysavustus. **-voimistelu** *s.* Ä:lla opetetaan äidit harjoittamaan raskauden ja synnytyksen aikana suuren rasituksen alaisiksi joutuvia lihaksia ja perehdytetään heidät synnytyksen tekniikkaan.

äity|ä[1*] *v.* yltyä, kiihtyä. 1. intoutua, innostua, riehaantua, villiytyä. | Poikajoukko ä:i meluamaan. Vihollinen ä:i ampumaan. Ä:i rakastuneena runoilemaan. Äidyttiin lopulta ihan tanssimaan. Kielloista nuoret usein vain ä:vät. Poikamme ä:ivät suorastaan ihmesaavutuksiin. Älähän nyt liikaa äidy, hajotat vielä humalapäissäsi tupasi SEPPÄNEN. Kontio ä:i karjaa kaatamaan. Hätistelty rakki ä:i oikein äänekkääksi. 2. suuttua, tuohtua, tulistua, äkäytyä, ärtyä. | Härnätty ä:i lopulta ja löi nyrkkiä pöytään. Laki sillä on puolellaan, ja jos ä:y, niin ei maksa rakennuksistakaan AHO. 3. tulehduksesta tms.: ärtyä, paheta. | Kylmettymisestä ä:nyt ajos. -- ja voiton nähnyt, tappion, / jonk' ä:y haavat vielä *CAJ. 4. toiminnasta, tapahtumisesta, tilasta: voimistua, koveta, ärtyä. | Kolotus vain ä:i. Reumatismi ä:i oikein tuskalliseksi. Tuli ä:y loimotukseksi. Tuuli ä:i myrskyksi. Helle ä:i sietämättömäksi. Korpraali Flink, ain' ä:y ammuntas! *MANN.

äjäht|ää[2*] *v. ark.* ja *kans.* äkkiä, odottamatta, voimakkaasti törmätä t. iskeytyä. | Autot ä:ivät yhteen. -- polvi ä:i terävään särmään, niin että maailma musteni L.LESKINEN. — Täällä [Berliinissä] ä:ää niiden [suomalaisten] kanssa yhteen joka kadunkulmassa LEINO. — *Kuv.* Ryyppy mennä ä:i päähän kuin häkä. Jk ajatus ä:ää mieleen. Silloin ä:ikin muistiin: sehän kävi kylällä ja on nyt vasta palannut HEPOR.

äjäy|s[64] *teonn. ark.* < ed. 1. äkillinen ja voimakas isku, törmäys. | Olipa se aika ä., kun viskauduin päin puuta. 2. Antaa, tehdä ä. 'antaa jllek jk (erikois-, lisä)vaikutus t. -vivahdus, antaa

kajaus, säväys'. Minkähän ä:ksen antaisi, jos lisäisi cocktailiin vielä vähän giniä? Joululle antavat oman ä:ksensä jouluruoat. Ja minkähän ä:ksen tuo [sahdin juottaminen sioille] tekisi? TIITUS.
äjäytellä[28*] *frekv.v.* < seur.
äjäytt|ää[2*] *kaus.v.* (< äjähtää) voimakkaasti iskeä t. lyödä. | Ä. rähinöitsijää nyrkillä leukaan. — *Kuv.* Mistäs sen kuka toisen matkan tietää, ä:i nainen vastaan HEPOR.
äjöttä|ä[2*] *deskr.v.* (itsepintaisesta) paikallaan, liikkumatta olemisesta: jököttää, äköttää. | Seisoa ä. Mikähän hako se tuolla järven pohjassa ä:ä? — Katsoa ä. pitkään.
äkeil|lä[29] *v.* -y[2] *teonn.* olla äkeissään, osoittaa äkeyttään, esiintyä äkeänä, äkäillä, äksyillä, äkötellä. | Tuskitteli ja ä:i pienimmästäkin vastoinkäymisestä. Tervaa sinä maan napaa äläkä minun! ä:i appiukko J.SAULI.
äke|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** äkäinen, äksy, ärtyinen, ärtyisä, kärtyisä, kiukkuinen. | Ä. mies, opettaja. Torua jkta ä:änä. Olla ä:ällä tuulella. Luonnoltaan ä. Ä:än näköinen. Ä. ilme. Puhua ä:ällä äänellä. Ärähtää ä:ästi. Ä:ys lauhtui. — Ä. karhu, koira. — *äkeissä(än* (adv.) äkeänä, äkämyksissään, kiukuissaan, suutuksissaan, vihoissaan, äkäpäissään, äreissään. | Olla ä:issään jklle jstak. Oletko vielä ä:issäsi minulle? Oli ä:issään, kun häirittiin kesken työn. Murjottaa ä:issään. **2. a.** osaksi *kuv.* ed:een liittyen: kova, ankara, kipakka, tuima. | Ä. pakkanen, tuuli. Ä. koski. -- ä. aalto hyökkää kohti keulaa PAKK. Otti oikein ä:ät löylyt. Mitä vaikeampi tapaus oli kyseessä, sitä ä:ämmät lääkkeet tarvittiin AK. Ah mik' on tää elämä? / Tuska, vaiva ä. VK[V]. -- niistä raunioista nousi ä:ästi [= nopeasti] tämä palatsi AK. **b.** *kans.* komea, uhkea. | Ä. talo. [Joki] loivasti mutkitellen halkaisi ä:än [= runsaan, rehevän] heinikon MERIL.
äkiinty|ä[1*] *v.* = äkäytyä. | Ä. vihaiseksi. Ruuna ä:i paikalleen kesken mäen.
äkikse|ltä(än), -|stä(än) *adv.* äkkiä (odottamatta, etukäteen varautumattomana, valmistautumattomana, tottumattomana tms.) nähtynä, kuultuna, tehtynä, katsoen, ajatellen tms., (äkki)oudokseltaan, äkkipäätä. | En ollut ä. tuntea, niin olet vuosien varrella muuttunut. Ä. oudolta kuulostava väite. Puhujan käsitys tuntuu ainakin näin ä:ltään aivan oikealta. En osaa näin ä:stään sanoa asiasta mitään. -- muisti heikkenee niin, ettei ä:ltä tapaa edes tuttujen nimiä RAILO. — Hiihto kävi ä:ltään [= tottumattomuuden, pitkäaikaisen hiihtämättömyyden vuoksi] jalkoihin. | -- ei ole hyväksi ä:ltä kävellä katua pitkälti, varsinkaan uusilla saappailla. Tulee pian rakko jalkaan HAANPÄÄ.
äkilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* äkkiä, nopeasti (ja tav. samalla odottamatta, yllättäen, ilman ennakko-oireita tms.) tapahtuva, ilmaantuva tms., pikainen (ja odottamaton, yllättävä); momentaaninen, yhtäkkinen, äkki-. | Isku on ä., so. vain lyhyen ajan vaikuttava voima. Ä. töksähdys, heilahdus. Lumen sulamisen aiheuttama ä. vedennousu. Ä. myrsky, rajuilma. Ä:set lämpötilan vaihtelut. Ä. lähtö. Odottamaton ja ä. kuolema. Elämässä tapahtunut ä. muutos. Ä. taudinpuuska, mielenhäiriö. Tehdä jtak ä:sestä mielijohteesta. Katosi yhtä ä:sesti kuin oli ilmestynytkin. Saksan taloudellisen nousun yllättävä ä:syys ja voimakkuus. — Ä:sesti syvenevä ranta. — *Lääk.* akuutti(nen). | Ä:set ja pitkälliset taudit. Ä. tulehdus, myrkytys.
äkilt|ä(än) *adv. kans.* äkkiä, äkisti. | -- suuri kirkkaus valaisi ä:ä taivaasta minua ympäri UT[V]. Villen kuolema on niin suuri huojennus, ettei sitä ä:ään tahdo jaksaa käsittää SILL.
äkimmin *komp.adv.* (vastaava posit. äkin, äkisti) nopeammin, pikemmin. | Kadonnut löytyi ä. kuin oli osattu arvata.
äkimmiten *sup.adv.* mitä äkimmin, mahdollisimman äkkiä, pikimmiten.
äkimys[64] *a.* ja *s. kans.* äkäinen, äkäpussi, äksy(ilijä). | Ä. hevonen PÄIVÄR. -- hyvä herra ä., menehän vain AK.
äkin *adv.*, vars. *kans.* ja *runok.* äkkiä, äkisti. | En luullut ajan näin ä. kuluvan. Lähti niin ä., ettei ehtinyt hyvästiä heittää. Ä. hiljeni äänet *MANN. Sorea sotainen tauti: / ä. poika pois tulevi, / potematta pois menevi KAL.
äkisti *adv.* äkkiä. *(1.)* A. lämpiävä sauna. Kaasuliesi kuumentaa ä. Ä., muutaman vuoden kuluessa tapahtunut kehitys. Opettaja astui luokkaan ja melu vaimeni ä. Kuolla ä. Seisahtui ä. Pimeä tulee etelässä ä. — Ei pidä liian ä. [= herkästi, harkitsematta] yleistää jotakin yksityistapausta. Ä. leimahtanut harrastus on harvoin pysyvä. *(2.)* Ä. ja odottamatta tullut arpajaisvoitto. -- ettei hän ä. [uusi käännös: äkkiarvaamatta] tullessansa löytäisi teitä makaamasta UT[V]. *(3.)* Rinne nousi paikoin loivasti, paikoin ä. Ä. laajeneva suppilo.
1. **äkis|tä**[41] *v. kans.* **1.** äkeillä, äksyillä. | -- varjele vakainen luoja, / akasta ä:evästä, / vaimosta pahatavasta! KANT. -- elköön vastaankaan ä:kö, jos joukko itse viralta [kelvottoman papin] panee KIANTO. **2.** *onom.* ähkiä, ähistä. | Vatsanvaivoissa ä:evä potilas.
2. **äkistä** *adv. vanh.* ja *murt.* äkisti. | -- sikalauma syöksi ä. itsensä jyrkältä mereen ja upposi UT[V].
äkistää[2] *v. harv.* päkistää. | Monet lapset eivät osaa kylliksi ä. ulostaessaan.
äkki- 1. s:iin liittyvänä: äkillinen. **a.** hyvin nopea (ja yllättävä); esim. ä:hyökkäys, --innostus, -kuolema, -lähtö. **b.** hyvin jyrkkä; esim. ä:-jyrkänne, -mutka, -rinne. **2.** vahvistavasti a:iin tai adv:iin liittyvänä: aivan, täysin; esim. ä:arvaamaton, -arvaamatta, -jyrkkä, -outo. **-arvaamat|on** *a.* -tomuus *omin.* Ä. tapaus. **-arvaamatta** *adv.* Pysähtyi ä. Mitä tekisit, jos saisit ä. miljoonan? **-heikontuminen** *s. lääk.* kollapsi. **-herätys** *s.* **-hyppäys** *s.* **-hyökkäys** *s.*
äkkiin *adv. kans.* äkkiä, äkin. | Mutta ä:pä nyt lakkasi telme, ja kaikki oli hiljaa KIVI. -- kaikki mitä mailma tarjoo, / ä. katoaa kuin varjo VK[V].
äkki|-innostus *s.* **-jyrk|kä** *a.* -ästi *adv.* -kyys *omin.* **1. a.** vrt. jyrkkä I.1. | Ä. törmä, ranta. Ä. putous, nousu. Ä:ästi kohoava vuorenseinämä. — *S:sesti.* Ä:än kuvetta kiertävä alppitie. **b.** vrt. jyrkkä I.2. | Ä. mutka, polveke, käänne. **2. a.** vrt. jyrkkä II.1. | Ä. raja, väriero. — Ä. muutos.

Ä. hintojen nousu. Ä. suhdannekehitys. **b.** vrt. jyrkkä II.2. | Ä. kommunisti, oikeistolainen. Ä. asenne. — *S:sesti.* Ä:kien suosima valtionjohtoinen talous. **-jyrkänne** *s.* **-jäähdytys** *s.* **-kuolema** *s.* **-kypsä** *a.* hyvin nopeasti kypsynyt. | Mozart oli ä. ihmelapsi. **-kään|ne** *s.* Pääsky tekee lentäessään usein ä:teitä. Oloissa tapahtunut ä. **-käännö|s** *s.* Pujotteluhiihdossa tehtävät ä:kset. **-liike** *s.* **-loppu** *s.* Leikille tuli ä., kun yksi pojista loukkaantui. **-läh|tö** *s.* Varkaille tuli ä. Knut Posse antoi venäläisille ä:dön Viipurista. — Hallitus sai ä:dön. — Reumatismille ä. uusilla tehokkailla tableteilla! **-mutka** *s.* **-muutos** *s.*

äkkinen[63] *a. murt.* äkillinen. | -- tunkeusi ulos hänen povestansa ä., mutta hiljainen puhkaus KIVI.

äkki|nopea *a.* -nopeasti *adv.* -nopeus *omin.* hyvin nopea. | [Painijan] ä. syliote vei vastustajan harteilleen. **-nousu** *s.* **-nykäisy, -nykäys** *s.*

äkkinäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* **1.** tav:mmin äkillinen, äkki-. | Ä. pysähdys, lähtö. Ä. tuulenpuuska, sadekuuro. Ä. kuolema. Ä. mielenmuutos. Ä. mutka. Ä:sesti viettävä vuoren rinne. **2.** vars. *kans.* **a.** henkilöstä: harjaantumaton, kokematon, tottumaton, perehtymätön, outo. | Työssään, työhön ä. Ä. vasta-alkaja, matkustaja, soittaja. Opastaa ä:stä toveriaan. Olen ihan ä. tässä kaupungissa. — Us. *s:sesti.* Ei ä. osaa ajaa autoa. Niin sitä ä. luulisi. Hetken perästä olivat ä:setkin jo tottuneita. Mahtaakohan siinä [junassa] ä. osata oikein ollakaan AHO. Hitaista on ä:sen työ SL. — *Harv.* esineistä. | Käänteissä raitiovaunu on jäykkä ja ä. 'kömpelö'. **b.** *harv.* työstä: tottumattomuuden, harjaantumattomuuden vuoksi hapuileva, kömpelö tms. | Ä:stä on aloittelijan työ.

äkki|ote *s.* **-oudokse|lta(an), -sta(an)** *adv.* äkikseltään, äkiksestään. **-ou|to** *a.* aivan outo, uppoouto. **1.** aivan tuntematon t. kummallinen. | Ä. tapaus, näky. -- näillä mailla vierahilla, / ä:oilla ovilla KAL **2.** aivan tietämätön, kokematon t. harjaantumaton, äkkinäinen. | Ä:don aloittelijan työ ei suju. **-pikaa** *adv.* aivan pian, äkkiä. | Lähti ä. takaisin. Asia taisi tulla liian ä. päätetyksi. **-pikaan** *adv. harv.* = ed. | -- kas kun oli junkkarilla ä. niskassa harmaa takki KIVI. **-pikai|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* äkki-, pikapäinen, pikainen. **1.** helposti kiivastuva, pikaistuva, pikavihainen. | Oikukas ja ä. henkilö. Ä., mutta ei pitkävihainen. Luonteen ä:suus. **2.** *harv.* (hyvin t. liian) nopea t. äkillinen. | Ä. herätys, lähtö. Ilonpidolle tuli ä. loppu. Hätiköity, ä. päätös. **-ponnistus** *s.* **-putous** *s.* Emme mekään yritä lentää kahnustaa korkeammalle kuin siivet kantavat, sillä siitä tulisi vain ikävän näköinen ä. TIITUS. — Koskessa oleva ä. **-pysä(hd)ys** *s.* **-pyörä(hd)ys** *s.* **-päin** *adv. harv.* pikipäin, äkkipäätä. | Pilven kun ä. / aurinko kohtaa *MANN. **-päi|nen** *a.* -syys *omin.* pikapäinen, (äkki)pikainen. **1.** = äkkipikainen 1. | Herkkähermoinen ja ä. henkilö. Ä:stä ei tarvitse paljonkaan ärsyttää, kun hän jo suuttuu. **2.** = äkkipikainen 2. | Ä. pako, hyökkäys. Oli pillahtamaisillaan itkuun, ja suupielissä näkyi ä:siä nytkähdyksiä. **-päätä** *adv.* äkkiä, äkkipäin. | Laiskurista oli ä. tullut hyvin vireä. En osaa näin ä. sanoa mitään. **-päätös** *s.* **-rikas** *a.* äkkiä rikastunut. **-rinne** *s.* äkkijyrkkä rinne. **-riuhtaisu** *s.* **-rynnäk|kö** *s.* Vallata vihollisasema ä:öllä.

äkkise|ltä(än), -stä(än) *adv. kans.* = äkikseltään, äkiksestään.

äkki|suora *a.* -suorasti *adv.* aivan (pysty)suora. | Ä. jyrkänne. — En uskalla asiasta näin ä:suoraa [= suoralta kädeltä, äkikseltään] sanoa mitään varmaa. **-surma** *s.* -- tuskista kuolon säästä, / myös ä:sta VK. **-syvä** *a.* äkkiä syvenevä. | Ä. ranta. — *S:sesti.* Ä. alkaa laiturin päästä. -- kuohujen alta kuultavat kammottavat ä:t I.K.INHA. **-syöksy** *s.* **-tai|ve** *s.* Huullettaessa peltilevyjen reunat liitetään toisiinsa taivuttamalla ne ä:pein toistensa yli. **-tauti** *s. harv.* -- halvaus tai muu ä:ko lie tavannut JOTUNI. **-tempaus** *s.* **-vaihdos** *s.* — *Mus.* siirtyminen ilman välittävää sointu(jakso)a toiseen sävellajiin. **-vaihtelu** *s.* Kylmän ja kuuman ä:t. **-vaikutus** *s.* -- ihmetyöltä sen [rakkauden] ä. näyttää *MANN. **-väär|ä** *a.* **1.** = kiverä 1. | Ä. mutka. Ä. [= kiverävartinen] piippu. — *S:sesti* vars. kiverävartisesta piipusta. | Ä:ässään kessuja polttelevа maanukko. **2.** *kuv. leik.* äärimmäisyyssuuntien edustajista vars. politiikassa: äkkijyrkkä. | Ä. vasemmistolainen. Ä:ien sanomalehtien kirjoittelu. — *S:sesti.* Ä:ien eduskunnassa harjoittama jarrutus. **-ylläkkö** *s.* **-yllätys** *s.*

äkkiä *adv.* jstak nopeasti ja us. samalla yllättävästi tapahtuvasta: äkillisesti, äkisti, äkin, äkkiin, äkkiään; vrt. yhtäkkiä. **1.** lähinnä ajasta: nopeasti (ja yllättävästi, odottamatta, ilman varoitusta, oireita tms.), pikaisesti, pian, hetkessä, paikalla, kiireesti, viipymättä, joutuin, "sassiin". | Aika kului ä. Kakku ei saa nousta liian ä. Kirjeen lukeminen ei käynyt aivan ä. Juokse ä. kotiisi! Tule ä., meillä on kiire! Mene pesulle ja sitten (vähän) ä. nukkumaan! Pysähtyä, jarruttaa ä. Lumet sulivat ä. Lähti yhtä ä. kuin oli tullutkin. Ä. vaihteleva kuormitus. **2.** tapahtuman yllättävyys, odottamattomuus etualalla: (nopeasti ja) odottamatta, yllättävästi, ennalta varoittamatta, aavistamatta tms., äkkiarvaamatta. | Ehdotuksesi tuli niin ä., etten voi siihen oikopäätä antaa vastaustani. Ä., ilman oireita alkava tauti. Kero-Pieti teki kysymyksensä ä. ja esipuheitta, niin että Iisakki hätkähti KATAJA. **3.** paikallisesti. | Ä. [= jyrkästi] syvenevä ranta. Ä. kapeneva salmi.

äkkiä|än *adv. harv.* = ed. | -- pensaan taakse huomasi ä. / von Konow miehen kaatuvan parrakkaan *CAJ. Hurmerusko ä:nsä taivon synkän punoittaa K.LEINO.

äkseera|ta[35] *v. ark.* ja *vanh.* -us[64] *teonn.* muodollisesta sotilaskoulutuksesta, vars. sulkeisjärjestykseen kuuluvien liikkeiden ym. harjoituksesta. **1.** *tr.* harjoittaa sotilaita, äkseerauttaa. | Aliupseerit ä:sivat miehiä kentällä. Ankaran ä:uksen läpikäynyt sotilas. — Avarammin ja *kuv.* -- lukkarin majassa mua ä:ttiin [tanssimaan] LEHT. **2.** *intr.* vrt. 1. | Nostomiehiä, jotka eivät olleet koskaan ä:nneet ja tuskin osasivat kivääriä käyttää. Mattilan Eetikin kuuluu kaartiin ja ä:a kankaalla... TALVIO. Näin tuli Dufva kuuluksi ä:uksestaan *CAJ. — Avarammin ja *kuv.* [Olen] tähänkin asti marssinut teidän puoles-

tanne, vakoa astunut, kuokan ja lapion kanssa ä:nnut AHO.

äkseerauttaa[2*] *fakt.v.* = ed. 1.

äkseerinki[4*] *s. ark.* ja *vanh.* = seur.

äksiisi[5] *s. ark.* ja *vanh.* äkseeraus, äkseerinki. | Sotilaat pitävät yleensä sotaharjoituksista, sillä ne opettavat enemmän kuin raskas ä.

äksy[1] *a.* -sti *adv.* -ys[64] *omin.* (helposti) kiukutteleva t. äkeilevä, äkeä, äkäinen, kiukkuinen, pahansisuinen, tuittupäinen. | Ä. ja äreä mies. Suutarilla oli riesanaan ä. vaimo. Ä. hevonen. Ä:n näköinen. Ä. luonnoltaan. Olla ä:llä tuulella. Ä. ääni, katse, kirjoitus. Väliin kuvittelimme vihaavamme toisiamme ja ä:yksissämme koetimme keksiä mitä mahdottomimpia päähänpistoja... M.RAPOLA. — Ä. tuulenpuuska.

äksyil|lä[29] *v.* -y[2] *teonn.* olla t. esiintyä äksynä, osoittaa äksyyttään, äksytellä, kiukkuilla, kiukutella, vihoitella, äkeillä, äkäillä. | Ä:evä ja kiukutteleva vanhapiika.

äksy|luontoinen *a.* **-päissä** *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) äksyyksissään, äkämyksissään, äkäpäissä. | Potkaisi ä:än pöydän nurin. **-pää** *a.* äksy, äksyilevä. | Ain' olet ä. / ihan tyhjän vuoksi *MANN.

äksyt|ellä[28*] *v.* -tely[2] *teonn.* äksyillä. | Ä:televä lapsi.

äksytä[35] *v. harv.* äksyillä.

äksyynty|ä[1*] *v.* tulla t. muuttua äksyksi, kiukustua, äkäytyä. | Ä:i heti, jos ruoka ei ollut juuri ajallaan valmista.

äkä[11*] *s.* (äissään ks. erikseen) äkeys, kiukku, suuttumus. | Purkaa ä:änsä jkhun, jhk. Niellä, hillitä ä:nsä. Ä. lauhtuu, haihtuu. - - kiroaa morsiantaan maantiellä ihmisten kuullen ja ajaa sitten ä:nsä hevoseen! NUOLIV. — [Tauti] näyttää kohta ensi tohinassa koko ä:nsä ja sitten on tiessään äkkiä niin kuin tulikin AK.

äkäil|lä[29] *v.* -y[2] *teonn.* olla äkeissään, osoittaa äkäänsä, äkeillä, äksyillä, kiukkuilla, kiukutella, vihoitella, kärtyillä. | Ä. jklle. Ä:evä lapsi. Opposition ä:y hallitusta vastaan. — *Kuv.* - - polvi ä:i yhtenään, vaikka saaren miehet tekivät parhaansa sitä hoitaessaan H.ASUNTA.

äkäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* kiukkuinen, vihainen, kärtyinen, äkeä. | Ä. ja pahansisuinen akka. Olla ä. jklle jstak. Ä. kuin ampiainen. Ä. koira, sonni. Ä:sen näköinen. Tiuskaista ä:sesti. Ä. ilme, katse, murahdus. Koiran ä. haukunta. Ä. kirjoitus. — *Kuv.* kiivas, nopea, kipakka, ankara. | Ä. koski. Ä. kaatosade, vihuri. Ä. vauhti. Ä:stä [= väkevää] lipeätä. Ä. tulehdus. Antaa jklle ä:set lähdöt jstak. Ä:sesti kihahteleva saunan kiuas.

äkäisä[13] *a. harv.* = ed.

äkäluontoi|nen *a.* luonnoltaan äkäinen, äkäpäinen, -pää, sydämikkö, äksy. | - - mutta on sitä eukostakin riesaa, kun sattuu oikein ä:sen saamaan LASSILA.

äkämy|s[64] **1.** *s.* ja *a.* äkäinen, äksy (henkilö); äkäpussi. | [Palvelijat] olivat tuota pikaa isoäänisiä, lörppöjä, kujeilijoita, aika ä:ksiä KALLAS. **2.** *äkämy|ksissä,* -ksiin (*adv.* tav. poss.-suff:llisena) äkämystyneenä, äkeissään, äkä-, äksypäissä. | Olla ä:ksissään jklle jstak. Sulkeutui ä:ksissään huoneeseensa.

äkämystyttä|ä[2*] *kaus.v., 3. pers.* (< seur.) kiukuttaa, suututtaa. | Hänen muistamattomuutensa, kylmyytensä, puisevuutensa melkein ä:ä minua ALKIO.

äkämyst|yä[1] *v.* kiukustua, suuttua, sisuuntua, äkäytyä, äksyyntyä. | Älä nyt leikistä noin silmittömästi ä:y!

äkämä[13] *s.* **1.** ihokarvan juuressa olevan talirauhasen ja sen ympäristön märkäinen tulehtuma, (pienehkö) ajos, furunkkeli; vrt. paise, finni. **2.** eläviin kasvinosiin eräiden loiseliöiden aiheuttaman kemiallisen ärsytyksen vaikutuksesta muodostuvista kasvannaisista. | Päärynäpunkin omenapuun lehtiin aiheuttamat ä:t. Nystyräbakteerien vaikutuksesta syntyy hernekasvien juuriin nystyröitä l. äkämiä. — *Yhd.* bakteeri-, sieniä.; hedelmä--, juuri-, kasvi-, lehtiä. **-bakteeri** *s.* isäntäkasviin äkämiä aiheuttava bakteeri.

äkämäi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Ä. marja, silmu.

äkämä|muodostuma *s.* **-parkkihappo** *s.* = tanniini, parkkihappo. **-pistiäi|nen** *s.* Ä:set 'Cynipidae, pieniä pistiäisiä, joiden toukat aiheuttavat kasveissa äkämämuodostumia'. **-punk|ki** *s.* Ä:it 'Eriophyidae, paljain silmin tuskin näkyviä punkkeja, jotka kasveissa loisivina aiheuttavat niihin erilaisia äkämiä'. **-sääsk|i** *s.* Ä:et 'Cecidomyidae, hyvin pieniä, tavallisen sääsken näköisiä kaksisiipisiä hyönteisiä, joista monien lajien toukat elävät kasveissa ja synnyttävät niissä äkämiä'.

äkä|pussi *s.* äkäluontoinen, -päinen, äkäinen, äksy t. kiukkuinen henkilö, äkämys, kiukuttelija, kiukku-, sisupussi, sydämikkö. | Lapsi oli oikea ä., joka saattoi huutaa tuntikauden pelkkää kiukkuaan. Ä:pussin kesyttäminen. — *A:sesti.* Vähän ä. hän oli, vaan siinäpähän äkäinenkin meni, sillä hän oli muutoin jotenkin kätevä ja taitava vaimo AK. **-päi|nen** *a.* -syys *omin.* äkäluontoinen, äkäinen, äksy, äkäpää. **-päissä** *adv.* (tav. poss.-suff:llisena) kiukku-, suutus-, viha-, äksypäissä, äkämyksissään, äkeissään. | Heittäytyi ä. syömättömäksi. En ä:ni voinut hillitä kieltäni. **-pää** *a.* = äkäpäinen. | Äksy ja ä. akka. — *S:sesti.* Hän meni ensin "Kiukku Nikon taloon", joksi taloa vielä entisen ä:n muistoksi nimitettiin AK.

äkä|tä[35*] *v.*, vars. *ark.* äkkiä huomata. **1.** vars. silmin, näkemällä havaita, keksiä. | Ei ä:nnyt minua, vaikka seisoin aivan vieressä. Äkkäsi käärmeen vasta, kun oli jo päälle astumassa. Äkkäsin veneen olevan poissa ja arvasin miesten jo lähteneen. Miksi siis näet raiskan, joka on veljes silmässä, ja et äkkää malkaa omassa silmässäs? UTV. [Silmä] äkkää kaikki huolimattomuudet eikä mikään petos pysy siltä salassa TALVIO. **2.** enemmän ajatteluun, älyyn tms. perustuvasta havaitsemisesta: äkkiä oivaltaa, älytä, hoksata, "honata". | Ä. mistä on kysymys. Äkkäsi tehneensä tyhmyyden. Kas kun en heti ä:nnyt kysyä asiaa.

äkäyty|ä[44] *v.* (*rinn.* äkääntyä[1*]) äkiintyä. **1.** kiukustua, sydäntyä, äityä. | Ä. pienestäkin pilasta. Ä. omaan saamattomuuteensa. Kiukkupäissään ä:i haukkumaan alaisiaan. **2.** *kans.* (äityneenä, itsepintaisesti) jäädä olemaan jhk t. tekemään jtak. | Etkö sinä aio noustakaan [reestä]?... vai

siihenkö sinä aiot iäksi päiväksi ä.? AHO. Mies oli - - ä:nyt asumaan savupirttirähjään, murjottamaan kuin mörkö HAANPÄÄ. [Eränkävijä] toi perheensä mukanaan ja ä:i sitten vaaralle tosissaan H.LOUNAJA. - - iskee vihaiset tulet [nuotioon] ja ä:y sitten repustaan syömään H.LOUNAJA.

äköt|ellä[28*] *frekv.v.* < seur. **1.** kiukutella, vihoitella, äkeillä, äksyillä. | Älä mokomasta jutusta enää ä:tele! — Ärjyvänä ä:televä syksyinen meri. **2.** ärsytellä, härnäillä. | Älä Herran tähden äköittele minua kauemmin, sillä vereni kuumenee, kuumenee! KIVI.

1. **äkött|ää**[2*] *v., 3. pers.* kiukuttaa, suututtaa, kismittää, sapettaa, äkämystyttää. | Asia vuoroin ä:i, vuoroin nauratti. Toverien ivailu ä:i Jussia. Minua ä:ää, että - -.

2. **äköttä|ä**[2*] *deskr.v.* (itsepintaisesti) paikallaan, liikkumatta olemisesta: jököttää, äjöttää. | - - istukoot sitten siellä, ä:kööt, ikänsä AK. Ä. olojaan kuin pottu piimävellissä SP.

äleä[21] *a. harv.*, vars. *kans.* -sti *adv.* älhy. **1.** kova, heleä, voimakas. | Ä. ääni. Ä:n punaista kangasta. Ä. pakkanen. [Napit] välähtelivät päivänpaisteessa niin ä:sti, jottei niihin tahtonut katsoakaan kärsiä J.REIJONEN. **2. a.** komea, uljas. | Ä. ori. Ä. [= heleä, kirkas, kaunis] pouta. **b.** ylpeä, koppava. | On niin ä. uudesta turkistaan, ettei muita näekään.

älhy[1] *a. kans.* = ed.

äli|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* parkua vars. tuskaisen t. hätäisen valittavalla ja verraten kimeällä äänellä; vrt. ulista, ulvoa. | Ä. ja voivotella tuskissaan. Ä:see, ääjää kuin teurastettava vasikka. Pelästyneiden lasten itku ja ä:nä. Tappelevien koirien ä:nä. — - - porokello ä:see ruunan pudistaessa valjaita AHO.

äljött|ää[2*] *deskr.v.* toljottaa; näkyä t. pistää esiin rumana, pahannäköisenä. | Humalaisen ä:ävät silmät. - - he vain ä:ivät paikoillaan eläimellisen näköisinä, otsatukka silmillä RAILO.

älkää(tte), älkäämme, älkööN, älkööt ks. ei.

älli[4] *s.* **1.** *ark.* äly, järki. | Jklla on ä:ä (päässä). Työ, joka vaatii ä:ä. Tehdä jtak tyhmän ä:nsä mukaan. **2.** *kans.* mieliteko, oikku, päähänpisto. | [Juna pysähtyy asemalle] että nuo omituiset ihmislapset saavat toteuttaa ä:nsä, jotka vaativat toisia saapumaan ja toisia lähtemään SILL. - - ei niitä [poikia] mikään pidätettyä saa, kun kerran ä:n saavat AK.

ällikällä *s. vaill. ark.* tav. vain yhteydessä *lyödä ällikällä* ällistyttää, yllättää. | Jku on ä. lyöty 'ällistynyt, yllättynyt'. Loistava ennätys, joka löi urheilumaailman ä.

ällistel|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* olla suuresti ihmeissään, ällistyksissään, kovasti ihmetellen, ällistyneenä töllistellä, sanoa jtak [tms.], suuresti ihmetellä, hämmästellä t. kummastella, äimistellä. | Katsoa ä:len jtak. Ä. jtak suu auki. Ä:i talon komeutta. Kylläpä ihmiset ä:ivät, kun kuulivat asiasta. "Olipa se suuri!" ä:i poika. Lapset katsella ä:ivät tulijaa. Kaikki oli niin uutta ja outoa, että ä:yä riitti loputtomiin.

ällisty|s[64] *s.* ällistyneisyys, hämmästys, kummastus, ihmettely, äimistys. | Herättää ä:stä. Joutua ä:ksen valtaan. Suu auki ä:ksestä. Ä:ksemme huomasimme, että - -. Olla ä:ksellä lyöty (ark.) 'ällistynyt'. — *ällisty|ksissä*, -ksiin (adv., us. poss.-suff:llisena) ällistyneenä, kummissaan, hämmästyksissään. | Katseli ä:ksissään taikurin temppuja. Joutua ä:ksiin. En ä:ksissäni osannut edes kiittää.

ällistytt|ää[2*] *kaus.v.* < seur. | Paavo ä:i ystävänsä naimisiinmenollaan. Suomalaisten sotilaiden sankariteot ä:ivät koko maailmaa. Meitä ä:i, ettei kukaan ollut vastassa asemalla. — *ällistytt|ävä* (a.) -ävästi (adv.) hämmästyttävä, yllättävä. | Ä:ävä uutinen. Ä:ävän suuri muutos. Ä:ävästi yhdennäköiset henkilöt.

ällisty|ä[1] *v.* perin pohjin hämmästyä t. yllättyä, hölmistyä, äimistyä. | Aivan ä:imme laskun suuruutta. Ä. odottamattomasta tapaamisesta. Ä. sanattomaksi. Katsoa jtak ä:neenä. "Minkä veräjän tekivät!" ä:y Yläkumpulainen AK.

älliö[3] *s. harv.* tomppeli, ääliö. | - - sinä ä:kö rahaa osaisit lukea? KIVI.

1. **älläkkä**[15*] *s. harv.* äläkkä. | Nostaa jstak asiasta kova ä.

2. **älläkkä**[15*] *s. kans. ark.* äly, älli. | Sillä miehellä ei ole liikaa ä:ä.

ällätikku *s.*, vars. *kans.* ja *leik.* lukupuikko, luku-, aapistikku.

ällös (*rinn.* ellös) ks. ei.

1. **ällöt|tää** *v.* -ys[64] *teonn.* ellottaa, etoa, iljettää, kuvottaa, tympäistä. | Ä:tävä haju. Suolaton ruoka ä:tää. — Itsekehu ä:tää. Minua jo ä:ti koko asia. — *Yksipers.* Kuhertelivat julkisesti, niin että aivan ä:ti.

2. **ällöt|tää**[2*] *deskr.v.* -ys[64] *teonn.* vars. suu auki katsomisesta, laulamisesta tms. | Katsoa ä. tyhmän näköisenä. Juha ä:ti häneen kummissaan TALVIO. - - laulaa ä:tää vain yhtä ääntä, kuin emälammas J.REIJONEN.

älmentä|ä[8] *v. kans.* pauhata, paasata. | - - piika Liisa hyppää puutarhan aidan poikki ja ä:ä jo kaukaa, että kuinka jumalattomia ihmisiä pitää tässä maailmassa oleman TALVIO.

äly[1] *s.* (nopea, selkeä, hyvä) käsitys-, oivalluskyky; älykkyys, intelligenssi, intellekti, "hoksottimet", "älli"; ymmärrys, järki. | Ä:llä tarkoitetaan käsityskyvyn nopeutta ja selvyyttä, kykyä käsittää asioista olennaiset seikat ja tehdä vertailuja sekä kykyä asettaa asiat oikeaan asialliseen yhteyteen. Ä. on riippuvainen pikemminkin synnynnäisistä lahjoista kuin hankitusta tietomäärästä. Terävä, nopea ä. Ä:n kirkkaus. Tehtävä, jossa tarvitaan ä:ä. Seitsemän veljestä, Aleksis Kiven mielikuvituksen, sydämen ja ä:n tuote. Ä:ä kuinka liiennyt lie äijält' itseltään / jaella lapsijoukolleen, ei tiedä yksikään *MANN. Kultarengas sian kärsässä on kaunis nainen, ä:ä vailla VT. Ymmärrys hoi! ä., älä jätä! SP. — Useilla eläimilläkin, esim. simpanssilla, koiralla ja hevosella, on ä:ä. — *Harv. kans.* vrt. järki 1.b. | Olla (oikealla) ä:llään. Olla poissa ä:ltään. Hän ei taida olla oikein ä:(i)ssään. Tulee se [rovasti] sen verran ä:ynsä, että ei pakota teitä lukkarin kouluun MERIL. — *Yhd.* ihmis-, liikemiesä.

äly|elämä *s.* Puberteettiaika on tunne-, äly- ja tahtoelämän kehittymiselle erittäin tärkeä. **-ihminen** *s.* ihminen, jonka suhtautuminen asioihin on puhtaasti t. voittopuolisesti älyperäistä;

vrt. järki-ihminen; us.)(tunneihminen. | Snellman oli liiaksi ä. ja spekulatiivinen ajattelija ollakseen välittömästi ihastunut naiiviin kansanrunouteen. Otto Mannisessa kilpailevat keskenään äly- ja tunneihminen.

-älyi|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Heikko-, hidas-, hyvä--, joustava-, kirkas-, nopea-, sukkela-, terävä--, vilkas-, vähä-ä.

älykkyy|s[65] *omin.* (< älykäs) intelligenssi; (ihmisen) älyllinen taso; us.: hyvä-, terävä-älyisyys. | Ä:ttä vaativa tehtävä. Ä:den mittaaminen testien avulla. Ä:deltään normaali lapsi.

älykkyys|ikä *s. psyk.* Kunkin ikävuoden ä. on se älyllinen suoritustaso, johon 75 % sen ikäisistä lapsista pystyy. Yksilön ä. on sen ikävuoden ä., johon hän suorituksillaan pystyy. **-koe** *s. psyk.* älykkyysmittauksessa käytetty koe. **-mittaus** *s. psyk.* menetelmä, jossa testien avulla koetetaan päästä selville koehenkilön älykkyyden laadusta ja määrästä. **-osamäärä** *s. psyk.* älykkyyden ilmaisija: älykkyysiän ja eliniän osamäärä. | Ä. ilmaisee, millä tavoin koehenkilön älyllinen kehitystaso mahdollisesti poikkeaa normaalista. **-taso** *s.* **-testi** *s. psyk.* älykkyysmittauksessa käytetty testi. **-testistö** *s. psyk.* **-tutkimus** *s. psyk.*

älykkäisyys[65] *s. vanh.* = älykkyys.

äly|koe *s.* tav:mmin älykkyyskoe. **-kop|pa** *s. ark.* päästä vars. älyn sijaintipaikkana, pääkoppa. | Vaivata ä:paansa 'miettiä, ajatella tms.'. Jklla on älliä ä:assa.

älyk|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* (älykkyys ks. erikseen) hyvä-, terävä-älyinen; hyvää, terävää älyä osoittava t. ilmentävä; intelligentti, spirituelli; vrt. järkevä, mielevä, viisas, ymmärtäväinen. | Ä. henkilö. Normaalia ä:käämpi lapsi, oppilas. Eläimistä ä:käimpinä on pidetty eräitä apinoita. -- olkaa siis ä:käät kuin käärmeet ja viattomat kuin kyyhkyset UT. — Ä:kääksi eli oivallusta osoittavaksi sanomme käyttäytymistä, kun eloilinen olento uudessa tilanteessa mielekkäällä tavalla käyttää hyväkseen aikaisemmin kokemaansa ja oppimaansa A.LEHTOVAARA. Ä. kirjoitus. Ä:kään huumorin höystämä puhe. Ä:käät silmät, kasvot. Ä. ilme.

älylli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* intellektuaalinen. **1.** jolla on äly(ä). | Ä. olento. Ihminen on ä., mutta useimmilla eläimillä on vaisto. **2.** älyä koskeva, älyyn perustuva, älyperäinen, älyn; tiedollinen. | Lapsen ä. kehitystaso. Ä. vajavuus. Ä:set lahjat. Ä. sivistys. Kasvatettavan ä. kehittäminen. Ä. mielenkiinto, uteliaisuus. Ä:set eli tiedon hankkimiseen perustuvat tunteet. Peruslaadultaan enemmän ä. mieterunoilija kuin tunteenvarainen luonnonlyyrikko. Työnjohtajalta vaaditaan enemmän henkisiä, ä:siä kykyjä kuin ammattitaitoa ja ruumiinvoimia. Ä:sesti lahjakas, vajaamittainen. Kirkas, ä:sesti hallittu runo. Kuivaan ä:syyteen vievä kirjallisuussuunta.

älyllisty|ä[1] *pass v. harv.* (< seur.) tulla t. muuttua älyllise(mmä)ksi. | Hän oli ikään kuin kasvanut -- hänen kasvonpiirteensä ä:neet ja täsmällistyneet LEINO. Runoilijan taistelu tunteen puolesta kuolettavaa ä:mistä vastaan.

älyllistä|ä[2] *v. harv.* tehdä älyllise(mmä)ksi. | Freud on järkyttänyt vallitsevaa ä:vää ja liiaksi tietotoimintoja korostavaa sielutieteellistä ajattelua.

älymies *s.* älykäs mies, älyniekka, -pää. | -- raatimiehenä hän muiden ä:ten rinnalla istui PAULAH.

älymystö[1] *s.* älyllinen parhaimmisto, (korkein) sivistyneistö, intelligenssi; vrt. oppineisto. | Maan, kaupungin ä. Kuulua ä:ön.

älyniek|ka *s.* älykäs ihminen, älymies, älypää, teräväpää. | Tämän maailman viisaat ja ä:at. — *Harv. a:sesti.* Vikkelä ja ä. luokkatoveri KIANTO.

älyn|lahja *s.*, tav. *mon.* äly(kkyyde)stä. | Ä:lahjoiltaan keskinkertainen henkilö. **-leikki** *s.* Aito gallialainen ä. **-tuote** *s.* **-viljely** *s.* Arvoitukset sisältävät paljon koottua elämänviisautta ja ä:ä.

äly|nystyrä *s. leik.*, tav. *mon.* yl. vain melko kiinteissä kuv. yhteyksissä; vrt. neropatti 1. | Hieroa ä:nystyröitään 'käyttää älyään, vaivata päätään, aivojaan'. Kysymys, jonka ratkaisemiseksi monet viisaat ovat hieroskelleet ä:nystyröitään. -- hän tahtoi puhella "syvemmistä asioista" jollekin, "jolla on ä:nystyröitä [= älyä, viisautta]" HEPOR. **-peräi|nen** *a.* -sesti *adv.* -syys *omin.* älyyn perustuva, älyn ohjaama, älyllinen, intellektuaalinen. | Positivismi katselee uskoa jumalaan yksipuolisesti ä:seltä kannalta. Ä., vailla tunnetta oleva runous. Ainekirjoitus ei ole pelkästään ä:stä toimintaa. Hillittynä, ä:senä ihmiskuvaajana tunnettu kirjailija. **-pää** *s.* **1.** älykäs pää. | Moiset seikat selvitti hän ä:llä äkkiä AK. — Tav. **2.** älyniekka, älymies. | Ehkäpä vielä joku ä. keksii ratkaisun siihenkin pulmaan. **-taso** *s.* tav:mmin älykkyystaso.

äly|tä[39] *v.* vrt. äkätä. **1.** älyyn t. oivallukseen perustuvasta tajuamisesta, huomaamisesta t. havaitsemisesta: oivaltaa, hoksata, "honata"; ymmärtää, käsittää. | Ä. jkn tarkoitus. Etkö ä:ä, mistä on kysymys? Poika ä:si eksyneensä. Ä:ä nyt jo tukkia suusi! Ä:sitkö kysyä kyydin hintaa? Tajusivat hämärästi olevansa l.ikaa, mutta eivät ä:nneet lähteä pois. Tuli sen verran tajuihinsa, että ä:si makaavansa ojassa. Niin tyhmä, ettei ä:ä edes pelätä. Ä:sin vihdoin tulijan Antiksi. Koiranpentu ei vielä ä:nnyt tehdä haukkuessaan eroa lehmän ja hirven välillä. Järjetön mies ei tätä ymmärrä, eikä sitä ä:ä tomppeli VT. Ja sitten ukko murteellaan, josta emme isoja ä:ä, selittämään, miten köynnöksiä on hoidettava AHO. Kun lapsi alkoi ä., annettiin hänelle kaikenkaltaista kalua, jonka kanssa hän lattialla kontatessaan saattoi askarrella PAULAH. **2.** aistein (vars. silmin) havaita, huomata t. keksiä. | Ei ä:nnyt minua, vaikka seisoin aivan vieressä. Saattoivat metsiä samoillessaan yhtäkkiä ä. pahkan puussa J.SAULI. Ja äänet pääskyn ä:ytkö LEINO.

älyt|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* **1.** järjetön, mieletön, tolkuton, typerä, hullu. | Ä. eläin, lammaslauma. Vielä ä. lapsi. Ä. ilme, katse. Katsella ä:tömin silmin. Ä. ajatus, määräys. Ei ä. rehkiminen hyödytä, järki pitää kaikessa olla mukana. Tuijottaa, huutaa ä:tömästi. Ä:tömän suuret kengät. **2.** lentäjien kielessä. | Ä. kierukka 'taitolentoliike, jossa lentokone lä-

hinnä vaakatasossa nopeasti kiertää ruuvikierteen muotoista rataa'. — *S:sesti* virheliike.

äly|voimistelu *s. kuv.* Ristisanatehtävien ratkaiseminen on hyvää ä:voimistelua. **-voittoi|nen** *a.* -suus *omin.* Ä. sielunelämä.

älyämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* < älytä. | Mitään ä. tyhmeliini.

1. älä (*rinn.* elä) ks. ei, äläpäs.

2. älä[11] *s. kans.* **1.** äläkkä, älinä. | Pitää ä:ä. Lapsi päästi surkean ä:n. Pojalta pääsi ä., kun joutui isän kuritettavaksi. **2.** Jk käy jkn ä:lle 'käy sisulle, suututtaa, kiukuttaa; käy kateeksi'. [Huutopoika] tietää, ettei mikään käy eukon niin ä:lle kuin hänen pirtissä vetelehtimisensä HAANPÄÄ.

äläh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Ä. tuskissaan.

äläh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < älistä. | Ä. kivusta. Ä. kuin piston saaneena. Hampaan otto kävi niin äkkiä, ettei potilas ehtinyt edes ä. Ä. itkemään. "Älä tule!" ä:ti tyttö kauhuissaan. Ruoskan iskuja seuraavat ä:dykset. Se koira ä:tää, johon kalikka kalahtaa SL. — Hallituspuolueen lehdet ä:tävät heti, jos oppositio hiukankin arvostelee hallitusta.

äläk|kä[15*] *s.* älisevä huuto, älinä. | Vieraiden tullessa pihaan vahtikoira nosti kovan ä:än. Sormensa polttanut lapsi päästi pahan ä:än. Puristi kädestä niin, että tervehdittävältä pääsi ä. — Lehdistö nosti asiasta hirveän ä:än, ja hallituksen oli peräännyttävä.

älä|päs, -s (*rinn.* elä(pä)s; myös: älä, älähän, äläst) interj:n luonteisesti kummastelun ilmaisuna, hilpeänä huomautuksena tms. käytetty kieltov:n imperat:n yks. 2. pers:n liitepart:llinen muoto: kas, jopa jotakin. | Ä:päs, ä:s kummaa! Luulisi ettei salissa ole ristinsielua, mutta ä:päs — pyöreän pöydän alta huhahtaa huoleton haukottelu KIANTO. Viinamato näkyy vaaria vaivaavan, aamusta anivarhaisesta iltamyöhään viinaa ronkkuu ... Ä:s tätä nyt mokomaakin ainetta ... TOPPILA.

äläst *kans.* kieltov:n imperat:n yks. 2. pers:n us. interj:n luonteisesti käytetty liitepart:llinen muoto: älä(päs). | Ä. pure Katrin karjaa, / ä. sarvipäitä peljätä KIVI. Ä., niinkö uskotte WILKUNA. -- ja ä. olla, lehmä alkaa piipertää pöheikköön J.REIJONEN.

ämmi[4] *s. kans.* isoäiti, mummo. | Isä ja äiti taikka talon vanha ä. olivat mestarina [lasta lukemaan opetettaessa] PAULAH.

ämm|ä[11] *s.,* us. *halv.* vrt. akka, eukko, muija. **1.** tav. vanha(hko) (kansan)nainen. | Kylän ä:ien juoruja. Kielevä, pahasuinen ä. Lähden vaikka ä:iä sataisi! -- epäpyhiä ä:äin taruja karta ja harjoita itseäsi jumalisuuteen UT. Mikko [= Mikon päivä] ajaa ä:ät pirttiin ja nauriit kuoppaan SL. — *Yhd.* juoru-, mustalais-, noitaä. **2.** *kans.* vaimo, emäntä; *harv.* isoäiti, anoppi. | Huono mies, joka ei ä:äänsä kurissa pidä. Tuleekohan siitä [Mantasta] jonkun ä.? SILL. -- elätti ä:ää ja sille tekemiään mukuloita SILL. Sillä ä:än kohdusta olet sinä astunut ulos juuri niinkuin minäkin KIVI. Töllin ä. Pata, kello ja ä. aina talossa olla täytyy SP. **3.** vanhaksi naiseksi kuvitellusta haltijasta. | Muinaisen hämäläisen heimon keskuudessa on yleisesti palvottu aviopuolisoiksi käsitettyjä "Äijää" ja "Ä:ää" V.VOIONMAA. -- kivun akka kiirein kenkii, / taudin ä. ähkyy, ähkyy EINARI VUORELA. **4.** *kuv.* miehestä t. pojasta: raukka, pelkuri. | On se eri ä., tuo Vuorela, halveksi Hessu M.MERENMAA. | Tuollainen hoilo muka katuu syntejään. No, on siinäkin ä:ää tarpeeksi E.JAAKKOLA.

ämmäk|äs[66*] *a. harv.* -kyys[65] *omin.* ämmämäinen. | Elkäät olkaa ä:käitä, pojat, vaan jättäkäät tämä leukain nalkutus KIVI.

ämmälauri[4] *s. kans.* akkamainen mies, tohvelisankari.

ämmälli|nen[63] *a.* Kivellä: naismainen, ämmämäinen. | -- löytyy herrasmaailmassa paljon ä:stä ja naurettavaa, sen huomasin Turku-retkelläni.

ämmämäi|nen[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* epämiehekäs, raukkamainen, akkamainen. | Ä. mies. Ä. voivottelu, vetelyys. Ä:set puheet.

ämmän|länget *s. mon.* alkuaan kaarevahkon ikeen muotoinen, kannettaessa niskaan ja olkapäihin tukeutuva kantolaite, jonka päistä riippuvat kantokoukut; *syn.* niskakorento; vrt. ies, kahlu. | Ä:längillä voidaan melko kevyesti kantaa kahta vesiastiaa tai muuta taakkaa yhtaikaa. **-solmu** *s.* = akansolmu.

ämmäväki *s. leik. harv.* akkaväki.

ämpäreittäin *adv.* monta ämpärillistä, ämpärikaupalla. | Vettä piti veneestä ammentaa ihan ä.

ämpäri[5] *s.* sanko. | Peltinen ä. — Ä. [= ämpärillinen] vettä. — *Yhd.* pelti-, puuä.; lika-, maito-, roska-, vesiä.; lypsyä. **-kaupalla** *adv.* ämpäreittäin. | Kaatoi ä. vettä niskaansa.

ämpärillinen[63] *s.* ämpärin täysi, sangollinen. | Ä. vettä.

ämyri[5] *s. kans.* tuohi- tms. torvi. — *Kuv.* -- kuulin sonnin haikean ä:n [= mylvinän] P.MUSTAPÄÄ. — *Leik.* radiovastaanottimesta, kaiuttimesta tms.

ängelmä[13] *s.* Thalictrum, leinikkikasveja. — *Yhd.* kelta-, lehto-, pilkku-, tunturiä.

ängetä[36*] *v. kans.* tunke(utu)a, tuppautua; vängätä, ängätä. | Älä perkele änkee [jonon] väliin äijä V.LINNA.

ängytell|ä[28*] *v. harv.* = seur. 1. | [Lapset] torelivat vastaan -- pilkaten ja ä:en kiukuissansa KIVI.

ängätä[35*] *v. kans.* vängätä. **1.** itsepintaisesta, väkisin tapahtuvasta tunke(utu)misesta, työntä(yty)misestä, vääntä(yty)misestä, ponnistamisesta yms.: ängetä. | Koetti ä. jalkansa liian pieneen saappaaseen. Niin hän seisoa änkäsi [= sisukkaasti seisoi] edelleen ja kärsi melkein sietämätöntä kylmyyden vaivaa HAANPÄÄ. **2.** penätä, tivata. | "Kuka?" änkäsi akka KIANTO.

äni|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* valittavasta, marisevasta ääntelystä; vrt. inistä, vänistä. | Puhua ä:sevällä äänellä. Lapsen itkuinen ä:nä.

änkeytyä[44] *refl.v.* (< ängetä) änkäytyä.

änk|i[8*] *s. vaill. kans.* yl. vain yhteydessä *yli* t. *ylen änkensä* yli voimainsa. | -- ettei piian tarvinnut ylen ä:ensä rehkäistä L.VIITA.

änk|kä[11*] *a.* ja *s. ark.* **1.** änkyttävä (ihminen). | Ä. mies. **2.** (sanattomaksi, toimintakyvyttömäksi) hämmästynyt, hölmistynyt, "äimä". | Mennä,

jäädä ä:äksi. Katseli ihan ä:känä, kun saalis karkasi nenän edestä.
änkkääjä[16] *tek.* (< änkätä) änkyttäjä.
änkyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < änkyttää. | Nikotteli ja ä:teli, ennen kuin sai sanan suustaan.
änkyttäjä[16] *tek.* Ä:t, tankkaajat ym. puhevikaiset.
änkyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* puhua takeltaen, tankaten, änkätä. **1.** puhua niin, että etenkin k:lla, p:llä ja t:llä alkavissa sanoissa sanan ensi tavu toistuu useita kertoja t. ensi konsonantti hakautuu. | Ä:ys on puhehäiriö, joka ilmenee ääntöelimistön eri lihasryhmien pysyvinä tai vaihtelevina kouristuksina. "Tä-tä-tämä", ä:ti poika hämillään. **2.** avarammin vaivalloisesta, katkonaisesta puheesta. | "Tässä on... suokaa anteeksi... tapahtunut erehdys", mies yritti ä. — *Alat.* Älä ä:ä [= suu kiinni]!
änkät|tää[2*] *onom.v.* -ys[64] *teonn.* eräiden sorsalintujen ääntelystä. | Kaislikossa ä:tävä sorsa. [Hanhien] ä:ys kaikui vuomalta kevään valkeina öinä JÄRVENT.
änkätä[35*] *v.* = änkyttää, vars. 2. | Koetti hämillään ä. asiaansa.
änkäyty|ä[44] *refl.* ja *pass.v.* (< ängätä) änkeytyä. | -- moniin niistä [huoneista] oli ä:nyt aivan liian paljon miehiä HAANPÄÄ.
änköttää[2*] *v. murt.* änkyttää.
änskä[11] *s. kans. harv.* kiukku, uhma. | -- verisen yljän [= Kristuksen] syliin hän vielä kerran menee, muitten ä:lläkin [= kiusallakin, uhallakin] TOPPILA.
änähtä|ä[2*] *mom.v.* **1.** *kans.* siirrähtää, hievahtaa, inahtaa. | Ei saanut kiveä maasta ä:määnkään. Pääseekös tässä lapsilta kotoa ä:määnkään. **2.** *onom.* vrt. änistä. | "Ei!" hän itku kurkussa ä:ä LEHT.
äpräs[66] *s. murt.* äyräs.
äpäre[78] *s.* vrt. äpärä. **1.** (*rinn. harv.* ävär[82*]) = odelma. | Heinän ä. Syöttää hevoselle ä:ttä. -- maukasta kylvöheinän ävärtä LEINO. **2.** *kans. harv.* äpärä 1. | -- kiellä [metsän kuningas] poies poikoasi, / epeä ä:ttäsi! KAL.
äpärikkö[2*] *s.* = odelmikko.
äpär|ä[12] *s.* **1. a.** nyk. *halv.* avioton lapsi, lehtolapsi; vrt. bastardi. | Syntyi ä:änä. — *Kuv.* Rykmenttisi majailee virstan päässä, sinä paholaisen ä. A.KARIMO. — *Kirj. puhek.* taittovirhe, jossa kappaleen loppurivi tulee sivun t. palstan ensimmäiseksi riviksi. **b.** *myt.* äidin kastamattomana surmaama ja metsään kätkemä ja siellä rääkyvä lapsi. **2.** *kans. harv.* odelma, äpäre.
äpärä|heinä *s.* vrt. ed. 2. **-lapsi** *s.* **-poika** *s.* **-tytär** *s.* **-vuon|a** *s. kans.* = sänkiäinen 2. | Tekivätkö ne teidän lampaat tänä syksynä ä:ia? LASSILA.
äreil|lä[28] *v.* -y[2] *teonn.* olla äreänä, käyttäytyä äreästi, osoittaa äreyttään. | Mökötti ja ä:i päiväkausia.
äre|ä[21] *a.* -ästi *adv.* -ys[65] *omin.* **1.** kärtyisä, käreä, äkeä, ärtyisä. | Ä. ukko, koira. Ä. mieli. Puhui ä:llä äänellä. Karkotti pyytäjän ä:ästi luotaan. — *äreissä(än* (adv.) äreänä, äkeissään. | Oli hiukan ä:issään toisten piikittelystä. **2.** *kans.* **a.** kova, vankka. | Ä. [= komea, vankka] kuusikko. Juosta ä:ästi 'nopeasti, kovaa'. -- kun vain kirveen terä kestäisi oksissa, jotka varmaan olivat ä:itä kuin rässinauloja KARHUM. **b.** hauras, rapea. | Liiaksi karkaistu terä tulee ä:äksi. Liiaksi kuivunutta, ä:ätä heinää. **c.** äänestä: käreä, karhea. | -- loihe, kurja, kukkumahan / ä:ällä äänellänsä, / käreällä kulkullansa KAL.
ärhen|nellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < ärhentää. | Karvat pystyssä ä:televä pihakoira. Vaimo toraili ja ä:teli miehelleen. — Vastasi maltillisella kirjeellä sanomalehden ä:telyyn.
ärhentelijä[14] *tek.* < ed.
ärhentäjä[16] *tek.*
ärhen|tää[8] *v.* -nys[64] *teonn.* ärhäkästi tiuskia, äristä, äyskiä. | Ympärillä ä:si koiraparvi. Johtaja oli taas ä:tänyt alaisilleen myöhästymisestä.
ärheä[21] *a. harv.* = seur. | Pelkäsi Ontrei, kun näki nuo oven ä:t vahdit *MANN.
ärhäk|kä[15*] *a.* -ästi *adv.* -kyys[65] *omin.* **1.** hyökkäävän kiukkuinen, tiuskea, äkäinen, ärhäkäs. | Ä. kahlekoira. Kersantti oli hyvänahkainen mies, ei ä. virkatoimissaankaan. Ä. ääni. Käytettiin ä:öitä puheenvuoroja. Kävi ä:ästi kimppuun. — *Kuv.* Ä. vihuri. Ä. sää. Ä. [= kova, kiivas, äkäinen] loppukiri. **2.** *kans.* **a.** Ä:än [= räikeän] punaista kangasta. Ä:kää [= kirpeän hapanta] piimää. **b.** Ovat niin [leikatun viljan korret] kuivaneet ä:öiksi [= hauraiksi]. Iltanuoskeata täytyy odottaa MERIL.
ärhäk|äs[66] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* = ed. | Ä. rakki. Ä. kiistakirjoitus.
äri|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* äännellä t. puhua käreällä ja vihaisella kurkkuäänellä; vrt. muristä. | Koira, susi ä:see. Koiran haukunta vaihtui äkäiseksi ä:näksi. — Ä:si vain: "Mene hiiteen ja anna minun nukkua!" Tuluksista mies tutahan, ä:nästä akka kehno SL.
ärjy[1] vars. *ylät.* **1.** *s.* **a.** ärjyntä. | Myrskyn soi / jo ä. täydellä äänellään *MANN. — *Erik.* Kivellä: riita, tora. | Miksi siis tämä ärhennys ja ä.? **b.** pauhaava vesipyörre, hyöky, koski tms. | Kosken kuohuvat ä:t. -- korpeen hämärtyvään, jonka ääriä vain Jäämeren ä:t huuhtelevat LEINO. **2.** *a. harv.* ärjyvä, äkeä. | Kun kävisi oikein ä. tuuli K.KAJANDER. **-pää** *a.* aallosta: kuohupää; vrt. seur. 2. | Ä:t aallot. — *S:sesti.* Joka yhdeksäs aalto oli oikea ä.
ärjy|ä[1] *v.* -ntä[15*] *teonn.* **1.** ihmisistä ja eläimistä: karjua. | Leijonan ä:ntä. "Tiehesi, lurjus", ä:i Heikki. **2.** elottomasta luonnosta, vars. vedestä t. tuulesta: rajusti, hurjasti jylistä, pauhata. | Ä:vä koski, aallokko. Purjehti yli ä:vän merenselän. Tuuli ä:y mökin nurkissa. Tuolla edessä ä:vä taistelu AK.
ärjäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Kyntäjä ä:teli hevoselleen. — Koski kuohahteli ja ä:teli.
ärjäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* = seur. | Kurkusta tunki kiukkuinen ä:dys.
ärjäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* < ärjyä. | "Suu kiinni!" mies ä:i. Karhun ä:y.
1. **ärmäkkä**[15*] *a. kans.* **1.** kärtyisä, äreä. | Ä. vanhapiika. Ä. ääni. **2.** kipakka, tuima. | Ä. pakkanen. Hyi raato kun [viina] on imakan ä:tä KIANTO.
2. **ärmäkkä**[15*] *s. kans. harv.* laaja takki, kauhtana. | Lampaanmustaan ä:än pukeutunut mies KOJO.

ärmätti[6*] *s.* ja *a. kans.* äreästä, pahansisuisesta, kelvottomasta ihmisestä t. eläimestä. | Senkin vanha ä.! — Äkeänä, ä:nä / päivää ensimmäistä karjassa, / istuu Jalli [koira] väsyneenä KIVI.

ärripurri[4] *s. leik.* ärtyisästä, äreästä ihmisestä.

ärryksi|ssä, -in *adv. harv.* ärtyneenä. | Pahasti ä. oleva haavan seutu. -- oli koko kävelyajan kovasti ä. KIANTO.

ärryt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur.

ärryt|tää[2*] *kaus.v.* -ys[64] *teonn.* (< ärtyä) ärsyttää (ei merk:ssä 1.b). | Partaterä, joka ei ä:ä arintakaan ihoa. Ä:tävistä aineista puhdistettu savuke. Hermoja ä:tävä työ. Ä. jku kimppuunsa. Karhu raivostui ä:yksestä.

ärrä|päinen *a. leik.* vrt. seur. | Ä. kirous. **-pä|ä** *s. leik.* (r:llinen) kirosana. | Päästää, lasketella ä:itä. Täräytti laskun saatuaan oikean ä:än.

ärsyk|e[78*] *s.* **1.** *fysiol. psyk.* se mikä ärsyttää elimen, elimistön reagoimaan, a.heuttaa ärsytyksen, ärsyte, ärsytin; vrt. ärsyttää 1.b, ärtyä 1.b. | Usein erotetaan ulkoiset ja sisäiset ä:keet sen mukaan, sijaitsevatko ne elimistön ulkopuolella vai sen omassa piirissä. Elävä solu vastaa erilaisiin ä:keisiin, kuten painovoimaan, kosketukseen, lämpöön, valoon ja sähköön. Kemiallisen ä:keen aiheuttama kasvin käyristymisliike. Sydämen toiminta riippuu keskushermostosta tulevista ä:keistä. — *Yhd.* lämpö-, valo-, ääniä. **2.** avarammin: vaikutin, virike, kiihoke, kannustin. | Etujen vastakkaisuus voi olla aseelliseen toimintaan houkutteleva ä. -- lahjakkaassa yksilössä piilevä -- luomistarve on saanut ensi ä:keensä M.RAPOLA.

ärsyke|-ero *s. fysiol. psyk.* Mitä pienemmät ovat ne ä:-erot, jotka vielä erotamme, sitä suurempi on erottamisherkkyys. **-fysiologia** *s.* **-kenttä** *s. fysiol. psyk.* kaikkien samanaikaisesti vaikuttavien ärsykkeiden kokonaisuus.

ärsyte[78*] *s.* = ärsyke.

ärsyt|ellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < ärsyttää. | "Eipä sinulla ole tällaista!" ä:teli Pekka toveriaan.

ärsytin[56*] *s.* = ärsyke.

ärsytty|ä[1*] *pass v.* (< ärsyttää) ärtyä (ei merk:ssä 2.b), ärsyyntyä. *(1.a.)* Ihon ä:mistä aiheuttava taistelukaasu. *(b.)* Valon vaikutuksesta ä:nyt näkösolu. *(c.)* Ä:nyt hermosto. *(2.)* Syöksyi ä:neenä kiusaajansa kimppuun.

ärsyttäjä[10] *tek.*

ärsyttämätön[57] *kielt.a.* **1.** *akt.* Ihoa ä. saippua. **2.** *pass.* Ä. lihas pysyy liikkumattomana.

ärsyt|tää[2*] *v.* -tävästi *adv.* -tävyys[65] *omin.* vrt. ärryttää. **1.** elimistöön vaikuttamisesta. **a.** aiheuttaa t. pahentaa jnk (vars. ihon, limakalvon) sairaalloista ärtymistä; vrt. ärtyä 1.a. | Terävät hampaansyrjät voivat jatkuvasti ä:tämällä suun pehmeitä osia aiheuttaa syöpää. Eetterihöyryt ä:tävät ilmatiehyiden limakalvoja. Taistelukaasut jaetaan kahteen pääryhmään: tuhoaviin ja ä:täviin. Sinappikaasu vaikuttaa mm. silmiä ä:tävästi. **b.** *fysiol. psyk.* vaikuttaa elimeen, elimistöön siten, että siinä aiheutuu tietty reaktio, että se toimii määrätavalla; vrt. ärsyke, ärtyä 1.b. | Ä. nielua oksennuskohtauksen aikaansaamiseksi. Loissieni, joka elintoiminnoillaan ä:tää ympärillään olevat kasvisolut tavallista vilkkaampaan jakautumiseen. Vesi ä:tää ahvenen kylkiviivan aistinsoluja. **c.** aiheuttaa hermojen haitallista kiihottumista; vrt. seur. ja ärtyä 1.c. | Jännitys voi ä. vatsahermoja. Kummitusjutut saattavat ä. lapsen hermostoa. **2.** tunteisiin vaikuttamisesta. **a.** härnätä, kiusoitella, suututtaa; harmittaa, hermostuttaa, kiukuttaa. | Ä. koiraa, härkää. Hyökkäsi kimppuun kuin ä:etty karhu. Sanoin sen vain sinua ä:tääkseni. Ä. jku vihaan, vimmoihinsa. Pojat ä:tivät ukon tarttumaan sauvaansa ja sillä huitaisemaan. Puhua ä:tävästi. — Miehen koko olemus ä:ti meitä. Romaanin vapaa muoto ä:ti eräitä arvostelijoita. Ä:tävän nariseva ääni. Ä:tävän hidas juna. **b.** kiihottaa, viekoitella, vietellä. | Väen paljous ä:ti miellyttävästi. Nälkäistä miestä ä:tävä hyvä ruoan tuoksu. Puseron kaula-aukosta näkyi ä:tävästi valkoista povea. -- silitteli suurta kädenselkää, jossa vaaleat, pitkät ihokarvat pehmeästi ä:tivät sormia IRIS UURTO.

ärsyty|s[64] *s.* ärsyttäminen, ärsyttyminen. | Pitkäaikainen ä. voi edistää kasvaimen syntymistä. Oireita suolen limakalvon kroonisesta ä:ksestä. — Vahingoniloa, pistopuheita, toistensa ä:stä. Vastapuolueen lehdet pitivät tällaista kirjoittelua tahallisena ä:ksenä. Luultu [kaipauksen] täyttymys on vain ä:stä, jonka jäljessä käy etova laimeus SILL. — *Fysiol. psyk.* vrt. hermokiihotus. | Ärsykkeen aiheuttama ä. johtuu hermoja pitkin keskushermostoon ja tulee vasta siellä tajutuksi. Korvan rakenne on sopiva ääniaaltojen ä:kselle. Valon silmän verkkokalvossa aiheuttama ä. Kihokin lehdet ovat herkkiä kemialliselle ä:kselle. — *Yhd.* hermo-, iho-, limakalvoä.; yskä(n)ä.; haju-, kosketus-, kuulo-, maku-, painovoima-, tunto-, valoä.; tunneä.

ärsytys|herkkyys *s.* Ihon ä. **-huippu** *s. fysiol. psyk.* se intensiteetti, jota voimakkaampana ärsyke ei enää aiheuta ärsytystä t. ärsytyksen intensiteetin muutosta, ärsytysmaksimi. **-kynnys** *s. fysiol. psyk.* se pienin ärsykkeen voimakkuus, joka on tarpeen ärsytyksen aikaansaamiseksi, ärsytysminimi, kiihotuskynnys; vrt. erotuskynnys. **-liike** *s. kasv.* ärsykkeen aiheuttama liike. **-maksimi** *s. fysiol. psyk.* = ärsytyshuippu. **-minimi** *s. fysiol. psyk.* = ärsytyskynnys. **-oire** *s.* Päänsärky on aivojen ä. **-tila** *s.* Tulehdukset ja muut limakalvon ä:t. Kielen makuelimet joutuvat ruoan vaikutuksesta ä:an. Epäsopu pitää jatkuvasti yllä hermojen ä:a. **-vaikutus** *s.* Taistelukaasun ä.

ärsyynty|ä[1*] *v.* -vyys[65] *omin.* ärsyttyä, ärtyä. | Kasvokouristuksen syynä voi olla naamahermon ä:vyyden muutos. — Härkä hyökkäsi ä:neenä päin. Ä. raivoon. Ä:nyt mieli.

ärsyytyä[1*] *v. harv.* = ed.

ärty[1*] *s. harv.* ärtyneisyys, ärtymys. | [Patruunan] äänessä on pidätettyä ä:ä TALVIO.

ärtyil|lä[29] *v.* olla ärtyinen, kiukutella, äksyillä. | Kaikkiin tuli hillitty, hieno kiihkeys, jonkinlainen kodinkeskinen syyttä ä:evä maantunnustelu SILL.

ärtyi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = seur. | Oli väsynyt ja ä. Ä. mieliala. Haavas vaatii ä. [= ärtynyt] / nopeata veistä H ASUNTA.

ärtyis|ä[13] *a.* -ästi *adv.* -yys[65] *omin.* ärtynyt t. helposti ärtyvä, kärsimätön, kärtyisä, äreä, pahan-

tuulinen. | Ä. mies. Emäntä oli ä:ällä tuulella. Tuhahti ä:ästi ja paiskasi oven kiinni. Hermoston ä:yys. — *Kuv.* Ä. aallokko.

ärtymys[64] *s.* ärtyminen, ärtyneisyys. | Ihon ä. Unettomuuden aiheuttama ä. — *Fysiol.* Ärtymyksen kulku hermosyyssä ei ole yhtenäinen virta, vaan rytmillinen ilmiö. **-tila** *s.* Hermoston ä.

ärtymä[13] *s.* ärtynyt kohta. | Loismadon aiheuttamat paiseet ja ä:t.

ärtymätön[57] *kielt.a.* Terve, ä. iho. Vähästä ä. mies.

ärtyväisyys[65] *s.* = ärtyvyys.

ärty|ä[1*] *v.* -neesti *adv.* -neisyys[65], -vyys[65] *omin.* ärsyttyä, ärsyyntyä. **1.** fysiologisesta muutoksesta. **a.** elimen (vars. ihon t. limakalvon) joutumisesta sairaalloiseen (vars. tulehduksenomaiseen, kirvelyä, kuumoitusta tms. aiheuttavaan) tilaan t. sellaisen tilan pahenemisesta. | Parranajossa helposti ä:vä iho. Hautoi ä:nyttä silmää boorivedellä. Haava, rohtuma ä:y. Lonkka ä:i hiihdosta. Vasta ensimmäisen kuoren poistamisen jälkeen korkkitammi ä:y muodostamaan teknillisesti käyttökelpoista korkkia. **b.** *fysiol. psyk.* ottaa vastaan ärsyke, reagoida ärsykkeeseen; vrt. ärsyttää 1.b. | Näkösolun ä:minen. Nivelmadot ovat kemiallisesti ä:viä koko pinnaltaan. Ä:vien lehtiruotiensa avulla kiipeilevä pensas. Merivuokon kemiallinen ä:vyys näyttää rajoittuvan lonkeroihin. **c.** hermojen haitallisesta kiihottumisesta; vrt. seur. sekä ärsyttää 1.c. | Jännitys voi aiheuttaa vatsahermojen ä:mistä. **2. a.** tulla kärtyisäksi, äreäksi, pahantuuliseksi, harmistua, hermostua, suuttua. | Ä:i pienimmästäkin poikkipuolisesta sanasta. Ä:i silmittömästi hevoseensa. Härnäämisestä ä:nyt koira. Ä:nyt tunnelma, mieliala. Vastasi ä:neesti, ä:neellä [= ärtymystä ilmaisevalla] äänellä. Lauseissa tuntuu kirjoittajan hetkellinen ä:neisyys. Ä:neeseen silmään hän [Marja] näytti vanhalta, rumalta, isomahaiselta AHO. **b.** yltyä, kiihtyä, koveta, äityä. | Päänsärky vain ä:i. - - kiihtyy kuohujen vimma, tulistuu ja ä:y IVALO. Mutta metsäpälvekkeellä alkoi taas köyhyys ä. SEPPÄNEN.

ärviä[14] *s.* Myriophyllum, pienikukkaisia vesikasveja. — *Yhd.* kiehkura-, tähkä-ä.

äräh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < ärähtää. | Mestari ä:teli alaisilleen.

äräh|tää[2*] *mom v.* -dys[64] *teonn.* < äristä. | Koira ä:ti äkäisesti. Kalle vain ä:ti vastaukseksi, kun kysyttiin, mitä kuului. "Ole vaiti, poika!" ä:ti isäntä. — *Kuv.* Lehtien yleisönosastoissa näkee joskus ä:dyksiä postilaitokselle.

äräk|kä[15*] *a. harv.* -ästi *adv.* äreä. | Ä. ääni. - - oli ollut ä. akkaväelle, se vaari, ja nimitellyt jos joksikin KIANTO.

äs *interj.* (myös: äsh, äš, äss jne.) harmin, närkästyksen, inhon tms. ilmauksena. | Äs, nyt olet pilannut kaiken!

äskei|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* äsken, äskettäin ollut, tapahtunut, mainittu tms., taannoinen. | Ä. aika. Ä:set vuodet. Ä:sillä messuilla näytteillä olleet koneet. Ä:set huolet ovat haihtuneet. Ä. mies kävi täällä uudestaan. Tämän runon juoni on suunnilleen sama kuin ä:senkin. Heikki istuutui ä:selle tuolilleen. — *S:sesti.* Ajatukset liikkuivat yhä ä:sissä. Sovitaan ä. ja neuvotellaan ystävinä. Kahvi taitaa olla lämmintä vielä ä:seltä. Se [kyynel] on siihen [silmäripseen] jäänyt ä:seltään, kun sinä tuolla Onnen Paatissa — rukoilit PAKK.

äskeisvuosi *s.*, tav. *mon.* äskeinen vuosi. | Ä:en kirjalliset virtaukset.

äsken *adv.* **1.** hetkeä aikaisemmin, hetki sitten, aivan hiljan, juuri, vasta; kirjoitetaan partis.-muotoihinkin liittyneenä tav. ⌒. | Mitä sanoit ä.? Vasta, vielä ä. Ä. ikään mies oli täällä. Ä. satanut ensi lumi. Ä. mainittu. Ä. syntynyt. Syksyllä, kun artisokat ovat ä. korjattuja. Tupakasta ä. luopuneen henkilön on liikuttava paljon. **2.** *kans.* ja *vanh.* vasta (sitten); silloin, sitten; vaikka, joskin. | Ä. [= silloin] sie sitä [tekoasi] katunet, / kun on tuhkana tupasi LEINO. Ä. lienen mies minäki, / kun saan kirvehen kätehen KAL. Ä. [= vasta] huntu [= vaimon huntu, vaimona olo] huolta tuopi, / palttina pahoa mieltä KAL. Moni on kaunis katsannolta, ä. [= vaikka] tyly työnteolta SL.

äskettäin *adv.* vähän aikaisemmin, jokin aika sitten, taannoin, hiljakkoin, hiljattain; vrt. ed.1. | Ä. käyttöön otettu kivihiilikenttä. Leikki, jota pojat olivat ä. leikkineet. — Pahemmassa merrassa en ä. [= vähään aikaan, viime aikoina] muista olleeni SIMO PENTTILÄ.

äskettäi|nen[63] *a.* äskettäin ollut, tapahtunut tms. | Laulajan ä. konsertti. Ei voinut ä:sen sairauden takia osallistua kilpailuun.

äsköinen[63] *a. murt.* äskeinen.

äskö|n, -ttäin *adv. murt.* äsken, äskettäin.

1. **ässä**[11] *s.* s-äänne, -kirjain. — *Ruok.* s-kirjaimen muotoinen pikkuleipä. | Sokeroitu ä. — *Yhd.* kaneli-, manteli-, sokeri-, voiä.; pursotinä.

2. **ässä**[11] *s.* korttipelissä: arvokkain, ykkösellä merkitty kortti. — *Kuv.* Syyttäjä ei vielä lyönyt ä:änsä pöytään 'esittänyt painavinta todistettaan'. — *Yhd.* hertta-, pata-, risti-, ruutuä.; valttiä.

äsäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur.

äsäh|tää[2*] *onom.v.* -dys[64] *teonn.* sanoa kiukkuisesti, kivahtaa, sähähtää, tiuskaista, tivahtaa. | "Tiedän sen sanomattasikin", ä:ti mies. — Elottomasta esineestä: jäsähtää, jysähtää, tömähtää, äjähtää. | - - kuului kova ä:dys, kuokka oli iskenyt isoon maanalaiseen kiveen KIANTO.

äš *interj.* ks. äs.

ätkäht|ää[2*] *deskr.v.* äjähtää, jäsähtää. | Kanki upota ä:ää maahan.

ätkäyttä|ä[2*] *kaus v.* < ed. | Henteri sattui sinä keväänä ä:mään kirveellä jalkopöytäänsä L. LESKINEN.

äts *interj.* (myös: ätsh, ätš) hätistämisen, harmin tms. ilmauksena. | Ä. kärpänen, pääsetkös siitä! Ä. — nyt se on pilalla.

ätšii *interj.* (myös: ätshii, atšii, atshii) kirjoitetussa kielessä kuvaamassa aivastusta.

ätyrö|idä[30] *deskr v. kans.* tuskissaan, hermostuksissaan [tms.] kääntelehtiä, vääntelehtiä. | Nikkilä ä:i sängyssään PAKK.

ätäkkä[15*] *s. kans.* häly, kohu, melske. | Siitäpä ä. nousi: kuhina oli kova kuin tuuliaispään peuhatessa petäjikössä PAKK.

äveriä|s[66] *a.* -isyys[65] *omin.* (hyvin) rikas, varakas, vauras. | Ä. kauppias, leski. Ä. kaupunki, talo.

Ä:isyydestään kuuluisa. — -- teet hengessä köyhän hyveistä ä:äksi *ERKKI KAILA. — *S:sesti.* Ei rikas rahaansa tiedä, ä. ääriänsä SL.

äveriöityä[1*] *v.* = seur.

ävertyä[1*] *v.* tulla äveriää(mmä)ksi, rikastua, vaurastua. | Ä:i aikaa myöten ja osti talon.

ävär *s.* ks. äpäre.

ävärty|ä[1*] *v. murt. harv.* ävertyä. | Siitä [työstä] talo kostuu ja isäntä ä:y LEINO.

ävärtää[0] *v. harv.* kasvaa äpärettä, odelmoida.

äyhkeill|ä[28] *frekv.v.* = seur. | -- ä:en ja käännellen kuonoansa seisahtui hän [karhu] jo kauas uhristaan KIVI.

äyhki|ä[17] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* äännellä äkeästi, äreästi, ähkien, tukahtuneesti, äyhkyä, äyhkää, äykkyä, ärähdellä, äsähdellä, äyskiä. | Karhu, koira ä:i. Kuului ainoastaan hiljaista ä:nää -- koska pedot -- riuhtoen atrioitsivat uhriansa KIVI. Ihan vihanväessä ä:vät ukot riidellen kirkkomäellä TOPPILA. "Mitä sinä siellä ä:t?" — "Kun on niin sekava vyyhti --. Ei ota juostakseen nimeksikään" PAKK.

äyhky|ä[1] *onom.v.* = ed. | "So, mitä sinä!" ä:i Tuokko [hevoselle] KAUPPISH.

äyhkäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* < äyhkiä. | Karhu ä:i äänekkäästi pari kertaa. Lehto ä:i sivumennen Koskelalle: "Pelkää kai tässä jokainen --" V.LINNA.

äyhkää[2] *onom.v.* = äyhkiä.

äykkä|ä[2*] *onom.v.* äyhkiä, äyskää. | Äiti menee vihasta ä:en aittaansa AHO.

äyreittäin *adv.* äyri kerrallaan, äyreinä. | Ä. tuhannet tulevat SL.

äyri[4] *s.* **1.** Pohjoismaissa (Suomessa 1840-luvulle asti) käytetty (alk. painoyksikkö, sitten) raha, nyk. 1/100 kruunua. | Ruotsin, Tanskan, Norjan, Islannin ä. Uuden ajan alussa Ruotsi-Suomen hopeamarkka jakaantui 8 ä:in, ä. 3 äyrityiseen l. aurtuaan. — Avartuneessa merk:ssä yl. vähäarvoisesta rahasta. | Ei ollut ä:äkään rahaa. En saanut työstä ä:äkään palkkaa. Mitä maksaa elämä ja maailma? Ei yhtään homeista ä:ä KIVI. Ä:ssä tuhannen alku SL. — -- enkä tietääkseni eläessäni tehnyt kenellekään vääryyttä ä:n vertaa [= en vähääkään, penninkään vertaa] *SILJO. — *Yhd.* kupariä. **2.** veroyksikkönä. **a.** = veroäyri. | Verotuksessa tulosta, omaisuudesta määrätyt ä:t. — *Yhd.* tonttiä. **b.** *hist.* maatilan kameraalisen suuruuden mittana; vrt. äyrinmaa. | Yksi ä. maata. **-luku** *s.* verotuksessa äyrien määrää osoittava luku. | Talon, kunnan ä. **-määrä** *s.* tav. veroäyrien määrä.

äyrinen[63] **1.** *s.* äyrin raha. | -- jos ä:kään katoo Karjalan jumalan vanhasta aarteesta AHO. — Vars. *yhd.* viisi-, kymmenä. **2.** *a. yhd.* vrt. äyri 2.a. | Kallisä. kunta.

äyrin|maa *s. hist.* verotuksessa Ruotsi-Suomessa keskiajalla ja uuden ajan alussa tila, jolla oli tynnyrinala peltoa kylvössä; vrt. markanmaa. **-raha** *s.*

äyrit|tää[2*] *v. harv.* -ys[64] *teonn.* taksoittaa (1, erik.). | -- pappeihin, joille maksetaan palkkaa ä:yksen mukaan SILL.

äyrityi|nen[63] *s. hist.* = aurtua. | Äyri jakaantui 3 y:seen.

äyriäi|nen[63] *s.* Ä:set 'Crustacea, niveljalkaisiin kuuluva eläinluokka, (vars. vesi)eläimiä, joiden ruumista verhoaa paksu, eläimen kasvaessa uudistuva kuori'; *syn.* rapueläimet. — *Yhd.* joki-, meri-, plankton-, pohja-, rantaä.; erakko-, kalvo-, kilpi-, kuori-, nivel-, pussi-, raakku-, sirkkaä.; loisä.

äyriäis|eläin *s.* äyriäinen. **-laji** *s.*

-äyräinen[63] *poss.a.* < äyräs. | Jyrkkä--, korkeaä.

äyrämä[13] *s. harv.* äyräs. — *Yhd.* rantaä.

äyrämöinen[63] *s.* vrt. savakko. **1.** Äyräpään kihlakunnan alkuperäisistä asukkaista; myös niistä muualle Karjalan kannakselle siirtyneistä äyräpääläisistä, jotka käyttivät vanhaa pukuparttaan. **2.** Inkerin luterilaisten toiseen, ns. suomenmaakkoisia vanhempaan ryhmään kuuluvista; vrt. inkerikko.

äyrämöis|alue *s.* **-murre** *s.* **-puku** *s.*

äyrän|ne[78*] *s. harv.* = seur. | -- kylä kuvastui ä:teiltään veden laakeaan peiliin SEPPÄNEN. — *Yhd.* rantaä.

äyrä|s[66] *s.* (melko) jyrkkä ranta, rantatörmä, äyrämä, äyränne; *harv.* muusta reuna(ma)sta. | Joen, järven ä. Ä:älle rakennettu talo. -- kumottu pyykkipatakin ä:ässä mustien kivien nojalla M.RAPOLA. — Joki tulvii yli ä:idensä 'rantojensa'. — Avannon ä:ällä istuva onkimies. -- maantietä, jonka ä:illä siellä täällä seisoskeli nuorukaisia SILL. -- makasin aivan hiljaa ruohikossa / suon ä:ällä P.MUSTAPÄÄ. [Olut] korvon koivuisen sisässä; / kuohui korvien tasalle, / ärjyi päällen ä:hien KAL. — *Kuv.* Oltiin epätoivon ä:ällä 'partaalla'. Ilo, innostus nousee, kuohuu, paisuu yli ä:iden 'on suunnattoman suuri, voimakas'. Työttömien hätä kasvoi yli ä:idensä. On huolehdittava siitä, ettei teollisuutta paisuteta yli ä:iden. — *Yhd.* joki-, rantaä.

äyske[78] *onom. s. harv.* äyskiminen, äyskintä. | Kohtapa kääntyy mies katumaan vihan ä:hiänsä *MANN.

äyskeä[21] *a. harv.* äyskivä, tiuskea.

äysk|iä[17] *onom.v.* -intä[15*] *teonn.* tiuskia, rähistä, räyskiä, äyskähdellä, äyskyä, äyskää. | Ä. vihaisesti. Ei juuri kunnolla puhutellut, ä:i vain. — *Harv.* Kone oli alkanut yskiä ja ä. SALME SETÄLÄ.

äyskyä[1] *onom.v.* = ed.

äyskäh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* (< seur.) äyskiä.

äyskäh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* (< äyskää) = seur. | Kiukkuinen ä:dys "Painu tiehesi!" — -- on isännän pää ä:tänyt [= tärskähtänyt] seinään HAANPÄÄ.

äyskäis|tä[24] *mom.v.* -y[2] *teonn.* (< äyskää) tiuskaista, kivahtaa, äyskähtää. | "Suu kiinni!" ä:i ukko. Ä:evä, kiukkuinen huomautus.

äyskäri[5] *s.* (*rinn.* auskari) (tav. puinen) kädensijallinen kourumainen kauha, jolla ammennetaan vettä veneestä t. jota vastaavasti käytetään jyvien t. jauhojen käsittelemiseen, viskain, luotin. | Ammentaa ä:llä vettä. — -- heitti [jyviä] ä:n [= äyskärillisen] toisensa jälkeen KARHUM.

äyskärillinen[63] *s.* äyskärin täysi. | Ä. vettä, jauhoja.

äyskäröi|dä[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* (*rinn.* auskaroida) ammentaa äyskärillä. | Vene vuoti niin että oli

ä:tävä lakkaamatta. — *Kuv.* [Hevoset] ä:vät [= kuopivat] kavioillaan HAANPÄÄ.
äyskä|tä[35] *onom.v.* sanoa t. puhua kiukkuisesti, äystätä, äyskää, äyskiä. | -- Junnu pahasti ä:ten hillitsi vireää liinakkoa L.LESKINEN.
äyskää[2] *onom.v.* = äyskiä.
äystä|tä[35] *onom.v.* äyskätä, äystää. | -- ukko noitui ja ä:si MERIL. "Sehän syökin kuin iso mies!" ä:si hän LEINO.
äystä|ä[2] *onom.v. harv.* = ed. | [Patruuna] oli heti ä:mään ruvennut ja pitänyt semmoisen myräkän, ettei ollut isä saanut selityksen vuoroa PAKK.
äyty|ä[1*] *v. kans.* äityä. | [Härkä] kiukustui vielä enemmän ja ä:i päälleni TOPPILA.
äytäri[5] *s. kans.* äkäisestä eläimestä. | [Lehmä] oli koko ä., aivan se täytti päälle, jos vaan likelle menin MERIL. — *Kuv.* Ähäh! vai pitää senkin ä:n [= junan] seisottua? AHO.
äyvästä|ä[2] *v. kans.* = seur. | [Vastustajat] rupesivat ä:mään: "Noita lauseita ei saa ottaa pöytäkirjaan --" PÄIVÄR.
äyvä|tä[35] *v. kans.* kiukkuisesta, itsepintaisesta, vastustelevasta yms. puhumisesta: pauhata, äystätä, äyvästää. | "Ei nyt tullut tolokkua!" ä:si Jooseppi hikipäissään KIANTO. Mutta toisaalta vielä piti ä.: "Nouskoon vaikka kaksi ilmaa" L.LESKINEN.
ääh *interj.* ähkäisystä. | Kylläpä painaa — ä.! Taas se reumatismi, ä.! Ä., jo oli [viina] väkevää! Onpas hyvät löylyt — ä.!
ääliö[3] *s. alat.* tyhmyri, tomppeli, tolvana, tylsimys, pölkkypää. | Kaikenlaisia ä:itä tässä joutuukin opettamaan! **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* tyhmä, typerä, tomppelimainen. | Ä:stä joukkoa, kun ei ymmärrä liikennesääntöjä. Ä. kysymys. Käyttäytyi ä:sesti.
ääneen(sä) *adv.* ks. ääni A.II.1.d.
ääneen|laskeminen, -lukeminen *s.* tav:mmin ⌒. **-lukija** *s.* **-luku** *s.* myös ⌒.
äänek|äs[66*] *a.* -käästi *adv.* -kyys[65] *omin.* kovaääninen. | Ä. karjanostaja. Ä. soittokello. Naurunhohotus kävi yhä ä:käämmäksi. Niisti ä:käästi nenäänsä. Ostaja ja kauppias koettivat voittaa toisensa ä:kyydessä. — *Kuv.* Alettiin jo varsin ä:käästi vaatia poliittista suunnanmuutosta.
äänel[54] *s. fon. vanh.* puhesointi, -ääni.
äänelli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* **1.** jolla on ääni; ääneen lausuttu. | Aiheesta oli tehty mykkä elokuva ennen ä:stä. [Kuuro] poika, joka oli erotettuna kaikesta ä:sestä maailmasta KALLAS. Rukoilevaiset harrastivat ä:siä rukouksia. **2.** ääntä koskeva, ääneen perustuva, äänen, ääni-. | Ajatuksen ä. ilmaiseminen. Sanan ä. asu. Kuoro oli ä:sesti mainiossa kunnossa.
äänelläitkijä *s. kans.* karjalainen itkuvirsien esittäjä, itkijä, itkettäjä.
äänen|anto *s.* Soittimen ä. **-eriste** *s.* **-eristy|s** *s.* Ä:kseen käytetty kuitulevy. Kerrostaloissa ä. on usein huono. **-eristyskyky** *s.* **-eristäjä** *s.* Korkkilevy ä:nä. **-hallinta** *s.* Hengästyminen haittaa ä:a. **-johde, -johtaja** *s.* Vesi on hyvä ä. **-kannattaja** *s.* jnk puolueen, seuran tms. tarkoitusperiensä ajamiseksi julkaisema sanoma- t. aikakauslehti. | Maalaisliiton, kokoomuspuolueen ä. Kommunistien, vasemmiston ä:t. Hallituksen virallinen ä. Suomen Teknillinen Seura julkaisee ä:naan Teknillistä aikakauslehteä. — *Yhd.* pää-ä. **-kantam|a** *s.* matka, jonka päähän ääni kuuluu. | Huusi tervehdyksen ehdittyään ä:an päähän, ä:alle, ä:ille. Alus oli loitontunut ä:an ulkopuolelle. **-korkeus** *s.* äänen sävelkorkeus. **-kuljetus** *s. mus.* moniäänisessä sävellyksessä se tapa, millä eri äänet etenevät toisiinsa nähden. **-kulku** *s.* Vanhuksen katkeileva ä. **-käheys** *s.* **-käyt|tö** *s.* Vimmastunut ä. — *Erik.*, vars. *fon. mus.* ääntöelimien hallitusta käytöstä. | Puhujan tulee hallita ä:tönsä. Runo vaati lausujalta suurta ä:ön vaihtelua. Opettaa ä:ön tekniikkaa. Kuoron ä:össä oli hiomisen varaa. **-laatu** *s.* Radiovastaanottimen ä. **-mittaus** *s.* **1.** Liikennemelun tutkimiseksi suoritettu ä. **2.** *sot.* par. äänimittaus. **-mukailu** *s.* = onomatopo(i)eesi (täyd.). **-muodostu|s** *s. fon. mus.* toiminta, jonka tarkoituksena on ihmisäänen kehittäminen ja jalostaminen mahdollisimman täydelliseksi puhetta, lausuntaa ja laulua varten; tapa, jolla ääni muodostetaan t. muodostuu (ääntöelimissä), ääntämis-, äänenkäyttötapa. | Ihmisen ä:ksen fysiologia. Lausujan, kuoron kouliintunut ä. Lausunnan ja ä:ksen opettaja. **-murro|s** *s.* murrosikäisen pojan äänen muuttuminen miehenääneksi ja siihen liittyvät äänifysiologiset häiriöt; joskus vastaavasta tytön äänen muuttumisesta. | Pojalla on ä. Aleksi oli parhaassa ä:kssessa SILL.
äänenmurros|aika *s.* -|**ikä** *s.* Ä:iässä oleva poika. **-kausi** *s.*
äänen|nopeus *s.* (tav. ⌒) ääniaallon etenemisnopeus. **-nopeusraja** *s.* Ä:n ylittäminen l. äänivallin rikkominen. **-otos** *s.* vrt. seur. **-otto** *s.* Ä. magnetofoninauhaan. **-paine** *s. fys.* äänivärähtelyn aiheuttama paine, äänen voimakkuus kuuloaistimuksesta riippumattomana. | Ä:en mittaus. — *Harv.* Huusi korvia särkevällä ä:ella 'voimalla'. **-paino** *s.* puheessa korostus, äänen sävy. | Juhlallinen, merkitsevä ä. Ä. ilmaisi puhujan olevan pakahtumaisillaan ylpeydestä. Lausui sanansa savolaisella ä:lla. — [Koetti] sanoa sanottavansa niin korkealla ä:lla [= voimakkaasti], että se kuuluisi koko matkueen yli PÄIVÄR. — *Kuv. kirjall.* P:n parhaat kuvaukset puhuvat hillityin ä:in raskaista elämänkokemuksista. Näissä säkeissä kuulemme runoilijan omimman ä:n. Kehittynyt lukija keksii lukemastaan pian epäaidot ä:t. Ä:iltaan traaginen yhteiskuntaromaani. **-pi|to** *s.* puheesta, huutamisesta, meluamisesta tms. äänessäolosta. | Pallokentän katsomosta kuuluva ä. Varpusten lakkaamaton ä. — Sanomalehtien paljosta ä:dosta huolimatta aikaansaannokset ovat jääneet vähäisiksi. **-pitäjä** *s.* Hiljensi pahimmat ä:t. **-pitäv|ä** *a.* -ästi *adv.* -yys *omin.* äänen eristävä. | Ä. ovi. **-siirto** *s.* Ä. puhelinjohdon avulla. **-sointi** *s.* **-sointu** *s.* tav:mmin ed. t. seur. **-sävy** *s.* Puupuhaltimien ä. eli sointi on vienompi kuin vaskipuhaltimien. — Puhujan ä. oli ivallinen. Kysyvä, ihmettelevä, leikillinen, nyrpeä, ankara, vakavahko, rauhallinen ä. Nuorisoa moitittiin varsin jyrkässä ä:ssä. — *Kuv.* Runon kaihomielinen ä. Sanomalehtien ä. oli kiihkeä. **-sää-**

tö *s.* Radiovastaanottimen ä. **-tallennus, -talletus** *s.* äänen tallennus ääninauhaan, -levyyn tms.; vrt. äänitys.
äänentoisto *s.* sähkövärähtelyksi muutettuna lähetetyn t. ääninauhaan, -levyyn tms. tallennetun äänen välittyminen jälleen kuuluviin kaiuttimesta tms. | Vastaanottimen ä. Puhdas, häiriötön, luonnollinen ä. Stereofoninen ä. Yksi-, kaksikanavainen ä. **-lait|e** *s.* Radio-, televisiovastaanottimen, elokuvateatterin ä:teet.
äänen|vahvistaja *s.* Mölyapinan kieliluu toimii ä:vahvistajana. — Laitteista par. seur. **-vahvisti|n** *s. tekn.* Radiovastaanottimen ä. Megafoni ä:mena. **-vahvuus** *s.* äänenvoimakkuus. **-vaimennin** *s. tekn.* Polttomoottorin, ampuma-aseen, pölynimurin ä. **-vaimennus** *s.* **-vaimentaja** *s.* Eristelevy ä:na. — Laitteista par. äänenvaimennin. **-voima** *s.* **-voimakkuu|s** *s.* äänen normaalissa ihmisen korvassa synnyttämän ääniaistimuksen voimakkuus. | Vastaanottimen ä:den säädin. Ä:den mittaus. **-vuoro** *s.* sanan-, suunvuoro. **-väre** *s.* - - jokainen ä. tulkitsi järkähtämätöntä peräytymättömyyttä ALKIO. **-väri** *s.* Jokaisella ihmisellä on oma yksilöllinen ä:nsä. Urkupillin ä. Radion ä:n säätö. **-väsymys** *s.* äänenkäytössä ilmenevä pitkäaikainen toiminnallinen väsymys-, häiriötila, fonastenia.
äänes[64] *s. fon.* yläsäveletön sävel, sinimuotoisen värähtelyn synnyttämä ääni t. äänikomponentti. — *Yhd.* osa-, perus-, yhdistely-, ylä-ä. **-seos** *s.* mielivaltaisten ääneksien muodostama ääni.
äänessäolo *s.*
äänesty|s[64] *teonn.* < äänestää. | Avoin, salainen ä. Toimittaa ä. Ratkaista asia ä:ksellä. Asia pantiin ä:kseen. Ä:ksessä voittanut, vähemmistöön jäänyt mielipide. Ehdotus hyväksyttiin ä:ksettä. — *Yhd.* avo-, kone-, lippu-, liuskaä.; kansanä.; jäsenä.
äänestys|alue *s.* alue, jollaisiin vaalipiirit valtiollisissa vaaleissa ja erinäisin edellytyksin kunnat kunnallisissa vaaleissa toimitettavaa äänestystä varten jaetaan. **-ehdotus** *s.* = seur. **-esitys** *s.* kokouksen puheenjohtajan t. erityisen elimen laatima esitys siitä, miten äänestyksessä eri ehdotukset asetetaan vastakkain ja miten kunkin ehdotuksen kannattajan on ilmaistava mielipiteensä. | Eduskunnan puhemiehen tekemä ä. **-kelpoinen** *a.* äänivaltainen. **-kone** *s.* sähkökone, joka koneäänestyksessä laskee äänestystuloksen. | Eduskunnan ä. **-lippu** *s.* lippu, johon äänestäjä tekee merkinnön mielipiteestään, äänilippu; vrt. vaalilippu. **-luettelo** *s.* = ääniluettelo. **-merkki** *s.* äänestäjän äänestyslippuun tekemä merkki, jolla hän ilmaisee kantansa. **-oikeus** *s.* = äänioikeus. **-paik,ka** *s.* Ä:alla oli jonoa jo vaalipäivän aamuna. **-pakko** *s.* Eräissä maissa on valtiollisissa vaaleissa ä. **-prosentti** *s.* äänestykseen osallistuneiden määrän ilmaiseva prosenttiluku. **-päivä** *s.* **-pöytäkirja** *s.* äänestystoimituksesta pidetty pöytäkirja. **-tulo|s** *s.* Ä:ksia alettiin lukea radiossa jo vaalipäivän iltana. **-velvollisuus** *s.*
äänestyttää[2*] *fakt.v.* < äänestää.
äänestäjä[10] *tek.* Maalaisliiton ä:t ovat enimmäkseen maaseudulta. **-määrä** *s.* Ä:ltään suurin puolue. **-ryhmä** *s.*

äänestämät|ön[57] *kielt.a.* -tömyys[65] *omin.* Vaaleissa ä:tömien joukkoa sanotaan "nukkuvien puolueeksi".
äänest|ää[2] *v.* **1.** ratkaista jk asia siten, että eri mielipiteitä edustavat ilmaisevat (suullisesti, kirjallisesti, merkillä tms.) kantansa ja päätös tehdään sen perusteella, miten eri mielipiteet ovat saaneet kannatusta; ilmaista kantansa, antaa äänensä (ks. ääni B.I) tällaista ratkaisua tehtäessä. | Kun asiasta ei päästy yksimielisyyteen, ä:ettiin. Ä. kättä kohottamalla, seisaalleen nousemalla. Ä. umpilipuilla, äänestyskoneella. Ä. valtakirjalla. Ä. miesluvun mukaan. Ä:ettäessä ehdotus hylättiin niukalla äänten enemmistöllä. Koko oikeisto ä:i lakiesityksen puolesta, suurin osa vasemmistoa sitä vastaan. A. ä:i syytetylle kuolemanrangaistusta. Ä. jku, jkn ehdotus kumoon. Ä. jaa, ei, tyhjää. Lakiesitys ä:ettiin yli vaalien. Puheenjohtajaksi ä:ettiin N.N. Ä. sosiaalidemokraatteja, N.N:ää. Ä. jku eduskuntaan, kaupunginvaltuustoon. Ä. valtiollisissa, kunnallisissa vaaleissa. Papinvaalissa ä:ämättä jättäneet. Siitä [= hänestä] se kunnanesimies pitää ä. TOPPILA. **2.** *kans. harv.* ääntää. | Sanoppas; ä:ä, mä mielin kuulla KIVI. [Kiinan kieli] oli semmoista puheenpartta, ettei sitä olisi osannut "ä." PAULAH.
ääneti *adv.* äänettömänä, puhumattomana, vaiti, hiljaa. | Istui ä. mietteissään. Käveli ä. toverinsa rinnalla. Ä.! se ei kuulu sinuun. - - niin kuin lammas, joka on ä. keritsijäinsä edessä, niin ei hän suutansa avannut VT.
äänettyys[65] *s. runok.* äänettömyys. | Luonnossa outo ä. A.KOUTA.
äänet|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < seur. **1.** ääntä aiheuttamaton, pitämätön, johon ei liity t. josta ei kuulu ääntä, hiljainen. | Ä. kirjoituskone. Moottori, jonka käynti on melkein ä. Lepakon ä. lento. Mahdollisimman ä. liikenne. Ä. lukeminen. Hartiat nytkähtelivät ä:tömästä itkusta. Ä. kuin varjo, haamu. Ä:öntä kuin haudassa. Ä. autiotalo. Ympärillä levisi ä. korpi. Kaukainen, ä. salama. Koetin liikkua aivan ä:tömästi. Ä:tömästi käyvä kone. Erikoisjousitus takaa korin ä:tömyyden. — Koko luonnossa vallitsi syvä ä:tömyys. Äkkiä laukaus rikkoi yön ä:tömyyden. — *Erik.* **a.** puhumaton, vaiti oleva, sanaton. | Istua jörötti ä:tömänä. Koko katsomo seurasi ä:tömänä esitystä. Näytelmässä tarvittiin ä:tömiä avustajia. — Seurassa syntyi kiusallinen ä:tömyys. Arkku laskettiin hautaan syvän ä:tömyyden vallitessa. Ä:tömyyden [= vaitiolo]lupauksen tahdon teiltä KIVI. Lehdet sivuuttivat koko asian ä:tömyydellä 'mainitsematta asiasta mitään'. **b.** sanoin ilmaisematon, sanaton, mykkä. | Ä. tuska, hätä, murhe. Ä. hyväksyminen, suostumus. Nousivat molemmat kuin ä:tömästä sopimuksesta. Vetoava katse, ä. avunpyyntö. Ä. rukous. — Ä:tömästä päästä (kans.) 'äänettömästi; aikeitaan tms. etukäteen ilmaisematta, varoittamatta'. Nousi ja poistui ä:tömästä päästä. Moukaria ei saa heittää ä:tömästä päästä kentällä, missä on muita ihmisiä. **c.** josta ei ole nimenomaisesti (suullisesti eikä kirjallisesti) sovittu. | Ä. velan tunnustaminen tapahtuu esim. pääoman tai sen

osan tai koron maksamisella. Velanantajalla on ä. panttioikeus kiinteistöön sen maksamattoman hinnan vakuudeksi. Ä:tömästi tunnustettu saatavan olemassaolo. **d.** *kiel.* Ranskan sanojen ä. [= kirjoituksessa merkitty, mutta puheessa ääntymättä jäävä, mykkä] loppuäänne. *h* on ranskassa aina ä. — Ä. [→ soinniton, puheäänetön] klusiili. **2.** *liik.* Ä. [= kommandiitti]yhtiö. Ä. yhtiömies, osakas 'kommanditääri'.

ään|i[32] *s.* **A.** kimmoisessa väliaineessa etenevä mekaaninen värähdysliike, jonka värähdysluku on (ihmis)korvan kuuloalueella *(fys.* myös sen ulkopuolella); tällaisen värähdysliikkeen aiheuttama kuuloaistimus; vrt. esim. häly, melu, sointi, sole, sävel, äänes.

I. 1. äänestä lähinnä fysikaalisena ilmiönä. | Värähtelevä, ä:tä synnyttävä kappale. Ä:en värähdysluku, nopeus, voimakkuus. Ä:en leviäminen väliaineessa. Ilman kyky johtaa ä:tä. Kaiku on ä:en heijastumista jostakin estävästä pinnasta. Korvan kyky tajuta erilaisia ä:iä. — *Yhd.* infra-, ultraä.

2. äänestä lähinnä kuuloaistimuksena. **a.** Huuto, puhe, helinä, kolina, ritinä, jyrinä, naksahdus, pauke ym. ä:et. Kun kopauttaa lasin laitaan, kuuluu ä. Ei saanut trumpetista minkäänlaista ä:tä. Lentokoneesta lähtevä ä. Kuunteli kadulta kantautuvia ä:iä. Kärsi kidutuksen ä:täkään päästämättä. — Korkea, matala ä. Kirkas, kimeä, räikeä, römeä, kumea ä. Kova, voimakas, hiljainen, vaimea ä. Helisevä, kilisevä, kohiseva, rätisevä, paukkuva, vinkuva ä. Lyhyt, pitkä ä. Yhtenäinen, katkonainen ä. Ä:en korkeus, sointi, sävy, väri. Ä. soi, kaikuu, helisee, värisee. Ä. voimistuu, heikkenee, häipyy, sammuu. Ä:tä eristävä rakennuslevy. Tallentaa ä. äänilevyyn, magnetofoninauhaan. Radio, joka toistaa ä:en puhtaana. — *Yhd.* häly-, sekaä.; hankaus-, hengitys-, koputus-, sydänä.; huilu-, pasuuna-, sello-, urkuä.; luonnonä.; ilma-, runko-, vesiä. **b.** eräissä kiteytyneissä ja us. kuv. (us. II kohtaan liittyvissä) yhteyksissä. — *pitää ääntä* synnyttää jatkuvaa ääntä. a) Hyvä moottori ei pidä juuri lainkaan ä:tä. Räkättirastaat pitivät pensaikossa ä:tä. Suihkukoneet pitivät korvia vihlovaa ä:tä. Nuhainen nenä piti tohisevaa ä:tä. b) huutamisesta, puhumisesta, laulamisesta tms. | Kehotti lapsia pitämään pienempää ä:tä 'olemaan hiljempaa'. Piti suurta ä:tä saavutuksistaan 'kerskaili saavutuksillaan, kehui saavutuksiaan'. Ei pitänyt ä:tä hurskaudestaan. Tästä asiasta on pidetty paljon ä:tä 'puhuttu, keskusteltu, kirjoitettu, riidelty [tms.] paljon'. Lehdet ovat pitäneet pahaa ä:tä [= kirjoittaneet ankarasti, moittivasti] hallituksen veronkorotussuunnitelmista. — *olla äänessä*)(olla hiljaa, vaiti, ääneti. | Rouva N. oli ä:essä [= puhui] koko kutsujen ajan. Suomalaisten huutosakki oli ahkerasti ä:essä. Kokouksissa ovat ä:essä [= puhuvat, käyttävät puheenvuoroja] aina samat ihmiset. Porakone oli ä:essä 'kuului porakoneen ääni'. Metsä on ä:essä [= metsästä kuuluu hakkuun ääniä] koko päivän AHO. — *vähin äänin* hiljaa, melua aiheuttamatta, salavihkaa. | Varkaat livistivät vähin ä:in tiehensä. Poistui kokouksesta vähin ä:in. Lehdistö sivuutti koko skandaalin vähin ä:in. Englanti hankki sodan aikana vähin ä:in itselleen öljyalueita.

II. ed:iin liittyvästi. **1.** jnk synnyttämä, nimenomaisesti sille ominainen, tunnusmerkillinen ääni; kyky synnyttää (tietynlaista) ääntä, (tietynlainen) ääntämis-, äänessäolokyky. **a.** ihmisestä. | Miehen, naisen, lapsen ä. Naisen ä. kysyi sinua puhelimessa. Keittiöstä kuului äidin ä. Isännän ä. (kuv.), ks. isäntä. Huutavan ä., ks. huutaa 7. Tuntea jku ä:estä. Matkia jkn ä:tä. Muuttaa, värittää ä:tään. Ä. värähteli liikutuksesta. Ä. käheänä, painuksissa. Ä. pyrki pettämään. Koetti saada ä:eensä käskevää sävyä. Hurrattiin täysin ä:in, täyttä ä:tä. Huusi minkä kurkusta ä:tä lähti. Puhua lempeällä, väsyneellä, kohteliaalla ä:ellä. Huutaa suurella, korkealla ä:ellä (vars. raam.). Korottaa ä:tään. Istua ä:että 'hiljaa, puhumatta'. Koetti laulaa, mutta ä. takertui kurkkuun. Yritti puhua, mutta ei saanut ä:tä. Mutta ei Aapo nytkään saanut ä:een AHO. - - uusi puhuja on ottanut ä:en [= puheenvuoron] RAILO. — Kirjailijan ä. [= kuvaustapa] pysyy rauhallisena romaanin kauhukohdissakin. — *Erik.* äänestä, äänielinten toiminnasta puhumiseen t. laulamiseen käytettynä: orgaani. | Radiokuuluttajalla pitää olla selvä ja miellyttävä ä. Laulaja, jolla on erinomainen ä. Laulaa mielellään, vaikkei ole juuri korvaa eikä ä:täkään. Laaja, kapea ä. Koulutettu, kouluttamaton ä. Paljosta puhumisesta rasittunut ä. Säästää, hoitaa, harjoittaa ä:tään. Minä se olen se laulajapoika / ja mulla on laulun ä. KL. Mikä sorti ä:en suuren, / ä:en suuren ja sorian KANT. **b.** eläimistä. | Hevosen ä. on hirnuntaa, sian ä. röhkimistä. Ruisrääkän nariseva ä. Variksella on karkea ä. "vaak vaak". Ilmasta kuului kurkien ä. Lintujen ä:et täyttivät metsän. Heinäsirkan sirittävä ä. Karitsa tuntee oman emänsä ä:en. Eläin, jolla ei ole ä:tä. Ä:ellään lintukin laulaa SP. Ei hyttysen ä. taivaaseen kuulu SP. **c.** esineistä, ilmiöistä. | Pianon, harmonikan, sellon, viulun, patarummun ä. Radiovastaanotin, jossa on hyvä ä. 'äänentoisto'. On tähän asti vastustanut asiaa, mutta nyt on kellossa toinen ä. (kuv.), ks. kello I.4.b. Junan, auton, poran ä. Kosken, myrskyn, ukkosen ä. Askelten ä. häipyi. Virrenveisuun, itkun, kuorsauksen ä. Rakennukselta kuului työn ä:iä. **d.** *ääneen* (adv., us. poss.-suff:llisena) kuuluvasti;)(kuiskaamalla, ajatuksissa. | Lukea ä:een. Ajatella ä:een. Ä:eeni minä huudan Herraa VT. Koira valitti ä:eensä. — *yhteen ääneen* yhtaikaa äänessä ollen. | Seurakunta lausuu yhteen ä:een [= kaikki yhdessä] uskontunnustuksen. Koko joukko puhui yhteen ä:een. Papukaijat pärpättivät yhteen ä:een. Isännät valittivat yhteen ä:een [= kaikki, yksimielisesti] työvoiman kalleutta. Lehdet ovat yhteen ä:een suitsuttaneet kiitostaan uudelle elokuvalle.

2. II.1.a-kohtaan liittyvää avarampaa ja kuv. käyttöä. **a.** puhumista, ajatuksen ilmaisemista merkitsevissä yhteyksissä. | Puhjeta ä:een, korottaa ä:ensä 'ryhtyä puhumaan'. N. puhkesi ä:een ja vastasi toistenkin puolesta. Korottaa

ä:ensä jnk puolesta, jtak vastaan 'ruveta puolustamaan, kiittämään [tms.] t. vastustamaan, syyttämään, moittimaan [tms.] jtak'. Snellman korotti ä:ensä suomalaisuuden puolesta. Lehdet ovat korottaneet ä:ensä rattijuoppoutta vastaan. -- vielä kerran korotan ä:eni sovintoon päin KIVI. **b.** ilmaistusta mielipiteestä, kannanotosta. | On kuulunut ä:iä [= esitetty mielipiteitä], että --. Saada ä:ensä kuuluviin yleisissä asioissa. Eduskunnan välityksellä taloudellisille eturyhmille käy mahdolliseksi saada ä:ensä kuuluviin. Laajojen kansalaispiirien ä:tä edustava lehti. Sanomalehdistön ä. on tässä kysymyksessä muuttunut 'lehdistö on alkanut kirjoittaa toiseen sävyyn'. Kelläs täss' ois ä:en vuoro / meidän maata johdattaa? A.OKSANEN. **c.** kehotuksesta, neuvosta, opetuksesta, varoituksesta, kutsusta, pyynnöstä tms. | Kuunnella, totella jkn ä:tä. Olisi pitänyt kuulla viisaampien ä:tä. Noudattaa Jumalan ä:tä. Ä:estäs en huolinut, / sanaas, Herra, kuunnellut VK. Omantunnon varoittava ä. Ä. sisimmässäni sanoi, ettei tämä ollut oikein. Noudattaa sydämensä ä:tä. Rakennuksen suunnittelussa ei ole riittävästi kuunneltu terveen järjen ä:tä. Ei halunnut kallistaa korvaansa sovinnon ä:ille. Veren ä. Vihan ä:en on vaiettava. -- me emme kuule lain uhkaavaa ä:tä KIVI. Herra, kuule minun ä:eni [= rukoukseni] VT.

3. *yhd.* Ihmis-, mies-, nais-, poikaä.; lapsen-, linnun-, pojan-, tytön-, ukonä.; paimenä.; huilun-, torven-, viulunä.; kurkku-, nenä-, rintaä.; falsetti-, ohenneä.; kuiskaus-, laulu-, puheä.; altto-, basso-, sopraano-, tenoriä.; komento-, messu-, saarna-, sotaä.; houkutus-, kutsu-, merkki-, parveilu-, pelotus-, valitus-, varoitusä.; ala-, keski-, ylä-ä.; soraä.

III. vars. *mus.* **1.** yksityisen laulajan t. soittimen taikka laulaja- t. soitinryhmän esitettävä moniäänisen sävellyksen sävelkulku, "stemma"; myös sellaista laulavasta kuoron osasta. | Kuoron matalinta ä:tä sanotaan bassoksi, ylintä sopraanoksi. Laulaa duetossa ensimmäistä [= korkeampaa], toista [= alempaa] ä:tä. Pääsävelmää säestävät ä:et. Kolmelle ä:elle sävelletty koraali. Eri soittimille tarkoitetut ä:et kirjoitetaan partituuriin päällekkäisille nuottiviivastoille. Altto ei pysynyt laulun aikana ä:essä. Laulaa ä:issä 'kaksi- t. useampiäänisesti'. — Kuoron eri ä:et harjoittelevat ensin kukin erikseen ja laulavat sitten yhteen. — *Yhd.* ala-, keski-, pää--, ylä-ä.; sooloä.; soraä. **2.** Kuoron johtaja antaa laulajille ä:et 'alkusävelet'. Ottakaa oikea ä. ja noudattakaa tahtia!

B. I. äänestyksessä: äänestäjän (henkilön t. yhteisön) suullinen t. kirjallinen kannanilmaisu; osuus, jolla se vaikuttaa ratkaisuun; jkn oikeus äänestää. | Kokouksen kullakin osanottajalla oli yksi ä. Jokaisella osakkeenomistajalla on vähintään yksi ä.; kukin lisäosake tuottaa niin ikään yhden ä:en, ellei yhtiöjärjestyksessä ole toisin määrätty. Ratkaisu tapahtui yhden ä:en enemmistöllä. Päätös tehtiin maalaisliiton ja sosialistien ä:illä. Ä:et menivät tasan. — Antaa ä:ensä jllek, jklle 'äänestää jtak, jkta'. Antaa ä:ensä jnk (jkn) puolesta, jtak (jkta) vastaan. Jos valitsija oli antanut ä:ensä kolme ehdokasta sisältävälle ehdokaslistalle, ensimmäinen ehdokas sai yhden ä:en, toinen 1/2, kolmas 1/3 ä:tä. Koota, kerätä, kalastella ä:iä. Ehdokas(lista), joka sai vaaleissa enimmät ä:et. — *Yhd.* haja-, lisä--, voittoä.

II. eräiden tutkintojen ja kokeiden arvosanoissa; vrt. piste II.1. | Sai uimamaisterintutkinnossa syvyyssukelluksesta kolme ä:tä. Sai 9 ä:tä 12 mahdollisesta. — *Yhd.* puoltoä.; tuomarinä.

ääni|aalto *s.*, vars. *fys.* Ä:aallot ovat mekaanista värähdysliikettä. Ä:aallon eteneminen. — Hän seurasi jännittyneenä [kirkonkellojen] ä:aaltojen väreilyä RAILO. **-aaltohoito** *s.* ääniaaltojen käyttö sairaanhoidossa. **-aines** *s.* Laulaja, jolla on hyvä, voimakas ä. — *Kiel.* Kielen ääni- ja merkitysainekset. **-aistimus** *s.* kuuloaistimus. **-ala** *s. fon. mus.* **1.** ihmisäänten ja soittimien sävelalueissa ilmeneviä erisointisia, tasoltaan matalampia ja korkeampia vyöhykkeitä, (ääni)rekisteri. | Tenori, jonka äänestä soi parhaiten ä. f—g¹. **2.** par. seur. **-alue** *s. mus.* ihmisäänen, soittimen t. sävelmän korkeimman ja matalimman sävelkorkeuden välinen alue, sävelalue. | Ihmisäänen ä. on yleensä noin 3 oktaavia. Laulaja käyttää eniten ä:ensa keski- ja yläosaa. Huilun ä. Sävelmä, jonka ä. ulottuu vain kvartin alalle. **-askel** *s. mus. harv.* sävelaskel. **-asteik|ko** *s.* **1.** Ä:on [= sävelasteikon] eri äänet. **2.** Papinvaalissa oli vallalla ä., jonka mukaan lisä-äänen sai 40 vuotta täyttänyt ja toisen 10 vuotta avioliitossa ollut. Opetusnäytteiden arvostelemisessa käytetään ä:koa 1—10, jossa laudaturia vastaavat äänimäärät 8—10. **-aukko** *s.* Viulun kannessa oleva ä. Urkupillin, torven ä. **-auto** *s.* = äänitysauto. | Yleisradion ä. **-efekt|i** *s.* Elektronisilla laitteilla saadaan aikaan mitä moninaisimpia ä:ejä. — *Erik.* äänitehoste. | Kuulokuvaan liittyvät ä:it. **-elimistö** *s. anat.* vrt. seur. **-eli|n** *s. anat.* ääntä synnyttävä elin; puhe-, ääntöelin, äännin. | Ihmisellä kurkunpää on tärkeä puhe- eli ä. — Heinäsirkan ä:miä nimitetään sirityselimiksi. Kalkkarokäärmeellä on hännän kärjessä ä. **-elokuva** *s.* elokuva, joka toistaa myös esitykseen liittyvät, joko optista tai magneettista tietä aikaansaadut äänet, äänifilmi. | Ensimmäinen suomenkielinen ä. — Ä:n kehitys. **-elokuvakone** *s.* ääniprojektori. **-elokuvaus** *s.* **-energia** *s. fys.* Mikrofoni muuttaa osan siihen johdetusta ä:sta sähköenergiaksi. **-eristys** *s.* → ääneneristys. **-esity|s** *s.* Laulu ym. ä:kset. **-filmi** *s.* **1.** elokuvafilmi, jonka reunassa on ääniraita äänen tallentamista (ja toistoa) varten; ääninauhana käytetty filmi;)(kuvafilmi. **2.** = äänielokuva. **-fysiologi** *s.* vrt. seur. **-fysiologia** *s.* fysiologian haara, joka tutkii ääntöelimien toimintaa. **-fysiologi|nen** *a.* -sesti *adv.* Ä. ilmiö, teos. **-harjoitu|s** *s.* äänenkäytön harjoitus. | Laulajan, puhujan ä:kset. **-huul|i** *s. anat.* Ä:et 'kaksi kurkunpään poimua, joiden väliin jää äänirako'. Oikea, vasen ä. Työntyessään ä:ten välistä ilmavirta panee ne väräjämään synnyttäen siten äänen. Väärät ä:et (vanh.) 'taskuhuulet'. **-huulilihas** *s. anat.* kahdesta äänihuulen sisässä olevasta lihaksesta. | Sisempi, ulompi ä.

-häiriö *s.* Vesijohdot, hissit, tuuletuslaitteet ym. aiheuttavat kaupunkiasunnoissa ä:itä. — Kipinöivät sähkölaitteet aiheuttavat radion kuuntelua haittaavia ä:itä. **--ilmiö** *s.* Räjähdyksen aiheuttama ä. Akustiikka tutkii ä:itä. **-juova** *s. tekn.* par. ääniraita. **-jän|ne** *s. anat.* **1.** äänihuulen sisässä oleva kannurustosta kilpirustoon ulottuva side. **2.** par. äänihuuli. — Vars. *mon. puhek.* KPT:n kannattajat eivät säästäneet ä:teitään [= ääntään], kun voittomaali oli tullut. **-kaista** *s. tekn.* = ääniraita 1. **-kalvo** *s. tekn.* Mikrofonin, kuulotorven ä. **-kanava** *s. rad.* Televisiovastaanottimen kuva- ja ä. **-kartio** *s.* Kun ääniaallot lähetetään suhteellisen pienen aukon lävitse, syntyy ä. äänen edetessä kartiomaisesti määräsuuntaan. **-kerta** *s. mus.* urkuihin kuuluva soinniltaan yhtenäinen pilliryhmä, vastaava harmonin t. harmonikan kielirivi, rekisteri. | Urut, joissa on 42 ä:a. Peitetty l. tukittu ä. — *Yhd.* urkuä.; metalli-, puuä.; huuli-, kieliä.; apu-, pää--, täyteä.; huilu-, kuoro-, viuluä. **-äänikertainen** *poss.a.* Kaksi-, kolmi-, 20-ä.

ääni|kirje *s.* radiossa lähetetty kirjeen tapainen äänitetty katsaus tms. | Ä. Tukholmasta, Lontoosta. **-koje, -kone** *s.* **-koneisto** *s.* Elokuvateatterin ä. — Varpuslinnun ä. on alemmassa kurkunpäässä. **-kuv|a** *s.* **1.** = äänielokuva. | Aiheesta on tehty pari mykkää elokuvaa ja myöhemmin myös ä. **2.** vrt. kuulokuva. **a.** Radion ääniauton kokoamia ä:ia [= välähdyksenomaisia äänitettyjä kuvauksia jstak, äänivälähdyksiä] ja haastatteluja. **b.** ääneen perustuva, äänen avulla, äänteellisin tms. keinoin luotu t. elävöitetty mielikuva. | Kielen avulla voidaan näkökuvat muuttaa ä:iksi. Tarkoitusperäisellä sananvalinnalla ja poljennolla loihditaan esiin kerrottavan asian tai ilmiön ä., esim. "Tulta tuiski tuima rauta". **-kuvaus** *s.* äänielokuvaus. **-kyhmy** *s. lääk.* äänihuulissa joskus esiintyvä sairaalloinen kyhmy. **-laite** *s.* äänen synnyttämiseen käytetty laite. **-laji** *s.* **1.** puheen, äänen sävy. | Keskustelun ä. oli kipakka. Vaihtaa puheen ä:a. Vaati selvitystä tiukassa ä:ssa. Puhua katkerassa, lempeässä, halveksivassa ä:ssa. "Tiedän", vastasi Antti äskeiseen keveään ä:insa LEINO. — *Kuv.* Sanomalehdessä kirjoitettiin pitäjän oloista kirpeässä ä:ssa. Elegiseen ä:in viritetty runo. Kiven "Lean" lyyrillisesti haltioitunut ä. — - - nuo auringon kultaamat pölyhiukkaset antavat niille [päivittäisille tapahtumille] kumminkin toisen ä:n SILL. **2.** *mus. vanh.* sävellaji. **-lennätin** *s. tekn.* puhevirtojen (2) kaltaisia vaihtovirtoja käyttävä lennätin.

äänilevy *s.* kiekkomainen levy, jonka pintaan levysoittimella t. gramofonilla toistettava ääni on tallennettu kierukan muotoisena aaltomaisena urana; (gramofoni)levy. | Ä:jen valmistaminen puristamalla. Ä:n matriisi. 25, 30 cm:n ä. 'jonka halkaisija on 25, 30 cm'. $33\frac{1}{3}$, 45, 78 kierroksen ä. 'jonka pyörintänopeus on $33\frac{1}{3}$, 45, 78 kierrosta minuutissa'. EP-, LP-ä. Stereofoninen ä. Beethovenin V sinfonia ä:nä. Kokoelma taidemusiikkia sisältäviä ä:jä. Kielikurssi ä:inä. Panna ä. soimaan, pyörimään. Kuunnella, soittaa ä:ä. Radiossa esitettiin ä:istä Brahmsin sävellyksiä. **-esity|s** *s.* Bachin urkukoraaleja ä:ksinä. **-kokoelma** *s.* Arvokas ä. konserttimusiikkia. **-konsertti** *s.* Radion ä. **-kurssi** *s.* Oppikaa englantia ä:mme avulla! **-luettelo** *s.* **-musiikki** *s.* **-näyt|e** *s.* Esitelmä ja ä:teitä uudenaikaisesta musiikista. **-osasto** *s.* Musiikkikaupan ä.

äänilevystö[2] *koll.s.* Yleisradion ä.

äänilevytanssiaiset *s. mon.* tanssiaiset, joissa musiikki esitetään äänilevyistä.

äänilevyt|tää *v.* -ys *teonn.* = levyttää 2.

ääni|lippu *s. harv.* äänestyslippu. **-luettelo** *s.* luettelo äänivaltaisista (ja kullakin olevista äänistä), äänestysluettelo; vrt. vaaliluettelo. **-luku** *s.* äänimäärä. **-läh|de** *s.* Äänen voimakkuus mitattuna metrin päässä ä:teestä. **-materiaali** *s.* ääniaines. | Laulaja, jolla on erinomainen ä.

äänimerkinanto *s.* **-laite** *s.* Polkupyörässä tulee olla soittokello tai muu sopiva ä.

ääni|merkki *s.* Antaa ä. ohitettavalle ajoneuvolle. **-merkkilait|e** *s.* Merenkulkusääntöjen määräämät valo- ja ä:teet. **-mestari** *s.* Elokuvan ohjaaja, kameramies ja ä. 'äänittäjä'. **-miina** *s. sot.* aluksen aiheuttamien ääniaaltojen vaikutuksesta räjähtävä miina. **-mittari** *s. tekn.* äänen voimakkuuden mittari. **-mittaus** *s. sot.* maalin paikan määrittäminen maalista eri mittausasemille tulevan äänen saapumisaikojen erojen perusteella. **-muuri** *s.* = äänivalli. **-myhkää|(n)** *adv. kans. harv.* äänettömästi, hiljaa, vähin äänin. | Jo neljän maissa kuhkivat aikaisimmat ä:n ulkosalle H.ASUNTA. **-määrä** *s.* Ehdokkaan vaaleissa saama ä. Vasemmiston ä. on lisääntynyt. — Yhtiökokouksessa osakkaalla oleva ä. — Tuli ylioppilaaksi saaden parhaan mahdollisen ä:n. **-nauha** *s. tekn.* nauha, johon ääni voidaan tallentaa t. on tallennettu (magneettisesti, leikkaamalla t. valokuvaamalla). | Magnetofonin ä.

ääni|nen[63] *poss.a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* gen:n määrittämänä t. yhd:n jälkiosana. | Ei ole tämän pitäjän herroilla kellään sen ä:stä kelloa AHO. — Vars. *yhd.* heleä--, hyvä--, iso-, jylisevä--, kaunis-, kimeä--, korkea-, kova-, käheä--, lempeä--, matala-, miellyttävä--, pehmeä--, raikas-, ruma-, rämeä--, suuri-, tiukka-, voimakas-, vähä-ä.; luonnonä.; nenä--, rintaä.; basso-, sopraanoä.; puoliä.; yksi-, kaksi-, kolmi-, neli-, sata-, tuhatä.; 12-ä.; moniä.

ääni|näyte *s.* Magnetofoninauhaan tallennettu ä. murteesta. **-oikeudet|on** *a.* -tomuus *omin.* äänioikeutta vailla oleva. **-oikeus** *s.* oikeus äänellään vaikuttaa äänestyksellä päätettävän asian ratkaisuun, äänestysoikeus, äänivalta; us. = vaalioikeus (2). | Valtiollinen, kunnallinen ä. Yleinen ja yhtäläinen ä.

äänioikeus|ikäraja *s.* ikä(raja), jonka saavutettuaan henkilöllä on äänioikeus. **-olot** *s. mon.* **-peruste** *s.* Varallisuus ä:ena. **-reformi** *s.* **-taistelu** *s.* Suffragettien käymä ä. **-uudistus** *s.*

ääni|oikeutettu *a. (partis.)* ja *s.* = äänivaltainen. **-opaste** *s.* **-opilli|nen** *a.* -sesti *adv.* äänioppia koskeva t. käsittelevä, akustinen. **-oppi** *s.* ääni-ilmiöitä käsittelevä fysiikan osa, akustiikka. **-piste** *s. sot.* ilmatorjunnassa: maalin reitin piste, josta lähteneestä äänestä tehdään kuulohavainto. **-poiju** *s. mer.* äänimerkkejä antava poiju. **-projektori** *s.* äänielokuvakone. **-pää** *s. tekn.*

magnetofonin osa, joka (ääntä tallennettaessa) muuttaa sähköjännitteen vaihtelut magneettikentän vaihteluiksi t. (ääntä toistettaessa) päinvastoin. **-radio** *s.*)(televisio. **-raita** *s.* **1.** äänifilmin reunassa oleva raita, johon ääni tallennetaan t. on tallennettu, äänikaista. **2.** magnetofoninauhaan äänen tallentuessa magnetoitunut raita. **-rako** *s.* **1.** *anat.* äänihuulien välinen rako. **2.** aaltomainen ääniaukko eräissä soittimissa. | Urkupillin ä. **-rasia** *s. tekn.* levysoittimen (t. gramofonin) osa, joka muuttaa neulan mekaanisen liikkeen sähkövärähtelyksi, "pick-up"; myös vastaavasta gramofonin mekaanisesti äänivärähtelyä synnyttävästä osasta. **-rauta** *s.* pieni teräksinen haarukka, joka värähtelemään saatettuna antaa puhtaan sävelen (tav. yksiviivaisen a:n), sävel-, viritysrauta. **-rei|kä** *s.* Puhaltimien ä:ät tekevät mahdolliseksi sävelmien esittämisen. — Joidenkin kanteleiden kannessa on ä:kiä. **-reiällinen** *a.* Ä. paimentorvi. **-reiät|ön** *a.* Ä:tömällä puhaltimella saadaan aikaan vain luonnonsäveliä. **-rekisteri** *s. fon. mus.* = ääniala. **-ryhmä** *s.* **1.** Polytonaalisessa sävellyksessä eri ä:t liikkuvat eri sävelaloissa. **2.** vaaleissa: jk yhteen kuuluva ryhmä äänestyksessä annettuja ääniä, esim. saman ehdokaslistan t. saman vaaliliiton hyväksi annetut äänet. **-sarja** *s.* **-signaali** *s.*

äänistö[2] *koll.s. mus.* Urkujen ä:t 'äänikerrat'. Laite, jolla harmonin koko ä. päästetään yhtaikaa kuuluville.

ääni|suppilo *s.* ääntä kokoava t. suuntaava suppilo. **-sysäy|s** *s.* Kaikuluotaimen lähettämät ä:kset. **-tavu** *s. fon.* äännös, joka ulottuu sonoriteetin minimistä toiseen; vrt. painotavu. **-teho** *s.* Kaiuttimen ä. **-tehoste** *s.* tehosteena käytetty ääniefekti. | Ä:iden käyttö kuunnelmissa. **-tekniikka** *s.* **-teknikko** *s.* Äänielokuvan valmistuksessa tarvitaan myös ä:ja. **-teknillinen** *a.* Rakennusteknillisen laboratorion ä. tutkimusosasto. **-torv|i** *s.* Soitti auton ä:ea. — *Kuv. leik.*, us. *halv.* tav. jnk joukon aatteiden ja mielipiteiden tulkitsijasta, julistajasta, vars. sanoma- t. aikakauslehdestä. | Koulussa oli luokan ä:ena tavallisesti Heikki. Sanomalehdet, yleisen mielipiteen ä:et. Silmäilin erään mikkeliläisen ä:en otsikkoja. A. oli siveellisyyden intohimoinen ä.

äänittäin *adv. harv.* äänten mukaisesti. | Kuoro ryhmittyi ä.

äänittäjä[10] *tek.* Elokuvan ä. Ä:nä Suomi-Filmissä. — Toimi urkutehtaassa ä:nä.

äänittämö[2] *s.* huone tms., jossa äänitetään. | Elokuvan ä.

äänit|tää[2*] *v.* **1.** tallentaa t. ottaa ääni ääninauhaan, -levyyn tms.; vrt. nauhoittaa, levyttää. | Ä. murretta, musiikkia. Kilpailua ei radioitu suoraan, vaan ä:ettynä lähetyksenä. **2.** varustaa elokuva(filmi) äänellä. | Elokuva voidaan ä. joko siten, että ääni otetaan suoraan filmin kuvauksen yhteydessä, tai liittämällä ääni siihen vasta jälkeenpäin, joskus, esim. kaitaelokuvissa, myös magnetofoninauhaa tms. apuna käyttäen. Ä:etyt ja mykät kaitafilmit. **3.** *mus.* saattaa urkupillien ääni sellaiseksi, että kunkin äänikerran kaikki sävelet saavat samansävyisen luonteenomaisen sointinsa; vrt. intonoida. | Kuoroäänikerrat eivät saa olla liian koviksi ja teräviksi ä:ettyjä.

äänity|s[64] *s.* **1.** äänittäminen. | Murrenäytteiden ä. magnetofonilla. Ulkopuolinen melu ei saa häiritä elokuvan ä:stä. **2.** äänittämisen tulos, äänittämällä aikaansaatu ääni. | Magnetofoninauhaan otettujen ä:sten säilyvyys. Liittää elokuvaan ä. Amerikkalainen elokuva, johon on tehty suomenkielinen ä. Elokuvan ä. oli paikoin epäselvä. Matkailuelokuva, jonka ä:ksenä on selostus ja musiikkia.

äänitys|auto *s.* auto, jossa on äänityslaitteet radio-ohjelmien tms. äänittämistä varten, ääniauto. | Yleisradion ä. **-laite** *s.* **-näyt|e** *s.* Esitetään teatterikatsaus ja ä:teitä. **-tekniikka** *s.* **-teknikko** *s.* Yleisradion ä.

ääni|ura *s.* Äänilevyn ä. **-vaikutelma** *s.* Kuvan synnyttämä ä. **-valli** *s.*, vars. *puhek.* aerodynaamisista ilmiöistä, erityisesti suuresta ilman vastuksesta, joita esiintyy lentonopeuden kiihtyessä äänen nopeutta vastaavaksi, äänimuuri. | Lentokone murtaa, läpäisee ä:n. **-valta** *s.* vrt. puhevalta. **1.** äänioikeus. | Liittohallituksen jäsenillä on liittovaltuuston kokouksissa puhe-, mutta ei ä:a. **2.** yleisemmin: määräys-, sananvalta. | Koetin virkistää kotoa perittyä siveellisyyttäni, mutta se ei jaksanut saada ä:a E. LAMPÉN. **-valtai|nen** *a.* ja *s.* (henkilö) jolla on äänivalta, äänestyskelpoinen (henkilö), äänioikeutettu. | Kunnan ä:set asukkaat. Yhdistyksen ä. jäsen. — Ilmoitus siitä, missä ä:set käyvät äänestämässä. **-vamma** *s.* äänihuulten toimintaa haittaava vamma. **-var|at** *s. mon.* Kuoron ä. Laulajan hyvät luontaiset ä. Yleisö ei säästänyt ä:ojaan, kun suomalainen pääsi ohi loppusuoralla. **-varsi** *s.* levysoittimessa ja gramofonissa varsi, jonka päässä on äänirasia. **-virt|a** *s.* jatkuvasta äänestä. | Ä. katkeilee sanojen välillä. Laulu kohosi kirkkaina ä:oina. **-välähdy|s** *s.* äänikuva (2.a). | Ä:ksiä Eläintarhan ajoista. **-värähdys** *s. fys.* vrt. seur. **-värähtely** *s. fys.* Ä:t muuttuvat mikrofonissa sähkövärähtelyiksi.

ään|ne[78*] *s.* **1.** vars. *fon. kiel.* puhutun kielen yksinkertaisin artikuloitu (rakenteellinen) osa; vrt. äännös, foneemi. | Ä:teiden jako ääntiöihin l. vokaaleihin ja kerakkeihin l. konsonantteihin. Ä:teitä vastaavat kirjoitetussa kielessä kirjaimet. Sanassa *olki* on neljä ä:nettä: *o-*, *l-*, *k-* ja *i*-ä. Homorgaaniset ä:teet *t*, *d* ja *n*. — *Yhd.* aukko-, hammas-, huuli-, kieli-, kouru-, kurkunpää--, laide-, laki-, nenä--, rako-, suuä.; hankaus-, henkäys-, maiskaus-, suhu-, sulku-, täry-, umpiä.; häly-, sointi-, soleä.; siirtymä--, sivuä.; alku-, keski-, loppuä.; kielenä. **2.** *vanh.* ääni, sävel. | - - olisi luullut Manalan haltijain olevan myrskyn seassa liikkeellä, puhaltelemassa synkkiä epätoivon ä:teitä PÄIVÄR.

äänne- vars. *kiel.* **-aine|s** *s.* Sanan ä:kset. **-arvo** *s.* Kirjaimen ä. 'se äänne, jota kirjaimella tarkoitetaan'. **-asu** *s.* Sanan kirjoitus- ja ä:ssa tapahtunut muutos. Kielen, murteen nykyinen ä. Ä:ltaan murteellinen sana. **-asulli|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* äänneasua koskeva, siihen liittyvä. | Ä. muutos. Lounaismurteet ovat ä:sesti lähempänä viroa kuin karjalaa. **-edustus** *s.* Sana, jossa itämurteiden ä. on toinen kuin länsimurteiden.

-fysiologia *s.* fonetiikan osa, joka selvittää, miten ääntöelimet toimivat artikuloitaessa. **-fysiologi|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | Ä. tutkimus. Selittää äänteenmuutos ä:sesti. **-historia** *s.* kielen äänteiden kehitysvaiheiden selvitys, historiallinen äänneoppi; kielen äännekehitys. | Vatjan kielen ä. **-historialli|nen** *a.* -sesti *adv.* Ä. tutkimus. Ä:sesti mielenkiintoinen sana.

ääneht|iä^{17*} *v. harv.* äännellä. | Mutta jos Villen maha joskus pahastikin ä:i ERKKI ILMARI.

äänne|ilmiö *s.* Äänteenmuutokset ym. ä:ilmiöt. **-jakso** *s.* Tavu on äänne tai ä., joka muodostetaan yhdellä henkäyspainalluksella. **-järjestelmä** *s.* Suomen kielen ä. **-kan|ta** *s.* Myöhäiskantasuomalainen ä. äännehistoriallisen tutkimuksen lähtökohtana. Murteen ja yleiskielen ä:nassa ilmenevät eroavuudet. **-kehity|s** *s.* Ä. *maa* > *mua.* Englannin kielessä oikeinkirjoitus on jäänyt jälkeen ä:ksestä. **-kieli** *s.* vrt. ele-, merkkikieli. **-kirjoitus** *s.* **1.** foneettinen transkriptio, tarkekirjoitus. | Kielennäytteiden tallentamisessa käytetty ä. **2.** vars. *vanh.* = kirjainkirjoitus; vrt. tavu-, kuvakirjoitus. **-lailli|nen** *a.* -sesti *adv.* -suus *omin.* äännelain mukainen, äännelain synnyttämä;)(analoginen. | Ä. äänteenmuutos. Ä. imperfekti *läksi.* Ä:sesti syntynyt verbinmuoto. **-la|ki** *s.* se ilmiö, että jk äänteenmuutos samana aikana, samassa kieliyhteisössä, samassa äänneympäristössä ja muuten samojen edellytysten vallitessa tapahtuu säännönomaisesti kaikissa mahdollisissa sanoissa; sellaisen muutoksen ilmaiseva sääntö; *syn. harv.* äännesääntö; vrt. analogia 2. | Ä:in mukainen muutos *tee* > *tie.*

ään|nellä^{28*} *frekv.v.* -tely^{2} *teonn.* < ääntää; normaalityylissä vars. sanattomasta ihmisen äänenpidosta (valituksesta, jokelluksesta tms.) sekä eläinten ja esineiden äänestä, *harv.* puhumisesta t. laulamisesta. | Lapsi ä:teli kehdossaan. Kuului ruisrääkän ä:telyä. Tuuliviiri ä:telee. Siihen tapaan Salmela ä:teli [= puheli] CANTH.

äänne|maalailu *s.* tietynsävyisten äänteiden käyttäminen (vars. runo)kieltä tehostamaan. | Heleitä vokaaleja käyttävä ä. Kiven säkeessä "Siell' on hieno hietakehto" ä. korostaa tunnelman valoisuutta. **-maalaus** *s.* tav:mmin ed. **-merkk|i** *s.* äännettä tarkoittava kirjoitusmerkki. | Hieroglyfikirjoituksessa käytettiin sekaisin sana-, tavu- ja ä:ejä. **-metaforinen** *a.* Vokaalien ä. vaihtelu sanoissa *katkera — kitkerä, tonkia — tönkiä.* **-ominaisuu|s** *s.* Vokaalisointu kuuluu suomen kielen ä:ksiin. **-opilli|nen** *a.* -sesti *adv.* äänneoppia koskeva, äänneoppiin kuuluva t. liittyvä. | Ä:sia havaintoja Lestijoen murteesta. Ä:sesti tärkeä sana. **-oppi** *s.* kielen äänteitä käsittelevä kieliopin osa; vrt. fonologia, lause-, muoto-, sanaoppi. **-rakenne** *s.* Kantasuomen ä. **-ryhmä** *s.* **-seikk|a** *s.* Kansankieli jaetaan murteisiin etenkin ä:ojen perusteella. **-substituutio** *s.* äänteen korvaaminen toisella yritettäessä jäljitellä jstak syystä vaikeuksia tuottavaa ääntämystä, äänteenkorvaus. **-suh|de** *s.* Viron ja suomen sanojen ä:teet. **-systeemi** *s.* äännejärjestelmä. **-sääntö** *s. harv.* äännelaki. **-vaihtelu** *s.* äänteiden vaihtelu alkuperänsä puolesta yhteen kuuluvissa ilmauksissa, esim. *käsi: käden: kätenä, mies: miehen,* ruotsin *finna: fann: funnit.* **-vastine** *s.* Suomen *rauta* on ruotsin *röd*-sanan ä. **-virhe** *s.* kykenemättömyys muodostaa jtak äännettä t. sen väärin ääntäminen t. jnk muun äänteen sanominen sen sijasta. | Suomea puhuvien tavallisimmat ä:et ovat *s*- ja *r*-äänteiden virheellisyydet, sammaltaminen, sorakielisyys sekä *l*- ja *k*-viat. **-yhtymä** *s.* Ä:t *tr, ks, uo, vie.* **-yhtäläisyy|s** *s.* Satunnaisten ä:ksien perusteella on todisteltu jopa suomen ja heprean sukulaisuutta. **-ympäristö** *s.* Ä:n mukaan *h* voi olla soinnillinen tai soinniton.

ään|nin^{56*} *väl. harv.* (< ääntää) äänielin. | Ä:timien asento *r*:ää äännettäessä. — -- siit' [hiuksista] on kielet kantelessa, / ä:timet ikiilossa KAL.

äännäh|dellä^{28*} *frekv.v.* -tely^{2} *teonn.* < seur. | Kehtolapsen hiljainen ä:tely.

äännäh|tää^{2*} *mom.v.* -dys^{64} *teonn.* < ääntää. | "Ääh!" ä:ti ukko. Ei sanaakaan, ei ä:dystäkään! Saranoiden ä:dys. "Juhannuskokkoa polttavat!" kuuli Oljemarck jonkun takanaan ä:tävän JÄRVENT.

äännäntä^{15*} *s. harv.* ääntäminen, ääntämys.

äännöllinen^{63} *a. harv.* foneettinen (1).

äännö|s^{64} *s. kiel.* puheen aineksena oleva (äänne t.) äänteiden yhtymä, foneemi. | Ä:kset *oh, kala, tuo on isäni* jne.

äännötön^{57} *kar.a.* < ääntö. — *Lak. vanh.* Ä. [= äänetön] osakas.

äänteelli|nen^{63} *a.* -sesti *adv.* äännettä t. äänteitä koskeva, siihen t. niihin liittyvä t. kuuluva, äänne-; foneettinen. | Kielen ä. puoli. Sanojen ä:set erot. Ä:sesti toisilleen läheiset sanat.

äänteen|korvaus *s. kiel.* = äännesubsituutio. **-mukai|nen** *a.* -sesti *adv.* Foneettinen eli ä. kirjoitus. **-mukaus** *s. kiel.* tav. = ääntiönmukaus. **-muutos** *s. kiel.* äänneasussa tapahtunut muutos, esim. *käsi* < *käti, kolome* < *kolme, sorvali* < *sorvari.* **-siirros** *s. kiel.* kielen äännerakenteen muutos, jonka tuloksena on keskenään sukua olevien konsonanttien muuttuminen vastaavalla tavalla, sarjamuutos. **-sijaus** *s. kiel.* par. äänteenkorvaus.

-äänteinen^{63} *poss.a.* < äänne. | Yksi-, kaksi-, moniä.

äänteistö^{2} *koll.s.* < äänne. | Suomen kielen ä.

äänteleht|iä^{17*} *v.* äännellä. | -- kuorsasi ja ä:i unissaan V.KOLKKALA.

äänten|enemmistö *s.* Valtuuston päätökset tehdään yleensä yksinkertaisella ä:enemmistöllä. **-kalastus** *s.* vrt. vaalikalastus. **-laskenta, -lasku** *s.* Äänestysliput koottiin ä:a varten.

ääntiö^{3} *s. kiel.* vokaali. — *Yhd.* alku-, loppuä.; kaksois-, pariä.

-ääntiöinen^{63} *poss.a.* Lyhyt-, pitkä-ä.; runsasä.

ääntiönmukaus *s. kiel.* assimilaatioilmiö, jossa vokaali muuttuu viereisen t. läheisen vokaalin vaikutuksesta, metafonia.

ääntymis- = ääntymä-.

ääntymä|paikka *s.* Ä:paikkansa puolesta *k* on lakiäänne. **-ta|pa** *s.* Ä:valtaan *r* on tremulantti.

ääntymätön^{57} *kielt.a.* Ä. loppuvokaali.

äänty|ä^{1*} *pass.v.* < ääntää. | Heikosti ä:vä konsonantti. Ruotsissa e-kirjain ä:y *r*:n edellä

usein *ä*:nä. - - miesten / rinnan riemu ilmi aivan ä:y LEHT.

ääntäjä[16] *tek.* A. on mallikelpoinen ranskan ä.

ääntämis|harjoitus *s.* Kielen opetukseen kuuluvia ä:harjoituksia. **-merkintä** *s.* vrt. seur. **-ohje** *s.* Vieraskielisen sanan jälkeen kirjoitettu ä. **-oppi** *s.* fonetiikka (1); ortoepia. **-sään|tö** *s.* Ranskan kielen ä:nöt. **-tapa** *s.* Murteellinen ä. — Laulukaskaan omituinen ä. **-vaikeu|s** *s.* Vieraan kielen ä:det. Oppilas, jolla on ä:ksia. **-virhe** *s.*

ääntämys[64] *s.* kielestä: ääntämistapa. | Suomen yleiskielen mukainen ä. Vieraskielisen sanan, *r*:n ä.

ään|tää[8] *v.* **1.** ihmisestä. **a.** puheäänteiden muodostamista, muodostamistapaa ajatellen: artikuloida, lausua. | Lapsi, joka ei vielä osaa ä. r:ää. Ä. oikein, virheellisesti, väärin. Ä. kirjakieltä murteellisesti. Ä:tää ranskaa kuin syntyperäinen ranskalainen. Ä:si d:n t:ksi. Englannin sanat kirjoitetaan toisin kuin ä:netään. Kirjoitetaan Bordeaux, ä:netään bordō·. **b.** yl. lyhyen sanattoman äänen aikaansaamisesta (valituksesta, jokelluksesta tms.), *harv.* puhumisesta t. laulamisesta. | Ä:si jotakin unissaan. Koski niin että piti ihan ä. "Ääh", ä:si Pekka ryypättyään. Lähti sanaakaan ä:tämättä. "Niinhän se taitaa olla", ä:si mies. **2.** eläimistä, esineistä (harv. esim. soittimista): päästää, tuottaa, synnyttää ääni. | Kaislikossa tuntui ä:tävän sorsa. Tuuliviiri ä:si [= narahti, vingahti tms.] valittavasti katolla.

ääntö[1*] *s. fon.* ääntäminen, artikulointi. **-elin** *s. fon.*, tav. *mon.* ääni, puhe-elin. **-valta** *s. vanh.* äänivalta.

ääreinen[63] *a.* gen:n määrittämänä: jnk ääressä t. äärellä oleva, viereinen. | Gibraltarin vuori ja sen ä. sotasatama. — *Yhd.* joen-, tienä.

ääreishermosto *s. anat.* aistimista keskushermostoon ja keskushermostosta tahdonalaisiin lihaksiin johtavat hermot sekä vegetatiivinen hermosto; *syn.* perifeerinen hermosto;)(keskushermosto.

äärelli|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* **1.** *poss.*)(ääretön. **a.** *mat.* Suure on ä., jos sen suuruutta jossakin mittajärjestelmässä voidaan ilmaista tietyllä reaaliluvulla. Ä. luku. Valon nopeus on ä. Joukot ovat ä:siä tai äärettömiä sen mukaan, onko elementtejä rajallinen vai rajaton määrä. **b.** avarammin, vars. *fil.* paikan, ajan yms. rajoituksista riippuva. | Ihmisen, ä:sen olennon, suhde äärettömään Jumalaan. Kaiken inhimillisen tiedon ä:syys. Iäisyys tilana, joka ei ole ä:syyden ehtojen alainen. — *S:sesti.* Ehdoton olevainen, jonka spekulatiivinen filosofia asettaa kaiken ä:sen perustaksi. **2.** *harv.* jnk äärellä oleva, ääreinen. | - - eikä pöykä pöyän ääret, / kun ei pöyän ä:set KAL.

äärel|lä, -tä, -le *postp.* ja *adv.* vierellä, aivan lähellä; ilmaisee tav. vähemmän kiinteää läheisyyttä kuin ääressä. **1.** *postp.* (*runok.* myös *prep.*) gen:n t. poss.-suff:n ohella. | Kosken ä. [= rannalla] oleva maja. Meren ä. sijaitseva kaupunki. Löysi pienokaisensa jyrkänteen ä:tä 'reunalta, partaalta'. Kaivon ä:le varattu juoma-astia. Kaukana Kiinan valtakunnan ä. 'rajan läheisyydessä'. Kylän ä:le kasvanut teollisuusalue. Kirkko ja sen ä. sankarihauta. Kunnianosoitus patsaan ä. Paarien ä. paloi neljä kynttilää. Nuotioiden ä. lämmitteleviä sotilaita. Poimi marjoja ä:tään. Ä:tään tulikin polttaa SP. - - kuuli äkkiä askeleita aivan ä:tään NUOLIV. — Näkee, että on työn ä. [= työssä] käyty JOTUNI. — Näin punahunnun, mi väikkyi / ä. illan [= illan suussa] MANN. **2.** *adv.* Kaunis huvila ja hyvät kalavedet ä. Leiripaikka löytyi pian ja ä:tä sopiva laidun poroille. Maito saatiin ihan ä:tä, naapurista. Omaiset seisoivat haudan vieressä ja muu saattoväki asettui siihen ä:le.

ääreläinen[63] *s. myt.* taivaanääreläinen, lintukotolainen.

ääre|ssä, -stä, -en *postp.* ja *adv.* aivan vieressä, aivan lähellä; ilmaisee tav. kiinteämpää läheisyyttä kuin äärellä. **1.** *postp.* (*runok.* myös *prep.*) gen:n t. poss.-suff:n ohella. | Seisoa ikkunan ä. Lieden ä. keittopuuhissa häärivä emäntä. Vuode ja sen ä. yöpöytä. Syödä, kirjoittaa pöydän ä. Valvoa sairasvuoteen ä. Alttarin ä:en kokoontunut ehtoollisväki. Istuutui takkavalkean ä:en. Nuotion ä:en nukahtanut metsämies. Lukea kynttilän ä. Veden syvyys laiturin ä. Veden ä:en vedetyt tukit. Aivan puiston ä. oleva kahvila. — Istuutua pianon ä:en [tav. soittaakseen]. On koko elämänsä työskennellyt sorvin ä. 'sorvaajana'. Vastustamaton lukuhalu vei pojan kirjojen ä:en 'sai lukemaan kirjoja, vei kirjojen pariin'. Valvoi öitäkin käsitöidensä ä. 'käsitöitä tehden'. Eivät poistuneet työnsä ä:stä hetkeksikään. Kuoli työnsä ä:en. Syötiin lujasti kun ruoan ä:en päästiin. Ruoan ä. kasvanut [leik. = lihava, tukeva] tyttö. Vietettiin iltaa oluen ä. 'olutta juoden'. Istuu liian usein lasin ä. 'käyttää liian usein alkoholia'. Usein kokoonnuttiin jumalansanan ä:en 'jumalansanaa lukemaan, viljelemään'. — - - ä. takkavalkean / sua suutelen LEINO. **2.** *adv.* Istui nojatuolissa viskilasi ä. Tuli katsomaan aivan ä:stä. Koira hivuttautui ihan ä:en ja oli tarrautua jalkaan.

äärettyy|s[65] *s. runok.* äärettömyys. | Alkua elämän etsin, / ä:den äärtä LEINO.

ääret|ön[57] *kar.a.* -tömästi *adv.* -tömyys[65] *omin.* < ääri;)(äärellinen. **1.** *mat.* suureen t. lukumäärän arvosta, joka tietyn tarkastelun yhteydessä tulee (itseisarvoltaan) suuremmaksi kuin mikä samanlaatuinen suure t. raja tahansa; *syn.* transfiniittinen. | Luku, joka on suurempi kuin mikä tunnettu luku tahansa, on ä:tömän suuri eli ä. Ä:tömät elementtimäärät luokitellaan transfiniittisiä lukuja käyttäen mahtavuutensa perusteella. Muuttuvaa suuretta, jolle tarkastelun kuluessa voidaan antaa itseisarvoltaan rajatta pieneneviä arvoja, sanotaan joskus ä:tömän pieneksi. Yhdensuuntaisten suorien sanotaan leikkaavan toisensa ä:tömän kaukaisessa pisteessä, ä:tömyydessä. Tason ä:tömän kaukainen piste siirretään lineaarisella kuvauksella origoon. Ä:tömäksi ajateltu avaruus. — *S:sesti.* Ä:tömän merkki on ∞. Tarkentaa kamera ä:tömälle 'äärettömän merkin etäisyydelle'. **2. a.** jolla ei ole ääriä, rajoja, rajaton. | Ä:öntä tilaa on vaikea kuvitella. **b.** *fil.* paikan, ajan

yms. rajoituksista riippumaton. | Käsitys Jumalan ä:tömyydestä. c. mitoiltaan, määrältään, vaikutukseltaan tms. suunnattoman suuri, loputon, rajaton, määrätön, mittaamaton, suunnaton, summaton, tavaton. | Ä. ulappa. Ä., rannaton autiomaa. Ä. välimatka erottaa meidät lähimmästä kiintotähdestä. Ä. määrä, ihmispaljous. Ä:tömät rikkaudet. Näillä asioilla on ä. ero. Jumalan ä. armo. Ä. itserakkaus, kunnianhimo. Ä. riemu, hellyys, ihastus, typeryys. Ä:tömästi työtä vaativa tehtävä. Pidän ä:tömästi jäätelöstä. — Ei televisiokaan ä:tömiä maksa. Hänellä on rahaa ä:tömiin. Ä:tömiin menevät vaatimukset. — *äärettömän* (adv.) tavattoman, suunnattoman, mahdottoman. | Ä:tömän suuri, rikas, kaunis, ylpeä, viisas, rakastunut. Olen ä:tömän kiitollinen. Ä:tömän mielenkiintoinen tutkimus. Ä:tömän nopeasti. Tulen ä:tömän mielelläni.

äär|i[32] *s.*; äärellä, ääressä ks. erikseen; vrt. laita(ma), reuna(ma), syrjä, vieri.

1. a. (tav. ainakin kohtalaisen suuren) alueen, pinnan tms. raja, reuna ja us. siitä jonkin verran sisäänpäin oleva ala. | Lakeus, jonka toista ä:tä ei näy. Ulapalla ei näyttänyt olevan lainkaan ä:iä. Suomen leveys läntisimmästä ä:estä itäisimpään. Pitäjän, murrealueen, pellon, leikkikentän ä:et. Ryijyn keskiala punainen, ä:et mustat. Kaukana taivaan ä:en [= taivaanrannan] takana. Suon kaukaisimmassa ä:essä. Pitäjän pohjoisella ä:ellä. Muutti kaupungin toiselle ä:elle. Norja sijaitsee vanhan mantereen läntisellä ä:ellä. - - öiset ilmain ä:et heleinä loistivat yli maan LEHT. Astui pilven ä:tä myöten, / taivahan rajoa myöten KAL. — *Erik.* kaukaisuutta ilmaisevissa yhteyksissä. | Lakeus näytti ulottuvan maan, maailman ä:iin. Olisin halunnut paeta maailman ä:iin. Juutalaiset hajotettiin kaikkiin maailman ä:iin 'joka puolelle maailmaa, kaikkialle maailmaan'. Englantilaisia tapaa maailman kaikilla ä:illä, kaikissa ä:issä. Maan kaikilta ä:iltä [= puolilta] kokoontunutta juhlaväkeä. - - Juudan hajotetut naiset hän kerää maan neljästä ä:estä VT. - - tie jo päättyy kuin maailman ä:een töksähtäen KIANTO. - - niin pitkälle kuin maata ja maan ä:tä piisaa J.FINNE. Työn orjat, sorron yöstä nouskaa, / maan ä:iin kuuluu kutsumus AK. **b.** eräissä määräyhteyksissä. | Astia täytettiin ä:iään myöten 'reunojaan myöten, aivan täyteen'. Kirkko, bussi oli ä:iään myöten täynnä [= täpötäynnä] väkeä. Vatikaanin kokoelmat ovat ä:iään myöten täynnä taideteoksia. Seurakunnan sali oli ä:in vierin [= täpötäynnä] väkeä IMMI HELLÉN. Ne [kuopat] olivat ä:illään [= täpötäynnä] liejua AK. Joukko sotilaita, ä:estä viereen [ark. = kaikki, kauttaaltaan] kokeneita taistelijoita. **c.** ed:iin liittyvää abstr. ja kuv. käyttöä. | - - tahdon oppia tuntemaan ihmiselämän ä:et TALVIO. Näin läikkyvät mielialat ja ajatukset ä:istä ä:iin [= äärimmäisyydestä toiseen] TARK. Mutta täynnänsä tiukkoihin ä:iin suljettua liikettä - - on varsinkin sonetti Panista VILJANEN. Ei ollut ä:iä ajatusten lennolla. Sen miehen rikkauksilla ei ole ä:iä 'määrää, rajaa'. Leenan onnella ei ollut ä:tä ei rajaa. Ei ä:iä, / ei määriä / sun viisaudellasi VK. - - väsyivät tähän soutamiseen ja huopaamiseen, jolla ei tuntunut olevan ä:tä eikä päätä HAANPÄÄ. **d.** *nahk.*, us. *mon.* jalkineen, vars. pieksun terässä kaudon ja pohjan välinen päälliskappale. | Ä:en ompeleminen pohjaan. Yksipohjaisessa lapikkaassa ovat pohja ja ä:et samaa nahkakappaletta.

2. jnk ulkopuolisesta reuna-alasta: vieri, reuna, laita, sivu. | Viljavat vesien ä:et. Tukit ajetaan vesistöjen ä:iin. Kirkonkylä sijaitsi järven toisella ä:ellä. — Vars. mon. ulkopaikallissijoissa. | Itämeren ä:illä asuvat kansat. Jäämeren hyisillä ä:illä. Metsänaukeaman ä:illä kasvavat puut kehittyvät oksaisiksi. Kaukana pohjan ä:illä.

3. *yhd.* Ilman-, maanä.; etelä--, itä--, länsi-, pohjoisä.

ääri- vars. äärimmäinen, reunimmainen, uloin, raja-; suurin t. pienin, ylin t. alin, enimmäis- t. vähimmäis-, maksimi- t. minimi-. **-alue** *s.* Muinaiskreikkalaisen kulttuuripiirin ä:et. Tutkimus, jossa liikutaan ihmistiedon ä:illa. **-arvo** *s.* Funktion, jännitteen ä. Asteikon ä:t. Positiivinen, negatiivinen ä. **-asem|a** *s.* Heilurin ä:ien välimatka on heilahduksen laajuus. [Norja] joka oman ä:ansa vuoksi on ymmärtänyt pohjanperien ainoalaatuisen merkityksen J.JAAKKOLA. **-asen|to** *s.* Männän liike ä:nosta toiseen. **-johdin** *s. sähk.* Tasavirtajohdossa on kolme johdinta: nollajohdin sekä kaksi ä:ta (+- ja — -johdin).

äärimmill|ään, -een *sup.adv.* äärimmäiseen asteeseensa asti kehittyneenä, vahvistuneena, heikenneenä tms. | Puute oli ollut ä. 'pahimmillaan'. Ä:een pingotettu viulun kieli. Tilanne on kärjistynyt ä:een. Sotavuodet olivat köyhdyttäneet maan ä:een. Ä:een rasittunut ihminen. Tappio ärsytti häntä ä:een. Ä:een laimennettu liuos.

äärimmistö[1] *s. harv.* äärimmäiset, äärimmäisyysainekset.

äärimmäi|nen[63] *sup.a.*; äärimmäisyys ks. erikseen. **1. a.** paikasta: kauimpana keskuksesta t. jstak oleva, reunimmainen, laitimmainen, kaukaisin, etäisin, uloin. | Rivin ä:set miehet. Niemen ä. kärki. Istuutui penkin ä:selle nokalle. Syysvehnän ä. viljelysraja. Ä:sen pohjolan asukkaat. — *Mat.* Verrannon ensimmäistä ja neljättä jäsentä sanotaan ä:siksi jäseniksi. **b.** ajasta. | Ä:senä [= myöhäisimpänä] syyskylvöjen rajana on paikoin pidetty syyskuun 4:ttä. **2.** perimmäinen, pohjimmainen, viimeinen, lopullinen, syvin. | Filosofia pyrkii selvittämään maailmankäsityksemme ä:siä kysymyksiä, so. olevaisen olemusta ja alkuperää sekä niitä korkeimpia periaatteita, joiden mukaan arvostamme kaikkea. Taloustoiminnan ä. päämäärä on inhimillisten tarpeiden tyydyttäminen. Mikä on elämän ä. tarkoitus? - - ilmaisumuodon, jossa inhimillinen elämä on tyylitelty, siivilöity, palautettu ä:siin peruskuvioihinsa, rakkauden ja kuoleman suuriin, majesteettisiin vastavoimiin T.VAASKIVI. **3.** -sesti *adv.* **a.** tavallisesta, normaalista, keskimääräisestä, -tasoisesta eniten poikkeava, ääri-, huippu-,

maksimi-, minimi-. | Rakenteen ä:set lujuusrajat. Saituruus ja tuhlaavaisuus ovat toistensa ä:siä vastakohtia. Ä. [= jyrkin] oikeisto, vasemmisto. Vapaamielisen koulukunnan ä. siipi hylkää kaiken valtion sekaantumisen talous- ja yhteiskuntaelämään. Ä. modernisti, kielenuudistaja. Ä:set katsantokannat. Ä:stä kantaa edustava puolue. Muodin ä:set oikut. Turvautua ä:siin keinoihin. Ä:siin johtopäätöksiinsä viety nihilismi. **b.** suurimmassa (mahdollisessa) asteessaan oleva, mahdollisimman suuri, kova, voimakas tms. | Ä. hätä, puute, levottomuus. Ä:sessä ahtaudessa elävä perhe. Vain ä:sessä tarpeessa käytettävä keino. Koetti noudattaa ä:stä säästäväisyyttä. Ä:sin ponnistuksin pääsin lujalle jäälle. Joutua ä:selle koetukselle. Virallisella taholla on noudatettu ä:stä vaiteliaisuutta. Joutui vangiksi ä:sestä vastarinnastaan huolimatta. Ponnistella, väsyä ä:seen, ä:siin asti. — *äärimmäisen* (adv.) mahdollisimman. | Ä:sen vaarallinen, tukala. Ä:sen raukkamainen teko. Ä:sen harvoin nähty erikoisuus. Ä:sen vähän polttoainetta kuluttava moottori.

äärimmäis- äärimmäinen, ääri-. **-arvo** *s.* **-ilmiö** *s.* **-kantainen** *a.* äärimmäisellä kannalla oleva, äärimmäistä kantaa edustava. | Ä. vallankumouksellinen. **-tapaus** *s.* **-vanhoillinen** *a.* ja *s.* **-vasemmistolainen** *a.* ja *s.*

äärimmäisyy|s[65] *s.* **1.** jnk ominaisuuden tms. äärimmäinen aste. | Ä:teen kehittynyt itaruus. Työtehon kiihdyttäminen ä:teen. Ä:teen viety standardointi. Tasapainoton, ä:destä toiseen heilahteleva luonne. Ä:teen, ä:ksiin menevä liioittelu. Ponnistella ä:teen, ä:ksiin asti. Ä:teen asti ujo, vaatimaton. **2.** äärimmäisyystapaus, -muoto, -ilmiö tms. | Sellaiset koiramaailman ä:det kuin bernhardinkoira ja kääpiöpinšeri. Ilmaston ä:det: kuuma kesä ja kylmä talvi. Ä:ksien välimuodot. -- tottui pitämään kauniina niitä naismuotien ä:ksiä, jotka alussa olivat hänestä näyttäneet niin hirveän rumilta TALVIO. Ä:det koskettavat toisiaan SP.

äärimmäisyys|aines *s.* Puolueen ä:ainekset. **-ilmiö** *s.* Futurismia voi pitää ekspressionismin ä:ihin kuuluvana. **-kan|ta** *s.* Valtiollisissa mielipiteissään ä:nan edustaja. **-liik|e** *s.* Ä:keiden lietsomat levottomuudet. **-mies** *s.* Puolueen johto siirtyi ä:ten käsiin. **-muoto** *s.* **-puolue** *s.* **-suun|ta** *s.* Taiteen ä:nat, kuten surrealismi. **-tapaus** *s.*

ääri|n[59] *sup.a.* (äärimmilleen, äärinnä ks. erikseen) tav. vain vok.-vartaloisissa muodoissa = äärimmäinen. | Pohjolan ä:mmillä perukoilla. Luo [rintaman] ä:mmän siiven ehti *MANN. -- hän lankesi ä:mmästä onnesta pimeimpään epätoivoon TALVIO.

äärinen[63] *a. harv.* = ääreinen.

äärinnä *sup.adv.* äärimmäisenä, uloinna. | Ä. oikealla.

ääri|osa *s.* Sarveiskalvon ä. Sävellyksen keskiosa ja ä:osat. **-piirros** *s.* ääriviivapiirros. **-piirteet** *s. mon.* ääriviivat. | Paperiin merkittiin ohuilla viivoilla kuvan ä. Kirkon ä. kuvastuivat taivasta vasten. — *Kuv.* Kielen muinaisuutta tutkimalla on voitu hahmotella esihistoriamme ä. **-piirtei|nen** *a.* -sesti *adv.* ääripiirtein jtak esittävä, ääriviivainen. | Ei ole helppoa antaa lyhyessä muodossa edes ä:stä kuvaa Spenglerin perusajatuksista KOSKENN. **-piste** *s.* Kuvion, matkareitin ä:et. **-raja** *s.* Tykin kantomatkan ä. **-seu|tu** *s.* Asutusalueen ä:dut. **-sävel** *s. mus.* Pentakordin, soinnun ä:et. **-tapaus** *s.* äärimmäis(yys)tapaus.

äärit|tää[2*] *v. harv.* piirtää t. merkitä jnk ääriviivat. — *Kuv.* Tonaalisessa suhteessa se [Händelin "Messias"] on -- melodisin linjoin yhtä notkeasti ä:etty kokonaisuus H.KLEMETTI.

ääriviiv|a *s.* reuna-, rajaviiva. | Merikortin tulee oikein kuvata mantereen ja saarten ä:at. — *Erik.*, us. *mon.* kontuuri. **1.** kuviota hahmottava piirretty (kaiverrettu, ommeltu tms.) rajaviiva. | Ennen freskon maalaamista merkitään maalauspintaan kuvan ä:at. Ommella etupistoin kuvion ä:at. **2.** esineen piirteet, jotka näkyvät vain reunoiltaan, siluettina (t. joita tarkataan sillä tavoin näkyvinä) vars. jtak taustaa vasten, ääripiirteet. | Vesuviuksen kuvista tuttu ä. 'siluetti'. Äidin kasvojen ä. 'siluetti, profiili'. Tuulimyllyn tummat ä:at kuvastuvat taivasta vasten. Sumussa näkyivät rakennukset vain ä:oina. Auton sulavat ä:at. **3.** *kuv.* Suomen historian ä:at 'pääpiirteet'. Teoksen henkilökuvat ovat jääneet varmoja ä:oja vaille. Hahmoteltiin tulevan toiminnan ä:at. Sana, jonka merkitysalue on ä:oiltaan varsin epämääräinen. -- palautti mieleensä kuluneen illan ä:at LEINONEN.

ääriviivainen *a.* ääriviivoin piirretty, hahmoteltu. | Ä. piirros. — Ä. [= yleispiirteinen] esitys maamme nykyoloista.

ääriviiva|kuva *s.* **-piirros** *s.* **-piirustus** *s.*

ääriviivasto *koll.s.* ääriviivat. | Milanon tuomiokirkon rikaspiirteinen ä.

ääriviivat|on *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus *omin.* Ä. kevyt varjo. -- tummia, enimmäkseen ruskeanharmaita värejä, jotka ä:tomasti usvan tavoin kietovat [maalauksen] henkilöt tunnelmalliseen valohämyyn IT. — Hajanaista, ä:onta kerrontaa.

ääri|väli *s.* amplitudi. **-ääni** *s. mus.* ylin t. alin ääni kuorolaulussa, soinnutuksessa, sävellyksessä.

äärrös[64] *s. nahk.* anturan t. koron ulkosyrjän vahvistamiseen käytetty nahkahihna.

äärtä|ä[6] *v. harv.* reunustaa, ympäröidä. | Kehä pieni ä:ä / elomme kaiken *MANN.

ääs, ääš, ääts *interj.* kyllästymisen, halveksimisen, inhon tms. ilmauksena. | Roskapuhetta, ä.!

ö [ö] **1.** kirjaimiston viimeinen aakkonen, ö-äänteen merkki. **2.** eräs kielen äänne: etuvokaali, jota äännettäessä suuväylä on avarahko ja huuliaukko suppea.

ödeema[18] *s. lääk.* vesipöhö, turvotus. — *Yhd.* aivo-, keuhkoö.

öh *interj.* **1. a.** kivun, ponnistuksen tm. aiheuttamasta äännähdyksestä. | Örähti öh ja kaatui tyrmättynä lattiaan. **b.** ilmaisemassa tyytymättömyyttä, närkästystä tms. | Öh, ärähti mies ja katseli vihaisesti pojan jälkeen. **2.** kirjoitetussa kielessä sian röhkimisestä: röh, nöh. | Öh öh, röhki porsas tyytyväisenä.

öhi|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* vrt. ähistä, puhista. | -- ori puhalsi, ö:si sieraimistaan LEHT.

öhki|ä[17] *onom.v.* vrt. ähkiä, puhkia. | Sika ö:i. Vääntäytyi ö:en ylös portaita. Hän ei saa unta yöllä, vääntelehtii vuoteessaan, ö:i, ähkii LEHT.

öhm, öhöm *interj.* kirjoitetussa kielessä (puheen kehuskelevaa, arvokkuutta tavoittelevaa tms. sävyä ilmaisevasta) rykäisystä. | Kirjaesittelyjä — öhm — etupäässä meidän liikkeemme tietysti, ei kai oikeastaan voi pitää reklaamina AK. | Hyvät juhlavieraat, öhöm! Tämä meidän tilaisuutemme --. | Joo, minä se tässä talossa jöötä pidän ja määrään, muut ovat vaan minun renkejäni ja käskyläisiäni, öhöm ... V.KOLKKALA.

öilli|nen[63] *a. harv.* yöllinen. | Kiukkuisina, verta-janoovina he [sudet] seurasivat ö:siä pakolaisia Impivaarasta KIVI. -- aamulla, noustuaan ylös, muisteli hän ö:stä päätöstään KIVI.

öinen[63] *a.* **1.** yön aikaan tapahtuva, suoritettava, liikkuva tms.; yön aikainen, yöhön kuuluva, yölle ominainen; yöllinen. | Munkkien öiset hartaudenharjoitukset. Nuorukaisten öiset retket. Öisen kaupungin hiljaiset kadut. Ö. rauha. Ö., synkkä taivas. Öisen ilman viileys. Ö. kulkija, vaeltaja. Öiseen aikaan 'yöllä'. Pinnalla lentelee kirkuvat sorsat / öisessä lemmen-leikis KIVI. Öiset tunnit kulki hiljaa / uinuttaissa vieretyksin HELLAAKOSKI. — *Kuv.* Vaikk' on valhe voimakas, / öisten valtain portit estää, / onpa risti lippunas HLV. -- sielumme öisten, salattujen, helvetillisten kohtalotekijäin ilmenemismuotoja T.VAASKIVI. — *Yhd.* aamu-, ilta-, keskiö.; kesä-, kevät-, suvi-, syys-, talviö.; edellis-, joka-, toissa-, viimeö.; helluntai-, jouluö.; sen-, tuon-, tämänö.; yksi-, kaksi-, kolmiö. **2.** tav:mmin yöllinen (2). | Aamu oli kirkas, eikä öisestä myrskystä ollut enää jälkeäkään. Kallio kiilteli kosken öisen mellastuksen jälkeen KATAJA.

öiseltään *adv. harv.* Käydä, pistäytyä jssak ö. 'niin että tulee ja lähtee saman yön aikana'. Oli kesällä käynyt ö. -- perhettään tervehtimässä IVALO.

öisillä *adv. harv.* = seur. | -- minäpä olen se painajainen -- joka sinua ö. likistelen KIVI.

öisin *adv.* aina öiseen aikaan, (aina) yöllä. | Työtä tehtiin ö:kin. Ö. yököt lentelevät SL.

öitsi[4] *s. kans.*, tav. *mon.* yl. vain sisäpaikallissijoissa: valvojaiset, joihin naimaikäinen nuoriso ennen kokoontui käsitöitä tekemään, leikkimään ja karkeloimaan. | Käydä ö:ssä. -- ain' oli naisissa eläjä, / yli öitä ö:löissä, / noien impien iloissa KAL.

öitsij|ä[14] *tek.* Niin hän ensin luuli valkiata ö:öitten nuotioksi KALLAS. Aamun jo valjetessa on kuu niin kuin jokin kalpea ö., joka hiukan laimeana painautuu kotiinsa SILL.

öitsi|ä[17] *v. kans.* -ntä[15*] *teonn.* viettää yötä (vars. valvomalla, liikkeellä ollen); *erik.* käydä öitsissä t. yöjalassa. | A mitäpä naapuri tiellä ö:i? Eikö ollutkaan pehmyt oman naisen kylki? HEPOR. -- kun oli riittävä määrä öitä tullut ö:tyksi kiveliöissä ERKKI ILMARI. — -- pelkäsivät piikojansa, / -- / pahasti pitelevăni, / ylimääriin ö:väni KAL.

öki|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* epäselvästä, vaivalloisesta tms. puheesta tm. ääntelystä: mukista, ukista, öristä. | Puolitajuttomana ö:sevä humalainen. -- vanha Matti vain ö:si veneenkeulasta: Höö, kuka nyt hyvällä säällä lähtee mereltä pois! PAULAH.

öksyä[1] *v. murt.* eksyä.

öky *a. taipum. kans.* = seur. 1. | -- maailman pitää -- nähdä että Mustan-mäen Pekka on oikein ö. eläjä R.ENGELBERG.

ökä[11*] *kans.* **1.** *a. taipum.* mahtava, vauras, suuri. | Ö. ukko, talo. — Vars. yhd:ojen alkuosana: ö:häät, -pitäjä, -talo. **2.** *s.* **a.** melu, mökä. | Kova tappelun ö. **b.** sakeasta savusta, kovasta kuumuudesta, väkevästä lemusta tms. | Tulen syttyessä tuprahti uunista sakea ö. Vaikka kiuaskivissä olisi ollutkin tarpeeksi ö:ä [= kuumuutta], niin -- KARHUM.

öli|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* ihmisen t. eläimen hätäisestä, pelokkaasta, tuskaisesta tms. ääntelystä: parkua, ulvoa, ulista, älistä. | -- ilkeä valitus kuin pistettävän elukan toivoton ö:nä TOPPILA. Hän ö:si pelosta suunniltaan ja huitoi ympärilleen WALTARI.

öljy[1] *s.* **1.** koostumukseltaan vaihtelevista nestemäisistä orgaanisista aineista (hiilivety- ja glyseridiseoksia), jotka ovat yl. vettä kevyempiä ja

veteen liukenemattomia. | Kevyet, raskaat ö:t. Rasvainen ö. Kuivuva ö. Haihtuvat eli eteeriset ja haihtumattomat ö:t. Tulenarka ö. Maaleissa sideaineena käytetty ö. Oliiveista, pellavansiemenistä puristettu, puserrettu ö. Turskanmaksasta valmistettu ö. Porata [kivi]ö:ä. Piipun varteen kerääntynyt ö. Ö:llä voitelu uskonnollisena toimituksena. Voidella ihonsa ö:llä suojaksi liialta auringonpaisteelta. — *Yhd.* eetteriö.; rasvaö.; eläin-, kala-, kasvi-, kivennäis-, kivi-, maa-, mineraali-, vuoriö.; kalanmaksa-, kamferi-, kookos-, laventeli-, manteli-, mänty-, nauris-, neilikka-, oliivi-, palmu-, pellava-, piki-, piparminttu-, pähkinä-, risiini-, ruusu-, seesami-, sinappi-, sitruuna-, soija-, sorkka-, terva-, unikkoö.; kreosootti-, parafiini-, tärpätti-, vaseliiniö.; kyllästämis-, puhdistus-, voiteluö.; esi-, jäte-, raakaö.; ase-, maali-, ompelukone-, värttinäö.; aurinkoö.; hiusö. — *Erik.* **a.** ruokaöljy. | Vehnäleipä ja ö. useiden etelämaalaisten tärkeimpänä ravintona. Keittää, paistaa ö:ssä. **b.** lääkintään käytetty (oliivi)öljy. | [Laupias samarialainen] vuodatti niihin [haavoihin] ö:ä ja viiniä UT. — *Kuv.* Lohdutuksen sanat olivat ö:ä haavoihin. [Saat] vähän sauvastani; sillä tarvitsenpa hieman ö:ä sydämmelleni KIVI. **c.** valaistukseen käytetty öljy, varhemmin vars. oliiviöljy, nyk. yl. petroli. | Kaataa ö:ä lamppuun. — *Kuv.* Uskon lamppu lakkaamatta / ö:stäsi loistakoon VK. — *Yhd.* lamppu-, paloö. **d.** kiviöljystä ja useista sen jalosteista, joita käytetään vars. polttomoottorien polttoaineena ja koneiden voiteluun sekä lämmitykseen. | Lämmittää ö:llä. Ö:n voiteluominaisuudet. Vaihtaa autoon uusi ö. Ö:n merkitys maailmantaloudessa. — *Yhd.* kaasu-, polttoö.; diesel-, kone-, moottori-, muuntaja-, sylinteri-, turbiiniö.; kesä-, talviö. **e.** *kuv.* Valaa ö:ä aalloille 'tyynnyttää kiihtymystä'. Olisi siis jo aika molemmin puolin valaa ö:ä intohimojen aaltoihin AK. Jk on (kuin) ö:ä tuleen, us. 'kiihdyttää mieltä, tunteita'. Jokainen rivo sana oli koskettanut hänen tämänöiseen sieluunsa kuin -- tuli tulenarkaan ö:yn ALKIO. Margaretan torjuva vastaus -- valaa vain ö:ä Faustin tunteihin KOSKENN. 2. **a.** öljyväreistä. | Maalata ö:llä. **b.** *harv.* öljyvärimaalaus. | Nyt juuri hänellä on eräässä salongissa näyttely, sekä ö:jä että akvarelleja LEHT.

öljy|aine *s.* **-alue** *s.* kiviöljyä tuottava alue. | Bakun ö. Rikas ö. **-astia** *s.* **-emulsio** *s.* **-eriste** *s.* **-eristeinen** *a.* Ö. muuntaja. **-eristys** *s.* **-esiintymä** *s.* Meksikon ö:t. **-happo** *s.* tyydyttymätön rasvahappo, jota esiintyy glyseroliesterinä sekä kasvi- että eläinrasvoissa. | Ö. on väritöntä ja hajutonta nestettä, joka ilman hapen vaikutuksesta helposti saa vastenmielisen hajun ja muuttuu ruskeaksi. Palmitiini-, steariini- ja ö. ovat tavallisimmat rasvoissa esiintyvät hapot. **-hau|de** *s.* Kuumentaa tislausastiaa ö:teessa. **-hiomakivi** *s.* = öljykivi 2. **-hoito** *s.* Hiusten, ihon ö.

öljyi|nen[63] *a.* -syys[65] *omin.* **1.** *poss.* **a.** (runsaasti) öljyä sisältävä. | Ö. kastike. Oliivin maltoinen osa on hyvin ö. Voiteluaineen voiteluteho riippuu sen ö:syydestä. — *Yhd.* runsas-, vähäö. **b.** öljyllä voideltu, öljyyn kostutettu; pinnaltaan öljyinen. | Ö. paistinpannu. Metalliosat pyyhitään ö:sellä rievulla. **2.** öljyn kaltainen, öljymäinen. | Pilaantuneen voin ö. maku. Pinnaltaan ö:sen kiiltävä.

öljy|johto *s.* Irakista Haifaan tuleva ö. — Säätölaite sulkee ö:johdon, jos kone saa liikaa öljyä. **-jäähdytteinen** *a.* Ö. muuntaja. **-jäähdytys** *s.* **-kaapeli** *s.* *tekn.* kaapeli, jossa täyteaineen tilalla kaapelin vaipan ja johtimien eristyskerroksen välissä on kivennäisöljyä. **-kaasu** *s.* *tekn.* kaasuöljyä 700—850°:ssa hajottamalla valmistettu valokaasu. **-kaivo** *s.* Tuottoisa ö. Ö:n poraus. **-kaivo|s** *s.* Karpaattien suola- ja ö:kset. **-kakku** *s.* kasviöljyteollisuuden puserrus- t. uuttojätteistä valmistettu rehukakku. **-kakkujauhot** *s.* *mon.* **-kalvo** *s.* Koneen liukupintoja kulumiselta suojaava ö. **-kamiina** *s.* öljylämmitteinen kamiina. **-kanava** *s.* *tekn.* Öljykaapelin sisällä olevat ö:t. **-kan|gas** *s.* vernissalla imeytetty puuvilla- t. pellavakangas, jota käytetään öljyvaatteiden valmistukseen ja peitekankaiksi; vrt. terva-, vahakangas. | Kuorma suojattiin ö:kaalla. Ö:kaasta tehty suojapuku. **-kanisteri** *s.* **-kankai|nen** *a.* Kalastajan ö:set vaatteet. **-kannu** *s.* **-karkaisu** *s.* *met.* öljyllä karkaiseminen. **-kastike** *s.* *ruok.* Majoneesi on yleisesti käytettyä ö:tta. **-kasvi** *s.* kasvi, jonka siemenistä t. hedelmistä puristetaan öljyä. | Öljypuu, öljypalmu, rypsi, rapsi ym. ö:t. **-katkaisija** *s.* *sähk.* katkaisija, jonka koskettimet toimivat öljyssä. **-keitin** *s.* petrolikeitin. **-kent|tä** *s.* Arabian rikkaat ö:ät. Ö. poratorneineen. **-kerros** *s.* **-kerrostuma** *s.* Tertiäärinen ö. **-kitti** *s.* pellava- tm. öljystä ja liitujauheesta sekoitettu kitti. **-kivi** *s.* **1.** = öljyliuske. **2.** hienoon hiomiseen käytettävä, öljyllä imeytetty t. kostutettu kovasin, öljyhiomakivi. **-konservaattori** *s.* *sähk.* = kuohusäiliö. **-kultaus** *s.* kultausmenetelmä, jossa kullattava pinta pohjustetaan liidusta ja lyijyvalkoisesta vernissaan tehdyllä ohuella maalilla. **-kuningas** *s.* *kuv.* henkilöstä, jolla on hallitseva asema kiviöljyn tuotantoa ja jalostusta harjoittavassa suurteollisuudessa. | Ö. Rockefeller. **-kup|pi** *s.* *tekn.* Laakereiden ö:it. **-kuume** *s.* *kuv.* vrt. kultakuume. | Ö:tta Texasissa. **-kytkin** *s.* *sähk.* kytkin, jonka koskettimet toimivat öljyssä. **-laatik|ko** *s.* *tekn.* Muuntaja ö:ossaan. **-laatu** *s.* **-laji** *s.* **-lakka** *s.* *maal.* lakka, jossa on jtak kuivuvaa öljyä, rasvalakka, (öljy)lakkavernissa. **-lakkavernissa** *s.* *maal.* = ed. **-lakki** *s.* öljykankainen lakki. **-lamppu** *s.* lamppu, jossa polttoaineena on öljy, vars. petroli. **-liekki** *s.* **-liitu** *s.* öljyä sisältävä väriliitu, rasvaliitu, öljyväriliitu. **-liuske** *s.* tummaa t. ruskehtavaa bitumista liusketta, jota käytetään kivennäisöljyjen valmistukseen ja polttoaineena, öljykivi, polttoliuske, palava kivi. **-lähde** *s.* paikka, josta kiviöljyä purkautuu t. pumputaan maan pinnalle. | Rikas ö. Syvällä sijaitseva ö. **-läikkä, -läiskä** *s.* Ö. meressä kertoi tapahtuneesta haaksirikosta. **-lämmitteinen** *a.* Ö. kaupunkitalo. **-lämmity|s** *s.* öljyllä tapahtuva lämmitys. | Ö:ksellä kuumennettava kattila. Talo, jossa on ö. **-löydös** *s.* **-löytö** *s.* **-maalaus** *s.* **1.** = öljyvärimaalaus. **2.** *maal.* maalaaminen öljymaalilla; sen tulos. **-maali** *s.* maali, jossa sideaineena on jtak kuivuvaa öljyä, vars. pellavaöljyä. | Lakkapitoinen ö. **-marja** *s.* = oliivi 1. **-metsä** *s.* *harv.*

öljypuumetsä. | -- pyhä Italia, sen puhdas, hopeakimmeltävä ilma, sen laakeri- ja ö:t KIVI. **-mittari** *s.* Auton ö. ilmaisee säiliössä olevan öljyn määrän. **-moottori** *s. tekn.* polttomoottori, jossa polttoaineena käytetään petrolia t. naftaa. **-musta** *s. maal.* (öljyjä polttamalla saatu) nokimusta. **-muuntaja** *s. sähk.* öljyjäähdytteinen muuntaja. **-mylly** *s.* Öljyn puristaminen ö:ssä. **-mäi|nen**[63] *kalt.a.* -syys[65] *omin.* Ö. neste, rasva. Ö:sen kiiltävä. **-mäki** *s.* öljypuita kasvava mäki; tav. vain *erisn.* Raamatussa mainitusta Jerusalemin vierellä olevasta vuoresta.

öljyn|erotin *s. tekn.* — *Erik.* laite, jonka avulla höyrykoneen pakohöyrystä erotetaan siihen koneessa sekaantunut voiteluöljy. **-jalostamo** *s.* **-jäähdytin** *s. tekn.* **-kestäv|ä** *a.* -yys *omin.* Ö:ää kumikaapelia. Kitin ö:yys. **-kokooja** *s.* Tehokkaalla ö:lla varustettu piippu. **-kulutus** *s.* Auton ö. sataa kilometriä kohti. **-paine** *s.* Auton ö. **-painemittari** *s. tekn.* **-poraus** *s.* öljylähteen puhkaiseminen t. öljysuonen etsiminen poraamalla. **-puhdistamo** *s.* Raakaöljy kuljetetaan öljyjohtoja myöten ö:on. **-puhdistin** *s. tekn.* **-puristamo** *s.* Ö:issa puristetut kasviöljyt. **-puristin** *s.* **-puserrin** *s.* **-sekai|nen** *a.* -suus *omin.* Ö. vesi. **-suodatin** *s. tekn.* **-tarve** *s.* Moottorin ö. **-tislaamo** *s.* **-tuonti** *s.* **-tuotanto** *s.* Neuvostoliiton ö. **-tuottaja** *s.* Yhdysvallat on maailman suurin ö. **-vaihto** *s.* Auton ö. ja voitelu. **-valmistu|s** *s.* Ö:kseen kelpaavat öljyliuskeet. **-vienti** *s.*

öljy|paino *s.* **1.** *kirj.* painomenetelmä, jossa värillinen kivipainokuva peitetään suojalakalla; sellaista menetelmää käyttävä laitos. **2.** *valok.* eräs valokuvanvedostusmenetelmä. **-paino|kuva, -paino|s** *s.* vrt. ed. 1. | -- pari ö:kuvaa, jotka esittivät tyrolilaisia maisemia AHO. **-palmu** *s.* Elaeis guineensis, Afrikan ja Amerikan troopillisissa osissa kasvava sulkapalmu, jonka oranssinkeltaisista hedelmistä puristetaan palmuöljyä. **-paperi** *s.* öljyllä imeytetty paperi. **-pellava** *s.* pellava, jonka siemenistä puristetaan pellavaöljyä, siemenpellava; vrt. kuitupellava. **-peräruiske** *s. lääk.* **-pesu** *s.* Hiusten ö. **-pisara** *s.* **-pitoi|nen** *a.* -suus *omin.* Ö:set liuskeet. Pellavansiementen ö:suus. **-polt|in** *s. tekn.* se öljyvalaistus- t. -lämmityslaitteen osa, josta öljy virtaa ulos palaakseen. | Ö:timen liekki. **-puku** *s.* öljykankaasta valmistettu (suoja)puku. **-pullo** *s.* **-pumppu** *s. tekn.* Ö. painaa voiteluöljyn koneen voideltaviin kohtiin. **-putk|i** *s. tekn.* Ö:een kiinnitetty polttoaineen puhdistin. Öljykentältä lähtevät ö:et.

öljypuu *s.* Olea europaea, Oleaceae-heimoon kuuluva omenapuuta muistuttava ainavihanta puu, jota viljellään laajalti marjamaisten hedelmiensä, oliivien, ja niiden mallosta puristettavan öljyn takia, oliivipuu. | Ö:n oksa, lehvä. **-istutus** *s.* **-leh|to** *s.* Keski-Italian ö:dot. **-metsä** *s.* **-seppele** *s.* öljypuunlehväseppele. **-viljelmä, -viljelys** *s.*

öljy|reikä *s. tekn.* Ompelukone voidellaan ö:reikien kautta. **-rengas** *s. tekn.* voitelurengas. | Männän ö. **-rikas** *a.* → (runsas)öljyinen. **-rikkau|s** *s.* Meksikon ö:det. **-ruiske** *s.* Ö. peräruiskeena. **-ruisku** *s.* **-ruiskut|e** *s.* Erilaisia öljyjä veteen sekoittamalla valmistettuja ö:teita käytetään tuholaisten torjuntaan. **-ruukku** *s.* **-sardiini** *s. ruok.*, tav. *mon.* oliiviöljyyn säilötty sardiini. **-satama** *s.* öljynvienti- t. -tuontisatama. | Pansion ö. **-savi** *s.* muovailusavi, johon on sekoitettu öljyä. **-seos** *s.* **-siemen** *s.* öljykasvien siemenistä. **-siivilä** *s. tekn.* Moottorin voitelupumppuun liitetty ö. **-sini(nen)** *s.* eräs sininen kupariväri. **-sokeri** *s. farm.* haihtuvan öljyn ja sokerijauhon seoksista, joita käytetään parantamaan lääkejauheiden makua ja hajua.

öljysora *s.* tiesora, jossa on sitovana aineena jäteöljyjä. **-pinta** *s.* **-päällyste** *s.* **-päällysteinen** *a.*

öljy|sorastus *s.* öljysoralla päällystäminen, öljysoraus. **-soratie** *s.* öljysorapäällysteinen tie. **-soraus** *s.* = öljysorastus.

öljystää[2] *v. mer.* laivasta: ottaa polttoöljyä, täydentää polttoöljyvarastoaan; vrt. hiilestää.

öljy|suihku *s.* **-suon|i** *s.* maanalaisista kiviöljyesiintymistä. | Etsiä ö:ta poraamalla. **-säiliö** *s.* Öljylampun ö. Öljysataman suuret ö:t. **-tahra** *s.* **-takki** *s.* öljykankainen takki. | Sateelta ja tuulelta suojaava ö. **-tank|ki** *s.* Säiliöaluksen ö:it. **-tankkilaiva** *s.* **-teh|das** *s.* Väriaine- ja ö. **-teollisuu|s** *s.* Pellavansiemenkakut ö:den sivutuotteena. **-tiehy|t** *s.* Sarjakukkaiskasvien lohkohedelmyksen solukossa olevat ö:et. **-tila** *s. tekn.* Öljymuuntajan ö. **-tisle** *s.* Raffinoimaton ö. Ruskohiiliitervan ö:et. **-trusti** *s.* vrt. öljy-yhtiö. | Amerikkalainen ö.

öljytty|ä[1*] *pass.v.* (< seur.) öljyyntyä. | Ö:neet koneenosat. Ö:nyt piippu.

öljyt|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* öljytä. | Ö:etty siima, suojakangas.

öljy|tuiju, -tuikku *s.* pieni, alkeellinen öljylamppu. | Himmeä, savuava ö. **-tuot|e** *s.* Rasva- ja ö:teet. **-tynnyri** *s.* **-tyyne** *a.* Kivellä: rasvatyyni. | Siinä sorsat naristen lentelivät pitkin järven ö:ttä pintaa.

öljy|tä[39] *v.* tehdä öljyiseksi, kyllästää, voidella, sivellä [tms.] öljyllä. | Vedenpitäväksi ö:tty purjekangas. Ompelukoneen, laakereiden ö:äminen. Ö:tty maalaamaton puupinta. Manteli- ja sokeriseos kaadetaan jähmettymään ö:tylle leivinpellille. — *Kuv.* -- pari pientä pieksiäisryöppäystä vaan meidän muiden kädestä ja mies oli kuin ö:tty KIVI.

öljytäyttei|nen *a. tekn.* Ö:set kaapelinpäätteet.

öljyt|ön[57] *kar.a.* -tömyys[65] *omin.* Ö. lakka. Ö:tömät villahahtuvat.

öljy|ura *s. tekn.* Voitelupinnassa voiteluöljyä varten oleva ö. **-uuni** *s.* öljylämmitteinen uuni. **-vaat|e** *s.*, tav. *mon.* öljykankaisista vaatteista. | Pukeutua ö:teisiin merelle lähtiessään. **-valaistus** *s.* Ö. syrjäytti pärevalaistuksen. **-valo** *s.* Sähkövalo on jo maaseudullakin melkein kokonaan syrjäyttänyt ö:n. **-varasto** *s.* Satamassa oleva ö. Laivan ö. ei ollut riittävä. Maankuoren kivihiili- ja ö:t. **-vernissa** *s.* = vernissa 1. **-väkirehu** *s.* öljykasvien puristusjätteistä valmistettu väkirehu.

öljyvär|i *s.* taidemaalauksessa, paino- t. leimasinvärinä tms. käytetty väri, jossa on sideaineena jtak kuivuvaa öljyä; *puhek.* myös (*maal.* par.) öljymaali. | Ö:eillä maalattu muotokuva. Rauta-osat maalataan ruostumisen estämiseksi ö:illä.

öljyväri|liitu *s.* = öljyliitu. **-maalaus** *s.* öljyvä-

reillä tehty taidemaalaus; maalaustaide, jossa käytetään öljyvärejä. **-muotokuva** *s.* **-taulu** *s.* **-tekniik|ka** *s.* Ö:alla maalattu fresko.
öljy-yhtiö *s.* kiviöljyn tuotantoa ja (t.) jalostusta harjoittava yhtiö. | Amerikkalaisen ö:n säiliöalukset.
öljyynty|ä[1*] *v.* (*rinn.* öljyytyä[1*]) tulla öljyiseksi, öljyttyä. | Ö:neet kaapelit. Konehihna luistaa, jos se pääsee ö:mään.
öljyämätön[57] *kielt.a.* < öljytä. | Ö. laakeri.
öllött|ää[2*] *deskr.v. ark.* **1.** toljottaa, tollottaa. | Katsoa ö. Silmät ö:ivät tajuttomina [juopuneen rengin] päässä KAUPPISH. **2.** olla liikkumattomana, välinpitämättömänä tms. paikallaan, jököttää, nököttää. | - - kaukana sinisenä ö:ävä korkea Koljon vuori MERIL. — - - ikävääänsä ei nuorikko kuitenkaan suuresti näyttänyt, olla ö:ipähän vain ikään kuin miekkonen häneltä savottatöihin olisi siirtynyt KIANTO **3.** kollottaa, vollottaa. | Selvittyään pyörryksistään rupesi susi katkerasti itkeä ö:ämään KS.
1. **ölvi**[4(8)] *s. leik.* olut, olvi. | Mennä ö:lle.
2. **ölvi**[4] *a. kans.* tyyni, rauhallinen. | [Koetti] pysyä ö:nä ja kolkosti murahti: "Mitä tämä nyt on?" MERIL. Muistakin olla ö:nä kun hurtat [= viinanpolttimon etsijät] taloon tulevat! WILKUNA.
öläh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | Ämmikki [lehmä] ö:telee, kiulun pohja kihajaa valkoisenaan KIANTO.
öläh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < ölistä. | Juopuneen ö:dykset. Härkä ö:ti vihaisesti.
önäh|tää[2*] *onom.v.* -dys[64] *teonn.* vrt. ölähtää, ynähtää. | No, ö:ti isoisä ja heilautti nahkaisen ruokarepun selkäänsä M.MERENMAA.
öri|stä[41] *onom.v.* -nä[14] *teonn.* äännellä t. puhua epäselvällä, kärisevällä tms. kurkkuäänellä; vrt. murista, äristä. | Nukkuva ö:si epäselvästi. Pihalta kuului jonkun humalaisen ö:nää. Ö:si kuin raivostunut eläin. Rinta sillä korisi hengittäessä pitäen alituisen kamalaa ö:nää PAKK. [Lehmä] silmät pullollaan ö:si pitkänään navetan lattialla HEPOR.
öräh|dellä[28*] *frekv.v.* -tely[2] *teonn.* < seur. | - - talon herra, joka hallitsi noita peltoja ja käveli niillä pönäkästi ö:dellen SILL.
öräh|tää[2*] *mom.v.* -dys[64] *teonn.* < öristä. | "Ketä pastori tarkoittaa?" ö:ti vouti AHO. - - Roimalan vanhan rusthollarin valtava ruho jo päästeli Salmeluksen mailla ja mannuilla omistajan ö:dyksiä SILL.
ötäkkä[15*] *s. kans.* metakka, melu. | Mutta melu oli häirinnyt vieraita, ja nyt tuli lääkäri paraaseen ö:än LASSILA.
överhaalari *s. puhek.*, us. *mon.* overall, suojapuku, haalari. | Vetää ö(:t) ylleen.
översti[6] *s. vanh.* ja *kans.* eversti.
öyhk|iä[17], -yä[1], -ää[2] *onom.v.* öhkiä, ähkiä, puhkia. | "Älä Jumalan tähden aja, älä aja", koin pojalle hätäyksissäni ö:yä PÄIVÄR. - - ö:yy kuin härkä ALKIO.
öykkäil|lä[29] *frekv.v.* -y[2] *teonn.* (< öykätä 1) öykkäröidä.
öykkär|i[5] *s.* öykkääjä. **1.** kopeasti, pöyhkeästi, mahtavasti, rehennellen tms. tavalla käyttäytyvä ihminen, kerskuri, rehentelijä, mahtailija. | Rehentelevä ö. Et kärsi, Herra, vääriä, / et ö:eitä ylpeitä VK[V]. Muistakoot tämän kaikki, jotka menestyksestä ylpistyvät ja ö:eiksi muuttuvat KALLAS. — *A:sesti.* - - tämä kansa on ö. ja uppiniskainen kansa, jonka pää on poljettava niin kuin käärmeen pää! LEINO. **2.** metelöitsijä, räyhääjä, möykkääjä. | Kapakassa vetelehtivät ö:it. Yöllä yököt lentelevät, öisin ö:it elävät SL.
ökkärimäi|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* Ö. luonne. Ö. käytös.
öykkäröi|dä[30] *v.* esiintyä öykkärin tapaan, öykätä, öykkäillä. | Se asia selviää, kun heretään ö:mästä sosialisteille ja tullaan antamaan Siltasaaren sedille kättä AK.
öykkää[2*] *onom.v.* = öykätä 2.
öykkääjä[16] *tek.* (< seur.) öykkäri.
öyk|ätä[35*] *v.* -käys[64] *teonn.* **1.** *harv.* kerskua, rehennellä, pöyhkeillä. | Mutta että minä evankeliumia saarnaan, niin ei minun tarvitse siitä ö.; sillä minun tulee se tehdä UT[V]. **2.** (*rinn.* öykkää) metelöidä, elämöidä, räyhätä, möykätä, möykkää. | - - vasta se [kummitus] sitten oikein herkesi möykkäämästä ja ö:käämästä, kun - - KIANTO. — Mies on yöllisen ö:käyksen uuvuttama eikä ole enää virkistysryyppyä povessa TOPPILA.
öylätti[6*] *s.* **1.** ehtoollis-, rippileipä, oblaatti. **2.** *farm. harv.* = oblaatti 2. **-astia** *s.* **-lautanen** *s.* Kirkon ehtoolliskalkki ja ö. **-rasia** *s.*

TÄYDENNYKSIÄ

Tähdellä (*) merkityt sanat ovat jo ennestään hakusanoina

*a *lyh.* **5. c.** *fys.* (A) ampeeri.

aakkosittai|n *adv.* aakkosjärjestyksessä **-nen**[63] *a.* aakkosjärjestystä noudattava, aakkosten mukainen, aakkosellinen. | A. hakemisto.

aaltoilukuume *s. lääk.* eräissä taudeissa esiintyvä vuoroin nouseva ja laskeva kuume.

aalto|koro *s.* heraldiikassa: aaltomainen koro. **-koroinen** *a.* vrt. ed. | [Haminan vaakunassa on] sinisessä kentässä hopeinen, a. hirsi, jolla ui kultainen vene AK. **-putki** *s. fys.* sähkömagneettisen energian siirtoon sopiva ontto putki, jonka sisäpinta on tav. päällystetty hopealla. **-puu** *s.* puu (esim. visa), jonka syyt ovat aaltomaiset.

aamu|-uutiset *s. mon.* Radion a. ***-vuoro** *s.* **2.** aamulla alkava työ- tms. vuoro. | Vuorotyöläisen a. Jklla on a. Olla tehtaassa a:ssa. Joutua kansakoulussa a:on. **-vuorolainen** *s.* aamuvuorossa (2) olija.

aarpora(kone) *s. tekn.* sorvin ja poran välimuoto, jota käytetään mm. suurten, jo tehtyjen reikien laajentamiseen tarkkamittaisiksi ja sylinteripintojen sisäpuoliseen työstämiseen.

aavikkopaholainen *s. maant.* maannosten huonontumisesta, joka aiheuttaa aavikoiden laajentumista arojen kustannuksella ja arojen laajentumista metsien kustannuksella.

abakus[64] *s. rak.* lähinnä palkistoa oleva nelikulmainen pylvään katelaatta.

***abstraktinen**[63] *a.* **1.** — A. taide 'kuvataide, joka ei esitä ulkoisen todellisuuden esineitä t. muotoja, vaan jossa käytetään taiteilijan vapaasti muotoilemia kuva-aineksia'.

adenooma[13] *s. lääk.* rauhaskasvain. | Toksinen a.

adermiini[4] *s.* B_6-vitamiini.

adipiinihappo *s.* kiteinen kaksiemäksinen rasvahappo, jota käytetään mm. tekokuitujen valmistuksessa sekä ravintoaineteollisuudessa.

adventtikalenteri *s.* lasten seinäpäivyri, jossa on avattavan luukun peittämä kuva kutakin adventin ja joulun välistä päivää kohti.

aero|grammi[4] *s.* **1.** *metrl.* käyrä, joka kuvaa ilmanpaineen, lämpötilan ja kosteuden jakautumaa vapaassa ilmakehässä. **2.** ilmakirje (täyd.). **-nautiikka** *s.* ilmailu. **-nautti**[4*] *s.* ilmailija. **-nauttinen** *a.* ilmailuun kuuluva t. liittyvä, sitä koskeva t. palveleva. | A. meteorologia 'ilmailun ilmatiede'. **-prospektaus** *s. geol.* ilmasta suoritettu prospektaus. **-soli**[4] *s.* kaasun t. kaasuseoksen ja siinä leijailevien nestemäisten t. kiinteiden hiukkasten muodostama kolloidi. | Kärpästen torjuntaan käytetyt a:t.

afgaanin(vintti)koira *s.* Afganistanin seuduilta peräisin oleva isohko, pitkä- ja pehmeäkarvainen, väriltään vaihteleva koira(rotu).

***afrikkalainen**[63] *a.* ja *s.* — *Erik.* Afrikan neekereistä. | Kenian a. väestö.

afroaasialai|nen *a.* afrikkalais-aasialainen. | A:set [= Afrikan ja Aasian] maat. A. konferenssi.

agameetti[4*] *s. biol.* vrt. seur.

agamogonia[15] *s. biol.* suvuton lisääntyminen, joka tapahtuu yhden ainoan solun, ns. agameetin, välityksellä.

aggressio[3] *s. psyk.* vihamielinen, pahantuulinen t. hyökkäävä reaktio viettielämän yllykkeen voimakkaaseen ehkäisemiseen.

agrafia[15] *s. psyk.* aivosyntyinen kirjoittamishäiriö.

ahdaslantioi|nen *a.* -suus *omin.* A. synnyttäjä.

2. **ahtautta|a**[2*] *v.* tehdä ahtaa(mma)ksi. | Kalkkiutumisen a:ma valtimo.

aika|kytkin *s. sähk.* sähkökytkin, joka katkaisee virran määräajan kuluttua. | Pesukoneen, porrasvalojen a. **-miina** *s. sot.* määräajan kuluttua räjähtävä miina. **-rauta** *s. leik.* kellosta. **-tutkimus** *s.* työn vaatimaa aikaa koskeva tutkimus. **-vaaka** *s. tekn.* laite, jolla suoritetaan nopeasti kellojen käynnin tarkistuksia.

aikuiskasvatus *s.* aikuisiin kohdistuva, pääasiallisesti kansalaiskasvatuksen ja yleissivistyksen syventämiseen pyrkivä kasvatus.

ainaisjäsen *s.* seuran tms. jäsen, joka on (tav. yhdellä kertaa) maksanut jäsenmaksunsa elämänsä loppuun saakka; vrt. vuosijäsen.

aineennimi *s. kiel.* ainetta ilmaiseva substantiivi, esim. hiekka, rauta, vesi.

aineluokka *s.* vrt. seur. | Fysiikan, laulu-, piirustus- ym. aineluokat. **-järjestelmä** *s.* järjestelmä, jonka mukaisessa koulussa on kunkin aineen opetusta varten oma(t) luokkahuone(et).

airedalenterrieri [eirdeilin-] *s.* isohko, suurimmalta osalta ruosteenruskea terrieri(rotu).

aivo|filmi *s. lääk.* = elektroenkefalogrammi (täyd.) **-hiekka** *s. anat.* sukupuolikypsyysikäisen käpylisäkkeessä olevista kalkkijyväsistä.

aivojenpesu *s.* toisen maailmansodan jälkeen sellaisesta opetus- ja propagandatoiminnasta, jolla tav. entisestä ympäristöstään eristettynä oleva henkilö t. ryhmä saadaan luopumaan aikaisemmista, lähinnä poliittisista vakaumuksistaan ja kritiikittömästi omaksumaan uudet käsitykset.

aivo|kirurgi *s.* **-kirurgia** *s.* **-kudos** *s.* **--oire** *s. lääk.* Korkeaan verenpaineeseen liittyvät a:et. **-pesu** *s.* par. aivojenpesu. **-syntyinen** *a.* aivotaudista, -vammasta tms. johtuva. | A. kirjoitus-, puhehäiriö. **-valtimo** *s. anat.* **-vaurio** *s. lääk.*

ajo|kaista *s.* yhdelle ajoneuvo(jono)lle tarkoitettu ajoradan osa. **-kiel|to** *s.* Kelirikon takia a:lossa oleva tie. A:toa osoittava liikennemerkki. **-turvallisuu|s** *s.* Turvavyöt lisäävät a:tta.

akkuparisto *s. sähk.* = akusto (täyd.).

akromysiini[6] *s. lääk.* aureomysiinistä kemiallisesti valmistettu antibiootti.

akryyli|lasi *s.* vrt. seur.; *syn.* pleksilasi. **-muovi** *s.* eräitä iskunkestävyydeltään ja optisilta ominaisuuksiltaan hyviä kestomuoveja. | A:sta valmistetaan mm. autonikkunoita, valaisimia, linssejä ja lääketieteellisiä kojeita.

akseleraattori[6] *s.* kiihdytin. — *Fys.* vauhdituskoje, jolla kiihdytetään atomiytimien pommittamiseen käytettäviä sähkövarauksisia hiukkasia.

akselipaino *s.* Auton a. on se osa auton kokonaispainosta, joka kohdistuu tiehen sen jonkin akselin välityksellä. — *Yhd.* etu-, taka-a.

aktinium[7] *s.* eräs metallinen radioaktiivinen alkuaine.

aktiovirta *s. fysiol.* sähkövirta, joka liittyy hermojen, lihasten tm. kudosten toimintaan.

akustiikka|laatta, -levy *s. rak.* akustisten ominaisuuksien parantamiseksi kattoon tms. kiinnitettävä laatta, levy.

akusto[2] *s. sähk.* sarjaan kytketyistä erillisistä akuista muodostettu suurehko tasavirtalähde, akkuparisto.

alaniini[4] *s. kem.* eräs aminohappo, jota on kaikissa valkuaisaineissa.

ala|pesu *s.* ulkoisten sukupuolielinten ja niiden ympäristön pesu. **-pilvi** *s. metrl.*, vars. *mon.* pilvistä, jotka ovat enintään 2 000 m:n korkeudella maanpinnasta; vrt. keskipilvi (täyd.), yläpilvi. **-suurennus** *s.* kartassa tms.: viivasuurennuksen neliö. **-vokaal|i** *s. fon.* vokaali, jota äännettäessä suusola on avara, alasarjan vokaali, avoin, avara, matala vokaali; vrt. väli-, ylävokaali. | A:eita ovat *a* ja *ä*.

albuminuria[15] *s. lääk.* valkuaisvirtsaisuus.

ali|jäähdyttää *v.* -jäähdytys *teonn.* vrt. alijäähtyminen. **-kehittyn|yt** *a.* A:eet [par. takapajuiset, vähän kehittyneet, (nyk. tav.) kehitys]-maat.

aliolantyyli *s. urh.* vrt. yliolantyyli. | A:ä käyttävä keihäänheittäjä.

***alistei|nen**[63] *a.* 2. avarampaa käyttöä. | Olla a:sessa asemassa jkn rinnalla. Mittojen tarkasti tasasuhteinen yleisrakenne on hänen runoissaan suhteellisen a. ominaisuus O.HORMIA.

alityöllisyys *s.* = vajaatyöllisyys.

alkeis|hiukkanen *s. fys.* ainakin tilapäisesti myös erillisenä esiintyvä hiukkanen, jota ei voi katsoa vielä pienempien hiukkasten yhdelmäksi. | Mm. elektroni, protoni ja neutroni ovat aineen a:-hiukkasia. **-varaus** *s. fys.* pienin esiintyvä sähkövaraus. **-väri** *s.*, vars. *fys.* vrt. kirjo 1.

alkufilmi *s.* ennen varsinaista elokuvaa esitettävä lisäkuva.

allergeeni[4] *s. lääk.* allergiaa aiheuttava aine.

alligaatiolasku *s. mat.* seoslasku.

alppi|laji *s. urh.* Pujottelu ja syöksyhiihto ovat a:lajeja. **-tähti** *s.* Leontopodium alpinum, mykeröкukkaisiin kuuluva alppikasvi, jota meilläkin viljellään kivikkoryhmissä, edelweiss.

alue|anatomia *s.* = topologia 3. **-rakentaminen** *s.* asuntoalueen rakentaminen yhtenäisen suunnitelman mukaan siten, että asunnot, liike- ja yleiset rakennukset sekä huoltolaitokset valmistuvat suunnilleen samanaikaisesti. **-sairaala** *s.* kuntainliiton perustama ja ylläpitämä sairaala, jossa on osastot ainakin kahta yleisen sairaanhoidon lääketieteellistä erikoisalaa varten. **-suunnitelma** *s.* vrt. seur. **-suunnittelu** *s.* Valtakunnansuunnittelua suppeampaa a:a on seutusuunnittelu.

alumiini|paperi *s.* kotitaloudessa ja rakennustöissä käytettyä paperia, jonka toiselle puolelle on kiinnitetty hyvin ohut alumiinilevy; vrt. talousalumiini (täyd.). | Uunissa a:paperin sisällä kypsytetty kinkku. Rakennuksissa a:paperia käytetään lämmön eristämiseen. **-vene** *s.*

alussuk|ka *s.* nailonsukan alla käytettävä saumaton villa- t. pumpulisukka. | Ihonväriset a:at.

amikroni[5] *s.* niin pieni hiukkanen, ettei se näy ultramikroskoopilla.

aminomuovi *s.* A:t 'aldehydista ja karbamidista t. melamiinista valmistettuja kertamuoveja'.

ammatin|nimi *s. kiel.* ammatin ilmaiseva substantiivi, esim. latoja, sairaanhoitaja, muurari. **-opettaja** *s.* ammattikoulussa: ammattiin kuuluvan käytännöllisen työn ja teorian opettaja.

ammattikurssikoulu *s.* vrt. keskusammattikoulu (täyd.).

amylaasi[4] *s.* tärkkelystä hajottava entsyymi.

anamneesi[4] *s. lääk.* potilaan taudistaan antamat esitiedot.

andantino[1] [-ī·-] *mus.* **1.** *adv.* kepeästi käyden. **2.** *s.* kepeästi käyden esitettävä sävellys t. sävellyksen osa. | Sonaatin a.

androgeeni[4] *s. fysiol.* miespuolinen sukupuolihormoni. **-nen**[63] *a. fysiol.* A. hormoni.

anestesialääkäri *s.* nukutuslääkäri (täyd.).

anestesio|logi[4] *s.* = ed. **-logia**[15] *s.* anestesiaa käsittelevä lääketieteen haara **-loginen**[63] *a.*

anglisti[6] *s.* englannin kielen, Englannin kirjallisuuden ja kulttuurin tutkija.

anglistiikka[10*] *s.* englannin kielen, Englannin kirjallisuuden ja kulttuurin tutkimus.

animatismi[4] *s. usk.* elottomien esineiden ja luonnonilmiöiden käsittäminen tunteviksi, toimiviksi ja tahtoviksi; vrt. animismi.

anisruoho *s.* kasvina = anis.

annosmittari *s. tekn.* radioaktiivisen säteilyn alaisilla paikoilla työskentelevien vars. suojelutarkoituksiin käyttämä hiukkasilmaisin, dosimetri.

anopinkieli *s.* = pistinruoho (täyd.).

anorakki[4*] *s.* tuuli- tms. kankaasta valmistettu hupullinen, tav. urheilupuserona t. -takkina käytetty päällysvaate.

ansiotaso *s.* Liiketyöntekijäin keskimääräinen a. A:n nousu, lasku.

antibiootti[4*] *s. lääk.* antibioottinen aine. **-hoito** *s.*

anti|geeni[4] *s. lääk.* aine, joka elimistöön ruiskutettuna saa aikaan vasta-aine(id)en muodostumisen. **-histamiini**[4] *s. lääk.* histamiinin (täyd.) vahingollisia vaikutuksia vastustava aine. | Allergisten sairauksien hoidossa käytetyt a:t. **-staattinen**[63] *a.* A. [=staattisen sähkön syntymistä estävä] tilkku äänilevyjen pyyhkimiseen.

antoasema *s. sot.* se viestiasema, joka antaa viestin; vrt. ottoasema (täyd.).

anturi[5] *s. tekn.* laite, joka välittää mittaussuureen, us. analogisessa muodossa, mittaus- t. säätölaitteeseen.

ao. *lyh.* asianomainen.

A-olut *s.* III veroluokan olut, jonka alkoholipitoisuus on 4,0—4,4 %.
ap. *lyh.* alempi palkkausluokka.
araalia[15] *s.* kookkaita iso- ja kiiltävälehtisiä huonekasveja. — *Yhd.* huone-, murattiaraalia.
arava|huoneisto *s.* vrt. aravatalo. **-laina** *s.* valtion asuntotuotantotoimikunnan, Aravan, valtion varoista myöntämistä halpakorkoisista asuntolainoista. | A. voidaan myöntää kunnalle, seurakunnalle, rakennuttajalle, asunto-osakeyhtiölle tai yksityiselle henkilölle, ja sen suuruus on enintään 40 % asunto-osakeyhtiön omistettavaksi tarkoitetun tai omakotitalon hankintakustannuksista. **-lainoitus** *s.* vrt. ed. **-talo** *s.* aravalainan turvin rakennetusta asuintalosta.
arginiini[4] *s. kem.* eräs emäksinen aminohappo, jota on kaikissa valkuaisaineissa.
arkipyhä *s.* muuksi päiväksi kuin sunnuntaiksi sattuva pyhäpäivä.
arkisto|kuvaus, -valokuvaus *s.* = rainakuvaus.
***arokana** *s.* **2.** = hietakana.
aromikeitin *s.* kahvinkeitin, jossa vesi kiehuessaan nousee rei'itetyn kahvisäiliön yläpuolelle ja valuu siinä olevan kahvin läpi keittimen alaosaan.
aronia[15] *s.* Aronia, kukkiensa ja kauniin syysvärinsä vuoksi suosittuja ruusukasveihin kuuluvia koristepensaita.
arpuusi[6] *s.* = arbuusi.
arteeriskleroosi *s. lääk.* valtimoiden kovettuminen.
arterioli[4] *s. anat.* pieni valtimo.
artriitti[5*] *s. lääk.* niveltulehdus.
artroosi[6] *s. lääk.* niveltauti, vars. nivelrikko (täyd.).
aseistariisunta *s.* aseista riisuminen, aseidenriisunta.
asetyloi|da[18] *v. kem.* -nti[4*] *teonn.* korvata orgaanisen yhdisteen vetyatomi asetyyliryhmällä.
asia-aine *s.*)(vapaa-aine.
asiakaspalvelu *s.* asiakkaiden palvelu. | Liikkeen a. Hyvä, kohtelias, hidas a.
***askarrut|taa**[2*] *fakt.v.* -us[64] *teonn.* < askartaa. | Sairaalan lapsipotilaiden a:taminen. Askarteluterapia eli a:us.
askarruttaja[10] *tek.* — *Lääk.* askarteluterapeutti.
askartelu|hoito *s.* = askarteluterapia. **-huone** *s.* Rivitalohuoneisto, jonka kellarikerroksessa on a. **-terapeutti** *s.* erikoiskoulutuksen saanut henkilö, joka antaa askarteluterapiaa, askarruttaja. | Lastensairaalan a. **-terapia** *s.* hoito(tapa), joka askartelun, opiskelun, leikkien yms. harrastusten avulla pyrkii kuntouttamaan sairaalan tm. potilaita, askarteluhoito, askarrutus.
askelrikkomus *s. urh.* koripallossa pelaajan eteneminen pallo hallussaan tietyt rajoitukset ylittäen.
asparagiini[4] *s. kem.* asparagiinihapon amidi. **-happo** *s. kem.* eräs aminohappo, jota on runsaasti valkuaisaineissa.
astiankuivauskaappi *s.* Nykyaikaisen keittiön a.
astmaatikko[2*] *s.* astmaan taipuvainen, astmaa sairastava henkilö.
astro|nautiikka *s.* avaruudessa lentäminen, avaruuslento. **-nautti**[4*] *s.* avaruuslentäjä.
asuma|lähiö *s.* = lähiö 2. **-solu** *s.* = solu 2.c.
asunto|säästäjä *s.* vrt. seur. **-säästäminen** *s.* varojen tallettaminen erityisille asuntosäästötileille pankkilaitokseen, joka sijoittaa ne tallettajien, asuntosäästäjien, (osake)talojen rakentamiseen sekä myöntää rakennusyrityksille rakennusaikaisen ja ensisijaisen, erikoistapauksissa toissijaisenkin luoton. **-säästötili** *s.* vrt. ed. **-tuotantotoimikunta** *s.* Valtion a. eli Arava. **-vaunu** *s.* henkilöauto t. siihen liitettävä perävaunu, joka on sisustettu asunnoksi ja jossa on makuusijat, keitto- ja lämmityslaitteet yms.
asyndeettinen[63] *a. kiel.* vrt. seur. | A. esitystapa.
asyndeton[7] *s. kiel.* esitystapa, jossa lauseet t. lauseenosat rinnastetaan ilman sidesanoja, asyndeettinen esitystapa, siteettömyys.
atomaari|nen[63] *a. fys.* atomeissa, atomien piirissä esiintyvä, atomeja koskeva. | A:set ulottuvuudet 'ulottuvuudet, jotka ovat atomin ulottuvuuksien kaltaiset'.
atomi|alus *s.* ydinkäyttöinen alus. **-ammus** *s. sot.* = ydinammus. ***-ase** *s. sot.* = ydinase. ***-energia** *s.* = ydinenergia. ***-fysiikka** *s.* tiede, joka tutkii, miten aine on rakentunut alkeishiukkasista sekä mitä ominaisuuksia ja ilmiöitä näillä ja rakenteen perusteella näiden koostumilla esiintyy. **-käyttöinen** *a.* = ydinkäyttöinen. | A. sukellusvene. **-miilu** *s. fys.* = ydinreaktori. **-olut** *s. puhek.* A-olut. ***-pommi** *s. sot.* = ydinpommi. **-raketti** *s.* ydinkäyttöinen raketti. **-sukellusvene** *s. sot.* ydinkäyttöinen sukellusvene. **-säteily** *s. fys.* hiukkassäteilyn laji, jossa hiukkasina ovat neutraalit atomit. **-tekniikka** *s.* vars. ydinenergian hyväksikäyttöä, mutta myös ydinfysiikan tutkimuslaitteiden rakentamista koskeva tekniikka. **-tykki** *s. sot.* etup. ydinammuksia ampuva moottoroitu, järeäkaliberinen tykki. **-voima** *s.* ydin-, atomienergia, ydinvoima. | A:n rauhanomainen käyttö. **-voimalaitos** *s.* = ydinvoimalaitos.
atonia[15] *s. lääk.* elinten t. kudosten jänteyden puute.
atrappi[6*] *s.* pahvista tms. valmistettu todellista esinettä jäljittelevä esine.
audio|logia[15] *s.* kuuloa ja siihen liittyviä kysymyksiä tutkiva tiede. **-visuaali|nen**[63] *a.* A:set opetusvälineet 'näkö- t. kuuloaistin t. näiden molempien välityksellä opiskelun kohteena olevia asioita havainnollistavat opetuksen apuneuvot'.
***aukeama**[13] *s.* **4.** *fon.* = avauma (täyd.).
auktoriteettiusko *s.* Roomalaiskatoliselle kirkolle ominainen a.
aulio[3] *s.* Abutilon, huonekasveina viljeltyjä malvakasveja.
autismi[4] *s. psyk.* todellisuudesta vieraantuminen ja itseensä vetäytyminen; minäkeskeinen toiveiden määräämä asenne.
autistinen[63] *a. psyk.* vrt. ed. | A. ajattelu 'persoonallisille tarpeille rakentuva ajattelu, jossa kuvitelmia pidetään tosina'.
auto|emäntä *s.* vrt. lentoemäntä. | Pikalinja-auton a. **-lautta** *s.* matkustajien ja (heidän) autojen(sa) kuljetukseen käytettävä erikoisrakenteinen alus. | Turusta Tukholmaan liikennöivä a.
automaatio[3] *s.* automatisointi; vars. pitkälle kehitetystä teollisen tuotannon automatisoinnista.

automaattivaihteisto *s.* vaihteisto, jossa välityssuhde säätyy automaattisesti. | Uudenmallinen auto, jossa on a.

automatiikka[10*] *s.* **1.** tiede, joka käsittelee automaattien loogillista ja teknillistä rakennetta. **2.** automaattien käyttäminen tekniikassa.

autopakettimerkki *s.* postiautossa kuljetettavaksi annettuun pakettiin kiinnitettävä merkki, josta ilmenee, että siitä on suoritettu kuljetusmaksu.

autopilootti[4*] *s.* lentokoneen automaattinen ohjauslaite.

autostrada[10] [-rā-] *s.* moottoritie (täyd.). | Keski-Euroopan a:t.

auto|tyttö *s.* kiitolinja-autoihin kuljettajan matkaseuraksi pyrkivistä seikkailunhaluisista nuorista tytöistä; vrt. laivatyttö (täyd.). **-vuokraamo** *s.* **-vuoro** *s.* linja-auton kulkuvuoro. | A. Kotkasta Helsinkiin. Aattopäivien ylimääräiset a:t.

avantgardis|mi[4] [-aŋg-] *s.* Ranskassa syntynyt, vars. toisen maailmansodan jälkeisessä teatteritaiteessa ja kirjallisuudessa ilmenevä taidesuunta, joka panee pääpainon uusille, realismia hylkiville ilmaisumuodoille. **-ti**[4] *s.* avantgardismin kannattaja. **-tinen**[63] *a.* A. suuntaus.

avanto|uimari *s.* vrt. seur. **-uinti** *s.* Terveyssyistä harrastettu a.

avaruus|alus *s.* vrt. avaruusraketti. **-asema** *s.* avaruuteen perustettu tutkimusasema, sotilaallinen tukikohta tms. **-laiva** *s.* vrt. avaruusraketti. | Kuuhun lähetettävä a. **-len|to** *s.* lento avaruudessa ilmakehän ulkopuolella; astronautiikka. | Lentotekniikan kehittyminen lisää a:tojen toteuttamismahdollisuuksia. A:non teoreettinen tutkimus. **-lentäjä** *s.* vrt. ed.; *syn.* astronautti. | Maailman ensimmäinen a. neuvostoliittolainen majuri Juri Gagarin. **-matka** *s.* vrt. avaruuslento. **-matkailija** *s.* **-mies** *s.* avaruuslentäjä. **-ohju|s** *s.* vrt. avaruusraketti. | Kaksivaiheinen a. A:ksen kärkikartioon sijoitettu radiolähetin. **-puku** *s.* avaruuslentäjän erikoispuku. **-raketti** *s.* raketti, jolla suoritetaan avaruuslentoja.

avauma[13] *s. fon.* asema, jossa ääntöelimet päästävät ilmavirran etenemään artikulaatiopaikalla esteettömästi, aukeama. | Vokaaleja äännettäessä on a. suuväylässä.

averssi[6] *s.* rahan t. mitalin etusivu;)(reverssi.

avioliitto|neuvoja *s.* vrt. avioliittoneuvonta. **-neuvola** *s.* vrt. seur. | Väestöliiton a:t. A:n erikoislääkärit. **-neuvonta** *s.* sosiaalisen toiminnan muoto, jonka tarkoituksena on avioelämää koskevien kysymysten ratkaiseminen ja aviollisten ristiriitojen selvittäminen keskustelemalla niistä aviopuolisoiden kanssa.

***aviosuhde** *s.* **2.** = siviilisääty 1.

avo|kinnas *s. urh.* vrt. avokäsine. **-kämmen** *s. urh.* vrt. seur. **-käsine** *s.* nyrkkeilyssä. | Lyödä a:ellä 'kämmenellä niin, ettei käsi ole nyrkissä'.

*1. **baari**[4] *s.* nyk. myös pienehköstä ruokalasta ja kahvilasta, jossa tarjoilu (osaksi) tapahtuu tiskiltä.

barbi[4] *s.* eri sukuihin kuuluvia, loisteliaiden väriensä vuoksi suosittuja akvaariokaloja. | Ceylonin, kaksipilkkuinen b. — *Yhd.* loisto-, risti-, tiikerib.

barbituraat|ti[4*] *s. farm.* uni- ja rauhoittavina lääkkeinä käytettäviä barbituurihapon johdannaisia. | Luminaali, veronaali ym. b:it.

barbituurihappo *s. farm.* orgaaninen yhdiste, jota saadaan kondensoimalla malonihappoa ja virtsa-ainetta.

***basilika**[13] *s.* **2.** Ocimum basilicum, huulikukkaisiin kuuluva yksivuotinen maustekasvi.

basipetaalinen[63] *a. kasv.* tyvihakuinen.

basisti[4] *s.* (tanssi)orkesterin bassoviulun soittaja.

batonki[6*] *s. ruok.* sauvamaisen pitkä ja ohut ranskanleipä.

bernhardinkoira *s.* nyk. = bernhardilaiskoira.

bestseller[7] *s.* menekkiykkönen.

betoni|mylly *s. puhek.* betoninsekoitin. **-n|tärytin** *s.* tärytin, jota käytetään betonimassaa tiivistettäessä. **-pesäke** *s. sot.* = bunkkeri.

bidee[26] *s.* matalalla jalustalla oleva alapesuja varten tarkoitettu soikea pesuallas. | Kylpyhuoneen b.

bifokaali|nen[63] *a.* B:set silmälasit 'silmälasit, joissa on samassa lasissa kaksi erivahvuista linssiä, toinen lähelle ja toinen kauas katsomista varten'.

bikinit[5] *s. mon. puhek.* vähän verhoava kaksiosainen naisten uimapuku.

biotaisteluaine *s. sot.* biologinen taisteluaine.

bonus[64] *s.* hyvitys, palkkio. | Autovakuutuksessa b. on vahingottomilta vakuutuskausilta myönnettävä kiinteä, etukäteen määrätty maksualennus.

buklee[26] *s.* paksuista bukleelangoista kudottu nypyllinen (päällystakki)kangas. **-lanka** *s. kut.* silmullinen t. nypyllinen villainen tehostelanka, jossa us. on villan joukossa lehmän, vasikan t. kamelin karvoja. **-matto** *s.*

cairnterrieri [keirn-] *s.* pienikokoinen, matalajalkainen, karkeakarvainen, väriltään vaihteleva terrieri (rotu).

***camping**[7] *s.* leirintä (täyd.).

chihuahua[10] [tši-] *s.* maailman pienin, väriltään vaihteleva kääpiökoira (rotu).

cockerspanieli [kokker-] *s.* tavallisin, hienokarvainen, väriltään vaihteleva spanieli (rotu).

cocktail|kutsut *s. mon.* vastaanoton luonteiset iltapäiväkutsut, joissa tarjoilu rajoittuu cocktaileihin, pikkuleivonnaisiin, -voileipiin, -makaroihin yms. **-puku** *s.* (cocktailkutsuilla käytetty) naisten lyhyt vierailupuku.

collie[9] [kolli] *s.* skotlanninpaimenkoira (täyd.).

dalmatiankoira *s.* keskikokoinen, lyhyt- ja sileäkarvainen, pohjaväriltään valkoinen, musta- t. ruskeatäpläinen seurakoira (rotu).

dekkari[5] *s. ark.* etsivä, salapoliisi; salapoliisiromaani.

***delegaatio**[3] *s.* **2.** valtuuslainsäädäntö.

demagnetoi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* poistaa magneettisuus.

demoduloi|da[18] *v. rad.* -nti[4*] *teonn.* ilmaista (täyd.).

dendriitt|i[6*] *s. anat.* hermosolun lyhyt, ärsytystä soluun päin johtava haarake. | Hermosolussa on tavallisesti useita d:ejä.

denier[7] [myös: deniē] *s. kut.* silkki- ja tekokuitulankojen numero; vrt. titteri. | Nailonsukat, jotka on kudottu 15 d:'n langasta.

desibeli[6] *s.* logaritminen yksikkö, jota käytetään

vars. akustiikassa äänen voimakkuuden mittayksikkönä. | 10 d:n vaimennus merkitsee sitä, että värähtelyn teho on 1/10 aikaisemmasta.
deuterium[7] *s.* raskas vety; ks. vety.
deuteroni[4] *s. fys.* raskaan vetyisotoopin ydin.
diagno(sti)soi|da[18] *v. lääk.* -nti[4*] *teonn.* määrittää tauti, tehdä diagnoosi.
diakroninen[63] *a.* historiallinen, tapahtumien aikajärjestystä noudattava. | D. kielentutkimus 'tutkimus, joka käsittelee kieltä sen systeemin (ajallisen) muuttuvuuden kannalta';)(synkroninen (täyd.) kielentutkimus.
dialektologia[15] *s. kiel.* murteentutkimus.
diamiini[4] *s.* kahdenarvoinen amiini. **-väri** *s.* väriaineita, joiden valmistukseen on käytetty diamiineja.
dia|spori[4] *s. kasv.* leviäin (täyd.). **-stole**[9] *s. lääk.* sydänlihaksen supistumista seuraava lepotila, jolloin sydän laajenee ja täyttyy verellä;)(systole (täyd.). **-stolinen**[63] *a. lääk.* D. verenpaine 'valtimossa sydänlihaksen lepovaiheen aikana vallitseva verenpaine';)(systolinen (täyd.) verenpaine.
dieselveturi *s.* vrt. dieselauto.
digrafi[4] *s.* kaksi eri kirjainta yhden äänteen merkkinä, esim. sh (= š).
diivail|la[29] *v.* -u[2] *teonn.* esiintyä diivan tavoin. | [Puhuja] elehti ja esiintyi muutenkin d:len. Hänen käytöksessään ei ollut minkäänlaista d:ua.
diktafoni[4] *s.* sanelukone.
dikumaroli[4] *s.*, vars. *lääk.* eräs veren hyytymistä estävä lääkeaine.
diodi[6] *s. rad.* elektroniputki t. puolijohdelaite, jossa on kaksi elektrodia, anodi ja katodi.
dioksidi[6] *s. kem.* oksidi, jonka molekyylissa on kaksi happiatomia.
dioptria[15] *s. fys.* linssin taittokyvyn mittayksikkö.
diplomaattisuhteet *s. mon.* diplomaattiset suhteet. | Suomen d. ulkovaltoihin.
diplontti[4*] *s. biol.* eliö, jonka soluissa on kaksinkertainen, diploidi, kromosomimäärä; vrt. haplontti (täyd.).
dipoli[6] *s. fys.* kahden samansuuruisen mutta vastakkaismerkkisen poolin yhdistelmä. | Sähköinen, magneettinen d. **-antenni** *s. rad.* lyhytaaltolähetyksessä ja -vastaanotossa käytettävä antenni: johtavasta aineesta tehty suora sauva, jonka pituus on määräsuhteessa käytettyyn aallonpituuteen.
diureettinen[63] *a. lääk.* virtsan erittymistä lisäävä. | D. lääkeaine.
***divisioona**[11] *s.* **3.** *urh.* vrt. liiga.
dodekafonia[15] *s. mus.* kaksitoistasävelmusiikki (täyd.).
doffeli[5] *s.* **1.** = 2. tohveli. **2.** tohvelista valmistettu päällystakki.
dokumentaarinen[63] *a.* todellista tapahtumaa esittävä, siitä kertova. | D. elokuva 'dokumentti-, dokumentaarielokuva'.
dollarihymy *s. leik.* kalliista amerikkalaisesta henkilöautosta (jossa on paljaita hammasrivejä muistuttava jäähdytysilman aukko).
dorseeraus[64] *s.* eriarvoisten arvopapereiden varustaminen tietyillä selkäpuolelle painetuilla, standardoiduilla tunnuskuvioilla.
dosimetri[4] *s. tekn.* annosmittari (täyd.).
dreeveri[5] *s.* vars. Ruotsissa suosittu pienikokoinen, matalajalkainen, väriltään tav. ruskean ja valkoisen kirjava ajokoira(rotu).
duplikaattori[5] *s. tekn.* monistuskoje.
duvetiini[4] *s.* toimikas- t. pomsisidoksinen, oikealta puolelta nukitettu puuvilla-, villa- t. silkkikangas.
edelweiss[7] [ēdelvais] *s.* alppitähti (täyd.).
edusteilla *adv.* edustuneena, edustuneina. | Näyttelyssä e. olevat taiteilijat.
eetteröi|dä[18] *v. kem.* -nti[4*] *teonn.* muuttaa orgaaninen yhdiste eetterimuotoon. | Selluloosan e:minen selluloosaeetteriksi.
efektor|i[5] *s. fysiol.* vaikuttajana toimiva hermoradan pääte; vrt. reseptori (täyd.). | E:eita ovat lihakset ja rauhaset, reseptoreita aistielimet.
ehost|aa[2] *v.* -us[64] *teonn.* kasvojen kaunistamisesta kosmeettisilla aineilla; *syn.* meikata.
ekonometri|a[15] *s. tal.* taloustieteen haara, joka pyrkii selvittelemään taloudellisten suureiden välisiä riippuvuussuhteita matemaattis-tilastollisia menetelmiä käyttäen. **-nen**[63] *a.* vrt. ed. | E. tutkimus.
ekotyyp|pi *s. biol.* E:in muodostavat lajin biotyypit, jotka ovat perinnöllisesti sopeutuneet määräolosuhteisiin.
ekshibitionis|mi[4] *s.* sukupuolivietin harhautuma, joka ilmenee sairaalloisena haluna paljastaa vars. sukupuolielimensä toisten nähtäväksi. **-ti**[4] *s.* ekshibitionismia sairastava henkilö. **-tinen**[63] *a.* ekshibitionismiin kuuluva t. sille ominainen.
eksistenssifilosofia *s.* = seur.
eksistentiaalifilosofia *s.* Saksassa maailmansotien välisenä aikana syntynyt filosofinen suunta, joka korostaa erityisesti yksilöllisen olemassaolon, eksistenssin, olennaisuutta, eksistenssifilosofia, eksistentialismi.
***eksistentialismi**[4] *s. fil.* = ed.
ekstra|versio[3] *s. psyk.* sielullisen aktiivisuuden kääntyminen ulkomaailmaan;)(introversio. **-vertti**[4*] *a.* ja *s. psyk.* (henkilö) jolle on ominaista ekstraversio;)(introvertti (täyd.).
ektomorfi[4] *s.* ruumiinrakennetyyppi, jota luonnehtivat hintelyys sekä pitkät ja heikkolihaksiset raajat; vrt. endomorfi (täyd.).
elaska[10] *s.* limakala.
elastomeeri[4] *s.* E:t 'luonnonkautsu ja sen kaltaiset suurimolekyyliset aineet'.
elatus|liuos, -neste *s. lääk.* = ravintoliuos, -neste.
elektro|dynaaminen *a.* sähködynaaminen. **-dynamiikka** *s.* sähködynamiikka **-enkefalografi**[4] *s. lääk.* elektroenkefalografiassa käytetty koje. **-enkefalografia**[15] *s. lääk.* aivojen aktiovirroissa esiintyvien jatkuvien sähköpotentiaalierojen rytmisten muutosten rekisteröinti. **-enkefalogrammi**[4] *s. lääk.* elektroenkefalografin merkitsemä käyrästö, aivofilmi. **-meteor|i** *s. metrl.* näkyvä t. kuuluva ilmakehän sähköilmiö. | Salama, virvatuli ja revontulet ovat e:eja.
elektroniaivot *s. mon. puhek.* elektroninen tietokone, sähköaivot.
elektroniikka[15*] *s. fys. tekn.* vapaita elektroneja tutkiva (ja niitä hyväksi käyttävä) fysiikan (ja tekniikan) haara.

elektroni|kehä *s. fys.* Atomin e. 'ydintä kiertävät elektronit'. **-mikroskooppi** *s. fys.* mikroskooppi, jolla saadaan kuvattavasta esineestä fluoresoivalle t. valokuvauslevylle suurennettu kuva esineestä lähtevän elektronivirtauksen avulla. **-musiikki** *s.* elektronisin keinoin aikaansaatu ja esitetty musiikki, elektroninen musiikki.

elektroni|nen[63] *a. fys. tekn.* elektroniikkaan perustuva, sitä hyväkseen käyttävä. | E:set laitteet. E. teollisuus. E. tietojen käsittely. E:sessa mittaustekniikassa muutetaan tutkittava mekaaninen suure sopivalla laitteella sähköjännitteeksi. E. [= elektroni]musiikki.

elektronioptiikka *s. fys.* fysiikan haara, joka tutkii elektronien t. yleensä sähköisten hiukkasten liikettä sähkö- ja magneettikentissä ja tämän ilmiön soveltamista optisia laitteita vastaavien kojeiden valmistamiseen.

elementti|rakentaminen *s.* teollistettu rakentamistapa, jossa rakennuksen osat (elementit) valmistetaan tehtaissa ja kootaan rakennuspaikalla. **-rakenteinen** *a.* vrt. ed. | E. [= valmiista osista koottu] talo.

***elinikä** *s.* 2. vars. *psyk.* = ikä 1; vrt. älykkyysikä.

eloksoi|da[18] *v. tekn.* -nti[4*] *teonn.* käsitellä (alumiinilevy tms.) elektrolyyttisesti hapettamalla, niin että pintaan muodostuu kulutusta kestävä ja sähköä eristävä oksidikerros. | Rakennuksen ulkoseinät e:tua alumiinia. E:ntia käytetään alumiinisten käyttöesineiden, koneenosien ym. pintakäsittelyyn.

elvikki[6*] *s.* = lobeelia. — *Yhd.* sinie.

eläintärkkely|s *s.* vrt. kasvitärkkelys (täyd.). | Hiilihydraatit varastoituvat maksaan e:ksenä.

eläketulo *s.* eläkkeenä saatu tulo; vrt. esim. korko-, pääoma-, työtulo.

elämyspohja *s.* Uskomuksellinen e. Näytelmän e. -- F. E. Sillanpää on puhtaasti kotiseudulliselta e:lta lähtien luonut teoksia, jotka -- E.LINKOMIES.

emboli[5] *s. lääk.* (veri)tulppa. — *Yhd.* ilmae.

embolia[15] *s. lääk.* embolin aiheuttama sairaalloinen tila, tulppautuma. — *Yhd.* ilma-, keuhkoe.

empyeema[10] *s. lääk.* ontelomärkimä.

endo|kriininen[63] *a. fysiol.* umpi-, sisäeritteinen. | E. rauhanen 'umpirauhanen'. **-krinologia**[15] *s.* umpieritystä tutkiva tiede. **-morfi**[4] *s.* ruumiinrakennetyyppi, jota luonnehtivat voimakkaasti kehittynyt sisäelimistö ja heikommin kehittyneet luusto ja lihaksisto; vrt. ektomorfi (täyd.). **-skooppi**[4*] *s. lääk.* laite, jolla tutkitaan ruumiinonteloa t. onttoa elintä sisältäpäin.

englanninbuldogi *s.* Englannissa kehitetty keskikokoinen buldogi(rotu).

ennakkovero|lippu *s.* ks. ennakonkanto (täyd.). **-äyri** *s.* ennakkoperinnässä käytetty veroäyri. | E:n hinta.

ennakon|kanto *s.* veroennakon perintä sellaisesta tulosta (ja omaisuudesta), josta ei toimiteta ennakonpidätystä; vrt. seur. | Ennakkoverolipuilla toimitettava e. **-pidätys** *s.* palkasta, eläkkeestä, elinkorosta yms. tulosta toimitettava veroennakon perintä; vrt. ed.

ensi|kantoinen *a. maat.* E. [= ensi kerran kantava] lehmä. **-paino|s** *s.* kirjallisen t. kuvataiteellisen teoksen ensimmäinen painos; myös siihen kuuluvista kappaleista. | E. on lopussa. — Keräillä e:ksia.

***erakko**[2*] *s.* 4. partiotyttö, joka toimii paikkakunnalla, jossa ei ole lippukuntaa; vrt. samoilija (täyd.).

erikoiskerma *s.* = prosenttikerma.

eri|munainen *a. biol.*)(samamunainen. | E:-munaiset kaksoset. **-tasoristeys** *s.* risteys, jossa kaksi tietä risteää toisensa eri korkeustasossa;)(tasoristeys. **-tavuinen** *a. kiel.*)(tasatavuinen.

eroto|maani[4] *s.* erotomanian vaivaama henkilö. **-mania**[15] *s.* sairaalloisen voimakas vastakkaiseen sukupuoleen kohdistuva sukupuolinen mielenkiinto; vrt. nymfomania, satyriasis.

erytrosyytti[4*] *s. anat.* punasolu.

erä|poika *s.* 15—17-vuotias partiopoika, joka ei toimi johtajantehtävissä; vrt. vaeltaja. **-poliisi** *s.* metsästyksestä ja kalastuksesta annettujen säännösten noudattamista valvova poliisi, "riistapoliisi".

esilyhenne *s.* = pakkolyhenne.

esineennimi *s. kiel.* esinettä ilmaiseva substantiivi, esim. kivi, kynä, pöytä.

espresso[1] *s.* (italialainen) väkevä kahvi, jota valmistetaan höyrynpaineen avulla erityisessä espressokeittimessä. **-keit|in** *s.* Kotikäyttöön tarkoitetussa kaksiosaisessa e:timessä nousee kiehuva vesi paineen vaikutuksesta keittimen alaosasta kahvisäiliössä olevan kahvin läpi keittimen yläosaan.

esteröi|dä[30] *v. kem.* -nti[4*] *teonn.* muuttaa happo t. alkoholi esteriksi.

estrogeeni[4] *s. fysiol.* naispuolinen sukupuolihormoni. **-nen**[63] *a. fysiol.* vrt. ed. | E. hormoni.

etelänkiisla *s.* Uria aalge, Pohjois-Norjan ja Muurmannin rannikolla pesivä kiisla, lintuvuorten tärkein asukas.

etografia[15] *s.* = seur.

etologia[15] *s.* ihmisluonteen tutkimus; (kansan) tapojen ja pitämysten tutkimus; etiikan (esim. eetillisten järjestelmien vertaileva) tutkimus; psykologisen t. eläintieteellisen käyttäytymisen vertaileva t. ekologinen tutkimus; *syn.* etografia.

etsin[56] *väl.* — *Valok.* etsijä, tähtäin.

etsintätarkastus *s.* = ratsia.

etujärjestö *s.* työntekijäin, työnantajien, tuottajien yms. taloudellisten ja sosiaalisten etujensa valvomiseksi perustamista järjestöistä. | Tyypillisimpiä e:jä ovat työmarkkinajärjestöt, jotka ratkaisevasti vaikuttavat palkka- ja työehtosopimuspolitiikkaan.

***etumies** *s.* 3. korttipelissä jakajan (työntekijän) vieressä (tav. vasemmalla puolella) oleva pelaaja, jolle kortit ensimmäisenä jaetaan ja joka tav. joutuu aloittamaan pelin.

etusuora *s. urh.* se juoksuradan suora, jonka päässä on maali, maalisuora;)(takasuora.

etyleeniglykoli *s. kem.* väritön, jähmeähkö, makeahko neste, josta valmistetaan räjähdysaineissa käytettävää nitroglykolia, glykoli.

etä|pesäke *s. lääk.* etäis-, haarapesäke, metastaasi. **-sukukiel|i** *s.*)(lähisukukieli. | Unkari, mordva, syrjääni ym. suomen e:et.

eukalyptoli[4] *s.* = sineoli.

eutanasia[15] *s. lääk.* kuolevan tuskien lieventämi-

nen; parantumattomasti sairaan kuoleman jouduttaminen.

eutrofinen[63] *a.* runsasravinteinen;)(oligotrofinen (täyd.). | E. kasvualusta.

fakki-|idiootti *s. halv.* omaan alaansa ahtaasti rajoittuneesta ihmisestä. **-idiotismi** *s.* vrt. ed.

faktorianalyysi *s.* matemaattisista menetelmistä, joilla pyritään löytämään ilmiöjoukossa vaikuttavat (riippumattomat) perustekijät.

fantomi|-ilmiö *s. lääk.* harhaelämys menetetyn (amputoidun) raajan vielä jäljellä olemisesta ja kipujen ym. tuntemusten esiintymisestä siinä. **-jäsen** *s.* vrt. ed.

farmako|dynamiikka *s.* oppi, joka pyrkii kokeellisesti selvittämään lääkkeiden vaikutuksia elimistöön, lääkkeenvaikutusoppi. **-terapia** *s.* lääkehoito.

***farmari**[5] *s.* **2.** *puhek.* **a.** farmariauto (täyd.). **b.** *mon.* farmarihousut.

farmari|auto *s. puhek.* henkilöpakettiauto (täyd.). **-housut** *s. mon. puhek.* pumpulikankaiset, kapealahkeiset housut, joissa on tav. useita päälle ommeltuja taskuja ja näkyvät tikkaussaumat.

***fasetti**[5*] *s.* **3.** *hammaslääk.* hampaan etupinnan muotoiseksi muovattu (posliini)levy, joka nastahampaissa ja silloissa kiinnitetään kullasta valmistettuun hampaan selkälevyyn.

fauvis|mi[4] [fov-] *s.* kubismia edeltänyt ranskalainen taidesuunta, joka pyrki tyyliteltyyn, koristeelliseen väritaiteeseen vastustaen syvyysvaikutuksen tavoittelua ja perspektiivin käyttöä. **-ti**[4] *s.* fauvismin edustaja t. kannattaja. | Matisse, kuuluisin f. **-tinen**[63] *a.* F. maalaus.

federaatio[3] *s.* liitto; liittovaltio.

fennisti[4] *s.* suomen kielen tutkija.

fennistiikka[10*] *s.* suomen kielen tutkimus.

fennougristiikka[10*] *s.* suomalais-ugrilaisten kansojen kielten (ja kulttuurin) tutkimus.

fenolimuovi *s.* fenoleista ja eril. aldehydeista valmistettuja kertamuoveja. | Bakeliitti on tunnetuin f.

fenomenologia[15] *s. psyk.* elämyksellisesti koettuja ilmiöitä koskeva tutkimus.

fenylamiini *s.* = aniliini 1.

festivaali[4] *s.*, us. *mon.* juhlat; vars. (säännöllisesti järjestettävistä) kansainvälisistä musiikki-, urheilu- ym. juhlista t. juhlanäytännöistä. | Vuosittaiset musiikki-, elokuvaf:t. Eräissä yhteyksissä f.-sanalla on poliittinen leima (esim. nuorisof:t).

fibrinogeeni[4] *s. fysiol.* eräs veriplasman valkuaisaine. | Fibriiniksi muuttuessaan f. aiheuttaa veren hyytymisen.

fillari[5] *s. koul.* polkupyörä.

filmilli|nen[63] *a.* -sesti *adv.* -syys[65] *omin.* = filmaattinen. | F:set keinot. Esityksen f:syys. F:sesti kuvattu kohtaus. [Elokuva] ei ole f:sesti erikoisen hyvä, mutta sen sisältö on puhdashenkinen ja se on hupaisaa ajanvietettä.

flamingonkukka *s.* Anthurium, huonekasveina suosittuja vehkakasveja, joiden tähkämäisten kukkien tyveä ympäröi loistavan värinen suojuslehti.

fluoroi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* sekoittaa fluoria jhk, tehdä fluoripitoiseksi. | Veden f:minen hammasmädän ehkäisykeinona.

fonastenia[15] *s.* äänenväsymys.

foneemi|nen[63], **fonemaatti|nen**[63] *a. kiel.* foneemien mukainen, fonologinen. | Suomen kielen oikeinkirjoitus on likipitäen f:sta, ts. kukin foneemi merkitään omalla (ja aina samalla) kirjaimellaan.

foniatri[4] *s.* foniatrian alalla toimiva lääkäri.

foniatria[15] *s.* lääketieteen haara, joka tutkii äänihuulien ja muiden ääntöelinten tauteja ja näiden aiheuttamia ääni- ja puhehäiriöitä.

fono|metria[15] *s.* **1.** eräiden ruumiinosien resonanssin tutkiminen asettamalla niille värähtelevä äänirauta, joka soi kovemmin ilmakkailla, hiljemmin ilmattomilla, tiiviillä kudoksilla. **2.** fonetiikan suunta, joka pyrkii kielen konkreettisia ominaisuuksia mittaamalla edistämään kielihistorian tutkimusta ja kielten keskinäistä vertailua. **-metrinen**[63] *a.* fonometriaan kuuluva t. sitä koskeva. | F. tutkimus. **-posti** *s.* postilähetys, joka sisältää äänilevyn, -nauhan tms.

foolihappo *s.* eräs B-vitamiini, lehtihappo.

fooni[4] *s. fys.* korvan kuuleman äänenvoimakkuuden (kuulovoimakkuuden) yksikkö.

foto|meteori *s. metrl.* valoilmiö, joka syntyy auringon t. kuun valon heijastumisesta, taittumisesta, taipumisesta t. interferenssistä. | Sateenkaari ja auringon ja kuun kehä ovat f:meteoreja. **-synteesi** *s.* kemiallisten yhdisteiden syntyminen valon vaikutuksesta, vars. (kasvien) yhteytys.

frekvenssimittari *s. sähk.* jaksoluku-, taajuusmittari.

frustraatio[3] *s. psyk.* turhau(tu)ma.

fuksiaiset[63] *s. mon. yliopp.* tilaisuus, jossa uudet ylioppilaat, fuksit, esitellään osakunnan tms. jäsenille ja heille esitetään kompakysymyksiä, annetaan kiusallisia tehtäviä tms..

***fuusio**[3] *s.* **2.** *fys.* ydinreaktio, jossa kaksi kevyttä ydintä yhtyy yhdeksi raskaammaksi.

galaktinen[63] *a. täht.* linnunrataa koskeva. | G. tähtisumu 'sumuna näkyvä linnunratajärjestelmä'.

gallup[7] *s. puhek.* = seur. **-kysely, -tutkimus** *s.* kiertokysely, mielipidetutkimus; vars. amerikkalaisen tilastotieteilijän Gallupin kehittämästä mielipidetutkimuksessa käytetystä menetelmästä, joka perustuu huolellisesti karsitun otoksen haastattelemiseen koko tutkittavaa väestöä edustavalla tavalla.

gamma|kvantti *s. fys.* radioaktiivisen gammasäteilyn t. muun hyvin lyhytaaltoisen säteilyn kvantti. **-säteily** *s. fys.* vrt. gammasäde. | Atomiytimen särkyessä syntyvä g.

geiger|laskuri, -putki [gai-] *s. tekn.* eräs radioaktiivisuuden mittauksessa käytetty hiukkasilmaisin.

geo|fyysikko *s.* geofysiikan tutkija. **-kemia** *s.* maapallon kemiallista koostumusta ja sen kemiallisia prosesseja tutkiva tiede.

gibberelliini[4] *s.* Gibberella fujikuroi -homeen muodostamia aineita, jotka pystyvät edistämään kasvien kasvua.

gipyyri[6] *s. käs.* ns. aitoihin pitseihin kuuluva pitsi, joka muodostuu erillisinä valmistetuista ja tiheällä pitsiverkolla yhdistetyistä, useimmiten koholla olevista kukka- ja lehtikuvioista.

globaalikiintiö *s. tal.* enimmäismäärä tiettyä tavaraa, joka sallitaan tuoda maahan tietyn ajanjakson, tav. vuoden kuluessa. | G. eroaa kiintiöstä siinä, että tuontimaita tai niiden osuuksia tuonnista ei ole määrätty.
globaalinen[63] *a.* koko maapallon käsittävä, yleismaailmallinen.
globiini[6] *s. fysiol.* hemoglobiinin valkuaisaine.
glutamiini[4] *s. kem.* glutamiinihapon amidi. **-happo** *s. kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.
glykoli[6] *s. kem.* = etyleeniglykoli (täyd.).
***glyseriini**[4] *s. kem.* nyk. tav:mmin glyseroli.
glysiini[6] *s. kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.
grammavoima *s. fys.* nyk. tav:mmin pondi.
granulosyytti[4*] *s. anat.* jyvässolu (täyd.).
griffoni[6] *s.* lyhytruumiinen, ruskea, musta t. mustaruskea kääpiökoira (rotu).
greippi[4*] *s.* grapehedelmä. **-mehu** *s.*
grillat|a[35] *v. ruok.* paahtaa, pariloida. | G:tua maksaa, siikaa.
grilli[4] *s.* **1.** paahdin, parila. — *Yhd.* sähkög. **2.** = seur. **-ravintola** *s.* ravintola, jossa ruoka valmistetaan asiakkaan nähden pariloimalla, grilli.
haamu|kirjoittaja *s.* Persian šaahin omaelämäkerran h. 'todellinen, mainitsematon kirjoittaja'. **-kuva** *s. rad.* televisiovastaanottimen kuvapinnassa joskus näkyvä kaksois- (t. kolmois)kuva. **-maileri** *s. urh.* vrt. seur. **-maili** *s. urh.* mailista, joka on juostu neljää minuuttia lyhyemmässä ajassa.
hahtuvapilvi *s. metrl.* kuituinen t. rakenteeltaan säännötön, toiseen pilveen liittynyt t. erillinen valkoinen t. harmaa keskipilviin kuuluva pilvi, jossa tavallisesti näkyy varjoja.
haitta-aste *s.* Verovelvollisella, jonka työ- ja toimintakyky on jonkin elimen puuttumisen tai toiminnanvajavuuden takia pysyvästi heikontunut, on oikeus tehdä tuloistaan työkyvyttömyystai h:en mukainen vähennys.
hajajuuristo *s. kasv.* juuristo, jossa on useita yhtä vahvoja eri suuntiin kulkevia juuria, lisäjuuristo.
hakkuu|suunnite *s. metsät.* puumäärä, joka määräalueelta määräaikana on suunniteltu hakattavaksi t. voidaan hakata. **-velvoite** *s. metsät.* puumäärä, jonka metsän omistaja on määräalueelta määräaikana velvollinen hakkauttamaan. **-vuosi** *s.* Tulo- ja omaisuusverotuksessa talous- ja h. lasketaan heinäkuun 1. päivästä seuraavan kesäkuun 30. päivään.
haku|alus *s. mer.* = tramppialus. **-kielto** *s.* Järjestön jäsenilleen antama, määrävirkoja ja -toimia koskeva h. **-saarto** *s.* Virkamiesliitto ja Suomen Valtionoppikoulujen opettajaliitto julistivat valtion oppikoulujen opettajien virat ja toimet h:on. **-valo** *s.* Auton h. 'kääntyvästi asennettu apuvalo, joka voi toimia samanaikaisesti vain seisontavalojen kanssa'.
halkeamisreaktio *s. fys.* = fissio.
haloilmiö *s. metrl.* renkaan, kaaren, patsaan tms. muotoinen valoilmiö, joka syntyy valon taittuessa t. heijastuessa ilmakehässä leijailevista jääkiteistä.
hansikaslokero *s.* (henkilö)autojen kojelaudassa oleva, hansikkaiden yms. pikkutavaroiden säilytykseen tarkoitettu lokero.
***hapanimelä**[83] *a. ruok.* — *S:sesti* hapanimelä leipä, varikoinen.
hapate[78*] *s.* = hapatin.
haplontti[4*] *s. biol.* eliö, jonka soluissa on yksinkertainen, haploidi, kromosomimäärä; vrt. diplontti (täyd.).
happikaappi *s. lääk.* lasiseinäinen matala kaappi, jonka ilman happipitoisuutta, kosteutta ja lämpötilaa voidaan säädellä. | H:a käytetään paljon keskosten hoidossa.
harjoitusvastustaja *s. urh.* nyrkkeilyssä; *syn.* sparraaja. | Ingemar Johanssonin h.
harmaa|kuvemyyrä *s.* Clethrionomys rufocanus, Lapissa yleinen kupeilta tuhkanharmaa, selkäpuolelta punertava myyrä. **-päätikka** *s.* nyk. = harmaatikka. **-sorsa**[83] *s.* nyk. = lörppösorsa.
harmistuksi|ssa, -in *adv.* (us. poss.-suff:llisena) harmistuneena, harmissaan. | Murahti jotakin h:an.
harraste[78] *s.* harrastelun kohde, harrastus, "hobby", "kärpänen". | Lennokkien rakentaminen, käsityöt, postimerkkeily ym. h:et.
harsosääski *s.* Sciara Thomae, pieni tummasiipinen sääski, jonka toukat voivat vars. kuumina kesinä lähteä valtavina joukkoina liikkeelle 3—4 m:n pituisena nauhana, "ketjukäärmeenä", kulkien.
hartiapank|ki *s. kuv.* Asunnon hankinnassa otettiin h. avuksi 'otettiin osaa varsinaiseen rakennustyöhön'. — Otti h:ista [= teki ruumiillista työtä ansaitakseen] rahat uuteen autoon. Kyllä h:ssa rahaa piisaa SP.
harvikko[2*] *s. metsät.* hyvin harva metsikkö.
haudesidos *s. lääk.* haude, kompressi.
***haukansilmä** *s.* **2.** kvartsin sinisen harmaa, korukivenä käytetty muunnos.
havainto|psykologia *s.* psykologian haara, joka tutkii aistien välityksellä koetun maailman ilmenemistä aistiville henkilöille. **-psykologinen** *a.* vrt. ed. | H. tutkimus.
hedoni|nen[63] *a. psyk.* aistinautintoa tuottava, hedonistinen. | H:sia tunteita voi herättää esim. kahden ääniraudan helähdys A.LEHTOVAARA.
hehku|hilse *s. tekn.* = hehkutus-, pajahilse. **-sähköilmiö** *s. sähk.* sähköisten hiukkasten irtautuminen hehkuvasta metallista.
hehtogramma *s.* (*lyh.* hg) painomitta: 100 grammaa.
heilahtelemat|on[57] *kielt.a.* -tomuus[65] *omin.* < heilahdella. | H. liike. H. vaunu. — Rahan arvon h:tomuus.
heimikki[6*] *s.* Veltheimia capensis, kasvi- ja asuinhuoneissa viljelty liljakasvi.
heinälilja *s.* Zephyranthes, huonekasveina viljeltyjä narsissikasveja. | Valkoinen, punainen h.
heittoistuin *s.* vars. sotilaslentokoneissa käytetty katapulttilaitteella varustettu istuin, joka onnettomuuden sattuessa sinkoaa ohjaajan ulos koneesta, katapultti-istuin.
helluntai|seurakunta *s.* Helluntailiike on jakautunut kahteen ryhmään: h:seurakuntiin ja helluntaiystäviin. **-ystävät** *s. mon.* vrt. ed.
helmipensas *s.* Exochorda, koristepensaina viljeltyjä valkokukkaisia ruusukasveja.

helmiäiskangas *s.* säteitystasona käytetty himmeän helmiäiskiiltoinen kangas.
helppomyyntinen *a. liik.* = kurantti.
hematuria[15] *s. lääk.* verivirtsaisuus.
hemlokki[6*] *s.* Tsuga, Pohjois-Amerikassa ja Itä-Aasiassa kasvavia, koristeellisuutensa vuoksi Euroopassakin puistopuina suosittuja kookkaita, yl. suorarunkoisia havupuita.
hengityslait|e *s. lääk.* = respiraattori. | Rautakeuhko ym. h:teet.
henkilö|kultti *s.* = seur. **-n|palvonta** *s.* myös: yksilönpalvonta, henkilökultti. | Stalinin kuoleman jälkeen Neuvostoliitossa h:palvontaa vastaan aloitettu taistelu. **-pakettiauto** *s.* henkilöauto, joka on tarkoitettu myös tavarankuljetukseen, "farmariauto". | H:ssa on takaovet ja enemmän tavaratilaa kuin tavallisessa henkilöautossa.
hepariini[4] *s.*, vars. *lääk.* veren hyytymistä estävä aine, jota muodostuu maksassa ja sidekudoksessa ja jota hoitotarkoituksia varten eristetään tav. nautaeläinten maksasta ja keuhkoista. | H:a käytetään veritulppien hoitoon ja verensiirrossa. **-hoito** *s.* **-ruiske** *s.*
hepatiitti[4*] *s. lääk.* maksatulehdus.
hermo|kirurgi *s.* vrt. seur. **-kirurgia** *s.* hermostoon kohdistuviin leikkauksiin erikoistunut kirurgian ala, neurokirurgia. **-kirurginen** *a.*
hernekerttu *s.* Sylvia curruca, pienin maassamme elävistä kertuista.
herätemiin|a *s. sot.* miina, joka räjähtää kohteen aiheuttamien erilaisten herätteiden vaikutuksesta itse kohteen miinaa koskettamatta; vrt. kosketusmiina. | H:oja ovat magneetti-, paine- ja äänimiina.
hessoniitti[4*] *s.* kanelikivi.
hetero|gonia[15] *s. biol.* sukupolvenvuorottelu. **-seksuaali|nen** *a.* -suus *omin.* H:suus eli sukupuolivietin kohdistuminen eri sukupuolta olevaan henkilöön. **-trofinen**[63] *a. biol.* toisenvarainen.
hidaste[78] *s. fys.* Jos ydinreaktorin voima-aineena on tavallisen uraanin seassa oleva ^{235}U, niin reaktorin olennaisena osana on h., aine, joka pienentää vapautuvien neutronien nopeutta sitomatta näitä itseensä.
***hienohelma** *s.* 2. Asparagus sprengeri, huonekasvina viljelty parsa, jolla on pitkät, rennosti riippuvat oksat.
hieroglyfikäärme *s.* = kalliokäärme.
hietalilja *s.* Anthericum, koristekasvina viljeltyjä valkokukkaisia liljakasveja.
hiidenmylly *s.* = grotte(mylly).
hiihto|esteratsastus *s. urh.* hiihtoratsastuksen laji, jossa ratsastetaan kahteen kertaan 750—1000 m:n pituinen rata, jolla on erilaisia esteitä valjakolle, ratsukolle ja hiihtäjälle. | H. on lajina Salpausselän kisoissa. **-hissi** *s.* köysirata, joka hiihtomäessä kuljettaa ihmisiä mäen laelle. | H:ssä voi olla ihmisiä varten riippuvat istuimet tai vain köyteen kiinnitetyt kapulat, joista hiihtäjät pitävät kiinni.
hiippakuntasisar *s.* hiippakunnan alueella toimiva seurakuntasisarien työn ohjaaja, joka on tuomiokapitulin valvonnan alainen.
***hikeen|tyä**[1*] *v.* 2. *ark.* kiihtyä, menettää malttinsa, suuttua. | Älähän nyt suotta h:ny!
hindi[4] *s.* eräistä Intian nykyisten indoarjalaisten kielten murreryhmistä käytetty yhteisnimitys.
hinnantasaus *s. tal.* tiettyjen tuonti- ja vientitavaroiden t. -tavaraerien hintojen laskeminen t. nostaminen kotimaan kuluttajahinnan yhdenmukaistamiseksi, elinkustannusten säätelemiseksi tms. syystä. | Välittömien verojen tai tukipalkkioiden avulla tapahtuva h. **-rahasto** *s.* hinnantasausta varten valtion tulo- ja menoarvion ulkopuolelle perustettu rahasto. | H:sta voidaan myöntää tasauskorvauksia ja siihen voidaan määrätä maksettavaksi tasausmaksuja.
hintaneuvosto *s.* ks. palkkaneuvosto.
hipata[35*] *v. ark.* tanssia.
***hirsi**[42] *s.* 3. heraldiikassa: keskeltä kilven yli vaakasuoraan kulkeva leveähkö nauha, joka on erivärinen kuin muu kilpi; vrt. varras 4.
hirven|hyppy *s.* = kaprioli. **-putki** *s.* nyk. = peuranjuuri. **-sarvisaniainen** *s.* Platycerium, myös huonekasveina viljeltyjä troopillisia epifyyttisiä saniaisia.
histamiini[4] *s. fysiol.* valkuaisaineiden hajaantumistuloksena syntyvä aine, jota on melkein kaikissa eläinkudoksissa. | H. lisää paikallisesti kudosten verensaantia, ja sillä on osuutensa liikaherkkyysreaktioissa.
histidiini[4] *s. kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.
histoni[6] *s. kem.* H:t 'yksinkertaisia emäksisiä veteen liukenevia valkuaisaineita, jotka sisältävät emäksisiä aminohappoja'.
hiturai|nen[63] *a. kans.* -sesti *adv.* hidas. | H. ja vaivainen ukko. | - - miten työ jo käy h:sesti. Joka lapiollisen välillä hän seisottuu miettimään AK.
hiukkas|ilmaisin *s. fys.* laite, joka ilmaisee yksityisen ainehiukkasen t. säteilykvantin. **-kiihdyt|in** *s. fys.* laite elektronien t. ionien kiihdyttämiseksi nopeuksiin, joihin ei päästä tavallisista muuntajista saatavilla jännitteillä. | Syklotronit ym. h:timet.
hiussaniainen *s.* Adiantum, huone- ja ansarikasveina viljeltyjä saniaisia.
***hiutu|a**[1*] *v.* 3. vaatteesta: kulua hiuki, ohueksi. | Housujen h:nut takamus.
holoparasiitti *s. el. kasv.* täysiloinen.
homenokka *a.* ja *s.* vanhasta metsosta. | Jaakko palailee selkoselta - - kantaen paria h:a repussaan H.LOUNAJA.
homofiili[4] *s.* homoseksualisti. **-|nen**[63] *a.* -syys[65] *omin.* homoseksuaalinen.
hopea|silmä *s.* Arctotis, koristekasveina viljeltyjä mykerökukkaiskasveja. **-yrtti** *s.* Santolina, koristekasveina viljeltyjä mykerökukkaisia varpuja t. puolipensaita.
horisontaaliyhtymä *s. tal.* useiden eri alojen tuotteita valmistavien, mutta suunnilleen samaa jalostusastetta edustavien yritysten yhtymä;)(vertikaaliyhtymä.
hortonomi[4] *s.* puutarhaopiston suorittanut henkilö.
housuvaippa *s.* kapalossa lähinnä ihoa oleva pehmeä pumpuli- (t. pellava)kankainen vaippa; vrt. kapalovaippa (täyd.).
H-pommi *s.* vetypommi.
HTM *lyh.* hyväksytty tilimies; vrt. KHT.

huik|ka[11*] *s. ark.* viinaryyppy, naukku. | H. ei olisi pahaksi näin kylmällä! Ottaa h:at.
huippu|kokous, -|konferenssi, -|neuvottelu *s.* vrt. seur. | Idän ja lännen h:konferenssin toivottiin johtavan kansainvälisten suhteiden paranemiseen. Aseistariisunta h:kokouksen aiheena. ***-taso** *s.* — H:n [= suurvaltojen ylimpien poliittisten johtajien] kokous, konferenssi, neuvottelu.
huivikaulus *s.* = saalikaulus.
hullukaali[83] *s.* nyk. = villikaali.
***humanisti|nen**[63] *a.* 2. H:sten tieteiden kandidaatti 'henkilö, joka yliopiston filosofisessa tiedekunnassa on suorittanut vaatimuksiltaan filosofian kandidaatin tutkintoa suppeamman, entistä opettajakandidaatin tutkintoa vastaavan tutkinnon'.
hunajakukka *s.* Phacelia, koristekasveina viljeltyjä ruohoja, joilla on pariliuskaiset lehdet ja siniset t. valkoiset kukat.
huntupyrstö *s.* kultakalan muunnos, jolla on pitkä, huntumainen pyrstö.
***huolto|apu** *s.* 2. nyk. = köyhäinhoito. | V:n 1957 huoltoapulailla muutettiin köyhäinhoidon nimi h:avuksi. **-apulaki** *s.* huoltoavusta v:n 1957 alusta voimaan tullut, aikaisemman köyhäinhoitolain korvaava laki. **-auto** *s.* moottoriajoneuvojen ja koneiden sekä sähkö-, puhelin-, kaasu- ja vesijohtolaitosten verkon ja laitteiden huoltoon käytettävä, korjausmiehistön ja -välineiden kuljetukseen erityisesti rakennettu kuorma-auto.
huone|araalia *s.* Fatsia japonica, huonekasvina viljelty kookas araalioita muistuttava kasvi. **-kumipuu** *s.* = fiikus. **-kuusi** *s.* Araucaria excelsa, huonekasvina viljelty araukaaria. **-teatteri** *s.* pienestä teatterista, jonka näyttämö ja katsomo on sijoitettu samaan huoneeseen, niin että näyttämö on katsomon välittömässä yhteydessä. **-vehka** *s.* nyk. = kalla.
huurrelasta *s.* lasta, jolla huurre t. jää kaavitaan auton ikkunasta, jäänkaavin.
hydro|fiili[4] *s. kasv.* = vedensuosija. **-fiili|nen**[63] *a. kem.* vesihakuinen;)(seur. | H:set ryhmät 'atomiryhmiä, jotka aiheuttavat vesiliukoisuutta'. **-fobinen**[63] *a. kem.* vesipakoinen;)(ed. **-kopter|i**[5] *s.* erikoisrakenteinen alus, joka pystyy ylittämään vedessä olevan esteen ja kulkemaan myös jäällä, lumessa yms. | H:eissa on kuivalla kulkemista varten ilmapotkuri kuten lentokoneissa. **-kortisoni** *s. fysiol.* eräs lisämunuaisen kuorikerroksen hormoni.
hydroksisuola *s. kem.* emäksinen suola; vrt. vetysuola.
hydrometeor|i *s. metrl.* ilmakehän vesihöyrystä ja sen ilmassa ja maanpinnalla esiintyvistä tiivistymistä. | H:eja ovat sade, lumisade, rakeet, sumu, kaste, kuura yms.
hypo|korismi[4] *s.* lieventävä, kaunisteleva ilmaisu, sanontatapa. **-koristinen**[63] *a.* lieventävä, kaunisteleva. | H. ilmaus, muoto. **-termia**[15] *s. lääk.* ruumiinlämmön alentaminen normaalia alhaisemmaksi; siten aikaansaatu tila. | H:n käyttäminen kalloleikkauksissa. H:ssa suoritettu leikkaus.
hyvinvointivaltio *s.* valtio, jossa vallitsee korkea elintaso, sosiaaliset olot on hyvin järjestetty yms.
hyötöreaktori *s. fys.* ydinreaktori, jossa voidaan valmistaa halkeavaa ydinlajia enemmän kuin sitä kuluu.
Hz *lyh.* hertsi.
härkäsimppu *s.* = merihärkä.
hätä|keskus *s.* palo- t. poliisiasemalle t. puhelinkeskukseen sijoitettu hätäpuhelimien keskus(pöytä), jossa on jatkuva päivystys. **-puhelin** *s.* yleisön käytettävissä oleva, suoraan hätäkeskukseen kytketty puhelin, joka nimenhuudon perusteella yhdistetään esim. poliisiin, palokuntaan, ambulanssiasemalle t. lääkäripäivystykseen.
hää|kello *s.*, tav. *mon.* ks. kello I.1.b. | [Me kuulemme] h:kellojen iloisen ja sielukellojen surumielisen soiton KOSKENN. — *Kuv.* Hollywoodissa huhutaan N.N:n h:kellojen pian soivan 'että N.N. vihitään pian'. **-kuva** *s.* morsiusparista (t. sulhasesta t. morsiamesta) hääpäivänä otettu valokuva.
höyläyskuiva *a. puut.* puutavarasta, jonka vesipitoisuus on 15—18 %.
höyrymehu *s. ruok.* marjoista t. hedelmistä höyryn avulla mehustaen valmistettu mehu.
ideaalitiede *s.*, tav. *mon.*)(reaalitiede.
identifikaatio[3] *s.* identifiointi.
***idän|kauppa** *s.* 2. I. [= Itä-Euroopan ja Aasian maiden kanssa käyty kauppa] on tärkeä osa Suomen ulkomaankaupasta. ***-politiikka** *s.* 2. Suomen i. 'Itä-Euroopan ja Aasian maihin kohdistuva politiikka'.
ihme|köynnös *s.* Bougainvillea glabra, huonekasvina viljelty piikkinen köynnöskasvi. **-pensas** *s.* Codiaeum, kasvihuoneissa viljeltyjä tyräkkikasveja.
ihmissuh|de *s.*, tav. *mon.* Lapsuudenaikaisten i:teiden vaikutus yksilön myöhempään kehitykseen. Liike-elämän i:teet.
iibisruusu *s.* Hibiscus, malvakasveihin kuuluvia trooppillisia ruohoja, pensaita ja puita, joilla on isot, heleänväriset kukat. | Tunnetuin i:ista on kasvi- ja asuinhuoneissa suosittu kiinanruusu.
iilitauti *s. eläinlääk.* = maksamatotauti.
***iki|kukka** *s.* 3. Helipterum roseum, koristekasvina suosittu mykerökukkaiskasvi, jonka punertavat laitakukat ovat kuivat ja säilyttävät värinsä ja muotonsa. **-viuhko** *s.* Limonium, koristekasveina ja eternelleiksi viljeltyjä monivuotisia ruusukelehtisiä ruohoja t. puolipensaita.
ikäys[64] *teonn.* < iätä (täyd.). | Muinaislöydön i.
ilmahuolto *s.*, vars. *sot.* ilmateitse tapahtuva huolto. | Saarrettujen joukkojen i.
ilmaisosake *s. liik.* = vapaaosake.
***ilmaista**[24] *v.* — *Rad.* erottaa moduloiva, us. pientaajuinen värähtely moduloidusta suurtaajuisesta, demoduloida.
ilma|kirje *s.* taitettava kuoreton kirje, joka kaikkialla maailmassa kuljetetaan tavallisella postimaksulla lentopostissa, aerogrammi. **-sotakoulu** *s. sot.* **-ääni** *s.* ilmassa leviävistä äänivärähtelyistä; vrt. runkoääni (täyd.), vesiääni.
iltaoppikoulu *s.* Helsingissä toimiva valtion i.
imeväiskuolleisuu|s *s.* imeväisten kuolleisuus. | Äitiyshuoltotyö on vähentänyt i:tta huomattavasti.
imitaatti|kangas *s.* kertaamattomasta langasta valmistettu paksuhko puuvillakangas, joka vär-

jätään painamalla sellaiseksi, että se näyttää lankana värjätyltä. **-lanka** *s.* lyhytkuituisesta puuvillasta karstalangan tapaan kehrätty pehmeä ja villava lanka, jota käytetään esim. flanelleihin.

immenkukka *s.* Clarcia, koristekasveina viljeltyjä horsmakasveja.

imu|aine *s. fys. tekn.* tyhjötekniikassa käytetty aine, joka sitoo kemiallisesti t. adsorboi tyhjennettävässä tilassa olevat kaasunjätteet. ***-kala** *s.* 2. = pullokala.

inarinlappi *s.* Inarin kalastajalappalaisten puhuma lapin murre; vrt. ruijan-, tunturilappi. | [Ivalon] Raitilla kuulet -- kaikkia viittä kotimaista kieltä: tunturilappia, i:a, koltankieltä, suomea ja ruotsia AK.

indeksi|ehto *s. liik.* velkasopimukseen liittyvä ehto, jonka mukaan velan rahayksiköin ilmaistua määrää t. siitä maksettua korkoa korotetaan t. alennetaan samassa suhteessa kuin tietty, sopimuksessa mainittu indeksi on muuttunut velanottamispäivän ja suorituspäivän välillä. **-ehtoinen** *a.* vrt. ed. | I. laina, talletustili. **-lisä** *s.* = indeksikorotus. **-sidonnaisuus** *s. liik.* rahana maksettavien suoritusten sidonnaisuus jhk hintaindeksiin. **-tili** *s.* indeksiehtoinen talletustili.

infarkti[4] *s. lääk.* verta tuovan valtimonhaaran tukkeutumisen aiheuttama tarkkarajainen kuolio jssak elimessä. | Sydämen, keuhkojen i.

inflammatorinen[63] *a. lääk.* tulehduksellinen.

inhibiittori[6] *s. kem.* reaktiota hidastava aine, negatiivinen katalysaattori.

initiaatiomeno|t *s. mon. kansat.* alkukantaisilla kansoilla: seremoniallinen siirtäminen jstak tilasta t. asemasta toiseen; tällaisen siirtämisen yhteydessä suoritettavat menot. | I:illa tapahtui siirtyminen täysi-ikäisyyteen, heimon jäsenyyteen, pappeuteen yms.

ins. *lyh.* insinööri.

inseminaatio[3] *s.* keinohedelmöitys (täyd.).

insinööriajo *s. puhek.* ajokoe (2).

interferometri[4] *s. fys.* koje, jolla suoritetaan pituudenmittauksia valon interferenssin avulla.

introvertti[4*] *a.* ja *s. psyk.* (henkilö) jolle on ominaista introversio;)(ekstravertti (täyd.).

invalidi|pyörä *s.* jalkainvalidien käyttämä erikoisrakenteinen (kolmipyöräinen) kulkuneuvo. **-raha** *s.* avustus, jota meillä valtion varoista erinäisin ehdoin maksetaan invalidille, jonka työ- t. toimintakyky on heikentynyt vähintään 2/3.

invalidisoi|da[18] *v.* (*rinn.* invalidoida) tehdä invalidiksi, aiheuttaa invaliditeetti(a). | I:va sairaus, tapaturma.

invaliditeettivähennys *s.* verotuksessa invaliditeetin mukaan veronalaisista tuloista laskettu vähennys.

invalidoida[18] *v.* = invalidisoida.

ionimikroskooppi *s. fys.* elektronimikroskooppia rakenteeltaan muistuttava mikroskooppi, jossa positiiviset ionit toimivat kuvan muodostajina.

ionosfääri[4] *s. metrl.* stratosfäärin yläpuolella oleva ilmakehän kerros.

irto|housut *s. mon.* miesten housut, jotka on valmistettu eri kankaasta kuin niiden kanssa käytettävä takki; vrt. irtotakki (täyd.). ***-kivi** *s.* 2. maantien pinnalla olevista irrallisista kivistä.

irtolaisvalvonta *s.* Varoitus, i. ja työlaitokseen määrääminen ovat irtolaisiin sovellettavia huoltotoimenpiteitä.

irto|maito *s.* asiakkaan astiaan pystöistä myytävä maito. **-takki** *s.* vrt. irtohousut (täyd.).

isolepinkäinen[63] *s.* ks. lepinkäinen.

isoleusiini[6] *s. kem.* eräs aminohappo.

isolokki[63] *s.* Larus hyperboreus, Jäämeren rannoilla pesivä, meillä satunnaisena esiintyvä lokki, pormestari.

isotooppipaino *s. fys.* alkuaineen puhtaan isotoopin atomipaino.

istuinpunos *s. anat.* viidennen lannehermon ja kolmen ylimmän ristihermon muodostama hermopunos.

istuma-amme *s.* kylpyamme, joka on tavallista kylpyammetta lyhyempi (ja korkeampi), niin että kylpijän on oltava istuma-asennossa.

itsemurhalentäjä *s.* vapaaehtoisista japanilaisista lentäjistä, jotka 2. maailmansodassa lensivät pommikuormalla varustetulla lentokoneella t. miehen ohjattavalla pommilla päin tärkeitä maaleja, tav. laivoja.

itulehti *s.* Bryophyllum, koristekasveina viljeltyjä Crassulaceae-heimoon kuuluvia meheviä ruohoja t. puolipensaita.

itä|auto *s.* itäblokin maista tuotu auto. **-blokki** *s.* Neuvostoliitto ja siihen poliittisesti liittyneet valtiot; ahtaammassa merk:ssä ne Euroopan kansandemokratiat, jotka Moskovan konferenssissa 1954 päättivät puolustusvoimiensa yhdistämisestä ja solmivat toukokuussa 1955 ns. Varsovan sopimuksen; itäryhmä. **-ryhmä** *s.*

iät|ä[35*] *v.* = ajoittaa 1. | Suksilöydös i:tiin n. vuoteen 2 000 eKr.

jaardi[4] *s.* = yardi.

jakauma[13] *s.* tilastotutkimuksissa: jakautumisen tulos. | Perusjoukon ja eri otoksien j:t.

jakeluporras *s. liik.*

jakosumma *s.* J. [= voittoina jaettava summa] kussakin [veikkauskierroksen] voittoluokassa on --.

jalkaväkimiina *s. sot.* jalan kulkevaa vihollista vastaan tarkoitettu kosketusmiina.

jallu[1] *s. alat.* jaloviina.

jalo|laakeri[63] *s.* Laurus nobilis, Välimeren maissa yleisesti viljelty, pohjoisempana pienen puun muotoisena ruukkukasvina suosittu laakeri. **--ohdake**[63] *s.* = piikkiputki. **-pähkinä**[63] *s.* = saksanpähkinä. **-pähkämö**[63] *s.* Betonica, koristekasveina viljeltyjä pähkämöitä.

jannu[1] *s. koul.* ja sotilasslangissa: kaveri, poika. | Kova j. Tuli vastaan pari j:a.

***jaos**[64] *s.* 3. = jaosto. | Sanakirjasäätiön nimistöj.

jarruvalo *s.* Auton j(:t) 'jarrutettaessa syttyvä(t), taaksepäin punaista t. punaisen t. ruskean keltaista näyttävä(t) valo(t)'.

jenkki|kassi *s.* markiisikankaasta tehty syvä kassi. | Koulupoikia j:kasseineen. **-tukka** *s.* miesten lyhyeksi leikatusta pystytukasta.

jepari[5] *s. alat.* poliisi(mies).

jersey[4] [džö̈zi] *s.* sileä, joustava, us. vanutettu ja nukitettu neulekangas. **-puku** *s.*

jodit|taa[2*] *v.* sekoittaa jodia jhk, tehdä jodipitoiseksi. | J:ettua suolaa.
johdinlyhenne *s.* pikakirjoituksessa lyhenne, jossa merkitään vain sanan viimeiset äänteet.
***johdos**[64] *s.* 3. *kem.* johdannainen.
johtaja|-aines *s.* Asevelvollisuusaikana j:-ainesta koulutetaan aliupseeri- ja upseerikouluissa. **-n|tauti** *s.* erilaisista sydän-, hermosto-, vatsa- ym. oireista, joita pitkäaikainen henkinen paine aiheuttaa vastuullisessa asemassa oleville henkilöille.
jonotuspuhelin *s.* puhelin, jonka vapautumista useat puhelut voivat jonottaa ja johon ne edellisen puhelun päätyttyä järjestyksessä automaattisesti kytkeytyvät.
jotos[64] *s. sot.* partion tms. kulusta niittyyn, kanervikkoon tms. jäänyt jälki.
joukko|koe *s.* Luokan oppilailla suoritettu j. **-ristisi|de** *s.* lähetys, jollaisena sama lähettäjä voi samanaikaisesti jättää postiin vastaanottajille toimitettavaksi samankokoisia, -sisältöisiä ja -painoisia painotuotteita t. tavaranäytteitä; vrt. ryhmäristiside (täyd.). **-tuhoase** *s.* Ydinpommi ym. j:et.
***jouluraha** *s.* 2. eräiden työnantajien työntekijöilleen joulun edellä maksamasta ylimääräisestä palkasta.
joustinneule *s. käs.* pystyraitainen neule, joka muodostuu säännöllisesti vuorottelevista oikeista ja nurjista silmukoista, resori. | Sukan varsiosa neulotaan osaksi sileää ja osaksi j:tta.
judo[1] *s.* jiujitsusta kehitetty vapaapainin tapainen urheilumuoto.
julkisivutiil|i *s. rak.* J:et ovat kovaksi poltettuja, ja niiden pinta on usein erikoisesti käsitelty.
julkista|a[2] *v. lak.* saattaa julkisuuteen julkaisemalla t. esittämällä julkisesti. | Taideteoksen, valokuvan j:minen.
jumaltenkukka *s.* Dodecatheon meadia, puna- t. valkokukkainen kivikkoryhmissä koristekasvina viljelty esikkokasvi.
2. **junt|ata**[35*] *v.* -taus[64] *teonn.* jnk ryhmän jssak piirissä harjoittamasta (poliittisen) mielipiteen muokkauksesta. | Puoluekokousta oli j:attu ulkopuolisilla rahoilla.
juoksu|hämähäkki *s.* J:hämähäkit 'Lycosidae, maassa juosten liikkuvia hämähäkkejä, joihin kuuluu mm. tarantella'. **-lumi** *s. metrl.* lumi, joka tuulen lennättämänä nousee maasta vain vähän, niin ettei näkyvyys silmän korkeudella heikkene; vrt. lumituisku. **-tunti** *s. puhek.* kahden koulu-, luento- tms. tunnin välinen vapaa tunti.
juopumuspidäty|s *s.* juopumuksen takia suoritettu pidätys. | J:ksien määrä on kasvanut.
***juova**[11] *s.* — *Rad.* vaakasuoria viivoja, joista televisiokuva muodostuu. **-luku** *s. rad.* Television kuvapinnan j.
juuri|leima *s. metsät.* = kantoleima. **-polte** *s.* = taimipolte (täyd.).
jytke[78] *onom.s.* jytinä, jyminä, jyske, jytkytys. | Tanssin j. Koneen tasainen j.
jyvässolu *s. anat.* eräs valkosolujen laji, granulosyytti.
jäljit|tää[2*] *v.* -ys[64] *teonn.* seurata jälkien mukaan. | Eräpoliisit salametsästäjiä j:tämässä.
jälki|arinaleipä, -uunileipä *s.* uunin jälkilämmössä paistettu hapanleipä.
***jänis**[64] *s.* 3. *ark.* = pukki II.3.
jänkäkurppa *s.* Lymnocryptes minimus, Lapin metsäseutujen saraniityillä elävä kahlaajalintu.
jäntevöity|ä[1*] *v.* tulla jäntevä(mmä)ksi. | Loppupuolella esitys j:i kauniisti.
järjestelmäveikkaus *s.* = systeemiveikkaus.
järjestötalo *s.* ks. kansantalo (täyd.).
järvisätkin *s.* Ranunculus peltatus, järvissä yleisenä kasvava leinikki, vesileinikki.
jäsenäänestys *s.* Järjestöissä toimitettiin j. työriidan sovittelijan jättämästä välitysesityksestä.
jätemylly *s.* ruoan- yms. jätteiden jauhamiseen käytettävä, keittiön kaatoaltaan yhteyteen asennettava mylly. | J:ssä jauhetut jätteet huuhdotaan likaviemäriin.
jätö|s[64] *s.* Riistaeläinten jälkiä ja j:ksiä 'ulosteita, syönnöksiä yms.'.
jäänkaavin *s.* = huurrelasta (täyd.).
kaakeloi|da[18] *v.* -nti[1*] *teonn.* päällystää kaakeleilla. | Kylpyhuoneen k:dut seinät.
kaapisto[2] *koll.s.* < kaappi 1. | Kirjahyllyn k.
kahlaus-, kahluuallas *s.* leikkikentän tms. yhteyteen rakennettu vesiallas, jossa lapset saavat kahlata.
kahvio[3] *s.* Tavaratalon, teatterin k. 'kahvila, kahvilanurkkaus'.
***kaista**[10] *s.* — *Rad.* taajuusalue. — *Yhd.* kuva-, äänik.; esto-, päästök.
kaivannaisteollisuu|s *s.* K:teen kuuluvat meillä malmin ja kiven louhinta, hiekan ja soran lajittelu, turpeen nosto yms.
***kaivuri**[5] *s.* 2. kaivukone. | Traktoriin yhdistettävä k. Tietyömaan k:t. — *Yhd.* kauhak.
kajakki|kaksikko *s.* kahden hengen kajakki. **-yksikkö** *s.* yhden hengen kajakki.
kakkosvaihde *s.* vaihteiston toinen vaihde, kakkonen.
kaksilahkei|nen *a.* — *S:sesti leik.* miehestä. | Tyttöä piirittävät k:set.
kaksitoistasävel|musiikki *s. mus.* kaksitoistasäveltekniikalla sävelletty musiikki, dodekafonia. **-tekniik|ka** *s. mus.* oktaavin 12 sävelestä muodostettua riviä ja tämän tiettyjä muunnelmia sävellyksessä toistava sävellystekniikka. | K:an perusideana on oktaavin 12 sävelen tasa-arvoisuus.
kaksois|ensi-ilta *s.* Elokuvan k. 'kahdessa teatterissa samanaikaisesti järjestetty ensi-ilta'. **-yhteiskoulu** *s.* täysiluokkainen yhteiskoulu, jonka jokaisella luokalla on vakinainen rinnakkaisluokka.
kalium|hydroksidi *s.* kaliumin ja veden muodostama emäs, kaustinen kali, syöpä kali. **-oksidi** *s.* kaliumin ja hapen yhdiste; vrt. kali. **-permanganaatti** *s.* kaliumin ja permangaanihapon suola.
kalsiumsuola *s.*
kamerakulma *s. valok.* kuvakulma, josta kamera suunnataan kohteeseen.
kanadalais|kaksikko *s.* kahden hengen kanadalainen kanootti. **-yksikkö** *s.* yhden hengen kanadalainen kanootti.
kanadanhirvi *s.* = vapiti.
kananrinta *s. lääk.* = harjurinta.

*1. **kanava**[10] *s.* **4.** *rad.* televisioaseman lähetyksessään käyttämä aaltoalue. — *Yhd.* kuva-, äänik.
kanavanvalitsin *s. rad.* televisiovastaanottimen nappula, jolla valitaan kanava.
kandela[18] *s. fys.* valonlähteen voimakkuuden yksikkö. | Yksi k. on 1,09 hefnerkynttilää.
kandidatuuri[4] *s.* ehdokkuus.
kangaskäärme *s.* = kanervakäärme.
kanna[10] *s.* Canna, koristekasveina viljeltyjä kookkaita monivuotisia ruohoja.
kannuspyörä *s.* lentokoneen pyrstössä sijaitseva laskutelineisiin kuuluva pyörä; vrt. nokkapyörä (täyd.).
***kansakoulu|kokous** *s.* Kunnan k. 'kunnan kansakoulujen opettajien ja johtokuntien jäsenten vuosittain pitämä kokous'. **-lautakunta** *s.* maalaiskunnassa ja kauppalassa kansakoulutointa johtava lautakunta.
kansalaiskoulu *s.* (yksi- t.) kaksivuotinen päiväkouluna toimiva varsinaisen kansakoulun jatkokoulu. | Kansakoulu jakautuu v:n 1957 kansakoululain mukaan varsinaiseen kansakouluun ja k:un.
kansan|auto *s.* kevyistä, lujarakenteisista, käytöltään taloudellisista, suhteellisen huokeista henkilöautoista. **-hiihto** *s.*, tav. *mon.* (kilpa)hiihto, jossa tavoitellaan koko maasta mahdollisimman suurta osanottoa. **-talo** *s.* Kommunistien hallussa olevat yhdistykset nimittävät talojaan paitsi työväntaloiksi myös k:iksi, järjestötaloiksi ja kulttuuritaloiksi. ***-tulo** *s. tal.* maassa määräajassa, esim. vuodessa, ansaitut tulot; vrt. seur. — *Yhd.* brutto-, nettok. **-tuotos** *s. tal.* maassa määräajassa, esim. vuodessa, tuotettujen hyödykkeiden (tavaroiden ja palvelusten) raha-arvo; vrt. ed. — *Yhd.* brutto-, nettok. **-uinti** *s.*, tav. *mon.* vrt. kansanhiihto. **-urheilu** *s.* K:n merkitystä kilpaurheilun rinnalla on pyritty tähdentämään mm. järjestämällä kansanhiihtoja ja -uinteja.
kansikuvatyttö *s.* nuori kaunis nainen, jonka valokuva on (usein) kuvalehtien kansikuvana; vrt. pin-up-tyttö.
***kansio**[3] *s.* **2.** = mappi.
kantakaupun|ki *s.*)(esikaupunki-, liitosalue. | Vuokrasi asunnon k:gista.
***kantama**[13] *s.* **2.** *fys.* pisin matka, jonka kappale t. hiukkanen voi kulkea jssak aineessa t. jonka päähän esim. tietty voima vaikuttaa; vrt. tunkeuma.
kantosiipi *s.* lentokoneen siipeä muistuttava aluksen osa, jonka varassa alus liikkuu. | K:en nostovoima kasvaa veneen nopeuden neliönä, kunnes veneen runko kohoaa vedestä. **-alus** *s.* vedessä erikoisten kantosiipien varassa liikkuva alus. | Maarianhaminasta Tukholmaan liikennöivä k.
kapalovaippa *s.* kapalossa päällimmäisenä oleva (flanelli)vaippa; vrt. housuvaippa (täyd.).
kapsyyli[6] *s.* suljetun (alkoholi)pullon suun lehtitinainen suojus.
karbamidi[4] *s. kem.* virtsa-aine. **-muovi** *s.*
karbonyyli[4], **-ryhmä** *s. kem.* = ketoryhmä (täyd.).
kardinaalikala *s.* Tanichthys albonubes, suosittu akvaariokala, jonka tumman harmaata vartaloa koristaa sinivihreänä t. kullankeltaisena hohtava juova.
karhukainen[63] *s.* = likokuhnuri.
karhunköynnös *s.* = iso kierto; ks. kierto II.2.
karitsoit|taa[2*] *fakt.v.* < karitsoida. | Vuoden ikäisenä k:ettu lammas.
kariutu|a[1*] *v.*, vars. *kuv.* ajautua karille. | Neuvottelujen lopullinen k:minen.
karjalan|karhukoira *s.* Karjalasta peräisin oleva, karhun- ja hirvenpyyntiin käytetty keskikokoinen, vankkarakenteinen, väriltään tav. musta pystykorva(rotu). **-paisti** *s. ruok.* = Karjalan uunipaisti; ks. uunipaisti, erik.
karjatalous|koulu *s.* tietopuolinen karjanhoitokoulu. **-teknikko** *s.* karjatalousopiston suorittanut henkilö.
karjatyöntekijä *s.* Maa- ja k:t. Naispuolinen k. saa paikan [ilm.].
karkaisimo[2] *s.* laitos t. laitoksen osasto, jossa suoritetaan karkaisua. | Konetehtaan k.
karkeista|a[2] *v.* tehdä karkea(mma)ksi, yksinkertaise(mma)ksi, yksinkertaistaa, esittää karkeasti, yksinkertaistaen. | K. transkriptiota. Asioita k:va ajattelutapa. K:en voidaan sanoa, että - -.
karoteeni[4] *s.* = karotiini.
karsinogeeni[4] *s. lääk.* syöpää aiheuttava aine.
karstaohdake *s.* = karttaohdake.
***kaskovakuutus** *s. liik.* myös ilma-aluksen ja sen kaluston vakuutus.
kassamenestys *s.* vrt. kassakappale. | Elokuva oli todellinen k.
kasvatus|ikä *s. psyk.* (ikävuosina esitetty) lapsen kehitysvaihe, joka on mitattu lähinnä lapselta koulussa vaadittavien suoritusten tason perusteella; vrt. älykkyysikä. **-neuvola** *s.* laitos, jossa tutkitaan vaikeasti kasvatettavia lapsia ja annetaan näiden kasvatusta ja koulunkäynnin järjestelyä koskevia ohjeita. **-psykologia** *s.* kasvatus- ja opetustyöhön liittyvä t. sen palvelukseen sovellettu psykologia, pedagoginen psykologia. **-vaikeu|s** *s.* Oikuttelevan ja huonosti sopeutuvan lapsen aiheuttamat k:det.
kasvitärkkelys *s.* kasveissa esiintyvä tärkkelys; vrt. eläintärkkelys (täyd.).
katamaran[7] *s.* alus, jossa on kaksi t. useampia rinnakkaisia runkoja. | K:it ovat yleensä purjealuksia.
katapultti-istuin *s.* = heittoistuin (täyd.).
***kate**[78*] *s.* **4.** *kasv.* = katesuomu.
kategorioi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* luokittaa, jakaa kategorioihin.
katesuomu|inen *a. kasv.* K:iset itiöpesäkeryhmät. **-ton** *a. kasv.* vrt. ed.
katleija[10] *s.* Cattleya, eteläamerikkalaisia suurikukkaisia kämmekkäkasveja, joista useita lajeja viljellään huonekasveina.
***katteellinen**[63] *a.* **2.** *kasv.* = katesuomuinen (täyd.).
katulähety|s *s.* kristillinen toiminta, jolla pyritään saattamaan suurten kaupunkien alamaailma uskonnollis-siveelliseen uudistukseen. | K:ksen työntekijät kulkevat kaduilla, kapakoissa ja huvipaikoissa, puhuttelevat niissä tapaamiaan ihmisiä ja keräävät heitä herätyskokouksiin.
kauhukakara *s. ark.* tottelemattomasta, pahantapaisesta, villistä tms. lapsesta.
***kaukalo**[2] *s.* — *Urh. ark.* jääkiekkokentästä.

kauko|kantoinen *a.* kauaskantava, -kantoinen. | K. yritys. Päätöksen k. vaikutus. **-valinta** *s. puh.* K. verkkoryhmästä toiseen tapahtuu siten, että valitaan ensin halutun numeron verkkoryhmän suuntanumero ja heti sen jälkeen haluttu puhelinnumero. **-valintainen** *a.* vrt. ed. | K. puhelinliikenne. **-valo** *s.*, tav. *mon.* Auton k:t 'pimeässä t. hämärässä ajettaessa käytettävät, edessä olevaa tietä vähintään 100 metriä riittävästi valaisevat valkoiset t. keltaiset etuvalot, "pitkät" valot'; vrt. lähivalo (täyd.).

kaulustrappi *s.* Chlamydotis undulata, trappien sukuinen lintu, jolla on tuuhea kaulahöyhenys.

kauneushoitola *s.* Kasvo-, käsi- ja jalkahoitoa k:ssamme [ilm.].

kaunoladelma *s. kirj.* = aksidenssi 2.

kaupallist|aa[2] *v.* antaa jllek kaupallinen leima, tehdä kaupalliseksi. | K:ettu kirjallisuus, taide.

kaupallistu|a[1] *pass.v.* < ed. | K:nut maataloustuotanto. Kirjallisuuden, taiteen k:minen.

kauppalangeodeetti *s.* vrt. seur.

kaupungingeodeetti *s.* kaupungin virkamies, joka huolehtii kaupungin kartografisista töistä, tonttijaosta, tontinmittauksesta ja tonttikirjan pitämisestä.

kaupunkilaistaa[2] *v.* tehdä, muuttaa kaupunkilaiseksi, urbaanistaa.

kausi|juoppo *s.* henkilö, joka kausittain lankeaa alkoholin väärinkäyttöön, "tuurijuoppo". **-juoppous** *s.* vrt. ed.

kehitteill|ä, -e *adv.* kehittelyn alaisena, kehitettävänä, suunnitteilla. | Jättiläisraketti k. USA:ssa. K. oleva lakiesitys.

kehitysmaa *s.* takapajuisista, vähän kehittyneistä, vasta kehittyvistä maista. | Afrikan k:t.

kehäkuolema *s. urh.* nyrkkeilyottelussa tapahtunut (t. nyrkkeilyottelussa tulleen vamman aiheuttama) kuolema. | Nyrkkeilijän k.

keijunkukka *s.* Heuchera, kivikkokasveja, joista vars. H. sanguinea -lajia viljellään avomaan koristekasvina.

keino|hedelmöitys *s.* miehen siemennesteen vieminen ruiskulla tms. naisen kohdunkaulan kanavaan, inseminaatio; vrt. keinosiemennys, -siitos. **-munuainen** *s. lääk.* laite, jolla leikkauksen, sairauden tms. aikana voidaan korvata elävän elimistön munuaisten toiminta. **-valaistus** *s.*)(päivänvalovalaistus.

keittiökone *s.* Keittiön yleiskone, sähkövatkain, mehulinko ym. k:et.

keittokaappi *s.* **1.** kaappimainen keittolaite. — *Yhd.* höyryk. **2.** muusta huoneistosta ovilla erotettu, ruoanlaittoa varten liedellä varustettu syvennys; vrt. keittokomero.

kelastaa[2] *v. kal.* virvelöidä.

kelastus[64] *teonn.* < ed. **-siima** *s.* **-vapa** *s.*

kellarisauna *s.* kellarikerroksessa oleva sauna. | Omakotitalon, kerrostalon k.

kello|kortti *s.* työntekijän kortti, johon työaikakello merkitsee hänen saapumis- ja poistumisaikansa, aikakortti, työkortti. **-käyrä** *s. mat.* Gaussin k. 'todennäköisyyslaskennassa normaalia jakautumista kuvaava kirkonkellon äärivìivan muotoinen käyrä'. **-köynnös** *s.* Cobaea scandens, huonekasvina viljelty köynnöskasvi, jolla on suuret kellomaiset, sinipunaiset kukat.

kellusaniainen *s.* Salvinia rotundifolia, vedessä kasvava pieni saniainen, jota meillä viljellään kasvihuoneissa.

keltasauramo *s.* Anthemis tinctoria, pelloilla, niityillä ym. yleinen keltakukkainen sauramo; *syn. vanh.* värisauramo.

3. **keltti**[1*] *s.* Mugil capito, vars. valtamerien rannikoilla elävä piikkieväisiin kuuluva n. 50 cm:n pituinen kala.

kemoterapeutti|nen *a. lääk.* -sesti *adv.* vrt. kemoterapia. | K. lääke, aine. K:sesti vaikuttava antibiootti.

kentiapalmu *s.* Howea, huonekasveina viljeltyjä sulkapalmuja.

kenttä|keittoastia *s. sot.* kenttäoloissa henkilökohtaiseen varustukseen kuuluva ruokailu- ja keittoastia, "pakki", "römpsä". **-myyrä** *s.* Microtus arvalis, Etelä-Suomeen yleistynyt pahaa tuhoa tekevä myyrä.

kerholevy *s.* erityisen "levykerhon" jäsenille myytävistä t. yl. tavallista huokeammista äänilevyistä.

kerni[4] *s.* **1.** *kans.* lumen jääkuori, kohva. | K. rikkuu jalkamiehen alla, mutta kestää hiihtäjän PÄLSI. **2.** muovilla päällystetty puuvillakangas. | K:stä valmistetaan suojapukuja, sadetakkeja, esiliinoja, ostoslaukkuja ym.

kerrannaislehti *s. kasv.* kerrannainen lehti.

kerros|kuva *s. lääk.* kerroskuvauksella otettu röntgenkuva, tomografiakuva. **-kuvaus** *s. lääk.* = tomografia. **-siivooja** *s.* Hotellin k.

kerta|heitolla *adv. ark.* (yhdellä) kerralla, (heti) paikalla. | Tehtiin k. niin hyvä, ettei tarvitse parannella. Arvasi asian k. **-muovi** *s.* muovauksessa käytetyn lämmön ja paineen vaikutuksesta lopullisesti kovettuva muovi, jota ei voi toistamiseen muovailla;)(kestomuovi (täyd.).

keräilysarake *s. liik.* = yhdistelysarake.

keski|ansio *s.* Metsätyömiesten k:ansiot. **-moottori** *s.* veneen keskellä oleva sisämoottori.

keskinäisinduktio *s. sähk.* induktio, jonka sähkövirran magneettinen kenttä aiheuttaa toisessa virtapiirissä.

keski|pilvi *s. metrl.*, vars. *mon.* pilvistä, jotka ovat 2 000—5 000 m:n korkeudella maanpinnasta; vrt. alapilvi (täyd.), yläpilvi. **-raja** *s. urh.* = keskusraja.

keskos|kaappi, -kehto *s. lääk.* keskosten hoitoon käytetty happikaappi.

keskus|ammattikoulu *s.* valtion ylläpitämä ammattioppilaitos, jossa annetaan eri ammattialoille aikoville nuorille heidän ammatissaan tarvitsemaansa tietopuolista ja käytännöllistä valmennusta. | K:ammattikouluja ovat keskustyöpajakoulut ja ammattikurssikoulut. **-lämmitteinen** *a.* keskuslämmityksellä varustettu. | K. kaupunkitalo. **-lämmityshuoneisto** *s.* **-merkki** *s. puh.* automaattipuhelimesta kuulokkeen nostamisen jälkeen ennen numeron valitsemista kuuluva yhtäjaksoinen äänimerkki. **-mielisairaala** *s.* Mielisairaanhoitoa varten maa on jaettu huoltopiireihin, joissa kussakin on k. ja huoltotoimisto. **-parantola** *s.* Tuberkuloosipiirin tuberkuloositoimisto ja k. **-rikospoliisi** *s.* sisäasiainministeriön alainen rikospoliisi, jonka toimialueena on koko valtakunta; vrt. lääninrikospoliisi (täyd.). ***-sai-**

raala *s.* kussakin keskussairaalapiirissä sairaala, jossa on osastoja vähintään kolmea yleisen sairaanhoidon lääketieteellistä erikoisalaa varten ja lisäksi tartuntatautien osasto. | Pohjois-Karjalan k. Joensuussa. Yliopistolliset k:t. **-sairaalapiiri** *s.* Valtioneuvoston määräämien kuntien muodostamat k:t. **-työpajakoulu** *s.* vrt. keskusammattikoulu (täyd.). | K:n oppiaika on 2—3 vuotta, ja sen käynyt voi harjoitteluajan kuluttua suorittaa ammattitutkinnon täydellisen ammattitaitonsa osoittamiseksi.

kestomuovi *s.* lämmön ja paineen vaikutuksesta (uudelleen) muovailtavaksi muuttuva muovi;)(kertamuovi (täyd.).

kesykyyhky *s.* ks. kyyhkynen.

***kesä|päivä** *s.* — *Mon.* Järjestön, yhdistyksen k:-päivät. **-ripuli** *s.* Imeväisten k. **-sypressi** *s.* Kochia scoparia, savikkakasveihin kuuluva kookas yksivuotinen koristekasvi. **-öljy** *s.* Auton k.

ketju|kolari *s. ark.* toinen toisestaan aiheutuvista yhteentörmäyksistä. | Neljän auton k. **-polttaja** *s.* yhtä mittaa polttavasta, hillittömästä tupakoijasta.

keto- *kem.* alkuosana sellaisten orgaanisten yhdisteiden nimissä, jotka sisältävät ketoryhmän. **-ryhmä** *s. kem.* atomiryhmä, jossa on kaksoissidoksella toisiinsa sitoutuneina yksi hiili- ja yksi happiatomi; *syn.* karbonyyli(ryhmä).

keuhkoverenkierto *s.* = pieni verenkierto; ks. verenkierto.

keulaparvi *s. mer.* = kaljuuna.

kevytkenkä *s.* hepsankeikka, hempukka. | Tyttö oli ajattelematon k.

kevättähti *s.* Chionodoxa, sini- t. valkokukkaisia liljakasveja, joista eräitä lajeja viljellään meillä koristekasveina.

kHz *lyh.* kilohertsi.

kielenhuolto *s.* kielen vaalinta, kielen ohjailu.

kielilinja *s.* Oppikoulun lukioasteen k. 'kolmatta vierasta kieltä ja lyhyttä matematiikan kurssia lukeva linja';)(matematiikan linja.

kierrelankalamppu *s. sähk.* hehkulamppu, jonka hehkulanka on kierteinen; vrt. suoralankalamppu.

kierukkalevy *s.* keittolevy, jonka muodostaa ohut, kierukaksi taivutettu metalliputki.

***kiihdytin**[56]* *s.* 3. *fys.* = hiukkaskiihdytin (täyd.). — *Yhd.* kierto-, suurjännitek.

kiilaistutus *s. metsät.* = puristusistutus.

kiiltopensas *s.* Aucuba japonica, itäaasialainen pensas, jota viljellään meillä huonekasvina.

kiinanasteri *s.* Callistephus chinensis, koristekasvina viljelty mykerökukkaiskasvi.

kiinteistö|eläke *s.* = syytinki. **-kauppias** *s.* **-n|-välittäjä** *s.*

kiipijäviikuna *s.* = köynnösviikuna (täyd.).

kiistapallo *s. ark.* koripallossa tilanne, joka syntyy siitä, että kahdella vastapelaajalla on samanaikaisesti luja ote pallosta, t. siitä, että vartioitu pelaaja pidättää etukentällä palloa liian kauan pelistä.

kiito|juna *s.* vain harvoilla asemilla pysähtyvä nopea pikajuna. — *Yhd.* moottorik. **-linja** *s.* kuorma-autojen tavaraliikenteen (nopea) liikennelinja. | Vaasan ja Helsingin välinen k. **-linja-auto** *s.* kiitolinjalla liikennöivä kuorma-auto. | Umpikorinen, umpinaisella perävaunulla varustettu k.

kikkeli[5] *s. last.* siitin.

***kilakka**[16]* 2. *a.* äänestä: heleä, helakka. | Tytöltä pääsi k. nauru.

kilohertsi *s. fys.* (*lyh.* kHz) tuhat hertsiä.

kilpikuva *s.* heraldiikassa: kilvessä oleva tunnuskuva.

kimpilevy *s. rak.* rakennuslevy, jossa on tasapaksuista ja -leveistä rimoista tehty, molemmin puolin puuviilulla päällystetty sisus.

kipsoniitti[4]*, **-levy** *s. rak.* pahvilla päällystetty kipsilevy.

kipusisko *s. leik.* sairaanhoitaja.

kirahvinkukka *s.* Cephalaria, Välimeren maiden ruohoja, joista eräitä kookkaita lajeja viljellään meilläkin koristekasveina.

kirjastotutkinto *s.* Yhteiskunnallisessa korkeakoulussa suoritettava kirjastoalan tutkinto.

kirjo|lehti *s.* Caladium, koristekasveina suosittuja vehkakasveja, joiden suuret kirjavat lehdet kasvavat maanalaisesta mukulasta. **--opillinen** *a.* = spektroskooppinen. **-pesu** *s.* kirjopyykin pesu. **-pyyk|ki** *s.* värilliset pesuvaatteet, "kirjavat". | K:ille sopiva pesuaine. **-tähti** *s.* Haworthia, meillä koristekasveina viljeltyjä liljakasveja, joiden paksut lehdet ovat tiheänä käpymäisenä tyviruusukkeena. **-vehka** *s.* Dieffenbachia, troopillisia vehkakasveja, joista eräitä lajeja viljellään komeiden, kirjavien lehtiensä vuoksi ansari- ja huonekasveina.

kirkaste[78] *s.* kirkastusaine. | Pesujauheeseen lisätty k.

kisko|auto, -bussi *s.* yleisessä henkilöliikenteessä käytettävä rautatiekiskoilla kulkeva linja-auton tapainen moottorivaunu.

kivikeuhko *s. lääk.* = silikoosi.

klinometri[4] *s.* kaltevuusmittari.

kloramfenikoli[4] *s. lääk.* = kloromysetiini.

kloramiin|i[4] *s.* aromaattisen sulfonamidin kloorijohdannainen. | Tavallinen k. eli sterisoli. K:eilla on antiseptisia ja desinfioivia ominaisuuksia.

***kloroosi**[6] *s.* 2. viherkato.

koaksiaalikaapeli *s. puh. rad.* puhelin- ja radioliikenteessä yleisesti käytetty kaapeli, jossa on johtimina kaksi samankeskisesti sijoitettua johtavaa lieriöpintaa.

kobolttikanuuna *s. lääk.* syövän sädehoidossa käytettävä laite, jossa säteilylähteenä käytetään neutronisäteillä aktivoitua koboltin isotooppia.

kodinonni *s.* Helxine Soleirolii, koristekasvina viljelty matala, pienilehtinen ja tiheäkasvuinen nokkoskasvi.

kohtalonpensas *s.* Clerodendron, lämpimien maiden kasveja, joista eräitä lajeja viljellään huonekasveina.

koiran|pensas *s.* = puksipuu. ***-silmä** *s.* 2. nyk. = kallioinen (2.b).

kokojyväleipä *s. ruok.* kokojyväjauhoista leivottu t. kokonaisia jyviä sisältävä leipä.

kolibrinkukka *s.* Strelitzia reginae, kasvihuoneissa viljelty suurikukkainen banaanikasvi.

kollageeninen[63] *poss.a. anat.* < kollageeni. | K. sidekudos.

kolmio|kukka *s.* Tradescantia, Amerikan troopil-

listen osien kasveja, joista eräitä riippuvaoksaisia lajeja viljellään huonekasveina. **-liina** *s. lääk.* = mitella.

kolmosvaihde *s.* vaihteiston kolmas vaihde, kolmonen.

kolonialis|mi[4] *s.* siirtomaiden riistämiseen, niiden itsenäistymisen vastustamiseen yms. tähtäävästä siirtomaapolitiikasta. | Väkivaltainen k. **-ti**[4] *s.* kolonialismin harjoittaja. **-tinen**[63] *a.* vrt. kolonialismi. | K. siirtomaapolitiikka.

kolopesijä *s. el.* K:t 'koloihin pesivät linnut'.

koltiai|nen[63] *deskr.s.* kookkaasta nuoresta pojasta. | Pojan k. Pojat olivat jo aika k:sia.

kominform[7] *s.* 1943 hajotetun kominternin työn jatkajaksi 1947 perustettu, 1956 lakkautettu kansainvälinen järjestö.

kommandojoukot *s. mon.* toisessa maailmansodassa liittoutuneiden erikoisjoukkoja, joiden tehtävänä olivat rannikoille suuntautuvat hävitys- ja tiedusteluhyökkäykset.

kommentti[6*] *s.* = kommentaari.

kommunikea[15] *s.* = kommunikee.

***kommutaattori**[5] *s.* 2. *mat.* operaattorilaskennassa operaattori, joka edustaa kahden peräkkäisen laskutoimituksen suoritusjärjestyksen vaihtumisesta johtuvaa laskutoimituksen muutosta.

kommutatiivinen[63] *a. mat.* vaihdannainen.

***kommutoi|da**[18] *v.* 2. *mat.* Jos laskutoimitukset ovat kommutatiivisia - - eli niitä edustavat operaattorit k:via, kommutaattori on 0 IT.

kompensatorinen[63] *a.* korvaava.

kone|jakso *s. raut.* nyk. = varikkojakso. **-kirjoite** *s.* koneella kirjoitettu teksti. **-pelti** *s.* = moottoripelti (täyd.).

***konkreetti|nen**[63] *a.* 3. — K:seksi taiteeksi kutsutaan abstraktisen taiteen lajia, jossa taiteilija ottamatta aihettaan suoraan todellisuudesta rakentaa viiva- ja värisommitelmansa omien aikaa, paikkaa, liikettä ym. koskevien ideoidensa varaan sisäistä todellisuuttaan konkretisoiden. K. musiikki koostuu luonnosta ääninauhaan otetuista äänistä, jotka on sähköakustisin keinoin muodostettu akustiseksi taiteeksi.

konnektionismi[4] *s. psyk.* oppi, jonka mukaan kaikki sielulliset toiminnat ovat ärsyke-reaktioyhteyksiä.

***konservatiivinen**[63] *a.* — *Lääk.* säilyttävä;)(operatiivinen. | K. hoito.

kontaktiliima *s.* = tarraliima (täyd.).

kontraindikaatio *s. lääk.* vasta-aihe.

***kontrasti**[6] *s.* — *Erik.* televisiossa: kuvan vaaleimpien ja tummimpien kohtien valoisuuden ero.

***konttokuranttitili** *s. liik.* nyk. tav:mmin luotollinen šekkitili.

konventionalismi[4] *s.* sovinnaisuusnäkökohdat etusijalle asettava katsantokanta; *fil.* suunta, joka korostaa tieteen käsitteisiin, määritelmiin, aksiomeihin ja hypoteeseihin sisältyviä sopimukseen perustuvia aineksia.

konversio[3] *s.* **1.** *lääk. psyk.* torjuttujen sielullisten ristiriitojen ilmeneminen ruumiillisina taudinoireina; sielullisen ristiriidan t. sen syyn symbolinen esittäminen sensorisena t. motorisena ilmauksena. **2.** *fil.* logiikassa: uuden arvostelman johtaminen annetusta arvostelmasta siten, että jälkimmäisen subjekti ja predikaatti vaihtavat paikkaa. **-hysteria** *s. lääk. psyk.* vrt. ed. 1.

konvertibiliteetti[4] *s. tal.* valuuttojen vapaa vaihdettavuus.

konvertiibel|i[5] *a. tal.* valuutasta: vapaasti vaihdettava. | Kultakannan vallitessa valuutat olivat yleensä k:eja.

korallikaktus *s.* Rhipsalis, epifyytteinä kasvavia riippuvaoksaisia kaktuksia, joista eräitä lajeja viljellään huonekasveina.

koristekrassi *s.* = 1. krassi 2.

korjaustunti *s.* opettajain palkkauksessa kirjoitusten, kokeiden tm. korjaamiseen käytettäväksi laskettu tunti; vrt. luokkatunti. | Lehtori, jolla on 24 luokkatuntia ja 10 k:a.

korkeaversoinen *a. kasv.* kasvista, jonka varsi nousee korkealle ylös maasta.

korologia[15] *s.* = floristiikka.

koronaari|skleroosi *s. lääk.* sepelvaltimoiden kovettuminen. **-valtimo** *s. anat.* = sepelvaltimo.

kortistoi|da[18] *v.* -nti[4*] *tekn.* laatia kortisto jstak, panna, merkitä kortistoon t. kortistoihin, kortittaa. | Työttömien k:nti.

korvausobligaatio *s.* vrt. korvauslaki. | Toisen korvauslain nojalla annetut k:t.

***korvautu|a**[44] *pass.v.* — *Biol.* K:minen 'regeneraatio, uudennus'.

korvayökkö *s.* Plecotus auritus, maassamme yleinen lepakko.

koti|rouva *s.* vars. kaupunkilaisoloista: aviovaimo, joka ei ole ansiotyössä. | Olla k:rouvana. K. ja ansioäiti. **-talousteknikko** *s.* = kotitalousneuvoja.

kotkansiipi *s.* Struthiopteris filicastrum, luonnonvarainen ja koristekasvina viljelty kookas saniainen.

koulu|auto *s.* autokoulussa ajo-opetukseen käytettävä auto. **-kyps|ä** *a.* -yys *omin.* koulua käymään kykeneväksi kehittynyt. | Useimmat lapset ovat k:iä seitsenvuotiaina. K:yys edellyttää, että lapsi pystyy keskittämään tarkkaavaisuutensa koulun hänelle asettamiin tehtäviin.

koululaisauto *s.* linja-auto(vuoro), jolla koululaiset tekevät koulumatkansa.

koulumenesty|s *s.* menestyminen koulussa. | Huono, hyvä k. Pääsytutkintotuloksen suhde k:kseen.

koulutusvähennys *s.* verotuksessa: koulutettavana olevien lapsien mukaan veronalaisista tuloista laskettu vähennys.

kova|levy[83] *s. rak.* kova puukuitulevy. **-naama**[83] *a. ark.* = seur. | Koplan k. pomo. — Tav. *s:sesti.* Poikasakkien ihailemat elokuvien k:t. **-naamainen** *a. ark.* häikäilemätön, kylmä, tunteeton. | K. liikemies, rikollinen. **-puu**[83] *s.* lehtipuiden puuaineksesta vars. puusepänteollisuuden materiaalina.

koverrusveitsi *s.* = koveli.

kranaattisrapnelli *s. sot.* kokonaan t. osittain sirpaleiksi räjähtävä täyteluotiammus; *syn. vanh.* yhteisammus.

kreikkalais-roomalainen *a.* K. paini, ks. paini.

kreppi|lanka *s. kut.* kerrattu, tiukasti kierretty lanka, jossa toisen säikeen kierteet ovat lievät ja toisen kireät. **-nailon** *s.* kreppilangasta valmistettu nailonkudos. | K:ia olevat sukat. —

Mon. puhek. kreppilangasta valmistetuista nailonsukista. | K:it jalassa.

kriinumi[5] *s.* Crinum, puna- t. valkokukkaisia troopillisia ja subtrooppisia sipulikasveja, joista eräitä lajeja viljellään ruukkukasveina.

kriminetti[4*] *s.* kriminkangas.

kriminkoipi *s.* vuodan koipiosasta saatu kriminnahka. **-turkki** *s.*

krokata[35*] *v.* krokettipelissä: lyödä pois toisen pelaajan pallo, johon oma pallo on osunut.

kromatografi|a[15] *s. kem.* yhdisteiden eristämiseen, puhdistamiseen ja määrittämiseen käytetty menetelmä, joka perustuu niiden erilaiseen taipumukseen pidättyä hienojakoiseen t. huokoiseen väliaineeseen ja tämän erilaiseen värjäytymiseen. — *Yhd.* paperik. **-|nen**[63] *a.* -sesti *adv.* kromatografiaa käyttävä, kromatografiaan perustuva. | K. menetelmä, määritys.

kromosfääri[4] *s. täht.* fotosfäärin ja koronan välinen auringon kerros, joka on väriltään punainen ja sisältää kaasuina useimpia maan päällä tavattavia alkuaineita.

***kude**[78*] *s.* 3. *mon. koul.* vaatteet. | Jaskalla on uudet kuteet. **-neulos** *s. kut.* neulos, jossa silmukoita muodostava lanka kulkee neuloksen poikkisuunnassa; vrt. loimineulos (täyd.).

kudos|erkauma *s. lääk.* = sekvesteri. **-näyte** *s.* Kasvaimesta mikroskooppista tutkimusta varten otettu k. **-pankki** *s. lääk.* laitos, joka säilyttää ja välittää kuolleiden henkilöiden kudosten osia siirrettäväksi eläviin.

kuivamuste[83] *s.* tahnamainen muste. | K:tta käytetään kuulakärkikynissä. **-kynä** *s.*

kuivapesu[83] *s.* vettä käyttämättä bensiinillä, trikloorietyleenillä tm. suoritettu vaatteiden tms. pesu.

***kuivaus|kaappi** *s.* 2. astiankuivauskaappi. | K. sijoitetaan astianpesupöydän yläpuolelle, jotta pestyt ja huuhdotut astiat voidaan suoraan nostaa sen sälehyllyille valumaan. **-lin|ko** *s.* Pesukoneeseen liittyvä k. K:gossa kuivattu pyykki.

kujaerottelu *s. metsät.* erottelu, jossa eroteltavat puut kulkevat poikittaisasennossa läpi kujan, jonka kummallakin sivulla sijaitsevat luikut; vrt. viuhkaerottelu.

***kukkakiehkura** *s. kasv.* kiehkuramaisesti sijaitsevien kukkien muodostama kukinto; kukan osien muodostama kiehkura.

kulkulaitosneuvosto *s.* kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön yhteydessä toimiva neuvoa antava elin, joka käsittelee maan liikennepolitiikkaa ja eri liikennealojen yhteistoimintaa koskevia kysymyksiä.

***kulkutie** *s.* — *Raut.* liikennepaikalla ne raiteet t. raiteenosat vaihteineen, joita juna kussakin tapauksessa käyttää liikennepaikalle saapuessaan, sieltä lähtiessään t. sen sivuuttaessaan.

kulma|(karva)kynä *s.* kulmakarvojen maalaamiseen käytetty kosmeettinen värikynä. **-peruutus** *s.* peruutus kulman ympäri. | Ajokokeessa suoritettava k.

kultaköynnös *s.* Scindapsus aureus, keltaviiruisten lehtiensä vuoksi huonekasvina viljelty kiipeilevä vehkakasvi.

kulttuurinen[63] *a.* = kulttuurillinen.

kulttuuritalo *s.* vrt. kansantalo (täyd.). | Kansandemokraattisissa maissa nimitetään työväentaloja k:iksi.

kuluttajahinta *s.*)(tuottajahinta. | Maidon k.

kumpukerrospilvi *s. metrl.* toisiinsa yhtyneistä t. erillisistä ruuduista, palleroista, rullista tms. muodostunut harmaa t. valkoisehko alapilvi, jossa on miltei aina tummia osia.

kuningas|avain *s. puhek.* yleisavain. **-viini** *s.* Rhoicissus rhomboidea, viiniköynnöksen sukuinen huonekasvina viljelty köynnöskasvi.

kuningataräiti *s.* vars. Englannin oloista: leskikuningatar, joka on hallitsijan äiti.

kuntainliit|to *s.* nyk. = kuntayhtymä. | K:on ammattikoulu, sairaala.

kuntourheilu *s.*)(kilpaurheilu.

***kuntoutta|a**[2*] *v.* — *Lääk.* (koettaa) saattaa vamman, sairauden, leikkauksen tms. jäljeltä vajaakuntoinen henkilö tav. varsinaisten hoitotoimien päätyttyä ruumiillisesti, sielullisesti ja sosiaalisesti normaaliin t. mahdollisimman hyvään kuntoon, rehabilitoida. | Invalidin, toipilaan k:minen.

kuoleman|vaaravakuutus *s.* = seur. **-varavakuutus** *s.* henkivakuutus, jonka perusteella vakuutussumma suoritetaan vain vakuutetun kuollessa vakuutusaikana, kuolemanvaara-, vastuuvaara-, riskivakuutus.

***kuorikko**[2*] *s.* 2. *hammaslääk.* posliininen t. muovinen kuori, joka kiinnitetään tapin muotoiseksi porattuun hampaaseen t. hampaan juureen upotettuun metallinastaan. — *Yhd.* posliinik.

kuparisilkki *s.* eräs puuvillasta valmistettu tekosilkkilaji, kuprosilkki.

***kup|pi**[4*] *s.* — *Erik.* c. Vaahtokumilla vuoratut rintaliivin k:it.

kuprosilkki *s.* = kuparisilkki (täyd.).

kurare[9] *s.* Strychnos-kasveista saatu alkaloidi, joka vereen joutuneena halvauttaa lihakset. | K:a, jota Etelä-Amerikan intiaanit ovat käyttäneet nuolimyrkkynä, käytetään nykyään lääketieteessä poistamaan lihasjännitystä leikkauksen ajaksi.

kurvi[4] *s. ark.* 1. = kurva. | Maantien k:t. Ajoi k:ssa ojaan. 2. naisen vartalon kaarevista ääripiirteistä. | Filmitähtien k:t. **-k|as**[66*] *poss.a. ark.* -kuus[65] *omin.* K. tie. — Hemaisevan k:kaat muodot. K. kansikuvatyttö. **-kuningat|ar** *s. ark.* vrt. kurvi 2 (täyd.). | Hollywoodin k:taret.

kustannustaso *s.* Yleinen k. Korkea k. Teollisuuden k. K:n ja rahanarvon vakauttamista koskevat ongelmat.

kuukausiansio *s.* ansio kuukautta kohti. | 40 000 mk:n k. Tehdastyömiehen keskimääräinen k.

kuulakynä *s.* = kuulakärkikynä.

kuumala[14] *s. tekn.* erityisin suojalaittein varustettu laboratorio, jossa käsitellään radioaktiivisia aineita.

kuumereuma *s. lääk.* reumaattinen kuume, äkillinen nivelreuma. | K:n aiheuttamat nivel- ja sydäntulehdukset.

kuu|raketti *s.* kuuhun lähetetty avaruusraketti. **-ruoho** *s.* Lunaria, meillä koristekasveina viljeltyjä sinipunakukkaisia ristikukkaiskasveja.

kuva|pinta *s.* televisiovastaanottimessa se fluoresoiva pinta, jolle kuva muodostuu. **-putki** *s.*

katodisädeputki, jota käytetään televisiokuvan toistossa. **-ruutu** *s. puhek.* kuvapinta.
kuviovarsi *s. kut.* niisivarsia, joilla kuviolliseen kankaaseen kudotaan kuviot; vrt. pohjavarsi.
kylmä|fysiikka[3] *s. fys.* fysiikan osa, joka tutkii lähellä absoluuttista nollapistettä esiintyviä ilmiöitä ja aineiden ominaisuuksia. **-komero**[3] *s.* kylmä ruokakomero. **-tekniik|ka**[3] *s.* vrt. kylmäfysiikka. | K:an menetelmät alhaisten lämpötilojen saavuttamiseksi.
kylvöherne *s.* = herne 1.
kynnysraha *s. puhek.* vuokraennakosta tm. lainasta t. maksusta, joka on vuokralaiseksi pääsemisen ehtona.
kysteiini[4] *s. kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.
kärkitulos *s. urh.* paras jnak määräaikana samassa urheilulajissa saavutetuista tuloksista. | Kesän k.
käsipohja *s. vaill.* Uida k:a 'kädet pohjassa'.
käsitteenmuodostus *s.*
-käynnisteinen[3] *a.* Käsi-, sähkök. 'käsin, sähköllä käynnistettävä'.
käyttöjarru *s.* K:n tulee autossa vaikuttaa erillisin hankauspinnoin kaikkiin pyöriin ja seisontajarrun - - yhteen tai useampaan akseliin TIELIIKENNELAKI.
käytän|ne[78*] *s.* käytännössä oleva tapa t. menettely. | Tavat ja k:teet. Tervanpolttoon, karjanhoitoon liittyvät k:teet. Vanha k., jonka mukaan - -.
*__käännös__[64] *s.* **4.** *mus.* = täydennys.
kääntö|filmi *s. valok.* vrt. seur. **-kuvas** *s. valok.* erikoismenetelmällä suoraan positiiviseksi kehitettävä kuvas. **-takki** *s.* (päällys)takki, jonka molempia puolia voi käyttää päällyspuolena.
käärmeenparta *s.* Ophiopogon, huonekasveina viljeltyjä valko- t. sinipunakukkaisia liljakasveja, joiden heinämäiset lehdet kasvavat tiheinä juurakosta.
käärmekaktus *s.* Aporocactus flagelliformis, amppelikasvina viljelty riippuvaversoinen kaktus.
*__köyhäinhoito__ *s.* nyk. tav:mmin huoltoapu.
köynnös|kuusama *s.* köynnöstävä kuusama(laji). **-pinaatti** *s.* Hablitzia tamnoides, köynnöstävä pinaattikasvi. **-vehka** *s.* Philodendron, vehkakasveihin kuuluvia kiipijäkasveja, joista useita lajeja viljellään kasvi- ja asuinhuoneissa. **-viikuna** *s.* viikunan sukuun kuuluvia köynnöksiä, vars. Ficus pumila, pieni k., jolla on peukalonkynnen kokoiset lehdet ja joka tarttuu rosoiseen pintaan pienillä ilmajuurilla, kiipijäviikuna.
laaja|kangaselokuva *s.* vrt. laajakangas. **-kulmaobjektiivi** *s.* valokuvaus- t. elokuvausobjektiivi, jonka kuvakulma on suurempi kuin normaaliobjektiivin; vrt. teleobjektiivi (täyd.). | L. on tarpeen silloin, kun kohde on niin lähellä, että siitä saadaan normaaliobjektiivilla kuva-alaan vain osa AK. **-ulottei|nen** *a.* -suus *omin.* laajalle ulottuva. | L. toiminta. Vaikutuksen l:suus.
laatikosto[1] *koll.s.* < laatikko 1.a. | Kirjoituspöydän l.
lahtivalas *s.* Balaenoptera acuto-rostrata, Pohjois-Atlantissa ja Jäämeressä elävä hetulavalas.
laidesola *s. fon.* = lateraaliaukko.
*__laiva|koira__ *s.* **1.** laivassa vartijana, seurana tms. pidetty koira. **2.** pieni, tav. pikimusta pystykorva(rotu). **-tyttö** *s.* **2.** satamassa ja laivoissa liikkuva ilotyttö; vrt. autotyttö (täyd.).
laminaatt|i[4*] *s.* puuviiluista, paperista t. kankaasta (ja muovista) kyllästämällä ja puristamalla valmistettuja monikerroksisia, us. levymäisiä tuotteita. | L:eja käytetään mm. huonekalujen pintalevyinä, linja-autojen, ravintoloiden yms. sisustukseen ja hammaspyörien valmistukseen.
laminoi|da[18] *v. tekn.* -nti[4*] *teonn.* liittää tav. puristamalla kaksi t. useampia (tav. erilaatuisia t. -aineisia) kerroksia levymäiseksi tuotteeksi. | L:tu kovalevy, lasi.
lamopinaatti *s.* Tetragonia expansa, pinaattikasvi, jonka varsi on paksu ja suikertava.
lankamagnetofoni *s.* vrt. nauhamagnetofoni (täyd.).
laparotomia[15] *s. lääk.* vatsaontelon avaaminen leikkaamalla. — *Yhd.* koel.
lapinporokoira *s.* Lapista peräisin oleva, porojen paimentamiseen käytetty väriltään vaihteleva pystykorva(rotu), lapinpystykorva.
lasikuitu *s.* lasista valmistettu kuituinen tuote. **-vapa** *s.* **-vene** *s.*
*__laskeuma__[13] *s.* **3.** ydinräjähdysten aiheuttama ilmakehässä laskeutuva t. laskeutunut radioaktiivinen pöly.
laskimoverenkierto *s.* verenkierto laskimoissa. | Alaraajojen l.
laskuri[5] *s.* vars. ydintekniikassa: automaattinen laskijalaite. — *Yhd.* johtavuus-, kidel.; skintillaatio-, tuike-, välkel.; geigerl.
lasteksi[6] *s.* (teko)silkki- t. puuvillalangalla päällystetty, joustaviin kudoksiin, vars. uimapukujen materiaaliksi käytetty kumilanka.
lastenneuvola *s.* ks. äitiysneuvola.
lastu|levy *s. rak.* erikokoisista puulastuista puristamalla ja sideaineiden avulla valmistettu rakennuslevy. **-villalevy** *s. rak.* lastuvillasta ja tav. sementistä muoteissa puristamalla valmistettu rakennuslevy.
lattialämmitys *s.* säteilylämmitys(järjestelmä), jossa lämmitetään lattiaa (sen sisällä kiertävien lämminvesiputkien avulla).
lauseadverbi *s. kiel.* koko lausetta määrittävä modaalinen adverbi. | Sana "tuskin" on l. lauseessa "Tuskin siitä mitään tulee".
lavatanssit *s. mon.* tanssilavalla pidetyt tanssit. | Juhannusaaton l. Kesän viimeiset l.
lehdistö|konferenssi *s.* valtion päämiehen, jnk järjestön johtohenkilön, jkn huomattavan yksityishenkilön tms. lehdistön edustajille järjestämä tiedotustilaisuus, lehdistövastaanotto. | Yhdysvaltain presidentin l. **-vastaanotto** *s.* = ed.
lehti|happo *s.* = foolihappo (täyd.). **-kala** *s.* Pterophyllum, väriltään hopeanhohtavia akvaariokaloja, joiden vartalo on korkea ja litteä sekä selkä- ja peräevä siipimäiset. | Pieni, iso l.
leikkaus|kelpoinen *a. lääk.* -kelpoisuus *omin.* Potilaan yleiskunto vaikuttaa ratkaisevasti l:kelpoisuuteen. **-kuolleisuus** *s. lääk.*
leikkiterapia *s. psyk. lääk.* lapsiin sovellettu psykoterapia, jossa lapsi leikkien ilmaisee tiedottomasti itseään häntä tarkkaavalle terapeutille.
leirintä[15*] *s.* retkeily asumalla teltassa t. asunto-

vaunussa sitä varten varatulla alueella, camping. **-alue** *s.*

leivinhiiva *s.* = painohiiva.

lennon|johtaja *s.* lentokentän virkailija, joka huolehtii lennonjohdosta. | L. antoi koneelle laskeutumisluvan. **-johto** *s.* lentojen ohjaaminen lentokentältä; *konkr.* siitä huolehtivat virkailijat ja laitteet. **-johtotorni** *s.* Lentokentän l.

*__lento|kone__ *s.* — *Puhek.* lastasta, jolla murtunut käsivarsi tuetaan koholle vartalosta. **-perämies** *s.* liikennelentokoneen apuohjaajana toimiva lentäjä. **-rahtaus** *s.* **-vakuutus** *s.* L. jakautuu kasko-, tapaturma- ja vastuuvakuutukseen. **-vuoro** *s.* lentokoneen kulkuvuoro. | L. Joensuusta Helsinkiin. Kotimaiset, ulkomaiset l:t.

lepo|massa *s. fys.* levossa olevan kappaleen massa; vrt. liikemassa (täyd.). **-vaunu** *s. raut.* matkustajavaunu, jonka istuimet lasketaan yön ajaksi sellaiseen asentoon, että niissä voi loikoa. | L:n mies-, nais- ja perheosastot. L:n paikkalippu oikeuttaa junailijalta saatavaan huopaan ja tyynyyn.

leptoni[5] *s. fys.* L:t l. kevyet alkeishiukkaset 'elektroni, positroni ja neutriino'.

leskeysvähennys *s.* verotuksessa leskeyden perusteella määräedellytyksin veronalaisista tuloista laskettu vähennys.

letaali[6], **-nen**[63] *a. lääk.* tappava, kuolettava. | L. annos.

leukopenia[15] *s. lääk.* valkosolujen liiallinen väheneminen;)(leukosytoosi.

leveranssi|myynti *s. liik.* hankintamyynti. **-sopimus** *s. liik.* hankintasopimus.

leviäin[56] *s. kasv.* siemen, hedelmä, itiö t. jk muu kasvinosa, jonka avulla kasvi leviää, leviämiskappale, levike, diaspori.

leviämiskappale *s. kasv.* = ed.

levyte[78*] *s.* äänilevyyn tallennettu musiikki-, puhe- tm. esitys.

lihas|lima *s. anat.* = sarkoplasma. **-reuma** *s. lääk.* = lihasreumatismi.

lihavoi|da[30] *v. kirj.* -nti[4*] *teonn.* latoa t. painaa lihavalla.

liikaväestöinen *a.* jossa on väestöä liian paljon, liikakansoittunut. | L. maa, alue.

liikemassa *s. fys.* liikkuvan kappaleen massa; vrt. lepomassa (täyd.).

liikenne|koroke *s.* Kadulla oleva l. Liikennemerkillä osoitetaan, miltä puolelta l. on sivuutettava. **-kuolema** *s.* liikenneonnettomuuden aiheuttama kuolema. | L:n uhrit. **-lentäjä** *s.* vrt. sotilas-, taistelu-, urheilulentäjä. | L:n lupakirjan saamiseksi vaaditaan mm. perusteellinen lentokoulutus ja 1 200—1 500 lentotunnin lentokokemus. ***-vakuutus** *s.* **1.** laissa jokaiselle moottoriajoneuvon omistajalle pakolliseksi säädetty vakuutus, jonka perusteella korvataan vakuutetun moottoriajoneuvon käyttämisestä liikenteessä aiheutunut toista henkilöä t. hänen omaisuuttaan kohdannut liikennevahinko; vrt. vaunuvahinkovakuutus. | Täydellinen l. L. ei korvaa vakuutetun ajoneuvon omia vahinkoja. **2.** *par.* kuljetusvakuutus. **-ympyrä** *s.* ympyrän muotoinen, risteyksen keskipisteeseen sijoitettua korokettä kiertävä ajorata, jolla liikenteen pitää kulkea aina samaan suuntaan. | L. estää risteyksen suoran ylityksen. L:t ja kiertoristeykset.

liike|voimainen *a.* **-voimaoppi** *s.* = dynamiikka 2.

liikkumasairaus *s.* nyk. = merisairaus, matkapahoinvointi.

liikuntaneuvoja *s.* urheiluopistossa erityisen kurssin suorittanut henkilö, joka tekee liikuntakasvatustyötä kunnassa, kouluissa, teollisuuslaitoksessa t. järjestössä.

liisankukka *s.* Plectranthus Oertendahlii, ampelikasvina viljelty huulikukkaiskasvi, jonka kukat ovat sinertävän valkoiset.

likusteri[5] *s.* tyrnäpensas.

liljapuu *s.* Cordyline, huonekasveina viljeltyjä kirjavalehtisiä liljakasveja, puulilja.

linkki[4*] *s. rad.* = suuntaradio. — *Yhd.* radio-, televisiol. **-asema** *s.* **-ketju** *s.* **-torni** *s.* **-yhteys** *s.*

liriä[17] *v. last.* virtsata.

litometeori *s. metrl.* meteori (täyd.), jonka osat ovat enimmäkseen kiinteitä eivätkä vedestä muodostuneita. | Auer, ajelehtiva pöly, hiekkamyrsky ym. l:t.

*__litteroi|da__[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* **2.** siirtää (äänitetty puhe) kirjoitusasuun. | L. magnetofoninauhan teksti.

liuku|objektiivi *s.* valokuvaus-, elokuvaus- t. kuvanheitto-objektiivi, jonka polttoväliä voidaan liukuvasti muuttaa linssistön osia siirtämällä. **-valu** *s. rak.* betonin valaminen siten, että muottia nostetaan valun aikana työn edistymisen mukaan. **-ääni** *s. mus.* vrt. liukua 3.

lobektomia[15] *s. lääk.* keuhkon lohkon poistaminen leikkaamalla.

lobotomia[15] *s. lääk.* aivoleikkaus, jossa katkaistaan otsalohkon hermoyhteys takana oleviin aivojen osiin.

lohikäärmeenpuu *s.* nyk. = traakkipuu.

loimineulos *s. kut.* neulos, jossa silmukoita muodostavat langat kulkevat neuloksen pituussuunnassa; vrt. kudeneulos (täyd.).

loiskuva *s. valok.* (myös: lois-kuva) objektiivin sisäisten heijastusten kirkkaasta pisteestä (valonlähteestä) aiheuttama kuva. | L. on esim. auringonpimennyskuvissa esiintyvä "lentävä lautanen".

lokeroi|da[30] *v.* -nti[4*] *teonn.* jakaa t. panna lokeroihin. | L:tu hylly. — L:tu sarja erilaisia ruuveja. — *Kuv.* Pedanttisesti järjestettyä, l:tua tietoa.

lokeropatja *s.* vuodepatja, jossa täyte on poikkilokeroissa.

loma|hotelli *s.* lomanviettoon tarkoitettu hotelli. **-koti** *s.* vrt. ed.

luhtakana *s.* Rallus aquaticus, liejukanojen heimoon kuuluva, Suomessa harvinainen lintu.

lukeutumaton[57] *kielt.a.* < lukeutua. | Mihinkään puolueeseen l. henkilö.

lukinlilja *s.* Hymenocallis, koristekasveina viljeltyjä narsissikasveja.

lumi|kiitäjä *s.* linja-autoa muistuttava matala maastoauto, jossa etupyörien tilalla on ohjattavat sukset ja vetopyörien tilalla hampaalliset kumihihnat. **-mies** *s.* vuoristokiipeilijöiden näkemien jättiläismäisten jalanjälkien yms. perusteella Himalajalla eläväksi kuviteltusta olennos-

ta, jonka on ajateltu olevan jonkinlainen ihmisen ja apinan välimuoto.
luminanssi[4] *s. fys.* valotiheys.
***lumipyry** *s. rad.* = pyry (täyd.).
lundilai|nen[63] *a.* -suus[65] *omin.* — *Usk.* L. teologia, l:suus 'eräiden Lundin yliopiston teologisen tiedekunnan opettajien edustama suuntaus, joka pyrkii selvittelemään kristillisen uskon sisällystä ja omalaatuisuutta keskittymällä Kristuksessa ilmestyneeseen Jumalan irrationaaliseen rakkauteen'.
luostariliitto *s.* useiden luostarien saman emäluostarin kanssa yhtyessään muodostama liitto, kongregaatio. | Clunyn l.
luotollinen[63] *poss.a. liik.* < luotto. | L. šekkitili, nyk. = konttokuranttitili.
lyhytnurkka[53] *s. rak.* = tasanurkka.
lyijykukka *s.* Plumbago capensis, huonekasvina viljelty vaaleansinikukkainen puoliköynnös.
-lä ks. -la.
lähestymismerk|ki *s.* tasoylikäytävän lähelle määräetäisyyksien päähän sijoitettuja liikennemerkkejä, joissa on keltaisella pohjalla 1—3 punaista vinopoikkijuovaa.
***lähete**[78]* *s.* 2. *rad.* sähkömagneettisina aaltoina lähetetty ääni t. kuva, signaali.
lähetti(läs)kreivi *s. hist.* frankkien valtakunnassa kuninkaan valtuuttama henkilö, jota hän käytti omissa ja valtakunnan asioissa; karolingien aikana virkamies, jonka kuningas lähetti tarkastamaan vakinaisten virkamiesten toimintaa.
lähivalo *s.*, tav. *mon.* Auton l:t 'pimeässä t. hämärässä ajettaessa käytettävät, edessä olevaa tietä vähintään 30 metriä riittävästi valaisevat valkoiset t. keltaiset etuvalot, "lyhyet" valot'; vrt. kaukovalo (täyd.).
lähteistö[2] *koll.s.* < lähde. | Tutkimuksen l.
-lähtöi|nen[63] *poss.a.* -syys[65] *omin.* Eri-, kauko-, ruotsalais-, vierasl.
lämpötilansäädin *s.* = lämmönsäädin. | Pesukoneen, jääkaapin l.
länsi|auto *s.*)(itäauto. **-blokki** *s.* nyk. tav. Atlantin liittoon kuuluvat valtiot.
***lättähattu** 2. *s:sesti* kiskoautosta (liitevaunuineen).
lääkkeenvaikutusoppi *s.* = farmakodynamiikka (täyd.).
läänin|asessori *s.* lääninoikeuden jäsen. **-kätilö** *s.* vrt. lääninlääkäri. **-oikeu|s** *s.* kolmijäseninen tuomioistuin, joka lääninhallituksessa tutkii ja tuomitsee tämän toimialaan kuuluvat hallinto-oikeudelliset valitusasiat sekä eräät muut lainkäyttö- ja hallintoasiat. | L:den puheenjohtajana on maaherra, lääninneuvos tai lääninkamreeri, jäsenenä lääninasessori ja esittelijänä se lääninhallituksen virkamies, jonka tehtäviin kulloisenkin asian esitteleminen kuuluu. **-rikospoliisi** *s.* rikospoliisi, jonka toimialueena on lääni; vrt. keskusrikospoliisi (täyd.). **-terveyssisar** *s.* vrt. lääninlääkäri.
maailman|kuvaus *s.* kosmografia. **-ympärimatka** *s.*
maali|kirjuri *s. urh.* virallisista muodollisuuksista huolehtiva ja mm. tehdyistä maaleista lukua pitävä jääkiekko-ottelun toimitsija. ***-tuomari** *s. urh.* Jääkiekossa ja käsipallossa kummallakin maalilla toimivan m:n on ratkaistava, onko syntynyt maali vai ei.
maansiirtokone *s.* Tietyömaan m:et.
maantie|gangsteri *s.* liikenneturvallisuudesta välittämättömästä, häikäilemättömästä moottoriajoneuvon ajajasta. | M. jätti uhrinsa tielle ja pakeni. **-gangsterismi** *s.* vrt. ed. **-kuolema** *s.* maantieliikenteessä sattunut liikennekuolema.
maa|sosialismi *s.* = agraarisosialismi. **-säteily** *s.* tieteellisesti toteamaton säteily, jota luullaan esiintyvän maassa määräpaikoissa (vesi- ja malmisuonten kohdalla yms.). | M:n toteaminen taikavarvulla. **-uimala** *s.* Helsingin uimastadion ja muut m:t. **-vara** *s.* auton alustan lyhin välimatka maasta. **-verokirja** *s.* = katasteri.
magneettinauha *s.* magnetoituvalla kerroksella päällystetty nauha, johon voi tallentaa t. on tallennettu ääntä t. kuvia.
magnetofoninauha *s.* magnetofonin magneettinauha.
mahakelkka *s.* matala, lyhytjalaksinen lasten kelkka, jossa laskija voi maata vatsallaan.
mainosrum|pu *s. kuv.*, tav. *mon.* Elokuvan ensiilta oli loppuun myyty, sillä m:mut olivat pärisseet sen puolesta [= sitä oli kovasti mainostettu] viikkomäärin.
maito|lava *s.* tien varteen korokkeelle rakennettu lava t. koppi, johon meijeriin autossa lähetettävät ja sieltä palautetut maitoastiat asetetaan.
makrovalokuvaus *s.* pienten esineiden valokuvaaminen lähietäisyydeltä kameraa ja sen varusteita käyttäen; vrt. mikrovalokuvaus.
maksakirroosi *s. lääk.*
malonihappo *s. kem.* oksaalihapon lähin homologi, jota esiintyy sokerijuurikkaan mehussa.
maltankoira *s.* lyhytruumiinen, matalajalkainen, pitkä- ja hienokarvainen, tav. valkoinen kääpiökoira (rotu).
mamsellimylly *s.* tuulimylly, jonka erillistä kiertyvää yläosaa on päinvastoin kuin harakkamyllyssä vaikea ulkopuolelta erottaa kiinteästä, myllynkivet sisältävästä alaosasta.
mannertenvälinen *a.* M. ohjus.
marihuana[15] *s.* Amerikassa = hašiš.
markkinatalous *s. tal.* talousjärjestelmä, jossa tuotannontekijöiden suoritukset ja yrityksien tuottamat hyödykkeet tarjotaan markkinoilla ja hinnanmuodostus on vapaa; vrt. omavarais-, suunnitelma-, säännöstelytalous.
martinhanhi *s.* Martin päivänä tarjottava hanhi (paisti).
masinoi|da[30] *v. ark.* -nti[4]* *teonn.* ennakkotoimin saada aikaan t. järjestää jtak keinotekoisesti, oman mielensä mukaan, väkisin tms. | M. kokous 'järjestää niin, että syntyy haluttu päätös vaikkapa vastoin enemmistön tahtoa'.
massaluku *s. fys.* ydinhiukkasten lukumäärä atomin ytimessä. | Uraani-isotoopin ^{235}U m. on 235.
massa|ta[35] *v.* -us[64] *teonn.* käsitellä auton alusta, lokasuojuksien alapinnat yms. kohdat kumipitoisella massalla ruostumisen ja syöpymisen estämiseksi. | Auton alustan m:aminen, m:us. — M:us [= massapäällys] on kulunut.
2. **massauttaa**[2]* *fakt.v.* < ed.
matka|kurssi *s.* = turistikurssi. **-šekk|i** *s.* tietylle tasaiselle rahamäärälle asetettu, ulkomaisten

matkustajien ja ulkomaille matkustavien käytettäväksi tarkoitettu šekki. | Sadalle dollarille kirjoitettu m. Matkavaluutan saa joko ulkomaan rahana tai m:einä.

matkustamo[2] *s.* ilma- t. avaruusaluksen, vesibussin tms. matkustajaosasto. | Lentokoneen ohjaamo ja m.

-maton[57] (etuvok. sanoissa -mätön[57]) deverbaalinen johdin, jolla muodostetaan kieltäviä a:eja. Näistä ovat yksiymmärteisiä vain ne 1. ryhmän johdannaiset, joiden kantasanana on intr. v. **1.** *akt.* akt. I t. II partis:n vastakohtaa ilmaisevia: horjumaton, itämätön, kestämätön, kokematon, kuolematon, lukematon, lähtemätön, näkymätön, olematon, sopimaton, vaatimaton, väsymätön. **2.** *pass.* **a.** pass. II partis:n vastakohtaa ilmaisevia: asumaton, hoitamaton, kastamaton, koskematon, odottamaton, viemätön. **b.** teon mahdollisuuden kieltäviä: auttamaton, kiistämätön, korvaamaton, kuvaamaton, lukematon, sanomaton, sietämätön, voittamaton, välttämätön.

mega|hertsi *s. fys.* (*lyh.* MHz) miljoona hertsiä. **-voltti** *s. sähk.* (*lyh.* MV) miljoona volttia.

mehulinko *s.* mehunpuristin, jonka toiminta perustuu keskipakovoimaan.

meik|ata[35*] *v.* -kaus[64] *teonn.* = ehostaa (täyd.). | Huomiota herättävä m:kaus.

meioosi[6] *s. biol.* reduktio-, vähennysjako.

melamiini[4] *s.* eräs muoviteollisuuden raaka-aine. **-muovi** *s.* melamiinista valmistettu kertamuovi.

melaniini[4] *s.* ihossa, hiuksissa ja silmien verkkokalvossa esiintyvä ruskea pigmentti. | M:a on erityisen runsaasti tummiin rotuihin kuuluvilla. Auringonvalon aiheuttama rusketus johtuu ihon m:n lisääntymisestä.

meningiitti[4*] *s. lääk.* aivokalvontulehdus.

meningokokki[4*] *s. lääk.* aivokalvontulehduksen aiheuttava bakteeri.

meri|lappi *s.* Jäämeren rannikolla puhutut vanhakantaiset ruijanlapin murteet;)(tunturilappi. **-miesauto** *s.* merimiesten ulkomailta omilla ansioillaan ostamista ja tuontioikeutensa nojalla tullitta kotimaahan tuomista henkilöautoista. **-rosvoradio** *s.* aluevesirajan ulkopuolella toimivasta, yksityisyrityksenä hoidetusta yleisradioasemasta.

mesoni[5] *s. fys.* keskiraskas alkeishiukkanen.

meta|bolismi[4] *s.*, vars. *fysiol.* aineenvaihdunta. **-fonia**[15] *s. kiel.* äänteen-, ääntiönmukaus.

metallioppi *s.* tieteenala, joka käsittelee metallien ominaisuuksien riippuvuutta niiden rakenteesta, koostumuksesta ja käsittelystä.

***meteor|i**[5] *s.* **2.** *metrl.* pilviä lukuun ottamatta kaikista ilmakehässä t. maanpinnalla havaittavista säähän liittyvistä ilmiöistä. | M:eja ovat sateet, ukkonen, revontulet yms. — *Yhd.* elektro-, foto-, hydro-, litom.

metioniini[4] *s. kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä rikkipitoinen aminohappo.

metriaallot *s. mon. rad.* ultralyhyet radioaallot, ula-aallot.

metsä|autotie *s.* vars. vain puutavaran kuljetustieksi metsään rakennettu tie. | Metsänparannuslain turvin rakennetut m:autotiet. **-sopuli** *s.* Myopus schisticolor, vars. kuusimetsissä elävä tunturisopulia pienempi sopuli. **-vakuutus** *s.* metsäpalo- tm. metsää koskeva vakuutus.

MHz *lyh.* megahertsi.

miekkapyrstö *s.* Xiphophorus Helleri, suosittu akvaariokala, jonka koiraan pyrstöevän alaosa on pitkä, miekkamainen.

mielipidetutkimus *s.* poliittisia, sosiaalisia, taloudellisia tm. seikkoja koskevan yleisen mielipiteen, väestön tietomäärän, tapojen tms. tutkimus, jossa käytetään apuna kiertokyselyjä.

mielipiteenmuodostus *s.* Poliittinen m. Vapaa m.

***miilu**[1] *s.* **2.** (ydin)reaktori. — *Yhd.* atomi-, uraanim.

***miinus**[64] **1.** *adv.* **e.** vars. *lääk.* ilmaisemassa kokeen negatiivista tulosta; vrt. plus (täyd.).

mikroaallot *s. mon. rad.* radioaallot, joiden aallonpituus on 1 m—1 mm.

***mikron|i**[5] *s.* **2.** *fys.* kolloidisen systeemin osanen. | M:eja ovat a-, sub- ja ultram:it.

miljoonakala *s.* Lebistes reticulatus, hyvin suosittu vaihtelevan värinen akvaariokala.

millivoltti *s. sähk.* (*lyh.* mV) tuhannesosa volttia.

minoriteetti[4*] *s.* vähemmistö;)(majoriteetti.

***minuutti**[6*] *s.* **2.** tuntijaon mukaisena kulman mittana = 1/60 tuntia.

mittatilauspuku *s. vaat.* = mittapuku.

mokkatakki *s.* mokkanahkainen (t. -kankainen) päällys- tm. takki.

***monitori**[5] *s.* **2.** *rad.* vastaanotin t. kaiutin, jolla tarkkaillaan lähetettävän äänen laatua; televisiolähetyksissä vastaanotin, jolla tarkkaillaan kamerasta tulevaa t. lähetettävää kuvaa.

monoksidi[3] *s. kem.* oksidi, jonka molekyylissa on yksi happiatomi.

mono|meeri[4] *s. kem.* yhdiste, josta polymerisaatiossa syntyy polymeeri. | Vinyylikloridi on polyvinyylikloridin m. **-meerinen**[63] *a. kem.* vrt. ed. | M. yhdiste. **-syyt|ti**[4*] *s. anat.* eräs valkosolujen laji. | M:it ovat veren soluista suurimpia.

moottori|hotelli *s.* = motelli. **-pelti** *s.* auton tms. moottorin peltisuojus, konepelti. **-polkupyörä** *s.* = mopedi (täyd.). **-tie** *s.* kahden (tav. istutuksien erottaman) yksisuuntaisen ajoradan muodostama nopeaan (kauko)liikenteeseen tarkoitettu kestopäällysteinen autotie. **-työkone** *s.* oman voimakoneen avulla liikkuva työkone t. laite, jonka suurin rakenteellinen kulkunopeus ylittää 10 km/t.

mopedi[5], **mopo**[1] *s.* kevyt, heikkomoottorinen, polkimilla varustettu moottoripyörä, moottoripolkupyörä.

moppi[4*] *s.* pitkävartinen harjamainen siivousväline, jossa on sienestä t. pumpulilangan pätkistä valmistettu irrotettava pyyhin.

morsius|angervo *s.* Spiraea arguta, koristepensaana suosittu n. metrin korkuinen, valkokukkainen pensasangervo, joka kukkii keväällä niin runsaasti, että pensas on kuin valkoisen harson peitossa. **-kello** *s.* Campanula isophylla, sini- t. valkokukkainen amppelikasvina suosittu kellokukka.

muhi|a[17] *v. kans.* käydä hiljalleen (ks. käydä XI); hautua; kypsyä. | Tunkio, taikina, kalja m:i.

***muistio**[3] *s.* **4.** = promemoria.

munkinhuppu *s.* Arum maculatum, huonekasvina viljelty vehkakasvi, jolla on maanalaisesta mu-

kulasta kasvavat nuolimaiset, us. täplikkäät lehdet.
***munuaisputki** *s.* 2. *anat.* = munuaistiehyt.
muodollisoikeudellinen *a. lak.*)(aineellisoikeudellinen.
muorinkukka *s.* Peperomia, viher- ja amppelikasveina viljeltyjä pippurikasveja.
muotolasko|s *s. vaat.* laskoksista, joilla puvusta tms. saadaan istuva, ruumiin muotoja noudatteleva. | Olkapään m. Vyötärön m:kset.
***muovi**[4] *s. tekn.* — *Yhd.* akryyli-, amino-, fenoli-, karbamidi-, melamiini-, polyesteri-, proteiini-, selluloosa-, vinyylim.; vaahtom. **-kalvo** *s.* **-kangas** *s.* **-lakka** *s.* **-maali** *s.*
muovi|nen[63] *ain.a.* M. astia, letku, vene. M:set sadevarusteet.
muovit|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* päällystää muovilla. | M:ettua kangasta.
murattiaraalia *s.* Fatshedera Lizei, köynnöstävä huonekasvi, huonearaalian ja muratin risteytys.
mustavalkokuva *s.*)(väri(valo)kuva.
muurahaisenpolku *s. käs.* eräs pohjaompelun laji.
mV *lyh.* millivoltti.
MV *lyh.* megavoltti.
myoglobiini[4] *s. fysiol.* lihasten punainen väriaine.
myrkkytaisteluaine *s. sot.* Taistelukaasut ja biotaisteluaineet ovat m:ita.
mysiini[6] *s.* sädesienistä eristetyistä antibiooteista. — *Yhd.* akro-, aureo-, erytro-, neo-, strepto-, terra-, viom.
myyntipiste *s.* = myyntipaikka.
myötävaihde *s. raut.* vaihde katsottuna kielien kannasta kärkeen päin;)(vastavaihde.
mädänsyöjäkasvi *s.* = mädänsyöjä.
mäki|hyppääjä *s. urh.* mäenlaskija, mäkimies. | Norjalaisten m:hyppääjien kaksoisvoitto. **-startti** *s.* moottoriajoneuvon liikkeellelähtö ylämäessä. | Ajokokeessa suoritettava m.
mäntämylly *s.* = jalkamylly.
-mätön ks. -maton (täyd.).
määrävähemmistö *s.* vrt. määräenemmistö. | M. voi estää päätöksen teon.
möhl|iä[17] *v. ark.* möhlätä, tunaroida, tonttuilla. | M:i oikein raskaasti. Kuka hölmö täällä on m:inyt?
nahikas[60*] *s.* nyk. = rustokas.
***nahka**[10(*)] *s.* **3. h.** myös: oppikoulun teinikuntaan kuuluvan alimman luokan oppilas (jäsenkortin saamiseen saakka).
nahkiaiset[63] *s. mon. koul.* juhla, jossa uudet jäsenet, "nahat", otetaan teinikuntaan.
nahkurinvilla *s. nahk.* = kalkkivilla.
nailon[7] *s.* nyk. = nylon. **-alushame** *s.* **-housut** *s. mon.* **-i|nen**[63] *ain.a.* N. pukukangas. N:set alusvaatteet. **-krimi** *s.* vrt. tekokrimi (täyd.). **-kudos** *s.* **-kuitu** *s.* **-lanka** *s.* **-lankainen** *a.* **-paita** *s.* **-pitsi** *s.* **-pusero** *s.* **-siima** *s.* **-sukka** *s.* **-verkko** *s.*
nanismi[4] *s.* kääpiökasvu.
***nappula**[12] *s.* **2. a.** — *Urh.* alle 12-vuotiaista urheilua, vars. jalkapalloa, harrastavista pojista, jotka ovat liian nuoria urheiluseurojen junioreihin. | Nappuloiden jalkapallo-ottelu. **-joukkue** *s. urh.* **-liiga** *s. urh.* **-takki** *s. puhek.* vars. nuorison käyttämä (väljä, us. hupullinen) päällystakki, jonka napit muistuttavat pakettinappuloita.
narratiivinen[63] *a.* kertova. — *Psyk.* N. menetelmä 'terapiamenetelmä, jossa rohkaistaan potilasta itsenäisesti kertomaan asioistaan ja varotaan keskeyttämästä t. suggeroimasta häntä'.
***nast|a**[10] **3.** *kuv. ark.* ja *koul.* [Mäenlaskijan] ponnistus osui n:aan 'onnistui erittäin hyvin'. **II.** *a. koul.*, tav. *taipum.* erinomainen, kiva. | N. kundi, pimu. N:oja äänilevyjä.
nauha|johto *s. sähk.* esim. televisioantennin alastulojohtona käytetty nauhamainen johto, jossa on kaksi yhdensuuntaista, eristettyä johdinta. **-kaupunki** *s.* asemakaavaopissa: kaupunki, jonka rautatie-, teollisuus-, viher-, asuin- ja puistoalueet ovat yhdensuuntaisia nauhamaisia vyöhykkeitä. **-magnetofoni** *s.*; *syn.* nauhuri.
nauhoite[78*] *s.* nauhoitettu musiikki-, puhe- tm. esitys.
nauhuri[5] *s.* nauhamagnetofoni.
***nauhus**[64] *s.* 2. Ligularia, huone- ja puutarhakasveina viljeltyjä mykerökukkaiskasveja.
nefroosi[6] *s. lääk.* munuaistauti, jonka pääoireina ovat turvotukset ja runsas valkuaisvirtsaisuus.
nefroottinen[63] *a. lääk.* vrt. ed. | N. oireyhtymä.
***nelo|nen**[63] *s.* 2. Vaihtaa n:seen 'nelosvaihteeseen'.
nelosvaihde *s.* vaihteiston neljäs vaihde, nelonen.
neomysiini[6] *s.* eräästä sädesienestä eristetty antibiootti.
neskahvi *s.* kahvin veteen liukenevista aineosista ja aromin kiinnittämiseen käytetystä siirapista valmistettu jauhe; siitä keitetty kahvi.
nestekaasu *s.* kuumennustarkoituksiin käytettävä nesteeksi tiivistetty kaasu(seos), tav. propaani. | N:a saadaan sivutuotteena öljynpuhdistamoista. N:lla toimiva liesi. **-liesi** *s.*
neule|puin, -|vaate *s.*, tav. *mon.* Lasten n:pukimia. Lämpimät n:vaatteet.
neuro|kirurgi *s.* hermokirurgi (täyd.). **-kirurgia** *s.* hermokirurgia (täyd.). **-kirurginen** *a.* hermokirurginen (täyd.).
neutriino[2] *s. fys.* aineen oletettu kevyin, sähkötön alkeishiukkanen.
niasiini[4] *s.* eräs B-vitamiini, nikotiinihappo.
nietospensas *s.* Deutzia, koristekasveina viljeltyjä valko- t. punertavakukkaisia pensaita.
niittykirvinen *s.* Anthus pratensis, koko Suomessa vars. aukeilla vesiperäisillä mailla elävä kirvinen.
nikkelihalvau|s *s. ark. leik.* Sai n:ksen 'kuolettavan osuman (nikkeli)luodista'.
nikotiinihappo *s.* = niasiini (täyd.).
nimistöntutkimus *s. kiel.* = nimitutkimus.
nippu-uitto *s. metsät.*)(irtouitto.
niskakorento *s.* = ämmänlänget.
nivel|reuma *s. lääk.* = nivelreumatismi. **-rikko** *s. lääk.* kulumisesta johtuva niveltauti, joka aiheuttaa kankeutta ja jäykkyyttä.
***nokkapyörä** *s.* 2. lentokoneen nokassa sijaitseva laskutelineisiin kuuluva pyörä; vrt. kannuspyörä (täyd.).
nolla|lauta *s. puut.* = hylkylauta. ***-raja** *s.* — *Metsät.* raja, jonka toisella puolella puusta ei makseta kantohintaa. | Lähimpänä kulutuspaikkoja on yleensä polttopuun n., ja kauimpana tukkien.
noradrenaliini[4] *s. fysiol. lääk.* lisämunuaisen

ydinkerroksen hormoni, joka supistaa verisuonia ja kohottaa verenpainetta.
normaalimetsäkoulu *s.* metsäkoulu, jossa metsänhoitajilla on mahdollisuus perehtyä virkatutkintoa edeltävän harjoittelun yhteydessä metsätalouden käytännöllisiin opetus- ja neuvontatehtäviin.
***nukkumatti** *s.* **2.** koristekasveina viljellyistä Maranta-suvun kasveista.
nukleoniikka[10*] *s.* ydinfysiikka.
nukute[78*] *s. lääk.* nukutusaine.
nukutus|lääkäri *s.* = anestesialääkäri. **-tekniikka** *s. lääk.*
numerovalo *s.* auton takana olevan tunnuskilven valo.
nuoriso|kahvila *s.* nuorisoa varten tarkoitettu kahvila; vrt. seur. | Kaupunkien n:kahvilat. **-talo** *s.* Nuorisojärjestöjen huoneistovaikeuksien helpottamiseksi ja yleensä kerhotoiminnan edistämiseksi kaupunkien ja kauppaloiden nuorisolautakunnat ovat rakennuttaneet erityisiä n:ja.
nyky|kirjailija *s.* **-kirjallisuus** *s.* **-musiikki** *s.* **-nuoriso** *s.* **-runous** *s.* **-taide** *s.*
näivetysveritauti *s. lääk.* pahanlaatuinen veritauti, jossa punasolujen lukumäärä on vähentynyt suhteellisesti enemmän kuin verenpuna, joten veren väri-indeksi on korkea, pernisiöösi anemia.
näköalabussi *s.* vrt. näköalavaunu. | Turistiliikenteessä käytetyt n:t.
nännikuppi *s. maat.* = imukuppi.
objektivismi[4] *s. fil.*)(subjektivismi. **1.** tieto-opin suunta, jonka mukaan kokemuksen sisällys on objektiivista. **2.** arvo-opin suunta, joka pitää arvoja ja normeja arvostajasta riippumattomina.
ohituskielto *s.* O:a merkitsevä liikennemerkki.
ohjausvaihde *s.* auton tms. ohjauslaitteiden osa, joka muuntaa ohjauspyörän pyörivän liikkeen ohjauselimien edestakaiseksi liikkeeksi.
***ohjelmoi|da**[15] *v.* -nti[4*] *teonn.* — *Erik.* laatia suunnitelma ja toimintaohjeet, joiden mukaan elektronista tietokonetta jssak määrätehtävässä käytetään.
ohjemerk|ki *s.* vrt. opastusmerkki (täyd.), varoitusmerkki. | Ryhmittymistä, pysäköimispaikkaa yms. osoittavat o:it.
ohjus[64] *s.* tav. omalla voimalaitteellaan liikkuva ammus, jonka lentorata määräytyy siinä olevan säädettävän ohjausmekanismin toiminnan mukaan, ohjattava ammus. | Mannertenvälinen o.
oksidentaalinen[63] *a.* länsimainen.
okuloi|da[18] *v.* -nti[4*] *teonn.* silmikoida (2).
***oletus**[64] *s.* — *Mat.* = olettamus.
oligotrofinen[63] *a.* niukkaravinteinen;)(eutrofinen (täyd.). | O. kasvualusta.
oloneuvo|s *s. leik.* eläkkeelläolijasta tms. | N.N:kin on äskettäin heittäytynyt o:kseksi.
ongelmat|on[57] *kar.a.* -tomasti *adv.* -tomuus[65] *omin.* Selvä, o. ratkaisu. Liian yksinkertainen ja o. kysymyksenasettelu.
onnen|käpy *s.* Beloperone guttata, suosittu huonekasvi, jonka ruskean sinipunaiset ylälehdet sijaitsevat limittäin käpymäisenä muodostumana. **-pensas** *s.* Forsythia, meillä koristekasveina viljeltyjä Oleaceae-heimon pensaita, joiden kellotaiset, kellomaiset kukat puhkeavat ennen nahkeita, tumman vihreitä lehtiä. **-soturi** *s.* onnenonkija, seikkailija.
onomastiikka[10*] *s. kiel.* nimi-, nimistöntutkimus.
onomatopo(i)eesi[6] *s.* luonnonäänien matkiminen t. kuvaileminen kielen äänteillä; vrt. onomatopo(i)eettinen.
onteloammu|s *s. sot.* panssarintorjunnassa käytetty erittäin läpäisykykyinen ammus, jossa räjähdysainetilan edessä on kartiomainen ohuen metallivaipan peittämä ontelo.
opastusmerk|ki *s.* tiellä kulkevan opastusta ja suunnistusta palvelevia liikennemerkkejä; vrt. ohjemerkki (täyd.), varoitusmerkki. | Paikkakuntaa, puhelinta, ensiapuasemaa osoittava o.
opetus|lupa *s.* Ajo-opetukseen oikeuttava o. **-todistus** *s.* Autokoulun antama o.
opintovähennys *s.* verotuksessa veronalaisista tuloista opintojen perusteella määräedellytyksin laskettu vähennys.
oppivelvollisuuskoulu *s.* O:na on meillä kansakoulu.
orjanlaakeri *s.* Ilex aquifolium, meillä koristekasvina viljelty ainavihanta pensas, jolla on okahampaiset kiiltävät lehdet, valkoiset kukat ja punaiset luumarjat.
ornitoosi[4] *s. lääk.* linnuissa esiintyvä virustauti, joka ihmiseen tarttuessaan aiheuttaa mm. hengitysteiden tulehduksia.
2. **oro**[1] *s.* = orko.
ortohap|po *s. kem.* happo, jossa samaan happoa muodostavaan atomiin on liittynyt suurin mahdollinen määrä HO-ryhmiä. | Ortofosfori-, ortoboori- ym. o:ot.
osa|tavoite *s.* O:tavoitteisiin jaettu oppikurssi. **-tent|ti** *s.* Arvosanan suorittamiseen vaadittavat o:it. **-tutkin|to** *s.* Lääketieteen lisensiaatin tutkinnon o:not.
ostjakkisamojedi *s.* **1.** O:t 'eteläisimpinä Irtyšin, Obin ja Jenisein keskijuoksuilla asuvat samojedit'. **2.** ostjakkisamojedien kieli.
osto(s)kesku|s *s.* rakennuskompleksi, jossa on elintarvike- ja erikoisliikkeitä, pankkeja, postitoimisto yms. | Asumalähiöiden o:kset.
***otsataso** *s. anat.* sagittaalitasoa vastaan kohtisuorassa oleva ruumiin pituusakselin suuntainen taso, frontaalitaso.
otsikkojuliste *s.* mainosjuliste, joka sisältää jnk (päivä)lehden tärkeimpiä otsikkoja.
ottelurangaistus *s. urh.* jääkiekossa: pelaajan karkottaminen radalta ottelun loppuajaksi.
ottoasema *s. sot.* se viestiasema, joka ottaa viestin; vrt. antoasema (täyd.).
paavalinkukka *s.* Saintpaulia ionantha, huonekasvina suosittu matala ruoho, jolla on pyöreähköt lehdet ja orvokin kukkaa muistuttavat siniset, valkoiset t. vaalean punaiset kukat.
paikallissairaala *s.*
paikkakuntaluokka *s.* Elinkustannusten perusteella paikkakunnat on jaettu neljään p:an, joista I eli kalleimpaan kuuluvat Helsinki, Oulu ja valtaosa Lapin lääniä.
painemiina *s. sot.* aluksen aiheuttaman vedenpaineenmuutoksen t. imun vaikutuksesta räjähtävä herätemiina.
painostusryhmä *s.* esim. työmarkkinajärjestöistä

suhteessaan valtiovallan käyttäjiin, eturyhmä. | Poliittiset p:t.
pakkassäilö *s.* pakasteiden ym. ruokatavaroiden säilö, jonka lämpötila on 0°:n alapuolella.
***pakkoliik|e** *s.* — *Lääk.* tahdoton lihasliike. | Kouristusmainen kasvolihasten p. Aivosairauksien aiheuttamat p:keet.
palava[13] *a.* *(partis.)* P. rakkaus 'Lychnis chalcedonica, koristekasvina viljelty korkea, punakukkainen kohokkikasvi, ylioppilasneilikka'.
paljastuma[13] *s.*, vars. *geol.* paljastunut kohta. | [Seudun rikkonaisuutta lisäävät] pikkujärvet ja lammet sekä lukuisat kalliop:t ja suot AK.
paljeovi *s.* huovasta, nahasta tms. taipuisasta aineesta valmistettu harmonikan tapaan kokoon työnnettävä ovi.
paljousindeksi *s. tal.* = volyymi-indeksi.
palkka|indeksi *s. tal.* yleisen t. jnk palkansaajien ryhmän palkkatason kehitystä osoittava indeksi. **-säännöstely** *s.* palkkojen säännöstely.
palmulilja *s.* Yucca, valko- t. vihertäväkukkaisia liljakasveja, joilla on puumainen varsi ja joista muutamia lajeja viljellään koristekasveina.
palo|kaivo *s.* runsasvetinen kaivo, josta otetaan sammutusvettä. **-sola** *s.* = palokuja 1.
palvettua[1*] *v. metsät.* = kyljestyä.
pampakaniini *s.* = viskatša.
paneeli|keskustelu *s.* (julkinen) keskustelu, jonka käyvät vain muutamat nimetyt keskustelijat muiden seuratessa yleisönä. **-menetelmä** *s.* sosiologisissa ja psykologisissa tutkimuksissa käytetty menetelmä, joka perustuu saman otoksen toistuvaan haastatteluun.
panssarireki *s. sot.* panssaroitu, us. lentokoneen potkurilla varustettu moottorireki.
panttilainaamo *s.* = panttilaitos.
paperi|kromatografia *s. kem.* kromatografia, jossa huokoisena väliaineena käytetään suodatinpaperia. ***-kukka** *s.* 2. Xeranthemum annuum, eräs eternelleiksi viljelty mykerökukkaiskasvi.
papinkaura *s.* Billbergia, huonekasveina viljeltyjä tropiikin kasveja, joilla on kirjavat t. juovikkaat lehdet ja heleänväriset kukat; vars. B. nutans, jolla on sahalaitaiset, kaarevasti riippuvat nahkeat lehdet ja nuokkuvat, punasuojuslehtiset, tav. sinilaitaiset, vihreän kellertävät t. punertavat kukat.
papukaijatulppaani *s.* tulppaani, jonka kehälehdet ovat liuskalaitaisia.
papyruskaisla *s.* = papyrus 1.
paralleelikauppa *s. liik.* kansainvälisen vaihtokaupan muoto, jolle on tunnusomaista, että tavaraerän tuonti kytketään samanarvoisen tavaraerän vientiin.
parantamiskasvatus, -oppi *s.* ks. suojelukasvatus (täyd.).
*1. **pari**[4] *s.* — *Sot.* pienin taktillinen lento-osasto. | Kaksi p:a muodostaa parven.
parsaherne *s.* Tetragonolobus purpureus, hernekasveihin kuuluva 10—25 cm korkea ruoho, jota viljellään vihanneksina käytettyjen palkojensa vuoksi.
partioradio *s. sot.* kaukopartioiden käyttämä erikoisrakenteinen kenttäradio.
*1. **parvi**[8] *s.* — *Sot.* yl. kaksi paria käsittävä taktillinen lento-osasto.
passivapaus *s.* Pohjoismaiden välinen p.
patteristi[4] *s. ark.* tanssiorkesterin rumpali.
paunikko[2*] *s.* = paksulehti.
pehmitin[56*] *s.* pehmittävä aine, pehmike.
***peilisametti** *s.* kiiltävä, pitkänukkainen silkkisametti, jonka nukka on kankaan pinnan myötäinen.
pekoraali[4] *s.* typerä, mauton puhe, kirjoitus, kertomus, romaani, elokuva tms. tuote, sepustus, tekele.
peliajanottaja *s. urh.* peliajasta lukua pitävä jääkiekko-ottelun toimitsija.
pelkkatalo *s. rak.* koontatalo, jonka seinät tehdään lyhyistä hirsistä l. pelkoista.
pensaskerttu *s.* Sylvia communis, Etelä- ja Keski-Suomessa elävä kerttu.
pentanoli[4] *s. kem.* = amyylialkoholi.
pepita[15] *s. kut.* sidos, jossa on vuorotellen 2—4 vaaleaa ja tummaa lointa ja kudetta.
peptisaatio[3] *s. kem.* aineen jakautuminen kolloiditilaan jhk nesteeseen tav. jnk sopivan lisäaineen, peptisaattorin, vaikutuksesta.
peptisaattori[5] *s. kem.* vrt. ed.
perhe|jumala *s.* = kotijumala. **-kasvatu|s** *s.* P:ksella pyritään kehittämään nuorista hyviä aviopuolisoita, kodin hoitajia ja lasten kasvattajia. **-kustannukset** *s. mon.* lasten ylläpidosta ja kasvatuksesta vanhemmille aiheutuvat kustannukset. | Perheellisten verohelpotuksilla, lapsija perhelisillä yms. pyritään p. tasaamaan kaikkien kansalaisten kannettavaksi.
perhoskoira *s.* pitkä- ja hienokarvainen, väriltään vaihteleva kääpiökoira(rotu), jonka pää isojen, vinosti ulospäin pystyssä olevien korvien vuoksi edestä muistuttaa perhosta.
perigyyninen[63] *a. kasv.* maljakehäinen.
personalismi[4] *s.* 1. *fil.* käsitys, että persoonallisuus on elämän korkein arvo; käsitys, että tosiolevainen maailma on persoonallisten olentojen yhteys. 2. personalistinen psykologia.
personalistinen[63] *a.* personalismin mukainen. | P. psykologia 'psykologia käsitettynä tietoisesti ajattelevan ja toimivan persoonan tutkimiseksi; kaikkien sielullisten toimintojen tutkiminen vain persoonan elimellisenä osana'.
perus|indeksi *s.* se (tav. talletuskauden alkamiskuukauden) elinkustannusindeksi, johon tarkistusindeksi verrataan indeksiehtoisen obligaation, talletustilin tms. indeksihyvitystä laskettaessa. **-luontei|nen** *a.* perusluonteeseen kuuluva, perustavan laatuinen, perustava, perus-. | P. piirre säveltäjän tuotannossa on, että - -. P:sten kysymysten tarkastelu. P. keksintö. **-motiivi** *s.* Taideteoksen p. Uskonnon p. **-vähennys** *s.* verotuksessa pienituloisille veronalaisista tuloista myönnettävä vähennys.
peruutus|laite *s.* vrt. seur. | Auton p. **-vaihde** *s.* peruutettaessa käytettävä vaihde, "pakki". **-valo** *s.* Auton p(:t) 'taaksepäin valkoista t. keltaista valoa näyttävä(t), vain peruutettaessa toimiva(t) valo(t)'.
pesusienikurkku *s.* = luffa 1.
pesäkeryhmä *s.* — *Kasv.* itiökasveilla lehtihangoissa, lehtien alapinnassa, erityisissä latvatähkissä tm. esiintyviä tav. ruskeita itiöpesäkkeiden ryhmiä.

petrokemia *s.* kemian haara, joka tutkii kiviöljyä ja sen jalostuksessa syntyviä tuotteita.
***peukalosääntö** *s.* — Avarammin: käytännöllinen muistisääntö, jota noudattamalla pääsee ainakin likipitäen oikeaan tulokseen, nyrkkisääntö.
pienoisliesi *s.* Sähkökäyttöinen p., jossa on kaksi tasopikalevyä ja paistinuuni.
pien|ryhmä *s.* sosiologiassa: ryhmä, jossa jäsenten välinen vuorovaikutus tapahtuu jatkuvan ja läheisen henkilökohtaisen kosketuksen tietä. **-tonnisto** *s. mer.* alukset, joita pääasiallisesti käytetään ulkomaanliikenteeseen ja joiden bruttovetoisuus on pienempi kuin 1 200 rekisteritonnia.
pihatähtimö *s.* Stellaria media, pihoilla, tienvierillä, kosteahkoilla viljelysmailla yms. kasvava rento tähtimö, vesiheinä.
pihi[4] *a. alat.* -sti *adv.* saita, kitsas, "kinu", "nuuka". | Niin p., ettei kahvikuppia toiselle raski tarjota.
pihlaja-angervo *s.* Sorbaria sorbifolia, ruusukasvien heimoon kuuluva koristepensas, jonka kukinto on runsaskukkainen kerrannainen terttu ja lehdet päätepariset.
piihappogeeli *s. kem.* = silikageeli.
piimuovi *s.* = silikoni (täyd.).
piirturi[5] *s.* piirtävä mittauskoje.
***piiska**[10] *s.* **6.** *ark.* piiska-auto.
piispankukka *s.* Browallia, huonekasveina viljeltyjä siroja, tav. sinikukkaisia koisokasveja.
pika|levy *s.* erityisen nopeasti kuumeneva keittolevy. | Sähköliesien p:levyt ovat joko kierukkamaisia tai tasolevyjä. — *Yhd.* tasop. **-linja-auto** *s.* vrt. seur. | Hienoimmat p:t on varustettu kattoikkunoilla, jääkaapilla sekä lämpö- ja ilmanvaihtolaitteilla, ja niissä huolehtii erityinen autoemäntä matkustajien mukavuudesta. **-vuoro** *s.* pitkämatkaisessa linja-autoliikenteessä vuoro, jolla auto pysähtyy vain suurimmissa asutuskeskuksissa. | P. Porista Helsinkiin.
pimu[1] *s. ark.* muodikkaan rennosti pukeutuvista ja käyttäytyvistä (kaupunkilais)tytöistä; vrt. lättähattu, pärinäpoika. | Kapealahkeisiin pitkiin housuihin ja paksuun villapuseroon pukeutunut p. Tupakoivat lättähatut ja p:t täyttivät koko kahvilan. — *Koul.* nuoresta tytöstä yleensä. | Meidän luokan p:t. Nasta p.
pinko[1*] *s. koul.* ahkera läksyjen lukija. | N. on p., istuu aina nenä kirjassa.
***pinkoa**[1*] *v.* **3.** *koul.* lukea ahkerasti läksyjään.
***pinnallinen**[63] *a.* **3.** *poss.* < pinta. | P. vuotanahka.
pinnoite[78*] *s.* pinnoittamisen tulos, pinnoitus, päällyste. | P. eristää metallin syövyttävästä ympäristöstä. — *Yhd.* kromi-, kumi-, metalli-, muovip.
pinta|-aktiivinen *a. kem.* P:-aktiiviset aineet rikastuvat liuoksissa pintaan, joten niiden konsentraatio on liuoksen pinnassa suurempi kuin sen sisällä. **-liitäjä** *s.* kulkuneuvo, joka liikkuu alleen puhaltamansa ilmatyynyn varassa lähellä maan t. veden pintaa.
pistinruoho *s.* Sanseviera trifasciata, huonekasvina suosittu jäykkä- ja kirjavalehtinen liljakasvi, anopinkieli.
pistot|taa[2*] *v.* -us[64] *teonn.* lyödä teksti osoitekoneen levyyn.
pituuspoikkeama *s. sot.* peruspisteestä (ammuksen tms.) räjähdyspisteeseen ja maalipisteeseen mitattujen etäisyyksien erotus.
pitäjänleh|ti *s.* kotipitäjän asioihin keskittyvä sanomalehti. | Kerran viikossa ilmestyvä p.
platy[1] *s.* Xiphophorus maculatus, suosituin akvaariokala, jota on useita erivärisiä muunnoksia. — *Yhd.* kulta-, kuutamo-, musta-, punap.
pleksilasi *s.* = akryylilasi.
***pluralismi**[4] *s.* **2.** valtiollinen ajatussuunta, joka ei katso valtion olennaisesti eroavan muista yhteiskunnassa toimivista yhteisöistä ja järjestöistä, esim. kirkosta ja etujärjestöistä.
***plus 1.** *adv.* **d.** *lääk.* ilmaisemassa kokeen positiivista tulosta; vrt. miinus (täyd.).
pneumo(no)konioosi[4] *s. lääk.* pölykeuhko.
pohjaompelu *s. käs.* reikäompelua muistuttava koristeompelu, jossa kankaan lankoja kiristetään erilaisilla pistoilla erilaisiksi kuvioita muodostaviksi ryhmiksi.
pohjois|kalotti *s.* Norjan, Ruotsin ja Suomen tunturialueesta (ei maantieteellisenä terminä). | Suunnitelmat p:kalotin teollistamiseksi. **-neulapoikkeama** *s. fys.* deklinaatio, eranto.
***poikitta|a**[2*] *v.* **2.** ratsastuksessa. | Hevonen p:a 'kulkee etu- ja takajalat eri uralla'.
polaari-ilma *s.* napaseudun ilma.
polio|rokote *s.* **-rokotus** *s.* **-virus** *s.*
poltto|linja *s. urh.* pesäpallossa takapesien vahtien ja polttajan muodostama linja. **-maalaus** *s.* **1.** Teräslevyn p. **2.** = polttopiirustus. **-taisteluaine** *s. sot.*
polvekeompelu *s. käs.* ompelu polvekepistoilla.
poly|amidi *s.* Kestomuoveihin kuuluvat p:amidit, joita on mm. nailon, ovat hyvän lämmön- ja kulutuksenkestävyytensä takia tärkeitä tekstiili- ja muoviteollisuuden raaka-aineita. **-andria**[15] *s.* monimiehisyys. **-esteri** *s.* P:t 'eräitä kertamuoveja'. Lasikuiduilla vahvistetusta p:stä valmistetaan veneitä, autonkoreja, lentokoneen osia yms. esineitä, joilta vaaditaan lujuutta. **-eteeni**[6] *s.* etyleeniä polymeroimalla valmistettu kestomuovi, polyteeni, polyetyleeni. | P. on sitkeää ja taipuisaa, ja siitä valmistettujen tuotteiden pinta on vahamainen. **-etyleeni** *s.* = ed. **-meeri**[4] *s. kem.* polymeroitumalla syntynyt aine; polymerisaatiossa syntynyt suuri molekyyli. **-meroitumisaste** *s. kem.* luku, joka ilmaisee, miten monta monomeerin molekyylia on polymeerissa. **-styreeni** *s.* styreeniä polymeroimalla valmistettu kestomuovi. | P. on jäykkää ja lasinkirkasta, ja sitä käytetään paljon keittoastioiden yms. valmistukseen. **-teeni**[4] *s.* = polyeteeni. **-vinyylikloridi** *s.* vinyylikloridia polymeroimalla valmistettu kestomuovi. | P. eli PVC muistuttaa sarveisainetta, mutta pehmitintä lisäämällä siitä saadaan kumimaisen taipuisaa. P:sta puristetut lattialaatat.
potasma[13] *s. kansat.* = kalhu.
potkuhousut *s. mon.* umpilahkeiset, jalkateränkin verhoavat pikkulasten housut. | Trikoiset, neulotut p.
produsentti[4*] *s. tal.* tuottaja; *rad.* jnk ohjelmanumeron tuottamisesta vastuussa oleva henkilö.
progesteroni[4] *s. fysiol.* keltarauhasen erittämä hormoni.

***projektiivi|nen**[63] *a.* — *Psyk.* P:sissa testeissä koehenkilö joutuu ikään kuin tiedottomasti ilmaisemaan persoonallisuuttaan tarkastellessaan testin monitulkintaista materiaalia.
prometium[7] *s.* keinotekoinen alkuaine, jota muodostuu ydinreaktion yhteydessä.
prontosiili[4] *s. lääk.* atsoväriaine, jota käytetään lääkkeenä streptokokkien ja kolibakteerien tuhoamiseen.
prosenttikorotus *s.* Palkkojen p.
protaktinium[7] *s.* metallinen alkuaine, jota muodostuu uraani-isotoopista ^{235}U.
protokollaosasto *s.* ulkoministeriön osasto, joka hoitaa tasavallan presidentin suhdetta vieraiden valtioiden päämiehiin ja niiden Suomessa oleviin diplomaattisiin edustajiin sekä juhlamenoja ja kansainvälisissä suhteissa esiintyviä muotokysymyksiä yms.
protrombiini[4] *s. fysiol.* eräs veriplasman valkuaisaine. | P. on trombiinin inaktiivinen esiaste.
pseudogamia[15] *s.* munasolun kehittyminen siittiön tunkeuduttua siihen, vaikka varsinaista hedelmöitystä ei tapahdu.
psykodiagnostiikka *s.* persoonallisuuden tutkiminen ja laadun määritys sen ulkoisten ilmentymien avulla; (vars. poikkeavan) käyttäytymisen tutkiminen pyrkimällä selvittämään sen taustalla olevia syy-yhteyksiä.
psykootti|nen[63] *a. lääk.* psykoosia poteva, siihen kuuluva. | P. henkilö. P:set oireet.
puhdiste[78] *s.* puhdistusaine.
puheenjohtajuus *s.* puheenjohtajantoiminta, puheenjohtajana olo. | N.N:n p. kesti kymmenen toimintavuoden ajan.
puhelintyttö *s.* **1.** puhelinkeskusta hoitava tyttö. | Liikkeen, viraston p. **2.** ilotyttö, jonka kanssa voi sopia puhelimitse tapaamisista.
pulmussirri *s.* nyk. = hietasirriäinen.
***pummi**[4] *s. nahk.* kuperapintainen metalli- t. kumilevyllä päällystetty alusta, jonka päällä nahakset karvotaan, kaavitaan ja sivotaan.
puna|hattu *s.* Echinacea purpurea, koristekasvina viljelty korkea punakukkainen mykerökukkaiskasvi. **-lehti** *s.* Iresine, punaisten t. punakirjavien lehtiensä takia koristekasveina viljeltyjä ruohoja. **-myyrä** *s.* Clethrionomys rutilus, Pohjois-Suomessa yleinen selkäpuoleltaan ruskean punainen myyrä. **-susi** *s.* = tunturisusi.
puoli|lainausmerkki *s.* yksinkertainen lainausmerkki ('). **-maito** *s.* imeväisen ravintona käytetty maitoseos, joka valmistetaan laimentamalla lehmänmaitoa samalla määrällä kaura- t. vehnäjauholientä. **-perävaunu** *s.* perävaunu, joka on kytketty vetävään autoon siten, että olennainen osa sen kuormituksesta rasittaa tätä. | P. ja varsinainen perävaunu. Lavallinen p. eli "rekka". Umpinainen p.
purilas[66] *s. metsät.* vanerin sorvauksessa syntyvä n. 3—4 tuuman vahvuinen pölkyn sydänosa, josta vaneria ei enää voi sorvata.
***purseri**[5] *s.* Liikennelentokoneen p. hoitaa mm. matkustajien ja viranomaisten väliset asiat.
puskuroi|da[18] *v. kem.* neutralisoida jllak puskuriliuoksella. | P:tu liuos, seos. Lääkevalmiste, jonka happovaikutus on p:tu.
putki|jalka *s.* teräsputkesta tehty (huonekalun) jalka. | Pöytä, jossa on mustaksi maalatut p:jalat. **-jalkainen** *a.* P. lavitsavuode.
puudute[78*] *s. lääk.* puudutusaine.
puulilja *s.* = liljapuu (täyd.).
puutostila *s. lääk.* vrt. puutostauti.
pyridoksiini[6] *s.* eräs B-vitamiini.
***pyry**[1] *s.* **3. c.** *rad.* televisiovastaanottimessa kautta koko kuvapinnan esiintyvä lumipyryä muistuttava häiriö, lumipyry.
pystytahdistus *s. rad.* televisiovastaanottimessa säätö, jolla kuva pidetään pystysuunnassa kohdallaan; vrt. vaakatahdistus (täyd.).
pysäköintivalo *s.*, tav. *mon.* = seisontavalo.
***pytty**[1*] *s.* **2. d.** *ark.* pakkotyölaitoksesta.
päiväjatkokoulu *s.* vrt. päiväkoulu. | Ammatillinen p.
päivän|silmä *s.* Heliopsis, koristekasveina viljeltyjä mykerökukkaiskasveja. **-sini** *s.* Ipomoea hederacea grandiflora, huonekasvina suosittu, runsaasti kukkiva sinikukkainen elämänlangan lajike.
pääoma|suoritus *s.* **-tase** *s. tal.* yhdistelmä vuoden aikana tapahtuneista maan kansainvälisistä pääomasuorituksista.
pääsalakka *s. kal.* kesäkuun alkupuolella kuteva salakka; vrt. hedelmä-, kirsisalakka.
pölykapseli *s.* vars. henkilöautossa pyörän kiinnitysmuttereita pölyltä suojaava lautasmainen metallisuojus.
radio|astronomia *s.* tähtitieteen ala, joka tutkii taivaankappaleiden lähettämiä radioaaltoja ja ihmisen lähettämien radioaaltojen heijastumista tähdenlennoista. **-astronomi|nen** *a.* -sesti *adv.* vrt. ed. | R. tutkimus. R. koje. Linnunratajärjestelmässä olevien vetypilvien toteaminen r:sin keinoin. **-isotooppi** *s.* alkuaineen radioaktiivinen isotooppi. | R:en käyttö sädehoidossa. **-miina** *s. sot.* radioaalloilla räjäytettävä miina. **-teleskooppi** *s. täht.* radioastronomisissa tutkimuksissa käytetty laite, johon kuuluu antenni ja vastaanotin sekä joskus myös lähetin. **-teodoliitti** *s. metrl.* koje, jolla mitataan ilmatieteellisten radiolähetysten tulosuunta ja korkeus, joista saadaan määritetyksi ylätuulten suunta ja nopeus.
raesidos *s. kut.* sidos, jossa langat sitoutuvat epäsäännöllisesti, niin että kankaan pinta näyttää raemaiselta, kreppisidos.
rahkasuoturve *s.* = rahkaturve; vrt. mutasuoturve.
raikasta|a[2] *v.* -vasti *adv.* tehdä raikkaa(mma)ksi. | Suuveden antiseptiset aineet r:vat hengityksen. Ukkonen vaikutti r:vasti luontoon.
raion[7] *s.* nyk. = silla.
*1. **rai|ta**[10*] *s.* — *Erik.* = ääniraita. | Magnetofoninauhan r:dat.
raivain[56] *s. sot.* laivan t. laivojen vetämä miinanraivauslaite.
raivoraitis *a. halv.* raittiusintoilijoista.
***rajatulo** *s.* **2.** korkein puolisoiden yhteinen vuositulo, joka oikeuttaa kansaneläkkeen täyden tukiosan saamiseen.
rakkopensas *s.* Colutea arborescens, hernekasveihin kuuluva keltakukkainen koristepensas, jolla on hyvin pulleat palot.
rakkulaihottuma *s. lääk.* = rokahtuma.

***rakuuna**[18] *s.* 2. Artemisia dracunculus, mykeröкukkaisiin kuuluva maustekasvi.

rangaistus|ajanottaja *s. urh.* pelaajien rangaistusajan pituutta valvova jääkiekko-ottelun toimitsija. **-laukaus** *s. urh.* jääkiekossa; vrt. rangaistuspotku.

ranskanbuldogi *s.* Ranskassa kehitetty pienikokoinen buldogi(rotu).

rantalauta *s.* = käyntisilta, kalturi.

ratapyörä *s.* ratapyöräilyssä käytetty polkupyörä; vrt. maantie-, urheilupyörä.

rattijuoppou|s *s.* vrt. rattijuoppo. | Joutua syytteeseen r:desta.

rautamyrtti *s.* Ruscus aculeatus, huonekasvina viljelty pienilehtinen liljakasvi.

ravintoetu *s.* palkkaukseen kuuluva vapaa ravinto. | Kotiapulaisen r.

refleksologia[15] *s.* psykologian suunta, jonka mukaan käyttäytyminen koostuu yksinomaan erilaisista reflekseistä.

***rehabilitaatio**[3] *s.* 2. *lääk.* kuntouttaminen.

***rehabilitoida**[18] *v.* -nti[4]* *teonn.* 2. *lääk.* kuntouttaa (täyd.).

reikänauha *s.* vrt. reikäkortti.

rekisteri|hallitus *s.* Patentti- ja r. **-kilpi, -laatta** *s.* = tunnuskilpi.

releasema *s. rad.* (us. miehittämätön) linkkiyhteyttä välittävä asema.

releoi|da[18] *v. rad.* -nti[4]* *teonn.* välittää lähetys releaseman avulla. | Televisiolähetyksen r:nti.

rengaspoimu *s. anat.*, us. *mon.* ohutsuolen seinämän rengasmaisia poimuja. | R:t laajentavat ohutsuolen sisäpintaa.

reseptori[5] *s. fysiol.* vastaanottajana toimiva hermoradan pääte, aistielin, aistinsolu; vrt. efektori (täyd.).

***resori**[5] *s.* 2. = joustinneule (täyd.).

retentio[3] *s. psyk.* muistissa säilyttäminen.

retikulosyyt|ti[4]* *s. anat.* nuori punasolu. | R:issa on vielä tuma-ainetta, jonka solu edelleen kehittyessään menettää.

***reuma**[10] *s. lääk.* — *Yhd.* kuume-, lihas-, nivelr.

reunusköysi *s. mer.* = liesma.

revalvaatio[3] *s. tal.* oman maan valuutan ulkomaisen arvon nostaminen ulkomaanvaluuttojen kursseja alentamalla;)(devalvaatio.

rihmakala *s.* eri sukuihin kuuluvia akvaariokaloja, joiden vatsaevät ovat rihmamaiset. | Sininen r. — *Yhd.* helmi-, kääpiör.

rink|ka[10]* *s.* selässä pidettävä kapeahko, pitkänomainen kantoteline, jonka runko on tehty rottingista, metalliputkesta tms. | Partiopoikia r:at selässä.

rinnakkaisohjelma *s.* Yleisradion suomenkielinen yleisohjelma ja r.

rippi|kouluieiri *s.* seurakunnan nuorisolle rippikoulun käymistä varten järjestämä leiri. | R:-kouluieirin päätteeksi järjestetty konfirmaatio. **-kuva** *s.* rippikoululaisesta koulun päättyessä otettu valokuva; vrt. hää-, ylioppilaskuva.

riskivakuutus *s.* = kuolemanvaravakuutus (täyd.).

riso|a[1] *v.*, *3. pers. ark.* ja *koul.* kiukuttaa, suututtaa, sapettaa. | Kyllä meitä r:i, kun moottori piiputti koko matkan.

risti|himmennys *s. valok.* ristikuvauksessa käytetty himmennys. **-kuva** *s. valok.* vrt. seur. **-kuvaus** *s. valok.* kahden elokuvakohtauksen kuvaaminen päällekkäin siten, että edellinen kuva häipyy hiljalleen ja seuraava kuva vahvistuu samanaikaisesti. **-šakki** *s.* = vastašakki. **-veikkaus** *s.* veikkaus, jossa ennustetaan tasapeliin päättyvät ottelut merkitsemällä risti kupongin ao. kohtiin; vrt. vakioveikkaus.

rodeo[3] *s.* ratsastuskilpailu kesyttämättömillä hevosilla t. härillä; autokilpailu mahdollisimman vaikeassa maastossa.

rohtonenätti *s.* = vesikrassi.

roiskesuoja *s.* autossa takapyörien, etupyörävetoisessa autossa myös etupyörien taakse kiinnitetty suojalevy, joka estää loan roiskumisen.

ronski[4] *a. ark.* -sti *adv.* R. [= iso, reilu] annos ruokaa. Kaloja tuli oikein r:sti 'paljon'. R:a [= rehentelevää, rempseää] puhetta.

roskakala *s.* vähäarvoinen kala.

rotu|erottelu *s.* Etelä-Afrikan r. **-syrjin|tä** *s.* Pyrkimykset r:nän lopettamiseen Yhdysvaltain etelävaltioissa.

runkoään|i *s.* jähmeissä aineissa, esim. rakennusten rungoissa, leviävistä äänivärähtelyistä; vrt. ilmaääni (täyd.), vesiääni. | Melu voi johtua sisäkorvaan r:enä luuston välityksellä.

runsas|löytöinen *a. arkeol.* R. rautakautinen kalmisto. **-malminen** *a.* R. alue.

ruohoparsa *s.* = seur.

ruokaparsa *s.* Asparagus officinalis, parsa, jonka nuoria, valkoisia, maltoisia versoja käytetään ravintona, ruohoparsa.

rusokas[66]* *s.* nyk. = punaheltta.

ruuhkavaunu *s.* ruuhka-aikoina liikennöivä ylimääräinen linja- t. raitiovaunu.

ruukkukukka *s.* vrt. ruukkukasvi;)(leikkokukka.

ruusuk|as[66]* 1. *a. harv.* ruusuinen. | R:kaat posket. 2. *s. kut.* = ruusupolku(sidos).

ruusukvitteni *s.* Chaenomeles, koristepensaina t. -puina viljeltyjä ruusukasveja, joiden hedelmät ovat syötäviä.

ryhmäristisi|de *s.* R. eroaa joukkoristisiteestä sikäli, että siinä tulee vastaanottajan nimen ja osoitteen sijasta olla merkintä vastaanottajaryhmästä.

***ryömi|ä**[17] *v.* 2. c. *rad.* virityksestä: siirtyä taajuuden muuttumisen takia. | Lämpenemisestä johtuva televisiokuvan r:minen.

räjähde[78]* *s. sot.* räjähdysainetäyte; ammus, pommi tms., jossa on tällainen täyte. | Pienitehoinen r. — *Yhd.* ydinr.

röyhyunikko *s.* Macleaya cordata, koristekasvina viljelty unikkokasvi, jolla on isot, liuskaiset lehdet ja kukat röyhyissä korkean varren latvassa.

***saanto**[1]* *s.* 2. *tekn.* saadun tuotteen määrä. | Puolisellulosan valmistuksessa s. on suurempi kuin tavallisen selluloosan valmistuksessa, koska siinä poistuu vain osa puun inkrustiaineista.

saarua[20] *s. kal.* = uittoverkko.

***saaste**[78] *s. sot.* nyk. ydin- t. myrkkytaisteluaineilla saastutettu t. saastunut maasto- t. ilmatila.

***saastuke**[78]* *s. sot.* par. taisteluaine (täyd.).

sadetuslaite *s.* = sadettaja.

saippo[1]* *s.* nyk. = saipporuoho.

sairauseläke *s.* määräaikainen eläke, jota meillä kansaneläkelain mukaan maksetaan ohimenevän pitkäaikaisen työkyvyttömyyden nojalla.

sakkihenki *s.* Poikamaailmassa vallitseva s.

samettijäätelö *s. ruok.* tavallista jäätelöä lämpimämpänä tarjottava puuromaisen pehmeä jäätelö.

***samoilija**[14] *tek.* — *Erik.* partiopoika, joka toimii paikkakunnalla, jossa ei ole lippukuntaa; vrt. erakko (täyd.).

sanomus[64] *s.* = wellerismi.

sarjakuva|lehti *s.* kuvalehti, jonka sisältönä on pelkkiä sarjakuvia. **-sankari** *s.* Kuuluisa s. Mikki-hiiri.

sarja|muutos *s.* — *Kiel. fon.* = äänteensiirros. **-talvikki** *s.* Chimaphila umbellata, varpumainen, nahkealehtinen talvikkikasvi, varputalvikki. **-tekniikka** *s. mus.* kaksitoistasävelteknii-kasta kehittynyt sävellystekniikka, joka kertaa sävellyksessä oktaavin 12 säveltä sisältävää sarjaa ja sitoo myös rytmisen rakenteen, sointivärin, dynaamiset merkinnät ja jopa soittimien ja soitinryhmien vaihtelun samantapaisiksi sarjoiksi.

sarviorvokki *s.* Viola cornuta, koristekasvina yleisesti viljelty monivuotinen, tav. sinikukkainen orvokki.

seeprakala *s.* Brachydanio rerio, parvina vilkkaasti liikehtivä pitkittäisjuovainen, hyvin suosittu akvaariokala.

seisakevaihde *s. raut.* miehittämätön epäitsenäinen, henkilöliikenteelle ilman lipunmyyntiä ja osittaiselle tavaraliikenteelle tarkoitettu liikennepaikka; vrt. laiturivaihde.

-sekoitteinen[63] *a.* Silkki-, turves. 'johon on sekoitettu silkkiä, turvetta'.

seksi[4] *s. ark.* sukupuolisesta vetovoimasta. | Tyttö, jossa on s:ä. **-käs**[66*] *poss.a. ark.* S. elokuvatähti. **-pommi** *s. ark.* erittäin seksikäs elokuvanäyttelijätär tms. | Vaalea s. Marilyn Monroe AK.

selluloosamuov|i *s.* selluloosasta valmistettu kestomuovi. | S:eihin kuuluva selluloidi on muoveista vanhin.

septikemia[15] *s. lääk.* verenmyrkytys (1).

seriini[6] *s. kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.

seuruematkailu *s.*

seutukaava *s.* vrt. seutusuunnittelu. | Rakennuslain mukaan voidaan kahta tai useampaa kuntaa varten laatia yleispiirteisen suunnitelman sisältävä s. Osittainen s. selvittelee vain jonkin tai joidenkin asemakaavallisten elinten, esim. liikenneverkon, suunnittelun ja rakentamisen.

sialma[15] *s. geol.* sial- ja simakerroksen välissä sijaitsevaksi oletettu, aluminium- ja magnesiumsilikaatteja sisältävä maankuoren kerros.

***signaali**[5] *s. rad.* = lähete (täyd.).

signifikatiivinen[63] *a.* vars. tilastotieteessä: merkitsevä.

siirto|talletustili *s. liik.* meillä postisiirtotili, jolle talletetuille varoille maksetaan käypä talletuskorko. **-työmaa** *s.* työttömille muulla kuin asuinpaikkakunnalla järjestetty työmaa.

siirtymisvastus *s. sähk.* johtimesta tms. toiseen siirtymisen aiheuttama vastus.

silikon|i[4] *s.,* tav. *mon.* piitä sisältäviä, kuumuutta ja väkeviä happoja hyvin kestäviä kestomuoveja, piimuovi.

siloneula *s.* = merineula.

sinisarjalilja *s.* Agapanthus, eteläafrikkalaisia liljakasveja, joiden siniset, joskus valkoiset kukat ovat sarjassa vanan latvassa ja joista vars. A. umbellatus on suosittu huonekasvi.

sinkkivaijeri *s.* sinkitty teräsvaijeri.

sinko[1*] *s. sot.* suurikaliberinen kevyt rekyylitön ase, jota käytetään vars. panssarintorjuntatehtäviin.

sinsilla[10] *s.* = chinchilla.

sirkunjyvä *s.* Lappula, lemmikkejä muistuttavia karheakarvaisia ruohoja.

sirpaloitu|a[1*] *v. sot.* ammuksesta, pommista tms.: hajota räjähtäessään sirpaleiksi. | Kranaatti on s:va ammus.

sisupartiolainen *s.* partioivista vajaakykyisistä.

sisä|aiheinen *a. tal.* ks. ulkoaiheinen. **-parveke** *s.*)(ulkoparveke.

sitkaus[65] *s. fys. tekn.* = viskositeetti.

sitrulliini[4] *s. kem.* eräs aminohappo.

sivukuu *s. metrl.* kuun kanssa samalla puolella taivasta näkyvä kuun sappi; vrt. vastakuu.

skintillaatiolaskuri *s. fys.* tuikelaskuri.

skotlanninpaimenkoira *s.* alkuaan Skotlannissa kehitetty kookas ja siro, pitkäkuonoinen, tuuheaturkkinen, väriltään vaihteleva, säyseä vahtija seurakoira (rotu), skotlantilainen paimenkoira, collie.

skyenterrieri [skain-] *s.* pitkävartaloinen, matalajalkainen, hyvin pitkäkarvainen, väriltään vaihteleva terrieri (rotu).

slaageri[5] *s.* = šlaageri.

slummiutu|a[1*] *v.* muuttua slummiksi t. slummimaiseksi. | Käypää tasoa halvempien asuntojen rakentaminen johtaa s:miseen.

soihtulilja *s.* Kniphofia, koristekasveina suosittuja liljakasveja, joiden lehdet sijaitsevat ruusukkeissa ja kukat tähkämäisessä tertussa vanan päässä.

soljo[1] *s.* Commelina communis, tummansinikukkainen yksisirkkainen kasvi.

somaatio[3] *s. biol.* = modifikaatio.

sormilehdykkäinen *a. kasv.* = sormilehtinen.

***sormio**[3] *s. kut.* [Kuviokude asetetaan] s:lle, joka valmistetaan niin, että - - lanka kierretään tämän [vasemman] käden etusormen ja peukalon ympäri kahdeksan numeron muotoisille pohjukoille [jotka sidotaan keskeltä langan loppupäällä] AK.

sormituntuma *s.* Kasvain leikattiin s:lla 'leikattavaa kohtaa näkemättä, vain sormilla tunnustellen'. — Vars. *kuv.* S:lla [= tunteen t. vaikutelman perusteella, vaistonvaraisesti, tarkemmin tutkimatta] tehty päätelmä.

sorsetti[6*] *s.* = georgette.

sosiaalityöntekijä *s.* Kasvatusneuvolan s.

sovellus[64] *teonn.* (< soveltaa) sovellutus. | Käsitteiden, säännön s.

soveltuvuus|koe, -testi *s. psyk.* koe, jonka tulosten perusteella arvioidaan koehenkilön mahdollisuuksia suoriutua uudessa tilanteessa.

sparraaja[10] *s. urh.* harjoitusvastustaja (täyd.).

spin[7] *s. fys.* alkeishiukkasten muuttumaton perusominaisuus, jonka voi kuvitella johtuvan siitä, että alkeishiukkanen pyörii akselinsa ympäri.

stereo|levy *s.* stereofonisesti levytettyä ja toistettavaa musiikkia sisältävä äänilevy. **-nauha** *s.*

vrt. ed. **-toisto** *s.* stereofoninen äänentoisto. | S:on tarkoitettu levysoitin.

stratosfääripilvi *s. metrl.*, tav. *mon.* harvoin esiintyvistä, hyvin korkealla olevista pilvistä. | S:ä ovat mm. valoisat yöpilvet.

strukturalis|mi[4] *s.* = struktuurikielitiede (täyd.). **-ti**[4] *s.* strukturalismin edustaja t. kannattaja. **-tinen**[63] *a.* strukturalismia kannattava, siihen kuuluva t. sille ominainen.

struktuurikielitiede *s.* kielitieteen haara, joka tarkastelee kielen eri ilmiöitä kielen kokonaisjärjestelmän osina, strukturalismi.

***stuert|ti**[6*] *s.* Liikennelentokoneen s. Lentoyhtiön lentoemännät ja s:it.

submikroni *s.* niin pieni hiukkanen, että se näkyy vain ultramikroskoopilla; vrt. amikroni (täyd.), ultramikroni.

***sukka**[11*] *s.* **4.** *urh.* **a.** koripallon kori. **b.** koriinheitto, jossa pallo on mennyt koriin sen reunoja koskettamatta.

sukkahousut *s. mon.* samaa kappaletta olevat lasten t. naisten housut ja sukat.

sulkasaniainen *s.* Nephrolepis, kookkaita trooppilisia ja subtrooppisia saniaisia, joista useita lajeja viljellään kasvi- ja asuinhuoneissa.

sulkuviiva *s.* ajoradan pintaan ajokaistan vasempaan laitaan merkitty keltainen viiva, jota kyseisellä kaistalla ajettaessa ei saa ylittää.

***sumupilvi** *s.* — *Metrl.* alapilviin kuuluva harmaa pilvikerros, jonka alaraja on melko yhtenäinen ja josta voi sataa tihkua, jääkiteitä t. lumijyväsiä.

sunnuntailippu *s. raut.* viikonloppuina ja juhlapäivien aikoina kelpaava, alennettuun hintaan myytävä meno- ja paluulippu.

suodatin|kahvi *s.* erittäin hienojakoiseksi jauhettu kahvi; tästä suodattamalla valmistettu kahvi (juoma). **-savuke** *s.* savuke, jonka imupäänä on (paperivanusta valmistettu) suodatin.

suojaympyrä *s. urh.* koripallokentän kolmesta yhtä suuresta ympyrästä, joista yksi on samankeskinen keskusympyrän kanssa.

suojelukasvatus *s.* Suojelu- ja parantamiskasvatus 'normaalista poikkeavien alaikäisten kasvatus, jolla pyritään poikkeavuuden parantamiseen t. sen saattamiseen mahdollisimman vähän häiriötä tuottavaksi, siis yksilön suojelemiseen poikkeavuuden haitoilta'. **-oppi** *s.*

suojuri[5] *s. mer.* = törmyri.

suola|-arho *s.* nyk. = ranta-arho. **-sorsimo** *s.* Puccinellia, matalia, tav. meren rannalla kasvavia heiniä.

suomenkarja *s. maat.* suomalaisesta maatiaiskarjasta kehitetty lypsykarja(rotu). | S. muodostettiin v. 1947 yhdistämällä samaan kantakirjaan siihen asti erikseen jalostetut maatiaiskarjatyypit, länsi-, itä- ja pohjoissuomalainen karja.

suoputki *s.* nyk. = suojuuri.

suoritus|koe, -testi *s. psyk.* kvantitatiivinen koe, jolla tutkitaan koehenkilön parasta mahdollista suoriutumista.

supernova *s. täht.* erityisen kirkkaaksi leimahtava nova.

surmaköynnös *s.* Celastrus, kirkkaan väristen hedelmiensä t. kauniiden lehtiensä vuoksi koristekasveina viljeltyjä puuvartisia, us. köynnöstäviä kasveja.

suuntanumero *s. puh.* numeroryhmä, joka haluttaessa yhteyttä eri verkkoryhmään kuuluvaan tilaajaan on valittava ennen tämän varsinaista puhelinnumeroa. | Verkkoryhmän s.

suurvakuutus *s.* kuolemanvaravakuutus, jossa vakuutussumma pienenee vakuutusajan kuluessa.

sydän|filmi *s. lääk.* = elektrokardiogrammi. **--keuhkokoje** *s. lääk.* laite, jolla voidaan lyhyeksi ajaksi korvata elävän elimistön sydämen ja keuhkojen toiminta. **-kirurgi** *s. lääk.* vrt. seur. **-kirurgia** *s. lääk.* sydämeen kohdistuva kirurgia.

synapsi[6] *s. anat.* kahden neuronin liittymiskohta t. hermosäikeen päättymiskohta sen hermottamassa elimessä.

***synkroninen**[63] *a.* S. kielentutkimus 'tutkimus, joka käsittelee kieltä määräaikaan kytkeytyneenä systeeminä';)(diakroninen (täyd.) kielentutkimus.

***syntoninen**[63] *a.* — *Psyk.* emotionaalisesti herkkä suhteessa ympäristöön. | S. persoonallisuus.

syrjäseutulisä *s.* eräille harvaan asutuilla t. syrjäseuduilla toimiville virkamiehille suoritettava lisäpalkkio. | S. on 5—35 % peruspalkasta.

systole[9] *s. lääk.* sydänlihaksen supistumisvaihe;)(diastole (täyd.).

systolinen[63] *a. lääk.* S. verenpaine 'valtimossa sydämen supistumisvaiheen aikana vallitseva verenpaine';)(diastolinen (täyd.) verenpaine.

syyläkaktus *s.* Mamillaria, käsnäisiä pallokaktuksia.

syyshehku *s.* = daalia.

sähkö|kirjoituskone *s.* sähköllä toimiva kirjoituskone. **-vatkain** *s.* sähköllä toimiva vatkain.

säiliö|auto *s.* nestemäisen lastin kuljetukseen käytettävä kuorma-auto, jossa lastitilana on suuri, tiiviisti suljettava säiliö. **-perävaunu** *s.* vrt. ed.

särky|lääke *s.* säryn poistamiseen t. sen lieventämiseen käytetty lääke. **-pulveri** *s.* pulverina oleva särkylääke **-tabletti** *s.* tabletteina oleva särkylääke.

säteilyaine *s.* radioaktiivista säteilyä lähettävä aine.

***säänennustaja** *s.* — *Erik.* Dimorphotheca, koristekasveina viljeltyjä mykerökukkaisia kasveja, joiden kukat ovat auki yl. vain päivänpaisteella.

sössöt|tää[2*] *v. ark.* -ys[64] *teonn.* puhua epäselvästi. | Älä s:ä! Mitä sinä oikein s:ät? Humalaisen epäselvää s:ystä.

šantung[7] *s.* eril. raaka-aineista valmistettuja, us. ohuita verho- ja leninkikankaita, jotka on saatu vaikuttamaan raakasilkiltä käyttämällä epätasaista lankaa.

taajuusalue *s. rad.* kahden taajuuden väli.

tachis|mi[4], **-ti**[6] [taši-] *s.* = tašismi, tašisti. **-tinen**[63] *a.* = tašistinen.

taimipolte *s.* eräs juurikkaiden, ristikukkaiskasvien ym. tauti, jonka turmelemien taimien juurenniska muuttuu läpikuultavaksi ja kuivettuu lopulta mustan ruskeaksi, juuripolte.

taistelu|aine *s. sot.* T:aineita ovat ydinräjähdys- ja ydinsäteilyaineet, taistelukaasut, bio- ja polttotaisteluaineet. **-kala** *s.* Betta splendens, komea

akvaariokala, joka on saanut nimensä koiraiden keskenään käymistä tappeluista.
taivaanmeridiaani s. *täht.* = meridiaani 2.
talousalumiini s. kotitaloudessa ruoan kypsennyksessä, säilytyksessä tms. kääreenä käytetystä lehtialumiinista; vrt. alumiinipaperi (täyd.). | T:in käärittynä kypsytetty kala, kinkku.
talventähti s. Eranthis hiemalis, puutarhoissa varhain keväällä kukkivana viljelty pieni keltakukkainen leinikkikasvi.
talviren|gas s. Auton t:kaiden kulutuspinnassa on lukuisia poikittaisia uria, usein myös nastoja, jotka helpottavat talvikelillä ajamista.
***tapuli**[5] s. **4.** *kut.* **a.** kuitujen keskipituuden määrittämiseksi jllek alustalle pituusjärjestykseen asetettujen kuitujen ryhmä. **b.** = seur. **-pituus** s. *kut.* tapulin perusteella määritetty kuitujen keskipituus, tapuli. | Villan, puuvillan t.
tarkistusindeksi s. se (viimeksi julkaistu, tav. talletuskauden loppumiskuukauden) elinkustannusindeksi, jota perusindeksiin vertaamalla indeksiehtoisen obligaation, talletustilin tms. (vuotuiset) indeksihyvitykset lasketaan.
tarraliima s. liima, jolla sivellyt pinnat kuivuttuaan tarttuvat toisiinsa, kun niitä painetaan vastakkain, kontaktiliima.
tasaus|korvaus, -maksu s. *tal.* ks. hinnantasausrahasto (täyd.).
***taso|kuva, -kuvaus** *lääk.* par. kerroskuva, -kuvaus (täyd.).
tašis|mi[4] s. *kuvat.* (*rinn.* tachismi) erittäin vapaa ekspressionistinen maalaussuunta, jossa väri (us. roiskimalla) levitetään alustalle (näköjään sattumanvaraisiksi) läiskiksi, juoviksi tms. **-ti**[6] s. tašismin edustaja. **-tinen**[63] *a.* vrt. tašismi. | T. maalaustyyli.
tavaraseloste s. *liik.* myytäviin tuotteisiin liitetty seloste, jossa valmistaja antaa tietoja tuotteen laadusta, käyttötavoista yms. | T:illa pyritään lisäämään ostajien tavarantuntemusta.
teddykangas s. *kut.* plyysiä muistuttava nukkapintainen kangas, jota käytetään kuten turkista päällystakkeihin, päähineisiin, lasten ulkoilupukimiin yms.
tekokrimi s. nailonista tm. tekokuidusta valmistettu kriminnahan jäljitelmä. **-turkki** s.
tekovalaistus s.)(päivänvalovalaistus.
teleobjektiivi s. valokuvaus- t. elokuvausobjektiivi, jonka kuvakulma on pienempi kuin normaaliobjektiivin, kauko-objektiivi; erik. sellainen, joka on polttoväliään lyhyempi; vrt. laajakulmaobjektiivi (täyd.). | T:a käytetään mm. etäisiä aiheita kuvattaessa.
televisio|kuuluttaja s. **-puhe** s. Presidentin radio- ja t.
teli|paino s. Telirakenteisen auton t. on telin akselipainojen summa. **-rakenteinen** *a.* vrt. teli 2. | T. auto.
termiikk|i[6*] s. *metrl.* nouseva ilmavirtaus. | T:ejä syntyy esim. kauniina kesäpäivänä auringon lämmittäessä epätasaisesti maaston eri kohtia ja niiden yläpuolista ilmaa.
tetra[10] s. useihin eri sukuihin kuuluvia akvaariokaloja. | Musta, Niilin t. — *Yhd.* hopea-, kupari-, levy-, loisto-, pikku-, puna-, ruusu-, timanttit.
tieliikennelaki s.
tietojenkäsittelykone s. = seur.
tietokone s. Elektroninen t. 'elektronisesti toimiva automaattinen kone, jota käytetään kirjanpitotehtäviin, palkka- ja kustannuslaskentaan, tilastojen laadintaan yms., "elektroniaivot", "sähköaivot" '.
tiheälyöntisyys s. Sydämen t. eli takykardia.
tiikki[4*] s. teak. **-nen**[63] *ain.a.* T. salaattilusikka. T. sohvapöytä.
tiivistymisjuova s. juovamainen pilvi, joka syntyy, kun lentokone hyvin korkealla lentäessään aiheuttaa ilman t. vesihöyryä sisältävien poistokaasujen tiivistymisen.
tikahduksi|ssa, -in *adv.* (us. poss.-suff:llisena) tikahtuneena, läkähdyksissä, tukehduksissa. | Juoksi itsensä aivan t:in. Ponnistuksesta hengästynyt ja t:ssaan.
tilaajavalintainen *a.* T. kaukopuheluliikenne.
toipilasraha s. kuntien tuberkuloosi- ja reumapotilaille maksamasta raha-avustuksesta; vrt. invalidiraha (täyd.).
tolereerata[35] *v. harv.* sietää, suvaita.
tomografiakuva s. *lääk.* kerroskuva (täyd.).
***tonttu**[1*] s. **3.** nuorimman ikäluokan partiotyttö.
***torjunta**[15*] s. — *Psyk.* alitajuinen sieluntoiminta, joka estää jnk kokemuksen tiedostamisen.
traktoriajokortti s. traktorin ajamiseen oikeuttava ajokortti.
treoniini[4] s. *kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.
trikogyyni[4] s. *kasv.* punalevien naaraselimessä oleva karva, johon liikkumaton, vesivirtojen kuljettama siittosolu tarttuu, siitoskarva.
trombiini[6] s. *fysiol.* entsyymi, joka saa aikaan fibrinogeenin muuttumisen veressä fibriiniksi; vrt. protrombiini (täyd.).
tryptofaani[4] s. *kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.
tuonnim|pana, -paa, -maksi, -ma(s) *sup.adv.* vrt. tuonnempana.
tyypeittäi|n *adv.* tyyppien mukaan, tyyppi tyypiltä. | Tutkimusaineiston järjestäminen t. **-nen**[63] *a.* vrt. ed. | T. jako, luokittelu.
***työmies** s. — Korttipelissä: korttien jakaja, työntekijä.
***työntekijä** s. — Korttipelissä = ed.
vaakatahdistus s. *rad.* televisiovastaanottimessa säätö, jolla vinoviivoiksi hajonnut kuva koostaan; vrt. pystytahdistus (täyd.).
VAh *lyh.* volttiampeeritunti.
valiini[6] s. *kem.* eräs valkuaisaineissa esiintyvä aminohappo.
viiriäiskoira s. keskikokoinen, spanielia muistuttava, ruskea t. mustan ja valkoisen kirjava noutokoira(rotu).
viomysiini[6] s. eräs antibiootti.

OIKAISUJA

I osaan

Sivu

2 oik. 28. r. ylh. *on:* metallilevy. — *po.:* metallilevy, poimulevy.
22 oik. 18. r. alh. *on:* 2. — *po.:* 2. *harv.*
25 vas. 20. r. alh. *on:* **-mukai|nen** *s.* — *po.:* **-mukai|nen** *a.*
40 vas. 28. r. ylh. *on:* valmiste- t. kulutusvero. — *po.:* valmistevero.
46 vas. 8. r. ylh. *on:* **alastonkuva** — *po.:* **alastonkuva**[83]
68 vas. 16. r. alh. *on:* *mets.* — *po.:* *metsät.*
88 vas. 13. r. ylh. *on:* **apanaaši** — *po.:* **apanaasi**
oik. 25. r. ylh. *on:* **aphelium**[7] [afe-] *s. täht.* — *po.:* **aphelium**[7] *s. täht.* (*rinn.* apheli[6])
157 vas. 31.—32. r. ylh. *on:* Bos bomasus — *po.:* Bos bonasus
160 vas. 21. r. ylh. *on:* väriaineena. — *po.:* väriaineena, sinilastu.
174 oik. 21. r. alh. *on:* **dispaaši** — *po.:* **dispaasi**
oik. 11. r. alh. *on:* dispaaši — *po.:* dispaasi
186 vas. 2. r. alh. *on:* kolmas — *po.:* neljäs
199 vas. 9. r. ylh. *on:* uutos — poistettava
200 oik. 15. r. ylh. *on:* *s. lak.* — *po.:* *a.* ja *s. lak.*
220 oik. 27. r. ylh. *on:* myös; — *po.:* myös:
225 oik. 15. r. ylh. *on:* karbolineumi — *po.:* karbolineum
258 oik. 8. r. alh. *on:* **laatuinen** — *po.:* **-laatuinen**
284 vas. 11. r. alh. *on:* ulommainen — *po.:* uloimmainen
299 vas. 32. r. alh. *on:* *fon.* — *po.:* *kiel.*
306 oik. 15. r. alh. *on:* **glyseroli** — *po.:* **glyseroli**[4]
307 vas. 26. r. alh. *on:* **gonorrea**[21] — *po.:* **gonorrea**[15]
622 vas. 19. r. alh. *on:* **iku-** → iki-. — *po.:* **iku-** yhd:ojen alkuosana → iki-.
676 oik. 4.—5. r. alh. *on:* Stratosfääriä kutsutaan — *po.:* Stratosfäärin alaosaa kutsutaan
685 vas. 25. r. alh. *on:* yöi. — *po.:* yöni.

II osaan

Sivu

12 oik. 18. r. ylh. *on:* tuettava — *po.:* poljettava
15 oik. 29. r. alh. *on:* silmukoitava — *po.:* silmikoitava
52 oik. 20. r. alh. *on:* jukolauta, — *po.:* jukolauta, sepäpaju,
160 oik. 14. r. ylh. *on:* sisäjärvillä — *po.:* järvillä
171 oik. 8. r. alh. *on:* latta — *po.:* lasta
175 oik. 7. r. alh. *on:* *a. harv.* — *po.:* *a. harv.* -sti *adv.*
183 oik. 10. r. alh. *on:* asianosaisen — *po.:* kantajan
187 oik. 32. r. alh. *on:* kansakunnat — *po.:* Kansakunnat
208 oik. 22. r. ylh. *on:* ikkunaverho. — *po.:* ikkunaverho, poikkiverho.
222 oik. 11. r. alh. — poistettava
243 oik. 18. r. ylh. *on:* **katajisto**[2] — *po.:* **katajisto**[1]
324 oik. 25.—26. r. alh. *on:* radiovastaanottimien — *po.:* radio- t. televisiovastaanottimien
343 oik. 4.—5. r. alh. *on:* serpentiini, meanderi — *po.:* serpentiini; vrt. meanderi
424 oik. 17. r. ylh. *on:* **klaustrofobia**[10] — *po.:* **klaustrofobia**[15]
427 vas. 33. r. ylh. *on:* lasi(massa), — *po.:* lasi(massa), sinilasi,
480 vas. 30. r. ylh. *on:* juokseva tili — *po.:* luotollinen šekkitili
vas. 28. r. alh. *on:* nykyään šekkitili — *po.:* nykyään luotollinen šekkitili
559 oik. 32. r. alh. *on:* liikennevakuutus — poistettava
566 vas. 28. r. ylh. *on:* **-varotus** — *po.:* **-varoitus**
670 oik. 16. r. alh. *on:* **kyntä|ä**[2*(7)] — *po.:* **kyntä|ä**[2*(8)]
688 vas. 5. r. alh. *on:* **-maratoni** — *po.:* **-maraton**
727 oik. 29. r. alh. *on:* f. virgata — *po.:* l. virgata

III osaan

Sivu

24 oik. 13. r. ylh. *on:* kolmivuotis — *po.:* nelivuotis
45 vas. 26. r. ylh. *on:* elektroniputkisto — *po.:* elektroniputkista
88 oik. 19.—20. r. ylh. *on:* luisua sivusuuntaan, liirtää — *po.:* painua lumeen lavan t. korin pohjaa myöten, joutua pohjansa varaan
90 oik. 3. r. alh. *on:* *sot.* **1.** — *po.:* **1.** *sot.*

121 oik. 7. r. ylh. *on:* hukaan — *po.:* hukkaan
211 vas. 23. r. ylh. *on:* **2. a.** — *po.:* **2.** *a.*
218 vas. 25. r. alh. *on:* -kään — poistettava
oik. 14. r. ylh. *on:* -kään — poistettava
282 oik. 30. r. ylh. *on:* lyijyrejeerinki — *po.:* lyijylejeerinki
284 vas. 14. r. ylh. *on:* olkaallinen — *po.:* olaallinen
290 oik. 5. r. ylh. *on:* **lyöttäy(tym)ä** — *po.:* **lyöttäy(ty)mä**
359 oik. 29. r. alh. *on:* Sikaarin — *po.:* Sikarin
369 vas. 33. r. ylh. *on:* *adv.* ks. maa II.2. — *po.:* *adv.* ja *postp.* ks. maa II.2, IV.5.a.
377 oik. 33. r. alh. *on:* erittäin suuri, mole- — *po.:* erittäin suuri mole-
446 oik. 33. r. alh. *on:* munktio — *po.:* funktio
466 vas. 21. r. ylh. *on:* aluksen — *po.:* Aluksen
482 oik. 6. r. alh. *on:* *lyh.* γ — *po.:* *lyh.* γ t. μg
485 vas. 5. r. alh. *on:* **IV.** *indef. murt.* — *po.:* **IV.** *indef.* **1.** *murt.*
516 vas. 13. r. ylh. *on:* **montaaši** — *po.:* **montaasi**
621 vas. 11. r. ylh. *on:* **vieras** — *po.:* **-vieras**
637 vas. 27. r. ylh. *on:* tasakuvio — *po.:* tasokuvio
647 vas. 29. r. alh. *on:* *s.* — *po.:* *a.*
658 vas. 21. r. ylh. *on:* niverä koivu — *po.:* niveräkoivu
670 vas. 6. r. alh. *on:* happiköyhä — *po.:* happiköyhä →
671 oik. 7. r. ylh. *on:* vaa(k)ita — *po.:* vaaita
672 vas. 12. r. alh. *on:* **nivoopinta** — *po.:* **nivoo|pinta**
691 vas. 21. r. alh. *on:* **-nostoinen** — *po.:* **-nostoinen**^{63}
705 oik. 13. r. alh. *on:* kuvauksen — *po.:* kuvaksen
706 vas. 6. r. ylh. *on:* kuvauksen — *po.:* kuvaksen
716 oik. 24. r. ylh. *on:* rahje- — *po.:* rahe-
735 vas. 21. r. ylh. *on:* I.4 — *po.:* III.1
751 oik. 29. r. ylh. *on:* Antaa — *po.:* Pitää

IV osaan

Sivu
21 oik. 22. r. alh. *on:* vasemmanpuolisia — *po.:* vasemmanpuoleisia
110 vas. 2. r. alh. *on:* osakkaalle — *po.:* osakkeelle
161 vas. 14. r. ylh. *on:* 116,048 — *po.:* 1016,048
172 vas. 5. r. alh. *on:* **-mestari** *s.* — *po.:* **-mestari** *s. vanh.*
vas. 4. r. alh. *on:* valvoo — *po.:* valvoi
196 vas. 3. r. alh. *on:* palotorjunnasta — *po.:* palontorjunnasta
213 oik. 26. r. ylh. *on:* **paraabel|i**^{1} — *po.:* **paraabel|i**^{6}
282 vas. 17. r. ylh. *on:* yliäänekset — *po.:* ylääänekset
326 oik. 27. r. alh. *on:* uraniitti — *po.:* uraniniitti
351 oik. 29. r. ylh. *on:* panoskammio — *po.:* patruunapesä
379 oik. 23. r. alh. *on:* **poika|nen**^{63} *dem.s.* pieni poika — *po.:* **poika|nen**^{63} *dem.s.* **1.** pieni poika
394 oik. 30. r. ylh. *on:* virsu. — *po.:* tuohivirsu, -saapas.
403 oik. 6.—7. r. alh. *on:* voimayksikkö, voimagramma — *po.:* voimayksikkö: voimagramma
554 vas. 19. r. alh. *on:* **päre**^{78} — *po.:* **päre**^{79}
566 vas. 24. r. alh. *on:* yllä — *po.:* ylle
701 oik. 16.—17. r. alh. *on:* panoskammiot — *po.:* patruunapesät
746 vas. 16. r. ylh. *on:* poikittain. — *po.:* poikittain siten että joka toisen pitkittäiskerroksen kivet ovat kohdakkain.
773 oik. 30. r. ylh. *on:* tetty puu. | R:iksi käytetään n. 2 m:n pitui- — *po.:* tetty paperi. **-portaat** *s. mon.* liukuportaat.

V osaan

Sivu
4 oik. 33. r. ylh. *on:* puhelimella — *po.:* puhelimeen
14 vas. 3. r. alh. *on:* **saattoinen** — *po.:* **-saattoinen**
41 oik. 15. r. alh. *on:* etkä — *po.:* etkö
73 vas. 30. r. alh. *on:* 3. — *po.:* **3.**
78 vas. 14. r. ylh. *on:* [šla-] — *po.:* [šlā-]
vas. 24.—25. r. alh. *on:* pron:sen — *po.:* pron:ien
86 vas. 23. r. ylh. *on:* varaus **4.** — *po.:* varaus 2.e.
115 vas. 17. r. alh. *on:* **seniili**^{6} *s.* — *po.:* **seniili**^{6} *a.*
129 vas. 30.—31. r. ylh. *on:* aluesuunnittelu — poistettava
oik. 17. r. ylh. *on:* *s. maant.* — *po.:* *s. maant.* (myös: šelfi)
130 oik. 29. r. ylh. *on:* ystävyys.; — *po.:* ystävyyss.;
131 oik. 19.—20. r. alh. *on:* soluväliainetta — *po.:* solunväliainetta
133 vas. 32. r. ylh. *on:* sidottuna — *po.:* sitoutuneena
vas. 14. r. alh. *on:* **sidot|taa**^{2} — *po.:* **sidot|taa**^{2*}
135 vas. 17. r. ylh. *on:* ketään ainoatakaan — *po.:* ketään, ainoatakaan
141 vas. 33. r. ylh. *on:* Spongaria — *po.:* Spongiaria
166 oik. 30. r. alh. *on:* s. — *po.:* *s.*
221 oik. 6. r. ylh. *on:* **eläi|n** — *po.:* **-eläi|n**
225 vas. 30. r. ylh. *on:* **1.** — poistettava
233 oik. 10. r. alh. *on:* **skeet-ammunta** *s. urh.* — *po.:* **skeet-ammunta** [skīt-] *s. urh.*
237 vas. 18. r. alh. *on:* tms. — *po.:* tms. |
257 vas. 25. r. alh. *on:* **sonsari**^{5} — *po.:* **sonsar**^{82}, **sonsari**^{5}

260 vas. 5. r. alh. *on:* et — *po.:* ei
298 vas. 17.—18. r. ylh. *on:* oppilaiden — *po.:* oppilaidensa
oik. 28. r. ylh. *on:* **stofantiini** — *po.:* **strofantiini**
oik. 12. r. alh. *on:* **studio**^{3} — *po.:* **studio**^{3} *s.*
299 vas. 27. r. alh. *on:* **subarkti|nen**^{63} — *po.:* **subarkti|nen**^{63} *a.*
316 oik. 23.—24. r. ylh. *on:* naaras. — *po.:* naarass.
319 oik. 30. r. ylh. *on:* rasiajuusto — poistettava
323 vas. 19. r. alh. *on:* tilaan. **a.** — *po.:* tilaan. |
361 oik. 18. r. ylh. *on:* Sakari — *po.:* Sakeri
373 vas. 4. r. ylh. *on:* **-pieksäjä** — *po.:* **pieks|ijä, -äjä**
396 vas. 7. r. ylh. *on:* **lanka** — *po.:* **-lanka**
401 vas. 27. r. ylh. *on:* **c.** — *po.:* **3.**
vas. 30. r. ylh. *on:* **3.** — *po.:* **4.**
410 oik. 5. r. alh. *on:* **-maj|a** — *po.:* **-ma|a**
432 vas. 12. r. ylh. *on:* kraaterista — *po.:* kraatterista
448 vas. 29. r. alh. *on:* pilkkosen — *po.:* pilkkoisen
478 vas. 13. r. ylh. *on:* **tahkoil|la**^{28} — *po.:* **tahkoil|la**^{29}
482 oik. 1. r. alh. *on:* ihminen vrt. — *po.:* ihminen; vrt.
484 vas. 17. r. ylh. *on:* *Kaikkien* — *po.:* *kaikkien*
552 vas. 6. r. alh. *on:* **tanssijatar**^{51*} — *po.:* **tanssijat|ar**^{51*}
565 vas. 32. r. ylh. *on:* **tarino|ida**^{30*} — *po.:* **tarino|ida**^{30}
576 vas. 29.—30. r. ylh. *on:* 18-vuotiaiden — *po.:* 15-vuotiaiden
585 vas. 1. r. ylh. *on:* opettaa — *po.:* Opettaa
600 vas. 24. r. alh. *on:* kivitauluun — *po.:* vaskitauluun
613 oik. 31. r. ylh. *on:* työväenlainsäädäntö — *po.:* työväensuojelulainsäädäntö
629 vas. 27. r. ylh. *on:* ta:ana — *po.:* t:ana
656 oik. 30. r. ylh. *on:* **testosteroni**^{6} — *po.:* **testosteroni**^{6} *s.*
664 vas. 24. r. ylh. *on:* Varhaisvirtsajohdin — *po.:* Varhaisvirtsanjohdin
703 oik. 12. r. alh. *on:* absoluuttinen. — *po.:* absoluuttinen. |
722 vas. 8. r. ylh. *on:* selin — *po.:* salin

VI osaan

Sivu
3 vas. 10.—11. r. alh. *on:* tuhatmarkkanen. — *po.:* tuhannen markan seteli.
37 vas. 7. r. alh. *on:* Eri t:sia — *po.:* Erit:sia
59 vas. 7. r. ylh. *on:* *s.*, — *po.:* *teonn.* **1.** ks. tuoda. **2.**
84 vas. 16. r. ylh. *on:* **tusculum**^{7} (myös: Tusculum) *s. kuv.* — *po.:* **tusculum**^{7} *s. kuv.* (myös: Tusculum)
145 oik. 20. r. alh. *on:* -syys^{68} — *po.:* -syys^{65}
206 oik. 11. r. ylh. *on:* kaksilankainen — *po.:* yksilankainen
340 vas. 33. r. alh. *on:* V:eja — *po.:* V:ejä
401 vas. 31. r. alh. *on:* **vastedes** [myös vast'edes] *adv.* — *po.:* **vastedes** *adv.* (myös: vast'edes)
505 oik. 21.—23. r. alh. *on:* viikonloppujunaan alennettuun hintaan myytävä matkalippu — *po.:* nyk. sunnuntailippu
592 vas. 26. r. ylh. *on:* [-k] — *po.:* [-y·k]
626 vas. 30. r. alh. *on:* leveys, — *po.:* leveys-,
640 oik. 25. r. ylh. *on:* ohella. — *po.:* ohella:
649 oik. 3. r. ylh. *on:* v. — *po.:* v:ta